

Egīls Skudra

LATVISKA

TEMATISKĀ

VĀRDNĪCA I.

PAZĪMES.

2017

Priekšvārds. Pasaules fragmentācija un nóminācija.

1. Valoda sistematizē pasauli.

Par izejas punktu izvēlēsimies
nevis vārdus, lai skaidrotu to no-
zīmes, bet gan lietas, jēdzienus, lai
meklētu tiem apzīmēšanas iespējas.
F. Dórnzeifs.

Understanding a sentence is
a complex matter that requires
knowledge about the world.

James W. Kalat.

Homo sapiens ir vēlīna parādība dabas vidū. Katru cilvēku sugas indivīdu kopš dzimšanas aptvēra plaša apkārtējā vide, kas sastāvēja no sugas brāļiem, citām dzīvām radībām, daudzveidīgiem augiem, dažādām vielām un to maisījumiem, debesu spīdekļiem un pašu cilvēku darinātām lietām. Cilvēku ietvēra arī dažādas parādības kā skaņa, gaisma, krāsa, smarža, garša, kustība, cietība, šķidrība, aukstums un karstums un daudz kas cits. Un tas viss bija tādās vai citādās savstarpējās sakarībās un attiecībās.

Ja pat paši attīstītākie dzīvnieki spēj apzināt tikai savu **vidi**, tad cilvēks laika gaitā ir spējis nonākt līdz **pasaules** apzinājumam. Un nonākt no desmitiem vai simtiem šauras vides apzinātu vienību līdz miljoniem plašas pasaules vienību cilvēks varēja vien ar valodas palīdzību. Arī cilvēki tālā senātnē sāka ar savas šauras vides apzināšanu. Lai savstarpēji sazinātos un saskaņotu kopēju rīcību, piemēram medībās, viņi vides vienības apzīmēja ar stihiski izveidotām kopīgi saprotamām zīmēm. Pirmatnējās zīmes bija žesti – mājiieni, acu skatieni, skaniskas intonācijas un tamlīdzīgi. Tāda saziņas sistēma jeb pirmatnēja valoda ir arī attīstītākajiem dzīvniekiem. Cilvēki no dzīvnieku pasaules atrāvās, kad viņiem izveidojās artikulācijas spējas un runas centri smadzenēs. Tas nodrošināja lielu daudzumu zīmju. Cilvēks kļuva par *Homo loquens* jeb runājošo cilvēku un tad arī par *Homo sapiens*. Valdošie kļuva skaniski artikulētie apzīmējumi, kas konsolidējās skaniskās sistēmās jeb valodās.

Valodas ir cilvēkiem stihiski radušos mākslīgu zīmju kopumi. Lai šos kopumus varētu vērtēt par valodu, skaņu zīmēm (arī žestiem) noteikta cilvēku kopuma ietvaros vajadzēja būt kónsekventi sasaistītām ar apzīmējamām lietām – noteiktai lietai noteikts nosaukums jeb apzīmējums. (Ideālais stāvoklis, kad vienai noteiktai lietai ir viens noteikts nosaukums, nav sasniegts vēl pat mūsdienu valodās, kurās ir plaši izplatīta gan sinónīmija, gan pólisēmija jeb daudznózīmība un kas visdrīzāk ir rezultāts no ģinšu valodu saplūšanas cilšu valodās un cilšu valodu saplūšanas nacionālās valodās.) Lietu nosaukumi jeb apzīmējumi vienas valodas runātājos nostiprināja vides vienību apzinājumu noteiktā sistēmā. Runājot I.Pavlóva terminólógijā, radusies otrā signālsistēma sakārtoja runātāju kopīgajā jeb sabiedriskajā apziņā arī pirmās signālsistēmas vienības. Tādā kārtā cilvēku apziņā blakus lietu un parādību daudzumam iemājoja tāds pat vārdu daudzums. Radās sava veida pasaules vienību dubultojušs. Vispārīgos vilcienos šis dubultojušs izpaužas tā, ka atšķirīgi apzīmēta tiek ne jau katra individuāla lieta, bet līdzīgu (tāpēc grūti atšķiramu vai neatšķiramu) lietu grupas, apakšgrupas un virsgrupas, ko mūsdienās iedala sugās, pasugās, dzimtās, klasēs utt. Tādā veidā, kopš pastāv valodas, to leksika jeb vārdrāja ir bijusi un ir **lietu pasaules sugu uzskaitījums** jeb reģistrs. **Zināt valodu nozīmē pazīt šajā valodā nosauktās jeb apzīmētās lietas un sakarības starp tām.** Uz senajiem laikiem tas attiecas burtiski, jo tajos laikos tautas pazina gandrīz tikai savu apdzīvoto vidi, tāpēc seno valodu leksika nevarēja būt plaša.

Patiesībā arī par īstenu reģistru var runāt tikai kopš tā laika, kad radās rakstība un leksika grafiskā veidā sāka pastāvēt arī ārpus runātāju prāta. Varēja sākties cilvēku kólektīvi iepazīto vides vienību uzkrāšana. Radās zinātne, kas sākotnēji bija sava veida pasaules vienību kólekciónēšana. Tika fiksētas zināmās vienības un meklētas iepazīt jaunas, vēl nezināmas vienības. Agrīnā zinātne un agrīnā leksikógrāfija savstarpēji daudz ne ar ko neatšķīrās, jo abas sistematizēja uzkrātās

zināšanas. Paplašinoties atklāto lietu un parādību daudzumam, paplašinājās arī leksika. Savukārt, paplašinoties šiem apjomiem, zinātne un leksikogrāfija sāka diferencēties. Īsumā apskatīšu zinātnes un leksikogrāfijas paveikto darbu sistematizācijas aspektā.

Jebkuru nevienveidīgu vienību daudzumu var tā vai citādi šķirot, iedalīt jeb grupēt – censties „salikt pa plauktiņiem.” Cilvēka prāts to arī ir darījis jau kopš sirmas senatnes. Tā, piemēram, 4. gs. p. m. ē. Aristotēlis aizsāka veidot augu un dzīvnieku sistemātiku, aprakstot ap 500 augu un dzīvnieku sugu. 22 gadsimtus vēlāk zviedru dabaszinātnieks K.Linnejs izveidoja augu un dzīvnieku sistemātikas pamatus. Viņš 18. gadsimta Eirōpā ievadīja veselu sistematizācijas epopeju. Savu augu, dzīvnieku un minerālu (pēdējo bija ap 15 000) klasifikāciju viņš sāka ar tajā laikā uzkrātajām pārbaudītām un ne visai pārbaudītām zināšanām, tāpēc 12 laidienos, kas iznāca viņa dzīves laikā un saucās *Systema naturae* (‘dabas sistēma’), bija ietverti arī tróglódi un nāras jeb sirēnas. Daži kólēģi esot saukuši Linneju par otro Ādamu. Sistematizēšanas kaislība pārņēma daudzus Rietumu pasaules zinātniekus jau Linneja dzīves laikā un turpinājās pēc viņa nāves. Virkne Linneja mācekļu devās bīstamos ceļojumos pa visu pasauli apzināt jaunas sugas, divi no tiem piedalījās Džeimsa Kuka ekspedīcijā apkārt zemeslodei.

Tomēr augu un dzīvnieku sistemātika kā precedents sekojošajos divos gadsimtos nerādīja lietu vispārīgu sistematizāciju. Visdrīzāk tāpēc, ka šajos gadsimtos ļoti strauji attīstījās pamatzinātņu zarošanās jaunās apakšnozarēs un katra nozare bija nodarbināta ar klasifikāciju savā lauciņā, un šis darbs nekur vēl līdz galam nav pabeigts, arī augu un dzīvnieku sistemātikā. Tomēr arī nozaru sistemātikās rezultāti ir iespaidīgi. Biólóģija līdz mūsdienām ir atklājusi un sistematizējusi ap 2 miljóniem dzīvnieku sugu un pus miljónu augu sugu, bet ķīmija pazīst pāri par diviem miljóniem órganisko vielu un ap 50 000 neórganisko vielu.

Savukārt leksikogrāfijas attīstību raksturošu, smeļoties faktus no diviem avotiem: L.Roze. *Pasaule vārdnīcas skatījumā*. R., Zinātne, 1982. un J.Paulauskas. *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, Mokslas, 1987. Izmantoti arī J.Loja. *Valodniecības vēsture*. R., LVI, 1961. un Ю. Н. Караулов. *Общая и русская идеография*. Москва, Наука, 1976.

Protams, ka primārās ir lietas, bet to nosaukumi jeb vārdi ir sekundāri. Lietas var grupēt tikai tematiski. Tā, piemēram, bótāniskais dārzs pārstāv augus, zóódārzs – dzīvniekus, planetārijs – debesu ķermeņus, dažādi muzeji – dažādu lietu tematiskas grupas. Turpretim lietu nosaukumus jeb vārdus visertāk ir grupēt alfabētiskā secībā. Leksikogrāfijas sakarā tiek pieminēta franču rakstnieka A.Fransa atziņa, ka vārdnīca esot visa pasaule, kas sakārtota alfabētiskā kārtībā. Pasauli tomēr nevar sakārtot alfabētiski. Ja nosaukumu alfabētiskā secībā grupētu preces lielveikalā, tad cukurs būtu meklējams pie cimdiem, citróniem, cigaretēm, cepurēm utt. Tas būtu mērens haóss, bet galvenais, ka šādā veikalā spētu órientēties tikai latviešu valodas pratēji.

Vārdnīcās vārdi līdz šim tomēr lielā pārsvarā tiek grupēti alfabētiskā secībā. Tāpēc izvirzās jautājums, kas tad īsti vārdnīcās atrodas – skaņkopu grupējums vai apzīmēto lietu grupējums. Pēc vienkāršota, bet mūsdienās visai izplatīta traktējuma skaņkopu jeb vārdu grupējums esot filólóģiskajās vārdnīcās, bet lietu grupējums enciklópedijās. Taču arī enciklópedijās cukurs meklējams pie cimdiem un cepurēm, t. i., tajās arī ir alfabētisks šķirkļu kārtojums. Šo jautājumu sīkāk aplūkošu citviet, bet pagaidām minēšu vien to, ka lietu apzīmējumi jeb vārdi vārdnīcās tikuši un tiek grupēti divējādi – gan alfabētiski, gan tematiski. Un vēl ir nodalāmas tulkojošās un aprakstošās jeb skaidrojošās vārdnīcas. Tulkojošajās vārdnīcās ir sastatītas divu vai vairāku valodu vārdu atbilstes pēc to nozīmēm. Tātad sastatīti vienu un to pašu lietu jeb vienību atšķirīgi nosaukumi dažādās valodās. Arī sinónīmu vārdnīcās ir doti vienu un to pašu apzīmējamo vienību vairāki nosaukumi. Šādas, būtībā skaņkopu sastata, vārdnīcas varētu arī uzskatīt par tīri filólóģiskām. Turpretim jebkurā aprakstošā jeb skaidrojošā vārdnīcā ir apzīmēto vienību sniegums skaņkopu resp. burtkopu pārstāvībā ar lielāku vai mazāku filólóģisko raksturojumu kā sekundāru piedevu. Jāpiebilst, ka arī tulkojošās vārdnīcas mēdz būt sakārtotas tematiski. Tā kā mana interese ir saistīta ar apzīmējamo vienību sistematizāciju resp. tematizāciju, tad leksikogrāfijas vēstures īsā apskatā tulkojošās alfabētiskās vārdnīcas neaplūkošu, izņemot dažas pašas senākās, kā arī dažas citas tematiski kārtotās.

Pēc minēto divu avotu datiem pirmās atrastās vārdnīcas ir datējamās ar 7. gadsimtu pirms mūsu ēras. Mezópótāmijā, tagadējās Irākas teritorijā, bijušās Asīrijas valsts galvaspilsētas Ninives drupās arheólóģi 19. gadsimta vidū atrada Asīrijas valdnieka Ašurbanipala (669. – ap 633. p. m. ē.) biblióteku, kas sastāvēja no apmēram 22 000 māla plākšņu ar ķīļu raksta tekstiem. Starp tiem bez

daiļliteratūras, reliģiskiem un zinātniskiem tekstiem bija arī šumeru-asīriešu un citu valodu tulkojošās vārdnīcas.

Starp senās Ķīnas rakstu pieminekļiem, kurus piedēvē Kónfūcijam (ap 551. – 479. p. m. ē.), ir atrasts leksikogrāfisks darbs ar dažām tematiskām nodaļām: celtnes un to daļas, trauki, mūzika, debesis, meteorológiskais laiks, zeme, upes, kalni, ārstnieciskie augi, koki, parazīti, zivis, putni, četrkāji, mājdzīvnieki.

Apzīmējumu *enciklopēdija* (burtiski: iekšpus loka izglītība) saista ar sengrieķu filozofu Hipiju, kurš dzīvojis ap 400. gadu pirms mūsu ēras. Ar šo vārdu Hipijs apzīmējis visu toreizējo zināšanu un prasmju sistemātisku apkopojumu.

Taču par pirmo īsto antīko enciklopēdiju tiek uzskatīta romieša Katōna Vecākā (234. – 149. g. p. m. ē.) vairākos sējumos ietvertās pamācības dēlam – sistemātiski apkopotas zināšanas par medicīnas, retorikas, tiesību, lauksaimniecības un militāriem jautājumiem. Plašas enciklopēdijas sarakstījis arī M. Terencijs Varrōns (116. – 27. g. p. m. ē.). Bet Plīnijs Vecākais (m. ē. 23. – 79. g.) sarakstījis 37 grāmatās (cik plaši ir bijuši tolaik par grāmatām dēvētie rakstudarbi, man pat nav priekšstata) ietvertu darbu *Dabas vēsture*, kas sniedz sistemātiskas ziņas ģeogrāfijā, astrónomijā, vēsturē, zoológijā, bótānikā un mineralógijā.

Mūsu ēras 180. gadā parādās Atēnu retorikas skolotāja Jūlija Pólluksa vispārīgā grieķu valodas vārdnīca 10 grāmatās ar nosaukumu *Onomastikon*. Tajā leksika kārtota tematiski 10 daļās.

Senajā Indijā sanskrita valodā tikušas veidotas tematiskas vārdnīcas ar mērķi mācīt jaunajiem braminiem pareizi runāt. Par ievērojamāko tiek uzskatīta dzejnieka, gramatiķa un leksikogrāfa Amaras Sinas mūsu ēras II – III gadsimtā vārsmotā valodā sarakstīta vārdnīca ar nosaukumu *Amarakoša*, kas saturējusi ap 10 000 vārdu. Vārdnīca sastāv no 3 grāmatām, kas sīkāk sadalītas tematiskās nodaļās. Ilustrācijas nolūkā uzskaitīšu tikai nodaļu tematiku : *debesis, dievi, titāni; debesjums, atmosfēra, planētas, zvaigznes; gadalaiki, mēness fāzes, aptumsumi; noziegumi, labdarība, laime, liktenis, raksturs, prāts, sajūtas, garša, smarža, krāsa; vārds, valoda, gara ražojums; skaņa; mūzika, dejas, uzvedumi, svētki; elle, tumsība, čūskas, indes; pārdabiskā pasaule, veļi, nelaime, ciešanas; jūra, ūdens, salas, upes, kuģi, zivis; zeme, saule, novads, ceļš, garuma mēri; pilsētas, celtnes, mitekļi; kalni, klintis, avoti, alas, minerāli; meži, dārzi, koki, augi; ārstniecības augi; derīgie augi; dārzeni; četrkāji, kukaiņi, putni, ganāmpulks; vīrieši, sievietes, ģimenes, valsts, iestādes; veselība, zāles, slimības, ķermeņa daļas; apģērbs, rotas, smaržas; priesteri, karavīri, zemkopji, amatnieki u. c.*

Agrīnajos viduslaikos visievērojamākais enciklopēdistis bija Spānijas bīskaps Seviljas Isidōrs (ap 560. – 636. g.). No iepriekšējo autōru darbiem viņš kōmpilējis vairākas enciklopēdijas. To vidū bija 20 sējumu *Etimológijas (Etymologiae)* un daudzsējumu darbs *Pirmsākumi (Originēs)*. Šajās enciklopēdijās bija sistematizēts viss, sākot ar grieķu izglītības pamatiem (gramatiku, dialektiku, retoriku), kam sekoja romiešu „brīvās mākslas” (aritmētika, ģeometrija, astrónomija, mūzika). Pēc tā ir aplūkota medicīna, tieslietas, grāmatniecība, reliģija, valodas, tautas, valstis, cilvēki un dzīvnieki, kōsmōss, celtniecība, mineralógija, zemkopība, kara māksla, kuģniecība u. c.

Enciklopēdijas tika sarakstītas arī turpmāk, bet gandrīz to visu pamatā ir Seviljas Isidōra darbi. Lielākā un ievērojamākā viduslaiku enciklopēdija ir Vinsenta Bōvē *Lielais spogulis (Speculum majus)*, kas sarakstīta laikā starp 1244. un 1254. gadu. Šī enciklopēdija aptver 95 grāmatas ar 10 987 nodaļām. Bōvē enciklopēdiju tulkoja un pārrakstīja (vēlāk arī iespieda) daudzās valodās līdz pat 17. gadsimtam.

Kā baltu valodu pārstāvošu var minēt tā dēvēto Elbingas vārdnīcu. Tā ir Prūsijā Elbingas pilsētā atrasts vācu-senprūšu vārdnīciņas ap 1400. gadu veikts noraksts, kurā bez vārdu alfabētiskā kārtojuma atrodami arī 802 tematiski grupēti vārdi, galvenokārt lietvārdi.

1512. gadā tiek publicēts Róterdamas Erasma darbs *De Duplici Copia Verborum et Rerum (Par divējādu vārdu un lietu daudzumu)*. Šis mācību līdzeklis par retoriku apskata arī lietu un vārdu (*res – verba*) attiecības un piedzīvo ap pusotra simta atkārtotu izdevumu. Bet gadsimtu vēlāk, 1631. gadā, tiek publicēts čehu pedagoga un humānista Jana Amōsa Kōmenska darbs *Janua linguarum reserata (Atvērtie valodas vārti)*. Tā ir divvalodīga latīņu-čehu tematiska vārdnīca, kurā ir ap 8000 lietu vārdiskās pārstāvības sakārtotas 7 tematiskās grupās. Šis darbs tulkots (aizgūts vienību grupējums) 11 Eirōpas un 3 Āzijas valodās. Plašu ievērību guva J.A.Kōmenska valodu mācīšanas princips – mācīt vārdus caur lietām un lietas caur vārdiem, blakus novietojot divu valodu tekstus, lai skolnieki tos salīdzina un apgūst. (Šī darba nosaukums kā piemērots un tērps aizgūts no

jezuīta Salamankas kóledžā Spānijā, pēc tautības īra, Viljama Bateusa darba *Janua linguarum sive modus ad integritatem linguarum compendio cognoscendum maxime accomodatus* – latīņu un spāņu valodas sastatījuma, publicēta 1615. gadā.)

No atziņas par to, ka pasaule visiem cilvēkiem ir viena kopīga, bet valodu ir daudz, katrai tautai atšķirīga, kas traucē starptautisku sazināšanos, radās ideja par vienas kopīgas starptautiskas valodas izveidi. Izveidot pasaules jeb universālu valodu, balstoties uz visu lietu lōģisku klasifikāciju, bija ķēries jau viduslaiku spāņu rakstnieks un filozōfs Ramōns Lulls (1232 – 1315). Par starptautiskas valodas ideju bija ieinteresējušies arī filozōfi F.Bēkōns (1561 – 1626) un R.Dekarts (1596 – 1650), bet īpaši ar to bija aizrāvis G.Leibnics (1646 – 1716). Kā to raksturo J.Loja, filozōfi racionālu mākslīgu valodu iedomājās kā lōģiski sakārtotu simbolu sistēmu, kuru dēvēja par filozōfisko valodu. G.Leibnics blakus citiem darbiem visu savu mūžu bija pievērsies arī pasaules valodas idejai. Pēc viņa nāves palikuši vairāk nekā tūkstoš lappušu nepublicētu rokrakstu, kas vēltīti pasaules valodas problēmai. No šiem materiāliem redzams, ka Leibnics, prōjektējot racionālu apriōru matemātisku valodu, reizē mēģinājis izveidot arī praktisku apōsteriōru starptautisku valodu uz latīņu valodas pamata ar stipri vienkāršotu un regulāru gramatiku. Jāpiezīmē, ka apriōrais princips nozīmēja mākslīgo valodu izdomāt no galvas, bet apōsteriōrais – ekstrahēt šādu valodu no pastāvošajām valodām.

1690. gadā tiek publicēts angļu filozōfa Džōna Lōka apcerējums *Eseja par cilvēka saprātu*. Šajā darbā visas tās vienības, kas ir cilvēka prātā un kas, savukārt, kā norādījis pats autōrs, tur ienāk no uztveres, tiek sauktas par **idejām**. Tā, piemēram, norādot, ka cilvēki pazīst daudz vairāk garšu un smaržu nekā tam ir apzīmējumu, rakstīts sekojošais: „Ideju ir skaitliski daudz vairāk nekā to nosaukumu. Lai izteiktu smaržu neatkārtojamo dažādību.. pagaidām pietrūkst atbilstošu nosaukumu. Vārdi *smaržīgs* un *smirdīgs* ir nosaukumi, kas mums parasti kalpo smaržu ideju apzīmēšanai un galu galā nerada daudz skaidrāku priekšstatu par apzīmējumiem *patīkams* vai *nepatīkams*, kaut gan kā rozes, tā vijolītes smarža ir jauka, taču tās neapšaubāmi ir ļoti atšķirīgas idejas.” Vēl Lōks norāda, ka „.. valoda neveic savu uzdevumu, ja runātājam mutē ir vārdi, bet galvā nav noteiktas idejas, ko tie apzīmē..”

Ōksfōrdas vārdnīcā vārda *ideja* skaidrojumā šāda nozīmes izpratne (*immediate object of thought or mental perception*) tiek piedēvēta Lōkam un vēl Dekartam. Savukārt vārds *ideolōģija*, ar piebildi par arhaismu, tiek skaidrota kā zinātne par idejām (*science of ideas*) (sk. *The Concise Oxford Dictionary*. Seventh edition, Oxford University Press, 1982).

Termins *ideja* kā apzīmējamā vienība vēl lietots arī P. M. Rōžē (Roget) tematiskajā vārdnīcā, kura pabeigta iznāca 1852. gadā. Šīs vārdnīcas pilns nosaukums ir šāds: *Thesaurus of English Words and Phrases Classified and Arranged so as to Facilitate the Expressions of Ideas and to Assist in Literary Composition* (*Angļu valodas vārdu un izteikumu, kas klasificēti un sakārtoti tā, lai atvieglotu ideju izteikšanu un palīdzētu literārajā kōmpōzīcijā, tezaurs*). Pastāv norādes, ka Rōžē ideju klasifikācijas shēmu aizguvis no Vilkinsa darba (Wilkins J. *An Essay towards a Real Character and a Philosophical Language*. London, 1668). Kā to raksturo J.Paulausks, Vilkinss savā filozōfiskajā valodā prōpōnējis ap 3000 vārdu, iedalītus 6 tipos, bet tipus 40 klasēs, pōstulējot, ka ar šādu vārdu daudzumu pietiek, lai izteiktu jebkuru domu. (Jāpiebilst, ka Vilkinsam toreiz nevarēja būt apjēgas, ka pasaulē dzīvnieku sugu vien ir ap 2 000 000).

P. M. Rōžē bija fizikas prōfesoris, kurš pie šī sava sūtības darba strādājis gandrīz 50 gadus (pirmā burtnīca iznākusi 1805. gadā). Kā to raksturo J.Paulausks, šis ir pirmais mēģinājums lōģiskā kārtībā sistematizēt visu valodas leksiku. Angļu valodas zemēs šī vārdnīca uz ilgiem laikiem kļuva ļoti pōpulāra. Autōra dēla un mazdēla tālākā uzlabojumā šī vārdnīca līdz II pasaules karam tika izdota 76 reizes Anglijā, bet ASV no 1946. līdz 1970. gadam piedzīvoja 93 izdevumus.

Rōžē paraugam sekojuši arī citi tālaika tematisko vārdnīcu autōri, piemēram, Robertson T. *Dictionnaire ideologique de la langue française*. Paris, 1859. un Sanders D. *Deutsche Sprachschatz, geordnet nach Begriffen*.. Hamburg, 1873 – 1877. Pēc Rōžē vārdnīcas parauga ir veidotas arī 20. gadsimta otrajā pusē iznākušās zviedru, nōrvēģu, hōlandiešu un ungāru valodu tematiskās vārdnīcas, kā arī 1990. gadā iznākusi Ō.Baranōva krievu valodas ideogrāfiskā vārdnīca.

No lielākajām 19. gadsimta tematiskajām vārdnīcām vēl minama Liōnas universitātes prōfesorā E.Blāna sastādītā vārdnīca (É.Blanc. *Dictionnaire logique de la langue française*. Paris, 1882). Bet 20. gadsimta vidū iznāk arī spāņu valodas tematiska vārdnīca (J.Casares. *Diccionario ideológico de la lengua española*. Barcelona, 1942). Vēl vērts pieminēt divas franču tematiskās

vārdnīcas to nosaukumu īpatnības dēļ: *analōģiskā* un *sistemātiskā* – Ploetz K. *Vocabulaire systematique*. Paris, 1847; Boissière P. *Dictionnaire analogique de la langue française*. Paris, 1862.

Kā var redzēt no manis minētajiem avotiem, tematiskās vārdnīcas ir sauktas gan par lōģiskām, analōģiskām, ideolōģiskām, sistemātiskām, bet tuvāk mūsdienām arī par ideogrāfiskām. J.Loja tās dēvējis par ideārām (sk. J.Loja. *Valodniecības pamatjautājumi*. R., Zvaigzne, 1968, 172. lpp.). Manā rīcībā nav dotumu, cik ilgi apzīmējamās vienības sauktas par idejām, taču vārdnīcu raksturojumi kā ideolōģiskās, ideogrāfiskās un ideārās neapšaubāmi ir atvasinājumi no šī vārda. Savukārt vācu valodā apzīmējums *ideja* šādā nozīmē, acīmredzot, nav ieviesies. Tā vietā vācu valodā šādā nozīmē figurē apzīmējumi *nozīme* (*Begriff*) vai *lieta, priekšmets* (*Sache*). Angļu valodā figurējošie apzīmējumi ir – *topical, ideographic* vai *conceptual dictionaries*.

F.Dornzeifa tematiskā vārdnīca saucas *Vācu vārdu krājums pēc priekšmetu grupām* (Dornseiff F. *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen*. Berlin und Leipzig, 1934). J.Karaulóvs norāda uz šīs vārdnīcas 5. izdevuma (Berlin, 1959) ievadā póstulēto lietu un vārdu kórelācijas principu: *Par izejas punktu izvēlēsimies nevis vārdus, lai skaidrotu to nozīmes, bet lietas, jēdzienus, lai meklētu tiem apzīmēšanas iespējas*.

J.Loja savā valodniecības vēsturē izdalījis nelielu nodaļu „*Vārdu un lietu*” vēsture (J.Loja. *Valodniecības vēsture*. R., LVI, 1961, 127. lpp.). Autors min H.Šuhartu, kurš ieteicis neapmierināties tikai ar valodas faktu analīzi, bet pētīt arī vārdu apzīmējamās priekšmetus. Vēl tiek minēts, ka 1909. gadā austriešu valodnieks R. Meringers sadarbībā ar J.Mikólu un citiem nodibināja žurnālu *Wörter und Sachen* ‘Vārdi un lietas’.

Ar mēģinājumu izveidot tādu sistematizāciju, kas derētu jebkuras valodas leksikas grupējumam, uzstājās vācu valodnieki Halligs un Vartburgs savā darbā *Jēdzienu sistēma kā leksikogrāfijas pamats* (Hallig R. und von Wartburg W. *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*. Berlin, 1952; otrs izdevums – 1963).

Latviešu leksikogrāfijā tematisks leksikas kārtojums sastopams gandrīz tikai tulkojošajās vārdnīcās, pie kam jau no 17. gadsimta. 1638. gadā iznāca Geórga Manceļa vāciski latviska vārdnīca *Lettus*. Tajā pašā gadā kā šīs vārdnīcas papildinājums iznāca tās otrā daļa *Phraseologia Lettica*. Šī frazeolōģija kārtota tematiski pēc tā laikmeta tradīcijas – izvēlētie vārdi un teicieni 51 nodaļā raksturo dabu, dzīvi, uzskatus. (Šeit un turpmāk sk. D.Zemzare. *Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*. R., ZAI, 1961).

1688. gadā Rīgā iespiesta G.Dreseļa vāciski-latīniski-poliski-latviska četervalodu vārdnīca ar apmēram 1000 šķirkļiem. Vārdi nav kārtoti alfabētiski, bet pēc dažādām nozarēm: Dievs un debesu lietas, goda nosaukumi (ķeizars, ķēniņiene utt.), par skolu, amatnieku, darbarīku, drēbju, ēdienu, dzīvnieku, augu un zemes darbu nosaukumi.

Kā šīs vārdnīcas pārstrādājums 1705. gadā iznāca vācu-zviedru-poļu-latviešu vārdnīca arī ar apmēram 1000 šķirkļiem. Tās autors bija Madlienā dzimis Rīgas mācītājs Libōrijs Depkins. Arī šajā vārdnīcā vārdi grupēti pa nozarēm.

Jau gandrīz divsimt gadus vēlāk, 1885. un 1899. gadā, Rīgā un Tērbatā izdota J.Kóncēviča *Sistemātiski sakārtota vācu-latviešu-krievu-igauņu vārdnīca*, kuras latvisko daļu bija izstrādājis Matīss Kaudzīte. Vārdnīcā līdztekus četrās valodās sakopotī 73 dažādu nozaru nosaukumi. Tā piemēram, nodaļā *Sieviešu darbi* rindā (stabiņā) sakārtoti apzīmējumi: *šūt, šuvēja, šuve, vīle, šujamais galds, šujamā mašīna, šķēres, vīle, apvīlēt, piņģerots, adata* u. c.

20. gadsimtā arvien vairāk parādās galvenokārt tūristiem paredzētas mazapjomīgas tulkojošās sarunu vārdnīcas. Tajās pretstatīti ne tikai vārds pret vārdu atšķirīgās valodās, bet arī veselas frāzes, piemēram : *Kur jūs dzīvojat? Es dzīvoju pilsētā (uz laukiem). Viņš dzīvo strādnieku ciematā* utt. (K.Sējēja, B. Veinerte. *Latviešu-vācu sarunu vārdnīca*. R., 1965).

1985. gadā ASV iznāca M.Sóikanes-Trapānes sastādīta latviešu-angļu tematiska vārdnīca (M.Sóikane-Trapāne. *Latviešu valodas pamata un tematisks vārdu krājums*. ALA, 1985; 4. izd. 1991). Šajā vārdnīcā pamata krājumu sastāda alfabētiskā secībā sakārtoti 1000 visbiežāk lietoto latviešu rakstu valodas vārdu, kas tulkoti Amerikas angļu valodā. Otrajā daļā ir ap 6000 vārdu, kas sakārtoti 19 tematiskās grupās un 101 apakšgrupā un arī tulkoti angļu valodā. Ierosinājumu šim darbam autōre guvusi no Vācijā izdotās *Grund- und Aufbauwortschatz* sērijas.

Savas vārdnīcas priekšvārdā M.Sóikane-Trapāne saka, ka tās „galvenais praktiskais nolūks ir seklas un nabadzīgas latviešu valodas izvēršana bagātākā un niansētākā valodā”. Vārdnīca bija paredzēta trimdas latviešiem, kuri jau četrus gadu desmitus bija vadījuši mītnes zemēs un šo zemju

valodu zināja labāk nekā latviešu valodu. Uz šāda fona, kad latviešu vārda nozīmi paskaidro angļu vārds, neprasās apcerēt, ko vispār nozīmē zināt valodu. Bet zināt valodu, kā jau minēju, nozīmē pazīt šajā valodā nosauktās lietas. Šādā aspektā savas tematiskās (sistēmiskās) vārdnīcas priekšvārdā šo vārdnīcu uzdevumu apcer lietuviešu leksikogrāfs Jóns Paulausks. Viņš raksta, ka alfabētiskās vārdnīcas ir lasītāju vārdnīcas. Lasāmvielā var pagadīties kāds nepazīstams vārds, kura nozīme tad sameklējama alfabētiskā vārdnīcā. Taču ko darīt rakstītājam (resp. runātājam), ja viņam piemirsies kādas lietas nosaukums vai arī viņš to nekad nav zinājis? Tā, piemēram, J.Paulausks norāda, ka diez vai visi zina, kā sauc rokas daļu no elkoņa līdz plecam, kaut arī ķermenis ir tas, kas katram cilvēkam ir vistuvākais, vispazīstamākais. Meklēt šādu nosaukumu alfabētiskajā vārdnīcā būtu tas pats, kas meklēt adatu siena kaudzē. Taču, no otras puses, J.Paulausks arī norāda, ka līdzšinējās tematiskās vārdnīcas ir tikai **palīgīdzeklis**, jo pēc tradīcijas vārdu skaidrojumus tās nesniedz, nemaz jau nerunājot par ilustrējošiem piemēriem. Tā, piemēram, rokas daļu no elkoņa līdz plecam jeb augšdelmu M.Sóikanes-Trapānes vārdnīcā meklējam nodaļā *Cilvēks* un apakšnodaļā *Ķermenis*. Starp vārdiem *paduse* un *elkonis* atrodam vārdu *augšdelms* (starp citu, *apakšdelms* nemaz nav minēts), kura angļiskā atbilde ir *upper arm*. Ja zinām, ka tas nozīmē rokas daļu no elkoņa līdz plecam, tad nezināmais ir noskaidrots. Turpretim lietuviešu tematiskajā vārdnīcā, kura nav tulkojošā, pie *ranka* ('roka') atrodam vārdu *dilbis* ('apakšdelms') un *žastas* ('augšdelms'), kuri nav nedz tulkoti, nedz skaidroti, tāpēc jāvērsas pie alfabētiskās vārdnīcas pēc skaidrojuma. Protams, ka, salīdzinot ar „adatas meklēšanu siena kaudzē”, apzīmējuma meklēšana caur divām vārdnīcām ir vienkāršāka, tomēr nepamatoti sarežģīta, un jo vairāk tāpēc, ka trūkst pamatojuma, kāpēc arī tematiskās vārdnīcās apzīmējamās vienības nevarētu būt skaidrotas un ar piemēriem ilustrētas.

Bez šiem tīri praktiskajiem valodas lietotāju izteiksmes uzlabošanas nolūkiem virknei tematisko vārdnīcu autōru ir bijuši arī citi mērķi. Kā tas redzams manis sniegtajā tematisko vārdnīcu vēsturiskās attīstības apskatā, šo vārdnīcu mērķis ir bijis vispārīzglītojošs – sistemātiski iepazīstināt ar pasauli (cik plaši tā kurā laikmetā bijusi izpēģīta). Tāpēc mēģināšu apcerēt jau iepriekš izvirzīto jautājumu – vai vārdnīcās ir ietverts burtkopu jeb vārdu grupējums vai arī apzīmēto lietu grupējums.

2. Vārdu vai apzīmēto lietu grupējums?

Apcerot šo jautājumu kognitīvā aspektā, atgādināšu pazīstamā franču rakstnieka A.Fransa patētisko apgalvojumu, ka vārdnīcās ietverta alfabētiskā secībā sakārtota visa pasaule. Tīri objektīvi vārdnīcā gan nav nekas vairāk kā melnas zīmes uz balta pamata. Tā „pasaule” ir vai nav tikai vārdnīcas lietotāja prātā. Pasauli vairāk vai mazāk iepazīnušam vārdnīcas lietotājam šī vārdnīca tad kalpo par šīs pasaules tādu vai citādu ietvaru. Un tādējādi vārdnīca kónkrētam indivīdam var būt gan tikai burtkopu grupējums, gan apzīmēto vienību grupējums.

Bet arī aplūkojot šo jautājumu filolōģiskā aspektā, būtiskas skaidrības teorētiskā līmenī par to nav vēl arī šodien. Mēģināšu to ilustrēt ar to, kas teikts *Latviešu literārās valodas vārdnīcas (LLVV)* priekšvārdā. „Atšķirībā no enciklopēdiskajām vārdnīcām, kurās **aprakstīti priekšmeti un parādības** [izcēlums mans. E.S.], filolōģiska tipa skaidrojošā vārdnīca **raksturo vārdus valodas leksiskajā sistēmā.**” Ko nozīmē *aprakstīt priekšmetus un parādības*, ir saprotams, bet, ko nozīmē *raksturot vārdus valodas leksiskajā sistēmā*, tas prasa plašāku analīzi. Kopīgs enciklopēdijām un filolōģiskām skaidrojošām vārdnīcām ir tas, ka tajās šķirkļi kārtoti nosaukumu alfabētiskā secībā. Tāpēc uz labu laimi atšķiru enciklopēdijas lappusi un izvēlos tajā, piemēram, vārdu *ecēšas*. Šo pašu vārdu atrodu arī *LLVV*. Pirmajā teiktis, ka *ecēšas* ir lauksaimniecības rīks augsnes virskārtas irdināšanai, otrajā – ka vārds *ecēšas* nozīmē lauksaimniecības darba rīku augsnes irdināšanai. Ar ko tad enciklopēdija atšķiras no filolōģiskās skaidrojošās vārdnīcas? Minētajā enciklopēdijas (*Enciklopēdiskā vārdnīca. 2 sējums*). Latvijas enciklopēdiju redakcija, Rīga, 1991) lappusē no 52 šķirkļu vārdiem 35 vārdi jeb 67% ir īpašvārdi, bet 17 vārdi jeb 33% – sugas vārdi. No tā caurmērā secināms, ka enciklopēdijās divas trešdaļas šķirkļu vārdu ir īpašvārdi un pārējā trešdaļa sugas vārdi. Enciklopēdijās šķirkļu vārdi ir tikai (vai gandrīz tikai) lietvārdi, kamēr filolōģiskās vārdnīcās ir pārstāvētas visas vārdšķiras, no tām lietvārdi tikai kā sugas vārdi. Tātad atšķirīga ir leksikas atlase. Bet vēl atšķirīgs ir tas, ka vārdā *ecēšas* enciklopēdija **apraksta** lauksaimniecības darbarīku, kamēr

filolōģiskā vārdnīca **raksturo** vārda *ecēšas* nozīmi. Prócess un rezultāts abās ir pilnīgi vienāds, bet tiek atšķirīgi psiholōģiski uztverts un traktēts.

Arī J.Loja (J.Loja. *Valodniecības pamatjautājumi*. R. 1968, 172. lpp.) no dažādu vārdnīcu kopuma izdala **priekšmetiskās vārdnīcas**, pieskaitot pie tām tikai enciklopēdiskās jeb kónversācijas vārdnīcas un ideārās (ideógrāfiskās) vārdnīcas. Skaidrojošās un terminu vārdnīcas autors nepieskaita pie priekšmetiskajām. Priekšmetiskās esot tādas vārdnīcas, kas „sprauž uzdevumu iepazīstināt nevis ar vārdu vai jēdzienu, bet ar pašu priekšmetu, reālo parādību. Priekšmetiskajās vārdnīcās var būt divējāds jēdzienu izkārtojums: a) pēc kādas valodas vārdiem un b) pēc jēdzienu sistēmas.” Jau tikai šajos divos vienam aiz otra sekojošajos teikumos ir neskaidrība ar terminiem. Pirmajā teikumā autors uzsver, ka priekšmetiskā vārdnīca iepazīstina nevis ar vārdu vai jēdzienu, bet ar pašu priekšmetu, taču nākošajā teikumā tomēr apgalvo, ka vārdnīcā ir jēdzienu (un nevis priekšmetu apraksta) izkārtojums. Līdzīgā kārtā arī A.Laua cenšas nodalīt vārdus no to nosauktajiem priekšmetiem: „Atkarībā no tā, vai vārdnīcā aprakstīti vārdi vai to nosauktie priekšmeti, parādības un jēdzieni, izšķir filolōģiskās un enciklopēdiskās vārdnīcas. Filolōģisko vārdnīcu aprakstīšanas objekts ir **vārdi kā valodas vienības** [izcēlums mans. E.S.] (to gramatiskais raksturojums, .. attieksme pret citiem vārdiem u.tml.); enciklopēdiskās vārdnīcas no sava laika zinātnes viedokļa raksturo vārdu apzīmētās parādības..” (A.Laua. *Latviešu leksikolōģija*. R., Zvaigzne, 1981, 212. lpp.)

No šiem trim piemēriem, kuros ir kómpilētas tā saucamās vispārpieņemtās atziņas, redzams, cik samudžināta ir izpratne par to, kas tad ir vārdi un jēdzieni un kas to nosauktie priekšmeti. Gadījās lasīt angļu anekdōti – skolotāja jautā Jānītim: „Saki, Jānīt, vai vārds *bikses* ir vienskaitlinieks vai daudzskaitlinieks?” Jānītis atbild: „Augšā – vienskaitlinieks, apakšā – daudzskaitlinieks.” Šis gadījums var arī nebūt izdomāts, bet pavisam patiess. Kōmiskumu šeit rada tas, ka skolotājam ir prātā vārds, bet Jānītim priekšmets. Ja jautāsim jebkuram, kas ir *zaķis*, saņemsim atbildi, ka tas ir mežazvērs. Ja patincināsim, kas tas ir vēl, tad mums pateiks, ka tā sauc arī bezbiļetniekus. Laikam reti no kāda varēs izdabūt skaidrojumu, ka *zaķis* ir skaņkopa – no piecām skaņām veidots vārds.

Ja mēs izlasām vai dzirdam kādu nepazīstamu vārdu, tad jautājam, ko tas nozīmē. Ja ieraugām nepazīstamu lietu, tad jautājam, kas tā ir un kā to sauc. Ja vārdam piemīt nozīme, tad lietai tādā pašā kārtā piemīt nosaukums. Lieta attiecībā pret vārdu ir (vārda) nozīme (jaunākajā terminolōģijā arī *referents, designāts*), bet vārds attiecībā pret lietu ir nosaukums jeb apzīmējums. Kórelatīvās attiecsmēs ir lieta un vārds, taču tikai tad, ja starp šiem kórelātiem ir kaut viena cilvēka uztvere un izpratne, jo tikai šis faktors, kas ir cilvēka prātā, lietu un vārdu, kuriem katram atsevišķi ir neatkarīga eksistence, padara par savstarpējām atbilsmēm.

Ar ko tad atšķiras vārdnīcā aprakstītie (skaidrotie) vārdi no enciklopēdijā aprakstītiem priekšmetiem? Ja tā saucamajā filolōģiskajā vārdnīcā *ābols* ir vārds, kas izsaka jēdzienu, tad enciklopēdijā zem nosaukuma jeb vārda *ābols* tiek it kā aprakstīts priekšmets. Taču arī šis enciklopēdijas vispārinātais *ābols* pārstāv tās pašas vispārīgās būtiskās pazīmes, kas jebkuru ābolu atšķir no jebkura bumbiera, aprikōzes utt., kā arī visus pasaulē esošos, bijušos un vēl būsošos ābolus. Un šādā abstrakcijas aspektā šis „priekšmets” ne ar ko neatšķiras no jēdziena. Arī enciklopēdiskajās vārdnīcās tiek grupēti vārdi, ar ko tās attaisno savu nosaukumu – vārdnīcas un nevis „priekšmetnīcas.” Grupējums ir alfabētiskā secībā – tā var grupēt tikai burtkopas. Šīs ziņas par priekšmetiem (enciklopēdijās tās sauc par **rakstiem**) var būt visai izvērstas. Tā, piemēram, ja skaidrojošajās vārdnīcās priekšmets resp. vārds *ābele* ir raksturots vienā teikumā (tā ir un tai jābūt šādu vārdnīcu nōrmai), tad enciklopēdijā ābeļu raksturojums var aizņemt vismaz vairākus teikumus, sleju, lappusi vai vēl vairāk. Bet ārpus vārdnīcām par ābelēm var būt sarakstīta vesela grāmata. Kurā no šiem gadījumiem *ābele(s)* ir jēdziens un kurā (vispārināts) priekšmets? Tā kā vārdnīcās izsakāmie jēdzieni un aprakstāmie priekšmeti ir vienlīdz abstrakcijas, tad šie termini ir sinōnīmiski. Šķirot var tīri tradicionāli – vienteikuma plašā raksturojumā var runāt par jēdziena skaidrošanu, bet enciklopēdiskā rakstā un vēl jo vairāk mōnógrāfijā par priekšmeta aprakstīšanu. Tas tomēr nedod pamatu pēc šāda principa iedalīt vārdnīcas filolōģiskās un priekšmetiskās.

Valodniecības teorijā visu, kas saistās ar vārdiem, mēdz saukt par **izteiksmes plānu**, bet to, kas saistās ar lietām (lietas gan visumā tiek aizstātas ar tādu vai citādu izpratni par vārdu nozīmēm), par **satura plānu**. Pēc tradicionālās izpratnes gan izteiksmes plāns, gan satura plāns ir

valodas ietvara parādības. Tomēr šāda izpratne tikusi arī apstrīdēta, traktējot satura plānu kā ekstralingvistisku. Satura plāns tiešām stāv ārpus valodas, taču kā korelatīva ópózīcija valodai.

Ja tiek apgalvots, ka filológiskajās vārdnīcās ir aprakstīti vārdi kā valodas vienības, tad jāmēģina noskaidrot, kā tad īsti vārdus var aprakstīt jeb raksturot. Aprakstīt var vārdu pareizrakstību un pareizrunu, lietojuma biežumu, izcelsmi un attīstību utt. Tāpēc tādas vārdnīcas kā pareizrakstības, pareizrunas, biežuma un etimológiskās pārstāv izteiksmes plānu. Arī tulkojošās vārdnīcas varētu pieskaitīt pie izteiksmes plāna vārdnīcām, jo tajās nostājas vārds pret vārdu atšķirīgās valodās.

Kā vēl var raksturot vārdus? Tos var raksturot pēc zilbju skaita, pēc piederības tai vai citai vārdšķīrai; kā pamatvārdus un derivātus, kā salikteņus un kalkus, kā pótenciālistus un ókaziónalistus; kā sugas vārdus un ípašvārdus ar sīkāku iedali persónvārdos, uzvārdos, pavārdos, patrónimos jeb tēvvārdos, segvārdos, vietvārdos jeb tópónimos; kā sinónimus, antónimus, hómónimus, hómóformas un hómófonus; kā terminus, prófesiónalistus, póētismus, prózismus, fólklóristus, eifémismus, žargónismus, apvidvārdus, senvārdus, vecvārdus, jaunvārdus, aizguvumus, internaciónalistus, svešvārdus, barbarismus, ģermánismus, slávismus u. c.

Tas arī viss pazīmju arsenāls, kā iespējams raksturot vārdus, kā varētu tos grupēt filológiski. Taču tiklīdz skaram to, ko vārdi apzīmē – vienalga, vai traktējam to kā vārda nozīmes skaidrojumu vai priekšmetu un parādību aprakstu, mēs ietiecamiem satura plānā. Šādas satura plāna vārdnīcas sniedz vārdos segmentētu realitāti. Par filológiskām vārdnīcām varētu dēvēt jau minētās tīrās izteiksmes plāna vārdnīcas, bet satura plāna vārdnīcas – par **apprakstošām jeb skaidrojošām vārdnīcām**. Satura plāns šādās vārdnīcās ir vairāk vai mazāk kómbinēts ar izteiksmes plānu. Enciklopēdijas uzskatāmas par ípašu aprakstošu jeb skaidrojošu vārdnīcu tipu, jo tajās figurē gandrīz tikai satura plāns. Izteiksmes plāns tajās izpaužas ar nelielu pólisēmijas klātbūtni (daudznozīmība ir tīrs valodas piederums – satura plānam jeb lietu pārstāvībai tā nepiemīt), kā arī ar rakstu kārtojumu alfabētiskā secībā. **Vispārīgās aprakstošās jeb skaidrojošās vārdnīcās**, kāda ir, piemēram, *LLVV*, galveno pamatu veido satura plāns, kuram kā apzināti pievienots pastāv arī izteiksmes plāns. Šīs ir vispārīgās jeb visaptverošās vārdnīcas, pret kurām enciklopēdijas ir samērā ierobežotas. Lai ilustrētu šo apgalvojumu, vēlreiz pieskaršos tam, ar ko enciklopēdijas atšķiras no vispārīgām aprakstošām jeb skaidrojošām vārdnīcām. Jau minēju, ka enciklopēdijās caurmērā divas trešdaļas no satura pārstāv ar ípašvārdiem apzīmētas vienības, galvenokārt persónalijas un tópónimus. No pārējās trešdaļas apzīmējamo vienību lielu daļu aizņem augu un dzīvnieku valsts pārstāvji, vielas un vielu savienojumi. Par atlikušo saturu varētu teikt, ka aprakstītas ir tikai augstas abstrakcijas pakāpes parādības. Ilustrācijai aplūkošu tādu parādību kā skaņa. Vārds *skaņa* ir literāri zinātnisks substantivējums (senākā tautas valodā šo parādību pārstāv vārds *skanēt*). Šī augstas abstrakcijas pakāpes parādība enciklopēdijā ir zinātniski sīki raksturota – aprakstīta skaņas absórbcija, analīze, ātrums, difrakcija, dispersija, lauks, līmenis, intensitāte, lókcācija, refrakcija, spektrs, spiediens un citas izpausmes. Taču tautas uztverē šis augsti vispārinātais *skanēt* tiek sadalīts vairākos simtos paveidu. Lai mans apgalvojums būtu uzskatāmi pārliecinošs, sniedzu šeit 150 skaņas paveidus: *aurot, baurot, blīkšķēt, blūkšķēt, būkšķēt, brakšķēt, brikšķēt, burkšķēt, blarkšķēt, burbuļot, blēt, brēkt, bubināt, buldurēt, čabēt, čakstināt, čāpstināt, čalot, čaukstēt, čerkstēt, čiepstēt, čīkstēt, čīnkstēt, čirkstēt, čirpstēt, čurkstēt, dipēt, dimdēt, dunēt, dārdēt, ducināt, dūdot, dūkt, dziedāt, džīnkstēt, elst, grabēt, grandēt, guldzēt, gurstēt, gaudot, gāgāt, gārgt, idēt, jódelēt, klabēt, klaudzēt, klakšķēt, kliegt, klīdzināt, klandēt, klinkšķēt, klunkšķēt, knakšķēt, krakšķēt, krikšķēt, kraukšķēt, krākt, kaut, kviekt, kurkstēt, kluksēt, kladzināt, kūkot, kārkt, kreksķēt, kraukāt(ies), kunkstēt, ķērkt, ķaukstēt, lūlot, lalināt, maut, murmināt, murdēt, ņerkstēt, ņaudēt, ņurdēt, ņurrāt, pakšķēt, plakšķēt, plīkšķēt, plunkšķēt, plarkšķēt, pukšķēt, plinkšķēt, pārkoņot, paušķēt, pīkstēt, pēksķēt, pogot, rībēt, rūkt, rukšķēt, riet, rēkt, rubināt, skrapšķēt, skrabēt, sprakšķēt, sprēgāt, spurkšķēt, sprauslot, spiegt, svilpot, sīkt, sanēt, smilkstēt, sēkt, stenēt, spurkt, svepstēt, šmakstēt, šnakstēt, šķīndēt, šņirkstēt, švirkstēt, švikstēt, šalkt, šņākt, šņukstēt, šmuikstināt, tikšķēt, tinkšķēt, tirkšķēt, tarkšķēt, trīnkšķēt, taurēt, trīllīnāt, trikšķīnāt, ūjināt, urgt, vaidēt, vaimanāt, vauksķēt, vīvināt, vīterot, vidžīnāt, zumēt, zviegt, zvanīt, žvadzēt, žlakstēt, žņirkstēt, žņerkstēt, žļurkstēt, žļarkstēt, žadzināt, žūžot.*

Šo skaņas paveidu aprakstus veltīgi meklēt enciklopēdijās, tie atrodami tikai vispārīgās aprakstošās vārdnīcās. Šie skaņas paveidi ir īstenības sīki niansētas vienības. Vispārīgajās vārdnīcās pie tiem vēl klāt pieder arī to nosaukumu variācijas jeb sinónīmi, kas uzskaitītos skaņu

apzīmējumus vismaz dubulto. Taču arī tas vēl nav viss. Katrs no šiem skaņas paveidiem ir vēl sīkāk niansēts. Šis hierarhiski zemākais niansējuma līmenis veido **leksisku paradigmu** – šajā gadījumā **leksiski verbālu paradigmu**. Atšķirībā no gramatiskās paradigmas leksiskās paradigmas nav tik regulāras. Leksisko paradigmātiku detalizētāk aplūkošu turpmāk citviet, šoreiz dodu tikai ieskatam divu skaņu verbu leksiskās paradigmas paraugus: *čabēt, nočabēt, iečabēties, čabināt, čabināties, pačabināt, pačabināties; skanēt, noskanēt, atskanēt, ieskanēties, izskanēt, paskanēt, pārskanēt, pieskanēt, skandināt, noskandināt, ieskandināt, paskandināt, pieskandināt, saskandināt, skandināties, izskandināties*. Šī paradigmātiskā sistēma skaņu verbu skaitu vairākkāršo. Kopsavilkumā varam kónstatēt pie skaņas piederīgus pāri par tūkstoti vārdu, kuri kónvencionāli neatbilst uzņemšanai enciklopēdijās. Un tāvad varam secināt, ka universālākās satura plāna vārdnīcas ir vispārīgās aprakstošās jeb skaidrojošās vārdnīcas pat tad, ja tās ir kārtotas alfabētiski.

2. 1. Jēdziena jautājums

Jautājumā par vārdu un priekšmetu attieksmēm papildus diskutabilitāti ienes termina *jēdziens* plaša un daudzveidīgā lietošana gan sadzīves, gan zinātniski teórētiskā līmenī. Šķēpus laužot, ir sacerēta milzumpļaša literatūra ar tādu uzskatu raibumu, ka, vai nu jāuzskaita viss viedokļu kókteilis vai jāpieņem pašam savs viedoklis.

Kā norāda A. Laua, „daļa pētnieku atzīst, ka vārda leksiskā nozīme sakrīt ar jēdzienu, daļa šais parādībās saskata būtiskas atšķirības”. Pati viņa atzīst, ka nekādu būtisku atšķirību starp vārda leksisko nozīmi un jēdzienu nav. Jo „katra nozīme balstās uz vispārinājumu un abstrakciju un ietver sevī óbjektīvās īstenības atspoguļojumu cilvēka apziņā. Tādas pašas funkcijas ir arī jēdzieniem” (A.Laua. *Latviešu leksikólóģija*. 15. lpp.).

Gan nepiekrītu, ka katra nozīme balstās uz vispārinājumu un abstrakciju. Turpmāk to aplūkošu sīkāk, bet šeit tikai piebildīšu, ka visi tie valodnieki, psihólóģi un filózófi, kuri spriež par lietu un vārdu sakarībām, to visu aplūko no pārāk augsta skatpunkta. No šāda skatpunkta aplūkotā valodā vārdi tik tiešām apzīmē nevis kónkrētas vienības, bet veselas sugas, dzimtas vai klases, tāvad jēdzienus. Taču jebkurš cilvēks dzīvo daudz jo daudz kónkrētu, individuālu lietu (un to sastāvdaļu) ielenkumā. Sākot ar sava ķermeņa daļām un apģērbu, mājokļa iekārtu un tuvāko apkārtni. Visas šīs lietas ir jānosauc – *mana roka, mana kreisā roka, tava labā roka, viņas cepure, Matildes jaunā cepure, mūsu suns, mūsu māja, kaimiņmājas pagalms, Kristófera pirkstu nospiedumi* u. tml. Tāpēc, pirmkārt, katram cilvēkam un cilvēku kopai ir sava pietiekoši apjomīga individuālā leksika un attiecīgi individuālā valoda. Un šīs leksikas vienības (pārsvarā vārdkopveida) apzīmē nevis jēdzienus, bet gluži taustāmas individuālas lietas. Tas vien, ka šāda leksika tiek lietota šaurā lokā, ka tā parasti ir īslaicīga (rodas un izzūd, ja vien nav grafiski fiksēta kādā sacerējumā) un ka tā netiek ietilpināta vārdnīcās, nenozīmē, ka tā stāv ārpus valodas un neietekmē valodas kvalitatīvo raksturojumu. Bet, otrkārt, beletristika vispār taču apraksta galvenokārt tikai individuālas (reālas vai izdomātas) persónas un viņu individuāli priekšmetisko apkārtni. Tā, piemēram, teikumā *Džudija izņēma no somiņas pūdernīcu* vārdi apzīmē kādu vienu, kaut arī tikai izdomātu, sievieti Džudiju, vienu somiņu un pūdernīcu – vieneksemplāra apzīmējamas vienības un darbību ar tām.

Visās vārdnīcās vārdi tomēr pārstāv vispārinātus priekšmetus un parādības. Kónkrētus priekšmetus vārdi apzīmē stāstos un rómānos, dókumentālos aprakstos – jebkurā episkā sacerējumā, raksturojot vidi ar atsevišķiem, individuāliem priekšmetiem, reāliem vai izdomātiem. Savukārt vispārinājumus vārdi pārstāv arī ārpus vārdnīcām dažādos kóntekstos, raksturojot ko vispārīgi. Tā, piemēram, tekstā *Savójas kāpostus sīki sagriež, sastampā ar koka piestiņu..* ir runa gan par Savójas kāpostiem vispār, gan koka piestiņu vispār, un arī griezējs un stampātājs nav minēts, jo tas var būt jebkurš neierobežotā skaitā. Tāvad vārdi vienlīdz apzīmē gan individuālas vienības, gan vienību vispārinājumus. Katrā kónkrētā gadījumā tas ir nosakāms pēc kónteksta. Un tas ietekmē arī sintaktisko struktūru. Taču lietot terminu *jēdziens* kā vispārināta priekšmeta nosaukumu diez vai vispār ir lietderīgi, jo pietiek ar terminu *vārds*.

3. Šīs vārdnīcas nolūki.

Nolūks strādāt pie leksikas sistematizācijas manī radās 80. gadu vidū, kad biju aptvēris, ka bez leksikas, kā vienību līmeņa, sistēmiskas izpratnes nav iespējama sintakses, kā kopu līmeņa, struktūru izpratne. Sākotnēji izvēlējos šaurāku leksikas apjomu, lai ātrāk izveidotu sistēmu un pēc tam to pakāpeniski paplašinātu. Mans izvēlētais leksikas apjoms bija Ērgemes izloknes vārdnīca. Pēc vairākiem gadiem tomēr atskārtu, ka sašaurināta leksika sniedz nepareizu ainu par leksikas struktūru, piemēram, Ērgemes izloknes vārdnīcā bija visai nepilnīgi atspoguļota verbāli leksiskā paradigmātika. Tāpēc turpmāk par leksikas apjomu izvēlējos 10 sējumu lielo *LLVV* (sk. *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. R., Zinātne, 1972. – 1996.), kurā ietverti ap 80 000 vārdus, kas kārtoti alfabētiskā secībā. Mans nolūks ir šo leksikas apjomu pārkārtot tematiski. Šis ir viens no pirmajiem vārdnīcas fragmentiem.

Iepazīstoties ar leksikas tematiska kārtojuma vēsturisku pieredzi, varam secināt, ka šāda kārtojuma kritēriji var būt visdažādākie. Šādu vārdnīcu veidošanas nolūki svārstās diapazōnā no iepazīstināšanas ar pasaules daudzveidību līdz valodas lietotāju izteiksmes kuplināšanai. Bez šiem abiem nolūkiem kā blakusprodukta mans galvenais mērķis ir bijis strādāt pie **apzīmējamās un apzīmējošās sistēmas savstarpējās korelācijas tuvākas izpētes**. Mūsdienās valoda tiek traktēta sociolingvistiski kā saziņas līdzeklis. Protams, valoda tiešām ir arī saziņas līdzeklis, taču primāri valoda ir **pasaules atspoguļošanas līdzeklis**. Par to visuzskatāmāk liecina leksiskās sistēmas struktūra. Tāpēc mans nolūks ir nevis sistematizēt pasaules daudzveidību kā tādu, kā to dara visas līdzšinējās tematiskās vārdnīcas (jau sākot ar Kōnfūcijam piedēvēto), bet atklāt **pasaules lingvistisko redzējumu**, pasauli lingvistiskā sistematizējumā – to sistēmu, kādu tālā senatnē stihiski izveidojuši cilvēces senči un ko esam dažādās valodās diferencēti pārmantojuši. Jau studiju gados, pētot sintakses jautājumus, nonācu pie atziņas, ka sintakse ir valodniecības vājā vieta. Sintaksē tika analizēts nevis teikumu saturs, bet teikumu fōrmālie mōdeļi, pie kam tikai izplatītākie. Līdz ar to sintaktiskā analīze bija un pagaidām vēl ir vairāk tikai analīze analīzes pēc. Jautājums par to, kā izveidot satura analīzi, nav devis man mieru visus turpmākos pēstudiju gadus. Vispirms atbildi meklēju pasaules ievērojamāko valodnieku darbos. Atklāju, ka jautājums par fōrmas un satura savstarpējām attiecībām ir bijis visu laiku aktuāls jautājums un tāds paliek vēl arī šodien. Jo valodas fōrmas jeb izteiksmes plāns ir visumā labi izpētīts – fōnētika, mōrfōlōģija un etimolōģija ir labā līmenī. To nevar teikt par satura plānu. Un tāpēc apceres jautājums ir – **kas tad ir valoda un valodas saturs?**

Tiešā valoda ir vārdi un teksti (runāti vai rakstīti). (Fōrmas un citas pazīmes ir valodas perifērija.) Vārdi jeb leksika ir vienību līmenis, bet teksti – kopu līmenis. Vienību līmeni pēta leksikolōģija, taču arī otrais – kopu līmenis jeb sintakse pieder turpat. Vārdi fōrmāli izpaužas kā skaņkopas resp. burtkopas, savukārt teksti – kā skaņkopu resp. burtkopu kopumi. Taču ne jau katra skaņkopa kļūst par vārdu. Tukšas skaņkopas figurē ļoti daudzos bērnu skaitāmpantiņos, piemēram, *Ēnik, bēnik, džimpā, rimpā* u. tml., kas pārmantojas pat no paaudzes uz paaudzi. Bet, lai skaņkopa kļūtu par vārdu, tai vismaz viena cilvēka apziņā ir jātop pastāvīgi saistītai ar kādu **apkārtējās pasaules vienību**. Šo saistību sauc par vārda nozīmi jeb saturu, bet visu šādu saistību sistēmu par valodas saturu. Valodas saturs ir miljōnos skaitāmu vienību sistēma. Mēs esam tā radīti, ka mūsu maņu orgāni, analizātōri, fragmentē apkārtējo pasauli atsevišķos elementos. (Un pēc šī fiziolōģiski nosacītā parauga mēs fragmentējam elementos arī savu garīgo pasauli.) Taču šo vienību sistēmu visaptveroši nepēta neviena zinātņu nozare. Šo sistēmu atspoguļo leksika, tomēr ne gluži pilnīgi (piemēram, garšu un smaržu vienības ir visai trūcīgi pārstāvētas). Leksika nav arī simetriska ar apzīmējamo sistēmu, jo gandrīz katrai apzīmējamajai vienībai pat vienas valodas ietvaros ir vairāki apzīmējumi (var sasniegt vairākus desmitus) – literārie sinōnīmi, kā arī apvidvārdi. Tāpat pastāv visai plašs leksikas slānis, kurš neko neapzīmē, tikai pauž emōcijas.

Tā kā apzīmējamā sistēma ir korelatīvi saistīta ar apzīmējošo sistēmu jeb valodu, tad valodnieki jau sen ir jutuši tādu kā sirdsapziņas balsi, ka to kā valodas saturu pienāktos pētīt tieši viņiem. Par to ir daudz runāts, bet maz pagaidām darīts. Valodnieciskajā literatūrā apceres par saturu ir izpaukušās gan kā pašpārmetumi savai nozarei, gan atrunas. Valodnieki ir dalījušies divējādu viedokļu nometnēs – vieni uzskatījuši, ka saturs nav valodniecības priekšmets, otri – ka ir. Minēšu dažus piemērus.

Ó. Jespersens savas 1925. g. publicētās mónógrāfijas *Gramatikas filozofija* ievadā min, ka semantiku pēc līdzšinējās tradīcijas gramatikas sakarā neaplūko. Jo „noteikt visus sintaktiskos jēdzienus un kategorijas var, ne uz mirkli neizejot ārpus gramatikas, taču tiklīdz skaram jautājumu, ko šie jēdzieni un kategorijas atspoguļo, mēs tūdaļ no valodas jomas nonākam ārpusaules vai domāšanas jomā... Tā ir vārdu nozīmju joma”. Jespersens norāda, ka tolaik šai jomai vēl nav vispārpieņemta apzīmējuma. Šīs jomas pioniēris M. Breāls (jau 1897. g.) tai prōpōnējis nosaukumu *semantika*, kamēr citi to saukuši par *semasiolōģiju*, vēl citi, piemēram, Seiss un Murejs par *sematolōģiju*, Nōreins par *semolōģiju*, Sōsīrs par *semiolōģiju*, bet Velbijs par *signifiku*. Šeit var pieskaitīt arī A.Caunera prōpōnēto *ónomasiolōģiju* (A.Zauner. *Die romanische Namen der Kōrperteile. Eine onomasiologische Studie*. Erlangen, 1902).

Daži citi valodnieki nolieguši satura jomas piederību valodai. Tā, piemēram, Sōsīrs paudis, ka „tādi jēdzieni kā *māja*, *balts*, *redzēt* u. tml., tos aplūkojot pašus par sevi, attiecas uz psiholōģiju.” Arī F.Fōrtunatōvs apgalvojis, ka vārdu nozīmju pētīšana un to saistība ar skaņkopām pieder psiholōģijai. Un arī strukturālisma pārstāvju lielākā daļa nozīmes uzskatījuši par ekstralingvistisku jeb ārpusvalodisku parādību.

Pretējo uzskatu valodnieki ir kritizējuši nepietiekamu satura izpēti vai nevēlēšanos to darīt. „...satura struktūra ir relatīvi maz izpētīta... Tam nedaudzajam, ko var pateikt par satura struktūru, labākajā gadījumā ir puszinātnisks raksturs.” (H. Glisōns. *Ievads deskriptīvajā valodniecībā*, 1955.). E. Benvenists ir rakstījis, ka fōrmas un nozīmes attiecības daudzi valodnieki gribētu reducēt tikai uz fōrmu, taču viņiem nav izdevies tikt vaļā no tās kōrelāta – nozīmes. „Kas tik nav darīts, lai neņemtu vērā nozīmi, izvairītos un atkratītos no tās. Veltīgas pūles : kā Medūzas galva tā vienmēr ir valodas centrā, apburot tās vērotājus.” Bet amerikāņu valodnieks V. Čeifs ir brīdinājis, ka valodniecība apstāsies savā attīstībā, ja netiks galā ar semantiku. „Bez semantiskās struktūras izpratnes mēs neko nezinām par tiem prōcesiem, kuru iznākumā rodas gramatiski pareizi izteikumi, jo tieši šie prōcesi ir runas ģenerācijas pamatā. Sākt izpēti kaut kur no pōstsemantiskās jomas vidus, kā to nereti dara mūsdienu lingvistika, līdzinās piensaimniecības raksturojumam, izslēdzot no tās govi.”

Tā kā valoda ir radusies galvenokārt apkārtējās pasaules vienību apzīmēšanai, tad vienas apakšnozares vietā pat visu valodniecību varētu dēvēt par ónomasiolōģiju (no grieķu *onomazō* – nosaucu vārdā). Senākajā valodniecībā aiz vārdiem tika saskatītas apzīmējamās lietas. Taču 19. gadsimta sākumā, rodoties salīdzinoši vēsturiskajai valodniecībai jeb kōmparatīvistikai, vārdi sāka signalizēt vairs nevis par apzīmējamajām lietām, bet galvenokārt par saviem “ciltsrakstiem”. A.Laua ar šo faktoru saista leksikolōģijas atpalcību: “Kats vārds ir zināmā mērā individuāla, vienreizēja parādība un pats par sevi pelna pētnieka uzmanību. Tas lielā mērā apgrūtinā sistēmas izveidi leksikas parādību apskatā un leksikolōģijas kā zinātnes veidošanos un attīstību.” Tas nozīmē grūtības atrauties no meditācijām par izteiksmes plānu (fōrmu vēsturisko mainību), novēršoties no satura plāna. A.Laua atzīst, ka latviešu leksikolōģija kā valodniecības nozare atrodas savas attīstības sākumos, bet, runājot par leksikolōģiju vispār, atzīmē, ka “vismazāk uzmanības tiek veltīts visparastākajiem, stilistiski neitrālajiem vārdiem, lai gan tie ir vārdu krājuma galvenā daļa. Leksikolōģiem nav izdevies atrast vienotu sistēmu, kas dotu iespēju aptvert visu vārdu krājumu.. Alfabētiskais grupējums ir mehānisks .. un krājuma būtību tas neatklāj.”

Taču pāreja uz vārdu izcelsmes pētīšanu neizraisīja vienīgi netīšu un nevērīgu kōrelatīvās saistības ar lietām atstāšanu novārtā. Daļa valodnieku apzināti sāka šo saistību noraidīt un izraidīt no valodniecības, par ko jau minēju iepriekš, piemēram, Sōsīra un Fōrtunatōva nostādnēs. Tas ietilpa cīņā par valodniecības patstāvību. Radās uzskati, kuri vārdu centās atraut no apzīmējamajām lietām un saistīt ar asociācijām, kādas tas izraisa cilvēka prātā. Tā, piemēram, V. Humbólts valodā izšķīra ārējo fōrmu un iekšējo fōrmu. Valodā esot pārstāvēti nevis priekšmeti, bet jēdzieni par tiem, ko rada runātājs, darīnot vārdus. No vienas puses, ar to viņš gribēja pamatot vārdu mōtīvētību pēc lietu raksturīgākajām pazīmēm. Tas jau tiesa, ka cilvēki lietu nosaukšanai nepagrābj skaņkopas gluži no zila gaisa, tomēr mōtīvētībai cilvēku apziņā ne tuvu nav tā svarīguma, kādu to gribēja saskatīt Humbólts, lai pamatotu savu „tautas gara” kōncepciju. Vai tad mēs apzināties vārdā *valoda* kaut ko tādu, kas veļas jeb plūst? Etimolōģiski šis vārds atbilst lietuviešu vārdam *valanda* ('brīdis'). Seno lietuviešu apziņā plūduma jēdziens ticis attiecināts uz laiku, bet seno latviešu apziņā uz runu. Taču jaunāko laiku lietuvieši un latvieši nekādu plūduma nojēgumu šajos vārdos vairs neizjūt. Tāpat, ja senkrievi vārdu *bōžņica* atvasināja no Dieva vārda, tad latviešiem

aizguvumā *baznīca* (liet. *bažnyčia*) nav izjūtama nekāda mótivētība. Arī krievi savu mótivēto senvārdu ir pazaudējuši, tā vietā lietojot nemótivētu aizguvumu *cerkóvj*. Patiesība ir tāda, ka runātājiem vārdu mótivētība nav vajadzīga un tā viņiem ir vienaldzīga. Viņiem nepieciešami tikai visiem zināmi lietu nosaukumi. Tikai speciāli pētot etimolōģijas, kā arī atvasinot jaunus vārdus, tiek spóntāni un intuitīvi meklētas sakarības.

Pēc 19. gs. krievu valodnieka A. Pótebņas kóncepcijas vārdiem esot tuvākās un tālākās nozīmes. Piemēram, vārda *koks* tuvākā nozīme esot valodniecības kómpetence, bet tālākā – bótānikas kómpetence. Šādā interpretācijā vārda *koks* vistuvākā nozīme varētu būt tāda, kāda tā ir divgadīga bērna izpratnē (stumbrs un zari), bet vistālākā – bótānikas speciālista izpratnē. Mūsdienās diskusijas par šo diapazōnu vēl arvien notiek, tikai citā terminolōģijā – par to, kur beidzas vārda nozīme un sākas jēdziens. Ne tik pārāk vecās Óksfórdas vārdnīcās vārds *gaisma* ticis skaidrots kā *that which makes things visible* ('tas, kas dara lietas redzamas'). Tas tad varētu būt valodnieciskās kómpetences pródukts. Jaunākās Óksfórdas vārdnīcās *gaisma* tiek raksturota fizikas izpratnē, tāpat kā *LLVV*: ar redzi uztveramo elektrómagnētisko viļņu plūsma. Protams, ka šādu skaidrojumu vārdnīcām sniedza kónsultējošie fizikas speciālisti.

Savukārt F. de Sósira skolnieku A. Sešē un Š. Balī rekónstruētajā viņa kóncepcijā *Vispārīgās valodniecības kurss* (publicēts 1916. g.) tiek póstulēts, ka valodas zīme saista nevis lietu un vārdu, bet jēdzienu un akustisko tēlu. Vēlāk gan viņš šīs ópózīcijas nomaina pret terminiem *apzīmējamais* un *apzīmētājs*. Taču šī terminu nomaiņa tāpat neko negroza būtībā. Bet būtība ir tāda, ka valodnieki, pat pieņēmuši semantiku, nepieņem tajā pilnīgu reālās pasaules pārziņu, cenšoties nokaulēt kaut ko mazāku. Un tas nav raksturīgi tikai 19. gs. beigu vai 20. gs. sākuma valodniekiem, bet vēl arī pagājušā gadsimta otrās puses valodniekiem. Tā, piemēram, krievu valodniece N. Sļusareva 1973. gadā vienā savā rakstā atbalsta aicinājumu norobežot **lingvistisko semantiku** no **atspoguļošanas semantikas**. Lingvistiskās semantikas óbjekts esot vārdi saistībā ar to nozīmēm, kamēr atspoguļošanas semantikas óbjekts – reālās pasaules atspoguļojums apziņā bez saistības ar kādu noteiktu valodu.

Ilgus gadus es atzinu tikai valodnieces viedi própóneto atspoguļošanas semantikas eksistenci kā valodas ekstralingvistisko kórelātu, uzskatot kaut kādu tur lingvistisko semantiku par visai diskutablu. Taču, kad nonācu pie atziņas, ka valodai ir ne tikai pasaules atspoguļošanas funkcija, bet lielā mērā arī mentālas rotaļas funkcija, tad sāku domāt, ka rotaļas funkcijā varētu būt arī runa par lingvistisku semantiku.

Latviešu leksikolōģijā (sk. A. Laua. *Latviešu leksikolōģija*, R., 1981.) figurē padomju valodnieces Ó. Ahmanóvas lingvistisko terminu vārdnīcā (Ó. С. Ахманова. *Словарь лингвистических терминов*. Издательство “Советская энциклопедия”, Москва, 1966.) dotā vārda nozīmes definīcija, kurā vārds un vārda nozīme ir saplūdināti „dialektiskā” vienībā. „Īstenības priekšmeta (parādības, attieksmju, kvalitātes, prócesa) atspoguļojums apziņā... šis īstenības atspoguļojums ietilpst vārda (mórfēmas u. tml.) struktūrā kā tā **iekšējais saturs**, attieksmē pret kuru dotās valodas vienības skanējums ir **materiālais apvalks**, kas nepieciešams ne tikai, lai nozīmi izteiktu un paziņotu citiem, bet arī lai tā varētu rasties, veidoties, eksistēt un attīstīties.” Apziņā jeb iztēlē atrodas gan priekšmeta (parādības, attieksmju, kvalitātes, prócesa) atspoguļojums jeb tēls, gan arī vārda tiklab akustiskais, kā grafiskais tēls. Apziņā un vienīgi tajā, kā jau minēju, veidojas arī šādu divu tēlu kórelativitāte. Tad kas minētajā definīcijā jāsaprot ar “valodas vienības skanējumu” – vai tas ir akustiski grafiskais vārda tēls vai balsenes radīta materiāla skaņa? Ja šis skanējums ir apziņā, tad nevar būt runa par materiālu apvalku (ir gan izteikti viedokļi par domāšanu kā par materiāliem elektróķīmiskiem prócesiem smadzenēs), bet, ja domāta balsenes radīta skaņa, tad tā ir tīrākā akustika bez jebkāda “iekšējā satura” iemiesojuma. Vārdu sakot, uz materiālām zīmēm (skaniskām vai grafiskām) nekādi apziņas kónstrukti nepārceļo un to struktūrā neiemājo – nekādu “dvēseli jeb ideālo pusi” vārdos neveido. Ja vārdu struktūrā varētu iemājot to nozīme, tad tikpat labi jebkurā lietā iemājotu to nosaukums kā lietas ideālā puse. Tā ir mistika. Jā, vārds – izteikts vai rakstīts – valodas pratēja apziņā aktualizē asóciācijas par apzīmēto lietu, kamēr valodas nepratējam šāds vārds ir tikai kaut kāda nesaprotama zīme. Taču arī pati lieta, jebkurš tās eksemplārs, šīs lietas pazinēja apziņā aktualizē tādas pašas asóciācijas kā to dara vārds. Tā, piemēram, gan vārds *redīss*, gan taustāms šī dārzena eksemplārs aktualizē noteiktas zināšanas, nu kaut vai tikai to, ka tas ir ēdams. Atšķirība starp abiem aktualizātōriem ir tāda, ka to taustāmo kórelātu var iebāzt mutē un apēst, kamēr to otro var tikai noklausīties vai apskatīt (izlasīt). Taču

minētajā definīcijā pilnīgi noraidāms ir apgalvojums, ka skaņkopa kā materiālais apvalks rodas vienlaikus ar tajā it kā iegrāmmēto iekšējo saturu. Ja vārdus uztveram kā lietu nosaukumus, tad šāds apgalvojums ir absurds. Skaņkopa kā nosaukums var rasties tikai tad, ja vispirms ir apzināts kaut kas, ko nosaukt, ja ir nosaucamais. Pretējā gadījumā pietiktu izgudrot skaņkopu un tad tai pajautāt, ko tad šī tādu nozīmē. Taču mēs varam izgudrot gan *ēnik* un *bēnik*, gan *džimpā* un *rimpā*, bet nozīmes, tā iekšējā satura, šiem kā nav, tā nav.

Un vēl interesanti ir tas, ka iepriekšējā rindkopā A.Lauas no Ó.Ahmanóvas lingvistisko terminu vārdnīcas citētajā *nozīmes* definīcijā minētais **iekšējais saturs** (óriģinālā – *внутренняя сторона*) ir lietots bez pēdiņām, tātad tiešā nozīmē, bet, skaidrojot šajā pašā vārdnīcā terminu *referents*, tas pats ir likts pēdiņās (“*внутренняя сторона*”), tātad lietots pārnestā nozīmē. No tā var secināt, cik nopietni tiek prōpōnētas šādas “dialektiskās vienības” un cik labticīgi uztvertas un tiražētas.

4. Nōminatīvā un lōkventīvā pavaloda.

Ir jau vārdi tikuši traktēti arī kā lietu nosaukumi, pat kā etiķetes (angļu *label*). Tomēr vairākums valodnieku šādu traktējumu kaismīgi apstrīd. Sava taisnība ir abām pusēm. Pirmā patiesība ir tāda, ka vārdi var būt tikai lietu apzīmējumi jeb nosaukumi, tātad ar zināmu līdzību etiķetēm. Un otra patiesība ir, ka vārdi var būt patstāvīgas vienības. Un tas ir tāpēc, ka valoda cilvēkiem pēc funkcijas sastāv vismaz no divējādām apakšvalodām jeb pavalodām. Pagaidām tās varētu nosacīti nosaukt par NŌMINATĪVO jeb apzīmējošo un LŌKVENTĪVO pavalodu (latīņu *loquentia* ‘runīgums’), kurā vairāk vai mazāk ir runa pašas runas dēļ, mentāla rotaļa ar vārdiem u. tml. Ja kāds, piemēram, dzejo par zilām skumjām un sarkanām ilgām, tad šādam zilumam un sarkanumam tiešām nav nekāda sakara ar tām sajūtām, ko izraisa elektrōmagnētisko viļņu attiecīgās frekvences. Šādu vārdu virknējumi pauž runātāja **noskaņu** un droši vien kaut ko līdzīgu rosina arī klausītājos. Šādi lietotiem vārdiem tiešām var pōstulēt vairāk vai mazāk izteiktu fōrmas un satura sinkrētismu. Bet par to lai diskutē dzejas valodas teorētiski, vai noskaņa rodas līdz ar vārdu kōmbinācijām vai tā jau radusies pirms tam.

Cita starpā, pret valodas funkcionālo neviennozīmību atdūrās arī lingvistiskā filozōfija, kā to raksturo J. Vējš: “Centieni radīt stingri noteiktu zinātnes valodu, apgalvo Vītgenšteins, balstījušies uz nepareizu valodas funkciju izpratni. *Traktātā* viņš esot vadījies no pieņēmuma, ka vienīgā valodas loma, vienīgā tās funkcija ir .. atspoguļot lietu patieso stāvokli, t. i., aprakstīt faktus. Taču izrādās, saka Vītgenšteins, ka valoda tiek lietota ne tikai tāpēc vien, lai aprakstītu faktus, bet tai ir daudz citu funkciju, piemēram, ar valodas palīdzību izsaka vēlēšanos, uzjautrina sarunu biedru, pateicas kādam, apsveic kādu utt.” (J. Vējš. *Lingvistiskā filozōfija*. Rīga : Avots, 1981, 32.).

Visai plaša lōkventīvās pavalodas nozare ir dzejas valoda. Par to (protams, lietojot citu terminōlōģiju) plašāku apcerējumu ar nosaukumu *Izteikt neizsakāmo* un apakšvirsrakstu *Lingvistiskā pōētika* (R., 1977.) ir sarakstījusi Ruta Veidemane. Autōre šajā apcerējumā pamato, ka dzeja ir īpašs valodas paveids: “Tikai dzejā iespējami vārdu savienojumi *sāpošs sniegs, smails miers, sāp dzīve, gaišsarkana pamošanās, zila vientulība, sāpošs svins, ēnas zvana* u. tml. Un ne tikai iespējami. Tie ir būtiski dzejai, bez tiem dzeja nebūtu dzeja. .. Kas mūziķim ir skaņas, gleznotājam krāsas, skulptōram marmōrs, tas rakstniekam un dzejniekam ir valoda. .. Tā pati valoda, ko mēs lietojam gan intīmās sarunās, ..gan sausus pārskatos, slēpj sevī milzīgas bagātības un lielu mākslinieku rokās pārvēršas nemirstīgā mākslas brīnumā. .. Dzejas virspuse ir valoda – vārdu, teikumu kōmbinācijas. Šajās kōmbinācijās tad arī jāietveras tam, kas **stāv pāri valodai** [izcēlums mans. E. S.], ko dvēsele dvēselei grib teikt bez vārdiem.” Autōre arī citē krievu valodnieku V.Zvegincevu : „..cilvēks nevar paredzēt pat robežas vārda lietošanas iespējām – valoda tieši tāpēc ir apbrīnojama, ka paver šeit bezgalīgas iespējas.”

Par ko tad V.Zvegincevs jūsmo? Par to, ka ar vārdiem var arī vienkārši rotaļāties, teiksim – pōētiski rotaļāties, un ka šīs rotaļāšanās iespējas ir praktiski neierobežotas. Arī R.Veidemanes raksturojumos ir daudz patōsa. Valoda esot apbrīnojama, tā slēpj sevī tādas bagātības, tātad saturu, kas stāv pāri pašai valodai... Lōģikas šādā apjūsmojumā ir pamaz, bet paudums saprotams, zinot, ka attiecīgu skaņu kōmbinācijas mūzikā vai krāsu un līniju kōmbinācijas gleznā var cilvēkos izraisīt katarsi. Līdzīgā kārtā katarsi var izraisīt arī vārdu kōmbinācijas ar realitātei neatbilstošu saturu. Taču šis katarses brīnums neslēpjjas vis vārdos, bet pašu cilvēku attiecīgā reaģētspējā. Daudz ko var

lietot ne pēc pamatfunkcijas. Tā, piemēram, M.Tvena pazīstamā stāsta *Princis un ubaga zēns* varonis Toms Kents ar karalisko zīmogu sekmīgi atbrīvoja riekstus no čaumalām. Arī ziedi, būdami augu ģenitālijas un pēc pamatfunkcijas kalpojot sugas turpināšanai, bet to krāsa un smarža apputeksnētāju pievilināšanai, ir cilvēkiem kļuvuši par estētiskas baudas radītājiem, pārvēršot puķes par plaša patēriņa nozari.

Dzejnieki un dzejas valodas adepti parasto valodu un tās likumības, it īpaši, ja tās ir nórēmētas, nereti uztver par žņaugiem. R.Veidemane raksta, ka “.. gadsimtiem ilgas, miljardiem reižu atkārtotas lietošanas rezultātā valodas elementi zaudē jebkuru individualitātes pazīmi, .. vārdi vai kónstrukcijas kļūst par reāliju vai prócesu etiķetēm.” Vēl autóre citē V. Grigórjevu: „Diezin vai kādreiz izdosies izveidot no lingvistiskām teórijām neatkarīgu dzejas valodas likumsakarību shēmu. Vismaz patlaban tāda nav iedomājama..” (Kómentēšu, ka vārdu pamatfunkcija tiešām arī ir būt par apzīmējamo vienību “etiķetēm”, bet, kad nóminatīvā pavaloda būs nodalīta, tad būs iedomājama arī „no lingvistiskām teórijām neatkarīga” dzejas valoda).

Sava veida manifestu pret nórēmētu valodu ar žurnālistes I.Lipšas starpniecību ir publiskojis Daugavpils universitātes Humanitārās fakultātes latviešu literatūras un kultūras katedras pasniedzējs V.Lukaševičs (sk. *Mājas Viesis*, 2006. g. 17. marts): “Latgaliešu dialektā var izjust, kāda bija latviešu valoda pirms Endzelīna un pirms gramatikas, – katrā pagastā runāja citādi. Ja valodu nórēmējam, izgudrojam vienotu gramatiku, ieviešam skolās, tad divās trijās paaudzēs valoda kļūst vienveidīga. Latgaliešu dialektā redzam dzīvu valodu .. Gramatiski sakārtota valoda atgādina mūmiju – tā eleganti stagnē. Bet latgaliešu dialektā katrs pats sev var izdomāt gramatiku. .. Iegūstam póstmóderņu situāciju – katrs raksta, kā grib, runā, kā grib, bet viens otru kaut kā saprot.” Īsi kómentējot V.Lukaševiča uzskatus, gribu teikt, ka nevienam nav liegts izgudrot pašam savu jaunu valodu, taču nevienam nav dots izgudrot un radīt jaunu pasauli. Ja izgudrotā valoda būs kórelatīva ar pastāvošo pasauli, tad pēdējā būs vairāk vai mazāk diktējusi pirmās struktūru. Protams, var veidot arī tik póstmóderņas skaņkopu instalācijas, kuras nemaz nav jāsaprot, bet kuras var tikai patikt vai nepatikt.

Ar lókvēntīvo pavalodu nav jāsaprot tikai vārda mākslas paveids – dzeja jeb póēzija, kurā notiek apzināta un mākslinieciska rotaļa ar vārdiem. Uz lókvēntīvo pavalodu ir jāattiecina daudz plašāka parādība, ko mēdz arī vērtēt par **vārdu fetišismu** – visa tāda runas darbība, kas nav noteikti vērsta uz realitātes atspoguļošanu. Homo sapiens, cik vien tālu pagātnē mums par viņu sniedzas zināšanas, nav iedomājams bez runas spējām (nerunājot par patólóģijām vai fiziskiem defektiem). Homo sapiens ir vienlīdz arī Homo loquens (runājošais cilvēks), un šis Homo loquens ir ne tikai realitātes vienībām izgudrojis nosaukumus, bet viņš mēdz arī daudz runāt bez īpašas jēgas, kā arī ar vārdiem uzburt sev virtuālu pasauli līdzās reālajai. Šī ne visai teicamā parādība laiku pa laikam izsauc arī iebildumus. Citēšu dažādu prófésiju cilvēku izteikumus, kas publicēti pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados, bet ir tikpat aktuāli arī šodien. „Mūsu pólitiskā ekónómija diemžēl attīstās galvenokārt ne uz masu praktiskās darbības un pieredzes izpētes pamata, bet būvējot tīri vārdiskas abstrakcijas arvien augstākā pakāpē uz iepriekšējo abstrakciju bāzes.” (V. Venžers, žurn. *Avots*, 1988. g.). „Pagājušajos laikmetos lielāko infórmācijas daļu cilvēks saņēma, vērojot apkārtni, pats piedaloties notikumos. Tagad mēs vairs tiešās zināšanas tikpat kā neiegūstam. Mēs iegūstam zināšanas galvenokārt no grāmatām, masu infórmācijas kanāliem.” (Andris Rubenis. *Literatūra un Māksla*, 1987. g.). „Vārdu fetišisms ir briesmīga sērga. Tā laupa redzi un dzirdi, un tā izraisa arī vārdu devalvāciju, nozīmes izzušanu.” (Viktórs Daugmalis. *Literatūra un Māksla*, 1987. g.). „Bērnībā vēl nav panīkušas asās, daudzveidīgās maņas un uztveres spējas, kas saņemtas no pirmatnības dzīvē ar dzīvību. Tikai vēlāk nemanāmi nāk atskārsme, ka caur domu un zināšanu pieejama pasaules izpēte plašākā lokā nekā izstieptas rokas attālumā. Bet milzu dimensijās pasauli var tvert tikai caur asi pārdzīvotu un izjustu tuvplānu. Nesteigsimies caur grāmatām un iemācītām gudrībām atņemt bērnam viņam atvēlēto tuvplāna laiku. Ļausim viņam ar pasauli saostīties, salaizīties, sataustīties, saķerties kodiēnā.” (Vija Mikāne. *Sudrabortais vārds*, 1982. g.). Un kóntrastam apgalvojums no A. Lauas *Latviešu leksikólóģija*: „Bērns, mācīdamies runāt, atdarina atsevišķus vārdus, iegaumē to nozīmes, mācās saistīt vārdus sakarīgā runā.” Domāju, ka visdrīzāk šis ir valodniecībā izplatīts pieņēmums. Patiesībā viss notiek apgriezta secībā. Bērns iepazīst savu jutekliski uztveramo vidi un pēc tam pamazām iemācās arī šīs vides vienību nosaukumus. Atsevišķām lietām bērns izdomā pats savus apzīmējumus un var ilgstoši atteikties pieņemt valodas piedāvāto vārdu. Iemācīties „vārda nozīmi” bērns var vienīgā iespējamā

veidā – jutekliski iepazīties ar apzīmēto lietu. Kādu pasauli bērna iztēlē un apziņā rada viņam priekšā lasītās pasaciņas, ir grūti pateikt. Droši var apgalvot tikai vienu – tā ir iztēles pasaule.

Pagaidām ir pat grūti noteikt, cik daudz no Homo loquens runas vērsts uz īstenības atspoguļošanu un cik tiek runāts runāšanas pēc. Ne jau velti neitrālajam apzīmējumam *runāt* ir vesela virkne nievājošu paveidu kā *gvelzt, tarkšķēt, muldēt, pļāpāt, pļurkstēt, liet* u. c. Pazīstamais krievu fizioloģs I. Pavlovs, kā zināms, radīja teoriju par divām signālsistēmām. Pirmo signālsistēmu veido vides iedarbība uz dzīvu organismu maņām, ieskaitot cilvēku. Tieši analizētāri fragmentē apkārtējo pasauli atsevišķos elementos. Otro signālsistēmu veido vārdu iedarbība uz dzirdi un redzi un tā praktiski attiecas vienīgi uz cilvēkiem. Sakarā ar šo otro signālsistēmu I. Pavlovs ir izteicis viedu brīdinājumu: „Kairinājumi ar vārdiem ir attālinājuši mūs no realitātes, tāpēc mums tas ir vienmēr jāpatur prātā, lai nedeformētos mūsu attiecības ar īstenību.” Tā sauktais vārdu fetišisms īstenojas tad, ja kairinājums ar vārdiem cilvēkā sāk pārmākt reālās pasaules izjūtu un viņš sāk daļēji vai pilnīgi dzīvot pieņēmumu pasaulē. Jāatzīst, ka ļoti daudziem cilvēkiem, ja pat ne vairākumam, patīk dzīvot pieņēmumu pasaulē, viņi ļoti viegli un labprāt nonāk tās atkarībā. Kopš cilvēku dzīvē ienākusi kinematogrāfija un vēl jo vairāk televīzija, kā arī persónālie datāri ar datōrspēlēm, vārdu izraisīto iedomu pasauli ir aizstājusi bilžu radīta iztēles pasaule, kas viegli kļūst arī par bilžu fetišismu. Taču pirms tam cilvēka virtuālo pasauli pasaku, ticējumu, tenku, izdomājumu un arī ideolōģiju veidā uzbūra valoda. Bez tīri sadzīviskas gvelšanas, muldēšanas, tarkšķēšanas netālā pagātnē gadu desmitiem ilgi tika kultivēta sagrozīta, izskaistināta dzīves īstenība. Šādas demagōģijas veidošana no pirmajiem ideolōģiem prasīja apzinātu pārveidojošās iztēles darbu, bet nākošās paaudzes ideolōģi jau būvēja vārdiskas abstrakcijas uz iepriekšējo abstrakciju bāzes un, protams, paši savai prōpagandai pa lielākai daļai arī ticēja. Taču bez tiešajiem ideolōģiem daudzreiz vairāk bija tādu, kas pielāgojās runāt „kā vajag” un kōmpilēja, atgremoja no vadošās ideolōģijas gatavas frāzes un nostādnes gan sakarīgi, gan ne tik sakarīgi. Gadu desmitu garumā tika degradēta prasība un prasme patiesi atspoguļot dzīves īstenību, aizstājot to ar maz saturīgu un arī apzināti maldinošu kōmpilatīvu frāžu bārstīšanu. Valodas mācībai vajadzētu būt apvienotai ar dzīves īstenības mācību, taču tōtalitārā iekārtā tādu uzdevumu nevar izvirzīt, jo tas novestu pie kōnflikta ar valdošo ideolōģiju. Ja daiļliteratūrā mēdz notikt mākslinieciska rotaļa ar vārdiem, tad tōtalitārisma notiek ideolōģiska rotaļa ar vārdiem. Jāteic gan, ka ideolōģiska rotaļa ar vārdiem neattiecas tikai uz tōtalitāru ideolōģiju, bet vairāk vai mazāk uz jebkuru ideolōģiju. Tā, piemēram, angļu filozōfs Džōns Lōks savā apcerējumā *Eseja par cilvēka sapratni* (pirmizdevums 1690. g.) ir rakstījis, ka „..valoda neveic savu uzdevumu, ja cilvēkam mutē ir vārdi, bet galvā nav noteiktas idejas, ko tie apzīmē .. Bez valodas nepilnībām ir kļūdas, kurās vainojami paši runātāji .. neietverot vārdos skaidras un noteiktas idejas vai neietverot nekādas idejas .. Kur cilvēka spējas un gudrību vērtē pēc mākas disputēt, tur galvenais nav jautājuma jēga, bet frāzes slīpējums. Vārdus, kuri neapzīmē skaidras un noteiktas idejas, lielākoties ir ieviesusi filozōfija un reliģija.” Tomēr tas nenozīmē, ka ideolōģijas rada kaut kādu savu īpašu valodas paveidu, ja neskaita virkni ideolōģisku terminu izveidi. Savā prōpagandā tās izmanto tikai to, kam nosacīti lōkventīvajā pavalodā pastāv plašas pielietošanas iespējas, piemēram, deklarātīvisms, frāžainība, vārdiskas abstrakcijas u. tml. Tāpat kā dzejā, arī prōpagandā ar vārdiem var veidot psiholōģiski visai iedarbīgas **noskaņas**, kas pārmāc satura atbilstību īstenībai. Vārdiem tiešām piemīt maģiska iedarbība uz psihi – tie spēj uzburt iedomu pasauli, kas var likties ticamāka par reālo pasauli.

Bez iepriekš minētā pastāv vēl arī tādi runas paveidi kā tērzēšana un čalošana, kas netiek nievājoši vērtēti. Pārsvarā jau mēs šo runas paveidu arī izmantojam – tērzējam un čalojam, jautri, asprātīgi, saistoši, radot siltas savstarpējās attiecības, kopības sajūtu, psiholōģisku kōmfortu. Un tas nav nekas slikts, Homo loquens bez tā nemaz nevar iztikt, tikai šāds runas veids ir mazsaturīgs. Arī šādā runā galvenais uzdevums ir ar vārdiem veidot ne tik daudz noteiktu saturu, cik **noskaņu**.

Iespējams, ka vissenākā lōkventīvās pavalodas izpausme ir bijuši buramvārdi. Arī vienkāršrunas leksika ir šīs pavalodas izpausme, jo šīs leksikas vārdi kā apzīmētāji (piemēram, *ļurba, mūlāps, mūjābelis, švabraks* un milzumdaudz citu) ir visai mazkōnkrēti, pauzot tikai noskaņu – niknumu vai nicinājumu, vai abus kopā. Pie lōkventīvās pavalodas pieder arī skaitāmpantiņi. Tā ir visai plaša nozare – esmu šķirstījis veselu brōšūru ar latvisku skaitāmpantiņu savākumu – , kaut gan pagaidām valodniecība to ignorē kā valodas izpausmi.

Kopsavilkumā par lōkventīvo pavalodu var teikt, ka pie tās pieder visi tādi vārdu virknējumi, kas vērsti nevis uz stingru realitātes atspoguļojumu, bet pārsvarā uz iespaida radīšanu klausītājā, uz

tā sugestiju. Tai ir sena vēsture, tā nāk no senās Grieķijas un Romas. Tur bija pat īpaša zinātne par runas mākslu – retorika. Pēdējā vairs ir vēsturisks jēdziens, bet mūsdienās ar to apzīmē negatīvi vērtējamu parādību – satura izklāstu ārēji izskaistinātā valodiskā formā bez tās dziļāka pamatojuma.

Jautājums par divējādām pavalodām pagaidām teorētiski ir tikai problēmas izvirzījums. Bet tas, ka valodas materiāls ir divējādi un visai atšķirīgi, pat zināmā mērā antagōnistiski, pielietojams, ir praktiski skaidri apzināts. Par to liecina aplūkotois R.Veidemanes apcerējums un tur minētās atsaucis uz daudziem citiem avotiem. Arī A.Laua norāda, ka “dzīves dažādās vajadzības liek dažādi organizēt valodas materiālu. Vienreiz svarīgāka ir domas precizitāte, citreiz – vārda radītais iespaids” (*Latviešu leksikoloģija*, 71. lpp.). Taču līdzšinējie izstrādātie valodas likumi ir nediferencēti. Lókventīvā pavaloda tos uztver par žņaugiem, bet nóminatīvajai pavalodai, kurai jāapkalpo zinātne un visāds citāds precīzs pasaules atspoguļojums, tie var izrādīties nepietiekami. Kā atzīmē A. Laua, tad valodniecībā ir plaši atzīti valodas funkcionālie stili (piemēram, daiļliterāras, sarunvalodas, publicistikas, zinātniskais un lietišķo rakstu stils). Katrs stils aptverot visu valodas sistēmu, bet galvenā nozīme stila veidošanā esot leksikai un sintaksei. Tāpat tiek atzīts, ka leksiku iedala ekspresīvā un neekspresīvā leksikā. Neekspresīvā leksika (pareizāk tā būtu saucama par nóminatīvo leksiku) ir vārdu krājuma pamats, galvenā sastāvdaļa visos stilos. Iepriekšminētais pierāda, ka valodas iedalījums divējādās pavalodās varētu būt pamatotāks par iedalījumu piecos vai vairākos funkcionālos stilos, jo, ja stilu veido arī atšķirīga sintakse, tad piecējādu sintakšu nu katrā ziņā nav. Runāt varētu tikai par divējādām sintaksēm. Tā, piemēram, ja kāds teikumā pauž par zilām skumjām, tad šāds teikums ir autónomu jeb pašpietiekamu vārdu virknējums. Šie vārdi neapzīmē realitātes vienības, bet veido un fiksē efemēru noskaņu. Šie vārdi tiešām ir šīs noskaņas materiālais apvalks, bez kura tā nevar nedz rasties, nedz pastāvēt. Un šajā gadījumā minētais Ó. Ahmanóvas vārda nozīmes traktējums ir pieņemams. Taču, ja mēs zilu skumju vietā runājam par zilām debesīm, tad tas ir gabaliņš realitātes atspoguļojuma vārdiskā pārstāvējumā. Pirmajā gadījumā ir tīra **vārdu sintakse**, bet otrajā – **lietu sintakse** jeb lietu tēlu sakārtojums aptveramā devā un pasniegts vārdu pārstāvējumā. Stilistiski ekspresīvā leksika – tie palaikam ir pašpietiekami vārdi. Stilistiski neitrālā leksika – tie ir lietu nosaukumi. Kārtot lietu nosaukumus sistēmā var tikai tematiski. Tas īsteni nozīmē grupēt lietas. Tieši tāpēc jau līdzšinējā leksikoloģija labprāt neķeras klāt stilistiski neitrālajai leksikai, jo tad ir jāpazīst lietas, ko šī leksikas daļa nosauc jeb apzīmē.

Šķiet diezgan skaidrs, ka abām pavalodām ir katrai savas likumības. Uz visu valodu attiecinātas vispārinātas valodnieciskas atziņas, kā tas ir līdz šim, var tikai raisīt viedokļu neauglīgu pretstāvi. Tāpēc abas pavalodas jāpēta katra atsevišķi. Tā kā lókventīvā pavaloda pēc sastāva ir neviendabīgāka, tad vispirms no vispārinātas valodas mācības būtu lietderīgi nodalīt nóminatīvo pavalodu. Nóminatīvās jeb apzīmējošās pavalodas ideāls būtu katrai vienai lietai viens vienīgs apzīmējums. Diemžēl valodā pastāv gan sinónīmija, gan pólisēmija. Nóminatīvās pavalodas struktūrā tie ir izjūtami kā audzēji – ja sinónīmija vēl labdabīgs, tad pólisēmija jau ļaundabīgs. Tāpēc nóminatīvā pavaloda jo ātrāk, jo labāk būtu nošķirama no lókventīvās pavalodas, kurā vārda lietošanai gan šā, gan tā ir neierobežotas iespējas.

Lai pētītu nóminatīvo pavalodu, **ir vienlaicīgi jāpēta un jāpārzina arī reālā pasaule kopumā**. Šobrīd vistuvākā šādai pārziņai ir leksikogrāfija, kas ar dažādu zinātņu nozaru speciālistu iesaisti veido mūsdienīgas alfabētiskās skaidrojošās vārdnīcas. Bet cik gatava šādam pasākumam ir valodniecība kopumā, vai tai vajadzētu būt gatavai un vai tā gribētu būt? Pagaidām šis jautājums ir samērā retorisks. Jo vairāk tāpēc, ka valodniecības kopumā pētāmais óbjekts, kā jau to aplūkoju, sastāv no savstarpēji pretrunīgām daļām, tāpēc to nevar pētīt ar vienādām metodēm. Un ja jau iepriekš pieminētais V.Lukaševičs aicina uz plurālistisku gramatiku veidošanu tīras valodiskas rotaļas pēc, tad jo vairāk attaisnojamas ir nóminatīvās pavalodas atšķirības no līdzšinējās gramatikas un līdzšinējās valodniecības nostādnēm.

Ja līdzšinējā valodniecība, it īpaši sākot ar 19. gadsimtu, cenšas manifestēt savu patstāvību, tad nóminatīvā pavaloda atzīst savu strukturālo pakārtotību reālās pasaules vienību sistēmai. Skarot valodniecības patstāvības jautājumu, jāatzīst, ka patstāvīga ir tikai lókventīvās pavalodas pētītāja. Un līdzšinējā filolóģiskā valodniecība jau galvenokārt arī ir pievērsusi uzmanību tieši lókventīvās pavalodas izpausmēm, tāpēc to var atzīt par nosacīti suverēnu nozari.

Turpretim **nóminatīvā pavaloda kā apzīmējoša sistēma nevar tikt pētīta atrauti no apzīmējamās sistēmas**. Runājot par fizikālo pasauli, katrā tās vienība visiem caurmēra cilvēkiem ir vienādi uztverama, tātad visai cilvēcei kónstanta. Tas ir kónstants un primārs lielums. Šīs vienības nosaukums jeb vārds ir sekundārs un mainīgs lielums. Tā, piemēram, attiecīga oga paliek attiecīga oga, vai nu to nosauc par ērkšķogu, stiķeni vai krizdoli, bet pasaules mērogā tai var būt tūkstošiem atšķirīgu nosaukumu. Pasaule pret valodu ir kónstants lielums, bet valoda – mainīgais lielums.

Taču apzīmējamajai sistēmai līdz šim zinātniski noteikta termina nav. To sauc sarunvalodas vārdos par *apkārtējo pasauli*, *lietu pasauli*, *ār pasauli* u. tml. Šodien, protams, nav pamata apgalvot, ka pasaule nebūtu tikusi daudzpusīgi pētīta, tomēr rezultāti nebūt vēl nav sakārtoti visaptverošā un izsmeltošā sistēmā. Bet pasauli kā apzīmējamu vienību sistēmu pagaidām nekóordinē neviena zinātnes nozare. Tā, piemēram, skaņu pēta fizikas nozare akustika, taču akustika nevērtēs, ar ko čīkstoņa atšķiras no pīkstoņas. Tas jādara citai sistematizācijas nozarei.

Zinātņu nozaru šodien ir milzīgs daudzums, un tās visas pēta, kā viņas to apgalvo, reālo pasauli. Un tomēr vienojošas, apkopojošas, sistematizējošas zinātnes nav. Antīkajā pasaulē bija filozofija, kas aptvēra visu toreiz pazīstamo. Pēc tam tā sadalījās daudzās jo daudzās nozarēs. Pagaidām retoriski varam jautāt, vai atkal nebūtu vajadzīga tāda visaptveroša, kóordinējoša zinātne kā antīkā filozofija, tikai, protams, daudz augstākā mūsdienīgā pakāpē. Un uz kādas bāzes to varētu izveidot. Lōģiska atbilde būtu, ka uz valodas bāzes, jo valoda ir tā, kas, dubultojot pasauli, aptver itin visu realitāti kā vissīkāko vienību kopumu (atskaitot tās kvantitatīvo pusi). Jautājums tātad ir par to, cik gatavi šādam pavērsienam būtu valodnieki un vai valodniecībai ciešāk nebūtu jāpiesaista arī citi speciālisti un pašiem valodniekiem jāapgūst plašāks redzesloks. Jo var minēt daudzas negatīvas dīvainības no nepietiekoši pārdomātas lietu sistematizācijas un nóminācijas. Pagaidām minēšu tikai dažas. Vai gan nav dīvaini runāt par redzamo gaismu un dzirdamo skaņu, jo fiziķi it kā vienkāršības labad ir póstulējuši arī neredzamu gaismu un nedzirdamu skaņu? Šodien „ziņi” pópulārzinātniski pamāca „neziņus”, ka, lūk, tās sēnes neesot vis nekādas sēnes, bet tikai sēņu augļķermeņi. Gribas jautāt, vai nu gluži bez valodnieku biklas līdzziņas biológji būtu ņēmuši vārdu *sēne*, kādā tauta izsenis sauca attiecīgu órganisku veidojumu ar kātiņu un cepurīti, un pārnēsuši to uz veselu órganismu klasi? Šai bezhlórófila makróskópisko un mikróskópisko órganismu klasei ar apmēram 50 000 sugām vajadzēja piešķirt pilnīgi jaunu nosaukumu, nevis ņemt citu lietu apzīmējošu vārdu un radīt nevajadzīgu jucekli. Šie piemēri rāda, ka trūkst pietiekošas sadarbības starp valodniekiem un citu zinātņu pārstāvjiem.

Pagaidām valodnieciskajā terminólōģijā pastāv no saprāta viedokļa ilōģisms, ka tiek runāts par **vārdu nozīmēm** un **valodas saturu**. Jo tās vārdu nozīmes un valodas saturs taču ir nosacīti reālā pasaule, tas kónstantais, ko valoda apzīmē. Runājot filozofijas nostādnēs, iznāk, ka valoda ir substance, bet realitāte tās atribūts. Vai citiem vārdiem – valoda ir primārais, bet realitāte sekundārais. Vai tā ir tikai tradīcija? Arī par sauli pēc tradīcijas sakām, ka tā lec un riet, un diez vai jebkad savādāk teiksim. Runājam tā, it kā saule riņķotu ap zemi, kaut visi labi zinām, ka notiek otrādāk. Taču, ja par sauli viss tomēr ir skaidrs, tad par attieksmēm starp valodu un reālo pasauli vēl pastāv dažādas spekulācijas. Vēl nereti, kā jau minēju, sastopamas iebildes, ka valodas saturs neesot vis pati reālā pasaule, bet gan tās atspoguļojums runātāju apziņā. Jautājums tātad ir par to, vai ar maņām uztveramas lietas ir šķiramas no to atspoguļojuma apziņā. Citiem vārdiem – vai pati lieta mums ir kas cits, nekā tās uztvērumus un izpratne par to? Un vai pašas lietas mēs saucam kā savādāk, nekā sajūtas un uztvērumus?

Dažkārt vajadzētu gan šķirt óbjektīvo realitāti no subjektīvās realitātes, bet tas vēl netiek darīts. Mēs vēl pat īsti neapzināmies, ka mums ir darīšana tikai ar sajūtām un uztvērumiem. Jo pašas lietas ir pieejamas tikai tām zinātnēm, kas ietiecas ar izpēti submólekulārā līmenī. Tā, piem., gaisma tiek skaidrota (*LLVV*) kā *ar redzi uztveramo elektrómagnētisko viļņu plūsma*. Patiesībā gaisma jāvērtē kā psihiska **redzes sajūta**, ko izraisa šis elektrómagnētiskais starojums 380 – 760 nanómetru apgabalā. Ja vēl tikai pirms nedaudz vairāk kā 100 gadiem Dēmókrita póstulētā vielas sastāvēšana no atómiem bija aprióra spekulācija, tad tagad atóms ir kļuvis fizikai par, tā sacīt, taustāmu realitāti. Līdz ar to, vai nu mums tas patīk vai nepatīk, sensórām lietām atklājas divējāda struktūra – submólekulāra un virsmólekulāra jeb mikróskópiska un makróskópiska. Kā rakstījis krievu fiziķis D. Daņins savā pópulārzinātniskajā darbā *Dīvainās pasaules neizbēgamība* (R.,1985.), tad „līdz elementārdaļiņām reducētā matērija mums atklājas palikusi bez krāsas un

smaržām .. tur nav ne cietības, ne trausluma, ne caurspīdīguma, ne stūrainuma..” Un no tā izriet, ka krāsas un smaržas, cietība, trauslums, caurspīdība, stūrainums un visa pārējā mums tik pazīstamā makrópezasaule ir elementārdaļu pasaules jeb mikrópezasaules **pārtulkojums mūsu sajūtās**. Citiem vārdiem sakot, mikrópezasaule, iedarbojoties uz mūsu maņām, pārtop par mums tik pazīstamo mūsu īstenību. Mēs paši arī esam atómāri kómplesi, bet uztveram sevi par miesīgiem. Un tā tad visa mūsu mums pazīstamā sensōrā īstenība – tas ir mūsu sajūtas un uztvērumi. Kaut ne vóluntāri, bet determinēti – savu apkārtējo pasauli **radām** mēs paši. Determinēti – tas nozīmē, ka vienāda iedarbība uz maņām visos cilvēkos izraisa vienādu reakciju. Ar nelieliem izņēmumiem. Tā, piemēram, elektrómagnētiskie viļņi ap 530 milimikrōnu garumā 96% no visiem cilvēkiem izraisa zaļas krāsas jeb zaļas gaismas sajūtu. 8% vīriešu un 0,5 % sieviešu tos uztver savādāk – kā dzeltenīgu krāsu. To sauc par daltōnismu. Tā tad var teikt, ka vairums cilvēku ir **hómóseni**, bet **heteróseni** ir mazākums. Kaut gan šīs própórcijas var arī būt krietni izlīdzinātākas. Tā, piemēram, amerikāņu ģenētiķe Š.Auerbaha savā grāmatā *Ģenētika* (R., 1971.) apraksta gadījumu, kad ASV kādā labóratōrijā viens labórants pasūdzējies otram, ka no preparāta feniltiokarbamāta putekļiem viņam mutē rodoties nepatīkami rūgta garša. Otrs atbildējis, ka viņam gan nekāda rūgta garša neizraisoties. Tā kā viņiem abiem gribējās uzzināt, kuram no viņiem ir „nórmāla” un kuram „nenórmāla” garšas sajūta, viņi tās pārbaudē iesaistīja arī savus darbābiedrus. Sajūtbiedri atradās abiem, un tas izraisīja tādu sensāciju, ka testēšana izgāja ne tikai ārpus kónkrētās labóratōrijas, bet pārsviedās no ASV arī uz Angliju. Galu galā eksperimentā tika iesaistīti 2550 cilvēki un 27 šimpanzes. Noskaidrojās, ka divām trešdaļām gan cilvēku, gan šimpanžu feniltiokarbamāts izraisa rūgtas garšas sajūtu, kamēr pārējai trešdaļai tas šķiet neitrāls. Tests notika pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados. Gandrīz neticami, ka vēl tikai pirms 80 gadiem sajūtu atšķirība spēja pārsteigt līdz sensācijai.

Šāds heterósensóritātes fakts sajūtu līmenī neapstrīdami pierāda to, ka mūsu ierastā sensōri uztveramā appasaule nav nekāda óbjektīva realitāte. Tā ir mūsu CNS radīta subjektīva jeb PSIHISKA REALITĀTE. Psihiskās realitātes uzskatīšanu par óbjektīvu realitāti mēdz dēvēt par *naivo reālismu*. Mūsu jutekliski uztveramo apkārtējo pasauli, tādu, kādu mēs to redzam, dzirdam, saojam, sagaršojam, sataustām, rada mūsu maņas. Un šajā psihiskajā realitātē sensōrās lietas ir tas pats, kas sajūtas un uztvērumi. Tā, piemēram, gaisma un krāsa ir redzes sajūtas, bet augi, dzīvnieki vai priekšmeti – redzes uztvērumi. Un lielākā daļa zinātņu, piemēram, biólōģija, Ņūtōna fizika un daudzas citas, kas pēta virsmólekulārus, makrósópiskus, tas ir, ar maņām uztveramus óbjektus un parādības, pēta **psihisko realitāti**. Arī cilvēku valoda gandrīz simtprócentu apjomā apzīmē tikai šo psihisko realitāti. Un tā tad lielākā daļa no valodas satura ir psihiskā realitāte – sajūtas un uztvērumi. Taču, ja īpaši to nepretstatām óbjektīvajai realitātei jeb elementārdaļu pasaulei, tad varam runāt vienkārši par realitāti.

Reālā pasaule nav valodniecības óbjekts tradiciónālā izpratnē, taču tai kā valodas satura pusei jeb ekstralingvistiskajam kórelātam turpmāk jāveido tandēms ar nóminatīvo pavalodu kā apzīmējošo pusi. Patiesībā šāds tandēms jau reāli pastāv kopš Homo sapiens parādīšanās. Makrópezasaule ir Homo sapiens apziņas jeb atspeguļošanas pródukts. Un Homo sapiens šai makrópezasaulei ir radījis arī kórelātu vārdu jeb valodas veidā. Un šis faktiskais tandēms tad prasās īstenoties arī zinātniski pētnieciskā līmenī.

Tomēr līdz šim valodniecībai ir pastāvējis cits tandēms. Filólōģija ir valodniecības, literatūrzinātnes un fólklōristikas zinātņu kopums (sk. *Enciklópēdiskā vārdnīca*, R., 1991.). Fómāli valodniecība ir it kā šī kopuma patstāvīga sastāvdaļa, bet psihólōģiski tā drīzāk ir filólōģijai pakārtota. Filólōģija aizsākās kā zinātne, kas pēta rakstu pieminekļus. Būtībā jau katrs dzejolis un rómāns pēc tā uzrakstīšanas kļūst par rakstu pieminekli, un tāpēc, izglītībai aptverot arvien lielāku cilvēces daļu, šādu „rakstu pieminekļu” daudzums ir pieaudzis milzīgos apjomos, un jau sen to sauc par literatūru. Un tā, protams, ir un paliek filólōģijas dómīnante. Kas ir šī literatūra? Protams, izšķir zinātnisko, sabiedriski pólitisko, tehnisko un vēl citus literatūras paveidus, taču dómīnējošā tomēr paliek daiļliteratūra. Arī literatūrzinātne tiek skaidrota kā zinātnes nozare, kas pēta daiļliteratūru.

Kādā veidā tad valodniecība ir pakārtota filólōģijas dómīnantei – daiļliteratūrai? Pirmkārt jau ar to, ka filólōģi lielā pārsvarā rekrutējas no cilvēkiem ar izteikti humanitārām nosliecēm, pret eksaktajām zinātnēm izjūtot bailes un nepatiku. Otrkārt, viņiem ir jāizēdas cauri visas pasaules literatūrai. Protams, neviens viņiem neliedz vēlāk apgūt arī jebkuras citas zināšanas, taču viņi

parasti nav uz to tendēti. Izstrādājas tāda tīri psiholoģiska pārlicība, ka valoda galvenokārt ir līdzeklis, no kura taisīt pódēmas un balādes, stāstus un rómānus. Nevarības sajūta iepretim eksaktajām zinātnēm vairumu valodnieku pavada līdz mūža beigām. Un tāpēc jau, acīmredzot, starp viņiem rodas tādi, kas cenšas par varītēm nošķirt lingvistiskās kómpetences no citām kómpetencēm, cīnās par pašpietiekamību valodā. Pat vārdā *vārds* tiek ielikta pašpietiekamības izpratne. Jo, kamēr valodniecība pēta vārdus kā vārdus, tā ir zinātne ar savu pētīšanas óbjektu. Taču tiklīdz vārdos apzināties tikai lietu nosaukumus, valodniecība parādās kā dīvaina zinātne, kas pēta un pārzina lietu nosaukumus, maz ko sajēdzot no pašām lietām. Un tāpēc filolóģiskās valodniecības mīlākie pētīšanas óbjekti ir tie, kuros **vārdus var uztvert kā vārdus un nevis lietu nosaukumus**. Šādi óbjekti ir jau minētā lókventīvā pavaloda, kaut arī tā līdz šim no kopējās mācības par valodu nav atsevišķi izdalīta. Šāds būtisks óbjekts ir arī kómparatīvistika. Ir diezgan zīmīgi, ka tie pusotra gadsimta, kad kómparatīvistika bija valodniecības hegemonš, pārejās apakšnozāres palika tās ēnā. Kómparatīvistika pētīja vārdu fórmā izmaiņu likumsakarības, vārdu nozīmēm bija stipri pakārtota loma. Un tāpēc šis tandēms ir vairāk piederīgs lókventīvajai pavalodai.

5. Vienumziņa.

Būt valodai nozīmē būt mākslīgi veidotai zīmju sistēmai. Runājošo cilvēku gadījumā tā ir artikulētu skaņkopu sistēma. Daļai lókventīvās pavalodas (mazu bērnu lalināšana, skaitāmpantiņi) ar šādām vārdveida artikulētām skaņkopām arī pietiek. Lai artikulēta skaņkopa kļūtu par pilnvērtīgu vārdu, tai runātāja apziņā jābūt sasaistītai ar kādu apzīmējamo vienību. Šāda prasība līdz šim tikusi piedēvēta visai valodai. Taču, kā iepriekš esmu aplūkojis, dzejas valoda pavisam noteikti iebilst pret šādu apzīmējamo vienību „etiķetēšanu”. Tāpēc tas stingri attiecas tikai uz nóminatīvo pavalodu. Tā kā turpmāk kónturēšu tikai nóminatīvo pavalodu, tad vienkāršības labad saukšu to vispārinātā vārdā par valodu un tikai šādā izpratnē to pretstatīšu **vienumodai**.

Tā kā par vārdiem tiek uzskatītas tikai tās artikulētās skaņkopas, kuras sabiedriskajā apziņā ir sasaistītas ar kādu apzīmējamu vienību jeb **vienumu**, tad kónstatējam divas līdztekus pastāvošas kórelatīvas sistēmas: **apzīmējamo vienību sistēmu** un **vārdu jeb apzīmējošo vienību sistēmu**. Vārdu kopums veido leksiku, kuru pēta un pārzina leksikolóģija. Tāda pati terminolóģija jānodībina arī apzīmējamo vienību sistēmai. Apzīmējamās vienības būtu saucamas par VIENUMIEM, vienumu kopums – par VIENUMODU (atvasinu šo apzīmējumu ar izskaņu *-oda*, līdzīgi vārdam *valoda*), bet disciplīna, kas to pēta, – par VIENUMZIŅU.

Kā zināms, senāk, vēl pat daļēji 19. gadsimta vidū, vienumus sauca par **idejām**, bet vienumziņu par **ideolóģiju**. Šodien apzīmējuma *ideja* vietā tiek lietoti apzīmējumi *priekšmeti un parādības, priekšmeti plašā nozīmē, lietas, reālijas* u. tml. Tā, protams, ir ne pārāk noteikta terminolóģija, tāpēc arī latviešu valodā própónēju jau minētos terminus. (Starptautiskajām atbilstēm kopš pagājušā gadsimta 80. gadiem esmu meklējis un lietojis vairākus nosaukumus. Šobrīd par piemērotāko izvēlos saistību ar latīņu valodas vārdu *fragmen* jeb *fragmentum* `atlauzts, atlūzis gabals, drumsla` no *frangere* `lauzt`. Mūsu maņas un prāts pasauli sadala jeb **fragmentē** miljōnos sīku vienību. Šie vienumi ir pasaules fragmentācijas pródukti jeb **fragmas**. To kopums varētu būt **fragmika** (pēc *leksika* parauga), bet to pārzinošā disciplīna – **fragmolóģija** vai **fragmistika**).

Kā jau minēju, tiešā valoda ir vārdi un vārdkopu kopumi (runa vai teksti). Šīs tiešās valodas kórelāts ir vienumoda – vienumi un vienumkopas. Valoda apzīmē vienumodu. Zināt valodu nozīmē pazīt šīs valodas apzīmētos vienumus.

5. 1. Vienumi un vienumošana jeb fragmas un fragmentācija.

Vienums ir jebkura vienība, kas uztverē un apziņā pēc to atšķirīgām pazīmēm tiek šķirta no citām vienībām. Tā, piemēram, ikkatrs smilšugrauds, koka lapa, jebkura skaņa, skaņkopa, smarža vai garša utt. ir atsevišķs vienums. Sarežģītākos vienumos vēl izšķiram sastāvdaļas, piemēram, koka lapā izšķiram kātu, plātni, dzīslījumu, bet skaņkopā atsevišķas to veidojošas skaņas. Un tie arī ir vienlīdz patstāvīgi, pilnvērtīgi vienumi. Vienuma nosaukums var pārstāvēt neskaitāmus individuālus vienību eksemplārus (zvaigznes, smilšugraudi), nedaudzu

vienību eksemplārus (ókeāni, kóntinenti) vai tikai vienu vienību (Visums, Saule/saule, Gauja, Rainis, Kólumbus, Zevs, Lāčplēsis, Ķencis).

Vienumi pārstāv jutekliski uztveramas jeb **sensōras** vienības (priekšmeti, parādības, vielas utt.), kā arī psihes un prāta veidotas jeb **racionālas** vienības (jēdzieni). Vienumi pārstāv arī dažādas vispārinājuma pakāpes, piemēram : priede – koks – augš.

Homo loquens ir it kā visam kam izgudrojis nosaukumus. Vecās Derības sacerētāji to ir piedēvējuši mītiskajam Ādamam. Arī mūsdienās cilvēkiem caurmērā ir pārlicēba, ka visi vienumi ir apzīmēti ar pastāvīgiem nosaukumiem. Patiesībā ārpus pastāvīgā apzīmējuma paliek ne tikai gadījuma rakstura atsevišķi vienumi, bet pat veseli vienumu masīvi. Tādi masīvi, piemēram, ir garšas un ožas sajūtas. 2004. gadā divi Nóbela prēmijas laureāti medicīnā, amerikāņu zinātnieki Ričards Aksels un Linda Baka, atklāja, ka cilvēks spēj izšķirt un atcerēties vairāk nekā 10 000 smaržu. Taču pa visiem LLVV 10 sējumiem var atrast tikai 32 smaržu apzīmējumus, kas pie tam pa lielākai daļai nosaukumos sakrīt ar garšas apzīmējumiem. Garšām ir 27 apzīmējumi. Un nav vērojama tendence smaržu un garšu pastāvīgiem apzīmējumiem pieaugt, jo smaržas un garšas, kas neiekļaujas pamatklasifikācijā, tiek apzīmētas aprakstoši un salīdzinoši, piemēram, *deggāze smaržo pēc bojātiem ķiplokiem* un attiecīgi *bojātu ķiploku smaka /smarža*. Starp citu, uz to ir norādījis jau Dž. Lóks savā apcerējumā *Eseja par cilvēka sapratni* (pirmizdevums 1690. gadā). Viņš rakstījis: „Ideju ir skaitliski daudz vairāk nekā to nosaukumu. Lai izteiktu smaržu neatkārtojamo dažādību ... pagaidām pietrūkst atbilstošu nosaukumu. *Smaržīgs* un *smirdošs* ir nosaukumi, kas mums parasti kalpo smaržu ideju apzīmēšanai un galu galā nerada daudz skaidrāku priekšstatu kā apzīmējumi *patīkams* vai *nepatīkams*, kaut gan kā rozes, tā vijolītes smarža ir jauka, taču tās neapšaubāmi ir ļoti atšķirīgas idejas. Tāpat arī dažādām garšām ... nav bagāts nosaukumu klāsts. *Salds, rūgts, skābs, sūrs, sāļš* ir gandrīz visi mūsu rīcībā esošie epitēti, lai apzīmētu ar vārdiem to neskaitāmo garšu dažādību ... To pašu var attiecināt uz krāsām un skaņām.”

Un tomēr sistematizācijas darbs sākams ar vārdiski apzīmēto vienumu sistematizāciju, t. i., ar to, kas atrodams līdzšinējās vārdnīcās. Izejot no tā, precizēšu vienuma definīciju. **Vienums (fragma) ir jebkura vienība, kas uztverē un apziņā pēc to atšķirīgām pazīmēm tiek šķirta no citām vienībām un tiek apzīmēta ar vārdu, stabilu vārdkopu vai aprakstoši, kā arī var glabāties uztverē un apziņā vārdiski neapzīmēta.** Neliels piemērs tam, kā vienums var pastāvēt apziņā vārdiski neapzīmēts. Apcerējumā par fizikas vēsturi attiecībā uz nosaukumu *fótōns* ir teikts: „...1905. gadā fizikas pūrā nāca klāt jauns jēdziens *fótōns*. Sākumā tikai jēdziens jeb, pareizāk, priekšstats; pats šis vārds zinātnes leksikōnā ienāca divus gadu desmitus vēlāk.” (D.Daņins. *Dīvainās pasaules neizbēgamība*. R., 1985, 54. lpp.).

Vienumi tiek iegūti, apkārtējo pasauli VIENUMOJOT (fragmentējot). Tā, piemēram, cilvēka apziņā visa materiālā pasaule var iekļauties vienā vienumā *Visums* jeb *Universs*. Kaut kas visaptverošs tiek iedomāts un apzīmēts arī ar vārdu *pasaule*. Šis vārds var būt sinónimisks ar jau minēto *Visumu*, bet var tikt attiecināts arī uz ierobežotākiem kopumiem, piemēram, *lietu pasaule*, *materiālā pasaule*, *garīgā pasaule*, *jūtu pasaule* u.tml. Savukārt šie kopumi sadalās tūkstošos un miljōnos sīkāku vienumu.

Pārsvarā vienumi ir vienības, kas kopīgas visiem cilvēkiem, it īpaši attiecībā uz fiziskiem ķermeņiem – dzīvniekiem, cilvēkiem, augiem, priekšmetiem, veidojumiem, jo visi cilvēki visumā ir apveltīti ar vienādām maņām, ar vienādu binókulāro redzi, kas cilvēkiem ir dōminējošā uztvere. Nōrmāla redzes uztvere gluži vienkārši neļauj vienā priekšmetā saskatīt divus vai divus saplūdināt vienā. Jau minēju I. Pavlóva atziņu, ka analizātōri ir tie, kas fragmentē apkārtējo pasauli atsevišķos elementos. Atšķirības var sākties, vienumus grupējot pēc tādām vai citādām pazīmēm vai nosakot vienumu kopumus. Arī pazīmes var izdalīt jeb vienumot atšķirīgi. Tā, piemēram, latvieši izdala atsevišķi cilindriskus un plakanus priekšmetus, līdz ar to atšķirīgi apzīmējot šo priekšmetu apjomus – cilindriskos saucot par resniem vai tieviem, bet plakanos par bieziem vai plāniem. Un tas latviešiem nav kopīgs ar kaimiņtautām. Mums visradniecīgākajā, lietuviešu, valodā *storas* nozīmē gan resnu, gan biezu (piem., *storas rāstas* `resns baļķis`, *stora lenta* `biezs dēlis`, *stora knyga* `bieza grāmata`), bet *plonas* nozīmē gan plānu, gan tievu (piem., *plonas popierius* `plāns papīrs`, *plona adata* `tieva adata`, *plonos kojās* `tievas kājas`). Arī vācu valodā *dick* nozīmē gan resnu, gan biezu, bet *dünn* – gan tievu, gan plānu. Tāpat arī krievu *tólstij* ir gan *resns*, gan *biezs*, bet *tónkij* – gan *tievs*, gan *plāns*. Kāda ietekme varētu būt no somugriskajām kaimiņvalodām. Tā, piemēram, igauņu valodas puslīdz sinónīmi *paks* un *jāme* apzīmē gan resnu, gan biezu, bet plānam un tievam

ir atšķirīgi apzīmējumi, attiecīgi *ohuke* un *peen*. Savukārt lībiešu valodā kopīgs apzīmējums *pīenti* ir plānam un tievam, toties atšķirīgi ir lielo apjomu apzīmējumi – *jamdō* resnam, bet *sangdō* biežam. Tātad kónsekventi šāds vienumojums, šķirojot cilindriskus un plakanus priekšmetus, ir radies latviešu valodas runātājos un nostiprinājies latviešu valodā. Latviešu bērniem pāiet ilgāki gadi, kamēr viņi pamana šo latviešu valodas pieprasīto atšķirību starp cilindrisku un plakānu priekšmetu apjomu nosaukumiem, bet jebkuram pieaugušam latvietim izteiciens *plāna adata* jau izsauks smaīdu. Humbólts un amerikāņu etnólingvisti min daudz šādu piemēru. Humbólts šādā atšķirīgā vienumošanā saskata kaut kādu tautas gara izpausmi. Manuprāt, tas gan ir tikai tāds stihiski izveidojies tradīcijas untums. Taču tā vai citādi, dažādi cilvēki pasauli vienumo ne gluži vienādi.

5. 2. Valoda un vienumoda.

Kā jau minēju, tiešā valoda ir vārdi un vārdkopu kopumi – runa un teksti. Šīs tiešās valodas kórelāts ir vienumoda – vienumi un vienumkopas. Valoda substitūē jeb aizstāj vienumodu. Taču arī paši vārdi ir vienumi, bet tie ir īpaši vienumi. Tie ir sekundāri vienumi, kurus cilvēki ir īpaši radījuši primāro vienumu aizstāšanai jeb nosaukšanai. Un, protams, arī paši šie īpašie vienumi ir nosaukti – nosaukti par *vārdiem*, bet vēl sīkāk par *lietvārdiem*, *prievārdiem*, *vecvārdiem*, *jaunvārdiem*, *histórismiem* u. tml. Šī sava īpašā statusa dēļ vārdi jeb aizstājošie vienumi ir metodólóģiski pretstatāmi primārajiem vienumiem jeb vienkārši vienumiem. Tādējādi varam runāt par metodólóģiski pretstatāmu kórelatīvu sistēmu vairākos līmeņos:

vārds – vienums
leksika (vārdkrāja) – vienumoda (vienumkrāja)
vārdkopa (teikums) – vienumkopa
valoda – vienumoda

Pēc būtības valoda, protams, ir vienumodas sastāvdaļa, pie kam vienību daudzuma ziņā neizmērojami mazāka par vienumodu. Kā jau minēju, katrs smilšugrauds ir individuāls vienums, bet to kopīgais daudzums būtu izsakāms ar astrónómisku skaitli, ja vien tos mēģinātu saskaitīt. Tā vietā cilvēki šo praktiski bezgalīgo daudzumu apzina kā divus sugasvienumus ar attiecīgi diviem nosaukumiem – *smilšugrauds* un *smiltis*. Viena vienība ir smilšugrauds, divas un vairāk ir smiltis. Ja valodā izšķiram sugasvārdus, tad tiem pamatā ir SUGASVIENUMI. Sugasvienums ir jebkurš no līdzīgiem vienumiem ar visai sugai raksturīgām pazīmēm. Īpašvārdu pamatā ir ĪPAŠVIENUMI. Īpašvienumi ir tādi individuāli vienumi, kurus kādam nepieciešams izdalīt no sugasvienumiem, iemācoties to individuālās pazīmes. Īpašvārdu izdalījums pastāv gramatikās, jo tie ir rakstāmi ar lielo burtu, bet leksikā īpašvārdi netiek ietilpināti. Kā jau minēju, enciklopēdijās dubultā pārsvarā ir īpašvārdi, un to pamatā ir nozīmīgi īpašvienumi visas cilvēces, tautas vai specialitāšu pārstāvju mērogā. Taču katra atsevišķa indivīda mērogā ir nozīmīgi arī pavisam necili īpašvienumi. Indivīdam ir jāpazīst ne tikai izcīlas persónības, bet arī necili paziņas, draugi, radi un citi cilvēki no viņa apgrozības vides. Jāpazīst ne tikai ókeāni, jūras, upes, ezeri un sīkākas ūdenstilpes, ne tikai kóntinenti, valstis, pilsētas un sīkākas vietas, bet arī savas tuvākās apkārtnes un savas iedzīves vienumi, piemēram, jāatšķir kaimiņmāja no savas mājas, lielā istaba no mazās istabas, zilā krūze no dzeltenās krūzes, pelēkais uzvalks no strīpainā, brūnās kurpes no melnajām utt. Šādi īpašvienumi figurē tikai ierobežota indivīdu loka apziņā. Un arī to nosaukumi tiek lietoti ierobežotā lokā, par vistautas valodas vienībām nekļūstot. Tādējādi bez vistautas valodas katram indivīdam ir arī sava valoda, t. i., tāds leksikas apjoms, kādu viņš lieto. Šis leksikas apjoms dažkārt ir ticis pat fiksēts vārdnīcās, parasti lielām persónībām, galvenokārt rakstniekiem, piemēram, Šekspīra valoda, Puškina valoda, Servantesa valoda, Tarasa Ševčenkó valoda u. c. Un tāpat kā katram indivīdam ir sava valoda, tam ir arī sava vienumoda, kas ir šīs valodas pamatā. Indivīda vienumodas un valodas apjomi arī gluži nesakrīt. No vienas puses, indivīda vienumodā būs kāda daļa vārdiski neapzīmētu vienumu, jo parasti viņš būs par slinku noskaidrot šo vienumu nosaukumus. Tā, piemēram, jebkurš pazīst daudz vairāk dažādu augu, nekā zina tiem nosaukumus. Bet, no otras puses, frāzes un pat plašākus tekstus var lietot bez vienumodas seguma apziņā jeb precīzas sajēgas par to, ko runā. Tā, piemēram, bērni labprāt mācās skaitīt dzejoļus, bet viņus maz interesē, ko tajos katrs vārds īsti nozīmē. Tātad katram runātājam ir sava valoda, noteikts vārdkrājas apjoms, piemēram, Puškina valodas vārdnīcā ietverti pāri par 21 000 vārdus, bet Šekspīra lietoto vārdu krājums ticis vērtēts no

15 000 līdz 24 000 vārdu liels (A.Laua. *Latviešu leksikoloģija*). Tomēr parasti ar vārdu *valoda* mēs domājam nacionālo valodu, kādu lieto visa tauta (tautība, cilts u. tml.). Bet nacionālās leksikas vienības ir sugasvārdi, tātad nacionālā valoda ir sugasvārdu valoda. Arī vienumoda ir gan individuāla, gan nacionāla, gan vispārcilvēciska. Atkarībā no mēroga tajā ietilpst mazāks vai lielāks daudzums īpašvienumu. Taču vienumodas sistematizācija ir visupirms veicama tikai ar sugasvienumiem. Pasaulē ir ap 6700 valodu (dati, visdrīzāk, ir jau novecojuši). No tām tikai līdz 250 valodās runā vairāk par vienu miljōnu cilvēku. Un tikai līdz pusotra tūkstoša valodās runā nacionāli kopumi, kas lielāki par 10 000 cilvēku. Lielāko daļu no visām valodām lieto mazskaitlīgi runātāju kopumi, kas apdzīvo nelielas teritorijas. Pat vēl šodien, kad pastāv glóbāla infōrmācijas apmaiņa, ir sabiedrības, kas dzīvo noslēgtu dzīvi nelielā teritorijā un glóbālo infōrmāciju nesāņem vai sāņem visai ierobežoti. Tas nozīmē, ka šādām sabiedrībām ir mazapjomīga vienumoda, jo tās pazīst tikainiecīgu pasaules daļiņu – savu vidi. Un savukārt, ja ir mazapjomīga vienumoda, tad mazapjomīga ir arī valoda, jo valoda nevar būt apjomīgāka par vienumodu. (Kā jau esmu minējis, valoda gan nav simetriska ar vienumodu, jo, no vienas puses, ne jau pazīstamajā vidē viss ir apzīmēts, bet, no otras puses, vienam vienumam mēdz būt vairāki apzīmējumi jeb sinonīmi.) Glóbālā infōrmācijas apmaiņa nacionālo sabiedrību vienumodu apjomus izlīdzina. Pateicoties glóbālizētajai infōrmācijai, latviešu valodas runātājiem ir pieejami miljōniem lieli vienumu apjomi, piemēram, viņi var iepazīt ap 2 miljōniem dzīvnieku sugu, pāri par 2 miljōniem ōrganisko vielu u. c. Tātad glóbālā vienumoda sastāv no vairākiem miljōniem sugasvienumu. Pret šādu vienumodu nacionālās valodas savos apjomos ir visai niecīgas. Tā, piemēram, K. Mīlenbaha un J. Endzelīna Latviešu valodas vārdnīcā atrodami ap 110 000 vārdu, krievu literārās valodas 17 sējumu vārdnīcā – ap 120 000 vārdu (*A. Laua. Latviešu leksikoloģija*). Tā kā K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcā svešvārdi nav uzņemti, tad varam lēst, ka latviskas leksikas apjoms vērtējams ap 110 000 vārdu liels.

Bet par šo skaitli precizitāti pagaidām nav jēgas detalizēti diskutēt, jo vispirms jātiek skaidrībā par principiem. Jau minēju, ka nacionālā valoda nevar būt apjomīgāka par nacionālo vienumodu. Cik apjomīgu tad varam iedomāties attīstītas nācijas nacionālo vienumodu? Apriōri to varētu pieņemt par 100 000 vienību lielu. Tiek pieņemts, ka katram vārdam caurmērā ir 3 nozīmes jeb katrs vārds apzīmē 3 vienumus. Tad iznāk, ka 100 vārdi atbilst 300 vienumiem. Savukārt, var pieņemt, ka katrs vienums tiek apzīmēts ar 3 sinōnīmiskiem vārdiem. Tad, savukārt, iznāk, ka 300 vārdi atbilst 100 vienumiem. Tādā kārtā pōlisēmija un sinōnīmija viena otru neitralizē. Citiem vārdiem sakot, pōlisēmija un sinōnīmija nōminatīvajai pavalodai neko būtisku nedod, tikai sarežģī „grāmatvedību”, jo, matemātiski izsakot, vārdi pret vienumiem ir kā $100 : 100 (\pm 200)$. Un tāpēc aplēšu un ilustrācijas ērtuma labad apriōri noteiksim, ka attīstītas nācijas nacionālās valodas (vārdkrājas) caurmēra apjoms ir 100 000 vienības.

17. gs. otrajā pusē, kad Ernsts Glikss latviešu valodā tulkoja Bībeli, latviešu vienumodā nebija priekšstata par lauvu, kamieli un citiem vienumiem no Tuvo Austrumu tautu vienumodas. Attiecīgi latviešu valodā nevarēja būt arī šādu vienumu nosaukumu. Šodien glóbālās infōrmācijas pieejamība jebkurai nacionālai kopībai (tautai, tautībai) piedāvā glóbālu vienumodu, kuras apjoms pēc vispieticīgākām aplēsēm ir lēšams vismaz uz 6 miljōniem sugasvienumu. Tas nozīmē ietilpināt jebkurā no 6700 valodām 6 miljōnus vārdu. Vai valodas kaut teorētiski ir gatavas ieiet glóbālajā aprītē?

Izskatās, ka valodniecība – ne tikai latviešu valodniecība, bet valodniecība vispār – pagaidām vēl nesaista valodu leksikas apjomus ar glóbālās vienumodas apjomu. Tā, piemēram, ja biōlōģijā ir kōnstatēti 2 miljōni dzīvnieku sugu, bet ķīmijā 2 miljōni ōrganisko vielu, tad visiem šiem dzīvniekiem un šīm vielām ir doti arī nosaukumi pēc tādiem vai citādiem internacionāliem kritērijiem. Taču nedz latviešu, nedz kādā citā valodā netiks gudroti 4 miljōni jaunu vārdu pēc nacionālās valodas kritērijiem. Jebkurā valodā šie 4 miljōni nosaukumu ienāks kā internacionālismi. Līdz šim valodniecība ir kōnstatējusi, ka svešvārdu mūsdienu valodā ir stipri daudz un to daudzums arvien pieaug, tomēr prōpōrcionālā lietojumā to ir vairākas reizes mazāk par pamatvalodas vārdiem. Tā, piemēram, izanalizējot vienāda apjoma (6400 vārdi) tekstus 1962. gada laikrakstā un 1939. gada laikrakstā, kōnstatēts, ka 1939. gadā svešvārdi sastādīja apmēram 1/12 daļu, bet 1962. gadā jau 1/6 daļu teksta (*A. Laua. Latviešu leksikoloģija*). Analizējot svešvārdu (kas pa lielākai daļai ir arī internacionālismi) lietojumu, tie diez vai jebkad sastādīs vairāk par pusi pat ļoti specializētos tekstos. Taču runa nav par internacionālismu prōpōrcijām tekstos. Runa ir par

teorētiskajām leksikas prapórcijām nacionālajās valodās. Valodām kļūstot atvērtām pret glóbālo vienumodu, to pamatleksika pret internacionālo leksiku būs kā 1 : 60. Internacionālās leksikas pārsvars pār nacionālo leksiku ir tik milzīgs, ka nav pat būtiski, vai tas ir desmitkārtīgs vai simtkārtīgs. Jautājums ir, vai šis internacionālismu milzīgais pārsvars pat tūri teorētiski jebkad var kļūt par nacionālo valodu sastāvdaļu. Domāju, ka nākotnē valodās būs spóntāna šķirtne starp valodas nacionālo jeb pamatdaļu un internacionālo daļu. Šo šķirtni noteiks arī valodu sintaktiskais aspekts.

5. 3. Leksiskā paradigmātika.

Paradigma ir „pēc noteikta principa, noteiktas pazīmes grupēts valodas vienību, parasti gramatisko fórmu, kopums”, bet „sistēmisko attieksmju kopums starp valodas vienībām ir paradigmātika ” (LLVV). Taču var runāt plašāk par leksisko paradigmu, ko pārsvarā veido vienas saknes vārdi. Kaut ne gluži noteikti, bet par leksisku paradigmu rakstījis jau J. Endzelīns ar K. Mīlenbahu kopīgās *Latviešu valodas vārdnīcas* pēcvārdā (IV sējuma 856. lpp.): „...sniedzot no vebiem atvasinātos nomina agentis (ar *-ējs* un *-(t)ājs*) un nomina actionis (ar *-šana* un *-ums*) un adjektīvu substantivējumus ar *-ums*, nav ievērota stingra noteiktība: pa daļai tie ir minēti, pa daļai – izlaisti. Šie nomina agentis un actionis ir nu gan iespējami blakus katram vebam, un tie pieder it kā pie verba paradeigmas...”

Jebkuru lokāmu vārdu kóntekstā pārstāv kāda no šī vārda fórmu sistēmas (rindas) jeb paradigmas fórmām. Vārdnīcās nōmenus pārstāv nóminatīva locījums, bet verbus – nenoteiksme. Tātad lokāms vārds kā leksiska vienība izpaužas kā vairāku fórmu paradigma, kas vārdnīcā fiksēta kónvencionālas pamatfórmās pārstāvībā. Vārda sakne vai celms, kas kopīgs visām paradigmas fórmām, pārstāv vārda pamatnozīmi, bet locījumu galotnes izsaka kādu šīs nozīmes papildkómpóntentu. Pamatnozīmi mēdz saukt arī par vārda leksisko nozīmi, bet tās papildkómpóntentu par gramatisko nozīmi. Taču kopīga sakne vai celms sniedz ievērojami pāri deklinācijas un kónjugācijas fórmām. Kopīga pamatnozīme ir ne tikai minētajām vārdfórmām jeb locījumiem, bet tā var būt veselai virknei radniecīgu vārdu. Tas pats attiecas uz papildkómpóntentiem, kurus veido afiksi vai saknes patskaņu mija, – arī tie var veidot gan tikai locījumu fórmās, gan radniecīgus vārdus. Gramatikās šajā sakarībā derivatīvie afiksi tiek vērtēti vai nu par fórmveidojošiem vai vārdveidojošiem. Arī paradigmas šķiro divējādi – fórmu maiņas vai vārddarināšanas paradigmās. Terminólógiski paradigmātiku ērtāk būtu šķirot **gramatiskajā** un **leksiskajā**. Būtu jāpieņem, ka gramatisko paradigmātiku pārstāv tikai deklinācijas un kónjugācijas paradigmas, bet tas, kas iet pāri šiem ietvariem, pieder pie leksiskās paradigmātikas.

Vismazākā nóminālā gramatiskā paradigma ir lietvārdu vienskaitliniekiem, piemēram, *sviests*, un daudzskaitliniekiem, piemēram, *tauki*. Šādās paradigmās (neskaitot vókatīvu) ir tikai 6 locījumu fórmās. Lietvārda, kas izsakāms abos skaitļos, paradigma sastāv no 12 locījumiem jeb fórmām. Tāpat adjektīvu, piemēram, *pēdējais* gramatiskā jeb deklinācijas paradigma pārstāv 12 fórmās.

Verbiem ir 26 sintētiskas gramatiskās fórmās : *daru, dari, dara, darām, darāt, dara; darīju, darīji, darīja, darījām, darījāt, darīja; darīšu, darīsi, darīs, darīsim, darīsi(e)t, darīs* (īstenības izteiksme); *darīt* (nenoteiksme); *dari, dariet* (pavēles izteiksme); *darītu* (nosacījuma un vēlējuma izteiksme); *darot, darījis, darīšot* (atstāstījuma izteiksme); *jādara* (vajadzības izteiksme).

Arī leksiskā paradigmātika latviešu verba sistēmā ir visai plaša. Atšķirībā no gramatiskās paradigmātikas leksiskā paradigmātika ir vairāk vai mazāk neregulāra. Tas ir atkarīgs no verbu semantikas. Visregulārāko leksisko paradigmātiku veido verbi, kas apzīmē kustību. Piemēram sniedzu verba *braukt* prefiksālo fórmu un analītisko imperfektu paradigmu :

aizbraukt – braukt prom
apbraukt – braukt apkārt
atbraukt – braukt šurp, braukt mājās
iebraukt – braukt iekšā
izbraukt – braukt ārā / laukā, braukt cauri
nobraukt – braukt nost, braukt lejā
pārbraukt – braukt pāri
piebraukt – braukt klāt

uzbraukt – braukt augšā, braukt virsū

Bez šīm 9 leksiskajām fōrmām, kuras niansē braukšanas virzienu, ir vēl virkne citu prefiksālu, iteratīvu, reciprōkālu un jauktu fōrmu, kas izsaka citus braukšanas papildkōmpōnentus: *pabraukt, sabraukt, nebraukt, braukāt, braukalēt, apbraukāt, iebraukāt, izbraukāt, nobraukāt, pabraukāt, izbraukties, nobraukties, pabraukties, izbraukāties, pabraukāties*.

Un tātad verbam *braukt* kā leksiskai pamatfōrmai ir 24 fōrmāli atšķirīgi semantiski niansējumi, kas, savukārt, katrs pārstāv verbam raksturīgu gramatisku paradigmātiku. Un pie verba leksiskās paradigmātikas, protams, pieder arī visi no šī verba saknes darinātie dīvdabji. Protams, ne jau katram pamatnozīmes verbam ir tik kupla leksiskā paradigma. Leksiskās paradigmas tikpat kā neveido svešvārdverbi. Vidējo caurmēra leksiskās paradigmas lielumu verba sistēmā pagaidām noteikt nav iespējams – tam nepieciešami pētījumi.

Lietvārdu leksiskajā paradigmātikā visregulārāk izplatītas ir deminutīvu fōrmas, piemēram, *koks – kociņš – koķelis, māja – mājiņa – mājele, muca – mucīņa – mučele, kaķis – kaķītis – kaķēns*. Gandrīz visiem cilvēkus raksturojošiem vārdiem ir dzimtes ópózīcijas : *ārsts – ārste, saimnieks – saimniece, palīgs – palīdze*. Neliela daļa apzīmējumu ir kopdzimtē, piemēram, *dauzoņa, malacis* u. c.

Savukārt kādības adjektīviem, kuriem ir noteiktās un nenoteiktās galotnes, kā arī salīdzināmās pakāpes, ir 10 leksiskās paradigmas fōrmas, piemēram : *mazs, maza, mazais, mazā, mazāks, mazāka, mazākais, mazākā, vismazākais, vismazākā*. Un katra šī fōrma pārstāv 12 nōminālās gramatiskās fōrmas jeb locījumus, kopā 120. (Salīdzinājumā, angļu valodā tām atbilst pavisam 3 sintētiskas fōrmas : *small, smaller, smallest*.) Bet atsevišķiem adjektīviem iespējama vēl deminutīvo fōrmu paradigma, vēl 10 leksiskās fōrmas klāt, piemēram : *maziņš, maziņa, maziņais, maziņā, maziņāks, maziņāka, maziņākais, maziņākā, vismaziņākais, vismaziņākā*, kuras katra atkal pārstāv 12 locījumu fōrmas, tātad kopā 120.

Ja visas verbālās leksiskās paradigmas fōrmas ir pārstāvētas vārdnīcās kā šķirkļa vārdi, tad lietvārdu (arī adjektīvu) deminutīvās fōrmas nav tur pārstāvētas. Arī adjektīvu noteikto galotņu un salīdzināmo pakāpju fōrmas ne tik vien kā nav uzrādītas vārdnīcās kā šķirkļu vārdi, bet skaitās pat it kā piederīgas gramatikai. Tomēr tādas kādības adjektīva rindas kā *balts, balta, baltais, baltā, baltāks, baltāka, baltākais, baltākā, visbaltākais, visbaltākā* ir regulāras adjektīviskas leksiskas paradigmas, hierarhiski augstākas par katras šīs leksiskās fōrmas 12 gramatisko locījumu paradigmām. Tādā kārtā vārdnīcās šķirkļa vārds *balts* kā pamatfōrma pārstāv 120 fōrmas, bet *mazs*, sakarā ar iespējamo deminutīvfōrmu, pat 240 pakārtotās fōrmas jeb niansējumus.

Pie leksiskās paradigmātikas vēl pieminams, ka paradigmas leksisko nozīmi veidojošā sakne dažkārt var būt aizstāta ar citu sakni. Tādi gadījumi ir reti, piemēram, pie pamatpakāpes *daudz* pārākā pakāpe ir *vairāk*, pie tagadnes celma *ej-* ir pagātnes celms *gāj-*, pie pamatskaitļiem *viens* un *divi* ir kārtas skaitļi *pirmais* un *otrais*, pie *krist* ir izzudusi senākā atbilsme *krest*, kuras vietā nostājies vārds *gāzt* u. tml.

5. 4. Sintakses problēmātika.

Ja vārdus no vienumiem un otrādi varam vienkārši atšķirt, tad vienumu kopumus jeb vienumkopas (citā terminólōģijā – dziļās struktūras) atšķirt no vārdu kopumiem jeb teikumiem ir daudz grūtāk. Šajā ziņā Homo loquens ir tik ļoti saaudzis ar runu, ka viņš vairāk vai mazāk uz pasauli skatās caur runu resp. valodu. Runu cilvēks apgūst empīriski, un neviens pētnieks vēl nav izsmeļoši izskaidrojis, kādā veidā atspoguļojamā pasaule tiek segmentēta nogriežņos. Grieķu vārds *syntaxis* nozīmē sastatīšanu. Valodniecībā par sintaksi sauc gramatikas daļu, kas pēta teikumu uzbūvi, t. i., kā vārdi tiek sastatīti, lai veidotos teikumi. Taču, ja esam atzinuši, ka vārdi ir tikai vienumu nosaukumi, tad no tā lōģiski izriet, ka primāri sastatīti tiek vienumi. Teorētiski tiešām vārdu sastatu pamatā ir vienumu sastati, jo pretējā gadījumā cilvēki viens otram nevarētu pavēstīt par stāvokli reālajā pasaulē. Taču cilvēki neapzinās, kā viņi virknē vienumus. Viņi zina, kā pēc tradīcijas jāvirknē vārdi. Un viņi arī zina, kā tradicionāli teiktais jāsaprot. Tā, piemēram, gluži parasti un pierasti ir tādi teikumi kā *Pāri ēkai savus zaru žuburus plēta simtgadīga sūrābele* vai *Lielas papardes pleta pāri viņam savas kuplās lapas*. Taču tas pats saturs ir predicējams arī būtiski atšķirīgi kā *Pāri ēkai plētās simtgadīgas sūrābeles zaru žuburi* un *Viņam pāri pletās lielu paparžu*

kuplās lapas. Nekauzativā forma *plesties* izsaka stāvokli vai norisi un tātad ir vienvalenta (vienvietīga), kamēr kuzativā forma *plest* izsaka stāvokļa vai norises **raisi** – ir divvalenta (divvietīga), padarot vienu kopas dalībnieku par predicējuma, šajā gadījumā stāvokļa, izraisītāju jeb cēloni. Tradicionālajā raksturojumā ar *plesties* izsacījuma centru veido subjekts un predikāts (*plētās žuburi; plētās lapas*), bet ar *plest* šim centram pievienojas arī objekts, pie kam šis objekts ir iepriekšējā izsacījuma subjekts (*sūrābele plēta žuburus; papardes pleta lapas*). Kuri no šiem divējādiem predicējumiem ir pareizāki? Vai abi ir vienādi pareizi? Parasti kuzativā jeb transitīvā forma izsaka kādu darbību. Ja putns pleš spārnus, tad tā ir darbība. Attiecībā uz augiem predicējumi ar formu *plest* visdrīzāk izsaka persónifikāciju, ko teikumu veidotāji diez vai pat apzinājušies. Empīrijas līmenī viss ir kārtībā. Runa ir par zinātnisko izzīni. Bet arī zinātnē, kā jau minēju, neviens pētnieks īsti nezina, kādā veidā atspoguļojamā pasaule tiek fragmentēta vienumu sastatos. Pētīt jāsāk caur vārdu sastatīšanu.

Valodas sintaktiskā struktūra tiek skaidrota un analizēta tā vai citādi, piemēram, tradicionālā gramatika, strukturālā gramatika u. tml. Satura struktūrai semantiskās sintakses iedīgļu veidā valodniecība ir pietuvojusies nosacīti nesēn. Nevar tomēr nepiemēnēt, ka valodnieki pa spīrdim vien ir mēģinājuši tuvināt izteiksmes plāna analīzi satura plānam. Jau 19. gs. valodnieki kritizēja póstulātu, ka lietvārds nóminatīvā līdz ar to ir teikuma subjekts. Pret to noteikti iestājās, piemēram, A. Pótebņa. Viņš to pamatoja ar vairākiem piemēriem. Tā, piemēram, ja teikumā *Palāda mīl Ulisu* subjekts ir *Palāda*, tad pārveidojumā *Uliss ir Palādas mīlēts* nekas nevar mainīties, t. i., *Uliss* nevar kļūt subjekts. Arī H. Šuharts ir norādījis, ka darāmā kārta un ciešamā kārta nevar mainīt reālās attiecības. Izvērtās plašas diskusijas par gramatisko subjektu un lóģisko jeb psihólóģisko subjektu, kas esot atšķirīgas lietas. Šis jautājums par formas vai satura dóminanti vairāk vai mazāk ir palicis karājāmajies gaisā līdz pat mūsu dienām. Arī ģeneratīvās gramatikas ieguvums pret tradicionālo gramatiku visvairāk ir tajā apstākli, ka pirmā par sintakses priekšmetu izvērza nevis teksta analīzi, bet teksta radīšanu jeb sintēzi. Protams, ka valodas mācībai ir jāmāca pilnveidot runas sintēzi, nevis jāmāca teikuma módeļa analīze. Citādi iznāk kā A. Upša rómāna *Zaļā zeme* persónāžam mācītājam Harfam, kurš izklašināmajam Kalvicu Andram piekasīgi jautāja: *Lasīšana tev iet, bet vai to boksterēšanu tu arī esi mācījis?* Valodas mācība pieņem, ka sintezēt runu jau visi prot, tad jāmācās analizēt. Bet tas ir tas pats, kas lasīpratējam prasīt prasmī boksterēt. Jā gan, lai valodniecība varētu apzināt jau gatavos tradicionāli iedibinātos sintēzes paņēmienu, tai ir nepieciešamība analizēt. Taču šai analīzei jābūt zinātniskai, nevis skolnieciskai. Var, protams, iepazīstināt skolniekus arī ar analīzes pamatjautājumiem, bet valodas mācības pamatā ir jābūt runas sintēzei.

Jāteic, ka valodniecībā, sākot ar pagājušā gadsimta 30. gadiem, ir vērojams noteikts prógress, kas 60. gados aizsniedza arī padomju valodniecību, līdz ar to arī latviešu valodniecību. 70. gados valodas mācībā tiek ietverta stilistika, bet 80. gados arī strukturālās un teksta sintakses atziņas. Gluži dabiski, ka latviešu valodniecība padomju pusgadsimtā nevarēja atrauties no padomju valodniecības virzības un iet savu citādu attīstības ceļu. Bija, protams, arī savi lókáli kāpumi un kritumi. Kā vienu tādu piemēru varētu minēt 50. gadu sākumā skolas gramatikās parādījušos verbālā sastata izteicēju. Pēc tam tas izzuda. 70. gados to vēlreiz mēģināja ieviest J. Kārklīšs, bet nesekmīgi. Taču tam ir noteikta vieta sintaktiskajā paradigmātikā. Pret strukturālismu latviešu valodniecībai sākotnēji bija piesardzīga attieksme. Pamazām tas tika pārvarēts. Tam kā vienu apliecinājumu var minēt, piemēram, 1989. gadā publicēto sintakses pētījumu (L. Ceplītis, J. Rozenbergs, J. Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*), kurā, kā priekšvārdā minēts, pirmo reizi ir mēģināts apzināti diferencēt sintakses strukturālo, semantisko un kómunikatīvo aspektu.

Stilistika póstulē, ka ar valodas līdzekļiem kādu noteiktu saturu var dažādi variēt pēc formas jeb izteiksmes (sk. O. Pauliņš, J. Rozenbergs, O. Vilāns. *Latviešu valodas mācības pamatkurs*, R., 1978.). Citādi izsakoties, īstenību ar valodas līdzekļiem varot atspoguļot gan jēdzienos, gan tēlos. Ar atspoguļošanu tēlos tiek saprasts lietot vārdus ar pārnestām nozīmēm, izmantot tēlainās izteiksmes līdzekļus – epitetus, salīdzinājumus, trópus, stilistiskās figūras. Šajā ziņā zinātniskās valodas un daiļliteratūras valodas funkcionālie stili esot pretstati: zinātniskās valodas stilā izmanto neitrālus izteiksmes līdzekļus, bet daiļliteratūras valodas stilā – emócionāli ekspresīvus izteiksmes līdzekļus. Zinātniskās valodas stilam ir raksturīga precizitāte, skaidrība, fakti, analīze, secinājumi, fórmulējumi, kas ietekmē arī teikuma veidojumu. Šī izteiksme iedarbojoties uz prātu. Savukārt

daiļliteratūra ir „mākslas nozare, kas attēlo dzīvi ar valodas palīdzību.” Šī izteiksme iedarbojoties uz jūtām.

Tam visam var piekrist un to jau esmu aplūkojis iepriekš sakarā ar lókventīvās pavalodas izvīrījumu. Taču arī zinātniskajā, lietišķo rakstu un publicistikas funkcionālajā stilā valoda ir vienlīdz tāds pat izteiksmes līdzeklis. Arī reālistisks īstenības attēlojums daiļliteratūrā būtiski atšķiras no tā saucamā póstmódernisma, tā ka ir pat visai diskutabli runāt par kaut kādu vienotu daiļliteratūras stilu. Atšķirība tādā ir tajā apstākļi, kā kurš funkcionālais stils (vai apakšstils) ar valodu rīkojas. Var atzīmēt, ka tieši sarunvalodas un daiļliteratūras stils rada sintaksistiem lielāko galvas laužīšanu, jo tieši šie stili ir tie, kas próducē tradiciónalās gramatikas vienkopas un bezkopas teikumus. Neliterārās sarunvalodas stils próducē pat tādus kómunikātus, kurus nekādos fórmālos módeļos iedabūt nav iespējams. (Krievu valodniece Ó. Laptjeva min tādus teikumus kā *Es vācu kopā te zeķes ir izsvaidītas pa visu istabu; Man ļoti gribējās nopirkt tur makšķere bija par 18 rubļiem; Padod man avīzi tev blakus tur stāv uz galdiņa; Pakar to, redz, tur tāda nagliņa* u. c.). Un tāpēc zināmā mērā dīvainā ir mūsu tradīcija veidot valodas mācību tieši uz šo pašu sarežģītāko stilu bāzes. Izskaidrojums tam, protams, ir pavisam vienkāršs – valodas mācība ir filóloģu pārziņa, bet filóloģiem valodniecība pārsvarā balstās tieši uz šiem stiliem.

Tradiciónalajā sintaksē teikums tiek skaidrots kā gramatiski órganizēts vārdu kopums, kas izsaka relatīvi pabeigtu domu. Kas ir tā pabeigtā doma? Kāds ir tās apjoms un sastāvs? Lóģikā doma tiek definēta kā domāšanas rezultāts. Valodniecībā tas ir tāds fóklórizējies apzīmējums satura apjomam, kāds ir ietverts tādā vai citādā teikuma módelī – nepaplašinātā, vienkāršā paplašinātā u. tml. Tā kā módelis parasti tiek sastatīts noteiktā secībā no noteiktām vārdšķirām, bet vārdšķirām savukārt ir fórmālas pazīmes, tad mūsu uztverē izveidojas tāds vai citāds ierasts teikuma stereótips. Uz šī pamata vairāki pazīstami valodnieki neatkarīgi viens no otra ir demónstrējuši teikumus no izdomātiem bezjēdzīgiem vārdiem, kuros tomēr ir acīmredzama teikuma gramatiskā nozīme. Angļu valodniekam Č. Frīzam šāds teikums ir *Woggles ugged diggles* (Ch. C. Fries. *The Structure of English*, Ld., 1959.), kurā ir subjekts daudzskaitlī, verbāls predikāts pagātnes fórmā un óbjekts daudzskaitlī. Šo teikumu var pārveidot gan vienskaitlī, gan jautājuma vai nolieguma fórmā, subjekta – óbjekta attieksmēm saglabājoties. Savukārt amerikāņu valodniekam H. Glisōnam līdzīgs teikums ir *The iggle squigs trazed wombly in the harlish goop*, kurā 2 īstie artikuli *the*, prievārds *in* un 4 mórfēmas *-s*, *-ed*, *-ly*, *-ish* ļauj noteikt teikuma módeli ar tā vārdšķirām un to kategórijām (H. Glisōns. *Ievads deskriptīvajā valodniecībā*, 1955.). Arī krievu valodniekam Ļ. Ščerbam ir līdzīgs hrestómatisējies teikums *Глокая куздра штеко бодланула бокра и кудрячит бокренка*. Var piedāvāt latvisku puslīdz analóģu *Riežā vaidra līgni lubināja šķauno jauri*, kurā ir apzīmēts subjekts sieviešu dzimtē vienskaitlī, ar veida apstākli raksturota darbība pagātnē un apzīmēts óbjekts. Par pēdējo pēc fórmālas nevar noteikt, vai tas ir akuzatīvs no *jauris* vai *jaure*, taču tas teikuma módeļa uztverei netraucē.

Taču semantiski absurdu teikumu veidošanai nemaz nav jāgudro jauni bezjēdzīgi vārdi. Var ņemt parastus nozīmīgus vārdus un savīrknēt tos noteiktā módelī ar bezjēdzīgu saturu. Valodniecībā hrestómatisks ir kļuvis amerikāņu ģeneratīvās gramatikas pamatlicēja N. Čómska semantiski absurdā teikuma piemērs *Colorless, green ideas furiously sleep* ('bezkrāsainas, zaļas idejas šausalīgi gul'). Taču sen pirms tam, vismaz kopš pagājušā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem, Latvijā šādi teikumi ir tikuši „ģenerēti” uz nebēdu. Tā ir tāda intelektuāla rotaļa. Izvēlas kādu vienkāršu paplašinātā teikuma módeli, piemēram, apzīmēts lietvārds nóminatīvā + pārejošs darbības vārds + apzīmēts lietvārds akuzatīvā (jeb apzīmēts subjekts + predikāts + apzīmēts óbjekts). Rotaļas dalībnieki uzraksta uz papīra strēmeles pirmo teikuma locekli, aizloka ciet un dod nākošajam dalībniekam rakstīt nākošo teikuma locekli. Tā kā neviens iepriekš uzrakstītos vārdus nezina, tad galā iznāk teikumi ar visai uzjautrinošām “pabeigtām domām”, nu piemēram: *Spārnaina pankūka slauc stulbu zibenī*. Šādi teikumi ir gramatiski órganizēti vārdu kopumi, teikuma módeļu realizācijas, tikai neizsaka nekādu sakarīgu domu. Te varētu iebilst, ka, lūk, lai par teikumiem neuzskatītu saturiskus absurdus, teikuma definīcijā ir piesaukta tā relatīvi pabeigtā doma. Taču šī domas piesaukšana tik un tā maz ko izskaidro. Ja lóģikā ir nosacījums, ka „domām, kas veido prātojumus, ir jābūt patiesām pēc satura”, jo „domāšanas likumi un fórmālas ir óbjektīvās īstenības priekšmetu noteiktu īpašību, sakarību un attiecību atspoguļojums cilvēka apziņā”, tad valodniecībā teikumam šādi nosacījumi netiek izvīrīti. Ja lóģikā ir norādīts, ka spriedumu neizsaka bezjēdzīgi teikumi, piemēram, *Lóģikas likumi ir sarkanā krāsā*, jo šāds saturs nav nedz paties,

nedz aplams, tad pēc valodniecības noteikumiem var dzejot gan par sarkaniem likumiem, gan sarkanām ilgām, gan zilām skumjām u. tml. Pret šādām vārsēm mēs izjūtam pat noteiktu pietāti un par semantisku absurdu nedēvējam. Tad kas ir **doma** un kas ir **nedoma**? Tiek atzīts, ka runu inducē jeb ierosina domas. Bet kas ierosina domas? Un kas tās domas tādas ir – kāda ir domas struktūra, kādas ir domas vienības?

Izpratnei par domāšanu ir sena vēsture un nebūt nav vienprātības viedokļos. Visizplatītākais priekšstats par domu ir kā par skaļi neizteiktu runu. (Ja kāds runā skaļi savā nodabā, tad saka, ka viņš skaļi domā). Un tādā gadījumā domas vienības ir tie paši vārdi, bet struktūra – tā pati teikuma struktūra. Tāpēc īsu aplūkojumu sākšu ne ar pabeigtām domām, kas iemiesotas spriedumos, bet ar sastatīšanas procedūru jutekliskas uztveres līmenī. Kad mēs vērojam spēļu spēli, mēs saprotam, kas notiek darbības vietā, bet, lai to komentētu, t. i., lai vēroto ātri un precīzi pārveidotu teikumus, vajadzīgs vismaz krietns treniņš, ja ne iedzimtas dotības. Līdzīgā kārtā, vērojot gleznu, dzīvu ainavu vai kustību pilsētas ielā, mēs aptveram un apzinām to, ko redzam, bet mums būs vajadzīga noteikta intelektuāla piepūle, lai pastāstītu par to teikumus. Var droši apgalvot, ka vairāki vērotāji, vērojot vienu un to pašu, aprakstīs to katrs vairāk vai mazāk atšķirīgi. Turklāt, runājot par aprakstu, tiek pieņemts kā pats par sevi saprotams, ka aprakstītājs izvēlas vārdus. Taču vērojamajā īstenības fragmentā ir vienīgi noteikts daudzums uztveramu un apjēdzamu vienību jeb vienumu, neviena vārda tur nav. Tāpēc mēs raksturojuma uzsākšanai no vienumu daudzuma pēc mūsu pašu kritērijiem vispirms izvēlamies dažus, pārējos atstājot nākamajai kārtai. Un tikai pēc tam, kad esam atlasījuši pirmo vienumu kopu jeb VIENUMKOPU, mēs šīs vienumkopas sastāvviēnībām jeb dalībniekiem meklējam nosaukumus, lai no tiem, savukārt, veidotu teikumu. Pēc tam atkal atlasām nākošo vienumkopu, pārtulkojam to teikumā un tā turpinām, kamēr viss īstenības fragments ir raksturots.

Un tāpat, komentējot tiešu vērojumu, mēs zemapziņā ierastu mōdeļu veidā atlasām vienumkopas, kuru sastāvviēnībām atrodam nosaukumus, lai no tiem veidotu teikumus. Vai vienumkopas tiek veidotas, tikai raksturojot tiešos uztverumus? Šis jautājums vēl ir izpētes pašā sākumstadijā, jo pēc līdzšinējām psiholōģijas atziņām nevar noteikt, vai ikvienam indivīdam piemīt tēlainā domāšana jeb iztēle. Taču visticamāk, ka cilvēki ar iztēli ne tikai tiešajā vērojumā, bet arī iztēlē vispirms veido vienumkopas no tēliem un tikai pēc tam tās pārveido teikumus. Kā gan citādi varētu uzrakstīt reālistiskus stāstus un rōmānus.

Var jautāt, vai tiešām runa vienmēr top tik noteiktā kārtībā – vispirms vienumkopa un tikai pēc tam vārdkopa jeb teikums? Varētu teikt, ka šādā veidā top **pārdomāta, apsvērtā** runa, kas atspoguļo patieso īstenību. Bet ne jau vienmēr runa vērsta uz īstenības atspoguļošanu. Kā jau minēju, runa var būt nenopietna čalošana, var būt mērķtiecīgi vērsta uz metafōrisku noskaņu radīšanu. Un tāpēc, kamēr netiek apzināts valodas šķīrums pēc specifiskas pavalodās, jāuzsver, ka **runai stingras saturīguma prasības nemaz netiek izvirzītas**. Valodas mācībā vispār tiek pieņemts, ka runātājs zina, KO teikt, viņam tikai jānāca, KĀ to pateikt. KĀ pateikt nozīmē savirknēt vārdus teikumā. Bieži vien skolu valodas mācības grāmatās, jau sākot ar otro klasi, tiek dots uzdevums tādu vai citādu vārdu iesaisīt teikumā. Acīmredzot metodīkiem, kas šādus uzdevumus izgudro, ir pārliecība, ka sākumskolas skolnieks zina, KO teikt. Patiesībā iesaisīt vārdu teikumā nozīmē izveidot vienumkopu no saderīgiem dalībniekiem. Bet, lai noteiktu dalībnieku saderību, ir vajadzīgas zināšanas par attiecīgo īstenības jomu. Ja šādu zināšanu nav, tad ir vājas izredzes izveidot distribūciju jeb apkaimi, kuras saturs atbilstu realitātei. Labākajā gadījumā var iznākt vārdu virknējums kā gramatiski pareizs teikums ar daudz maz jēdzīgu saturu. Bet vai tas šķiet būtiski? Ir vērojams it kā paradōksāls stāvoklis, ka, lai runātu, nav nemaz tik daudz jāzina, KO teikt. Ir indivīdi, iedzimti runātāji jeb iedzimti pļāpas, kuru zināšanas par apkārtējo pasauli ir visai nelielas un virspusējas, bet kuri, tā sacīt, var runāt par deviņiem mēmiem un pēc vārdiem kabatā nemeklēt.

Nākotnes nōminatīvās pavalodas mācībai izvirzāma prasība vienlaikus būt arī **dzīves īstenības mācībai**. Pagaidām valodas mācībai nav pienākuma mācīt dzīves īstenību. Līdzšinējā vispārīgā valodas mācība māca literāras runas saturu un stilu. Taču literārā runā ietilpst gan reālistisks īstenības atveidojums, gan metafōriski vārdu virknējumi. Pagaidām vienīgā mācība, kas vismaz deklarātīvi rūpējas par patieso īstenības atspoguļojumu, ir lōģika. Kā jau minēju, lōģikā ir nosacījums, ka „domām, kas veido prātojumu, ir jābūt patiesām pēc satura”, kamēr valodas mācībā teikums izsaka kaut kādu mīklainu „relatīvi pabeigtu domu”. Lōģika zināmā mērā ir valodas

mācība ar uzsvāru uz pareizu saturu. Tā ir viena pazīme, kas spriedumu atšķir no teikuma. Citādi spriedumu izsaka ar stāstījuma teikumu, pie kam atzīstot, ka arī jautājuma un pamudinājuma teikumi balstās uz neizteiktiem spriedumiem, tātad uz to pašu stāstījuma teikumu transformācijām. Nominālistiskā virziena pārstāvji loģikā spriedumu pilnīgi identificē ar teikumu. Otra atšķirība ir tā, ka spriedums ir tāds teikums, kuru savādāk analizē, t. i., to sadala tikai divās daļās – daļā, **par ko** tiek runāts, jeb subjektā un daļā, **kas** tiek runāts par subjektu, jeb predikātā. Un treškārt, spriedums ir tāds teikums, kura saturs tiek izmantots par premisu secinājuma saturam citā teikumā – spriedumā.

Tomēr loģika nevar atsvērt runas saturīguma izpēti. Kā atzīst paši loģikas speciālisti, tad „loģiku sauc arī par „fōrmālo loģiku” tieši tāpēc, ka tā abstrahējas no domas kōnkrētā satura un pēti tikai domāšanas struktūras fōrmālo sakārtotību.. Tā ir savdabīga „domāšana par domāšanu”.. Loģiku var nosaukt arī par „prātojuma gramatiku” (I. Vedins. *Lōģika*, R., 1998.). Prātojuma gramatika – tas, manuprāt, būtu vistrāpīgākais loģikas raksturojums, jo loģika ir mācība ne jau vispār par domāšanu, bet tikai par domāšanas paveidu – spriešanu jeb prātošanu.

Un tātad arī loģika nav pietiekoša, lai pētītu kōnkrētas īstenības atveidi. Lai pētītu īstenības atveidi, ir jānoskaidro tās tapšanas mehānisms. Ar to es nebūt negribu teikt, ka līdz šim, kamēr šis mehānisms nav ticis īpaši aktualizēts, ar īstenības atveidošanu valodā ir klājies bēdīgi. Valoda kā pasaules atspoguļošanas līdzeklis ir attīstījies un dzīvojusi savu dzīvi pēc savām iekšējām likumībām jau sen pirms valodniecības rašanās, jo valodniecība ir vēlins civilizācijas produkts, kurš turklāt ļoti maz ietekmē valodas eksistenci, bet tikai to fiksē, turklāt līdz šim arī fiksējis nepilnīgi. Un tāpēc vienumu teorijas izstrāde būs tikai pilnīgāka izpratne par īstenības empīrisku atveidi valodā. Un var arī cerēt, ka vienumziņai izdosies atklāt **vispārcilvēcisko īstenības atveides kōnstanti**. Valodas līmenī šādas kōnstantes nav, jo katrai valodai ir atšķirīga gramatika, bet tipoloģiski atšķirīgās valodās gramatiku atšķirības ir milzīgas. Taču var apriōri apgalvot, ka visatšķirīgāko valodu pārstāvji ar vienādu īstenības pieredzi un zināšanām jeb relatīvi vienādu vienumu veido pēc struktūras relatīvi vienādas jeb **kōnstantas vienumkopas**, kuras pēc tam tiek pārveidotas teikumos atbilstoši katras valodas gramatiskajiem likumiem.

Nelielam paraugam īstenības atveides universālās kōnstantes izstrādē minēšu pāris izomorfisma piemērus: *Auju zābakus kājās = auju kājas zābakos* un *Ziežu maizi ar sviestu = ziežu sviestu uz maizes*. Abos piemēros viens un tas pats saturs ir izteikts divējādās veidos. Analizējot fōrmālo struktūru, kā tas tiek darīts līdz šim, kōnstatējam tikai atšķirību, jo vienā satura analōgā ōbjekts ir *zābakus* (attiecīgi *maizi*), bet otrajā – *kājas* (attiecīgi *sviestu*). Vārds kļūst par tiešo ōbjektu tikai tāpēc, ka tas ir akuzatīva locījumā. Taču īstenībā, kas ir vienāda gan latviešiem, gan kīniešiem, eskimōsiem vai papuasiem, lomiskās attieksmes starp zābakiem un kājām, starp sviestu un maizi ir pastāvīgs lielums neatkarīgi no tā, kādās mainīgās fōrmās to nosaukumi tiek izkārtoti frāzē. Šiem kōnstantajiem lielumiem ir vajadzīgi savi apzīmējumi. Pieņemsim, ka zābaki pret kājām un sviests pret maizi ir APLICES, bet kājas pret zābakiem un maize pret sviestu ir APLIEKAMIE. Tie pieder pie lielas vienumu tematiskas grupas. Aplices ir jebkurš apģērba gabals pret ķermeni, segli pret zirgu, pārklājs pret gultu, krāsa pret krāsojamo virsmu, sniegs pret zemi vai koku zariem, atmōsfēra un hidrōsfēra pret zemeslodi utt. Šīs attieksmes tiek raksturotas ar attiecīgām APLIKTNĀM pazīmēm, tādiem vārdiem kā (*ap*)aut, (*ap*)ģērbt, (*ap*)segt, (*ap*)klāt, *apņemt*, (*ap*)skaut, *ieskaust*, *krāsot*, *zeltīt*, *amalgamēt* u. c.

Nelielai uzskatāmībai par izteiksmes iespējām un ierobežojumiem dažādās valodās minēšu angļu valodnieka Džona Laiōnza (Lyons) vērojumu, aplūkojot frāzes daļu no pazīstamā Ļermōntōva dzejoļa *Bura*. Tāpat kā baltu valodās, arī krievu valodā īpašības piemēritumu var izteikt gan ar adjektīvu, šajā kōnkrētajā gadījumā, *белый*, gan ar verbu *белеть*. Taču angļu valodā īpašības piemēritumu ar verbu izteikt nevar, tāpēc frāze *Белеет парус одинокий*. [burtiski: *bal(t)o vientuļa bura*] izrādās gauži grūti atdzejojama, jo izsakāma tikai smagnēji aprakstoši kā *There is a lonely sail which stands out white (against the background of the sea or sky..)* (Дж. Лайонз. *Введение в теоретическую лингвистику*. Москва : Прогресс, 1978, 461). Varu piemētināt, ka angļu valodā, kaut neregulāri, tomēr pastāv krāsu verbalizējumi, piemēram, verbāli predikatīvās paradigmas mutatīvā predikācija *blacken*, *redde*n `kļūt melnam, nosarkt`, kā arī kauzatīvā predikācija *whiten*, *blacken*, *redde*n `balināt, krāsot melnu, krāsot sarkanu`, taču rezultatīvā predikācija iztrūkst.

Un tā tad – kāda ir vienumkopas struktūra? Dosim vienumkopai fōrmulējumu: **vienumkopa ir relatīvi norobežots, noveidots raksturojamās īstenības fragments, kuru pēc tam atveidojam vārdos, proti, teikumā.** Cik liels īstenības fragments ietverams vienumkopā? Vai citiem vārdiem, cik daudz sastāvvienu jeb dalībnieku ietverams vienumkopā? Tas viss prasīs plašus kōnkrētus pētījumus, veicot vienumodas sistemātisku inventarizāciju, tāpēc pagaidām var iezīmēt tikai dažus principus.

Sākšu ar vārdšķiru un to lomas valodā aplūkojumu. Pēc daudzu speciālistu atzinuma ķīniešu valodā vārdšķiru neesot, kaut arī šāds atzinums nav gluži vienprātīgs. Citās valodu tipolōģiskajās grupās vārdšķiras tādā vai citādā veidā pastāv, bet fleksīvajās valodās, pie kurām pieder arī latviešu valoda, noteikts vārdšķiru klāsts ir fakts. Un tā tad **valodās vārdi ir stihiski sašķiroti vārdšķirās**, tām iegūstot fōrmālas paradigmātiskas pazīmes. Šis šķirojums ir noticis pēc vārdu sintaktiskās lomas, kam pamatā ir pašu vienumu atšķirīgās lomas. Katru cilvēku kopš dzimšanas aptvēra plaša apkārtējā pasaule, kas sastāvēja no sugas brāļiem, citām dzīvām radībām, daudzveidīgiem augiem, dažādām vielām un no tām darinātām lietām. Fleksīvo un dažu citu valodu tipu runātāji visus šos pārsvarā kōmplicētos daudzpažīmju vienumus iedalīja vienumu šķirā, ko apzīmē ar lietvārdiem. Cilvēkiem bija vitāli nepieciešams zināt šo vienumu pazīmes – īpašības, izpausmes utt. Vienas lietas bija nepieciešamas izdzīvošanai, no citām vajadzēja sargāties kā bīstamām, bet vēl citas bija jāpazīst kā nekaitīgi neitrālas. Pazīmes tika apzinātas un to nosaukumi iedalīti citās vārdšķirās. Tas viss, protams, notika stihiski, intuitīvi. Valodas izcelsmes sakarā, atsaucoties uz vairāku citu valodnieku viedokļiem, A. Breidaks par pašām pirmatnējākām vārdšķirām min substantīvus un verbus. Sākotnēji nōmeni un verbi pat bijuši fōrmāli vienādi, atšķirami tikai funkcionāli (A. Breidaks. *Valodas izcelšanās*. Rīga : Avots, 1981; 58).

Un tā tad viena vārdšķira, proti, lietvārdi tika izdalīti daudzpažīmju vienumu jeb pažīmju nesēju apzīmēšanai, bet pārējās vārdšķiras pašu pažīmju apzīmēšanai. Līdz ar to vienumi pēc to būtiskākā raksturojuma ir iedalāmi PAZĪMNEŠOS un PAZĪMĒS. Šodien mēs zinām, ka pažīmnešu sugu daudzums ir skaitāms miljōnos, kamēr pažīmju daudzums tikai tūkstošos. Var nosaukt virknē visus pažīmnešus un visas pažīmes, bet tas būs tikai uzskaitījums. Pasaules atspoguļojums un tā atveidojums runā, tā tad visas vienumkopas un sekundārā kārtā teikumi, ir nekas cits kā **pažīmnešu savienojumi ar pažīmēm**. Un tā kā mūsdienu vienumodās, līdz ar to arī valodās, var ienākt miljōni pažīmnešu, tad tieši tie mēdz veidot valodas intrōducēto daļu, kamēr pažīmes un to savienošana ar pažīmnešiem ir pārsvarā katrā valodā atšķirīga, veidojot katras valodas nacionālo īpatnību.

Par strukturālo sintaksi tiek atzīts, ka tā ir īpaši sazarota, tajā iekļaujas vairāki virzieni, skolas, strāvājumi. Tā ir zināms tuvinājums satura analīzei. Kā viens no pōzītiem mōmentiem ir sintaktiskās paradigmātikas aizsākumi. Un otrs – semantiskās sintakses aizsākums. Pēdējās jomas pīonieris ir čehu valodnieks F. Danešs ar savu 1964. gadā publicēto pētījumu *Trīsliemeņu pieeja sintaksei*. Teikuma saturs tiek fōrmulēts kā teikumā ietvertais īstenības fragmenta atspoguļojums jeb situācija un teikuma autōra attieksme pret šo atspoguļojumu. Teikuma satura izpēte notiek, ņemot vērā tajā ietilpstošo vārdu gramatiskās un leksiskās nozīmes. Izpētes uzdevums ir atklāt teikuma satura uzbūves mōdeļus. Pēc manas pārlicības, satura struktūras atklāšanai ir nepieciešama radikālāka pieeja. Satura sintakse nevar iznākt, ōperējot ar gramatiskām vai kōnkrētām leksiskām nozīmēm, bet ir jāizsecina **katēgoriālas** satura nozīmes. Satura analīzē resp. sintēzē ir pilnīgi jāatsakās no tādiem tradicionāliem teikuma analīzes kōmpōnentiem jeb teikuma locekļiem kā teikuma priekšmets, izteicējs, papildinātājs, apstākļi un pārējie. Ja tradicionālā gramatika zina, ka izteicējs izsaka **darību, stāvokli, īpašību, kvalitāti**, bet papildinātājs nosauc **objektu, līdzekli, instrumentu, pavadoni, rezultātu**, tad tās jau ir tās katēgoriālās satura nozīmes. Tradicionālā sintakse tās aizslēpj aiz *izteicēja* un *papildinātāja* saturiski neko neizsakošā nosaukuma. Šie, lūk, veidojot teikuma gramatisko struktūru.

Taču teikuma gramatiskās struktūras „receptes” līdz mums nonākušas vēl no Aleksandrijas laikmeta, kas sākās apmēram 300 gadus p. m. ē. un turpinājās aptuveni 400 gadu garumā. J. Loja savā mōnōgrāfijā *Valodniecības vēsture* (R., 1961.) saka : „Var teikt, ka visu Eirōpas valstu skolas gramatika līdz šai dienai ōperē ar jēdzieniem, kurus izstrādājuši Aleksandrijas grieķu gramatiķu pārstāvji .. Grieķu gramatisko terminolōģiju tās latīniskajā fōrmā mēs lietojam līdz šai dienai.” Arī pieminētajā jaunākajā latviešu valodas sintakses apcerējumā teikts, ka “tradicionālā sintakse sakņojas senajos valodas aprakstos (piemēram, sengrieķu, latīņu, citu Eirōpas valodu viduslaiku

gramatikās”. Tur arī secināts, ka „teikuma fōrmas uzbūve un satura uzbūve ir viena no otras relatīvi neatkarīgas un asimetriskas un nav iespējams atrast „kopsaucēju” .. jēdzieniskajai attieksmei” (L. Ceplītis, J. Rozenbergs, J. Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*. Rīga : Zvaigzne, 1989, 5; 53). Prógress jau ir tas vien, ka ir radusies jēdzienu ópózīcija *teikuma fōrmas uzbūve* un *teikuma satura uzbūve*. Tradicionālajā sintaksē apzinātie izplatītākie teikuma módeļi pārstāv piecu vārdšķiru dažādas kómbinācijas. Ja teikuma kómpóntentiem ir šo vārdšķiru pazīmes, tad kónkrētais saturs teikuma identifikācijai nav nepieciešams, tad teikuma módeļi īsteno arī tādi teikumi kā *Spārnaina pankūka slauc stubļu zibeni* vai pat *Riežā vaidra līgni lubināja šķauno jauri*. Tomēr šādi teikuma módeļi, t. i., vārdšķiru kómbinācijas, ir valodā radušies sasaistē ar abstrahētu saturu, jo vārdšķiras ir stihiski radītas izteikt vispārinātas sintaktiskās funkcijas jau sen pirms Aleksandrijas laikmeta gramatiķiem. Tātad arī tradicionālajā sintaksē apzinātie teikuma módeļi noteiktā pakāpē atspoguļo satura struktūru. Kas mūs tādā gadījumā var neapmierināt? Tas, ka netiek meklētas un atklātas reālās attiecības starp īstenības fragmenta daļībniekiem. Tā vietā daļībniekiem ir izgudrotas fōrmalizētas lomas, kuras it kā izsakot ļoti augstu abstrakcijas pakāpi. Patiesībā tas ir tikai fōrmalizēts algóritms, sava veida teikumu Prókrusta gulta. Satura uzbūve jāaplūko krietni detalizētākā līmenī un kā teikuma noteicošā struktūra. Tā, piemēram, kónstatējot latviešu, ķīniešu, eskimósu vai papuasū valodās **aplices** pret **apliekamajiem** kā saturu, varēs salīdzināt atšķirīgos (mainīgos) līdzekļus, ar kādiem katrā valodā šie vienumkopu módeļi tiek izteikti. Arī tādas minētās kategóriālās satura nozīmes kā **darbība**, **stāvoklis**, **īpašība**, **līdzeklis** u. c. ir domājamas kā satura struktūras kómpóntenti (sastāvviēnības, daļībnieki u. tml.). Taču līdz šim nekur nav pilnīga šo kategóriālo nozīmju uzskaitījuma, tas ir tikai aptuvenš. Lai iegūtu pilnīgu uzskaiti, ir jāveic leksikas resp. apzīmētās vienumodas inventarizācija un sistematizācija.

Kā jau minēju, satura augstākā kategóriālā abstrakcija ir vienumu pamatiedalījums pazīmešos un pazīmēs. Minimālā vienumkopa ir pazīmešis un pazīme. Fleksīvo valodu runātāji daudzpazīmju vienumus jeb pazīmešus ir stihiski nošķīruši īpašā grupā, kurā to nosaukumi ir ieguvuši lietvārdu mórfólógiskās pazīmes. Savukārt pazīmju nosaukumi ir kļuvuši par citādām vārdšķīrām. Tātad virkne vārdšķiru pārstāv noteiktas sintaktiskās funkcijas. Lietvārdiem šī funkcija ir pazīmeša funkcija. Taču lietvārdi ir divējādi: **īstie** un **atvasinātie** (substantīvi un substantivējumi). Īstie lietvārdi pārstāv daudzpazīmju vienumus, kurus tradicionāli ieskaitām priekšmetos. Atvasinātie lietvārdi ir daudz jaunāka parādība valodās. Tie nosauc nevis pazīmešus, bet pazīmes. Cilvēkiem ir vajadzība runāt ne tikai par pazīmešu pazīmēm, bet arī par pašu pazīmju apakšpazīmēm. Šādā gadījumā pazīme kļūst par pazīmeši un attiecīgi iegūst substantīva fōrmu, piemēram, no *rati čīkst* atvasinās *ratu čīkstoņa*, no *medus ir salds* – *medus saldums*, no *ātri skrienu* – *ātrs skrējiens*, *skrējiens ātrums* u. tml. Tātad atvasinātie lietvārdi ietilpst leksiskās (teórētiski četrlocekļu) paradigmās kā to sastāvviēnības. Pat ar visu nemainīgu gramatisko pārvaldījumu, piemēram, *līdzīgs bērnam* – *līdzīgi bērnam* – *līdzināties bērnam* – *līdzība bērnam*.

Var minēt vēl vienu vienumu sintakses apriōru iezīmi – tajā galvenais pētāmais priekšmets ir pazīmes un to izpausmes. Bet pazīmes savukārt ir saistītas ar vārdšķiru sintaktiskajām funkcijām. Vārdšķiras pasaules lingvistiskajā literatūrā ir daudz apcerētas. Apgalvots, ka ķīniešu valodā tādu vispār nav, teikts, ka tas, kas vienā valodā tiek apzīmēts ar adjektīvu, citā ar verbu u. tml. Vārdšķiru izómórfisms nav nemaz tik rets arī vienas valodas ietvaros. Tā, piemēram, latviešu valodā izteikumi *debesis zilgo / zilgmo* un *debesis ir zilās* ir tāpatīgi. Latviešu valodas sintaksē ir teikts, ka latviešu valodā, tāpat kā vairumā valodu, nav viennozīmīgas atbilstības starp vārda mórfólógisko fōrmu un tās sintaktisko funkciju. Tā tas tiešām ir, jo valodu attīstība ir bijusi stihiska, tāpēc ne visur ir stingra sistēma. Un tomēr var apriōri secināt, ka mórfólógiskās fōrmas ir radušās sintaktisku funkciju īstenošanai. Un, ja vārdšķiras aplūko to sintaktiskās funkcijas aspektā, tad ir pamats izdalīt 5 vārdšķiras : lietvārdi, darbības vārdi, īpašības vārdi, veida apstākļvārdi un nelokāmie vārdi. Vietniekvārdi un skaitļa vārdi pēc funkcijas iekļaujas minēto piecu vārdšķiru sastāvā, un arī prievārdi, saikļi un partikulas iekļaujas nelokāmajos vārdos. Vārdšķīrām ir starptautiski un nacionāli nosaukumi, piemēram, *substantīvs* un *lietvārds*, *prónōmens* un *vietniekvārds* utt. Nacionālajiem vārdšķiru nosaukumiem piemīt tas trūkums, un ne tikai latviešu valodā, ka no viņiem nevar atvasināt citas starpvārdšķiru paradigmātiskās fōrmas, tādas kā *substantivēt*, *substantīvīvs*, *deverbāls* u. c. Šis trūkums īpaši asi būs izjūtams, sistematizējot un aprakstot vienumodu, jo visu pazīmju valodas līmeņa kórelāts ir paradigma, piemēram., *līdzīgs* – *līdzīgi* – *līdzināties* – *līdzība*, kas vārdnīcā dodami vienā kopīgā ligzdā ar attiecīgām norādēm.

Pamatfórma šajā kónkrētajā paradigmā ir adjektīvs *līdzīgs*, pret kuru pārējās fórmas vērtējamās kā adverbializējums, verbalizējums un substantivējums. Tāpēc, lai novērstu šo svešvārdisko terminólóģiju, semantiskajā sintaksē minētajām 5 vārdšķirām būtu vēlami īsi latviski nosaukumi ar iespēju veidot no tiem atvasinājumus, piemēram: lietvārdam – LIETVIS, darbības vārdam – PAUDVIS, īpašības vārdam – KĀDVIS, veida apstāklenim – VEIDVIS un nelokāmajam vārdam – NELOKVIS. No tiem var attiecīgi darināt atvasinājumus, piemēram : *lietvisks, paudviskot, kādviskojums* u. tml.

Arī valodnieciskajā literatūrā jau pasen ir dati par to, ka vārdšķiru teorijā par vārdšķiru skaitu ir izteikti atšķirīgi viedokļi. Ir valodnieki, kas uzskatījuši, ka vārdšķiru skaits ir palielināms, kamēr citi uzskatījuši, ka tas ir samazināms. Tā, piemēram, savulaik krievu valodnieki Aleksandrs Pótebņā un Filips Fórtunatóvs uzskatījuši, ka skaitļa vārdiem un vietniekvārdiem nepiemīt patstāvīgu vārdšķiru raksturs, jo pēc gramatiskajām pazīmēm tie ir tuvi lietvārdiem, īpašības vārdiem un apstākļa vārdiem (sk. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013, 322).

5. 5. Verbāli predikatīvā paradigmātika.

Verbāli predikatīvā paradigmātika arī ir leksiskās paradigmātikas sastāvdaļa, taču aplūkojama sintaktisko struktūru sakarā. Latviešu valodas fónētikā tiek aplūkotas vēsturiskās patskaņu mijas kopīgas saknes vārdos, kas sakārtotas attiecīgās miju rindās, kurās, piemēram, *e* mijas ar *a* (*zelt – zaļš, nest – nasta, plest – plats, celt – kalns*), *i* mijas ar *e* (*dziļš – dzelme, velt – vilnis*), *u* mijas ar *au* (*gluds – glaust, izkurtēt – caurs*) u. tml. Par to ir teikts, ka „tālā senatnē .. tie fónētiskie likumi, kas nosacīja šo patskaņu miju, laika gaitā ir zuduši (**un valodas vēsturē tie arī īsti nav izzināti** [pasv. mans. E. S.], bet no kādas vienas saknes atvasināto vārdu vai arī fórmu tipos ir nostiprinājušies noteikti patskaņi, kas vēl tagad norāda uz kādreizējo patskaņu miju” (*Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*, 1959. – turpmāk *Akadēmiskā gramatika*.). Vēsturiskā patskaņu mija no fónētikas viedokļa jau iepriekš aplūkota latviešu valodniecībā J. Endzelīna darbos *Latviešu valodas gramatika* (1951.), *Latviešu valodas skaņas un fórmas* (1938.) un *Baltu valodu skaņas un fórmas* (1948.). Pēdējā minētajā darbā teikts, ka „indóeirópiešu pirmvalodas patskaņu mija baltu valodās paglābusies plašos apmēros.” Par patskaņu mijas funkcionālītāti nekur nekas nav teikts. Arī deviņdesmitajos gados iznākušajā M.Rudzītes darbā nav nekas minēts par patskaņu mijas funkcijām (sk. M. Rudzīte. *Latviešu valodas vēsturiskā fonētika*. Rīga : Zvaigzne, 1993).

Tomēr domājams, ka indóeirópiešu vēsturiskajai patskaņu mijai kā fónētiskiem likumiem pamatā bijis arī gramatiski leksisku nozīmju šķīrums. Kā savā valodas izcelsmes apskatā norāda Antóns Breidaks, tad “pētījot indóeirópiešu pirmvalodas skaņu vēsturi, vairāki zinātnieki nonākuši pie slēdziena, ka tajā sākotnēji bijis tikai viens patskanis .. (vókāliskā pieskaņa), kas atvieglojis līdzskaņu izrunu” (sk. A.Breidaks. *Valodas izcelšanās*. Rīga : Avots, 1981, 53). Šai vókāliskajai pieskaņai attīstoties un diferencējoties par īstiem patskaņiem, tie visdrīzāk varēja iegūt gramatisku nozīmju funkcijas. Indóeirópiešu valodām kā piederīgām pie hipótētiskās nóstrātiskās valodu virssaimes varēja būt radnieciskas izpausmes ar semītu (senebreju, asīriešu-babilóniešu, feniķiešu un arābu) valodām. Senebreju valodā ir skaidri izteikta iekšējās fleksijas parādība, kurā nemainīgas triju līdzskaņu saknes, piemēram, *KTB* izsaka rakstīšanas ideju. Iespraužot starp šiem līdzskaņiem attiecīgus patskaņus, tiek iegūta leksiski gramatiska paradigma, piemēram: *KaTaBa* `uzrakstīja`, *KuTiBa* `bija uzrakstīts`, *KaTiBū* `rakstošais`, *KiTaBū* `rakstījums`, *uKTuB* `raksti!`. Šie iespraužamie patskaņi mūsdienu valodniecībā tiek vērtēti par transfiksiem, bet parādība par transfiksāciju, kas, lai gan līdzīga indóeirópiešu iekšējai fleksijai, tomēr pēc jaunākajām atziņām nav gluži tas pats (sk. A. Refórmatskis. *Ievads valodniecībā*. Rīga : Zvaigzne, 1975, 217; 231).

Taču līdz mūsdienām saglabājušies saknes patskaņu mijas skaidra funkcija atklājas tikai verba sistēmā tādos pirmatnīgu verbu pāros kā *plīst – plēst, līt – liet, līkt – liekt, šķīst – šķiest, birt – bērt, lūzt – lauzt, grūt – graut, rukt – raukt* un citos. Šādas rindas, ja vēl papildinātas ar iteratīvām atbilstēm, piem., *plīst / plaisāt – plēst / plosīt, līkt – liekt / locīt, līt – liet / laistīt, šķīst – šķiest / šķaidīt* u. tml., vērs uzmanību uz fórmu paradigmātismu un rada jautājumu, vai tās norāda arī uz funkcionālu paradigmātismu. Šo paradigmātisko pāru otrie locekļi pēc savas funkcijas ir gramatikās labi pazīstami kā kauzātīvi jeb (Endzelīna interpretācijā) liekamie verbi. Jo, piemēram,

plēst izsaka tādu darbību, kas liek plīst jeb izraisa plīšanu, *bērt* – liek birt u. tml. Būtībā visi transitīvie verbi ir kauzātīvi, piemēram, *rakstīt, slaucīt, šūt* izsaka tādas darbības, kuru gaitā tiek rakstīts, slaucīts un šūts.

Minēto verbu pāru pirmajiem locekļiem, t. i., *plīst, līkt, lūzt* u. c. vienīgā minētā kvalifikācija ir tāda, ka tie ir intransitīvi, arī nekauzātīvi, taču kaut kā raksturošana ar to, kas tas nav, maz ko izsaka. Ir jānoskaidro nevis, kas šie verbi nav, bet kas viņi ir. Starp citu, mana pētnieciskā darbība valodniecībā sākās tieši ar nolūku noskaidrot, kā šāda tipa verbus kvalificē. Nepārprotami ir tas, ka šie verbi ir kauzātīvo verbu kórelāti un reliktvārdi, jo viss lielais vairums šādu verbu ir pārvērtušies par kauzātīvo verbu refleksiīviem kórelātiem. Arī dažiem minētajiem kauzātīvo verbu reliktajiem kórelātiem pastāv refleksiīvas formas sinónīmi, piemēram, pie *līkt* ir *liekties*, pie *rukt* – *raukties*. Lietuviešu valodā nerefleksiīvizējušos verbu ir saglabājusies ievērojami vairāk nekā latviešu valodā. Tā, piemēram, verbam *kelti* ('celt') atbilst *kilti* ('celties, izcelties'), kaut blakus pastāv jau arī *keltis*; verbam *plesti* ('plest') atbilst *plisti* ('izplatīties'); verbam *verti* ('vērt') atbilst *pravirti* ('pavērties'); verbam *skelti* ('šķelt') atbilst *skilti* ('šķelties, plīst') un daudzi citi.

Refleksiīvas formas mūsdienās tiek atvasinātas, pievienojot kauzātīviem vārdiem galotni *-ies*. Kā zināms, tā cēlusies no enklītiska refleksiīva vietniekvārda. Šo procesu vairākos savos darbos J. Endzelīns ir raksturojis kā refleksiīvo formu nostāšanās mediālās jeb vidējās kārtas formu vietā, piemēram: „Mediālās kārtas formu vietā mums (kā arī leišiem un slaviem) radušās ļoti ērtas un derīgas refleksiīvas formas” (J. Endzelīns. *Darbu izlase*, III sēj. 1. daļa, 509. lpp.). Arī latviešu valodas akadēmiskā gramatika jaunradušās refleksiīvas formas kvalificē kā vidējās kārtas formas: „Kórelatīvās dažādās kārtas formās var izteikties tikai pārejošie vienas saknes verbi, piem., *grozu saturu ... saturs grozās ... saturs tiek grozīts* ir viena verba trīs formas, kas tad arī reprezentē trīs darbības kārtas: darāmo, atgriezeniski vidējo jeb vidējo un ciešamo.” Pēc šādiem kritērijiem tad, piemēram, verbs *žāvēt* ir darāmās kārtas forma, *žūt* un *žāvēties* – vidējās kārtas formas, bet *tikt žāvētam* – ciešamās kārtas forma. Taču, ja *žūt, lūzt, līkt, plīst* u. c. kvalificē par mediālām formām, tad par tādām jākvalificē visi norises (bet ne darbības) apzīmējošie intransitīvie verbi. Tomēr akadēmiskā gramatika turpat arī atzīst, ka kārtas kategorijai latviešu valodā ir vairāk teorētiska nekā praktiska nozīme un ka kārtas kategorijas jautājums valodniecībā risināts dažādi. Kārtas kategorija leksiskās vienībās tiešām attiecas uz ļoti seniem sintaktiski mórfológiskiem procesiem. Mūsdienās atgriezeniskās formas arī vairs nenorāda uz obligātu intransitīvitāti, jo ir jau arī transitīvi refleksiīvi verbi, piem., *skatīties ko, vēlēties ko, mācīties ko* u. c. J. Loja postulē, ka „latviešu valodā darbības vārdiem kārtu nav ... Kārtas latviešu valodā ir lokāmajiem divdabjiem: ir darāmās kārtas tagadnes un pagātnes divdabji, piem., *ziedošs* un *noziedējis*, un ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabji, piemēram., *lasāms* un *izlasīts*” (J. Loja. *Valodniecības pamatjautājumi*, 1968.).

Tad kā tomēr kvalificēt kauzātīva verba, kas vienlaikus vienmēr ir arī transitīvs, piemēram, *gulēt* kórelātus *gulēt* un *gulties*? Šeit ir acīmredzama leksiska paradigma. Jēdzienu *gulēt / gulties / gulēt* sintētiskās formas var izteikt arī analītiskās formās. Tā, piemēram, jēdzienu *gulēt* var izteikt kā *būt guļošam, gulties* kā *kļūt guļošam*, bet *gulēt* kā *darīt guļošu*. Līdzīgi kā *būt tumšam, kļūt tumšam* jeb *tumst* un *darīt tumšu* jeb *tumšot*.

Vadoties no leksisko paradigmu šādām izpausmēm, savā diplómdarbā *Latviešu literārās valodas bezpriedēkļa verbu distributīvā klasifikācija* (1973.) šādas kórelatīvas kopas pieminēju kā BKD (*būt-kļūt-darīt*) paradigmas. Vēlāk un tagad *būt*-verbus vai *būt*-formas apzīmēju par **rezultatīviem vārdiem** vai rezultatīvām formām, bet *kļūt*-verbus vai *kļūt*-formas par **mutatīviem vārdiem** vai mutatīvām formām.

Tā kā rezultatīvie un mutatīvie verbi izsaka pazīmeņa (pēc citas terminológijas *aktanta*) pazīmi jeb citādā aspektā pārstāv vienvalentu jeb vienvietīgu predikāciju, kamēr kauzātīvie verbi rāda attiecības starp diviem vai trim pazīmeņiem (aktantiem), tātad pārstāv div- un trīsvalentas predikācijas, tad šo triju leksisko formu paradigma ir saistīta arī ar sintaktiski atšķirīgām izpausmēm jeb sintaktisku paradigmatiku. Savukārt, ja šo verbu leksisko formu darināšanā ir tikusi izmantota saknes patskaņu regulāra mija kā diferencējošs līdzeklis, tad tas liecina, ka jau tālā senatnē katra no trim formām ir kalpojusi noteiktai sintaktiskai funkcijai. Protams, ka sintaktiskās funkcijas no valodas, no saistītas runas izzust nevarēja, tās pastāv līdz mūsdienām, tikai pārsvarā tiek izteiktas jau ar citiem līdzekļiem. Šīs funkcijas atspoguļojas noteiktā sintaktiskā paradigmā.

Un, lai to izdalītu no citām leksiski sintaktiskām paradigmām, nosauksim to par **verbāli predikatīvo paradigmu**. Tā ir sekojoša :

1. rezultatīvā predikācija – izsaka, ka pazīme pastāv, ir iestājusies, ir iestādināta, piem.: *gulš; spīd; ir tukšs – ir iztukšojies – ir iztukšots;*

2. mutatīvā predikācija – izsaka, ka pazīme virzās uz rezultāciju, ka rezultāts top, iestājas, tiek iestādināts, piem.: *gulstas, iespīdas, kļūst tukšs – tukšojas – tiek tukšots;*

3. kauzatīvā predikācija – izsaka, ka kāds cēlonis iestādina pazīmi, piem.: *gulda, spīdina, tukšo.*

Kā redzams no piemēriem, predikācijas šajā paradigmā var būt izteiktas ar verbu (sintētiski) vai ar citu vārdšķiru (adjektīvu, divdabi) un palīgverbu (analītiski). Dažādās valodās tas var izpausties dažādi, piemēram, latviešu, lietuviešu, angļu un krievu valodās:

Rezultatīvs : *būt tukšam – tuštauti – be /stand empty – pustóvaķ;*

Mutatīvs : *tukšoties – tuštēti – become empty – pusķek;*

Kauzatīvs : *tukšot – tuštinti – to empty – ópustóšaķ.*

Mums visradniecīgākajā, lietuviešu, valodā ir pilna paradigma sintētisku fōrmu jēdzienam, kuru mēs spējam iedomāties tikai kā adjektīvisku *caurs* (liet. *kiauras*). Taču lietuviešu valodā bez šī adjektīva ir arī verbi *kiauroti* ('būt cauram'), *kiurti* ('kļūt cauram') un *kiaurinti* ('darīt cauru'). Pēdējai fōrmai mums ir desubstantīva atbilsme *caurumot*, kas atvasināta no *caurums*, kas savukārt no *caurs*. Ir fiksēts *sacaurēt* bērna valodā: *Kāpēc tik ilgi jātur mājās tie caurie zābaki – tie taču vēl vairāk sacaurēs!* (D.Markus. *Bērna valoda : no pirmā kliezdiena līdz pasakai*. Rīga : Rasa ABC, 2003, 47). Latviešu valodā ir saglabājušies vairs paradigmātiski nesaistīti vārdi *cits* un *citāds* (liet. *kitas* un *kitoks*). Lietuviešu valodā tie ir saistībā ar verbālu paradigmu *kisti* (*kinta, kito*) ('mainīties') – *keisti* ('mainīt') – *kaityti* (iter. no *keisti*). Tātad *cits* etimolōģiski nozīmē (*iz*)*mainīts*.

Jau minēju atzinumu akadēmiskajā gramatikā, ka saknes patskaņu mijas likumi valodas vēsturē īsti nav nemaz izzināti. Arī J. Endzelīna atzinumu, ka „indoeirōpiešu pirmvalodas patskaņu mija baltu valodās paglābusies plašos apmēros.” Tomēr saknes patskaņu mija latviešu, bet it īpaši lietuviešu valodā figurē tik plašos apmēros, ka grūti noticēt, ka tā mūsdienīgā veidā ir pārmantota tiešā ceļā no hipotētiskās indoeirōpiešu pirmvalodas. Visticamāk, ka no tālas senatnes ir pārmantota funkcionāla saknes patskaņu mija kā tāda, bet kōnkrētās mūsdienu fōrmas radušās jau tuvāk mūsdienām. Saknes patskaņu mija gramatiskajā paradigmātikā, t. i., viena vārda locījumu ietvaros ir izplatīta daudzās indoeirōpiešu valodās, piemēram, latviešu *roku – raku*, vācu *Vater* ('tēvs') – *Vāter* ('tēvi'), angļu *take* ('ņemu') – *took* ('ņēmu') u. tml. Bet latviešu un lietuviešu valodās saknes patskaņu mija ir izplatīta arī leksiskajā paradigmātikā. Tā sastopama arī citās valodās, piemēram, krievu valodā ir *viseķ* ('karāties') un *vešaķ* ('kārt, karināt'), *gibnuķ* ('iet bojā') un *gubiķ* ('pazudināt, iznīcināt'), *gremeķ* ('dārdēt') un *gróm* ('dārdi, arī pērkons'), *stiķ / stinuķ* ('atdzist') un *stuģiķ* ('dzesēt'), *glóhnuķ* ('apslāpt') un *glušiķ* ('apslāpēt') u. c. Tomēr šādu paradigmātisku atbilsiju krievu valodā ir saglabājis nesalīdzināmi mazāk nekā mūsdienu baltu valodās, kurās vēl var runāt par dzīvu un regulāru sistēmu. Tomēr, ja mēs to uztversim kā pagātnes atlieku un nemēģināsim kaut daļēji reprodūcēt, tā pamazām panīks, kaut arī, protams, ne tik drīz. Tai var piešķirt, tā sacīt, otro elpu jeb renesansi, piemēram, atvasinot jaunus vārdus pēc saknes patskaņu mijas likumiem. Šķiet, ka lietuviešu valodā tas jau ir noticis un notiek ar tūri labiem panākumiem. Šādi atvasinājumi būtu īsāki un daiļskanīgāki par tādiem, kas tiek veidoti, kabinot pie saknes piedēķļus. Katrā ziņā ir vērts pievērst uzmanību saknes patskaņu mijas leksiskajām funkcijām.

Par leksiskās paradigmātikas dzīvu un regulāru sistēmu latviešu valodā liecina fakts, ka paradigma var veidoties arī no aizguvumiem. Tā, piemēram, no viduslejasvācu *slim* ('slikts, bēdīgs') līdz mūsdienām ir saglabājis *slims* ar nozīmi *sasirdzis*. No šī vārda ir atvasināti ne tikai *slimība, slimīgs, slimnīca, slimnieks* un citi nōmeni, bet arī verbāli predikatīva paradigma ar pirmatnīgu mutatīvu fōrmu *-slimt* vārdā *saslimt*, ar atvasinātu rezultatīvu fōrmu *slimot* un kauzatīvām fōrmām *slimināt* (ME) un mūsdienīgu *saslimdināt* (LLVV). Taču leksiskajās paradigmās no aizguvumiem neveidojas saknes patskaņu mija. Tā parādās vārdos, un arī ne visos, bet tikai daļā vārdu, kas mantoti no laikiem, kad šai mijai bijusi pavisam noteikta nozīmju diferencēšanas funkcija verba sistēmā un ne tikai.

Baltu valodās pie visiem pirmatnīgiem verbiem – un tie apzīmē vienreizēju darbību – gandrīz neiztrūkstoši ir atbilsmes, kas izsaka to pašu vairākkārtīgu jeb iteratīvu (lat. *iteratio* –

atkārtošana) darbību, piem., *grābt – grābstīt, mīt – mīdīt / mīņāt, šļūkt – šļūkāt, mest – mētāt* u. tml. Valodniecībā iteratīvos verbus sauc vēl arī par frekventatīviem vai intensīviem. Akadēmiskajā gramatikā ir teikts, ka „atvasināto verbu nozīmes ziņā latviešu valodā izdalās divas mórfológiski semantiskas verbu grupas, kurām īpaša nozīme kā verbu darināšanas paraugam arī mūsu dienās. Tie ir .. kauzatīvie un iteratīvie verbi .. Cilmes ziņā šie verbi pilnīgi pielīdzinājušies neatvasinātiem. Tikai dzīvie un próduktīvie piedēkļi .. ierindo šādus verbus attiecīgajās kónjugācijas, atļauj tos uzskatīt par fómāli atvasinātiem. Lielākais vairums atvasināto verbu tomēr ir tādi, kuriem blakus sastopami tās pašas saknes pirmatnīgie verbi .. Verbu klasifikāciju pēc kónjugācijas nosaka trīs pamatcelmu savstarpējās attieksmes zilbju skaita ziņā .. Pie pirmās kónjugācijas pieder visi pirmatnīgie verbi, kam nenoteiksmē, tagadnes un pagātnes celmā ir viena zilbe.”

Tā tad verbu fómālo pirmatnīgumu nosaka tieši zilbju skaits – visos celmos viena zilbe – un nevis piedēkļa iztrūkums. Jo arī pirmatnīgajiem vārdiem infiksi nav izslēgti, piemēram, *-st-* tagadnes celmos *salt – salstu, nīkt – nīkstu*. Ar šādiem pašiem infiksiem ir atvasināta arī virkne iteratīvo verbu, piem., *grābstīt, bārstīt, raustīt* u. c.

Tomēr starp kauzatīviem un iteratīviem vārdiem funkcijas ziņā ir būtiska atšķirība. Ja kauzativitāte ir verbu funkcionāla pamatpažīme, tad iterativitāte ir sekundāra pažīme jeb apakšpažīme. Ja, piemēram, verbs *plēst* ir pirmatnīgi kauzatīvs, tad *plosīt* ir iteratīvi kauzatīvs; ja *plīst* ir pirmatnīgi mutatīvs (nekauzatīvs), tad *plaisāt* ir iteratīvi mutatīvs. Gan nekauzatīvas (rezultatīvas, mutatīvas), gan kauzatīvas funkcijas verbi pēc fórmās var būt gan pirmatnīgi, gan atvasināti, kamēr funkcionāli iteratīvie pēc fórmās ir tikai un vienīgi atvasināti. Akadēmiskā gramatika pirmās kónjugācijas jeb pirmatnīgo verbu uzskaitē aptver 248 verbus. No tiem 138 jeb 48,5% ir kauzatīvi, bet 146 jeb 51,5 % nekauzatīvi. Taču latviešu valodā daudzi pirmatnīgie verbi ir izzuduši, bet to nozīmes tagad pārstāv tikai to iteratīvās atbildes, piem.: *rakstīt, darīt, kratīt, badīt, maisīt, daudzīt, laizīt, ārdīt, zināt, airēt, dīrāt* u. c. Ja vien šādas uzbūves verbi nav aizguvumi, tad tiem ir pastāvējušas kórelatīvas pirmatnīgas fórmās. Šāda apgalvojuma tīro lógiskumu balsta arī gluži kónkrētas liecības. Tā, piemēram, lietuviešu valodā blakus iteratīvam atvasinājumam *laižyti* ('*laizīt*') ir pirmatnīgā atbilde ar vienreizīgas darbības nozīmi *liežti*, blakus *daužyti* ('*dauzīt*') ir *daužti*, blakus *badyti* ('*badīt*') ir *besti* ('*durt; rakt*'). Virkne pirmatnīgu kauzatīvu, kādus vairs nelieto, ir fiksēti K. Mīlenbaha un J. Endzelīna vārdnīcā (turpmāk: ME), piemēram, jau minētais *best*, kaut arī vairs tikai ar nozīmi *rakt*. Pirmatnīgs kauzatīvs iteratīvam *ārdīt* ir *ērst* (piem.: *ārā ērda vainadzīņu*), kam paradigmatiska saistība arī ar *irt* un *art* un, protams, ar *irdināt*. Pirmatnīga atbilde iteratīvam *kratīt* ir *krest* ('*purināt; likt krist*'), kam atbilst arī lietuviešu *kresti*. Reti sastopams vairs ir pirmatnīgais *slīst*, ko gandrīz pilnīgi jau izspiedis iteratīvs *slīdēt*. Nereti pirmatnīgie verbi un to iteratīvie kórelāti sākuši atšķirties pēc nozīmēm, piemēram, *zināt* ir iteratīvs no *-zīt*, kas mūsdienās sastopams vairs tikai kopā ar piedēkļiem *pa-* vai *at-*, piemēram, *pažīt, atzīt*. Arī *airēt* ir iteratīvs no *irt*, kaut jau ar zināmu nozīmes niansi.

Ja aplūkotu latviešu un lietuviešu valodas kopā, tad varētu minēt visai garu virkni verbu pāru, kuros pirmatnīgs verbs ar šaurāku patskani vai divskani *ie* apzīmē vienreizēju darbību, bet atvasināts verbs ar platāku patskani vai divskani – vairākkārtīgu jeb iteratīvu darbību. Bet arī latviešu valodā vien ir pietiekami daudz piemēru, kas to acīmredzami ilustrē. Pirmatnīgie verbi var būt kauzatīvi, līdz ar to kauzatīvas ir arī to iteratīvās atbildes, piem.: *irt – airēt, vilkt – valkāt, dzīt – dzenāt / gainīt, mīt – mainīt, spert – spārdīt, velt – valstīt, smelt – smalsīt, slēpt – slapstīt* (ME), *pelt – paļāt, tvert – tvarstīt, vest – vadāt, slēgt – slodzīt, stiept – staipīt, sviest – svaidīt, griezt – graizīt, kniebt – knaibīt, spiest – spaidīt* u. c.

Pirmatnīgie verbi var būt nekauzatīvi, un tādas ir arī to iteratīvās atbildes, piemēram: *brist – bradāt, līst – lodāt / ložņāt, skriet – skraidīt, kliegt – klaigāt, plīst – plaisāt* u. c.

Mēdz būt arī citādas patskaņu mijas platumu attiecības, piem.: *celt – cilāt, velt – viļāt* (līdzās *valstīt*), *raut – ravēt, kraut – kravāt, dot – dāvēt / dāvināt* u. c.

Un tā tad baltu valodās pie visiem pirmatnīgiem vārdiem lielā pārsvarā pastāv to iteratīvās atbildes, kuras turklāt nereti pirmatnīgos verbus ir izspiedušas, piemēram, pie mutatīva *dilt* ir palikuši tikai iteratīvie kauzatīvi *deldēt* un *dalīt*, pie mutatīva *dzimt* – iteratīvais kauzatīvs *dzemdēt*. Starp citu, vācu un angļu valodā arī mutatīvs *dzimt* kā jēdziens ir izzudis (vai nav pastāvējis), jo izteiksmes *ich bin geboren* un *I am born* burtiski tulkojamas kā *esmu dzemdēts* un nevis *esmu dzimis*. Taču iterativitāte, kā jau minēju, nav verba sistēmas diferencējoša pamatfunkcija, bet tikai sekundāra. Pie pamatfunkcijām pieder kauzativitāte un nekauzativitāte. Pēdējo sīkāk var iedalīt

mutativitātē un rezultativitātē. Abas šīs verbu leksiski diferencējošās pamatfunkcijas – kauzativā un nekauzativā – ir ļoti seniskas. Tās bijušas spēkā jau tajos laikos, kad saknes patskaņu mijai bija noteikta nozīmju diferencēšanas funkcija. Tas redzams vēl līdz šai dienai saglabājušajās fōrmās un to funkcijās. Ja pirmatnīgie kauzativie verbi, kā jau to ilustrēju, ir ar šaurāku skaņu par iteratīvajām atbilstēm, tad tās pašas saknes pirmatnīgie nekauzativie verbi ir ar vēl šaurāku skaņu nekā pirmatnīgie kauzativie. Sacītais neattiecas uz itin visiem pirmatnīgiem nekauzativiem verbiem – tie var būt ar jebkādu patskani vai divskani, piemēram, *degt, nākt, augt* u. c. Teiktais attiecas uz tiem verbiem, kas veido saknes patskaņu mijas paradigmas. Domājams, ka arī pirmatnīgie verbi pieder pie dažāda vecuma un mantojuma leksikas slāņiem, bet tas vēl prasa kōnkrētu izpēti. Katrā ziņā tajā pirmatnīgo verbu slānī, kas saglabājis funkcionālo saknes patskaņu miju, pirmatnīgai nekauzativajai atbilstmei kā saknes patskaņi figurē *i* un *u*. Šeit piemēros uzrādīšu tikai tās saknes, kas pilnīgi vai daļēji saglabājušās arī latviešu valodā :

nekauzativs	kauzativs	iteratīvi
<i>plīst</i> (iter. <i>plaisāt</i>)	<i>plēst</i>	<i>plosīt</i>
<i>birt</i>	<i>bērt</i>	<i>bārstīt</i>
<i>līt</i>	<i>liet</i>	<i>laisīt</i>
<i>līkt</i> = <i>liekties</i>	<i>liekt</i>	<i>locīt</i>
<i>slīt</i> = <i>slieties</i>	<i>sliet</i>	<i>slaistīt</i>
<i>šķīst</i>	<i>šķiest</i>	<i>šķaidīt</i>
<i>mīrkt</i>	<i>mērkt</i>	<i>mērcēt</i>
<i>(iz)klīst</i>	<i>kliet</i>	<i>kliedēt, klaidēt, klīdināt</i>
<i>dzist</i> / <i>gaist</i>	<i>dzēst</i>	<i>dzesēt</i> / <i>gaisināt</i>
<i>irt</i>	<i>ērst</i> (ME)	<i>ārdīt, irdināt</i>
<i>krist</i>	<i>krest</i> (ME)	<i>kratīt</i>
<i>vilgt</i>	<i>velgt</i> (ME)	<i>veldzēt, valdzināt</i> (ME)
<i>vīkt</i> (ME, <i>veikties</i>)	<i>veikt</i>	<i>veicināt</i>
<i>skīlti</i> (‘ <i>šķelties</i> ’)	<i>šķelt</i>	<i>skaldīt</i>
<i>svīrti</i> (‘ <i>(sa)svērties</i> ’)	<i>(sa)svērt</i>	<i>svārstīt</i>
<i>plīsti</i> (‘ <i>izplatīties</i> ’)	<i>plest</i>	<i>plātīt</i>
<i>(pra)vīrti</i> (‘ <i>pavērties</i> ’)	<i>vērt</i>	<i>vārstīt, virināt</i>
<i>grīžti</i> (‘ <i>atgriezties</i> ’)	<i>griezt</i>	<i>grozīt</i>
<i>syti</i> (‘ <i>savienoties</i> ’)	<i>siet</i>	<i>saistīt</i>
<i>mišti</i> (‘ <i>sajaukties</i> ’)	<i>miešti</i> (‘ <i>jaukt</i> ’)	<i>maisīt</i>
<i>kīlti</i> (‘ <i>izcēties</i> ’)	<i>celt</i>	<i>cilāt</i>
<i>(pri)vīsti</i> (‘ <i>ievēsties</i> ’)	<i>(ie)viest</i>	<i>vaisyti</i> (‘ <i>ieaudzēt</i> ’)
<i>vīrti</i> (‘ <i>gāzties</i> ’)	<i>vērst</i>	<i>vārtīt</i>
<i>vīrst</i> (ME, <i>veidoties</i>)	<i>vērst</i> (pārveidot)	-----
<i>dzīt</i>	-----	<i>dziedēt</i>
<i>dīgt</i>	-----	<i>diedzēt</i>
<i>dzimt</i>	-----	<i>dzemdēt</i>
<i>rimt</i>	-----	<i>remdēt</i>
<i>grimt</i>	-----	<i>gremdēt</i>
<i>mirt</i>	-----	<i>mērdēt</i>
<i>dīlt</i>	-----	<i>dalīt, deldēt</i>
<i>svīst</i>	-----	<i>sviedrēt</i>
<i>vīst</i>	-----	<i>vītināt, vietēt</i> (ME)
<i>lūzt</i>	<i>lauzt</i>	<i>lauzīt</i>
<i>sprūst</i>	<i>spraust</i>	<i>spraudīt</i>
<i>brukt</i>	<i>braukt</i>	<i>braucīt</i>
<i>(pār)trūkt</i>	<i>(pār)traukt</i>	<i>traucēt</i>
<i>žūt</i> = <i>žāvēties</i>	<i>žaut</i>	<i>žāvēt</i>
<i>(sa)duzt</i> (ME)	<i>(sa)dauzt</i> (ME)	<i>dauzīt</i>
<i>rukt</i> = <i>raukties</i>	<i>raukt</i>	<i>raucīt</i> (ME)
<i>rūgt</i>	<i>raugt</i> (ME)	<i>raudzēt</i>

<i>grūt</i>	<i>graut</i>	----
<i>jukt</i>	<i>jaukt</i>	----
<i>kust</i>	----	<i>kausēt</i>
<i>zust</i>	----	<i>zaudēt</i>
<i>sust</i>	----	<i>sautēt</i>
<i>plukt</i>	----	<i>plaucēt</i>

Uzmanību pievērš virkne samērā regulāru saknes patskaņu miju atšķirību latviešu un lietuviešu valodās. Tas visdrīzāk liecina par to, ka saknes patskaņu mija funkcionējusi vēl tad, kad latviešu un lietuviešu valodas no baltu kopvalodas jau bija izdalījušās. Tā, piemēram, ja latviešu valodā *i / ī* pārvēršas par *e / ie*, tad lietuviešu valodā *i / y* vai nu paliek, vai pārvēršas par *a / ai*, piemēram:

Latviešu	Lietuviešu
<i>mīrkt – mērcēt</i>	<i>mīrkīti – mīrkdyti, markīti</i>
<i>dīgt – dziedēt</i>	<i>dygti – daigīti</i>
<i>rimt – remdēt</i>	<i>rimti – ramīti</i>
<i>grimt – gremdēt</i>	<i>grimzti – gramzdīti</i>
<i>mirt – mērdēt</i>	<i>mīrti – marīti</i>
<i>dilt – deldēt</i>	<i>dīlti – dīldyti</i>
<i>dzīt – dziedēt</i>	<i>gyti – gydyti</i>
<i>dzimt – dzemdēt</i>	<i>gimīti* - gimdyti</i>

(**gim-* pamatizpratnē nozīmē *rasties*, bet kauzatīvs – *radīt*; tāpēc blakus *gimdyti* arī *gamīti* ('darināt, taisīt, ražot') un *gamta* ('daba' resp. *radītais*)).

Kā iepriekš definēju, mutatīvie verbi izsaka pazīmes maiņu. Mutatīvajā predikācijā apvienojas norises (prócesi) un darbības sākums. Verbus, kas izsaka darbības sākumu, tradicionālajā gramatikā sauc par inhóatīviem verbēm (lat. *inchoare* – iesākt). Latviešu valodā pēc izveidojušās (domājams, vēlīnas) tradīcijas inhóatīvi verbi tiek darināti ar priedēkli *ie-* un atgriezenisko galotni *-ies*, piemēram, *sāpēt – iesāpēties*. Lietuviešu valodā ir divējādi paņēmiens. Jaunākais paņēmiens ir pievienot tikai priedēkli, piemēram: *žydėti / žydi / žydėjo* ('ziedēt / zied / ziedēja') un *sužydėti / sužydi / sužydėjo* ('uzziedēt / uzzied / uzziedēja'). Otrs paņēmiens ietver arī izmaiņas celmos, piemēram: *sužysti / sužysta / sužydo*, kas šajā gadījumā ir pirmo fórmu sinónīmi. Celmu maiņā dažkārt notiek arī saknes patskaņu mija, piemēram: *giedoti* ('dziedāt (par putniem)') un *pragysti* ('iedziedāties'), *žvengti* ('zviegt') un *sužvingti* ('iezviegties'), *šaukti, rēkti* ('kliegt, bļaut') un *sušukti, surīkti* ('iekliegties, iebļauties'), *džiaugtis* ('priecāties') un *sudžiugti* ('kļūt priecīgam').

6. Vienumu sintakse

Vienumu sintakse tāpat ir pretstats vārdu sintaksei. Ja vārdu sintakse jau izsenis ir plaši pazīstama, tad, runājot par vienumu sintaksi, vispirms jāprecizē abi kómpóntentjēdzieni.

Vienums ir jebkura kógnitīva vienība, kas uztverē un apziņā pēc to atšķirīgām pazīmēm tiek šķirta no citām vienībām. Šīs vienības veidojas, cilvēku maņām un prātam apkārtējo pasauli sadalot jeb fragmentējot no tūkstošiem līdz miljóniem sīkās vienībās. Šie vienumi tāpat ir apkārtējās jutekliski uztveramās pasaules un psihiskās iekšpasaules fragmentācijas pródukti jeb fragmas. Saistībā ar nosaukumiem jeb vārdiem šie vienumi var tikt apzīmēti ar vārdu (vienvārdu jeb univerbu), stabīlu vārdkopu vai aprakstoši, kā arī var glabāties uztverē (iztēlē) un apziņā vārdiski neapzīmēti.

Savukārt par sintaksi valodniecībā sauc gramatikas daļu, kas pēta, kā vārdi tiek sastatīti, lai veidotos teikumi. Taču tā kā grieķu valodas vārds *syntaxis* nozīmē sakārtojumu, savienojumu, tas izmantojams ne tikai attiecībā uz vārdu, bet arī citādu vienību, arī vienumu jeb fragmu sakārtojumu. Jo vairāk tāpēc, ka vienumu sakārtojums ir pirmā pakāpe (stadija), kurai pēc tam seko transfórmēšana vārdu sakārtojumos jeb teikumos.

Ja vārdu sakārtojumi ir **vārdkopas** (teikumi, parcelāti u. tml.), tad vienumu sakārtojumi ir **vienumkopas**. Vienumu sakārtojums atspoguļo reālās attiecības starp noteikta īstenības fragmenta

(arī iztēles fragmenta) sastāvviņībām jeb dalībniekiem. Uz šādām reālām attiecībām (lomām) starp dalībniekiem teikuma saturā atsevišķi valodnieki norādījuši jau sen. Uzskates pēc minēšu pāris piemērus. Hugō Šuharts (Schuchardt, 1842 – 1927, Vācijas un Austrijas rómānists, viens no izcilākajiem pasaules valodniekiem) norādījis, ka vārdu izteiksmes darāmo kārtu pārveidojot ciešamajā kārtā, nevar mainīties reālās attiecības starp teikuma dalībniekiem. Arī Pótebņa (Aleksandrs Pótebņa, 1835 – 1891, ukraiņu un krievu filólōgs, Harkóvas lingvistiskās skolas izcilākais pārstāvis) šādu pašu reālu attiecību nemainību demonstrēja ar piemēru, ka, ja teikumā *Palāda mīl Ulisu* subjekts ir *Palāda*, tad pārveidojumā *Uliss ir Palādas mīlēts* nekas nevar mainīties, t. i., *Uliss* nevar kļūt subjekts.

Kas šodien mainījies kopš tiem laikiem un kas palicis nemainīgs? Kā norādīts 1989. gada latviešu valodas sintakses izdevumā, tad pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados blakus tradicionālajai sintaksei sāka veidoties strukturālā sintakse. Latviešu valodas sintaksē kā valdošais saglabājās tradicionālais pamatvirziens, kurš savu augstāko sasniegumu demonstrēja akadēmiskās *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikas* (Rīgā, 1962) veidā. Minētajā 1989. gada izdevumā teikts, ka tagad latviešu gramatikā “paralēli tradicionālās sintakses atziniem demonstrēti daži strukturālās sintakses risinājumi .. Strukturālajā sintaksē teikums tiek aplūkots vairākos aspektos .. Mēdz aplūkot trīs galvenos aspektus: fórmās (jeb strukturālo, gramatisko) aspektu, satura (jeb semantisko) aspektu un funkcionālo (jeb kómunikatīvo, lietojuma aspektu)” (L. Ceplītis, J. Rozenbergs, J. Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*. Rīga : Zvaigzne, 1989, 6; 62). Šie paši trīs aspekti figurē arī pašā jaunākajā latviešu valodas gramatikā (sk. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2013 – turpmāk *JGr.*).

Manos nodomos neietilpst vēlme plaši polemizēt ar vārdu sintaksi, tāpēc aprobežošos tikai ar īsām piezīmēm. Tradicionālais jeb fórmās (strukturālais, gramatiskais) aspekts pilnīgi attiecas uz vārdu sintaksi. Starp vārdiem pastāv valodas tradīcijas noteikts pakārtojuma sakars saskaņojuma, pārvaldījuma un citādās izpausmēs. Taču bez šī sakara gramatikās izsenis pastāv pieņēmums par vienu vārdu dómīnanci pār citiem vārdiem teikumā, un proti, par teikuma virslocekļu dómīnanci pār teikuma palīglocekļiem. Kā tad šī dómīnance izpaužas? Ja verbālā predikātā to varētu saskatīt kā objekta pārvaldītājā, tā locījumu noteicējā, tad subjekta kaut kāda dómīnance šķiet gluži apriōra. Teikuma virslocekļu veidots predikatīvais minimums jeb minimālais mōdelis sevi attaisno vienīgi kónstrukcijā ar vienvalentu verbu, piemēram, *Saule riet*. Ar papildinātāju (objektu) tas nav nekādi “papildināms”. Savukārt kónstrukcijā ar divvalentu verbu “pēc minimālā mōdeļa veidotais teikums *Viņš atnesa* ir semantiski nepietiekams un nevar funkcionēt kā patstāvīga saziņas vienība” (sk. *JGr.* 710). Kónstrukcijās ar divvalentu predikātu objekts ir obligāts minimāla mōdeļa veidotājs un nevis kāds fakultatīvs teikuma palīglocekļis. Kad verbu valence vēl nebija pazīstama, šo faktu vienkāršības labad varēja ignorēt. Taču mūsdienās, kad verbu valence jau vismaz pusgadsimta garumā ir pazīstama, saglabāt gramatikās izpratni par tikai diviem teikuma virslocekļiem un to dómīnanci pār palīglocekļiem šķiet kā anahrōnisms. Jo vairāk tāpēc, ka dómīnancei kā statusam nav nekāda īsti lōģiska pamatojuma, tā ir tikai tīra tradīcija.

Arī teikuma satura jeb semantiskais aspekts, kā tas tiek saprasts, tiek pieskaitīts pie vārdu sintakses. Mūsdienu gramatikās un citādos izteiksmes aplūkojumos tiek spriests par to, kas tad ir teikumu pamatā, jo nu jau tomēr ir nonākts pie atziņas, ka “teikuma jēgas izpratnē mēs balstāmies ne tikai uz vārdu secību un gramatiskajām fómām, bet arī uz vispārīgām zināšanām par pasauli” (sk. *JGr.* 699). Ir teikts, ka teikuma pamatā ir *īstenības fragments*: “Vienkārša teikuma s a t u r s ir teikumā ietvertais īstenības fragmenta atspoguļojums, t. i., situācija, un teikuma autōra attieksme pret šo atspoguļojumu” (L. Ceplītis, J. Rozenbergs, J. Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*. Rīga : Zvaigzne, 1989, 87). Teikuma pamatā ir *kónkrēts notikums*: “Kónkrēts teikums atspoguļo kónkrētu notikumu – denótātu. Teikuma denótātu sauc par situāciju .. Katra kónkrēta situācija tiek valodiski aprakstīta ar kāda abstrakta mōdeļa jeb lōģiskas shēmas starpniecību” (*JGr.* 767). Teikuma pamatā ir *iecere, sākotnēja doma*: “Ir pamats domāt, ka jautājuma vietā par to, kā no atsevišķiem vārdiem rodas frāzes .. nāktos jautāt, vai izteikuma pamatā nav sākotnēja doma vai iecere, kas tikai pēc tam pārvēršas frāzi veidojošā vārdu sistēmā” (Лурія А. Р. *Язык и сознание*. Москва : Изд. МГУ, 1979, 154). Teikuma pamatā ir *dziļās struktūras pārveidojums virsējā struktūrā*: “.. vispirms runātājs interpretē un ierobežo īstenības situāciju atkarībā no sava kómunikatīvā mērķa – tā izveidojas teikuma **dziļā jeb semantiskā struktūra**. (Piem., **no bezgalīga detaļu kopuma** [izcēlums mans: E. S.] izvēlas tikai tās, kas noteikta saziņas mērķa sasniegšanai viņam šķiet

svarīgas.) Pēc tam runātājs ņem vērā ierobežojumus, ko nosaka valodas sistēma .. Tā izveidojas teikuma **viršējā jeb sintaktiskā struktūra**" (sk. *JGr.* 767 – šī ir atsauce uz Mustajóki (Мустайоки Арто Самуэль. *Теория функционального синтаксиса: от семантических структур к языковым средствам.* Москва: Языки славянской культуры, 2006, 25 - 27)). Tūlīt gribu piebilst, ka īstenības fragments jeb īstenības situācija nevar būt atlasījums no "bezgalīga detaļu kopuma", taču sīkāk to argumentēšu turpmākajā izklāstā.

Vēl gribu citēt paša dziļās struktūras jēdziena ieviesēja Nóama Čómska (šobrīd Masačūsetsas Tehnolóģiju institūta lingvistikas profesora) sacīto: "Viena no valodas būtiskākajām īpašībām ir tā sauktā diskrētā bezgalība – tas ir līdzīgi kā, teiksim, naturālie skaitļi. Tātad ir teikumi, kas sastāv no pieciem vārdiem, no sešiem, un tā tālāk. Nav piecarpus vārdu teikuma. Tā ir diskrētā bezgalība .. Es, piemēram, varu radīt jaunus teikumus, kurus jūs nekad iepriekš neesat dzirdējis, un jūs tos saprotat; jūs saprotat, kuriem teikumiem ir jēga un kuriem nav, ko šie teikumi nozīmē, un tā tālāk." (Arņa Rītupa saruna ar N. Čómski. *Rīgas Laiks.* Februāris 2013, 28. lpp.). Sakarā ar šiem N. Čómska apgalvojumiem atkārtosu teikumu un to jēgas saprašanas noteikumus: Understanding a sentence is a complex matter that requires knowledge about the world (James W. Kalat. *Introduction to Psychology.* Third edition. Brooks / Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, 1993, 398). Un to pašu, kā jau minēju, saka arī jaunizdotā latviešu gramatika: "teikuma jēgas izpratnē mēs balstāmies ne tikai uz vārdu secību un gramatiskajām fōrmām, bet arī uz vispārīgām zināšanām par pasauli" (sk. *JGr.* 699). Tādējādi teikumu saprašana nav nedz ātri, nedz vienkārši un kaut kā autómātiski apgūstama un tātad nebūt nav garantēta, un vārdiem tajā ir sekundāra loma. Un šaubos arī, vai pasaules apgūvē būtiska loma būtu matemātikai. Tā, piemēram, matemātika pieļauj *n*-tās dimensijas, kamēr mēs savā pasaules apgūvē spējam apjēgt tikai trīs. Un piecarpus vārdu teikumu nepastāvēšanai diez vai ir kāds sakars ar diskrētu bezgalību – mūsu prāts un uztvere, gluži vienkārši, neprot atspoguļot pasauli pusvienībās, ceturtdaļvienībās utt. Tā, piemēram, gan maizes klaips, gan pusklaips, gan šķēle, pussķēle vai garoziņa – katra ir suverēna izdalāma un apzīmējama vesela vienība.

Tiek apgalvots, ka psihólóģi jautājumu par to, kā cilvēki no jutekliskās uztveres pāriet uz racionālo izziņu, ir risinājuši jau ilgāk nekā pēdējos 100 gadus (sk. Лурия А. Р. *Язык и сознание.* Москва : Изд. МГУ, 1979, 18 / 19). Bet kā notiek pati jutekliskā pasaules izziņa un tās atspoguļošanās apziņā? Kamēr tiek aplūkota tīra analizātōru darbība un tās atspoguļošanās apziņā, viss šķiet saprotami. Taču tiklīdz pasaules atspoguļošanas norisē tiek iejaukta valoda, viss interpretācijās sagriežas tik ačģārni kā spoguļattēlā. Semantiskā struktūra pieder pie jaunākajām valodniecības atziņām. Un lūk viens tās interpretācijas piemērs jaunajā latviešu valodas gramatikā: ".. semantiskā struktūra pastāv runātāja apziņā un vienmēr ir īstenības situācijas **interpretācija**. Tā kā semantiskā struktūra nav tieši novērojama, tā ir ideāls, pētnieka radīts mōdelis, kam tomēr ir óntólóģisks pamatojums" (sk. *JGr.* 767 – ar atsauci uz Mustajóki (Мустайоки Арто Самуэль. *Теория функционального синтаксиса: от семантических структур к языковым средствам.* Москва: Языки славянской культуры, 2006, 34)). Tas óntólóģiskais pamatojums var būt dažāds. Viens no stūrakmeņiem tomēr ir **īstenības tiešs vērojums un tā kómentējums**. Šādā gadījumā tā "dziļā struktūra" ir tas, kas allaž noteiktā izkārtojumā ir mūsu priekšā mūsu redzeslokā. Vērojot gleznu, dzīvu ainavu vai kustību pilsētas ielā un vispār jebko, mēs aptveram un apzinām to, ko redzam, bet mums būs vajadzīga noteikta intelektuāla piepūle, lai pastāstītu par to teikumus. Jo vērojamajā īstenības fragmentā ir vienīgi noteikts daudzums savstarpējā saderībā esošu uztveramu un apjēdzamu vienību jeb vienumu, neviena vārda tur nav. Bet **īstenību tieši mēs vērojam diendienā, kamēr vien esam nomodā**. Un tieši šī nepārtrauktā jutekliski uztveramā īstenība mūsu acu priekšā ir galvenais mūsu runas saturs. Protams, uz šīs tiešās īstenības fōna, no apkārtējās īstenības atslēdzoties, var arī medītēt par lietām no abstraktām sfairām. Un tad nu uz šādām meditācijām var arī attiecināt to visai kómplicēto ceļu uz sava kómunikatīvā mērķa realizāciju, kad ".. vispirms runātājs interpretē un ierobežo īstenības situāciju atkarībā no sava kómunikatīvā mērķa .. **no bezgalīga detaļu kopuma** [izcēlums mans: E. S.] izvēlas tikai tās, kas noteikta saziņas mērķa sasniegšanai viņam šķiet svarīgas." (sk. *JGr.* 767). Taču kómplicētās abstraktās meditācijas ir krietni vēlināki tekstveides pródukti. Neapšaubāmi, ka sākotnējā un parastākā tekstveide balstās tieši uz minēto permanento īstenību mūsu acu priekšā. Vērojot īstenības fragmentus jeb situācijas, nav jārokas pa nez kādu "bezgalīgu detaļu kopumu", bet gan (gandrīz lineāras struktūras) fragmenta ne pārāk daudzās sastāvvienības ir tikai jāpazīst vai jāiepazīst. Šie fragmenti ir mūsu

skatiena vai citu maņu aptvertspējas ierobežoti un pārstāv kādu noteiktu kvalitatīvu un kvantitatīvu vienumkopas (un sekundāri teikuma) etalōnu. Šim etalōnam pakārtojas arī mūsu iztēles vienību struktūra, kā arī racionālās izziņas vienību struktūra. Un vēl tam tā vai citādi pakārtojas vienumu nosaukumu jeb vārdu salikumu – teikumu struktūra. Ja nu runātājam pa kurieni jāparokas, tad tas ir katra runātāja vārdu krājums jeb leksikōns, meklējot vienumkopas dalībniekiem nosaukumus jeb vārdus.

Būtiskākais ir jautājums, kāpēc pat semantiskajā struktūrā vienumu sakārtojums tiek samainīts ar vārdu sakārtojumu. Kāpēc valodniecībā līdz šim ir veidojusies situācija, ka savā ziņā uz oriģinālu tiek skatīts caur tulkojumu, ka īstenība parādās kā valodas saturs, veidota pēc valodas “sejas un līdzības”. Iemeslu ir vairāki. Pirmkārt, mēs pārvēršam vienumkopas vārdkopās (kaut vai nepilnīgās) arī aiz tīrās inerces, paturot tās savā iekšējā runā. Racionālas nepieciešamības pēc tā nav, jo savā vidē mēs spētu orientēties arī bez valodas tāpat kā dzīvnieki. Otrkārt, vienumkopas iet pāri lingvistikas robežām, kas mums pagaidām vēl ir grūti pārkāpjama psiholōģiska barjera. Un treškārt tas varētu būt tāpēc, ka valodu tipolōģiskās struktūras ir tik daudzveidīgas, ka cilvēku kognitīvās darbības pētnieki, aizņemti ar tām, nav vēl pietiekoši pievērsušies **īstenības strukturācijai**. Mūsu tālo senču radītās valodas, kas bija viņu skatījums uz pasauli, arī vēl šodien vairāk vai mazāk ietekmē mūsu skatījumu uz pasauli. Piemēra pēc varētu minēt, ka jau pagājušā gadsimta sākumā vācu valodnieks F. Mautners ir izteicis pieņēmumu, ka Aristoteļa lōģika izskatītos savādāka, ja viņš būtu runājis nevis grieķu, bet, piemēram, indiāņu dōkōtas valodā (F. Mauthner. *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*. Bd. III. Stuttgart – Berlin, 1902, 4). Tāpēc pagaidām, kamēr leksikas slāņi vēl ir nepilnīgi izpētīti un leksikolōģija pat stāv ārpus gramatikas, semantiskā struktūra var palikt piederīga vārdu sintaksei. Arī tāpēc, ka ōperēt ar vienumu sakārtojumiem iespējams tikai vārdu pārstāvējumā. Jauniznākušajā latviešu valodas gramatikā semantiskajai struktūrai ir mūsdienu stāvoklim itin atbilstošs “diplōmātisks” fōrmulējums: “.. semantiskā struktūra ir tīkls, ko cilvēka domāšana un valoda uzklāj īstenībai ar mērķi to atspoguļot valodiski” (sk. *JGr.* 767). Taču tas nozīmē arī to, ka tādā gadījumā ir jāmeklē un jāatrod par šo semantisko struktūru vēl kāda “dziļāka” struktūra.

Apzīmējamās un apzīmējošās sistēmas savstarpējās attiecības var uztvert dažās biolōģiskās līdzībās ar graudzāļu dzimtas augiem. Saaugot kopā auglapvalkam ar sēklapvalku, grauds ir vienlaikus gan auglis, gan sēkla. Kad šo maļ miltos vai vāra putrā, tad tas ir auglis, bet, kad kaisa augsnē, tad – sēkla. Līdzīgā kārtā sakarā ar to, ka vienumu sakārtojumi ir aplūkojami tikai vārdu pārstāvējumā, rodas metodolōģiski vienumu un vārdu saaugumi, kas pieļauj tos apskatīt gan kā vārdus, gan vienumus. Valodu un realitāti savdabīgi saista tas fakts, ka **valoda ir sašķirojusi realitāti**. Tāpēc, kaut īstenība ir un paliek primārā, šo savdabīgo saaugumu var aplūkot gan no valodas puses, gan realitātes puses. Aplūkojot no realitātes puses, ierasto vārdkopu vietā ir pamatotāk runāt par vienumkopām.

6. 1. Predikatīvās un atributīvās pazīmes

Kā jau iepriekš minēju, minimālā vienumkopa ir pazīmnesis un pazīme. Taču valodas līmenī ir divējādas pazīmes – **predikatīvas** un **atributīvas**. Atribūts nosauc jebkura lietvārda vai tā aizstājēja pazīmi, taču pazīmnesis ar atributīvu pazīmi vienumkopu (resp. arī teikumu) neveido. Minimālu vienumkopu pazīmnesis veido tikai ar predikatīvu pazīmi. Taču viens un tas pats pazīmnesis var būt vienlaikus raksturots ar abām pazīmēm, piemēram: *Mums raibā gov̄s ir pienīgākā*. Kāpēc pazīme *raibā* ir atributīva (un pēc vārdu sintakses tikai teikuma palīgloceklis), bet pazīme *pienīgākā* ir predikatīva (un teikuma virsloceklis)? Var šī izteikuma kōmpōnentus arī pārkōmbinēt, piemēram: *Mums pienīgākā gov̄s ir raibā*. Tad apgrieztā kārtībā *pienīgākā* ir atribūts, bet *raibā* – predikāts.

Mēģināsim šo jautājumu skaidrot ar to, ka predikatīvā pazīme tiek izteikta ar verbu (vārdu sintakse tos šķiro pilnnozīmes un palīgverbos). Verbi ļauj pazīmi ne tikai nosaukt, bet arī daudzveidīgi un niansēti raksturot. Kā zināms, verbam latviešu valodā ir 5 gramatiskās kategorijas: 6 laiki, 3 persōnas, 2 skaitļi, 5 izteiksmes jeb mōdi un 2 kārtas (divdabju fōrmās). Un bez tā vēl verbi ir valodā sašķiroti pēc to leksiski sintaktiskās lomas, katrai lomai iegūstot vairāk vai mazāk fōrmālas pazīmes. Šīs pazīmes pastāv vairāku kōrelatīvu kopu jeb paradigmu veidā, piemēram,

perfektīvā un imperfektīvā korelācija, kauzātīvā un nekauzātīvā (mutatīvā vai rezultatīvā) korelācija u. c.

Atributīvo pazīmju izteiksmē iesaistītās vārdšķiras ir īpašības vārdi, skaitļa vārdi, lokāmie divdabji u. c. Šīs vārdšķiras izteiksmes niansētības ziņā ar verbu sacensties nevar. Un tomēr tas vien nav pamats šo vārdšķiru sintaktiskās lomas būtiskajai atšķirībai, ir jābūt vēl kaut kam. Un šis vēl kaut kas ir tas, ka verbs raksturo ne tikai mōdalitāti un abstraktu laiku, bet ir vienīgā vārdšķira, kas izsaka arī apgalvojumu vai noliegumu, tātad paziņojumu. Predikatīvā pazīme ir **paziņojamā** (var teikt arī **uzzināmā**) pazīme, kamēr atributīvā pazīme ir **zināmā** pazīme.

Aplūkosim no šāda viedokļa abu iepriekšminēto teikumu saturu. Teikumā *Mums raibā gov̄s ir pienīgākā* satura struktūra ir šāda: zināms, ka viena no govīm ir raiba, bet paziņojamas (uzzināmas) citas tās īpašības (pazīmes). Savukārt teikumā *Mums pienīgākā gov̄s ir raibā* satura struktūra ir: zināms (lōģiski pieņemams), ka viena no govīm ir pienīgāka par citām, bet paziņojams, kura tā ir.

Jau minēju, ka pasaules atspoguļojums un tā atveidojums runā, tātad visas vienumkopas un sekundārā kārtā teikumi ir nekas cits, kā pazīmešu savienojumi ar pazīmēm. Taču, tā kā pazīmes ir divējādas, tad jāprecizē, kuras pazīmes savienojumā ar pazīmnesi veido vienumkopu. Un tātad **minimālā vienumkopa ir pazīmnēs un paziņojamā (uzzināmā) jeb predikatīvā pazīme**. Predikatīvā pazīme ir tas, kas ir gan no mūsu tālajiem senčiem mantotajā pasaules atspoguļošanas pamatā, veidojot vienumkopas, gan sekundāri vārdu sintakses gramatiskā centra pamatā.

Kāda loma un nozīmība tad ir atributīvajām pazīmēm? Lai kaut kas kļūtu zināms, tas vispirms ir jāuzzina. Tātad zināmais rodas no uzzināmā, ir tā sekas jeb uzzinātais. Vadoties no šāda apsvēruma, zināmajām jeb atributīvajām pazīmēm vajag būt savai ģenēzei – tās var rasties kā sekas predikatīvajām pazīmēm. Jautājumam par atribūtu izcelsmi no predikātiem ir jau senāka vēsture. Savā laikā jau H.Pauls ir uzskatījis, ka atribūti ir cēlušies no predikātiem. To pašu ir apgalvojis arī H.Šuharts, minot kā piemērus, ka izteiksme *nodzeltējusi lapa* ir balstīta uz izteiksmi *lapa ir nodzeltējusi, guļošs cilvēks* – uz *cilvēks guļ*, bet *ķēniņa dēls* – uz *ķēniņam ir dēls*. Savukārt Ó. Jespersens ir minējis, ka izteiksme *sarkana roze* izsaka to pašu, ko *roze, kas ir sarkana*.

Bet kāpēc atributīvās pazīmes vispār ir radušās, ja paziņojumus pirms tām jau ir īstenojušas predikatīvās pazīmes? Atributīvā pazīme var būt tikai predikatīvās pazīmes atkārtojums. Gan valodas, gan vienumodas līmenī pazīmnēs un predikatīvā pazīme ir pietiekošs satura apjoms noveidotai vienumkopai resp. teikumam, kamēr atributīvā pazīme kopā ar pazīmnesi neveido ne vienumkopu, ne teikumu. Lietojot jēdzienus *tēma* un *rēma*, atribūti pieder pie tēmas. Varam apriōri minēt, ka sākotnēji valodā ir pastāvējušas tikai predikatīvās pazīmes. Kā jau minēju, arī A. Breidaks valodas izcelsmes sakarā, atsaucoties uz vairāku citu valodnieku viedokļiem, par pašām pirmatnējākām vārdšķirām min substantīvus un verbus. Sākotnēji nōmeni un verbi pat bijuši fōrmāli vienādi, atšķirami tikai funkciōnāli (A. Breidaks. *Valodas izcelšanās*. Rīga : Avots, 1981; 58). Katra bērna individuālā runas un runas uztveres attīstība it kā īsumā iziet cauri valodas vispārīgās attīstības sākotnējai stadijai. Mācot maziem bērniem apkārtējo pasauli, mēs arī lietojam pārsvarā tikai predikatīvās pazīmes. Stāstām: *sunītis rej, kaķītis ņaud; sunītis kož, kaķītis skrāpē; cālītis ir dzeltens, vistiņa ir raiba* u. tml. Un bērni paši arī tā runā. Taču tik īsiem teikumiem mēs runājam vienīgi ar maziem bērniem. Ir arī pirmatnīgas valodas, kurās parastā nōrma teikumiem ir 2 – 3 vārdi. Krievu valodnieks I. Meščaņinōvs savā pētījumā *Teikuma locekļi un vārdšķiras* (1945.) sintaktiskās struktūras sakarā aplūko hantu jeb ōstjaku un giļaku valodas, kurās teikumi nepārsniedz 2 – 3 vārdus. Tiek sniegts arī fragments no hantu pasakas (krievu tulkojumā): *Dzīvo vecs vīrs... Ir vasara. Pienāca viena diena. Paņēma savus tīklus. Aizgāja zvejot. Iemeta savus tīklus. Saķēra zivis. Iznāca krastā. Sāka gatavot katlu. Iekūra uguni. Uzkāra katlu...*

Minētajās valodās nenotiek **sintaktiskais blīvinājums**, ko I. Meščaņinōvs sauc par *ōslōžņēņije* (burtiski *sarežģījums, kōmplikācija*). Blīvinājums ir sintaktiska parādība valodas līmenī. Blīvināšanas paņēmienu ir vairāki. Predikātu atributizācija ir viens no tiem. Atributizācija dod iespēju iekļaut vienā teikumā vairākas pazīmneša predikatīvās pazīmes (semantiskajā sintaksē tās sauc par prōpōzīcijām – sk. L.Ceplītis, J.Rōzenbergs, J.Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*, R., 1989, 93. lpp.). Tā, piemēram, teikums *Trīs daiļas meitas sēž rožu dārzā* satur 3 prōpōzīcijas: *meitu ir trīs, meitas ir daiļas un meitas sēž rožu dārzā*. Atributizējot divas no trim predikācijām, tās visas iespējams iekļaut vienā teikumā. Starp citu, no šīm trim predikācijām blīvinot var iegūt arī

citādas kómbinācijas, piem.: *Trīs rožu dārzā sēdošās meitas ir daiļas un Rožu dārzā sēdošo daiļu meitu ir trīs.*

6. 2. Vienumkopu paradigmātiskie tipi

Ja kāds vai kas iedarbojas uz kaut ko, tad ar to vienlīdz kaut kas notiek. Tā, piemēram, ja ko gulda, tad tas gulstas līdz guļ, ja ko sēdina, tad tas sēstas līdz sēž. Ja vējš plivina karogu, tad karogs plīvo, ja putns plivina spārnus, tad spārni plivinās. Ja lietus mērcē sienu, tad siens samirkst. Ja māte dzemdē bērnu, tad bērns dzimst... Tā uz pasauli raudzījušies baltu senči un priekšteči, jo viņi ir radījuši verbāli predikatīvo paradigmātiku īpatnas trihótomijas (vai vismaz dihótomijas) veidā. Sākotnēji ar patskaņu miju, bet vēlāk pa lielai daļai, iespējams, pakļaujoties svešai ietekmei – ar verbu refleksivizāciju. Taču arī refleksīvie transfōrmi uztur spēkā verbāli predikatīvo paradigmātiku. (Tas ir tuvu tradicionālās gramatikas verbu kārtas kategorijas traktējumam, piemēram: : „Kórelatīvās dažādās kārtas fōrmās var izteikties tikai pārejošie vienas saknes verbi, piem., *grozu saturu ... saturs grozās ... saturs tiek grozīts* ir viena verba trīs fōrmas, kas tad arī reprezentē trīs darbības kārtas: darāmo, atgriezeniski vidējo jeb vidējo un ciešamo” (sk. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. Rīga: ZAI, 1959, 548). Trūkst tikai fōrmas *saturs ir sagrozīts*).

Latviešu valodā ir maz tādu verbāli predikatīvu paradigmu, kuru visas trīs verbu fōrmas pārstāv **finīti** verbi, piemēram: *gulēt – gulties – guldīt, tupēt – tupties – tupināt, karāties – kārties – karināt / kārt, atrasties / stāvēt – novietoties – novietot / likt, slimot – saslimt – saslimdināt* u. c. Šajās paradigmās par pamatnozīmes fōrmām varam pieņemt rezultatīvās fōrmas jeb stāvokļa izteicējas: *gulēt, tupēt, karāties, atrasties, slimot*. Pamatnozīmes verbi, piemēram, GULĒT vārdnīcā doti ar lielajiem burtiem (sk. *VI. Kustība.. 2. Stāvoklis, stāvokļa iestāja un stāvokļa raise*), jo tiem seko paša verba nozīmes niansējumi (*pagulēt, pagulēties, nogulēt, sagulēt*), kā arī sinónimiskie niansējumi (*gulšņāt, vāļāties, viļāties, valstīties, vārtīties, zvilnēt*), kuriem savukārt seko to nozīmes niansējumi. Pavisam šis pamatvienums pārstāv 26 ar verbu izteiktus niansējumus. Arī mutatīvā fōrma GULTIES dota ar lielajiem burtiem, jo pārstāv 50 niansējumus un sinónimus, piemēram: *gult, krist, laisties, likties, mesties; nogult, nogulties, apgulties, atgulties, atlaisties, atstiepties, atkrist, atmesties, atlikties, atgāzties* u. c. Bet kauzatīvā fōrma GULDĪT pārstāv 23 niansējumus. Tādējādi, par pamatvienumu pieņemot gulēšanu ar vārdisko pārstāvību **gulēt**, minētajā vārdnīcā nodaļā kónstatējam 99 niansējumus. Šeit neesmu šķirojis niansējumus pēc to divējādās dabas – paša vienuma kā gulēšanas izpausmes nianses un dažādu apzīmējumu jeb sinónimiskās nianses. Šādu niansējumu vienībai **gulēt**, tos rūpīgi pa visu valodas sastāvu apsekojot, latviešu valodā ir vēl krietni vairāk. Šeit vienkārši nodemonstrēju, kaut ar nepilnīgu uzskaiti, tematiskas vārdnīcas īpatnības pretstatā alfabētiskai vārdnīcai, kurā šādi 99 tuvu saderīgas nozīmes vārdi ir izklīdēti pa visu vārdnīcu pēc savām alfabētiski piederīgajām vietām.

Taču verbāli predikatīvo paradigmu viss lielais vairums uzrāda vai nu tikai divas kórelatīvas verba **finītas** fōrmas, vai tikai vienu. Pārējās viena vai divas kórelatīvās fōrmas ir veidotas **analītiski**. Tā, piemēram, finīto verbu pārim *šķiebties* un *šķiebt* (īter. *šķobīt*) par rezultatīvo kórelātu figurē analītiskais *būt šķībam*, bet pārim *lūzt* un *lauzt* (īter. *lauzīt*) – *būt salūzušam (salauztam)*. Tradicionālajā gramatikā ir pamanītas divas verbāli predikatīvās paradigmas perifrastiskās fōrmas, to veidojošos verbus *būt* un *kļūt* novērtējot par nepilnnozīmes verbiem jeb palīgverbiem. Pēdējos latviešu valodas gramatikas aplūkojumos šo palīgverbu, sauktu arī par saitiņām jeb kopulām, klāsts ir paplašināts, ieskaitot tajos arī tādus verbus kā *šķist, šķisties, likties, mesties, atmesties, nākt, nākties, palikt, izskatīties, veikties* (sk. L. Ceplītis, J. Rozenbergs, J. Valdmanis. *Latviešu valodas sintakse*. Rīga: Zvaigzne, 1989, 34; 71). To pašu uzrāda arī jaunizdotā latviešu valodas gramatika (sk. *JGr*. 466). Uzskatu, ka šie verbi visdrīzāk vērtējami par **predicētājverbiem**, jo tie predicē (pārveido par predikātiem) nōmenus, tos perifrastiski verbalizējot. Tādējādi verbāli predikatīvā paradigma, iekļaujot tajā arī kauzatīvo predikāciju, izteikta analītiskās pamatfōrmās, paradigmējas, piemēram, sekojoši: *Bērzi jau ir zaļi – bērzi kļūst zaļi – siltais laiks bērzus strauji dara / vērs zaļus; Tulpe ir izplaukusi – tulpe plaukst – pavasaris plaucē tulpi / liek tulpei plaukt* u. tml.

Kauzatīvā predikācija. Predicētājverbi, kā jau minēju, nav tikai *būt* un *kļūt* un to analōgi, bet arī perifrastisko kauzatīvo fōrmu veidotāji, tādi kā *darīt, padarīt, vērst, pārvērst, likt* un citi to

analōģi, piemēram, teikumos: *Viņa filmēsies melnos tērpos, jo melns dara slaidu; Pagarais kakls darīja viņu līdzīgu karikatūrās zīmētiem grāmatu tārpiem; Zaļš, dzeltens, gaiši pelēks un bēšs ir krāsas, kas bālu sejas krāsu padara vēl bezkrāsaināku; Savairojoties aļģes padara ūdeni necaurspīdīgu, blāvu; Zibens uzliesmojumi visu apkārtni vērtā rēgainu un svešādu; Rīgas jūras līča kartē zilās krāsas dažādās atēnas, kas rāda dziļuma maiņas, vērtā jūras zīmējumu līdzīgu mōzaikai; Katru cietu krēslu var viegli pārvērst pūsmīkstā, uzsiēnot uz sēdekļa plānu spilventiņu; Šņabis pamazām krāsoja viņa degunu – sākumā sārtu, tad tumši sārtu un beidzot koši lillā; Savas lūpas viņa uzkrāsojusi košsarkanās; Puķu dobes var veidot ļoti dažādas – taisnstūrains, rōmbveidīgas, apaļas, ōvālas un vēl citādas; Kartupeļus liek verdošā pasālītā ūdenī un vāra mīkstus. No savas dvēseles es gaismu smēlu, Ap tevi ōreōlam liku plaukt.. (E.Zālīte); Mazākā vēja pūsmā liek nolīt pāri gājēju galvām dzeltenu lapu lietum; Katrs troksnītis lika viņam sarauties; 20. gadsimta sākumā Kārļa Brencēna talants liek no jauna iemirdzēties Rīgas vitrāžistu slavai.*

Rezultatīvās predikācijas pamata predicētājverbs ir *būt*. Un ne tikai savās tagadnes, pagātnes un nākotnes fōrmās, bet arī visā savā mōdalitātē, piemēram: *Sīpols ir sīvs; Rutki bija pamatīgi sūri; Izmazgātā istaba atkal piestaigāta; Vieglatlētika ir grūts spōrta veids; Trīs sešinieki ēst sātāniskis skaitlis; Putraimu novārījuma konsistencei jābūt stāipīgai, gļotainai; Kraujot sienu pantā, tas jāsamīda, lai būtu blīvs; Diena soltījās būt dzidra un silta; Dzintars var būt sārti dzeltens, medusbrūns, pienbalts; Ziemeļos sniegs un leduš no aļģēm mēdz būt arī rožains, viōlets vai malahūzaļš; Parka izplānojums vēl nav gatavs; Pilnīgi balta tā palagdrēbe nav, bet tāda krēmbalta, krēmkrāsā; Lai mērcē nebūtu klīsterīga (gluma) konsistence un jēlu miltu garša, mērces iebiezināmie milti pareizi jāizkarsē.*

Par *būt* analōģiem, predicējot nōmenus, var uzstāties arī daudzi citi verbi, piemēram, predicējot adjektīvus: *Tai vasarā laiks turējās svelmaini karsts; Sals dažreiz turējās ļoti ilgī; Laiks pieturējās spiedīgi karsts; Ar tautas mākslu šī posma keramika visciešāk sasauca tieši kōlōrītā – krāsas ieturētas siltas, klusinātos toņos, harmōniskā salikumā; Pirtīņa par laimi gadījās silta, jo Annuža bija to no rīta izkurinājusi; Teiksmaina liekas Stambula vakara krēslā ar daudzo uguņu mirdzu; Blāvajā mēness gaismā viss liekas savādi svešs un pārvērties; Tie miglāji šķiet it kā atrauti no Piena Ceļa blāvās joslas; Šeit Sibīrijā debesis šķīta zilgākas un augstākas nekā Latvijā; Saule šajā pievakarē rādījās lielāka un spožāka nekā parasti; Varde izskatās tik ļoti koša, it kā tās glumo ādu būtu apgleznojusi ekspresionista ota; Salnas ķertais vēlino miežu gabals tagad stāv balsnējs, parets un zālainis; Viņš tur sēdēja neparasti pelēks, iekritušām, it kā padzisušām acīm; Viņa gulēja zārkā dzeltena kā svecēs liesma, viegla un sīka; Sivēns gulēja beigts, jau stīvs; Nākošajā rītā slimais jau jutās spīrtāks; Viņa iznāca uz lieveņa bāla kā izdēdējusi drēbe; Autobuss tuvojas, spoži zilganbalts uz meža fōna; Rīts pienāca skaidrs, ar tīrām debesīm; Dzirkstīgi saulains atausa pirmo medību rīts; Raķete nokrīt sniegā un brīdi vēl kvēlo ugunssarkana; Zeltainas margo koku rudens lapas; Grozā spīd bērzlapes – sārtas, dzeltenas, zaļganbālas; Asfalts mirdz zilpelēks kā leduš pavasarī, kad jau nokūsis sniegs; Viņš bija pietvīcis sarkans kā biete, kā novārīts vēzis; Sarkanie milži ir samērā aukstas zvaigznes – tie tik tikko spēj izstarot gaismu un spīgo sarkani kā ugunskurs; Istabas griesti lecošās saules atgaismā vizēja maigi rožaini; Flōkši te ziedēja gan balti kā sniegs, gan sarkani, gan rožaini; Tēja tasē kūpēja smaržīgi un karsti, pamazām dzisdama; Lepnais ēdiens viņam valstījās mutē pavisam sājš, katru kumosu viņš rīja ar nepatiku; Zvaigznes zaigoja lielas un spīlgtas; Lācenes jau apsarkušas un tvirtas gozējās uz ciņiem; Saule jau uzlēkusi gaiša un spoža; Saule kaist debesīs spulga un kvēla; Klons nomīts melns, spīdīgs un lipīgs kā piķis; Ziemas atkušņos un salā sniegs sagūlies ciets un blīvs; Upe aiztek tīra un dzidra kā avota ūdens.*

Piemēri, predicējot lietvārdus: *Otrā rītā mutē turējās iepriekšējā vakarā izdzertās kafijas rūgtums; Jau trīs dienas pēc kārtas turējās neganta sutoņa; Šitāda elles versme gadījās pirmo reizi; Jauniešu tērpu krāsu paletē dōminē sarkanais un melnais, zilais un baltais, dzeltenais, ōranžais un zaļais; Viņa vāzu un šķīvju apgleznojumā dōminē figurālie mōtīvi; Latvijā klasicisms vērojams arī glezniecībā; Mazajā kapličā valdīja pelēka puskrēsla; Ķīmiskās rūpnīcas cehā valdīja skāba smarža; Šīprs skaitījās vīriešu ōdekōlōns – tāds rūgtensalds; Mitrajā telpā jūtama piemirkušo drēbju spīvā dvaka; No ievām nāk reibīga smarža; No paņemtajām drēbēm vēdīja sastāvējušās veļas piesmakums.*

Mutatīvās predikācijas pamata predicētājverbi ir *kļūt, tapt* visā savā mōdalitātē, piemēram: *Skolu izlaidumiem aizvien iecienītākas kļūst maigos pasteļtoņos darinātas kleitīņas; Jāgaida*

vairākas minūtes, kamēr svilīgi karstā tēja **kļūst iedzerama**; Tēva galva ātri **kļūva balta** kā ziedošs ievu krūms; Var jau būt, ka ar laiku plaketes forma **kļūs tik iecienīta**, ka varēs rīkot atsevišķas medaļu un atsevišķas plakešu izstādes; Mākslinieka pēdējā laika darbi **kļuvuši kómpozīcijā lakōniskāki**, krāsu gammā **košāki**; Ap trīsdesmito gadu vidu viņa gleznas **top gandrīz mōnōhrōmas** un tikai pakāpeniski turpmāko piecu gadu laikā kļūst atkal krāsainākas; Viņš vienmēr bijis vērīgs, vai nu tagad **citāds tapis**.

Arī par **kļūt**, **tapt** analoģiem var uzstāties virkne citu verbu, piemēram: *Viņa iedegusī seja pēkšņi vērtās svīna pelēksnēja*; *Nakts no bāli zaļganās jau vērtās pasārtena*; *Āboli jau metas sārti*; *Lauki un pļavas tagad savu krāsu maina ik dienas, drīz mezdamiēs balti, drīz ūdeņaini*, bet visvairāk jau rudens **pelēki**; *Lopiem vairojoties, arī kūts metās siltāka* no to izstarotā un izēlotā siltuma; *Kad pirksti plānajos cimdos metas stīvi* no aukstuma, jāskrien pie uguns apsildīt; *Man metas auksti*; *Betōna krustos ar sprungulīti patīru* nost ķērpju un sūnu uzslāņojumu, līdz **nāk redzami** uzraksti; *Sastrādātajām rokām bija grūti valdīt spalvaskātu*, tāpēc arī burti **iznāca stūrāini, ķeburāini**; *Ķieģeļi no šādiem māliem iznākot drupeni un mūrēšanai nederīgi*; *Apvārsnis savilkās šaurāks* kā nerēdzama spēka kopā miegta stīpa; *Viņam kurpes izminušās šķības* uz iekšpusi; *Auzu lauks jau pa vienu dienu izkaltis dzeltenpelēks*; *Ziemas atkušņos un salā sniegs sagūlies ciets un blīvs*; *Papuve saziedējusi raibin raiba*; *No lukturīša pēkšņās gaismas apžilbis pusakls*, viņš tikai pēc balsīm pazina Dainu un Annu; *Gaišzaļā krāsa pamazām pāriet zilā krāsā, tad violetā, iesarkanā, sarkanā*; *Karsējot stikls atkal pakāpeniski pāriet no cieta stāvokļa plastiskā un pēc tam šķidrā*; *Pēc dažām stundām, ja fluōra reakcija ir pōzītīva, rodas recekļveida nogulsnes*; *Rūgtenums* mutē **rodas** no atviļņa, kas nāk caur kuņģi no divpadsmit pirkstu zarnas. Mākslinieka krāsainās **linōgravīras tapušas** ilgos spraiģa darba gados; *Nogatavināšanas laikā veidojas siera acojums un miziņa*; *Mazie burti jeb minuskuļi izveidojās* mūsu ēras 9. gadsimtā no latīņu ātrraksta; *Ilgstošā laika posmā izveidojas recekļveidīgs ōrganisko un mīnerālvīelu kōlōīds kōmplekss – saprōpelis*; *Uz nakti saltums pieņemas*; *Cēlās drēģns rīta vējš*; *Tālumā ieraudzītie niecīgie punkti lēnām tuvojas, līdz izvēršas divu nācēju siluetos*; *Tōmātus turpina vārīt, līdz tie savārās pabiezā masā*; *Apcepot garšsaknes, tauki arōmatizējas – tajos izšķīst garšakņu krāsvielas, līdz ar to zupas iegūst īpatnēju krāsu, garšu un smaržu*; *Mēnesnīcas starā, kas krita istabā pa šauru logu, viņas āda iegūva samtaini zeltainu nokrāsu*; *Zvaigznes zaudēja spožumu, kļūva pelēkzilas*.

7. Paskaidrojumi pie vārdnīcas.

Šī nodaļa ir leksiskās paradigmātikas izklāsta turpinājums, bet nodalīta atsevišķi tāpēc, ka saistīta ar manis lietotajiem saīsinājumiem. Tā, piemēram, **starpvārdšķiru paradigmas** locekļiem ir norādīta piederība vārdšķīrai (substantīvi, adjektīvi, adverbi), bet verbi ir raksturoti vēl sīkāk kā **verbāli predikatīvās paradigmas** pārstāvības.

Caur daudzu valodu izpausmēm ir redzams, ka senie cilvēki, intuitīvi atspoguļojot savu apkārtējo vidi valodā, vienumus iedalījuši divās lielās grupās: **pazīmnešos** un **pazīmēs**. (Pašreizējā vārdnīcas fragmentā ir tematizētas tikai pazīmes). Pazīmnešos ir ietverti augi, dzīvnieki, cilvēki, priekšmeti, vielas u. c., un tie tiek apzīmēti ar lietvārdiem. Savukārt pazīmēs ir ieskaitītas īpašības, izpausmes, stāvokļi, norises, darbības jeb veices, skaņas, garšas, smaržas, krāsas un citas gaismas parādības, skaits, daudzums u. c. Pazīmes tiek izteiktas ar savām atšķirīgām vārdšķīrām. Tāpēc visām pazīmēm un arī daudziem pazīmnešiem to izteiksmei pastāv tāda vai citāda **starpvārdšķiru paradigma**, kurā viena vārdšķīra ir noteicošā. Pazīmju vārdšķīrām (verbiem, adjektīviem un adverbiem) ir samērā regulāras starpvārdšķiru paradigmas, piemēram, **kustēt(ies)**, **kustīgs / kustošs**, **kustīgi**, **kustēšanās**, **kustība**; **skanēt**, **skaņš / skanīgs / skanošs**, **skaņi / skanīgi**, **skanējums**, **skaņa**; **ātrs**, **ātri**, **paātrināt(ies)**, **ātrums**. Mazāk regulāras ir pazīmnešu (substantīvu) paradigmas formas, toties visai daudzveidīgas pēc satura : **ogot**, **sēnot** (vākt ogas, sēnes); **peļot**, **zvejot** [no **zuvejot**] (ķert peles, zivis); **brokastot**, **pusdienot** (ēst brokastis, pusdienas); **(pa)auzot** (barot ar auzām); **apledot**, **apsarmot** (pārklāties ar ledu, sarmu); **apseglot**, **apvākot**, **apzeltīt** (aplīkt, aplāt ar segliem, vāku, zeltu); **atzarot**, **atūdeņot** (atbrīvot no zariem, ūdens); **atkuģot** (atbraukt ar kuģi); **nakšņot**, **ziemot** (pavadīt nakti, ziemu); **pārkoksnēties**, **pārkauloties** (pārveidoties par koksnī, kaulaudiem); **kalnains**, **atvarains** (ar vairākiem kalniem, atvariem); **mālains** (notriepsts ar māliem; māla krāsā; ar mālu piejaukumu); **kōtedzveida / kōtedztipa** (līdzīgs kōtedžai) u. tml.

Klasificējot vārdus pēc formas un satura, ir pamatoti izvirzīt visas tās vārdšķiras, kādas pārstāv tradicionālā gramatika. Taču klasificējot formas pēc to sintaktiskajām funkcijām, ir pamatoti atzīt tikai 5 vārdšķiras: substantīvus, verbus, adjektīvus, veida adverbis un nelokāmos vārdus (prievārdus, saikļus, partikulas un interjekcijas). Starpvārdšķiru paradigmā figurē tikai 4 vārdšķiras. No tām substantīvi jeb **lietvji**, kā jau minēju, apzīmē pazīmes. Verbi jeb **paudvji** apzīmē predikatīvas pazīmes, bet adjektīvi (**kādvji**) un veida adverbi (**veidvji**) – atributīvas pazīmes. Numerāļi un prónōmeni pēc savām sintaktiskajām funkcijām sadalās starp šīm 4 vārdšķirām. Tādā kārtā visi vārdi, kas apzīmē skaitu, piemēram, *trīs*, pēc sintaktiskās funkcijas ir atribūti. Taču, vismaz pagaidām, lai nerastos kardināla disonanse ar tradicionālajām nostādnēm, nedēvēšu daļu numerāļu par adjektīviem, bet tikai par adjektīvējumiem jeb **kādviskojuumiem**. Daļa tradicionālo numerāļu var funkcionēt arī kā substantīvējumi jeb **lietviskojuumi**, piemēram, *trijnieks, trijotne*. Tie var funkcionēt arī kā verbalizējumi jeb **paudviskojuumi**, piemēram, *trīskāršot*, bet *trijatā* ir adverbializējums jeb **veidviskojuums**.

Formas *skanīgs* un *skanošs* veic vienu un to pašu atributīvo funkciju, taču *skanīgs* skaitās adjektīvs un figurē vārdnīcās, kamēr *skanošs* ir divdabis, skaitās piederīgs verbam *skanēt* un vārdnīcās netiek uzņemts. Patiesībā ar šīm formām saistītā vienuma pamatnosaukums (noteicošā vārdšķira) ir *skanēt*, jo tas pārstāv predikatīvu pazīmi. Visas pārējās no tā atvasinātās formas ir sintaktiski mōtivēti pārveidojumi: kādviskojuumi (adjektīvējumi) *skanšs, skanīgs, skanošs*, veidviskojuumi (adverbializējumi) *skanī, skanīgi, skanoši* un lietviskojuumi (substantīvējumi) *skanējums, skaņa, skanēšana*,

No daudzajām verba paradigmātiskajām formām šajā vārdnīcā īpašs apzīmējums ir tikai trim **verbāli predikatīvās paradigmas** formām. Tradicionālā gramatika jau sen pazīst verba kauzatīvās formas, piemēram: *lauzt, liekt, plēst, bērt, žāvēt*. Latviskotajā terminōlōģijā tos sauc par liekamiem verbiem, jo *lauzt, plēst* izsaka tādu darbību, kas liek *lūzt, plīst* u. tml. Taču tradicionālā gramatika nedz skaidro, nedz nosauc kauzatīvo formu kōrelātus, kas kōnkrētajiem verbiem ir *lūzt, līkt, plīst, birt, žūt*. Šis kōrelatīvās ōpōzīcijas ir ļoti seniskas un to veidošanās notikusi caur regulāru vēsturisko patskaņu miju. Tas ir interesants indōeirōpiešu valodu vēstures jautājums, taču tematiskās vārdnīcas sakarā šajā parādībā nav jāiedziļinās. Vēlos tikai apzīmējumu sakarā īsi ilustrēt predikatīvās paradigmas būtību. Verbi *guldīt, sēdināt* un *stādīt* ir kauzatīvi, jo izsaka tādu darbību, kas liek *gulēt, sēdēt* un *stāvēt*. Taču pirms tam notiek virzība uz rezultāciju, ko izsakām ar verbiem *gulties, sēsties* un *stāties*. Arī minētie *lūzt, līkt, plīst, birt* un *žūt* izsaka virzību uz rezultāciju. Rezultācija šajos gadījumos izsakāma ar divdabjiem: *ir salūzis, salicis, saplīsis, izbiris, sažuvis*. Arī vienmērīga norise vai darbība ir rezultatīva, piemēram, *skanēt, spīdēt, smieties*. Tradicionālajā gramatikā verbus, kas izsaka virzību uz šādu rezultāciju, piemēram, *ieskanēties, iespīdēties, iesmieties* sauc par inhōatīviem jeb inkōhatīviem verbiem. Taču šajā vārdnīcā jebkura virzība uz rezultāciju ir nosaukta par **mutāciju** (pārmaiņu). Un tāad:

1. **rezultatīvs** jeb rezultatīvā predikācija izsaka, ka pazīme pastāv, ir iestājusies, ir iestādināta, piemēram: *guļ, sēž, stāv, spīd, skan, slimo, zilgo (ir zils), balo (ir balts), kustas, karājas, smejas, ir salūzis / salauzts, ir salicis / saliekts* utt.;

2. **mutatīvs** jeb mutatīvā predikācija izsaka, ka pazīme virzās uz rezultāciju, ka rezultāts top, iestājas, tiek iestādināts, piemēram: *gulstas, sēstas, stājas, iespīdas, ieskanas, saslimst, zilē (kļūst zils), balē (kļūst balts), sakustas / iekustas, karas, iesmejas, lūst, līkst* utt.;

3. **kauzatīvs** jeb kauzatīvā predikācija izsaka, ka kāds pieminēts vai nepieminēts cēlonis raisa pazīmi, piemēram: *gulda, sēdina, stāda, spīdina, skandina, (sa)slimdina, zilina (dara zilu), balina (dara baltu), kustina, kar, smīdina, lauž, liec* utt.

Sinōnīmu rindas šķirkļos ir kārtotas tā, ka pats pirmais vārds ir visbiežāk lietotais. Ja ir vairāki vienas kōnjugācijas verbi, tad kōnjugācija norādīta visas rindas beigās, piemēram: **STAIGUĻOT / staigalēt / klaiņot / klīnāt / klejot / klenderēt / mētāties / valkāties / vazāties / sirot / delverēt**, 2. kōnj. / **blandīties / daudzīties / maisīties / slaistīties / slamstīties / maldīties**, 3. kōnj. / **klīst**, klīst, klīda / **klimst**, klimst, klimta. Šajā sinōnīmu rindā pirmie 11 vārdi pārstāv 2. kōnjugāciju, bet sekojošie 6 vārdi – 3. kōnjugāciju. Vienzilbīgie 1. kōnjugācijas verbi tiek raksturoti tieši ar tagadnes un pagātnes 3. persōnas formām.

Saīsinājumi un zīmes :

dsk. – daudzskaitlinieks,

ġen. – ġenitīvs; ġenitīvenis.

ē, ē̄ – plats īsais un plats garais e datōrrakstībā.

K. – kauzatīvs.

Kd. – kādvis (adjektīvs); kādviskojums.

kōnj. – kōnjugācija.

L. – lietvis (substantīvs); lietviskojums.

lók. – lókatīvs.

M. – mutatīvs.

nelok. – nelokāms.

o – divskanis tādos vārdos kā *drošs, košs, logs, slotā, balodis, karote*.

ō – garš patskanis tādos vārdos kā *ōpera, simfōnija, aprikōze, melōne*.

ó – īss patskanis tādos vārdos kā *óksīds, óbjekts, lókómótīve, kóvbójs*.

pbg. – pabeigtība (perfektīva fōrma).

R. n. – rezultatīva norise.

R. s. – rezultatīvs stāvoklis.

R. v. – rezultatīva veice (darbība).

T. dz. – tautasdziesma.

V. – veidvis (veida adverbs); veidviskojums.

/ – (slīpsvītra) norāda uz sinónīmiju starp vārdiem, piem., *krikšķēt / krikstēt*.

– ievada ilustrējošo piemēru.

***** – jaundarinājumi, piemēram: *virčna* skaņa, plašvārde** u. c.

[`] – norāda uzsvaru uz citas (nevis pirmās) zilbes, piem.: **kapričō** [ka`pričō].

[-] – norāda zilbju dalījumu, kur to var pārprast, piem.: **simfōnieta** [simfōni-eta].

I. DZIRDES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI

1. Vispārīgās dzirdes vienumi.

SKAŅA – dzirdes sajūtas un uztvērumi, ko izraisa mehāniskas svārstības un viļņi, kas izplatās elastīgā vidē (gaisnē, šķidrumā, cietvielā) un kas pēc svārstību frekvences ir diapazonā no 16 līdz 20 000 hercu, bet pēc stipruma diapazonā no 0 līdz 120 decibelēm jeb fōniem.

1. 1. Vispārinājumi – skaņa, troksnis, klusums.

SKANĒT, 3. kōnj., R. n., *būt dzirdamam*, # Gaitenī skan soļi. Skan bērnu klaigas, suņa rejas, sienāžu sasināšana. Klusu skan klavieres. Nospēlētais etīdes skanēja tīri ciešami. Spalgi skanēdams, lēdus plīsa un plaisāja. Zālē skan aplausi / zālē skan aplausos. Gaisā skan putnu dziesmas / gaisā skan no putnu dziesmām.

noskanēt / atskanēt / izskanēt, pbg., *skanēt un beigt skanēt*, # Noskan / atskan spalgs šāviens. Noskan zvans. No medību raga pūtiena noskan meži un sili. Atskan pērkona grāviens un zirga zviedziens. Pie durvīm atskan klauvējieni. Kad dziesma izskan, iestājas vasaras nakts klusums. Dažkārt kāda modē nākusi estrādes dziesma radióviļņos vienā dienā izskan vairākkārt. Viņas balsī izskanēja dziļš maigums.

ieskanēties / atskanēt / aizskanēties, M., *sākt skanēt*, # Ieskanas telefōns. Tālāk mežā ieskanējās ratu rīboņa, kas ātri tuvojās. Gaitenī atskanēja soļi. Atskan skaļi aplausi. Uz jumta atskan sīki pakšņi – sācis līt. Aizskanējās Bēthōvena simfōnijas akōrdi.

pārtraukt/pārcirst klusumu, *ieskanēties*, # Pēc ilgāka brauciena stepes klusumu pārtrauc traktōra rūkoņa. Rīta klusumu pārcirta šāvienu troksnis.

paskanēt, *skanēt mazliet, neilgu laiku*, # Lakstīgalas treļļi paskanēja un aplūsa.

pārskanēt, *skaņai izplatīties visā telpā, plašā apvidū; skaņai pārspēt skaļumā citu skaņu*, # Visu piepīpoto telpu pārskanēja varena smieklu brāzma. Pēkšņi skaļš un liksms sauciens pārskan pār būvlaukumu. Vēja aurus pārskan kōmanda.

pieskanēt, *skanēt pa visu telpu, plašāku apkārtni*, # Telpa pieskan ar mūziku. No vakarlēpja nerimtīgā tarkšņa pieskan visa laukmale.

aizskanēt, *skaņai izplatīties, arī izgaist tālumā*, # Kliedziņi aizskanēja līdz pat kaimiņiem. Dziesma aizskan tālu pāri ezeram. Nakts klusumā aizskan viņa soļu troksnis, aizvien tālāk un tālāk, līdz izgaist pavisam.

ieskanēt, *skaņai ievirzīties kur iekšā*, # Atverot logu, istabā ieskan ielas trokšņi.

skandināt, 3. kōnj., / **skandēt**, 2. kōnj., K., *radīt skanējumu*, # Māte pa virtuvi skandina katlus un pannu. Maisot tēju, tējkaroti nedrīkst skandināt gar trauka malām. Cīņa laukumā iedegas, un tai palīdz līdzjutēju skandētais: “Sa-rauj, sa-rauj!” “Di-ri-ģen-tus, di-ri-ģen-tus...” skandē koris. Rīgas atbrīvotājus sagaidīja ļaužu pūļi, cilvēki gaviļēja, skandēja prieka pilnus saucienus.

skandināties, *ilgāku laiku skandināt*, # Viņa ilgi skandinājās ar lampas kupolu un cilindru un tad vēl brīdi grabinājās ar sērkokciņiem.

izskandināties, pbg., # Izskandinājies ar zvārgulīšiem, puiselis lūkojās pēc citas nodarbes.

noskandināt / izskandināt, pbg., # Priekšnamā kāds noskandina spaiņus. Torņa pulkstenis katrā pilnā stundā noskandina zvanu. Vairākkārt izskandināju durvju zvanu, bet durvis vērt neviens nenāca.

paskandināt, *mazliet, neilgu laiku skandināt*, # Viņa paskandina balto klavieru taustiņu, pēc tam melno. Kalējs paskandina ar veseri uz laktas.

pieskandināt, *izplatīt skaņu telpā, apvidū*, # Viņa soļi pieskandina gaiteni. Birztalu pieskandina putnu dziesmas / birztalu pieskandina putni ar savām dziesmām. Viņa pieskandināja ar saviem smiekliem visu apkaimi.

pieskandināt / saskandināt, *izraisīt skaņu, parasti ar īpašu nozīmi*, # Grūbers pieskandināja ar savējo pie Annas glāzes. Viņš pieskandināja ar dakšīņu pie šķīvja. Namatēvs ar namamāti pirmie saskandināja glāzes. Abi saskandināja alus kausus. Ģenerālis saskandināja piešus un zemu palocījās.

atskaņojums, L., # Mēs klausāmie klavieru sōnāti autōra atskaņojumā. Ultraīsviļņu radiōfōnija dod iespēju ievērojami uzlabot atskaņojuma kvalitāti.

TROKŠNOT / kņadot, 2. kōnĵ., R. v. *radīt nevēlami skaļas, traucējošas skaņas*, # Tā atkal ir Daugava, kas tur ārā trokšņo, pat nakts meļnumā nepazīdama atpūtas. Lielajā ozolā trokšņoja putni. Klase mācāmstundās stipri trokšņoja. Birzī kņado vārnas, cīnīdamās par ērtāko vietu naktsguļai. Dziedot, spēlējot akordeōnu un skaļi runājot, upmalā kņado kāda kōmpānija.

patrokšņot, *nedaudz trokšņot*, # Nav jau nekas tik traks, ja bērni dienas laikā skaļāk patrokšņo.

notrokšņot / iztrokšņoties, *daudz, ilgāku laiku trokšņot*, # Viņš tur sētsvidū ar mōtōru un dzelziem visu pēcpusdienu notrokšņoja. Tagad uzvedieties klusāk, mežā pietiekoši iztrokšņojāties!

ietrokšņoties, M., *sākt trokšņot*, # Blakus telpā kaut kas ietrokšņojās.

troksnis, L., norise, R., būt troksnim, M., rasties, (sa)celties troksnim, K., sacelt, taisīt troksni, *skaņa, kō rada neperiōdiskas svārstības*, # Atkarībā no akustiskā spektra izšķir divu veidu skaņas – trokšņus un muzikālas skaņas. Nōrmāli pieļaujamais trokšņa līmenis ir 40 – 50 decibeli, kas atbilst vidēja skaļuma sarunai. Kajītēs troksnis – dzird veļamies lietas, šķind trauki, klieudz sievietes, raud bērni... Nodārd šāviena troksnis, kas, atsizdamies mūrī, izklausās neparasti skaļš.

kņada / tracis / lērumis / lēmbasts / jandāls / jandāliņš / jezga, *troksnis no cilvēku un dzīvnieku balsīm, arī citiem avotiem*, # Sacelt kņadu. Pēkšņi kņada apklusā. Strazdiņos sacēlās suņu kņada, Pakans rēja kaukdams un dusmās aizraudamies. Kņada aiz kroga atauga no jauna, vēl skaļāka nekā pirmāk. Sacēlās tracis – tirdzinieki kliezda, kāds griezīgi svilpa. Jau notālēm viņa dzird gravā dīvainu traci – brikšķ zari, auro zēnu balsis, spalgi ķērc kāds putns. Kad saimniece attaisīja kūtsdurvis, sacēlās tāds lērumis, ka ausis plēsa pušu. Pusdienās gāja vaļā lēmbasts pārsālītās zupas dēļ. Tur ir miers, netraucē puiku klaigas un dazoņu lēmbasti. Jomas malā viņi taisīja tādu jandālu, ka pat mironim būtu jāuzmostas. Kucēni drīz kļuva neapmierināti, smilkstēja savās smalkajās balsīs, un, jo tālāk mēs gājām, jo lielāka jezga grozā sacēlās.

trokšņains, Kd., *trokšņojošs, trokšņiem pilns, trokšņaini*, v., # Bērni saskrēja apkārt kā trokšņains kovārņu bars. Atrāsījās valodas, un sanāksme kļuva trokšņaināka. Es tevi aizvedīšu prom no šīs lielās, trokšņainās pilsētas. Un visu šo balsu murdoņu pārbrēca skaļa, trokšņaina mūzika. Trokšņainajos ceħa iecirkņos uzsākta griestu pārsegšana ar speciālām caurumotām platēm trokšņu slāpēšanai. Ielās ar lēdus kapļiem un lāpstām trokšņaini rosījās sētnieki. Dzintra trokšņaini lika trauku bļodā nažus, dakšiņas, karotes. Šodien ēdnīcā bija trokšņaināk nekā parasti.

trokšņainums / trokšņainība, L., # Vai mūsu bērnu trokšņainums jūs netraucēs? Pilsētu trokšņa kartes sastāda pēc trokšņainības pakāpes dažādās pilsētas vietās.

KLUSUMS / mēmums, L., stāvoklis, R., būt klusumam, M., iestāties klusumam, K., ieviest klusumu, *skaņas iztrūkums*, # Nakts ir tumša un klusa, kaut kur aizdārd vilciens, pēc tam klusums kļūst vēl dziļāks. Kamerā iestājās kapa klusums. Direktōrs devās pie trokšņotājiem ieviest kārtību un klusumu. No turienes šurp neatlidoja ne skaņa, likās, tur valda savāds mēmums. Priekšā šķietami izmirusi pilsēta tukšām ielām, tomēr klusums likās draudošs savā mēmumā.

klusēt, 2. kōnĵ., / **ciest** cieš, cieta **klusu**, R. n., *nebūt skaņai, neizdot skaņu*, # Nebija ne mazākās vēsmiņas, viss stāvēja kā sastindzis, pat putni klusēja. Šosvētdien baznīcas zvani klusēja, neaicināja ļaudis uz sprediķi. Vīri klusēdami ēda sauso maizi. Es apklustu, arī viņi cieš klusu, domīgi raudzīdamies ugunī.

noklust / apklust, -klust, -klusā, / **nodzist / apdzist / izdzist**, -dziest, -dzisa, / **aprauties**, -raujas, -rāvās / **pārtrūkt**, -trūkst, -trūka, M., *pārstāt skanēt*, # Noklust soļi. Noklust mūzika. Vakarā noklusa visi putni. Ložmetējs noklust, gaisā uzšaujas zaļa raķete. Apklust čala. Apklust āmura sitieni. Naktī apklust trokšņi. Ieskanas un nodziest paklusas sarunas, aprauti vārdi. Skaņa attālinājās, līdz apdzisa pavisam. Putnu klaigas izdzisa tālumā. Kuļmašīnas dziesma kļuva klusāka, kamēr izdzisa pavisam. Viņš pēkšņi aprāvās pusvārdā, tā arī nenobeidzis teikumu. Šis spurgdams laida vaļā smieklu, bet, ievērojis brāļa draudīgo skatienu, aprāvās. Vairāk māmuļa nespēj parunāt, jo tai apraujas balss pēkšņā elšā. Kā uz burvja mājienu apklusā sarunas, pārtrūka smieklī.

pieklust, *apklust uz neilgu laiku*, # Dziedātāja uz brīdi pieklust, pianists muzicē viens. Rubeņu gaiļi mirklīti pieklust, bet tad sāk savu dziesmu ar jaunu sparū.

apklusināt, 3. kōnĵ., K. / **apraut (balsi)**, *pārtraukt skanējumu*, # Ar spēcīgu grūdienu viņš apklusināja ērģeles, baznīcā iestājās kapa klusums. Māte ātri vien apklusina raudošo mazuli.

Pēkšņa aplausu vētra apklusināja runātājus. Maija aprāva teikumu nepabeigtu, jo ārste to pārtrauca ar asu rokas mājienu. Kāss aprauj viņam valodu. Asaras viņam aprauj balsi.

kluss / mēms, Kd., *bez skanējuma*, # Krišs sēdēja kluss, grumbās sarauktu pieri. Viņa lekcijās visas meitenes sēžot klusas kā pelītes. Viņai ir savs kluss kamarītis, kurā neiespiežas nekāds troksnis no kroga istabas. Kluss bija arī lielceļš, tikai no pilsētas puses atlidoja šāvienu troksnis. Klusa, mēma nakts, Bāli mēness zaigo.. (J.Rainis). Mēmā klusumā aizritēja pāris minūšu. Mežs bija mēms, nekustēja ne zars, nedzirdēja ne dzeni kaļam, ne putnus dziedam. Visapkārt mēms vēla rudens vakars. Pūta vējš, spuldzes stabu galos šūpojās kā mēmi zvani.

kluss / klusu / klusi / klusītēm / klusiņām / klusītiņām / mēmi, V., # Pēkšņi visapkārt kļuva kluss. Viss apkārt tapa tumšs un kluss kā kaps. Baznīcā bija tik klusu, ka varēja dzirdēt lapīņu krītām. Kad muļķi runā, tad gudrie stāv klusu (Paruna). Runcis klusi lavās klāt zvirbuļu barām. Eju pa taciņu sīkiem solīšiem klusu klusītēm. Klusiņām brienu pa sūnu, pat pats savus soļus nedzirdu. Klusītiņām uz pirkstgaliem aizgāju uz virtuvi. Māte guļ vaļējām acīm, mēmi lūdz nezin ko, lai tas pasargā viņus visus no nelaimes.

1. 2. Skaņas izplatības apzīmējumi

PLŪST, plūst, plūda, / **klīst**, klīst, klīda / **skriet**, skrien, skrēja / **traukt**, trauc, trauca / **šauties**, šaujas, šāvās / **lidot / strāvot / virmot**, 2. kónj. / **lidināties**, 3. kónj. / **velties**, veļas, vēlās / **līt**, līst, lija / **kāpt**, kāpj, kāpa / **krist**, krīt, krita, R. n., *izplatīties skanējumam*, # Pa logu laukā plūst viegla melodija. Raiti valodas raisās, skanīgi smieklī plūst. Vārdi viņam plūda bez pārtraukuma vienā laidā. Skumjas, smēldzošas melodijas klīst pāri kapsētai. Un skaņa līdz pašam krastam skrien Kā skumīgs mežraga sōlō (Ó.Lisóvska). Manas dzimtenes silos dzenis kaļ.. Trauc skaņas man līdzī un atpakaļ.. (I. Ziedonis). Mežoniņgs, sirdi plosošs kliedziens šaujas laukā no degošās rijas. Savāda rēkoņa šāvās caur gaisiem.. Man parādoties, pretī lidoja liksms sauciens. Gaisā strāvoja rēnas skaņas – laiski sarējās suņi, vērās un atkal aizkrita durvis. Klasē virmo jautrs troksnis. Tālāk tirgū stāv vairākas vieglās mašīnas ar vaļējiem bagāžniekiem, no kuriem šurp virmo ruskšķēšana un smalki kviecieni. Vēl ilgi pāri mierā iegrimušās pilsētas namiem kopā ar kajām lidinājās tālē gaistošā kuģa balss. Lidmašīna iesilda mótorus, un pāri lidlaukam veļas varena rēkoņa. Pāri aizmigušajai pilsētai veļas tāla šalkoņa – upē iet lēdus. Frontes dārdoņa vēlās arvien tuvāk. Ak, lakstūgala, nedziedi Pie mana loga sērīgi.. Sirds tavām dziesmām līdzī kūst, Kā viņas līst un rimst, un plūst (J.Rainis). Sīki skaņu trizuļi kāpj pret kalnu, bet apdziest bez atbalss un nomirst. No Daugavas vairs nekāpj trauksmainā duna, jo upe ir lēdus skauta. Koku lapotnes uztver ap 26% uz tām krītošās skaņas.

nolīt, pbg., # Par izdarībām uz skatuves skatītāju vidū nolīst skaļu smieklu šalts. Pār Geórgu nolija zobgalību lietus. Vešļa lāstu straume nolīst pār audzinātāja galvu.

atplūst / atklīst / nākt / atlīgot / atvilņot(ies) / atlidot / atvelties / pievirzīties, *skanējumam izplatīties šurpvirzienā*, # Pāri upei atplūst skanīgas dziesmas. Līdz ciemam atplūst jūras šalkoņa. Līdz zēnu ausīm atklīst šāvienu troksnis. No tālienes, no krācēm klusos vakaros atklīst klusa šalkoņa. No govju staļļiem nāk troksnis. Artilērijas kanónāde nāca arvien tuvāk un tuvāk. Viņam bija zēma, dobja balss, kas likās nākam no krūšu lejgala. Svētdienas rītā atlīgo zvanu skaņas. No tāles vējiņš atvilņoja jūras šalkas. Dziesmas skaņas atvilņojas pāri ezeram. No istabas atlidoja paskaļas balss.. No viņpus upes līdz šejieni skaidri atlidoja kliedziēni, kómandas, šāviēni un rokasgranātu sprādzienu duna. Tikko dzirdamas no tāluma atlido suņu rejas. Kuģu mótōru rūkoņa no sēlgas atvēlās arī līdz cietzemei. No tālienes atvēlās dobjš pērkona grāviens. Artilērijas dunoņa bija pievirzījusies jau krietni tuvāk.

aizplūst / aizklīst / aizvilņot(ies) / aizlidot / aizvelties, *skaņai izplatīties promvirzienā*, # Tālu klusajā vakarā aizplūda skanīgais „līgo”. Iedunējās baznīcas zvans, dobjas, smagas skaņas aizplūda pāri kapu kalnam. Skaņas aizklīst un izdziest Mēlnupes mežā. Mūzikas skaņas aizvilņo pāri parādes laukumam. Atbalsis aizvilņojas pāri norām un birztaļām. Skaņas aizlidoja pāri mežu galotnēm. Bērnu pirksti čakli izrauj vārpātu pēc vārpatas, pat sarunāties nav laika, un tikai parētam pār dārzu aizlido viens otrs izsauciens. Atbalss viļņi, dažādi vīdamies un izlocīdamies, aizvēlās arvien dziļāk un dziļāk gāršā.

ieplūst / ieklīst / lauzties (iekšā) / spiesties (iekšā) / ielidot / ievilnīt / ievilņot, *skanējumam izplatīties iekšup*, # Pa atvērtu logu ieplūda ielas trokšņi. Istabā pa vaļējo logu atkal ieklīst vijoles skaņas. Tēlpā laužas ielas kņada. Troksnis spiedās iekšā cauri logiem, durvīm,

sienām. Un atvērsu logu, Lai istabā ielido cīruļu dziesmas (Ā.Elksne). Istabā ievilnīja zvanu skaņas. Atvelkot aizkara stūri, istabā ieviņoja gājēju čalas, ziedu smaržas un izplūdes gāzu tvans.

izplūst / izplatīties / (iz)lauzties / vormot, *skanējumam iziet no tā avota*, # Skaņas izplūda no mašīnu kalves un lidoja pāri mežu galiem. Skaņas kóncertzālē izplatās labi. Apvaldīts sāpju klieziens laužās no krūtīm. Cauri durvīm izlauzās skaļas valodas. Ilma aptvēra, ka ienaids pārāk klaji izlauzies balsī. Pār sievietes lūpām izlauzās ārprāta brēciens. Paveras durvis un no turienes izlaužas neskaidrs troksnis. Apkārt viņai virmo jautrs troksnis. Tirgū no vaļējiem mašīnu bagāžniekiem šurp virmo rukšķēšana un smalki kviecieni.

pārvelties, *skaņai plūst pāri kam*, # Pāri dārzam pārvēlās sanoša skaņa. Pār lūpām viņam pārvēlās tikko saklausāms lamuvārds.

pieplūst / piepildīties / pielīt, *klūt pilnam ar skanējumu*, # Istaba pieplūda ar svinīgas simfōnijas skaņām. Istaba uzreiz piepildījās ar lielu troksni. Visa veranda pielīst ar viņas skanīgajiem smiekliem. Zilgmājos cīruļu sveiciens jau dzirdams; Dziesmām un gavilēm birztaļas pielīst (V.Rūja).

uzplūst / uzvormot / uzlidot, *spēcīgi ieskanēties*, # Īso viņu skaņas rādiouztvērējā te uzplūst, te noklust. Kora dalībnieki dzied no sirds, te dziesma uzvirmo, te pieklust. Gaisā uzlidoja skaļi smieklī. Pretim kuplajiem jūlija padebešiem uzlido dziesma.

saplūst, *skanējumam veidoties no vairākiem skaņas avotiem*, # Pērķona grāviēni saplūda kopā vienā vienīgā rūkoņā. Atsevišķās balsis saplūst kopīgā murdoņā.

izkļiedēties, *skanējumam vienmērīgi izplatīties vidē*, # Skaņa ūdenī stipri izkļiedējas.

izplatīt / piepildīt, 3. kónj., K., *kādam cēlonim radīt skanējuma izplatību*, # Skaļrunis izplata skaņas. Jauneklīgas balsis piepilda šķērsielu ar klaigām. Bites piepilda gaisu ar sanoņu.

1. 3. Skaņas vispārīgs raksturojums

SKAĻA skaņa, *lielas jaudas skaņa*.

skaļš, Kd., **skaļi**, V., # Gaitenī bija saklausāmas skaļas, satrauktas balsis. Mótōru troksnis ātri pieauga, kļuva skaļāks, līdz pārvērtās ellišķīgā dārdoņā. Atskan skaļš zvans. Šie strādnieki ieraduši runāt pilnā balsī, jo strādā rūpnīcu skaļajos cehos, kur klusāku runu sadzirdēt nevar. Sevišķi skaļš viņu vidū bija garais seminārists, viņa balss skanēja pāri visām. Mežā starp putniem visskaļākie bija strazdi. Es lasīju skaļi, Marta klausījās. Ielās ar leđus kapļiem un lāpstām skaļi rošjās sētnieki.

paskaļš / pusskaļš, *ne pārāk skaļš*, # No ceļa puses atskanēja paskaļas sieviešu balsis. Paskaļi, ritmiski un melōdiski atskaņojumi rada možumu. Atskanēja kāds pusskaļš starpsauciens. Skolēni sāka vīpsnāt un dažī pat pusskaļi smieties.

skaļums, L. # Skaņas stiprums raksturo fizikālu prócesu neatkarīgi no tā, vai to uztver klausītājs vai ne, bet skaļums ir subjektīva īpašība. Pilsētas kņada jau aprimusi, skaļums un smieklī vēl tikai ap skolnieku slidotavām. Šoreiz pēc sapulces darbinieki neplūda ārā pa durvīm ar parasto skaļumu un jokiem, vairums klusēja. Pēc pilsētas skaļuma tīri vai galva reiba šajā neparastajā klusumā.

KLUSA skaņa, *nelielas jaudas skaņa*.

kluss / pieslāpēts, Kd., **klusu / klusi / klusām**, V., *ar vāju skanējumu*, # Atskanēja kluss sauciens, gandrīz vai čuksts. Kluss klauvējiens pie loga lika mātei saausīties. Viņš runā tik klusā balsī, ka jāsasprindzina dzirde, lai saklausītu. Mīksta grīda, klusas, pieslāpētas skaņas rada mājīguma gaisotni. Es pierāpjos pie loga un sāku klusu grabināties. Kāds klusi klauvē pie durvīm. Ceplis runāja klusām, lai pie pārējiem galdiņiem viņa vārdus nedzirdētu.

pieklust / pieslāpt, M., *pavājināties skanējumam*, # Kad nāk krēsla, tad zūd krāsas, pieklust trokšņi. Svīlpsana un burbuļošana Pauļatēva krūtīs tā kā drusku pieklusa. Aktrisei uznākot uz skatuves, publika pieklusa. Valodas pieklusa, bet pilnībā nenorima. Troksnis mazliet pieslāpa.

klusināt, 3. kónj., K., *pavājināt skanējumu; aicināt samazināt skaļumu*, # Klusinādamis balsi, viņš kaut ko aizgūtnēm stāstīja Ilmai. Ielas troksni klusināja smagas pörtjeras un logu aizkari. Dīcmanis klusina trokšņotājus.

pieklusināt / noklusināt / paklusināt / pieslāpēt / nogriezt klusāk (rādiō u. tml.), pbg., # Klāvs pieklusina balsi, lai saruna nebūtu dzirdama ārpus telefōna būdiņas. Kaut noklusinājis balsi līdz čukstam, viņš turpināja kaut ko dedzīgi stāstīt. Tos skaļākos skolniekus jau bieži nākas

paklusināt. Kaut arī lietus mazliet pieslāpēja mūzikas skaņas, zaļumballe gāja vaļā par spīti laika apstākļiem. Aija piegāja nogriezta klusāk rādiō.

klusinājums / pieslāpējums, L., # Arvien te šur vai tur atskan pa čukstam, kam seko pikts klusinājums. Arī aiztaisot durvis, trokšņa pieslāpējums ir visai minimāls.

AUGSTA skaņa, *skaņa, ko rada liels svārstību skaits laika vienībā.*

augsts / smalks, Kd., **augstu / smalki**, V., # Saimnieks rupjākās vietās dziedātājiem pavilka līdz, bet augstākos toņus nemaz nebija ko mēģināt. Atskanēja smalks pīkstiens. Aitu skaņajā brēkšanā iejaucās arī jēru smalkās balsis. Indulim pasprūk tādi smalki, tādi nelāgi smieklīni. Dziedāšana nevedas, jau no pirmajiem toņiem manāms, ka sākums paņemts par daudz augstu. Smalki skan vijole. Aiz virtuves durvīm smalki smilkstēja suns.

paaugsts / pasmalks, *samērā augsts*, # Viņam ir paaugsta balss, tāpēc paaugstāki toņi grūtības nesagādā. Spaiņa dibens pasmalki iedziedas, kad tajā no krāna pilnā jaudā sāk tecēt ūdens.

augstums, L., # Visu šo sarežģīto skaņu gammu dzirde uztver kā dažāda augstuma un tembra skaņas.

paaugstināties, 3. kónj., M., *skanējumam kļūt augstākam, arī skaļākam*, # Parasti jau balss dusmās paaugstinās.

paaugstināt, 3. kónj., K., # Viņa paaugstināja balsi, kas nu kļuva dzirdama arī blakus istabā.

paaugstinājums, L., # Skaņas paaugstinājumu par pustoni apzīmē ar diēzu.

ZĒMA skaņa, *skaņa, ko rada neliels svārstību skaits laika vienībā.*

zems / rupjš, Kd., **zemu / rupji**, V., # Viņai bija zema un klusa balss. Dziedot zemās skaņas krūšu reģistrā, dziedātājam jābūt sajūtai, ka skaņa it kā rodas un atbalsojas krūtīs. Kad tonis noslīdēja īpaši zemu, balsenē radās trokšņi, kas radīja piesmakuma iespaidu. Laura rūca līdz dziesmu rupjā vīrieša balsī. Viņam ir aprgrūtināta, trokšņaina elpošana, rupjš, rejošs klepus. Krogā skanēja rupji smieklī. Mōrics tuvodamies rēja rupji, zemos basa toņos.

pazems / parupjš, *samērā zems*, # Viņš runāja pazemā, sulīgā balsī. Ieskanējās pazems baritōns. Viņš dziedāja parupjā, aizsmakušā balsī. Parupji zuzēdama, garām aizlaidās kamene.

pazemināties, M., *skanējumam kļūt zemākam, arī klusākam*, # Viņa balss pazeminājās līdz čukstam.

pazemināt, 3. kónj., K., # Viņš nokremšļojās un pazemināja balsi.

pazeminājums, L., # Skaņas pazeminājumu par pustoni apzīmē ar bemōlu.

ATBALSOTA / rezónēta skaņa, *skaņa, ko atvirza atpakaļ šķērslis tās izplatībā.*

atbalss / atbalsojums / rezónanse, L., # Šāviena atbalss vēl brīdi klīst pār koku galotnēm, tad atkal klusums. Dziesmas skaņas tālu, tālu atkārtojās meža klusumā, atbalss viņi aizvēlās dziļāk gāršā. No nezināmas tāles lido šurp It kā no zvana skaņām atbalsojums (J.Rainis). Rezónansi izmanto daudzās svārstību sistēmās svārstību uzturēšanai, pastiprināšanai un tamlīdzīgiem nolūkiem.

atbalsot(ies) / atskanēt / atsisties / rezónēt, R. n., # Tukšajā ielā viņas vientuļo soļu troksnis baigi atbalsojās apkārtējos mūros. Lókómōtīves svilpieni ilgi, ilgi atbalsojas kalnos. Dziesma tālu atbalso pilsētas ielās. Kā mežā sauc, tā atskan. Pakavu troksnis ar dobjū dunōņu atsitās māju logos un sienās. Skanīgais klieziens atsitās Daugavas viņējā krasta klintīs un trīskārt atbalsojas Kurzemes mežos. Ģitāras stīga rezónēdama noskan domīgi un skumji.

atbalsot, 2. kónj., K., # No Salacas pretējās puses runātos vārdus klints atbalso tīri un skaidri. Norībēja šāvieni, ko pēc pāris acumirkļiem mežs uzķēra un atbalsoja.

skanīgs / atskanīgs / skaņš, Kd., *labi atbalsots*, # Gaiss bija tik tīri skanīgs, ka tālu dzirdams ik skaļāk pateikts vārds. Skanīgajā rītā sadzirdams, kā kilometrus trīs attālais vilciens aizdārdina un apklus. Vakara klusumā mežs ir tik atskanīgs. Jūra tik skaņa – No selgas ik balsi kā blakus sev dzirdi.. (I.Ziedonis). Skan dziesma pār skaņiem tālumiem, kur atbalss plaša.

SPALGA skaņa, *augsta atbalsota skaņa.*

spalgs, Kd., **spalgi**, V., # Naktīs bieži gadījās dzirdēt pūces spalgos brēcienus. Klusumu pāršķēla spalga šauteņu zalve. Spalgi noskan dežuranta svilpe.

spalgums, L., # No zvana spalguma gluži vai satrūkos.

DOBJA skaņa, *zema atbalsota skaņa.*

dobjš / truls, Kd., **dobji / truli**, V., # Rietumu pamalē nodunēja atsevišķi dobjī grāvieni. Viscaur apkārt trulu trokšņu fōns. Dobji dun soļi uz tilta. Dobji dun smiltis, krizdamas uz zārka vāka. Neasais cirvis truli nobūkšķ pret zaraino bērza blūki.

padobjš, *samērā dobjš*, # Labvakaru viņa atņem klusā, padobjā balsī. Jānis padobji ieklepojās.

dobjums, L., # Viņa balsij piemita dobjums, kas likās nākam no krūšu lejpgala.

SKANĪGA skaņa, *augsta, toņiem bagāta, dzirdei tīkama skaņa*.

skanīgs / skaņš / sōnōrs / dzidrs / skaidrs / tīrs, Kd., # Nošķind skanīgi zvārguļi. Pa vidu vīriešu balsim dzirdamas arī skanīgas sieviešu balsis un smieklī. Annai iegribējās, kaut būtu jau februāris ar savām skanīgajām lāstekām. Skanīgo kastaņešu pavadībā čigānietes atraisa savas balsis. Siena laika sākumu iezvana Saldumu Jānis, rasainā saullēktā skanīgi izkapti asinādams. Ik pa laikam atskan viņas skaņie smieklī. Kūtī skaņi brēc aitas. Šīs lomas tēlotājs ir aktieris ar mīksti sōnōru balsi. Flautas dzidrais skanējums ir baudījums klausītājiem. Putniņš skandina dzidrus treļļus. No tuvējās liepas atskan skaidra, skanīga putna dziesma. Balss dziedātājam bija tik sidraboti skaidra. Caurules, kas ir labi apdedzinātas un bez plaisām, piesitot izdod tīru skaņu.

skanīgums / skanība / skaņums / dzidrums / skaidrums, L., # Salaca ir izslavēta ar savu lēkno līču klusumu un augsto krastu skanīgumu. Neglīti bija viņa darinātie māla trauki – repuļaini, bez mirdzuma, bez skanīguma. Vijoles skanība. Dziesmas skanība. Zvana skaņums. Pēc atkušņa lēdum nav vairs tā skaņuma, kāds ir tikko uzsalušam. Balss dzidrums. Balss skaidrums.

sudrabains / sidrabains / sudrabots / sidrabots / sudrabskanīgs / kristāldzidrs / kristālskaidrs / kristāltīrs, *īpaši skanīgs*, # Es klausos laktūgālas sudrabainajos triļļos. Istaba pielīst pianista roku radīto sidrabaino skaņu šaltīm. Viņas smieklīem sudrabota skaņa, tie skan kā liksms zvārgulītis. Nu sidrabotus zvanus dzirdu.. (E.Stērste). Sudrabskanīgie jūras ūdeņu guldzieni nav izvīlināmi pat no vissmalkākā instrumenta. Viņas balss ir kristāldzidrs sōprāns. Ar kristālskaidru dikciju Rasina daiļskanīgās vārsmas skandē it visi izrādes tēlotāji. Instrumenti ar kristāltīru skaņu vija krāšņas melōdijas varenā, saskanīgā simfōnijā.

sudrabskaņa / kristāldzidrums / kristālskaidrums, L., # Ūrķestrī izceļas flautas ar savu sudrabskaņu. Skan zvārgulīši kristāldzidrumā, kristālskaidrumā.

tālskanīgs, Kd., *tālu dzirdams*, # Cīruļa dziesma ir dzidra un tālskanīga kā vasaras rīti. Tālskanīga sirēna valdonīgi pieprasa atbrīvot ceļu.

tālskanība / tālskanīgums, L., # Tālskanība jeb tālskanīgums nozīmē tālu dzirdamību.

SMAKLA* / dusla* skaņa, *toņiem nabadzīga skaņa, pretstats skanīgai skaņai*.

AIZSMACIS / piesmacis, Kd. / V., # Oliņš dziedāja aizsmakušā (smaklā / duslā) dzērāja balsī. Ludis aizsmacis (smakli / dusli) iesēcās, ka viņam neviena vīlīte vairs neesot sausa. Gailis aizsmacis (smakli) brēca, viņam laiks vest savu saimi ganībās. Atskanēja aizsmacis (smakls) lōkōmōtīves svilpiens. Kapsētā aizsmacis (smakls) zvans izsita savu mōnōtōno takti. Priekšistabā smagi, aizsmacis (smakli / dusli) sāk sist sienas pulkstenis. Viņa aizsmakusī (smaklā) balss gandrīz līdzinājās riešanai. Viktōrijas balss kā vienmēr skan piesmakusi (smakli), drusku nespodri, it kā caur stiklu. Vecā Mare skaļi nogrudzināja piesmakušu (smaklu) smieklīņu. Tieši no turienes arī nāca piesmakušie (smaklie) ēlpa vilcieni. Riekstrozim patīk sēdēt augstas egles galotnē, no kuras tā piesmakušie (smaklie) brēcieni tālu dzirdami. Sienas pulkstenis piesmacis (smakli) nošķinda divpadsmit reizes.

aizsmakt / piesmakt, -smok, -smaka, M., *kļūt aizsmakušam (smaklam)*, # Kliezdienā ōratōra balss aizsmaka. Viņš jūta, ka balss viņam it kā piesmok.

būt aizsmakušam, R., # Bōsim balss ir pilnīgi aizsmakusi, pariet viņš nemaz vairs nevarēja. Dāvim kakls bija piesmacis, kaimiņus pārkliegt viņš vairs nespēja.

aizsmakums / piesmakums / smaklums*, L., # No ilgās runāšanas Gundegai bija pastiprinājies aizsmakums. Ieraudzījis saimnieku, vecais Belka līksmi kūla asti, gribēja sveikt ar priecīgu riešanu, bet aizsmakuma dēļ nekas liels neiznāca. Pianō vietās dziedātājam asi izjūtams piesmakums.

SKARBA skaņa, *samērā augsta, skaļa, dzirdei nepatīkama skaņa*.

skarbs / ass / griezīgs / metālīks, Kd., # Plānais peļķu lēdus zem kājām šņirkst – man šī skaņa liekas skarba un spalga. Domu pārtrauca skarbs, valdonīgs zvans. Māte, pavērusi durvis, pilnā un asā balsī man uzsauc, lai ceļos augšā. Edīte iesmējās griezīgiem, ļauniem smieklīem. Pie durvīm griezīgi noskan zvans. Noskan griezīgi asa balss, ko dzirdot uzreiz visi nervu mezgliņi sāk vibrēt. Kad Sarma sagrozās, saliekamajā gultā ikreiz kaut kas metāliski noklaukšķ. Es kaut ko nejauši pasperu, kas ripo prom ar metālisku šķindoņu. Kōmandieris cenšas piešķirt savai balsij stingru, metālisku skanējumu.

paskarbs / paa ss, samērā skarbs, ass, # Viņa ir valdonīga, arī balss viņai paasa, paskarba.
skarbums / asums / griezīgums, L., # Brāļa balss kļuvusi zemāka, ieguvusi jokainu skarbumu, tagad tā drusku atgādināja jauna gailēna dziedāšanu. Balss asums. Skaņas griezīgums.

LIEGA skaņa, dzirdei tīkama, klusināta, melōdiska skaņa.

liegs / maigs / viegls / klusināts / melōdisks, Kd., # Viņa runā liegā krūšu balsī. Kluss kā zaglis priedēm pārskrien rīta vējš, radīdams gaisā liegu čaboņu. Liegākā šūpuļa dziesma kā gaisma pār tālumiem staigā.. (S.Kaldupe). Tālajās kara dienās mākslinieces maigā, vijīgā balss aizskanēja pie karavīriem frōntē un ievainotajiem hōspitāļos. Skaņas ielidoja istabā klusinātas un vieglas. Viegli pakšķēdami pret laivas sāniem sitas sīki vilnīši. No ziedu pilnajām liepām atskan viegla bišu sanoņa. Par jūru aiz kāpām liecina viegla viļņu šalkoņa. Siltajās vasaras naktīs bieži vien var dzirdēt tikai Burtnieku ezeram raksturīgo melōdisko šalkoņu.

TEMBRĒTA skaņa, skaņa, kas no citas tāda paša augstuma skaņas atšķiras ar īpatnēju nokrāsu.

tembrēts / tembrāls, Kd., # Imanta balss ir vīrišķīga, patīkami tembrēta. Dobji pāri ūdens klajumam aizskanēja dažādi tembrētas kuģu balsis. A. Ludiņas kuplo, tembrāli bagāto mecó-sóprānu kōnservatōrijas gados ir skolojuši divi ievērojami pedagōgi.

tembrs, L., # Skaņas tembru cilvēks novērtē subjektīvi ar dzirdi. Viņš runāja, arvien spēcīgāk uzsvērdams vārdus, aizvien metāliskākā tembrā.

SAMTAINA skaņa, patīkami tembrēta skaņa.

samtains, Kd., # Viņam bija samtains baritōns. Jāņa Ivanōva 14. simfōnijas sākuma tēma atgādina Baha prelūdijas vai tā laika instrumentālos kōncertus ar klavesīna dzidri samtaino skanējumu. Ūdens samtaini šalca pāri akmeņiem. Viņa balss bija zema, bet negaidīti sievišķīga, pat samtaina.

samtainums / samtainība, L., # Dziedāja tenōrs, tik liegs un mīlīgs, ka es gandrīz ar savu ādu izjutu tā samtainumu / samtainību.

ŽĒLABAINA skaņa, stiepta, subjektīvi skumju noskaņu raisoša skaņa.

žēlabains, Kd., # Viņš izdvesa žēlabainu nopūtu. Šī žēlabainā melōdija vērtā manas skumjas vēl dziļākas. Viņa žēlabainā balsī stāstīja par savām likstām. Ķīvītes žēlabaini brēca pār sapostītiem ligzdošanas ciņiem. Kaut kur žēlabaini iegaudojās suns, un arī gov, likās, māva žēlabaini.

STIEPTA skaņa, ilgāku vai īsāku laiku nerimstoša vienmērīga skaņa.

stiepts / garš, Kd., stiepti /gari, V., # „Ingūū!” no mājas puses atskanēja stiepts sievietes sauciens. Vecene to sacīja tādā stieptā balsī. No krūmu puses nāca gari stiepts svilpiens. Pie durvīm zvanīja skaļi un gari. Viņas bēdīgajam stāstam sekoja gara nopūta. No brīnumiem visi reizē gari noelsās.

ĪSA / mōmentāna skaņa, ātri rimstoša skaņa, # Noskanēja īss, aprauts zvans. Zars pārlūza ar īsu krakšķi. Par īsu zilbi sauc zilbi, kuras centrā ir īss patskanis vai skanenis. Eksplozīvie slēdzeņi un afrikātas pieder pie mōmentānajām skaņām.

TRIEKLA* skaņa, ātri vai samērā ātri rimstoša skaņa, kas rodas no ķermeņu, šķidrumu vai gaisnes triecieniem vai tricinjuma.

SPRĒGNA*/ eksplozīva skaņa, triekla skaņa, kas rodas no gaisnes straujiem, sīkiem vai spēcīgiem, triecenviļņiem. # Pie troksneņiem pieder arī eksplozīvie slēdzeņi: nebalsīgie un balsīgie.

VIRKNA* skaņa, trieklu skaņu virkne, tām vairāk vai mazāk ritmiski mijoties ar pārtraukumiem.

1. 4. Vides skaņas. 1. 4. 1. Trieklas skaņas.

KLABĒT, 3. kōnj., R. n., būt mainīga skaļuma paasai trieklai skaņai, saduroties cietiem ķermeņiem, # Viņa zābaki uz grīdas klabēja kā zirga pakavi. Klab rakstāmšašinas un skaitāmie kauliņi. Meitenes drebinās no aukstuma, Anitai pat zobi klab.

noklabēt, pbg., # Noklab sētasmājas durvis. Uz ietvēm noklab tikai retu gājēju soļi.

paklabēt, klabēt neilgu laiku, # Aiz sienas šad un tad paklab rakstāmšašina.

aizklabēt, klabējumam attālināties, # Gar logu aizklabēja soļi.

ieklabēties, M., sākt klabēt, # No uztraukuma viņam ieklabējās zobi.

klabināt / klabināties, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt klabējumu*, # Vējš rausta slēgus un klabina krāsns aizšaujamo. Zirgi ar pakaviem klabina pa asfaltu. Sildot kājas, strēlnieki klabina papēžiem pa sacietējušo sniegu. Vējš klabinājās gar logiem. Garām lēni klabināja ormanis. Viņš apgriezās un ar savām vaļīgajām tupelēm klabināja atpakaļ uz istabu.

noklabināt / pieklabināt / saklabināt, pbg., # Kāds noklabina ārdurvis. Meitene pieklabināja ar pirkstu pie loga rūs. Vilks saklabina zobus.

paklabināt, *neilgi klabināt*, # Kāds pienāca pie durvīm un paklabināja rokturi. Vējš reizēm paklabina vaļīgi pievērtu logu.

izklabināties, *ilgāku laiku klabināt*, # Veltīgi izklabinājies pie durvīm, viņš devās prom.

aizklabināt, *klabinot doties promvirzienā*, # Pajūgs aizklabināja pa grambaino ceļu.

klabiens / klaboņa, L., # Pakavu klabiens ātri tuvojas. Cauri riteņu vienmuļajai klaboņai Elmārs drīz saklausīja jūras šalkoņu.

KLAUDZĒT, 3. kónj., R. n., *būt skaļai, pašai trieklai skaļai no (pie)sitieniem*, # Cita pēc citas nāca internāta meitenes, durvis kludzēja vienā kludzēšanā. Vienmuļīgi ritmā kludzēja vagona riteņi. Zem kājām kludz koka ietves. Lejā vēl kludzēja namdaru cirtieni pa skanošajiem baļķiem. Kludz vairāk nekā sešsimt steļļu un piepilda cehu ar pastāvīgu klaboņu. Ritmiski kludz kuģa mašīnas. Mārtiņš piekalnē ar cirvja pietu velēja stādaigu sētu tā, ka visa pasaule kludzēja.

nokludzēt, pbg., # Aizcirzdamās nokludz durvis. Nokludz soļi uz kāpnēm. Nokludz cirvja cirtiens. Uz palodzes novietotais pórtfelis nokludzēja pret grīdu.

pakludzēt, *kludzēt neilgu laiku*, # Kādu brīdi darbnīcā pakludz āmuri.

aizkludzēt, *kludzējumam attālināties*, # Soļi aizkludz pa kāpnēm uz leju. Rati aizkludz prom pa ielu.

iekludzēties, M., *sākt kludzēt*, # Saimniece iziet tik klusi, ka pat durvis neiekludzās. Aiz sienas dzird vieglus cirtienus iekludzamies – plēš skalus.

klaudzināt / klaudzināties, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt kludzējumu*, # Cenzdamies mazāk klaudzināt kājas, visi devās augšup. Tūkstošiem kāju kludzina jaunas stacijas kāpnēs. Viņš gāja, ar spieķi pa ietvi kludzina. Zirgs kludzina ar pakaviem pa tilta klāju. Brīdi vēlāk es jau kludzinu pie Juhanesa durvīm. Viņš nervozi ar pirkstu galiem kludzina pa rakstāmgalda stiklu. Būvlaukumā kludzina pāldzinis. Māte klusi kludzina pa virtuvi. Es kludzinos pie sētas vārtiņiem.

nokludzina, pbg., # Viņa aizgāja, sparīgi nokludzina kāpnēs kurpju papēžus.

pakludzina / piekludzina / uzkludzina, *mazliet, neilgi kludzina*, # Es klusām pakludzina pie loga. Noauj vīzes, pakludzini ar tām trejas reizes pie ceļmalas akmens, tad padoms atradīsies. Krogā džīgā vijole, kāds dzied līdzi, ar koka tupeli takti piekludzina. Vecais vīrs staigā ar spieķi, reizēm stiprāk uzkludzina ar to pa grīdu.

piekludzina / izkludzina / sakludzina / sakludzina, *kludzina noteiktā nolūkā*, # Pūsis skaļi piekludzina pie durvīm. Dzelzceļnieki pārbauda sliežu defektus, tās izkludzina. Dzenis kukaiņu un kāpuru medībās dienā izkludzina desmitiem koku. Pagāja laiciņš, kamēr sakludzina ciešā nakts miegā aizmigušo kaimiņu. Cietumnieki ar citu kameru iemītniekiem sazinājās sakludzina.

izkludzina, *ilgstoši kludzina*, # Izkludzina ilgi, bet iekšā netiku.

kludzins / kludzina, L., # Vagona riteņu vienmērīgie kludzieni viņu ieaijāja snaudā. Rīta klusumā tālu aizskan cirvja kludzieni. Darba dienas beigās darbgaldā kludzina un mótōru troksnis krasi pazemina centrālās nervu sistēmas uzbudināmību.

KLAUVĒT / klauvēties / bungot, 2. kónj., / **dauzīt / dauzīties**, 3. kónj., / **sist**, situ, situ, R. v., *sist ar nolūku radīt skanisku signālu; ar sitieniem izraisīt skanējumu*, # Naktī kāds ar cimdotu roku kautrīgi klauvēja pie rūs. Lietus vienmērīgi klauvē logā. Viņš, piegājis pie loga, sāka klauvēties. Es klusi piegrabinu pie loga, bet, kad neviens nerādās, bungoju stiprāk. Virsnieks ar pirkstu galiem sāka bungot pa galdā. Lietus lāses bungoja logā gausi un vienmuļi. Nācās pie durvīm dauzīt vairākkārt, līdz iekšā kāds sāka rosīties. Saimniece dauzīja lemesi, aicinot ganāmpulku mājās. Norībēja aplausi, arī Goba aizrautībā dauzīja savas sastrādātās dēlnas. Publika neganti trokšņo un dauza kājām. Izstīdējais jauneklis čīgāja vijoli, bet bungas dauzīja plikgalvis. Uz rīta pusi kāds dauzījās pie loga. Vējš kauc un dauzās ap mūsu veco būdu. Kāds sita pie loga – divi sitieni, pauze un tad atkal trīs sitieni. Viņš prot ne tikai ādas gērēt, bet arī bungas sist. Jauniešu órķestrī es situ šķīvjus. Viņš pirmais sāka sist plaukstas, un visa zāle aplaudēja līdzi. Saimnieces galā pulkstenis sit

septīto stundu. Tu tik stipri sitot staļļa durvis, ka cienīgā no tās rīboņas nemaz nevarot dabūt aizmigt.

pieklauvēt / piebungot / piedauzīt / piesist, pbg., # Arvīds pieklauvēja pie loga, pēc brīža piebungoja vēlreiz. Pie durvīm veltīgi izgrabinājies, viņš piedauzīja arī pie loga. Viņam piedauzot ar kāju pie grīdas, pele uz mirkli apklusā, bet tad ņēmās skribināties vēl skaļāk. Ilze nedroši pieklauvēja, bet, kad neviens nenāca, piesita vēlreiz. Kristīne piesit rūtij par zīmi, ka Litai jānāk iekšā. Negaidīti viesis piecēlās un, piesitis ar dakšiņu šķīvja malai, pieteicās runāt.

nobungot / nosist / uzdauzīt, pbg., # Pie loga rūts nobungo zīlīte. Baznīcas tornī pulkstenis nosita deviņus. Lejas dzīvoklī bija ieslēgta tik skaļa mūzika, ka viņš jau taisījās uzdauzīt pa grīdu, lai rimstas.

paklauvēt / paklauvēties / pabungot / padauzīt / padauzīties, *neilgu laiku, mazliet klauvēt*, # Viņa paklauvēja pie sienas – tā bija norunātā zīme, ka sācies televīzijas seriāls. Kāds paklauvējās pie durvīm. Jansons pabungoja ar pirkstiem pa galdu, kaut ko pārdomādams. Tikai tad, kad Pērkons ar pātagas kātu padauzīja pie rūts, kāds pienāca pie loga. Pastniece padauzījās pie vārtiem, jo niknā suņa dēļ sētā iet baidījās.

izklauvēties / izdauzīties, *ilgāku laiku, daudz klauvēt, dauzīt*, # Jaunais Pakalns velti izklauvējās pie Grašu klēts durvīm – Zane tās neatvēra. Vienu rītu man vairs never durvis – izdauzījos, bet viss veltīgi.

saklauvēt, *klauvēt, kamēr sadzird*, # Ar lielām pūlēm saklauvēju guļošo kaimiņu, līdz tas beidzot pamodās.

saklauvēties, *ar klauvējieniem sazināties*, # Cietumniekiem savā starpā sazināties aizliegts, bet viņi tik un tā slēpus saklauvējas no kameras uz kameru.

ieklauvēties, M., *sākt klauvēt*, # Pie durvīm kāds ieklauvējās.

uzbungot, *ar skaļāku skaņu pamodināt*, # Tāds ārsta liktenis, ka jāpalīdz jebkurā laikā – dažkārt pat naktīs tieku uzbungots no miega.

klauvējiens / sitiens, L., # Pie kabineta durvīm atskan kluss, bet noteikts klauvējiens. Pēc trešā klauvējiena beidzot dzirdami soļi. Viņš pieklauvēja trīs reizes pa divi sitieniem.

pieklauvējums / piesitiens, L., # Durvis tiek atvērtas pēc pirmā pieklauvējuma. Pie galda atskanēja pa skaļākam uzsaucienam un piesitienam pie glāzes.

KALT, kaļ, kala, R. v., *izraisīt skanējumu ar sitieniem (parasti attiecībā uz kalējiem un dzeņiem)*, # Pēc tam vienu dienu atnāca cits, svešs kalējs un sāka kalt pa smēdi, ka dimdēja vien. Dzeņi kaļ priedēs vienā kalšanā.. Netālu klauzina dzenis, kaļ rēti, negribīgi.. Kaut kur augstu dzenis kala tik stipri, ka dārdēja viss mežs.

ŽVADZĒT / žvakstēt, 3. kónj., R. n., *būt skarbai trieklai skaņai, kas rodas no metāla, arī stikla priekšmetu atsitienu*, # Saimniecei rokās žvadz lielais atslēgu saišķis. Mājās viss bija kā citām dienām – klauzēja durvis, žvadzēja spaiņi. Tajā dienā krievu tanki, kāpurķēdēm žvadzot, pārvēlās pāri mūsu robežai. Garām žvakstēdama, klabēdama drāzās vagonu virkne.

nožvadzēt / nožvakstēt, pbg., # Nožvadzēja ķēde, iešķindējās spainis. Nožvadzēja slēdzene, un atvērās durvis. Asi nožvakst āra durvju aizvāznis.

iežvadzēties, M., *sākt žvadzēt*, # Pa brīžam viņam kabatā iežvadzējās sīknauda. Iežvadzās celtņa ķēdes.

aizžvadzēt, *žvadzot doties promvirzienā*, # Kāpurķēdnieks aizžvadz uz otru lauka galu.

pažvadzēt, *žvadzēt īsu brīdi*, # Pa brīžam pie suņabūdas pažvadz ķēde.

žvadžināt / žvakstināt, 3. kónj., K., *izraisīt žvadzienu*, # Uzraugs gaiteni žvadžina atslēgas. Saujā viņš jau žvadžina sīknaudu. Kūtī, žvakstinot ķēdi, mīņājās govīs.

pažvadžināt / nožvadžināt, *īsu brīdi žvadžināt*, # Čapstiņš pažvadžināja sīknaudu. Tad šis poda lauskā sabēra stiklus, pažvadžināja tos, un bērni domāja, ka nauda skanot. Kūtī, pa reizei ķēdes nožvadžinādamas, grēmo govīs.

žvadziens / žvakstiens / žvaksts / žvadzoņa / žvakstoņa, L., # Tas bija pārdzīvojums, kad pirmo reiz klausījies paceļamā enkura ķēdes žvadzienu. Ar metālisku žvadzienu atveras ekskavatora žoklis. No akas puses atskan spaiņa žvakstienu. Štancējamā mašīna strādāja ritmiskiem žvakstiem. Suns ir nemierīgs, to liecina biežā ķēdes žvadzoņa pie būdas. Caur durvīm skan atslēgu un slēdžu žvakstoņa.

KLAKŠĶĒT / klakstēt / klaukšķēt / klikšķēt / klikstēt, 3. kónj., R. n., *būt vidēji augstai trieklai skaņai*, # Uz asfalta klakšķ zirgu pakavi. Kantorī klakšķēja skaitāmie kauliņi, klabēja

rakstammašīna. Klakšķ šauteņu aizslēgi. Airi sāka atkal plīkšķēt ūdenī, duļļi klakstēja tikko sadzirdami. Klaukšķ mazais skaitļotājs, uzgriezdam aizvien jaunus un jaunus ciparus. Kurpnieks dzen tapas, ka klaukšķ vien. Klikšķēja skaitāmie kauliņi, švīkstēja papīrs. Viņas zābaciņu papēži klikstēdami atsitas pret ietves asfaltu.

noklakšķēt / noklakstēt / noklaukšķēt / noklikšķēt / noklikstēt, pbg., # Aizveroties noklakšķēja mašīvais zelta pulksteņa vāks. Seržants sasit kopā zābaku papēžus, ka skaļi noklakšķ. Noklakšķēja mašīnas durvis, un sāka darboties starteris. Noklakstēja stēļu paminas. Iekšā noklakstēja bulta, durvis pavērās. Kafijas krūzīte skaļi noklakstēja pret galda virsmu. Noklaukšķēja pakavs pret akmeni. Aizveroties viegli noklikšķēja ārdurvis. Noklikšķ pórtfela slēdzis. Noklikstēja skapja atslēga.

ieklakšķēties / ieklakstēties, M., *sākt klakšķēt*, # Ieklakšķas pakavi, ieklikstas rati, un pajūgs dodas prom. Brīdi pa brīdim ieklakstas stēļu paminas.

paklakšķēt / paklikšķēt, *īsu brīdi klakšķēt*, # Laiku pa laikam paklakšķ skaitāmie kauliņi. Ēdam klusumā, tikai brīžiem paklikšķ šķīvjī, kad karote stiprāk piesitas.

klakšķināt / klakšķināties / klaukšķināt / klaukšķināties / klikšķināt / klikstināt, 3. kónj., R. v., arī K., *izraisīt klakšķejumu*, # Teódors sāk lēnām ēst, klakšķinot zobu prótēzi. Ar slaidu loku, pakaviem skaudri klakšķinādams, ormanis piebrauca pie viesnīcas durvīm. Delfīni izdod pāri par 100 dažādu skaņu, tie dīc un klakšķina, šņac un svelpj.. Kāpnēs klakšķinās amatnieks. Kantoristi klakšķinās ar kauliņiem. Šis tikai klaukšķina ar mēli un neko neatbild. Tēvs lielajā istabā klaukšķinās ar malku, tātd kur krāsni. Audējs sēdēja savās stellēs, klikšķinādams atspoli.

noklakšķināt / noklaukšķināt / noklikšķināt / noklikstināt / izklakšķināt, pbg., # Viņš tikai noklakšķināja ar mēli un nogrozīja galvu. Saimnieks noklakšķināja aizšaujamo bultu un parādījās durvīs. Pirms ienākšanas viņš ārpusē noklaukšķināja zābakus. Fótogrāfs pāris reizes noklikšķināja savu aparātu. Almiņa noklikšķināja kases aparātu, izsītot čeku. Viņš noklikstināja slēdzus un atvēra melno advókāta pórtfeli. Ar kastaņetēm dejotāja izklakšķina ritmu.

paklakšķināt / paklikšķināt, *neilgu laiku klakšķināt*, # Viņa draiski palūkojas un paklakšķina ar mēli. Večais vilks visu pievakari staigāja vilcenei līdzī, šad tad paklakšķinādams ilņpus pret jauno vilku. Mežsargs paklikšķina kauliņus un raksta skaitļus lielās lapās.

klakšķis / klaukšķis / klikšķis / klikstiens, L., # Ar skaļu klakšķi nolīcis klausuli, viņš palūkojās uz ienācēju. Apaļā lūka ar sausu klaukšķi aizcirtās. Ar maigu klikšķi atveras ledusskapja durvis. Papēžu klikstieni aizskan pa ietvi.

KLIDZINĀT / klibināt / klikstināt / klikšķināt, 3. kónj., R. v., arī K, *klidzinot, klikstinot pārvietoties*, # Vēl četrdesmitajos gados ielās klidzināja ormaņi. Viņa klidzina pa klonu ar koka klikatām. Tija jautri čaloja un bezrūpīgi klidzināja savus smailpapēdīšus. Klibinādams pakavus pret stacijas laukuma bruģi, tuvojās mazs, brūns zirdziņš. Savus papēžus pa zāles parketu klikstina dāmas. Zirdziņš lēni klikstināja tos astoņpadsmīt kilómetrus līdz mājām. Ormaņiem, kas klikšķina gar pašu ielas malu, garām aizšaujas limuzīni. Viņa gāja cēli, smailos papēdīšus klikšķinādama, gurnos līgani šūpodamās.

noklidzināt / paklidzināt, pbg., # Gar viesnīcu noklidzina ormanis. Dažs saimnieks ar zirdziņu noklidzināja vai visus piecdesmit kilómetrus. Garām paklidzināja pajūgs. Zirgs pa šo laiku ir paklidzinājis jau lielu gabalu tālāk.

aizklidzināt / aizklikstināt, *klidzinot doties promvirzienā*, # No sēru mājas zirgs aizklidzināja uz Priedienas kapiem. Ormaņu laikmets ir pagājis, atliek vien noskatīties, kā pēdējie mōhikāņi aizklikstina pa asfaltu.

atklidzināt, *klidzinot ierasties*, # Saimnieka nav, zirdziņš viens pats atklidzinājis mājās.

ieklidzināt / ieklikstināt, *klidzinot ievirzīties kur iekšā*, # Pajūgs ieklidzina šaurā šķērsielīnā. Zirgs lēnām ieklikstina pagalmā.

izklidzināt / izklikstināt, *klidzinot doties ārā no kurienes*, # No sānielas izklidzina pajūgs.

pieklidzināt, *klidzinot pietuvoties*, # Zirgs pieklidzina pie vārtiem.

pārklidzināt, *klidzinot pārvirzīties kam pāri*, # Pajūgs pārklidzina pāri laukumam

DIPĒT, 3. kónj., R. n., *būt padobjai trieklai skaņai no soļiem*, # Līkumā aiz ceļa gala dip pakavi. Kāpnēs dip pazīstami soļi. Brikšņos lūza zari, kaut kas smagi dipēja, un pēkšņi upes kraujā pāri krūmu smalcei parādījās varens dzīvnieks.

nodipēt, pbg., # Uz grīdas nodip basās kājas. Uz sadursmes vietu aizauļoja izlūki, ka pakavi vien nodipēja.

iedipēties, M., *sākt dipēt*, # Ārā iedipējās soļi.

aizdipēt, *dipējumam doties promvirzienā*, # Pa garo gaiteni aizdipēja soļi.

atdipēt, *dipējumam pienākt šurp*, # No dārza puses atdipēja sīki soliņi, un Elmāram blakus nostājās mazais brālītis.

pārdipēt, *dipējumam virzīties pāri kam*, # Meitenes kurpes pārdip pā koka tiltiņu.

dipiens / dipoņa, L., # Izdzirdusi manu soļu dipienus, viņa pasitās aiz ēkas stūra. Dzirdama skrejošu kāju dipoņa, strauja skrējēju ēlpa. Pakavu dipoņa atbalsojās meža līkumā aiz noras.

KLANDĒT, 3. kónj., R. n., *ritmiski klabēt (galvenokārt attiecas uz sliežu brauktniem kustībā)*, # Vagons klandot slīd man garām, kamēr apstājas. Atskanēja svilpe, un riteņi lēni sāka griezties un klandēt. Sāka klandēt sūkņi un sīkt slaucamās iekārtas.

klandoņa / klandi, L., # Uz pārmijām vilciena klandoņa pastiprinās. Kā ikviens vienmuļš troksnis – riteņu klandoņa, lietus lāšu bungošana – rosina domas. Riteņu klandi pamazām saplūda neskaidrā šalkoņā.

KNAKŠĶĒT / knakstēt / knaukšķēt / knaukstēt, 3. kónj., R. n., *būt vidēji augstai trieklai skaņai*, # Mani un Ritas tievie papēži knakšķ pret asfaltu viegli un bikli. Spožās šķēres friziera rokās knakšķ vienā knakšķēšanā. Sudmalu spārni griezās tik ātri, ka koka ass knakšķēja vien. Pie rūs kaļ zīlīte, ka knakst vien. Viņš spiež slotu pret bruģi tik stipri, ka sakaltušie zari knaukšķēdami lūst viens pēc otra. Visa kūts rukšķēja un kvieca, nagi knaukšķēja pret aizgaldu dēļiem. Viņš žņaudza savas rokas tā, ka pirksti locītavās knaukstēja.

noknakšķēt / noknakstēt / noknaukšķēt, pbg., # Viņš sagrāba Žaniņa roku tik spēcīgi, ka noknakšķēja kauli. Aizspiežot rokassomas slēdzi, tas sīki noknakšķ. Noknakstēja sauss zars zem sarga kājām. Noknakst slēdzis, un telpā iedegas gaisma. Kamene pariņķo pa verandu, tad noknaukšķ sānpuses rūs un atskan sīkšana.

ieknakšķēties / ieknakstēties / ieknaukšķēties / ieknaukstēties, M., *sākt knakšķēt*, # Uz krēsla apsēzoties, tas ieknakšķējās. Tai pašā brīdī tikko dzirdami ieknakstas un noliecas uz leju durvju rokturis. Lūstot ieknaukšķējās zars. Ieknaukstas locītavās pirksti.

paknakšķēt, *īsu brīdi knakšķēt*, # Klusi švīkst diegs, velkot to cauri audumam, parētam paknakšķ šķēres.

knakšķināt / knakšķināties / knaukšķināt / knaukšķināties, 3. kónj., R. v., arī K., *izraisīt knakšķējumu*, # Mednieki, kuri bieži knakšķina atsperes vai gaiļus, ievērojami saīsina savas bises kalpošanas laiku. Suns, zobus knakšķinot, lec uz priekšu. Māte pie pavarda knakšķinās ar žagariem. Viņš staigāja pa istabu šurpu turpu un knaukšķināja pirkstu kauliņus. Izbeidz knaukšķināties ar tiem saviem pirkstiem!

noknakšķināt / noknaukšķināt, pbg., # Es noknakšķināju slēdzi, bet gaisma neiedegās. Kóntrólieris noknakšķināja knaibles, izkniebjot biļetē caurumu. Suns nepaguva man ieķert rokā, tikai pavisam tuvu noknaukšķināja zobus.

knakšķis / knaukšķis / knakšķoņa, L., # Pie malkas šķūnīša dzirdami sausi cirtieņu knakšķi. Ar izteiksmīgu knakšķi viņš aizcērt ciet līko dārznieka nazi. Mótōrā noskanēja ass lūstoša tērauda knaukšķis. Sauso zaru knakšķoņa liecināja, ka pa brikšņiem kāds staigā.

KNIKŠĶĒT / knikstēt / kniukšķēt / kniukstēt, 3. kónj., R. n., sk. *knakšķēt*, # Lejā pie durvīm viens dēlis knikšķ, kad liek kāju virsū. Atkal knikšķēja fótōaparāti. Knikšķ slēdzis, un ventilācijas ietaises sāk pūst novietnē siltu gaisu. Man sācis knikstēt celis. Uz cietā ceļa nagiem knikstot, govju bars nesteidzīgi devās mājup. Kniukšķēdamas lūst riekstu čaumalas. Sausie zari lūstot kniukst.

noknikšķēt / noknikstēt, pbg., # Aizpīpējot noknikšķēja šķiltavas. Viņš sažņaudz dūres tā, ka noknikšķ pirkstu locītavas. Noknikst durvju rokturis.

ieknikšķēties / ieknikstēties, M., *sākt knikšķēt*, # Pa reizei ieknikšķas viens vai otrs logs. Sīki ieknikstas atslēga, piesizdamās pie uzgriežņa. Nākamajā dienā ieknikstējās arī pēdējā ola, un knābītis drīz pārlauza čaulu.

paknikšķēt, *īsu brīdi knikšķēt*, # Ik reizi paknikšķ grīdas dēlis, uz tā uzminot.

knikšķināt / knikšķināties, 3. kónj., R. v., arī K., *izraisīt knikšķējumu*, # Kāda enerģiska žurnāliste visu laiku knikšķināja fótōaparātu. Šķilas krāsni sprakstēja tik klusu, it kā tur knikšķinātu ķermis vecā mēbelē. Pie papīriem piekrauta galda sēž ražēna auguma meiča un vienmuļi knikšķinās ar skaitāmiem kauliņiem.

noknikšķināt, pbg., # Viņš pasniedzas un noknikšķina pārslēgu.

paknikšķināt, *brīžiem nedaudz knikšķināt*, # Viņš neapzināti virpina pirkstos pildspalvu un ik pa brīžam to paknikšķina.

knikšķis / knikstoņa, L., # Ar knikšķi pārlūza sauss zars. Knikšķis – un ieslēdzas vēl kāds aparāts. Papēžu knikstoņa šovakar atkal „mórzē” pilsētas ielās.

TIKŠĶĒT, 3. kónj., R. n., *būt vājai, vidēji augstai trieklai skaņai (galvenokārt attiecībā uz mehānisku pulksteņu darbību)*, # Tikšķ pulkst enis uz rokas, tikšķ pulkstenis pie gultas un arīdzan uz galda.

notikšķēt, pbg., # Gludeklis klusi notikšķ pret paliktņi.

ietikšķēties, M., *sākt tikšķēt*, # Pulksteni pakratot, tas tomēr ietikšķējās.

patikšķēt, *īsu brīdi, mazliet tikšķēt*, # Pulkstenis vēl brīdi patikšķ, tad apstājas.

tikšķināt, 3. kónj., R. n., arī K., *radīt tikšķējumu*, # Pulkstenis tikšķina desmito stundu. Sienas baļķos tikšķina ķirmji.

tikšķis / tikšķiens, L., # Mājas klusumā bija dzirdami pulksteņa tikšķi un mātes smagā elpa. Puiša apziņa šo faktu tikai vienkārši uztver, kā uztver pulksteņa tikšķienus, – bez tālākām izjūtām un secinājuma.

PAKŠĶĒT / paušķēt / pūšķēt, 3. kónj., R. n., *būt klusai, pazēmai trieklai skaņai*, # No airu galiem pakšķēdamas lēni pil ūdens lāses. Pirmās lietus lāses pakšķ pret zemi. Uz meļnās zemes pakšķēdami krīt kastaņi. Lodes sāka pakšķēt pavisam tuvu, vaigu apšļāca dubļi. No agra rīta līdz vēlam vakaram tenisa klubā paušķ bumbiņas. No kokiem pūšķēdami krīt zemē kastaņi.

nopakšķēt / nopaušķēt, pbg., # Čiekurs sausi nopakšķ uz skujām apbirušās zemes. Kāda vientuļa lode īdēdama pārskrēja pār galvām un nopakšķēja uzsalušajā zemē. Es nosviežu karoti, ka nopaušķ vien, un dodos laukā. Lode nopaušķot ieurbusies durvīs.

iepakšķēties, M., *sākt pakšķēt*, # Uz jumta iepakšķējās pirmās lietus lāses.

papakšķēt, *neilgi, mazliet pakšķēt*, # Lietus lāses kādu brīdi papakšķēja un pārstāja.

pakšķināt / paušķināt / paušķināties, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt pakšķējumu*, # Aiz loga ierasti pakšķina lietutiņš. Zirgi pakšķina kājām pa smilšaino ceļu. Tenisisti paušķina bumbiņu / paušķinās ar bumbiņu.

pakšķis / paušķis / paušķiens, L., # Zem kokiem dzirdami reti pakšķi – pil no zariem. Klusumu pārtrauc tikai no ābelēm krītošo ābolu dobjie pakšķi. Ar dobjū paušķi viņa uzmet uz galda klases žurnālu. Ar vieglu paušķi viņš aizcērt grāmatu. Spórta laukumā skan smiekli un bumbas paušķieni.

PLAKŠĶĒT / plakstēt / plaušķēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paaugstai trieklai skaņai*, # Plakšķ lietus lāses pret zemi un ūdeni peļķēs. Vēja raustīti, plakšķ izkārtie palagi. Basās kājas skanīgi plakšķēja uz spodri noberztās grīdas. Līdumā klauzēja cirvji, plakstēja kapļi pret saknēm. Lode nospindza gar pašu ausi un plakstēdama ieurbās šķūņa durvīs. Katiņai patika vērot, kā izžautā veļa plaušķot plandās vējā. Platās, mīkstās ūdensrožu lapas plaušķēja vien, kad viņi īrās cauri to klājienam.

noplakšķēt / noplaušķēt, pbg., # Pret loga rūtīm noplakšķēja lietus lāses. Basās kājas noplakšķ uz virtuves klona. Noplaušķēja kopā sasistās plaukstas.

plakšķināt / plakšķināties / plaušķināt / plaušķināties, 3. kónj., R. v., *radīt plakšķējumu*, # Stārķis stāv un plakšķina ar spārniem. Viņa gāja, vaļīgās tupeles pret kailajiem papēžiem plakšķinādama. Pret rūtīm un palodzi plakšķina lietus. Šņāko un plakšķina platās dzensiksna, ritēdamas ap spoži noberztajiem skrituļiem. Uz jumta vējā plakšķinās pusatratū papes skranda. Tumsā var tikai dzirdēt, ka kāds plaušķina airus pret ūdeni. Augšpēdus nokritušie vēži plaušķina ar astēm pret grīdu. Biedējot strazdus laukā no ķiršiem, mēs kliezdam un plaušķināties ar plaukstām.

noplakšķināt / noplaušķināt / saplaušķināt, pbg., # Viņš skaļi noplakšķināja ar plaukstu pa galdū. Gailis gari noplaušķināja spārnus un kliezda, rīkli netaupīdams. Gailis saplaušķināja spārnus un iedziedājās spalgā falsetā.

paplakšķināt / paplaušķināt, *īsu brīdi, mazliet plakšķināt*, # Vecais izņēma pīpi no mutes un paplakšķināja pie trepju malas. Kājām zemi paplakšķinādama, viņa smējās kā kutināta. Es apķēros zirgam ap kaklu, paplaušķināju spīdīgo spalvu. Zālē nodārdot aplausiem, arī viņš pieklājības pēc paplaušķina.

aplaudēt, 2. kónj., / **plaukšķināt**, *sitot plaukstas, paust atzinību, sajūsmu*, # Kad atskanēja aplausi, Aleksis aplaudēja līdzi. Sāp plaukstas aplaudējot, bet gribas vēl un vēlreiz dzirdēt dziesmas atkārtojumu.

plakšķis / plakšķiens / plaukšķis, L., # Ar skaļu plakšķi grāmata nokrita uz grīdas. Ar tikko dzirdamiem plakšķieniem burkā pilēja bērza sula. Slapjā lupata ar plaukšķi nokrita viņai pie kājām. Māla pods izslīdēja no rokām un ar dobjū plaukšķi pazuda āliņģa saltajā ūdenī.

aplausi, L., # Atskan šķidri pieklājības aplausi. Stadijā ilgi nerimst sajūsmināto skatītāju aplausi.

óvācijas, L., *ilgi, vētraini aplausi*, # Kad uz skatuves parādās Aspazija ar nupat iznākušo *Tālo noskaņu* izdevumu rokās un sāk deklamēt "Bij dziļa ziema...", zālē sacēlas tādas óvācijas, kādas dažs vakara dalībnieks otrreiz mūžā nepiedzīvo.

PLEKŠĶĒT / plekstēt / plēkšķēt / plēkstēt, 3. kónj., R. n., sk. *plakšķēt*, # Soļi plēkšķ pa mālaino ceļu. Četri zilpelēkie bez šautenēm un kaskām plēkstošiem gumijas zābakiem aizgāja garām. Viņa zveteja ar slapjo lupatu, ka plēkšķ vien. Viņa čību zoles plēkstēja pret klonu.

plēkšķināt, 3. kónj., R. v., sk. *plakšķināt*, # Sikspārnis pārlaidās pāri, ādainajiem spārnem plēkšķinādams.

PLĪKŠĶĒT / plikšķēt / plikstēt / pliušķēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paspalgai skaņai*, # Dubļi plikšķ zem kājām. Pār tumšo ostu šalca un plikšķēja ražens pērkona lietus, silts un biezs. Airi atkal sāka plikšķēt ūdenī. Basās kāju pēdas plikšķēja riebigā glumā lipekli. Kóridorā plikšķ pumpis. Apkārt atkal ierastā fabrikas dūkoņa ar plikstošām dzensiksnām. Groži Jura rokās tagad raustījās straujāk, pātaga cilājās un pliušķēja gaisā. Viņš sit ar jostas vidu, kas gan stipri pliušķ, tomēr jūtamas sāpes nenodara.

noplikšķēt / nopliušķēt, pbg., # Groži atkal noplikšķēja uz zirga muguras. Pētertāle atvēzējās, un uz meitas vaiga noplikšķēja pļauka. Noplikšķēja spārnī, un baltais balodis uzlaidās uz jumta. Nopliušķēja pātaga, zirgi sāka rikšot.

ieplikšķēties / iepliušķēties, M., *sākt plikšķēt*, # Vēja brāzmā ieplikšķējās buras. Ieritējās spara rats, iepliušķējās dzensiksna, un kuļmašīna sāka strādāt.

paplikšķēt / paplikšķēt, *īsu brīdi, mazliet plikšķēt*, # Kādu brīdi uz jumta paplikšķēja retas lietus lāses. Paplikšķēja mazās, basās kājeles, pārtekot pāri istabai.

plikšķināt / plikšķināties / plikšķināt / plikšķināties / pliušķināt / pliušķināties, 3. kónj., R. v. arī K., *radīt plikšķējumu*, # Pa jumtu plikšķina lietus. Ormaņi braukā šurpu turpu pa ielām, pātagas plikšķinādami. No krūma izskrēja divi putni un, spārnem plikšķinādami, aizlidoja uz augsto koku galotnēm. Novadītais lietus ūdens skaļi plikšķinās renstelēs. Katrs vēzis, iekritis maisā pie citiem, ilgi plikšķina asti. Katra māla pika tiek viļāta un spaidīta, plikšķināta un līdzināta. Līdz viduklim iekšā iebrioduši, bērneli ar rokelēm plikšķinās pa ūdeni. Te nu ceļš iet kalnā, un pasta pūsis pliušķina garo pātagu. Ganiņš stāv ganību malā un pliušķinās ar savu pātagu.

noplikšķināt / saplikšķināt / noplikšķināt / nopliušķināt, pbg., # Balodis noplikšķina spārnus. Gailis laktā saplikšķināja spārnus. Gatavo mīklu māte no jauna apkaisa ar miltiem un noplikšķina. Ormanis nopliušķināja pātagu.

paplikšķināt / uzplikšķināt / paplikšķināt / uzplikšķināt / uzpliušķināt, *mazliet plikšķināt*, # Stārķis paplikšķina spārnus. Ganupuika iemēģinot paplikšķina savu jauno pātagu. Dragūns ar nagaiku uzplikšķina sev pa zābakstulmu. Aizmeža kaimiņš vēlīgi paplikšķina pa mēlnās telītes kaklu. Siliņš uzplikšķināja ar plaukstu slapjajam ormaņa zirdziņam. Antons uzpliušķina ar pātagu.

plikšķis / plikšķis / pliušķis / plikšķiens / plikšķiens, L., # Šlakatas pašķīda uz visām pusēm, kad akmens ar plikšķi iekrita ūdenī. Es klausos ūdens guldzienu un plikšķos no krasta pacerēm. Tas mani sasparo tikpat kā zirgu pātagas pliušķis. Lodes ar asiem plikšķieniem atsitās aizmugures klintīs. Ar klusiem airu plikšķieniem laiva slīd uz priekšu.

BLŪKŠĶĒT, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, pazēmai trieklai skaņai*, # Zābaki blūkšķ, brienot pa staigājū.

noblūkšķēt, pbg., # Padobji noblūkšķ ūdens.

blūkšķināt / blūkšķināties, 3. kónj., R. v., *radīt blūkšķējumu*, # Pilsētas tvaikonītis blūkšķināja riteņiem pa Daugavu. Vārna, spārnus blūkšķinādama, pasitās gaisā. Netālu no krasta kāds blūkšķinās ar airiem.

noblūkšķināt, pbg., # Viņš uz lieveņa noblūkšķina savus sabristos zābakus.

blūkšķis, L., # Ar lielu blūkšķi suns iemetās dīķī.

PLUNKŠĶĒT, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, vidēji augstai trieklai skaņai no šķidruma kustībām*, # Airiem plunkšķot, nevarēja sadzirdēt, ko viņš runāja. Sāka plunkšķēt ūdens – puikas mazgāja kājas.

noplunkšķēt, pbg., # Dīķī noplunkšķ iemestais akmens. Ieraugu, ka lejā strauts nav aizsalis, bet nevaru apstāties, un abas slēpes noplunkšķ ūdenī.

ieplunkšķēties, M., *sākt plunkšķēt*, # Aiz durvīm ieplunkšķējās ūdens, tātad Ieva ir vannā.

paplunkšķēt, *īsu brīdi, mazliet plunkšķēt*, # Būšu izlasījis vai visu avīzi, kamēr vannā salaidīšu ūdeni – tas brīžiem paplunkšķ, tad atkal krāns tikai šņac un gārguļo.

plunkšķināt / plunkšķināties, 3. kónj., R. v., *radīt plunkšķējumu*, # Divas zaļas līdaciņas Pa upīti plunkšķināja (T. dz.). Dīķī plunkšķinās pīles.

noplunkšķināt, pbg., # Zivs spēcīgi noplunkšķina ar asti un noraujas no āķa.

paplunkšķināt, *īsu brīdi, mazliet plunkšķināt*, # Jurgis paplunkšķina burvju spieķi ūdenī, un kaija metas klāt.

plunkšķis / plunkšķiens, L., # Izbiedētā varde ar skaļu plunkšķi ielēca ūdenī. Makšķere jāiemet klusi, nekādu plīkšķu un plunkšķu. Upītē atskanēja skaļš plunkšķiens.

GULDZĒT, 3. kónj., / **gulgt**, guldz, guldza, / **gulgot**, 2. kónj., R. n., *būt paklusai mainīga augstuma skaņai, šķidrumam atsitoties pret šķērsli*, # Upe guldz un plīkšķinās krasta pacerēs. Piena kannās guldz rīta slaukums. Ūdens, dobji gulgdams, veidoja iedobtus atvarus. Gar kuģa sāniem klusi guldza ūdens. Alus no pudeles guldza glāzei pāri. Rīgas jūras līča ūdens gulgodams skalojās gar kuģa biežajām tērauda plāksnēm

noguldzēt / nogulgt / nogulgot, pbg., # Akas dziļumā tumši noguldzēja, un spainis lēnām kāpa uz augšu. Zem laipas, līdakai metoties, noguldzēja ūdens. Šķidrums klusi noguldza viņa rīklē. Nogulgodams glāzēs lija ērkšķogu vīns.

ieguldzēties / iegulgoties, M., *sākt guldzēt*, # Lejot krūzē, ieguldzas piens. Ceļas vējš, un palēnām ezerā iegulgojas vilnīši, skalojoties pret krastu.

paguldzēt, *īsu brīdi, mazliet guldzēt*, # Kannu sašūpojot, tajā paguldz šķidrums.

guldzināt, 3. kónj., R. v., *radīt guldzējumu*, # Strautos guldzina pavasara ūdeni. Kārlis dzēra ilgi, kā zirgs vēderā guldzinādams.

guldziens / guldzoņa, L., # Es klausos viņu guldzientos. Sarkanā augļu sula īsiem guldzieniem lija glāzēs. Viņš pielēja paprāvu slīpēta stikla glāzīti un vienā guldzienā izdzēra sausu. Zirgs dzēra lieliem guldzieniem. Tālu jūrā cauri viņu šlakstieniem un ūdens dobjjai guldzoņai atskanēja viegli sprakšķi.

KLUNKŠĶĒT / klunkstēt / klankšķēt / klankstēt, 3. kónj., R. n., *guldzēt, skalīnoties šķidrumam traukā vai citā tilpā*, # Katram gadījumam man arī šoreiz pōrtfelī priedīgi klunkšķēja balzama krūka. Tetrapakas dibenā vēl klunkšķēja maza drusciņa droši vien ieskābuša piena. Bernhards dzēra lieliem, klunkstošiem malkiem. Runkuļu zupa klankšķ vien pa vēderu. Pudēlē klankst dzeramais.

noklunkšķēt / noklunkstēt / noklankšķēt / noklankstēt, pbg., # Nošņirkstēja karafes stikla aizbāznis, noklunkšķēja ūdens glāzē. Jānis vienā vilcienā izdzēra pusglāzi piena, rīkles galā noklunkstēja vien. Sagāžot mucu, tajā noklankšķ / noklankst šķidrums.

ieklunkšķēties / ieklunkstēties, M., *sākt klunkšķēt*, # Zirgs piegāja pie spaiņa, ieklunkšķējās guldzieni, kas rimās, kad spainis bija izdzerts tukšs.

paklunkšķēt, *īsu brīdi, mazliet klunkšķēt*, # Pakratot šķietami tukšo alus pudeli, tajā vēl kaut kas dibenā paklunkšķēja gan.

klunkšķināt / klunkšķināties, 3. kónj., R. v., *radīt klunkšķējumu*, # Pieskrējis pie galda un lieliem malkiem klunkšķinādams kā zirgs, viņš padzērās alu no visas krūzes. Aina klunkšķinās pa virtuvi, mazgājot tukšās pudeles.

paklunkšķināt, *īsu brīdi, mazliet klunkšķināt*, # Viņš paklunkšķināja pie auss skārda lampiņu, pārbaudot, vai ir vēl iekšā eļļa.

izklunkšķināt / noklunkšķināt, *klunkšķinot izdzert*, # Tā bijām izslāpuši, ka nopirkām un vienā paņēmienā izklunkšķinājām minerālūdens lielo pudeli. Janka noklunkšķināja rīklē sīvo malku un palūkojās pēc uzkodas.

ieklunkšķināt, *klunkšķinot iedzert*, # Ieklunkšķinājām to mazo šņabīti.

klunkšķis / klunkstiens, L., # Fīlipsis izkampj vēl vienu klunkšķi tieši no pudeles kakla. Viņa piešāva krāsai pāris klunkšķus *pernicas*. Tarkšķ ložmetēji, ar riebiņiem klunkstieniem krīt mīnas.

ŽĻAKSTĒT / šļakstēt / šļaukstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, mainīga augstuma trieklai skaņai, galvenokārt attiecoties uz pabieza šķidruma kustībām*, # Alnis, dūņām žļakstot, izbrida no brikšņiem aizauguša purva. Man no pastalām ārā spiedās meļns, žļakstošs biezenis. Dubļi ceļa grambās žļakstēja ap riteņu rumbām. Zem kājām šļakst dubļi, jo pielijuši visi lauki. Puika lāčo ar pastalām, kas šļaukst no slapjuma.

nožļakstēt / nošļakstēt, pbg., # Zem nācēja kājām nožļakst krastmalas dubļi. Laiva sašūpojas, kaut kur nožļakst ūdens. Zem korpēm nošļakstēja ūdens, un skolotāja attapās peļķē. Sīmanis iesper izmirkušam kukurznim, ka nošļakst vien.

iežļakstēt / iešļakstēt, M., *sākt žļakstēt*, # Nogriežoties no grantētā ceļa, zem riteņiem iežļakstas dubļi. Iešļakstas ūdens, laivai atīroties no krasta.

pažļakstēt / pašļakstēt, *īsu brīdi, mazliet žļakstēt*, # Ejot pa salijušo ceļu, laiku pa laikam zem kājām pažļakst dubļi vai pašļakst ūdens.

žļakstināt / šļakstināt / šļakstināties, 3. kónj., R. v., *radīt žļakstējumu*, # Puika ar garu vicu žļakstina dubļus, pats arī nošķiedies. Cūka ņem atrasto kartupeli mutē un žļakstinādama gardi noēd. Pa Salacu, ūdeņus šļakstinādams, kāds brauc ar laivu. Slīkšņu šļakstinādams, tumšs stāvs nozuda aiz greizajām purva priedītēm. Zem piestātnes dēļiem skaļi šļakstinājās upes ūdeņi.

pašļakstināties, *mazliet šļakstināt*, # Nokusušie viļņi pusbalsī pašļakstinājās meldros, nolaižija krastmalas smiltis un apgura pavisam.

žļaksts / šļaksts / žļakstiens / šļakstiens / žļakstoņa / šļakstoņa / šļakoņa, L., # Grants čirkstoņu zem riteņiem nomaina dubļu žļaksti. Viļņi ar klusu šļakstu sašķīda pret betona blūķiem. Ar žļakstienu kāja iegrima mūklājā. Ar klusiem šļakstieniem airi šķēla ūdeni. Mitro zābaku žļakstoņa saplūda ar jūras vienmuļo šalkoņu. Aiz pudura skaidri saklausāma ūdens šļakstoņa. Es stāvu krastā un klausos ūdens šļakoņā.

ŠMAKSTĒT / šmaukstēt / šmūkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, mainīga augstuma trieklai skaņai*, # Strauji sūcot zīdalu, jēriem šmakst mutes. Šie bučojas, ka šmaukst vien. Cūkas ēda savu strēbalu, ka šmūkstēja vien.

nošmakstēt / nošmaukstēt / nošmūkstēt, pbg., # Uz mana vaiga nošmakst mīkstas, miklas lūpas. Nošmaukst pātaga, ķēvele novēdi ar asti un negribīgi sāk rikšot. Viņas lūpas nošmūkst gaisa skūpstā.

šmakstināt / šmakstināties / šmaukstināt / šmaukstināties / šmūkstīnāt, 3. kónj., R. v., *radīt šmakstējumu*, # Zirgs stiepa pretim silti dvašojošu purnu un šmakstināja apakšlūpu. Arī tad, kad spaiņi vai ķipīši bija jau tukši, teļi neatlaidās, bet, sparīgi sūcot un laizot, šmakstinājās pa traukiem. Skubinot zirgu, saimnieks sāka rausīt grožus un šmaukstināt / šmūkstīnāt ar lūpām. Viņš ķersta ar lūpām zaptūdenī peldošās veselās ogas un skaļi šmaukstinās.

nošmakstināt / nošmaukstināt / nošmūkstīnāt, pbg., # Viņš nošmakstināja ar lūpām un pārļaida tām ar plaukstu, it kā putas noslaucīdams. Braucējs nošmaukstināja gaisā pātagu. Šķūtnieks parausta grožus, nošmūkstina ar lūpām, bet zirģelis ij nepakustas.

pašmakstināt / pašmaukstināt / uzšmaukstināt, *īsu brīdi šmakstināt*, # Sarunbiedrs saudzīgi pieskārs glāzītei, pašmakstināja dzērienu un aplaizīja lūpas. Gusts, aicinot kucēnu sev klāt, pašmaukstināja ar lūpām. Indriķis uzšmaukstina ar pātagu, un straujais zirgs, nāsis izplētis, izsit ar pakaviem ātrus rikšus.

šmaksts / šmauksts, L., # Jau pa gabalu var dzirdēt cūku skaļos šmakstus, tukšojot siles. Izkāpuši no ratiem, Marija visupirms piesteidzas Mažai un nomutē to ar sulīgu šmaukstu.

ŠŅAKSTĒT / šņikstēt, 3. kónj., R. n., *būt paskaļai, mainīga augstuma trieklai skaņai, galvenokārt cērtot, smalcinot ko mīkstu*, # Aiz kārkliem vienmuļi šņakstēja pļāvēju izkaptis. Asā lāpsta šņakstot pāršķēla cūkpieneņu saknes. Ciemiņi sākumā kautrējās, taču, mājas mātes pamudināti, vēlāk ēda, ka šņakstēja vien. Viņa rokās šņikst dārza šķēres, līdzinot košumkrūmu galotnes.

nošņakstēt / nošņikstēt, pbg., # Sunim nošņakstēja zobi, saķerot gaisā pamesto maizes gabaliņu. Nošņikst šķēres, kad māte, pabeigusi šūt, nogriež diegu.

iešņakstēt / iešņikstēt, M., *sākt šņakstēt*, # Iešņakstējās izkaptis, un timotiņš sāka gulties vālā. Frizieres rokās iešņikstas šķēres.

šņakstināt / šņakstināties / šņikstināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt šņakstējumu*, # Ķēve nu nadzīgi šņakstināja Buča tēva auzas. Šķēres šņakstinās tukšgaitā. Sievas sēž uz blukīšiem pie izrauto runkuļu grēdas un šņikstinot griež nost lakstus.

nošņakstināt, pbg., # Džerim liekas, ka es uzglūnu viņa kauliem, viņš tos grauž ņurdēdams un reizēm nošņakstina pret mani zobus.

šņaksts / šņakstiens, L., # Viņš izdzirda mežā cīņas troksni – ņurdienus, kaucienus, sacirstu zobu šņakstus. Vienroces cirta savus šņakstienus, labības kūlīši vēlās gludi un taisniem resgaļiem.

ČABĒT / čakstēt, 3. kónj., R. n., *būt klusai, pašai trieklai skaņai*, # Nobirušās lapas čab zem kājām. Vienīgi ozolos vēl stāv brūnas, nokaltušas lapas un vējā čab. Arā čabēja viegli soļi. Cita citai vējā pieskardamās, čabēja dzeltenās rudzu vārpas. Čabēdamas bira sausās skujas. Lapas čakst zem kājām. Kūlus vezumā kraujot, graudi čakstēdami bira salmos.

nočabēt / nočakstēt, pbg., # Nočab soļi, un tumsā pie loga piestāj kāds cilvēka stāvs. Lietus ir pārstājis, tikai zem koka nočab pa lāsei, pilot no lapotnes. Nočakst niedres, kad laivas priekšgals atdurās pret tām. Atskanēja šāvieni, un lode nočakstēja priedes mizā viņam virs galvas.

iečabēties / iečakstēties, M., *sākt čabēt*, # Uzpūta neliela vēsmaņa, iečabējās sausā kūla. Viņa allaž satrūkās, kā tik krūmos kaut kas iečakstējās.

čabināt / čabināties / čakstināt / čakstināties, 3. kónj., R. v. un K., *radīt čabējumu*, # Arā aiz loga šalca koki un čabināja lietus. Vējš nebeidza čabināt rudenīgās lapas. Zirgs čabināja silē auzas. Tēvs kūtsaugšā ilgi čabinājās, šķirodams sienu un salmus. Vasaras silto gaisu atvēsināja spirts vējš, viegli čabinādamies liepu alejas kuplajā lapotnē. Dzīvzoga lapas vējā čabinājās tā, it kā pa tām lēkātu putneļu bars. Vējš čakstina lapas. Peles čakstina salmus. Peles čakstinās salmos.

pačabināt / pačabināties, *īsu brīdi, mazliet čabināt*, # Ielaidis rokas galda atvilktnē un pačabinājis papīrus, viņš izvelk glītu melnu kabatas pórtfeli. Dežurants paņēma naudas zīmi, paburzīja, pačabināja pirkstos un pacēla pret gaismu. Brīdi pačabinājies pažobelē pa sausajām lapām, viņš izcēla no turienes sainīti.

čaboņa, L., # Lietus čaboņa aiz loga pieņemšanas skaļumā.

ŠKINDĒT, 3. kónj., arī šķind, šķinda, R. n., *būt paskaļai, asai vai skanīgai trieklai skaņai no (pie)sitieniem pret metālu vai stiklu*, # Lāpstas šķind pret oļiem. Šķind karotes glāzēs. Nams šķiet ligojamies, šķindēdamas birst pēdējās atlikušās logu rūtis.

nošķindēt, pbg., # Pie durvīm nošķindēja spalgs zvans. Nošķindēja glāze, piesizdamās pie zeltera pudeles. Virtuvē klusināti nošķinda skārda trauks.

iešķindēties, M., *sākt šķindēt*, # Uz galda iešķindējās telefons. Virtuvē iešķindas trauki. Pa reizei iešķindējās lāpsta, atsitoties pret kādu akmeni.

piešķindēt, *šķindējumam izplatīties visā telpā*, # Darbnīca piešķind ar spalgiem, metāliskiem trokšņiem.

aizšķindēt, *šķindot attālināties*, # Ar kāju pasperts skārda gabals aizšķindēja prom kaktā.

atšķindēt, *šķindējumam tuvoties*, # Jau pa lielu gabalu atšķind šurp zvārguļu skaņas.

šķindināt / šķindināties, 3. kónj., K., *radīt šķindējumumu*, # Dzirdu kaimiņus jau rosāties pa virtuvi, šķindinām spaiņus un traukus. Ūsains virsnieks šķindina savu zobenu. Zvārguļus šķindinot, joņoja divzvirgu pajūgs. Māte virtuvē šķindinās ar traukiem. Vīramātes karotīte ilgi šķindinājās pa tējas glāzi.

nošķindināt / sašķindināt, pbg., # Skolas dežurants nošķindina zvanu. Jātnieku virsnieks sašķindināja piešus.

pašķindināt / piešķindināt, *īsu brīdi, mazliet šķindināt*, # Viņa roka pastiepās pēc zvaniņa un to pašķindināja. Važonis piešķindina zvaniņu. Ja tēvam bija kaut kas vajadzīgs, viņš mūs aicināja, piešķindinot tējkaroti pret glāzi.

šķindiens / šķinda / šķindoņa, L., # Nedzirdēja vairs ne plāvēju balsis, ne izkapšu šķindienus. Tramvaju zvanu šķinda un automašīnu taurēšana grieza nervus. Miranda atkal ir mīlīga, bez dzelžu šķindas balsī. Glāžu šķindoņa un sarunas kļuva skaļākas.

KLINKŠĶĒT / klinkstēt / žvinkstēt, 3. kónj., R. n., sk. *šķindēt*, # Klinkšķēdama saplīsa glāze. Klinkšķ sūkņi, gaisā jūtama sīka migliņa. Stīpu buntas vezumā kratīdamās klinkstēja un zvanīja nejauki. Klinkstēdamas alus pudeles sitās viena pret otru. Spainis žvinkstēdams aizripo. Izkaptīm žvinkstot, puīši gāž vālos lēkno zāli.

noklinkšķēt / noklinkstēt / nožvinkstēt, pbg., # Noklinkšķ glāze, maisot cukuru tējā. Tikliņš ar pudelēm noklinkstēja pret grīdu. Pie akas nožvinkstēja spainis.

ieklīnķķēties, M., *sākt klīnķķēt*, # Man aiz muguras ieklīnķķas divriteņa zvans.

klīnķķīnāt / klīnķķīnāt, 3. kónj., K., *radīt klīnķķējumu*, # Klīnķķīnot sakabes, ūķīrotavā lókómótīve stumda vagonus no vienām slīedēm uz citām.

noklīnķķīnāt / noklīnķķīnāt, pbg., # Nobirdīnot pēlnus, viņš noklīnķķīna iemuti pret pēlnutrauka malu.

TINKŠĶĒT / stīnķķēt / tankšķēt, 3. kónj., R. n., sk. *šķīndēt*, # Dejojāji tā drebīna grīdu, ka tīnķķ lustras piekariņi. Karotes tīnķķ pret burkas stīkla malu, un saturs tajā ātri plok. Izkāpts stīnķķēdama atsitās pret akmeni. Mēs jau slīdīnājāmiēs pa dīķi, kaut plānais lēdus zem mūsu kājām stīnķķēja vien. Tankšķ vesera sītīeni pa dzelzs ķīli.

notīnķķēt, pbg., # Pudeles kaklīņš jau kuro reizi notīnķķ pret glāzes malu. Bēris tā nokratīja galvu, ka loka riņķis notīnķķēja.

ietīnķķēties, M., *sākt tīnķķēt*, # Kad galda dzīesma nodzīedāta, atkal ietīnķķas glāzes.

tīnķķīnāt / tankšķīnāt, 3. kónj., K., *radīt tīnķķējumu*, # Balti izgērbtās knīpas ģība vai nost, kad viņš, piešīem tīnķķīnādams, pagāja garām. Kaimīņš pie sava ūķūnīša labo savu braucamo, tankšķīna kādus dzelzus.

tīnķķis / tankšķis, L., # Cauri gāitenīem atskanēja pret ūdens glāzi sīstas karotītes spalģais tīnķķis. Kluso stundu pārsķeļ ass tankšķis pa loga rūti.

BŪKŠĶĒT / bauķķēt / blākšķēt / blauķķēt / blakšķēt, 3. kónj., R. n., *būt dažāda stīpruma padobjai trieklai skaņai*, # Būķķēdami krīt zemē āboli. Zeme no lāpstām, bedrē krīt, būķķēja vien. Sākas atkusnis, un snīegs no koku zariem būķķēdams krīt zemē. Būķķ pirmās smīļu lāpsta, krīt uz zārka vāka. No jumta blākšķēdams nogāžas snīegs. Blauķķēdamas aizkrita durvis. Vīri rauj zolīti – kārtis sparīģi blauķķ uz galda. Blakšķ vien, kad staīgā ar lielājiem zābakiem pa grīdu.

nobūķķēt / nobauķķēt / noblākšķēt / noblauķķēt / noblakšķēt, pbg., # Noautais zābaks nobūķķ pret grīdu. Bumba netīka vārtos, bet nobūķķēja pret vārtu stabu. Ķīrbīs izslīdēja no rokām un sašķīzdams nobauķķēja uz klona. Aiz manis noblākšķ kameras durvis un noskrapst slēdzene. Noķīkst kūtsaugšas lūka atvērdamās, noblākšķ, cīet aizkřīzdama. Meitēns tīrina nost kurpītes – noklaudz uz grīdas vīena kurpīte, un drīz noblauķķ arī otra. Apakšā noblauķķēja durvis. Māla krūze noblakšķēja pret akmeni un sadrupa sīkos gabalīnos.

būķķīnāt / bauķķīnāt / bauķķīnāties / blākšķīnāt / blākšķīnāties / blauķķīnāt / blauķķīnāties / blakšķīnāt / blakšķīnāties, 3. kónj., R. v. un K., *radīt būķķējumu*, # Juris ar kailājiem papēžīem būķķīna pa mūrīti. Kad viņš sāķ žāgotīes, Zetiņa līdzjūtīģi būķķīna viņam ar dūrīti pa muguru. Puīka bauķķīna kastes vāku – paceļ un ļauj ar troksni atkřīst atpakaļ. Galdnīeku darbīcā kā jau darbīcā – sīt un kaļ, un bauķķīnās cauru dīenu. Caurvējš trepju tēlpā vīrina un blākšķīna durvis. Zēns, kraujot grēdā, blauķķīna malkas pagales. Staīgā tīķ ūšurp un turp un blākšķīnās ar durvīm. Vīri uz līevenā blauķķīnās ar kājām, daudzīdami no zābakiem snīegu. Augšējāis kaimīņš cauru vākaru blakšķīna savus smāģos zābakus pret grīdu. Tā viņš tur allaž blakšķīnās ar zābakiem pa īstābu man vīrs galvas.

nobūķķīnāt / nobauķķīnāt / noblākšķīnāt / noblauķķīnāt / noblakšķīnāt, pbg., # Pie plīts Anna noblakšķīna katla vāku. Viņš nevērīģi nobauķķīna ar krēslu pret grīdu. Ienākot kāds skaļi nobūķķīna durvis. Vīļķers saskaitīes ar plaukstu noblākšķīnāja pa savu kórektūru žūksni. Laīku pa laīkam vējš noblauķķīna pusvīrus atstātās durvis.

būķķīs / bauķķīs / blākšķīs / blauķķīs / blakšķīs, L., # Es ar doģbu būķķī novēlos zemē. Pacēlīs svaru bumbu, viņš ar būķķī nometa to zemē. Bauķķī nāk no pagalma – puīkas atkal spārda bumbu pret sētu. No slīezu puses nāk doģbi blākšķī – vīri krauj vāģonos baļķus. Atsperes rautās durvis ar blākšķī aizsītas cīet. Ar blauķķī uz grīdas nokřīt grāmata. Ola ar mīkstu blakšķī sašķīst pret grīdu

BLĪKŠĶĒT / bliukšķēt, 3. kónj., R. n., *būt pastīprai, paspalģai trieklai skaņai*, # Šķīvīs bliķķēdams nokřīt un saplīst. Bliukšķēdami krīt akmeni kravas kastē.

noblīķķēt / nobliukšķēt, pbg., # Pavārnīca noblīķķēja uz katla vāka. Durvis pēķ durvīm noblīķķ, dzīrdami steīdzīģi solī, uztrauktas valodas. Šķīvīs nobliukšķ pret plīti.

blīķķīnāt / bliķķīnāties / bliukšķīnāt / bliukšķīnāties, 3. kónj., R. v., *radīt bliķķējumu*, # Kaimīņīene pagalmā ar putēķļu klāpējāmo bliķķīna pa matrāci. Elmārs bliķķīnās uz jumta – klāj un naglo jaunos jumstīņus. Vējš bliukšķīna aizvīrtņus. Vējš bliukšķīnās logu slēģos. Galdnīeki bliukšķīnās pa darbīcu.

noblīkšķināt / nobliukšķināt, pbg., # Kāds noblīkšķina kājas priekšnamā un tad piekļauvē. Laiku pa laikam vējš nobliukšķina aizvirtņus.

blīkšķis / bliukšķis, L., # Kaut kas gāzās ar lielu blīkšķi. Durvis ar tādu pašu bliukšķi atkal aizkrita ciet.

DIMDĒT, 3. kónj., **dimt**, dim, dima, R. n., *būt stiprai, atbalsotai trieklai skaņai*, # Kalvē dimdēja lakta, šņāca ēze un šķīda zilgani baltas dzirksteles. No agra rīta līdz vēlam vakaram fabrikās dimd darba troksnis. Likās, ka laukā pa bruģi dimdēdami brauktu piekrauti rati. Baznīcās dimd zvani. Dziesmu svētku estrādē dimdēja deļotāju soļi. Zāle dimdēja aplausos. Netālu dim smagi soļi.

nodimdēt / nodimt, pbg., # Uz ielas nodimdēja zirgu pakavi. Pagalmā nodim smagi soļi. Gar logu nodimd tramvajs.

iedimdēties, M., *sākt dimdēt*, # Tilts iedimdas, uzbraucot uz tā vilcienam. Kalvē atkal rakstā iedimdējās lakta. Zālē iedimdas aplausi.

padimdēt, *neilgi dimdēt*, # Ārā šķitās padimdam soļi.

aizdimdēt / aizdimt, *dimdējumam attālināties*, # Kalpu sievas smagie soļi aizdimd gar logu uz akas pusi. Smaga vagonu rinda aizdimd uz sliežu atzaru. Vilciens aizdima pāri tiltam.

atdimdēt / atdimt, *dimdot atklūt šurp*, # Soļi gaitenī atdimd līdz mūsu durvīm, un seko klauvējiens. Soļi atdim šurp.

iedimdēt, *dimdot ievirzīties kur iekšā*, # Rati iedimd pagalmā.

pārdimdēt / pārdimt, *dimdot pārvirzīties kam pāri; dimdējumam apņemt visu telpu*, # Pār Lielupes tiltu ģsodams pārdimd vilciens un apstājas stacijā. Zāli pārdimd aplausi. Rati pārdim pāri bruģim. Zvanu skaņas pārdim visu pilsētiņu.

dimdināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt dimdējumu*, # Zālē grīdu dimdina deļotāju kājas. Kalējs ar veseri dimdina laktu.

nodimdināt, pbg., # Kad uz klauvējienu durvis never, viņš nodimdina pa tām ar dūri. Ōrķestris nodimdina maršu.

pedimdināt, *radīt dimdējumu plašākā apkārtnē*, # Zvana skaņas pedimdina visu pilsētu

izdimdināt / izdimdināties, *ilgāku laiku, daudz dimdināt*, # Deļotāji izdimdina deju zāles grīdu. Visu dienu izdimdinājies pa smēdi, kalējs nu posās mājup.

aizdimdināt, *dimdinot doties promvirzienā*, # Daži tanki aizdimdina uz Daugavas pusi.

atdimdināt, *dimdinot atklūt šurp*, # Jātņieks atdimdināja pilnos auļos.

iedimdināt, *dimdinot doties kur iekšā*, # Vilciens iedimdina tunelī.

pedimdināt, *dimdinot pietuvoties*, # Vilciens pedimdina pie stacijas un apstājas.

pārdimdināt, *dimdinot doties kam pāri*, # Vilciens pārdimdina pār tiltu.

nodimdināt, *dimdinot doties lejup*, # Kuilis nodimdināja lejup pa piekalni un pazuda skatam.

dimdiens / dimda / dima / dimdoņa, L., # Soļu dimdieni tuvojās. Vilciena dimdieni attālinājās. Bungu dimdieni likās pārāk skaļi. Sīmanis tik sparīgi aizcirta durvis, ka dimdienu dzirdēja pat lejā bufetes telpā. Šeit ir tīkama atspirdza tam, kas augu dienu bijis ielu dūkoņā un pilsētas dimdā. Soļu dimda pārtrauca klusumu. Mežā atskanēja smagu soļu dima – laikam alnis. Cehā nerimst spriega darba dima. No ceļa puses nāca zirga pakavu dimdoņa. Apkārtni pārskan zvanu dimdoņa.

DUNĒT, 3. kónj., R. n., *būt stiprai, doļjai trieklai skaņai*, # Pirmās smilšu sauļas dunēdamas nokrita uz šķirsta. Atraisot vezumus, smagi dunēdami, baļķi vēlās uz noras. Kad vilciens tuvojās, sliedes dun. Zeme dunēja zem strēlnieku smagajiem zābakiem. Vienmuļīgi dun mótors, un asi svilpo dzensiksna. Spēcīgi dunēja ērģeles.

nodunēt, pbg., # Uz kāpnēm nodun soļi. Nodunot plaisā lēdus. Garām nodun vilciens.

padunēt, *dunēt īsu brīdi*, # Vilcienam aizejot, sliedes vēl brīdi padun.

iedunēties, M., *sākt dunēt*, # Iedunas ērģeles. Kāpnēs iedunējās soļi. Uzsitot ar kāju uz zemes, tā doļji iedunējās, it kā apakšā būtu tukšums.

aizdunēt, *dunējumam attālināties*, # Atbalss tālu aizdunēja laukos un mežā. Cits pēc cita aizdun vilcieni. Aizdun soļi un apklust.

atdunēt, *dunot atklūt šurp*, # No pagalma atdun soļu troksnis. Pie stacijas atdun vilciens.

iedunēt, *dunot ievirzīties kur iekšā*, # Viņš izdzirda, kā pagalmā iedun rati.

pārdunēt, *dunot virzīties kam pāri*, # Vilciens pārdun pār tiltu.

duniens / duna / dunona, L., Zvana pirmais duniens Augustam izsauca sāpīgu smeldzi. Atskan sliežu duna, un tālumā parādās arī pats vilciens. Tas ir sirmāis Doms ar savu velvju skanīgumu un milzu ērģeļu dunu. Nu jau sāku pierast pie lielpilsētas mūžīgās dunas. Trīs dienas un naktis sliežu ritmiskā dunona zem vagona riteņiem mēro laiku un attālumu. Pavasaris pie Daugavas atnāk ar ledu dunonu. Kopā ar mótōru dunonu vējš nes no turienes zivju smakas piesātinātu gaisu.

ZVANĪT, 3. kónj., R. n., *būt skaļai, skanīgai, ritmiskai trieklai skaņai*, # Kapsētas zvans zvanīja vienā zvanīšanā. Baznīcas tornī sāk zvanīt. Līna zvanīja, sizdama pa sētsvidū pakārtu vecu lemesi, saukdama vīrus brokastīs.

iezvanīt, R. v., *zvanot paziņot par pasākuma sākumu*, # Baznīcā iezvanīja dievkalpojumu. Nesen svētrītu iezvanīdams, ar trieku esot nokritis vecais zvanīķis. Tepat ceļmalas kapsētā tikko iezvanīts kāds bagātnieks.

izzvanīt, R. v., *zvanot paziņot par pasākuma beigām*, # Baznīca te tālu, nedzird ne iezvanām dievkalpojumu, ne izzvanām.

apzvanīt, R. v., *ar zvanu skaņām pavēstīt, ka kāds tiek apglabāts*, # Kapličas zvans apzvanīja kādu mirušo.

zvans / zvaņa, L., # Vīri un sievas jau stāvēja pagalmā, kad atskanēja dievnama aicinošais zvans. Kapsētas zvans bija ieplaisājis, tāpēc tā zvaņa vairs nebija skanīga, bet tāda kā aizsmakusi.

1. 4. 2. Virkņas skaņas.

GRABĒT, 3. kónj., R. n., *būt dažāda skaļuma paskarbai virkņai skaņai*, # Mantu vezums, meža ceļā lielākām koku saknēm pāri braucot, ligojās un grabēja. Klusēdami abi savāca salā grabošo venteri. Akmentiņi grabēdami atsitās apšuvuma dēļos. Lietus grab uz telts jumta.

nograbēt, pbg., # Nočīkstēja akas vinda, nograbēja spainis, pret grodiem atsitoties.

iegrabēt, M., *sākt grabēt*, # No krusas iegrabējās logu slēgi. Viņš ielika mutē cigareti un piedauzīja pie vējjakas kabatām, līdz vienā iegrabējās sērkociņi. Sētsvidū iegrabējās rati.

pagrabēt, *īsu brīdi, mazliet grabēt*, # Pa brīžam kustoties kabatā pagrab sērkociņu kārbīņa. Rūķīši nāk tik klusi, ka ne grīdiņa nepagrab.

izgrabēt, *grabot izvirzīties no kurienes, caur kurieni*, # Rati izgrabēja no pagalma, tad cauri vārtīmei un uz ielas.

aizgrabēt, *grabot attālināties, grabot nokļūt līdz kurienei*, # Pakalnē aizgrabēja rati, riteņiem kladzot pa ceļmu saknēm.

grabināt / grabināties, 3. kónj., R. v., *radīt grabējumu*, # Lietus cauru nakti grabināja rūtīs. Spaiņus grabinādama, Liena aiztipināja uz kūti. Vējā šūpodamies, gar loga rūti grabinās ābeles zari.

nograbināt / nograbināties, pbg., # Kāds nograbināja āra durvis. Suns saausījās – aiz durvīm kāds nograbinājās.

iegrabināties, M., *sākt grabināt*, # Istabas kaktā iegrabinājās pele.

izgrabināties, *ilgāku laiku, daudz grabināt*, # Pie durvīm veltīgi izgrabinājies, viņš piedauzīja arī pie loga.

pagrabināt / pagrabināties, *īsu brīdi, mazliet grabināt*, # Mazulis pa brīžam pagrabina savu grabulīti. Uz jumta brīžiem pagrabina lietus. Pie durvīm kāds bikli pagrabinājās. Brīdi virtuvē pagrabinājies gar traukiem, viņš ienāca atpakaļ istabā.

piegrabināt / piegrabināties, *klusī pieklauvēt*, # Viņš viegli piegrabināja pie rūs un pats ierāvās ēnā. Piegrabinājies pie verandas durvīm, lēnām vēru tās vaļā.

graboņa, L., # Izdzirdu aiz muguras savādu graboņu.

RĪBĒT, 3. kónj., R. n., *būt stiprai, padobjai virkņai skaņai*, # Ūdenskrāna strūkla rībēdama triecās pret vanniņas dibenu. Skārda jumts stiprajā lietū rībēja un grabēja kā vareņas bungas. No Mónmartras puses rībēja rati. Vecais Ģildes nams dejas ritmā rībēja un dārdēja. Rīta stundās rībēja rija – tur kūla labību.

norībēt, pbg., # Aizcirta durvis, ka norībēja vien. Ore norībēja pāri Dīvajās tiltam. Gaitenī norīb solī. Viņš tik spēcīgi pagrūda krēsli, ka norībēja viss dzīvoklis.

ierībēt, M., *sākt rībēt*, # Kāpnēs ierībējās solī. No šāviena ierībējās logu stikli. Zirgs satrūcies uzņēma strauju riksi, rati ierībējās. Ieskanas taures, ierības bungas, spērtā zāli piepilda skolēni.

aizrībēt, *rībot attālināties*, # Pa sliedēm aizrīb preču vilciens. Pa lielceļu aizdun zirga pakavi, aizrīb rati.

atrībēt, *rībot nokļūt šurp*, # Troksnis atrībēja līdz pat šejieni.

ierībēt, *rībot doties kur iekšā*, # Sētā ierībēja brašs divjūgs.

izrībēt, *rībot doties laukā no kurienes*, # Rati izrībēja cauri sētsvidum un ārā pa vārtiem.

norībēt, *rībot doties lejup, garām u. tml.*, # Ore norībēja pa Rijnieku kalniņu lejā. Rati norībēja gar dārza stūri.

pārrībēt, *rībot doties pāri kam*, # Tramvajs pārrīb pāri Gaisa tiltam.

rībināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt rībējumu*, # Vējš no jūras cērtas logos, rībina visā spēkā. Pa skārda jumtu rībināja rudens lietus. Zem autobusa, sizdamies pret rāmi, kā krusa bungoja un rībināja ceļa oļi. Vilciens rībina pāri tiltam. Bundzinieks sāka rībināt bungas.

norībināt, pbg., # Irbis izvalbīja acis un norībināja ar dūri pa galdu. Stiprs klauvējiens norībina āra durvis. Spriganā sieviete kā dejā norībina ar asajiem papēžiem pa virtuves grīdu. Audzēknes norībina strauju ritmu uz bundziņām.

parībināt, *īsu brīdi, mazliet rībināt*, # Vecmāmuļa parībināja durvis ar nūjiņu, bet neviens neatsaucās.

izrībināties, *ilgāku laiku, daudz rībināt*, # Viņš izrībinājās gan pie durvīm, gan pie loga, bet veltīgi. Ticis pie bungām, viņš izrībinājās ar tām uz nebēdu.

pierībināt, *pieskandināt ar rīboņu*, # Šaurās, akmeņiem bruģētās Jelgavas ieliņas tirgus dienās pierībina simtiem ratu. Pa šoseju brauca tanki, pierībinādami visu apkārtni.

aizrībināt, sk. *aizrībēt*, # Pa ielas bruģi aizrībināja kādi rati. Tukšajām kannām grabot, piena vedējs aizrībināja projām.

atrībināt, sk. *atrībēt*, # Atskrien viens, atrībina Ar to dzelžu kumeliņu (T. dz.).

ierībināt, sk. *ierībēt*; arī *rībinot ievirzīt ko kur iekšā*, # Beidzot arī pēdējais zirgelis ierībina pagalmā. Pa dēļu reni, izberot maisu pēc maisa, viņš ierībina pagrabā visu kartupeļu vežumu.

izrībināt, sk. *izrībēt*; arī *rībinot izvirzīt ko no kurienes laukā*, # Vilciens izrībina no pilsētas un drīz pēc tam arī cauri tunelim. Krāvēji izrībina mucu no noliktavas.

pārrībināt, sk. *pārrībēt*, # Pārrībinām pāri tiltam un nogriežamies pa meža ceļu.

pierībināt, *rībinot doties kam klāt*, # Rati pierībina pie veikala.

norībināt, *rībinot doties, arī virzīt lejup, garām u. tml.*, # Viņš norībināja mucu lejā pa trepēm. Pa ielu garām norībināja tramvajs.

rībiens / rīboņa / rība, L., # Nodunēja it kā bungu rībieni. Mūzika jaucas ar kāju rīboņu, kliezdzieniem un smiekliem. Ratu rīboņa pamazām noklusa. Netālu atskan tamtamu rība.

DĀRDĒT, 3. kónj., R. n., *būt stiprai un dobjai virknai skaņai*, # No kanónādes mājas sienas rībēja un dārdēja. Cehos dārd un trokšņo dažādas mašīnas un mehānismi. Dzelžaini žvadzēdams un dārdēdams, piebrauca tramvajs. Baznīcā dārd ērģeles. Zāle dārd aplausos. Aiz palmu liedaga dārd ōkeāns.

nodārdēt, pbg., # Zālē nodārd aplausi. Gar logu atkal nodārd tramvajs.

iedārdēties, M., *sākt dārdēt*, # Viens pēc otra iedārdējās lidmašīnu mótōri. Iedārdējās mūzika visā skaļumā.

padārdēt, *neilgi, mazliet dārdēt*, # Smēdē kādu brīdi padārdēja, bet drīz aplkusa.

aizdārdēt, *dārdot attālināties*, # Nakts ir tumša un klusa, kaut kur tālu aizdārd vilciens.

atdārdēt, *dārdot atklūt šurp*, # No lauka atdārd traktōrs un apstājas pie novietnes.

iedārdēt, *dārdot doties kur iekšā*, # Rati iedārdēja pagalmā.

izdārdēt, *dārdot izvirzīties laukā, cauri u. tml.*, # Vilciens izdārdēja cauri tunelim.

pārdārdēt, *dārdot doties pāri kam*, # Ore ar mucām pārdārd pāri ielai un iebrauc pa vārtiem brūzī. Vilciens pārdārdēja pāri Lielupes tiltam.

dārdināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt dārdējumu*, # Pa ceļu dārdina tanku kólonna. Stiprais vējš mežonīgi dārdināja jumta skārdu. Būvlaukumu līdzinot, dārdina buldōzers. Zvejas kuģu mótōru pukšķi nepārtraukti dārdināja selgu.

nodārdināt, pbg., # Augsstāvā kāds nodārdina ar dūri pa galdu. Bungu sitējs nodārdina pa bungām un piesaka dāmu deju. Ūrķestris nodārdina maršu. Tanks nodārdina gar ierakumu.

padārdināt, *neilgi, mazliet dārdināt*, # Kalējs taktī padārdināja āmuru uz laktas.

aizdārdināt, sk. *aizdārdēt*, # Važonis parauj grožus, un rati aizdārdina tālāk.

atdārdināt, sk. *atdārdēt*, # Uz depō atdārdina kārtējais tramvajs.

iedārdināt, sk. *iedārdēt*, # Tanki iedārdināja mežā.

izdārdināt, sk. *izdārdēt*, # No depō izdārdina tramvajs.

pārdārdināt, sk. *pārdārdēt*, # Vilciens pārdārdina pār tiltu.

dārdi / dārdoņa / dārdiens, L., # Bija dzirdami tikai jūras vienmērīgie dārdi. Stiprajā salā ar pērkonam līdzīgu dārdu plaisāja leđus. Augu dienu logu rūtis un namu fasādes drebināja tramvaju dārdi. Bangu dārdi dōminēja pār visiem pārējiem trokšņiem. Jau labu gabalu no jūras dzirdama bangu dārdoņa. Ar vareņu dārdoņu griežas velmēšanas iekārtas veltņi. Priekšnamā nogranda tādi dārdieni, ka likās durvis gāžam laukā.

GRANDĒT / grandīt, 3. kōnj., arī grand, granda, R. n., sk. *dārdēt*, # Vai tā tur vētra grand? Pavisam tuvu grand jūra. Pa ceļu grandot garām brauca tanki. Zālē grandēja óvācijās / zālē grandēja óvācijās. Tas ir vijoles pičikatō un efekta šķīvju grandošanas šķindas savienojums.

nograndēt / nograndīt, pbg., # Atkal nogranda maršs.

grandiens / grandoņa / grandī, L., # Kapteinis aizmīga un vairs nedzirdēja ne vētras aurus, ne viļņu grandienus, nedz juta kuģa neprātīgos lēcienus. Cehā valda skaļa mehānismu grandoņa. Dobji kā pērķona grandī no velvju augstumiem skanēja ērģeles.

BRAKŠĶĒT / brakstēt / brikšķēt, 3. kōnj., R. n., *būtasai virknai skaņai*, # Vētrā viss mežs brakšķēja – koki locījās, lūza vai izgāzās ar saknēm. Leđus gabali brakšķēdami sadūrās cits ar citu. Zem viņa smaguma brakstēja krēsls. Šķūņa jumtā auro vējš, brikšķ sijas. Sudmalu dambis sācis brikšķēt un brakšķēt.

nobrakšķēt / nobrakstēt / nobrikšķēt, pbg., # Gāzdamies skaļi nobrakšķ koks. Zem kājām nobrakšķ sauss zars. Dīvāna atsperes sausi nobrakšķēja. Durvis no trieciena nobrakstēja, tomēr nepadevās. Ansis saspieda Ójāru tik cieši, ka tam kauli nobrikšķēja.

iebrakšķēties / iebrikšķēties, M., *sākt brakšķēt*, # Abas govīs lika ragus kopā tā, ka tie iebrakšķējās. Priede iebrakšķas un, gaisu šķeldama, gāžas. Grīda zem viņa smaguma iebrikšķas. Gabaliņu paejot, leđus zem kājām iebrikšķējās, it kā brīdinot, ka lūzīs.

pabrakšķēt / pabrikšķēt, *īsu brīdi, mazliet brakšķēt*, # Priede pabrakšķ ik reizi, kad vējš to stiprāk pašūpo. Pa laikam pabrikšķ zari zem kājām.

brakšķināt / brakšķināties / brikšķināt / brikšķināties, 3. kōnj., R. v., arī K., *radīt brakšķējumu*, # Gulētājs nemierīgi grozās un brakšķina gultu. Puikas brakšķinās pa krūmiem, meklējot ugunskuram malku. Zarus zem kājām brikšķinādami, netālu staigā divi sēnotāji ar palieliem groziem. Kas gan tur varētu pa biezokni brikšķināties?

nobrakšķināt / nobrikšķināt, pbg., # Viņš apsēžoties nobrakšķina krēslu. Mans augšējais kaimiņš, staigājot pa savu istabu, pa laikam nobrikšķina griestus.

pabrakšķināt / pabrikšķināt, *īsu brīdi, mazliet brakšķināt*, # Kā vien viņa pagrozās, tā pabrakšķina ļodzīgo krēslu. Tēvs pabrikšķina pie krāsns, laužot pušu skalus.

brakšķis / brikšķis / brakšķoņa / brikšķoņa, L., # Kādā līkumā mašīna, atskanot brakšķim, nosvērās uz sāniem. Eju bezbēdīgi pa jauno leđu un, tikai atskanot brikšķim zem kājām, satrūkstos un apstājos. Pēc brakšķoņas dziļāk biežņā spriežu, ka tur staigā kāds lielāks zvērs. Ar pamatīgu brikšķoņu nolūst večajam bērzam galotne.

BRĪKŠĶĒT / brākšķēt, 3. kōnj., R. n., *būt skaļai, asai virknai skaņai*, # Brīkšķēdama lūza sija, un iebruka griesti. Ķēve satrakojās un drāzās ābeldārzā, brākšķot izjuka sēta.

nobrikšķēt / nobrākšķēt, pbg., # Krēsls nobrikšķot salūza, un Jānis nogāzās augšpēdus uz grīdas. Jēkabam ceļoties, gulta nobrākšķēja atkal.

iebrīkšķēties, M., *sākt brīkšķēt*, # Leđus man zem kājām iebrīkšķējās.

brīkšķis / brīkšķoņa / brākšķis / brākšķoņa, L., # Osiene ienesa klēpi malkas un ar lielu brīkšķi nometa pie plīts. Katreiz, kad kuģis sadūrās ar kādu leđus gabalu, bija tāds brīkšķis, kā sabrūkot mūra sienai. Soļu brīkšķoņai drīz pievienojās dobja nurdēšana – izcirtumā iznāca liels lācis. Ar brākšķi iegāzās degošās mājas griesti. Biezā sērsnas kārta ar brākšķoņu lūza zem aļņa kājām.

KRAKŠĶĒT / krakstēt / skrakšķēt / skrakstēt, 3. kōnj., R. n., *būtasai virknai skaņai*, # Vecās koka kāpnes griezīgi krakšķēja zem kājām. Koki stiprajā vējā locījās čīkstēdami un krakstēdami. Sienās un jumtā laiku pa laikam sazin kas skrakšķēja, šķita, ka pa māju kāds staigātu. Viņa tā lauzīja rokas, ka locītavās skrakstēja kauliņi.

nokrakšķēt / nokrakstēt, pbg., # Kaut kur nokrakšķēja sauss zars. Krēsls zem viņa svāra skaļi nokrakstēja. Uzmaniģi izstiepu kreiso kāju tā, ka potītē nokrakstēja kauliņi.

iekrakšķēties / iekrakstēties, M., *sākt krakšķēt*, # Brīžam jumta spāres vēja brāzmās šaubīgi iekrakšķējās. Zem kājām iekrakstas lēdus.

krakšķināt / krakstināt / skrakšķināt / skrakstināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt krakšķējumu*, # Skaļi krakšķinot, strādnieki jauca nost vecejai gulbūvei balķi pēc balķa. Skaļi krakstinādams gultu, viņš nolikās gulēt. Grīdu skrakšķinot, māte staigā pa virtuvi. Kazlēns ar saviem cietajiem nagiem jocīgi skrakstināja grīdu.

nokrakšķināt / nokrakstināt, pbg., # Viņš apsēdās, nokrakšķinādams veča dīvāna atsperes.

(s)krakšķis / (s)kraksts / (s)krakšķiens / (s)krakstiens / (s)krakšķoņa / (s)krakstoņa, L., # Nokļūstot krācēs, cauri plostam iziet sausi krakšķi. Ar spalgu krakstu atsprāgst durvis. Ar skrakšķi pārlūst nūja. Ar sausu krakšķienu aizlūst cirvja kāts. Aļņa skrējienu pavada zaru krakšķoņa. Ar paskaļu skrakstoņu abi suņi nu ņemas ap saimnieces pabērtajiem kauliem.

KRAUKŠĶĒT / kraukstēt / skraukšķēt / skraukstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, asai virknai skaņai*, # Peļķes jau klāj lēdus kārtiņa, kas kraukšķot salūst zem riepām. Garoza viņa zobos patīkami kraukšķ. Zem kājām kraukst saules saēsts, gaudains sniegs. Zem kājām skraukšķ plāna sērsnas garoza. Ceptie kartupeļi ir ļoti garšīgi, zobos skraukst to brūnā miziņa.

nokraukšķēt / nokraukstēt / noskraukšķēt, pbg., # Viņš pārkoda riekstu, ka nokraukšķēja vien. Zem kājām nokraukst oļi. Garoza noskraukšķ zobos.

iekraukšķēties / iekraukstēties, M., *sākt kraukšķēt*, # Visu zobos iekraukšķējās cepumi.

pakraukšķēt, *īsu brīdi, mazliet kraukšķēt*, # Te viena, te otra zobos pakraukšķ piparkūkas.

kraukšķināt / kraukstināt / skraukšķināt / skraukstināt, 3. kónj., R. v., *radīt kraukšķējumu*, # Zirgs uzmanīgi nokoda pusi lielā kartupeļa un kraukšķinādams ēda. Māris, pievilcis sev klāt tūtu ar barankām, garšīgi tās kraukstināja. Julcīte savu cukura gabaliņu iemet tūlīt mutē un kož skraukšķinādama. Atstāto ēdamo naktī sāka skraukstināt peles.

nokraukšķināt / nokraukstināt / noskraukšķināt / noskraukstināt, pbg., # Televizōru skatoties, viņi nokraukšķināja visus riekstus, cik vien šķītvī bija.

pakraukšķināt, *mazliet kraukšķināt*, # Mazie iet pa ceļu, lūkodami aizsalušās peļķītes, lai varētu tās izbradāt, pakraukšķinot ledu.

(s)kraukšķis / (s)kraukšķiens / (s)kraukstiens / (s)kraukšķoņa / (s)kraukstoņa, L., # Ar kraukšķi sašķīda gliemeža čaula zem kājām. Ik pa brīdim ar sausu kraukstienu saplok zem kājām kāds čiekurs, ar kuriem te pilna taka. Ar kraukšķoņu sadrūp peļķu plānais lēdus zem riteņiem.

kraukšķīgs / skraukšķīgs, Kd., # Visvairāk man garšo kraukšķīga garoza. Susuriene sļepus iebāza kabatā vešļu sauju ar skraukšķīgiem sviesta cepumiem. Uzplūst smaržu vilnis – kraukšķīgi brūna cepeša kairais arómāts.

KRIUKŠĶĒT / kriukstēt / skriukšķēt / skriukstēt / krimšķēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, asai virknai skaņai*, # Lūstot kriukšķ sīkie, sausie zari. Viņai zobos kriukst karamele. Es ar lielāko baudu ēdu brūni grauzdētās maizītes, kas zobos patīkami skriukšķēja. Kaķis tiesāja noķerto peli, ka krimšķēja vien.

kriukšķināt / skriukšķināt / krimšķināt / skrimšķināt / skrumšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt kriukšķējumu*, # Cūka zem ozola kriukšķina zīles. Mēs gausi sūcām alus kausus, klāt skrimšķinot sarkanās vēžu astītes. Zirgi skrumšķinādami un sprauslādami krimta auzas.

kriukšķis / skriukšķis, L., # Viņš ar kriukšķi pārkož kārtējo riekstu.

kriukšķīgs / skriukšķīgs, Kd., # Kurvītī ir brūni, kriukšķīgi maiznieka Zīslaka radziņi.

KRIKŠĶĒT / krikstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, asai virknai skaņai*, # Tā sala, ka vabas krikšķēja. Krikšķēdami lūst zari. Man roka krikst – iemetusies dzirkste. Vecejā kumodē krikst ķirmis.

nokrikšķēt / nokrikstēt, pbg., # Griežu slēdenē atslēgu, bet tā kaut kur aizķeras un nokrikšķēdama nolūst. Lai cik uzmanīgi speram soļus, tomēr reizēm asi nokrikst kāds uzmīts sauss zariņš zem kājām.

iekrikšķēties / iekrikstēties, M., *sākt krikšķēt*, # Iekrikšķas koka kāpnes – kāds kāpj augšā.

pakrikšķēt, *neilgi, mazliet krikšķēt*, # Locītavas man tagad bieži vien brīžam pakrikšķ.

krikšķināt / krikstināt, 3. kónj., K., *radīt krikšķējumu*, # Viņš krikšķina savus pirkstus.

krikšķis / kriksts, L., # Klusumu reizēm pārtrauc tikai sauso zaru krikšķi zem kājām. Kad sēžu pie stūres, es saklausu mašīnas kopu rūkoņā katru atsevišķu iedūkšanos vai krikšķi. Nakts klusumā sadzirdami ķirmju kriksti vecejās mēbelēs.

SKRAPŠĶĒT / skrapstēt / skripšķēt / skripstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Zem kājām skrapšķ sadauzītie stikli. Zobos garšīgi skrapšķ sacēptās gaļas gabaliņi. Ādams grauž kāli, ka skrapšķ vien. Suns pieskrien pie redeļu kāpnēm un, nagiem skrapšķot uz kāpņu šķēršļiem, sāk pa tām rausties augšup. Slīdot pa papīru, viegli skrapst rakstāmspalva. Akmeņu visur papildnam, lāpsta rokot skrapst vien. Sausi skrapstot, rūtis cērtas graudains sniegs. Peļķes apvīzējušas ar plānu ledu, kas lūstot skrapst zem kājām. Spalvai skripšķot, rakstvedis kaut ko cītīgi rakstīja. Dzirdu skripstam kāpnes zem Ievas soļiem. Virtuves kaktā malka žūdama viegli skripst, it kā tur ņemtus ķirmis.

noskrapšķēt / noskrapstēt, pbg., # Uzpirkstenis noskrapšķēja pret adatu. Noskrapšķ durvju slēdzene, tā tad sieva pārradusies. Noskrapst spalvas vilciens – doksuments ir parakstīts.

ieskrapšķēties / ieskrapstēties, M., *sākt skrapšķēt*, # Ieskrapšķas logu rūtis – tā ir krusa. Nočaukst papīrs un drīz pēc tam ieskrapstas rakstāmspalva.

paskrapšķēt, *neilgi, mazliet skrapšķēt*, # Vecā koka mājā ar vecām mēbelēm nakts klusumā jau laiku pa laikam kaut kas pakrikt un paskrapšķ.

skrapšķināt / skrapšķināties / skrapstināt / skrapstināties / skripšķināt / skripstināt, 3. kónj., R. v., *radīt skrapšķējumu*, # Pustumsā kāds skrapstinās pie durvīm. Pažobelē skrapšķinās peles. Kucēns, pret grīdu nagiem skrapstinot, pieskrēja pie Māra gultas. Uz palodzes skārda, cits citu grūstīdami, skrapšķināja baloži. Nagiem skripšķinot, kaķene rāpās pa gludo stumbru uz augšu.

noskrapšķināt / noskrapstināt, pbg., # Elza noskrapšķināja rokassomiņas slēdzi un izņēma pūderslotiņu.

ieskrapšķināties / ieskrapstināties, M., *sākt skrapšķināt*, # Kaktā ieskrapšķinās pele.

paskrapšķināt, *neilgi, mazliet skrapšķināt*, # Sākumā pret palodzi un rūtīm paskrapšķina krusas graudi, tad sāk sisties lietus lāses.

skrapšķis / skrapsts / skrapstiens / skrapstoņa / skripšķis / skripstiens / skripstoņa, L., # Kaķis, pieslējies uz pakājkājām pie dīvāna atzveltnes, ar skrapšķi „asina” nagus. Aiz durvīm dzirdami nagu skrapsti – suns prasās iekšā. Cietuma gaitenī dzirdami atslēgu skrapstieni. Trušu būdās skrapstoņa / skripstoņa – tur tiek graužti iemestie burkāni. Kad uzdauza pa grīdu, peles skripšķi / skripstieni uz brīdi pieklust.

SKRABĒT, 3. kónj., R. n., sk. *skrapšķēt*, # Viens kauls pēc otra skrabēja suņa stiprajos zobos. Rati skrab un grab, lēkādami pa sasalušajiem kruvešiem. Uz radzēm skrabēja apkalti zābaki.

ieskrabēties, M., *sākt skrabēt*, # Ieskrabējās atslēga slēdzenē.

skrabināt / skrabināties / skribināties / skrubināties, 3. kónj., R. v., *radīt skrabējumu*, # Zem grīdas skrabinā pele. Mārtiņš skrabinājās ap lielajām šķilām. Logā sāka skrabināties lietus lāses. Loga pusē aiz apmētuma sāka skribināties pele. Kāds skribinās, čamdās ap lāviņas kājgalu, laikam meklē pastalas. Kaktā skrubinās pele.

ieskrabināties / ieskribināties, M., *sākt skrabināt*, # Kaktā ieskrabinājās / ieskribinājās pele.

izskrabināties / izskribināties / izskrubināties, *ilgāku laiku, daudz skrabināt*, # Puišelis ar karoti izskrabinājās gar bļodu, kamēr tajā nepalika ne kripatas garduma. Pele izskribinājās / izskrubinājās gar apcirkni, bet pie graudiem netika.

SPRAKŠĶĒT / sprakstēt / spraukšķēt / spraukstēt / sprikstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Pavardā sprakšķēja sausas bērza šķilas. Ķemme sprakšķēja, kad to vilka cauri biežajiem Margas matiņiem. Jau otro dienu salst, ka sprakšķ vien. Sprakstēja ugunskurs, un debesīs kāpa smaržīgi dūmi. Sniegs zem kājām īgni sprakstēja. Zem kājām drūpot spraukšķ peļķu ledu. Spraukšķēdama pārlūza grābekļa sieksta. Kaut kas tur dega spraukstot un krakstot. Priedes pagales degot jautri sprikstēja. Glāzēs sprikstēja šampanietis. Sniegs zem steidzīgajiem soļiem trausli sprikst.

nosprakšķēt / nosprakstēt / nospraukšķēt / nospraukstēt, pbg., # Lūstot nosprakšķēja sauss zars zem kājām. Pa brīdim krāsni degot nosprakst malka. Nospraukšķot un nočirkstot sastatnes draudīgi salīgojās. Zirgs nokrākdamiem izstiepās, nospraukstēja sakkoki.

iesprakšķēties / iesprakstēties / uzsprakšķēt / uzsprakstēt, M., *sākt sprakšķēt*, # Plīti iesprakšķas degošā malka. Pārlūzdams iesprakšķas sakaltis zars. Uz pannas iesprakstas tauki. Nospiežu slēdzi, un mazais pórtafīvais rādiouztvērējs klusi iesprakstas. Uzsprakšķ ugunij uzmestie sausie žagari, un izšaujas augsta liesma.

pasprakšķēt, *neilgi, mazliet sprakšķēt*, # Krāsni pa brīžam pasprakšķ degošās šķilas.

aizsprakšķēt / aizsprakstēt, *sprakšķot attālināties*, # Tālu uz visām pusēm aizsprakšķ ugunsкура dzirkstis.

atsprakšķēt / atsprakstēt, *sprakšķot atklūt šurp*, # Dzirksteles atsprakstēja līdz durvīm.

iesprakšķēt / iesprakstēt / iespriktēt, *sprakšķot ievirzīties kur iekšā*, # Pa vaļējām plīts durtiņām viņai klēpī iesprakšķēja sīka oglīte. Uzmanies, lai tev tauki neiesprakst acīs! Kāda sīka dzirkstelīte viņai iespriktēja matos.

izsprakšķēt / izsprakstēt, *sprakšķot izvirzīties no kurienes ārā*, # No taukiem, kas no pannas izsprakšķēja uz plīts un svila, virtuve piepildījās ar dūmiem.

uzsprakšķēt / uzsprakstēt / uzspriktēt, *sprakšķot uzvirzīties kam virsū*, # Man uz drēbēm uzsprakšķēja sīka oglīte. Gaisā uzsprakst dzirksteļu spiets. Sīkas lietus lāsītes pa reizei uzsprikt uz piezīmju grāmatiņas lapām.

sprakšķis / spraksts / sprakstiens / sprakstoņa, L., # Ugunskurā iemestos skujotos zarus ar sausiem sprakšķiem aptver liesma. Zaros un stumbros kaut kas knikšķ un sprakst, bet tie nav sala sprakšķi, tur sāk lodāt pavasara jausmas. Šie spraksti koka ēku pakšķos ir lauska cirtieni. Radiotelefonā skanēja sprakstieni. Pēc brīža skaļa sprakstoņa liecina, ka uguns iekurta.

SPRĒGĀT, 2. kónj., R. n., *būt dažāda skaļuma paasai virknai skaņai*, # Lielajā krāsnī sprēgādami dega veseli egļu malkas kluči. Pannā sprēgā tauki. Tālu dzirdams, kā upē sprēgā ledus. Naktī sprēgāja sals, un sniegs čirkstēja zem soļiem kā sabērzs stikls.

iesprēgāties / uzsprēgāt, M., *sākt sprēgāt*, # Liesmu aptverta, krāsnī iesprēgājās malka. Krāsnī uzsprēgā sveķainās šķilas.

pasprēgāt, *neilgi, mazliet sprēgāt*, # Upē jau šad tad pasprēgā ledus.

sprēgoņa, L., # Pavasara agrumā mūs modināja ledus sprēgoņa upē, vasarā – krāču murdoņa. Māja liesmo ar baigu sprēgoņu un rūkoņu.

GURKSTĒT, 3. kónj., R. n., *būt klusai, paasai virknai skaņai*, # Zem kājām gurst mitra smilts. Kartupeļu milti pirkstos gurst. Zem kamanu sliecēm gurstēja sniegs. Man apakšā gurst svaigs palags, galva grimst mīkstā spilvenā. Tīksmi pirkstos gurst biezs, gaišs zīds.

nogurstēt, pbg., # Sniegs nogurstēja zem tēva smagajiem zābakiem.

iegurstēt, M., *sākt gurstēt*, # Zem gājēja kājām iegurstas sniegs.

pagurstēt, *neilgi, mazliet gurstēt*, # Cik tīkami, kad tīri mazgāta drāna pagurst pirkstos.

aizgurstēt, *gurstot attālināties*, # Klusumā aizgurst gājēja soļi.

gurstoņa, L., # Es lēni atguļos, izbaudot svaigo palagu gurstoņu ap manu augumu.

ČIRKSTĒT / ņirkstēt / ņirkšķēt / džirkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Zobos čirkst smiltis. No rīta sniegs griezīgi čirkstēja zem gājēju kājām. Zem kājām čirkst grants. Aizkrāsnē vienmuļi čirkst apmiegojies circenis. Zem zolēm ņirkst grants. Loks ņirkst, gar ilksīm bružādamies. Pavasaros pie Ogres tilta saspiežas tādi ledus blāķi, ka tilts no to spiediena ņirkst. Apsēžoties ņirkšķ dīvāna atspere. Zem zolēm džirkst oļainā grants.

nočirkstēt / noņirkstēt, pbg., # Nočirkstot sniegam, suns saausās. Ja katlu tēlpā klusi nočirkstēja izdedži, visi zināja, ka tur ložņā peles un nekas cits. Aizkrāsnē nočirkst circenis. Viņam pie galda sēstoties, noņirkst sols. Sakumu kāts noņirkst no siena smaguma.

iečirkstēt / ieņirkstēt, M., *sākt čirkstēt*, # Zem zolēm iečirkstējās izsisto logu lauskas. Aizkrāsnē iečirkstējās circenis. Krēsls zem druknā auguma ieņirkstējās.

pačirkstēt, *neilgi, mazliet čirkstēt*, # Aiz krāsns brīžiem pačirkst circenis.

čirkstināt / ņirkstināt, 3. kónj., R. v., *radīt čirkstējumu*, # Koka karote griezās pa bļodu, paklusām čirkstinādama cukura smalkni. Čirkstinot oļus, meitene attālinās. Gulētājs ar kājām ņirkstina gultas kājgali.

nočirkstināt / noņirkstināt, pbg., # Jórens nočirkstina sērkociņu, un iedegas maza, dzeltena liesmiņa. Viņš sakustējās, noņirkstinot krēslu.

čirkstoņa / ņirkstoņa / džirkstoņa / krepitācija L., # Klasē skan tikai spalvu čirkstoņa – audzēkņi raksta sacerējumu. Aizmugurē atskan grants čirkstoņa – kāds nāk šurp. Aizmidzis viņš grieza zobus ar skaudru ņirkstoņu. Ar griezīgu džirkstoņu slieces slīd pāri dzelzceļa sliedēm. Krepitācija ir čirkstošu, gurstošu skaņu kopums, piemēram, plaušās, locītavās. Krepitācija ir alveōlu saplakšanas pazīme; tā parasti dzirdama plaušu karsoņa sākumā.

ŽŅIRKSTĒT / žvirkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paskaļai, skarbai virknai skaņai*, # Grants žņirkst zem šaurajām divriteņa riepām. Žņirkstēdams lemešarkls iešķēlās papuvē. Žvirkst, kā staigājot pa saplēstiem stikliem.

nožņirkstēt / nožvirkstēt, pbg., # Zem laivas nožņirkstēja smilts, uzsēžoties uz sēkļa. Nožvirkstēja sērkokciņš gar kārbīņas zēveli.

žņirkstināt, 3. kónj., K., *radīt žņirkstējumu*, # Viņš sēž un ar kurpes purngalu garlaikoti žņirkstina granti.

žņirkstoņa, L., # No vienmuļās viļņu šalkoņas izdalās oļu žņirkstoņa, veļkot laivu krastā.

ŠŅIRKSTĒT / šņerkstēt / šņarkstēt, 3. kónj., R. n., *būt dažāda skaļuma paasai virknai skaņai*, # Trinot nažus, tecīla klusi šņirkst. Vejš putina kāpu smiltis, tās ietiek gan acīs, gan šņirkst starp zobiem. Plānais peļķu leđus drūpot šņirkst zem zābakiem. Viņš piegrieza pie kāpostiem sīpolus un ēda, ka šņirkstēja vien. Vilciens bremsēja, riteņi šņerkstēja un kauca. Biezie viņi klusu šņarkstēja, berzēdamies gar kuģa sāniem. Klēpis pēc klēpja saulgriežu šņarkstēdami pazūd mašīnas dzelžainajos zobos.

nošņirkstēt / nošņerkstēt, pbg., # Smilšu graudiņi pretīgi nošņirkst zobos, kad sāku grauzt nemazgāto burkānu. Mētelis aizķeras aiz naglas, plīstot nošņirkst audums. Sniegs nav dziļš, tāpēc laiku pa laikam slieces nošņerkst gar kādu lielāku akmeni.

iešņirkstēties, M., *sākt šņirkstēt*, # Asfalts beidzas, un zem riteņiem iešņirkstas lielceļa oļainā grants.

pašņirkstēt, *neilgi, mazliet šņirkstēt*, # Grauzu no dobes izrauto burkānu – tas nekas, ka brīžiem zobos pašņirkst smiltis.

šņirkstināt / šņirkstināties / šņerkstināt / šņarkstināt, 3. kónj., R. n., arī K., *radīt šņirkstējumu*, # Zenta gaļas mašīnā šņirkstināja pasiksto gaļu. Kāds jau pļavā šņirkstina izkapti. Friziere sāk ar šķērēm šņirkstināties gar manu pakausi. Viņš ģeņģerē pa lielceļu, šņerkstinādams granti un pasperdams pa kādam olim.

nošņirkstināt, pbg., # Friziere nošņirkstina šķēres viņam gar pašu ausi.

šņirkstiens / šņirkstoņa, L., # Divi šķēru šņirkstieni, un Ritas gaišās bizes gulēja uz grīdas. Stikla šņirkstoņa, pārveļkot tam ar stiklgriezni, dažiem var izraisīt zosādas rašanos. Rītos mani modina mūrnieku ķeļļu asa šņirkstoņa no jaunceltnes pāri ielai.

ŠVIRKSTĒT, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Uz pannas švirkst tauki. Bērzu tāsis dega švirkstēdamas. Uz oglēm švirkstēdamas cepās divas prāvas siļķes. Lāpsta švirkst grantī. Es griežu tecīlu, un Mārtiņš trin izkaptis; tecīla švirkst, un izkaptis dzied. Sakaltušās pastalas uz kula švirkstēja vien. Riepas pagriezīenos švirkstēja un kauca. Abas spāres, spārniem skaļi švirkstot, iedrāzās odu barā.

nošvirkstēt, pbg., # Bremzējot nošvirkstēja riepas. Nošvirkstēja sērkokciņš, maza liesmiņa apgaismoja Noras seju. Straujā rāvienā nošvirkstēja rāvējslēdzējs.

iešvirkstēties / uzšvirkstēt, M., *sākt švirkstēt*, # Ar strauju liesmu iešvirkstas sausi skujotie priežu zari. Uzšvirkst sērkokciņa liesma. Tepat aiz netālā paugura uzšvirkst gaismas raķete.

izšvirkstēt, *švirkstot izdegt*, # Salmu uguns ātri izšvirkst.

aizšvirkstēt, *švirkstot attālināties*, # Žilbinoši baltās raķetes aizšvirkst pāri mastu galiem.

švirkstināt / švirkstināties, 3. kónj., K., *radīt švirkstējumu*, # Spārnus švirkstinot, lido spāres. Pašizkrāvējs, apdilušajām riepām sniegu švirkstinot, nobremzēja. Pēkšņi pazūd elektrība, un Māra, dusmīgi šķendēdamās, švirkstina sērkokciņus. Bērni, palikuši bez uzraudzības, sāka švirkstināties ar sērkokciņiem.

uzšvirkstināt / nošvirkstināt, pbg., # Ar mazo nerātņu uzšvirkstinātu sērkokciņu sākoties trešdaļa visu ugunsgrēku. Vents uzšvirkstināja savas franču šķiltavas un pastiepa katram pēc kārtas uguni. Kāds priekšnamā pa tumsu čamdās, pēc tam nošvirkstina sērkokciņu.

švirksts / švirkstiens / švirkstoņa, L., # Jāņuguns – tas nav raķešu mirklīgie švirksti. Tas bija tikai tāds sērkokciņa piecsekunžu švirkstiens. Iekurs aizdegās ar līksmu švirkstoņu. Vāciešu gaismas raķetes ar drebulīgu švirkstoņu skrēja debesīs. Skan lāpstu švirkstoņa, šķipelējot granti kravas kastē.

TIRKŠĶĒT / stirkšķēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Tuvējā tīrumā tirkšķēja zemes vēzītis. Vērpjamais ratiņš rāmi tirkšķēja kā pavadījums Līziņas skanīgajai balsij. Tirkšķ modinātāja pulkstenis. Suņa zobi iecirtās plandošās kleitas apakšmalā, raibā drāna stirkšķēdama plīsa. Viņa augums briest, pat pērnajam goda kreklam vīles stirkšķ. Zāle, govij plūcot, stirkšķēja, trūkdama no saknēm. Viņš raksta, ka spalva vien stirkšķ.

notirkšķēt / nostirkšķēt, pbg., # Uzraugs atplēsa spilvena vīli vaļā, ka diegi nostirkšķēja vien. Vairākas reizes griežot notirkšķēja, kamēr modinātāja atspere bija uzvilka līdz galam.

ietirkšķēties, M., *sākt tirkšķēt*, # Ietirkšķējās fótorepórtiera kinókamera.

tirkšķināt / stirkšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt tirkšķējumu*, # Kārklū pacerēs tirkšķina zemesvēzis. Pļavā tirkšķina sienāži. Sienāzītis stirkšķina savu dziesmiņu.

notirkšķināt, pbg., # Liepkalns pamodās, kad modinātājs notirkšķināja savu modinājuma dziesmu. Valdis notirkšķināja velósipēda zvanu.

tirkšķis / stirkšķis / stirkšķoņa, L., # Ar tirkšķi pārplīst krekla šuve padusē. Norā skan sienāžu tirkšķi. Raujot laukā zābaku no muklajiem māliem, ar stirkšķi atplīst zole. Ar stirkšķoņu biksēm izplīst pamatīgs robs.

SPURKŠKĒT, 3. kónj., / **spurgt**, spurdz, spurdza, R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Telpā iemaldījies zvīrbulis spurkšķēdams sitās pret loga rūtīm. Maigi spurkšķēdams, tauriņa spārnš kūlās pret gultas galvgali. Mótóciķls sāka spurkšķēt. Putniņi spurdza no zara uz zaru.

nospurkšķēt / nospurgt, pbg., # Nokaitētā dzelzs, iemērķta ūdenī, nospurkšķēja. Nolīgojās zars, nospurdza spārni, un putniņš vīteroja jau citā kokā.

iespurkšķēties / iespurgties, M., *sākt spurkšķēt*, # Kaķis jau gatavojās lēcienam, kad iespurkšķējās spārni, un putns prom bija. Iespurkšķas mótors, un mašīna trūkstas no vietas. Aiz loga jasmīnu krūmā iespurdzās izbiedēts putns un aizlidoja nakts tumsā.

aizspurkšķēt / aizspurgt, *spurkšķot attālināties*, # Viss zvīrbuļu bars sacēlās spārnos un aizspurkšķēja gabalu tālāk. Ābeļu zaros sačivinājās zīlītes, bet, Ati pamanījušas, aizspurdza prom uz mežmalu.

uzspurkšķēt / uzspurgt, *spurkšķot uzvirzīties kur augšā*, # Man tuvojoties, baloži uzspurkšķēja gaisā. Putniņš uzspurdza koka galotnē.

izspurgt, *spurdzot izvirzīties laukā no kurienes*, # No zāles ciņa izspurdza cīrulis un kā bulta uzšāvās rīta debesīs.

pārspurgt, *spurdzot pārvirzīties kam pāri*, # Mednis pārspurdza pāri ceļam un nozuda biezoknī. Apkārt sīca kukaiņi, paretam pāri pārspurdza sikspārņi.

saspurgt, *vairākiem spurdzot, novietoties kur*, # Visi strazdi saspurdza kokos.

spurkšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt spurkšķējumu*, # Mazputniņš spurkšķina spārniņus. Brigadieres mótóciķls ražas novākšanas laikā spurkšķina pa ceļiem un celiņiem gan rītā agri, gan vakarā vēlu.

spurkšķis / spurdziens, L., # Skan putnu vīterošana un spārnu spurkšķi, pārlidojot no koka uz koku. Egōns sadzirdēja mežirbes spurdzienu, pārlidojot no koka kokā.

TARKŠKĒT / parkšķēt / sparkšķēt / sparkstēt, 3. kónj., R. n., *būt mainīga skaļuma asai virknai skaņai*, # Pie pārbrauktuves tarkšķēja zvans un mirkšķināja sarkanā signāluguns. Tīrumos tarkšķ pļaujmašīnas. Mótóciķls tarkšķ un svaidās kā negudrs pa dubļainajām grambām. Ložmetēji tagad tarkšķ visās malās, sāk ļodzīties strēlnieku rindas. Blakus istabā tarkšķ šujmašīna. Aiz krūmāja parkšķēja pļaujmašīna. Pēc brīža mótóciķls no jauna iesprauslojās un sāka vienmērīgi parkšķēt. Pa ceļu sparkšķ mópēds. Zem mūļa kājām sparkst izkaltusi asā zāle.

notarkšķēt / noparkšķēt / nosparkšķēt, pbg., # Pēkšņi aiz muguras notarkšķēja autómāta kārta. Mópēds aiznesās, ka noparkšķēja vien. Pret jumtu noparkšķēja krusa. Mótors nosparkšķ un atkal aplkst.

ietarkšķēties / ieparkšķēties / iesparkšķēties, M., *sākt tarkšķēt*, # Uz naktsgaldiņa ietarkšķējās modinātājs. Tālumā ietarkšķējās ložmetējs. Labības laukā ietarkšķējās zemesvēzis. Aiz meža līkuma ieparkšķējās pļaujmašīna. Beidzot mótors iesparkšķējās.

aiztarkšķēt, *tarkšķot attālināties*, # Pāri tiltam aiztarkšķēja mótóciķls.

tarkšķināt / parkšķināt / sparkšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt tarkšķējumu*, # Puišēli nomales ielās tarkšķina mópēdus. Otrā krastā tarkšķina zāles pļaujamā mašīna. Pavisam tuvu sāk parkšķināt stārķis.

patarkšķināt, *neilgi, mazliet tarkšķināt*, # Ap kokiem šaudījās melnraibu dzeņu pāris, ik pa brīdim ar saviem knābjiem patarkšķinādami pa kādu nokaltušu zaru vai galotni.

pietarkšķināt, *izplatīt tarkšķējumu plašākā vidē*, # Puikas ar mótóvelósipēdiem un mópēdiem pietarkšķināja pilsētas nomaļu ieliņas.

tarkšķis / tarkšķiens / tarkšķoņa / parkšķis / parkšķoņa / sparkšķis, L., # Viņš pamodās no modinātāja griezīgā tarkšķa. Atsākas ložmetēju tarkšķieni. No pļavas puses skan pļaujmašīnas tarkšķoņa. Dzirde neviļus pūlējās saklausīt Kārļa mótóciķla pazīstamo parkšķi. Ar spalgu parkšķoņu garām pabrauca mótóvelósipēds.

PLARKŠĶĒT / plerkšķēt / plerkšķēt / plerkstēt / plirkšķēt, 3. kónj., R. n., *būt mainīga skaļumaasai, paspalgai virknai skaņai*, # Jau pa gabalu dzird plarkšķam krogus mūziku. Mópēds sāk plarkšķēt. Pa ceļu plerkšķ mótōvelōsipēds. Ermōņikas stipri nolietotas, plerkšķēja vien. Nospēlētās patafōna plates plerkst skumjus valšus. Pamosos, kad modinātājs sāk plirkšķēt.

noplarkšķēt / noplerkšķēt, pbg., # Puika, ejot gar katru redeļainu sētu, novelk gar to ar sprunguli, ka noplarkšķ vien. Loga rūtis noplerkšķ ikreiz, kad ēku sadrebina garāmbraucošais tramvajs.

ieplarkšķēties / ieplerkšķēties, M., *sākt plarkšķēt*, # Tikai ar ceturto rāvienu mótōrs ieplarkšķējās. Ieplerkšķējās patafōns.

plarkšķināt / plerkšķināt / plerkšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt plarkšķējumu*, # Pāri mūsu ciematam plarkšķina divplāksnis. Viņš atkal plerkšķina savu mópēdu. Kaimiņos atkal tiek plerkšķināts akórdeōns.

plarkšķis / plerkšķis / plerkšķis / plirkšķis, L., # Tālumā dzirdams mópēda plarkšķis. Tā ir primitīva mūzika, plarkšķis. Jēkabs grozījās ap muzikantiem un, dabūjis no tiem ragu, izpūta tādus plarkšķus, ka meičas spiegdamas bāza pirkstus ausīs. Puikas jau kā plēsti uz dažādkalibra plerkšķu taisītājiem un zilo dūmu izsmirdinātājiem. Pa vaļejo logu ārā plūst patafōna plerkšķi. Blakus istabā atskan modinātāja plirkšķis.

KLABINĀT, 3. kónj., R. v., *radīt ar knābi skaļas, paasas virknas skaņas*, # Divi stārķi kūts jumta korē, galvas atpakaļ atliekuši, skaļi klabina.

noklabināt, pbg., # Uz vienas kājas stāvēdams un galvu atpakaļ atgāzis, stārķis noklabina krietnu laiciņu.

ieklabināties, M., *sākt klabināt*, # Stārķis par jaunu ieklabinājās.

paklabināt, *neilgi, mazliet klabināt*, # Stārķu pāris vēcajā liepā pavasarī gan paklabināja savu svēteļu sveicienu, bet uz palikšanu neapmetās

PUKŠĶĒT / pukstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, pazemai virknai skaņai*, # Mónótōni pukšķēja kuterā divu zirgspēku jaudas mótōrs. Tīrumos pukšķēja traktōri. Un drīz jau veprītis, no skriešanas aizkūsis, pukstēdams noliekas mums pie kājām. Putni un putniņi visapkārt svilpoja, pukstēja un dūdoja. Mótōrlaiva vienmuļi pukst un smagi laužas caur viļņu vāliem. Vilciens pukstēdams tuvojās stacijai.

nopukstēt, pbg., # Ar pirmo rāvienu mótōrs tikai nopukstēja, tas pats ar otro un trešo, un tikai ar ceturto rāvienu beidzot ieplarkšķējās.

iepukšķēties / iepukstēties, M., *sākt pukšķēt*, # Iepukšķējās laivas mótōrs. Laivu mōliņš ir uztaisīts, un drīz te iepukstēsies arī mótōri.

pukšķināt, 3. kónj., R. v., *radīt pukšķējumu*, # Plašajos, rūsganajos laukos pukšķināja vairāki traktōri. Velkonītis iegriežas upes vidū un veicīgi pukšķina uz priekšu.

nopukšķināt, pbg., # Mótōrs nopukšķina un atkal noslāpst.

piepukšķināt, *pukšķinot pievirzīties kam klāt*, # Pie krasta piepukšķināja mótōrlaiva. Pie mūsu kuģa piepukšķina kuterītis, un uz klāja uzkāpj banānu firmas tehniskais direktōrs.

nopukšķināt, *pukšķinot novirzīties kur lejā*, # Traktōrs nopukšķināja pa nogāzi lejā.

pukšķis / puksts / pukstiens, L., # Uzmanīgi ieklausos mótōra rūkoņā un izpūtēja ritmiskajos pukšķos. Kaut kur tālumā ieskanas dīzeļmótōra ritmiski pukstieni. Viņa tuvojās traktōram, kurš tepat dažu soļu attālumā sita vienmērīgus brīvgājiena pukstus.

BURKŠĶĒT / purkšķēt / urkšķēt / kurkstēt, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma un skaļuma virknai skaņai*, # Pa lūkas koka reni kartupeļi burkšķēdami bira pagrabā. Pie mājas purkšķ mótōcikls. Mótōciklam klusi urkšķot, viņš iebrāuca pagalmā. Klusi urkšķēdams, pār frōntes līniju pārlidoja nakts bumbvedējs. Kad Annas vērjamais ratiņš sāka urkšķēt, arī Klāvs stājās pie pinekļu pīšanas. Dažreiz vēders urkšķ slimniekiem ar barības vada traucējumiem. Viņš paķēra līdzī maizes gabalu, jo jau ap pulksten septiņiem, astoņiem tukšais vēders sāks kurkstēt.

noburkšķēt / nopurkšķēt, pbg., # Naudas pods nogājis lejā, ka noburkšķējis vien. Garām pa ceļu nopurkšķ mótōvelōsipēds.

burkšķināt / purkšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt burkšķējumu*, # Viņš ilgi burkšķināja mótōru, kaut ko tur labodams. Juris pie malkas grēdas sāk purkšķināt mótōrzāģi.

burkšķis, L., # No radista kabīnes atskanēja ierastie pīkstieni un burkšķi.

SPRAUSLOT / sprauslāt, 2. kónj., / **šķaudīt**, 3. kónj. / **spurgt**, spurdz, spurdzā, / **spurkt**, spurc, spurca, R. n. / R. v., *būt vidēja augstuma un skaļuma virknai skaņai*, # Siena putekļus saelpojies, zirgs

sprausloja atņēmdamies. Ūdens uz karstajiem pirts akmeņiem čūkst un sprauslo. Uguns sprauslodama skrien pār salmu jumtu. Puikas *lēc* ūdenī, tad iznirst un sprauslā kā nīlzirgi. Mótors sprauslāja, gaita palēninājās, līdz mašīna apstājās pavisam. Kravas mašīna *lēni* *velkas* uz priekšu, tās mótors sprauslo un šķauda. Matīsiņš pluncējas ūdenī, nirst, šlakstinās un spurdz. Viņš spurkdams mazgā seju vēl un vēl.

nosprausloties / nošķaudīties, pbg., # Pavisam noskaities, Kalniņš nosprauslojās kuplajās ūsās. Pie lievenēm nosprauslojās zirgs. Laivas mótors nošķaudījās un aplkusa.

iesprausloties, M., *sākt sprauslot*, # Zirgi, galvas sacēluši, smailēja ausis un reizēm iesprauslojās. Mótors no jauna iesprauslojās un šoreiz sāka vienmērīgi parkšķēt.

pasprauslot, *neilgi, mazliet sprauslot*, # Vīri metās iekšā upē, pašlakstījās un pasprausloja aukstajā ūdenī.

ČIRPSTĒT / cirpstēt / irināt / urināt / urrināt / sirsināt / sisināt, 3. kónj., R. v., *būt klusai, paasai virknai skaņai*, # Aizkrāsne čirpstēja circenis. Rijas krāsns spraugā aizgūtnēm cirpstēja circenis. Ielejā irināja zemesvēzis. Pļavā urināja zemesvēzis jeb racējircenis. Vakaros kalmēs urrina zemesvēzis. Mežmalas tumsā sirsināja zemesvēži. Sienāži un circeņi sisina, trinot priekšspārnu pamatu vienu gar otru. Bez mitas sisina cikādes.

čirpstoņa, L., # Patīkami gulēt pļavā un klausīties sienāžu čirpstoņā.

ČAUKSTĒT, 3. kónj., R. n., *būt klusai, paasai virknai skaņai*, # Zem kājām čaukst sausās lapas. Pirms sēdes sākuma zālē čaukst avīžu lapas. Zem gulētāja klusi čaukst ar svaigu sienu piebāztais guļammaiss. Alus kausā putu kamols čaukstēja vien, kamēr tika līdz dzeramam šķidrumam.

nočaukstēt, pbg., # Krūmos nočaukstēja soļi, un parādījās Jānis ar sēņu groziņu rokās. Pa reizei nočaukst pāršķirta lapa. Uz pakaramā uzkārts, nočaukst plānais vasaras mētelis.

iečaukstēties, M., *sākt čaukstēt*, # Ikreiz pagrozoties, iečaukstas siens maisā zem sāniem. Pāršķirot iečaukstas grāmatas lapas.

čaukstināt / čaukstināties, 3. kónj., R. v., *radīt čaukstējumu*, # Ilga *velk* gar zemi smagas, negribīgas kājas, sabirušās lapas čaukstinādama. Vējā niedres čaukstināja sakaltušās ziedkopu bārdas. Tarbā čaukstinājās vēži. Svešais ilgi čaukstinājās pa kabatu, beidzot izvilka salocītu papīriņu.

nočaukstināt, pbg., # Emīlija sēžoties nočaukstināja savus zīda svārkus.

čauksts / čaukstoņa, L., # Kad skolotājs izgājis, guļamtelpā ieskanas klusi smiekli, čauksti un čuksti. Svaigi pūderēta, Lidija staigāja šurpu, turpu un pievēsvoja istabu ar smaržām un drēbju čaukstoņu.

MURDĒT, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma paklusai virknai skaņai*, # Nogāju līdz mólam, kur ūdens murdēja starp akmeņiem un betona blūkiem. Tērces sakustas un strauti sāk murdēt. Cietokšņa pagalmā kara kómisijas ēkas priekšā murdēja raibs ļaužu pūlis. Guļu kūtsaugšā, bet apakšā nemitīgi murd laidars – pilns dzīvības un trokšņa.

nomurdēt, pbg., # Kāja iešļuka dūņās, ka ūdens vien nomurdēja. No ragavām izvēltais lādiņš noripoja pa piekalni lejup un nomurdēja purva mēlnajās dūņās.

murdoņa, L., # Pavasara agrumā mūs modināja *lēdus sprēgoņa* upē, vasarā – krāču murdoņa. Cauri tirgus murdoņai sadzirdu Alises balsi, mani saucam.

ČURKSTĒT / šļirkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paasai virknai skaņai*, # Uz pannas sviestā čurkst fōreles. Imants dur dakšiņu karstajā, vēl čurkstošajā kótletē. Ielejā čurkst sīka urdziņa. Kūts otrā galā piens čurkstēja slaucenēs. Visu nakti čurkstēja duša, un biežajos garaiņu mutuļos zem tās locījās kaili augumi. Sieviete tupēja uz ķebliša pie gov, un baltas piena strūkliņas šļirkstēja skārda spainī.

nočurkstēt, pbg., # Zenta virs pannas sita pušu olas; to saturs mīksti izvēlās no pārsistajām čaumalām un nočurkstēja brūnajā sviestā.

iečurkstēties, M., *sākt čurkstēt*, # Uz pannas iečurkstējās tauki.

pačurkstēt, *neilgi, mazliet čurkstēt*, # Tikko no pannas noņemtās kótletes vēl kādu brīdi pačurkstēja arī blodā.

čurkstināt / čurkstināties, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt čurkstējumu*, # Visi tup ap ugunsroku un čurkstina uz iesmiem uzduktās desiņas. Uz pannas čurkstinās gaļa.

pačurkstināt, *neilgi, mazliet čurkstināt*, # *Desu* varēs pačurkstināt vakariņām. Būtu tu taukus pačurkstinājusi, biežpienam uzlējusi.

čurkstoņa, L., # Ausīs iesitās cepamas gaļas čurkstoņa. Pēc lietus straucha čurkstoņa pieņēmusies skaļumā.

ČALOT, 2. kónj., R. n., *būt paklusai, dzidri virknai skaņai*, # Sniegs jau manāmi plok, un ūdens, jautri čalodams, plūst pa grāvjiem un ceļiem. Ūdens zem tilta nevarēja būt dziļš, jo, tečēdams pār akmeņiem, čaloja.

iečaloties, M., *sākt čalot*, # Aiz ceļa pagriezienu dzirdam iečalojamies ūdeni, un drīz jau arī esam pie tiltiņa pār strauju strautu.

pačalot, *neilgi, mazliet čalot*, # Katrs vilnītis pačalo pret krasta oļiem un plūst atpakaļ.

čaloņa / čala, L., # Vakardienas bangu rūkoņu ir nomainījusi viegla nelielo viļņu čaloņa krastā. Tumsā neko nevar redzēt, dzird tikai ūdens čalu gar laivas sāniem. Cauri upes nerimīgai čalai viņš saklausīja tālu mūziku.

BURBUĻOT / burzguļot / murmuļot, 2. kónj., R. n., *būt klusai, mīksti virknai skaņai*, # Pa vagām lejup uz pļavas lāmiņu burbuļoja ūdens. Straume ap akmeņiem burzguļoja. Upīte rāmi griež pavasara smagos ūdeņus atvarā, murmuļo zem ievu saknēm.

noburbuļot / nomurmuļot / uzburbuļot, pbg., # Šķirsts ar naudu izslīdējis no rokām un Abavā iekšā, ka noburbuļojis vien. Purvs dzīvoja savu dzīvi – brīžiem noburbuļoja rāva, kaut kur dūca dumpis, kurkstēja vārdes. Kaut bez zābaka, bet kāju no akača izrāvu laukā, rāvainais ūdens vien nomurmuļoja. Tējkannā teju, teju uzburbuļos ūdens. No purva ūdens, kā arī no dūņainiem ezeriem reizēm uzburbuļo purva gāzes.

ieburbuļoties, M., *sākt burbuļot*, # Kannā ieburbuļojās uzvārījies ūdens.

paburbuļot, *neilgi, mazliet burbuļot*, # Tējkannā vēl brīdi paburbuļoja uzvārījies ūdens.

aizburbuļot, *burbuļojot attālināties*, # Pa izrakto vadziņu ūdens no lielās lāmas aizburbuļo uz novadgrāvi.

ieburbuļot, *burbuļojot ietecēt kur iekšā*, # Šajā vietā strauts ieburbuļo upē.

izburbuļot, *burbuļojot izvirzīties no kurienes*, # Piekalnē no zemes izburbuļo sīka tērcīte. Pa brīžam no rāvainā ūdens izburbuļoja asa sēra smaka.

URDZĒT / urdzināt / irdzēt, 3. kónj., / **urgot**, 2. kónj., / **urgt**, urdz, urdza, / **irgt**, irdz, irdza, R. n., *būt paklusai, dzidri virknai skaņai*, # Kraujas sānos no avotiņa ūdens urdzēdams krīt lejup. Upītes ūdeņi jautri urdzēja pa gultnes oļiem. Dienā žirgti urdzināja strautiņi, bet naktīs ūdeņus un atlikušo sniegu sastindzināja sals. Sausā vasarā upīte panīka un urgoja tikai niecīgs strauts. Vakarnakt nogāzes ceļu bija izskalojuši lietus ūdeņi, kas arī vēl tagad lielākās vai mazākās straumītēs urdza lejup. No avota aizas pakrastē irdzēja ūdens. Ap laivas priekšgalu, maigi burbuļodams, irdza ūdens.

aizurdzēt / aizurgt, *urdzot aizplūst*, # Gar pļavas dienvidu pusi aizurdzēja Līčupīte. Sairst sniegi atmatās, aizurdz strauti žigli (V.Lukss).

irdzoņa, L., # Viļņi kļuva arvien lielāki un biežāki, un pirmītējās jautrās irdzoņas vietā atskanēja jau smaga šļaukstēšana.

ŽĻURKSTĒT / šļurkstēt / ļurkstēt / žļerkstēt / žļirkstēt / šļirkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paklusai, paaugstai mīksti virknai skaņai*, # Zem riepām žļurkstēja māla un grants putra. Pļava bija slapja, zem kājām kūdra ieprima žļurkstēdama. Apavi bija cauri, iekšā žļurkstēja vien slapjdraņķī. Zem kājām šļurkst dubļi. Kurpes izmirkušas glumas kā vēdzeles, ļurkst vien. Pļava pārpurvojusies, pat jūnija vidū žļerkstēja zem kājām. Slapjie zābaki pie katra soļa žļerkst. Piena strūkļa žļirkst / šļirkst skārda spainī.

nožļurkstēt / nožļerkstēt / nožļirkstēt. pbg., # Nožļurkstēja vien, kad alnis likās pāri staignājam. Ūdens strūkļa nožļirkst pret mājas pakšņi. Odze paspēja divreiz ezienei iekost, pirms tās galva nožļerkstēja ezienes zobos.

žļurkstināt / šļurkstināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt žļurkstējumu*, # Viņš brida, zābakiem dubļus žļurkstinādams. Vīrelis šļurkstinādams strēba auksto bóršču.

žļurkstiens / šļurkstiens / žļurkstoņa / šļurkstoņa, L., # Tu, cilvēks, brieni pa to zampu – kā solis, tā žļurkstiens. Ar skaļiem šļurkstieniem sivēni tiesāja ielieto strebekli. Jau pa gabalu varēja sadzirdēt kāda pretimnācēja soļu žļurkstoņu pa dubļaino ceļu. Govis sabrida upē un ar skaļu šļurkstoņu dzesēja slāpes.

BLARKŠĶĒT / zlarkšķēt / larkšķēt, 3. kónj., R. n., *būt skaļai, griezīgai virknai skaņai* # Dreņbēdamas blarkšķ logu rūtis. Pret grodiem zlarkšķēdams, spainis nolaidās akā. Stāvtītavas griežas larkšķēdamas, un lielā spole skrien rūkdama.

noblarkšķēt / nozlarkšķēt, pbg., # Logs aizcirtās tā, ka stikli vien noblarkšķēja. Ķēdei nozlarkšķot, suns ielien būdā.

ieblarkšķēties, M., *sākt blarkšķēt*, # No spēcīgā drebinājuma ieblarkšķējās logu rūtis.

blarkšķināt / blarkšķināties, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt blarkšķējumu*, # Spēcīgā krusa blarkšķināja jumta skārdu. Velga pie akas blarkšķinās ar spaiņiem.

blarkšķis / blarkstoņa, L., # Bundža ar blarkšķi noripoja lejā pa kāpnēm. Kravas kastē grabot valstījās tukšs spainis, bet abi jaunekļi nepapūlējās šo blarkstoņu novērst.

ŽĻARKSTĒT / žvarkstēt / žļerkstēt, 3. kónj., R. n., *būt skaļai, skarbai virknai skaņai*, # Kur gan vēl lielāks troksnis nekā mehāniskajās darbnīcās – traktori rēc, dzelži žlarkst... Antons lēni gāja uz kopmītni, spārdīdams tukšu kónservu bundžu, kas nejdzīgi žlarkstēja pa bruģi. Pa lielceļu žvarkstēja tanku kāpurķēdes. Meitene izmisīgi stāpīja žļerkstošu ķēdi, pūlēdamās aizvilkt badīgo lopu līdz ganību vietai. Vējā vārti dienu vai nakti žļerkst un klab.

nožlarkstēt / nožvarkstēt / nožļerkstēt, pbg., # Sacirtās buferi, nožlarkstēja dzelži, sakustējās stingie riteņi. Nožlarkstēja sienas pulksteņa ķēde, kurai galā bija piesiets čuguna čiekurs. Nožvarkstēja pārtrūkusī divriteņa ķēde. Asi nožvarkst āra durvju aizvāznis. Atveroties nožļerkst tramvaja durvis.

žlarkstināt / žvarkstināt / žļerkstināt, 3. kónj., R. v., *radīt žlarkstējumu*, # Suns žlarkstina / žļerkstina ķēdi. Šurp pa ceļu žvarkstina kāpurķēdnieks.

nožlarkstināt / nožvarkstināt / nožļerkstināt, pbg., # Milzenis pašizgāzējs nožlarkstina bremzes un apstājas. Suns brīdi pa brīdim nožvarkstina savu ķēdi.

žlarkstiens / žvarkstiens / žvarksts / žļerkstiens / žlarkstoņa / žvarkstoņa / žļerkstoņa, L., # Ar žlarkstienu pārtrūkusī ķēde satinās ap pakalējā riteņa asi. Lieltirgotavā valda parastā čala, kases aparātu žvarksti... Kopš kāda laika viņu mierīgo dzīvi iztraucēja kāpurķēžu žvarkstoņa un buldózeru rūkoņa. Viņas pašas izbailu spiedieni noslāpa trieciena izraisītajā žlarkstoņā, šņirkstoņā, šķindoņā.

ŽŅERKSTĒT / džerkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paskaļai, skarbai virknai skaņai*, # Te tagad valda pamestība un žņerkstošas stikla lauskas zem kājām. Gar póntonu malām žņerkstēja tróses, tilts līgojās. Aizlūzusi ratu ass džerkst. Dzīslas sapampa un džerkstēja ar nepatīkamu skaņu kā veča kārklū klūga, žogu pārsienot.

nožņerkstēt, pbg., # Zobos nožņerkst smiltis.

žņerkstināt, 3. kónj., K., *radīt žņerkstējumu*, # Jumiki žņerkstina skārda plātnes.

žņerkstoņa / džerkstoņa, L., # Metāla kausi un lemeši ar žņerkstoņu griezās sasalušajā purva zemē. Uzsalušo peļķu leņķus ar džerkstoņu drupa zem riteņiem.

ŅERKSTĒT / ķerkstēt / čerkstēt, 3. kónj., R. n., *būt paskaļai, skarbai virknai skaņai*, # Kāpurķēdēm ņerkstot, buldózers izrāpās krastā. Pagrozoties ņerkstēja dīvāna atsperes. Laipas zem kājām ņerkstēja. Enģes ķerkstēdamas, durvis atvērās. Čerkstēdams sienas pulkstenis sita stundas.

noņerkstēt, pbg., # Krēsls zem Sklaņģa smagā auguma noņerkst. Dārza vārtiņi sausi noņerkstēja dienas svelmē izkarsušajās virās.

ieņerkstēties, M., *sākt ņerkstēt*, # Ieņerkstējās slieces, braucot pāri dzelzceļa sliedēm.

ņerkstoņa, L., # No blakus istabas atskan dīvāna atsperu ņerkstoņa.

PLINKŠĶĒT, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma skanīgai virknai skaņai*, # Lielajā istabā plinkšķēja klavieres.

ieplinkšķēties, M., *sākt plinkšķēt*, # Ieplinkšķējās klavieres – meita sākusi vingrināties.

plinkšķis, L., # Mazais nospieda klavieru taustiņu, un pats no radītā plinkšķa satrūkās.

TRINKŠĶĒT / strinkšķēt, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma skanīgai, paasai virknai skaņai*, # Jau atkal trinkšķ telefons. Sienas tā dreb, ka pie griestiem lustra trinkšķ. Rudzi bija nobrieduši, izkopts pret cietajiem salmiem trinkšķēja kā stīga. Trinkšķēja plīstošās logu rūtis. Gultas matracis ir večs, atsperu gali strinkšķ. Vienā no kómunālajām istabām strinkšķ ģitāra un piesmakusi balss dzied.

notrinkšķēt / nostrinkšķēt, pbg., # Nate durvis aizcirta tā, ka logu rūtis notrinkšķēja. Notrinkšķ telefona zvans. Nostrinkšķ ģitāras stīgas, un Ģirta balss saviļņo rāmo nakts gaisu.

ietrinkšķēties / iestrinkšķēties, M., *sākt trinkšķēt*, # Ietrinkšķas durvju zvans. Iestrinkšķas kokles, un priekšnesums ir sācies.

trinkšķināt / strinkšķināt / tramšķināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt trinkšķējumu*, # Zvanīja tramvaji, taurēja dzeltenie autobusi un trinkšķināja velóspēdi. Saša trinkšķina stīgas un paklusu

dūc melōdiju. Kāds kareivis, atgāzies krēslā un pārsviedis kāju pāri kājai, slinki strinkšķina mandōlīnu. Namelīm logi bija gaiši, un iekšā kāds tramšķināja balalaiku.

no(s)trinkšķināt / uz(s)trinkšķināt / iz(s)trinkšķināt, pbg., # Atradis meklēto dzīvokli, viņš notrinkšķina durvju zvanu. Pirms spēles viņš pārbaudīdams nostrinkšķina visas stīgas pēc kārtas. Paņēmis mandōlīnu, viņš uzstrinkšķina pazīstamu melōdiju. Barā tomēr jautrāk, uztrinkšķinājām ģitāru, pakūpinājām cigaretes. Tēvs ar paštaisīto cītaru prata iztrinkšķināt kādu vecu valsī un dažas dziesmiņas.

trinkšķis / strinkšķis / (s)trinkšķoņa, L., # Mani satrūcināja divriteņa zvana trinkšķis aizmugurē. Ievērojis iedegamies spuldzīti, kas aizstāja izsaukuma strinkšķus, majors nocēla telefona klausuli. Tā pārāk biežā ģitāras strinkšķoņa blakus dzīvoklī sāk jau mani uzbudināt.

ZVANĪT / lalināt / lallināt, 3. kónj., R. n., / R. v., *būt dažāda augstuma, skaļuma un skanīguma virknai skaņai*, # Grīda dreb tā, ka plauktā zvana kristāla glāzes. Pilsēta pilna dažādu zvanu – zvana ugunsdzēsēju mašīnas, zvana ātrās palīdzības mašīnas, zvana tramvaji. Viņai no rītiem tā nāca miegs, ka reizēm pat nedzirdēja modinātāju zvanām. Viņa kāpa augšup trešajā stāvā un zvanīja pie masīvām divviru durvīm. Viņš atcerējās pirmo zvanu savā skolnieka mūžā – kā tas lalināja, šis zvārgulis baltajā saitītē. Lallināja ormaņu zvaniņi.

nozvanīt, pbg., Divpadsmitos pulkstenis nozvanīja.

iezvanīties, M., *sākt zvanīt*, # Spalgi iezvanījās tālrunis. Pie durvīm iezvanījās zvans. Kārlis triec ar dūri pa galdu tā, ka iezvanās trauki.

pazvanīt / iezvanīt / izzvanīt, pbg., *zvanīt ar nolūku nodot ziņu*, # Barōns paņēma no galda sudraba zvaniņu un pazvanīja sulaini. Ceplis pazvanīja kalponi un lika uzklāt galdu. Kad apkalpotāja nebija savā vietā, direktōrs nekautrējās starpbrīdi pats iezvanīt. Agrāk Initai likās, ka stundu izzvana par ātru, bet tagad viņa nevarēja sagaidīt tās beigas. Zvans izzvanīja no lekcijas.

zvans / zvanoņa, L., # Pie ārdurvīm atskan zvans. Modinātāja griezīgais zvans izrāva Rólandu no paša dziļākā miega. Ar uzstājīgu zvanoņu tramvaja vadītājs prasīja atbrīvot sliedes.

TRILLINĀT / trīcēt / trīsēt, 3. kónj., / **trizuļot / trīsulojot**, 2. kónj., R. n., *būt paskaļai, skanīgi virknai skaņai*, # Vēl zvans nebija beidzis trillināt, kad vērās durvis un nāca viņš – filozōfijas profēsōrs. Un dzidrā gaisā skaņas trīc.. (K.Krūza). Trīcošā balsī izvadītājs uzsāk pazīstamo dziesmu „No miršanas lai dziedam.” Balss viņai uztraukumā viegli trīs. Skaņas trīsot strāvoja istabas gaisā. Pie ilkss trizuļo zvaniņš. Dzirdi glāsta kokles liegās, trīsulojošās skaņas.

trīcināt, 3. kónj. / **tremólēt**, 2. kónj., R. v., *radīt trīcējumu, tremólō*, # Bet teātros un mēmajos kinō ērģeles ir apgādātas ar spēcīgiem vibratōriem, tur katra meldīja tiek tremólēta un trīcināta kā jēra lipiņa – lai tik nu skanētu melōdramatiskāk un sirdi kustinošāk. “Spārītes” koklētājas kokli prot arī tremólēt kā dōmbru.

trilleris / tremólō, L., # Trilleris uz ērģelēm ir labs paņēmiens – Kalniņš to lika lietā pat kórāļos. Tikai ļoti veikliem pirkstiem ir sasniedzams Mócarta trilleru pārļainums. Pirksti ūdens nīrbai līdzīgā tremólō pārslīd klaviatūrai no apakšas uz augšu.

1. 4. 3. Sprēgnas skaņas.

A. Pērkons.

PĒRKONOT, 2. kónj., R. n., *būt ļoti skaļai sprēgnai skaņai no elektrisko lādiņu izlādes atmōsfērā (zibens)*, # Pērkoņa, lietus šļāc smagām strūklām, gaisss kļūst svaigāks...

pērkons, L., # Sestdien taisni pa dienvīda laiku nodunēja pirmais pērkons. Gaisss dunēja no pērkona dārdiem.

RĪBĒT / rībināt / dārdēt / dārdināt, 3. kónj., / **grandēt**, 3. kónj., arī grand, granda, / **graut**, grauj, grāva, / **grauts**, grauž, grauda, R. n., sk. *pērkoņot*, # Gandrīz nepārtraukti rībēja pērkons un plaiksniņās zibens. Pērkoni rībina kā tūkstoš tamtamu. Šai brīdī sāka dārdēt briesmīgs pērkons. Nu jau pērkons vairs nedārdina tieši virs galvas, bet tālāk uz Daugavas pusi. Viņš saklausīja dobru dunoņu, likās, it kā grandētu tāls pērkons. Tonakt grandēja pēdējais vasaras pērkons. Pērkons grauj tepat virs jumtiem. Tālumā vēl grāva pērkons. Pērkons grauda bez apstājas.

norībēt / norībināt / nodārdēt / nodārdināt / nograndēt / nograut, pbg., # Rietumu pusē norīb dobjš pērkona grāviens. Pērkons vēreiz spēcīgi norībina. Nodārdēja apdullinošs pērkona grāviens. Pēkšņi nodārdina pērkons. Nodzalkstīja zibeņi, nogranda pērkons. Gaisss iekrācās, un pavisam tuvu nogrāva pērkons.

ierībēties / iedārdēties / iegrandēties / iegrauties, M., *sākt rībēt*, # Tālumā ierībējās pērkons. Pamalē iedārdējās pērkons. Mēlnais padebešis strauji nāca virsū, un iegrandējās jau arī pērkons. Dobji iegrvās pērkons.

parībēt / parībināt / padārdēt / padārdināt, *neilgi, mazliet rībēt*, # Pērkons parīb / parībina un aiziet tālāk. Pērkons gar pamali drusku padārdēja / padārdināja, bet virsū neuznāca.

izgrandēties / izgrauties, *ilgāku laiku, daudz grandēt*, # Pērkons izgrandējās / izgrāvās vai visu nakti.

aizrībināt / aizdārdēt / aizgrandēt, *rībinot attālināties*, # Pērkons šoreiz aizrībina mums garām. Cik ātri uznācis, tik drīz pērkons aizdārd atkal tālāk. Pērkons aizgrandēja gar pamali.

rībiens / rīboņa / dārdiens / dārdi / dārdoņa / grandiens / granda / grandi / grandoņa / grāviens / grauļas, L., # Nemitīgie pērkonta rībiens, kas kļuva arvien spēcīgāki, liecināja, ka negaiss nāk šurp. Zibens plaiksnījumi sekoja viens otram, un pērkonta grāviens saplūda nepārtrauktā rīboņā. Bargs dārdiens pāršķēla padebešus. Gaisis dunēja no pērkonta dārdiem. Pērkonta grāviens saplūda vienlaidu dārdoņā. Pērkonta grandieni aizās un ieļējās atbalsojās ar apdullinošu skaļumu. Pērkonta granda / grandoņa ir pārvēlusies mums pāri un aiziet tālāk. Tālumā pērkonta grandi skan dobji, bet tuvumā spalgi. Negaiss ārdījās neganti, grāviens plēsa vai ausis pušu. Tālu pa pamalēm dimd pērkonta grauļas.

DUCINĀT / dunēt, 3. kónj., R. n., *pērkonot tālumā*, # Kaut kur pamalē ducināja pērkons. Tālumā dun pērkons.

noducināt / nodunēt, pbg., # Pamalē pa laikam dobji noducināja / nodunēja pērkons.

ieducināties / iedunēties, M., *sākt ducināt*, # Tālumā tikko sadzirdami ieducinājās pērkons. Pietumsušajā pamalē iedunējās arī pērkons.

ducinājums / duna / dunoņa, L., # Nevarēja saprast, vai dobjie ducinājumi ir tāli artilērijas grāviens vai pērkons. Gar pamali staigāja tumši padebeši ar klusu, bet izteiktu pērkonta dunu. Pērkonta rūciens kļuva arvien biežāki, radīdami nepārtrauktu dunoņu visapkārt.

B. Artilērija, sprādzieni.

RĪBĒT / rībināt / dārdēt / dārdināt / grandēt / ducināt / dunēt / būkšķēt / būkšķināt, 3. kónj., / **graut**, grauļ, grāva, R. n. / R. v., *būt dažāda skaļuma (atkarībā no attāluma) sprēgnai skaņai no šāvieniem un sprādzieniem*, # Skanēja olimpiskā himna, rībēja artilērijas salūts. Pārdaugavā vēl rībināja ieroči, bet vefieši jau pulcējās uzņēmuma pagalmā. Dārd artilērijas salūta zalves. Tālumā dārdināja lielgabali. Kaut kur tālu grandēja artilērija. Atkal kaut kur attālumā sāka ducināt lielgabali. Zaļajās ieļējās dunēja sprādzieni un sprakstēja šāviens. Kaut kur aizmugurē sāka būkšķēt dobji artilērijas šāviens. Tālumā būkšķina lielgabali. Dobji grāva mīnu sprādzieni. Kaut kur aiz mežiem citā fróntes lokā grāva smagie lielgabali.

norībēt / norībināt / nodārdēt / nodunēt / nograndēt / nograut / nobūkšķēt, pbg., # Zeme norīb sprādzienā. Fróntes pusē norībina lielgabals. Netālu nodārd sprādziens. Atkal nodun mīnas sprādziens. Nograndēja viens pēc otra vairāki sprādzieni. Kaut kur patālu nograuj artilērijas zalve. Sprāgdama nobūkšķēja prettanku granāta.

iedārdēties / iedunēties / iegrandēties, M., *sākt dārdēt*, # Īsi pirms paredzētā uzbrukuma iedārdas lielgabali. Lāgiem iedunējās lielgabali. Kad debesīs parādījās lidmašīnas, iegrandējās zenīrtartilērija.

rībiens / dārdi / dārdoņa / duna / dunoņa / būkšķis / grandiens / grandi / grandoņa / granda / grāviens / grauļas / sprādziens, L., # Nodunēja it kā bingu rībiens, sākās vācu mīnu viesulis. Pāri pilsētāi grand salūta dārdi. Bumbu sprādzieni saplūda nepārtrauktā dārdoņā. Tālu sprādzienu dobja duna atplūda līdz Ķekavai. Lielgabalu dunoņa kļuva arvien stiprāka. Viņu pamodināja kuģu zenīrtartilērijas šāvienu būkšķi. Grandiens satricina raķešu kómplekso kabīni – raķete ir startējusi. Pilsētā skan salūta grandi. Arvien biežāka un stiprāka artilērijas granda / grandoņa austrumu pusē liecina par fróntes tuvošanos. Gaisis dunēja no mīnu grāviens. Aiz Vólgas bija dzirdamas tālas lielgabalu grauļas. Atskanēja sprādziens, brikšķēšana un knakšķēšana, un turpat pie mūsu kājām ledū pavērās plaša, kas ātri pletās platumā.

C. Vieglo ieroču šāviens u. tml.

RĪBĒT / plīkšķēt / plīkšķināt / blīkšķēt / blīkšķināt / blīkšķināties / sprakstēt, 3. kónj., R. n., # Rīb šāviens, un tumsā zibsnī to uguntiņas. Mežā plīkšķ / blīkšķ reti šāviens. Laiku pa laikam

ierejas ložmetēji, plīkšķina šautenes. Mežā blīkšķina mednieki. Pa mežu blīkšķinās mednieki. Šāvieni sprakstēja visās malās.

norībēt / nodārdēt / noblīkšķēt / nosprakstēt, pbg., # Norībēja šāvieni, un Laucis kreisajā rokā sajuta karstu sitienu. Nodārdēja jauns šāvieni. Ārā noblīkšķēja divi šāvieni pēc kārtas. Nosprakstēja šāvieni, un pāri galvai aizspindza lode.

šāvieni / plīkšķis / spraksts / sprakstoņa / lausks, L., # Nomales iedzīvotāji dzirdējuši vairākus šāvienus aiz vecajām grantsbedrēm. Atskan mazkalibra šautenes plīkšķis. Anna zināja, ka šie spraksti nav lauska cirtieni, bet šāvieni purvā. Dzirdamas ložmetēju rejas un šauteņu nervoza sprakstoņa. Lausks ir gandrīz šāvienam līdzīgs troksnis, kas rodas, stiprā salā plīstot sausam kokam. Mežā valda janvāris – kupēnas pusmetra biezumā, spalgi sper lausks.

RIET, rej, rēja, R. n., *būt dažāda skaļuma virkni sprēgnai skaņai*, # Kanónāde dārdināja līci, spalgi rēja ložmetēji. Tarkšķēja ložmetēji, garām šāvienu kārtām rēja autómāti.

ierieties, M., *sākt riet*, # Ežermalas krūmos ierējās vieglais ložmetējs un vairāki autómāti.

rējiens / reja / kārtā, L., # Lāgiem atskan ložmetēju rējieni. Atkal ieskanējās ložmetēju rejas. Kaut kur priekšā sprēgāja autómātu kārtas. Atskanēja gara ložmetēja kārtā.

D. Vāji sprēgnas skaņas.

PAUKŠĶĒT / pakšķināt / pļepināt, 3. kónj., R. n. / R. v., # Šie tik ņem no groza alus pudeles un rauj kórķus, ka paukšķ vien. Viņš iebāza mutē apdzisušu pīpi un pakšķināja ar lūpām, it kā vilktu dūmu. Lēni vāroties, katlā pļepina putra.

nopaukšķēt / nopakšķināt, pbg., # Atkórķējot pudeli, skaļi nopaukšķēja. Viņa ar lūpām nopakšķina gaisa skūpstu.

paukšķis / pakšķis, L., # Balōns ar paukšķi pārsprāgst. Atkórķēto pudeli paukšķi no blakusistabas bija dzirdami arī šeit. Mótōrs pasit vēl savādus pakšķus un aplkust.

1. 4. 4. Ilgstošas, stieptas skaņas.

RŪKT, rŭc, rŭca, / **dŭkt**, dŭc, dŭca, **ducināt**, 3. kónj., R. n., *būt dažāda skaļuma zemai, vienmērīgi ilgstošai skaņai*, # Pamalē rŭca pērkons. Zem tilta ūdens rŭca dobji un tumši. Ļaužu bija sapulcējies milzums, dŭca un rŭca pa malu malām. Ērģeles rŭca prelūdiju. Tepat netālu rŭc buldōzers. Pa atvērto logu rŭkdama ielidoja majjvabole. Mīlīgi un vienmuļi rŭca vērpējas ratiņš. Plītī rŭc silta un omulīga uguns, sprēgā malka. Izžuļgušais sniegs rŭkdams šļuka zemē no jumtiem. Man gribējās ēst, un arī ciemiņam rŭca vēders. Kamene dŭkdama apložņāja baltā dāboliņa ziedus. Ap zirgiem dŭca mušas, odi un dunduri. Tīrumā dŭc kómbains. Vējā dŭc telefōna vadi. Dzirnās dŭca, ūdens stabulēja, un kaķīša meitiņas dancoja ar jaunajiem kaimiņiem. Darbnīcā dzied zāģi, dŭc virpas. Pa ielu, klusi dŭkdami, slīdēja trólejbusi. Gaisā dŭca lidmašīna. Jūra sāka dŭkt un mutuļot. Tālumā dŭc dzirnavu upe – tur ūdens, balti putodams, gāžas pār slūžām. Ērģeles dŭca prelūdiju. Tālumā ducina pērkons. Kaut kas ārā ducina un rŭc vienā laidā – tā kā mótōrlaiva, tā kā lidmašīna, gudrs nevar tikt.

norŭkt / ierŭkt / nodŭkt, pbg., # Šodien norŭca pirmais maija pērkons. Uz ceļa norŭc mašīna. Labai ražai esot svarīgi, vai pavasara pērkons ierŭc jaunā vai vecā mēnesī. Klusi nodŭca lifts, atvērās durvis. Divas reizes nodŭca surdinētais teātra zvans. Pie stropa nodŭc bite

ierŭkties / iedŭkties / ieducināties, M., *sākt rŭkt, dŭkt* # Aiz meža ierŭcās pērkons. Ierŭcās ērģeles. Aizcirtās kabīnes durvis un ierŭcās mótōrs. Šur tur laukos jau iedŭcās kuļmašīnas. Dūsmīgi iedŭkdamās, kamene aizlido prom. Ieskanējās akórdeōna mazliet sērā balss, iedŭcās augsti basi. Tikko sadzirdami pamalē ieducinājās pērkons.

padŭkt / paducināt, *neilgi, mazliet dŭkt, ducināt*, # Bite padŭc un aizlaižas. Gar pamali paducināja pērkons.

izrŭkties, *ilgāku laiku, daudz rŭkt*, # Pērkons jau šopavasār paspējis pāris reižu izrŭkties.

pierŭkt / piedŭkt, *piepildīt ar rŭkoņu, dŭkoņu telpu, apkārtni*, # Karuselis pierŭca parku, kā agrāk laukos kuļmašīna piedŭca puspagastu. Bites piedŭc ausis ar mēdainu dziesmu.

aizrŭkt / aizdŭkt, *rŭcot, dŭcot attālināties*, # Pa ceļu aizrŭca kravas mašīna. Šoreiz pērkons aizrŭca garām. Kāda vabole lidojumā iesitās viņai sejā un dūsmīgi aizdŭca tālāk. Pa saviem maršrutiem aizdŭc trólejbusi. Pāri skolai aizdŭca lidmašīna.

atdŭkt, *dŭcot atkļūt šurp*, # No dārza puses atdŭc bite. No baznīcas atdŭc ērģeļu skaņas.

pierūkt, *rūcot pietuvoties*, # Pieturā pierūca autobuss, no kura izbira bariņš jauniešu.

rūcināt / dūcināt / ducināt, 3. kónj., R. v., arī K., *radīt rūkoņu, dūkoņu*, # Vecā Eda kalpu istabā rūcina ratiņu. Mašīnas neizbraucamajos ceļos, šķiežot dubļus un kodīgus dūmus, rūcināja mótorus un tikai veltīgi tērēja degvielu. Ērgelnieks rūcina ērģeles. Kaut kur pamalē atkal dūcināja pērkons. Tīrumā dūcina traktōrs. Pils ōrķestra kapelmeistars klusi dūcina ērģeles. Zirgs aizrikšo, viegli zemi ducinādams

ierūcināt / uzrūcināt / iedūcināt, pbg., # Tikai ar lielākām pūlēm viņam izdodas ierūcināt mótoru. Aizturētais piestartēja, uzrūcināja mótoru līdz šakāļa kaucienam un, gāzi raustīdams, aizdrebināja mašīnu zālienā. Drūmi šalca eglu mežs, likās, kāds tur klusi iedūcinājis ērģeles.

norūcināt / noducināt, sk. *norūkt*, # Tālumā norūcina pērkons. Man gar galvu norūcina maijvabole. Pamalē pa laikam noducina pērkons.

parūcināt, *neilgi, mazliet rūcināt, dūcināt* # Beidzis remóntēt, viņš brīdi parūcina savu mótociklu un tad iestumj to garāžā.

pierūcināt / pieducināt / piedūcināt, *piepildīt ar rūkoņu, dūkoņu telpu, apkārtņi*, # Ar savu mótociklu viņš pierūcina visu mājas apkārtņi. Pērkons pieducina visu rietumu debespusi. Ceļus pieducina automašīnas, mótocikli un mópēdi.

izducināties / saducināt, *ilgāku laiku, daudz ducināt*, # Pērkons gar pamali izducinājās / saducināja visu pēcpusdienu.

aizrūcināt / aizducināt, sk. *aizrūkt*, # Pērkons aizrūcināja / aizducināja garām. Tālu pāri Gaujas līčiem, kraujām un mežiem aizducināja atbalss.

atducināt, *ducinot atklūt šurp*, # Melnu mākoņu pavadīts, atducina pērkonta negaiss.

ieducināt, *ducinot ievirzīties kurp iekšā*, # Traktōrs ieducina pagalmā.

pieducināt / piedūcināt, *ducinot pievirzīties kam klāt*, # Traktōrs pieducina pie darbnīcām. Autō pieducina pie garāžas.

pārducināt / pārdūcināt, *ducinot pārvirzīties kam pāri*, # Traktōrs pārducina pāri laukam. Pāri pilsētai pārdūcina bumbvedēju eskadriļa.

rūciens / rūkoņa / dūciens / dūkoņa, L., # Viņa vēdera rūciens dramatiskus notikumus darīja smieklīgus – tie atskanēja gan kóntrōldarbu un eksāmenu laikā, gan aktos un bērēs. Mótocikla rūkoņa līdz ar putekļu mākonim strauji tuvojās. Vīlnis ar draudīgu rūkoņu gāzās virsū kuģim. Pie galda jau valdīja omulīga rūkoņa, kad visi runā, bet nav kam uzklaut. Darba troksnis veidojas gan no zāģu spalģās kaušanas, gan ēvelmašīnas dobjajiem dūcieniem. Izskanēja pēdējie ērģeļu dūciens. Dunduri riņķoja ar dobjū dūkoņu ap zirgiem un pļāvēju. Apklusā kómbaina vienmērīgā dūkoņa, spārni vairs negriezās. Tikko sadzirdama melōdiska dūkoņa kāpj augšup no ōrķestra iedobuma.

rūkāt / rūkot / rūkņāt, *klusi un ilgstoši rūkt*, # Mājīgi rūkādama, kurējās krāsns. Purvā kā sacenzdamies rūkņāja zemes vēzīši.

KAUKT, kauc, kauca / **krākt**, krāc, krāca / **rēkt**, rēc, rēca / **dunēt**, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma skaļai ilgstošai skaņai*, # Pievakarē vējš jau pavisam nelabi kauca kuģa vantīs. Jūra kauca un krāca visapkārt. Ziņnesim līdzī kaucot un svilpojot zemnīcā iebražās decembra putenis. Bremzēm kaucot, mašīna apstājās durvju priekšā. Granātas, griezīgi kaucot, pārlidoja kuteri. Zvēriģi kauca džezs. Drīz jūra sāka krākt un vārīties kā raganu katls. Ūdens krāca un šņāca, gāzdamies lejup no augstajām slūžām. Stiprajā vējā meži krāc un lūst sausie zari. Tālumā vēl rūca un krāca negaiss. Krācot pret debesīm cēlās augsti liesmu un dūmu stabi. Jūra rēc ap zemūdeni, it kā draudēdama to saplosīt. Virsskaņas iznīcinātājs izbrauc uz starta ceļa, sāk rēkt reaktīvie dzinēji. Ēzes ugunis rēc kā saniknotas lauvas. Rēc apdullinošs džezs. Mums dunēja jūra pie kājām. Upi vairs nevar ne pazīt – dunēdama un šalkdama tā traucas caur applūdušo kārklu biezokņiem. Pavasarī, ledum kūstot, ūdeni īpatnēji dun zem ledu čaganā vāka.

nokaukt / nokaukties / norēkt / norēkties / nodunēt, pbg., # Aizmugurē strauji nokauca bremzes. Nokauca šāviņš – mēs visi pie zemes. Riepas nokaucas pret asfaltu. Kuģim aizejot, piekrastē nokauksies bója. Pie ielu krustojuma norēc sirēna. Mótocikli norēcās un drāzās uz priekšu. Man garām nodun vilciens.

iekaukties / iekrākties / ierēkties / iedunēties, M., *sākt kaut*, # Arvien stiprāk iekaucas vējš. Iekaucās lókómótīves svilpe. Mótors spēcīgi iekaucās, laiva it kā palēcās uz priekšu un sāka joņot pa viļņiem. Riepām iekaucoties, mašīna nobremzē. Dzidrajās debesīs iekaucās nerēdzamais lielgabala šāviņš. Iekaucās saksófons. Un tikko tas rēgs ieskrējis mežā – viss mežs iešņācies,

iekrācies it kā aukā, – pēc atkal piepeši apklusis. Mótors ierēcās ar pilnu jaudu. Kaut kur ļoti tālu iedunējās gaiss, pēc tam notrīcēja zeme.

kaucināt / rēcināt, 3. kónj., K., *izraisīt kaucienus*, # Viņi dejoja, dziedāja un kaucināja patafōnu, kamēr pagura. Biezajā miglā kuģis dreifēja un ik pa divi minūtēm rēcināja sirēnu, lai kāds cits kuģis neuztriektos virsū.

nokaucināt, pbg., # Daudziem jaunajiem autōvadītājiem patīk efektīgi nokaucināt bremzes un gandrīz mómentāni apstāties.

kauciens / kaucoņa / kaukoņa / rēciens / rēkoņa, L., # Strauji pagriezieni, izrāvienī un bremžu kaucieni pavada ikvienu Ozolnieka autōbraucienu. Pie katra mīnas kauciena mēs savā slēptuvē saraujamies čokurā. Atskan spalgi sirēnas kaucieni. Mīnas ar griezīgu kaucoņu lidoja pāri pakalnam. Artilērijas kanónādes apdullinošajā kaukoņā var izšķirt dažus dobjus sprādzienus. Pēc sirēnu rēcieniem es iemācījos gluži labi noteikt, cik tālu atrodas pretim nākošais kuģis. Gaisu pāršķeļ reaktīvās lidmašīnas rēkoņa. Katru skaņu aprija mótora dārdi un vētras rēkoņa.

GAUDOT / aurot, 2. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma skaļai ilgstošai skaņai*, # Vējš gaudoja skurstenī žēli un gari. Ārā gaudo putenis. Vētra gaudoja kā milzīgs vilku bars. Viena pēc otras no rītiem gaudo fabriku svilpes un sirēnas. Pār klāju gaudodamas lidoja smagās artilērijas granātas. Viņa vecīgā balss skan sēri, vijole gaudo vēl sērāk. Pāri tundrai klājas pólārā nakts, auro sniegputēni un liesmo kāvi. Sāk aurot ziemelis, brīkšķēdami lūst kokiem sausie zari.

nogaudot / nogaudoties, pbg., # Vakara pusē sirēna nogaudoja trauksmi. Paretam pāri ierakumiem nogaudo kāda mīna. Kad velkonis devās jūrā, kapteinis allaž lika sirēnai trīsreiz nogaudoties īsi un mundri.

iegaudoties / ieauroties, M., *sākt gaudot*, # Aizvien smagāk iegaudojās vējš. Vējš pieņēmas, brīžam iegaudodamies skurstenī. Iegaudojās sirēna. Kuļmašīna, it kā visus spēkus sasprindzinājusi, iegaudojās skaļāk. Mótors iegaudojās ar pilnu jaudu, un mašīna sāka gausi vilkties pa bedraino ceļu. Iegaudojās gaiss, un, apdvesdams visus ar karstu dvesmu, aiz degošās mājas plīsa lādiņš. Iegaudojās saksófons. Drūmi un dobji ieaurojās auka. Vējš ir ieaurojies īsti spēcīgi un purina koku lapotnes kā slotas.

izgaudoties / izauroties, *ilgāku laiku, daudz gaudot*, # Vētra izgaudojās visu nakti. Šeit kalnā vējš var izauroties un izplosīties pēc savas patikas.

gaudoņa / gaudi / gaudas / auri, L., # Arktiskajā sniegputenī trakojošais sniegs vārās, un vētras gaudoņa piepilda visu pasauli. Vēja gaudi sāk pierimt. Tās ir miglas bójas gaudas, kas tur skan. Vēja gaudas nu vēl papildināja sirēnas gaudošana. Šeit velti saukt palīgā, jo caur vētras auriem cilvēka balsi neviens no ciema nedzirdēs.

SPIEGT, spiedz, spiedza, R. n., *būt skaļai, spalgai ilgstošai skaņai*, # Radiōla spiedza tik griezīgu meldiju, ka nebija ko domāt sarunu turpināt. Vijoles stīgas vaid un spiedz. Leijerkaste spiedz saldi un sēriģi. Spiedza saksófons, histēriskos smieklos raustījās akórdeōns.

spiedzīens, L., # No dežūrtelpas skan signāliekārtas spiedzieni.

spiedzīgs, Kd., / **spiedzīgi**, V., # No tālienes nāca kaut kādas garas, spiedzīgas skaņas. Vārti spiedzīgi nočīkstēja.

VAIDĒT / idēt / stenēt / smilkstēt / ķiukstēt, 3. kónj., R. n., *būt dažāda augstuma skaļai stieptai skaņai*, # Mótors sāka vaidēt, vilkdams smago nastu kalnā. Gaiss jau vaid no šrapneļu kaucieniem. Vējš tricināja rūtis, pakšķos vaidēdams. Auro vējš, un, lietū piemirkušas, smagi vaid sirmās priedes. Mājas korē idēdams lauzās vējš. Kāda lode idēdama pārskrēja pār galvām. Deviņus kilómetrus mašīna piepūlē id un lēni pieveic kalnu pāreju līkumu pēc līkuma. Nakts ir mēlna un trokšņu pilna – sten vēja šaustītās egles, brakšķ un čīkst rīvēdamies koku zari. Spalgi nosvilpusies, lókómótīve, stenēdama un mēlnus dūmus veldama, lēnām uzņem gaitu. Mótors pārpūlē rīstās un sten, traktōrs zvārojas un zvalstās, kamēr izraujas no dubļiem. Lejā, klasē, stenēdams sit pieputējis sienas pulkstenis. Tik biedējoši ledus plaisā, Kā bailēs straume vaid un sten (J.Ósmanis). Vējš, smilkstot skurstenī vai šūpojot kādu vadu, dažkārt rada savādus trokšņus. Pa ielu smilkst ragavu sliedes un sprauslā zirģi. Smilkstēdami un džīnkstēdami strādā asie zāģi. Smilkstēdamas enģēs, vējā vārstījās ārdurvis. Lodes, skaļi smilkstēdamas, ieurbjas dēļos. Lode ķiukstēdama aizskrēja pāri galvām.

novaidēties / noīdēt / nostenēt / nosmilkstēt, pbg., # Viņa ar ceļgaliem uzmetas dīvānam, ka tas novaidas vien. Zvans kā ievainots dobji novaidējās, kad šrapneļa šķembebe atsītās pret tā malu.

Gaisā svilpoja paretas lodes, pagaidām noīdēdamas tukšumā. Tad kā trakās sāpēs nosten mežs. Durvis veroties žēli nosmilkst.

ievaidēties / iestenēties / iesmilkstēties, M., *sākt vaidēt*, # Apsēžoties uz izlodzītā krēsla, tas griezīgi ievaidējās. Dārzs vējā sten, pa laikam ievaidas kā gulētājs murgos. Mazais kuģītis iestenējās, kā saņēmis sāpīgu sitienu. Vējš brīžam iesmilkstas kā izbiedēts suns. Straume satver laivu un rauj uz leju, iesmilkstas duļļi. Zāģis iesmilkstējās, grauzdamies baļķī.

vaids / smilkstiens / smilksts / smilkstoņa, L., # Ložmetēju balsis mijas ar granātu kaucieniem un mīnu vaidiem. Lejā, pie upes, skanēja zāģa smilkstieni. Mājas klusumā no āra ielaužas tikai vēja smilksti. Durvis vērās ar griezīgu smilkstu. Visas skaņas nomāca vēja smilkstoņa takelāžā.

SVILPOT, 2. kónj., / **svilpt**, svilpj, svilpa, / **svelpt**, svelpj, svelpa, R. n. / R. v., *būt augstai, samērā griezīgai stieptai skaņai*, # Vējš svilpoja un kauca pa veco, cauro jumtu, un gar logiem joņoja baltas sniega vērpetes. Gaisā jau labu brīdi svilpoja paretas lodes. Plosījās vētra, ap māju gaudoja, kauca, šņāca un svilpa satrakotā gaisa brāzieni. Logos parādās šauteņu stobri, un tūliņ sāk svilpt mums pakaļ lodes. Mājā trāpīja šāviņš, gaisā svilpa šķembas. Kļuva dzirdama zirgu soļu dipoņa, svilpa pātagas. Ēvele svilpdama skrien pa gludu priedes dēli. Vējš gaudo un svelpj, sabangotā jūra krāc. Lodes svelpj mums pāri viena pēc otras. Pulkstenis svelpjoši iečerkstējās un nosita pustrīs.

nosvilpot / nosvilpt(ies) / nosvelpt(ies), pbg., # Nereti pavasarī dienvidu vējš diennakti pār ciemu nosvilpo, un, raugi, jūra vilņo jau brīva no ledus. Brīžiem pāri galvām nosvilpoja tālšāvēja granātas. Lókómótīve nosvilpa, un vagoni ar vieglu rāvienu sāka lēni ripot. Sirēna nosvilpa pusdienlaiku. Lode nosvilpa ļoti tuvu vaigam. Vilciens nosvilpās un sāka kustēties. Pēdējās mežapīles nosvelpa lidojumā, iedegās pirmās zvaigznes. Lókómótīve nosvelpjas, riteņi sāk klabēt.

iesvilpoties / iesvilpties / iesvelpties, M., *sākt svilpot*, # Iesvilpojās neliels viesulis, pa gaisu aizņēsdams siena kaudzes cepuri. Upes vidū iesvilpās velkonis, brīdinot laivas airētāju. Koku zaros brīžiem iesvilpjas vējš. Savādi iesvilpās gaiss, un ierakumu aizmugurē nokrita pirmās mīnas. Augusta rokās spalgi iesvilpās pātaga. Lókómótīve iesvelpjas un uzņem gaitu.

svilpiens / svilpoņa / svelpiens / svelpoņa / svelpa, L., # Vēja svilpieni pieņemas spēkā. Fróntes ikdienas simfōnija – vientuļie ložu svilpieni, tālie granātu dārdieni. Vēja svilpoņa pamazām rimās. Gaisu pildīja svelpiens pēc svelpiena, divas mīnas sprāga uz kaimiņu nama jumta. Pirms ieskrējiena lidmašīnas propelleris iedziedas kaucošā svelpoņā. Mēmo mājas klusumu iztraucē vienīgi vētras svelpas un auri aiz loga.

ŠALKT, šalc, šalca / **šalkot / žvīgot / gulgot**, 2. kónj., R. n., *būt paaugstai, mainīgi skaļai ilgstošai skaņai*, # Mežs smagi šalca stiprajā vējā. Kokos jau šalc vējš no Gaujas puses. Priedes vienmuļi šalc savu mierinātāju dziesmu. Iztīrītajās krāsniņās jau atkal šalca baltas ugunis. Šalkdams plūst strauts. Apnicīgi šalca lietūs. Priekšā šalca jūra – mierīgi un vienmuļi. Elīzes zīda kleita ejot viegli šalca kā niedres ezera krastā. Gaiss šalc no daudzo putnu spārnu vēdām. Spārniem šalcot, pāri pārlido putnu bariņš. Zālē ilgi šalca aplausi / zālē ilgi šalca aplausos. Virs galvas šalko priežu vainagi. Silts vējš klusu šalkoja koku zaros. Klusi šalko jūra. Milzīgajā Varšavas teātrī šalkoja óvācijas. Zaru spraišļos maija vēji žvīgo. Gribu pavizināties ar mótociklu tā, lai vējš gar ausīm žvīgo. Silti vējš bambusu birztaļā gulgo (M. Kempe).

nošalkt / nošalkties / nošalkot, pbg., # Vējš nošalc egļu zaros / vējā nošalc egļu zari. Zālē nošalc aplausi / zālē nošalc aplausos. Spārniem nošalcot, pāri pārlido putnu bariņš. Smagi nošalc priekškaris, izrāde sākas. Rīta vēsma nošalcas koku galotnēs. Ausīs nošalko drēbju mīkstā švīkoņa.

iešalkties / iešalkoties / aizšalkties / uzšalkt / uzšalkot, M., *sākt šalkt*, # Vējš iešalcās stiprāk. Mežs iešalcās, iečukstējās un atkal apklusā. No sprādziena gaiss iešalcās kā viesulī. Priežu galotnēs iešalkojas vējš. Vēja brāzmā aizšalcās mežs. Tai brīdī uzšalca spēcīga vēja pūsma. Mirkli vējš mazliet piestāj, tad atkal uzšalko reizē ar lietūs brāzmu.

aizšalkt / aizšalkot / izšalkt, *šalcot attālināties*, # Tikko aizšalcis īss pavasara lietūs, un saule atkal karsē. Skaņas aizšalc parkā un tālu atbalsojas lazdam apaugušajās pakalnēs. Negaiss aizšalko tālāk. Zalve nosprakstēja pret mūri, tad atbalsojās dóka kórpūsā un izšalca gaisā.

atšalkt / atšalkot, *šalcot atplūst šurp*, # Atšalc / atšalko pavasara vējš. Viņu pamodināja it kā troksnis, bet, uzmanīgi ieklausoties, līdz viņai atšalc tikai pārējo gulētāju rāmā elpa.

iešalkt / iešalkot, *šalcot ieplūst kur iekšā*, # Pa atvērto logu vējš iešalca telpā un klusu plivināja drapērijas. Priežu galotnēs iešalko vējš.

pašalkt / nošalkt, *šalcot virzīties garām kam*, # Mašīna mīksti pašalca / nošalca garām, apdvešot Ritmu ar sīva gaisa guldzienu.

pāršalkt / pāršalkot, *šalcot virzīties pāri kam*, # Pāri ciematam pāršalca negaisa brāzma. Pļaujot izkaptis pāršalc pāri zaķēnam, kas ieplacis bedrītē. Vēsma pāršalko pāri pļavai.

uzšalkt, *šalcot virzīties augšup*, # Atkal gaisā uzšalca raķete. No urbuma augstu gaisā uzšalca naftas fontāns.

apšalkt, *šalcot apņemt*, # Rita, izkārusi roku pa mašīnas logu, ļāva to apšalkt siltajai gaisa strāvai. Kurzemi apšalc Baltijas jūra.

piešalkt / piešalkot, *šalkojumam piepildīt telpu, vidi*, # Aplausi piešalca visu spārta zāli. Atkal esam vēju piešalkotajā jūrmalā.

sašalkties, *vienlaikus šalkt*, # Apkārt viss kluss, tikai brīžiem, uznākot vēja pūsmi, virs galvas sašalca priežu vainagi. Druvā sašalca nobriedušās vārpas.

šalcieni / šalkas / šalkoņa, L., # Ik pa brīdīm vēja šalcieni aplāpēja viņu sarunu. Vēl nedzird viņu šalkas, bet jau seja iesitas jūras vējš. Tik ilgi viņš bija klausījies vienīgi meža un vēja šalkās. Mežs klusi šņāca, piebalsodams jūras vienmuļajai šalkoņai. Viņa vārdus atkal pārtrauca stipra lietus šalkoņa. Pamazām šalkoņa zālē norima, iestājās svinīgs klusums.

šalkains, Kd., *šalkojumu radošs*, # Viņā iestīdza kāda smeldzīga sāpe, veroties šalkainajā ūdens bezgalībā. Šalkainais vējš nerimās visu nakti. Šalkainais palu laiks aiz sevis atstāj meļnas dūņu paltis un ziedošas pļavas.

ŠŅĀKT, šņāc, šņāca / **šņākāt / šņākot / šņākuļot**, 2. kónj., R. n., *būt paaugstai, paasai dažāda skaļuma ilgstošai skaņai*, # Viļņi krāca un šņāca, valstīdami mūsu kuģi no vieniem sāniem uz otriem. Sāka gāzt lietus, ūdens visapkārt putoja un šņāca. Negaisa brāzmās gatves bērzi šņākdami locījās un vaidēja. Šķūnītis deg milzīgi garām liesmu mēlēm šņākdams un krākdams. Šņākdama un sprauslādama gāžas kausēta tērauda straume. Sniegam kūpot un gaisam gar ausīm šņācot, laidos lejā no augstās kraujas. Kad tējkanna sāk šņākt, Vilis nogriež gāzi. Visapkārt spindz lodes, šņāc šķembas. Šņāc pātagas gaisā, Un zirgi sten.. (K.Skalbe). Piens slaucot vairs nečurkst kā agrāk, klab tikai aparāti un šņākā vakuumsūkņi. Ārā šņākāja lókómótīve, vagonus stumdīdama. Pļāvējiem vēl šņāko izkaptis. Daugavā šņāko kuģītis un blisina ar savu vienīgo lampu pie skursteņa. Virs depō ēkas skursteņa galā sāk šņākuļot tvaika mutulis, kas drīz vien pārvēršas sīkā, spalgā svilpienā. Tīdamies dūmu un tvaika vērpetēs, vilciens šņākuļodams aizslīd no perōna.

nošņākt / nošņākties, pbg., # Nošņāca pneimatiskās bremzes. Gaisā nošņāc mīnas. Granātas šķembas nošņāca pāri galvai. Nošņācās bremzes, un vērās vaļā sakļaujamās durvis.

iešņākties, M., *sākt šņākt*, # Alejas koku gali iešņācās kā jūra. Kur radies, kur ne, iešņācas viesulis. Iešņācās mīnas, un griezīgi svilpa granātas.

aizšņākt, *šņācot attālināties*, # Pāri mums aizšņāca vairākas mīnas, kas sprāga gravā.

šņāciens / šņākoņa / šņāka, L., # Skanēja vienmuļš un drusku žēlabains šņāciens – milzīgā riepa izlaida gaisu. Izkaptis šņācienu pļaujot saplūst kopā ar jūras šalku. No smēdes skanēja ēzes šņākoņa. Pa vulkāna spraugām ar griezīgu šņākoņu un svilpšanu šāvās ārā karstas tvaika strūklas. Radiótefōnā cauri šņākoņai varēja sadzirdēt tālu kuģu sarunas. Iedegtā prīmusa uguns šņāka padzen virtuves klusumu.

šņākulīgs, Kd., *šņākšanu radošs*, # Ainis paberzēja punu pierē un ar šņākulīgu skaņu nošņāuca sadauzīto degunu.

ELST, elš, elsa / **elsot / tusnīt**, 2. kónj., R. n., *būt ritmiski atkārtotiem šņācieniem*, # Elš un sprauslā lókómótīve, bet uz priekšu netiek. Vilciens iesvilpjas un elsodams uzņem gaitu. Klaudz veseri, elso lielā ēze. Vilciena sastāvs nodrebēja un tusnīdams uzsāka gaitu. Sparīgi tusnī meļna, nokvēpusi lókómótīve, brūngansarkanos preču vagonus stumdīdama.

noelsties, pbg., # Mótōri apstājas, un kuģis noelšas kā zirgs pēc gara skrējiena.

ieelsties / ieelstoties, M., *sākt elst*, # Vējš pūta brāzmām, te pierima, te atkal ieelšās. Smagi ieelsojās vējš, un iešņācās koki.

elsiens / elsas / tusnījiens, L., # No dzelzceļa šķīrotavas gandrīz nepārtraukti skanēja lókómótīvu elsieni. Vizma ieklausījās vēja elsās aiz loga. Sūkņu telpā skanēja sūkņa tusnījiens.

ČŪKSTĒT, 3. kónj., R. n., *dažādā skaļumā šņākt*, # Karstie izdedži čūkstēja, tos aplejot ar ūdeni. Degošais sērkokciņš nokrita dubļos un čūkstēdams nodzisa. Slapjā malka dega čūkstēdama.

nočūkstēt, pbg., # Skaļi nočūkstēja un gaisā uzšāvās garaiņu mutulis, kad Ilmārs ugunskurā iegāza spaini ūdens.

iečūkstēties, M., *sākt čūkstēt*, # Uz plīts iečūkstējās un sāka dūmot pāri katliņa malai pārgājušais piens.

pačūkstēt, *neilgi, mazliet čūkstēt*, # Slapjā malka krāsni pačūkstēja un apdzisa.

SĪKT, *sīc, sīca*, R. n., *būt klusai, paaugstai ilgstošai skaņai*, # Uz plīts sīc tējkanna. Tikko dzirdami sīc ventilātors. Odi sīkdami un dīkdami riņķo man ap galvu. Pret rūti atszdamās, uzmācīgi sīc muša. Pretī sīc ložu spieti. Telefona vadi vējā klusi sīc. Mazajam pie katra elpas vilciena degunā sīc.

nosīkt / izsīkt, *pbg.*, # Garām nosīc lode. Kad gaisā izsīca pēdējās šķembas, Pēteris no ierakuma pabāza galvu.

iesīkties, M., *sākt sīkt*, # Man pie galvas iesīcas ods. Uz plīts miegaini iesīcas trumulis.

aizsīkt, *sīcot attālināties*, # Viņš dzirdēja lodi aizsīcam pāri galvai.

piesīkt, *sīkšanai piepildīt telpu, vidi*, # Šie daži odi tumsā un klusumā piesīca visu telti.

sīciens / sīcoņa / sīkoņa, L., # Tāds klusums, ka oda sīciens, liekas, skan pa visu ciemu. Sīks zīlītes sīciens sala stindzinātā, piesnigušā mežā iepriecina vairāk nekā vēsels putnu koris maija rītā. Plītij izkuroties, tējkannas sīcoņa apklust. Vienīgā skaņa ap mani ir odu sīcoņa

ŽŪŽOT / dūdot, 2. kónj., / **žūžināt / žūžināt / zadēt**, 3. kónj., R. n., *klusu šalkt*, # Vējš lēni žūžo koku zaros. Vējš dūdo koku galotnēs. Priedes kuplie zari, pavasara vēsmas iešūpoti, žūžināja savādāk nekā citkārt. Restorānā miegaini žūžina gaisa kondicionētāji, vēdīdami spirdzinošu vēsumu. Pūšot siltam dienvidu vējam, zadēja lapas ceļmalas kokos. Vieglā brīzē zad vārpas.

iežūžoties / iežūžināties, M., *sākt žūžot*, # Koku lapās iežūžojās / iežūžinājās vēsma.

pažūžot / pažūžināt, *neilgi, mazliet žūžot*, # Vēsma pažūžo / pažūžina koku lapās.

žūžas, L., # Dārza kokos nedzird vēja žūžu, arī liepās nemana ne vēsma.

SANĒT / zuzēt / zuzināt / zumēt / zumināt / zizmēt / zizmināt / zizināt, 3. kónj., R. n., *būt klusai, paaugstai ilgstošai skaņai*, # Liepu ziedos sanēja bites. Niedres nakts vēsmā sausi sanēja. Šeit ir tikai balta, neauglīga, vējā sanoša smilts. Vēja dzītais graudainais sniegs sanēdams sitas pret pagraba lodziņu. Telefona vadi dziedoši san. Druvas viļņo un san. Bites zuzēdamas laidelējas pa ziedošajām ābelēm. Krastmalas mēldros zuzēja spāres. Smilgas vējā kustas un zuz. Apkārt zuzina bites. Ap cukura tūtu zuzināja vientuļa lapsene. Viršos zum bites. Stūra krogs zum kā bišu strops pirms spieta. Bites zuzina pa ziediem. Netālu no manis zizm / zizmina kamene. Ābelē zizina lapsenes, urbdamas ābolos alas. Pļavā zizina sienāži.

nosanēt / nozuzēt, *pbg.*, # Ik brīzei uzvēdot, nosan niedres. Uzpūšot vējam, nozuz vārpas.

iesanēties / iezuzēties, M., *sākt sanēt*, # Uzpūš liegs vējiņš, un salnas nokostais kukurūzas lauks iesanas kā ezermalas niedrājs. Stropā iezuzējās bites. Kokos iezuzējās vējš. Tikko skolotājs izgājis ārā, klase iezuzas, it kā vējš būtu ieskrējis lapotos zaros.

pazuzēt, *neilgi, mazliet zuzēt*, # Uzskrien vējiņš, pazuzot koku lapās.

aizsanēt / aizzuzēt, *sanot attālināties*, # Pāri galvām aizsan bites ābolaņa lauka virzienā. Satveru auklu, apgriežu dažas reizes sev ap galvu un metu – velce aizzuz pa gaisu.

iezuzēt, *zuzot ievirzīties kur iekšā*, # Istabā iezuz bite.

sanoņa / sana / zuzoņa / zumoņa, L., # Bites piepilda gaisu ar sanoņu. Mūsu balsis pazūd citu balsu sanoņā. Visapkārt bišu sana un mēdus smarža. Jau iztālēm dzirdam daudzo bišu zuzoņu / zumoņu ziedošajās liepās

ŠVĪKSTĒT / šmīkstēt / šmiukstēt / žvīkstēt / žvaukstēt / čīukstēt, 3. kónj., R. n., *būt neskaļai, paaugstai un paasai ilgstošai skaņai*, # Spārniem švīkstot, gaisā pacēlās iztraucēts putns. Salonā švīkstēja dejojāju soļi. Pa asfaltu švīkst riepas. Pa sniegoto ceļu švīkst ragavu slieces. Gaisā švīkst / šmīkst pātāga. Paegļi vējā šmīkstēja arvien spīvāk. Uz pirts lāvas sāka šmīkstēt pirtsslota. Jājampātāga šmiukstēdama sāk lēkāt pa kalpa sievas pleciem. Spraucoties caur biežņu, zari žvīkstot cirtās sejā. Žvaukst trólejbasa vadi. Lodes čīukstēdamas kapāja zemi.

nošvīkstēt / nošmīkstēt / nošmiukstēt / nožvīkstēt / nožvaukstēt, *pbg.*, # Gaisā nošvīkst / nošmīkst pātāga. Man gar pašu seju nošmīkst viņas bize. Rīkste nošmiukstēja uz cūkganiņa muguras. Pēkšņi gaisā nožvīkst spēcīgi spārnu vēzieni. Sprungulis nožvīkstēja gar plecu un iekrita sūnājā. Tramvaja gaisa vads nožvaukstēja un nodzirkstīja.

iešvīkstēties / iešmīkstēties / iežvīkstēties, M., *sākt švīkstēt*, # Vēlreiz iešvīkstējās / iešmīkstējās pātāga, un zirgs skrēja jau gandrīz auļiem. Iežvīkstējās biezi saaugušo eglīšu zari, kāds lauzās cauri biežņai.

pašvīkstēt, *neilgi, mazliet švīkstēt*, # Brīžiem pašvīkst pātāga, lai zirgelis kustētos naskāk.

aizšvīkstēt, *švīkstot attālināties*, # Pāri galvai aizšvīkstēja draudzīgs pīļu bariņš.

švīkstīnāt / švīkstīnāties / šmīkstīnāt / šmīkstīnāties / šmiukstīnāt / šmiukstīnāties / žvīkstīnāt, 3. kónj., R. v., *radīt švīkstējumu*, # Pastalas švīkstīnot, sievas devās prom pa ceļu. Mitro asfaltu švīkstīnādams, pieripo autōbuss. Spārniem švīkstīnādams, lidinājās zilās spāres. Sausā kūla švīkstīnās gar zābaku stulmiem. Vējš šmīkstīnāja lokanos zarus. Edžiņš šmīkstīnājās, ar garu, lokanu vicu pērdams zemi sev pie kājām. Lietus lāses šmiukstina pa ādas jaku. Jēkabs soļu ritmā šmiukstīnās ar pletni pa zābaka stulmu. Spārnus žvīkstīnādams, Daugavai zemu pārlidoja stārķis.

nošvīkstīnāt / nošmīkstīnāt / nošmiukstīnāt / nožvīkstīnāt / sašmīkstīnāt / uzšmīkstīnāt, pbg., # Putns nošvīkstīnāja ar spārniem un prom bija. Lokanā vica mātes rokās viņam sāpīgi nošmīkstīnāja pa stilbiem. Pietika tikai nošmiukstīnāt pātagu gaisā, lai Melnis sāktu rikšot. Nožvīkstīnādams riepas un tróleju, garām aiztraucas trólejbuss. Zirgs nikni sašmīkstīnāja asti. Večuks brauc bez pātagas – kad grib, lai zirgs patek, sarausta grožus un uzšmīkstina ar lūpām.

pašvīkstīnāt / pašmīkstīnāt, *neilgi, mazliet šmīkstīnāt*, # Iedams rotaļājos ar lazdas rīkstīti, nocērtu ceļmalas dadžu galviņas vai tāpat vien pašvīkstīnu gaisā. Govs dūsmīgi nošņācās un pašmīkstīnāja ar asti. Viņa tikai pašmīkstīna ar lūpām, un zirgs iet lēkšiem.

švīkstiens / švīksts / švīkstoņa / švīkoņa / šmīkstiens / šmīksts / šmīkstoņa / šmiukstiens / šmiuksts / žvīkstiens / žvīkstoņa, L., # Patēva siksnā šausta bez žēluma, vēl labu laiku aiz durvīm skan tās švīkstieni. Mótōrs darbojas tik klusu, ka sadzirdu aiz muguras tikai riepu švīkstus pret asfaltu. Meža klusumu pārtrauc tikai manu slēpju švīkstoņa sniegā. Kārļa sievu var sadzirdēt pēc brunču un pastalu švīkoņas. Ass pātagas šmīkstiens šķēla gaisu. Šrapneļu šmīksti virs galvas, granātu sprādzieni visapkārt. Pirtī dzirdama slotu šmīkstoņa. Rīta agrumā iela vēl klusa, dzirdami tikai sētnieka slotas šmiukstiens / šmiuksti pa asfalta ietvi. Apakšā birzī ir klusāk, vējš un skaļa zaru šmiukstoņa dzīvo galotnēs. Ar ritmiskiem spārnu vēzienu žvīkstīniem stārķis paceļas gaisā. Ar klusu elektrómótōra dūkoņu un vadu žvīkstoņu piebrauc trólejbuss

ČĪKSTĒT, 3. kónj., R. n., *būt augstai, asai ilgstošai skaņai*, # Koks, kas čīkst, tik ātri nelūst (Paruna). Klases klusumā skolotāja kurpes likās uzkrītoši čīkstam. Žēli čīkstēja koka kāpnes zem Ilmas soļiem. Krūtīs viņam čīkstēja, un tikai pēc ilgākas atpūtas viņš varēja izteikt kādu vārdu. Krūtīs viņam čīkst kā nokaltis koks vējā.

nočīkstēt, pbg., # Nočīkstēja āra durvis. Nočīkstēja akas vinda, nograbēja spainis.

iečīkstēties, M., *sākt čīkstēt*, # Kambarī iečīkstas gulta. Kāpnes zem manām kājām nakts klusumā tā iečīkstējās, ka es satrūkos.

čīkstīnāt, 3. kónj., K., *radīt čīkstējumu*, # Vējš čīkstīnāja virās vaļējās ārdurvis. Jēkabs grozīdamies čīkstīnāja gultu.

nočīkstīnāt, pbg., # Vārtiņus nočīkstīnot, sētā ienāca pastniece.

pačīkstīnāt, *neilgi, mazliet čīkstīnāt*, # Caurvējš gaiteni reizēm pačīkstina ārdurvis.

čīkstiens / čīksts / čīkstoņa, L., # Kāpņu čīkstieni liecina, ka kāds kāpj augšā. Pa gabalu atskan ratu čīksti. Ar čīkstoņu griežas akas rullis, laižot spaini lejā.

čīkstīgs, Kd., *čīkstējumu radošs*, # Kādreiz bija modē čīkstīgas kurpes, tādas tika taisītas ar tīšu nolūku.

PĪKSTĒT, 3. kónj., R. n., *būt augstai, paasai ilgstošai skaņai*, # Telefōns pīkstēja kā slazdā iekritusi pele. Rotaļu lācītis pīkst, kad tam paspiež vēderiņu. Aplēdojušie žagari krāsni sākumā pīkstēja, bet, kad sakarsa, kurējās gaiši un karsti.

no pīkstēt, pbg., # Kā to gumijas kaķīti saspiež, tā viņš nopīkst.

iepīkstēties, M., *sākt pīkstēt*, # Klausulē iepīkstējās gari stiepts signāls.

pīkstīnāt, 3. kónj., K., *radīt pīkstējumu*, # Mazais pīkstina savu gumijas pīlti.

pīkstiens / pīksts / pīkstoņa, L., # Jau kuro reizi zvanot, telefōns atbild ar stieptiem pīkstīniem, ka adresāts aizņemts. Mazulis jau iemācījies izdabūt pīkstus no savas rotaļlietiņas. Cauri rācijai čīkstoņai un pīkstoņai knapi var saklausīt priekšnieka vārdus.

DŽINKSTĒT / spīndzēt, 3. kónj., / **spīngt**, spīndz, spīndza / **dīkt**, dīc, dīca, R. n., *būt augstai stieptai skaņai*, # Zirgi tramīgi, jo visapkārt džinkst odi un dūc dunduri. Trīs stīgas viena pakaļ otrai džinkstēdamas pārtrūka. Pie jaunceltnes klauz cirvji un džinkst zāģis. Bites spīndzēdamas vijas un sijājas dravniekam ap galvu. Pavediens pārtrūka, un spole spīndzēdama griezās tukšgaitā. Pāri mītiņa dalībnieku galvām spīndz lodes. Karakalpi atgāja pīli, no turienes atkal sāka spīngt bultas. Ap lampu dīc mušas. Visu dienu dīca ventilātōrs, vilkdams ārā kodīgos krāsu izgarojumus.

nodžinkstēt / nospindzēt / nospingt / nodīkt, pbg., # Uz akmens bruģa smalki nodžinkstēja viņas gredzentiņš. No sitiena pa galdu palēcās glāzītes un žēli nodžinkstēja. Gar ausīm nodžinkst / nospindz lode. Nodīc ods un nosēžas man uz pieres.

iedžinkstēties / iespindzēties / iespingties / iedīkties, M., *sākt džinkstēt*, # Zāģis no piesitiena iedžinkstējās kā uzvilka stīga. Izgulētā dīvāna atsperes iedžinkstas zem viņa smaguma. Kad vēders piesūkts pilns asiņu, ods iespindzas / iedīcas un aizlido.

padžinkstēt / paspindzēt / paspingt / padīkt, *neilgi, mazliet džinkstēt*, # Ods padžinkst / paspindz / padīc un aizlaižas.

aizdžinkstēt / aizspindzēt, *džinkstot attālināties*, # Garām aizdžinkstēja lode. Lapsene pacēlās spārnos un aizspindza.

atspindzēt, *spindzot atlidot šurp*, # No kauju vietas atspindz lodes, ieurbdamās kokos un namos.

izspindzēt, *spindzot izlidot ārā no kurienes*, # Lapsene izspindz ārā pa logu.

džinkstināt, 3. kónj., K., *radīt džinkstējumu*, # Vējš džinkstina telefona vadus.

džinkstiens / džinkstoņa / spindziens / spindzoņa / dīciens / dīkoņa, L., # Pamazām apkārt lasās arvien vairāk odu, un sākotnējie atsevišķie džinkstieni pāraug kopu džinkstoņā. Ložu spindzienu pieder pie ierakumu ikdienas. Divas lapsenes sitas pret rūti, vēl kādas lido gar griestiem, istaba pilna spindzoņas. Kad pie mušpapīra pielīp arī kāds spārns, mušas izmisīgie dīcieni norimst. Jo stiprāks vējš, jo stiprāka telefona vadu dīkoņa.

TAURĒT, 2. kónj., **brēkt**, brēc, brēca / **pūst**, pūš, pūta, R. n. / R. v., *būt dažāda raksturojuma skaļai, stieptai skaņai; radīt šādu skaņu*, # Vētra svilpa un taurēja. Automašīnas, viena otru apdzīdamas, taurēja. Ar noteiktiem starplaikiem bāka raida miglas signālus, bet daudzie garāmbraucošie kuģi bieži taurē. Viņa mašīnas taure brēca gandrīz nepārtraukti. Skaļrunī brēca briesmīgi slikta mūzika. Kaut kur gari pūta autō sirēna. Aizsmakusi, it kā negribēdama, pūta finierfabrikas svilpe. Ir laiks doties ceļā, drīz jau vilciens pūtīs.

notaurēt / notaurēties / uztaurēt / nopūst, pbg., # Šoferis iekāpa kabīnē un skaļi notaurēja. Pašizgāzējs ierūcas, tad gari notaurējas, aicinot līdzbraucēju nekavēties. Kuģītis notaurē un šņākdams raisās vaļā no steķa. Pretim braucošā mašīna, Vóicēhóvski sveicinot, īsi uztaurēja. Nopūš svilpe, darbs beidzas. Nopūšot sirēnai, no fabrikas uz ielas grūst laukā strādnieki.

pietaurēt, *izplatīt taurējumu plašākā apkārtnē*, # Visu mežu pietaurējām, viņu saukdami, bet laikam tālu aizklīdis un nedzirdēja.

pūtiens, L., # Staltbriežu bullis, kam ir lieliska dzirde un oža, vairs neatšķir mednieka raga vai taures pūtienu no cita buļļa aurošanas. Pacēlušī enkurus un atvadījušies ar trim gariem sirēnu pūtienu, kuģi devās savās gaitās. Ārpusē noskanēja automašīnas signāls – garš nepārtraukts pūtiens.

1. 5. Mutes dobuma skaņas.

1. 5. 1. Dzīvniekiem.

MAUT, mauj, māva / **maurot / baurot / taurēt**, 2. kónj., R. v., *radīt skaļas, dobjas un stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par govīm)*, # Govis jau visu rītu nemierīgi māva. Tālumā daudz balsīgi mauj ganāmpulks. Govis mauro, pusatvērtajās kūts durvīs skatīdamās. Sētā mauroja vērsis. Papuve sakaltusi cieta kā pliens, govis cauru dienu bauroja, pa usnēm bradādamas. Līdzko tele kūti palika viena, tā taurēja vienā gabalā.

nomaut / nomauties / nomaurot / nomauroties / nobaurot / nobauroties, pbg., # Saimniecei aizejot, Raibaļa nomāva tai pakaļ it kā atvadas. Zīmaļa atskatījās un nomāvās. Vērsis dobji nomaurojās. Bullēns nobauro(jas) un sāk silē čabināt sienu.

iemauties / iemauroties / iebauroties, M., *sākt maut*, # Brīžiem kāda govys iemāvās vai iēdējās. Bullēns nemierīgi skraidīja gar aploka sētu un brīžiem skaļi iemaurojās / iebaurojās.

pamaut / pamaurot / pabaurot, *neilgi, mazliet maut*, # Govs pamauj / pamauro un nomierinās.

izmauties / nomauties / izmauroties / nomauroties / izbauroties / nobauroties, *ilgāku laiku, daudz maut*, # Zīmaļa sākusī meklēties, nemierīga, izmāvās / izmaurojās visu pēcpusdienu. Govis kūti nomāvušās / nomaurojušās neslauktas un nebarotas. Bullēns aplokā nobaurojies / izbaurojies, grib tikt uz kūti.

atmaut / atmauties / atmaurot / atmauroties, *maut, atbildot uz māvieniem, saucieniem, # Ķirse, izdzirdusi saimnieces ūjināšanu, atmaujas pretī, un viss bars dodas mājup. Gotiņa atmāva uz saimnieces saucienu. Pērle raustījās, dancoja un mauroja, citas govīs no kūts atmauroja / atmaurojās pretī.*

samauties, *maut un atmaut pretī, # Pieēdušās un gaidot dzīšanu mājās, mūsu govīs samāvās pāri ežai ar kaimiņu govīm.*

piemaut / piemaurot, *izplatīt māvienu skaņas telpā, apkārtne, # Govīs piemauj visu apkārtni. Vērsis piemauro visu kūti.*

māviens, L., # No ganībām skan govju māviens.

ĪDĒT, 3. kónj., / **dīkt**, *dīc, dīca, R. v., radīt pakļusas, dobjas, stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par govīm), # Veltīgi slaucēju izgaidījušās, govīs neapmierinātas sāka īdēt un maūt. Kūtij sākot degt, govīs bija grūti izvest laukā; žēli īdēdamas, tās atspērās un negribēja nekur iet. Liela meita, bet dīc kā tele.*

noīdēt / noīdēties, pbg., # Rogai šonakt gaidāma atnešanās, viņa ir nemierīga, bieži noīd(as).

ieīdēties / iedikties, M., *sākt īdēt, # Ieraugot slaucējas, govīs laiski ieīdējās. Teliņš pirmo reizi iedīcās.*

paīdēt / padīkt, *neilgi, mazliet dīkt, # Tele brīdi paīd / padīc, tad apklust un apguļas.*

atīdēt, *īdēt par atbildi uz īdienu, uzrunu, rīcību u. tml, # Teļš noīd, govīs viņam klusu atīd pretī. Liena vienmēr kaut ko govīm dudina, gan barojot, slaucot vai sukājot, un govīs citkārt atīd pretī.*

īdiens, L., # Pārsla uz kaimiņienes īdienu atīd tai pretī.

AUROT / aurēt / aurēties, 2. kónj., R. v., *radīt skaņas, stieptas, dažāda augstuma mutes dobuma skaņas (parasti dzīvnieki pārošanās laikā), # Viņā bija pamodies tas spēks, kas zvēriem liek aurot mežos un kokam izdzen atvases. Šķeltnadži aurē pārošanās laikā. Martā kaķi aurējas.*

ieauroties / ieaurēties, M., *sākt aurot, # Mežā ieaurojās aļņu bullis. Kaut kur lejā it kā zaķis ieaurējās.*

sauroties / saaurēties, *savstarpēji aurot, # Aļņu bulli mežā saurojas – viens noaurojas, cits auro tam pretī.*

auri, L., # Auru laikā šķeltnadžu tēviņi ir agresīvi. Dīvaini valdzinoša ir meža dziesma – no sīka kukainiša sīkšanas līdz staltradža brieža varenajiem auriem.

BLĒT, blēj, blēja / **mekšķināt / vēkšķēt**, 3. kónj., R. v., *radīt augstas, stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par aitām, kazām), # Tīrgū netrūka ne vērsu, ne cūku, ne jēru, ne sivēnu, blauj, blēj un kviec no visām pusēm. Aiz vēcā dīka kādreiz pletās pļavas, kurās mekšķināja pilsētnieku kazas. Āzis mekšķinādam nāca viņam taisni virsū. Kūtiņā ieslodzītie kazlēni tik briesmīgi vēkšķ, ka ausis jābāž ciet.*

noblēt / noblēties, pbg., # Aita panācās uz priekšu un noblēja / noblējās.

ieblēt / ievēkšķēties, M., *sākt blēt, # Lopi jau sanākuši pie aploka vārtiem, te iemaupas kāda govīs vai ieblējas kāda aita. Kad saķēru kazlēnu aiz čupra, tas nelabi ievēkšķējās.*

pablēt, *neilgi, mazliet blēt, # Aitas sākumā pablēja, tad nomierinājās un sāka plūkāt zāli.*

izblēt / noblēties, *ilgāku laiku, daudz blēt, # Aita izblējās / noblējās visu pēcpusdienu.*

atblēt, *atbildēt uz blējienu ar blējienu, # Aita noblējās, jēri viens pēc otra tai atblēja.*

blējiens, L., # Govju māviens un aitu blējiens pieskandina ganības.

BRĒKT, brēc, brēca / **blaut**, blauj, blāva, R. v., *radīt skaņas, griezīgas un stieptas mutes dobuma skaņas, # Ēzelis brīžiem brēca tik neģēlīgā balsī, ka tas gāja caur nēriem kā strāvas triecieni. Vēcājā liepā naktīs brēc pūce. Kaijas, kas brēkdamas pavadīja kuģi, sāka atgriezties krastā. Runči atkal saplēsušies un nelabi blauj.*

brēkāt, 2. kónj., *dauzkkārtīgi brēkt, # Ezerā brēkā pīles.*

nobrēkties, pbg., # Tālumā nobrēcas ūpis.

iebrēkties / ieblauties, M., *sākt brēkt, # Biezoknī laiku pa laikam iebrēcās plēsīgie naktsputni. Ūdensmalā skarbi iebrēcās zosis. Aiz mājās nelabi ieblaujas kaķis.*

pabrēkt / pablaut, *neilgi, mazliet brēkt, # Kaijas pabrēc un aizlaižas. Teļi pablāva un apklusā.*

piebrēkt, *pieskandēt ar brēcieniem vidi, # Tas putns riekstu laikā piebrēc visu mežu.*

brēciens, L., # Skaļi pār upes līkumu noskan meža pīles brēciens. Vējš atnes man kuģu svilpes un kaiju brēcienus. Ejot tumsā gar kapsētu un dzirdot pūces brēcienus no turienes, man pār muguru skrien šermuļi.

KVIEKT, kviec, kvieca, R. v., *radīt skaļas, spalgas un stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par cūkām)*, # Nojumītēs spalgi kviec sivēni. Kviekdami un rukšķēdami ap cūku mātēm drūzmējas un grūstās ņiprie un nemierīgie sivēntiņi.

nokviet / **nokvieties**, pbg., # Sivēns maisā kādu brīdi nokvieca un noklusa. Dabūjusi ar stību, cūka nokviecās.

iekvieties, M., *sākt kviekt*, # Vepris, spalgi iekviekdami, ieskrēja atpakaļ sētā.

pakviet, *neilgi, mazliet kviekt*, # Sivēni vēl pakviec, bet pamazām nomierinās.

izkvieties / **nokviet** / **nokvieties**, *ilgāku laiku, daudz kviekt*, # Sivēns nu būs izkviecies / nokvēcies, visu dienu aizgaldā noturēts. Cūka nokvieca visu rītu.

piekviekt, *pieskandēt vidi ar kviekšanu*, # Sivēni piekvieci visu tirgus laukumu.

aizkviekt (ausis), *skaļi un ilgi kviekt*, # Ja cūkas tā nemitīgi kviec, tad saka, ka visas ausis aizkvieci.

kviecināt, 3. kónj., K., *izraisīt kviekšanu*, # Viņi tās savas cūkas kviecina badinādami.

kvieciens, L., # Viens sivēns ar saviem kviecieniem satracina arī pārējos.

SPIEGT, spiedz, spiedza, R. v., *radīt skaļas un spalgas stieptas mutes dobuma skaņas*, # Tas sivēns vezumā tā spiedza, ka mūs jau pa kilometru varēja dzirdēt.

iespiegties, M., *sākt spiegt*, # Saņemts aiz čupra, kucēns no bailēm smalki iespiezās.

spiedzieni, L., # Ratu rīboņai cauri skan sivēnu spiedzieni. Pērtiķis pieskrien pie suņa, sveicot to ar priecīgu spiedzieni.

RUKŠĶĒT / **rukšķināt** / **urkšķēt**, 3. kónj., R. v., *radīt pakļusas, pazemas virkņas mutes dobuma skaņas (parasti par cūkām)*, # Cūkas aizgaldā rukšķēja pēc ēdiena. Smagais baroklis, pusguļus piecēlies uz priekšējām kājām, laiski rukšķ. Aizgaldos rukšķina dažāda lieluma un vecuma barokļi. Gandrīz katrā vezumā blēja pa jēru pārim vai urkšķēja sivēns. Meža cūkas, sarus sacēlušas, sirdīgi urkšķ. Vakaros nīlzirgi, urkšķēdami un pa reizei spalgi iebļaudami, nāca krastā ganīties.

norukšķēt / **norukšķēties** / **nourkšķēt** / **nourkšķēties**, pbg., # Cūka izbāž šņukuru caur aizgalda spraugu un norukšķ. Vepris dusmīgi norukšķējās, mazās ačeles pret svešo pacēldams. Ruksis zampā pacēlās sēdus un nourkšķējās.

ierukšķēties / **ieurkšķēties**, M., *sākt rukšķēt*, # Kad viņa iegāja kūtī, kaktā ierukšķējās cūkas un iegāginājās zosis. Mežacūka brīdinoši ierukšķējās un metās atpakaļ niedrājā.

parukšķēt / **uzrukšķēt** / **paurkšķēt** [pa-urkšķēt], *neilgi, mazliet rukšķēt*, # Kopēja pakasa cūkai aiz auss, un tā tiksmē parukšķ / paurkšķ. Veprēns rakņājas pa kartupelāju, pa brīžam apmierināti uzrukšķēdams.

aturkšķēt / **aturkšķēt**, *rukšķot atsaukties*, # Veprēns paceļ galvu un ierukšķas, no citiem aizgaldiem viņam atrukšķ / aturkšķ pretī.

saurkšķēties [sa-urkšķēties], *urkšķot sasaukties*, # Cūkas un sivēni ir vairākos aizgaldos, un tie gandrīz nepārtraukti savstarpēji saurkšķas.

rukšķiens / **rukšķoņa**, L., # Atsevišķie rukšķieni kūtī saplūst vienā kopīgā rukšķoņā.

ZVIEGT, zviedz, zviedza, R. v., *radīt skaļas, paaugstas, nevienmērīgas mutes dobuma skaņas (parasti par zirgiem)*, # Jātnieks tik strauji apturēja zirgu, ka tas zviedgams un sprauslodams saslējās uz pakājkājām. Ērzelis, viens pats stallī atstāts, nemitīgi zviedza.

zvaigāt, *dauzkkārtīgi zviegt*, # Pagalmā zvaigā nostāvējušies un nogaidījušies zirgi.

nozviegt / **nozviegties**, pbg., # Jaunais un vēl lāgā neiebrauktais zirgs sapurina krēpes, nozviedz un brāžas kā viesulis. Ērzelis stallī īsi nozviedzās.

iezviegties, M., *sākt zviegt*, # Aiz siena kaudzes iezviedzās apseglots zirgs.

pazviegt, *neilgi, mazliet zviegt*, # Jauni zirgi biežāk šad tad pazviedz, vecie jau gandrīz nemaz.

izzviegties, *ilgāku laiku, daudz zviegt*, # Viens pats stallī atstāts, ērzelis ir izzviedzies līdz pagurumam.

atzviegt / **atzviegties**, *atbildēt ar zviedzienu*, # Garāmbraucošais brašais melnis nozviedzās, bet mūsējie aplokā tam atzviedza / atzviedzās pretī.

sazvieties, *zviēdzot sasaukties*, # Ja zirgi ir jauni un spēka pilni, tad, arī arklā vai ratos iejūgti, tie sazviēdzas, bet, aplokā palaisti, draiskojas.

zviēdziens, L., # Zirgs ar skaļu zviēdzienu izslējās pakaļkājās.

BUBINĀT / grudzināt, 3. kónj., R. v., *radīt klusas, mīksti virkņas mutes dobuma skaņas (parasti par zirgiem)*, # Gar dārza sētu piesietie zirgi mīnājās, bubināja un kašāja sasalušo zemi. Kā tēvs parādījās ar āboliņa nastu, tā visi zirgi sasleja galvas un sāka bubināt. Ķēvīte sniedz man pretī purnu un grudzina.

nobubināt / nobubināties / nogrudzināt / nogrudzināties, pbg., # Mani pamanījis, zirgs ieplēta nāsis un draudzīgi nobubināja. Jau notālēm ieraugot mani, Ērglis paceļ galvu un nobubinās. Krodzinieka smiekli izklausījās kā kad zirgs pilnu muti nogrudzinātu kaklā. Saimnieku ieraudzījusi, Maša nogrudzinājās.

iebubināties, M., *sākt bubināt*, # Tuvojoties strautam, izslāpušie zirgi iebubinājās.

sabubināties, *savstarpēji bubināt*, # Piekalnē zirgi šķindina ķēdes un klusi sabubinās.

MURMINĀT, 3. kónj., R. v., *radīt paklusas, vāji virkņas mutes dobuma skaņas*, # Žēli murminādamas, aitas steidzīgi ierāva šur un tur pa mutei zāles. Apakšā, kūtī un laidarā, tušņoja govīs un murmināja auns, aitas dzenādamas.

ŅAUDĒT, 3. kónj., R. v., *radīt augstas, smalkas un stieptas mutes dobuma skaņas (par kaķiem)*, # Tiklīdz atnesa no veikala gaļu, tā runcis mammai ap kājām vien tinas un ņaud, un murrā. Kaķis velnišķi ņaudēja un zalgojošām acīm lūkojās manī. Riesta laikā lūsis ņaud līdzīgi kaķim.

noņaudēt / noņaudēties, pbg., # Kaķēns žēli noņaud(as).

ieņaudēties, M., *sākt ņaudēt*, # Kaķis spalgi ieņaudas un uzskrien augšā kokā.

izņaudēties, *ilgāku laiku, daudz ņaudēt*, # Kaķis pie durvīm izņaudējās un aizgāja.

paņaudēt, *neilgi, mazliet ņaudēt*, # Kaķene staigā nemierīga un brīžiem paņaud.

pieņaudēt, *pieskandēt ar ņaudieniem vidi*, # Kaķene, vairs neatradusi savus bērņus, pieņaudēja visu māju.

ņaudiens / ņaudas / ņaudoņa, L., # Aiz durvīm skan ņaudieni – kaķis prasās iekšā. Kaķi pulcējas baros, savā starpā bieži kaujas, tāpēc bieži skan brēcieni un dusmīga ņaudoņa. Es tās kaķa ņaudas vairs nevaru izturēt.

ņaudīgs, Kd., *bieži ņaudošs*, # Tas kaķēns ir tāds novārdzis un ņaudīgs.

ŅURDĒT / ņurkstēt, 3. kónj., / **rūkt**, rūc, rūca, R. v., *radīt paklusas, pazēmas virkņas mutes dobuma skaņas (par suņiem, kaķiem u. c.)*, # Suns turpināja draudīgi ņurdēt / rūkt, nenolaizdams ļaunas acīs no atnācēja kājām. No aizkrāsnes izlīda pelēks runcis, ņurdēdams un kupri cēldams. Kaķis pakampj vienu kótleti un, skaudīgi ņurkstēdams, pavēlk zem plīts. Vilki kauc pēc laupījuma pulkā, bet lauva rūc viens pats. Baloži uz māju jumtiem rūc un grozās kā apskurbuši.

noņurdēt / noņurkstēt / norūkt / norūkties / uzrūkt, pbg., # Gribu paglaudīt, bet suns noņurd / norūc(as) / uzrūc un sabož spalvu. Kaķenei dusmīgi noņurkstot, runcis atraujas sāņus.

ieņurdēties / ieņurkstēties / ierūkties, M., *sākt ņurdēt*, # Sētā ieņurdas / ierūcas suns, bet, pazinis saimnieci, sāk priecīgi smilktēt. Pince ieņurkstas, saukdama kaķēnus pie sevis.

izņurdēties, *ilgāku laiku, daudz ņurdēt*, # Suns izņurdējās uz ciemiņiem, līdz beidzot apnicis ielīda būdā gulēt.

paņurdēt / parūkt, *neilgi, mazliet ņurdēt*, # Mājas sargs mani aizdomīgi vēroja, riet nerēja, bet paņurdēja / parūca gan.

atņurdēt / atrūkt, *ņurdot atbildēt*, # Mēģināju mazo sunīti pielabināt, bet šis man tikai neuzticīgi atņurdēja / atrūca.

ņurdiens / ņurdoņa / rūciens / rūkoņa, L., # Mani satrūcināja nikns suņa ņurdiens. Suņu riešana ikreiz sākās ar ņurdoņu, no kuras vien jau uzmetās zosāda. Suņa rūciens viņu atturēja iet iekšā sētā. Brītiņu sivēni stāvēja kā apreibuši no āra gaisa, tad izgrūda strupu rūcienu. Pavīdēja ilkņi, un caur tiem izlauzās draudīga rūkoņa.

ŅURRĀT / murrāt, 2. kónj., R. v., *radīt klusu virkņu skaņu*, # Jauki vakarā sēdēt pie silta mūrīša un klausīties, kā ņurrā kaķis. Nobarojies runcis vislabprātāk tikai guļ un slinki murrā, acīs piemiedzis. Mierīgā labsajūtā lūsis murrā gluži kā mājas kaķis.

ieņurrāties, M., *sākt ņurrāt*, # Tikko sāku kaķi glaudīt, tas labsajūtā ieņurrājās.

RIET, rej, rēja, R. v., *radīt skaļas dažāda augstuma samērā īslaicīgas mutes dobuma skaņas (galvenokārt par suņiem)*, # Nakts vidū suņi sāka neganti riet. Pakans rēja kaukdams un dusmās

aizrīdamies. Naktīs varēja dzirdēt vilkus gaudojam un lapsas rejam māju tuvumā. Arī stirnu kazas kādreiz rej, tomēr daudz retāk par stirnu āžiem.

uzriet, pbg., # Suņi pastniecei uzrej katrā mājā – daži slinki, tikai pienākuma pēc, citi errīgi un ar īstām dusmām.

ierieties, M., *sākt riet*. # Suns ierējās, bet tūlīt atkal aplusa. Mežā aiz ceļa ierējās lapsa.

izrieties, *ilgāku laiku, daudz riet*, # Suns izrējās uz bruņurupuci, bet tas tik mierīgi čāpo.

pariet, *neilgi, mazliet riet*, # Peksis nav no rējējiem, viņš parej tikai pienākuma pēc.

apriet / noriet / sariet, *riet uz kādu*, # Šunelis ņemās apriet svešinieku ar divkāršu niknumu. Neris uz Gundegu vankšķ skaļi un sirdīgi – sveša, tā tad norejama. Suns skraida ap skolu un modri vēro katru, bet rej reti, jo visus tos daudzos staigātājus jau nevar sariet.

pieriet, *ar riešanu pieskandināt vidi*, # Pietiek vienam sunim ierieties, kā viņam piebalso citi, pieriedami visu ciematu.

atriet / atrieties, *rejt atsaukties*, # Kaimiņu suņi Džerim atrēja / atrējās pretim.

sarieties, *rejt sasaukties*, # Mūsu Peksis sarējās ar kaimiņu suņiem.

rējiens / reja(s), L., # Lapsas rējieni ir garāki nekā sunim un atgādina aizsmakušu kliedzienu. Stirnas rējieni ir īsi, divbalsīgi. Lauku sēta kā izmirusi, nedzird ne suņa rejas, ne gaiļa dziesmas, ne vistu kladzināšanu.

VAUKŠĶĒT / vaukšķināt / vankšķēt / kvankšķēt / kvankstēt / kvekšķēt / kvektēt / kvekšķināt / kverkšķēt / kverkstēt / klimstēt, 3. kónj., R. v., *ilgstoši un apnicīgi riet*, # Slinky vaukšķēja / vaukšķināja Malcānu suņi, sasaukdami ar kaimiņu māju suņiem. Pie rijas stūra vankšķēja arī aklais Belka. Nevarēju sadzirdēt, ko viņa saka, jo suns kvankšķēja kā negudrs. Viens no suņiem kvankstēdams dzenas zaķim pakaļ. Viņš apsauc suni, lai beidz kvekšķēt, bet tas tik kvekt tālāk. Suņi kaukdami un kverkšķēdami uzbrūk lācim, bet tas ar priekšķepām atgaiņājas. Tā arī netikām skaidrībā, ko tas suns cauru nakti bija klimstējis pie savas būdas.

novaukšķēt / novaukšķēties / nokvankšķēt, pbg., # Kad gāju projām, suns man labu brīdi novaukšķēja pakaļ. Taksis miermīlīgi novaukšķējās un luncināja asti. Suņi nokvankšķēja pajūgam nopakaļ.

ievaukšķēties / ievankšķēties, M., sk. *ierieties*, # Suns slinki ievaukšķējās, bet drīz atkal aplusa. Troksni ārpusē izdzirdusi, ievankšķējās Leda.

vaukšķīgs, Kd., *dauz rejošs*, # Ganāmpulku vada gans un vaukšķīgs suns.

KAUKSTĒT / ķiukstēt, 3. kónj., R. v., *riet smalkā balsī*, # Pie kūtiņas piesietais šunelis sāka ķaukstēt. Atskanēja suņa ķiukstēšana – tā ķiukst medību suns, ticis uz zaķa pēdām.

ieķaukstēties, M., *sākt ķaukstēt*, # Mežā ieķaukstējās medību suns.

SMILKSTĒT, 3. kónj., R. v., *radīt augstas, paklusas, stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par suņiem)*, # Suns metās Kārlim klāt, smilkstēja un gribēja nolaižīt seju.

nosmilkstēt / nosmilkstēties, pbg., # Svešais sunim iespēra, tas nosmilkstēja / nosmilkstējās un, asti nolaidis, aizvilkās prom.

iesmilkstēties, M., *sākt smilkstēt*, # Kad Justīne Džeku noglāstīja, tas iesmilkstējās – laikam jau arī suņa sirdi aizkustina glāsti.

izsmilkstēties / nosmilkstēt, *ilgāku laiku, daudz smilkstēt*, # Gaidīdams saimniekus pārbraucam mājās, suns izsmilkstējās / nosmilkstēja pie durvīm līdz vēlam vakaram.

pasmilkstēt, *neilgi, mazliet smilkstēt*, # Piesiets pie ķēdes, suns pasmilkstēja kādu brīdi, pēc tam ielīda būdā gulēt.

smilkstiens / smilksts / smilkstoņa, L., # Pa gabalu Bóbis uz mani rej, bet tad atskan līksmi smilkstieni, kā atvainošanās. Klusie smilksti kļūva stiprāki, līdz pārtapa garā, sāpīgā kaucienā. Bija jāaizver logs, lai nekristu uz nēriem Pekša nebeidzamā smilkstoņa pie ķēdes.

RĒKT, rēc, rēca, R. v., *radīt skaļas, skarbas, stieptas mutes dobuma skaņas*, # Lāči rēkdami cīnījās ap vóljerā iemesto ēsmu.

norēkt / norēkties / uzrēkt, pbg., # Lauva dusmīgi norēca / norēcās. Tīģeris uzbudināts skraida pa krātiņu un pa brīžam uzrēc.

ierēkties, M., *sākt rēkt*, # Lācis no sāpēm ierēcās.

izrēkties, *ilgāku laiku, daudz rēkt*, # Izrēkušies un ēsmu apēduši, lāči izklīda katrs savā nodabā.

atrēkt, *rēcot atsaukties*, # Lauva otram lauvam atrēca pretī.

rēciens / rēkoņa, L., # Meža skaņu kāpe ir ļoti plaša – no lakstīgalas svilpiena līdz meža kuiļa rēcienam. Strausa balss ir gandrīz tikpat stipra kā lauvam, bet putna rēcienu vietējos cilvēkus nebiedēja. Riesta laikā aļņa tēviņš ar rēkoņu izsauca savu pretinieku uz divkauju.

KAUKT, *kauc, kauca* / **gaudot**, 2. kónj., R. v., *radīt skaļas, paaugstas, stieptas mutes dobuma skaņas*, # Pret debesīm purnu pacēlis, suns ilgi kauca. Kaukdamas apkārt ložņā hiēnas. Suns paceļ galvu, izstiepj kaklu un sāk gaudot. Vilkmāte gaudojot mazliet augstākā balsī nekā tēviņš.

nokaukt / nokaukties / nogaudot / nogaudoties, pbg., # Tas varētu būt vilks, kas tur nokauca. Vilks paslēja galvu pret debesīm un nokaucās. Suns smilkstēdams ošņāja pēdas, pēc tam apstājās un nogaudoja / nogaudojās.

iekaukties / iegaudoties, M., *sākt kaut*, # Apakšā aizas dibēnā dzirdam iekaucamies vienu otru šakāli. Kaut kur netālu žēlabaini iegaudojās suns.

izkaukties / izgaudoties / nokaukt / nogaudot / sakaukt / sagaudot, *ilgāku laiku, daudz kaut*, # Dzīvoklī ieslēgtais suns izkaucās / izgaudojās visu nakti. Suns nokauca / nogaudoja visu vakaru. Vilki mežmalā sakauca / sagaudoja līdz pat rītam.

pakaukt / pagaudot, *neilgi, mazliet kaut*, # Reizēm suns pūtēju orķestra mūzikai pakauca līdz. Vilki mežmalā pagaudoja un aizgāja.

piekaukt / piegaudot, *pieskandēt ar kaucieniem apkārtni*, # Suņi sakaukdamies piekauc visu ciemu. Pilnmēness naktīs vilki piekauc mežu.

sakaukties, *atbildēt ar kaucieniem uz kaucieniem*, # Vilki mežā sakauca.

sakaukt / sagaudot, *pēc ticējuma ar kaukšanu izraisīt notikumu*, # Tas suns tā kaucot / gaudojot vēl kādu nelaimi sakauks / sagaudos.

atkaukties, *ar kaucieniem atbildēt*, # Sakaukties nozīmē to, ka viens suns iekauca, bet cits viņam atkauc.

kaucināt, 3. kónj., K., *izraisīt kaukšanu*, # Meitenes uzjautrinās, kaucinot suni – viņas tā augsti un gari velk balsi, kamēr suns sāk kaut līdz.

sakaucināt, pbg., # Meitenes sakaucina suni, un tad pašām lieli smieklī.

kauciens / kaučoņa / kaukoņa / gaudoņa / gaudas, L., # Naktī mūs pamodina Bóbjā kaucieni. Vilku kaučoņa / kaukoņa mežā uzdzēn šermuļus. Gaudoja suns, un gaudoja vējš, un šī kopīgā gaudoņa gāja caur nervi. Suņa rejas pamazām pārgāja smeldzīgās gaudās.

PĪKSTĒT, 3. kónj., R. v., *radīt augstas, smalkas, stieptas mutes dobuma skaņas (par sīkiem dzīvniekiem)*, # Mazie kaķēni visi bija saspiedušies čupiņā un žēli pīkstēja. Zārdā kaut kas pīkstēdams čaukstinajās.

no pīkstēt, pbg., # Pele slazdā bija beigta uzreiz, ne nopīkstēt nepaguva.

ie pīkstēties, M., *sākt pīkstēt*, # Vāverēns vārgi iepīkstējās un, apmeties augšpēdus, palika uz takas guļam.

papīkstēt, *neilgi, mazliet pīkstēt*, # Kāmis ir kluss dzīvnieks, bet reizēm papīkst.

atpīkstēt, *pīkstot atsaukties*, # Kaķēns uz manu saucieniem atpīkstēja.

pīkstiens / pīksts / pīkstoņa, L., # Meža skaņu kāpe ir plaša – no stirmēna bikla pīkstiena līdz šaušalīgām vilka gaudām. Dažādbalsīgi skanēja stepe no putnu dziesmām, kāmjū pīkstiem un kukaiņu čirkstiem. Bēniņos dzirdama peļu pīkstoņa.

ŠŅĀKT, *šņāc, šņāca* / **šņākāt / šņākot**, 2. kónj., R. v., *radīt pakļusas, paaugstas un paasas stieptas mutes dobuma skaņas*, # Runcis suņus nevarēja ciest ne acu galā un, sastopoties ar tiem, naidīgi šņāca. Zalktis aizsargājas, biedinoši šņākdams. Zirgi šņākdami velk lielgabalus, no nāsīm plūst garaiņu mutuļi. No salmu gubas izlien ezis un aiziet šņākdams pār izkaisītajiem salmiem. Zosu tēviņš izstiepa kaklu un draudīgi šņākoja.

nošņākt / nošņākties / uzšņākt, pbg., # Netālu no kājām nošņāca čūska un ātri aizlocījās prom. Aiz sienas gremo govs un pa brīžam smagi nošņācas. Kaķis uzšņāca sunim.

iešņākties, M., *sākt šņākt*, # Kaķis uzmeta kūkumu un iešņācās.

izšņākties, *ilgāku laiku, daudz šņākt*, # Zosis izšņācās uz suni un nomierinājās tikai tad, kad tas bija gabalā.

pašņākt, *neilgi, mazliet šņākt*, # Kaķis pašņāca uz garām skrejošo suni un norima.

šņāciens, L., # Aļņu mātiņas uz tēviņu aurošanu atbild ar sprauslošanu un šņācieniem.

ŠMUIKSTINĀT / šmiukstināt / čokstināt, 3. kónj., R. v., *radīt pakļusas, paasas īslaicīgas skaņas (par vāverēm)*, # Vāvere uzskrien sērmūkslī un nikni šmiukstina / šmiukstina. Abas vāveres zarā turpina neapmierināti čokstināt.

nošmuikstināt / nošmiukstināt, pbg., # Vāvere uzskrien zarā un nošmuikstina.

šmuikstiens, L., # Viņam virs galvas atskan vāveres šmuikstieni.

KURKSTĒT / kvakšķēt / kvakšķināt / kvarkšķēt, 3. kónj., / **kurkt**, kurc, kurca, R. v., *radīt paskaļas, skarbas, virkņas iekšēja dobuma skaņas (par vardēm, krupjiem)*, # Dīķī kurkst / kurc vārdes, dzenājot cita citu pa zālēm un kalmēm. Upes malā kvakšķēja / kvakšķināja vārdes. Vārdes kvarkšķēja arvien skaļāk

nokurkstēt / nokvakšķēt, pbg., # Varde pāris reižu nokurkst / nokvakšķ un pazūd ūdenī.

iekurkstēties / iekurkties, M., *sākt kurkstēt*, # Naktīs skan īsti varžu kóncerti, bet arī dienā šur tur paretam iekurkstas / iekurcas kāda varde.

kurkstiens / kurciens / kurkstoņa, L., # Dīķī kāds krupītis gari stiepa savu vienmuļo kurkstienu / kurcienu. No Varžupītes vējiņš atnesa pureņu smaržu un varžu kurkstoņu.

GĀGĀT, 2. kónj., / **gāgināt / gādzināt**, 3. kónj. R. v., *radīt skaļas, paaugstas, asas un stieptas mutes dobuma skaņas (parasti par zosīm)*, # Zosis gāgādamas cita pakaļ citai aiziet pie avotiņa. Purvos gāgināja meža zosis. Zostēviņš sāka gādzināt, un zosienes tam atbildēja.

nogāgāt / nogāgināt, pbg., # Zostēviņš izstiepj gaisā kaklu un nogāgā / nogāgina.

iegāgāties / iegāgināties, M., *sākt gāgāt*, # Zosis pagrieza galvas šurp un iegāgājās. Kūts kaktā ierukšķējās cūkas un iegāginājās zosis.

gāgas, L., # Meža zosu gāgas gandrīz neatšķiras no mājas zosu gāgināšanas.

KLAIGĀT, 2. kónj., / **kliegt**, kliez, kliezda, R. v., *radīt skaļas, dažāda augstuma un spalguma stieptas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Pavasaros te klaigāja dzērves un meža zosis. Gailis noplaukšķināja spārnus un kliezda, rīkli netaupīdams. Atkal ozolā, tāpat kā vakar, kliez pūce.

izkliegt, pbg., # Gaisā griezās ķīvītes, izkliegdamas vienmuļus, skarbus ķercienus.

ieklaigāties / iekliegties, M., *sākt klaigāt*, # Purvā ieklaigājās dzērves. Mežs tik tukšs un kluss, pat sīlis nekur neiekliedzas. Mežā šad tad iekliedzās dzilna. Palaikam griezīgi iekliedzās kaijas.

pakliegt, *neilgi, mazliet kliegt*, # Šoreiz pūce, neilgi pakliegusi, ātri aplkusa.

pieklaigāt / piekliegt, *pieskandēt ar klaigām vidi*, # Jūrmalu pieklaigā kaijas. Kovārņu bari piekliedz apkārtni ar skaļiem ķercieniem.

sakliegties, *atbildēt ar kliezieniem uz kliezieniem*, # Gar līci sakliegdamies laidelējās ūdensputni. Rudens debesīs sakliedzas gājputni.

klaigas / klieziens, L., # Vienā laidā skan kaiju klaigas. Zosu un dzērviņu vienmuļās klaigas dara prātus skumīgus. Nakts ir īsa kā vālodzes klieziens. Naktīs vējainajos padebešos varēja dzirdēt gulbju satrauktos kliezienus.

LŪLOT, 2. kónj., / **lūlināt**, 3. kónj., R. v., *klusi klaigāt tālumā*, # Augstu gaisā lūloja / lūlināja meža zosis.

PĒKŠĶĒT / pēkšķināt / pēkstēt, 3. kónj., R. v., *radīt paklusas, vidēji augstas, īsas un ritmiski atkārtotas mutes dobuma skaņas (parasti par pīlēm)*, # Pagalmā pēkšķēja / pēkstēja pīles un gāgāja zosis. Pīles aizpeld ezera vidū, mātītes pēkšķinādamas aizsauc arī pīlēnus.

nopēkšķēt / nopēkšķināt / nopēkstēt, pbg., # Pīle pagrieza galvu šurp un īsi nopēkšķēja / nopēkšķināja / nopēkstēja.

iepēkšķēties / iepēkstēties, M., *sākt pēkšķēt*, # Kad pīļu māte iepēkšķējusies, tad tik pamanījuši lapsu aizskrejam. Laiku pa laikam iedziedas gailis un iepēkstas pīle.

pēkšķiens / pēkstiens, L., # Ūdensaugiem pieaugušā ezera krastā skanēja pīļu pēkšķieni.

BULDURĒT, 2. kónj., / **guldzināt**, 3. kónj., R. v., *radīt paskaļas, paaugstas guldzoši virkņas mutes dobuma skaņas (par tītariem)*, # Tītars rājās un buldurēja, tikko kāds pagāja uz viņa un tītarienes pusi. Sāk klaigāt arī zostēviņš un guldzināt lielais tītars.

nobuldurēt, pbg., # Tītars uzboza spalvas un dūsmīgi nobuldurēja.

iebuldurēties, M., *sākt buldurēt*, # Rītos līdz ar gaiļa dziedāšanu arī tītartēviņš parasti iebuldurējās.

pabuldurēt, *neilgi, mazliet buldurēt*, # Tītartēviņš vienmēr bija aizdomīgi modrs, un likās, ka meklē tik ieganstu, lai pabuldurētu.

KLUKSTĒT, 3. kónj., R. v., *radīt paklusas, paaugstas, īsas un ritmiskas mutes dobuma skaņas (parasti par vistām)*, # Vista kluks, kad viņa sauc cāļus kopā. Pa ciņiem un krūmiem noras malā kluksēja rubeņu vistas.

noklukstēt / noklukstēties, pbg., # Vista apstājās un noklukstēja. Rubenis ielaižas egles galotnē un noklukstas.

ieklukstēties, M., *sākt kluksēt*, # Kad vista ieklukstas, cāļi skrien pie viņas.

izklukstēties, *ilgāku laiku, daudz kluksēt*, # Man viena vista kluks, bet vēl nesēž, – redzēs, vai izklukstēsies vien vai perēs.

paklukstēt, *neilgi, mazliet kluksēt*, # Vista paklukst, cāļus saukdama.

klukstiens / kluksts, L., # Aiz šķūņa vista ar nepārtrauktiem klukstieniem / klukstiem gana savu cāļu bariņu.

KLADZINĀT, 3. kónj., R. v., *radīt skaļas, paaugstas un ritmiski atkārtotas mutes dobuma skaņas (parasti par vistām)*, # Vistas dējot slēpa savas olas, bet izdējušas nevarēja nociesties nekladzinājušas.

nokladzināt, pbg., # Ceļa malā nokladzināja sabiedētās vistas.

iekladzināties, M., *sākt kladzināt*, # Iekladzinājās pārbijusies vista.

izkladzināties, *ilgāku laiku, daudz kladzināt*, # Vistas izkladzinājās un nomierinājās.

pakladzināt, *neilgi, mazliet kladzināt*, # Izdėjusi olu, vista pakladzina.

piekladzināt, *kladzinot pieskandēt vidi*, # Kad vistas no kaut kā nobīstas, tad jau piekladzina visu apkārtni.

DZIEDĀT, 3. kónj., R. v., *radīt dažādas paaugstas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Pirmie gaiļi ir laiks, kad gailis agrā rītā mēdz dziedāt pirmo reizi. Lakstīgalas dzied vai visu nakti. Putni lēkā rasas pielījušos zaros un dzied neatņemdamies.

nodziedāt / nodziedāties / uzdziedāt, pbg., # Laiks celties, gailis jau nodziedāja pa otram lāgam. Gaisā cēlās cīruļi, nodziedāja savu skanīgo dziesmu un tad atkal krita lejup. Kaut kur netālu nodziedājās gailis. Balts, brangs gailis lielīgi pastaigājās pa sētu un palaikam uzdziedāja.

iedziedāties, M., *sākt dziedāt*, # Pagalmā iedziedājās gailis. Saule tikko uzlēkusi pār mežu, iedziedas simtiem putnu. Tuvējā pļavā iedziedājās vakarlēpis.

iedziedāt, *cilvēku vērtējumā ar putna dziesmu tikt ievadītam kādam laikposmam*, # Gailis iedzied jaunu dienu. Makšķernieku vērojumā īsto pavasari iedzied cīruļi.

izdziedāties, *ilgāku laiku, daudz dziedāt*, # Ābeļu pazarēs izdziedājās žubīte.

padziedāt, *neilgi, mazliet dziedāt*, # Apkārt tik kluss, ka ne lapa pačab, ne putns padzied.

pieodziedāt, *pieskandēt ar dziedāšanu vidi*, # Lēni pastaigājos pa putnu piedziedāto parku.

atdziedāt, *atbildēt uz dziedāšanu ar dziedāšanu*, # Iedziedas kaimiņu gailis, un mūsējais tam tūliņ atdzied pretī.

sadziedāties, *savstarpēji dziedāt*, # Gaiļi sadziedas tāpat kā suņi sarejas.

dziesma, L., # Birzs trīcēja no putnu dziesmām. Cīruļi virs rudzu lauka iesāka savu skaļo rīta dziesmu.

strōfa, L., *dziedātājputnu dziesmas daļa, kas atkārtojas*, # Dziedātājstrazda dziesmas atsevišķas strōfas atkārtojas divas līdz trīs reizes

POGOT / pogāt, 2. kónj., R. v., *radīt dažādas paaugstas mutes dobuma skaņas (par lakstīgalām)*, # Ievā nosēstas mazs, pelēks putniņš un sāk pogot. Strautiņš čalo, ievas zied, lakstīgalas pogā. Dziedātāja Elfrīda Pakule viņai ļoti patika – tā lokot un pogājot kā lakstīgala.

iepogoties, M., *sākt pogot*, # Upmalā iepogojas lakstīgala.

izpogoties / nopogot, *ilgāku laiku, daudz pogot*, # Lakstīgalas izpogojās visu pavasari. Lakstīgala nopogo visu vakaru.

papogot, *neilgi, mazliet pogot*, # Dārzā kādu brīdi papogo lakstīgala.

SAUKT, sauc, sauca, R. v., *radīt dažādas skaļas un pagaras mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Mežs pilns putnu dziesmu – kūko dzēguze, loka balsi ļauķis, sauc dzilnas. Sīki putni čivināja, meža ūbeles dūca, bet par visiem skaņāk sauca kāda žēla pogotāja balstiņa. Bezdelīgas, zemu laizdamās, sauc savu cigzi! cigzi!

iesaukties, M., *sākt saukt*, # Mežā iesaucās vālodze.

sasaukties, *savstarpēji saukt*, # Dzērves sasaukdamās pārslid pāri gaišajam debess jumam un pazūd aiz apvāršņa. Divas vārnas nesteidzīgi pārlidoja šķērsām viņu ceļam, ik pa brīdim sasaukdamās – krā, krā.

atsaukties, *atbildēt ar saucienu uz saucienu*, # Pie Salmaņiem iedziedājās samiegoties gailis, tam atsaucās Klušos un tepat Makaros.

sauciens, L., # Šad un tad ieskanējās kāda putna sauciens.

SVILPOT, 2. kónj. / **svilpt**, svilpj, svilpa / **svelpt**, svelpj, svelpa, R. v., *radīt augstas, paasas, stieptas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Bērzos kā negudri svilpoja strazdi. Svilpoja vālodze, šad tad iekliedzās dziļna. Pa eglēm ganību malā svilpj strazdi. Kaut kur tālāk šmaugi svilpa vālodze. Viņš klausās, kā loka, svelpj un vītero purva strazds.

nosvilpt / nosvilpties, pbg., # Bēzru birzī nosvilpa vālodze. Uz liepas zara nosvilpās strazds.

iesvilpoties / iesvilpties / iesvelpties, M., *sākt svilpot*, # Uz zara nosēdās sīks, dzeltenī zaļgans putniņš, iesvilpojās / iesvilpās un atkal aizspurdza projām. Uz būra jumta sēdēdams, iesvelpjas strazds.

izsvilpoties, *ilgāku laiku, daudz svilpot*, # Strazdi visu dienu izsvilpojušies.

piesvilpot, *pieskandēt vidi ar svilpošanu*, # Strazdi piesvilpo visu liepu gatvi.

sasvilpties, *savstarpēji svilpt*, # Nebēdīgi sasvilpjas strazdi.

svilpiens / svelpiens, L., # Birzi pieskandē vīterošana un svilpieni. Gaisss viļņojās no putnu saucieniem un svelpieniem.

VAIMANĀT, 2. kónj. / **vaidēt**, 3. kónj., R. v., *radīt skaļas, spalgas, stieptas mutes dobuma skaņas (par pūcēm, ūpjiem)*; sk. arī *brēkt*, # Vecejā liepā sāk vaimanāt pūce. Tajā vecejā šķūnī pa naktīm vaid ūpis.

VĪVINĀT, 3. kónj., R. v., *radīt paaugstas, stieptas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Viņi klausījās, kā vālodze sauca un vīvināja. Pavasaros pie upītes vīvina mērkaziņa.

DŪKT, dūc, dūca / **pūst**, pūš, pūta, R. v., *radīt zemas un pazemas stieptas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Niedrēs paslēpies, dobji un mazliet baigi dūca dumpis. Klusos vakaros tālu dzirdami pūta mazais niedru putniņš.

dūciens, L., # Gariem, vienmērīgiem dūcieniem dūdoja meža balodis.

VĪTEROT, 2. kónj., R. v., *radīt dažādas paaugstas un virkņas mutes dobuma skaņas (par sīkiem putniem)*, # Gaisā līksmi vīteroja cīruļi. Dārzā vīteroja un svilpoja strazdi. Ābelē iespurdz žubīte un sāk vīterot. Bezdelīgas sēdēja jumta čukurā un savā starpā vīteroja.

ievīteroties / uzvīterot, M., *sākt vīterot*, # Bērza zaros ievīterojās strazds. Retumis ievīterojās kāda zaļžubīte. Bezdelīga pašaudījās uz vienu, uz otru pusi, uzvīteroja un pielidoja pie strazdu būrīša.

pavīterot, *neilgi, mazliet vīterot*, # Atlaižas bezdelīga, pavītero un aizlaižas.

pievīterot, *pieskandēt ar vīteriem vidi*, # Rīta dzestrumā mežs ir putnu pievīterots.

vīteri, L., # Draņķīgajā laikā arī cīruļu vīteri bija noklusuši.

VIDŽINĀT / vidžēt / čurkstēt, 3. kónj., R. v., *vīterot (galvenokārt par bezdelīgām, čurkstēm un svīrēm)*, # Visās mūsu paspārnēs vidžināja bezdelīgas. Salacas svīres, rīta stundā pavisam zemu laizdamās, jautri vidžina. Bezdelīgas padrāzās garām logam un vidžēdamas pazuda aiz jumta. Otrā rītā agri čurkstītes, laidelēdamās ap logu, satraukti čurkstēja.

novidžināt, pbg., # Bezdelīga novidžina un aizlaižas.

ievidžināties / iečurkstēties, M., *sākt vidžināt*, # Ezermalas krūmos ievidžinājās lakstīgala. Kokā ievidžinājās zvirbuļi. Iečurkstējās kāds bezdelīgu pāris.

izvidžināties, *ilgāku laiku, daudz vidžināt*, # Bezdelīgas, uz telefona vadiem sasēdušas, izvidžinājās krietnu laiciņu.

pavidžināt, *neilgi, mazliet vidžināt*, # Zvirbuļi palēkā, pavidžina, ieklūp viens otram cekulā – un tā kļūst gan jautrāk, gan nedaudz siltāk.

pievidžināt, *ar vidžināšanu pieskandēt vidi*, # Man patīk šie smaržīgie rīti, jau pirms saules putnu pievidžināti.

savidžināties, *savstarpēji vidžināt*, # Sasēdušās uz vadiem, dedzīgi savidžinājās bezdelīgas, jaunās kopā ar vecejām.

TRILLINĀT / lirināt, 3. kónj. / **treļlot**, 2. kónj., R. v., *radīt augstas, dzidras, virkņas mutes dobuma skaņas (par sīkiem putniem)*, # Rīta blāzmai lēnām zeltojoties, arī cīruļi jau sāka trillināt. Lakstīgala un vakarlēpji trillināja naktīs. Kaņepītis, pirmais pārnākušais gājputns, sēž uz vada un trillina. Cīrulis, pēcpusdienas saulē neredzams, lirināja savu garo dziesmu. Tikko krēslīņa, kā jasmīnu krūmā klāt lakstīgala un nu tik ņemas lirināt. Dienā kā negudri debesīs treļloja cīruļi.

uztrillināt, pbg., # Tad ūdensstrazds uzmetas uz kādas siekstas vai akmens, noskurinās un sabozies it kā ikdienišķi uztrillina.

triļļi / treļļi, L., # Lakstīgala birzī pogo īsiem triļļiem, kā negribēdama, un apklust. Zilo debesjumu ar saviem triļļiem piebārsta cīrulis. No debesīm cīruļa treļļi, liekas, birtin birst lejup. Kaut kur virs galvas pirmos nedrošos treļļus palaida žubīte.

ČIVINĀT / čirkstēt / čirkstināt / čirpstēt / čirpstināt, 3. kónj. / **čalot**, 2. kónj., R. v., arī K., *radīt paaugstas, virknas mutes dobuma skaņas (par sīkiem putniem)*, # Daždažādi sīki putnēni bez mitas čivināja un vidzināja. Pa celiņiem lēkāja zvirbuļi un, skaļi čivinādami, kāvās maizes drupatu dēļ. Uz jumtiem čirkstēja bezdelīgas. Gar logiem dzirkstēja rīta saule, un tūkstotis putnu čirkstināja savu rīta prelūdiju. Bars dzeltenu un pelēku putniņu čirpstēdami tūlīt sāka knābāt pakaisītās maizes drupatas. Kokos čirpstināja putni. Strazdi, dadzīši un ķivuli sāka arvien vairāk čalot un trokšņot.

nočivināt / nočirkstināt, pbg., # Pa atvērtu logu ielidoja zīlīte, apmeta loku pa palātu un nočivinādama izskrēja ārā. Putns uzmetas zarā, nočirkstina un atkal aizlaižas.

iečivināties / iečirkstēties, M., *sākt čivināt*, # Zīlītes skraidīja ap priežu stumbriem un brīžiem iečivinājās. Mežā jau putni sāka mosties, cits pēc cita iečirkstēdamies.

izčivināties, *ilgāku laiku, daudz čivināt*, # No rīta izčivinājušies, putni saules karstumā pieklust.

pačivināt, *neilgi, mazliet čivināt*, # Putniņš ielido krūmā, pačivina un atkal aizspurdz.

piečivināt / piečalot, *ar čivināšanu pieskandēt vidi*, # Zvirbuļi piečivina visu kanālmalu. No putnu piečalotajiem Vaidavas līkumiem ceļas migla.

sačivināties, *savstarpēji čivināt*, # Mājas priekšā ābeļu zaros sačivinājās zīlīšu bari.

atčivināt, *ar čivināšanu atbildēt uz čivināšanu*, # Viens putnelis iečivinājās, otrs tūlīt atčivināja.

čirkstoņa / čirpstoņa / čaloņa / čala, L., # No putnu čirkstoņas / čirpstoņas jau ausīs džinkstēja. Lielkalna apaudze pilna putnu čaloņas. No pusplaukušās bērzu birztales skanēja daudzo putnu ņudzošā čala.

TRIKŠĶINĀT / tinkšķināt / pinkšķēt, 3. kónj., R. v., *radīt paaugstas, paasas, virknas mutes dobuma skaņas (par sīkiem putniem)*, # Melnais strazds apsē trikšķina bez apstājas. Kaut kur trikšķina lakstīgala. Metāliskā skaņā trikšķina kāds vēlīns putns. Zīlītes tinkšķināja arvien skanīgāk. Dārzos pinkšķēja dažādu sugu zīlītes. Izdzirdām paipalu pinkšķam.

trikšķiens / pinkšķiens, L., # No kāda attālāka dārza skan lakstīgala trikšķieni. Ābeļu zaros skan zīlīšu pinkšķieni.

GRIEZT, griež, grieza / **tarkšķēt / tirkšķināt**, 3. kónj., R. v., *radīt paaugstas, paasas virknas mutes dobuma skaņas (parasti par griezi)*, # Rasainajā plavā grieza vientuļa grieze. Abos upes krastos nepārtraukti grieza griezes. Laukos šobrīd tarkšķ grieze – griež rasainos lukstos, griež ziedošos rudzos. Griezes joprojām abos upes krastos bez mitas tirkšķināja savas vienmuļās un bezgalīgās dziesmas.

ČAKSTINĀT / čakstēt, 3. kónj., R. v., *radīt vidēji augstas, paasas, īsas mutes dobuma skaņas (pārsvārā par čakstēm)*, # Čakstīte tup uz žoga un čakstina. Skarbi čakstinādama, garām palaidās lielā čakste. No koka uz koku čakstēdamas laidelējās divas žagatas.

nočakstināt, pbg., # Čakste nočakstina un aizlaižas.

iečakstināties / iečakstēties, M., *sākt čakstēt*, # Ābeles zaros iečakstinājās / iečakstējās čakstīte.

čakstiens, L., # Izskatās, ka čakstīte pie katra sava čakstiena paklanās.

ČIEPSTĒT, 3. kónj., R. v., *radīt augstas, smalkas, īsas mutes dobuma skaņas (par cāļiem, sīkiem putniem)*, # Cāļi čiepstēdami mūk kur kurais pa rasaino mauru. Zvirbuļi čiepstēdami lēkāja pa pelķēm.

nočiepstēt, pbg., # Cālēns pāris reizes nočiepstēja un aizvēra acis.

iečiepstēties, M., *sākt čiepstēt*, # Zvirbuļi tup sabozušies, tikai paretam iečiepstas.

izčiepstēties, *ilgāku laiku, daudz čiepstēt*, # Cāļi iztekājuši sētsvidu un izčiepstējušies, tagad saguluši zem klukstes pāplestajiem spārnēm.

pačiepstēt, *neilgi, mazliet čiepstēt*, # Zvirbuļi iemētas krūmā, pačiepst un atkal aizspurdz.

čiepstiens / čiepstis / čiepstoņa, L., # No vāgūža skanēja vistas kluksti un cāļu čiepstieni. Cēlās degošo lopu blāviēni, ļaužu kliezieni, apsvilušu putnu žēli čiepstī. Jo tuvāk mežam, jo skaļāka kļuva putnu čiepstoņa.

DŪDOT / dūkot / ūbot, 2. kónj., / **ūkšķēt**, 3. kónj., R. v., *radīt pazemas, nedaudz stieptas mutes dobuma skaņas (pārsvārā par baložiem)*, # Kaut kur dziļi biezoknī dūdoja meža balodis. Juntu

korēs baloži dūdo pa vienam un korī. Birzī dūko balodis. Tālumā ūboja meža balodis. Ūbeles visu laiku ūkšķ un ūbo.

nodūdot, pbg., # Vienīgi kāds novēlojies meža balodis vēl nodūdoja savu skumjo un kōmisko dziesmu.

iedūdoties, M., *sākt dūdot*, # Iedūdojās meža balodītis, saucot un aicinot draugu.

izdūdoties, *ilgāku laiku, daudz dūdot*, # Meža balodis izdūdojās un aplkusa.

padūdot, *neilgi, mazliet dūdot*, # Mežā kādu brīdi padūdoja balodis.

pieđūdot, *ar dūdošanu pieskandēt vidi*, # Baloži piedūdo visu pagalmu.

KŪKOT, 2. kōnj., / **zvanīt**, 3. kōnj., R. v., *radīt raksturīgas augstas skaņas (par dzeguzi)*, # Pēc Jāņiem visas dzeguzes bija beigušas kūkot, un tikai viena vēl kūkoja vienā kūkošanā. Dzegužu ciemata apkaimē bija tik daudz, ka zvanīja vienā zvanīšanā.

nokūkot / **uzkūkot** / **nozvanīt**, pbg., # Dzeguze nokūkoja tikai pāris reižu. Dzeguze vēlreiz uzkūkoja. Kādā rītā pāri visam mežam nozvanīja dzeguzes kukū.

iekūkoties, M., *sākt kūkot*, # Jau ziedēja vizbules un iekūkojās pirmās dzeguzes.

izkūkoties, *ilgāku laiku, daudz kūkot*, # Dzeguze izkūkojas un aplkust.

pakūkot, *neilgi, mazliet kūkot*, # Kādu brīdi pakūkojusi, dzeguze aplkust.

piekūkot, *ar kūkošanu pieskandēt vidi*, # Dzegužu šeit bija tik daudz, ka visu apkārtni piekūkoja.

aizkūkot / **izkūkot** / **iezvanīt**, *par kūkošanu, kas saistīta ar ticējumiem*, # Agrāk cilvēki ticēja – ja dzeguze no rīta aizkūkos brokastis neēdušu vai bez graša kabatā, tad šajā gadā nebūs ko ēst un nebūs naudas. Izkūko, dzeguzīte, cik man gadu jādzīvo! (T. dz.). Dzeguze ar savu kūkošanu iezvana pavasari.

kūkojiens / **kūkojums**, L., # Tik vien bija no dzeguzes kūkojuma – pāris kūkojienu.

RUBINĀT / **kvakšķināt**, 3. kōnj., R. v., *radīt vidēji skaļas, padobjas, virkņas skaņas (par rubeņiem, medņiem)*, # Mežā tālu sadzirdami rubina rubeņi, un tas skan, kā kad ūdeni lietu caur pudeles kaklu ārā. Medņu māfītes, savdabīgi kvakšķinādamas, riesta vietās sāk ierasties tikai riestošanas otrā posmā.

ierubināties, M., *sākt rubināt*, # Teteris ierubinājās un atkal aplkusa.

ŽADZINĀT / **čagināt**, 3. kōnj. / **čagāt**, 2. kōnj., R. v., *radīt paskaļas un paaugstas virkņas mutes dobuma skaņas (parasti par žagatām)*, # Žagata ir ļoti tramīgs putns – pamanījis mežā zvēru vai cilvēku, tas tūlīt sāk žadzināt. Alksnājā čagināja žagata. No agra rīta žagatas jau sēdēja uz kūts jumta, čagāja un gaidīja atkritumus no cūku iekšām.

nožadzināt, pbg., # Krūmos nožadzina žagata.

iežadzināties, M., *sākt žadzināt*, # Egļu galotnēs iežadzinās žagatas.

izžadzināties, *ilgāku laiku, daudz žadzināt*, # Izžadzinājušās žagatas aizlaidās uz meža pusi.

pažadzināt, *neilgi, mazliet žadzināt*, # Brīdi pažadzinājusi, žagata aizlido tālāk.

ČĒRKSTĒT / **čērkstēt** / **ķērkstēt**, 3. kōnj., R. v., *radīt dažāda skaļuma skarbas, virkņas mutes dobuma skaņas (par putniem)*, # Krauklīši labprāt gulēja klēpī un apmierināti čērkstēja, kad tos glaudīja. Abas vārnas čērkstēdamas par kaut ko apspriedās. Kaiju bari kā baltī sniega mākoņi ķērkstēdami cēlās gaisā.

nočērkstēt / **nočērkstēties**, pbg., # Kūtī iedziedas gailis, nočērkst(as) kāda vista.

iečērkstēties / **ieķērkstēties**, M., *sākt čērkstēt*, # Vārnulēns iečērkstējās, plati pavēra knābi un sāka rīt tam dotos sīkos kumosīņus. Ieķērkstējās kāds iztraucēts meža putns. Vista, padzirdusi vecāsmātes balsi, paklusām ieķērkstas.

čērkstoņa / **čērkstoņa** / **ķērkstoņa**, L., # Kaiju čērkstoņa piepildīja visu apkārtni. Drīz vien viss alksnājs bija pilns nelabas vārnu ķērkstoņas.

ĶĒRKĶT, ķērc, ķērcā, R. v., *radīt skaļas, skarbas, virkņas skaņas (par putniem)*, # Vārnu un kovārņu bari ķērkdami laidelējās virs novāktajiem tīrumiem, pievākdami tur palikušo ēsmu. Kaijas vairs neķērc, tikai turpina riņķot ap tvaikoni. Klukste gan klukstēja, gan ķērcā, cenšoties atturēt cālēnus no ūdens.

noķērkēt / **noķērkēties**, pbg., # Krūmos noķērc(as) žagata, iekliedzas sīlis.

ieķērkēties, M., *sākt ķērkēt*, # Vārna savā nodabā tupēja priedes zarā, reizēm ieķērcās, purinājās un knosījās. Tumsā piemājas kokos ieķērcas pūce.

paķērkēt, *neilgi, mazliet ķērkēt*, # Kaijas vairs tikai rētmis paķērc.

pieķērk, *ķērcot pieskandēt vidi*, # Vēlā rudenī silis jūtas kā meža saimnieks – pieķērc visus meža stūrus.

saķērkties, *savstarpēji ķērk*, # Pludmalē saķērcas kaijas.

atķērk, *atbildēt ar ķērcienu*, # Viena kaija ieķērcas, otra tai atķērc.

ķērciens / **ķērcōņa** / **ķērcōņa**, L., # Gaisā griezās ķīvītes, izkliedamas vienmuļus, skarbus ķērcienus. Cauri bangām skan kaiju ķērcōņa. Gluži kā ugunsputni šaudījās zeltainsārtas kaijas, vienīgi to negantā ķērcōņa nesaskanēja ar rītausmas krāsu un klusuma rōmantiku.

KĀRKĀT, *kārc, kārcā* / **kārkāt** / **kraukāt**, 2. kōnj. / **kraukt**, *krauc, krauca* / **kraucināt** / **kārcināt** / **karkšķēt** / **kramšķināt**, 3. kōnj., R. v., *radīt skaļas, skarbas, virkņas skaņas (parasti par vārnu dzimtas putniem)*, # Egles galotnē kārc vārna. Bērzos ķildojoties kārkāja kovārņi. Par kraukļu izdotajām skaņām saka, ka tie krauc, kraukā, kraucina, kramšķina. Pa mežmalām kārcina kraukļi. Uz lidojošu putnu vista karkšķ. Kovārņi kramšķinādami riņķo ap gruvešiem.

nokārk, pbg., # Vārna nokārc un paceļas spārnos.

iekārkties, M., *sākt kārk*, # Ierastajā klusumā satrūkos, kad netālu iekārcās kāda vārna.

kārciens, L., # Tālumā dzirdami vārnu kārcieni.

1. 5. 2. Cilvēku neartikulētas mutes dobuma skaņas.

BALSS, L., *skaņu kopums, ko veido cilvēka elpošanas ceļa orgāni, kas piedalās skaņu veidošanā*, # Viņa balss aizķērās no elpas trūkuma.

pilnā balsī / **pilnā kaklā**, V., *balss skaņām izpausties skaļi*, # Ārija iesmejas pilnā balsī. Priekštelpā, nezin par ko pilnā kaklā smiedamās, viņam krūtīs ieskrēja jaunā medicīnas māsa.

balss lūzums, *balss augstuma un tembra maiņa zēniem pubertātes laikā*, # Šim zēnam balss lūzums lika pārtraukt labi sākt dziedātāja ceļu.

KLEPOT / **kāsēt**, 2. kōnj. / **test**, *teš, tesa*, R. n., *būt padobjām, sprēgnām mutes dobuma skaņām no gaisa grūdieniem caur balsu spraugu*, # Viņš klepoja ilgi, rokas pie krūtīm pielicis, plecus līdzī kratīdams. Vīriešu palātā kāds vecīgi kreķšķina, kāds skaļi kāsē. Svešais sāka klepot – mežā, uz plikas zemes gulēdams, bija saaukstējies un tagad tesa ilgi.

noklepoties / **nokāsēties**, pbg., # Viņš aptaustīja kaklasaites mezglu, noklepojās un devās augšup pa kāpnēm. Viņš pāra reižu nokāsējās, lai balss būtu skaidrāka.

ieklepoties / **iekāsēties** / **rasties klepum** / **uznākt klepum**, M., *sākt klepot*, # Māte miegā ieklepojās. Beidzot viņš saņēmās, iekāsējās pāris reižu un pieklauvēja. No balsenes kairinājuma rodas sauss, kairinošs klepus. Viņam uznāca stiprs klepus.

izklepoties / **izkāsēties** / **noklepot** / **nokāsēt**, *ilgāku laiku, daudz klepot*, # Izklepojies viņš ar plauktu noglāstīja rūsgano bārdu. Izkāsējies viņš izslaucīja acis no saskrējušām asarām. Visu nakti mazie noklepoja, bet no rīta uz skolu aizgāja. Viņa nokāsēja vesēlu nedēļu.

paklepot / **pakāsēt**, *neilgi, mazliet klepot*, # Kādu dienu jau paklepoju / pakāsēju gan, bet dūšīgi dzēru zāļu tēju un atkal biju vesēls.

atklepot / **atklepoties** / **atkāsēt** / **atkāsēties**, *klepojot atbrīvoties no krēpām vai svešķermeņa elpvadā*, # Viņš jau sāk atklepot, krēpas tīrās ārā. Viņš atklepojās, lai balss tīrāk skanētu. Tie miltu putekļi jau mūžam koda rīklē un nebija atkāsējami. Viņš atkāsēja asaku, kas bija ieķērusies rīklē. Viņa atkal sausi atkāsējās un piespieda roku pie krūtīm.

radīt / **izraisīt klepu**, K., # Klepu rada / izraisa elpošanas ceļu kairinājums.

klepus / **kāss** / **tesiens**, L., # Klepus ir reflektōriska norise, kuras laikā gaisa grūdieniem izplūst caur balsu spraugu, radot raksturīgas skaņas. Lāgiem viņai uznāca kāss un tad viņa ilgi kāsēja, gandrīz nosmakdama. Sauss, rejošs kāss mijas ar sēcošas aizdusas brīžiem. Viņam pa naktīm uznāk tādas klepus lēkmes, ka es no tiem tesieniem allaž pamostos.

KREKŠĶĒT / **kreķstēt** / **kreķšķināt** / **kremšķināt**, 3. kōnj. / **kremšļot**, 2. kōnj., R. n., *īsī, aprauti, paklusu klepot*, # Tumsā viņam pretim nāca kāds salicis stāvs, pa laikam vecīgi kreķšķēdams. Viņš elš un kreķst vienā gabalā, bet it īpaši rudenos, kad sarijas kulšanas talku putekļus. Aizdurvē kāds sīki, vecīgi kreķšķina. Tenis aplaizīja lūpas un kremšķinādams nostādīja balsi pirms svarīgās runāšanas. Blakus istabā sādzis kremšļoja tirgotājs Čaba.

nokreķšķēt / **nokreķšķēties** / **nokreķstēt** / **nokreķstēties** / **nokreķšķināt** / **nokreķšķināties** / **nokremšķināt** / **nokremšķināties** / **nokremšļot** / **nokremšļoties**, pbg., # Slimnieks gultā nemierīgi grozās un pa laikam nokreķšķ(ina). Viņš nokreķšķējās, un nevarēja saprast – klepo vai

klusībā smejas. Sarunas biedrs tā kā nokrekst, tā kā nosmejas. Šis par atbildi tikai nokrekstēja tādu mazu smieklīgu. Gočis uzkāpa katedrā, izdzēra malku ūdens un nokrekstējies iesāka savu runu. Teltī kāds ieklepojas, pēc tam vēl pusbalsī nokrekšķinās. Viens no radiem pat nokremšķināja, it kā gribētu ko sacīt. Cietumsargs zīmīgi nokremšķinājās. Žanis nokremšļoja, nospļāvās, uzvēla sev mugurā kviešu maisu un iestiepa to dzirnavās. Kapteinis apmierināts nokremšļojās un uzkāpa kómandtiltiņā.

iekrekšķēties / iekrekstēties / iekrekšķināties, M., *sākt krekšķēt*, # Kāds no gulētājiem reizēm pa miegam iekrekšķas / iekrekstas. Sirmais večuks īsi iekrekšķinājās un lēnām, meklēdams vārdus, sāka lietu skaidrot.

pakrekšķēt / pakrekšķināt, *neilgi, mazliet krekšķēt* # Viņš brīžiem sēca, brīžiem pakrekšķēja. Viens otrs no klausītājiem pakrekšķināja, bet nevarēja pateikt, vai tas ir klepus vai iebildumi runātājam.

atkrekšķēties / atkrekstēties, *krekšķot atbrīvoties no balsenes aizlikuma*, # Daudzmaz atkrekšķējies / atkrekstējies, vecītis atkal atsāka runāt.

krekšķis, L., # Viņam paspruka ne īsti nevilšs smējienis, ne īsti sauss krekšķis.

KRAUKĀT / kraukāties, 2. kónj., R. v., *radīt paskarbas skaņas, patvaļīgi atklepojot*, # Izniris no ūdens, Ādams sprauslo un kraukā ārā no mutes iekampto ūdeni. Pēc rijas kulšanas, brokastīs iedami, mēs kraukājamies vienā kraukāšanā un sļaujam sniegā melnus sļaudekļus.

nokraukāties, pbg., # Kalējs skaļi nokraukājās un nospļāvās.

iekraukāties, M., *sākt kraukāt*, # Viņš ne ar vienu valodās neielaidās, tikai caur degunu iekraukājās un norādīja ar roku pie zeļļiem aiz letes.

izkraukāties, *ilgāku laiku, daudz kraukāt*, # Viņš aizgāja klētiņas galā, izkraukājās, nospļāvās un uzkāpa nogulēties.

pakraukāt, *neilgi, mazliet kraukāt*, # Slimais kādu brīdi pakraukāja un aplkusa.

atkraukāties, *kraukājot atbrīvoties no krēpām vai svešķermeņa rīklē*, # Viņš ierīja sīku asaku un tad ilgi atkraukājās.

ŠĶAUDĪT / šķaudīties, 3. kónj. / **šķavāt**, 2. kónj., R. n., *būt sprēgnām mutes un deguna dobuma skaņām no nepatvaļīgiem gaisa grūdieniem caur degunu un muti*, # Tiek prasīts, lai klepojot vai šķaudot cilvēks aizgrieztos un aizsegtu muti ar kabatas lakatiņu. Melnā dūmu mutuļa apņēmti, puikas šķaudās un sļaudās. Meitene šķaudās un klepo, no acīm izsprāgst asaras. Sacēlās tādi putekļi, ka visiem bija jāšķavā.

nošķaudīties / nošķavāties, pbg., # Pēc tabakas iešņaukšanas vecāmāte nošķaudījās un izslaucīja asaras lakatiņā. Suns nošķavājās un paskurināja ausis.

izšķaudīties, *ilgāku laiku, daudz šķaudīt*, # Kad labi būsi izšķaudījies, tad visas likstas kā ar roku atņēmtas. Vecāmāte acu uzspodrināšanai šņauca tabaciņu – iešņauc, izšķaudās un izslauka asaras.

pašķaudīt, *neilgi, mazliet šķaudīt*, # Māsa nopietni saaukstējās, bet es tikai pāris dienas pašķaudīju.

šķaudiens / šķaudas / šķavas, L., # Lai apspiestu šķaudienu, aizturēju elpu. Viņam uznāca nepārvaramas šķaudas. Šķavas rodas no deguna dobuma gļotādas kairinājuma.

ŽAGOTIES, 2. kónj. / **raut žagām**, R. n., *būt padobjai, īsai skaņai caur mutes dobumu no nepatvaļīgas, dziļas un straujas ieelpas*, # Viņi tā pieēdās, ka Vilis jau sāka žagoties. Viņš ir viscaur slapjš, trīc un žagojas. Žagoties var pilnīgi vesēls cilvēks, piemēram, pēc alkohola lietošanas. Guntaru droši vien rāva žagas, kad abas ar Janīnu viņu aprunājām.

nožagoties, pbg., # Jau pēc pirmajiem kumosiem viņš nožagojās.

iežagoties / paraut žagām, M., *sākt žagoties*, # Pēc ticējuma, ja kāds iežagojas, tad viņu kāds piemin, kāds par viņu runā. No piparotā ēdiena viņu parāva žagas.

izžagoties, *ilgāku laiku, daudz žagoties*, # Viņš ilgāku laiku izžagojās, kamēr viņam neieteica iedzert aukstu ūdeni.

pažagoties, *neilgi, mazliet žagoties*, # Tēvs uzcēlās, izstaiptājās, pažagojās.

žagas, L., # Akustiskās parādības, kas nāk no gremošanas trakta – atraugas, urkšķēšana un žagas, dzirdamas no atstatuma. Kad viņu mocīja žagas, viņa sev iegalvoja, ka vīrs viņu piemin. Žagu novēršanai tautas medicīnā izmanto mellenes.

ATRAUGĀTIES, 2. kónj., R. n., *būt pazēmai, virknai skaņai no kuņģa gaisnes izgrūdienu caur barības vadu un mutes dobumu*, # Paēdis viņš noslaucīja muti un atraugājās.

atraugas, L., # Pēc pulvera norīšanas viņam mutē atsitās skābenas atraugas. Biežas atraugas norāda uz kuņģa slimību.

GĀRGĒT, gārdz, gārdza / **gārguļot**, 2. kónj. / **gārkstēt**, 3. kónj., R. n., *būt padobjai, skarbai, virknai rīkles skaņai no elpošanas traucējumiem*, # Aiz plānās starpsienas ar krūtīm slimais kaimiņš sāka stipri gārgēt. Aizsmakumā gārgdams, ievainotais sāka stāstīt notikušo. Pielikusi ausi pie mazās krūtīm, Līze klausījās, kā tajās pēc klepus vēl gārguļo – tāda burbuļaina elpa bija arī vīra mātei mūža pēdējās nedēļās. Viņa izdvesa gārkstošu vaidu.

nogārgt / **nogārgties**, pbg., # Kalējam aizcirtās elpa un nogārdza rīklē. Nepamodies viņš nogārdzās un pārstāja elpot.

iegārgties, M., *sākt gārgt*, # Viņš kā tērauda knaiblēs satvēra Alfrēda kaklu un palaida vaļā tikai tad, kad tas iegārdzās.

pagārgt, *neilgi, mazliet gārgt*, # Ievainotais brīdi pagārdz un apklust.

gārdziens / **gārdzoņa** / **gārkstoņa**, L., # Elpa no krūtīm lauzās ar smagiem gārdzieniem. Vecais suns pariet vairs nevarēja, tikai brīžiem izgrūda tādus kā kaujama lopa gārdzienus. Viņam krūtīs ir skaidri sadzirdama gārdzoņa. Viņš nevar skaidri parunāt, viņam rīklē gārkstoņa.

KRĀKT, krāc, krāca / **krākāt** / **krākuļot**, 2. kónj., R. n., *būt pazemai, skarbai, virknai rīkles skaņai no elpošanas traucējumiem*, # Viņam bija indeve naktīs miegā krākt, it sevišķi tad, ja gulēja uz kreisajiem sāniem. Straumes malā apturēti, putās notriektie zirgi krāca. Nu jau viņš ir aizmidzis, jo sāk jau krākāt. Dažs rāmi snauž, dažs pat saldi krākuļo.

nokrākt / **nokrākties**, pbg., # Vecais zirgs, saozdams asiņu smaku, nokrāc. Gulētājs pa miegam nokrācas un pagriežas uz sāniem.

iekrākties, M., *sākt krākt*, # Tēvocis reizēm iekrācās – tā tad bija aizmidzis. Pēkšņi ķēve salēcās un iekrācās – spīdīgi melna čūska aizlocījās starp sausajiem zāļu čemuriem.

izkrākties, *ilgāku laiku, daudz krākt*, # Labu laiku izkrācies, viņš pamodās pats no savas krākšanas.

pakrākt, *neilgi, mazliet krākt*, # Iesnas viņam traucēja elpot caur degunu, tāpēc viņš gulēja nemierīgi, pa brīžam pakrākdams.

krāciens / **iekrāciens**, L., # Apkārt dzird gulētāju elpas vilcienus, krācienus, kāds sapņa iespaidā kaut ko murmina. Pamodusies viņa dzird mātes elpu, tēva retos iekrācienus.

ŠNĀKT, šņāc, šņāca, R. v., *radīt paklusas, paasas, stieptas skaņas no apgrūtinātas, arī paātrinātas elpošanas*, # Ceplis aizkusumā un dusmās neteica nekā, tikai nikni šņāca. Jēkabs nolikās gulēt un pa brītiņu jau šņāca un pukšķināja ar lūpām – aizmidzis.

nošņākties, pbg., # Viņš nikni palūkojās uz mani un caur degunu nošņācās. Izdzēris kónjaka glāzi vienā paņēmiēnā, viņš nošņācās kā vērsis.

šņāciens / **šņākoņa**, L., # Viņš turpat uz krēsla iesnaudās un pavēra muti vieglā šņāciēnā. Viņš centās ātrāk atelstoties, ar šņākoņu vilka gaisu pa degunu iekšā un pūta pa muti ārā.

SĒKT, sēc, sēca, R. n., *būt vājiem šņāciēniem no apgrūtinātas, arī nevienmērīgas elpošanas*, # Viņa stenēja un sēca, cīnīdamās ar aizdusu. Viņš sāka klepot un sēkt.

nosēkt / **nosēkties**, pbg., # Viņš aiz piepūles nosēca vien. Vecais aiz elpas trūkuma nosēcās.

iesēkties, M., *sākt sēkt*, # Laikam jau arī kādreiz iesēcos, kaut gan sāpju tikpat kā nebija.

sēciens, L., # Visā mājā valdīja dziļš klusums, pat gulētāju sēcienus nedzirdēja. Jūlijs centās pasmieties, bet tāds burbuļojošs sēciens vien iznāca.

ELST, elš, elsa / **elsot**, 2. kónj. / **dvest**, dveš, dvesa / **pūst**, pūš, pūta, R. v., *radīt vieglus šņācienus no smagas elpošanas*, # Viņš elsa aiz nokusuma, uz pieres rasoja sviedri. Viņi elsa kā nokausēti zirgi. Ilga raud, apslāpēti elsodama. Garu mēli izkāris, suns elsodams tecēja divjūgam pakal. Austras skatienā bija tik kaira vaļšķība, ka Ceplis no uztraukuma elsoja vien. Šie pēc krietnās maltītes tik grūti dvesa, it kā būtu smagu vezumu vilkuši. Elšot un pūšot viņš kāpa augšā pa trepēm. Liepiņu tēvs bez darba nevar rimties – gan krēkstot un pūšot, tomēr visu malku sazāgē.

noelst / **noelsties** / **izdvest** / **nodvest** / **nodvesties** / **nopūsties** / **aizelsties**, pbg., # Viņš no lielās piepūles smagi noelsa. Dāvis aiz prieka pat noelsās. Kāds šņācoši noelsās, pārāk lielu siena klēpi cēldams. Viņas lūpas izdvesa neskanīgu, gārdzošu vaidu. Viņš nodvesa, smago saini uz muguras cēldams. Ticis augšā, viņš nodvesās pēc smagā kāpiena. Liena pa brīdi atvēra drusku acis, smagi nopūtās un tad ieslīga dziļā miegā. Atgriezās Merķis, aizelsies no straujā skrējiena. Aizelsusies dusmās, viņa ilgi pusraudādama runāja.

ieelsties / ieelstoties / uzelsot, M., *sākt elst, elstot*, # Viņš miegā brīžam ieelšas, tad atkal elpo rāmi. Sākumā viņa raudāja klusām, tad ieelsojās skaļi. Ieva uzelsodama sāk raudāt sūras, neatturamas asaras. Melānija raudāja, aizvien stiprāk uzelsodama.

izelstoties / noelsties, *ilgāku laiku, daudz elstot, elst*, # Izraudājusies un izelsojusies viņa beidzot aprima un pat iemīga. Puika atskrēja mājās pavisam noelsies.

paelst / paelstot / padvest, *neilgi, mazliet elst, elstot*, # Gabalu noskrējis, viņš, soļos iedams, paelsa / paelsoja / padvesa un, kad elpa izlīdzinājās, sāka atkal skriet.

atelsties / atelstoties / izelsties, *elst, kamēr elpa izlīdzinās*, # Kāpņu laukumīnā pie loga apstājos atelsties / atelstoties / izelsties un tad kāpu tālāk.

elsiens / elsojiens / elsas / dvesiens / nopūta, L., # Ievainotais tikai īsiem elsieniem vilka gaisu plaušās, jo katrs elpas vilciens skaudri sāpīgi atbalsoja krūtīs un vēderā. Klusā raudāšana pārgāja skaļos elsojienos. Paslēpusi seju priekšautā, māte visa raustījās smagās elās. Viņš elpoja smagiem dvesieniem. Pār lūpām izlauzās tik smaga nopūta, ko varētu arī saukt par vaidu.

atelsas, L., *elsas pēc raudāšanas*, # Pēc lielās raudāšanas sekoja vēl pailgas atelsas.

STENĒT, 3. kónj. / **tusnīt**, 2. kónj. / **tust**, tuš, tusa / **tošt**, toš, tosa, R. v., *straujā izelpā radīt mainīga skaļuma, īsas, šņācošas skaņas (parasti piepūlē, sāpēs)*, # Laiķis vērtējās pa gultu, stenēja un vaidēja no sāpēm. Puisis cirta dakšas, kur pagadījās, cēla stenēdams un drīz vien nosvīda gluži slapjš. Guntis mētas uz ciņa un tusnīdams mauc nost slapjos zābakus. Rešnaiss pilsonis man blakus nemiņīgi tusnīja un elsa, slaucīdams piesarkušo seju ar lielu mutautu. Es kāpju kokā pa priekšu, bet Mārcis tusdams traušas man pakal. Bērais bija stīvs, gāja kā uz staklītēm un tusa vien. Vīrs tosdams vēla mucu pāri pagalmam. Viņi tik traki pieēdas, ka apgūlušies toš vien.

nostenēt / nostenēties / notusnīt, pbg., # Tautu dēls nostenēja, manu pūru paceļot (T. dz.). Saņēmis triecienu pa plecu, Dāvis nostenējās, ar veselō roku rausdams no acīm izsprāgušās asaras. Abi vīri notusnīja, stīvēdami balķi ragavās.

iestenēties, M., *sākt stenēt*, # Laide tik spēcīgi iebelza pa plecu, ka viņš sāpēs iestenējās un izlaida no rokām šauteni.

izstenēties / nostenēt / nostenēties, *ilgāku laiku, daudz stenēt*, # Viņa visu nakti sāpēs izstenējās / nostenējās. Viņš nostenēja no sāpēm visu pārsiešanas laiku.

pastenēt / patusnīt, *neilgi, mazliet stenēt*, # Viņš turējās dūšīgi, tikai reizumis sāpju lēkmēs pastenēja. Pat tik spēcīgs kā Klāvs patusnī, smagākus klučus cēldams.

stenējiens, L., # Viņš mēģināja piecelties uz elkoņa, tomēr ar smagu stenējienu atslīga atpakaļ spilvenos.

VAIDĒT / īdēt, 3. kónj., R. v., *izelpā radīt pazēmas, paklusas, stieptas skaņas (galvenokārt aiz sāpēm)*, # Ziemu vēctēvs lielāko tiesu pavādīja gultā, kunkstēdams un vaidēdams. Mārtiņš jautāja, kas noticis, bet Andrs, saķēris roku, tikai īdēja caur degunu. Katiņa sāka īdēt, līdzko māte laida susekli pāri matiem.

novaidēt / novaidēties / noīdēt / noīdēties, pbg., # Viņš tikko dzirdami novaidēja. Piepeši māte novaidējās kā spējās zobu sāpēs. Viņa saķēra vaigu un noīdēja. Atsītis kājas ikšķi pret akmeni, noīdējos vien.

ievaidēties, M., *sākt vaidēt*, # Ludis miegā ievaidējās un no sava vaidā pamodās. Skrienot sāpēja kājas, bet viņas ne reizi pat neievaidējās.

izvaidēties / novaidēt / savaidēt, *ilgāku laiku, daudz vaidēt*, # Viņa te kādas pāris dienas izvaidējās no zobu sāpēm. Slimnieks novaidējis / savaidējis visu nakti.

pavaidēt, *neilgi, mazliet vaidēt*, # Nomodā neesmu dzirdējusi viņu vaidam, dažreiz miegā pavaid.

vaidis / vaidiens, L., # Māsai noplaucētas abas kājas, tāpēc istabā visu nakti deg uguns un skan viņas vaidi. Sanitāri jau ir apraduši ar ievainoto vaidieniem.

KUNKSTĒT / knukstēt, 3. kónj., R. v., *aprauti vaidēt (parasti aiz sāpēm)*, # Maksis gultā kunkstēdams mētājas un lokās sāpēs. Pļavā viņa nokrita zemē pie nelaiķa un tikai kunkstēja. Viņš kunkstēdams masēja sāpošo vietu.

nokunkstēt / nokunkstēties / izkunkstēt, pbg., # Es viņu modinu, bet viņš tikai nokunkst un guļ tālāk. Tā viņš tur gulēja, pierāvis ceļgalus pie zoda, un grozīts un kratīts tikai nokunkstējās. Viņa vairs nevarēja parunāt, tikai izkunkstēja kādu nesaprotamu vēlēšanos.

iekunkstēties / ieknukstēties, M., *sākt kunkstēt*, # Slimniece pietrūkās gultā sēdus, bet tūlīt iekunkstēdamās atkrita atpakaļ. Paēdis pusdienu, ve^ctēvs pēkšņi iekunkstēdamies saguba uz priekšu. Bērnis miegā ieknukstējās, tomēr nepamodās.

izkunkstēties / nokunkstēt, *ilgāku laiku, daudz kunkstēt*, # Viņš visu nakti izkunkstējās / nokunkstēja.

pakunkstēt, *neilgi, mazliet kunkstēt*, # Kad meitenīte miegā pakunkst, māte saudzīgi glāsta viņu.

kunksts / kunkstiens, L., # Lūpas sakniebtas, it kā tāpēc, lai aizzinātu un noslēpētu jel vājāko kunkstu, kas niknumā un sāpēs ārā lauztos. Atkal iesāpējās zobs, un Viesturs, izdvesis apslāpētu kunkstienu, ķēra ar plaukstu pie vaiga.

ČĀPSTINĀT / čapstināt / čamstināt, 3. kónj., R. v., *radīt ar lūpām viegli sprēgnas skaņas*, # Ilzīte miegā reizi pa reizei čapstināja lūpiņas. Viņš ēda, skaļi čapstinādams lūpas. Mazi bērni mēdz čapstināt, rādot, ka ēdiens gards. Vecītes bezzobu mute kaut ko čamstināja un sūkāja – laikam kónfekti vai cukura graudiņi.

nočapstināt / nočamstināt, pbg., # Tēvs uz sveicienu pacēla galvu, izņēma pīpi no zobiem un nočapstināja lūpas. Ar miglainām acīm stīvi blēzdams, viņš kaut ko gribēja teikt, bet lūpas vien nočamstināja.

pačapstināt / pačamstināt, *neilgi, mazliet čapstināt*, # Viņš pačapstināja lūpas, it kā gribētu ko sacīt. Māte miegā pačamstina ar lūpām, gari nopūšas un šņāc atkal.

ŠŅUKSTĒT, 3. kónj., R. v., *raudienā skaļi, saraustīti elpot; elsot*, # Klases klusumā Arnītis sāk apslāpēti šņukstēt, dūrītes izmisīgi berzē acis.

nošņukstēt / nošņukstēties, pbg., # Mazais miegā nošņukst(as) it kā uz raudāšanu.

iešņukstēties, M., *sākt šņukstēt*, # Izlasījusi vēstuli, viņa iešņukstējās, noliecās pār galdu un sāka raudāt.

nošņukstēt, *ilgāku laiku, daudz šņukstēt*, # Atvadījies no vīra, Elza nošņukstēja, kamēr vilciens neizzuda skatienam, tad nodurtu galvu gāja projām.

pašņukstēt, *neilgi, mazliet šņukstēt*, # Mazā kādu brīdi pašņukstēja, bet tad pievērsa uzmanību kaimiņu kaķim.

šņuksts / šņukstiens, L., # Šņuksti kļuva arvien nevaldāmāki, līdz izvērtās skaļās raudās. Šie viņas pārmetumi parasti beidzās ar asarainu šņukstienu.

ČINKSTĒT / čīkstēt / ņerkstēt / ņerkšķēt / verkšķēt / vēkšķēt, 3. kónj. / **dīkt**, dīc, dīca., R. v., *radīt nevienmērīgas, dažāda skaļuma, stieptas, asaru pavadītas mutes dobuma skaņas*, # Tas mazais čīkst vienā čīkstēšanā. Šūpulī čīkstēja mazulis, bet blakus uz krēsla snaudošā aukle to nedzirdēja. Janka šūpulī ņerkstēja / ņerkšķēja, kamēr to nepārtina sausus autiņos. Pats mazākais verkšķēja nepārstādams, kaut gan māte to čubināja un pārvīstīja. Mārcis sapinas suņuburkšķos un balandās, nokrīt un vēkšķ. Liela meita, bet dīc kā teļ.

iečīkstēties / iečīkstēties / ieņerkstēties / ievēkšķēties / iedīkties, M., *sākt čīkstēt*, # Blakus istabā iečīkstējās / iečīkstējās bērns. Kad mazais ieņerkstējās, māte to aprāja. Brēkulis atkal ievēkšķējās / iedīcās.

izčīkstēties / izčīkstēties / izdīkties / nočīkstēt / nočīkstēt / noņerkstēt, *ilgāku laiku, daudz čīkstēt*, # Bērns pirms iemigšanas diezgan ilgi izčīkstējās / izčīkstējās. Vai nu vēl neesi diezgan izdīcies, vai pašam nav jau apnicis dīkt? Bērns nočīkstēja / nočīkstēja visu pēcpusdienu. Jānītis noņerkstēja turpat stundu, kamēr beidzot iemīga.

pačīkstēt / pačīkstēt / padīkt, *neilgi, mazliet čīkstēt*, # Uzreiz jau Mārīte neiemīga, kādu laiku pačīkstēja / pačīkstēja / padīca – kā nu bez tā.

RAUDĀT BALSĪ / brēkt, brēc, brēca / **blaut**, blauj, blāva / **kaukt**, kauc, kauca / **taurēt / gaudot**, 2. kónj., R. v., *skaļi raudāt*, # Bira smiltis uz šķirsta, un sievietes raudāja balsī. Ilzele brēc nebalsī. Manas raudas pielīpa arī Latei, viņa sēdēja kartupeļu vagā un brēca. Mazais ratiņos blāva atņemdami. Es Jurku ielieku ratiņos pavizināt, bet šis taurē pilnā balsī. Pusgraudnieka istabā atkal šmīkstēja žagaru bunte, un mazie bērni gaudoja nelabi. Mežā, kur neviens nedzirdēja, es skaļi kaudi aiz kauna un dusmām.

iebrēkties / iegaudoties, M., *sākt brēkt*, # Izskrēja Ilze, iebrēcās un pakrita pie ratiem, kuros gulēja viņas vīrs, krītoša koka sasists. Viņa nobālusi kā drēbe un, skaļi iebrēkdamās, varētu pat teikt – iegaudodamās, saļimusi.

izbrēkties / izbļauties / izgādoties / izkaupties / nobrēkties / nobļauties, *ilgāku laiku, daudz brēkt*, # Bērnis izbrēcās un aizmiga. Tu tik daudz neucinies ar to mazo – ja grib, lai izbļaujas. Māja tukša, un Klinta var mierīgi izkaupties / izgādoties, daudzīt sienu ar dūrēm vai ar pieri. Skuķis nomūrējies līdz ausīm, nobrēcies / nobļāvies zils.

sabrēkties / sabļauties / pārbrēkties / pārblāuties, *pārmērīgi brēkt, brēkt līdz sliktām sekām*, # Kad bērns par daudz sabrēcas / sabļaujas, viņš var aizsmakt. Tu uztraucies, ka tik tavš luteklītis nepārbrēcas, bet manai mātei neviens neprasīja, vai ir kur bērnu atstāt. Steigsimies ātrāk mājās – bērns būs pārblāvēs.

piebrēkt / pieblaut, *pieskandēt ar brēcieniem vidi*, # Edgaram mantinieks piebrēcis / pieblāvis pilnu māju.

pabrēkt / pablaut / pakaupt, *neilgi, mazliet brēkt*, # Mazais kādu laiku pabrēca / pablāva un aizmiga.

brēcīnāt, 3. kónj., K., *izraisīt brēkšanu*, # Dusmās par to, ka viņam jāauklē mazais Mārcis, Kristapelis to tīšām brēcina spiezdams un knaibīdams.

raudas / brēcīens / blāviens, L., # Ja zīdāinis raud īsi pirms barošanas, var mierīgi ļaut viņam dažas minūtes pakliegties, jo iemesls raudām te ir zināms. Mute man izplešas līdz ausīm, un es laīžu vaļā briesmīgu blāvienu / brēcīenu, pie tam man asaras birst kā pupas.

brēkulīgs, Kd., *bieži brēcošs*, # Labi, ka mūsu Jānītis nav tik brēkulīgs kā viņa brālēns.

SVILPOT, 2. kónj., / **svilpt**, svilpj, svilpa / **svelpt**, svelpj, svelpa., R. v., arī K., *radīt augstas, stieptas, samērā griezīgas mutes dobuma skaņas, virzot gaisu caur saspriegtām lūpām, zobiem vai īpašu priekšmetu*, # Janka svilpodams vilē zāģi. Kāds jau ducina bungas, kāds svilpo pólku. Klēts galā aizgājis, es svilpu – gari, atņemdami, ka vai ausis sāka sāpēt. Matilde tūliņ svilpa suni. Puikas sajūsmā kliez, svelpj, plaukšķina.

nosvilpt / nosvilpties, pbg., # Tiesneši nosvilpa sacīkšu sākumu. Viņš iebāž pirkstus mutē un nosvilpjas.

uzsvilpot, M., *sākt svilpot*, # Viņš cepa pankūkas, reizēm omulīgi uzsvilpodams.

uzsvilpt / uzsvelpt / pasvilpt / pasvelpt / piesvilpt / sasvilpt, *svilpt, lai pievērstu kāda uzmanību, piesauktu klāt*, # Kad būsiet to izdarījuši, divas reizes uzsvilpiet. Viņš uzsvilpa pusaudžiem, pamāja ar roku, un tie negribīgi slāja šurp. Uzsvelp labi skaļi, lai visi dzird! Kad negaiss norima, Mikiņš pasvilpa Duksi. Viņš pateica puikam, lai aizlobjot uz pakalni un pasvelpjot Andram. Viņš izgāja ārā pasvilpt suni, bet nevarēja sasvilpt – nez kur aizdauzījies. Viņš piesvilpa suni un iedeava tam dešas gabaliņu.

izsvilpoties / izsvilpties, *ilgāku laiku, daudz svilpt*, # Apcirtis vakardienas plāvuma sienu un izsvilpojies, viņš nāca uz māju. Izsvilpos, izsvilpos, bet suņa nav – aizdauzījies kur prom.

izsvilpt, *svilpjot paust neapmierinātību*, # Vērtuves strādnieces izsvilpa inspektōru, kurš mēģināja viņām noturēt sprediķi par to jauko gudrību, ka miers baro, bet nemiers posta. Vēstures skolotāju skolnieki vakar izsvilpuši laukā no klases

atsvilpt / atsvilpties, *atbildēt ar svilpienu uz svilpienu*, # Uz atskanējušo spalgo svilpienu garais atsvilpa pretim. Ogotāji sasvilpās – viens uzsvilpa, otrs atsvilpās.

piesvilpt, *pieskandēt vidi ar svilpšanu*, # Tur, Vidrižos, tālu no fabriku piesvilptā lūguciema muižas kalpu ģimenē piedzima pirmais bērns.

svilpiens / uzsvilpiens / pasvilpiens, L., # Pēc brīža Teda svilpiens vēstīja, ka pārejas vieta pār upi ir atrasta. Ar uzsvilpienu viņš atsauca suni pie sevis. Atskanēja īss pasvilpiens, un suns lēkšiem nesās pie sava saimnieka.

KLIEGT, kliez, kliezda / **blaut**, blauj, blāva / **brēkt**, brēc, brēca, R. v., *radīt skaņas, dažāda augstuma, stieptas mutes dobuma skaņas*, # Slīcējs kliezda, bet nākamajā brīdī kliezdiens nogrima zem jauna vilņa. Pa gaiteni, mežonīgi kliegdami, traucās saniknotie vīri. Iesākumā nabadziņš gan kaunējies blaut, bet, kad jau metušies zilumi, tad blāvis nelabā balsī. Viņš bailēs blauj gluži pārvērstā balsī, blauj kā aizkauts. Puika skrēja kliegdams brēkdams.

klaigāt / blāustīties / brēkāt, *dauzkārtīgi kliegt, blaut, brēkt*, # Mūsējie kopā ar kaimiņu bērniem klaigādami vizinās no kalna. Priekšā aiz stīgas rēja suņi un klaigāja dzinēji. Parkā blāustījās piedzēruši zaldāti. Osienes bērni brēkādami brādāja pa pančkām.

nokliegties / nobļauties, pbg., # Man aiz muguras nokliezās / nobļāvās dežurante, bet es tik jozu tālāk.

iekliegties / ieklaigāties / ieblauties / iebrēkties / laist vaļā blāvienu / brēcienu, M., *sākt kliegt*, # Es nepaspēju ne iekliegties, kad sunītis jau bija satvēris rāpuli tieši aiz galvas un, nikni purinādams, izstiepa ārā. Mežā ieklaigājās ogotāji. Sabijusies no kāda liela putna, Kate pēkšņi ieblāvās. Viņš krita ar galvu leju un nelabi iebrēcās. Ieraudzījusi skrienam šurp suni, meitene laiž vaļā lielo blāvienu / brēcienu.

izkliegties / izklaigāties / izblauties / izblaustīties, *ilgāku laiku, daudz kliegt*, # Lai nu bērni nāk iekšā, diezgan izkliegušies un iztrakojušies pa āru. Jūrmalā pēc patikas varēja izplunčāties, izklaigāties un izskraidīties saulē un svaigā gaisā. Mežā ir jauki, tur var pēc sirds patikas izplosīties un izblauties / izblaustīties.

pakliegt / paklaigāt / pabļaut / pabļautīties, *neilgi, mazliet kliegt; savienojumā ar varēt, spēt*, # Viņa nejaudājusi ne pakliegt, balss gluži kā iesprūdusi rīklē. Lai jau jaunieši paklaigā slidotavas laukumā. Vajadzētu kliegt un bēgt, bet es kā sastingusi – ne pabļaut, ne paskriet. Mežā drīkst arī pabļautīties.

piekliegt / pieklaigāt / pieblaut / piebrēkt, *pieskandēt vidi ar kliegzieniem*, # Lauķiene bārdamās piekliedza visu muižas pagalmu. Ogu laikā purvu pieklaigā ogotāji. Sieva pieblāva visu māju, gānījās un lamājās. Tie puikas ālēdamies piebrēc visu apkārtni.

pārkliegt / pārblaut / pārbrēkt, *kliedzot pārspēt skaļumā*, # Lai pārkliegtu mótora troksni, vajadzēja gandrīz blāušus sarunāties. Iekaisuši viņi runāja abi reizē, cenzdamies viens otru pārkliegt. Iesilušajiem runas gāja vaļā, citam caur citu kliedzot, kā kad viņu uzdevums būtu vienam otru pārblaut. Aizbraucēji un pavadītāji vēl kaut ko kliedz, māj, cenšoties pārbrēkt apkārtējo troksni.

sakliegties / saklaigāties / sabļauties / sabļautīties, *kliedzot sasaukties*, # Sēņojot gājām viens no otra pa lielāku gabalu, laiku pa laikam sakliedzoties / saklaigājoties. Ogotāji mežā iet izklaidus, tāpēc sabļaujas / sabļautās, lai nenoklīstu.

kliedziens / blāviens / brēciens, L., # Pagalmā zēni spēlēja futbólu, skanēja kliedzieni, saucieni, svilpieni. Māte ķemmēja meitenes savēlušos matus, skanot blāvienam pēc blāviena. Annele pamostas pati no sava brēciena.

iekliedziens / ieblāviens / iebrēciens / iesauciens, L., *īss, aprauts kliedziens*, # Atskanēja apslāpēts iekliedziens. Viņš pamodās no sievas ieblāviena / iebrēciena – traku murgu esot nosapņojusi. Atskan vairāki šāvieni, un Rudīte ar īsu iesaucienu noslīd sniegā.

klaigas / brēkoņa / brēka, L. # Bērni jau uzskrējuši kalnā, skan smieklī, klaigas, spiedzieni. No tās brēkoņas jau ausis krīt ciet. Meitenes sacēla tādu brēku, ka viņam pusvārdā bija jāapklust.

blāušus, v. *blaujot*, # Lai pārkliegtu mótora troksni, vajadzēja gandrīz blāušus sarunāties.

SPIEGT, spiedz, spiedza, R. v., *griezīgi, spalgi kliegt*, # Bērni aiz sajūsmas spiedz. Meitas smejas un spiedz kā kutinātas.

nospiegt / nospiegties, pbg., # Redzot viņa rokās krupi, meitenes bailēs nospiedza / nospiedzās.

iespiegties, M., *sākt spiegt*, # Elza iespiedzās un spiedza, kamēr vien zalktis nepazuda biezejā kūlā.

izspiegties, *ilgāku laiku, daudz spiegt*, # Bērni pa ūdeni ņēmās kā negudri, izšlakstījās un izspiedzās.

spiedzieni, L., # Klasē atnācējus sagaida jautri kliedzieni, saucieni, spiedzieni.

spiedzīgs, Kd., # Viņam tāda nepatīkami spiedzīga balss.

ŪJINĀT / ūvināt, 3. kónj. / **aurot / aurēt**, 2. kónj., R. v., *stiepti kliegt; stiepti kliedzot saukt*, # Amālija ūjina meiteni, līdz tā beidzot atsaucas kaut kur no tālienes. Saimniece izgāja pagalmā un ūvināja govīs no ganiem mājās. Uravas kliegdams un aurodams, Jancis devās cauri biežajiem krūmiem. “Ēūūū!” Andžels auro, plaukstas pie lūpām pielicis. Plostis bija upes otrajā pusē, tāpēc Roga aurēja pārcēlāju.

ieūjināties / ieauroties, M., *sākt ūjināt*, # Glūdu ganībās ieūjinājās / ieaurojās ganu Jūzis.

izūjināties / izauroties / izaurēties, *ilgāku laiku, daudz ūjināt*, # Viņš mēdza uzkāpt kalna galā izūjināties / izaurēties, lai klausītos izraisītajās skaļajās atbalsīs. Pieguļnieki neņem līdzi tādus puikas, kas tik vien grib, kā pieguļā izauroties.

paūjināt / paaurēt, *neilgi, mazliet ūjināt*, # Paūjini nu tos puikas, ka neizklīst par tālu un nenomaldās! Sievas paaurē cita citu, lai ietu kopīgi ieturēt launagu.

pieūjināt / pieaurot, *ūjinot pieskandēt vidi*, # Tagad jau tie ogotāji un sēnotāji pieūjina visus mežus, aizbaida visus zvērus. Zirgs bija notriekts putās, un pats braucējs pieauroja visu Ozolaini.

saūjināties / saaurēties, *ūjinot sasaukties*, # Aizskrien nu līdz ganiem, nevaru saūjināt, nedzird vai?! Cauri vieglai miglas dūmakai saūjinās pieguļnieki. Nevaru saaurēt pārcēlāju, varbūt šis tur būdā guļ. Tie jau kādi sēnotāji, kas tur mežā saaurējas

SMIETIES / smiet, *smej(as), smējās, smēja*, R. v., *izelpā radīt visdažādākā augstuma un tembra īsas, ritmiskas mutes dobuma skaņas kā plašas izjūtu virknes izpausmi*, # Sedlinieks smējās kratīdamies, līgodamies, pat asaras saskrēja acīs. Viņa smējās aizrautīgi un jautri. Brambergis smējās vēderu turēdams. Visi smejas kā kutināti, pat ar asarām acīs. Kā Annele soli spēra, tā sapinās lakatos un novēlās, bet citi gardi smējās. Viņš smējās, galvu atpakaļ atgāzis, lieliem guldzieniem, it kā ūdeni rīdams. Viņš atgrūž cepuri pakausī un šoreiz smej jau pilnīgi atklāti.

nosmīet / nosmīeties, *pbg.*, # Reizē ar sašutumu viens otrs nosmēja arī par kungu izbailem, kad baznīcā negaidot bija atskanējušas klaigas un draudi. Viņa nosmējās tik skaļi, ka mežs noskanēja. Gunārs gardi nosmējās, arī tēvs mēģināja pasmaidīt.

iesmīeties / laist vaļā smējienu, M., *sākt smīeties*, # Viņa pēkšņi iesmējās – skaļi, viegli un pārgalvīgi. Gatis laiž vaļā lielo smējienu.

izsmīeties, *ilgāku laiku, daudz smīeties*, # Visi izsmējās no sirds, dažs pat līdz asarām.

pārsīeties, *ļoti izsmīeties*, # Var gan pārsīeties par tādu knauķu valodām. Esam tā pārsīējušies, ka mums jau uznākuši smieklu krampji.

pasmīeties, *neilgi, mazliet smīeties*, # Ir šajā izrādē par ko pasmīeties.

smīdināt, 3. kónj., K., *raisīt smieklus*, # Jānis tā smīdināja, ka Zetiņa smējās kā negudra.

sasmīdināt / iesmīdināt / pasmīdināt, *pbg.*, *izraisīt smieklus (kādā)*, # Jautru cilvēku sasmīdināt ir viegli, bet drūmu varbūt pat neiespējami. Lielskungs apsolījis daudz naudas tam, kas viņa meitu iesmīdinātu. Likās, ka viņas smieklu trizuļi spēja iesmīdināt arī pašu drūmāko cilvēku. Reizēm viņam uznāk kāre ar dažādiem jokiem pasmīdināt ciemiņus. Jo vairāk smieklu zālē, jo aktierim lielāks vilinājums pasmīdināt.

izsmīdināt, *daudz smīdināt*, # Tas jau ir galvenais klaunu uzdevums – kārtīgi izsmīdināt publiku.

pārsīdināt, *pārmērīgi izsmīdināt*, # Šoreiz klauni emociónālākos pārsīdināja līdz asarām un vēdera sāpēm.

smējiens / iesmējiens, L., # Smējiens un saucieni aiz muguras no jauna kļūst skaļāki. Bet kalējs smej gardu smējienu. Meitenes apmainās ar čukstiem, zīmēm, īsiem, tīksmīgiem iesmējiem.

smieklis, L., # Zāle nodārdēja smieklos / zālē nodārdēja smieklis. Klasē sacēlās tāda smieklu dārdoņa, ka skolotājs aizspieda ausis. Tiem trim nopakaļ noskanēja izsmējīgu smieklu šalciens. Pavērās kajītes durvis, nogārdza rupji smieklis. Balsu murdoņu pāršalca skaļi smieklis. Tenis iesmējās drūmus karātavnieka smieklos. Viņš atgāzās krēslā un iesmējās guldzošiem smieklis. Blakus istabā zvanīja viņas melōdiskie smieklis. Kā zelta puteklīši viņas smieklu trizuļi virpuļoja pa istabu. Aiz durvīm varēja dzirdēt viņus abus grudzinām tīksmīgos smieklos. Mare nogrudzināja piesmakušu smieklis. Viņš atkal smējās savus gardos smieklis. Kāds iesmējās sīkus smieklis.

ZVIEGT, *zviedz, zviedza / rēkt, rēc, rēca / zvaigāt*, 2. kónj., R. v., *ļoti skaļi smīeties*, # Viens taisa prastus jokus, bet pārējie par tiem zviedz. Vīri smejas locīdamies, vīri rēc un sit sev pa gurniem. Meitenes zvaigāja kā kutinātas – nē, tādu trakumu viņas vēl nebija dzirdējušas.

nozviegties / norēkties, *pbg.*, # Visi smējās par anekdōti, bet pats stāstītājs nozviedzās visskaļāk. Viņš labpatikā norēcās – tas laikam bija smiekls.

iezviegties / ierēkties, M., *sākt zviegt*, # Viņš izzviedzās skaļāk par citiem. Kad runātāji pie kāzu galda iepina runā kādu nerātību, jaunavas bikli nodūra galviņas, bet jaunekļi skaļi ierēcās.

izzviegties / izrēkties, *ilgāku laiku, daudz zviegt*, # Vai nu vienreiz neesat jau diezgan izzviegušās, cik var zvaigāt?! Pats par savu joku izrēcies, viņš beigās noslaucīja asaras.

zviedziens / rēciens, L., # Verners laida vaļā dārdošu zviedzienu. Viens viņai izteica piedauzīgus apvainojumus, pārējie tos pavadīja ar rupju smieklu rēcieniem.

SPURKT, *spurc, spurca / spurkšķināt / ķikināt / ķikināties*, 3. kónj. / **sprauslot**, 2. kónj., R. v., *smīeties paklusiem, aizturētiem smieklis*, # Ōlga kaitējās ar puisī, bet pārējās Vērdiņu meitas tikai spurca, apbrīnojot vēcākās māsas attapību un veiklo mēli. Šajā vēcumā smieklis spurc bez sevišķa iemesla, vienkārši jautras dabas raisīti. Šī skolotāja mums mācīja baušļus un ticības locekļus un

pikti bārās, kad mēs nebēdnīgos smieklos spurkšķinājām. “Hi-hi-hi! Ha-ha-ha!” saldā krūšu balsī ķiķināja kāda sievišķīga būtne. Mazās meitenes savā starpā visu laiku ķiķinājās. Piepeši viens iekāsējas skaņi un nekaunīgi, citi sprauslo, smieklus turēdami.

nospurkt / nospurkties / noķiķināt, pbg., # Klasē nospurc aizturēti smiekli. Meitenes aizgriežas un nospurcas. Māris noķiķināja mazu smieklīņu.

iespurkties, M., *sākt spurkt*, # Citi pasmīnēja, bet sārtaidze meitene iespieda degunteli plaukstā un iespurcās.

paspurkt, *neilgi, mazliet spurkt*, # Klasē paspurc sīks smieklīšs un tūlīt bikli apraujas.

sakiķināties, *savstarpēji ķiķināt*, # Meitenes viena ar otru saskatās un saķiķinās.

spurkšķis, L., # Vitas domām pa vidu iesprūk Gītas smieklu spurkšķis.

1. 6. Dzirdes norise.

DZIRDĒT, 3. kónj., R. n., *uztvert skaņas*, # Viņam bija tramīgs miegs, tapēc, dzirdot, ka krūmos aizlūst kāds sauss zars, viņš pietrūkās sēdus. Viņš bija izcietis smadzeņu iekaisumu un tagad nevarēja labi dzirdēt. Dzirdēt viņa nedzird, bet toties acis nīpras. Sīmanim gribējās ilgāk pakavēties dzimtajā ciemā, dzirdēt savējo valodas. Ar ausīm Adrians gan tā kā dzird, ko viņam jautā, bet ar smadzenēm nejaudā aptvert.

izdzirdēt / izdzirst / sadzirdēt / uzdzirdēt / saklausīt / iesisties ausīs, pbg., # Pēkšņi viņš izdzirda, ka Ilga raud, klusi, apslāpēti elsodama. Austrai liekas, ka paiet vesēla stunda, līdz atkal izdzirst mātes balsi. Istabā runājās, bet viņš nevarēja sadzirdēt, ko tur teica. Kādu pavasara rītu sadzirdējām augstu debesīs trallinām cīruļus. Uzdzirdis kļiedzienus, viņš nobijās. Istabiņā bija tik kluss, ka varēja saklausīt rokas pulksteņa tikšķēšanu. Lai arī cik uzmanīgi cilvēks ietu, putns saklause klusumā spētu soli. Te troksnis neparasts tam ausīs iesitās.. (V.Plūdonis).

padzirdēt / nodzirdēt / saklausīties, *pavirši, nepilnīgi sadzirdēt*, # Kāpdama pa kāpnēm, viņa augšā padzirdēja tā kā pazīstamu balsi. Viņu sarunā reizes divas padzirdu Spodra vārdu minam. Vakar vakarā pa pusmiegam Annele ir nodzirdējusi tēvu runājam, ka esot jāsteidz darbi, jo vasara ejot uz beigām. Nupat bijis iegriezies kāds svešinieks, saklausījies aplamas valodas, ka šī māja esot pārdodama.

atklausīties, *ilgstoši dzirdot, sajūst nepatiku pret dzirdamo*, # Ko tu tur visu laiku burkšķi, ka ne atklausīties nevar! Tirgus pilns ar jēriem, cūkām, sivēniem, blāuj, blēj un kviec no visām pusēm, ka ne atklausīties.

pārklusīties, *kļūdaini dzirdēt*, # Vai tu tiešām tā teici, vai es pārklusījos? Viņam likās, ka Zelma pieminēja kucēnu, bet laikam viņš ir pārklusījis, jo neviena kucēna te nav. Lieknis neticēja savām ausīm, viņam likās, ka pārklusījis.

izklusīties, *dzirdēt šķietamas, nepārliedzinošas skaņas*, # Ošu Andrejs atņurdēja kaut ko, kas varēja izklusīties pēc paldies. Aiz vienām durvīm klaigāja bērni un, kā izklusījās, arī kāvās. Pakavu kļaudzieni jau skanēja aiz ceļa līkuma, un tas izklusījās tā, itin kā kāds liels pulkstenis skaitītu sekundes.

skanēt / džinkstēt / žvinkstēt / zvanīt / šalkt / dūkt / rūkt / dunēt / šņākt ausīs/galvā, *dzirdēt iedomās, atmiņās, šķietamībā (no noguruma, slimības u. tml.)*, # Ansim ausīs skanēja, it kā viņš būtu ar tukšu vidu. Šīs dziesmas vēl šodien skan ausīs kā atbalss no tālajām jaunības dienu vasarām. Soļi noklusa, klusums džinkstēja ausīs. Ausīs žvinkstēja, gar acīm tumsā reizēm nomirgoja zaļgandzelteni raibumi. Nevarīgs es veros logā, galva man žvinkst, ausīs rūc un zvana. Lidmašīna strauji zaudēja augstumu, ausīs sāka šalkt. Ausīs man šalc kā no ātra skrējiena. Viņas ausīs šņāca it kā vētra. Man vēl tagad tie lielgabali rūc ausīs, naktīs galvu bāzu zem spilvena, bet nevaru aizmigt. Temperatūra gan vēl pieturējās, bet galvā viņam vairs nerūca. Ģirts atvēra acis, brīdi skatījās augšup un nekā nesaprata, galvā dunēja un rūca. Ausīs un galvā dūca, priekšmeti acu priekšā miglojās.

ieskanēt / ieskanēties ausīs, pbg., # Un man ausīs atkal ieskan Rītas nežēlīgie vārdi vakar. Naktī braucot brīžam licies gan, ka it kā kaķis kaut kur ņaudētu, bet viņš nodomājis, ka tā viņam tikai ausīs ieskanējies.

griezties/cirsties/durties ausīs, R. n., *būt nepatīkamiem dzirdes kairinājumiem*, # Tavi skaļie smieklī jo īpaši man griežas ausīs. Tēvam patika iztrinkšķināt kādu vecu valsī un dažas dziesmiņas,

bet Jānim šīs skaņas griezās ausīs. Lauska spērieni sētās un māju pakškos cirtās ausīs kā šāvieni. Šajā skaņdarbā ausīs duras zināma stilistiska nevienādība.

dzirdamība / sadzirdamība, L., *iespēja dzirdēt*, # Amfiteātrī skatuve vienlīdz labi pārredzama no visām vietām, bet rūpīgas akustiskas aplēses nodrošinājušas viscaur zālē arī vienlīdz labu dzirdamību. Likās, ka Antōns pēkšņi nokļuvis kādā bezskaņu telpā – trokšņi uz mirkli zaudēja savu sadzirdamību.

dzirde, L., *spēja uztvert skaņas*, # Ziemeļeirōpas lapsām ir neparasti laba dzirde, ar kuras palīdzību tās atrod medījumu. Leitnants apstājās un ieklausījās, viņš frōntē bija iemācījies viss kļūt par dzirdi, sasprindzināt to līdz galējai robežai.

fōnemātiskā dzirde / rundzirde*, *spēja izšķirt artikulētas skaņas*, # Ir pamats domāt, ka vōkāļajai mōtōrikai ir tāda pati loma muzikālās dzirdes norisēs kā runas kustībām fōnemātiskajā (valodas) dzirdē. Cilvēks ar sliktu rundzirdi svešu valodu vienmēr runās ar akcentu.

muzikālā dzirde, *spēja uztvert, atšķirt un atdarināt muzikālo skaņu augstumu*, # Ģimenē, bērnodārzos un jo sevišķi skolā jāattīsta bērna muzikālā dzirde, spēja uztvert melōdiju, ritmu, harmōniju.

dzirdīgs, Kd., *spējīgs uztvert skaņas*, # Vecais vīrs turējās vēl tīri žirgts – galva gan balta, bet acis gaišas un ausis dzirdīgas. Lūsis ir dzirdīgākais no visiem mūsu meža zvēriem.

kurls / nedzirdīgs, Kd., *nespējīgs uztvert skaņas*, # Dzirdes maņa rāpuļiem ir dažāda – tā, piemēram, daudzas ķirzakas ir kurlas, bet citas labi uztver skaņas. Pratinot mēmu vai kurlu, tiek pieaicināta persōna, kas saprot mēmā vai kurlā zīmes. Ausis kareivim bija pilnīgi aizkrikušas no lādiņu kaucieniem un detōnācijām, viņš gāja kā kurls. Surdōlōgōpēdiskajā kabinetā tiek dotas konsultācijas vecākiem par valodas attīstību nedzirdīgiem un vājdzirdīgiem bērniem.

apkurlt, -kurlst, -kurla / **aizkrist/aizdzīnkstēt ausīm**, *kļūt daļēji vai pilnīgi nedzirdīgam (parasti uz neilgu laiku)*, # Es no tuvā sprādziena apkurlu. Vīrs kuģa pacēlās tvaika mutulītis, tad atskanēja šņaciens, kas tūliņ pārauga dobajā, gari stieptā svilpienā, no kā dažam aizkrita ausis. Cīrcenis čirkstināja turpat pie galvas, auss aizdzīnkstēja tā, ka gandrīz sāka sāpēt.

aizkliegt ausis, K., *padarīt nedzirdīgu*, # Cūka ar savu kviekšanu man ausis aizkļiedza.

kurlums / nedzirdība, L., # Paaugstināts trokšņa līmenis var būt par iemeslu kurlumam. Bērniem pēc histērijas lēkmes pēkšņi iestājas abpusēja nedzirdība, turklāt tikpat pēkšņi kā zudusi, dzirde atkal atjaunojas.

vājdzirdīgs / puskurls, Kd., *ar ierobežotu spēju uztvert skaņas*, # Vājdzirdīgo cilvēku lielākajai daļai dzirdes aparāts ir tikpat nepieciešams kā brilles cilvēkam ar pasliktinātu redzi. Viņa ir tāda puskurla, viņai jāklīdz ausī, ar viņu runājot.

vājdzirdība / vājdzirdīgums, L., # Vājdzirdīgums apgrūtina dzīvi tāpat, kā jebkurš fizisks trūkums. Vājdzirdību var radīt infekcijas slimības.

1. 7. Dzirdes veice.

KLAUSĪTIES / ausīties, 3. kōnj., R. v., *noskaņot dzirdi skaņu uztverei*, # Es klausos laika ziņas. Anna sēdēja un klausījās vīru runās, pati tajās nepiedaloties. Mūziku es varētu klausīties cauru dienu. Māte katreiz ausās, kad pagalmā skan soļi – varbūt tur nāk gaidītais pazudušais dēls. Lulīte saslejas taisni un ausās, no kurienes nāk sauciens. Par vilka ēsamību mežā liecina pārējo zvēru neparastais tramīgums – tie pastāvīgi ausās un uzmana apkārtni.

noklausīties, pbg., # Tikko noklausījies pa rādiō laika ziņas. Tas bija labs kōncerts, noklausījāmie ar baudu. Viņa manī noklausījās tā, it kā es tai būtu stāstījusi pavisam ikdienišķu lietu. Ja noklausījās sedlinieku Preimani, gribot negribot jātic, ka viņš cēlies no augstas kārtas.

noklausīties, *slepus noklausīties vai neviļus, negribēti dzirdēt citu sarunas*, # Ugis zina, ka noklausīties citu cilvēku sarunas nav pieklājīgi. Māte kādā dienā nejauši noklausījās, kā Kristīne Edgaru laipnā kārtā izbāra un lika viņam apsolties turpmāk tā vairs nedzīvot.

ieklausīties / saausīties / spicēt ausis, *censties sadzirdēt; sasprindzināt dzirdi, lai noteiktu skaņas avotu un jēgu*, # Pulksteņa tikškus dzirdam tikai tad, ja īpaši ieklausāmie. Viņš iedarbināja mōtōru, uzmanīgi ieklausījās katrā troksnītī. Labi ieklausoties, aiz sienas varēja dzirdēt aprautus šņukstus. Simfōniskajā mūzikā jāprot ieklausīties, jābūt jūtīgai un atsaucīgai sirdij. Saausījos, kad man šķita atskanam klusi airu šļaksti. Suns saspringst un saausās. Viss bija jāredz un jādzird, tāpēc viņa visu laiku ausis uz galda pusi spicēja.

paklausīties / paausīties, *neilgi, mazliet klausīties*, # Man neiznāk daudz laika klausīties rādiō, paklausos galvenokārt ziņas. Viņš vēl brīdi pastāvēja, paklausījās, kā aizmigušais bērns elpo. Dažkārt iekāpju autobusā tāpat vien pavizināties, braucēju valodas / valodās paklausīties. Viņa uzmanīgi paausījās, bet, ne mazākā troksnīša nesaklausījusi, ar smagu sirdi devās pie miera.

uzklaustīt / uzklausīties, *klausīties cita runātāja teiktajā*, # Ne katram cilvēkam piemīt spēja otru cilvēku iejūtīgi uzklaustīt. Redaktors šodien ir nevaļīgs, bet Pumpuru viņš ar mieru uzklaustīt katrā laikā. Mēs labprāt uzklausīsim jūsu lietišķos aizrādījumus. Krogā tu iedzer alu un uzklausi jaunumus, un, mājās pārnākušam, tev ir ko citiem pastāstīt. Tenis, aizkūpinājis pīpīti, palūdza, lai viņu uzklausās.

atklausīties, *klausīties ar patiku, bez apnikuma*, # Meitu pulks sāk tik jauki dziedāt, ka nemaz atklausīties.

klausīties ar vaļā muti/pavērtu muti, *klausīties ar izbrīnu, pārsteigumu*, # Šis tur stāsta zilus brīnumus, bet šie tic un klausās ar vaļā mutēm / pavērtām mutēm.

klausīties ar (abām) ausīm, *klausīties uzmanīgi*, # Klausies ar ausīm un iegaumē, ko es tev saku! Mārtiņš klausījās abām ausīm, jo tieši par to viņš kāroja dzirdēt.

klausīties ar pusausi/ar vienu ausi, *klausīties pavirši*, # Šo stāstu viņš jau dzirdējis vairākkārt, tāpēc šo nebeidzamo atkārtojumu viņš klausās ar pusausi un pieklājības pēc. Es daru savu darbu un ar vienu ausi klausos.

ausīgs, Kd., *būt ar pastiprinātu uzmanību pret dzirdamo*, # Kad nez kādā sakarā minēja viņa vārdu, Garkalns kļuva ausīgāks pret abu svešo vīru sarunu.

IZKLAUSĪT / klausīt / klausīties / auskultēt, 3. kónj., K., *klausoties izzināt pēc trokšņiem kā stāvokli*, # Izklausījies manas plaušas un sirdi, dakteris izņēma fónendóskōpa caurulītes no ausīm. Biškopim jāseko dravas stāvoklim, izklausot stropus ar gumijas cauruli pa skrejām. Zelma izgērbās līdz pusei, bet kreķlu no krūtīm nolaida tikai tad, kad dakteris klausīja sirdi. Dakteris apskatīja manu rīkli, bet krūtis nemaz neklausījās. Sirmāis ārsts vēl auskultēja ar tādu vecmodīgu no koka darinātu klausulīti.

paklausīties, *neilgi, mazliet izklausīt*, # Viņš pataustīja mācītājam pieri, paklausījās sirds pukstus, paskaitīja pulsu.

2. FÓNEMĀTISKĀS DZIRDES (rundzirdes*) VIENUMI.

2. 1. Runas izpausme.

2. 1. 1. Runa.

RUNĀT, 2. kónj. / **vērt muti / vārstīt/virināt muti**, R. v., *virknēt runskaņas vārdos, vārdus teikumos (abstrahējoties no satura)*, # Ja līdz četriem, pieciem gadiem bērns nav runājis, tad viņam ir arī aizkavēta psihiskā attīstība. Blakus istabā skaļi kaut ko runāja rādiō. Kaimiņiene kā parasti runā pilnu muti, tik daudz viņai vienmēr ko pārspriest. Viņam šķiet, ka šī sieva runā par deviņiem mēmiem. Tālis staigāja mēms, vien vēra muti, lai atbildētu attiecīgo eksāmena biļeti. Būtu bijis labāk, ja es neko nebūtu stāstījis – kāds vēlns mani dīdīja muti vārstīt! Ai, bet ko nu es te savu muti virinu – tāpat tas būs tikai mónólōgs bez atbildes.

norunāt, pbg., # To visu nīprais večuks norunāja tik veicīgi, ka viņa straujā, veikli plūstošā valoda mazliet atgādināja dzīvespriečīga rubeņa sparīgo rubināšanu.

ierunāties / muti atvērt, M., *sākt runāt*, # Večais atkal ierunājas gausi un klusi, it kā sev vien. Uz to Krišups neotbildēja, ierunājās tikai pēc krietna brīža. Viss aizņemts ar savu rūpi, tēvs neļāva meitai muti atvērt.

parunāt, *savienojumā ar varēt, spēt*, # Andrim raudas aizspieda kaklu, un viņš nevarēja parunāt. Mute viņam vēl pakustas, bet parunāt vairs nevar, acīs ieradusies īpatnā aizgājēja izteiksme, puslīdz sajēdzoša, puslīdz aizklīstoša.

norunāt / norunāties / izrunāties, *daudz, ilgi runāt*, # Reizēm Purvītis iekaisa runās par mākslu un varēja norunāt par to no pusdienas līdz vakaram. Par šo atgādījumu ļaudis norunāja vienu dienu, otru dienu un vēl ilgi. Esmu norunājis līdz aizsmakumam – kaimiņu pagastā man bija referāts. Tētis un māmiņa paliks pie mums rīt visu dienu, tad varēsiet izrunāties, izstaigāties un

izrotaļāties, cik vien patiks. Ilze piegāja pie Oļņietes, izrunājās labu brīdi, bet tas vienalga, vai ar viņu vai akmeni runāt.

aizrunāties, *aizrauties ar runāšanu*, # Viņš bija aizrunājies par ilgu, paķēra savas ziemas drēbes un steigšus aizgāja. Ciemā tā aizrunājos, ka netiku laikā mājās.

aizrunāt, *pārspēt runāšanā*, # Starp ceļa vīriem gadījās tādi mutaiņi, ka viņus pats velns nespēja aizrunāt. Pusaudzū puika, bet kāda mute – aizrunās ciemā gandrīz katru sievu! Divatā vai zvejnieku pulkā Lērumam mute bija par desmitiem, neaizrunājama, bet sanāksmēs viņš sēdēja kā ūdeni mutē ieņēmis.

pierunāt, *panākt runas uztveramību telpā*, # Kad viņa sāk pirmos vārdus, rodas bažas, vai šis spriganais meitietis maz spēs savā paklusajā, pazemajā krūšu balsī pierunāt tik lielu zāli. Kad visi sāk reizē runāt, šķiet, vārdiem telpā drīz vairs nav vietas, tā pierunāta kā graudiem piebērts apcirknis.

ierunāt, *ieskaņot runu*, # Kinofilmā tekstu ierunā labākie Maskavas teātru aktieri.

runa / runājums / runājiens / valoda, L., # Otrais dzīves gads ir laiks, kad intensīvi veidojas runa. Lai varētu sarunāties, nepieciešams ne tikai pašam runāt, bet arī uztvert cita cilvēka runu. Viņš bija izcils vārda meistars ar izkoptu runas kultūru. Ne mazāk tēlaina, raksturam un noskaņai atbilstoša ir arī R. Blaumaņa tēloto persōnu runa. Niklāva runas plūdus asi pārtrauca kapteinis. Vīkulis ar savu dēlu sēdēja kā divi stabi, runā nebija iekustināmi. Ūjars bija neiecietīgas dabas, viņa runas veids kategorisks un ass. Mirdzošām acīm, uz balkōnu pavērstiem skatiem stāv jaunie aktieri, viņu runājumā ir kaut kas svētdienīgs. Vācu valoda sagādāja pōlicistam grūtības, lielais runājiens tika veidots pagausi. Parasti Anna bija mazrunīga un sevī noslēgusies, bet, kad runa nonāca līdz pašas dēlam, tad valoda kļuva dzīvāka. Kad vīri aizvēra pārsteigumā paplēstās mutes, pirmais valodu atguva Vasaris. Dzirdot saimnieces valodu, Natei pretī steidzās vistas, zosis un tītari, kūti iekviecās siviņi.

citruna, *persōnāža (ne teksta autōra) runa*, # Citas persōnas domas un runu (citrunu) attēlo galvenokārt tiešajā runā, netiešajā runā un noģiedamajā tiešajā runā; šo triju citrusas veidu attēlošanai mūsdienu latviešu rakstu valodā ir pamatos izveidojušies zināmi interpunkcijas paņēmiņi.

runīgs / runāt(n)īgs / runātkārs / daudzrunīgs / daudzvārdīgs / liekvārdīgs / mutīgs / lielmutīgs / plāpīgs / valodīgs / valodains, Kd., *daudz un labprāt runājošs*, # Eduards šai vakarā bija neparasti runīgs. Rūdōlfs Blaumanis bija iznesīgs, glīti ģērbies, izsmalcināts uzvedībā un visai vaļsirdīgi runīgs. K. Barons sabiedrībā ir diezgan noslēgts, toties Baronmāte runātīga un viegli iejūtas arī jaunāku ļaužu vidū. Tā tas ir ar Valdu – te viņa šķiet kā akmens sevī noslēgusies, te atkal negaidīti runātīga. Viņi ir ļoti interesanti un runātkāri, šie jūras vilki. Man gadījās tāds daudzrunīgs ceļabiedrs, visu ceļu notērzējam par visu ko. Dažkārt daudzvārdīgie ōratōri nemaz nav spējīgi īsi un kodolīgi izteikt savus uzskatus. Šī rakstnieka darbi ir brīvi no plakātisma un liekvārdīgas plāpāšanas. Varen mutīgs jau tas tavs pielūdžējs, bet citādi liekas tīri lāga puisis. Lielmutīgais gruntnieks reiz aizrunājās tik tālu, ka izlielēja savus zirgus skrienam ātrāk par vilcienu. Viņš ir tik plāpīgs kā veča sieva. Klōtilde izrādījās visai valodīga – īsajā brīdī viņa bija paguvusi Ilzei izstāstīt, ka viņas vīrs bijis tirgotājs, ka šai esot daudz bērnu un mazbērnu. Pie blakus galdiņa sēdēja valodaina jaunu cilvēku kōmpānija.

runība / runīgums / runāt(n)ība / runāt(n)īgums / runātkāre / daudzrunība / daudzrunīgums / daudzvārdība / daudzvārdīgums / liekvārdība / plāpība / plāpīgums / lielmutība / valodība / valodīgums, L., # Pēteris pēdējā laikā staigāja drūms, bieži skaitās, bet pret dēlu atplauka negaidītā runībā. Mums uzkrītošs liekas itāliešu filmu varoņu runīgums – rodas iespaids, ka viņi ber vārdus, ne brīdi neapklustot. Var jau būt, ka Kārlim bairītis bija mazliet sakāpis galvā, kad viņš negaidīti atplauka spējā runātībā. Bōļeslavam nepiemita friziera amatam tik raksturīgais runātīgums. Tija ir izbijusī direktōra sekretāre, mazs, tukls, ņiprs sievišķis ar nevaldāmu runātkāri. Viņas daudzrunība mani nogurdināja un kaitināja. Daži aprakstnieki grēko ar savu daudzvārdību, viņu raksti ir pārlietu gari un izplūduši. Šīs liriskās atkāpes aizkavē darbības risinājumu un līdz ar to izvēršas liekvārdībā. Salīdzinājumā ar Valērija nopietnību citu pielūdžēju lielmutība šķita banāla. Daudziem mūsu telefōna abōnentiem diemžēl piemīt plāpīgums. Plāpība par delikātām lietām var likties pat piedauzīga. Ar izbrīnu viņa klausījās šī citkārt noslēgtā un klusā vientiesīša pēkšņajā valodībā. Sarunājoties viņa atgūst savu mūdru valodīgumu un devīgo smaidu.

nerunīgs / mazrunīgs / mazvārdīgs, Kd., *maz runājošs*, # Rasma vecāki brauciena laikā bija nerunīgi, es arī nejutu vēlmi tos sarunai ierosināt. Saimnieks bija mazrunīgs ne aiz nelaipnības, bet vienkārši nezināja, ko runāt. Žanis šoreiz bija nevalīgs un pavisam mazvārdīgs.

nerunība / nerunīgums / mazrunība / mazrunīgums / mazvārdība / mazvārdīgums, L., # Jaunekļa nerunība kā dzelzs aizkars noslēpa viņa iekšējo pasauli. Viņa jūtas samulsusi no mana drūmā nerunīguma. Daktera parastā mazrunība un atturība pagaisa, viņš stāstīja ilgi un dzīvi. Mārcim biedru mazrunīgums atļāva visu laiku domāt tikai par zaļo telegrammas papīrīti kabatā. Ciemiņa mazvārdība kaitināja – ja nav par ko parunāt, tad nebija ko nākt un aizkavēt cilvēkus.

KLUSĒT / nerunāt, 2. kónj., R. v., / **sēdēt/stāvēt/ciest klusu**, *nerunāt*, # Vīri neteica nekā, bet klusēdami ēda sauso maizi. Nu, ko tu klusē kā ūdeni mutē ieņēmis – atbildi! Pa ceļam Zeltiņš nerunā ne vārda, arī galā nonākot, viņš tāpat klusēdams noliek savas mantas. Viņa lekcijās visas meitenes sēžot klusas kā pelītes. Brīžam viņš stāvēja kluss kā kaps, bet, kad iedegās, tad kļuva pilnīgi nevaldāms. Apkārt ugunskuram visi cieš klusu, domīgi raudzīdamies liesmās.

apklust, -klust, -klusa, M., *pārtraukt runāt*, # Viņš sāka kaut ko runāt, bet pēkšņi apklusa pusvārdā.

paklusēt, *neilgu laiku klusēt*, # Britiņu paklusējis, vecais sētnieks turpināja stāstīt, ko šorīt novērojis. Gan sarunādamies, gan paklusēdami, viņi līkumoja pa parka celiņiem.

ne ar pušplēstu vārdu / ne pušplēsta vārda, *nepateikt, neizpaust*, # Saruna lai paliek tikai starp mums, nevienam ne pušplēsta vārda! Vai esi ūdeni mutē ieņēmis, ka nevari pateikt ne pušplēsta vārda? Rasma ne ar pušplēstu vārdu nebija neko paskaidrojusi. Tas bija brīnums, ka viņš varēja tik ilgi nociesties ne ar pušplēstu vārdu nepalīdēt par savu veiksmi.

pauzēt, 2. kónj. / **ieturēt pauzi**, *kādu brīdi klusēt runas vidū*, # “Redzat,” viņa saka, pagari pauzēdama, “uz kūtsaugšas pie mums nemēdz gulēt.” “Un vai zināt, kas to izdarīja?..” saimniece ieturēja nelielu pauzi, lai atklājums būtu jo iespaidīgāks.

pauze, L., # Uz inspektora prasību pēc ceļazīmes, šoferis pēc garākas pauzes atzinās, ka tādas viņam neesot.

SACĪT / sacīties, 3. kónj. **teikt / teikties**, teic, teica / **bilst**, bilst, bilda / **runāt / spert/pērt vaļā**, K., *paust īsos vārdos*, # “Ej vien,” Liene gribēja sacīt, bet mēle viņai neklausīja. Kad Vēveru Alberts Maškai sacīja: “Stāvi!” – zirdziņš apstājās. Aņus nesaka labdienu, bet tūlīņ uzsauc: “Trīne, kādās darīšanās tu nāc?” Ķēniņš viņam jautāja: “Saki, ko lai daru tavā labā?” Tēvs sacījās esam noguris un nolikās gulēt. Runā, ka viņam esot arī sieva, bet citi sakās zinām, ka viņam neesot ne sievas, ne bērnu. Tēvs ar māti saskatījās, neteica viens otram ne vārda, bet abi smagi nopūtās. Sīmanis apskatīja dāvanas un teica visiem paldies. Dzelzceļnieki, kas staigā gar vagoniem, teic, ka vilciens tālāk neiesot. Patiesību vajag teikt vienmēr un visur. “Es jums teicu – ejiet ārā no veikala!” pārdevēja pacēla balsi. Šovakar mājās tas tiks sīki pārrunāts, sieva varbūt pat teiksies jutusi rentgena starus cauri ādai. Viņa teicās esam sapņu tulkotāja un burve. “Ejam, ka nenokavējam,” bilst Zelma. Indra, vairāk ne vārda nebildusi, aizgāja. “Arī es neesmu bez vainas,” Kōļa runāja caur zobiem, “vajadzēja laikus visu izstāstīt.” “Nu, runājiet,” viņa mudina, “izteiciet visu, kas uz sirds, lai nav jārunā man aiz muguras!” Taisni neviens neko nerunāja, bet pusvārdus meta kā mēsli pikas no muguras Līzei, Sīmanim, Līzes bērniem. Mieriņš runāja tiesu izpildītājam, lai ragavu pārdošanu atliek beigās. Vecais Ķimelis kólhōza sapulcē, neprasot vārdu, turpat no vietas spēra vaļā: “Nav jāmeklē iemesli, kāpēc lopiem nav barības, bet jāmeklē pati barība!” Vispirms izdomā, ko tu sacīsi, un tikai tad per vaļā.

pasacīt / pateikt / nosacīt / noteikt / norunāt / izsacīt / izsacīties / izteikt / izteikties / izrunāt / uzbilst / iebilst, pbg., # “Iešu un sasaukšu visus,” Vanags pasacīja un izgāja ārā. Esi gan tu jocīga – it kā tam vispār būtu nozīme, ko cilvēks kādreiz ātrumā pasaka! Viņš pateica tēvam, ka rudenī grib iestāties Pólitehniskajā institūtā. Nelūgtais viesis aizgāja, sveiki nepateicis un roku nepasniedzis. Viņš pateica savu vārdu un iemeslu, kāpēc atnācis. “Gan jau būs labi,” Zigis nosacīja. Pēdējos vārdus viņš nosacīja pavisam klusi. Drīz pēc vakariņām saimniece noteica, ka iešot gulēt. “Būtu to zinājusi, būtu citādi rīkojusies,” Rita noteica it kā pie sevis. Mācītājs pie kapa norunā savu sakāmo ātri un īsi. Pārtraukt iesāktās valodas un klaji izsacīt sava nācienu iemeslu man nebija uzņēmības. Vismaz vienam jāizsaka savs spriedums par mākslinieku izstādi. “Krustmāt, man tev kas noteikti jāpasaka...” teicu ar drudzainu apņēmību izsacīt visu tūlīt. Ar Lienu jau nebija tā, kā ar tām divām, kad tikai jāuzmanās, ka neizsaka kādu vārdu aplam. Viņš izsacījies, ka, ja nebūtu rakstnieks, kļūtu par dārznieku. Abinieku plaušas, vienkārši izsakoties, ir pārveidots zivveidīgo

pirmsenču peldpūslis. Puiši par uznākušo lietus brāzmu steidzās izteikt savu prieku: “Eh, kā uzdod!” Kad pāris verstu attāļajās mājās aiz kalna runā ļaudis, vārdi šurp atnāk tik skaidri, it kā būtu izteikti tepat aiz sētas. Gulķem sākumā pat mute palika pusvirus, nevarēja izteikt ne vārda. Nekad neesmu dzirdējis, ka kapteinis par kādu no kómandas ļaudīm būtu izteicies nievājoši. Viņš, kā pats mēdz izteikties, ne tādas vien vētriņas piedzīvojis savās jūrnieka gaitās. Nevar pagalmā izrunāt skaļāku vārdu, kas neaizskanētu līdz kaimiņu sētām. Jaņuks tā pārbijies, ka nekā sakarīga nevar izrunāt. Kad viņš zaudē savaldīšanos, tad izrunā to, ko citkārt labāk būtu paturējis pie sevis. Uzbildis Paulim kaut ko par ķibeli mótōrā, Viesturs mótōciklu iestūma ratnīcā. Es lasu skaļi un tekoši bez apstāšanās, man nemaz nav grūti, līdz māte iebilst: “Atpūties nu, dēliņ!”

pasacīties / izsacīties / izteikties / izrunāties / izskriet, *nevilšus pateikt*, # Man pavisam nejauši izsacījās, ka, lūk, Plāņi jau arī dara tāpat, un, kaut tūlīt aprāvos, bet mani sāka tincināt, ko tad es par to zinot. Dažkārt Ramotim valodā ieskrēja pa savam senprūšu vārdam, *zvirbuļi* vietā pasacījās *spurgļi*. Tu izteicās it kā pats no sevis – kaut kā likās, ka kopīgi izdzertais kónjaks devis viņu tagadējās attiecībās iederību šim vārdam. Līze jau, labu domādama, bieži slikti izrunājas. Viņš attapās, ka izrunājies aplam. Atceries, ka tev jāsaaka tikai *jā* un pielūko, ka neizskrien *nē*. Viņam nesavaldībā arvien izskrien pārāk krasi vārdi, kas nav piedodami pret draugiem.

pārsacīties / pārteikties, *netīšām pateikt nepareizi*, # “Man aizlija kakls aiz ūdens,” es teicu un tikai tad atjēdzos, ka esmu pārsacījies, kad Ilva sāka smieties. Šos paziņojumus nepieņēmam telefoniski, jo jūs varat pārteikties vai mēs pārklauties.

izmest / izšaut / grūst laukā, *pateikt ko īsi, pa brīžam, cita starpā*, # Šai strīdā mēs abi iekarstam, un es jau izmetu dažus tādus vārdus par cara valdību, ka saimnieks acis vien ieplēš. Imants paskatās caur pieri un īsi, spītīgi izmet: “Es aizbēgu no mammas!” Meistars ir ļoti patīkams cilvēks – omulīgs, vienmēr prot izmest pa jociņam, darba prasme apbrīnojama. Skolotāja liek mums minēt, kas kastītē grab, un es izšauju vienu pēc otra: “Kastaņi, ozolzīles, rieksti!” No virtuves lāgu lāgiem pabāž galvu māte, izšauj dažus teikumus un atkal pazūd apdomāt jaunu sakāmo. Vīrietis mani dusmīgi sagrābis aiz pleca un taujā, kā sauc manu tēvu, uz ko es grūžu laukā pirmo steigā sadomāto vārdu: *Pēteris Krūmiņš*.

izspiest / izmocīt, *pateikt, izrunāt ar piespiešanos*, # “Es gribētu... precēties,” Ansītis izspieda ar mokām un nosarka līdz pašiem ausu galiņiem. Viņa ar pūlēm izspieda: “Es apdomāšos.” “Meistar, es solā iegriežu mazu šņīpiņu,” Millers žēlabaini izmoka.

izņemt vārdus no mutes, *pateikt to, ko kāds cits arī domājis teikt*, # “Būs vai jāpaņem lietussargs līdzī,” es iesakos, uz ko māte atbild, ka es viņai izņēmusi vārdus no mutes.

sarunāt / grūst acīs, *pateikt, visbiežāk, ko aplamu, nevēlamu*, # Varbūt es būtu pateicis kādus asumus, varbūt sarunājis pat ko lieku, ja tanī brīdī mums aiz muguras kāds nepadotu labdienu. Viņai pašai jau arī kārojās dzirdēt, ko tad īsti večais saimnieks šai vakarā sarunās. Valija sacēla tādu brēku, sarunāja tādus vārdus, ka bāz vai ausis ciet. Viņš man sarunāja visādas pikantas muļķības un pat bezkaunības. Ļaudīm Jāņa Robežnieka runa patīk, jo viņš brutāli negrūž acīs neciešamas, asiņainas ainas, tāpēc viņa runā var klausīties, tīksmināties un atpūsties.

iesacīties / ieteikties / iebilsties / ieminēties / ierunāties / uzņemt valodu, *M., sākt sakāmo*, # Sieva iesacījās, ka vajadzētu braukt mājās. “Ines, tu..” ieteicās Ieva, mani ieraugot. Nu jau ir par vēlu, vai agrāk par to iebilsties / ieminēties nevarēji? “Redzi,” viņš ierunājās, “tas ir tāpēc, ka man te nav neviena tuva drauga.” Viņš nosēdās līdzās večtēvam un uzņēma valodu par večiem laikiem.

pārsacīt, *sacīt atkārtoti*, # Viņš slikti dzird, ar viņu runājot, bieži nākas kaut ko pārsacīt otrreiz, ko viņš ar pirmo reizi nav sadzirdējis.

sakāmais / izteikums / izteiciens, *L.*, # Ar večtēvu varēja aprunāties kurā katrā brīdī, ja vien paskaļi iekļiedza viņam ausī savu sakāmo. Mācītājs Kēlbrants ar savu sakāmo ir galā, arī draudze nodziedājusi pēdējo dziesmu. Kómisija vēlējusies vēlreiz noklausīties liecinieces liecības sakarā ar dažām pretrunām viņas sākotnējos izteikumos. Man bieži vien nākas dzirdēt naidīgās kaimiņienes dzēlīgos izteicienus.

pusteikts / puspateikts / pusizteikts, *Kd., daļēji pateikts, pilnībā nepateikts*, # Varbūt labi, ka viņu savstarpējais ķīviņš tika iztraucēts, ka apvainojumi palika tikai pusteikti. Tā nebija atklāta izrunāšanās, tikai tādi puspateikti mājiņi. Viņa aizrakstīja tik kvēlu ilgu un pusizteiktu cerību pilnu vēstuli, ka tikai galīgi bezjūtīgs varētu uz to neatbildēt.

PIEBILST, *-bilst, -bilda / piemetināt*, *3. kónj. K., izteikt papildinājumu teiktajam*, # Viņa nosauca savu vārdu un uzvārdu un pēc brīža vēl piebilda, ka esot feldšere. “Nu tad uz redzēšanos!”

sirsnīgi atvadījās Artūrs un, kā atvainodamies, piebilda: “Jāsteidzas, sējas laiks.” Aigars uzbur vienu ainu fantastiskāku par otru, Guntis un Aldonis spēj tikai pieminēt pa atsevišķam teikumam. Pie galda viņa labāko kumosu aizvien pastūma vīram, pieminādama, ka viņš tas pelnītājs.

piezīmēt / atzīmēt, 2. kónj., K., *izteikt īsu paskaidrojumu rīcībai*, # Gribēju piezīmēt, ka nemēdzu cilvēkus tā uzreiz izprašāt. Jānis Krastiņš piezīmē, ka šī viņam pirmā reize Brāļu kapos. “Es vēroju, ka tev tās dulburības tīri labi patika,” Milda piezīmē. Atzīmēsim, ka vikingu laikmeta aktivitātes Ziemeļeirōpā saistāmas ar dzelzs laikmeta noslēgumu un būtībā cīņu par kundzību Baltijas jūrā (*dominium maris Baltica*). A. Spekke, apcerot savas grāmatas likteni, atzīmēja, ka pie atkārtota izdevuma būtu daudz jāpiestrādā, iesaistot arī jaunāku pētījumu rezultātus.

piebilde / piebildums / pieminājums / piezīme, L., # Uzskaitījumam sekoja piebilde, ka kónkursā priekšrocības būs jaunajiem spōrtistiem. Saņēmu apsveikumu un piebildi, ka viņa jūt pret mani simpātijas. Ar pēdējo piebildumu viņš mēģināja mīkstināt savu ne visai taktisko izteicienu. Viņas nelaipņajai atbildei pēc brīža seko vēl pieminājums: “Kam mums lieki vārdus tērēt!” Viņa pati arī veltīja katram viesim pa kādam laipnam vārdam, smaidam vai jautrai piezīmei. Nepārprotami zobgalīgo piezīmi katrs no klātesošajiem uztvēra savādāk. Viņš vesēlu mēnesi nerādījās cilvēkiem acīs, baidīdamies izsmieku un nicīgas piezīmes.

PIETEIKTIES / piemeldēties, 2. kónj., R. v., *pateikt, darīt zināmu kaut ko par savu persōnu, visbiežāk par ierašanos*, # Pieteicos priekšnieka sekretārei. Viņi tūlīt uzmeklēja pavēlniecības štābu un pieteicās kadru daļā. Nevienam par atrastās somas īpašnieku nepieteicās. Vainīgais bija aizgājis uz pōliciju un labprātīgi pieteicies. Piemeldējies kōngresa mandātu kōmisijā, viņš kopā ar pārējiem strēlniekiem devās uz mītiņu.

ATBILDĒT, 3. kónj. / **atsacīt / atteikt**, R. v., arī K., *teikt, sacīt ko pēc jautājuma vai uzrunas*, # Uz jautājumu, ko viņa nodomājusi darīt, Liene atbild, ka neesot vēl izlēmusi. Dēlēnam tik daudz jautājumu, uz kuriem māte nezina atbildēt. Kad mamma sapīkusi nojautā, vai tad es atkal nevaru tikt galā ar uzdevumu, man klusi un bēdīgi nākas vien atsacīt: “Nevaru.” Ilze smagi nopūtās, atsacīja ar labu nakti un aizgāja. “Seši rubļi,” Brīviņš atteic uz saimnieces jautājumu, cik tad tāds lepns zārks maksā.

attraukt, -trauc, -trauca / **atsviest**, -sviež, -svieda, R. v., arī K., *īsi, arī nevērīgi atbildēt*, # Uz manu jautājumu, kur viņa vēl tik vēlu klaiņo, viņa apstājas un attrauc: “Vai man tagad mazums darīšanu!” Anna atsviež šos vārdus asi, gandrīz ar naidu, izskriedama no klēts. Kad Ģedimins vēršas pie viņas ar savu skaidrošanos, Vizbule atsviež: “Tīšām jau tu nekad nepiedzeries, vienmēr jau nejauši!”

atbilde / atsauciens, L., # Bieži vajadzēja taujāt pretimnācējiem ceļu, dažkārt uz vienu un to pašu jautājumu saņemot pavisam pretējas atbildes. Kaut kur atskanēja kundzes sauciens, un kalpone kā dzelza uzšāvās augšā ar savu mūžam gatavo atsaucienu: “Jā, kundze!”

DAUDZINĀT / skandināt, 3. kónj., R. v., *plaši izrunāt, bieži pieminēt, nerēti vairāk vai mazāk apšaubāmu patiesību*, # Viena no pirmajām atziņām, kas, pārrunās par kritiku tagad bieži tiek daudzīnāta, ir tā, ka arī kritika ir radošs darbs. Pagastā viņš tiek daudzīnāts par lielāko plēsēju un izdzinēju. Adatiņš to vien skandina, ka labi jāēdot, lai nepiemestos kāda sērga. Visi un visur skandināja par mūsu laikabiedriem, tāpēc viņš nolēma gleznot tieši tos.

kladzināt / zvanīt, 3. kónj. / **klaigāt / bazūnēt**, 2. kónj. / **pūst**, pūš, pūta, R. v., *daudzīnāt (sarunvalodā, nievājoši)*, # Otra vainas kladzināt – tur viņš meistars, bet savas negrib dzirdēt ne pieminam. Eh jūs, kas zelta naudu makos žvadināt, par cilvēcību skaļas frāzes kladzināt! (Mākonis). Visās malās klaigāja par vācu uzvarām, un viņš tām ticēja. Sakarā ar kādu apcietināta anarhista lietu pōlicija nopratināja rakstnieka dēlu, par ko nu bulvārpresei bija iegāns klaigāt. Par vietējo līdzskrējēju “varoņdarbiem” okupācijas laika avīzes bazūnēja ik dienas. Es jau vīram visus tos gadus zvanīju, lai izrok aku, ka var ielaist reni uz stalli. Kōlōnijā man audzinātāji katru dienu zvanīja, ka jādzīvo godīgi. Kad es neticīgi grozu galvu, viņš neatlaižas: “Nu, kad tev saka! Kāda man vajadzība pūst?”

izdaudzīnāt / iedaudzīnāt / izskandināt / izkladzināt / izkliegt / izklaigāt / izbazūnēt / izpūst, pbg., # Nu tiks izdaudzīnāts pa visu Ārgali, ka Eglem jāmeklē zārks. Čó-Čó-Sanas nelaimīgo mīlestību Pučīni bija izdaudzīnājis visai pasaulei savā melōdiskajā ōperā. Nemaz neesam tik bagāti, kā ļaudis mūs iedaudzīnājuši. Sieva šo notikumu izskandināja ļaužu pilnai ielai. Ja ne šodien, tad rīt saimniece visādā ziņā aizskriešot uz turieni izkladzināt, ka šis esot atkal piedzēries. Bija gadījušās arī nesmukas lietas radu starpā, un tās vajadzēja pārrunāt čukstot, jo kam tad patīk izkliegt savu

negodu pasaulei. Reakcionārā kritika mēģināja lugas atsevišķos trūkumus izklaigāt par tādiem, kas visu darbu pazudina. Visā pasaulē izbazūnētais tiesas prócess, kas ilga četrus gadus, izgāzās. Ka apsūdzētā vaina nav tik liela, kā to centās izpūst vācu aprindas, bija pavisam skaidrs.

pieaudzināt / piekladzināt / pieklaigāt / piepūst / piestāstīt / piedziedāt, vairākkārt, arī ilgstoši, apnicīgi pieminēt vienu un to pašu, # Es dzirdēju, ka viņi jūsu un manu vārdu arī pieaudzināja. Viņš kā allažiņ iesāka briesmīgi nopietni, aizrāvās, piekladzināja pilnas ausis, bet pēc laika pret visu atsala. Inga skumji vēroja iesilušo draudzeni – kas šai nekaitēja, varēja piekladzināt pilnu māju, jo viņai šī māja bija un vīrs Leōns. Kad gadījās arī tukši tikli, vīri nepieklaigāja pasauli, zūdīdamies vai savu nelaimi lamādami. Pēc sievas nāves viņu vairākkārt apciemojis baptistu sludinātājs, piedziedājis / piestāstījis / piepūtis pilnas ausis par debesu labumiem.

pierunāt, pēc ticējuma, kaut ko bieži pieminot, sagaidīt tā īstenošanos, # Biju no mātes dzirdējis, ka ļaudis, par kaut ko runāt sākuši, to arī pierunānot – gan jauniešiem kāzas, gan meitai bērnu, precētam vīram brūti, gan visu ko citu. Liela vajadzība visiem stāstīt – vēl nelaimi pierunās. Ko runā, reiz pierunā (Paruna).

pakladzināt / papūst / iepūst ausis / izplāpāt / iztarkšķēt / izklačot / izmuldēt / palaist mēli, izstāstīt ko slēpjamu, # Tas jau nu neies muti turēt, tūlīt pakladzinās vāciešiem, ka Sveiļiem sētā dzied neregistrēts gailis. Kāds droši vien papūtis, ka slapstos no iesaukšanas leģiōnā. Ja tu tēvam par šito lietu kaut vienu vārdu iepūtīsi ausīs, tad es tev par to atdarīšu, kā vien varēdama. Man jau Ievuks pieteica nevienam nesacīt ne vārda, bet tagad, kad viņa pati jau izplāpājusi, varu droši stāstīt. Žēl, ka jau izplāpājuši – mēs gribējām sagatavot tev mazu pārsteigumu. Sievai par to nedrīkst teikt, viņa taču ātri vien iztarkšķēs to savām paziņām. Skuķi bija mūs redzējuši kafejnīcā un, protams, izklačojusi par to Artūram. Vai tad šim var kādu noslēpumu uzticēt – drīz vien izmuldēs pa visu kopmītni. Neko mēs vairāk nestāstīsim, jau tā esam par daudz mēli palaiduši.

GVELZT, gvelž, gvelza / melst niekus, melš, melsa / tarkšķēt / murkšķēt / žadzināt / klukstēt / vankšķēt, 3. kónj. / pātarot / vāvuļot, 2. kónj. / malt, maļ, mala / kult (niekus, tukšu, tukšus salmus), kuļ, kūla / kulstīt mēli, 3. kónj., R. v., arī K., runāt gari, apnicīgi, izraisot klausītājos nepatiku, nicīgu attieksmi, # Zigim sirds bija pārāk pilna, tāpēc labāk šķita klusēt nekā gvelzt simtreiz teiktas un dzirdētas muļķības. Sviklis gvelza kā jau iereibis, lielīgi un skaļi. Kaut arī Silva zināja, ka pārvaldnieks melš niekus, tomēr šīs blēņas kāpināja interesi, kas jau tā bija liela. Vanadzene tarkšķ vienā gabalā, nevar ne atklausīties. Atnāk un tad neiet vien projām, bet murkšķ visādus niekus, krēslā izlaidies. Beidz tu vienreiz pātarot, es pats zināšu, kas man darāms! Tēv, nemal nu vienmēr vienu un to pašu, saki skaidri, ko tu īsti gribi? Kartupeļu noņemšanā sievas cauru dienu žadzināja neapnikušas, pieskandinot pilnas ausis Gundegai, kura rušinājās blakus vagā. Bija viņai kāds Paulis – dēls, znots vai kāds cits rada gabals – par to viņa klukstēja visu ceļu, reizēm asarām šņaukādāmās. Cik var viens tāds cilvēks vankšķēt, kā viņam tā mēle iztur! Kad jau tā bija iesilusi, ka viens otru vairs neklausījās, tad katrs vāvuļoja savu. Ciemiņi mielojās, lūpas laizīdami, un vāvuļoja tikai saldus vārdus vien, saldus vien. Kad viņš atnāca Rutai pretī un, paņēmis viņu zem rokas, sāka kult savus ierastos niekus, viņa patiešām uz mirkli aizmirsa visu citu. Tā lieta taču ir izrunāta, nekulsim vairs tukšu! Kad ir par ko runāt, runāju, tukšus salmus kult nemīlu. Ar viņiem varbūt varētu kulstīt mēli par Rīgas *Dinamō* hokejistiem vai *Daugavas* futbōla kōmandu, bet šīs tēmas Viljamam bija svešas. Vismaz stundās jāmacās mēli valdīt – visu vasaru tik vien zinājusi, kā tukšu kulstīt.

sagvelzt / samelst / izgvelzt, pbg., # Viņi izmantoja manu toreizējo vientiesību – sagvelza visādas muļķības, kuras es klausījos ar atplestu muti. Kādas tik stubības plāpīgās mēles nesagvelž! Viņas jautājums bija tik vēss, ka man atkal samežģījās prāts un mēle un es atkal samelsu kaut ko pavisam dumju. Vai viņš to teica nopietni vai izgvelza, kas gadījās uz mēles?

pagvelzt / pamelst / patarkšķēt / pakulstīt mēli / patrīt mēli/zobus, neilgi, nedaudz gvelzt, # Varētu ar viņu par viņas balto rozi un grandiozo jubileju pagvelzt. Šis cilvēks bija pārāk nopietns, lai tāpat vien ar viņu pamelstu. Neko jau nopietnu nespriedām, tāpat vien patarkšķējām. Viņai jau cita nekā nevajag, kā tikai mēli pakulstīt. Ieraudzījis Jurku, gāja pie viņa mēli patrīt. Tenis jau vakar pie ugunscura ar viņu zobus patrina.

izgvelzties / izmelties / iztarkšķēties, ilgāku laiku gvelzt, # Neko svarīgu jau nestāstīja, izgvelzās par šo un to. Viņš izmelsās un ielikās gulēt. Bija atnākusi kaimiņiene, abas ar saimnieci iztarkšķējās un aizgāja mājās.

nogvelzt / notarkšķēt, *gvelzt noteiktu laikposmu*, # Turpat vai stundu abi nogvelza / notarkšķēja, *sēdēdami lapenē*.

pātari / pātarojums / tirāde / melšas, L., # Diezgan, Berta, es negribu vairāk tavos pātaros klausīties! Tad nu gan es dabūju noklausīties tādus pātarus par savām meitām, ka vai ausis jābāž ciet. Atkal jau sāksies tavi pātarojumi! Viens īstā vietā pateikts režisōra trāpīgs vārds par filmas vai atsevišķas epizodes jēgu aktierim palīdz daudz vairāk nekā garu garās tirādes par Fellīni un Antōniōni un citas gudrības. Juris grieza tabaku un likās viņas melšas ir nedzirdam.

vāvulīgs, Kd., *gvelšanai, vāvuļošanai raksturīgs, līdzīgs*, # Balss viņam nebija slikta, bet priekšnesuma veids vāvulīgs un repertuārs vienveidīgs.

tukšvārdīgs, Kd., *mazsaturīgs*, # Ir taču cilvēki, kuriem patīk tukšvārdīga gvelšana – stundām var notērgāt.

tukšvārdība, L., # Būdams ar nelielu bārdu, kalsnu seju un bez liekas tukšvārdības, viņš atstāja inteligenta cilvēka iespaidu.

GRABĒT / klabēt / klabināt / larkšķēt / lerkstēt / lerkšķēt / lurkstēt / lurkšķēt / pļekstēt / pļekšķēt / plarkšķēt / pļerkšķēt / pļerkstēt / pļurkstēt / pļurkšķēt, *vienkāršrunas apzīmējumi vienumam gvelzt*.

APRUNĀT / apmēlot, *aizmuguriski stāstīt par kādu ko sliktu*, # No savstarpējiem strīdiem dāmas pārgāja uz kopējām tenkām, aprunādamas citas ievērojamās Rīgas dāmas. Vecā Kļaviene toreiz bija aprunājusi Kati pavisam nelāgā kārtā, it kā Miltiņa atraidne mānot Dūnienei šās veci nost. Viņš jau ir tik pareizs, ka galīgi neinteresants, nav pat par ko apmēlot.

TENKOT / baumot / klačot / klačoties, 2. kónj. / **žvadināt / muldēt**, 3. kónj. / **melst / trīt mēli**, trin, trina, R. v., arī K., *paust ko patiesībai ne visai atbilstošu; aprunāt*, # Pats pārdzeras un tad tenko, ka alum vaivariņi klāt šauti, tāpēc tik trakas paģiras. Virtuvē apkopējas tenkoja, ka dakterim ōperāciju zālē esot sirdsdāma. Kaimiņiem darbs skatīties un pēc tam tenkot, ka viņš atkal pārsvepmies mājās gandrīz četrpāpus. Tā jau baumo, ka tāds lēmums drīz tikšot pieņemts. Atceros, cik sadusmota bija māte un kā klačoja ciema sievas. Tām jau kaut maizi nedod, ļauj tikai klačoties. Nu jau te visi par to vien tikai žvadzina, ka Pēteris taisoties pārcelties uz ciematu. Domā līdzī pati ar savu pauri, neklausies, ko kurš žvadzina! Nevar jau nu arī visam ticēt, tie cilvēki daudz muld. Citi atkal melsa, ka Mirdza gribot tikt atpakaļ uz Rīgu, tāpēc apprecējās ar Upenieku. Cilvēki trin mēles ap Paulu aiz tīrās skaudības. Viņa ne par ko nešķendējās un nezūdiņās, ne par vienu mēli netrīna.

satenkot / samelst / sarunāt / sastāstīt / sapūst / sapļāpāt / izklačot / izmuldēt / izrunāt / izmēlot / izlaist baumas / palaist valodas, pbg., # Pagasta mēles jau satenکو veļns zina ko. Līdz Šveicei daudz kas nonāca sagrozīts, pārspīlēts, noklusēts, un Rainim ar Aspaziju pastāvīgi bija jādžīvo starp reālo un satenkoto. Droši vien Sanita ir kaut ko sliktu samēlsusi par mani, netici viņai ne vārda! Ko tik par tevi te nesarunāja, jau apglabāja, bet, redz, tu dzīvs un vesels! Kāds bija sastāstījis, ka Ramōna turpina tikt ar Dambergu. Varbūt kādas tenkas viņam par mani sapūtuši, vai? Rādījās tāds nopietns cilvēks, bet, skat, ko sapūtusi manai vedeklai. Puiši, jokus dzīdami, var sapļāpāt brīnumu lietas. Neesmu ne pie kāda ārsta braukusi, tas nu ir izklačots galīgi aplam. Kādas muļķības gan tie ļaudis reizēm neizmuld! Par viņu melsa, ka viņš mākot arī pulsteņus labot, bet tas nu bija izrunāts, jo tādus darbus viņš nemācēja. Pa nakti pie viņas palikt es nevarēšot, jo sazin ko tad ļaudis izrunāšot. Seši vēzumi reizē uz ceļtuves – tas nu gan būs izmēlots! Kur tāda ziņa cēlās, kas to izlaida ļaudīs, neviens nezināja. Varbūt viņam nemaz tās naudas nebija – izlaiž tādas baumas, kurām tad visi tic. Matilde palaida valodas, ka Ludis esot iemīlējis Mieriņa sievā.

patenkot / paklačot / paklačoties, *neilgi, nedaudz tenkot*, # Te viens, te otrs izlēc no saviem ratiem un piesēstas pie kaimiņa – tā ir izdevība ij prātīgi parunāt, ij patenkot. Gribas skriet pie draudzenes izkratīt sirdi un paklačot tikko padzirdētos jaunumus / paklačoties par padzirdētajiem jaunumiem.

iztenkoties / izklačoties, *ilgāku laiku, daudz tenkot*, # Rīt ievāksoties jaunie kaimiņi, tad jau būs par ko iztenkoties, kamēr neapniks. Nu jau abas kopā, varēs izklačoties pēc sirds patikas.

tenkas / baumas / klačas / melšas / (ne)valodas / pasakas, L., # Šādās pelēkās dienās vienīgais glābiņš bija tenkas – sievietes staigāja pa kaimiņiem adīkļiem rokās. Šajos Jurgā apciemojumos Nadīna neredzēja nekā tāda, kas dotu iemeslu tenkām. Paklīda baumas, ka uzņēmums bankrótējis. Šaubos, vai tā ir taisnība, gan jau tikai klačas. Tas viss izklausās tik neticami, ka laikam ļaužu melšas vien būs. Kad valodas par Edgara palaidnīgo dzīvi sāka

izplatīties, Kristīne atkal bija vienīgā, kura tām neticēja. Par Emsiņu paklīda nevalodas, ka viņš citiem pārmeklējot mēteļu kabatas. Tādas runas visi turējuši par pasakām, bet izrādījies patiesība.

KLĪST RUNĀM, klīst, klīda, R. n., *tikt paustam*, # Ziņas klīda no mutē, un neviens nezināja, kas bija to paudējs. Kriminālizmeklēšanas daļā klīda baumas, ka nupat, nupat kapteinis Pērnavs esot blēžiem uz pēdām. Par Klībo vilku klīda daudz baigu nostāstu.

atklīst / uzklīst / paklīst runām, pbg., # Līdz sādžas ļaužu ausīm atklīda ziņa par vecās valdības gāšanu. Par jauno mežzini līdz pat skolai bija atklīdušas leģendas. Arvien biežāk uzklīda valodas, ka vīri vairs negribot paciest svešinieku nodarītās pārestības. Starp strādniekiem paklīda valodas, ka notiks kaut kas svarīgs. Celtnieku vidū paklīda baumas, ka brigadierim piešķirta liela prēmija. Ķīmijas stundā skolotājam Ronei paklīda apkārt jauna iesauka – *Sērskābe*.

MULDĒT / muldēties, 3. kónj. / **murgot / penterēt / dulburēt**, 2. kónj. / **grābstīties**, 3. kónj., R. v., arī K., *teikt, runāt ko mazsakarīgu, nesakarīgu, bezjēdzīgu*, # Nabaga Skrastiņš bija atšļucis uz ragavām, muldēja nesaprotamus vārdus un smējās. Lasītāja kaut ko tur muldēja no grāmatas, neviens gan nesaprata, pareizi vai nepareizi. Ko tu te vari murgot, stāsti vēlreiz no gala un sakarīgi! Jā, viņš to pieminēja, tā aplinkus par to kaut ko muldējās, bet neko kónkrētu nepateica. Dažreiz viņš pa miegam kaut ko nesaprotamu murgoja. Viņš stīvu mēli kaut ko penterēja – dzērājam dzērāja valoda. Neko nesaprata, ko viņš teica, kaut ko nesakarīgu dulburēja. Viņš taču no tā neko nesajēdz, runā grābstīdamies, zinātāju tēlodams.

samuldēt / samuldēties / piemuldēt / samurgot / nomuldēt / nopenterēt, pbg., # Dēzija toreiz par Mārci samuldēja visādas muļķības. Kaut nu Artūrs dzērumā nesamuldētos – jau tā liela prāta no viņa nav! Kurš tad nu vēl vairāk par tevi visādas muļķības ir piemuldējis! Tā zīlniece viņai samurgojusi visādas muļķības. Viņš šai kaut ko nomuldēja, šī tik galvu nogrozīja. Sludinātājs nopenterēja labu pusstundu par praviešu pareģojumiem. Kaut kā to dzejoli uz trijnieku nopenterēja.

iemuldēties, M., *sākt muldēt*, # Viņš iemuldējās, ka mēs jau neko nesaprotot.

pamuldēt, *neilgi, mazliet muldēt*, # Viņš kaut ko pa miegam pamuldēja un apklusā.

atmuldēt, *atbildēt ko nesakarīgu*, # Viņš man atmuldēja kaut ko nesakarīgu.

izmuldēties, *ilgāku laiku, daudz muldēt*, # Viņš visu ceļu runāja pats ar sevi skaļi un bez apstājas – izmuldējies par akmeņiem, tūliņ ķēra par linu kulstīšanu, Rīgā braukšanu un tā visu vienā putrā.

muldoņa / penteris / penterējums, L., # Man neko nevar sastāstīt, es neklausos ļaužu muldoņā. Kā atbilde uz manu penteri manī neizpratnes pilni veras divi pāri acu. Nu, protams, vai tad no tāda jucekliņa penterējuma kāds cilvēks var tikt gudrs!

2. 1. 2. Uzruna.

UZRUNĀT / uzbilst / uzbildināt, *vērsties pie kāda ar runu*, # “Kā tevi sauc?” Rūdólfs uzrunāja zēnu, taču tas neatbildēja. Kalniņiete neapgrūtināja Valēriju ar ziņkārīgiem jautājumiem, tikai brīžiem uzbilda – pieklājības pēc, lai ciemiņš nejustos vientulīgi. Pēteris vispār slīdēja starp cilvēkiem, neviena nerēdzēdams – uzbilsts kaunīgi atrūca, ja neuzbilda, aizpeldēja garām. “Vai jūs tālu braukdama?” pretimsēdētāja atkal uzbildināja Ērnu. Viņš pamācīja, kā kungi jāsveicina un kā ar tiem jārunā, ja tiek uzbildināts.

uzruna, L., # Pār pagalmu nākot, viņu apturēja Jāņa uzruna: “Līna, vai jaunais saimnieks mājā?” Braucējs mūs panāk un izdzirdam parasto uzrunu: “Vai tālu iedami?”

JAUTĀT / vaicāt / taujāt, 2. kónj., / **prasīt**, 3. kónj., R. v., arī K., *uzrunāt, vērsties pie kāda, lai ko uzzinātu, noskaidrotu*, # “Cik tālu vēl līdz Jelgavai?” Vilis jautā. Viņš man šo to jautāja par manu pagātni. “Kas noticis?” vaicāja otrs šoferis. Viņš man vaicāja, no kurienes šis strauts iztek. Viņa vaicāja, vai man stipri sāpot. Vija sīki taujāja, kā viss noticis un kas nu būs ar Róbertu un Ģirtu. Anna taujāja par dzīvi Latvijā, par jūru un zvejniekiem. Es taujāju abos kaimiņu dzīvokļos pēc Lūsiņas, bet saņēmu atbildi, ka šorīt neesot manīta. “Kad nāksi atkal skolā?” citi skolēni Mamedam prasa. Prasīju viņam, kas atgadījies.

pajautāt / pavaicāt / pataujāt / paprasīt / uzjautāt / uzvaicāt / uztaujāt / uzprasīt / nojautāt / novaicāt / noprasīt / apjautāties / apvaicāties / aptaujāties / apprasīties, pbg., # Ģirts kādam garāmgājējam pajautāja, kā nokļūt līdz stacijai. “Vai tad Artūru negaidīsiet?” viņš pavaicāja. Pavaicāju šo to Didzim par darbu, par gaidāmo izpeļņu. Pataujā, vai viņa maz zina, kur mūsmājās ūdeni smeļ. Ielas kā izslaucītas, neviena cilvēka, kam paprasīt, kā atrast ostu. Skolotājs

uzjautā direktoru, vai viņam nav kas klasei sakāms. Uzjautātais rīdzinieks man varbūt nemaz neatbildētu. Pie brokastu galda māte uzjautā: “Un kam mums vēl viens kaķis vajadzīgs?” Šóferis uzvaicā priekšnieku, vai viņam nav padomā kāds brauciens. Ko gan viņa, sieva, varot zināt, par ko veči pie alus krūzes mēles kulsta un cits citu uztaujā. “Kā veicās darbā?” Imants uzprasīja. “Kur tad tu te radies?” viņš tā aizdomīgi mani nojautā. Viņš novaicāja, kurš no vietējiem puisiem Sarmai vislabāk patīkot. Te kāds cilvēks nesen novaicāja pēc tevis. Tikai tagad sardze attapās, ka vajadzējis taču šiem novaicāt vārdu un uzvārdu. Reiz mazā viņam tieši noprasīja: “Kāpēc tu neprecēji Ilevu?” Ienācējs apjautājās, vai šis esot Laivu mājas. Viņš bija apjautājies visos filatēlistu veikalos, bet izrādījās, ka šādu marku eksemplāru nekur nav. Zvanīja jūsu vīrs un apjautājās pēc jums. Viņš man apvaicājās par veselību. Iegāju tirgū apvaicāties par cenām. Maldups apvaicājās, kā viņa ir apmierināta ar jauno dzīvokli. Zemītis viņai aptaujājās par cenām tirgū. Neko daudz nerunājām, apprasījās viņam par veselību.

iejautāties / ievaicāties / ietaujāties / ieprasīties, *īsi pajautāt*, # “No kuras puses jūs esat?” Alups iejautājās, kad jūrnieks apklusā. “Vai jūs kādu meklējat?” meitene ievaicājās. Viņa ietaujājās mātei par ciemiņiem. “Vai kas noticis?” viņa nemierīgi ieprasījās.

izjautāties / izvaicāties / iztaujāties / izprasīties, *ilgāku laiku, daudz jautāt*, # Izjautājos daudziem, kur šajā pagastā dzīvo Meirānu Kārlis, bet visi teicās tādu nepazīstam. Gan viņš izvaicājies šā, gan tā, bet atbildes tomēr nav dabūjis nekādas. Izmeklējos, izprasījos visiem, bet neviens nezina. Viņš gari un plaši iztaujājās atbraucējam par dzīvi pilsētā.

pārjautāt / pārvaicāt / pārtaujāt / pārprasīt, *jautāt atkārtoti*, # “Vai auksts tur nav?” Beķeris jau kuro reizi pārjautāja Marutai. “Vai man darbā grūti?” Ōskars pārjautā un atbild: “Jā, viegli nav.” “Kā jūs teicāt?” viņš nelaipni pārvaicāja. Viņi vēlreiz šo to pārtaujāja, lai nebūtu pārpratumu. Strautmanis, uzreiz neaptverdamis vārdu nozīmi, pārprasīja: “Kur braukā, kas braukā?”

izjautāt / izvaicāt / iztaujāt / izprasīt / apbērt ar jautājumiem, *izteikt kādam daudzus jautājumus, lai ko sīki noskaidrotu*, # Ģenerālis sāka viņu izjautāt, kā sauc, cik gadu, no kāda ciema atbraucis. Virsnieks izvaicāja satiktos zemniekus, kā turp nokļūt pa kādu apkārtceļu. Studenti mūs iztaujā par Latviju, latviešu literatūru. Jāizprasa vēlreiz Ērika mātei, kādi izskatījās tie, kas viņu aplaupīja. Visi sarunājās ar atbraukušo ciemiņu, apbēra to tūkstoš jautājumiem.

aptaujāt / apjautāt / apvaicāt / apprasīt, *vērsties pie daudziem vai visiem ar noteiktiem jautājumiem, lai iegūtu vajadzīgās ziņas*, # Speciāli apmācīta studentu grupa gada laikā aptaujās ap 8 tūkstošus rīdzinieku ģimeņu par viņu ģimenes budžetu. Skolotāja apjautāja visu klasi, bet neviens naudas paņemšanā neatzinās. Apvaicājām visus tuvāko māju kaimiņus, vai viņi nav manījuši ko aizdomīgu. Visus bērnus apprasot, pagāja labs laiks.

atjautāt / atvaicāt, *uz jautājumu atbildēt ar citu jautājumu*, # Uz manu jautājumu, kāpēc viņa man neko nav stāstījusi jau agrāk, Apólōnija atjautāja: “Vai tu man daudz ko stāsti?” Prasīju kādai vecai sieviņai ceļu uz Gaiziņu, bet viņa man atvaicāja, ko tad es tur darīšot?

jautājums / vaicājums / vaicājieni / taujājums / prasījums, L., # “Vai tad divi vien brauksim?” mēģinu izdibināt, bet pēc Klāva sejas redzu, ka jautājums nevietā. Brigadieris mazliet paeksaminēja, bet pēc pāris āķīgiem jautājumiem jau redz – cilvēks kaut ko zina gan. Jērums tagad atrodas audzinātāju un Ozolnieka jautājumu krustugunīs par notikušo. “Ko tu teici, tēt?” man pasprūk vaicājums, bet tēvs nedzird. No rīta namamāte sveic mani ar vaicājieni, kā labi gulējis. “Domāju, ka mums būs trīs bērni,” pēc taujājuma par mūsdienu jaunajām ģimenēm bilst Dainis. Kaprāļi un seržanti ir piepeši kļuvuši noslēpumaini klusi un uz mūsu taujājumiem neatbild. Uz manu ceļa prasījumu viņa tikai paraustīja plecus.

izvaicājums / iztaujājums / iztauja / aptauja, L., # *jautājumu virkne vai jautājums vairākiem cilvēkiem*, # Diagnostes noteikšana sākas ar slimnieka sūdzību izvaicājumu. Jau pirmie liecinieku iztaujājumi vedināja uz pieņemumu, ka mašīna cietušajam nav nejauši uzbraukusi. Brīdis, kamēr spōrtisti un tiesneši gaida galīgā rezultāta paziņojumu, ir kā radīts žurnālistam iztaujai. Pēc dažu garāmgājēju aptaujas noskaidrojām, ka pilsētiņā kāda ēdnīca tomēr ir.

papildjautājums, L., # *jautājums, ko izsaka papildus paredzētiem jautājumiem; jautājums papildus informācijas saņemšanai*, # Atbildējis uz eksāmena biļetes jautājumiem, saņēmu vēl pāris papildjautājumus. Viņa paskaidrojums nav pietiekošs, tas prasa vēl dažus būtiskus papildjautājumus.

pretjautājums, L., # *jautājums, kas izteikts kā atbilde uz kādu jautājumu*, # Uz manu jautājumu, cik tas maksā, viņš atbildēja ar pretjautājumu, cik es solot. Grūti atbildamam jautājumam vajag aizsteigties priekšā ar pretjautājumu – tā arī ir sava dzīves gudrība.

PRAŠŅĀT / prašņāties, 2. kónj. / **klausiņāt / klausiņāties**, 3. kónj., R. v., arī K., *vairākkārt, arī neatlaidīgi jautāt, cenšoties ko sīki uzziņāt, atrast*, # Viņš sāka prašņāt, no kurienes es atbraucis, kādu ļažu esmu. Bieži vien esmu prašņājis mātei par tēvu, un māmuļa allaž apgalvoja, ka tēvs esot vienkāršs un labsirdīgs. Nu ja jau tu to zini, tad ko vēl prašņāties? Par Teni kaimiņi zināja tikai to, ka viņš solījies iet uz vecu pusi pēc dēla klausiņāt. Visu šo laiku biju nemītīgi meklējusi un klausiņājis pēc darba, bet panākumu nebija nekādu. Viņš nolēma apskatīties pēc cita darba, sāka klausiņāties un pamazām meklēt.

apprašņāt / apprašņāties / apklausiņāt / apklausiņāties / apklausīties / paklausiņāt / izprašņāt / izprašņāties / izklausiņāt / izklausiņāties / izjautāt / izjautāties, pbg., # Vajag apprašņāt visus kaimiņus, apprašņāties, vai kāds to redzējis. Visi liecinieki jau ir apklausiņāti. Daži zvejnieki aizgāja pie ostas priekšnieka apklausīties par gaidāmo laiku. Būs jāapklausiņās, vai nevar apmesties kur citur. Kaut jel viens būtu atbraucis, apskatījies, paklausiņājis, kā mums te iet. Elīna kopš pašiem kopdzīves sākumiem pieradinājās neizprašņāt vīru par to, par ko viņš pats negribēja runāt. Salums izprašņājās par vietējiem notikumiem. Cik neesmu izklausiņājusies pie sastaptiem bēgļiem, neviens nav mūsu tēvu vairs redzējis. Viņš izklausiņāja jūrniekus, uz kuriem tie dodas.

klausiņājums, L., # Visi tālākie klausiņājumi pēc darba palika nesekmīgi.

TINCINĀT / tirdīt, 3. kónj., R. v., arī K., *uzmācīgi, neatlaidīgi izvaidāt*, # Es jau baidos, ka viņa mani tincinās, lai pastāstu, kas īsti ar manu tēvu noticis. Kad sāku Gunāru tincināt, kā tad īsti ir bijis ar to ilustrēšanu un nofórmēšanu, viņš tikai atmeta ar roku, sak, prasi kaut ko vieglāku. Vecāki taujāja, pratināja un tincināja, Viktōrija atbildēja strupi. “Kas tev iesita? Kur tev sāp?” mazo rauduli ņēmās tirdīt pieaugušie. Viņa tikmēr prašņāja, tikmēr tirdīja, kamēr Pičs atzinās, ka drusku iedzēris jau esot gan.

patincināt / patirdīt, *mazliet tincināt*, # Kad viņš iekļīst starp tām meitu mātēm, tās viņu allaž patincina: “Ko tad nu jūs, Krauklīša jaunksungs, gaidāt? Vai tad savu īsto vēl neesat izraudzījušies?” Nevar būt, ka tik vien Pārsla var pastāstīt par savu novadnieku – jāmeģina citreiz patirdīt vēl.

tincinājums, L., # Viņu šāds tincinājums uztrauc un apvaino.

PRATINĀT / klausiņāt, 3. kónj., R. v. arī K., *sīki izjautāt; izjautāt sakarā ar nodarījumu, aizdomām u. tml.*, # “Stāsti taču, kā tev gājis pa šo laiku!” pratināju brāli. Apsūdzētos pratināja katru atsevišķi, pie kam izmeklētājs gādā par to, lai kopīgā lietā apsūdzētie nevarētu savā starpā sazināties. Kaut gan pasē bija rakstīts, kas es un no kurienes, mani tirdīja un klausiņāja, kāpēc es, vienkāršs zemnieku puika, esot ģērbies pilsētnieku drēbēs.

nopratināt / noklausiņāt, pbg., # “Jūs esat Ēvalds, ja?” viņa mani nopratināja caur pavērto durvju spraugu. Aizdomās turēto var nopratināt par nozieguma apstākļiem, kurā viņu tur aizdomās. Noklausiņāja visus aizdomās turētos.

pārklaušīt / pārklaušīnāt, *izjautāt bērnu mājmacības zināšanās*, # Veckungš pirmajā istabā pie baltā, nekrāsotā galdiņa mūs pārklaušīja – bija jālasa no pusbībeles un jāraksta uz tāfeles. Šodien Jaunpiebalgas mācītājs Jaunlaņģos pārklaušīnāja bērnus lasītprašanā un bībeles stāstos.

nopratinājums, L., # Pats kņazs vada izmeklēšanu un nopratinājumus.

INTERVĒT, 2. kónj., K., *izjautāt, lai iegūtu ziņas, parasti, masu medijiem*, # Biedrības telpās uz Augustu gaidīja Jaunāko Ziņu redakcijas loceklis ar fótogrāfu, lai intervētu par vakarējo mītiņu.

nointervēt, pbg., # Man jāaizbrauc nointervēt vienu spórtistu.

intervija, L., # Pēcpusdien man būs intervija ar ministru. Avīžu kórespóndenti lūdz šiem tūristiem intervijas.

AICINĀT, 3. kónj. / **saukt**, sauc, sauca, K., *uzrunāt, vērsties pie kāda nolūkā, lai tas ierastos vēlamā vietā*, # “Ienāciet, lūdzu!” viesņu aicina Dagmāra. Pēc brīža namamāte aicina viesus pie galda. Mūs sauca pie galda un mieloja kā jau ciemiņus. Neviens nenāk saukt puīseli mājās. Mindaugs lika saukt kopā kungus un ļaudis. Saucam pēc palīdzības tikai tad, kad vilks aitās.

paaicināt / pasaukt / uzaicināt / ataicināt / atsaukt, pbg., # Maija paaicināja pie galda arī Edvardu. Kad Valērijas bērni nāca no skolas, Doņu māte tos paaicināja istabā un nolika priekšā pankūku bļodu. Viesus aicinu apsēsties, bet pats aizeju pasaukt kapteiņa pirmo palīgu un kuģa vecāko mehāniķi. Tēvocis pasauca no istabas ārā Annu. Pasauca viņu sānis un klusu jautāju... Pie

ogu ražas novākšanas vecmāte arvien uzaicināja bērnus. Baimiene atņēma labvakaru un uzaicināja ciemiņu apsildīties. Mācību daļas vadītāja palīdz kādu audzēkni ataicināt šurp zēnu. Rūdiņš dzimšanas dienā varēja ataicināt ciemos savus draugus. Tad man ienāk prātā, ka vajadzētu aizskriet uz mājām un atsaukt citus ļaudis, lai noraugās tik retā skatā.

pakliegt / pablaut / sakliegt / sabļaut, *skali pasaukt*, # No aptiekas iekšējām telpām kāda balss pakļiedza Almu pie telefona. Pablauj, lai tie puikas nāk mājās. Ej nu sakļiedz ganus mājā un bērnus pusdienās. Iešu sabļaušu siena pļāvējus brokastā.

aizaicināt / aizsaukt / aizvedināt, *aicināt kurp prom*, # Viņš tā dēļu bija aizaicinājis pie sevis. Brigadieris aizsauca sev līdzī mehāniķi pie sabojātā kómbaina. Viņš bija izraudzījies mierīgu vietu laukuma attālā stūrī un aizvedināja turp arī Meirānu.

ieaicināt / iesaukt / ievēdināt, *aicināt kurp iekšā*, # Vadītājs ieaicināja Žuburu pie sevis kabinetā un palīdzēja apsēties. Saimniece ieaicināja mani istabā. Pirmo birōjā iesauca Zentu. Krēslojot bērnus vienu pēc otra no pagalma iesauca iekšā. Sāk tumst, jāievēdina bullēns kūtī.

izaicināt / izsaukt, *aicināt no kurienes ārā*, # Atvainojies par traucējumu, es izaicināju viņu gaitenī. Pēc pusdienām namamāte izaicināja viesus dārzā. Bieži zvanīja tālrunis, vairākas reizes izmeklētāju izsauca blakus kabinetā.

izsaukt, *aicināt klases priekšā; aicināt iznākt uz skatuves*, # Viņa bija izsaukta pie tāfeles. Vēl un vēlreiz sajūsminātie skatītāji izsauca un sumināja aktierus.

pieaicināt / piesaukt, *aicināt kādu pienākt klāt*, # Pēc operācijas profesors pieaicina mani sev klāt un saka, ka es būšot slikts ķirurgs. Dažreiz krogā pazīstami puisi pie sava galda pieaicina arī Andreju. Pieaicinājis palīgā otru strēlnieku, lūkoju izvilkēt ievainoto no uguns joslas. Meistars Taube piesauc pie sevis priekšstrādnieku. Ramona piesauca Aigaru klāt, kaunināja un bāra.

uzaicināt / uzsaukt, *aicināt kurp augšā*, # Viņš pa trešā stāva logu uzaicināja / uzsauca mani augšā pie sevis.

noaicināt / nosaukt, *aicināt kurp lejā; aicināt nost no kā*, # Režisors noaicina mani no skatuves, lai pavēroju spēli kopā ar viņu no partera. Aldis mani nosauca lejā pagalmā. Es viņu noaicināju malīnā no burzmas, lai ieteiktu nākt šurp vēlāk pēc kādas stundas. Kamēr suns nebija nosaukts nost no vārtiem, man bija bail sētā ieiet.

saaicināt / sasaukt, *aicināt kopā vairākus, daudzus vai visus*, # Talcinieki saaicināti kartupeļus stādīt. Vicekaralis saaicināja tuvākos ierēdņus un lika tiem nodot zvērestu. Viņš sasauca kopā visus pils kalpotājus. Viņš sasauca visus uz apspriedi.

sasaukāt / izsaukāt, *aicināt vairākkārt*, # Ganus nevar vien sasaukāt mājās. Kāda rupja balss sasaukāja suņus un nometa tiem kaulus. Māte visur izsaukāja, bet bērns neatsaucās.

izaicināties / izsaukties / izsaukāties, *ilgāku laiku, daudz aicināt*, # Esmu viņu izaicinājies lāgu lāgiem atnākt kādreiz ciemos, bet viņa jau nevar izkustēt no savas mājas. Izsaucos, lai nāk pusdienās, ēdiens atdziest, bet šie kā nenāk, tā nenāk. Viņa izsaukājas, lai nāk mājās, bet šie, aizrāvušies ar spēli, nenāk un nenāk.

aicinājums / uzaicinājums / sauciens / pasauciens, L., # Kad Silenieks pieklauvēja pie zemnīcas durvīm, atskanēja aicinājums ienākt. Kad Harijs lūdza mūs atnākt pie viņa ciemos, aicinājumu labprāt pieņēmām. Osis bez liekiem aicinājumiem piesēda Upīšu Mārtiņam blakus. Viņa paliek stāvam pie durvīm, gaidot uzaicinājumu ienākt. Pēc uzaicinājuma atsēdies uz krēsla malas, Janka nedroši raudzījās apkārt. Man lika pasēdēt gaitenī un gaidīt saucienu ienākt. Baigi paklausīgā, skrien tūlīt uz vecāsmātes pirmo pasaucienu!

ieaicinājums, *aicinājums ieiet*, # Viņai teica palikt brīdi ārpusē un gaidīt ieaicinājumu.

LŪGT, lūdz, lūdza, K., *laipni aicināt*, # Plašas bēres netika rīkotas, lūdza tikai pašus tuvākos. Administrātors lūdza autōru uz skatuves. "Laipni lūdzam!" saka bōcmanis un aicina mani iekšā.

ielūgt / uzlūgt / palūgt, pbg., # Starp vairākām mūsu klases meitenēm uz Zentas dzimšanas dienu biju ielūgta arī es. Tenis bija uzlūdzis uz Ilzes bērēm arī pagasta skolotāju. Nākošajā svētdienā aprīņa priekšnieks visus uzlūdzta pie sevis uz pusdienām. Zentu palīdzēja blakus istabā, kur zaļā fōrmā tērpta sieviete viņu pārmeklēja. Augusts tika palūgts ienākt kancelejā. Viņa skrēja palūgt Osi, lai nāk palīgā.

salūgt, *lūgt vairākus vai visus*, # Karalis sataisījis lielu mielastu un salūdzis visus, lai nāk, kas vien vēlas. Laulāšana notiks sešos vakarā baznīcā, viesu jau salūgts pus pasaules.

ielūgums / uzlūgums, L., # Viņš man izteica ielūgumu uz jubileju. Es biju priecīgs par uzlūgumu viņas vārdadienā.

2. 1. 3. Saruna.

SARUNĀTIES / runāt / runāties / aprunāties / parunāt / parunāties, 2. kónj., R. v., arī K., *savstarpēji paust kādu saturu (dažkārt arī vienpusēji)*, # Ejot mēs sarunājamies par šo un to. Viņi abi sarunājās krievu valodā. Večā sieva virtuves priekšā sarunājās ar suni: “Tu redz, kāds izlepis, tik labu putriņu negrib ēst!” Viņi apsēdās uz sola netālu no manis un runāja – viens izsmejoši, skaļi, otrs klusāk, pārliedzinošāk. Mēs satikāmies uz ielas un labu brīdi runājāmies. Tā gribējās ar kādu aprunāties, izkratīt sirdi. Viņš aprunājās ar vadītāju par sējas darbiem. Viņa gribēja vispirms aiziet uz institūtu un parunāt ar Arvīdu, vismaz kaut ko aplinkus noskaidrot. Māte mīlēja parunāt un pārrunāt, palaikam atkārtotot to, ko visi sen jau zināja. Dažs ienāca pie mums pagalmā, paprasīja dzert un brīdi parunājās.

izrunāt / izrunāties, pbg., # Rīt izrunāsim visu, kas sakāms. Pēc vakariņām, kad īsumā viss bija izrunāts par pēdējiem notikumiem, večais Krūze ar Jāni izgāja apstaigāt Dzērvīšu tīrumus un pļavas. Mēs jau vakar par visu izrunājāmies. “Neaizej, Zuze, mums jāizrunājas!” Andžus man aizstājas ceļā.

ielaieties sarunās, iesaištīties sarunā, # Viņš bija pārāk nevaļīgs, lai ielaistos garās sarunās. Salums izvairījās ielaieties dziļākās pārrunās par pólitiskajiem un dažiem sabiedriskajiem jautājumiem. Večmāmiņa parasti ielaižas visai plašos prātojumos, taču šoreiz atbild īsi un izvairīgi.

saruna / valoda / valodas / runājama / kónversācija, L., # Ar tēvu iznāca īstas vīru sarunas par zvejas apstākļiem tālajās jūrās. “He-he,” sarunas biedrs tā kā nokreķst, kā nosmejas. Edgars neatbild, tad pavērs sarunu uz citu pusi. Krusttēvs visādi mēloja, jo viņš mīlēja jautras valodas. Valodas pie galda lāgā neraisījās. “Vai nav par aukstu? Ir jau rudens,” Indra sacīja, lai uzturētu valodu. “Neskaisties nu, nebeidz savu sirdi,” Jūlijs mierina sievu un vērs valodas uz citu pusi. Abas sievietes vilcienā nogrimušas garā sarunā par visādām večuma kaitēm – viņām runājama nodrošināts līdz pašai Dundagai. Feldmanis ar šīm kómēdijām ieņģ neparasti spilgtu teatralitātes izjūtu, spraigu ritmu, izkoptu kónversācijas stilu. Viens vārds krieviski, otrs latviski, un starp abām runātājām kónversācijas iespēja bija nodrošināta.

telefónsaruna / saruna, saruna pa telefōnu, # Atceros kādu nejauši noklausītu telefónsarunu starp manu dēlu un viņa draugu. Piepeši telefónsaruna pārtrūka. Es stāstu, ka gaidu sarunu ar mammu, viņai drīz man jāzvana – mēs katru otrdienas vakaru noteiktā laikā sazvanāmies.

tālsaruna, telefónsaruna ārpus vietējās centrāles ietvāriem, # “Tālsaruna ar Rīgu,” teica sekretāre, pasniedzama man klausuli. Viņa pieteica tālsarunu ar pilsētu, lai izsauktu ātro palīdzību.

dialōgs, saruna starp divām persōnām, # Pēc šī īsā dialōga mūsu saruna pārtrūka. Tā kā nólvelēs ir spraiga darbība, kas bieži rit dialōgu fórmā, tad tās ir vieglāk dramatizējamas nekā stāsti. Rakstnieka dialōgā runā pati dzīve, vai nu tā būtu Ójāra un Antras saruna par Gauju pavasarī, vai zēnu saruna kopmītnē par labāko specialitāti.

trialōgs, saruna starp trim persōnām, # L. Dzenes, J. Kalniņa un A. Klotiņa trialōgs, analizējot sešdesmito gadu varoni, secināja, ka šo gadu mākslas norisēs ir gan ieguvumi, gan arī vienpusība.

pašsaruna, saruna pašam ar sevi, # Kad tu runājies ar sevi, tad sabiedrības trūkumu tā neizjūti, turklāt šīs pašsarunas vienmēr ir ļoti prātīgas, pašam prieks klausīties.

rapórts, ārsta saruna ar slimnieku hipnōzes stāvoklī, # Hipnōze ir pārejas stāvoklis starp nomodu un miegu, kura laikā starp ārstu un slimnieku saglabājas runas sakari – rapórts.

GRIEZT VALODU / RUNAS, K., *iesākt vai mainīt sarunas tematu*, # Gusts ienācis un apsveicinājies sāk valodu griezt uz nupat nobeigto sēju. Mārcis šo sarunu neatbalsta, bet griež valodas uz citu pusi.

nogriezt / pagriezt / pavērst / apsviest / pārsviest valodu, pbg., # Ernests pasteidz nogriezt valodu uz citām lietām. Viņš izvairās atbildēt uz visiem pārmetumiem, pagriezdams / pavērzdams runu uz citiem sanāksmē risinātiem jautājumiem. Izvairoties atbildēt uz jautājumu, Siļičs notēloja pakurlu un pēkšņi apsvieda valodu uz apkuri. Šoreiz viņam neizdevās parastais paņēmiens pārsviest valodu uz citu pusi.

pagriezties / pārmesties / pārlekt / sagriezties, M., *mainīties sarunas tematam*, # Valodas pagriežas uz citām lietām. Saruna atkal kaut kā pagriežas uz naudu. Sarunas pārmetās uz odiem, knišļiem vai citiem spārnotajiem asinssūcējiem. Sieva runā steigā un aši pārleč no viena stāstījuma

uz otru, it kā baidīdamās no klusuma iestāšanās. Dēdiņš atkal pārlec uz citu tematu, liekas, viņa domas nespēj ilgāku laiku risināties vienā virzienā. Visas runas sagriežas ap zeltu.

IEJAUKTIES (sarunā) / iespraukties / (ie)krist (starpā) / iešauties vidū / līst vidū, *pārtraukt citu dalībnieku sarunu ar savu runu,* # Mirdza gaidīja, ka vismaz tagad Ēriks iejauksies sarunā, pateiks savu nostāju, bet viņš klusēja. “Kaut kam jau jānāk,” valodā no jauna iespraucās Vējaķiene, “jo vai tad šī te ir dzīve?” “Es jau arī noskatos,” iekrita starpā otra balss – pazēma, it kā aizsmakusi. “Pareizi gan,” valodā iekrita nemanot pienākusī Ūlga. Kad viņš runā, citi vīri vēriģi klausās, pat Rudmetu Vilis nekrīt starpā. “Ko nu radi!” Andra māte krita man starpā, kad es par tiem ieminējos. “Klau, Ādam, vai tev nupat stāstot nekust ausis?” Krauklis atkal iešāvās vidū, bet Ādams nejutās traucēts. Viņš staipa kaklu un mēģina izprast, par ko tie divi tur runājas, jo nav taču pieklājīgi līst ar savu runu vidū, ja neesi saukts.

PĀRRUNĀT / apspriest / apspriesties / pārspriest / spriest, *spriež, sprieda / tīrzāt / iztīrzāt / debatēt / diskutēt / disputēt,* 2. kónj., R. v., arī K., *sarunājoties apmainīties viedokļiem,* # Viņi brīdi pārrunāja par to, kā Andrs iekārtosies Vainēlos. Viņas sastapās kafejnīcā un īsi un lietišķi pārrunāja, kas kurai svarīgs atgadījies. Svarīgākās mācību un audzināšanas problēmas tiek pārrunātas pedagogiskās padomes sēdēs. Mēs apspriedsim, kā labāk veikt darbu. Valdes sēdē tika apspriests ciemata pārveidošanas plāns. Viesībās atkal runas iegriezušās, apspriežot vecos laikus. Draugi apspriedās, ko tālāk darīt. Viņš aizbrauca apspriesties ar savu ģimenes ārstu par turpmāko ārstēšanos. Pa ceļam viņš paspēja izlasīt rīta avīzi, pārspriest ar paziņām jaunākos notikumus. “Šo jautājumu vēl pārspriedsim, jo tavas ieceres bieži mainās,” viņa pielaidīgi teica. Viņš atkal brauca mežā, cirta malku un sprieda saimei līdzī par pavasara darbiem. Sanākušie radi atkal tīrzāja vecas lietas. Sapulcē iztīrzāja ražas kāpināšanas plānu. Par literatūras mācīšanu ir gari un plaši debatēti un diskutēti. Patlaban šie tur kaut ko dzīvi debatēja, iekaisusi un sašutuši. Kopsaimniecības priekšēdētājs tik iespaidīgi diskutēja ar kādu akadēmiķi, ka klausītājiem no aplaudēšanas sūrstēja plaukstas. Pēc sēdes daudzi vēl palika disputēt.

izspriest / izdebatēt / izdiskutēt, *pbg.,* # Kā jau tas vienmēr bijis Auruciemā, kad jāizspriež svarīgi jautājumi, zvejniekiem līdzī atnākušās arī sievas. Jau vēla nakts, izspriests gan tā, gan citādi, bet nekas prātīgs izdomāt nav varēts. Tika izdebatētas iepriekšējās teātra sezonas svarīgākās tendences. Tur sadraudzējās, izdiskutēja visdažādākos jautājumus un dažbrīd kaisli sastrīdējās.

paspriest / pastrīdēties / padebatēt / padiskutēt / padisputēt, *neilgi, mazliet spriest, debatēt,* # Iedzēra, ieēda, pasprieda par modēm. Ar viņu var runāt par visu, arī pastrīdēties. Grāmatu apmaiņas reizēs bija interesanti par izlasīto padebatēt. Domu apmaiņa turpināsies, kad jaunais darbs būs iznācis grāmatā, jo patiešām te ir par ko pastrīdēties un padiskutēt. Jaunieši vēlas lasīt par dažādām profesijām, padiskutēt un piedalīties strīdā par cilvēku attiecību un mōrāles jautājumiem. Fōajē varēs pastrīdēties, padisputēt, analizēt stāvokli, nebaidoties ar sarunām traucēt turnīra dalībniekus.

izspriesties / izstrīdēties / izdebatēties / izdiskutēties, *ilgāku laiku, daudz spriest, strīdēties,* # Vesēlu mēnesi šie izgudrojās un izspriedās, kad kāzas parocīgāk svinēt. Strīdos dzimst patiesība – izstrīdējās, pamēģināja, veicās labi. Kā šie abi sanāk kopā, tā nevar vien izdebatēties par pōlitiku. Kōnferencē par šo jautājumu izdiskutējās līdz nelabumam.

līdzrunāt, *sarunāties, spriest kā līdztiesīgam,* # Zemniekiem nebija nekādu iespēju piedalīties un līdzrunāt savas kārtas likumu izstrādāšanā.

pārrunas / apspriede / iztīrzājums / debates / diskusija / disputs / strīds, L., # Pie brokastu galda iesākās dzīvas pārrunas par gaidāmo zveju. Namsaimnieks lūdza Kaķīti atnākt uz pārrunām par kādu svarīgu lietu. Daudzie kvalificētie pasniedzēji nodarbojās ar audzēkņu grupiņām, organizējot pārrunas, disputus un citas intensīva rakstura garīgas nodarbības. Vairākkārt notika īsas apspriedes pie ministra. Mežacirtēji sagāja ciešā bariņā uz apspriedi. Zēnus viņa gandrīz nemaz neizsauca ne gramatikā, ne grūtāko darbu iztīrzājumos – tas vienmēr bija jāveic meitenēm. Kamerā debates par literatūru vilkāms stundām ilgi, izrunājās visi krustām un šķērsām. Tik vētrainas debates Anglijas parlamentā jau sen nebija pieredzētas. Diskusijas uzdevums ir atklātā domu apmaiņā noskaidrot neskaidro, izlobīt patiesību. Šiem tas disputs tur izvērtās gandrīz kā viduslaiku shōlastiem: ja pūķim trīs galvas, tad kurai klausā vienīgā aste? Kaut arī atklājas pretrunas un domstarpības, strīdam jānoris savstarpējas labvēlības gaisotnē.

kōnsīlijs, L., *ārstu apspriede par noteikta slimnieka diagnōzi un ārstēšanu,* # Viņa slimībai bija tik neōrdināras izpausmes, ka diagnōzes noteikšanai tika sasaukts kōnsīlijs.

MINĒT / pieminēt / ieminēties / atgādināt, 3. kónj. / **piemest**, -met, -meta / **piesaukt**, -sauc, -sauca, K., *sarunā pieskarties kādam jautājumam*, # Bija ieradies arī kāds svešs jauneklis, par kuru Ģirts iepriekš nebija minējis ne vārda. Neko daudz par to viņš nestāstīja, minēja tikai cita starpā. Es paskatījos uz runātājiem, kad dzirdēju pieminam manu vārdu.. Es Zandai apsolīju par Kasparu vairāk nepieminēt – kas bijis, tas bijis, lai paliek pagātnē. Tu esi labs cilvēks, ja nepiemiņi vecus rēķinus. Ieminējos, ka tagad ziemā balsināt klases iekšieni nebūtu labi, jo slikti žūs. “Varbūt tie ir atmiņētāji?” ieminējās kāds vīrs. Janberga dzīvē tas bija liels notikums, bet nezina vai šis kautrīgais cilvēks jums pats par to maz ieminēsies. Zelma arvien izpalīdzēja, nekad nepārmeta, neatgādināja parādu, tikai šoruden atvainodamās ieminējās, it kā viņai neērti par to runāt. Taisnību sakot, Steķītis jau labprāt iegriezās krogā, bet, ja viņam, nedzērušam, piemeta, ka viņš ir dzērājs, viņš reizēm to ņēma ļaunā. Nekas netiek tik bieži piesaukts kā laika trūkums, attaisnojot neizdarību. Mēs mēdzam piesaukt cilvēcīgo attiecību krāšņumu un pēc tā ilgoties, kā mēdz sapņot par siltu, zilu jūru, pie kuras var nokļūt rēti un pabūt vien īsu brīdi.

UZSKAITĪT, 3. kónj., K., *minēt vairākus vai visus tematikai atbilstīgos, saskarīgos vienumus*, # Hórtenzija sāka uzskaitīt veselību rindu veļas pulveru, slavēt un nopelt to īpašības.

uzskaitījums, L., # Recenzija jo plašs bija aktieru veiksmju uzskaitījums.

PIEBALSOT / atbalsot / atsaukties, *atbalsēt cita teikto, teikt to pašu*, # Tikko Sergejs ko ierosināja vai noliedza, nevilcinādamies un neko nedomādams, viņam piebalsoja padevīgo koris. Viņš bija tā iedresēts, ka sievas un meitas klātbūtnē drīkstēja tikai piebalsot. “Tas tik ir skuķis!” sajūsminās Ringolds, un Artis ar Viesturu viņam tikpat jūsmīgi piebalso. Šeit jūtams, ka noteicējs ir vīrs, jo visu, ko viņš saka, atbalso arī sieva. Kad Sīmanis Žani noslavēja par lielisku dravnieku, Vaļa tūdaļ viņam atsaucās: “Jā, jā, visas bites viņam klausā!”

TĒRZĒT / valodot, 2. kónj., R. v., arī K., *omulīgi sarunāties par šo un to*, # Drīz vien tērzējām raiti un nepiespiesti kā seni paziņas. Cik jauki redzēt abus mūsu mūziķus tik aizrautīgi tērzējam. Pastnieces strādāja, šo to valododamas, taču Dzidris sarunās neiesaistījās. Mākslas mīlētāju bars raiti valodoja, nams murdēja vien.

patērzēt, *neilgi, mazliet tērzēt*, # Pēc brokastīm man likās neērti tūlīt aiziet, tāpēc vēl kādu brīdi patērzēju ar Dāvidu. Tās lietas, par kurām viņš labprāt būtu patērzējis – par augļu dārza ierīkošanu un labības audzēšanu, – sarunu biedriem likās galīgi vienaldzīgas.

notērzēt / iztērzēties, *ilgi, daudz tērzēt*, # Viņš draugu pulkā notērzēja visu vakaru. Sarīkojumā pa visu nakti taču iztērzējās un izjokojās atliku likām.

PRĀTOT / gudrot / prātuļot / spriedelēt, 2. kónj., R. v. *domās un skaļi apsvērt; izteikt vispārīgas, nenoteiktas, parasti vāji pamatotas atziņas*, # Galvas kopā sabāzuši, zēni tagad prātoja, kas īsti būtu darāms. Salasījušies par jaunākajiem zinātnes sasniegumiem, jaunieši prātoja, cik ilgi vēl vajadzēs gaidīt uz tiem brīnumu automātiem, kas tulkos jebkurā valodā un atbildēs uz katru jautājumu. Viņš stāstīja, kā ziemā linus vedis uz Rīgu un gudroja atkal par plostos braukšanu. Pólitiskie ieslodzītie atkal gudroja par iespējām izbēgt. Ilga un Mira skaļi gudro par nākotni, neatstādamas neapsvērtu nevienu patīkamo nākamdienu iespēju. Nesmejies, ka es tā prātuļoju, bet tā ir tiesa, ka mēs neapzināti raugām arī visus citus mērot ar savu olekti, pabāzt zem savas cepures. Viņa mīlēja spriedelēt un visus noniecināt, bet darīt pati nedarīja nekā. Vēl nebeigdami spriedelēt, vai derētu iet nopeldēties, daži tomēr sāka izģērbties. Redakcijā jau spriedelēja par Ārmanes nodomu iet prom no darba.

paprātot / pagudrot / paspriedelēt, *nedaudz prātot*, # Paprātosim un gan jau izprātosim, kā no šīs ķibeles laukā tikt. Es drīz atgriezīšos, tad pagudrosim, ko vakara pusē iesākt. Šodien bija sanākuši kopīgi parunāties, paspriedelēt par nākotnes izredzēm.

izprātoties / izgudroties / izspriedelēties, *ilgāku laiku, daudz prātot*, # Tovakar visa ģimene izprātojies un izgudrojies, kad un kā jaunajiem kāzas svinēt. Kaimiņu pagastā ļaudis par to bija visādi izspriedelējušies. Viņi izspriedelējās gan šā, gan tā, bet ne pie kāda slēdziena nenonāca.

aizprātoties, *prātojot aizmirsties, aizmaldīties domās*, # Runātājs aizprātojās un pazaudēja runas pavedienu.

prātojums / gudrojums / spriedelējums, L., # Skolotāja Bauma necieta, ka skolniece iedrošinās viņas prātojumiem pretī izvīrīt savas pašas domas. Neskaidrie prātojumi viņiem pamazām nobrieda par lōģiski izdomātu plānu. Pēc ilgiem gudrojumiem abi bija izstrādājuši krastā izcelšanās plānu. Dusmas aktrisē izraisa spriedelējumi par prāta laikmetu un par it kā teātra nepieciešamību tam piemēroties. Baumas un muļķīgi spriedelējumi šaudās no nodaļas uz nodaļu.

PLĀPĀT / tērgāt / mēlot / mēlgaļot, 2. kónj., / **triekt**, triec, trieca, R. v., arī K., *sarunāties, parasti, par ko mazsvarīgu, nenozīmīgu*, # Bez liekas domāšanas viņi plāpāja par šo un to, kas pagadījās uz mēles. Cilvēki domā, ka ir nepieklājīgi klusēt līdzās svešam cilvēkam, toties brīnum labs tonis ir plāpāt visādus niekus. Kamēr krogā apkārt tērgāja ļaužu drūzma, ap kristībnieku galdu pulcējās tuvākie draugi. Autobusā man aiz muguras sēdēja un skaļi tērgāja divas sievas. Miķelis bija cilvēks, kas par visu mēloja, taču šovakar bija neparasti mazrunīgs. Zinātāji mēloja, ka 1977. gads būšot čūskašs gads. Jauni un veči, iznākuši pagalmos, pavasarīgā noskaņā mēlgaļoja dažādus niekus. Šinī pat istabā vakaros vīri vija apaušus un grožus, triekdami ar sievietēm. Viņš pats šādās reizēs mēlošanā pārspēja visus, trieca par simt dažādām lietām. Runīgs, jā, var triekt uz velna paraušanu, bet nekad neaizmirst darbu un pienākumu. Velga vienā laidā trieca lētas divdomības.

paplāpāt / paplāpāties / patērgāt / pamēlot / patriekt / patriekties, *kādu laiku plāpāt*, # Brīdi viņas pasēž turpat, paplāpā šo to par vīriem, bērniem un veikaliem. Iedzersim tasi kafijas un paplāpāsimies – dažreiz jau cilvēkam sakrājas šis tas uz sirds, kas prasās laukā. Zirgu apkopis, patērgājis ar paziņām, Antōns atgriezās baznīcas pagalmā. Cilvēki kā jau cilvēki – ikviens par ikvienu pamēlo ko nelāgu, bilst arī pa labam vārdam. Vīri saiet kubrikā atpūsties, ieturēt brokastis, pamēlot. Vakaros sanākam kopā, patriecam par šo un to. Viņa iznāca līdz mājas vārtiem paelpot ielas gaisu un patriekties ar citām sievietēm.

izplāpāties / iztērgāties / izmēloties / iztriekties, *ilgāku laiku plāpāt; izrunāties*, # Vīrs bija runīgs un laikam ilgi nebija dabūjis izplāpāties ar svešu cilvēku, tāpēc tūlīt sāka stāstīt par savu saimniecību. Mēs abi nopriecājāmies par sastapšanos un no sirds iztērgājāmies. Tā kā bufetniece bez tenkām nevarēja dzīvot, tad te viņa izmēlojās no visas sirds. Sādžas sievas viņš līdzjūtīgi izvaicāja par vīriem un dēliem frōntē, ar večiem iztriecās par zirgiem.

noplāpāt / notērgāt / notriekt, *plāpāt kādu noteiktu laikposmu*, # Esmu uz ielas stundu noplāpājis ar cilvēku un pēc tam divas dienas domājis, kas viņš tāds ir, bet neesmu varējis atcerēties. Kā vien tās sievas pa divām trim salasās, tā jātērgā – cik laika tā nenotērgā veltīgi. Vakar visu vakaru notriecu ar draugiem.

aizplāpāties, *noplāpāt ilgi vai pārāk ilgi*, # Mēs aizplāpājāmies, runājam sīki un pamatīgi par savām gaitām šo pēdējo gadu laikā. Mēs aizplāpājāmies, un es nokavēju vilcienu.

pietērgāt, *pietenkot*, # Toreiz par šo dīvaino gadījumu pietērgāja vai visu Latviju.

plāpas / tērgas, L., # Caurus vakarus viņi tur nokāva tukšās plāpās. Man rūgti, ka dārgo dzīves laiku ļaudis tukšām tērgām ziedo. Sievu tērgas arī vīriem galvu sagrozīja.

JOKOT / jokoties, 2. kónj. / **triekt/dzīt/plēst jokus / sacīt pa jokam**, R. v., *nenopietni sarunāties*, # Visi ir jautri, joko, mēlo un triec uz nebēdu. “Kur jūs liksiet tik daudz naudas?” es jokoju, bet viņš nopietni atbildēja: “Vai tad naudas kādreiz var būt par daudz?” Divreiz aizvesta uz dienas izrādēm operā, Helga jokodamās jautāja, vai kavalieris viņu negribot aizvest arī uz bērnu rītu. Viņa nesaprata, vai Juris runā nopietni vai dzen jokus. “Tās ir šausmas – dabūt tik ideālu sievu,” viņš sacīja Ventam, protams, pa jokam.

pajokot / pajokoties / iejokoties, pbg., # “Jūs varētu atbraukt ikreiz, kad mums vakariņās paredzētas kótleles,” viņa pajokoja. Kučieris ar Edī vienmēr pajokojās, teikdams viņai saldēnus, glaimīgus vārdus. Cieba tad iejokojās, ka viņai arī tas derētu.

atjokot / atjokoties, *jokojot atbildēt*, # “Tas nekas, ka rokas aukstas, toties sirds karsta,” viņš atjokoja. “Varbūt es pats derētu par Latvijas karali,” atjokojas Adatiņš.

joks, L., # Humoram jāieņem nopietna vieta cilvēka dzīvē – bez joka, bez smiekliem nevar dzīvot! Blaumanis pats uzsvēris, ka savas joku lugas rakstījis ļaužu smēdināšanai.

ZOBOT / zoboties / irónizēt / izzobot / piezobot / zobgaļot, 2. kónj., R. v. / **vilkt uz zoba / smiet / smieties**, *izteikt kam vērtējumu no smieklīgās puses*, # Ballēs meitas šo zoboja: “Vai tu, Arvīd, ar savu mammiņu atnāci?” Kad Jurka izteica savas zobgaļības, es aizrādīju, ka viņam nav tiesību zoboties par skolotāju. Kad Milda aizgūtnēm stāstīja par Arnōlda sānsoliem, Liene irónizēja, ka viņš taupot savu sievu. Visi citi sajuta, ka Grīntāls puisī izzobo / piezobo, tikai viņš pats vien teikto turēja par glaimu. Apmācībās uz pieciem bija viena šautene, ar kuru šāva rindas kārtībā, tāpēc puīši zobgaļoja, ka arī kaujas laukā šaušot rindas kārtībā. Miks jau bija pieradis pie tā, ka viņu dažkārt velk uz zoba par viņa stostīšanos. Muižas ļaudis viņu atklāti smēja, ka kļuvis dzīvas sievas atraitnis jau otrajā nedēļā pēc kāzām. Igaunī smeja, ka Igaunijas dienvidos banāni neaug tāpēc, ka netālu ir Latvijas ziemeļi – tātad laiž viņiem aukstumu virsū. Par viņa draudiem smējās, ka kaķa lāsti debesīs nekāpj.

pazobot / pazoboties / pairónizēt, *mazliet irónizēt, zoboties*, # Viņi runāja atklāti, savu reizi pazoboja cits citu. Par šo pólitiķi mēdza pazoboties, ka viņš iekāpis tēva kurpēs, bet tās viņam par lielu. Kāds filozofs ir pairónizējis, ka Dievs cilvēku radījis pēc savas līdzības, un cilvēks Dievam atmaksājis ar to pašu.

izzoboties, *ilgāku laiku, daudz zoboties*, # Viņš par mani ir izzobojies uz nebēdu.

zobgalība / irōnija / izsmējība, L., # Atskanēja zobgalība, ka šitais šoferis tumsā nevarot sajūga pedāli atrast un pirmajā ātrumā trāpīt. Ja par naktssargu saka: *kas guļ, tas negrēko*, tad tā ir irōnija. Kāds tievs pilsonis tramvajā šķendējās par kādu resnu, ka tam būtu divas biļetes jāpērķ, uz ko resnais atbildēja ar izsmējību – ja jāmaksā būtu pēc aizņemtās vietas, tad nebūtu nekāda aprēķina tievo laist tramvajā iekšā.

irōnisks / zobgalīgs / izsmējīgs, Kd., *saistīts ar irōniju, zobgalību*, # Teiciens *Tik taisns kā zirga loks* ir izteikti irōnisks. Kad viesībās pastāstīju, ka labprāt ēdu smadzenes, viens zobgalīgs paziņa izteicās, ka ōrganisms jau jūtot, kā viņam trūkst. “Kur tad šodien mans klusais pielūdzējs?” Ella izsmējīgi jautāja birōja kólēģēm, neredzot Kārli savā vietā pie galda. Es uz viņas izsmējīgo jautājumu nemaz neatbildēju.

puszobgalīgs, *daļēji zobgalīgs*, # Rōzāliju puszobgalīgi allaž sauca par *frau Rōzī*. Saruna noritēja pusnapietni, puszobgalīgi.

IZSMIET / likt apsmieklā, R. v., *dzēlīgi, aizskaroši zoboties*, # Ēriks Ōjāru izsmēja par caurkritušu aktieri. Kā gan var brukt virsū kādai nespēcīgai sievietei un likt to apsmieklā visas sapulces priekšā?

izsmieklis / apsmieklis / dzēlība / sarkasms, L., # Plašākajā nozīmē par satīru sauc literāri sabiedrisku izsmieklu. Jā, pār viņu pūļa izsmieklis krita.. (H. Heislars). Pār viņu nobira jautājumu krusa, kas saturēja apsmieklu un nievas. Savā šķietami nevainīgajā jautājumā viņa bija ielikusi arī apslēptu dzēlību. Svešinieks par puīša dzēlību tikai atturīgi pavīpsnājis. Daudz irōniju un sarkasmu ir A. Upīša, Raiņa, E. Veidenbauma satīriskajā dzejā. Viņa dzejas attīstības ceļš ir no vieglas irōnijas līdz dzēlīgam sarkasnam.

dzēlīgs / dzeldīgs / sarkastisks, Kd., # Nepievilcīgo īstenību viņš attēlo ar sarkastisku asumu. No stūrmaņa dzēlīgajiem vārdiem viņš gandrīz apraudājās. Labs humors, kas reizēm kļūst arī irōniski dzeldīgs, ir viscaur lasāms *Zaļajā ķirzacīņā*.

IRGOTIES / zirgoties, 2. kōnj. / **irgt**, irdz, irdza, R. v., *skali, nebēdnīgi jokoties*, # Runājam kaut ko nenopietnu, smejamies – vienkārši irgojamies. “Meitu nedrīkst pārbarot – nedabūs brūt-gānu,” irgojās puisis. Pie galda ēdot, esot jāizturas godīgi un nedrīkst vis zirgoties. Šo slavēšanu dzirdot, kāds sāka irgt un izmeta mīklainu teicienu.

pairgoties / pazirgoties, *mazliet irgoties*, # Viņš nekad nelaida garām izdevību pairgoties, ja ne par kādu citu, tad vismaz pats par sevi. Kad daži izteica vēlmi turēt kādu lopu arī ciematā, citi pazirgojās, sak, vai tad pagalmā to goteli turēs?

NIRGĀTIES, 2. kōnj. / **ņirgt**, ņirdz, ņirdza, R. v., *ļauri, aizskaroši jokat*, # Ferdinands viņam bojāja garastāvokli, ik pa brīdim ņirgādamies par viņa nepareizo izrunu. “Nav ko ņirgt, večo zēn, stāvoklis tāpat ir pietiekami draņķīgs!” Krūms nav noskaņots uz jokiem.

noņirgāties / noņirgt, pbg., # Jaspers kaut ko noņirgājās par Angeliku. “Rēķini vien, muļķa galva, rēķini vesels,” Gavars noņirdza.

ieņirgties, M., *sākt ņirgt*, # “Ko tu spieģelējies kā skuķis!” viens no svešajiem ieņirdzās.

paņirgāties / paņirgt, *neilgi, mazliet ņirgāties*, # Ja kādai sievai sakārojās par viņu paņirgāties, tā dabūja tik dūšīgi atpakaļ, ka tūlīt pierāvās. Par kādu citu plostnieki būtu paņirguši, bet par Lazdu nesmējās neviens.

izņirgāties / izņirgties, *ilgāku laiku, daudz ņirgāties*, # Labu brīdi izņirgājušies / izņirgušies par mani, tie dīki aizslāja tālāk.

izņirgāt / izņirgt / apņirgt, K., *apveltīt kādu ar ņirgām*, # Viņš mani izņirgāja / izņirdza / apņirdza par manu vientiesību.

ņirgas, L., # Pietiktu man būt pārliecinātai par savu taisnību, un mani neaizvainotu ļaužu ņirgas.

ņirdzīgs, Kd., *saistīts ar ņirgām, ņirdzīgi*, V., # Izlikos, ka viņa ņirdzīgās runas mani neaizskar. “Tu jau mums esi tas čaklākais,” viņš ņirdzīgi noteica.

ĶILDOTIES / kašķēties / ķīvēties / kašāties / ecēties / rīvēties / berzēties / skandalēt / skandalēties, 2. kōnj. / **strīdēties / kasāties**, 3. kōnj. / **plēsties**, plēšas, plēsās, / **rieties**, rejas, rējās, R. v.,

asā, satrauktā sarunā paust pretējus uzskatus, intereses, agresīvu noskaņojumu u. tml., # Vecāku nesaticība auga dienu no dienas un viņi sāka ķīdoties arī Kārļa klātbūtnē. Viņi bieži ķīdojās, apbēra viens otru ar pārmetumiem, gan pamatotiem, gan nepamatotiem. Zigis, tikai nupat pārradies, jau kašķējas ar Anci, kāpēc viņa nav uzvārijusi tēju. Viņi abi mūždien savā starpā kašājas par galīgiem sīkumiem. Viņi sāk ķīvēties, iet un saka viens otram veselu virkni nejauku vārdu. Nekad netika dzirdēts, ka abi brāļi būtu ķīvējušies savā starpā. Varēja redzēt, ka viņā ir uzkrājies sašutums, ka viņš labprāt atrastu iemeslu par ko sākt ecēties. Kam tad nu bija kāda patikšana ar veconommu rīvēties un vēl tādā reizē – pirms lielās jubilejas. Ka zirgi pavasarī dārgāki nekā rudenī, to jau mazs bērns zināja, bet šie abi ap šo jautājumu berzējās cauriem vakariem. Tajās mājās tāda nesaticīga ģimene, viņi tur nemitīgi strīdas un skandalē. Tēvs jaucās jaunās ģimenes lietās, sāka skandalēties un terorizēt Līgu – Tāļa sievu. Mūžīgi tā tava nelaimes mēle – visiem tik acīs lēkt, visur kasīties klāt. Zēna vecāki ne strīdas, ne plēšas – tēvs pēc dabas lēnīgs, māte pacietīga. Tas strīds nozīmētu lieki rīvēties un rieties, bojāt nervus un gandrīz garastāvokli.

saķīdoties / saķīvēties / sastrīdēties / sakašķēties / sakašāties / sakasīties / saķerties / saecēties / salēkties / saplēsties / sarauties / saskrieties / saiet matos/ragos, pbg., # Bērni jau allaž savā barā saķīdojas, pēc tam atkal izlīgst. Ne jau vienmēr viņiem gludi gājis – gan saķīvējušies, parūkuši, pabozušies. Reizēm Ramona un Edgars diezgan asi sastrīdējās par to, ko vilkt zēnam mugurā, ko ēst vai neēst, darīt vai nedarīt. Viņi bija sakašājušies par tādu sīkumu, ka tagad taisni kauns to atcerēties. Kaspars pēc dabas lecīgs, cik tur vajag, sakasīsies viens un divi. Gandrīz sakašķējos ar Judīti, kāpēc viņa slēpj no tēva mūsu attiecības. Kāpēc mēs par niekiem saķeramies biežāk nekā par nopietnām lietām? Pēteris saķērās ar ceha meistaru dažos darba jautājumos. Viņš jau atkal ir saecējis ar kaimiņiem. Ja mēs tā izturēsimies, tad citi domās, ka esam salēkušās, sagājušas matos un ragos. Aivars saplēšās ar brigadieru – viņš apgalvoja, ka tas viņam nepareizi aprēķina nopļauto platību. Ērika nupat ļoti asi sarāvās ar priekšsēdētāju par to pašu veco lietu. Saskrējos ar Ervīnu – šis negribēja tīrīt guļamistabu, lai gan ir viņa kārta to darīt. Tēvs atkal sagājis matos ar kaimiņiem.

paķīdoties / paķīvēties / pastrīdēties / pakašāties / pakasīties / pakašķēties / paecēties / paplēsties, neilgi, mazliet ķīdoties, # Tā jau viņiem bieži – paķīdojas, salabst un atkal pēc laika ķīdojas. Vecais paķīvējās pretim, bet tad atmeta ar roku. Viņas pastrīdējās, tad šķīrās un aiztipināja katra uz savu pusi. Gan jau vēlāk piekritīs – viņam tāda ticība, ka sākumā vajag pakašķēties / pakasīties / pakašāties. Tāpat jau reizēm strīdamies un paplēšamies – labāk tā, nekā rūgtumu glabāt dienām un mēnešiem. Kuram tad nu negadās, kopā dzīvojot, savu reizi paecēties?

izķīdoties / izķīvēties / izkašķēties / izstrīdēties / izkasīties / izcecēties, ilgāku laiku, daudz ķīdoties, # Vai nu reiz nebūsiet izķīdojušies, sāk jau apnikt klausīties! Tie nu sagājuši pamatīgi ragos, nevar vien izķīvēties. Viņai sava nórma jāizkašķējas, viņa bez tā nevar dzīvot. Viņi savā starpā izstrīdas un tad jau atkal salabst. Viņam jau allaž ar kādu ir jāizcecējas.

noķīdoties / nostrīdēties, ķīdoties kādu laikposmu, # Kad viņiem uznāk, viņi var noķīdoties vairākas dienas pēc kārtas. Viņi nostrīdējās visu vakaru.

(uz)sākt ķīldu / celt ķīldu / ielaisties ķīldā, M., *sākt ķīdoties,* # Viņš ir kašķīgs, par katru nieku uzsāk / ceļ ķīldu, es dodu pretī, un tad iet vaļā. Nekad neielaidies ķīldā ar piedzērušu.

saķīdot, K., *izraisīt ķīldošanos,* # Mūs visbiežāk saķīldo mūsu atšķirīgās gaumes.

ķīlda / ķīviņš / kašķis / strīd(u)s / strīdiņš / skandāls, L., # Kad viņa sāk aizrādīt un kritizēt vai nu manu ārieni, vai izteicienus, man sanāk dusmas, un viss beidzas ar ķīldu. Diena ir pārāk skaista, lai to maitātu ar veltīgiem ķīviņiem, tāpēc mēs nestrīdamies. Kad saimnieks runā par politiku, Justam reizēm ar viņu iznāk ass vārdu ķīviņš. Zigis nosirdījās par lecīgajiem smurguļiem, bet tūlīt pats sev iestāstīja, ka nav ko ielaisties kašķī ar šādiem mutes un dūru varoņiem. Še izcēlās arī strīdi un nesaskaņas, bet visi apvainojumi sadzija tikpat ātri, cik ātri apvelkas ar jaunu mizu kokam cirsta vāts. Bija pagājis labs laiks kopš tā strīdus, bet vectēvs vēl arvien neko daudz nerunāja. Viņš bija valdonīgas dabas cilvēks, tāpēc bieži ar citiem sanāca strīdū. Mūsu pastāvīgais strīdus ābols ir bērnu audzināšanas jautājumi. Kopš strīdiņa ar tēvu Ilmārs katru dienu pēc stundām brauc uz vasarnīcu un nakšņo tur. Padomju laikā pircēja pienākums bija ievērot savu vietu rindā, jo mēģinājumi iespraukties citiem priekšā parasti izraisīja veikalu skandālus.

KAITĒTIES, 2. kónj. / **kaitināties / ķircināties / kacināties / ķīkināties / tītināties,** 3. kónj., R. v., *sarunāties jokojoties, vaļšķīgi, viegli zobojoties u. tml.,* # Viņiem visu ceļu bija ko triekt un kaitēties. Uz Vinetas aizrādījumu, vai tad klusāk nevarētu, Brigita kaitēdamās atteica: “Nevar vis.”

Meitas un puīši savā starpā kaitinās. “Ja sēnēs iešu, tad tevi jau nu līdzī neņemšu,” Mare kaitinādamās viņam atbild. “Nu, ja tu labi strādāsi, priekšnieks tevi ar šokolādēm vien baros,” ķircinājās Mirdza. Viņš jokojas un kacinās gan ar vienu, gan otru māsu. Svīlis nevarēja un nevarēja atsaukt sievu no zāles durvīm, kura tur vēl visādi jokojās un ķiķinājās ar brālēnu. “Ak tu mans putrasmiķeli!” savilkusi lūpas urskulī, Melānija tītinājās ar putnu kā ar bērnu.

pakaitēties / paķircināties / pakacināties, mazliet kaitēties, # “Tu jau mani nenokērsi!” Santa šķelmīgi pakaitējās. Meitenes ar Uldi drusku vien paķircinājās un novērsās. Viņam gribējās pakacināties, bet Dacei nebija noskaņojuma viņam atbildēt ar to pašu.

kaitināt / ķircināt / kacināt, K., vērst kaitēšanos pret ko, # Silvu kaitinādamas, šefs mēloja, ka šurp strādāt nāksot “ugunīgs jauneklis ar rāvējslēdzēja biksēm.” Jaunie zēni ķircināja viens otru, piezoboja kādu vientiesīgu biedru. Viņa noraudzītā bija parādījusies kāzu nama pagalmā un dziedāja kopā ar citām meitām, puīšus kacinot.

pakaitināt / pakacināt / paķircināt, mazliet kaitināt, # Alīde un Vilma mīlēja pamēlot, pakaitināt vai uzjautrināt vīriešus ar kodīgāku teicienu, dzēlīgāku jociņu. Viņu sarunā brīdi pa brīdim iesprauž kādu vārdu Jāzeps – viņu it kā urdīt urda abas vecās tantes pakacināt. Milda gribēja puīsi paķircināt un pazobot.

LAMĀTIES / sunīties / zākāties / lādēties, 2. kónj. / gānīties, 3. kónj. / riet, rej, rēja / bļaut, bļauj, bļāva, R. v., izteikt sašutumu par ko rupjos, aizskarošos vārdos; lamāt citam citu, # Ceļš bija aizsprostots un skandāls liels, arī Eiņa tēvs neganti lamājās. Švauksts ar skroderi sāka lamāties un grūstīties, tā ka Pietuka Krustiņam bija jāiet par šķirēju. Pirmais uzbrukuma trieciens neizdodas, sunīdamies vīri ieplok sniegā. Dzērumā viņš kļūst nesavaldīgs un zākājas par pastāvošo iekārtu. Vakaros un agros rītos pa nomales dubļainajām ieliņām cilvēki iet lādēdamies gan par dubļiem, gan vājo apgaismojumu. Viņš sāka tā gānīties, ka Pēteris, sveiki nepateicis, devās prom. Anna atmeta galvu un aiziedama nokāsējās, viņai viena alga, pilnīgi viena alga, ko tāda pusgraudniece rej pakaļ. Aktrises tēlotā Lizalka, mūžam ar visu neapmierināta, strupi rēja uz cilvēkiem gluži kā suns. Rāties tagad nebija jēgas, kalps jau tā pārskaities, sāks vēl bļaut, visus kaimiņus sacels kājās. Nu jau vairs nelamājos – visi kārtīgi puikas, nav uz ko bļaut.

nolamāties / nogānīties / nolādēties / izlamāties / izgānīties / izlādēties / izbļauties / salamāties, pbg., # “Tu par to samaksāsi!” viņš caur zobiem izgrūda un rupji nolamājās. “Šitāds maita!” kāds pūlī nogānījās. “Vēlna zvērs tāds!” Andrs sevī nolādējās. Uzzinājis par saimnieces arestu, viņš izlamājās trīs valodās. Sievas, labi izgānījušās, beidzot aprima. Kad manu jau tā slikto garastāvokli vēl papildināja klupiens, tad nu es izlādējos ar visiem stiprajiem vārdiem, cik vien man krājumā to bija. Izlamājos, izbļāvos, tā kā vieglāk palika. Sīmanis salamājās ar tēvu. Mēs varējām plēsties, salamāties, bet – palikām domubiedri.

lamāt / sunīt / zākāt / gānīt / lādēt / saukāt, K., apveltīt kādu vai ko rupjiem vārdiem, # Grāpītis klusībā lamāja to zaļo zeņķi mežzini par iedomīgu knisli un knēveli, kas nekā vēl nesajēdz no pasaules, bet jau izliekas par lielu gudrinieku. Uz klāja valda nekārtība, nedarbojas mehānismi, komandas vīri ir īgni un lamā krasta organizācijas no panckām ārā. Kóks gatavoja vakariņas un pilnā balsī sunīja vētru, kas nedeļa mieru katlu vākiem un traukiem sienas skapī. Džimis kārtējās pagīrās zākāja sevi par parazitū, žūpu un plukatu. Āģis sāka gānīt Jēkabu: “Tu jau pat sētas mietu spēj aizkaitināt, mūlāps tāds!” Skrejot viņš lādēja tumsu un lietu. Klusībā lādēju savu vēl zēniski pastūraino augumu, jo man trūka Edvarda smidruma un veiklības. Liena izgāja ārā un atstāja Oļiņieti gandrīz kā pusārprātā: kliezdam, lādam, matus un drēbes plēšam. Daudzi viņu neieredzēja, saukāja par riklurāvēju. Abi kaimiņi nevarēja satikt, saukāja viens otru par garīgi slimu, psihopātu, idiotu un citos vārdos.

nolamāt / nosunīt / nogānīt / nozākāt / noriet / salamāt / izlamāt / izsunīt / izgānīt / izzākāt / apriet / apsaukāt / sabļaut / sabrēkt / uzriet, pbg., # Saimniece nolamāja cūku par pagānu un vēlna māti un sāka draudēt tai ar vicu. Kad manām kurpēm nezin kāpēc satrūka saites, tiklīdz tām pieskāros, tas man bija pietiekams iegāns, lai nosunītu visu vieglo rūpniecību. Tur viņš aizgāja, nupat par ķecerī nogānītais. Tālbraucēju kuģu kapteiņi dažkārt pie sīvā glāzes Pudiķa burinieku nozākāja gan par riekstu čaumalu, gan peldošo zārku un cūku sili. Vai mazums gan pelnīti, gan nepelnīti esam norieti par iedomīgiem savrupniekiem. Kad bija saskaitusies, Līzbeve viņu cik reižu nesalamāja – tīrais nelga viņš esot un duraks. Vili aizturēja pie Tērandes tilta, taču pēc īsas noskaidrošanas atbrīvoja, tikai izlamāja. Fēlikss pārnāca un viņus pamatīgi izsunīja, ka neviens nav nācis viņu sagaidīt. Viņš mani izgānīja / izzākāja visādos veidos. Vajāta, izsmieta un

aprieta Ošu Anna toreiz ar mazo Martu aizbēga uz pilsētu. Vakar viņš sakāvās ar Róbertu par to, ka tas viņu bija visādi apsaukājis. Kāds kungs, nezinu, par ko, sabļāva uz ormaņa. Reizēm Justu nevar ne pazīt – sabrēc uz cilvēku ne par šo, ne par to. Ko es tādu izdarīju, ka viņš man uzrēja kā suns?

palamāt / pazākāt, *nedaudz lamāt*, # Vai ir kāds rakstnieks, kas kritiķus nebūtu palamājis? Par dižkoka nociršanu nekāda soda, sliktākā gadījumā pazākā pa avīzēm.

atriet, *atbildēt uz nolamājumu ar to pašu*, # “Pats tu mērkaķis!” viņš man atrēja, kad dūsmās viņu nolamāju.

lamas / zākas / zākājums / rupjības, L., # Visnegēlīgākās lamas kā krusa kapāja Adrianu. Viņš nekad nespēja paiet sunim garām vienaldzīgi, neapveltījis to izmeklētiem lamu vārdiem. Ja lāsti, lamas un zākājumi toreiz būtu pierakstīti, tad nākošo paaudžu rīcībā atrastos vispildīgākais lamu vārdu leksikōns. Kādas tik zākas man nenācās noklausīties! Ar rupjībām, uzklīdzieniem un apvainojumiem vēl neviens nav pierādījis savu taisnību.

2. 2. Runas veids.

ČUKSTĒT, 3. kōnj., K. arī R. v., **runāt čukstus**, *runāt ļoti klusi*, # Kaimiņiene bija atskrējusi un, lūkodamās, lai kāds nenoklausās, kaut ko čukstēja mūsu saimniecei. Valainis vēl čukstēja kādus vārdus, taču tos neviens nevarēja sadzirdēt un saprast. Es Baumanim čukstus jautāju, un viņš man tāpat čukstus atbild.

nočukstēt / pačukstēt / izčukstēt, pbg., # “Māte mani sauc,” Inga steidzīgi un klusi nočukstēja un tūliņ skaļi atsaucās: “Jāa, eju!” Māte zēnam kaut ko pačukst, noliekusies pie auss. Viņa tikko vēl varēja izčukstēt, ka gribot dzert.

iečukstēties, M., *sākt čukstēt*, # Domāju, ka tumšajā telpā esmu viens, bet tad netālu kāds kaut ko iečukstējās.

čukstēties / sačukstēties, *čukstus sarunāties*, # Reizēm saimnieks ar priekšstrādnieku sabāza galvas kopā un noslēpumaini čukstējās. Viņi atkal salīda kopā un sačukstējās.

pačukstēties, *neilgi, mazliet čukstēties*, # Kaimiņienes pagalmā brīdi pačukstējās.

izčukstēties, *ilgāku laiku, daudz čukstēt*, # Krietnu brīdi izčukstējušās, abas sazvērnieces vēl vīpsnājot samirkšķinājās ar acīm un izšķirās.

atčukstēt, *čukstus atbildēt*, # “Vai saproti, cik slikti tu esi rīkojies?” skolotāja vaicā Raitim, uz ko tas tikko dzirdami atčukst: “Saprotu...”

čuksts / čukstiens / čukstoņa, L., # Skaļas balsis vairs nedzird, tikai šur tur vēl atskan klusi čuksti / čukstieni. Kad skolotāja palūkojās uz aizmugurējiem soliem, čukstoņa mitējās.

pusčukstus / pačukstus / pusbalsī, v., *vidēji klusā balsī*, # Meitas, pa namiņu rīkodamās, runājās pusčukstus. Viņa sāka runāt pačukstus, ātri, kā baidīdamās, ka var nepaspēt visu pateikt. Apkārt tāds klusums, ka gluži neviļus gribas runāt pusbalsī. Pamazām no sačukstēšanās strīds pāriet pusbalsī, bet jau drīz Vilnis un Arnis, gluži aizmirsušies, runā skaļi.

pusčuksts, L., # Skaļu sarunu pie galda vēl nav, skan tikai pusčuksti.

ŠĻUPSTĒT / čāpstināt / čamstināt, 3. kōnj., R. v., arī K., *runāt ar izrunas novirzēm, aizstājot dažas skaņas ar citām, stipri palatalizējot u. tml.*, # Viņa bija tā piedzērusies, ka nevarēja vairs skaidri parunāt, tikai šļupstēja. Ar balto bārdi aizaugusi mute mazliet šļupst, it kā būtu bez zobiem. “Apsveicu tevi, Bucīt, apsveicu!” viņa čāpstināja savu bezzobaino muti. Apjukumā viņš tikai kaut ko sev zem deguna čamstināja ar lūpām.

nošļupstēt / izšļupstēt / nočāpstināt / nočamstināt, pbg., # Slimais pa kādam vārdam fīri saprotami nošļupstēja, taču pamazām palika pavisam kluss. “Paraksti šo te,” Suķis, cigāru no mutes neizņēmis, nošļupst. Mazais brāļuks vēl tikko prata izšļupstēt pirmos vārdus. “Saprotu jau, saprotu,” nočāpstina Ēvalds. Viņa visu laiku gul, tikai šad tad klusītēm ar bezzobaino muti nočamstina: “Kundzīti atkal ķirmis grauž.”

piešļupstēt / pašļupstēt, *runāt ar šļupstīgu pieskaņu*, # Meitene runājot piešļupst. Runāja viņš mīksti, pašļupstēdams, vārdus it kā apviļājot.

atšļupstēt, *šļupstot atbildēt*, # Līzbeta tūliņ piesēda pie Jōrga un mēģināja uzsākt sarunu, bet tas prata tikai atšļupstēt jā un nē.

šļupsts / šļupstiens, L., # Kōnstatēts, ka pirmajās klasēs 25% bērnu ir ar dažādām runas kļūdām, taču ir arī cilvēki, kas visu mūžu runā vieglā šļupstu valodā. Un pirmie vārdi izrunātie, kaut tas ir tikai šļupstiens tavš, lai ir tai valodā, kas mātei, jo cita iesākuma nav (Ó.Vācietis).

šļupstīgs / šļupstisks, Kd., *izrunāts šļupstot*, # Viņai patika Jaškō ar mazliet greizu degunu, šļupstīgu valodu un brīnum maigu raksturu. Citiem, tik daudz izdzērušiem, jau valoda iet šļupstiski, bet pie Aumaļa no tā vēl nekā nemana.

SVEPSTĒT, 3. kónj., R. v., *runāt ar pastiprinātiem trokšņa, parasti svelpjošiem, elementiem; neskaidri runāt*, # Viņš nav piedzēries, viņam ir runas traucējums – viņš tā svepst vienmēr. “Nu sveiki, sveiki, kaimiņi!” ar bezzobainu muti svepstēja veçais Valašiņš.

nosvepstēt / izsvepstēt, pbg., # “Kundze, man ir liels prieks ar jums iepazīties,” viņš nosvepstēja. “Iedod vienu cigareti,” viņš ar grūtībām izsvepstēja.

ČĒRKSTĒT / ķērkstēt / džerkstēt / kreksķēt / krektēt, 3. kónj., R. n. / R. v., arī K., *skanēt griezīgi, smakli; runāt šādā balsī*, # Balss viņam čērkstēja / ķērkstēja kā aizrūsējis skaļrunis. Čērkstošā dzērāja balsī viņš atkārtoja vecenes diktētos vārdus. Viņš runāja cietā, metāliski džerkstošā balsī. Viņa balss no rītiem kreksķot kā krauklim. Viņš kreksķēja kaut ko grūti saprotamu. Viņš arvien runā tādā kreksķošā balstiņā.

nočērkstēt / nokreksķēt / nokrektēt / nokreksķināt / nokremšķināt, pbg., # Nevarēju saprast, ko viņš nočērkstēja / nokreksķēja, tāpēc pārjautāju. “Es nesen tikai atbraucu,” kaimiņš nokrektēja. “Ai, laiki, laiki...” veçais pastnieks sausi nokreksķina. “Nav un nav, kā vajag,” Jānis sadrūmis īdzīgi nokremšķināja.

iečērkstēties, M., *sākt čērkstēt*, # “Tpu tu, velns, kā mani nobiedēji!” iečērkstējās Odiņš.

ķērkstoņa, L., # Ielas mājā bez apstājas skanēja Frēliha madāmas ķērkstoņa, reizēm sakāpdama niknā spiedzienā.

STOSTĪTIES, 3. kónj., R. v. / **raustīt valodu**, *runas traucējuma dēļ runāt ar īslaicīgiem nepamatotiem pārtraukumiem, atkārtojot skaņas vai balsienus*, # Cilvēkiem, kas stostās, tas izpaužas kā runas vidū nepamatoti pārtraukumi, duratīvo skaņu stiepumi, skaņu vai zilbju atkārtotāšanās. No smagiem kritieniem, sitieniem vai šoka cilvēki var sākt raustīt valodu.

raustīties valodai, R. n., *būt stostīgai runai*, # Viņš kļuvis bāls, rokas viņam drebējušas, valoda raustījies.

sastostīties, M., *sākt stostīties*, # “Pa-pa-passskaties!” viņš iesaucas aplāpētā balsī un sastostīdamies kā allaž stipra uztraukuma brīžos.

pastostīties, *neilgi, mazliet stostīties*, # Viņš samulsumā sastostījās un, neilgi pastostījies, jau gribēja pārtraukt uzsākto sarunu.

stostīšanās, L., # Viņam piemīt runas traucējums – stostīšanās, it īpaši uztraukumā.

stostīgs, Kd., *ar runas traucējumu – stostīšanos*, # Viņas klasē mācās arī viens stostīgs zēns. Dzirdu viņa balsi – aizrautīgu, satraukti iekaitušu un viegli stostīgu. Viņš mēdīja pakaļ tēva stostīgo maļamo: “Š-šoreiz n-nē, d-dēliņ.”

STOMĪTIES / stostīties, 3. kónj., R. v., *runāt nedroši, vilcinoties, parasti aiz neziņas, šaubām*, # Viešņa stomās un meklē īstos vārdus, lai uzsāktu sarunu, kuras dēļ tā ieradusies. Es noduru galvu un stostos: “Man...es... ar vārdu sakot... es un Harijs... mēs norunājām apprecēties.” Kur citi skolēni pateica vienu teikumu, viņam iznāca pieci, kur citi stostījās un meklēja vārdus, Ervīns burbuļoja kā strautiņš.

nostomīties / nostostīties / sastostīties, pbg., # Uz manu dūsmīgo jautājumu, ko viņš šeit meklē, bēglis nostomījās / nostostījās: “Es...maize...” Viņš ir tik pārsteigts, ka neattop, ko teikt, līdz sastostās: “Vai tu...vai tu maz sajēdz, ko tu runā?!”

izstomīt, K., *stomoties pateikt*, # Valda pietvīkst un labu brīdi neizstoma ne vārda.

izstomīties, *ilgāku laiku stomīties*, # Viņš izstomījās, izstomījās, mēģinot pateikt savu vajadzību, bet neviens viņu tā arī nesaprata.

stomīgs, Kd., # Svešnieka runa bija tik stomīga, ka Māle no viņa teiktā nekā nesaprata.

LAUZĪT VALODU / runāt lauzītā valodā / lauzīties valodā/mēlē / vāvuļot / buldurēt, *kļūdaini, stomīgi runāt (visbiežāk attiecībā uz svešvalodu)*, # Viņa lauzīja latviešu valodu, itin kā savā mūžā nekad nebūtu pratusi latviski. Viņš lauzīja latviešu valodu baltvāciešu vīzē kā Vinterapfelbaumi, Matiasi un visi tie pārējie Āgenskalna aristokrāti. Uz mūsu kuģi atsteidzās jauna, skaista mulāte un lauzītā angļu valodā kaut ko stāstīja par krievu kuģi. Gaigals teica, ka neesot prātīgi ievest svešus strādniekus, jo vai tad viņš iešot viņu dēļ svešā mēlē lauzīties. Ja ieradās kāds smalkāks kungs, tas vāvuļoja tikai vāciski. Ieraudzījis Austru, mazais mīdījās pa matraci un vāvuļoja: “Ta-te, ta-te!”, tādā veidā prasīdamies izceļams no gultiņas. Pēc dažām nedēļām Mārtiņš

jau kaut ko buldurēja – īsta vācu valoda jau nu tā nebija, bet kaut kā ar vāciešiem sarunāt varēja. Šis vācietis pa druskai buldurē arī latviski.

BULDURĒT / vervelēt / tervelēt, 2. kónj., R. v., arī K., *neskaidri runāt*, # Kāds, pie margām pieturēdamies, rausās uz augšu, klusu smēja un brīžiem ar stīvu mēli kaut ko neskaidru buldurēja zem deguna. Dievs tādām ij kārtīgas valodas nav iedevis, vervelē kā tītars, ātri un nesaprotami. Marta sāka ātri un kaut ko nesaprotamu tervelēt.

nobuldurēt / izbuldurēt, pbg., # Lielmanis nobuldurēja kaut ko par pārprastām sieviešu priekšrocībām, bet šis jau nu nepiekāpšoties tikai tāpēc, ka viņa esot sieviete. Ar mokām viņš izbuldurēja dažus vārdus latviski.

iebuldurēties, M., *sākt buldurēt*, “Kas noticis?” deguna balsī iebuldurējās kaprālis, neizņemdam no mutes cigareti.

pabuldurēt, *mazliet buldurēt*, # Viņš kaut ko nesaprotamu pabuldurēja.

vervelīgs, Kd., *ar neskaidru runu vai izrunu*, # Ar savu ātro, vervelīgo runu viņš atstāja gaisīga, pajukuša cilvēka iespaidu.

MURKŠĶĒT / murkšķināt / ņurkšķēt, 3. kónj., R. v., arī K., *neskaidri, arī nesakarīgi runāt*, # Jānis ko nesaprotamu murkšķēja pie sevis. Viena no sektas māsām, palīdusi zem galda un apkampusi sludinātāja kāju, pilnā balsī sāk murkšķēt kaut ko nesakarīgu. Viņš aiziet klusu murkšķinādams uz gultas pusi. Bēns ratiņos kaut ko neskaidri un raudulīgi ņurkšķēja.

nomurkšķēt / noņurkšķēt, pbg., # Fricis nebija atmodināms, tikai pa miegam kaut ko nomurkšķēja zem deguna. Mazulis papakšķināja mutē savu zīzamo un tīksmīgi noņurkšķēja.

iemurkšķēties, M., *sākt murkšķēt*, # Viņš pa miegam starp krākšanu pa brīžam kaut ko iemurkšķas un atkal krāc tālāk.

MURMINĀT / bubināt / grudzināt, 3. kónj. / **murmulēt / murmuļot**, 2. kónj., R. v., arī K., *klusi, neskaidri runāt*, # Juhans ilgi un neskaidri kaut ko pie sevis murmināja. Viņa noliecās, kaut ko pacēla no zemes un, klusiņām murminādama, atgriezās istabā. Abas sarunu vedējas sāka piesardzības labad bubināt, jo gar logu dārza pusē pagāja garām slimnieces meita. Piegājis savai būdai tuvumā, viņš dzirdēja zemas balsis bubinām tur iekšā. Tad dzirdēja viņus abus aiz baltajām durvīm tīksmīgi grudzinām. Miķelis gan ņemas murmulēt, ka viņa aicinājums esot nevis nodarboties ar saimniecības jautājumiem, bet atgriezties pie izlūkiem. Viņam nebija laika vērot, vai murmulējošā valoda vārdus sarindo kaut cik sakarīgi. Bet, arī viens palicis, Lapiņš turpina murmuļot, lai gan jau ar pārtraukumiem. “Nu, tas ir labi, tas ir labi,” Zelmēnis murmuļoja, “vēstules vajag brūtgāniem rakstīt.”

nomurmināt / nobubināt / nomurmulēt / nogrudzināt / izmurmināt / izmurmuļot, pbg., # “Labvakar!” Ēvalds nomurmināja tikpat kā bez balss. Pēdējo aizlūgšanu viņa nomurmināja jau ar sāpīgi atspiestiem ceļgaliem no ilgās tupēšanas uz ceļiem. “Neej istabā, tēvam pašlaik pasaule par šauru!” māte klusi nobubināja. Šis aktieris tekstu vienkārši nomurmulē bez kāda izteiksmīguma. Pēteris, tīšām laizdams man virsū dūmus, nogrudzināja: “Ói, ói, kur pūcīgs!” “He-he-he,” večais nogrudzināja, “akmeņogles taču lētākas nekā malka.” Viņš kaut ko neskaidru izmurmināja. “Liec nost!” viņš dusmās izmurmuļoja caur zobiem.

iemurmināties, M., *sākt murmināt*, # Viņš pavēra acis, kaut ko iemurminājās, bet tūlīt aizmīga par jaunu.

pamurmināt, *nedaudz murmināt*, # Viņš dažus vārdus pamurmināja, bet nekāda runa tur nesana.

atmurmināt / atbubināt, *murminot atbildēt*, # Uz Vitas labrītu Gusts kaut ko atmurmināja, kas arī varēja nozīmēt labrītu. Uz sievas purpināšanu, ka viss pielastīts ar ūdeni, Māls šķietami asprātīgi atbubināja: “Bez maizes cilvēks var dzīvot, bet bez ūdens ne.”

samurmināties, *murminot sarunāties*, # Es gan nevarēju sadzirdēt, par ko viņi tur samurminājās.

BURKŠĶĒT / purkšķēt / urkšķēt / purpināt / ņurdēt / pukstēt, 3. kónj., R. v., arī K., *īgni murmināt*, # Večā sieva, viņa taisnošanos neuzklaustījusi, aizgāja īgni burkšķēdama. Saimnieks staigā purkšķēdams / purpinādams – vai tas esot brokastlaika plāvums! Reizumis večais kalps īgst un pukojas uz saimniekiem, urkšķ un burkšķ par šo vai to, kas viņam rādās nepareizi darāms vai izdarīts. Nīgri ņurdēdams, saimnieks izpildīja Alberta prasību un uzlika galdā vēl vienu pudeli. “Kas tad nu atkal?” Ansis ņurd, kad atkal tiek aicināts pie telefona. Pārņākusi mājā, Arta sāka pukstēt par galīgi atdzisušajām vakariņām. Sniega kupenas jau teju, teju gāzīsies pāri sētai, tāpēc

saimnieks to vien zināja kā pukstēt, vai tikai žogs izturēs. Ja māte ilgstoši kaut ko klusu pukst pie sevis, tad viņa ir dusmīga uz tēvu.

noburkšķēt / nopurpināt / noņurdēt, pbg., # “Paldies!” Kónrāds noburkšķēja ar pilnu muti. Viņš nopurpināja, ka ar tik smagu nēsamo viņam sirds izsprāgšot no krūtīm. Gusts noņurdēja, ka tagad, darba laikā, ar tām sapulcēm tikai velti kavējot cilvēkus.

ieburkšķēties / ieņurdēties, M., *sākt burkšķēt*, # Ilmārs kaut ko dusmīgi ieburkšķējās, bet viņā neviens neklausījās. Vanags reižu reizēm īgni ieņurdējās par pasaules palaidņiem un neliešiem, kas nevīžoja mācīties.

izburkšķēties / izņurdēties, *ilgāku laiku, daudz burkšķēt*, # Saimnieks visu vakaru izburkšķējās par sliktu laiku, kamēr pat sieva vairs neizturēja un nopiktojās, vai tad nu vienreiz nebūs gana izņurdējies.

paburkšķēt / paņurdēt / papukstēt, *neilgi, mazliet burkšķēt, ņurdēt*, # Sīmanis jau arī dažkārt paburkšķ, ja viņam kaut kas nav pa prātam. Par studēšanu Pēterburgā Kristis Pliekšāns no sākuma drusku paņurdēja. Vaļinieks paņurd, kas tad nu esot par skriešanu kā uz ugunsgrēku, tomēr ar visu ņurdēšanu ceļā sapošas ātri. Kad vīrs pārnāk mājās piedzēries, daža sieva par to papukst, cita nelaiž pa durvīm iekšā.

atņurdēt, *ņurdot atbildēt*, # Viņš atņurdēja kaut ko, kas varēja izklausīties pēc *paldies*.

burkšķis / ņurdiens / ņurdoņa, L., # Veikalā izcēlās burkšķis: “Kundziņ, kur tu lien bez rindas?! Bezkauna!” Viņai nebija teksta, bet aktrise laiku pa laikam palaida tādus kōķetus ņurdienus, pār vēdekli lūrēdama. Zuments cenšas iekveldēt kaislības, un tas viņam arī izdodas – īgna ņurdoņa sākas arī pie citiem skapīšiem.

ņurdīgs, Kd., *bieži ņurdošs*, # Saklausu ņurdīgu bubināšanu, no kuras var izlobīt kaut ko par kādu tur “iebraucamo vietu.”

RŪKT, rūc, rūca / **dūkt**, dūc, dūca, R. v., arī K., *runāt (pa)zemā balsī, visbiežāk īgni, nelaipti; radīt zemu daudzu balsu runas troksni*, # Vilis parasti rūca un bozās, negribēja piekrist nevienam viņas ieteikumam. Janka nav apmierināts un kaut ko rūc bārdā. Meitene lasīja, gan vairāk degunā dūkdama, tomēr dažu vārdu varēja saprast. Meitenīte darbojas ar savu lelli un kaut ko dūc pie sevis. Ļaužu bija sapulcējies milzums, dūca un rūca pa malu malām.

norūkt / norūkt bārdā / nodūkt, pbg., # Viņš neko skaidru nepateica, tikai kaut ko norūca pie sevis. Važonis, velti izgaidījies prōfēsōra kungu, nīgri norūca kaut ko bārdā, uzšāva zirgam un aizbrauca. Viņš kaut ko nodūca savā žargōnā, ko neviens īsti nesaprata,

ierūkties / iedūkties, M., *sākt rūkt*, # “Nu tad veļna būšana!” viņš īgni ierūcās. Drūzmā balsis iedūcās skaļāk – laikam noticis kāds starpgadījums.

izrūkties, *ilgāku laiku, daudz rūkt*, # Vecāmāte par tādiem kumēdiņiem izrūcās un izburkšķējās gan tovakar, gan vēl otrā dienā.

parūkt, *neilgi, mazliet rūkt*, # Sākumā jau vejie parūca gan, ka puika tikai blēņojoties.

atrūkt, *rūcot atbildēt*, # Mārtiņš pusmiegā atrūca, ka stadulā viss esot kārtībā.

uzrūkt, *īgni vērsties pret kādu*, # Kad sliktis garastāvoklis, tad jau nevajag daudz, lai otram arī uzrūktu.

rūcīgs, Kd., *bieži rūcošs*, # Ieva ir tā īgnā, rūcīgā veča, kas katru dienu šķendējas.

ŠŅĀKT, šņāc, šņāca, R. v., arī K., *runāt dusmās apslāpētā balsī*, # Viņa nerunāja, bet nikni zvērojošām acīm gandrīz burtiski šņāca.

nošņākt / nošņākties / uzšņākt / izšņākt, pbg., # “Piesargies tu man!” viņa nošņāca caur sakostiem zobiem. “Smēķiem iznāk,” Ervīns nošņācas savā griezīgi sēcošajā reģistrā. Kad Roze atkal iezagās āboliņa laukā, gans uzšņāca sunim: “Puc! Ņem ciet!” “Mēs noskaidrosim!” viņš izšņāc caur zobiem, gandrīz nepavēris muti.

iešņākties, M., *sākt šņākt*, # “Ko tu uzdrošinies!” aizsmacis aiz dusmām, viņš iešņācās.

iešņākt (ausī), *šņācoši runāt pie auss*, # “Par to tu dabūsi...” tēvs iešņāca Sīmanim ausī.

pašņākt, *neilgi, mazliet šņākt*, # Kādreiz jau mēs dusmās pašņācam viens uz otru.

atšņākt, *šņācot atbildēt*, # “Gan es pats zināšu, nemāci mani!” viņš atšņāca.

šņāciens, L., # Šņācieni publikā liecināja par neapmierinātību ar viņa runu.

SĒKT, sēc, sēca / **gārgt**, gārdz, gārdza, R. v., arī K., *runāt aizsmakušā (smaklā) balsī*, # “Redzi, man kakls galīgi ciet,” viņš sēca / gārdza.

nosēkt / nogārgt / izgārgt, pbg., # “Ienāciet visi kantorī!” priekšnieka vietnieks nosēca / nogārdza pār visu darbnīcu. “Ko tu teici?” viņš niknumā izgārdza, gatavs mesties virsū.

iesēkties, M., *sākt sēkt*, # “Man nav sausa ne vilīte,” Lēruma aizsmacis iesēcās.

DVEST, dveš, dvesa, R. v., arī K., *klusī, ar grūtībām runāt*, # Kad lielā māsa noliecās pār mazo, tā pacēla savas dūrītes un, raudās drebēdama, dvesa: “Tu esi ļauna, ļauna, ļauna!”

izdvest / izelst / izelsot / nodvest / noelsties / nopūsties / izdabūt (pār lūpām) / pārdabūt pār lūpām, pbg., # Kristīne pārsteigumā tikai izdvesa: “Un tomēr tas ir viņš!” Tikko pārkāpis pār sliksni, Žanis izelš: “Dakteri arestēja!” “Vai bija... upuri?” Herta vairāk izelsoja nekā izteica. “Māmuļu neaiztikt!” viņš nodvesa nespodri, tā ka tikai Veinbergs lai dzird. “Vai dieniņ!” nez kāpēc noelsās tante. “Nekā nevar darīt,” kapteinis bēdīgi nopūtās, “laiks atvadīties no ūdeņiem.” Tikai pēc garāka brīža viņš izdabūja sakarīgu teikumu. Pēkšņi viņš pāri lūpām nevarēja izdabūt ne vārda, bija gluži kā mēms. Tāle izdabūja pār lūpām *mm* – tas laikam nozīmēja *jā*. Ko gan es teikšu, kādus vārdus pārdabūšu pār lūpām?

atdvest, ar grūtībām atbildēt, # “Nekas, gan jau viss būs labi,” slimais atdvesa tikko dzirdami.

dvesiens, L., # Kas gan šeit sadzirdēs manus vārgos dvesienus pēc palīdzības?

ŠŅUKSTĒT / kunkstēt, 3. kónj., R. v., arī K., *raudulīgi, žēlabaini runāt*, # Saproviet, profesors, kādreiz izcils, slavens zinātnieks sēž smirdošā kāpņu telpā tieši uz trepēm un cauri asarām siekalaini šņukst: “Tas ir viss mans mūžs... Kā viņi nesaprot?... Kā viņi...” “Vai deg... vēl?” Līze kļuva kunkstēja.

nošņukstēt / nokunkstēt / izšņukstēt / izkunkstēt, pbg., # Tad pēkšņi viņa apķeras viņam ap kaklu, ieraudās un nošņukst: “Ak tu manu nabadziņ!” “Ko lai es, cienītais, daru, ka man nav labu draugu,” viņš nokunkstēja. Raudādama viņa izšņukst: “Nu, kā lai es tagad dzīvoju?” Nu jau viņš vairs nevarēja izkunkstēt nevienu vārdu, bija tikai bezvārdu kā kunksti, kā īdieni.

STIEPT, stiepj, stiepa, / **vilkt**, veļk, vilka, / **runāt lēnā garā**, R. v., arī K., *izrunāt vārdus, teikumus lēni, gari, ar vilcināšanos*, # “Vai zināt, kas tur dzīvo?” sacīju mazliet noslēpumainā balsī, stiepdams vārdus. Viņš ilgi skatījās uz skumjajām debesīm un vairāk reižu, pusbalsī stiepjot, atkārtoja: “Ai dzīve, dzīve...” “...pārlietu garšīgs,” Mārtiņš, acis nolaidis, veļk caur zobiem. “Es no tevis to negaidīju,” Eidis vilka žēlabainā balsī. Viņš bija paradis reizēm arī apsvērt un runāt lēnā garā.

nostiept / novilkt, pbg., # “Nu, klausieties...” Rūta nostiepj padobji, ar tēlotu pārmetumu balsī. “Ā-ā!” nezinātāji gari nostiepj pēc mana paskaidrojuma. “Jāāā,” viņš novelk gari, “jums tā lietiņa iet.” “Nu, nu,” Harijs neticīgi novelk, “vai tā nu var būt?” “Paskat, kāda!” Indulis novelk vairāk izbrīnījies nekā noskaities.

pastiept / pavilkt, *mazliet stiept*. # “Mjāā, tie jaunie...” brigadieris mazliet padrebināja balsi un pastiepa zilbes. Vārdus viņš allaž pastiepj, it kā stostītos. “Kas nestrādā, tam nedod ēst – Ļeņins teica...” Andis gudri izrunājas, savā manierē pavilkdams teikumu, cik gari iespējams.

IZGRŪST, -grūž, -grūda, K., / **izkāst caur zobiem**, *strupi, aprauti, muti plašāk nepaverot, izrunāt*, # Didzis izgrūda strupu *sveiki* un izgāja no istabas. Artūrs nostājās tēva priekšā nikns un izaicinošs un izgrūda caur zobiem: “Viņš saņēma to, ko pelnījis!” “Malu mednieks ir pie nākošās stigas – nāc, es parādīšu,” Andris izgrūž vienā elpas vilcienā. “Zaglis.. kāpa pa logu.. es šāvu.. laikam arī trāpīju!” saimnieks briesmīgā uztraukumā izgrūda pār lūpām. Slimnieks runāja tikai ar lūpu galiem, vārdus piesardzīgi izkāsdams caur zobiem. Viņš nošņāca, caur sakostiem zobiem izkāsdams: “Tas sātana Jānis atkal bijis klāt...”

ČIEPSTĒT / pīkstēt, 3. kónj., R. v., arī K., *runāt smalkā balsī*, # Lita kā mazs gailēns sāk čiepstēt jau pirms septiņiem. Viņa rīkle nebija tā iekārtota, lai uzkliegtu – viņš tikai pīkstēja un, kad netika izdarīts pa prātam, šajos pīkstienos skanēja izmisums un asaras.

nočiepstēt / nopīkstēt, pbg., # Nosarkusi viņa tomēr nočiepstēja itin skaļi un moži: “Ei, meitenes, kas tur pavisam! Ķeramies klāt!” Ja kāds nevērīgāk apgājās ar labību, večais nopīkstēja: “Bet mīlie latvieši, kā tad tā?”

atpīkstēt, pīkstot atbildēt, # Jautāta, vai stipri sāp, mazā žēlabaini atpīkstēja, ka stipri, stipri.

ČIVINĀT / vidžināt, 3. kónj. / **vīterot**, 2. kónj., R. v., arī K., *priecīgi, bezbēdīgi runāt, parasti attiecībā uz bērniem un sievietēm*, # Viņam patiktos maiga mazmeitiņa, kas ķeras ap kaklu, sēž klēpī un čivina par puķītēm, kaķīšiem, plīša lācīšiem. Berta čivināja mīļi un jautri, bez apnikuma, bez noguruma. Viņi gāja, mīļi čivinādami un viens otram acis skatīdamies, kā jau tas klājas mīlas pārtim. Sieva jau vēra durvis vaļā, vēlīgā balsī vidžinādama: “Lūdzu, lūdzu, dziļāk!” Es viņam pieķēros pie rokas un sāku vidžināt visādus niekus. Abas tumšmates vēl pirmajā mirklī ir klusas un

nopietnas, bet drīz sāk jautri un bezbēdīgi vīterot. Viņas visas trīs vīteroja pie spoguļa, pārmaiņus pielaiķojot kaklarotu.

nočivināt / novidžināt, pbg., # Viņa apskāva mani, noskūpstīja un nočivināja: “Daudz laimes dzimšanas dienā!” “Es deju *Dzintariņā!*” pašapzinīgi un līksmi jauno vēsti novidžina Lienīte.

iečivināties, M., *sākt čivināt*, # Blakus istabā pamodusies iečivinās mazā Marta.

pačivināt, *bezbēdīgi parunāt*, # Ar viņu ir viegli un patīkami būt kopā, parunāt par visu ko, pačivināt, papļāpāt.

ČALOT, 2. kónj., R. v., arī K., *jautri, bezbēdīgi runāt*, # Viesi omulīgi čaloja un trieca, glaimīgi slavēdami namatēva lielos nopelnus. Un tad viņi laipo pa ceļu, saķērušies rokās kā bērni, čalo un smejas par katru nieku.

iečaloties, M., *sākt čalot*, # Ārā aiz loga iečalojās kaimiņu bērni.

pačalot, *nedaudz čalot*, # Līvija neprata aprunāties, neprata pieglausties, pačalot.

piečalot, *čalojot pieskandēt*, # Viņš atcerējās to savas dzīves cēlienu, kad auga bērni, kad pagalmu piečaloja skanīgas balsis.

nočalot, *čalot kādu laiku*, # Visu ceļu viņa nočaloja bez pārtraukuma.

čala / čaloņa / čalojums, L., # Jau skolas ārpusē dzirdamas skaļas čalas no iekšienes, tātad pašreiz ir starpbrīdis. No balsu čaloņas dzirde iztvēra atsevišķus vārdus. Man patika klausīties meitenes čalojumā.

čalīgs, Kd., *daudz čalojošs*, # Krogs pamazām pildījās, patlaban otrā galā sasēda čalīgs bars. Tirgū ejās starp preču galdiem ņirb un ņudz čalīgā pircēju burzma.

DŪDOT, 2. kónj. / **dudināt**, 3. kónj., R. v., arī K., *klusī, parasti laipni, mīlīgi runāt*, # Gusts, mīļi aplicis Mirdzai roku ap pleciem, klusi dūdoja ar savu izredzēto. “Un nu tu esi te, te tu varēsi palikt, cik ilgi vien gribēsi,” Helēna sapņaini dūdoja. Neparasti laipni abi laulātie dudina kā divi veči baloži. Aiz sienas ieraudājās bērns, un mātes balss, to mierinot, ilgi dudināja. Uzgaidāmajā istabā uz mirkli pārtrūkst sarunas, tad gaidītāji sāk atkal klusu dudināt. Lūpas dudināja: “Cukurs, ogas, milti...”

nodūdot / nodudināt / izdūdot, pbg., # “Atā, atā,” viņa nodūdo, “mēs steidzamies, mazuli, mums ļoti maz laika.” Viņš jau gribēja nolikt klausuli, kad beidzot nodudināja Melānijas pazīstamais kontralts. “Nu, nu, tik bez vaimanām,” saimnieks nodudina kuplajās ūsās. Velga šos vārdus izdūdoja īpaši mīlīgi.

iedūdoties / iedudināties, M., *sākt dūdot*, # Aiz sienas iedūdojas kaimiņiene. Otrā istabā iedudinājās jaunie, tātad pamodušies.

iedūdot / iedudināt (ausī), *klusu runāt pie auss*, # “Mīļais, tu tikai nedusmojies,” viņa klusi iedūdoja / iedudināja man ausī.

padudināt, *mazliet dudināt*, # Padudini man kādas muļķības pie auss!

atdūdot / atdudināt, *dūdojot atbildēt*, # “Tūlīt, tūlīt,” atdūdoja Rita, kas liecināja par viņas īpaši labu garastāvokli. “Nu kurš gan par tevi varētu būt man mīļāks!” viņa atdudināja.

izdūdoties / izdudināties, *ilgāku laiku dūdot*, # Nu jau draudzenes būs izdūdojušās, vairāk nekā stundu dūdo. Abas sirsnīgi izdudinājās par visu, kas uz sirds.

dudināties / bubināties / sadudināties / sabubināties, *klusī sarunāties*, # Vēl ilgi dzirdējām, kā viņas virtuvē dudinājās. Lībai vakarvakarā brūtgāns atkal bij, visu nakti viņi tur bubinājās. Ja viņa viena aiziet slaukt, tad tikai klausies, kā sadudinās paklusām ar savu piena devēju. Šie tur abi ilgi sabubinājās, arī es tāpēc nevarēju ilgi aizmigt.

padudināties, *neilgi, mazliet dudināties*, # Šie jau vienmēr atradīs kādu, lai padudinātos.

LALINĀT / lallināt, 3. kónj., R. v., arī K., *runāt, bieži aizstājot citus līdzskņus ar l skaņu; maigi, mīlīgi runāties ar bērnu*, # Ko Lulīte saka, to atkārtoti Tincīte, un, ko Tincīte teic, to lalina Julcīte. Pusaudze lalinādama un dudinādama nesa uz pleciem mazāko māsu, bet klēpī – ģimenes pastarīti. Bērns sāka lallināt savus pirmos vārdus. Apstādījumos atkal smējās un lallināja bērni.

ZUMINĀT, 3. kónj., R. v., arī K., *runāt pazēmā, skanīgā balsī*, # Viņa runāja tik patīkamā balsī – kā gulgoja, kā zumināja.

zumēt, 3. kónj., R. n., *būt pazēmai, skandai balss skaņai*, # Klausulē zumēja pazēma balss.

zumoņa, L., *čala, murdoņa*, # No upmalas peldvietas šurp plūda balsu zumoņa.

ZVANĪT / irdzēt, 3. kónj., R. n., *būt skanīgām, dzidrām balss skaņām*, # Augu vasaru te skaļi un gaiši zvanīja un irdzēja bērneļu balsis, spalģākos toņus sasniedzot ar meiteņu spiedzieniem.

BĒRT (kā pupas, kā no maisa u. tml.), ber, bēra, R. v., arī K., *ātri runāt*, # Bertrams vēl jo ātrāk sāka bērt vārdus, šķetinādams sarežģītu domu gājienu. Tad viņš sāka bērt savus jautājumus: “Kas te saimnieks? Kas par sapulci? Kas par svētkiem?..” Visas sievas kļiedza bez mitēšanās, Čiepiņa bēra kā no maisa. Paskat, puika jau prot skaitīt, ber kā pupas!

nobērt, pbg., # Kónsuls kaut ko ātri nobēra zviedriski. “Ņēmos ar dēlu, palīdzēju mātei sakņu dārzā, lasīju grāmatas...” Tatjana nobēra vienā laidā. Jankō nobēra trīs teikumus kā no ložmetēja, apcirtās uz papēža un zibenīgi metās aiz dekorācijām.

atbērt, *ātrā runā atbildēt*, # “Jā gan, jā gan, es ļoti interesējos, man ļoti patīk mežs,” kā parasti ātri runādams, atbēra Pēteris.

ātrruna, L., *sasteigta vārdu virknēšana*, # Viņa ātrrunā vajag labi ieklausīties, citādi pusi no tā, ko viņš steigā nober, nesapratīsi.

BIRT(vārdiem utt.), birst, bira / **tecēt (valodai utt.),** 3. kónj., / **sprēgāt / dzirkstīt,** 2. kónj., R. n., *izpausties raitai runai*, # Viņa runāja, runāja, runāja – vārdi bira kā no kaudzes. Jautājumi bira nesakarīgi viens pēc otra. Struņķis, kuram krievu valoda tecēt tecēja, stājās priekšā un viņiem visu izskaidroja. Šoreiz viņam vārdi tecēja kā svētā avotiņa ūdens pie Dagdas baznīcas. Valoda sprēgādama lēkāja no viena gadījuma uz otru. Sarunas neapsīka, sprēgāja joki, savstarpēja labsirdīga kaitēšanās. Istabā iedražas Signe – uzposusies, vaigi kvēlo, valoda sprēgāt sprēgā. Pāvilam valoda dzirkstīt dzirkstīja.

nobirt, pbg., # Pār treneri nobira jautājumi. Pār Jurkas galvu nobira repliku krusa.

SKALDĪT, 3. kónj., K., *strupi, asi runāt*, # Viņš to pasaka asi un strupi, kā skaldīt noskalda. Pret kungiem, pret ļaudīm Skaldīt skaldū valodiņu (T. dz.).

noskaldīt / nocirst, pbg., # “Kad vadzis pilns, tas lūst,” Ingrīda cieti noskaldīja. “Es ar jums nemaz nerunāju!” mana kaimiņiene skaldīt noskaldīja. “Visam ir savas robežas!” Antra skarbi nocērt.

atskaldīt, *strupi, asi atbildēt*, # Nosaukts par huligānu, Juris svešajai sievai atskalda pretī: “Varbūt jūs pati tāda esat!” Uz Kazimira aicinājumu nākt sēsties mótociklam aizmugurē Juzefa kā ar cirvi atskaldīja: “Ne iešu, ne sēdēšu!”

SPRAKSTĒT, 3. kónj., R. n., *skanēt skarbai balsij*, # Klausulē sprakstēja skarba sievietes balss, kas, jaušams, bija radusi izrīkot.

nosprakstēt / nosprēgāt, pbg., # Viņas balss tonis pēkšņi mainās un atbilde asi nosprēgā. Viņas atbilde nosprakstēja līdzīgi sprāgstošam piróksilīnam.

UZSVĒRT / teikt ar uzsvaru, -sver, -svēra / **pasvītrot,** 2. kónj., K., *izrunāt ar uzsvaru*, # “Es to nesaku vienīgais,” viņš pateica, uzsverot vārdu *vienīgais*. “Jā, mēs!” viņš pateica ar uzsvaru un pat krūtis izrieza. Franciskānis uzsver, ka baznīcas autoritātes ir neapstrīdamas. “Bet daži,” šo vārdu viņš izrunāja, to pasvītrodams, “daži grib, lai mēs ņemtu ķieģeļus dažādās vietās, lai krāvējiem visu laiku būtu jāskraida ar celtņiem no vienas vietas uz otru.” Rainis īpaši pratis pasvītrot ikkatra teātra darbinieka vajadzīgumu, pat neaizstājamību.

KLIEGT, kļiedz, kļiedza / **saukt,** sauc, sauca / **brēkt,** brēc, brēca / **blaut,** blauj, blāva / **klaigāt / brēkāt,** 2. kónj. / **blāustīties,** 3. kónj., R. v., arī K., *ļoti skaļi runāt (līksmē, dūsmās, izbīlī utt.),* # “Nekad! Nekad!” viņa kļiedza aiz dūsmām pārvērstā balsī. Zeibóltam lāgiem nācās kliegt, jo tikai tad Kravalis varēja viņu sadzirdēt. Vecene bija pakurla, tāpēc Līzbetei vajadzēja kliegt viņai ausī. Kalvics sauca Annai pakaļ, lai nesabradā kurpes. “Vīnogas! Vīnogas! Piecas kapeikas mārciņā!” Zeinalis sauca skaļā balsī. Cilvēki apskāvās, sauca *urā*, svieda cepures gaisā. Kā mežā sauc, tā atskan (Paruna). Laivas pakaļgalā stāvēdams, viņš brēca uz vīriem, splaudījās un deva kómandas. Velti brēc viņš aizsmacis: “Esmu kungs! Vai nepazīstat?” Līdz brokastlaikam saimniece jau trīs reizes blāva ganu skuķim, ka aitas izbradā linus. Milzis, pretinieku ieraudzījis, zaimodams blauj: “Knēveli, vai ir dūša cirsties?” Vadītājs bargā balsī klaigāja: “Nu, veiklāk, veiklāk! Uzmaniģi, maisu nesaplēsiet!” “Nū, kusties!” brēkāja uz zirģeli neliels puika, vēcinādams grožu likumu. Osiene vēl aplūkojās, kur Katiņa ar Pičuku blāustās. Tu ganos nebļauties aplam ar lopiem, kā citi gani dara.

nokliegt / nokliegties / nosaukt / nobļaut / nobļauties / nobrēkt / izsaukties / izkliegt / izbļaut / izbrēkt, pbg., # “Laimīgu ceļu, Mārtiņ!” nokļiedza Maruta. “Krūkli, pie advokāta!” nokļiedzās cietuma uzraugs, ar atslēgu saišķi iegāzdams pa dzelzs durvīm. Andreja sieva vairākkārt nosauca pakaļ savam skuķim, lai nesabrien kurpītes. Seržants nobļāva kómandu. “Kur jums jālien?” viņš nobļāvās uz pusaudžiem. Uzraugs piedauzīja pie katras lūkas un nobrēca, ka laiks

celties. “Piedodiet!” es apmulsis izsaucos. Jāaiztur vārdi, kurus gribas kliegtin izkliegt. Sóciāldemokrātu līderi abos stūros bija pakāpušies uz tribīnēm un skaļās balsīs izkļiedza savas runas. Vienīgi Pakalna izbļautie vārdi vēl mirkli aplidoja telpu. Nevaldīdams pār sevi, viņš izbrēca lamas.

iekliegt / ieblaut / iebrēkt, *kliegt kādam ausī vai kur iekšā*, # “Kāpēc nav piekabinātāja?” iekļiedzu meičai ausī, jo klusāka saruna šajā kāpurķēžu žvadzoņā un mótora rēkoņā nebija iespējama. “Čigāni, vecomāt, čigāni!” viņa iekļiedz vaļējās klēts durvīs, kur vecmāmiņa rīkojas gar tīnēm. Večais Čunča vienaldzīgi darīja visu, ko viņam ieblāva ausī. Es brēkšus iebrēcu klausulē, lai viņš man vairs acīs nerādās.

iekliegties / iesaukties / ieblauties / iebrēkties, *M., sākt kliegt*, # “Mājā zibens iespēris, māja deg!” viņš iekļiedzās. “Kādi zili koki!” Ilga reiz bija iesaukusies, kad viņi novakarē pastaigājās pa Mežparku. “Lapsenes!” Uģis pārbīlī ieblāvās. “Es tev to aizliedzu!” viņš niknumā iebrēcās.

uzkliegt / uzblaut / uzbrēkt / uzsaukt, *skaļi vērsties pie kāda*, # “Nē!” Beāte nikni uzkliedza man. Kad mēs, mazie knauķi, maisījāties pieaugušajiem pa kājām, viens otrs mums uzblāva kādu skaļāku vārdu. Tēvs dēlam uzbrēca, ka viņš esot melis. “Skic!” Valters dusmīgi uzsauca kaķim. Vīrs uzsauca, lai pamūkam nost.

atkliegt / atkliegties / atsaukties / atblaut / atbrēkt, *skaļi atbildēt*, # Kad ierēdnis samulsis atvainojies, ka domājis viņu par citu persōnu, pastmeistars dusmās atkliedzis: “Nevajag domāt, vajag zināt!” Uz manu skaļo jautājumu viņa atkliedzās: “Nāc šurp, ja tev kas vaicājams, neblauj pa gabalu!” Caur darba troksni kómbainieris mums jautāja, vai negribam palīdzēt, uz ko mēs gandrīz korī atsaucāmies: “Jā!” Vecis kaut ko atblāva mums pretī, nekas glaimojošs tas laikam nebija. “Ko tev vajag no manis?” Miķelis viņam nikni atbrēca.

izkliegties / izklaigāties / izblauties / izbrēkties, *daudz kliegt*, # Histērijas lēkmē Juris izkļiedza pilnīgi nepamatotus apvainojumus, bet izkļiedzies noliecās pār solu, saķēris galvu rokās. Valija sacēla tādu brēku, sarunāja tādus vārdus, ka bāz vai ausis ciet, bet izklaigājusies sajuta nervu atspriedzi. Viņš izlamājās, izblāvās, bet neko napanāca. Gan tēvs izrunājās ar labu, gan dusmās izbrēcās, bet skuķis palika pie sava.

sauciens / kļiedziens, *L.*, # “Vai!” Pēcim paspruka izbaiļu sauciens. Skatītāji vēro spēlētājus, uzmundrina viņus ar saucieniem / kļiedzieniem. Pēkšņi cauri vētras krācieniem sadzirdēju Džuljetas palīgā saucienus / kļiedzienus.

izkļiedziens / izsauciens / eksklamācija, *īss kļiedziens, sauciens*, # Viņa laiskums asi kóntrastēja ar tādiem kareivīgiem izkļiedzieniem kā, piemēram: “Es parādīšu, kā strādā latviešu zēni!” Zaigas biežie patētiskie izsauceņi sāka viņam krist uz nerviem. Vārds *eksklamācija* izsauksmes vārda sakarā lietots jau A. Bīlenšteina latviešu gramatikā.

uzkļiedziens / uzsauciens / uzblāviens / uzbrēciens, *pret kādu vērst kļiedziens, sauciens*, # Mūsu priekus pagalmā pārtrauc mātes uzkļiedziens pa logu: “Kādas tās jūsu drēbes paliek!” Vietumis atskanēja pa skaļākam uzsaucienam un piesitienam pie glāzes, aicinot viesmīli pasteigties. “Pazūdi! Marš!” niknais uzblāviens reizē ar kājas piecirtieni iztriec meiteni pa durvīm. Viņa apklusināja mūsu blāustīšanos ar dusmīgu uzbrēcieni.

GAVILĒT, 2. kónj., R. v., arī K., *līksmi, skaļi runāt, saukt*, # “Es tomēr pirmā!” sajūsmā gavilēja Mirdza.

iegavilēties, *M.*, *sākt gavilēt*, # “Mājā! Mammucīt, mēs brauksim mājā!” sarunu izdzirdusi, iegavilējās Dzidra. “Valdi, mīlais – tu!” pēkšņas laimes pārņemta, Agnese iegavilējās.

gaviles, *L.*, # Drīz vien spēle rit pilnā sparā – skan smieklī, kļiedzieni, gaviles.

SALKT, šalc, šalca, R. n., R.v., *skanēt daudzām balss skaņām*, # Kad skolotājs izgāja laukā, klase tūlīt sāka priecīgi šalkt. Kónsuls noskatījās gan dziedātājos, gan publikā, kura kustējās un šalca tikpat kā ielīgota jūra.

pāršalkt / aizšalkt / atšalkt, *pbg., plūst balss skaņām*, # Jauniešu bariņam atgriežoties no zaļumballes, skaļās runas pāršalca smilšaino klajumu un atbalsojās naksnīgajā mežā. Gar kanāla krastiem aizšalca skanīgs *urā!* Mātes vārdi aizšalca man gar ausīm kā vējš un drīz vien aizmirsās. No klēts atšalca Ozolienes balss ar tādu maigumu, kāds viņai bija tikai pret Annu.

SPIEGT, spiedz, spiedza, R. v., arī K., *skaļi runāt vai kliegt spalgā, griezīgā balsī*, # “Mums bail, varbūt tur lodā dzīvas čūskas!” spiedz meitenes, kas visu laiku turējās gājiena priekšgalā. “Nešķiedies tik traki!” spiedza Vija, vairīdamās no šļakatām.

nospiegt / nospiegties, pbg., # “Atdod manu lūpu krāsu!” nospiedza Biruta. Kāds tenōrs sīki nospiedzās: “Meiteņu valsis!”

iespiegties, M., *sākt spiegt*, # “Made!” viņš iespiedzās – balstiņa dusmās divreiz smalkāka nekā parasti. “Māri, nelamājies!” Rita iespiedzās.

atspiegt, *spiedzot atbildēt*, # “Un kas tev par daļu?” atspiedza vīrelis uz manu jautājumu, kur zivis ķertās.

spiedziens, L., # “Cūkausis! Cūkausis!” skan bērnu spiedzieni.

spiedzīgs, Kd., # “Vai jūs bez prāta?” viņš pa gabalu dzird Melītas spiedzīgo balsi.

TĪTINĀT, 3. kónj., R. v., arī K., *runāt augstā, spiedzīgā balsī*, # “Bet nu gan tu dabūsi! Vai, kā tu dabūsi!” tītināja abi skuķi aizmugurējā klases solā. “Kas no tādiem izaugs?! Ak, pērienu tik!” Amaļa tītina un lielās dusmās ieskrien dārzā. Visskaļāk priecājās pusaudži, bet arī vismazākie, kurus mātes nesa rokās, tītina savā valodā.

MĒDĪT/ mēdīties, 3. kónj., R. v., arī K., *smieklīgi vai nievīgi atkārtot kāda vārdus, atdarināt runu, balss skaņas*, # “Nu, un – nu, un!” Zigurds mēdīja manu iebildi viņam. “Ait, ait, bē!” Juris dusmās mēdījās un izstiepa rādītāja pirkstu pret meitenēm. “Kur mašīnas?” fabrikants uztraukumā iesaucās, bet neviens viņam neatbildēja, tikai atbalss mēdījās fabrikas tukšajās sienās.

pārmēdīt / izmēdīt, pbg., # “Mēēs, mēēs!” viņš pārmēdīja briļļaino. “Mī-ļestība,” Marija pārmēdīja, “kas tā mīlestība tāda ir?” Gana skaisti es dziedāju, Puiši mani izmēdīja (T. dz.).

izmēdīties, *ilgāku laiku mēdīties*, # Abas naidnieces visu starpbrīdi izmēdījās un rimās tikai tad, kad durvis vēra skolotāja.

ĶĒRKĒT, *ķērc, ķērcā*, R. v., arī K., *runāt skaļā, griezīgā balsī*, # Kārlis fón Šrāders nerunāja, bet ķērcā. Zvēriģi kauca džežs, kāds ķērcā nedabiski pārvērstā balsī.

noķērkēt, pbg., # Beidzot nokusa arī pats póručiks un noķērcā: “Stāt! Izklīst!”

ieķērkēties, M., *sākt ķērkēt*, # “Rokas augšā!” kāds ieķērcās tumsā.

atķērkēt, *ķērcot atbildēt*, # “Vācijas pie velna!” ķērcā saimnieks, uz ko puisis tāpat atķērcā: “Un vākšos arī, vari te sapūt viens pats!”

RĒKT, *rēc, rēca* / **aurot**, 2. kónj., R. v. arī K., *niknumā vai pārmērīgā līksmē ļoti skaļi runāt, kliegt*, # “Izklīst, izklīst!” rēca gar Daugavmalu aizsmakušas górodóvóju balsis un nelaida nevienu turp. Ķeizara kalpi, kailus zobenus vicinādami, auroja: “Izklīst! Izklīst!” “Nolaist laivas!” caur vētru auroja kapteiņa balss.

norēkt / norēkties, pbg., # “No tavas vāvuļošanas nelabi meģtas!” viņš norēcās mazajam vīrelim tieši sejā. “Liec tu Līču Mārtiņam mieru!” viņš norēca.

ierēkties, M., *sākt rēkt*, # Augusts pilnā rīklē ierēcās: “Uz priekšu, zēni!”

uzrēkt, *rēcot vērsties pie kāda*, # “Izbeidziet ālēties!” viņš uzrēca skaļajai kómpānijai.

atrēkt, *rēcot atbildēt*, # “Aizveries!” huligāns atrēca pretī vecā vīra aizrādījumam.

izrēkties, *ilgāku laiku, daudz rēkt*, # Gar tribīni defilējot dabūja izrēkties: “Urā! Urā!”

rēcīens, L., # Reizē ar citiem trokšņiem mēs skaidri sadzirdam sievietes kliedzienu un viņas mocītāju rupjus, zvēriskus rēcīenus.

uzrēcīens, L., *pret kādu vērstis rēcīens*, # Te uzreiz izdzirdu dusmīgu uzrēcīenu: “Nekrietnā zagle, kā tu drīksti ķerties pie tā, kas tev nepieder!”

DĀRDINĀT / dimdināt, 3. kónj., R. v., arī K., *runāt skaļā, parasti zemā un dobjā balsī*, # Kabinētā dārdināja priekšnieka skaļā, dobjā balss. Skaļas gaviles dimdināja birzi.

nodārdināt / nodimdināt, pbg., # “Nost cepuri!” nodārdināja vecais, redzēdams, ka dēls kavējas. “Atveriet! Pólicija!” aiz durvīm nodimdina valdonīga balss.

dārdēt / dimdēt, 3. kónj., R. n., *skanēt skaļai, dārdošai runai*, # Savā uzrunā viņš plati smaيدا, bet viņa balss dārd kā mucā. Jau aiz durvīm dzirdams cietuma ārsta dimdošais bass.

nodārdēt / nodimdēt, pbg., # Grundulienes rupjā, vīrišķīgā balss nodārdēja / nodimdēja pa visu māju.

iedārdēt / iedimdēt, M., *sākt dārdēt*. # “Nu, sveiks!” klausulē iedārdējās Ernēsta varenā balss. Skaļrunī iedimdas flagmaņa aizsmakusī, spēcīgā balss.

pērkondimdošs / pērkonīgs, Kd., *dārdošs (par balsi)*, # Viņš runā pērkondimdošā balsī, kas vēl atbalsojas baznīcas augstajās velvēs. Balss tam aktierim pērkonīga, bet runa nevedas.

SMIET / smieties, smej(as), smēja, smējās, K., *smejoties, jokojot, izsmejot teikt*, # Tēvs reiz smēja / smējās: “Ja mans dēls būs mācītājs, es iešu par ķesteri.”

nosmīet / nosmīeties / iesmīeties / pasmīet / pasmīeties, pbg., *smejoj pateikt*, # “Tā ja, Laivas tēv, citam nepārdod – nekur citur tavai telītei nebūs tādu ganību,” večuks atvadoties nosmēja. Liekot vēžus manā somā, kurzemnieks nosmējās: “Par to pašu naudu lai iet arī nātres!” “No kā tad tu, muļķīti, baidies?” sieviete iesmejas. Izrādē tiek pasmīets par Dundagas mēroga Dziesmu svētkiem. “Vai jūs domājat, ka tie visi ir maksšķernieki, kas klaiņo gar ūdeņiem?” viņš pasmejas.

atsmīet, *smejoj atbildēt*, # “Kas nu es par ónkulīti, es jau vēl gandrīz jauneklīs,” viņš atsmēja, uzrunāts par ónkulīti.

ĀTRRUNA, L., *īpašs runas, deklamēšanas veids (teātra mākslā)*, # Daži aktieri apgūst ātrrunas tehniku.

VĒDĒRRUNA, L., *runa, kurā par rezónātōriem skaņu veidošanā izmanto rīkli, barības vadu, diafragmu*, # Viņš atņēm manu sveicienu, lūpas nepakustinot, kā vēdērrunā.

2.3. Runskaņas.

RUNSKAŅA* / **valodas skaņa / fónēma**, L., *mazākā skaņu valodas vienība*, # Lai veidotu valodas skaņas, ir vajadzīgs viss tas pats, kas nepieciešams skaņu veidošanai vispār. Vairumam valodas skaņu par pamatu nodē gaisa plūsma, kas nāk no plaušām pa brónhiem, ēlpvadu, balseni, faringu un mutes (vai deguna) dobumu uz āru. Kónkrētās skaņas, kas veido fónēmu, sauc par fónēmas variantiem jeb alternantiem. Katrā valodā runājamo skaņu daudzveidību var pakļaut ierobežotam un saskaitāmam skanisko pamatvienību – fónēmu daudzumam.

runskaņotne* / **fónētika**, L., *runskaņu / fónēmu kopums, to īpašības (kādā valodā)*, # Mācoties svešu valodu, runātājs neapzināti ievēro dzimtās valodas fónētikas nórmas, un rezultātā rodas akcents.

skaņu mācība / fónētika, L., *valodniecības nozare, kas pēta valodas skaņas, to pārmaiņas, vārda uzsvāru, zilbi, tās intónāciju, runas intónāciju*, # 19. gs. beigās fónētiku sāka pieskaift pie dabaszinātnēm un uzskatīja, ka tai nav nekā kopīga ar citām valodniecības disciplīnām.

fónētisks, Kd., *saistīts ar fónētiku*, # Fónētiskajā transkripcijā lieto vienīgi mazos burtus, izņemot īpašvārdus. Tur, kur fónētiski rakstītā vārda nozīmi var pārprast, fónētiskajam rakstījumam blakus dod órtógrāfisko.

fónemātisks, Kd., *saistīts ar fónēmu*, # Fónemātiskās rakstības princips prasa, lai katra fónēma būtu izteikta ar vienu un to pašu burtu neatkarīgi no pōzīcijas, kādā tā atrodas, piemēram, *galda* un *galds* sakni raksta vienādi.

ARTIKULĒT, 2. kónj., K., *veidot valodas skaņas*, # Artikulējot patskaņus *i, ī*, mēles muguras vidējā daļa paceļas pret cietajām aukslējām.

artikulācija, L., # Ja fónēmai nav jūtami atšķirīgu variantu, tad artikulācijas aprakstā runā par fónēmas artikulāciju, lai gan ir runa par fónēmas galvenā varianta artikulāciju.

artikulārs, Kd., *saistīts ar artikulāciju*, # Visas skaņas var iedalīt patskaņos un līdzskaņos, un šai dalījumā var ievērot kā akustiskās, tā artikulārās pazīmes.

ekskursija, L., *artikulācijas sākums*, # Artikulācijai ir trīs daļas: artikulācijas sākums jeb ekskursija, izturējums un artikulācijas nobeigums jeb rekursija.

izturējums, L., *artikulācijas vidus daļa starp sākumu un nobeigumu*, # Artikulācijas izturējumu var aizstāt ar slēguma aizturējumu, un tad rodas arī gari slēdžeņi, kur garums ir nevis stiepuma, bet slēguma aizturējuma rezultāts (piemēram, tādos gadījumos kā *abbērt, atteikt, līccietīgs* u. c.).

rekursija, L., *artikulācijas nobeigums*, # Prógresīvā akómódācija ir tad, ja nākamās skaņas ekskursija pielāgojas iepriekšējās skaņas rekursijai

IZRUNĀT, 2. kónj., K., *izveidot valodas skaņu, vārdu utt.*, # Bērnš desmit mēnešu vecumā bieži jau izrunā vārdu *mamma*. Tas nav nekāds *emme*, bet vienkārši *mm*, tāpat ir nevis *esse*, bet *ss* – tā tikai viņus izrunā un visa skola rokā. Viņš šo vārdu izrunāja stiepti pa zilbēm.

izruna, L., # Intónācija pilnā mērā izpaužas tikai vókāļos un sónantos, t. i., sónōrās skaņās, kurās ir tik daudz toņa elementu, ka šo skaņu izrunu iespējams ar balsi módulēt. Angļu valodas izrunu viņai neviens nebija mācījis, cik varēja pati izburt no pašmācības grāmatas, tik bija. Viņš vēl bija saglabājis jūtamu tāmnieku izrunu, kas atgādināja mana dzimtā novada – rūjieniešu un mazzalaciešu vēco ļaužu izrunu.

ÓRTÓĒPIJA / **pareizrūna**, L., *nozare, kas pievēršas izrunas nōrmām*, # Órtóēpija nosaka individuālas nōrmas dažādiem gadījumiem un no izrunas variantiem izvēlas to, kas vairāk atbilst tradīcijai, valodas attīstības tendencēm un sistēmas kōnsekvencei. Katrā literārā valodā blakus pareizrakstībai liela nozīme ir arī literārajai pareizrūnai.

ortóēpisks, Kd., *uz pareizrūnu attiecīgs*, # Órtóēpiskā vārdnīca ir vārdnīca, kas iepazīstina ar vārdu ortóēpiskām nōrmām.

PATSKANIS / **vókālis** / **mónóftōngs**, L., *valodas skaņa, kuras artikulācijā neveidojas ievērojami šķēršļi gaisa plūsmāi mutes dobumā*, # Raksturīga latviešu valodas patskaņu īpašība ir divējāda kvantitāte – īsi un gari patskaņi. Dziedājumā, kad takts prasa ceturto zilbi, liek klāt lāpāmo vókāli, piemēram, *Es savos(i) bāliņos(i)*. Šo fōnēmu lietošanu apgrūtina nepietiekami nostabilizējusies mónóftōnga o kvantitāte, piem., *loģika* un *lōģika*.

vókalizēties, 2. kōnj., M., *kļūt, pārvērsties par patskani*, # Asimilācija, kuras rezultātā v un j vókalizējas, skaidrojama ar kopējiem elementiem v un u, j un i artikulācijā.

vókalizācija, L., # Vókalizācijai ir pakļauti spraudzeņi v un j.

vókālisms, L., *patskaņu sistēma*, # Latviešu valodas vókālismam raksturīga kvantitāte kā fōnemātisks līdzeklis.

LĪDZSKANIS / **kónsōnants**, L., *valodas skaņa, kuras artikulācijas būtiska pazīme ir šķērslis, ko rada runas ōrgānu darbība*, # Līdzskaņi (kónsōnanti) fizioloģiski raksturojami kā skaņas, kas rodas, elpas plūsmāi pārvarot kādu šķērslī runas aparātā.

kónsōnantisms, L., *līdzskaņu sistēma*, # Vókālismu Šleihers rekōnstruēja pēc sanskrita parauga, bet kónsōnantismu – pēc grieķu valodas parauga.

DIVSKANIS / **diftōngs**, L., *divu nevienādu patskaņu savienojums, ko izrunā vienā zilbē*, # Par īstajiem divskaņiem sauc tādus divskaņus, kuros abi elementi ir zilbes centra veidotāji. Par diftōngiem jeb divskaņiem sauc divu mónóftōngu savienojumu vienā zilbē.

pusdiftōngs, L., *patskaņa apvienojums ar sēkojošu skaneni vienā zilbē*, piem., *al, ar, an u. c.* # F. Fōrtunātōvs un viņa skolnieki pusdiftōngu sauc par diftōngisko savienojumu.

diftōngisks, Kd., *saistīts ar divskani*, # Īsa patskaņa savienojumu ar tautósillabisku skaneni sauc par diftōngisku savienojumu.

NĀSENIS, L., *nazāls līdzskanis*, # Nāseņi ir tādi slēdzeņi, kad slēgums saglabājas, bet gaiss, apejot slēgumu, izplūst caur degunu.

nazāls, Kd., *izrunājams, gaisam plūstot caur deguna dobumu (par skaņām)*, # Akūtu vai hrōnisku deguna vai blakusdobumu iekaisumu gadījumos balss iegūst deguna jeb nazālu pieskaņu. Ja mīkstās aukslējas ir nolaistas un ūka izvīrīta uz priekšu, gaiss var izplūst pa degunu, un rodas deguna rezonanses jeb nazālās skaņas.

nazalizēties, 2. kōnj., M., *kļūt nazālam*, # Nazalizējoties samazinās patskaņu toņa augstums.

nazalizācija, L., # Ja deguna rezonātōrs ieslēgts, kimōgrammā rodas viļņota līnija, ja izslēgts – taisna; šī līnija rāda arī nazalizācijas pakāpi.

LŪPENIS, L., *līdzskanis, ko artikulē ar lūpām*, # Pēc artikulācijas veida latviešu literārās valodas līdzskaņu lūpeņu grupā izšķir slēdzeņus p, b, m un spraudzeņus v, f.

labiāls, Kd., *saistīts ar lūpām, to darbību*, # Fōnēmas ū, u ir labiāli pakaļējās rindas patskaņi ar augstu mēles pacēlumumu.

bilabiāls, Kd., *artikulējams, sakļaujot lūpas*, # Fōnēma m ir bilabiāls nazāls slēdzenis.

labiōdentāls, Kd., *artikulējams ar lūpu un zobu līdzdalību*, # Fōnēma f ir nebalsīgs labiōdentāls spraudzenis, troksnenis.

labializēt, 2. kōnj., K., *veidot labiālu skaņu*, # Labializējot i rodas skaņa ū, kā vācu vārdā *für*, kura ir par mazo tercu zemāka nekā skaņa i.

labializācija, L., # Lūpu apaļošana un izstiepšana pagarina rezonātōra priekšējo daļu, pazeminot rezonātōra toni; šo artikulāciju sauc par lūpu apaļojumu jeb labializāciju.

MĒLENIS, L., *līdzskanis, ko artikulē ar mēli*, # Pēc aktīvā runas ōrgāna latviešu valodā izšķir lūpeņus un mēleņus. Atkarībā no tā, kura mēles daļa artikulē līdzskani, izšķir priekšējos, vidējos un pakaļējos mēleņus.

zobenis, L., *priekšējais mēlenis, kura artikulācijā mēles gals skar zobus; dentāls (zobu) līdzskanis*, # Raksturoti pēc pasīvā runas ōrgāna (artikulācijas vietas), priekšējie mēleņi tiek saukti par zobēņiem (zobu līdzskaņiem), bet vidējie un pakaļējie mēleņi par aukslējeņiem.

aukslējenis, L., *vidējais un pakaļējais mēlenis, kuru artikulācijā mēle skar aukslējas*, # Sk. *zobenis*.

apikāls, Kd., *artikulēts ar mēles galu*, # Ja priekšējo mēleni artikulē ar mēles galu (tas ir pacēlts), tad artikulācija ir apikāla. Visi latviešu valodas priekšējie mēleņi ir apikāli.

dórsāls, Kd., *artikulēts ar mēles muguru*, # Dažādās valodās priekšējie mēleņi var būt gan apikāli, gan dórsāli.

dentāls, Kd., *saistīts ar zobiem*, # Ja mēles gals pieskaras pie zobiem, rodas apikāli dentāli priekšējie mēleņi.

alveólārs, Kd., *saistīts ar alveólām*, # Apikāli alveólārs ir tāds priekšējais mēlenis, kuru izrunājot, mēles gals skar augšzobus vai cieto aukslēju sākumu.

laterāls, Kd., *artikulēts, gaisam plūstot gar viegli pacēltiem mēles sāniem*, # Akustiski laterālajiem līdzskaņiem pārsvarā ir balss saišu radītie toņa elementi.

SKANENIS / sónōrs līdzskanis, L., *līdzskanis, kurā toņa elementi ir pārsvarā pār trokšņa elementiem*, # Skaneņus, tāpat kā berzeņus, var izrunāt īsi un gari. Sónōro skaņu robežās krievu valodā atrodas sónōrie līdzskaņi.

sónōrs, Kd., # Sónōrās skaņas nosaka rezonāntora toņi, trokšņi tajās vai nu nepiedalās, vai piedalās minimāli.

sónōritāte, L., # Valodas skaņās par galapunktiem sónōritātes ziņā var noderēt patskanis *a* un troksnenis *p*.

TROKSNENIS, L., *līdzskanis, kurā ir tikai trokšņa elementi vai tie ir pārsvarā pār toņa elementiem*, # Pēc akustiskā sastāva līdzskaņus var iedalīt troksneņos un skaneņos.

SLĒDZENIS, L., *līdzskanis, kura artikulācijai ir raksturīgs ciešs runas orgānu sakļāvums*, # Pie slēdzeņiem piedēķ līdzskaņi, kas rodas, ja kāds aktīvs runas orgāns, tuvojoties kādam pasīvam runas orgānam, noslēdz eju izelpojamai gaisa plūsmi.

SPRAUDZENIS / berzenis, L., *līdzskanis, kura artikulācijai ir raksturīga šaura sprauga starp runas orgāniem*, # Pēc artikulācijas veida latviešu valodā izšķir slēdzeņus un spraudzeņus. Ņemot vērā to, ka termins *berzeņi* sen ieviesies un labi apzīmē savu jēdzienu, nav ieteicams berzeņus pārdēvēt par spraudzeņiem.

VIBRANTS / trīsenis, L., *līdzskanis, kura artikulācijai ir raksturīga aktīvā runas orgāna vibrācijas*, # Fónēmu *r* var uzlūkot par spraudzeni ar mainīgu spraugu un tuvāk raksturot par vibrantu. Trīseņa *r* izrunas laikā mēles galiņš vibrē.

AFRIKĀTA / afrikatīvs slēdzenis, L., *līdzskanis, kurā saplūdis slēdzenis un spraudzenis*, # Afrikatīvos slēdzeņus īsāk sauc par afrikātām. Afrikatīvie slēdzeņi ir it kā saliktas skaņas, ko veido priekšējais slēdzenis un priekšējais spraudzenis, saplūstot nedalāmā vienībā – $t + s = c$.

frikatīvs, Kd., *vibrējošas gaisa plūsmas caur šauru spraugu veidots*, # Afrikāta ir slēdzenis ar frikatīvām beigām eksplōzijas vietā.

PALATĀLS, Kd., *artikulēts ar mēles muguras vidējās daļas pacēlumu pret cietajām aukslējām*, # Pēc pasīvā runas orgāna vidējie mēleņi ir palatāli.

palatalizēt, 2. kónj., K., *radīt palatālu artikulāciju*, # Daudzas augšzemnieku izloksnes vidējos mēleņus, atskaitot *j*, nelieto; tos aizstāj atbilstoši palatalizēti līdzskaņi – *k`*, *g`*, *n`*, *l`*.

palatalizācija, L., # Palatalizācija ir mēles vidējās daļas pacēlums pret cietajām aukslējām papildus līdzskaņa pamatartikulācijai (to sauc par mīkstinašanu).

VELĀRS, Kd., *artikulēts ar mēles muguras papildu pacēlumu pret mīkstajām aukslējām*, # Pēc pasīvā runas orgāna pakaļējos mēleņus raksturo par velāriem līdzskaņiem.

velarizēt, 2. kónj., K., *radīt velāru artikulāciju*, # Vācu vārdā *Mehl`milti`* fónēma *l* nav ne palatalizēta, ne velarizēta.

velarizācija, L., # Velarizācija ir mēles pakaļējās daļas papildu pacēlums pret mīkstajām aukslējām, kas krasi pazemina raksturīgo toni un troksni – skaņa kļūst cietāka.

ASPIRĀTA / aspirēts (piedvests) līdzskanis, L., *līdzskanis, ko izrunā ar h pieskaņu, piedvesumu*, # Aspirētie līdzskaņi jeb aspirātas no pārējiem slēdzeņiem atšķiras ar to, ka vienlaicīgi ar slēgumu mutē veidojas starpsaišu spraugas sašaurinājums bez muskulatūras sasprieguma un eksplōziju pavada gaisa beršanās gar balss saitēm (aspirācija), t. i., rodas nevis *p*, *t* u. tml., bet *ph*, *th* u. tml.

aspirācija / piedvešums, L., # Vācu valodā spēcīgie nebalsīgie eksplōzīvie slēdžeņi *k, p, t* izsvērta patskaņa priekšā parasti tiek izrunāti ar piedvešumu. Aspirācija novērojama arī tad, kad cilvēks aizelsies un smagi elpo.

AKUSTISKI RAKSTUROTA RUNSKAŅA*, # Klasifikācija pēc pasīvajiem runas orgāniem ir statistiska, toties ļauj vieglāk saistīt līdzskaņu artikulāro raksturojumu ar to akustisko raksturojumu, jo norāda uz attiecīgo rezonātora zonu.

plūdenis, L., *līdzskanis, kura artikulācijā gaiss plūst pa mutes dobumu*, # Līdzskaņu *l* un *ļ* izrunas laikā mēles gals gan piekļaujas pie augšējām smaganām, bet gar mēles malām paliek brīvas ejas, pa kurām plūst gaiss, tāpēc plūdeņus *l* un *ļ* var veidot bez eksplōzijas.

svelpenis, L., *līdzskanis, kura artikulācijā rodas svelpjoša skaņa*, # Svelpēņus *s, z* un šņāceņus *š, ž* kopā sauc par sibilantiem.

šņācenis, L., *līdzskanis, kura artikulācijā rodas šņācoša skaņa*, # Refrēnu zilbēs ir maz šņāceņu.

spirants, L., *frikatīvs līdzskanis*, # Fónēmas *h* un *ch* sauc par spirantiem.

BALSĪGS, Kd., *artikulēts, balss saitēm vibrējot*, # Balsīgos līdzskaņus izrunājam, balss saitēm trīsot.

balsīgums, L., # Plūdeņi un nāseņi vārdu beigās zaudē savu balsīgumu

NEBALSĪGS, Kd., *artikulēts, balss saitēm nevibrējot*, # Pēc muskuļu sprieguma pakāpes nebalsīgos līdzskaņus var saukt par stipriem un balsīgos – par vājiem. Somu valodās skaitās tikai nebalsīgie līdzskaņi, kuri var būt stipri vai vāji

nebalsīgums, L., # Troksneņu balsīgums un nebalsīgums veido balsīgo un nebalsīgo līdzskaņu pārus (*b – p, g – k* utt.).

GARŠ / duratīvs, Kd., *stiepts (par runskaņām)*, # Vienīgā atšķirība starp īsajiem un garajiem patskaņiem ir tā, ka garos patskaņus artikulē ar mazliet spriegāku runas orgānu muskulatūru nekā īsos. Skaņas ar vairāk vai mazāk garu izturējumu ir duratīvās skaņas, kuru garums gan ne vienmēr izpaužas, tomēr tās ir stiepjamās.

garums / kvantitāte, L., # Vācu, angļu, franču, kirgīzu, turkmēņu, somu, ungāru, serbu, kā arī latviešu, lietuviešu, igauņu valodā patskaņu garums un īsums ir patskaņu fónēmu īpašība, turpretim krievu valodā šī pazīme nav fónēmu īpašība. Raksturīga latviešu valodas patskaņu īpašība ir divējādā kvantitāte, pie kam šai kvantitātei ir nozīmes diferencētāja funkcija, piemēram, *sals – sāls, mele – mēle, pile – pīle*

2.3.1. Fónētiskās parādības.

ASIMILĀCIJA, L., *runskaņas pielīdzināšanās iepriekšējai vai sekojošai runskaņai*, # Skaņas pielīdzināšanos iepriekšējai skaņai sauc par prógresīvo asimilāciju, bet skaņas pielīdzināšanos sekojošai skaņai – par regresīvo asimilāciju.

asimilēt, 2. kónj., K., *skaņai padarīt citu skaņu līdzīgu sev*, # Šņācenis *š* asimilē sekojošo svelpeni *s* (prógresīvā asimilācija), piemēram, *gaišs > gaišš*.

asimilēties, M., *skaņai kļūt līdzīgai citai skaņai*, # Balsīgie troksneņi nebalsīgo priekšā asimilējas.

DISIMILĀCIJA, L., *divu vienādu runskaņu viena vārda ietvaros pārvēršanās atšķirīgā skaņā*, # Disimilācija biežāk sastopama nenórmētā runā (dialektos, vienkāršrunā, bērnu runā).

disimilēties, 2. kónj., M., *runskaņai kļūt atšķirīgai*, # Vārds *skangals* disimilējoties radies no *skalgals*.

AKÓMÓDĀCIJA, L., *līdzskaņa un patskaņa blakus pōzīcijā savstarpēja ietekme*, # Patskaņi krievu valodā pielāgojas līdzskaņiem, turklāt akómódācija ir gan prógresīva, gan regresīva.

akómódēt, 2. kónj., M., *patskaņiem pielāgoties līdzskaņiem vai otrādi*, # Krievu patskaņi *a, o, y* aiz cietajiem līdzskaņiem prógresīvās akómódācijas rezultātā dzirdami savā pamatveidā, bet aiz mīkstajiem līdzskaņiem akómódē – kļūst vairāk priekšēji un pēc toņa augstāki.

ALTERNĀCIJA, L., *skaņu mija vienas saknes vārdos*, # Mantotā skaņu mija jeb alternācija ir fónēmu maiņa vārdu cēlmos un afiksos, piem., *k – c* vārda cēlmā: *lēkt – lecu*. Alternācijas gadījumos viena mórffēma parādās divos vai vairākos variantos, piemēram : *plīs-t, plais-āt, plēs-t, plos-īt*.

KÓNTRAKCIJA / savilkums, L., *divu patskaņu apvienošana, apvienošanās runas plūsmā vienā patskanī vai divskanī*, # Kóntrakcijas jeb savilkuma rezultātā divu zilbju vietā rodas viena pati zilbe.

kóntrahēt, 2. kónj., K., *veidot kóntrakciju*, # Ar kóntrahētu patskani izrunā vērba *būt* tagadnes noliegtās fórmās, piem., *nēsmu* no *neesmu*.

kóntrahēties, M., *veidoties kóntrakcijai*, # Ja priedēklis beidzas ar to pašu patskani, ar kuru sākas pamatvārds, tad paviršā runā tie var kóntrahēties.

RÓTĀCISMS, L., *dentālas skaņas (parasti s vai t) pārvēršanās par r*, # Latīņu *generis* (ģenitīvs no *genus*) rótācijas rezultātā ir cēlies no *genesis*. Ja baltu valodām nav bijis tiešu aizguvumu no latīņu valodas, tad kā tajās varēja ieviesties tāds baltu valodām neraksturīgs rótācijas kā *ir* (liet. *yra*) pienācīgā *is* vietā?

SKAŅU ZUDUMS / sinkópe / dierēze [di-erēze], L., *kādas skaņas vai skaņu kopas zudums vārda vidū*, # Skaņu zudums sastopams tādos vārdos kā *apinis* (no *apvīnis*), *meldija* (no *melōdija*) u. c. Sinkópe no grieķu valodas *synkopē* nozīmē saīsināšanu, piem., latīņu vārds *disciplina* ir sinkópēts no *discipulina*. Kā dierēzes piemērs latviešu valodā ir minams bieži vērojamais *t* zudums, piemēram, *ceturdiena* < *ceturtiena*.

SKAŅU IESPRAUDUMS / epentēze / anaptikse, L., *liekas skaņas ievietojums starp divām citām skaņām*, # Līdzskaņa iespraudums, kura pamatā ir analōģija, vērojams vārdā *apakša* (no **apaša*, salīdz. lietuviešu *apačia*) pēc antōnīma *augša* parauga. Līdzskaņa *j* epentēze parasta internacionālismos ar *-ia*; tā *Italia*, *India*, *Persia* pārvēršas par *Itālija*, *Indija*, *Persija*. Zemgales izloksnēs sastopams lieks patskaņa iespraudums – anaptikse, piem., *kurapes*, *zirags*.

iespraust, K., *ievietot papildu skaņu citu starpā*, # Dažos vārdos aiz gara patskaņa vai divskaņa mēdz iespraust *r*, piemēram., *ķērde* `ķēde` Braslavā, Raunā...

PĀRSTATĪJUMS / metatēze, L., *skaņu pārstatījums vārda vidū*, # Pārstatījumi nerēti vērojami bērnu runā, piemēram, *pukartelis* < *kartupelis*. Literārajā valodā metatēze notikusi vārdos *viēgls* < **liegvs*, *desmit* < **desimt* (sal. lietuv. *dešimt*), *kliņģeris* < vācu *Kringel* u. c. Man ir aizdomas, ka Indriķa hrōnikā figurējošā *Tolova* varētu izrādīties 16 norakstos radusies metatēze no *Lotova*.

ALITERĀCIJA, L., *vienādu līdzskaņu atkārtošanās (parasti dzejā)*, # Tautasdziesmu valoda ir ļoti bagāta ar aliterācijām gan vienkāršu līdzskaņu atkārtojumā, gan arī vairāku līdzskaņu savienojumā, piem.: *Gludu, gludu galvu glaudu, Vītin viju vainadziņu*.

ASÓNANSE, L., *vienādu patskaņu vai divskaņu atkārtošanās (parasti dzejā)*, # Labskaņas nolūkā ieviesta asónanse vērojama L. Paegles dzejolī: *Jau, jau draugi, jau saule lec...*

2. 4. Skaņkopas. 2. 4. 1. Vārddalās.

ZILBE / balsiens, L., *vārda skaņa vai skaņu kopa, ko izrunā ar vienu izdvesumu*, # Ir pierādīts eksperimentāli, ka tādi vārdi kā *ritms*, *putns*, *kakls*, *katrs* u. c. tiek izrunāti divās zilbēs, un zilbes robeža ir nebalsīgajā troksnenī. “Ne-at-ra-dī-siet!” meitene to apgalvo, uzsvērti saskaldot vārdu pa balsieniem.

zilbisks, Kd., *zilbes centru veidojošs*, # Zilbiskas pirmām kārtām var būt maksimāli sōnōrās skaņas – patskaņi, otrām kārtām – sōnōrie līdzskaņi un beidzot frikatīvie līdzskaņi.

nezilbisks, Kd., *zilbes centru neveidojošs*, # Nezilbiskās fōnēmas zilbē savienojas noteiktā secībā, ko nosaka artikulācijas paradumi un citas latviešu valodas fōnētiskās īpatnības.

vienzilbīgs / vienzilbes / mōnósillabisks, Kd., *sastāvošs no vienas zilbes*, # Viņš ir tik nerunīgs, ka no viņa var izdabūt tikai vienzilbīgas atbildes – jā un nē. Vienzilbes klauzulas sauc par vīrišķām klauzulām.

divzilbīgs / divzilbju, Kd., *sastāvošs no divām zilbēm*, # Divzilbīgajiem krievu uzvārdiem latviešu valodā uzsvars ir tikai uz pirmās zilbes. Divzilbju klauzulas, kas beidzas ar neuzsvērtu zilbi, sauc par sievišķām klauzulām.

trīszilbīgs / trīszilbju, Kd., *sastāvošs no trim zilbēm*, # Trīszilbīga vārda pēdējo zilbi var saskaņot arī ar vienzilbīgu vārdu, piem., *šovasar* – *skar*, *nesaskan* – *tvan*. Nebalsīgo troksneņu kvantitāte trīszilbju un četrzilbju vārdos starp neuzsvērtiem īsiem patskaņiem nav pētīta.

vairākzilbīgs / vairākzilbju / daudzzilbīgs / daudzzilbju, Kd., *sastāvošs no vairākām zilbēm*, # Par uzsvāru sauc zilbes izcēlumu vairākzilbju vārdā. Vairākzilbīgā vārdā uzsvērtā ir zilbe, kuru izrunā spraigāk. Daudzzilbīgas atskaņas vairāk noder humoristiskā dzejā.

tautósillabisks, Kd., *tajā pašā zilbē ietilpstošs*, # Tautósillabisks līdzskanis.

heterósillabisks, Kd., *sekojošajā zilbē esošs*.

KLAUZULA, L., *vārsmas nobeigums, skaitot no pēdējās uzsvērtās zilbes*, # Dzejas ritma palīgelements ir arī klauzulas.

vīrišķā / vīriskā klauzula, *klauzula, kuru veido viena (pēdējā) uzsvērtā zilbe*, # Vīrišķās klauzulas ilustrē šādas Raiņa vārsmas: *Lieluma mērķis tik vien Sīkumiem nozīmi dod*.

sievišķā / sieviskā klauzula, *klauzula, kuru veido viena uzsvērtā un viena neuzsvērtā zilbe*, # Sievišķās klauzulas ilustrē šādas Plūdoņa vārsmas: *Vienā laidā, vienā pulkā, Vienā lielā, dižā strāvā*.

daktiliskā klauzula, *klauzula, kuru veido viena uzsvērtā un divas neuzsvērtas zilbes*, # Retāk sastopamas trīszilbju jeb daktiliskās klauzulas, kas noslēdzas ar divām neuzsvērtām zilbēm, piemēram: *Aizbrida saulīte Aiz melniem debešiem*.

ATSKAŅAS, L., *sabalsotas klauzulas*, # Retāk atskaņas apvienoti divi vārdi, piemēram, *nirstam – birst tam*, ko sauc par saliktām atskaņām.

asónanses, L., *atskaņas, kurās vienādi ir tikai patskaņi un divskaņi*, # Asónanses izpaužas tādos sabalsojumos kā *māte – spēre, saliek – galiem*.

kónsónanses, L., *atskaņas, kurās vienādi ir tikai līdzskaņi*, # Kónsónanses izpaužas tādos sabalsojumos kā *rauda – rūda*.

atskaņot / sabalsot, 2. kónj., K., *veidot vienādi vai līdzīgi skanošas klauzulas*, # Visi póemas panti bija labi atskaņoti, dažas atskaņas šķita ļoti svaigas, pat īpatnējas. Ja vārsmu gali sabalsoti daļēji, veidojas nepilnīgas atskaņas, piemēram, *radies – gadiem, iedegās – liedagos*.

atskaņoties / sabalsoties, M., *klūt vienādi vai līdzīgi skanošam*, # Jaunā dzejnieka vārsnās atskaņojas vērbi *patikt – satikt*. Ja vārsmas atskaņotā daļa sabalsojas tikai daļēji, tad šādus atskaņojumus sauc vai nu par asónansēm, vai par kónsónansēm.

atskaņojums / sabalsojums, L., # Atskaņojumi dzejolī ir tas fórmās elements, kas blakus citiem var daudz dot gan labskaņai, gan arī satura izcelšanai. Ja vārsmu nobeigumos saskan patskaņi vai divskaņi un pēdējie līdzskaņi, tad sabalsojums ir pilnīgs, piemēram, *pils – zils, ziema – ciema, radiņi – gadiņi*.

bezatskaņu, Kd., # Tanka ir bezatskaņu piecīndu dzejolis, kas izveidojies japāņu dzejā.

MÓRFĒMA, L., *vārda vismazākā gramatiski vai leksiski nozīmīgā daļa*, # Mórffēmas var iedalīt divās grupās – saknē un afiksos.

SAKNE, L., *radniecīgu vārdu grupai kopēja mórffēma*, # Nemainīgā veidā sakne ir vārdos *gald-s, gald-iņš, gald-nieks, pa-gald-e*, bet módificētā veidā vārdos *sīrg-t, sērg-a*.

CELMS, L., *vārda daļa – vārds bez galotnes*, # Latviešu valodā darbības vārdam izšķir trīs celmus – nenoteiksmes, tagadnes un pagātnes celmu.

AFIKSS / fórmants, L., *mórffēma, ko pievieno saknei vai celmam*, # Ārpus vārdiem afiksi valodā nav sastopami, tie aizvien pievienoti saknei un tiek izmantoti gan vārddarināšanā, gan vārda fórmās maiņā. Ar vārdu darināšanas afiksiem jeb fórmantiem darina jaunus atvasinātus vārdus, piem., *pa-kalns, kaln –āj –s*.

afiksācija, L., *afiksu pievienošana*, # Afiksācijas paņēmiens ir gramatisks paņēmiens, pievienojot saknēm vai celmiem afiksus.

afiksāls, Kd., *saistīts ar afiksu*, # Krievu valodas afiksālajā vārddarināšanā piedalās divi locekļi: celms + fórmveidojošais elements (afikss).

PRIEDĒKLIS / prefikss, L., *afikss, kas atrodas saknes priekšā*, # Par priedēkļiem var būt nepatstāvīgi atvasināšanas elementi (*at-, ie-, sa-*) un patstāvīgi prievārdi (*no-, pa-, uz-* utt.). Prefiksi jeb priedēkļi ir afiksi, kuri atrodas saknei priekšā.

PÓSTFIKSS, L., *afikss, kas atrodas aiz saknes*, # Ir valodas (tjurku, somugru), kurās nav priedēkļu, bet visa gramatika tiek izteikta ar póstfiksiem.

PIEDĒKLIS / sufikss, L., *afikss starp vārda sakni un galotni*, # Ar pamazinājuma priedēkļiem *-iņ-, -īt-* visbiežāk izsaka pózītīvu vērtējumu – piešķir vārdiem mīluma, maiguma, labvēlības nokrāsu. Vārds *sufikss* nāk no latīņu *suffixus* 'piestiprināts'.

sufiksācija, L., vārdu atvasināšana ar piedēkļiem, # Pēdējā laikā radušās svārstības dažu vārdu sufiksācijā, piem., *adjektivizēt* un *adjektivēt*.

sufiksāls, Kd., *saistīts ar piedēkli*, # Atvasinājumi no vārdu saknēm ar sufiksālo galotni *-a* var apzīmēt darbības norisi, piem., *čala*, *šalka*, *šķinda* u. c.

GALOTNE / fleksija, L., vārda daļa aiz celma, kas, vārdu lokot, mainās, # Ir virkne vārdu, kam galotnes nav, piemēram: *reiz*, *kad*, *uz*, *un*, *pat*, *lūk* u. c. Póstfiksus mēdz dalīt sufiksos jeb piedēkļos un fleksijās jeb lokāmajās galotnēs. Vārdu atsevišķās fōrmās vārda beigās ir mōrfēmas, kas mūsdienu valodā par lokāmajām galotnēm īsti vairs nav uzskatāmas, piem., elements *-t* vārdu nenoteiksmē.

fleksīvs, Kd., *saistīts ar fleksiju*, # Pie fleksīvo valodu tipa pieder tikai indoeiropiešu valodas. Fleksīvās valodas pazīst divus gramatisko fōrmu stāvokļus – sintētisko un analītisko.

nullgalotne, L., *galotnes trūkums kādā no vārda locījumiem*, # Krievu vārdam *róg`rags`* nullgalotne ir vienskaitļa nōminatīva rādītājs, savukārt vārdam *nogá`kāja`* nullgalotnes fōrma *nóg`* ir daudzskaitļa ģenitīva rādītājs.

bezgalotnes, Kd., *bez galotnes*, # Jaunākajā laikā ir vērojama tendence darināt salikteņus ar bezgalotnes fōrmu pirmajā daļā, piemēram, *dzinējspēks*, *padomdevējs* u. c. Mōrfolōģiski vókatīvs ir vai nu lietvārda bezgalotnes fōrma (*māt! brāl! Pēter!*), vai vókatīva nozīmē izlietots nōminatīvs, vai vārds akuzatīva fōrmā (*brāli! Andi!*).

IZSKAŅA, L., vārda daļa, ko veido pēdējais piedēklis kopā ar galotni, # Vārdā var būt vairāki piedēkļi, bet izskaņā ietilpst tikai pēdējais no tiem kopā ar galotni, piem., *der-īg-ums*.

INFIKSS, L., vārda saknē iesprausts afikss, # Virknē lietuviešu valodas pirmatnīgo vārdu tagadnes celmos saglabājas infiksi *-n-* un *-m-*, piemēram: *randu*, *radau*, *rasti`rodu, radu, rast`*, *klumpu*, *klupau*, *klupti`klūpu, klupu, klupt`* u. c.

INTERFIKSS / savienojuma mōrfēma, L., *palīgmōrfēma, kas saista saknes salikteņos*, # Interfiksi tiek lietoti tikai vārddarināšanā, N. Trubeckōjs tos sauca par saistījuma mōrfēmām. Savienojuma mōrfēma *ó* vai *i* parādās arī latviešu valodā dažos saliktos svešvārdos, piemēram, *magnet-ó-fōns*, *bakteri-ó-lōgs*, *plan-i-metrija*.

NORĀDE, L., *leksikōgrāfiska atzīme saīsināta vārda veidā*, # Gramatiskā norāde imperf. tiek dota nozīmes skaidrojumā kōrelatīvās imperfektīvās fōrmas priekšā. Nelokāmajiem lietvārdiem pievienota norāde **nelok**.

2. 4. 2. Zilbiskas parādības.

UZSVARS / akcents, L., *zilbes izcēlums vairākzilbju vārdā*, # Pēc atrašanās vietas vārdā latviešu valodas uzsvars parasti atrodas pirmajā zilbē. Latviešu valodā kādreiz ir bijis brīvais uzsvars, bet valodas attīstības gaitā ir notikusi akcenta pārstāšanās un tā nostabilizēšanās vārda pirmajā zilbē.

palīguzsvars / palīgakcents, *par galveno uzvaru vājāks uzsvars tajā pašā vārdā; otrs akcents vairākzilbju vārdos*, # Bez aplūkotā galvenā uzsvara vairākzilbju vārdos ir arī palīguzsvars. Ritmiski pastiprinātam palīgakcentam mūsu dzejā ir liela nozīme, jo tas ļauj iesaistīt tróhaja un jamba pantmērā arī trīszilbju un vairākzilbju vārdus, piemēram, šādās tróhaja vārsnās: **Ko tie kraukļi kraucināja, Ko žagatas žadzināja?**

uzsvērt, *-sver, -svēra, K.*, *izrunāt zilbi ar uzvaru*, # Dažos apstākļa vārdos un citās vārdšķirās otro vai trešo zilbi uzsver, lai attiecīgo vārdu teikumā sevišķi izceltu, piem.: *acis pārbolījis* [pār`bolījis].

ENKLĪZE, L., vārda piesliešanās akcenta ziņā iepriekšējam vārdam, # Daktilā sacerētājās vārsnās var kónstatēt vairāk enklīzes variantu nekā tróhaja pantmērā – vienzilbes vārdam pieslejas divzilbju vārds, piem.: **Rīt ausīs saulīte, Rīt kuršu guntiņu.**

enklītisks, Kd. *enklīzi pārstāvošs*; **enklītiski**, V., # Prōzas valodā parasts ir partikulas enklītisks pieklāvums, piem.: **Saki jel!** Latviešu tróhajiskajās tautasdziesmās iepriekšējam vārdam enklītiski pieslejas ne tikai vienzilbes, bet arī vairākzilbju vārdi, kas otrajā zilbē iegūst palīgakcentu, piem.: **Kur tu ņēmi, sērdienīte, Tik ražēnas villainītes?**

PRÓKLĪZE, L., vārda piesliešanās akcenta ziņā sekojošam vārdam, # Dzejā próklīze, tāpat kā enklīze, ir plaši izmantota.

próklītisks, Kd. *próklīzi pārstāvošs*; **próklītiski**, V., # Prōzas valodā parasts ir prievārdu un lietvārdu próklītisks saistījums, piem.: no *debesīm*, pēc *lietus*. Anapestā sacerētās vārsnās próklītiski nostājas divzīlbu vārdi vai divi blakus stāvoši vienzīlbes vārdi, piem.: *Tavas atmīņas – būs! Tās nav sniegs, kas kūst*.

RITMS (dzejas valodas), L., *tāds secīgu vārdu skandējums, kurā secīgi sakārtotas uzsvērtas un neuzsvērtas zilbes*, # Noteiktu valodas vienību regulāra atkārtošānās rada dzejas valodas ritmu, kas šo valodu atšķir no prōzas valodas. Dzejas valodas ritma pamatvienība vienmēr ir vārsma.

ritmisks, Kd., *ritmu pārstāvošs*, # Dzejas valoda no prōzas valodas atšķiras ar savu ritmu, tāpēc vārsmotu valodu bieži vien sauc arī par ritmisku valodu. Daiļliteratūrā sastopam gan prōzas jeb neritmiskā valodā, gan dzejas jeb ritmiskā valodā sacerētus darbus.

ritmiskums, L., # Citētajā fragmentā regulāri mainās uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes, kas valodai piešķir ritmiskumu.

ritmizēt, 2. kónj., K., *darīt ritmisku*, # Ritmizējot valodu, dzejniekam jāizvēlas atbilstoši vārdi un tie jāizkārtā vārsnā tā, lai noteikta skaita uzsvērtās un neuzsvērtās zilbes mainītos regulārā kārtībā.

PÓLIRITMIJA, L., *dažādu ritmu apvienojums dzejā, kas nav veidota pēc brīvo vārsnu principa*, # 20. gadsimts nāk kā intensīvu meklējumu laiks arī versifikācijā; pastiprinās póliritmijas tendences.

póliritmisks, Kd., *saistīts ar póliritmiju*, # Versifikācijā pastiprinās póliritmiskas tendences, kas ļauj vārsnās elastīgāk atbalsot dzīves daudzveidību tās dažādajās noskaņās

CEZŪRA, L., *ritmiska pauze vārsnā*, # Cezūras sastopamas garāku vārsnu iekšienē, kuras bez pārtraukuma runas plūdumā ir grūti izrunāt, piem.: *Nes tevi vilciens prom,|| met saule karstu kvēli*.

VĀRSMOJUMS / versifikācija, L., *dzejas valodas ritma veidošanas sistēma*, # Literatūras vēsturē pazīstamas četras vārsmojuma sistēmas – metriskā, sillabiskā, sillabótōniskā un tōniskā. Metriskā versifikācija ir versifikācija, kurā ritma pamats ir garo un īso zilbju mija vārsnā. Šobrīd, kad vispārējais versifikācijas līmenis ir krietni cēlies, nedrīkst samierināties ar amatnieciskumu. Latviešu dzejai raksturīgs nevis tieši sillabótōnisks, bet gan sillabótōniski metriskis vārsmojums, jo latviešu dzejā liela nozīme vārsmas skanējumā ir zilbju garumam un īsumam.

PANTMĒRS / metrs, L., *noteikts uzsvērtu un neuzsvērtu vai garo un īso zilbju skaits un to mijas kārtība pēdās*, # Sillabótōniskā sistēma no antīkās dzejas pārņēmusi galvenos divzīlbu un trīszīlbu pantmērus, pielāgojot tos saviem principiem, kā arī paturējusi metriskā vārsmojuma pēdu nosaukumus. Antīkajā dzejā garo un īso zilbju skaits un kārtība pēdā nosaka dzejas pantmēru jeb metru.

metrizēt, 2. kónj., K., *veidot pantmēra vārdkopas*, # Luterāņu kórālis latviešu valodā nostiprinājās tikai 17. gadsimta beigās ar K. Fīrekerā metrīzētājiem tulkojumiem.

metrīks, Kd., *uz pantmēru, dzejas ritmu attiecīgs*, # Metrīskā versifikācija ir versifikācija, kurā ritma pamats ir garo un īso zilbju mija vārsnā. Metrīskā sistēma izmantota seno grieķu un romiešu dzejā.

metrīka, L., *mācība par uzsvērtu un neuzsvērtu elementu vienmērīgu secību*, # Saistīta valoda ir izteiksme, kas veidota pēc dzejas metrīkas likumiem.

saistīts, Kd., *veidots pēc dzejas metrīkas likumiem*, # Tajos gados manās rokās nonāca pirmā grāmata, kas sarakstīta saistītā valodā – Ibsena „Pērs Gints”.

INTÓNĀCIJA, L., *balss mōdulējums zilbē intensitātes un toņa ziņā*, # Zilbē ar stiepto intōnāciju intensitāte sākumā pieaug, beigās mazinās, toņa virzība ir nedaudz kāpjoša vai līdzena.

intōnēt, 2. kónj., K., *izrunāt zilbi ar noteiktu intōnāciju*, # Priedēkļi, kas verbālos atvasinājumos ir krītoši intōnēti, nōminālos atvasinājumos var būt stiepti intōnēti.

intōnātīvs, Kd., *saistīts ar intōnāciju*, # Tikai atsevišķos gadījumos latviešu valodā intōnācija tiek izmantota kā fōnemātīks līdzeklis; tā, piemēram, intōnātīvi noteikts nozīmes šķīrums ir vārdos *vīle`šuve`* (krītošā i.) un *vīle`daudzāsmeņu griezējinstrument`* (stieptā i.).

2. 4. 3. Ritmiski órganizēti zilbju sastati.

PĒDA, L., *uzsvērtu un neuzsvērtu zilbju savienojums (sillabótōniskajā vārsmošanas sistēmā) vai garu un īsu zilbju savienojums (metrīskajā jeb antīkajā vārsmošanas sistēmā)*, # Pantmērs

nosaukumu iegūst no pēdas nosaukuma. Senajā dzejā pēda ietver divas līdz četras zilbes. Metriskajā vārsmojumā ir šādas vairāk izplatītas pēdas: **tróhajs, jams, spóndejs, pirihijs, daktils, amfibrahijis, anapests.**

divpēdu; trīspēdu; četrpēdu; piecpēdu; sešpēdu; astoņpēdu, Kd., *ar attiecīgu pēdu skaitu vārsnā*, # Ir divpēdu, trīspēdu..., pat sešpēdu un astoņpēdu rindas. Raiņa dzejolis *Kalnā kāpējs* uzrakstīts piecpēdu jambos.

DIPŌDIJA, L., *divu pēdu apvienojums ritmiskā vienībā*, # Tróhajā sacerētājās latviešu tautasdziesmās cezūra sadala vārsmu dipōdijās: *Ai darbiņi, || ai darbiņi! Bez darbiņa || nevarēju...*

TRÓHAJS / hórejs, L., *divzilbīga pēda, kurā pirmā zilbe ir uzsvērtā (vai antīkajā vārsmošanas sistēmā – gara)*, # Deviņas desmitdaļas latviešu tautasdziesmu sacerētas tróhajā, pārējās – daktilā.

tróhajisks, Kd., *tróhajā izteikts*, # Latviešu tróhajiskajās tautasdziesmās izpaužas stingri zilbju kvantitātes likumi.

JAMBS, L., *divzilbīga pēda, kurā pēdējā zilbe ir uzsvērtā (vai gara)*, # Visu tautu sóneti pa lielākajai daļai rakstīti piecpēdu vai sešpēdu jambos.

jambisks, Kd., *jambā izteikts*, # Dzejoļa *Draugiem* vārsmas, ko veido trīspēdu jambi, ir ritmiski daudz vieglākas nekā dzejoļa *Nizami* gausās, svinīgās septiņpēdu jambiskās rindas.

DAKTILS, L., *trīszilbīga pēda, kurā pirmā zilbe ir uzsvērtā (vai gara)*, # Atbilstoši daktila pantmērā iekļaujami trīszilbju vārdi, piem., A. Čaka “Umurkumura” vārsnā: *Baloži dūdojot staigāja apkārt. Notekas piesaulē kūpēja maigi.*

daktilisks, Kd., *daktilā izteikts*, # Atzīmējama tāda raksturīga parādība, ka viss vairums daktilisko tautasdziesmu nāk no Kurzemes.

AMFIBRAHIJS, L., *trīszilbju pēda, kurā vidējā zilbe ir uzsvērtā (vai gara)*, # Amfibrahija piemērs ir Ausekļa dzejolis “Trimpuļa”: *Kā Daugava vaida, un bangas kā krāc! Kā Staburags asaras rauda!*

ANAPESTS, L., *trīszilbīga pēda, kurā pēdējā zilbe ir uzsvērtā (vai gara)*, # Anapestā sacerētās vārsnās prōklītiski nostājas divzilbju vārdi vai divi blakus stāvoši vienzilbes vārdi, piem.: *Zēla papardes zieda es meklēju...*

SPŌNDEJS, L., *divzilbīga pēda, kas sastāv no vienādi uzsvērtām zilbēm*, # Pentamētrs ir vārsma, kas sastāv no četrām daktila un vienas spóndeja pēdas. Daktiliskajās tautasdziesmās daktila pēdas bieži mijas ar spóndeju, rētāk ar dipirihiju.

PIRIHIJS, L., *divzilbju palīgpēda, kas sastāv no neuzsvērtām zilbēm (vai īsām zilbēm)*, # Pirmās divas neuzsvērtās zilbes var lasīt arī vai nu kā tróhaju, vai pirihiju, un tad pārējās visas zilbes rindā iznāk daktiliskas.

2. 4. 4. Vārdi. 2. 4. 4. 1. Iedalījums pēc dažādām pazīmēm.

VĀRDS / jēdziens / nosaukums / apzīmējums, L., *skaņkopa (resp. burtkopa vai cita zīme), kas kalpo par vienuma skanisko (resp. grafisko vai citādi zīmisko) aizstājēju*, # Mūsu pasaule ir tāda, kādu mēs to redzam, bet vārdi ir šīs redzamības prōjkcija. Leksikolōģijā vismazāk uzmanības tiek veltīts visparastākajiem, stilistiski neitrālajiem vārdiem, lai gan tie ir vārdu krājuma galvenā daļa. Līdz šim nav vispārpieņemtās vārda definīcijas, nav vienotu uzskatu par vārda nozīmi, tās veidotajiem kōmpōnentiem. Vārds ir nosacīta zīme, starp lietu un tās nosaukumu nav dabiska sakara. Pōstmōdērnajā filōzōfijā patlaban vairs nedrīkst lietot vārdu *nōrmāls*, jo *nōrmāls* ietverot vārdu *nōrma*, bet tas jau esot tōtālītārisma sākums. Protams, pōlītiski šōvinistisks naciōnālisms ir bīstams, bet ir jēdziens *kultūras naciōnālisms*, ar kuru ārzemju filōzōfi parāda – neviena tauta nevar pastāvēt, ja tai nav savas kultūras vērtības. Ap pilīm auga nometnes, ko sauca par pils sētām, un tā ar laiku radās vārds un jēdziens *pilsēta*. Vai jūs saprotat, ka man nepatīk tas nosaukums – *skroderis*? *Ezēra* apkārtnes iedzīvotāji katram zemes ragam, *ezēra* līcim vai jomai ir devuši savu nosaukumu. Katrā sabiedrībā ik pa laikam rodas vajadzība pēc jauniem apzīmējumiem, jauniem vārdiem. Bijušo māju vārdi vēl saglabājušies kādas pļavas vai pakalna apzīmējumos kā liecība, ka tur reiz bijušas sētas.

saukt, sauc, sauca / **saukāt** / **dēvēt** / **apzīmēt** / **godāt** / **titulēt**, 2. kōnj. / **godināt**, 3. kōnj., **likt vārdu** / **likt vārdā**, K., *piešķirt vārdu, nosaukumu*, # Ansim piederēja jau pus pilsētas, un visi viņu sauca par Bagāto Ansi. Zēnu sauc Jānis. Viņu sauca par Ilzi, un viņa bija ļoti jauka. Saimnieci

saucā Karlīne. Un kādos brīnišķos vārdos mūsu mežus sauc: *sils, damaksnis, vēris, riests, gārša...* 80. gados brazīliešu seriāla *Verdzene Izaura* rādīšanas laikā un vēl labu laiku pēc tam Latvijā privātmājas žargonā sāka saukt par fazendām. Mūsu klases audzinātāju, bargo anglieti Sirsōni, mēs saukājam par Sirseni. Nesen kólhōzā par biedri uzņēma no pilsētas atbraukušo Valeriju Pateku vai vienkārši Vaļu, kā viņu vēlāk sāka saukāt. Vienu no to pašu kalnu rakstos dēvē gan par Bregža kalnu, gan Brežģu kalnu, bet citu vienlaikus apzīmē par Lielo Liepu kalnu un Liepkalnu. Vārdi *galds, priede* apzīmē ārējās pasaules priekšmetus, bet vārdi *doma, dusmas* apzīmē mūsu iekšējās dzīves nojēgumus. Vārds *sarkankrūtītis* ar vienu pašu minētu pazīmi (sarkanas krūtis) apzīmē visu putnu. Par ķeizariem Kārlis godāja meitas, kuras viņam iepatikās. Viņš ir jautrs, kustīgs vīrs, lielākā daļa kómandas viņu godā vienkārši par Vólódju. Miestiņa ļaudis cienība pret mani bija krietni augusi, arī frizieris, kurš mani agrāk vienkārši saucā par Ezernieku Elzu, tagad mani godināja par Ezernieku jaunkundzi. Tieši tā kapteinis savus kurinātājus godināja – melnie velni. Grāfs lika ieaicināt pie viņa pārvaldnieku Zunti, kuru tas dažkārt titulēja par inspektōru. “Tā kā mums būs darīšana ar cepļiem un Cepļa kungs ir šīs idejas tēvs, tad lieku priekšā jauno uzņēmumu titulēt par akciju sabiedrību *Cepļis*,” Leimanis svarīgi noteica. Ja Ainai piedzimtu puika, tam liktu Kristapu vārdā. Tad mums abiem tādi veclaicīgi kristāmie vārdi – man ielikuši Elzu.

nosaukt / iesaukt / iesaukāt / iedēvēt / nodēvēt / nokristīt / nokrustīt / iekristīt / iekrustīt / nogodāt / iegodāt / pagodāt / pagodināt, pbg., # Kopš Linneja laikiem augus nosauc sugas un ģints vārdā: meža priede, mīkstā roze, pļavu auzene... Kalns bija augsts un stāvs, un ļaudis to nosauca par Dižo kalnu. Kad sniegamātei piedzima meitenīte, viņa to nosauca mīlīgā vārdā – Pārslīņa. Krauklēniem vajadzēja vārdus, un tā mēs lielāko iesaucām par Ansīti, mazāko par Grietiņu. Tā kā laukos cilvēkus bieži iesauc pēc to māju vārdiem, tad arī večo Sērsni no Puskāļiem visā apkārtnē citādi nesauca kā par Puskāli. Tā kā viņš vienmēr gāja glūnēdams, to iesaukāja par Glūniķi. No seniem laikiem saglabājies arī *Ezerpils* nosaukums – kā iedēvēja starp diviem ezeriem uzcelto pili. Vēlā pavasarī Rainis pārceļas uz dzīvi ārpus Slóbódskas – kādā lauku sētā, ko nodēvē par vasarnīcu. Māte bija ieņēmusi galvā nodēvēt pastarīti tā, kā nesauc nevienu cilvēku visā pasaulē, tālab iekristījusi par Mīļvārdi. Tā kā nu bija divi Andri, tad vienu no viņiem nokristīja pēc uzvārda par Gūču. Vepri mājinieki nokristīja par Angli, kā Anglijas cūku pasugai piederīgu. Vēl kādu citu selgas rajonu, kur dziļums sasniedz tikai apmēram divdesmit metrus, zvejnieki nokristījuši par Lietišķo sēkli. Ciema meitas šo puisi nokrustīja par Krikmēri. Tam blakus atrodas universālveikala, restorāna un ēdnīcas “kómbināts”, kā to nokrustījuši paši alakstieši. Lielie, vecie gleznotāji nezina vai deva savām gleznām nosaukumus, tos dažiem darbiem būs iekristījuši tauta. Viņš bija iesaukts par Rudo, bet neviens nemācēja pateikt, kurš īsti bija viņu tā iekrustījis. Tēvs viņu vēlā darba dēļ nogodā par naktslēpi [vakarlēpi]. Pat vidējā paaudze reizumis nogodā kādu spilgtu īpatni par Švauksu vai Pietuka Krustiņu. Viņš vēl mācās, bet jau iegodāts par meistaru. Viņam droši vien patiks, ja viņu pagodāsi / pagodināsi par panu Julēviču – cik zinu, viņš cēlies no poļiem

dabūt / iegūt vārdu, nosaukumu, iesauku, M., *tapt nosauktam*, # No tām priedēm gan kapi, gan mājas dabūja savus vārdus. Sūrais darbs kungu rijā tautasdziesmās bieži vien iegūvis elles nosaukumu. Savu savādo iesauku šī meža pļava dabūjusi jau sen.

saukties, saucas, saucās / **būt vārdam, nosaukumam**, R.n., *būt nosauktam*, # Valdis – tā sauksies mazais cilvēciņš, ja būs puika. Šīs rozes saucas *Night* – latviski tas būtu *Nakts*. Katram no šiem baložiem te bija savs vārds: Sarkanknābis, Klibais, Švītīgais... Katrai zvaigznei ir savs nosaukums: tas ir Sietiņš, drusku zemāk trīs zvaigznītes rindā – Kūlēji.

saukties / dēvēties / uzdoties (par ko), *dēvēt sevi*, # Dzīve strauji attīstījās uz smalko pusi – gruntnieki brauca līnijdróškās un savā starpā sāka paši saukties par kungiem. Mēs māsiņas nebijām, Māsiņām saucāmies (T. dz.). Viņš nebija ne sociāldemokrāts, ne sociālists un nekad par tādu nedēvējās. Atnācējs uzdevās par vīra darbābedru. Pilī mituši tikai brāļi, sulainis un vēl kāds klaidonis, kas uzdevies par ārstu.

izdēvēties / izgodāt / izgodāties, *daudzkārt dēvēt*, # Vēl jaunie tikai cerējās, bet meitene jau izdēvējās mani par vīramāti. Ilgoņa māte arī grib, lai kļūstu viņa sieva, jau reižu reizēm ir izgodājusi / izgodājusies mani par vedekliņu.

pārdēvēt / pārkristīt / pākrustīt, *mainīt kam nosaukumu*, # Leņina ielu pārdēvēja atpakaļ par Brīvības ielu. Večo krogu vēlāk pārdēvēja par otrās šķiras restorānu. Esmu pārdēvējusi gandrīz visas personas un pākrustījusi arī dažas ģeogrāfiskās vietas, lai aiz svešajiem vārdiem un

nosaukumiem varētu patverties tie, kas šajā grāmatā negribētu sevi pazīt. Spāģim likās, ka vecais laivas nosaukums *Varonis* ir par skaļu, ka vajadzētu to pārkristīt. Kad nozveja bija slikta, zivju meistari reņģu mazuļus pārkrustīja par sardīnēm un ņēma pretī, rokas berzēdami.

pārdēvēties / pārkristīties / pārkrustīties, *pārdēvēt sevi*, # Mājasmāte īstenībā saucās Marija, bet bija pārdēvējusies par Rōzmariju – tas skanēja romantiskāk un arī ārzemnieciskāk. Ja nu kāds aktrisei liktu pārkristīties, tad Elza noteikti kļūtu Stella. Osis esot pārkrustījies par Tēraudiņu, savācis bandu un kļuvis par tās vadoni. Senprūsis Gólins pats kristījās un kļuva Martins, bet Tivels pārkrustījās par Kónrādu.

titulēt, *dēvēt kādu pēc titula*, # Einšteinu mēs netitulējam: Nóbela prēmijas laureāts, profesors, akadēmiķis, bet sakām vienkārši Einšteins.

titulēties, *titulēt sevi*, # Šis hercogs ir iznabagojis tiesības titulēties par princi un ķēnišķīgo augstību.

godinājums, L., # Jau pagalmā Helēna viņu skaļi uzrunāja par kārtībnieka kungu un šo godinājumu atkārtoja vairākas reizes.

nóminācija, L., *nosaukšana*, # Tā tad vārds ir nozīmīga patstāvīga valodas vienība, kuras galvenā funkcija ir nóminācija (nosaukšana).

nóminatīvs, Kd., *nosaucošs*, # Vārdu īpašā funkcija valodā ir nóminatīvā funkcija jeb nosaucējfunkcija.

bezvārda / beznosaukuma, Kd., # Šīs bezvārda upītes ieteķa Mēmelē ir jauka vieta. Alpīnisti sekmīgi uzkāpuši beznosaukuma smailē Tjanšana kalnos. Zināms arī E.Veidenbauma beznosaukuma raksts par tautsaimniecību.

VIRSRAKSTS / tituls, *grāmatas, teksta vai tā daļas nosaukums*, # Kaut kad ļoti sen ir pateikts, ka grāmata sākas ar virsrakstu. Jo virsraksts ir grāmatas vizītkarte, tās kvintesence, visdziļākās būtības izpaušme, pat – reklāma. Klemčuks atver ielasstūra kióskā nopirkto avīzi, bet viņa acis ir projām no virsrakstiem un bildēm. Mīlināmo vārdu *Kurzemīte*, pazīstamu jau kopš Ausekļa dzejas, I. Ziedonis liek savas vispópulārākās prōzas grāmatas virsrakstā. Lappuses titula uzdevums ir atvieglot lasītājam grāmatas lietošanu, tās atsevišķo nodalījumu atrašanu.

apakšvirsraksts, *papildus virsraksts, kas atrodas zem galvenā virsraksta*, # Feliksa Zaltena darbam *Bembijs* dots apakšvirsraksts *Stāsts par dzīvi mežā*. Kā jau norāda grāmatas apakšvirsraksts *Latvju tautas likteņcīņas Eirōpas krustceļos*, autors izvēlējies aplūkot Latvijas vēstures notikumus plašākā Eirōpas notikumu, problēmu un jēdzienu kōntekstā.

priekštituls / aizsargtituls, *saīsināts grāmatas tituls, ko ievieto lapā galvenā titula priekšā, lai aizsargātu to no bojāšanās*.

prettituls, *teksts, autōra pōrtrets, raksturīgs attēls, kas iespiests uz lappuses, kura atrodas titullapai kreisajā pusē*.

kopnosaukums / koptituls, *kopīgs nosaukums daudzsējumu izdevumam vai sērijai*.

kólumntituls / kólontituls, *uzraksts katrā grāmatas vai žurnāla lappusē virs teksta (piemēram, nodaļas nosaukums, pirmais un pēdējais vārdnīcas lappuses vārds u. tml.)*.

virstituls, *ziņas par grāmatu, kas iespiestas titullapā virs autōra vārda un grāmatas nosaukuma (izdevējas iestādes nosaukums, sērijas u. c. apzīmējumi)*.

MINĒT, 3. kōnj., K. / **pieminēt / nosaukt**, *paust vārdu, nosaukumu u. tml.*, # “Ko darījāt, kam princesītes vārdu minējāt?” septītais krauklis apsauca pārējos. “Tā tad tu cerēji, ka par tavu mīlestību tev tiks samaksāts? Saki, cik? Nu, mini summu...” viņš ņirgājās. Es atskatījos, kad svešie savā sarunā pieminēja manu vārdu. Trólejbasa vadītājs mikrófōnā nosauc pieturas. Kristīne mīkstā, vienmērīgā balsī nosauca visus svētku viesus, pie katra vārda pa pirkstam atlocīdama. Sēdāmie klāt pie vecās gaiļa ābece: es nosaucu burtus, Dorīte sauca pakaļ. Pórtjē viņai pasniedza atslēgas un nosauca istabas numuru. “Palīdzēsīm gan, Andrej, tiem bāriem,” viņa kā sendienās nosauca vīru kristāmā vārdā.

pieminējums, L., Bez Karību jūras pieminējuma grūti iedomāties Kubu, tāpat kā bez Baltijas bangām nevar rasties īsts priekšstats par Latviju.

ĪPAŠVĀRDS / vārds, L., *vārds, kas apzīmē kādu individuālu, kónkrētu vienumu*, # Īpašvārdiem ir izteikti nóminatīvs raksturs – to uzdevums ir nosaukt. Īpašvārdi neko nevispārina, tie ir tikai nosaukumi, tāpēc īpašvārdus, piemēram, *Smilšu iela*, nevajag tulkot. Mans vārds ir Ģirts, un es dzīvoju šajā mājā. Kucēnam bija savs vārds – Mauze. Šie bērni pazīst visus mājas iedzīvotājus, var tos nosaukt pēc vārdiem, uzvārdiem un iesaukām.

priekšvārds / persōnvārds / krustāmais vārds / kristītais vārds, *cilvēka individuālais vārds*, # Muļķīga paraža iepazīstoties teikt vien priekšvārdus – Līgita, Sólvīta. Katrai tautai laika gaitā izveidojas savs persōnvārdu krājums, kas pielāgojas šīs tautas valodas skaņu un fōrmu sistēmai. Andra tēvu sauca krustāmā vārdā par Pēteri un uzvārdā par Avotiņu. Viņa kristītais vārds bija Žanis.

uzvārds / godavārds, *vārds, kas norāda cilvēka piederību noteiktai dzimtai*, # Viņa nosauca savu vārdu un uzvārdu, un iemeslu, kāpēc šurp atnākusi. Kóridōrs ir neapgaismots, bet plāksnīte ar īrnieku uzvārdiem piestiprināta vistumšākajā stūrī. Mēs esam vīrs un sieva, bet uzvārdi mums atšķiras tāpēc, ka salaulājoties es paliku savā meitas uzvārdā. Jūsu godavārds, ja nemaldos, ir Vanagzirnīs?

pavārds / pievārds / iesauka / palama, *šaurākā runātāju lokā iegājis apzīmējums cilvēkam, dzīvniekam vai citam vienumam blakus īstajam vārdam*, # Pavārds Samtenīte, kādā lidotāji savās sarunās meiteni pieminēja, bija radies no samtenēm, kas lielā daudzumā auga ap Zeltiņu māju. Parīzieši šiem autobusiem devuši pavārdu *kamieļi*, jo tie pieturās “notupstas”, atvieglot pasażieru iekāpšanu un izkāpšanu. Pōls no klostera skolas biedriem bija dabūjis pievārdu Gaišmatis. Pat šodien vēl nezinu, vai Plostiņš viņam ir tikai iesauka vai īstais uzvārds. Viņai bija pielipusi iesauka *Jautrā atraitne*. Birzgaļu dzīvoklis, pēc kónspiratīvās iesaukas *Ligzda*, bija revolūcionāru satikšanās vieta. Iesauka, drīzāk gan palama, *Cūkausis* Jānītim bija pielipusi uz visu skolas laiku. Par palamām sauc tās iesaukas, kas izceļ kādu nepievilcīgu pazīmi.

segvārds, *pieņemts vārds, parasti kónspiratīvā nolūkā*, # Visvairāk skolā stāstīja leģendas par nacionālo partizānu ar segvārdu Sarkanbārdis. Visiem vadošajiem revolūcionāriem bija segvārdi, lai maldinātu spieģus un pōliciju.

pseudonīms, *segvārds, ko parasti attiecina uz literātiem un māksliniekiem*, # Blaumanis sarakstījis daudz humoristiski satīrisku dzejoļu, parakstīdamies ar pseudonīmu *Grāvrvacis*.

pašnosaukums, *cilts, tautas vai valsts nosaukums, kādu lieto pati tauta atšķirībā no citu dotā nosaukuma*, # Rómi ir čigānu pašnosaukums.

tēvvārds, *no tēva vārda atvasināts persōnvārda papildinātājs*, # Krievu valodā noteiktu veċumu sasniegušu un cienījamu cilvēku pienākas saukt vārdā un tēvvārdā. Eduards Agafōnóvičs latviski nerunā, tāpēc uzskatīju, ka, viņu uzrunājot, lietot tēvvārdu ir nepieciešams.

patrōnīms, *no tēva vārda atvasināts uzvārds*, # Ne tikai Ivanóvi un Petróvi, Jóhansōni un Pētersōni, bet arī Andrāni un Brēncēni ir veċi patrōnīmi.

devīze, *autōra pieņemts apzīmējums savam kónkursa darbam*, # Plakātu oriģināli kónkursam apzīmējami ar devīzi – pieņemtu nosaukumu – un iesūtāmi kopā ar tās pašas devīzes slēgtu aploksni, kurā ir dati par darba autōru. Arhitekti pieminekļa kónkursam iesnieguši prōjektu ar devīzi *Sarkanais un melnais trijstūris*.

vietvārds / tōpōnīms, *īpašvārds, ar kuru apzīmē kādu vides vienību*, # Vecāko paudžu ļaudis vēl atceras senos vietvārdus, kādos saukti Gaujas atvari un attekas, pļavas un purviņi, avoti un apsūnojuši laukakmeņi, atsevišķas birzītes un vesēli mežu nogabali. Tōpōnīmi jeb vietvārdi, tas ir, ciemu, māju, kalnu, upju, ezeru, gravu un citu apdzīvotu un neapdzīvotu vietu nosaukumi, ir cilvēku pagātnes darbības liecinieki.

mājvārds, *lauku viensētas nosaukums*, # Šodien laukos arī daudzdzīvokļu mājām, pat ja tās izvietotas ciešāk kopā, katrai ir savs nosaukums daudzskaitlī, piemēram, *Liepalejas*, *Līgotāji*, pēc viensētu mājvārdu parauga.

LEKSĒMA, L., *vārds kā visu tā gramatisko fōrmu kopums; vārds kā vārdnīcas vienība*, # Visās gramatiskajās fōrmās vārds *liepa* ir viena un tā pati leksēma: *liepa, liepas, liepai* utt., jo šo fōrmu atšķirības ir tikai gramatiskas, bet leksiskais saturs ir viens un tas pats.

leksika / leksikōns / vārdu krājums / vārdkrāja*, *vārdu kopums valodā, izloksnē, sacerējumā, atsevišķam indivīdam utt.*, # Vācot un pētot latviešu izloksņu leksiku, var vērot, ka izloksņu pārstāvju valoda ir ļoti bagāta ar frazeolōģismiem. Rakstnieces vārdu krājums ir bagātīgs, leksika labi izvēlēta, rūpīgi atlasīta. Viktōrs Igō savā pōētiskajā leksikōnā plaši izmanto sarunvalodas vārdus. Arī kaut cik pieklājīgu vārdu puīša leksikōnā neesot bijis.

leksikalizēties, 2. kōnj., M., *klūt par vienu leksēmu*, # Bez brīviem vārdu savienojumiem, kurus aplūko sintakse, ir arī leksikalizējušies vārdu sakopojumi, kas tiecas it kā klūt par vienu vārdu, vienu leksēmu, kaut arī vēl nav zaudējuši vārdu sakopojuma fōrmu.

leksikalizācija, L., # Ne visos saistītajos vārdu sakopojumos leksikalizācijas un nedalāmības pakāpe ir vienāda.

leksisks, Kd., *uz leksiku attiecīgs*, # Leksiskie dialektismi ir literārajā valodā lietoti dialektu vārdi, piemēram, *dābols* `āboliņš`. Leksiskajā jaunradē valodnieks aicina *sekot* Raiņa paraugiem. Salikto lietvārdu darināšana bieži ir saistīta ar leksiskās nozīmes maiņu.

SINÓNĪMS, L., *satura ziņā tuvs vārds vai vārdkopa citam vārdam vai vārdkopai*, # V. Valeiņa *Póētikā* minēts, ka Andrejs Upīts *Zaļajā zemē* lietojis 55 sinónīmus vārdam *iet* un 88 – vārdam *runāt*. Daudz sinónīmu ir darbības vārdiem un īpašības vārdiem, mazāk ir lietvārdiem, bet tikpat kā nav sinónīmu skaitļa vārdiem, arī vietniekvārdiem..

sinónīmika, L., *sinónīmu kopums, sistēma*, # Grūti un pat neiespējami norobežot leksisko un frazeolōģisko sinónīmiku, tāpēc daiļdarba leksikas un frazeolōģijas analīze nav šķiramas. Visvairāk valodnieki ir pievērsušies leksiskajai sinónīmikai.

sinónīmisks / sinónīms, Kd., *līdzīgs pēc nozīmes*, # Sinónīmiski vārdi un teicieni kalpo līdzīga jēdzieniska satura izteikšanai dažādās intónācijās un noskaņās. Izteiksmes *zālē šalc aplausi* un *zāle šalc aplausos* ir sinónīmas.

sinónīmija / sinónīmiskums, L., *līdzība pēc nozīmes*, # Sinónīmija vērojama visā valodas sistēmā – leksikā, frazeolōģijā, vārddarināšanā, mōrfolōģijā un sintaksē. Sintaktiskais sinónīmiskums izpaužas tādās sinónīmās izteiksmēs kā *matemātikas eksāmens – eksāmens matemātikā, kādā nolūkā – kādam nolūkam*.

ANTÓNĪMS, L., *vārds ar lōģiski pretēju nozīmi kādam citam vārdam*, # Tradicionāli par antónīmiem tiek saukti vārdi ar pretēju nozīmi un ilustrēti ar piemēriem, kas izsaka lōģiskus pretstatus: *diena – nakts, auksts – karsts, agri – vēlu* utt.

HÓMÓNĪMS, L., *vārds, kura izruna un rakstība ir vienāda ar citu atšķirīgas nozīmes vārdu visās paradigmas fōrmās*, # Grupējot leksikas materiālu vārdnīcā, jāizšķiras, kā dot vienāda skanējuma leksikas elementus – kā vārdu atšķirīgas nozīmes vai kā hómónīmus. ME *lasīt (lasīt grāmatu un lasīt ogas)* dots kā viens vārds ar divām dažādām nozīmēm, bet ne kā divi hómónīmi.

hómónīms, Kd., *pēc izrunas un rakstības vienāds*, # No hómónīmiem nošķiramas hómónīmas fōrmas jeb hómófōrmas, hómófōni un hómógrāfi.

hómónīmija, L., *izrunas un rakstības vienādība*, # Hómónīmijas problēmu visvairāk sarežģītas, ka daudzos gadījumos hómónīmija robežojas ar pólisēmiju.

HÓMÓFÓRMA, L., *viena no divu vai vairāku vārdu atsevišķām hómónīmām fōrmām*, # Par hómófōrmām runā gadījumos, kad nejausi sakrīt atsevišķas dažādu vārdu fōrmas, piemēram, *vilks* `dzīvnieks` un *vilks* no verba *vilkt, liec* – pavēles izteiksme no verbiem *likt* un *liekt*.

HÓMÓFŌNS, L., *vārda fōrma, kurai ar cita vārda fōrmu sakrīt izruna, bet ir atšķirīga rakstība*, # Vispamanāmākie ir hómófōni ar sakrītīgu izrunu pamatfōrmā, piemēram, *rats* un *rads*, bet ne mazums to ir arī atšķirīgās vārdšķirās, piemēram, *rags* (lietvārds) un *raks* (no verba *rakt*)

VÓKĀBULS, L., *svešas valodas vārds un tā tulkojums, parasti dzimtajā valodā, kā iemācīšanās priekšmets*, # Starpbrīžos viņš staigāja pa gaiteni, ielūkodamies Cēzara *De bello gallico* vārdnīcā un pie sevis atkārtodams vókābulus. Viņš žigli uznesa no pagraba malku, pēc tam nomazgājās, lai jo drīz ķertos pie franču vókābulu iegaumēšanas. Gramatiku, šķiet, izstudēju pamatīgi, vókābulus iekalu no galvas.

TERMINS / terminolōģisms, L., *vārds, kas apzīmē stingri noteiktu kādas zinātnes jēdzienu*, # Termini parasti ir viennozīmīgi. Kādreiz gan pieļauj atsevišķu terminu lietošanu ar divējādām nozīmēm, piemēram, *fólklōra* ar nozīmi `tautas daiļrades kopums`, kā arī `fólklōristika`, t. i., zinātne, kas pētī fólklōru. Rakstiet gudri – lietojiet bagātīgi svešvārdus, speciālus terminus – tā, lai vienkāršs lasītājs neko daudz nevar saprast. Profesionālistus dažreiz ir diezgan grūti norobežot no terminolōģismiem.

terminolōģija, L., *terminu kopums; nozare, kas veido un pēta terminus*, # Katra zinātne sākas ar terminolōģiju. Latviskās terminolōģijas izveidē noderīgi var būt ne tikai literārās valodas vārdi, bet arī apvidvārdi. Internacionālā terminolōģija ir tā leksikas daļa, kurā notiek visintensīvākā valodu savstarpējā tuvināšanās.

terminolōģisks, Kd., *uz terminolōģiju attiecīgs*, # H. Šuharts ir teicis, ka terminolōģiska neskaidriība zinātnē ir tikpat kā migla kuģniecībā. Biļetenos dotie termini tiek sakopoti pa nozarēm un izdoti atsevišķu terminolōģisku vārdnīcu veidā. Lielākā daļa grāmatas satura latviski parādās pirmo reizi, tāpēc autōram bija jāpārvar ne mazums terminolōģisku grūtību.

PRÓFESIŅĀLISMS, L., *vārds, vārdkopa, ko lieto kāda aroda pārstāvji, bet kas nav termins*, # Medicīnas darbinieki, tāpat juristi, aktieri u. c., līdzās speciālajiem terminiem lieto arī sava aroda profesionālistus

PŌĒTISMS / dzejisms, L., *vārds, vārdkopa ar lirisku, svinīgu nokrāsu un emocijonālu pacēlumu*, # Poētismi ir galvenokārt dzejas valodas piederums, bet tie sastopami arī prōzas tekstos. Bieži lietots, pōētisms var savu dzejisko mirdzumu zaudēt un pārvērsties par neitrālu vārdu. Dzejismi ir vārdi, kas sastopami liriskajā dzejā un augsta stila prōzā, piemēram, *brīve, daile, latvis, sūrme* u. c.

FŌLKLŌRISMS, L., *dzejisms tautasdziesmās*, # Dzejismiem pieslejas fōlklōrismi – īpatnējie tautas dzejas vārdi: *bāleliņš, rogainītis, trejdeviņi, zemzarītis* u. c. Pōētismu funkcijas bieži veic apvidvārdi, vecvārdi un fōlklōrismi.

PRŌZAISMS [prōza-isms] / **prōzisms**, L., *dzejā izmantots vārds, teiciens, kas parasti raksturīgs ikdienišķai, lietišķai valodai*, # Aleksandra Čaka dzejā visus pārsteidza dzejas forma un prōzaismi. Liriski dzejnieki vārdu izvēlē parasti vairās no tā sauktajiem prōzismiem – no vienkāršās, pavulgārās sarunvalodas vārdiem.

EIFĒMISMS, L., *vārds vai teiciens, ko lieto kāda rupja, nepieklājīga vārda vai teiciena vietā*, # Eifēmismu uzdevums ir mazināt emocijonālās iedarbības spēku vārdiem, kas apzīmē kaut ko ļaunu, nepieklājīgu, kroplīgu. Tiešo nosaukumu *nomirt* bieži aizstāj eifēmismi *šķirties, aiziet, izdzist*.

SARUNVALODAS VĀRDS, *sarunvalodai raksturīgs vārds*, # Galvenā sarunvalodas vārdu pazīme ir nepiespiestība attieksmē pret sarunu biedru – tā labi saskatāma uz atbilstošo stilistiski neitrālo vārdu fōna, piemēram, *skuķis`meitene`, appuišot`apkalpot`, izlāpīties`izlīdzēties`*.

ŽARGŅNVĀRDS / žargōnisms, L., *žargōnā lietots vārds vai teiciens*, # Šķiet, tieši Irēnas valodai tik neraksturīgais žargōnvārds *sašauta* vispilnīgāk apliecina, cik viņa satriekta. Viņa valodā pa reizei dzirdami tādi žargōnismi kā *fāters, mutere, žņaugties, klārēt* un virkne citu. Arod-žargōnismi atrodas it kā vidū starp profesionālistiem un žargōnismiem.

argōtisms, *argō lietots vārds, teiciens*, # Argōtismi sastopami deklasētu elementu runā.

VIENKĀRŠRUNAS VĀRDS / lamuvārds / rupjība / (stilistiskais) vulgārisms, L., *vienkāršrunai raksturīgs vārds*, # Vienkāršrunas vārdiem piemīt negatīvi vērtējoša ekspresivitāte, bet tā ir rupja, vulgāra un aizskar estētiskās jūtas. Kad bērns jums pirmoreiz pajautā, kāpēc ēzelis vienreiz ir dzīvnieks, bet biežāk lamuvārds, tad viņš jau ir valodnieks un filozōfs. No viņa mutes rupjības birst kā no pilnības raga – *mirla, mūlāps, mūjābelis, slampa, sterva...* Pie stilistiskajiem vulgārismiem pieder daļa dzīvnieku nosaukumu un ar tiem saistītu apzīmējumu, ja tos attiecina uz cilvēku, piemēram, *cūka, lops, kuilis, govns, purns, nosprāgt*.

leksiskais vulgārisms / necenzēts vārds / jēlība, *īpaši piedauzīgs vārds*, # Leksiskie vulgārismi ir valodas rupjie, piedauzīgie vārdi, ko grāmatās mēdz apzīmēt ar pirmo burtu un punktiem, bet runā aizstāj ar eifēmismiem vai terminiem. Mūsu kōmunālā dzīvokļa kaimiņš ir vulgārs tips, par katru sīkumu lamājas, pie kam necenzētiem vārdiem. No viņa tu dzirdēsi ne vien rupjības, bet arī jēlības.

APVIDVĀRDS / leksiskais dialektisms, L., *kādas izloksnes vārds*, # Apvidvārdus samērā plaši lieto mutvārdu saskarsmē, jo dzimtās izloksnes vārdi ikdienas sarunā ģimenē, kaimiņu un draugu vidē šķiet piemērotāki nekā atbilstošie literārie vārdi. Leksiskie dialektismi ir literārajā valodā lietoti dialektu vārdi, piemēram, *dābols`āboliņš`, gabana`guba`, čiksts`žagariem klāts ceļš zemā vietā`*.

fōnētiskais dialektisms, *vārds, kas no literārās atbilstmes atšķiras ar skanējumu*, # Fōnētiskie dialektismi ir A. Upīša darbos lietotās formas *smilkts`smilts`, sūrkstēt`sūrstēt`, elksnis`alksnis`*.

mōrfōlōģiskais dialektisms, *vārds, kas no literārās atbilstmes atšķiras mōrfōlōģiski*, # Mōrfōlōģiskie dialektismi ir R.Blaumaņa darbos lietotās formas *kļavs`kļava`, sejs`seja`, sarunvalodā bieži sastopamās formas zose`zoss`, gove`govns`* u. c.

etnōgrāfisms, *etnōgrāfisks dialektisms*, # Etnōgrāfismi ir apvidvārdi, kas ir vienīgie attiecīgās parādības apzīmējumi un kuriem nav literāru ekvivalentu, tāpēc daži valodnieki tos par īstiem apvidvārdiem neuzskata.

SENVĀRDS, L., *vārds, kas ir pilnīgi izzudis no mūsdienu valodas*, # Vecajos rakstos un vārdnīcās atrodami daudzi tagad nesaprotami un nelietoti vārdi, piemēram, *arīg`vai`*, *pult`krist`*, *paupenes`bungas`*, *brālnieks`tēvabrālis`*, kas vērtējami par senvārdiem.

VECĀRDS, L., *vārds, ko mūsdienu valodā lieto reģi vai nelieto nemaz*, # Atsevišķos gadījumos ir grūti nošķirt arhaismus no histōrismiem – tad lieti noder vispārīgais apzīmējums *vecvārds*.

histōrisms, *vecvārds, kura apzīmētās reālijas mūsdienās vairs nepastāv*, # Histōrismiem nav sinōnīmu mūsdienu valodā, kā sava laika reāliju nosaukumi tie ir vienīgie apzīmējumi, piemēram, *muiža, vagars, kļaušas, cunfte, guberņa, mārciņa, birkavs, aršīna, dālderis, grasis*.

arhaisms, *vecvārds, kuru no aktuāla lietojuma izspiedis kāds jaunāks vārds*, # Vārdi par arhaismiem var kļūt tāpēc, ka īsāki atvasinājumi izspiež garākus, piemēram, vārdu *brīvestība, bijāšana, rūpesti, nākamība* vietā stājušies vārdi *brīvība, bijība, rūpes, nākotne*.

JAUNVĀRDS / jaundarinājums / darinājums / jauninājums / neolōģisms / atvasinājums / derivāts, L., *nesen radīts, atvasināts vārds*, # Vārdi uzlūkojami par jaunvārdiem tikai tik ilgi, kamēr tiek izjūsts to jaunums – daži vārdi tik ātri iekļaujas vārdu krājumā, ka to jaunums ir apzināts tikai īsu laiku. Terminu veidošanā ar individuālo jaunradi vien nepietiek – tos parasti saskaņo ar vairākiem speciālistiem, lai jaundarinājums iekļautos līdzīgo jēdzienu apzīmējumu sistēmā. Līdzās sen pazīstamiem vārdiem ar piedēkli *ne-*, piemēram, *negais, nezāle, neglīts*, ir parādījušies tādi darinājumi kā *nevaronis, nebrālis* u. tml. Īstu revōlūciju latviešu dzejas valodā ar saviem jauninājumiem – īsinātiem jaunvārdiem, piemēram, *atjaunotne, augsme, ausma, degsme, dvesma, līksme, spirdze, zaigs* u. c. – radīja Rainis. Rakstnieki atbilstoši saviem mākslinieciskiem nolūkiem darbos var lietot ne tikai pastāvošos vārdus, bet arī ieviest jaundarinājumus – neolōģismus. Ļoti nozīmīga vieta jaunvārdu darināšanā ir atvasinājumiem. Lietvārds *baltums* ir derivāts no adjektīva *balts*.

SALIKTENIS, L., *divu vai vairāku pastāvošu vārdu apvienojums vienā jaunā vārdā*, # Salikteņu veidošanās ir saistīta ar vārdu atvasināšanu. Salikteņi kā līdzeklis leksikas papildināšanai ir prōduktīva parādība, bet no individuāli veidotajiem salikteņiem (Raina lugās tādu ir gandrīz puse) tikai neliela daļa iekļūst vārdu krājumā – vairums to paliek dzejnieku darbos kā vienreizēja parādība.

ģenitīvenis, *salikteņa vai atvasinājuma paveids, kas sastopams tikai vienskaitļa vai daudzskaitļa ģenitīvā un ir nelokāms*, # Plašu salikteņu grupu veido salikteņi, kurus lieto tikai ģenitīva fōrmā, jeb ģenitīveņi, piemēram, *klusgaitas vagoni, bezzaru koksne, divstāvu nams, divkārsienu strops, cittautu literatūra, zemūdens klints*.

KALKS (mōrfolōģiskais), L., *salikts vai atvasināts vārds, kas radīts, pārtulkojot kādas citas valodas vārdu mōrfolōģiskās sastāvdaļas*, # Ilgu laiku tika skauti vācu valodas ietekmē radušies kalki salikteņi ar lietvārdu pirmajā daļā un īpašības vārdu otrajā daļā, piemēram, *debeszils, purpursarkans, sudrabpelēks, sirdsšķīsts, gurķveidīgs*.

PÓTENCIĀLISMS / ókaziōnālisms, L., *jaundarinājums, kas nav vēl ieguvis plašāku lietojumu valodā*, # Ir arī ieteikumi šķirt pótenciālistus un ókaziōnālistus: tādā gadījumā ar pótenciālistu saprot vārdu, kas darināts pēc prōduktīva valodas mōdeļa, bet vēl nav iegājis valodā; savukārt ókaziōnālisms ir vārds, kas veidots pēc maz- vai neprōduktīva mōdeļa. Teikumā *Miķelniēks ar plaukstu ezināja savu īsi apcirpto cēkulu ókaziōnālisms ezināt kļūst saprotams*, ja zinām, ka īsi apgrieztus matas sauc par ezīti.

AIZGUVUMS, L., *no citas valodas aizgūts vārds, vārdkopa*, # Aizguvumi ir sastopami ikvienā valodā, ļoti daudz to ir angļu valodā (70 – 75%), bet pavisam maz somu un ungāru valodā.

svešvārds / internaciōnālisms, *daudzās valodās lietots vārds, kas aizgūts no viena kopīga avota*, # Par svešvārdiem sauktie vārdi ir internaciōnāli aizguvumi, daudzām valodām kopēji vārdi. Mums pazīstamākais internaciōnālistu areāls ir Eirōpas areāls ar grieķu un latīņu valodu kā galveno internaciōnālistu bāzi.

barbarisms, *nevēlamais aizguvums*, # Aizguvumi kļūst par barbarismiem, kad tos aizstāj naciōnālās valodas jaundarinājumi, piemēram: *beķeris`maiznieks`*, *mālderis`krāsotājs`*, *pletizeris`gludeklis`*, *spička`sērkokciņš`*.

ģermānisms, *aizguvums no vācu valodas*, # No viduslejasvācu valodas latviešu valodā ienākuši tādi ģermānismi kā *amats, ārsts, baļķis, bise* u. c., bet no augšvācu valodas – *gurķis, bumbieris, kartupelis, ķirbis* u. c.

slāvisms, *aizguvums no kādas slāvu valodas*, # Par to, cik vārdu latviešu valodā aizgūts no krievu valodas, noteiktu datu nav, jo pētnieki parasti pievēršas slāvismiem kopumā.

rusisms / rusicisms, *aizguvums no krievu valodas*, # Rusi(c)ismi, kam sakars ar kristīgo ticību, piemēram, *baznīca, grēks, kristīt, svēts, svētki, zvans* var būt aizgūti tikai pēc krievu kristīšanas 988. gadā.

pólónisms, *aizguvums no poļu valodas*, # Pólónismu latviešu valodā nav pārāk daudz, visvairāk to ir Latgales izloksnēs.

somugrisms, *aizguvums no kādas somugru valodas*, # Latviešu valodā somugrismi ir ienākuši no lībiešu un igauņu valodas; ieskaitot izloksnes, tos lēš uz 400 – 500 vārdiem.

lībisms, *aizguvums no lībiešu valodas*, # Daudz ir tādu lībismu, kas saistās ar jūru un zveju, piemēram, *liedags, selga, loms, joma, vaba, murds* u. c.

lituānisms, *aizguvums no lietuviešu valodas*, # No latviešu izloksnēm literārajā valodā ienākuši šādi lituānismi: *duļķes, ģērbt, ģimene, mēģināt, sādža* u. c.

kursisms, *aizguvums no senās kuršu valodas*, # Literārajiem kursismiem fónētiski raksturīgi diftóngiski savienojumi ar skaneni *n*, piemēram, *dzintars, menca, venteris* u. c.

latīnisms, *aizguvums no latīņu valodas*, # Medicīnas darbiniekiem tipiski tādi latīnismi kā *per os`caur muti`, quantum satis`pietiekamā daudzumā`* u. c.

helēnisms / grēcisms, *aizguvums no sengrieķu valodas*, # Vārds *kardiólōģija* ir grēcisms, kas darināts no *kardia`sirds`* un *logos`mācība`*.

rómānisms, *aizguvums no kādas rómāņu valodas*, # Rómānismi latviešu valodā ir ienākuši caur starpniekvalodām gan no franču valodas, piem., *artilērija, bataljōns, aktieris, repertuārs, žanrs, restorāns, šóferis, žurnāls* u. c., gan itāļu valodas, piem., *avīze, sóprāns, alts, tenōrs, kóncerts, ópera, librets* u. c., gan arī spāņu valodas, piem., *tóreadōrs, tangō, nēģeris* u. c.

gallicisms, *aizguvums no franču valodas*, # Krievu valodas piesārņošanas ar gallicismiem attēlojis D. Fónvizins kómēdijā “Brigadieris”.

anglicisms, *aizguvums no angļu valodas*, # Pēdējā laikā latviešu valodā strauji ienāk nevēlami anglicismi, tādi kā *ófiss, meikaps, brifings, ekskluzīvs* un daudzi citi.

órientālisms [óri-entālisms], *aizguvums no Austrumu tautu valodām*, # Vairāki órientālismi caur starpniekvalodām latviešu valodā ienākuši no persiešu valodas, piemēram, *karavāna, šahs, tafts, tahta, talks, tase, haki*.

biblisms, *aizguvums no Bībeles, arī citiem kristietības rakstiem*, # Biblismi ir tādi vārdi kā *āmen, alelujā* u. c.

PAMATVĀRDS, L., *vārds, no kura atvasināts kāds cits vārds*, # Atvasinājumi ar priedēkli *ne-* vārdnīcā ievietoti tad, ja tiem ir ne tikai pamatvārdam pretēja nozīme, bet arī kāda cita ar pamatvārdu nesaistīta nozīme.

VĀRDFÓRMA / fóрма, L., *lokāma vārda pārstāvējums vienā no tā gramatiskās paradigmas fórmām*, # Par vārdfórmām var runāt paradigmatiskā aspektā, bet runā un tekstā ir tikai vārdi. Vācu valodā bērnū runā un vienkāršrunā vārdfórmās ar iekšējo fleksiju, piem., *springen – sprang – gesprungen* pāriet próduktīvā módeļa vārdfórmās – *springen – springte – gespringt*. Angļu vārdfórmās *sing, sang, sung, song* principā sastāv no vienas mórfēmas un ir vienas kopīgas augstākas vienības alómórfi. Viņi precēšoties – jāsaka nākotnes atstāstījuma fórmā, jo nekādas noteiktas garantijas solītajam nav.

locīt, 3. kónj., K., *noteikt vai nosaukt lokāma vārda locījumu fórmās*, # Pēc lietvārda *viesis* parauga loka arī slāviskas cilmes uzvārdus, kas vienskaitļa nóminatīvā beidzas ar *-skis* (*Janševskis*) un *-ckis* (*Hmeļnickis*). Lietvārds *suns*, izņemot vienskaitļa nóminatīvu, visos pārējos locījumos lokāms kā 2. deklinācijas lietvārds *brālis*.

izlocīt, pbg., # Skolotāja mani izsauca pie tāfeles un lika izlocīt lietvārdu *viesis*.

deklinēt, 2. kónj., K., *locīt nōmenu*, # Tāpat kā lietvārdu *viesis* parasts deklinēt arī 2. deklinācijas vīriešu dzimtes pērsōnu vārdus, kam galotnes *-is* priekšā ir līdzskanis *t* vai *d* (*Valdis, Rūdis, Atis, Guntis* u. c.). Tāpat parasti deklinējami *tālskatis, tumšmatis*, turpretim vārdus *starmetis, lapkritis* vairāk sastop deklinētus kā vārdu *brālis*.

kónjugēt, 2. kónj., K., *locīt vērbu*, # Kā 2. kónjugācijas vērbs literārajā valodā kónjugējams arī aizgūtais *dabūt*.

lokāms, Kd., # Lokāmie vīriešu dzimtes lietvārdi vienskaitļa nóminatīvā beidzas ar galotnēm *-s, -š, -is, -us*.

locījums, L., *lokāma vārda pārstāvējums vienā no tā gramatiskās paradigmas fōrmām*, # Viena fōrma resp. locījums var izteikt dažādas attieksmes, citiem vārdiem – ar katra locījuma mōrfōlōģisko fōrmu saistās dažādas jēdzieniskas nozīmes. Valodās, kurās nōmeni nemainās pēc locījumiem, attiecības starp vārdiem tiek apzīmētas ar locījuma prievārdiem, piemēram, angļu valodā lieto *of* – ģenitīva, *to* – datīva, *with* – instrumentāļa apzīmēšanai.

nōminatīvs, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: kas?* # Ja teikuma priekšmets izteikts ar deklinējamu vārdu, tas visbiežāk ir nōminatīvā. Nōminatīvu uzskata par lietvārda pamatfōrmu, jo tam nav to speciālo nozīmju, kādas ir citiem locījumiem.

ģenitīvs, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: kā?* # Ar ģenitīvu latviešu valodā bieži izsaka piederību, ko citās valodās ar atvasinātiem adjektīviem.

datīvs, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: kam?* # Daudzi sastinguši lietvārdu, adjektīvu un vietniekvārdu datīvi ieguvuši apstākļa vārdu funkcijas un nozīmi.

akuzatīvs, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: ko?* # Vienā akuzatīva fōrmā var apvienoties arī satura un rezultāta nozīme, piem., *līdumu līst, kaudzi mest, raušus mīcīt*.

instrumentālis, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: ar ko?* # Līdzekļa un cēloņa nozīmes saplūdušas instrumentāļos, kas nostājas pie vērbiem ar nozīmi *mirt, slimot, piemēram, nomirt ar tīfu, slimot ar angīnu, sirgt ar aizdusu*.

lōkatīvs, L., *locījums, kas atbild uz jautājumu: kur?* # Pie šīs grupas pieder arī lōkatīvi *rokā, kājā, galvā, mugurā*, piem., *vārdkopās vilkt rokā, mugurā, aut kājā, likt galvā* u. c.

vōkatīvs, L., *ar nōmenu izteikta uzrunas fōrma*, # Latviešu valodā vōkatīvam salīdzinājumā ar nōminatīvu ir ne tikai nozīmes atšķirība, bet arī fōrmālas īpatnības.

vienskaitlis, L., *vārda gramatiskā fōrma, kas pārsvarā norāda uz vienu vienumu*, # Vienskaitļa un daudzskaitļa fōrmas ar vienādu leksisko nozīmi ir tiem lietvārdiem, kas apzīmē atsevišķus skaitāmus priekšmetus, piem., *brālis – brāļi, koks – koki*.

daudzskaitlis, L., *vārda gramatiskā fōrma, kas pārsvarā norāda uz vairākiem saskaitāmiem vienumiem*, # Tikai daudzskaitļa fōrmas ir daļai īpašvārdu, sevišķi vietu nosaukumiem, piem., *Cēsis, Limbaži, Ieriķi, Skrīveri, Līvāni, Preiļi, Talsi*.

divskaitlis, L., *vārda arhaiska gramatiskā fōrma, kas norādījusi uz diviem saskaitāmiem vienumiem*, # No divskaitļa fōrmām dzīvajā runā kaut cik saglabājusies tikai nōminatīva-akuzatīva fōrma ar galotni *-i*, piem., *mēģināt pa divi lāgi, divi gadi vecs, ņemt ar abi roki*.

deminutīvs / pamazināmais vārds, L., *nōmens pamazinājuma fōrmā*, # Pamazināmo vārdu jeb deminutīvu ārkārtīgi plašo izlietojumu tautasdziesmās nosaka pantmēra prasības – deminutīvi vienmēr ir vismaz par vienu zilbi garāki nekā attiecīgie pamatvārdi.

VĀRDŠĶIRA, L., *attiecīgai gramatiskai kategorijai piederīga vārdu grupa; gramatiskā kategorija*, # Vārdšķiras ir valodas vārdu krājuma vārdu klases vai vārdu kategorijas, kurās vārdi ietilpst pēc noteiktām pazīmēm. Vārdi *vecs* un *vecums* abi apzīmē īpašības, bet pieder katrs pie savas vārdšķiras, jo vienā vārdšķirā tos liedz ietilpināt šiem vārdiem raksturīgās gramatiskās kategorijas.

NŌMENS, L., *deklinējamās vārdšķiras vārds*, # Indoeirōpiešu valodās īpašības vārdi apvienojas ar lietvārdiem kā nōmeni pretstatā vērbiem.

nōmināls, Kd., *izteikts ar nōmenu; nōmenam raksturīgs*, # Nōmināļajos vienkopas teikumos galvenais loceklis izteikts ar lietvārdu, vietniekvārdu, skaitļa vārdu. Atsevišķam nōminālo salikteņu jautājumam īpašā apcerējumā pievērsies A. Kalniņš. Lokāmie divdabji ir no vērbiem atvasinātas nōminālas fōrmas – tiem ir vērba un adjektīva pazīmes.

denōmināls, Kd., *no cita nōmena radies, radīts*, # Lietvārdus ar izskaņu *-aine* un *-ainis* atrodam blakus denōmināliem adjektīviem ar izskaņām *-ains, -aina*, piemēram, *niedre > niedrains > niedraine*.

adnōmināls / pienōmenu (ģen.), Kd., *lietots savienojumā ar nōmenu*, # Mūsdienu latviešu valodā datīvs biedrojas ar vērbiem (pievērību jeb adverbālais datīvs) un ar nōmeniem (pienōmenu jeb adnōminālais datīvs).

dzimte, L., *nōmena kategorīāla fōrma un saturs*, # Uz vārda piederību pie sieviešu vai vīriešu dzimtes norāda mōrfōlōģiskas pazīmes, īpašas nōminatīva galotnes un īpašs deklinācijas tips. Kopdzimte, kaut īpašu fōrmantu tai nav, izpaužas plašāk nekā gramatikas līdz šim to aplūko – tā piemēram, teikumā *Ilze ir viena / viens no šīs klases deviņpadsmit skolniekiem* vārds *skolniekiem* ir kopdzimtē, jo attiecas arī uz skolniecēm.

LIETVĀRDS / substantīvs / lietvis*, L., *vārds, kas izsaka priekšmetiskuma nojēgumu*, # Sakot, ka lietvārds nosauc priekšmetu, nav jādomā, ka priekšmets obligāti ir kaut kas telpisks un taustāms – lietvārds var būt arī priekšmetiskotas īpašības, priekšmetiskotas darbības utt. apzīmējums. No vārdu formām substantīvs pārvalda infinitīvu un particīpu.

substantivēt / lietviskot*, 2. kónj., K., *pārvērst citas vārdšķiras vārdu par lietvārdu*, # Ģenitīvs nosauc priekšmetu (persōnu, parādību), kam piemīt substantivētā / lietviskotā pazīme, piem., *sniega baltums, saules spožums, kustības ātrums, rakstura noteiktība*. Substantivētiem adjektīviem var būt savi apzīmētāji, piem., *gudram gudra nelaime*.

substantivēties / lietviskoties*, M., *citas vārdšķiras vārdam pārvērsties par lietvārdu*, # Adjektīvs substantivējoties iegūst arī lietvārda sintaktiskās funkcijas. No adjektīva *liels* jaunākajā laikā ir substantivējušies nozīme *pieaudzis cilvēks*, piem., *Kad lielie (pieaugušie) aizgāja gulēt, gatavoju skolas uzdevumus*.

substantivējums / lietviskojums*, L., *lietvārds, kas radies no citas vārdšķiras vārda*, # Lietvārdi *purvaine, mēslaine* ir adjektīvu *purvainis, mēslains* substantivējumi / lietviskojumi.

substantivācija / lietviskošanās*, L., *citas vārdšķiras pāreja lietvārdā*, # Pródiktīvākie kónversijas veidi mūsdienu latviešu valodā ir adjektīvu un lokāmo divdabju substantivācija / lietviskošanās, piem., *vecāki, brīvprātīgais, sabiedrotie, kurināmais*.

substantīvisks / lietvisks*, Kd., *saistīts ar lietvārdu*, # Substantīviskā / lietviskā lietojumā vietniekvārds *viss* norāda uz abstrahētu nedalāmu kopuma jēdzienu, piem.: *visi par vienu un viens par visiem*.

vienskaitlinieks, L., *lietvārds, kas noteiktā nozīmē lietojams tikai vienskaitļa formā*, # Parasti tikai vienskaitlī lietojami lietvārdi, kas apzīmē kādu vielu vai masu, kuru var mērit, bet nevar skaitīt, piem., *sviests, piens, ūdens, siens, malka, zelts, kālijs* u. c.

daudzskaitlinieks, L., *lietvārds, kas noteiktā nozīmē lietojams tikai daudzskaitļa formā*, # Pie daudzskaitliniekam pieder lietvārdi, kas apzīmē daudzu līdzīgu priekšmetu apvienojumu vienā veselumā vai viengabala masu, piem., *drupas, gruveši, dūmi, pali, plūdi, tauki, sviedri, milti, salāti* u. c. Uz skolotājas jautājumu, vai vārds *bikses* ir vienskaitlinieks vai daudzskaitlinieks, Jānītis atbildēja, ka augšdaļā vienskaitlinieks, bet apakšdaļā daudzskaitlinieks.

darītājavārds, *lietvārds, kas apzīmē darītāju, darbības veicēju*, # Darītājavārdu atvasinājumi ar piedēkli *-tāj-* iespējami gandrīz no katra ar piedēkli atvasināta bezpriedēkļa verba, piem., *lasītājs, mazgātājs, stāvētājs, gulētājs*.

ĪPAŠĪBAS VĀRDS / adjektīvs / kādvis*, L., *vārds, kas izsaka priekšmeta atributīvu pazīmi (īpašību, attiecsmi u. tml.)*, # Latviešu valodā ir kādības un apstākļa īpašības vārdi, bet krievu un citās valodās ir vēl arī attiecības un piederuma adjektīvi. Attiecības adjektīvi parāda priekšmetu attiecības pret citiem priekšmetiem kā šo priekšmetu pazīmes, piem., lietuviešu *medinis namas, mūrinis namas*, ko latviešu valodā tulkojam ar lietvārda ģenitīvu *koka māja, mūra māja*.

adjektīvēties / kādviskoties*, 2. kónj., M., *kļūt par adjektīvu*, # Ja lokāmajā divdabī vārdā pazīmes nobāl, tad sāk dōminēt divdabja adjektīvīskās pazīmes un divdabī daļēji vai pilnīgi adjektīvijas / kādvīskojas.

adjektiv(iz)ācija / adjektivēšanās / kādvīskošānās*, L., Adjektivizēšanās / kādvīskošānās tendence pagātnes darāmās kārtas divdabim nav spilgta. Daudz plašāka ir daļēji adjektīvijušos divdabju grupa, kuri atrodas dažādās adjektivizācijas pakāpēs.

adjektīvīvisks / kādvīvisks*, Kd., *adjektīva funkcijā lietots*, # Vietniekvārdu *viss* lieto adjektīvīviski / kādvīviski un substantīvīviski; kādvīviskā lietojumā tas ir atribūta funkcijā, piem., *visi cilvēki ir vienlīdzīgi*.

kómparatīvs / pārākā pakāpe, L., *adjektīva forma, kas izsaka īpašības piemītumu lielākā mērā*, # Pēc nozīmes kómparatīvs *maziņāks* ir deminutīvs no *mazāks*. Adjektīva pārākās pakāpes forma ar *-āk-* ir samērā jauna.

superlatīvs / vispārākā pakāpe, L., *adjektīva forma, kas izsaka īpašības piemītumu visaugstākā mērā*, # Senā superlatīva forma baltu un slāvu valodās nav sastopama. Latviešu valodā vispārākās pakāpes formu veido kā salikteni no formas *visu* un pārākās pakāpes parasti ar noteikto galotni (*vislabākais, visulabākais*).

VIETNIEKVĀRDS / prónōmens, L., *vārds, ko lieto patstāvīga vārda vietā*, # Īstās trešās persōnas vietniekvārda formas *jis, jī, jie* no latviešu valodas visumā izzudušas, patverdamās tikai atsevišķās izloksnēs. Atšķirībā no citām vārdu šķirām vietniekvārdam trūkst vienojošas

morfolōģiskas vai sintaktiskas kategorijas, tāpēc ir lingvisti (K. Aksakōvs, V. Peškōvskis u. c.), kas vietniekvārdus nemaz neatzīst par vārdu šķiru un ieteic tos sadalīt starp lietvārdiem, adjektīviem un skaitļa vārdiem.

prónóminalizēt, 2. kónj., K., *pārvērst vietniekvārdā*, # Prónóminalizēts *otrs* zaudē kārtas skaitļa nozīmi un kļūst par antónīmu vietniekvārdam *pats*, piem., *Ko pats negribi, to otram nedari*.

prónóminalizēties, M., *kļūt par vietniekvārdū*, # Blakus vietniekvārdam *dažs* prónóminalizējas adjektīvs *labs*, piem., *dažs labs lasītājs domā citādi*.

prónómināls, Kd., *saistīts ar prónómenu, tam raksturīgs*, # Prónóminālā nozīmē lieto arī skaitļa vārdus *viens* un *otrs*.

SKAITĻA VĀRDS / skaitlenis / numerālis, L., *vārds, kas apzīmē vienumu skaitu vai secību*, # Kārtas skaitļa vārdiem ir noteikto adjektīvu morfōlōģiskais veidojums, un teikumā tie veic adjektīva funkciju. Skaitlenim *otrs* tautasdziesmās ir vēl locījumu fōrmas no trīsziļbju *ceļma uotera-* / *uotara-*. Kārtas numerāļiem tautasdziesmās atšķirībā no mūsdienu valodas ir parasti nenoteiktās galotnes.

DARBĪBAS VĀRDS / verbs / paudvis*, L., *vārds, kas izsaka predikatīvu pazīmi laika un citās kategorijās*, # Reālās īstenības norises ir tik dažādas, ka darbība un stāvoklis vien vēl neaptver visu darbības vārda semantisko daudznozīmīgumu. Darbības nojēgums *verba* fōrmā aptver arī pazīmes izpausmi (piem., *ziedēt, mirdzēt, kūpēt*), pāreju no kāda stāvokļa citā (piem., *kust, laboties, trūdēt, augt, rimt*), attieksmi pret kaut ko (piem., *ciņt, paciest, mīlēt, uzticēties*), intelektuālas parādības (piem., *priecāties, skumt, vilties, ticēt*) u. c.

verbalizēt / paudviskot*, 2. kónj., K., *pārvērst verbā*, # Verbs *melnēt* `būt, kļūt *melnam` ir verbalizēts / paudviskots adjektīvs *meln*s.*

verbalizēties / paudviskoties*, M., *pārvērsties verbā*, # Izteicēja apstākļvārdi (*bail, brīv, vērts, diezgan* u. c.), kurus daži sauc par stāvokļa kategoriju, nav īsti vārdšķira, bet morfōlōģiskā ziņā ļoti raiba verbalizējusies vārdu grupa.

verbalizācija / paudviskojums*, L., *kādas citas vārdšķiras pāreja verbā*, # Ir trejādi kalkētu morfōlōģisko tipu adaptācijas veidi – teikumu verbalizācija, teikumu nóminalizācija un teikumu adverbializācija.

verbāls / paudvisks*, Kd., *izteikts ar verbu; saistīts ar verbu, tam raksturīgs*, # Citu verbālo kategoriju starpā kārtas kategorijai latviešu valodā ir vairāk teorētiska nekā praktiska nozīme. Trauksmainības, dinamikas panākšanai dzejā labāk noder verbālas atskaņas.

deverbāls, Kd., *no verba atvasināts*, # Deverbālie salikteni ar *-is, -e* lielāko tiesu ir darītālvārdi, piem., *grāmatvedis, grāmatvede, cūkkopis, cūkkope, labvēlis, ļaundaris* u. c.

adverbāls / pieverbu (ģen.), Kd., *lietots savienojumā ar verbu*, # Mūsdienu latviešu valodā datīvs biedrojas ar *verbiem* (pieverbu jeb adverbālais datīvs) un ar nōmeniem (pienōmenu jeb adnóminalālais datīvs); visvairāk sastopams adverbālais datīvs.

nenoteiksme / infinitīvs, L., *verba fōrma, kas nosauc tikai verba nozīmi, nenorādot ne laiku, ne persōnu, ne skaitli*, # Verba nenoteiksme ir it kā *verba* sākuma fōrma, visas *verba* sistēmas izejas fōrma. Verba infinitās fōrmas ir nenoteiksme jeb infinitīvs un divdabji.

supīns, L., *verba nelokāma fōrma, kas izsaka darbības nolūku, mērķi*, # Pie infinitājam *verba* fōrmām pieder arī supīns – īpaša dažās izloksnēs saglabājusies fōrma ar *-tu*, kas pievienojas *verbam* ar kustības nozīmi un izsaka nolūku, piem., *iesim pļautu, nāc ēstu*.

PERFEKTS, L., *verba laika fōrma, kas apzīmē pagātnē pabeigtu darbību, kuras rezultāts vēl turpinās tagadnē; arī saliktā tagadne*, # Raksturīgākie perfekta izpratnē ir stāvoklis ar tagadnes nozīmi un darbība ar pagātnes nozīmi, piem., *roze ir izplaukusi; tu esi notriepies ar krāsu*.

perfektīvēt, 2. kónj., K., *padarīt perfektīvu*, # Priedēkļi zināmus *verbus* tikai perfektīvē, nepiešķirot tiem nekādas citas papildnozīmes, piem., *darīt – padarīt, mānīt – piemānīt*.

perfektīvs / pabeigts, Kd., # Perfektīvo *verbu* fōrmas *sacērtu malku, izlasu stāstu* fōrmāli tāpat ir tagadnes fōrmas kā *cērtu malku, lasu stāstu*, taču tām nav īstas tagadnes nozīmes, kas ir vienlaicīga ar runas mōmentu.

perfektivitāte / perfektīvums / pabeigtība, L., # Tāds *verbs* kā *beigt* pabeigtības nozīmi iegūst ar vairākiem priedēkļiem, piem., *izbeigt, nobeigt, pabeigt*. Lokāmo divdabja fōrmu lietošana stingrāk nekā tagadnes laika fōrmu lietošana noder par *verbu* perfektivitātes vai imperfektivitātes kritēriju.

IMPERFEKTS, L., *verba pagātnes forma, kas izsaka ilgstošumu*, # Blakus imperfektam latviešu valodas vienkāršā pagātnē uzņēmusi arī perfekta nozīmi (kad runa ir par stāvokli) un senā aorista nozīmi (kad runa ir par darbību).

imperfektīvs / nepabeigts, Kd., # Nepabeigtais jeb imperfektīvais veids raksturo ilgstošu darbību tās plūsmā vai stāvokli tā pastāvīgumā bez attieksmes pret sākuma vai beigu mōmentu, piem., *nest, stāvēt, domāt, spodrināt*.

imperfektivitāte / nepabeigtība, L., # Verbu imperfektivitāte vai perfektivitāte noteikta jau vārdu darināšanas rezultātā un paliek spēkā visās *verba* fōrmās. Pabeigtībai vai nepabeigtībai var būt dažādas papildnozīmes.

IZTEIKSME / mōds, L., *ar noteiktiem fōrmantiem izteikta verba kategorija, kas norāda darbības, stāvokļa vai norises attieksmi pret īstenību*, # Vēlējuma, atstāstījuma un vajadzības, daļēji arī pavēles izteiksme (1. un 3. *persōnas* fōrmas) ir relatīvi jaunāka parādība, tās izveidojušās no dažādām citām *verba* fōrmām, kas ar laiku ieguvušas noteiktas mōdālas nokrāsas. Latviešu valodā *verbam* ir piecas izteiksmes jeb mōdi.

īstenības izteiksme / indikatīvs, *izteiksme, ko lieto, izsakot kōnstatējumus kā realitāti tagadnē, pagātnē vai nākotnē*, # Tā kā īstenības izteiksmē darbības reālo attieksmi pret īstenību pauž dažādas laika fōrmas, tad te īstēni jārunā par apvienotu laika un izteiksmes kategoriju. Klasiskajās tautasdziesmās ļoti plašā mērā mijas indikatīva un imperatīva daudzskaitļa otrās *persōnas* fōrmas: gaidāmo indikatīva fōrmu vietā sastopam imperatīva fōrmas un gaidāmo imperatīva fōrmu vietā indikatīva fōrmas.

pavēles izteiksme / imperatīvs, *izteiksme, ko lieto, lai izteiktu pamudinājumu*, # Mōrfōlōģiskā ziņā senas *verba* izteiksmes ir tikai divas: īstenības izteiksme un pavēles izteiksme, turklāt pavēles izteiksmē tikai divu *persōnu* fōrmas – vienskaitļa un daudzskaitļa 2. *persōnas* fōrmas. Piemēri ar indikatīva fōrmām gaidāmo imperatīva fōrmu vietā tautasdziesmās sastopami ļoti bieži, piem.: *Lauzat skalus, pūšat guni, laižat Jāni istabā!* (*lauziet, pūti, laidiet* vietā).

vēlējuma izteiksme / kōndicionālis, *izteiksme, ko lieto, lai izteiktu vēlamību*, # *Retumis*, sevišķi veicākajā literatūrā, sastopamas daudzskaitļa 1. *persōnas* fōrmas ar galotni –*tum(ies)*, piem.: *Kā būtu, ja mēs pašu nelabo ņemtum palīgā?* Pagātnes kōndicionāli darina perifrastiski.

vajadzības izteiksme / debitīvs, *izteiksme, ko lieto, lai izteiktu darbību, norisi, stāvokli, kas jāīsteno, kam lemts īstenoties*, # Afiksu *jā-* izmanto vienīgi vajadzības izteiksmes fōrmu darināšanai. Tāpat kā sintētiskās vajadzības izteiksmes lietojumā, arī analītiskajā debitīvā ar infinitīvu izteiktās darbības darītājs tiek apzīmēts datīva fōrmā, piem.: *Tevis bij man pūru kalt, tev aizvest tautiņās*.

atstāstījuma izteiksme / relatīvais mōds, *izteiksme, ko lieto, lai atstāstītu no citiem dzirdēto*, # Atstāstījuma izteiksmes funkcijas ieguvis nelokāmais tagadnes divdabis ar galotnēm –*ot, -oties (ceļot, ceļoties)* un nelokāmais nākotnes divdabis ar –*šot, -šoties (ceļšot, ceļšoties)*.

DIVDABIS, L., *no verba atvasināta forma ar verbāli adjektīviskām vai verbāli adverbialām izpausmēm*, # Arī nelokāmie divdabji ir gramatiski hibrīdi – tiem ir reizē *verba* un *adverba* daba.

lokāmais divdabis / particips, *divdabis ar verba un adjektīva pazīmēm*, # Dažu divdabju ar izskaņām –*ošs, -oša* lietošanā ir tradicionāli ierobežojumi, piemēram, nelieto divdabjus *lasošs, rakstošs, zīmējošs, stādošs* u. c. Neverbālos teikumos iespējami tādi saskaņoti apzīmētāji, kas izteikti ar adjektīvu vai tā ekvivalentu (numerāļiem, prōnōmeniem, participiem).

participiāls, Kd., *saistīts ar lokāmo divdabi, tam raksturīgs*, # Pilnīgi adjektīvējušos lokāmo divdabju jeb participiālu adjektīvu, kas izsaka kvalitāti, pastāvīgu priekšmeta pazīmi, mūdienu latviešu valodā ir samērā maz.

APSTĀKĻA VĀRDS / adverbs, L., *nelokāms vārds, kas tuvāk raksturo ar verbu, adjektīvu vai citu adverbu izteikto saturu*, # Apstākļa vārdi ir cēlušies no lietvārdiem, adjektīviem, vietniekvārdiem, skaitļa vārdiem un *verbiem* – tie ir sastingušas šo vārdšķiru fōrmas, kas laika gaitā ieguvušas īpašu nozīmi un izlietojumu. *Adverbi* noder par bāzi jaunu vārdu atvasināšanai, piemēram, *šodien>šodiena, še>šejiene, klāt>klātiene, vakar>vakarējs* u. c.

adverbializēties, 2. kōnj., M., *kļūt par adverbu*, # Adverbializējoties lietvārdu atsevišķu locījumu fōrmām, ir radušies tādi apstākļa vārdi kā *mūžam, retumis, laikus* u. c.

adverbi(ali)zācija, L., # Liekas, ka adverbizācijas faktā jāmeklē tieši tas, ka *dēļ, labad* un *pēc* ir kļuvuši par pōstpōzīcijām.

adverbiāls, Kd., uz *adverbu attiecīgs*, # Póstpóziācijas *dēļ, pēc* un *labad*, kas seko aiz ģenitīva, kopā ar attiecīgu vārdu ģenitīvu fómām veido adverbiālās kónstrukcijas cēloņa resp. nolūka adverbā nozīmē.

deadverbiāls, Kd., *radies, atvasināts no adverbā*, # Daļa vienkāršo prievārdu ir cēlušies no adverbjiem, tāpēc tos varētu nosaukt par deadverbāliem prievārdiem, piem., *zem, virs, pirms, pēc, gar, pret, starp, caur* u. c.

PALĪGVĀRDS / saistītārvārds, L., *nelokāms vārds, kas tradicionārajā teikumlocekļu sintaksē nevar būt teikuma loceklis*, # Palġgvārdi izsaka jēdzienus, taču tā ir īpaša jēdzienu kategorija – attieksmju jēdzieni; ne velti palġgvārdus bieži sauc par mórēmiskiem vārdiem, t. i., uzsver to radniecību ar afiksiem, piemēram, locījumu galotnēm, kuras arī kalpo to pašu attieksmju izteikšanai. Palġgvārdus mēdz saukt arī par saistītārvārdiem.

PRIEVĀRDS / prepózicija, L., *palġgvārds, kas nosauc attieksmes tēlpā, laikā utt. starp priekšmetiem, parādībām utt.*, # Prievārdi biedrojas ar noteiktām locījumu fómām (to sauc par prievārdu rekciju): vienskaitlī ar ģenitīva, datīva, akuzatīva vai instrumentāļa fómām, bet daudzskaitlī ar datīva un instrumentāļa kopīgo fórmu. Prepóziācijas un kónjunkcijas palīdz izteikt attieksmes starp óbjektīvās īstenības faktiem (tādā nozīmē, ka atspoguļo ārpus runātāja esošo óbjektu attieksmes).

prievārdisks / prepózičionāls, Kd., *saistīts ar prievārdu; veidots ar prievārdu*, # Tautasdziesmās bieži sastop ar tīru locījuma fórmu vien izteiktu nozīmi, piem., *Tai Laimīte kroni pīna tīra zelta, sudrabiņa*, kuru mūsu dienās izsaka ar prievārdisku veidojumu *no zelta, no sudraba*. Tautasdziesmās prepózičiju izlietojums ir daudz šaurāks, ierobežotāks nekā mūsdienu valodā, var pat teikt, ka tautasdziesmām raksturīga aprepózičionāla izteiksme.

pusprievārds, L., *adverbs ar prievārdam raksturīgu rekciju*, # Apstākļa vārdi *cauri, garām, pretī / pretim, blakus, līdzās, pāri* u. c. īsteni ir jau kļuvuši par pusprievārdiem.

SAIKLIS / kónjunkcija, L., *palġgvārds, kas izsaka jēdzieniski gramatiskas attieksmes starp vārdiem, teikuma daļām, teikumu un iepriekšējo kóntekstu* # Vārdiem *kaut, gan, lai, ir, arī, te, tik, ne, tikko, drīz, līdz, pirms, kopš* var būt ne tikai saikļu funkcijas, bet arī partikulu, adverbju un dažiem arī prievārdu funkcijas; tā veidojas gramatiski hómónīmi, kuru piederība pie kādas vārdšķiras atklājas tikai kóntekstā. Kónjunkcijas aplūkojamas sakarā ar sintaksi.

bezsaikļa (ģen.), Kd., *ar saikļa iztrūkumu*, # Bezsaikļa saistījumā izšķīrēja loma ir intónācijai.

PIEVĀRDS / partikula, L., *palġgvārds, kas piešķir teikumam vai atsevišķam vārdam zināmu nozīmes niansi (apgalvojumu, noliegumu u. c.)*, # Pievārdi jeb partikulas palīdz izteikt attieksmes starp subjektīvās un óbjektīvās īstenības faktiem. Dažos gadījumos, īpaši dialógā, atsevišķas partikulas vai partikulu kopas var aizstāt vesēlu teikumu, piem., *Vai iesi uz teātri? – Jā. Steidzies, lai nenokavētu! – Gan jau.*

ARTIKULS / artiklis, L., *pirms lietvārda lietojams norādītājs vārds ar dažādu funkciju dažādās valodās*, # Latviešu sarunvalodā ir izplatīta *tas, tā* lietošana artikula nozīmē, piem.: *Vai tu novāksi vienreiz tos traukus no tā galda?* Pie palġgvārdiem pieder prievārdi, saikļi, pakārtojuma vārdi, partikulas, artiklis, saitiņa.

SAITIŅA, L., *dažu verbju (piem., būt, kļūt, tapt, tikt) fórma, ko izmanto, lai no nōmeniem vai adverbjiem veidotu predikatīvu priekšmeta pazīmi*, # Teikumā *Dzīve ir cīņa par labāku dzīvi* ir 6 vārdi, bet 4 teikuma locekļi, jo darbības vārds *būt* ir lietots saitiņas nozīmē un kopā ar vārdu *cīņa* veido vienu teikuma loekli...

TEIKUMA LOCEKLIS / teikumloceklis, L., *vienkārša teikuma uzbūves sastāvdaļa, kas izteikta ar patstāvīgu (pilnnozīmes) vārdu vai vārdu savienojumu*, # Pēc teikuma locekļu sastāva izšķir vienkāršus un saliktus teikuma locekļus. Līdz šim sintaksē neeksistē vispārpieņemtā teikumlocekļu kónceptijas.

teikuma virsloceklis, *teikuma loceklis, kas viens vai divatā veido teikuma gramatisko centru*, # Divkopu teikumā ir divi teikuma virslocekļi – teikuma priekšmets un izteicējs, kas teikumā izsaka runas priekšmetu un tā pazīmi.

teikuma palġgloceklis, *teikuma loceklis, kas ko paskaidro par teikuma virslocekli vai kādu citu tiem pakārtotu teikuma loekli*, # Teikumā, kurā bez virslocekļiem ir kaut viens palġgloceklis, sauc par vienkāršu paplašinātu teikumu.

TEIKUMA PRIEKŠMETS / subjekts, L., *vārds, kas teikumā izsaka tās pazīmes nesēju, kuru nosauc izteicējs*, # Pašas raksturīgākās vārdu šķiras teikuma priekšmeta izteikšanai ir lietvārdi

un persōnu vietniekvārdi – šie vārdi nōminatīva fōrmā savā laikā ir bijuši mōrfolōģiskais pamats teikuma priekšmeta kategorijas izveidē. Verba pirmajā un otrā persōnā subjekts ir jau persōnas galotnē, un bieži vēl tagad tam blakus atbilstošais persōnas vietniekvārds (kā subjekts) var būt neizteikts.

IZTEICĒJS / predikāts, L., vārds, kas teikumā izsaka teikuma priekšmeta pazīmi (*darbību, stāvokli, īpašību*), # Teikuma saturs galvenokārt ir atkarīgs no izteicēja satura. Vairākleckļu teikumos ir palaikam vismaz subjekts un predikāts.

APZĪMĒTĀJS / atribūts, L., vārds, kas raksturo lietvārdu vai lietvārda nozīmē lietotu vārdu, # Apzīmētājs saistījis pētnieku uzmanību sakarā ar savu cilmi no izteicēja. Ja par atribūtu ir adjektīvs, tad tas palaikam atrodas sava nōmena priekšā.

atributīvs, Kd., ar atribūta funkciju, # Atributīvais adjektīvs saskan ar savu substantīvu dzimtē, skaitlī un locījumā.

PAPILDINĀTĀJS / objekts, L., vārds, kas teikumā norāda uz darbības objektu, rezultātu vai darbības veikšanas līdzekli, # Papildinātāja funkcijas mūdienu latviešu literārajā valodā ir ļoti plašas un daudzveidīgas. Objektu sastop ir priekš, ir aiz finītā verba.

APSTĀKLIS, L., vārds, kas teikumā norāda darbības vietu, laiku, veidu, cēloni un nolūku, kā arī raksturo darbību vai pazīmi kvalitātes, kvantitātes un intensivitātes ziņā, # Apstākļa vārds ir galvenā vārdu šķira, ar kuru izsaka apstākļus.

PIELIKUMS / apóziija, L., apzīmētājs lietvārds (vai tā nozīmē lietots vārds), kas tuvāk raksturo ar nōmenu izteiktu priekšmetu, # Pielikums attiekmē pret raksturojamo vārdu var nostāties gan priekš tā, piem., *lauka vidū auga vientulis ozols*, gan aiz tā, piem., *mēs, mazie, spēlējāmie smilšu kastē*. Apóziiju visumā liek aiz apzīmējamā nōmena, piem., *bārenīte, nabadzīte, grūti pelna villainīti*.

apóziionāls, Kd., uz pielikumu attiecīgs, # Apóziionālās attieksmes pamatā ir atributīvā attieksme ar vairāk vai mazāk izmanāmu predikatīvās attieksmes nokrāsu.

IESPRAUDUMS (vārds), L., vārds teikumā kā sintaktiski neatkarīga vienība pret pārējiem vārdiem, # Iespraudumi teikuma saturam var piešķirt dažādas mōdālas nozīmes, kā apgalvojumu, apstiprinājumu, šķietamību, iespējamību, pieļāvumu u. c., piem.: *Tiesa, dabas apstākļi te smagi; Man, nūdien, vairs nav spēka; Cēpure, protams, uz kāzām jānopērk*.

IESTARPINĀJUMS (vārds), L., parasti tekstā autōra lietots blakus paskaidrojums vai piezīme, parasti atdalīts ar iekavām, # Iestarpinājumi teikumā vienmēr atrodas aiz paskaidrojamā vārda, piem.: *Ciema ozolā parkšķina žugure (stārķis) savā rata rumbā; Tur godos vēl dejo uz tautas galda trijdeksnis (pušķis), ar kuru sajūsmā sit, lai vai galds lūst*.

UZRUNA, L., vókatīvā lietots nōmens (arī kopā ar citiem nōmeniem), ar kuru uzrunā dzīvu būtni vai priekšmetu, # Uzrunu no pārējiem vārdiem teikumā šķir lielāka vai mazāka pauze, ko rakstos apzīmē ar pieturas zīmēm, piem.: *Zēni, kāpēc jūs laužat lazdas? Ei tu, puiku liec mierā! Es tevi atkal, jūra, ieraudzīju*.

2. 4. 4. 2. Interjekcijas.

INTERJEKCIJA / izsaukmes vārds, L., ārpus gramatiskās sistēmas stāvošs, dažādas funkcijas īstenojošs nelokāms vārds, # Izsaukmes vārdi kā īpaši attiecīgās valodas vārdi tomēr nonāk gramatikas rīcībā, tāpēc leksikolōģijai zināmā mērā jānodarbojas arī ar tiem. Vārds *interjekcija* ir atveidojums no latīņu *interiectio*, kas savukārt no *interiecere* `novietot starp`, tāvad interjekcija ir iespraudvārds. Kā iesaka prof. A. Ozols, izsaukmes vārdi pēc kvalitatīvajām īpašībām dalāmi trīs vārdšķirās: interjekcijās, eksklamācijās un ónómatópóezē.

interjektīvs, Kd., uz interjekciju attiecīgs, # Ka pastāv vairāki interjektīvi (no interjekcijām darināti) verbī, piem., *aijāt, pucināt, ņaudēt*, un daži interjektīvi substantīvi, piem., *vaidis, vaimanas, žūžas*, nevar būt šaubu.

A. Skaņatveide.

SKAŅATVEIDIS* / ónómatópóētisks vārds, L., interjekcija, ar kuru noteiktā valodā tiek atveidota kāda skaņa, # Latviešu bērni autómóbiļa signāla atdarinājumam lieto skaņatveidi *pī-pī*,

bet krievu *bērni* – *tū-tū*. Ar skaņu atdarinājuma jeb *ónomatópóētiskiem* vārdiem atdarina dzīvnieku balsis, dažādas dabas trokšņus un darbības iznākumā radušās skaņas.

skaņatveide* / **ónomatópóēze**, L., *skaņu atdarināšana*, # Iespējams, ka skaņatveide ir pamatā arī tādiem lietvārdiem kā *vārna*, *krauklis*, *čūska*, *čurkste*, *žagata* u. c., kuru fónētiskais sastāvs atgādina attiecīgo dzīvnieku balsu atdarinājumus. Var runāt par zināmu fórmu sistēmu *ónomatópóēzē*, kas rāda it kā pārejas stāvokli no patstāvīgo vārdu fórmām uz interjekcijām un eksklamācijām, vārdiem bez fórmu sistēmas.

a) Dabas un darbības skaņatveži.

blāc / **bladāc** [bla`dāc] / **bladāks** [bla`dāks] / **bladākš** [bla`dākš] / **žvāks**, *smaga sitienu trokšņa atveide*, # Viņš nepaguva atsprādzēt kājas un – blāc! – smiltīs. Ragaviņas ieskrienas no kalna, uz ežmalas vēl palecas un – bladāks! – dīķim pašā vidū. Žvāks – šis bija pa trepēm zemē!

blīkš / **blākš** / **blauks** / **blaukš** / **bliuks** / **bliukš** / **klipu klapu**, *skaļa atsitienu trokšņa atveide*, # Staigā šurpu, turpu, durvis aizcirdami – blīkš, blākš! Haris sagrāba svaru bumbu un stiepa augšā, bet kājas sāka grīloties, un bumba – blaukš! – zemē. Blauks, blauks, blauks – kāds aiz durvīm dauzīja kājas. Šis kā ņem šķīvi no galda un pret plīti – bliuks! Klipu klapu riju kūla ar sudraba sprigūliem (T. dz.).

būkš / **baukš** / **bums**, *padobja atsitienu trokšņa atveide*, # Sniega bumba veļas no kalna, līdz atsitas pret koka stumbru – būkš! – un sašķīst. Baukš! – slapja, auksta vólejbóla bumba iebelž gulošajai gaišmatei sānos. Bums! – bumba atsitas pret sētu.

būkš / **pif paf** / **pliuksš**, *šāvienu trokšņa atveide*, # Miglā *rešie* šāvienu skan bez atbalss un spalģuma – būkš, būkš. No *mēldriem* atskan – pif paf! – un viena pīle lidojumā krīt ūdenī. Viņš atkal nomērķē un – pliuksš!

blakš / **pakš** / **pakt** / **paukš**, *viegla, paklusa atsitienu trokšņa atveide*, # Ola noripo no galda un – blakš – sašķīst pret grīdu. Beidzot no *purinātā* ciedra sāk krist čiekuri – pakš, pakš, pakš – viens, otrs, trešais. Pakt – man tieši pa *dēgungalu* trāpa mazs, sauss čiekurs. Pa brīžam – paukš, paukš – no ābeles nokrīt zemē pa ābolam. Paukš! – un kórķis no pudeles laukā.

plaukš, *paspalgas skaņas atveide no sitienu ar kaut ko plakanu*, # Plaukš! – noskan skaļa pļauka.

tuk, *klaudzienu atveide*, # Pie durvīm kāds klauvē – tuk, tuk, tuk. Namdari kaut ko naglo, tuk, tuk mijas ar īsiem starpbrīžiem.

puk / **čuk**, *sprēgni virkna skaņa no mótōra darbības*, # Puk, puk, puk – tukšgaitā pukšķina neizslēgtais traktōra mótōrs. Vilciens uzņem gaitu – čuk, čuk, čuk.

klakš / **klakt** / **kliks** / **klikš** / **klikt** / **knakš** / **knikš knakš** / **kniuks** / **kniukš** / **kniukt** / **knipu knapu** / **kripu krapu**, *paklusu, sīku trieklu trokšņu atveide*, # Ar elektrību vienkārši: klikš – un ieslēgts, klakš – un izslēgts! Klakt! – un lielie dzelzs vārti ir aizkrituši ciet. Kad piezvanījām – kliks! – durvis atvēra kāds neredzams mehānisms. Durvis aizcirtās – klikt! Knikš knakš – un kurpnieks papēdi ir piesitis. Kniukš – skrūvgriezis jau kuro reizi izslīd no skrūves rieviņas. Dzenis kala knipu knapu / kripu krapu.

šņiku šņaku / **šņak** / **šņaks** / **šņakt** / **šņik** / **šņiks** / **šņikt**, *trokšņa atveide, sacērtoties šķērēm, zobiem, arī griežot stiebrus, lakstus u. tml.*, # Jauni puīši sienu pļāva, izkaptiņa šņiku šņaku (T. dz.). Šņik un šņak – vēl mitrie mati lido uz visām pusēm. Papliķēju mīlīgajam salnītim pa kaklu, bet, kad pagriezos iet prom, šis man ar zobiem – šņaks! aiz piedurknes. Kad muša uzsēžas sunim uz *dēguna*, šā galva pasitas uz augšu un – šņakt! – noklab zobi. Pa ceļam uz burkāniem viņš atvāž salieceni, un kā burkāns laukā – šņikt! – laksts tam nost.

tik tak, *pulksteņa trokšņa atveide*, # Artūrs pagrūda pulksteņa pendeli vienreiz, otrreiz, tas dažas reizes pašūpojās – tik-tak – un atkal apstājās.

pak / **paks** / **pakš** / **pakt** / **pik** / **plikš**, *klusā atsitienu trokšņa atveide, pilot lāsēm*, # Lietus nerimstas, jumts *tek*, reģas pīles jau izsūcas cauri griestiem un – pak, pak – pil uz grīdas. Paks, paks – vienmuļā ritmā kā metrónōms pil no zariem kūstošais sniegs. Kad caurums *bērza* izurbts un teknīte ietapota, spainī sāk pilēt sulas lāses – pakš, pakš, pakš! Plikš, plikš – pret rūtīm sitas lietus lāses. Tek jumti; pik, pik! – pīles ir lielas un smagas.

plakš / **plunkš** / **plīkš** / **plākš** / **blūkš**, *trokšņu atveide no atsitienu pret šķidru vidi*, # Plakš! – spalģs lielākas zivs astes sitiens pa ūdeni. Plunkš – varde nolēca no akmens dīķī iekšā. Visi trīs gāja nelaipojot, bet plīkš, plākš – tieši peļķē iekšā un pāri tai. Blūkš, blūkš! – alnis *nesas* pāri slīkšņai.

klunkš, *guldzoša trokšņa atveide*, # Klunkš, klunkš – un zirgs spaini drīz izdzēris tukšu. Rati kratās, un arī piens kannās – klunkš, klunkš.

čap / čipu čapu / čibu čabu / tipu tapu / dip / klap / klabu, *klusāku vai skaļāku soļu trokšņa atveide*, # Viņa pieceļas no gultas un klusiņām čap, čap aizcāpo uz virtuvi. Čipu čapu vedējiņi Ar vīzēm sanākuši (T. dz.). Es ar kārklu vīzītēm Čibu čabu čabināju (T. dz.). Mazais Jurītis tipu tapu mammai līdzi. Skrien meiteņu bariņš pa kāpnēm – dip, dip, dip. Klap, klap, klap – pa asfaltu tuvojas nācēju soļi.

krap / krapš / krips / kripš / skrip(t) / skrap(s) / skrapš, *asa trokšņa atveide no soļiem pa cietu pamatu*, # Pa piedarba plānu viņa staigā itin kā zirgs: krops, krops. Kāds kāpj pa lūkai pieslietajām trepēm: krips, krips, krips. Skrip, skrip, skript – kāds staigā it kā pa akmens šķembām ārpus telts. Peļķu ledus skrapstēja vien, kad gāja pāri: skrap! skrap! skrap!

dipada, *aulēkšu trokšņa atveide*, # Ārā uz ielas atskan aulēkšu dipoņa: dipada! dipada!

brakš / brākš / briķš / brīķš, *paskaļa, paasa trokšņa atveide, kaut kam lūstot*, # Briķš, briķš – spelgonī pa laikam noskan plaisājošais ledus ezerā. Brākš! – egle zemē. Zariem zem kājām lūstot, zvērs, laikam alnis, aiznesas ka briķš un brākš.

kraks / (s)krakš / (s)krauks / (s)kraukš / krik / kriks / kriķš / kriuks / kriukš / skrapš, *paklusa, asa trokšņa atveide, kaut kam lūstot, drīpot*, # Āmurs pa riekstu – kraks! – un gatavs. Ar saviem mehānismiem ierodas sakaru maģistrāļu būvētāji, un – krakš, krakš – asfalts uzlauzts. Kraukš! – un koks pušu. Krik, krik! – kā žagari lūst tavi balsti (A. Brigadere). Kriķš – pārlūst zars. Trusis grauž burkānu – kriuks, kriuks. Skrapš, skrapš – trauslie kóraļļkrūma zariņi cits pēc cita skraukšķēdami pazuda papagaiļzivs mutē.

čirks / čir, *paklusa trokšņa atveide, griežot stiklu u. tml.*, # Stiklinieks izņem no kastes stikla rūti un velk pa to ar tādu daiktiņu – čī-i-rrks! Večs vīrs vilēja zāģi – čir, čir! Čir, čir, čir, čir – čirkstēja sniegs zem nācēju soļiem.

čurks, *paklusa, virkna trokšņa atveide, cepot gaļu, strūklojot ūdenim u. tml.*, # Čurks, čurks – piens slaucot tek slaucenē. Atskan paskaļš čurks! – kad māte sakustina gaļas šķēles uz pannas.

plirkš, *paklusa, virkna trokšņa atveide, plīstot audumam u. tml.*, # Kāpjot lejā no koka, Mārcis uzķeras uz zara un – plirkš! – biksēs izplīst robs.

spurkš, *virvna trokšņa atveide no straujām spārnu vēdām*, # Runcis lavās klāt zvirbuļu baram, bet tie šo pamana un – spurkš! – prom ir.

švirks, *švirksstoša trokšņa atveide*, # Liesma iezibeņoja ónkuļa kreisajā ūsā, švirks! – un puse no vīra lepnuma vairs neskaitījās. Nometos rāpus un vēzieniem šķiru sakaltušos stiebrus: švirks! švirks!

šviks, *ilgstoša, paasa trokšņa atveide*, # Šviks! Šviks! – tā ir sētniece, kas ar lāpstu šķūrē sniegu no ietves.

bim, *sienas pulksteņa zvana atveide*, # Bim! bim! ... un es skaitu līdzi, lai zinātu, cik vēl palicis līdz celšanās laikam.

klīng, *augstas, metāliskas, arī zvana skaņas atveide*, # Večais tramvajs ar saviem klīng, klīng pieprasa vākties nost no slīdēm.

plīnk, *augstas, samērā ilgstošas skaņas atveide*, # Meitenīte uzsita – plīnk! – pa vienu klavieru taustiņu, plīnk! – pa otru taustiņu.

pī / pīk, *paaugstu, ilgstošu skaņu atveide*, # Klausulē atskanēja pī, pī, kas rādīja, ka savienojums ir, taču klausuli viņā galā neviens necēla. Pīk, pik, pik, pī – garas un īsas skaņu zīmes ielaužas telpā – tie ir signāli, kas nes gan priecīgas, gan bēdīgas vēstis.

tū, *dažādu ilgstošu skaņu atveide*, # Tū, tū, tū! – pēkšņi ierēcās kuģa svilpe.

tfu / tpu / tfū / tpū, *spļāviena trokšņa atveide*, # “Tfu!” viņš nospļāvās. “Tpu,” viņš aiziedams uzspļauj Vilnim uz zābaka, “tev īstā vieta baptistu saiešanas namā, ne strēlniekos!” Varbūt kāda valdzinoša vīrieškārtas īpatņa dēļ Jūs pametīsiet vīru (tfū, pipars uz mēles!)... “Nevajag tā runāt, tpū, tpū, tpū,” viņš mānīcīgi nospļāvās pār kreiso plecu.

ņigu ņegu, *trokšņainas kņadas atveide*, # Zvirbuļu barā iet ņigu ņegu, plūcoties citam ar citu. Kluso kaimiņu ģimēni aiz paneļa sienas es dzirdu tikai agri no rītiem – tad tur viss iet ņigu ņegu, kamēr bērni sapošas uz dārziņu, bet večāki uz darbu.

b) Balss skaņu skaņatveži.

ha, hi, hó, *smieklu atveide*, # Ha, ha, ha, hi, hi, hi – noskanēja smieklu šalts. “Hó, hó!” mēs smējāmies, jo mums tiešām bija kļuvis siltāk.

mū, *māvienu atveide*, # Rēdzot nākam saimnieci, govš paceļ galvu un nomaujas – mū!
mē / bē / buku-bē, *blējienu atveide*, # Ganāmpulks ir raibā sastāvā – tur skan gan govju mū, gan aitu un kazu mē un bē. Rotaļā iekrītot āža lomai, ir jāskandē: buku bē! buku bē!
ruk, *rukšķienu atveide*, # Cūciņa skandē – ruk, ruk, ruk.
vau, *rējienu atveide*, # Latviski suns rej – vau vau, bet krieviski – gaf, gaf.
ņau, *ņaudienu atveide*, # Kaķīt' s saka – ņau ņau ņau, man ar' tādas jakas nav! (J.Rainis).
ņurr / murr, *murrāšanas atveide*, # Kad runci glaudu, viņš labpatikā aizver acis un sāk malt – ņurr, murr.
pī, *pīkstiena atveide*, # Pele pīkst – pī, pī.
kvā, *varžu kvakšķēšanas atveide*, # Īpaši rītos un vakaros dīķī iet vaļā varžu “kóncerti”, kad vienlaikus skan desmiti kvā, kvā.
kikerigū, *gaiļa dziesmas atveide*, # Gailis uzlaidās ķēniņa pils jumtā un dziedāja: “Kikerigū! Es to muižu izpostīšu!”
kó-kó-kó, *klukstienu atveide*, # Vista māca cāļiem – kó-kó-kó, meklējiet tārpiņus, kukaiņšus!
ga, *gāgāšanas atveide*, # Meža zosis gāgā tāpat kā mājas zosis: ga-ga-ga-ga!
pēk, *pēkšķienu atveide*, # Pīles iet rindā pēkšķēdamas – pēk, pēk, pēk!
čiv, *čivināšanas atveide*, # Cāļi čivina – čiv, čiv, čiv!
čak, *čakstes un citu putnu balss skaņu atveide*, # Čakstīte uz žoga sauc savu “čak-čak!”
čer / čir, *paspalgu, paskarbu putnu balss skaņu atveide*, # Zvirbuļi vienmērīgā taktī atkārtoja savu – čer, čer, čer! No kuplo koku lapotnēm skan nepārtraukti – čir-čir, čir-čir!
krā, *vārņveidīgo balss skaņu atveide*, # Vārņas un kraukļi brēc – krā, krā!
krū, *dzērvju balss skaņu atveide*, # Kad dzirdu dzērvju – krū, krū! – raugos debesīs, kur aizlido uz siltām zemēm kārtējais dzērvju kāsis.
kukū, *dzeguzes balss skaņu atveide*, # Kādā rītā pāri mežam nozvanīja dzeguzes kukū.
vit / vidžu, *bezdelīgu balss skaņu atveide*, # Pie lielā šķūņa sijām bezdelīgas salipinājušas savas ligzdas, un nepārtraukti skan viņu vit, vit, vidžu, vidžu.

B. Kustību u. tml. interjektīvs raksturojums.

ļipata, ļapata, *neveiklas gaitas raksturojums*, # Kucēns skrien tā jocīgi gāzelēdamies – ļipata, ļapata. Pa pļavu, pa sniegu garausis līnkā – ļipata, ļapata.
heijā / heisā, *straujas gaitas raksturojums*, # Heisā! – ragavas traucās, ragavas lidoja. Vētra sagrābj tevi un ņes – heijā!
aidā, *skrējienu atveide*, *straujas došanās raksturojums*, # No visām teltīm spurdz laukā zēni un meitenes un, aidā, prom uz upīti!
hóp, *straujas augšupkustības raksturojums*, # Svarcēlājs pieliecas, uz brīdi sastingst un – hóp! – vienā mirklī stienis jau virs galvas.
spudūc [spu`dūc] / **spudūkš** [spu`dūkš] / **spurkš**, *straujas, veiklas kustības raksturojums*, # Pele – hóp! – ar spriganu lēcieni laukā no stropa un prom, ko kājas ņes, līdz – spudūc! – alā iekšā. Sagrābta aiz brunčiem, viņa no tiem izmaucās un – spudūkš! – krūmos iekšā. Ja mums gadījās kāds nepatīkams darbs, tad mēs – spurkš! – krūmā iekšā.
caps / krap / **knauks / knaukš / knaukt**, *strauja tvērienu raksturojums*, # Ar apskaužamu veiklību suns paļēcoties – caps! – satver lidojumā gaisā pamesto pankūku. Muļķītis krap! saķer putnu. Te vēzis – knauks! – pāršķēlis lūpu lempītim.
žviukt, žvaukt, *ātras darbības raksturojums*, # Kad es ķeros pie kādas lietas, tad iet ātri – žviukt, žvaukt un gatavs!
stóp, *raksturo pēkšņu darbības pārtraukšanu*, # Jo smalkāka mašīna, jo kaprīzāka, līdzko kas, tā stóp – neiet! Rokot būvbedri, uzdūrās vecam mūrim un – stóp! – te nu laikam jāsauc šurp arheolōgi.
ne čiku, ne grabu, *par kaut ko notikušu, nevienam neko nezinot, nemanot; par pilnīgu klusumu u. tml.*, # Viņš pēkšņi apprecējies – ne čiku, ne grabu – ar Ināru. Mani kaimiņi jau kādu trešo dienu ne čiku, ne grabu – vai kur aizbraukuši vai.
ne bū, ne bē, *sajēgas trūkuma raksturojums*, # Viņš taču no visa tā ne bū, ne bē.

C. Interjektīvi noskaņu paudumi.

ai / ak / e / eh / óh / ói / ū / uh / vai / ūja / nū / ehē / óhō / ei / ej nu ej, *pauž pārsteigumu, izbrīnu, sajūsmu u. tml., # Ai, cik stalti, cik kupli ozoli! Ai, ko tēvs mums atvedis! Ak, kā man tas patīk! Ak, ko es redzu! E, kā mums šodien darbs labi šķiras! Eh, ja jūs zinātu, kā garšo tunzivs cepetis! Óh, cik tas skaists! Ói, kādu histēriju viņa sataisīja! Ū, kur te slidens! Uh, cik laba sajūta! Vai, kāda laime! Ūja, vai tad tas tik grūti? Nū-ū! – kādi tik brīnumi pasaulē nenotiek! Ehē, tad viņš arī reiz precēsies! Ohō, kā tad to lai saprot?! Ei, ei, tad nu gan tev paveicies! Ej nu ej, vai nu tas tā var būt!*

ai / ak / ui / vai / ak vai / vai manu, vai / brr, *pauž nepatīkamas izjūtas, pārdzīvojumu, izbailes, vilšanos u. tml., # Ai, cik tas ir pazēmojoši! Ak, mani bērniņi, kas ar jums ir noticis?! Ui, cik tur ir auksts – brr! Vai, kā tas zobs var sāpēt! Ak vai, nu kam tagad prasīt padomu? Vai manu, vai – nu tie bērni ir apaļi bāreņi!*

pfu / pfē / fui / pē / tfu / tfū / tpu / tpū, *pauž nosodījumu, riebumu, nicinājumu u. tml., # Pfu, kā tu esi nosmērējies! Fui, cik tas ir neglīti! Man tās glumās vārdes uzdzēn šermuļus – pfē! Tas taču ir netīrs – pē! – neņem rokā! Tfu, kā tu mani nobiedēji! Es nu tādā kómpānijā vairs neiešu, tfū! Man, par to iedomājoties vien, nelabi metas, tpū!*

ha / he, *pauž izsmieklus, zobgāli, nicinājumu u. tml. # Ha, izklausās, ka visi ir slikti, bet tu tas eņģelis! He, par tevi jau viss pagasts smejas!*

a / e / eh / ek, *pauž pielāvību, noraidījumu, nožēlu u. tml. # A, nu nenāc arī, iztiksim bez tevis! E, gan Dievs gādās, ko tur tik daudz bēdāties! E, ņem arī, vai man žēl! Eh, par to vairs nav ko runāt! Ek, tā runāšana man vienmēr iznāk aplam – laikam nēvi vairs netur!*

ā / ahā, *pauž atskārsmi, secinājumu, gandarījumu u. tml. # Ā, tad viņai ir uzradies pielūdzējs! Ā, tas esat jūs! – gaidījām, gaidījām! Ahā, tad tur tas suns ir aprakts!*

ak tu..., *pauž izteikuma satura pastiprinājumu, # Ak tu pasaule, ko tie cilvēki gan visu nedara! Ak tu viens cilvēks, ko viņš var muldēt! Kartupeļi nav paauguši, ne pašam ko ēst, ne cūkai ko dot, ak tu tavu trakumu!*

paldies Dievam / uf, *pauž gandarījumu, atvieglojuma sajūtu, # Paldies Dievam, esmu bagāts un laimīgs. Šoruden, paldies Dieviņam, viss tika savākts šķūnī un pagrabā. Uf, nu tad vienreiz tā mocība galā!*

hm, *pauž neziņu, svārstīšanos, šaubas u. tml., # Hm, nemaz nezīnu, kā jums to saprotamāk paskaidrot. Grūti pateikt, hm, vai tas būtu pareizākais risinājums.*

nolādēts [no`lādēts] / **nolāpīts** [no`lāpīts], *pauž dusmas par traucēkli, nepatīkšanām u. tml., # Nolādēts, vēl tikai trūktu, lai mašīna iebuksētu! Viņš atkal, nolāpīts, ir piedzēries!*

apžēlojies [ap`žēlojies], *pauž sašutumu u. tml., # Divi gaži turēt aunus – apžēlojies! cik viņi barības velti neapēd!*

godavārds [goda`vārds], *pauž dusmas, sašutumu, # Es ar viņu, godavārds, vairs pat nesasveicināšos!*

urā [u`rā] / **urrā** [ur`rā], *pauž suminājumu, sajūsmu u. tml., # Nu tad uz namamātes veselību! Urā! Urrā, rīt brauksim uz teātri!*

āmen, *pauž dievvārdu, sprediķa nobeigumu, # Kad sprediķotājs noteica – “Āmen!”, visi piecēlās uz iešanu.*

D. Interjektīvi uzrunvārdi.

a) Aicinājumi un atsauksmes.

bis, *atzinības paudums izrādē; kóncertā – aicinājums atkārtot priekšnesumu, # No balkoniem, kur sēdēja galvenokārt jaunieši, korī skanēja uzstājīgi bis saucieni.*

bravō, *atzinības paudums, # Zāle dimdēja aplausos, daži nesavaldīgākie sauca bravō.*

heijā / heisā, *aicinājums traukties, # Vai mājā palikt un gaidīt vien? Nē! – iekšā briesmās un skaistumā: Heijā! Heisā! (Aspazija).*

aidā, *aicinājums braukt, doties kurp, # Vilis piebrauc ar zirgu un uzsauc: “Nu, aidā! braucam Jaungada naktī pie manis ciemos!”*

hópā / ópā, *aicinājums celt vai celties, # Paņem mani ópā! Atpūta beigusies, hópā visi un turpinām ceļu!*

nu, *mudinājums darbībai, # Nu, palīdzi taču man!*

palīgā, *aicinājums palīdzēt ārkārtas apstākļos*, # Palīgā, palīgā, viens cilvēks pagalmā guļ zibens nosperts!

pa / pa, pa / pag / paga, *aicinājums pagaidīt, nesteigties*, # Pa! man tev vēl kaut kas sakāms. Pa, pa – man tas neiet tik ātri! Pag, pag, nesteidzies – es vēl neesmu saģērbies! Viņi nodzīvoja kopā ... paga, paga ... tūlīt sarēķināšu, cik to gadu tur sanāk.

b) Norādes.

āre [ā`re] / **edz / redz / re / reku / eku / ekur / reče nu / lūk / palūk / skat / paskat / pavei / rau / raug / raugi / parau / paraug**, *izsaka tiešu norādi palūkoties kurp vai uz ko; arī pievērst uzmanību domu priekšmetam*, # Āre, tur jau viņš nāk! Āre, nebija vis tā, kā tu teici! Edz, kā mans padoms tev līdzēja! Eku ir tā māja, tā ar zaļo jumtu! Ekur ir tas pagriezīens uz Skulti! Re, kā ceriņi jau uziedzējuši. Re, re, kā nu šis lielās! Pagaidiet, redz, kur skrien vēl viens! Redziet, tas nav tik vienkārši, kā jūs domājat. Irsimies līdz saliņai, reku, līdz tai, kur tie kuplie kārkli! Reče nu, kā kungs izputēja! Autobusa pietura ir, lūk, tur! Lūk, tā ir īsta mīlestība! Tāda, lūk, ir tā mūsu iedzīve. Toreiz bijī vēl puika, bet, palūk, kāds nu liels izaudzis! Skat, kas tur nāk! Skat, kāds milzīgs ķirbis izaudzis! Paskat, kādi tev, Jurīt, tie ceļgali netīri! Zvejnieki, paskat, grābj naudu riekšavām. Pavei, kādu kungu šis te tēlo! Parau, kāds skats pa mūsu logu – tā ir bilde! Parau, kā tās Vīgriežu meitas – acis uz pušiem šaudās kā zebiekstēm! Būs negaiss, vējš, paraug, arī jau ceļas. Vairs nav tālu, rau, jau pazīstamais paugurs klāt. Nu raug, cik krāšņi viss apkārt plaukst un zied! Es vēl neesmu brokastojusi, bet, raugi, pusdienlaiks jau klāt.

c) Uzruna.

ca) Dzīvniekiem.

biz, *uzruna govīm, aicinot bizot*, # Kad govīs bizoja, tad gans vēl uzbizināja: biz, biz! dundurs astē! – lai skrien, kā ātrāk tiek mājā.

aidā [ai`dā], *uzruna zirgam, pavēlot aulēkšot*, # Puika uzlēca Zibenim mugurā, uzsauca – aidā! un aizaulēkšoja.

cip / ti / tib / tiba / tibu, *uzruna vistām, cāļiem, saucot klāt vai kūtī*, # Cip, cip, cip, nāk nu, nāk nu! Kad vistām, cāļiem uzsauca: ti, ti, ti! tib, tib, tib! Tiba, tiba, tibu! – tad viņas skrien klāt, jo zina, ka baros vai laidīs iekšā.

tiš, *uzruna putniem, parasti vistām, dzenot prom no kurienes*, # Tiš, tiš, ārā no dārza!

uš, *uzruna cūkām, dzenot prom vai vēlamā virzienā*, # Uš, kūtī, uš! Uš, uš! – kas vēl nebūs, kartupeļos līdīs!

cui / puc, *uzruna sunim, rīdot to kādam, parasti lopam, virsū*, # Cui, sunīt, cui! Paņem! Puc, puc! ņem ciet! dzen laukā no labības!

kis, *uzruna kaķim, saucot klāt*, # Kis, kis, kis! nācu nu pieniņu palakties!

skic / škic, *uzruna kaķim, dzenot to prom*, # Skic, prom, škic! – glūnēs man te uz cāļiem!

nū, *uzruna zirgam, pavēlot uzsākt gaitu, skubinot*, # Nū-ū, Bērīt, braucam nu mājās! Nū-ū! pateci nu veiklāk!

tpr(ū), *uzruna zirgam, pavēlot apstāties vai stāvēt mierīgi*, # Tprū, vai stāvēsi rāms!

cb) Cilvēkiem.

ē / ei / eē / hei / ehei [e`hei], *uzruna, lai pievērstu uzmanību*, # Ē, vai tur kāds ir? Eē, celieties nu augšā! “Ei, vai tur ir dziļš?” man uzsauca no krasta. Harijs māj ar roku un sauc: “Hei, Inese, nāc šurp!” Ehei, apstājies!

u-ū / ū-ū / uhū, *uzruna (k dziedot) no lielāka attāluma*, # U-ū! Dzen govīs mājās! Ū-ū, kur tu esi? Uhū!

dzi / klau / paklau / vadzi [va`dzi] / **paklausie(tie)s**, *uzrunvārdi*, # Dzi, kā šie tur uzdzīvo! Klau, ko tu darīsi rīt? Paklau, atnāc šovakar pie manis! Vadzi, vai nevajadzētu aiziet uz turieni paskatīties, kas tur notiek? Paklausies, Ervīn, vai mums nederētu braukt mājās? Paklausieties, jūs, vai jums kauna nemaz nav?!

ai / ak / nu, *uzrunas ievadvārdi*, # Ai Kristīn, nu kāpēc tu man to iepriekš nepateici? Ak Aivar, nu kur tad paliek tavs solījums?! Nu, palaidņi, tas jums tā cauri neies!

hallō, *uzruna un atsauc, galvenokārt telefonsarunās*, # Hallō, vai tu mani dzirdi? “Hallō, meitenes!” uzsauca Vilis.

marš, *uzruna, izsakot pavēli*, # Kreiso plecu uz priekšu, marš! Marš, prom no šejienes!

stóp, *uzrunvārds, pavēlot apstāties vai pārtraukt darbību*, # “Stóp, veči!” kareivis nokliedzās, “uz kuriem tad jūs?” Tikko sāktā (muzikālā) frāze atkal tiek pārtraukta ar vienkāršo vārdu – stóp!

sveiks / sveiki, *uzrunvārds satiekoties vai šķiroties*, # “Sveiks, sveiks, kaimiņ!” atsaucās Valdis. Sveiki, Arvīdónkul! “Nu tad sveikas!” uzsaucām meitenēm atvadoties.

sveicināts / labdien [lab`dien] / **labdiena**, *uzrunvārds satiekoties*, # “Nu, sveicināts,” saimiece padod man roku. “Sveiki, sveicināti!” pagalmā mūs saņēma pats jubilārs. “Labdien,” viņa sveicināja manu paņiņu un uzsmaidīja. “Labdiena!” viņa jautri sveicina no priekšnama.

labrīt [lab`rīt], *uzrunvārds, satiekoties no rīta*, # “Labrīt, kaimiņ!” dārzā pāri sētai mani sveicina Katrīnas tante.

labvakar [lab`vakar], *uzrunvārds, satiekoties vakarā*, # “Labvakar,” viņa atņēma sveicienu un pasmaidīja.

ardievu [ar`dievu] / **uz redzēšanos** / **arlabudienu** [ar`labudienu], *uzrunvārds atvadoties*, # Nu, tad līdz citai reizei – ardievu! “Uz redzēšanos,” Maija klusi atbildēja. Viņš tā īpatnēji atsveicinājās: “Nu, tad arlabudienu!”

arlaburītu [ar`laburītu], *uzrunvārds, atsveicinoties no rīta*, # Arlaburītu! Piedodiet, ka tik agri traucēju.

arlabvakar [ar`labvakar], *uzrunvārds, atsveicinoties vakarā*, # Arlabvakar, kólēģīt!

arlabunakti [ar`labunakti], *uzrunvārds, atsveicinoties vēlu vakarā, parasti, dodoties gulēt*, # “Arlabunakti!” ciemiņiem pasaka mazā Ilga pirms došanās uz guļamistabu.

paldies [pal`dies] / **pateicos** / **tencinu**, *uzrunvārds, izsakot pateicību*, # Paldies par viesmīlību! “Sīrsnīgi pateicos!” viņš aizkustināts sacīja. “Tencinu!” viņš teica pieceļoties.

lūdzu / lūdzams / lūgtum, *uzrunvārds, ievadot lūgumu, aicinājumu; pieklājības atbilde uz pateicības izteikumu*, # Nogriez, lūdzu / lūdzams, klusāk to mūziku! Lūgtum, visi pie galda! “Lūdzu! ņem par labu!” viņš atbildēja uz manu pateikšanos.

piedod(iet) / atvaino(jiet), *uzrunvārds, atzīstot savu vainu*, # Piedod / atvaino, bet ilgāk es uzkavēties nevaru. Piedodiet par traucējumu! Atvainojiet, ka traucēju!

prózit, *uzrunvārds, aicinot iedzert*, # “Prózit!” Spricis pieskandina.

tu, *pilnas paradigmas uzrunvārds vienai personai*, # Ja tu neatnāksi, tad mums tevis stipri pietrūks. Vai tev tas patīk? Kad varu tevi satikt? Gribu ar tevi aprunāties. Es ilgi klausījos tevī, tagad uzklausi tu mani! “Anita, sauksimies uz tu,” es ierosināju.

jūs, *pilnas paradigmas pieklājības uzrunvārds vienai personai*, # Ja jūs neatnāksiet, tad mums jūsu stipri pietrūks. Vai jums tas patīk? Kad varu jūs satikt? Gribu ar jums aprunāties. Es ilgi klausījos jūsos, tagad uzklausiet jūs mani.

jūs, *pilnas paradigmas uzrunvārds divām un vairākām personām*, # Atļaujiet jūs sveikt jūsu abu laulības jubilejā!

godājamais / cienījamais, *pieklājības uzrunas ievadvārds (epitets); pieklājības uzrunvārds, neminot uzrunājamā vārdu*, # Godājamie viesi, pacelsim glāzes uz jubilāra veselību! Vai jūs, godājamais, nepateiktu, cik ir pulkstens? Godājamās dāmas un kungi, atļaujiet man teikt dažus vārdus šajā sakarā! Cienījamie klātesošie, atļaujiet uzskatīt sanāksmi par atklātu!

kungs, *pieklājības uzrunvārds vīrietim; uzrunvārds Dievam, Jēzum Kristum; uzrunas forma, ko pievieno uzrunājamā vārdam, uzvārdam vai amatam*, # “Viss ir kārtībā, kungs,” pienākušais sulainis vēstīja. “Palīdzi, Kungs!” viņa čukstēja, uzlūkodama altārgleznu. Virsnieku kungi, atļaujiet jūs iepazīstināt ar advokātu Kurmjā kungu!

jaun(s)kungs, *pieklājības uzrunvārds jauneklīm*, # “Nāciet jūs arī, jaunskungs!” viņa laipni aicināja.

kundze, *pieklājības uzrunvārds vai pievienojamā forma sievietei*, # Atvainojiet, kundze, es pārskatījos! “Edītes kundze, paskatieties uz to rudo ķēvi!” Zandarts pieskārs savas dāmas elkonim.

madama, *pieklājības uzrunvārds precētai vai pavecākai sievietei*, # Atļaujiet, madam, jūs uzlūgt uz deju!

jaunkundze, *pieklājības uzrunvārds vai pievienojamā forma neprecētai jaunai sievietei*, # Kā varu jums pakalpot, cienījamā jaunkundze? Amēlijas jaunkundz, nododiet, lūdzu, šo rakstu šefam.

biedrs, *pieklājības uzrunvārds vai pievienojamā forma padomju pilsonim*, # Biedri, sākot ar šo brīdi un līdz turpmākai pavēlei es kómandēju rotu. Biedri režisūr, kādas ir jūsu repertuāra perspektīvas?

biedre / biedrene, *pieklājības uzrunvārds vai pievienojamā forma padomju pilsoni*, # Biedre Kalniņa, jums zvanīja no rūpnīcas. Vai jūs, biedrene, arī uz sanāksmi?

pilsonis; pilsonē, *pieklājības uzrunvārds vai pievienojamā forma, lietoti galvenokārt sociālisma valstīs*, # Mani apturēja milicis: "Pilsonē, jūs neatļautā vietā šķērsojāt ielu." Pilsoni šofer, jūs taču zināt, ka iestādes mašīna nedrīkst braukt ārpus teritorijas bez ceļazīmes.

E. Interjekciju nosaukumi.

TIBINĀT, 3. kónj., R. v., *saukt vistas, cāļus, sakot **tī, tib, tibī***, # Viņa ir izgājusi sētvidū un tībina vistas.

TIŠINĀT, 3. kónj., R. v., *dzenāt vistas ar saucieniem **tiš***, # Ieraudzījusi dārzā vistas, viņa plaukšķinot un tišnot metās dzīt tās laukā.

BIZINĀT, 3. kónj., R. v., *izraisīt govju bizošanu ar saucieniem **biz***, # Ganiem jau neļāva govīs tīšuprāt bizināt, bet ganupuikas palaikam to darīja.

sabizināt, pbg., # Kad govīs ir mierīgas, tad jau viņas satracināt nevar, bet, kad nemierīgas, tad sabizināt lielas pūles neprasa.

NŪJINĀT, 3. kónj. R. v., *skubināt zirgu ar uzrunvārdu **nū!*** # Vedējs bija nerunīgs, tikai raustīja grožus, cilāja pātāgu un bez mitas nūjināja jau tā ašo vilcēju.

TPRŪJINĀT, 3. kónj., R. v., *apturēt zirga gaitu ar uzrunvārdu **tp rū!*** # Zirgs, sagribējis ātrāk tikt mājās, nesās aulēkšiem, un sīkais kučierētājs veltīgi to tprūjināja, grožus atspēries turēdams.

PUCINĀT / cujināt, 3. kónj., R. v., *rīdīt suni ar uzrunvārdiem **puc!** vai **cui!*** # Nočīkstēja durvis, atskanēja nikna balss, kas pucināja suni. Naktīs Baumanis bieži izgāja ārā un cujināja virsū suni neredzamiem un varbūt arī neesošiem naktsklejotājiem.

sapucināt / uzpucināt, pbg., # Krančelis bija slinks un miermīlīgs, gandrīz neiespējami bija viņu sapucināt. Suņi jau tā nikni, bet kāds stāv mājas durvīs un vēl tos uzpucina.

pacujināt, mazliet cujināt, # Elvīra pacujina, un govīs no šī sauciena vien nobīstas, kaut suņa nemaz vairs nav – nelietis aizlavījies uz māju.

ŪJINĀT, 3. kónj., R. v., *saukt kādu ar uzrunvārdu **ū-ū!*** # Sieva un vīrs, abi skraidīja ūjinādami, bet puikas nebija saūjināmi.

URRAVOT / urjavot, 2. kónj., R. v., *saukt **urrā!*** # Pūlis pie baznīcas urravoja, zēni priekā sita plaukstas. Viņš rēdz sevi jau armijas kómandiera godā, jāz uz balta zirga, tam pakaļ urjavodama nāk viņa armija.

urravas / urjavas / urrā, L., # Nodimdēja skaļas urravas, ilga mūža vēlējumi saimniecei. Kad viņš parādījās, atskanēja daudzbalssīgs urrā.

PATEIKTIES, pateicas, pateicās / **tencināt**, 3. kónj. / **paldiesot**, 2. kónj., R. v., *sacīt **paldies***, # Mazā pateicas un ar acīm apmīļo dāvanu. Tas taču ir tik elementāri – pateikties tam, kas tev dara labu. "Paldies, paldies, dēliņ," vecenīte tencina. Kalējs dzēra un tencināja devēju. Ak, ko nu paldieso tik daudz, ņem par labu un valkā vesels!

patencināt, pbg., # Ciemiņi aizgāja, atvadīdamies patencinājuši par visu to, ko šodien te bija baudījuši jauku un labu.

paldies / pateicība, L., # Domā, liela luste man stāpīties ar tavu aunu par pliku paldies! Liena pameta viņam tādu skatienu, kas bija vairāk vērts nekā paldies. Gribu viņu satikt, lai izteiktu pateicību.

ATVAINOTIES, 2. kónj. R. v., *izteikt savas vainas atzīšanu*, # Palūdējis nodot Irīnai sveicienus, Elmārs atvainojās par traucējumu un steigšus atstāja dzīvokli. Raitis pietvīka no dusmām, bet tomēr paklausīja, piecēlās un pat atvainojās, ka nepieklājīgi izteicies.

KUNGOT / kungoties, 2. kónj., R. v., *uzrunāt ar uzrunvārdu **kungs***, # Ko nu mēs viens otru tā kungosim, sauc mani vārdā, es tevi arī! Nesauciet mani par Vītola kungu – neglīti izklausās, kad strādnieku cilvēki tā kungojas.

JŪSOT / jūstoties, 2. kónj. / **jūsināt**, 3. kónj., R. v., *uzrunāt ar **jūs***, # Gundega, sauksim viena otru uz "tu" – ko mēs jūsojam kā svešas! Tie viesi, kas vēl jūsojās, gandrīz visi tonakt sadzēra

tubrālības. Viņa pret pilsētas dāmu no sākuma bija drusku kā kautrīga, jūsināja un sauca par kundzi. Vecais vīrs abas sievietes uzrunāja ar “tu”, bet viņas arvien vēl jūsināja.

SVEICINĀT, 3. kónj., K., *sacīt kādam satikšanās uzrunvārdu*, # “Labdien!” nācējs viņu sveicināja. Andreja kučieris mūs pazemīgi sveicināja.

pasveicināt / nosveicināt / apsveicināt / padot sveicienu, labdienu *utt.*, pbg., # Laukos agrāk bija pieņēmts, ejot pa ceļu, pasveicināt katru pretimnācēju. Indulis kaimiņus allaž nosveicina. Ieraudzījis saimnieci, viņš devās to apsveicināt. Ejot cauri ceļam, padodu visiem sveicienus pa labi un pa kreisi. Viņš ienāca istabā, padeva labdienu un noņēma cepuri. Kad Ieva nes traukus uz virtuvi, parādās Uldis un dod laburītu. Brekšu ģimene patlaban ēda vakariņas, kad ienācēji padeva labvakaru.

atsveicināt / atņemt sveicienu, labdienu *utt.*, *atbildēt uz sveicienu ar pretsveicienu*, # Priekšnieks ir nīgrs un iedomīgs, uz padoto sveicieniem viņš reti kad atsveicina, toties ņem ļaunā, ja viņu nepasveicina. “Labvakar,” viņa atņēma sveicienu un pasmaidīja. Spodrītes labvakaru atņēma jauna, spēcīga meita.

sveicināties, *sveicināt vienam otru, citam citu*, # Pār sliksni nedrīkstot sveicināties – tas esot uz naidu.

sasveicināties / apsveicināties, pbg., # Uz laukiem sasveicinās arī nepazīstami. Cita pēc citas nāca internāta meitenes, apsveicinājās, sarokojās.

sveiciens / sveicinājums, L., # Jau pa lielāku gabalu atskan viņa skaļais sveiciens. Sveicinājums skanēja ļoti pieklājīgi, tā atņemšana no barona puses arī laipni.

pretsveiciens, L., *atbilde uz sveicienu ar sveicienu*, # Ūlga ienāca un sirsnīgi sveicināja Līdumu māti, bet saņēma diezgan vēsu pretsveicienu.

labdiena(s) / lab(s)rīts / lab(s)vakars, L., *sveiciens attiecīgā diennakts laikā*, # Vilberts nāca sievietai pasacīt labdienu. Edzis nekad neaizmirst pacelt cepuri, kad saka labrītu. Viņš kaut ko nomurmināja, kas laikam nozīmēja labvakaru.

atsveicināties / ardievoties / teikt ardievas, *atvadīties ar uzrunvārdiem sveiki, uz redzēšanos vai ardievu*, # “Uz redzēšanos, mīļā, uz redzēšanos!” Zvirgzdiņa atsveicinājās. Viņš atkal ardievodamies saņēma sievietes roku, bet šoreiz aizmirsa to noskūpstīt. Meitenei ardievas sakot, vecāmāte apraudājās, it kā būtu jāšķiras uz gadiem.

sveikas / ardievas, L., # Viņa sveikas bija strupas un vēsas – vai tas uz nesatikšanos? Nepielūdzami tuvojās ardievu brīdis.

3. MUZIKĀLĀS DZIRDES VIENUMI.

3. 1. Mūzika un tās paveidi.

MŪZIKA / skaņumāksla, L., *mākslas veids, kas īstenību atveido skaņu tēlos; šī mākslas veida darbu kopums; šī mākslas veida darba izpildījums*, # Melodija ir galvenais un iedarbīgākais mūzikas izteiksmes līdzeklis. Citādās fōrmās norisinājās mūzikas dzīve pilsētās, īpaši Rīgā, kas kopš XVIII gadsimta otrās puses kļuva par Baltijas lielāko mūzikas centru. Atskan mūzika, un Juris dodas visam meitu baram cauri taisni pie Dārtes. Somu kōmpōnistu vidējā paaudze savas zemes savdabīgo skaņumākslu un tradīcijas ir tiekusies turpināt vairāku mūsu gadsimta mūzikai vispārraksturīgu tendenču gultnē, pie tam saglabājot vai sasniedzot vienu otru mākslinieciski īpatnēju vaiBSTU. Herders J.G.Mītelu cildināja kā īpašu skaņumākslas pratēju. Līdz ar jaunlatviešu kustības izveidošanos XIX gadsimta 50. gadu otrā pusē dzimst patstāvīga nacionāla latviešu skaņumāksla, ejot pretī lielam pacēlumam visos mūzikas kultūras novados.

atskaņotājmāksla, L., *skaņumākslas paveids – skaņdarbu atskaņošana, dziedāšana*, # Daiļrades un atskaņotājmākslas attīstības procesi ir cieši saistīti.

vōkāļā mūzika, *mūzika, kas sacerēta dziedāšanai*, # Atkarībā no tā, vai skaņdarbu atskaņojam ar balsi vai instrumentu, mūziku dalām vōkāļajā un instrumentālajā, kā arī vōkāli instrumentālajā, kur abas šīs jomas ir līdzvērtīgas (kantātes, óratōrijas, pasijas, mesas). Feódālā vōkāļā mūzika latviešu valodā attīstījās, garīdzniecībai veicinot kora dziedāšanu, lai pievilktu baznīcai ļaudis.

instrumentālā mūzika, ar mūzikas instrumentiem atskaņojama mūzika, # Būdams daudzpusīgs mūziķis, J.Bētiņš izveidoja Irlavas skolotāju semināru par Kurzemes instrumentālās mūzikas centru. No viņa daudzajiem instrumentālās mūzikas darbiem tagad vēl tiek spēlēti čella koncerti.

tautas mūzika, tautas kopībā radīta, tradicionāla kļuvusi mūzika, # Literatūras vēsturē sniegsim tautas pōētiskās daiļrades analīzi, veltījot arī nelielu nodaļu tautas mūzikai, jo tas nepieciešams tautasdziesmu žanra dziļākai izpratnei. Visbiežāk kōmpōnists tautas mūzikai raksturīgos melōdiskos gājienu, ritmisko zīmējumu un skaņkārtas īpatnības variē tik brīvi, ka viņa mūzikā nevaram saklausīt kādu noteiktu tautasdziesmu, taču izjūtam tuvību tautas mūzikas garam.

prōfesionālā mūzika, prōfesionālā līmenī apgūta mūzika, # III dziesmu svētku līmenis rādīja, kādus milzīgus panākumus guvusi latviešu prōfesionālās mūzikas kultūra savos 15 – 20 attīstības gados. Valdošās feōdālās šķiras rīcībā bija visi prōfesionālās mūzikas attīstības kanāli – baznīca, pilsēta, galma salōni, koncertzāles, teātri.

kulta mūzika, kulta rituāliem paredzēta mūzika, # Viduslaikos līdzi kristiānismam nāca kulta mūzika – katoliskā, vēlāk prōtestantiskā. Katoliskā kulta mūzika Livōnijā palika visumā primitīvā līmenī, nav te atstājusi nekādus pōlifōniskās mūzikas mākslas pieminekļus.

laicīgā mūzika, baznīcas kultam nepakārtota mūzika, # Blakus uzspiestajai kulta mūzikai arī pilsētu laicīgā mūzika nevarēja izolēties vienīgi vācu patriciāta un birģerības vidē, bet atrada ceļu arī uz nevācu iedzīvotājiem. Notika arī cittautu laicīgās mūzikas ieplūšana Livōnijas pilsētu sadzīvē, īpaši Rīgā.

sadzīves mūzika, izklaidējoša rakstura mūzika, # Sadzīves mūzikas uzdevumus dažādajos gados – kāzās, bērēs u. tml. XIX gadsimta vidū pildīja lauku kapellas, nelieli lauku muzikantu ansambļi. Arī pilsētu un muižu sadzīves mūzika lielā mērā veidojās no dažādu tautību mūzikas.

galma mūzika, galmos spēlējamā mūzika, # Kurzemes hercōga galma mūzikai bija laba slava. Jelgavas galma mūziku pārzināja īpašs mūzikas direktōrs.

galda mūzika, mielastos spēlējamā mūzika, # Meistaram un viņa četriem zeļļiem vajadzēja spēlēt galda mūziku visos mielastos Melngalvju namā un izbraukt arī uz muižām. Pēteris Lielais izvēlējās šo seno mūziku par savu iemīļoto galda mūziku.

deju mūzika, deju pavadījumam paredzēta mūzika, # Viņš gādāja par galda mūziku galma mielastos, par deju mūziku galma ballēm. Deju mūzikas repertuāram, sadzīves mūzikas vissvarīgākajai daļai, ir vislielākā mērā starptautisks raksturs – blakus vācu dejām izplatītas bija arī franču, poļu un citas sava laika dejas.

salōnmūzika, neliela ansambļa saviesīgās vietās atskaņota viegli uztverama mūzika; mūzika, ko neliels ansamblis atskaņoja bagātnieku salōnos, # 19. gadsimta izcilus salōnmūzikas paraugus izpildīs Naciōnālās ōperas sōlists Viesturs Jansōns (tenōrs). Patīkamu vakara noskaņu rada salōnmūzika dažādu mākslinieku izpildījumā.

kamermūzika, instrumentālu vai vōkālu skaņdarbu kopums nelielam izpildītāju sastāvam, # Vōkāļā un instrumentālā kamermūzika ir viens no kōmpōnista daiļrades vadošajiem novadiem, taču viņam nav svešas arī lielās fōrmas.

klasiskā mūzika, mūzika, kas laika gaitā saglabājusi savu vērtību un kļuvusi par kultūras neatņemamu sastāvdaļu, # Jāzeps Vītols līdzās Jurģānu Andrejam ir latviešu klasiskās mūzikas pamatlicējs. Krievu kōmpōnisti, sākot jau ar krievu klasiskās mūzikas pamatlicēju M.Ģīnku, savos simfōniskajos skaņdarbos necilās sādžas dziesmu un deju melōdijas nereti pacēlušī līdz dziļi nozīmīgam tautas dzīves tēlojumam. Šis ōpuss ir spilgti izteikts rōmantisko jeb brīvo variāciju cikls, kas tajā pašā laikā saglabā arī dažus klasisko variāciju vaibstus.

pōlifōniskā / pōlifōnā mūzika, pōlifōniju pārstāvoša mūzika, # Itālijas pilsētā Arcō koris *Ave sol* izcīnīja pirmo vietu pōlifōniskās tautas mūzikas kōnkursā. Katoliskās kulta mūzikas izplatīšanās viduslaikos un renesanses laikmetā daudzās Eirōpas zemēs, īpaši Francijā, Itālijā, Nīderlandē, bija saistīta ar bagātu pōlifōniskās kora un ērģeļu mūzikas attīstību. Jēkabs Graubiņš labprāt izmanto dažādus pōlifōnās mūzikas paņēmienu.

simfōniskā mūzika, mūzika, kas iecerēta simfōniskā orķestra atskaņojumam, # Rīgā 18. gadsimta otrā pusē izveidojās arī visai attīstīta kamermūzikas un simfōniskās mūzikas dzīve. Jāzeps Vītols pieskaitāms pie tiem kōmpōnistiem, kas lika pamatus latviešu simfōniskajai mūzikai.

kōncertmūzika, kōncertos atskaņojama mūzika, kurai raksturīga virtuozitāte, samērā sareģģīta fōrma, dziļš saturs, # Krietns skaits no J.Pōruka dzejoļiem kļūvis par tekstu Emīla

Dārziņa un citu kómpónistu dziesmām un iegājis mūsu kóncertmūzikas zelta fóndā. Visiem J.Vītola deju žanra darbiem ir virtuōzs raksturs, tā nav sadzīves, bet kóncertmūzika.

skatuves mūzika, *ar skatuves mākslu saistīta mūzika*, # Pēc kara A.Žilinskis sacer skatuves mūziku pašdarbības kólektīviem. Ūperas žanram Grāvītis pirmo reizi pieskārs 1959. gadā, strādājot pie televīzijas viencēliena *Vanadziņš*, kas deva kómpónistam nepieciešamo pieredzi skatuves mūzikā.

ōpermūzika / ōpera, L., *libretam pieskaņota vōkāli instrumentāla mūzika*, # A.Viļumaņa repertuārā plaši tiek pārstāvēta itāļu un franču ōpermūzika, kā arī krievu ōperas. Kómpónists rakstījis korus un sōlōdziesmas, instrumentālos darbus un ōpermūziku. Simfōnijas panākumi iedrošināja jauno skaņradi aizsākt darbu pie ōperas *Uguns un nakts*. 1920. gadā, atgriezoties dzimtenē, Jānis Mediņš pārveda jau pabeigtu ōperu.

baletmūzika / balets, L., *pēc libreta sacerēts skaņdarbs, kam atbilstoši veidota hōreōgrāfiskā darbība*, # Ādōlfs Skulte rakstījis simfōniskus un instrumentālus darbus, korus un sōlōdziesmas, baletus un ōperas. Ceturtajā klasē tiek iepazīti trīs kómpónisti kā izcili noteiktas mūzikas nozares pārstāvji: J.S.Bahs (ērģeļmūzika), V.A.Mōcarts (kameramūzika) un P.Čaikōvskis (baletmūzika).

ērģeļmūzika / ērģeļu mūzika, *ērģelēm kómpōnēti skaņdarbi*, # Vācija devusi pasaulei izcilus ērģeļmūzikas kómpōnistus un ērģelniekus. Ērģeļu mūzikas plašā attīstība Rietumeirōpā XVIII gadsimtā atbalsojās arī Rīgas mūzikas dzīvē, kur par tās centriem kļuva lielās baznīcas.

vijoļmūzika, *vijolei kómpōnēti skaņdarbi*, # Ansambļu otru prōgrammu veidoja vijoļmūzikas izlase, sākot ar Tartīni un beidzot ar Dvōržāku.

klaviermūzika, *klavierēm kómpōnēti skaņdarbi*, # J.Vītols bija pirmais latviešu kómpōnists klasiķis, kas pievērsies klaviermūzikai. A.Žilinskis daudz piedalījies kóncertos, atskaņodams savu klaviermūziku un dziesmu pavadījumus.

retrōmūzika, *skaņdarbi (parasti vieglajā mūzikā) ar pagājušā laikposma raksturīgām iezīmēm*, # Ziemeļamerikā ļoti pōpulāri ir trīsdesmito gadu melōdiskie skaņdarbi, tā dēvētā retrōmūzika.

vieglā mūzika, *izklaidējoša rakstura mūzika*, # Viņš nogrieza pārraidāmo simfōniju un meklēja raidstaciju, kas atskaņotu vieglo mūziku. Atzīstami Ģederta Ramana mēģinājumi iekļaut tā sauktās vieglās mūzikas un dzeza elementus nopietnajos simfōniskajos sacerējumos, tādā veidā atvieglinot to uztveri arī nopietnajā mūzikā mazāk sagatavotam klausītājam.

estrādes mūzika, *vieglās mūzikas žanrs*, # Raimōnda Paula darbība galvenokārt saistās ar estrādes mūziku.

šlāgermūzika, *vieglās mūzikas paveids*, # Marģera Zariņa muzikālās fantāzijas spējas ir apbrīnojamas – viduslaiku mūzikas stilizācijas, nemitīgu parōdiju un šķelmīgu grōtesku lappuses papildina šā gadsimta trīsdesmito gadu šlāgermūzikas atdarinājumi.

pōpmūzika, *estrādes mūzikas žanrs, kam raksturīgas vienkāršas, asi ritiskas melōdijas*, # Anglijā radusies un veidojusies mōdērnā pōpmūzika, kuras spilgtākais pārstāvis bija ansamblis *The Beatles*. Pōpmūzikā no sāкта gala viss plūst un mainās, jo nepastāvīgā un untumainā mode rada aizvien jaunus ritmus un stilus.

dzeza mūzika / dzezs, L., *vieglā mūzika, kurai raksturīga imprōvizācija, specifiski sinkōpēti ritmi*, # Kaprīzie dzeza mūzikas ritmi darba vidusdaļā akcentē nevaldāmo līksmi un temperamenta pārpilnību. Pavadījumā plaši izmantoti dzeza mūzikā sastopamie akōrdi, tembra efekti, atkārtotie *ostinato* mōtīvi. Plašā un sistemātiskā apskatā varam izsekot slavenāko dzeza mūziķu darbībai un zīmīgākajiem virzieniem mūsdienu dzezā.

simfōdzezs, L., *dzeza mūzika, kas iecerēta atskaņošanai lielā mūziķu kōlektīvā, kurā apvienoti simfōniskā un dzeza ōrķestra instrumenti*, # Ringōlda Ores persōnībā latviešu mūzika varbūt visspilgtāk sasniegtu klasiskā simfōnisma un mūsdienu izsmalcinātā simfōdzeza elementu sintēzi. Mūzika ēlpo viegli un raiti, atbilstoši simfōdzeza stilam.

regtains, L., *viena no dzeza sākotnējām fōrmām – ritmiski uzsvērtā, asi sinkōpēta muzicēšana*, # Jaunōrleānas stils vēsturē tiek dēvēts par pirmo dzeza stilu, taču pirms šī „pirmā stila” 19. gadsimta pirmajā trešdaļā bija radies priekšstils – tā saucamais regtains. Viņa klavieru sōlō izceļas ar eleganci un apbrīnojamu sasprindzinājumu, un līdz pat šodienai tajos samanām vecā labā regtains pēdas.

svings, L., *džeza mūzikas izteiksmes līdzeklis – metrórītmikas pastāvīgas novirzes no tās pamatstruktūras*, # Svings ir īpaša ritmiski intónatīva izpildītāja aparotība, kura piešķir ikviena instrumenta un orķestra skanējumam sevišķu dzīvību, vieglumu un dabisku precizitāti, kurai nekad nav matemātisks, mehānisks raksturs.

rókmūzika / róks, L., *estrādes mūzikas virziens, kam raksturīgs galvenokārt elektrónisko mūzikas instrumentu izmantojums, lakónisku, stipri akcentētu ritma fórmulu lietojums,ekspansīvs priekšnesuma veids*, # Ungāru rókmūzikas ansambļu izpildījumam piemīt īpašs spriegums, temperaments. Izmantodams dažus róka mūzikas paņēmienus un tembrus, kómpónists pavēris simfónijai ceļu uz visplašākām klausītāju masām. Róka stila izjūtu Raimóns Pauls demonstrē vókáli instrumentālajā miniatūrā *Undīne*.

bigbīts, L., *estrādes mūzikas žanrs, kam raksturīgas vienkāršas melódijas, asi ritmiska muzicēšanas maniere, elektróģitāru izmantošana*, # Ritmiski spilgtā afrikāņu mūzika, kas kopā ar vergiem pārcēlusies uz Amerikas kóntinentu un saliedējusies ar turienes tautu mūziku, ir radījusi jaunus mūzikas stilus – džezu, róku, bigbītu. Daļa no izrādes óriģinālmelódijām veidotas bigbīta dziesmiņām raksturīgajā intónatīvi ritmiskajā manierē.

bīts, L., *bigbīta paveids*, # Turpinājumā uz īsu brīdi deju bīts norimst un atgriežas ar, iespējams, plates spēcīgāko dziesmu *Get Together*. Mūzika ir bezgala mainīga – te tā nonāk līdz viduslaiku franču šansóniem, te jau nākamajā brīdī aizlec līdz triphópam, bet te jau skan bīts, var laist dejā.

elektrómūzika, *ar elektriskajiem mūzikas instrumentiem atskaņota mūzika*, # Elektrómūzikas instrumentiem piemīt plašas dinamiskās iespējas.

kinómūzika, *kinófilmas mūzika, parasti tai īpaši kómpónēta*, # Kónstatējums par kinómūziku kā filmas noskaņas radītāju ir neapšaubāmi pareizs.

muzikāls, Kd., *saistīts ar mūziku; saistīts ar dotībām uztvert, izprast, atveidot mūziku; labskanīgs*, # Kómpónēt dzeju nozīmē radīt tai atbilstošu muzikālu ietērpju. Vingrojumu muzikālais pavadījums kāpina interesi par vingrošanu. Aspazijas luga *Vaidelote* izrādījās pateicīga viela muzikālas drāmas radīšanai. Ģimenē, bērnudārzos un jo sevišķi skolā jāattīsta bērnu muzikālā dzirde, spēja uztvert melódiju, ritmu, harmóniju. Muzikālo audzināšanu sekmē tāds bērnu darbības veids kā muzikāli ritmiskas kustības. Lunkanā, muzikālā meitene sāka mācīties plastiku pie speciālistes Almas Kūmiņas. Viņai bija muzikāla balss. K.Raps muzikālo izglītību ieguva Prāgas kónservatóriņā. Fināla muzikālo saturu nosaka enerģiskā, kustīgā pirmā tēma. No muzikālā viedokļa vēl maz izpētītājās J.G.Herdera sakrātajās latviešu tautasdziesmās ir gandrīz tikai liriska žanra dziesmas.

muzikalitāte, L., # Muzikalitāte dzejā vistiešāk saistās ar ritmiku. Emīla neparasto muzikalitāti vecāki ir pamanījuši, kaut vēl noteikta priekšstata par dēla spējām viņiem nav. Lai kļūtu par baleta mākslinieku, nepieciešama aparotība, muzikalitāte, emócionālitate. Bet ir lomas ar kamerdziedāšanas ievirzi, kurās Maija Krīģena ļoti iedēras ar savu muzikalitāti, priekšnesuma plastiskumu.

MELÓDIJA / meldija / meldiņš / mótvivs, L., *būtiskākais mūzikas izteiksmes līdzeklis – noteiktā tónalitātē un ritmā sakārtoti toņi*, # Mūzika ir mākslas veids, kas īstenību atveido skaņas tēlos jeb melódijās. Ikviena klasiskās tautasdziesmas melódija pauž savas tautas nacionālo intónāciju, toņkārtu, metrórītmikas īpatnības. Tautasdziesmu *Karavīri bēdājās* un *Div` dūjiņas* melódijas labi palīdz atklāt kómpónista ieceri. Tās ir vienkāršas, necilas dziesmas ar nelielu melódijas diapazōnu. Plašs sistemātisks latviešu tautas meldiju vākšanas darbs sākās 19. gs. 70. gados. Latviešu tautasdziesmu meldiju pamattips ir 8 taktu periōds ar daudzveidīgu iekšēju uzbūvi. Rādiō spēlēja meldiju no óperetes *Grāfs Luksemburģs*. Dziedāt man patīk, kaut arī balss nav padēvusies un meldiņu noturēt nespēju. Strēlnieki soļoja jautri sarunādamies, smiedamies un parētam uzsvilpodami kādu pazīstamas dziesmas mótvīvu. Viņš gandrīz nepārtraukti kaut ko svilpo, sākot ar deju melódijām līdz pat simfóniju mótvīviem.

óriģinālmelódija, *paša kómpónista sacerēta melódija*, # Jāņu vakara mūzikā īpatni savijas Melngaiļa óriģinālmelódijas ar tautasdziesmu citātiem.

piebals, L., *melódija, kas pólifóniskā skaņdarbā tiek pievienota pamatmelódijai*, # Piebalsu pólifónija ir pólifónijas veids (parasti tautas mūzikā), kurā izmanto piebalsis. Hrómatiski lejupslidošās piebalsis palīdz veidot šo nepiepildīto ilgu skumjo dziesmu. Pavadījuma piebalss pasvītō dziesmas raksturu.

skaņuraksts / skaņraksts / skaņu raksts, L., *skaņdarba muzikālo īpatnību kopums*, # Vislabāk skanēja dziesmas ar vienkāršu, nesarežģītu skaņurakstu. Atveidojot Baha sarežģīto skaņurakstu, māksliniekam jābūt pietiekami sagatavotam arī tīri teorētiskā ziņā. P.Dambim raksturīgas nevis tautas melōdiju apdares, bet gan vōkāli cikli sōlistam vai korim ar tautasdziesmu vārdiem un kōmpōnista paša sacerētu skaņurakstu. Simfōnija interesanta ar laikmetīgo mūzikas skaņrakstu, trauksmaino un dzīvo raksturu. Šāda paplašināta kora iespēju izmantošana Ā.Skultes mūzikā bagātina krāsu gammu un skaņu raksta pōlifōnizācijas iespējas.

melōdika, L., *melōdijai raksturīgu īpašību un likumsakarību kopums*, # No literatūrzinātnes viedokļa tautasdziesmu melōdikas pētīšanā sevišķi nozīmīgi var būt jautājumi par teksta un melōdikas savstarpējām attiecībām, par atsevišķu dziesmu žanru melōdiskajām īpatnībām, tautasdziesmu melōdikas stiliem, metriku un ritmiku... Pamatots būs secinājums, ka latviešu klasiskās tautasdziesmas dzejas un melōdikas raksturīgākās īpašības būs pastāvējušas jau arī ievērojami agrāk un ka to izveidošanās attiecināma vismaz uz 13. – 16. gs.

melōdizēt, 2. kōnj., K., *apveltīt ar melōdiju, padarīt melōdisku*, # Muzikālajā drāmā ierādīta redzama vieta ōperas mōnōlōgam, ariōzō, melōdizētātam rečitātīvam, dialōgam un izvērstam ōperas skatam.

melōdisks, Kd., *saisīts ar melōdiju; labskanīgs, viegli uztverams*, # Haļkas kavatīne pēc sava rakstura, fōrmas un melōdiskās līnijas ir ļoti tuva poļu tautasdziesmai. Latviešu tautasdziesmās izveidojušies vairāki melōdiskie stili, kas raksturīgi dažādu žanru, pa daļai arī dažādu apgabalu dziesmām. Līdzīgi Melngailim, arī Gōldšteins tautas melōdiju tēmas bieži apvieno ar paša darinātām melōdiskām frāzēm. Melōdiskā ziņā jebkura no dziesmā apvienotajām balsīm šķiet tikpat tautiska un īsta. R.Paula melōdiskās, spilgtās dziesmas ieguvušas visplašāko atbalsi klausītājos, dziļi ietekmējušas mūsu sadzīves mūzikas veidošanos.

melōss, L., *melōdijas būtiskāko, vispārīgāko īpašību kopums*, # Simfōnijas elēģiski pastōrālais kōlōrīts ir ļoti tuvs latviešu tautas mūzikas melōsam.

SKANĒJUMS, L., *muzikālo skaņu izpausme*, # Kalniņa dziesmām ir krasi iezīmēts latvisks skanējums. Vōkalīze ir skaņdarbs dziedāšanai bez vārdiem, līdz ar to šī vōkālās mūzikas fōrma tuvinās instrumenta skanējumam. Mežragu samtainais skanējums tēmai piešķir pat nedaudz sapņainu nokrāsu. Bija nobriedusi pretestība pret akustiski pārblīvētu, nepievilcīgu mūzikas skanējumu, un tas aicināja atgriezties pie tōnāli skaidrākiem skaņu mākslas pamatiem.

KANTILĒNA, L., *dziedošs skanējums, plūdums balsij, instrumentam, skaņdarbam; līdzeni plūstošs skaņdarba izpildījums*, # Ar īpašu izteiksmes spēku, teicamu kantilēnu un tembrālu krāšņumu iezīmējās stīgu instrumentu grupa, sevišķi vijoles. Dziedones balss kantilēna atklāj visdziļākos Aīdas dvēseles pārdzīvojumus. Kōmpōnists miniatūrās atteicies no vijoles kantilēnas un klasiskās spēles tehnikas izmantošanas. Melōdijas pievilcības spēks slēpjas tās plūstošajā kantilēnā.

kantilēns, Kd., *līdzeni plūstošs (par skanējumu)*, # Īpaši aizkustinoša emōciōnalitāte piemīt ōperas ļoti melōdiskajām, kantilēnajām vōkāliskajām partijām. Kapellai raksturīgs skaists, ļoti viengabalains skanīgums – varens un mōnōlīts kulminācijās, emōciōnāls un silts kantilēnajos posmos.

FŌNS, L., *melōdija vai pavādījums, uz kura izceļas galvenā tēma*, # Nereti muzikālais fōns ōrķestrī vai korī izmantots par zīmīgu pamatu runātajam tekstam, dodot padziļinātu situācijas raksturojumu (piemēram, ōperā).

3. 2. Skaņrade un skaņdarbu izpildījums.

SKAŅRADE / daiļrade, L., *skaņu mākslas darbība*, # Muzikālōgs tuvāk iezīmēja galvenos virzienus mūsu skaņradē, ko pārstāv Aldonis Kalniņš, Edmunds Gōldšteins un Pauls Dambis. Pats kaislīgi mīlēdams tautas mūziku, profesōrs L.Erks modināja lielu interesi un mīlestību pret tautas muzikālo daiļradi arī savos skolniekos. 1886. gadā kōnservatōriju beidza Jāzeps Vītols, kura kōmpōzīcijas tūlīt parādījās blakus Jurjānu Andreja daiļradei.

KŌMPŌNĒT, 2. kōnj. / **sacerēt / rakstīt**, 3. kōnj., K., *izveidot skaņdarbu*, # G.M.Tēlemans kōmpōnēja arī daudz mūzikas Rīgas baznīcām – garīgus korus, kōrāļus, fūgas u. c. Vieglās un estrādes mūzikas žanrā kōmpōnē lielākais vairums latviešu skaņražu, arī tie, kas strādā lielajā fōrmā. Man radās pārliecība, ka kōmpōnists mūziku sacer apskaujami viegli un ir laimīgākais

skaņradis, jo visas viņa dziesmas dzied. Lai arī naivs un primitīvs, cikls *Mūsu Grietiņa* ir nozīmīgākais latviešu valodā sacerētais skaņdarbs feodālisma periodā. Bija jau sen zināms, ka Ravēls ir smagi slims, ka mūziku rakstīt viņš vairs nespēj. Arī Harkovā rakstītajās Jurjāna kómpozīcijās bieži izmantotas latviešu tautasdziesmu tēmas.

kómpozīcija, L., *skaņdarba sacerēšana, kómponēšana*, # Vāgners neapmierinājās tikai ar opermūzikas kómpozīciju, viņš sarakstīja arī teorētiskus apcerējumus par operas reformu. Kómpozīcijā Ravēls nav strādājis regulāri, sistemātiski, ik dienas.

skaņdarbs / darbs / sacerējums / darinājums / kómpozīcija / opuss / muzikālija, L., *skaņu mākslas darbs, parasti nošu raksta vai atskaņojuma veidā*, # Eīdes ir skaņdarbi, kas palīdz apgūt un pilnveidot spēles tehniku. Vokālize ir skaņdarbs dziedāšanai bez vārdiem. Četrdesmit viens skaņdarbs, no kuriem deviņpadsmit sōlōdziesmas, septiņpadsmit kordziesmas, četri opusi simfōniskajam ōrķestrim un viena opera – tāds ir Emīla Dārziņa laiku laikos nezūdošs ieguldījums latviešu mūzikā. Cēsaines dziedāšanas svētkos 1869. g. 23. jūnijā garīgā kōncērtā repertuārā blakus kōrāļiem dziedāja arī Bēthōvena, Ōrlāndō Lasō, Pretōriusa un citu kōmpōnistu darbus. Angļu mūzikas vēsturnieks Bernejs rakstīja, ka Mītela darbi esot grūtāki par Hendeļa, Skarlati un K.F.E.Baha darbiem. Burtiskā tulkojumā no itāliešu valodas *skercō* nozīmē joku, un parasti šie sacerējumi ir humoristiska, rotaļīga rakstura, trīsdaļīgā taktismērā un izpildāmi ātrā tempā. Ariōzō ir liriska vai dramatiska rakstura vōkāla kómpozīcija vienai balsij, parasti ar ōrķestra pavadījumu. Cik lielu pōpularitāti ieguvuši J.Vītola vōkālie darinājumi, tik maz vēl pazīstamas viņa ōrķestra kómpozīcijas. Pilnīgi savdabīgs opuss J.Vītola kora dziesmu mantojumā ir viņa *Trīs čigānu dziesmas*. A.Kalniņa pirmie opusi ir tehniski vieglāk izpildāmi nekā vairums Vītola darbu. J.F.Hartknoha apgādā XVIII gs. Rīgā iznāca daudzas muzikālijas: K.F.E.Baha sōnāte (1786. g.), J.K.Baha divi kōncērti un 6 sōnātes, J.F.Reiharta dziesmuspēle, Rīgas vietējo kōmpōnistu Mītela, Jēniša, Feihtnera u. c. kómpozīcijas. Līdz pat XIX gadsimta vidum gandrīz visas latviešu valodā izdotās muzikālijas bija kōrāļi vai garīgas dziesmas. Sevišķu interesi no XIX gadsimta pirmās puses muzikāliju publicējumiem latviešu valodā saista sōlō dziesmu cikls *Mūsu Grietiņa*, kas izdots Jelgavā 1835. gadā.

klavierskaņdarbs / klavierdarbs, K., *skaņdarbs klavierēm*, # Kōmpōnists spēlēja nule pabeigtu klavierskaņdarbu *Impulss* – dzidru, tīrskanīgu, nepretenciōzu miniatūru. Kōncērtu ievadīja Šūmana *Humoreska*, kas ir viens no interpretācijas ziņā visgrūtākajiem Šūmana klavierdarbiem.

vijoļskaņdarbs / vijoļdarbs, L., *skaņdarbs vijolei*, # Lai gan J.Vītola vijoļskaņdarbu skaits ir niecīgs, tiem nozīmīga vieta latviešu mūzikā. Līdz pat šodienai šie vijoļdarbi pieskaitāmi latviešu vijoļrepertuāra vērtīgākajiem paraugiem.

kamerskaņdarbs, L., *kamerstila skaņdarbs*, # Kamerskaņdarbi, tautasdziesmu apdares, kori, ansamblī, sōlōdziesmas – tāda ir ražīgās autōres radošā amplitūda.

eksprōmpts / imprōmpts, L., *imprōvizējot radies skaņdarbs*, # Jaunu saturu Šōpēns ienesa arī Šūberta izveidotajā eksprōmptā, bēthōvenisko skercō piesātināja ar rōmantisku irōniju.

opuss, L., *savienojumā ar skaitli apzīmē kōmpōnista skaņdarba vai skaņdarbu grupas hrōnōlōģisko secību viņa daiļradē*, # Bēthōvena Sōnāte klavierēm opuss 13.

mūzika, L., *skaņdarbu kopums, arī atsevišķs skaņdarbs*, # Kas gan nepazīst Jōhana Štrausa mūziku, pilnu skaistas melōdikas, ritiskas virtuōzitātes?

cikls, L., *savstarpēji saistīts muzikālu parādību kōmplekss*, # J.Vītola kvartets ir meistarīgi veidots skaidrs klasiskā četrdaļīgā cikla paraugs. Bērnū pasaule attēlota arī divos Alfrēda Kalniņa vōkālajos ciklos *Bērna sapņi* un *11 bērnu dziesmiņas*.

epizōde, L., *skaņdarba neliela daļa ar samērā patstāvīgu nozīmi*, # Dzirkošo, straujo mūziku uz brīdi nomaina liriska epizōde. Dziesma *Jāņu vakars* sākotnēji bija iecerēta kā epizōde baletam *Maija*.

kōlāža, L., *kōmpōziciōnāls paņēmiens*, # Daudzajās senās mūzikas kōlāžās kā vecs zelts pamirdz kādreizējā pirmatnēji viengabalainā un klasiski līdzsvarotā dzīves izjūta.

TĒLOT / attēlot / atveidot / atainot, 2. kōnj., K., *ar mūzikas izteiksmes līdzekļiem atainot klausītāja psihē kādu notikumu, parādību utt.*, # Simfōnija tēlo cilvēciskus salaužam zemeslodes žņaudzošo šaurību, rāda cilvēces tiekšanos pretī zvaigznēm. Musōrgskis kōmpōnē klavierēm savu ievērojamāko ciklu *Izstādes gleznas*, kur muzikāli tēlo iespaidus, kādus guvis drauga atstāto darbu izstādē. Pirmajā melōdijā attēlota Jāņu vakara sagaidīšana. Laimdotas maigo, trauslo tēlu atveido

viņas nelielais ariōzō dziedājums. Pirmās divas melōdijas dziesmas sākumā klusināti, tad pieaugot spēkā, ataino Līgo vakara sagatavojumu.

tēlojums / attēlojums / veidojums / atveidojums / vēstījums / stāsts, L., # Jāzeps Vītols sarakstījis divas simfōnijas, vairākus simfōniskos tēlojumus, uvertīras, svītas. Dziesmu *Senatne* (1904, Raiņa vārdi) ievada teiksmainās senatnes muzikāls tēlojums. Kōmpōnista simfōnisko daiļradi ievada silti jūsmīgs dzimtās zemes vasaras plaukuma attēlojums – tā ir simfōniskā idille *Mana dzimtene* (1906). Ariōzō struktūrā raksturīgi ir divtaktu un četraktu veidojumi. Prasme radīt latviešu tautsdziesmām tuvas melōdijas spilgti izjūtama arī *Jāņu vakara* muzikālajā veidojumā. Spīdolas muzikālais atveidojums ōperā ir visbagātākais. Melōdijas rāmo, senatnīgo vēstījumu veido nesteidzīgais temps, mierīgi plūstošais ritmiskais zīmējums. Nesteidzīgi un rāmi noslēdzas muzikālais stāsts.

tēls / aina / glezna, L., *muzikālā tēlojuma produkts*, # Fantastisko nāru tēlu atveido vijīga sōprāna melōdija, pārējām balsīm dziedot pavādījumu bez teksta. Cits muzikālais tēls raksturo teiksmaino nogrimušo pili un pašu karaļmeitu. Kōntrastējošu mūzikas tēlu ietver nākamā epizōde. Mūzika seko Raiņa dzejolim, sniedzot spilgtas savstarpēji saliedētas ainas. Prōgrammā bija ietvertas arī skaņu gleznas no mūzikas kinōfilmai *Salna pavasarī*. Simfōniskajā gleznā *Padebešu kalns* kōmpōnists jau parāda dažus savus raksturīgākos vaibstus.

tēlains / gleznains, Kd., *mūzikas tēlu, gleznu saturošs*, # Dziesma ir tik tēlaina, ka to varam iedomāties gluži kā skatuvisku uzvedumu. Dziesmu tēlains saturs, melōdiskums un meistarīgais kōmpōzīcijas veidojums saistīja klausītāju uzmanību. Šīs dziesmas tēli ir neparasti gleznaini.

tēlainība / gleznainība, L., # J.Mediņa skaņdarbi ir ļoti melōdiski, latviski, izjusti, tiem piemīt spilgta tēlainība, ōptimisms. A.Kalniņa māksla nāca ar jauna tipa melōdiku un harmōniskās valodas savdabīgumu, ar sevišķu mūzikas tēlainību un gleznainību.

ARANŽĒT, 2. kōnj. / **pārlikt**, -liek, -lika, K., *pārveidot skaņdarbu citam instrumentam vai citam instrumentālam sastāvam*, # Tanī pašā laikā avīzē *Rigasche Zeitung* reklamē Pōlōnēzi (!) no ōperas *Klīstošais hōlandietis*, ko klavierēm aranžējis kāds J.Harcers. Sākotnēji *Dejas no Marōšsekas* uzrakstītas klavierēm, vēlāk kōmpōnists tās pārlicis arī ōrķestrim.

pārlikums / aranžējums, L., # Franču kōmpōnists Mōriss Ravēls izveidojis šī darba pārlikumu simfōniskajam ōrķestrim. 1839. gadā šveiciešu pianists un kōmpōnists S.Tālbergs Rīgā spēlēja savus F.Šūberta *Meža ķēniņa* un *Ave Maria* aranžējumus klavierēm. Turklāt dziesmai ir veiksmīgs aranžējums, kas līdzinās repa stila klasiskam paraugam.

INSTRUMENTĒT, 2. kōnj., K., *iekārtot skaņdarbu instrumentālam sastāvam (ōrķestrim, kameransamblim); pārveidot vienam instrumentam (parasti klavierēm) rakstītu skaņdarbu instrumentālam sastāvam*, # Darbs vēl ir prōcesā, jo vasarā Juris, kurš arī pats iesaistās kantātes atskaņojumā, līdz rudenim iecerējis to instrumentēt ōrķestrim. Izglītības apguve dod iespēju aranžēt un instrumentēt vidējas sarežģītības pakāpes skaņdarbus pūtēju ansamblim un ōrķestrim.

instrumentācija, L., # Intōnātvī šī mūzika ir tīri latviska, bet harmōniskajā valodā, faktūrā, instrumentācijā tuva franču impresiōnismam. Jaunais kōmpōnists meklē īpatnējus simfōniskus izteiksmes līdzekļus, labi pārvalda instrumentāciju.

ōrķestrēt, 2. kōnj., K., *iekārtot skaņdarbu ōrķestrim; pārveidot vienam instrumentam (parasti klavierēm) rakstītu skaņdarbu ōrķestrim*, # Stila ziņā svīta stipri neviengabalaina, neizteiksmīgi ōrķestrēta, neskaidra arī fōrmas ziņā. Šai laikā Musōrgskis kōmpōnē klavieru ciklu *Iztādes gleznas*, kuru vēlāk ōrķestrēja Ravēls.

ōrķestrācija, L., # Mūzikas izteiksmes līdzekļi – melōdikas tipi, harmōnija, ōrķestrācija un citi – nepārtraukti evōluciōnē. Neparastie kōlōristiskie ōrķestrācijas efekti atklāj autōra daiļrades individuālās īpatnības.

HARMŌNIZĒT / sabalsot / apstrādāt, 2. kōnj. / **apdarināt**, 3. kōnj., K., *pievienot melōdijai vienu vai vairākas harmōniskās balsis*, # 1914. gada apdare *Rindām auga ozoliņi* harmōnizēta gandrīz pilnīgi pēc paša Jurjāna Bārtā pierakstītas tautas vairākbalsības. Brīnišķas ir latviskās līgodziesmas – vai nu tās sabalsojis Ernests Vīgners vai Emīlis Meļngailis, darba un dailes, dzīru un gaviļu varenā elpa celtin ceļ augšup. J.Cimze apstrādājis korim ap 200 melōdiju. J.Cimzes apdarinātās tautsdziesmas lika pamatus mūsu kora dziesmu repertuāram.

harmōnizēšana / harmōnizācija, L., # Harmōnizācijas principi J.Vītola ir dažādi. Vēlāk Jurjāns kōmpōzīcijas praksē arvien kōnsekventāk izmanto savus teorētiskos atzinumus par tautsdziesmu harmōnizēšanas stilu.

apdare / harmónizējums / sabalsojums / harmónizācija, L., *harmónizēšanas iznākums, rezultāts*, # Pie labākajiem J.Cimzes apdaru paraugiem pieder, piemēram, *Rīga dimd* un *Krauklīts sēž ozolā*. Jurjānu Andreja pēdējais lielākais kómpónista darbs bija 27 latgaliešu tautasdziesmu melōdiju apdares korieri. Jaunu virzienu viņa tautasdziesmu apdarēs iezīmē *Aiz upītes es uzaugu* (1889) ar divu dažādu melōdiju savienojumu jaukta un vīru kora dialōgā, krāšņo sešbalsīgo harmónizējumu. Melōdiju raksturu izceļ arī harmónizējumos viscaur izturētās seno skaņkārtu savdabības, ļoti īpatnējās un dažādās kadences. Dažos gadījumos alterētās skaņas netraucē, taču sastopami arī neveiksmīgi sabalsojumi. Bieži pielietoti prīmu un oktāvu sabalsojumi, trīs balsība un četr balsība sastopama tikai dziesmas kāpinājuma brīžos. Pirmajiem pēckara gadu izdevumiem, kuri nāca klajā vēl autōra dzīves laikā, pievienojas dziesmas un tautasdziesmu sabalsojumi korieri divos sējumos. J.Cimzes latviešu tautasdziesmu apdares ir ļoti vienkāršas, daudzas no tām ļoti gaumīgas, pōtiskas harmónizācijas.

MUZICĒT, 2. kōnj., R. v., *nodarboties ar mūziku, spēlējot kādu instrumentu, dziedot*, # Brāļi kopā muzicēja, Emīlam patika Hermaņa tenōrs. Dirģents un ōrķestris muzicēja aizrautīgi, skaņdarbs raisījās nepiespiesti un viegli. Tika celtas jaunas baznīcas, nereti ar gleznojumiem vai kokā grieztām skulptūrām, griestu, kanceles vai ērģeļu rotājumiem, kur attēloti muzicējoši ēnģēļi ar vijolēm, čelliem, bazūnēm un citiem instrumentiem.

pamuzicēt, *nedaudz muzicēt*, # Tēvs raka akas, taisīja zābakus, spēlēja arī ērģeles, un mēs, visi pieci viņa dēli, arī mīlējām pamuzicēt.

muzicēšana, L., # Jelgavā XIX gadsimta vidū vēl daudz tika kopta māju muzicēšana, kuras tradīcijās ieauga arī jaunais J.Vītols. Lauku skolotāju veikums, sagatavojot ar saviem korieri tik sarežģītus skaņdarbus, liecina par tautas masu augsto muzikalitāti un tieksmi uz muzicēšanu.

kamermuzicēšana, *muzicēšana kamerstilā; kamermūzikas skaņdarbu atskaņošana*, # Liepājnieku sniegumā daudz kamermuzicēšanas smalkuma, laba vōkāļā gatavība.

ATSKAŅOT, 2. kōnj. / **izpildīt**, 3. kōnj., K., *atveidot skaņdarbu ar balsi vai instrumentāli*, # Atkarībā no tā, vai skaņdarbu atskaņojam ar balsi vai instrumentu, mūziku iedalām vōkāļajā un instrumentālajā. Bergners 1886. g. pirmo reizi Rīgā atskaņoja J.S.Baha *Mateja pasiju*. Berliōza darbi arvien vēl tiek atskaņoti tikai viņa paša vadībā. Koris *Daina* dirģenta Gidō Kōkara vadībā izpildīja virkni dziesmu. Dziesmas ļoti bieži ievadīja priekšspēle uz lautas, un šo ievadu jeb priekšspēli, ko izpildīja, brīvi fantazējot, nosauca par prelūdiju.

atskaņojums / izpildījums, L., # Atskaņojumos piedalījās 90 mūziķu liels ōrķestris un 310 dziedātāju liels koris. 1871. gadā sakarā ar Bēthōvena 100. dzimšanas gadu Bergners veica tolaik grūti īstenojamo 9. Simfōnijas atskaņojumu. Baha prelūdijas un fūgas izpildījums liecināja par pianista spējām iejusties klasiskajā mūzikā. Pazīstam Igaunijas Valsts akadēmisko vīru kori kā augstas dziedāšanas mākslas un izpildījuma kultūras pārstāvi.

pirmatskaņojums, L., *pirmais skaņdarba publiskais atskaņojums*. # Pirmatskaņojumu klāstā jāmin Austras Tauriņas ar īstu kamerdziedones prasmi sniegtā dziesma *Jāņtārpiņš*. 1803. gadā Melngalvju namā atskaņotas J.Haidna ōratōrijas *Pasaules radīšana* un *Gadalaiki*, pēdējā tātad jau divi gadi pēc tās pirmatskaņojuma Vīnē.

PAVADĪT, 3. kōnj. / **akōmpanēt**, 2. kōnj. K., *atskaņot papildinājumu dziedātāja vai instrumentālista izpildījumam*, # Festivālā piedalīsies arī pūtēju ōrķestri, kas pavadīs dažu dziesmu izpildījumus. Viņš nevarēja sevi pavadīt uz ģitāras. Kā pianists I. Suhōvs akōmpanēja daudziem ōperdziedātājiem.

pavadījums / akōmpanements, L., *skaņdarba sastāvdaļa, kas papildina dziedātāja vai instrumentālista izpildījumu; spēle kādas ritmiskas darbības (dejas, vingrojuma u. tml.) ritmizēšanai*, # Klavieru pavadījumā pārsvarā ir augstais reģistrs, viegli akōrdi, aprauts *staccato* izpildījums. ōrķestrim visumā labi izdevās klavierkōncerta pavadījums. Dziesmā *Seši mazi bundzenieki* melōdija uzticēta augšējai balsij, bet pārējās balsis veido ilustratīvo pavadījumu, dziedot īsus aprautus akōrdus uz balsiena *trm*, kas atdarina bungu rīboņu. Vingrojumu muzikālais pavadījums padara vingrošanu tīkamāku. Jaunieši akōrdeōna pavadījumā nodejoja *Sudmaliņas*. I.Suhōvs bija lielisks un smalkjūtīgs pianists akōmpanētājs – viņa akōmpanements liecināja par labu gaumi un prasmi atbalstīt izpildītāju.

klavierpavadījums, L., # Iepriecināja pianistes klavierpavadījums, kas teicami atbalstīja vijoles sōlista nodomus.

KŌNCERTĒT, 2. kŏnj., R. v. / **dot/sniegt kŏncertu / uzstāties kŏncertā / rīkot kŏncertu**, veikt skaņdarbu publisku izpildījumu pēc iepriekš sastādītas prŏgrammas, # Nerēti Jurjānam pārmeta, ka viņš kŏncertē vienkāršiem zemniekiem, kaut gan ar saviem priekšnesumiem varētu jebkurā lielpilsētā pulcināt pilnas zāles klausītāju un iegūt slavu. No pianistu slavenībām 1805. un 1806. gadā Rīgā kŏncertēja Džŏns Fīlds. J.Reinhŏlds sniedza vesēlu virkni kŏncertu, kuros atskaņoja Bēthŏvena uvertīras, Čaikŏvska simfŏnijas, Šūberta, Lista un citu kŏmpŏnistu darbus. Atklātus kŏncertus Rīgā sniedza arī barŏna Fitinghŏfa privātā ŏrķestra kapella, kurā bijuši 24 mūziķi. Ar lieliem panākumiem Rīgā sešus kŏncertus 1853. gadā sniedza beļģu vijoļvirtuŏzs Leŏnārs. Čehu vijolniece Vilhelmīne Neruda laikā no 1851. līdz 1861. gadam Rīgā uzstājusies 23 kŏncertos. Jelgavas kā nozīmīgas mūzikas pilsētas stāvokli apliecināja arī daudzie kŏncerti, ko rīkoja ārzemju mākslinieki, kuru vidū bija Dž.Fīlds, P.Baijŏ, F.Lists, A.Rubinšteins u. c.

kŏncerts, L., # 1868. g. 31. martā Jāņa baznīcā notika pirmais J.Purāta kora kŏncerts. Kā sensāciju 1820. gadā uzņēma divus ievērojamās itāliešu dziedātājas Andželikas Katalāni kŏncertus Rīgas pili.

autŏrkŏncerts / autŏrvakars, L., *kŏncerts, kurā atskaņo viena autŏra skaņdarbus (parasti, piedaloties pašam autŏram)*, # Ansambļa desmit gadu darba atcerei bija veltīts Daugavpils sieviešu ansambļa ŏrganizētais kŏmpŏnista J.Ozoliņa autŏrkŏncerts. A.Kalniņš izvērta plašu kŏncertdarbību, nodibināja savu kori, rīkoja vēsturiskus ērģeļu mūzikas un kora kŏncertus, latviešu kŏmpŏnistu autŏrvakarus.

vieskŏncerts, L., *iebraukuša mākslinieciska kŏlektīva vai atsevišķa mākslinieka sniegts kŏncerts*, # Vēstulei bija pievienota biļete uz slavenas dziedones vieskŏncertu. Viņa vadītais koris rīt izbrauc uz vieskŏncertiem Minskā.

kŏpkŏncerts, L., *kŏncerts, kurā uzstājas vairāki izpildītāji vai kŏlektīvi*, # Valkā atkal būs Latvijas un Igaunijas Nacionālo ŏperu kŏpkŏncerti.

klavierkŏncerts, L., *kŏncerts klavierēm un ŏrķestrim*, # Kŏmpŏnista talants visspilgtāk atplaucis lielas fŏrmas darbos – simfŏnijās, ŏperā, klavierkŏncertos.

klaviervakars, L., *kŏncerts, kurā atskaņo skaņdarbus klavierēm (parasti viena pianista izpildījumā)*, # Ik gadus pianists sagatavo pa klaviervakaram.

vijoļvakars, L., *kŏncerts, kurā atskaņo skaņdarbus vijolei*, # Dzintaru kŏncertzālē 16. jūnijā notiks Igŏra Őistraha vijoļvakars.

kamerkŏncerts, L., *kamermūzikas kŏncerts*, # Dziedones kamerkŏncertos sajūtam viņas prasmi lieliski atklāt dziesmas tekstu un izteikt dziedājumā tā domas galveno jēgu.

kŏncertlekcija, L., *mūzikas jautājumiem veltīta lekcija, kas parasti ir apvienota ar attiecīgo skaņdarbu vai to fragmentu atskaņojumu*, # Prŏjekta Vŏkālās mūzikas interpretācijas no barŏka līdz mūsdienām mērķis ir ŏrganizēt kŏncertlekcijas, kas veidos dziļāku izpratni par vŏkālās un instrumentālās mūzikas kvalitātes kritērijiem.

kŏncertuzvedums, L., *muzikāli dramatiska sacerējuma (ŏperas, ŏperetes) uzvedums kŏncerta veidā*, # Rīgas Doma laukumā notiks ŏriģināldarba *Mistērija par sapni un mīlestību* kŏncertuzvedums.

kŏncerti studējums, L., *muzikāli dramatiska sacerējuma vai daiļdarba iestudējums kŏncerta veidā*, # Rīt un sestdien Lielajā ģildē notiks slavenās Džakŏmŏ Pučīni ŏperas *Tŏska* kŏncerti studējums ar izcilu viessŏlistu piedalīšanos.

kŏncertetiĎe, L., *virtuŏza etiĎe, kas paredzēta atskaņošanai kŏncertā*, # Pirmajā kārtā kŏnkursantiem bija jāatskaņo rŏmantisma laikmēta kŏmpŏnista rakstīta virtuŏza kŏncertetiĎe.

kŏncertceļojums / kŏncertturneja, L., *brauciens ar vieskŏncertu sniegšanu*, # Ansambļa kŏncertsezŏnu šovasar noslēgs desmit dienu kŏncertceļojums pa Lietuvu, Baltkrieviju un Ukrainu. Ar šiem 1842. gada Rīgas kŏncertiem F.Lists ievadīja savu slaveno Krievijas kŏncertturneju, no Rīgas caur Tērbatu dodoties tālāk uz Pēterburgu.

kŏncertrepertuārs / kŏncertprŏgramma, L., *skaņdarbu kopums, kas veido kŏncertu*, # Simfŏniskā ŏrķestra kŏncertrepertuārā dzirdēsīm darbus, kas Rīgā jau atskaņoti iepriekšējos gados. Mūsu mākslinieciskās pašdarbības dalībnieki lepojas, ka viņu kŏncertrepertuārā ir poļu tautasdziesmas un dejas. Mūzikas draugi noklausījās kŏncertprŏgrammu, kurā vairākas latviešu kŏmpŏnistu dziesmas bija veltījums Valsts korim jubilejā.

kŏncertdarbība, L., *kŏncertu sagatavošana un sniegšana*, # Ļoti rosīga ir vijolnieku ansambļa kŏncertdarbība gan savā pilsētā, gan kŏncertceļojumos. Aizvadītajos kŏncertdarbības

gados paveikts liels un radošs darbs – kora repertuārā ir ap 120 dziesmu, kā arī lielas fōrmas skaņdarbi.

kōncertdzīve, L., *kōncertu rīkošana; kōncertu kopums kādā laikposmā un vietā*, # Līdz ar filharmōnijas izveidošanu sākās intensīva kōncertdzīve, radās nepieciešamība attīstīt dažādus mūzikas žanus. Lielas iespējas Rīgas kōncertdzīvē pavērs atjaunotā Doma kōncertzāle.

kōncertveidīgs / kōncertveida / kōncerttipa, Kd., *ar kōncerta pazīmēm*, # Sevišķas simpātijas franču publikai ir uz kōncertveidīgiem ōperatskaņojumiem, tāpēc tādiem bieža vieta prōgrammās. *Latvju rapsōdija* klavierēm ar ōrķestri ir krāšņs, izdomas bagāts kōncerttipa darbs, kurā izmantotas tautasdziesmu melōdijas.

REPERTUĀRS / prōgramma, L., *skaņdarbi, ko attiecīgajā laikposmā izpilda kāds muzikāls kōlektīvs (koris, ansamblis u. tml.)*, # 60. gadu beigās, kad pacēlās doma par latviešu Pirmo vispārējo dziesmu svētku ōrganizēšanu, visaktuālākais kļuva jautājums par koru latvisko repertuāru. Izņemot Haidna un Mōcarta daiļdarbus, viss pārējais viesu repertuārs rīdziniekiem bija gandrīz nepazīstams. Balss viņam nebija slikta, ar diezgan patīkamu tembru, bet repertuārs vienvēidīgs. J.Vītols ne vienmēr darba prōgrammu izteicis vārdiem, tomēr mūzika ir tik tēlaina, ka klausītājiem nav grūti pašiem iedomāties prōgrammu. Dziedātājas sōlōkōncertu prōgrammas ir rūpīgi pārdomātas, stilistiski līdzsvarotas.

PARTIJA, L., *daudz balsīga mūzikas sacerējuma sastāvdaļa, kas izpildāma atsevišķai balsij vai instrumentam, balsu vai instrumentu grupai*, # Katram instrumentam ōrķestri ir sava partija, tas ir, mūzika, ko izpilda atsevišķs instruments vai instrumentu grupa unisōnā. Trōmpetes partija saistās ar spēka, apņēmības, enerģijas simboliem. Sōnātes 1. daļa sarakstīta skaidrā, lakōniskā sōnātes fōrmā, kur galvenās un blakus partijas tēli nerada kōntrastu, bet papildina viens otru, izveidojot it kā dialōgu. Viņš pašlaik bija beidzis spēlēt harmōniju, apgūdam balsu partijas tautasdziesmai, kuru todien bija paredzējis sākt mācīt korim.

vōkāļā partija, *partija kādai balsij*, # Skaņdarba vōkāļā partija savā tālākajā attīstībā iegūst plašu plūdumu.

klavierpartija, *partija klavierēm*, # Gribētos drošāku, plašāku vijoles skanējumu, kas vairāk līdzsvarotos ar sōnātes attīstīto klavierpartiju.

TĒMA, L., *melōdiskis veidojums, kas ir kodols skaņdarba muzikālajai attīstībai, izsaka tā vai tā daļas pamatdomu*, # Simfōnijas finālā, bet jo īpaši Lista *Prelīdēs* fascinējoša bija herōisko tēmu kulminācija. Saulcerīti raksturojošā tēma vispilnīgāk izvērsta kora dziedājumā.

ievadtēma, *ievadošā tēma*, # Episkā Prelūdijas ievadtēma veido it kā epigrāfu visai simfōnijai, nosakot tās muzikālo attīstību.

tematisks, Kd., *ar noteiktu tematu*, # Ievēribu izraisīja arī katru gadu rīkotie tematiskie kora kōncerti, kuros ietvērām jaunākās latviešu kōmpōnistu tautasdziesmu apdares.

tematisms, L., *instrumentālu skaņdarbu veidojums ar noteiktu vārdos izteiktu saturu atsēdzošu prōgrammu*, # A.Kalniņa dziesmas ir daudzveidīgas sava tematisma un žanru ziņā. Simfōnijas ideja un tematisms saistās ar visneparastāko, kur cilvēka prāts, fantāzija skar kādas vēl nepazītas tāles un parādības.

ekspōzīcija, L., *galveno tēmu izklāsts pirmajā daļā (fūgas, sōnātes fōrmas skaņdarbā)*.

kōntrekspōzīcija, L., *ekspōzīcijai sekojošs, otrreizējs tēmas caurveidums visās balsīs citādā secībā (fūgā)*.

SŌLŌ / sōlōpartija, L., *viena dziedātāja vai instrumentālista skaņdarba izpildījums; vienai balsij vai instrumentam sacerēts skaņdarbs*, # Temps nedaudz paātrinājies, skan tikai dzidrās sievietes kora balsis ar sōprāna sōlō. Dziesmu ievada brīvi deklamējošs baritōna sōlō. Kā skumjš, smēldzošs rečitātīvs trōmpetes sōlō dzirdams ōratōrijas nobeigumā. Tās ir galvenokārt dziesmas sōlō balsij ar klavieru pavadījumu. Diriģents J.Dūmiņš palūdza Laumai Vanagai iemācīties J.S.Baha *Jāņa pasijas* sōprāna sōlōpartiju. Visi sōlōpartiju izpildītāji ir brīnišķīgi mūziķi.

sōlōdziesma, L., *viena sōlista dziesmas izpildījums; vienai balsij sacerēta dziesma*, # Gandrīz visām Dārziņa sōlōdziesmām raksturīga smēldzoša intōnācija. Ievērojams ir J.Vītola sōlōdziesmu skaits – tas sniedzas pāri simtam.

sōlōkōncerts, L., *viena sōlista sniegts kōncerts*, # Sōliste dziedājusi mecōsōprāna partijas lielos vōkāli simfōniskos sacerējumos, ērģeļu kōncertos, uzstājusies ar sōlōkōncertiem.

cadence, L., *skaņdarbā instrumentam ar ōrķestri instrumenta sōlō epizōde (parasti fantāzija par skaņdarba galvenajām tēmām)*.

unisōns / vienbalsība / vienbalsīgums, L., *divu vai vairāku skaņu skanējums viena un tā paša augstuma tonī vai ōktāvas intervālā*, # Saliedēti, viengabalaini skanēja čellu unisōns – deviņi čelli dziedāja brīnišķīgo melōdiju itin kā viens instruments. Kori pēc sava veida var būt ļoti dažādi – daudz balsīgi – pōlifōni un hōmōfōni, bet var būt arī kori, kurus atskaņo visi dalībnieki unisōnā, t. i., viss kōlektīvs dzied vienbalsīgi. Kora dziesmu vienbalsība /vienbalsīgums nav bieža parādība mūsdienās. Dziesmas *Rīgas torņa gala zīle* (1921) pirmās divas taktis skan dižā, cildenā visa kora unisōnā.

vienbalsīgs / unisōns, Kd., # Līdztekus iznāca arī Punšeļa vienbalsīgu kōrālmeldiju krājums *Evangelisches Choral-Melodien-Buch* ar latvisku dziesmu rādītāju (1839). Melōdijas dotas vienbalsīgi, bez harmōnizējumiem. Korus var klasificēt pēc balsu skaita – unisōnie, divbalsīgie, trīs balsīgie, četrbalsīgie .. kori.

DUETS, L., *vōkāls skaņdarbs divām balsīm vai diviem instrumentiem*, # Kameransambļi parasti ir dueti, terceti vai kvarteti – lielāks instrumentu skaits retāk sastopams. Duets nav vienkārši divbalsīga dziesma, kur viens dzied melōdiju, otrs – pavadījumu, bet tas ir divu patstāvīgu sōlistu dziedājums, kur abas balsis, abi sōlisti ir līdzvērtīgi.

divbalsīgs / divbalsu, Kd., *diviem izpildītājiem rakstīts; divu izpildītāju atskaņots*, # J.Kaktiņa un J.Cauniņa 100 dziesmas un ziņģes nav domātas skolām, bet gan pieaugušajiem, jo tās ir vienbalsīgas un divbalsīgas laicīgas dziesmas.

TRIO / tercets, L., *skaņdarbs trim balsīm vai trim instrumentiem*, # Izplatītākais kameransambļa veids ar klavieru līdzdalību ir triō – tā sastāvā parasti ietilpst vijole, čells un klavieres. Lielāko tiesu Brigita Saiva dziedāja 24 sōlistu ansambļī, bet iestudēja arī triō, duetus un mazākus sōlō dziedājumus. Pēc uzbūves un fōrmas ansambļos sastopama vislielākā dažādība, un grūti noteikt vienotu shēmu, pēc kuras būtu veidoti dueti, terceti, kvarteti u. c. Kalniņš vienmēr stiepa līdzī kaudas uz lapiņām novilkta notis, iejūsmināja meitenes ar duetu un tercetu dziedāšanu.

trīs balsīgs / trīs balsu, Kd., *trim izpildītājiem rakstīts; triju izpildītāju atskaņots*, # Pirmās burtnīcas sākumā sniegti 45 kanōni (divbalsīgi, trīs balsīgi un četrbalsīgi) un 28 trīs balsīgas dziesmas.

KVARTETS, L., *skaņdarbs četrām balsīm vai četriem instrumentiem*, # Kōncerta prōgrammā bija latviešu tautasdziesmu apdares vōkālistu kvartetam un mežragu kvartetam. Viens no spilgtākajiem kōntrastu ansambļiem ir kvartets no ōperas *Rigōletō* pēdējā cēliena, kur katrs drāmas varonis ietvēris savas izjūtas sev īpatnējā melōdijā. *Quattro Stagioni* ir kļuvis par Nōrvēģijas ievērojamāko vōkālo kvartetu, kas izmanto tradiciōnālo TTBB balsu dalījumu – 2 tenōri, 1 baritōns, 1 bass. Skaņdarbus tikai stīgu instrumentiem sauc par stīgu triō, stīgu kvartetu un tā tālāk.

četrbalsīgs / četrbalsu, Kd., *četriem izpildītājiem rakstīts; četru izpildītāju atskaņots*, # Tā ir pirmā mums zināmā latviešu četrbalsīgā kora dziesma. J.Cimzes apdares ir strōfiskas, parasti stingri četrbalsīgas, ar melōdiju augšējā balsī.

KVINTETS, L., *skaņdarbs piecām balsīm vai pieciem instrumentiem*, # Par šo melōdiju kā tēmu J.Graubiņš kōmpōnējis savu pirmo klavieru kvintetu *Sudraba vakars*. Ar nopietnu un dziļu ieceri un noskaņu izceļas kōmpōnista abi klavieru kvinteti, variācijas dažādiem instrumentāliem ansambļiem.

piecbalsīgs, Kd., *pieciem izpildītājiem rakstīts; piecu izpildītāju atskaņots*, # Meistaram un viņa četriem zeļļiem vajadzēja svētdienās un svētku dienās piecbalsīgi pūst taures no Pētera baznīcas torņa. Bet ir arī kāda Abrenē E.Meļngaiļa pierakstīta piecbalsīgi dziedāta talku dziesma.

piecbalsība, L., # Harmōniski pōlifōna tipa divbalsība un trīs balsība, dažkārt pat četrbalsība vai piecbalsība, ar melōdiski ļoti patstāvīgām balsīm bieži sastopama Latgalē.

SEKSTETS, L., *skaņdarbs sešām balsīm vai sešiem instrumentiem*, # Parastie instrumentālās kamermūzikas ansambļu veidi ir duets – skaņdarbs diviem izpildītājiem, triō – trim, kvartets – četriem, kvintets – pieciem, sekstets – sešiem.

sešbalsīgs, Kd., *sešiem izpildītājiem sacerēts; sešu izpildītāju atskaņots*, # Korus var klasificēt pēc balsu skaita – unisōnie kori, divbalsīgie .. sešbalsīgie, astoņbalsīgie kori. Skaņu raksts

vietām sasniedz piecbalsīgu vai sešbalsīgu salikumu, nelielo kora miniatūru padarot sevišķi košu un krāšņu.

SEPTETS, L., *skaņdarbs septiņām balsīm vai septiņiem instrumentiem*, # Žūrija piešķir pirmās šķiras atzinības rakstu par *Septetu trim pūšamiem un četrām stīgām*.

ÓKTETS, L., *skaņdarbs astoņām balsīm vai astoņiem instrumentiem*, # D.Balakrišnana interesantāko skaņdarbu vidū ir sacerējums mandolīnu kvartetam un vijolei, óktets diviem kvartetiem.

NÓNETS, L., *skaņdarbs deviņām balsīm vai deviņiem instrumentiem*.

KORIS, L., *kora izpildījumam sacerēts skaņdarbs*, # Līdztekus operai autors grib bagātināt savu kómpozīcijas tehniku, uzrakstot vēl kādu kameransambli, vókālus darbus un korus. Koris var būt ne tikai patstāvīga kómpozīcija, bet arī liela, vókāli instrumentāla žanra sastāvdaļa. Sevišķs operas *Baņuta* krāšņums ir tās daudzie kori.

kopkoris, L., *skaņdarba fragments apvienotu kora izpildījumam*, # Vienāda balsvedība dod iespēju noslēguma pantos apvienoties vareņā kopkorī.

ANSAMBLIS, L., *skaņdarbs, kas sacerēts vairākiem instrumentiem, vairākām dziedātāju balsīm*, # Pēdējā laikā kómpozīcijas pievēršies plašākiem dziesmu cikliem (*Rīgas vitrāžas* ar J.Petera vārdiem, 11 dziesmu balsij un instrumentālajam ansamblim ar I.Ziedoņa vārdiem u. c.) un muzikālajam teātrim.

kameransamblis, L., *ansamblis nelielam izpildītāju sastāvam*, # Kómpozīstam ir arī skaņdarbi korīem, kameransambļiem, estrādei.

ÓRĶESTRIS, L., *liels tembrāli un skaitliski līdzsvarots instrumentāls ansamblis*, # 18. gadsimtā órķestris jau sāka iegūt veidu, kāds pēc tam nostiprinājās kómpozīstistu klasiķu mūzikā. Simfōniskais órķestris izceļas ar maksimālu tembrālo bagātību, jo tajā ietilpst daudzi un dažādi instrumenti.

kamerórķestris, L., *órķestris ar nelielu izpildītāju sastāvu, kurā katrs instruments ir individualizēts*, # Atkarībā no partitūras prasībām kamerórķestra kōncertos spēlē arī klavesīnu un ērģeles.

órķestrāls, Kd., *saistīts ar órķestri, tam raksturīgs; ar simfōniskajam órķestrim līdzīgu skanējumu*, # Óratōrijā izmantots liels órķestra sastāvs, tajā daudz savdabīgu órķestrālo krāsu un notonējumu. Visiem operas cēlieniem ir órķestrāli ievadi, kas tieši izteic cēliena emociōnālo pamatnoskaņu. Šie faktōri sekmēja órķestrālu spēku un krāsainību jaunā pianista spēlē. Atsevišķu dziesmu izveidojumā diriģents ar savu kori panācis jau tīri órķestrālu skanējumu.

vairākbalsīgs / daudz balsīgs, Kd., *vairākiem izpildītājiem rakstīts; vairāku izpildītāju atskaņots*, # Jelgavas galma mūzikas vadītājs svinību gadījumos iestudēja īpašus vairākbalsīgus kora priekšnesumus. Hernhūtiešu brāļu draudzes savās sanāksmēs arī kopa vairākbalsīgu garīgo dziesmu dziedāšanu. Daudzbalsīgi jautkie kori sākušies draudzes skolās. J.Cimze sevišķi uzsver Raunas nozīmi daudz balsīgas dziedāšanas attīstībā.

10-balsīgs, Kd., *desmit izpildītājiem rakstīts; desmit izpildītāju atskaņots*, # Koris dažubrīd sasniedz 10-balsīgu salikumu, pie tam katrai balsij ir sava melōdiskā un ritmiskā līnija.

vairākbalsība / vairākbalsīgums / daudz balsība / daudz balsīgums, L., # Latviešu vókālās daudz balsības dōkumentācijas ļauj runāt par lielu daudzveidību, kur līdzās burdōndaudz balsībai sastopamas arī citas vókālās daudz balsības fōrmas. Ar teikto dziesmu melōdiku saistās arī primitīvākais un reizē savdabīgākais latviešu tautas mūzikas vairākbalsības veids – dziedāšana ar teicējām, vilcējām un locītājām

3. 2. 1. Balss jeb vókālās skaņrades darbība.

VÓKĀLS, Kd., *ar balsi izpildīts, izpildāms*, # Jura Rijkura Karamellō darbojās brīvi un nepiespiesti, arī vokālu problēmu dziedonim šajā lomā nebija. Toreiz Liepājā vókālā māksla plauka un zēla, mūzikas vidusskolā lielu pulku dziedātgribētāju apmācīja pieci pasniedzēji. Emīlam patika Hermaņa tenōrs, un viņam pat radās doma, ka brālim vókāli jāizglītojas.

vókalitāte, L., # Noteicošā pārsvarā Musōrgska daiļradē ir vókalitāte, dziedātais vārds. Simfōnizācija Vāgnera muzikālajās drāmās nepavisam nenozīmē vókalitātes iznīcināšanu, tā tikai iekļauj balsis vispārējā mūzikas simfōniskajā attīstībā.

DZIEDĀT / skandināt, 3. kónj. / **dainot / ziņgēt / skandēt**, 2. kónj., R. v., arī K., *ar balsi veidot melōdiju; nodarboties ar vōkālo mākslu*, # Zāli pāršalc skanīgu balsu dziedāta dziesma. Dziedāšanas skolotājs aicināja mani dziedāt korī. Mākslinieks dzied jau desmit gadus. Līgo vakarā mēs iesim no mājas uz māju un skandināsim tās dziesmas, ko dziedāsim lielajos svētkos Rīgā. Aiz ataugas daino ganu meitene. Smalkie budēļi gāja tik vakaros un tikai ziņgēja un dancoja. Studentu dziesmu svētkos tiks skandēts labākais un skaistākais, kas vien ir kora repertuārā.

nodziedāt / uzdziedāt / uzziņgēt / izdziedāt, pbg., # Mažōra un minōra gammu pazīšanai un prasmei tās nodziedāt no jebkuras pakāpes ir liela nozīme dziedāšanā pēc notīm. Kreiz, kad dodos uz skatuvi, ticu, ka nodziedāšu tā, kā vēl nekad. Palūgts uzdziedāt, Juhans dzied dziesmu pēc dziesmas – gan priecīgas, gan skumjas. Uzziņgē nu kādu no savām večajām ziņgēm! Tēja bija padzēta, dziesmas izdziedātas, pienāca šķiršanās stunda. 1973. gads ir mūsu dziesmas lielās jubilejas gads – cik daudz gan šajos 100 gados dziesmu izdziedāts. Kas laiku gaitā pārdzīvots un krāts, Top brīnumainās dziesmās izdziedāts (A.Vējāns).

iedziedāties / uzņemt dziesmu / uzraut / uzvilkt / plēst vaļā, M., *sākt dziedāt*, # Viņa ir klusa un sēriģa, reizēm klusu iedziedas. Mēs bijām kā nemākuļi dziedātāji, kuri pēkšņi iedziedas pauzes vietā citiem par uzjautrinājumu vai nepatīkamam izbrīnu. Rotas priekšdziedātājs Lazdāns ar savu sulīgo tenōru uzņēm pazīstamo karavīru dziesmu, pārējiem pievienojoties. Anna stāvēja ar atvērtu dziesmu grāmatu, izsauca vārdus priekšā un uzņēma meldiju. Deju starplaiķos uzrāvām *Zilo lakatiņu* un *Paliec sveika*. Kāds uzvilka buršu dziesmu *Zelts un sudrabs*. Vaivariņš ieņēma plaušās gaisu un pilnā balsī plēsa vaļā *Tóreadōra* āriju.

iedziedāties, *ievīngrināties dziedāšanas prasmē*, # Koris jau ir labi iedziedājies.

padziedāt / padainot, *neilgi, mazliet dziedāt; savienojumā ar varēt, spēt*, # Paplāpāsim, padziedāsim, un Jaungads būs klāt. Skaņi, skaņi padziedāju Tai kalniņa galiņā; Vējiņš manu balsi nesa Pašā tautu sētiņā (T. dz.). Un asaras acīs kāpj aiz aizkustinājuma, rīkle ciet un padziedāt nevar. Nāciet, meitas, pie manim Vakariņu vakarot, Jaukas dziesmas padainot (T. dz.).

izdziedāties, *ilgstoši, daudz dziedāt līdz apmiera sajūtai*, # Paēduši un papildnam izdziedājušies, ciemiņi atvadās un brauc mājup.

pārdziedāt / aizdziedāt, *pārspēt dziedāšanā (skaļumā, dziesmu prasmē)*, # Meitenes ir drošas, ka festivālā pārdziedās visus. Sōlistiem nav grūti pārdziedāt ōrķestri. Kopā ar otru zēnu, govīs ganot, uzsākām īstus dziesmu karus – kurš kuru pārdziedās. Kas var mani aizrunāt? Kas var mani aizdziedāt? – Es jau biju to ļautiņu, Dziedātāju, runātāju (T. dz.).

pārdziedāt, *dziedāt vēlreiz, no jauna*, # Kora vadītājs bija stingrs, vēlreiz un vēlreiz dziesmas jāpārdzied, reizēm līdz apnikumam.

aizdziedāt, *nodziedāt dziesmu līdz kādai vietai*, # Nerēti nenodziedam dziesmu līdz galam, aizdziedam līdz pusei vai mazāk un jāsāk atkal no gala.

nodziedāt / sadziedāt, *dziedāt noteiktu laikposmu*, # Abi gani nodziedāja līdz pat pusdienlaikam, visu rītu sadziedāja.

nodziedāties / pārdziedāties, *dziedāt līdz nogurumam*, # Esmu reizēm nodziedājies līdz pagurumam tajos koru kopmēģinājumos. Daži bija tā pārdziedājušies, ka varēja tikai pačukstēt.

pieziedāt, *pieskandēt ar dziesmu kādu tēlu, apkārtni; dziedāt līdzī*, # Cik jau reižu šo kōncertzāli mūsu koris pieziedājies. Dziedātājs es korī biju varens, ne velti savā laikā visas Skrīveru ganības pieziedāju. Māmuļa kopš bērņības pieradināja pie dziesmas, pati allaž abām māsām pieziedot otro balsi – altu. Viens otrs puisis mēģināja Bušam pieziedāt, bet vārdi nesaskanēja, un dziesma izbeidzās smieklos. Trōmpetes turēja meldiņu, saksófoni pieziedāja.

pieziedāt, 3. kónj., K., *dziedāt pieziedājumu*, # Par rotāšanas dziesmām tās sauc tādēļ, ka katras rindiņas galā tām piezied rotā!

sadziedāties, *iegūt prasmi saskanīgi dziedāt; atsaukties ar dziesmu otra dziesmai*, # Nu jau vīriešu ansamblis sadziedājies, skan patiešām labi. Skolas zālītē pulcējās vietējais koris, lai sadziedātos paredzētajam kōncertam. Dziedātājas norunāja kopīgu mēģinājumu, lai sadziedātos. Gani ganībās viens ar otru sadziedas.

apdziedāt, *izzobot, pelt apdziedāšanās dziesmās*, # Katra dziedātāju puse apdzied pretējās puses vainas un trūkumus – tā tas ir pa daļai Jānos, bet jo īpaši kāzās, talkās un citās jaunatnes sanāksmēs. Ļaudis steidzas apkopt sētu un pagalmu, lai nedotu iemeslu Jāņu bērņiem apdziedāt sētas ļaudis par nevīžību.

apdziedāties, *savstarpēji viens otru apdziedāt*, # Apdziedas sievas ar meitām, meitas ar puisiem. Ja apdziedoties redzams, ka otram pusei grūti turēties pretī, tad apdziedātāji neskopojas ar uzmodinājumiem.

apdziedāšanās, L., # Pašā Jāņu naktī ļaudis aplīgo arī cits citu – tad apdziedāšanās var norisināties starp puisiem un meitām, starp kaimiņiem un dažādu novadu ļaudīm.

dziedājums, L., *vokāla skaņdarba izpildījums*, # Viņa dziedājumā katrs tonis ir liela, harmōniska skaistuma pilns. Ja korim izveidojies saskanīgs un līdzsvarots dziedājums, tad mēdz teikt, ka korim ir labs ansamblis.

iedziedājums, L., *dziesmas ieskaņojums, ieraksts*.

kopdziedāšana, L., *dziedāšana ar daudzu līdzdalību*, # Izmantojot novadā radušos interesi par kopdziedāšanu, Juris Kalniņš 1870. gada 10. maijā uzaicina visus aktīvākos dziesmu mīļotājus ierasties Vietalvas draudzes skolā.

dziesmots, Kd., *ar daudzām dziesmām*, # Viņa nodzīvojusi dziesmotu mūžu, gadu desmitus dziedājusi korī. Šogad atkal dziesmota vasara – ar dziesmu svētkiem.

LĪGOT, 2. kōnj., R. v., *dziedāt līgodziesmas*, # Ap uguni sapulcējās visi mājas ļaudis un līgoja bez mitēšanās. Ja pa ceļam sastop nepuškotas vai neapkoptas sētas, ja tajās nedzird līgojam, Jāņa bērni tās apdzied.

uzlīgot / palīgot / nolīgot, pbg., # Iesim visi Jāņa bērni uz avotu uzlīgot / palīgot. Ciemnieki nopļāva sienu, nolīgoja Jāņus...

ielīgot, *ievadīt Jāņus ar līgodziesmām*, # Gani jau vakarā, dzenot lopus mājās, ielīgo Jāņus.

ielīgoties, M., *sākt līgot*, # Aiz kalna, pāršķeļot klusumu, daudz balsīgi ielīgojas Jāņa bērni.

izlīgoties / nolīgoties / nolīgot, *līgot daudz, kādu laikposmu*, # Visu nakti izlīgojies / nolīgojies, viņš iet uz klēti nosnausties. Jāņa bērni nolīgojuši līdz rītam.

aizlīgot, *pārspēt līgošanā*, # Viņu neviens nevar aizlīgot.

pielīgot, *pieskandēt ar līgodziesmām telpu, apkārtni*, # Jāņa bērni pielīgoja visas mājas.

aplīgot, *apdziedāt Jāņos*, # Sievu bars ielēnca Pēteri un sāka to aplīgot – visi pasaules netikumi tika piedēvēti brigadierim, bet sievu asprātībām un ķircinājumiem, šķiet, nebija gala. Ļaudis aplīgo ne tikai savas sētas, bet iet arī uz kaimiņiem aplīgot viņu tīrumus, dārzus un saimi.

aplīgoties, *aplīgot savstarpēji citam citu*, # Kaimiņi Jāņos aplīgojas.

aplīgošana / aplīgošanās, L., # Sētas aplīgošana noslēdzas pagalmā. Pēc apsveicināšanās un aplīgošanās laiks Jāņu bērņus pacienāt, ko tie paši ar dziesmu atgādina. Aplīgošanās ir jautra un asprātīga, un neviens to ļaunā neņem.

GAVILĒT, 2. kōnj., R. v., *līksmi dziedāt; dziedāt ar ilgi izturētām skaņām dziesmas vidū vai beigās*, # Vien dzirdēju, neredzēju, Kas aiz kalna gavilēja (T. dz.). Dziedāt vien es mācēju, Gavilēt nemācēju (T. dz.). Senos muzicēšanas paņēmienus atgādina arī vidus balsi atkārtotā skaņa, kas šķiet tik radniecīga vilcēju balsij, ap kuru vījas un gavilē locītājas.

iegavilēties, M., *sākt gavilēt*, # Zaniņš klausījās un reizēm pats dziedāja līdz, vietumis līksmē iegavilēdamies.

izgavilēties, *daudz, pietiekoši gavilēt*, # Meitas izgavilējās visā skaļumā cik vien jaudas.

pagavilēt, *kādu laiku gavilēt*, # Ejam uz birztalu padziedāt, pagavilēt.

atgavilēt, *uz gavilēšanu atbildēt ar gavilēšanu*, # Meitenes ganīdamas pāri upei sagavilējās – viena otram atgavilēja.

sagavilēties, *cits citam atgavilēt*.

gaviles / gavilējums, L., # Dziesma ir gavilēm caurausta. Daudzas ganu dziesmas to beigās noslēdz skaļi, augsti un ilgi ūvinājumi, gavilējumi. Dažkārt visa dziesma sastāvēja vai vienīgi no šādiem gavilējumiem.

gavilains, Kd., *gaviles saturošs*, # Vīru balsīm attālinoties, no mājas augšējā balkōna līdz tām aizspurdz Adeles gavilainais piedziedājums.

TRALLINĀT / trillināt / lalināt / lallināt, 3. kōnj. / **trallāt / trillerēt**, 2. kōnj., R. v., arī K., *dziedāt melōdiju, vārdu vietā lietojot zilbes tra, la un citādas; jautri dziedāt*, # Gāju trallinādams iepatikušos meldiņu, jo vārdus nezināju. Netālu no turienes ganīja lielo māju gans, tobrīd trallinādams Dažu skaistu ziedu meldiņu. Kōncertdaļā spoži ģērbusies dziedātāja augstu augstu trillināja dziesmu. Šis uzsēdies vienam meldiņam un tik trillina. Aiva lalinot liedagā meklē dzintarus. Sievietes balss lallināja vieglu, lēkājušu melōdiju. Edīte sāka lallināt kādu pōpularu

refrēnu. Kad es biju jauna meita, Trallādama vien staigāju (T. dz.). Ēperā trillerē sóprāni un pa skatuvi staigā gulbji.

ietrallināties, M., *sākt trallināt*, # Biruta bija labā garastāvoklī, dudināja kādu dziesmiņu, palaikam arī ietrallinoties.

notrallināt / nolalināt / uztrallināt / iztrallināt, pbg., # Kad pateicu, ka nezinu šiem vārdiem meldiju, Digna to tūlīt notrallināja / nolalināja / uztrallināja. Neviens tā nemācēja iztrallināt kā mūsu meitas.

iztrallināties, *daudz, pēc sirds patikas trallināt*, # Kāzās gan izdziedājās, gan iztrallinājās.

patrallināt, *nedaudz trallināt*, # Viena lieta ir kādu dziesmiņu patrallināt, pavisam cita – zināt tai vārdus.

trallas / traļļi, L., # Varētu iebilst pret Marutas nebēdnīgajām kólóratūras trallām, ja viņai līdzās neatrastos dižīgā Ieva. No ganību puses atskan Zanes traļļi.

trilleris, L., # Dziedāšanas vingrinājumi kļuva sarežģītāki un paātrinājās, līdz tie pārgāja skanīgos trilleros.

JÓDELĒT, 2. kónj., R. v., *ilgstoši trallināt īpašus skaņu sakopojumus un bieži pārejot no krūšu reģistra falsetā*, # Jodelēšana ir tiróliešu un citu Alpu iedzīvotāju dziedāšanas veids.

LOCĪT / izlocīt / tricināt / trīcināt, 3. kónj., R. v., arī K., *dziedot variēt balsi, melódiju*, # Dziedu, koši locīdama, Dziedu, gari pavilkdama (T. dz.). Kautrībai pamazām gaistot, augstu augstu Gundega locīja un tricināja balsi. Maksis loka un trīcina balsi ar tādu aizrautību, ka smaida pat Vīnodis. Latgalē ar *rūto!* piedziedājumu parasti dzied Jāņu dziesmas, turklāt ļoti plaši šo piedziedājumu izlokot. Un atkal gaisu trīcināja dziesma, un dziedu vairs ne es viens pats, bet daudz balsīgs jauniešu koris.

izlocīt, pbg., # Svētku tēlojumu pārtrauc augstākajā kulminācijas brīdī, plaši un grandiozi izlokot un skandinot visās balsīs līksmo *līgo!*

locījums, L., # Vērpēju dziesmās maz melódijas izrotājumu, locījumu – nakts darbs istabā to nav rosinājis. Pieguļnieku dziesmas dzied gari un plaši, izrotā daudziem krāšņiem locījumiem.

VILKT, velk, vilka, R.v., arī K., *stiepti dziedāt*, # Spodra, tumsā vērdamās, sāka vilkt kādu skumju, tikko sadzirdamu melódiju. Es vilku vēcaimātei līdzī, sākumā tā kā kaunēdamies, bet viņa dziedāja tik atdevīgi, ka arī es atraisījos. Dziesmu uzsāka teicēja, pēc kam pievienojās locītājas un vilcējas – pirmās atkārtodamas teicējas vārdus, otrējās vilkdamas vienu toni līdz beigām. Strēlniekiem klusi dūngojot tautasdziesmas, pirmās rotas zēni sāk vilkt dziesmas nerātno variantu.

pavilkt, *nedaudz vilkt*, # Saimnieks zemākajās vietās pavilka dziedātājiem līdzī, bet augstākie toņi viņam nebija pa spēkam. Diriģents korī pazīst katru balsi, un vai! tam, kurš pavilk šķībi.

PIEBALSOT, 2. kónj., R. v., *pievienoties dziesmai*, # Žanis ģitāras pavadījumā dziedāja jautru studentu dziesmiņu, pārējie klusi piebalsoja. Arī pie blakus galdīņa divi puisi piebalsoja iesāktajai dziesmai.

AUROT, 2. kónj. / **rēkt**, rēc, rēca, R. v., arī K., *pārlietu skaļi dziedāt*, # Zālē dārdēja mūzika, un viesu bars auroja līdzī kādu muļķīgu peršu. No kroga mājās pārradies, viņš savā kambarī pilnā kaklā auroja *Bandinieka rudzi auga*. Piedzērušies dzīrotāji rēca katrs savu dziesmu, katrs savā meldijā.

izauroties, *skaļi izdziedāties*, # Traktiera mazajā zālē sēdēja vēcais Jaunskalda un dziedāja, ka dziedāja, bet Kate purpināja, ka atbraucis te izauroties.

SVILPOT, 2. kónj., K., *svilpojot veidot melódiju*, # Kāds jau ducina bungas, kāds svilpo pólku. Viņš iet pa meža taciņu, svilpojot *Dažu skaistu ziedu*.

izsvilpot / nosvilpot, pbg., # Viņam bija laba muzikālā atmiņa – tikai vienreiz noklausījies, varēja izsvilpot diezgan sarežģītas melódijas. Pat Līvījai pienākot, viņš nepārtrauca svilpot, kamēr nebija nosvilpojis mótīvu līdz galam.

uzsvilpot, M., *sākt svilpot*, # Lai atkautos no bēdīgām pārdomām, viņš uzsvilpoja *Ozoli vēl Baltijā*, un tad viņa domas ņēma citu virzienu.

pasvilpot, *nedaudz svilpot*, # Pēc padarīta darba vai citādi labā garastāvoklī prāts nezas padziedāt vai pasvilpot.

DUNGOT / dūdot / gulgot, 2. kónj. / **dudināt**, 3. kónj. / **dūkt**, dūc, dūca / **dīkt**, dīc, dīca / **rūkt**, rūc, rūca, R.v. arī K., *klusi dziedāt kādu melódiju, parasti bez vārdiem*, # Makšķernieks klusi dūngoja un izskatījās ļoti apmierināts. Ģirts dūngoja līdzī rādiō atskaņoto drastisko melódiju. Saldais tenōrs

turpina dūdot par mīlestību. Pie bērna glauzdama vaigu, jaunā māmiņa dūdo un gulgo maigu dziesmiņu. Visi sasēdāmie ap galdu un, galvas kopā sabāzuši, paklusām dudīnājām jauno dziesmu. Ziedīņš nevar tik augstu izdziedāt, tāpēc dūc óktāvu zemāk. Uzskaitvedis atkal dūc vienu un to pašu mótīvu par Dņepru un dzērvēm, jo šī dziesma viņam jau ilgāku laiku nedod miera. Lielas meitas, mazas meitas, Visas man līdzī dīca; Kā tām nebij līdzī dīkt, Pašas dziesmas nemācēja (T. dz.). Laura rūca dziesmu rupjā vīrieša balsī, meldīju nevarēja noturēt. Mazajai tāda pati spiedzīga balss kā Ābelam, toties rešnā rūca basā. Vilmai laba balss, bet Vilis rūc kā dundurs.

nodungot / izdungot / nodūdēt / nodudināt / nodūkt, pbg., # Viņš nodungoja valsi, lai mēs iegaumējam taktsmēru. Izdungoju visas dziesmas, kādas vien zināju. Viņa nodūdoja / nodudināja man priekšā šīs dziesmas meldīju. Viņš atklepojās un tad vēlreiz mēģināja nodūkt operas āriju.

iedungoties / iedūkties, M., *sākt dungot*, # Zīgis reizi pa reizei iedungojās, bet netālu no ceļa mērķa sāka dziedāt balsī. Kad citi dzied, viņš ēd, kad dziesma apimst – viens pats iedūcas kā dundurs.

izdungoties, *daudz, cik tīk dungot*, # Cilvēkos jau neērti, bet mežā var izdungoties pēc sirds patikas.

padungot / padūkt, *nedaudz dungot, dūkt*, # Viņš cēlās agri un tūlīt sāka strādāt, padungodams un uzsvilpodams. Šad un tad viņš padungo to vienīgo meldīju, kāda vispār no viņa mutes dzirdēta. Šo cietumnieku dziesmu – *Saule leč, un saule noriet* – bieži mēdza padūkt revólucionāri, kad sapulcējās viņa dzīvoklī.

piebungot, *piepildīt telpu ar dūngošanu*, # Upmalā klusums, ja neskaita to, cik apkārtni piedūc dunduri, piečirkstina spāres un piedungo Ōskars.

ŽŪŽOT, *klusī, maigi dziedāt*, # Viņa midzināja mazuli, žūžojot *Aijā, aijā...*

iežūžot, *žūžot ar nolūku iemidzināt bērnu*, # Māmiņas dziesma iežūžo miegā.

SÓLFEDŽĒT, 2. kónj., R. v., *dziedāt nepazīstamu nošu tekstu bez iepriekšējas sagatavošanās*, # Ievērojama nozīme ir tam, ka daudzi kora dalībnieki prot sólfedžēt.

sólmizācija / sólfedžō, L., *melōdiju dziedāšana ar skaņu nosaukumiem; vokalīze, vingrinājums vokalīsta balss attīstīšanai*, # Sólmizāciju 11. gadsimtā ieviesa itāliešu mūziķis Gvidō d' Arcō.

3. 2. 2. Balss īpašību veidi.

SÓPRĀNS, L., *augsta sieviešu vai bērnu balss*, # Sóprrānam duetā ar mecósóprrānu kómpónists ir iecerējis dziedājumu, kas reizē ir liriski maigs un glāstošs, bet arī kaprīzs ar skaņkārtas nenoturību. Dziedātājas balss ir plaša apjoma dramatiskais sóprrāns, kas valdzina ar augšējā reģistra metāliskajām skaņām, to sidrabaino spožumu. Tā Rīgā pirmoreiz atskanēja Laumas Vanagas liriskā sóprrāna balss, kura iepatikās ar silto tembru.

kólóratūrsóprrāns, L., *kólóratūru izpildīšanai piemērots sóprrāns*, # Brīžiem šķīta, ka meldīja nupat notrūks, bet tad pacēlās spēcīgs vīrieša bass, tam pievienojās sievietes kólóratūrsóprrāns, un dziesma atkal turpinājās.

mecósóprrāns, L., *vidēji augsta sieviešu balss (starp sóprrānu un altu)*, # Sākumā dziedātāja skolota kā sóprrāns, pēc tam tomēr nospriests, ka balsij ir izteikts mecósóprrāna tembrs. Margērs Zariņš sacerējis īpatnēju vairākdaļu svītu mecósóprrānam un nelielam ōrķestra sastāvam.

DISKANTS, L., *augsta bērnu vai sieviešu balss*, # Dzidri skan zēnu diskanti.

ALTS, L., *zema sieviešu vai bērnu balss*, # Teikumu noslēdz tenōri un basi, atkārtojot óktāvu zemāk to pašu, ko pirms tam izpildīja sóprrāni un alti. Likās, ka cauri pārējo balsīm es saklausīju arī Lidijas skaņo altu. Ōperas dramatiskajā centrā ir vecās čigānietes Azučenas tēls, neparasta partija, kas vokalī iesniedzas tiklab mecósóprrāna, kā alta tesitūrā.

kóntralts, L., *viszemākā sieviešu balss*, # Dace Akmentiņa pirmo reizi uzstājās Vaņas lomā Gļinkas *Ivanā Susāņinā* un iekaroja klausītājus ar savu skaisto kóntraltu.

FALSETS, L., *sevišķi augsta, ar īpašu dziedāšanas paņēmienu panākta vīriešu balss skaņa*, # Korim caurmērā laba dikcija, teicami izstrādāts falsets tenōru grupā. Viņš iesmejas augstā, spiedzīgā falsetā.

TENŌRS, L., *augsta vīriešu balss*, # Skaļāk par citu līdzvilcēju balsīm skan spiedzīgais Lukstiņa tenōrs, jo, par spīti leitnanta platajiem plecēm, tam sevišķīgi augsta balss. Kļuva skaidrs, ka viņš nekad to nespēs nodziedāt un ka vispār viņa balss ir nevis baritōns, bet gan tenōrs.

varoņtenōrs / dramatiskais tenōrs, *tenōrs ar baritōnveidīgu pilnu tembru, spēcīgiem visiem reģistriem*, # Īpaši liels retums ir tā sauktie varoņtenōri – spēcīgas, dramatiskam pārdzīvojumam piemērotas balsis, kas tik nepieciešamas lielajās operu partijās. Dziedoņa balss bija diapazōnā plaša, metāliski tembrēta, nesōša un spēcīga – īsts varoņtenōrs.

BARITŌNS, L., *vidēji augsta vīriešu balss (starp tenōru un basu)*, # Dziedoņa baritōns guvis maigāku skanējumu. Baritōnam nepieciešamas spožas un noturīgas augšas, tad iespējams nodziedāt Figarō, Skarpiju...

BASS, L., *viszemākā vīriešu balss*, # Basam vajag tembrālu kuplumu, skaņas sulīgumu, tad paveras ceļš uz lielajām operpartijām, kādas ir Bōriss Gōdunōvs, Filips, Mefistōfelis...

3. 2. 3. Instrumentālās skaņrades darbība.

SPĒLĒT, 2. kōnj. / **skandināt**, 3. kōnj., K., arī R. v., *atskaņot instrumentālu skaņdarbu; radīt skaņas (par darbinātu mūzikas instrumentu)*, # Kaimiņos šodien svin kāzas, spēlē priecīgus valšus un maršus. Abi pianisti savos divos kōncertos spēlēja gan atsevišķi, gan četrrocīgi Lista, Šōpēna, Tālberga, Henzeltā u. c. darbus. Sešas tautumeitas jauki, sirsnīgi skandina bandūras, spēlē ukraiņu melōdijas. Kuģa ōrķestris skandināja brašus maršus. Rīgas stacijā spēlēja ragu ōrķestris. Zāle tomēr bija pustukša, un kōmpōnistam pie kōncerta pašam nav bijis jāpiemaksā tikai tādēļ, ka lielākā daļa mūziķu spēlēja par velti. Cimze spēlēja vijoli, ērģeles un klavieres, labi pārvaldīja harmōniju. Viņš jautāja, vai es spēlējot mežragu. Ganiņš prata stabuli skandināt. Dižas egles aug Rōdōpu kalnos, kur Ōrfejs esot skandinājis savu kitāru.

nospēlēt / izspēlēt, pbg., # Ķikuļa kungs sēdās pie klavierēm un nospēlēja maršu. Kad bija izspēlēti visi gabali, muzikanti, sviedrus slaucīdami, nolika instrumentus uz galda. Skan dīvaina melōdija, it kā tur kāds mācītos izspēlēt uz ksilōfōna gammu.

paspēlēt / uzspēlēt / uzraut, *reizēm, nedaudz spēlēt*, # Viņai mājās bija klavieres, uz kurām viņa reizēm paspēlēja. Pirms došanās uz skolu viņš vēl paspēja paspēlēt eģides. Dažiem citiem pilsētas uzņēmumiem savi estrādes ansambļi jau bija – uzspēlēja svētkos, pašu sarīkojumos. Vēcaistēvs vēl reizumis uzspēlēja vijoli. Ōrķestris pēc neilga brīža uzrāva maršu.

saspēlēt, *spēlēt kopīgi*, # Viņš vedināja Lōniju saspēlēt – viņa uz klavierēm, viņš uz ermōņikām.

saspēlēties, *būt labai saskaņai skaņdarba izpildījumā*, # Spēlmaņi bija krietni saspēlējušies, droši un saskaņoti rāva vaļā maršus, pōlkas.

akōmpanēt, 2. kōnj., R. v., *spēlēt pavadījumu*, # Malda dziedāja, bet Ēriks uz ģitāras viņai akōmpanēja.

spēle, L., # V.Lencs Parīzē mācījās klavieru spēli pie jaunā F.Lista. Šajās skolās notika mācības klavieru, vijoles, čella spēlē, sōlō un kora dziedāšanā, mūzikas teōrijā utt. Gan Zigmars, gan Kārlis ērģeles spēlē profesionāli, taču viņu spēle atšķiras, dažādi ir viņu spēles stili. Ir eģides pirkstu veiklībai, akōrdu spēlei, ōktāvu spēlei un citiem spēles tehnikas veidiem.

klavierspēle, L., # Līdztekus klavierspēlei māsa Marija mani ievadīja arī mūzikas elementārās teōrijas noslēpumos.

klavierstunda, L., *klavierspēles mācību nodarbība*, # Vismazāk Dārziņu apmierināja un interesēja klavierstundu pasniegšana privātskolniekiem, bet tas bija gandrīz vienīgais viņa eksistences pamats.

vijoļspēle, L., # Pirmo muzikālo izglītību klavieru, nedaudz arī vijoļspēlē A.Kalniņš ieguva Cēsīs.

saspēle, L., *saskaņota spēle*, # Atskaņojuma sagatavošanā trōmpetists un ērģelnieks ieguldījuši krietnu darbu – par to liecināja abu atskaņotāju spraiģā saspēle.

PIANISMS, L., *klavierspēles māksla*, # Šōpēna pianisma tradīcijas glabā pasaules lielākie klavierspēles meistari. Džōns Ōgdōns nepieder nedz pie rōmantiskās, nedz akadēmiski nosvērtās klasiskās pianisma skolas.

pianistisks, Kd., *pianismu pārstāvošs*, # Pianistiskās tehnikas ziņā J.Vītola klavierdarbi vistuvāki viņa drauga A.Ļadōva stilam. Meistarīgi veidotā, bagātā klaviersōnātes pianistiskā izteiksme klausītāju nedalīti aizrauj.

PRIEKŠSPĒLE / ievads, L., *sākuma posms, kas ievada skaņdarbu un kam seko tā galvenā tēma vai daļa*, # Aktieris nezina, ka dziesmai ir ōrķestra priekšspēle, un sāka dziedāt jau tās laikā.

Órķestra priekšspēle ievada Jāņu vakara ainu. Priekšspēles mūzikā atbalsojas svētku nemierpilnā trauksme, ļaužu liksme. Rapsōdija sākas ar lēnu, patētisku ievadu, kurā ietverta latviešu tautas intōnācijām tuva melōdija.

PRELĪDE / prelūdija, L., *neliels instrumentāls skaņdarbs ar improvizācijas raksturu (patstāvīgs skaņdarbs vai ievads dažiem cikliskas fōrmas skaņdarbiem)*, # Šōpēna 24 prelīdes ir vērtīgs dēvums ne vien poļu, bet visas pasaules klavierliteratūrā. Pirmie J.Vītola darbi vēl radniecīgi cittautu – poļu, nōrvēģu, vācu – klaviermūzikai, tā, piemēram, *mi* minōra prelīdē saskatīta līdzība ar Šōpēna mūzikas tēliem. 15. gadsimtā dziesmas ļoti bieži ievadīja priekšspēle uz lautas, un šo ievadu, ko izpildīja, brīvi fantazējot, nosauca par prelūdiju. Daudzveidīgi J.Vītola daiļradē pārstāvēti klavieru etižu un prelūdiju žanri. A.Kalniņš atstājis arī lielu skaitu skaņdarbu ērgelēm, galvenokārt kōrāļu prelūdiju.

UVERTĪRA, L., *órķestra skaņdarbs – ievads ōperai, baletam, ōperetei, ōratōrijai, kantātei, svītai, drāmai u. tml.*, # Uvertīra izskanējusi, priekšsvars pacēlts... Visbiežāk no skatuves mūzikas kōncertos dzīvo tikai tās uvertīras, kurās kōmpōnists varējis izvirzīt mūzikai patstāvīgus mērķus. Tieksme pēc izteismīgas tēlainības jūtama ērgēļu uvertīrā *Pretī zvaigznēm*.

INTRŪDUKCIJA, L., *muzikāls ievads pirms skaņdarba pamatdaļas; ōperas vai baleta uvertīras paveids*.

PĒCSPĒLE / pōstlūdija, L., *instrumentāls noslēgums, parasti pēc dziedājuma*, # Katru simfōnijas daļu ievada prelūdija teicējam un ōrķestrim, visu ciklu noapaļo pēcspēle. Priekšspēle un pēcspēle visai ōperai veido mērķtiecīgu muzikālu ietvaru. Cildenā patōsā izskanēja ōrķestru izpildītās savdabīgās prelūdijas un pōstlūdijas.

NOBEIGUMS / fināls / noslēgums / izskaņa / epilōgs, L., *skaņdarba beigu daļa*, # Dziesmas nobeigumā ir cits skanīguma efekts – tā nobeidzas čukstus. Nobeigumā mūzika atgūst gaišo, izlīdzināto skanējumu. Fināla muzikālo saturu nosaka enerģiskā, kustīgā pirmā tēma. Kōncerta ievadtēmas atkārtojums fināla beigās varēni un svinīgi noslēdz kōmpōzīciju. Līdz ar to variācija gūst miera un pārliecības pilnu noslēgumu. Tas pats mōtīvs sastopams dziesmas *Trīs sidraba upes tēk* noslēgumā. Mažōrā veidotais noslēguma akōrds piešķir darbam gaišu izskaņu. Dziesmas epilōgā īss aijājošs mōtīvs pārmaiņus sieviešu un vīru balsīs skan kā sāpīga atvadišanās. Epilōga noslēgums izskan lielā kāpinājumā, apliecinot, ka „saules ziedos vīts, no šiem kapiem ausīs rīts.”

kōda, L., *noteiktā fōrmā veidots skaņdarba nobeigums*, # Pēdējais galvenās tēmas atkārtojums pāraug kōdā, kas apvieno gan kvēlo trauksmi, gan sapņa netveramību. Fināls neizaug pietiekamā kāpinājumā pret visu simfōnijas celtni, lai gan pašā kōdā saslejas grandiozā kulminācijā.

STARPSPĒLE / interlūdija / intermecō [inter`mecō], L., *neliels instrumentāls brīvas fōrmas skaņdarbs; starpposms starp skaņdarba daļām*, # Svarīgs uzdevums ir dinamisko kōntrastu ievērošana – priekšspēlē, starpspēlē un pēcspēlē instrumentus spēlē skanīgāk, jo šajā brīdī tā ir sōlō spēle. Elīnas Bērtiņas sniegumā skanēs Haidna klaviersōnāte, Brāmsa intermecō un Ligeti etiēde. Instrumentālie skaņdarbi Veismaņa sniegumā izskanēja pilnasinīgi un izteismīgi, īpaši Čaikōvska stīgu serenāde un intermecō no Maskanji ōperas *Zemnieka gods*. Īpaši šim kōncertam tapuši divi jaundarbi – R.Dubras *Laudate Dominum de caelis* un U.Praulīņa *Interlūdija saksōfōnam ar kori*.

KĀPINĀJUMS / kulminācija, L., *vissaspringtākais muzikālās dinamikas attīstības brīdis skaņdarbā*, # Mūzika attīstās nepārtrauktā kāpinājumā, tā pilna varonīga spēka. Nākamais posms izveido tematisku reprīzi ar savijņojošu kāpinājumu. Visbiežāk muzikālā raksturojuma mezglu punkti un kulminācijas balstās sižeta kōlīzijās, satura attīstības samezģlojumos. Himniski izskan dziesmas noslēgums, izveidojas varena kulminācija, kas apliecina domu par cīnītāju neuzvaramību un ticību gaišai nākotnei.

kāpt, kāpj, kāpa / **kulminēt**, 2. kōnj., M., *veidoties kāpinājumam, kulminācijai*, # Drīz mūzika kāpj, izaugot lēpnā cīņas saucienā. Pirms simfōnijas 3. daļā kulminē kāpinājums, tiek atgādināts vēl pirmās daļas sākuma drūmais tēls.

kāpināt, 3. kōnj., K., *veidot kāpinājumu*, # Balādes pēcspēle ar tīri instrumentālās mūzikas līdzekļiem simfōnizēti kāpina satrauktības un nemiera izteismi.

TRINKŠĶINĀT / strinkšķināt / tramšķināt, 3. kōnj., K., *spēlēt stīgu instrumentu*, # Saša trinkšķina stīgas un paklusu dūc melōdiju. Kāds kareivis, atgāzies krēsļā un pārsviedis kāju pāri kājai, slinki strinkšķina mandōlīnu. Namelim logi bija gaiši, un iekšā kāds tramšķināja balalaiku.

no(s)trinkšķināt / uz(s)trinkšķināt / iz(s)trinkšķināt, pbg., # Pirms spēles viņš pārbaudīdams nostrinkšķina visas stīgas pēc kārtas. Paņēmis mandolīnu, viņš uzstrinkšķina pazīstamu melodiju. Barā tomēr jautrāk, uztrinkšķinājām ģitāru, pakūpinājām cigaretes. Tēvs ar paštaisīto cītaru prata iztrinkšķināt kādu vecu valsī un dažas dziesmiņas.

(s)trinkšķoņa, L., # Tā biežā ģitāras strinkšķoņa blakus dzīvoklī sāk jau mani uzbudināt.

STĪGOT, 2. kónj., K., *spēlēt vai skaņot stīgu instrumentu*, # Koklētāji atkal kokles stīgo. Ūrķestris, vakara kóncertam gatavodamies, stīgo instrumentus.

KOKLĒT, 2. kónj., R. v., *trinkšķināt kokli*, # Gans pagrābj savu kokli un nu koklē, ka vai negals.

uzkoklēt / uzskandināt kokli, pbg., # Uzkoklē nu kādu dziesmu! Vienu rītu sienāzīm pagadijās ceļā pienene, un tūdaļ viņš uzskandināja savu kokli.

pakoklēt, *neilgi, mazliet koklēt*, # Muzikanti viņam jautā, vai šis negribot nākt līdzī kāzās pakoklēt.

PŪST, pūš, pūta / **dūdot / stabulēt / taurēt**, 2. kónj., R. v., arī K., *skandināt pūšamos instrumentus*, # Viņš jau pats jaunības gados pūta ragu ugunsdzēsēju Ūrķestrī. Viņš sāk pūst mutes ermōņikas, meklē izspēlējamu melodiju. Panācies tuvu estrādes malai, slaidis kareivis paceļ tauri, pieliek to mutei un sāk pūst. Vasaras mēnešos kónservatōrijas klasēs vairs nedzird dūdojam flautas, treļļojam vijoles. Stabule dūdo klusu melodiju. Viņš stabulēja katru brīvu brīdi, un ar katru dienu viņa stabules skaņa kļuva dzidrāka. Lauku muzikantu vijoles dziedāja saldi, klarnetes smējās, ragi taurēja...

uzstabulēt / uztaurēt, pbg., # Zēns ganos reizi pa reizei uzstabulē kādu melodiju. Kad viņš kārtējo reizi kaut ko griezīgi uztaurē, atkal tirpas iet caur kauliem.

iedūdotes / ietaurēties, M., *sākt dūdot, taurēt*, # Iedūdojās stabules, ietaurējās taures.

padūdot / pastabulēt, *mazliet, neilgi dūdot, stabulēt*, # Ērgelnieks uz brīdi pieturēja, klusu padūdoja vienā balsī, tad atsāka par jaunu dārdināt baznīcas velves. Brīdi pastabulējis, ganiņš ielika stabuli tarbiņā.

DŪKT, dūc, dūca, R. v., *dobji, zemu skanēt, skandināt*, # Atkal sāka dūkt kóntrabasi, tagad tā klusi, mīlīgi. Paklusu dūc koka instrumentu balsis. Ērģeles dūca prelūdiju.

iedūkties, M., *sākt dūkt*, # Iedūcās ērģeles un atkal apklusa. Atkal ieskanējās akōrdeōna mazliet sērā balss, kā baloži iedūcās augsti basi...

dūkoņa, L., # Tikko sadzirdama melōdiska dūkoņa kāpj augšā no Ūrķestra iedobuma

TRĪCINĀT, 3. kónj. / **tremōlēt**, 2. kónj., R. v., *radīt trīcējumu, tremōlō*, # Bet teātros un mēmajos kinō ērģeles ir apgādātas ar spēcīgiem vibratōriem, tur katra meldija tiek tremōlēta un trīcināta kā jēra līpiņa – lai tik nu skanētu melōdramatiskāk un sirdi kustinošāk. “Spārītes” koklētājas kokli prot arī tremōlēt kā dōmbru.

trilleris / tremōlō, L., # Trilleris uz ērģelēm ir labs paņēmiens – Kalniņš to lika lietā pat kōrāšos. Tikai ļoti veikliem pirkstiem ir sasniedzams Mōcarta trilleru pērļainums. Pirksti ūdens ņirbai līdzīgā tremōlō pārslīd klaviatūrai no apakšas uz augšu.

PLINKŠĶINĀT / plinkšķināties, 3. kónj. / **klimperēt**, 2. kónj., R. v., *radīt plinkšķējumu; spēlēt klavieres, parasti zemā līmenī*, # Māšele uz klavierēm plinkšķina gammas. Zālē maisījās visa kņadīgā sabiedrība – viens plinkšķināja klavieres, otrs mēģināja dziedāt līdzī, citi čaloja kā tirgū. Neviens šajā starplaikā klavieres nav spēlējis, tikai māsīcas plinkšķinājušās, kad sabrauca viesi. Viņa nav nekāda smalkā pianiste, kas klimperē uz flīģeļa Haidnu un citus klasiķus.

noplinkšķināt / izplinkšķināt, pbg., # Visskaistāko melodiju var noplinkšķināt vai nočīgāt tā, ka klausītājs labākajā gadījumā paliks vienaldzīgs. Lai Artis izplinkšķina kādu valsī, bet mēs padejosim.

paplinkšķināt, *neilgi, mazliet plinkšķināt*, # Lai nu nāk kāds cits paplinkšķināt klavieres, jo es arī gribu dejot.

ĶĪGĀT, 2. kónj., R. v., arī K., *apnicīgi vai nemākulīgi spēlēt (parasti par vijoli vai plēšu instrumentu)*, # Blakus teltī kāds savā nodabā klusi čīgāja harmōnikas. Kroga priekšā, vijoli čīgādams, stāvēja vecs muzikants.

nočīgāt, pbg., *čīgāt kādu noteiktu laikposmu*, # Kāds jauneklis stāipīja harmōnikas, veltīgi pūlēdamies pazīstamai dziesmai pareizi nočīgāt meldiju. Viņš tā aizrāvis ar vijoles spēles mācīšanos, ka nočīgāja visu vakaru.

pačīgāt, *mazliet, neilgi čīgāt*, # Mēs abi tādi dievadoti spēlmaņi – viņš pačīgā akordeonu, es – vijoli.

KAKÓFŌNIJA, L., *haotisks skaņu sakopojums skaņdarbā*, # Veltīgi daudzi ultramodērie kómpónisti pūlas publiku pieradināt pie savām kakófōnijām.

kakófōnisks, Kd., *kakófōnijai raksturīgs*.

3. 3. Skaņdarbu veidi un žanri.

ŽANRS (mūzikas), L., *skaņdarba paveida atsevišķs nozarojums*, # Verdi un Vāgners pagājušajā gadsimtā pasaules muzikālās kultūras degpunktā izvirzīja operas žanru. Jurjānu Andrejs paplašināja latviešu mūziku ar jauniem žanriem – viņam pieder pirmie latviešu mūzikas simfōniskie darbi, pirmais latviešu instrumentālais kōncerts, pirmās kantātes. Taksmērs un dažas „viļņveidīgās” intōnācijas saista šo mūziku ar barkarōlas žanru.

3. 3. 1. Vókālie skaņdarbi.

VÓKALĪZE, L., *skaņdarbs dziedāšanai bez teksta, parasti vingrinājums balss tehnikās meistarības izkopšanai*, # Vókālīze dziedāšanas mākslā ir tas pats, kas etīde instrumentālajā mūzikā. Aktieru ģērbtuvē, vókālīzi dziedot, iesildās Fanija.

DZIESMA, L., *neliela apjoma vókāls skaņdarbs, kurā muzikālais tēls apvienots ar pōētisko; attiecīgais vókālās mūzikas žanrs*, # Pašreiz rūjienieši cītīgi skandina dziesmas, jo pie durvīm rajona dziesmu diena. Bagātīgais dziesmu pūrs spilgti atklāja līdz šim mazpazītās kōmpōnistes liriski rōmantisko raksturu. Kōmpōnists pievērsies vókālās mūzikas žanriem – dziesmai, operai, ōratōrijai.

teiktā / teicamā dziesma, *dziesma, kuru izpilda pusrunājot*, # Teiktajās dziesmās svarīgs ir vienmēr pirmām kārtām pats teksts, tā saturs, mazāk melōdija, tās skaistums vai izdaiļotība. Malēju dziesmu melōdijas lielākoties pieder teikto dziesmu tipam. Pēc sava melōdiskā tipa ķekatu dziesmas parasti ir teicamās dziesmas.

dziedātā / dziedamā dziesma, *dziesma ar attīstītu melōdiku*, # Gandrīz visas mednieku dziesmas ir dziedāto dziesmu tipa, plašā skaņu apjomā, ar diezgan lielu dažādību metrikā un skaņkārtās. Lielākā daļa precību dziesmu ir liriskas dziedamās dziesmas ar plaši attīstītu melōdiku.

strōfiska dziesma, *dziesma, kurā visām strōfām, pantiem ir viena un tā pati mūzika*, # Masu dziesmu raksturīgākā fōrma ir strōfiskā. E.Dārziņa sōlō dziesmas visbiežāk ir caurkōmpōnētas un tikai reģumis strōfiskas.

kuplets, L., *dziesmas posms, kurā ietverta visa melōdija un viena dzejas teksta strōfa*, # Viņa dziesmu fōrmas meklējumi attīstās no vienkāršiem kupletiem uz izvērstām dramatiskām kōmpōzīcijām. Viņa dziesmas visbiežāk sarakstītas vienkāršā kupletu fōrmā, bet melōdiju balsta sadzīves deju ritmi.

caurkōmpōnēta dziesma, *dziesma, kurā katrai teksta strōfai, pantam ir jauna mūzika*, # A.Kalniņa sōlō dziesmas uzrakstītas galvenokārt caurkōmpōnētā fōrmā – strōfisko fōrmu sastopam gandrīz tikai agrīnā perioda dziesmās. Bieži vien sōlō dziesmas attālinās no tautasdziesmu vienkāršības un veidojas kā caurkōmpōnētas dziesmas.

ōriģināldziesma, *paša sacerēta, neatdarināta u. tml. dziesma*, # Līdzās tautasdziesmu apdarēm kōmpōnistam ir arī virkne ōriģināldziesmu, vairākas ar Raiņa vārdiem.

tautasdziesma / daina, L., *vókāls skaņdarbs tautas mūzikā*, # Spodris spēlēja tautasdziesmas *Ar laiviņu ielaidosi* melōdiju. Kā zelta laipa koris vieno seno dainu melōdijas ar latviešu profēsionālās mūzikas sākumiem.

līgodziesma / Jāņu dziesma / līgotne, L., *Jāņos dziedama dziesma kādā no melōdiju variācijām un ar piedziedājumu līgo*, # Jūrmalā, kā parasti, dega uguns kuri, skanēja līgodziesmas, jo bija taču Līgo vakars. Jāņu dziesmu dziedāšana aug augumā, kad ļaudis, mājas darbus darot un uz Jāņiem pošoties, sāk Jāņu ielīgošanu. Krāšņākās latviešu gadskārtu ieražu dziesmas ir Jāņu jeb līgodziesmas, līgotnes. Vairāk nekā trīs ceturtdaļas no krājumā ievietoto dziesmu skaita aizņem līgotnes – pāri tūkstošiem.

ziņģe, L., *tulkota, lókalizēta vai pēc svešiem paraugiem darināta (parasti viegla, sentimentāla) dziesma, kas tautā nereti fólklórizējusies*, # Humoristisko iespaidu pastiprina asprātīgi transfórmētais senās ziņģes *Es nezinu un nesaprotu* mótivs.

estrādes dziesma, *vieglās mūzikas žanra dziesma*, # XX gadsimtā sadzīvē nākušas klāt daudzas garākas rómanču tipa dziesmas – studentu dziesmas, kinófilmu un estrādes dziesmas, daudzas anónīmas pilsētu dziesmas u. c., kas nav ar ziņģu jēdzienu identificējamās.

jódlers, 1., *dziesma ar jódelējot izpildāmu refrēnu*, # Viens no uzdevumiem ir klausīties skaņu ierakstu, raksturot jódlera dziedāšanas manieri.

piezdiedājums / refrēns / trallas, L., *dziesmas daļa, kas periódiski atkārtojas ar vienu un to pašu tekstu un melódiju*, # Masu dziesmās bieži vien mēdz būt piezdiedājumi, refrēni, jo tie ļauj iekļauties kopīgajā dziesmā arī tiem, kas nezina dziesmas vārdus. Pazīstamo dziesmu *Jūriņ` prasa smalku tīklu* mēdz dziedāt arī ar piezdiedājumu *Tikai pie jūras, tikai pie jūras* *Latvju dziesma brīvi skan...* Dziesmas piezdiedājums sacērēts lībiešu valodā. Liela nozīme latviešu tautas dziesmās dažādiem refrēniem vai, kā tos tautā sauc, trallām jeb piezdiedājumiem.

refrēnisks, Kd., *uz refrēnu attiecīgs*, # Zināmu svaigumu dziesmai piešķir tās savdabīgais dzejas veidojums ar refrēniskiem izsaučieniem *Lai šūpo! Lai šūpo!* vai *Uz augšu! Uz augšu!*

līgo, rūto, kaladū, *vienvārdīgie piezdiedājumi latviešu tautasdziesmās*, # Simtbalsīgs *līgo* kāpj līdz pat mežu galotnēm. Varam pieņemt, ka Jāņu dziesmās, kurās piezdiedājums *rūto* muzikālā ziņā skan līdzīgi *līgo*, šis *rūto* uzskatāms par jaunāku laiku ieviesumu. Turpretim dziesmas, kurās *rūto* parādās savā īstajā fórmā ar bagātām variācijām, patiesībā ir pavasara rotāšanas dziesmas. Sidrabiņa lietiņš lija, kaladū, kaladū...

šūpuļdziesma, *dziesma, ko dzied bērnam, lai to iemidzinātu*, # Katra tauta šūpuļdziesmas vārdiem grib nemirstībā sevi iedziedāt (L.Brīdaka). Zīdainītim visnomierinošākā, vislabvēlīgākā ir māmuļas balss, kad tā dzied šūpuļdziesmu.

kordziesma, *dziesma, kas rakstīta kora izpildījumam; attiecīgs vókālās mūzikas žanrs*, # Autōrs tagad no jauna izdevis vairākas savas agrākās kordziesmas. Melngailis ir īsts latviešu kordziesmas dižmeistars, izveidojis savu īpatnu kordziesmas stilu. Atskatoties uz 100 gados noieto ceļu, varam secināt, ka kordziesma ir kļuvusi par latviešu mūzikas visbagātāko un visvairāk izkopto žanru.

KÓRĀLIS, L., *garīga dziesma (katoļiem, prótestantiem)*, # Prótestantiskais kórālis XVI gadsimta vidū tikko veidojās, vēl nebija nostabilizējis tā melódiju repertuārs. Luterāņu kórālis latviešu valodā nostiprinājās tikai ar XVII gadsimta beigām K.Fīrekera metrizētajos tulkojumos. Kad iesvētītie nāca laukā no baznīcas, tornī muzikanti spēlēja kórāli.

kórālisks, Kd., *raksturīgs kórālim*, # Katru frāzi J.Cimze labprāt nobeidz ar fermātu, ar to dziesmas četrbalsīgam salikumam piešķirot kórālisķu raksturu.

BARKARÓLA, L., *Venēcijas laivinieku (góndóljeru) dziesma; vókāls vai instrumentāls skaņdarbs ar šādu dziesmas raksturu*, # Lauretas ārijai tūlīt sekoja duets – Barkaróla no Ž. Ōfenbaha *Hófmaņa stāstiem*.

góndóljera, L., *barkarólas paveids*.

ČASTUŠKA, L., *krievu mutvārdu daiļradē – noteiktā melódijā dziedama daļēji atskaņota četrinde ar asprātīgu, bieži satīrisku un aktuālu tematu*, # Krievu častuškas ir vislīdzīgākas latviešu apdziedāšanās dziesmām, taču dziedamas jebkurā piemērotā brīdī, jo nesaistās ar rituāliem gadījumiem (svētkiem).

DÓINA, L., *rumāņu, mólđāvu tautas dziesmu žanrs; šī žanra dziesma*.

DUMKA, L., *liriska ukraiņu tautas dziesma; neliels lirisks, skumjš, pārdomu pilns vókāls vai instrumentāls skaņdarbs ar šādas tautas dziesmas raksturu*.

MADRIGĀLS, L., *vókāls daudzbalssīgs skaņdarbs ar laicīgu saturu (galvenokārt 16. un 17. gadsimtā)*, # Kamerkoris savu darbību un repertuāra meklējumus uzsāka ar seno, galvenokārt renesanses laikmeža, kómpónistu madrigāliem.

HIMNA, L., *svinīga dziesma (dažādās sakarībās)*, # Luterāniskos dievkalpojumos sākumā ietilpa vēl daudzi katoliskās kulta mūzikas elementi, tās liturģiskie, himnu un sekvenču, Dāvida psalmu u. c. dziedājumi ar gregóriskā kórāļa melódijām. Citā vietā Einhórn runā par dziesmām, ko latvieši dziedot savām dievībām – tās esot īstas “dievību himnas”, *hymni deorum*.

himmniskis, Kd., *himnu pārstāvošs*, # Nedaudz paplašināta tēma noslēdz dziesmu himniskā izskaņā. Spēcīgi akordi piešķir šim momentam pacilātu, himnisku skanējumu. Vareni, himniski skan kora dziesma *Ave sol*.

SEKVENCE, L., *viduslaiku katoļu baznīcas mūzikas melodija, dziedājums*, # sk. *HIMNA*.

KANTS, L., *senlaicīga, sākotnēji reliģiska, vēlāk arī laicīga dziesma bez instrumentāla pavadījuma*, # Kants ir senas dziesmas veids, ko izpilda solistu ansamblis vai koris bez instrumentu pavadījuma

KANTILĒNA, L., *liróepiska dziesma viduslaiku Rietumeirópā*.

SERENĀDE, L., *mīlas dziesma Spānijā, Itālijā, ko stīgu instrumenta pavadījumā dzied iemīļotajai zem loga*, # Kādā naktī mūs Itālijā pamodināja serenāde – samtais tenors bija jau nodziedājis trīs dziesmas, kad beidzot neizturēju, izkāpu no gultas un atvēru logu. E.Dārziņa *Spāniešu romances* centrā ir serenāde, ko ielogo dienvienu nakts tēlojums. Spāņu kólóritu iezīmē vienīgi ģitāras spēles stilizējums pavadījumā un pats serenādes žanrs, kas raksturīgs spāņu mūzikai.

ŠLĀGERIS, L., *plašu pópularitāti ieguvusi vieglās mūzikas žanra dziesma*, # Dziedātājas repertuāra diapazons ir visai plašs – róks, blūzi, šlāgeri un liriskas dziesmas. Puiši dungoja Vintera šlāgeri par trim vītušām rozēm.

šlāgerisks, Kd., *saistīts ar šlāgeri*, # Latviešu estrādes mūzikai tomēr vistuvākā ir šlāgeriskā ievirze.

ŠANSŌNS, L., *franču (dažādu laikmetu, dažādu žanra paveidu) dziesma*, # Mūzikas zinātnē nosaukumu *šansons* attiecina uz 15. – 16. gadsimta daudzbalssīgo dziesmu, kas izaugusi no nacionālās muzicēšanas tradīcijas.

šansónete, L., *neliela apjoma šansons ar viegli uztveramu saturu un melodiju*, # Šarlam Aznavūram ir šansónetes, kuras viņš pats sacer un pats dzied.

SÓNGS, L., *vieglās mūzikas žanra dziesma, ko izmanto kómiskajās óperās, revijās un citās muzikālās izrādēs*, # Dziesmu un sóngu mūzikai teātrī Brehts piešķīra izcilu nozīmi, kaut arī muzikālās valodas ziņā tā pa lielākai daļai balstās uz lētajiem sadzīves žanriem.

BLŪZS, L., *liriska, melanhóliska, lēnā tempā dziedama Amerikas nēģeru dziesma*, # Sólīstes vókālās dotības atbilda viņas dziedātajam repertuāram – blūziem un citiem tradicionālā džeza skaņdarbiem. Dž.Geršvina óperā *Pórgijs un Besa* Klāra, dziedot pazīstamo blūzu, auklē uz rokām savu mazuli.

SPIRÍCUELS, L., *garīga dziesma Amerikas nēģeru fólklórā*, # Spiričuels ir viens no džeza rašanās avotiem. Spiričuelam raksturīgas improvizācijas, respónsórīks dziedājuma veids, labilas intónācijas.

KUPLEJA, L., *satíriska estrādes žanra dziesma ar aktuālu saturu*, # Uz estrādes dziedāja pretfašistiskas kuplejas un deklamēja tādus pašus dzejolišus. Neiztrūkstoša Ā.Alunāna lugu sastāvdaļa ir kuplejas – tās labprāt dziedāja aktieri un iemīļoja skatītāji.

3. 3. 2. Vókāli instrumentālie skaņdarbi.

ÓPERA, L., *skatuves mākslas darbs ar vókāli instrumentālās mūzikas tēlos izteiktu saturu*, # Pirmais par óperu nosauktais skaņdarbs latviešu mūzikā ir Jēkaba Ozola *Spoku stundā* (1893). Gan žanra, gan arī muzikālās valodas ziņā latviešu ópera stāv tālu no Dž.Pučīni óperām.

kamerópera, *kamerstila ópera*, # Ópera *Rožainās dienas* bija iecerēta kā kamerópera – ar nelielu persónu skaitu, bez plašiem masu skatiem. Pie mums kamerópera iegūst aizvien vairāk piekritēju kómpónistu, it īpaši jauno, vidū.

rókópera, *ópera rókómūzikas stilā*, # Autentiska nacionālā rókópera Latvijā radās 20. gadsimta 80. gadu otrajā pusē tā saucamās Trešās Atmodas un „dziesmotās revólūcijas” laikā. Kómpónista Zigmāra Liepiņa kómpónētā rókópera *Lāčplēsis* tika uzvesta Rīgas Spórta manēžā 1988. gadā.

óperisks, Kd., *saistīts ar óperu, tai raksturīgs*, # Pirmo reizi uz mūsu óperas skatuves īsti óperisku ietērpju guvušas krievu klasiskās óperas un baleti.

DZIESMUSPĒLE, L., *vācu kómiskā ópera ar runātiem dialógiem un parasti idillisku sadzīves sižetu*, # Repertuārā atspoguļojās sava laika óperas žanri – franču kómiskā ópera, vācu dziesmuspēle, itāļu *buffa* ópera, pa daļai arī lielā dramatiskā ópera. No šai laikā izrādītajiem

kóncertariōzō, *kā patstāvīgs skaņdarbs izpildīšanai kóncertos sacerēts ariōzō*, # Pa lielākai daļai ariōzō sastopams kā ōperu un ōratōriju sastāvdaļa, tomēr mūzikas literatūrā atrodami arī patstāvīgu kóncertariōzō piemēri, kā N.Rimska-Kórsakova ariōzō *Pravietis* ar A.Puškina vārdiem.

lamentō [la`mentō], L., *skumja, žēla ōperārija; skumjš, žēls dziedājums*, # 17. gadsimta otrajā pusē un 18. gadsimtā veidojas īpaši ōperāriju tipi, un kā viena no pirmajām ir lamentō (žēlabu vai nopūtu ārija).

lamentōzs, Kd., *žēlabains (par mākslas darbu)*, # Gaišas apskaidrības cauraustā otrā tēma ar lamentōzām intónācijām otrajās vijolēs un altos rada visai spēcīgu kóntrastu.

lamentācija, L., *žēlabas (mākslas darbā)*, # Mūzikā šādi parōdētas ir arī visas kaislību izmociņā Fāmulusa lamentācijas trešajā cēlienā.

ŌRATŌRIJA, L., *episki dramatisks skaņdarbs korim, sōlistiem un ōrķestrim*, # Atgriezies Vācijā, Hillers 1786. gadā Berlīnē uzveda Hendeļa ōratōriju *Mesija*, gadu vēlāk to pašu Leipcigā un Breslavā, ar ko tika ievadīts Hendeļa ōratōriju kults Vācijā.

ōratōriāls, Kd., *saistīts ar ōratōriju*, # Atzinīgi jānovērtē simfōniskā ōrķestra piedalīšanās ōratōriālu darbu atskaņojumos. Koru lielā loma ōperas cēlienam piešķir ōratōriālu nokrāsu.

KANTĀTE, L., *svinīgs, arī liriski episks skaņdarbs sōlistiem, korim, ōrķestrim vai korim un ōrķestrim*, # Kantātes un ōratōrijas žanri ir it kā sagatavošanās pakāpe ōperas sacerēšanai. Abu kantāšu mūzikas valodā valda skaidras diatōniskas harmōnijas, meistarīgi izveidota kora faktūra, pacilāti gaišs mūzikas raksturs.

PASIJA, L., *lielas fōrmas skaņdarbs ōrķestrim, korim un sōlistiem par Kristus ciešanām un nāvi*, # Pasijas pamatā ir evaņģēlija teksts par Kristus dzīves pēdējo posmu. Mateja pasijā ir izmantots Mateja evaņģēlija teksts.

MESA, L., *vairākdaļīgs vōkāls vai vōkāli instrumentāls reliģiska satura skaņdarbs – katoļu liturģijas mūzikas daļa*, # Mesas atskaņojumā visveiksmīgākais bija kora sniegums, mazāk apmierināja ōrķestra skanējums. Ar sava laika pōpulāro deju mōtīviem piebārstītas ir Baha mesas, pasijas, kantātes.

KANCŌNA, L., *neliels pōētisks, līdzeni plūstošs vōkāls vai instrumentāls skaņdarbs*, # Vijole spēlē kancōnai līdzīgu lirisku melōdiju.

BALĀDE, L., *vōkāls vai instrumentāls skaņdarbs ar traģiska vai fantastiska vēstījuma raksturu*, # Starp J.Vītola kora balādēm, kas kōmpōnētas 20. gadsimta sākumā, sevišķi nozīmīga ir *Karaļmeita*. Pirmā kōmpōzīcija, ar kuru Šūberts lika pamatus balādes klasiskajai fōrmai, ir balāde *Meža ķēniņš*.

balādīks, Kd., *balādei raksturīgs*, # Skaņdarbā ir vairākas balādiskas epizodes. Skaņdarba ievads un pirmā daļa skan nopietni, līdzīgi balādīskam vēstījumam.

REKVIĒMS, L., *vairākdaļīgs vōkāls vai vōkāli instrumentāls mirušo piemiņai veltīts skaņdarbs*, # Koris var būt ne tikai patstāvīga kōmpōzīcija, bet arī liela, vōkāli instrumentāla žanra sastāvdaļa, ietilpstot ōperās, pasijās, mesās, rekviēmos. Ik rekviēms ir sāpju stāsts par mirušo – par tādu mirušo, kas ir svinīga godinājuma, nemirstības cienīgs.

rekviēmīks, Kd., *saistīts ar rekviēmu, tam raksturīgs*, # Šajā ōratōrijas daļā mūzika sasniedz dramatiski patētiskas izteiksmes intensitāti, veidojas aizgrābjošs, rekviēmīks sēru dziedājums.

RŌMANCE., L., *liriska vai liriski dramatiska dziesma ar instrumentālu pavadījumu; lirisks, melōdīks instrumentāls skaņdarbs*, # Viens no franču rōmances īpatnējākiem veidiem ir pastōrāle, kur diezgan sentimentālā veidā apdziedāta ganiņu mīlestība. Ir saglabājušies daudzskaitlīgi dažu dziesmu varianti, kas pierāda šo dziesmu plašo pōpularitāti svētcēlnieku pasaulē, kā to apliecina arī rōmance *Kad mēs pametām Franciju*. Festivāla atklāšanas kōncertā skanēs Maijas Einfeldes *Rōmance alta saksōfōnam, ērģelēm un sitaminstrumentiem*.

PASTŌRĀLE, L., *neliela daudzbalssīga muzikāla aina ar sižetu no ganu dzīves*, # Sevišķi plaši pastōrāles bija izplatītas 17. gadsimtā Francijā. Dziedātāja rōkōkō tērpā nolaižas šūpolēs no mākoņiem un dzied franču pastōrāles.

pastōrāls, Kd., *saistīts ar pastōrāli, tai raksturīgs*, # Noskaņā gaiši pastōrālo, liegiem valsiskiem ritmiem iezīmēto pirmo daļu diriģents sāka pārāk gausinātā tempā.

ŌDA, L., *skaņdarbs, kurā ietverts svinīgs slavīnājums; liriska rakstura svinīga kora dziesma ar instrumentālu pavadījumu*, # Lielajā Piektdienā Rīgas Svētā Jāņa baznīcā skanēs *Sēru ōda*, kas 1727. gada rudenī kōmpōnēta Saksijas hercōģienes un Polijas karalienes, mākslas pazinējas un atbalstītājas, Kristiānes Eberhardīnes piemiņai.

ōdisks, Kd., *saistīts ar ōdu, tai raksturīgs*, # Sekoja ōdisks simfōnijas fināls.

MINIATŪRA, L., *neliela apjoma skaņdarbs, parasti ar vienu noskaņu*, # Šūberts ir pirmais kōmpōnists, kas izveido vōkālo miniatūru par līdzvērtīgu citiem klasiskās mūzikas žanriem. Izteismīgas ir arī klavieru miniatūras bērniem – visur kōmpōnists pratis atrast raksturīgus iztēlojošus paņēmienu.

miniāturs, Kd., *ar nelielu apjomu un vienu noskaņu*, # Simfōniskajam ōrķestrim trīsdesmitajos gados kōmpōnētas miniatūras ainavas Jāņu nakts, Birtalā, Aijā, vasariņa.

SVĪTA, L., *skaņdarbs, kas sastāv no vairākām patstāvīgām daļām, kuras apvieno kopīga tematika, mākslinieciskā iecere*, # Sešdesmitajos gados radusies humoristiskā kora svīta *Vecā Taizeļa brīnišķīgie piedzīvojumi*, vōkāli simfōniskā svīta *Nezinītis Saules pilsētā zēnu korim un īpatnējam ōrķestra sastāvam*, kā arī vōkāli instrumentālā svīta *Partita barōka stilā*. 50. gados rodas svīta simfōniskajam ōrķestrim *Pelēkā akmens stāsti*.

MŪZIKLS, L., *muzikāls skatuves darbs ar ōperetes, baleta, ōperas un estrādes mākslas elementiem*, # Kopš sešdesmito gadu vidus mūzikls mūsu ōperetes teātrī ir piedzīvojis vairākas veiksmes. *Vestsaidas stāsts* ir viens no slavenākajiem mūzikliem pasaulē – spēcīgs un emociōnāls klasiskā amerikāņu mūzikla šedevrs.

TINGELTANGELS, L., *nievājošā attieksmē viegla satura muzikāls sniegums*, # Bet bija arī cilvēki, kas šausminājās, ka J.Čakstes laukumā notiekot tingeltangels, ka tā neesot baznīca, ka nevar lēkājot dziedāt Dieva dziesmas, kā to dara Dens Ōuens.

3.3.3. Instrumentālie skaņdarbi.

SIMFŌNIJA, L., *skaņdarbs sōnātes cikla fōrmā (parasti četrās daļās) simfōniskajam ōrķestrim*, # 6. Simfōnija ir viena no pōpulārākajām Jāņa Ivanōva simfōnijām, kas stāsta par tautas drūmo senatni, par brīvības cīņām un uzvaru. 16. gadsimta beigās ar vārdu *simfōnija* apzīmēja ļoti dažāda rakstura instrumentālās mūzikas skaņdarbus

kamersimfōnija, *kamerstila simfōnija*.

simfōnieta [simfōni-eta], L., *neliela apjoma simfōnija*, # Savdabīgs darbs ir R.Kalsōna *Simfōnieta*. Simfōnietas žanram atbilstoši te ir lakōniskas uzbūves trijdaļīgs cikls, galvenokārt ar īsiem, melōdiskiem veidojumiem, zināmas impresiōnistiskas noskaņas ōrķestrāls skaņdarbs.

simfōnisms, L., *filozōfiski vispārināts īstenības atspoguļojums mūzikā; prasme mērķtiecīgi izmantot simfōniskā ōrķestra izteiksmes līdzekļus, rakstot attiecīgā žanra mūziku*, # Jāņa Mediņa muzikālā domāšana vienmēr sliokusies uz simfōnismu – simfōniskajā mūzikā viņa iemīļotākie žanri ir simfōniskā pōēma un svīta. Bagātais simfōnisms, melōdisma plašā tēlainība, kōnfliktu dramaturģija rada pamatu, uz kura kōmpōnists vispilnīgāk spējis iemiesot savus ōpermākslas estētiskos ideālus.

simfōnisks, Kd., *saistīts ar simfōnismu, tam raksturīgs*, # Jāņa Ivanōva simfōniskā svīta no mūzikas filmai *Salna pavasarī* pieder pie mūsu rādiōklausītāju iemīļotākajiem skaņdarbiem. Lists rada jaunu mūzikas fōrmi – simfōnisko pōēmu, kas ir viendaļīgs darbs, apvienots ar vienu kopēju muzikālu domu...

simfōnizēt, 2. kōnj., K., *pastiprināti iekļaut skaņdarbā simfōniskajam ōrķestrim raksturīgus izteiksmes līdzekļus un iespējas*, # ōperas mūzikas partitūrā ar satriecošu dramatismu runā simfōnizētā ōrķestra skaņuraksts... Balādes pēcspēle ar tīri instrumentālas mūzikas līdzekļiem simfōnizēti kāpina satrauktības un nemiera izteiksmi.

simfōnizācija, L., # Simfōnizācija R.Vāģnera ōperās nepavisam nenozīmē vōkalitātes iznīcināšanu, tā tikai iekļauj balsis vispārējā mūzikas simfōniskajā attīstībā, piešķir tām citu stilu. A. Kalniņa muzikālās drāmas simfōnizācijas princips būtiski atšķiras no R.Vāģnera un R.Štrausa mōzaikveida simfōnisma, kam raksturīgs liels skaits vadmōtīvu.

SŌNĀTE, L., *instrumentāls ciklisks skaņdarbs, kas parasti sastāv no trim vai četrām daļām, no kurām viena (parasti pirmā) kōmpōnēta allegrō formā*, # Bēthōvens rakstīja sōnātes, simfōnijas un kvartetus, kuros skercō ir trešā (dažreiz otrā) daļa. 14 gadu vecumā Emīls pirmo reizi iepazīs ar Mōcarta sōnātēm, kuru burvīgais spēks dziļi iespaidoja jūtīgo zēnu, un viņš stingri nolēma kļūt par mūziķi. Sōnātes fōrma ir cikliska skaņdarba (parasti pirmās daļas) fōrma, kas balstās uz vismaz divu muzikālo tēlu pretnostatījumu un attīstību, bet rōndō sōnāte ir skaņdarbs ar rōndō un sōnātes fōrmi iezīmēm.

sónatīne, L., *neliela apjoma (parasti trīsdaļīga) sónāte*, # Latvijas rādiō rodami mākslinieciski augstvērtīgi ieraksti (K.Debisī *Rapsōdija*, B.Martinū *Sónatīne* u. c.). Bieži atskaņotas ir J.Mediņa sónatīnes klavierēm.

KŌNCERTS, L., *liela apjoma virtuōzs, parasti sōnātes fōrmas, skaņdarbs dažādam izpildītāju sastāvam*, # Jurjānu Andrejam piedē pirmie latviešu mūzikas simfōniskie darbi, pirmais latviešu instrumentālais kōncerts, pirmās kantātes... Jauno mākslinieku īpaši saista lielas formas skaņdarbi – sōnātes, kōncerti. Tovakar atskaņoja Čaikōvska Pirmo klavieru kōncertu.

klavierkōncerts, *kōncerts klavierēm un ōrķestrim*, # Kōmpōnista talants visspilgtāk atplaucis lielas fōrmas darbos – simfōnijās, ōperās, klavierkōncertos... Kōmpōnistam ir iesākts klavierkōncerts un gribas uzrakstīt otro simfōniju.

vijoļkōncerts, *kōncerts vijolei un ōrķestrim*, # Arī šajā uzstāšanās reizē skanēs Paganīni kvēlā temperamenta un fōrmas virtuōzitātes pilnais Pirmais vijoļkōncerts. Vijoļkōncerta liriski traģiskais vēstījums guva savai fōrmai un saturam lieliski atbilstošu atveidojumu.

ērgēļkōncerts, *kōncerts ērgēļēm*, # Starp J. Mediņa darbiem, kam pievērst mazāk vērtības, ir viņa ērgēļkōncerts (1954).

kōncertīnō [kōncēr`tinō], L., *neliela apjoma kōncerts*, # A.Žilinskis raksta ōperu *Zelta zirgs*, kā arī jaunatnes festivālam veltītu kōncertīnō vijolei un klavierēm. Ruta Skudra-Vintule sacerējusi interesanti veidoto Kōncertīnō klavierēm un stīgu ōrķestrim.

FŪGA, L., *augstākā pōlīfōnisku skaņdarbu fōrma mūzikā, kurā dažādas skaņdarba balsis imitācijas veidā atkārtō vienu tēmu*, # Vienkāršā fūga ir fūga ar vienu tēmu, divkāršā fūga ir fūga ar divām tēmām, bet saliktā fūga ir fūga ar divām vai vairākām tēmām. Šostakōviča fūgas dažkārt veidotas pēc Baha paraugiem. Par pianista spējām iejusties klasiskajā mūzikā liecināja Baha prelūdijas un fūgas izpildījums.

kōntrfūga, *fūga, kurā atbilde ir tēmas apvērsums*.

intermēdija, L., *fūgas posms starp tēmu un tās atkārtojumu*.

IMPRESIJA, L., *neliels skaņdarbs, kas attēlo īslaicīgus iespaidus*.

SKICE / skicējums, L., *neliela apjoma skaņdarbs, parasti uz vienu noskaņu*, # Divas skices / skicējumus klavierēm spēlēja kōmpōnista dēls.

KANŌNS, L., *skaņdarbs, kurā izmantota kanōna fōrma*, # Divās stereōfōniskās platēs ieskaņotas prelīdes, kanōni un fūgas ērgēļēm.

FANTĀZIJA, L., *brīvas fōrmas instrumentāls skaņdarbs ar imprōvizācijas raksturu*, # Instrumentācijas kļūmju dēļ jau daudz bālāk izskanēja fantāzija par Iva Mōntāna izpildītajām dziesmām. Divas dziesmas šajos krājumos harmōnizētas caurkōmpōnētā fōrmā – pirmā no tām izveidota kā maza klavierfantāzija, otra – kā vōkāls duets. S.Tālbergs spēlēja savas fantāzijas par Rōsīni un Meierbēra ōperu, angļu tautasdziesmu u. c. tēmām.

PARAFRĀZE, L., *neliels fantāzijas tipa instrumentāls virtuōzs skaņdarbs, kas sacerēts par vienu vai vairākām, parasti aizgūtām, tēmām*, # Pie tautas mūzikas J.Vītols atgriezās parafrāzēs Desmit latviešu tautas dziesmas.

parafrāzēt, 2. kōnj., K., *veidot parafrāzes*, # Kōmpōnists parafrāzējis krievu tautas dziesmas.

RAPSŌDIJA, L., *virtuōzs, tematiski attīstīts instrumentāls skaņdarbs fantāzijas fōrmā par tautas mūzikas, arī ōriģinālskaņdarbu tēmām*, # Rapsōdija sākas ar lēnu, patētisku ievadu, kurā sareģītās harmōnijās ietverta latviešu tautas intōnācijām tuva melōdija. L.Bētiņa priekšnesumā bija paredzēts Bēthōvena kōncerts ar ōrķestri un Lista 6. Rapsōdija.

KAPRIČŌ [ka`pričō], L., *brīvas fōrmas instrumentāls skaņdarbs, kurā daudz ōriģinālu, negaidītu muzikālu frāžu un efektu*, # Pirmoreiz Čaikōvska *Itāļu kapričō* atskaņots Maskavā. Spoži, virtuōzi skan *Latvju kapričō* vijolei un klavierēm, kurā izmantota tautas mūzikas tēma.

NŌKTIRNE, L., *neliels sapņaini grūtsirdīgs (parasti instrumentāls) skaņdarbs; senāk svīta, ko atskaņoja vakarā, naktī zem klajas debess*, # Pirmo reizi kopš tēva nāves māte atkal spēlēja Šōpēna nōktirni. Samērā bieži atskaņoti J.Mediņa klavieru skaņdarbi bērniem: *Valsis*, *Skercō*, *Nōktirne*, *Šūplā dziesma*, *Gavōte*.

VARIĀCIJA, L., *tēmas pārveidojums ar saglabātu saistījumu ar tās galvenajiem elementiem*, # Pie kōmpōnista 90. gadu dēvuma piedē arī variācijas par latviešu tautasdziesmu *Ej, saulīte, drīz pie Dieva*. Spēlēju variācijas par dažādu melōdiju tēmām, reizēm tišām rāvu melōdiju ārā no takts ritma. Šī apdare rada interesi tāpēc, ka tas ir viens no pirmajiem variāciju paraugiem kora dziesmā. Viens no krāšņākajiem A.Kalniņa klavierdarbiem ir *Variācijas par Grīga tēmu*.

variēt, 2. kónj., K., *veidot variācijas*, # Melodiju atskaņo piecas reizes, katru reizi variējot pavadījumu. Dziesmā izmantotas pazīstamu tautas melodiju frāzes, tās variētas un sakausētas veselā, nedalāmā vienībā ar kómpónista paša mótīviem.

PASAKALJA, L., *skaņdarbs pólifónu variāciju fórmā ar pastāvīgi atkārtotu tēmu basā*, # Jēkaba Graubiņa órķestra darbu vidū ir pasakalja *Jurjānu Andreja piemiņai* stīgu órķestrim un solistiem.

PÓPURIJS, L., *no vairāku skaņdarbu mótīviem un fragmentiem savirknēts skaņdarbs*, # Šo órķestru repertuārā varēja atrast visu – sākot no jaunākā šlāgera līdz óperu pópurijiem. Sāka skanēt latviešu tautasdziesmu pópurijs.

DIVERTISMENTS, L., *viegls, reizēm virtuōzs pópurijs, variāciju u. tml. veida instrumentāls skaņdarbs; šāda rakstura svīta*, # Mócarta kómpózīcijas pārstāv gandrīz vai visus tā laika mūzikas žanus – simfónijas, kóncertus, sónātes, divertismentus, serenādes. Viņu repertuārā ir divertismenti, svītas un citi darbi.

INVENCIJA, L., *neliels brīva imitējoša stila skaņdarbs klavierēm*, # Klavierspēlē jāatskaņo no galvas J.S.Baha Prelūdijs un fūga vai trīs balsīga invencija, vai divbalsīga invencija.

KASĀCIJA, L., *18. gadsimtā Austrijā un Vācijā brīvā dabā izpildāms instrumentāls ansambla vairākdaļu skaņdarbs*, # Mócarts ir kómpónējis arī kasācijas.

ETĪDE, L., *instrumentāls skaņdarbs, kurā izmantots kāds noteikts tehnisks paņēmieni izpildītāja meistarības izkopšanai; virtuōzs skaņdarbs atskaņošanai kóncertos*, # Tikko Ilzes sīkajiem pirkstiem sāka veikties ne vien ar gammām un etīdēm, bet arī ar mazāku mūzikas darbu atskaņošanu, mātes saspringtā godkārtība pielīpa arī viņai. J.Vītola daiļradē daudzveidīgi pārstāvēti klavieru etīžu un prelūdiju žanri. Viņa etīdes prasa no izpildītājiem tehnisku gatavību.

TÓKĀTA, L., *virtuōzs skaņdarbs taustiņinstrumentiem*, # Tókātas ir virtuōzi darbi, veidoti ātrā, asi ritmiskā kustībā, kas vietām pāriet pilniskanīgos akórdos. Plašāk izvērstas trešā un ceturta variācija, kur izmantoti žanra elementi – valša ritms, mótōriska tókāta.

tókātisks, Kd., *saisīts ar tokātu, tai raksturīgs*, # Kalniņa klaviermūzikā relatīvi pieauguši arī tókātiski un mótōriski elementi, tie izpaužas visai enerģiskajos, maršveidīgajos tēlos.

MARŠS, L., *skaņdarbs ar enerģisku, noteiktu ritmu; attiecīgais mūzikas žanrs*, # Maršiem, kas izveidojušies no gājiena dziesmām, ir dažādi paveidi: svinīgais maršs, militārais maršs, uzvaras maršs, sēru maršs utt. Mazs órķestrītis spēlēja pópulāru fróntes maršu. Pasaules óperu literatūrā nav daudz tādu darbu, kas radītu tikpat spēcīgu iespaidu kā šis sēru maršs. Baņutai un Daumantam ienākot, skan kāzu maršs.

maršveidīgs / maršveida, Kd., *ar marša ritmu, tempu*, # Viegļai, straujai pirmajai variācijai seko maršveidīga, ar lieliem lēcieniem un punktētu ritmu.

FANFARAS, L., *dsk., svinīgs taures signāls*, # Muzikantiem bija jāpiedalās visos pilsētas svētkos, svinībās, izbraucienos, jāspēlē svinīgas fanfaras un marši, galda mūzika dzīrēs un dejas. Dziesmu *Zvērests* ievada dzidr, pavēlošs fanfaru mótīvs. Kora partijā fanfaru tēma izmainās, kļūst sirsnīgāka, dziedošāka, tomēr joprojām skan apņēmīgi un pacilāti. Kā saulainas fanfaras simfónijas beigās izskan krāšņā akórdi secība, izplešoties līdzīgi austošās gaismas stariem.

fanfarisks / fanfarveida, Kd., *fanfaras pautošs*, # Trijās bramanīgās dziesmās to raksturs pavadījumā izcelts ar fanfarām, óktāvu basiēm vai fanfariskā melodijas pamatmótīva imitātōrisku piesātinājumu. Fanfarveida ievadā saklausām kómpónista iemīloto paralēlo mažōra trijskaņu secību.

TUŠS, L., *īss fanfarveida apsveikuma skaņdarbs ātrā tempā*, # Pārsteiguma balvas saņēmējus sveica ar aplausiem, saucieniem un tušu.

PARTITA, L., *vairākdaļu deju svīta 17. un 18. gadsimta mūzikā; variācija ērģelēm par kórāļa tēmu*, # Laikā, kad radusies *Partita barōka stīlā*, pasaules mūzikas kultūrā vērojama pastiprināta interese par seno mūziku. Partitas piektā daļa – *Menestrels* – it kā atveido menestrela dziesmu arfas pavadījumā.

ARABESKA, L., *neliels skaņdarbs ar smalku, rotaļīgu raksturu*.

BAGATELLE, L., *īss, rotaļīgs instrumentāls skaņdarbs, parasti klavierēm*, # Bagatellēs (tulkojumā *nieciņi*) Bēthóvens aizsāk vēlāk rómantiķu tik iemīloto klavierminiaturu žanru.

ELĒĢIJA, L., *lirisks, smuņš, apcerošs skaņdarbs*, # Meitenei iztēlē vēl dobji skanēja Masnē elēģija, šī grūtsirdīgā melodija, kas šoreiz satrauca viņu līdz asarām.

elēģisks, Kd., *elēģijai raksturīgs*, # Krievu rómances melōdiskā ziņā ir ļoti plaši attīstītas, ar lirisku, elēģisku, brīžiem melanhōlisku noskaņu.

RITÓRNELE, L., *instrumentāla starpspēle starp dziedājuma posmiem*.

RÓNDŌ, L., *mūzikas fōrma, kurā galvenā tēma vairakkārt atkārtojas*, # Dejas melōdija balādē vairākas reizes atkārtojas, variēdamās dažādās tōnālās krāsās, ieviesdama rōndō fōrmas elementus. Valsis veidots rōndō fōrmā.

ČAKŌNA, L., *instrumentāls skaņdarbs, radies no tāda paša nosaukuma senas spāņu dejas*.

VECKLASIKA, L., *klasicisma sākumposma (17. gadsimtā) skaņdarbu kopums*, # Kōncerta pirmajā daļā skanēja vecklasika.

HUMÓRESKA, L., *neliels humoristisks skaņdarbs*, # Skercō radniecīgs instrumentāls žanrs ir humóreska.

BURLESKA, L., *kōmiska rakstura skaņdarbs*.

JUNDA, L., *skaņdarbs kā dienas gaitu sākuma vai beigu signāls (parasti bruņotajos spēkos)*, # Tad ōrķestris spēlēja vakara jundu – tā bij vietām sērīga, vietām jautra, bet viscaur patīkama mūzika.

3. 3. 3. 1. Attiecīgu tempu skaņdarbi.

ADADŽŌ [a`dadžō], L., *lēnā tempā izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*, # Vijolnieka atskaņotie Čaikóvska *Gulbju ezers* un Glazunóva *Raimóna* lielie adadžō un vijoles sōlō arvien no jauna valdzina baleta mīļotājus.

ANDANTE [an`dante], L., *vidējā tempā izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*, # *Stīgu kvarteta* op. 27, G dur II daļa (*Andante elegiaco*) ir liriska, elēģiska, tajā ir kaut kas nemierīgs. Trešā daļa (*Andante*) pauž skumjas izjūtas. Dramatiski saspringtai pōēmai radniecīgs ir skaņdarbs *Andante replicato* (1964).

ALEGRŌ [a`legrō], L., *ātrā tempā izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*, # Trīs klavieru kōncerta daļas – alegrō, lēnā daļa un skercō – jau pilnīgi pabeigtas. Daļa rakstīta sōnātes *allegro* fōrmā. Beigu mūzika – *Allegro moderato*, F dur.

ALEGRETŌ [ale`gretō], L., *vidēji ātrā tempā izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*.

LARGŌ, L., *vislēnākā tempā, plaši izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*.

LARGETŌ [lar`getō], L., *lēnā tempā (ātrāk par largō), samērā plaši izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*.

LENTŌ, L., *lēnā tempā izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*.

SKERCŌ, L., *straujā tempā izpildāms skaņdarbs vai skaņdarba daļa; viena no simfōnijas vai sōnātes cikla daļām*, # Skercō veidoti pa lielākai daļai trijos posmos, pie kam abi malējie posmi ir vienādi, bet vidusdaļa kōntrastējoša. Simfōnijas otrā daļa ir īss, brāzmais skercō.

MÓDERATŌ [móde`ratō], L., *mērenā tempā (starp andante un alegretō) izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*, # J.Vītola dziesmu temps ir daudzveidīgs: *Lento*, *Andante*, *Moderato* izmantots episkās kora dziesmās; *Allegreto* – enerģiskās, dzīvespriecīgās un dabas tēlojuma dziesmās; *Allegro* – dramatiskās kora dziesmās, kara ainās u. c.

PRESTŌ, L., *ātrā tempā (ātrāk par alegrō) izpildāms skaņdarbs vai tā daļa*, # Simfōnijai ir trīs daļas: *Adagio-Allegro*, *Andante* un *Finale-Presto*.

3. 3. 3. 2. Taktsmēra (deju) mūzika.

PŌLKA, L., *straujas dejas 2/4 taktsmērā mūzika*, # Spēlmaņi bija krietni saspēlējušies, droši un saskaņoti rāva valā maršus un pōlkas.

GALŌPS, L., *straujas 19. gadsimta sadzīves dejas 2/4 taktsmērā mūzika*.

VALSIS, L., *sarīkojumu dejas 3/4 taktsmērā mūzika*, # Valsis aplkusa, muzikanti drusku atelsās un rīkojās spēlēt pōlku. Pēterburgā sarakstīta virkne nelielu miniatūru: prelīdes, etīdes, valši, mazurkas.

kōncertvalsis, *kōncertos atskaņojams virtuōzs, samērā sarežģītas fōrmas valsis*.

REINLENDERS / reinlenderis, L., *vācu cilmes sarīkojumu dejas 3/4 taktsmērā mūzika*, # Leijerkastnieks leijerēja kādu reinlenderi.

FÓKSTRÓTS, L., *sarīkojumu dejas 4/4 taktsmērā mūzika*, # Pa visu dzīvokli nogranda fókstróts, Aleksis gāja uzlūgt Ingunu.

kviksteps, L., *ātrā fókstróta mūzika*.

STEPS, L., *straujas dejas ar ritmiskiem purngalu un papēžu piesitieniem mūzika*.

TANGŌ, L., *viesību dejas 2/4 taktsmērā mūzika*, # Ūrķestris spēlēja tangō, viens no maršāliem ar kādu jaunu dāmu veidoja sarežģītas figūras.

PADESPANS [pade`spaņs], L., *viesību dejas (pas d`Espagne jeb spāņu deja) mūzika*.

PADEKATRS, [pade`katrs], L., *sarīkojumu dejas 12/8 taktsmērā mūzika*.

PADEPATINĒRS [padepati`nērs], L., *viesību dejas ar slīdošām kustībām 4/4 taktsmērā mūzika*.

SVINGS, L., *dejas mūzika svinga stilā*.

ŠEIKS, L., *angļu izcelsmes sarīkojumu dejas 4/4 vai 2/4 taktsmērā mūzika*, # Mazā Šarlote tikai lēkā, jautri trallinādama šeiku vai tvistu. Katru reizi kóks šo dziesmu izpilda citādi – vai nu mōderna šeika, senas krievu rōmances, vai tōreadōra marša veidā.

TVISTS, L., *straujas amerikāņu izcelsmes sarīkojumu dejas 4/4 taktsmērā mūzika*, # Mazā kafejnīca ir mājīga vieta, kur reprōduktōrā skan tangō, tvisti un citu mōderna deju melōdijas.

RŌKENRŌLS, L., *ekspresīvas amerikāņu izcelsmes sarīkojumu dejas 4/4 taktsmērā mūzika*, # Jaunatnes iecienītajā mūzikā 50. gadu vidū valdīja rōkenrōls. Vōkālās dotības viņš apliecināja gan liriskajās dziesmās, gan dinamiskajos, impulsīvajos rōkenrōlos.

REGTAIMS, L., *sarīkojumu dejas 2/4 taktsmērā mūzika*, # Skōts Džōplins ir sarakstījis apmēram 600 regtaimu. Jūrmalas restōrānos Kōrsō un Lidō mēs spēlējam tā saucamos regtaimus.

LIPSI, L., *vācu sarīkojumu dejas mūzika*, # Absōlventi tā aizrāvušies, ka dzied arī pa to laiku, kad ūrķestris spēlē lipsi.

KANKĀNS, L., *strauju kustību estrādes dejas mūzika*, # Ūrķestris atskaņoja kankānu.

RUMBA, L., *vidusamerikāņu sarīkojumu dejas 2/4 vai 4/4 taktsmērā mūzika*, # Ģitāra sāka skandināt kaut ko dienvidnieciski ugunīgu – rumbu vai sambu.

SAMBA, L., *brazīliešu cilmes dejas 4/4 taktsmērā mūzika*, # Kad sāka spēlēt sambu, viņi pirmie aizgāja dejot.

MAMBŌ, L., *spāņu un kubiešu dejas 4/4 un 2/4 taktsmērā mūzika*, # Viena pēc otras nomainās mōderna deju mūzika – samba, mambō, rōkenrōls...

PASŌDŌBLE, L., *sarīkojumu dejas 2/4 taktsmērā mūzika*, # Pasōdōble kā sarīkojumu deja ir cēlusies no Latīņamerikas šāda paša nosaukuma tautas dejas elementiem.

BŌLERŌ [bō`lerō], L., *spāņu tautas dejas mūzika*, # Klavieres izskandēja Havannas karnevāla dejas – rumbu, bōlerō un citas.

HABANERA, L., *lēnas spāņu tautas dejas mūzika*, # Habaneru dzied visā Spānijā, bet aktrises tēlotās Karmenas habanerai ir īpaša nozīme – tā ir ieskaņa lielām, spējām jūtām.

PAČANGA, L., *latīņamerikāņu dejas 4/4 taktsmērā mūzika*, # Tikai šeit – zem Kubas liesmojošās saules vai mēlnajām nakts debesīm čačača, kōnga un pačanga spēj dzīvot un izteikties.

PASAKALJA, L., *senas, lēnas spāņu cilmes dejas 3/4 vai 3/2 taktsmērā mūzika*.

SEGIDILJA, L., *straujas spāņu tautas dejas 3/4 un 3/8 taktsmērā mūzika*.

SARABANDA, L., *straujas senas spāņu tautas dejas 3/4 taktsmērā mūzika*.

SARABANDA, L., *svinīgas franču pāru dejas 3/4 taktsmērā mūzika*, # Mūzika veidota XVIII gadsimta stilā, tāda ir arī svinīgā sarabanda.

TARANTELLA, L., *straujas itāļu tautas dejas 5/8 taktsmērā mūzika*, # Uzsmaidīju muzikantiem, kas man par godu spēlēja ugunīgo tarantellu.

PADETRUĀ [pade`truā], L., *triju izpildītāju baletdejas mūzika*.

MENUETS, L., *senas franču dejas 3/4 taktsmērā mūzika*.

MIZETE, L., *senas pastōrālas franču tautas dejas mūzika*.

KADRIĻA, L., 17. – 19. gadsimta vairākfigūru sarīkojumu dejas 2/4 taktsmērā mūzika, # Skan taures, rīb bungas, un spožos mundieros tērtie vīrieši, nostājušies pretī savām dāmām, izpilda kadriļas figūras.

PŌLŌNĒZE, L., *lēnas, svinīgas poļu dejas 3/4 taktsmērā mūzika*, # Patriōtiskās idejas Šōpēna skaņdarbos sevišķi skaidri izpaužas pōlōnēzēs, kuras gan cildina poļu tautu, gan ir traģisku pārdzīvojumu un smeldzes iezīmētas. Finālā vienkāršā nōrvēģu dziesma iegūst spožas pōlōnēzes spēku un mirdzumu.

MAZURKA, L., *poļu dejas ¾ taktsmērā mūzika*, # Ar vienu rāvienu pie pirmajām mazurkas skaņām viesus no istabām kā slaucīt ieslauka zālē. Pats pirmais publicētais Jāņa Ivanóva skaņdarbs klavierēm ir *Mazurka fa diez minōrā*.

ÓBEREKS, L., *straujas poļu dejas ¾ vai ⅜ taktsmērā mūzika*.

SIRTAKI, L., *grieķu tautas dejas 4/4 taktsmērā mūzika*.

MÓRESKA, L., *senas straujas mauru dejas ar pantómīmas elementiem mūzika*.

ŽĪGA, L., *angļu tautas pāru dejas, vēlāk salōnu dejas trīsdaļīgā taktsmērā mūzika*, # 18. gadsimta svītā Žīga bija ātra, kustīga noslēguma daļa, kas sekoja svinīgajai sarabandai.

TREPAKS, L., *senas ukraiņu dejas 2/4 taktsmērā mūzika*.

MÓLDAVANESKA, L., *straujas mōldāvu dejas divdaļu taktsmērā mūzika*.

LEZGINKA, L., *lezgīnu tautas dejas 6/8 taktsmērā mūzika*, # Aņa paņēma harmōnikas un sāka spēlēt parasto kalniešu deju – lezginku.

3. 4. Muzikālo skaņu raksturlielumi.

NOTS, L., *mūzikas skaņa, kas atbilst attiecīgajam nosaukumam (un grafiskajam apzīmējumam)*, # Katrai attiecīga augstuma skaņai, tātad arī notij, ir savs nosaukums, ko apzīmē ar zilbēm *dó, re, mi, fa, sól, la, si*. F.Mēnija pierakstījumā nav skaidras pēdējo četru akōrda nošu funkcijas, ar ko viņš mēģinājis raksturot dziesmas vairākbalsīgo izpildījuma veidu. Janelis atbildēja rupjā balsī, kura dziedāšanai vēl nederēja, jo tanī dažkārt ieskanējās arī puikas balss augstās notis.

SKAŅURINDA, L., *mūzikā lietojamo skaņu augšupejoša vai lejupejoša secība*, # Ļoti daudzveidīgas ir latviešu tautasdziesmu skaņkārtas, kas aptver gan šauru tercās un kvartās apjoma skaņurindu, gan dažādu diatōnisko dabisko skaņkārtu, maiņu skaņkārtu, mažōra un minōra sistēmas un citus skaņkārtu veidus.

skaņu skala, *skaņu secība no zemākajām uz augstākajām*.

skaņu sistēma, *skaņu organizācija pēc augstuma principa*.

PAMATSKAŅA, L., *akōrda apakšējā skaņa; melismos – melōdijas skaņa, kurai pievienota cita skaņa*, # Trijskanī apakšējo skaņu sauc par pamatskaņu jeb akōrda pīmu. Trilleris sastāv no melōdijas pamatskaņas un augšējās palīgskaņas.

pamatne, L., *intervāla, akōrda apakšējā skaņa*, # Óktāva ir diatōniskās skaņurindas astotā pakāpe un intervāls, ko tā veido ar pamatni.

palīgskaņa, L., *skaņa, ko pievieno kādai melōdijas skaņai tās bagātināšanai*, # Vienkāršais mōrdents ir melismātiska figūra, kas sastāv no 3 skaņām: melōdijas pamatskaņas, palīgskaņas (atrodas sekundu augstāk vai zemāk) un pamatskaņas atkārtojuma.

PAMATSKAŅA / pamatpakāpe, L., *skaņa kā noteiktas skaņurindas sastāvdaļa*, # Skaņas ar pastāvīgiem nosaukumiem uzskata par pamatskaņām jeb skaņurindas pamatpakāpēm. Lai pēc paaugstinājuma vai pazeminājuma atgrieztos pie pamatskaņas, lieto atsaukuma zīmi bekaru.

ÓKTĀVA, L., *diatōniskās skaņurindas astotā pakāpe un intervāls, ko tā veido ar pamatni; viens no šāda apjoma intervāliem*, # Savas fenōmenālās vōkālās dotības – diapazōns četras óktāvas – dziedone prasmīgi izkopusi. Jaunajam mūzikas instrumentam *Daina* ir 5 óktāvas un 12 tembru reģistri. Lai atšķirtu vienāda nosaukuma, bet dažāda augstuma skaņas, skaņurindu sadala óktāvās, no kurām katra sākas ar skaņu *dó*. Sākot ar viszemāko óktāvu (klaviatūrā virzienā no kreisās uz labo pusi), tām ir šādi nosaukumi: subkōntróktāva, kōntróktāva, lielā óktāva, mazā óktāva, pirmā óktāva, otrā óktāva, trešā óktāva, ceturta óktāva un piektā óktāva.

temperēt, 2. kōnģ., K., *sadalīt óktāvu 12 vienādos pustoņos, mazliet sašaurinot akustiski tīro kvintu*.

GAMMA, L., *noteiktā intervālu secībā sakārtota pakāpeniska skaņu rinda óktāvas apjomā*, # Tradicionālajā Rietumu mūzikā gammas sastāv no septiņām notīm. Gamma ir kōnkrētas tōnalitātes nošu sistēma, kurā ietilpst visas šīs tōnalitātes notis. *Dó* mažōra gamma sastāv no skaņām *dó, re, mi, fa, sól, la* un *si*. Izšķir dažādus gammu veidus, piemēram: mažōra gamma, minōra gamma, hrōmatiskā gamma

gammveida, Kd., *gammu pārstāvošs*, # Gammveida tēma altos un basos traucas leju, bet sōprānos un tenōros tā veidota kā imitācija pretkustībā, tēlojot pretējo spēku sadursmi. Viņa izpildīja gammveida pasāžas.

dó, diatōniskās mažōra gammas pirmās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā C); attiecīgā skaņa, # Dó atslēga ir nošu atslēga, kas norāda pirmās óktāvas dó skaņas atrašanās vietu nošu sistēmā. Ieskanas jauna tēma dó minōrā.

re, diatōniskās mažōra gammas otrās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā D); attiecīgā skaņa, # Skaņas dó, re, mi utt. skaņurindā atkārtojas vairākkārt. Galvenā partija ir re minōrā, pilna trauksmes, meklējumu... Dabas ainavas un serenādes tēlu kōntrastu pasvītro arī minōra un mažōra blakus nostatījums (dó diēz minōrs – Re bemól mažōrs).

mi, diatōniskās mažōra gammas trešās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā E); attiecīgā skaņa, # Skaņurindā, kuru veido pamatpakāpes, pustoņi rodas starp skaņām mi-fa un si-dó. Senos muzicēšanas paņēmienu atgādina arī vidus balsi atkārtotā skaņa mi, kas šķiet tik radniecīga vilcēju balsij. No bērnu dziedājumiem atzīmējams mi bemól koris Vaimanā, vaimanā, tēvija.

fa, diatōniskās mažōra gammas ceturtais pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā F); attiecīgā skaņa, # Skaņdarbs rakstīts fa mažōrā. Zemāko óktāvu skaņu apzīmēšanai lieto fa atslēgu. Fa diēz minōrs un hrōmatiski lejupslīdošās piebalsis palīdz veidot šo nepiepildīto ilgu skumjo dziesmu.

sól, diatōniskās mažōra gammas piektās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā G); attiecīgā skaņa, # Visi trīs ansambļa instrumenti spēlē dažādās toņkārtās (si bemól minōrs, sól minōrs un sól bemól mažōrs). Trešās daļas (Andante, Sól bemól mažōrs) programma: Skaista ir manas dzimtās zemes daba. Lejupslīdošie hrōmatismi vidusbalsīs (si-bemól-la-la bemól-sól-sól bemól-fa-mi-fa) pastiprina smēldzošo noskaņu.

la, diatōniskās mažōra gammas sestās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā A); attiecīgā skaņa, # Visas variācijas bija sacerētas vienā tónalitātē – la minōrā. Tā ir maiga, sirsnīga, glāstoša melōdija, kurai izvēlēta La mažōra tónalitāte piešķir siltas gaismas mirdzumu.

si, diatōniskās mažōra gammas septītās pakāpes nosaukums zilbju nótācijā (burtu nótācijā H); attiecīgā skaņa, # Lista mōnumentālā si minōra sōnāte ir viens no vislieliskākajiem ģeniālā kōmpōnista un pianista daiļdarbiem. No J.Vītola studiju gadu lielākajiem darbiem minama klavieru sōnāte si bemól minōrā.

TONIS, L., skaņa ar labi uztveramu augstumu; skaņa ar noteiktām īpašībām mūzikas skaņu sistēmā; intervāls starp divām skaņām skaņurindā – 2 pustoņi, # Tīrs tonis ir skaņa, ko rada sinusoidālas svārstības. Skaņas augstums ir periodisku vai gandrīz tīri periodisku muzikālu skaņu – toņu īpašība. Tēvs sēdās pie klavierēm, lai uzdotu toni. Skaņas augstumu pilnu diapazōnu sadala óktāvās tā, lai blakusóktāvu atbilstošo toņu augstumu attiecība būtu 1: 2.

pamattonis, tonis, ko rada akustiska sistēma, svārstoties ar vismazāko iespējamo frekvenci, # Pamattoņa frekvence.

virstonis, akustisko svārstību tonis, kurš vairākumam skaņas avotu rodas reizē ar pamattoni un kura frekvence (ar nedaudziem izņēmumiem) atbilst kādai no pamattoņa augstākām harmōniskajām frekvencēm, # Kōmpōnists mīl pārsteigt klausītājus, šoreiz ar dažādu virstoņu un vókālu krāsu iespraudumiem, tādējādi bagātinot instrumentālo krāsu paleti. Šis darbs ir specifisks dziedājums – ar virstoņiem, piebalsīm, atbalsīm.

pustonis, mazākais intervāls starp divām skaņām skaņurindā. # Meldijā daudz pustoņu, un, vienā laidā dziedot, varbūt to vēl varētu nodziedāt...

ievadtonis / ievadskāņa, L., skaņkārtas visnenoturīgākā skaņa, kas atrodas pakāpi zemāk vai augstāk par tōniku un tiecas uz to, # Eōliskajai melōdikai ir cietāks, skarbāks minōra raksturs, bez harmōniskā ievadtoņa jutīguma.

starpskaņa, L., skaņa, kas atrodas starp vesēlajiem toņiem un kam ir raksturīga nenoturība, # Hrōmatiskās gammas starpskaņa.

SKAŅKĀRTA, L., savstarpēji pakārtotu skaņu, kuras apvieno tōnika, sistēma, # No 17. gadsimta Eirōpas mūzikā dōminēja divas skaņkārtas – mažōrs un minōrs, kas saglabā savu nozīmi līdz mūsu dienām. Skaņkārtu tipi lielā mērā pauž arī dažādu vēsturisko laikmetu iezīmes latviešu tautasdziesmu melōdikā. Mažōra melōdika latviešu tautasdziesmās ir bieži bez ievadtoņa vai ar neitralizētu VII pakāpi, bez tās ievadtoņa funkcijām, kas tai piešķir jōniskās skaņkārtas raksturu.

skaņkārtisks, Kd., uz skaņkārtu attiecīgs, # Vēl interesantāki ir skaņkārtiskie efekti, kas dažreiz norāda uz kastīliešu mūzikas senajām órientālajām saknēm.

toņkārtā / tónalitāte, L., *pakāpeniska skaņurinda (noteiktā skaņkārtā), kuras kārtojumu nosaka tōnika*, # Kōmpōnistam nav sveši seno toņkārtu kōlōrīta elementi, piemēram, dōriskos akōrdos veidotie saucieni. Rečitatīvu risina noteiktā skaņu augstumā, noteiktā toņkārtā. Mažōra skaņkārtas veido dažādas mažōra tōnalitātes, kam katrai ir sava tōnika. Minōra, tāpat kā mažōra, tōnalitātes var sākties ar jebkuru skaņu, tās tāpat veido tōnalitāšu ķēdi ar pieaugošu diēzu un bemōlu skaitu.

pamattōnalitāte, L., *skaņdarba galvenā tōnalitāte, kurā tas parasti sākas un beidzas*, # Simfōnijas pamattōnalitāte.

pōlitōnalitāte, L., *dažādu, parasti divu, tōnalitāšu vienlaicīgs apvienojums*, # 20. gadsimta mūzikā dažreiz sastopams īpatnējs skaņējums, ko veido pōlitōnalitāte. Simfōnijā plaši izmantota pōlitōnalitāte, kuras dažādie slāņi var piešķirt mūzikai īpašu krāsainību un izteiksmību.

tōnāls, Kd., *uz tōnalitāti attiecīgs*, # Latviešu tautasdziesmas gan pēc struktūras, gan tōnālās sistēmas ļoti atšķiras no vācu tautasdziesmām. Dejas melōdija balādē vairākas reizes atkārtojas, variēdamās dažādās tōnālās krāsās, ieviesdama rōndō fōrmas elementus. Baņutas tēmas muzikālā pašattīstība iezīmēta visai skopi, atturīgi, taču ciešā vienotībā ar visas ōperas tōnālā plāna lōģiku.

pōlitōnāls, Kd., *pōlitōnalitāti pārstāvošs*, # Visi trīs instrumenti spēlē dažādās toņkārtās, kā rezultātā rodas pōlitōnālas attiecības. Vairāku jauno autōru skaņradē noturīgāku vietu ieņēģ lineārā harmōnija, pōlitōnālā linearitāte, dōdekafōnija, sōnōristika.

tōnika, L., *visnoturīgākā skaņkārtas skaņa*, # Tōnikas trijskanis ir trijskanis, ko veido skaņkārtas noturīgās skaņas. Visnoturīgāko tōnikas trijskaņa skaņu – pamatskaņu – sauc par tōniku; salīdzinājumā ar tōniku pārējās tōnikas trijskaņa skaņas (terca un kvinta) skan mazāk noturīgi. Tōnalitāte iegūst nosaukumu no savas tōnikas un vārda, kas apzīmē skaņkārtu; tā, piemēram, *Dō* mažōra tōnalitātes skaņa *dō* ir tōnika, bet skaņkārtā – mažōrs.

diatōnika, L., *muzikālu skaņu sistēma, ko veido tikai skaņkārtas pamatpakāpes*, # Apdare dziesmai *Nu ardievu, Vidzemīte* ir ieturēta stingrā diatōnikā. *Rudens ainava* jauktam korim ir skaista noskaņas dziesma, kurā autōrs, neraugoties uz tīro diatōniku, sniedzis krāsu bagātu, ōriģinālu harmōnisko valodu.

diatōnisks, Kd., *diatōniku pārstāvošs*, # Tautasdziesmu apdarēs E.Melngailis izveidojis diatōnisko stilu, izlietodams tikai skaņkārtas pamatskaņas, tās nepaaugstinot un nepazeminot. Melōdiski izvērstājās latviešu tautasdziesmās sevišķi iezīmīgs ir to senākais pamatslānis – viduslaiku diatōniskajās skaņkārtās, sevišķi eōliskajā, miksōlidiskajā, dōriskajā, frīģiskajā skaņkārtā veidotās melōdijas.

dōminente, L., *mažōra vai minōra piektā pakāpe*, # Talsos pierakstītā melōdija *Ej, saulīte, drīz pie dieva* veidojusies latviešu tautas mūzikai raksturīgajā senlaicīgajā eōliskajā skaņkārtā, kvartas apjomā, kas tikai uz brīdi refrēnā patētiski paplašinās līdz dōminantei.

mediante, L., *skaņkārtas trešā vai sestā pakāpe*.

TRANSPŌZĪCIJA / transpōnējums, L., *skaņdarba toņu pārvietošana citā tōnalitātē*, # Ja skaņdarba tōnalitāte dažreiz izrādās nepiemērota dažādas tesitūras balsīm vai atsevišķiem instrumentiem, tad tiek veikta transpōzīcija jeb transpōnējums, t. i., skaņdarba pārcelšana citā tōnalitātē.

transpōnēt, 2. kōnj., K., *veikt transpōnējumu*, # Transpōnējot mainās skaņdarba tōnalitāte, bieži vien arī skaņdarba raksturs. Šī sākotnēji Sōl mažōra dziesma ir transpōnēta La mažōrā.

TRANSKRIPCĪJA, L., *skaņdarba pārveidojums citādam atskaņojumam nekā paredzēts ōriģinālā; brīva, virtuōza skaņdarba apdare*, # Gluži pārsteidzošas bija dažas dziesmu un āriju transkripcijas korim. Valdziņošas bija Lista radītās Šūberta dziesmu transkripcijas.

HRŌMATISMS / alterācija, L., *skaņkārtas diatōniskās pakāpes paaugstinājums vai pazeminājums ar diēzu vai bemōlu par pustoni*, # Neatlaidīgi kāpjoša melōdiskā līnija ietver hrōmatismus un pusotra toņa gāģienus. Lejupslīdošie hrōmatismi vidusbalsīs pastiprina smēldzošo noskaņu. Dažkārt izmantotas skaņu alterācijas (paaugstinājumi un pazeminājumi), kas nav raksturīgas latviešu tautasdziesmai. Vietām dziesmās korim izmantoti arī hrōmatismi, alterācijas, novirzieni uz citām tōnalitātēm.

paaugstinājums, L., # Skaņas paaugstinājumu par pustoni apzīmē ar diēzu. Tāpat kā Melngailis, arī Graubiņš apdarēs centās izvairīties no skaņkārtas pamatskaņu paaugstinājumiem un pazeminājumiem.

pazeminājums, L., # Skaņas pazeminājumu par pustoni apzīmē ar bemōlu. Savdabīgu nokrāsu piešķir kvartu akōrdi, kā arī paralēli veidotās akōrdu secības un II pakāpes pazeminājums.

paaugstināt, pazemināt, 3. kónj., / **alterēt / hrómatizēt**, 2. kónj., K., *veidot hrómatismus*, # Tautasdziesmu apdarēs Melngailis izveidojis diatōnisko stilu, izlietodams tikai skaņkārtas pamatskaņas, tās nepaaugstinot un nepazeminot. Īpatnējas ir izturētās kvintas basā un mažōra pazeminātās II, VI un VII pakāpes. Daži vēlākā laika tautasdziesmu apdarinātāji nonāca pie domas, ka latviešu tautasdziesmu apdarē alterētas skaņas vispār nav lietojamas. Melōdiju lielākā daļa ir šaura tōnāla apjoma skaņkārtās .. dažas ļoti primitīvas trihōrdiskas melōdijas un arī sarežģītākas hrómatizētas melōdijas (ar hrómatiku attālumā).

alterējums, L., # Dažkārt latviešu tautasdziesmās sastopami arī sarežģītāki skaņkārtu veidojumi ar „hrómatismu attālumā”, kur viena un tā pati skaņkārtas pakāpe funkcionē dažādās melōdijas vietās savā pamatveidā un alterējumā.

hrómatisks, Kd., *hrómatismu pārstāvošs*, # Hrómatiskā gamma ir melōdiska kustība pa pustoņiem (mažōra vai minōra gammas ietvaros). Otrajā elementā saasinās skaudras ciešanu izjūtas, ko pasvītro lejušlidošās hrómatiskās frāzes pavadošajās balsīs. Radīta kōncertkokle ar hrómatisku skaņu rindu, radies tās repertuārs.

hrómatika, L., *muzikālu skaņu sistēma, kurā izmanto hrómatismu*, # A.Kalniņa pōēmās visai izsmalcināta harmōniskā valoda, kur liela nozīme arī hrómatikai.

MAŽŌRS, L., *skaņkārtā, kuras noturīgās skaņas (pirmā, trešā, piektā pakāpe) veido lielo trijskani*, # Dzīru dziesmām parasti ir jautra, bezbēdīga rakstura melōdijas, visbiežāk mažōrā. Siena pļaujas dziesmās visbiežāk ir līksmas, dzīvesprieka pilnas mažōra melōdijas plašā skaņu apjomā, kā, piemēram, dziesmā *Div` pļaviņas es nopļāvu*. Dabiskais mažōrs ir mažōra skaņkārtas paveids, kurā skaņas sakārtotas pēc fōrmulas: tonis – tonis – tonis – pustonis – tonis – tonis – tonis – pustonis.

dūrs, L., *mažōrs burtu nōtācijā*, # Izskanēja Mōcarta E-dūra simfōnija no viņa slaveno pēdējo simfōniju triptiha.

mažōrīgs / mažōrs, Kd., *mažōra skaņkārtu pārstāvošs*, # Dziesmās par dziedāšanu melōdijas visbiežāk ir pacilāti gaišas un līksmas, mažōrīgas. Tā ir līksma melōdija mažōrā skaņkārtā

MINŌRS, L., *skaņkārtā, kuras noturīgās skaņas (pirmā, trešā, piektā pakāpe) veido mazo trijskani*, # Minōra skaņkārtā mūzikai tumšāks, drūmāks, skumjāks skanējums, kamēr mažōra skaņkārtā – gaišāks, priecīgāks. Korī no ōperas *Mazepa* P.Čaikōvskis nedaudzās taktīs izmanto visus trīs minōra veidus – harmōnisko, melōdisko un dabisko. Latviešu klasisko tautasdziesmu melōdikā nav harmōniskā minōra (atsevišķi tā gadījumi ir jaunākas izcelsmes).

mōlls, L., *minōrs burtu nōtācijā*, # Jāņu dziesma *Sit, Jānīti, vara bungas* Ō.Šepskim izveidota skaidrā trīsdaļu fōrmā – sākumā un reprīzē *g mōll* skan melōdija *Sit, Jānīti*.

minōrīgs / minōrs, Kd., *minōra skaņkārtu pārstāvošs*, # Bieži vakarēšanas dziesmām ir skumja nokrāsa, tās veidotas minōrīgās / minōrās skaņkārtās.

PENTATŌNIKA, L., *piecu pakāpju skaņkārtā īpašā lielo sekundu un mazo tērcu secībā bez pustoņiem*, # Latviešu tautasdziesmu melōdikā nerēti sastopami ahemitōno (bezpustoņu) skaņkārtu resp. pentatōnikas elementi, īpaši trihōrdisku melōdisku struktūru veidā. Dažkārt krievu tautasdziesmās, bet it īpaši austrumu tautu mūzikā sastopama īpatnēja skaņkārtā – pentatōnika, kas veidojas no piecām dažādām skaņām.

TRIHŌRDS, L., *trīspakāpju skaņkārtā tīrās kvartas robežās (piemēram mi-sól-la, sól-la-dó)*, # Ir saglabājušās senas tautu melōdijas, kuru pamatā ir trihōrds, ko veido trīs skaņas tīrās kvartas robežās, tas ir, tērcas un sekundas secība (vai otrādi), pie tam pustonis trihōrdam nav raksturīgs.

trihōrdisks, Kd., *trihōrdu pārstāvošs*, # Latviešu tautasdziesmu senākā slāņa – teicamo dziesmu melōdikas pamatā ir arī trihōrdiskas skaņkārtu struktūras. Daļa šo melōdiju ir ļoti primitīvas un ļoti sena tipa, kā, piemēram, trihōrdiskā struktūrā veidotā Vestienā pierakstītā *Kuliet riju, kūlējīni*.

TETRAHŌRDS, L., *diatōniskās gammas četru pakāpju skaņurinda (kvartas apjomā), kas sastāv no zināma toņu un pustoņu skaita*, # Divi tetrahōrdi ōktāvas robežās veido gammu. Melōdikas tōnāla apjoma paplašināšanās pāri tetrahōrdam sauc jau līdzī tās pāraugšanu intōnatīvi un ritmiski attīstītākā melōdikā.

tetrahōrdisks, Kd., *tetrahōrdu pārstāvošs*, # Teicamo dziesmu melōdikas pamatā ir dažādas tetrahōrdiskas, arī mazas vai lielas tērcas, dažkārt pat sekundas apjoma struktūras. Tetrahōrdiskā vai vēl šaurākā melōdika, šķietami primitīva, tōnālajā ziņā ir tomēr ļoti daudzveidīga.

PENTAHÓRDS, L., *piecu blakus pakāpju skaņurinda; jebkuras skaņkārtas piecas pakāpes no tónikas līdz dóminantei*, # Melodiju lielākā daļa ir šaura tónāla apjoma skaņkārtās...it īpaši minōra tercās, pentahōrda un heksahōrda, arī óktāvas veidojumos.

HEKSAHÓRDS, L., *sešu pakāpju skaņurinda (sestās apjomā)*, # Melodija ļoti skaidra tónālā ziņā, balstās uz mažōra heksahōrdu, ir harmōniski nosacīta.

INTERVĀLS, L., *divu skaņu augstuma attiecība*, # Harmōniskais intervāls ir intervāls, kura abas skaņas izpilda vienlaicīgi, bet melōdiskais intervāls ir intervāls, kura abas skaņas izpilda secīgi. Tas panākts, ietverot mazās sekundas intervālu akordos, kas rada asāku skaņējumu.

prīma, L., *intervāls – nulle pustoņu vai viens pustonis*, # Prīma ir īpatnējs intervāls, jo starp tā pamatni un virsotni nav atstatuma; bet neraugoties uz to, šis intervāls tomēr ir divskanis, kura vienāda augstuma skaņas var atskaņot vienlaicīgi divās balsīs.

sekunda, L., *intervāls – viens, divi vai trīs pustoņi*, # Starp visām sekundām, kas veidotas no skaņurindas pamatpakāpēm, divas ir mazās sekundas – *mi-fa* un *si-dó*, bet pārējās – lielās sekundas.

terca, L., *intervāls – trīs vai četri pustoņi*, # Lielā terca, kurā ir divi vešeli toņi, skan gaiši, priecīgi, pat vīrišķīgi, bet mazā terca, kurā ir pusotra toņa, skan maigāk, skumjāk. Septakōrds rodas, trijskanim pievienojot vēl vienu tercu.

kvarta, L., *intervāls – četri, pieci vai seši pustoņi*, # Sevišķi savdabīgas ir daudzās Latgales siena pļaujas dziesmas, kurās ļoti šaurā tercās vai kvartās, retāk kvintās, apjomā sastopama vislielākā metrōritmiskā dažādība.

kvinta, L., *intervāls – seši, septiņi vai astoņi pustoņi*, # Arī skaņu apjoms šādās dziesmās nav plašs, visbiežāk ietver minōra kvintu vai kvartu, bieži ar trihōrdiskiem gājieniem.

seksta, L., *intervāls – astoņi vai deviņi pustoņi*, # Kora balsis, saplūstot vai dublējot cita citu, nereti virzās paralēlās tercās, sekstās, unisōnos, óktāvās.

septima, L., *intervāls – vienpadsmit vai desmit pustoņu*, # Sekundu un septimu kopskaņas Melngailis izmanto ne vairs kā disōnansi, kas prasa tūlītēju atrisinājumu, bet gan kā patstāvīgu, īpatnēji skarbu harmōnisku krāsu. Lielā septima ir intervāls – vienpadsmit pustoņu.

óktāva, L., *intervāls – divpadsmit pustoņu*, # Liepājas novada dziesmās sastopami daudzi pierakstījumi, kur divbalsīgs dziedājums attīstās ļoti brīvi un imprōvizēti, variējoties unisōnu, sekundu, tercu, kvartu, kvintu, óktāvu intervālos.

nōna, L., *intervāls – 13 vai 14 pustoņi*, # Matīsiņa izmīsumu kōmpōnists izteicis pirmajā dziesmā ar žēlabainu minōra melōdiju, kurā patētisko virsotni dod pat mazās nōnas intōnācija.

decima, L., *intervāls, kura virsotne ir desmitā pakāpe attiecībā pret pamatni*, # Ir arī intervāli, kas sniedzas pāri óktāvas robežām, piemēram, nōna, decima, undecima.

undecima, L., *intervāls starp pirmo un vienpadsmito pakāpi; diatōniskās gammas 11. pakāpe*, # Sk. **decima**.

tritōns, L., *palielinātās kvartās vai pamazinātās kvintās intervāls, ko veido trīs vešeli toņi*, # Tēma pauž stīpru gribasspēku, bet nes līdzī arī kaut ko draudošu., un šo pēdējo izraisa tritōna intervāla akcentējums.

DIAPAZŌNS, L., *skaņu apjoms (balsij, mūzikas instrumentam)*, # Līdz mutācijai balss diapazōns zēniem un meitenēm ir gandrīz vienāds. Savas fenōmenālās vōkālās dotības – diapazōns četras óktāvas – dziedone prasmīgi izkopusi. Pēc tembra viņš ir baritōns, bet balss diapazōns tomēr piemērotāks basa partijām. Dažādiem instrumentiem var būt vienāds diapazōns, bet dažāda tesitūra. Dūdu skaņu diapazōns parasti nepārsniedza diatōniskās skaņurindas sekstu.

tesitūra, L., *diapazōna augstums (balsij, mūzikas instrumentam)*, # Simfōniskā órķestra stīgu instrumentu grupā visaugstākā tesitūra ir vijolei, bet viszemākā kōntrabasam. Tā ir neparasta partija, kas vōkāli iesniedzas tiklab mecósoprāna, kā alta tesitūrā.

reģistrs, L., *diapazōna daļa ar noteiktu augstumu, tembru un intensitāti*, # Katram instrumentam vai balsij izšķir zemo, vidējo un augšējo reģistru. Čellu un kōntrabasu spēlē zemajā reģistrā nemitīgi pasvītota lielās sekundas intōnācija. Dziedot zemās skaņas krūšu reģistrā, dziedātājam jābūt sajūtai, ka skaņa it kā rodas un atbalsojas krūtīs. Spēcīgie akōrdi, spējās reģistru maiņas dod plašuma, varenības iespaidu. Izmantots dzidrais augšējais reģistrs, putna balsij tuva melōdija gan vōkālajā, gan klavieru partijā.

METRS / metrika, L., *vienmērīga uzsvērto un neuzsvērto elementu secība*, # Līdzīgas arī dzīru dziesmas, visbiežāk mažōrā, vienkāršākajos metros, bieži deju dziesmām līdzīgos ritmos. Bērnu dziesmu melōdijas parasti ir dzīvas un jautras, visbiežāk mažōrā un divdaļīgā vai vieglā

trijdaļīgā metrā. Melodijas struktūra, mainīgā metrika, skarbi diatōniskā skaņķārta izceļ šīs simfōnijas epizodes tautiskos vaibstus.

metrīks, Kd., *metriku pārstāvošs*, # Skaņdarbos ļoti bieži divas vai vairākas metrīskas pēdas apvienotas vienā taktī. E.Melngaiļa pierakstījuma burtnīcās dziesmu metrīskajos apzīmējumos viscaur taktis parādītas ar lielu noteiktību un uzreiz dod skaidru priekšstatu par melodijas metrōrītmisko uzbūvi.

metrīzēt, 2. kōnj., K., *veidot skaņdarba skaņu izkārtojumu mūzikas taktī atbilstoši metrīkas likumiem*, # Metrīzēt dziesmu, skaņdarbu.

RITMS, L., *mūzikas elementu (piemēram, dažāda ilguma skaņu) noteikta secība; šādas secības sistēma, atkārtojums skaņdarbā*, # Parasti ritms skaņdarbos nemitīgi mainās, tomēr vienas tēmas pamatā manāms kāds raksturīgs ritma kodols, kas cementē visu skaņējumu. Tridekšnis ir ritma instruments, ko lietoja it īpaši kāzu apdziedāšanās dziesmās. Teicēja ar tridekšni sit pa galdu ritma akcentēšanai.

ritmīks, Kd. *ritmu pārstāvošs*, # Ritmiskā ziņā vērpēju dziesmās nav daudz dažādības, visbiežāk sastopami vienkāršie divdaļu un trijdaļu metri. Latgalē pierakstītās rudzu pļaujas dziesmu melodijas iezīmīgas ar spriegiem ritmiskiem akcentējumiem.

ritmīskums, L., # Džeza mūzikas galvenās pazīmes ir pasvītroti sinkōpēts ritmīskums, brīvi improvizējošs stils.

ritmīzēt, 2. kōnj., K., *darīt ritmīsku*, # Teicēja ar tridekšni sit pa galdu, ritmīzējot dziedājumu.

ritmīzējums / ritmīzācija, L., # Ar bungām sitot takti, tiek panākts uzsvērtāks mūzikas ritmīzējums.

ritmīka, L., *ritma īpatnību kopums*, # Talku apdziedāšanās dziesmu melodijas, ar nedaudziem izņēmumiem, pieder pie teikto dziesmu tipa, to intōnācijas un ritmīka dzīvo nemitīgā improvizācijā. Ziņģes no īstajām latviešu tautasdziesmām atšķiras gan ar savu salkano saturu, gan melōdiku, kurai piemīt sentimentālu rōmanču raksturs, parasti uztaktu ritmīkā sakarā ar kāpjošu metru (galvenokārt jamba) dominēšanu ziņģu tekstos.

pōlīritmīja, L., *dažādu ritmu vienlaicīgs apvienojums*, # Pōlīritmīja sastopama skaņdarbu vairumā.

pōlīritmīks, Kd., *pōlīritmīju pārstāvošs*.

punktēts, Kd., *ar pagarinātām stiprajām un saīsinātām vātajām taktsdaļām (par ritmu)*, # Viegļai, straujai pirmajai variācijai seko maršveidīga, ar lieliem lēcieniem un punktētu ritmu. Varoņa būtību izteic it kā attālinātais, aizplīvurotais mežragu skaņējums, punktētais marša ritms.

punktējums, L., # Kora partijā skaidri izjūtama pāreja no cīņas sasprindzinājuma uz padošanos mūzikas burvībai – izzūd asie punktējumi, ritms kļūst mierīgs, līgans.

METRŌRITMĪKA, L., *skaņu ilguma un ritma sistēma*, # Ikviena klasiskās tautasdziesmas melōdija pauž savas tautas naciōnālo intōnāciju, toņķārtu, metrōrītmīkas un arī valodas īpatnības. Visas šī cikla melōdijas ir plaši attīstītas, tajās daudz dažādības metrōrītmīkā, tōnālajā uzbūvē.

metrōrītmīks, Kd., *metrōrītmīku pārstāvošs*, # Ar sevišķu tōnālo un metrōrītmīsko bagātību un dažādību izceļas Kurzemes jūras piekrastes, īpaši Rucavas, Bārtas, Nīcas, Alsungas melōdika. Latviešu tautasdziesmu melōdikai raksturīga ļoti liela metrōrītmiskā dažādība.

MŌTŌRIKA, L., *straujš, nemainīgs skaņdarba ritms*.

mōtōrīks, Kd., *straujš, nemainīgs (par skaņdarba ritmu)*, # Kustība ir nemierpilna, strauja, mōtōrīska; tai seko domīgs, klusināts vidusposms, bet kōdā mōtōrīskā malējo daļu kustība tiek kāpināta, kļūst brāzmaina.

TAKTS, L., *skaņdarba posms no vienas uzsvērtas metra daļas līdz nākamajai metra daļai ar tādu pašu uzsvērumu; skaņdarba posms starp divām taktssvītēm*, # Ieskanējās mūzikas pirmās taktis. Dziesmas pēdējās taktīs atkārtojas sākuma tematiskais materiāls. Jau pirmās klavieru ievada taktis uzbur brāzmainas jūras, vētras triektu viļņu tēlu.

taktsdaļa, L., *viena no metrīski vienādajām daļām taktī*, # Pirmo taktsdaļu, kas arvien sakrīt ar metra akcentu, sauc par smago jeb stipro taktsdaļu. Bieži dziesmas sākas ne ar stipro, bet ar vājo taktsdaļu, un šajā vāajā taktsdaļā ietilpstošās notis raksta pirms pirmās takts.

taktsmērs, L., *taktsdaļu skaits un to ilgums*, # Ar metra un taktsmēra jēdzieniem saistīta stipro un vājo uzsvērumu maiņa mūzikā, turklāt attiecīgā metrā un taktsmērā mainās arī dažāda ilguma skaņas, tā izveidojot skaņdarba ritmu

KOPSKAŅA / kopskanējums, L., *vienlaicīgs vairāku balsu, instrumentu, skaņu skanējums*, # Kopskaņā trūkst paša galvenā – tā ir spēle, bet ne mūzika, rutinēta kopspēle bez detonējumiem un kļūdām, bet nekas vairāk. Abās šajās balsīs ir óktāvu lēcieni, harmōnijā izveidojas disonējoša kopskaņa (*re-fa-sól diēz*). Ōperas kopskanējuma mōnumentalitāte un dramatisks padziļinājums jūtams galveno varoņu tēlu atveidojumos.

LĪNIJA, L., *muzikāla salikuma daļa*, # Pōlifōnā salikumā apvienotas vairākas patstāvīgas melōdiskas līnijas. E.Melngailis labprāt izmantojis pōlifōnus paņēmienu (imitāciju, kanōnu), kas palīdz izcelt katras balss patstāvīgo melōdisko līniju. Neatlaidīgi kāpjoša melōdiskā līnija ietver hrōmatismus... Lejupslīdoša melōdiskā līnija, īpatnējs teikumu izkārtojums rada smagu, sāpīgu izteiksmi. Šajā variācijā basa līnija, sasniegusi V pakāpi, lēni noslīd līdz tōnikai.

FAKTŪRA / salikums, L., *mūzikas izteiksmes līdzekļu kopums (melōdija, akōrdi, pōlifōnās balsis, tēmas, figurācija u. c.)*, # Šis fōklōras materiāls saplūst ar kōmpōnista paša melōdiskajiem, harmōniskajiem, tembra un faktūras paņēmienu tik ciešā vienībā, ka atsevišķās epizōdēs to piederība pat grūti nosakāma. Tālāk, faktūrai sabiezoties, apcērošais noskaņojums kļūst nedaudz smēldzošs. Šī mūzika intōnatīvi ir tīri latviska, bet harmōniskajā valodā, faktūrā, instrumentācijā tuva franču impresiōnismam. Kora partijā skaidri izjūtama pāreja no cīņas sasprindzinājuma uz padošanos mūzikas burvībai – atslābst dinamika, vienkāršojas kora balsu salikums (faktūra). Žuburotais skaņu raksts vietām sasniedz piecbalsīgu un sešbalsīgu salikumu, nelielo kora miniatūru padarot košu un krāšņu. Astonbalsu salikumā himniski izskan dziesmas noslēgums. Meklējiet jaunas iespējas, meklējiet citu gammu, savdabīgus balsu salikumus vōkālam ansamblim.

figurācija, L., *ar melōdiskiem un ritmiskiem elementiem dažādota muzikāla faktūra*, # Skaņdarbā izmantoti visdažādākie pianisma veidi – óktāvu un akōrdu tehnika, virtuōzas pasāžas, slēptā pōlifōnija, lēcieni, daudzveidīga harmōniskā figurācija utt.

VALODA, L., *muzikālo izteiksmes līdzekļu kopums*, # Arī mūzikai ir sava zināma valoda, kas izpaužas ar dažādu mūzikas izteiksmes līdzekļu – melōdijas, harmōnijas, ritma, tempa, skaņkārtas, dinamikas un citu palīdzību. Kōmpōnists izvēlējas sižetus, kas prasīja liesmainu, kaislīgu mūzikas valodu. A.Kalniņa pōēmās vērojama visai izsmalcināta harmōniskā valoda, kur liela nozīme arī hrōmatikai. Šo darbu muzikālajā valodā kōmpōnists mazāk stingri pieturas diatōniskajam rakstības stilam.

AKŌRDS, L., *triju vai vairāku dažāda augstuma skaņu kopums*, # Par akōrdu sauc kopskaņu, kurā ir trīs vai vairākas skaņas. Pavadījumā akcentēti dejiskie ritmi, plaši izmantoti džeza mūzikā sastopamie akōrdi, tembra efekti, atkārtotie *ostinato* mōtīvi. Klavierēm garām ejot, viņa kā nemanot uzsita divus Dōnavas valša akōrdus.

akōrdisks / akōrdveida, Kd., *akōrdu pārstāvošs*, # Neskaidrs tomēr paliek, kādā sakarā ar šādu dziedāšanas veidu atrodas zem melōdijas parakstītās četras akōrdiskās notis – iespējams, ka pierakstā mēģināts norādīt uz kādu citu akōrdisku vairākbalsīgas dziedāšanas veidu. Viņš vingrinājās akōrdveida pasāžās.

trijskanis, L., *akōrds, kas veidots no trim dažāda nosaukuma skaņām, kuras var sakārtot pa tercām*, # Visbiežāk lietojamie akōrdu veidi ir trijskanis un septakōrds. Kā mažōra, tā minōra trijskaņos starp apakšējo un augšējo skaņu arvien ir tūrā kvinta.

septakōrds, L., *akōrds, kas veidots no cetrām dažāda nosaukuma skaņām, kuras var sakārtot pa tercām*, # Septakōrda nosaukums cēlies no septimas intervāla starp tā apakšējo un augšējo skaņu.

nōnakōrds, L., *akōrds, ko veido četras tercās*, # 19. un 20. gadsimta mūzikā bieži sastop akōrdus, kuros ir vairāk nekā četras skaņas, un izplatītākais no šādiem akōrdiem ir nōnakōrds, ko veido piecas skaņas.

sekstakōrds, L., *trijskaņa pirmais apvērsums – pamatskaņas pārcēlums óktāvu augstāk*, # Trijskaņus lieto kā pamatveidā, tā arī divos apvērsumos – sestakōrdā un kvartsekstakōrdā.

kvartsekstakōrds, L., *trijskaņa otrais apvērsums – augstākās skaņas pārcēlums óktāvu zemāk*, # Pēc Jurjānu Andreja domām iespiedumā divas pēdējās notis varētu būt kļūdainas, jo tās kopā ar divām iepriekšējām dod *e mōlla* kvartsekstakōrdu, kas ar melōdiju disonē.

HARMŌNIJA / saskaņa, L., *vairāku skaņu vai skaņu kopumu apvienojums vēlamā veidā*, # Rapsōdija sākas ar lēnu, patētisku ievadu, kurā sarežģītās harmōnijās ietverta latviešu tautas intōnācijām tuva melōdija. Sulīgi skan vijoļu un čellu dziedājums, to aptver krāšņas, ritmiski akcentētas harmōnijas. Meklējot daudzveidīgāku harmōniju, J.Cimze šeit izmantojis hrōmatismus

un novirzienus, kas piešķir apdarei latviešu mūzikai svešu skaņējumu. Pirmajos pólifónās mūzikas attīstības gadsimtos vēl nebija izzināta harmónija, un balsu saskaņā kómpónisti tikai pakāpeniski sāka ievērot vienlaicīgi uztveramus skaņu kómpleksus – akórdus. Mūsu dzirde ātri pierod pie harmóniju kómpleksu attīstības uz arvien asākām, skarbākām, cietākām saskaņām, kādas kómpónisti izveido kónfliktveida domu attīstībai skaņdarbā.

harmónisks / saskanīgs, Kd., *harmóniju, saskaņu pārstāvošs*, # Viņa skaņdarbu ritmika ir elastīga un asa, bet laba harmóniskā izjūta ļauj veidot ārkārtīgi interesantas saskaņas, aizraujošas, košas akórdū secības. Pie visjaunākās cilmes veidojumiem pieder harmóniska tipa melódijas mažorā. Šādas harmóniski nosacītas mažora melódikas esamība latviešu tautas mūzikā XVII gadsimta sākumā liecina, ka jaunlaiku skaņkārtu un harmóniski funkcionālās sistēmas elementi latviešu tautasdziesmā arī ir ļoti seni. Ģitāras un klarnetes duets tiešām ir saskanīgs. Korim izveidojies saskanīgs un līdzsvarots dziedājums.

harmóniskums / saskanība / saskanīgums, L., # Skaņdarba harmóniskums. Kora dziedājuma saskanība. Órķestra skaņējuma saskanīgums.

KÓNSÓNANSE, L., *divu vai vairāku skaņu labskanīga vienība, saskaņa*, # Pie kónsónansēm, t. i., labskanīgajiem intervāliem pieskaitāmi visi tīrie intervāli – pīma, kvarta, kvinta un óktāva.

DISÓNANSE, L., *asa, skarba kopskaņa, kas neveido izlīdzinātu skaņas vienību (kónsónansi), bet tiecas uz tālāku virzību, atrisinājumu*, # Dažādās tonkārtās vienlaicīgi skanošas akórdū secības, asu disónanšu nepārtrauktās ķēdes bez atrisinājuma kónsónansēs izraisa prótestu klausītāju uztverē. Šajā mūzikā plaši izmantotas griezīgas disónanses, asi sinkópēti ritmi, stūrainas vai arī hrómatismiem piesātinātas melódijas.

disónēt, 2. kónj., R. n., *niekļauties kopējā skaņējumā*, # *Dimdēj` zeme atnākot(i), skaņēj` pieši nolēcot*, – dzied vīru balsis, bet disónējošās sekundu skaņas it kā atbalso šos vārdus.

PÓLIFŌNIJA / kóntrapunkts, L., *daudz balsība, kas pamatojas uz vairāku patstāvīgu pēc noteiktiem likumiem saistītu melódiju vienlaicīgu skaņējumu un attīstību*, # Dažkārt šādos trīsbalsīgos dziedājumos galvenā melódiskā balss ir vidējā balss, kas šādu dziedāšanu tuvina krievu tautas piebalsu vairākbalsībai, tikai ar mazāk attīstītiem pólifónijas elementiem. Lineārais domāšanas veids savu uzplaukumu sasniedza pólifónijas lielmeistaru darbos (Hendelis, Bahs u. c.). P.Barisóns lieliski izmanto daudzveidīgus kora faktūras līdzekļus: četrbalsīgu līdz astoņbalsīgu kora salikumu, dažādus pólifónijas paņēmienu, dziļos basu ērgelpunktus, sōlō balss ievījumus. Viņš ir apguvis arī kóntrapunkta teōriju.

pólifónisks / pólifóns / kóntrapunktisks / lineārs, Kd., *pólifóniju pārstāvošs*, # Katoliskā kulta mūzika Livōnijā palika visumā primitīvā līmenī, neradījusi šeit nekādu vietējo pólifóniskās mūzikas skolu. Vācu mūzikas vēsturē Mítela klavieru koncertus uzskata par spēcīgākajiem vācu priekšklasicisma darbiem, kuros savienota augsta pólifóniska prasme ar vētru un dziņu laikmeņa jaunajiem izteiksmes līdzekļiem. Nīcā, Bārtā vairākos variantos pierakstīta līnu dziesmas melódija harmóniski pólifóna tipa divbalsībā. Plaši izmantojot pólifónos paņēmienu, kómpónists katru instrumentu padara patstāvīgu. Vēlākā periōda Melngaiļa koradziesmu kóntrapunktiski bagātais vijums prasa ļoti izkoptu meistarību. Lineārais muzikālais domāšanas veids savu uzplaukumu sasniedza pólifónijas lielmeistaru darbos (Hendelis, Bahs u. c.), bet pastāvēja arī klasiskajā hómófonajā mūzikā. Harmónijai Jānis Mediņš devis kómpaktu saliedētību – plaši izmantojis ērgelpunktus ar interesantiem uzslāņojumiem un lineārās harmónijas principu.

pólifónums / pólifóniskums / lineārisms / linearitāte, L., # Jo sevišķi lielu uzplaukumu kori sasniedza 15. un 16. gadsimtā, kad attīstījās kora mākslas pólifónums. Daudzkrāsainajā mūzikas audumā jo īpaši izceļas pretbalsu veidotais pólifóniskums. Muzikālajā tēlainībā J.Ivanóva vokalīzes ir diezgan radniecīgas – to nosaka minōra skaņkārtu kólórits, arī vairākslāņu linearitāte faktūrā.

pólifónizēt, 2. kónj., K., *pievienot melódijai vairākas pavadošās, papildinošās balsis*, # Veicot tautasdziesmu apdares, tās visbiežāk tiek pólifónizētas.

pólifónizācija, L., # Traktējot kora balsis kā viscaur órķestrim līdzvērtīgu faktōru, šāda paplašināta kora iespēju izmantošana bagātina krāsu gammu un skaņu raksta pólifónizācijas iespējas.

HÓMÓFŌNIJA, L., *daudz balsīgas mūzikas veids, kad viena balss dómīnē, bet pārējās to pavada*, # Šīs dziesmas savā stilā pārstāv hómófóniju, t. i., viena balss ir vadošā, pārējās – pavadošas.

hómófons / hómófōnīks, Kd., *hómófōniju pārstāvošs*, # Krājumos izvērēto dziesmu stils viscaur ir hómófōnīks, tikai nedaudzās dziesmās sastopamas pólifōnīski veidotas epizōdes.

fugātō [fu`gatō], L., *hómófōnā skaņdarbā epizōde, kas veidota ar fūgas imitāciju*.

HETERÓFŌNIJA, L., *kādas melōdijas vairākbalsīgs izpildījums, kas veidojas ar novirzi no unisōna*, # Sastopama arī divbalsīga heterófōnija, kad divas balsis dzied it kā vienu un to pašu melōdiju, bet katra nedaudz citādāk variējot.

heterófōnīks, Kd., *heterófōniju pārstāvošs*, # Šādos vairākbalsīgos dziedājumos nerēti var sastapt vienlaicīgus heterófōniskus melōdijas variējumus dažādās balsīs.

BASS, L., *zemākā skaņa akórdā; apakšējā balss vairākbalsu salikumā*, # Abas melōdijas ir teikto dziesmu raksturā, šaurā mazās tērcas apjomā, kuras apakšējais tonis tiek izturēts kā bass. Te sevišķi uzsvērts spējais kóntrasts starp IV paaugstināto un I pakāpi basā. Tikai gurdēnais bass, atkal un atkal atkārtotot tōnikas skaņu, ienes vieglu elēģiskas samierināšanās ēnu.

ģenerālbass / ciparotais bass, *skaņdarba apakšējā balss, kurai harmōnija pierakstīta ar cipariem*.

ērgēļpunkts, L., *ilgstoši izturēta skaņa basā, virs kā virzās pārējās balsis, kuru akōrdu sastāvs mainās it kā neatkarīgi no basa*, # Pirmā simfōnijas daļa *Agrā gaita* sākas ar noslēpumainu, kōncētrētu ievadu, kur uz nemierīgi ritmizēta dōminantes ērgēļpunkta fōna it kā slīd tumšas harmōnijas.

FIGŪRA, L., *raksturīga skaņu kopa vai ritmisku vienību kopa, kas skaņdarbā vairākkārt atkārtojas*, # Septōle ir ritmiska figūra, kas rodas, vienu nošu vienību sadalot septiņās vienlīdzīgās daļās. Pirmās takts melōdiskais zīmējums atgādina dziesmu *Padziedami nu, bāliņi*, tāpat līdzīga ritmiskā figūra ir dziesmai *Stādīju ieviņu*.

duōle, L., *ritmiska figūra, kas rodas, dalot divās daļās vienkāršu trijdaļu takti vai atbilstošas saliktas takts daļu*.

triōle, L., *ritmiska figūra, kas rodas, vienu nošu vienību sadalot trijās vienlīdzīgās daļās*, # Balādes dramatiskā attīstība noris viscaur uz ļoti izteismīga klavieru pavadījuma fōna, ko veido satraukta triōļu kustība, tēlojot zirga pakavu dipoņu. Dziesmā *Mans kaps* sastinguma iespaidu rada klavieru pavadījums ar atkārtotām sinkópētām triōlēm.

kvartrōle, L., *ritmiska figūra, kas rodas, vienu nošu vienību sadalot četrās vienlīdzīgās daļās*.

kvtintōle, L., *ritmiska figūra, kas rodas, vienu nošu vienību sadalot piecās vienlīdzīgās daļās*.

seksrōle, L., *ritmiska figūra, kas rodas, vienu nošu vienību sadalot sešās vienlīdzīgās daļās*.

SEKVENCE, L., *vienbalsīga vai daudzbalsīga muzikāla uzbūve, kas tiek atkārtota (bez izmaiņām vai ar variantiem) vairākas reizes, pārvietojot to par noteiktu intervālu augšupejošā vai lejupejošā virzienā*, # Sekvences, kuru laikā tiek attiecīgi pārvietota ne tikai melōdija, bet arī harmōnija, sauc par harmōniskām sekvencēm. Kora vidusdaļā augšupejoša sekvence sniedz sāpīgo izjūtu kāpinājumu.

sekvencveidīgs / sekvencveida, Kd., *sekvenci pārstāvošs*, # Sekvencveida atkārtojumā atkārtojamais mūzikas posms katreiz sākas no citas pakāpes. Piedziedājumā sekvencveidīgi atkārtojas līksmais izsauciens *Ai, pasakains šis rīts!*

sekvencēt, 2. kōnj., K., *veidot sekvencveidīgu atkārtojumu*, # E.Dārziņš ar mōtīva nemainītiem vai sekvencētiem atkārtojumiem un variējumiem mērķtiecīgi tipizē un kāpina tā izteismību.

REPRĪZE, L., *skaņdarba posma atkārtojums (pilnīgs vai pārveidots)*, # Dziesmas pēdējie panti *Jau saulīte zemu, zemu* un *Tēku, tēku nepanācu* izveido dziesmas reprīzi, atgriežoties pie sākotnējā elēģiskā noskaņojuma. Reprīze noslēdz dziesmu gaviļpilnā līksmībā. Dziedājuma skaidrumu mīkstina paralēlu sekstu gludēnums un reprīzē – pastōrāls harmōniskais kólōrīts.

ÓSTINATŌ [ósti`natō], *melōdijas, harmōniskās secības, ritma vairākkārtējs atkārtojums*, # Óstinatō paņēmiens sevišķi plaši sastopams 20. gadsimta kōmpōnistu daiļradē.

óstinēt, 2. kōnj., K., *vairākkārt atkārtot melōdiju, harmōnisko secību, ritmu*, # Óstinēta var būt arī melōdija, pie kam atkārtojamie melōdijas fragmenti var būt gan pavisam īsi, gan arī samērā plaši. Ōperā daudz izmantoti arī ritmiski óstinēti ērgēļpunkti.

IMITĀCIJA / imitējums, L., *viena mōtīva, tēmas tūlītējs atkārtojums citā balsī, tieši vai apvērsti, vai arī dažādos citos variantos*, # Cīņa ar vētru tēlota, ieskanoties imitācijām te altos un basos, te sóprānos un tenōros. Straujākā tempā un kāpinātā dinamikā šī instrumentālās spēles imitācija dziesmu arī noslēdz. Gammveida tēma altos un basos traucas leju, bet sóprānos un

tenōros tā veidota kā imitācija pretkustībā, tēlojot pretējo spēku sadursmi. Dziesmā sastopam gan putnu balsu imitējumus, gan krāsainas mōdulaiācijas.

IMITĒT, 2. kōnj., K., *izpildīt imitāciju*.

FRĀZE, L., *neliels skaņdarba posms, ko var uztvert par relatīvi pabeigtu muzikālu domu; ar vienu elpu izdziedams skaņdarba posms*, # Daudzām latviešu tautasdziesmām ir *abcd* uzbūve, kur katrai no četrām frāzēm ir savs jauns, īpašs mūzikas saturs. Dziesmas mūzika ir nopietna, enerģiska, vīrišķīga; melōdijas sākuma frāzēs apvienojas marša un episka vēstījuma iezīmes.

FRĀZĒT, 2. kōnj., R. v., *atskaņojot skaņdarbu, veidot, izcelt muzikālu frāzi*.

FRĀZĒJUMS, L., *tāds skaņdarba atskaņojuma izkātojums, lai varētu uztvert tā iedalījumu, periodus, cezūras u. tml.*, # Frāzējums, dinamiskie akcenti, dziedājumu un rečitatīva plastika veido nepārtrauktu ōperas darbības attīstības elpu. Palēnināta ieelpa nelabvēlīgi ietekmē dziedājuma ansambli un muzikālās domas frāzējumu, it īpaši, ja jāieelpo dziesmas frāzes vidū.

DIALŌGS, L., *divu frāžu mija, kad tās it kā atbild viena otrai*, # Kōmpōnists attīsta īpatnēju ōperas duetu fōrmu, rakstot tos kā lielus, plaši attīstītus dialŌgus.

PERIŌDS, L., *pabeigta, noteiktā fōrmā izveidota muzikālā doma*, # Mūzikā visparastākais ir periōds, kas sastāv no diviem teikumiem. Dziesmas melōdija rāda ļoti skaidru muzikālās fōrmas paraugu – kvadrātisku struktūru ar simetrisku pirmo un trešo frāzi, klasiskā mūzikas periōda paveidu. Melōdiju struktūrā dōminē vienkārša divdaļīga fōrma, sastopami triju teikumu periōda veidojumi.

TEIKUMS, L., *frāzes, periōda sastāvdaļa*, # Nelielā dziesma veidojas divās daļās – abiem periōdiem pirmie teikumi ir vienādi, bet otrie teikumi atšķirīgi. Pōlifōnās mūzikas paņēmieni sastopami arī šīs tēmas izklāstā – tenōra un sōprāna frāzes ir melōdiski patstāvīgas un līdztvērtīgas, bet teikuma nobeigumā izmantota imitācija, tēmas atkātojums citā balsī, savukārt teikumu noslēdz tenōri un basi, atkātojot ōktāvu zemāk to pašu, ko pirms tam izpildīja sōprāni un alti.

REPLIKA, L., *iekritiens, arī īss mōtīvs vai neliela frāze*, # Pirmajā cēlienā korim plašāku dziedājumu nav, tā līdzdalība izpaužas īsās, dažkārt aprautās replikās. Smalkas ōrķestra replikas sasauca ar dziedātāju frāžu noslēgumiem. Viņam diriģējot, katra ōbōjas vai klarnetes replika, katra vijōļu dziedōša frāze vai misiņa pūšamo instrumentu akōrds nekļūdīgi trāpa mērķī, veido to skaņu mōnumentu, ko diriģents iecerējis.

KADENCE, L., *muzikālas frāzes, skaņdarba daļas vai skaņdarba nobeigums*, # Melōdiju raksturu izceļ arī harmōnizējumos viscaur izturētās seno skaņkārtu savdabības, ļoti īpatnējās un dažādās kadences.

ŌRNAMENTS / ROTĀJUMS / IZROTĀJUMS / IZGREZNOJUMS, L., *melōdijas papildinājums (piemēram, ar melismiem, pasāžām utt.) izdaiļošanas nolūkā*, # Latgales līnu dziesmas ievērojamas ar savām ļoti izteismīgām, daudziem locījumiem un ōrnamentiem raibā ritmiskā rakstā izdaiļotām melōdijām. Latgales siena pļaujas dziesmās melōdijas piebārstītas locījumiem un rotājumiem. Vērpēju dziesmās maz melōdijas izrotājumu, locījumu – nakts darbs istabā to nav rosinājis, krāšņie melōdijas rotājumi piemīt visvairāk brīvā dabā dziedāmām dziesmām. Malēju dziesmu melōdijas lielākoties pieder teikto dziesmu tipam un šai senākajā slānī ir bez kādiem melōdijas locījumiem vai izgreznojumiem.

Ōrnamētēt / rotāt / izrotāt / izdaiļot, 2. kōnj., K., *piešķirt melōdijai rotājumu*, # Arī rudzu pļaujas dziesmās lielākajai daļai melōdiju ir raksturīgs šaura skaņu apjoma savienojums ar ļoti attīstītu un izdaiļotu lirisku dziesmu melōdiku, ko bieži rotā arī daudzveidīga ritmika. Pieguļnieku dziesmas dzied gari un plaši, izrotā daudziem krāšņiem locījumiem.

Ōrnamētējums / izdaiļošana, L., # Neizsmelāmā bagātībā blakus vienkāršajiem taks-mērēm te vijas visdažādākie salikto un jaukto taks-mēru veidi, pauzdami sevišķu melōdiju izdaiļošanas / ōrnamētējuma prieku.

Ōrnamētika, L., *melōdijas izrotājumu kopums*, # Māksliniece apliecināja klavesīna mūzikai tik tipiskās ōrnamētikas vieglumu.

PASĀŽA, L., *ātrā tempā atskaņojama augšupejoša vai lejupejoša skaņu secība*, # Ne mirkli pianista spēcīgajā, vīrišķīgajā piesītienā nepavīd kļūmes – pasāžu ritējums nīrb līdzīgi spoži zībošai pērļu virknei. No daiļskanīgas vīzijas Spīdolas tēma pārvēršas dramatisma piesītinātā viesulīgā pasāžā reprīzes daļā. Sarežģītās pasāžas čellists veic kā rotaļādamies.

MELISMS, L., *skaņa vai skaņu grupa, kas bagātina melōdiju*, # Kōlōratūra ir vōkālijā mākslā melōdijas izrotājums ar pasāžām, melismiem.

melismātisks, Kd., *melismu pārstāvošs*, # Priekšskanis ir melismātiska figūra, kurai katrā atsevišķā gadījumā var būt dažāds veids.

FIORITŪRA, L., *melodijas izrotājums (piemēram, trilleris, priekšskanis)*.

PRIEKŠSKANIS, L., *melisma paveids – skaņa, kura ir parasti par sekundu augstāka vai zemāka par melodijas pamatskaņu un kuras ilgums ietilpst izrotājamā skaņā*, # Īsais priekšskanis ir priekšskanis, ko izpilda kā izrotājamās skaņas ilguma vismazāko daļu. Garais priekšskanis ir priekšskanis, kura ilgums ir puse no izrotājamās skaņas. Mūsdienu skaņdarbos garais priekšskanis nav sastopams. Īso priekšskaņu izpildījums raksturīgs klasiķu – Haidna, Mócarta, Bēthóvena u. c. – mūzikā.

MÓRDENTS, L., *melismātiska figūra, kas sastāv no melodijas pamatskaņas, par sekundu augstākas vai zemākas palīgskaņas un pamatskaņas atkārtojuma*, # Mórdentu izpilda iespējami ātri uz izrotājamās skaņas ilguma rēķina.

RULĀDE, L., *virtuōza pasāža dziedāšanā, parasti kólóratūrsóprāna partijās*.

KÓLÓRĪTS, L., *skanējuma nokrāsa (skaņdarbam, mūzikas instrumentam, órķestrim, dziedātāja balsij, korim)*, # Dziesmas veidotas izteikti spāņu mūzikas kólóritā. Simfónijas elēģiski pastóralais kólórits ļoti tuvs latviešu mūzikas melósam.

kólóritisks, Kd., *kólóritu pārstāvošs*, # Óperā daudz izmantoti arī ritmiski óstinēti ērģelpunkti, kas mūzikai piešķir gan kólóritisku nozīmi, gan nerēti arī apzīmē dramatisku sasprin-dzinājumu.

kólóristika, L., *skaņdarba skanējuma nokrāsa*, # Citus turpretī saista módernisma atsevišķie aspekti – Stravinska rafinētā kólóristika un ritmika.

kólóristisks, Kd., *kólóristiku pārstāvošs*, # Neparastie kólóristiskie órķestrācijas efekti atklāj autóra daiļrades individuālās īpatnības.

kólóret, 2. kónj., K., *radīt, veidot skaņdarba skanējuma nokrāsu*, # Tādā veidā tiek kólóretā óperas mūzika.

kólórejums, L., # Sevišķs prógrammas devums ar smalkiem niansējumiem un kólórejumiem bija pie mums gluži vai nemaz nespēlētais Kuperēna cikls.

kólóratūra, L., *vókālajā mākslā melodijas izrotājums ar pasāžām, melismiem; šādu pasāžu utt. izpildījums, spēja izpildīt*, # Varēja apbrīnot vieglumu, ar kādu viņa izpildīja visaugstākās kólóratūras. Grietiņas līksmību kómpónists izteicis ar viegli vijīgu mažóra meldīju, kas beidzas klavieru riturnelī ar garām kólóratūrām valša ritmā.

KANŌNS, L., *vairākbalsīgas mūzikas fórma, kurā divas vai vairākas balsis izpilda vienu un to pašu melódiju, sākot to secīgi cita pēc citas*, # Viena no dziesmām izveidota kā maza klavierfantāzija, bet otra kā vókāls duets, beigās pat ar abu balsu dziedājumu kanónā. Pēc dažām taktīm pievienojas pārējās balsis imitāciju vai kanóna veidā, vai ar kora *tutti* iekritienu. Nelielo melódisko frāzi, ko uzsāk viena balss, pēc brīža atkārtó otra, un, imitācijai turpinoties, izveidojas kanóns.

kanónveidīgs / kanónveida, Kd., *kanónu pārstāvošs*, # Óperā, it īpaši plašākajos dziedā-jumos, A.Kalniņš ļoti daudzveidīgi izmantojis imitāciju tehniku, pārsvarā – kanónveidīgās / kanónveida imitācijas.

MÓTĪVS, L., *vismazākā melodijas daļa, kam piemīt noteiktas īpašības*, # Lēno, stāstošo ievadtēmu drīz nomaina neliels, spraigs mótīvs, kas strauji tiecas augšup. No šī mótīva izaug galvenā partija. Nelieli, no pamattēmas atvasināti mótīvi tiek dažādi variēti.

mótívisks, Kd., *mótīvu pārstāvošs*, # Svīta par igauņu tautasdziesmām mótíviski bagāta, mótívjiem netrūkst arī iekšējas sakarības.

DINAMIKA, L., *muzikālo skaņu spēka gradācija*, # Atkarībā no dziesmas satura un tēliem, kā arī no izpildītāju iekšējā pārdzīvojuma, dziesma un tās atsevišķi posmi var būt dažādās stipruma pakāpēs, dažādā dinamikā.

dinamisks, Kd., *saistīts ar skaņu spēku, tā dažādām pakāpēm*, # Órķestra skanējums izcēlās ar plašu dinamisko gradāciju diapazōnu.

fórte, L., *spēcīgums, skaļums; spēcīgi, skaļi*, # Pianistes spēlei piemīt smalkums un gaume – viņas tonis ir tembrāli daudzkrāsains, tikai tas varētu būt sulīgāks, sevišķi fórte vietās. Kora dziedājumā vērojama augsta vókālā kultūra, labi attīstīta fórte un pianó gradāciju gamma.

pianó [pi`anō], L., *neliela skaņas intensitāte; kluss, klusi*, # Uz elektrómūzikas instrumentiem bez mazākās piepūles var iegūt gan vissmalkāko pianó, gan spēcīgu fórte. Mūsu vīru koru vidū

korim *Tēvzemei* ir vissamtainākās, liegākās pianō skaņas, kas tieši vīru korim nav viegli apgūstamas.

legatō [le`gatō], L., *plūstošs, nepārtraukts skaņu saistījums*, # Ērgelnieks valdzina ar īpatnu legatō. Mūzika skarbāka, šķautņaināka – tas panākts, izmantojot spējus *staccato* un *legato* kōntrastus.

stakatō [sta`katō], L., *īss, aprauts, pārtraukumains skaņu saistījums*, # Klavieru pavadījumā pārsvarā ir augstais reģistrs, viegli akōrdi, aprauts *staccato* izpildījums.

AKCENTS / uzsvars, L., *taktsdaļas vai atsevišķas muzikālas frāzes uzsvērums*, # Frāzējums, dinamiskie akcenti, dziedājumu un rečitātīva plastika veido ōperas darbības attīstības elpu. Sinkōpe ir uzsvara pārvietojuums no metriski akcentētās taktsdaļas uz neakcentēto taktsdaļu.

akcentēt, 2. kōnj., / **uzsvērt**, -sver, -svēra, K., *spēcīgi, skaļi izpildīt taktsdaļu vai atsevišķu muzikālu frāzi*, # Melōdijas brīvais, kaprīzais plūdums un akcentētais rečitātīva noslēgums – tas viss jau pašā dziesmas sākumā uzbur īsti reālu vecā lielbnieka pōrtretu.

akcentējums / uzsvērums, L., # Dziesmas otrā puse ar nelielo kāpjošo sekvenci, strauji pieaugošo dinamiku, sinkōpētājiem vājo taktsdaļu akcentējumiem un līgano basa līniju iegūst pat rotaļīgi pārgalvīgu skanējumu. Šādu vienmērīgu uzsvērumu maiņu mūzikā sauc par metru.

SINKŌPE, L., *uzsvara pārvietojuums no metriski akcentētās taktsdaļas uz neakcentēto taktsdaļu*, # Sinkōpes efekts rada pretrunu starp skanošo un gaidāmo akcentu. Sinkōpes akcents sevišķi spilgti izceļas tāpēc, ka tas ir negaidīts.

sinkōpēt, 2. kōnj., K., *īstenot sinkōpi*, # Zemais reģistrs, tukšo kvartu un kvintu sinkōpētie akcentējumi pavadījumam piešķir mazliet smagnēju, viegli humoristisku izteiksmi. Sinkōpētie akcenti pasvītro dziesmas rotaļīgo, ķircinošo raksturu. Dziesmā sastinguma iespaidu rada klavieru pavadījums ar atkārtotām sinkōpētām triōlēm.

sinkōpisks, Kd., *sinkōpi pārstāvošs*, # Džeza mūzikas galvenās pazīmes ir pasvītroti sinkōpisks ritms, brīvi improvizējošs stils.

INTŌNĀCIJA, *vismazākā melōdijas daļa, kurai ir muzikālās izteiksmības nozīme; tautas vai kōmpōnista daiļradei piemītošo īpatnību kopums*, # Bēru dziesmu melōdikā liela izteiksmības loma ir krītoša tipa intōnācijām. Šūpla dziesmās sastopamas daudzas primitīva tipa melōdijas īsā četru taktu struktūrā, teikto dziesmu ritmā un intōnācijās. Šos tēlus raksturo ōrķestra frāzes, kur saklausāmas tautasdziesmu intōnācijas. Ōperā *Zaļās dzirnavas* Spruksts veiksmīgi notēlots ar ziņģu intōnācijās stilizētām dziesmām.

INTŌNĀCIJA, L., *muzikālā izpildījuma precizitāte; mūzikas instrumenta katra toņa skanējuma precizitāte (augstumā, tembrā, spēkā)*, # ōrķestra muzicēšanas veids izceļas ar kopējā skanīguma saliedētību, kristāltīrām intōnācijām un izjustu niansējumu.

intōnatīvs, Kd., *intōnāciju pārstāvošs*, # Ganu dziesmas raksturīgas ar intōnatīvi plašajiem gavilējumiem, ūvinājumiem, saucieniem ōktāvas vai pat vēl plašākā apjomā dziesmas vidū un beigās.

intōnēt, 2. kōnj., K., *izpildīt skaņdarbu noteiktā intōnācijā*, # Dziedātāja lieliski tiek galā ne vien ar dažkārt grūti intōnējamām instrumentāla tipa melōdijām, bet, galvenais, dziļi atklāj savas varones pievilcīgo būtību.

intōnējums, L., # Rapsōdija sākas ar lēnu, patētisku ievadu, kurā sarežģītās harmōnijās ietverta melōdija ar latviešu tautas mūzikai tuvu intōnējumu.

4. VĀRDSAISTE.

VĀRDSAISTE, L., *vārdu saistījuma līmenis skaniskā, grafiskā vai citādā zīmiskā veidā*, # Vārdsaites līmenis iedalās vārdkopu un plašvārdes apakšlīmeņos. Vārdsaites ir tuva sintaksei, bet nav viens un tas pats: vārdsaites ir vārdu saistījuma izpaušme, pārstāvība, bet sintakse ir vārdsaites struktūra, kā arī gramatikas nozare, kas šo struktūru pēta un pārzina.

4. 1. Vārdkopas.

VĀRDKOPA / vārdu savienojums / vārdsavienojums, L., *leksiski vai gramatiski ōrganizēts vārdu kopums*, # Brīvās jeb dalāmās vārdkopas ir sastopamas gan kā teikuma sastāvdaļas, gan kā patstāvīgi teikumi. Izšķir vairākus stabilu jeb nedalāmu vārdkopu veidus:

gramatiskās, piem., *esmu teicis, tiku teicis*; leksiskās, piem., *bērnu nams, jūras šaurums*; frazemātiskās, piem., *darīt pāri, durties acīs*. Vārdu savienojums ar pakārtojuma attieksmi starp kómpONENTIEM jeb vārdkopa atspoguļo divu vai vairāku realitātes parādību attieksmes. Pētījums parāda, ka anglicismu īpatsvars latviešu valodā ir ievērojams, un tie lielākoties ir terminiem tuvi lietvārdi un vārdsavienojumi.

TEICIENS / izteiciens / izteikums / pateiciens / frazeolōģisms / frazemātisms / idiōma, L., *stabila vārdkopa*, # Kopš seniem laikiem latviešiem ir teiciens, kas par cilvēku pasaka visu, – *goda vīrs*. Ar teicienu *rūgts kā apšu miza* apzīmē īpaši augstu rūgtuma pakāpi. Man gluži neviļus iesaujas prātā kāds Pablō Nerudas spārnots teiciens: *aktīvā slinkošana*. Vietumis daiļdarbā veiksmīgi iesaistīti tautas izteicieni: *ni un ni, smej vai raudi*. Izteikums *nav vērts nagus saldēt* nozīmē, ka nav vērts to vai citu pasākt. Daudzi A. Čaka pateicieni, no tautas nākuši, caur Čaka dzeju aizgāja atpakaļ tautā. Zvejniekiem sulīgu vārdu un pateicienu ir tikpat, cik mežā sēņu un jūrmalā akmeņu. Īpaši daudz frazeolōģismu ir tautas sarunvalodā. Frazemātismi jeb frazemātiskās vārdkopas ir stabili vārdu savienojumi ar saistītu kopnozīmi, piem.: *lieti derēt, sargāt kā acuraugu, vīrs kā ozols*. Idiōmai ir noteikta vārdu kārtība, kas nepieļauj pārstatījumu, piemēram: *dzīvo cepuri kuldams* un nevis “dzīvo kuldams cepuri”.

idiōmātisks, Kd., *idiōmu pārstāvošs*, # Idiōmātisks raksturs ir sakāmvārdu un parunu lielākajam vairumam, vienai afōrismu un stabilo vārdkopu daļai, piemēram, *likt lietā, likt mierā, ņemt par labu* u. tml.

frazeolōģija / idiōmātika, *frazeolōģismu, idiōmu kopums*, # Frazeolōģija jeb idiōmātika ir ikvienas valodas dārgums, kas piešķir runai spožumu un tēlainību.

TEIKUMS / frāze / kōmunikāts, L., *gramatiski un kōntekstuāli ōrganizēta brīva vārdkopa*, # Ņina dažos teikumos izstāstīja, kas tie par atbraucējiem. Gramatikas stundā vajadzēja nostiprināt zināšanas par saliktiem teikumiem. Tā kā katram teikumam ir savs temats, tad teikumu var traktēt kā minimālu sacerējumu. *Cilvēki ir radīti brīvībai* – šai frāzei ir ļoti dziļa jēga, un tai nevajag nekāda izskaidrojuma. Visi jaunie stūrmaņi reizumis izmeta pa angļu frāzei, jo cītīgi mācījās valodas. Par kōmunikātu dēvē jebkuru teksta nogriezni, ko rakstītā tekstā atdala ar teikuma beigu pieturzīmēm, bet runātā tekstā – ar attiecīgu intōnāciju.

virsteikums, *neatkarīgā daļa saliktā pakārtotā teikumā*, # Virsteikums bieži vien nav pietiekami patstāvīgs, jo tam domas nobeigšanai nepieciešams palīgteikums, piem.: *Visi saprata, ka ir pēdējais laiks uzsākt pavasara darbus*.

palīgteikums, *atkarīgā daļa saliktā pakārtotā teikumā*, # Kā virsteikumā, tā palīgteikumā darbība var notikt gan vienā laikā, gan dažādos laikos, piem.: *Kad dzīvosim, tad redzēsīm*.

pusteikums, *nepabeigts, aprauts teikums, izteikums*, # Viņa sāka runāt, bet aprāvās pusteikumā.

divkopu teikums, *teikums, kurā ir teikuma priekšmets un izteicējs*, # Abi teikuma virslocekļi veido divkopu teikuma predikatīvo kodolu jeb gramatisko centru.

vienkopas teikums, *teikums, kurā ir viens virsloceklis, kas var būt arī paplašināts ar palīglocekļiem*, # Darītājs vai pazīmes nesējs vienkopas teikumā var nebūt minēts, tas nosakāms pēc kōnteksta vai situācijas vai var būt nosaukts citā teikumā.

bezkopas teikums, *teikums, kurā nav gramatiskās kopas*, # Izsakot apgalvojumu, partikulu bezkopas teikumi ar centrālo locekli jā visbiežāk veido atbildi uz kādu jautājumu.

pōlisindetōns, *sintaktiska kōnstrukcija ar saikļu skaita palielinājumu*, # Pōlisindetōns saistās ar tīšu saikļu skaita palielinājumu, tādējādi izdalot atsevišķus vārdus, piem.: *Cik tālu vien sniedzas skats, pļavas un lauki, un mežmalas tērces, un ūdens klajums zils un plats*.

SINTAGMA, L., *intōnātīvi atdalīts teksta nogrieznis*, # Sintagma var ietvert neliela apjoma teikumu, piem., *Trīs braucēji jau gaidīja rindā*, vai teikuma daļu, piem., *Dažādas domas jaucās galvā || viena gudrāka par otru*.

sintagmātisks, Kd., *uz sintagmu attiecīgs*, # Runas sintagmātiskais dalījums atkarīgs no kōnkrētas runas situācijas un psihiskajām norisēm runātājā, tāpēc arī sintagmas apjoms var būt dažāds.

PARCELĀTS, L., *intōnātīvi un grafiski nodalīts teikuma nogrieznis*, # Ja pilnas struktūras teikumu *Dažādas domas jaucās galvā, viena gudrāka par otru* sadala divos kōmunikātos, tad daļu *dažādas domas jaucās galvā*, kas saglabā teikuma struktūras pamatu, sauc par bāzes struktūru, bet atdalīto daļu *viena gudrāka par otru* – par parcelātu (tradiciōnālajā gramatikā – bezkopas teikums).

parcelēt, K., *atdalīt kā parcelātu*, # Visbiežāk parcelē visu veidu vienlīdzīgos teikuma locekļus, piem.: *Man mājās būs klavieres. Un dārzs aiz loga.*

parcelācija, L., Parcelācija ir gramatiski stilistisks prócess, tā raksturīga sarunvalodai, bet ir sastopama arī daiļliteratūrā, publicistikā un citos tekstos.

IESPRAUDUMS / savrupinājums, L., *vārds, vārdkopa vai teikums kā nošķirts paskaidrojums pret izsakāmo pamatsaturu*, # Iespraudumu kā vārdkopu ilustrē piemērs: *Marčs, taisnību sakot, nebija liels dabas jaukumu cienītājs*. Iespraudums teikuma vērtībā rēdzams piemērā: *Toms nolēma doties uz mežu, kā viņš pats teica, pakļejot un vērot skudru dzīvi*. Savrupinātu teikuma locekli var paskaidrot palīgteikums, kas iekļaujas savrupinājumā, piem.: *Elza bija glīta meitene, dzirkstošām acīm, kuru skatienā lāgiem jau pavīda Zītaru dzimtas kvēle*.

iespraust / savrupināt, K., # Lepodamies, ka mācās jau vienpadsmitajā klasē, viņš sarunās, kur iespējams, iesprauž pa angļu vārdam. Valodas mācības stundās skolēniem noteikti jāapgūst tie gadījumi, kad teikuma locekļus vai locekļu grupas savrupina.

iesprausts / savrupināts, Kd., # Iespraustu vārdu funkcijā lieto kādreizējās lietvārdu formas, kā *patiesi, laikam*, un kādreizējās adjektīvu formas *tiešām un patiešām*. Savrupinātais apstākļi parasti ir izteikts vai nu ar vienu vārdu, vai ar jēdzieniski nedalāmu vārdu savienojumu.

IESTARPINĀJUMS / parentēze, L., *vārds, vārdkopa, teikums vai teksts kā nošķirts paskaidrojums pret izsakāmo pamatsaturu*, # Viņa stāstījums par savu ģimeni un kaimiņiem notika lēcieniem, iestarpinājumiem un aplinkiem, tā ka man bija grūti tam visam izsekot. Iestarpinājumi rakstītā tekstā mēdz būt izdalīti ar iekavām vai domu zīmēm, piem.: *Reiz – un šī reize Adamam nekad neizgāja no prāta – Krauklis, kā par brīnumu, uzaicināja Adamu (vecā ķibeļe jau sen bija aizmirsta) braukt līdz uz krogu*.

iestarpināt, K., *ievietot vidū*, # Blakus draiskojas mazmeita, mūsu sarunā iestarpinādama pa replikai.

iestarpināts / parentētisks, Kd., # Iestarpināti vārdi, vārdu savienojumi un teikumi parasti neizsaka nedz mōdālas, nedz emociōnāli ekspresīvas nozīmju nianses.

makarōnisms, L., *svešvalodas vārdu vai izteikumu mehānisks iekļāvums tekstā*.

makarōnisks, Kd., *makarōnismu pārstāvošs*.

TAUTÓLŌĢIJA / pleōnasmis, L., *liekvārdīgs izteikums*, # *Latvietis ir latvietis* – tā ir kōnstruktīva tautólōģija, tomēr izteic būtību un katrā ziņā ir saprotama ikvienam latvietim. Uz jautājumu, ko brālis ārā dara, Ilgvars atbildēja ar amizantu pleōnasmu, ka brālis esot viss sniegains ar sniegu.

tautólōģisks / pleōnastisks, Kd., *uz tautólōģiju, pleōnasmu attiecīgs*, # Tautasdziesmās apzīmējamo vārdu atkārtojumus, piem., *māte, mana mīļā māte*, sauc par tautólōģiskiem epitetiem. Ja tu man pasaki, ka pleōnasmis ir pleōnastisks izteiciens, tad es nu gudrāks no tā neesmu ticis.

KŌNTRADIKCIJA, L., *pretrunīgs spriedums, izteikums*.

kōntradiktōrisks, Kd., *pretrunīgs*.

ōksimōrōns, L., *pretrunīgas nozīmes vārdu saistījums*, # Ōksimōrōns ir īpaša veida epitets, kura jēdziens ir lōģiskā pretrunā ar apzīmējamo vārdu, piemēram, *vissaldākās moka*, *rūgtais prieks* u. c.

katahrēze, L., *nelōģisks izteikums; pretrunīgu jēdzienu savienojums*. # Visbiežāk katahrēze ir valodas kļūda, piemēram, *elektriskais zirgu tramvajs*, bet dažkārt tā kļūst par iegājušos izteicienu, piemēram, *ceļot pa jūru*.

FIGŪRA (stilistiska), L., *sintaktiska kōnstrukcija, ko lieto izteiksmīguma pastiprināšanai*, # Speciālas sintaktiskas kōnstrukcijas, kas ar vārdu vai teikumu īpašu izkārtojumu veicina daiļdarba valodas izteiksmīgumu, sauc par stilistiskām figūrām, no kurām galvenās ir atkārtojuma un retōriskās figūras.

atkārtojuma figūra, *stilistiska figūra, kurā tiek atkārtots kāds vārds, teiciens vai sintaktiska kōnstrukcija*, # Ir dažādas atkārtojuma figūras, ko parasti nosaka atkārtojuma vieta kōntekstā.

divkāršojums, *vārda vai vārdkopas blakus atkārtojums divas reizes*, # Divkāršojumi ir šādās Raiņa vārsnās: *Zīlītes zarā no zara skrien, Dzied tik to vienu, to vienu vien: Nāks visi, nāks visi, nāks!*

daudzkāršojums, *vārda, vārdkopas blakus atkārtojums vairāk nekā divreiz*, # Daudzkāršojums īstenots šādās Raiņa vārsnās: *Kopā sāks, kopā sāks, Visi līdz, visi līdz, visi līdz.*

anafōra, vārda vai vārdkopas atkārtojums teikumu, rindu, pantu vai citas ritmiskas vienības sākumā, # Daudz anafōru uzrāda latviešu tautasdziesmas, piem.: *Nu nāk lietus, nu nāk lietus, Nu nāk mani slapināt.* Tāpat kā dzejā, anafōru lieto arī prōzā, piem., E. Birznieka-Upīša stāstā “Zem ābeles”: *Un visi likās kā pamodušies no ilgā miega, un visi, no bērna līdz sirmgalvim, jutās laimīgi.*

epifōra, vārda vai vārdkopas atkārtojums teikumu, rindu, pantu vai citas ritmiskas vienības nobeigumā, # Izteikts epifōras piemērs ir Raiņa dzejoli *Sarkans pavediens*, kurā katrs pants beidzas ar vārsmu kā *sarkans pavediens*.

gredzens / aploce, vārda vai vārdu grupas atkārtojums teikuma, panta vai dzejoļa sākumā un beigās, # Gredzens vārsmas veidā aptver katru pantu A. Skalbes dzejoli *Vecā skolas soma*, piem.: *Ai mana skolas gadu soma vecā, Kam tevi turu uzkārtu pie sienas? .. Ai mana skolas gadu soma vecā!*

ķēde, dzejas rindas atkārtojums nākošajā rindā, # Ķēdes kōmpōzīcija ir raksturīga daudzām latviešu tautasdziesmām, piem.: *Gribulītis man` gribēja, Es gribuli negribēju; Es gribuli negribēju, Kam tas visas apgribēja.*

pakare, atkārtojuma figūra, kur iepriekšējā teikuma nobeigums nodē nākošajam teikumam par sākumu, # Arī pakare, kaut gan ne tik bieži kā ķēde, ir izplatīta tautasdziesmās, piem.: *Kur, saulīte, tu tecēsi, Kur tu kārsi vainadziņu? Tur tu kārsi vainadziņu, Kur deviņas upes tek.*

paralēlisms, vienādas teikuma uzbūves blakus atkārtojums (var būt apvienots ar tematisko paralēlismu), # Sintaktiskais paralēlisms izpaužas, piemēram, šādā saliktā frāzē Raiņa lugā “Uguns un nakts”: *Dzer manu dzidrumu avotā, Plūc manu mirdzumu ābolā!* Paralēlismi ir izvērsti salīdzinājumi, kādu ir daudz latviešu tautasdziesmās, piem.: *Visapkārt ievu ziedi, Vidū balta ābelīte; Visapkārt meitas dzied, Vidū meitu māmuliņe.*

FIGŪRA (retōriskā), sintaktiska kōnstrukcija daiļdarbā, kas rada it kā tiešas, emócionālas sarunas ar klausītāju (lasītāju) iespaidu, # Retōriskās figūras ir: 1) retōriskais jautājums, 2) retōriskā uzruna, 3) retōriskais izsauciens.

retōriskais jautājums, figūra, kas jautājuma fōrmā izsaka kādu apgalvojumu vai noliegumu, # Retōriskais jautājums neprasa atbildi, jo tas būtībā nemaz nav jautājums. Retōriskajā jautājumā *Kas dos mūsu teļam vilku apēst?* izteikts noliegums, jo teļš vilku apēst nevar.

retōriskā uzruna, figūra, ar kuru teicējs (rakstnieks) uzrunā priekšmetus, abstraktas parādības, dzīvniekus vai klāt neesošas persōnas, # Retōriskā uzruna ir visai izplatīta tautasdziesmās, piemēram: *Ķiz, kaziņa, kārklu grauzt, Negrauz zaļa ozoliņa.* Retōriskā uzruna ir arī iemīļota figūra dzejā, piemēram: *Standart, ķeizariskais, liecies, zūdi! Latvju nevaldāmais trieciens gāžas pāri tev kā plūdi* (A.Čaks).

retōriskais izsauciens, figūra, kas pauž autōra vai darbojošās persōnas domas un jūtas, tām nevēršoties pie kādas noteiktas persōnas, # Retōriskie izsauceņi pauž jūtu pārpilnību, lielu emócionālu spriegumu, piemēram: *Lai Čaka galvenā grāmata skaudri skar, lai dziļi skar!*

TRŌPS, L., pārnēstā nozīmē lietots vārds vai vārdkopa, # Ikvienā trōpā jābūt noteiktam sakaram starp pārnēstas nozīmes vārdu un tā apzīmējamo, tāpēc atkarībā no šī sakara trōpus iedala vairākos veidos: **metafōra**, **persōnifikācija**, **alegōrija**, **simbols**, **metōnīmija**, **irōnija un sarkasms**, **hiperbōla** un **perifrāze**. Pazīmes, pēc kurām nosaka piederību vienam vai otram trōpu veidam, neizslēdz cita citu, tāpēc trōpi ļoti bieži krustojas.

METAFŌRA, L., vārds vai vārdkopa, ko lieto pārnēstā nozīmē kaut kā cita apzīmēšanai uz līdzības pamata, # Metafōras kā vārdkopas paraugs ir, piemēram, vārsmā *Trauc sapņi rītdienas lielceļos*. Tikai atsevišķos skaidros gadījumos iespējams viennozīmīgi raksturot nozīmes pārnēsumu par metafōru, persōnifikāciju, metōnīmiju utt.

metafōriskis, Kd., *metafōrai raksturīgs*, # Dzejas metafōra ir individuāla un dzīvo rakstnieka darbā, kamēr valodas metafōra ir nostiprinājusies tautas valodā un tiek neskaitāmas reizes atkārtota; tāpēc dzejas metafōru saucam par metafōrisku lietojumu, bet valodas metafōru – par pārnēstu nozīmi.

metafōriskums, L., # Bez vārda vai vārdkopas metafōriskuma metafōras caurausts var būt arī vesēls teksts, visbiežāk dzejolis.

metafōrizēt, K., *padarīt par metafōru*, # Metafōrizēt var praktiski jebkuru vārdu, lietojot to jaunā, neparastā kōntekstā, tā piemēram, vārsmā *Raudi, raudi, debestiņa..* ir metafōrizēts aizstājums izteiksmei *Līsti, līsti, lietutiņ!*

metafórizācija, L., # Principā substantivējums *metafórizācija* var tikt atvasināts vienīgi un tikai no vārda *metafórizēt*, taču mūsdienās gadās, ka šai vārdai pakāpei derivācijā tiek pārlektis pāri.

PERSÓNIFIKĀCIJA / persónificējums, L., *metafōras paveids – cilvēka īpašību pārnesums uz dabu, dzīvniekiem u. tml.*, # Daudz persónifikāciju ir Plūdoņa dzejā dabas gleznās, kur saule smaيدا un izlaiž zelta sprogas, ziedonis apber ābeli ziediem baltsārtiem, bet rudenī vasariņa aizbrauc vārpu ratos. Raksturīgi epiteti tautasdziesmās doti maizei, persónificējumā to skatot kā piekusušu kalponi, aicinot novērsties no bagātā, kas to vārdzina.

persónificēt, K., *apveltīt ar cilvēciskām īpašībām*, # Autors savā dzejolī persónificējis skolu, parādīdams to kā kaut ko dzīvu. Raiņa pōēmā *Ave, sol!* ir persónificēta saule.

ALEGĒRIJA, L., *metafōra, kas aptver visu daiļdarbu*, # Alegērija parasti ir plašāka par metafōru, pārsniedz trōpu ietvarus, taču var būt arī alegērijas, kas atbilst trōpam – negari sakāmvārdi un mīklas, piem.: *Sarkans sunītis dienu rej, nakti guļ – (atminējums – mēle)*.

alegērisks, Kd., *ar ietvertu alegēriju*, # Alegēriska ir Raiņa pōema “Ave, sol!”, kas dabas ainās attēlo revōlūcijas gaitu. Alegēriskas ir visas mīklas.

METŌNĪMIJA, L., *metafōras paveids, kurā no kādas kopsakarības minēta daļa, paturot saprotamu visu kopsakarību*, # Metōnīmiju pārstāv teikums *Neesmu Māteru Juri lasījis*, kas jāsaprot, ka nav lasīts neviens šī rakstnieka darbs.

metōnīmisks, Kd., *uz metōnīmiju attiecīgs*, # Noslīkšana glāzē uztverama tikai metafōriski, bet vārds *glāze* pārņestā nozīmē jeb metōnīmiski apzīmē tās saturu – glāzi šņabja, kas savukārt alkōhōlu vispār.

SINEKDŌHA, L., *metōnīmijas paveids, kurā daļa pārstāv veselō un otrādi*, # L. Paegles vārsmas *Pasauli sev iekarosim, kur būs strādnieks valdīnieks* pārstāv sinekdōhu, jo ar strādnieku domāta strādnieku šķira.

HIPERBŌLA, L., *pārņestas nozīmes vārds vai vārdkopa, kas izsaka apzinātu pārspīlējumu*, # Lāčplēša cīņu ar Tumšo bruņinieku A. Pumpurs attēlo ar hiperbōlu: *Sāka tie nu abi lauzties, Tā ka zeme līgojās*.

hiperbōlisks / hiperbōlizēts, Kd., *hiperbōlu saturošs*, # Nemaz tik hiperbōlisks neliekas norādījums, ka Atēnas pārtiek no drupām – tūristus var redzēt ik uz soļa, un katrs cenšas paņemt kādu akmeni līdzi. Ir sastopams arī hiperbōlizēts tēlojums, kas aptver plašākas ainas vai pat visu daiļdarbu.

hiperbōlizēt, K., *padarīt pārspīlētu*, # Šī ideolōģija visu hiperbōlizē – vienus sacildina par pārcilvēkiem, citus noniecina par zemcilvēkiem.

hiperbōlizācija, L., # L. Paegles vārmās prōletariāta hegemonijai veltīta hiperbōlizācija, varētu teikt, bez robežām: *Nostājies uz zemes galiem || pleciem zvaigznēs atspiedies || zemi pārrādīs par jaunu || strādnieks – radītājs un dievs*.

PERIFRĀZE, L., *vienuma apraksts, kas aizstāj tā nosaukumu, piem., Rīga vietā – Latvijas galvaspilsēta*, # Perifrāze var būt un var nebūt trōps – Doku Ata autobiogrāfiskā stāsta nosaukums *Mans dzīves rīts* ir metafōriska perifrāze jēdzienam *mana bērība*. Parastākās kapa vārda perifrāzes ir balts smilšu kalniņš, zaļa velēna, mūža nams u. c.

perifrastisks, Kd., *perifrāzi izteicošs*, # Daudz perifrastisku eifēmismu sastopam miršanas un bērū dziesmās.

VĀRSMA / rinda, L., *ritmiski organizēta vārdkopa*, # Ir tāda tradīcija – katru Veidenbauma dzejoļu grāmatas jaunizdevumu ievadīt ar šīm klasisko spožumu ieguvušām vārmām: *Kā gulbji balti padebeši iet, Tiem vēlētos es līdzi tālu skriet...* Latviešu tautasdziesmu pants parasti sastāv no četrām rindām.

pusvārsmā, *uz pusēm dalīta (gara) vārsmā*, # Heksametra vārmu Rainis sadala divās pusvārmās, pārnesumam izmantodams cezūru trešajā daktilā, piem.: *Izmisums bēg manas dziesmas, Un nāve tur neatrod vietas*.

heksamets, *vārsmā, ko veido piecas daktila pēdas un viena trōhaja pēda*, # Elēģiskajā distihā pirmo vārmu veido heksamets (sešmērs), otro – pentamets (piecmērs), piem.: *Cilvēku cilts tomēr dzīvos, cik ilgi vien pastāvēs zeme, Cilvēces kareivim būt pienākums katram un gods*.

pentamets, *vārsmā, ko veido divas pilnas daktila pēdas un divas puspēdas (trešā un sestā)*, # Sk. *heksamets*.

tetrametrs, *četrpēdu vārsmā*, # Visu latīņu dzejas pantmēru bagātību šeit apskatīt nevaram – starp vienveidīgām rindām ir jambu un tróhaju dimetri, trimetri, tetrametri...; daktilu tetrametri, pentametri, heksametri; anapestu dimetri, tetrametri, septenāri, óktónāri...

4. 2. Plašvārde.

PLAŠVĀRDE*, L., *vārdsaiestes apakšlīmenis, kuru pārstāv teikumu kopas*, # Plašvārde izpaužas gan kā vienreizējs satura paudums runā, gan mutvārdu uzglabāts saturs (fólklōra), gan rakstos nostiprināts plašāks saturs.

plašvārdums*/ teksts, L., *teikumu kopums (retumis tiek attiecināts arī uz vārdu kopumu)*, # Skolotājs pats vada režiju, spēlē divas lomas un izmisīgi pārliecina mūs, ka uz skatuves esot jādzīvo, nevis jāskaita teksts kā baušļi. Bieži vien kómpónists, lai izceltu kādu nozīmīgu teksta fragmentu, lieto rečitātīvu. Kad es jau biju pieaugusi, no vecmāmiņas, burtiski, izdīcu dažu vecu ziņģu tekstus. Jebkurš grafisks plašvārdums, pat klusībā sacerēts, ir uzlūkojams kā atvasinājums no runas.

plašvārdns*/ teksta (ģen.) / **tekstuāls**, Kd., *uz tekstu, plašvārdi, plašvārdumu attiecīgs*, # Austrā kvernēja pie algebras teksta uzdevuma par vienu no tām mistiskajām tvertnēm, kurās pa vienu krānu ūdens tecēja iekšā, bet pa otru – ārā. Iecere rīkot plakātu izstādi ar paplašinātiem tekstuāliem kómentāriem ir bijusi gaidīta. Manu smadzeņu kreisā puslode pat sapņos man uzmācās ar plašvārdnām vīzijām gan saistītā, gan nesaistītā valodā.

4. 2. 1. Vispārīga satura runa.

A. Neapmierinātības paudums.

ŽĒLOTIES / **sūroties** / **vaimanāt**, 2. kónj. / **gausties**, gaužas, gaudās / **gaust**, gauž, gauda, R. v., *paust sarūgtinājumu, pārdzīvojumu, raizes u. tml.*, # Ķencis vēl zvejoja ar kausu pa katlu žēlodamies, ka zupa jāatstāj neizstrēbta. Šis cilvēks nežēlojās par savu likteni – viņš laikam neprata žēloties. Būvbrigādes vīri sirdīgi klaudzina cirvjus un sūrojas, ka darbs gausi sokas. Cilvēkam dzīve dažkārt šķiet pavisam nepanesama un grūta, tā, ka nevar vien beigt par viņu žēloties un vaimanāt. Puika vaimanāja, ka vecāmāte viņam situsi. Tās bija vienīgās divas reizes, kad dzirdēju Andra māti par savu likteni gaužamies. Vecene neapnika gaust par badu, par visu to postu. “Ne žēloties, ne gaust, ne gaust, Ar spēku šauro loku lauzt!” rakstīja Rainis.

nosūroties / **nogausties** / **nogaust** / **novaimanāt** / **novaimanāties** / **ievaimanāties**, pbg., # “Kārtīga futbōla laukuma arī mums nav,” puikas nosūrojās. Mīce nosūrojās, ka garlaicīgi te esot gan. Viņš atkal bija nogaudies, ka savai meitai tagad esot tikai par slogu un nelaimi. “Un man tā gribējās redzēt!” ar šausmīgu nožēlu nogaudās Mārtiņš. “Nav, nav, it nekā mums nav,” nogauda Irma. Kad pa autōbusa augšējām lūkām ievīļņoja dzēstrums, kāds uzreiz skaļi novaimanāja: “Caurvējš! Jātaisa taču ciet!” Ieraugot izbradātās dobes, saimniece novaimanājās vien. “Kā mēs tagad turpmāk dzīvosim?” viņa ievaimanājās.

pažēloties / **pasūroties** / **pagausties** / **pavaimanāt**, *mazliet žēloties*, # “Tēvs, raug, no agrónōma sutu dabūjis,” Marija pažēlojās. Ilgvars pažēlojās, ka grūti atrast kārtīgu drēbnieku. Varbūt pēc gada vai diviem atkal satiksimies – būs ar ko palielīties, būs par ko pasūroties. Kad televīzōrs vairs nerādījās, Žōrzs pāris dienu pagaudies, pēc tam pārcēlies uz tahtu – gulējis, šķirstījis žurnālus. Kaimiņiene pačīkstēja, pavaimanāja par grūtiem laikiem.

izzēloties / **izgausties** / **izvaimanāties**, *daudz žēloties*, # Izspriedušies, izzēlojušies visi bez cerībām atkal izklīda. Lizete atkal izgaudās par savām slimībām, izvaimanājās par citām likstām.

žēlabas / **gaudas** / **vaimanas**, L., # Tu te sēdi un vaidi par savu slimo sievu, bet no tavām žēlabām jau viņai labāk nekļūst. Viņi noklausās vecmāmiņas žēlabas, ka īsti labs jau kliņģeris nav izdevies, jo trūkst tā un tā. “Man pašam ar sievu knapa iztikšana...” viņš uzsāka savas parastās gaudas. Autōbraucēju vaimanas, ka 200 – 500 metru līdz dabas objektam jāiet kājām, ir skaļas un uzstājīgas.

žēlabains / gaudulīgs, Kd., *žēlabas saturošs*, # “Nekad nebūtu domājis, ka paša rokām nāksies lēpno mežu nopostīt,” viņš žēlabaini piemetināja. Beidzot Seskis nobeidza savu gaudulīgo runu.

gaudulība, L., # Dažās izrādēs sastopamies ar pasalkanu jūsmu un gaudulību.

SŪDZĒTIES / sūdzēt bēdas / sūkstīties / sūrstīties / zūdīties, 3. kónj., R. v., *žēloties*, # Kā parasti viņa sūdzas par savām dzīves grūtībām – nav malkas, nav naudas. Neesmu pirmais, kas sūdzas, ka mūsu dienās cilvēki zaudējuši prasmi rakstīt vēstules. Viņš zināja, ka no grūtuma netiks vaļā ne ar cilvēku, ne Dieva palīgu, tāpēc sūdzēja savas bēdas pats sev. Meistars, sestdienās naudu izmaksājot, sūkstās zeļļiem par grūtiem laikiem. Viņa ganīja lopus un sūrstījās par purva rāvainajos ūdeņos sasprēgājušajiem stilbiem. Otrā dienā redaktors sūrstījās par paģirām. Kad vecejam akmeņkalim pienāca pēdējā stundiņa, viņš zūdījās, ka visvairāk esot žēl šķirties no labajiem akmeņiem, kuru piekrājis vai trim mūžiem. Novērtējot darbā pavadītos gadus un sasniegto, Leōnam nebūtu iemesla zūdīties.

izsūdzēt bēdas / nosūkstīties / nozūdīties, pbg., # Ansis nolieca galvu viņai klēpī un izsūdzēja savas bēdas. Un nu, mans bērnis, izsūdzi savus grēkus – kas nožēlo, tam vēl pēdējā brīdī var tapt piedots. Viņa nosūkstījās, ka atkal laužot mugurā. Lielmāte esot nozūdījusies, kad tik zemnieki nesāk dumpoties.

pasūdzēties / pasūkstīties / pazūdīties, *nedaudz sūdzēties*, # Vēstulē Blaumanim Rōzentāls mazliet pasūdzējās par Pēterburgas dzīves grūtībām. Tādās dienās kavējamies atmiņās, paskumstam par jaunību, pasūkstāmies par dažām nepiepildītām iecerēm. Ļaudis bērēs klusi – sasveicinās, pazūdās par Kārļa agro nāvi un atkal klusē.

sūdzības, L., # Vismaz šoreiz nebūs jādzird apnikušās sūdzības un žēlošanās, kurās klausoties galva sāka griezties riņķī.

VAIDĒT / ņaudēt / ņerkstēt / ņerkšķēt / čīkstēt / čīnkstēt / pinkšķēt, 3. kónj. / **gaudot**, 2. kónj. / **kliegt**, kliez, kliezda / **kaukt**, kauc, kauca, R. v., *žēloties nievājošā vērtējumā*, # Tu esi vienīgais cilvēks visā Jelgavā, kam klājas labi; citādi – jautā, kam gribi – visi pūš un vaid. Kā nauda mazliet ir, tā svaidās ar to kā baņķieri, un vēlāk sūkstās un ņaud. “Grūt, dēls, grū-ūt...” ņerkst sīkā, sakumpusī vecīte ķērkošā balstiņā. Man liekas, ka mēs ļoti daudz ņerkšķam par to, kā nav, netiek runāts par to, kas būtu vajadzīgs. Skopā vecene vēl arvien čīkstēja un vaimanāja par galīgo postu un trūkumu. Nečīnkstēt un nenolaist rokas pirmo grūtību priekšā! Netrūkst jau arī tādu, kas tikai pinkšķ un meklē visādus attaisnojumus savai atpalcībai. “Avīzes arvien vairāk sāk gaudot par krīzi,” Grūbe teica domīgi. Dažs nevīžo strādāt, dzīvo no zagšanas, un, kad tādu bāž cietumā, vai tad arī jūs kliegsiet, ka pārkāpj brīvības principus? Tuvie pasaules kari un revólūcijas trāpīs kapitālismam pa galvu, un tad bagātnieki kauks.

novaidēties / izvaidēt, pbg., # “Noēda, nezvērs!” veccais novaidējās, kad kāds grundulis bija no āķa gala apēdis slieku. Viņa dvēsele gribēja saslieties pret pārestību, rūgtā vaidā izvaidēt savu prōtestu.

pavaidēt / paņaudēt, *mazliet vaidēt*, # Kā jau parasti, viņa pavaidēja par savām kaitēm. Viņš pasūkstījās par dārgo degvielu, paņaudēja par slikto laiku.

izvaidēties / izņaudēties, *ilgāku laiku, daudz vaidēt*, # Bet tās jau nebūtu šīsmājas brokastis, ja viņa nevarēs cik tīkas izvaidēties par nepanēsamu karstumu un savu nogurumu. Vai nu nebūsi diezgan izņaudējies, vai tad laba nekā šajā dzīvē nav?

vaidi / ņaudas, L., # Prieku un gaišās dienas jebkuram viegli nest, bet sāpes un vientuļās stundas bez vaidiem un gaušanās pārdzīvo vienīgi stiprie. Māte klausās un arī neklausās, neba pirmo dienu pazīst savu vīramāsu un dzird viņas ņaudas par pasaules netaisnību.

vaidpilns / ņaudulīgs, Kd., # Daudzās sarunās ar gados jaunākiem aktieriem esmu dzirdējis vaidpilnas nopūtas, ka gadi ejot, bet īstas lomas negadoties. Puika bija kļuvis niķīgs un ņaudulīgs, par stingrāk pateiktu vārdu ātri raudāja.

ŠĶENDĒTIES / erroties / īgnoties, 2. kónj. / **kurnēt**, 3. kónj. / **gremzties**, gremžas, gremzās, / **gremties**, gremjas, grēmās, **kremsties**, kremšas, kremtās, R. v., *paust īgnu, dusmīgu neapmierinātību*, # Sētnieces cilāja lielās sniega lāpstas un neganti šķendējās, jo no augšas visu laiku tikai bira un bira. Laukmaliete, pie sevis šķendēdamās, ar lupatu uzslaucīja izlieto kónjaku. “Vīri kā ozoli, bet galviņas, izrādās, smukumam vien!” Kaspars errojās. “Ko viņa man te bāžas virsū ar savu Amālijū un saviem plāceņiem?” Mārtiņš īgnojās uz Kaķu krodzinieci. Ne viņš kurnēja, ne žēlojās par savu likteni. Vedēji sāka kurnēt, cik ilgi gaidīšot, neesot laika. Šorīt viņa ilgi gremzās par to, ka

baltmaize cepot sakritusi. “Nez, kur tik ilgi dzīvojam, nemaz gulēt nedabū!” viņa gremjas. Osiene vienmēr meklējas, kur piesieties, par ko kremsties.

nošķendēties / noerroties / nogremzties, pbg., # Zaldāti izlikās dzenam gūstekņus ātrāk, bet, kad kómandants jāja prom, klusu nošķendējās pakaļ un ļāva pūlim vaļu. Viņš savā nodabā noerrojās, ka – sasodīts! – kur un kad tik siltā laikā varējis saķert iesnas. Viņa pusskaļi nogremzās uz vecotēvu, ka tas aizgājis, atstājot meiteni ieslēgtu istabā.

pašķendēties / paerroties / paīgnoties / pakurnēt / pagremzties, *nedaudz šķendēties*, # Móntējot šo nepilnīgo iekārtu, vīri pašķendējas, bet kaut kā jau izlīdzas ar izdomu un pieredzi. Viņš paerrojās / paīgnojās par neizdevušos makšķerēšanu. Daudzi jau pakurnēja par jaunajām prasībām, bet pamazām sliedēs iegājās. Viņš gan pagremzās par pieļauto kļūdu, bet, kas izdarīts – izdarīts.

izšķendēties / izerroties / izgremzties / izkurnēties / nošķendēties / noerroties, *ilgāku laiku šķendēties*, # Viņš izšķendējās par birókrātiem un birókrātismu, kamēr vien kārtoja šo piņķerīgo lietu. Viņš visu vakaru izerrojās par šitādu neģēlību. Viņš izgremzās, ka nepaspējis laikus ierasties, ka rīt jābrauc par jaunu. Viņa izkurnējās par to, ka tā var nerēķināties ar otru cilvēku. Viņš cauru dienu šķendējas un nevar vien nošķendēties par pazaudēto naudu. Viņa nevar vien noerroties par šādu neizdošanu.

īgns, Kd., # Biezās, iezilās lūpas nepaveroties izgrūda īsu, īgnu skaņu.

PUKOTIES / nīgroties, 2. kónj. / **sodīties / pukstēt / splaudīties**, 3. kónj., R. v., *šķendēties*, # “Atkal jūs esat alksnenes vien salasījuši,” Vilma pukojās. “Nav ne velna no tā mūsu pagastvecākā!” Vanags nīgrojās. Viņš sodījās par šiem štrunta ratējiem – uz tādiem var uzlikt tikai maisu kartupeļu un arī tad tikai pa ceļu, ne jau pa arumiem. Būdams jau tā mazvārdīgs, tagad dusmodamies viņš ņurdēja vien un kaut ko pukstēja zem deguna. Es pats pie šī kapteiņa neesmu jūrā braucis, zinu tikai, ka vīri viņam bieži mainās un aiziedami nikni splaudās. Šis esot ņirgājies par mūsu dziedāšanas svētkiem un splaudījies par jauno latviešu inteliģenci.

nopukoties / nopukstēt / nosodīties, pbg., # Viņš laiku pa laikam paskatās pulkstenī un nopukojas, ka Zigis vēl nenāk. “Fū, kā smako!” vecāmate nopukstēja. “Neko bez manis neprot!” pārzinis ieradies nosodās.

papukoties / panīgroties / papukstēt, *nedaudz pukoties*, # Skolotāji šad un tad papukoja / panīgroja, ka fizikultūrieši atkal nez ko izdomājuši, bet, kad Šmerlī jāskrien króss, nevaicēdami piesakās palīgos. “Ja tāda būs zvejošana, tad maizi nenopelnīsim,” kapteinis neapmierināts papukst.

izpukoties / nopukoties, *daudz pukoties*, # Tēvs visu atceļu izpukojās par vērtīgo braucienu. Pār Daugavu gulst migla, un fótóobjektīvu cilātāji nevar vien nopukoties par nepietiekamu izgaismojumu.

NOSODĪT / apsūdzēt, 3. kónj. / **kritizēt**, 2. kónj., K., *izteikt neapmierinātību par kādu noteiktu rīcību, pret noteiktu persónu*, # Utópiskie sóciālisti kritizēja, nosodīja, nolādēja kapitālismu, sapņoja par tā likvidēšanu. Viņam tāda daba – pašam justies vainīgam, atbildīgam, pašam sevi grauzt un nosodīt. Upmalis asi kritizēja Mirdzas iecirtību pret Zentu. Ar dziļu naidu dzejnieks apsūdz tā saukto “zelta jaunatni”, kas pazaudējusi visus ideālus un mērķus. Ierunājās viņa sirdsapziņas balss – asa, apsūdzēja: “Tu tomēr esi nelietis...”

nokritizēt / izkritizēt, pbg., # Dzejnieks ir bezgala paškritisks – viņš tā māc sevi nostrostēt un nokritizēt, ka nekas nepaliek pāri no veikuma. Direktors ir saniknots par sava palīga rīcību, kurš, tikai pāris nedēļu nostrādājis, jau izkritizē apstiprināto plānu un grib būvēt ceļu pa savam. Izkritizējis rómānu, kritiķis bieži vien neparāda, kā tad to vajadzējis rakstīt.

pakritizēt, *nedaudz kritizēt*, # Debatēs cilvēki runā prātīgi, drusku pakritizē valdes un priekšsēdētāja darbu.

nosodījums / apsūdzība / kritika, L., # “Prātīgāka tu gan nemaz nepaliec...” Ligita izsaucās ne īsti ar nosodījumu, ne īsti ar apbrīnu. Ibsena demókrātiskie centieni izpelnījās reakciónāro aprindu nosodījumu. Šis domātāja darbs ir apsūdzība izkurtējušajai, mietpilsoniskajai sabiedrībai. Ne visi šai saimniecībā savus uzdevumus veic pēc labākās sirdsapziņas, tāpēc saņem gan priekšniecības, gan pārējo darbinieku kritiku.

kritisks, Kd., *vērtējošs, tostarp trūkumus apzinošs*, # Ar kritisku vērotāja un vērtētāja skatu viņš iedziļinās apkārtējās dzīves notikumos, cenšas tos apgaismot óbjektīvi un patiesi. Ešejām bieži vien ir filózofiski kritiskas apceres raksturs. Juris uzmeta kritisku skatienu sievietes trauslajam, sīkajam stāvam – vai viņa maz apzinās, ko nozīmē noiet tādu gabalu kā pa mīklu?

kritiskums, L., # Vērtējuma kritiskums varēja būt pārāk sakāpināts.

paškritika / pašnosodījums / pašapsūdzība, *pret sevi vērsta kritika*, # Aktrise sev nereti pārmetusi, ka viņai stipri trūkstot teatrāla krāšņuma, artistiska viegluma, taču domāju, ka viņas paškritika reizēm ir arī pārspīlēta. Dzimst arvien jauni kómpózičiju meiti, kas ļoti bieži neiztur gleznotāja aso paškritiku un tiek iznīcināti. Paškritika, ja vien tā nav skaļos vārdos citu acīm nospēlēts teātris, daudz grūtāk paciešama par citu izteiktu kritiku – no tāda pašnosodījuma nekur nevar aiziet un paslēpties. Brītiņu cietis klusu, Edgars neliekuļotā pašapsūdzībā atzina, ka plenderis jau nu viņš ir caur un cauri. Viņš negaidīja, kad citi sāks viņu kritizēt, bet pats savas brigādes vīriem laida vaļā tādu pašapsūdzību, ka tiem kļuva viņa pat žēl. Smagu depresīvu murgu gadījumos slimnieks uzskata sevi pat par simulantu, ļaundari, noziedznieku (pašapsūdzības murgu idejas).

paškritisks, Kd., *kritisks pret sevi*, # Viņam bija pats galvenais – talants, griba, spējas strādāt, paškritiski vērtēt uzrakstīto. Un vienalga, lai ko māksliniece darītu, viņu satrauc paškritiska doma, ka varbūt varēja vēl ko vairāk paveikt, citādāk padarīt.

paškritiskums, L., # Viņu atkal pacildinās gan par drosmīgu savu grēku atzīšanu, gan situācijas izpratni un paškritiskumu.

SŪDZĒT, 3. kónj., K., *izteikt kādam neapmierinātību par kādu trešo persōnu*, # Ja tu mani turpināsi mēdīt, es sūdzēšu tevi skolotājam.

nosūdzēt / pasūdzēt, pbg., # Baiba, parunā, lūdzu, ar Zaigu, lai viņa mani pirms sacensībām nenosūdz trenerim. Vecāmāte pasūdzēja, ka Inita nemaz nepalīdzot mājas darbos.

sūdzība, L., # Man bija jānoklausās skolotājas sūdzības, ka tu nepildot mājasdarbus.

PĀRMEST, -met, -meta / **brukt virsū**, brūk, bruka / **krist virsū**, krīt, krita, K., *nosodīt kādu par nepareizu, sliktu rīcību*, # Neviena viņam nevarēja pārmet, ka viņš nekoptu zemi. Es tev neko nepārmetu, es tikai kónstatēju faktu. Viņš bruka virsū peilēšanas dienesta darbiniekiem par nepareiziem datiem. “Tiesātājs un soģis atradies! Liec savu bērnu mierā!” viņa krita virsū vīram.

mest acīs/sejā, *izteikt skarbu, atklātu, bezaplinkus pārmetumu, nereti ar īpašu nolūku aizvainot*, # Tautiskie rómantiķi meta Baltijas vācu feódālo privilēģiju sargiem acīs Garlība Merķeļa teiksmas. Visa sieviešu Pārdaugava ieskatīja viņu par vainīgu dulnās Viļumsōnietes nāvē, tās skarbākās to viņam meta tieši acīs. Kómēdijā darbības gaitā bija notikušas asas sadursmes, cilvēki bija viens otram sejā metuši asus apvainojumus.

iemest acīs/sejā, pbg., # Jau dzirdēts visādu, gan aiz muguras pateiktu, gan tieši acīs iemestu nelādžīgu vārdu.

pārmetums, L., # Dzenis gribēja pārmet, kāpēc viņas nebija rakstījušas, bet nekādi pārmetumi jau nevarēja neko grozīt. “Vecos darba biedrus esat pavisam aizmirsuši,” kluss pārmetums ir viņas vārdos. Uz efesiešu pārmetumiem, ka viņš pavada savu laiku, rotaļādamies ar bērniem, nevis risinādams valsts lietas, Heraklīts atcirtis: “Vai gan tas nav labāk kā kārtot valsts lietas kopā ar jums?”

pašpārmetums / paštirdīšana / pašsaustīšana / pašsaustīšanās, *pārmetums sev pašam*, # Edmunds ilgi mocījās ar pašpārmetumiem, ka tik ilgi nebija apmeklējis māti. Mācies piedot un arī pats sev, jo asos pašpārmetumos pazaudē daudz spēka, kas kādreiz var noderēt labākiem mērķiem. Kālab par to jādomā, ko groza pašmociība, ko izpērk paštirdīšana? Iekšēju šaubu brīžos dómīnē urdīga, smeldzīgi sāpīga pašanalīze, kas dažkārt robežojas ar pašsaustīšanu. Ēvalds stāstīja ilgi, varbūt par daudz ilgi un sīki, un kaut kur starp vārdiem un teikumiem pavīdēja pašsaustīšanās.

IZRUNĀTIES / lēkt acīs / palaist muti / izlaisties mutē / braukt ar muti / runāt pretī, *teikt ko nepieklājīgu, netaktisku, izaicinošu, aizskarošu u. tml.*, # “Nemaz neizrunājies,” pacietību zaudējis, uzkliedza Vanags, “par tādu mutes palaišanu vari cietumā nokļūt!” Un kā šie izrunājas, it īpaši, ja sagadās kopā – bāz kaut vati ausīs! Budzis viņš nebija, bet pārāk brauca ar muti – lēca priekšniecībai acīs, palaida muti pret partiju un valdību – un par to jau tad aizbrauca uz Sibīriju. Tas puika ir pārāk mutē izlaidies, nekādas cieņas pret vecākiem cilvēkiem. Nu jau zeņķis pasācis runāt pretī.

pretīrunāšana, L., # Man tā viņas pretīrunāšana jau līdz kaklam – pasaki viņai vārdu, viņa desmit pretī, un ja vēl viņai būtu taisnība!

DZELT, dzeļ, dzēla / **cirst**, cērt, cirta, R. v., arī K., *mest acīs ko nepatīkamu, aizvainojošu*, # “Nemēro visus pēc sevis!” Mirdzai gribējās dzelt šim lielīgajam puisim. Īsais teiciens dzēla vairāk, nekā to būtu darījis garš sprediķis. Viņas asā, žultainā mēle spēja dzelt sāpīgāk nekā rīkstes cirtiens. Klusi sievieši, bet, kad jau sāka runāt, tad vairs nekautrējās – cirta ar vārdiem kā ar nātrēm. Tēvs runāja ļoti klusu, toties leviņa cirta skaļi un asi kā ar cirvi.

iedzelt / iekost / uzknābt, pbg., # “Tevi vienalga nekur nepieminēs kā lielāko entuziastu,” Edgars atkal nenociešas neiedzēlis. Viņa mācēja ar nevainīgu smaidu un nevainīgiem vārdiem iedzelt savai sāncensei. Izteikusi savus pārmetumus, Baiba vēl nerimstas un pārliet, kā iekost vēl vairāk, līdz izmet: “Bet tādi truli un ļauni jau ir visi mazi puikas.” Lielie zēni skrien man garām un uzknābj: “Ā, mazais Sietiņš kaktā nostādīts!” Var jau būt, ka es Valdai reizēm uzknābju tāpēc, ka pašai man vieglprātības gadi sen aiz muguras.

atdzelt / atcirst / cirst pretī / spert pretī, *dzēlīgi atbildēt*, # Nespēdams nomierināties par viņas irōniju, Elmārs mēģināja atdzelt: “Kā jūs izvēlējāties studēt tik sausu un garlaicīgu zinātni?” Viņai jāsavaldās, lai asi vai pat rupji neatcirstu pretī šiem pārmetumiem. “Un tu?” es cirtu pretī viņa zobgalībai, “tu aizmidzis strīķē izkapti un pļaudams varbūt sapņus redzi!” Māte sper pretī savai sāncensei: “Pievāc viņu šovakar pat un ej pa gaisu!”

dzēliens / asumi, L., # Vai katrā vārdā, ko Siljānis viņam sacīja, viņš centās saklausīt kādu apslēptu dzēlienu. Var jau visu pateikt tieši, bet mierīgi, bez asumiem.

KAUNINĀT, 3. kōnj., K., *pārmest ko kādam ar nolūku izraisīt kauna sajūtu*, # Viņš tikmēr kaunināja Meņģeli, kamēr tam tiešām sāka likties, ka rīkojas negodīgi pret Ōtō. Mūžīgi rāti un kaunināti, bērni kā ezēni ievēlka adatainā kažokā.

nokaunināt / sakaunināt / izkaunināt, pbg., # Māte atrada dažas paņemtās lietas, izbijās, nokaunināja zēnu un piekudināja tā vairs nedarīt. Aina runā rāmi un smaida, bet Edgars stāv kā sakaunināts puika. Palīdzēt pensiónārei un izkaunināt cietsirdīgo namīpašnieci lūdzām rajona izpildu kōmiteju.

pakaunināt, *nedaudz kaunināt*, # Neko traki jau mani nestrostēja, bet pakaunināja gan.

kauninājums, L., # Nu tev nāksies uzklaut no skolotājas pamatīgu kauninājumu.

PIEKASĪTIES, 3. kōnj. / **piesieties**, -sienas, -sējās, *izteikt, parasti, sīkumainus pārmetumus*, # Nekas tev nav labi, vienmēr tu visiem piekasies. Viņš piesējās par katru sīkumu, kas viņam nebija pa prātam. Tu mīli piesieties vārdiem, iztulkot visu pēc sava prāta.

piekasība, L., *sīkumaini pārmetumi*, # Man tava mūžīgā piekasība jau līdz kaklam.

piekasīgs, Kd., *sīkumaini nosodošs*, # Tu esi neciešams ar savām piekasīgajām runām, piekasīgajām prasībām. Viņi regulāri nāca veikalā, sīki jo sīki, piekasīgi apskatīja precī, tūlīt pamanīja, ja plauktā ielikts jauns svečturis.

APSAUKT / aprāt, K., *uzrunājot atturēt no nosodāmas rīcības*, # “Ne tik strauji, to var mierīgi apspriest!” Elza apsauca Mirdzu. Pieaugušie palaikam apsauca pusaudžus, kad tie sāka draiskuļot un celt troksni. “Ko nu, večais, atkal dižojies!” Made aprāja vīru.

apsauciens, L., # Pēc tēva apsauciena bērni tūdaļ aplkusa.

RĀT / rāties, rāj, rāja / **bārt / bārties**, bar, bāra / **svētīt / strostēt**, 2. kōnj. / **ņemt priekšā / ņemt uz grauda**, ņem, ņēma, R. v., arī K., *dusmīgi teikt pārmetumus*, # Rāju bērņus, lai nemaisās pa kājām. Katrīna rājās uz vīru, ka viņš ar slimām acīm tik ilgi stāv vējā. Trīne laikam bija nodarījusi lielus nedarbus, ka māte viņu tā bāra. “Mums jāizskrienas, jāizmeklējas, bet šis vazāsies apkārt!” māte bārās. Mārtiņš draudēja puiku svētīt un test, bet Marianna metās Pēteri aizstāvēt. Viņa bija ieskrējusi virtuvē strostēt ekōnōmi par to, ka tā netirā skotelē parādījusies gaiteni. Kad Artūrs pirmo reizi pārnāca no zaļumballes iedzēries, Jānis viņu tā ņēma priekšā, ka puisim ausis svila klausoties. Ja nu grupa ņemtu sliņķi priekšā, parunātu ar viņu stingri, varbūt līdzētu? Viņš ņēma sievu uz grauda, izskaidroja viņas rīcības iespējamās sekas, bet tas viņai kā pīlei ūdens – gāz vai spaiņiem, tāpat viss notek. Mamma jau nebūtu mamma, ja neuzknābtu viņam, nepaņemtu uz naga un grauda.

rāties / bārties, *rāt savstarpēji citam citu*, # Jaunajiem bieži tā mēdz būt – vakarā sastrīdas, no rīta jau aizmirsuši, par ko rājušies. No kalpu klētīm nāk troksnis – tur baras sievas

norāt / nobārt / nobārties / nosvētīt / nostrostēt / nodrebināt / sarāt / sabārt / sabrāzt / izrāt / izrāties / izbārt / izbārties / izdrebināt, pbg., # Ņēmām Gunti par šo zagšanu norāt un kaunināt, skaidrojām, kādu negodu viņš izdarījis skolai. Pats sevi nobāru par nenosvērtu uzvedību. Viņš skaļi nobārās par piemēsloto grīdu. Bet nevarēja taču Osiene aizbraukt, vēl reizi nenosvētījusi to palaidni. Kārlis tika nostrostēts par katru nieku, nerēti pat par neko. Nupat vienu dienu baznīckungs mani izsauca pie sevis un nodrebināja par to, ka es esot pārstājis rādīties baznīcā. Viens otrs mums uzbļāva kādu skaļāku vārdu vai sarāja, lai neložņādot pa būvi. Kapteinis Ņeveróvskis, sabāris vienu otru paviršu šāvēju, pārlaida skatu pār visu pulka līniju. Lāgiem viņš mani sabrāž par paviršību apģērbā. Viņš izrāja kūtros un paslavēja centīgos. Māte uz manis izrājās,

ka neprotu ar kavalieriem kóķeti parunāt, kautri pasmaidīt. Saimniece vakarā izbāra Lavīzi, ka izravējusi tikai divas vagas. Ilga nemaz neļāva mātei izbārties līdz galam, aizcirta durvis un aizgāja. Meistars bija tā noskaities, ka izdrebināja visus mācekļus pēc kārtas.

sarāties / sabārties, pbg., *savstarpēji rāties*, # Viņas abas sarājās par to, kurai pienācās vakarā traukus nomazgāt. Kamēr Linards prom, esmu paspējusi sakliegt uz Didzi un sabārties ar mammu.

parāt / parāties / pabārt / pabārties / uzrāties / uzbārties / iebārt, *nedaudz rāt*, # “Kur tad tu tik ilgi biji aizķēries?” vadītājs viņu parāja. Zinta parājās uz Jurīti, bet vairāk jau pati priekš sevis, jo mazulis savu vainu vēl nesaprata. Mazākam viņam varēja visu pateikt, iestāstīt, pat pabārt, bet tagad necīgākā piezīme jau izraisa viņa prōtestu. Raugos, lai visās vietās un lietās būtu kārtība, dažreiz arī pabaros, bet bez ļaunuma. “Esiet bez rūpēm, nebojājiet sev garastāvokli!” viņa uzrājās ar vieglu pārmetumu. Par pīpēšanu tur sen neviens vairs neuztraucas, daudz, ja māte man uzbārtos, ka smēķēju tukšā dūšā. Viņa tik jūtīga, ka pietiek tikai mazliet iebārt, lai tūlīt apraudātos.

norāties / nobārties, *ilgāku laiku, daudz bārties*, # Māte norājās / nobārās vai *vesēlu* stundu, kamēr lielais sašutums noplaka.

rājiens / bāriens / brāziens, L., # Viņš bija priecīgs, ka rājiens no tēva iznācis tik īss, jo bija sagaidījis daudz garāku un bargāku. Ja nu pārņāks māte un redzēs visus nedarbus, tad bāriens kā lietus. Visbiežāk Lita dabū brāzienu par aizmāršību. Juris saņēma no krustmātes brāzienu par to, ka laikā nav ieradies paēst.

PELT, peļ, pēla / **paļāt / pulgot / zaimot / nievāt / nomēlnot**, 2. konj. / **niecināt**, 3. kónj. / **nolikt**, -liek, -lika, K., *nicīgi nosodīt*, # Vīri visi kā viens sāka pelt sievu nesaimnieciskumu. Nav pieļaujams, ka vecāki, bērniem dzirdot, paļā viens otru. Ja kāds pulgotu un zaimotu viņu pašu, viņš neteiktu neko, bet, kad pulgoja viņa līgavu, tas bija viņam par daudz. Meistari pulgoja manu tēvu – par sīkstumu, par pedantismu, par maisīšanos viņu ziņā. Ļaudis nievā, ļaudis nicina Mārci katrā solī, un tikai Pronīte zina, cik viņš godīgs un labs. Ruļļu saimnieka apcietināšana muižas ļaudīs izraisa dzīvas pārrunas – vieni Rullī nožēlo, citi atkal peļ un nievā. Lugu visādi centās pelt un nomēlnot. Kur vainīgas neatrada, kad gribēja niecināt? (T. dz.). Artūrs nevarēja saprast, vai Viesturs slavē vai noliek Ulmaņa valdību. Varēja ir lugu, ir tēlotājus vai nu galīgi nolikt, vai celt debesīs atkarībā no pazišanās, simpātijām.

nopelt / nopaļāt / nopulgot / nozaimot / nonievāt / noniecināt / izzaimot, pbg., # Lai kā Made pūlējās un izvārija labu labo putru, Andrejs jau iepriekš visu nopēla. Lugu nopēla galīgi – tā esot vienmuļa un frāžaina. Lai viņa iesāk ko iesākdama, viss tiek nopaļāts kā nevīžīgi un aplam paveikts. Viņa nopulgoja Ilōnā visu – mazo augumiņu, rūsganos matus un pat vaigu bedrītes. Mani nozaimoja visu priekšā. Kur vien varēdams, viņš apmēloja un nonievāja savus sāncensus. Jaunais mežzinis Grāpīti bija noniecinājis visa mednieku pulka priekšā, sacīdams, ka diez vai viņš vispār varot no siena kaudzes pļavā trāpīt.

papelt, *nedaudz pelt*, # Sanāksmē tiek paslavēti labākie, papelti slinkākie.

nopēlums / nopaļājums / nopulgojums / noniecinājums / pēliens / paļājums / paļas / nievas / zaimi, L., # Katrā rakstā pasvītroti tie teikumi, kas aktierim šķituši svarīgākie – vienalga, vai tā būtu uzslava vai nopēlums. Rakstā īsti pārlicinoši nebija ne rōmāna uzslava, ne arī nopaļājums. 1914. gadā luga bija pabeigta, bet to aizliedza izrādīt cenzūra – acīmredzot, saskatīdama tajā svēto rakstu nopulgojumu. “Tu pats esi dievkociņš!” Zigis apvainojies noraidīja šo noniecinājumu, kas puiku valodā nozīmēja apmēram to pašu, ko “memmes dēliņš.” Nelīdz ne pēliens, ne rājiens. Livingstōnam bija jāuzklausa amata brāļu apvainojumi un paļas – viņš dzenoties pēc slavas... Man viņš ar savu mierīgumu likās kā varonis, kuram nepielīp pūļa nievas. Dažam labam atziņas par cūkas un cilvēka iekšējo órgānu līdzību var izklausīties kā zaimi radības kronim un kā homo sapiens noniecināšana.

ĶENGĀT / ķengāties, 2. kónj., K., arī R. v., *rupji, aizskaroši paļāt*, # Gājēji šim saimniekam neko nevarēja izdarīt pa prātam, viņš pastāvīgi tos lamāja un ķengāja. Viens no abiem strādniekiem, uzzīmējis gājējā ministru, sāka ķengāties, saucot pakal: “Skat, skat, tur aiziet rīkļu rāvējs!” Cik daudz var padarīt cilvēki, ja tie iet droši savu ceļu un neklausās, ko kašķīgi nedraugi ķengājas.

noķengāt / izķengāt, pbg., # Par omulīgas saviesīgās dzīves jaucējiem tur uzstājās daži kungi, kas mēģināja noķengāt tautiskos censonus un viņu darbu. Es viņu tā izķengāju pagastmājas priekšā, ka viņam pat suns vairs muti nelaizīs.

paķengāt / paķengāties, *nedaudz ķengāties*, # Kad viņš ir piedzēries, tad viņš nevar iztikt gan kaimiņus nepaķengājis, gan vispār par jebkuru sastaptu cilvēku nepaķengājies.

izķengāties, *daudz ķengāties*, # Tas psihópāts ir spējīgs izķengāties par visu un visiem.

ķengas, L., # Mani tās nelabvēļu ķengas nemaz neuztrauc.

B. Augsta novērtējuma paudums.

CILDINĀT / slavināt / daudzīnāt / lielīt, 3. kónj. / **slavēt**, 2. kónj. / **teikt**, teic, teica, K., *izteikt augstu vērtējumu*, # Jūs tur próvincē esat nepārspējams dakteris, slīmnīcā no jums mīcās, jūs tiek cildināts... Tereku apdziedājuši slaveni dzejnieki, šī upe cildināta un slavēta ósefinu un ingušu tautas dziesmās. Latviešu glezniecības skolu pazīst un slavina tālu aiz mūsu robežām. Ójārs pateicās Litai par iemācīšanu dejot un skaļi slavināja viņas skolotājas talantu. Jauniem laikiem nākot, vēcā slava sāk bālēt, tomēr trīs vīrus Aizkalnē daudzina un vēl ilgi daudzīnās. Viss dzīves saturs Mārtīnam līdz šim bijis tas, ka viņu tur par pirmo puisi pagastā, apbrīno un liela. Vecīši lielīja Pietuka Krustiņa bērū runu un pazemību. Lābrāns pašlaik lielīja Cīruļu mājas: “Zeme kā dārzs, mājas jaunas, Līzei nebūs vis rījā jādzīvo.” “Tev, bērniņ, ir zelta rokas,” šūšanas meistare Svetlanu slavēja vienā slavēšanā. Alus bija izdevies labs, Osis smaidīja vien, kad viesi slavēja viņa brūvējumu. Jānis tika slavēts par krietnu strādnieku. Dažu rudeni un pavasari Silabriedis pat teica Dievu, kad nepalika muižai parādā. Drīz viņa aiznesīs plāvējiem ar rasu apsvīdušu sviestu un labi nobriedušu rudzu maizi, un tie to ēdīs teikdami un slavēdami. Bajārs savas meitas teica, Kas teiks mani, sērdienīti? (T. dz.).

uzslavēt / noslavēt / uzlielīt / nolielīt / uzteikt, pbg., # Skolotājs uzslavē Janci: “Lasīšanā tu sit pušu dažu labu otrklasnieku.” Dirģents esot uzslavējis viņas balsi, teicis, ka ar tādu varot iet uz óperas skatuves. Vēcāmāte nevarēja vien Aigaru noslavēt par gudro galviņu, ka tik mazs puika prot pielikt tik sarežģītu slēdzēni. Pusdienas visi ēd gardām mutēm un nezina, kā pavāru noslavēt vien. Krusttēvs uzlielīja mani par labo lasīšanu un rēķināšanu. Otrā vasarā brālis manis pītos grozus jau uzlielīja: “Tādus tu varētu pārdot arī tirgū.” Vīri nevarēja vien nolielīt un noslavēt pirts labumu. Kapteinis ir pagodināts, ka slavenais tautietis viņu tā uzteic. Tā ir vēca lieta – kungs par muļķībām jāuzteic, bet kalps par prātīgu vārdu pelnījis pērienu

pacildināt / paslavēt / padaudzināt / palielīt, *nedaudz cildināt*, # Viņu atkal pacildinās gan par drosmīgu savu grēku atzīšanu, gan situācijas izpratni un paškritiskumu. Viņš kāri izdzēra divas krūzes, noslaucīja muti piedurknē un paslavēja dzērienu. Neviens neaizmīrsa Ciebu padaudzināt, ko tik tā visu neprotot. Zvejas vīri zēnu palielīja: “Pareizi darīts! Par kārtīgu jūras vilku jāizaug no bērna kājas!”

sacildināt / saslavēt / saslavināt / izslavināt / salielīt / izlielīt / glórficēt, *pārmērīgi cildināt*, # Ir jau rakstījuši par mani un tā sacildinājuši, ka nudien tīri neērti. Viņš negribēja ne apslēpt savas vainas, ne sacildināt savus nopelnus. Mārtiņš sētsvidū saslavēja saimnieci – viņa izskatoties jaunāka par abām meitām. Esmu pārāk saslavēta, man pierakstīti gandrīz vai visi tikumi, kādi vien var būt. Savā laikā ne vienā vien pat kritikas saslavinātā darbā dzīves sarežģītību aizstāja pakrāsots, lētas rómantikas caurausts tēlojums. Pašai dziedzīgs darbs ir izslavinājis un tālu aizskandinājis daudzu mūsu lopkopju vārdus. Nevajag viņu pārāk salielīt – kļūs vēl iedomīgs. Viņu izlielīja par lielu bagātnieku. Jo smagāka izvērtās tagadnes dzīve, jo vairāk tika glórficēta pagātne.

cildinājums / sacildinājums / slavējums / uzslavējums / uzslava / slavinājums / slavas dziesma / glórfikācija / glórficējums / uzteikums / atzinība, L., # Dzejnieka darbos atradīsim gan himniskus varonības cildinājumus, gan mīlas liriku. Cildinājumu pelna viņas dejas, ko aktrise veic hóreógrāfiski nevainojami. Cilvēks, kas labi veic darbu, neprasa pārspīlētos sacildinājumus. Viņš aizgrābti noklausījās Jūlas slavējumu savai runai. Šādu uzslavējumu Elfrīdai Pakulei meitene droši vien bija saklausījusies no pieaugušajiem. Viņš nebija no tiem, kas locīs muguru priekšniecībai, lai izpelnītos uzslavas. Nepārtraukti klausīdamies cildinājumos, puisēlis ieguvījis pārliecību, ka akli mīlošo sieviešu slavinājumi ir neapšaubāma patiesība. Gan slavinājumam, gan nopēlumam nepieciešams pamatojums. Nav jāšķiež uzslavas pa labi un kreisi, tikko kāds jauns mākslas darbinieks guvis pirmos panākumus – no tādām slavas dziesmām dažam apreibst galva. Šāda pieeja gan noved pie pagātnes glórfikācijas, aprakstot laikposmu pirms 13. gs. krusta kariem. Pāri visam paceļas Bēthóvena ģēnija radītā Devītā simfónija – cilvēces cīņas ceļa atspulgs un

glorificējums. Viņš nesē saņēma uzteikumu no vadības par centīgu darbu. Ja viņu tagad, pēc pirmajiem panākumiem, sāks lutināt ar atzinību, viņš kļūs iedomīgs.

slavens / izslavēts / izdaudzīnāts / ieslavēts, Kd., *plaši slavēts*, # Vēstulei bija pievienota biļete uz slavenas dziedones vieskóncertu. Viņš sāk gleznot tā, kā to prasa valdošās aprindas, un kļūst slavens un atzīts. Rīgas alus ir izslavēts arī tālu aiz Latvijas robežām. Pēc ilgāka laika atkal bija iespējams paēst izslavētās vācu gaumē pagatavotās siļķu kóttetes. Tur tek izslavētā skaistule Salaca. Osiene linu laukā locījās diezgan ņipri, bet līdz izslavētajām deviņsimt saujām tomēr vairs netika. Viņš bija izdaudzīnāts par labu amatnieku. Ko nu runā niekus, nav ne smakas no izdaudzīnātās bagātības! No maza próvincs traktiernieka viņš bija kļuvis par ieslavētas kafejnīcas īpašnieku Rīgā. Par burvi ieslavētā vecene Līzei likās pretīga.

pašslavinājums / pašslavināšanās / pašuzslava, L., *sevis slavējums*, # Šoreiz sanāksmē mazāk izskanēja pašslavinājumi un uzvaru uzskaitījumi. Tautiska jūsmošana veda pie ideālu sašaurināšanās, apmīšanas sevī un pašslavināšanās.

pašslavīgs, Kd., *sevi slavinošs*, # Pašslavīga pašapmierinātība ir bīstama augsmei.

GODINĀT / sumināt, 3. kónj., K., *svinīgi cildināt*, # Šovakar viņam pasniedza balvu, viņu apsvēca un godināja. Pilnā zāle sirsnīgi sumināja ievērojamo latviešu skatuves mākslinieci.

suminājums, L., # Lugas beigās viņš izpelnās savu darba biedru aplausus un vienu otru vārdos izteiktu suminājumu. Vērtējumu diapazóns ir plašs – no sacukurota suminājuma līdz nīknam pašajumam.

GLAIMOT, 2. kónj. / **teikt kómplimentu(s)**, K., *izteikt cildinājumu, visbiežāk nepamatotu*, # “Pēc izskata jūs katrs noturētu par pašu kundzi, to jūs varat man ticēt!” Sveķītis glaimoja kalponei. Mīks gan lāgā nemāk teikt kómplimentus, bet Imants jau arī nav necik lutināts ar cildinājumiem.

paglaimot, *nedaudz glaimot*, # “Jūs jau vēl tagad ziedat kā rozīte,” vīrieši viņai paglaimo.

izglaimoties / saglaimot, *daudz glaimot*, # Viņš visādi meitenei izglaimojās, bet viņas pretimnākšanu nepanāca. Ko tik viņš visām šī vakara dāmām nav saglaimojis – mēle uz glaimiem viņam īstā vietā.

pieglaimoties, *glaimot kādam ar nolūku iegūt tā labvēlību*, # Ar skatītāju jārēķinās, bet ir starpība – izpatikt, pieglaimoties vai celt viņu līdz savam līmenim.

glaimi / kómpliments, L., *izpatīkoša vairāk vai mazāk pamatota uzslava*, # Lipsts pasmējās, taču nepatīkama viņam tāda uzslava nebija – glaimi ir salda, bīstama ēsma. Ādamsóns nenociešas un izmet glaimus: “Jums gan, meistar, ir zēlta sirds!” Kómplimentus Rīgas skaistumam un viesmīlībai dzirdam bieži, un tie ir teikti no sirds. Pārņākot no balles vai viesībām, kur bija plūdis vīns, bārstīti glaimi un kómplimenti, man reizēm uzmācās jautājums: “Nu, un kas tālāk?”

glaimīgs / glaimu (ģen.) / **pieglaimīgs**, Kd., # Glaimīgā runā viņš paslavēja namatēva lielos nopelnus. Viņš kratīja viņas roku un čukstēja glaimu / pieglaimīgus vārdus.

glaimība / pieglaimība, L., # Turpmākajā sarunā viņa sākotnējās glaimības vietā jau sāka iespraukties pa zobgalībai. Andrejs Dripe prot runāt ar pusaudžiem kā vīrs ar vīru un arī bez liekulīgas pieglaimības.

PANEGIRIKS, L., *slavinoša runa senajā Grieķijā un Romā; mūsdienās irónisks slavinājums*, # Viens no bieži lietotiem irónijas līdzekļiem ir iróniskais slavinājums – panegiriks.

panegirisks, Kd., *iróniski slavinošs*, # Šāds vērtējuma aspekts vismaz bija solis uz kónkrētu Krasa tēla izpēti, nevis uz ditirambiem un panegiriskiem slavinājumiem.

LIELĪTIES / plātīties, 3. kónj. / **dižoties**, 2. kónj., R. v., *lielīt sevi*, # Vīri tūlīt sāka runāt par zveju, lielīties ar saviem jaunības gadu varoņdarbiem un pārmet cits citam vecas ķildas. “Ar darbu mani nebiedē, darbs man kaulus nelauzīs,” lielījās Līze. Tā grāmata veikalos nebija nopērkama, bet krusttēvs Pauls plātījās, ka viņš varot dabūt arī veikalos nepārdodamas. Tiem, kas plātās ar savu cilvēces mīlu, jāpajautā, vai tā izpaužas viņu darbos vai tikai vārdos. “Savā mūžā esmu cīnījies ar vēl lielākiem vīriem,” Nagainis, krūti izgāzis, dižojās. Jēkabs allaž mēdza dižoties ar savu būvstrādnieka un veča mežacirtēja prasmi.

nolielīties / noplātīties / izlielīties / izplātīties / salielīties / aizrunāties, pbg., # Mikus nolielījās, ka viņam tādu gabalu noskriet esot tīrais sīkums. Viņš ir noplātījies kalnus gāzt, bet viņa veikums ir visai pieticīgs. Nevajadzēja visiem izlielīties, pirms nebiji savu varēšanu kārtīgi pārbaudījis. Vajag darīt tā kā Krūklis, kurš sapulcē izplātās – es apņemos nobarot tik un tik bekonus, es tā un tā! Mans veçais, kad salielās, tad citiem uz papēžiem vien lien. Lieloties ar

saviem zirgiem, šis gruntnieks reiz aizrunājās tiktāl, ka paziņoja: “Mani zirgi skrien ātrāk nekā vilciens.”

palielīties / padīžoties / paplātīties, *nedaudz lielīties*, # Nesaprotu, kāpēc gan mēs nevarētu palielīties, ka labi dzīvojam? Uzslavas saņemšanu viņš katrā ziņā darīs zināmu arī Mārtiņam – ne padīžodamies, bet pieminēs it kā starp citu. Viņš ir lāga vīrs, tikai reizēm kļūst iedomīgs, mīl padīžoties. Tu gribēji paplātīties slima cilvēka priekšā – lūk, es varu visu.

lielība / lielīgums / plātība / plātīgums, L., # Visi šie bruņinieku stāsti ir nebeidzama virkne brīnumu, lielības, meļu un pārdabisku varoņdarbu. Viņš skatās pasaulē ar mazizglītota cilvēka lielīgumu, domādams, ka visu izšķir pats, kaut īstenībā neko izšķirt un nolemt neprot. Zobgaļi pasmējās – vainīgs esot mūsu plātības gars. Ne jau plātīgums, pārspīlēta dižošanās, cinisms vai balamutība ir vīrišķība.

lielīgs / plātīgs, Kd., # Rūdis pēdējā laikā brīžiem kļuvis nesimpātisks – straujš, iedomīgs, lielīgs. Svīklis gvelza kā jau iereibis – lielīgi, skaļi, plātīdamies pār visu istabu. Viņš runāja tādā sliktā sapulču runātāju stilā, kur pamīšus ieskanējās gan tīri fōrmālistiski, gan nevarīgi, gan plātīgi, gan liekulīgi toņi.

C. Nepatiesības paudums.

MELOT, 2. kōņj. / **pūst pīlītes / pūst miglu acīs / palaist pīli / liet (čugunu) / blefot**, R. v., *teikt apzinātu nepatiesību*, # Agnese gribēja meļot, bet Valda ciešais skatiens piespieda atzīties, ka gribējusi braukt mājās. Viņš meļoja acīs skatīdamies un, kaut zināja, ka viņam neticēs, spītīgi palika pie sava. Nekāda māsīca viņa tev nav, citiem vari pūst miglu acīs, mani tu nepiemānīsi. Tu man pūt pīlītes, domādams, ka esmu pilnā, un gribi mani apvārdot. Visi aizskrēja uz veikalu, kad palaidu pīli, ka atvestas divas kastes mandarīnu. Ej, vecīt, vai tu toreiz nelēji čugunu par tām savām šofera tiesībām, kuru, izrādās, tev nemaz nav? Ja tu esi Pōls Makartijs, Fōrds vai Bills Geitss, tev nevajag blefot ar savu šķietamo ekskluzivitāti, jo tevi jau tāpat visa pasaule zina.

samelot / sameloties / piemeloties, pbg., # Vilis man atkal prasīja aizdot naudu, nācās samelot, ka man tikai kapeikas pie dvēseles. Nejauši saskrējās ar viņu Siguldā un samelojos, ka es te dzīvoju. Nu gan piemelojos, un, liekas, ka viņš man pat noticēja.

piemelot (klāt) / piepušķot, *pievienot patiesībai klāt kādu daļu izdomājumu*, # Stāstot, ka likti pie dzēšanas darbiem, viņi piemeloja klāt, ka tas vecis viņiem skrējis ar koku virsū. Man arvien bijušas mīlas pasakas, kuras visām cilvēka nedienām grib piemelot laimīgas beigas. Suns tiešām būdā gulēja, bet to krākšanu nu Mētra bija piepušķojis klāt. Šiem piedzīvojumiem piemelots un piepušķots pavisam maz – tieši tik, cik savu piedzīvoto papušķo ikviens godīgs cilvēks.

pamelot, *nedaudz meļot*, # Man vajadzēja aiziet uz pilsētu, tāpēc redakcijā pamelēju, ka mani aicina uz to rūpnīcu, par kuru man jāgatavo raksts.

izmeloties, *daudz meļot; meļojot attaisnoties*, # Vai nu nebūsi diezgan izmeļojies, varbūt sāksi stāstīt, kā bija patiesībā? Viņš jūt, ka būs nepatikšanas, un jau prāto, kā izmeloties. Es jūs gaidīju līdz četriem no rīta, vai jūs domājat, ka man viegli nākas izmeloties vīram?

iemeloties, *pierast meļot*, # Viņa ir tā iemelojusies, ka bieži meļo meļošanas pēc un pati vairs īsti neatšķir patiesību no izdomas.

meļi / samelojums, L., # Toreiz, meitu no vīra bardzības pasaudzēdama, Milda bija ielaidusies meļos. Agri vai vēl tevi pieķers meļos, un tad tev būs milzīgs kauns. Gusts to visu novērtēja par skaidriem, baltiem un saltiem meļiem, jo nebija ne domājams, ne ticams, ka Silmežs būtu uzticējies pļāpīgajam skroderim savus slepenākos nodomus. No tevis tiek prasīts tikai pavisam neliels samelojums cēlos nolūkos – lai nesabojātu mammai svētku noskaņu.

izdomājums / izdoma / fantāzija / izfantazējums / aplamības / blēņas / blefs, L., # Šo savas dzīves gadījumu gribu pastāstīt tieši tā, kā tas notika, bez pārspīlējumiem un izdomājumiem. Vairāk nekā divtūkstoš gadu cilvēki uzskatīja Hómēra epu par Trōju par brīnišķīgu pasaku, izdomājumu, fantastisku leģendu. Viņš nespēja stāstu iegrozīt tā, lai tas neklūtu tik vējains, ka pazūd patiesības robežas, tāpēc sapinās pretrunās un aizlidoja izdomās. Stella meļoja un bija priecīga par savu veiklo izdomu. Šis virziens, ko zinātnes vēsturē mēdz dēvēt par Renesanses laikmeta natūrfilozofiju, deva daudz pareizu un pat ģeniālu minējumu, bet ne mazumu arī tukšu fantāziju un maldu. Patiesība, fantāzija un tīri nieki, īstais, iespējamais un neiespējamais – viss kopā jauca meitenes galvā. Visādus izfantazējumus esmu dzirdējis, bet tādas aplamības un blēņas

gan vēl ne. Vīrs reti man nāca līdzī uz baznīcu un visu to, ko es apzīmēju par svētumu, sauca par blefu.

melīgs, Kd., # Cilvēks var nokļūt nejaušu iespaidu, vienpusīgas vai pat melīgas infórmācijas ietekmē.

APMELOT, 2. kónj., K., *apzināti paust par kādu nelabvēlīgu nepatiesību*, # Izrādījās, ka kaimiņš viņus nemitīgi apmelo, fabricē dučiem melu sūdžību.

fabricēt / safabricēt, 2. kónj., K., *sacerēt apzinātus melus*, # Pierādījumu viņiem nav, bet tos jau var vienmēr safabricēt. Uz safabricētu apsūdžību pamata viņiem piespriesta mūža katórga. Gribas pašai apskatīties salocīto lapiņu, vai tā ir īsta fróntes vēstule, vai nav safabricēta aģitācijas nolūkos.

denuncēt / insinuēt, 2. kónj., K., *nodot varas iestādēm, priekšniecībai u. tml. ļaunprātīgi sagrozītu patiesību par kādu*, # Šis nelietis denuncējot izēda veco skolotāju. Viņi sacenšas par ietekmi pie jaunās varas, pat nekautrēdamies cits citu denuncēt un visiem iespējamiem līdzekļiem nobīdīt pie malas. Kāda bija apsūdžība un kas viņu denuncēja, par to īstas skaidrības nebija. Ja vajadzīgs par varītēm atrast kādu grēkāzi, tad arī bez pierādījumiem nav grūti pret kādu kaut ko apgrēcīgu insinuēt.

būt izdomātam/izfantazētam, R. v., *neatbilst īstenībai, patiesībai*, # Viņa sajuta, ka Māras nosvērtajā runā nekas nav izdomāts un samelots kā Upīšu Mārtiņam. Dažkārt gadās, ka aktiera ilgotā loma ir izfantazēts raksturs, kāda vēl nemaz nav dramaturģijā.

apmelojums / safabricējums, L., # Visi šie apmelojumi ir grābti no zila gaisa. Bija skaidrs, ka apsūdžēto paraksti zem šiem safabricējumiem ir panākti ar nežēlīgu spīdzināšanu.

denunciācija / insinuācija, L., # Tā nav patiesība, bet ļaunprātīga denunciācija. Šīm apsūdžībām vēl pievienojās denunciācija, kurā Kampanellam tika piedēvēta pret Kristu vēsta satīra dzejā. Visi šie ziņojumi ir vienkārši izdomāti, tāpat kā daudzas citas insinuācijas.

LIEKUĻOT, 2. kónj., R. v., *savtīgos nolūkos runāt neatbilstoši saviem patiesajiem uzskatiem*, # Tā kā viņi dzīvoja aizspriedumainas sabiedrības vidū, tiem vajadzēja mazliet liekuļot, slēpt savas īstās domas.

liekulība, L., # Tavi vārdi ir tīrā liekulība, domāt tu domā pavisam ko citu.

liekulīgs, Kd., # Ekranizējumā Oļiņietes liekulīgā dievbijība ir mazāk izcelta.

MALDINĀT, 3. kónj., K., *apzināti vai neapzināti paust ko nepatiesu*, # Tu mani maldināji – atzīsties nu, tīšām vai netīšām? Sinóptiķi mūs atkal ir kārtējo reizi maldinājuši.

maldinājums, L., # Viņš man sastāstīja, ka mežā sēņu esot ka biezs, bet izrādījās maldinājums – tikai velti izstaigājos un laiku notērēju.

demagōģija, L., *kazuistiska maldināšana*, # Runas par to, ka mākslinieks rada vienīgi sev, nevēršdamies ne pie viena, ir labākajā gadījumā pašapmāns, sliktākajā – demagōģija.

demagōģisks, Kd., *demagōģiju paudošs*, # Fórmālisti, abstrakciōnisti, spekulējot ar prógresīvo zinātni, sniedz demagōģiskus apgalvojumus, ka viņi esot atómlaikmēta pārstāvji mākslā.

MĀNĪT / mānīties, 3. kónj., K., *apzināti maldināt*, # Mānu pati sevi ar cerību, ka starp viesiem būs arī Andžus. Līdz pat šai dienai viņa nevarot samierināties ar to, ka bērībā viņu mānījuši un upēs vāravas nemaz nedzīvo. Bērnu mānīt, ka laidīs skolā, droši nezinot, vai to varēs, arī nedrīkstēja. Nemāniet nu – gluži tukšinieki jau nu jūs nevarat būt.

piemānīt / apmānīt / izmānīties, pbg., # Vēcāmamma atkal gribēja mūs piemānīt, ka mazus bērņus stārķi atņēšot. Cara manifests, redzams, ir tikai viltība, ar kuru cēr apmānīt tautu. Viņš izmānījās, izmelojās, ka neko par to nezinot.

D. Apņēmības paudums un izvēles priekšlikumi.

SOLĪT / solīties / sacīties, 3. kónj., K., *paust apņēmību kaut ko izdarīt, iedot u. tml.*, # Tēvs solīja mūs izvizināt laivā pa Vēntu, bet līdz vizināšanai nekad netika. Arī kalpiem viņš solīja iedalīt zemi valsts mežos. Es tev atnesu to biežpienu, ko solīju. Man ir māja, par kuru man sola (maksāt) divpadsmit tūkstošus. Sākām diņģēties – es prasu divus rubļus, viņa man sola tikai vienu. “Tagad es labošos!” Zigis solās. Viņa zināja, ka darījusi pareizi, Mālniekam (par sievu) solīdamās. Mēs cauri mežam sekojam Ólgai, kura sacījās mūs izvest pa taisnāku ceļu. Viņa pazīst šos brīžus, kad Klāvs kļūst mīksts kā ūdenszāle un sakās viņai ko dāvināt.

apsolīt / apsolīties / nosolīties / pasolīt, pbg., # Mākslinieks apsolīja, ka rīt izkārtne būs gatava. Viņš draugam apsolīja jauno grāmatu. Apsolījies, ka pēc piecām minūtēm mašina būs kārtībā, šoferis jau kādu pusstundu ņemas pa mótōru. Trīs reizes Fredis bija nosolījies ierasties pie Pakalna, bet vēl nebija ieradies. Teātrī viņam pasolīja, ka jaunā luga varot jau pirms pavasara būt uz skatuves. Melita negribēja mēlot, bet vairījās arī patiesību teikt, tāpēc atbildi pasolīja pēc nenoteikta laika.

pieāvāt, 2. kónj., / **piesolīt**, *uzaicināt paņemt un apēst, izdzert, izmantot, nopirkt, strādāt kādā vietā, darbā u. c.*, # “Vai drīkstu jums vēl pieāvāt tēju?” Gundega jautā. “Še nu nogaršo!” Pičs pieāvāja lielu, zeltainu ābolu. Viņš izvilka no kabatas cigarešu paciņu un pieāvāja arī Didzim. Neļāvu Zentai iet mājās kājām, bet pieāvāju aizvest ar savu autō. Kasiere pieāvāja pie viena autómōbīli arī apdrošināt. Atnāca Jesens un pieāvāja, lai apmetamies pie viņa Kurmanōva ielā. Līdakam pieāvā otrā stūrmaņa vietu uz zvejas refrīzerātōra. Vīlerts man pieāvāja vadīt labrātōriju. Dzelme tūlīt pieteicās: “Varu jums pieāvāt savu palīdzību.” Iekāpušai tramvajā, kāds viņai pieāvāja vietu (apsēsties). Viss bulvāris kā nosēts ar teltīm un būdām, piesola, pieāvā, pat aiz svārku stūra nekautrējas paraustīt, lai nāk tik iekšā, lai pērķ. Ormaņi uzmācās lauciniekiem, piesolīdami viņus lēti aizvest pēc vajadzības. Kādā kalnu sādžā viņiem piesolīja darbu – vienam pienotavā, otram par puisi. Man piesolīja (algu) 30 rubļus mēnesī. Par noganīto auzu lauku tēvs piesola ziemā mūs abus zirgu vietā jūgt ragavās.

pieāvāties / piesolīties, *izteikt gatavību ko darīt*, # Salenieks pieāvājās Mirdzu aizvest, bet viņa atteicās. “Es aiznesīšu,” Ieva pieāvājās. Nesēji steidzas pretim katram pienākošam vilcienam, spraužas iekšā vagonos un pieāvājas nest bagāžu. Gustavs vairākas reizes pieāvājās dārzniecībā par vienkāršu strādnieku. Mārtiņš piesolījās palīdzēt grozu aiznest. Meitenes piecēlās, lai ietu, bet Grundonis piesolījās viņas pavadīt.

sasolīt, *daudz solīt; solīt izolē*, # Kungs par dāzru sasolījis daudz naudas. Vēlāk man sametās kauns, ka publiski biju tā izlielījies un sasolījusi zilus brīnumus. Ūtrupes turētājam rokā maks – par to sasola piecpadsmit santīmus.

izsolīties, *vairākkārt solīt*, # Viņš jau man nez cik reizu ir izsolījies pavisam drīz atdot parādu, bet vēl tā arī nav atdevis.

izsolīt, *solīt balvu*, # Šillers lugā attēlojis laupītāju virsaiti, par kura galvu izsolīta godalga zelta dālderis.

pārsolīt, *solīt maksāt vairāk nekā kāds cits*, # Vairāk par 50 latiem neviens nesolīja, es par latu pārsolīju, un skapis tika man.

solījums / apsolījums, L., # Es biju solījies viņu apmeklēt, bet solījumu nebiju turējis. Ar solījumiem jau viņi neskopojas, bet ar to pildīšanu ir kā ir. Būt atbildīgam par doto solījumu ir katra cilvēka goda lieta. Apsolījumu paņemt mani līdz uz pilsētu varēju no mātes izdabūt ne citādi kā tikai ar priekšzīmīgu cāļu ganīšanu un bezierunu paklausību.

pieāvājums, L., # “Lūdzu, apskatiet pirmssvētku jaunumus!” tādi laipni pieāvājumi dzirdami gan veikalos, gan tirgos. Viņa saņēma pieāvājumu filmēties Ūlgas lomā. Atraidīju Elmāra pieāvājumu aizvest mani ar mótōciklu līdz autōbusa pieturai.

ZVĒRĒT, 3. kónj., / **dievoties**, 2. kónj., K., *stipri solīt*, # Viņš viņai, ceļos mezdamiem, bija zvērējis, ka mīlēšot to visu mūžu un vēl trīs dienas. Pie sava goda zvēru, ka darīšu visu, ko tu vēlies! Viņš mierināja priekšsēdētāju un dievojās, ka pats ar visu tikšot galā.

nozvērēties / nodievoties, pbg., *vairākkārt zvērēt*, # Nozvērējos, ka nekad uz šejieni nenākšu, nekad un nekādos apstākļos. Viņš nodievojās, ka parādu atmaksāšot noteiktajā laikā.

zvērīnāt, 3. kónj., K., *likt stingri apsolīties*, # Krustmāte Sabīne jau pirmajā dienā mani zvērīnāja, lai es – pasarg dievs! – viena šurp nenākot peldēties. Viņš zvērīnāja meitu Artūram neticēt.

nozvērīnāt, pbg., # Līdz vasarai šņabīti ne lāses – tā mani dakteri nozvērīnāja.

zvērēsts, L., *stingra apņēmība, apsolījums*, # Kad nomira māte, viņš bija nozvērējies uzaudzināt mazās māseles un pildīja šo zvērēstu pēc vislabākās sirdsapziņas.

ZVĒRĒT / dot zvērēstu, *oficiāli solīt uzticību valstij un tautai, liecināt patiesību tiesā u. tml.*, # Pasauls praksē valsts kóntrōle pastāv un daudzviet kóntrōlieri zvēr uzticību valstij. Vasāju zvērēsts ir zvērēsts, ko deva vasalis, lai tiesiski apstiprinātu savu vasaļatkarību. Zvērēstu nodevuši, strēlnieki sāka apgūt cīņas prasmi mācību šautuvēs un laukumos.

nozvērīnāt, *likt nodot zvērēstu*, # Pirms liecinieku uzklaušīšanas viņus nozvērīna.

zvērēsts, L., # Apsūdzētais, lūdzu piecēlies zvērēstam! Ferdinands saprot, ka viņš vairs nav karavīrs, ka viņš ir lauzis doto zvērēstu cīnīties uz dzīvību un nāvi.

DOT JĀVĀRDU, *atbildēt apstiprinoši uz lūgumu ko apsolīt; piekrist kam*, # Zaldāts iemīlējies Annā, kura turpat par meitu dzīvoja, bet savu jāvārdu jau atdevusi kādam vējaviēšu kalējam. Pavasarī ārsti ieteica manu iecerēto braucienu atlikt, tagad viņi ir devuši tam savu jāvārdu, un, lūk, es esmu ceļojumā.

jāvārds, L., # Kad es viņu bildināju, viņa man atbildēja ar jāvārdu.

DOT GODAVĀRDU, *solīt, apstiprinot to ar savu godu*, # Es devu savu godavārdu to nevienam neizpaust.

godavārds / goda vārds, L., # Es uz sava drauga godavārdu paļaujos.

DRAUDĒT / brīdināt, 3. kónj., K., *piesolīt nepatīkamas sekas kādai rīcībai*, # Marija draudēja zēniem, ka nāksot Rudaušu tēvs un viņus noķīlāšot, jo cita tiesā neesot brīv iet. Tas nu Kārlēnam bija par daudz – draudēt ar pērienu viņam, lielam puisim! “Ne soli tuvāk!” Reinis brīdināja un pacēla pistoli. “Kur tu bāz savus nagus, es kliegšu!” kāda meitene skaļi brīdināja.

pie draudēt / nobrīdināt / izteikt draudus/brīdinājumu, pbg., # Strādnieki prōtestēja un piedraudēja pārtraukt darbu. Liepam tas istabas kakts pašam nepieciešams, viņš bija piedraudējis visas tās Bērziņa grabažas izsviest sētsvidū. Andrejs nobrīdināja Janku par redzēto nevienam nestāstīt. Viņš izteica draudus man par to smagi atriebties. Strādniekiem, kas sistemātiski žūpoja, ražošanas sanāksmēs izteica sabiedriskos brīdinājumus un rājienu.

padraudēt, *nedaudz draudēt*, # Feldfēbelis Fólbergs pakliedza, padraudēja, bet galu galā norima un aizmirsa šo gadījumu.

izdraudēties, *vairākkārt draudēt*, # Izdraudējos viņam ar pērienu, bet viņš turpina darīt savu, laikam tiešām būs jānoper.

draudi / piedraudējums, L., Parasti tādu mōnolōgu viņa nobeidza ar draudiem: “Par to es vēl sūdzēšos izglītības ministram!” Kad krodzinieks pagriežas pret pūli, viņam ik vārdā skan savas varas apziņa, piedraudējums.

E. Ietekmējuma paudums.

PĀRLIECINĀT, 3. kónj., K., *paužot pamatojumu, ietekmēt kādu atzīt ko par pareizu, rīkoties saskaņā ar to*, # J. Rōzentāls bija tas, kurš Blaumani pārliecināja par Purvīša talanta lielumu. Mana atbilde viņu īsti nepārliecināja. Ilgi strīdējos, kamēr spēju viņu pārliecināt, ka man ir taisnība.

pārliecinājums, L., # Var likt paveikt gan ar pavēli, gan pārliecinājumu, tikai pavēle nedod pārliecību, ka veicamais ir pareizs un nepieciešams.

pārliecināošs, Kd., # Viņa argumenti ir pārliecināoši un lōģiski. Velta to pateica tik pārliecināoši, ka šaubas izzuda.

PIERUNĀT / vārdot, 2. kónj., K., *pārliecināt kaut ko darīt, rīkoties*, # Anna centās pierunāt Rutu mazliet ieēst. Čukurs nebija pierunājams piedalīties neatļautās medībās. Viņam plijās virsū un vārdoja, lai piedalītos darbavietu vōlejbōla turnīrā, jo viņš taču esot kōmandas galvenais cīnītājs pie tikla. “Ja vari uzzīmēt etiķeti, kāpēc tad nevari grāmatzīmi?! Taisi tik augšā!” viņš mani vārdoja.

ļauties pierunāties, *ļaut sevi pierunāt*, # Te visi ierēdņi aiz gara laika nodevušies kāršu spēlei, arī es reizēm ļaujos pierunāties un grēkoju līdzī. Viņš neļāvās pierunāties palikt vēl ilgāk – viņam esot laiks posties tālāk.

PIELAUZT, -lauž, -lauza / **pievārdot**, 2. kónj., K., *ar grūtībām pierunāt*, # Atbildīgā par pašdarbību no vietējās kōmitejas bija pielauzusi Alfu spēlēt mandōlīnu ōrķestrī. Ja tava māte negrib, ka dzīvošu pie tevis, tu varētu dzīvot pie manis – es savējos pielauztu. Es jau pati tā īsti nemaz negribēju braukt, bet Ilga mani pievārdoja.

IESTĀSTĪT / iemēlot / iegalvot / ieslavēt / iemelst / apvārdot, *stāstot censties par kaut ko pārliecināt*, # Kad Uldis vēl mēģina iestāstīt, ka šajā alā kādreiz mitinājies laupītājs Dāvids, viņa neticīgi iesmejas. Vai tu manī neesi iemēlojis ticību, cerību un pašāvību? “Trīs rubļi... lēti, ļoti lēti... galdiņš tikpat kā jauns,” iegalvo pārdevējs. Osiene mēģināja iegalvot pati sev un pārliecināt to otru, ka cerības nepavisam nav zaudējamas. Frīdis uzņēmās siena vezumniem apgādāt pircējus un prata kaut kādu purva grīslī ieslavēt par pļavas zālī. Viņš atkal grib man iemelst visādas muļķības, lai es tām noticētu. Viņas vēl ilgi apvārdo Mariju, kamēr tā beidzot piekāpjas un apsolās

turpināt saimnieces darbu. Viņš droši vien arī tavu klavieru spēli cēla vai debesīs, jo tādi jau prot meitenēm zobus apvārdot, bet šīs, muļķītes, tic.

ATRUNĀT, *pārliecināt, lūgt kaut ko nedarīt*, # Darba biedri taisījās saukt ārstu, bet cietušais viņus atrunāja. Skolas pārzinis gribēja paziņot, ka sarīkojums beidzies, bet viņu atrunāja, jo šis taču ir pēdējais pamatskolas vakars.

LABINĀT, 3. kónj., K., *ar laipnību pierunāt*, # “Nu, ko tu, Vernīt, dusmojies,” māte labināja sapīkušo dēlu. “Nu nerej, sunīt, nerej!” Andris labina suni. Viņa kaut ko runā, baras, aicina, labina, sola, draud, bet puika tik smīn un turpina gulēt uz klona. Klaigādama un labinādama viņa biešu laukā tvarstīja govi.

labināties, *ar labināšanu censties panākt atsaucību*, # Sabozies nerunāju ar Kristu ne vārda, bet viņš nenociešas un labinās man klāt – viņš esot vainīgs, savu draugu izjokodams. Māte ap Ilutu labinās, bet šī sēž, lūpu uzmetusi, un neatbild.

pielabināt / pielabināties / salabināt, pbg., # Viņš gudroja, kādu kómplimentu Ingai pateikt, lai pielabinātu viņu nākt līdz. Lai cik viņa laipni runāja un lūdza, viņš neļāvās sevi pielabināt. Zemītis mēģina saimniecei pielabināties, aptaujājas par cenām tirgū, lai gan tās viņam labi zināmas. Vecais Krūze mēģināja abus strādniekus salabināt, bet no tā nekas neiznāca.

palabināt, *mazliet labināt*, # Viņa suņus laipni uzrunāja, palabināja, un tie sāka luncināt astes.

izlabināties, *ilgstoši labināt*, # Es visādi izrunājos, izlabinājos, bet sieva iecirtīgi ar mani nerunāja.

VILINĀT, 3. kónj. / **vilt**, viļ, vīla, K., *pierunājot ietekmēt kādu ko darīt*, # Uzvedumā ciniskais frants vilina Anniņu uz pilsētu ar vislētākajiem pavešanas paņēmieniem. Kas mani prom no ļaudīm vīla – Varbūt tas bij kāds kalnu zieds, Kam piederēja mana mīla..?(K.Skalbe)

atvilināt / atvilt / atmānīt, pbg., *vilināt uz šejieni; vilināt pie sevis prom no kāda cita*, # Kāda pārdrošība – atvilināt / atvilt / atmānīt jaunu meiteni no turīgas ģimenes uz savu būdu! Drīz jūs sāksiet viens otram atvilināt strādniekus. Knīpers žēlojās, ka tu viņam atviļot darbaspēku, solot nelikumīgi augstāku atalgojumu.

aizvilināt / aizvilt / aizmānīt, *vilināt kurp prom*, # Gusts varēja solīt ko vien gribēdams, bet aizvilināt Juri prom no kuļmašinas viņam neizdevās. Ieradās, lūk, šis svešais vīrietis un aizvīla / aizmānīja prom viņu loloto meitu.

ievilināt / ievilt / iemānīt / ielabināt, *vilināt kur iekšā*, # Viņa ar tādu aizrautību pārliecināja, ka spēja ievilināt mežā uz slēpēm pat visvecākos skolotājus. Mēs Dinu slazdā ievīlām ar viltu – teicām, ka brālis sauc. Lielie manu puiku arī bija pierunājuši un iemānījuši kaimiņu dārzā. Vēl dažas reizes viens otrs no lielajiem saimniekiem mēģināja Garšinu ielabināt savā sabiedrībā, bet viņš nebija no tiem, kurus var sakārdināt ar labām pusdienām un saldiem dzērieniem.

izvilināt / izvilt / izmānīt / izlabināt, *vilināt no kurienes ārā u. tml.*, # Tikai ar solījumu iemācīt šaut ar kaķeni Jurcim izdevās izvilināt / izlabināt Zani pagalmā. Viņš visur bija klāt, ar visiem kopā iedzēra un dzērumā no viena otra izvilināja dažus noslēpumus. No viena otra plāpas vai vientieša arī izdevās izvilt vajadzīgās ziņas. Viņa izmānīja Ēriku ārā no kroga, sakot, ka viņu meklē kāds klients. Ar manifestu ķeizars lūko revolucionārus izmānīt atklātībā, lai pēc tam izrēķinātos ar tiem.

novilināt / nomānīt / nolabināt, *vilināt no kurienes lejā*, # Es gribēju steigties uz māju, bet draugi mani pierunāja, novilināja lejā pie Gaujas. Gan jau es tevi nomānīšu no tava ziloņkaula torņa lejā uz cietas zemes. “Minka, minka, kis, kis, kis...” tā es to kaķi nolabināju lejā no koka.

uzvilināt / uzmānīt, *vilināt kurp augšā*, # Ar saldiem solījumiem Indriķis uzvilināja / uzmānīja Dārtu klētsaugšā.

pārvilināt / pārvilt / pārmānīt / pārlabināt, *vilināt pie sevis, pāri kam, mājās u. tml.*, # Priekšniecība baidījās, ka mazās algas dēļ inženieri Liekni pārvilinās pie sevis kāds cits uzņēmums. Almagrō ar viltīgiem solījumiem jau pirms kaujas slēpeni pārvilināja savā pusē Pedrō de Lermu ar visu tā vienību. Vadība grib savā komandā pārvilināt šo populāro futbolistu. Varbūt, ka tev izdosies pārvilt, pārlabināt Róbertu pie sevis, bet tāds jau nepaliks tev uzticīgs, kāda cita savukārt atvils viņu tev.

MUDINĀT / aicināt / rosināt / ierosināt / ierosīt / vedināt / vēlēt / bikstīt, 3. kónj. **likt priekšā**, *pārliecināt, pierunāt kādu ko darīt, uzsākt*, # Aigars mudināja arī tēvu nopirkt smailīti, bet tam kategoriski pretojās mamma. Klāva noliek man priekšā saldējumu, mudina, lai nogaršojot.

Slimnīcā plakāti pie sienām aicina sargāt un glabāt veselību. Autōrs rosina būt atbildīgiem par nākamo paaudžu likteņiem. Zaļkalns lolo nodomu kļūt par gleznotāju un, mākslinieka Jāņa Valtera rosināts, vasarās mēģina roku Siguldas apkārtnes dabas studijās. Tas, ka lēnīgais un nosvērtais Kārlēns ierosina apspriest Alvila Dzeguzes rīcību, direktōru pārsteidza. “Iesim kaut kur tālu, tālu,” Ieva ierosina. It sevišķi jaunatni pat visgudrākā grāmata un spožākās runas tā nespēj ierosīt kā dzīva cilvēka piemērs. Viņš bija visvairāk vainīgs, ka zemnieki atteikušies pildīt klaugas, jo viņš bija vedinājis tos uz nepaklausību. “Puisīt, iziesim ārā pie citiem bērniem,” svešā krustmāte vedina zēnu. Viņa uz brīdi izgāja, vēlējusi ciemiņam apsēsties un pagaidīt. Viņš uz runāšanu vairs nav mudināms un bikstāms – pateiks asi un skaidri visu, kas uzgūlies sirdij. “Mācītāja kungs, varbūt iegriezīsimies noskalot putekļus un bēdas,” lika priekšā Blāķis, uz krogu rādīdams.

uzmudināt / pamudināt / uzvedināt / samudināt / sarosināt, pbg., # Jurka arī mani uzmudināja uz zivju duršanu, un tā, paņēmuši žebērkli, gājām kā lieli vīri uz upi. Viņš mani uzmudināja krāt tautas dziesmas un pasakas un iesūtīt tās Zinību kōmisijai. Mežsargs vienu otru pat pamudināja patīrīt mežu no sausajiem kokiem. Es negribēju aizskart jūsu patmīlību, jūs pats uzvedinājāt mani uz šādu sarunu. Uzvedināju Jepifāniju atcerēties aizsāktu stāstu. Tie, kas taisījās paši uz bērēm, samudināja arī citus. Viņa sarosināja Ilōnu uzzināt par šo lietu ko tuvāk.

pabikstīt / uzbikstīt, *nedaudz bikstīt, mudināt*, # R. Blaumanis visādi centies palīdzēt un vienu otru arī pabart un pabikstīt uz daršanu. Ir jau arī kūtrāki sētnieki, kurus allaž jāpabiksta. Bet lēnais, klusais Kārlis, it kā pats nelabais viņu uzbikstījis, neatlaidās no uzsāktā.

mudinājums / uzmuninājums / uzvedinājums / rosinājums / ierosinājums / priekšlikums, L., # Aspazijas mōrālais atbalsts, nepārtrauktie mudinājumi palīdz Rainim ķerties pie pirmā dzejoļu krājuma kārtošanas. Kā māte nebija sapratusi, ka Ievai vajadzīgs silts uzmuninājums, labs, draudzīgs vārds, lai pārvarētu tīri meitenīgo kautrību? Izrādījies, ka tīģeru dresētājs ir lielisks, asprātīgs stāstītājs, kuram nevajag pastāvīga uzvedinājuma no intervētāja puses. Skulme ir pratis Smīlga rosinājumus iemiesot tēlainā skatuves telpas risinājumā. Aicinām vēstures un dabas draugus atsūtīt redakcijai savus ierosinājumus un priekšlikumus par dabas aizsardzības pasākumiem. Katrs otrais rūpnīcas strādnieks nācis ar kādu ierosinājumu, šogad rūpnīcā iesniegti 228 priekšlikumi.

SKUBINĀT / mudināt / steidzināt, 3. kōnj., K., *ierosināt darīt ko ātrāk, veiklāk*, # Darbos Zuze nekad nav bijusi ne mudināma, ne skubināma. Vecmāmiņa skubināja mūs ar Kati ātrāk likties gultā, lai rīt agrāk varētu piecelties. Vairs nebija nozīmes skubināt zirgus, jo ierašanās pilsētā bija nokavēta. Otrās dienas pēcpusdienā tēvocis mudināja saraut dūšīgāk, lai līdz vakaram varētu biešu novākšanu pabeigt. Meistars stāv klāt un mudina: “Nu, dzīvāk, dzīvāk! Darbi nemaz neiet uz priekšu...” “Ģērbies ātrāk un iesim!” Zenta steidzina Rōbertu. Izdevniecība steidzināja rakstītāju ātrāk pabeigt jau mazliet iekavēto darbu.

paskubināt / pamudināt / pasteidzināt / saskubināt, pbg., # “Nu tik sēsties klāt, Mārtiņ, sēsties klāt!” Līzbete paskubināja. Mālnieka paskubināta, viņa iedzēra vēl pa malkam un sajuta, ka savāds, patīkams siltums pārņēma visu ķermeni. “Nekavējies, ka neaizbrauc par vēlu!” viņa mani pamudināja. Vajadzēja mōntieri pasteidzināt, lai traktōrs varētu drīzāk iziet darbā. Viņš ciešāk saspiež arkla rokturi, saskubina zirgus. Pauls Dauge kaisa vēlmē saskubināt dzīves grūtdieņus atkratīties no kūtruma. Žōrzs nebija saskubināms uzkāpt bēniņos un ko nebūt palabot.

aizskubināt, *skubināt kurp doties*, # Māte aizskubina dēlu tēvam palīgā.

ieskubināt, *skubināt kur iekšā*, # Kad sameties jau gandrīz tumšs, viņa ar steigu ieskubina bērņus no pagalma istabā.

skubinājums / paskubinājums, L., # Tūlīt būs no lielās māsas skubinājums netūlāties, lai atkal nenokavētu skolu. Tas kleperis bez paskubinājuma jau gatavs uz ceļa vai aizmigt. Indulis velkas kā sapīts, un man uz mēles jau ir kāds nepacietīgs ass paskubinājuma vārds.

MUNDRINĀT, 3. kōnj., K., *pārliecināt kļūt mūdrākam*, # Viņai pašai sirds sāp tāpat kā mātei, kuru viņa mūdrina.

PAMĀCĪT, 3. kōnj., K. / **instruēt / kōnsultēt / rekōmendēt**, 2. kōnj. / **dot padomu / ieteikt / iesacīt, stāstīt, kā vislabāk rīkoties nodoma sasniegšanai**, # Pāršķirstu medicīnas brōšūras, kur pamācīts, kā izsargāties no saaukstēšanās, ērcu encefalīta, garā klepus... Dārznieks aizvien izpalīdzēja un pamācīja, kā kociņi stādāmi un kopjami. Katrā būvobjektā strādnieki jāinstruē par ugunsdzēsības noteikumiem. Viņš kōnsultēja arī citus studentus. Zinātnieki rekōmendē, kā racionālāk izmantot ōkeāna bagātības. Gan kaimiņi, gan iecirkņa ārsts deva Jānim padomu vairāk uzturēties svaigā gaisā. Draugs man ieteica pieteikties par kuģa puiku uz kāda no ostā stāvošiem

tvaikoņiem. Citiem viņš atpūtu parasti ieteica ārpus pilsētas, lauku klusumā. Agrónoms iesaka audzēt tópinambūru – skābbarības iznākot ļoti daudz. “Tad jūs man iesakāt labāk vis nepārdot?” viņa vēlreiz pārjautā.

pakónsultēt, *nedaudz kónsultēt*, # Dzejas kónsultante pakónsultē vēl dažus jaunos autórus.

kónsultēties / infórmēties, 2. kónj., *griezties, parasti pie speciālista, pēc padoma*, # Skolēni var eksāmenu priekšmetos kónsultēties par visiem jautājumiem pie attiecīgā priekšmeta pasniedzējiem. Vislabāk, ja diētas jautājumā ir iespējams kónsultēties ar speciālistu – ārstu dietólógu. Alksnis tulkoja kāda beļģu kóóperátora grāmatu, ik pa brīžam infórmēdamies pie Viļņa dažādos terminólóģijas jautājumos.

pakónsultēties, *nedaudz konsultēties*, # Vispirms labāk pakónsultēties ar ārstu, jo ir ne mazums cilvēku, kuriem biškópības pródukti rada smagas alergijas.

pamācība / instrukcija / padoms / ieteikums / kónsultācija / rekómendācija / recepte, L., # Medikamentam jābūt pievienotai lietošanas pamācībai. Mehāniķis atstāja nelielu grāmatiņu “Praktiskā pamācība traktóru apkalpošanā” un aizbrauca. Te ir instrukcija par to, kā labóratóriski jāizmeklē dónóri. Šo mežu izmantošanu nosaka īpaša instrukcija, kuras pārkāpējiem draud bargs sods. Ja jums vajadzīga palīdzība vai padoms, nekautrējieties griezties pie manis. Ņem (uzklausi) katra padomu, bet spried(i) pats. Ja tūlīt griežas pie ārsta un precīzi izpilda viņa ieteikumus, tad slimība ātri pāriet. Arvīds atcerējās otru Vīlerta ieteikumu – meklēt iespējami jaunākus puīšus, īstus entuziastus. Skolas pedagógi bieži izbrauc uz lauku rajoniem ar lekcijām, sniedz kónsultācijas lietiskās mākslas pašdarbniekiem. Rekómendācijas par mēslojuma līdzekļu devām izstrādātas, ņemot vērā to reālo órganisko un minerālmēslu daudzumu, kas mūsu valstī praktiski pieejams. Mums ir izdots samērā daudz rekómendāciju apstādījumu ierīkošanai pie sabiedriskajām vai individuālajām ēkām. Izmantojot valganu biezpienu, miltu vajadzēs vairāk nekā minēts receptē. Mākslinieks glazūru receptes sastāda pats. Vecāmāte atceras vecās receptes vadmalas krāsošanai, mēs palīdzam saplēst alkšņu mizas.

AIZRĀDĪT, 3. kónj. / **piezīmēt**, 2. kónj., K., *vērst kāda uzmanību uz kļūdām vai nepilnībām*, # Grīns saprata, ka cilvēki par viņa raksturu un uzvedību nezobojās, bet draudzīgi, bez persónīga naida un aprēķina aizrādīja uz trūkumiem. Pat ja Žurdiņš šo to piezīmēja, tam neviens nepievērsa nopietnu uzmanību. Skaidrības labad piezīmēsim, ka Pērnava ir īpaša administratīva vienība.

aizrādījums / piezīme, L., # Sevišķi lielu pateicību izsakām kómpónistam, kurš ar savu padomu un aizrādījumiem palīdzēja izvairīties no latviešu dziedāšanas stilam un dziesmu raksturam nepiemērotām melódijām. Rakstnieki par saviem darbiem diezgan bieži dzird pabargas kritiskas piezīmes.

SPREDIĶOT / mórālizēt, 2. kónj., K., *klaji, uzmacīgi, nosodoši pamācīt*, # Mazā ģimenes apspriedē sievasmāte abiem jaunajiem sprediķoja par to, ka pirms katra pasākuma viss pamatīgi jāapsver. Viņa atkal sāka mórālizēt, ka es, to lielo pólitiku taisīdams, pats kļūstot arvien niecīgāks. Īsta māksla gan ir tikumiska, ētiska, tomēr ne mórālizējoša. Satīriskā dzeja uzstājas pret dzeršanu, dažreiz gan pārāk uzkrītoši mórālizējošā stilā.

sprediķis / mórāle / nótācija / lekcija / didaktika, L., # Ar piespiešanu un mórāles sprediķiem skolēnu vidū tik pópulāro slinkošanu nepieveiksim, to spēs pieveikt tikai skolotājs persónība. Viņa man atkal noskaitīja sprediķi, kā krietnam cilvēkam būs dzīvot. Skolotājas frāžainā čalošana, mórāles skaitīšana un aicināšana uz augstiem mērķiem apvienojās ar nespēju izprast cilvēku raksturus un klases noskaņojumu. Mēs klases audzinātāju nemīlam ne tikai par to, ka viņa prot vienīgi lasīt mórāli un uzkliegt, bet vēl vairāk tādēļ, ka viņa nav taisnīga. Vēl es domāju par to, ka es būšu laba māte, es savus bērņus sapratīšu un nekad nelasīšu viņiem nekādas nótācijas. Priekšnieks vienas vienīgas nokavētas minūtes dēļ var nolasīt veselu lekciju par apzinīgumu, disciplīnu un vēl šo to. Milicijā pēc garām lekcijām un pamācībām viņš dabūja samaksāt desmit rubļus lielu sodu. Visa ainiņa lugā didaktikas pārsātināta – skolotāja nodarbojas tikai ar pamācību izteikšanu, tātad nav dzīva būtne, bet iemiesots pamācību kódekss. Agnese atcerējās skolā lasītos vecā Stendera un Neikena stāstus, kas šķebināja ar savu vecmodīgo didaktiku.

didaktisks, Kd., *uzbāzīgi pamācošs*, # Arī filmas tekstā sirsnīgas sarunas intonācijas vietām pēkšņi pārtrauc šablóniskas, didaktiskas frāzes. Autóre it kā stāv mūsu priekšā un didaktiski brīdina – rēdzat, cik briesmīgas sekas var būt vienaldzībai!

VĀRDOT, 2. kónj., K., *teikt maģiskus vārdus pret slimībām un citām indevēm; pārņestā nozīmē – apmuļķot*, # Visādi esmu izmēģinājusies to muguru ārstēt – gan Reģīne vārdo, gan svētīto

ūdeni no krievu baznīcas dabūju... Pie slimniekiem maiji aicināja burvi vai pūšlotāju; tie dziedināja ar slepeni sagatavotiem ārstniecības augiem, kā arī vārdoja, lai izdzītu ļaunos garus.

apvārdot / novārdot, pbg., # Mōnika gan zināja kādu veceni Dārtu, kas protot visas slimības apvārdot, bet tā dzīvoja tālu no šejienes. Minētā veida darboņi māk otru tā novārdot, ka upuris staigā kā bez sajēgas un mājinieku brīdinošos prātīgos vārdus nemaz nespēj sadzirdēt.

pavārdot, *mazliet vārdot*, # Jāaiziet atkal pie tās vārdotājas pavārdot manu veco kaiti.

pievārdot, *ar vārdošanu piesaistīt*, # Viņa tic, ka brūti vai brūtģānu iespējams pievārdot. Armands šai pielīpis kā pievārdots.

buramvārdi, L., # Sieviete aizgriezās kaktā un, pudeles kaklā pūzdama, čukstēja buramvārdus: *...tā trešā roze ir tā slimība, lai viņa izčīb pa visiem vējiem!*

ugunsvārdi, *buramvārdi uguns ietekmēšanai*, # Mans vectēvs apkārtņē esot dēvēts par burvi, kurš zina ugunsvārdus.

AĢITĒT / prōpagandēt, 2. kōnj., K., *sistemātiski pārliecināt par labu kādiem uzskatiem, atziņām un to pielietošanai; pierunāt*, # Cik ilgi mēs pacietīsim, ka budži aģitē mazizglītoto sīkzemnieku masu pret stāšanos kōlhōzā? Viņš ieradās te vienā, te otrā kōlhōzā, mudināja, pārliecināja, aģitēja par elektrōstacijas būvi. Biōlōģijā Dekarts viens no pirmajiem prōpagandēja Hārveja atklāto asinsrites teōriju. *Dienas Lapa* 90. gados kļūst par Jaunās strāvas ōrganizātorisko centru, prōpagandējot marksismu. Prōfesoris izversa plašu darbību, prōpagandējot vitamīnus.

saāģitēt, pbg., # Sakiet, kā lai es saāģitēju izart āboliņa laukus un tā vietā sēt kukurūzu?

aģitācija / prōpaganda, L., # Aģitācija nepalika bez panākumiem – šur tur starp vācu kareivjiem un latviešu strēlniekiem notika brāļošanās. “Mūsu pēdējais vakars varbūt” – tie bija stiprākie vārdi, dedzīgākā aģitācija un pamudinājums. Dedzīgais sludinātājs izversa plašu aģitāciju. ANŌ Ģenerālā Asambleja 1946. gada decembrī kara prōpagandas aizliegumu nostiprināja par starptautisko tiesību principu. Skolā plašāk jāizvērš grāmatu prōpaganda, jāōrganizē lasītāju kōnferences.

KŪDĪT / musināt, 3. kōnj., K., *mudināt, parasti, uz nosodāmu, neatzīstamu rīcību*, # Pie katras izdevības viņa kūdīja bērnus pret patēvu, ik vārda galā daudzīnādama, ka viņš tiem nav un nekad nebūs tēvs. Tieši viņa pērn pavasar kūdīt kūdīja tēvu pašiem apsēt savus desmit hektārus. Pērminderis pačukstēja mācītājam, ka Priedes brālis tepat pie baznīcas durvīm musinot ļaudis pret lielkungiem.

sakūdīt / samusināt / uzkūdīt / uzmusināt, pbg., # Vairākas garnizōna daļas, kazaku ōficiera esera Viktōrōva sakūdītas, atteicās pakļauties padomju varas lēmumiem. Tu esi samusinājis visu pilsētiņu, un ļaudis daudz labāk paklausītu tev nekā man, pilsētas galvam, vai karalim. Mēs nevaram pieļaut, ka cilvēki, kuriem mēs maksājam algu, slepeni uzkūda strādniekus pret mums. Tas palaidnis arī manu dēļu uzmusina uz nedarbiem.

pakūdīt, *nedaudz kūdīt*, # Viņi jau tāpat bija nikni un, ja viņus no malas vēl pakūdīja, tad lēmbasts gāja vaļā.

kūdīšana / musinājums, L., # Šajā lapelē ir sōciālistu prōpaganda un musinājums uz dumpi. Par tādu kūdīšanu tu vari tikt cietumā.

RĪDĪT, 3. kōnj., K., *kūdīt uz naidu, sanaidošanu*, # Latviešu avīzes musina un rīda pret muižniecību, pret baznīcu un visām vācu iestādēm.

sarīdīt, pbg., # Man ir nojauta, ka šis intrigants drīz sarīdīs darbabiedrus citu pret citu, pienesīs Dzelvim tenkas... *Dzimtenes Vēstnesis* cenšas nolīdzināt ar zemi ōpōzīcijas laikrakstus un sarīdīt tos ar Raini un Aspaziju. Guste, Guste, to jau nu nepieļaušu – sarīdīt saimi pret mani!

uzrīdīt, *rīdīt kādu kādam virsū*, # Cīņā pret pārvācošanu Valdemārs izmantoja Baltijas pārkrievōšanas ideju, cerēdams, ka, uzrīdot cara valsts ierēdniecību vācu muižniekiem, tiks panāks Baltijas zemnieku stāvokļa uzlabojums. To bērnu tu pret mani nekūdi – uzrīdīt jau nav grūti, bet vai viņa tev galā paldies teiks...

F. Izpildes prasības paudums.

NOTEIKT, -teic, -teica / **nosacīt / sacīt**, 3. kōnj., K., *paust, kam jātiek izpildītam*, # Ķēniņš nu Mazajam Pēterim cieti noteica, ja līdz pusdienai tilts nebūšot gatavs, tad likšot tam galvu nocirst. Māte stingri noteica, lai neaizmirstu vēstuli nosūtīt. Pedagōģiskās padomes sēdēm noteikts vienu stundu garš laiks. Ārsts slimniekam noteica slimnīcas rēžimu. Viņš nosacīja Ēvaldam un Vilnim

nekur neiet. Puikas nosēdina meiteni vidū, iedod grāmatu un stingri nosaka: “Nu, lasi!” Ārstēšanas veidu katrā gadījumā nosaka ārsts. Ja es tā sacīju, tad tā tev būs arī darīt.

noteikums / nosacījums, L., # Ziltaram aizdeva sieku rudzu ar noteikumu, ka rudenī jāatdod divi sieki vietā. Apnicīgi ritēja dzīve Nikastrō klosterī – stingrs priekšnieks, kas prasīja ievērot noteikumus, desmitiem ierobežojumu, gari dievkalpojumi. Istabu izdodu ar nosacījumu, ka īrniekam jāstājas manā dienestā.

PRASĪT / pieprasīt, 3. kónj., K., *izvirzīt noteikti pildāmus noteikumus, arī noteiktus ieguvumus*, # Sabiedriskā doma prasa, lai cilvēka rīcība būtu ne tikai juridiski un mórāli pareiza, bet arī iekšēji un ārēji skaista. No tevis prasa, lai tu būtu godīgs cilvēks. Stūrmaņiem vajadzēja pārzināt arī jebkura matroža pienākumus, lai zinātu, ko no kura var prasīt. Visi no saimnieka prasa – paša sieva prasa, kalps un vaļinieks prasa, ir ķeizars prasa. Gājēji ar katru gadu prasīja lielākas algas, un tad vēl bija jāmanās laikā salīgt. Divīzijas štābs pieprasīja īpaši svarīgam uzdevumam nosūtīt latviešu lidotāju. Zēns gribēja iestāties jūrskolā, bet pa to laiku, kamēr beidza astoņas klases, jūrskolā jau pieprasīja vidējo izglītību. Ērna atnesa Brikūna pieprasīto segu un kažoku.

atprasīt, *pieprasīt atdot iedoto, aizdoto, nopelnīto*, # Viņš nebija rēķinājies, ka aizdevējs tik pēkšņi atprasīs aizdevumu. Īpašniekam ir tiesības atprasīt savu mantu no sveša, nelikumīga valdījuma. Es jums neko nelūdzu man dāvināt, tikai atprasu savu nopelnīto.

prasīt / uzprasīt, *nosacīt cenu savai precei*, # Par tādām kleitām tirgotājs prasīja sudraba rubli gabalā. Māte sīkstī turējās pie uzprasītās cenas un neļāvās lētāk nokaulēt. Tā ir, kad nepieredzējis ierodīs ar savu precī tirgū – uzprasīsī pārāk lēti, uzskatīs par naivu, uzskrūvēsi cenu par augstu, uzskatīs par ierāvēju.

prasība / pieprasījums, L., # Obligāta ir prasība ievērot noteiktos ogu (arī riekstu) lasīšanas termiņus. Valsts garantē noguldījumu noslēpumu, to saglabāšanu un izsniegšanu pēc noguldītāja pirmā pieprasījuma.

prasīgs, Kd., *ar stingrām prasībām*, # Meistare bija gadījusies prasīga, katru dienu viņa stingri novērtēja padarīto un atzīmēja žurnālā. Bieži mēs, pieaugušie, izturamies ārkārtīgi prasīgi pret jaunatni un pilnīgi nekritiski pret saviem trūkumiem.

prasīgums, L., # Līdzās viņas mīlumam un laipnībai allaž iet stingrs prasīgums.

PAVĒLĒT, 3. kónj. / **dot pavēli**, K., *paust saistošu prasību*, # “Dzer!” viņš pavēlēja. Leitnantam pavēļu izspridzināt spraugas dzelzsbetona sētā. Tika dota pavēle aizstāvēt pōzīcijas līdz pēdējam vīram.

pavēle, L., # Rotas kōmandieris staigāja apkārt un izkliedza pavēles. Skaļruņos atskanēja pavēle nepiedērošām persōnām atstāt kuģa klāju.

RĪKOT / kōmandēt, 2. kónj. / **uzdot**, -dod, -deva / **likt**, liek, lika / **vēlēt**, 3. kónj. / **dot rīkojumu / dot uzdevumu / dot kōmandu**, *dot kādam prasīgu norādījumu*, # Barōns palika ziņotājus rīkojam, uz kuriem tiem jājāj. “Rūdi, stājies rindā!” viņa enerģiski rīkoja. Prātīgs saimnieks vienmēr paliek nostāk un izrādās labs, priekšstrādnieks lai rīko kalpus. “Pilnā gaitā uz priekšu!” kōmandēja kapteiņa sardzes palīgs. Kleistene pretēji savam klusajam, rāmajam vīram mīlēja pavēlēt un kōmandēt. Viņš uzdeva mums pa pusdienas laiku zāģēt un skaldīt malku. 11. klasē uzdeva uzrakstīt domrakstu *Cilvēks sapņo par nākotni*. Kasparam bija uzdots atrasties sasaukamā attālumā no Ūldzītes, un bieži viņam vajadzēja atnest to un padot šito. Brīviņš pasauca Oša Andru, lika iejūgt pelēci un pašam braukt līdz. Ārsts liek slimniekam turēt pie galvas ledu, bet pie kājām karstu...Gunvaldis vēlēja uzsiēt zirga mugurā nestuves un noguldīt tajās Nameju. Kapteinis dod rīkojumu nolaist ūdenī labā borta glābšanas laivu. Viņiem ir dots uzdevums pabeigt skolas remōntu līdz augusta beigām. Kapteinis dod kōmandu: “Pilnu gaitu! Kurss – simt astoņpadsmit!” Tiesnesis skrējiena dalībniekiem deva kōmandu sagatavoties.

norīkot / likt (darbā) / nokōmandēt / izrīkot / izkōmandēt / aizrīkot / nosūtīt, pbg., # Bramani norīkoja aplokam sētu pielāpīt. “Paņem svilpi un pasvilp Artūru mājās,” māte mani norīkoja. Saki seržantam, ka esmu pavēlējis tevi nekur nenorīkot divdesmit četras stundas. Vīrs viņu pie grūta darba neliek. Priekšstrādnieks viņu nolamāja, ka tāds tikai pie ravēšanas vai saivu tīšanas liekams. Vai taisnība, ka viņš no skolas izsviests un tēvs nu vedīšot mājās likt pie arklā? Vajadzētu šo pašu likt vālā, lai tauki izsvīst. “Emma, vēl vienu glāzi ciemiņam!” Gusts nokōmandē. Bōcmanis skaļi izrīkoja ļaudis. Viņa izrīkoja ganu zēnu un meiteni neiet gulēt, jo viņi abi vien nu palika mājās. Saulīte jau bija gabalā, bet ļaudis darbā neizrīkoti. Māte jau nu kalpones prot

izkómandēt, nav ko bēdāt. Pēc pusdienas viņš aizrīkoja puisus darbā uz pļavu. Visi steidzami jāaizrīko uz kulšanu. Es jau pirmīt nosūtīju Edžiņu uz pļavu.

norīkot / nosūtīt, *kādai iestādei norīkot persōnu uz kurieni kādam nolūkam*, # Sadales kómisija viņu kopā ar pārējiem nule kā mācības beigušajiem norīkoja darbā uz Liepāju zvejnieku arteli *Bóļševiks*. Esmu norīkots strādāt jūsu skolā. Dispansers pēc óperācijas nosūtīja mani uz Tērvetes sanatoriju. Jaunais ārsts ar diplōmu vēl uz vesēlu gadu tiek nosūtīts praksē uz lielu slīmnīcu un tikai pēc tam uz pastāvīgo darba vietu.

parīkot / pakómandēt, *nedaudz rīkot*, # Pati Priedēniete, kaut arī uz gultas gulēdama, varēja vismaz meitenes parīkot un pamācīt. Viņš kā priekšstrādnieks arī meitas drīkstēja vajadzības gadījumā pakómandēt.

rīkojums / kómanda / uzdevums, L., # Skolas direktore parakstīja rīkojumu par aizliegumu skolā staigāt ar ielas apaviem. Atskan kómanda, un mēs lecam pāri brustvēriem pretī svilpjošām lodēm. Valdis mātes uzdevumā tūliņ iekūra uguni.

norīkojums / nosūtījums, *iestādes rīkojums persōnas pārceļšanai darbā utt.*, # Pēc veterinārās fakultātes beigšanas saņēmu norīkojumu darbā Vidzemē. Viņš šeit ieradās ar psihó-neirólógiskā dispansera nosūtījumu.

NORĀDĪT, 3. kónj., K. / **dot norādījumus / norādes**, *dot rīkojumu pareizai izpildei*, # Receptēs norādīts, kādas vielas un kādu augu sulas jāņem, cik ilgi jāvēra – vārdu sakot, viss. Strautiņš bieži deva norādījumus, kā pēc viņa prāta viss labāk veicams. Strādnieki no rīta sapulcējās kantorī, kur priekšnieks deva norādes par šodien veicamo.

norādījums, L., # Viņa norādījumi pasākuma veikšanai jau nu nebija tie pareizākie, taču mūsu iebildēs viņš neklausījās.

RĪDĪT, 3. kónj., K., *dot rīkojumu sunim uzbrukt*, # Tikko nākam pagalmā, saimniece pa durvīm laukā un rīda suni: “Puc, puc, paņem tos!”

uzrīdīt / norīdīt / ierīdīt (niknumā), pbg., # Jórgis meitenes māju tuvumā nedrīkstēja rādīties, ja negribēja, lai viņam uzrīda suņus. Mēs jūs ar negodu aiztrieksim no mūsu pagasta, ar suņiem norīdīsim! Saimnieks ar nežēlīgu apiešanos ir ierīdījis to suni niknumā, padarījis par zvēru.

ierīdīt, *rīdīt kur iekšā*, # Gans ierīdīja suņus mežā, kad no turienes atskanēja kaut kāda brikškoņa.

atrīdīt, *rīdot suni, dzīt kādu šurp vai nost no kā*, # Brūnaļa bija piegājusi gluži tuvu auzu laukam, tāpēc ar Kāravu atrīdīju viņu nost no turienes un šurp pie pārējiem lopiem.

aizrīdīt, *rīdot suni, dzīt prom*, # Atkal bija atklājis tas svešais suns, aizrīdīju ar mūsu suņiem to prom.

sarīdīt, *rīdīt suni pret suni*, # Sarīdīju ciema suņus, Lai iet māte lūkoties (T. dz.).

parīdīt, *nedaudz rīdīt*, # Lai aitu dēļ nekavētos, Gaužens parīdīja uz tām savu suni.

AIZRĀDĪT / brīdināt, 3. kónj., K., *vērst uzmanību, parasti, uz ko, kam jātiek izpildītam, novērstam u. tml.* # Viņa saņēma aiz rokas vienu otru palaidni, aizrāda par neaizsietu kurpi, nenoslaucītu puņķainu degunu. Vajag uzstāties sapulcēs, drosmīgi kritizēt trūkumus, nebaidoties arī priekšniekiem aizrādīt to, ko viņi dara nepareizi. Turot hókeja nūju cieši, kā tas iepriekš aizrādīts, pretiniekam daudz grūtāk ir atņemt ripu. Laikam taču bija par maz šim palaidnim diendienā aizrādīt, laikam vajadzēja kā citādi. Vada kómandieris aizrādīja taupīt patrōnas. “Jums nokrita aploksne,” aizrādīja vārtu sargs. “Uzmanies, ka nesasaldējies un nekļūsti slima,” māte brīdina. No ūdeņiem māte mani sevišķi brīdināja – atvaros esot tādi rāvēji, kas velkot cilvēkus dibenā. Ziņneši brīdināja partizānus par rītdienas uzbrukumu.

nobrīdināt, pbg., # “Tikai nedauzies nekur apkārt!” māte mani nobrīdināja, izlaižot ārā.

pabrīdināt, *ne pārāk stingri brīdināt*, # Vada kómandieris, pabrīdinājis nepazust vienam no otra, atļauj mums izklīst.

aizrādījums / brīdinājums, L., # *Dienas Lapā* ievietojām aizrādījumu: “Biedri galdnieki! Šulca mēbeļu fabrikas galdnieki streiko – lūdzam streiku nelauzt!” Treneres aizrādījumus jaunā spórtiste cenšas ne tikai mehāniski izpildīt, bet arī lógiski izprast to būtību. Kaut uz durvīm bija brīdinājuma uzraksts *Nepiederošām persōnām ieeja aizliegta*, žāvētavā grozījās, nāca un gāja visi, kam vien tas iepatikās. Laikus saņēmuši brīdinājumu par vētras tuvošanos, kuģi iebrauks ostā un nogaidīs, kamēr vētra pāriet. Imants atcerējās Drēziņa brīdinājumu – draugus sev izvēlies uzmanīgi.

PIEKODINĀT / nokodināt / piesacīt, 3. kónj. / **pieteikt**, -teic, -teica, *stingri aizrādīt, brīdināt*, # Māte bija izgājusi un man piekodinājusi, lai es guļu mierīgi – tūlīt, tūlīt viņa būšot atpakaļ. Treneris piekodināja cīnīties godīgi, kā īstiem spórtistiem pieklājas. “Lietojiet zāles un noteikti atnāciet vēlreiz pēc nedēļas,” ārste piekodina. Pēteris nokodināja Lauri un Ernesteli, ka uz mazā Viestura kristībām tiem noteikti jāierodas. Kad viesi sāk celties un vadīties, viņus stingri nokodina atnākt rīt uz brokastīm. Mamma piesacīja kārtīgi aplaistīt dārzu. Man šodien skolotājs piesacīja, ka beidzamais laiks samaksāt skolas naudu, citādi mani izslēgšot. Māte pieteica, lai līdz vakaram būtu izravētas biešu dobes un suķēnam sakapātas lapas.

piekodinājums / pieteikums, L., # Saimnieku Jānam bija cieti piesacīts sargāt māju, bet taisni šis piekodinājums viņu dīdīt dīdīja kaut kur aizskriet. Atvadoties pārpilnam saņemu mātes piekodinājumus un pamācības – labi mācīties un klausīt meistarū. Nevarēju nepaklausīt mātes stingrajam pieteikumam.

ATGĀDINĀT, 3. kónj., K., *aizrādīt, piesacīt, lai neaizmirst ko izdarīt*, # Saimnieks bija ieradies atgādināt, ka līdz divdesmitajam datumam jāsamaksā īre. Bibliotēkāre atgādināja par nenodotajām grāmatām un jautāja, vai varbūt termiņš jāpagarina.

atgādinājums, L., # Šodien viņš ir saņēmis jau trešo pasta atgādinājumu saņemt apdrošinātu sūtījumu.

G. Vēlmes paudums.

LŪGT, lūd, lūdza / **prasīt / prasīties**, 3. kónj., K., *izteikt vēlmi pēc kaut kā*, # Ja saimnieka būšanā gadatirgus dienā no sievas jālūdzu rublis alum, tad tā gan bija kauna lieta. Viņš neaicināts apsēdās un sniedzās pēc kafijas, tad pārdomāja un lūdza glāzi ūdens. Viņa pie citu sliekšņiem neies dāvanas lūgt. Viņš bija nolēmis doties pie Ilgas vecākiem lūgt viņas roku. Viņš atnāca lūgt Lienei piedošanu. Es prasīju ārstam atļauju ieiet pie slimnieka. Bet vai es varēju prasīt maizi, kaut arī Akoti bija bagātas mājas un šeit dzīvoja radi? Vilks prasa: “Kūmiņ, iedod man kaut vienu zivtiņu!” Mēs, zvejniekpuikas, jau sen prasāmies jūrā, bet mājās to tik vien dzird – vispirms jāpabeidz skola. Cilvēki sagāja siltajās istabās, aprāja nepacietīgos bērnus, kas prasījās laukā.

palūgt / palūgties / paprasīt / izlūgt / izprasīt, pbg., # Viņš palūdza: “Vai drīkstētu jūs apciemot mājās?” Ievēdusi viešņu istabā, viņa palūdza to mazliet pagaidīt. Viņš palūdza pasta darbiniecei telegrammas veidlapu. Iegriezos kādās lauku mājās palūgt naktsmājas. Pirmoreiz Mare Reča bildinājumu atraidīja, jo gribēja, lai viņš palūdzas vēlreiz. Uzmodies Ješka paprasīja priekšstrādniekam pusrubli un aizsūtīja gana puiku uz Vīksnas krogu pēc pusstopa. Izmeklētājam tā vien šķita, ka zēni tūlīt paprasīs, lai iedod pašaudīt ar pistoli. Citu reizi tādus solījumus no tēva nevar lūgšus izlūgt. Ūjars izlūdza šóseju pārvaldes iecirkņa atļauju dīzelim pārnakšnot viņu šaurajā pagalmā. Ap Jāņiem abi ar Zani vienlaicīgi izprasījām darba vietā atvaļinājumu.

lūgties / lūgšus lūgt / lūgtin lūgt / izlūgties, *stipri, ilgstoši lūgt*, # Puiši centās uzšūpot jo augstāk, bet meitas klaigāja un lūdzās, lai nešūpojot tik augstu. Janka gandrīz vai lūdzās pārējos pamēģināt vēlreiz stumt mótóciklu. Viņš nelikās divreiz lūgties pie vakariņu galda, jo bija varen izsalcis. Raža no jūrmalas nedāsnās zemes vai lūgšus jāizlūdzas, krietni piebarojot ne vien ar kūtsmēsliem, bet arī ar jūras dotajiem. Māte lūgtin lūdzās dēlu atgriezties mājās. Pirmdienas rītā seržants izlūdzās no rotas kómandiera vienas dienas atvaļinājumu. Es tevi sveicu, augstais valdiniek, un tavu žēlastību izlūdzos. Tikai ļoti reti var izlūgties vecmāmiņu ļaut ieskatīties viņas albūmā. Tad nāk kóncerta nagla, vēl viens sólists, baritóns, kuru pārzinis tūri vai ceļos mezdāmieš izlūdzies atbraukt uz šādu nomali. Gan Sveķītis iztieļējās, izlūdzās, izlabinājās visādi, bet Šķutums neatlaidās.

nolūgties / pielūgties, *lūgt piedošanu*, # Viņa prata dārznieku tik mīļi nolūgties, ka Tenis viņai atkal un atkal piedeva. Reizēm likās, ka bērn saprot, ko nodarījis, tomēr bija par lepnū, lai nolūgtos. Es esmu tā, kas pēc strīda ilgi nespēju izturēt saspīlējumu, tāpēc man nākas pielabināties, pielūgties un nožēlot savu vainu, kuru nemaz neapziņos.

atlūgties / atprasīties / izprasīties, *lūgt, lai atbrīvo no kā, vai atļauju nedarīt ko*, # Es kaukāziešu ēdienus ēdu labprāt, vienīgi no hinkala atlūdzos – tie bija par daudz saķiplokoti ķilķeni. Kārlis atlūdzās no saviem kausa biedriem, jo gribēja šovakar palikt skaidrā. Gramatikā uzdoto nebiju sagatavojusi, tāpēc taisījos atprasīties no stundas. Jutos tik slikti, ka atprasījos no skolas uz mājām. Pēc brokastīm puisis saimniekam atprasījās doties uz tiesu. Man tā sasāpējās vēders, ka

nācās stundas vidū izprasīties iziet. Man tovakar bija jāspēlē *Tanheizerā*, bet es sagādāju vietnieku un izprasījos brīvs.

uzprasīties, *izteikt vēlmi kaut ko paveikt*, # Es jau no paša rīta uzprasos ciemos pie Rūtiņtantes. Draudzene, kuras viesībās viņi bija iepazinušies, uzprasījās par vedējmāti. Šie jaunie parasti necentās uzprasīties pēc darba, drīzāk gan bija stumjami un grūzami.

lūgt / pielūgt (Dievu) / lūgties / skaitīt lūgšanu, *vērsties pie Dieva ar lūgumu*, # Māte aizrautīgi lūdza Dievu par bērna izveseļošanu. Ja gribi Dievu pielūgt ar mani, tad meties ceļos, mans bērnis. Mums baznīcā vajadzēja lūgt Dievu par ķeizaru Aleksandru II. Redzēdama, ka bez tevis būs jādzīvo pasaulē, es lūdzos Dievu, lai viņš man atņem manu mīlestību uz tevi. Es klusi skaitīju lūgsnu.

aizlūgt / turēt aizlūgumu, *lūgt Dievu, parasti mācītājam, kāda labā*, # Gandrīz vai katru svētdienu saimnieki brauca uz baznīcu, gan paši Dievu lūgdami, gan likdami par naudu aizlūgt mācītājam, lai debesu tēvs, kad vajadzīgs dotu lietu, kad vajadzīgs – sauli. Kad Janīna lūdza parunāt ar mācītāju noturēt aizlūgumu par slimu Mārīti, Zariņu māte atbildēja, ka šeit aizlūgumus turot tikai par mirušiem.

aizlūgums / aizlūgšana, L., *mācītāja lūgšana, parasti dievkalpojumā, kāda labā*, # Baznīcā noticis aizlūgums par pāvesta dvēseli. Kad pēc sprediķa un visādām aizlūgšanām mācītājs nonāca pie jaunām ziņām, baznīcēni sakustējās.

lūgsna / lūgšana, L., *gatavs vai improvizēts plašvārdums, ar kuru lūdzējs vērsas pie Dieva*, # Es vērsos pie Tevis ar savu lūgsnu – uzklausi mani, Kungs! Protams, ikvienam, kas savās lūgšanās izmantos Lutera lūgšanu tekstus, nāksies izjust mūsdienu laikmeņa lielo atšķirību no toreizējā.

tēvreize, L., *pamatlūgsna Mūsu Tēvs debesīs*, # Vīri un sievas, pirms tiek atstāta dievvārdu telpa, galvas nodūruši, klusībā skaita tēvreizi.

lūgums, L., # Nevaru solīt izpildīt tavu lūgumu, nezinot, ko tu gribi lūgt.

atlūgums, *lūgums (rakstveida) atbrīvot no darba, ieņēmamā amata*, # Es pats šorīt iesniedzu atlūgumu, pēc divām nedēļām tiksiet no manis vaļā. Skolotājam vairs bija tikai viena vēlēšanās – ātrāk uzrakstīt atlūgumu un aiziet no šīs skolas uz visiem laikiem.

BILDINĀT, 3. kónj., K., *izteikt vēlmi, lūgt kādu kļūt par sievu, vīru*, # Aktrises tēlotājā Lavīzē, bildinot kalpu Mārīti, lai paputējušajiem *Ezerlaukiem* būtu vīra galva, lieliski sadzīvo vecmeitīgais kauns ar kapitāla īpašnieces apziņu. Vai tad viņa bija vainīga, ka Mālnieks viņu bildināja?

bildinājums, L., # Mare viņa bildinājumu atraidīja.

PIETEIKTIES / piesacīties, *izteikt vēlmi ko darīt*, # Fricis pieteicās pavadīt Silviju. Viņa atnāca uz kólhōza valdi un pieteicās par traktōristi. Es pieteicos snaiperu rotā. Avīzē bija aicinājums jauniešiem, kas grib turpināt izglītību, pieteikties vakarskolā. Kad Sūna ies pensijā, piesakies viņa vietā par skolmeistaru – tev taču ir talants. Apspriedes beigās pieteikties pie vārda neatlaidīgi mēģināja kapteinis Rozītis.

pieteikt / piesacīt / piemeldēt, *paziņot par vēlmi uz ko, pēc kā*, # Piezvanīju Puķudrūvam, pieteicu apmeklējumu un devos pie viņa. Dalību pieteica astoņas rajona kōmandas. Maurs pastā pieteica tālsarunu ar Maskavu. Kaut arī 13. gadsimtā Rīgas bīskapi saglabāja savu feodālā senjōra stāvokli, prasības uz Rīgu pieteica arī ōrdenis. Piezvani frizierei, piesaki mani rindā! Piesakot ārsta izsaukumu, vēlams īsi un aptuveni paskaidrot, kas saslimušajam kait. Lūdzu mani piemeldēt ģimnāzijas direktōram.

pieteikums, L., # Persōnām, kas vēlas stāties laulībā, iesniedzot pieteikumu, jāuzrāda persōnas dōkumenti. Līdz šim arvien pieteikumu bijis vairāk, nekā spējam uzņemt kursus.

ATTEIKT, -teic, -teica / **atsacīt / atraidīt / noraidīt**, 3. kónj., K., *paust noliedzošu gribu*, # Māte izkaulēja atļauju aiznest Zentai uz cietumu veļu un drēbes, bet prōduktu pienešums viņai tika kategoriski atteikts. Viņš bildināja Elīnu, taču viņa tam atteica. Es viņam esmu apsolijs līdzdalību šajā lietā, man nav dūšas to tagad atsacīt. No precībām nekas nebija iznācis, Dārta viņam bija atsacījusi. Es gribēju palīdzēt nojūgt zirgu, bet tiku atraidīts – lai ejot vien istabā. Annele atraidīja piedāvāto viņa glāzi. To veci viņa nedrīkstēja precēt, bet atraidīt tādu bagātnieku – kura meita gan to darītu? Viņš atvadījās un aizgāja, noraidīdams Mirdzas piedāvāto velōsipeđu.

atteikums / atraidījums / noraidījums, L., # Viņa tomēr nolēma lūgt, jo neko sliktāku par atteikumu taču saņemt nevar. Manam piedāvājumam viņa pavadīt sekoja strups atraidījums. Reiz

par precībām viņai ieminējies, saņēmu toreiz apaļu atraidījumu. Viņai sāpēja vedeklas strupais noraidījums, jo piedāvādama bija gribējusi tikai to labāko.

UZTEIKT / uzsacīt / atteikt, *paziņot par vēlmi pārtraukt kādas līgumattiecības*, # Samazinot muižas ierēdņu skaitu, mežsargam uzteica vietu. Fabrikā pārtrauca ne vien jaunu strādnieču pieņemšanu, bet uzteica darbu arī tām, kas bija te nostrādājušas gadu un vairāk. Kurš finansists gan tīšu prātu līdzis cilpā, neuzteiks kredītus izkurtējušai un grūstošai bankai? Uzteicu dzīvokli Papeļu ielā un noīrēju mēbelētu istabiņu pie ebrejiem Marijas ielā. Pieprasīšu kaut bezalgas atvaļinājumu, bet, ja nedos, uzsacīšu darbu. Pie Merķuļiem biju atteikusi kalpones istabiņu un noīrējusi sev citu.

denónsēt, 2. kónj., K., *vienai valstij paziņot otrai par vēlmi izbeigt starp abām valstīm iepriekš noslēgtu līgumu*, # Z. Meierōvica un otrās puses ārlietu kómisāra G. Čičērina virsvadībā miera sarunas ar Padomju Krieviju ritēja piecus mēnešus Maskavā un Rīgā, beidzoties ar 1920. gada 11. augusta miera līgumu, kuru neviens un nekad nav denónsējis

uzteikums, L., # Arvien vairāk nāca modē tāda pēkšņa izsviešana no fabrikas bez iepriekšēja uzteikuma, izmaksājot par četrpadsmit dienām uz priekšu.

ATTEIKTIES / atsacīties, *izteikt vēlmi turpmāk nebūt saistītam ar norunu, solījumu utt.*, # “Lai tagad pamēģina kāds cits, man ir diezgan,” Ōskars sacīja, atteikdamies kandidēt uz valdi. Piedāvāju uzkost arī Jānim, bet viņš atteicās. Aicinām arī viņu līdzī ogot, bet viņš atsakās – no locīšanās muguru laužot.

DIEDELĒT / diedelēties / kaulēt / kaulēties, 2. kónj. / **čīkstēt / čīnkstēt (pēc kā)**, 3. kónj. / **dīkt (pēc kā)**, dīc, dīca, K., *neatlaidīgi, uzņēmīgi lūgt*, # Vairāk nekā gadu viņš bija nodzīvojis krastā, klīdis pa ostu, diedelējis uz kuģiem pusdienu paliekas. Nekad nevajag diedelēt un pieņemt laipnību no cilvēka, kas kādreiz tev uzspļāvis, nonicinājis tevi. Kā pārnāku no veikala, tā mazie diedelējas apkārt: “Vai ko garšīgu nopirki?” Helga joprojām ne studē, ne strādā, kaulē no tēva naudu, šuj kleitas pēc modes. “Padomā par maniem mazajiem, iedod kaut maizes garoziņu,” čīgāniete kaulējās. Ar Eini kopā uz veikalu nevar iet, jo viņš tur vienmēr čīkst pēc saldējuma, kožļenes, dzēriena un daudz kā cita, kas iekritis acīs. Annele grib iet līdzī, lai tur būtu kas būdams, viņa čīnkst un plijas virsū gan mātei, gan brālim. Dod ko dodams spēlēties, viņam viss ātri apnīk, un drīz viņš atkal dīc apkārt kā ods, ka garlaicīgi.

padiedelēt / padiedelēties / padīkt / pačīkstēt / pačīnkstēt, pbg., *nedaudz diedelēt*, # Viņš mēdza iegriezties krogū un padiedelēt no viena otra labsirža pa mēriņam šņabja. Bads jau nedraudēja – varēja padiedelēties gar ēdnīcām un uz kuģiem panašķēt ēdiena atlikumus. “Visām klasē ir džinsi, man vienīgai nav, es arī gribu...” Elīna kārtējo reizi nolēma padīkt. Viņš taisījās pačīkstēt / pačīnkstēt, lai atļauj aiziet uz kinō.

izdiedelēt / izdīkt / izkaulēt / izčīkstēt / izčīnkstēt / izkaukt, pbg., *diedelēt, kamēr saņem iekārto*, # Tikai ar lielu lūgšanos viņš izdiedelēja vēl vienu pudeli pašbrūvētā uz parāda. Viņš neapjēdz, ka mīlestību nevar ne izlūgties, ne izdiedelēt. Viņam šodien bija izdevies izdīkt no sievas pusrubli. No vecāsmātes šad tad varēja izkaulēt desmit santīmus ledenēm. Laksts bija atnācis pie priekšnieka, lai sev izkaulētu brīvu nedēļu. Šoreiz Briedis Cepli sveicināja sevišķi padevīgi, jo gribēja izkaulēt, lai viņam uztic arī algu izmaksu būvstrādniekiem. Maija izčīnkstēja no lielkunga, lai viņš uzceltu atsevišķu māju. Viņa gribēja sev izčīkstēt vairāk par tiem astoņiem hektāriem. Tas ir malds – kaut ko izkaukt no dzīves par pusēnu.

izdiedelēties / izdīkties / izkaulēties, *ilgāku laiku diedelēt*, # Viņš veltīgi izdiedelējās, lai kaimiņš aizdotu vēl vienu latu. Māte jau divas dienas iepriekš izdīcās pie visiem nometnes priekšniekiem, lai atlaiž mani uz vienu dienu. Puika izkaulējās, lai viņam atļauj doties ar lielajiem puīšiem pieguļā.

KAULĒTIES, 2. kónj., R. v., *pircējam un pārdevējam mēģināt pierunāt vienam otru par katram izdevīgāku cēnu*, # Iebraucamās vietas vērtos stāv saimnieks un kaulējas ar zemnieku par pusbirkavu siena. Veikalnieks vienmēr uzprasīja nekaunīgu cēnu un tad kaulējās ar pircējiem, atlaiždams pa kapeikai un slavēdams savu preci. Braucējs ir ar mieru pavest, bet pusstundu kaulējas triju rubļu dēļ, ko Kaija grib nokaulēt mazāk.

pakaulēties, *nedaudz kaulēties*, # Māte modes pēc pakaulējās, līdz piekrita maksāt prasīto cēnu. Madāmas var iet tirdziņā pakaulēties ap lētiem lauku labumiem.

nokaulēt, *pierunāt pārdot par zemāku cenu*, # Sākumā jau viņš prasīja vairāk, bet divus latus nokaulēju. Īres maksas tur prasīja augstas, ar aprēķinu, ka īrnieks vienalga lūkos nokaulēt zemāk.

piekaulēt klāt, *pierunāt pārdevēju par to pašu maksu iedot kaut ko vēl klāt*, # Meita piesolītajai algai vēl piekaulēja klāt divas mārciņas vilnas. Mājas pircējs bija ar mieru prasīto maksāt, bet piekauleja klāt vēl petrōlejas lampu un večo sienas pulksteni.

TIELĒTIES, 2. kónj., R. v., *censties palikt pie savas gribas, vēlmēm vai izkaulēt to*, # Vecmāmuļa ilgi tielējās pretim, sak, ko nu es, večs cilvēks, tomēr beidzot piesēdās pie ģimenes vakariņu galda. "Tā nav vis apse, tā ir goba," Ješka tielējās. Ja katrs sāks tielēties un pieturēties pie saviem uzskatiem, tad kur gan mēs galu galā nonāksim?

patielēties, *nedaudz tielēties*, # "Nē, nē, ko nu..." Ilga kautrīgi patielējas pirms ielūguma pieņemšanas. Nedaudz patielējies par cenu, viņš tomēr samaksāja prasīto.

tielīgs, Kd., *ar noslieci tielēties*, # Viņš tāds tielīgs pēc rakstura, tūri vai principa pēc pretim jāpatielējas.

tielība / tielīgums, L., # Annele činkst un plijas virsū gan mātei, gan brālim, lai ņem šo līdzi, bet viņas tielībai nav nekādu panākumu.

VIENOTIES / norunāt / sarunāt, 2. kónj. / **salīgt**, līgst, līga, R. v., *saskaņot vēlmes starp diviem vai vairākiem darījuma, pasākuma dalībniekiem*, # Pēc ilgākas kaulēšanās abi vienojās par cenu. Varam izšķirties bez naida – labprātīgi vienojoties. Audzēkņi vienojās, ka uz nākamo Plóškas stundu katrs no mājas atnesīs kaut ko pašu smirdīgāko. Mēs norunājām rudenī rīkot kāzas. Viņi norunāja slepeni sapulcēties. Viņai šodien atkal bija sarunāta viena satikšanās, bet nepavisam negribējās iet. Sarunājiet ar feldšeri jums kaimiņos, viņš jums izdarīs vajadzīgās injekcijas. Pēc mielasta vajadzēja sākties dejām, un bija sarunāts, ka Vijolīte spēlēs valšus un pólkas. Viņš salīga ar vedēju par piecpadsmit rubļiem. Par to govi ilgi kaulējušies un stīvējušies, kamēr par astoņi simti salīguši. Es ieminējos, ka varbūt labāk beigsim ķildas, salīgsim mieru un iesim sēnēs.

vienošanās / noruna / līgums, L., # Glāzes vēl nebija pusē, kad vienošanās bija panākta. Pēc stundas viņi izšķīrās, noslēguši vienošanos pieļauto kļūdu labot. Tomēr noruna palika noruna, un Māra nemēdza dotos solījumus lauzt. Abi divi kā pēc norunas pagrieza galvas uz trokšņa pusi. Pēc apspriešanās viņi sita viens otram saujā – līgums bija noslēgts.

AIZRUNĀT, 2. kónj., / **pasūtīt**, 3. kónj., K., *iepriekš norunāt, lai kas tiktu atlikts un atstāts, nepārdots citam u.tml.*, # Jāiet pie Mares aizrunāt pienu uz rītdienu, lai neaizvēd visu uz pienotavu. Puķu veikalā viņš jau laikus aizrunāja septiņas rozes uz sestdienu. Kucēnus viņš jau laikus aizrunā, lai tos neslīcina, un iznēsā pa tām mājām, kur vajag jaunu suņu. Viņš uz rītvakaru ir pasūtījis galdiņu kafejnīcā. Esmu pasūtījis divas vietas kurjervilcienā.

AIZRUNĀT, 2. kónj., / **aizbilst**, -bilst, -bilda / **aizlikt vārdu / aizprasīt**, *vienoties par kaut ko kāda cita labā*, # Pie Dundagas mācītāja aizgājis kāds rentnieks un lūdzis aizrunāt pie barōna kādu labu vārdu, lai tas pagaidītu rentes maksu. Aizrunājiet jūs, Liepiņ, kādu vārdu meistaram par Meijeru – viņam mājās slima sieva un meita. Viņam nav neviena, kas ieteikumam aizbilstu kādu vārdu par viņu. Viņš cerēja, ka Nātiņš aizliks labu vārdu par viņu. Drīz daļu mūsu vīru sūtīs izmēģināt jauno trali – aizliec priekšniecībai kādu vārdu, lai ņem mani līdzi. Kumeļš vairs nav dabonams, Klūga man viņu jau viņnedēļ aizprasīja ņemt.

aizruna, L., # Man tava aizruna pie Pētersōna vairs nav vajadzīga, jo es jau iestājos darbā būvbrigādē.

IETEIKT, -teic, -teica / **rekómendēt**, 2. kónj., K., *aizrunāt par kādu, ka viņš ir piemērots kādam nolūkam*, # Universitāte par kandidātu akadēmiķu vēlēšanām gatavojas ieteikt profēsōru dóktōru Lielkalnu. Pulciņa aktīvākos studentus, kas uzrādījuši spējas zinātniskās pētniecības darbā un praksē, katedra rekómendē subordinatūrai.

ieteikums / rekómendācija, L., # Brīvulis, kuru pieņēmām darbā pēc Grauduma ieteikuma, ir tiešām labs speciālists. Man ir padomā kāda laba vieta Rīgas ostā muitas pasažieru nodaļā, bet, lai mani pieņemtu, vajadzīga rekómendācija – varbūt Žuburs varētu mani ieteikt.

VĒLĒT, 3. kónj., K., *izteikt vēlmi, lai kādam citam kaut kas piepildītos*, # Jaungada diena ir diena, kad ejam cits pie cita, sveicam cits citu, vēlam laimes. No visas sirds tev vēlu tikt ātrāk uz zaļa zara. Māte dēlam vēlēja šo nopietno meiteni par sievu. Man patīk patērēt pat ar tādiem, kas man laba nevēl.

novēlēt, pbg., # Atvadoties Ziemeļi mums spiež rokas un novēl laimīgu ceļu. Un katram novēlu dziedāt un smiet.. (E.Veidenbaums). “Lai tad nu labi izdodas!” viņa novēl.

vēlējums / novēlējums, L., # Šodien viņai balts līgavas tērps, daudz ziedu, sirsnīgi laimes vēlējumi. Tagad ar ozollapu vaiņagiem rotā karā aizgājušo ģīmetnes, lūpām minot vēlējumu sveikiem pārnākt no karalauka. Toreiz vēl nezināju maksšķerņieku paražas un izbrīnījos par Ivara savādo novēlējumu – ne asakas! Es kautrīgi pateicu dažus pateicības vārdus par sirsnīgo sagaidīšanu un labiem novēlējumiem jaunajā darbā.

padot dievpalīgu, *novēlēt veiksmi darbā*, # Svešie ienāca kambarī, padeva labdienu un dievpalīgu. Ap baļķiem likājās pavecs vīrs, kuram Kārkars padeva dievpalīgu un apvaicājās, kas tad nu tur tikšot celts. “Jānāk reiz apskatīties, ko mans kaimiņš šeit dara,” viņš sacīja, dievpalīgu padevis

LĀDĒT / lādēties, 3. kónj., R. v., arī K., *vēlēt kādam ļaunu*, # Viņa noskatās pakaļ aizbraucējiem un sāk tos lādēt: “Nolādētie laupītāji! Mūžu mūžos lai jums kapā nebūtu miera!” “Kaut viņu govns nospertu!” Alfons lādējās.

nolādēt, pbg., # “Tu netikle, paklīdene! Trejdeviņu deviņiem šķērsu lāstiem nolādēšu!” viņa kļiedza. Nākošajā svētdienā baznīcungskungs Lujāna dēļu atklāti nolādēja. Gan jau viņi lādēsies, bet no zemes virusus mūs nenolādēs.

lāsts / lādējums / nolādējums, L., # Tad čigānietes ilgu laiku lādējās pa sētsvidu un vēl aiziedamas kļiedza lāstu vārdus atpakaļ: “Kad tu tukša paliktu! Kad tu trīs gadus uz deguna kristu...” Pils tornī skatam atklājās īsts latvisks lādējums: “Sasper, pērkonī, šo odžu dzimumu!” Viduslaikos grāmatās mēdza ierakstīt nolādējumus grāmatu zagļiem.

H. Pārliecības paudums.

APGALVOT, 2. kónj., K., *paust ko pārliecībā par tā patiesumu*, # “Es taču neesmu šāvis!” Reinis apgalvoja, un Pēteris tam ticēja. Šķiet, es nemaldīšos, apgalvodams, ka mēs visi esam nākuši šurp ar apņēmību beigt fakultāti un kļūt par krietniem skolotājiem. Toreiz Rietumeiropas laikraksti pat apgalvoja, ka nevis Leņins, bet Peterss esot īstais noteicējs padomju valstī.

apgalvojums, L., # Laikam apgalvojums būs pamatots, ja teikšu, ka šī filma izpelnīsies skatītāju atsaucību. Viņš pats pat mazliet nobijās par savu pārliecīgi drošo apgalvojumu. Daudz nepareizu apgalvojumu un jūsmas par Meinardu ir humānisma laika Livonijas histiogrāfijā.

DIEVOTIES, 2. kónj. / **zvērēt**, 3. kónj., K., *ļoti stipri apgalvot*, # Kad gani dievojušies, ka skaidri ar pašu acīm par visu tiesu redzējuši, tad ļaudis noticējuši arī. Es zvēru, ka tas, ko tev teicu, ir tīra patiesība.

nodievoties / nozvērēt / apzvērēt, pbg., # Viņš nodievojās, ka naudu no kaimiņa neesot ņēmis. Četri liecinieki par naudu tiesā nozvērēja, ka viņš tonakt bijis mājās. Liekot roku uz sirds, varu apzvērēt, ka viss ir tā, kā jums to izstāstīju. Neesam dzēruši ne lāsītes – to es pliks ar trim zvērestiem varu apzvērēt.

izdievoties / izzvērēties, *ilgi, vairākkārt dievoties*, # Zēns izdievojās, ka teicis patiesību. Es izzvērējos, ka tiešām to redzēju, ka pašam bija grūti savām acīm noticēt.

APLIECINĀT / apstiprināt, 3. kónj., K., *kliedēt šaubas vai neziņu par ko, apgalvojot par tā patiesumu*, # Veci cilvēki apliecināja, ka tik jauku un pastāvīgu pavasari kā šogad esot savā mūžā piedzīvojuši pavisam reti. Vai ir kāds, kas varētu apliecināt, ka pats to savām acīm redzējis? Ar šo lielvalstis vēlas paust simpātijas, ko tās jūt pret latviešu tautu, un apliecināt atzinību tās pieliktajām pūlēm, lai kārtībā un mierā organizētu savu nacionālo dzīvi. Uz viņa jautājumu, vai šis ir tas pārdodamais zirgs, saimnieks apstiprināja: “Tas pats jau ir.” Ieva tikai domīgi šūpo galvu, jo viņa šajās zvejnieku lietās zina pārāk maz, lai spētu ko apstiprināt vai noliegt.

apliecinājums / apstiprinājums, L., # Žurnālistam daudzi zvanīja un rakstīja, izsakot savu cieņas apliecinājumu. Nekādu apstiprinājumu jūsu minējumiem es pagaidām paziņot nevaru.

LIECINĀT, *apliecināt tiesā*, # Iepriekšējā izmeklēšanā viņš liecināja, ka mantas nopircis Narvā. Lieciniekam jāliecina tiesā par viņam zināmiem apstākļiem un jāatbild uz viņam uzdotajiem jautājumiem.

noliecināt, pbg., # Arī Karnītis noliecinājās par uzdevumu saistīties ar radiotelegrāfistiem.

liecība, L., # Liecinieku liecības nolasa tiesas sēdē.

ATZĪT, atzīst, atzina, K., *apliecināt to, ko apzinās*, # Vai jūs atzīstat, ka apdraudējāt kārtību un pilsoņu mieru? Osiene apzinājās savu vainu, bet atzīt to nespēja. Ar šīm precībām viņš bija neganti piekrāpies, bet neies jau pasaulei to atzīt.

ATZĪTIES, atzīstas, atzinās, K., *apliecināt ko par sevi*, # Ilga atzinās draudzenei, ka ir iemīlējusies Dainī. Meitene atzinās savā vainā un solījās turpmāk tā vairs nedarīt. Aizdomās turētais zādzībā atzinies. Es, jāatzīstas, šogad esmu iegādājies nelielu īpašumiņu.

NOLIEGT, -liedz, -liedza, K., *neatzīt*, # Šādu iespēju es pilnīgi noliedzu. Kamēr nav veiktas analīzes, es nevaru aizdomas uz diabētu nedz apstiprināt, nedz noliegt.

LIEGTIES / noliegt / noliegties, *apgalvot, ka nav to darījis, par ko tiek turēts aizdomās*, # Laupītāji liedzās, ka būtu jebkad turējuši rokās šaujamo ieroci. Apsūdzētie noliedza savu piederību pagrīdes organizācijai. Viņi nenoliedza, ka Sarkaļi reizēm atņēsuši pie viņiem pārtiku un vēstules, ko mežabrāļi naktīs pie viņiem saņēmuši. Viņš noliedzies, pie krūtīm sizdams, ka būtu jebko par to zinājis.

izliegties, *ilgstoši liegties*, # Viņš ilgi izliedzies, beigās tomēr atzinies.

I. Pamatojuma paudums.

PAMATOT, 2. kónj. / **balstīt**, 3. kónj., K., *minēt sakarības, kas pārliecinātu par vai pret paustā patiesumu, noderīgumu u. tml.*, # I. Sečenovs fizioloģiski pamatoja astoņu stundu darba dienas nepieciešamību pieaugušiem cilvēkiem, lai diennakts trešdaļu veltītu miegam, bet atlikušo aktīvai atpūtai. Aprēķini pamato celtnes novietojumu. Ražošanas kultūras paaugstināšana rūpnīcās pamatojama uz zinātniskiem datiem. Kristālu uzbūves teoriju tālāk attīstīja franču kristalogrāfs Renē Ajī, kurš, tāpat kā Heigenss, savu uzskatu pamatoja uz kristālu skaldnību. Nevar dot pilnīgu, uz sabiedriskiem pētījumiem balstītu dzīves ainu, ja neievēro noteiktus faktorus. Savu ticību Līdakam es balstu uz savu intuīciju.

nopamatot, pbg., # Viņš sīki nopamatoja, cik svarīgi bijis šo paziņojumu sniegt tieši šajā apspriedē. Tika nopamotota teorija, kas būtiski papildināja esošos priekšstatus par asins recēšanas mehānismu. Rakstniekam pārliecinoši jāatklāj, jānopamato notikumu cēloņsakarība.

pamatoties / balstīties, *būt pamatotam, balstītam*, # Ž. Grīva pieskaitāms tiem autoriem, kuru literārie darbi pamatojas uz pašu pārdzīvojumiem un tiešajiem novērojumiem. Mūsdienās radīta biometrija, kas balstās uz varbūtības teoriju un variāciju statistiku.

pamatoties uz ko, *pamatot kā, ar ko*, # Eksperts dod mótivētu atzinumu, pamatojoties uz pētījumiem. 20. gadsimta pirmajā pusē etnogrāfi pamatojās uz tā saucamajām kultūras loku un kultūras migrācijas teorijām.

pamatojums / nopamatojums, L., # Ja cilvēki kaut ko grib panākt, viņi vienmēr visam cenšas atrast attaisnojumu un pamatojumu. Ar dzīvības izcelsmes filozofisko pamatojumu saistītais strīds starp materiālismu un ideālismu arvien vēl saglabājis savu asumu. Jebkurai pieklājības nórmai var atrast lógisku, saprātīgu pamatojumu. Lugas notikumu straujais ritms neļauj sīkāk saskatīt mótīvus rīcībai, nopamatojumus raksturu pretrunām. Svarīga prasība raksturu atveidojumā ir to rīcības un pārdzīvojumu pārliecinošam nopamatojumam.

pamatots, Kd., *ar pamatojumu*, # Ķīmiskie augu aizsardzības līdzekļi būs jālieto arī turpmāk, tikai to lietošanai jābūt zinātniski pamatotākai un mērķtiecīgākai.

pamatotība, L., # Prójektam piemīt izvirzīto tēžu dziļa zinātniska pamatotība.

ARGUMENTĒT, 2. kónj., K., *lógiski pamatot*, # Recenzija bija saturīga, pārliecinoša, labi argumentēta. Analizējot Ā. Alunāna lugu, Rainis secinājumus cenšas pārliecinoši argumentēt.

arguments, L., *lógisks pamatojums*, # Tiesai savā lēmumā jānorāda mótīvi, kuru dēļ prótesta argumenti atzīti par nepareiziem. Viņš sāka apcerēt, ar kādiem argumentiem vissekmīgāk pierādīt savas rīcības pareizību. Aina nāca tikai ar savu taisnību kā ar vairogu, pret kuru sašķīda jebkurš Edgara arguments.

argumentācija, L., *argumentu kopums; argumentu izteikšana*, # Ar savu neapgāžamo argumentāciju viņa runa aizrāva auditoriju.

pretarguments, *pret citu argumentu vērsts arguments*, # Katram deputātam ir savas domas un priekšlikumi, savi argumenti un pretargumenti, tomēr galu galā pie kómpromisa tiek nonākts. Tiek spriests gan vienādi, gan otrādi, argumenti atduras pret pretargumentiem, un vienprātība šķīlīties nesteidzas.

TAISNOTIES / attaisnoties / atvainoties / atrunāties, 2. kónj. / **aizbīdināties**, 3. kónj., R. v., *skaidrot savu rīcību ar kādu pamatojumu*, # “Ko tad es tev varēju stāstīt, ja pats nekā nezināju,” Ceplis, vainīgs juzdamies, taisnojās Austras priekšā. Ielūkojies patrepē, viņš atklājis paviršu darbu, bet vainīgais taisnojies, ka te taču neviens nerēdžot. Puika vienmēr kaut kā mēdza attaisnoties – tad viņam citi puikas uzbrukuši, tad citi vēl ko darījuši. Neprast valdīt pār sevi bērnu klātbūtnē nozīmē dot bērniem ieganstu tādai pašai nesavaldībai un attaisnoties ar to, ka tā gadās arī pašiem vecākiem. Viņš piecēlās no galda un, atvainodamies ar darba nevaļu, steidzīgi atvadījās. “Rēdžat, nav laika ieviest kārtību,” profesors teica kā atvainodamies par nekārtību kabinetā. Kad Valdis uzaicina atnākt pie viņa, Ilga atrunājas, ka nevar, jo laikā jābūt mājās. Negribēdams šodien iet uz skolu, Paulis mēģināja atrunāties gan ar sliktu laiku, gan ar sliktu pašsajūtu, bet māte viņa atrunām nepieļāvēs. Aizbīdinājies ar gatavošanos rītdienas lekcijai, viņš ieslēdzās uz visu nakti savā kabinetā. Mani tūlīt uzaicina pie galda, bet es aizbīdīnos, ka esmu mājās tikko ēdis.

ATTAISNOT / **aizbīdināt**, K., *izteikt rīcības pamatojumu*, # Manā priekšā jau tu vari attaisnot savu plāno sagērbšanos ar negaidītu laika maiņu, bet tādu attaisnojumu neņem vērā tavs organisms – tāpēc tu esi slims. Autors taču šo vieglas dzīves fiktotāju Justīni neattaisno, viņš to nosoda. Savu nokavēšanos Arnis aizbīdina ar autobusa kavēšanos. Es gribēju ko teikt, lai Jāni aizbīdinātu, bet māte apgriezās un izgāja.

attaisnojums / aizbīdinājums / atruna / izrunas, L., # Tas ir izskaidrojums jūsu rīcībai, bet tas nav attaisnojums. Nekādus attaisnojumus savai agrākajai darbībai viņš nemeklē, gluži otrādi, viņš to nosoda. Šāds aizbīdinājums nevienu nepārliecināja. Bet tad sākās visādas runas un atrunas – tāds prōjeks esot jauns, tā lietderība vēl jāpārbauda.. Steiga un laika trūkums nav nekāda atruna braukšanas ātruma pārsniegšanai – tas ir noteikums, kas jāievēro bez kādām atrunām. Lavīze sākumā iebilda pret svešu bērnu – lieks ēdājs, varbūt negants un izlaists, bet Jēkabs nekādas viņas izrunas nepieņēma. Tu jau savam slinkumam vienmēr atradīsi kaut kādu attaisnojumu, kaut kādas izrunas.

IEBILST, -bilst, -bilda / **izteikt/celt iebildumus / celt ierunas / prōtestēt / stīvēties pretī**, 2. kónj., R. v., *nepiekrist, minot tam pamatojumu*, # Andrejs vairāk neko neiebilda, vēltīgi bija strīdēties, nekas taču viņus nepārliecinās. Kad Jāni Ķīplu izraudzīja par brigadieru, dažs mēģināja iebilst, atgādināt viņa sliktu slavu, kas kādreiz klīda apkārt. Likās, ka vecajiem Vilkupiem nekas nebija iebilstams pret meitas izvēli. Viņš paveras klausītājos, bet tie izturas it kā nogaidoši – ne kāds ko iebilst, ne arī atbalsta. “Viņš jau tāds slimīgs,” māte aizstāvēja Dāvi, kad Jūle ar Rūdi cēla iebildumus pret viņa lutināšanu. Pārāk ilgi kavēties tomēr nedrīkstēja, jo saimnieks varēja celt ierunas. Viņš mēģināja prōtestēt, bet priekšēdētājs lēdaini piezīmēja, ka viņam neviens nav vārdu devis. Arī dēls prōtestē pret tēvu, bet viņa prōtests balstās vienīgi pēkšņā aizvainojumā. Aizbīdinoties, ka nauda pašreiz vajadzīga svarīgākām lietām, tēvs stīvējās pretim auskaru pirkšanai, bet māte ar meitu viņu pielauza.

iebildums / iebilde / ieruna / prōtests / replika, L., # Viņa iebildumi bija, ka veselība pasliktinājusies, ka kājas vairs nav agrākās, lai izturētu visu to skraidīšanu, kāda nepieciešama vadītājam un darbu rīkotājam. Ap Jāņiem abi ar Zani vienlaicīgi izprasījām atvaļinājumu, jo kāzas bija tik svarīgs iemesls, ka nevarēja radīt iebildes. Ints gan sākumā protestēja, bet māte tikai pasmaidīja par dēla iebildi, ko neņēma nopietni. Tur frōntē katrs zina, ka uzliktais pienākums jāizpilda, un kaut kādas ierunas nenāk ne prātā. Viņš to paziņoja balsī, kas nepieļāva ierunas. Mednieku vecākā pavēlēm pārējiem medniekiem jāklauza bez ierunām. Mani valdzināja lomas dramatisms un apziņa, ka tādā tēlā var izkliegt prōtestu pret kara nejdzību. Tiesas debatēs tiesības uz pēdējo repliku vienmēr ir atbildētājam un viņa pārstāvim.

APSTRĪDĒT, 3. kónj. / **ópónēt**, 2. kónj., K., *publiski kritizēt kādus lēmumus, pasākumus u. tml*, # Partija *Jaunie demōkrāti* sola vērsties Augstākajā tiesā, lai apstrīdētu 9. Saeimas vēlēšanas. Viņi runāja visi uzreiz, cits citu apstrīdēdami, cits par citu gudrāki. Ļoti jaunais mūks Tōmmazō tik daiļrunīgi ópónēja savam pretiniekam, tik pārliecināti sagrāva visus viņa argumentus, ka tika atzīts par uzvarētāju disputā.

ópónēt, *uzstāties kā oficiāli iecelts ópónents*, # 22. maijā A. Ozols ópónēja K. Krauliņa dōktōra disertācijai “Andrejs Upīts, dzīve un darbība.” Disertācijas aizstāvēšana kavējās tālab, ka par tik speciālu tēmu kā latviešu tautasdziesmu valoda nebija pietiekama skaita filolōģijas dōktōru, kas varētu ópónēt.

4. 2. 2. Lasījuma plašvārde.

LASĪT, 3. kónj., K., *skaniski vai klusībā atveidot, aktualizēt rakstītu plašvārdumu (tekstu) vārdu pa vārdam*, # Aiz sienas kāds lasīja – skaņi, tekoši un izteiksmīgi. Vēstuli man vajadzēja lasīt divas reizes, jo Krūmmāte ar vienu reizi visu neaptvēra, baidījās pārprast. Vai viņš arī patiesi lasīja vai tikai grāmatā skatījās, tas nav zināms. Sākot iet skolā, viņš jau brīvi lasīja un rēķināja.

izlasīt / salasīt, pbg., # Stāstu grāmatiņu ar interesi izlasīju vienā vakarā. Hrestomātiju esmu izlasījis jau līdz pusei. Šai pasakā izlasāms, ka jaunākais dēls galu galā izrādās tālas zemes ķēniņdēls. Andrs ar savām gaišajām acīm varēja skaidri salasīt uzrakstīto.

palasīt / palasīties, *nedaudz lasīt; savienojumā ar varēt, spēt*, # Vecmāmiņa man teica, lai es viņai kaut ko palasot no tās pašas *Skolas maizes*. Internāta audzinātājas bērņus iepazīstina ar katru jauniznākušo grāmatu, palasa kādu fragmentu. Tādā krēslā avīzi vairs nevar palasīt, jādēdz svece. Avīzi Rušķis neabonēja, bet šad un tad aizgāja pie kaimiņa palasīties. Viņa uzkāpa savā istabiņā, lai palasītos kādu smuku Póla de Kóka stāstu vāciskā tulkojumā.

nolasīt / nolasīties / izlasīties, *lasīt noteiktu laikposmu*, # Viņš visu vakaru nolasīja mēneša laikā iekrājušās neizlasītās avīzes. Gandrīz vai līdz pusnaktij nolasījos jaunākos žurnālus. Labi, ka viņiem bija kaudze vecu žurnālu, tad līdz pat vakaram, laiku īsinādams, izlasījos tos.

salasīties / izlasīties, *daudz lasīt*, # Viņa salasījusies to medicīnisko literatūru un nu iedomājas sevi gudrāku par ārstiem. Es jau tos rómānus čupu čupām esmu izlasījis. Nu jau būsi diezgan izlasījis tās grāmatas, kaut kas praktisks mājās arī jāpadara.

pārlasīt, *lasīt kādu tekstu atkārtoti*, # Pārcilāju un no jauna nesteidzīgi pārlasīju visas apsveikuma kartītes. Grāmatas es mīlu pārlasīt pēc vairākiem gadiem vai gadu desmitiem, ik reizi rodot jaunu pārdzīvojumu.

pārlasīties, *pārāk daudz lasot, nogurt u. tml.*, # Tas Dónkihóts bija pārlasījis bruņinieku rómānus un sajucis prātā.

aizlasīt, *izlasīt līdz kādai vietai*, # Esmu šo grāmatu aizlasījis jau gandrīz līdz pusei.

ielasīt, *iesākt lasīt*, # Elmārs atšķīra jaunu lapu, bet nepaguva ielasīt, kad atskanēja zvans. Viņš noliek sānis ielasīto ievadrakstu un iet atvērt durvis. Uz rakstāmgalda un krēsliem parasti mētājās ielasīti žurnāli.

ielasīties, *lasot iedziļināties, ievingrināties*, # Rakstnieka darbos vajag ielasīties, pirms tie mūs sasilda un ieviļņo. No rīta avīzē biju tikai iemetis acis, tagad nu bija laiks tajā ielasīties vērīgāk. Paulītis jau ābecē ir krietni ielasījis.

aizlasīties, *lasot aizrauties*, # Lasot Džeka Lóndōna stāstus, viņš bija aizlasījis pāri pusnaktij. Viņa ir liela lasītāja, reizēm aizlasās līdz rīta gaismai.

lasījums, L., # Es klausījos šīs nóveles lasījumu rādiōraidījumā.

koplasījums / koplasīšana, *lasījums vairākiem klausītājiem*, # Cilvēkus citu citam tuvina labas grāmatas koplasījums / koplasīšana.

aizlasīts, Kd., *izlasīts līdz kādai vietai*, # Viņš pacilāja aizlasīto grāmatu un brīdi domāja, ņemt līdzī vai ne. Pirkstu žurnālā aizlasītajai vietai pielicis, viņš paskatījās uz runātāju.

salasāms, Kd., *iespējams izlasīt*, # Viņa druknais, izteiksmīgais rokraksts bija skaidri un viegli salasāms. Pastniekam reizēm jāprot salasīt arī nesalasāmo.

BURTOT / boksterēt, 2. kónj. **sasaukt kopā**, -sauca, -sauca, K., *lasīt pa balsieniem; lasīt ar grūtībām*, # Pētīdama zīmogu, kas jau sācis izdzist, Klāra skaļi burtoja: “ar-te-lis...” Uzlicis acenes, Pakalns patlaban burtoja tikko saņemto apkārtrakstu. Aptieknieks paņēma recepti un burtoja ārsta neskaidros ķeburus. Kad māte sēž pie ratiņa, man jāsēž viņai blakus un jāboksterē: “ella-a – la, esse-u – su: la-su.” Annele saliek burtu pie burta, sasauca kopā, un iznāk vārds. Toreiz, četrus gadus vecumā, man vieglāk bija iemācīties dzejolišus no galvas nekā sasaukt zilbes kopā. Nu jau Silmežs burtoja un sasauca kopā garāku teikumu.

izburtot / izboksterēt / saburtot / saboksterēt, pbg., # Jauns zaldāts Pauluči ielā lūkoja izburtot logā ielipinātu varietē teātra afišu. Man paiet pusstunda, kamēr izboksterēju viņa vēstuli viņa drausmīgajā rokrakstā. Agrāk, uzsākot skolas gaitas, bērņi tikko mācēja saburtot zilbes. Beidzot acis pierod pie pustumsas, saburtoju uzrakstu plāksnītes. Rokraksts ir tik krecelīgs, ka viņš

neko nespēj saburtot. Viņa jau iemācījusies saboksterēt virsrakstus avīzēs, tikai ar rakstīšanu gan vēl pagalam neveicas.

paburtot, neilgi, mazliet burtot, # Atkal mēģinu paburtot viņa krecelīgo rokrakstu.

LASĪT PRIEKŠĀ, *lasīt klausītājiem*, # Tumšajos vakaros kurš vērpā, kurš pina, kurš vēl ko darija, bet man pie skala uguns bija jālasa priekšā *Grāfa lielmāte Genóveva*.

palasīt priekšā, *kādu laiku lasīt priekšā*, # Nu jau māmuļa ņiprāka, ceļas gultā sēdus un lūdz, lai palasu priekšā, citādi garlaicīgi.

SKANDĒT / deklamēt / runāt, 2. kónj. / **skaitīt / lasīt**, 3. kónj., K., *izteiksmīgi atveidot, visbiežāk, saistītā valodā sacerētu plašvārdumu*, # Aspazija uzstājas arī kā daiļdarbu lasītāja, vairākkārt viņa skandē savus un Raiņa īsos dzejoļus. Seno grieķu dziesminieki tautas epus skandēja rečitatīva veidā. Veidenbauma dzejoļus deklamēja tiklab sarīkojumos, kā ģimeņu sanāksmēs. Tur bija arī skroderis Akots, kurš prata deklamēt un dziedāt kuplejas. Nora prot izteiksmīgi runāt dzejoļus. Man sarīkojumā bija jāskaita Aspazijas dzejolis. Lidija Freimane vācu skatītājiem viņu dzimtajā valodā lasīja Plūdoņa *Atraitnes dēlu*.

noskandēt / nodeklamēt / norunāt / noskaitīt / nolasīt, pbg., # Aktrise labprāt noskandēja lomas mīļāko vietu. “Smaidu nevar paņemt līdzī kapā, tāpēc smaidi, kamēr esi dzīvs...” viņa dziedošā balsī klusu nodeklamēja. Viņš tūlīt vai visu lugu nodeklamēja no galvas. Viņa ļoti izjusti norunāja šo dzejoli. Daudes Sīmanis noskaitīja lūgšanu, tad visi dzēra pa glāzei vīna uz jaunā puīša laimi. “...no trešās stāvvietas atiet autobuss Raudava – Auruciems caur Mūrgali,” skanīgā, melodiskā un labi nostādītā balsī savu pantīņu skaļrunī noskaitīja dispečere. Man vaicāja, vai es varot nolasīt Ūjāra Vācieša dzejoļus krievu valodā?

skaitīt, vienmuļi runāt, parasti atkārtojot, # “Nakts un tumsa...nakts un tumsa...” viņas lūpas skaita šo divu vārdu savienojumu. “Trepes, trepes, trepes,” viņš skaitīja gudrodams, kur tās varētu meklēt. Gunta jau attin ēdamlietu saini pie galda un skaita skaļā balsī: “Halva, pīrāgi, kótleles, sviests, rieksti...”

skandējums / daiļruna / daiļlasīšana / deklamācija, L., # Mirdza Šmithene nebija nekad īpaši piestrādājusi pie Raiņa dzejas skandējuma, viņa, kā pati saka, runāja Raini tikai pēc izjūtas. Skatuves runas priekšnesums – daiļruna – ir mónológiska runa. Daiļrunai jeb deklamācijai izmanto dzejoļu, fabulu, stāstu un citus tekstus. Gadskārtējos daiļlasīšanas kónkursos dzejoļus skandēja tūkstošiem mākslinieciskā vārda cienītāju un meistarū. Mēs varētu šim vakaram sagatavot prógrammiņu ar dziesmām, dejām un deklamācijām.

melódeklamācija, deklamācija mūzikas pavadījumā, # Mēs lasām mūsu viesu jaunākos daiļdarbus, un, kad otrā istabā viens klusi spēlē, tad viss kopā skan kā melódeklamācija.

deklamatorisks, Kd., *saistīts ar deklamāciju*, # Viņš savu runu zināja gandrīz no galvas, tāpēc to vienmēr teica ar sevišķu, deklamatorisku izteiksmi.

labskanīgs / daiļskanīgs / jaukskanīgs, Kd., *dzirdei tīkams (par valodu)*, # Rakstnieces valoda viscaur gramatiski pareiza, tīra un labskanīga. Pašas šīs puķes man patikušas vienmēr, tikai vārds *cīnijas* nepatika, bet nu jūs sakāt tik jaukskanīgi – *cinnas*. Meitenei ir tāds daiļskanīgs vārds – Lilianna.

labskaņa / labskanība / labskanīgums / daiļskaņa / daiļskanība / daiļskanīgums / jaukskaņa / jaukskanība / jaukskanīgums / eifonija, L., # Valodas labskaņas labā dzejnieki izvairās no grūti izrunājamiem līdzskaņu sablīvējumiem. Rainis izcēla no aizmirstības vēcus, sen aizmirstus vārdus, daudzus par dažiem balsieniem saīsināja, un tie ieguva vijīgumu un daiļskanību. Mīklām bijusi ļoti liela nozīme valodas jaukskanības izkopšanā. Eifonija jeb daiļskanība tiek panākta ar fónētiskiem paņēmieniem – aliterāciju, asónansi, skaņu atkārtojumu.

CITĒT, 2. kónj., K., *vārdu pa vārdam atkārtot kāda cita teikto vai rakstīto saturu*, # Viņš citē slavenū rakstnieku izteicienus. Advókāts citēja likuma paragrāfus un pantus. Jo delikātāka ir aplūkojamā problēma, jo mazāk Móntens par to izsakās, toties jo bagātīgāk citējot antīkos tekstus.

nocitēt, pbg., # Pasaka ir tik īsa, ka to iespējams nocitēt. Man gribas nocitēt viņa pravietiskās rindas. “Runas ir garas, darbs ir īss...” viņš nocitēja Raini.

pacitēt, nedaudz citēt, # Gribas pacitēt dažas ievēribas cienīgas atziņas no saņemtajām vēstulēm.

citāts / citējums, L., # “Neesiet tikumīgi pāri saviem spēkiem!” viņš spēra laukā citātu no Ničes *Tā runāja Zaratustra*. Viņš pamatoja sacīto ar vairākiem dažādu autōru citējumiem.

PĀRFRĀZĒT, 2. kónj., K., *nedaudz citiem vārdiem attiecināt kādu pazīstamu izteicienu uz kaut ko citu līdzīgu*, # Pārfrāzējot atziņu par vecākiem un bērniem, var teikt, ka skolotāji, kuri nekā nemācās no saviem skolniekiem, nevar mācīt savus skolniekus. J. Jaunsudrabiņš rakstīja, ka ganības ir gana otrās mājas, ko pārfrāzējot, var teikt, ka ganības ir arī govju otrās mājas.

DIKTĒT, 2. kónj., K., / **saukt priekšā**, *teikt kādu plašvārdumu (tekstu), lai klausītāji vārdu pa vārdam to pierakstītu*, # Māsiņa Lilija apsēdās pie galda un rakstīja, bet dakteris Ģibietis diktēja: "Izziņa par veselības stāvokli." Kad mazdēls apsēdies blakus ar burtnīcu rokā, vecāmāte sāk saukt priekšā savas senās dziesmas.

nodiktēt, pbg., # Māsiņa apvaicājās, vai slimnieks nevēlas nodiktēt vēstuli tuviniekiem. Kad izteiksme ar nezināmiem koefficientiem, saknēm un pakāpēm nodiktēta, Rólands sāk risināt uzdevumu.

diktāts, L., Zaiga šodienas diktātā atkal bija ielaidusi četras kļūdas. Parasti diktāta tematu izvēlos no vielas, kas skolēniem uzdots uz kārtējo stundu.

kóntröldiktāts, *pārbaudes diktāts valodu mācīšanā*, # Izglītības nodaļas doto kóntröldiktātu klase uzrakstīja veiksmīgi.

SUFLĒT, 2. kónj., K., / **teikt priekšā** / **saukt priekšā**, *runāt tekstu kādam atkārtotai, parasti aktierim*, # Sufļējot Ādólfam Alunānam, viņš tā pārcenšas, ka starpbriņī saņēmu brāzienu. Zenta rēķināšanā bija ļoti vāja, viņa sēdēja man aiz muguras un vienmēr bikstīja mani teikt priekšā pat visvienkāršākās lietas. Suflieris sauca priekšā tekstu tik pamatīgi, ka to dzirdēja pat zāles vidū.

4. 2. 3. Stāstījuma plašvārde.

STĀSTĪT, 3. kónj. / **vēstīt**, 2., arī 3. kónj. / **runāt**, 2. kónj. / **paust**, pauž, pauda, K., *darīt citiem zināmu kādu, galvenokārt mutvārdisku, sacerējumu, ziņojumu u. tml.*, # Stāsta, ka brāļi Kaudzītes reiz veselu dienu sēdējuši Bregža kalnā pie Raganu bērza, jūsmodami par skaistajām ainavām. Jauniete vēstulē redakcijai stāsta, ka agrāk viņa rakstījusi dienasgrāmatu. Teika stāsta, ka Prómetejs bijis piekalts pie nepieejamas klints Kaukāza kalna galotnē. Taisījies stāstā vēstīt arī par tādiem cilvēkiem, kas raduši visu risināt no spēka pózicijām. Arhīvi vēsta, ka cara laikā Jekaterinburgā bijušas 3 ģimnāzijas un 96 traktieri (krogi). Nedz viņa vairs bēdājās, nedz par savām bēdām runāja, bet truli sēdēja vien veselām stundām. Edgar, tēvs ir grūtu mūžu nodzīvojis, un viņš niekus nerunās. Žanis dievojās, ka runājot baltu patiesību. Plašā apkārtņē par Līdaku kāzām runāja rītā un vakarā. Saimnieks pātaru grāmatā uzmeklēja to vietu, kur runā par grēcīgu sievu, un sāka lasīt. Ir neliela dainu grupa, kas runā par draudzīgām attiecībām ar poļiem, leišiem, igauņiem. Švauksts, kurš teicās atbraucis no pilsētas, runāja pilnā mutē, ka cena līniem esot laba. Arī dziļi persóniskus pārdzīvojumus izsakot, īsts dzejnieks vienmēr paudīs kādas sabiedrības daļas noskaņas. Pēc pólemiskā raksta saņēmu vairākas vēstules, kurās paustas dažādas domas – gan piekrītošas, gan pretējas raksta atziņām.

izstāstīt / **pastāstīt** / **pateikt** / **nostāstīt** / **pavēstīt** / **izpaust**, pbg., # Vārds pa vārdam, un drīz viņa bija tam izstāstījusi visas savas bēdas. Sila malā Māra izstāstīja ceļu un atvadījās no vīriem. Rajona avīzē par viņu bija raksts, kurā sīki izstāstīts, kā viņš organizē darbu uz lauka. Milda Ludim pastāstīja, ka pagājušajā naktī saimnieks gribējis pakārties. Par Edmunda tagadējo dzīvi vecīši tikpat kā nekā nemācēja pastāstīt. Pārbrauciena laikā viņš mums pastāsta par papuas tikumiem un parašām. Dēla vēstule no Brestas pastāstīja, ka nu viņš atkal atrodoties večajā dienēsta vietā. Diezgan pareizi sprieždami par pasauli kopumā, Renesanses natūrfilozófi ļoti maz varēja pateikt par katru lietu atsevišķi. Desmitiem reižu šo gabalu stāstīdams, viņš to prata tik dzīvi un veikli nostāstīt, ka prieks bija dzirdēt. Kaut cik secīgi izkārtojot visu, ko man pakāpeniski pavēstīja Vidvuds, iznāk pagars stāstījums. Viņam piemita tā lieliskā īpašība pārsteidzīgi neizpaust savas domas un izjūtas. Skaidrāk un pārliecinošāk Bleika idejas izpaustas viņa nākošajā dzejoļu krājumā.

papaust, *nedaudz pastāstīt*, # Viņš pats par savu veikalu nekad neko skaidru nesaka, bet to papauž tie, kam viņa veikals daudz maz pārzināms.

piestāstīt / **sastāstīt**, *daudz stāstīt, visbiežāk ko maznozīmīgu vai aplamu, apšaubāmu, nevēlamu utt.*, # Vecāmāte viņam un Annelei piestāstīja tik daudz pasaku pa garajiem ziemas vakariem, un, jo vairāk stāstīja, jo vairāk tikās klausīties. Par tevi viņš paguva dažās minūtēs piestāstīt pilnu galvu. Man tika piestāstītas pilnas ausis par seno Kubes kalnu, kas kādreiz atradies

tajā vietā, kur tagad Mākslas akadēmijas ēka. Nez ko viņi puikam bija sastāstījuši, nez kādas grāmātes un avīžu lapas sadēvuši. Viņš vēlējās aiziet arī pie matrožiem uz pīķi, bet tēvs neatļāva, jo baidījās, ka tie var dēlam sastāstīt nezin ko.

nostāstīt / nostāstīties, *loti daudz, ilgi stāstīt*, # Par savu ceļojumu viņš nostāstīja visu cauru vakaru. Man atkal un atkal prasa pastāstīt, bet man jau apnicis, esmu jau mēms nostāstīties. Sieva un sievasmāte nevarēja vien diezgan nostāstīt, kā mazais smaida, kā ķepurojas. Viņai tur Ķemeru bijis tik jauki, tik labi, tik bezgala patīkami, ka varētu stāstīt un nenostāstīties [nenostāstīties].

aizstāstīt, *izstāstīt līdz kādai sižeta vietai*, # Kamēr viņš nodevies pārdomām, Salenieks jau aizstāstījis labu gabalu uz priekšu. Tā Šeherezade bija tik gudra, ka katru nakti iesākto pasaku aizstāstīja tikai līdz pusei.

stāstījums / vēstījums / stāsts / nostāsts, L., *plašvārdums par kādu tematu*, # Cik Valdim aizķeras galvā no iepriekšējās stundas stāstījuma, tik ir, – mājās viņš nemācās. Strēlnieku atmiņu stāstījumi tiek pierakstīti. Dažkārt viņam izdevās savērt vēstījumu tā, ka klausītājiem likās, ka viņš pats arī bijis seno notikumu liecinieks. Livingstons ar lielu cieņu izturējās pret Ptólemaja spriedumiem un Hēródota vēstījumiem. Puika būdams, Toms mīlēja klausīties vectēva stāstus par viņa mācekļa gaitām. Kundzes stāstā nekas neatšķīrās no tā, ko jau bija pavēstījis Brauska. Vakaros bērni klausījās spoku stāstus un pasakas. Kaimiņš noklausījies neticīgi nogrozīja galvu un nodēvēja manu stāstījumu par mednieku stāstiem. Mana māte nu gan nevar tādus burlaku stāstus izdomāt – šādi balti meli būs tepat miestā sacerēti! Klausāmie Róberta nostāstus – viņam daudz piedzīvojumu no skolotāja, mūrnieka un mašīnmeistara dzīves. Pazīstama cilvēka bojā eja atstāj daudz smagāku iespaidu nekā līdzīgi gadījumi, bet vienīgi nostāstos dzirdēti.

vēstītājs / vēstījošs, Kd., *vēstījumu saturošs*, # Vēstītāja fólklōra ir tautas pōētiskā daiļrade prōzā. No vēstījošiem darbiem, kas rakstīti dzejas fōrmā, jāmin rōmāns, stāsts vai nōvele vārsnās. Liriskam dzejolim var būt analītisks, aprakstošs, vēstījošs, dialōga vai cits raksturs, tomēr visu to caurauž specifiskā liriskā intōnācija.

GRĒKSŪDZE / bikts, L., *grēku izstāstīšana (katoļu un pareizticīgo) garīdzniekam un to nožēlošana; sarunvalodā – atzīšanās nodarījumā un tā nožēlošana*, # Lai baznīckungs neuzliktu sodu, Veņa grēksūdzes noklusēja savas slepenās ilgas un domas. Viņiem ieteica izmantot pēdējās gavēņa nedēļas priekšrocības un iet uz bikti tūlīt, šajā pat vakarā. Viņš vienmēr dedzīgi apsūdēja sevi, dēvējās par lopu un stulbeni, un – katra tāda grēksūdze beidzās ar kopīgi tukšotu šņabja pudeli.

ATSTĀSTĪT, *izstāstīt saviem vārdiem pēc atmiņas kādu plašvārduma saturu*, # Viņš svārstās, vai dzirdēto sarunu rīt atstāstīt vai neatstāstīt Gunāram. Es viņai īsi atstāstīju izlasītās grāmātas saturu.

atstāstījums / atstāsts, L., # Noklausoties no viņa lekcijas atstāstījumu, manī rodas šaubas, vai viņš visu pareizi sapratis un kaut ko neputro. Skolā par atstāstījumu sauc uzrakstītu kāda teksta satura izklāstu saviem vārdiem pēc atmiņas un izpratnes. Mēs no viņas saņemam visai sīku referāta atstāstu.

PĀRSTĀSTĪT, *īsos vārdos vai atkārtoti izstāstīt kādu saturu*, # Tēvs patlaban plaši pārstāstīja, kā abi pušelnieki kādreiz te cirtuši lazdas stīpām un āmuru kātiem un labi nopelnījuši. Direktore pārstāstīja dažus gadījumus no ikdienas prakses. Māte atkal prasa, kā miris tēvs, un es atkal visu sīki jo sīki pārstāstu. Ja neesat vēl paspējuši noskatīties izrādi, īsumā pārstāstīšu tās fabulu.

pārstāstījums / pārstāsts, L., # Sekoja vēl citu, nenozīmīgāku notikumu īsi pārstāstījumi. Nesen jaunu A. Pumpura *Lāčplēša* variantu I. Lasmaņa pārstāstījumā saņēmuši igauņu bērni. Dramatizējums balstīts rōmāna sižeta secīgā, lōgiskā pārstāstā. Reizēm klausies un saproti, ka pašā notikumā nekā īpaši smieklīga nav, taču Edmunda sakāpinātajā pārstāstā tas izvēršas par veselu scēnisku miniatūru.

KLĀSTĪT / izklāstīt, 3. kōnj., / **skaidrot / paskaidrot / izskaidrot**, 2. kōnj., / **sniegt/dot skaidrojumu**, 2. kōnj., K., *rūpīgi un plaši stāstīt*, # Stendera *Augstas gudrības grāmata* ir pirmā pōpulari zinātniskā grāmāta, kur latviski klāstītas dažas fizikas, astrōnōmijas, ģeogrāfijas, dabaszinātņu atziņas. Viņš tā kā atdzīvojas un sāk klāstīt savas bēdas par sabojāto mōtōrlaivu. Franču biolōgs Ž. B. Lamarks grāmātā *Zōolōģijas filōzōfija* izklāstīja vienotu mācību par dzīvās dabas evōlūciju. Aizskrēju pie mātes izklāstīt visu, kas man uz sirds. Anatōms Santōriō visus ōrganismā noritošos pōcesus skaidroja no mehānikas viedokļa. Pagalmā bija izsteigusies kāda

sieviete un raudādama skaidroja kazakiem, ka dzīvoklī ir bērni, lai jel nešaujot uz mums. Sēdes priekšēdētājs izskaidro personām, kas piedalās lietā, viņu tiesības un pienākumus, kā arī izskaidro pusēm viņu tiesības griezties strīda izšķiršanai šķīrējtiesā un šādas rīcības sekas. Strādādami mēs ar Baumanu visu laiku sarunājamies, es vairāk ko jautāju, viņš man izskaidro. Matrozis man lietišķi paskaidro, ka tur peld nevis haizivs, bet tunzivs. Paliku neskaidrībā, kādēļ viņi šurp braukuši un ko gribējuši – neviens neturēja par vajadzīgu man to tuvāk paskaidrot. Personai, kas atteikusies parakstīt protokolu, jādod iespēja sniegt paskaidrojumus par atteikšanās iemesliem. Baznīcas dōgmas nedeva izskaidrojumu tiem jautājumiem, kas mani mocīja.

apgaismot / izgaismot / interpretēt / komentēt, 2. kōnj., K., *rūpīgi un plaši stāstīt*, # Pūlos Neilandam izskaidrot virzienu starpību sociāldemokrātijā, apgaismot frakciju ekonōmiskos pamatus. Jaunlatvieši laikrakstā *Mājas Viesis* centās apgaismot jautājumu par Krievijas ekonōmiski pōlītisko nozīmi Latvijas attīstībā. Līdzās vispārzināmiem faktiem šai izdevumā atrodam arī daudz tāda, kas izgaismo jaunas līnijas daudzšķautņainajos raksturos. Dzejoļu krājums *Pieneņu ceļš* (1965) vēl vairāk izgaismo cilvķeka iekšējo pasauli, savas vērtības un pienākuma apziņu. Interpretējot pašu izdarītos pētījumus, Teleziō, Servets un zināmā mērā arī Galilejs bieži vien deva priekšroku metafiziskai pieejai. Autors parāda arī, kā šos vēstures jēdzienus savos nolūkos interpretē buržuāziskie filozōfi. Televīzijā viņš komentē sacensības futbolā un hōkejā. J. Krīpēna tulkojuma tekstu komentē īsas piezīmes no vācu tulkojumiem ar dažiem jauniem papildinājumiem. Galvenie avoti, ko citējis, iztīrījis un komentējis Mōnteņs, ir antīko autōru sacerējumi.

skaidroties / izskaidroties, 2. kōnj., R. v., *savstarpēji paust katrs savu viedokli*, # Labs brīdis pagāja mātei ar meitu skaidrojoties, kamēr meitene saprata, ka tādu apdāvināšanos var sarīkot tikai pati māte. Viņi tik bieži bija staigājuši viens otram garām noslēgušies vai līdz pagurumam skaidrojušies. Pirms eju izskaidroties ar direktōri, skolotāja gribētu zināt, ko es domāju.

paklāstīt, *nedaudz klāstīt*, # Viņam bija savi patstāvīgi un interesanti spriedumi, bet viņš tos glabāja sevī vai paklāstīja tikai šaurākā draugu lokā. Viešņa bija atnākusi paklāstīt savas bēdas.

ieklāstīt / ieskaidrot / iestāstīt, *klāstīt, skaidrot ko kādam, kamēr to pārliecina vai panāk izpratni*, # Nācās ilgi un stipri daudz logu, līdz izdevās veico saimnieci izcelt no miega un pēc tam ar pūlēm ieklāstīt, ka abi ar draugu atbraukuši uz pilsētu darīšanās. Daudzas lietas, kas Pēterim bija skaidras, Gerlem bija galīgi sarežģītas, tā ka vajadzēja pielikt daudz pūļu, kamēr viņam ko ieskaidroja. Apmeklējumu laiks bija beidzies, bet viņa sameklēja dežurējošo ārstu un kaut kā ieskaidroja, ka iebraukusi no laukiem un viņai katrā ziņā jāstāp ievainotais. Ej nu iestāsti tiem, kas to nesaprot, ka nav nekā jaukāka par maksķkerēšanu jūrā!

izklāsts / izklāstījums / skaidrojums / izskaidrojums / paskaidrojums / apgaismojums / izgaismojums, L., *vispusīgs apraksts, raksturojums*, # Visi, kas noklausījās mācību vielas izklāstu, atzina to par rūpīgi sagatavotu. Č. Darvins 1859. gadā publicēja grāmatu *Sugu izcelšanās* ar savu evolūcijas teorijas izklāstu. Tiesas lēmumā jānorāda īss lietas apstākļu izklāstījums un sprieduma saturs. No 16. līdz 19. gadsimtam radās arī baltu tautu izcelsmes skaidrojumi, kas balstījās uz rakstītajiem avotiem un valodnieciskajām studijām. Raiņa *Uguns un nakts* kļuva par vielu neskaitāmām apcerēm, tēlu skaidrojumiem kā grūtas, bet skaistas krustvārdu mīklas minēšanai. Daudzas Antarktikas dabas parādības, kas vēl nesen bija mīklainas, tagad ieguvušas zinātniski pamatotus izskaidrojumus. Rūdim viss jaucas pa galvu, rodas viens jautājums pēc otra, un viņš visu laiku skraida mātei pakaļ pēc izskaidrojumiem. Mazais griežas pie pieaugušajiem pēc paskaidrojuma – viņš grib uzzināt par dažādām parādībām un notikumiem. Leitnanta lietišķie paskaidrojumi, ka visiem jāpaliek uz vietas un jāizturas mierīgi, bija gaužām niecīgs mierinājums. Balzaks un Dikenss savos darbos sniedz vairāk materiāla laikmeta apgaismojumam nekā visi buržuāzijas zinātnieki, kopā ņemti. No A. Ōstrōvska Čerņiņevskis prasīja ne tikai raksturu patiesumu, bet arī prōgresīvu, idejisku apgaismojumu, asāku tendenciōzitāti. Blakus mākslinieciski ticami iezīmētiem raksturiem rōmānā ir tēli, kuros jūtams psiholōģiski nepietiekami dziļš iekšējais izgaismojums.

interpretācija / interpretējums / kōmentārs / kōmentējums, L., *vispusīgs apraksts, raksturojums*, # Interesanta ir V. Ambarcumjana radiōgalaktiku interpretācija – pēc viņa uzskata šeit notiek nevis galaktiku sadursmes, bet gan galaktiku dalīšanās. Tomēr arī veidojot jaunas interpretācijas, ir lietderīgi ielūkoties jau reiz izteiktajās atziņās. Dažkārt pat ievērojamiem zinātniekiem ir vienpusīgs relativitātes teorijas interpretējums. TASS ziņojums bija atturīgs, bez jebkādiem emōciōnāliem kōmentāriem. L. Paegles darbos ōrientēties palīdz kōmentāri un bibliō-

grāfiskās piezīmes. Avīzē allaž pirmos apskatu spórta sacensību kómentējumus. 5. gs. p. m. ē. pirmais ievērojamais indiešu gramatiķis Jāska sarakstījis plašus kómentārus par vēdu valodu.

kurss, *kādas zinātņu nozares vai tās daļu sistemātisks izklāsts*, # Īsā laikā Līvijai vajadzēja sagatavot lekciju kursu mikrobiolóģijā. Viņš apmeklē arī fakultatīvo svešvalodas kursu.

RAKSTUROT, 2. kónj. / **atsaukties (par kādu vai ko)**, atsaucas, atsaucās, K., *sacerēt vērtējumu*, # Viņš raksturoja sanāksmi par ļoti neizdevušos – fórmālistiskas izrunas, pļāpāšana, vairāk nekas. Diez vai vēl labāk var raksturot mazpilsētu – te gandrīz visi cits citu pazīst, un ikviens sveša seja uzreiz tiek ievērota. Darbābiedri viņu raksturoja kā vienkāršu, atsaucīgu, izpalīdzīgu. Pedagógi par viņu atsaucas labi. Patvāris, kas izsprauslo biežus tvaika mutuļus un netiek uz priekšu, – tā par šo kuģi atsaucas rakstnieks.

noraksturot, pbg., # Ēvalds Vilks prot ar nedaudziem vilcieniem noraksturot cilvēku. Bieži rakstniece nesniedz vispusīgu ārienes aprakstu, bet sīkāk noraksturo vienīgi seju, acis, matus.

paraksturot, *mazliet raksturot*, # Anna pārstāstīja darba apstākļus, paraksturoja bada izpeļņu un meistara Puszeķes patvarību. Apraksta īpatnējais neseidzīgais tēlojums ļauj notikumu vēl un vēlreiz paraksturot.

raksturojums / atsauksme, L., *vērtējošs apraksts*, # Skolēna raksturojums ir oficiāls dókuments, kas apkopo datus par audzēkņa persónības izaugsmi. Viņa raksturojumi ir precīzi un lakóniski – Aleksi Mierlauku viņš cienījis stingrā reālisma dēļ, Berta Rūmniece bijusi ļoti klusa un sevī kóncentrēta. Daudzie izstādes apmeklētāji savās atsauksmēs novēlēja gleznotājam vēl ilgas ražīga darba gadus. Preses atsauksmēs balerīnas vārds tika minēts pirmajās rindās. Atsauksmes par viņa disertāciju parādījās piecās svešvalodās.

pašraksturojums, *sevis raksturojums*, # Palūdzu viņu pastāstīt par sevi un saņēmu ne visai garu, bet kodolīgu pašraksturojumu.

APSTĀSTĪT / aprādīt, 3. kónj., K., *īsi raksturot*, # Viņš mums nedaudzos teikumos apstāstīja šejienes apstākļus. Lai savstarpējā sapratne veiktos ātrāk, sāku govs kaiti apstāstīt krieviski. Skatienam pavērās óptimista tik jūsmīgi apstāstītās klintis. Cik dzīvi vien mācēdams, tēvs man aprādīja mana nedarba varbūtējās sekas. Savu prógrammu redakcijas kólēģija un autóri aprādījuši krājuma ievadā.

apstāsts / aprādījums, L., # Spriežot pēc apstāsta, ko saņēmām no vienas vietējās tantīņas, tai vietai kaut kur tepat netālu vajadzēja būt. Pagājušā gadsimta beigās kāds vācu zinātnieks savā pasaules literatūras vēsturē katru nodaļu iesāka ar aprādījumiem, kādi mati un acis, tumši vai gaiši, bijuši kādas tautas rakstniekiem.

ATKLĀT, -klāj, -klāja / **atsegt**, -sedz, -sedza, K., *vaļširdīgi izstāstīt*, # Viņi stāstīja viens otram par savām dienas gaitām, neslēpa savas neveiksmes un draudzīgā vaļširdībā atklāja savus nākotnes nodomus. Ir tādi brīži, kad cilvēkam gribas atklāt visu savu sirdi un uzticēt otram daļu no tā smaguma, ko viņš nes. Elzai Māra bija iepatikusies, tāpēc viņa pirmo reizi tik atklāti izpauđa lietas, par kurām pārējie nekā nenojauta, atklāja sevi, savas domas un jūtas. *Pašatzīšanās* ir sacerējums, kurā Rusō nepierasti vaļširdīgi atsedz savas dvēseles un savas dzīves visslēptākos dziļumus.

ZINOT / paziņot / vēstīt / pavēstīt / infórmēt / rapórtēt, 2. kónj. / **sludināt / pasludināt**, 3. kónj., K., *izklāstīt ziņas*, # Ķīnas dienvidaustrumos taifūnā gājuši bojā 130 cilvēki, vakar ziņoja aģentūra *Sjīn-hua*. ANÓ ģenerālsēkretārs Kófi Annans paziņojis, ka pēc mēnesi ilgām kaujām Izraēla un Libāna vienojušās pirmdienas rītā pulksten 8.00 pārtraukt karadarbību. 1724. gada 8. februārī senāta ukazs pavēstīja par Pētera I rīkojumu dibināt akadēmiju. Satraukta balss pa rādiō vēstīja, ka astotajā pāri patlaban startē Latvijas pārstāvis Stūris un Vācijas čempions. Kā infórmē pórtāla “putni.lv” veidotājs órnitólógs Agris Celmiņš, baltie stārķi ir sākuši aizceļošanu. Laikā, kad dzīve lielākajā daļā ES valstu, arī Igaunijā, kļūst dārgāka, degviela maksā mazāk nekā citās dalībvalstīs, infórmē laikraksts *Postimees*. Dežūrai beidzoties, ķirurgs izdara žurnālā pēdējo ierakstu un infórmē jaunās maiņas ārstus par pēdējiem notikumiem klīnikā. Lai labāk būtu infórmēts par notiekošo, viņš abónēja divus laikrakstus. Nu jau šā gada beigās varēs rapórtēt, ka Rīgas hidrólizes metode novēsta līdz rūpnieciskam plūsmas prócesam. Nesen pa rādiō sludināja dziesmu svētku prógrammu. Sazvērestībā bija iesaistīti gan mūki, kas sludināja sacelšanos visā Kalabrijā, gan muižnieki, kurus neapmierināja Spānijas kundzība. Pēc sprieduma parakstīšanas tiesa atgriežas tiesas sēžu zālē un tiesas sēdes priekšsēdētājs pasludina spriedumu. Ja kādā zaļumballītē pasludināja dāmu valsī, tad Jānis bija tas, kuru uzlūdza Mārīte.

noziņot / rapórtēt, *ziņot, parasti, pēc militāra reglamenta*, # Ķipāns nostājās Caunem priekšā un noziņoja: “Biedri kómandieri, apgādes vads stāv kaujas gatavībā!” Mums ienākot, pie galda sēdošais plecīgais jefreitōrs pieceļas un lakōniski rapórtē, ka viņa iecirknī viss kārtībā..

izziņot / apziņot / saziņot, *ziņot daudziem, parasti, aicinot piedalīties pasākumā*, # Sapulci izziņoja gandrīz vai pēdējā brīdī, taču tās neparastums piepulcināja lekciju zālē diezgan daudz interesentu. Seržants izziņoja trauksmi. Knospiņš lūdza apziņot ciema ļaudis, lai tūliņ sanāk uz sapulci. Brigadieris ar mótōciklu braukāja no mājas uz māju, apziņodams talciniekus. Lielajā zālē bija saziņota vēlētajū sapulce. Maigonis norīkoja Tedi saziņot puikas, lai paliktu sardzē.

painfórmēt, *īsi paziņot*, # Vīlerts nebūtu Vīlerts, ja viņš kopējo auditōriju neizmantotu dažiem norādījumiem un nepainfórmētu par jaunumiem Maskavas institūtos. Sākumā gribu painfórmēt lasītāju par tām dažām grūtībām, ar kurām nācās sastapties, sākot rakstīt šo apceri.

interesēties, 2. kónj. K., *censties uzzināt*, # Kas tev būtu tik ļoti ko interesēties par savu kaimiņu intīmajām attiecībām?

painteresēties / painfórmēties, apjautāties, # Viņa patausta audumu, paburza, painteresējas, no kā tas gatavots. Painteresējos, vai bērni labprāt piedalās kopsaimniecības darbos. Pārnākusi mājās, viņa allaž painteresējas, kā bērniem šodien veicies skolā. Nevarēdams nekā cita sadomāt, es painfórmējos, vai viņš nezina, kad iet vilciens uz Jūrmalu.

ziņa / ziņas / ziņojums / paziņojums / vēsts / pavēstījums / infórmācija / jaunumi, L., *īss kāda, parasti, aktuāla notikuma, fakta izklāsts*, # Vēstule atnesa ziņu, ka Andra tēvs nomiris un ka man nākošu svētdien jābrauc uz bērēm. Ka Baltijā līst un vētras brāžas pār piekrasti, uzzinājām no rādiō ziņām. Mājas iedzīvotāju vidū klīda dažādas jaunas ziņas, par kuru pareizību neviens nevarēja galvot. Vecākiem no skolas pienāca ziņojums, ka es vairs nemācos. Stacijas galā stāv ziņojumu dēlis ar darba piedāvājumiem. Miķelsōns tiek aizsūtīts ar ziņojumu pie rotas kómandiera. Šodienas *Spórtā* ir paziņojums, ka jums ar Mellaci piešķirts spórtā meistara nosaukums. Meitēna paziņojums bija kategōriskis – ja lielas lomas nedod, tad viņai šajā teātrī nav ko darīt. Kómandieris jau drīz pēc pusnakts sāka gaidīt, kādas vēstis nesīs bataljōna izlūki. Pēc dažām nedēļām vēsts, ka Pīters Lujāns pērķ zemi, jau gāja no mutes mutē. Arnis nevarēja nociesties nepastāstījis Norai par skolotāja divaino pavēstījumu šodien stundā. Rādiō pārraidīja infórmāciju par stāvokli frontē. Linarti apsprieda avīzē izlasītos spórtā jaunumus.

rapórts, L., *mutisks vai rakstveida ziņojums priekšniecībai, augstākai instancei*, # Kómandieris kopā ar seržantu izstrādāja un nosūtīja uz štābu rapórtu. Ļeņingradas zinātnieku atrastie Ļepehina ekspedīcijas rapórti ir ārkārtīgi interesanti dókumenti.

pavēste, L., *óficiāls paziņojums persōnai, iestādei, visbiežāk ar aicinājumu ierasties kur*, # Viņam ienesa pavēsti, ka jābrauc uz tiesu. Pavēstē bija rakstīts, ka Jēkabam jāierodas pie Drošības ministrijas rajona nodaļas priekšnieka. Atsūta mums pavēsti – līdz piecpadsmītajam maijam jāsalabo ceļi, un cauri.

papildinfórmācija, *papildus sākotnējai, jau esošajai, iegūta infórmācija; sīkāka infórmācija blakus pamatinfórmācijai*, # Būtu vajadzējis vispirms uzklaut mehāniķi pašu un tikai pēc tam, ja viņa teiktais mani neapmierinātu, pieprasīt papildinfórmāciju. Uz gaismas tablō tiek fiksēts atļautais kustības ātrums un papildinfórmācija – “uzmanību”, “migla”, “apletojums”.

pólitinfórmācija, *mutvārdu prōpagandā un aģitācijā aktuālu pólitisku jautājumu izskaidrošana ideólōģiskā apgaismojumā; attiecīga nodarbība skolā, seminārā u. tml.*, # Visā rūpnīcā noteikta kónkrēta nedēļas diena pólitinfórmācijām. Skolēni pólitinformācijās stāsta par jaunākajiem notikumiem mūsu valstī un ārzemēs, ko uzzinājuši no preses un televīzijas.

infórmētība, L., *indivīda apgūtā infórmācija*, # Dzejnieku infórmētību nevajadzētu pamatos apšaubīt, jo pat šodienas iesācējiem ir iespēja būt infórmatīvi bagātākiem nekā kādreiz. Viņa ar savu infórmētību diez ko dižoties nevar.

infórmatīvs, Kd., *ziņojošs; saistīts ar infórmāciju*, # Man nav laika skatīties izklaidējošas prōgrammas, noskatos tikai infórmatīvās pārraides. Infórmatīvā elektrōnika savāc, pārraida, uzglabā un apstrādā infórmāciju, kas nepieciešama ražošanas prōcesu autómātiskajai vadīšanai.

PRÓKLAMĒT / manifestēt, 2. kónj., K., *óficiāli izziņot plašai sabiedrībai*, # 17. novembrī Demókrātiskais blōks nolemj dibināt jaunu latviešu tautas pārstāvju órganizāciju – Tautas padomi, kura próklamēs brīvu Latvijas valsti. Noticis referendums Alžīrijā un próklamēta neatkarīga suverēna Alžīrijas Republika. Ar 1917. gada 2. novembrī próklamēto *Krievijas tautu tiesību deklarāciju* padomju valdība noteica pilnīgu līdztiesību visām Krievijas tautām. Pasaules pirmās

sociālistiskās valsts dzimšanu manifestēja Ļeņina dekrēti par mieru un zemi, par strādnieku kóntróli un banku nacionalizāciju. Pēterim Upītim bija divas tēzes – skaistumu radīt un skaistumu manifestēt.

próklamācija / manifests, L., *óficiāls paziņojums*, # 1918. gada 17. decembrī Latvijas Pagaidu padomju valdība publicēja Manifestu, ar kuru tika próklamēta padomju varas nodibināšana Latvijā. Adisabebā publicēta valdības próklamācija par prógresīvas nodokļu sistēmas ieviešanu. Kādā óktóbra dienā tēvs pārnāca ar svarīgu vēsti – ķeizars izdevis manifestu, sola visādas brīvības strādniekiem un zemniekiem!

DEZINFÓRMĒT, 2. kónj., K., *maldināt ar nepatiesu infórmāciju*, # Senāta locekļi arvien biežāk sākuši apsūdzēt valdību, ka tā tīšuprāt dezinfórmējot sabiedrību par kara gaitu.

dezinfórmācija, L., # Infórmācijas trūkumu veikli aizpildīja dezinfórmācija.

PAREĢOT / pravietot, 2. kónj., K., *paredzēt un paziņot*, # Bērnībā zīlniece viņai pareģoja tiem laikiem laimīgu likteni – viņai būs sava māja. Lūgsim sapņu dievieti, lai tā pareģo, kas mūs sagaida nākotnē. “Tas būs dienās liels vīrs,” Ciemalds toreiz pareģoja. Kad vējš norima un debess kļuva zila kā rūdīts tērauds, veči braucēja ūsas un pareģoja naktī pamatīgu salu. PSKP Prógramma pareģoja kómunisma iestāšanos 1980. gadā. Kad īsi pirms maija sagriezās putenis, veči ļaudis pēc tā pravietoja, ka būšot slikts siena laiks. Imperiālisti kādreiz aizgūtnēm pravietoja Padomju valsts bojā eju, bet Padomju valsts kļuva par vareņāko 20. gadsimteņa valsti.

pareģojums / pravietojums, L., # Ļaudis gan runāja, ka atraitnis drīz vien meklēšot nelaiķei sievai vietnieci, bet viņu pareģojumi šoreiz vis nepiepildījās. Astrólógu pareģojumi, ka Urbāns VIII 1628. gada septembrī miršot, nepiepildījās. Tā dzirdēja Zaratustra kādu pareģi runājam, un tā pravietojums ķērās viņam pie sirds. Zīmīgs ir Stendera pravietojums par latviešu valodas nozīmi tautas nākotnē.

pravietisks / pravietīgs, Kd., *pravietojumu izteicošs*, # Viņa savus sapņus uzskatīja par pravietiskiem. V. Artmanes tēlojumā Latigōrai netrūkst cildēnuma, vienīgi jāvēlas, lai viņa savus pravietīgos vārdus sacītu ar vēl lielāku iekšējās pārliecības spēku.

PRÓGNÓZĒT, 2. kónj., K., *pamatojoties uz kónkrētiem faktiem, izteikt paredzējumu par kā turpmāko norisi, rezultātu*, # Seismólógu pētījumi tuvinājuši laiku, kad varēs precīzi prógnózēt zemestrīces. Ar testu palīdzību prógnózē, ar kādām slimībām iedzimto īpašību dēļ cilvēks varētu saslimt turpmākajā mūžā. Pasaules hókeja čempiónāta laikā LMT klienti ar īsziņu palīdzību varēs prógnózēt hókeja spēļu rezultātus.

prógnóze, L., # Hamburgas Maksa Planka meteórólóģijas institūta izstrādātie módeļi, ar kuru prógnózēm varēja iepazīties EP deputāti, reāli atspoguļo vispasaules laika apstākļu prógnózi visam gadsimtam.

prógnózisks, Kd., *uz prógnózi attiecīgs*, # Prógnóziskā infórmācija ik dienu atjaunojas, un piektdien tā rāda, ka brīvdienās Latvijā atkal ir gaidāma ļoti stipra vētra.

SAZINĀTIES, 2. kónj., R. v., *savstarpēji apmainīties ar ziņām*, # Izmeklētājs gādā par to, lai vienā un tai pašā lietā apsūdzētie nevarētu savā starpā sazināties. Sēņodami brīžam pazaudējām viens otru no redzes loka un sazinājāmie sasaucoties.

sazināšanās / saziņa / sakari, L., # Senos laikos sazināšanās notika ar ziņnešu palīdzību. Cilvēku savstarpējās sazināšanās līdzekļa – valodas – pamatu veido vārdu krājums un valodas gramatiskā uzbūve. Parasti psihisko módeļu struktūrā ir gan attēlveida, gan zīmjeveida elementi, taču saziņas prócesā lasītājs vai klausītājs uztver tikai zīmjeveida módeļus. Uzņemam pa rādió sakarus ar kuģiem un noskaidrojam, ka tie ir mūsējie. Šinī nolūkā vairāki LCP darbinieki stājās sakaros ar Zviedrijas un angļu izlūkdienestu. Starp viņu pienākumiem bija arī sakaru nodibināšana ar Latvijas nacionālo pagrīdi.

sazvanīties / apzvanīt, 3. kónj., K., *sazināties telefóniski*, # Nu vajadzēja sazvanīties ar Tāli un norunāt satikšanos. Vēl jāsavzanās ar meteórólóģisko dienestu par laika apstākļiem rītdien. Priekšnieks apzvanīja vairākas iestādes. Apzvanīšu draugus un pateikšu, ka talku atliekam uz nākamo svētdienu.

kómunikācija, L., *sazināšanās; infórmācijas pārraide*, # Ir jāuzlabo kómunikācija ar galvenajām un sekundārām mērķauditorijām. Mūsu dzīvē arvien nozīmīgāku vietu sākusi ieņemt televīzija, kas kļuvusi par masu kómunikācijas līdzekli.

kómunikatīvs, Kd., *uz kómunikāciju attiecīgs*, # Viena no jebkuras valodas pamatfunkcijām ir sazināšanās līdzekļa funkcija jeb kómunikatīvā funkcija

TEIKT RUNU / sacīt runu / turēt runu / runāt / uzstāties, *veikt stāstījumu daudzu klausītāju priekšā*, # Tiek teiktas galda runas, kādu netrūkst nevienos godos. Viesi paliek Sīpolos līdz vēlai naktij, tiek dziedāts, tiek sacītas runas. Man stāstīja, ka pēc nekārtībām baznīcā jūsu sulainis Bestes krogū turējis lielu runu. Tika pieņemts reglaments referentiem runāt ne ilgāk par pusstundu, bet debatēs desmit minūtes. Viņu ievēlēja par deputātu, un viņš bieži uzstājās ar runām. Kā sūdzētāju pilnvarnieks tiesā uzstājās Millers. Dzejnieks uzstājas pret tukši žilbīgu, samāksloti trauksmainu dzeju. Jānis visus šurp atvedis savā mašīnā un arī te uzstājas kā rikotājs. Latviešu tautas pašnoteikšanās ideju Meierovics aizstāvēja 1917. gada rudenī, uzstājoties Viskrievijas tautu kongresā Kijevā.

runa / vārdi, L., # Prókurōra runas laikā tiesājamā skatienā brīžam uzplaiksnīja nicīgs smīns. Drīzulis veltī Zutim dažus atzinīgus vārdus. Mārtiņš palaida sievas vārdus gar ausīm un domāja tikai par to, kā izlocīties un izmānīties. Skaļus vārdus vējš izmētā, klusie iesēžas atmiņā. Te ar A. Gobas vārdiem ir izteiktas rūpes par latviešu tautas godu. Meitenes vārdos žēloja Mildu, bet īstenībā bija priecīgas, ka tā reiz dabūjusi pa degunu. Pāriesim no vārdiem pie darbiem! Šī dziesma ir ar Raiņa vārdiem. Viņa vecmāmiņai esot bijuši uguns, ūdens, čūsku un visādi citādi buramie vārdi.

ievadrūna / ievadvārdi / ievads, *sākuma daļa runai*, # Pilnsapulci atklājot, ievadrūnu teica Zinātņu akadēmijas prezidents. Semināru ar ievadvārdiem atklāja žurnāla galvenais redaktors. Uzņēmuši vēl magnetofona lentē Rasnača balsi, lai vēlāk izveidotu interesantu un dabisku ievadu, abi jaunie rādiōļaudis atvadījās.

pavadvārdi / atvadu vārdi, *atvadām teikta runa*, # Katrs no pavadītājiem aizbraucējam sacīja īsākus vai garākus pavadvārdus, laba novēlējumus. Draugi atvadu vārdos sniedza viņam tādas pamācības, it kā viņš būtu tīri mazais bērns.

pavadvārdi, *papildus paskaidrojumi vai norādījumi*, # Novērots, ka zāļu efekts ir atkarīgs no tā, ar kādiem pavadvārdiem tās slimniekiem paraksta. Bieži redakcijā pienāk vēstules ar dzejoļiem un pavadvārdiem – sak, rakstu dzejolišus brīvajā laikā, vai nevarētu publicēt.

galavārds, *apkopojoša runa sanāksmes nobeigumā*, # Galavārdu saka sanāksmes vadītājs.

mónólōgs / vienruna, *viena cilvēka samērā ilga nepārtraukta runa*, # “Ódesa ir brīnišķīga pilsēta...” iesāk filozōfēt mans ceļabiedrs, bet es jau zinu – tas ir sākums garam mónólōgam par ódesiešu dzīvespriecīgo raksturu, par pilsētas ievērojamām vietām. Drāmas teātra izrādē Satina mónólōgs bija labi pārdomāts un mākslinieciski spilgts. Viņa neklausījās nekādos paskaidrojumos, runāja vienīgi savu, un parasti tādu vienrunu viņa nobeidza ar draudiem.

TEIKT SVĒTRUNU / teikt sprediķi / sprediķot, 2. kónj., K., *teikt reliģiska satura runu, parasti no kanceles*, # Kad mācītājs teica svētrūnu / sprediķi, viņa balss dārdēja pāri baznīcēnu noliektajām galvām. Kultūrvēsturniekam Lestenes vārds vispirms saistās ar vietējo baznīcu, kur sprediķoja nākamā zinātnieka tēvs.

svētrūna / sprediķis / dievvārdi, L., Viņš taisījās pa lauku paradumam aiziet uz baznīcu noklausīties mācītāja svētrūnu un Ziemassvētku dziesmas. Daža puīša acis pa sprediķa laiku kavējās ilgāk pie Kristīnes auguma, nekā tas ar kristīga klausītāja uzmanību saderēja. Mācītājs pie izvadīšanas vajadzīgs, kā tad mēs aizgājēju bez dievvārda laidīsim bedrē? Dievvārdus Dónāts skaitīja katru dienu.

LASĪT LEKCIJU, kursu u. tml. / referēt, 2. kónj., arī K., *publiski stāstīt, nolasīt par noteiktu tematu*, # Alksnis pastāstīja, ka viņš jau saistījies darbā par dócentu kādā institūtā – lasīšot lekcijas par latviešu valodu un literatūras teoriju. Rīgas Skolotāju institūtā A. Ozols lasīja vairākus zinātniskus kursus. Kónferencē viņš referēja par pētījuma rezultātiem.

referēt, *ziņot par faktiem*, # Jaunā ārste kā kārtīga skolniece atšķīra slimības vēsturē pēdējo pierakstīto lappusi un referēja Eglem: “Slimnieks Zemgalis. Iestājies 20. februārī...”

nolasīt (lekciju, kursu u. tml.), pbg., # Students, uzaicināts grupas sapulcē teikt dažus vārdus, bija nolasījis prāvu lekciju. Septembrī kādā sanāksmē viņš šo rakstu nolasa priekšā saviem biedriem. Dócents šajā semestrī nolasīja augstākās matemātikas kursu.

atreferēt, *atspoguļot mutvārdiem vai rakstveidā ko dzirdētu vai vērotu*, # Viņam bija laikrakstā jāatreferē zinātniskās sesijas gaita. Žurnāla pirmajās lappusēs ir atreferēta jubilejas akta norise.

atreferējums, L., # Vai tu lasīji ekspedīcijas norises atreferējumu?

lekcija / referāts / ziņojums / priekšlasījums, L., # Rīt pirmā lekcija ir zinātniskais kōmunisms. Vēstulēs Šōvs bija pavisam citāds nekā literārajos sacerējumos, oficiālajās runās un lekcijās. Rainis latviešu studentu pulciņā sagatavoja referātu par K. Dōnelaiša, lietuviešu literatūras klasiķa, daiļradi. A. Višņevska Ķirurgijas institūta 24. zinātniskajā sesijā 70 referātos tika ziņots par medicīnas zinātnes teorijas un prakses problēmām, pie kuru risināšanas pašreiz intensīvi strādā zinātnieki. Diskusija notika arī par interesanto profesōres S. Sebres ziņojumu. Klase, kurā vajadzēja notikt priekšlasījumam, bija stāvgrūdām pilna. Nofōrmējam laiku un vietu manam priekšlasījumam *Latviešu strēlnieki tā laika zviedru preses gaismā*.

referāts, *infōrmatīvs kōnspektīvs būtiskā satura izklāsts*, # Parīzē un Amsterdamā iznāca *Žurnāls skolotājiem*, kurā pirmo reizi tika publicēti nevis oriģinālraksti, bet gan to satura izklāsts – referāts ar vērtējumu.

referatīvs, Kd., *uz referātu attiecīgs*, # Referatīvās infōrmācijas pirmsākumi būtu datējami ar 1665. gadu, kad Parīzē un Amsterdamā iznāca *Žurnāls skolotājiem*. Referatīvais žurnāls publicē ne vien ziņojumus par grāmatām un rakstiem, bet arī grāmatu un rakstu atreferējumus.

ievadlekcija / ievadreferāts, L., *uz turpmāko un galveno ōrientējoša sākuma lekcija, referāts*, # Pirms katra pōlitisko mācību cikla bija paredzēta kvalificēta ievadlekcija visa rajona prōpagandistiem. Katru apspriedi ievadīja īss ievadreferāts. Plēnumā iztīrājamo problēmu raksturu lielā mērā noteica ievadreferāts.

plenārlēkcija / plenārreferāts, L., *lēkcija, referāts visiem (nesadalītiem darbā pa sekcijām) sanāksmes dalībniekiem*, # Katras lielas kōnferences sejas veidotājas ir plenārlēkcijas, uz kurām ōrganizācijas kōmiteja īpaši uzaicina izcilākos nozares lietpratējus. Kōngresā notika plenārlēkcijas un sekciju sēdes.

vieslēkcija, *vieslēktōra lasīta lēkcija*, # Līdz šim biju klausījies tikai trīs franču zinātnieku vieslēkcijas.

lektōrijs / lēkciju cikls, L., *tematiski vienotu publisku lēkciju cikls*, # Ārgaļos, kur tik daudz jaunatnes, būtu noōrganizējams patstāvīgs lektōrijs. Pieprasījums pēc lēkciju cikliem ar katru gadu pieaug.

kinōlēkcija, *lēkcija, kurā izmanto kinōfilmu vai kinōkadru demōnstrējumus*, # Tematiskie vakari, mutvārdu žurnāli, kinōlēkcijas – tas viss vērst uz mērķi idejiski audzināt katru, kas iegriežas kultūras namā. Sākas jauna kinōlēkciju sezōna.

kinōlēktōrijs, *lektōrijs, kurā izmanto kinōfilmu vai kinōkadru demōnstrējumus*.

pamatreferāts, *galvenais referāts*, # Pasākums vairāk līdzinājās kōnferencei, jo tika nolasīti trīs pamatreferāti. Abos pamatreferātos kōncentrējās vērtējumi, jautājumi, pārdomas un problēmas, kas saistās ar divu pēdējo sezōnu parādībām teātru dzīvē.

kōreferāts / līdzziņojums, L., *ziņojums pamatreferāta papildināšanai*, # Referēja finanšu nodaļas vadītāja, bet līdzziņojumu sniedza budžeta un finanšu kōmisijas priekšsēdētājs. Deputāti noklausījās Budžeta kōmisiju kōreferātus.

autōreferāts, L., *īss zinātniskā darba satura izklāstījums, ko saraksta darba autōrs*.

PĀRRAIDĪT, 3. kōnj., K., *izplatīt plašvārdnus sniegumus un mūziku klausītājiem ar elektrōmagnētisko svārstību palīdzību*, # Ziņojumus par gaidāmo laiku pārraida visas rādiōstacijas jūras braucējiem. Radists, pārraidījis ziņojumu, pārslēdza rāciju uztveršanai.

rādiōfōnija, L., *īpaši sagatavotas pārraižu programmas pārraidīšana klausītājiem plašā apvidū*, # Viena no jaunākajām rādiōfōnijas nozarēm ir ultraīsviļņu rādiōfōnija, kas dod iespēju ievērojami uzlabot atskaņojuma kvalitāti.

rādiōfōnisks, Kd., *saištīts ar rādiōfōniju*, # Ir jārada klausītājam priekšstats par to, kur notiek pārraidāmā darbība, jāveido vide ar rādiōfōniskiem līdzekļiem, piemēram, māvieni, blējieni, rukšķieni, ja rādiōuzveduma vide ir lopu kūts.

rādiō, L., *skaniskas infōrmācijas raidīšana un uztveršana; arī rādiōfōnija*, # Rādiō sakari ar kuģi mums pārtrūka pirms sešām stundām. Traleris pagriezās uz ziemeļiem, no kurienes rādiō bija atnesis vēstis par brangiem skumbriju bariem.

(rādiō)pārraide / (rādiō)raidījums / rādiō, L., *atsevišķs rādiōfōnisks raidījums*, # Pie mums šeit ir apgrūtināta rādiōpārraižu uztveršana. Kārļa veidotās pārraides ar svarīgāko notikumu analizēm un prōgnōzēm pievērsa speciālistu un praktisko tautsaimnieku uzmanību. Tas bija interesants rādiōraidījums. Sākumā Kārlis gatavoja atsevišķus ziņojumus par spōrta notikumiem,

spórta dzīves nedēļas apskatus, raidījumus par izcilākiem spórtistiem. Viņš zvīln uz dīvāna un klausās rādiō. Rādiō ziņo, ka jūrā vētra.

rādiōtranslācija, L., *rādiōpārraide tieši no darbības vietas*, # Pašreiz notiek teātra izrādes rādiōtranslācija.

rādiōprōgramma, L., *noteiktā secībā sakārtoti rādiōraidījumi*, # Adventistu rādiōprōgramma *Pravietojumu bals* Ziemassvētku laikā pārraida īpaši sagatavotus raidījumus, kas veltīti Hendeļa óratōrijai *Mesija*.

stereōpārraide, L., *stereōfōniska rādiōpārraide*

stereōprōgramma, L., *stereōfōniska rādiōprōgramma*, # Vienīgi stereōprōgramma, kas skan ultraīsvīļņu diapazōnā, var nodrošināt kvalitatīvas nopietnās mūzikas pārraides.

rādiōsaruna / rādiōsasaukšanās / rādiōsakari, L., *savstarpēja apmaiņa ar raidījumiem* # Notiek rādiōsarunas ar kósmiskā kuģa apkalpi. Tika noórganizēta pólārpētnieku rādiōsaruna ar piederīgajiem Lielajā zemē. Mēs pārtveram abu zvejas kuģu rādiōsasaukšanos. Ostās kuģu raidstacijas nedrīkst strādāt, bet te, atklātā jūrā, mēs atkal atjaunojam rādiōsakarus ar dzimtenes krastu. Autóinspekcijas helikópteri uztur rādiōsakarus ar patrulējošām mašīnām un dežurantu.

rādiōruna, L., *runa, ko pārraida pa rādiō*, # 23. jūnija rādiōrunā iekšlietu ministrs Vilis Lācis paziņoja, ka svarīgākais uzdevums, kāds jāveic Iekšlietu ministrijai, ir iztīrīt valsts aparātu no reakciónarīem elementiem un tautas ienaidniekiem.

rādiōrepórtāža, L., *pārraidāma repórtāža*, # Rādiōrepórtāža par Zilokalnu BBC World izskanēs šīs nedēļas beigās.

rādiókómentārs, L., *pārraidāms kómentārs*.

rādióinfórmācija, L., *pārraidāma infórmācija*.

rādiōprōgnōze, L., *pārraidāma meteórólógiskā prōgnōze*.

radió(tele)gramma, L., *pārraidāms ziņojums*, # Rutai nebija nekāds sarežģītais darbs pieņemt un pārraidīt pa rāciju šifrētās radiógrammas. 1897. gadā Pópóvs noraidīja radiótelegrammu piecu kilómetru attālumā.

radiógrafēt, 2. kónj., *sūtīt radiógrammu*, # Lūdzu kuģniecības kadru daļu steidzami radiógrafēt visu, kas viņiem zināms par mūsu jauno ceturto mehāniķi.

rādiódiversija, L., *ideólógiski naidīgas infórmācijas pārraide pa rādiō*.

rādiólasījums, L., *pārraidāms literāra darba lasījums*, # Herbera Velsa grāmatas *Pasaulu karš* rādiólasījums izraisīja paniku Savienotajās Valstīs.

rādiólektórijs, L., *pārraidāms lekciju cikls*.

rādióžurnāls, L., *periódisks rādióraidījums, kas sastāv no dažādu žanru materiāliem par noteiktu tematu*, # Rādióžurnāls, kurā diskutē par Baltijas valstu integrācijas jautājumiem Eirōpas Savienībā, analizē iestāšanās pózītīvos un negatīvos aspektus.

rādióuzvedums, L., *pārraidāms uzvedums (luga, ópera, óperete u. tml.)*, # Dž. Gólsvertija lugas rādióuzvedumā lomas atveido Kārlis Sebris, Elza Radziņa, Lidija Freimane...

rādiókómpózīcija, L., *pārraidāma literāru darbu, skaņdarbu vai to fragmentu kómpózīcija*.

rādióvariants, L., *rādiōpārraidei pielāgots daiļdarba, muzikāli dramatiska darba u. tml. variants*.

rādióteātris, L., *aktieru izpildījumā iestudētu rādióraidījumu (raidlugu, rādióuzvedumu) kopums*, # Rādióteātris ir specifisks žanrs, kas pieprasa īpašu scenāriju.

4. 2. 4. Sacerējuma plašvārde.

SACERĒJUMS, L., *sabiedriskā atmiņā vai rakstos nostiprināts plašvārdums*, # Vēlāk latviešu zinātnieki fólklōras jēdzienā ietvēra visus tautas garīgās kultūras veidojumus – tiklab mākslinieciskas fōrmas sacerējumus, kā arī ieražu aprakstus, ticējumus, buramvārdus, tautas medicīnu un meteórólógiju. Pēc mana prāta sacerējums bija iznācis labs, tāpēc jau otrā rītā to nodevu redaktōram.

sacerējums / domraksts, *skolēna veidots teksts par kādu uzdoto tematu*, # Viņa bija nolēmusi rakstīt kodolīgi un lakōniski, taču kārtējais sacerējums atkal uzrakstījies visas burtnīcas garumā. Skolotājai patīk uzdot sacerējumus, kuros atklājas bērnu acīm skatītā pasaule. Klasē uzdeva rakstīt domrakstu *Cilvēks sapņo par nākotni*.

sacerēt, K., *veidot sacerējumu*, # Viņš rakstīja dzejoļus, sacerēja tos par visu ko. Noveles *Purva bridējs* viela filmā apvienota ar vielu no lugas *Ugunī*, kā arī sacerēti vēl citi papildinājumi. Viņa mums skaidroja, ka sacerēt var ne tikai tekstus no vārdiem, bet arī mūziku, horeogrāfiju, gleznas tematus un daudz ko citu.

sacere, L., *sacerēšanas darbība, norise*, # Daudziem latviešu literātiem Staburags devis ierosmi visdažādākā žanra daiļdarbu sacerei.

mutvārdu sacerējums, *rakstiski neatveidots, bet tikai runas veidā izplatījies un pārmantojies sacerējums*, # Gadsimtiem ilgi fólklōra bija galvenais latviešu tautas garīgās kultūras izpausmes veids, galvenais tās mutvārdu mākslas sacerējumu un zināšanu krājums.

mutvārdi, L., *runas veidā izteikts plašvārdums (teksts)*, # Darījumus var slēgt mutvārdos vai rakstveidā (vienkāršā vai nótariālā fómā). Rīt mums būs eksāmens mutvārdos.

mutvārdu / mutisks, Kd., *rakstiski neatveidots*, # Ne mazāk būtiska fólklōras pazīme ir tās mutvārdu izplatība un līdz pat feodālisma beigu posmam arī mutvārdu sacerēšana. Fólklōras dzīvīgums tautā joprojām saistīts ar mutvārdu izpildījumu. Pēc nedēļas Meierōvics lūdza A. Dž. Balfūru nodot viņam 23. oktōbra mutvārdu paziņojumu rakstiski. Vissarežģītākā no visām sabiedrībā izmantojamām zīmju sistēmām ir dabiskā valoda mutiskajā un rakstiskajā veidā. Starp mums bija tikai mutiska noruna.

mutvārdiskums, L., *izpausme mutvārdos*, # Fólklōras mutvārdiskumu nosaka vēsturiskie apstākļi – fólklōras sacerētājiem un teicējiem tad nemaz nebija iespējams apgūt rakstīšanas un lasīšanas prasmi.

A. Siksacerējumi.

ANEKDŌTE, L., *īss, smieklīgs sacerējums*, # Anekdōtes par meitu, kas, preciniekiem braucot, izliekas par čaklu vērpēju, bet veselū nedēļu nevar atrast kodaļā paslēpto klēts atslēgu, pieder pie anekdōtēm, kas izsmej slinkumu.

anekdōtisks, Kd., *anekdōtei raksturīgs*, # Lai īsinātu ceļā vadāmo laiku, viņš sāka stāstīt anekdōtiskus gadījumus no savas ārsta prakses.

BRAHILŌĢISMS, L., *īss fólklōras sacerējums – sakāmvārds, paruna, mīkla*, # Ar savu lakōnismu brahilōģismi (liela to daļa ir teikuma apjomā) ir paraugs tautas valodas vienkāršībai un skaidrībai.

sakāmvārds / paruna, L., *tautā izplatīts kodolīgs, nereti pārnestā nozīmē saprotams izteiciens*, # Sakāmvārds *Darbs dara darītāju* tiek lietots, runājot par darbu. Paruna *Liela brēka, maza vilna*, šķiet, būs cēlusies no pasakas par velnu, kas cirpis cūku.

mīkla, L., *īsi izteikts uzdevums vai jautājums un tā atminējums, atbilde*, # Mīklas *Veca māmiņa – kurš nāk, tas paglauda* atminējums ir krāsns.

TICĒJUMS, L., *īsi izteikta pārliecība*, # Par darba veikumu viens no ticējumiem ir šāds – *savu iesākto darbu nevajag atdot otram, jo tad atdod arī savu laimi*.

PRĀTULA / afōrisms / sentence / domu grauds, L., *kodolīgs izteiciens*, # Viņš bija grāmatās atradis lielisku prātulu: *Neviens cilvēks nav skaidrs kā ūdens lāse un apaļš kā zirnīs*. Vācu ōkupācijas gados E.Treimanis-Zvārgulis saraksta ap sešdesmit filozōfisku prātulu dzejā. Uz to es varu atbildēt ar afōrismu: *Sliktu darbu kabatā nenoslēpsi*. Manuskriptā palikusi S.Putāna epigrammu, sentenču un afōrismu izlase *Dzeives ceļā*, no kuras daži publicējumi ir almanahā *Varavīksne*. Izteicis sentenci, ka patiesība pārspējot katru iedomu, viņš ielūkojās viņai acīs. 1898. gadā vienkopus nodrukāta liela daļa Kaudzītes Reiņa domu graudu, kas ir pirmais oriģināl-afōrismu krājums latviešu literatūrā.

afōristisks / sentenciōzs, Kd., *afōrismam, sentencei raksturīgs*, # Īsti meistarīga ir Raiņa dzejas afōristiskā izteiksme, viņa afōristiskās vārsma parasti ir ļoti īsas. Par sentenciōzām sauc tādas prātulas, kas ir izteikti mōralizējošas.

SAUKLIS / devīze / lōzungs / sauksme / aicinājums / norādījums, L., *īss teiciens ar vadošu domu rīcībai*, # Šo mākslinieku sauklis bija: *Nevienu dienu bez radoša darba*. Latviešu strēlnieku bataljōnu karogu devīzes: *Nebēdājiet, karavīri, sidrabota saule lec* (1. bat.), *Tēvijai grūti laiki, dēļiem jāiet palīgā* (2. bat.), *Uz ežiņas galvu liku sargāt savu tēvu zemi* (3. bat.), *Dievs, svētī Latviju!* (6. bat.)... nepārprotami norāda uz tendencēm un noskaņām, kas sevī slēpj jau Latviju. 5. Zemgales bataljōna karoga prōjektam, kur zīmējumā ir zobens pār sauli ozola vainagā, bet mōtō:

Tēvu zemes brīvstību pirksim mēs ar asinīm, cars Nikólajs II pašrocīgi uzrakstījis: “Devīzi var dažādi saprast.” Nečinkstēt un nenolaist rokas pirmo grūtību priekšā! – tāds ir skolotāja dzīves lōzungs. Demokrātijas un tōlerances lōzungi nereti piesēdz glōbalizācijas pamattendences. *Uzvara vai nāve!* – tāda bija gvardu saukme. Taču citos laikrakstos bija arī uzbrukumi autōram par nopietnu padomju saukļu un aicinājumu degradēšanu un izsmiešanu. Cerēdami iegūt jaunas teritōrijas un preču noieta tirgus, vācu feōdāļi un garīdznieki labprāt atsaucās uz pāvesta aicinājumu doties “atgriezt pagānus.” Nelaimīgā Fēliksa Ģīgas mutē autōrs salicis visus prātīgos un partejiskos padomju saukļus un norādījumus, kas attiecīgajās situācijās skan kā izsmiekls vai pilnīga plānprātība.

UZSAUKUMS / próklamācija / skrejlapa / lapiņa, L., *aktuāla satura aicinājums sabiedrībai*, #1915. gada 19. jūlijā latviešu deputāti J. Gōldmanis un J. Zālītis publicē patriotisko uzsaukumu *Pulcējieties zem latviešu karogiem!* Padziļinoties revōlucionārajai kustībai, vajadzēja vairāk izlaist lapiņas, pōlitiska satura próklamācijas. Antifašistiskā jaunatne izplatīja nelegālās lapiņas un uzsaukumus. Apdzīvotās vietās gadījās izplatītas skrejlapas ar aicinājumu cīnīties pret ōkupantu patvaļu. Šad un tad miesta ielās parādījās ar roku rakstītas lapiņas – mazas próklamācijas ar pamudinājumu nenodot vāciešiem neviena kilograma labības, gaļas, piena...

MÓTŌ / epigrāfs, L., *frāze vai citāts daiļdarba vai tā daļas temata raksturošanai*, # “Stīpram būt un uzvarēt!” – šie Raiņa vārdi kā mōtō bieži atkārtojas Slōbōdskas laika vēstulēs. U. Ģērmaņa grāmatā *Latviešu tautas piedzīvojumi* katra nodaļa sākas ar epigrāfu, tā piemēram, nodaļu *Apvērsuma priekšvakarā* ievada E. Virzas vārsmas: *Ne demokrātijai, ne arī laikam šim – Šo dziesmu dziedāt tīk man tevīm – karalim.*

UZRAKSTS / raksts, L., *īss, infōrmatīvs teksts*, # Viņa pieklauvēja pie durvīm ar uzrakstu *Galvenais ārstis*. Tur baltajās smiltīs no čiekuriem bija izveidots uzraksts: *Sveiki atpūtas vietā!* Uz kapa tika uzlikts liels akmens ar viņa izmeklēto uzrakstu, ka šeit dus G. F. Stenders, Latvis, dzimis 1717, miris 1796, “kopā ar savu gaspažu.” Akmenī bija neveikliem burtiem cilvēka roku iecirsts raksts.

epitāfija, *mirušiem velītis uzraksts (parasti dzejā)*, # Vispōpulārāks rakstveža palīgs tomēr kļuva ar savām epitāfijām; tās tad arī tieši rakstīja uz kapakmeņiem, krustiem, kapsētu žogiem.

epigrāfs, *senajiem grieķiem uzraksts uz kapakmens vai pieminekļa.*

piemiņas plāksne / memōriālpilāksne, L., *piemiņas vietā novietota plāksne ar attiecīgu uzrakstu*, # Piemiņas plāksne, kas šeit novietota 1933. gadā, vēstī, ka šeit dzimis un dzīvojis ievērojamais rakstnieks – klasiķis Rūdōlfs Blaumanis.

NEKRŌLŌGS, L., *sacerējums kāda cilvēka nāves gadījumā, raksturojot viņa dzīvi un darbību*, # Mani uzskatīja par kritušu, kādā laikrakstā pat bija parādījies nekrōlōgs.

PARŌLE / parōle, L., *slēpens, iepriekš norunāts vārds vai frāze, ko izmanto par pazīšanas zīmi*, # Parōle iekļūšanai kōnspiratīvajā sapulcē bija: *Uz satikšanos!*

TŌSTS, L., *īsa uzruna viesībās, sarīkojumā u. tml.*, # “Šo dzersim uz jūsu veselību!” viņš uzsauca parastu tōstu.

KALAMBŪRS, L., *izteiciens kā vārdu rotaļa*, # Tas skan kā kalambūrs, bet ir fakts, ka jaunlatviešu valoda vēl bija stiprā vēclatviešu valodas ietekmē.

kalambūrīks, Kd., *kalambūram raksturīgs*, # Kalambūrīski var izmantot jebkura īpašības vārda pārāko pakāpi, piemēram, pasakot, ka visi cilvēki ir mirstīgi, bet vēcī cilvēki – mirstīgāki.

DIVDOMĪBA, L., *izteiciens, ko var saprast divējādi vārdu daudznozīmības dēļ*, # Pārnesis Ilzi pāri strautam, viņš tās svaru raksturoja ar divdomību – neesot nedz smaga, nedz arī viegla, bet tāda paviegla.

divdomīgs, Kd., *divējādi saprotams*, # Jau no paša sākuma viesībām tāds vaļģgāks, intīmāks raksturs, divdomīgas valodas.

divdomīgums / divdomība, L., *divējāda saprotamība*, # Anekdotēs divdomīgums / divdomība atrisinās tādējādi, ka, novilcis meitenītei biksītes, puisītis no tām vilkšot laukā gumiju un taisīšot kaķeni

DEFINĪCIJA / definējums / fōrmula / fōrmulējums, L., *īss, būtisks raksturojums*, # No dabaszinātniskā viedokļa definēt sugu ir ļoti grūti – no daudziem desmitiem definējumu nav neviena, kurš pilnībā izteiktu sugas būtību un būtu vispārāzīts. Nekļūsim sīkumaini definīcijās, taču starpība starp ōriģinālstāstu un repōrtāžu ir acīmredzama. No turienes burtiski pārņemti daži definējumi un pat rēģulas. Izsakot ideju abstraktā fōrmulā bez tās emōciōnālā satura, mākslas darba

specifisko valodu aizstājam ar zinātniska apcerējuma valodu. Apsūdzības raksta rezolūtīvajā daļā sniedz ziņas par apsūdzētā personību un uzrāda apsūdzības fórmulējumu.

definēt / fórmulēt, 2. kónj., K., *sacerēt definīciju, fórmulējumu*, # No fórmāli lógiskā viedokļa definēt sugu nav grūti: *suga ir līdzīgu īpatņu kopums, kurus praktiski nav iespējams atšķirt citu no cita*. Es to apjaušu, bet fórmulēt nespēju. Iztirzājot tādas tematus, kuru izklāstā nebija vajadzības slēpt savus uzskatus, Mόνteņs savu domu fórmulē ļoti skaidri un precīzi.

nofórmulēt, pbg., # Pieredzē izaudzētos Dailes teātra pamatprincipus – skaidrību, vienkāršību un kaislību – Eduards Smilģis nofórmulēja tikai sava mūža novakarē. Ko filozofs nofórmulē tēzē par attīstību pretstatu cīņā, to dzejnieks ar burvju vārdiem iebur dvēselē.

TEORĒMA, L., *nozīmīgs matemātisks apgalvojums (izteikums, fórmula), kura patiesumu pamato ar pierādījumu*, # Ēģiptē pazina daudzas ģeometriskas teorēmas, starp tām arī plaši pazīstamo teorēmu par hipotēnūzas un katešu attiecībām. Students Izaks Ņūtōns pierāda teorēmu par binōma izvirzījumu, kas fórmulas veidā iegūst autōra vārdu – *Ņūtōna binōms*.

PIEZĪME / atzīme, L., *īss ieraksts par kaut ko atcerēties vajadzīgu*, # Papildinot pēc atmiņas 1966. gada rudenī Rīgā izdarītās piezīmes, radās šis apcerējums. Žanis ieraksta blóknótā pēdējās piezīmes un atliec muguru. Grāmatas malas viņam izraibinātas ar piezīmēm. Grāmatvedības reģistros pie ierakstiem, kuros kónstatētas kļūdas, jāieraksta piezīme par kļūdas raksturu. Parindes piezīmēs sniegti bagātīgi paskaidrojumi un vācisko izteicienu pārtulkojumi. Viņa klade ir pilna ar rūpīgām atzīmēm par skolotāja stāstīto ikvienā matemātikas stundā. Abi vīri ilgi pētīja Nóvicka piezīmju grāmatiņu, kurā ik lappuse bija pierakstīta dažādām atzīmēm.

atzīmēt, 2. kónj., K., *pierakstīt ko piedzīvotu, novērotu u. tml.*, # Izrādījās, ka priekšnieks visu, ko darbinieks nav pratis izdarīt vai kur kļūdījies, pieraksta – visu sīki jo sīki atzīmē. Priekšsēdētājs kaut ko atzīmēja uz papīra un ielika to atvilktnē, kur gulēja jau daudz šādu lapiņu. Visu dienu klīdu pa lielās pilsētas ielām, atzīmēdams savā blóknótā visu, kas man šķita interesants. Kopiņas vienā galā bija iesprausts stabiņš ar pienaglotu dēlīti, kur atzīmēt mirušā vārdu, dzimšanas un miršanas laiku. Diplómāts Óļģerds Grósvālds savās atcerēs atzīmē: “Meierōvica nopelnis ir tas, ka viņš nostādīja Latvijas delegācijas darbu no paša sākuma uz sólīdiem pamatiem.”

marginālija, L., *piezīme, norāde, arī apakšvirsraksts uz lappuses malas*, # Grāmata *Marginālijas angļu valodas vārdnīcā Amerikas ceļojuma laikā* (1972) tapusi kā repórtāža dzejā par tūristu iespaidiem.

PARINDE, L., *teksta paskaidrojums, kas lappusē novietots zem teksta*, # Parindes piezīmēs sniegti bagātīgi paskaidrojumi un vācisko izteicienu tulkojumi.

REMARKA, L., *dramatiskos sacerējumos, arī libretos autōra paskaidrojums pie lugas teksta*, # Autōrs remarkās šādi raksturo ievainotā stāvokli un darbību: “ar pūlēm, sargājot ievainoto sānu, ieraušas caur logu istabā”... “sagrīļojas un pagībst.” Režisōrs ir precīzi ievērojis autōra doto materiālu un remarkas. A.Upīša traģēdijā *Spartaks* remarkā norādīts, ka darbība norisinās Itālijā 74. – 71. gadā pirms mūsu ēras.

SHŪLIJA, L., *paskaidrojums, tekstólógiska piezīme antīkajos tekstos*, # Lai saglabātu visus vārdus, kas pastāvējuši katrā laikmētā, sakopotu tos un izskaidrotu, seno laiku zinātnieki sastādīja kómentārus un izskaidrojumus (shūlijas), glósārijus un leksikōnus.

ATSAUCE, L., *norāde (parasti zinātniskos tekstos) uz kādu autōru, izmantotajiem avotiem u. tml.*, # Šajā darbā ir daudz atsauču. J. Endzelīna darbā *Lettische Grammatik* atrodam arī A.Bīlenšteina gramatikas valodniecisku izvērtējumu pa attiecīgiem paragrāfiem, kuros ir atsauces vai kritiskas piezīmes par A. Bīlenšteina atzinumiem.

atsaukties (uz ko), *atsaucas, atsaucās*, K., *norādīt, nosaukt kādus faktus, dókumentus, argumentus u. tml. sava teiktā pierādījumam*, # Uz gudriem vīriem neatsaucies, Pats visā iegremdēties traucies (J.Rainis). Tiesas debašu dalībnieki nav tiesīgi atsaukties uz apstākļiem, kurus tiesa nav noskaidrojusi. Viņš atsaucās uz lēmumiem un izklāja uz galda savas pilnvaras.

ANÓTĀCIJA, L., *īss kaut kā raksturojums (galvenokārt grāmatas, sacerējuma)*, # Ikvienai nopietnās mūzikas platei nepieciešams pievienot anótāciju, kurā būtu atrodamas ziņas par mūzikas autōru, izpildītājiem, pašu skaņdarbu. Anótācijas un visus paskaidrojumus tagad muzejos sastāda ļoti īsi un kóncentrēti.

anótēt, 2. kónj., *sacerēt anótāciju*, # Viņai uzdots anótēt jauniznākušās grāmatas.

ŠĶIRKLIS, L., *vārdnīcas teksta daļa, kurā ietilpst skaidrotais vai tulkotais vārds, tā gramatiskās formas, norādes, skaidrojumi vai tulkojumi, vārda lietojuma paraugi, attēli*, # Ir doti

gan britu, gan amerikāņu šķirkļu varianti. Hómónīmi vārdnīcā doti kā atsevišķi šķirkļi. Šķirkļa galva ir šķirkļa sākuma daļa līdz nozīmes skaidrojumam vai tulkojumam

ŽIRŌ, L., *uzraksts uz vekseļa par tā nodošanu citai persōnai*, # Saimnieks, kurš bija žirējis zirga aizņēmuma vekseli, bija atsaucis savu žirō.

žirēt, 2. kōnj., K., *rakstīt žirō*, # Mūsu direktors ir plaši iecienīts kungs, daudziem žirējis vekselus. Dziļupietis savas sievas mīļākajiem žirē vekselus un diskōntē savā bankā, zinādams, ka pašam tie būs jāizpēr.

STŌRNŌ, L., *ieraksts grāmatvedības reģistros kļūdaina grāmatojuma anulēšanai, iegrāmatotas summas samazināšanai*.

stōrnēt, 2. kōnj., K., *ar attiecīgu ierakstu anulēt, labot ko grāmatvedības dōkumentos*.

TITRS, L., *rakstītais teksts kinōfilmu un televīzijas filmu kadros*, # Pēc filmas sākuma, kad uz joņojoša vilciena fōna parādās titri, visa uzmanība pievērsta pašiem varoņiem. Režisōrs gara skatījumā jau redz visu filmu, sākot ar pirmajiem titriem un beidzot ar pēdējiem kadriem.

titultitrs, *titrs, kurš ietver kinōfilmas vai televīzijas pārraides nosaukumu*.

subtitrs, *uzraksts kadra apakšdaļā, parasti teksta tulkojums*, # Kad kantorī pienākusi lente reizē ar mōntāžas lapām ar pilnu tekstu, tad sākas darbs subtitru ceļam – viņi tulko, pagatavo uzrakstus latviešu valodā, iedrukā tos kōpijās.

titrēt / subtitrēt, 2. kōnj., K., *veidot titrus, subtitrus*, # (Sub)titrēt kinōfilmu.

BIĻETE, L., *lapiņa ar jautājumiem, uz kuriem jāatbild eksāmenā*, # Brīdi viņš sēdēja tukšu galvu kā eksāmenā, kad izvilka slikta biļete.

BIĻETENS, L., *īss, oficiāls ziņojums*, # Radists pasniedz kapteinim nupat uztvērto meteórōlōģisko biļetenu.

SIGNATŪRA, L., *medicīniskas receptes daļa ar zāļu lietošanas priekšrakstu; receptes kōpija, ko aptiekā pievieno izsniedzamajām zālēm*, # Signatūru kā dōkumentu Krievijas aptiekās pirmoreiz ar aptieku nolikumu ieviesa 1789. gadā. Aptieku signatūrām ir liela vērtība farmācijas vēsturē.

TELEGRAMMA, L., *pa telegrāfa tīklu pārraidīts teksts*, # Pēc desmit dienām saņēmu telegrammu: *Krusttēvs atbrauca. Aizvācos. Paldies. Adrese pie tavējiem*. Edgars atsūtīja telegrammu, ka braukšot tūlīt.

kablōgramma, L., *pa zemūdens kabeli pārraidīta telegramma*.

TELEFŌNŌGRAMMA, L., *telefōnisks paziņojums, kas pierakstīts uz papīra*, # Līnija bija aizņemta, jo priekšsēdētājs sarunājās ar rajonu, bet starpā iespraucās Rīga ar rajonam adresētu steidzamu telefōnōgrammu.

DEPEŠA, L., *steidzams ziņojums, arī telegramma*, # Visas guberņas žandarmērijas pārvaldes aplidoja triumfā depeša par slepenās tipogrāfijas atklāšanu Kišiņevā.

SLUDINĀJUMS, L., *publiskis paziņojums, visbiežāk masu medijos, parasti par kāda darījuma piedāvājumu*, # Sludinājumos jānorāda, kāda ēka pārdodama, kam tā pieder, kāds ir ēkas novērtējums, kur un kad notiks izsole. Pie autōbusu pieturas staba vējš pluinīja pabalojušu papīrti ar sludinājumu par pārdodamu govī. Viņš ievietoja vietējā laikrakstā sludinājumu, ka iestādes darbinieks meklē istabu. Var būt, ka tur tajā sludinājumā, ko mācītājs nolasīja no kanceles, tiešām kaut kas sagrozīts zemniekiem par ļaunu.

pasludināt / izsludināt, 3. kōnj., K., *sacerēt un publiskot sludinājumu*, # Par valsts liegumu pasludināts unikāls Piemaskavas dabas stūrītis – Glubōkōjies ezers un tā apkārtnē. Mōrica sala ir izsludināta par dabas pieminekli. Kreditōri mani izsludināja par maksāt nespējīgu.

reklāma, L., *runāts (rādiōraidījums u.c.) vai rakstīts teksts, arī dāsni papildināts ar attēliem, ar piedāvājumu pirkt, izmantot, apskatīt u. tml.*, # Reklāma šī vārda mūsdienu izpratnē radās, kad tirgotāji nodalījās no amatniekiem, jo pat vēl ģilžu laikā reklāmu uzskatīja par necienīgu konkurences līdzekli. Reklāmā lieli zaļi un melni burti vēstīja par pirmās latviešu mākslas filmas *Tautas dēls* uzņemšanu.

gaismas reklāma, *reklāma, kuras tekstu un attēlus veido ar gaismas ķermeņiem*, # Naksnīgajās debesīs zaigo *Saktas* daudzkrāsainā neōna reklāma, latviešu, krievu, angļu, franču un vācu valodā aicinādama iegriezties plašajā dāvanu veikalā.

reklāmsludinājums / reklāmraksts, L., *sludinājuma teksts reklamēšanas nolūkā*, # Pie deviņpadsmit stāvu augstas torņveidīgas celtnes viņi reklāmrakstā uzzināja, ka astoņpadsmitajā

stāvā ir kafejnīca. Galveno vietu ASV laikrakstos aizņem dažādu firmu reklāmsludinājumi un sensacionālu notikumu apraksti.

reklamēt / afišēt, 2. kónj., K., *izmantot reklāmu*, # Kinoteātris reklamēja kārtējo grāvēju – mīlestības drāmu ar traģiskām beigām. Tūrisma bósi reklamē, kādus jaukumus var baudīt Pórtugāles kūrortos arī pelēcīgās dienās. Teātris netika īsti skaidrībā, kuru no sezónas izrādēm afišēt kā jubilejas uzvedumu.

izreklamēt, pbg., # Preparāts ir patentēts un tagad jau plaši izreklamēts kā ļoti daudzsološs, vispusīgs nezāļu apkarošanas līdzeklis.

B. Plašsacerējumi.

RAKSTUDARBS / rakstītais vārds / darbs / rakstījums, L., *rakstveidā izpildīts sacerējums*, # Mūsu skolā sākušies gala pārbaudījumi – pirmais ir rakstudarbs algebrā. Šīs grāmatas rašanās saistīta, domājot par visiem latviešu jauniešiem, kam, svešas zemes vidē uzaugot, latviešu tautas mantojuma apgūšanai jāņem palīgā rakstītais vārds. Jēkabs un Kristīne Galviņi bija gaiši ļaudis, cienīja grāmatu, rakstīto vārdu. 1637. gadā iznāca Dekarta darbs ar nosaukumu *Pārruna par metōdi*. Bīskaps K. Ulmans (1793 – 1871) savā neiespiestā darbā *Par latviešu tautību* nācis pie diezgan pesimistiskiem slēdzieniem. Dienasgrāmatās, vēstulēs, piezīmju burtnīcās, ik plašāku rakstījumu sākot, viņa citēja atziņas par dzīvi.

raksti / darbi, L., *vairāki rakstudarbi*, # Rakstos Alsunga pirmo reizi minēta 1231. gadā. Jezuīti Latgalē izplatīja garīgos rakstus un centās iedzīvotājus pakļaut katolicismam. Kopotu rakstu īpatnība ir tāda, ka tajos jāuzņem ne vien paliekošais, bet arī vājāki sacerējumi, kam dažkārt tikai dóokumentāla vērtība. Taču visnozīmīgākais Dekarta ieguldījums zinātnē ir viņa filozófiskie darbi. No Stendera daudzajiem darbiem svarīgākie ir viņa latviešu gramatika (*Lettische Grammatik*, 1761) un vārdnīca (*Lettische Lexicon*, 1789)...

raksts, L., *neliela apjoma dažāda satūra teksts*, # Emīls Dārziņš kā mūzikas vērtētājs atstājis tā laika periodikā izkaisītus un vēlāk krājumos apkopotus vairāk nekā divsimt rakstus. Viņš rakstīja spóрта apskatus un próblēmu rakstus avīzēm. Apsūdžības raksta aprakstošajā daļā jānorāda: lietas būtība, nozieguma izdarīšanas vieta, laiks, līdzekļi, mótfīvi, sekas un citi svarīgi nozieguma apstākļi. Uz galda aktu vāki ar glītiem uzrakstiem: *Ienākošie raksti*, *Izejošie raksti*, *Pavēles*. Izpildu rakstu tiesa izsniedz piedzinējam pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā.

lasāmviela / lasāmgabals / lektūra, L., *lasāms teksts*, # Viņa lasāmviela bija dažādu izlūkdienestu darbinieku atmiņas, stāsti par noziedznieku gūstīšanu. Grāmatas valoda ir smagnēja un nebūt nav tikai viegla un aizraujoša lasāmviela. Kad uzdotais lasāmgabals bija paveikts, nekas vairs nespēja noturēt zēnu istabā. Atmiņā palikusi to dienu lektūra – biezs avīžu gadagājums ar Žila Verna *Ceļojumu ap zemeslodi 80 dienās* turpinājumos.

IEVADS / prólōgs / priekšvārds / ievaddaļa / ievadvārdi / ievadījums / ievadpiezīmes / ekspózcija, L., *rakstudarba sākuma daļa, kas sagatavo lasītāju tā satūra uztverei*, # Šīs grāmatas ievadā sniegts pārskats par vispārīgo grāmatas attīstību gadu tūkstošos, pēc tam sistemātiski iztirzāta latviešu grāmatniecības vēsture. *Dóns Kihóts* Servantesam bijis iecerēts pirmām kārtām kā paródijs par bruņinieku rómāniem – uz to autōrs skaidri norāda prólōgā rómāna I daļai un nobeiguma rindās. Epósa prólōgs sagāza priekšstatus par senajām ciltīm kā par tumšu, zemu būdu iemītņiekiem. Plaši par reālistiskā rómāna tēlojuma principiem rakstīja arī G. Mópasāns priekšvārdā savam rómānam *Pjērs un Žans*. Pats Rainis lugas *Uguns un nakts* priekšvārdā ir skaidri izteicies, ko viņš ar katru tēlu domājis. Sprieduma ievaddaļā jānorāda tiesas nosaukums, tiesas sastāvs, kā arī strīda priekšmets. Autōra ievadvārdos skaidri izteikta jaunā dzejoļu krājuma būtība. Dzejoļi, tāpat kā jebkurā citā daiļdarbā, jābūt zināmam ievadījumam, izvērsumam un nobeigumam. Tālākajā raksta daļā autōrs nonāk asās pretrunās ar savu ievadījumā izteikto kategorisko slēdzienu. Par saviem nodomiem, kas viņu vadījuši, rakstot jauno lugu, autōrs pastāsta ievadpiezīmēs izrādes prógrammas grāmatiņā. Pāris desmiti stāsta lappušu ir tikai ekspózcija, kura mūs ievada grāmatas savdabīgajā noskaņā un iepazīstina ar stāsta varoņiem.

ievadīt, 3. kónj., K., *sniegt ievadījumu*, # Rómānu ievada galvenā varoņa apraksts.

preambula, L., *kónstitūcijas, likuma, starptautiska līguma vai cita svarīga tiesiska akta ievaddaļa*, # Preambula parasti nesatur tiesību nórmas, tā atvieglo akta satūra izpratni.

prólegómenas, L., dzsk., *ievads grāmatai, rakstam u. tml., kurā vispārīgi ir aplūkota zinātniskas teorijas problēmas būtība.*

ievadraksts, L., *redakcijas raksts laikraksta vai žurnāla sākumā par kādu nozīmīgu, aktuālu jautājumu*, # Briļļainais Dzirkalis izkritizēja Roguļa ievadrakstu – vajadzējis dot plašāku pārskatu par starptautisko stāvokli.

NOBEIGUMS / galavārds, L., *runas vai teksta beigu posms*, # A. Azimóvs grāmatas nobeigumā iepazīstina lasītāju ar kvazāriem, kurus atklāja un sāka pētīt apmēram pirms 10 gadiem. Nobeigumā atzīmēsim J. Endzelīna kopvērtējumu par A. Bīlenšteina valodniecisko darbu, kurš izteikts pirmajā latviešu Kónversācijas vārdnīcā. Kampanellas teiktie galavārdi pagaist aplausu un gaviļu grandos.

pēcvārds, L., *teksts sacerējuma beigās, kurā izteikti autōra vai citas pērsōnas paskaidrojumi, piezīmes par darbu, tā autōru*, # Ja šim darbam būtu pievienots kaut īss kómentārs vai pēcvārds, kas tuvāk apgaismo laikposmu un dažas savdabības, par ko stāsta grāmata, tā ar to tikai iegūtu. 1956. gadā iznāk F.Bārdas *Dzejas* M.Kalves sakārtojumā un ar viņas pēcvārdu. Izlasei pievienots pēcvārds, kurā pirmo reizi kaut cik plašāk un sistemātiskāk apskatīta A. Kurcija dzīve un viņa dzeja.

izskaņa, L., *daiļdarba noslēguma daļa*, # Pakavēsīmies nedaudz pie stāsta izskaņas. Šīs laimīgās izskaņas kritizējot, es nebūt neprasu pēc nelaimīgām beigām, bet tas parādes spožums, kas mūsu darbu nobeigumos ir izplatīta parādība, tomēr būtu izskaužams, jo tā ir shēma, trafarets.

epilōgs, L., *daiļdarba beigu daļa, kurā vēstīts par darbojošos pērsōnu tālāko likteni*, # Plūdoņa pōēmas *Uz saulaino tāli* epilōgs stāsta par putnu neatlaidību lidojumā, par viņu optimismu un ticību mērķa sasniegšanai, kaut arī viņu vadonis ir gājis bojā.

pēcraksts / pōstskripts, L., *papildinājums uzrakstītai un parakstītai vēstulei.*

noslēgt, -slēdz, -slēdza, K., *nobeigt (runu, rakstudarbu)*, # “Labi,” Jēkabs strupi noslēdza sarunu. Savas atmiņas Arnōlds Spekke noslēdza ar skaistu un nostaļģisku vēlēšanos: “Ja nu man būtu bijis lemts kaut ko veikt manas tautas goda un vērtību izcelšanā, tas man būtu lielākais gandarījums.”

NODAĻA / daļa / posms, L., *tematiski vienota daļa tekstā, grāmatā, periodiskā izdevumā*, # Savus jūrnieka gaitās gūtos pieredzējumus un pārdzīvojumus Arājs-Bērcē apraksta nodaļā *Klusais ōkeāns*. Stāsta pirmajā nodaļā autōrs iepazīstina lasītāju ar cīnītājiem un cīņas apstākļiem. Viņš nelika grāmatu nost, kamēr nebija izlasījis līdz beigām iesākto nodaļu. Pōlemikas un strīdi *Baltijas Vēstneša* un *Dienas Lapas* teātra apskata nodaļās uzskatāmi ilustrē diferenciāciju sabiedrības uzskatos par teātra mākslu. Labākā ir trilōģijas pirmā daļa ar plašām, labi izvērstām lauku sētas sadzīves ainām. Tālākajās trilōģijas daļās tēlojums aizvirzās galvenokārt psiholōģiskā plāksnē. Piedzīvojumu literatūra prasa noteiktā kārtībā salikt detaļas un faktus, kuri posms aiz posma savienojas lōģiskā ķēdē. *Grēdzēns* ir vienāda posma atkārtojums panta vai dzejoļa sākumā un beigās.

paragrāfs, L., *teksta (parasti juridiska, zinātniska) daļa par jaunu apakštematu*, # Salīdzinot ar 1922. g. izdevumu, akadēmiķa J. Endzelīna *Latviešu valodas gramatika* papildināta ar jaunu materiālu, atstājot iepriekšējo paragrāfu skaitu un kārtību. A. Bīlenšteina “vidējā” gramatikā lappušu malās ir norādes uz “lielās” gramatikas paragrāfiem, kur attiecīgie jautājumi iztirzāti plašāk.

rubrika, L., *tematiski apvienota iedaļa periodiskā izdevumā*, # Vairāki lasītāji ierosina žurnālā lielāku vietu ierādīt zinātnes un tehnikas jaunumiem, kā arī ieviest rubriku *Būvē pats!*

PAMATTEKSTS, L., *teksta galvenā, arī lielākā daļa*, # Pamatteksts ar laiku ir apaudzis ar papildinājumiem un pielikumiem.

EPIZODE, L., *tēlojuma daļa, kurai tēlojumā ir samērā patstāvīga nozīme*, # Viss kopā rāda ainu no Latvijas lauku dzīves, tā ir tikpat kā epizode no R. Blaumaņa stāstiem. Dažos plašākos darbos atrodam iestarpinātas ne tikai sīkākas epizodes, bet arī nōveles, piemēram, *Ž. Grīvas* aprakstā *Zem albatrōsa spārnēm*.

epizōdisk, Kd., *ar galveno nesaistīts*, # Abām Upīša tragēdijām ir viena kopīga īpatnība to mākslinieciskajā izveidē – tajās ir centrālais varonis un veselā virkne lielā mērā epizōdisku pērsōnu.

epizōdiskums, L., # Rakstnieks stāstījis par daudzu un dažādu cilvēku likteņiem, tādēļ arī neizbēgamais epizōdiskums – darbs sadalās atsevišķos stāstos.

ATKĀPE / atvirze / ekskurss / iestarpinājums / iespraudums, L., *autōra stāstījums, kas nav tieši saistīts ar sižeta attīstības līniju*, # Mūsu aprakstos ļoti reti sastopam autōra pārdomas un izjūtas, liriskas un filozōfiskas atkāpes, kas šim literatūras žanram vajadzīgs kā gaiss. Garās atkāpes, kas gandrīz ik uz soļa dotas, lai iepazīstinātu lasītāju ar to, kas nav izvērsts tēlojumā, jūtami traucē rōmāna notikumu plūdumu. Agneses izjūtu un pārdomu atspoguļojums rōmānā nav nekāda liriska atkāpe, kas kavētu sižeta attīstību. Rōmānā salīdzinājumā ar nōveli vairāk iekļautas liriskas un publicistiskas atvirzes, apraksti un citi ārpusižeta elementi. Vēsturiski ekskursi iestarpināti arī Raiņa literatūrkritiskajos rakstos. Hrōnikai pievienotie kōmentāri attiecas galvenokārt uz pōlītisko vēsturi ar samērā plašiem ekskursiem Vācijas jautājumos. Pirmajā piemērā rōmāna darbība tiek pārtraukta un publicistisks iestarpinājums stāsta par stāvokli frōntē; tā ir publicistiska atvirze..

iestarpināt, 3. kōnj. / **iespraust**, -sprauž, -sprauda, K., *veidot atkāpi*, # Sižetiskā darbība šādos gadījumos tiek pārtraukta un iestarpināts stāstījums par kādu notikumu, kas ir līdzīgs vai pretējs daiļdarbā attēlotajiem turpmākajiem notikumiem. R. Blaumaņa lugā *Pazudušais dēls* šāda iestarpināta epizode, kas sagatavo darbības traģisko atrisinājumu, ir vecā Roplaina stāstījums par zagli Jurku un viņa tēvu. "Iespraudiet: "rajona izpildkōmiteja atkārtoti lūdž ", bet šito svītrojiet ārā," Dzeguze nodiktē man vēstules rediģējumu.

papildinājums, L., *teksts, papildus pievienots iepriekšējam tekstam*, # Tas ir J. D. Grūbera teksta atkārtots iespiedums ar J. G. Arnta papildinājumiem. Vēlākie *Eseju* izdevumi bagātināti ar daudziem papildinājumiem un dažiem precizējumiem, taču ir saglabājusies to sākotnējā vispārīgā ievirze.

papildināt, 3. kōnj., K., # Viņa savu liecību papildināja tikai ar nesvarīgiem sīkumiem. Kad Daniels palūdza, lai nolasu vēstules viņam priekšā, es sāku Adas īsās un nenozīmīgās rindas papildināt ar saviem vārdiem, lai izklausītos sirsnīgāk.

PIELIKUMS, L., *papildu rakstāmplatība, ko pievieno pie periodiska izdevuma, zinātniska darba*, # R. Blaumaņa *Velniņi* pirmo reizi publicēti 1895. gadā *Mājas Viesa* literārajā pielikumā. Krājumu *Laika šalkas* bija ar mieru nodrukāt *Pēterburgas Avīzes* – pielikuma veidā ikreiz pa pusloksnei – tā, lai vēlāk šo pielikumu varētu sabrōšēt grāmatā. It īpaši šo nostādni raksturo grāmatai pievienotais pielikums, kurā tiek aprakstīta mazu, bet dižu un slavenu tautu (piemēram, grieķu) kultūra.

IZVILKUMS / fragments, L., *teksta daļa*, # Hartmanis nolasīja izvilkumus no sēžu prōtōkōliem. Katram ōpōnenta citātam Kampanella pretstata dažus izvilkumus no Bībeles, no Aristōteļa un tā kōmentātōru sacerējumiem, no Augustīna, Alberta Lielā un Akvīnas Toma darbiem. Viņa priekšā nav nekādu piezīmju, viņš raugās tieši zālē un vārdu pa vārdam atkārtos veselus fragmentus no franciskāņa runas. Skolotāja uzdeva izkōnspektēt zīmīgākos pōēmas fragmentus.

fragmentārs / izvilktns*, Kd., *no izvilkumiem sastāvošs*, # Literatūras hrestōmātijās ir atsevišķu literāru darbu pilns vai fragmentārs sniegums. Valodas izpētei pirmajos rakstu valodas attīstības gadsimtos ir nepilnīgs un fragmentārs raksturs.

fragmentārisms, L., *fragmentāra izpausme*, # Dramatizējumā nav mēģināts ietilpināt visu prōzas darba materiālu, tāpēc tajā nav manāms dramatizējumos tik bieži sastopamais fragmentārisms.

RINDKOPA, L., *teksta rindu kopums (arī viena rinda), kurš parasti sākas ar atkāpi un kurā pausta teksta satura vairāk vai mazāk patstāvīga daļa*, # Mēģinādams atrast kādreiz lasīto zīmīgo vietu šajā darbā, viņš šķirstīja lappusi pēc lappuses, pārskriedams ar acīm rindkopu sākumus.

RAKSTĪT, 3. kōnj., K., *veidot rakstisku plašvārdumu (tekstu)*, # Lekcijā visus valodas piemērus prōfesōrs nekļūdīgi rakstījis no galvas. Esmu par to rakstījis zviedru presē. Protams, ka katra paaudze raksta savu vēsturi, un mūsdienu pētnieciskās perspektīvas un aktualitātes daudzos jautājumos ir atšķirīgas no tām, kas bija svarīgas pirms 50 gadiem. A. Spekke baltvācu histōriogrāfiju vērtē kā no kōlōniālā viedokļa rakstītu.

uzrakstīt / sarakstīt / pierakstīt, pbg., # Savu adresi uzrakstīju uz mazas papīra strēmeles un iedevu to Bilam. Tā bija pirmklasīga balāde, uzrakstīta pareizā stilā un attēloja traģiski fantastisku notikumu, kā jau tas balādē pienākas. Reizēm lieli rakstnieki uzrakstījuši teicamas repōrtāžas avīzēm. Sarakstīju visus uzvārdus alfabēta secībā. Viss šis teksts viegli sarakstāms uz vienas blōknōta lapas. Tavā domrakstā sarakstītas tādas blēņas, ka pat lasīt nepatīk. L. Paeglem ir rōndeles

fórmā sarakstīts dzejolis *Róndela*. Sarakstot grāmatu *Latvijas zīdītājdzīvnieki*, autors ir izmantojis visus jaunākos literatūras avotus par Latvijas zīdītāju faunu. Viss režisora teiktais tika līdz pēdējai zilbei pierakstīts. **Erna**, gatavodamās pierakstīt lekciju, nolika sev priekšā divus zīmuļus.

pieraksts / pierakstījums / sarakstījums, L., # *Esmu kaut kur pazaudējis savus lekciju pierakstus. Viņam ir plaši fólklōras materiālu pieraksti. Autors ir centies pilnīgāk izmantot notikumu dalībnieku un aculiecinieku atmiņu pierakstus. Teksta beigās ir neliels pierakstījums citā rokrakstā. Uz lapas bija kāds grūti saburtojams sarakstījums.*

norakstīt / pārrakstīt, *uzrakstīt tekstu no kāda cita teksta; pavairot tekstu*, # *Norakstīju piezīmju grāmatiņā vilcienu sarakstu. Es jau sev norakstīju tabulā dotos izmērus. Viņai neveicās matemātikā, un es vienmēr devu norakstīt mājasdarbus. Uzsaukumu meitenes pārraksta vairākos eksemplāros. Janelis ar rakstāmāšīnu bija pārrakstījis tēva zinātniskos darbus. Rindkopu pirmie burti izrotāti, kā tas bija rokrakstos, kad grāmatas pārrakstīja īpaši pārrakstītāji.*

noraksts / pārraksts, L., *teksta atkārtots atveidojums; pārrakstītais teksts*. # *Paša hrōnista rakstītais eksemplārs nav saglabājies, pētnieku rīcībā bijuši 16 dažādi Indriķa hrōnikas noraksti. Prasības pieteikumu tiesā iesniedz ar tik norakstiem, cik ir atbildētāju.. Pārraksts ir tik kārtīgs, ka acīmredzot domāts iespiešanai.*

pārrakstīt, *rakstīt atkārtoti*, # *Nekārtīgi uzrakstītu darbu skolotāja liek pārrakstīt. Četras reizes pārrakstītajam stāstam bija lemts vēl trīs gadus palikt manuskriptā.*

pierakstīt (klāt), *uzrakstīt ko papildus jau rakstītajam*, # *Sameklēju tinti un spalvu un pierakstīju vēl vienu rindiņu pie Spodra raksta klāt. Pārlasījis uzrakstīto vēstuli, pierakstīju vēl dažas piezīmes aiz *post scriptum*.*

pierakstījums, L., # *Pētījumi pierādīja, ka iestarpinājumi Hrōnikas rokrakstos radušies 16. gadsimtā ar nolūku it kā mōdernizēt humānisma garā Hrōnikas valodu, ar labojumiem un pierakstījumiem uzsvērt krustnešu nopelnus.*

aizrakstīt, *uzrakstīt un nosūtīt vēstuli, paziņojumu*, # *Jā, viņa tiešām nebija aizrakstījusi Imantam – nebija jau aizmirsusi, nē, bet vienkārši atlikusi rakstīšanu no dienas uz dienu. Aizrakstīju paziņojumu, ka piedāvājumu pieņemu.*

atrakstīt, *uzrakstīt un atsūtīt (parasti vēstuli)*, # *Viņam nebija neviena tuvinieka, kas to apciemotu, kas tam atrakstītu vēstuli. Viņš bija atrakstījis tik vienaldzīgu vēstuli, ka tā Ritu aizvainoja līdz sirds dziļumiem. Var jau gadīties, ka es pat vešļu mēnesi nevarēšu tev atrakstīt.*

ierakstīt, *rakstīt tekstu šķirstivē, sarakstā u. tml.*, # *Mēneša izdevumus visos sīkumos abas sievietes kārtīgi ierakstīja mazā, zilā burtnīcā. Šajā kladē es ierakstu dažādas piezīmes. Pie ķestera uz galda stāvēja bieza šņoru grāmata, kurā laikam ierakstīti visi uz viņpasauli aizceļojušie rugainieši. Visu tautas nama cēlāju vārdus ierakstīsim goda plāksnē ar atzīmi, cik darba dienas katrs nostrādājis.*

ieraksts, L., # *Par to nekāda ieraksta slimības vēsturē nav. Ja kladē nebūtu daži nejauši ieraksti, notikuma dziļāko jēgu nevarētu izskaidrot.*

izrakstīt / ekscerpēt, 2. kōnj., K., *pārrakstīt daļu kāda teksta noteiktiem nolūkiem*, # *Aizstāvim ir tiesības satīkties ar apsūdzēto, izrakstīt no lietas nepieciešamās ziņas. Skolotāja liek skolēniem izrakstīt tos vārdus, kuros klases darbā bijušas kļūdas. Bibliotekāre bija aizņemta, ekscerpējot jaunāko periodiku. Grāmatu sagatavojot, izskatīti K. Mīlenbaha un J. Endzelīna *Latviešu valodas vārdnīcas* visi seši sējumi, ekscerpējot simtus citur neietilpinātu sakāmvārdu un parunu.*

izraksts / ekscerpts, L., # *Citēšu te dažus izrakstus no kuģa žurnāla. E. Pābsts, gatavojot jaunu Indriķa hrōnikas tulkojumu vācu valodā, par pamatu ņēma Zamóisku kōdeksu, trūkstošai daļai izmantojot arī citu manuskriptu ekscerptus.*

kōnspektēt, 2. kōnj., K., *no teksta, runas īsi pierakstīt svarīgāko saturu*, # *Nepaļaujieties uz savu atmiņu, kōnspektējiet visu mācību vielu, īsi un kodolīgi pierakstiet visu būtiskāko!*

izkōnspektēt, pbg., # *Zinātnisko literatūru lasot, viņš atzīmēja visu būtiskāko un pēc tam to izkōnspektēja.*

kōnspekts, L., *izkōnspektētais plašvārdums*, # *Atšķirībā no izrakstiem, kuros tiek izvertas atsevišķas tēzes, domas un fakti, kōnspektā atspoguļo grāmatas vai raksta galveno saturu. Visas sestdienas un svētdienas nosēdēju mājās, kōnspektus sagatavodama un uzrakstīto no galvas mācīdamās.*

kónspektīvs, Kd., *svarīgāko saturu ietverošs*, # Mēs savā brōšūrā *Ķīmija praktiskajai medicīnai* centāmieš dot visu šo jautājumu kónspektīvu izklāstu. Pastāsti man par to kónspektīvi, vispārīgās līnijās.

izrakstīt / uzrakstīt, *uzrakstīt tekstu, kas kalpo par dōkumentu*, # Par katru maksājumu izraksta kvīti. Arteļa valdei paziņoja, ka trim darbiniekiem izrakstītas ceļazīmes uz sanatōriju. Ģimenes ārsts man uzrakstīja nosūtījumu pie acu ārsta.

parakstīt, *uzrakstīt un izsniegt recepti zālēm; rakstiski noteikt ārstēšanas procedūras u. tml.*, # Ārsts Mirdzītei atkal un atkal paraksta jaunas zāles. D vitamīnu nevajag lietot, ja ārsts to nav parakstījis. Viņai ir parakstītas dūņu vannas.

parakstīt, *neilgi, mazliet rakstīt*, # Pēc brokastīm kādu stundu parakstīju sacerējumu, bet nepabeidzu.

izrakstīties, *ilgāku laiku, daudz rakstīt; rakstīt kādā manierē*, # Šīs avīzes jau bija gana izrakstījušās gan par koku dibināšanās pirmo vilni sešdesmitajos gados, gan par lieliem un maziem novadu dziesmu svētkiem. Vēsturiskā muzeja kalpotāji domāja, ka Niedres kungs sācis nepieklājīgi izrakstīties par garīdzniekiem. Tie Kaudzītes tā ir izrakstījušies, ka lasot var pārsmieties.

pārrakstīties / uzrakstīties / ierakstīties, *rakstot nejauši kļūdīties*, # Es taču zinu, kā ir pareizi jāraksta, esmu vienkārši pārrakstījis, man tā ir nejauši uzrakstījis. Vai tik tev tur nav kaut kas nepareizi ierakstījis, vai neesi sajaucis abu notikumu datumus?

rakstisks / rakstveida / rakstu (gen.), Kd., *ar rakstības līdzekļiem īstenots*, # No visām sabiedrībā izmantojamām zīmju sistēmām vissarežģītākā ir dabiskā valoda mutiskajā un rakstiskajā veidā. Viņš nobrīnījās, kāpēc māsīca nav vienkārši piezvanījusi, bet atsūtījusi rakstisku ielūgumu uz svinībām. Rakstveida pierādījumi ir akti, dōkumenti, darījumu vai persōniska rakstura vēstules. Senajā Grieķijā ieviesās rakstveida līgumu prakse. Rakstu valoda ir valodas rakstveida attēlojums, kā arī izkopta, nōrmēta valodas rakstības fōrma. Ir rakstu pratēji arī mūsu pusē, rau, Zālīšu Kārlis raksta kā skrīveris. Mūsu miestnā, atskaitot pasta kantori, nebija nevienas iestādes, kur es būtu varējusi strādāt pie tā saucamajiem rakstu darbiem.

SARAKSTE / kōrespōndence, L., *sazināšanās, apmainoties ar vēstulēm*, # Pārlasot abu dzejnieku saraksti, pārsteidz viņu pausto domu amplitūda un dziļums. Ōstrogradskim ir plaša sarakste ar franču matemātiķiem. Tehnikumā mums mācīja kārtot kōrespōndenci, itin visu, kam vien bija sakars ar dažādām sarakstēm, pārskatiem un tamlīdzīgiem jautājumiem. Senajā Romā bija izplatīts tāds kōrespōndences veids, ka vēstules saņēmējs pēc izlasīšanas tekstu izdzēsa.

sarakstīties, 3. kōnj. R. v., # Mēs sarakstījāmieš kādus trīs gadus, pēc tam sarakste pārtrūka. Tas varētu būt tēva jaunības draugs – senāk viņi palaikam sarakstījās.

vēstule, L., *kādam nosūtāms vai nosūtīts plašvārdums*, # Vēstule nebija gara, tās rakstītājs, acīmredzot, sevi nenopūlēja ar plašiem sacerējumiem. Apstākļos, kad nebija nedz zinātnisko žurnālu, nedz zinātņu akadēmiju, infōrmācija vēstuļu formā ļāva ietaupīt daudzus meklējumu gadus un mazināja atkārtoto atklājumu īpatsvaru.

pavadvēstule, L., *vēstule, ko pievieno kādam sūtījumam*, # Dažreiz jaunais autōrs tā arī pavadvēstulē raksta: “Es domāju, ka par to varētu rakstīt. Gramatiski un literāri apstrādājiet, ja vajadzīgs, paši.”

vērtsvēstule, L., *ierakstīta vai apdrošināta vēstule*, # Dōkumenti ir pārsūtāmi vērtsvēstulē.

zīmīte, L., *papīra lapiņa ar īsu paziņojumu*, # Aizejot viņš atstāja uz galda mātei zīmīti, ka šovakar mājās atgriezīsies vēlu. Guntars atveda zīmīti no Irēnas – tikai dažas rindiņas, tās pašas šķības greizas, redzams, rakstītas neērtā pōzā, jādōmā, guļus.

epistolārs, Kd., *vēstuļu fōrmā rakstīts*.

UZMETUMS / pirmuzmetums, L., *sākotnējais sacerējuma variants; galveno sacerējuma ideju pieraksts*, # Bija steidzami vajadzīgi pāris rakstiņi, skribelēju piezīmju blōknōtā uzmetumus. Pabeigusi jauno stāstu, labā noskaņojumā savācu vairs nevajadzīgos uzmetumus un iemetu krāsnīnā. Muzejs glabā lielum lielo daļu no tā, ko dzejnieks ar savu roku uzrakstījis – darbu pirmuzmetumus, labojumus, tīrrakstus.

uzmest, -mētu, -metu, K., *īsi uzrakstīt; veikt uzmetumu*, # Iešķībi pāri lapiņai bija uz mesti tikai divi teikumi: “Ļoti cienītā! Muhameds bija atnācis pie kalna.” Ja tu gribi padomāt vai kaut ko uz mest uz papīra, sēdies pie mana rakstāmgalda. Divdesmit četrus pantus garajā dzejolī Aspazija ar apbrīnojamu entuziasmu uzmet dzejnieka darbības programmu.

skelets, *daiļdarba galveno uzbūves sastāvdaļu kopums*, # Asi un skaidri iezīmējas nóveles skelets. Rainis uzmetumos paredz, ka darba skeletu veidos vispirms paaudžu, tad atsevišķa varoņa attieksme pret laikmeta vadošajām idejām. Rakstnieka stiprā puse paliek ārējā sižetiskā skeleta veidojums, intriga.

ROKRAKSTS, L., *ar roku rakstīts plašvārdums*, # No rītiem viņa mēdza sēdēt pie aizsāktajiem stāstu rokrakstiem. Izdevniecības *Liesma* uzdevumā braucu uz Maskavu iepazīties ar Mārtiņa Lāča rokrakstiem, lai pilnībā apgūtu viņa literāro mantojumu. Latviešu etnogrāfijas rakstītie avoti glabājas dažādos arhīvos un bibliotēku rokrakstu nodaļās.

manuskripts, L., *ar roku (arī rakstāmmašīnu) rakstīts kāda darba oriģinālais teksts*, # Viņš tikko atdevis izdevniecībai milzum plašu manuskriptu – mónogrāfiju par Andreju Upīti. Pēdējos dzīves gados nejausi atradis sava pirmā rómāna manuskriptu, Hemingvejs priecājies, ka arī jaunībā pratis tikpat neatlaidīgi labot katru lappusi, rindkopu, teikumu. Pie jau iepriekš uzrakstītā manuskripta A. Spekke atgriezās drīz pēc Otrā pasaules kara, jau 1946. gadā. “Es šaubos, vai man pašam nebūs par grūtu to nolasīt – nolasi tu,” teica Egle, sniegdams Bērsōnam vākus ar manuskriptu.

rokraksts / manuskripts, L., *līdz grāmatu iespiešanas laikam ar roku rakstīts un pavairots plašvārdums, kam piemita grāmatas funkcijas un ārējās pazīmes*, # Rokraksti gadu tūkstošiem bija galvenā grāmatas fōrma. Par vecāko no senajiem rokrakstiem, kas glabājas ZA Fundamentālajā bibliotēkā, tiek uzskatītas Zālamana grāmatas (ap 1300. g.), ko sava klostera vajadzībām pārrakstījuši Rīgas franciskāņu mūki. Uzbekijas ZA seno manuskriptu glabātava ieguvusi savā īpašumā Ibn-Sinas (Avicennas) *Medicīnas kanōna* pilnīgu norakstu piecos sējumos. Pie kādas no Ulugbeka medreses celtnēm simtgadīgo ķieģeļu kaudzē es atradu vecu manuskriptu – tas bija arābu burtiem ar melnu un sarkanu tušu aprakstīts pergaments.

palimpsests, L., *rokraksts, kas rakstīts uz pergamenta, no kura iepriekšējais teksts dzēsts (nomazgāts)*.

MELNRAKSTS, L., *pirmais plašvārduma variants*, # *Indulis un Ārija* ir vēl tikai melnrakstā, vēl vajadzēja labot, pārveidot, piegludināt. Lai izlasītu Ļeva Tólstōja melnrakstus, nepieciešams daudzu gadu darbs. Neiespiestais rokraksts gājis zudumā, ir saglabājušies tikai daži melnraksta fragmenti.

TĪRRAKSTS, L., *plašvārduma galīgais, publicēšanai nododamais variants*, # Institūta līdzstrādnieki pēta dramaturga melnrakstus un tīrrakstus, atšķirības atzīmējot variantu nodaļā.

REDAKCIJA, L., *viena un tā paša teksta atšķirīgs variants*, # Jānis Sudrabkalns bijis pret sevi ļoti paškritisks, pārlūkojis, svītrojis, labojis ik dzejoli, miniatūru, ik raksta rindiņu – dažs dzejolis parādās gluži jaunā redakcijā. Plašs eps ir *Gilgamešs*, kas galīgajā redakcijā pabeigts 7. gadsimtā pirms mūsu ēras.

VARIANTS / variācija / versija, L., *viena un tā paša temata izklāsts divos vai vairākos izteiksmes veidos, arī ar papildinājumiem, labojumiem u. tml.*, # Kuplajā vēsturisko teiku klāstā par pils vārda uzminēšanu izdalās vienīgi daudzos variantos pazīstamā teika par nogrimušo Dundagas pili. Tāpat pamatvariants pārstāv vēl 154 līdzīgas tautasdziesmas ar daudzām versijām un variācijām. Pórtāla versija latviešu valodā papildina variantu angļu valodā, kurš pamatā ir paredzēts jautājumiem saistībā ar citu valstu zinātnisko darbinieku uzņemšanu Latvijas augstskolās un zinātniskajos institūtos. Tādā kārtā A. Bīlenšteina “vidējā” gramatika ir tikai “lielās” variants.

variēt, 2. kónj., K., *veidot variantu(s)*, # Brīvi variējot senos nostāstus par vikingu cīņām un sadursmēm, rakstniece tos pasniedz savā interpretācijā.

PIRMTEKSTS / pirmraksts / pirmavots / oriģināls / oriģināldarbs, L., *pirmais, sākotnējais teksts (pretstatā norakstam, tulkojumam, atkārtotam izdevumam)*, # Jaunāko paaudžu tulkotāji sparīgi apgūst tālīnas valodas, lai paši varētu lasīt, spriest, izvēlēties autōrus un tulkotu no pirmteksta. Tā kā varēja cerēt, ka pēc Latvijas okupācijas Itālijā rakstāmo *Latvijas vēsturi* varētu publicēt Romā, A. Spekke tās pirmtekstu sarakstīja itāļu valodā; no šī pirmteksta divas nodaļas arī tika iespiestas itāļu zinātniskajos žurnālos 1941. – 1943. g. F. Laizāna fólklōras vākuma pirmraksti sastāda 1262 lappuses. Šis darbs bija ievērojamā *Kómunistiskās partijas manifesta* pirmraksts. Izstādē ir eksponēti unikāli vēstures pirmavoti, kas sniedz liecības par dažādu laikmetu, dažādu paaudžu radītām vērtībām, tradīcijām, sadzīvi. Tiesības uz atlīdzību par darba izmantošanu tulkošanai citā valodā pieder oriģināla autōram likumos paredzētajos gadījumos. Ja ir iesniegts dókumenta noraksts, tiesa ir tiesīga vajadzības gadījumā pieprasīt oriģināla izsniegšanu. Ja

pārpublicēt / pārdrukāt, *publicēt to, kas jau publicēts kādā citā izdevumā*, # Dažas dienas vēlāk aprakstu pārpublicēja arī centrālais laikraksts. Apskatī, pārpublicēti grāmatā, no jauna iegūst aktualitāti. Šī intervija ar aktieri ir pārdrukāta no izdevuma *Neģeļa*.

apdrukāt (ko) / uzdrukāt (uz kā), *pārklāt papīru, audumu u. tml. ar rakstu zīmēm vai zīmējumiem*, # Papīra lapu apdrukāja no abām pusēm. Leijerkastniekam ir arī tipogrāfiski apdrukātas lapiņas, kurās rakstīts, kāds liktenis vai kāda laime sagaida cilvēku, ja viņš neželos trīs kapeikas. Parasti uz aploksnēm ir uzdrukātas bildītes un pastmarka. Lūk, pērciet apdrukātus un uzkārstus zīda audumus ar sudrabotiem metāla pavedienu ievijumiem. Ja esat autobraucēja, tad varat izvēlēties balto kleitiņu ar uzdrukātām mašīnām.

iznākt, -nāk, -nāca, R. n., *tikt izdotam*, # Nodibinājās pirmās pastmarku krājēju biedrības, iznāca pirmie pastmarku kataloģi. Saskaņā ar ražošanas plānu grāmatai līdz gada beigām vajadzēja iznākt.

makets, L., *iepriekšējs iespieddarba paraugs, kurā redzams teksta un ilustrāciju izkārtojums*, # Nodevis žurnāla maketu tehniskajai redaktorei, izgāju no redakcijas.

maketēt, 2. kónj., K., *veidot maketu*, # Maketēt laikrakstu.

DAIĻDARBS, L., *daiļliterāras sacerējums*, # Pagātnes lielajos daiļdarbos, it īpaši tautas eposos, nepārvaramais, neievainojamais un neiekārdināmais varonis ar milža spēku dragā visus un visādus pretiniekus. Viņš labi pārzināja literatūru un iepazīnās ar ikvienu jauniznākušo daiļdarbu.

TULKOT, 2. kónj., K., *atveidot plašvārdumu (arī atsevišķu vārdu) citā valodā*, # Rainis latviešu literatūrā bija pirmais, kurš tik mērķtiecīgi tulkoja pasaules klasiku. Esam tulkojuši viens otra dzejoļus un izjutoši mūsu savstarpējo gara radniecību.

pārtulkot / iztulkot, pbg., # Rainis pārtulkoja daudzas ievērojamākās pasaules literatūras traģēdijas. Viena cilvēka vārdi, pārtulkoti simt valodās, patiešām apskrien planētu un ir stiprāki par karavīriem un robežām. Idiomas nav burtiski pārtulkojamas. Jau 1905. gada revolūcijas priekšvakarā viņš iztulko latviski Ivana Franko stāstu *Meži un ganības*.

patulkot, *nedaudz tulkot*, # Krustnesis it kā nedzirdēja lāstus, lai gan algotnis šo to viņam patulkoja.

tulkojums, L., # Fīrekerā darbu sarakstā ir arī daži Bībeles tulkojumi, vārdnīca un latviešu gramatika. Indriķa hrōnikas izdevums latīņu valodā noderējis par pamatu tulkojumiem latviešu, krievu un angļu valodā. Sērijas grāmatas būs divvalodu izdevumi, kas dos iespēju lasītājam salīdzināt oriģināltekstu ar tulkojumu.

parindenis, L., *burtisks vārsnoda teksta tulkojums*, # Rakstnieku savienība sagatavoja 50 tautasdziesmu parindeņu krājumu četrās valodās. Tajos rētajos gadījumos, kad talantīgs tulkotājs neprot valodu, var tulkot dzejoli no parindeņa.

tulkojošs, Kd., *saisīts ar tulkojumu*, # Atšķirībā no tulkojošām vārdnīcām, kurās parādītas vārdu attiecības divās vai vairākās valodās, filolōģiskā tipa skaidrojošā vārdnīca analizē vienas valodas leksiskās īpatnības, izmantojot skaidrojumiem šīs valodas līdzekļus.

LÓKALIZĒT, 2. kónj., K., *tulkojot pielāgot oriģinālu savas tautas, savas zemes, laikmeta u. tml. īpatnībām*, # Pópulārais pants nācis no G. Hervēga dzejoļa *Vairāk zaldātu*, ko 1900. gadā lókalizējis A. Birkerts. Dzejoļi, kuros minēti vietu vai pērsōnu vārdi, palaikam lókalizēti, tā Heines *Lóreleja* pārvērtusies par *Lauru*, Reina kļuvusi par *Daugavu*.

lókalizējums / lókalizācija, L., # Visumā J. Alunāns centies oriģinālu īpatnības ievērot, lókalizējumu viņa tulkojumos ir samērā maz. Tieši kómēdijas ir tās, kas vispirms tulkojumos un lókalizējumos, tad kā oriģināldarbi parādās latviešu valodā un uz latviešu skatuves. Óvīdija *Metamórfōzu* atdzejojumā Alunāns pārdēvēja Filemōnu un Baukīdu par Maiju un Jāni, darbību no antīkās pasaules pārnesa uz Lietuvu – šādi lókalizācijas paņēmiēni bija izplatīti 19. gadsimta tulkojumos.

TRAKTĀTS, L., *zinātnisks apcerējums*, # Sengrieķu zinātnē algebras idejām vistuvākais bija Diófanta traktāts *Aritmētika*. Mūsu ēras pirmajā gadsimtā romietis Kórnēlijs Celzs uzrakstīja traktātu par medicīnu un ķirurģiju.

DISERTĀCIJA, L., *zinātnisks darbs, kuru autōrs publiski aizstāv, lai iegūtu zinātnisku grādu*, # 1965. gada pavasarī es biju pabeidzis un aizstāvējis Stókhólmas universitatē savu licenciāta disertāciju par strēlnieku pulkveža Jukuma Vācieša gaitām vēcajā krievu armijā (līdz 1917. gada beigām). Pieredzējušu etnógrāfu vadībā jaunie zinātnieki izstrādāja un aizstāvēja zinātņu kandidātu disertācijas. Vācieti J. G. Kólu, kura spalvai pieder daudzi ceļojuma pa 19.

gadsimta Eirōpas reti apmeklētiem novadiem (Īrija, Skótija, Dalmācija u. c.) apraksti, visai interesē latviešu problēma, un viņa lapaspuses par šo tematu veido īsti palielu disertāciju.

MÓNÓGRĀFIJA, L., *zinātniska grāmata par kādu atsevišķu problēmu*, # Šī ir pirmā mónógrāfija par Akadēmisko drāmas teātri, un tās uzdevums ir izvērtēt šīs ievērojamās mākslas iestādes sešdesmit gadu vēsturi. Mónógrāfijās par dzejniekiem var atrast gan bagātīgus faktus, gan izvērstas atsevišķu daiļdarbu, gan visas daiļrades analīzes.

mónógrāfisks, Kd., *aprakstīts mónógrāfijas veidā*, # Daudz mónógrāfisku apceru veltīts izcilajiem Drāmas teātra vecākās un vidējās paaudzes aktieriem. Iznākuši arī vairāki mónógrāfiski pētījumi atsevišķās grāmatās. Mónógrāfiski pētīta Vidzemes zemnieku mājokļu tipu izveidošanās, to iekārtojuma un plānojuma attīstība.

KÓRESPONDENCE, L., *raksti, ziņojumi, ko preses izdevumam sūta tā kórespondenti*, # Jau pašos pirmajos avīzes numuros bija publicētas vairākas kórespondences arī no Latvijas. Viņa sacīja, ka krājot kórespondences, kas par šo celtni publicētas Jelgavas avīzē un pārējā presē – iznākot celtnes hrōnika.

RECENZĪJA, L., *vērtējošs, parasti, mākslas vai zinātniska darba raksturojums; žanrīks sacerējums kritikā un publicistikā*, # Nacionālās operas pirmajos pastāvēšanas gados ne mazums saistošu recenziju par izrādēm rakstīja dzejnieks Jānis Sudrabkalns. Mums dōminējošā kritikas fōrma ir recenzija.

recenzēt, 2. kōnj., K., *sacerēt recenziju*, # Prōfesoris, kurš recenzēja viņa disertāciju, norādīja, ka tā liecinot par autōra aso prātu un labo sagatavotību. Televīzijas muzikālajos raidījumos viņš recenzēja ievērojamākos kōncertus.

ATTĒLOT / atspoguļot / atveidot / atainot / zīmēt / izzīmēt, 2. kōnj., / **aprakstīt / parādīt**, 3. kōnj. / **izteikt**, -teic, -teica, K., *plašvārdni raksturot kādu notikumu, parasti mākslas tēlos*, # Katram literāram darbam jāatspoguļo dzīves īstenība. Rōmānā spilgti attēlota latviešu strādnieku cīņa pret cara pōliciju. Juris Alunāns, pārtulkojot latviešu valodā, atveidojis dažus fragmentus no A. Puškina pōēmas *Čigāni*. Rōmāns spilgtās krāsās ataino laikmetu, patiesīgos, neuzspodrinātos raksturos attēlojot pirmos pēckara gadus. Jaunsudrabiņš savu bērību reāli un patiesīgi aprakstījis *Zaļajā grāmatā*. Arī zviedru presē aprakstīti notikumi Latvijā 1919. gadā. Šajā stāstā ir smalki zīmētas pilsoņu aprindas. Dzejolī iespaidīgi zīmēts traģiski cietušās Lietuvas tēls. Un rakstnieka daļa ir gan jo nejauku izzīmēt nekrietnā vaigu un jo glītu notēlot krietno. Arī cilvēkus, kas sabiedrībā dzīvo sīku dzīvi, talantīgs rakstnieks spēj meistarīgi smalki izzīmēt. Autōrs lieliski parāda, cik bieži jauni atklājumi apgāž vecās atziņas un liek zinātnieku uzskatiem krasi mainīties. Dzejā Laicēnam bija savi principi, kurus viņš izteicis teorētiskajā apcerējumā *Dzejas principi*. Pasaules krāšņumu var izteikt vārdos uz papīra lapiņas. Ikviens, kas kādreiz turējis rokā spalvaskātu, gribēdams uz papīra izteikt savas domas un jūtas, labi zinās, ka šādi raksti ne vienmēr gludi veicas.

attēlojums / notēlojums / apraksts / atveidojums / atveide / atspoguļojums / atainojums / ainojums / zīmējums / uzzīmējums / izzīmējums, L., *plašvārdns notikuma raksturojums mākslas tēlos*, # Galveno uzmanību rakstnieks veltī reālistiskajam dzīves attēlojumam. Rōmānā *Plaisa mākoņos* kā papildtēmas var minēt jaunstrāvnīeku un *Dienas Lapas* darbinieku notēlojumu, E. Veidenbauma mūža pēdējo gadu atveidojumu. Autōrs devis ne tikai mākslinieka skatuves gaitu aprakstu, bet centies arī atklāt viņa radošā darba pamatus. A. Upīts nav tikai lauku dzīves tēlotājs, ne mazāki nopelni viņam ir dažādo latviešu pilsētas buržuāzijas slāņu atveidojumā. Jaunā cilvēka spilgtai atveidei mākslas tēlos rakstnieks veltī sava talanta spēkus. Literārā darbā katrā ziņā vajadzīgs raksturu izveidošanās un attīstības prōcesu atspoguļojums. Ne visur un ne vienmēr autōrei izdevies atbrīvoties no shematisma, literāriem štampiem un dot pilnasinīgu dzīves atainojumu. Rōmānā izzīmētas daudzu desmitu persōnāžu sejas, atklātas viņu dvēseles kōlīzijas, sniegts vispusīgs laikmeta un vides ainojums. Blaumaņa kōmēdiju spēks ir to reljefi veidotajos raksturos, sava laikmeta cilvēku zīmējumos. Reālistiskas laikmeta panōrāmas un sadzīves detaļu zīmējumi Aspazijai, kā jau rōmantiķei, nav talanta stiprā puse. Par skici literatūrā sauc atsevišķa notikuma vai cilvēka zīmējumu pēc pirmā iespaida. Triōleta var dot ne tikai impresiōnistiskas izjūtu ainiņas, bet arī tuvas un tālas vēstures tvērumus, sulīgos šodienas uzzīmējumus. Esam lasījuši Jāņa Liepiņa kōlōrīti sulīgos, brīžam drastiskos stāstus un Latvijas lauku uzzīmējumus. Rakstnieka daiļradē ir arī sasniegumi, kas izpaužas dziļākā tēlu izzīmējumā.

SKICĒT / ieskicēt / iezīmēt, 2. kōnj., K., *daļēji attēlot bez sīkākas detalizācijas*, # Pēc vairākiem braucieniem kopā ar izciliem kuģu kapteiņiem un viņu kōmandām G. Cīrulis savus

iespaidus un zvejnieku stāstus skicē grāmatā *Ar blóknótu selgā* (1961). Latviešu vēstures likteņgaitas A. Spekke saistīja ar teritōrijas ģeopólitisko situāciju, ieskicējot arī Eirōpas vēstures norises. Stāstos īsi ieskicētas atsevišķu cilvēku dzīves ainas, bet, kopā ņemtas, tās rada samērā plašu un daudzkrāsainu lauku cilvēku dzīves ainu 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Viena avīzes raksta ietvaros nevar pretendēt uz šī jautājuma vispusīgu aplūkojumu, te tikai centīsimies īsumā ieskicēt daiļdarba nacionālās specifikas problēmātiku. Rómānā ir daudzas plastiskas gleznas, reljefi veidoti rakstura vilcieni, uzskatāmi iezīmēti tēli. Lai daudzās tematiskās līnijas nesaraibinātu rómānā sniegto dzīves ainu, rakstniece vienu daļu tikai iezīmē, parāda dažās lappusēs.

iezīmēties, M., *kļūt iezīmētam*, # Rakstnieka piezīmju grāmatiņa ir bezgala interesanta – trīs četri teikumi, un jau iezīmējas nóvele.

ieskicējums / iezīmējums, L., # L. Paegles *Šarādē Nr. 1* ir četru sóciāli dziļi tvertu ainu ieskicējumi. Pózitīvais persónāžs no lugas darbības it kā atlūzis un ir bez sīkāka attieksmju iezīmējuma ar negatīvajām persónām.

APRAKSTĪT, 3. kónj. / **skaidrot / raksturot / pórtretēt**, 2. kónj., K., *sacerēt aprakstu, skaidrojumu, raksturojumu*, # Atkarībā no tā, vai vārdnīcā aprakstīti vārdi (!) vai to nosauktie priekšmeti, parādības un jēdzieni, izšķir filólógiskās un enciklopēdiskās vārdnīcas. Sistemātika ir zinātne, kas apraksta mūsu planētas augu sugas... Apvārsnis ir ietilpīgs jēdziens – vārdnīcā ir skaidrotas vēl citas šī vārda nozīmes: uzskatu, zināšanu, interešu u. tml. kopumi. Enciklopēdiskās vārdnīcas no sava laika zinātnes viedokļa raksturo vārdu apzīmētās parādības. Līdz šim autōri, pórtretējot skatuves māksliniekus, parasti rīkojušies šādi – pastāsta aktiera dzīves gaitas, sākot ar pirmajiem soļiem pasaulē, tad hrónológiskā secībā vai tematiski grupējot sniegta lomu analīze. Šajos māksliniecišķajos aprakstos pórtretēti Pļaviņu hidróelektróstacijas celtnieki.

apraksts / aprakstījums / deskripcija / raksts / skaidrojums / raksturojums / pórtretējums / pórtrets, L., *priekšmeta, parādības, īpašību, norises u. tml. attēlojums*, # Pirms Linneja augus apzīmēja ar veselu teikumu, kas bija īss auga apraksts. Cilvēka dzīvi var pasniegt gan īsā aprakstā, piemēram, nekrólógā, gan apjomīgā rómānā. Šo etnógráfisko problēmu pētījumiem raksturīga deskripcija, turpretī zinātniskā analīze pagaidām atstāta otrā vietā. Divsējumu enciklopēdiskās vārdnīcas izdevumā ievietots ap 37 tūkstoši rakstu – daži no tiem teikuma apjomā (piem.: *cisterna, slēgta tvertne šķidrums, arī sašķidrinātu gāzu un beramu vielu glabāšanai vai pārvadāšanai*), citi vairāku sleju vai pat lappušu apjomā (piem., šķirklis *Latvija aizņem apmēram 9 slejas jeb 3 lappuses*). Lielākā daļa skaidrojumu satur tiešu infórmāciju par attiecīgo parādību, priekšmetu, darbību, pazīmi, piemēram, **alksnene** – *Sarkanbrūna ēdamā sēne ar sīvu, baltu sulu*. A. Upītim ir virkne nóveļu, kurās tieši psihólógiskā analīze kļūst par tēlu galveno atklāšanas paņēmienu, persónu ārējam raksturojumam atstājot samērā mazu vietu. Leksikas raksturojums var būt no cilmes viedokļa (mantotā un aizgūtā leksika), no teritóriālās izplatības viedokļa (apvidvārdi) utt. Stāstos ir trāpīgi pórtretējumi, piemēram, vecejai Katrīnītei “seja sīka, brūna, krunciņu izvagota kā sakaltusi meža baraviciņa.” Pie visvairāk lasītajām dókumentālās prózas grāmatām pieder arī izcilu skatuves mākslinieku pórtretējumi. Vieni rakstnieki varoņa pórtretu sniedz vienkop, citi pakāpeniski – rādot darbībā, runā, ārējā izskata aprakstu saistot ar persónas psihólógisko raksturojumu un analīzi. Lilija Dzene uzraksta pórtretu krājumu *Mūsu paaudzes aktieri* (1963, 1964).

scenārijs, L., *darbību secības apraksts sarīkojuma, pasākuma norisei*, # Jaunie svētku elementi daudzos scenārijos ir veiksmīgi apvienoti ar senajām ieražām. Ceremóniāls Lóndonā, kas notiek pēc stingri izstrādāta scenārija, sākas ar karaliskā órķestra ierašanos un parādi.

aprakstošs / deskriptīvs / skaidrojošs, Kd., # Jau pirmajos literārajos darbos iezīmējas rakstniece stils, visvairāk gan tīri aprakstošā, deskriptīvā pielietojumā. Kā vispārīgā, tā kónkrētu valodu leksikólógija var būt gan aprakstoša (sinhróniska), kas aplūko viena laikmeta posma leksikas materiālu, gan vēsturiska (diahróniska), kas aplūko leksiku vēsturiskās attīstības gaitā dažādos laika posmos. Skaidrojošās vārdnīcas stilistiski neitrālos vārdus izmanto tādu vārdu nozīmes skaidrošanai, kuriem ir kāds ekspresīvs papildkómpónents.

ATMASKOT, 2. kónj., K., *raksturot kaut ko negatīvu*, # Tukšo, paviršo muižnieku liberālismu Gribójedóvs atmasko frāžu varoņa Repetilóva paródiskajā tēlā.

atmaskojums, L., # Veidenbauma galvenais idejiskais pamats ir nemiers ar pastāvošo iekārtu, tās atmaskojums un jaunas, labākas dzīves sauksmes.

ILUSTRĒT (vārdiski), 2. kónj., K., *paskaidrot tematu, domu ar tekstuāliem piemēriem; paskaidrot vārda nozīmi, sniedzot vārdu kontekstā*, # Nedaudzos gadījumos tā pati daina ievietota otrreiz, ja tā vislabāk ilustrē izteikto domu. Gramatikas likumi bagātīgi ilustrēti ar lietpratīgi izvēlētiem literatūras piemēriem. Ja nozīmi vai nozīmes niansi ilustrē vairāki citāti, tad vispirms doti citāti, kuros vārds vistiešāk saistīts ar minēto nozīmi. Citāti vārdnīcā ievietoti, reizumis izdarot tajos grozījumus (izlaidumus), kas neskar ilustrējamā vārda semantiku.

piemērs / ilustrācija, L., # Spilgts paralēlisma piemērs ir V. Luksa dzejolī *Upes traucas uz jūru*. Latviešu operas literatūrā viens no spilgtākajiem ariozō piemēriem ir Baņutas dziedājums Alfrēda Kalniņa operā *Baņuta*. Daudzos teikumu piemēros citēti Raiņa revolūcionārās dzejas fragmenti. Šī miniatūra ir ilustrācija tēzei par taisnīgiem un netaisnīgiem kariem.

ilustratīvs, Kd., # Lai parādītu vārda lietošanu kontekstā, tā sīkākas lietojuma īpatnības, šķirkli dots ilustratīvais materiāls: vārdu savienojumi un citāti no literārās valodas tekstiem. Katru valodas likumu vajag paskaidrot vismaz ar vienu ilustratīvu piemēru.

REPÓRTĀŽA, L., *publicistisks dōkumentāli māksliniecisks apraksts*, # Selderiņš aizbrauc ar divriteni uz attālāku kōlhōzu gatavot repórtāžu par rudzu pļauju. Žurnālisti repórtāžās dēvēja treneri gan par basketbōla daiļrades meistarū, gan par despótu ar šaha kauliņiem.

repórtāžveidīgs / repórtāžveida (ģen.), Kd., *repórtāžu pārstāvošs*, # Cietusi rómāna sižetiskā vienotība, brīžiem tas sadalījies atsevišķos repórtāžveidīgos / repórtāžveida gabaliņos.

PRÓBLĒMRAKSTS, L., *raksts, kurā aplūkota kāda problēma*, # Problēm raksti ir ļoti perspektīvs žanrs, kas lasītājos izraisa dziļu atsaucību. Viņa apsvēra vai un ko no šiem vērojumiem varētu izmantot kārtējā problēm rakstā par jaunām kvalitātēm vīrieša un sievietes attiecībās mūsdienu ģimenē.

DIENASGRĀMATA, L., *piezīmes pa dienām vai citādiem laikposmiem par pieredzēto, pārdzīvoto u. tml.; daiļdarbs, kas rakstīts šādu piezīmju veidā*, # Dienasgrāmata sākas, kad divdesmitgadīgais Augusts Kažoks mācās Cimzes skolotāju seminārā – tajā steidzīgas piezīmes par ikdienas notikumiem, sastaptiem cilvēkiem, lasītām grāmatām, pārdomas, arī daudz infīma. Šī dienasgrāmata nav atsevišķa cilvēka, bet gan vesēla kōlektīva dzīves stāsts – pirmā lappuse sākas ar virsrakstu *Latvijas Valsts Universitātes jauktais koris*. Pēc aprakstāmā objekta apraksti var būt ceļojumu, dabas, pórtretu un citi apraksti, bet pēc formas – vēstulu, repórtāžas, dienasgrāmatu veidā. Āfrikas dienasgrāmatā *Džungļu upe Mellakóre* (1966) Ž.Grīva apraksta braucienu ar tirdzniecības kuģi uz Gvineju.

ROKASGRĀMATA, L., *grāmata, kas satur galveno infórmāciju par kādu nozari; pārnestā nozīmē grāmata, kas tiek bieži lasīta, kas dziļi ietekmē*, # Pirmā līdz šim zināmā latviešu valodā iespīestā grāmata izdota Vācijā 1525. gadā – tā ir rokasgrāmata luterāņu mācītājiem ar kómentāriem latīņu valodā. Profesōrs D. Kalvelis sarakstījis rokasgrāmatu órtódóntijā, ko izmanto studenti mācībās un ārsti kvalifikācijas celšanā. G. Merķeļa darbi bija rokasgrāmata, kas virzīja uz priekšu jaunās latviešu literatūras attīstību.

IZTIRZĀT / aplūkot / analizēt, 2. kónj. / **apskatīt / apcerēt**, 3. kónj., K., *izteikt vispusīgu vērtējumu kopumā un pa daļām*, # Grāmatā *Dramaturģija un teātris* iztīrzāta režisōra un dramaturga darba pieredze. Kōlektīvs pa atsevišķām detaļām iztīrzāja direktōra plānu ražas kāpināšanā – gan kritizēja to, gan papildināja, gan vērtēja atzinīgi. Lómónósóvs sakopo un iztīrzā visu tajā laikā uzkrāto ģeólógisko faktu materiālu. Tādējādi A. Spekke mēģināja aplūkot latviešu vēsturi pasaules vēstures kontekstā, vienlaicīgi vērsoties pret baltvācu históriogrāfijas própagandistiskajām tendencēm. Vēsturnieks fiksē faktus, vēsturiskos prócesus, zinātnieki pēta un analizē vēstures mehānisma darbību. Valodas jautājumi apskatīti jau vecajos vēdiskās literatūras pieminekļos – vēdangās. Viena vēdanga apcer fónētikas un pareizrūnas jautājumus, otra – dzejas teoriju, trešā – gramatiku un četurtā – leksikólógiju un etimólógiju. Kopumā Latvijas aizvēstures posmu A. Spekke apskata ļoti kónspektīvi (būtībā to pat neanalizējot).

izanalizēt, pbg., # Nepietiek taču ar to vien, ka autōrs savam varonim pārmet nepietiekamu vēribu pret dēlu, – rakstniekam jāizanalizē arī iemesli, kāpēc tas tā noticis.

paanalizēt, *nedaudz analizēt*, # Paanalizēsim tuvāk atsevišķas recenzijas, lūkojot izsecināt kónkrēti, kāpēc radušies viena vai otra darba dažādi novērtējumi.

iztīrzājums / aplūkojums / apskats / apcerējums / apcere / pārspriedums / pārskats / ieskats / analīze, L., # Iztīrzājuma gaitā skartas arī daudzas citas zinātnes problēmas, kas sīkāk risinātas vēlāk sarakstītajos Dekarta darbos. Bróšūrā autōrs devis vispusīgu demókrātiskā

centrālisma principa būtisku iztīrījumu. Šā raksta nolūks nav sniegt jautājuma vispusīgu aplūkojumu, te tikai izteiktas dažas pārdomas. Dot krievu prōzas jaunākā devuma izvērstu apskatu nozīmētu rakstīt plašu jo plašu apcerējumu. Šai grāmatai visumā ir pōpulāri zinātniska apcerējuma raksturs. Izcilā franču zinātnieka Renē Dekarta apcere *Pārruna par metōdi* pirmo reizi tika izdota 1637. gadā. Daudzas nozīmīgas A. Upīša recenzijas un apceres joprojām atrodamas tikai periodikā. Lielu vērtību vēsturisko norišu raksturošanā A. Spekke pievērsa ārzemju ceļotāju aprakstiem, kuru apskats un analīze veidoja nozīmīgu daļu jau viņa pirmajā grāmatā par Livōniju 16. gadsimtā. Dikensa darbi sniedz labāku ieskatu tā laika dzīvē nekā daudzu vēsturnieku grāmatas. Sausie biogrāfiskie dati nesniedz nekādu ieskatu par Veidenbauma persōnības vēsturisko lomu sava laika apstākļos. Šajā pašā gadā iznāca arī A. Bīlmaņa ieskats Latvijas vēsturē angļu valodā (*A History of Latvia*, 1951). Kōnvencijas pantu analīzi sagatavojis MK pārstāvja starptautiskajās cillvēktiesību institūcijās birōjs. Viens no svarīgākajiem regresiju analīzes mērķiem ir paredzēt kādus notikumus.

iztīrījums, L., *galvenā daļa skolas sacerējumā*, # Skolotāja mums prasīja stingri ievērot sacerējuma kōmpōzīciju: ievadu, iztīrījumu, nobeigumu.

ATSKATĪTIES, 3. kōnj., K., *runās, rakstos, domās pakavēties pie kā pagātnē notikuša, pārdzīvota*, # Gadu mijā mēs savās runās atskatāmies uz noiето ceļa posmu. Rakstnieks atskatās vēl tālākā pagātnē – viņa strēlnieks bieži vien ir arī 1905. gada revōlūcijas kaujinieks. Uz piecdesmit skatuves ugunīs aizvadītiem gadiem atskatīsies šā teātra vecākā aktrise. Rakstnieks šovakar savu tuvo un tālo draugu pulkā atskatās uz 80 mūža gadiem.

atskats / retrōspekcija, L., # Tas bija stāsts par vakardienu, atskats uz kādu ceļa posmu, kuru viņi nostaigājuši šķirti. Jau viņas jaunības dzejai raksturīga zināma dvēseles retrōspekcija, zināms atmiņu zeltījums. Šīs nelielās retrōspekcijas mērķis ir vēlreiz atgādināt latviešu grafikas mantojuma nezūdošās vērtības.

retrōspektīvs, Kd., *retrōspekciju pārstāvošs*, # Stāsta varonis rādīts divās plaknēs – šodienīgā un retrōspektīvā.

PIEMINĒT / atcerēties / atminēties, 3. kōnj., K., **kavēties atmiņās**, *runāt, rakstīt par pagātnē notikušo*, # Lienu pieminot, nevar Annužu aizmirst, jo viņu abu liktenis ir cieši saistīts. Katreiz sēžoties pie galda, māte nopūzdamās pieminēja tēvu – nez kur nu viņš tagad ēdot pusdienu vai vakariņas. Ar lielu mīlestību septembra dienās sabiedrība atceras mūsu tautas dzejnieku Jāni Raini. Pulciņā pie glāzītes sēžot, vecie zvejnieki atminas baltas un nebalts dienas. Gandrīz katru vakaru strēlnieki kavējās atmiņās par mājām, parasti atcerējās to labāko.

atmiņas / atcere(s) / memuāri, L., # Spriežot pēc A. Spekkes atmiņām (*Atmiņu brīži*), grāmata sākotnēji bija iecerēta kā apcerējums par neskaidrajiem un mazzināmajiem latviešu tautas senākajiem laikiem. Priekšpadomju laikā grāmatās bērniem un jaunatnei dōminēja autōra atmiņas, aizgājušo dienu atceres. Sestajā klasē pēdējā stunda veltīta ceļojuma atcerei – ikvienam ekskursijas dalībniekam jāapraksta kāds braucienā pa Daugavu piedzīvots gadījums. Viņš intervēja vecās teātra slavenības un nesa uz redakciju memuāru materiālus. Nenoliedzami interesanta lasītājiem būs iepazīšanās ar fragmentiem no sirmā skatuves mākslinieka memuāriem.

PĀRSKATS / apkopojums / kopsavilkums / rezumējums / rezumē [rezu`mē], L., *īss, kodolīgs secinājums*, # Šis darbs sniedz pārskatu par gandrīz visām XVII gadsimta pirmās puses zinātnes un filozōfijas problēmām un parāda Dekarta attieksmi pret tām. Ozols gatavoja pārskatu par savu darbu pagastā. Izlase nevar pretendēt uz plašu pārskatu par visām rakstnieka mākslinieciskām iespējām. A. Spekke lasītājam nepiedāvā vairāk vai mazāk izvērstu Latvijas vēstures notikumu hrōnolōģisku pārskatu, lai gan darba nodaļas un struktūra ir pakārtotas hrōnolōģiskajam principam. Tas būs pirmais plašākais Sudrabu Edžus literārā mantojuma apkopojums. Autōrs zīmē sīku, naturālistiski precīzu dzīves ainu, bet nepaceļ faktus līdz apkopojuma, tipizācijas pakāpei. Plašajam rakstam beigās pievienots īss kopsavilkums. Ņūtōna mācībā, kas ir visas iepriekšējās filozōfijas un dabas zinātņu attīstības rezumējums, visspilgtāk izpaužas metafiziskā materiālisma uzskati par laiku un telpu.

apkopot / rezumēt, 2. kōnj., K., # Stāstījuma beigās dažos teikumos jāapkopo galvenais no stāstītā vai jāsniedz savs vērtējums. Apmēram simt gadus pēc Filōlaja grieķu filozōfs Aristōtelis no Stagiras apkopoja secinājumus, kas izrietēja no atziņas par Zemes lodveidīgumu. Šajā vezumā rezumēt daiļrades sasniegumus vēl pārāk agri. Valmiera rezumē pirmo posmu apmācībās par savas kōmērcdarbības uzsākšanu. “Mums tur ir jādodas aizsargāt savas intereses un beigu beigās pieteikt karu radikālajam islāmismam,” rezumē B. Gabriela.

apkopojošs, Kd., # Šodien, no jauna (bet Latvijā gan pirmoreiz) saņemot Arnolda Spekkes apkopojošo un vēl aizvien interesanto Latvijas vēstures skatījumu, mēs arī saņemam apliecinājumu kādam latviešu tautai un tās kultūrai vēltātam mūžam.

STRĪDI / pólémika / diskusija, L., *atšķirīgu uzskatu, parasti pólitikas, zinātnes, mākslas jomās, paudums rakstos, sanāksmēs u. tml.*, # Par Pikasō neviens nerunā mierīgi – vēsture, liekas, nepazīst mākslinieku, kura daiļrade būtu izraisījusi tik daudz strīdu. 80. gadu otrās puses nemitīgās pólémikas un strīdi par principiāli svarīgiem un arī mazāk nozīmīgiem jautājumiem *Baltijas Vēstneša* un *Dienas Lapas* teātra nodaļās uzskatāmi ilustrē atšķirības sabiedrības uzskatos par teātra mākslu. Rakstnieki pret recenzentiem – tā gribētos fórmulēt *Literatūrā un Mākslā* izvērsto pólémiku par diviem pagājušajā gadā publicētajiem stāstiem. Merķeļa *Die Letten*, protams, sacēla tik daudz putekļu pólémikā, kas iet gandrīz cauri visam 19. gadsimtam vācbaltu históriogrāfijā. Daudzas Dekarta darbos izvirzītās filozófijas problēmas joprojām nav zaudējušas savu aktualitāti un ap tām risinās strīdi un diskusijas. Reiz Raiņa vadītajā Naciónalajā teātrī bija sarīkotas diskusijas par skatuves mākslu.

strīdēties, 3. kónj. / **pólémizēt / diskutēt**, 2. kónj., R. v., # Audzināšanā nevar dot kaut ko visiem cilvēkiem vienādi piemērojamu, jo ir daudzi mómenti, par kuriem var strīdēties. Šodien zinātnieki strīdas, vai Limbaži kā ostas pilsēta kļuvusi Svētupes dēļ, kas iztek no Limbažu Dūņezera un šaipus Salacgrīvas ietek jūrā. Par autóra stilu vienmēr var strīdēties un diskutēt, jo literatūra nav kaut kas tāds, ko var nosvērt ar precīzu svaru. Presē pēdējā laikā parādās raksti par mūzikas nozīmi jaunatnes estētiskajā audzināšanā – pólémizē dažāda veuma un prófesiju pārstāvji.

pólémisks / strīdīgs, Kd., *pólémikai raksturīgs*, # Savā mūžā E. Meļngailis ir daudz nodarbojies ar publicistiku – rakstījis recenzijas, kritikas, pólémiskos rakstos šaustījis savu uzskatu pretiniekus. Ar pólémisku kaisli dzīves patērētāja filozófija šaustīta Imanta Ziedoņa dzejā. 1873. gadā izraisījās pólémisks kónflikts starp A. Bīlenšteinu un A. Krónvaldu. Pat par dažām próvinces izrādēm Rīgas lielajos laikrakstos parādās garas un strīdīgas recenzijas.

strīdīgs / diskutējams / diskutabls, Kd., *iebildumus izraisošs*, # Pieredze rāda, ka visai svētīga un parasti rezultatīva ir neskaidro, citreiz strīdīgo jautājumu izsvēršana radošā diskusijā. Aktieris zināja, ka par šo lomu spriedumi dalījās, jo tēla interpretējums bija diezgan strīdīgs. Dažas no izvirzītajām tēzēm ir diskutējamas. Kā jau minēju, šis ir ļoti diskutabls priekšlikums.

atspēkojums / pretraksts, L., *pólémisks raksts kā atbilde citam rakstam*, # Uzbrukumi avīzēs Plaudi ļoti uztrauca, un sākumā viņš ar pilnu krūti ņēmās tos atspēkot, bet drīz vien avīzes vairs neuzņēma Plauža pretrakstus. Viņa iepriekšējais raksts bija saņēmis daudz iebildumu, un tagad viņš rakstīja nākošo rakstu kā šo iebildumu atspēkojumu.

atspēkot, 2. kónj., K., # Viņš uzskatīja šo teóriju par nezinātnisku un metās to atspēkot. Velti viņa meklēja vārdus, lai atspēkotu saimnieka nejauko uzbrukumu. Viņš nav izlaidis neviena argumenta un ļoti labi tos sapratis, bet vai viņš mācēs tos atspēkot?

RETÓRIKA / deklamācija, L., *satura izklāsts ārēji izskaistinātā valodiskā fórmā, mākslotā pacilātībā*, # Dzejniekam ir izteikts pārmetums, ka viņš dažreiz savos sabiedriski pólitiskajos dzejoļos ieslīgst kailā retórikā. Noturēt viņu uzmanību ar vulgāru retóriku nebija iespējams. Šajā darbā daudz izplūdušu gleznojumu un skaistvārdīgu deklamāciju. Viņš savus idejiskos nodomus pratis iedzīvināt tēlos visai neuzbāzīgi, bez skaļas deklamācijas.

retórisks / deklamatórisks / frāžains, Kd., *retóriku saturošs*, # Darbs ir neskaidrs retórisks stāstiņš “it kā” par dzīvi. Šī ir grūta saruna, baidos, ka man viss tomēr iznāk retóriski, bez dzīvības. Nemākslinieciskas, retóriskas filmas veido stāstījumu no gatavām kultūras klišejām. Rakstnieks ir labs stilists, tāpēc jo vairāk viņa valodā neiederas deklamatóriski elementi. Frāžainas liekvārdības gan nav daudz, bet to viegli varēja pavisam izskaust. Blakus lieliskām rindām atgadās pa pelēcīgam pantam, pa neizstrādātai, frāžainākai vietai. Es nobijos skaļu vārdu, – tos bieži par frāžainiem sauc.. (J.Simbārdis).

retóriskums / retórisms / frāžainība, L., # Dažas viņa dziesmas izsauca lielus iebildumus savas frāžainības, pārspīlētā svinīguma, retóriskuma dēļ. Parastajos priekšstatos rómantisms ir cildenums, jūsma, retórisms. Pats reizēm esmu izbaudījis savā dzejas darbā, cik nāvējošs ir retórisms, ārišķīgums. Autors veido pretkara dzejoli, kas brīvs no retóriskas frāžainības, pamatojas uz neparastu tēlu pretstatījumu.

DEKLARĀCIJA / ilustrācija, L., *daiļdarbā domas izklāsts kā verbāls apgalvojums bez tēlainības un pamatojuma*, # Mākslas darbā savu patiesību vajag pierādīt ar mākslas tēlu palīdzību, nevis ar kailu apgalvojumu – deklarāciju. Rajonu laikrakstu literārajās lappusēs vēl parādās vāji, neizteiksmīgi darbi, kuros patieso pārdzīvojumu aizstājusi kaila deklarācija, visiem zināmu patiesību atgremošana. Rómānā vārdisku deklarāciju līmenī paliek arī nākotnes nodomi kā vienkāršs to uzskaitījums. Māksla necieš tā saukto ilustratīvismu, kad rakstnieks tēlus pārvērš par vienkāršu kādas pamācības vai atziņas ilustrāciju. Dažviet darbā jūtama iepriekš pieņemtās domas ilustrācija, tomēr vairākām ainām ir literāra vērtība.

deklarēt, 2. kónj., K., *izteikt deklarācijas līmenī*, # Nav padevies stāsta nobeigums, kur autōrs kļūst par vienkāršu notikumu pārstāstītāju – viņš vairāk deklarē, nekā tēlo.

deklaratīvs / ilustratīvs, Kd., *mākslinieciski pasīvs, bez dziļākas problēmātikas*, # Tā nav kaila, deklaratīva, vispārīga dzeja, mēs jūtam tajā dzīvu cilvēka sirdi. Dzejolis ir primitīvi deklaratīvs, bezjūtīgs, – tajā izteiktas visiem zināmas patiesības sen dzirdētos vārdos. Daudzu dramaturģijas darbu nelaime ir tā, ka no dzīves ņemtais kónflikts bieži vien gūst tīri ārēju, ilustratīvu izpausmi bez dziļāka pamata.

deklaratīvisms / ilustratīvisms, L., # Bravūra, trokšņainums, deklaratīvisms nav reālistiskās dzejas ieteicama īpašība. Pārāk uzsvērts deklaratīvisms var dzejisku sacerējumu pārvērst didaktiskā retōrikā un kanceles runā. Ja autōrs sajaucis žanrus, tas nozīmē, ka viņš nav spējis atrast skaidru fōrmu savas ieceres realizēšanai, un tas neizbēgami noved pie sekluma, ilustratīvisma.

DAIĻRUNĪBA, L., *skaista, jūsmīga, visbiežāk demagōģiski iespaidojoša runa*, # Tagad viņa jau otro nedēļu pati sevi pārspēja daiļrunībā, apgalvodama, ka ir pilnīgi vesēla un pūlējās pierunāt ārstus, lai laiž viņu uz mājām. Ziņotāji sēdē centās runāt iespējami lietišķi un skopos vārdos, savu daiļrunību pataupīdami piemērotākam gadījumam. Mōnteņš piebilst, ka daiļrunība Romā visvairāk uzplaukusi tad, kad tai klājies vissliktāk, jo masa, skaisto vārdu savaldzināta un nespējot izzināt lietu īsteno dabu, ļauj aizvest sevi visur.

daiļrunīgs, Kd., # Dižbajārs ļoti daiļrunīgi izklāstīja savu darba plānu.

ŠTAMPS / šablōns / klišeja / trafarets / plakātiskums / plakātisms / tradiciōnālisms, L., *izteiksmes atdarinājums bez radošas pieejas*, # Ó. Vācieša posms mūsu pēckara literatūras attīstībā pieteica karu sastingumam un ruīnai, stampiem un klišejām dzejas tēlainībā. Dzeja necieš pelēcību, šablōnu, dzejā droši jāpasaka savs sakāmais saviem vārdiem, kādu citam nav. Kaut ko uzrakstīt var, tikai maskējoties ar trafaretiem un vienlaicīgi pasakot, cik nu iespējams, arī paša domu. Darbības risinājumā autōrs centies neieslīgt tradiciōnālisma un štampu valgos. Šāda žanra darbos bieži var ieslīgt plakātiskumā. Plakātiskums raksturīgs ne tikai šim raidījumam vien. Tieši deklarētas, bez dzejiskas apgarotības dzejoļa rindas ar savu plakātismu neiekļaujas Čaka dzejas tēlainajā izteiksmē.

šablōnisks / klišejisks / trafarets / tradiciōnāls / plakātisks, Kd., *atdarinošs, šablōnus izmantojošs*, # Literatūrā nerēti sastapām šablōniskus klejojošus tēlus bez individualitātes. Nerēti skolotājam nākas atkāpties no šablōniski un frāžaini uzrakstītā mācību grāmatas teksta. Šie apvazātie klišejiskie tēli, pelēcīgi vai dažviet spilgtāki, palaikam uzklīst mūsu prōzā. Līdzās spilgtām epizōdēm ir arī mazāk veiksmīgas, piemēram, trafaretās abu kōnferenču ainas. Pasaules dramaturģijas pieredze liecina, ka daudzi izcili darbi radušies, izmantojot tradiciōnālos sižetus. Pōzītivais parādās daudzveidīgā tēlainībā, bet kōntrastainā negāciju pasaule krietni vien plakātiskāka.

šablōniskums / tradiciōnalitāte, L., # Šie darbi atspoguļoja aktuālus tā laika jautājumus, bet tēlu sistēmā un tekstos valdīja zināms šablōniskums. Nevar pievienoties Zeifertam, ka jaunākie dzejnieki var mācīties no izcilajiem tikai stila ziņā, jo, pēc viņa domām, izteiktas ideju tradiciōnalitātes dzejā nav.

C. Dōkumentāli sacerējumi.

LIECĪBAS / avots / ziņas / uzziņa / izziņa / pētījums / dati / materiāls / dōkuments / fakti / literatūra / norāde / norādījums / piezīmes, L., *plašvārdns kādas īstenības daļas vairāk vai mazāk izvērsts apgaismojums*, # Pēc laikabiedru liecībām Veidenbaums bijis vidēja auguma, brūniem matiem. Visvecākā rakstiskā liecība par vijoli atrodama 1556. gadā Liōnā izdotajā franču aprakstā. Latviskās dzīvesziņas meklējumos latviešu dainas ir vislabākais ziņu avots. Par latviešu

grāmatām kā pats pirmais bibliogrāfiskais avots jāmin J. Misiņa lielais darbs *Latviešu rakstniecības rādītājs*. Indriķa hrōnika ir pirmais pilnīgākais rakstītās vēstures avots, kas stāsta par notikumiem Baltijā 12. gs. beigās un 13. gs. pirmajos gadu desmitos. Par Dekarta dzīvi pēc kōledžas beigšanas ziņas ir samērā fragmentāras. Apcerot latviešu tradīciju attīstību vēsturiskā perspektīvā, esam izmantojuši arheolōģiskas ziņas, vēstures apcerējumus, dainu pētījumus un paražu aprakstus. Par Jūrmalas izaugsmi publicēti vairāki ilustrēti prōspekti un albumi, kas paredzēti galvenokārt tūristiem un atpūtniekiem kā uzziņas un reklāmas materiāls. Savākts plašs uzziņu materiāls par mākslinieka dzīvi un darbību. *Nīnas pasaciņas* ir bagāts izziņas avots, kas iepazīstina mazo lasītāju ar apkārtējo dabu, augu un dzīvnieku pasauli. Rōmānā iekļauts plašs vēsturisks izziņas materiāls. Kā rāda izziņu literatūra, Panamas teritōrija ir mazliet lielāka par Latviju. L.Arбуzōvs ir publicējis vairākus nopietnus pētījumus par dažādiem Indriķa hrōnikas aspektiem. Veidojot šīs piezīmes, izmantoti daudzi Dekarta filozōfijas analīzei veltītie pētījumi. Par Ŷoniņciema elku birzi ir vēsturiski dati jau kopš 15. gadsimta. 20. gadsimta sākuma literatūrā atrodam datus, ka vecākā latviešu valodā iespīestā grāmata ir 1586. un 1587. gadā izdots Lutera Mazā katehisma tulkojums. Neviena no minētajām teōrijām nedod pietiekamu materiālu hrōnista tautības pārliecinošai pierādīšanai. Lai materiāls būtu labāk pārskatāms, esam grāmatā ievietojuši dažādus palīglīdzekļus: diagrammas, zīmējumus, tabulas. Materiālu krājums *Latviešu tautas dzīvesziņa* ievēd mūs latviešu domu un atziņu pasaulē. Kā ikviens reālistiskās literatūras sacerējums, šī grāmata ir dōkuments par savu laiku. Šīs grāmatas uzdevums ir sniegt ziņas par nozīmīgākajiem latviešu grāmatniecības vēstures faktiem. Šajā rakstā minēti daži fakti, kuriem svarīga nozīme. Rietumu historiogrāfijā apkopoti visi iespējamie avoti un literatūra par Ikšķiles bīskapiju. Literatūrā ir norādes, ka arī Latvijā kādreiz saldūdens pērle bijusi sastopama dažās Vidzemes upēs un ezeros. Nelielu tiešu norādījumu par revolūcionāro demōkrātu ietekmi uz savu daiļradi min arī Rainis pats. Literatūrā ir norādījumi, ka kāda luterāņu rokasgrāmata latviešu valodā iespīesta ap 1530. gadu. Gāja Jūlija Cēzara *Piezīmes par gallu karu* ir svarīgs vēstures avots, kurā atspoguļota romiešu cīņa pret galliem, vienlaikus sniedzot ziņas par toreizējo Rietumeirōpas tautu ekonōmisko un sabiedrisko iekārtu. Savus uzskatus par sabiedrību Mōnteņs paudis ne tikai esējās, bet arī piezīmēs, ko viņš rakstījis vai diktējis savam sekretāram.

licināt / norādīt, 3. kōnj., K., *paust liecību, norādi*, # Par marksisma ietekmi Feihtvangera darbos liecina viņa raksts 1953. gadā sakarā ar K. Marksa 70. gadadienu. Traģēdijas *Iļja Murōmietis* priekšvārdā Rainis norāda, ka šī luga sacerēta pa daļai Kastaņolā. Mōnteņs norāda, ka ķeizars bez savas varas ārējām zīmēm ir visparastākais cilvēks.

HRŌNIKA / annāles, L., *notikumu apraksts hrōnolōģiskā secībā*, # Senajās hrōnikās Koknese pirmo reizi minēta 1200. gadā. Hrōnikas liecina, ka Baltijas novadu iekartotājiem no dižciltības nav bijis ne vēsts, tie kōmplektējas no dažādiem Vācijas dēkaiņiem, grēciniekiem, noziedzniekiem. Kā rāda meteōrōlōģisko datu hrōnika, pēc aukstas ziemas visbiežāk seko auksts pavasaris. Glūdas pagasta Levicu ģimenes hrōnikā pāršķirta vēl kāda vēsturiska lappuse – vakardienas viesošanās pie Valsts prezidentes. Daugavgrīvas klostera annāles aptver laika posmu no 1211. līdz 1305. gadam, kad Daugavgrīvas cisterciešu klosteris pārstāj pastāvēt. Tacita *Annālēs* aprakstīti notikumi no 14. gada līdz 69. gadam – Tibērija, Klaudija un Nērōna valdīšanas laiks.

hrōnika, *literārs darbs, kurā dōkumentāli attēloti vēsturiski notikumi; ziņojumi par ikdienas dzīves notikumiem periodiskajos izdevumos*, # Hrōnikā galvenais ir nevis raksturi, bet notikumi. Dienas notikumu hrōniku avīzē Grasis pārslasīja vēl atsevišķi.

hrōnikāls, Kd., *dōkumentāli un hrōnolōģiskā secībā attēlojošs*, # Hrōnikāla rakstura darbos un liriskos tēlojumos kōnflikti parasti neiegūst spilgtāku izpausmi.

hrōnolōģija, L., *notikumu attēlojums laika secībā*, # Taču atsevišķas kļūdas faktu hrōnolōģijā liecina, ka visos jautājumos tai uzticēties nevar. Grāmata sākas ar nodaļu *Mōlōtōva – Ribentrōpa pakts un padomju okupācijas sākums Baltijā (notikumu hrōnolōģija)*.

HISTŌRIŌGRĀFIJA, *publicētie vēstures pētījumi*, # Paradōksālā veidā arī nacionālajai historiogrāfijai opōnējošā marksistiskā vēstures tradīcija, lai gan citu mōtīvu vadīta, nonāca pie līdzīgiem secinājumiem par agro feōdālo valstu pastāvēšanu latgaļu un kuršu zemēs m. ē. II g. t. sākumā. Antīkajā historiogrāfijā ienaidnieku skaitu bieži pārspīlē līdz beidzamajai iespējamības robežai. Mūsu etnogrāfijas historiogrāfijā sniegts tautas kultūras, dzīves veida un tradīciju apskats arī pilsētās.

BIBLIÓGRĀFIJA, L., *kónspektīvs grāmatu un citu iespieddarbu apraksts sistematizācijas nolūkos*, # Savāktos materiālus A. Ozols detalizēti un lōģiski sistematizēja, izveidodams grāmatu *Tautas dziesmu literatūras bibliogrāfija* (R., 1938.). Sastādītājs grāmatā nav ietvēris bibliogrāfiju par Kr. Baronu, aizbildinādamies ar to, ka tā publicēta E. Ābeles darbā *Raksti par Kr. Baronu*.

biobibliogrāfija, *biogrāfisku un bibliogrāfisku ziņu kopojums par kādu personu*, # Izdota biobibliogrāfija *LU zinātnieki. Kalvis Tōrgāns – 60*.

bibliogrāfēt, 2. kōnĵ., K., *veidot bibliogrāfiju*, # Darbam viņš izmantoja gan visas līdz tam laikam publicētās bibliogrāfijas par latviešu kultūras dzīvi, gan arī ekscerpēja bibliotēkās labu daļu periodiskās literatūras, kas vēl nebija bibliografēta. Žurnāls *Karogs* publicēja I. Ziedoņa aprakstu *Ir katra draudzība kā taiga*, un 12. numurā to bibliografēja nodaļā *Dienasgrāmatas, vēstules, atmiņas*.

bibliogrāfisks, Kd., *saistīts ar bibliogrāfiju*, # Universitātē ierīkoti speciāli bibliogrāfisku izziņu punkti. Minētājā rādītājā atrodami attiecīgo avotu pilnīgi bibliogrāfiski apraksti, kas šeit telpas ietaupījuma dēļ doti saīsināti. Šim izdevumam ir vairs tikai bibliogrāfiska nozīme.

bibliogrāfisks retums, *reta grāmata, raksts, periodisks izdevums*.

RĀDĪTĀJS, *infōmatīvs saraksts*, # Sējumā ir hrōnolōģiskais, ģeogrāfiskais un tematiskais priekšmetu rādītājs. Numuri iekavās aiz avotu literatūras ir no J. Misiņa *Latviešu rakstniecības rādītāja*, I (1585 – 1910), Rīgā, 1924...

BIÓGRĀFIJA, L., *hrōnolōģisks cilvēka dzīves un darbības apraksts*, # Katra cilvēka biogrāfiju var sākt rakstīt ar dienu, kad viņš piedzimis. Radošā biogrāfija ir radošas personas radošā darba secīgs apraksts. Vītolam ir ļoti interesanta biogrāfija: viņš apbraucis pasaules jūras, strādājis dažādus darbus, pieredzējis divus pasaules karus. Fīrekera biogrāfija ir noslēpumu miglā tīstīta, nav gandrīz neviena precīza data par viņa dzīvi.

autobiogrāfija / curriculum vitae (CV), *savas dzīves raksturojums*, # Lai iestātos darbā, vajadzēja iesniegt autobiogrāfiju. Dalībai kōnkursā jāiesniedz pētnieciskais darbs un tā anōtācija, autōra un darba vadītāja CV... Meierōvicam, kā viņš pats atzīmējis savā autobiogrāfijā, bijis jāizaug bez vistuvākā cilvēka – mātes – mīlestības.

biogrāfisks, Kd., *saistīts ar biogrāfiju*, # Biogrāfiskās ziņas par Manceli ir visai skaidras un noteiktas. Praktiski nozīmīgi ir albuma beigās ievietotie mākslinieku biogrāfiskie materiāli un dati par piedalīšanos izstādēs. Sešus gadus pēc dzejnieka J.Ziemeļnieka nāves J.Plaudis laiž klajā biogrāfisku rōmānu *Ziemeļnieks*.

autobiogrāfisks, Kd., *saistīts ar autobiogrāfiju*, # A.Kurcija garais stāsts *Cūkgans* veidots kā autobiogrāfisku skiču virkne. Autobiogrāfiski mōmenti ir arī rōmānā *Jokdaris un lelle* (1972).

SARAKSTS / liste, L., *rakstisks uzskaitījums*, # Virs pastkastītēm pie sienas karājās īrnieku saraksts. “Vajadzīgi strādnieki pastāvīgam darbam: virpotāji, frēzētāji, mōntētāji...” – uzskaitīto amatu saraksts bija pagarš. Mācītājs pagājušās Saeimas vēlēšanās labprāt ļāva sevi ierakstīt Zemnieku savienības listes sešdesmit trešajā vietā.

GRAFIKS, L., *saraksts ar plānojamās darbības, plānoto norīšu u. tml. laika un secības iedalījumu*, # Dežūru grafiks karājās lielajā istabā pie sienas. Pēc grafika mūsu kuģim jau vajadzēja būt jūrā. Sabiedriskais transports kursē pēc stingri noteikta grafika.

rādītājs, L., *grafiks, saraksts, kurā atspoguļoti kādi raksturojoši dati*, # Jaunais agrōnōms iepazīstas ar augsnes agrōķīmiskajiem rādītājiem. Rūpnīcas sapulču zālē pie sienas ir aplūkojami visu cehu darba sekmju rādītāji.

CENRĀDIS, L., *preču cenu saraksts*.

ĒDIENKARTE, L., *pasūtāmo ēdienu saraksts (ēdnīcā, kafejnīcā, restorānā)*.

KATALŌGS, L., *pēc noteikta principa iekārtots sistēmātisks saraksts; terminu un nosaukumu infōmatīvs saraksts (kādā zinātnes nozarē)*, # Muzeja zinātniskie darbinieki daudz pūļu ieguldījuši gleznu galerijas katalōga sastādīšanā. Izstādes ekspōnātu katalōgā bija arī īsi ekspōnātu raksturojumi. Likās, ka jaunais minerāls uz ilgu laiku ieņems vietu tikai ģeolōģiskajos katalōgos. Daudzus mēnešus laika ziedoĵot aprēķiniem, kas nepieciešami jauna zvaigzņu katalōga sastādīšanai, astrōnōms apzinās, ka viņš veic zinātnēi ļoti derīgu darbu.

kopkatalōgs / koprādītājs, *katalōgs, kurš atspoguļo vairāku bibliotēku fōndus*, # Tagad jau ir ieviesti kopkatalōgi, kuri aptver visu rajona bibliotēkās esošo lauksaimniecības literatūru un periodiku. Mūsu bibliotēkā šādas grāmatas nav, bet pameklēsim ārzemju literatūras koprādītājā.

katalógizēt, 2. kónj., K., *iekārtot katalōgu; ierakstīt katalōgā*, # Šīs grāmatas vēl nav katalógizētas.

REĢISTR, L., *dažādu uzskaitījumu saraksts*, # Jaunā pieminekļu reģistra prōjektā iekļauti 758 pilskalni, 877 senkapi... – pavisam 1611 ōbjekti. Fricis nokļuva dispansera reģistros, viņu sāka ārstēt. Hronōlōģiskie reģistri grāmatvedībā ir dažāda veida uzskaites žurnāli, kuros grāmato saimnieciskās ōperācijas pēc to izpildes datumiem. Pēc atgriešanās Zuntē gan Leōntīne, gan viņas dēls Indriķis uz veco reģistru pamata skaitījās luterticīgi.

reģistrēt, 2. kónj., K., *iekļaut reģistrā*, # Viņai uzdeva iet pa mājām un reģistrēt visus skolas vecuma bērņus. Pašlaik Nōrvēģijā ir pāri par 32 000 reģistrētu bezdarbnieku. Klētnieks reģistrēja graudu daudzumu un rakstīja pavadzīmes. Laulību reģistrē noteiktajā dienā un to persōnu klātbūtnē, kuras stājas laulībā.

reģistrēties, *tikt reģistrētam*, # Izrādījās, ka viņš jau sen reģistrējies vācu sūtniecībā un iekļauts repatriantu sarakstos. Vidusskolas audzēkņi jaunajam mācību gadam var reģistrēties skolas telpās.

reģistrācija, L., # Laulības reģistrācija noteikta tiklab valsts un sabiedrības interesēs, kā arī laulāto un bērņu persōnisko un mantisko tiesību un interešu aizsardzības nolūkā. Kopš pastāv jūras avāriju reģistrācija, ir saskaitīts, ka pie Seiblas krastiem gājis bojā apmēram 600 kuģu. Luga, nespēdama pacelties līdz mākslinieciskam vispārīnājumam, paliek empīrisku faktu reģistrācijas līmenī.

piereģistrēt, pbg., # Pārdevēja pasniedz grāmatu, kurā tiek pierēģistrētas pircēju izteiktās vēlēšanās.

piereģistrēties, *tikt pierēģistrētam*, # Pie darba biržas pulcējās vairāki desmiti cilvēku, lai pierēģistrētos kā darba meklētāji.

iereģistrēt, *ierakstīt reģistrācijas sarakstā*, # Vecākā labōrante visus datus rūpīgi iereģistrē biežā grāmatā.

pārreģistrēt, *reģistrēt atkārtoti*, # Rīgā un pārējās republikas pakļautības pilsētās tiks pārreģistrētas mednieku ieroču atļaujas.

pārreģistrēties, *reģistrēties atkārtoti*.

grāmatot, 2. kónj., K., *reģistrēt grāmatvedības dōkumentos*, # Kabinetā pie galdiem sēdēja četras sievietes, kuras aplēsa, plānoja un grāmatoja arteļa paveiktos darbus.

iegrāmatot, pbg., # Caunem līdz vēlāi naktij vajadzēja sēdēt birōjā, lai visu laicīgi iegramatotu. Kopsaimniecībā jau iegramatots ap 900 tōnnu rupjās barības un pirmās 880 tōnnas skābbarības.

PRŌGRAMMA, L., *galveno uzdevumu un mērķu izklāsts pōlitikā, mācībās, pasākumos u. tml.*, # 1946. gadā A. Ozols izstrādāja sešgadīgam skolotāju institūtam vairāk nekā desmit prōgrammas folkloristikas, latviešu literatūras vēstures un valodniecības disciplīnās. Mērķtiecīga ir Kr.Valdemāra darbība un prōgramma savas tautas aizstāvībai un tās pašapziņas atmodināšanai. Gandrīz visu augusta mēnesi Pietuka Krustiņš uzturējās pie Prātnieka, izstrādādams priekš goda maltītes runas un dzejoļus pēc sastādītas prōgrammas.

prōgrammēt, 2. kónj., K., *izstrādāt un uzrakstīt prōgrammu*, # Institūtā prōgrammē ilgtermiņa lauksaimniecības attīstības virzienus.

PRŌJEKTS, L., *iepriekšējs, aptuvenš teksts dōkumentam, rezōlūcijai u. tml., kas vēl apspriežams, saskaņojams u. tml.*, # Ziņojuma beigās priekšsēdētājs iepazīstināja ar valdes lēmuma prōjektu, kā palīdzēt tiem, kam gājusi bojā visa iedzīve. Likumprōjekts paredz pilnvarot valdību parakstīt 1997. gada 7. augustā parafēto Latvijas un Krievijas līguma prōjektu par abu valstu robežu.

DŌKUMENTS, L., *kādu notikumu, darījumu u. tml. apliecinošs raksts*, # Viņam priekšā atrodas kaudzes ar dōkumentiem: darba norīkojumi, pavadzīmes, pārskati, statistiskās ziņas... Izmeklēšanas un tiesu dokumentus likumā paredzētajā kārtībā izsniedz apsūdzētajam.

pamatdōkuments, *galvenais dōkuments*, # Rīgas attīstība notiek saskaņā ar pilsētas izbūves ģenerālo plānu – šis pamatdōkuments nosaka Rīgas plānojuma struktūru.

pirmdōkuments, *pirmais, arī ōriģinālais dōkuments, kuru parasti izmanto turpmākajām darbībām*, # Grāmatvedis sniedz infōrmāciju par saimniecības kopējo finansiālo stāvokli, savācot datus no pirmdōkumentiem. Vēl joprojām nav kārtības sākotnējā uzskaitē, ar nokavēšanos un nepareizi sastāda pirmdōkumentus.

pavaddokuments / pavadraksts / pavadzīme, *dokuments, kuru pievieno pārvadājamām kravām, precēm ar norādījumu par daudzumu, sōrtimentu, cēnu u. tml.*, # Kur šai kravai ir pavaddokuments? Viņa vēlreiz saskaitījusi pavadrakstos uzrādītās summas. Klētnieks reģistrēja graudu daudzumu un rakstīja pavadzīmes.

papīrs, L., *sarunvalodas apzīmējums dokumentam*, # Viņš nolika ministram priekšā dažus parakstīšanai sagatavotus papīrus un pakalpīgi pasniedza spalvu. Visur papīri, papīri un papīri – ziņojumi, atskaites, pieprasījumi, kas ceļo no galda uz galdu, tiek šķiroti, apkopoti, analizēti.

dublikāts, L., *otrais dokumenta eksemplārs, kas juridiski aizstāj oriģinālus*, # Ja nozaudēts izpildu raksta oriģināls, tiesa var izsniegt dublikātu.

dokumentācija, L., *dokumentu kopums*, # Skaitļošanas tehnikas lietošana ciltsdarba dokumentācijas kārtošānā dod lielu ekōnōmisko efektu – samazina uzskaites materiāla apstrādes darbietilpību. Jāseko, lai laikus sagatavotu remōnta tehnisko dokumentāciju (kuģu defektu aprakstus).

dokumentēt, 2. konj., K., *veidot dokumentālu aprakstu*, # Otrajā studiju gadā students iemācās iegūt infōrmāciju par pacienta veselības stāvokli un to dokumentēt.

dokumentārs, Kd., *ar dokumentiem pamatots, apstiprināts*, # Kā liecina gadskaitlis Rīgas stiklinieku amata (cunftes) vāpenī un kā apstiprina dokumentārie materiāli, šis amats Rīgā nodibināts 1541. gadā.

dokumentāls, Kd., *ar dokumenta nozīmi, vērtību; uz dokumentiem balstīts*, # Faktu jeb dokumentālā literatūra bagātina rakstniecības stilus un palīdz izdomas literatūrai dziļāk ielūkoties īstenībā. Rakstnieks izvirzījis sev uzdevumu savīt atsevišķas spilgtas un noteicošas revōlucōnāro kauju epizodes izvērstā hrōnikāli dokumentālā vēstījumā par masu kustības iemesliem, gaitu un rezultātiem.

dokumentālisms / dokumentalitāte, L., *Vēsturisko apcerējumu stiprā puse ir dokumentālisms – tur nav brīva izdoma vai pieņēmumi. Autōrs vēlējies, lai stāsts, saglabādams dokumentalitāti, nezaudētu arī māksliniecisko vērtību.*

ATRUNA, L., *nosacījuma piebilde dokumentā*, # Beidzot dōns Kihōts atsakās no bruņnieciskajiem murgiem un uzraksta testamentu par labu savai māsasmeitai ar atrunu, ka viņa mantojumu zaudēs, ja apprecēsies ar cilvēku, kurš mēdz lasīt bruņinieku rōmānus.

atrunāt, 2. kōnj., K., *paskaidrot, apstiprināt labojumu, papildinājumu dokumentā ar piezīmi dokumenta beigās vai malā*, # Visi labojumi un papildinājumi prōtōkōlā jāatrunā.

NŌTA, L., *vienas valsts valdības iesniegts oficiāls dokuments citas valsts valdībai*, # Anglijas valdības nōta par Latvijas *de facto* atzīšanu ir datēta ar 11. novembri. Nākamajā dienā Zviedrijas valdība uz padomju nōtu sniedza atbildi. Latviešu pōlitiķi un diplōmāti savas darbības laikā no 1919. gada janvāra līdz decembrim iesniedz fōruma varenājiem 34 oficiālas nōtas, kuru lielāko daļu bija uzrakstījis Meierōvics.

verbālnotā, L., *dokuments, kas vēstniecības vai ārlietu resōra vārdā tiek sastādīts par dažādādiem jautājumiem un nosūtīts kōnkrētai iestādei*, # 1945. gada 2. jūnijā PSRS sūtniecība Stōkhōlmā iesniedza Zviedrijas Ārlietu ministrijai verbālnotu, kurā pieprasīja Zviedrijas viedokli par tās teritōrijā internētajām “vācu vai vāciešu kōntrōlē bijušām militārpersōnām.”

HARTA, L., *sabiedriski pōlitisks dokuments*, # Kōnferences priekšvakarā galvenais diskusijas jautājums bija Āfrikas vienības hartas prōjekts. Lielā brīvības harta ir pirmais kōnstitucōnālais akts Anglijā, kuru pieņēma 1215. gadā, lai ierobežotu karaļa tiesības un patvaļu.

MEMŌRANDS, L., *oficiāls iesniegums (piemēram, valdībai) ar kāda jautājuma izklāstu; vienošanās fōrmulējums (parasti diplōmātiskajās sarunās)*, # 1830. gadā vairākas tirdzniecības palātas Reinas prōvincē iesniedza Prūsijas karalim memōrandus, kuros kritizēja feōdālo sistēmu un prasīja kōnstitucōnālu mōnārhiju. Nevalstisko ōrganizāciju un Ministru kabineta sadarbības memōranda mērķis ir sekmēt efektīvas un sabiedrības interesēm atbilstošas valsts pārvaldes darbību. Parakstīts Latvijas un ASV saprašanās memōrands par bezvīzu režīma ieviešanu. Memōrands pauž abu valstu kōmpetento iestāžu nodomu sadarboties infōrmācijas apmaiņā par zināmiem vai aizdomās turamiem terōristiem, par jautājumiem migrācijas lietās.

PRŌTŌKŌLS / akts, L., *amatpersōnas sastādīts dokuments, kurā aprakstīta šīs amatpersōnas rīcība un kōnstatētie fakti*, # Par liecinieka nopratināšanu izmeklētais sastāda prōtōkōlu. Prōtōkōlu paraksta izziņas izdarītājs vai izmeklētais, nopratinātais, tulks, speciālists, pieaicinātie. Pōlicija pašreiz sastāda aktu par notikušo negadījumu.

prótókóls, L., *pēc noteiktas formas sastādīts doksuments, kas satur sapulces, apspriedes, sēdes dalībnieku runu pierakstus un pieņemtus lēmumus*, # Uz galda septiņas ar roku aprakstītas lapas – kādas sapulces prótókóls. Sēdi atklāj priekšsēdētāja vietnieks G. Zemgals, sekretārs E. Bite nolasa prótókólu par Tautas padomes nodibināšanos. Par Žaņa Katlapa teorētiskajiem uzskatiem liecības rodamas teātra mākslinieciskās padomes sēžu prótókólos.

prótókólēt, 2. kónj., K., *rakstīt prótókólu*, # Man kā tiesas sekretārei bija jāprótókólē prāvas, kur viens sūdzēja otru tādēļ, ka tas viņu nosaucis par meli. Uz jautājumu, vai viņš sitis, viņš teica: “Prótókólējiet, – es šim vīram devu vienu plīki.” Sapulcē prótókólēja biedrības sekretārs.

prótókólisks, Kd., *prótókólam raksturīgs; lakōnisma ziņā līdzīgs prótókólam*, # Savos daiļdarbos autors ietvēris gandrīz vai vienīgi to, ko pats pieredzējis, vietumis pat gluži prótókóliski. Par Ō. Dankera sarunām ar A. Rōzenbergu Berlīnē 1944. gada 26. maijā saglabāties prótókólisks pieraksts, ko publicējis prof. H. Biezais.

aktis, L., *doksumentu kopums par kādu, parasti juridisku, jautājumu*, # Pasniedzu viņam tiesas aktis, lai izlasa izmeklēšanas prótókólus un tiesas spriedumu.

arhivālijas, L., *arhīvā glabājami doksumenti*, # Valsts Literatūras muzejs saņēmis vērtīgu papildinājumu E. Birznieka-Upīša fōndā – manuskriptus, vēstules un citus materiālus. Starp iegūtajām arhivālijām ir vairāki rakstnieka nepublicētu darbu mašīnraksti.

dōsjē [dōs`jē], L., *doksumentu, materiālu kopums; mape ar šādiem doksumentiem*, # Hitlera dōsjē tika izveidots J. Staļina uzdevumā, balstoties uz Hitlera persōniskā adjutanta Ōttō Ginšes un raitnieka Heinca Linges nopratināšanas prótókóliem.

APLIECĪBA, L., *doksuments, kas apliecina kādu faktu, apstākli, tiesības*, # Pūdums izrāva no krūšu kabatas apliecību, kas piešķīra tās īpašniekam tiesības aizturēt zvejas likuma pārkāpējus. Jaunajām medicīnas māsām pasniedza kursu beigšanas apliecības. Pērn jauniešiem, sasniedzot 18 gadu vecumu, sāka rīkot pilngadības svētkus, izsniedzot arī pilngadības apliecības.

autōrapliecība, L., *doksuments, kas apliecina autōra tiesības uz viņa izgudrojumu*, # Institūta darbinieki iesnieguši ap simt jaunu izgudrojumu, un jau pieņēmti lēmumi par 50 autōrapliecību izsniegšanu.

metrika, L., *dzimšanas apliecība; ieraksts civilstāvokļa aktu reģistrācijas grāmatā (piemēram, dzimšanas dati)*, # Parakņājieties savu senču metriku sarakstos, varbūt jūsu dzimtā ir kāds vācietis.

kristamzīme / krustamzīme, L., *baznīcā pēc kristības izdota dzimšanas apliecība*, # Lietā atradās arī Madlienā 1893. gadā izdota kristamzīme. Manā krustamzīmē bija rakstīts, ka esmu dzimusi 1884. gada 25. septembrī.

diplōms, L., *apliecība par mācību iestādes beigšanu un noteiktas specialitātes iegūšanu*, # Viņš aizbrauca kā jauns zēns, bet atgriezās kā nobriedis jaunietis ar inženiera diplōmu kabatā un divu gadu ilgu praksi. Viņš beidza konservatōriju ar izcilību, saņemot simfōniskā ōrķestra un ōperu dirģenta diplōmu.

RĒĶINS, L., *doksuments, kurā norādīta maksājāmā naudas summa*, # Atsūtīts telefōna rēķins, apmaksājams līdz trešajam datumam. Ōficiante galdīna kōmpānijai pienesa rēķinu. Pagasta vecākais ieteica mācību līdzekļus iegādāties pilsētā pret rēķinu, kuru valde pēc tam apmaksāšot.

koprēķins, *vairāku rēķinu kopsavilkums*, # „Visus izdevumus esmu savilcis kopsummā,” viņš teica, pasniedzot Nagainim koprēķinu.

TRATA, L., *rakstisks kredītōra rīkojums parādniekam vai bankai samaksāt noteiktu naudas summu trešajai persōnai*, # Bankas padomē būs jāizšķir garantiju jautājums „Ceplā” tratām, ar kurām būs jāmaksā par pienākušajām jaunajām mašīnām.

IZZIŅA / uzzīņa, L., *doksuments ar īsām ziņām par kādu persōnu vai faktu*, # Viņš pārlasīja Hematōlōģijas institūtā izdotās izziņas par to, ka viņa tēvam vairākkārt pārlietas asinis. Ugīs nolika mātei priekšā saņemto izziņu par vasarā paveikto darbu. Piezvanīju uz 007, dzelzceļa izziņu birōjam. Datōrs sniedz uzzīņu birōja dežurāntam par vietām uz pieprasīto lidmašīnas reisu, kā arī par citiem tā paša virziena reisiem.

BRĪVGRĀMATA, L., *doksuments, kas apliecināja dzimtilvēka atbrīvošanu no dzimtbūtnieciskajām saistībām; doksuments, kas atbrīvoja zemnieku no klaušām un nodevām*.

DEKLARĀCIJA, L., *rakstisks apliecinājums par kādām vērtībām, ienākumiem, atbilstību likumiem u. tml.*, # Parakstījām muitas deklarāciju, ka nevedam līdzi ne padomju, ne ārzemju

valūtu. Uzrakstu deklarāciju par valūtu un vērtslietām, apliecinu, ka nevedu līdz ieročus un pretvalstisku prōpagandu.

BIĻETENS, L., *balsošanai paredzēta lapa ar datiem par vēlēšanu kandidātiem*, # Biļetens pirms iemešanas urnā ieliekams aploksnē un aploksne jāaizlīmē.

FARMAKŌPEJA, L., *visu ārstniecības līdzekļu aprakstu sakopojums ar norādījumiem par zāļu vielu izgatavošanu, uzglabāšanu un izsniegšanu*, # Šo mērķi vislabāk var sasniegt, pakāpeniski ieviešot ieinteresēto Eirōpas valstu kopēju farmakōpeju.

PRŌFESIŌGRAMMA, L., *prōfesijas apraksts, kurā minētas arī tai nepieciešamās darbinieka fiziōlōģiskās un psihōlōģiskās īpašības*, # Cilvēkam, kurš stājas darbā ražošanas apvienībā vai grib mainīt prōfesiju, piedāvā iepazīties ar prōfesiōgrammās aprakstītajām dažādu darbu īpatnībām un izvēlēties atbilstošāko prōfesiju.

IESNIEGUMS / lūgumraksts, L., *ōficiāls raksts, ko iesniedz iestādei vai amatpersōnai, lai ko pieteiktu, paziņotu u. tml.*, # Viņš nolēma, ka vakarā uzrakstīs speciālu iesniegumu direktoram, kurā izteiks savu viedokli un kategoriski paziņos, ka pieņemtais lēmums ir principiāli nepareizs. Pirmās instances tiesa civillietas izskata ne vēlāk par vienu mēnesi no iesnieguma saņemšanas dienas. Vīteļa pavadonis pasniedza sava klienta lūgumrakstu.

petīcija, L., *ōficiāls (kōlektīvs, retāk individuāls) lūgums, ko iesniedz augstākajiem valsts varas ōrgāniem*, # Viņš bija no grupas, kura iesniedza petīciju ķeizaram Vilhelmam II, lai ar Brestļitōvskas miera palīdzību tiktu radīta Baltijas hercōgiste. Prūsijas landtāgi 1845. gada petīcijās prasīja karalim kōnstitūciju.

interpelācija, L., *īpašs pieprasījums, ko parlamenta deputāts vai deputātu grupa iesniedz valdībai noteiktā jautājumā vai sakarā ar visu valdības pōlitisko darbību*, # Brōšūrā *Cilvēku rases uzzīmētais* Ādams ar nabu paskubināja kōngresmeni Čārlu T. Derhemu iesniegt interpelāciju, ka Dievs Ādamu veidojis no māliem un tādēļ tam naba nav varējusi būt. Nākošais dienaskārtības punkts – strādnieku zemnieku Saeimas frakcijas interpelācija.

ATBILDE (rakstiska), L., *rakstiski sacerēts viedoklis par saņemto iesniegumu, par vēstulē izteikto u. tml.*, # 11. novembrī Meierōvics saņēma nepacietīgi gaidīto atbildi, kuras kvintesence skanēja: "Viņa Majestātes valdība apliecina savu gatavību dot pagaidu atzīšanu Latviešu naciōnālajai padomei kā *de facto* neatkarīgai iestādei..." Katru rītu viņš iegāja pastā apvaicāties, vai nav pienākusi gubernātōra telegrāfiska atbilde no Rīgas. Atmetusi pašlepnumu, viņa aizrakstīja viņam, pirms bija saņēmusi atbildi uz savu pēdējo vēstuli.

atbildēt, 3. kōnj., R. v., *rakstīt un sūtīt atbildi*, # Es aizsūtīju pa pastu pieteikumu, bet viņi vēl nav atbildējuši. Pagaidām viņa kārtīgi atbild uz katru manu vēstuli.

APKĀRTRAKSTS / cirkulārs, L., *administratīvs raksts (paziņojums, pavēle), kurš attiecas uz vairākām vai daudzām iestādēm vai persōnām, kuras ar šo rakstu iepazīstina pēc kārtas vai piesūtot norakstus*, # No mājas uz māju staigā ziņnesis ar apkārtrakstu, lai visi zinātu, ka tiek aicināti uz kōlhōznieku kopsapulci. Uz galda kōmandieris ieraudzīja pulka štāba apkārtrakstu par karavīru izvīrzišanu apbalvošanai. Jaunie naturālisti no Dabas muzeja saņēma apkārtrakstu par fenōlōģisku novērojumu reģistrēšanu skolas apkārtnē. Pēterburgas sabiedriskās kārtības un drošības apsardzes nodaļas priekšnieks nosūtīja vairākus cirkulārus Vidzemes guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšniekam, norādot Rīgā un Valmierā 20 adreses, kurās izdarāmas kratīšanas.

CILTSRAKSTI, L., *ierakstītas ziņas par mājdzīvnieku priekštečiem un to saimnieciski derīgajām īpašībām*.

ciltsgrāmata, L., *grāmata, kurā sistemātiski reģistrē kādas vaislai derīgas šķirnes mājdzīvniekus*, # Cūkas un kuiļus katru gadu bōnitē un atbilstošos dzīvniekus ieraksta ciltsgrāmatās.

ANAMNĒZE, L., *no slimnieka vai tā tuviniekiem ievāktas un pierakstītas ziņas par slimības attīstību, slimnieka dzīves apstākļiem pirms saslimšanas*, # Sastādot anamnēzi, ārsts vispirms uzklausa paša slimnieka stāstu, pēc tam papildus iztaujā pēc zināma plāna.

DIAGNŌZE, L., *atzinums par slimību pēc izmeklēšanas datiem*, # Pareiza diagnōze vajadzīga slimnieka ārstēšanas noteikšanai. Viņam diagnōze ir plaušu karsonis.

KARTĪTE, L., *neliela taisnstūrveida bieza papīra vai kartōna lapiņa ar kādu fiksētu infōrmāciju*, # Bibliōtēkā katrai grāmatai ir sava kartīte, kurā atzīmēts grāmatas nosaukums, tās autōrs un citi dati.

kartotēka, L., *sistematizēts kartīšu krājums*, # Zinātniekam nāk palīgā bibliogrāfi un viņu rīcībā esošie uzziņu līdzekļi – kataloģi, kartotēkas, grāmatu izstādes. Kómpóniste sev izveidojusi nākamo ieceru kartotēku.

mēnešbiļete / braukšanas kartīte, L., *kartītes fómāta biļete braukšanai sabiedriskajā transportā viena mēneša garumā*, # Iegādāties mēnešbiļeti ir gan nedaudz lētāk, gan arī ērtāk, jo nav jāpērķ biļete par katru atsevišķu braucieni. Iekāpusi autobusā, viņa pagāja garām šófera kabīnei, nevērīgi pagrozot gaisā braukšanas kartīti.

vizītkarte, L., *neliela fómāta kartīte, parasti tipogrāfiski iespiesta, ar tās īpašnieka datiem, lai sekmētu savstarpējus kontaktus*, # Istabene Niklāvu nepazina, tāpēc viņš tai iedeva savu vizītkarti un palika gaidīt priekšnamā. Viņš izņēma no kabatas iespiestu vizītkarti un pasniedza to Fraņai.

kartītes, L., *dókuments ar atdalāmiem talóņiem, kuri dod tiesības nopirkt preces to nórmmētas sadales sistēmas apstākļos*, # Kartīšu sistēma ir iedzīvotāju apgādes regulēšanas veids, kad preces pārdod to nórmmētas sadales sistēmas apstākļos (kara laikā, ekónómiskas krīzes laikā u. tml.) pret kartīšu talóņiem.

talóns, L., *kóntróles dókuments, kurš tā īpašniekam dod tiesības ko iegādāties, izmantot u. tml.*, # Pret trešo talónu augustā varēs saņemt divus kilógramus cukura. Kopējais pārtikas talónus izmantojošo cilvēku skaits šobrīd ASV sasniedzis 33,2 miljonus; vidējais vienai personai izsniegtais mēneša pabalsts ir 114 dólāri (56 lati). Sešus vakarus nedēļā Leóntīne Zuntas kinóteātrī pirms seansa sākuma noplēsa biļetēm kóntróles talónus. Šóferis no sēdekļa aizmugures izvilka nodriskātus dermantīna vākus, kuros glabājās tehniskais talóns un citi dókumenti.

kóntramarka, L., *talóns, kurš dod tiesību bez maksas noskatīties izrādi*, # Kādreiz Blaumanis izgādā Kvēpam kóntramarku uz izrādi Rīgas Latviešu teātrī.

kupóns, L., *nogriežams talóns*, # Mēneša maizes kartītēm ir tik kupónu, cik mēnesī dienu. Nedēļas sākumā uz trūkumcietēju kupóņiem saņēmām rūsganu putru un rupjmaizi ar zarnu taukiem.

ZĪME, L., *kaut ko apliecinošs dókuments*, # Pulka ārsts man izrakstīja zīmi, ka trīs dienas esmu atbrīvots no ierindas mācības. Viņa pati bija uzrakstījusi zīmi fizikultūras stundai, viltojot tēva parakstu. Es vēlētos iepazīties ar savas meitas iekļāto rotu lómbarda zīmēm. Bez pagasta tiesas apstiprinātas parādu zīmes es nevienam neaizdodu ne kapeikas. Ūīlas zīme ir apliecinājums par iekļāto īpašumu.

VEIDLAPA / blanka / liste, L., *noteikta parauga lapa ar daļēji iespiestu tekstu, kas jāpapildina ar kónkrētām ziņām*, # Asja nostājās rindā pie pasta lodziņa ar izpildīto telegrammas veidlapu rokā. Aldis pasniedza bibliotēkarei aizpildītu pieprasījuma veidlapu. Ūdrim kā īstam baņķierim vekseļu blankas aizvien bija kabatā. Gaidot uz pieņemšanu, bezzemnieki stāvēja, žņaudzīdami rokās aizpildītās zemes pieprasījuma listes.

fórmulārs, L., *noteikta parauga veidlapa*, # Dakteris atvēra aploksni un izņēma no tās baltu lapiņu – asins analīzes fórmulāru. Bibliotēkas fórmulāri atspoguļo katra lasītāja iekšējo pasauli.

anketa, L., *speciāla aptaujas lapa*, # Iestādes darbinieks pārlasa kandidātu iesniegtās anketas. Maldups izņēma no vākiem kādu anketu ar stūrītī uzlīmētu fótoattēlu.

D. Īpaštematu sacerējumi. Da. Dažādi.

TEIKA / nostāsts, L., *vēstītājas fóklóras sacerējums, kas saistās ar kaut kā izcelsmes pamatojumu, noteiktu vietu, personu un vēsturisku notikumu galvenokārt Latvijā*, # Rainis savā traģēdijā *Indulis un Ārija* izmantojis teikas par kuršu virsaiti Induli un vācu kómtūra meitu Āriju. Janīna atcerējās mātes nostāstu: ezera dzīlēs senos laikos nogrimusi baznīca, klusās naktīs esot dzirdamas zvanu skaņas.

TEIKSMA / leģenda / mīts, L., *Latvijā pazīstama teika galvenokārt no citu tautu fóklóras; uz teikas pamata radīts literārs darbs*, # Fenikss senajās ēģiptiešu teiksmās bija ērglim līdzīgs putns, kas ik pa piecsimt gadiem pats sevi sadedzina, lai atkal par jaunu celtos no saviem pīšļiem. Šumeru mītā dievam Enki ir slima riba. Tiesa, pēdējā laikā šis tradicionālais uzskats par “senlatviešu valstīm” (kas jau ir ieguvis pat zināmas mīta aprises), ticis apšaubīts. Ja mēs spētu redzēt cauri tumsai un miglai, vai gan būtu radusies leģenda par Klīstošā hólandieša spoku kuģi? Evangēliju leģendas par Kristu satur daudz patapinājumu no pirmskristietības reliģiju mītiem. Valdis Rūja atcerējās savā dzimtajā pusē dzirdētos nostāstus un uzrakstīja īpatnējas teiksmas par

ūdensrozēm. A. Pumpurs labi uztvēris, ka epósi attēlo kādu svarīgu pagrieziena punktu tautas dzīvē, tāpēc Lāčplēša teiksmas darbībai liek notikt 13. gadsimtā.

sāga, L., *vēsturiska teiksma, varoņstāsts, pasaka prōzā (retāk dzejā) islandiešu, nōrvēgu, īru senajā literatūrā*, # Tāda ir sāga par Uladas ozolu, par zārkiem un par vizlas svītriņām Ōlsteras granītā. Senākās rakstītās ziņas par mantu glabātavu kuršu labiešu saimniecībā ap 925. gadu sniedz Egila Skalagrimsōna sāga.

teiksmains / leģendārs / mītisks, Kd., *saistīts ar teiksmām*, # Daudzus gadu simtus no paaudzes uz paaudzi saglabāta leģenda par amazōnēm – teiksmainām sievietēm karotājām. Aiz parka paceļas teiksmainais Tērvetes pilskalns. Rōbins Huds un Turaidas Roze gan bija leģendāras persōnas, taču atstājušas paliekamas pēdas vēstures annālēs, fōlklōrā un literatūrā. Seno romiešu iztēlē dārzus, avotus, ganības, ceļus un upes sargāja mītiskas būtnes, gan cilvēkiem labvēlīgas, gan naidīgas. Rūķi taču ir mītiskas būtnes.

varoņteik(sm)ja, L., *teika par tautas varoni vai varoņiem un to veikumiem*, # Savā apcerē par Pumpuru E. Mednis *Lāčplēsi* bez atrunām vai skaidrojumiem sauc par varoņteiku. Viena no Alfrēda Kalniņa pašām pirmajām kora dziesmām ir balādiskā varoņteiksma *Imanta*.

TEÓGŌNIJA, L., *mītu kopums par dievu izcelšanos*, # Mīti par dieviem un viņu cīņu ar gigantiem un titāniem ir ņēmti galvenokārt no Hesiōda pōemas *Teógōnija*.

VĒDAS, L., *senindiešu dažādu žanru mutvārdu sacerējumi; hinduisma svētie raksti*, # Vēdas astoņus gadsimtus saglabāja cilvēku atmiņā iepriekšējo paaudžu pieredzi, ko tēvs nodeva dēlam no paaudzes uz paaudzi tikai mutvārdos. Laika gaitā Indijas dzīvās sarunu valodas – prākriti – bija tik stipri attālinājušās no senās vēdu valodas, ka daudzas vietas senajās himnās bija kļuvušas nesaprotamas.

vēdīks, Kd., *saistīts ar vēdām*, # Vēdiskā literatūra atspoguļo tā laika cilvēka zināšanas.

BĪBELE, L., *jūdaismā un kristietībā reliģisku nozīmi ieguvis tekstu krājums*, # Pateicoties zinātnieku pūlēm, laika gaitā noskaidrojies, ka Bībele uzskatāma par pasaulīgu dōkumentu, kurā ir krietna tiesa vēstures infōrmācijas.

Vecā Derība, L., *Bībeles pirmā daļa*, # Katoļi bez šīm grāmatām, kuras atzīst ebreji un citas kristiešu kōnfesijas, Vecās Derības kanōnā ieskaita vēl septiņas grieķu valodā uzrakstītas grāmatas.

Jaunā Derība, L., *Bībeles otrā daļa*, # Viss Bībeles pilnīgais teksts latviešu valodā, veltīts karalim Kārlim XI, iznāca divos paņēmiēnos: Jaunā derība 1685. gadā, Vecā derība 1689. gadā.

bībelīks, Kd., *saistīts ar Bībeli*, # Brēgela gleznā attēlots bībelīks sižets – aina, kā erceņģelis Miķelis padzen eņģelus, kuri sadumpojušies pret Dievu. Gideōns ir bībelīks vārds.

evanģēlijs, L., *Jaunās derības pirmās četras grāmatas; katra no šīm grāmatām; teksta fragments no šīm grāmatām*, # Grieķu vārds *evanģēlijs* nozīmē *laba vēsts*. Jēzus apstaigāja visu Izraēlas zemi, sludinādams evanģēliju – priecās vēsti – par savu nākošo valstību. Jūle sāka skaitīt pantīņus no Jāņa evanģēlija. Šī senslāvu 1270. gada evanģēlija pēdējā lappusē minēts, ka to pārrakstījis pōpa dēls Geōrgs, saukts par Lōtišu.

pentateihis, L., *Bībeles daļa, kurā ietilpst piecas Mozus grāmatas*, # Pentateihā uzzinām arī, ka Ābrahāms vajājis ienaidnieku līdz pat Danas pilsētai.

tōra, L., *pentateihis, kā to dēvē jūdaismā*, # Augstākā rabīnu padome stingri seko tam, kā iedzīvotāji Izraēlā pilda tōras baušļus.

apōkrifs, L., *sens, anōnīms, ar Bībeles sižetiem saistīts sacerējums, ko neatzīst oficiālā baznīca*, # Z. Kōsidōvska grāmatā nav iztirzāta arī apōkrifos ieskaitītā Sīraka gudrības grāmata, kā arī vairāki citi nostāsti.

martirōlōģijs, L., *nostāstu krājums par kristīgo mocekļiem*.

katehisms / katķisms, L., *tss kristīgās ticības mācības izklāsts jautājumu un atbilžu veidā*, # Sinōdes dalībnieki vairākkārt uzsvēra, ka katehisms ir reliģiskas pasaules uztveres sludināšanas līdzeklis. Jāmācās bija Bībeles stāsti, katķisms un vācu valoda.

KŌRĀNS, L., *islāma svētie raksti*, # Kōrāns satur pravieša Muhameda izteicienus, lūgšanas, pravietojumus, juridiskus tekstus. Indiešu bramīniem svētie raksti ir Rīgvēda, jaunākā hinduisma piekritējiem – Mahābhārata un Rāmājāna, budīstiem – Mahājānas grāmatas, parsiešiem – Zendavesta, musulmaņiem – Kōrāns.

hadīss, L., *musulmaņu leģenda, kas balstās uz kādu notikumu Muhameda dzīvē vai uz viņa izteicienu*, # Hadīsi tika tematiski sagrupēti un apkopoti sunnā.

sunna, L., *musulmaņu svētie raksti, kas sastāv no hadīsiem*, # Kóranu līdz ar sunnu atzīst viens no islāma pamatvirzieniem – sunnisms.

Db. Likumi.

LIKUMS, L., *fórmulēta tiesību norma, kas regulē sabiedriskās attiecības kādā nozarē*, # Tagad ogu īve ir reti sastopama un tāpēc ņemta likuma aizsardzībā, lai pasargātu no pilnīgas iznīcināšanas. Tas viss pēc baznīcas likumiem skaitījās smaga vaina. Zviedru valdīšanas laikā meža dravniecību lielā mērā ierobežoja stingrie meža aizsardzības likumi, kas aizliedza izdobt kokus un kurināt mežā uguni. Neesot pat likumu, kur teikts, ka deputātam jārunā latviski.

likumīgs, Kd. *likumā noteikts*, # Tiesas spriedumam jābūt likumīgam un pamatotam. Lugas beigās Filumēna un Dómenikō apprecas, un trīs dēli iegūst likumīgu tēvu. Iegātņu stāvoklis ģimenēs, kur māju likumīgais saimnieks bija sievas tēvs vai sievas bērni no pirmās laulības, bija beztiesīgs.

likumība / likumīgums, L., # Spriedumu izpildīšanas likumību uzrauga prokurors.

likumprójekts, L., *gatavojamais likums prójekta stadijā*, # Premjers norādījis, ka pēc Saeimas lēmuma noraidīt valdības iesniegto likumprójektu par atbalstu Latvijas ebreju kopienai, būs jāmeklē citi risinājumi, kā kompensēt hólókaustā bojā gājušo ebreju īpašumus.

KÓDEKSS, L., *sistematizēts likumu kopojums; tradicionālu principu, mórāles nórnu kopums*, # Administratīvo pārkāpumu kodekss nosaka, kāda darbība vai bezdarbība atzīstama par administratīvo pārkāpumu. Jūras kodekss regulē administratīvās un privāttiesiskās attiecības, kas rodas starp tiesību subjektiem ar jūrlietām saistīto tiesisko attiecību jomā. Darbs pie Latvijas Profesionālo psihológu asociācijas (LPPA) Ētikas kodeksa izveidošanas tika uzsākts 1995. gada janvārī. Šis Lietišķās uzvedības kodekss nosaka ētiskās uzvedības standartus visiem uzņēmuma darbiniekiem un vadītājiem.

kódificēt, 2. kónj. K., *ietvert, apkopot kodeksā*, # 19. gadsimta pirmajā pusē Krievijas valdība kódificēja Baltijas bruņinieku privilēģijas kā īpašas kārtu tiesības.

kódifikācija, L., # 1828. gadā Pēterburgā pie cara persóniskās kancelejas II nodaļas tika izveidota Baltijas tiesību kódifikācijas kómisija.

LĒMUMS, L., *valsts vai administratīvo órgānu par likumu pasludināts apsvērums*, # Tieši Latviešu pagaidu nacionālā padome 1918. gada 17. janvārī pieņēma konceptuālu lēmumu, ka Latvijai “jābūt patstāvīgai demókrātiskai republikai, kura apvienotu Kurzemi, Vidzemi un Latgali.” Lēmumu par PSRS un Vācijas 1939. gada neuzbrukšanas līguma ratificēšanu Maskavā pieņēma 1939. gada 31. augustā. Satversmes tiesas lēmums ļaus precizēt applūstošo teritoriju plānojumus. Nevienam nevar apcietināt citādi kā tikai uz tiesas lēmuma pamata. Sapulces lēmumu trenerim paziņoja otrā rītā.

DEKRĒTS, L., *valsts augstākā varas órgāna pieņemts lēmums ar likuma spēku*, # 1944. gada 23. augustā tika izdots PSRS AP Prezidija dekrēts “Par Pleskavas apgabala izveidošanu KPFSR sastāvā.” 1060. gadā izdots imperātora Kónstantīna dekrēts noteica, ka svētajā Fókas kalnā aizliegts uzkāpt zēniem, sievietēm un pat sieviešu kārtas mājlopiem; šis dekrēts ir spēkā arī mūsdienās. Vatikāns 1663. gadā iekļāva Dekarta darbus katoļiem aizliegto sacerējumu sarakstā, bet 1671. gadā ar karaļa dekrētu tika aizliegts tos própagandēt Francijā. Dekrēta laiks ir vienāds ar joslu laiku plus viena stunda.

dekretēt, 2. kónj., K., *ieviest ar likumu; arī tradicionāli atzīt*, # Sóciālistu nevar dekretēt, nevar pārlēkt pāri demókrātisko pārveidojumu posmam. Vērtības dekretē pati sabiedrība, zinātne tikai atklāj tās.

ukazs, L., *mónarha vai augstas varas iestādes lēmums Krievijā un PSRS*, # 1891. gada 3. jūnija visaugstāki apstiprinātais Senāta ukazš nosacīja, ka baznīcu grāmatas evanģēliski luteriskai kónfesijai jāraksta krievu valodā. Katrīna II 1787. gada 27. jūlijā ar speciālu ukazu aizliedza privātās tipógrāfijās iespiest un privātveikalos pārdot teológiskas grāmatas, ko nav izdevusi sinóde. Taču sakarā ar to, ka tiek pildīts Górbáčova ukazš, PSRS Valsts banka šos kredīta resursus, sākot ar 1. novembri, Latvijas Republikai pārdod ne vairs par 2,8 procentiem, bet par 6 procentiem.

reskripts, L., *valdnieka vai augstas amatpersónas rakstveida atbilde uz izšķiršanai iesniegtu jautājumu, līdz ar to ríkojums, likums*, # Kanónisko tiesību sistēma dibinās uz katoļu baznīcas likumiem, paražām, pāvestu reskriptiem, kóncila lēmumiem.

DEKLARĀCIJA, L., *svinīgs, oficiāls paziņojums*, # Latvijas PSR Augstākā Padome 1990. gada 4. maijā pieņēma Deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu." Kad ANÓ Ģenerālā Asambleja pieņēma vēsturisko deklarāciju par neatkarības piešķiršanu kóloniālajām tautām, 90 delegācijas, kājās stāvot, aplaudēja vairākas minūtes.

deklarēt, 2. kónj., K., *svinīgi, oficiāli paziņot*, # II Viskrievijas Padomju kóngrsess uzsaukumā "Strādniekiem, zaldātiem, zemniekiem" deklarēja visas varas pāreju Padomju rokās. Nākamā dienā Vācijas pilnvarotais A. Vinnigs deklarēja, ka augstākā vara etnogrāfiskā latviešu apgabalā piekrīt Pagaidu valdībai.

LĪGUMS, L., *oficiāla rakstveida vienošanās starp valstīm, organizācijām, iestādēm, personām*, # Daudz un dažādu līgumu noslēgts mūsu kóntinenta valstu starpā par ekónomisko un zinātniski tehnisko sadarbību. Kóalīcijas līgumi ir pólitiski, ne juridiski akti, līdz ar to kóalīcijas līgumu neizpilde neizraisa tiesiskas sekas.

līgums (starptautisks) / nolīgums / pakts / traktāts / kónvencija / statūti / vienošanās / deklarācija / prótókóls, L., # Starptautisko līgumu apzīmēšanai tiek lietoti dažādi nosaukumi: pakts, traktāts, līgums, nolīgums, kónvencija, statūti, vienošanās, deklarācija u. c. ES un Irāka risina sarunas par tirdzniecības un sadarbības nolīgumu. Eirópas Tiesa ir kónstatējusi, ka daži noteikumi divpusēgos nolīgumos, ko vairākas dalībvalstis noslēgušas ar trešām valstīm, nav saderīgi ar Eirópas Kopienas tiesību aktiem. Pēc nolīguma bija paredzēts, ka padomju karaspēka daļas ierīkos bāzes Latvijas teritóriā. Latvijas Republikas Prezidents, no vienas puses, un PSRS Augstākās Padomes Prezidijs, no otras puses, ... atzina par nepieciešamu noslēgt savā starpā sekojošo savstarpējās palīdzības paktu. Mólótova – Ribentrópa pakts, pazīstams arī kā Hitlera – Staļina pakts, oficiāli bija neuzbrukšanas līgums starp Vāciju un PSRS. 1559. gadā starp Dānijas karali Frederiku II un Sāmsalas-Vīkas bīskapa Jóhana pārstāvi K. Minhauzenu tika noslēgts Nībórgas traktāts. Vašingtónas jeb CITES kónvencija ir starptautiska vienošanās par tirdzniecības aizliegumu ar apdraudētām sugām. Saskaņā ar to mūsu valstu valdības ar savu pārstāvju starpniecību, kas .. sapulcējušies Sanfranciskó, piekrīt pieņemt šos ANÓ Statūtus un ar šo nodibina starptautisku organizāciju ar nosaukumu *Apvienotās Nācijas*. Ģenerālā Asambleja pasludina šo *Vispārīgo cilvēktiesību deklarāciju* par uzdevumu, kuru pildīt jātiecas visām tautām un visām valstīm. Kiótó prótókóls ir pirmais ievirzes pasākums, kura nolūks ir samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas

kónkórdāts, L., *līgums starp Romas pāvestu un kādu valsti par katoļu baznīcas stāvokli līgumslēdzējas valsts teritóriā*, # Romā svinīgā gaisotnē tika parakstīts kónkórdāts starp Latvijas republiku un Vatikānu.

kóntrakts, L., *rakstisks līgums, vienošanās starp divām vai vairākām pusēm, kas nosaka pušu tiesības un pienākumus noteiktos termiņos*, # Silabriedis noslēdza ar Slaucēju nomas kóntraktu par pļavas uzlabošanu. Saskaņā ar abu pušu parakstīto kóntraktu PSRS módernizēs Tuvaitas institūta kodolreaktōru.

kónsórcijs, L., *vienošanās kopīgai lielu kómerciālu darījumu veikšanai*, # Desmit naftas sabiedrību bija noslēgušas kónsórciju, tas ir, rikojās izsolē pēc iepriekš noslēgtas savstarpējas vienošanās. Saūda Arābijas un Libānas kónsórcijs iecerējis Parīzē iegūt vairākas viesnīcas.

angažements, L., *līgums ar mākslinieku vai ansambli par uzstāšanos un ar to saistītiem noteikumiem*, # Alīdas Vānes slava sākās ar Dezdemónas lomu Dž.Verdi óperā *Ótelló*, kam sekoja angažements Dženóvas *Carlo Felice* óperteātrī.

angažēt, 2. kónj., K., *noslēgt angažementu*, # Tiks angažēti sōlisti un órķestri vasaras kóncertiem. Mani angažēja dejojot par nelielu algu, kas tomēr pārsniedza to, ko es būtu varējusi nopelnīt kantorī.

NOTEIKUMI / priekšraksts / recepte, L., *ar likumu noteikta nórma kādā darbības nozarē, situācijā u. tml.*, # Viņš atkal piesējās ar saviem darba drošības noteikumiem – te uzejas kāpnes slikti nostiprinātas, te nolēdojušais klājs nav nokaisīts. Pirmie autómóbiļu satiksmes noteikumi izdoti Anglijā 1896. gadā. Medību noteikumi ir pārdomāti izstrādāti, atliek vienīgi tos stingri ievērot, lai nekas neparedzēts medībās nenotiktu. Skolas priekšniece Tukumā bija sausa priekšrakstu pildītāja. Krusttēvs pats mani veda pie ārsta un stingri sekoja, lai es ievēroju visus ārsta priekšrakstus. Zemi savām istabas puķēm viņa gatavoja rūpīgi pēc priekšrakstiem. Tajā amatā nav ko nesaprast – birókrātijai vienmēr ir priekšraksti, un tajos viss līdz sīkumam pasacīts. Ārsta recepte ir rakstisks priekšraksts aptiekai, kā pagatavot un lietot zāles.

klauzula, L., *īpašs noteikums dokumentā (līgumā, deklarācijā, rezolūcijā)*, # Tā kā kopš šīs klauzulas projekta sagatavošanas ir apritējuši desmit gadi, pienācis laiks izvērtēt, kā tā tiek īstenota un kā to var uzlabot.

noteikt, -teic, -teica / **nosacīt**, 3. kónj., K., *radīt noteikumu*, # Eirōpas Parlaments aicina nekavējoties noteikt starptautisku nāvessoda mōratōriju. Jūrmalas dome noteic Attīstības plāna grozījumu galīgo redakciju. Ministru kabinets šodien noteica kārtību, kādā valsts budžeta iestādes infōrmēs par budžeta programmām un pasākumu tāmēm šim gadam. Tragēdijas dēļ Alsungā 27. februāri nosaka par sēru dienu.

ETIKĒTE, L., *uzvedības un izturēšanās priekšraksti*, # Viņš visiem pēc kārtas laipni paklanījās, protams, nepārkāpjot etiķeti un pieliecot galvu katram pēc algas lieluma.

KĀRTULA, L., *likums, likumība; atzinums, kurā izteikta noteikta likumsakarība, parādību pastāvīgas attieksmes*, # Matemātiskās lōģikas kārtulas. Aritmētiskās kārtulas. Ar precīzi definētu spriešanas kārtulu palīdzību stingri lōģiski izsecināti pārējie teikumi.

TABULA, L., *skaitļu vai citādu datu izkārtojums hōrizōntālās vai vertikālās ailēs; ailēs izkārtotu datu kopums*, # Vienciparu skaitļu reizinājumi veido reizināšanas tabulu – reizesrēķinu. Grāmatā bija tabulas ar asinsķermenīšu krāsainiem attēliem, arī tabulas ar asins sastāviem dažādās slimībās.

tabulārs, Kd., *tabulā fiksēts*, # Tabulārie dati.

tabulveidīgs / tabulveida, Kd., *tabulas fōrmā*.

REGULA / rēgula, L., *noteikums, nōrma, kas ievērojama kādā sabiedrības darbības nozarē*, # ES ilgu laiku strādāja pie jaunas regulas, kas liktu ierobežot cilvēka veselībai un videi pōtenciāli bīstamu vielu izmantošanu.

REGLAMENTS, L., *noteikumu kopums, kas nosaka valsts ōrgānu, iestāžu, ōrganizāciju darbību; darba kārtības noteikumu kopums (sēdē, sapulcē, kōnferencē u. tml.)*, # Karavīru militārās disciplīnas reglaments nosaka militāro disciplīnu un tās nodrošināšanas kārtību. Medicīnas māsām ne tikai jāievēro slimnīcas reglaments, viņām vajadzīga patstāvība un plašas zināšanas – pacienta lēkmes laikā ne katreiz ir blakus ārsts.

reglamentēt, 2. kónj., K., *pakļaut noteikumiem*, # Starptautisko tiesību nōrmas, reglamentējot valstu darbību kōsmōsa tēlpā un uz debess ķermeņiem, paredz arī valstu starptautisko tiesisko atbildību. Braucēju un gājēju rīcību reglamentē ceļu satiksmes noteikumi. Savvaļas dzīvnieku aizsardzību un racionālu izmantošanu reglamentē dažādi likumdošanas akti. Kōnferenču darba gaita tiek reglamentēta.

reglamentācija, L., # Darba laika nōrmēšanā ievērojama loma piedē tās tiesiskajai reglamentācijai. 18. – 19. gadsimta materiāli sniedz neapstrīdamu liecību par to, ka dzīvojamā rija ir zemnieku celtniecības reglamentācijas rezultāts un ka zemnieki pirmajā izdevīgajā gadījumā cenšas atstāt riju un iekārtoties atsevišķā dzīvojamā mājā.

NOLIKUMS / statūti, L., *noteikumu kopums, kas regulē kādu valsts dzīves nozari vai nosaka kādas iestādes iekārtu un funkcijas*, # Valsts farmācijas inspekcijas nolikums plāno un nosaka inspekcijas struktūru un struktūrvienību funkcijas. Kōnsultatīvā padome darbojas saskaņā ar ārlietu ministra apstiprinātu nolikumu. Linards sacensībās no septītā brauciena vienkārši atteicās, jo galu galā pēc sacīkšu nolikuma ieskaita tikai sešus labākos aļus. Jau 1899. gada 25. janvārī Nōbela fōnda statūtu projekts bija sagatavots, un to iesniedza Zviedrijas valdībai. Latvijas Dabas fōnda statūti apstiprināti dibināšanas sapulcē Rīgā 2005. gada 29. septembrī. Lēmumus par grozījumiem statūtos Padome pieņē ar divu trešdaļu klātesošo balsu vairākumu.

šrāga, L., *ģilžu un cunfšu statūti*, # Aptuveni pirms 600 gadiem Latvijā radās alus un vīna nesēju brālība ar savām funkcijām un statūtiem jeb šrāgām, kuros bija paredzēts arī sods žūpām. 1583. gadā Rīgas atslēdznieku, kalēju un pulksteņtaisītāju zeļļi dabūja šrāgas, kur bija norādīts, kas viņiem jāprot.

BAUSLIS, L., *relīģiski ētisks pamatlikums (teksts)*, # Visas vecā Mārča pasakas puika zināja labāk nekā tēvreizi un desmit baušļus. Pēc lūgšanas mācītājs atprasīja baušļus un bībelstāstus.

BULLA, L., *Romas pāvesta raksts, lēmums vai rīkojums (viduslaikos arī imperātora pavēle)*, *kas apstiprināts ar zīmogu (bullu)*, # Lai gan pāvesta Gregōra IX bulla 1236. gadā atbrīvo jaunkristītos no citiem pienākumiem, tomēr ōrdeņa kungi ievēd jau arī ōbligātos darbus, kas ir klaušu sākums. Pāvests Urbāns VIII ar bullu aizliedza šņaukt tabaku baznīcā.

TALMUDS, L., *jūdaisma reliģisko, filozofisko, ētisko, tiesisko, sadzīves priekšrakstu, mācību krājums; attiecīgā grāmata*, # Talmudā un Tōrā izvērstie priekšstati un noteikumi ir saistoši jūdaisma ticīgiem.

ŠARIATS, L., *islāma tiesisko, sadzīves un reliģisko nórnu kopums, kam pamatā ir kórānā iekļautie likumi*, # Irānā līdz pat 20. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem nebija laicīgas likumdošanas, tāpēc šariats regulēja visas sabiedriskās un persóniskās dzīves sfēras valstī.

E. Atziņas.

ATZIŅA / atzinums / secinājums / izsecinājums / slēdziens / spriedums, L., *uz pieredzi, novērojumiem, pētījumiem balstīts sakarību plašvārdsn formulējums*, # Ja katrs aizejot paspētu izstāstīt visas svarīgākās atziņas, kuras ieguvis dzīvē pats, iespējams, ka mēs dzīvotu laimīgāk, kļūdot mazāk. Pirmajā *Latviešu tautas dzīvesziņa* sējumā pieskaramies latviešu gara darbinieku atziņām par cilvēka sūtību, par latvisko vērtību orientāciju. A. Ozols prata jaunā pētnieka interesi piesaistīt tieši tai tēmai, kuras risinājums un atzinumi kopīgajam darbam latviešu filolōģijas attīstībā visvajadzīgākie. Franciskānis apgalvo, ka baznīcas tēviem nav un nevar būt maldīgu atzinumu. Eksperta atzinumus nolasa tiesas sēdē. Viņš, būdams inženieris, tiecas pēc teorētiskiem vispārinājumiem, lōģiskiem secinājumiem, kas izriet no matemātiskiem aprēķiniem. Savos secinājumos viņš balstās tikai uz autōritātēm un cītīgi virknē citātu pēc citāta. Šie izsecinājumi demagōģijas mērcē viņu smīdināja. Grāmatā ievietotas dainas, kas apstiprina tekstā izteiktos slēdzienus. Maģistrs Nikólō Rikardi, kurš vēl pavisam nesen Kampanellas darbā sameklēja veselības astoņdesmit reliģijai pretrunīgas tēzes, no sava iepriekšējā slēdziena atsacījās. Mīcei uz vietas bija gatavs spriedums, ka tas ir Anitas Kļavas pirksts. Mana māte lepojas, ka man jau kopš vidusskolas laikiem esot savi patstāvīgi spriedumi.

secināt, 3. kónj. / **sprīest**, spriež, sprieda, / **atzīt**, atzīst, atzina, K., / **nākt pie atziņas (slēdziena, pārliecības u. c.) / gūt atziņu** u. c., *veidot un izteikt atziņu, secinājumu*, # No tā fakta, ka valoda kā sazināšanās līdzeklis ir sabiedriska parādība, Meijē nedibināti secināja, ka valodniecība esot sociolōģijas daļa. Ir absurda arī doma, ka no relativitātes teorijas var secināt par visa esošā relativitāti, piemēram, par antrópólōģijas vērtību relativitāti vai arī par mōrāles relativitāti. Ja par otra cilvēka ļaunumiem dzirdi runājam un spriežam, bet lieta tomēr nav skaidri noteicama, tad tobrīd paliec labo domu pusē. Jau senie mediķi pēc plauksta rievām un līnijām prata spriest par pacienta veselības stāvokli. Pat izmantojot visstingrāko mērauklu, jāatzīst, ka kóncerts bija labs. Apskatījis ievainojumu, ārsts atzina, ka ievainoto nevajag evakuēt. Drīz nācu pie atziņas, ka Helmuta daudzējādā ziņā dzīves gudrībā aizgājis tālu man priekšā. Apspriedušies tēvs ar dēlu nāca pie slēdziena, ka Raitam jābrauc uz Rīgu meklēt palīdzību. Barōns nācis pie pārliecības, ka muižai nebūs lopu ganību, ja purvu nosusinās. Esi tikai pats modrs, vēro un klausies, un tu vienmēr gūsi jaunas atziņu bagātības.

izsecināt / nosprīest, pbg., # Viņiem nav bijis pa spēkam pateikt kaut ko jaunu, paša novērotu un izsecinātu. Kā valodas līdzekļu lietojumā izpaužas autōra idejiski estētiskā pōzīcija, to, protams, nevar izsecināt no viena atsevišķa valodas elementa lietojuma. Ezermalnieki nosprieda, ka ar zaldātiem grib viņus tikai iebiedēt.

spriedums, L., *lōģikā apgalvojuma vai nolieguma fōrmā atspoguļotas priekšmetu un to pazīmju sakarības vai arī attiecības starp priekšmetiem*, # Paradōkss ir pārsteidzošs divu spriedumu savienojums, kurā no fōrmāli lōģiskā viedokļa viens spriedums otru izslēdz, taču reāli abi ir iespējami. Kóntradiktōriski spriedumi ir spriedumi, no kuriem tikai viens var būt patiess, bet otrs ir aplams.

premisa, L., *spriedums, no kura slēdzienā secina jaunu spriedumu*, # Aplamas filozofiskās premisas aprūtina un aizkavē zinātnes virzīšanos uz priekšu.

slēdziens, L., *jauna sprieduma (secinājuma) veidošana uz vienas vai vairāku premisu pamata pēc noteiktiem lōģikas likumiem*, # Spriedumu sakarību slēdzienos nosaka objektīvās īstenības priekšmetu un parādību savstarpējās sakarības.

TEORIJA, L., *vispārinātu atziņu sistēma kādā zinātnes nozarē; spriedumu, nosacījumu, likumsakarību kopums praktiskā darbībā, sadzīvē*, # Katra matemātiska teorija sastāv no apgalvojumiem (spriedumiem) par matemātiskiem objektiem, to īpašībām un savstarpējām attieksmēm. Kad Kóperniks pirmoreiz izvirzīja heliocentrisko teoriju, viņa pretinieki kā spēcīgu

pretargumentu minēja to, ka zvaigznēm nav paralakses. Lai gan sprādziena teorija un stabilā stāvokļa teorija ir pretējas, tomēr tās abas izskaidro visu, ko mēs pašlaik zinām par kósmósu. Teorijā baróns inteligēnto muižnieku nostādīja līdzās inteligēntam zemniekam, taču tiešāmībā no tēvutēviem mantotais lepnums un no šī lepnuma dzimusī nicināšana runāja spēcīgāk nekā prāta balss.

teorētisks, Kd., *teoriju pārstāvošs; uz teoriju attiecīgs*, # Pēc pētījumu metodēm izšķir teorētisko un eksperimentālo fiziku. Iedzimtības jautājums, kam ir ne tikai teorētiska, bet arī liela praktiska nozīme (piemēram, mājdzīvnieku un kultūraugu selekcijā), nodarbināja cilvēku prātus daudzus gadsimtus. Teorētiski vienkārši ir A. Amtmaņa – Briedīša padomi, bet tikai aktieris var pilnībā novērtēt, cik tie ierosinoši, cik noderīgi tālākam jaunrades procesam.

teoretizēt, 2. kónj., R. v., *aplūkot jautājumu no teorijas viedokļa; spriest pārāk abstrakti, vispārīgi*, # Psihologi tikai theoretizē, bet reālajā dzīvē ir daudz citu faktoru, kurus psihologi nevar ne iedomāties, ne paredzēt. Treneri maz rāda uzskatāmus piemērus, bet vairāk par hokeju tikai theoretizē.

pateoretizēt, *mazliet theoretizēt*, # Mēs ar profesoru mazliet pateoretizējam par to, kā gleznā risināms telpiskais dziļums.

teoretizējums, L., # Šāds theoretizējums ir pilnīgā pretrunā ar raksta sākumā minētajiem secinājumiem.

MĀCĪBA, L., *teorētisku atziņu sistēma par kādu parādību vai parādību grupu*, # Kampanella sāka apšaubīt pašu Aristoteli, kura mācība tika pasniegta caur viduslaiku kómentētāju prizmu. Kópernika mācību par Saules sistēmu Stenders papildināja ar Dž. Brunō atziņu par Visuma bezgalību.

mācīt, 3. kónj., K., *paust uzskatus, atziņas, mācību*, # Mērenie nóminalisti jeb kóncēptuālisti, kuru galvenais pārstāvis bija Pjērs Abelārs (1079 – 1142), pilnīgi pareizi mācīja, ka jēdzienu pamatā ir lietas un ka vispārīgos jēdzienus izveido, abstrahējot no individuālām lietām īpašības, kas atkārtojas arī citos līdzīgos priekšmetos. Teófrasts mācīja, ka telpa ir lietu savstarpējais izvietojums, ķermeņu savstarpējās attiecības. Veča patiesība māca, ka ienaidnieks ir jo bīstamāks, ja viņš slēpjas aiz laipnības maskas.

KÓNCEPCIJA, L., *uzskatu sistēma, kurā tie ir savstarpēji saistīti un izriet cits no cita*, # Dabaszinātnieku aprindās izplatījās I. Kanta un P. Laplasa kóncēpcija par Saules sistēmas planētu dabisko tapšanu un attīstību. Mόνteņš faktiski novēršas no visām sava laika oficiālajām kóncēpcijām par sabiedrību, kuras māca, ka vienīgā pareizā valsts fórma ir mónarhija un vienīgā pareizā reliģija – kristietība. Tā kā nevienā Baltijas valstī nav izstrādāta un oficiāli apstiprināta nacionālās pólitikas kóncēpcija, šī pólitika īstenojas diskretu pasākumu veidā

DÓKTRĪNA, L., *teorija, mācība (zinātniska, filozófiska, pólitiska); pólitiska prógramma*, # Šādi cikli turpinās nepārtraukti, līdzīgi kā dažu filozófu un austrumu reliģiju dóktrīnās par mūžīgu atdzimšanu. Bībelē ir daudz tekstu, kuri tieši vai netieši norāda uz reinkarnācijas dóktrīnu. Parasti pirms kónkrētiem ārpolitiskiem pasākumiem tiek fórmulēta attiecīga dóktrīna – labs piemērs šajā ziņā ir Trumena dóktrīna par kómunisma apturēšanu vai Buša dóktrīna par apsteidzošiem uzbrukumiem.

SKOLA, L., *teoriju, ideju, metóžu kopums zinātnē, mākslā, ko izvirza, kam pamatus izveido kāda persóna vai persónu grupa un uz ko savā darbībā balstās tās šekotāji*, # Pavlóvs izveidoja 20. gadsimta fiziólógu lielāko skolu – viņa tiešo līdzstrādnieku un disertantu pulks vien aptvēris 250 cilvēku. Latviešu tēlotājas mākslas nacionālā skola izveidojās 19. gadsimta 90. gadu vidū, un tai ir savas tradīcijas un savs nacionālais raksturs. Deskriptīvās valodniecības skola izveidojās ASV.

IDEÓLÓGIJA, L., *pólitisko, tiesisko, mórālo, estētisko, filozófisko uzskatu sistēma, kas ir pamatā pólitiskas vai sabiedriskas darbības prógrammām un vairāk vai mazāk atspoguļo kādas grupas vai šķiras ideālus un intereses*, # Izkaisītās latviešu tautas garīgo un kultūras dzīvi šodien ietekmē daudzas svešas strāvas un ideólóģijas, kas nav labvēlīgas latviešu dzīvesziņas un tradīciju uzturēšanai. Jau toreiz interesējos par pólitiskajām ideólóģijām un valsts pārvaldi. Padomju Krievija izveidoja Padomju Savienību, kur oficiālā ideólóģija bija kómunisms, kas iespiedās visās dzīves jomās.

ideólóģisks, Kd., *saistīts ar ideólóģiju; noteiktu ideólóģiju paudošs*, # Krusta kari ir galvenokārt ideólóģisks fenomēns. Katrai avīzei ir savs ideólóģisks virziens, un te nav ko kritizēt, jo lasītāji avīzē meklē domubiedrus un atbalstu savām vērtībām. Raiņa vadītās *Dienas Lapas*

ideolōģisko rakstu centrālā vietā ir apcerējumi par franču lielo revolūciju, cilvēka tiesībām, politisko brīvību, demokrātiju.

ideolōģizēt, 2. kónj., K., *saistīt ar ideolōģiju, pakļaut ideolōģijai*, # Valsts prezidents un Aizputes iedzīvotāji sarunā bija vienisprātis, ka nedrīkst pólitizēt un ideolōģizēt vēstures faktu, ka latviešu karavīriem bija jācīnās pretējās frontēs. Necenšoties ideolōģizēt pilsētu un pakļauties urbānisma mītiem, mākslinieki prójekta ietvaros aicināti radīt savu subjektīvo pilsētas tēlu.

pasauls uzskats, L., *vispārināts atziņu kopums par pasauli un attieksme pret to*, # Pasauls uzskats ir sistēma, kurā atspoguļojas indivīda izpratne par dabu, sabiedrību un tās interesēm, par atsevišķiem sabiedrības institūtiem, par attīstības likumsakarībām. Latviešu pasauls uzskats nav antrópocentrisks kā grieķiem, kur cilvēks bija nostādīts visas pasauls centrā – dainu latvietis ir panteists. Zenta Mauriņa ir pirmā sieviete, kas Latvijā aizstāvējusi filólōģijas dóktóra disertāciju (*Friča Bārdas pasauls uzskats*, 1938.).

strāva, L., *ideju, atziņu kopums kāda mākslas, sabiedriska, pólitiska u. tml. virziena ietvaros*, # Svarīgs posms valodniecības tālākajā attīstībā ir 14. – 18. gadsimteni, kad kopā saplūda trīs lielas strāvas – renesanse, refórmācija un apgaismība. Jaunā strāva stādīja sev par uzdevumu atsvabināt snaudošās tautas masas no kónservatīvi zemnieciskās pagātnes tradīcijām un ievest tās sakaros ar Eirópas kultūras strāvām, noārdot savu mūžu pārdzīvojušo tautiskumu. Arī vienas tautas literatūra nebūt nerit pa vienotu gultni, bet sadalās vairākās strāvās, nozarēs un atzarēs. Jaunā strāva bija sóciālistiskas rómantikas apgarota strāva, ne pólitiskas cīņas partija.

dzīvesziņa, L., *cilvēka, tautas dzīves atziņu kopums*, # Bagātais dainu pūrs, kas glabā senos latviešu tikumus, dzīvesziņu, dievestību un paražas, ir latviešu tautas veidots, kopts un sargāts gadu simtus un tūkstošus. Katrai tautai pasaulē ir sava dzīvesziņa un dievapjēga, un neviena ar to nebāžas virsū svešiniekiem un no svešiniekiem nepieņem reliģiju un dzīvesziņu, ja vien to neuzspiež ar uguni un zobenu.

DÓGMA, L., *tēze, mācība, ko pieņem par neapstrīdamu patiesību*, # Fómālisma estētiskie principi ir stipri aprobežoti un šauri, tie ātri vien pārvēršas šablōnos un dógmās. Daļa itāliešu ir dziļi reliģiozi, tic aizkapa dzīvei un citām reliģijas dógmām. Mācītājs Akots bija viens no tiem liberālajiem draudžu ganiem, kas pārāk stingri neturas pie baznīcas dógmām.

dógmātika, L., *reliģijas dógmu sistemātisks izklāsts*, # Var rasties paradóksālas situācijas, ka cilvēks ir kādas reliģijas adepts, bet nav šīs reliģijas dógmātikas piekritējs.

ZINTIS / zintes, L., *tautas gudrības, parasti ar burvībām saistītas*, # Šos kritiķa mākslas vēstījumus vajadzēja minēt kā mīklas, tie bija neizprotami un neizsmejami kā órākula zintis. Ar šo gribam sasiet kādu varmācīgi pārrautu pavedienu, kam jāsaista pagātne ar nākamību, senču teiksmas un zintis ar mūsu tagadējiem sapņiem un cerībām.

PIERĀDĪJUMS, L., *atziņa, spriedumu sistēma, ar ko pamato kā sakarīgumu, lōģiskumu*, # Vispārliecinošākie jaunās teorijas pierādījumi aprakstīti Hóila pópulārajā grāmatā *Visuma daba*. Kādus pierādījumus par labu vienai vai otrai hipótēzei astrónómi ir atraduši pēdējos gados? Ko neiespēj zinātnieks pierādījumu ceļā, to panāk mākslas darbs ar savu emóciónoālo iedarbi.

pierādīt, 3. kónj., K., *pamatot kā sakarīgumu*, # J. Ļifšics savā darbā pierādīja, ka ar jebkurām vielas blīvuma gadījuma rakstura svārstībām nepavisam nepietiek, lai 10 miljardos gadu izveidotos galaktikas un to kopas.

PRETRUNA / pretrunība, L., *apgalvojums, kas apgāž citu apgalvojumu viena un tā paša sacerējuma, sistēmas u. tml. ietvaros*, # Šajā teorijā ir daudz iekšējo pretrunu. Jūsu nupat teiktais ir pretrunā ar iepriekš teikto. Sarežģītāk ir ar terminu *tautība*, jo tā nozīme laika gaitā ir mainījusies, un arī tagad tā lietošanā ir zināma pretrunība.

pretrunīgs, Kd., *pretrunu saturošs*, # Atsauksmes par izrādi bija stipri pretrunīgas – gan sajūsma, gan auksta nolieguma duša. Laiks rādījās šaubīgs, sinóptiķi deva pretrunīgas prógnōzes. Tiesību ekspertu aģentūras prasību vērtē pretrunīgi.

pretrunīgums, L., # Vienojoša ideja pārvar nenoteiktību, svārstīgumu, pretrunīgumu. Cilvēka izjūtu pretrunīgums atspoguļojas arī to attēlojumā.

TĒZE, L., *īsi fórmulēts atzinums, secinājums*, # Svarīgu tēzi šūnu teorijā izvirzīja vācu histólōģs R. Virhóvs, kurš pierādīja, ka jaunas šūnas veidojas, tikai šūnām daloties. Pēc A. Švābes domām, tēze par diviem Indriķa hrónikas autóriem liekas vāji pamatota. Bólševismam, kas Krievijā ieradās ar kareivīgo tēzi “padziļināt revolūciju”, sākumā panākumu nebija.

pamattēze, L., *galvenā, nozīmīgākā tēze*, # Izziņas process ir īstenības atspoguļošana – tā ir pamattēze. Katrai pilsētai savu seju, savu īpatnēju veidolu – tāda ir šā gada Arhitektūras dienu pamattēze. Saprast cilvēku – no šīs pamattēzes režisore nav novirzījusi.

tēžveidīgs / tēžveida, Kd., *izteikts ar tēzi*, # Šajā sakarā es gribētu minēt tikai dažas tēžveidīgas domas. Tēžveida pēcvārdā dots šī darba apkopojums.

tēžveidīgi / tēžveidā, V., *izsakot ar tēzi*, # Cienijamais premjers katru jautājumu “sadalīja trijās daļās” un tēžveidā deva pagaidu atbildes.

PIENĒMUMS, L., *spriedums, priekšstats, ko uzskata par iespējami patiesu bez stingra pamatojuma*, # Tas, ko es ieraudzīju, pārsniedza visus manus iepriekšējos pieņēmumus. Zinātnieks izteica pieņēmumu par elektrómagnētisko izmaiņu iedarbību uz organisma regulācijas mehānismu. Arī zinātnieki var kļūdīties, jo sevišķi, ja sāk balstīties uz vispārējiem pieņēmumiem, nevis pētījumiem konkrētā vietā un apstākļos.

pieņemt, -ņem, -ņēma, K., *izteikt pieņēmumu*, # Šamanisms pieņem, ka cilvēkā iemājo vairākas dvēseles, kurām ir dažādas funkcijas. Pieņemot, ka Visums izplešas, šo paradoksu var apgāzt pavisam vienkārši. Var droši pieņemt, ka pazudušo laivu brauks meklēt ar mótōrlaivu.

HIPÓTĒZE / minējums / prātojums, L., *zinātnisks pieņēmums kādas parādības izskaidrošanai*, # Zinātniskas sistēmas veidošanā sava loma ir arī zinātniskām hipotēzēm, ar kurām mēs aizpildām zinātniskajās atziņās pagaidām vēl tukšās vietas. Šī vispārējā hipotēze vēl nav izaugusi kaut cik kónsekventā teorijā. Jebkura zinātniska hipotēze un teorija tiek atmesta, ja to neapstiprina pieredze, prakse. Grāmatā viss ir pamatots uz drošiem avotiem un izklāstījumā nav nekā tāda, kas pārsniegtu zinātniski pieļaujamas hipotēzes robežas. Pie vēža problēmas atrisināšanas visā pasaulē strādā desmitiem tūkstošu zinātnieku, lasāmas aizvien jaunas publikācijas, tiek izteikti minējumi, hipotēzes. Pēdējos gados pasaules presē arvien vairāk parādās minējumi un hipotēzes par “sniega cilvēka” iespējamo eksistenci. Arī senajiem indiešiem bija prātojumi par valodas vispārīgiem principiem, bet tie parasti sastopami ārpus gramatikas – filozofu sacerējumos. Autors izteiksmības labad filozofiskos prātojumus ietērpj dzīvā sarunā.

hipotētisks, Kd., *balstīts uz hipotēzi, pieņēmumu*, # Saskaņā ar hipotētiskiem datiem nākamajos desmit gados piedzims 43 miljōni cilvēku.

IDEJA / pārdomas, L., *atziņa, spriedums, pieņēmums kā domāšanas rezultāts*, # Ikkurā tautā atrodam ne mazums ideju par sadzīves un valsts, par dabas un mākslas, par laika un mūžības lietām. Stāsta galvenais trūkums ir autōra idejas neskaidrība. J. Jansōna priekšlasījumu *Domas par jaunlaiku literatūru* var uzskatīt par sociālisma ideju atklātu iezvanījumu Latvijā. Aprakstā ietverts daudz nopietnu pārdomu. It visiem jau no pašiem pirmajiem skolas gadiem iesaku pierakstīt savas pārdomas par redzēto, dzirdēto, apkārtne un sevī notiekošo.

idejisks / ideju (ģen.), Kd., *domu, ideju pārstāvošs*, # Hercēns kritiski pārstrādāja visu vērtīgāko no savu priekšteču idejiskā mantojuma. Arī Ibsens raksta ideju drāmas, kur gandrīz ar katru tēlu viņš risina kādu sabiedrisku vai mōrāles problēmu.

PRINCIPS / likums, L., *galvenais atzinums, ideja*, # Liela nozīme tēlas un laika izpratnei bija Galileja fōrmulētajam kustības relativitātes principam. Tikai naivie noticēs, ka inkvizīcija aizstāv kaut kādas baznīcas augstākās intereses, balstoties uz nemainīgiem un stingriem principiem, – patiesībā inkvizītōri nekad neaizmirst savu personīgo labumu. Huka likums apraksta sakarību starp atspere (elastīga materiāla) defōrmāciju un defōrmācijas spēku. Pānini sarakstītā gramatika sastāv no apmēram 4 tūkstošiem ritmiskos pantos īsi fōrmulētu likumu jeb sūtru. Būtu ļoti labi, ja mēs katrs sev noteiktu par likumu vakaros pirms aizmigšanas pajautāt, ko šodien esmu darījis savas tautas, savas Tēvzemes labā.

pamatprincips, L., *galvenais, nozīmīgākais princips*, # Mōrāles pamatprincips visiem godīgiem cilvēkiem visos laikos ir bijis viens – uzticība dotajam vārdam, prasme turēt solījumu. Starptautisko tiesību pamatprincipi ir šīs tiesību sistēmas galvenās, vadošās, imperatīvās nōrmas, kas satur vissvarīgākās idejas un prasības par tautu starptautiskās dzīves tiesiskumu.

PÓSTULĀTS, L., *kādas zinātniskas teorijas princips, atzinums, sākumpieņēmums, kas šīs teorijas ietvaros nav pierādāms; sākumpieņēmums, atzinums kādas darbības jomā*, # Par pōstulātiem sengrieķu matemātiķis Eiklīds nosauca dažas no savām ģeometrijas aksiōmām. Vispārīgajā relativitātes teorijā pōstulāts skan šādi – nekādus signālus nevar noraidīt ar ātrumu, kas būtu lielāks par gaismas ātrumu.

póstulēt, 2. kónj., K., *izvirzīt póstulātu*, # Matemātikā nedaudzus óbjektus póstulē, bet visus pārējos atvasina no iepriekš póstulētajiem. Interesanti atzīmēt, ka lāzeru darbības pamatā esošo principu ja u 1917. gadā póstulējis Alberts Einšteins. Izmantojot Kekulē póstulēto órganisko mólékulu savienóšanās shēmu, Butleróvs radīja viengabalainu un lóģisku struktúrteóriju.

AKSIÓMA, L., *atzinums, pamattēze, ko pieņem par patiesu bez pierādījumiem*, # Ģeómetriskās aksiómas daudzkārt pārbaudītas praksē un tādēļ šķiet neapšaubāmas, pašsaprotamas. Aksiómas spēku jau ieguvusi patiesība, ka nemirstību mantojuši tieši tie literatūras darbi, kas rakstīti savam laikmetam, sakņojas savā laikmetā. Secinājums, ka televīzija ir neatkarīgs un patstāvīgs mākslas veids, būtu jāpadara par aksiómu.

aksiómātisks, Kd., *pieņemts par aksiómu*, # Neapšaubāms ir tas aksiómātiskais fakts, ka visi skolēni nav vienādi.

UZSKATS / viedoklis / doma(s) / versija, L., *vispārināta atziņa*, # Ilgu laiku valdīja uzskats, ka dimantus var atrast tikai zemēs ar trópisķu klimatu. Apzinīgais pilsonis sevi izglīto valstiskos jautājumos, seko pólitiskiem notikumiem un iesaistās dažādās pólitiskās aktivitātēs, lai aizstāvētu savus uzskatus par to, kas valstij ir jāveic. Valstiskā (pilsoniskā) apziņa ir racionāli sakārtota uzskatu sistēma par valsts tiesisko, pólitisko un sóciālo kārtību. Līdz ar to nepieciešams dot zināmu ieskatu 20. gs. otrās puses viedokļos, kas daudzos gadījumos pavēra jaunas perspektīvas dažādu problēmu risinājumā. Kad speciālistu domas dalās, nedrīkst apgalvot, ka pareizs ir tikai viens viedoklis. Daudzos medijos ir vieni un tie paši eksperti, un viņu viedokļi tiek tīrāžēti, radot ilūziju, ka citu domu nav. Pēc autóra domām, tieši nacionālā kultūra, kas veidojās jau aizvēsturē, ļāva latviešu tautai pārdzīvot nemitīgās varas maiņas un aizvien jaunus virskungus, saglabājot savu nacionālo identitāti. Mūsu dienās daudzi astrónómi piekrīt tādai nopietnai domai, ka, ja Visums neizplestos, tad nekad nebūtu atšķirības starp dienu un nakti. Runājot par notikumiem Francijā, Mónteņs izsaka domu, ka viņa laikos vissliktākā esot nestabilitāte, jo likumi mainoties tāpat kā apģērba mode. Rīgas brīvostas vadība tomēr ir pretējās domās un līdz šim nav bijusi atvērta sabiedrības viedokļa uzklauššanai. Līdzīgās domās bija arī citu skolu diskusiju dalībnieki. Apskatāmie autóri izvēlēti tā, lai būtu redzama filósófiskās domas attīstība, sākot ar sengrieķu filósófiju un beidzot ar mūsu laikabiedriem. Drīz vien viņi atmēta domu par kósmisku kuģi vai citu apdzīvotu planētu kā signālu raidītājiem. Ar Ptólemaja un arābu ģeógrāfu starpniecību plaši izplatījās versija par Nīlas izteķu no diviem ezeriem. 1711. gadā šo salu apmeklējis arī Pēteris Pirmais, par ko vēl šóbaltdien klīst dažādi nostāsti un visādas versijas.

uzskatīt, 3. kónj. / **domāt**, 2. kónj., K., *uzturēt un paust uzskatu*, # Rubīnu jau sen pazinuši Indijā, kur tas uzskatīts par svētu akmeni. Uzskata, ka visa akmens laikmeta sabiedriskās órganizācijas pamatā Latvijas teritóriā ir bijusi mātes ģints. Tie latvieši, kuri uzskata, ka viņiem ir jānorobežojas no pólitiskās nācījas un jāiestājas pret cittautiešu integrāciju pilsoņu kopumā, parasti iztēlo latviešus kā dzīves pabērnus, kā nespējniekus kónkurences cīņā. Es domāju, ka cilvēki prečas tad, kad viņi nevar neprecēties, un tad viņiem nemaz neizvirzās jautājums – ir vai nav vērts. Šajās eliptiskajās zvaigžņu pasaulēs, jādómā, ir gan daudz puteķļu, bet maz gāzu. Starpsmadzeņu augšējā sieniņā ķirzakām attīstīts parietālais órgāns (paura acs), par kuru domā, ka tas spēj uztvert gaismas kairinājumu. Latvijā arheólóģiskajos izrakumos kónstatētā akmens krāšņu kraušanas prasme vedina domāt, ka pirtis te bijušas jau ievērojami agrāk, nekā minēts rakstītajos avotos.

dziedāt citu dziesmu, *domāt, izturēties savādāk*, # Tev viegli smieties un runāt, bet, ja tu būtu manā vietā, tad dziedātu pavisam citu dziesmu.

DEKLARĀCIJA, L., *uzskatu, pārlicības publisks paudums*, # Pēc nedēļas *Dienas Lapa* publicē plašu Aspazijas atbildi, kas uzskatāma kā Jaunās strāvas principu deklarācija par literatūras sabiedriskajiem mērķiem un uzdevumiem.

TRAKTĒJUMS, L., *kāda jautājuma, problēmas, jēdziena, fakta aplūkojums, iztīrājums no noteikta viedokļa*, # Pasaulē ir ap 150 dažādu persónības traktējumu, kas liecina par šī jēdziena izpratnes plašo diapazónu. Latvijas vēstures ģeópólitiskajā traktējumā A. Spekke lielu nozīmi piešķīra migrācijām. Rakstnieces stāsti prasa aktīvu lasītāja uztveri un nereti dod iemeslu dažādiem traktējumiem.

traktēt, 2. kónj., K., *veikt traktējumu*, # Režisórs R.Blaumaņa lugu traktē kā jautru rotaļu teatrāli ievirzītā gultnē. Jūs ļoti noplicināsi savu dzīvi, ja traktēsiet to tikai materiālā nozīmē.

PLATFÓRMA, L., *noteikti fórmulēta darbības prógramma, prasību, uzskatu kopums*, # Jau no pašiem pirmajiem pastāvēšanas gadiem teātris izvirzīja noteiktu darbības platfórmu – parādīt

jaunajiem skatītājiem mūsdienu jauno cilvēku. Latvijas Centrālās Padomes izstrādāto politisko platformu, datētu ar 1944. gada februāri, Latvijas sūtnis Vašingtonā Dr. A. Bīlmanis piesūtīja Rietumvalstu valdībām un dažādām organizācijām, kā arī presei kopā ar plašu LCP sagatavotu vēsturisko pārskatu par nesējājiem notikumiem Latvijā.

NOSTĀDNE, L., *uzskatu kopums un attieksme pret kādu problēmu, parādību*, # Latvijas Kristīgās akadēmijas oficiālās nostādnes mērķis ir orientēt uz cilvēka garīgo un morālo izaugsmi, lai sekošana Kristus izpaustos kā dzīvesstils. Kopumā Latvijas aizvēstures posmu A. Spekke apskata ļoti kónspektīvi, izmantojot tikai latviešu arheóloģa F. Baloža atziņas un nostādnes, tās īsi citējot.

PRÓBLĒMA / jautājums, L., *sarežģīts teorētisks uzdevums meklēt un atrast risinājuma atziņas*, # Iztirzājot zvaigžņu pasaulu uzbūves un kustības likumus, mans nolūks ir bijis īsumā parādīt tās lielās astrónomijas problēmas, kas šodien vēl gaida savu galīgo atrisinājumu. Ministra uzstāšanās centrējās ap trim galvenajām problēmām – kā panākt Latvijas atzīšanu *de iure*, attiecības ar kaimiņvalstīm un miera jautājums ar lielinieku valdību. Iepazīstoties tuvāk ar šo jautājumu kómplesu, izrādījās, ka nācijtiesībām ir veltīts ievērojami mazāk uzmanības nekā cilvēktiesībām. Pasaulē ir daudz jautājumu, par kuriem var strīdēties, un tādu netrūkst arī mākslā. Jautājums par pirmo Latvijas teritōrijas iedzīvotāju antrópólóģisko tipu vēl visai neskaids. Kas attiecas uz filózōfijas tradicónālajiem jautājumiem – Dievs, nemirstība, brīva griba, labs un ļauns utt., tad relativitātes teorijai absolūti nekas par tiem nav sakāms.

próblēmātika / próblēmika, L., *próblēmu kopums*, # Rómānā *Lazdu laipa* jaunatne un skola ir centrālā tēma, kurai tieši vai netieši pakļauta kupli sazarotā próblēmātika, ap to sasaistās visi sižeta pavedieni. Žanru, stila un izteiksmes līdzekļu raksturojumi šajā grāmatā ir tikai summāri, tie neizsmē visu teorētisko próblēmiku. Alfrēda Kalniņa pētnieks nav apmierinājies ar tēmas risinājumu muzikólóģiskā un kultūrvēsturiskā aspektā vien – viņu saistījusi arī psihólóģiskā próblēmika, ko kómpónistam izvirzīja laikmets un vide.

próblēmiskis / próblēmveida, Kd., *saistīts ar próblēmu; ar próblēmas raksturu, pazīmēm*, # Tieši mūsdienu zinātnes próblēmiskā órientācija arī radījusi nepieciešamību aizvien plašāk izvērst kómpleksveida pētniecību, kas parasti tiek veikta ar vairāku zinātņu līdzekļiem. Ar próblēmisko mācīšanu saprotam tādu didaktisko paņēmienu sistēmu, kas ievērojami aktivizē skolēnu izziņu, rosina patstāvīgi spriest, secināt. Klausītāju pašizglītības attīstīšanai izmanto dažādas fōrmas – referātu sagatavošanu, próblēmveida pieeju, strādājot ar pirmavotiem, seminārus, pólemikas.

4. 2. 5. Žanriski sacerējumi.

A. Jaukti sacerējumi.

PÓĒTISKĀ FÓLKLŌRA / burtniecība / tautas daiļrade / garamantas, L., *kólektīvi sacerējumi, kas ieguvuši noteiktu māksliniecisku fōrmu un dzīvo tautā kā patstāvīgi daiļdarbi*, # Raiņa bibliotēkā plaši pārstāvēti latviešu un citu tautu fólklōras publicējumi. Latviešu fólklōristikas sākuma periodā fólklōra netika šķirta no etnógrāfijas – tautas materiālās kultūras. Izšķir póētisko, mūzikas un hóreógrāfisko fólklōru. Rakstītā literatūra izaugusi no póētiskās fólklōras jeb vārda mākslas, pārņemot no tās un attīstot tālāk gan veselus žanrus, gan atsevišķus mótīvus, tēlus un mākslinieciskās izteiksmes paņēmienu. Laika secībā burtniecība un grāmatniecība pa daļai sakrīt kopā – tautas dzeja tautā glabājas un veidojas arī tanī laikā, kad iznāk grāmatas, bet latviešu tautas garamantas pieraksta tikai tad, kad pagājis jau garš grāmatniecības laikmets. Pirmās grupas darbus, pie kuriem pieder tautas dzeja, sauc par burtniecību (saskaņā ar vārdiem *burt*, *burvis*, *burts*, *burtnieks*). Fólklōrā atsevišķa indivīda jaunradi daudz lielākā mērā nekā literatūrā nosaka gadsimtu gaitā izveidojušās tautas daiļrades tradīcijas. Mēs varam būt lepnī, jo ne katrai tautai dotas pūrā tādas garamantas.

fólklōriskis, Kd., *fólklōrai raksturīgs*, # Stila ziņā dzejoļu krājuma tēli ir mazliet draudzīgi saržēti ar dažām folklōriskām un balādiskām iezīmēm. Traģēdijas *Iļja Murómietis* varonim, tāpat kā Lāčplēsim, Spīdola, Totam, Barbai, ir spilgti fólklōriskis raksturojums.

fólklōrizēties, 2. kónj., M., *pielīdzināties fólklōrai*, # Labākās no dziesmām bieži vien fólklōrizējas.

LITERATŪRA, L., *rakstītu, parasti arī iespiestu, publicētu darbu kopums*, # Literatūra šā vārda plašākajā nozīmē ir viss uzrakstītais, viss sabiedriski nozīmīgais rakstu materiāls. Viens no spilgtākiem tókātu paraugiem pasaules mūzikas literatūrā ir J. S. Baha slavenā ērģeļu tókāta un fūga *re* minorā. Pólitológiskā literatūrā parādās dažādi kritēriji, kas apraksta apzinīgā pilsoņa līdzdalību savas valsts veidošanā.

DAIĻLITERATŪRA / literatūra, L., *vārda mākslas nozare*, # Katrā daiļliteratūras darbā atspoguļoti zināmi apstākļi, kuros dzīvo un darbojas tēli. Mūsu dienās izšķir daiļliteratūru, zinātnisko literatūru, pólitisko literatūru, tehnisko literatūru... Vārdu *literatūra* parasti lieto šaurākā, specifiskā nozīmē, ar to apzīmējot tikai daiļliteratūru. Plauktā ir manas skolas grāmatas, bet no daiļliteratūras man nekā nav. Harmóniskas, vispusīgi attīstītas persónības audzināšana nav veicama bez tuvināšanās ar literatūras un mākslas pasauli. To, ka jaunais dzejnieks ienāca literatūrā tik strauji, nevar izskaidrot ar talantu vien. Tanī laikā mācīju latviešu valodu un literatūru vidusskolā.

klasika (literatūras), L., *rakstnieku darbi, kuri laika gaitā saglabājuši savu vērtību un kļuvuši par kultūras neatņemamu sastāvdaļu; antīkie literatūras un mākslas darbi*, # Interneta bibliotēka tiks pastāvīgi papildināta ne tikai ar klasikas mantojumu, bet arī mūsdienu literatūras darbiem. Pieņemsim, ka ir būtiski iemesli, kāpēc cilvēki izvēlas lasīt literatūras klasiku.

klasisks, Kd., *uz literatūras klasiku attiecīgs*, # Ciemiņi atveduši interesantu, daudzpusīgu repertuāru – te ir gan krievu, gan ārzemju klasiskās dramaturģijas paraugi. Dzejas vēsturē izveidojušās īpašas stabilas divrindu fórmās, kuras sauc par klasiskajām divrindas fórmām.

piedzīvojumu literatūra, L., *literatūra ar aizraujošu sižeta risinājumu*, # Vienam patīk fantastika, kādam citam detektīvi un piedzīvojumu literatūra. Zēns ir kluss, grūti kóntaktē ar līdzaudžiem, taču daudz lasa – parasti tās ir pasakas, piedzīvojumu literatūra, dažkārt arī pópulārzinātniskas grāmatas.

kriminālliteratūra / detektīvliteratūra, L., *piedzīvojumu literatūras žanrs, kurā sižetu veido noziegumu atklāšana*, # Mūs rómānā saista raita, notikumiem bagāta ārēja darbība ar detektīvliteratūrai raksturīgo spraigumu. Filmas veidotāji izmantoja stāstījumu, kas pēc savām īpatnībām bija tuvs kriminālliteratūrai.

kriminālžanrs / detektīvžanrs, L., *kriminālliteratūras žanrs*, # Kriminālžanrs literatūrā atrodas dīvainā stāvoklī – kritiķi par to runā iecietīgā tonī kā par kaut ko otršķirīgu, bet lasītājs gaida jaunus detektīvžanra darbus.

óriģinālliteratūra, L., *no citām valodām netulkotā literatūra*, # Pēc Briseles pieprasījuma latviešu oriģinālliteratūra tiek aplikta ar pievienotās vērtības nodokli. Latvijas Bērnun jaunatnes literatūras padome izsludinājusi kónkursu Baltā Vilka grāmatas – latviešu oriģinālliteratūra bērniem.

lubu literatūra / bulvārliteratūra / sēnalliteratūra, L., *mākslinieciski nevērtīgi, laika kavēklis domāti sacerējumi*, # Pārsvarā lasītājs pieprasa “vieglu” lasāmvielu (ar to jāsaprot lubu literatūra, detektīvi, erótiskas ievirzes grāmatas u. tml.), kas nu nekādā ziņā nav saistīta ar kultūras dziļāku izpratni un garīgumu. Rakstniece uzsver, ka par katru cilvēku var uzrakstīt vairākas grāmatas – tā var būt bulvārliteratūra, pórnoģrāfiskā un erótiskā literatūra, gan dzīvesstāsts vai dókumentāls faktu izklāsts.

literārs, Kd., *uz daiļliteratūru un tās veidošanu attiecīgs*, # Rakstnieka literārais mantojums nav ne liels, ne sevišķi spilgts. Skolotājiem rūpīgāk jāpārbauda, vai visi skolēni ir izpratuši klasē analizējamo literāro darbu. No daudzajiem un dažādajiem literāro sakaru veidiem nozīmīga vieta ir tulkojumiem un atdzejojumiem. Pēc divām stundām sākās literārā pulciņa nodarbības. Literāriem mēģinājumiem Čehóvs nododas jau ģimnāzijas gados. Klasē ir vairāki literāri visai apdāvināti skolēni. 1965. gadā L.Līvena strādā laikraksta *Padomju Jaunatne* redakcijā par literāro kónsultanti.

HRESTÓMĀTIJA, L., *daiļliteratūras vai zinātnisku darbu izlases fragmentu krājums (parasti kā mācību līdzeklis)*, # Šī hrestómātija pirmo reizi latviešu valodā piedāvā iespēju vienkopus iepazīties ar daudzveidīgiem no dažādām valodām tulkotiem vēstures avotiem, sākot ar vēlajiem viduslaikiem un beidzot ar Pirmo pasaules karu.

ANTÓLÓĢIJA, L., *dažādu autōru daiļdarbu (visbiežāk dzejoļu) krājums*, # R.Egle ar zinātnisko līdzstrādnieku grupu sastāda *Antīkās literatūras antólóģiju* (I, 1951). Jāpateicas latviešu dzejas antólóģijas sastādītājiem, kas raudzījušies, lai kopojumā būtu pārstāvēti ne vien

dzejnieki, bet arī pēc iespējas visas dzejas nozares, jauni dzejas satura un formas meklējumi.. Kopā ar P.Ķikutu A.Čaks sakārtojis *Latvju mōdērnās dzejas antōlōģiju* (1930).

antōlōģisks, Kd., *raksturīgs antōlōģijai*, # H. Dōrbe sakārtojis antōlōģiskas dzejas grāmatas: *Piemīņas vainags J. Rainim* (1930), *Mīlas dziesmas* (1930), *Māmiņai* (1936).

B. Sacerējumi nesaistītā valodā.

EPIKA, L., *daiļliteratūras pamatveids iepretim drāmai un lirikai*, # Epikā autōrs parasti tēlo ārējo pasauli, bet pats it kā nerunā par savām jūtām un domām. Fōlklōrā epikai ir redzama vieta, jo katrā tautā ir pazīstamas pasakas, teikas un dažādi nostāsti.

episks, Kd., *epikai atbilstīgs*, # Sōlōdziesmām pēc satura visvairāk piemērots lirisks raksturs, bet ļoti bieži tajās sastopami arī episkie un dramatiskie elementi. Dzejniecei sevišķi padodas garāki episki dzejojumi.

PASAKA, L., *dzīves īstenībā nebalstīts vēstītājas fōlklōras sacerējums*, # Nav fantastiskas pasakas, kurā nebūtu īstenības elementu, savukārt sadzīves pasakās nereti notikumi nav iedomājami sava laika reālajos apstākļos, bet liecina tikai par vēlamu. Iemīļots un izplatīts latviešu brīnumu pasaku varonis ir tēva trešais dēls.

literārā pasaka, *zināma autōra publicēta pasaka*, # Divu gadu laikā S.Kaldupe laiž klajā divas literārō pasaku grāmatas – *Piejūras dārzi* (1968) un *Griezes bērns* (1970). K.Skalbe ir mōdērnās literārās pasakas nodibinātājs latviešu literatūrā.

PRŌZA / daiļprōza / beletristika, L., *metriski nesaistīta valodas fōrma; plašvārde metriski nesaistītā valodā*, # Episkajam stāstījumam un tēlojumam piemērotāka ir prōzas valoda. Mūsdienu literatūras zinātnē literārōs darbus, kas uzrakstīti nesaistītā valodā, apzīmē ar nosaukumu *prōza*. Leitāns ir vairāk pazīstams kā prōzas rakstnieks. Pēdējos gados V. Brutāne debitē prōzā. R. Ezeras īsās prōzas ciklu *Daugavas stāsti* (1965) veido stāsti par mōrāles problēmām. Pērsietim pieder respektējams dēvums latviešu reālistiskās daiļprōzas izveidē. J.Plaudis daiļprōzā meklējis ne vien jaunu vielu, bet arī oriģinālu izteiksmi. Igaņu rakstnieka Eduarda Vildes rōmāns *Anijas vīri* ienesa jaunu nostādni tā laika naīvi rōmantiskajā beletristikā.

beletristisks, Kd., *beletristiku, daiļprōzu pārstāvošs*, # Literatūras kritikas ōbjekts ir beletristiski sacerējumi – daiļliteratūra. Autōram izdevies ne tikai beletristiski pārstāstīt izcilā kōmpōnista biōgrāfiju, bet parādīt viņu arī kā milzīgas gribas un talanta cilvēku. “Beletristisks, mamm, nozīmē daiļrakstniecisks sacerējums,” Lūce paskaidroja.

beletrizēt, 2. kōnj., K., *darīt beletristisku*, # Ja man ir iznākusi luga, var to beletrizēt par rōmānu, savukārt rōmānu var dramatizēt par drāmu vai kōmēdiju. Uldis Ģērmanis, kurš kādu laiku bija Bangerska adjutants un savos beletrizētajos memuāros *Pakāpies tornī!* apraksta Pōtsdamas traģikōmēdiju, atrod arī labus vārdus sirmajam ģenerālim.

beletrizācija, L., # Šī specifiski zinātniskā materiāla beletrizācija grāmatai piešķirtu to stilu, kas raksturīgs, piemēram, aizraujošajiem akadēmika A. Fersmaņa stāstiem par akmeņiem.

STĀSTS / pastāsts, L., *sacerējums par dažiem zīmīgiem notikumiem vai arī par atsevišķu posmu cilvēka dzīvē*, # Daiļliteratūrā izšķir īso un garo stāstu, kaut stingri norobežot tos vienu no otra nav iespējams, iedalījums ir samērā relatīvs. Vairākus īsti reālistiskus stāstus sarakstījis Apsīšu Jēkabs, piemēram, *Bagāti radi* un *Pie pagasta tiesas*. Viņš strādā visādu gadījuma darbus, allaž dodot priekšroku tādiem, kur var atlicināt laiku rakstīšanai, jo ir jau publicēti pirmie pastāsti, kritiskie raksti un esejas.

garais stāsts, L., *vidējās epikas fōrmas darbs*, # Zīmīgs garais stāsts ir A. Upīša *Sūnu ciema zēni*, kurā ir daudz fōlklōras elementu, tā ka tas ir tuvs literārājam pasakai. Divu paaudžu pretrunām un kopībai veltīts R. Ezeras garais stāsts *Mežābele* (1966).

titulstāsts, L., *stāstu krājuma stāsts, pēc kura nosaukuma nosaukts arī viss krājums*, # Nav nejaušība, ka tieši šis darbs kļuvis par krājuma titulstāstu, jo šeit visjaušamāk uztverama autōra doma. 1948. gadā sērijā *Bērnības bibliotēka* izdota A. Čaka stāstu grāmatiņa *Divi draugi*, kurā bez titulstāsta ir vēl *Puskukulis maizes*.

kriminālstāsts / detektīvistāsts, L., *stāsts, kura sižetā ir nozieguma atklāšana*, # Šajā kriminālstāstā ir viss, kas raksturīgs šim literatūras žanram – spraigi notikumi, negaidīti pavērsieni, savdabīgi tipi. Detektīvistāstā *Unō un trīs musketieri* (1970) darbojas latviešu zēni, kas saucas A.

Dimā varoņu vārdā un palīdz milicijai. Grāmatu *Visums* var uzskatīt par sava veida zinātnisku detektīvstāstu, lietojot šo jēdzienu tā vislabākajā nozīmē.

bībelstāsts, L., *Bībeles fragments, kurā ietverts atsevišķs notikums*, # Pēc lūgšanas mācītājs iesvētāmajiem bērniem atprasīja baušļus un bībelstāstus.

nóvele, L., *īsā stāsta paveids*, # Daudzi rakstnieki nešķiro nóveli un stāstu, bet visus īsos prōzas sacerējumus sauc par stāstiem. Kā īpašs episkā tēlojuma veids nóvele attīstījās XIV gadsimtā – vispirms Itālijā (Dž. Bókačō), nedaudz vēlāk Anglijā (Dž. Čóseris), Vācijā un citās zemēs. Ar savām rakstnieka dāvanām J. Neikens rada latviešu nóveli – pacilātā un greznā stilā viņš tēlo sava laika latviešu dzīvi. A. Upītim ir nóveļu krājums *Kailā dzīvība*, viens no labākajiem viņa darbiem.

nóvelete. L., *neliela apjoma nóvele*, # Marka Razumnija nóveletes balstās uz kādu sadzīvisku notikumu, dažkārt pat kuriōzu.

nóvelistisks / nóvelisks, Kd., *saistīts ar nóveli, tai raksturīgs*, # Sākas viena doma, tad ataust jauna, un tad – īpašs, bieži nóvelistisks, negaidīts aprāvums. Jāatzīmē stāstiņu nóvelistiskie nobeigumi, pēc kuriem rakstnieks apzināti tiecies. Viņš rakstījis jautrus un nopietnus nóveliskus stāstus. Stāsts beidzas drastiski nóveliski ar satrauktas nopietnības pilnu humoru.

nóvelistika, L., *nóveļu kopums kāda autōra daiļradē, tautas vai laikmeņa daiļradē*, # 20. gadsimta divdesmito gadu sākumā, kad parādījās Ezeriņa nozīmīgākie sacerējumi, latviešu nóvelistika jau sen vairs nebija kails, neizkopts tūrums. A. Upīša nóvelistika ar plašu tēlu galeriju tiecas skaidrot cilvēku vietu dzīvē.

APRAKSTS, L., *žanrīgs sacerējums par kónkrētiem notikumiem un persōnām*, # Pēc satura izšķirami zinātniska, publicistiska vai liriska rakstura apraksti. Aprakstiem ir gan parastā stāstījuma, gan vēstules, dienasgrāmatas, repórtāžas, gan cita veida fōrma. G. Cīruļa pamatžanrs ir mākslinieciskais apraksts; viņa aprakstu krājums *Tādi kā tu un es* (1961) ir biógrāfisko aprakstu virkne.

aprakstveida, Kd., # Autōram ir arī vairāki aprakstveida dabas tēlojumi.

APSKATS, L., *raksts, apraksts, pārskats parasti kādā rakstu krājumā*, # Kā līdzautōrs J. Kalniņš piedalās kapitālizdevumā *Latviešu literatūras vēsture*, kurā sniedzis apskatus par E. Vulfu (1957), par Ā. Talcī un Z. Skujiņu (1962), par A. Pumpuru un Māteru Juri (1963). V. Sauleskalns sarakstījis apskatu *Liepājas teātris* (1948). *Latviešu padomju teātra vēsturē* (I, 1973) V. Hausmanis ir apskata *Jelgavas drāmas teātris* autōrs. J. Kalniņš sistemātiski sniedzis teātra sezōnu apskatus almanahā *Teātris un dzīve* (1957 – 1962).

TĒLOJUMS, L., *liriska rakstura apraksts*, # Liriski apraksti dažkārt iegūst īpaša epikas paveida – tēlojuma – raksturu. No stāsta tēlojums atšķiras ar to, ka tajā nav sižetiskas līnijas vai arī tā ir ļoti nepilnīga.

SĪKFÓRMA / mazā fōrma, L., *maza apjoma literārs sacerējums*, # Maza apjoma tēlojumus ar pārdomu raksturu (arī liriskas un drāmas sīkfōrmas) sauc par miniatūrām. Pie epikas mazajām fōrmām pieder arī miniatūras, skices, esejas.

skice, L., *īss, fragmentārs tēlojums*, # Par skici sauc atsevišķa notikuma vai cilvēka zīmējumu pēc pirmā iespaida. Grāmatu *Gājiens pret nāvi* (1932) autōrs dēvē par piezīmēm, skicēm, epizōdēm.

miniatūra, L., *maza apjoma tēlojums ar pārdomu raksturu*, # Savu grūto bērniību Mirdza Ķempe ataino dzejā, tomēr visspilgtāk tās atmiņu mótīvi izskan krājuma *Dzintara spogulis* miniatūrās. V. Brutānes grāmatā *Atmiņu gaismā* (1967) ievietotas miniatūras par J. Sudrabkalnu, D. Stučku, A. Skujiņu, M. Ķempi un A. Čaku.

etīde, L., *literārs, zinātnisks vai filozōfisks apcerējums*, # 1974. gadā iznāk grāmatā krievu valodā *Es esmu jūsu bērns*, kurā ietvertas jaunas etīdes un miniatūras. Dz. Rinkules-Zemzares pedagōģiskās etīdes *Mazais dievs* (1970) rosina dziļāk vērtēt bērnu rīcību, viņu raksturus.

feļetōns, L., *satīrīgs publicistisks sacerējums*, # Grāmatai *Satversmes sapulce feļetōnos* seko feļetōnu krājums *Mónōklis acī* (1923). Feļetōni visātrāk atsauca uz kādām negatīvām sabiedriskās dzīves parādībām, kritizē kónkrētas persōnas. Feļetōnus parasti publicē presē, nolasa rādiópārraidēs.

feļetōnīks, Kd., *feļetōnam raksturīgs*, # Literāri feļetōnīku, anekdōtīku sīkumu publicēšana ir noderīga, jo saista lasītāju uzmanību.

humóreska, L., *īss stāstiņš ar anekdōtisku saturu*, # Atšķirībā no feļetona humóreska nevēršas pret kādām dzīves parādībām asi un dzēlīgi, bet viegli pasmejas. Brunō Sauliša labsirdīgie smieklī skan deviņu humóresku krājumā *Ļoti jautrs cilvēks* (1961).

pamflets, L., *satīriski ass sacerējums par kādu aktuālu sabiedrisku vai pólitisku parādību*, # Savos pamfletos Svifts ir dzēlīgs pret vispārējām parādībām angļu sabiedrībā.

pamfletisks, Kd., *pamfletam raksturīgs*, # Avīzē sāka parādīties asi satīriski, pamfletiski stāsti.

burleska, L., *pārspīlēti kōmisks tēlojums*, # Satīras literatūrā autōrs virsotni sasniedz ar burlesku par kōsmisko kareivi.

SATĪRA, L., *litarārs darbs, kurā izmantots satīriskis tēlojums*, # A. Upīša *Peldētāja Zuzanna* ir griezīga satīra par buržuāziskajām veikalnieku aprindām. Kampanellam tika piedēvēta pret Kristu vērstā satīra dzejā.

ESEJA, L., *apcerējums ar autōra subjektīvi emócionālu attieksmi pret attēlojamo parādību*, # Zenta Mauriņa ir latviešu literāri filozōfiskās esejas žanra iedibinātāja un izkopēja. Pietiek tikai izlasīt viņa mazās esejas par latviešu un ārzemju literatūru, lai secinātu – mūsu priekšā ir ļoti erudīts kultūras dzīves izpratējs. K.Krūzas apcerējumā *Austras staros* (1927) esejas fōrmā parādīti tā laika dzejnieki.

PARABŌLA, L., *pamācošs stāstījums (parasti alegōrijā), kura mōrāle izteikta ar kādu uzskatāmu analōģisku piemēru*, # Starp R. Brótigana slavenākajiem darbiem ierindojams arī rómāns *Arbūzu cukurā* (1967) – parabōla par izdzīvošanu 20. gadsimtā.

GRŌTESKA, L., *literārs darbs, kurā izmantots grōteskas tēlojuma veids*, # Repertuāra krājumos ievietoti V. Rūjas darbi dramaturģijā: skečs karikatūra *Vienmēr laipni!* un grōteska *Notikums ar cepuri*.

RŌMĀNS, L., *episko darbu plašākā fōrma, kurā daudzpusīgi attēlots laikmets un cilvēku dzīve*, # Latviešu literatūrā visplašāk ir pārstāvēts sadzīves rómāns. Servantesa darbs visai pasaulei parādīja, cik smieklīgi ir kļuvuši bruņinieku rómāni, kas stāsta par dzīvi, kādas vairs nav.

kriminālrómāns / detektīvrómāns, L., *piedzīvojumu romāns, parasti par nozieguma atklāšanu*, # 18. gadsimtā kā sevišķs rómāna žanrs izveidojās avantūristiskais rómāns, bet vēlāk kriminālrómāns. 1967. gada kónkursā tiek prēmēts L.Pura kriminālrómāns *Ēna ceļa garumā*. Ar literatūru viņš sācis nodarboties agri, vispirms pievērsies detektīvrómānu žanram.

óriģinālrómāns, L., *óriģinālliteratūrai piederīgs rómāns*, # Bibliogrāfiskajā aprakstā Māteru Jura darbs *Sadzīves viļņi* raksturots kā óriģinālrómāns iz Baltijas sadzīves. Ir noslēdzies kārtējais laikraksta *Latvijas Avīze* izsludinātais latviešu rakstnieku óriģinālrómānu kónkurss, kura mērķis ir atbalstīt un veicināt latviešu óriģinālliteratūru.

epópeja, L., *mónumentāls sóciāls rómāns vai rómānu cikls par tautas dzīvē nozīmīgu notikumu vai vēstures periodu*, # Plašas epópejas ir, piemēram, Ļ. Tólstōja *Karš un miers*, A. Upīša *Zaļā zeme, Plaša mākoņos*. Dž. Gólsvertija epópeja par Fórsaitu dzimtu tapusi laikā no 1906. gada līdz pat rakstnieka mūža beigām.

DETEKTĪVS, L., *detektīvžanra darbs*, # Autōra aizraujošais viduslaiku detektīvs ir vēlīts 13. gadsimta notikumiem Livōnijā.

DILŌĢIJA, L., *divi daiļdarbi (visbiežāk rómāni) par vienu un to pašu tematu, vienām un tām pašām persōnām*, # Tuvāka teiksmu rómāna pōētikai ir A. Grīna dilōģija *Zemes atjaunotāji* (1939), kuru veido rómāni *Meža bērni* un *Atdzimusī cilts*.

TRILŌĢIJA, L., *trīs daiļdarbi par vienu un to pašu tematu, vienām un tām pašām persōnām*, # Pirmajiem diviem Emila Zólā trilōģijas *Trīs pilsētas* rómāniem *Lurda* un *Roma* tagad latviešu valodā pievienojas arī pēdējais – *Parīze*. Vizmas Belševicas trilōģija *Bille* ir viens no izcilākajiem latviešu prōzas darbiem, kas 20. gadsimta 90. gados mainīja priekšstatu par bērņības atmiņu atainojumu literatūrā pēc Otrā pasaules kara.

TETRALŌĢIJA, L., *četri tematiski un kōmpózicionāli saistīti daiļdarbi*, # Dažreiz rómāni savā starpā saistās gan sižetiski, gan ar tēlu sistēmu, tā veidojot gan rómānu dilōģiju, trilōģiju, tetralōģiju vai pat veselā romānu virknes. Pasaules óperliteratūrā Vāģnera óperu tetralōģija *Nībelungu gredzens* – četrus muzikālu drāmu cikls – ir vienreizējs, neatkārtots veikums.

DRĀMA / dramaturģija, L., *daiļliteratūras paveids, kas sacerēts persōnu sarunu vai mónólōģa fōrmā bez autōra stāstījuma*, # Drāma dzīvo tikai uz skatuves, bez tās drāma ir kā dvēsele bez miesas. Dramaturģija jeb drāma ir daiļliteratūras veids, kas ir tuvs episkajam tēlo-

intermēdija, L., *īsa, parasti humoristiska aina starp uzveduma daļām, cēlieniem*, # Abu rakstnieku sadarbība aizsākas jau 1933. gadā, kad Rokpelnis saraksta intermēdijas par aktuālām pólitiskām parādībām Vanaga lugai *Vēja pūtiens*. Intermēdija ir īsa joku aina, ko 17. un 18. gadsimtā teātrī iestarpināja nopietnās lugās starp cēlieniem izklaidēšanai.

DRĀMA, L., *luga, kurā tēloti dramatiski sarežģījumi cilvēku dzīvē*, # G. Lesings 18. gadsimtā sarakstījis arī daudzus teorētiskus rakstus par drāmas īpatnībām, izteicis vairākus nozīmīgus atzinumus par traģēdijas, kómēdijas un drāmas specifiku. Drāmā *Vikas pirmā balle* G. Priede uzsver, ka humānismam jābūt gudram un ka ne jau ar aklu uzticēšanos var nelieti uzvest uz ceļa.

varoņdrāma, L., *drāma, kurā ar rómantisku pacēlumu attēlota viena vai vairāku varoņu cīņa par cildeniem ideāliem*, # Rakstnieki, meklējot sižetus varoņdrāmām un neatrodot tos sava laika dzīvē, parasti pievērsās tālākai pagātnei, leģendām par varoņdarbiem (piemēram F. Šillera *Vilhelms Tells...*).

melódrāma, L., *muzikālā teātra žanra drāma ar mūzikas pavadījumu runātiem tekstiem*, # Mācītājs K.G.Elverfelds (1756 – 1819) ir pirmo latviešu melódrāmu autors. Viņa daiļrades stihija bija rómantiskā melódrāma šī žanra demókrātiskajās izpausmēs. P. Putniņa melódrāma *Šis dievišķais tuk-tuk* uzvesta Liepājas teātrī (1974).

melódrāma, L., *dramatisks uzvedums, kam raksturīgs emóciju un situāciju pārspīlējums*, # Teātra kritikā vārds *melódrāma* visbiežāk lietots, raksturojot tādas lugas iezīmes kā klaja didaktika, raksturu melnbaltais zīmējums, asarainu situāciju spekulatīvs izlietojums. Šis daiļdarbs uzrakstīts pagājušā gadsimta melódrāmu garā, apmēram ar tādiem pašiem paņēmieniem kā J. Neikena didaktiskās nóveles.

melódrāmatisks, Kd., *melódrāmai raksturīgs*, # Luga veidota kā melódrāmatiska varoņkómēdija – Siranō un Róksanas attiecības režisōrs veido póētiski smeldzīgā noskaņā uz viegli ietonēta muzikāla fōna.

mistērija / liturģiskā drāma, L., *viduslaikos reliģisks uzvedums, kas inscenē Bībeles sižetus*, # Jau 1205. gadā Rīgā notika viduslaiku mistērijas jeb liturģiskās drāmas uzvedums, kas aprakstīts Indriķa hrónikā.

mirakls, L., *viduslaikos luga par svēto brīnumdarbiem*, # 18. gadsimtā radās cits reliģiskās drāmas žanrs – tā sauktie mirakli (franciski *miracle* – brīnums), kas īpaši attīstījās Francijā.

móralitē [mórali`tē], L., *15. un 16. gadsimta Rietumeirópā didaktiska alegóriska drāma, kurā galvenie varoņi pārstāvēja simboliku un cīnījās savā starpā par cilvēka dvēseli*, # Pēdējais viduslaiku teātra žanrs, kas attīstījās XV gadsimtā Francijā un Anglijā, ir móralitē. Alegórisķajās móralitē darbojošās persōnas ir cilvēku mórálo īpašību, viņu tikumu un netikumu alegórisķi tēli.

KÓMĒDIJA, L., *luga, kurā attēloti kómiski raksturi kómiskās situācijās*, # Žurnālā *Karogs* 1970. gadā publicēta M. Birzes kómēdija *Bišentrōpa balzams* par Vidzemes guberņas lauku aptiekāra palīga dzīvi. 1968. gadā Drāmas teātrī notiek H.Gulbja kómēdijas *Aijā žūžū, bērnis kā lācis* pirmizrāde. Četrcēlienu kómēdijā *Gudram gudra nelaime* (1929) H. Dórbe tēlo Kurzemes lauku ļaudis.

kinókómēdija, L., *kómisks scenārijs; pēc kómēdijiska scenārija uzņemta filma*, # 1970. gadā kónkursā tiek atzīmēts P. Putniņa scenārijs kinókómēdijai *Balta rožu nakts*.

salōnkómēdija, L., *kómēdija ar izkoptu, izsmalcinātu fōrmu un sabiedriski nenozīmīgu saturu*, # Salōnkómēdijās gaumes, kultūras un sievišķības paraugs bija Lilija Štengele.

varoņkómēdija, L., *kómēdija, kurā, stāstot par cildēni rómantiskiem notikumiem, nopietnība savīta ar kómisko*, # Filma veidota šodien tik reti sastopamā varoņkómēdijas žanrā. Rīgas Óperetes teātris nodevis skatītāju vērtējumam varoņkómēdiju *Sendienās*.

traģikómēdija, L., *luga, kurā apvienoti traģēdijas un kómēdijas elementi*, # V. Sauleskalna traģikómēdijā *Rēderi bez kuģiem* atainotas 1941. gada jūnija dienas Latvijā kādā ostas pilsētā. Pēc stāsta *Karjera* mótīviem Z.Skuiņš uzraksta kinōscenāriju filmai *Tauriņdeja* (1971), traģikómēdijas fōrmā ietverot vēstījumu par to, kas notiek ar mākslinieku, ja dzīšanās pēc slavas kļūst par pašmērķi.

traģikómisks, Kd., *traģikómēdijai raksturīgs*, # Vikas tēls labākajā gadījumā ir traģikómisks, notikumi ar Viku neveido drāmu.

kómēdijisks, Kd., *kómēdijai raksturīgs*, # Uzrakstīta ar ievingrinātu meistara roku, šī luga iepriecina ar savu kómēdijisko atjautību, spilgtajiem raksturiem un kómiskām situācijām.

kómēdijiskums, L., # Jau pirmajos darbos krāsaini ievijās Pógódina vieglais, nepreten-ciōzais humors, ko pats autōrs nosauca par dzīvi apliecinošo kómēdijiskumu.

vōdeviļa, L., *kómēdijiska luga ar kuplejām un dejām*, # Tikko Pēterburgas kōnservatōriju beidza pirmais latviešu kōmpōnists Andrejs Jurjāns, Ā. Alunāns viņu pieaicināja uzrakstīt mūziku savai vōdeviļai *Piltenieks Rīgā*. Vōdeviļas iezīmes ir arī R. Blaumaņa joku lugā *Skroderdienas Silmačos*.

vōdevilisks, Kd., *vōdeviļai raksturīgs*, # Latviešu dramaturģijā vōdevilisks raksturs ir vairākām Ā. Alunāna, R. Blaumaņa un citu rakstnieku joku lugām.

farss, L., *sens franču sadzīves kómēdijas paveids; kómēdija vai vōdeviļa ar ārišķīgiem, parupjiem efektiem*, # Farss, kas sākumā bija kōmiska intermēdija reliģiskā drāmā, XIV gadsimtā izvērtās par atsevišķu ludziņu. Buržuāziskajā teātrī par farsiem sāka saukt arī vairākcēlienu kómēdijas ar banālu nokrāsu.

traģifarss, L., *farss ar dažiem traģēdijas elementiem*, # Vienu vakaru Lilita Bērziņa ir Amālija igauņu rakstnieka Enna Vetemā traģifarsā *Rožu dārzs*.

TRAĢĒDIJA, L., *luga, kurā varonis tēlots nesamierināmā cīņā ar nepieveicamu pretspēku*, # Traģēdijā indivīds aiziet bojā, bet viņa gara pārākumu neviens nevar iznīcināt. Nozīmīgākās Raiņa traģēdijas ir *Indulis un Ārija* (1911) un *Jāzeps un viņa brāļi* (1914). Vēl Otrā pasaules kara laikā E. Treimanis-Zvārgulis saraksta traģēdiju *Rūsiņš* par senlatviešu cīņām pret krustnešiem.

likteņtraģēdija, L., *antīkā traģēdija, kuras kōnfliktu pamatā ir varoņa bezcerīga cīņa ar likteni*, # Eshila, Sófokla un Eiripīda traģēdiju darbības centrā ir varoņi, kas nonāk asā kōnfliktā ar likteni, tāpēc šīs traģēdijas mēdz saukt par likteņtraģēdijām. Šekspīra traģēdijas (atšķirībā no antīkajām likteņtraģēdijām) sauc par raksturu traģēdijām.

traģisks, Kd., *traģēdijai raksturīgs*, # Šekspīra lugas ir sižetiski spraigas, pārbagātas ar notikumiem, taču pat vistraģiskākos notikumus viņš prot attēlot ar lielu patiesības izjūtu. Traģiski rakstnieki allaž ir dzīves apliecinātāji, jo patiesībā traģēdijā jūtam, ka dzīve un dzīvība par spīti visām maiņām ir neiznīcināma.

traģisms / traģiskums / traģika, L., # Šekspīrs paceļ traģēdiju jaunā pakāpē, viņa lugās darbojas spēcīgi raksturi (Hamlets, karalis Līrs, Ótello, Makbets), kuru traģisms izaug no sava laika sabiedrībai raksturīgiem kōnfliktiem. Balādēs un traģēdijās dažādos aspektos parādās laikmeta un individuālo likteņu traģiskums. Mākslā vajadzīgi šie kōntrasti – smieklī un nopietnība, bezbēdība un traģika.

LIBRETS / scenārijs, L., *liela muzikāli vōkāla sacerējuma (parasti ōperas, ōperetes) teksts; sižeta izklāsts, dramatiskās darbības apraksts baletam, pantōmīmai*, # Lai arī cik liela nozīme libreta dramaturgam, kōmpōnists ōperā aizvien ir galvenais darba veidotājs. Scenārijs baletam uzrakstīts arī pēc N. Hikmeta drāmas *Leģenda par mīlestību*. Pēc E. Birznieka-Upīša stāsta *Šūpoles* sižeta H. Dōrbe sarakstījis ōperas libretu. No ludziņas *Laima pazemē* vēlāk izveidojas librets Anatōlija Liepiņa baletam *Laima* (1947).

SCENĀRIJS / kinōscenārijs, L., *literārs darbs, kurā ir sīks uzņemamās kinōfilmas dramatiskās darbības apraksts*, # Kinōmākslas specifika ir tāda, ka gandrīz vienmēr par scenārija līdzautōru kļūst arī režisōrs. L. Brīdakas scenārijs filmai *Stari stiklā* (1970) stāsta par kādu jaunu stikla rūpnīcas strādnieci, kurai ir mākslinieces dotības. Arī prōza un dramaturģija var noderēt par pamatu scenārijam. Filmas pamats ir kinōscenārijs. 1967. gadā žurnālā *Karogs* publicēti I. Bindes kinōscenārija *Eduards Veidenbaums* fragmenti.

kinōstāsts, L., *kinōscenārijam piemērots sižets; filmas sižets kā stāsts*, # Dz. Rinkule-Zemzare 1967. gadā uzraksta kinōstāstu *Kapteiņa pulkstenis*, un 1968. gadā pēc viņas scenārija top Rīgas kinōstudijas filma *Kapteiņa Enrikō pulkstenis*. Filma *Klāvs – Mārtiņa dēls* (1970) pēc J. Lūša scenārija vēltīta cilvēka pienākumam pret dzimto vietu, bet scenārijs kā kinōstāsts ar nosaukumu *Neviens cits* izdots grāmatā tajā pašā gadā. Nelielais kinōstāsts ļauj izjust Sidnejas spēļu gaisotni, kā arī sniedz ieskatu Sidnejas Latviešu nama dzīvē, kur ōlimpisko spēļu dienās pulcējas Latvijas spōrtisti un līdzjutēji. Zvejas vīriem vēltīts E. Līva kinōstāsts *Meldru mežs* (1972), bet iepriekš pēc viņa scenārija uzņemta filma ar tādu pašu nosaukumu (1971). Lai gan *Bābele* nenoliedzami ir ārkārtīgi prōfesiōnāli veidots kinōstāsts, nevar teikt, ka aktieri šai filmā būtu zvaigznes.

LITERATŪRKRIKA / kritika, L., *literatūrzinātnes nozare, kas nodarbojas ar sava laika daiļdarbu vērtēšanu; apcerējums šajā nozarē*, # Šodien literatūrkritiku mēdz uzskatīt par literatūrzinātnes sastāvdaļu. Šais sējumos ievietotie A. Grigūļa literatūrkritikas apskati kopumā

sastāda kónspektīvu latviešu literatūras kritikas un reizē arī sabiedriskās domas vēsturi. Kopš 1960. gada A.Bróks darbojas prōzas kritikā. R.Ezera darbojusies arī literatūras kritikā, galvenokārt rakstījusi recenzijas.

literatūrkritisks / kritisks, Kd., *kritiku paudošs; ar kritiku saistīts*, # R.Pelšes literatūrkritiskā darbība izvēršas Stólipina reakcijas gados un jaunu revólūcijas uzplūdu laikā. Izlasē *Pa gadu kāpnēm* (1966) J.Kalniņš apkopo savu literatūrkritisko devumu no 1953. līdz 1965. gadam. No viņa dzejoļiem, óriģināliem un tulkotiem, stāstiem un kritiskajiem rakstiem iznāktu jauna izlase.

C. Sacerējumi saistītā valodā.

DZEJA / lirika / póezija, L., *daiļrades veids (blakus epikai un drāmai), kam raksturīgs emócionālu pārdzīvojumu attēlojums, parasti saistītā valodā*, # Literārā darba valodai ir divas fórmās – prōzas valoda un dzejas jeb vārsmotā, ritmizētā valoda. J. Ósmaņa dzejoļi un pasakas dzejā apkopoti krājumā *Katram mākonim zelta mala...*(1972). Krājumā *Otrie gaiļi* (1970) ir pārdomu lirika, publicistiska dzeja, atmiņu cikls par rakstniekiem. Lirika, kuras pazīme ir ritms, saistās ar mūziku, it īpaši senatnē, kad liriskus sacerējumus dziedāja vai skandēja liras pavadībā. 1922. gadā iznāk Kurcija mīlestības liriskas krājums *Dziesmas mēlnbaltai madónnai*. Jau no bērniības pazīstamo pasaku pasauli Puškina parāda jaunā skatījumā – savas póezijas spilgtajās krāsās, krievu pasakām raksturīgajās gleznās.

dzeja / lirika / póezija, L., *saistītā valodā rakstītu daiļdarbu kopums*, # Latviešu rakstītā dzeja jau no tās sākumiem sacerēta sillabótóniskajā sistēmā. Sešpadsmit krājumi aptver tikai daļu no Kārļa Krūzas atstātā dzejas mantojuma. *Jaunās strāvas* periōda Aspazijas liriskas daļai arī šodien ir sava nozīmīga vieta nākotnes cilvēka veidošanā. Ó.Vācietim izdots liriskas krājums gruzīniski – *Pavasara vēji* (1960) un bulgāriski – *Izmeklēti dzejoļi* (1966). Šī grāmata ir tikai niecīga daļiņa no franču plašās póezijas.

dzejisks / póētisks / lirisks, Kd., *dzejai raksturīgs*, # Revólucionāra dzejiskais tēls Andreja Baloža lirikā ir visai daudzveidīgs. Vārsma liriskas esībai ir nepieciešama fóрма, jo vienīgi tajā ietvertais pārdzīvojuma saturs ir dzejiski apgarots, lirisks. Dziesma ir vókālās mūzikas vissenākais pamatžanrs, kurā muzikālais tēls apvienojas ar póētisko. Mēs allaž vēršamies pie Raiņa, pie agrāko paaudžu mūžiem, pie gadsimtu póētiskās pieredzes. Krājumā ir vairāki īsi, spilgti liriski dzejoļi, kas ar patiesu jūtu spēku runā par mīlestību.

vārsmot, Kd., *saistīts ritmā*, # Iepretim prōzas valodai, kas parasti ir epikā un drāmā, dzejas jeb vārsmotā valoda ir raksturīga lirikai. Bezgala daudz sarakstīts vārsmotā valodā par visiem četriem gadalaikiem.

dzejot / vārsmot / dziesmot, 2. kónj. / **dziedāt**, 3. kónj., R. v., arī K., *sacerēt dzeju*, # Par visu, ko viņš ieraudzīja, viņam tūdaļ nesās prāts dzejot. Viņa sākusi vārsmot jau pusaudzes gados. Dzejnieka pienākums ir dziesmot par tādiem tematiem, kas ceļ tautas pašapziņu. Lūk, tāpēc “nav miera zem Latvijas bērziem”, kā dzied mūsu tautas dzejnieks. Dzejoļu krājumā *Bez prieka un daiļes* (1915) dzejnieks dzied par savu vientulību.

sadzejot, pbg., # Viņš sadzejojis arī vairākas póēmas un balādes.

apdzejot / apdziedāt, *attēlot ko dzejā*, # Tautas daiļradē tauta ļoti reālistiski apdzejojusi cilvēka mūža gājumu, viņa apkārtējo pasauli. Dzejnieks savos darbos apdzejo dzimtās zemes dabu. Póēmā ar dziļu māksliniecisku izjūtu apdziedāta mīlestība, draudzība un varonība. Tautasdziesmas apdzied sērdieņu grūto dzīvi.

atdzejot, *tulkot dzeju*, # Heislars atdzejojis S. Jeseņina *Annu Šņeginu*. Skaidrīte Kaldupe atdzejojusi Šekspīra sónetus.

latviskot, 2. kónj., K., *atdzejot latviešu valodā*, # Tarasa Ševčenkó darbus latviskojuši daudzi autóri: Sudrabu Edžus un Vilis Plūdonis, Mirdza Ķempe un Jānis Plaudis.

atdzejojums, L., *dzejas darba tulkošana; tulkots dzejas darbs*, # Aprit sešdesmit gadi, kopš iznācis pirmais Ģētes *Fausta* izdevums latviešu valodā Raiņa atdzejojumā. Grāmatā *Saltā namā* (1913) K.Krūza ievieto A.Puškina, V.Brjusóva, K.Baļmóna un citu krievu rakstnieku darbu atdzejojumus.

dzejolis / dzeja / vārsma / dzejojums / vārsmojums / dziesma, L., *daiļdarbs saistītā valodā, parasti neliela apjoma*, # Dažus dzejoļus L.Kamara sarakstījis igauņiski, un tie iespiesti Igaunijā. Ap piecdesmit A. Ķēniņa dzejoļu ir kómpónēti. Jauns dzejnieks dzejas uzrakstīja.. Par

kvēlām jūtām bija tās.. (C.Dinere). Interesantākās jaunā dzejnieka vārsmas šķita tās, kas domātas mazajiem lasītājiem. Krājums *Ja tu uzticētos* ietver patriotiskas vārsmas par latviešu sarkanajiem strēlniekiem, mīlas un filozofisko liriku. Mazajiem lasītājiem A. Krūklis veltī dzejojumu *Vismīlākā dāvana* par zēnu, kas pie Jaungada eglītes saņem grāmatu. Ata Ķēniņa dziesmas un dzejojumi *Pótrimpa zemē* veltīti romantiskiem sapņotājiem. Šķiet, ne tik sen tas bijis, kad periodikā pazibēja dzejnieces vēl nedrošie iesācējas vārsmojumi, un nu – mūsu rokās jau ir pirmais krājums. Lai izdotu grāmatiņu, jaunajam autōram vairs nepietika ar desmit, piecpadsmit vārsmojumiem.

dzejojums / dziedājums, L., *plašāks dzejolis; nodaļa epōsam*, # Dzejniekam derētu izmēģināt roku arī lielāka apjoma satīriskajos dzejojumos. 1968. gadā iznāk Rinkules-Zemzares humoristiskais dzejojums *Zvirbulis bez astītes*. Kaudzītes Matīss jau sen pārtulkojis Puškina garo dziedājumu par Kaukāza gūstekni. Te ir klausu laiku dziedājums *Stāsts par Reini Sviķi*. Epōss iedalās sešos dziedājumos.

tituldzejolis, L., *dzejoļu krājuma dzejolis, pēc kura nosaukuma nosaukts viss krājums*, # Tituldzejolis šajā krājumā ir *Ūsainā puķe* – tas devis nosaukumu visam dzejoļu krājumam.

dziesma, L., *dzejolis ar piekōmpōnētu melōdiju*, # Dz.Rinkules-Zemzares un A.Žilinska dzejoļu-dziesmu krājumi *Vasariņa* (1958) un *Baltā ziema* (1960) izraisa bērnos interesi par dabu un dzīvniekiem. Pavisam ar A.Krūklā tekstiem kōmpōnētas ap piecdesmit dziesmas, daudzus dziesmu tekstus viņš atdzejojis no krievu, vācu, angļu un spāņu valodas.

panti / rindas, L., *pārņestā nozīmē vai sarunvalodā dzejoļi, dzejojumi*, # Atrazdamies strēlnieku vidū, vērodams viņu cildeno varonību, A. Grigulis to ieauž savos pantos. Viņa pantus diezin vai kāds drukās. J. Medeņa grāmatā *Tecila* (1933) ir rindas par pulkvedi J.Vācieti, par veco strēlnieku varonību Krievzemē un savā tēvzemē – Tīreļpurvā.

perša, L., *novēcojis, arī nicīgs dzejoļa apzīmējums*, # Vēl nesen Kaudzīte pie Rātmindera tēva draudzes skolā Bībeles peršas un rēķinu gabalus mācījās, bet nu jau skolo citus. Ja peršas patika skolotājam un kantora jaunkundzēm, tad vīrieša cilvēkam ar tām nu nederēja krāmētis.

pants / pantiņš / rīme / rīmējums, L., *nenopietns, nemāksliniecisks dzejolis ar uzsvāru uz atskaņām*, # Uz kāda krusta bija lasāms šāds pants: *Še kalējs Mārtiņš kapā krita, Kas bērņus, siev` un laktu sita*. Nekļūsti salkans – tādas lietas piestāv pantu kalējiem. Stendera *Bildu ābice* greznota ar divdesmit četriem neliela fōrmāta attēliem – pa vienam pret katru mācāmo burtu un tam atbilstošo pantiņu. Meitenēm jau vispār pantiņi patīk, to es no skolas atceros. Jūs, latvieši, esat augstprātīgi un iebildīgi pret saviem kungiem un mācītājiem, jūs viņus zobojat, avīzēs par viņiem liekat ziņģes un rīmējumus. Par katru “Sarkanā metalurga” futbolistu viņam bija sacerēta rīme – cita jiftīga, cita piparota... Šim rīmju kalējam ir un ir kaut kas nelabs aiz ādas.

rīmēt, 2. kōnj., K., *sacerēt rīmes*, # Gaišāki prāti taču tādus naivus pantiņus godā netur, kādi avīzēs tiek rīmēti.

rīmētis, 2. kōnj., R. v., *būt atskaņotam (par vārsmām)*, # Tāpēc es daru tā – ņemu tīkamu meldiņu un lieku iekšā tādus vārdus, kas glīti rīmējas savā starpā.

skaitāmpantiņš, L., *vārdu un beznozīmes skaņkopu ritmizēts sakopojums, ko runā noteiktās spēles norisēs*, # Katram aplī stāvošajam dalībniekam Mārīte veltīja pa skaņkopai no skaitāmpantiņa: *Ēnik, bēnik, džimpā, rimpā, kājiņ, vējiņ, bums!*

tautasdziesma / daina, L., *tautas daiļrades sacerējums saistītā valodā dziedāšanai un teikšanai*, # Tautasdziesma ir dziesma, kas gadsimtiem veidodamās un noapaļodamās, izteic visas tautas domas un jūtas. Tautasdziesmās ozols minēts vairāk nekā piectūkstoš reižu. Sevišķi nozīmīga ir ar dainas tekstu kōmpōnētā J.Vītola dziesma jauktam korim *Rīgā pirku sirnu zirgu*. Dainās iedziļinās un atrod bagātu vielu valodnieki un vēsturnieki, dainas iedvesmo dzejniekus, skaņražus, gleznotājus.

rūna, L., *somu, karēļu, igauņu tautasdziesma*, # Tieši te, austrumu karēļu vidū, no paaudzes uz paaudzi tika pārmantotas viņu savāktās rūnas par spēkavīru Kalevu.

ziņģe, L., *tulkota, lōkalizēta vai pēc svešiem paraugiem darināta dziesma, kas tautā nereti fōlklōrizējusies*, # 19. gadsimta trešajā ceturksnī ziņģu izplatība kļuva tik liela, ka tās sāka nomākt klasisko tautasdziesmu. Reizi pa reizei vēcāis vīrs ar dziļu nopietnību savā nodabā buldurēja bārdā kādu vecmodīgu ziņģi, ko atcerējās no turku kara laikiem.

PANTS, L., *divu vai vairāku dzejas rindu kopa, ko apvieno vai nu atskaņu sistēma, metriskā shēma u. tml.*, # Gadu gaitā mainījies Kurcija dzejas pants un ritms: *Saules bēdu* garo un valkano

rindu vietā – īsas, enerģiskas, vērbiem piesātinātas vārsmas. Divdesmit četrus pantus garajā dzejolī Aspazija ar apbrīnojamu entuziasmu uzmet dzejnieka darbības programmu.

baltais pants / baltās vārsmas, L., *pants, kura vārsnās nav atskaņu*, # Rainis atdzejojis drāmas *Kains* majestātisko balto pantu. Neatskaņotu dzeju pieņemts saukt par baltajām vārsnām.

brīvais pants / brīvās vārsmas, L., *sillabotōniskā sistēmā rakstītas vārsmas, kurās pēdu skaits nav noteikts*, # Ja brīvās vārsmas izkārtotas pantos, tad runā par *brīvo pantu* – tā, piemēram, izveidots Ausekļa dzejolis *Beverīnas dziedonis*. Fabulas parasti rakstītas brīvajās vārsnās, jo tādās iespējams pilnīgāk ietvert sadzīves sarunu.

verlibrs, L., *tradicionāli neierobežota panta fōrma*, # Franču vārdkopa *vers libre* – brīvā dzeja – apzīmē vārsmas, kurās ir nenoteikta pēdas struktūra, nav atkārtotojamos vienādu pantu, var nebūt atskaņu. Verlibru šai laikā daudz lieto Plūdōnis, L.Paegle, A.Kurcijs. Verlibrā emōcijas un domas ir kailas, ja tām trūks vērienīguma un dziļuma, nekādas dzejas nebūs.

divrinde / divrindenis / distihs / divieši, L., *divrindu pants*, # Vienkārsākā panta fōrma ir divrindenis. Antīkajā dzejā bija pazīstams elēģiskais distihs – tā ir divrinde, kuras pirmajā rindā ir heksamets, bet otrajā – pentamets. Elēģiskos distihus latviešu dzejā sastopam jau J. Alunāna daiļradē, bet vēlāk šo panta fōrmu izmantojis Rainis un devis tai īpašu nosaukumu – *divieši*.

divrindu (ģen.), Kd., # Savā sākotnē elēģiskais distihs veidoja patstāvīgu divrindu dzejoli, vēlāk to kā atsevišķu divrindu pantu lietoja garāku dzejoļu izveidē.

gazele, L., *Austrumu tautu liriskās dzejas fōrma, kas sastāv no divrindēm*, # Gazele radusies 7. gadsimtā no liriskas tautasdziesmas, bet tradicionālo fōrmu ieguvusi ap 14. gadsimtu. Latviešu dzejā gazeles rakstījuši L.Laicēns, J.Plaudis, J. Medenis, P.Vīlīps.

trīsrinde / trīsrindenis / tercīna / terca, L., *trīsrinddu pants*, # Kaut krājumā pārsvarā ir četrindenes, dzejnieks jūtami centies dažādēt pantu fōrmas – radušās tankas, divrindenes, trīsrindenes un piecindenes, vairāki dzejoļi uzrakstīti brīvajā pantā. No trīsrinddu pantiem īpašu panta fōrmu veido tercīnas. Tercīnās sacerēta Dantes Aligjeri pōēma *Dievišķā kōmēdija*. Raiņa saīsinātais sōnēts ir deviņrinddu dzejolis, kas sastāv no kvartas, tercās un noslēguma divrindenes.

ritōrnele, L., *itāļu tautasdziesmas trīsrinddu pants; trīsrinde ar dažādiem metriem*, # Ritōrnele ir tāda trīsrinde, kurā atskaņota tikai pirmā un trešā rinda.

četrinde / četrindenis / kvarta, L., *četrinddu pants*, # Četrinddu pants jeb kvarta ir visvairāk lietotā panta fōrma. J.Grota dzeja ir vienkārša, ar siltu lirismu caurstrāvota, dōminē klasiskā četrinde. Tautas mīklu krājumā sastādītājam izdevies parādīt arī latviešu mīklu fōrmas ritmiskumu, parādīt senāko mīklu tuvumu tautasdziesmu četrindeņiem un divrindeņiem.

rubajs / rubaja, L., *Tuvo un Vidējo Austrumu tautu liriskās dzejas fōrma – četrinde ar atskaņotu pirmo, otro un ceturto rindu*, # Rubajā aiz atskaņām nereti, tāpat kā gazelē, seko redīfs, tas ir, viena vārda atkārtojums rindas beigās. Rubaja ir iemīļota fōrma Austrumu pārdomu lirikā.

piecinde / piecindenis / kvinta, L., *piecinddu pants*, # Piecinde jeb kvinta, salīdzinot ar kvartu, sastopama retāk.

tanka, L., *piecinddu dzejolis japāņu dzejā*, # Tanka ir piecinddu bezatskaņu pants ar galveno domu pirmajās trīs rindās un noslēgumu pārējās divās. A.Grigulis izmantojis japāņu dzejas panta fōrmas – tankas un hōkku. Ausmas Pormales dzejā jūtu un domu impresijas izteiktas arī lakōnisko japāņu tanku pantos.

sešrinde / sekstīna, L., *sešrinddu pants*, # J. Sudrabkalna dzejolī *Spītīgais* piecindenes mijas ar sešrindēm. Sekstīnas un ōktāvās parasti sacerētas jambos.

septiņrinde / septīma, L., *septiņrinddu pants*, # Retāk dzejā sastopamas kvintas un septimas.

astoņrinde / ōktāva, L., *astoņrinddu pants*, # Turpmākās trīs K.Krūzas grāmatas sastāv no astoņrindēm. K.Štrāla pōēma – vēstule ōktāvās *Kauja pie Glemu Liepas* ar savu skaudro reālismu ir viens no labākajiem mūsu lirōepiskajiem darbiem par Pirmo pasaules karu.

triōlets / triōleta, L., *astoņrinddu pants, kurā pirmā rinda atkārtojas ceturtajā un septītajā rindā, bet otrā rinda – astotajā rindā*, # Lai triōletā rindu atkārtojumi neliktos vienmuļīgi, franču tradīcija prasīja, lai triōleta astoņas rindas sastāvētu no trim frāzēm. K. Krūza ir triōletu un sōnetu meistars. No pantu dažādojumiem J.Petera dzejā pieminamas humoristiskās triōletas.

deviņrinde / nōna, L., *deviņrinddu pants*, # Deviņrindē pirmās sešas rindas saistītas ar krusteniskām atskaņām, pēdējās divas ar blakus atskaņām... Atkarībā no vārsmu skaita pantā izšķir ... septiņrindenes (A.Baloža *Mana dzimtene*), ... deviņrindenes (J. Sudrabkalna *Nōnas*) u.c.

desmitrinde / decima, L., *desmitrinđu pants*, # Desmitrinde kļuvusi par pamatu ođas strōfai. No desmitrindēm vēl ir pazīstama, it īpaši austrumtautu dzejā, tā sauktā “salauztā” decima, kas sastāv no divām piecīndēm.

ōda / kantāte / himna, L., *svīnīgs slavīnājumā dzejolis*, # Līrikas daļījuma tradīcīnālās fōrmas ir ōda, elēģija, idille, veltījums, stance... No desmitrindēm pazīstamākās ir divas fōrmas: vienkāršā decima un ōdas strōfa. J.Līcītis kōmpōnējis kantātes ar A.Skalbes tekstiem – *Jūras republika* (1965) un *Rokas* (1966). Dažkārt dzejoļus ar ōdas raksturu paši autōri sauc par himnām (M.Ķempes *Himna pavasarim*, B. Saulīša *Himna* u. c.). Darba dziesmas saplūst kopā vienā lielā, pacīlājošā himnā, kas slavīna rudens dāsīnību un cilvēka vienas vasaras sūro pūliņu saldus augļus.

ōdīks / himnīks, Kd., *ōdai, himnai raksturīgs*, # Mūsdienu līrikā atrodams ne viens vien ōdīks dzejolis. Dzejnieka darbos atradīsim gan himnīkus varonības cīldīnājumus, gan mīlas līriku. Mūsu dzejas dzīvajā klāsīkā, skolu mācību grāmatās un hrestomātījās ienākuši un palīkuši Sudrabkalna himnīskie heksametri par Lāčplēsi.

STRŌFA, L., *vārsmu, arī divu vai vairāku pantu apvienojums kōmpōzīcīnālā vienībā, kas dzejas darbā atkārtojas*, # Dzejas valoda ir īpaši ōrganīzēta valoda, vienalga, vai sacerējumi rakstīti noteiktās strōfās vai brīvās vārsīmās. Savdabīgu strōfu, ko veido 14 vārsīmas, radījis A.Puškins dzejas rōmānā *Jevgeņijs Ōņegīns*. Latviešu dzejā ievīestas antīkās strōfas, kas nosauktas grieķu dzejnieku vārdos: *Safō strōfa, Alkaja strōfa*... *Feju karaliene* sarakstīta īpašā pantā, ko sauc par Spensera strōfu.

strōfīka, L., *strōfu kopums daīlradē*, # Savu dzejas meistarību J.Plaudis nodemōnstrē grāmatā *Putnu ceļš* (1939), kurā izmantota bagāta strōfīka. Bagāta un daudzveidīga ir Ausekļa strōfīka – te sastopam gan parastās kvartas, gan sekstīnas, gan heksametri.

strōfīks, Kd., *uz strōfu, strōfīku attīecīgs*, # Līrika bagātīnās strōfīski – tiek izmantots daudz jaunu panta fōrmu, tiek lietotas ōktāvas, sekstīnas, sōneti, pat sōnetu vainags.

sōnets / sōneta, L., *strōfa, kuru veido divas četrīndes un divas trīsīndes un kurā ievērota noteikta atskaņu kārtība*, # J.Liepiņš kopā ar V.Belševīcu atdzejojīs Dantes sōnetus *Vīta nuova*. Starp B.Saulīša atdzejojumiem ir V.Šekspīra sōneti, V.Buša *Maksīs un Mōrīcs*, B.Brehta dzeja. Latviešu literatūrā pirmās sōnetas sacerējis J.Alunāns (*Rīts, Mana manta, Sōneta ar rāģiem* u. c.).

elēģija, L., *dzejolis ar skumju noskaņu*, # Elēģijas sacerējuši grieķu un romīešu dzejnieki. Vēlākajā literatūrā elēģijas īemīlōjuši sentimentālisti, paužot skumjas pārdomas par cilvēka un viņa dzīves necību.

elēģīks, Kd., *ar skumju noskaņu*, # Dabas dzejoļi var būt himnīski (Plūdoņa *Ūdeņi runā*), elēģīski (Raiņa *Vēls vakars*)...

kasīda, L., *cīldīnoša vai pamācoša satura dzejolis austrumtautu dzejā*, # Azerbaidžāņu dzejnieks Muhameds Fīzuli sarakstījis gazeles, kasīdas un citas fōrmas darbus, kas piesātīnāti ar dziļu filozōfīsku domu.

aleksandrietis, L., *klāsīkā dzejas fōrma, kas sastāv no divrīndēm sešpēdu jambā ar cezūru rīndas vidū un blakus atskaņām*, # Aleksandrieša nosaukums radīs no XII gadsimtā sarakstītas pōēmas par Maķedōnijas Aleksandru strōfīkas. Latviešu dzejā aleksandrietī lietojuši J.Plaudis, J.Sudrabkalns, A.Grīgulīs.

akrōstīhs, L., *dzejolis, kura rīndu pirmie burti, lasot no augšas uz leju, veido kādu vārdu vai frāzi*, # Mūsdienu dzejā vairākus akrōstīhus snīegusi Mirdza Ķempe. Akrōstīha fōrmā veidots J.Stulpāna dzejolis *Karavīrs*.

stance, L., *nelīels līrīks dzejolis ar prātīniecīsku saturu*, # Stance sastāv no relatīvi patstāvīgiem četrīndu pantīem par kopīgu tematu.

dītīrambs, L., *svīnīgs, slavīnošs dzejojums; senajā Grīķijā svīnīga dziesma par godu dievam Dīōnīsam*, # Kāds Demjana Bednīja dzejolis, kas uzrakstīts divdesmitajos gados, ir visaugstākais dītīrambs latviešu sarkanajiem strēlnīekīem – latviešīem var uzticēt jebkuru pienākumu!

rōndeļe, L., *dzejolis ar 13 rīndu strōfu*, # Rōndeļē (kas parastī rakstīta četrpēdu jambos) pirmā rīnda atkārtojas trīs, otra – divas reizes.

rōndō, L., *rōndeļes variants*, # Rōndō ir dzejoļa fōrma, kas Francijā pazīstama jau kopš viduslaīkiem. Līdzās sōnetām Vaiats (Thomas Wyatt) pa daļai pēc franču paraugīem sacerēja arī rōndō un ōdas.

madrigāls, L., *itāļu vienstrōfas dzejolis, sākotnēji ar idillisku, vēlāk arī filozōfisku, didaktisku, satīrisku saturu*, # Otrajā posmā Rónsārs, kļuvis par galma dzejnieku, sacerēja daudzus madrigālus, epigrammas, jaukus gadījuma dzejolišus, ko agrāk bija nosodījis.

kancōna, L., *liriska dzejoļa veids vecfranču un itāļu dzejā*, # Bez tam Bójardō itāļu valodā uzrakstīja sōnetu un kancōnu krājumu, kurš pieder pie nozīmīgākajiem XV gadsimta petrarkiskās lirikas pieminekļiem.

epigramma, L., *īss satīrisks dzejolis*, # Klementa Marō smalkais humors vislabāk izpaužas fōrmas ziņā spožajās epigrammās, kas vairumā ir labsirdīgi humoristiskas, bet reizēm sasniedz sociālas satīras līmeni. Žurnālā *Dadzis* publicētas L.Kamaras epigrammas un citi satīriski dzejoļi.

veltījums, L., *dzejolis kā godinājums kādam*, # Kara gadu lirikā plašu vietu ieņem veltījumi un vēstules tuviem cilvēkiem. Ap 1530. gadu Bóskans un Garsilasō de la Vega pārnesa spāņu augsnē itāļu dzejas fōrmas – kancōnu, elēģiju, eklōgu, veltījumu, sōnetu.

HIMNA, L., *svinīga dziesma, kas simbolizē valsti, ōrganizāciju u. tml.*, # Eirōpas Padome Bēthōvena 9. simfōnijas fināla tēmu jau 1972. gadā ieteica par ES himnu. Sapulcējoties visiem svētku dalībniekiem, atskanēja studentu himna *Gaudeamus*.

Internaciōnāle, L., *prōletariāta starptautiskā revōluciōnārā himna; kōmunistisko partiju himna; līdz 1944. gadam PSRS himna*, # Internaciōnāles tekstu sacerējis franču dzejnieks E.Pótjē (1871), latviski atdzejojis J.Rainis. Tad visiem bija jādzied Internaciōnāle, bet lielākā skolēnu daļa nezināja ne vārdus, ne meldiju.

Marseljēza, L., *franču revōluciōnāru dziesma; Francijas Republikas valsts himna*, # 1792. gadā ar K.Ružē de Lila *Reinas armijas kaujas dziesmu* Parīzē iesoļoja Marseļas brīvprātīgo bataljōns; sakarā ar to dziesma tautā iegājās kā marseļiešu dziesma jeb Marseljēza.

BUKŌLIKA, L., *antīkās dzejas žanrs, kurā tēlota ganu dzīve; darbu kopums šajā žanrā*, # Bukōlikas nosaukums cēlies no grieķu vārda *bukolos* `govju gans`. Pastōrālā tematika jeb bukōlika bija visai izplatīta viduslaiku Eirōpā.

bukōlisks, Kd., *uz bukōliku attiecīgs*, # Jakópō Sannadarō savā rōmānā izmantojis visu tradiciōnālo bukōliskās dzejas vielu no Teókrita līdz Bókačō.

pastōrāle, L., *bukōliskā žanra paveids; šī žanra daiļdarbs*, # Visai tipisks itāliešu XVI gadsimta literatūras žanrs bija pastōrāle, kas apvienoja epikas, lirikas un drāmas darbus ar ganu dzīves tematiku, kas bija mantota no antīkās bukōliskās dzejas pārstāvjiem (Teókrits, Vergīlijs, Ōvīdijs...). Bókačō rokās pastōrāle bija ierocis cīņai pret askētisma ideāliem, līdzeklis veselīgo, dabisko instinktu un laicīgās mīlas prieku prōpagandai.

pastōrāls, Kd., *uz pastōrāli attiecīgs*, # XVI gadsimta pastōrālie dzejnieki pōlemiski pretstatīja šo bezrūpīgo lauku dzīvi pilsētās dzīvei ar tās sociālalajām pretrunām. Pastōrāla tematika iespiedās ne vien rōmānā un drāmā, bet arī lirikā.

idille, L., *dzejolis, kurā idealizēti attēlota "dabas bērnu" – zvejnieku, ganu, zemkopju dzīve*, # Idille radās senajā Grieķijā kā galma dzejas paveids un tika atdarināta jaunajā eirōpiešu literatūrā.

idillisks, Kd., *uz idilli attiecīgs*, # Madrigāls ir itāļu vienstrōfas dzejolis ar idillisku saturu.

eklōga, L., *dzejolis par ganu dzīves tematu antīkajā un vēlāk arī Eirōpas dzejā*, # Rōmāna *Arkādija* panākumi XVI gadsimta Itālijā radīja vesēlu eklōgu literatūru, pie tam eklōgas tika rakstītas tercīnās dialōga fōrmā.

LIRŌEPIKA, L., *saistītā valodā sacerēti daiļdarbi ar liriskas un epikas pazīmēm*, # Galvenie lirōepikas paveidi ir pōēma, balāde, rōmance, fabula. Krājumā *Vārsmas laikabiedriem* (1967) sakopota M.Rudzīša pēdējo gadu dzeja un lirōepika.

lirōepisks, Kd., *lirōepikai atbilstīgs*, # Literatūrā visbiežāk sastopama liriskas un epikas sintēze, veidojot lirōepisku tēlojumu. Četri lirōepiski darbi, kurus autōrs nosaucis par balādēm, veido grāmatu *Ausma pār Daugavu*.

pōēma, L., *garāks sižetisks vēstījums saistītā valodā*, # Pasaules literatūrā slavenas rōmantiskās pōēmas sacerējuši Dž.Bairōns (*Čailds Harōlds*), M.Lermōntōvs (*Mciri, Dēmōns*) un daudzi citi. Raiņa *Ave sol!* ir alegōriskā pōēma ar liriskā elementa pārsvaru pār episko. Reālistiskas pōēmas spilgti paraugi ir A.Puškina *Vara jātnieks, Pōltava*, Plūdoņa *Atraitnes dēls*.

eps / epōss / varōņepōss / varōņpōēma / varōņdziesma / varōņteika / varōņteiksma, L., *pōēma, kurā apdziedāti leģendāru tautas varōņu varōņdarbi*, # Seno grieķu dziesminieki tautas epus skandēja rečitātīva veidā. Viņš nostaigājis tūkstošiem kilomētru pa Mōngōliju, pierakstīdams tautas epus par Čingizhanu. Visā pasaulē pazīstamas sengrieķu pōēmas *Iliāda* un *Ōdiseja* – šādas

plašas episkas dziesmas sauc par tautas epósiem. Uz tautā izplatīto varoņdziesmu pamata daži varoņepósi uzrakstīti daudz vēlākos laikos, piemēram, franču *Dziesma par Rólandu*, krievu *Teiksma par Igóra kauju*, vācu *Nībelungu dziesma*, igauņu *Kalevipóegs*... Iepretī pseidoklasiskajām varoņpóēmām minamas tās varoņpóēmas, kas radās uz dažādu tautu varoņdziesmu un teiksmu pamata un uzrakstītas tikai vēlākajos gadsimtos, piemēram, somu *Kalevala*, gruzīnu *Bruņinieks Tīģera ādā*, latviešu *Lāčplēsis*. A.Pumpurs meklēja citu tautu epósus un varoņteikas, pētīja, kā veidojas tēli *Kalevalā*, kā notikums ar notikumu saistījās krievu varoņteikās. Viena no A.Kalniņa pašām pirmajām kora dziesmām ir balādiskā varoņteiksma *Imanta* par tautas cīņu pret krustnešu jūgu.

biļina, L., *episka krievu tautas dziesma par teiksmu varoņiem*, # Traģēdijai *Iļja Murómietis* Rainis izmanto krievu biļinas.

epópeja, L., *antīkais epóss, atdarināts arī viduslaiku Eirópā*, # Tai pašā laikā Rónsārs strādāja pie milzīgas tautiskas epópejas *Fransiāda*, kas palika nepabeigta. Izcilākā no tālaika episkajām póēmām ir Ersiljas *Araukāna* – milzīga epópeja 37 dziedājumos, kurus autors rakstīja divdesmit gadus.

balāde, L., *liróepisks sacerējums ar dramatisku vēstījumu*, # Skótijā tautas leģendu ietekmē balāde kļuva par sižetisku dzejas darbu ar fantastisku, drūmu un noslēpumainu saturu, un šādā veidā tā plaši izplatījās pasaules literatūrā. Balādes par Róbinu Hudu radušās ne vēlāk par XIV gadsimtu.

balādisks, Kd., *balādei atbilstīgs*, # Latviešu literatūrā balādiskus sacerējumus pārstāv Ausekļa *Beverīnas dziedonis*, R.Blaumaņa *Tālavas taurētājs*, Plūdoņa *Tīreļa noslēpums*, Raiņa *Veļu laiva*, *Karaļmeita*.

rómance, L., *neliels sižetisks dzejas darbs par spilgtu pārdzīvojumu, notikumu*, # Viduslaiku Spānijā par rómancēm sauca tautā izplatītas liróepiskas dziesmas par seniem varoņiem, taču laika ritējumā rómances žanriskās īpatnības bieži pārveidojušās un vēl tagad ir visai nenoteiktas. Rómance ļoti bieži saistās ar kādu melódiju, piemēram, tautas rómances *Pūt, vējiņi!*, *Līgo laiva uz ūdeņa*.

fabula, L., *īss, parasti alegórisks vēstījums dzejā, retāk prōzā, ar pamācošu vai satīrisku saturu*, # Fabulas sākumā vai beigās bieži ietverta galvenā pamācība jeb mórāle. Latviešu literatūrā izcilāko fabulu autōru vidū minami Pērsietis ar krājumu *Paziņas* un A.Upīts ar krājumu *Fabulas bez mórāles*.

4.3. Valoda.

VALODA, L., *artikulētu zīmju un to grafisko atbilstmju sistēma daudzos nacionālos un citādos paveidos*, # Apmēram pusotra gada vecumā bērnam sāk veidoties valoda, tāpēc jācenšas ar bērnu daudz runāt, rādīt un nosaukt priekšmetus, veicinot bērna valodas attīstību. Baltu valodas kopā ar slāvu, ģermāņu, rómāņu, indoirāņu, armēņu, albāņu, grieķu un citām valodām veido indoeirópiešu valodu saimi. Skalbes dzejā un pasakās latviešu valoda guvusi tīru, vienkāršu veidu. Rakstu valoda ir tā fórma, kurā infórmācija visdažādākajās dzīves nozarēs tiek uzkrāta, saglabāta un nodota laikabiedriem, kā arī turpmākajām paaudzēm. A.Ozols izvīzīja tēzi, ka latviešu tautasdziesmu valoda aplūkojama kā latviešu literārās valodas sākuma posms. Zinātniskās valodas īpatnība ir lietišķums, precizitāte...

valodisks, Kd., *uz valodu attiecīgs*, # Valodiskā jaunrade galvenokārt izpaužas, jau esošus vārdus lietojot jaunus saistījumos un jaunus attiecinājumos. Raiņa valodiskā darbība iezīmē būtiskas pārvirzes valodas saturā, pasaules ainā.

mēle, L., *valoda kā nacionāla pārstāvība*, # Nācēji sarunājās svešā mēlē, bet es nespēju noteikt, kādā tieši. Govju baru pa rīta miglu dzina ganos divi dūšīgi zeperi, skanīgi sasaukdamies lietuviešu mēlē.

svešvaloda, L., *jebkura nacionālā valoda iepretī dzimtajai valodai*, # Viņš mums, nākamajiem svešvalodu skolotājiem, pastāstīja par ķīmiju. Svešvalodas mācāmie galvenokārt praktiskos nolūkos. Intuitīvā jeb tiešā metode svešvalodu mācīšanā studentus vairāk tuvina svešvalodu īpatnību izprašanai, jo neiejauc svešvalodā asociācijas ar dzimtās valodas faktiem.

izloksne, L., *sīkākais vēsturiski izveidojies kāda novada valodas paveids*, # Viņa runāja vēl dziļākā tāmnieku izloksne nekā Mārtiņš, cirzdamā vārdus kā ar cirvi. Es viņu pāris reižu biju

aprājusi, ka viņa turpina lietot malēniešu izlokšni. Tagad lielākoties tikai tāmnieku (lībisko) izlokšņu izplatība norāda uz kādreizējām lībiešu atrašanās vietām.

dialekts, L., *radniecisku izlokšņu kopums*, # Uz vidus dialekta pamata ir izveidojusies latviešu literārā valoda, tāpēc šai dialektā atšķirību no literārās valodas ir mazāk nekā pārējos dialektos.

sarunvaloda, L., *valodas stils, kas raksturīgs ikdienas sarunām*, # Ētiskās attieksmēs sarunvalodas stilu parasti nelieto, tas kalpo dzīves ikdienas vajadzībām. Savā dzejā Stenders valodu tuvina vienkāršajai sarunvalodai, ieplūdinot tajā tautā dzirdētus teicienus.

vienkāršruna, L., *sarunvalodas stila paveids, kam raksturīgas novirzes no literārās valodas nōrmām*, # Vienkāršruna kā valodas stils atrodas aiz literārās valodas robežām. Vienkāršrunu lieto cilvēki ar zemu kultūras līmeni.

žargōns / slengs / argō, L., *valodas paveids, ko savā starpā lieto sōciālu un prōfesiōnālu grupu pārstāvji*, # Literatūrā kārkļuvāciešu žargōns plaši atspoguļots brāļu Kaudzīšu, A. Deglava, R. Blaumaņa, A. Upīša un citu rakstnieku darbos. Dzīvodams pilsētas nomalē, viņš lieliski apguva pašpuiku žargōnu. Zinātniskais slengs veidojas no dziļi specifiskiem prōfesiōnāliem terminiem, ar kuriem pastāvīgi jāsaskaras grupas locekļiem, tāpēc šai ziņā zinātniskais slengs ne ar ko neatšķiras no specifiska žargōna. Par argō uzlūko pagrimušu elementu valodas paveidu, piemēram, zagļu, kļaidoņu, deģenerātu žargōnu.

pirmvaloda / pamatvaloda / kopvaloda, L., *hipōtētiska valoda, no kuras cēlušās divas vai vairākas cilmes ziņā radniecīgas valodas*, # Zinātnieki ir kōnstatējuši, ka baltu valodas saglabājušas arhaisku, indoeirōpiešu pirmvalodai samērā tuvu valodas mōdēli. Tagad nekādas pirmvalodas vairs atrast nevaram – tās ir vai nu pārveidojušās, vai pavisam izzudušas. Latīņu ikdienas valoda ir pamatvaloda visām rōmāņu valodām. To kopvalodu, no kuras dialektiem cēlušās visas radu valodas, sauc par pamatvalodu jeb pirmvalodu.

pamatvaloda, L., *valoda, kurā runā kādas teritōrijas pamatiedzīvotāji vai iedzīvotāju vairākums*, # Angļu valoda ir pamatvaloda Lielbritānijā, Austrālijā, ASV, Jaunzēlandē, Kanādā, Dienvidāfrikā. Taksōnōmisko terminu pamatvaloda ir latīņu valoda.

palīgvaloda / starpniekvaloda, L., *valoda, parasti mākslīga, kas var veikt zināmas funkcijas starptautiskā saziņā*, # Mākslīgā starptautiskā palīgvaloda esperantō mūsu dienās ir plaši izplatījusies, interese par to pieaug. Esperantō ir uz jau eksistējošu valodu vārdu krājuma pamata izveidota starptautiska starpniekvaloda.

starpniekvaloda / starpvaloda, L., *valoda, ar kuras starpniecību piekļūst kādas trešās valodas dotumiem*, # Arābu īpašvārdi pa lielākai daļai latviešu valodā ienāk caur starpniekvalodām, un to arābiskā fōrma var arī nebūt zināma. Drīz varēsim veikt senindiešu literatūras tulkojumus nevis no starpniekvalodām (krievu un angļu) kā pašlaik, bet gan no oriģināla. Ja pieņemam, ka, tulkojot no vienas valodas otrā, daiļdarbs zaudē apmēram 30 prōcentus no savas mākslinieciskās vērtības, tad, izmantojot starpvalodu, šo zaudējumu var rēķināt apmēram uz pusi.

klasiskās valodas, L., *sengrieķu un latīņu valoda*, # Latīņu rakstu valoda izveidojās par ievērojamu kultūras valodu, kas saglabājusies Romas rakstnieku un dzejnieku darbos un ieguvusi klasiskās latīņu valodas nosaukumu. Latīņu klasisko valodu zinātnē un starptautiskajās attiecībās lietoja līdz pat 19. gadsimtam.

sanskrits, L., *senindiešu valoda*, # Sanskrits ir senās un viduslaiku Indijas literārā valoda, bet arī mūsdienā Indijā sanskrita valodā iznāk daudz rakstniecības pieminekļu, kā arī vairāki žurnāli.

hindi, L., *ōficiālā valoda Indijā*, # Ir liels daudzums dzīvo jaunindiešu valodu, no kurām pazīstamākās ir hindi un urdu (kopā ap 200 miljōnu runātāju), bengāļu (ap 70 milj. runātāju)...

esperantō [espe`rantō], L., *mākslīga starptautiska valoda*, # No visām mākslīgajām valodām tikai viena valoda – esperantō – ir ieguvusi plašu piekrišanu un izplatību visā pasaulē.

vienvalodīgs / vienvalodas (ģen.), Kd., *vienu valodu pārstāvošs*, # Relatīvi vienvalodīgajā Francijā nesen pieņemti ļoti stingri noteikumi, kas paredz bargus sodus par firmu nosaukumiem un reklāmu angļu valodā. Vienvalodas skaidrojošajās vārdnīcās katru leksiski semantisko variantu parasti raksturo kā vēselumu.

vienvalodība, L., *vienas vienīgas ēficiālas valodas lietojums valstī; vienas vienīgas valodas prasme (indivīdam)*.

divvalodu (ģen.), Kd., *divas valodas pārstāvošs*, # Parasti tulkojošās vārdnīcas ir divvalodu vārdnīcas. Divvalodu televīzijas pārraides būtu daudz ēperatīvākas.

divvalodība, L., *divu vienlīdzīgu valodu lietojums valstī; divu valodu prasme (indivīdam).*

daudzvalodu (ģen.), Kd., *vairākas valodas pārstāvošs, # Ir zināmas arī daudzvalodu tulkojošās vārdnīcas.*

daudzvalodība, L., *vairāku vienlīdzīgu valodu lietojums valstī; vairāku valodu individuāla prasme.*

II. GARŠAS SAJŪTAS.

GARŠA, L., *sajūta, kas rodas mutē, siekalās vai ūdenī izšķīdinātām noteiktām vielām iedarbojoties uz garšas receptōriem (garšas kārpiņām)*, # Sevišķi daudz garšas kārpiņu ir uz mēles. Garšas sajūtas ir cieši saistītas ar ožas sajūtām, jo barības viela, nonākot mutē, ar saviem gaistošajiem kōmpōnentiem iedarbojas arī uz ožas šūnām. Garšas analizātōra smadzeņu garozas daļa atrodas deniņu apvidū.

GARŠA, L., *vielas īpašība – spēja izraisīt noteiktas garšas sajūtas*, # Pret saldu garšu vissajūtīgāks ir mēles galiņš, pret skābu – mēles malas, pret rūgtu – mēles saknes apvidus. Uzturam ir jābūt tādām, kurā ēdienu garša un arōmāts iegūts no nekairinošām garšvielām. Tas bij sakaltis kviešu maizes gabaliņš, gandrīz bez garšas. Alus izgatavošanā liela nozīme ir savdabīgai mācai noteikt garšas niansas. Arī novārtītam šim purva ūdenim saglabājās dūņu garša. Viens no labōrantiem sāka sūroties par feniltiōkarbamāta putekļu rūgtu garšu, bet otrs nesajūta neko.

piegarša, L., *papildus garša*, # Ja balto pupiņu biezenim pierīvē muskatriekstu, iegūst īpatnēju, smalku piegaršu. Piens bija tīrs un vēss kā avotūdēns, bez mazākās piegaršas. Ūdenim bija dūņu piegarša. Putrai bija pelējuma piegarša.

miecgārša, L., *miecvielām piemītoša garša*, # Arōniju garša ir miecgārša – sajūta, ka mēle raujas čokurā.

garšīgs, Kd., *patīkamu garšas sajūtu raisošs*, # Katrs zina, cik garšīgs ir žāvēts zutis, bet marinēts nēģis ir vēl garšīgāks.

garšīgums, L., # Nav tīkami atdzisuši ēdieni, ja tiem jābūt siltiem, jo attiecīga temperatūra nosaka to garšīgumu.

bezgaršīgs / pliekans, Kd., *patīkamas garšas sajūtas neraisošs*, # Slimniekam ēstgribas nebija, ēdiens likās bezgaršīgs. Viņam šķita, ka tik pliekana dzira vēl nekad nav mutē ņemta, bet pieklājīgs cilvēks jau sabiedrībā neizrādīs savu nepatiku.

garšot (kam kas), 2. kōnj., R. n., *būt (kādam) patīkamai garšas sajūtai (no kā)*, # Man šajās izmeklētajās un gardajās brokastīs visvairāk garšoja jūras krabji. Indra pazagšus ar prieku vēroja, cik labi puisim garšo viņas vārītā zupa. Ar cukuru apbērusi, kā tas mātei īpaši garšo, aiznesu un noliku zemeņu bļodiņu viņai priekšā uz galda. Cīsiņi Lipstam vienmēr garšojuši.

iegaršoties (kam kas), M., *rasties patīkamai garšas sajūtai (no kā)*, # Šie kōnservi jau iegāršojušies daudz, kas tos pirkuši. Kā tad nu bērniem neiegāršosies saldais ēdiens?!

garšot (kas pēc kā), *būt ar citai vielai raksturīgu garšu*, # Šī sēne garšo pēc riekstiem. Kōnjaks pretīgs – garšo pēc petrōlejas.

GARŠOT, 2. kōnj., K., *paņemot mutē, novērtēt garšu*, # Sīkiem gabaliņiem, kā garšodama, viņa lika mutē pildīto zivi. Šie augļi puikām jau pazīstami, tos garšot vairs nevajadzēja.

nogāršot / izgaršot, pbg., # Pārmaiņus nogāršoju gan stori marinādē, gan pīli ar ceptiem āboliem. Slaveno Reinjōnas rumu dabūjām nogāršot tikai pāris glāzītes. Viesi, izgaršodami jubilejas tōrti, apmierināti čamstina lūpas. Viņš ēda lēni, svētsvinīgi, katru kumosu izgaršodams.

pagāršot, *nedaudz nogāršot*, # Saimniece mums piedāvā pagāršot pašas ceptu maizi no pērņajiem kviešiem. Paņemu vienu pagāršot – nez kādas tad ir tās Amerikas kōnfektes, varbūt saldākas?

sagaršot / izgaršot, *noteikt kādu garšu*, # Mērcē var sagaršot muskatriekstu piedevu. Mīkstums ābolam smalkgraudains, čaugans, ar patīkamu arōmātu un tikko izgaršojamu rūgtumu.

izgaršoties, *izmēģināt daudzu ēdienu, dzērienu garšu*, # Ticis pie bagātīgi klātā galda, viņš izgaršojās gan visus ēdienus, gan dzērienus pēc kārtas.

SALDS, Kd., *vienai no četrām galvenajām garšas kategorijām piederīgs, cukura, medus garšai raksturīgs*, # Mēs arvien dzērām tik saldu kafiju, ka cukurs vēl palika neizkusis krūzītes dibēnā. Noskaidrots, ka kukaiņi spēj atšķirt četras galvenās garšas kategorijas: saldu, rūgtu, skābu un sāļu. Saldās mērces pasniedz pie bieziem ķīseliņiem, pudiņiem, kēksiem, cepumiem.

saldums, L., # Ogu un augļu saldumu nosaka glikoze (vīnogu cukurs), fruktoze (augļu cukurs) un saharoze (biešu cukurs). Saharīns ir saldāks par biešu cukuru, bet tā saldumam ir metāliska piegarša.

saldme, L., *saldums pōētiskā izteiksmē*, # Liepziedu smarža izraisa manā iztēlē liepziedu medus saldmi mutē.

saldens / **saldenīgs** / **pussalds** / **pasalds** / **pasaldens** / **iesalds** / **iesaldens**, Kd., *ne pārāk salds*, # Es neēdu stipri saldus cepumus, bet tikai tos cietos, vāji saldēnos. Kļavu sulas ir saldēnīgas. Galda vīni tiek iedalīti sausajos, kuros praktiski viss ogļhidrātu daudzums ir pārrūdzis, un pussaldajos – ar lielāku cukura saturu. Limónāde nostāvējusies silta un pasalda / pasaldēna, šķiet nedaudz gluma. Šķūnī maisos stāvēt, kartupeļi bija nedaudz apsaluši, tāpēc izvārīti bija iesaldi. No ķiršu mizas plaisām reizēm iztek lipīga, iesaldēna viela – ķiršu sveķi.

saldenums, L., # Varbūt, ka ar labu iztēli tajās bērzu sulās kādu saldenumu var arī sagaršot.

sald(en)skābs, Kd., *skābens ar saldu piegaršu*, # Jēra gaļu pasniedz ar ceptiem kartupeļiem, cepeša taukiem, saldskābiem kāpostiem. Cūkgaļas cepeti var cept kopā ar saldskābiem āboliem. Izdzēru divas glāzes piena, piekozdams saldēnskābu rudzu maizi. Lēnītēm sūcu raudzētās saldēnskābās bērzu sulas.

sald(en)rūgts, Kd., *saldens ar rūgtu piegaršu*, # Brūkleņu laikā pakalns kā bērtin nobērts saldēnrūgtām / saldrūgtām ogām.

saldsājš, Kd., *saldens ar sāju piegaršu*, # Tām tabletēm tāda saldsāja garša.

saldināt, 3. kónj., K., *darīt (ko) saldu*, # Dzērveņu sulu atšķaida ar uzvārītu, atdzešētu ūdeni un saldina ar medu. Maija ielēja krūzītē ar cukurbiešu sīrupu saldīnātu cigoriņu kafiju.

sasaldināt, pbg., # Izdzēru silto, stipri sasaldīnāto pēc avenēm smaržojošo tēju.

pasaldināt, *nedaudz saldīnāt*, # Ābolu biezeni lietojot, to parasti vēl pasaldina ar cukuru.

pārsaldināt, *padarīt pārāk saldu*, # Pārsaldināts uzturs izraisa gremošanas traucējumus un veicina ateriosklerōzi.

SALDS, Kd., *tāds, kas nav salds, bet ir pretstats skābajam, sūrajam, rūgtajam paveidam*,

Saldo piparu pākstis ir ļoti bagāts C vitamīna un karōtīna avots. Salds krējums ir tāds krējums, kas nav saskābis. Saldo un pussaldo šķirņu sīpoli sliktāk uzglabājas.

SALKANS, Kd., *pliekani saldēns*, # Apsalušiem kartupeļiem izvārot ir salkana garša. Izsalkumu viņš remdēja ar baltmaizes kukulīti, piedzerot salkanu esenci limónādī. Mutē nelaba, salkana garša, it kā visu dienu būtu pavadījis cehā, kur metina cinkotas caurules.

iesalkans / **pasalkans**, Kd., *nedaudz salkans*, # Gatavām krūklju ogām ir tāda iesalkana / pasalkana garša.

salkanums / **salkanība**, L., # Svaigai bērzu sulai garša kā skaidram, tīram ūdenim, bet kļavu sulai piemīt tāds viegls salkanums.

SKĀBS, Kd., *vienai no četrām galvenajām garšas kategorijām piederīgs, citrōna, dzērveņu garšai raksturīgs*, # Šie āboli vēl ir gluži skābi. Nākošajā rītā slimais jau jutās spirtāks, prasīja pat no bodes atnest skābus kāpostus. Skābs piens, ko iegūst, saraudzējot pienu ar dažādu pienskābes baktēriju palīdzību, labvēlīgi ietekmē mikroorganizmu sastāvu zarnās.

skābs, Kd., *ķīmisku skābi saturošs*, # Dienakts pirmajā pusē ōrganisma iekšējā vide ir skābāka, otrajā – sārmaināka. Lielākā daļa Latvijas meža augšņu ir vairāk vai mazāk skābas un pōdzōlētas.

skābums, L., # Biōpreparāts palielina pienā skābumu, nomāc pūšanas baktērijas. Augsnes skābums rodas galvenokārt dažādu mikrobiōlōģisku prōcesu rezultātā. Ogu skābums lika viņam smieklīgi šķobīt seju.

skābens / **ieskābens** / **ieskābs** / **pusskābs** / **paskābs**, Kd., *nedaudz skābs*, # Karstā laikā no pagraba atņestās bērzu sulas ir lieliskas – vēsas un patīkami skābenas. Mutē bija pretīga skābeni sāja garša. Zaķskābenes ir patīkami ieskābenas. Šis vīns ir ieskābs, ar bagātu buķeti, un tā garša ilgi paliek mutē. Pusdienās vēl bija arī pusskābs deserta vīns. Baltie dzidrie āboli ir garšīgi, kamēr sulīgi un paskābi, kamēr nav pārgatavojušies miltaini un bezgaršīgi.

skābt, skābst, skāba, M., *kļūt skābam*, # Piens siltumā ātri skābst. Svaigus kartupeļus nav ieteicams skābēt kopā ar grūti skābstošām kultūrām, jo tad pazeminās skābbarības kvalitāte. Augsnēm ar lielu ūdens daudzumu ir pastiprināta tieksme skābt.

saskābt, pbg., # Jādēd biežpiens, kamēr svaigs, citādi saskābs. Zupa jau pilnīgi saskābusi. Slapja augsne ātri saskābst, un tajā sarodas baltie sprakšķa kāpuri.

ieskābt / **apskābt** / **paskābt**, *nedaudz skābt*, # Alus bija silts un likās drusku ieskābis. Siltumā piens apskābst. Krējums jau mazliet paskābis.

pārskābt, *pārmērīgi saskābt*, # Uzglabājot bērzu sulu virs 15 C temperatūrā, tā pārskābst.

skābēt, 2. kónj., K., *darīt skābu, izmantojot pienskābo rūgšanu*, # Kónservēšanas nolūkā skābēti tiek kāposti, gurķi, sēnes, āboli un daudz kas cits. Salēnieši skābēja kāpostus milzīgos koka toveros.

skābināt, 3. kónj., K., *darīt skābu, parasti pievienojot skābi*, # Matu skalošanai pēc mazgāšanas ūdens jāskābina ar etiķi (jāņem divas ēdamkarotes etiķa uz litra ūdens).

ieskābēt, pbg., *padarīt skābu raudzējot*, # Lai iegūtu vērtīgu skābbarību, zāli vislabāk pļaut ziedēšanas sākumā un tūlīt pēc nopļaušanas ieskābēt.

saskābināt, pbg., *padarīt skābu*, # Egle savā augšanas vietā saskābina augsni.

paskābēt / paskābināt, *darīt mazliet skābu*, # Pusdienās pie kartupeļiem un kótletem bija arī viegli paskābēti gurķi. Smalki sarīvē vārītas bietes un svaigus ābolus, paskābina ar citrōnu, dzērveņu, cidōniju vai jāņogu sulu.

pārskābēt / pārskābināt, *pārmērīgi saskābēt, saskābināt*, # Ja kāposti ir pārskābēti, tad, vārot vai sautējot, tiem pievieno cukuru. Piededzis, pārskābināts vai pārsālīts ēdiens labu ēstgribu vis neraisa.

pieskābēt / saskābēt, *skābēt lielākos daudzumos*, # Gurķi ziemai ir pieskābēti, arī kāposti saskābēti *veseļa* muca.

SKĀŅŠ, Kd., *nedaudz skābs, ieskābis*, # Ja sildāmā zupa skāņa, tad jāpieliek nedaudz dzeramās sōdas, lai to ieskābumu neītralizē.

ieskāņš, *mazliet skāņš*, # Piens pēc garšas likās tikko jūtami ieskāņš.

skānēt, 2. kónj., M., *kļūt skāņam*, # Alus sācis skānēt.

skāņums, L., # Ja labi gribēja, tad kaut kādu skāņumu alū sagaršot varēja.

RŪGTS, Kd., *vienai no četrām galvenajām garšas kategorijām piederīgs, vērmelēm, žultij raksturīgs*, # Neēdama, stipri rūgta ir žults *beķa*, kas bieži sastopama skuju koku mežos. Zivis tīrot, tās nedrīkst saspīest, jo tad pārspiež žultspūsli un žults piešķir zivju gaļai rūgtu garšu.

rūgts, L., *nesaldināts (par kafiju, tēju u. tml.)*, # Māca drūma noskaņa, bet viņa neļāvās pagurumam – ātri saģērbās, izdzēra tasi melnas, rūgtas kafijas un atsāka savas parastās gaitas.

rūgtums, L., # Pienenes pirms lietošanas aplej ar citrōnskābes šķīdumu, tad samazinās to īpatnējais rūgtums. Vislabāk pīlādžus novākt pēc pirmajām rudens salnām, kad augļiem rūgtums samazinājies. Otrā rītā mutē turējās iepriekšējā vakarā izdzertās kafijas rūgtums.

rūgtēt, 2. kónj., M., *kļūt rūgtam*, # Ja piens sācis rūgtēt, tad vaina ir slaucamā lopa barībā.

sarūgtēt, pbg., # Biezpiens no ilgas stāvēšanas sarūgtējis.

sarūgtināt, 3. kónj., K., *padarīt rūgtu*, # Katrs gurķis pirms sasmalcināšanas jāpagaršo, vai nav rūgts, jo viens rūgts gurķis sarūgtina visus gurķu salātus.

rūgtens / ierūgtens / parūgts / parūgtens, Kd., *mazliet rūgts*, # No zaļām, negatavām ogām vārīts ievārījums ir nepatīkami rūgtens. Apiņus alum pievieno, lai tas būtu ierūgtens. Tas ir augs ar tumšām, parūgtām ogām. Karsto un parūgtēno ābollapu un piparmētru novārījumu salēju krūzītēs.

rūgtenums, L., # Rūgtenums mutē rodas no atviļņa, kas nāk caur kuņģi no divpadsmit pīrkstu zarnas.

SĀĻŠ, Kd., *vienai no četrām galvenajām garšas kategorijām piederīgs, vārāmās sāls garšai raksturīgs*, # Siļķe bija ļoti sāļa, mēle un visa mute man kvēloja kā ugunīs. Es bieži klepoju, manīju čērķstoņu savās plaušās un sāļu atkrēpu garšu mutē. Ja galdā liekam arī biezos kōkteiļus, tad sagatavosim nelielas sāļās maizītes.

sāļums, L., # Es gan to gaļu nomērcēju, bet kad ir stipri sasālīta, nevar dabūt sāļumu nost. Jakutskas ielās un laukumos augsnes paaugstinātā sāļuma dēļ zaļos stādījumus var ieaudzēt tikai ar lielām grūtībām.

iesālš / pasālš, *mazliet sāļš*, # Mazsālītie gurķīši – tie ir tādi tikai mazliet iesāļi. Kūpinātā sīga bija pasāļa un tik garšīga, ka vai ar visu asti varētu apēst.

sālīt, 3. kónj., K., *darīt sāļu, piesātinot ar vārāmo sāli*, # Mūsu tālie senči viķes prata sālīt jau tajos laikos, kad iemācījās maksķerēt un uzzināja, kas ir sāls. Gaļas sāļšana nodrošina tās ilgu saglabāšanos, taču sālīta gaļa ir mazvērtīgs uzturlīdzeklis.

iesālīt / sasālīt, pbg., # Stāstīja, ka daži mazturīgi un pat krietni iztikuši ļaudis iesālot *veseliem* spaiņiem sēnes ziemai. Zivis sasālīja un noglabāja tilpnēs. Gurķi bija tā sasālīti, ka ēdot svila mute.

iesālījums, L., # Mēs ar gurķu iesālījumu šogad esam aizkavējušies.

pārsālīt, *padarīt pārāk sāļu*, # Pārsālīti ēdieni var izraisīt kuņģa gļotādas kairinājumu.

piesālīt / sasālīt, *sālot sagatavot ko lielākā daudzumā*, # Dzintra vienmēr piesāla ziemeļiem sēnes kādus trīs spaiņus. Siļķu piesālīta pilna muca. Vēctēvs senāk sev gaļu sasālīja baļļā un nožāvēja visai ziemeļiem.

pasālīt / apsālīt, *mazliet sāļīt*, # Pienu var nedaudz pasālīt – tas uzlabos piena garšu. Kartupeļus liek verdošā pasālītā ūdenī un vāra mīkstus. Gaļu mazliet apsāla un pievieno salpetri – lai gaļa nezaudētu sārto krāsu.

sālīties, 3. kónj., M., *kļūt sāļam, tiekot sāļītam*, # Sēnēm jāsalās četras nedēļas.

iesālīties / izsālīties, M., pbg., # Sēnes pēc iesālīšanas ievieto vēsā telpā, kur tās iesālās 25 – 30 dienās. Nokautos jērus sasāla kubulā, lai labi izsālās, tad nožāvē pirtī un sūta uz Rīgu.

pārsālīties, *tikt pārsālītam (negrībēti)*, # Gadās, ka zupa pārsālās vai putra piedeg.

atsāļot, 2. kónj., K., *darīt mazāk sāļu vai nesāļu*, # Pilsētu ar saldūdeni apgādāja destilācijas rūpnīca, ik dienas atsāļojot 25 tūkstošus galonu ūdens.

atsāļoties, M., *kļūt mazāk sāļam vai nesāļam*, # Pie pastiprinātas ūdens apmaiņas starp Baltijas jūru un Ziemeļjūru Baltijas jūrā ūdens atsāļojas.

SĀJŠ / šķērms, Kd., *nepatīkams, īsti nenosakāms, salkans, skābens vai to sajaukums (par garšu)*, # Spirtotais pōrtvīns bija stiprs, bet negaršīgs, saldeni sājš un kabatā sasilis. Soļojam pa saulē izkaltušu priedulāju, kur var atrast tikai miltenāju sausās un sājš ogas. Lepnais ēdiens viņam valstījās mutē pavisam sājš, katru kumosu viņš rija ar nepatiku. Atmodies viņš jutās pavisam nelabi, mutē pretīga, skābeni sāja garša. Skābums baļļīnā pavisam šķērms palicis. Viņš atceras no ceļojuma krāčaino upi, šķērmo zivju zupas garšu, kad nebija vairs sāls.

sājums, L., # Sviedri ietecēja arī mutē, izraisot pretīga sājuma garšu.

SĪVS / ass / sūrs, Kd., *stipri kairinošs, zināmas sāpes mutes gļotādā izraisošs*, # Sīpolā taču nevar kost kā ābolā, jo sīpols ir sīvs. Es izdzēru sīvo šķidrumu, kas man tūlīt sakāpa galvā. Cienīdams asus ēdienus, Lauskis pasūtīja čanahi, kur pie katra ar piparotu mērci pārlietā kumosa jāuzvelk virsū gaisa malks. Rutki bija pamatīgi sūri, kaut arī bagātīgi aizdarīti ar krējumu.

pasīvs / paass / pasūrs / iesūrs, *mazliet sīvs*, # Redīsi arī ir pasīvi, bet ne tik sīvi kā rutki. Saldo ķiršu vietā velns bija noplūcis pasūrās ievu ogas. Arī paprikai ir iesūra garša.

sīvums / sūrum, L., # Lai mazinātu ēterisko eļļu sīvumu, mārutkus gatavo ar etiķi, krējumu, sāli. Viņš aizsmēķē, gariem vilcieniem raudams iekšā karsto sīvumu. Mežābeles sūrum manās lūpās .. (S.Kaldupe).

III. OŽAS SAJŪTAS.

1. Ožas sajūtu norises un iedalījums.

OŽA / osma / osme, L., *sajūta, kas rodas, noteiktām gaistošām vielām iedarbojoties uz ožas receptoriem*, # Ožas sajūtu perifēriskie receptori ir ožas šūnas, kas atrodas ožas epitēlijā, kas savukārt izvietots deguna augšējās ejās. Ožas analizatora smadzeņu garozas daļa atrodas deniņu apvidū. Mentōls un kampars izraisa ne tikai ožas, bet arī aukstuma sajūtu. Garšas un ožas maņa dažādu rāpuļu grupām attīstīta dažādi. Smirdošajā naftas un kvēpu pilsētā visādu smaku nomocītā osma kāri uztver smaržūdeņu kairo smaržu. Vilks līda pret vēju, un lūša vājās osmes dēļ viņam laikam gan būtu izdevies piezagties naksnīgā mielasta vietai gluži klāt.

OST, ož, oda / **saost / uzost / ostīt**, 3. kónj., K., *uztvert ar ožas analizātōru*, # Strādājot virtuvē, visu laiku rēdžot un ožot ēdienus, it kā ēstgribas vairs nav. Iekšas man apgriežas, Ožot šo smaku.. (J.Rainis). Vēl pusmiegā saodu kārdinošu kafijas smaržu. Putnu suņi nekļūdīgi saoz sīko, tikai 100 gramus smago mērkaziņu 50 soļu attālumā. Cilvēki nevarēja saost īpatnēji tīģerisko arómātu, kas allaž sekoja dresētājam, bet suņi to saoda vienmēr. Ar snuķi zilonis saoda draugus un ienaidniekus pat trīs jūdžu attālumā, uzoda ūdeni dziļi zemē, raka akas. Suns uzodis kaut kāda dzīvnieka pēdas un raujas tajā virzienā. Apnicis jau būt šajā pilsētā, dienu no dienas raudzīties melnajos dūmu kvēpos, ostīt nepatīkamo naftas smaku.

SMARŽA, L., *vielas īpašība – spēja izraisīt noteiktas ožas sajūtas; patīkama ožas sajūta*, # Atšķirībā no krāsām vai garšām, kam ir savi nosaukumi (sarkans, zils utt., salds, rūgts utt.), smaržas apzīmē pēc tām vielām, kurām tās piemīt, piemēram, acetona smarža, ķiploku smarža utt. Skābo smaržu, kas ceļas no pakrēšļos pūstošiem gružiem un nobirušām skujām, pārmāc sveķu smarža. No pakrastes plūst salda smarža – tur zied liepas.

smārds / elpa, L., *dažāda rakstura ožas sajūta*, # Istabā bija stipri jūtams saulē sasilušu sveķu tīkamais smārds. Šurp no pļavas vējiņš nes siena smārdu. Viņš notupās pie akaciša, gribēdams padzerties, bet, sajutis rāvas smārdu, piecēlās augšā nedzēris. Pa plaši atvērtajām durvīm laukā plūda aitu, govju, zirgu un kūtsmēsļu smārds. Istabā varēja samanīt medikamentu smaržu – jā, viņa taču strādāja par medicīnas māsu, un tādus cilvēkus slimnīcas elpa pavada arī mājās. Visa iela pieplūst ar jauko jasmīnu elpu. Sveķu cirsma uzvēdīja viņiem savu elpu, kas dienas karstumā ir uzmacīga un stipra.

arómāts / arōms, L., *ļoti patīkama ožas sajūta*, # Gaisā jūt rožu un ķīniešu glicīniju skurbinoši saldo arómātu. Rudmieses, kurām ir patīkams sveķu arómāts, nemaz neieteic mazgāt, bet tikai rūpīgi notīrīt, lai sēnes nezaudētu savu smaržu. Pilnā ziedā kuploja jasmīnu krūms, izplatīdams saldeni rūgtu ziedu arōmu. Āboli aplicina rudens nobriedumu, izplūdinādami savu smalko arōmu.

smaržīgs / smaržains / arómātisks, Kd., *patīkamas ožas sajūtas raisošs*, # Smaržīgās vijolītes ir 10 – 12 cm augstas, zied agri pavasarī. Mazā laukumīņa vidū jau sprakstēja ugunskurs, un debesīs kāpa smaržīgi dūmi. Tēja tasē kūpēja smaržīgi un karsti, pamazām dzisdama. Mums braucot, garām viņo smaržainie stepes zāļu klajumi. Logs bija vaļā, un spirtais, smaržainais pavasara vējš plivināja aizkaru. Krāšņie, arómātiskie ziedi pievelk bites. Arómātiskās sēnes – baravikas, bekas, šampinjonus, gailenes – lieto nevārītas vai kaltētas, jo tā tiek saglabāts to arómāts. Dzēstrais, arómātiskais kalnu gaiss piesātināts ar balto akāciju un citu dienvīdu augu smaržu.

smaržot, 2. kónj., R. n., *būt smaržīgam; plūsmot smaržai*, # Saldi smaržo jasmīni. Smaržoja miklās bērzu lapas, smaržoja kalmes, piparmētras un rasas pilnā zālē. Gaiss smaržo pēc siena. Istabā / istaba smaržoja pēc ķimenēm un vīstošām kumelītēm, pēc saulē sasilusas sveķotas priedes, pēc pelašķiem. Visapkārt ziedēja koki, bulvāris smaržoja, un smaržoja visa pilsēta.

nosmaržot / izsmaržot / aizsmaržot, pbg., *smaržot un pabeigt smaržot*, # Tiek aizdegta sveces, nosmaržo egles zariņš uz liesmas. Viņa caur sietiņu iekāš zaļganu tējas novārījumu, kas nosmaržo pēc piparmētrām. Vecāmāte izvelk no maizes krāsns pannu ar čurkstošu cūkgaļu – nosmaržo vien. Izsmaržos meijas, nočaukstēs baltais zīds, izšūpos pēdējais valsis,... un būs kaut kas beidzies. Upes malā jau sen bija noziedējušas lazdas, aizsmaržājušas baltās ievu kupēnas. Aizsmaržoja baltās ievas, Aizsmaržoja sārtās rozes, Aizkūpēja, aizgaroja.. (K.Skalbe).

iesmaržoties / uzsmaržot / aizsmaržoties / arómatizēties, 2. kónj., M., *sākt smaržot*, # Virtuvē iesmaržojās kafija. Kaut kur no netāla dārza iesmaržojās matiolas. Siltos vasaras saulrietos aiz žogiem uzsmaržoja jasmīni un matiolas. Viņa pa brīžam iemeta ugunskurā pa egles zaram, lai uzsmaržo, lai izsvēpē un aizdūmo nelabo garu. Sāļi sūra un silta uzsmaržo jūra. Tai brīdī kaut kas viegli pieskārs viņa plecām, un gaiss viņa tuvumā aizsmaržojās pēc vītušām rozēm. Apcepot garšsaknes, tauki arómatizējas – tajos izšķīst garšsakņu krāsvielas, līdz ar to zupas iegūst īpatnēju krāsu, garšu un smaržu.

pasmaržot, *mazliet, neilgi smaržot*, # Briņot caur puteni, uz īsu brīdi likās, ka pasmaržo pēc dūmiem – ja tā nebija šķietamība, tad kaut kur netālu vajag būt cilvēku miteklim.

piesmaržot, *smaržai izplatīties kādā vidē*, # Drīz visa māja piesmaržo ar paegļu ogām.

atsmaržot, *atplūst smaržai līdz šejieni*, # Pretī jau atsmaržo ceriņi. Pār kalnu atsmaržo vīstošas zāles smarža.

smaržināt, 3. kónj. / **arómatizēt**, 2. kónj., K., *darīt smaržīgu*, # Smaržzāle ir tā, kas smaržina visu sagatavoto pļavu sienu. Skuju koki attīra gaisu un to arómatizē – padara smaržīgu.

sasmaržināt / sasmaržot / iesmaržināt / iesmaržot, pbg., *padarīt smaržīgu*, # Hilda izrāva no piedurknes sasmaržinātu mežģiņu mutautu. Sasmaržotam dendijam dzejnieks pretstata priekšpilsētu ar tās nabadzību. Ķīnā un Japānā tēju mēdz iesmaržināt, ieslēdzot to uz vienu diennakti tvertnēs kopā ar smaržīgiem ziediem vai augļiem. Viena no vēstulēm bija viegli iesmaržota. Kundze ar mazu, iesmaržotu kabatlakatiņu noslaucīja notraipīto piedurkni.

smaržināties / smaržoties, *smaržināt sevi*, # Viņa varēja atļauties smaržināties ar dārgām franču smaržām. Man patika meiteņu tieksme smaržoties – tad viņas mazdrusciņ līdzinājās puķēm.

sasmaržināties / sasmaržoties / iesmaržināties / iesmaržoties, pbg. # Durvis atvēra Sandra, sasmaržinājusies / sasmaržojusies ar dārgu franču ódekólōnu. Mākslinieks bija iesmaržinājies / iesmaržojies ar kaut ko ļoti atturīgu, ne jau ar šipru, tolaik izplatīto vīriešu ódekólōnu.

izsmaržot, *izplatīt smaržu*, # Virtuves kaktā pie plīts ietrupējusi apšu malca žūdama viegli skripst un izsmaržo sīvu saldumu. Mazais vaivariņa zariņš izsmaržoja tik stipru saldēnsīvu smaržu, ka ilgi to nevarēja turēt pie deguna.

piesmaržināt / piesmaržot, *padarīt smaržīgu plašu apkārtni*, # Mandeļu koki ziedēja, piesmaržinot visu apkārtni. Šalko skujkoku meži, piesmaržodami Ogres Zilos kalnus ar sveķu arómātu. Un tad meiju piesmaržotajā zālē leni nāk arī viņi – absólventi.

TVANĒT, 3. kónj. / **tvanot**, 2. kónj., R. n., *būt stiprai smaržai – reibinošai vai smacīgai*, # Tik tveicīgi dārzos jasmīni tvan.. (Z.Purvs). Vēl tvan tikko izdzēstā lielā petrōlejas lampa. Tvan vīgriezies pļavās, un smaržo jau siens.. (I.Auziņš). Ziedu smaržās tvanēja pļavas. Liepa tvanoja saldi, apkārt zuzināja bites. Gaisā tvanoja trūdu un saulē sasilušu sveķu rāmā smarža. Klusumā un bezvējā purvs smagi tvanoja jūlija bulā. Gaitenis tvano no pusmitrām drēbēm. Indīgās gāzes ielās – tās nepārtraukti tvanoja no autōmašīnu un mōtōciklu izpūtējiem.

iztvanēt, pbg., *tvanēt un beigēt tvanēt*, # Ziemai nākot, iztvan arī skurbinošā viršu smarža.

iztvanēt, K., *izdalīt, radīt stipru smaržu*, # Ievu ziedi iztvan reibinošu smaržu.

tvans, L., # Mūsu dārza stūrī uzdziedējusi ieva, un visa nokalne pēd rūgti saldā tvanā. Reibinoši smaržo vaivariņi un virši, kūdra un sūnas izplata smagu, nomācošu tvanu. Kodīga pulvera un dūmu tvans koda rīklē.

tvanīgs / tvanains / skurbs / skurbīgs / reibīgs / tvīksmains / tvīksmīgs / stiprs / smags, Kd., *tvanojošs; piesātināts ar ožu stipri kairinošiem izgarojumiem*, # Taka ielocījās tvanīgā ievājā. No Zitas matiēm dveš tvanīga smarža. Tvanīgi smaržoja lilijas. Pa tikko atvērtu logu istaba izēlpoja biezo, tvanīgo gaisu. Rijā pēc izkurināšanas tvanains gaiss. Ne mazākā vēja pūsma nekliedēja skurbu smaržu piesātināto izcirtuma gaisu. Atkal un atkal ieēlpoju vaivarāja zariņa skurbīgo smaržu. No ievām nāk reibīga smarža. Karstā saule un purva tvīksmainā dvesma uzdzēn gurdumu. Rozes, rozes – pazudinoši tvīksmīgs smaržu koris. Sveķu smarža tik stipra, tik smaga, ka ilgākā laikā apskurbina. Svaigā siena un āboliņa smarža šķūnī bija spiedīgi smaga. Rezēdas smaržoja saldeni, lefkōjas tumšāk un smagāk.

DVESMOT / dvašot, 2. kónj. / **vēdīt / vēdīties / izplatīties**, 3. kónj. / **dvest**, dveš, dvesa / **velties**, veļas, vēlās / **plūst**, plūst, plūda / **klīst**, klīst, klīda / **līt**, līst, līja / **kāpt**, kāpj, kāpa / **pludot / strāvot / virmot / vējot / vējoties / lidot**, 2. kónj. / **sisties**, sitas, sitās / **cirsties**, cērtas, cirtās, R. n., *izplatīties smaržai*, # Tik tikko jaušama smarža, kas dvesmoja no zemes, no visas dabas, virmoja gaisā. Saslapušās sūnas un skuju pamazām sāka dvesmot pēc sēnēm. Te dvesmo pēc kalmēm un darvas.

Ik smilga ar jānzāļu smaržu tur dvesmo.. (S.Kaldupe). Pāri stepi divājoja neskaitāmu pavasarīgu smaržu jaukums. Siens divājoja tūkstoš smaržās. Pa laukiem jau ziedonis divāšo.. (E.Veidenbaums). Dārzā vēdi ceriņu arómāts. No paņemtajām drēbēm vēdīja sastāvējušās veļas piesmakums. Jūras sāļajai elpai cauri vēdās / vēdās salda vasaras smarža. No vaivariņiem vēdījās saldi reibinoša smarža. Autobusā vēdījās rūgtēna briedušu apīņu, ābolu un dāliju smarža. Pret vakaru gar visu ezera malu izplatījās patīkama vītušas zāles smarža. No dzirnavu telpas pretī dvesa vēsums un pelējuma smaka. No izcirtumiem pretī dveš svaiga sveķu smarža. Sāka ziedēt jasmīni, un kāpu pauguriem pāri vēlās ziedu tīkamā elpa. Pārmācot ēdienu arómātus, no lilijām galda vidū veļas smaga, salkana liķa smaka. Pa vaļējo logu istabā plūda reibinoša diļļu smarža. No virtuves esot plūdusi gāzes smaka. Gaisā klīda pretīga gruzduma smaka. Tikai lavandu smarža, stipra un sūra, No pakalna līst (M.Bendrupe). Dārzā pludo ceriņu smarža. No kafejnīcām strāvoja kārdinošas smaržas. Tik tikko jaušama smarža, kas dvesmoja no zemes, virmoja gaisā. Pamalē sārtoja ugunsgrēka atblāzma, un gaisā virmoja sviluma smaka. Apkārt vējo lauka piparmētru smarža. Gaisā vējojas pavasara smarža. Vieгла smarža, saldi rūgtā kā medus tvaiks, lidoja gaisā. Smaržas kāpj no ziedu kausiem.. (A.Vējāns). Šķērsielīnā sitas pretim asa matiōlu smarža. Asā smaka cirtās nāsīs.

novēdīt / novējot / novilnīt / novirmot / iesisties / iecirsties / iespiesties, pbg., # Ielejot tēju, novēdīja jauka ķimeņu smarža. Mālzemes smarža novēda Tērvetes ceļos. Atverot labóratórijas durvis, novējo kaut kāda uzkrītoša smarža – tā kā pēc mandelēm. Novilnī sadegušas rīcinellās smārds. Gaitenī novirmo asa ódekólōna smarža. Nāsīs iesitās asa dūmu smaka. Degunā iecērtas dūmu sīvums. Zivju smaka mūždien turas gaisā un nekad neatstāj ostgala ielas, tā pat iespiežas māju kāpnēs, dzīvokļos un to nespēj izdzenāt visstiprākie vēji.

dvest / piedvesmot / piedvašot / applūdināt / pārplūdināt / izstrāvot / apvēdīt / apvēdināt / ievēdīt / uzvēdināt / atvēdīt / garot / izgarot / sviest / iesviest / iemest / raisīt, K., *izplatīt smaržu*, # Mitrās zirgu muguras dvesa asu smaržu un siltu dvesmu. No pļavām vēsma dvesa zāles un ziedu smaržas. Pa atvērto logu ceriņu smarža piedvesmojusi visu istabu. Virtuve ir ēdiena smaržu piedvašota. Gar krāsns mūrīti izkarinātās zāļu tējas piedvašojušas visu telpu. Matiōlas gaida vakaru un nakti, lai tad applūdinātu visu pagalmu ar stipru un reibinošu smaržu. Kad viņa sāka kapāt dilles, tuvāko telpu pārplūdināja stipra, patīkama smarža. Neļķes izstrāvoja stipru smaržu. Mani apvēdī ceriņu smarža. Ciemiņš apvēdī Ilgu ar smalka ódekólōna dvesmu. Gājēju apvēdina liepziedu smarža. Vēja pūsma ievēdīja telpā ziedu smaržu. Gatvē vējš uzvēdina viņam liepziedu smaržu. No jasmīnu krūma izlido paliels putns, sakustinādams zarus un atvēdīdams šurp smaržu vilni. Zem asmens līkst zāle un vībotnes lūst, Un reibīgu smaržu garo (Ó.Lisóvska). Mežaparka priedes izgaro skurbinošu sveķu smaržu. Siens izgaro tūkstoš ziedu un zāļu vīstošo divāšu. Apsegs izgaroja sārmainu smaku. Mēļā tīruma piparmētra sviež pretī rūgtu smaržu. Róberts stāvēja tik tuvu, ka vējš reizēm iesvieda Artūra sejā sīvu degvīna smaku. Vēja pūsma pa vaļējo logu laiku pa laikam iemeta klasē rūgtēnu smaržu vilni. Mūsu mājiņa kā katru vasaru grima puķēs, lēknās lefkójas raisīja saldas smaržas.

atplūst / atvēdīt / atvējot / atvilnīt, *plūst šurpvirzienā*, # Pa vējam atplūst saldenā sveķu smarža. Līzei ienākot istabā, viņai līdzī no virtuves atplūst izkausēta sviesta un ceptu olu smarža. Pa vējam šurp atvēdīja ziedu smarža. No lejas pļavām atvējo siltā siena smarža. No birzs atvilnī plaukstošo bērzu smarža.

ieplūst / ievīļnot / ievēdīt / ievējot, *plūst kurp iekšā*, # Pa atvērto mašīnas logu ieplūst svelme un zāļu smarža. No mājas ārā izejot, viņiem sejās ieplūst jūras elpa. Atvelkot aizkara stūri, istabā ievīļņoja gājēju čalas, ziedu smaržas un izplūdes gāzu tvans. Pa logu istabā ievēdīja dārza smaržas. Man degunā ievējo ceriņu smarža.

izplūst, *plūst no kurienes laukā*, # Gan no aitu bariem, gan no pašiem ganiem izplūda īpatnēja, sīva sviedru smaka.

pieplūst, *plūst pilnam*, # Kad māte izvelk no krāsns pannu ar izcepušajām maizītēm, visa virtuve pieplūst ar jauku, saldu smaržu.

uzplūst / uzvēdīt / uzvējot / uzvirmot, *plūst virsū*, # Kad šis vīrs gāja man garām, no viņa uzplūda skāba alus smaka. No upes uzvēdīja miklums un ūdenszāļu smarža. Gaisā uzvēdīja deguma smaka. No dārza puses uzvēdī pēc naktsvijolēm vai puķutabakas. Uzvējo jasmīnu smarža. Uzvējo ūdeņu elpa, un tepat jau viņa arī ir – Daugava. No tukšajām telpām uzvējoja piesmacis miklums. Gaisā uzvirmoja vaivariņu smarža.

dvesma / dvesmojums / dvaša / dvašojums / plūdums / strāvojums, L., # Ciemiņš apvēdi Ilgu ar smalka ódekólōna dvesmu. Atkususi, saulē sasilusi zeme brīžam uzvēdīja atturīgu, rūgtenu dvesmu. Ik vāls izsmaržo patīkamu pirmā siena dvesmojumu. Vējiņš plūsuoja vītušas zāles dvašas pārplīns. Salda medus dvaša spiedās viņam nāsīs. Ziedu smaržas jaucās kopā ar vīstošās zāles arōmu, zeme dvesmoja saldenu, reibīgu dvašu. Kāri ieelpoju deviņvīruspēka reibīgo dvašojumu. Man nomirušam nenes rožu kaudzi, Es nejūtu, cik smaržu plūdums kairs.. (A. Skalbe). Kaķa smalkā oža gandrīz uzreiz nemaldīgi uztvēra kārdinošas smaržas strāvojumus.

SMAKA / smakoņa / dvaka / dvinga, L., *dažāda rakstura, bet pārsvarā nepatīkama ožas sajūta*, # Jūrpils pagalmā viņus apņēma maiga darvas smarža – daži Melnkrantē to dēvēja par smaku. Pretīga gruzduma smaka tā piesātinājusi visu apkārtni, ka grūti elpot. Liepziedus Rīgā varot dabūt arī aptiekā, bet tad jau tādai tējai arī esot kā aptiekas zāļu smaka. Pamazām dūmi aizvējo, tikai visu apkārtni vēl pilda gruzdošu sodrēju smakoņa. Uzskatot viņu, šķita, ka šis cilvēks saoz kaut kādu nelabu smakoņu, kuras dēļ viņa deguns tā savilkts, lūpu kaktiņi pašķiebt. Izgāju pat uz balkōna, lai paglābtos no svaigi ievaskotās grīdas dvakas. No viņa jau pa gabalu jūtama dzēruma dvaka. Ne jau skuju vai sveķu smarža, bet sadeguša benzīna dvinga nāca no meža, kur rūca mōtōrzāģi. Sviedru un cilvēku dvašas dvinga tāda, ka elpu sita ciet. Purvs bija kluss kā apburts un iztvaikoja vaivariņu rūgtenu un reibinošo dvingu.

piesmaka, L., *īpatnēja dažāda rakstura papildus smaka*, # Te bija drusku aizvējš, toties gaiss ar asu dūmu un apdegušu zivju piesmaku. Lācis savu medījumu nenotiesā uzreiz, bet pagaida dažas dienas, kamēr tam rodas viegla maitas piesmaka.

smakot, 2. kōnj. / **ost**, ož, oda, / **osties**, ožas, odās, R. n., *būt smakai*, # Istabā gaiss bija rūgtēni sājš, smakoja pēc ādām un gruzduma. Uz palodzes smakoja cigarešu galiem piebārstīts pelnu trauks. Gravā ož pēc valgmes un pērnajām lapām. No tuvējām mājām plūst ēdienu smarža, ož pēc kaut kā cepta – gaļas ar sīpoliem vai varbūt olām. Plikādas kažociņš oda tik skābeni, ka vai elpu ņēma ciet. Kāpņu telpā odās pēc skābiem kāpostiem.

uzsmakot / uzsūkt smaku, M., *sākt smakot*, # Uzvilktais sērkokciņš tā arī neaizdegās, tikai izsīca dūmos un uzsmakoja pēc sēra. Glabātavas nedrīkst dezinficēt ar hlōrkaļķa šķīdumu, jo pārtikas dāržeņi uzsūc to specifisko smaku un kļūst nelietojami.

iesmakt, M., *bojājoties iesākt smakot*, # Paostīju biezpienu, likās, ka iesmacis, nāksies cept.

piesmakt / piesmirkst, M., *sliktas vēdināšanas, nemazgāšanas, bojāšanās u. tml. dēļ kļūt smakojošam*, # Ja telpas nevēdina, tās piesmok. Negribējās līst piesmakušajās zvejnieku būdās, kur viss izdvesa specifisku zivju smaku. No kāpņu telpas pretī sitās piesmacis gaiss. Pie smakas vainīga izrādījās neizmazgātā, piesmakusi piena pudele. Jo siltāks laiks, jo mucā ūdeni biežāk jāapmaina, citādi tas piesmok un saglumē. Katrai vecai daudzdzīvokļu mājai jau kāpņu telpā sava īpaša smaka, ar kuru tās laika gaitā piesmirkst. Bija grūti elpot, jo trūdiem piesmirkušais gaiss spriedās un ķērās trahejā un brōnhos.

iesmakums / piesmakums, L., # Biezpienam jau saozams iesmakums, tas der tikai cepšanai. No petrōlejā un mašīnellā samirkušās grīdas dvesa pretim visām šaurām un saspiestām tipogrāfijām īpatnējais piesmakums.

piesmakot / piedvakot, 2. kōnj., K., *radīt smaku, piepildīt ar smaku*, # Lai nepiesmakotu istabu, Alise kūts jaku turēja priekšnamā. Viņi iegāja plašā, visādām smakām piesmakotā telpā. Viņš atkal pārnāca piedzēries un neizgērbies iekrita gultā, piedvakodams visu mazo dzīvoklīti ar pārrūguša alkōhōla dvingu.

SMIRDĒT, 3. kōnj., R. n., *būt ļoti nepatīkamai ožas sajūtai*, # No plīts veļas zili dūmi un smird pēc deguma – gaļa uz pannas pārvērtusies oglē. Te, kaulu miltu fabrikā, smirdēja visa apkārtnē, smirdēja asi, pretīgi, līdz nelabumam.

nosmirdēt, pbg., # Taksōmetrs uzņēma ātrumu un prom bija, sadegušais degmaisījums vien nosmirdēja. Paveroties ceha durvīm, spēcīgi nosmirdēja pēc žāvētām zivīm.

iesmirdēties, M., *rasties ļoti nepatīkamai ožas sajūtai*, # Braucot garām laukam, tik stipri iesmirdējās pēc amōnjaka, ka ar steigu aizvēru ciet sānlogu.

sasmirdēt / sasmirkst / piesmirdēt / piesūkties / pievilkties, M., *kļūt smirdīgam*, # Ūdens krājumi lielajā karstumā sasmirda. Noliktavā uzgāja veicu, sasmirdušu gaļu. Nevēdinātā telpā gaiss sasmirkst. Zāģētavas baseins pilns ar baļķiem, sīvi ož pēc sasmirkušas koksnes. Nodzēsis vējlukturi, viņš to izlika aizdurvē, lai istaba nepiesmird ar petrōleju. Telpa piesmirdusi ar cigarešu dūmiem. Abi vīri dūmos piesmirduši kā divi seski. Apģērbs piesūcas ar ēdienu smaržām. Aina

noskūpstā vīra matus, kuri jau piesūkušies ar slimnīcas asajām smakām. Vecajai mājai visas sienas ir zivju smakas pievilkušās. Viņa iznesa vēdināt ar naftalīna dvaku pievilkušos kleitu.

pasirdēt, *mazliet, neilgi smirdēt*, # Sveci nopūšot, brīdi pasirdēja pēc dūmiem, kamēr tie neizkļiedējās telpas kopīgajā gaisā.

smirdināt / smirdināties, 3. kónj., K., *darīt smirdīgu*, # Sieva viņu dzina ārā pīpēt, neļāva smirdināt dzīvokli. Iztiķsim ar sveci, nav ko smirdināties ar to petrōlejas lampu.

sasmirdināt / piesmirdināt, pbg., *padarīt smirdīgu*, # Kūts smaka tā sasmirdina apģērbu, ka to vairs ārā dabūt nevar ne vēdinot, ne mazgājot. Mums kaimiņos ir mehāniskā darbnīca, kas reizēm ar karbīdu piesmirdina visu apkārtni.

smirdoņa, L., # No viņa zābakiem nāca sīva deguta smirdoņa. Tirgus burzmā viņu apņēma vecu zivju smirdoņa.

smirdoņa / smirdeklis, L., *smirdoņas izraisītājs*, # Iebrauktuves vieta netūrīta, zirgu mēsli un citāda smirdoņa vēselām gubām, elpu rāva ciet. Ģipša ķīmiskās sadales iznākumā rodas smirdeklis – sēra gāze.

smirdīgs / smirdošs, Kd., *nepatīkamas ožas sajūtas raisošs*, # Lampas liesma kūpēja, telpa bija pilna smirdīgiem petrōlejas dūmiem. Tundras klajā smirdīga ēsma un dzelzs slazdi gaidīja ciemos pólārlapsas. Fabrikā saveda smirdošus kaulus, kurus pārstrādāja par smirdošu lauku mēslojumu.

SALDS, Kd., *raksturīgs parfīmiem (par smaržu)*, # No dārza vēsmoja salda ziedu smarža. Pa labi rudzu laukā saldi kā medus smaržoja piebriedušās vārpas. Viņa apdvesa Sproģi ar skurbinoši saldu parfīmu.

saldums, L., # Uzkrītošs smaržu saldums visbiežāk šķiet šķebinošs.

saldens / saldenīgs, Kd., *mazliet salds (par smaržu)*, # Karamēļu vārīšanas cehā gaiss ir saldens no esenču smaržām. No druvām jau plūda saldenīga maizes dvaša.

saldenums, L., # Grīda bija nokaisīta egļu skuļām, gaiss piesūcies ar šķebīgu saldenumu.

saldskābs / saldenskābs, Kd., *saldens ar skābenu piejaukumu (par smaržām)*, # Vecāmāte ar saslapinātu lizi izņēma no krāsns milzīgu rupjmaizes klaipus, kas saldskābi smaržo pēc iesala. Virtuvē valdīja saldenskāba mīklas smarža.

saldrūgts / saldenrūgts, Kd., *saldens ar rūgtenu piejaukumu (par smaržām)*, # Tik spēcīga bija ievu saldrūgtā / saldenrūgtā smarža, ka Andram tā likās gandrīz vai netīkama.

SALKANS, Kd., *nepatīkami saldens (par smaržu)*, # Mazajā kapličā valdīja pelēka puskrēsla un degunā iesitās egļu skuļu, izdegušu sveču un vēl kāda salkana, pretīga smaka.

salkanums, L., # No vīrieša nākošais ódekólōna salkanums liecināja par gaumes trūkumu.

SKĀBS, Kd., *etiķim raksturīgs (par smaržu)*, # Ķīmiskās rūpnīcas cehā valdīja skāba smarža.

skābums, L., # Mucām līdzī no pagraba atnākusi skābuma un pelējuma smaka.

skābens, Kd., *mazliet skābs (par smaržu)*, # Plašajā telpā, kur lielos misiņa kublos vāra iesalu, gaiss savādi skābens un sufīgs.

SKĀŅŠ, Kd., *īpatnēji skābens (par smaržu)*, # Nāsīs iesitas gadu desmitiem veca, skāņa virtuves izgarojumu smaka. Tirgū skāņi oda pēc skābētiem kāpostiem un gurķiem.

skāņums, L., # Sīvs skāņums no glāzes iesitās nāsīs – tas nevarēja būt tīrs degvīns, bet kaut kāda brāga.

ieskāņš, Kd., *mazliet skāņš (par smaržu)*, # Viņš jau pēc garaiņiem bija jutis iesitamies nāsīs kaut ko ieskāņu.

RŪGTS, Kd., *raksturīgs vērmelēm (par smaržu)*, # Dūmi bija nežēlīgi rūgti un sāka kost acīs un rīklē. Aiz žoga rūgti smaržoja tikko zāģēta apses malka.

rūgtums / rūgtme, L., # Ievu zari vīta, piepildīdami mazo telpu ar reibinošu rūgtumu. Vīgriežu rūgtmē reibusi, dvašo vasaras nakts.

rūgtens / ierūgts / ierūgtens / parūgts / parūgtens, Kd., *mazliet rūgts (par smaržu)*, # Dūmu rūgtenā smarža vēl vēsmoja apkārt, stiprāk tā dvakoja ap izdegušajām ugunsroku vietām. Rudens āboli grozā izplata ierūgtenu smaržu visā telpā. Arōņiju ogas žūstot dvašo parūgti / parūgtēni.

rūgtenums, L., # Vakara miklajā gaisā sajaukušās visdažādākās plaukuma smaržas, tomēr visu pārmāc ievziedu skurbinošais rūgtenums.

rūgtensalds, Kd., *rūgtēna un salda sajaukums (par smaržām)*, # Šīprs skaitījās vīriešu ódekólōns – tāds rūgtensalds.

rūgtensīvs, Kd., *rūgtēna un sīva sajaukums (par smaržām)*, # Šmidrem rīkojoties ar kūpošo darvas spaini, visu apkārtni pārplūdināja rūgtensīva smarža.

SĀĻŠ, Kd., *raksturīgs jūras ūdens smaržai*, # Izgājis uz klāja, viņš ieelpoja sāļo jūras gaisu. Nāsīs atkal nokņudēja sāļa vēja smarža.

SĪVS / spīvs, Kd., *rutkiem, sīpoliem, dūmiem utt. raksturīgs (par smaržu)*, # Māja bija vēl pilna sīvu dūmu smakas. Mitrajā telpā jūtama piemirkušo drēbju spīvā dvaka. Man pie deguna piegrūda svaigu laikraksta numuru, kas vēl spīvi oda pēc tipogrāfijas krāsas.

sivums, L., # Sīpola sīvums sadzen ne tikai asaras acīs, bet iecērt arī nāsīs.

SŪRS / kodīgs / ass / skarbs, Kd., *dūmiem u. tml., raksturīgs (par smaržu)*, # No virtuves plūda sūri piedeguma dūmi. Ēzē iedegās spoža liesma, pret griestiem kāpa sūrs tvans. Kodīga gruzduma smaka visā apkārtņē vēstīja, ka aizdedzies kūdrājs. Degunā iecirta dezinfekcijas līdzekļu asā smarža. Dūmi lēnām izklīda, tikai asa deguma smaka pildīja gaisu. Vējš nesa šurp skarbu degošu skuju smaržu.

sūrum, L., # Brīdi pa brīdim vējš atnesa cilvēku mītnu vēsmas – ēdienu arómātus, dūmu sūrumu, kūtsmēsli smārdu.

sūrens / paass, Kd., *mazliet sūrs (par smaržu)*, # Nozied pliederi, sūreni dvakojot. No noliktavas nāca paasa ķimikāliju smaka.

2. Ožas veice.

OST, ož, oda / **ostīt**, 3. kónj. / **ošņāt / smaržot**, 2. konj., K., *ieelpot caur degunu ar nolūku uzvert vides vai kādas šķidrās vai cietas vielas izplatāmo smaržu*, # Divi vīrieši, piebāzuši pirkstu galus pie deguna, steidzīgi oda kaut ko baltu kā lauku vecenes šņaucamo tabaku. Ožamais spirts tā iesaukts tāpēc, ka to ož gadījumos, lai novērstu sliktu dūšu un nezaudētu samaņu. Lība palika stāvam un ostīja gaisu – kaut kur no lejas uzvēdīja svešāda smarža. Mēs jau vakar ostījām milzu violetām tulpēm līdzīgos banāna ziedus. Duksis nosēdās Magonei pie galvas, sākumā abi viens otru ošņāja, kamēr Duksis sāka laizīt govij purnu. Bukstiņš mazāk skatījās, vairāk ošņāja gaisā, pētīdams, no kuras puses nāk tā jaukā smarža. Viņš gāja smaržodams nopirktās rozēs.

apostīt / apošņāt / paost / paostīt / paošņāt / pasmaržot, pbg., # Suns pienāca, apostīja Spodra kājas un aiztecēja uz klēspriekšu. Katru kumosu kaķe papriekš apostīja un tikai tad apēda. Sivēns vispirms labi apošņāja, vai piens silē pietiekami silts. Vēcais suns aizdomīgi apošņāja Ēriks mēteļa stūri. Ķēve paoda ūdeni, nokrācās un sprauslodama novērsās. Viņš iztukvoja degvīna pudeles pārpalikumu un, acis piemiedzis, paostīja rupjmaizes garoziņu. Stirniņa pienāca, paostīja, izstiepa purniņu maizei pretim. Paošņājusī gaisu, Zelma zināja, ka pusdienās būs zirņu zupa ar žāvētu speķi. Herta ar brīvo roku paņēma ziedu un to pasmaržoja.

saostīt / saošņāt, pbg., *ostot nonākt pie rezultāta*, # Suns saostījis zaķim pēdas. Vakaros saimnieka kažokā varēja saošņāt visas meža takas un ceļus, kurus viņš bija dienā izstaigājis.

ieost / ieostīt, *ievilkst nāsīs gaisu, izgarojumus*, # Viņam metās nelabi, tāpēc viņš steigā ieoda ožamo spirtu. Viņš kāri ieostīja parfīmu smaržu Irmās istabā.

izostīt / izošņāt, *ar ožu iepazīt, uzzināt, izmeklēt (parasti par suņiem)*, # Suns izostīja / izošņāja visus istabas kaktus.

uzostīt / uzošņāt, *ostot atrast (par dzīvniekiem)*, # Līgai lielās jezgas laikā nezin kur noklīdusi kucīte un joprojām nerādījās – laikam daudzo lopu un cilvēku kāju nomīņātajā zemē pazaudējusi pēdas un nespēj tās vairs uzostīt / uzošņāt.

ostīties / ošņāties, *vairakkārtīgi, ilgstoši ostīt (parasti par dzīvniekiem)*, # Nātres pašķīrās, no tām izlīda ezis un nāca ostīdamies uz mūsu pusi. Pirmās pārnākušās govīs skraidīja pa laidaru, ostīdamās gar silēm un kublu, vai saimniece nav ko gardu atņesusi. Džeris, pacēlis purnu, ilgi ošņājās gaisā, tad staigāja gar kokiem, itin kā meklēdams kaut ko pazaudētu. Reksis pieskrēja pie plostniekiem un ošņājās ap somu.

saostīties / saošņāties / apostīties / apošņāties, *ostīt vienam otru*, # Abi reizē – briežu māte un briedēns – pastiepa purnus uz priekšu un saostījās. Dzīvnieki, bet it īpaši suņi, viens otru satīdāmi, saostās / saošņājas / apostās / apošņājas.

saosties / saostīties, *ostīt lielā daudzumā*, # Virtuvē bija jāgaida labu laiku, tāpēc Jāzepiņš arī labi saodās cepešu smaržu. Viņam uznāca nelabums, laikam tāpēc, ka bija par daudz saostījis ar acetonu šķaidīto līmi.

IV. REDZES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI.

1. Izstarojums un atstarojums.

STAROT / **gaismot** / **gaišoties**, 2. kónj. / **spīdēt** / **spīdināt** / **spīdināties** / **izplatīties**, 3. kónj. / **degt**, deg, dega / **pludot** / **strāvot** / **skraidelēt**, 2. kónj. / **plūst**, plūst, plūda / **lauzties**, laužas, laužās / **spiesties**, spiežas, spiedās, **līt**, līt, lija / **krist**, krīt, krita, R. n., *pastāvēt un izplatīties ar redzi uztveramai elektrómagnētisko viļņu izstarotai vai atstarotai plūsmi*, # Gaisma šurp staro no kreisās, no loga puses. Uz galda bāli sveces staro (K.Skalbe). Ielās un namu logos staroja neskaitāmu spuldžu ugunis. Caur koku zariem staro dilstošs mēness. Ceļmalās kā mazas saulītes spilgti staroja pienenes. Ostmalā jau nespodri gaismoja laternas. Starp tumšajām eglēm gaismo baltie bērzu stumbri. Pólārajā naktī laiku pa laikam pie debesīm gaišojas ziemeļblāzmas palsie kāvi. Pie debesīm spoži spīd mēness. Istabā spīd uguns. Temperatūrai paaugstinoties, ķermeņi sāk spīdēt – sākumā tumši sarkani, tad arvien gaišāk. Netālu no taciņas spīdēja jāņtārpiņš. Ne viss ir zelts, kas spīd (Paruna). Pļavā spīd dzeltenās purenes un gundegas. Pavasarī, tiekot ganībās, lopiem ātri vien spalva sāk spīdēt. Zirgi bija labi kopti, spīdēja vien. Zīda audums spīd. Vecajam praķim piedurknes un apkakle taukaini spīdēja. Mēness, liels un apaļš, mirdz un spīdina, kad visi guļ un viņa gaismas nevienam nevajag. Sarkanīga gaisma no petrólejas lampas spīdina pretī sarindotām alus pudelēm. Staba galā spīdinājās vecs, bet vēl spožs skursteņslauķa cilindrs. Lāmas malā saulei pretī dzeltenīgi spīdinājās purenes. Mākoņiem pavertoties, mēness gaišums izplatījās pār dārzu. Uzdevumā bija jāaprēķina, ar kādu ātrumu izplatās gaisma. Telpā deg dienasgaismas spuldzes. Augšā deg balta saule, un zilās debesis ir bezgalīgi dziļas un plašas. Likās, ka zvaigznes, kas spožas un dzirkstošas dega pie rudens debess, mirkšķina viņai. Saulrietā deg visa rietumu pamale. Kā milzu ugunsgrēks deg vakara blāzma. Sigulda rudenos deg sarkano kļavu lapu ugunīs. Debess pludo rieta kvēle. Gājējs vairījās no gaismas šaltīm, kas strāvoja pa logiem. Pa pusvadītāju sāk skraidelēt elektriskā lauka radītie gaismas starīni. Rīta blāzmas gaisma plūst uz mani, un es ceļos augšā.. Pa logu istabā plūda bieza, mīksta krēsla. Stari plūst, un stari lejas, Kalngali jau liesmās dzirkst (A.Balodis). Pa miglas upēm tumsa lēni plūst, Jūt briestam rudzus, siens kaut kur vēl žūst (V.Lukss). Cauri biežajiem lietus mākoņiem laužās ausmas svīdums. Mēness gaisma laužās caur zarotnēm, un gāršas tumsā klejoja spocīgas ēnas. Caur aizķepušo loģeli spiedās rīta blāzma. Kūtspriekšā spuldze nedeg, tik pa durvju šķirbu spiežas dzeltens gaismas kūlis. Viņam jāpiemiedz acis no tā spilgtuma, kas te līst no debesīm pār dārza stādījumiem. Zilgana gaisma lija šurp no tās vistālākās un spožākās zvaigznes. Pa pavērto logu lija laukā dzeltenīga lampas gaisma, apgaismodama sārtus flókšus dobē pie mājas. No augšas, kur pāri visai telpai klājās stikla jumts, lejup krita blāva gaisma. Spuldze pagriezta tā, lai gaisma kristu uz grāmatu, kuru Vineta lasa. Saules stari krita slīpi pār rakstāmgaldu. Viņai sejā krita rieta sarkanums.

izstarot / **izstaroties** / **nospīdēt** / **izgaismoties** / **nolīt** / **izlīt** / **pārlīt** / **izstrāvot**, pbg., # Gaisma izstaro uz visām pusēm. Spuldzes gaisma izstarojas tumsā. Ieraudzīju logā nospīdam uguniņu. Ieva ietek rijā, ka garie brunči vien novīļņo un baltā blūze rijas krēslībā nospīd. Caur ēkas lielajām, stiklotajām virsmām maksimāli izgaismojas tirdzniecības zāles. Mākoņu spraugā parādījās mēness ripa, un balta gaisma nolija pār zemi. Sārta blāzma piepilda istabu un nolīst pār mūsu sejām. Jūnija saules spožā gaisma izlīst pār pilsētu. Ir jūnija īsā nakts – silta pustumsa izlijusi pār pļavām, pār mežiem. Lietus mākoņi uz brīdi pašķīrās, un pusdienas saules stari ar baltu kvēli pārlija nobriedušajam labības laukam. Vienā mirklī pār stepi pārliet milzīgs gaišums. Granātas aizdedzināja ciemu vairākās vietās uzreiz, un viss klajums tam līdzās pārliet ar sarkanu blāzmu. Viņu intriģēja noslēpumaina, mēļa gaisma, ko izstrāvoja liels četrviru logs piektajā stāvā.

uzstarot / **uzspīdēt** / **iespīdēt** / **atspīdēt** / **gaismoties** / **gaišoties** / **iegaismoties** / **apgaismoties** / **uzgaismot** / **aizdegties** / **iedegties** / **uzdegties** / **pielīt** / **pieplūst**, M., *sākt starot*, # Ja vējš iztrenkās mākoņus, ap pusnakti vēl var uzspīdēt mēness. Rīta blāzma ap viņas galvas tumšo siluetu uzstaro kā nimbs. Pēkšņi uzspīd žilbinoša gaisma. Baltu zobu rinda te uzspīdēja, te nozuda aiz šķelmīgām lūpām. Virs koku galotnēm iespīdējās mēness. Logā iespīdas uguns. Vietām jau iespīdējās pa spilgtam gundegas ziedam un pamirdzēja sarkana lauku magone. Viņā pusē jau atspīdēja pirmā jāņuguns. Mākoņi sāka izklīst, varēja gaidīt drīz atspīdam sauli. Saulei iznākot no mākoņiem, Karpatu nomales pakalni atspīdēja rudens krāsu bagātībā. Lēni sāk gaismoties rīts. Rīta

pusē debess jau gaišojās. Spilgti iegaismojās spuldzīte pie virtuves griestiem. Iesildams rādiō klusi rūc, cita pēc citas iegaismojas elektrōnu lampas. Kapteinis pagrieza kloķi, un kajītē iegaismojās televīzōra ekrāns. Iegaismojas logs un telpa no zilganbalta uzliesmojuma, un tūlīt pat arī nogrand pērkons. Tumšās telpas reizēm apgaismojās no plīstošo šāviņu uzliesmojumiem. Liesma apņē mērza tāsi un vienā mirklī spoži uzgaismo, apspīdēdama melno kamīna muti un atplaiksnīdamās uguns kūrēja sejā. Līdzko pār Rīgas jūras līci nolaižas vakars, iedegas Daugavgrīvas bākas ugunis. Kad sakrēsloja, pilsēta iedegās neskaitāmās ugunīs. Pār tumšo mežu iedegās spoži balts mēnessirpis. Dardedze iedegas Daudzkrāsu spīdumā (J.Sirimbārdis). Debesīs jau aizdegas rešas zvaigznes. Saulei rietot, debesis aizdegas koši sārtas. Virs skatloga uzdegās gaismas reklāma. Ārā jau krēslo, šur tur logos uzdegas ugunis. Zenta pagrieza slēdzi, un no griestu oranžās lustras telpa pielija ar nespodru gaismu. Mežs ir pielījis ar saules gaismu, smagu tveici un sveķu smaržu. Melnie mākoņi aizvēlās pāri pļavai, un debesis pielija ar rāmu mirdzumu. Mazā telpa caur lodziņu pieplūdusi aumaļām pilna baltas gaismas.

paspidēt, *nedaudz, neilgi starot, spīdēt*, # Gala logā paspidēja uguns. Caur kokiem paspid klajuma gaisums. Viņam rokā paspidēja naža asmens.

iestarot / ielauzties / iespiesties / iespidēt / ieplūst / ieklist, -klist, -klīda / **ielīt**, *gaismai tiekties kur iekšā*, # No āra telpā iestaroja sniega gaisums. Pašķīrās miglas vāli, un pa logu kupejā ielauzās priecīgs staru kūlis. Pa slēgōs iegrieztajām sirdīm iespidās mazliet gaismas. Es guļu nomodā un raugos, kā pilnais mēness uzbāzīgi iespidies manā istabā. Pa lūku šķūnī iespidēja vāra mēness gaisma. Saule viņam tā iespidēja acīs, ka tās samiedzās. No loga dārzā iespid uguns. Dzīves apstākļi rijā bija smagi, dienasgaisma tajā gandrīz neieplūda. Pa lūkas spraugu kūtsaugšā ieplūda vasaras nakts pelēkums. Kad lampu nodzēsa, istabā ieklīda vāra rīta gaisma. Kad lietus mākonis prom, atkal spilgts saules spožums ielīst pa logu istabā. Viņa nosarka tik strauji, it kā pēkšņi viņas sejā būtu ielijusi tumšsarkana gaisma.

izstarot / izlauzties / liet / izliet, -lej, -lēja / **šķiest**, šķiež, šķieda, K., *avotam izplatīt starojumu*, # Saule izstaro mums visiem redzamo gaismu. Barakas vidū kurējās čuguna krāsnīņa, izstarojot ne tikai siltumu, bet arī gaismu. Reši saules stari izlauzās cauri zaru mudžeklim. Spilgta pavasara saule lej savu staru spozmi pār Bullupes zilganajiem ūdeņiem. Pusdienas saule lēja pār zemi savu karsto un spiedīgo svelmi. Pār nogāzi mēness izlēja rāmu, dzeltenu gaismu. Jūlija saule izlēja pār zemi īstu trōpisku karstumu. Izšāvās raķete, šķiedzama visapkārt žilbinošu gaismu.

apstarot / apspīdēt / gaismot / apgaismot / izgaismot / iegaismot / apliet / applūdināt, K., *gaismai apņemt vidi, telpu, priekšmetu*, # Vakara blāzmas apstarotajās debesīs jau parādījās rešas zvaigznes. Spilgtās saules apspīdētie palsie labības lauki žilbināja acis. Rieta apspīdētajās debesīs šur tur nekustīgi gulēja tumšas mākoņu gubas. Spuldze apspīdēja vīrieša seju. Telpu apgaismo dienasgaismas spuldzes. Mašīnas starmeši apgaismoja ceļu tālu uz priekšu. Ir cilvēki, kuru dzīves kā lāpas gaismo ceļu un aicina uz lieliem mērķiem. Pa pavērto logu lija dzeltenīga lampas gaisma, izgaismodama sārtus flōkšus dobē. Pilsētā strūklakas un ūdeņus, pieminekļus un vēsturiskas celtnes naktīs izgaismo īpašas gaismas ietaises. Pēc melnbaltās attīstīšanas krāsaino filmu intensīvi izgaismo no emulsijas puses. Lai panāktu dekorācijas apjomīguma ilūziju, gaismas apspīdētās vietas papildus iegaismojam ar starmetējiem. Iegaismodams apvāršņus, aust dzedrs rīts pār Vecpiebalgu. Saule kāpa ātri un ar spilgtu gaismu aplēja visu krauju. Saule rietot aplēja zemi ar sārtu mirdzumu. Ugunsgrēka sarkanās blāzmas aplieti cilvēku stāvi skraidīja ap dzīvojamo māju. Pilns ziemas mēness applūdināja laukus ar aukstu, zilganu gaismu.

pārstarot / pārspīdēt / pārliet / pārplūdināt, K., *gaismai izplatīties pāri kam*, # Uzzibsnīja raķete un ar trīsošu gaismu pārstaroja tumšās vagas zemes krūtī. Parādoties spraugai mākoņu segā, zemi pārspīdēja sapņainā mēnesgaisma. Mēness atkal pārlēja bālganu gaismu tukšajam klajumam. Saule lēnām nogrima aiz meža, pārliedama purvam sārtu atblāzmu. Miglas aizkars pašķīrās, un visu apkārtni pārplūdināja saules stari. Telpa bija atvasaras saules pārplūdināta.

piestarot / piespidēt / pieliet / pieplūdināt / piestrāvot, K., *gaismai piepildīt telpu, vidi*, #Kad būdu piestaroja saules gaisma, varēju nejaušo ceļabiedru aplūkot ciešāk. Saule spoži piestaroja istabu. Iegājām daudzu dienasgaismas spuldžu piespidētā plašā ceļā. Staroja mierīga atvasaras saule, pieliedama ar zeltaini rāmu gaismu pilsētiņas ielas un laukumu. Atvēru durvis, pieplūdinādams pustumšo priekšnamu ar dienasgaismu. Ārā vēl tumsa, bet šeit telpā – viss gaismas piestrāvots. Blaumanis zibsnīgi smaidīja pār briļļu stikliem – mazā istabiņa likās šo zibšņu piestrāvota.

caustrāvot, *strāvot kam cauri*, # Gaisma caustrāvo vitrāžu.

sekot, 2. kónj., R. v., *starojumam pārvietoties aiz kā*, # Lidmašīnai seko prōžektōra stars.

atplūst, *plūst starojumam šurpvirzienā*, # No spuldzes atplūda vāja, trīsoša gaisma, kas meitenes seju vērtā mazliet noslēpumainu.

saplūst, *būt vai kļūt ar redzi neatšķiramam*, # Baltajos maskēšanās tērpos karavīri saplūst ar mežmalas ēnām. Sāka tumst, un priekšmetu apveidi saplūda kopā vienā pelēkā vienvēidībā.

iluminēt, K., *spilgti, krāsaini ko apgaismot rotājuma nolūkā svētkos, svinībās*, # Pils dārzs ir iluminēts ar daudzkrāsainiem lampiņiem. Debesīs pār iluminētajiem namiem un ielām kā ziedošas puķes plauka daudzkrāsainas raķešu gunis.

pārgaismot / pāreksponēt, K., *pakļaut gaismjutīgu materiālu pārāk ilgstošai gaismas iedarbībai*, # Vairāki kadri bija pārgaismoti, tāpēc stipri tumši.

sagaismot, *pārgaismojot sabojāt gaismjutīgu materiālu*, # Lai iznīcinātu uzfilmēto, viņš ātri iztina visu filmu no kasetes, to sagaismojot.

diafragmēt / blendēt, 2. kónj., K., *mainīt ar diafragmu / blendi gaismas staru kūļa platumu*.

spīdināt / dedzināt, 3. kónj., K., *radīt starojumu, spīdēšanu*, # Spīdinādama ar lukturi, Gundega tumšajā šķūnī lasīja priekšautā sausas skaidiņas iekuram. Lókómótīve spīdināja trīs milzīgas ugunis, apgaismodama apkārtni sev priekšā. Jaunās misiņa taures spīdinādams, iznāk pūtēju ōrķestris. Uz palodām tómati spīdina sarkanus sānus. Diena īsa un vēl krēslaina, gandrīz visu dienu jādedzina gaisma telpās.

nospīdināt, pbg., *radīt spīdējumu; padarīt spīdīgu*, # Stirnas satrūkās un aiznesās prom, gaišās līpas vien nospīdinādams. Mārtiņš novelk plaukstu gar eļļā nospīdināto piedurkni.

sviest, sviez, svieda / **mest**, met, meta, *izplatīt apgaismojumu*, # Paskaties – caur balto nakti sviez Vēl arī mēness savu gaismu blāvo (Ó.Vācietis). Spožie laukumi apakšā – tās bija pilsētas, kas svieda augšup elektrisko gaismu no māju logiem un ielu laternām. Laternu spuldzes svieda pret zemajiem mākoņiem vióletu atspīdumu. Saule meta starus ieslīpi pār purva kadiķiem. Griestu spuldze meta spožu un asu gaismu. Liesmas meta sarkanīgus atspulgus viņa vīrišķīgajā sejā.

iemest, pbg., # Pēcpusdienas saule iemeta dažus starus arī klētsaugšā. Reizēm pa šóseju aizslīd vientuļas autōmašīnas, iemetot starmešu gaismas kūļus logos.

degt, dedz, dedza / **aizdegt / aizdedzināt / iedegt / iededzināt / uzdegt / uzdedzināt / uzspīdināt**, K., *sākt spīdināt*, # Dedzu skalu, dedzu sveci – tumša mana istabiņa.. (T. dz). Uguns vēl nav degta. Viņa tumsā aiztaustās līdz naktslampiņai un aizdedz to. Aizdedzini taču lampu, nebojā acis! Man gribētos uguni iedegt, tad arvien ir gaišākas domas. Kad sāka krēslot, viņš iededzināja elektrību. Ārija palien zem segas un uzdedz stāvlampu blakus dīvānam. Uzdedzinājusi mazo tauku lampiņu, māte ņemas lāpīt zeķes. Ejot tumsā pa taku, viņa pa brīžam uzspīdina kabatas bateriju.

sadegt, *iedegt vairākus gaismas avotus*, # Tukšajā deju zālē sadegtas visas spuldzes.

iespīdināt, *spīdināt kur iekšā*, # Pa brīžam pa netālo ceļa līkumu brauc kāda mašīna, ik reizi iespīdinādama mūsu logos starmešu gaismu. Viens no patruļas mums uzsauca apstāties un iespīdināja luktura gaismu sejā.

paspīdināt, *mazliet, neilgi spīdināt*, # Aizšāvās sīka zivtiņa, sudrabu paspīdinādama. Viņa pasmaidīja, baltus, veselīgus zobus paspīdinot.

gaišs / spīdīgs / spožs, Kd., *redzes analizātōrā samērā stipru kairinājumu izraisošs*, # Saule jau uzlēkusi gaiša un spoža. Aiz ābelēm spīdēja gaiša mēnesnīca. Cigarete iekvēlojās gaišāk, metot ēnainajā sejā sārta atblāzmu. Pagalms bija gaišs, sniegs dzirkstīja mēness spožumā. Viss apvārsnis jau gaišs. Eikalīptu meži ir vienmēr gaiši, jo šo koku lapas nedod ēnu. Viņai bija spīdīgi auskari un pārāk melni notriektas uzacis. Viņam mugurā bija vējjaka ar spīdīgu neilona virsdrēbi. Pātaga nošvīkstēja pār spīdīgi melnajām zirgu mugurām. Telpu apgaismoja spoža lustra. Saule šajā pievakarē rādījās lielāka un spožāka nekā parasti. Uz galda dega lampa ar baltu kupolu un spožiem misiņa kalumiem. Negluda virsma gaismu visos virzienos atstaro gandrīz vienmērīgi, tāpēc tā ir vienādi spoža, lai kādā leņķī to aplūkotu. Pa šādu spoži vaskotu grīdu var staigāt tikai ar mīkstām čībām.

iegaišs / pagaišs, *ne pārāk gaišs*, # Pienāca klāt jauneklis iegaišiem / pagaišiem matiem.

spoguļspožs, Kd., *loti gluds un spožs*, # Kodinātu koka virsmu var spoguļspoži pulēt, piešķirt tai spoguļspožu pulējumu.

mazapgaismots / pusapgaismots, Kd., *vāji apgaismots*, # Mēs iegājām mazapgaismotā kāpņu telpā. Pusapgaismotā vīna veikala skatlogā varēja saviest garkaklaines spāņu kónjaka pudeles.

starojums / izstarojums / gaisma / strāvojums / strāva, L., # Petrōlejas lampas rāmais, gaišais starojums salīdzinājumā ar sveces gaismu jau ir liels solis attīstībā uz priekšu. Karsēšana nav vienīgais paņēmieni, kā ierosināt vielu starojumu. Gleznā tumšais fons koncentrē uzmanību, norobežo no visa liekā, nebūtiskā, kāpina krāsu starojumu. Šo saules izstarojuma, mitruma un sala ietekmē pārveidojušos zemes virskārtu sauc par augsni. Gaisma ir tāds pats elektrómagnētisks vilnis, kādu lieto radiósakaros, tikai ar daudz lielāku frekvenci. Arī gaismai ir masa, tāpēc gaismas stars gravitācijas laukā noliecas. Akvareļos arvien spēcīgāki un atraisītāki kļūst gaismas strāvojumi. Gaismas strāvas krustojās lapotnē, kur lapas pamirdzēja simtu nokrāsās gan tumšākas, gan gaišākas.

stars, L., *iedomāta gaismas izplatīšanās taisne vai redzama ļoti šaura josla*, # Saule jau sāka laisties lejup, bet tās stari dedzināja vēl arvien tikpat karsti. Viņa sēž ēnā, bet kāds tievs stars cauri lapu biezoknim krīt viņai uz galvas, darīdams viņu līdzīgu Madónnai gleznās. Gaismas stars katrā punktā ir perpendikulārs gaismas viļņa fróntei.

kūlis, L., *redzama gaismas izplatīšanās josla*, # Debesīs iešāvās prójektōru gaismas staru kūlis. Pa šauru aizkaru spraugu istabā iespīdēja kūlis zeltainu saules staru. Klānu pļavā pret debesīm sitās liesmu kūlis – tur dega siena šķūnis. Sprakšķēdamas un dzirksteļu kūļus stāvus gaisā sviezdamas, liesmas satver ugunskurā iesviestos sausos žagarus. No zenītbaterijām augšup traucās trasējošo ložu kūļi, izdzisdami izplatījuma tumsā.

meteōrs, L., *švīkas veida gaismas parādība, kas rodas, sīkam debess ķermenim ietiecoties planētas atmosfērā un tur sadegot*, # Laiku pa laikam rudens nakts debesīs uz mirkli tumsā izšķīl gaismu žilbinošs meteōra skrējiens, ko ļaudis sauc par krītošu zvaigzni.

bólids, L., *ļoti spožs meteōrs*, # Bólīda spožums ir lielāks par Venēras vidējo zvaigzņlielumu.

gaismojums / apgaismojums / apgaisme / apgaismošana / izgaismojums / gaisma, L., *starojums kā gaišuma avots*, # Arī mikrofótogrāfijā gaismojumam ir izšķirošā nozīme. Svētbildes priekšā dega svece, piešķirot gaismojumu visam svētajam stūrītim. Viņa pārziņā bija skatuves apgaismojums. Viņš gleznojis dabu gan saules tveicē, gan blāvajā, aukstajā mēness apgaismojumā. Apgaisme kinoteātra zālē dota gan atstarotās gaismas veidā (griestos), gan kā tiešā gaisma. Telpu izgaismo aiz skaidu plātņu paneļiem apslēptie apgaismes ķermeņi. Cehā iekārtota spēcīga apgaismošanas sistēma – katra lampa te apgaismo noteiktu telpas daļu. Pilsētā ir gādāts par visaptverošu apgaismošanu, lai arī katrā nomaļā ieliņā mirgotu gaisma. Tagad vilcienos kvēlspuldzes nomainījuši luminiscences gaismas ķermeņi, kas lielā mērā uzlabojuši vagonu izgaismojumu. Šāds fasādes stiklojums nodrošina arī ļoti labu iekštelpu izgaismojumu. Puiši plēsa skalus un gādāja par gaismu. Kvēlojošās ogles apmirdzēja krāsns muti ar maigu, rožainu gaismu. Rampas gaismas uzdevums nav pilnībā izgaismot aktieri, bet gan tikai padarīt gaišākas ēnas uz leju pavērstajās sejas daļās. Rieta gaismā, kas krita iekšā pa vagona logiem, braucēju sejas izskatījās kvēlojam.

papildapgaismojums, L., # Audzējot dilles bez siltumnīcas papildapgaismojuma, labas ražas iegūst tikai no marta sējumiem.

iluminācija, L., *spilgts, krāsains apgaismojums rotājuma nolūkā svētkos, svinībās*, # Vakarā pilsētā sākās iluminācija – ielas un laukumi laistījās krāsainās ugunīs. Svētku ilumināciju vēl krāsaināku padarīs lāpu gājiens.

virsgaisma, L., *gaisma, kas telpā ieplūst no augšas*, # Diplōmprójektā valsts bibliótēka bija veidota kā noslēgts ķermenis, izmantojot galvenokārt virsgaismas un mākslīgo apgaismojumu.

pagaisma, L., *apgaismojums no apakšas*, # Dažiem telefōna aparātiem ir ciparripas pagaisma. Dārzenkopji ierīkojuši telpās divstāvu stelāžas ar mākslīgo pagaismu.

signālgaisma / signāluguns, L., *signalizēšanai paredzēts gaismas avots*, # Gaudodama un mirkšķinādama signālgaismu, pa Alakstes ieliņām jau traucas sarkanā ugunsdzēsēju mašīna. Pie dzelzceļa pārbrauktuves luksófōrā mirkšķinās sarkanā signāluguns. Dalībniekiem pa priekšu, mirkšķinādama signālugunis, brauc autōinspekcijas mašīna. Lidmašīna apmet loku ap lidlauku, ko no augšas var pazīt pēc skrejceļa signāluģuņu rindām.

spīdējums / spīdums / spožums, L., *gaismas izstarojums vai atstarojums*, # Planktōna spīdējuma krāsa nav spilgta, tā ir dzeltenzaļa vai zilganzaļa. Stikla vāzes un trauki atbrīvojas no blāviem nosēdumiem un atgūst spīdumu, ja tajos ielej un patur ūdeni, kam pieliet mazliet etiķa. Nospēkotajām piedurknēm ir taukains spīdums. Viņa acīs ir savāds, drudzains spīdums. Lai salīdzinātu dažādus gaismas avotus pēc to gaismas stipruma un spožuma, jāveic fótometriskie mērījumi. Baznīcas torņa zaļais skārds sacentās spožumā ar debesu zilumu. Pareizi asināta zāģa zoba mala ir visgarām vienāda spožuma.

spīdīgums / spīdība, L., *spēja izstarot vai atstarot gaismu*, # Sausi mati zaudē savu spīdīgumu / spīdību, kļūst trausli, skaldās brīvajos galos.

pēcspīdums / pēcspīdēšana, L., *spīdums, kas turpinās pēc tam, kad vairs nedarbojas tā izraisītājs*, # Fluórescence ir luminiscence ar īslaicīgu pēcspīdēšanu / pēcspīdumu.

saules zaķītis / gaismas zaķītis, L., *neliels spilgti apgaismots laukums, ko veido spoža priekšmeta atstarots saules vai cita gaismas avota stars*, # Mazule uzjautrinās, laižot ar spogulīti man acīs saules zaķīšus. Briļļu stiklos atvizēja griestu spuldzes mēstie gaismas zaķīši.

ATSTAROT / atstaroties / atspīdēt / atspulgot / atspulgoties / spoguļoties / atspoguļoties, R. n., *starojumam, atduroties pret kādu virsmu, virzīties atpakaļ*, # Saulei uzlēcot, ežera virspusē atstaro simtiem sīku varavīkšņu. Pie apvāršņa zvilnēja tumši gubu mākoņi, kuru virsotnēs sārti violela vēl atstarojās pēdējā saules atblāzma. Upē atspīd debesis un krastmalas mežs. Vēžu ķeršana tumsā ir īsta nakts rómantika – strauts atspīd uguns liesmās, kas apgaismo upes gultni. Pilsētas ugunis atspīd padebešos, veidojot it kā zeltainu tvaika mākonī pāri pilsētai. Mēness pamalē atspulgo ūdenī kā mirdzoša laipa. Mākoņos atspulgo sārta ausmas atblāzma. Brīnumšvecītes dzirkstis atspulgojās visos eglītes izrotājuma spīdīgajos bumbulos. Koki, liekdamijs pāri krastam, spoguļojas pilsētas kanālā. Lielās pils logos spoguļojas karstā saules liesma. Ežerā kā milzu spoguļi atspoguļojas sārtās vakara debesis.

atstarot / spoguļot / atspoguļot, K., *atvirzīt starojumu no savas virsmas*, # Minerālu virsma spēj vairāk vai mazāk atstarot gaismas starus – tas minerāliem rada raksturīgu spīdumu. Lēdus atstaro saules starus. Slapjais asfalts spoguļoja gaišus logos un krāsainas neona reklāmas. Spoguļodams savus stikla sānus, acīs tūdaļ duras kultūras nams – lepnākā celtne šaipusē. Tiruma zemākajā galā gulēja ūdens, atspoguļodams sevī pelēkas rudens debesis.

atēnoties, 2. kónj., R. n., *neskaidri atspoguļoties vai izcelties tumšākam uz gaišāka fōna*, # Namu jumti un baznīcu kupoli atēnojās pret jūras zeltoto fōnu. Ūdenī atēnojās priežu brūnie stumbri ar skujotiem zaru čekuliem. Tumšajā vārtu ejā kaut kas mēlns un kustīgs atēnojas pret nosarmojušo nama sienu. Ugunsgrēka gaismā atēnojās viņa siluets.

atēnot, K., *kóntrastaini atspoguļot; izcelt ko uz citāda fōna*, # Mēness stari krita uz pretējo sienu un grīdu, atēnojot ielogus. Sejas iedegums tagad asi atēnoja viņa izspiestos vaigu galus un acu dobumus.

spoguļains, Kd., *atstarojošs*, # Sastopamas arī vietas, kur Gauja izvēršas plata un rāma, atgādinot spoguļainu ezeru.

atspīdums / atspulgs / atspulga / atspoguļojums / atgaisma / atēnojums / atēna, L., *vairāk vai mazāk detalizēts gaismas atstarojums*, # Apvārsnī augstu blāzmoja tālu ugunsgrēku atspīdumi. Saule nozuda aiz namu jumtiem un logos dzisa tās sārtais atspīdums. Austrā piemiedza acis no spilgta saules atspulga verandas rūtīs. Ligija skatījās strautā savā atspulgā. Parka koku galotnēs rietošā saule meta spilgti sarkanu atspulgu. Uz slapjā asfalta krita ielas apgaismojuma atspulga. Uz nosūbējušajiem sienas balķiem dejo šaudīga liesmas atspulga. Pagalmā staigājošie atspoguļojas lodziņa rūtī, un gaismas stari šo atspoguļojumu pārnes uz kameras sienu. Dienas atgaisma debesu pamalē paliek līdz rītam, jo ir taču vasaras vidus. No rieta blāzmas nemanīja vairs ne to mazāko atgaismu. Pat spoguļa viņam nav, tāpēc, sukājot matus, jāiztieks ar pavērta loga rūtī redzamo sevis atēnojumu. Rāmajā ūdeņu klaidā redzamajā debesu zilgajā atēnā šovakar mēness atspulga nav. Viņai ir stāva piere ar tumšiem uzacu puslokiem, kas visai sejai pāri met kādu burvestīgu atēnu.

spoguļattēls / atspulgs / atspoguļojums / atveids, L., *detalizēts gaismas atstarojums*, # Pamanījies spoguļī istabā ienākošās Elzas atspulgu, viņš pagriezās to aplūkot nepastarpināti. Viņš pats nopulgo savu spoguļattēlu – sasalis smaids, neglīta seja. Viņš pasmīnēja pretī savam atveidam spoguļī. Spožs mēnessirpis rotaļājās ar savu atveidu Salacas virpuļainajā ūdenī.

spoguļatstarošana / spoguļrefleksija, L., *gaismas atstarošana no virsmas ar maziem nelīdzenumu izmēriem*.

DIENASGAISMA / dienas gaisma / gaisma, L., *saules apgaismojums*, # Dienasgaismā kalns izskatās daudz viesmīlīgāks nekā iepriekšējā naktī šķīta. Mēl̄ns mākonis aizsēdz sauli, un dienasgaismas spozme it kā nosūbē. Virs garā kónvejiera izkārtas dienasgaismas spuldzes. Alkšņu puduris dienas gaismā likās vēl vientulīgāks purvainajā klajumā. Celies augšā, jau liela gaisma! Priekšstrādnieks rītos jau bez gaismas ir kājās. Selgā pie spaiļes zvejas vīri šorīt ar gaismu bija jau klāt. Nakti šeit pārļaižu viens, jo biedri tikai pret gaismu gaidāmi atgriežamies. Jancis un Buncis gulēja vēl ilgi, līdz gaismai.

AUST, aust, ausa / **svīst**, svīst, svīda, M., *iestāties dienasgaismai, kļūt gaišam no saules starojuma*, # Austrumu pusē debesu pamale kļuvusi gaišāka – aust jau rīts. Mēs turpat pļāvā sagaidījām austam jaunu dienu. Lēnām sāka aust zilpelēka gaisma. Austrumu malā debesīs svīda tikko manāms saullēkta gaišums. Svīda jau rīts. Gaišāk un gaišāk aiz loga svīst diena. Izlūki naktīs siroja pa neitrālo joslu un devās atpakaļ, kad sāka gaisma svīst.

ataust / uzaust / izaust / uzsvīst, pbg., # Logu rūtīm pelēksnījot, samanāms, ka ataut rīts. Bija jau uzaususi liela, gaiša diena. Agrā rītā, kad tikko uzaust gaismiņa, gailis sāk laktā dziedāt. Jāgaida, kad izausīs rīts. Tikko uzsvīda gaismiņa, viņš devās ar ziņu pie pagastveča.

paaust / pasvīst, mazliet uzaust, # Viņš palika šepat, kamēr gaismiņa paaust. Gaismiņa vēl tikko pasvīdusi.

ausma / rītausma / svīdums / gaismiņa, L., # Viņi strādāja no ausmas līdz rietam. Rītu pusē jau ausma sārtojas. Rītausmai nākot, dziest zvaigznes un nobāl mēness. Par rītausmas parādīšanās momentu nosacīti pieņemts laiks, kad Saule sasniedz 12° dziļumu zem hōrizōnta. Austrumos iezīmējās tikko jaušams gaismas svīdums. Laukā jau palsnēja rīta svīdums. Vilis jau mazā gaismiņā purināja brāli celties augšā. Ar gaismiņu izbridām Vidienes purvu un ar saulīti nokļuvām pie Vidienes lielceļa. Sievietes jau no mazas gaismiņas kurina krāsni un mīca raušus.

austra. L., *ausmas dzejisks apzīmējums*, # Iet dienas tukšas, vilkdamās, Drīz austra, drīz dziesna tās krāso.. (J.Rainis).

MĒNESNĪCA / mēnessgaisma / mēnessnakts, L., *mēness starojuma radīts apgaismojums*, # Bija spoža mēnessnīca, pie debesīm ne mākonīša. Pa diviem restotiem logiem līdz puskamerai krīt balta mēnessgaisma. Mēnessnaktī taka bija labi saskatāma.

BLĀZMOT / blāzmoties, 2. kōnj., R. n., *būt starojumam, parasti, no tieši nerēdzama gaismas avota*, # Debess jau sāka blāzmot, un drīz virs apvāršņa parādījās arī ugunīgas saules ripas mala. Austrumu pusē jau blāzmo rīts. Logā vēl blāzmoja vāja gaismiņa, tātad māte vēl neguļ. Vasaras nakts ir īsa un viegla, vēl vakars nav nodzisis, kad rīts jau blāzmojas. Tālumā blāzmojas apvāršnis no degošām zemnieku mājām.

noblāzmot / atblāzmoties, pbg., # Apšaudē grāviens sekoja grāvienam, spožu gaismu nomainīja dziļa tumsa, lai pēc brīža debesis no jauna noblāznotu spilgtās ugunīs. Austrumos atblāzmo retu artilērijas šāviņu uzplaisnījumi. Tālu ziemas naktī atblāzmo ugunsgrēka atspīdums. Kvēloja visa debess mala, ugunsgrēks atblāzmojās mākoņos.

ieblāzmoties / uzblāzmot, M., *sākt blāzmot*, # Austrumos ieblāzmojās jaunā diena. Mežmalā ieblāzmojās ugunskurs. Lauks vaļņa priekšā no raķetēm ieblāzmojās spilgtā bālganā gaismā. Pamelē uzblāzmoja rūsa. Tur, kur Siliņa mājas, uzblāzmoja ugunsgrēks.

atblāzmot / atblāzmoties, R. n., *atspoguļoties*, # Viņu sejās atblāzmo ugunscura liesmas. Zibens atblāzmo visos istabas stūros. Priekšā izaug alksnājs, kura lapās atblāzmo dejojošās jāņuguns liesmas. Uz garāžas sienas spilgti atblāzmojās divi lieli, dzeltenī apli.

atblāzmot, K., *atspoguļot*, # Jūra atblāzmo saulrietu.

apblāzmot, K., *apņemt ar blāzmu*, # Viņu galvas apblāzmo nimbi. Dziestošā vakargaisma ar gaišu fōnu apblāzmo abu jauniešu tumšos apveidus.

pieblāzmot, K., *piepildīt telpu, vidi ar blāzmojumu*, # Caur dzeltenajiem aizkariņiem saule pieblāzmoja istabiņu ar siltu, zeltainu gaismu. Saulrieta pieblāzmoti, ūdeņi laistījās kā krāsainu reklāmu ugunis.

blāzmainis, Kd., *blāzmojošs*, # Blāzmainajā pamalē sāk augt tumši gubu mākoņi. Rītausmā debesis pletās dzidras un blāzmainas.

blāzma / blāzmojums / atblāzma / atblāzmojums, L., # Vasaras nakts nedziestošā blāzma no bāli zaļģanas jau vērtās iesārta. Visa debess puse kvēlo ugunsgrēka blāzmā. Apgaismotā iela pa logu meta blāzmu arī istabā. Bija janvāra vakars ar asiņaina saulrieta blāzmojumu. Rietošās saules sarkanais blāzmojums atsitās mākoņos. Saule lēnām nogrima aiz meža, pārliedama purvam sārtu

atblāzmu. Šāvienu uzliesmojumi šķieda apkārt rūzganu atblāzmu. Pēc brīža mežmalā sprēgāja ugunskurs, mezdams visapkārt sārtu atblāzmu. Rietošā saule meta sārti zeltainu atblāzmojumu.

uzblāzmojums, L., *īslaicīga blāzma*, # Zibens uzblāzmojumi un pārkoņa grandi seko viens otram ar īsiem starplaikiem.

noblāzma, L., *vāja blāzma*, # Pamalē debesīs turas noblāzma – tā ir Rīga ap 20 kilómetro atfālumā ar savu naksnīgo apgaismojumu.

vakarblāzma / vakargaisma, L., *blāzma no saules rieta*, # Jāņos vakarblāzma neapdziest apvārsnī aiz meža, bet lēni slīd uz austrumu pusi, kamēr pārtop rīta blāzmā. Mājās atgriezos vēlu, kad vakarblāzma jau bija pilnīgi izdzisusi. Kad strēlnieki sarindojušies maršam, pār viņu galvām list asiņaina vakargaisma. Viss pārstarots ar tūkstoškrāsu vakargaismu.

rītablāzma, L., *blāzma no saules lēkta*, # Pār Gauju jau cēlās rītablāzma.

ziemeļblāzma / pólárblāzma / kávi, L., *augšējo atmósferas slāņu spīdēšana, kas novērojama pólárajās apgabalos un izpaužas krāsainu loku, staru vai joslu veidā*, # Pēkšņi pie debesīm kā kustīgs vainags ar spožiem stariem uz visām pusēm iezaigojās ziemeļblāzma, spilgti apgaismodama visu apkārtni. Kad Lapzemē uzkrīt sniegs un atspīd pilnmēness, un vēl iezaigojas ziemeļblāzma, tad jau ir tik gaišs, ka var vai lasīt. Pólárblāzma rodas no Saules izvīstām elektriski lādētām kórpuskulām, kas iedrāžas Zemes atmósferā, saduras ar atmósferas daļiņām, izraisa to spīdēšanu un spīd arī pašas. Debesīs iekvēlojas visās varavīksnes krāsās zaigojoši loki, kas drīz pazūd, drīz atkal iezaigojas no jauna – tā ir pólárblāzma jeb kávi. Pāri tundrai klājas pólārā nakts, auro sniegpuetņi un liesmo kávi.

vainags / apdārzs / óreōls, L., *īsts vai šķietams gaišs, mirdzošs aplis vai josla ap gaismas avotu*, # Saules vainags ir Saules atmósferas ārējā, retinātā daļa, ko var saskatīt tikai Saules aptumsuma laikā kā sidrabaini pārļainu blāzmu. Ap mēnesi šonakt liels apdārzs. Naktī cauri miglas autam redzams varavīksņaina óreōla ieskaits mēness un spožākās zvaigznes.

nimbs / óreōls, L., *kristiānisma un budisma sakrālajā mākslā tēlots, parasti lokveida, mirdzums ap cilvēka galvu kā svētuma un dievišķības simbols*, # Skolotājam Cinītim ēna gāja ieslīpi pa priekšu, un ap ēnas galvu bija redzams gaišs óreōls.

ĒNOT / ēnoties / krist ēnai, 2. kónj., R. n., *būt tumšākam atspīdumam uz gaišāka fōna*, # No bezmiega naktīm viņam zem acīm ēnoja zili loki. Braucēji pārnakšņošanai nogriezās uz to pusi, kur ēnojās kuplie alkšņu cēri. Ap gaismojošo ugunsroku ēnojās sargkareivju silueti. No kuplajiem matiem krita ēna uz augsto pieri. Kad viņš apstājas pie laternas, pāri ielai krīt viņa garā ēna.

paēnoties, *parādīties neskaidri, līdzīgi ēnai*, # Aiz loga it kā cilvēka stāvs paēnojās.

ēnot / apēnot / aizēnot / noēnot / sviest ēnu / mest ēnu, K., *aizsegt ko pret gaismas avotu*, # Pa liepu ēnoto aleju virzās bērnieku gājiens. Šīs vietas zīmējumā ir ēnojamas. Mēlms zīda saulesargs apēno visu viņas auguma augšdaļu. Skābarde nīkuļo, ja apkārtējās egles to apēno. Viņa pavērās manī ar savām platajām un garu skropstu apēnotajām acīm. Logu aizēno kupls bērs. Vārpata ātri sazēla un sāka aizēnot sadīgušos puķuzirnīšus. Negaidot kļuva tumšs – liels svina pelēks mākonis aizēnoja sauli. Kupli auguši tauriņzieži augsni labi noēno, uztur mitru un irdenu. Krókusi labi aug tikai daļēji noēnotās vietās, jo necieš spilgtu gaismu. Abpus dzelzceļam pletās bērsu birzis, kuru koki svieda pret vagoniem garas ēnas. Brīvības bulvāra platais un masīvais tilts kanāla ūdenī svieda tumšas ēnas. Divstāvu un trīsstāvu mājas meta garas ēnas gandrīz pāri visai ielai.

pieēnot, *mazliet apēnot*, # Ja puķes aug pie logiem dienvidu pusē, tad vasaras mēnešos jāpieēno pat vislielākās saulmīles. Tuvojoties pavasarim, dravniekiem jāseko, lai siltie saules stari neizvilinātu laukā bites, tāpēc stropi jāpieēno ar vairodziņiem.

ieēnot / izēnot, *padarīt tumšāku fōnu kam apkārt, lai to izceltu uz šī fōna*, # Viņa šķelmīgi paskatījās ar savām zilgani ieēnotajām / izēnotajām acīm un pasmīnēja.

ēnains / paēnains, Kd., *apēnots*, # Mēs ejam pa svelmaino stepi, kur neatrast nevienu ēnainu vietīņu. No klajuma svelmes mēs dodamies uz paēnaino birtalu.

bezēnu (ģen.), Kd., *ēnu neveidojošs*, # Rampa, augšējās un mazās sófites dod kopīgo bezēnu apgaismojumu katram skatuves plānam.

ēna, L., *no pretējās puses apgaismota ķermeņa tumšāks atspīdums uz gaišāka fōna*, # Pār ielu no namiem mēnesgaismā krita asi kónturētas ēnas. Viņa augums meta garu un līku ēnu.

ēna, *patumšs laukums gaišākā apkārtne*, # Dispečers Akmeņkalns kļuvis ļoti kluss, zem acīm viņam ēnas. Vēl apskatīsim sirds somiņas iekaisumu, kas arī dod rentgenolōģiski plašu sirds ēnu.

ēna / aizēna / paēna / pavēnis / pakrēslis, *apēnota vieta*, # Saulē kļuvis pārāk karsti, jāmeklē ēna. Bet eglītes pārauga bērziņus, aizstājās saulei priekšā, un mazie bērziņi ēnā nonīka. Apsēdāmie atvilkt elpu šķūņa aizēnā. Dziļākās gravās aizēnā vēl vietumis baltoja sniegs. Mēs apsēdāmie krūma paēnā. Tad laiva no krasta paēnas atkal izslīdēja saulē. Saule spieda tā, ka nācās meklēt pavēni zem kāda no kokiem. Palmas pavēnī ir vēl spiedīgāks karstums nekā uz klaja lauka, jo te nav vēja. Mēs apsēdāmie pakrēslī zem koka. Sīka upīte čaloja pakrēslī zem pārkaru krūmiem. Pēc svelmes klajumā ir tik patīkami nonākt vītolu pakrēslī.

pusēna, *pāreja no pilna apgaismojuma uz pilnu ēnu*, # Saules spilgti apgaismotie laukumi mijās ar ēnām un pusēnām. Vājā lampas gaisma istabas kaktus neaizsniedza, tāpēc arī gulētāja seja bija pusēnā. Pilnā saules gaismā lapas citrōniem dzeltē un nobirst, kas norāda, ka tie ir pusēnas augi.

apēnojums / noēnojums, *L., aizsegums pret gaismas avotu*, # Tulpes ir sauli mīloši augi, bet viegls apēnojums, kāds ir jaunos augļu dārzos, tulpu kultūrai nekaitē. Plēsumā noderīgākie ir augi, kam kupla lapotne un kas augsni pilnīgi apēno, jo noēnojums jūtami veicina velēnas sadalīšanos.

ēnojums / ieēnojums, *ēnas attēlojums tēlotājas mākslas darbā*, # Dažādi ir arī mākslinieka izteiksmes veidi – gan vieglām kōntūrliņijām ieskicētas figūras, gan smalkiem (ie)ēnojumiem niansēti tēlojumi.

KRĒSLOT / **krēsloties**, *2. kōnj., R. n., būt vājai, patumšai gaismai, galvenokārt attiecībā uz laiku pirms un pēc saullēkta vai saulrieta*, # Krēsloja vasaras nogales vēlīns vakars. Mājās viņi brauca vēlu, kad jau krēsloja. Jau krēslojās īsās ziemas dienas vakars. Saulīte bija vēl mazā gabaliņā, bet ēnainajā dārzā jau krēslojās.

sakrēslo / sakrēsloties / samesties krēsļai, *pbg.*, # Tikko sakrēsloja vakars, karaspēka kōlōnņas stājās pārgājienam. Autōbusā jau bija sakrēslojis tik stipri, ka šoferis salōnā iedēdza apgaismojumu. Sodien drūma, apmākusies diena, tāpēc sakrēslojās jau pusstundu agrāk. Pa to laiku jau bija sametusies krietna krēsļa.

krēsļains / pakrēsļains / krēsls / krēsliģis, *Kd., vāji apgaismots*, # Krēsļainās augusta novakarēs rūgti smaržoja apiņi. Abas strādājām klusēdamas līdz krēsļainai pavakarei. Šādā krēsļainā dienā arī garastāvoklis ir drūms. Satikušies mēs sākām iet pa krēsļaino celiņu gar kanāla malu. Mākoņi aizsedza debesis, kļuva krēsļains un sāka snigt. Mēs pastaigājāmie pa parka pakrēsļainajiem celiņiem. Pils sētas puse ar savām kōlōnādēm un krēslo pagalmu drīzāk līdzinās kādai klostera sētai. Viņa palūkojās novakara krēsļajās debēsīs. Istabā ir krēsliģi un silti. Elektrība nodzisusi, jāiztiek ar sveces krēsliģo gaismīņu.

krēsļa / krēsliģība / krēslojums / krēsļainība / pakrēsļa / pagaisma, *L.*, # Nu jau mežā bieza krēsļa, tēvs skubina zirgu, lai neuzkrīt ceļā pilnīga tumsa. Austošā rīta pelēcīgajā krēsļā jau iezīmējās atsevišķu priekšmetu apveidi. Metās jau krēsļa, kad viņš atgriezās mājās. Istabai tikai divi mazi četrrūšu lodziņi, tāpēc te vienmēr valda krēsļa. Vēla vakara krēsliģībā pilsētiņas ielas kļuvušas gandrīz tukšas. Ievas baltā blūze vien nospīd rijas krēsliģībā. Krasta klintis meta garu ēnu jūrā, kas sāka jau saplūst ar vakara krēslojumu. Izbeidzās apnicīgā pōlārnakts krēsļainība, un dienas vidū uz īsu brīdi pie apvāršņa iznira sārta saules ripa. Istaba grima rōmantiskā krēsļainībā. Gauja vakara pakrēsļā šķīta pelēka. Tagad dienasgaismā te izskatījās savādāk nekā iepriekš likās agrā rīta pagaismā. Mēnesnīcas bālganajā pagaismā apkārtne izskatījās spokaina.

puskrēsļa / pusgaisma / nokrēsļa / nokrēslis / mijkrēsļa / mijkrēslis, *neliela krēsļa*, # Pat vakara puskrēsļā redzams, ka acis Marijai staro. Istabā valdīja puskrēsļa. Galda lampa istabā vieš dzeltenu pusgaismu. Nokrēsļas pelēkumā vairs nevarēja saskatīt ne upi, ne mežu robotās galotnes tālumā. Zili samta aizkari pa daļai aizsedza logus, radīdami tēlpā svinīgu nokrēsli. Kuģi sāk pārrasties jau pirms saulrieta, citi vēlāk, vieglā nokrēsli. Sniegs vakara nokrēsli padara gaišāku. Laukā vairs nebija diena, arī vakars vēl ne, bet zeme sāka tīties vieglā mijkrēsli. Saule slīdēja aiz kokiem, un diezgan strauji sāka biezēt mijkrēslis. Pēc īsa ausmas mijkrēsļa atausa gaiša diena.

TUMST, *tumst, tumsa / tumsnīt / tumsēt*, *2. kōnj., R. s., būt tumšam, parasti uz gaišāka fōna*, # Pulkstenis nosita pieci no rīta, bet aiz loga vēl joprojām tumsa nakts. Zaļganpelēkā vilciena čūska ielokās eglu gāršā, kas drūma tumst pret kvēlojošām debēsīm. Augstu koku ieskaits meža vidū dziļdomīgi tumst mazais mežezers. Pavisam tuvu tumsnīja kaila, sniega pieputināta smalce. Viņš

tuvojās tiltam, kura spraišļainās velves jau tikko samanāmi tumsnīja pretī. Aiz loga krēsļā tumsēja slaidās parka egles un kailie ozoli.

tumst / tumšoties, 2. kónj., M., *kļūt tumšam*, # Šodien vairs nepaspēsīm – jau tumst un nakts nāk virsū. Ārā saule rietēja, un arī istabā pamazām tumsa. Sveču karstumā un kvēpos tumsa un bojājās gleznas. Zāle pēc koncerta jau tukšojās un tumšojās, bet viņš vēl stāvēja un nevarēja vien atgūties no pārdzīvojuma. Tie ir sliktas kvalitātes kartupeļi – pēc izvārišanas tumšojas un daudziem bumbuļiem gadās arī tukši vidi.

satumst / pietumst / aptumst / aptumšoties / uzkrist tumsai / sameseties tumsai, pbg., # Istabā jau pavisam satumsis. Rudens nakts jau satumsusi melnin melna. Paslēpu nastu krūmos un, satumstot krēsļai, nogādāju pēc piederības. Ezera spogulis, kurš iztālēm vizēja vasaras debesu gaišajā zilumā, tuvienē satumsa un likās necaurredzams. Kad saule aizslīdēja aiz kokiem, visapkārt nedaudz pietumsa, ēnas izplūda. Kad viņš beidzot atlieca muguru un pavērās pietumsušajās debesīs, tajās jau mirguļoja dažāda zvaigznīte. Melnajam mākonim aizklājot sauli, viss visapkārt manāmi aptumsa / aptumšojās. Saule strauji norietēja un uzkrita tumsa. Kamēr mēs galā tikšot, uzkritīšot melna nakts. Ārā jau samētusies krietna tumsa.

tumšot / tumšināt, K., *padarīt tumšu vai tumšāku*, # Kara laikā vajadzēja tumšot logus, lai nekļūtu par mērķi aviācijas uzlidojumos. Biezie logu aizkari telpu ievērojami tumšināja.

aptumšot / aizmumšot / satumsināt / patumšināt, pbg., # Pēkšņi apkārtni aptumšo sauli aizklājis melns mākonis. Karš ir beidzies, un pilsētu naktīs vairs nevajag aptumšot. Aizmumšoju lampu ar avīzi, lai nespīd gulētājai virsū. Gubu mākoņi slīd pāri lauku ainavai, te satumsinādami to, te atkal atsēdzot saulei. Viņa apsēdās pie spoguļa patumšināt skropstas.

tumšs, Kd., *vāji apgaismots vai neapgaismots; vāju gaismu izstarojošs*, # Īsās ziemas dienas ritēja viena otrai līdzīgas, pelēcīgi tumšas. Logi tumši, tātad vēl neviens nav mājās. Mēs iegājām tumšā kāpņu telpā. Spožā gaisma žilbināja cauri vistumšākajām saulesbrillēm. Kāpnēs spuldze tumša – vai nu nav iedegta vai izdegusi.

tumšs / tumši, V., # Mežā kļuva tumšs. Istabā bija vēss un tumšs. Svece deg vāji un tumši, bet kaut ko jau telpā samanīt var.

patumšs / pustumšs / ietumšs / tumsnējs / tumsnīgs, Kd., *samērā tumšs*, # Mazajā, patumšajā istabiņā saule uz īsu brīdi iespīdēja tikai pusdienlaikā. Mitrās egles šķīlas deg gausi ar patumšu liesmu. Patumšie logi likās aizputējuši un aizsērējuši. Slimnieka istaba bija pustumša, jo aizkari aizvilkti ciet. Zvejas vīriem vēju appūstas ietumšas sejas. Tautiskā sega austa tumsnēji pelēki brūnā krāsū gammā. Svinīgi mierīgs purva vidū snauduļo tumsnējais Dūņezers. Pa priekšu pusteciņus rikšoja tumsnīga brūnaļa staltiem, uz augšu pavērstiem ragiem, smagnēju tesmeni. Cauri tumsnīgiem mežiem, cauri lietiem un sniegiem, pretī asiem vējiem viņi gājuši, nākuši.

patumšs, V., # Aiz dūmiem un kvēpiem ārā bija patumšs, bet darbnīcā vēl tumšāks un drūmāks.

melns / naktsmelns / akls / smags / biezs, Kd., *ļoti tumšs*, # Viņai jāstrādā no agra rīta līdz melnai naktij. Aiz loga bija piķa melna tumsa. Kad tāds mākonis aizsedza mēnesi, nakts kļuva necaurredzami melna. Naktsmelnās debesis pēkšņi pāršķeļ zibens plaiksna. Visapkārt akla tumsa, dzirdamas tikai vēja gaudas un jūras krākšana. Sabiezējusi smaga tumsa un sacēlies arī vējš. Vakara krēsļa kļuva arvien biezāka, apkārtējie priekšmeti cits aiz cita pazuda tumsas plīvurā. Tumsa bija tik bieza, ka nekā nevarēja saredzēt.

pabiezs, Kd., *samērā biezs*, # Istabā jau pabieza krēsļa.

biezēt, 2. kónj., M., *kļūt biežam*, # Krēsļa ātri biežēt, diena ir garām. Biezēja tumsa, un vakara gaisā juta nemieru un trauksmi.

sabiezēt, pbg., # Debess bija sabiezējusi gluži melna un cieši piegulusi jūrai. Mijkrēšļa zilums aiz loga sabiezēt, kļūst tumšāks, nespodrāks, tuvojas nakts. Krēsļa jau sabiezējusi par nakti / naktī.

tumsa / tumsums / tumšums / satumsums, L., # Kad Saule atrodas vairāk par 18° zem hórizonta, tad ir jau pilnīga tumsa. Debesis jau blāvoja gaiši pelēkas, taču zem kokiem vēl valdīja tumsa. Nekavēsimies, jo ar tumsu mums jātiek mājās. Priekšnamā aklajā tumsā viņi uzgrūžas cits citam, nez kas nošķindēdams gāžas. Pie siena vākšanas visi strādāja līdz vēlāi tumsai. Viņš uzbūvēja pats sev mājiņu, palīdzēja citiem, sitās no tumsas līdz tumsai. Kādu laiku sēd abi klusēdami vasaras nakts vieglā tumsūmā. Pār purvāja tumsūmu jau pakāpies nosarcis mēness. Vasaras naktīm nav tā melnā tumšuma, kas rudenī. Par viņa nogurumu vēstīja tumšumi zem acīm. Ziemas vakara satumsūmā mežs nebija vairs balts, bet zilpelēki iesirms.

patumsa / pustumsa / notumsa, L., *nepilnīga tumsa, krēsla*, # Bēnu žirgtās acis pat patumsā likās zibam. Šķūņaugšā valdīja patumsa. Krietnā patumsā abi gāja uz māju – govs un gans. Pa ceļam jau bija sakrēslojis un mežniecību tina zilgana pustumsa. Pagāja labs brīdis, kamēr viņa acis aprada ar bēniņu pustumsu. Visapkārt, cik notumsā iespējams saskatīt, salauzītas priedes un egles ar nošķeltām galotnēm.

aptumsams / aptumšošanās, L., *satumsams, kas radies gaismas avota aizklājuma dēļ (parasti par debess ķermeņiem)*, # Saules aptumsams rodas tad, kad Mēness, riņķojot ap Zemi, uz īsu brīdi nostājas starp Sauli un Zemi. Ja saules spožais disks tiek aizsegts pilnīgi, tad iestājas pilns aptumsams. Pēc stundas sāksies Saules aptumšošanās. Amerikas pirmiedzīvotāji prata paredzēt Mēness aptumšošanos.

aptumšošana, L., *gaismas starojuma ierobežojums vai pārtraukums*, # Vēlami arī tumši, aizvelkami aizkari telpas aptumšošanai, jo patumsā telpā miegs ir dziļāks un veselīgāks. Cilvēki iegādājās melnu papīru logu aizsegšanai, jo pilsētā bija izsludināta aptumšošana.

DZIST, dziest, dzisa, M., *beigt izstaroties gaismai*, # Aiz meža lēnām dzisa saules riets. Dziestot ogles pārklājas ar blāvu pelnu plēni.

nodzist / izdzist / apdzist, pbg., # Kad pirmā raķete nodzisa, gaisā uzvijās cita. Vasaras vidū vēl vakars nav nodzisis, kad rīts jau blāzmojas. Sērkokciņš izdeg un nodziest. Februāra diena izdzisa ātri. Debesis izdziest vakarblāzma un iestājas tumša nakts. Augšup traucās trasējošo ložu kūļi, izkaisīdamies un izdzisdami izplatījuma tumsā. Rieta blāzma apdzisusi, iestājusies tumsa. Uguns kuri apdzisuši, nometni apskauj tumsa.

dzēst, dzēš, dzēsa, K., *pārtraukt gaismas starojumu*, # Tikko aizkūra uguni plītiņā, lampiņas tūlīt dzēsa. Uz sliedēm ar dzēstām ugunīm stāv aptumšots vilciens.

nodzēst / izdzēst, pbg., # Viņa nolika grāmatu uz naktsskapīša un nodzēsa gaismu. Spuldzes ielās jau izdzēstas. Vējlukturi biju izdzēsis un nolīcis ratu priekšā. Restorāns sāk tukšoties un vietās, kur pie galdiņiem vairs nav viesu, apkalpotājas izdzēš ugunis.

saulriets / riets / dziesna, L., *dienasgaismas pakāpeniska izbeigšanās*, # Skolas logos blāzmoja saulriets. Saule jau laidās uz rietu, viešot apkārtne vieglu mijkrēsli. Logos plaiksnijās riets, sarkans kā kāvi. Dzejiskā izteiksmē saulrietu sauc par dziesnu. Iestājas tas dziesnas brīdis, kad apkārtējie priekšmeti zaudē savus krasos apveidus.

LIESMOT / ugunot / kvēlot / zvērot / plaiksnīt / plaiksnīties / plaismot / plaisnāt, 2. kónj., **gailēt / gailēties**, *gail / gailē, gailēja*, R. n., *izstarot ļoti spilgtu gaismu, galvenokārt degot ar liesmu*, # Aiz krasta kraujas liesmoja uguns kurs. Visu nakti frōntes debesu pamalē liesmoja ugunsgrēki. Cauru nakti liesmo kāvu sarkanās ugunis. Liesmo raķetes, mezdamas debesīs un sniegā dzeltenas drebošas gaismas lokus. Debesīs pār pilsētu liesmoja saule. Saulē liesmoja siltumnīcu stikli. Liesmo rieta debesīs. Uguņo zibens, atgādinādamas cilvēkam, cik varena ir daba. Kam nebūs par ko svečītes nopirkt, tam zvaigznes uguņos. Rokas trakā steigā rausta šauteņu aizslēgus, stobri uguņo bez apstājas. Glāžšķūnī desmit krāsniīs kvēloja tāda uguns, ka acis bija jātaisa ciet. Ugunskurā vairs kvēloja tikai maza ogļu kaudzīte. Tumsajā kaktā kvēloja vecā matroža pīpe kā liela, sarkana acs. Pie griestiem spilgti kvēloja elektriskā spuldze. Rīta puse kvēloja sarkanās liesmās, vēstūdamā drīzo saullēktu. Debesīs rietumu pusē sāka kvēlot ugunssārtā, oranžā un violetā krāsā. Dega meži, un pamalēs kvēloja sarkana dūmaka. Čuguna krāsniņa zvēroja, liesmas rūkdamas skrēja skārda skurstenī. Debess pamale atgādināja lielu krāsns spelti, kas pilna zvērojošu ogļu. Debesīs rietumu malā tagad zvēroja kā nokvēldētas. Stindzinoši aukstās ziemas naktīs debesīs zvēroja sārtās kāvu ugunīs. Pamalē plaiksnī rūsa. Pie debesīm virs jūras vēl plaiksnīja šaura blāzmas svītra. Logi aizsaluši, un caur ledus puķēm plaiksnī iesārtens gaišums. Raķešu gaismā plaiksnī logu rūtis. Metinātāju nodaļas telpā plaiksnījās zili balta autogēna liesma. Gandrīz nepārtraukti rībēja pērkonis un plaiksnījās zibens. Logos plaiksnījās riets. Žagari dega sprakšķēdami, liesmu mēles plaismoja pāris metru augstumā. Zibeņi šaudījās un plaisnāja bez mitas. Pretī plaisnā preses fotogrāfu zibeņi. Krāsni spoži *gail / gailē* ogles. Viss rudens vienā kļavā Kā milzu sārtā *gail* (A. Grigulis). Debesīs izkaisītas *gailēja* starainas zvaigznes. Viņam mutē *gailē* resns cigārs. Maizes krāsni vēl *gailējās* bālas aizkura ogles.

izliesmot / izkvēlot / noplaiksnīt / noplaiksnīties / atplaiksnīt / atplaiksnīties / izgailēt, pbg., # Ugunskurs izliesmo, un drīz *gail* vairs tikai saplakusi sīku ogļu kaudzīte. Viņš norauģās, kā pirkstos izkvēlo aizdegtais sērkokciņš. Noplaiksnīja zibens, un reizē ar spalgo pērkonu grāvienu sāka gāzt lietus. Brīdi pa brīdim iedunējās zeme un sarkanīgi noplaiksnīja granātu uzliesmojumi. Tālumā

noplaiksnīja autōmašīnas starmešu ugunis. Atkal noplaiksnījās rūsa. Atskanēja spēcīgs sprādziens un noplaiksnījās varens uzliesmojums. Tālumā atplaiksnīja zibens. Virs degošās pilsētas skrejošie mākoņi atplaiksnīja baigā atspīdumā. Skatlogos atplaiksnī garāmbraucošo autōmašīnu ugunis. Jaunceltnē atplaiksnās metināmo aparātu zibšņi. Slapjajā asfaltā tumsā atplaiksnās mašīnu ugunis. Avotā atplaiksnās dienasvidus saules stars. Pret egļu melnzaļo pamatu atplaiksnījās bērzu bālganās svītras. Ogles izgail un pārklājas ar baltām plēnēm.

uzliesmot / uzkvēlot / ieliesmoties / iekvēloties / aizliesmoties / aizkvēloties / iezvēroties / ieplaiksnīties / uzplaiksnīt / uzplaiksnīties / iegailēties / uzgailēt, *M., sākt liesmot, #* Te sarkani kvēlojot, te uzliesmojot gaišāk, dega purvs. Krāsni uzliesmo uguns. Tālajā ostā uzliesmo un dziest bākas ugunis. Asās zibens šautras uzliesmoja viena pēc otras. Vidēji gada laikā uzliesmo apmēram 30 nōvu, bet 1885. gadā tika novērots pārnōvas sprādziens. Palaikam uzliesmo tālu sprādzienu atblāzma. Skals uzkvēlo un nodziest. Uzpūš vējš, un ogles ugunskurā uzkvēlo gaišāk. Drīz arī ieliesmojas ugunskurs. Kamīnā iekvēlojas liesma. Ik pa brīžam, ievēlot dūmu, iekvēlojas cigarete. Debesīs visās varavīksnes krāsās iekvēlojas zaigojoši kāvu loki. Egļu zari sākumā stipri dūmo, tad aizliesmojas. Uz oglēm sames tie sprunguļi gali pāc kāda brīža aizkvēlojas. No milzīgās uguns pāri skrejošie mākoņi sārti aizkvēlojas. Tālumā jau iezvērojas vilciena ugunis. Laiku pa laikam ieplaiksnās zibens. Televīzora ekrānā reizēm ieplaiksnās neregulāri izvietotas svītras. Dūmi kļuva aizvien biežāki, līdz uzplaiksnīja arī uguns. Lākturis uzplaiksnī gaišāk. Ik pa brīdim uzplaiksnī elektrōmetināšanas aparāta liesma, un uz visām pusēm šķīst dzirksteles. Vēl tikai dažas liesmu mēles uzplaiksnījās starp metāla daļām. Naktī tīreļa tālajā malā uzplaiksnījās sārti ruda blāzma kā saullēkts pirms vējainas dienas. Viņš pūta padzisušajās oglēs, kamēr tās iegailējās. Cigaretēi iegailēties, Noras seja uz mirkli kļūst par sārtu plankumu. Augstu debesīs spīguļoja zvaigznes, kas brīžiem iegailējās tik sarkanas kā pavarda ogles. Tumsā pie ārdurvīm pa brīžam uzgail cigarete.

paliesmot / pakvēlot / paplaiksnīt / paplaiksnīties / pagailēt / pagailēties, *neilgi, mazliet liesmot, #* Uzmetot oglēm sauju salmu, uguns brīdi paliesmo un atkal nodziest. Cigaretē oglīte te spoži pakvēlo, te noblāv. Kaut kas likās nozībam kā tīlam zibenim paplaiksnījot. No mākoņu spraugas paplaiksnī saule. Uguns mēles paplaiksnījās un drīz nodzisa. Lai ogles krāsni vēl pagailē / pagailējas, citādi būs tvans.

apliesmot, *K., apspīdēt, #* Pār jūru cēlās vakara kvēles apliesmoti mākoņi.

iekvēlināt, *K., likt kam kvēlot, #* Kā uzpūš vējš, tā iekvēlina stiprāk gailošās ogles.

liesmains / ugunīgs / uguņains / uguņots / kvēls / kvēlains / plaiksnīgs, *Kd., spilgtu gaismu izstarojošs, #* Kaukdamas krita bumbas, melni un liesmaini fōntāni šāvās gaisā. No debesu velvē kveldē liesmaina saule. Lielie meteōri pie debesīm parādās kā ugunīgas lodes, kas mirdz tik spoži, ka redzamas pat dienā. Austrumu pamale pavisam sarkana, un robotajās koku galotnēs iekārusies ugunīga saules ripa. Zēni smēdē vēro plēšu šņakoņu, kvēlojošu dzelzi un ugunīgas dzirkstis. Pa degošās ēkas logiem vēlās ārā uguņainu dzirksteļu pilni dūmu mutuļi. Pret naksnīgajām debesīm iezīmējās uguņotās Rīgas panōrāma. Jauns rīta gaišums logos liesmo kvēls (J.Sudrabkalns). Spīdumā sarkani kvēlā Mēness pie apvāršņa riet (A.Balodis). Viņa stāvēja uzkalniņā kā tumšs siluets pret rīta kvēlāino apvāršni. Augstu gaisā šāvās plaiksnīgas liesmas.

liesma / liesmojums / uzliesmojums / liesmainums / kvēle / uguns / guns / uguņošana / plaiksnis / plaiksnījums / atplaiksnījums / atplaiksna / uzplaiksnījums / gaile, *L., #* Ugunskura liesmas apgaismoja apkārt sastājušos jāņubērnus. Zilganbaltas liesmas pārskrēja pār debesīm, uz mirkli spilgtu gaismu izplatīdamas. Rīta puse dega un kvēloja sarkanās liesmās, vēstīdama drīzo saullēktu. Pamalē vēl rotājās pēdējais vakarblāzmas liesmojums. Sērkokciņa uzliesmojums viņu pašu apžilbināja. Brīdi pa brīdim iedunējās zeme un sarkanīgi noplaiksnīja granātu uzliesmojumi. Zibens uzliesmojumā balti iegaismojas viss logs. Ik pa vienpadsmit gadiem Saules aktivitātes maksimuma periodos novērojams vislielākais uzliesmojumu skaits uz Saules. Kristāla lustrās deg liesmainums spožs.. (J.Sudrabkalns). Akmens jau sakarsis līdz sārtai kvēlei. Sildu plaukstas pie ogļu kvēles. Sārta saulrieta kvēle rotāja pakalnus un lejas, krāsoja ūdeņus purpura krāsās. Pavardā sprēgā uguns, mezdama sārtas atblāzmas caur vaļējām durtiņām. Viņš vēroja tvana gāzes zilganās ugunis virs gailošajām oglēm. Grieķijā tiks iedegta ōlimpiskā uguns. Luksōfōrā deg sarkanā uguns. Tantei virtuves logā dega uguns. Pie skalu guns dūkdami griezās vērpjamie ratiņi. Namu logos iedegās pirmās gunis. Bij gluži tā, kā kad te notiktu lieliska uguņošana acīm par prieku un jautru baudījumu. Arī naktī ir iespējams filmēt iluminācijas vai uguņošanu, kā arī apgaismotas ielas. Rūsas plaikšņi / plaiksnījumi kļūst arvien retāki un bālāki. Viņa nespēja novērst acis no reklāmas

sarkanajiem un zaļajiem plaiksnījumiem. Plaikšņu zibens vērojams uz paša lietus mākoņa virsmas. Dienvidvakaru pusē iezīmējās blāva atplaiksna, atsedzot šauro mēness sirpi. Pelēcīgajā rītausmas atplaiksnījumā jau izrisa egļu robainās galotnes. Acis apžilbina jauns zibens uzplaiksnījums. Saulrietā visi pils logi zvēro vienās uguns gailēs.

jāņuguns, L., *uguns, ko dedzina Līgo vakarā un Jāņu naktī*, # Cik tālu jāņuguns sniedzoties, tik tālu labība izdošoties un būšot tīra, bez nezālēm. Līgotāji ciemā nāks pa ziedu gāti, Pakalnos un birzīs jāņugunis degs (J. Vanags).

signāluguns, L., *signalizēšanai paredzēts gaismas avots*, # Lejā jau varēja saskatīt lidlauka signālugunu rindas. Kuģa mastu galos iemirdzējās krāsainas signālugunis.

vaduguns, L., *signāluguns, pēc kuras vadās, lai ieturētu vēlamo braukšanas kustības virzienu*.

robežugunis, L., *ugunis, ar kurām apzīmē, parasti lidlauka, robežas*.

malduguns, L., *neliela, bāli zilgana liesma, kas rodas purvainās vietās no purva gāzu paš-aiždegšanās*, # Ikviens Tjumeņas zemes apgūvējs var apliecināt par staignājos klejojošām maldugunīm. Vai acis tur zvēro, vai malduguns gailē tur Kauguru vērti? (M.Čaklais).

DZIRKSTĒLOT, 2. kónj. / **šķīst**, šķīst, šķīda / **šķiesties**, šķiežas, šķiedās, / **mest** (mēt, meta) **dzirksteles**, R. n., *izstarot gaismu ar dzirkstelēm vai sīkām liesmiņām*, # Cigaretēs izsmēķis dzirkstēlodams ielidoja tumsā. Gaiss, liekas, dzirksteļo, kad šķidrāis metāls laužas no krāšņu aizsprosta kā pati saule spožs (J.Silazars). Mitrākās vietās veselām lāmām dzirksteļo zeltstarītes. Kalvē dimdēja lakta, šņāca ēze un šķīda zilgani baltas dzirksteles. Ārā plosījās negaiss, šķīda baltas ugunis un drausmīgi dārdēja pērkons. Kalve dun, un dzirksteles šķiežas.. (M.Čaklais). Dzirksteles mezdam un šņākdams aizskrien vilciens.

nodzirksteļot / pašķīst / nošķīst, pbg., # Nodzirksteļoja vadi, un tramvajs apstājās. Debesīs pašķīda salūta raķešu dzirkstis – zaļas, dzeltenas un sarkanas. Spalgi nogranda jau tepat virs galvas, pašķīda baltas ugunis, un sākās negaiss. Virs trólejbuses jumta nošķīda dzirksteles.

iedzirksteļoties / uzdzirksteļot, M., *sākt dzirksteļot*, # Saulei paceļoties pāri mežu galiem, iedzirksteļojās / uzdzirksteļoja tās atspulgs ūdenī.

padzirksteļot, *mazliet, īslaicīgi dzirksteļot*, # Cigarete vējā brīžiem padzirksteļo.

ZIBEŅOT / zibsnīt / zibšņot, 2. kónj. / **zibēt / zibināt / mest zibeņus**, 3. kónj. / **krist**, (krīt, krita) **zibeņiem**, R. n., *būt ļoti spožai elektriskai izlādei starp mākoņiem vai mākoņiem un zemi*, # Aiz loga vēl pa brīdīm zibeņo, bet pērkons kļuvis gurdāks. Zibeņo tā, ka visa pamale zaļgani baltām ugunīm noplūdusi. Lietus mākoņos zibsnī zigzaga zibens šautras. Pamalē zibsnī rūsa. Rietu pusē mākuļo, kaut kur jau arī zibšņo. Pār Lapsēņiem taisni virsū nāca gluži melns, zibšņodams un dārdēdams. Grauj tāli pērkoņi, un zibens zib.. (L.Paegle). Raujas augšup vilņi, vētrā zibšņiem zibot.. (L.Brīdaka). Pamalē sāk mākoņi celties, jau arī ducina un zibina. Negaiss pieņēmieš bargumā, zibeņus meta vienu pēc otra. Zibeņi krita kaut kur aiz Melnezera.

nozibeņot / nozibsnīt / nozibšņot / nozibēt, pbg., # Pamalē jau nozibeņoja. Negaiss saplaka, tikai tālumā vēl nozibsnīja reti zibeņi. Caur lietus gāzi nozibšņo arī zibens. Mākoņos nozib zibens šautra.

uzzibsnīt / uzzibšņot / iezibsnīties, M., *sākt zibsnīt*, # Satumsušajā pamalē brīžiem uzzibsnī / uzzibšņo zibens. Tālumā iezibsnījās zibens.

pazibšņot / pazibināt, *mazliet zibšņot*, # Vairs tikai tālumā zibens pazibšņo / pazibina.

zibens / zibsnis / zibsnījums / uzzibsnījums / zibšņojums / uzzibšņojums, L., # Ēkā iespēris zibens un to aizdedzinājis. Melnajās debesīs šķīda spoži zibeņi, grāva pērkons un lietus gāza aumaļām. Nepārtraukti plaiksnīja magnēzija zibeņi, tarkšķēja kinokameras. Augšā jau kāpa īsta zilmelna nakts, un tajā šaudījās balti, līkumaini zibšņi. Tumšā debess ar zibsnījumiem / zibšņojumiem un tāliem pērkoņa grāvieniem aiziet garām gar apvāršņa malu. Kad uzzibsnījumi / uzzibšņojumi izzuda, rīts kļuva vēl pelēkāks.

rūsa, L., *plašs, īslaicīgs tāla zibens atspīdums pie apvāršņa*, # Dažreiz vasaras vakaros vai naktīs, kad apvāršņa malā ir negaisa mākoņi, redzam īsu uzblāzmojumu bez zibens šautrām un pērkoņa rūcieniem – tā ir rūsa.

ZIBĒT / zibināt / zibināties / mirkšķināt, 3. kónj. / **zibsnīt / zibšņot / zibšņoties**, 2. kónj., R. n., *būt spožiem, pārtraukumainiem, parasti nelieliem, gaismas laukumiem*, # Caur koku lapotni zibēja pilsētas ugunis. Līdaka mēt kūleņus pa ziedošo pļavu, saulē zibēdama kā izkaptis. Viņam kravatē zib briljants. Ārā uz ielas zibina vēja šūpotās spuldzes. Pirmajā stāvā, kur sametina

virsbūves, zibinās metināšanas baltās ugunis. Skatuves dziļumā zibinās gaisma, skan mūzika. Viņai ausu ļipiņās zibinās briljanta auskari. Zibspuldze zibsnīja kā zibens. Kapsētā caur kokiem zibsnīja sveču liesmiņas. Viņam rokās, skalus plēšot, zibsnī duncis. Māju saulainie logi zibsnī viņam sejā. Bākas kupolā zibšņo jūras braucēju ceļa rādītāja uguntiņa. Zāles stūrī pa labi zibšņo gaismas ekrāns, pa kreisi – mainās krāsaini diapozitīvi. Zīles kunga briļļu stikli zibšņoja, kavēdamies te pie meitas, te pie mātes. Kad vakaros debesis tumst, uzzib un nodziest, un zibšņojas zvaigznes.. (L.Brīdaka). Signāluguntiņa mirkšķina man kā šķelmīga acs. Pa kreisi virsotnē mirkšķina Anckeru bāka.

nozibēt / nozibināt / nozibsnīt / nozibšņot / izzibēt / uzmirkšķināt, pbg., # Kad nospiežu atsperi, pistōna liesmiņa man nozib tepat deguna galā. Zēni aizskrēja, ka pēdas vien nozibēja. Viņai pēkšņi it kā saules zaķītis gar acīm nozibināja. Tālā bāka vārgi nozibsnī un dziest, nozibsnī un dziest. ReĶto uguņu gaismā nozibsnī strēlnieku durkļi. Ekrāns nozibšņo zilās ugunīs. Dzirksteles ātri izzib un dziest. Kādu vakaru mums uzmirkšķina Flisingenas bāka.

uzzibēt / uzzibsnīt / uzzibšņot / iezibēties / iezibsnīties, M., *sākt zibēt*, # Telpā piepeši uzzibēja iesārta gaisma. Tumsā uzzib sērkokciņa liesma. Iestājoties krēslai, logos vienā pēc otra uzzibsnī gaisma. Viņai pagriežoties profīlā, auss ļipiņā uzzibsnīja auskara sudrabā iestrādāts rubīns. Ar regulāriem pārtraukumiem bākā uzzibšņo un nodziest uguns. Stobra galā iezibējās sārta liesmiņa, un norībēja šāviens. Pēc ilgāka lidojuma tumsā lejā iezibas ugunis – garas, spožas gaismas joslas. Intensīvas apšaudes nebija, vien šur tur tumsā iezibsnījās krītošo šāviņu uzliesmojumi. Kad viņš paceļ galvu, iezibsnās aceņu stikli.

pazibēt / pazibsnīt / pamirkšķināt / pamirkšķināties, *zibēt īsu brīdi*, # Lidmašīnas spārnu galos mirkšķina signālugunis – pazib un nodziest, pazib un nodziest. Katra lāse pilot saulē pazib. Ieroča stobra galā pazibsnīja uguns. Vienviet pamirkšķināja kādas mājas apgaismotie logi, citviet kādas pārmijas krāsaina signālugunis. Divas patālas traktōru ugunis viena pēc otras it kā pamirkšķinājās nodziestot un iedegoties.

aizzibēt, *zibot attālināties*, # Meitēna basās pēdas aizzibēja pa smilšu jomu gar jūru.

iezibēt, *zibot kur ietiekties*, # Aklaajā tumsā iezib próžektōra gaisma.

zibināt / zibsnīt / mirkšķināt, K., *izraisīt kā zibēšanu*, # Tālumā savu gaismu zibināja piekrastes bāka. Pie ieejas, smēķu sarkanās oglītes zibinādami, drūzmējās jaunie zvejniekpuiši. Mašīnas, uguņus zibinādamas, aizdrāzās garām. Eleganto aceņu stiklus zibinādama, durvis paver sekretāre. Meitene reizēm paskrējās uz priekšu, mijkrēslī savus kailos, baltos stilbus zibinādama. Vakaros bāka pie Lielupes zibsnīja īsu, baltu liesmu ik pēc noteikta starplaika. Ielu krustojumos signālus zibsnīja krāsai jeb luksōfōri. Lidmašīna, mirkšķinot signālugunis, pārlaižas pāri mežam.

nozibināt / uzzibināt, pbg., # Viņa pēkšņi apsviežas un, skatītājiem aurojot, nozibina košu apakškārtu. Kāds tumsā uzzibināja kabatas lukturīti. Dāma apstājās un nozibināja pret mani degunkniebja stiklus. Muzikanti, garām dodoties, nozibināja savas taures.

zibsnīgs / zibīgs, Kd., # Vēl spīdēja žilbinoša, zibsnīga saule, tikai pagarās ēnas rādīja, ka tuvojas vakars. Zibsnīgie briļļu stikli aizsedza tuvredzīgās acis. Viņš bija tērpies mundierī ar saulē zibīgi mirgojošām zeltītām pogām. Es šajā zibīgajā piesaulē piesedzu acis ar plaukstu.

ziba / zibsnis, L., # Kalnu galotnes ir pirmās, kas aizdzirkstas saules zībā. Rasas ziba zālē attur no vēlmes brist pļavā pēc puķēm. Vīrs pētoši / pētoši pavērsa pret mani savu briļļu zibšņus.

LUMINISCĒT, 2. kōnj., R. n., *izstarot gaismu, ko izraisa kāds enerģijas avots – ārējs apstarojums, elektriskais lauks, ķīmiskie prócesi u. tml.*, # Apgaismojot kristālu ar parasto spuldzi, tas sāks luminiscēt. Dažādās pasaku lugās aktieri dažreiz lieto luminiscējošo grimu, kas parastā apgaismojumā nav redzams, bet sāk mirdzēt dažādās krāsās speciālā apgaismojumā.

luminiscents, Kd., *luminiscējošs*, # Apgūstot biolōģisko luminiscento vielu sintēzi, cilvēks iegūs savā rīcībā efektīvākas apgaismošanas ierīces.

luminiscence, L., # Luminōfōri ir sintētiskas vielas, kurām ir luminiscences spējas. Kōnstatēta Mēness iežu luminiscence lādēto daļiņu, rentgena staru un ultraviōleto staru iedarbības ietekmē.

fótoluminiscence / fluórescence / fósfórescence, L., *vielas spīdēšana pēc tās iepriekšējas apgaismošanas*, # No luminiscences vairākajiem veidiem visplašāk tiek izmantota fótoluminiscence – vielas spīdēšana ultraviōleto staru ietekmē. Pēc fluórescences spektra var noteikt vielas raksturu. Fluórescence vērojama vien ļoti īsu laiku pēc apgaismošanas. Fósfórescence ir viens no luminiscences veidiem.

fósfórescēt / fluórescēt, 2. kónj., R. n., *luminiscēt noteiktā paveidā*, # Spēja fósforēscēt piemīt sērpaskābes kalcijam, bārijam un stróncijam. Burti viegli fósforēscēja, apjodzami gaišu gredzenu ap torņa galu. Šis šķīdums spēj fluórescēt. Izdarīti eksperimenti arī ar fluórescējošu gaismu un ultravioletajiem stariem, kas nonāvē mikrōbus.

elektróluminiscence, L., *elektriska lauka ierosināta luminiscence*.

katōdluminiscence, L., *luminiscence, ko izraisa elektrōnu plūsma, kura atdurās pret luminófora virsmu*.

radióluminiscence, L., *radióaktīva starojuma ierosināta luminiscence*.

tribóluminiscence, L., *kristālu luminiscence, kuru ierosina ārēja mehāniska iedarbība (beršana, spiešana, šķelšana)*.

scintilācija, L., *īslaicīgs, vājš gaismas uzliesmojums, kas rodas dažās vielās jónizējoša starojuma iedarbībā*.

MIRDZĒT / mirdzināt / mirdzināties / dzirkstēt, 3. kónj. / **dzirkstīt / dzirkstīties / margot / mirgot / mirguļot / spulgot / spīgot / spīguļot / spīgaņot**, 2. kónj., R. n., *starot spilgtai, parasti mainīga stipruma gaismai*, # Debesīs ar rētiem, baltiem gubu mākoņiem spilgti mirdzēja saule. Eglītē mirdzēja svečītes. Pie debesīm jau mirdzēja zvaigznes. Puskrēslā pret logu mirdzēja ērģeļu izgreznojumi. Mārtiņam acīs mirdzēja aizkustinājuma asaras. Daugavgrīvas bākā vakaros mirdzina uguns. Saule jau mirdzina jo dienas, jo zvīlāk. Tā tur zibsnī Pólārzvaigzne, bet tur mirdzinās Sietiņš. Daugavas vidū mirdzinājās spožs mēness. Pļavā jau mirdzinās dzeltenās pienešas. Glāzē dzirkst / dzirkstī šampanietis. Saule jau dzirkstī taisni siltumnīcas durvīs. Zīlbinoši dzirkstīja metināšanas aparāta liesma. Pār Mieriņu salmu jumtiem debess dzirkstījās kā rubīniem piebārstīts auts. Baltais sniega klajums mēnesnīcā dzirkstās un mirdz. Augšā margo zvaigznes, bet lejā viss ir tumšs un ēnu pārsegts. Uz perōna iepretim lókómótīvei margoja stacijas dežuranta sarkanā cepure. Kā rubīns lielā glāzē margoja vīns. Mājeles vienā logā skumīgi margoja vientuļa gaisma. Zeltainas margo koku rudens lapas. Madarai mugurā margo baltā villaine, zaigo zīļu vainags, laistās sudraba saktas. Balta sveces liesma šūpodamās mirgo. Vējluksurim mirgojot, pa ceļu kāds tuvojas. Mēnesnīcā mirgoja ezers. Viņai skropstās mirgoja asaras. Saulē mirguļoja aprasojušie jumti. Uz deļotāju pierēm mirguļo sviedru pilieniņi, taču nodarbība turpinās. Māju logos spulgo ugunis. Greizie rati spulgoja neparasti koši. Spulgo dzintars, kā būtu daļa no saules un jūras (S.Kaldupe). Pirkstos viņam spīgoja dārgi zelta gredzēni. Pār mežu mēdains mēness spīgo.. (E.Plaudis). Visās krūmu pacerēs jāntārpīņi spīgo (J.Vanags). Zālē spīguļo rīta rasa. Pretī, sarmas kristālu piebārstīts, spīguļoja sudrabbalts piekrastes mežs. Kalpu istabā kā vilka acs spīguļo maza lampiņa. Purvā šur tur spīgaņo akači un sīki ezeriņi.

nomirdzēt / nomirdzināties / nomargot / nomirgot / nomirguļot / nodzirkstīt / nodzirkstēt / nospulgot / nospīguļot / atmirdzēt / atmirgot, pbg., # Pie krūtīm šim saulē nomirdz medaļas. Šajā vietā var arī stundu nogaidīt, kamēr nomirdzināsies kāda garābraucoša taksómetra zaļā uguntiņa. Tumšajā fōnā nomargoja kaut kas gaišs. Debesu pamalē bez skaņas nomirgo tāls zibens. Viņš metās pēldus, ka ūdens šaltis vien nomirguļoja apkārt viņam. Vēl šur tur pļavā nodzirkst saules apspīdēti rasas pilieni. Glāzē nodzirkstīja šampanietis. Uz sienas nospulgo saules zaķītis. Smaidā nospīguļo ar metāla micītēm izraibotā zobu rinda. Izejot klajumā, priekšā atmirdz Jāņu ugunsurs. Vakaros tālu atmirgo jaunā veikala ugunis.

iemirdzēties / atmirdzēt / aizmirdzēties / uzmirdzēt / uzmirdzēties / iemirgoties / uzmirgot / uzmargināt / iemirguļoties / uzmirguļot / iespulgoties / atspulgot / uzspulgot / iespīguļoties / uzspīgot / uzspīguļot / iedzirkstēties / iedzirkstīties / aizdzirkstīt / aizdzirkstīties / uzdzirkstēt / uzdzirkstīt, M., *sākt mirdzēt*, # Zālē nodziest gaisma, iemirdzas skatuves próžektōri un lēni paveras samta aizkars. Krustmātei acīs iemirdzējās asaras. Abos pakalnos vienā pēc otra atmirdzēja jāņugunis. Aruma galos apgriežoties, saulē atmirdz arkla spožais lemesis. Vakaros logos aizmirdzas ugunis. Pa laikam debess aizmirdzējās kāda krītoša zvaigzne. Vēl nebija apdzisusi rieta blāzma, kad jau rāmi uzmirdzēja pirmās zvaigznes. Sudrabaini uzmirdzēdams, aizzibēja sīku zivju bariņš. Paspīdējusi vismaz saule, varbūt tad uzmirdzētos kāda līksmāka krāsa, bet tagad viss pelēks un pelēks. Saullēktā ar svaigu zaļumu un rasu iemirgojas zāle, iedzirkstas ūdens. Uzmirgos zaļas un sarkanas sīkspuldzītes, kas signalizēs par strāvas piegādi. Krēslai iestājoties, uzmargināt krāsainas reklāmugunis. Saules staros uzmirguļodams, ierocis nokrita zemē. Saules gaismā iemirguļojās astonstūrainis dimants. Iedegas ugunis māju logos, iespulgojas zvaigznes pie debesīm. Pār koku galotnēm atspulgo uzlēkusī saule. Pie debesīm uzspulgo zvaigznes. Pagriežoties pret sauli,

iespīguļojās viņa aceņu stikli. Tālumā uzspīgo / uzspīguļo jāņuguns. Debesīs iedzirkstas salūta raķetes. Smalki, cieti sniega graudi, gaismā iedzirkstīdamies, sāk sisties pret loga rūtīm. Pie satumsušās debess aizdzirkstī zvaigznes. Vējam uzpūšot, ogles atkal aizdzirkstījās. Jau pirmās zvaigznes uzdzirkst debess dzīlē.. (H.Gāliņš). Pēc leduš iziešanas upes krastos mitrākās ieplakās drīz uzdzirkstīja pureņu zelts.

pamirdzēt / pamirgot / pamirguļot / paspulgot / paspīguļot / padzirkstēt / padzirkstīt, *neilgi, mazliet mirdzēt*, # Viņas acīs pamirdzēja asaras. Atvērtajās durvīs pamirgoja drebošas sveču liesmas. Šur tur zālē vēl pamirguļo kāds rasas piliens. Mētrās kaut kas paspulgoja – nomesta tukša pudele. Zvaigznes te paspīguļo, te atkal tās aizklāj mākoņi. Brīdi glāzē padzirkst limonāde. Saulē padzirkstīja viņa brillu stikli.

apmirdzēt / apmirgot / uzmirdzināt / pamirdzināt / nomirdzināt, *κ., likt kam mirdzēt*, # Maizes krāsni kvēlojošās ogles apmirdzēja krāsns muti ar rožainu gaismu. Apkārt lauki, rietošās saules sārti apmirgoti. Viņa man uzmirdzināja kabatas lukturīti, lai negrābstos pa tumsu. Fōrele paspruka un nozuda straumē, oranži lāsumaino sānu vien pamirdzinādama. Lakotos nadziņus nomirdzinādama, viņa pastiepa tvērienam roku.

piemirdzēt, *piestarot ar mirdzumu telpu vai apkārtni*, # Zāli piemirdz divas lielas lustras. Saules piemirdzētājā siltumnīcā bija karsti.

aizmirdzēt / aizmīrgot / aizdzirkstīt, *mirdzot attālināties*, # Šis vilciens šeit nepieturēja, bet, savu vagonu logu rindu spīdinādams, aizmirdzēja stacijai garām. Paretam no pilsētas centra nomaļu virzienā aizmīrgo taksometru sārtās uguntiņas. Esam ezera dienvidu malā, no kurienes ūdens klājs aizmīrgo tālu prom ziemeļu virzienā. Vilciens aizdzirkstīja prom nakts tumsā.

mirdzīgs / dzirkstīgs / spulgs / spīguļains / spīgans / spīganīgs, *Kd., mirdzošs*, # No jumtiem nokarājas saulē mirdzīgas / mirdzošas lāstekas. Mēs dzeram dzirkstīgu šampanieti. Dzirkstīgi saulains atausa pirmo medību rīts. Saule kaist debesīs spulga un kvēla. No kūts pustumsas šurp spulgām acīm raudzījās brūns teliņš. Tumšajās debesīs spulgi mirdzēja zvaigznes. Bufetē aiz stikla rindojās spīguļaini kristāla trauki. Lejā purvs ar vairākām spīganām / spīganīgām sīku ezeriņu acīm.

mirdzums / mirdza / atmirdzums / atmirdza / mirgojums / mirga / dzirkstījums / spulgums / spulga / spulgojums / spīgojums, *L., # Mēness ir uzkāpis virs kalna, un viss zaļais ieloks mums priekšā spīd sudraborti bālā mirdzumā. Teiksmaina liekas Stambula vakara krēslā ar daudzo uguņu mirdzu. Kad jūrā saule noriet, vēl ilgi paliek tās atmirdzums / atmirdza. Virs galvas dienasgaismas spuldze viegli trīsināja savu blāvo mirgojumu. Pamanījuši nomaļā šķūnītī uguntiņas mirgu, pēdu dzinēji saspringa. Rudens spilgto krāsu dzirkstījums dabā sniedz baudu jebkuram, kas to vēro. Viņam žilbst acis no saules atstarotā spulguma. Saulrieta spulgojums / spulga apņem visu apkārtni. Rītausmā veros Dubnas ūdeņu spīgojumā.*

LAISTĪTIES, *3. kónj. / lāsmot / lāsumot / lāsot / zvīlot / zvīgot / zvīguļot*, *2. kónj., R. n., spīdēt nevienmērīgi – vienas krāsas dažādos toņos vai mainīgās dažādās krāsās*, # Rasas pilieni laistījās zālē kā izbārstīti dārgakmeņi. Saulē laistījās ugunsdzēsēja misiņa ķivere. Saulei rietot, debesis laistījās purpursārtos, koši zilos un maigi violetos toņos. Mares istabā laistījās tīri izmazgāta brūni lakota grīda. Baltā jaka un apmargotais priekšautiņš taisni vai laistījās saulītē. Pamalē laistījās zibeņi. Veikalu skatlogi laistījās spožās ugunīs. *Ķīšezera leduš*, tīrs un gluds, saulē laistīt laistījās. Džesijas jaunā tafta kleita lāsmoja kā pāva aste visās septiņās varavīksnes krāsās. Mazajā, gleznajā pirkstiņā viņai lāsmoja prāvs briljants. Ceļš gāja cauri purvam, abās tā pusēs lāsumoja dūksnas. Krāsainie logu stikli lāsumoja drīz zili, drīz sarkani. Daugavā lāso zvaigžņu atspīdums. Agra rīta rasa ziedos lāso. Briedīgā dzeltenumā lāso gatavā labība. Visam pāri saule zvīlo. Gaismas reklāmas zvīlo un ņirb. Tumšajās naktīs gaiši zvīlo bāku ugunis. Piekariņi un saktas meďaini zvīgo – no šādām rotām neatteiktos neviena sieviete. Pie apvāršņa zvīguļo bāzes kuģa ugunis. Sniega kristāliņi zvīguļo ielas apgaismes spuldžu gaismā.

nolaistīties / nolāsot / nolāsmot / nozvīlot, *pg., # Mūsu logos laiku pa laikam nolaistās garāmbraucošo mašīnu starmešu ugunis. Mums priekšā Dubnas upe nolaistās saulrieta atspīdumā. Vēja saplavināts karogs koši nolāsmo / nolāso saules staros. Kreisajā pusē nozvīlo neona reklāmu ugunis.*

ielaištīties / ielāsoties / ielāsmoties / iezvīloties / uzlāsmot, *M., sākt laistīties*, # Kad pakāpjjas saule un sāk glāstīt ābeles, to ziedi ielaištās baltās un rōzā krāsās. Tumšajā padebesī spilgti ielāsmojas zibens. Viņam uz pieres jau ielāsojas sviedri. Uzlecošās saules gaismā iezvīlojas

sniega klajumi. Skals deg nevienmērīgi, te liesma satumst, te atkal spožāk uzlāsmo. Hiēna redzēja, kā lauva lēca, kā mēnessgaismā uzlāsmoja viņa gludais sāns.

palaistīties / pazvīlot, *mazliet, īslaicīgi laistīties*, # Vēl brīdi palaistās saulrieta atspīdums, līdz to blīvi aizsedz tumstošais padebesis. S tarp mākoņiem paspīd saule un pazvīlo rīta rasa pļavā.

laistīt, 3. kónj., K., *apgaismot ko, izraisot tā laistīšanos*, # Spuldzes laistīja mierīgu, siltu gaismu pār spožajām mēbeļēm. Saule laistīja savus starus pār zemenēm un citiem dārza augiem.

laistīgs / lāsmains / lāsumains / lāsains / zvīļš, Kd., # Pāršķeltais akmens ir tik mirdzīgs un laistīgs, ka pārsteidz, jo bija tik pelēks no āruses. Saules stars cauri zeltainiem aizkariem met lāsmainu atblāzmu uz senlaicīgu ķīniešu vāzi. Lāsmaino, pelēcīgi brūno riekstkoku rotāja reljefi griezumi. Ūdenī parādījās zaļgani lāsmaina līdaka. *Ezers* lāsmaini viz. Šajā darbnīcā top bikšu kóstīmi no koši lāsumainā tadžiku atlasa. Viņai kaklā ir lāsumains dzintara kareklis. Pūšam ziepju burbuļus – tie ir spoži lāsaini, lieli un mazāki. Uzspīdējuši saule uz aizejošā lietus padebeša izraisa zvīļu varavīksnes loku.

lāsma / lāsnojums / lāsojums / zvīļums / zvīļojums, L., # Caur zemo pļavu izlokās tērcē, pielijusi mēness lāsma. Izcirtumā saule lēja neparastu gaišumu, kaut ko līdzīgu zeltotai lāsmai. Próžektōru stari uz krāsainajām metālu joslām rada neatkārtojamo gaismas lāsnojumu. Meža balodīm uz krūtīm ir sārts laukums ar zaļgani zaigojošu lāsnojumu. Akmens par perlītu nosaukts tā skaistā perlamutra lāsojuma dēļ. Īpaši pievilcīgas ir keramiķa mēdainās glazūras ar brūnganiem lāsojumiem. Miza auglim dzeltenzaļa, dažkārt saules pusē ar sarkanbrūnu lāsojumu. Un kāds zvīļums, kad ezeram pāri saule staro! Priekšmetu rotā dzintara īpatnējie zvīļojumi.

VIZĒT / vizināt / vizināties / trīcēt / trīsēt, 3. kónj. / **vizmot / vizuļot / viznīt / vizot / zaigot / zalgot / trīsuļot**, 2. kónj., R. n., *būt mainīga stipruma, galvenokārt, aukstas gaismas starojumam*, # Austrumi viz pirmsausmas blāzmā. Saulrietā baznīcas torņi sārta vizēja. Debesis vizēja viegli sārta. Viss klajums rasā vizēja. Mēness ripa blāvi viz ezerā. Viņas matos vizēja daudz sudraba pavedienu. Viņas acis vizēja zilas, bet to agrākais eņģeliskais skaidrums bija zudis. No taksómetra izkāpj jauns vīrietis vizoši baltā kreklā. Visapkārt zelts, sudrabs, Vidū saule vizināja (T. dz.). Saulē vizinās no jumtiem nokārušās garas lāstekas. Pļavā vizinājās sudrabaini tīmekļi. Augstu pār mums trīcēja sīkas zvaigznes – debess, likās, elpoja. Metinātajū nodaļas tumšajā telpā plaiksniņās autógēna liesma, un trīsošās gaismas spožums dīvainos veidos stāipīja strādājošo vīru ēnas uz nokvēpušajām sienām. Pāri birzīj vizmoja pilns mēness. Vizmoja kokos iekārto sarkano japāņu lampiōnu ugunis. Saulē vizmo slidotavas lēdus. Muzikanta taure vizmoja virs pūļa galvām kā zelta putns. Līdzīgi svecītēm debesīs vizuļoja zvaigznes. Jūra saulē vizuļo. Lieli briljanti vizuļoja lēpnās dāmas vairākos grēdzenos un auskaros. Pļava vizuļo dažādkrāsu ziedos. Līdz pat apvārsnim, meža puduru ieskauti, saulē viznīja lielāki un mazāki ezeri. Ūdens klajumā viznī vairāku buru baltums. Saules gaismas pielietajā istabā uz plauktiņa vizoja balti pórcelāna sunīši. Gultas balti vizoja (ar) atliektām segām un virsējiem palagiem. Fójē zaigoja lustras, pa mīkstiem paklājiem defīlēja grezni ģērībušies ļaudis. Saulē zaigo sniegs. Zālē zaigo rasa. Fazānu tēviņi ir vara krāsā, ar tumšu galvu, kura zaigo zilā vai zaļganā spīdumā. Viņai acīs zalgoja liesmu atspulgs. Vakara blāzmā baznīcas torņa galā zalgoja zeltītais gailis. Debess zalgoja vienās zvaigznēs. Gaišie mati saulē zalgoja kā zelts. Arā trīsuļoja blāva rīta gaisma. Iela pielīst ar trīsuļojošu, pelēcīgu gaismu.

novizēt / novizmot / novizuļot / nozaigot / nozalgot / atvizēt / atvizmot / atvizuļot / atzaigot(ies) / atzalgot(ies), pbg., # Sakustinātais paegļu krūms nobirdināja rasas lāšu lietu, novizēdams varavīksnes krāsās. Viņai acīs noviz asaras. Novizēja gaišās cirtas, noplīvoja tērpā mala, un prom viņa bija. Pašķīst un novizmo no egles notrauktais sniegs. Lāses no jumta ik pa brīdim pazib kritienā gar logu, sudrabaini novizuļojot. Aizejošajā lietus padebesī pret uzspīdējušo sauli kādu brīdi nozaigo īsa varavīksne. Aiz loga nozalgoja zibens šautra. Tālāk aiz mājām atviz neliela ezeriņa gludais spogulis. Svaigais sniegs mums atvizmo ar tīru baltumu. Saules stari atvizuļo lēdus kristālos. Meistaru daiļradē dzintars atzaigo dažādos veidos. Debesis atzaigojas ezerā. Tāpat kā mākoņainās debesis, arī ezers te tumša, te atkal atzalgoja gaišāks. Saule lēni slīdēja lejup, atzalgodamās nopļauto druvu zeltainajos rugājos.

ievizēt / ievizmot / ievizuļot / iezāgot / iezālot / uzvizēt / uzvizmot / uzvizuļot / uzzaigot / uzzalgot / aizvizēt / atzaigot, M., *sākt vizēt*, # Uzspīdēja saule, un ūdenī ievizējās. Kad pāri sādžai uzkāpa sudrabains mēnessirpis, ievizējās dīķis ciemata malā. Viņai acīs ievizējās asaras. Kad mākoņu spraugā uz brīdi parādās mēness, tā spulgā ievizmojas sniegainais klajums. Lidmašīnu spārnī saules staros lāgiem ievizmojās tik spoži, ka žilba acis, tajos skatoties.

Pats pēdējais rietošās saules stars ievizuļojās kādas bālas jaunavas zeltainajos matos un tad dzisa. Vakarā vagonā iezaigojas luminiscējošie apgaismes ķermeņi. Ausmā varavīksņains iezaigojas lauks.. (Ó.Lisóvska). Saulei ļecot, krasts iezaļojās zeltainā gaismā. Atverot dāvanu kārbu, iezaļojās spožs metāls – slidas! Birutas plakstos uzvizēja asaras. Ienākot spuldzes gaismas lokā, viņas mati uzvizmoja kā tumšs zelts. Saulei parādoties, uzvizuļo strūklaka. Pēc lietus uzzaigo varavīksne. Starp klinšu blūkiem tumsā šad tad uzzaļoja vilku acis. Saulei uzspīdot, aizvizējās ezers. Dimantus te slīpēs un apstrādās, līdz tie atzaigos visās varavīksnes krāsās.

pavizēt / pavizmot / pavizuļot / pazaigot / pazalgot, *neilgi, nedaudz vizēt*, # Viņš ceļ augšup maksšķeres kātu, gaisā paviz kaut kas sudrabains. Brīžiem slīdošo mākoņu starpās pavizmo zvaigznes un atkal pazūd. Plašajā sūnu klājumā pavizuļo mazs ezeriņš. Šur tur vēl zemākās vietās pazaigo nenokūsis sniegs. Pēkšņi ceļa malā starmešu gaismā pazalgo divi spoži punkti – kaķa acis.

aizvizēt / aizvizmot, *vizot attālināties*, # Zilgmē aizviz mākonis balts. Pār ezeru aizviz baltas buras. No skarbās rūpju ikdienas bēg mīla un aizvizmo kā saules spulgs pār dzīli...

vizināt / vizināt, 3. kónj., K., *darīt vizošu*, # „Visi sīki žagariņi sudrabiņu vizināja” nozīmē, ka spīdēja no slapjuma vai aplēdojuma, vizēja kā sudrabs. Apsarmojušie koki vizmina saulē miljardiem sīku ledu kristāliņu.

pavizmināt / apvizēt / apvizmot / apvizuļot, *pbg.*, # Palaikam ūdens virspusē izšāvās kāda zivs, pavizmināja spožās zvīņas un atkal ienīra dzelmē. Mēness apviz kalnu galotnes, bet ielejas grimst tumsā. Bija klusa nespodras mēnessnīcas apvizmota nakts. Es braucu garām pēcpusdienas saules apvizuļotām rudzu druvām.

vizmains / vizuļains / vizuļots / zaigs / zalgs, *Kd., vizošs*, # Akmeņi ir dažādi: dārgie un vizmainie – gredzenu priekam, bet ganību norās – milži pelēkie. Šonakt ārā ir vizmaina mēnessgaisma. Strūklakas laistīja vizuļainus ūdeņus visās varavīksnes krāsās. Viņai dāvanā bija vizuļotas krelles. Galvu noliec smilgas skara, pīpene un zvaniņš zaigs... (J.Plotnieks). Bij vasara toreiz tik zaiga... Starp mākoņiem parādījās zaigs, bāldzeltens mēness. Zalgs mēness, balta birzs un skaņu vilnis gaistošs, Un lakstīgalas smieklī pazarēs (Ā.Elksne).

vizējums / vizma / vizmojums / vizuļojums / vizums / zaigums / zaigojums / zaiga / zaigs / zalgojums, *L.*, # Sniega vizējums saulē žilbināja acis. Tumsā peldoties, kailo ķermeņu vizējums bija tikko pamanāms. Sudrabainu vizmu meta kārkli ar saviem pūpolu pilnajiem zariem. Vēl vakarblāzmas vizma nav nodzīsusī. Bērzi likās apgaismojam mežu ar savu stumbru balto vizmojumu. Sāk sīkas dzirkstis sijāt zvaigžņu Sietiņš, un atmirdz Greizo Ratu vizmojums (L.Bridaka). Atkarībā no virsmas apstrādājuma un biežuma stikla masas mirdzums var sasniegt dārgakmenim līdzīgu vizuļojumu. Gan viegli brūngans vizums, gan salns lāsojums, gan citu krāsu bagātīgs niansējums piemīt kažokādām. Man virs galvas skaidras un bezmēness nakts zvaigžņu zaigums no apvāršņa līdz apvāršnim. Lielās misiņa tures zaigojumā viņš spoguļojās kā izliektā spogulī. Attīstīta mākslinieciskā gaume izpaužas prasmē radīt gaismas un krāsu zaigojumu stiklā, keramikas glazūrās. Vakara zaiga vēl nav izdzīsusī. Kā vadīt garo ziemas nakti, Kad tālē ugunsgrēku zaigs Pār mežiem atkal ceļas baigs? (J.Medenis). Es negribētu būt par karalieni, kas staigā dimantu un zeltu zaigā.. (E.Zālte). Ir spelgonis ar saltu zvaigžņu zalgojumu debesīs.

NIRBĒT / ņirbināties, 3. kónj. / **trizuļot**, 2. kónj., *R. n., starot nevienmērīgu, ātri mainīgu gaismu*, # Sīkie vilniši saulē ņirbēja tūkstoš dzirkstīs. Caur vēja šūpotiem zariem meža zemsegā ņirbēja kustīgi saules gaismas lāsumi. Vīnogu laukā ņirbēja ogu novācēju raibie stāvi. Pļavā lidinoties ņirbēja dažādu krāsu tauriņi, bet visvairāk jau balti un dzeltenī. Uz segas, kas paklāta zem ceriņu krūma, ņirbinās lapu ēnas un saules zaķīši. Sasīlūšā gaisa caurspīdīgs viļņojums ņirbēja un trizuļoja, ceļoties augšup un mijoties ar lejup krītošām strāvām.

noņirbēt, *pbg.*, # Noņirb zaķa garās, pūkainās pakaļkājas, un viņa jau vairs nav. Tuvumā noņirbēja tumša ēna.

ieņirbēties / ietrizuļoties / uzņirbēt, *M., sākt ņirbēt*, # Ieņirbas sīkas uguntiņas. Līdakai meļoties, noplunkšķēja ūdens un bālajā mēnessgaismā ietrizuļojās sudrabaini loki. Roka tumsā uztausta un nospiež slēdzi, uzņirb spilgta gaisma, apžilbinot nepieradušās acis.

paņirbēt, *īslaicīgi ņirbēt*, # Drūzmā paņirbēja mana drauga rūtainā žokejnīca. Mežmalā paņirb vizbulīšu zilums.

aizņirbēt, *raibai ainavai aizslīdēt gar skatītāja acīm promvirzienā*, # Meži un pļavas, un lauku sētas aizņirb gar vagona logu.

pārņirbēt, *ņirbot virzīties kam pāri*, # Sīki vilniši apļveidā pārņirb pār gludo ūdens virsmu.

ņirbināt, K., *radīt ņirbējumu*, # Septiņi tīģeri, ņirbinot savus svītrinos kažokus, izskrēja cirka manēžā.

noņirbināt / saņirbināt, pbg., # Vilciens tumsā gar pārbrauktuvi noņirbināja blāvi apgaismo-tu vagonu logu virteni un prom bija. Sacēlies vējš saņirbināja gludi spīdošo ūdens virsmas spoguļi.

paņirbināt, *mazliet ņirbināt*, # Vēja pūsma pakustina apgaismes lampu, paņirbinot tās spīdējumu.

ņirbīgs / ņirbu (gen.), Kd., # No šī paugura pārskatāma dažādās krāsās ziedoša ņirbīga ainava. Ūdenstilpe pilna ar visādu laivu ņirbīgu ņudzekli. Viņu nesaista trokšņainās un ņirbīgās lielpilsētas, bet gan klusie lauku ciemati. Jūra rāma, tikai sīki ņirbu vilnīši trīsulo pa ūdens virsu.

ņirba / ņirboņa, L., # Gleznā redzama tāda krāsu ņirba, kāda rodas, ja skatāties pret sauli piemiegtām acīm. Ūdens līmeņa vizējuma dēļ peldošās pīles nevar saskaitīt – te spilgtajā ņirbā pīle pazūd, te atkal parādās. Viņai iepatikusies spolētavas nerimtīgā spoļu un atspoļu ņirboņa. Izstāde žilbināja ar daudzkrāsainu uguņu un kustību ņirboņu.

BLĀVOT / palsot / palsnīt, 2. kónj. / **blāvēt**, 3. kónj., R. n., *bālgani vai pelēcīgi nespodri spīdēt*, # Austrumu pamale jau sāk blāvot. Ugunskurā vairs blāvoja tikai pelni. Pretī blāvoja gara, balta ēka, kuras vienā logā dega gaisma. Uz pavardā ceptās zivs sāniem palsoja pelnu plēnes. Upes krastos starp košzaļajiem ievu puduriem palsoja arī sudrabaino vītolu lapotnes. Pie paša jumta čukura palsnija mazs rōmbveida lodziņš. Rīta svīdumā ielu spuldzes vairs tikvien nespodri blāv.

noblāvot, pbg., *blāvi nospīdēt*, # Vietām gar ceļmalu vēl noblāvo nenokusuša sniega laukumi.

ieblāvoties, M., *sākt blāvot*, # Austrumu pusē lēni ieblāvojas rīts.

nopalsot / nopalst, M., *kļūt palsam*, # Ceļmalas putekļos liepa galīgi nopalsojusi. Mugurā nospūris vamzis, bikses negludinātas, plecos nopalsusi brezenta mugursoma.

pablāvot, *īslaicīgi blāvot*, # Starp svina pelēkiem skrejošiem mākoņiem brīžiem pablāvo arī kāda gaišāka sprauga.

pablāvināt, K., *darīt blāvāku*, # Viegli zīda aizkari spilgto saules gaismu pablāvina.

blāvs / palls / palsens, Kd., # Blāvajā mēness gaismā viss liekas savādi svešs un pārvērties. Aiz blāvās, putekļiem klātās rūts parādījās smaidīga meitenes seja. Tie miglāji šķiet it kā atrauti no Piena Ceļa blāvās joslas. Gāzes liesmiņas lukturos dega blāvi. Nakts melnums aiz loga ir kļuvis palsāks. No ielas lukturim trepju logā iespīdēja palsa pusgaisma. Viņš raugās pāri niedru palsenajām galotnēm. Debesis arvien vēl palsenas, bet lietus vairs nesijā.

ieblāvs / pablāvs, Kd., *mazliet blāvs*, # Nakts iet uz rīta pusi, austrumu pamale jau metas ieblāva. Gaiteni apgaismo pablāva spuldze.

žulgans / žulgs / duļķains / ūdeņains, Kd., *blāvs, nespodrs*, # Slapjā asfalta žulganais / žulgais spīdums nespīd pārkā tālu no apgaismes avota. Gleznu toņi sākumā vēl ne ikreiz gluži tīri, kólórīts vietumis duļķains, bez tā dzidruma un krāsu piesātinātības, kas raksturo mākslinieka vēlākos darbus. Ar veča cilvēka vēsām, ūdeņainām acīm Ulpes tēvs seko visam, ko vien jaunais skolotājs dara. Bet ar šo vaibstu svinīgumu it kā nesaderas vīra lielās, ūdeņaini zilās acis. Lauki un pļavas tagad savu krāsu maina ik dienas, drīz mezdamies balti, drīz ūdeņaini, bet visvairāk jau rudens pelēki.

blāvojums / blāvums, L., # Tālāk aiz kokiem tumst kāda ēka ar vārgu gaismas blāvojumu vienā vienīgā logā. Ceļu saredzēt nevar, virziens jāietur pēc tā blāvuma debesīs, kas stiepjas kā gaišāka josla starp meža galotņu melnumu abās tās pusēs.

miglains / neass / apdzisis / izplūdis, Kd., *neskaidri kōnturēts*, # Zvejas vīra skatiens kļuva miglains kā pēc stiprāka dzēriena malca. Fótokadrs nav izdevies, tas ir miglains. Visi priekšmeti rādījās apdzisušām, neasām kōntūrām. Saulainās dienās daba bija krāsaina, kamēr tagad lietū visas krāsas apdzisušas, tikai pelēksnēji silueti apmiglotiem apveidiem atēnojas pret pelēko debess fōnu. Tuvredzīgiem cilvēkiem tālākie priekšmeti ir neskaidri un izplūduši.

SŪBĒT / skapstēt, 3. kónj. / **óksidēties**, 2. kónj., M., *óksidējoties kļūt nespodram*, # Varš no spoži sarkanīga sūbot kļūst gandrīz melns. Stikls miklā vietā ātri skapst. Sudrabaini spožais alumīnijs óksidējoties kļūst pelēks.

nosūbēt / noskapstēt / apsūbēt / apskapstēt, , pbg., # Pie maiznīcas durvīm karājās liels nosūbējis misiņa klišēris. Bronzas lukturis ir zaļgani noskapstējis. Šķērsielas ir šauras un netīras, nami noskapstējuši un aplupuši. Zemē atrastā senlaiku mōnēta ir galīgi apsūbējusi. Pavasarī sievas mazgāja apsūbējušos un aizkvēpušos barakas logus. Tās pilsdrupas ir senseni apskapstējuši un nopelējuši mūri.

PLUKT, plūk, pluka, M., *mitruma iedarbībā zaudēt krāsas spilgtumu (parasti par drēbi)*, # Tumšās drēbes nevar mazgāt kopā ar gaišajām, jo plūkot tās sakrāso arī gaišās.

noplukt / applukt, pbg., # Uzvalks bija tik noplucis, ka tā sākotnējo krāsu vairs nevarēja noteikt. Sarkanais mūris vējā un lietū krietni noplucis un saplaisājis. Krāsainais audums mazgājot applucis.

NECAURSPĪDĪGS / necaurredzams / matēts, Kd., *gaismas starojumu aizturošs vai pilnīgi necaulaidošs*, # Savairojoties aļģes padara ūdeni necaurspīdīgu, blāvu. Acs lēca pēc ievainojumiem kļūst necaurspīdīga. Necaurspīdīgi stikli ir piena stikls un matēts stikls. Kāpņu telpa jau bija pilna kodīgiem, necaurredzamiem dūmiem. Skatu aizsedza necaurredzams putekļu mākonis. Pagalms grima necaurredzamā nakts tumsā. Iepretim balsnī logs, blāvo un palso nespodri, gluži kā matēts. Gaiss stinga bezvējā, saule slēpās mākoņos, un ezers nedzirkstīja, bet balsnīja zilgans un matēts.

matēt, 2. kónj., K., *īpaši apstrādājot, padarīt virsmu blāvu, necaurredzamu*, # Vecsaules Purmaļos, firmas Latvijas stikls filiālē, slīpē un matē parfimērijas rūpniecībai nepieciešamās smaržu pudelītes.

necaurspīdība / necaurredzamība, L., # Logu stikla necaurspīdību / necaurredzamību var panākt, apstrādājot to ar smilšu strūklku.

SAMTAINS, Kd., *patumšs, patīkamas sajūtas izraisošs*, # Jau pati naktslampiņas samtainā gaisma erotizēja gaisotni istabā. Mēnesnīcas starā, kas krita istabā pa šauro logu, viņas āda ieguva samtaini zeltainu nokrāsu. Augļu vāzē bija samtaini iesārtas plūmes.

samtainums, L., # Virs galvas tumšs debesu samtainums, piekaisīts ar zvaigžņu miriādēm.

RĀMS / mierīgs / viegls / liegs / maigs / klusināts, Kd., *neuzbudinošs (par gaismu, krāsu, toni)*, # Būs vakars, un debesu lokā degs zvaigznes, degs mirdzējums rāms (A.Krūklis). Pār nogāzi mēness lēja rāmu, dzeltenu gaismu. Tīrās, vieglās, mierīgās krāsas bija gleznotāja emociju izpausmes līdzeklis. Spilvenam izmantots mēbeļu audums mierīgā, sūnu zaļā krāsā. Glezna ir mierīga, pelēcīgos toņos. Atpūtas brīžos apgaismojumam jābūt mierīgam, nespilgtam. Viegļus, zaļganus apģērba toņus vīrs man izraudzījās tāpēc, ka šī krāsa piestāvēt maniem brūnajiem matiem. Vasarā pat ēnā sejas āda saņem pietiekamu daudzumu ultravioleto staru un izskatās svaiga, viegli brūna. Zem ābelēm piebiris liegi iesārtu ziedlapiņu paklājs. Dzījai tīkams bāli sārts tonis, pavisam liegs un klusināts. Koki jau tērpušies pavasara lapu liegajā zaļganumā. Viņai gaiši mati un maiga sejas krāsa. Brīviņu kaņepju dārzs aiz skaidienas pletās kā bieza, sprogaina, maigi zaļa villaine. No griestu oranžās lustras visa istabiņa pielīpa ar patīkamu, klusinātu gaismu.

SPILGTS / košs / žilbīgs / žilbs / žilbinošs / ass / dzēlīgs, Kd., *redzes analizātūrā samērā stipru kairinājumu izraisošs*, # Spuldzes ir tik spilgtas, ka dzeļ acīs. Zaigoja zvaigznes, lielas un spilgtas. Viņiem patīk spilgti krāsu toņi. Kanāla krasti kļuvuši spilgti zaļi, triumfē pavasaris. Varde izskatās tik ļoti koša, it kā tās glumo ādu būtu apgleznojusi ekspresionista ota. Ceļa darbiniekiem ir koši dzeltenas vestes. Visam pāri saule lēja baltu, žilbīgu gaismu. Marijas iela žilbīgi laistās skatlogu un gaismas reklāmu ugunīs. Žilbā pusdienas saule, baltie namiņi un plašais ezers ar salīnām iebraucējā rada iespaidu, it kā tas nokļuvis kaut kur dienvidos. Hafīza smejas, spīdinot žilbinoši baltus zobus. Asa gaisma iedūrās acīs, likdama samiegt plakstus. Atskanēja spalgs pērkona grāviens, acis apžilbināja dzēlīga gaisma.

paspilgts / pakošs, *samērā spilgts*, # Pie gludas paspilgti / pakoši dzeltenas sienas pielikti divi melni kokdzelumi.

paspilgtināt / saspilgtināt, 3. kónj., K., *padarīt ko spilgtāku*, # Rasmains ziedoņa lietus jau nākošajā dienā bija pamanāmi paspilgtinājis / saspilgtinājis koku lapu un zāles zaļumu.

pārspilgtināt, *darīt pārmērīgi spilgtu*, # Lidlauks caur lidmašīnas logu izskatījās tik krāsains, ka likās, ka tā nav īstenība, bet pārspilgtināts reklāmas plakāts ceļojumu aģentūras vitrīnā.

košināt, 3. kónj., K., *darīt košu*, # Mērija bija pilnībā nodevusies lūpu krāsošanai un, tikai beigusi savas lūpas košināt, atbildēja uz jautājumu.

dzelt, dzeļ, dzēla / **dzelstīt**, 3. kónj., K., arī R. n., *izraisīt redzes analizātūrā ļoti stipru kairinājumu*, # Sarkanās lentītes vien spīd, tā dzeļ, tā dzeļ acīs. Brūna krāsa ir silta, ne tā kā zilā – dzeļ un stindzina ar ledus vēsumu. Saules spožums dzeļsta miegainās acis, un Jaņuks tās berzē ar abām dūrēm.

iedzelt, pbg., # Spilgti dzeltena gaisma uzņirba šķūnim līdzīgajā telpā un iedzēla acīs.

spilgtums / košums / žilbigums / žilbums / žilba, L., # Vecākiem jāiemāca bērniem nekad neēst nepazīstamus augļus, kaut arī tie ar savu spilgtumu izskatās ļoti kārdinoši. Viņam jāpiemiedz

acis no saules apspīdētā sniega spilgtuma. Spilgtuma kanāls krāsu televizoram sastāv no trim lampu kaskādēm. Tik daudz košuma vienuviet ir tikai gladiōlu izstādē. Dzirnāvu ežera mitrums baro visu apkaimi – tāds košums un auglība tur ir visapkārt. Man šo jaudīgo spuldžu un atstarotāju žilbīgumā / žilbumā pat acis sāka asarot. Pret gaismas žilbu ir paredzētas saulesbrilles.

skarbs / griezīgs, Kd., *pārmērīgi spilgts*, # Viņai bija sajūta, it kā iepriekš ilgus gadus būtu staigājusi, taustīdamās miglā, un pēkšņi ieraudzījusi tik skarbu, spilgtu gaismu, ka sāka sāpēt acis. Kalnos saule pārvēršas par niknu ienaidnieku, jo pat zem speciālām brillēm jūtama tās griezīgā gaisma.

trekns, Kd., *plats un spilgts (visbiežāk koši melns), lai izceltos, būtu pamanāmāks (par burtiem, līnijām, tekstiem u. tml.)*, # Kórespondenti nebija taupījuši pūļu un izdomas – trekni virsraksti lika sevi manīt jau pa gabalu. Abi virsraksti bija pasvītroti treknām zilām un sarkanām svītrām.

pustrekns, Kd., *vidēji trekns*, # Pēc piesātinātības burtus iedala gaišos, pustreknos un treknos.

SPODRS, Kd., *spožs, košs; ļoti tīrs*, # Spelgonī mēnesnīca ir spodra un salta. Atvasaras spodrā gaisma rotājās dzeltenajās bērzu lapās. Pie spodrajām vakara debesīm iedegās pirmās zvaigznes. Tik spodrus kadiķus nekad vairs negadījās sastapt kā toreiz Sāremā. Uz vadža karājās spodrs divielis. Uz galda uzklāts spodri balts galdauts. Nelielā istaba veclaicīgi iekārtota un apbrīnojami spodra. Uz plauktiem spodras kārbas ar miltiem, putraimiem un citu saturu. Spodri notīrītas bija gan logu rūtis, gan palodzes.

spodrināt, K., *darīt spodru*, # Zēni spodrināja pogas un zābakus, tīrīja bikses un frenčus. Māte pie plīts spodrina alumīnija kastrolī.

uzspodrināt, pbg., # Alumīnija traukus var uzspodrināt, beržot ar saziēpētu drāniņu. Lai parketa grīdu pasargātu no mitruma, tā jāievasko un ar speciālu vaskojamo mašīnu vai smagu suku jāuzspodrina.

spodriba / spodrumis, L., # Stikls un vāpētās keramikas plāksnītes izceļ spodribu un kārtību, tāpēc šos materiālus izmanto telpās ar augstām higiēniskām prasībām. Ar eļļas krāsu krāsotas grīdas spodrumis tiek pavairots, ja to pārklāj ar caurspīdīgu laku. Istabā bija lieliska tīrība, logu rūtis laistījās aiz spodruma.

DZIDRS / tīrs / skaidrs / caurspīdīgs / caurredzams / transparents, Kd., *gaismas starojumam neaizsegts, viegli caurejams (par gaisni, šķidrumu, stiklu u. tml.)*, # Saule spīd, debesis dzidras un skaidras. Bezgala tīrās, dzidrās debesis rītausmas gaidās uzplauka maigā sārtumā kā pasaku zieds. Pelēkzilganās dūmu strūklas lēnām izzūd dzidrajā vasaras gaisā. Diena solījās būt dzidra un silta. Rīts pienāca skaidrs, ar tīrām debesīm. Gaišs bija patīkami spīdīgs un skaidrs līdz pašiem debesu augstumiem. Pār krūmainajām, zemajām pļāvām nogūla plāna, caurspīdīga miglas kārtā. Ežera ūdens ir dzidrs, var saskatīt dibēnu, kaut gan dziļums sasniedz 20 metrus. Lēdus bija plāns, dzidrs un viegli caurredzams. Galvenais gaismas staru sakopotājs ir acs lēca, kas ir dzidrs, caurspīdīgs un elastīgs ķermenis. Ūdens ir silts un tīrs, katru akmentiņu dibēnā var skaidri cauri redzēt. Upe sākas un aiztek tīra un dzidra kā avota ūdens. Liliju tīrais, baltais mirdzums, liekas, sacenšas ar smalkās kristāla vāzes dzidro spožumu. Lēdus tik skaidrs un caurspīdīgs kā stikls. Ūdens visā upes gultnē ir skaidrs un caurspīdīgs. Maizes šķēli klāja medus kārtā, tik caurspīdīga, ka cauri redzamas maizes šūnas. Es jūsu priekšā kā caurredzams stikls, kas neslēpj nekā. Var izmantot organisko stiklu vai citu transparentu materiālu.

dzidrs / tīrs, Kd., *bez citu toņu piejaukuma (par krāsām)*, # Debesis bija dzidri zilas – nekur nevienas pelēksnējas svītras. Paleta atplaiksnī gan klusinātās, pārļaini pelēcīgās gammās, gan iekvēlojas dzidrās spektrālās krāsās. Baltu gaismu sadalot spektrā, iegūst tīrās spektrālās krāsas. Tīrās, vieglās, mierīgās krāsas bija gleznotāja emociju izpausmes līdzeklis.

padzidrs, Kd., *samērā dzidrs*, # Medus vēl ir padzidrs, nav pārcukurojies.

puscaurspīdīgs, Kd., *daļēji caurspīdīgs*, # Plānās plēvēs pólīetilēns ir caurspīdīgs, bet biežākās puscaurspīdīgs. Aizbaikāla kalnos atrasts jauns minerāls – oranži sarkans puscaurspīdīgs akmens.

kristāldzidrs / kristālskaidrs, Kd., *ļoti dzidrs*, # No klints nemitīgi laužas ārā pazemes avotu kristāldzidrās, aukstās ūdens straumītes. Saulainajās rudens dienās no kristālskaidro debesu augstumiem atlido pirmo dzērvju kāšu atvadu kliezdieni.

dzidrināt, K., *darīt dzidru*, # Zālē ir 14 tādi smilšu filtri – baseini un siles, kur ūdeni skalo un dzidrina.

skaidroties, M., *kļūt skaidram*, # Pēc prógnōzes laiks skaidrosies, diena būs saulaina un silta. Jau no vakara skaidrojās, debess kļuva zila kā rūdīts tērauds. Debesis skaidrojās, mākoņi kļuva retāki, paspīdēja zvaigznes.

dzidrums / dzidre / skaidrums / caurspīdība / caurspīdīgums / caurredzamība / transparence, L., # Visi nāca nogaršot ūdeni, slavēja tā vēsumu, dzidrumu un labo garšu. Pēc dzidruma pakāpes dzintaru iedala piecos pamattipos. Viņa ar visu savu būtni uztver un iesūc sevī pavasara spirtumu un valgano dzidri. *Ezeri* ir Karēlijas skaistuma simbols, rudenos ūdens skaidrums ļauj caurredzēt 6 metru dziļumā. Snigt bija piestājis, visapkārt mita rāms skaidrums. Dubultvitrāžā it sevišķi ir svarīga stikla caurspīdība, tāpēc ir vietā gaišie, pat baltie toņi. Gaisma ar savu rāmo caurspīdīgumu pildīja telpu visapkārt. Šo kalnu ezeru krāsa ir zila vai zaļa, caurredzamība liela, vismaz 10 metru. Lai novērstu stikla caurredzamību jeb transparenci, to apstrādā ar smilšu strūklku.

AUKSTS / smags, Kd., *psihológiski aukstuma sajūtu raisošs*, # Aukstās krāsas ir zils un visi zilganie toņi, ieskaitot arī violeto un zilgani zaļo. Meistars lielu uzmanību veltījis auksto un silto toņu kóntrasta izmantošanai. Violetā jeb mēļā ir smaga un nomācoša krāsa. Praktisku apsvērumu dēļ var izvēlēties tumšus, smagus toņus – zilu, zaļu, violeto.

2. Krāsa.

KRĀSA / krāsojums, L., *noteikta garuma elektrómagnētisko viļņu izraisīta redzes sajūta*, # Krāsu spēju ietekmēt cilvēku emocijas vajadzētu ņemt vērā, iekārtojot dzīvokli un darba telpas. Redzes traucējuma veidu, kad cilvēks daļēji vai pilnīgi zaudē spēju uztvert krāsas, sauc par krāsu aklumu jeb daltōnismu. No lakatiņa apakšas spraucās laukā salmu krāsas mati. Kurpes ir smilšu krāsā, ar divām podziņām. Eduarda Brencēna gleznās valda fōrma, krāsa tur kalpo par papildu līdzekli. Ķermeņa krāsojuma ziņā rāpuļi pielāgojas vides kólōrītam. Pēc krāsojuma un lieluma nātru raibenis ir līdzīgs admirālim (tauriņam), tomēr zīmējums uz spārnēm ir atšķirīgs un arī tā krāsa tumšāka. Neizkoptu gaumi jūt atspoguļojamies ne tikai sienu dekōrā, apģērbā, lūpu krāsojumā, bet arī darba kultūrā.

pamatkrāsa, *sarkana, zaļa vai zila krāsa; sākotnējā krāsa*, # Katra no cilvēka acs tīklenes trim receptōru grupām reaģē galvenokārt uz vienu no trim pamatkrāsām – sarkano, zaļo un zilo. Krāsu televīzija izmanto redzes īpašību uztvert krāsainu attēlu, kas sastāv no trim pamatkrāsām. Viņas garie brunči un lakats tik novalkāti, ka jau sen zaudējuši pamatkrāsu.

pamatkrāsa / pamattonis, L., *piesātināta krāsa (kā pretstats tās pašas krāsas pustoņiem)*, # Gada laikā zīmēšanas nodarbībās bērni iemācās pazīt piecas pamatkrāsas – sarkanu, dzeltenu, zilu, zaļu, brūnu. Vairoties no tīru pamattonu laukumiem, gleznotājs deva priekšroku nokrāsām un sapludinājumiem.

pamatkrāsa / pamattonis, *dōminējošā krāsa priekšmetam, videi*, # Miza auglim gluda, pamatkrāsa zaļgani balta, saules pusē intensīvi sarkana. Mūsu priekšā bezgalīga stepe no apvāršņa līdz apvārsnim, un visur tās pamatkrāsa melna vai tumši brūngana. Parasti jašma ir sarkana vai zaļa, taču šīm pamatkrāsām pievienojas vēl melnā, dzeltenā, oranžā, violetā un citas. Ūptiskā aktivitāte piemīt arī sienu krāsojuma ōrnamentiem, it īpaši, ja tie ir košās krāsās un kóntrastē ar sienas pamatkrāsu. Aizkaru krāsu vēlams saskaņot ar istabas iekārtas pamattoni. Vispirms gleznā ieklāj pamattoni. Pamattonis grimā nepieciešams, lai radītu attiecīgā tēla raksturam atbilstošu sejas krāsu, kā arī lai citas grima krāsas vieglāk klātos un izlīdzinātos.

kóntrastkrāsa, *citai krāsai kóntrastējoša krāsa*, # Impresionisma principi saistās ar ātri pārejošu iespaidu uztveri, ēnu un kóntrastkrāsu fiksēšanu, bieži vien nepiegiežot vērību fōrmai.

kómplementārkrāsas, *krāsas, kas, spektrāli sajauktas, dod balto krāsu*.

krāszieds / krāsu sazieds, L., *kómbinatīvs krāsu kopums*, # Gleznotājam palīdz ritma izjūta, dekōratīva krāsu nojauta, kas nereti atrisās ļoti skaistā krāsziēdā. Viņa gleznu krāsziēds parasti ir ļoti saskaņots. Mōdērnais krāsziēds, kurā valda rudens toņu bagātā harmōnija, daudzus visai vienkāršus apģērbu mōdeļus padara interesantus un ōriginālus. Izstādē kupls un bagātīgs ir arī audumu klāsts – gultassegas, galdauti, grīdsegas, divieļi kārtojas stendos harmōniskā krāsu saziēdā.

palette, L., *krāsu kopums, kómbinējums daiļradē, arī apkārtējā vidē*, # Šķiet, ka tieši ainavas žānrā mākslinieks sekmīgi atradis spožāku un skaistāku izteiksmes fōrmu, tīrāku krāsu paleti. Brīnišķīga ir septembra meža krāsu palette. Vairoties no tīru pamattonu laukumiem, Ō.Skulme deva

priekšroku nokrāsām un saplūdinājumiem, kas veidoja ļoti jūtīgu, bet vīrišķīgu paleti. Jauniešu tērpu krāsu paletē dominē sarkanais un melnais, zilais un baltais, dzeltenais, oranžais un zaļais. Silto krāsu paleti tērpu optiski samazina, turpretī vēsie toņi tērpu it kā paplašina.

no krāsa / piekrāsa / iekrāsojums / atēna / krāstonis / (krāsu) tonis / nozieds, L., *krāsas nianse*, # Rietošās saules gaismā ūdens klajums atvizo gan blāvi zilgā, gan maigi rožainā, gan zaļganā un perlamutra nokrāsā. Mati, kas vakar šķita brūngani pelēki, tagad bija ieguvuši spilgtu, iesārtu nokrāsu. Móngólóidu rasei raksturīga dažāda ādas krāsa no gaišas ar iedzeltu piekrāsu līdz melnīgsnējai, taču bez iesārtas piekrāsas. Augstākas kvalitātes koksnes iekrāsojumu iegūst ar kodnēm. Līdz ar skatuves apgaismojuma stipruma pareizu nostādīšanu uzmanība jāvelti arī gaismu iekrāsojumam. Rīgas jūras līča kartē zilās krāsas dažādās atēnas, kas rāda dziļuma maiņas, vērtā jūras zīmējumu līdzīgu mōzaikai. Priekšmeta mākslinieciskās izteiksmes atklāsmē liela nozīme ir gaismēnai, jo priekšmeta ēnas vietās krāstoņi zaudē daļu savas krāsainības. Visdažādākās pamatkrāsu kōmbinācijas dod jauktās krāsas, kuru gamma rada visu to krāsu toņu un nianšu bagātību, kas novērojama apkārtējā pasaulē. Mode piedāvā trīs krāsu gammas – zelta, ciklamenu un zaļganzilos toņus. Berete tamborēta no četrus saskaņotu toņu – tumši brūnas, tabakbrūnas, tumšas smilšu un gaišas smilšu krāsas dzijas. Pusdienas saules izgaismotā ainava bija tik krāsu noziedu bagāta kā milzu gleznas abās pusēs ceļam.

tonējums / ietonējums / notonējums / notonis / apakštonis / tōnalitāte, L., *no krāsa vai no krāsu īpatnību kopums*, # Keramiķe ir izcila glazūru meistare, un sevišķi viņa iemīļojusi zaļās krāsas tonējumus. Rotu tonējumam senie rotkaļi izmantoja dažādu metālu toņu atšķirības un spožuma intensitāti. Seklākās vietās fōreles tērpa pamattonis ir gaišāks ar sudrabotu piejaukumu, bet dziļākās vietās ar tumšāku tonējumu. Kāpņu tēlpā trīs plaknes baltas ar tikko jaušamu ietonējumu, bet aizmugures siena sārti oranža. Dzintara apstrādātāji kādas ieceres īstenošanai var gadiem meklēt krāsu notonējumā saskaņotus dzintara gabaliņus. Rudens ainava gleznota dažādos brūnā notonējumos. Gleznotājs Kōlka krastā ieraudzījis jūras ūdeņu īpatnējos notonējumus un viņu gāzmu stiprumu. Mežavīra seja bija vara brūna ar sarkanīgu apakštoni – saules, vēja un ziemas sala nenovēršamās sekas. Mūsdienās iegūtā dzintara paraugi pēc tōnalitātes bija vienveidīgi un krasi atšķīrās no tumši mēdainajām Dzintara istabas detaļām. Balta krāsa, būdama visu krāsu pamats, pati savās izpausmēs ir tik nepastāvīga – jāprot notvert katrai lietai vispiederīgāko tōnalitāti.

pustonis / starptonis, L., *pārejas tonis starp diviem krāsu vai gaismēnas toņiem*, # Gaisma ar tumsu mainās krāsās un niansēs, toņos un pustonos. Raksturīgs pustona oriģināla veids pōligrāfijā ir fōtogrāfiskais uzņēmums, kam ir bagāta pustona skala, tas ir, daudz pāreju no viena toņa uz otru. Gribēju izmantot to glezniecības principu, ka gaismā pat melns ir gaišāks un tikai starptonī atklājas materiāla īstais tonis.

pasteltonis, L., *krāsas tonis bez spilgtuma; maigs, gaišs krāsas tonis*, # Liegie pasteltoņi, kuros pārsvarā zils, brūns, dzeltens un pelēks, lieliski atbilst gleznojumu saturam un izpildījuma manierei. Skolu izlaidumiem aizvien iecienītākas kļūst maigos pasteltoņos darinātas kleitiņas, tīro balto atstājot tikai līgavām.

valeri / valēra, L., *krāsas nianse*, # Valeri ir krāstonis glezniecībā, kas izteic gaismas un ēnas gradāciju saistībā ar apkārtējiem toņiem. Gleznā izmantots kōlōrīts no brūnā līdz melnajam ar ārkārtīgi daudzām valērām. Latviešu glezniecība jau sākotnēji balstījusies uz klusinātām, bet reizē pilnasinīgām krāsu valērām.

gamma / kōlōrīts / kōlōrējums, L., *savstarpēji saistītu, harmōnisku toņu kopums*, # Dažās ainavās autōru saistījušas zeltainā rudens noskaņas, citi darbi gleznoti vēsā krāsu gammā ar tikko jūtāmām toņu pārejām. Mākslinieka pēdējā laika darbi kļuvuši kōmpōzīcijā lakōniskāki, krāsu gammā košāki. Krešu dzeltenie, sarkanie, oranžie, violetie ziedu kausi rada grūti atdarināmu krāsu gammu. Ungāru gleznu kōlōrīts ir silts, it kā piesātināts ar viņu zeltaino kviešu druvu auglības spēku. Ar tautas mākslu šī posma keramika visciešāk sasauca tieši kōlōrītā – krāsas ieturētas siltas, klusinātos toņos, harmōniskā salikumā. Tēlpas iekārtojums rada fōrmās un kōlōrītā saskaņotu ansambli. Ķermeņa krāsojuma ziņā rāpuļi pielāgojas vides kōlōrītam. Lielie pannō gleznoti japāņu tušas tehnikā ar krāsainu kōlōrējumu.

kōlōrītisks, Kd., *kōlōrītu pārstāvošs*, # Spēcīgie, vīrišķīga rakstura gleznojumi ir kōlōrītiski ļoti bagāti un risina dažādas faktūras problēmas.

kólóristika, L., *krāsu saskaņojums*, # Kritiskās piezīmes par nesaderīgo kólóristiku, sevišķi rakstainajiem spórta džemperiem, mākslinieki pieņēma kā pamatotas. Pórcelāna dekorējumā mākslinieki izmanto tautas mākslas kólóristiku.

kólóristisks, Kd., *attiecīgs uz kólóristiku*, # Gleznas kólóristiskā uzbūve – gaiša, mierīga. Izstādes gleznu kólóristiskajās niansēs, līniju un otas vēzienu ritmos atklājas Melnkalnes dabas skaistums.

iedegums, L., *saules staru iedarbībā izveidojusies brūngana ādas nokrāsa*, # Brūna ādas krāsa veselīgiem cilvēkiem rodas vasarā saules staru ietekmē gan kā difūza iedeguma pigmentācija, gan kā vasaras raibumi. Puiša pietvīkums redzams pat cauri tumšajam iedegumam.

krāsains / krāsu (ģen.) / **krāsots**, Kd., *krāsas sajūtu izraisošs; pretstatīts melnbaltam*, # Ja nebūtu pelēku zvirbuļu, nebūtu ar ko salīdzināt, kam pretstatīt krāsainos kanārijuputniņus. Tikai pēc tam, kad bija izpētītas gaismas óptiskās īpašības, kļuva skaidrs, kāpēc viens minerāls ir sarkans, bet otrs – zaļš un kāpēc minerāli vispār izskatās krāsaini. Ceļvedis ir bagātīgi ilustrēts ar krāsainiem un melnbaltiem fótouzņēmumiem. Rietošā saule vizmo baznīcas logu krāsainajos stiklos. Lekciju pierakstos svarīgāko vēlamams pasvītrot ar krāsainu zīmuli. Viņa vaļasprieks bija krāsu fótogrāfija, kas tolaik vēl bija jaunums. Šeit ir ekspónēti arī lielformāta krāsu diapózitīvi. Liela daļa blakšu, it sevišķi tās, kuras dzīvo atklāti uz augiem, ir ļoti spilgti krāsotas. Mušķērājs ieliek barību dzeguzēna plaši atplestajā, spilgti krāsotajā rīklē un atkal aizlido.

krāsainais, Kd., *baltās rases pārstāvjiem nepiederīgs; dzelzij un tās sakausējumiem pretmetīgs (par metāliem)*, # Krāsaino rasu pārstāvjiem ar melnām acīm radzene ir divreiz nejutīgāka nekā brūnacainiem baltajiem. Anglijas lielpilsētās ir daudz krāsaino iedzīvotāju, visvairāk ieceļotāju no Jamaikas, Austrumāfrikas un citām trešās pasaules valstīm. Pie krāsainajiem pieder visi metāli, izņemot dzelzi. Krāsainajā metalurģijā palielināsies alumīnija, vara, svina, niķeļa un citu krāsaino metālu ieguve.

bezkrāsains, Kd., *krāsas sajūtu neizraisošs*, # Gaiss ir bezkrāsainu gāzu sajaukums, tāpēc to nevar redzēt. Ķīmiķi no melnām akmeņoglēm izgatavo melnu darvu, bet no melnās darvas bezkrāsainu šķidrums, tādu kā ūdeni. Naftas eļļa ir ļoti valkana, bezkrāsaina un bez smakas.

krāsainība / krāsainums, L., # Pārsteidzoša ir klinšu krāsainība – tajās mijas sarkani, dzelteni, brūni, zaļgani, sārti, óranži, balti un violeti laukumi un joslas. Koki visskaistākie ir rudens mežonīgajā krāsainībā. Keramikā valdzina tieši glazūru lielā krāsainība, to dažāda vizuóljums, daudzveidīgas faktūras. Islandes dabas pelēcīgumu islandieši kómpensē ar savu mājokļu krāsainumu – no kalna zvejnieku ciems izskatās pēc raibas puķu buķetes. Gleznotājs auga Druskininku apkārtnē un viņā dziļi nogulsņējās Nemunas līkloču zilganums, lauku, mežu un pakalnu rēnais krāsainums.

vienkrāsains / vienkrāsas (ģen.) / **mónóhróms / mónóhrómatisks**, Kd., *vienu krāsu pārstāvošs*, # Pārdošanā esošie kokvilnas halāti ir raibi un svītraini, bet zīda un atlasa – vienkrāsaini. Sikspārnim ķermeņa matojums ir biezs, zīdains un parasti vienkrāsains. Īpaši nozīmīgas ir vienkrāsas priekšmetu gaismas un ēnas daļu attiecības. Dvēsele staro baltā vienkrāsas gaismā. Ap trīsdesmito gadu vidu viņa gleznas top gandrīz mónóhrómas un tikai pakāpeniski turpmāko piecu gadu laikā kļūst atkal krāsainākas. Kóherenta ir tāda gaisma, kuras svārstībām ir vienāda frekvence, tas ir, gaisma ir mónóhrómatiska.

divkrāsains / divkrāsu (ģen.), Kd., *divas krāsas pārstāvošs*, # Divkrāsaini sikspārņi sastopami retāk nekā vienkrāsaini. Divkrāsu repródukcija ófsetspiedumā iespiesta ar melnu un pelēku krāsu.

trīskrāsains / trīskrāsu (ģen.) / **trijkrāsains / trijkrāsu** (ģen.) / **trejkrāsains / trejkrāsu**, Kd., *trīs krāsas pārstāvošs*, # Muguras mati garausainajam sikspārnim ir trīskrāsaini : pamatdaļa tumši brūna vai melna, vidusdaļa – salmu dzeltena, bet galotnes daļa brūngana. Augstu ozolos plivinājās trīskrāsu karogi. Tur saulīte rotā trijkrāsaina: drīz zila, drīz zaļa, drīz sarkana (J.Rainis). Viņam mugurā bija kokvilnas auduma vējablūze ar trijkrāsu auduma ielaidumu. Póla apkaimē viss zaigo spilgtā trejkrāsainā mirdzumā – koši baltie sniega klajumi izdalās no zilā debessjuma, bet saules ripa – sarkanīga. Trejkrāsu vijolītes lakstu preparāti sekmē brónhu dziedzeru sekrēciju un pastiprina diurēzi.

daudzkrāsains / daudzkrāsu (ģen.) / **vairākkrāsains / vairākkrāsu** (ģen.) / **pólihróms**, Kd., *vairākas krāsas pārstāvošs*, # Tumšie, apatie tūrumi, vēl neuzarta rugaine, dzelteni iesarkana birzs un dzidri zilās debesis veidoja daudzkrāsainu gleznu. Daudzkrāsainu raķešu buķete uzzied tumšajās

debesīs. Kādā starptautiskā izstādē viņš bija nopircis jaunu daudzkrāsu iespaiduma rūtācijas mašīnu. Šķērsvirzienā svītras vairākkrāsainas un platas, garēnvirzienā – šauras un vienkāršas, tāpēc no tālienes brūnči izskatās šķērssvītroti. Pats gleznojums viņam pēc būtības ir pólíhróms zīmējums, kur fórmās tiek ar otu krāsās módulētas.

daudzkrāsainība / pólíhrómija, L., *vairāku krāsu pārstāvība*, # Pret sauli lāses mirdzēja varavīkšņainā daudzkrāsainībā. Daudzkrāsainība jeb pólíhrómija savas izpausmes gūst galvenokārt lietišķajā mākslā un arhitektūrā, tā piemēram, jaunajos dzīvojamo namu kvartālos Gdaņskā katra ēka nokrāsota atšķirīgā krāsā vai pat divās dažādās krāsās.

spilgtkrāsains / spilgtkrāsu (ģen.) / **spilgttoņu** (ģen.) / **košķkrāsains**, Kd., # Kokos skaļi čivināja spilgtkrāsaini papagaiļi. Kalniešu spilgtkrāsu apģērbi raiboja kā persiešu audums. Labāk par spilgttoņu akvareļiem man tomēr patīk pasteltoņu akvareļi. Tagad ir modē košķkrāsaini iepirkumu tīkliņi.

tónāls, Kd., *niansēts nokrāsās*, # Rotājums veidots tónāls, ņemot vienu krāsu piecos toņos no gaiša līdz tumšam. Gaismēnu izteismīgā rotaļa rada sarežģītas tónālās pārejas. Glazūru daudzveidīgās, niansētās variācijas dažkārt atgādina latviešu gleznotāju tónāli izsmalcinātās klusās dabas un ainavas.

krāsot / kólórēt, 2. kónj., K., *darīt krāsainu (pārklājot vai piesūcinot ar krāsu, vai attiecīgi izgaismojot)*, # Saulriets krāsoja sniegu sārta. Vakars tumstot vītulu ēnas ūdenī krāsoja melnākas un melnākas. Saimnieces vaigus krāsoja košs sārtums. Mitrā drāna plūkot krāso rokas. Noputējusi ceļmalas zāle krāsoja mūsu apavus pelēkus. Pati tēlpa gaiši kólórēta, ar gaisīgiem logu aizkariem un pelēku paklāju.

nokrāsot / izkrāsot / sakrāsot, pbg., # Citas sievas nāca pie viņas pamācīties, kā labāk dzijas nokrāsot. Krāsa vispirms nosēžas uz mata virsmas, bet pēc ilgākas iedarbības ieēdas un vienmērīgi nokrāso mata iekšējo daļu. Viena lode ķer Albertam vaigu, un asins šalts mirklī nokrāso viņam seju asiņainu. Rietošā saule nokrāsojusi debesis koši sārtas. Saulrieta izkrāsotās debesis sārtāja kā ugunsgreka blāzma. Māte klētī cilāja rudenī sakrāsotos dzīparu saiņus. Pēc vētras, kas bija noskalojusi visu no kuģa klāja, viņi tagad peldēja asinssarkanā ūdenī – Liverpooli paredzētā Ģentes drēbju krāsa bija sakrāsojusi visu līci. Elvira bija samērkusi tumšās drēbes kopā ar gaišajām, tāpēc nu tagad pēdējās bija sakrāsotas plankumainas.

pakrāsot / iekrāsot, *neilgi, mazliet krāsot; nepabeigt krāsot*, # Bērnam vajag pie galda pazīmēt, pakrāsot, pašķirstīt bilžu grāmatu. Tā nu mūsu dzīvoklis jau labu laiku stāv iekrāsots / pakrāsots, bet līdz galam nenokrāsots / neizkrāsots.

piekrāsot, *izlabot atsevišķās vietās krāsas bojājumus; panākt vienādu krāsu vai toni*, # Šie ņemas ap mašīnu spodrinādami, skrūves pievilkdami, nobrāzumus piekrāsodami. Mati šinjōnam jāsaskaņo ar klientes matu krāsu un, ja nepieciešams, šinjōnu piekrāso.

pārkrāsot, *krāsot citā krāsā*, # Viņa pārkrāsojusi matus kastaņbrūnus.

iekrāsot, *viegli nokrāsot; radīt nokrāsu*, # No viegli iekrāsoto skropstu apakšas raudzījās pelēzilas acis. Sarkani iekrāsotā spirta stabiņš āra termometrā rāda mazliet virs nulles. Saule jau pazudusi aiz apvāršņa, iekrāsojot visu pamali sārta violeto.

krāsoties, M., *klūt krāsainam*, # Augļi nogatavojoties krāsojas sārta. Rudenī nokalta doņi un dzelteni krāsojās mēldru lauki. Nolaizās vakars, un klajums krāsojas zils. Austrumos sārta krāsojās rīta blāzma.

nokrāsoties / sakrāsoties / iekrāsoties, pbg., # Apbrūninātas rupjmaizes šķēles aplej ar verdošu ūdeni un atstāj 4 – 6 stundas, līdz ūdens nokrāsojies brūns un ieguvis rupjmaizes garšu un smaržu. Pepiņu augļi nogatavojoties nokrāsojas maigi sarkani, bet retos gadījumos arī karmīnsarkani. Gaišās blūzes mazgājot sakrāsojušās. Laukums izmīņāts un sniegs daudzur iekrāsojies sarkans – būs šeit laikam pārsējuši ievainotos. Saulei austot, debesis iekrāsojās maigi sārtas. Dzijas iekrāsojušās patumšas.

pārkrāsoties, *mainīt savu krāsu*, # Tad lapas vai nu sāk nokalst vai pārkrāsojas brūnmelnos toņos.

tonēt, 2. kónj., K., *veidot krāsas nokrāsu, toni*, # Keramikas restaurācijas darbnīcā pórceļāna trauku zudušos fragmentus atjauno ar ģipša un līmes masu, kuru pēc tam tonē ar akvareļkrāsām.

notonēt / ietonēt, pbg., # Dažādi notonētā trauku krāsa ļauj katram izvēlēties savai gaumei piemērotāko. Tēlpa klūst noskaņota, ja tās griestus viegli ietonē sienai vai kam citam pieskaņotā krāsā.

madarot, 2. kónj., K., *krāsot (parasti sarkanā krāsā) ar dabiskām, no madarām iegūtām, vai citām dabiskām kodināmām krāsvielām*, # Var sacīt, ka viņas dzīve līdzinās ziedainam cimda rakstam, kuru viņas prasmīgās rokas izadījušas daiļu madarotiem dzīpariem.

madarojums, L., # Dzijas madarojums.

madarains, Kd., # Madaraina dzija.

pastōzs, Kd., *ar reljefi uzliktu krāsu*, # Mākslinieks glezno sulīgām krāsām, ar pastōziem, izteiksmīgiem triepieniem. Radās brīvi, pastōzi, droši un spēcīgi gleznotu studiju sērija.

pastōzītāte, L., # Gleznojuma faktūras pastōzītāte ar spēcīgiem, drusku it kā saraustītiem triepieniem pauž mākslinieciski jūtīgu dabu.

PIGMENTS, L., *sīku krāsvielas daļiņu kopums šūnās, audos*, # Tikai augi, kas satur zaļo pigmentu – hlórófilu, var pārvērst Saules staru enerģiju organiskās vielas ķīmiskajā enerģijā. Varš vajadzīgs, lai organismam būtu labas pretošanās spējas un veidotos pigmenti (piemēram, matu krāsai). Sēņu augļķermeņu dažādās krāsas atkarīgas no pigmentiem.

pigmentēts, Kd., *būt ar pigmentu*, # Ja vasaras raibumu daudz un tie tumši pigmentēti, nepieciešamas ārstnieciskas procedūras kósmētiskajā kabinetā.

pigmentēt, 2. kónj., K., *apveltīt ko ar pigmentu*, # Ultravioletais starojums pigmentē ādu.

pigmentācija / pigmentējums, L., # Brūna ādas krāsa veselīem cilvēkiem rodas vasarā saules staru ietekmē gan kā difūza iedeguma pigmentācija, gan kā vasaras raibumi. Uz kāposta lapu kātiņiem un lapu dzīslām nereti novērojams violets pigmentējums. Šo piparmētras paveidu ar zaļu stumbru sauc par Francijas piparmētru, bet ar sarkanīgu stumbra pigmentāciju – par Anglijas piparmētru.

BALTS, Kd., *tīra sniega, piena u. tml. krāsā*, # Naktī bija snidzis, no rīta ārā viss apkārt balts. Debesīs lēni peld rēti, balti mākoņi. Tēva galva ātri kļuva balta kā ziedošs ievu krūms.

baltais, Kd., *gaišādainis*, # Baltie cilvēki Amerikā ir ieceļotāji no Eirōpas. Eirōpeīdi pieder pie baltās rases.

iebalts / pabalts, Kd., *ne gluži tīri balts*, # Kājas lauka zosij sarkani dzeltenas, virsaste iealta. Ubags paņirdza puslīdz veselus, vēl pabalts zobus.

sniegbalts, Kd., *ļoti balts*, # Veļa bija izmazgāta sniegbalta. Mōnika patiesā sirsnībā viņam piedāvā segu un spilvenu ar sniegbaltu, liekas, pat iestīvinātu pārvalku. Salums vēroja Kārlēna seju – tādiem patukliem vaidziņiem, sniegbaltiem zobiem. Mūsu ūdeņos sastopamas divas ūdensrožu sugas – sniegbaltajai ūdensrozei ziedi ir pusatvērti, kamēr baltajai – pilnīgi atvērti. Vectēva sniegbaltā galva mazliet drebēja.

pienbalts, Kd., *balts; bāli necaurspīdīgs*, # Majestātiski aizpeld pienbaltie mākoņu kalni. Vakaros pilsēta iegrimst biezā, pienbaltā miglā. Dzintars var būt sārti dzeltens, medusbrūns, pienbalts...

linbalts, sk. *blōnds*.

krēmbalts / krē(ju)mkrāsas (ģen.) / **krē(ju)mkrāsā** (lōk.), Kd., *balts ar nedaudz dzeltenīgu nokrāsu*, # Pilnīgi balta tā palagdrēbe nav, bet tāda krēmbalta, krēmkrāsā. Viņa nopirkusi tādu siltu krējumkrāsas pidžamu. Uz platā galda rindoja plātes ar krēmkrāsas mandeļkūkām.

baltsārts / sārtbalts, Kd., *balts ar sārtu nokrāsu*, # Ābeles dārzā pārvērtušās par baltsārtām milzu kupenām. Par veselīgām jaunietēm ar baltsārtu ādas krāsu saka – piens un asinis. Aizgaldos valstās sārtbalti bekōni. Viņa vēl šorīt laistīja savas sārtbaltās fuksijas.

bāls, Kd., *balts bez spilgtuma*, # Mazas puķītes ar bāliem ziediem raudzījās no lazdu apakšas. Aiz loga stāv bāla miglas siena. Mākoņu spraugās šur tur iemirgojās bālas zvaigznes.

bāls / pelēks / pelēksnējs, Kd., *bez sārtuma (par sejas ādu)*, # Spoguļi paskatījies, viņš vairs nepazina sevi – bāls, kā no slimības gultas piecēlies, ar iekritušām acīm, bez sārtuma pazīmes sejā. Viņa kļuva bāla kā krīts / audekls / līķis / nāve. Bērnis bija bāls kā pagrabā uzdīdzis stāds. Seja slimniekam kļuvusi pelēka kā drēbe / audekls. Viņa iznāca uz lieveņa bāla kā izdēdējusi drēbe. Viņš tur sēdēja neparasti pelēks, iekritušām, it kā padzisušām acīm. Mājās pārnācis, tēvs izskatījās pelnu pelēks sejā. Viņa iedegusi seja pēkšņi vērtās svina pelēksnēja.

pabāls / iebāls / bālgans / balsnējs, Kd., *samērā bāls*, # Svīst gaisma, zvaigznes nodzisušas, un arī mēness kļuvis pabāls. Tāds vājš esi kļuvis un pabāls, it kā visu vasaru sauli nebūtu redzējis. Viņa iebālajā sejā ir tāda izteiksme, it kā viņš ciestu zobu sāpes. Pār bālganajiem sniega klajumiem valda dziļš klusums un miers. Auzas jau tīri bālganas – būs gatavas. Debesis no apvāršņa līdz apvāršnim piekaisītas zvaigznēm, bet vidū viz balsnējais Putnu Ceļš. Viņa sārtu vaigu vidū bija

balsnēji, it kā apputējuši laukumiņi. Salnas ķertais vēlino miežu gabals tagad stāv balsnējs, parets un zālainš.

zil(i)balts / zilganbalts / zilganbāls, Kd., *balts, bāls ar zilganu nokrāsu*, # Viņa ir gaišā mētelī ar zilbaltu šalli. Uz plīts stāv paprāvs zilbalts, emaljēts katls. Autobuss tuvojas, spoži zilganbalts uz meža fona. Miza augļiem pārklāta ar zilganbālu sarmojumu. Viņas seja bez sārtuma, lūpas zilganbālas.

zaļganbalts / zaļganbāls, Kd., *balts, bāls ar zaļganu nokrāsu*, # Visapkārt viss pelēks, izņemot zaļganbaltās viļņu galotnes, kas blūkšķot sitas pret kuģa sāniem. Smaržīgajam ķirsim ziedi sīki, zaļganbalti, smaržīgi. Grozā spīd bērslāpes – sārtas, dzeltenas, zaļganbālas.

baltot / baltoties / balot / baloties / balsnīt / balēt, 2. kónj., R. n., *būt baltam, gaišam uz tumšāka fona*, # Dziļākās gravās vēl vietumis aizēnās baltoja sniegs. Priekšā baltoja Gaujas sēres, tālāk pletās pļaviņa. Abpus ceļam balto jaunizrakto grāvju smiltis. Visaugstāko sópku virsotnēs bieži vien arī vasarā baltojas / balo sniegs. Virs ezera baltojas / balo miglas auts. Balti lini balojās Ezeriņa maliņā (T. dz.). Vēl šur tur balsnīja sniega paliekas. Uz rakstāmgalda balsnīja papīri. Starp kokiem balsnīja gaišums – izcirtums vai meža pļava. Pie staba balēja piesprausts sludinājums.

nobaltot / pabaltot / pabalsnīt / uzbalsnīt, pbg., *parādīties, nozibēt baltam*, # Starp kokiem pamanījām tā kā nobaltojam lakatiņus – jā, divas sēņotājas jau bija mežā pirms mums. Man pārskrēja šermuļi, jo kapsētā starp kokiem un krustiem likās kaut kas pabaltojam – cilvēks vai spoks? Stirnas likās prom, baltās līpas vien pabalsnīja. Kad acis aprada ar tumsu, telpā sāka izzīmēties priekšmetu kontūras, uzbalsnīja galdauts un drīz arī pudeles un glāzes aprises uz tā.

balēt / balēt, 2. kónj., M., *klūt baltākam, gaišākam, zust krāsai*, # Krāsas saulē balē. Puse siena pirms lietavām novākta, otra puse vēl tagad balē uz lauka. Bālēja austrumu pamale, svīda jau rīts. Saulei austot, mēness un zvaigznes bālē.

balētīes, balēt, *mērķtiecīgi balinot*, # Noaustu baltu audumu liek ārā balētīes, lai balējas.

nobalēt / nobalot / nobālēt / izbalēt / izbalot / sabālēt, pbg., # Saulē un lietū krāsas nobalē, tāpēc ilgi valkātas drēbes kļūst tādas noplukušas. Gaiši mati jau arī vasarā nobalo vēl gaišāki, pālāki. Pārbriedis rudzu lauks, aizlauztām vārpām un nobālējies palss, vēl stāv uz kājas. Viņas prieks nobāl kā varavīksnes loks, saulei aiz mākoņiem aizejot. Ieva nobālēja / nobāla, sārtums izzuda pat no viņas lūpām. Cepure bija tā izbalējusi, ka pat tās sākotnējā krāsa vairs nebija nosakāma. Burtnīcas papīrs sadzeltējies, zīmuļa ieraksti izbalējuši, tikai ar pūlēm saburtojami. Izzuvušās upītes gultne pilna izbalējušiem prauliem. Pļavā smilgas pārziedējušas un sabālējušas. Students bija jauniņš un tieviņš, sabālušu pusaudža seju.

pabalēt / pabalot / iebalēt / iebalot / apbalēt, *nedaudz balēt*, # Šis ar dzeltenu drānu – tagad pabalējušu un nodilušu – apvilktais krēsls viņiem skaitījās pati mōdērnākā mēbele. Garš, kalsnējs vīrs ar vēriģu, atklātu skatienu raugās uz mums no gadu ritumā pabalējušas fotogrāfijas. Viņa gaišie mati vasaras saulē bija pabalojuši vēl gaišāki. Vējš pluinīja pie staba piespraustu pabalojušu papīrti ar sludinājumu par pārdodamu govī. No ilgas stāvēšanas gaismā audums iebalējies. Būtu labi lini, bet par daudz iebalojuši – iet pušu. Mati saulē apbalējuši.

balināt, 3. kónj., K., *padarīt baltāku, bālāku, bezkrāsaināku*, # Ja nokrāsotās dzijas tonis iznācis pārāk spilgts, tad dziju var balināt. Sievieteī bija tik gaiši mati, it kā tie būtu balināti. Ziemā saauda tik daudz audeklu, ka, pavasarī tos balinot, noklāja ar tiem vai visu pļaviņu.

izbalināt / nobaltot, pbg., # Linu palagi bija labi izbalināti. Viņu sagaidīja vecīga sieviete izbalinātiem, gaišiem matiem. Salnas nobaltotā zāle sastingusi grabēja.

pabalināt / iebalināt, *balināt līdz kādai pakāpei*, # Matu krāsu var padarīt spilgtāku ar šampūnu vai arī pabalināt visās vēlamās toņu pakāpēs. Burti, kaut arī sniega un lietus krietni pabalināti, bija labi salasāmi. Viņas tumšie mati ar vairākām iebalinātām šķipsnām labi izskatījās.

baltums / sniegbaltums, L., # Viņpus upei atvīd jasmīnu baltums. Jau kļuvis tik tumšs, ka tikai ceļa baltumu vēl drusku jaudā saskatīt. Mākoņu baltums mirdzēja kā sniegs. Pastarpām ābeļu iesārtajām kupenām izmirdz ķiršziedu pārslainie sniegbaltumi.

bālums / bālganums, L., Jau logos pirmais ausmas bālums svīst. No āra pa logu iespīdēja miglainā rīta iepelēkais bālganums.

bālums / nobālums, L., *sārtuma izzudums sejā*, # Pirmo izbaiļu bālums no vīru sejām bija nozudis. Pēc viņas nobāluma bija saprotams, ka vēstulē pausts kaut kas ļoti satraucošs.

SIRMS, Kd., *balts, bālgans (par apmatojumu, apspalvojumu)*, # Nāks vecums – sirmi mati, grumbaina seja. Uz vaigiem un zoda sidraboja sirmi bārdas rugāji. Milzīga, sirma žurka brīdi

blisina acis, tad žigli pazūd ejā. Uz muguras vilkam apmatojums visbiežāk ir tumšpelēks vai dzeltenbrūns, bet pakakle un pavēdere – sirmas.

salns, Kd., *sirms* (par cilvēku dzejiskā izteiksmē), # Viņa salnajā bārdā noritēja dažas asaras. Tīk, netīk melnu matu zīds, Bet cienām galvas salnas (M.Bārbale).

iesirms / pasirms, Kd., *mazliet sirms*, # Acis no kuplo, iesirmo uzacu apakšas raudzījās salti un asi. Skolotājs bija kalsnējs, iesirms, taču jauneklīgi mundrs pusmūža vīrs. Pie galda sēdēja vīrs krietnā pusmūžā, ar pliku galvvidu un pasirmām pūciņām abpus šī plikuma.

sirmot, 2. kónj., M., *klūt sirmam, sirmākam*, # Krišs sācis sirmot – deniņi balsnī kā ar krītu piebiruši. Ikvienam pienāk laiks, kad mati zaudē savu dabisko krāsu, sāk sirmot un beidzot kļūst pilnīgi balti.

nosirmot, pbg., # Tumšmatainie cilvēki parasti nosirmo agrāk nekā gaišmatainie. Mātei galva jau galīgi nosirmojusi.

apsirmot / iesirmot / pasirmot, *nedaudz sirmot*, # Tas bija drukns pusmūža vīrs ar iesirmojušu vaigu bārdi. Mati viņam apsirmo pirmie, uzacis vēl pavisam tumšas. Šo plecīgo un dūšīgo, kaut arī pasirmojušo vīru zvejas sezonā arvien var sastapt uz nēģu tača Salacā.

sirmums, L., # Sirmums ne katreiz ir vecuma pazīme – daudziem līdz pensijas gadiem saglabājas dabiskā matu krāsa, citi nosirmo jauni.

sarma, L., *sirmums dzejiskā izteiksmē*, # Pat tad, ja matos jau sarma, Ir dvēsele jauna mums (A.Balodis).

BLÓNDS / linbalts, Kd., *gaišs* (par matiem); *gaišmatains*, # Viņam bija šaura seja, acis garām skropstām, blóndi mati. Kad Akō gāja sakopt Grēsas kabīni, blóndā ziemeļniece viņu kavēja darbā. Jānīša linbalto matu cēkuls tikko sniedzās līdz tēva svārku apakšējam stūrim.

pablónds / tumšblónds, Kd., *samērā gaišs* (par matiem), # Viņas mati virspusē bija pablóndi, bet tiem cauri spīdēja tumšāks tonis. Viņa tumšblóndie mati bija īsi apcirpti.

SUDRABAINS / sudrabots / sidrabains / sidrabots / sudraba (ģen.), Kd., *ar sudrabam raksturīgu metālisku spīdumu*, # Sirms muzikants pūta sudrabainu mežragu. Upe mēnesnīcā sudrabaini viz.. (Z.Skujinš). Pūpoli gar upmalu spīdēja sudrabaini balti. Kāda zivs ar šlakstienu pasvieda gaisā savu sudraboto vēderu. Viņai piestāvēja melnā kleita ar sidrabainajām mežģīnēm. Ļoti augstu peldēja kāds sidrabots mākonītis, kuru jau apspīdēja uzlecošā saule.

sudrabbalts, Kd., *balts ar sudrabainu nokrāsu*, # Garām aizlidoja sudrabbalta kaija.

sudrabpelēks, Kd., *pelēks ar sudrabainu nokrāsu*, # Kamanās sēdēja divi karavīri, augstām, sudrabpelēkām papahām galvā. Sniegbaltās krustaines lapas ir sudrabpelēkas.

sudrabbrūns, Kd., *brūns ar sudrabainu nokrāsu*, # Jau vāverei sudrabbrūns kažokēlis.

zilgansudrabains, Kd., *sudrabains ar zilganu nokrāsu*.

sudrabot / sudraboties / sidrabot / sidraboties, 2. kónj., R. n., *izskatīties sudrabainam; būt sirmam*, # Tepat lejāk sudrabo Lielais ezers. Pļavmalas kārklu puduros sudrabo pūpoli. Pie debesīm sudrabojās mēness. Ezers pamalē gaiši sidrabo, druvas saulē liegi viļņo. Lāča spalva sidrabojās, tāpēc varēja domāt, ka lācis ir vecs un nosirmojis. Dzejnieka mati jau sudrabo. Šajā fōtō vēl visi tik jauni, bet nu jau daudziem no viņiem deniņi sidrabo.

sudrabot / sidrabot, K., *panākt sudrabainu izskatu*, # Saules stari sudrabo rasaino pļavu. Mēnesnīca aplej visu apkārtni ar spokainu gaismu un sidrabo upīti tās vidū.

sudrabs / sidrabs / sudrabainums, L., *sudrabains spīdums; sirmums*, # Pār rāmo apkārtni mēness lej savu staru sudrabu. Mēness sidrabs lija pār ókeānu, pār aizmigušās salas palmām un balto liedagu. No mākslas fōtōgrāfijām kā dzīvs pretī raugās daudzo Latvijas upju un ezeru atspulgu sudrabainums.

PELĒKS, Kd., *plašā toņū gammā starp baltu un melnu jeb tumšāks par baltu un gaišāks par melnu*, # No apvāršņa līdz apvāršnim pelēki viļņi ar baltām putu galotnēm un virs galvas zemi, pelēki mākoņi. Ganiņš sēdēja lauka malā uz liela, pelēka akmens. No kārklu sugām, kas kā nezāle lielā daudzumā ieviešas nekoptās pļavās, minēsim pelēko kārklu. Pelēkā viela pārklāj galvas smadzeņu puslodes, veidojot funkcionāli svarīgāko daļu – smadzeņu garozu.

pelēks / pelēcīgs / iepelēks, Kd., *blāvs, nespodrs* (par apgaismojumu), # Bija drēgna, pelēka diena. Caur restaino darbnīcas logu iespīd svīstoša, pelēka gaismiņa. Klajumā vēl pelēka krēsla, bet dārzā zem ābelēm jau gandrīz tumšs. Jau vairākas dienas bez pārtraukuma liņā lietis pār rudens pelēkiem laukiem. Ziema ir kaila un pelēka, drīz būs klāt Jaungads, bet sniega vēl nav. Pelēcīgā diena nāca pret vakaru. Pa logu iespīd vāja, pelēcīga rīta gaisma. Saulei priekšā aiziet tumšs

mākonis, un atkal viss grimst pelēcīgā puskrēslā. Šodien jau kopš paša rīta tāda iepelēka, apmākusies diena.

gaišpelēks, Kd., *tumšāks par baltu*, # Ir noķertas brūnas, violetas, gaišpelēkas un pat bezkrāsainas strauta fōreles. Gaišpelēku vērsu pāris vilka augstu malu ori.

tumšpelēks, Kd., *gaišāks par melnu*, # Upe, veldama tumšpelēkus, gandrīz melnus viļņus, krastmalā maīgi rotaļājās ar vižņiem.

pelēcīgs / pelēcināts / pelēksnējs / pelēk(g)ans / puspelēks / iepelēks, Kd., *daļēji pelēks*, # Satumstot viss apkārt kļuva pelēcīgs. Cauri lietus smidzeklim, cauri šai pelēcīgajai ņirboņai ugunis logos liekas mājīgas un aicinošas. Novadu tautastērpu un segu krāsas ir visdažādākās – no pelēcinātiem atturīgiem toņiem līdz visspilgtākajiem kōntrastainiem. Tumšām ziemeļu puses istabām vairāk piemēroti siltie toņi, bet saulainās telpās var lietot atturīgus pelēcinātus toņus. Caur aizkaru aizsegto logu jau istabā iespiežas pelēksnējs rīta svīdums. Plaušu zālītes ir tādas pelēkanas kā akmens. Šī māja ar sarkanīgo dakstiņu jumtu ļoti izceļas starp ciema pārējām pelēkgano šindeļa jumtu mājām. Viņa matu krāsu ir pat grūti noteikt – tādi puspelēki. Gluda, vienmuļa, iepelēka siena, nav tur nekā tāda, aiz kā aizķerties skatienam.

pelnpelēks / pelnkrāsas (ģen.) / **pelnkrāsā** (lōk.) / **pelnains / pelnots**, Kd., *pelnu pelēkā krāsā*, # Viņa pelnpelēko acu skatiens ir ieinteresēti pievērstis man. Viņa pelnkrāsas uzvalks ir labi pašūts. Matī vēl tumši, bet deniņi jau vieglā pelnkrāsā. Kvēloja sārts, pelnainas dūmakas tīts noriets. Sacēļas putenis, un netālā pilsētiņa pālsi pelnotajā dūmakā gandrīz izzūd skatienam.

pelēkzils / pelēkzilgs / pelēkzilgans / zilpelēks / zilganpelēks / baložpelēks / svinpelēks / svinains / tēraudzils / tēraudpelēks / tēraudkrāsas (ģen.) / **tēraudkrāsā** (lōk.), Kd., *pelēks ar zilganu nokrāsu*, # Un upe, kas līkločiem izlocījās no mežu svinpelēkā ziluma, apmeta plašu, gandrīz tikpat pelēkzilu loku pie mūsu kājām. Zvaigznes zaudēja spožumu, kļuva pelēkzilas un pēc tam cita pēc citas izbalēja pavisam. Lauka balodim mugura un pleči pelēkzili, kakls zilganpelēks. Un pāri visam pelēkzilga debess. Pelēkzilganās dūmu strūklas lēnām izzūd dzidrajā vasaras gaisā. Pamale grimst zilpelēkā dūmakā. Asfalts mirdz zilpelēks kā ledus pavasarī, kad jau nokusis sniegs. Laiva lēni slīd pa zilganpelēko ūdens līmeni. Visi apdzīvoto vietu savvaļas baloži ir ar zilganpelēku apspalvojumu. Svaigi noaustā sega ir baložpelēkā krāsā. Migla izklīdusi, bet svinpelēkie padebeši nokārušies pavisam zemu. Pār jūras svinpelēkajiem dziļumiem plaiksnī zibeņi. Drūma diena – kaut arī nelīst, bet debesis klātas svinainiem mākoņiem. Svešā vīra tēraudzilās acis viņam šķita kā aukstas ziemas naktis ar zilām ēnām. Pa logu pavērās plašs tālums ar Vidzemes krasta zilgajiem mežiem un Daugavas tēraudpelēko plato jostu. Zivju kastes piebira līdz malām ar treknām, tēraudpelēki zvīlojošām silķēm. Viņa veicīgi uzgērba jau vakarā izgludināto tēraudkrāsas kōstīmu. Vai tāpēc visa diena liekas zila, Ka debesis kā norimusi jūra Un Rīgas torņi dzidrā tēraudkrāsā...(B.Saulītis).

pelēkbalts / pelēkbāls / pelēksirms / pelēksudrabains, Kd., *gaiši pelēkā nokrāsā*, # Parastajai irbenei jaunie dzinumi ir gludi, kaili, pelēkbalti. Ja sudraboto mākoņu augstums sasniedz 75 līdz 85 kilōmetrus, tad pelēkbaltie mākoņi rodas ne augstāk par 15 kilōmetriem virs Zemes. Pievakarē sākās īsta sniegavētra, un apkārtni ietina necaurredzams pelēkbalts virpulis. Viņš pēc tās slimības vēl kādu mēnesi staigāja pelēkbāls, kamēr beidzot atkopās. Durvis atvēra dūšīgs vīrs ar pagaru pelēksirmu bārdu. Akvāriju apdzīvo vairākas sīkas, pelēksudrabainas zivtiņas.

zaļpelēks / zaļganpelēks, Kd., *pelēks ar zaļganu nokrāsu*, # Viņa izbrīnā paraudzījās uz mani ar savām zaļpelēkajām acīm. Vēl nesēn zaļganpelēkie prieku cēkuli ir kļuvuši balti no pirmā sniega.

rūsganpelēks, Kd., *pelēks ar rūsganu nokrāsu*, # Galvu un plecus sedz rūsganpelēks lakats.

sārtpelēks, Kd., *pelēks ar sārtu nokrāsu*, # Sārtpelēkais rōdōnīts atrodams Urālos.

dūmains / dūmakains, Kd., *pelēks dūmu nokrāsā*, # Jakutijas dimanti pa lielākai daļai ir bezkrāsaini, bet no krāsainajiem visvairāk izplatīti dzeltenīgie un brūngani dūmainie. Muzejā ir milzīgs dūmainā tōpāza kristāls. Pūkainās paklāju virsmas notušē arī kōlōrīta spilgtumu, līdz ar to dūmakainie, it kā nenosakāmu krāsu un toņu audumi var labi iederēties jebkurā mōdērnā interjerā. Saulē derīgi valkā tumšas acenes – vislabāk ar dūmakainiem vai dzelteniem stikliem.

pelēkot / pelēksnīt, 2. kōnj., R. n., *būt pelēkā krāsā*, # Aiz kāpām pelēkoja zvejniekciema niedru jumti. Viņpus dārzam pelēksnīja ērbēģa gals. Aiz loga pelēksnī kāda ēna.

pelēkums / pelēcīgums / pelēcība, L., *pelēkas krāsas izpausme*, # Arī pelēkumam ir ļoti daudzi toņi un pakāpes. Apvārsni pat grūti saskatīt, jo jūras pelēkums saplūst ar tādu pašu debesu pelēkumu. Viņam ap roku līdz galīgam pelēcīgumam savazāts marles apsējs. Laiva ar savu

pelēcīgumu labi iekļaujas apkārtējā vienmuļajā ainavā. Pēc kāda brīža vilciens jau ir pagaisis miglainās tāles pelēcībā.

MELNS, Kd., *visu gaismas starojumu absorbējošs*, # Pusstundu viņa nosēdēja kafejnīcā, izdzerot trīs tasītes melnas kafijas. Nokvēpušās pirts sienas atgādināja melnu samtu. Viņa filmēsies melnos tērpos, jo melns dara slaidu.

melnmēlns / ogļmēlns / piķamēlns, Kd., *ļoti mēlns*, # Pēc žilbinošā zibens viss apkārt kļūst melnmēlns. Manī lūkojas samtains acis zem ogļmēlniem uzaču lokiem. Spilgti sarkanais kósfīms labi saderēja ar viņas čigānisko izskatu un piķamēlnajiem matiem.

pamēlns / iemēlns / mēlņgans / melnīgs / melnīgsnējs, Kd., *samērā mēlns*, # Zeme ir pamēlna, bet nekāda īsta mēlnzeme jau nav. Mati viņam iemēlni, tādus laikam sauc par brunetiem. Izvilktā sieksta ir klāta ar mēlņganām dūņām. Jauneklim uz virslūpas ir melnīgs pūkojums. Vasarā lācim kažoks kļuva melnīgsnēji brūns. Sieviete ir jauna un glīta – melnīgsnēju seju un piķa mēlniem matiem.

mēlnspīdīgs, Kd., *mēlns ar spīdumu*, # Divi kaķi tupēja mēlnspīdīgi darvotā jumta korē.

zil(i)mēlns / zilganmēlns, Kd., *mēlns vai ļoti tumšs ar zilganu nokrāsu*, # Daugavā cēlās zilmēlni viņi ar baltām galotnēm. Tādas melnas ogas ar it kā zilimēlnu apsūbējumu. Latvijā šad un tad dólómīta plaisās sastop zilganmēlnus dendrītus, kurus veido mangāna savienojumi. Melleņu ogas nogatavojas un kļūst zilganmelnas jūlija vidū.

zaļganmēlns, Kd., *mēlns vai ļoti tumšs ar zaļganu nokrāsu*, # Pirmo reizi redzu tādu putnu – ar spīdīgām, itin kā zaļganmēlnām spalvām.

dūkans / dūkains, Kd., *mēlns ar rūsganu nokrāsu*, # Vecais Zariņš lēni žubināja sirmi pelēko maizi, piedzērdams dūkano miežu kafijas žurgu. Dūkainais ērzelis nemierīgs – viņš raustās, kārpās un grib satvert zobiem Jelpiņa roku.

melnēt / mēlnot / mēlnoties, 2. kónj., R. n., *būt mēlnam*, # Piekrastes smiltīs melnēja ugunskura vieta. Tālumā melnē mežs. Laukā mēlno akla tumsa. Netālu liedagā mēlno apgāzta, darvota laiva. Vecajam graustam vairāku logu vietā mēlnojās tukšas ailes.

melnēt, M., *kļūt mēlnam*, # Lietus dēļ ražas novākšana ieilgst, graudi un linšķiedras sāk melnēt un pūt. Sniegs melnēja un kusa gan pavasara lietū, gan saulē.

nomelnēt / nomēlnot / samelnēt / samēlnot / apmelnēt / aizmelnēt, pbg., # Griesti nomelnējuši kā katla dibens. Ja salna ievaino pirmās maigās atvases, tās nomelnē. Starp kokiem stāv laika gaitā nomēlnojusi muižas smēde. Kartupeļu laksti strauji samelnēja. Saule nogrima jūrā, satumsa debesis un samelnēja ūdeņi. Rudeņos viņam jāiet uz māju jau pa samēlnojušu vakara tumsu. Nogurusī, bārdas sariem apaugusī un vējos apmelnējušī tēva seja savilkās smaidā. Ja telpā bieži ir dūmi, tad ātri apmelnē gan sienas un griesti, gan aizmelnē logi.

pamelnēt / iemelnēt(ies), *kļūt nedaudz mēlnam; parādīties kaut kam mēlnam*, # Pa kreisi stāvēja zema un plata laika gaitā pamelnėjusi senlaicīga ēka. Pa ceļu aizlīgo traktora piekabē vēsta pamelnējuša siena krava. Pirmajā mirklī Vilmārs nevarēja atcerēties, kur viņš jau redzējis šo seju ar iemelnējušu priekšzobu mutē. Tālāk priekšā iemēlnojās kaut kas tumšs un plašs – droši vien mežs.

mēlnums / nomelnējums / nomēlnojums, L., # Aruma mēlnumā krita un kusa baltas pārslas. Pāri ceļa palsajam pelēkumam aizslīdēja tumšs stāvs un nozuda nakts mēlnumā. Beta un gamma starojums uz filmas izveidojis nomelnējumu / nomēlnojumu.

DZELTENS, Kd., *pieneņu, citrōna u. tml. krāsā*, # Ikkatrā piekalnītē kā mazas, dzeltenas saulītes ziedēja pienenes. Dzeltena, oranža, sarkana un brūna krāsa pieder pie siltajām krāsām. Viņa gulēja zārkā dzeltena kā sveces liesma, viegla un sīka. Dzeltenas plaukstas var būt no dzeltenās kaites, no ilgstošas burkānu lietošanas uzturā.

gaišdzeltens / iedzeltens / padzeltens / dzeltenīgs / dzeltenbalts, Kd., *vāji dzeltens*, # To balto vistu olām arī dzeltenums tāds gaišs, knapi iedzeltens. Saule spīd pār gaišdzelteno smilšaino liedagu un zilgano jūru. Piens ir balts, bet krējums mazliet tumšāks – tāds padzeltens. Dzeltenīgie labības lauki vizmoja vēlās vasaras saulē. Kaiju olas ir dzeltenīgi raibas, līdzīgas krastmalas smiltij. Pērkonēm ir dzeltenbalti ziedi. Uz lauka rindās stāv dzeltenbalti rudzu statiņi.

tumšdzeltens, Kd., # Priedēm un eglēm no lūzuma vietām un šķembu saplosītajiem stumbriem spiedās ārā tumšdzeltenī sveķi.

citrōndzeltens, Kd., *spilgti dzeltens*, # Sienas ir izlīmētas ar citrōndzeltenām tapetēm.

krē(ju)mdzeltens, Kd., *krējumkrāsā*, # Kreimenes jeb maijpuķītes zied maijā sīkiem, krēmdzelteniem ziedīņiem, sakārtotiem virknē.

dzeltenpelēks / pelēkdzeltens, Kd., *dzeltenīgi pelēkā nokrāsā*, # Auzu lauks jau pa vienu dienu izkaltis dzeltenpelēks. Kāpu smilts ir pelēkdzeltenā krāsā.

óranždzeltens, Kd., *dzeltens ar óranžu nokrāsu*, # Ziedkopas apmales ziedi ir óranždzeltenī.

sārt dzeltens / sarkandzeltens, Kd., *dzeltens ar sārtu nokrāsu*, # Daudz sārt dzeltenu lapu vēl ir kļavas zaros, bet ne mazums jau guļ arī koka pakājē. Smilšuvētras putekļi ietin visu apkārtni sarkandzeltenā miglā, caur kuru saule izskatās nespodra kā izvārtas olas dzeltenums.

rūsgandzeltens, Kd., *dzeltens ar rūsganu nokrāsu*, # Priežu beka ir rūsgandzeltenā krāsā.

zaļdzeltens / zaļgandzeltens, Kd., *dzeltens ar zaļganu nokrāsu*, # Šīs šķirnes āboli ir lieli, zaļdzeltenī, saldskābi pēc garšas. Lampai zaļš kupols, tas met zaļgandzeltenu gaismu telpā. Apīņu augļkopas – čiekuriņus – ievāc sausā laikā, kad tās sasniegušas tehniskās gatavības pakāpi un ir zaļgandzeltenas.

smilškrāsas (ģen.) / **smilškrāsā** (lók.) / **bēšs**, Kd., *dzeltenīgi niansēts*, # Viņai mugurā bija smilškrāsas kóstims. Cimdū adīt uzsāk ar trim labiskām kārtām smilškrāsā. Zaļš, dzeltens, gaiši pelēks un bēšs ir krāsas, kas bālu sejas krāsu padara vēl bezkrāsaināku.

sviestains, Kd., *sviesta krāsā*, # Sviestainās cūkpienes pļavā – smērē uz maizes un kod! (M. Čaklais).

vaskains, Kd., *bišu vaska krāsā, dzeltenīgs*, # Kaut viens otrs tīrums jau viņņojas tīri vaskains, labības pļauja vēl nav sākusies. Kad skatījos slimnieces vaskainajā sejā, mani pārņēma žēlums. Purvā brēca melli gaiļi Vaskainām kājiņām (T. dz.).

pāts, Kd., *dzeltenīgi brūngans (parasti par zirgiem)*, # Pātais kumelēns aplaida slaidu līkumu pa pļavu.

pāls, Kd., *gaiši dzeltenīgs (par zirgu)*.

loss, Kd., *pelēcīgi dzeltens (galvenokārt par dzīvniekiem)*, # Loss zirgs ir zirgs lūša spalvā. Pie celmiem aug losas piepes.

dzeltēt, 2. kónj., R. n., *būt dzeltenam*, # Pašā kapsētas malā dzeltēja svaiga smilšu kaudze. Maiznīcas logos vēl dzeltē uguns.

dzeltēt, M., *kļūt dzeltenam*, # Jau dzeltē mieži un kvieši, kļūst smagas auzu skaras. Papīrs gaismas iedarbībā dzeltē.

nodzeltēt / sadzeltēt / izdzeltēt, pbg., M., # Jau kļavas deg sārtumā un bērzi nodzeltē. Laiku pa laikam vajag savus papīrus izlikt saulē – tas nekas, ka nodzeltē, toties kodēm tas nepatīk. Nenovāktā zāle sadzeltēja un iesauga atālā. Pie sienas karājās sadzeltējis ozollapu vainags. Ja veļu mazgā cietā ūdenī, tā ātri sadzeltē. Viņa izņēma no skapja dziesmu grāmatu vēl večajā drukā un izdzeltējušām lapām. Slimniece bija izdzeltējusi kā stepes zāle.

padzeltēt / iedzeltēt / apdzeltēt / aizdzeltēt, Kd., *nedaudz dzeltēt*, # Meijas virtuves kaktā jau apvītušas un padzeltējušām lapām. Galds pārsegts ar padzeltējušu galdautu. Ar lielu interesi šķirstu večajā, iedzeltējušās avīzes. Viss dežnieka rakstītais, pa apdzeltējušu preses izdevumu fōliantiem izkaisītais, tagad savākts vienuviet. Staigājām ar groziem pa kāpostu lauku un laužām tiem nost apdzeltējušās lapas. Vasaras otrajā pusē alejā liepas sāk aizdzeltēt – daļa lapu nodzeltē jau priekšlaikus.

pārdzeltēt, Kd., *nodzeltēt, pārsniedzot vēlamo brieduma pakāpi*, # Rudzi pārdzeltējuši, jau gaudi birst ārā.

dzeltināt, 3. kónj., K., *darīt dzeltenu*, # Rudens dzeltina kokiem lapas. Laika zobs papīru dzeltina un dara trauslu.

nodzeltināt / sadzeltināt, pbg., # Bērzu galotnes, salnas nodzeltinātas, saulē mirdzēt mirdzēja, bet pazares vēl bija zaļas. Ja jaunās mājās iebūvē rūsējošas ūdens caurules, tās pēc gadiem piecpadsmīt jānomaina līdz ar vannām, izlietnēm un klózetpodiem, ko rūsa sadzeltinājusi.

dzeltenums / dzeltējums / dzeltenīgums, L., # Visas pļavas pielīst ar pieneņu dzeltenumu. Vēl gaiši spīd saule pār zemi, bet kokos jau pirmais dzeltējums. Acu cīpslenes dzeltenīgums ir dzeltenās kaites pazīme.

ZELTAINS / zeltīts / zeltots / zelta (ģen.) / **zeldzeltens**, Kd., *metāliski vai ļoti spilgti dzeltens*, # Viņai bija lielas, zilas acis un mīksti, zeltaini mati. Rietēja saule, un sērsnainais sniegs zeltaini vizēja. Cauri nodzeltējušās lapotnes spraugām saule vizināja zeltītu gaismu. Kalnu sniegotās galotnes, saulei lecot un rietot, kļūst zeltotas. Aiz mežiem zelta saule grimst (D. Avotiņa). Pērkones ziedi ir zelta dzeltenī ar tumšām dzīslīnām. Zeltgalvītes zied vēlu, to zeldzeltēno ziedu ziedkopas ir uz gariem kātiem.

zaļzeltains / zaļganzeltains, Kd., *zeltains ar zaļganu nokrāsu*, # Uz āra palodzes uzlaižas zaļzeltaina zilīte. Vēl vakar vakarā bērzs bija kailiem, mēļiem zariem, bet jau šorīt tos apņēmusi zaļganzeltaina migliņa.

rūsganzeltains, Kd., *zeltains ar rūsganu nokrāsu*, # Gailis bija ar stāvu, lepu seksti, rūsganzeltainām krūtīm un melni iezaļganām astes spalvām.

sārtzeltains / sarkanzeltains / sarkanzelta (ģen.), Kd., *zeltains ar sārtu nokrāsu*, # Rudenī pīlādži iedegas sārtzeltainiem ogu ķekariem. Sarkanzeltainās rieta debesis jau sāk pelēksnīt. Pļavā ieraugu laidelējamies raibu sarkanzelta tauriņu pāri.

zeltot / zeltoties, 2. kónj., R. n., *būt zeltainam*, # Abpus lauku ceļam zelto labības rugaines. Starp māju un baznīcu zeltoja bērzu puduri. Dārzā zeltojas kliņģerītes.

zeltīt / zeltot, 2. kónj., K., *darīt zeltainu*, # Rugājos saule zeltīja rasainos zirnekļu tīklus. Rīta saule zeltoja augstos Rīgas torņus.

nozeltīt, pbg., # No mākoņu spraugas izlauzās saules stars, nozeltīdams briestošās druvas.

zeltainums / zeltījums / zeltojums / zelts, L., # Viņas matu krāsa bija robežās starp vājas kafijas brūnumu un stipras tējas zeltainumu. Zēna seju vēl tagad klāja vasaras iedeguma tumšais zeltījums. Slīpajā apgaismojumā viņas matus ieskauj it kā zeltojuma aura. Gar dūksnāja malu kvēl pureņu zelts. Saulrieta zelts klājas pāri viļņu mugurām.

ÓRANŽS, Kd., *apelsīnu krāsā*, # Mazajam tritōnam muguras krāsa ir zaļgani brūna, bet vēders oranžs.

óranžigs, Kd., *óranžā nokrāsā; gaiši óranžs*, # Viņa ar vienādu patiku glezno gan bālas rozes, kuplus, violetus ceriņus, gan óranžīgas gladiōlas.

óranžums, L., # Uz tirgus letes pa gabalu rēdzu spīdam óranžumu, bet nesarēdzu, vai tie ir mandarīni vai apelsīni.

SARKANS, Kd., *asiņu krāsā*, # Elektromagnētiskais starojums ar viļņa garumu ap 687 milimikrōniem izraisa sarkanās krāsas sajūtu. Tēvs no plīts izņēma sarkani kvēlojošu ogli, padancināja saujā, aizsmēķēja un atsvieda atpakaļ plīti. Viņš bija pietvīcis sarkans kā biete, kā novārīts vēzis. Sarkanie milži ir samērā aukstas zvaigznes – tie tik tikko spēj izstarot gaismu un spīgo sarkani kā ugunskurs.

košsarkans / asinssarkans / asiņains / ugunssarkans / ugunssārts / ugunīgs / šarlak-sarkans / karmīnsarkans / karmīnsārts / rubīnsarkans / rubīnsārts, Kd., *spilgti sarkans*, # Savas lūpas viņa uzkrāsējusi košsarkanās. Saule pazūd aiz apvāršņa, skaidrā debess kvēlo asinssarkana. Karavīri bēdājās – Asiņaina gaisma aust (T. dz.). Bija janvāra vakars ar ledainu vēju un asiņaina saulrieta blāzmojumu. Raķete nokrīt sniegā un brīdi vēl kvēlo ugunssarkana kā tikko nomests milzu izsmēķis. Uz žilbi baltā sniega un ugunssārtā apvāršņa fōna biedru sejas izskatījās satumsušas. Benita valkāja vienīgi sarkanās jakas, un šoreiz šī bija īsti ugunīga. Dārzā saplaukuši ugunīgi magoņu ziedi. Viņai mugurā melna samta kleita ar garu, šarlaksarkanu samta jostu. Lietum tuvojoties, asari nāca cits pēc cita – sprigani, ar karmīnsarkanām, asi izplestām spurām. Šīs šķirnes āboliem mizas pamatkrāsa ir zaļgandzeltena, ar karmīnsārtām svītrām saules pusē. Kā sauc šo krūmu ar rubīnsarkanajiem ogu ķekariem? Rubīnsārtais trīsuloda kāpurs ķīsim ir tas pats, kas dzērājam pusstops.

tumšsarkans / bórdōsarkans / bórdōkrāsas (ģen.) / **biešsarkans / purpursarkans / purpura** (ģen.) / **karmīnsarkans / ķiršsarkans / ķirškrāsas** (ģen.) / **avenķrāsas** (ģen.) / **avenķrāsā** (lók.), Kd., # Brūkleņu laikā pakalns kā bērtin nobērts saldeni rūgtām, tumšsarkanām, brangām ogām. Drēbe laba, bet man nepatīk krāsa – biešsarkanu jeb bórdōsarkanu es nevaru ciest. Viņa saudzīgi uzlika uz drēbju pakaramā savu jauno bórdōkrāsas kleitu. Kreiz, kad viņa jutās neērti, viņai kaisa ausis, kļūdamas purpursarkanās. Naktī visapkārt pilsētai bija redzama purpursarkanā ugunsgrēku blāzma. Ja telpas logi ir ziemeļu pusē, vislabāk izvēlēties tapetes vai krāsojumu zeltītos, óranžos, krēma vai purpura toņos. Karmīnsarkans ir gan spilgti sarkans, gan purpursarkans – abus toņus iegūst no órganiskas krāsvielas – karmīna. Laukumu šķērso karavīri avenķrāsas beretēs. Es izvēlētos dziju avenķrāsā. Mūsdienās jau ir arī dzeltenī ķirši, taču ar ķiršsarkanu ir domāta ierasto tumši sarkano ķiršu krāsa. Gredzens bija no dzeltena metāla ar lielu, apaļu ķirškrāsas akmeni.

kaparsarkans, Kd., *tumšsarkans ar brūnganu nokrāsu*, # Ugunscura liesmas apkārtsēdošo vīru vēja aprautajās sejās met kaparsarkanu atspulgu. No pamalē uzlecošā kaparsarkanā mēness uz mitrā asfalta viz kapara laipa.

vīnsarkans / vīnsārts / vīnkrāsas (ģen.), Kd., *tumši sarkans ar mēļu nokrāsu*, # Kāpņu telpa bija izklāta ar vīnsarkanu celiņu. Cepurītei vajadzētu vidēji rupju vilnas dziju rožainā vai vīnsarkanā krāsā. Dzirktstī vīnsārtais tópāzs, mirdz akvamarīni un berili... Siena tapsēta ar vīnkrāsas tapetēm. Zem uzvalka viņam ir vīnkrāsas kreklis bez kaklasaites.

óranžsarkans / ķieģeļsarkans / ķieģeļsārts / ķieģeļkrāsas (ģen.), Kd., *sarkans ar óranžu nokrāsu*, # Sibīrijā aug saulpureņu sugas ar spilgti óranžsarkaniem ziediem. Maisījumā rodas óranžsarkans kristāla pulveris. Pāri Vēcrīgas simtgadīgajām torņu un ķieģeļsarkano zelmiņu smailēm sniedzas Daugavmalas debesskrāpis. Vēži verdošā ūdenī kļūst ķieģeļsārti. Visu manēžas platību klāj ķieģeļkrāsas bitumens.

zeltsarkans, Kd., *sarkans ar zeltainu nokrāsu, spīdumu*, # Zeltsarkana saule atmirdz logā.

rūsgansarkans, Kd., *sarkans ar rūsganu nokrāsu*, # Sarkanrīklīte ir neliels putns ar rūsgansarkanu galvu un kaklu.

zil(i)sarkans, Kd., *sarkans ar zilu nokrāsu*, # Zil(i)sarkanais deguns liecināja, ka šis īpatnis pieder „zaļā pūķa” brālībai.

mēļsarkans, Kd., *sarkans ar zilganu nokrāsu*, # Stellēs pašreiz tapa mēļsarkans audums.

sarkanīgs / iesarkans / pasarkans, Kd., *vāji sarkans*, # Aiz loga spīgo sarkanīgs saulriets. Kastītēs dīgst sarkanīgi dēstu asni. Neviens cilvēks nav mani tā ietekmējis kā šī ārkārtīgi dzīvā meitene ar iesarkaniem matiem un zaļganām acīm. Tas bija spēcīgs vīrs ar lielu pasarkanu seju, prāvu gaļīgu degunu. Acis pasarkanā – kā jau pēc novārguļotas nakts.

sarkanot, 2. kónj. / **sarkt**, sarkst, sarka **tvīkt**, tvīkst, tvīka, R. n., *būt sarkanam*, # Pāri māju jumtiem sarkanoja slaiks katoļu baznīcas tornis. Pret parka koku košo zaļumu spilgti sarkano muižas kūts jumts. Blakus nemainīgi zaļajām eglēm sarka kļavas un dzeltēja bērzi. Pamalē sarkst rītausma. Pirmajā skolas dienā viss vasaras krāšņums iznāk no dārziem un sagulst bērnu rokās – zēltojas dālijas, sarkst asteres, kvēlo neļķes. Austrumos apvārsnis jau tvīkst. Vaigos tvīkst sārtums. Uz sūnām jau tvīkst sarkanā dzērvenes.

sarkt / tvīkt, M., *kļūt sarkanam*, # Jo vairāk viņš cenšas izrādīt vēsu vienaldzību, jo dziļāk viņš sarkst. Made juta savus vaigus tvīkstam.

nosarkt / notvīkt / piesarkt / pietvīkt / sasarkt / satvīkt / apsarkt / atsarkt, pbg. # Priekā par saņemto dāvanu viņa pat viegli nosarka. Saulrietā mākoņi nosarkst. Viņš sajūt, ka notvīkst, apjūk par savu piesārtumu un sasarkst vēl stiprāk. Vēl tu rozēs plūc nenotvīkdama... (R. Blaumanis). Irma no nāciena un vēja bija piesarkusi. Juris piesarkst līdz ausu galiem. Viņas vaigi pietvīka kā magones. Viņš sāka ar divu sildīt no aukstuma sasarkušās rokas. Kapelmeistars aiz sašutuma satvīka tumši sarkans. Mārīte noslaucīja acis un apsarkušo deguntiņu. Acs baltums apsarkst, ja zem acs gļotādas izplūst asinis. Degošā šķūņa liesmām pretim atsarkst debess pamale rītu pusē.

iesarkt / aizsarkt, *kļūt mazliet sārtam*, # Viņa plakstiņi vējā ātri iesarka, tāpēc skatiens likās bēdīgs. Mātes dzeltenīgi bālajos sejas vaibstos ēnojās rūpesti, bet iesarkušais deguns šķīta vēl vairāk nolīcis. Meitenes vaigi atgādināja aizsarkušas, valšanas brūklenes. Rīta pusē jau visa debess aizsarkusi.

pasarkt, *mazliet sarkt*, # Lai bezbiļetnieki pasarkst arī savu biedru un paziņu priekšā, tad „zaķu” skaits samazināsies.

sarkanums, L., # Rožābolu sulīgais sarkanums atgādināja vasaras saules dāsno starojumu. Skaista bija tāda jāņoga – dzidrajam sarkanumam cauri spīdēja sēkliņu bālganais zēlts.

purpurkrāsa / purpurs, L., # Gaismas iedarbībā šī gliemeža sekrēta gaišzaļā krāsa pamazām pāriet zilā krāsā, tad violetā, iesarkanā, sarkanā un beidzot parādās ne ar ko nesalīdzināmā purpurkrāsa. Koku galotnēs, pakalnos un mākoņos atspulgojās saulrieta purpurs.

sarkums / tvīkums / nosarkums / notvīkums / piesarkums / sasarkums / apsarkums, L., # Sarkums no viņa deguna vairs neiziet. Ja parādās ādas sasarkums un arī nieze, jāgriežas pie ārsta. Marta juta, ka dusmu tvīkums sāk kveldēt viņai vaigus. Vēcais Bastejkalns stāv atkal rudenīgā tvīkumā. Edītes nosarkums un maigā kautrība liecināja, ka Andrejs teicis ko patīkamu. Viņa sajuta vaigos notvīkuma svilumu. Var parādīties sejas un acu ābolu piesarkums. Apsarkums ap Ritas acīm liecināja, ka viņa raudājusi.

SĀRTS / rožains, Kd., *bāli sarkans; sarkanīgs*, # Pa logu istabā krita sārta saulrieta gaisma. Āboli jau metas sārti. Flókši te ziedēja lielā krāsu dažādībā – gan balti kā sniegs, gan sarkani, gan rožaini. Istabas griesti lecošās saules atgaismā vizēja maigi rožaini.

nosārtis / sasārtis / piesārtis / iesārtis, Kd., *sārts*, # Irma pieglauca savu salā nosārtušo seju viņa vaigam. Viņi bija atbraukuši ar divriteņiem, no straujā brauciena sasārtuši. Piesārtušo seju it kā pēc pirts – tāda viņa nostājās istabas vidū. Ap galdu sēdēja seši vīri iesārtušām sejām.

iesārts / pasārts / sārtens / pasārtens / apsārtis / aizsārtis, Kd., *viegli sārts*, # Zem ābelēm zeme bagātīgi piebirusi liegi iesārtām ziedlapiņām. Atzveltnes krēslā atgāzies sēdēja padrukns vīrs apaļu, pasārtu seju. Liela un laiska saule brida pa sārtenu miglu. Nedziestošā blāzmā vasaras nakts no bāli zaļģanas jau vērtās pasārtena. Apsārtušās ādas vietas ieziež ar sterīlu augu eļļu vai iepūderē ar talku. Aizsārtušos tómatūs jau drīz varēs ievākt.

tumšsārts, Kd., # Pāri viņa vaigam stiepgas tumšsārtas nobrāzuma svītras.

pelēksārts, Kd., *sārts ar pelēku nokrāsu*, # Dzeltēnīgajā vāzītē ūdens sen bija izžuvis un pelēksārtā roze pilnīgi sakaltusi.

zelt(ain)sārts, Kd., *sārts ar zeltainu nokrāsu*, # Citkārt baltās kaijas saullēktā šaudījās zeltainsārtas kā ugunspuņi. Saulei slīdot uz apvārsni, Rāznas sidrabainajiem ūdeņiem piejaucas zeltsārti toņi.

óranžsārts, Kd., *sārts ar óranžu nokrāsu*, # Pilādzis ir pilns ar óranžsārtiem ogu ķekariem.

sarkansārts, Kd., *spilgti sārts*, # Sarkansārti mākoņi pa daļai aizsedza rietošo sauli.

rūsgansārts, Kd., *sārts ar rūsganu nokrāsu*, # Izvairieties no vióletas lūpu krāsas – lietojiet ķieģelkrāsas vai rūsgansārtu lūpu zīmuli.

zaļģansārts, Kd., *sārts ar zaļģanu nokrāsu*, # Vāzē bija trīs lieli zaļģansārti mālāboli ar vaskainu, gleznu mizu. Saules riets pie jūras – zaļģansārti viļņi skrien krastā...

zilsārts / zilģansārts, Kd., *sārts ar zilu, zilģanu nokrāsu*, # Pirksti bija nosaluši zilsārti. Priedes galotnē ar troksni ielaižas paliels zilģansārts putns.

vióletsārts, Kd., *sārts ar vióletu nokrāsu*, # Krāsainā žurnāla lapas dega ar vióletsārtām liesmām.

sārtot / sārtoties, 2. kónj., R. n., *būt sārtam*, # Ielas galā aiz kailajiem kokiem sārtotja lielā hóspitāļa ēka. Izcirtumā jau sārtó zemenes. Gurnā sārtotjās gara svītra, no kuras nedaudz sūcās asinis.

sārtot / sārtoties, M., *kļūt sārtam*, # Jau dzeltē bēzri un sārtó kļavas. Aiz satraukuma un prieka viņai vaigi sāka sārtot. Tagad, kad ķiršos sārtotjas ogas, strazdi brūk virsū kā melnais tūkstotis. Koki dažādos gados dzeltē un sārtotjas atšķirīgi.

nosārtot / nosārtoties / sasārtot / sasārtoties / piesārst, -sārst, -sārta, pbg., M., *kļūt sārtam*, # Salā nosārtotjuši, vaigi zied kā rozēs. Saules pusē āboliem miza parasti viegli nosārtotjas. Darbā vaigi sasārtotjuši, arī piere slapja. Mammai no priedīgā pārsteiguma pat vaigu gali sasārtotjās. Faustīne piesārta kā magone. Viņa aizgriezās, jo juta, ka piesārst.

iesārtoties, M., *sākt sārtoties*, # Rīta ausmā debesis iesārtotjas.

sārtot, 2. kónj. / **sārtināt**, 3. kónj., K., *darīt sārtu*, # Ausma jau debesis sārtó.. (J.Sirmbārdis). Nemīlīgais vējš sārtó vīriem sejas. Viņas lūpas sārtināja neveikli uztriepta pómāde.

nosārtot / nosārtināt / sasārtināt / apsārtināt / iesārtot / uzsārtināt, pbg., K., *padarīt sārtu*, # Viņš ar patiku nolūkojas sala nosārtotajā meičā. Tik sarkani jau vaigi nemēdz būt – tie ir nosārtināti ar grimu. Vēja sasārtinātā seja izskatījās rūpju nomākta. Brūklenes viņi lasa nepilnīgi nogatavojušās un tad saulē apsārtina. Saulriets iesārtó vēsās, pelēcīgi zilās debesis. Uzsārtinātie vaigi ar zaļģajām ziepēm un suku bija jānoberž vaininieci pašai.

uzsārtināties, *uzsārtināt sevi*, # Pirms iešanas viņa vēl spoguļa priekšā uzsārtinājās.

sārtums / sārtme / sārtojums / sārtēnums / iesārtums / piesārtums / apsārtums / rožainums, L., Padzīvosī uz laukiem svaigā gaisā, dabūsi sārtumu vaigos, veselību. Sārtme sabiezē Māras vaigos. Biežāk alergiskā reakcija pret zālēm izpaužas kā ādas sārtojums vai izsitumi. Rau, ogu čemos jau sārtēnums lās! (L.Brīdaka). Austrumu pamalē parādās viegls iesārtums. Viņa seju pārklāj tumšs piesārtums. Apkārt augonim ir diezgan plašs apsārtums. Dārzs pilnos ziedos – ķiršu baltums un ābeļu rožainums.

RŌZĀ, nelok. Kd., *gaiši sārts*, # Anneli apstāja divas lielas meitas rōzā jakās. Ar mazu otiņu viņa krāso zīmējumu – seju rōzā krāsā, cepurīti – sarkanu. Mūsu jaunība bija viens vienīgs skrējiens vióleti rōzā miglā.

rōzģs, Kd., *ar rōzā nokrāsu*, # Pie strauta ēnainajā zemē zied neaizmirstules tik maigā zili rōzģgā tonī. Izaudzētas jaunas sarkano tulpju šķirnes ar zeltainu, mēļu un rōzģgu ietonējumu.

gaišrōzā, Kd., # Andrs Lieni pavadīja ar skatienu, kamēr **pelēkie** brunči, tumšrōzā jaka un beidzot arī gaišrōzā lakatiņš nozuda aiz kalna.

tumšrōzā, Kd., *sk. gaišrōzā*.

vecrōzā, Kd., *rōzā ar violeto nokrāsu*, # Segas mēlnajā pamatā izvietotas vecrōzā šatiera svītras.

RUDS / rauds / rudots / rūšains, Kd., *dzeltenbrūns ar sarkanīgu nokrāsu*, # Visas sādžas pirtiņas stāvēja gar pašu purva malu, un rudais purva ūdens lēnām grauza to pamatus. Runča kuplais, rudais kažoks bija piebiris ar sniegu. Nu jau ap ugunsroku bija sanākuši arī citi zirgi – raudie, dābolainie, dūkanie. Jau bij raudas villainītes, Vēl velēju rāviņā (T. dz.). Priežu stumbri no apakšas klāti biezu, raupju, tumšbrūnu mizu, bet augstāk ar gludu, rudotu. Cik nu rūšaini rudenī zārdi pēc garajām vasaras lietavām. Dārza tumsā rūšaini gaismo logs, viesdams mājības sajūtu.

ieruds / paruds / rudains / rudens / rudgans / rūsgans, Kd., *ar rudu nokrāsu*, # Vienam no dēliem ir izteikti rudi mati, bet otram tikai nedaudz ierudi / parudi. Viņai visi brunči nenoteiktā krāsā, arī jaunie tādi rudaini. Puišelis skraida pa pagalmu un dzied: „Visi lauki rudenī, tāpēc sauc par rudenī!” Viņa piekļāva savus rudēnos matus zirga tikpat rudganajām krēpēm. Pavasara vējos zvejas vīru rokas kļuvas rūsganas kā priedes miza. Rūsgano skudru pūžņi ir jāaizsargā no jebkāda veida postījumiem.

ierūsgans / rūsganīgs, Kd., *ar rūsganu nokrāsu*, # Gulta ir apklāta ar pašaustu ierūsganu / rūsganīgu segu.

rūsganruds, Kd., # Slokas mugura ir rūsganruda ar mēlniem un gaišpelēkiem raibumiem.

pelēkruds / pelēkrūsgans, Kd., *ruds, rūsgans ar pelēku nokrāsu*, # Bija aizlijusi, pelēkruda rudens diena. Jaunā zāle sāk spraukties cauri pelēkrūsganajai pērnajai kūlai.

rūsganot / rūšot / rūšoties / rūšēt, 2. kónj., R. n., *būt rūsganam*, # Uz pakalna paugura mājeles jumts rūsganoja kā vešs, novalkāts raganas lakats. Rudenīgās krāsās rūso / rūsojas pakalni. Rudens lietavās jau rūšē Ogres krastu meži.

rūsganot / rūsganoties, M., *būt, kļūt rūsganam*, # Timotiņš jau pāraug, zaļās vālītes rūsgano, stiebri kļūst cieti. Vasara gāja uz beigām, koki jau rūsganojās.

rudums / rudenums / rūsganums / rūsa, L., # Bastejkalna kļavās jau mirdz pirmais rudums. Jaunā zālīte jau dīga, bet pērnās kūlas rudenums vēl nebija jaunā zaļuma pārņemts. Šķiet, ka visu Latviju Valdis Kalnroze ir ietvēris mainīgo ūdeņu atspulgos, kuru pelēkumā, sudrabainumā vai rūsganumā mainās gadalaiki. Sieviete bija kupliem rūsas krāsas matiem.

BRŪNS, Kd., *kūdras, kastaņu u. tml. krāsā*, # No kastaņam krīt zemē asās čaulās tērpti brūni kastaņi. Saimniece rīkojās ap krāsni, vilkdama ārā brūni apceptas karašas.

tumšbrūns, Kd., # Elīza dzīrās man dāvināt pašaustu segu – tumšbrūnu ar zaļām svītrām.

gaišbrūns, Kd., # Aiz glītā žoga stāvēja krāsota gaišbrūna māja – kā beciņa.

varabrūns / kaparbrūns / kaparkrāsas (ģen.) / **kaparkrāsā** (lók.) / **ķiršbrūns**, Kd., *tumši brūns ar sarkanīgu nokrāsu*, # Pavasara saule un vējš bija padarījušas viņu sejas varabrūnas. Līdz pat jostasvietai viņu klāja kaparbrūns iedegums. Pie priekšējā masta vantīm karājās lieli, kaparkrāsā nožāvēti šķiņķi. Viņa balss lieliski saderēja ar viņa paplato kaparkrāsas seju un bālzilajām acīm. Jakas adīšanai viņa izvēlējās ķiršbrūnu dziju.

kafijbrūns / kastaņbrūns / kafijkrāsas (ģen.), Kd., *sulīgi tumšbrūns*, # Vairums gvinejiešu ir gara un slaida auguma cilvēki ar pilnīgi melnu vai kafijbrūnu ādas krāsu. Palu laikā Rauna gluži kafijbrūna un strauja auļoja prom uz Gauju. Kūdra kopā ar ozola skaidām un paegļu ogām degot rada dūmus, kas piešķir gaļai kastaņbrūnu krāsu. Meitene nes prāvu kafijkrāsas kóferi.

brūngans / iebrūngans / iebrūns / pabrūns, Kd., *ar brūnu nokrāsu*, # Vēja un sala aprautā tēva seja bija cauru gadu brūngana. Pēc nesenajām lietusegāzēm straume bija spēcīga un ūdens iebrūngans. Iebrūno acu siltais skatiens vedināja uzticēties. Ezeļa vardei mugura iebrūni zaļgana ar tumšiem, ieapaļiem plankumiem. Ūdens akā bija pabrūns, jo tā barojās caur kūdrainu slāni no maza purviņa.

mālainis, Kd., *brūngana māla krāsā*, # Sienas segas siltais, mālainais pamattonis pastiprina visa ansambļa latvisko kopnoskaņu.

šatens, Kd. *kastaņbrūns (par matiem); ar šatieniem matiem*, # Krāsojot šatenus matus, perhidrōlu nelieto. Runātāju vidū bija arī vidēja auguma šatens jauneklis.

pelēkbrūns / pelēkbrūngans, Kd., *brūns, brūngans ar pelēku nokrāsu*, # Nārsta laikā visas parastās vārdes ir pelēkbrūnā krāsā. Vējš dzenāja pār ceļu pelēkbrūnas lapas. Zaķēnu pelēkbrūnganā spalva saplūda ar apkārtējo sūnu caurmēra krāsu.

melnbrūns, Kd., *ļoti tumši brūns, gandrīz melns*, # Atvēstā kūdra bija melnbrūnā krāsā, gandrīz vai melna.

dzeltenbrūns, Kd., *brūns ar dzeltenu nokrāsu*, # Uz resnas kritalas stumbra tup mazs dzeltenbrūns zvēriņš ar kuplu, kuplu asti.

zeltbrūns, Kd., *brūns ar zeltainu nokrāsu*, # Zeltbrūnā dzintara kulōns labi saderēja ar viņas tādas pašas krāsas matu cirtām.

zaļibrūns, Kd., *brūns ar zaļu nokrāsu*, # Burve pārvērtās par zaļibrūnu jūras aļģi un cieši apvijās ap airi.

zaļganbrūns / haki krāsas (ģen.), Kd., *brūns ar zaļganu nokrāsu*, # Piebriedušie pumpuri kļuva zaļganbrūni un lipīgi. Viens no viņiem, tērpies impregnētā haki krāsas lietusmētelī, uzmanīgi pētīja krāsaino afīšu.

brūnot / brūnēt, 2. kónj., R. n., *būt brūnam*, # Starp zaļajām eglēm brūnoja arī pa kādam priedes stumbram. Šur tur sūnās brūnēja bēkas un baravikas.

brūnēt, M., *kļūt brūnam*, # Pīrāgi cepeškrāsni jau brūnē. Sēkliniekus burkāniem novāc septembrī, kad sēklas sāk brūnēt.

nobrūnēt / sabrūnēt, pbg., *kļūt brūnam*, # Otrreiz gerberas zied no septembra līdz decembrim, pēc tam lapas pamazām nobrūnē un atmirst. Zem zaķādas cepures un kuplajām ūsām kūp nobrūnējis kaļķītis. Sausā katlā ieber karoti cukura un karsē, līdz cukurs sabrūnējis.

iebrūnēt / pabrūnēt, *nedaudz brūnēt*, # Noputējušu, saulē iebrūnējušu seju, tādu es direktoru sastapu trešās brigādes laukā. Grāmata tik veča, ka papīrs ne tikai padzeltējis, bet pat pabrūnējis.

brūnināt, 3. kónj., K., *darīt brūnu*, # Cukuru brūnina, lai ar to piešķirtu ēdieniem brūnu vai dzeltenu krāsu. Saule brūnina cilvēka ādu.

nobrūnināt / sabrūnināt / apbrūnināt / uzbrūnināt, pbg., *padarīt brūnu*, # Mute pavērās platā smaidā, atklājot tabakas nobrūninātus zobus. No cepeškrāsns tika izvilka nobrūnināta vista. Vīri splāva pār bōrtu tabakas sabrūninātas siekalas. Biezeni pasniedz ar sabrūninātu sviestu vai saceptu speķi. Rupjmaizi sagriež šķēlēs, cepeškrāsni izkaltē un apbrūnina. Mērcei pievienojamos miltus pirms tam uz pannas uzbrūnina.

iebrūnināt / pabrūnināt, *nedaudz brūnināt*, # Viņai bija pelēkas, domīgas acis un samērīga, vēja iebrūnināta seja. Rudens jau alkšņu lapotni pabrūninājis.

brūnumš / iebrūnējums, L., # Viņa seju jau klāj brūnumš. Pirms augi iet bojā, sēne ierosina vadaudu ārējās daļas iebrūnējumu.

ZALŠ, Kd., *zāles krāsā*, # Gaisma ar viņa garumu 527 milimikrōni izraisa zaļas krāsas redzes sajūtu, bet atsevišķi ekstrāsensi to uztver arī ar ādu. Viņš paņēma zaļu krūzi ar atlauztu osu. Ļoti indīgas ir bālā, baltā un zaļā mušmire. Kapsētas mūris visapkārt ir zaļi nosūnojis.

tumšzaļš, Kd., # Baznīcas baltais tornis caur tumšzaļajām koku galotnēm cēlās pret debesīm it kā lūgšanā.

gaišzaļš / salātzaļš, Kd., # No asfalta plaisas bija izlīduši daži gaišzaļi zāles stiebriņi. Viņai mugurā bija salātzaļa blūzīte.

košzaļš / smaragdzaļš [smaragd-zaļš] / **malahītzaļš**, Kd., # Toreiz vēl Zemgales vasaras ainavu veidoja košzaļi cukurbiešu lauki. Dažviet ziemeļos sniegā aug aļģes, kas ar savu smaragdzaļo paklāju sedz sniegu un ledu. Dažiem minerāliem ir tik ļoti savdabīga krāsa, ka tā tiek nosaukta šī minerāla vārdā, piemēram, malahītzaļa, smaragdzaļa krāsa. Ziemeļos no aļģēm mēdz būt arī rožains, violets vai malahītzaļš sniegš un leduš.

ólivzaļš / pelēkzaļš / pelēkzaļgans / sirmzaļš, Kd., *negatavu ólīvu raksturīgā pelēkzaļā krāsā; zaļš, zaļgans ar pelēku nokrāsu*, # Baltajiem āmuļiem lapas ir pretējas, ólīvzaļas. Mālābele savus pelēkzaļos augļus gatavinājusi vēlam rudenim. Atvars guļ kā dziļa, satumsusi acs kuplu, pelēkzaļu kārklu paēnā. Jau sirmzaļi pumpuri sabrieduši.

zil(i)zaļš / zilganzaļš / jūraszaļš, Kd., *zaļš ar zilganu nokrāsu*, # Juvelieru sevišķi iecienīts ir sulīgi zilzaļais lazurīts. Līna ilgi raudzījās pāri jūras zilzaļajam klajam. Egles ar zilganzaļajām skujām nav mūsu vietējās. Vēsie toņi (jūraszaļie, zilgani violetie) telpu vizuāli paplašina.

dzeltenzaļš / sūnzaļš, Kd., *zaļš ar dzeltenīgu nokrāsu*, # Sākām ar dzeltenzaļos toņos veidotu ansambli. Veikala īpašnieks torīt apvilka sūnzaļo aizsarga mundieri.

zeltzaļš, Kd., *zaļš ar zeltainu nokrāsu*, # Slapjā zāle saulrieta slīpajos staros spīdēja zeltzaļa.

melnzaļš, Kd., *ļoti tumši zaļš, gandrīz melns*, # Pret egļu melnzaļo pamatu izcēlās bērzu bālgano stumbru svītras.

iezaļš / pazaļš / zaļgans / zaļganīgs / zaļgs / iezaļgans / pazaļgans, Kd., *mazliet zaļš; ar zaļu nokrāsu*, # Vilmai tādas iezaļas, laipnas acis. Mērnieks bija pusmūža vīrs ar pelēcīgi iezaļganām acīm. Rudens bērzens nokrāsojis no iezaļgana līdz koši dzeltenam. Zāle strauji sazaļojusi, arī bērzi jau pazaļi / pazaļgani. Zaļganā dienvīdu jūra mierīgi laistījās tveicīgās saules staros. Stikla lauskas šķērsgriezumā izskatās zaļganīgas. Līdz pat ceļiem kājas iegrimst zaļgajā rāvā.

nozaļot, pbg., M., *kļūt zaļam*, # Kādreiz spožie bronzas piekariņi ir nozaļojuši.

zaļums; zaļganums, L., # Ir jūnija vidus, pļavā vairāk daudzkrāsainu ziedu nekā zaļuma. Naktī salna pārgleznoja ainavu, zaļumu pārvērdama zeltā, brūnā un sarkanā. Koki ir skaisti vienmēr, gan pavasara lapu liegajā zaļganumā, gan rudens mežonīgajā krāsainībā.

ZILS, Kd., *skaidras debess, rudzupuķu u. tml. krāsā*, # Gaisma ar viļņa garumu ap 430 milimikroni izraisa zilās krāsas sajūtu. Zilie tópāzi ir reti un tādēļ ļoti vērtīgi dārgakmeņi. Senatnē „indes karaliene” bijusi labi pazīstamais dekoratīvais augs – zilā kurpīte. Meitene stingri iekērusies zirgam krēpēs, tievie pirkstiņi vai gluži zili no piepūles.

tumšzils / indigō zils / indigō, Kd., # Skolniecēm toreiz bija fōrmas tēpi – tumšzilas kleitas un balti priekšauti. Viņš nēsā īsas bikses līdz ceļgaliem un garas, koši indigō zilās zeķes.

gaišzils / debeszils / tirkīzzils, Kd., # Virs galvas gaišzilas debesis, pie kājām tādas pašas neaizmirstules. Tadzikijā atrod labākās tirkīza šķirnes – caurspīdīgi debeszilo vai jūras viļņu krāsas minerālu. Tirkīzzils ir gaišzils, zaļgans vai zaļganpelēks tonis, kāds piemīt šim fōsfātu grupas minerālam.

košzils / zilzils, Kd., # Man ļoti patīk košzilā rudzupuķu krāsa. Kas gan var būt vēl zilāks par šīm zilzilajām debesīm!

sirmzils / tēraudzils, Kd., *zils ar pelēku nokrāsu*, # Intrōducētās egles ir tādas sirmzilas. Tēraudzilas ir debesis, kad aizsegtas ar vieglu dūmaku.

sarkanzils / sārtzilgans, Kd., *zilgans ar sārtu nokrāsu*, # Sarkanzilie virši – tie ir rudens vēstneši. Viņš no dusmām kļuva sarkanzils. Šīs sārtzilganās rētas paliks uz visu pārējo mūžu.

viōletzils, Kd., *zils ar viōletu nokrāsu*, # Viršziedu toņi ir dažādi, bet pārsvarā tie ir sārtzilgani un viōletzili.

zaļzils / zaļganzils, Kd., *zils ar zaļganu nokrāsu*, # Rudītei bija satūkusi zaļzila uzacs. Ja tēlpas nav saulainas, tad nevajadzētu izmantot „auksto” krāsu gammu – zilo, zaļganzilo, pelēko.

zilgans / zilganīgs / zilgs / zilgmains / iezils / iezilgans / iezilgs / pazils / pazilgans, Kd., *viegli zils; ar zilu nokrāsu*, # Aukstās krāsas ir zila un visi zilganie toņi. Gaļas veikalā bija kārni, zilganīgi pusauga vīstu kautķermenīši. Jūnija naktīm nav īstas tumsas, viss ir tikai ar tādu kā zilgu dūmaku pārsegts. Šeit Sibīrijā debesis šķīta zilgākas un augstākas nekā Latvijā. Rimst lietavas un iestājas rāmas, pelēki zilgmainas vēla rudens dienas. Viņa iezilās lūpas, gandrīz nepaveroties, izgrūda īsu, īgnu skaņu. Viņa acis ieskāva iezilgani loki. Vērīgāk ieskatoties, pret iezilgo padebesi tiešām varēja saredzēt tā kā ēkas. Tur bija kaut kādas puķītes ar sīkiem, paziliem ziedīņiem. Bērnu pazilganās roķeles neliecināja, ka ārā būtu silts.

zilēt / zilganot / zilgot / zilgot / zilmēt / zilmēt / zilot / zilsnīt, 2. kōnj. / **zilt**, zilst, zila, R. n., *būt zilam*, # Lielie pali jau bija pārskrējuši, tikai ežera pļavas vēl zilēja, pavasara ūdeņu applūdinātas. Ārā jau zilganoja rīta krēsla. Māras dīķis arī šodien zilgmo skaisti zils. Visapkārt bērzi kuplos lapu apmetņos, bet pāri zilgo debess. Tālumā, visgarām biezi noaugusi ar mežu, zilnēja gara kalnu grēda. Tālāk gabalu pret ziemeļiem zilnī mežs. Pludmalē balsnī gaišas smiltis, bet līdz pašam apvārsnim zilo rāms jūras līmenis. Aiz tuvējā egļu pudura tālāk zilsnīja lielais Ziņģu mežs. Zilst debesis zilās jo zilās (Ā. Elksne). Jūdzēm gar krastu zilst meži, brūnē mudas, valgi viz oļi.

zilēt, M., *kļūt zilam*, # Bērzu un apšu beķas nezilē, ja tās pirms vārīšanas ievieto aukstā ūdenī, kas satur 0,5 % citrōnskābes.

apzilēt / apzilt / nozilēt / nozilt / sazilēt / iezilēt / iezilmēt / iezilmoties, pbg., M., *kļūt zilam, zilgam*, # Retie zileņu krūmi vēl bija ogu pilni, kaut gan mētras jau nodzeltējušas un apzilējušas. Tu veries šajā apzilušajā plašumā un zaudē visu apdomību. Viņas sīkie pirksti ir pavisam nozilējuši. Saule tikko cēlās pār kauju dūmos nozilušo Bebrulejas priedāju. Nokaltušo

priežu stumbru ārējā koksnes kārtā sazīlē, tikai vidū ap serdi paliekot prāvam aplim parastā koksnes krāsā. Putra, čuguna katlā ilgāk stāvēdama, iezīlē. Ceļa kreisajā pusē caur kokiem iezīlnējās ezera gludais ūdens līmenis. Saules stari izkļiedēs miglu, un fjōrda pretējā krastā iezīlgmosies meži.

zilināt, 3. kónj., K., *darīt zīlu*, # Aukstais vējš zīlināja viņu sejas. Melleņu sulā zīlināti pakulu brunči cieši apņēma viņas stingro, kalseno augumu.

nozīlināt / sazīlināt, pbg., # Viņš sīldīja pie ugunscura savas aukstuma nozīlinātās rokas. Kājas cauri slapjas, vējš rokas gluži sazīlinājis.

zīlums / zīlgums / zīlgme / zīlgmājs / zīlganums / zīlējums, L., # Un debesu zīlums tik dzīdrs, ka gandrīz jāšāk šaubīties, vai tas maz ir īsts. Acu priekšā jau ainojas sniegotas kalnu virsotnes un dienvidu jūras zīlgums. Kaijas klusi pārlidoja pāri kuģim un atkal izgaisa debesu zīlgmājā. Pakāpies senču pilskalnā un paveries, cik sīltas zīlgmes pilna visa tēvzeme! Dīvains tiešām bija šis Zīlaiskalns ar savas virsotnes zīlganumu, kas to it kā saradoja ar debesu zīlmi. Priedes koksņē jau sācies zīlējums.

MĒLŠ / viólets / līllā, Kd., *viršu, cerīņziedu krāsā*, # Elektrómagnētiskais starojums ar viļņu garumu ap 396 milimikrōni izraisa mēlas krāsas izjūtu. Kāpu virši piebērti maziem, mēliem zvaniem. Mēļu un baltu ziedu pilni pieplauka cerīņu krūmi mājas galā. Varavīksnes augšējā mala ir sarkana, apakšējā – vióleta. Mellenēm galotnē vēl zieds, bet pazarē jau pirmā viegli vióletā oga. Šņabis pamazām krāsoja viņa degunu – sākumā sārtu, tad tumši sārtu un beidzot koši līllā.

tumšviólets, Kd., # Vāzē tumšvióleti īrisu ziedi.

zīlganviólets, Kd., *viólets ar zīlganu nokrāsu*, # No koku stumbriem sniegā krīt zīlganvióleti ēnu raksti.

ultraviólets, Kd., *starojuma spektrā izvietojies aiz vióletās gaismas joslas*, # Ultravióletie stari ir elektrómagnētisks starojums, kam viļņa garums ir no 400 līdz 180 nanómetriem. Ultravióleto starojumu raksturo liela ķīmiskā aktivitāte, jo ultravióletās gaismas kvantu enerģija ir lielāka nekā redzamajai gaismai.

3. Veidojumi plāknē.

RAIBS / raibumains / raibumots / raibkrāsains, Kd., *ar nelieliem dažādās krāsas un veida laukumiem*, # Ziemā saadīti raibu raibie cimdu un zeķu pāri, sausti galdauti un segas. Sivēni bija raibi kā zirņu ziedi. Maija sākumā pļava atgādina raibu paklāju – tik cieši tā pārklāta ar visdažādāko krāsu ziediem. Raibajai līlijai ir spilgti oranžsarkani ziedi ar mēlniem plankumiņiem. Raibspārņmuša ir neliels divspārņu kārtas kukainis ar raksturīgiem raibumainiem spārniem. Garkaklis ir vidēji liela pīle ar raibumotu vēderu. Viņa esot kleitai nopirkusi kaut kādu raibkrāsainu audumu.

raibraibs / raibin raibs / pārraibs, Kd., *loti raibs*, # Ceļa segums daudzu kilómetru garumā ir raibraibos ielāpos. Papuve saziedējusi raibin raiba. Visa pļava pieneņu ziediem pārraiba.

dīzraibs, Kd., *loti raibs (galvenokārt par putniem)*, # Dīzraibā dzeņa pakausis ir sarkans, piere mēlna, sāni balti, bet pārējais ķermenis rūsgani dzeltens.

paraibs, Kd., *diezgan raibs*, # Galdauts ar vīnu un alu bija nolaistīts jau tīri paraibs.

sīkraibs / ziedains, Kd., *ar sīkiem raibumiem*, # Sienas sedz sīkraibas tapetes. Ziedaini mēdz būt gaiši, vistas, govīs u. tml. Raibas jeb ziedainas govīs sauc par ziedaļām. Gotiņ mana, raibaļiņa, ziedainām kājiņām (T. dz.).

baltraibs, Kd., *ar baltiem raibumiem, plankumiem*, # No šīm baltraibajām oliņām izšķīļas mazas bezdelīdžiņas. Caurceļošanas periodos Latvijā var sastapt baltraibo mazo gauru. Vieniem ratiem pakalā bija piesieta baltraiba tele.

mēlnraibs, Kd., *ar mēlniem raibumiem, plankumiem*, # Jagna piespiežas pie vēsā, mēlnraibā akmens. Cieši saimnieka pēdās min mazs mēlnraibs šunelis. Muižā turēja mēlnraibas govīs.

pelēkraibs, Kd., *ar pelēkiem raibumiem, plankumiem*, # Sniega baltums nogājis, zāles zaļuma vēl nav, viss apkārt pelēks vai pelēkraibs.

dzeltenraibs, Kd., *ar dzelteniem raibumiem, plankumiem*, # Rumānijā govīs ir dzeltenraibas.

sarkanraibs, kd., *ar sarkaniem raibumiem; sarkans ar citas krāsas raibumiem*, # Sausajā galotnē kala sarkanraibs dzenītis. Sarkanraibās mušmires ir visizplatītākās no mušmirēm. Mārītes ir sarkanraibas – sarkani spārni ar mēlniem punktiņiem.

zilraibs, Kd., *ar ziliem raibumiem, plankumiem*, # Ulmaņlaikos bija zilraibas veļas ziepes.

raibot / raiboties, 2. kónj., R. n., *būt raibam*, # Pļavā raiboja vēlīnās vasaras puķes. Viņa pastiepa atvērtu kladi, kurā raiboja ģeometriski zīmējumi un skaitļu virknes. Ceļš raibojās vienās pelķēs kā ielāpos. Celiņš raibojās saulē dzelteni lāsains.

izraiboties, pbg., M., *kļūt raibam*, # Ceļš sazarojās, savijās un izraibojās ar dzeltenām pāreju svītrām.

raibināt, 3. kónj. / **raibot**, K., *darīt raibu*, # Caur egļu zariem vietām izlauzušies saules stari raibināja sūnu koku pakājē. Tirgus drūzmu patīkami raibināja zemnieksievu augstās baltaudekla cepures un sarkanās lentes jaunavu matos. Uz galda baltās, zelta puķītēm raibotās tasēs smaržo kafija. Viņš pavērs pa logu salnas raibotajās koku lapotnēs.

izraibināt / izraibot / noraibināt / noraibot / saraibināt / apraibināt, pbg., # Lielākā daļa no sanākušajiem turēja rokās ar piezīmēm izraibinātus laikrakstu kóplektus. Gleznotājs, krāsu traipiem izraibinātā ķitelī, pats šķita visai gleznaina figūra. Jauno plēsumu pašlaik bagātīgi izraibo dzelteno pīpeņu ziedi. Kādam namam visas sienas bija dažādām izkārtņēm izraibotas. Senāk olas ielika skudru pūznī, lai skudras tās noraibina. Ar steigu jāmazgā mušu noraibinātās logu rūtis. Gotiņ, mana raibaļiņa, Kas tev` raibu noraiboja? (T. dz.). Rodas nepatīkams iespaids, ja telpu krāsojums ir pārāk saraibināts. Uznākušais lietus saraibina gludo ezera spoguļi neskaitāmos sīkos aplīšos. Mušas apraibinājušas loga rūtis, griestu lampu un visu pārējo, kas kādu laiciņu nav ticis mazgāts.

paraibināt, *nedaudz raibināt*, # Vienkrāsainu sienu var paraibināt ar kādiem ornamentiem.

pārraibināt, *pārmērīgi saraibināt*.

izraibināties, *izraibināt sevi*, # Indiāņi bija izraibinājušies ar dažādu putnu spalvām.

raibums / izraibinājums / saraibinājums, L., # Pavasarī mājas strazdam apspalvojums ir melns ar violeto vai zaļu metālisku spīdumu, turpretī rudenī – ar baltiem raibumiem. Vasaras raibumi nav slimība, bet zināma novirze no pigmenta vienmērīgas sadales cilvēka ādā. Sarepējušā bērza stumbrā skaidrāk saskatāmi baltās tāss melnie izraibinājumi. Šo keramiķu paaudzi „apdraud” kólórīta saraibinājumi, māla dabisko estētisko kvalitāšu nepietiekama novērtēšana.

PUĶAINS / puķots, Kd., *raibs ar ziedu zīmējumiem*, # Logs bija aizvilks ar puķainiem aizkariem. Puķaina drāna pašlaik vīriešiem nāk modē. Anitai ap kaklu plīvoja sarkani puķots lakatiņš.

sīkpuķains / sīkpuķots, Kd., *ar sīkiem ziedu zīmējumiem*, # Sienas bija tapsētas ar sīkpuķaina zīmējuma tapetēm. Módelētājas radošo interpretāciju pārstāv spāniski čigāniski vólānu un rišu svārki no sīkpuķotas kokvilnas drānas.

puķainums, L., # Man patīk atturīgāks raksts, tik košs auduma puķainums nav manā gaumē.

RAKSTS / musturis, L., *ornamentāls rotājums, kas sastāv no regulāri sakārtotām līnijām, krāsu laukumiem u. tml.*, # Ratos iekāpj paveca sieva Lielvārdes raksta villainē. Autómóbilim sekoja dažī važoni, turēdami pastieptās rokās raibiem rakstiem izšūtos grožus. Smiltīs dziļi iespiedušies traktōru un kómbainu riepu raksti. Saulei ceļoties, jaunaudzēs pļaviņā mainās sūnu paklāja raksts, kuru veido spilgti saules plankumi, koku zaru un lapu robainas ēnas. Spīdekļu raksts debesīs nemanāmi izmainās – Lielais Lācis veļk uz rītiem. Galds savā garajā mūžā bija zaudējis krāsu un tagad atklāja tīri nomazgātu koka šķiedras rakstu. Kurš mākslinieks var sacensties rakstā ar melnalksni – no tā izgatavotās mēbeles vilnīt vilnī dažnedažādā neatkārtojamā musturī! Nekāds izmeklēts musturis jau nebija – vienkārša kleitiņa no balti punktota satīna.

rakstains / rakstots / musturains / musturots, Kd., *rakstu pārstāvošs*, # Ar lepno, bēro ērzeli rakstainās kamanās garām padrāžas lielsaimnieks Rode. Viņa rausa kartupeļus abām rokām, rakstainos vilnas cimodus nežēlodama. Pār viņas galvu rakstainu ēnu pleta plati sakuplojis gobas vainags. Tahta bija pārvilkta ar zili rakstotu zīda drānu. Viņai mugurā bija musturaina auduma ziemas mētelis ar kažokādas apkakli. Zaslauka vērpējām fabrikas izdalītais audums nebija slihts, tikai divos nevienādi musturotos gabalos.

lielrakstains, Kd., *ar liela izmēra raksta elementiem*, # Sienu pie gultas klāja lielrakstaina sienassega.

sīkrakstains, Kd., *ar sīkiem raksta elementiem*, # Tērpam izvēlēsimies sīkrakstainu vai puķotu audumu. Austrumvidzemē samērā izplatīti bija arī šķērsvītroti, rūtoti un sīkrakstaini brunči.

izrakstīt / rakstīt / aprakstīt, 3. kónj., K., *izrotāt rakstiem; izraibināt*, # Viņas cēla laukā un apskatīja izrakstītas villaines, jostas, gultassegas. Izrakstītas zeķes top gan sievietēm, gan bērniem un vīriešiem. Bruņinieks saulē pamirdzināja zobenu ar izrakstītu rokturi. Apņēmusi lielo lakatu ap pleciem, māte piegāja pie leduspuķēm izrakstītā loga. Purva ceļi ziemā tikai zaķu pēdām izrakstīti. Villaines māte rakstīja zirņu ziedu raibumā. Seģenes mala košu rakstu aprakstīta. Sals aprakstījis logu stiklus skaistiem kristāla rakstiem.

madarot, 2. kónj., K., *veidot krāsu rotājumu uz auduma*, # Izstādē ekspōnēti audumi ar madarotu rakstu. Parasti šos paklājus madaro, izmantojot kādus divus šablōnus.

madarojums, L., # Tekstilmākslinieks ar teicamiem panākumiem pievērsies auduma rotājumam madarojuma tehnikā.

madarains, Kd., *izrakstīts*, # Madarains audums. Madarains divielis.

ziedains, Kd., *ar ziedu rakstu, ōrnamentu*, # Apskatījām ziedainās svītrās austos Zemgales brunčus. Plauktos tur rindām salikti ziedainie palagi, rakstainie divieli. Viņa bija apņēmusi ap pleciem ziedaino villaini. Saglabājušies arī vairāki senākas cilmes ziedaino un rakstaino jostu paraugi.

PUNKTS, L., *mazs vai ļoti mazs, apaļš krāsas laukums*, # Tipiskākie rotu ōrnamenta elementi ir punkti, aplī, rōmbi, svītras, trīsstūri un līkloči. Ligzdā bija četras viōleti zaļganās oliņas ar sārtiem punktiem. Viņa noņēma no galvas savu balto batista lakatiņu ar melniem punktiem. Tālu pie apvāršņa kā zilgans punkts slīd kuģis.

punktējums, L., *daudzu punktu veidojums, zīmējums*, # Ērču bojājuma vietās uz palmām sākumā parādās sīks, dzeltenīgs punktējums, vēlāk dažāda lieluma plankumi. Vienā daļā gleznu un studiju krāsas klātas lielos, dekoratīvos laukumos, citur ņirbošu punktējumu tehnikā.

punktains / punktots / punktēts / punktveidīgs / punktveida, Kd., *ar punktiem*, # Audumi lielā izvēlē – vienkrāsaini, puķaini, punktaini, strīpaini. Tur bija punktainie taimiņi, svītrainās alatas un citas zivis, kuru nosaukumu nezinu. Izrādei sākoties, kupla madāma ar punktotu apaļu priekšautu stāv aiz letes. Melni punktētā vabolīte tekāja pa viņas dēlmu, bet spārnos necēlās. Raudenei lapu plātnes ir ar punktveidīgiem dziedzeriem. Piparmētrai lapas virspuse ir tumši zaļa, bet apakšpuse gaišāka ar dzeltenīgiem punktveida eļļas dziedzeriem. Pētera Upīša stihija ir svītra – no punktveida un mata biežuma sīksvītras līdz sulīgam, aprautam dzelumam visās iespējamās fīnesēs un kōmbinācijās.

PLANKUMS / lāsums / lāse, L., *paliels nenoteikta apveida atšķirīgas krāsas, nokrāsas laukums uz kā virsmas*, # Kuģa sāni un augstais kōmandtilts izraibināti zaļiem un brūniem plankumiem. Nātres brīžiem plaukstas sadzēla tā, ka āda pārklājās baltiem plankumiem. Gaišais plankums pakalē kā balta kravate greznoja melnā suņuka krūtis. Brūns sērmuliņš ar baltiem lāsumiem sānos iešmauca linsēklu kārtiņu slietnī. Fōrele ar ōranžiem lāsumiem uz zaļā sāna arī pēld pret straumi reizē ar mūsu laivu. Augļa mizas pamatkrāsa zelt dzeltena, saules pusē ar marmōrētu sārtumu un vieglām lāsēm. Sažuvušu putu lāsēm noklāti zirgi gāja nokārtām galvām.

pigmentplankums, L., *plankums uz ādas no pastiprināta kāda pigmenta veidošanās*.

plankumains / plankumots / lāsumains / lāsumots / lāsains, Kd., *ar plankumiem*, # Ledus pavasarī parasti ir plankumains, ejot pa to jācenšas izmantot gaišākās vietas. Pēc saules izraisīta apdeguma āda kļūst plankumaina. No roņu dzimtas Latvijas piekrastē var sastapt 3 sugas: pelēko roni, plankumaino roni un pogaino roni. Dažreiz slimības pazīmju uz gladiōlas lapām nav, bet ziedi kļūst bezkrāsaini, sārti plankumoti. Fōrele pasprūk, ōranži lāsumaino sānu vien pamirdzinādama. Tīrelis arī lāsumots – sniega baltumu jau daudzviet lāsumiem nomainījis sūnas zaļganums. Tālajos Austrumos audzē lāsainos briežus. Līze barōnam uzslacīja virsū vircu – šā baltais uzvalks kļuva brūni lāsains.

sīkplankumains, Kd., *ar sīkiem plankumiem*, # Vasarā pelēkajam zaķim mugurpuse ir rūsganpelēka ar tumši brūnu sīkplankumainu zīmējumu, kas veidojas no trīskrāsainiem akotmatiem.

sārtplankumains, Kd., *ar sārtiem plankumiem*, # Uz mūžu atmiņā iespiedušies vaidošie ievainotie karavīri, sārtplankumainie pārsēji.

sarkanbalts, Kd., *ar sarkaniem un baltiem krāsu laukumiem*, # Sarkanbaltais pludiņš sāka raustīties. Ar sarkanbalti svītrotām plāksnītēm apzīmē autōmōbīļa negabarīta kravu.

sarkanmelns, Kd., *ar sarkaniem un melniem krāsu laukumiem*, # Atlaižas šurp garena vabole sarkanmelniem spārnēm un nosēstas resnā, sausā smilgā.

melnbalts, Kd., ar *melniem un baltiem krāsu laukumiem*, # Brōšūra bagātīgi ilustrēta ar krāsainiem un melnbaltiem fotogrāfijām. Viņš iztēlojās savas sievas gredzenotos pirkstus uz melnbaltās klaviatūras.

melnpelēks, Kd., ar *melnu un pelēku laukumu miju*, # Gaitenī ielaipo dzīvokļa saimnieces melnpeleki svītrotais runcis.

melnplankumains / slauns / dagls, Kd., ar *melniem un gaišiem plankumiem*, # Melnplankumainā spalvā melnie plankumi mijas ar baltiem – tādas govīs vecos laikos sauca par slaunām, bet cūkas par daglām.

dūkanbērs, Kd., *melns ar rūsganiem plankumiem ap acīm, nāsīm un paslēpenēs (par zirgiem)*.

salns, Kd., ar *baltu, brūnu vai rudu laukumu miju*, # Mārcis pieklāva galvu salnā kumeļa krēpēm. Uz Ūrskas gaļas kombinātu soļoja salni vai gaišbrūni vērši ar baltām galvām.

ābolains / dābolains / dālderains / dārks, Kd., ar *ieapaļiem, gaišākiem plankumiem (par zirgiem)*, # Atjāj brālis vakarā Ābolainu kumeliņu (T. dz.). Puisis Mikus ņēma mazo Vernīti uz sava ābolainā kumeļa, kad tam gadījās jāt ar to no kūtim līdz šķūnim un atpakaļ. Muižnieku zirgi laistīt laistījās – gan melni, gan dābolaini, gan bērī. Vecais vītols plankumains kā sirma, dābolaina zirga sāni. Man atjāja no tālienes Dālderainu kumeliņu (T. dz.).

pelēkābolains, Kd., *ābolaini sirms (parasti par zirgu)*, # Dižas kamanas ar pelēkābolainiem sirmiņiem iejūgā nostājās ceļnieka priekšā.

lauks, Kd., ar *baltu laukumu pierē (parasti attiecībā uz zirgu)*, # Bubinātāja ir Viliņu ķēve – no laukās pieres var pazīt.

kamuflāža, L., *apvidus krāsu fōnam pieskaņots plankumains maskēšanās krāsojums*, # Pazudušais bija ģērbies kamuflāžas (militāra stila) T-krēklā, zilās džinsu biksēs...

TRAIPS, L., *nevēlams plankums uz kā virsmas, kuru novērtē kā netīrumu*, # Dzīvokļa saimiece iztīra mūsu drēbes no traipiem, kurus atstājuši dubļi, kvēpi un asinis. Uz vecu mēbeļu virsmas gandrīz neiztrūkstoši ir dažādas izcelsmes traipi – tauku, eļļas, krāsas, rūsas un kādi tik vien vēl ne.

kleksis, L., *tintes traips rakstāmdarbā*, # Skolotājs bieži aizrādīja nemērkt spalvu tintē pārāk dziļi, jo tad viegli var notecēt vešļa pile un burtu vietā iznāk kleksis.

triepiens / triepums, L., *tīši veidots krāsas plankums*, # Bet grafisko līniju tīmekļi vai brīvie, it kā nejaušie krāsu triepieni Pētera Martinsōna gleznās rosina uz asociācijām ar abstrakto mākslu. Gleznas noskaņa veidota drošiem krāsu triepumiem – tā raisa izjūtu par pilsētu tveicīgā pēcpusdienā.

traipains, Kd., ar *traipiem*, # Podiņu plīts tikai retās vietās saglabājusi savu sākotnējo baltumu, bet lielākajā platības daļā laika gaitā kļuvusi dažādveidīgi traipaina. Smidzinātāja smalkā strūkļa vienmērīgi noklāja traipainos griestus.

triepīgs, Kd., *traipus radošs*, # Cepurīte smirdošajai bērzlapei ir ļoti glotaina, virsmiziņa triepīga, nav novelkama.

traipīt, 3. kónj. / **triept**, triepj, triepa / **smērēt**, 2. kónj. / **ziest**, ziež, zieda, K., *veidot traipus, triepienus*, # Zelma, pret koku atspiedusies, nemana, ka sveķainais stumbrs traipa viņas kóstīmu. Purvīša darbnīcā varēja gleznot pastōzi vai sausi, gleznot ar otu vai triept ar paletes nazi. Aši triepiens sekoja triepienam; ja kas nepatika, tika nokasīts nost un triepts no jauna. Džeks pieslienās pakalķājās, laiza Aigaram seju un ar priekšķepām smērē viņam drēbes. Viņš vienmēr un visu gleznoja spilgtu, biezi ziezdams krāsas ar nazi.

traipīties / triepties / smērēties, *traipīt sevi; tikt traipītam*, # Lai kōmpōzīcija būtu izturīgāka, lai tā mazāk ciestu no putekļiem un netraipītos, lieto visdažādākās lakas. Bērniem jau drēbes ātri triepjas / smērējas.

notraipīt / notriekt / aptraipīt / aptriept / satriekt / nosmērēt / noziest / sasmērēt / nomūrēt, 2. kónj. / **uztriept**, pbg., # Viņam mugurā bija ar krāsām notraipīts virsvalks. Saskrēja bērni netīrām mutēm – citam ar meža zemenēm notriekta sārta, citam lillā ar mellenēm. Lakādas kurpēs autās kājas veikli izvairījās no peļķēm, likās, ka viņa vienīgās rūpes – neaptraipīt elegantās melnpeleki svītrotās bikses. Maskēšanās tērpi no baltiem kļuvuši plankumaini – melnu kvēpu, zemes un asiņu aptriepti. Tuvumā gleznas šķīta izšķērdīgi satriektu sarkanu, brūnu un dzeltēnu krāsu jucekli. Žaketes stūris viņam nosmērēts ar baltu krēmu. Valdis jau paspējis noziest piedurkni ar ogleņiem un pelniem. Lai iesūknētu pildspalvā tinti, katru reizi iznāk sasmērēt arī rokas ar tinti.

Bērniem visiem mutes nomūrētas mēlas no melleņu ēšanas. Viņš ieraudzīja ar melnu krītu uztrieptu nekaunīgu zīmējumu virs tualetes durvīm.

notraipīties / notriepies / aptraipīties / aptriepies / nosmērēties / noziesties / nomūrēties / sasmērēties, *notraipīt sevi; tikt notraipītam*, # Viņš pieturēja sava gaišā mēteļa stūrus, lai tie neplandās un nenotraipās ar rūsu gar kutera metāldaļām. Bērni skraidīja šurp un turp, notriepušies ar putekļiem un kaļķiem kā mazi mūrnieki. Esmu jau aptraipījies ar krāsu, kaut kur nejauši piespiedies pie svaigi krāsotā. Mazais ir aptriepies ar ievārijumu gluži lipīgs. Šie ir nosmērējušies ar sodrējiem kā skursteņslauķi. Uz zvejas tralera ik uz soļa var noziesties ar darvu, eļļu un citām grūti iztīrāmām smērvielām. Izskrēja Osienes bērni, līdz ausīm ar ērkšķogu ķīseli nomūrējušies. Nebija jau tā, ka viņš atnāktu mājās līdz acīm ar eļļām nomūrējies, jo viņiem kólhōza garāžās bija arī mazgāšanās telpa. Varbūt Vijas bērni dažbrīd nomūrējas ar zemēm līdz ausu galiem, toties dzīvo svaigā gaisā, zaļā zālē. Neuzlocīju piedurknes, nu ir sasmērējušās ar tavótu.

ietriekt, *ieveidot zīmi*, # Gleznotāja ietriepa audeklā dzeltenu svītru. Augstu pie zilās debess snauda pa rētam, baltam mākonītim, kuri tur izskatījās kā mākslinieka otas ietriepi kóntrastam.

pietriekt / piesmērēt / pieziest, *notraipīt lielākā platībā*, # Priekšnamā karājās gleznotāja virsvalks un krāsām pietriektās darba bikses. Nomazgā rokas kārtīgi, nepietriekt / nepiesmērē divieli! Klases tāfele pieziesta pilna ar krīta švīkājumiem un skribelējumiem.

uztriepe, L., *plānā slānī (parasti uz stikla) uztriepts ekskrēts mikrósķopiskai analīzei*.

RŪTS, L., *taisnstūrveida (parasti kvadrāta) virsmas laukums*, # Rūtainumam jābūt vismaz divkrāsainam, tā, lai katrai blakus stāvošai rūtij būtu atšķirīga krāsa. Flīzītes virtuvē vēlams likt vienkrāsainas vai divkrāsainas rakstā – svītrās vai rūtīs.

rūtainis / rūtotis / rūtiņu (ģen.) / **galdains**, Kd., *ar rūtīm*, # Viņam mugurā bija rūtainis kreklis. Uz rūtotā šaha galdiņa figūras sakārtotas, lai kuru katru brīdi uzsāktu spēli. Iesniegums uzrakstīts uz rūtiņu papīra lapas. Senāk rūtainus audumus sauca par galdainiem.

lielrūtainis, Kd., *ar lielām rūtīm*, # Žakete šūta no lielrūtaina auduma, bet blūze – no sīkrūtaina.

rūtiņveida / rūtiņveidīgs, Kd., # Pleciem piestrādātās pagarinātās detaļas un arī kabatas rotā rūtiņveida nošuvums un poga.

rūtot, 2. kónj., K., *veidot zīmējuma rūtis*, # Es ar lineālu rūtoju papīru.

sarūtot, pbg., # Paņēmis lineālu, viņš sarūtoja papīru paprāvos kvadrātiņos.

rūtojums, L., *raksts, ko veido rūtis*, # 19. gadsimta vidū un otrajā pusē brunču audumos izplatījās arī dažādi rūtojumi. Es lēkāju uz vienas kājas ietves cementa rūtojumos.

JOSLA, L., *zīmēts, krāsots, izcils, iedziļināts u. tml. virsmas laukums, kura garums vairākkārt pārsniedz platumu*, # Vitrāžās silueti akcentēti ar platāku ārējo svina dzīslējumu, ko papildus izceļ ar gaišu stikla joslu visapkārt figūrai. Jostas vietā svārkiem ieada sviķeļainā adījuma joslu. Ēkas sienas ir dzeltenas, bet no loga uz logu stiepjas sarkanas neapmestu ķieģeļu joslas.

joslains, Kd., *ar joslām*, # Sega ir viscaur joslaina, joslu platums nevienāds.

SVĒDRA, L., *neregulāra veida un platuma josla*, # Meža taku šķērsoja gaismas un ēnu svēdras. Manas mātes dzimtajā novadā goda tērpi ir ar sārtām, zaļām un pelēkām svēdrām. Katram akmenim sava krāsa, savs vaigs un skaistums, dažu cauraudušas svēdras.

svēdrains, Kd., *ar svēdrām*, # Póstaments bija no svēdraina marmóra. Jo svēdraināka koksne, jo dekoratīvāks izskats.

DZĪSLA, L., *dažādas izcelsmes svēdraina josla*, # Kartē zilās upju dzīslas no ūdensšķirtnes rajona aizstiepjas uz ziemeļiem un dienvidiem. Driģenes vainaglapas ir ar violetām dzīslām.

dzīslains / dzīslots, Kd., *ar dzīslām, svēdrainām joslām*, # Viņam bija dzīsloti deniņi, āda šķīta caurspīdīga. Grīdas ir no brūngani dzīslota Itālijas marmóra.

dzīslējums, L., *dzīslu izkārtojums*, # Kāpostu galviņām jābūt cietām, baltām, ar smalku lapu dzīslējumu un sulīgu, mazu kačenu. Lapas ir daudzveidīgas un pa lielākai tiesai ar zarainu dzīslējumu. Augļa mīkstums ir sulīgs, dzeltenīgi balts ar dzeltenu dzīslējumu. Audumi darināti batikas tehnikā, tajos ar vaska ieklājumu un krāsojumu panākts īpatnējs, lauzīts dzīslējums. Grafisko kóntūrzīmējumu veido svina dzīslējums, ar kuru savā starpā sastiprināti vitrāžas stikli.

VARAVĪKSNE / dardedze, L., *óptiska parādība – daudzkrāsaina lokveida josla*, # Varavīksne parādās kā septiņkrāsu loks saulei pretējā pusē. Dega dardedze gar tumšo pamali.

varavīkšņains / varavīkšņots, Kd., *daudzkārāsainībā atgādinošs varavīksni*, # Viņai rokā plīvo varavīkšņains lakatiņš – brīžiem liekas sārts, brīžiem nolāsmo zaļš un violets. Vīrs ūdens varavīkšņaini spīd naftas plēve. Trópu mežā, kurā liānas un ērkšķi aizvijuši katru spraugu, varavīkšņota bóa karājas zaros kā nevīžīgi uzmešts tauvas gabals.

SVĪTRA / strīpa / līnija / švika / šņīpa, L., *līnija vai šaura josla kādā virsmā*, # Róberts zem uzrakstītā pavilka treknu, platu svītru. Tas ir nazis, ar kuru priežu mizā iegriez slīpas svītras sveķu tecināšanai. Viņa ievēroja jaunekli ar nobrāzuma svītrām uz vaiga. Zeķes noadītas ar tādām skaistām strīpām, kādu nebija nevienam citam. Krūzei ap kaklu koši mirdzēja zaļa strīpa ar baltiem punktiņiem blakus. Grafikas izteiksmes līdzekļi ir zināmā mērā ierobežoti, un melnbalto lapu meistari var rīkoties galvenokārt tikai ar līniju un laukumu attiecībām. Mazā zīmē visādas līkloču līnijas. Pamalē kā gara švika zilgojās tumšie aizpurva sili. Nebija divreiz jāsaka – uz sienas tūdaļ parādījās ar zilu krītu vilkta trekna švika. Viņai acīs sariesās asaras, caur kurām viņas rakstītie melnie burti un skolotājas labojuma sarkanās šņīpas savijās vienā raibā jūklī.

šķērssvītra / šķērslīnija / šķērsstrīpa, L., *svītra, kas ir paralēla virsmas platumam vai slīpa pret to*, # Akvārijā varēja vērot peldam slaidu zivi ar tumšu muguru un melnām šķērssvītrām uz iedzelteniem sāniem. Glītrakstīšanā mums vispirms ierādīja, kā turams spalvaskāts un pēc tam – kā uz šķērslīniju papīra rakstāmi burti. Viņa bija apvilkusī baltu kleitu ar sīkām šķērsstrīpiņām.

(matu) šķirtne / celiņš / celīte, L., *līnija matu vidū, kura nodala atšķirīgus matu gūluma virzienus*, # Matu šķirtne viņai bija tieši galvvidū. Grieķu frizūrām raksturīga vidus šķirtne. Īsu brīdi Valdis pavēroja sava nākamā palīga seju, kārtīgi sasukātos matus ar šķirtni kreisajā pusē. Mati Laurai tumši, vidū balta celiņa pāršķirti. Maijai parasts matu sakārtojums – gludi sapīti, ar celiņu pa vidu. Mati bija pāršķirti ar celīti.

sānceliņš, L., *matu šķirtne galvas labajā vai kreisajā pusē*.

taktssvītra, L., *nošrakstā vertikāla svītra, kas šķērso līnijkopu, atdalot takti no takts*, # Par takti sauc skaņdarba posmu starp divām taktssvītrām. Simfōniskajās partitūrās ar atsevišķām taktssvītrām atdalītas visas ōrķestra instrumentu grupas.

pamatlīnijas, L., *raksturīgo kōntūru, ārējo formu kopums*, # Par skulptūras pamatlīnijām domstarpību nebija, diskutēja par atsevišķām detaļām.

pamatlīnija, L., *līnija, kas iezīmē (kā) pamatu*, # Lai visas zāģa zobu starpas iznāktu vienāda dziļuma, to pamatlīniju atzīmē uz zāģa plātnes no abām pusēm.

palīglīnija, L., *nošrakstā īsa līnija virs vai zem līnijkopas tajā neietilpstošas nots uzrakstīšanai*, # Notis raksta gan uz palīglīnijām, gan starp tām.

viduslīnija, L., *vidū esoša līnija*, # Trapeces viduslīnija ir paralēla pamatiem, un tās garums ir vienāds ar pamatu garumu pussummu.

mala, L., *līnija, kas ierobežo plaknes figūru*, # Jāaprēķina kuba malas garums.

pretmala, L., *mala, kas daudzstūrī atrodas pretī citai šī daudzstūra malai vai leņķim*, # Par trijstūra augstumu sauc perpendikula nogriezni, kas novilkts no trijstūra virsotnes pret tās pretmalu vai pretmalas pagarinājumu.

matlīnija, L., *smalka līnija kā rakstīta burta elements (parasti kaligrāfijā)*.

līnijkopa, L., *piecu taisnu paralēlu, hōrizontālu līniju kopa nošu rakstībā*, # Tā kā līnijkopā iespējams uzrakstīt tikai 11 dažāda augstuma notis, tad vēl augstāku vai zemāku skaņu apzīmēšanai lieto palīglīnijas.

punktlīnija / punktēta līnija, L., *no atsevišķiem savstarpēji tuvu stāvošiem punktiem veidota līnija*.

svītrlīnija, L., *no atsevišķām svītrām veidota līnija (piemēram, rasējumā)*.

lauzta līnija, L., *līnija, kas sastāv no taisnes nogriežņiem un kurā cits citam sekojošo nogriežņu virzieni ir dažādi*.

paralēle, L., *paralēla līnija*, # Paralēles ir tādas līnijas, kas atrodas vienā kopīgā plaknē un starp kurām ir nemainīgs attālums.

vertikāle, L., *vertikāla līnija*, # Liela nozīme Purvīša ainavu risinājumos ir koku stumbru vertikālēm. Paugura virsotnē gaisa temperatūra pa vertikāli mainās ievērojami mazāk nekā ieplakā.

šķautne, L., *divu plakņu krustošanās līnija*, # Kristālu šķautņu skaits ir vienlīdzīgs skaldņu un virsotņu skaita summai mīnus divi. Cirvja asmens šķautnei jābūt vienā plaknē ar kāta viduslīniju, citādi cirtiens nebūs precīzs.

šķautņains, Kd., *ar šķautnēm*, # Tēja tika pasniegta šķautņainās biežā stikla glāzēs. Katra egļu skuja ir šķautņains un rievains šķēps, kas glabā zaļo dzīvību.

svītrains / svītrots / strīpains / strīpots / līnijots / līnijveida / līnijveidīgs / švīkains / svītrveidīgs / svītrveida (ģen.) / **šņīpains**, Kd., *ar svītrām*, # Viņa sameklēja skapī svītrainu pašaustu segu. Vasarā svītrainā pele uzturas dažādu kultūraugu laukos. Svītrainais ļauķis ir lielāks un druknāks par saviem citiem ciltsbrāļiem. Visi slimnieki bija strīpainās pidžamās. Nams ir pelēks, lietū nolāsojis strīpains. Lielās līnijotās papīra lapas viņš parasti sadalīja divās daļās. Ja kóherentā gaisma krīt uz šaurām spraugām, tad katra sprauga izturas kā līnijveida gaismas izstarotājs. Debesis ir švīkainas no lidmašīnu izplūdes gāzēm. Mizā bija vairāki svītrveidīgi / svītrveida iegriezumi. Papīrs bija sašvīkāts pagalam šņīpains.

tumšsvītrains / tumšstrīpains, Kd., # Kaupurs apvilka tumšsvītraino uzvalku.

sīksvītrains, Kd., # Viņš nopirka sīksvītraina auduma uzvalku.

šķērssvītrains / šķērssvītrots, Kd., *ar šķērssvītrām*, # Šķērssvirzienā svītras platas, bet garenvirzienā šauras, tāpēc no tālienes brunči izskatās šķērssvītroti. Salīdzinot ar Vidzemes šķērssvītrainām segām, Kurzemes segās krāsas ir spilgtākas.

mazsvītrains, Kd., *ar nedaudzām svītrām*, # Mūsu klimatam vispiemērotākās ir divas sugas – kokveidīgā un mazsvītrainā alója.

pelēksvītrains / pelēksvītrots, Kd., # Viņš izvēlējās pelēksvītrotu uzvalku. Melnā marmóra slāņi mijas ar brūniem un pelēksvītraiņiem slāņiem.

sarkansvītrains / sarkansvītrots, Kd., # Viņa vaigs bija noskrāpēts sarkansvītrains.

sarkanbaltsarkans, Kd., *ar sarkanu un baltu svītru attiecīgu miju*, # Tauta Rīgā atkal atklāti nes savu sarkanbaltsarkano karogu.

svītrot / strīpot / švīkāt / švīkot / šņīpāt, 2. kónj., K. arī R. v., *veidot svītras*, # Ja vajag svītrot ar stingri paralēlām svītrām, tad jāizmanto svītrvilcis. Redaktors, sakņucis pār loksnēm, zvērīgi strīpo un raksta uz malām. Lielākā daļa trauku Sārnatē gatavota no māliem, trauku virsma iekšpusē un ārpusē parasti švīkāta, rotājums skops. Mēs sēdējām uz soliņa un ar kurpju purngaliem garlaikoti švīkājām smiltīs fantastiskus zīmējumus. Klausoties referātu, Tija blóknótā švīkoja aplīšus, krustiņus un citādas figūras. Viņa zīmulis nērvōzi šņīpāja papīra lapu.

nosvītrot / nostrīpot / nošvīkāt / sasvītrot / sastrīpot / sašvīkāt / sašņīpāt / piesvītrot / piestrīpot / piešvīkāt / iesvītrot / iešņīpāt / izsvītrot / izstrīpot / pārsvītrot / pārstrīpot / pāršvīkāt / pasvītrot / uzšvīkāt, pbg., # Viņš jau pieliek pildspalvu pie pēdējā teikuma, gribot to nosvītrot, tomēr pēc mirkļa pārdomām atstāj nenosvītrotu. Tekstā daži vārdi ir nostrīpoti. Galds visā garumā aprakstīts un nošvīkāts ar ogli. Dzīvi nevar kā melnrakstu sasvītrot, labot un rakstīt no jauna. Tapetes mazo zeperu aizsniedzamības augstumā šur un tur bija dažādiem rakstuļiem un krāsām sastrīpotas. Kristīne vienaldzīgi aplūko sašvīkāto sola virsmu. Viņa novāca no galda sašņīpāto manuskriptu un ielika atvilktnē. Kórektore ienāk ar sarkani piesvītrotu laikrakstu rokā. Ciemalds uz galda pamanīja sarkaniem ķekšiem un aplīšiem piestrīpotu sarakstu. Klases dežurants steidz notīrīt ar krītu piešvīkāto tāfeli. Lēdū iesvītrotu apli, un uz svītras katrs spēlētājs iesprauž karodziņu. Dežūržurnālā iešņīpāti pāris teikumi grūti salasāmā rokrakstā. Ar nazi pārgriezts galdauts un iešņīpāts arī galda virsmā. Trīs kandidāti no saraksta tikuši izsvītroti. Viņa studē garu sarakstu, kurā atzīmēts viss, ko ekskursijā vēlamus ņemt līdzi, un izstrīpo to, bez kā varētu iztikt. Viņš pārsvītrotja / pārstrīpoja uzrakstīto un sāka rakstīt visu par jaunu. Paplāte ir pāršvīkāta ar kādu asu priekšmetu. Lappusēs par teātra dzīvi daudzas rindkopas bija pasvītrotas ar zilu zīmuli. Róberts smiltīs ar skaidu uzšvīkā paredzamo maršrutu.

pašvīkāt, *mazliet švīkāt*, # Viņš pārbauda nopirkto pildspalvu, pašvīkājot uz papīriša.

iešņīpāties, *tikt neviļus iešņīpātam*, # Spožais pulējums iešņīpājies.

grafēt / ailēt, 2. kónj., K., *velkot līnijas, veidot ailes*, # Vakaros no grāmatvedības kursiem nesu līdzi uz mājām papīrloksnes un ailēju tās. Katru aptaujas lapu vajadzēja grafēt un rakstīt atsevišķi.

sagrafēt, pbg., # Rūpīgi sagrafētā un ar skaitļiem pierakstītā lapa izskatījās gluži raiba.

pārgrafēt, *grafēt atkārtoti*, # Reģistrācijas lapas nācās pārgrafēt.

skrāpēt, 2. kónj. / **kasīt**, 3. kónj., K., *ar asu, cietu smaili veidot rievās, līnijas mīkstākā plaknē*, # Pūsis smilšakmens plaknē skrāpēja savu un meitenes vārdu. Viena meitene ar stibiņu skrāpēja zemē kvadrātus, otra uz vienas kājas pa tiem lēkā. Pludmales mitrajās smiltīs daudzi, it īpaši bēni, ar pirkstu vai kādu irbuli kasa zīmējumus vai rakstus.

ieskrāpēt / iekasīt, pbg., # Zēns ar kabatas nazi ieskrāpēja pagalē ciparu *astoņi*. Kameron galda virsmā bija iegriezti, ieskrāpēti, iedrīksnāti, ieurbināti vārdi, burti, skaitļi un primitīvi zīmējumi. Akmens laikmeta pēdējā posmā tautas māla traukus izgreznoja ar ornamentiem, kurus iekasēja vai iespieda trauku sienās. Šis mežonīgās klintis nebojāja neviens cilvēku iekasīts uzraksts vai zīmējums. Naģene patiešām kādreiz bija piederējusi viņam, ko apliecināja nagā iekasītie iniciāļi.

iekasījums, L., # Lācis grūda viņu prom ar ķepu, un tā nagi ik reizes nošvīkstēja pret brezenta vamzi, atstājot baltas iekasījuma svītras.

kaķēt, 2. kónj., K., *ar kaķi (namdara darbarīku) iezīmēt svītras apaļbaļķos veidojamo rievu vietās.*

vilkt, velk, vilka, K., *veidot līnijas, rievās u. tml.*, # Līdzko iemācījos drusku burtus vilkt, tūlīt sāku rakstīt mīlestības vēstules. Divas reizes dienā māsa ar zilsarkanu zīmuli temperatūras lapā vilka temperatūras un pulsa līknes. Preimaniete vilka muti sāpīgās krunkās.

vilkties, M., R., *veidoties svītrām; būt svītrām*, # Viņa piere vilkās īgnās grumbās. Pólicistam seja vilkās nopietnā vaibstā. Zēna abas smalkās rievās, kas no deguna gar mutes kaktiem vilkās uz leju un piešķīra viņam nobriedušāku izskatu, tagad kļuva krietni dziļas.

savilkt / ievilkt / novilkt, pbg., K., # Nebija līdzējuši ne griestos pret burvestībām savilkte lietuvēna krusti, ne kvēpināšana. Viņa ar grūtībām burtoja sīksīkā rokkrastā savilktais zīmes. Mitrājās smiltīs bija savilkta švīkas. Viņš nepatikā savilka pieri grumbās. Viņš savilka seju greizā smaidā. Ik pa gabalu malkas grēdās ievilkta baltu kaķu švīkas – par zīmi noteiktam kubikmetru skaitam. Maigi iečīkstējās mólberts, kad māksliniece gleznā ievilka kādu straujāku svītru. Aktieris ņem grima stienšus un ievēl seju līniju pēc līnijas. Ass ziemeļrītenis dzenā irdeno sniegu pāri ragavu ievilktajām sliedēm. Starp priēžu stumbriem šaudījās spīdošas lodes, ievilkdamas melnajā tumsā ugunīgas svītras. Negulētās naktis zem acīm bija ievilkušas tumšas līnijas. Ja visas daudzstūra virsotnes atrodas uz aploces, tad saka, ka šis daudzstūris ievilkts aplocē. Starp diviem punktiem var novilkt tikai vienu taisni. Ar lineālu novilkta taisna, trēkna strīpa.

savilkties / ievilkties / novilkties, pbg., M., # Ik pa laikam viņa seja savēlka sāpju vaibstā. Piere savēlka grumbās. Zīmējumā ievilkusies nepareiza līnija. No zvēra nagiem koka mizā ievilkušās rievās. Viņa seja ievilkušās paskarbas līnijas. Pasmūža gados sākas ādas atslābums, seja ievēlka arvien vairāk sīku krunku un grumbiņu. Līnija novilkusies neprecīzi. Aiz mótócikla novēlka gara dūmu grīste.

apvilkt / apzīmēt, *vilkt svītru apkārt kam*, # Ješka ar žestu apvilka loku apkārt Brīviņu mājām un nosnigušajiem laukiem. Viņš ar lāpstu apvilka rokāmās bedres kóntūras. Ar krītu apzīmētā aplī uz ielas bruģa savu mākslu rāda žonglieri. Viņa rādīja uz Mieriņa kalnu, vilka ar roku gaisā apli, tādējādi apzīmējama meklējamo laukumu.

pavilkt, *vilkt svītru, zīmi zem kā*, # Kas nemācēja rakstīt, tie sava vārda vietā pavilka krustu apakšā. Ar tādiem stīviem pirkstiem rakstnieks nebūsi, to pašu savu vārdu grūti pavilkt zem pavēstēm.

pārvilkt, *vilkt svītru pāri kam*, # Pie daudziem Rīgas parkiem ir vērojama raksturīga zīme – suņa attēls, kas pārvilkts ar sarkanu svītru.

svītrojums / strīpojums / švīkājums / švīkojums / pasvītrojums / iesvītrojums, L., # At-rastas rupja, zvīrgzdaina māla trauku lauskas, kuru virsmu rotā rupjš švīkojums. Vertikāls svītrojums piemērots pilnīgam un īsam augumam, turpretī tievam, garam augumam vairāk piederētos audums ar hórizontālām svītrām. Aizkaru auduma līnijas saskaņotas ar tapešu svītrojumu. Sirseņu vēders ir óranžs ar melnu strīpojumu. Abas pārējās sienas sūnu zaļdzeltenīgā nokrāsā ar viļņveidīgiem švīkājumiem. Trauku virsmas švīkājums neregulārs, vidēji dziļam un platām švīkām. Bróšūriņā manu uzmanību piesaistīja teksta pasvītrojumi un piezīmes uz malām. Fótóattēlā redzami iesvītrojumi.

grafējums / sagrafējums, L., # Mums tajos laikos nekādu gatavu dienasgrāmatu nebija, pašiem burtnīcā bija jāveic dienu sagrafējums / grafējums.

skrāpējums / ieskrāpējums, L., # Plastiskā rotājuma vietā māla vāzēs redzam stingru, grafiski spraiģu skrāpējuma rakstu un ļoti smalkas krāsu niānses. Pazaudējām vieglos suņa nagu ieskrāpējumus blīvajā sniegā, bet drīz gabaliņu tālāk atkal atrādām.

APVEIDS / siluets / aprīses / kóntūras, L., *uz atšķirīga fóna izdalījies šķietami plakana fīgūra*, # Mākoņi mainīja savus apveidus, atgādinādami te sniegotus kalnus, te baltus buru kuģus, te

milža pinkainu galvu. Pie apvāršņa tikko saskatāmi kuģu apveidi. Tumsā jau varēja samanīt dzimto māju pazīstamos apveidus. Kulē bija skaidri saredzams izspiedies maizes kukuļa apveids. Uz kalna kores pret gaišākajām debesīm melnēja aļņa siluets. Tālumā ieraudzītie niecīgie punkti lēnām tuvojas, līdz izvēršas divu nācēju siluetos. Pētera baznīcas tornis Vecrīgas siluetu padarījis atkal senlaicīgāku. Kovārnis pamanīja pie apvāršņa namu aprises un laidās turp. Mēness blāvi spīdēja pāri pilsdrupām, izgaismodams robainās, gadsimtu zoba apgrauztās kóntūras.

siluets, uz atšķirīga fona veidots plakans, vienkrāsains attēls; no plakana materiāla (papīra, saplākšņa u. c.) izgriezts vienkrāsains attēls, # Silueta nosaukums radies no franču ministra Etjēna Silueta (1709 – 1767) vārda, par kuru bija uzzīmēta karikatūra ēnas profila veidā. Pēc seno grieķu atziņas silueta zīmējums ir glezniecības pirmsākums. Pases vietā piedāvāju autovadītāja apliecību, bet dežurante strupi atgrūž grāmatiņu ar autómóbiļa siluetu uz vāka.

kóntūra / kóntūrlīnija, L., atdaloša līnija tēlotājas mākslas darbā, # Plašā mēlnā kóntūra akcentē vitrāžas krāsu valodas spēku. Mākslinieks ir lirīkis, par ko liecina viņa vitrāžu kólórits, vieglais kóntūrlīniju slīdējums un kāpinātā ritma izjūta. Dažādi ir mākslinieka izteiksmes veidi – gan zīmuļa, gan spalvas zīmējumi, gan vieglām kóntūrlīnijām ieskicētas figūras.

kónturēt, 2. kónj., K., veidot kóntūras, # Grūti atraut acis no daudzajiem dekoratīvajiem sienas šķīvjiem, kuros kónturējoša līnija, pat reizēm varbūt ne smalka, taču iezīmēta ar lielu mērķtiecību, rotā pamatkrāsu laukumus. Mēnessgaismā no namiem krīt asi kónturētas ēnas mēlnu trīsstūru, rōmbu un gluži izteiktu aplū veidā.

kónturējums / kóntūrzīmējums, L., # Pamazām Leō Svempa gleznās izzuda priekšmetu kónturējumi un mākslinieks sāka akcentēt gaismēnas kónturējumus. Kóntūrzīmējumā vērojama tendence atbrīvoties no nejaušā, sīkumainā un iegūt vitrāžas svina dzīslējuma raksturam atbilstošu lakōnismu. Krāsu valodu atdzīvina ekspresīvais grafiskais kóntūrzīmējums, kuru veido svina dzīslējums, ar kuru savā starpā sastiprināti vitrāžas stikli.

kónturāls, Kd., saistīts ar kóntūru, # Otrs vitrāžas atzarojums ir mākslinieciskais stiklojums, kur ar svina dzīslējuma palīdzību sastiprina vienkrāsainu stiklu kónturālā ōrnamētā.

FIGŪRA, L., punktu un līniju kopa plaknē, # Trīsstūris ir figūra, kuru veido starp trim punktiem novilkta taisnes. Matemātikas kabinetā vienu tā sānsienu greznoja trijstūri ar dažādiem leņķiem, bet otru – vēl citas trigonometriskas un ģeometriskas figūras.

daudzstūris, L., ģeometriska figūra, kuru ierobežo noslēgta lauza līnija, # Daudzstūrī ar vismazāko malu skaitu – trijstūrī – var ievilkt riņķa līniju, pie tam tikai vienu.

daudzstūrainis / daudzstūrveidīgs / daudzstūrveida, Kd., ar vairākiem stūriem, # Darbnīcā lielajā kastē krājas daudzstūraini / daudzstūrveidīgi saplākšņa atgriezumi.

trīsstūris / trijstūris, L., daudzstūris ar trim virsotnēm, # Trīsstūri ir dažādi – taisnleņķa, platleņķa, vienādmalu (regulārs) un vienādsānu. Katrā trijstūrī var novilkt trīs bisektrises, trīs mediānas, trīs augstumus un trīs malu vidusperpendikulus.

trīsstūrainis / trijstūrainis / trīsstūrveidīgs / trijstūrveidīgs / trīsstūrveida / trijstūrveida, Kd., ar trim virsotnēm, # Nieres serdes pamatā ir trijstūraini veidojumi, ko sauc par nieres piramīdām. Viņš grozīja pirkstos trīsstūrainu papīra zīmīti. Galva odzei saplacināta, trīsstūrveidīga. Pauls atvēra vārtiņus un ievēda Ventnieku šaurā, trīsstūrveida pagalmiņā. Anglijā izmēģināta lidmašīna ar piepūšamu trijstūrveidīgu / trijstūrveida spārnu.

četrstūris, L., daudzstūris ar četrām virsotnēm, # Šīsdienas mācību viela ir aprēķināt četrstūra laukumu. Spoguļa četrstūrī atspulgojās seja ar biezu skropstu aizēnotām acīm.

četrstūrainis / četrstūrveidīgs / četrstūrveida, Kd., # Labi koptajā dārzā bija gan lielas, gan mazas dobes, gan četrstūrainas, apaļas un sirdsveidīgas, bet starpās smalku granti nobērti ceļiņi. Pilskalna austrumu nogāzē atrodas masīva četrstūrveidīga ēka, tā sauktais pulvertornis. Pagalms mājas priekšā ir regulārs četrstūrveida laukumiņš.

paralelógrams, L., četrstūris, kura pretējās malas ir paralēlas, # Pret paralelógrama pretējām malām vilkta perpendikula nogriezni, kuru ierobežo šīs malas (vai to turpinājums), sauc par paralelógrama augstumu.

paralelógramveidīgs / paralelógramveida, Kd., # Paralelógramveidīgajā iežogotajā laukumā bija patīkams aizvējš.

taisnstūris, L., paralelógrams, kura visi leņķi ir taisni, # Kóntrōldarbā pirmais uzdevums bija taisnstūra laukuma aprēķināšana, ja dots perimetrs. Viņa gulēja bez miega un raudzījās loga gaišajā taisnstūrī.

taisnstūrains / taisnstūra (ģen.) / **taisnstūrveidīgs / taisnstūrveida**, Kd., # Elektrisko dobjamo mašīnu lieto taisnstūrīgu caurumu un dobumu izkalšanai. Pilsētā ir pareizs taisnstūra plānojums. Velótreka braucamā daļa ir pacelta virs zemes uz taisnstūrveidīgiem betona rāmjiem. Taisnstūrveida pagalms, apbūvēts no trim pusēm, ceturtajā robežojās ar dīķi.

kvadrāts, L., *taisnstūris, kuram visu malu garums ir vienāds*, # Uzdevums bija aprēķināt kvadrāta laukumu, ja dots perimetrs. Šaha galdiņš sadalīts baltos un melnos kvadrātos.

kvadrātveidīgs / kvadrātveida / kvadrātisks, Kd., # Istabas pašā vidū stāvēja kvadrātveidīgs galds. Kvadrātveida kabatlakatus sāka darināt un lietot tikai pirms pāris simt gadiem. Viņam bija strupi pirksti ar gandrīz pilnīgi kvadrātiskiem nagiem.

rómbs, L., *paralelógrams, kura visu malu garums ir vienāds*, # Tā kā taisnstūris un rómbs ir paralelógrams, bet kvadrāts ir gan taisnstūris, gan rómbs (tātad arī paralelógrams), tad taisnstūrim, rómbam un kvadrātam piemīt visas paralelógrama īpašības.

rómbveidīgs / rómbveida / rómbisks, Kd., # Ezerriekstam peldošās rózetes lapas ir rómbveidīgas. Augstskolas beidzēja piespraustā rómbveida nozīme vilka uz leju žaketes atloku. Karaliskā kóbra ir tērpta rómbisku zvīņu veidotā „livrejā”.

rómbóids, L., *četrstūris, kurš ir simetrisks attiecībā pret vienu no tā diagonālēm*.

trapece, L., *četrstūris, kuram divas malas ir paralēlas, bet pārējās divas nav paralēlas*, # Trapeces paralēlās malas sauc par tās pamatiem, bet neparalēlās malas – par sānu malām. Trapeci, kuras sānu malas ir vienāda garuma, sauc par vienādsānu trapeci.

trapeceveidīgs / trapeceveida / trapeces (ģen.), Kd., # Hólandieši, atsakoties no ierastā taisnstūra, pārsteidza ar robotiem un trapeceveidīgiem plakātiem. Mūsu modes veidotāji 1980. gadam kā populārāko ieteikuši trapeceveida siluetu. Joprojām modē ir trapeces piegriezuma mēteļi.

piecstūris / pentagons, L., *daudzstūris ar piecām virsotnēm*, # Medikamentu ķīmisko fórmulu piecstūri un sešstūri pārklāj veselības lapas. ASV aizsardzības ministriju sauc par Pentagōnu, jo tā atrodas piecstūrīnā ēkā (Vašingtōnā).

piecstūrains / pentagónāls, Kd., # Alksņiem šķērsgrīzumā serde izskatās trīsstūrīnā, bet dižskābaržiem, ozoliem un apsēm – piecstūrīnā vai pat piecstarīnā.

sešstūris / heksagons, L., *daudzstūris ar sešām virsotnēm*, Sk. *piecstūris*.

sešstūrains / heksagónāls, Kd., # Pilsētas centrs un Ņevas krastmala ir bruģēti ar sešstūrīnām koka klučiem. Kristalógrāfijā heksagónālā sistēma ir viena no kristālu sistēmām.

astoņstūris / óktagons, L., *daudzstūris ar astoņām virsotnēm*.

astoņstūrains, Kd., # Lielās, astoņstūrīnās glāzes no bieza Vāczemes vienkāršā stikla vienmēr viznīja pilnas ar degvīnu.

zvaigzne, L., *ģeómetriskā figūra ar smailiem stariem; šādas fórmas priekšmets vai veidojums*, # Grimoņiem ziedlapas veido slaidi četrzarīnu zvaigzni. Valsts svētkiem par godu virs sava veikala durvīm tirgonis bija izveidojis trīs zvīlainas Latvijas zvaigznes.

zvaigžņots / zvaigžņains, Kd., *ar zvaigžņu figūrām rotāts*, # Tramvajs viņu veda gar spoži balto óperas namu, gar starmešiem apgaismoto smailu un zvaigžņoto Brīvības pieminekli. Uz galda kónjaka pudele spīdināja savu zvaigžņaino etiķeti.

zvaigžņveidīgs / zvaigžņveida, Kd., *zvaigznes figūru pārstāvošs vai tai līdzīgs*, # Vaska puķes ir tīteņaugi ar baltiem vai iesārtiem, zvaigžņveidīgiem un ļoti smaržīgiem ziediem. Viesus un sūtņus pieņēma parādes zālē – pils visplašākajā telpā ar zvaigžņveida gótisko griestu arkām.

pentagramma, L., *zīme (parasti maģijā) – piecstūris uz kura malām kónstruēti vienādsānu trīsstūri*.

aplis / riņķis, L., *plaknes daļa, ko ierobežo aploce*, # Zēns paņēma cirkuli un uzzīmēja apli. Slidojumi bija jāizpilda apļa ietvaros, robežlīniju pārkāpt nedrīkstēja. Kuram gan ienāca prātā apaļu laukumu nosaukt par riņķi, tātad gredzenu?

pusaplis, *viena no apļa divām vienādajām daļām*, # Skaidro debesu pusaplī starp koku galotnēm parādījās stārķis. Bēniņus apgaismoja pusapļa fórmas logs. Kafejnīcā pie pusapļa letes stāvēja divas jaunietes.

apļveidīgs / apļveida, Kd., *apli pārstāvošs*, # Skolas pagalmā bija simetriski izkārtotas trīs apļveidīgas / apļveida puķu dobes.

óvāls, L., *plaknes daļa, ko ierobežo elipse*, # Zīmējot olu, jāuzzīmē garēns óvāls, kura viens gals ir smailāks, bet otrs – strupāks.

óvāls / óvālveidīgs / óvālveida, Kd., *óvālu pārstāvošs*, # Puķu dobes var veidot ļoti dažādas – taisnstūrainas, rómbeveidīgas, apaļas, óvālas un vēl citādas. Izmantojot celtnes neparasto óvālveida kónfigurāciju, kafejnīcas telpai radīts iespējami bagāts arhitektóniskais risinājums. Viņas seja ir gandrīz óvālveidīga.

elipsóids, L., *liekta virsma, kuru šķeļot ar plaknēm, iegūst elipses*, # Zeme ir saspiesta ne vien pōlos, bet arī pa ekvatōru, tas ir, tā pēc savas fōrmas ir nevis divasu, bet gan tā sauktais trīssasu elipsóids. Kvasóvska elipsóids tagad pieņēmts visos kartógrāfijas darbos.

segments, L., *plaknes figūra – apļa daļa starp hōrdu un loku (aploces daļu)*, # Pórcelāna apgleznotājs šķītvju apaļo laukumu pasvītro ar līniju līknēm vai arī ar taisnēm saskalda atsevišķos segmentos.

segmentēt, 2. kónj., K., *dalīt apli segmentos*.

segmentācija, L.

segmentāls, Kd.

sektōrs, L., *plaknes figūra – apļa daļa starp diviem rādiusiem un loku*, # Pusapļa sektōram rótējot ap asi, uz kuras atrodas pusapļa diametrs, izveidojas lodes sektōrs.

sektōrveidīgs / sektōrveida / sektóriāls, Kd.

leņķis, L., *plaknes daļa, ko ierobežo divi stari, kuri iziet no viena punkta*, # Centra leņķis ir leņķis, kura virsotne ir aploces centrā un malas veido divi rādiusi.

leņķisks, Kd., *saistīts ar leņķi*, # Debess spīdekļu izmēri ir nosakāmi pēc to leņķiskā diametra un zināmā attāluma.

leņķveidīgs / leņķveida, Kd., *leņķi veidojošs*, # Vēdeklīm ir leņķveidīga fōrma.

platleņķis, L., *plakans leņķis, kas ir lielāks par 90°, bet mazāks par 180°*.

platleņķa (ģen.), Kd., # Trijstūri, kuram viens leņķis ir plats, sauc par platleņķa trijstūri.

šaurleņķis, L., *plakans leņķis, kas lielāks par 0°, bet mazāks par 90°*.

šaurleņķa / šaurleņķu (ģen.), Kd., # Trīsstūri, kuram visi leņķi ir šauri, sauc pa šaurleņķu trīsstūri.

vienādleņķu (ģen.), Kd., *ar vienāda lieluma leņķiem*, # Vienādleņķu trīsstūris.

kvadrants, L., *plaknes vai apļa ceturtdaļa*, # Plaknes kvadrants ir plaknes daļa, kuru ierobežo divas savstarpēji perpendikulāras taisnes.

GRAFS, L., *figūra, kuru veido ar līnijām savienoti punkti un ko parasti izmanto, lai shematiski attēlotu kādu objektu vai norisi*, # Ar grafiem var attēlot transpōrtu un sakaru tīklus, elektriskas shēmas, ķīmiskas fōrmulas, sarežģītu darbu izpildes tīklveida grafikus, sociólōģiskas diagrammas u. c.

DIAGRAMMA, L., *shematisks zīmējums, kas rāda sakarības starp kādiem lielumiem*, # Sandim bija uzdots uzzīmēt mūsu klases skolēnu sekmju diagrammu par pirmo semestri. Kantorī pie sienas ir vairākas pródukcijas ieguves diagrammas, arī, protams, tādas, kuras rāda piena izslaukumus.

grafīks, L., *zīmējums, kurā attēlota parādību skaitliskā sakarība*, # Grandiōzo izdevumu, kurš sastāv no sīkiem leđus kóntinenta dabas aprakstiem, vairāk nekā trīssimt kartēm, tabulām un grafīkiem, sagatavojis liels kólektīvs. Jāizmanto uzskates līdzekļi – kartes, diagrammas, grafiki.

BARÓGRAMMA, L., *barógrāfa pierakstījuma līkne*.

ELEKTROKARDIOGRAMMA, L., *ar elektrókardiógrāfu iegūts sirds elektrisko póten-ciālu pieraksts*, # Ja sirds ir vesēla un pietiekami apgādāta ar asinīm un skābekli, iegūst nórmlāu elektrókardiógrammu.

SFIGMÓGRAMMA, L., *ar sfigmógrāfu iegūta grafiska līkne*.

SPEKTROGRAMMA, L., *grafīks (kā) spektra attēls*.

spektróheliógramma, *ar spektróheliógrāfu iegūts Saules attēls mónóhrómatiskā gaismā*.

STEREOGRĀFIJA, L., *perspektīvs ģeómetrisku ķermeņu attēlojums plaknē*.

stereógrāfīks, Kd., *saistīts ar stereógrāfiju*, # Stereógrāfiskā prójekcija.

SKENÓGRAMMA, L., *ar skeneru iegūts attēls*.

RENTGENÓGRĀFIJA, L., *rentgenstarojuma reģistrējums fótómateriālā, t. i., iegūstot rentgenógrammu*, # Rentgenógrāfijas módifikācijas ir arī tómgrāfija, elektrórentgenógrāfija un rentgenkinematógrāfija. Latvijā pirmie darbi rentgenógrāfijā iesākti LU Ķīmijas fakultātē 30. gadu sākumā. Izdarot rentgenógrāfiju, slimnieks tiek apstarots daudz mazāk, nekā izdarot rentgenóskópiju.

rentgenogrāfisks, Kd., *saistīts ar rentgenogrāfiju*, # Liela nozīme plaušu vēža diagnostikā ir plaušu rentgenogrāfiskai izmeklēšanai. Pēc 1912. gada dažādu valstu zinātnieki uzlaboja kristālu rentgenogrāfisko pētīšanas metōdi.

rentgenografēt / rentgenogrammet, 2. kónj., K., *iegūt rentgenogrammu*, # Rentgenografēt zīdaini ir ļoti grūti – reizēm bērnu nākas turēt rokās vajadzīgajā stāvoklī vairākiem cilvēkiem.

rentgenogramma / rentgenuzņēmums, L., *rentgenogrāfiski iegūts, parasti fótogrāfisks, attēls*, # Krūškurvja rentgenogrammā plaušu lauki ir tumši, bet ribas un videne izskatās kā noteiktas fórmas gaišpelēkas ēnas. Ātru norišu (asinsrites, sirdsdarbības) izmeklēšanai lieto sērijveida rentgenogrāfiju (seriogrāfiju), kurā rentgenuzņēmumi seko cits citam ar dažu sekunžu laika atstarpī.

fluórogrāfija / rentgenfluórogrāfija, L., *rentgenológiska izmeklēšanas metode, kurā rentgenogrāfisko attēlu fiksē uz fótofilmas*, # Fluórogrāfija ir ērta, lēta un óbjektīva metode lielu iedzīvotāju grupu prófilaktiskai izmeklēšanai.

fluórogrāfisks, Kd., *saistīts ar fluórogrāfiju*, # Kopš 1961. gada fluórogrāfiski izmeklē visus iedzīvotājus, sākot ar 12 gadu vecumu, ne retāk kā reizi 2 gados.

fluórogramma, L., *fluórogrāfiski iegūts attēls*, # Lielkadru fluórogramma infórmācijas daudzuma un kvalitātes ziņā pielīdzināma rentgenuzņēmumam.

tómogrāfija, L., *rentgendiagnostikas metode, ar kuru iegūst izmeklējamā óbjekta atsevišķu slāņu attēlu*, # Tómgrāfija ļauj ārstiem ieskatīties cilvēka ķermenī „pa slāņiem”, izdarot rentgenuzņēumus dažādos dziļumos.

tómogrāfisks, Kd., *saistīts ar tómgrāfiju*, # Tómgrāfiskajai apskatei nepieciešamo óbjekta slāni jeb „tómogrāfisko griezumu” ārsts nosaka iepriekš, izdarot mērijumus pēc rentgenogrammām.

tómogramma, L., *ar tómgrāfu iegūts attēls*, # Atšķirībā no rentgenogrammas, kura dod visu rentgenstarojuma ceļā esošo detaļu summāru attēlu, tómgrammā skaidrs ir tikai izraudzītās detaļas attēls.

ÓSCILÓGRAMMA, L., *līkne uz óscilógrāfa ekrāna; līknes attēls*.

4. Attēlojums.

4. 1. Tēlotāja māksla.

TĒLOTĀJA MĀKSLA, L., *mākslas veids, kas atspoguļo īstenību vizuālos tēlos (plaknē vai telpā) un kam ir trīs veidi – glezniecība, grafika, tēlniecība*, # Tēlotājas mākslas attīstības sākumi rodami paleólītā, pirms vairāk nekā 40 tūkstoš gadiem – tie ir zīmējumi, gravējumi un plastiski veidojumi uz alu sienām. Ar XVIII gadsimtu Eirópas tēlotājā mākslā ievērojamu vietu ieņēma Francija – šeit izcelsmi un spilgtu izpausmi rada visi galvenie stili un virzieni, kas cits citu nomainīja – baróks, rókókó, klasicisms, rómantisms, reālisms, impresiōnisms, póstimpresiōnisms. XX gadsimta sākumā cits pēc cita radās dažādi jauni tēlotājas mākslas virzieni – simbolisms, kubisms, ekspresiōnisms, futūrisms utt.

TĒLS, L., *attēlojamā vienība mākslas darbā*, # Tēlotāja māksla ir mākslas veids, kas pasauli attēlo redzamos tēlos uz plaknes vai telpiski. Vēsturiskais žanrs spilgtos mākslinieciskos tēlos atspoguļo dažādus vēstures posmus latviešu tautas pagātnē. Cilvēka tēla interpretējumā latviešu tēlotājā mākslā pēdējā laikā pastiprinās arī individuālās nianšes, póētiskums.

attēls, *atspoguļojums atstarojošā plaknē; atveidojums zīmējumā, fótoužņējumā, skulptūrā*, # Vērojot savu attēlu gan spogulī, gan spožajos niķeļa un misiņa kalumos – visur pretī raudzījās šaura un bāla seja. Kristīne skatās ūdenī, kur, viņu gredzenu sašūpots, kroplīgi trīsuļo viņas attēls. Dabas filmēšanā jācenšas, lai attēlā jeb kadrā nebūtu tukšu laukumu, piemēram, debesis bez mākoņiem. Attēls ir vecāks par rakstu – no attēliem ar laiku izveidojās simboli, bet savukārt no tiem radās raksts. Valdis šķirsta biezu grāmatu ar daudziem attēliem, gan melnbaltiem, gan krāsainiem. Franču repródukciju iespiedēji panākuši apbrīnojamo prógresu – viņu izgatavotie attēli jau maksimāli tuvojas óriģinālam. Gan ķīniešu, gan indiešu, gan arābu teksti man izsaka vienīgi to, ka šīs rakstības grafiskais attēls ir visai dekoratīvs.

figūra, L., *tēlotājā mākslā vai fótoužņējumā cilvēka vai dzīvnieka attēls*, # Viņa vāzu un šķīvjū apgleznojumā dóminē figurālie mótfīvi – spraiģā kustībā tvērtas figūras, arāji, malējas u. tml.

attēlot, 2. kónj., K., *veidot attēlu*, # Gleznā attēlots, kā aizkrācieši raksta vēstuli sultānam. Vairākus tūkstošus gadu pirms mūsu ēras senie mākslinieki uz klintīm visai reāli attēlojuši cilvēkus, aļņus, suņus, čūskas.

tēlojums, L., # Ubāna darbi nekad nav tikai vietas, bet pirmkārt noskaņas un pārdzīvojuma tēlojums.

tuvplāns, L., *tuvs objekta attēlojums*, # Sejas profila tuvplāns gleznots uz tālas, debesu zilgmes pārjumas Latvijas ainavas fona.

RŌMĀNIKA, L., *mākslas stils Rietumeirōpā (galvenokārt arhitektūrā) no X līdz XII gadsimtam (vietumis arī XIII gs.)*, kam raksturīgs *fōrmas ģeometriskums, smagnējība*, # Latvijā rōmānika nonāca XII gadsimta beigās līdz ar pirmo mūra piļu un divjomu baznīcu celtniecību (Ikšķilē 1185. g.). Vitrāžai pavērās plaši attīstības ceļi reizē ar mōnumentālās arhitektūras uzplaukumu agrīnās rōmānikas laikmētā. Ap XIII gadsimta otro pusi rōmānikas stils izbeidzās, taču tā iezīmes vēl kādu laiku saglabājās celtnu būvfōrmu masivitātē, vienkāršotajā telpiskajā struktūrā, kā arī ēku skulpturāli ōrnamētālajā dekōrējumā (kapiteļos, kōnsōlēs u. c.).

GŌTIKA, L., *mākslas stils Rietumeirōpā (galvenokārt arhitektūrā) no XII līdz XV gadsimtam*, kam raksturīgas *izstieptas propōrcijas, stilizācija, arī dabas fōrmu naturālistisks traktējums*, # Gōtikā celtnes ieguva izteiktu vertikālo tieksmi. Celtniecība ārpus Rīgas saglabāja savu vienkāršo un skarbo, rōmānikai un gōtikai tuvo izteiksmi gandrīz vēl visu XVII gadsimtu. Lielās katedrāles un rātsnamī bija viduslaiku pilsētu sabiedrisko ansambļu centri, kuros koncentrējās gōtikas arhitektūras, tēlniecības un glezniecības visaugstākie sniegumi.

gōtisks, Kd., *gōtikai raksturīgs*, # Plašais, gaišais pils vestibils atbalstīts smuidriem stabiem, bet gaitenī ar šaurām, gōtiskām velvēm. Īpašu attīstību vitrāža gūst gōtiskā stila ietvaros, it sevišķi baznīcu arhitektūrā. Abos darbos līdzīga ne tikai glezniecības meistarība, bet arī tēlu traktējums, kurā nejūt gōtisko sastingumu.

MANIERISMS, L., *stilistisks mākslas virziens, kas XVI gadsimtā radās Itālijā un izplatījās Francijā, Nīderlandē, Anglijā un citur*, # Manierisma mākslā valda subjektīvisms, cenšanās pārspēt dabu, dodot priekšroku samākslotiem tēliem, izsmalcinātai fōrmai un virtuōzai tehnikai. Latvijā manierisms ieviesās 16. gadsimta otrajā pusē ar Polijas starpniecību. Spilgtākie manierisma glezniecības paraugi Latvijā ir nezināmu autōru darbi, piemēram, altārglezna *Gōlgāta* no kādreizējās Kalnamuižas baznīcas. Manierisma pōrtretu glezniecības paraugs ir Kurzemes hercōga Vilhelma pōrtrets (1615).

BARŌKS, L., *mākslas stils Eirōpā XVI – XVIII gadsimtā, radās Itālijā, uzplauka daudzās Eirōpas zemēs absolūtisma ziedu laikā, atspoguļoja galma un baznīcas idejiski mākslinieciskās prasības, pauda cenšanos pēc patētiska, diža stila*, # Naudas aristokrātija Hōlandē gribēja būt līdzīga dižkungu aristokrātijai, tādēļ pōrtretu vajadzēja idealizēt un uzpost dekōratīvā barōka garā. Barōka ietvaros Latvijā attīstījās profēsionālā un tautas tēlniecība – ir saglabājušies anōnīmu tautas meistaru darināti kokgriezumi (Usmas, Lestenes u. c. baznīcu interjera rotājumi).

barōkāls, Kd., *barōkam raksturīgs*, # Raksturīgu vaibstu Rīgas panōrāmā veido Doma baznīcas barōkālais tornis.

RŌKŌKŌ, L., *stilistisks aristokrātiskās mākslas virziens Eirōpas XVIII gadsimta pirmajā pusē*, # 18. gadsimta sākumā franču absolūtismu pārstāv īpatnējs barōka paveids – rōkōkō, kam piemīt liels fōrmu smalkums. Asimetrijas pasvītōšana rotājumā un detaļās, fasāžu un iekštelpu pārslogošana ar dekōratīvi ōrnamētāliem veidojumiem, gaiši toņi – lūk, dažas raksturīgākās iezīmes rōkōkō stilam.

RACIŌNĀLISMS, L., *XVII gadsimtā izveidojies strāvojums mākslā, kas pārmērīgi uzsvēra intelektuālu, lōģisku vispārīnājumu nozīmi daiļradē*, # Raciōnālisms tiecās visu reducēt līdz vispārējām, ļoti abstraktām likumsakarībām, taču mākslas centrā vienmēr ir kōnkrēti tēli.

raciōnālistisks, Kd., *saistīts ar raciōnālismu*, # Raciōnālistiskā ievirze palīdzēja lietišķajai mākslai atbrīvoties no pārmērībām ōrnamētējumā. Raciōnālistiskā mākslas teōrija, kas izveidojās 17. gadsimtā, tomēr bija pretrunā ar mākslas specifiku.

KLASICISMS, L., *virziens mākslā (XVII gs. beigās – XIX gs. pirmā pusē), kas attīstījās pārejas laikā no feōdālisma uz kapitālismu, bija saistīts ar apgaismību, par nōrmu un paraugu izvirzīja antīko literatūru un mākslu*, # Klasicisma dekōratīvajiem risinājumiem raksturīga lineāra vienkāršība, taisnstūra fōrmas, kurās atturīgi iekļaujas vītnes, meandrs un citi klasicismam tipiski

ornamentāli mótīvi. Latvijā klasicisms vērojams arī glezniecībā – uzskatāmi tas izpaužas vietējo gleznotāju K.Grāsa, J.Eginka, E.Bóses, kā arī V.Barta darbos.

klasicistisks, Kd., *klasicismu pārstāvošs*, # Klasicistiskais stils mākslā visizteiktāk izpaužas arhitektūrā.

SENTIMENTĀLISMS, L., *virziens literatūrā un mākslā XVIII gadsimta beigās un XIX gadsimta sākumā, kuram raksturīgs idealizēts, pārlieku emociónāls cilvēka subjektīvo izjūtu vai dabas atainojums un (pretēji klasicismam) pievēršanās tautas dzīves tēlojumam*, # Tēlotājā mākslā sentimentālismam raksturīgs ģimenes dzīves tikumu, cilvēka un dabas tuvības apliecinājums. Sentimentālisms vērsās pret klasicisma abstrakto racionālismu.

RÓMANTISMS, L., *idejisks un mākslas virziens Eirópā un ASV XVIII gadsimta beigās un XIX gadsimta pirmajā pusē, kas centās atrast jaunus sociālus un estētiskus ideālus, vērsās pret racionālismu, priekšplānā izvirzīja cilvēka garīgo dzīvi, individuālos pārdzīvojumus*, # Berliōzs kļuva spilgtākais un kvēlākais rómantisma paudējs franču mūzikā, tāpat kā V.Igō literatūrā un E.Delakruā glezniecībā. Rómantisma ideāli un emociónalitāte izpaužas arī intīmi psihológiskajā portretā un noskaņu ainavā.

REĀLISMS, L., *daiļrades metode, kas patiesi atspoguļo reālo īstenību*, # Ievērojamāko latviešu tēlotājas mākslas pārstāvju – K.Miesnieka, J.Tilberga, E. un K.Brēncēnu, V.Purviša, K.Zāles, T.Zaļkalna, G.Šķiltera u. c. – daiļrade balstījās uz reālisma daiļrades metodi. Reālisma pārstāvji 19. gadsimta glezniecībā bija V.Perōvs, I.Repins, V.Surikōvs (Krievijā), F.Góija (Spānijā), G.Kurbē, Ō.Dómjē (Francijā) u. c.

reālistisks, Kd., *saistīts ar reālismu*, # 20. gadsimta pirmajos gadu desmitos savus skaudri reālistiskos zīmējumus, kas atspoguļoja 1905. gada revolūcijas traģiskos notikumus, radīja T.Ūders. 1905. gada revolūcijas periodā izplatījās reālistisks grafikas veids – satīra, kas šaustīja carismu, muižniekus un buržuāziju.

IMPRESIŌNISMS, L., *mākslas virziens XIX gadsimta otrajā pusē un XX gadsimta sākumā, kas centās atspoguļot acumirkīgus iespaidus*, # Impresiōnisma principi saistās ar ātri pārejošu iespaidu tveršanu, ēnu un kóntrastkrāsu fiksēšanu. Viņu var saukt par vistīrāko sava laika gleznotāju, kurš impresiōnisma kvintesenci – gaismu, sauli un to raisīto krāsu spēli ienes latviešu glezniecībā.

impresiōnistisks, Kd., *impresiōnismam raksturīgs*, # Impresiōnistiskā tīksmināšanās ar dabas parādību óptiskā iespaida atveidošanu šo gleznotāju nevilina.

PÓSTIMPRESIŌNISMS, L., *parādību kopums XIX gadsimta beigu un XX gadsimta sākuma mākslā, kuram raksturīgs impresiōnisma principu noliegums, citu paņēmienu meklējumi*, # Par póstimpresiōnisma ievadītājiem uzskata tā saucamos neóimpresiōnistus Ž.Serā, P.Siņaku. Póstimpresiōnisma ievērojamākie pārstāvji ir franču gleznotāji P.Sezāns, P.Gógēns, A.Tulūzs-Lótreks un hólāndietis V. van Gógss.

póstimpresiōnistisks, Kd., *póstimpresiōnismam raksturīgs*, # Arī J.Kazaks un J.Grósvalds savā daiļradē izmantoja póstimpresiōnistiskus glezniecības paņēmienu. Póstimpresiōnistisku noskaņu ievadītājs latviešu glezniecībā 20. gadsimta sākumā bija Vóldemārs Matvejs.

SEZĀNISMS, L., *póstimpresiōnisma novirziens glezniecībā, saistīts ar franču gleznotāja P.Sezāna radošajiem principiem*, # Sezānisms kā novirziens póstimpresiōnisma glezniecībā ieguva pārsvarā negatīvu raksturu, kas saistās ar tematikas un satura šaurību un vienpusību (galvenokārt klusās dabas) un fómālo paņēmienu absólutizēšanu.

NEÓIMPRESIŌNISMS / diviziōnisms / puantilisms, L., *virziens Rietumeirōpas glezniecībā, kas radās XIX gadsimta 80. gadu vidū Francijā*, # Neóimpresiōnisma pārstāvji Ž.Serā, P.Siņaks u. c. pārveidoja impresiōnistu triepienus par regulāras fōrmas krāsu punktiem, bet visu gleznu līdzīgu dekoratīvai mózaikai. Savā daiļradē Purvītis sintezē krievu skolai raksturīgo idejiskumu un demókrātismu ar Rietumeirōpas glezniecības dažādo strāvojumu (impresiōnisma, puantilisma un ekspresiōnisma) gleznieciskiem paņēmienu.

NEÓKLASICISMS / jaunklasicisms, L., *virziens XIX gadsimta beigās literatūrā un mākslā, kuram raksturīgs retróspektīvisms, orientācija uz antīkās, renesanses un klasicisma mākslas tradīcijām*, # Latvijas tēlotājā mākslā neóklasicisma iezīmes izpaužas ap 1910. gadu un 20. – 30. gados (daži V.Tones darbi).

NATURĀLISMS, L., *XIX gadsimta otrajā pusē virziens literatūrā un tēlotājā mākslā, kas pauda uzskatu, ka mākslas darbā jākopē īstenības priekšmeti un parādības, necenšoties tvert*

būtisko, tipisko, # Kaut mākslinieks nav gribējis, viņa darbā iezagušies naturālisma elementi, padarot gleznu par fotogrāfiju.

naturālistisks, Kd., *naturālismam raksturīgs*, # Mākslinieks nedrīkst būt naturālistisks dzīves kópētājs, jo no sīkām naturālistiski ticamām dzīves patiesībām nevar salīpināt mākslas patiesību.

EKSPRESIŌNISMS, L., *XX gadsimta mākslas virziens, kas daiļrades centrā izvirzīja sakāpinātu mākslinieka subjektīvo pasaules skatījumu*, # Latvijā ekspresionisms kā virziens neattīstījās, atsevišķas iezīmes atrodamas 30. gadu gleznotāju J.Kazaka, J.Tīdemaņa, K.Padega darbos. J.Liepiņa daiļradē vērojama attīstība no ekspresionisma un kónstruktīvisma tendencēm uz vitālu, gleznieciski sulīgu reālismu.

KŌNSTRUKTĪVISMS, L., *XX gadsimta sākuma mākslas virziens, kura pārstāvji par galveno uzskatīja fōrmu funkcijas, kónstruktīvo mērķtiecību*, # Daudzi mākslinieki 1918. gadā domāja, ka prōgresīvai mākslai jāizvirza arī jauni stilistiski paņēmieni, ka mākslas fōrmai jābūt „kreisai”, tāpēc daļa mākslinieku pievērsās jaunajiem mākslas novirzieniem – kónstruktīvismam, kubismam, futūrismam. Kónstruktīvisms noliedza tradiciōnālo tēlotāju mākslu, nonākot līdz galējai fōrmu vienkāršošanai un avangardismam; sekmēja dizaina attīstību, pōzītīvi ietekmēja plakāta un grāmatu mākslu.

FUTŪRISMS, L., *avangardistisks mākslas virziens XX gadsimta pirmajos gadu desmitos Eirōpā, galvenokārt Itālijā un Krievijā, kas noliedza pagātnes kultūru, pōetizēja urbānismu un tehniku*, # Tēlotājā mākslā futūrisms centās attēlot kustību tās secīgos stāvokļos, izmantojot fōrmu pārbīdi, krustošanos u. c. Futūrisms pieteic karu klasiskajai mākslai, par savas glezniecības alfu un ōmegu pasludina abstraktu kustību.

futūristisks, Kd., *futūrismam raksturīgs*, # Bija krasa atšķirība starp grāmatas saturu un tās ārējo ietērpju – parastajam stāstījumam neatbilda samākslotās, lasītāju izpratnei svešās futūristiskās ilustrācijas.

ABSTRAKCIŌNISMS, L., *abstraktā māksla, fōrmālistisks virziens XX gadsimta tēlotājā mākslā, kurai raksturīga atteikšanās no reālo priekšmetisko fōrmu attēlojuma, lietojot abstraktus krāsu laukumus, līnijas un apjomus*, # Abstrakciōnisms radies 20. gadsimta sākumā kā anarhistisks izaicinājums pastāvošās sabiedrības mākslai; tam ir vairāki novirzieni – abstraktais impresiōnisms, ģeometriskais abstrakciōnisms (neōplasticisms, supremātisms, ōrfejisms), abstraktais ekspresionisms jeb tašisms. Abstrakciōnisms kā buržuāzijas fōrmālistiskās mākslas galējā izpausme ir bez satura un bez priekšmeta, tā princips ir subjektīva patvaļa.

tašisms / abstraktais ekspresionisms, L., *abstrakciōnisma novirziens, kas par tēlojuma paņēmienu izmanto neregulāru krāsu laukumu, krāsu triepienu vai uzšļakstījumu kōmbinācijas*.

supremātisms, L., *ģeometriskā abstrakciōnisma paveids, kura pamatā ir vienkāršāko ģeometrisko figūru un t. s. arhitektōnu kōmbinācijas plaknē*, # Supremātisms ir radies 1913. gadā, tā pamatlicējs ir krievu gleznotājs K.Maļevičs.

supremātisks, Kd., *saistīts ar supremātismu*, # Darbnīca tika dēvēta par supremātiskās mākslas laboratoriju, un studenti, kuri tajā mācījās, nodarbojās galvenokārt ar eksperimentiem.

neōplasticisms, L., *ģeometriskā abstrakciōnisma paveids*, # Neōplasticisms radās Nīderlandē 20. gadsimta 20. gadu beigās; tā pamatlicējs ir gleznotājs P.Mōndrians.

MŌDERNISMS, L., *kopējs apzīmējums tādiem mākslas virzieniem kā kubisms, sirreālisms, abstrakciōnisms u. c.*, # Tēlotājā mākslā mōdernisms radās 20. gadsimta sākumā, strauji nostiprinoties antitradiciōnālismam, pieaugot tēlojuma vispārinājumam, subjektīvai ekspresijai un dekoratīvitātei.

mōdernistisks, Kd., *saistīts ar mōdernismu*, # Agrā mōdernisma pārstāvji, meklējot jaunus, mōdernistiskus izteiksmes līdzekļus, īpašu uzmanību pievērsa fōrmai – fōvisms akcentēja kólōrīta pašvērtību, kubisms ģeometrīzēja ōbjektu fōrmas, futūristi tiecās atveidot ōbjekta dinamiku telpā un laikā.

DADAISMS [dada-isms], L., *mōdernistisks novirziens Rietumeirōpas (galvenokārt Francijā un Vācijā) literatūrā un mākslā, kas pauda demōnstratīvi bezjēdzīgu, haōtisku īstenības uztveri*, # Dadaisms radās 1916. gadā Šveicē kā prōtests pret Pasaules karu. Dadaisms pastāvēja līdz 1922. gadam un kļuva par pamatu sirreālisma attīstībai.

SIRREĀLISMS, L., *mōdernistisks mākslas virziens (radies XX gadsimta 20. gados Francijā), kas balstījās uz freidismu, intuitīvismu, simbolismu*, # Tēlotājā mākslā sirreālisms 20. – 30. gados attīstījās galvenokārt Francijā, bet II pasaules kara laikā ASV. Sirreālisma pārstāvji (S.Dalī,

M. Ernsts, Ī. Tangī, R. Margrits) balstījās uz simbolismu, metafizisko glezniecību, primitīvisma tradīciju, bērnu un garīgi slimo cilvēku daiļradi.

sirreālistisks, Kd., *saistīts ar sirreālismu*, # Naturālistiski atveidojot atsevišķus reālus mōtīvus un apvienojot tos alōģiskās kōmbinācijās, tika radītas sirreālistiskas kōmpōzīcijas.

SIMBOLISMS, L., *mōdernistisks virziens XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā Eirōpas literatūrā un mākslā, kas pauda negatīvu attieksmi pret pōzītivismu un materiālismu, uzsvēra intuīcijas nozīmi*, # Zināmu ietekmi simbolisms atstājis arī uz tādu izcilu gleznotāju kā M. Vrubeļa un N. Rēriha atsevišķiem darbiem. Tēlotājā mākslā simbolisms attīstījās ciešā saistībā ar jūgendstilu un pōstimpresionismu, pievērsās galvenokārt fantastisku parādību atveidojumam, mitōlōģijas tematikai.

simbolistisks, Kd., *saistīts ar simbolismu*, # No 1901. līdz 1903. gadam J. Rōzentāls uzgleznoja vairākus simbolistiskus darbus (*Sapnis, Lietuvēns, Melna čūska miltus mala* u. c.), taču, pārvarot šo īslaicīgo aizraušanos, atkal atgriezās pie reālisma.

KUBISMS, L., *mōdernisma virziens tēlotājā mākslā XX gadsimta sākumā*, # Īslaicīga, eksperimentāla nozīme kubismam bija Ō. Skulmes, U. Skulmes un V. Tones jaunradē. Kubisms kā virziens ir sezānisma principu tālāks turpinājums, kam pamatā subjektīvistisks dabas kā ģeometri-zētās sistēmas pieņēmums. Mazliet ilgāk un kōnsekventāk kubismam bija pievērsušies R. Suta un E. Šveics.

kubistisks, Kd., *saistīts ar kubismu*, # 1923. gada Rīgas mākslinieku grupas izstāde bagātīgi demonstrēja savu biedru kubistiskos un ekspresionistiskos meklējumus.

AVANGARDISMS, L., *dažādu XX gadsimta mākslas virzienu kopums, nereti tiek lietots kā mōdernisma sinonīms*, # Avangardisma pirmo posmu – mōdernismu 20. gadsimta sākumā ievadīja kubisms un 50. gados nobeidza abstrakcionisms. Avangardisma otro posmu 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā ievadīja pōpārts un turpināja tādi virzieni kā ōpārts, hepenings, perfōmanss, bōdiārts, kōncēptuālā māksla, transavangards u. c.

pōpārts / pōpmāksla, L., *avangardisma virziens ASV un Rietumeirōpas tēlotājā mākslā 20. gadsimta 50. – 60. gados, kuriem raksturīgi veidojumi no reāliem priekšmetiem, apkārtējās vides fragmentiem u. tml.*, # Pōpārta pārstāvji savās kōmpōzīcijās ietvēra masu kultūras (reklāmas, kōmiksi) tēlus, mōtīvus, ōbjektus, bieži izmantojot pašus priekšmetus vai tos tieši atdarinot. Bet ja nu pōpmākslas pārstāvja radītais āža izbāznis ar piekōnstruēto autōmašīnas pārsegu pēc divdesmit gadiem nonāk Luvrā?

ōpārts, L., *kopš XX gadsimta 60. gadiem Eirōpā un ASV mākslas mōdernisma virziens, kas pievērsās telpisku ilūziju radīšanai ar abstraktām līnijām un krāsu laukumiem*, # Mākslas darbā nepieciešamo tēlainību nevar radīt ģeometriskais abstrakcionisms vai naturāls utilitārs priekšmets, tāpēc mūsu plakāta mākslā nav ieviesušies ōpārts un pōpārts.

bōdiārts, L., *avangardisma virziens ASV un Rietumeirōpas mākslā, radies 20. gadsimta 60. gados*, # Bōdiārta pamatā ir mākslinieka manipulācijas ar savu ķermeni (apklāšana ar ģipsi, krāsām, dažādas publiskas pašmocības u. c.), padarot to par mākslas materiālu un ōjektu.

kōncēptuālā māksla, *mōdernistisks novirziens ASV un Eirōpas mākslā XX gadsimta 60. – 70. gados, kas noraidīja vizuālās realitātes atveidojuma un fōrmas nozīmi mākslā, pievērsās mākslas kōncēptuālās jēgas analīzei, ko atspoguļoja uzrakstos, shēmās, fōrmulās, fōtōmateriālos.*

transavangards, L., *avangardisma virziens Rietumeirōpas un ASV mākslā, radies 20. gadsimta 70. gadu beigās, balstījās uz dažādu pagātnes mākslas virzienu, fōrmu un stilistikas izmantojumu.*

NEŌREĀLISMS, L., *virziens kritizētāja reālisma mākslā pēc II pasaules kara (galvenokārt Itālijā), kuram raksturīgs demōkrātisms, vēstījuma tuvums dzīvei un izteiksmes līdzekļu vienkāršums*, # Tēlotājā mākslā neoreālisms pievērsās sabiedriski aktuālu parādību, tautas sadzīves un darba atainojumam, sasniedzot augstu vispārīnājuma pakāpi, emōciōnālo ekspresiju.

SUPERREĀLISMS / hiperreālisms / fōtōreālisms, L., *virziens ASV un Eirōpas tēlotājā mākslā XX gadsimta 60. – 70. gados, kura pamatā ir ōbjektīvi precīzs, detalizēts, bezpersōnisks atveidojums*, # Superreālisma tendence mūsu šodienas glezniecībā saasina uzmanību uz ļoti būtisko, gadsimtos aprōbēto glezniecības izteiksmes elementu – krāsu.

PŌSTMŌDERNISMS / pēcmōdernisms, L., *virziens XX gadsimta otrajā pusē mākslā un arhitektūrā*, # Pōstmōdernisms radies kā reakcija no cilvēka atsvešinātajām abstrakcijām mōdernismā, saistīts ar atgriešanos pie tradiciōnālām mākslas vērtībām.

FÓRMĀLISMS, L., *teorija un metode estētikā, literatūrā un mākslā, kas absolūtizē mākslas darbu formu*, # Rīgas mākslinieku grupas biedrus fómālisms nespēja aizraut uz ilgu laiku; fómālisma tendences ilgāk saglabāja tikai atsevišķi mākslinieki (R.Suta, E.Šveics). Fómālisms ir reālisma pretstats, tas izpaužas kubismā, fóvismā, abstrakcionismā un citos mómernistiskās mākslas novirzienos.

fómālistisks, Kd., *saistīts ar fómālismu*, # Fómālisms, saraudams saites ar reālo pasauli, iznīcina tās tēlainību un gala rezultātā nonāk arī pie pašas fórmās iznīcināšanas, līdz ar to fómālistiskā māksla kļūst estētiski bezjēdzīga.

DEKADENCE / dekadentisms, L., *virzienu kopums literatūrā un mākslā XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā, kas manifestēja lózungus „mākslu mākslai”, „gara revolūcija” (sóciālās revolūcijas vietā) u. tml.*, # Spilgti, ar mómernistiski izstrādātu teorētisko platformu dekadentisms izpaudās V.Matveja mākslā. Dekadence radās Francijā pēc Parīzes Kómūnas sagrāves, vispirms literatūrā, pēc tam arī citās mākslas nozarēs.

dekadentisks, Kd., *saistīts ar dekadenci*, # Abstrakcionisms kā fómālistiskās mākslas galēja izpausme ir bez satura un bez priekšmeta, un tā dekadentiskā būtība nav savienojama ar sóciālistiskās sabiedrības estētisko gaumi. Pirmie dekadentiskie simptómi latviešu tēlotāja mākslā parādījās 20. gadsimta sākumā.

PRIMITĪVISMIS / naivisms, L., *tēlotājas mākslas tendence, kuras pamatā ir izteiksmes līdzekļu vienkāršošana, pirmatnējās un viduslaiku mākslas, arī bērnu zīmējumu atdarināšana*, # Primitīvisma iezīmes ir P.Gógēna un P.Pikasó darbos.

URBĀNISMS, L., *lielpilsētas dzīves atspoguļojums literatūrā un mākslā*, # Mēs visi gleznotāji esam pilsētnieki, bet mūsu darbos ir ārkārtīgi maz urbānisma – visiem darbos redzami kaut kādi koki, ezeri, mākoņi un tamlīdzīgi.

urbānistisks, Kd., *urbānismu izpaudošs*, # P.Rozītis ir viens no spilgtākajiem t. s. urbānistiskās dzejas pārstāvjiem latviešu literatūrā un līdz A.Čakam šajā ziņā ir nepārspēts.

PŪRISMIS, L., *virziens franču glezniecībā XX gadsimta 20. gados*, # Pūrisma pārstāvji (A.Ózanfāns, Lekórbizjē) darināja klusās dabas ar ikdienišķiem priekšmetiem, tiecoties radīt racionālas un lakóniskas kómpózicijas, kam raksturīgas vienkāršas, ģeómetriski vispārinātas plaknes fórmās, harmóniski plūstošas kóntūras.

AKADĒMISMIS, L., *tēlotājas mākslas novirziens, kas izplatījās mākslas akadēmijās XVI – XIX gadsimtā*, # Akadēmisma pamatā bija „mūžīgā” skaistuma nórmās, kanónizēti klasiskās (antīkās un renesanses) mākslas paraugi, dógmātiski pārņemot to ārējo fórmu. Akadēmisms plašākā nozīmē ir balstīšanās uz kanónizētiem iepriekšējo gadsimtu estētiskiem un idejiskiem principiem.

IKEBANA, L., *japāņu tēlotājas mākslas paveids – kómpóziciju veidošana no ziediem un keramikas vai citiem priekšmetiem*, # Ikebana ir japāņu māksla veidot ziedu kómpózicijas vāzēs, traukos vai sakārtot puškos – tā ir sarežģīta, gadsimtos pilnveidojusies māksla, kuras sākumi ir 15. gadsimtā kā vizuāla tējas ceremóniju sastāvdaļa.

STĀJMĀKSLA, L., *tēlotājas mākslas paveids, kurš ietver darbus, kam ir patstāvīgas funkcijas, kas nav saistīti ar arhitektūras veidojumiem, tekstu ilustrēšanu u. tml.*, # Izstādēs gūto panākumu iekustināts, viņš tagad vairāk ticēja stājmākslai

stājdarbs, L., *stājmākslas darbs*, # K.Fridrihsóns daudz strādājis, ilustrēdams sev garīgi tuvu autóru grāmatas, kas viņu pamudinājis arī stājdarbos dažkārt pievērsties literārām tēmām. Paplātes klāj daudzveidīgs apgleznojums, kas dažbrīd asóciējas ar abstraktā impresiónisma stājdarbiem.

MÓNUMENTĀLĀ MĀKSLA, L., *mākslas nozare, kurā ietilpst mónumentālās glezniecības un mónumentālās tēlniecības darbi, kas radīti kónkrētai arhitektóniskai videi un sintēzē ar to veido vienotu ansambli*, # Mónumentālā māksla bijusi pazīstama jau vergturu sabiedrībā, izcili mónumentālās mākslas ansambli saglabājušies no senās Ēģiptes laikiem. Latvijā no senākā posma mónumentālās mākslas darbiem saglabājies ļoti maz – fresku pēdas tagadējā Doma muzeja ziemeļu pórtālā no 14. gadsimta, kā arī Apriķu un Usmas baznīcu griestu gleznojumi no 18. gadsimta.

mónumentāli dekoratīvā māksla, *dekoratīvās mākslas veids, kas ietver mónumentālās mākslas darbus, kuros dóminē dekoratīvā funkcija (dekoratīvi gleznojumi, ciļņi, vitrāžas, mózaikas ģku fasādēs un interjeros u. c.)*, # Ievērojami mónumentālās vitrāžas kómpóziciju autóri ir Ģ.Vilks, E.Cēsniēks, A.Muceniēks, T.Grasis u. c.

mónumentāls, Kd., *saistīts ar mónumentālo mākslu; plašs, nozīmīgs (par mākslas darbu)*,

V.Purvīša ainavas gleznotas gan liriski intīmā, gan episki plašā, bet visbiežāk heróizēti mónumentālā interpretācijā. Artūra Filipsōna mónumentālie, viengabalainie skatuves tēli, viņa sugestējošā persōnība mākslā neradās pēkšņi, tā izveidojās pakāpeniski.

mónumentalitāte / mónumentālisms, L., # Mónumentalitāte nebūt nav rodama tikai fōrmāta lielumā vai fōrmas specifikā, tā galvenokārt izpaužas mākslinieciskās domas un emōciju vērienīgumā, dižumā. A.Tulūza-Lótreka stils ieguva īstu mónumentalitāti galvenokārt grafikā. Ó.Skulmes skatuviskajiem ietēriem raksturīgs mónumentālisms, arhitektōnisko un glezniecisko izteiksmes līdzekļu prasmīgs, līdzsvarots pielietojums.

DEKÓRATĪVĀ MĀKSLA, L., *mākslas veidu kopums, kuriem galvenā ir dekoratīvā funkcija*, # Mónumentāli dekoratīvās mākslas izteiksmes līdzekļi pilnvērtīgi darbojas tikai sintēzē ar arhitektūru, stājglezniecībā tie nereti iznīcina tēlu. Latvijā dekoratīvā māksla vispirms attīstījās tautas mākslas ietvaros, aptverot galvenokārt sadzīves priekšmetus metālkaluma, dzintara izstrādājumu, audumu un keramikas jomā.

dekoratīvs, Kd., *saistīts ar dekoratīvo mākslu*, # Šai pašā laikā Rīgā aktivizējās vairākas stiklinieku darbnīcas, kas darināja arī dekoratīvās vitrāžas. 1922. gadā pie LMA nodibināja lietišķi dekoratīvās skulptūras darbnīcu. Dekoratīvajā tēlniecībā ievērojamākos darbus devuši R.Maurs (dekoratīvās skulptūras ēkai Ausekļa ielā 3 ...) un B.Dzenis (dažādi griestu un fasādes dekoratīvie cilņi un dekoratīvie metālkalumi).

dekoratīvisms / dekoratīvitāte, L., *dekoratīvās mākslas izteiksmes līdzekļu, metožu, paņēmienu kopums; pašmērķīga aizraušanās ar dekoratīviem izteiksmes līdzekļiem*, # Jauno gleznotāju darbos dekoratīvisms galvenokārt saistīts ar emōciōnālāko glezniecības izteiksmes līdzekli – krāsu. Dekoratīvas pōtences piemīt ainavām, kurās vairāk izcelts dabas vieliskums un masa – dekoratīvitāti tām piešķir biezo, vienādi spēcīgo ēnu segums dažādos apgaismojumos un plānos. Dažas gleznas liecina, ka daļa mākslinieku aizraujas ar fōrmālistiskiem meklējumiem, ar dekoratīvismu, stilizāciju, simbolismu.

LIETIŠKĀ MĀKSLA, L., *mākslas veids, kas aptver lietišķi dekoratīvas nozīmes darbus keramikas, tekstiliju, dzintara, koka, metāla, kaula, ādas, stikla un citu materiālu apstrādes tehnikās*, # Ar visiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem – materiālu, faktūru, fōrmu, krāsu, rotājumu – lietišķā māksla kalpo praktiskiem uzdevumiem, vienlaicīgi apmierinot attiecīgā laikmeta sabiedrības estētiskās prasības. Latviešu profēsionālā lietišķā māksla radās 19. gadsimta otrajā pusē saistībā ar mākslas amatniecības attīstību.

inkrustācija, L., *dekoratīvās kōmpōzīcijas izpildījuma tehnika, iestrādājot rotājamā priekšmeta virsmā citu cietu materiālu (metālu, perlamutru, ziloņkaulu, koku u. c.) vienā līmenī ar šo virsmu; dekoratīvās un lietišķās mākslas nozare, kurā darbi veikti inkrustācijas tehnikā*, # Senajā Ēģiptē, Krētā, Mikēnās bronzas duncus rotāja ar zelta un sudraba inkrustācijā veidotām medību ainām. Krēslī bija no ozolkoka un greznoti ar sarkankoka inkrustācijām. Inkrustācija pazīstama jau ļoti sen dažādu tautu lietišķajā mākslā. Arābi 15. gadsimtā ieviesa inkrustāciju Dienvidspānijā, no kurienes tā izplatījās pa visu Rietumeirōpu.

inkrustēt, 2. kōnj., K., *rotāt inkrustācijas tehnikā*, # Indijas amatnieki mēbeles un citus koka izstrādājumus bieži inkrustē ar ziloņkaula plāksnītēm.

intarsija, L., *inkrustācijas paveids – koka virsmas inkrustēšana ar dažādas krāsas un tekstūras cita koka gabaliņiem vai plāksnītēm*, # Intarsija ir viens no vecākajiem lietišķās un dekoratīvās mākslas veidiem. Latvijā no inkrustācijas veidiem pazīstama dzintara inkrustācija kokā un intarsija.

batika, L., *auduma mākslinieciskas apdares tehnika; šajā tehnikā rotāts audums*, # Uz auduma uzzīmēto rakstu ieklāj ar izkausētu vasku (karstā batika) vai gumijas līmi (aukstā batika), pēc kam audumu iegremdē krāsu šķīdumā, lai nokrāsotos ar sedzvielu nenoklātais fōns, uz kura izcelsies zīmējums. Pašlaik viņa ir vienīgā studijas darbiniece, kas strādā batikas tehnikā.

TAUTAS MĀKSLA, L., *tautas radīta tēlotāja un lietišķā māksla*, # Lietišķo mākslu iedala tautas mākslā un profēsionālajā lietišķajā mākslā. Latviešu profēsionālā lietišķā māksla veidojās uz tautas mākslas tradīciju bāzes. Tautas mākslu rada cilvēki, kas no pamatdarba brīvajā laikā individuāli veido tautas mākslas izstrādājumus.

KÓMPŌZĪCIJA, L., *mākslas darbs no satura un uzbūves viedokļa*, # Gleznas *Dziļais arums* un *Vīri domā* ir dzīvi apliecinošas kōmpōzīcijas, kurās jūtam mūsu laikabiedru – darba darītāju. Lótreks uzgleznoja metrs divdesmit reiz metrs četrdesmit lielu kōmpōzīciju – kabarejā ap galdīņu

sēž pazīstamu ļaužu kómpānija. Sižetisko góbelēnu virknē vispilnīgāk darba cilvēka vērtība atklājas kómpózicijā *Darbs*.

UZMETUMS / mēts / skice / skicējums / studija, L., *priekšdarbs tēlotājas mākslas darbam*, # Pēc módeļa nostādīšanas un kómpózicijas uzmetuma sākas gleznotāja īsti lielais darbs – módeļa garīgā veidola atklāšana un attēlošana pórtretā. Tāpat kā afišām, arī litógrāfijām Lótreks vispirms gleznoja uzmetumus uz kartona. G.Vilks ir arī viens no ievērojamākajiem dekoratīvi mónumentālās mākslas pārstāvjiem (sienas gleznojuma mēts *Saules zirgi* Ķemeru sanatorijā, mēts vitrāžai *Strēlnieki...*). Pēc meistara mētiem un viņa tiešā vadībā amatnieki kokā virpojuši un griezuši dekoratīvas vāzes, šķīvjus, svečturus, lustras. Musórgska tēls, kas veidots 1919. gadā, palika mētā – kā pieminekli to nepaspēja uzstādīt. Visi studijas kakti bija pilni ar skicēm, maziem uzmetumiem, galvu un figūru kómpózicijām. Arī vienai un tai pašai iecerei tēlnieks rada virkni skiču mālā. Sākumā man deva pārzīmēt detaļas pēc kónstruktóra steigā uzmeštām skicēm. Meistars parādīja mums vesēlu sēriju izteiksmīgu, lakónisku skicējumu. Mākslinieks gatavo miniatūru maketu zīmuļa skicējumā, kas domāts dzejnieka A.Blóka póēmai *Lakstīgalu dārzs*. Lótreks tur izstādīja trīs darbus – nesen uzgleznoto *Balli Lagaletas dzirnavās*, kādas sievietes studiju un sava drauga Furkada kunga pórtretu. Daudzas mākslinieka ieceres palikušas mētu, studiju, ideju līmenī un pieteikumā. Sākot jau ar diplómdarbu, J.Valteru ļoti saista atmósferas un apgaismojuma parādības, kas vēlāk risinātas saules gaismas tēlojumos, spuldzes refleksu studijās, kā arī plenēra gleznojumos.

pirmmēts, L., *sākotnējais mēts; attēls, pēc kura ko veido vai kuru reprodūcē*, # Litógrāfija salīdzinājumā ar citām estampa tehnikām visuzskatāmāk un tiešāk spēj estampa novilkumā saglabāt mākslinieka zīmējuma manieri, stilu un arī zīmējuma pirmmēta svaigumu. Módesta Musórgska galvas pirmmētā Zaļkalns nelieto šķautņaino veidošanas paņēmienu, bet módelē ar mīkstākām, plastiskākām pārejām.

mētveidīgs / mētveida / studijveidīgs / studijveida, Kd., *saistīts ar mētu, studiju, skici*, # Par pastelglezniecības studijveidīgo raksturu M.Skulmes glezniecībā liecina vairākkārt darinātie vienas persónas pórtreti. F.Varslavāna glezniecība attīstījies no šaura, pasīva vērojuma un mētveida gleznojuma uz kónkrētu, rūpīgu tēlojumu.

uzmest, *uzmēt, uzmeta* / **skicēt**, 2. kónj. / **uzskicēt / ieskicēt**, K., *veidot uzmetumu*, # Mājās pārnācis, Pēteris reizēm pēc atmiņas uzmeta zīmēšanas burtnīcā topošas mājas skici. Viņa pārcilā visas steigā uzmeštās skices. Viņš iesāka gan jo daudzas gleznas, bet nenoveda līdz galam – darbi palika kā uzmešti galvenie vilcieni. Vienkārša blóknóta lapās mākslinieks, apmainījies šauteni pret zīmuli, skicēja savus cīņu biedrus un fróntes apkārtni. Gleznotājs izņem savu blóku un pustumsā lūko uzskicēt sāpju pilno, madónnīgo seju. Viņš daudz lasa, mācās angļu valodu, interesējas par mākslām, veikli uzskicē pórtretu vai karikatūru. Tur ir gan zīmuļa, gan spalvas zīmējumi, gan vieglām kóntūrlīnijām ieskicētas figūras. Apsēdies pēdējā solā, viņš mēģināja kabatas grāmatīņā ieskicēt lektóra vaibstus – kalsna, asi zīmēta seja, mazliet uzkumpis, prāvs deguns.

KÓPIJA, L., *óriģinālam līdzīgs atveidojums*, # Arhitekts Kvarengi uzcēla precīzu Vatikāna galerijas kópiju, bet mākslinieki Itālijā kópēja Rafaela gleznojumus. Gleznojumos maz jūtama aktīva mākslinieciska attieksme, kas spētu pacelt attēlojamo óbjektu pāri pasīvai dabas kópijai. Rasējumu oriģināli glabājas seifā, un tās ir kópijas, ar kurām darbojas rūpnīcas tehnólógs un virpotājs. Pauspapīru nosūta uz gaismas kópētavu, kur no kópēšanas aparāta iznāk brūnganā vai zilganā kópija.

kópēt, 2. kónj., K., *veidot kópiju*, # Mans skatiens pakavējās pie Levitana *Rudens dienas Sókólņikos*, kuru direktóre kā savu mīļāko gleznu bija rūpīgi kópējusi no oriģināla. Akmens tekstus kópēja, piespiežot papīru pie akmens virsmas – tur, kur akmenī bija iekaltas hieróglifu zīmes, papīrs iespiedās.

nokópēt / pārkópēt, pbg., # Īpašnieks šo gleznu nepārdod, bet atļauj to nokópēt. Zīmējumu pārkópē uz caurspīdīga papīra.

pakópēt, *neilgi, mazliet kópēt*, # Skolotājs teica, ka nebūtu par ļaunu pakópēt Verónēzi.

mikrókópija, *ļoti samazināta kópija*, # Pašlaik mikrókópija ir iekarojusi stingras pózicijas pasaules bibliótēkās.

pausa / novilkums, L., *kópija uz caurspīdīga vai gaismjutīga materiāla, parasti papīra*, # Pārsvarā bija tušas pausas, zīmuļa pausu bija mazāk. No viena ekspónējuma var iegūt četras kópijas uz papīra vai vienu novilkumu uz pauspapīra.

pausot, 2. kónj. / **novilkt**, -velk, -vilka, K., *veidot pausas, novilkumus*, # Maruta ir aizgājusi pausot rasējumus. Rītos tikko novilkātās un kórektrišu istabās ienestās slejas vēl gluži slapjas. Uz neliela šapirógrāfa lentas gabala novilka divdesmit stilizētus ar roku rakstītus uzsaukumus.

REPRÓDUKCIJA, L., *gleznas, zīmējuma atveidojums, atdarinājums*, # Izstādē bija gleznu repródukcijas, kuras patiesi atdarina ne vien krāsas, bet arī faktūru. Viņš aplūkoja Andrē Žila gleznas *Vājprātīgais* repródukciju, kurā bija attēlots vīrietis šausmās ieplestām acīm cīnāties ar vājprāta halucinācijām.

repróducēt, 2. kónj., K., *darināt repródukciju*, # Somu glezniecību gadsimtu mijā daudz aprakstīja un repróducēja latviešu periodikā. Uzslavu pelna grāmatā repróducētais Raiņa pórtrets.

repróduktīvs, Kd., *atveidojošs*, # Repróduktīvo tehniku – fótógrāfijas, kinó, televīzijas un rādió – lielie sasniegumi ļoti veicinājuši mūsdienu cilvēka ātro un aso redzes, kā arī dzirdes orientāciju

reprógrāfija, L., *teksta, attēla pavairošana, kurā iegūst kópijas, kas grafiski pilnīgi atbilst óriģinālam, bet var atšķirties pēc materiāla, krāsas, izmēriem*.

reprógrāfisks, Kd., *uz reprógrāfiju attiecīgs*.

RETUŠA, L., *attēla (fótógrāfijas, zīmējuma, gleznas) labošana vai uzlabošana ar īpašiem paņēmiem*, # Mākslinieciskā retuša ir restaurācijas prócesa minimums. Póligrafíķu universitāte pie grafikas fakultātes izveidoja retušas nodaļu.

retušēt, 2. kónj., K., *veikt retušu*, # Viņa retušēja un pārzīmēja slikti uzņemtas dzejnieka trimdas fótógrāfijas, lai tās neaizietu zudumā un būtu publicējamas.

4. 1. 1. Glezniecība.

GLEZniecība, L., *tēlotājas mākslas veids, kas īstenību atspoguļo mākslas tēlos ar krāsām, līnijām un gaismēm uz plaknes – audekla, koka, papīra, kartona, sienas apmetuma, stikla; glezniecības darbu kopums kādā laikmētā vai gleznotāja jaunradē*, # Pēc izpildījuma tehnikām glezniecība dalās eļļas, temperas, akvareļa, pasteļa, guašas, emaljas, freskas, mózaikas, vitrāžas un enkaustikas tehnikā. Pēc rakstura glezniecību iedala stājglezniecībā, mónumentālajā, dekoratīvajā, miniatūru un skatuves glezniecībā jeb scenógrāfijā. Pēc satura un sižetiskās ievirzes glezniecība iedalās žanros – vēsturiskajā, sadzīves un mitólóģiskajā žanrā, kā arī pórtretā, ainavā, klusajā dabā u. c. Eksperimentējot saskaņā ar savu jauno glezniecības kóncepciju, Bernārs uzgleznoja *Lupatlases uz Klišī tīla*. 1882. gada franču glezniecību pārstāv ne tikai darbi, kurus darinājuši óficiāli atzītie gleznotāji. Ubāna glezniecībai ir sveši krāsu lókalisma un dekoratīvisma principi.

glezniecisks, Kd., *saistīts ar glezniecību*, # Lielā pieredze un prófesiónalā meistarība palīdz māksliniekam gleznieciski izteikt ainavas idejiski tēlaino ieceru. Daudzi tālaika gleznotāji centās piešķirt savai mākslai lielāku sabiedrisko skanējumu, pieauga tieksme pēc sintēzes, pēc gleznieciskās plaknes dekoratīvisma, pēc mónumentalitātes.

gleznieciskums, L., # Ófórta līnijas vijīgais tecējums, vieglais gleznieciskums pauž senlaicīguma burvību

gleznot, 2. kónj., K., *veidot mākslas darbu ar glezniecības līdzekļiem*; R. v., *nodarboties ar glezniecību*, # Gleznu Migla uz jūras I. Aivazóvskis gleznojis 1884. gadā. Kāds gleznotājs sēdēja piekalnītē un gleznoja ezera līci. Viņa pamudina vīru gleznot freskas. Impresiónistu negleznoja tā, kā viņus mācīja akadēmijā. Viņš stāvēja pie mólberta un gleznoja kā parasti – vispārinātiem otu triepieniem. Rudenī bērzi pat apmākušajās dienās būs spilgti – pavasaris glezno ar pasteļu, rudens ar eļļas krāsām. Skolā gan es diezgan labi zīmēju, bet domāju, ka gleznot man nebūtu nekāda liela talanta.

uzgleznot, pbg., # Māti Lótreks uzgleznoja nekustīgi sēžam pie brokastu galda ar kafijas tasi priekšā. Līzbete atnesa pórcelāna pīpi ar līko kātu un čibukā uzgleznotu zirga galvu.

glezna / gleznojums / bilde / audekls, L., *gleznošanas rezultāts*, # Pie sienas liela glezna, kurā mākslinieks rādījis, kā pavasara ūdeņi salauž ledu. Lótreks strādāja arvien ražīgāk, lielā aizrautībā radās glezna pēc gleznas. Pie sienas no milzīga gleznojuma raudzījās pretī sirmgalvis ar melnu cilindru galvā. Izstādēs mākslinieks piedalās ar ainavām, klusajām dabām, galvenokārt ziedu gleznojumiem. Pie sienas istabā karājās liela bilde, kurā pa indigó ziluma upi laivā brauca kungs ar

dāmu. Lielās bildes zeltīto rāmi meitas apvijušas zaļi rūsganām vārpām. Gleznotājs vairākos savos audeklos gleznojis klusās dabas.

apgleznot, *pārklāt ar gleznojumu*, # Dekorācijas aktieri darināja un apgleznoja paši. Pie darbnīcas sienām pieslieti gan apgleznoti, gan vēl krāsu neskarti audekli. Bagātīgi apgleznotās vāzes un dekoratīvos šķīvjus mākslinieks apdedzina keramikas cepļos Rīgā.

apgleznojums, L., # Pórcelāna un fajansa apgleznojumam pievērsušies nedaudzi jaunie keramīki.

izgleznot, *pārklāt viscaur ar gleznojumu; sīki, detalizēti atveidot ko gleznā*, # Viņa skatiņi kā maldīdamies slīd pār izgleznotajām sienām. Pjetrō Aretīnō mōralizē, ka tā varot izgleznot pirti, nevis svētū baznīcas telpu. Viņš apbrīvoja meistara ārkārtīgo prasmi izgleznot katru sīkumu.

izgleznojums, L., # Vitrāžā masu skatos parādās neizteiksmīgu cepuru piramīdas un sīki galvu izgleznojumi.

iegleznot, *iekļaut gleznā kādu noteiktu detaļu*, # Strādājot pie pōrtreta, gandrīz vai ar mīlestības jūtām viņa varēja iegleznot acu mirdzumu, ēnu lūpu kaktiņā vai bedrīti vaigā. Ainavās Kārlis Miesnieks labprāt ieglezno pa figūrai.

iegleznojums, L., # Figūru iegleznojums ainavā, gaišā prieka noskaņa cilvēku sejās un dzirkstošā ziemas diena liekas saskaņoti pēc ideālā zelta griezuma attiecībām.

sagleznot, *uzgleznot lielākā daudzumā*, # Biju liecinieks, kā no gleznām saslietās grēdas aug un virzās uz istabas vidu, kamēr tikai ejamie celiņi un gulta vien bija brīva no sagleznotajiem darbiem. Persōnālizstādi rīkot tā kā par agru, nekas daudz nav sagleznots. Arī vāju darbu ir sagleznots pietiekami.

pārgleznot, *pārveidot gleznu*, # Visu vasaru pavadīju pie viena darba, to atkal un atkal pārgleznojot. Kad glezna nomelnēja, kļuva blāva, to pilnībā vai atsevišķās vietās pārgleznoja.

pārgleznojums, L., # Kad lielie un mazie fiziskie bojājumi likvidēti, kad krāsas slānis attīrīts no pārgleznojumiem, kvēpiem un nostiprināts, var ietonēt tukšās vietas neitrālā pamatkrāsā.

pagleznot, *neilgi, mazliet gleznot; veidot pagleznojumu*, # Tagad Rōzentāls varēja brīvdienās izbraukt kaut kur ārpus pilsētas pagleznot no dabas.

pagleznojums, L., *apakšējais gleznojums, parasti vienā tonī*, # Dažos gleznotajos pōrtretos viņš pagleznojumus izdarījis ar temperas krāsām, uzlikdams gaismas eļļas tehnikā. Īpatnējas rožainas debesis uz viegli kōntrastējoša, zilgana pagleznojuma plešas ap saules ripu aiz vītoliem.

virsglazūra, L., *gleznojums uz glazūras*, # Virsglazūras krāsu paletē Zinaīdai Ulstei tuvi ir mierīgie, plūstošie pasteltoni, skaidras un tīras līnijas, kas ir visciešākā sakarā ar pórcelāna dabu. Virsglazūras rotājumā nepārspēti paliek Meisenes speciālisti – viņu ziediem raksturīga ārkārtīgi laba krāsu un līniju saskaņa, meistarīgs izpildījums.

zemglazūra, L., *gleznojums zem glazūras*, # Trauki viegli, smalki, uz tiem zemglazūras gleznojumā izmantoti galvenokārt ziedu mōtīvi.

smērējums / triepums / pindzelējums / ķēpājums, L., *nemākulīgi, neprōfesionāli izpildīts tēlotājas mākslas darbs*, # Mierīgās, rāmās ainavas, kas skatītas mākslas salōnos, viņai tagad likās bērnišķīgi smērējumi, kurus uztriepis uz audekla cilvēks, kam nav ko teikt, jo tas nekā nav izcietis. Anrī de Grū piedraudēja noņemt savus darbus, ja no zāles neizmetīs ārā riebīgos triepumus, ko darinājis „algotais prōvokātōrs” van Gōgs. Šo meistardarbu priekšā manas gleznas ir tikai tādi diletantiski pindzelējumi. Abi mazie ņēma uz palodzes atstātos zīmuļus un sāka zīmēt visādas lietas un, kad māsa atgriezās, līksmodami stiepa tai pretī savus ķēpājumus.

pindzelēt, 2. kōnj., K., *nemākulīgi vai viduvēji gleznot*, # No dabas viņš neko negleznoja, bet atdarinājumus pindzēlēja tīri ciešami.

GLEZNICĪBAS TEHNIKA, L., *glezniecībā lietojamo paņēmienu kopums, šo paņēmienu pārvaldīšana*, # Atkarībā no krāsu pigmentu saistvielas, uzklāšanas veida un pamatnes rakstura izšķir šādas glezniecības tehnikas – enkaustika, freska, emaljas glezniecība, eļļas glezniecība, tempera, akvarelis, gūša, pastelis. Īpašas glezniecības tehnikas ir mōzaika un vitrāža. Viņa gleznotie pōrtreti (arī pastelā tehnikā) atgādina kōmētas uzliesmojumu.

EĻĻAS GLEZNICĪBA / eļļa, L., *eļļas krāsu glezniecības tehnika; gleznojums ar eļļas krāsām*, # Eļļas glezniecība pazīstama kopš X gadsimta, bet sākot ar XIV gadsimtu, kad Jans van Eiks eļļas tehniku bija pilnveidojis, tajā strādā lielākā daļa visas pasaules gleznotāju. Šis balets Lōtreku iedvesmoja divām gleznām eļļas krāsas tehnikā. Pēckara perīodā gleznotājs darinājis

akvareļu sēriju, kā arī realizējis plašāka rakstura ieceres eļļā. Bilžu pazinēji Regīnas mēģinājumus un skices eļļā, pasteli vai akvarelī uzteica – skuķim esot ķēriens.

AKVARELIS / akvareļglezniecība / akvarelēšana, L., *glezniecības tehnika, kurā izmanto ūdenī šķīdinātas akvareļa krāsas*, # Glezniecības vēsturē akvarelis piedzīvojis koša plaukuma laikus – ūdenskrāsu tehnikai jau sengadus radīta sava klasika. Mākslinieks atveda daudz skaistu studiju pastelkrāsās un akvarelī. Dabas skrejošo mirkļu tveršana ir viens no labas akvareļglezniecības priekšnoteikumiem. Daļa mūsu gleznotāju un grafiķu visai aizrautīgi nododas akvarelēšanai un gūst ievērojamus panākumus.

akvarelis / akvareļgleznojums / akvarelējums, L., *glezna akvareļtehnikā*, # Latgales cikla akvareļos visdažādākās noskaņās un krāsu niansēs redzam gleznainos pakalnus, zilo ezeru virknes, baltos lielceļus un zilās tāles. Skatot vienkopus daudzu meistarū akvareļus, sāk atāust atziņa, cik smalka un sarežģīta māksla ir šīs šķietami vienkāršais glezniecības veids. Lūkojoties daudzajos mākslinieka akvareļgleznojumos, redzam gan Latvijas lauku ainavas, gan arī lielpilsētas Rīgas eļpu. Gleznotājs eļļas krāsas uzskata par sev tuvāku materiālu, bet ne mazāk veiksmīgi ir viņa akvarelējumi. Gribas atzīmēt izjustos ziedu akvarelējumus.

akvarelīskis, Kd., *akvarelim raksturīgs*, # Šie darbi saista ar savu akvarelisko efektu – brīvo krāsu plūdumu un dekoratīvajām kvalitātēm. Zilganās dūmakas mākslinieka dzimtenes ainavās izpaužas ar īsti akvarelisku dzidrumu.

akvarelīskums, L., # Šie darbi savā tīrajā akvarelīskumā liecina par jaunā mākslinieka veiksmīgajiem centieniem tehnikas izkopšanā.

PASTELIS / pastelglezniecība / pasteltehnika / krīts, L., *glezniecības tehnika, kurā izmanto pastelkrāsas*, # 1883. gadā Marija bija pasteli uzgleznojusi savu pašpórtretu. Vairākkārt darinātie vienas persónas pórtreti liecina par pastelglezniecības studijveidīgo raksturu U.Skulmes glezniecībā. Būtisku ieguldījumu latviešu pastelglezniecības attīstībā devusi R.Valneres daiļrade. Māksliniece nodevusi skatītāju vērtējumam 75 gleznas, kas darinātas pastelglezniecības tehnikā. Līdztekus eļļas glezniecībai gleznotāja vienmēr strādājusi arī pasteltehnika. Krīts ir glezniecības tehnika, kurā izmanto krāsainos krītiņus (pastelkrāsas).

pastelis / pastelglezna / pastelgleznojums, L., *pastela tehnikā darināta glezna*, # Savā otrajā patstāvīgajā izstādē Purvītis parādīja vairākus smalkjūtīgi risinātos pastelus. Palaikam izstādē redzam viņa pastelgleznas. Mākslinieka pastelgleznojumus tikai nosacīti varam piepulcēt figurālajam žanram, jo autóru tajos vienlīdz interesē gan cilvēks, gan daba.

pastelīgs, Kd., *pastelkrāsai raksturīgs*, # Vitrāžā otrajā plānā iekómpónētā gaismas pils kā tautas gaišākas nākotnes sapnis ieturēta pastelīgos toņos. Ļoti savdabīgs bija keramiķes darbs – pastelīgos, rūsgani pelēcīgos toņos izturētais pannó Rīga.

GUAŠA, L., *glezniecības tehnika, kurā izmanto gvašas krāsu*, # Jaunas, atšķirīgas iezīmes parādās T.Uldriķa gvašas gleznojumu sērijā. Franču gleznotāja darbu skatē izstādītas 114 gleznas, akvareļi un darbi gvašā.

gvaša, L., *gvašas tehnikā darināts darbs*, # Rumāņu tēlotājā mākslā redzamu vietu ieņem tagdnes jaunā cilvēka tēls un tā darba panākumi, un tas viss izteikts ar labu profésiónalu māku zīmējumos, gvašā un akvarelī.

TEMPERA, L., *glezniecības tehnika, kurā izmanto temperas krāsas un darbus darina uz dēļa, auduma, kartóna; šajā tehnikā darināts darbs*, # Tempera ir mónumentālā glezniecības tehnika, kurā strādājuši jau agrās renesanses meistari Itālijā. Nerēti vienā darbā Degā savienoja pasteli, akvareli un temperu. Latviešu glezniecībā olu temperā dažus pórtretus gleznojis V.Tone, bet eļļas-kazeīna temperā strādājis J.Rózentāls. Pazīstamas ir B.Bērziņa, L.Kokles un T.Graša temperas.

VASKA GLEZNICĪBA / enkaustika, L., *glezniecības tehnika, kurā par krāsu pigmentu saistvielu izmanto karstu kausētu vasku*, # Vaska glezniecība ir viena no vecākajām glezniecības tehnikām, kas pielietota jau III gadu tūkstoī pirms mūsu ēras Ēģiptē. No Ēģiptes pārnākusi uz Eirópu, enkaustika bija izplatīta senajā Griekijā, Romas valstī, Bizantijā. Mūsdienās enkaustiku pielieto mākslas darbu restaurācijā, kā arī dekoratīvajā glezniecībā.

FRESKA, L., *mónumentālās glezniecības tehnika – gleznošana ar ūdenī izšķīdinātām krāsām uz kaļķu apmetuma; šādā tehnikā veidots gleznojums*, # Freskas tehnika bija pazīstama jau II gadu tūkstoī pirms mūsu ēras, bet augstāko uzplaukumu sasniedza Itālijā no XIII līdz XVI gadsimtam (Džótó, Mazačó, Rafaels, Mikelandželó). Dódzu pils iekšiene bija rotāta ar slavēnu

mākslinieku gleznām un freskām. Niecīgas freskas paliekas no viduslaikiem saglabājušās virs Rīgas Doma ziemeļu pórtaļa.

EMALJAS GLEZniecĪBA, L., *glezniecĪbas tehnika, kurā attēlu veido, metāla plāksni noklājot ar stikla pulveri un piededzinot*, # Emaljas tehnika bija pazĪstama bizantiešu, senajā franču un krievu glezniecĪbā.

MÓZAĪKA, L., *mónumentālās un dekoratīvās glezniecĪbas tehnika, kurā kómpózcĪja tiek veidota no krāsainiem akmentiņiem, smaltas vai keramikas, ko piestiprina pie rotājamās virsmas ar cementu vai citu saistvielu; šādā tehnikā darināts gleznojums*, # Viduslaikos mózaĪka spilgti uzplauka sakrālajā glezniecĪbā Bizantijā, Itālijā, Krievijā, Grūzijā. Īpatnēju vietu mākslas izstrādājumu nozarē ieņē m sienas gleznojumi mózaĪkas tehnikā. No drupām atrakti grezni apdarināti marmóra pĪlāri, mózaĪku grĪdas, ar marmóru apdarinātas akas. No viegli niansētiem krāsainajiem oļiem izliktā mózaĪka viskrāšņāk un reljefāk izceļas rĪta saulstaru gaismā.

mózaĪkveidĪgs / mózaĪkveida, Kd., # K.Ūbāns krāsu bieži uzliek mózaĪkveidĪgiem mazu, aprautu laukumiņu triepieniem.

VITRĀŽA, L., *mónumentāli dekoratīvās mākslas veids – sižetiska vai órnamētāla kómpózcĪja no krāsaina, arĪ apgleznota stikla gabaliņiem, ko sastiprina ar metāla stiegrojumu; šādā tehnikā darināts mākslas darbs*, # Vitrāža sāka attĪstĪties X gadsimtā, ziedu laikus sasniedzot gótikas laikposmā. Viens no veĶākajiem un óriģinālākajiem vitrāžas pieminekļiem Latvijā ir 1664. gadā darinātās vitrāžas paliekas Lipaiķu baznĪcā – kuršu ķoniķu ģerboņi. Latvijā stiklinieku cunftes, kas nodibinājās RĪgā 1541. gadā, locekļi nodarbojās gan ar vienkāršiem stikla darbiem, gan vitrāžu.

STĀJGLEZniecĪBA / stājglezna, L., *glezniecĪbas paveids, kurā darbiem ir patstāvĪgas funkcijas, tie nav saistĪti ar arhitektūras veidojumiem, tekstu ilustrēšanu u. tml.*, # No veĶākajiem stājglezniecĪbas darbiem Latvijā var minēt nezināma autóra darināto bijušās Kalnmuižas baznĪcas altārgleznu *Gólgāta* (XVI gs. beigas vai XVII gs. sākums). Līdzās mónumentāla rakstura gleznām PurvĪtis savas dzĪves pēdējos gados rada tipiskus stājglezniecĪbas darbus. Vēsturisko mākslas stilu attĪstĪbas un nomaiņas tālākajā gaitā stājglezna pārdzĪvo dažāda rakstura pārvērtĪbas.

MÓNUMENTĀLĀ GLEZniecĪBA, L., *mónumentālās mākslas nozare*, # Mónumentālajā glezniecĪbā visplašāk lieto fresku, vitrāžu un mózaĪku. Džemma Skulme beigusi ar izcilĪbu LVMA Mónumentālās glezniecĪbas darbnĪcu pie Ó. Skulmes (diplómdarbs *Dziesmu svētki*, 1949).

DEKÓRĀTĪVĀ GLEZniecĪBA, L., *dekoratīvās mākslas nozare*, # DekóratĪvajai glezniecĪbai ir Īpaši uzdevumi – dot griestu vai sienas laukumu rotājumu, māksliniecisko iekārtojumu. Liela nozĪme dekoratĪvajā glezniecĪbā rotājoši vispārinātām dabas fórmām, mērķtiecĪgām hiperbólam un ģeómetriskam órnamentam.

dekoratĪvs gleznojums, L., *dekoratīvās glezniecĪbas darbs*, # DekóratĪvie gleznojumi var būt izpildĪti freskas, mózaĪkas, vitrāžas, inkrustācĪjas u. c. tehnikās. DekóratĪvajā glezniecĪbā visvairāk strādājis H.GrĪnbergs (interjera gleznojumi kinóteātrĪ RĪga u. c.).

dekorācija, L., *skatuviskais ietērpis*, # Dekorācijā redzamas jūras piekrastes priedes. Vienkāršota, pat līdz stilizējumam lakónizēta dekorācija tomēr móbilizē aktieri.

MINIATŪRU GLEZniecĪBA, L., *līdz XV gadsimtam smalkā izpildĪjuma tehnikā veikti maza izmēra gleznojumi rokraksta grāmatās (ilustrācĪjas, iniciāļi, vinjetes u. c.); no XV gs. – maza fórmāta gleznojumi*, # Izplatoties grāmatu iespēšanas mākslai, rokrakstu miniatūru glezniecĪba izbeidzās. 15. gadsimtā Francijā, vēlāk arī citās zemēs izplatĪjās otrs miniatūru glezniecĪbas veids – maza fórmāta gleznojumi uz ziloņkaula, pergamenta, papĪra, metāla, pórcelāna, uz tādiem sadzĪves priekšmetiem kā medaljóni, pulksteņi, etvijas u. tml.

miniatūra, L., *miniatūru glezniecĪbas darbs*, # Vārds *miniatūra* cēlies no latĪņu vārda *minium* (mĪnijs – viens no svina óksĪdiem, no kura izgatavoja sarkano krāsu iniciāļu izkrāsošanai rokraksta grāmatās). Sevišķi bagātĪgi ar nezināma autóra miniatūrām ilustrēta kādreizējā RĪgas virsbĪskapa Mihaela Hildebranda *Stundu grāmata (Preces scriptae, XV gs.)*.

miniatūrveida, Kd., *miniatūru pārstāvošs*, # No latviešu māksliniekiem 20. gadsimta 20. – 30. gados miniatūrveida pórtretus gleznojis J.Tilbergs.

SCENÓGRĀFIJA / skatuves glezniecĪba, L., *tēlotājās mākslas nozare, kas ietver skatuves telpas māksliniecisko iekārtojumu atbilstoši uzveduma darbības apstākļiem un saturam*, # Agrāk scenógrāfijā jeb, kā to līdz septiņdesmitajiem gadiem sauca, teātra dekorācijā vairāk izmantoja gleznojumu. 20. – 30. gados scenógrāfijā darbojās arī daudz mākslinieku (N.Strunke, R.Suta,

V.Valdmanis), kuri gandrīz visi darbu teātrī apvienoja ar stāglezniecību vai grafiku. Skatuves glezniecība aptver kā skatuves noformējumu, tas ir, gleznotās dekorācijas, tā arī kóstiņu un rekvizītu zīmēšanu.

scenogrāfisks, Kd., *saistīts ar scenogrāfiju*, # Scenogrāfiskais ietērs *Jāzepā un viņa brāļos* visai būtiski atšķiras no mākslinieka personālizstādē demonstrētā.

PLENĒRS / plenērisms, L., *saules gaismas un atmosfēras iedarbības izraisīto daudzveidīgo dabas krāsu nianšu attēlojums gleznā; gleznošana brīvā dabā*, # Vispilnīgāk plenēra glezniecības principus izkopa franču impresiōnisti. Plenērā tapuši arī visi mākslinieka pōrtreti. Ja Lōtreks savus mōdeļus gleznoja plenērā, tad darīja to aiz citādiem apsvērumiem nekā impresiōnisti. Viens no poļu mākslinieku jaunrades attīstības stimuliem ir daudzie plenēri, kurus galvenokārt rīko vasarās. Visiem mūsu gleznotājiem darbos redzami kaut kādi koki, ezeri, mākoņi un tamlīdzīgi – tas man zināmā mērā atgādina plenērismu.

ŽANRS (tēlotājā mākslā), L., *ar noteiktu tematikas loku saistīta tēlotājas mākslas nozare*, # Ā.Skrīde ir industriālās ainavas žanra izkopējs latviešu glezniecībā. Tēlotājā mākslā visvairāk izplatīti ir sadzīves, vēsturiskais, batālais, mitōlōģiskais un animālistiskais žanrs, kā arī pōrtrets, ainava, klusā daba, marīna.

žanrīks, Kd., *saistīts ar žanru*, # No žanrīkām kōmpōzīcijām gleznotājam pārsvarā ir ainavas.

FIGURĀLĀ GLEZniecība, L., *glezniecības žanrs, kas attēlo cilvēkus vai dzīvniekus kustībā, darbībā*, # Ā.Meļnārs beidzis LMA Figurālās glezniecības meistardarbnīcu pie Ģ.Eliasa (1939). Visu gleznotāja dēvumu mēs varam iedalīt pēc pieņemtajiem glezniecības žanriem – figurālā glezniecība, ainava, klusā daba.

figurāls, Kd., *uz figurālo glezniecību attiecīgs*, # Līdztekus pōrtretam mākslinieks glezno klusās dabas, ainavas, figurālas kōmpōzīcijas. Mākslinieka dekoratīvo šķīvju un vāžu kōmpōzīcijās parasti dōminē figurālais elements – dekoratīvi tverts sava laikmeta ļaužu dzīves atspoguļojums.

SADZĪVES ŽANRS, L., *glezniecības žanrs, kas attēlo (parasti sava laikmeta) ikdienas un sabiedriskās dzīves notikumus*, # Sadzīves žanrs uzplauka 16. gadsimta vidū, bet sevišķi attīstījās 17. gadsimtā (Itālijā M.Karavadžō, Spānijā D.Velaskess, Flandrijā Jōrdans, Francijā brāļi Lenēni, Ž.Šardēns u. c.). Ievērojamu vietu sadzīves žanrs ieņēma gleznotāju K.Miesnieka, A.Annusa, Ō.Skulmes, Ģ.Eliasa, A.Štrāla u. c. daiļradē.

VĒSTURISKAIS ŽANRS, L., *glezniecības žanrs, kas atspoguļo vēstures notikumus*, # Vēsturiskā žanra saturā ir svarīgi mōmenti no tautu vai atsevišķu vēsturisku persōnu dzīves, un tas cieši saistīts ar batāliju žanru, kā arī ar vēsturisko pōrtretu. Latviešu glezniecībā pirmais vēsturiskajam žanram pievērsās K.Hūns, sižetus smēļot no cittautu vēstures.

BATĀLIJU ŽANRS / batālija, L., *glezniecības žanrs, kas pievērsas kara tematikai, attēlojot gan kaujas skatus, gan kara laikam raksturīgus notikumus*, # 18. – 19. gadsimta pōgresīvie mākslinieki (F.Gōija, E.Delakruā, V.Vereščagins) savos batāliju žanra darbos centās atklāt kara sōciālo raksturu. I pasaules kara gados batāliju žanram pievērsās gleznotāji J.Grōsvalds un J.Kazāks, attēlojot skaudro frōntes ikdienu.

MITŌLŌģISKAIS ŽANRS, L., *glezniecības žanrs, kas sižetus smēļ mitōlōģijā*, # Renesanses posmā mitōlōģiskais žanrs izvērtās par vienu no galvenajiem laicīgās, humānistiskās mākslas žanriem. Latvijā 20. – 30. gados visaktīvāk mitōlōģijas žanrā darbojās A.Cīrulis (eļļas un temperas gleznojumi – *Dieva dēli, Saules meitas, Dieviņš un Laima, Māra* u. c.).

AINAVA / peizāža / dabasskats, L., *glezniecības žanrs, kas attēlo dabasskatus, apdzīvotas vietas u. tml.; šī žanra darbs*, # Eirōpā ainava kā patstāvīgs žanrs sāka attīstīties 16. gadsimtā – līdz tam daba tika attēlota tikai kā pōrtreta un dažādu figurālu kōmpōzīciju fōns. Arvien plašāku vietu ainavas žanrā iegūst akvareļa tehnika. Kursas līdzenie lauki, Siguldas apkaime, Piebalga, Rīgas nomales ir gleznotāja galvenie ainavu mōtīvi. Valters un Purvītis savās tā laika peizāžās ietvēruši vēl tagad Kazdangas apkārtnē sastopamās jaukās birztales. Reālisma pōzīcijas ainavu glezniecībā stiprināja arī LMA V.Purvīša Dabasskatu meistardarbnīcu beigušie mākslinieki.

ainavīks, Kd., *saistīts ar ainavas žanru*, # Vēlāk viņa vitrāžās parādās ainavīkie un figurālie mōtīvi – saules apmirdzēta lauku sēta, tīrums ar labības stadiem u. c.

MARĪNA / marīnisms, L., *glezniecības žanrs, kurā attēlota jūra, jūrmala, ar jūru saistīts cilvēku darbs; šī žanra darbs*, # Mūsdienās marīnas žanram pieskaita arī jūrnieku un zvejnieku dzīves un darba attēlojumus. Eirōpas glezniecībā marīnu pirmie izkopa hōlandieši 17. gadsimtā.

K.Meļbārzdīs darbojas ainavas žanrā, glezno liriskas dabas ainas un noskaņu bagātas marīnas. Jānis Liepiņš latviešu glezniecībā plaši ieviesis zvejnieku tematiku, un kā tādām viņam zināmā mērā pienākas arī latviešu marīnisma iesācēja gods.

ANIMĀLISTISKAIS / animāliju žanrs, L., *tēlotājas mākslas žanrs, kas pievēršas dzīvnieku attēlojumam*, # Animālistiskais žanrs par patstāvīgu žanru Eirōpas mākslā izveidojās 17. gadsimtā. Pirmā animālistiskā žanra darbu izstāde mūsu mākslas vēsturē bija pulcējusi kuplu autōru skaitu. Renē Prenstō savā daiļradē galvenokārt pievērsās animāliju žanram – ar lielu prasmi viņš gleznoja zirgus, suņus, medību ainas un dažādas epizodes no zirgu skriešanās sacīkstēm.

animālistisks, Kd., *saistīts ar animāliju žanru*, # Animālistiskas tēmas mākslā bieži noderejušas cilvēku rakstura negatīvu īpašību attēlošanai.

PŌRTRETS, L., *tēlotājas mākslas žanrs, kas pievēršas cilvēka individualizētam attēlojumam*, # Senajā Grieķijā skulpturālā pōrtreta māksla augstu pilnību sasniedza 5. gadsimtā pirms mūsu ēras. Izcili sasniegumi, it īpaši gleznotā pōrtreta jomā, bija renesansē. Latvijā pōrtreta žanrā nozīmīgu ieguldījumu devuši Ōtō Bērtiņš, A.Gruzdiņš, J.Roze, K.Hūns, J.Rōzentāls, J.Valters u. c. Pēc pērsōnu attēlojuma izšķir parasto pōrtretu, divpōrtretu jeb dubulpōrtretu, grupas pōrtretu un pašpōrtretu. Pēc tēlojuma rakstura izšķir intīmo, parādes jeb reprezentatīvo un satīrisko vai humoristisko pōrtretu. J.Tilbergs pārstāv reprezentatīvo pōrtretu. 20. – 30. gados Latvijā attīstījās arī parādes un salōna pōrtrets, bet jo sevišķi intīmais pōrtrets, kura spilgtākais pārstāvis bija V.Tone.

pōrtrets / pōrtreja / ģīmetne, L., *pōrtreta žanra darbs*, # J.Tilbergs savos pōrtretos galveno vērību veltīja sejai un rokām. Mākslinieka labākās gleznas ir gaismas pārpilnas, it īpaši Seleirānas laukstrādnieku pōrtreti. Gaitenī pie sienas bija vēsās, pelēcīgās krāsās gleznota sievietes pōrtreja. Šteinheiles-Kameņevas pōrtretu J.Rōzentāls uzgleznojis sevišķā sajūsmas brīdī dažās stundās, un šī pōrtreja ir viens no izcilākajiem pastēļdarbiem visā latviešu glezniecībā. Mūsu tēlniecībā viens no visizplatītākajiem žanriem ir ģīmetne. Plašāks un daudzveidīgāks ir meistara pōrtretu klāsts glezniecībā, it īpaši sākuma periodā bieži sastopamas ģīmetnes ar pastiprinātu sadzīves žanra elementu piedevu.

pōrtretglezniecība, L., *pōrtreta žanra nozare*, # Šajā pōrtretā spilgti jūtama M.Ļesterōva dziļā radniecība ar sava laikabiedra V.Serōva pōrtretglezniecības tradīcijām.

pašpōrtrets / autōpōrtrets, L., *pōrtrets, kurā mākslinieks attēlojis pats sevi*, # Mākslinieku pašpōrtreti veido diezgan krietnu mūsu pōrtreta glezniecības daļu. Rembrants savā dzīves laikā uzgleznojis vairāk nekā trīs simt pašpōrtretu, pēc kuriem var pat spriest par viņa mūža gājumu. Tikko no Šveices atvests un muzejā izstādīts Rembranta autōpōrtrets, kuru viņš gleznojis divdesmit septiņu gadu vecumā.

dubulpōrtrets, L., *tēlotājas mākslas darbs, kurā ietverti divu cilvēku pōrtreti*, # Izstādē ir tikai divi dubulpōrtreti : *Māsas* un *Meitenes*. Pazīstamās *Vogue* fotogrāfes visslavenākais attēls noteikti ir kailā Džōna Lenōna un saģērbtās Jōkō Ōnō dubulpōrtrets uz albuma *Rolling Stone* vāka.

pōrtretisks, Kd., *saistīts ar pōrtretu*, # No jaunajām pōrtretiskajām kōmpōzīcijām ļoti veiksmīgs ir mākslinieka dekoratīvā plānā risinātais pašpōrtrets.

pōrtretēt, 2. kōnj., K., *ar tēlotājas mākslas līdzekļiem radīt pōrtretu*, # Gribu vēl pieminēt gleznu, kurā meistars pōrtretējis savu brāļadēlu – veselīgu zēnu uz zila ezera fōna. Cilvēku var pōrtretēt sabiedrībā, saistībā ar dabu vai lietām. 18. gadsimtā kōrpulentas vecākas dāmas pōrtretētas attiecīgā kōķetā pōzā.

pōrtretējums, L., # Gleznojot arī tradicionālo viena mōdeļa atveidu, māksliniece radījusi spilgtus, psiholōģiski pārliecinošus laikabiedru pōrtretējumus. Gan fotogrāfijas, gan saglabājušies mākslinieku pōrtretējumi liecina, ka Marija Dārziņa jaunībā bijusi skaista.

ŠARŽS, L., *satīrisks vai humoristisks pōrtrets*, # Šaržā ir tāds cilvēka attēlojums (parasti pōrtrets), kurā dažas fōrmas, kustības un izteiksme ir mērķtiecīgi izceltas, pārspīlētas. Parasti šaržus izpilda grafikas tehnikās, taču sastopami arī gleznoti un skulpturāli šarži. Mākslinieka galvenā aizraušanās ir draudzīgi šarži – viņa kōlekcijā ir daudz pōpularu aktieru pōrtretzīmējumu.

šaržēt, 2. kōnj., K., *attēlot ar šarža paņēmienu*, # Viņš izmēģināja savas novērošanas spējas, zīmēdams arī klasesbiedrus, kurus mēdza raksturot ar dažām līnijām bieži vien šaržētā manierē. Ar dažiem spalvas vilcieniem viņš uzmeta pasniedzēja šaržētu pōrtretu – pārmērīga pašapmierinātība, plīks pauris, milzīgas acenes.

KLUSĀ DABA / natūrmórts, L., *tēlotājas mākslas (galvenokārt glezniecības un grafikas) žanrs, kas parasti atveido dažādus traukus, augļus, puķes, medījumus un citus attiecīgam laikmetam raksturīgus dabas un sadzīves priekšmetus; šī žanra darbs, #* Ainavas un klusās dabas žanriem jo sevišķi iecienīta ir akvareļa tehnika. Interesanta ir arī mākslinieka klusā daba ar attēloto māla krūzi un otra – ar ievārijuma podiem. Natūrmórtā darbojās gandrīz visi tā laika gleznotāji, taču nozīmīgu ieguldījumu šajā žanrā devis L.Svemps.

AKTS / kailfigūra / kailķermenis / pliknis, L., *kaila cilvēka ķermeņa attēlojums tēlotājā mākslā, #* Akts kā cilvēka ķermeņa un dzīves skaistuma suminājums ir parasts paņēmiens tēlniecībā. Jo sevišķu uzmanību saistīja gleznotājas pasteli izpildītais akts. Pie sienām karājās viena Purvīša oriģinālainava, kāds Rōzentāla pliknis un vairākas citas gleznas.

SVĒTBILDE, L., *religisku sižetu attēlojums, #* Gadsimta sākumā pieauga interese par senkrievu svētbilžu mākslu. Viduslaikos Eirōpā glezniecību (mōnumentālos un dekoratīvos gleznojumus, kā arī svētbildes un miniatūras) stipri ietekmēja baznīcas ideolōģija. Pie sienām daudz svētbilžu, kaktā mazs altāritis, uz galda krucifikss. Dievlūdžēji te krita ceļos, te krustījās, te aizdedzināja svecītes pie svētbildēm.

ikōna, L., *seno Austrumu baznīcas un pareizticīgo svētbilde, #* Tempera viduslaikos kļuva par galveno stājglezniecības tehniku, it īpaši ikōnu glezniecībā. Pati saistošākā bija greznā altāra tēla ar lielisku 17. – 18. gadsimta ikōnu kōlekciju, kas savāktas no karā iznīcinātām sādžu baznīcām.

PÓLIPTIHS, L., *vairāku saturā savstarpēji saistītu tēlotājas mākslas darbu, galvenokārt gleznu, kopums (uz vienas vai vairākām pamatnēm), #* Izstādē sižeta attīstības secībā izvietotais Pēra Ginta scenogrāfiskais pólptihs rada pārsteidzošu iespaidu.

diptihs, L., *divi saturā savstarpēji saistīti mākslas darbi, #* H.Heinrihsōnes gleznu diptihs *Mainīgā pasaule* (2004) gleznots īpaši bankas restorāna telpām.

triptihs, L., *trīs tematiski un kōmpōziciōnāli saistītu mākslas darbu kopums, #* Triptihs par strēlnieku tēmu kopā ar citiem darbiem atspoguļoja latviešu metālmākslas sasniegumus. Ievērojamākais I.Zariņa darbs ir latviešu sarkanajiem strēlniekiem veltītais triptihs *Revōlūcijas kareivji*.

cikls, L., *pēc satura savstarpēji saistīti mākslas darbi, #* Grafīķis sācis strādāt pie lielāka cikla *Baltijas republiku galvaspilsētas*. Pazīstami A.Megņa akvareļa cikli *Jugla, Rīgas pievārte, Rīgas parki*.

PANÓRĀMA, L., *no centra aplūkojams liels gleznojums uz cilindriskas fōrmas virsmas, #* Es ilgi nostāvēju speciāli uzceltajā apaļajā ēkā, kurā novietota Sevastōpōles aizstāvēšanas panórāma – milzīgā F.Rubō glezna. Tai laikā Prenstō strādāja pie vērienīgas panórāmas, veltītas slavenajai 1870. gada kara epizōdei – kirasieru uzbrukumam Reihshōfenā.

panórāmisks, Kd., *panórāmu pārstāvošs, #* Daudzos mākslinieka darbos redzam plašas panórāmiskas ainavas ar dzidri ziliem ūdeņiem un baltiem mākoņu kalniem, kas mijas ar zaļām birztaļām. *Pašpōrtretā* panórāmiski izvērstā ainava aizmugurē jau tiktāl vispārināta, ka izaug līdz priekšstatam par mākslinieka dzīves ceļu.

diórāma, L., *telpiska kōmpōzīcija, kas sastāv no pusaplī veidota dibenplāna (gleznojuma, fotogrāfijas) un plastiski veidota priekšplāna, #* Varenā kauja attēlota diórāmā un papildināta ar maketiem.

KÓLĀŽA, L., *pielīmējums vai piespraudums gleznai, zīmējumam u. tml., #* Kólāža radās 20. gadsimta sākumā kubistu, futūristu, dadaistu daiļradē. Gleznā izmantotie kólāžas paņēmieni šķiet pilnīgi attaisnoti, jo diez vai ar krāsu vien būtu radīta atbilstošā noskaņa un ekspresija.

PANNŌ, L., *glezna vai cilnis uz norobežota sienas laukuma, #* Ar krāsotāja un viena mācekļa palīdzību Lōtreks aizpildīja aiļu starpas ar divi metri augstiem pannō, kur uz gaiši dzeltena fōna uzgleznoja rōkōkō stilā puķes, lapas, vītnes. Pannō ir raksturīgi 18. gadsimta rōkōkō interjeriem. Ēku grezno Ļeņingradas meistarū izgatavotais mōzaīkas pannō. Kōrpusu galasienās darināti pannō no krāsainiem ķieģēļiem un sintētiskiem sveķiem.

PLAFŌNS, L., *ar gleznojumiem vai cilņiem rotāti griesti vai griestu daļa; vispārējā griestu dekoratīvā kōmpōzīcija (gleznojumi, cilņi, ōrnamētāli veidojumi u. tml.), #* Rundāles pils griestu plafōnus un skulpturālos veidojumus darinājuši slaveni Vakareirōpas mākslinieki. Griestu plafōns tur attēlo rītausmas dievieti Aurōru.

MEDALJŌNS, L., *arhitektōniska detaļa – galvenokārt apaļas vai ovālas fōrmas cilnis vai gleznojums*, # Uz gaiši dzeltena fōna Lōtreks uzgleznoja rōkōkō stilā puķes, lapas, vītnes un medaljonus ar mājas iemītņieču pōrtretiem.

TŌNDŌ, L., *apaļa fōrmāta gleznojums vai cilnis*, # Tōndō bija plaši izplatīts itāļu renesanses mākslā, īpaši raksturīgas bija tōndō kōmpōzīcijas, kurās attēlota madōnna ar bērnu.

STAFĀŽA, L., *sekundārs gleznas kōmpōzīcijas elements – cilvēku vai dzīvnieku figūras ainavā, ainava pōrtretā u. tml.*, # Stafāža bija īpaši izplatīta 16. – 17. gadsimtā, kad ainavās bieži tika iekļautas reliģiskas un mitōlōģiskas ainas. Pamazām mākslinieka audeklos ienāk arī figūras, sākumā kā stafāža dabasskatos.

4. 1. 2. Grafika.

GRAFIKA, L., *tēlotājas mākslas veids, kas ietver zīmējumu un uz zīmējuma balstītus iespieddārus – estampus; grafikas darbs*, # Galvenie grafikas izteiksmes līdzekļi ir līnija, gaismēna un melnbalto laukumu attiecības. Ilgu laiku vienīgais grafikas veids bija zīmējums, līdz mūsu ēras 868. gadā Ķīnā atrada līdzekli, kā pavairot zīmējumu ar kokā izgrieztas klišejas palīdzību. Grafikā krāsainībai (pōlihrōmijai) ir sekundāra nozīme, kaut arī to izmanto diezgan bieži. Izstādīto darbu skaitā bija gleznas, grafikas, plakāti, dekorāciju skices un kōstīmu zīmējumi.

grafisks, Kd., *saistīts ar grafiku*, # Meistars arī šajā darbā liek spilgti izjust grafiskās mākslas izteiksmes līdzekļu māksliniecisko spēku – līniju ritmu un ōrnamētālo bagātību, gaišā un tumšā tōnalitāti. Mākslinieks jau ilgāku laiku strādā pie lielāka grafiska cikla par lauku dzīvi.

ZĪMĒJUMS / uzzīmējums / iezīmējums, L., *dažādās tehnikās radīts attēls uz plaknes*, # Pēc seno grieķu leģendas silueta zīmējums ir glezniecības pirmsākums. Senākais anatōmiskais zīmējums ir sirds kōntūras uz mamuta silueta fōna, ko veidojuši akmens laikmēta cilvēki uz alas sienas. Zīmējums ir un paliek māksliniecisķās valodas vislakōniskākā, visatklātākā fōrma. Jau tūlīt pēc studiju beigšanas J.Tilbergs ar lielu aizrautību nodevās zīmējumam, radīdams lieliskus, paliekošus darbus. Nāk prātā arī M.Stārastes kāpostu uzzīmējumi. Šur tur atradās pa sentēvu koklei ar saules un zvaigžņu iezīmējumu.

signālzīme, L., *vizuāla zīme, kuru izmanto par signālu*, # Navigācijas nodrošināšanai papildus jāizbūvē dažādas signālzīmes. Uzņēmums apgādā valsts autōceļus ar signālzīmēm.

zīmējums (māksliniecisķais), L., *viens no grafikas pamatveidiem*, # Zīmējums ir visu estampa tehnikās izpildīto darbu pamatā. Izšķir lineāro, apjoma un tōnālo zīmējumu. Blakus zīmējumam kā grafikas veidam pastāv zīmējums, kas jāapgūst arī visos citos tēlotājas mākslas veidos – glezniecībā, tēlniecībā, lietišķajā mākslā. Zīmējuma teorētiskie un praktiskie principi izveidojās renesanses laikmētā, kad tika izstrādāti perspektīvas, plastiskās anatōmijas un gaismēnas likumi, taču par patstāvīgu grafikas veidu zīmējums kļuva tikai ap 19. gadsimta vidu.

zīme / apzīmējums / iezīme / atzīme, L., *nosacīta grafiska zīme*, # Ceļmalā Didzis ieraudzīja zīmi ar brieža galvu. Lielvārdes jostā lielā spēka zīme ir ugunskrusts. Viņa jūrnieku cepures nagu rotā zeltītā ozollapu virtene – tālbraucēja kapteiņa pazīšanas zīme. Viņš vēl nemācēja izteikt savas jūtas rakstītās burtu zīmēs. Tās ir zōdiaka zīmes, kurām ir vairāku gadu tūkstošu ilga vēsture. Katrs gads ievēl koka stumbrā laika zīmi, pēc kurām kopā nosakāms koka vecums. Vēja rādītājs ar debess pušu apzīmējumiem klabēja vējos dienu un nakti. Kabatā viņam slepenās ceļu kartes ar bateriju apzīmējumiem. Uz senajām akmens plātnēm bija vēl saglabājušās mūrnieku atzīmes, dažādi svītrojumi. Reizēm termōmetra stabiņš pārsniedza 40° iezīmi / atzīmi. Kad bute ir izmērīta, nosvērta un ieregistrēta, tai piestiprina speciālu numurētu iezīmi un ielaiž atpakaļ ūdenī. Atņests ir izrakumos atrasts Damaskas tērauda duncis ar tikko manāmām burtu iezīmēm.

zīmēt, 2. kōnj., K., *attēlot īstenības vai iztēles fōrmas ar grafiskiem izteiksmes līdzekļiem; veidot atšķirīga spilgtuma gaismas rakstu*, # Bērni sāk zīmēt cilvēka figūru 3 – 4 gadu vecumā. Viņš zīmē ar skaidu smiltīs visas iespējamās ģeometriskās figūras. Tilbergs pōrtretu zīmēja ar ogli, itāļu zīmuli vai melno krītu. Saules stari, izlauzdamies cauri ozolu lapotnei, zīmēja uz ceļa klātnes mainīgi nīrbošas ēnu mežģīnes. Bāli zilgana gaisma spiedās cauri aizkariem, zīmēdama uz sienas spoģigus rakstus.

uzzīmēt, pbg., # Man labi padevās pārzīmēšana, bet pašam no sevis bez parauga kaut ko uzzīmēt gan neveicās. Lai uzzīmētu precīzu piegrieztu, nepieciešami auguma izmēri.

izzīmēt, *uzzīmēt rūpīgi, detalizēti*, # Šai gleznai raksturīga ziemeļu renesansei piemītošā smalkā, gandrīz miniatūrā gleznošanas maniere, kad izzīmēts katrs matiņš, katra ziedlapiņa. Labākai pārskatāmībai plāns izzīmēts dažādu krāsu toņos. Galdu klāja zilām plūmēm izzīmēta skaista vaskadrāna. Pret rieta blāzmu kļavu un ošu robainās lapas šķīta mēlnas kā ar tušu izzīmētas.

piezīmēt / sazīmēt, *uzzīmēt daudz*, # Kad Žaniņam piezīmēta pilna lapa, viņš apgriez otru pusi un sazīmē arī tajā palmas un piramīdas. Mans uzdevums ir uz bērzu plankām sazīmēt pēc šablona krēslu kājas. Sals jau rūtīs sazīmējis leduspūķes.

piezīmēt, *zīmēt klāt papildus jau uzzīmētajam*, # Sacerējumā uzrakstīju, ka būšu lidotājs, beigās piezīmēdams klāt divplāksni. Jāuzzīmē uzdotsais temats un var arī kaut ko piezīmēt klāt pēc paša izvēles.

pazīmēt, *neilgi, mazliet zīmēt*, # Bērnā vājā arī pazīmēt, pakrāsot, pašķirstīt bilžu grāmatu. Man vajadzēja pavingrināties pazīmēt siluetus.

izzīmēties, *ilgāku laiku, daudz zīmēt*, # Pusi dienas izzīmējos skices, bet neviena mani īsti neapmierina.

pārzīmēt, *zīmēt vēlreiz, zīmēt no jauna*, # Arī otrā skice pasniedzēju neapmierināja, tāpēc jāpārzīmē vēl trešo reizi.

nozīmēt / pārzīmēt, *zīmēt pēc parauga*, # Viena tūriste izņem blóknótu un nozīmē tajā pie sienas redzamās eksotiskās gruzīnu rakstu zīmes. Zīmēšanas skolotājs pagatavojis plakātu, kurā nozīmējis no žurnāla palielinātu kauju ceļu karti. No mācību grāmatas pārzīmētās dažu rakstnieku ģimenes brālim padēvušās apbrīnojami līdzīgas oriģinālam. Ar šo ierīci aerofotouzņēmuma detaļas pārzīmē uz kartes. Daudzi nāk skatīties un blóknótos centīgi pārzīmē trenāzieru kónstrukciju.

iezīmēt / atzīmēt, *attēlot grafiski*, # Lai gan stingri turējāmie pēc kómpasa, tomēr uz kartē iezīmētā meža ceļa nevarējām izkļūt. Kartē ir atzīmētas / iezīmētas tikai ievērojamākās kalnu virsotnes. Pienācis laiks noteikt kuģa stāvokli un iezīmēt to kartē. Laimīgā kārtā izdevās atrast 1896. gadā zīmētu Jēkaba kapu plānu ar iezīmētām kapu vietām. Lókatōrs klusi sīca, antenas līnija griezās pa ekrānu, iezīmēdama vairāku kuģu kóntūras, krastmalas līniju un ostas vārtus. Kapteinis uz planšetes atzīmē mūsu atrašanās vietu. Šajās kartēs atzīmēti ģredzenveida kalni, kalnu ķēdes, tumšie Mēness virskārtas apgabali, kurus sauc par jūrām, un citi veidojumi.

iezīmēt / atzīmēt / aizīmēt, *veidot grafisku vai jebkādu citādu zīmi*, # Šāgada kalendārā marta lapā viņš bija uzgājis iezīmētu pilnu mēnesi ceturksņa vietā. Vienā no divām lapiņām Grīntāls iezīmēja krustu. Spilgtais gaismas kūlis urbās cauri vētrainajai naktij, iezīmēdams viļņu jūklī gaišu celiņu. Katrus četri siekus graudu Baumanis atzīmē uz rudzu koka, iegriežot tajā robu. Ielaužot krūmā nelielu zaru, Ójārs atzīmēja ligzdiņas atrašanās vietu. Apstrādājot koku, tas jāizmē, lai noteiktu apstrādāšanas robežas.

apzīmēt, *apklāt ar zīmējumu, zīmi vai zīmēm*, # Viņš garlaikoti apzīmē papīra lapu ar dīvainiem órnamentiem, lai neteiktu – ķeburiem. Visi cieminieki zušu kurvjus lika kopā juku jukām, tāpēc, lai katrs varētu savus pazīt, apzīmēja tos ar sevišķu zīmi. Te skolā durvis visur apzīmētas ar cipariem un burtiem, tā ka apmaldīties nevarēja.

LINEĀRS, Kd., *saistīts ar attēla līnijām; līniju veidots*, # Grafisks raksturs ir Jakutijas tautas mākslai, ko apliecina gan tāss un vizlas izstrādājumi, gan skarbi lineārie mamuta, briežraga un koka griezumi. Krētas tekstos sastopami kā hieróglifi, tā arī tā sauktais lineārais raksts, kurā raksta zīmes vairs nesaistās ar stilizētiem zīmējumiem, bet ir tikai dažādu vienkāršu līniju kómbinācijas. Arī gleznu lineārie elementi nevainojami izsvāroti.

lineārisms / linearitāte, L., # Tautas mākslā meklēja būtiskas pamatiezīmes – órnamenta grafiskā lineārisma un ritma īpatnības. Starp 1913. un 1924. gadu darinātās pasaku ilustrācijas raksturo tēlu stilizācija un linearitāte.

RASĒJUMS, L., *tehnisks zīmējums, kas izpildīts noteiktā mērogā saskaņā ar tehniskās grafikas noteikumiem*, # Nav tādu prófesiju, kurās neizmantoju grafiskus attēlus – rasējumus. Pēc darba rasējumiem top dīzeļmótoru degvielas sūkņi. Jaunais strādnieks iemācījās veikli izpildīt uzdotsos pasūtījumus, pareizi lasīt rasējumus.

rasēt, 2. kónj., K., *veidot rasējumu*, # Viņa vadītā grupa rasēja tilta prójektu. Kónstruktorš parasti rasē ar zīmuli uz vatmaņpapīra.

uzrasēt, pbg., # Pēc viņa uzrasētā prójekta lauksaimniecības mašīnu rūpnīca sāka ražot kútsmēslu vedamās vagónetes. Te es uzrasēju grāmatplauktu pēc stingri noteiktiem izmēriem, lai tas varētu ietilpt brīvajā vietā blakus durvīm.

pārrasēt, *rasēt atkārtoti; nokópēt rasējumu*, # Tika nolemts dažus parametrus korigēt, tāpēc shēmu vajadzēja pārrasēt. Sameklējām attiecīgo tehnoloģisko procesu rasējumus un tos pārrasējām.

pierasēt, *uzrasēt rasējumam papildinājumu; izgatavot rasējumus lielākos, pietiekamos daudzumos*, # Man uzdeva shēmas attēlam pierasēt nelielus papildinājumus. Celtnes plāna variantu ir pierasēts vairumā, bet galīgā izvēle vēl nav izdarīta.

PLĀNS / plānojums / izplānojums / prōjekts / shēma, L., *rasējums, zīmējums u. tml., kurā vispārināti ar pieņemtiem grafiskiem apzīmējumiem ir attēlota kā uzbūve, sastāvdaļu savstarpējās attiecības, pārvietošanās ceļš, virzība, secība u. tml.*, # Telpas plānā atzīmējams arī griestu, durvju, logu un citu detaļu augstums. Būs arī nama pārseguma un siju plāni, šķērsriezums un telpu apraksts ar visiem izmēriem. Rokā viņam bija atritināta papīra lapa – skolas dārza plāns. Ceļa smiltīs viņa uzzīmēja plānu, kā jābrauc, lai atrastu Puskāļu mājas. Pilsētas plānojumu nosaka apstākļi, ka tā atrodas šaurā joslā starp jūru un ezeru. Celtniecībai paredzētā būvlaukuma izvēle ir atkarīga no vispārējā apdzīvotās vietas plānojuma. Parka izplānojums vēl nav gatavs. Uz statīva blakus akvareļiem, kuros bija attēlotas paredzamās celtnes, viņš piesprauda arī prōjektu lapas. Prōjektus nerada tikai arhitekti – tā piemēram, ja prōjektē rentgena kabinetu, tad šajā darbā piedalās arī rentgenolōgs. Pēc K.Hāberlanda prōjektiem celtas arī vairākas baznīcas – Valkā (1785), Alūksnē (1788), Katlakalnā (1792). Te ir uzzīmēta pagājušajā gadā apsētās zemes platības shēma. Mums mājasdarbā uzdots uzrasēt virpas shēmu. Mōdērnai ātrgaitas maģistrālei jāsaņem skaidra infōrmācija – dažādas ceļa zīmes, maršrutu shēmas, rādītāji, brauktuves apzīmējumi u. c.

detaļplānojums / detaļprōjekts, L., *sīki izstrādāts (celtnes, apbūves) plānojums*, # Prōjekta otrā daļa – kūrorta zōnas detaļplānojums – satur daudz kōnkrētāku un sīkāk izstrādātu šīs Ķemeru daļas plānojumu. Izbūves detaļprōjekts paredz jūras pusē izvietot sabiedrisko centru.

diplōmprōjekts, L., *prōjekts, kuru izstrādā mācību iestādes beidzējs diplōma iegūšanai*, #Pólitehniskā institūta absolventi aizstāvēja diplōmprōjektus.

plānot / prōjektēt, 2. kōnj., K., *veidot plānu, prōjektu*, # Kad viss, ko arhitekts plānojis, būs uzcelts, te gan būs skaisti. Tikai pareizi plānojot, var veidot racionālu pilsētas apbūvi. Birōjā, kur prōjektē lauku elektrōstacijas, pie galda, nolīcis pār rasējamo dēli, rūpīgi vilka līnijas kāds no birōja darbiniekiem. Rīgas dārzus līdz pirmajam pasaules karam prōjektēja izcils ainavu arhitekts Geōrgs Kufalds.

izplānot / izprōjektēt, pbg., # Uzlabojusies pilsētas sanitārā apkalpošana, izplānota vienota kanalizācijas sistēma. Grupa arhitektu saņēmuši jaunu uzdevumu – izprōjektēt lielu skolu. Vairāki mūsu birōja kōnstruktōri nodarbojas ar izprōjektēto štanču un ierīču izgatavošanas kōntrōli.

saplānot / saprōjektēt, *izprōjektēt lielākā daudzumā*, # Ieraudzījuši pilnu galdu ar prōjektiem, šie izsaucās, ka te jau saplānots vai turpmākiem desmit gadiem. Ūdenskrātuvju Latvijā ir saprōjektēts ne mazums.

pārplānot / pārprōjektēt, *plānot vēlreiz, no jauna*, # Pārplānojamais Kōmunāru laukums bija kādreizējās Esplanādes daļa, kura kopš 19. gadsimta beigām palika neapbūvēta. Rodas vajadzība visu rajonu pārplānot – vecās celtnes nojaukt un celt jaunas. Ciematus prōjektē daudz, un ne tikai prōjektē, bet arī pārprōjektē un pārplāno, meklējot jaunus risinājumus. Bijušais muzikālais teātris pārprōjektēts par mūsdienīgu teātra ēku.

pārplānojums, L., # Līdz kapitālremōnta sākumam visi mājā dzīvojošie īrnieki jāiepazīstina ar mājas dzīvojamo telpu pārplānojuma prōjektu.

shematizēt, 2. kōnj., K., *veidot shēmu*, # Lai varētu iepazīstināt ar elektrōniskās iekārtas uzbūvi, to vajag uzskatāmi shematizēt.

shematisks / shematizēts, Kd., *uzzīmēts shēmas veidā*, # Šeit ir apskatāms shematisks / shematizēts lidmašīnas attēls.

prōjekcija, L., *telpisku ķermeņu attēlojums plaknē*, # Skolēniem jāiemāca rasējumā attēlot priekšmetus frōntālā slīpenķī un ōrtōgōnālajā prōjekcijā. Kartōgrāfiskās prōjekcijas ir visas Zemes elipsōīda virsmas vai tās daļas attēlojums plaknē.

mikrōprōjekcija, *mikrōskōpā palielinātu ōbjektu prōjicēšana uz ekrāna; šādi iegūts attēls*.

mikrōtipija, L., *paņēmiens, ar kuru reprōducē mikrōskōpā palielinātu ōbjektu attēlus; šādi iegūts attēls (novilkums vai nospiedums)*.

prōjektīvs, Kd., *saistīts ar prōjekciju*, # Prōjektīvā ģeōmetrija.

prōjicēt, 2. kōnj., K., *attēlot telpisku ķermeni uz plaknes; iegūt attēlu uz ekrāna ar ōptisku ierīci*, # Mazu 18 × 24 milimetru kinōkadru prōjicē uz liela kinōteātra ekrāna.

prójjicēties, R. n., *būt prójkecijai, tikt prójicētam*, # Uz planetārija mākslīgajām debesīm prójjicējas zvaigznāji.

PIKTÓGRĀFIJA, L., *vairāk vai mazāk shematiski zīmējumi, attēli, kuri kalpo par raksta zīmēm*, # Piktógrāfija nav saistīta ar alfabētu, t. i., skanisku zīmju kóplektu. Zīmējumi pamazām saistījās ar valodu un kļuva par domu apmaiņas līdzekli – izveidojās bilžu raksts jeb piktógrāfija.

piktógrāfisks, Kd., *uz piktógrāfiju attiecīgs*, # Četurtaajā gadu tūkstoši pirms mūsu ēras Mezópótānijā parādījās kāda tauta, kura attīstīja piktógrāfisko rakstības sistēmu, izmantojot apmēram 2000 zīmju.

piktógramma, L., *shematisks attēls, kas kā rakstu zīme apzīmē jēdzienu, lietu (nevis vārda skanējumu)*, # Acs zīmējums kā piktógramma nozīmē aci, bet kā ideógramma – vērojumu, nomodu. Maskavas óлимпiskajām spēlēm būs arī savas piktógrammas, kuras órgkómiteja apstiprinājusi kā óficiālus „vizuālo kómunikāciju” līdzekļus.

petróglifs, L., *pirmatnējo cilvēku zīmējums, iegravēts, iekalts klints sienā*, # Ónegas ezera austrumu krasts izsludināts par rezervātu un granīta masīvi ar petróglifiem – par aizsargātām joslām.

GRAFĪTI, L., *uzraksti un zīmējumi uz sienām, priekšmetiem*, # Grafīti pēti epigrāfika un paleógrāfija. Plaši pazīstami ir seno grieķu un romiešu, kā arī 10. – 12. gs. senkrievu grafīti. Mūsu dienās grafīti ir pašdarbības mākslas veids – zīmējumi, uzraksti, dzejoļi uz namu, tuneļu sienām un citādām plāknēm.

pirótipija, L., *zīmju iededzināšana koksnē ar sakarsētiem rīkiem*.

TETÓVĒJUMS, L., *uz dzīva cilvēka vai dzīvnieka ādas veidots noturīgs zīmējums*, # Tetóvējumi tiek iegūti, sekla dūruma vai iegriezuma vietās ievadot ādā krāsu. Āfrikā katrai ciltij bija atšķirīgi tetóvējumi. Melnajam Niklāvam uz kreisā pleca ir tetóvējums – *Rio-de-Janeiro*.

tetóvēt, 2. kónj., K., *veidot tetóvējumu*, # Ļaudis te bija ar dzeltenīgu ādu, bagātīgi tetóvēti, pielūdza koka dievus. Speciālisti šos lopus tetóvē un izraksta pavadzīmi.

GRAFIKAS TEHNIKA / grafiska tehnika, L., *paņēmienu kopums, kurus lieto grafikā*, # Augstspiedums ir viena no vecākajām grafikas tehnikām. Spānijā dažādās grafikas tehnikās strādāja F.Góija. Galīgi aizrāvis ar litógrāfijas mākslu, uztvēris un novērtējis šīs grafiskās tehnikas specifiku, Lótreks tai nodevās ar sajūsmu un mīlestību.

ogle, L., *grafikas tehnika, kurā izmanto ogli*, # T.Ūders visvairāk darbojies stājgrafikā, galvenokārt ogles zīmējumos, kuros attēlojis latviešu zemnieku un zvejnieku skarbo dzīvi. Ar ogli, otu vai litógrāfijas zīmuli Lótreks cītīgi pūlējās atklāt sava módeļa būtību.

tuša, L., *grafikas tehnika, kurā izmanto tušu*, # Lielie pannō gleznoti japāņu tušas tehnikā ar krāsainu kólórējumu. Kopš 1946. gada E.Heniša strādā arī grāmatu grafikā (ilustrācijas tušas zīmējumā un akvarelī).

zīmulis, L., *grafikas tehnika, kurā izmanto zīmuli*, # Zīmējumi darināti dažādās tehnikās – zīmuli, oglē, tušā. Kara laika apstākļi neļāva attīstīties ilgstoša darba fórmām, bet stimulēja fróntes uzmetumu veidošanu zīmuli vai tušā.

sangvins / sangīna, L., *zīmējuma tehnika, kurā izmanto sangvina zīmuli; šādā tehnikā darināts zīmējums*, # Šajos pórtretos vienkrāsainie un šķietami vienmuļie materiāli – ogle un sangvins it kā kļuvuši kólóristiski bagāti. Ķiteli pakāru pie sienas blakus senai, sangvinā darinātai grafikai. Felicita Pauļuka plašu ievērību guvusi ar ogles zīmējuma un sangvina tehnikā darinātām pórtretu sērijām – *Latviešu zvejnieki, Latviešu strēlnieki* u. c. Sangīnas zīmuļa un krīta tehnika ir līdzīga ogles tehnikai (zīmē uz bieza, grumbuļaina papīra – vatmaņa). Šeit ekspónēti vairāk nekā 30 ogles, sangīnas un krītu zīmējumi.

sēpija, L., *grafikas tehnika, zīmējums, kurā izmanto sēpiju*, # Mūsu mākslinieki strādā daudzveidīgās zīmējuma tehnikās (tuša, spalva, ogle, grafīts, flómāsters, sēpija, sangīna, krīts).

spalva, L., *spalvas zīmējums*, # Izstādē pārstāvētas gandrīz vai visas grafikas tehnikas – koka un linógrebumi, litógrāfija, ófórts, mónótipija, spalvas zīmējumi. Grafikā Rūdólfs Pērle strādāja galvenokārt asējuma un spalvas zīmējuma tehnikā.

flómāsters, L., *zīmējuma tehnika, kurā izmanto flómāsteru*, # Flómāstera zīmējumiem raksturīgas mīksti plūstošas līnijas.

ESTAMPS / novilkums, L., *augstspieduma, dobspieduma vai gludspieduma veidā iegūts grafisks nospiedums uz papīra, auduma u. tml.*, # Jaunais mākslinieks pētīja japāņu estampus, ar kuriem van Gógs bija nokarinājis savas istabas sienas. Zīmējuma pavairošanu iespieduma ceļā no

gravējums / grebums / griezumš, L., Latvijā visnenākie pirmatnējās mākslas paraugi saistāmi ar skulptūrām un gravējumiem uz kaula un raga priekšmetiem. Pacietīgā darbā radās uz perlamutra gabaliņa iegravēts Šotas Rustaveli pōrtrets, kuram sekoja citi grebumi. Izstādes apmeklētāju uzmanību piesaista unikāls grebumš zilonkaulā. Izcilu vietu ieņēma divi īsti zelta rāmji, ievērojama meistara rokas griezumšiem izrotāti.

iegravēt / iegrebt / iegriezt, pbg., # Indiāņi uz akmens velvēm samērā mīkstajā iezī ar primitīviem kaltiem iegravējuši piktogrammas. Dažas stikla vāzes veidotas citā apdares tehnikā – ar iegravētām zīmējuma līnijām. Baltajā marmōra plāksnē iegrebtā roze un apakšā uzraksts. Ar šādu nazi priedēs iegriež slīpas svītras, pa kurām šādā te skārda trauciņā satek sveķi. Pa slēgos iegrieztām sirdīm iespiedās mazliet gaisma.

iegravējums / iegrebumš / iegriezumš, L., # Sudraba plāksnītē ir iegravējums: *Mūsu dārgajam biedram Mārcim Segliņam.* Ar padziļinātu iegrebumu tēlā veidotas acis, nāsis, mute. Arheolōģiskie atradumi līdz šim nav devuši rakstu pieminekļus (iegrebumus kokā, kaulā, iekalumus akmenī), kurus varētu atšifrēt latviešu valodā. Soli ir gluži raibi no uzrakstiem, zīmējumiem un pat iegriezumšiem.

aukstā adata, L., *dobspieduma tehnikas paņēmiens, kurā zīmējumu ieskrāpē ar tērauda adatu, attiecīgas līnijas padziļinot ar grebli,* # No latviešu māksliniekiem aukstās adatas tehnikā strādā A.Apinis, Z.Tālberga u. c.

mecōtinta, L., *dobspieduma tehnikas paņēmiens vara iespiedfōrmu izgatavošanai ar rokām,* # Latvijā mecōtinta nav ieviesusies.

ōfōrts / asējums, L., *dobspieduma tehnikas ķīmisko paņēmienu variants; šādā tehnikā veidots darbs,* # Ōfōrta tehnikā mākslinieks zīmē uz lakotas metāla plates ar asu adatu, kas pārrauj lakas kārtiņu, bet pēc tam plati kodina skābēs. No latviešu māksliniekiem pirmie ar ōfōrtu sāka nodarboties A.Daugulis un K.Hūns 19. gadsimta otrajā pusē. Mākslinieks strādājis gan asējumā, gan eļļas un akvareļa tehnikās. 1898. gadā māksliniece izstāda savu ievērojamo ōfōrtu sēriju *Audēju sacelšanās,* par kuru žūrijas kōmisija piešķir viņai zelta medaļu. Izstādē sevišķu interesi raisīja mākslinieka veikli darinātie asējumi – Latvijas ainavas.

akvatinta, L., *dobspieduma tehnikas ķīmisko paņēmienu variants; šādā tehnikā darināts darbs,* # Akvatintā metāla plātņi pārklāj ar kōlōfōnija putekļiem vai asfalta graudiem. Atšķirībā no ōfōrta akvatintas novilkums dod nevis līniju, bet pustoņu attēlu, kas analōģisks otas pustoņa zīmējumam. Akvatintā strādā P.Duškins u. c. Grafiķa smalkās akvatintas rāda dzimtenes ainavas pōtētiskus mōtīvus.

LITŌGRĀFIJA / gludspiedums, L., *iespieduma veids – attēla veidošana vai pārnešana uz īpaši apstrādātas kaļķakmens plāksnes; šādā tehnikā veidots darbs,* # Litōgrāfijas tehniku 1797. gadā atklāja A.Zenefelders Minhenē. Litōgrāfijas tehnikā var izpildīt arī krāsainus darbus. Daži Lōtreka draugi, piemēram, Šarls Morēns, Ādōlfs Albērs, stipri aizrāvās ar litōgrāfiju. Vairāk nekā simt gadus gludspieduma tehnika bija vienīgais iespieduma veids, kādā mēdza pōligrāfiski reprōducēt krāsainus ōriģinālus. No latviešu jaunākajiem māksliniekiem gludspieduma jeb litōgrāfijas paņēmiēnā strādā G.Vaska, E.Andersōns u. c. Šajā kafešantāniem veltītajā albumā ietilpa divdesmit divas melnbaltas litōgrāfijas.

litōgrāfisks, Kd., *uz litōgrāfiju attiecīgs,* # Mākslinieks pōrtretos panāk dziļu psiholōģisko raksturojumu ar savu smalki izkopto litōgrāfiskā zīmējuma tehniku.

litōgrafēt, 2. kōnj., K., *izgatavot litōgrāfiski,* # Mākslinieks savus tautiskos zīmējumus pats arī litōgrafējis. Banketam Lōtreks steigšus pagatavoja litōgrafētu ēdienu karti.

autōlitōgrāfija / ōriģināllitōgrāfija, L., *mākslinieka paša darināta litōgrāfija,* # Gundega Vaska mākslas zinātņu kandidāta grādu ieguva ar autōlitōgrāfiju sēriju A.Upīša rōmānam *Ziemeļu vējš.*

mōnōtipija, L., *īpašs gludspieduma veids – attēla pārnešana ar eļļas krāsām uz metāla plātņes; šādā tehnikā veidots darbs,* # No latviešu māksliniekiem mōnōtipijā strādā A.Duburs, E.Andersōns, Dz.Ezergaile u. c. Ar interesantiem meklējumiem linōgriezumā, mōnōtipijā un ōfōrtā izcēlās gados pajaunais grafiķis. Ekspōzīcijā iekļautas E.Andersōna mōnōtipijas un autōlitōgrāfija *Jaunā Rīga.* Mōnōtipijā var iegūt tikai vienu ōriģinālnovilkumu.

STĀJGRAFIKA, L., *grafikas paveids, kurš ietver patstāvīgas funkcijas darbus (nav saistīti ar tekstu ilustrēšanu u. tml.); šī grafikas paveida darbs,* # Stājgrafika, tāpat kā glezniecība, dalās žanros – pōrtrets, ainava, klusā daba u.c. G.Krōllis darbojas stājgrafikā, kā arī žurnālu un grāmatu

grafikā. Repróducētā stājgrafika tēlo jūras ainavu mākoņainā dienā. J.Plēpis ir viens no ievērojamākajiem latviešu grafiķiem, atstājis apmēram 480 stājgrafikas un grāmatu grafikas darbus.

GRĀMATU MĀKSLA, L., *grāmatu apdare, kura ietver izdevuma fōrmātu, salikuma spoguli, burtu garnitūru, ilustrācijas, rotājumu (titulu zīmējumi, vinjetes, iniciāļi)*, # Latvijā vecākie grāmatu mākslas paraugi attiecināmi uz 14. – 15. gadsimtu. Gundega Vaska pievērsusies arī grāmatu mākslai.

grāmatu grafika, L., *grāmatu mākslas nozare, kura ietver grāmatas rotājumu, ilustrācijas un ārējo ietērpju*, # 20. gadsimta sākumā Latvijā veidojās grāmatu grafika, kuras attīstībā lieli nopelni ir E.Brēncēnam, J.Rōzentālam, J.Tilbergam, A.Krōnenbergam, J.Jaunsudrabiņam.

ilustrācija / ilustrējums / bilde, L., *uz tekstu attiecīgs attēls*, # Kokgriezuma tehnikā bija darinātas pirmās grāmatu ilustrācijas (*Psalmi un garīgās dziesmas*, 1615). Pōpularitāti ieguvušas E.Brēncēna ilustrācijas brāļu Kaudzīšu *Mērnieku laikiem* (1913). Par vienu no kapitālākajiem darbiem mākslinieka daiļradē jāuzskata Raiņa *Uguns un nakts* izdevuma ilustrējums. Viņš vēl strādāja pie septiņiem ilustrējumiem Žefruā rakstam žurnālā *Le Plaisir à Paris*. Otrā gada otrajā pusē bērnam jādod pirmā bilžu grāmata ar pazīstamu priekšmetu zīmējumiem.

ilustrēt, 2. kōnj., K., *veidot ilustrācijas*, # Ōļģerts Ābelīte ir ilustrējis Š. de Kōstēra *Legendu par Pūcesspieģeli*, Dž. Bairōna *Izlasi* un citus darbus. Grāmatas ilustrē, lai uzskatāmi parādītu lasītājam rakstnieka veidotos tēlus un notikumus. Laikrakstam jābūt dzīvam, interesanti un glīti izveidotam, bagātīgi ilustrētam ar fōtōattēliem.

ilustrēts / bilzains, Kd., *ar ilustrācijām*, # Zēns paņēms no palodzes ilustrētu žurnālu, šķirsta un skata bildes. Māte atņēms un noliek man priekšā pāris bilzainu grāmatu.

ilustratīvs, Kd., *uz ilustrāciju attiecīgs*, # Grāmatā ir bagātīgs ilustratīvais materiāls.

grāmatzīme / ex libris, L., *neliels grafikas mākslas darbs, kuru ielīmē grāmatas priekšējā vāka iekšpusē*, # Grāmatzīme, kas pazīstama arī ar latīņu vārdu *ex libris*, jau sen kļuvusi par mākslas priekšmetu. Izstādē pārsvarā ir sižetiskā žanra grāmatzīmes, kas dod iespēju atklāt grāmatas īpašnieka intereses, raksturu un sniegt laikmeta iezīmes. Kopš 1956. gada Zigurds Zuze pievērsies arī *ex libris* žanram. P.Upītis daudz darījis latviešu grāmatzīmes attīstībā un pōpularizēšanā, darinājis apmēram 160 *ex libris*, un viņam pieder arī plašākā grāmatzīmju kōlekcija Latvijā.

ŌRNAMENTS / ōrnamētējums / rotājums, L., *vispārinātu dabas fōrmu zīmējumi vai darinājumi*, # Ōrnamenti var būt izpildīti dažādās tehnikās un dažādos materiālos (gleznots, gravēts, griezts, izšūts, austs, adīts utt.). Ōrnamenti radās pirmatnējās kopienās, simboliski attēlojot noteiktas dabas parādības un piedēvējot tām maģisku spēku, kas laiku gaitā zaudēja savu sākotnējo nozīmi, pārvēršoties vienkāršā dekōrācijā. Bez fōrmas veidojuma lietišķajā mākslā ļoti svarīgs ir arī ōrnamētējums. Grāmatu mākslas pōligrāfiskajā izpildījumā ietilpst salikums, ilustrāciju, teksta, rotājuma, ārējā ietērpa iespaidums un iesējuma veidojums. Grāmatu rotājumā vērojama liela māksliniecisko rokkrastu dažādība.

ōrnamētēt / rotāt, 2. kōnj., K., *veidot ōrnamentu, rotājumu*, # Mūsu ēras 5. – 6. gadsimtā notika pārmaiņas ōrnamenta attīstībā – vairs neōrnamētēja visu priekšmeta virsmu, bet tikai noteiktas vietas. Ar zaru krustiņiem ōrnamētētas ne vien brōnzas rotas lietas, bet arī villaines. Latvijā, sākoties grāmatu iespiešanai (1588), tekstus rotāja ar tipogrāfijas salikumā veidotiem ōrnamentiem, vara grēbumiem un kokgriezumjiem. Neōlīta atradumos māla trauku lauskas rotātas ar bedrīšu, zobīņu un skujveidīgi sakārtotu svītriņu ōrnamentu.

ōrnamētika, L., *ōrnamentu raksturīgāko pazīmju kopums; ōrnamentu kopums mākslas darbā, mākslas virzienā, kāda laikmeta tautas mākslā*, # Ģeōmetriskais rōmbs ziemeļu tautu ōrnamētikā bieži vien simbolizēja sauli. Zāles apdares veidotāji prasmīgi savienojusi klasiskos ōrnamētikas elementus ar šodienīgiem.

ōrnamētāls, Kd., *uz ōrnamentu attiecīgs*, # Celtņu fasāžu un iekštelpu pārslogošana ar dekōratīvi ōrnamētāliem veidojumiem ir raksturīga iezīme rōkōkō stilam. Kaltās naglas, nostiprinot durvju prōfilētos dēļus, te grupētas ōrnamētāli.

stilizēt, 2. kōnj., K., *mākslas darbā vispārināt attēlojumu dekōratīvās, ōrnamētālās fōrmās*, # Daudz labu audumu ir stilizētu ziedu rakstā ar asāku vai maigāku kōntūru.

stilizējums / stilizācija, L., # Dekōratīvie krāsu plankumi gleznās, priekšmetu un citu objektu lōkalizēto un stilizēto veidojumu kārtojums rada slāni, kuru varētu saukt par īstenības dekōratīvo stilizējumu. Ar izteismīgu stilizāciju, spēcīgu kōlōrītu un lakōnismu izceļas Ģ.Vilka ilustrētās

grāmatas. Ozollapas īpatnējo fōrmu nav iespējams sajaukt ar citu sugu koku lapām pat visfantastiskākajās stilizācijās.

krusts, L., *ornamentāla zīme, ko pamatos veido divas taisnes, kuras viena otru krusto; kristiešu reliģiska zīme*, # Sedziņā galvenais raksts rūtojumā šūts pītā krusta dūrienā. Viņi noslēguši ar barōnu pirkšanas līgumu, kas no vectēva puses parakstīts ar trim krustiem. Grīntāls pārplēsa lapu uz divām daļām un iezīmēja vienā no tām krustu. Mirušajai galvā melns zīda lakatiņš, uz krūtīm dziesmu grāmata ar padzisušu krustu uz vāka. Dārdēja pērkons, debesis laistījās baltās ugunīs, bet Ērna ar bērnu klēpī sēdēja pie loga un meta krustus.

ugunskrusts / ugunszīme / svastika / kāškrusts, L., *krusts ar taisnā leņķī saliektiem galiem*, # Ugunskrusts ir vairāku seno reliģiju kulta zīme. Lielvārdes jostā lielā spēka zīme ir ugunskrusts. Visizplatītākie un vienkāršākie no sendienām nākušu zīmju sistēmu simboli ir trijstūris, krusts, aplis, kāškrusts (ugunszīme). Krusta zīmi saskatām arī daudzu citu ornamentālo zīmju pamatā – svastikas jeb ugunskrusta mótīvā, jumja zīmes centrā. Zenta sniedza mazu lapiņu, kuras stūrī bija izpleties vācu ērglis ar vainagā ietvertu kāškrustu nagos.

vinjete, L., *neliels vispārināts attēls vai ornamentāla kómpozīcija, ko pievieno tekstam, parasti iespieddarbam*, # Kēnigsbergā iespīstās pirmās latviešu grāmatas tituls ietverts raibā, figūrām pieblīvētā vinjetē. Tajā kladē ir ierakstītas manas labākās miniatūras ar paša zīmētām vinjetēm.

arabeska, L., *Tuvo Austrumu mākslā ornamentācijas veids, kuram raksturīgs līniju, ģeometrisku fōrmu un stilizētu augu elementu savdabīgs apvienojums; šāds ornaments*, # Savienojumā ar ziediem, augļiem un fantastiskām figūrām arabesku izmantojuši arī renesanses mākslinieki.

móreska, L., *plakans, vijīgs ornaments, kuru veido stilizētas vijas, lapas, ziedi*, # Augu lapas, spirāles un renesanses metālkalumiem raksturīgas móreskas veido krāšņu vējradītāja kómpozīciju.

palmete, L., *ornaments stilizētas palmas lapas veidā*, # Grieķu tautas mākslas rotājumi sastāv no ģeometriskām un vienkāršotām augu un dzīvnieku fōrmām, rotājumu sastāvdaļas ir meandrs, viļņi, palmete. Baroka stila veidojumiem piemīt izstiepts óvāla siluets ar atsevišķiem raksturīgiem ornamenta elementiem – lapu vijumiem spirālvólūtas veidā un noslēdzošu palmetes mótīvu kómpozīcijas augšdaļā.

meandrs, L., *ģeometrisks ornaments sengrieķu mākslā, kurā atkārtojas taisnā leņķī lauztu, retāk liektu, līniju spirāles*, # Klasicisma dekoratīvajiem risinājumiem raksturīga lineāra vienkāršība, taisnstūra fōrmas, kurās atturīgi iekļaujas vītnes, meandrs un citi klasicismam tipiski ornamentāli mótīvi.

gróteska, L., *ornamenta stils, kurā dīvainu, fantastisku augu, ziedu mótīvi savijas ar fantastiskiem zvēru un cilvēku tēliem*, # Izrakumos atrasta gróteskā darināta vāze. Gróteskas ornamentu atrada seno romiešu celtnu drupās, kuras tautā sauca par *grótām*, no kā tad arī radies nosaukums *gróteska*.

kartuša, L., *grafisks vai plastisks uzraksta, emblēmas, ģerboņa u. tml. rotājums daļēji attīta tīstokļa vai vairoga veidā*, # Vitražā pa labi meitene ar papagaili, bet apakšējā daļā augļu un lapu ielokā kartuša ar uzrakstu.

KARIKATŪRA / parōdija, L., *grafikas žanrs, kas vērsas pret kaut ko negatīvu ar apzināti pārspīlētu un smieklīgu tā attēlojumu; šī žanra darbs*, # Latviešu pólitiskās karikatūras sākumi datējami ar 1862. gadu, kad Pēterburgas Avīžu pielikumā parādījās daži A.Dauguļa satīriski kokgrebumi, vērsti pret muižniekiem un garīdzniekiem. Ievērojams viduslaiku karikatūrists bija vācu mākslinieks L.Kranahs, kurš savās karikatūrās asi šausēja katoļu mūku negausību, izlaidību utt. Lielais deguns, raga brilles ar bieziem stikliem un pagarais kakls darīja viņu līdzīgu karikatūrās zīmētiem grāmatu tārpiem. Pie sienas iepretī lielajam logam karājās Svētās birzs parōdija.

karikatūrisks, Kd., *raksturīgs karikatūrai*, # Mākslinieks izveidojis kómedijas stilam labi atbilstošas dekorācijas karikatūrisku zīmējumu veidā.

KÓMIKSS, L., *primitīvu zīmējumu sērija ar īsu paskaidrojošu tekstu, kas kopumā veido vienotu vēstījumu*, # Ne viens vien tēvs vai māte pret kómiksiem izturas kā pret otrās šķiras lasāmvielu. Ja bērns grib lasīt kómiksus, lai lasa – pēc tam viņš pāries pie grāmatām.

LIETIŠKĀ GRAFIKA, L., *grafikas paveids utilitāras funkcijas darbu radīšanai*, # Pie lietīškās grafikas pieder reklāmas (afīšas, plakāti, etiķetes u. c.), vērtspapīri (naudas zīmes, óbligācijas, pastmarkas u. c.), diplōmi, goda raksti, apsveikumi, ielūgumi, spēļu kārtis, ģerboņi,

zīmogi u. tml. Latvijā sastopamie vecākie lietišķās grafikas paraugi (no 13. gs.) ir zīmogi, kuru nospiedumu kólekcija (aptver 13. – 20. gs.) glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.

PLAKĀTS / plakāta māksla, L., *grafikas nozare, kas kalpo masveida uzskatāmajai infōrmācijai un aģitācijai*, # Atšķirībā no pólitiskā un reklāmas plakāta, kur viens attēls parasti aizpilda visu laukumu (neskaitot īsu aicinošu vai paskaidrojošu tekstu), instruktīvo plakātu var veidot vairāki secīgi attēli un plašāk izvērsts teksts. Plakāta māksla tagadējā izpratnē izveidojusies tikai 19. gadsimta vidū un otrajā pusē (Francijā – Ž.Serē, A.Tulūzs-Lótreks u. c., Vācijā – K.Kólvīce...). Četurtajā un piektajā gadā studenti zināmā mērā specializējās kādā no trim nozarēm – stājgrafikā, plakātā, grāmatu iekārtošanā un ilustrēšanā.

afiša, L., *reklāmas plakāta nozare*, # Reklāmas plakātu jomā tajos laikos bija vērojama nožēlojama bezgaumība, un piecdesmit piecus gadus vecais Ž.Serē tika uzskatīts par nepārspējamu afišas meistaru.

plakāts / afiša, *plakāta mākslas darbs*, # Īstam talantam nav necienīga darba – pat tādi mākslinieki kā Dómjē un Manē neatsacījās zīmēt reklāmu plakātus. Gandrīz visās pilsētās tika rīkotas franču un pat starptautiskas plakātu izstādes. Daudzkrāsainas afišas ik dienas pavēsta par gaidāmajiem koncertiem, teātru izrādēm, sacīkstēm.

plakātisks, Kd., *plakātam raksturīgs*, # Mākslinieka darbiem piemīt plakātiska skaidrība un tiešums – pamatdoma atklājas uzreiz.

plakātveida / plakātveidīgs, Kd., # Plakātveida reklāma.

pósters, L., *dekoratīvs plakāta tipa darinājums*, # Māksliniece brīvi veido zīmējumu, plaknes órganizācijā izmantojot neparastākus krāsu salikumus, pat pósteru tipa variācijas. Šīs kafejnīcas dekorācijās ir ietilpuši arī, piemēram, Pugačovas un Belmóndó pósteri pie sienas.

transparents, L., *ietvarā iestiprināts auduma, kartona un tamlīdzīga materiāla plakāts ar tekstu vai attēlu, vai abiem kopā*, # Uz lidostas fróntona novietots transparents ar apsveikumu gaidāmajiem viesiem. Turpat arī daudzkrāsaini karogi, karnevāliski raibie tautas tērpi un transparenti ar festivāla simboliem.

ETIKĒTE, L., *grafiski izpildīta zīme ar zīmējumu vai bez, ar preces nosaukumu, ražotājiestādes nosaukumu u. tml., kuru uzlīmē uz preces vai tā iesaiņojuma*, # Brūnās keramikas krūkas etiķeti grezno Briseles vispasaules izstādes medaļas attēls. Ja var ticēt etiķetei, tas ir septiņdesmit trīs gadus vecs spāņu vīns.

VĒRTSPAPĪRS / vērtszīme, L., *iespieddarbs dókumenta statusā (naudaszīme, akcija, óbligācija, vekselis, čekš, pastmarka u. c.), kas dod tiesības saņemt kādas vērtības vai apliecina nokārtotu maksājumu*, # Fóndu birža veica darījumus ar vērtspapīriem. Lielu ieguldījumu lietišķajā grafikā devis R.Zariņš (vērtspapīri, zīmogi, tirdzniecības reklāmas u. c.). Tika izlaistas bankas vērtszīmes no 5 līdz 50 centu nóminālā.

kupīra, L., *vērtspapīra (akcijas vai óbligācijas) dažādo nóminālu atsevišķš veids; papīrnaudas nóminālu atsevišķš veids*, # Kādai manai paziņai, pasūtot bārā divas sulas, no 100 latiem (vienas kupīras 100 Ls nómināla) izdeva atpakaļ 80 latus.

NAUDASZĪME, L., *papīra iespieddarbs vai metāla mónēta*, # Naudaszīmēm nav savas vērtības, tās apgrozībā aizstāj zelta un sudraba naudu. Viņš izvilka no kabatas saņurcītu piecрубļu naudaszīmi. Papīra naudaszīmes bija savilgušas un salīpušas kopā.

banknóte / asignācija, L., *papīra naudaszīme*, # Banknótes izlaiž pilnvarotas emisijas bankas, tās ir iespiestas uz īpaša papīra ar ūdenszīmēm. Latvijas Republikā 1939. gadā bija apgrozībā 20, 50 un 100 latu banknótes. Viņa ņēma pirkstos krāsainās banknótes un glāstīja tās, bet Strautiņš sekoja viņas pirkstiem, lai tie kādu banknóti neaizvelk sāņus. Viņš nevērīgi izvilka no kabatas paprāvu asignāciju žūksni.

papīrnauda, *papīra naudaszīmju kopums*, # Pirmoreiz papīra nauda tika lietota viduslaikos Ķīnā. Pārmērīgas papīrnaudas emisijas rezultātā rodas inflācija. Pienāca laiks, kad cara laika papīrnauda bija derīga tikai istabas iztapsēšanai.

kreditbīlete, L., *valsts kases vai bankas bezprócentu parādzīme, kas aizstāj naudu*, # Seifā bijušas galvenokārt kreditbīletes un nevis zelta nauda.

bōnas, L., *pagaidu papīrnauda, kuru izlaiž valsts kase, vietējie varas órgāni vai firmas; no apgrozības izņemta papīrnauda, kas kļuvusi par kólekciónēšanas priekšmetu*.

ūdzenszīme, *attēls vai teksts, kas ir iestrādāts dažu šķirņu papīrā un redzams, caurskatot papīru pret gaismu*, # Pase izgatavota no speciāla papīra ar iestrādātām luminiscējošām šķiedrām

un pa diagonāli izkārtotām tumšām un gaišām ūdenszīmēm. Kolīdz iegūst sniegbaltu papīru ar ūdenszīmēm, sākas visstingrākā katras lapas uzskaitē.

ÓBLIGĀCIJA, L., *valsts, privātas kómpānijas vai akciju sabiedrības izlaista aizņēmuma zīme, kas dzēšama (izpērkama) noteiktā termiņā, bet pirms tam šīs vērtzīmes īpašniekam dod ienākumu noteikta procenta vai laimesta veidā, # Paredzētas arī kārtējās izlozes, lai pirms termiņa dzēstu daļu aizņēmuma obligāciju. Izlozē uz viņa obligāciju bija kritis viens no lielajiem laimestiem – pieci tūkstoši latu.*

AKCIJA, L., *vērtspapīrs, kas apliecina zināmas summas ieguldījumu uzņēmumā un dod iespēju piedalīties tā peļņas saņemšanā, # Viņam piederēja neliels zemes gabals laukos, kā arī akcijas dažādos pilsētas uzņēmumos.*

BIĻETE, L., *par samaksu iegādājama vērtzīme, kas dod tiesību apmeklēt pasākumu vai braukt satiksmes līdzekļos, # Man jau kabatā bija kómpóstrēta lidmašīnas biļete. Tramvaja biļete toreiz maksāja 3 kapeikas. Lai dabūtu biļetes uz pirmizrādi, viņa bija gatava stāvēt rindā jau vairākas stundas pirms kases atvēršanas.*

brīvbilēte, L., *bez maksas biļete, # Dzelzceļnieki saņem brīvbilētes braukšanai ar vilcienu.*

lóterijas biļete, L., *par samaksu iegādājama vērtzīme, kas dod tiesību piedalīties lóterijā, izlozē, # Viņš pēc rakstura nebija azartisks, tāpēc lóterijas biļetes nepirka.*

tótalizātóra biļete, L., *nopērkama vērtzīme, kas laimē, ja ir uzminēts sacensību uzvarētājs, # Katram bija kabatā kāda tótalizātóra biļete, katrs bija ieinteresēts kāda zirga uzvarā.*

MARKA, L., *neliels četrstūrainis, retāk trīsstūrainis, iespieddarbs kā nodevas samaksas dókuments; preču zīme ar izgatavošanas vietas, ražotāja u. tml. norādījumu, # Daļu savas marku kólekcijas viņš novēlēja krustdēlam. Ražojumi ar VEF marku ir plaši pazīstami ne tikai mūsu zemē, bet arī tālu aiz tās robežām.*

zīmogmarka / vērtsmarka, L., *valsts nodevu marka, # Līgums bija apstiprināts pagasta valdē, uz tā bija virsū zīmogmarkas un paraksts. Pie lietišķās grafikas pieder vērtspapīri (naudaszīmes, óbligācijas, akcijas, lóteriju biļetes, vērtsmarkas, pastmarkas u. c.).*

pastmarka, L., *pasta sūtījumiem uzlīmējama vērtzīme, ar ko apliecina samaksu par pasta pakalpojumu, # Mākslas miniatūras – pastmarkas – ir interesanti vēstures, kā arī visas pasaules tautu kultūras pieminekļi. Šobrīd dažādās pasaules valstīs izdoti vairāki tūkstoši pastmarku ar ārstu pórtrietiem. Uz aplātā galdiņa bija vairākas vēstules, aplipinātas ārzemju pastmarkām.*

reklāmzīme, L., *neliels iespieddarbs kā reklamēšanai, # Kāpēc gan ar dažādu firmu reklāmzīmēm būtu jānolīmē visas iespējamās gludās virsmas mašīnu salonā un vēl arī ārpusē?*

uzlīme, L., *neliels apaļas, óvālas u. tml. fórmās lietišķās grafikas darinājums (zīmējums, uzraksts), paredzēts uzlīmēšanai, # Par to, kā var un vajadzētu reklamēt spórtā pasākumus, varam pamācīties no mótóentuziastiem – krāšņas un gaumīgas afišas, prógrammas, arī vimpelī, uzlīmes.*

GODA RAKSTS, L., *mākslinieciski veidots iespieddarbs, kuru pasniedz par panākumiem ražošanā, sasniegumiem zinātnē, kultūras darbā, spórtā u. tml., # Pieredzējis lietišķās grafikas speciālists ir A. Apinis (vērtspapīri, goda raksti, diplómi, pastmarkas). Daudzi jo daudzi dažādu ražošanas nozaru pirmrindnieki pērn saņēma jubilejas medaļas, goda rakstus.*

PASTKARTE / atklātne / kartīte, L., *neliela fórmāta mākslinieciski veidots iespieddarbs, kas paredzēts īsfórmās sarakstei, # Pastkarte nav vienīgi sakaru līdzeklis, tā ir arī iespieddarbu veidu un kvalitātes lieciniece. Ilgāku laiku saņēmām no viņa pastkartes ar svešu zemju skatiem. Atklātne ir ne tikai miniatūrs mākslas darbs, bet arī savdabīga atbalss uz daudziem notikumiem sabiedriskajā dzīvē. Pērn no Krimas mēneša laikā viņš bija atsūtījis tikai vienu atklātņi. Uz svētkiem un dzimšanas dienām viņi apmainījās ar raibām un jautrām apsveikumu kartītēm. Dēlam atvēlēta zināma naudas summa, lai iegādātos skatu kartītes, bukletus, nozīmītes un citus sīkus suvenīrus.*

ZĪMOGS / spiedogs, L., *ar zīmogrīku izveidots nospiedums – attēls, teksts, # Pasta zīmogs liecināja, ka vēstule sūtīta no Romas. Latvijā sastopamie vecākie lietišķās grafikas paraugi ir zīmogi, kuru nospiedumu kólekcija aptver 13. – 20. gs. Papīri ar četrstūrainiem, trīsstūrainiem un apaļiem zīmogiem juku jukām klāja rakstāmgaldu. Vēstules bija ar Saldus, Gaiķu, Vārmes, Kabiles, Rīgas un pat tālās Alūksnes spiedogiem. Pēc kāda laika ražosim tikai tādus izstrādājumus, uz kuriem būs augstākā vērtējuma spiedogs.*

ģerboņzīmogs, *zīmogs ar ģerboņa attēlu.*

zīmogot, 2. kónj., K., *uzspiest zīmoga attēlu uz kā*, # Šīs pasta darbinieces šķiro un zīmogo vēstules. Kóncerta dalībniekiem bija izdotas zīmogotas caurlaides.

apzīmogot, pbg., # Vēl šo rīkojumu vajag parakstīt direktoram un apzīmogot. Svešais no pórtfelja izņēma apzīmogotu dókumentu un tuvojās letei.

sazīmogot, *apzīmogot ko lielākā daudzumā*, # Visas vēstules ir sašķirotas un sazīmogotas.

aizzīmogot, *zīmogojot padarīt neaizskaramu*, # Durvis bija aizzīmogotas – tās nevarēja atvērt, nesabojājot uzlīmēto, apzīmogoto papīra strēmeli.

HERALDIKA, L., *ģerboņu un citu simbolisku zīmju kopums*, # Šogad izgatavoto nozīmīšu sēriju var saukt par senās Krievzemes heraldiku – šajās miniatūrās attēloti krievu pilsētu senie ģerboņi. Darinot latviešu strēlnieku bataljōniem karogus, protams, nevarēja iztikt bez oficiālās cariskās heraldikas – divgalvainā ērgļa attēla.

heraldisks, Kd., *uz heraldiku attiecīgs*, # Dižciltīgie kopā ar savu vārdu vai mónógrammām parasti vēlējās redzēt arī cilts ģerboni – tāpēc šādas grāmatzīmes mēdz saukt par heraldiskām. Visneparastākais atradums bija kalnu āža heraldiskais attēls.

emblēma / zīme, L., *pieņemts vai simbolisks kādu ideju pārstāvošs attēls (piem., sirpis un āmurs – strādnieku un zemnieku vienības simbols)*, # Viņam galvā bija jūrnieka cepure ar Valsts Jūras zvejniecības emblēmu. Kad kuģis iegāja Kategatā, viens no matrožiem masta galā piestiprināja vimpeli – sarkanu trijstūra karodziņu ar dzeltenām malām un valsts emblēmu vidū. Vienam mugurā bija militārs frencis, bet bez militārām pazīšanas zīmēm.

ģerbonis / vapenis, L., *oficiāla valsts, pilsētas, iestādes, dzimtas u. tml. emblēma*, # 1793. gadā Jelgavā izdota *Kurzemes muižnieku ģerboņu grāmata* (Wappenbuch des kurländischen Adels). Restaurētas vairāku sagrautu Vecrīgas namu sīkdaļas – pórtaļi, vecais Rīgas pilsētas ģerbonis u. c. Loga augšdaļā redzams Hetlingu cilts ģerbonis – krustoti pelēki zobeni uz zila vairoga pamatnes. Loga vitrāžas apakšējā daļā ievietots Kalēju ciema vapenis – lakta ar diviem āmuriem.

zīmotne, L., *fórmās tērpam uzšūta emblēma*, # Pagalmā ienāca divi jauni vīrieši karavīru šīņelos bez zīmotnēm. Medmāsa pieskārās balti sastīvinātajai cepurītei ar sarkanā krusta zīmotni. Simpātiski puīši virssvārkos ar firmas zīmotnēm veikli apstrādāja kārtējo autómóbīli, iedarbināja un izklausīja vēlreiz.

miroņgalva, L., *zīme, kas norāda uz ko dzīvību apdraudošu – cilvēka galvaskausa attēls ar sakrustotiem delmu kauliem zem tā*.

SPĒĻU KĀRTS / kārts, L., *cieta papīra taisnstūrveida lapiņa, uz kuras ir tās sugas un vērtības apzīmējums*, # Nīkurs paņēma savu kārti – tas bija pīķa kalps. Tie pa naktīm sit kārtis, bet pa dienu sūt migā. Atbraukusi viena kāršu licēja, kura spējot patiesi pareģot.

kāravs, L., *spēļu kāršu sugas zīme – sarkans rōmbs; šīs sugas kārts*, # Lūsis paņēma vēl vienu kārti – tā bija kārava dāma.

krusts / kreic(i)s, L., *spēļu kāršu sugas zīme – melna stilizēta āboliņa lapa; šīs sugas kārts*, # Viņam tika trīs dāmas – krusta, kārava un sirds. Viņš izspēlēja kreica / kreiča desmitnieku.

pīķis, L., *spēļu kāršu sugas zīme – melns pīķa asmens vai liepas, bērza u. tml. lapas stilizēts attēls; šīs sugas kārts*, # Zīlniece rādīja uz pīķa dāmu blakus sirds kungam – tā, lūk, esot viņas sāncense.

sirds, L., *spēļu kāršu sugas zīme – sarkana stilizēta sirds*, # Sk. pīķis.

dūzis, L., *kārts ar vienu attiecīgās sugas zīmi (vairākās spēlēs visstiprākā kārts savā sugā)*, # Dūzim ir vienpadsmit acu.

džokers, L., *papildkārts dažās kāršu spēlēs*.

kungs, L., *kārts ar vecāka vīrieša (parasti valdnieka) attēlu*, # Viņš izspēlēja kārava kungu.

dāma, L., *kārts ar sievietes attēlu*, # Viens no spēlētājiem izlika pīķa dāmu.

kalps, L., *kārts ar jauna vīrieša (parasti karavīra, vasaļa) attēlu*, # Viņam iedalītajās kārtīs bija trīs dāmas un viens kalps.

desmitnieks, L., *kārts ar desmit acīm*, # Sk. krusts.

devītnieks / deviņnieks, L., *kārts ar deviņām acīm*.

astotnieks / astoņnieks, L., *kārts ar astoņām acīm*, # Kaulēns slēpa sauja krusta astotnieku.

septiņnieks, L., *kārts ar septiņām acīm*, # Septiņnieku – lūk, ko vajadzēja dot pretī!

sešnieks, L., *kārts ar sešām acīm*.

piecnieks, L., *kārts ar piecām acīm*.

četrinieks, L., *kārts ar četrām acīm*.

trijnieks, L., *kārts ar trim acīm*, # Viņš ir sajūsmā pēc otrās uzvaras, kad laimējis gan viņa trijnieks, gan septiņnieks.

divnieks, L., *kārts ar divām acīm*, # Pīķus sarindosim uz galda pēc vērtības – divnieks, trijnieks, četrinieks ... kungs, dūzis.

TÓPÓGRĀFIJA, L., *disciplīna, kura aptver ģeodēziskās uzmērīšanas metodes tópo-grāfisko plānu un karšu sastādīšanai*, # Tópoģrāfiskās kartes izdeva Latvijas armijas galvenā štāba ģeodēzijas un tópoģrāfijas daļa, par pamatu izveidojot karti mērogā 1 : 75 000.

tópoģrāfisks, Kd., *uz tópoģrāfiju attiecīgs*, # 17. gadsimta vidū sastādītas samērā labas Vidzemes tópoģrāfiskās kartes.

kartóģrāfija, L., *zinātne par ģeóģrāfiskām kartēm, to izgatavošanu, izdošanas un lietošanas metodēm*, # Senākās kartes sastādītas pirms mūsu ēras Babilonijā un Ēģiptē, bet kartóģrāfijas zinātne radusies Grieķijā. Mēness kartóģrāfijai, kas izmantoja novērojumus no Zemes, ir bagātīga vēsture.

kartóģrāfisks, Kd., *saistīts ar kartóģrāfiju*, # Mónóģrāfijai pievienots plašs kartóģrāfiskais un izóģrāfiskais materiāls, kas dod pārskatu par satiksmes ceļu tīkla stāvokli no 13. līdz 18. gadsimtam. Starptautiskā kartóģrāfiskā asociācija dibināta 1959. gadā Bernē.

kartēt / kartóģrafēt, 2. kónj., K., *sastādīt karti*, # Vidzeme pirmo reizi sīki kartēta no 1681. līdz 1696. gadam, kad sastādītas muižu kartes, apgabalu kartes, kā arī 34 sīkas ceļu kartes. 18. gadsimtā pirmoreiz mērija un kartēja arī Rīgas jūras līci. Ekspedīcijas dalībnieki pētī un kartóģrafē Dagdas, Balvu un Alūksnes rajonu augu valsti. Sākuma posmā visas lingvistiskās kartes bija analītiskas – tika kartóģrafēti vai nu paši vārdi, vai arī vārdu izruna.

karte, L., *zemes virsmas vai tās daļas pamazināts ģrafisks attēlojums plaknē; arī debess ķermeņa virsmas un tā daļas vai zvaigžņotas debess un tā daļas attēlojums plaknē*, # Pirmā karte latviešu valodā („Landkarte no latviešu zemes”) iznāca 1859. gadā kā pielikums pirmajai ģeóģrāfiskajai grāmatai latviešu valodā – Kr. Barona *Mūsu tēvzemes aprakstīšanai*. Ģeólóģiskā karte dod iespēju noteikt derīgo izrakteņu atradnes. Agrāk Mēness kartes varēja sastādīt tikai no Zemes redzamajiem apgabaliem. Mācot astrónomiju, ieteicams izmantot grozāmo debess karti.

kartóģramma, L., *ģeóģrāfiskā karte, kurā ģrafiski parādīti statistiski dati par kādu parādību noteiktā teritorijā*, # Sastādītas kartóģgrammas, kuras norāda mikróelementu saturu Latvijas teritorijas augsnēs. Ja augsne ir skāba, tā jākalķo ar agróķīmiskajā kartóģgrammā minēto augstāko kalķu devu.

kartódiagramma, L., *ģeóģrāfiskā karte, kurā diagrammu veidā attēlotas kādas parādības lielums vai struktūra kartē iezīmētajā areālā*, # Iedzīvotāju sastāva kartódiagramma sniedz statistisku ainu par dažādu slāņu iedzīvotāju skaitliskajām propórcijām kādā areālā.

kóntūrkarte, L., *ģeóģrāfijas karte, kurā iezīmētas sauszemes un ūdenstilpju kóntūras, bet ģeóģrāfisko óbjektu nosaukumi nav doti*, # Skolā kóntūrkartes izmanto, lai pārbaudītu skolnieku zināšanas, kā viņi prot orientēties kartē.

atlants, L., *sistematizēts ģeóģrāfijas, vēstures un citu karšu krājums, kas sastādīts albuma vai grāmatas veidā*, # Apzīmējumu atlants pirmais sāka lietot 1595. gadā flāmu matemātiķis un kartóģrāfs Merkatōrs par godu Atlantam – mītiskajam Lībijas karalim, kurš pirmais esot izgatavojis debess glóbusu. 1861. gadā Jelgavā izdots pirmais atlants latviešu valodā – „Atlas ar septiņpacmit lantkārtēm”.

glóbus, L., *debess ķermeņa lodveida módelis, kura virsmas platību fórma attēlota bez ģeómetriskām defórmācijām*, # sk. atlants.

planšete, L., *neliela plāksne ar piestiprinātu papīru tópoģrāfiskā plāna atzīmēšanai, kādu datu fiksēšanai u. tml.*, # Kapteinis uz planšetes vienā no milimetru papīra kvadrātiem atzīmē mūsu kuģa atrašanās vietu. Zivju pārvietošanās ceļus un laiku pētnieki atzīmē zvejas planšetēs.

4. 1. 3. Tēlniecība.

TĒLNICĪBA / skulptūra / plastika, L., *tēlotājas mākslas veids, kurš īstenību atspoguļo telpiskos tēlos*, # Liekas, nav vīrišķīgākas tēlotājas mākslas nozares par tēlniecību, jo kalt akmeni, liet un veidot metālu, griezt koku – tas ir darbs, kas prasa arī fizisku spēku un izturību. Profésionālā latviešu tēlniecība sākās 20. gadsimta sākumā un saistās ar G.Šķiltera, T.Zaļkalna un B.Dzeņa

vārdiem. B.Dzenis ir ievērojams speciālists skulptūras tehnikā (granīts, marmors, bronzas lējumi), no 1922. līdz 1944. gadam vadīja LMA lietišķi dekoratīvās skulptūras darbnīcu. Par skulptūru mēdz saukt arī atsevišķu tēlniecības darbu. Māla plastikā var gūt atveidu viscildenākās tēmas. Pats tēlnieks bronzā realizētus darbus redzējis maz, kaut par bronzas plastiku daudz domāts.

tēlniecisks / skulpturāls / plastisks, Kd., *uz tēlniecību attiecīgs*, # Par vienu no saviem uzdevumiem mākslinieks uzskata panākt keramikas darba tēlniecisku plastiskumu. Sevišķā cieņā skulpturālie pórtrēti bija senajā Romā. Uzcelti vairāki lieli vēsturiskiem notikumiem veltīti pieminekļi un skulpturāli ansambļi. K.Zāle 20. gadu sākumā aizrāvās ar konstruktīvisma un kubisma eksperimentiem, tomēr drīz vien atgriezās pie plastiskā modelējuma. Ampīra plastikajiem rotājumiem izmantotas militāras emblēmas, lauru vītnes un vainagi, rózetes.

apaļskulptūra / pilnplastika, L., *trīsdimensiōnāls tēlniecisks veidojums*, # Tēlniecībā izšķir apaļskulptūru jeb pilnplastiku, ko apstrādā un skata no visām pusēm, un cilni.

cilnis / reljefs, L., *skulpturāla tēla veidojums uz plaknes*, # Cilnī placināts skulpturālais tēls tiek pārņests uz plaknes fōna. Tēlnieka darinātajos pieminekļos redzamu vietu ieņem cilnis. Cilnī notiecošais ir skaidrs silueta ritms. Tur ir milzu granīta stabs, kurā iecirstais reljefs sastāv no neskaitāmām cilvēku figūrām. Celtnes sienas ir daiļotas ar reljefiem.

augstcilnis, L., *skulptūra vai ōrnaments, kas no plakanas virsmas izceļas uz augšu vairāk par pusi no sava biezuma*, # Manēžā ievadzāles vidū pacelsies 7 metrus augsts pilōns, kura virsmu klās augstcilņi un reljefi. Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā glabājas augstcilnis *Marijas nāve*.

skulptūra / figūra / griezumums / izgriezums / tēls / veidojums / atveidojums / atveids, L., *atsevišķs kōnkrēts tēlniecisks darbs*, # Vieni no vecākajiem vietējo meistarū darbiem ir Umurgas baznīcas koka skulptūras (XVI gs.). Ķemeru parkā ir skulptūra, kura attēlo Gōrkija sastapšanos ar Raini. Prasmīgie kaulu griezēji no valzirgu ilkņiem izgatavo briežu un braucamo suņu figūras. Agrīno viduslaiku dekoratīvie griezumumi kokā atrasti Rīgā XII gadsimta kultūras slānī (putnu figūras, vīrieša galva). Māksliniece darinājusi simtiem nelielu skulptūriņu – šo virtuōzo griezumumu katrā tēlā ietverts savs psiholōģiskais raksturojums. Bufete bija ar izgriezumiem – augšā rozēs, bet labajā pusē kuģa bojāejas skats ar milzīgiem viļņiem. Bisei uz metāla daļām bija izgriezumumi dažādu ōrnamentu, puķu un zvēru veidā. Dievu tēlus pēc vietējo zemnieku sejmā izgriezta Kurzemes kokgriezēji. Mūsu tēlniecības vecmeistars kapu tēlos mīl klusu, lirisku noskaņu. Abiem dzejniekiem patika pakavēties pie Lielā Kristapa saplaisājušā koka tēla. J.Meijers darinājis Jāņa baznīcas altāra skulpturālo veidojumu (1769). Ar IV – III gt. p. m. ē. Latvijā sastopami cilvēka sejas veidojumi no māla, kā arī dažādi zvēru, putnu, čūsku, zivju atveidojumi kaulā, ragā, dzintarā un kokā. No paleolīta un neolīta posma saglabājušies zvēru un putnu atveidi uz alu sienām – cilņi ar medību ainām.

veidot / atveidot, 2. kōnj., K., *skulpturāli attēlot*, # Nav tēlnieka gribai otra tik pakļāvīga materiāla kā māls – to var veidot un lipināt, var plāt un veltņot. Ģipša meiteni kādreiz uzdāvināja tas pats skulptōrs, kurš veidoja cilnī žēlsirdīgo māsu pie sanatōrijas durvīm. Laiks savus varoņus griež kokā, atveido mālā, izcērt granītā.

MŌNUMENTĀLĀ TĒLNIECĪBA, L., *tēlniecības paveids, kura uzdevums rādīt un iemūžināt nozīmīgas sabiedriskas idejas, kālab tai raksturīgs plašs vispārīnājums un lieli izmēri*, # Viens no ievērojamākajiem 20. – 30. gadu latviešu mōnumentālās tēlniecības darbiem bija K.Zāles šūnakmenī cirstais Rīgas Brāļu kapu ansamblis. Pie mōnumentālās tēlniecības pieder pieminekļi, to ansambļi, arī kapu pieminekļi.

mōnumentāls, Kd., *ar savām prōpōrcijām, diženumu un nozīmību mōnumentam raksturīgs*, # J.Briedis daudz strādājis mōnumentālās skulptūras jomā (liels skaits kapu pieminekļu granītā).

mōnumentalitāte / mōnumentālisms, L., # Šais telpās māksla cauri gadu tūkstošiem runā uz mums ar akmens masu varenumu un fōrmu mōnumentalitāti. Šī granīta īpatnība ļoti kāpina pieminekļa mōnumentalitāti. Mōnumentalitāte nebūt nav rodama tikai fōrmāta lielumā vai fōrmas specifikā – tā galvenokārt izpaužas mākslinieciskās domas un emōciju vērienīgumā, dižumā. Mōnumentālisms tēlniecībā izpaudās arī kā mōnumentālā tēla veidošanas principu attiecinājums uz visām plastikas jomām.

mōnumentalizēt, 2. kōnj., K., *darīt mōnumentālu*, # Mākslinieces persōnālizstādē, kurā ekspōnēti gandrīz tikai pēdējā gadā radītie keramikas darbi, trūkst vienīgi smagnējā ritmā virpoto, mōnumentalizēto fōrmu.

piemineklis / mónuments, L., *arhitektūras vai tēlniecības darbs, kas veltīts kā ievērojama piemiņai*, # Piemineklis ir tautas attieksme pret savu vēsturi, mónumentam jāizsaka visas tautas dvēsele. Piemineklis celts 360 ārstu piemiņai, kuri savā laikā gājuši bojā no rentgena staru iedarbības, citus ārstējot. Visi T.Zaļkalna kapa pieminekļi ir lieli mākslas darbi, no kuriem sevišķi izceļas divi – pieminekļi Jānim Pórukam un Fricim Bārdam. Mónumentus parasti novieto dabā, piemērojot tos apkārtni vai apkārtni piemērojot tiem.

ansamblis (skulpturāls), L., *vienots, saskaņots vairāku skulptūru kopums*, # 60. un 70. gados tika veidoti darbi Latvijas lielākajiem memóriāliem – Salaspils ansamblim un Latviešu sarkano strēlnieku muzejam. Baroka laikmeta sakrālajā celtniecībā darināti ievērojami tēlnieciski darbi kokā (gan ansambļi, gan atsevišķas figūras).

DEKÓRATĪVĀ TĒLNICĪBA, *tēlniecības paveids, kura uzdevums ir izrotāt*, # Dekoratīvā tēlniecība ietver visus arhitektūras celtnu skulpturālo rotājumu veidus (frīzes, kariatīdes, metópes u. c.), kā arī dārzu un parku dekoratīvo skulptūru. Ap 18. gadsimta vidu rókókó atskaņas nokļuva Rīgas pilsoņu dzīvojamo ēku pórtālu, kāpņu un citu elementu dekoratīvi tēlnieciskajos veidojumos.

frīze, L., *līmeniska dekoratīva josla*, # Skatītāju zāles būvķermeņa daļa apdarināta ar reljefiem dzelzsbetona elementiem, veidojot skulpturālu frīzi.

atlants, L., *vertikāls balsts atlētiska vīrieša figūras veidā*, # Muzeja vajadzībām cēla jaunu ēku ar lielisku galveno ieeju, kuru rotā granīta atlanti.

kariatīde, L., *sievietes statuja, kas veic balsta (staba, kólónnas) funkciju vai dekorē kónstruktīvo balstu*.

dzeģa / karnīze / zimze, L., *līmenisks, retāk liekts vai lauzīts, izlaidums ēkas ārsienā (starp sienu un jumtu, starp stāviem, virs logiem un durvīm) vai iekštelpā; izvīzīta augšmala telpu iekārtas priekšmetiem (krāsnīm, kamīniem, skapjiem)*, # Arhitektūras fórmas elementi klasikā ir kólónnas ar kapitēliem, dzeģa ar saviem elementiem, balustrādes un vēl daudz citu fasādes daļu. Hallē uz kamīna dzeģas jau gaidīja vāze ar āboliem. 19. gadsimtā arvien izplatītākas kļuva skapju fórmas ar prófilētām stūru un malu līstēm, figurāliem veidojumiem rotātām dzeģām, spoguļdurvīm un citiem kónstruktīvi dekoratīviem elementiem. Pilastrī, kólónnas, karnīzes, rusti, nišas un daudz citu elementu bagātīgi rotā namu fasādes. Uz kamīna karnīzes marmórā griezts pulkstenis, sen apstājies un noputējis. Uz kamīna zimzes un uz galdiem stāvēja pusizdzertas glāzes un pilni pēlnutrauki, pudeles un netīri šķīvjī. Mājas fasādē zem logiem iet tāda kā zimze.

kapitelis, L., *dekoratīva būvdetaļa*, # Kapitelis ir novietots starp nesošo un pārsēdzošo būvelementu, piemēram, starp kólónnu un antablementu, pilāru un arku.

pilastrs, L., *dekoratīva būvdetaļa*, # Pilastrī, kólónnas, karnīzes, rusti – visi šie dekoratīvie elementi, kuri bagātīgi noklāj fasādes, nav sastīti ar ēkas iekšējo saturu. Baroka laikmeta pilī logu un durvju ailes tiek akcentētas ar kólónnām, pilastriem, fróntóniem.

fróntons, L., *celtnes ārsienas turpinājums virs dzeģas*, # Kardināla pils fróntons parādījās kóķeti izslējies ar savām pagānisko dievu un dieviešu statujām.

rózete, L., *órnamentāls mótvīvs arhitektūrā, lietišķajā mākslā – apaļš stilizēts zieds ar aplī izkārtotām ziedlapām*, # Ap logiem un durvīm – sārta marmóra rózetes, kas atgādina mežģīnes. Māksliniece vienmēr atrod delikātu saskaņu starp metāla un dzintara fórmu un toni, piemēram, tumšā dzintara kulōnā ar metāla rózetes ietvaru.

rustika, L., *celtnes sienu veidojums no iemūrētiem vai virsmā iestrādātiem rupji aptēstiem, arī izciļņos kārtotiem akmeņiem; šāda veidojuma imitācija sienas apmetumā*, # Tas būs viens no kómpózičiónāli iespaidīgākajiem pieminekļiem ar 3 m augsto un 96 m garo mūri granīta kvadru rustikā. Vairs tikai vietām sienu ārpusē saglabājušās rustikas paliekas – apmetums, uz kura ar krāsojumu bija radīta kalnu akmeņu virsmas imitācija.

rusts, L., *rustikā lietots akmens; detalizēti neapdarināts kāda materiāla veidojums sienu apdarē*, # Gala sienā saglabājušies koka rusti, īpatni, slīpi pažobeles lodziņi. Metāla rusti ēkas sienu apdarē, galvenās ieejas režģojums, kalto akmeņu bruģis – tie visi ir aktīvi kómpózičijas elementi.

rustots, Kd., *ar rustiem*, # Ēkas dienvidu un austrumu fasādēs iezīmējas vairāki masīvi koka vārti ar metāla apkalumiem, kā arī rustotas vertikālās joslas, kas pasvītro rātsnama trīsdaļjuma sistēmu.

rustikāls, Kd., *saistīts ar rustiku; veidots, detalizēti neapdarinot (parasti par mākslas darbu)*, # Izmantotie kómpozīcijas līdzekļi ir emocijonāli iedarbīgi, estētiski izteiksmīgi un reizē rustikāli vienkārši.

rustikalizēt, 2. kónj., K., *darīt rustotu*, # Savdabīgie tautas mākslas darinājumi, rustikalizētie interjeri, dabiskie materiāli 20. gadsimta vidū arvien vairāk saistīja cilvēku uzmanību.

rustikalizācija, L., # Fasādes rustikalizācija.

STĀJSKULPTŪRA / stājtēlniecība, L., *tēlniecības paveids, kurš ietver patstāvīgas funkcijas darbus (kuri nav sastīti, piemēram, ar arhitektūras veidojumiem)*, # Stājskulptūras darbi paredzēti novietošanai muzejos, izstāžu zālēs, sabiedriskās un dzīvojamās telpās. Līdz 20. gadiem Latvijā attīstījās galvenokārt stājskulptūra – pórtrēti un sadzīves žanra figurālas kómpozīcijas. Stājtēlniecībā vispārīgākais ir pórtrēts.

pórtrēts, L., *tēlniecības žanrs, kurš pievēršas cilvēka individualizētam attēlam*, # Grieķijā skulpturālā pórtrēta māksla augstu pilnību sasniedza 5. gadsimtā pirms mūsu ēras. Tēlnieks izveidojis Imanta Sudmaļa pórtrētu bronzā pieminēklim Ventspilī.

statuja, L., *cilvēka vai dzīvnieka apaļskulptūra*, # Baseina vidū pacēlās sievietes statuja un strūkloja strūklaka.

krūšutēls / biste, L., *cilvēka tēla skulpturāls atveidojums līdz krūtīm vai pleciem*, # Pirmie latviešu tēlnieki radīja galvenokārt kultūras darbinieku krūšutēlus. Viss bistes galvenais saturs slēpjas sejas izteiksmē.

mulāža, L., *telpisks atveidojums ģipsī, vaskā, parafīnā dabiskā lielumā kā uzskates līdzeklis*, # P.Stradiņš izveidoja ķirurģiskās patoloģijas muzeju savā katedrā, kurā atradās dažādi patoloģiskās anatomijas preparāti, mulāžas.

makets, L., *telpisks kā atveidojums noteiktā mērogā*, # Dizainers sāk veidot skices, zīmējumus, rasējumus un maketus, pie kam pēdējos cenšas izveidot mērogā 1 : 1. E.Vārdaunis vispasaulē izstādē Briselē par dekorāciju maketu A.Skultes baletam *Brīvības sakta* saņēmis bronzas medaļu.

KOKTĒLNIECĪBA, L., *tēlniecības nozare, kurā par materiālu izmanto koku*, # Mónumentālās kóktēlniecības senākais pieminēklis Latvijā ir 1958. gadā Sāmatē atrastais 168 cm garais, no lapu koka stumbra izcirstais ēlks.

kokskulptūra, L., *no koka darināta skulptūra*, # No 15. – 16. gadsimta Latvijā saglabājušās nedaudzas gótikas stila figurālas kokskulptūras.

griezums, L., *griežot veidots attēls vai ornamenti*, # Izcilu vietu uz rakstāmgalda ieņēma divi zeltīti rāmji ar ievērojama mākslinieka rokas griezumiem rotāti. Griezumiem rotātais rakstāmgalds un krēsli viņam ir draugu dāvana.

SĪKPLASTIKA, L., *maza vai pat miniatūra izmēra tēlniecības darbi*, # Materiālu izmantošanas daudzveidībā sīkplastika pārsniedz mónumentālās tēlniecības un stājtēlniecības iespējas – sīkplastiku darina no dažādām akmens šķirnēm, bronzas, sudraba, zelta, ziloņkaula, koka, dzintara, stikla, pórcelāna, māla un citiem materiāliem. Koka sīkplastikā joprojām strādā L.Dzeguze, K.Kugra, E.Sidrabs u. c.

statuete, L., *neliela statuja*, # Mazās fórmas skulptūrai toreiz bija atvēlētas daudzas vitrīnas, kur redzējām galvenokārt pórcelāna, fajansa, terakótas un majólikas statuetes, miniatūras kómpozīcijas no kaula un dzintara.

krucifikss, L., *krustā sistā Jēzus Kristus skulpturāls attēls*, # Vurma kungs atvēra medaljōna vāciņu un ieraudzīja mazu, mazu prasmīga mākslinieka darinātu zelta krucifiksu.

amulets / talismans, L., *priekšmets (bieži sīkas figūras veidā), kuram piedēvē spējas pasargāt tā īpašnieku no nelaimēm un slimībām*, # Sīkplastika pazīstama jau pirmatnējās kopienas iekārtas posmā – kulta statuetes, amuleti u. tml. Senie latvieši arī lietoja dažādus amuletus – dzīvnieku zobus, miniatūrus kaula un bronzas cirvīšus, dzīvnieku figūriņas, krustiņus u. tml. Savā mūžā esmu redzējis visdažādākos talismanus, bet tikai tagad uzzināju, ka ir arī tāds talismans, ko nēsā mutē – un tā ir pīpe.

marketrija, L., *rotājums, ko veido no nelieliem uzlīmētiem metāla, koka vai cita materiāla gabaliem*.

medaļa, L., *īpaša, visbiežāk ripas veida, nozīme ar cilnī veidotu attēlu un uzrakstiem, kas izgatavota kāda nozīmīga notikuma atcerei vai izcila cilvēka piemiņai*, # Īpašs sīkplastikas (ciļņa)

veids ir medaļas un plaketes. Medaļas gatavo no zelta, sudraba, bronzas, marmóra, keramikas. Latvijā pirmās medaļas kaltas XVI gadsimtā Kurzemes hercogistē.

plakete, L., *taisnstūra fôrmas, parasti, maza plâksne ar reljefu attēlu (rotājums, piemiņas vai atšķirības zîme)*, # Aizrobežu mākslas muzejā glabâjas liela beļģu mākslinieku medaļu un plakešu kôlekcija. Var jau būt, ka ar laiku plaketes fôrma kļuš tik iecienîta, ka varēs rîkot atsevišķas medaļu un atsevišķas plakešu izstâdes.

METĀLAPSTRĀDES MĀKSLA, L., *lietišķās mākslas nozare, kurā mākslinieka ieceres îstenošanai izmanto metālu*, # Metālapstrâdes tehnikas plaši izmanto arī tēlniecîbâ (skulptûras, ciļņi). Pēdējos gados vĕrojama metālapstrâdes mākslas sintēze ar citâm nozarēm – vitrâžu, dekorâtîvo kôktēlniecîbu u. c. Metālapstrâdes māksla aptver juvelierizstrâdâjumus un lielâkus lietîšķas un dekorâtîvas nozîmes priekšmetus – šķîtvjus, kausus, sveçturus, lustras, kâ arī arhitektûras rotâjumus.

JUVELIERMĀKSLA, L., *dârglietu darinâšanas māksla*, # Juveliermāksla ir viens no senâkajiem metāla mākslinieciskâs apdares veidiem, kurâ galvenokârt tiek izmantoti dârgmetâli, bieži kopâ ar dârgakmeņiem. Juveliermākslâ izmanto daudzas metālapstrâdes tehnikas – kalumu, lĕjumu, kaldinâjumu jeb cizelĕjumu, platejumu, gravĕjumu, filigranu u. c.

juvelierizstrâdâjums / juvelierdarbs, L., *juveliermākslas darinâjums*, # Indijâ juvelierdarbi aptver galvenâm kârtâm rotaslietas. Juvelierizstrâdâjumu kôlekcijâ ir gredzēni un rokassprâdzes, kaklarotas un kulôni, rotaslietu kômplekti un vešelas sĕrijas.

ĢEOMETRISKS ĶERMENIS, L., *no visâm pazîmēm, izņemot telpisko raksturojumu, abstrahĕts ķermenis*.

daudzskaldnis / póliedrs [póli-edrs], L., *vairâku plakņu ierobežots ģeométrisks ķermenis*, # Kristâliskai vielai piemît spĕja veidot daudzskaldņus – kristâlus. Zinâtnieks izteica domu, ka kristâli sastâv no tādâm pašâm mikrôskôpiskâm daudzskaldņu daļiņâm, kâds ir pats kristâls. Kukaiņu audos izveidojas olbaltumvielu daudzskaldņu ķermenîši – póliedri, kuros ieslĕgtas nūjiņveida vai lodîšveida vîrusu daļiņas.

prizma, L., *daudzskaldnis, kura divas skaldnes (pamati) ir vienâdi un paralĕli daudzstûri, bet sânu skaldnes – paralelôgrami*, # Šîm sîkajâm lĕdus plâksnîtēm un adatiņâm vienmĕr ir sešstûra prizmas veids.

prizmatisks / prizmveidîgs / prizmveida, Kd., *prizmas fôrmas*, # Ôbjekta kômpoziciônâlo kodolu veido divi prizmatiski augstbūvju kôrpusi. Apaļi sniega graudiņi veidojas, kad gaisis ir pârsâtinâts ar ūdens tvaikiem – sâkumâ prizmveida kristâliņu galos rodas plaisas, un uz plaisu stûriem notiek tâlâka kristalizâcija.

prizmatôids, L., *daudzskaldnis, kuru no divâm pusēm ierobežo paralĕli pamati – daudzstûri (ar jĕbkuru malu skaitu), bet sânu skaldnes ir trijstûri vai trapeces*.

kônuss / kônss, L., *ģeométrisks ķermenis, kas veidojas, taisnleņķa trijstûrim griežoties ap vienu no savâm katetēm*, # Vieni kadiķi bija piramîdveidîgi kâ cipreses, citi kâ kônusi, vĕl kâdi apcirpti kâ glôbusi.

kônisks / kônusveidîgs / kônusveida, Kd., *kônusa fôrmas*, # Kônisks šķĕlums ir figūra, kuru iegūst taisnu riņķa kônusu šķĕlot ar plakni. Gar šôsejas malâm cits aiz cita sĕko nĕģeru ciemi ar apaļo būdiņu kônusveidîgajiem niedru jumtiem. Biezais kônusveida vainags klajâ vietâ augušâm dižĕglēm sniedzas nerĕti līdz pat zemei.

kubs, L., *regulârs sešskaldnis*, # Taisnstûra paralĕlskaldni, kuram visas dimensijas ir vienâdas, sauc pa kubu.

kubs / kubiks, L., *priekšmets, kuram ir kuba fôrma*, # No dažâda lĕdâja dziļuma izzâģĕti sniega un lĕdus kubi vĕstĭ par to, cik strauji sniegs pârvĕršas lĕdū. Dârzenus sasmalcina dažâdos veidos – kubikos, ripiņâs... Augsnes mĕslojumi ir izstrâdâti granulu, kubiku vai plâksnišu veidâ.

kubisks / kubveidîgs / kubveida, Kd., *kuba fôrmas*, # Arĭ parastam kubiskam kristâlam jaunas elementâršûnas visâs vietâs neveidojas vienâdâ daudzumâ. Rabarberus nomizo, sagrieç kubveidîgos gabaliņos un iecukuro. Vissimetriskâkie un visvienkâršâkie ir kristâli ar kubveida elementâro šûniņu.

piramîda, L., *daudzskaldnis, kuram viena skaldne (pamats) ir daudzstûris, bet pārējās skaldnes – trîsstûri ar kopĕju virsotni*, # Ja piramîdas pamata plaknei paralĕla plakne krusto tâs sânu šķautnes, tad sadala piramîdu divos ķermeņos – mazâkâ piramîdâ un nošķĕltâ piramîdâ.

piramidāls / piramīdveidīgs / piramīdveida, Kd., *piramīdas fōrmā*, # 133 metrus augstajam tornim ir gótiskā manierē izveidota piramidāla smaile. Sevišķi skaistas ir paegļu piramidālās fōrmas, kas varētu kļūt par ikviena parka vai dārza lepnumu. Durvju priekšā rožu krūms – augsts, piramīdveidīgs, liesmaini sārtiem pumpuriem. Rūsiganās meža skudras dzīvo piramīdveida mājokļos – skudrupūžņos.

paralēlskaldnis / paralelepipēds, L. *prizma, kuras pamats ir paralelógrams*, # Paralēlskaldņa visas diagónāles krustojas vienā punktā un šajā punktā dalās uz pusēm. Jebkuru kristālu iztēlē var sadalīt vienādos paralelepipēdos, kuri viens ar otru saskaras ar veselām skaldnēm.

rómbóedrs, L., *paralēlskaldnis, kuram visas skaldnes ir rómbi*.

četrskaldnis / tetraedrs, L., *daudzskaldnis, kuru ierobežo četras plaknes*, # Institūts izstrādājis jaunas kónstrukcijas griežņus ar plāksnītēm, kurām ir četrskaldņa, piecskaldņa un sešskaldņa fōrma.

piecskaldnis / pentaedrs, L., *daudzskaldnis, kuru ierobežo piecas plaknes*.

sešskaldnis / heksaedrs, L., *daudzskaldnis, kuru ierobežo sešas plaknes*, # Erevānas tornis atgādina sešskaldņu stiegrotu prizmu. Daiviņa ir heksaedrs, kas sastāv no radiāli izvietotām šūnu rindām.

astoņskaldnis / óktaedrs, L., *daudzskaldnis, kuru ierobežo astoņas plaknes*.

divpadsmitiskaldnis / dódekaedrs, L., *daudzskaldnis, kuru ierobežo 12 plaknes*.

lode, L., *ķermenis, kuru ierobežo sfēra*, # Trijstūra piramīdā var ievilkt lodi, pie tam tikai vienu.

lodveidīgs / lodveida, Kd., *lodes fōrmā*, # Acīmredzot arī acteki zināja, ka planētas kustas un ir lodveidīgas. Cilvēka acs atgādina lodveida ķermeni.

puslode, L., *viena no lodes divām vienādām daļām; aptuvēna lodes puse*, # Zemes ziemeļu un dienvidu puslodes ir puslodes, kas veidojas, nosacīti sadalot zemeslodi divās daļās pa ekvatora līniju.

sferóids, L., *ģeómetrisks ķermenis, kas izveidojas, elipsei rótējot ap savu mazo asi*, # Tā kā mūsu planēta nav lode, bet sferóids, tad vienas meridiāna minūtes garums dažādos platuma grādos nav vienāds.

sferóidāls [sferó-idāls], Kd., *sferóida fōrmā*.

cilindrs, L., *ķermenis, kuru veido taisnstūris, rótējot ap vienu no tā malām*, # Cilindra tilpums vienāds ar pamata laukuma un augstuma reizinājumu.

cilindriskis / cilindrveidīgs / cilindrveida, Kd., *cilindra fōrmā*, # Ja bises stobra urbums no patrōntelpas līdz stobra galam ir vienāda diametra, tad urbumu sauc par cilindrisku, bet bises stobru – par cilindrveida stobru.

ripa / disks, L., *plakans apļveida ķermenis*, # Ripzāģis sastāv no tērauda ripas, kuras malā izveidoti zāģa zobi. Mīklu izveltnē, ar glāzi izspiež ripas. Jau pārvada zobrati apdauzīti, sajūga diski sāk slīdēt. Rindsējmašīnu sēklu iestrādātājas daļas ir lemesīši vai diski.

ripveidīgs / ripveida / diskveidīgs / diskveida, Kd., *ripas fōrmā*, # 17. – 19. gadsimtā visizplatītākās bija ripveidīgas saktas villaiņu un kreķlu saspraušanai. Satinamie mēri sastāv no ripveida / diskveida metāla kārbas, kurā satīta metāla mērlente.

4. 2. Fótóattēlojums.

FÓTÓGRĀFIJA, L., *attēlu iegūšana uz gaismjutīgiem materiāliem ar īpašām óptiskām ierīcēm*, # Fótógrāfija ir óptisku, mehānisku, elektrisku un ķīmisku prócesu kopums, kas ļauj iegūt vairāk vai mazāk precīzu telpiskās realitātes atveidojumu uz plaknes. Repróduktīvo tehniku – fótógrāfijas, kinó, televīzijas un rādió – lielie sasniegumi stipri veicinājuši mūsdienu cilvēka ātro un aso redzes, kā arī dzirdes órientāciju.

fótómāksla / mākslas fótó / fótógrāfija, L., *tēlotājas mākslas nozare, kurā mākslas darbu izstrādā ar fótógrafēšanas tehniku*, # Pēdējos gados fótómāksla kļuvusi par vienu no rosīgākajām mākslas nozarēm. Mākslas fótó draugu vidū lielu pópularitāti guvusi fótókluba *Gamma* trešā pārskata izstāde Zinību namā. Šodien fótógrāfija izaugusi par patstāvīgu mākslu.

fótóattēls / fótóuzņēmums / fótógrāfija / fótó / bilde, L., *fótógrāfiski iegūts attēls*, # Pārskatot arhīva dókumentus un fótóattēlus, īsā laikā aptvērām veselu gadsimtu. Viņš izņēma no vākiem kādu anketu ar stūrītī uzlīmētu fótóattēlu. Viņa skatiens ilgāk kavējās pie tiem

fotouzņēmumiem, kuros bija redzama melnīgsnēja meitene. Katrai kónkursam iesūtāmajai fotogrāfijai jāpievieno negatīvs un paskaidrojums, kad un kur uzņēmums izdarīts un kas tajā attēlots. Anna man atrakstīja vēstuli un uzdāvināja savu fotogrāfiju. Viņš garlaikoti šķirstīja žurnālu, nelasīja, bet tikai aplūkoja bildes.

mikrógogrāfija, L., *mikrósķopā palielinātu objektu fotogrāfija*, # Arī mikrógogrāfijā, atklājot sīkās dabas formas, gaismojumam ir izšķiroša nozīme.

fotogrāfēt, 2. kónj., K., *iegūt fotogrāfiju*, # Toms viņu fotogrāfēja kokā sēdošu. Ar astrógrāfu fotogrāfē zvaigznes un planētas. Ar infrasarkanajām filmām var fotogrāfēt tumsā.

fotogrāfētis, *tikt fotogrāfētam*, # Viņš gan uzstāja, ka jāfotogrāfējas spórtā kreklīnos, taču nevienam vairs negribējas izgērbties. Viņai patika fotogrāfētis gan vienai, gan ar ģimeni, gan arī ar gluži svešiem cilvēkiem.

nofotogrāfēt / uzfotogrāfēt, pbg., # Viņš apgriez matus, noskujas un sameklē vīru, kas viņu nofotogrāfē. Viņai izdevās uzfotogrāfēt Saules aptumsumu.

nofotogrāfētis, *tikt nofotogrāfētam*, # Visi bērni gribēja nofotogrāfētis kopā ar Ziemassvētku vecīti.

pafotogrāfēt, *neilgi, mazliet fotogrāfēt*, # Esmu piecēlies agri, jo gribu paspēt uz pilsētu un nedaudz pafotogrāfēt apkārtni saullēktā.

pārfotogrāfēt, *fotogrāfēt fotogrāfiju vai tekstu; atkārtoti fotogrāfēt*, # Grāmatā ievietotie fotogrāfētāji ir pārfotogrāfētāji no ģimenes albumiem. No žurnāliem un laikrakstiem pārfotogrāfētāji skolai svarīgi materiāli. Daži uzņēmumi nav izdevušies, nāksies pārfotogrāfēt vēlreiz.

piefotogrāfēt / safotogrāfēt, *iegūt fotogrāfiju lielākā daudzumā*, # Ja visas bildes, ko viņš ir piefotogrāfējis, liktu albumā, tad mums to albumu jau būtu vesēla kaudze. Viņš mums rādīja savus safotogrāfētus diapozitīvus.

izfotogrāfēt, *fotogrāfējot izlietot fotogrāfiju, filmas kadrus*, # Visu filmu vēl neesmu izfotogrāfējis, daži kadri palikuši. Ja laiks un apstākļi atļauj, visideālākais būtu izfotogrāfēt un attīstīt vienu filmu, un tad, ja tās krāsu palete jūs apmierina, iegādāties tik filmu, cik vienā sezonā paredzat izfotogrāfēt.

izfotogrāfētis, *ilgāku laiku, daudz fotogrāfēt vai fotogrāfētis*, # Ekskursijā viņš bija paņēmis līdz piecas filmas, tāpēc varēja izfotogrāfētis pēc sirds patikas. Viņa ir izfotogrāfējusies visādās iespējamās pōzās.

fotogrāfisks, Kd., *uz fotogrāfiju attiecīgs*, # Fotogrāfiskā prócesa rezultātā tiks iegūts attēls, viens sastindzināts mirklis bezgalīgajā un neatgriezeniskajā laika plūsmā. Dóokumentālā kinóolente, ar fotogrāfisku precizitāti atveidojot īstenības materiālu, var izteikt autóra subjektīvo pārdzīvojumu un radošo individualitāti tikpat spilgti kā mākslas filma.

negatīvs, L., *redzamais attēls uz fotogrāfijas resp. fotogrāfijas, kurā nav krāsu atbilstes ar óriģinālu; fotogrāfisks ar šādu attēlu*, # Attīstot negatīvu, vienmēr jāievēro temperatūra, kā arī attīstīšanai nepieciešamais laiks.

negatīvs, Kd., *uz negatīvo attēlu attiecīgs*, # Melnbaltajā negatīvajā attēlā melno un balto krāsu laukumu izvietojums ir pretējs óriģinālam, t. i., tumšais ir gaišs, bet gaišais – tumšs.

pózitīvs, L., *no negatīva iegūtais attēls, kurā krāsu izvietojums atbilst óriģinālam*, # Pseudóreljefa tehnikas princips ir vienkāršs – negatīvam uzliek pózitīvu, kas iegūts no tā paša negatīva, un tos kópē uz fotogrāfiju.

pózitīvs, Kd., *uz pózitīvo attēlu attiecīgs*, # Óptika un pózitīvā prócesa tehniskie paņēmienu fotogrāfijai paver daudzveidīgas iespējas savas individualitātes izteikšanai.

diapozitīvs / slaidis, L., *pózitīvs fotogrāfisks uz caurspīdīga materiāla (filmas, stikla) prójicēšanai uz ekrāna vai apskatei pret gaismu*, # Trešā izstādes zāle skatītāju sagaida ar unikālu Rīgas panorāmu – uz milzīgā, pakavveidīgā diapozitīva (2×14 m) pilsēta uzņemta no kāda augsta punkta Pārdaugavā saulainā dienā. Es šos diapozitīvus izmantoju savos referātos uzskatei. Izstādē izbāžņu klāstu papildina slaidi ar dzīvnieku attēliem.

fotómóntāža, L., *no atsevišķiem fotogrāfiskajiem vai to daļām samóntēts attēls*, # Drošais kónstruktīvais velótreka risinājums ir apskatāms lielā maketā, shēmās un fotómóntāžās. Īpašu pópularitāti G.Klucis ieguva fotómóntāžas plakāta nozarē.

fotóhronika, L., *notikumu hronika fotogrāfiskā attēlos*, # Strādājot pie šī pētījuma, izlasīju ļoti daudz literatūras, skatījos to gadu fotóhroniku un fotódóokumentus.

fótotēka, L., *sistematizēts fótogrāfiju vai to negatīvu krājums, krātuve*, # Esmu iekārtojis plašu fótotēku, kurā glabājas visai ievērojams skaits krāsainu un melnbaltu negatīvu un fótorepródukciju.

fótókópija, L., *kópija, kas iegūta pār fótografējot oriģinālu (attēlu, dókumentu, rokrakstu u. tml.)*, # Ekspónātu vidū būs arī Marijas Uljanovas pases fótókópija.

faksimils, L., *precīzs, tiešs (paraksta, dókumenta u. tml.) atveidojums fótomehāniskas repródukcijas ceļā*, # Izdevumā uzņemti arī daudzu svarīgu dókumentu faksimili. Tankkuģi saņēmuši faksimila aparātus, kas kuģiem dod iespēju tieši pieņemt sinóptiskās kartes, kuras pārraida vairāku valstu raidstacijas.

dagerótipija, L., *sākotnējais fótografēšanas paņēmiens, ar kuru attēlu ieguva uz plates, kas pārklāta ar sudraba jódīdu*.

dagerótips, L., *ar dagerótipijas paņēmienu iegūts fótóattēls*.

hektógrafēt, 2. kónj., K., *pavairot attēlus ar hektógrāfu*, # Krievijā Internacióñāle pēc 1902. gada izplatījās nelegāli ar hektógrafētām lapiņām.

hektógrāfisks, Kd., *uz hektógrafēšanu attiecīgs*, # Nelegālos plakātus zīmēja ar hektógrāfisko tinti. Taču strādniecībā Laicēna lugas, kaut kónfiscētas un aizliegtas, joprojām dzīvoja gan rokrakstos, gan hektógrāfiski pavairotas.

šapirógrafēt, 2. kónj., K., *pavairot tekstu vai attēlu ar šapirógrāfu (uzlabotu hektógrāfu)*, # Tika izdots arī šapirógrafēts žurnāls *Atbals* un nedēļas laikraksts *Skolēnu Bals*.

šapirógrāfisks, Kd., *iegūts, pavairojot ar šapirógrāfu*, # Šapirógrāfisks teksts.

elektrógrāfija, L., *elektrisko un magnētisko paņēmienu kopums attēlu repróducēšanai*, # Elektrógrāfija aptver elektrófótógrāfiju un magnetógrāfiju.

magnetógrāfija / ferógrāfija, L., *paņēmiens, ar kuru iegūst grafisku zīmju nospiēdumus uz papīra, izmantojot magnētisko pulveri*, # Magnetógrāfiju izmantoja skaitļotāju iespiēdierīcēs.

elektrófótógrāfija, L., *fótógrāfiska attēla iegūšanas metode, kurā izmanto fótópusvadītāja kārtiņas gaismjutību*, # Elektrófótógrāfiju plaši lieto teksta un grafisku materiālu pavairošanā nelielā metienā.

kserógrāfija, L., *elektrófótógrāfijas paņēmiens – attēlu iegūšana, izmantojot elektriski uzlādētas selēna plāksnes gaismjutīgumu*.

kserógrāfisks, Kd., *uz kserógrāfiju attiecīgs*, # Kserógrāfiska kópija.

kserókópija, L., *kserógrāfiski iegūta kópija*, # Daudzas dókumentu fótókópijas tagad apmainītas pret kserókópijām.

FILMĒT, 2. kónj., K., *uzņemt filmā*, # Kamēr Jans Duglass ar mākslīgo ziloni tuvojas savvaļas ziloniem, mūsu darbs ir filmēt un prótókólēt norises.

filmēties, *tikt filmētam*, # Studijā pašlaik filmējas divas kinózvāigznes.

nofilmēt / uzfilmēt, pbg., # Óperátora izvēlēšanās un nofilmētās situācijas ataino kadrā tikai fizisku darbību. Reiz no helikóptera lejā pamanījām sumbru baru, nolaidāmies tiem blakus un paguvām uzfilmēt, pirms tie ieskrēja mežā.

pafilmēt, *neilgi, mazliet filmēt*, # Viņš iet uz pludmali pafilmēt bangaino jūru.

pārfilmēt, *filmēt atkārtoti*, # Daļu no iesākumā filmētā materiāla móntāžas gaitā nācās stipri īsināt vai pat pārfilmēt. Ko darīt – meklēt citu aktieri un pārfilmēt visu materiālu?

piefilmēt, *filmējot papildināt*, # Kinófilmu móntējot, domājam par to, ko īsināt, no kā atteikties, ko pārveidot, ko pārfilmēt vai piefilmēt.

piefilmējums, L., # Filma par rakstnieku balstīta uz fótó un kinó materiāliem, dókumentiem un piefilmējumiem viņa dzīves un darbības vietās.

safilmēt, *nofilmēt materiālu lielākā daudzumā*, # Aizvadītajā gadā 370 kinóamatieri safilmēja 337 dókumentālas, multiplikācijas un eksperimētālās filmas. Jau pēc daļēji safilmēta materiāla tika veidots scenārijs.

kinóizmēģinājums, L., *aktiera filmēšana, lai noskaidrotu tā piemērotību lomai*, # Aicinājumu piedalīties kinóizmēģinājumos Vjačeslavs pirmoreiz saņēma 23 gadu vecumā.

kóntražurs, L., *fótógrafēšana vai filmēšana, kad uzņemamais óbjekts atrodas starp uzņemšanas aparātu un gaismas avotu*.

KINÓ / kinematógrāfija, L., *māksla fiksēt kustīgus óbjektus gaismjutīgā filmā un kustībā prójicēt iegūtos attēlus*, # Savā laikā mēmais kinó radās kā izteikti internacióñāla māksla –

kinofilmu nevajadzēja tulkot. Iedzīvinot lielo mūzikas meistarū operas uz ekrāna, kinematogrāfija sniedz svarīgu ieguldījumu sabiedrības estētiskajā audzināšanā.

kinematogrāfisks, Kd., *saistīts ar kinematogrāfiju*, # Nevar būt nekādu pretīškību starp dramatiķi un dramatiskās vielas ievēdotāju kinematogrāfiskā formā. Lielāka radoša drošme kinematogrāfisko līdzekļu izmantošanā būtu filmu padarījusi interesantāku un dziļāku. Gabēns ir kinematogrāfisks aktieris, viņa talanta īpatnības, viņa iedzīmtās dotības lieliski atbilst kinō mākslas specifikai.

kinematogrāfiskums / kinematogrāfisms, L., # Mēs bieži esam liecinieki jaunu, interesantu aktieru dzimšanai uz ekrāna – viņi visus pārliecina ar savu kinematogrāfiskumu / kinematogrāfismu.

kinōfilma / filma / kinōdarbs / kinōlente, L., *kinematogrāfijas atsevišķs prōjicējams darbs*, # Režisōrs kinōfilmas tapumā ir galvenā persōna, viņa rokās sakopoti visi izteiksmes līdzekļi mākslinieciski pārliecinoša darba radīšanai. Filmas saturu nosaka scenārijs, bet īpatnējā mākslas formā – filmā – to iedzīvina režija. Raksturu sadursmes gan nōvelē, gan filmā ir tādas pašas un tomēr citādas – kinōdarbā daudz ainu un epizōžu, kuru nōvelē nav. Šo kinōdarbu raksturo māksliniecisks askētisms. Dōkumentālā kinōlente var izteikt autōra subjektīvo pārdzīvojumu tikpat spilgti kā mākslas filma.

testfilma, L., *standartizēta kinōfilma kōpēšanas aparātu un prōjektōru pārbaudei un regulēšanai*.

kinōkadrs / kadrs / kinōuzņēmums, L., *atsevišķs uzņēmums kinōlentē*, # Aktrise stāv kā sastindzināta kinōkadrā – ar vienu kāju pussolī paspērtu, ar vēja atņemtu mēteļa stūri un smagas somas līdz zemei novilkto roku. No *Indrānu uzveduma* Nacionālajā teātrī 1929. gadā ir saglabājušies kinōkadri, kuros redzam visu pirmo cēlienu. Mizanscēnas kadrējums, kadra kōmpōzīcija un apgaismojuma kōmplekss ir ōperātōra darba joma. Prasme redzēt vairāk par citiem, fōtōattēlu un kinōuzņēmumu savdabība allaž tiek augstu vērtēta kōnkursos.

kadrēt, 2. kōnj., K., *ietvert kadrā; izvēlēties kadru epizōdes detalizēšanai kinōfilmā*, # Šajā filmā neredzam apnikušos bezizdomas vidusplānus, katra aina kadrēta mērķtiecīgi.

kadrējums, L., # Režisōra rokkrakstam raksturīgs lakōniskums, kas ietekmē arī filmas vizuālo risinājumu – veidojas precīzas, mērķtiecīgas mizanscēnas, izsvērts kadrējums.

tītlkadrs, L., *kinōfilmā kadrs ar tekstu, kurā ir infōrmācija par filmu*.

kinōprōjekcija, L., *kinōkadru, filmu prōjicēšana uz ekrāna*, # Televīzijas rūpniecība ir ražojusi kinōprōjekcijas iekārtas krāsaino filmu demōnstrēšanai.

kinōseanss / kinōizrāde, L., *noteiktas kinōfilmu prōgrammas demōnstrējums*, # Festivālu noslēdza kinōseanss, kurā demōnstrēja čehu, zviedru un angļu kinōamatieru mēlnbaltās un krāsainās filmas. Kinōseansi turpinājās nepārtraukti, skatītāji gāja iekšā un nāca ārā, kad iepatikās. Tautas namā kinōizrādes notiek ik pārvakarus, regulāri filmas demōnstrē arī skolas tēlpās.

kinōfōtō, Kd., *saistīts ar kinematogrāfiju un fōtogrāfiju*, # Kinō un skatītāju savstarpējo attieksmju sfēras izpēte plešas plašumā – to aizsāka Kinōfōtō zinātniskās pētniecības institūts.

kinōfōtōfōnō, Kd., *saistīts ar kinematogrāfiju, fōtogrāfiju un skaņu ierakstīšanu*, # Kinōfōtōfōnō laboratōrija.

kinōieraksts / kinōgramma, L., *notikuma, parādības fiksējums kinōlentē*, # Iepriecinoši, ka atsevišķus kinōierakstus mēģina apvienot tematiskās dōkumentālās filmās. Būs estrādes filmas, atsevišķu kōncertnumuru kinōieraksti. Kādam īsti jābūt sprintam, par to es gribu pastāstīt, ņemot palīgā spōrtistes skrējienu kinōgrammu.

kinōdōkuments, L., *dōkumentāli kinōkadri; dōkumentāla kinōfilma*, # Filmā izmantoti reti, ārkārtīgi vērtīgi fōtōattēli un kinōdōkumenti. Kultūras vēsturē kinōdōkumentiem ir nenovērtējama nozīme – pēc gadiem šie kadri taisni suģestē.

kinōdōkumentālistika, L., *kinō nozare, kas specializējas dōkumentālo kinōfilmu izveidē*, # Vērtīga ir tā māksla (un kinōdōkumentālistika ir māksla), kas laužas ārā no kanōnu radītājiem žņaugiem.

kinōpublicistika / kinōžurnālistika, L., *dōkumentālistikas apakšnozare, kuras specifika ir aktuālu notikumu atspoguļošana*, # Kinōpublicistikas darbs top vienlaicīgi ar pašu notikumu. Gribas ticēt, ka blakus kinōžurnālistikai (kinōrepōrtāža, kinōžurnāls) mūsu valstī attīstīsies arī virziens, kuru šobrīd saistām ar jauno kinematogrāfistu vārdiem.

kinōapraksts, L., *dokumentāla īsfilma*, # Kinematogrāfisti ik gadus ražo ievērojamu skaitu vērtīgu kinōaprakstu, dokumentālo un populārzinātnisko filmu. Kinōapraksts *Krasts* pieskaitāms pie Rīgas kinōstudijas veiksmēm.

kinōhrōnika / hrōnika / kinōžurnāls / kinōrepōrtāža, L., *dokumentālu kinōkadru kopa par jaunākajiem notikumiem; attiecīgā kinōdokumentālistikas nozare*, # Elza sāka strādāt par mōntāžisti kinōhrōnikas studijā. Vēco kinōhrōniku iemōntējumi kinōfilmā sarausta tās sižetu. Pēckara gados kinōhrōnikas arhīvā sakrājušies nelieli fragmenti no mūsu teātra iestudējumiem. Hrōnikas uzdevums ir infōrmēt skatītājus par to vai citu notikumu. Hrōnika kinematogrāfijā salīdzināma ar infōrmācijas žanru žurnālistikā. Kinōžurnāla sižets divās trijās minūtēs pastāsta to, ko mēs nevarētu redzēt, pat pavadot vesēlu dienu notikuma vietā. Noskatījos vairākus kinōžurnālus *Māksla*. Kinōrepōrtāžas uzdevums pamatos palicis tāds pat kā agrāk – tai jābūt valsts un sabiedriskās dzīves hrōnikai.

kriminālhronika, L., *noziegumu hrōnika*, # Par Getliņu kriminālhronika zināja stāstīt, ka viņš ir visur klāt, kur jānotiek plašāka vēriena krāpšanas afērām.

kinōprōdukcija, L., *izlaisto kinōfilmu kopums kādā areālā kādā laikposmā*, # Mūsu valsts kinōprōdukcijai ir savs gaidītājs un skatītājs. Mēs pārāk bieži aizraujamies ar kinōprōdukcijas analīzi no temata viedokļa un pārāk maz runājam par izteiksmes līdzekļu savdabībām.

kinōreperuārs, L., *izrādāmo kinōfilmu kopums kādā laikposmā*, # Bērnū auditōrijai paredzētas filmas kļuvušas par mūsu kinōreperuāra neatņemamu sastāvdaļu.

kinōalmanahs, L., *vairāku pēc temata un žanra tuvu īsmetrāžas filmu apvienojums pilnmetrāžas filmā*, # Režisōrs veido kinōalmanahu par jūrniecības tematiku.

kinōkōmpōzīcija, L., *kinōmākslas darba kōmpōzīcija*, # Kinōkōmpōzīcija ir visu kinematogrāfisko izteiksmes līdzekļu tāds savienojums, kas iespējami skaidri un mākslinieciski tēlaini atklāj filmas ideju.

kinōžanrs, L., *kinōmākslas žanrs*, # Šīs lekcijas palīdzēs skatītājiem ōrientēties kinōžanru daudzveidībā. Daži par šo filmu teica, ka tā ir dažādu kinōžanru sajaukums.

kinōklasika, L., *sabiedrības apziņā par klasiku kļuvušie kinōdarbi*, # Noliktavu mikroklimatā tiek uzglabāts kinōfilmu zelta fōnds, ko pazīst visa kulturālā cilvēce – kinōklasika.

ōperfilma, L., *kinōfilma, kurā uzņemta ōpera*, # Rīgas kinōstudija turpina aizsākto labo tradīciju veidot ōperfilmas un baletfilmas.

baletfilma, L., *kinōfilma, kurā uzņemts balets*.

pōrtretfilma, L., *kinōrepōrtāža par kādu persōnu vai persōnu grupu*, # Kārlis Zariņš šajā skatē bija vienīgā tradīcionālā pōrtretfilma. Pagājušajā gadā parādījušās pōrtretfilmas par „neizņemuma” cilvēkiem, kuri vienkārši dzīvo un strādā.

kōstīmfilma, L., *kinōfilma, kurā galvenā vēribe veltīta vēsturiski precīzam vai stilizētam ietērpam (kōstīmiem, rekvizītiem, dekorācijām)*, # Varam skatīt aktrises kōķeto Kurzemes hercōģieni muzikālajā kōstīmfilmā *Melnā vēža spēlēs*.

kōvbōjfilma / westerns, L., *kinōfilma, kurā tēlota kōvbōju dzīve, parasti rōmantizēta un shematizēta*, # Kōvbōjfilmas pieder pie piedzīvojumu filmas žanra, kurš izveidojās Ziemeļamerikas rietumu štatos un kurā sākotnēji tēlota kōvbōju dzīve. Mēs, inscenētāji, literārajā scenārijā saskatījām dinamisku pōlitisku vesternu. Arī vesternā sastopamas noteiktas nemainīgas struktūras, bez kurām šis žanrs pārstāj pastāvēt.

kriminālfilma, L., *piedzīvojumu filma, kuras sižeta pamatā ir nozieguma atklāšana*.

TELEVĪZIJA, L., *attēla pārraidīšana tālumā, pārvēršot gaismas attēlu elektriskajos signālos; šādas pārraides*, # Televīzija šobrīd izveidojusies par vienu no attīstītākajiem un universālākajiem masu infōrmācijas līdzekļiem pasaulē. Topošajiem mediķiem būs iespējams, neizejot no auditōrijas, pa iekšējo televīzijas sistēmu uz televizōru ekrāniem vērot sarežģītas ōperācijas.

televiziōnisks, Kd., *saistīts ar televīziju*, # Televiziōniskai publicistikai ir daudz lielākas priekšrocības nekā publicistikai periōdikā.

kōsmōtelevīzija / kōsmōvīzija, L., *attēlu tieša pārraide no kōsmiskā aparāta bōrta, tam atrodoties kōsmiskajā telpā, un to uztveršana ar Zemes televīzijas sakaru tīklu*, # Cilvēku sabiedrībai vienmēr ir bijusi vajadzība sazināties, un sakaru līdzekļi no pašiem primitīvākajiem līdz mūsdienu kōsmōtelevīzijai nostaigājuši garu attīstības ceļu. Tā kā preses kōnferenci reizē translēja uz vadības centru pa kōsmōvīzijas kanāliem, mēs it kā bijām ekskursijā pa kuģa kabīni.

telekinematogrāfija / telekinō, L., *kinematogrāfijas nozare, kura ietver televīzijas filmu veidošanu*, # Skatoties iespaidīgākās Rīgas televīzijas studijas filmas, rodas zināms priekšstats par Latvijas kinematogrāfijas tendencēm. Telekinō īpatnības meklējamas, pirmkārt, tehniskajās iespējās un, otrkārt, realizācijas psiholoģijā.

teleprógramma / televīzijas prógramma, L., *noteiktā secībā kārtotas televīzijas pārraides*, # Televīzijas prógrammu pārraidīšanai tiek izmantoti speciāli mākslīgie Zemes pavadoņi.

telepārraide / televīzijas pārraide / pārraide, L., *atsevišķs tematisks televīzijas raidījums*, # Visi lasīja vienus un tos pašus laikrakstus, skatījās tās pašas telepārraides. Tēvs blakus istabā pa televīzoru skatījās futbola pārraidi. Rīgas televīzijas studijas pirmās izmēģinājumu pārraides notika 1954. gada 6. un 7. novembrī, bet ar 20. novembri sākās regulāri raidījumi divas reizes nedēļā.

telefilma / televīzijas filma, L., *kinófilma, kas paredzēta televīzijas pārraidēm*, # Nesen ir pabeigta telefilma *Teātris*.

VIDEŌ, L., *ar videótehniku radīts elektrónisks attēls*, # Starptautiskās videómākslas centra uzdevums ir darīt pieejamas videó pētniekiem jaunās attēla un skaņas tehnoloģijas.

videóattēls, L., *objekta attēls televīzorā vai videóierīces ekrānā*, # Tiks nodrošināti trīs infómatīvi videóattēli, kas apvienojumā ar televīzijas attēlu ļaus sacensību norisei sekot televīzora ekrānā.

videóieraksts, L., *kustīgu attēlu fiksējums ar iespēju to atveidot*, # Vairums no Vijas Artmanes televīzijas teātra lomām saglabājušās tikai skatītāju atmiņās, jo videóierakstu fónodos iemūžinātas tikai pēdējos gados tēlotās.

videómateriāls, L., *videóierakstu kopums*.

videófilma / videólente, L., *filma, kas uzņemta un paredzēta demonstrēšanai ar videóierīcēm*, # Uzvedums *Vēja ziedi* veidots kā videófilma, visas epizodes ierakstītas Brīvdabas muzejā un gleznainajā Āraišu apkārtņē. Etnógrāfiskā brīvdabas muzeja vidē pirms dažiem gadiem Jaunatnes teātra *Silmačus* ierakstīja videólentē un pēc tam demonstrēja televīzijas pārraidē.

videóklips, L., *videóminiātūra, kurā pópmūzikas skaņdarbs apvienots ar sižetisku vizuālo risinājumu*, # Renāra Kaupera videóklips Latvijas pópopularizēšanai ir izdevies iespaidīgs.

videóseanss, L., *videófilmas seanss*.

videóprógramma, L., *videófilmu prógramma*, # Uz kustīga gaismas ekrāna var sniegt óperatīvu infórmāciju, demonstrēt videóprógrammas.

videótēka, L., *sistematizēts videóierakstu krājums*, # Somu hókejistu kómandas videótēkā ir visu spēļu ieraksti – ja rodas vajadzība, vecākais treneris var izanalizēt katras pretinieku kómandas taktiku, spēles manieri. Videótēkā glabājas daudzu teātru izrāžu un filmu ieraksti.

videótelefónija, L., *elektróskarņu veids, kurā abóponenti viens otru ne tikai dzird, bet arī redz un var demonstrēt kādus óbjektus, piemēram, fótógrāfijas, dókumentus u. c.*

videótelefónisks, Kd., *saistīts ar videótelefóniju*.

STEREÓSKŌPIJA, L., *apkārtējās vides vai stereóskópiska attēla (stereópāra, hólógrammas) vizuāla uztvere, kas dod iespēju novērtēt óbjektu telpisko fórmu un savstarpējo novietojumu*, # Stereóskópijas pamatā ir cilvēka binókulārās redzes īpašības.

stereóskópisks, Kd., *saistīts ar stereóskópiju*, # Vidusāzijas pirmais stereóskópiskais kinóteātris Samarkandā apgādāts ar jaunāko kinóaparāturu, kas rada pilnīgu telpiska attēla ilūziju. Stereóskópiskajā mikróskópā redzamas nedaudz sabiezējušas un izrobotas kaula defekta malas.

stereóattēls, L., *stereóskópisks attēls*, # Viņš izgatavoja ne tikai parastos, bet arī stereóattēlus, kuri toreiz skaitījās kaut kas ļoti móderns.

stereópāris, L., *divi viena un tā paša óbjekta plakani attēli, no kuriem viens iegūts no labās acs pózīcijas, otrs – no kreisās acs pózīcijas un kuri attiecīgā óptiskā ierīcē veido vienu telpisku attēlu*, # Sinhronizēts stereópāris.

stereógrāfija, L., *perspektīvs géómetrisku ķermeņu attēlojums plaknē*.

stereógrāfisks, Kd., *saistīts ar stereógrāfiju*, # Stereógrāfiskā prójeksija.

stereóefekts, L., *stereóskópisks efekts*, # Stereóefekts televīzijā tiek radīts ar divām pārraides kamerām.

stereófótógrāfija, L., *fótógrāfijas nozare, kas ietver metódes un līdzekļus fótóattēlu stereópāru ieguvei; šādi iegūts attēls*, # Nodaļas fónodos glabājas arī pirmās stereófótógrāfijas.

stereófótógrāfisks, Kd., *saistīts ar stereófótógrāfiju*, # Stereófótógrāfisks paņēmiens.

stereókinematogrāfija / stereókinō, L., *kinematogrāfijas nozare, kura ietver metodes un līdzekļus stereófilmu ieguvei un prójicēšanai*, # Kaut gan stereókinō ir uzskatāms par tehniski atrisinātu, tas nav spējis iekļauties plašākas sabiedrības interesēs.

stereó(kinō)filma, L., *stereóskōpiska kinōfilma*.

stereótelevīzija, L., *telpiskās televīzijas veids, kurā trīsdimensiju objektus attēlo stereópāra fōrmā*, # Ļeņingradā izdarīti pirmie eksperimenti stereótelevīzijas pārraidē. Jau izveidots briļļu makets stereótelevīzijai.

HÓLÓGRĀFIJA, L., *metode, ar kuru gaismas viļņu lauku fiksē uz fótōplates, lai iegūtu priekšmeta telpisku attēlu*, # Hólógrāfiju jau pielieto mašīnbūvē, lai pētītu detaļu defōrmāciju lielas slodzes apstākļos.

hólógrāfisks, Kd., *saistīts ar hólógrāfiju*, # Hólógrāfiskais prócess pārsteidzoši atšķiras no fótógrāfiskā. Hólógrāfiskās atmiņas iekārtas aizstās lentes, diskus un citas līdzīgas infōrmācijas glabāšanas iekārtas.

hólógramma, L., *hólógrāfisks attēls*, # Hólógrammā ir fiksēts nevis priekšmeta attēls, bet gan priekšmeta atstaroto gaismas viļņu struktūra. Hólógrammas, kuras iegūst ar impulsu lāzeru palīdzību, dod vērtīgu infōrmāciju par strauji noritošām norisēm.

hólógrafēt, 2. kónj., K., *iegūt attēlu ar hólógrāfijas metodi*.

4. 3. Raksts.

RAKSTĪT, 3. kónj., K., arī R. n., *veidot rakstu zīmes*, # Jānītis raksta – katru līniju, katru burta līkumu viņš izvelk ar lielu nopietnību. Andžēnos iebrauca sveši kungi, staigāja un lūkojās pa visām malām un rakstīja uz baltas papīra lapas. Viņš izņēma piezīmju blōku, apslapēja mutē zīmuli un taisījās rakstīt.

uzrakstīt, pbg., # Pasniedzējs uzrakstīja uz tāfeles dažus vienkāršus ķīniešu hieróglifus.

aprakstīt / norakstīt / pierakstīt, *pārklāt ar tekstu*, # Jaunais dzejnieks nedroši nolika uz galda aprakstītās papīra lapas. Namu sienas norakstītas ar dažādiem sauķiem. Esmu nogājusi skolā vešēlu ziemu – taisni žēl, cik daudz baltu burtnīcu ir melnas pierakstītas. Bernhards ir pierakstījis vešēlu kladi ar dzejoļiem.

aizrakstīt, *uzrakstīt līdz kādai vietai*, # Viņš vēl nebija aizrakstījis līdz pusei, kad viņu sāka mākt snaudiens.

parakstīt, *savienojumā ar varēt, spēt*, # Roka tā satūkusi, ka tikai ar mokām varu parakstīt.

rakstība / raksts / grafika, L., *grafisko zīmju sistēma valodas vienību attēlošanai*, # Attēls ir vecāks par rakstu – no attēla savā laikā izveidojās simboli, bet no tiem – raksts. Kónkistadōri iznīcināja inku savdabīgo rakstību – mezglu rakstus. Pirmās ziņas par garšvielu lietošanu atrastas seno babilōniešu ķīļu rakstos. Tālā pagātnē Peru indiāņi plaši lietoja mezglu rakstu. Matemātisko aprēķinu vietā kladē pārsteigts ieraudzīju sīku vienlaidu rakstu. Burts j latviešu grafikā saistīts ar fōnēmu [j], franču grafikā – ar [ž], angļu grafikā – ar [dž], bet spāņu grafikā – ar [h].

grafisks, Kd., *uz rakstību attiecīgs*, # Vārda grafiskais attēls.

ķīļraksts, *ap 4. gadu tūkstoti p. m. ē. Tuvajos Austrumos radies rakstības veids*, # 19. gs. vidū Mezópótānijā arheólōģi atrada Asīrijas valdnieka Ašurbanipala bibliótēku, kas sastāvēja no apmēram 22 000 māla plākšņu ar ķīļraksta tekstiem.

glītrakstīšana / daiļrakstīšana / kaligrāfija, L., *skaidra un skaista raksta veidošanas paņēmienu kopums un prasme*, # Tev tāds rokraksts kā glītrakstīšanas skolotājam. Viņa nolēma apmeklēt daiļrakstīšanas / kaligrāfijas nodarbības, lai uzlabotu savu rokrakstu.

kaligrāfisks, Kd., *kaligrāfijas prasībām atbilstošs*, # Sacerējuma beigās stingra roka uzvilksu kaligrāfisku sarkanu trijnieku. Viņš sameklēja brilles un norādītajā vietā kaligrāfiski parakstījās. Šo fragmentu viņš ir pārrakstījis savā skaistajā, kaligrāfiskajā rokrakstā, spalvu te piespiezdams, te atkal vieglāk palaizdams, pēc visiem daiļrakstīšanas likumiem.

kopraksts, *rakstīšanas veids, savienojot burtus vienlaidus*, # Skolēni drīz vien saņems Z.Lubānietes *Rakstu paraugi glītrakstīšanā*, kur katrā lappusē parādīti burtu, kopraksta un ciparu rakstības paraugi.

krecelēt / (s)kricelēt / skribelet / skrīpāt, 2. kónj., K., *nevīžīgi, nekārtīgi, neglīti rakstīt*, # Viņš tur krecelē kaut ko nesalasāmu. Zita uz avīzes maliņas aši skricelē tālruņa numuru. Knapi prot

rakstīt, bet skribelē man mīlestības vēstulītes. Sieviete skrīpāja apņēmīgi, lieliem un ļodzīgiem burtiem.

skrivēt, 2. kónj., K., *rakstīt (sarunvalodā vai nievājoši)*, # Vīrs ņemas skrivēt lūgumrakstus un citus vajadzīgos papīrus.

uzkrecelēt / uz(s)kricelēt / uzskribelēt / uzskripāt / uzskrivēt, pbg., # Edmunds uz Edītes regulārajām vēstulēm atbildēja izretis, atsūtīdams papīra lapu ar nekārtīgi uzkreceļētiem teikumiem, kuru Edīte tad centās atšifrēt vai veselu nedēļu. Uz galda bija mammas zīmīte, steigā uzkricelēta uz saburzīta papīriņa ar vienu noplēstu stūri. Dzejnieks pats vairs nevarēja salasīt dažu labu rindu, ko kādreiz steidzīgu roku uzskricelējis. Svetlana ar pūlēm burtoja krievu valodā nekārtīgi uzskribelētās rindiņas. Viņš uzskripāja zem akta savu parakstu, doku dokumentu neizlasījis. Plašā rokrakstā viņš kaut ko ātri uzskrivē uz lapīņas.

krecelīgs / (s)kricelīgs / šķobīgs, Kd., *neglīti, pavirši uzrakstīts*, # Rokraksts ir tik krecelīgs, ka viņš neko nespēj saburtot. Inga saņēma zīmīti ar Sviķa (s)kricelīgo parakstu. Līdz vakaram jau tapuši vairāki dzejoļi šķobīgā rokrakstā un tikpat kā bez labojumiem.

šņāpt, šņāpj, šņāpa / **šņāpāt**, 2. kónj., K., *ātri, pavirši rakstīt; svītrot*, # Ar nūjas galu viņš šņāpa grantī burtus. Piere dusmās sarauka, roka uz lappušu malām nikni šņāpā piezīmes.

uzšņāpt, pbg., # Uz svētkiem un dzimšanas dienām viņi ar Andru apmainījās apsveikumu kartītēm, uzšņāpuši dažas rindiņas. Šo vēstuli Elizabete laikam bija uzšņāpusi lielā steigā. Viņš uzšņāpa savu parakstu neskatoties. Kāds cits norādītajā vietā uz sienas ar zilu krītu uzšņāpa treknu švīku. Uz papīra loksnes ar melnu krāsu bija uzšņāpts cakains piparkūku namiņš.

PÓLIGRĀFIJA, L., *tehnikas nozare, kura ietver iespieddarbu izgatavošanu*, # Tie ir jaunieši, kuri mācās par kvalificētiem póligrāfijas arodu pratējiem – burtličiem, iespiedējiem, cinkógrāfiem, grāmatasējējiem.

póligrāfisks, Kd., *saištīts ar póligrāfiju*, # Attēlu un teksta póligrāfiskās pavairošanas pamatā ir krāsas kārtiņas pārņemšana no iespiedfórmās uz papīru vai citu materiālu. Grāmatu lieliskā póligrāfiskā kvalitāte vēlreiz apstiprina vācu grāmatu izdevēju izsenis pazīstamo augsto meistarību.

druka, L., *iespiedums*, # Viņš acīm pārskrēja sīkā drukā iespiesto lapīņu.

fraktūra / gótiskie burti / vecā druka, L., *latīņu burtu paveids – burti ar stūrainām līnijām*, # Pamattekstis pirmajās latviešu grāmatās salikts ar gótiskajiem burtiem jeb fraktūrā, bet atsevišķi vārdi (latīņu apzīmējumi) iespiesti arī ar latīņu jeb antīkvas burtiem. Juris Bārs jau 1846. gadā referātā Latviešu draugu biedrībā aicināja iespieddarbos gótiskos jeb t. s. vecās drukas stūrainos, lauztos latīņu burtus aizstāt ar antīkvu.

antīkva / jaunā druka, L., *latīņu burtu tips ar noapaļotām kóntūrām*, # Skolās, valsts un pašvaldības iestādēs uz jauno druku jeb antīkvu bija óbligāti jāpāriet jau kopš 1922. gada maija.

gróteska, L., *tipógrāfijas burtu tips ar dažāda biežuma līnijām*, # Iespieddarbs salikts gróteskā.

cicerō, L., *iespiedburti, kuru augstums ir 4,5 milimetri un kurus lieto virsrakstos, bērnū grāmatās u. tml.*, # Šie burti savu nosaukumu ieguvuši no tā, ka pirmoreiz tos lietoja 1467. gadā izdotajā grāmatā *Cicerōna vēstules*.

tercija, L., *iespiedburti, kuru augstums ir 16 punkti (6 mm)*.

petits, L., *tipógrāfijas burti, kuru lielums ir 8 punkti (3 mm)*.

kursīvs, L., *slīps (uz labo pusi) tipógrāfisks raksts*, # Ar kursīvu parasti kādus vārdus, teikumus vai teksta daļu izceļ no pārējā teksta.

kirilica, L., *viens no diviem senslāvu raksta variantiem*, # Kirilicu 9. gadsimtā izveidojuši slāvu apgaismotāji, brāļi Kirils un Metōdijs. Krievu alfabēts ir pārstrādāts Pētera I laikā no slāvu kirilicas.

glagōlica, L., *viens no diviem senslāvu raksta variantiem*, # Domājams, ka glagōlica izveidota uz kirilicas pamata – burtu fórmās ļoti kómplicētas, īpaši izrotātas.

stereótipija, L., *attiecīgs póligrāfijas paņēmienu kopums*, # Stereótipijas paņēmiens dod iespēju no viena burtu salikuma iegūt vairākas iespiedfórmās.

trafaretspiedums / sietspiedums, L., *spiedums, kurā novilkumu iegūst, krāsu ar rakeli caur iespiedfórmu izspiežot uz papīra vai cita materiāla*.

NOŠU RAKSTS / nošuraksts / nošraksts, L., *mūzikas skaņu augstuma un ilguma pierakstīšanas sistēma*, # Nošu raksta pamatelementi ir līnijkopa, notis un atslēgas. Atskaņojumi

viscaur izcēlās ar nošuraksta lasījuma nevainojamo precizitāti. Viņi mācījās un spēlēja savus mūzikas gabalus no galvas, nošurakstu nepazīdami.

tabulatūra, L., *senā mūzikas skaņu rakstības sistēma ar burtiem vai cipariem; šādā sistēmā pierakstīts skaņdarbs*, # Ērgelnieks iepazīstināja klausītājus ar virkni maz atskaņotu darbu, kuru vidū bija miniatūras no 16. – 17. gadsimta ērģeļu tabulatūrām.

partitūra, L., *skaņdarba nošu pieraksts*, # Jurjānu Andreja partitūras, jau ar pirmajām sākot, rāda, ka viņam piemita īsta orķestra kómpónista dotumi. Pāvils iegrimis studē partitūru, tad sēstas pie klavierēm.

klavierliteratūra, L., *klavierēm kómpónētu skaņdarbu partitūras*, # Šópēna 24 prelīdes ir vērtīgs devums ne vien poļu, bet visas pasaules klavierliteratūrā.

klavierizvilkums, L., *skaņdarba (operas, simfōnijas u. tml.) partitūras instrumentālo partiju pārlikums klavierēm vai klavierpavadījumam*, # Izdevniecība laiž klajā operas *Baņuta* klavierizvilkumu. Dziedātāja mājās sakrājusi visu to daudzo operu, kurās viņai bijušas uzticētas lomas, klavierizvilkumus.

bekars, L., *nošuraksta zīme diēza vai bemóla atsaukšanai*, # Lai pēc vienkārša vai divkārša paaugstinājuma atgrieztos pie pamatskaņas, lieto atsaukuma zīmi bekaru.

bemóls, L., *nošuraksta zīme, kas norāda uz skaņas pazeminājumu par pustoni*.

dubl bemóls / dubult bemóls, *nošuraksta zīme, kas norāda uz skaņas pazeminājumu par vienu toni*.

diēzs, L., *nošuraksta zīme, kas norāda uz skaņas paaugstinājumu par pustoni*, # Skaņu paaugstinājumu vai pazeminājumu apzīmē ar alterācijas zīmēm: skaņas paaugstinājumu par pustoni – ar diēzu, bet skaņas pazeminājumu par pustoni – ar bemólu.

dubldiēzs / dubultdiēzs, *nošuraksta zīme, kas norāda uz skaņas paaugstinājumu par vienu toni*, # Katru skaņu iespējams paaugstināt vai pazemināt arī divkārši, tas ir, par veselu toni; divkāršu paaugstinājumu sauc par dubultdiēzu.

līga, L., *puslokveida zīme, ar kuru saista notis, norādot uz atskaņojuma frāzējumu vai uz divu vai vairāku vienāda augstuma skaņu saistījumu*, # Ar līgu var apvienot dažāda veida vienāda augstuma notis, kas norāda, ka ar šīm notīm apzīmētā skaņa jāiztur tik ilgi, cik liela ir ar līgu apvienoto nošu kopvērtība.

nots, L., *nošuraksta zīme, kas līnijkopā fiksē skaņas augstumu un ilgumu*, # Notij ir galviņa – nots óvālā daļa un nots kātiņš – vertikāla svītra pie nots galviņas. Bezdelīgas bija sasēdušās uz vadiem kā melni punktiņi, kā melnas notis uz nošu līnijām.

atslēga, L., *grafiska zīme nošu sistēmā, kas nosaka skaņu augstumu un nosaukumu līnijkopā*, # Zemāko óktāvu skaņu apzīmēšanai lieto fa atslēgu, ko sauc arī par basa atslēgu.

fermāta, L., *zīme nošu rakstā, kas pagarina skaņas vai pauzes ilgumu uz nenoteiktu laiku (parasti pusotras, divas reizes)*, # Pauzes, tāpat kā nots ilgumu var palielināt ar punktu vai fermātu.

vólta, L., *zīme nošu rakstā, kas norāda uz skaņas vai skaņu kopas atkārtojumu*.

TRANSKRIPCĪJA, L., *valodas vienību (vārdu, tekstu u. tml.) skanējuma grafisks attēlojums ar noteiktu zīmju sistēmu*, # Latviešu fōnētiskajā transkripcijā pamatos ir paturētas tās pašas burtu zīmes, ko lieto órtógrāfijā, izmaiņas ir tikai nedaudzos gadījumos. Literārās izrunas pierakstīšanai pietiek ar vienkāršāku transkripcijas sistēmu, tāpēc no dialektólóģiskās transkripcijas izmanto tikai pamatapzīmējumus.

transkribēt, 2. kónj., K., *veikt transkripciju*, # Fōnētiskajā transkripcijā divskani *o* transkribē ar *uo*, piem., [duomāt], bet pakalējo mēleni spraudzeni *h* transkribē ar *x*, piem., [xrōnika].

transliterācija, L., *kāda alfabēta burtu un burtkopu atveide ar atbilstošiem cita alfabēta burtiem*, # Transliterācija ir vienas grafētikas sistēmas burtu rakstījuma atveidošana ar citas sistēmas grafiskajām zīmēm, piemēram, grieķu *ἵππος* atveidojums ar latīņu *hippos* ('zirgs').

transliterēt, 2. kónj., K., *veikt transliterāciju*, # Krievu uzvārds *Лануин* vāciski transliterējams kā *Lapschin*, angļiski – kā *Lapshin*, pórtugāļiski – kā *Lapxin*, latviski – kā *Lapšins*.

pareizrakstība / órtógrāfija, L., *vārdu, teikumu pareizas, nórām atbilstošas rakstības sistēma*, # Mancelis šajā grāmatā lieto jaunu latviešu valodas pareizrakstību un līdz ar to liek pamatus tā sauktajai vecajai órtógrāfijai, kura pastāvēja turpmākos apmēram 300 gadus. Gunāram neveicās ar pareizrakstību – viņš nezināja, kur likt garumzīmes, kad rakstīt *g*, kad *k*. Jaunā órtógrāfija ir 20. gadsimta sākumā izveidotā latviešu rakstība antīkvā ar patskaņu burtu garumzīmēm un diakritiskām zīmēm līdzskaņu burtiem.

órtogramma, L., vārda vai tā daļas rakstījums pēc órtogrāfijas likumiem, kurus īpaši aplūko órtogrāfijas mācīšanā, # Ar interesi skolnieki izpilda radoša rakstura uzdevumus, piemēram, atrast tekstā attiecīgam gramatikas likumam vārdu vai órtogrammu.

órtogrāfisks, Kd., uz pareizrakstību attiecīgs, # Sacerējums mudžēja no pareizrakstības jeb órtogrāfiskām kļūdām.

STENÓGRĀFIJA / ātrraksts, L., runas ātra pieraksta veids ar īpašām zīmēm un savu saīsinājumu sistēmu, # Stenogrāfija jeb ātrraksts ir pazīstams kopš senseniem laikiem. Šodienas apspriedē, prátokólējot dalībnieku runas, varēju parādīt savu stenogrāfijas prasmi.

stenógrafēt, 2. kónj., K., rakstīt ar stenógrāfijas zīmēm, # Daļēji es lekcijas esmu stenógrafējis, bet, nogurstot kóncentrēties, otru daļu pierakstīju parastajā rakstā.

stenogramma, L., stenógrafēts teksts, # Ir saglabājušies daudzu viņa nolasīto lekciju un viņa vadīto seminārnodarbību rūpīgi pieraksti, dažkārt pat stenogrammas.

stenógrāfisks, Kd., uz stenógrāfiju attiecīgs, # Stenógrāfisko prátokólu pēc tam pārraksta parastajā rakstībā. Veidenbaums ir pierakstījis grāmatās izlasīto – brīžam stenógrāfiski, brīžam parastajā rakstībā.

stenótipija, L., rakstīšana ar stenógrāfijas mašīnu.

stenótipēt, 2. kónj., K., veikt stenótipiju,

stenótipisks, Kd., saistīts ar stenótipiju, # Stenótipisks teksts.

Braila iespiedums / Braila raksts / reljefraksts / punktraksts, L., starptautiska raksta sistēma neredzīgajiem, # Braila iespiedumu izgudroja neredzīgais franču pedagógs Luijs Brails 1829. gadā. Braila raksta pamatā ir 6 punkti, kurus kómbinējot, iegūst 63 raksta zīmes. Reljefraksts dod iespēju uzrakstīt tekstu jebkurā valodā, kā arī uzrakstīt sarežģītas matemātiskas un ķīmiskas fórmulas, arī notis. Punktraksta latvisko alfabētu 1922. gadā izstrādājuši skolotāji P.Eihe un A.Rutkis.

šifrs, L., iepriekš norunāta burtu, ciparu, vārdu u. tml. lietošanas sistēma slepenai infórmācijas fiksēšanai un pārraidei, # Telegrammas nosūtīšanai bija izmantots vecs, franču izlūkdienestam zināms šifrs.

šifrēt / kódēt, 2. kónj., K., rakstīt tekstu, izmantojot šifru, # Ar alfabēta burtu pārstatīšanu astrónómi viduslaikos bieži šifrēja savus atklājumus. Zīmīte bija īsa, šifrēta : „Mīļo bucīti! Šovakar pie manis nenāc. Sirdspukīte.” Pólicija uzsāka plašu akciju ar kódētu nosaukumu *Ziemas ceļojums*.

atšifrēt, izlasīt slepenrakstā šifrētu tekstu, # Kad telegramma būs atšifrēta, infórmēsīm par tās saturu arī pārējos.

šifrs / šifra / kóds, L., zīmju, simbolu, signālu sistēma infórmācijas pārraidei, apstrādei, glabāšanai, # Viņš materiālus paraksta ar šifru Dr. K. Bibliotekārs palīdz izmantot katalógus un šifrus. Tu varbūt gribēsi zināt, kur stāv seiņa atslēgas un kāds ir šifrs? Vārdnīcā aiz literārajiem citātiem pēc autóra uzvārda dota darba šifra un lappuse, bet aiz grāmatas šifras – tikai lappuse. Telegrammā visu meteorólógisko elementu vērtības un laika parādības izteiktas tikai ar cipariem pēc starptautiski pieņemta kóda – šādu telegrammu var atšifrēt ikviens, kas zina attiecīgo kódu, tas ir, ciparu nozīmi.

šifrēt / kódēt, veidot tekstu kónvencionālu zīmju, simbolu, signālu u. tml. sistēmā, # Jaunsaņemtās grāmatas vēl nav šifrētas. Fótogrāfijā vai kustīgajā attēlā uz televīzóra ekrāna infórmācija, kuru uztver skatītāji, ir kódēta ar viendabīgiem dažāda gaišuma un krāsas laukumiņiem.

atšifrēt, pārrakstīt speciālraksta tekstu parastajā rakstībā; noskaidrot saīsinājumu saturu; izlasīt svešā rakstībā rakstītu tekstu, # Rasma verandā atšifrē un pārraksta dienā stenógrafētās inženiera piezīmes. Šajā enciklopēdijā saīsinājums *Lgk.* ir atšifrējams kā `Laulības un ģimenes kódeks`. Bieži vien mēs apbrīnojam arheólógus, vēsturniekus un valodniekus par to, ka viņiem izdodas atšifrēt seno, bojā gājušo tautu rakstu zīmes. 1952. gadā atklāja maiju rakstības pamatus, kā arī atšifrēja daudz vārdu un pat veselas frāzes.

slepenraksts / kriptógrāfija, L., slepena, šifrēta rakstība; raksts, kas bez teksta īpašas apstrādes nav saskatāms, # Operatīvie darbinieki atrada pie viņa šifrēšanas blókus un kópējamo papīru slepenraksta tekstam. Slepenrakstam lietoja dzelzs vitrióla šķīdumu – tas neatstāja uz papīra nekādas pēdas, bet rakstītā izlasīšanai lapa bija jāiemērc pangu šķīdumā. Kriptógrāfijas mērķis ir padarīt ziņojumu nesaprotamu svešām acīm.

kriptogramma, L., *slēpenrakstā rakstīts teksts*, # Ne jau vienmēr teksta kódešanas (šifrēšanas) paņēmieni ir tik vienkārši kā *vecā* pirāta kriptogrammā, tas ir, ne jau vienmēr katru alfabēta burtu apzīmē tikai ar vienu noteiktu citādu zīmi – tās var būt vairākas.

kriptogrāfisks, Kd., *uz kriptogrāfiju attiecīgs*, # Kriptogrāfisks teksta pārveidojums.

autogrāfs / autogramma, L., *teksts autōra rokrakstā; autōra pašrocīgs paraksts*, # Rakstniekus cieši apstājuši vietējie jaunieši, autogrāfu kārotāji. Pēc sacensības, kad spōrtistu apstāja autogrāfu mednieki, lūdzām viņu izteikties par savu startu. Viņš bija dažkārt dzirdējis no saviem kōlēģiem par viņu autogrammu kōlekcijām.

ZĪME / rakstuzīme / grafēma, L., *speciāls grafisks atveidojums ar zināmu, nosacītu nozīmi*, # Mezópótānijā sena tauta attīstīja piktogrāfisko rakstības sistēmu, izmantojot apmēram divus tūkstošus zīmju. Trešajā klasē manas zināšanas par kómatiem un citām zīmēm nebija nekādas spīdošas. Krētas tekstos sastopami kā hieróglifi, tā arī tā sauktais lineārais raksts – rakstuzīmes, kas nesaistās vairs ar agrākajiem zīmējumiem, bet ir tikai dažādu vienkāršu līniju kómbinācijas, kuras apzīmē zilbes vai atsevišķas skaņas. Burts jeb grafēma ir mazākā grafikas vienība. Atbilstoši raksta sistēmai grafēma attēlo noteiktu fónēmu, zilbi, vārdu u. tml.

virzienrādis / bulta, L., *virziena rādītāja zīme*, # Bulta norāda uz pagrieziena virzienu. Uz visiem ceļiem, pa kuriem var tuvoties Valmierai, būs virzienrāži ar mótokrōsa simboliku un paskaidrojumiem.

diakritiska zīme, L., *papildus zīme vienādu raksta zīmju sīkākai diferencēšanai*, # Skaņas elements apzīmējams arī ar burta elementu, proti, ar diakritisku zīmi, piemēram, patskaņa garums ar svītriņu virs patskaņa burta.

garumzīme, L., *diakritiska zīme – svītra virs burta skaņas garuma apzīmēšanai*, # Latviešu valodā patskaņu garums viscaur apzīmējams ar svītriņu – garumzīmi – virs patskaņa burta.

gravis, L., *latviešu fónētiskajā transkripcijā diakritiska zīme krītošās intónācijas apzīmēšanai*, # Krītošo intónāciju apzīmē ar gravi un raksta zilbēs ar garu patskani un virs garā patskaņa burta, piemēram : *bridis, cīņa, klēpis*.

circumflekss, L., *latviešu fónētiskajā transkripcijā diakritiska zīme stieptās intónācijas apzīmēšanai*, # Stiepto intónāciju apzīmē ar circumfleksu un raksta zilbēs ar garu patskani virs garā patskaņa burta (garumzīme tādā gadījumā netiek rakstīta, tāpat arī punkts virs burta *i*, piemēram : *vīns, laīme, puīka, lūpa, māte, māsa*).

jumtiņš, L., *latviešu fónētiskajā transkripcijā diakritiska zīme lauztās intónācijas apzīmēšanai*, # Lauzto intónāciju apzīmē ar jumtiņu un raksta zilbēs ar garu patskani virs garā patskaņa burta, piemēram : *kāpt, būt, līt, ēst*.

apgriezts jumtiņš, l., *latviešu rakstībā diakritiska zīme burtu č, š, ž apzīmēšanai*.

akūts, L., *gravim pretējā slīpumā vērsta diakritiska zīme*, # Līdzšinējā latviešu rakstībā akūts nav ticis izmantots, bet ar to ieteicams fakultatīvi apzīmēt īsu **o** skaņu, piemēram: *lókómóitve, óvāls, kóvbójs, kómats*.

tilde, L., *viļņota zīme virs burta vai starp burtiem*, # Vārds *tilde* nāk no spāņu valodas; spāņu rakstībā tilde virs burta *ñ* apzīmē šīs skaņas mīkstinājumu. Lingvistiskajā transkripcijā tildi starp burtiem lieto dažādās nozīmēs, bet vārdnīcās ar tildi apzīmē vārdu vai tā daļu.

BURTS, L., *grafiska zīme valodas skaņas (vai skaņu grupas) apzīmēšanai*, # Óskars rakstīja lieliem, asi norautiem burtiem, bez likumiņiem un astītēm. Teódōra raksts bija smalks, gandrīz kaligrāfisks, lielos burtus viņš izzīmēja gluži kā vinjetes nodaļu sākumos. Ģimenē *vecāki* māca bērniem lasīt, izmantojot visdažādākās metodes – pērķ viņiem izgrieztus burtus, klucīšus ar burtiem, burtus ar bildēm u. tml.

sākumburts / iniciālis, L., *pirmais vārda, teikuma vai teksta daļas burts*, # Viduslaiku grāmatās sevišķi rūpīgi izstrādāja katras nodaļas vai rindkopas sākumburtu – iniciāli. Šajā kōlekcijā ik grāmata sākas ar stūrainu vinjeti, vījumu vījumos izlocītu pirmo rindu, rakstainu iniciāli.

iniciāli, L., *pirmie burti vārda un uzvārda saīsinātā rakstījumā*, # Tikai ar iniciāļiem *A. U.* vien parādās pirmais *A.* Upīša tulkojums no krievu klasiskās literatūras. Rakstiem bija apakšā sveši iniciāļi, bet karaliskās valdības spiegiem nekas nepalika apslēpts.

mónogramma, L., *iniciāļu órnamētāls atveids*, # Agrāk bija pieņemts mónogrammas izsūt uz kabalakatīņiem, gultas un galda veļas, grezņiem priekšautiem, dvieļiem.

lielais burts / majuskulis, L., *pēc izmēriem un bieži arī formas atšķirīgs pretmets mazajam burtam*, # Senie grieķi un romieši lietoja tikai lielos burtus jeb majuskuļus.

mazais burts / minuskulis, L., # Mazie burti jeb minuskuļi izveidojās mūsu ēras 9. gadsimtā no latīņu ātrraksta.

ķeksis / ķeburs, L., *neveikli rakstīts burts*, # Stārasts jau sen bija ar savu rēķinu galā, kamēr vēl barōns meta uz papīra visādus āķus un ķekšus. Mazajai rociņa vēl neklausā kā vajag, tāpēc viņas rakstītie burti vairāk tādi ķeburi vien ir.

ķeburains / ķeburīgs, Kd., *ķeburveidīgs*, # Akmenī neveikliem, ķeburainiem burtiem ar cilvēka roku bija iecirsts raksts. Sastrādātajām rokām bija grūti valdīt spalvaskātu, tāpēc arī burti iznāca stūraini, ķeburaini. Tajā pašā vakarā Hartungs ar savu senlaicīgo, ķeburīgo rokrakstu uzrakstīja garu vēstuli prōfēsoram.

alfabēts, L., *kādā valodā lietojamo burtu kopums noteiktā secībā*, # *Jautrie burti* – tāds nosaukums greznoz grāmatiņu, kura pirmskolniekus iepazīstinās ar alfabētu. Vispirms skolēniem jāapgūst latīņu alfabēta lielo burtu rakstība (tehniskajā rakstā), bet pēc tam mazo burtu rakstība.

alfabētisks, Kd., *uz alfabētu attiecīgs*, # Attēli albumā izvietoti pēc autōru uzvārdiem alfabētiskā secībā. Piezīmju grāmatiņā viss bija pierakstīts stingrā alfabētiskā kārtībā.

hómogrāfs, L., *burtkopa resp. vārds, kuru raksta vienādi ar citu vārdu, bet izrunā dažādi*, # Rakstīts vārds *bite* ir arī angļu valodā, taču šis angļiskais hómogrāfs ir izrunājams kā [bait] un nozīmē `kost`.

alfa, L., *grieķu alfabēta pirmais burts (A, α)*, # Cilvēka elektrōencefalogrammā izšķir dažādus viļņus, kurus apzīmē ar grieķu burtiem : α (alfa), β (beta), γ (gamma), δ (delta) u. c.

beta, L., *grieķu alfabēta otrais burts (B, β)*, # H.Bergers uzskatīja, ka β ritms uztverams visos galvas smadzeņu rajonos, bet visbiežāk novērojams pieres apvidū.

gamma, L., *grieķu alfabēta trešais burts (Γ, γ)*, # Elektrōmagnētisko viļņu skala sākas ar visīsākajiem gamma stariem. Labāk izteikts γ ritms ir galvas smadzeņu priekšējā daļā.

delta, L., *grieķu alfabēta ceturtais burts (Δ, δ)*, # Zinātniece domā, ka atsevišķus nelielas amplitūdas δ viļņus, kas lōkalizēti galvas smadzeņu mugurējā daļā, var uzskatīt par nōrmālas EEG sastāvdaļu.

ideogramma / hierōglifs [hi-erōglifs], L., *rakstu zīme, kas apzīmē nevis atsevišķu skaņu, bet vesēlu jēdzienu*, # Cipars 2 ir ideogramma, jo apzīmē nevis šī vārda skanējumu (kas katrā valodā ir savādāks), bet noteiktu, visiem vienādu skaitu. Ideogrāfiskajā rakstībā zīme var apzīmēt gan jēdzienu, un tad tā ir ideogramma, gan fōnētisku vienību – atsevišķu skaņu vai zilbi. Rōzetas akmens ar tur iegravētajiem tekstiem ļāva F.Šampōliōnam sākt atšifrēt senēģiptiešu hierōglifus. Ķīniešu hierōglifu rakstībā hómōnīmi tiek attēloti ar dažādiem hierōglifiem, kaut to skanējums ir vienāds.

ideogrāfija, L., *rakstība ar ideogrammām*, # Līdz ar abstraktās domāšanas attīstību rodas tādas prasības rakstībai, kuras piktōgrāfija vairs nespēj apmierināt, un tad rodas ideogrāfija jeb jēdzienu rakstība. Ideogrāfijas attīstības sākuma posmā apzīmētājs paliek tas pats zīmējums, bet apzīmējamais mainās: acs zīmējums kā piktōgramma nozīmē aci, bet kā ideogramma – nomodu, vērtīgumu.

ideogrāfisks / hierōglifisks, Kd., *uz ideogrāfiju attiecīgs*, # Lielā mērā ideogrāfisks ir seno ēģiptiešu raksts, maiju raksts, šumeru un akādiešu ķīļu raksti, mūsdienu ķīniešu raksts. Grafiskajā valodā jēdzieni tiek attēloti ar simboliem neatkarīgi no to nosaukuma kādā kōnkrētā valodā: tās simbolika ir ideogrāfiska – būtībā tāda pati kā senēģiptiešu un ķīniešu hierōglifiskajos rakstos.

ligatūra, L., *divu vai vairāku burtu apvienojums vienā zīmē*, # Senindiešu dēvanāgarī rakstībā, ja vienā zilbē bija vairāki līdzskaņi, lietoja ligatūras, piemēram, kopām *tra, kta utt.*

INTERPUNKCIJA, L., *pieturzīmju kopums kādā valodā*, # Latviešu interpunkcijā valdošais ir gramatiskais princips – atšķirībā no tādām valodām kā franču, angļu, itāliešu, nōrvēģu, rumāņu, mōldāvu un vēl dažām citām, kurās valda tā saucamais intōnatīvais interpunkcijas princips.

pieturzīme, L., *noteikta grafiska zīme gramatisko vai jēdzienisko teksta vienību atdalīšanai*, # Pēc gramatiskā principa ar pieturzīmēm atdala, piemēram, salikta teikuma kōmpōnentus. Pēc intōnatīvā principa pieturzīmes lietojamas tiešā saskaņā ar runas intōnatīvo veidojumu, parādot intōnatīvi nodalīto runas posmu robežas.

atdalītājpieturzīme, L., *pieturzīme, kura atdala citu no cita teikumus (punkts, izsaukuma zīme, jautājuma zīme) vai teikuma kōmpōnentus (kōmats, semikōls, kōls, domuzīme)*, # Atdalītāj-

pieturzīmes teikumā var funkcionēt pa vienai vai arī būt vairākas vienā teikumā, un tās parasti atdala un reizē arī saista atsevišķus teikuma kómponentus vai teikuma locekļus.

izdalītājpieturzīme, L., *pieturzīme, kura izdala atsevišķus vārdus vai kónstrukcijas, parādot to sintaktisko neatkarību no pārējiem teikuma elementiem*, # Izdalītājpieturzīmes (iekavas, pēdiņas, kómati, domuzīmes) funkcionē tikai pāros, ar tām atdala iespraudumus, savrupinājumus, norobežojumus, uzrunu.

papildu pieturzīme, L., *nosacītas pieturzīmes (pēdiņas, vienpēdiņas, divpunkte, apóstrōfs, defise)*, # Papildu pieturzīmes īsti gan nerāda tekstu sintaktisko vai jēdzienisko dalījumu, taču palīdz rakstīto tekstu vieglāk uztvert.

kómats, L., *vairākfunkcionāla zīme*, # Kómats latviešu valodas rakstos ir visbiežāk lietotā pieturzīme, un tā funkcijas ir visai daudzveidīgas. Kómats ir arī diakritiska zīme – ar to latviešu rakstībā, liekot zem vai virs burta, apzīmē skaņas mīkstinājumu, piemēram : *ļ, ņ, ķ, ģ*.

kómatveidīgs / kómatveida, Kd., # Jau Róberts Kóhs kónstatēja hólēras izraisītāju tendenci pārveidoties – līdzās kómatveidīgiem vibrióniem viņa novērojamajā kultūrā bija arī diegveidīgi vibrióni. Uz ābelēm savairojušās kómatveida bruņutis.

punkts, L., *pieturzīme; diakritiska zīme; matemātikā viena no reizināšanas zīmēm; zīme, kas aiz nots vai pauzes zīmes norāda, ka to ilgums ir palielināts par pusi no to vērtības*, # Stāstījuma teikuma beigās liekams punkts vai daudzpunkte. Lietuviešu rakstībā šauru *e* skaņu apzīmē ar punktu virs *e* burta, piemēram, vārdā *eglē*.

daudzpunkte / daudzpunkts, L., *stilistiski izmantojama pieturzīme (...)*, # Saskaņā ar tīri gramatisko interpunkcijas principu daudzpunkti varētu nelietot pavisam, taču tā var iezīmēt rakstos dažādas lōģiskas un psihólōģiskas nianses un norādīt uz intónācijas īpatnībām. Daudzpunkts var apzīmēt gan satraukumu, dziļu pārdzīvojumu, bet tāpat arī noklusējumu, pauzi; var arī apzīmēt negaidītu pāreju uz jaunu tematu un krasus pagriezienus stāstījumā.

divpunkte, L., *pieturzīme (..)*, *kuru lieto, lai parādītu izlaidumu citātos*.

punktēt, 2. kónj., K., *iezīmēt ar punktiem; likt aiz nots, pauzes zīmes punktu vai divus punktus*, # Ar tikko saskatāmu punktētu kóntūru pasaules kartē atzīmētas valstis un teritōrijas, kas atrodas daudzās Karību jūras salās blakus plašajam Latīņamerikas kóntinentam.

kōls, L., *pieturzīme (:)*; *arī dalīšanas zīme matemātikā*, # Kōls ir ne vien gramatiski, bet arī jēdzieniski nosacīta pieturzīme – tas arvien norāda uz sēkojošu paskaidrojumu. Kōlu lieto arī kā nosacīti tehnisku zīmi – dalīšanas zīmi.

semikōls, L., *pieturzīme (;)*, # Semikōla lietošana ir nosacīta jēdzieniski – ja starp teikuma daļām ir krasākas satura atšķirības, ko nepieciešams rakstos parādīt (runā to parāda ar lielāku pauzi), tad lietojam semikōlu, kaut gan no tīri gramatiskā viedokļa šādos gadījumos iespējams iztikt arī ar kómatu.

domuzīme, L., *daudzfunkcionāla pieturzīme (–)*, # Domuzīmi lieto vienlīdzīgo teikuma locekļu uzskaitījuma priekšā, lai gan vairāk parasts te ir kōls.

jautājuma zīme, L., *atdalītājpieturzīme (?)*, # Jautājuma zīme ir galvenā jautājuma mōdali-tātes rādītāja rakstos un to lieto galvenokārt jautājuma teikuma beigās.

izsaukuma zīme / izsaucējs, L., *atdalītājpieturzīme (!)*, # Izsaukuma zīmi lieto izsaukuma teikumu beigās, kategorisku un emociónālu pamudinājuma teikumu beigās, vēlējuma teikumu beigās, retōrisko jautājuma teikumu beigās un citos gadījumos. Bravūrigā paziņojuma beigās stāvēja trīs izsaucēji.

iekavas, L., *divpusēja izdalītājpieturzīme*, # Rakstos mēdz lietot galvenokārt divu tipu iekavas – apaļās jeb óvālās iekavas () un kvadrātiekas [], bet retumis lieto vēl arī trešo iekavu veidu – figūriekavas { }. Atbilstoši savam divpusējam lietojumam iekavas ir pēc fórmās atšķirīgas izdalāmā valodas elementa katrā pusē, piemēram, atvērējiekava (, [, { atšķiras no aizvērējiekavas),], } .

pēdiņas, L., *divpusēja pieturzīme („”)*, # Ar pēdiņām ietver vārdus, vārdu savienojumus, teikumus un pat teikumu grupas no abām pusēm. Pēdiņās raksta irōniskā nozīmē lietotus vārdus, arī metafōriskas vārdkopas.

vienpēdiņas, L., *pēdiņu variants (`)*, # Jaunākajā laikā latviešu rakstos nākusi klāt jauna pieturzīme – vienpēdiņas; tajās ietver vārdu nozīmju paskaidrojumus valodnieciskos tekstos.

defise, L., *tehniska rakstuzīme (-) ar dažādām funkcijām, piem., vārdu dalīšanai zilbēs, saliktu uzvārdu (piem., Bērzs-Bērziņš), saliktu terminu (piem., latviešu-angļu vārdnīca) u. tml.*

rakstībai, # Defise ir līmeniska svītriņa apmēram uz pusi īsāka nekā domuzīme, starp defisi un saistāmajām vienībām nav atstarpes, t. i., defise ieņem kāda iespējamā vidusburta platību.

apóstrófs, L., *papildu pieturzīme* (`), # Apóstrófs galvenokārt sastopams tautasdziesmās un saistītās valodas tekstos, īpaši vecāko valodas posmu dzejnieku darbos, kur ritma un atskaņu dēļ tikuši atņemti patskaņi vārdu beigās vai vidū, piemēram: *As`ra krīt bīkerī zaļzeltītā*.

apóstrófēt, 2. kónj., K., *lietot apóstrófu*, # Apóstrófētās formas nav ne labas dzejas paraugs, ne arī ieteicamas no valodas kultūras viedokļa, tomēr, ja burtu atņemums vai izlaidums ir noticis, tas jāparāda ar apóstrófu.

slīpsvītra, L., *rakstuzīme* (/), # Mūsdienu latviešu rakstībā slīpsvītrai īstēni nav pieturzīmes funkcijas, bet to lieto kā nosacītu rakstuzīmi ar vairākām citādām funkcijām, piem., vairāku jēdzienu saīsinātos apzīmējumos: *m/sek* (`metri sekundē`), *kg/cm²* (`kilogrami uz kvadrātcentimetru`), *l/a* (`lauksaimniecības artelis`) u. c.

pusiekava, L., *rakstuzīme numerācijas apzīmēšanai*, # Pusiekavas funkcijas ir tādas pašas kā punkta funkcijas aiz arābu cipara kārtas skaitļa nozīmes parādīšanai, pie kam ar pusiekavu parasti apzīmē galvenā punkta sīkāku apakšiedalījumu, piemēram : 1. valodas atveidojums : a) dialōgā, b) mōnōlōgā.

zvaigznīte, L., *rakstuzīme* (*), # Zvaigznīte virs rindas aiz vārda norāda, ka ar šo vārdu parindē saistās kāds paskaidrojums. Zvaigznītes izmanto (it sevišķi zinātniskos darbos) arī īpašām norādēm.

puansōns, L., *pieņemts apzīmējums ģeogrāfijas kartēs* (*aplis, kvadrāts u. tml.*).

ķeksītis, L., *nenoteikta, taču pārsvarā apgāzta jumtiņa veida grafiska zīme, ar kuru atzīmē kaut ko atgādnei vai atcerei*, # Lai nesajauktu, cik reizes dienā bijusi izziņota trauksme, dežurants katru gadījumu atzīmē papīra lapā ar ķeksīti.

vienzīmes / viencipara, Kd., *izteikts ar vienu zīmi (ciparu)*, # No sešām veiksmīgākajām komandām tabulas uzvaru ailē vienīgi *Elektrōnam* bija vienzīmes skaitlis (9). Viencipara skaitļu reizinājumi veido reizināšanas tabulu – „reizesrēķinu”.

divzīmju / divciparu, Kd., *izteikts ar divām zīmēm (cipariem)*, # Divzīmju / divciparu skaitlis.

trīszīmju / trīsciparu, Kd., *izteikts ar trim zīmēm (cipariem)*, # Trīszīmju / trīsciparu skaitlis.

četrzīmju / četrciparu, pieczīmju / piecciparu, sešzīmju / sešciparu u. tml., Kd., *izteikts ar četrām, piecām, sešām zīmēm (cipariem)*.

SIMBOLS, L., *zīme, kuru izmanto kādā zinātnes vai tehnikas nozarē jēdzienu, lielumu, darbību, to attiecību apzīmēšanai*, # Matemātikas valodas pamatā ir simbolu virkne, kas veido šīs valodas alfabētu – tajā ietilpst cipari, matemātisko darbību zīmes, latīņu un grieķu alfabēta burti un citi speciāli simboli. Ķīmiskais simbols ir dotā elementa apzīmējums ar tā latīniskā nosaukuma vienu vai diviem burtiem.

simbolika, L., *simbolu kopums, sistēma*, # Rakstot šo grāmatu, autōri ņēma vērā, ka šobrīd skolas matemātikas kursā terminōlōģija un simbolika vēl mainās un dažos gadījumos lietoto jēdzienu nosaukumi un simboli to apzīmēšanai ir diskutējami.

simbolisks, Kd., *saistīts ar simboliem*, # Matemātiķu uzmanība jau sen ir bijusi pievērsta jautājumam par lōģisko spriedumu, lōģiskās secināšanas paņēmienu fōrmalizēšanu, t. i., par tradiciōnālās Aristōteļa lōģikas izteikšanu simboliskā fōrmā. Esmu matemātiķis, kas rīkojas ar fōrmulām, lai daudzas parādības ietvertu dažās simboliskās zīmēs.

fōrmula, L., *matemātisku simbolu kopa; divas matemātiskas izteiksmes, kas savienotas ar vienlīdzības zīmi*, # Lōrencs pirmais izstrādāja matemātiskās fōrmulas, kas izteica šīs jaunās attiecības starp atskaites sistēmām veco Galileja fōrmulu vietā, un šīs fōrmulas ir A.Einšteina relativitātes teōrijas pamatā.

fōrmula, L., *saīsināts apzīmējums vielas ķīmiskajam sastāvam*, # Skolotājs liek audzēkņiem atcerēties vielu ķīmiskās fōrmulas, kurās ietilpst skābeklis un hlōrs. Medikamentu ķīmisko fōrmulu piecstūri un sešstūri pārklāj vesēlas lapas.

vienlīdzības zīme, L., *matemātisks simbols (=), kas norāda uz satura vienlīdzību abpus šai zīmei*, # Šie simboli galvenokārt tiek lietoti tehniskajos rakstos, īpaši matemātiskos tekstos (piem., $2+2=4$), taču reģumis tos lieto arī publicistikā, pat dzejā (piem.: Gribu + varu = daru).

pluszīme, L., *matemātisks simbols (+), ko lieto pievienojuma zīmes funkcijā; arī kā tehnisku simbolu pōzītīvas temperatūras apzīmēšanai*, # Pluszīmi galvenokārt lieto starp skaitļiem, kas

apzīmēti ar arābu cipariem, vai arī starp simboliem ķīmiskās fórmulās, piem: $H - H + Cl \rightarrow 2H - Cl$. Šodien Rīgā dienā bija +8 grādi.

mīnuszīme, L., *matemātisks simbols* (-), # Mīnuszīme starp diviem skaitļiem norāda, ka no pirmā jāatskaita otrais. Ar mīnuszīmi apzīmē arī negatīvu temperatūru.

reizināšanas zīme, L., *matemātisks simbols – slīps krustiņš* (×), *kas tiek lietots starp reizināmiem skaitļiem*, # 4×500 metru smailīšu stafetē pirmo vietu izcīnīja Vācijas komanda. Šī kabatas tranzistōra izmēri ir $140 \times 80 \times 35$ milimetri.

CIPARS, L., *grafiska zīme skaita apzīmēšanai*, # Decimālo skaitīšanas sistēmu veido desmit mūsdienās vispārlietojamie arābu cipari : 0, 1, 2, ... 9. Romiešu ciparus mūsdienās reizumis lieto kārtas skaitļa vārdu apzīmēšanai.

ciparots, Kd., *aprakstīts ar cipariem*, # Iezaigojās rādiō cīparotā skala.

decimālcipars, *cipars, kas decimāldaļskaitļa pierakstā atrodas pa labi aiz kōmata.*

kolumncipars, *cipars, kas norāda iespieddarba lappuses numuru.*

nulle, L., *cipars, ar kuru norāda, ka attiecīgajā skaitļu šķīrā nav nevienas vienības*, # Plazma ir pilnīgi vai daļēji jōnizēta gāze, kuras summārais elektriskais lādiņš ir nulle. Nulle ir skaitlis, kas ir robeža starp pōzītīvajiem un negatīvajiem skaitļiem.

viens / vieninieks, L., *cipars 1; atzīme „ļoti neapmierinoši”*, # Cipari viens un divas nulles apzīmē simtu. Divi vieninieki veido skaitli *vienpadsmit*. Pirmajam izsauktajam viens pēc otra sekoja vairāki citi skolnieki, un visu šo izsaukto alga bija – vieninieks / viens.

divi / divnieks, L., *cipars 2; atzīme „neapmierinoši”*, # Ciparu kopa divi un pieci nozīmē skaitli *divdesmit pieci*. Kad mājasdarbā nav izrēķināts neviens uzdevums, Fricis dabū matemātikā divnieku.

trīs / trijnieks, L., *cipars 3; atzīme „apmierinoši”*, # Ciparu kopa trīs un trīs veido skaitli *trīsdesmit trīs*. Skolā Ilgai padevās visi priekšmeti – trijnieka neviena.

četri / četrinieks, L., *cipars 4; atzīme „labi”*, # Kā es iemācījos viens, divi, trīs, četri – it nemaz neatceros. Viņam par četri mazāk nav nevienā priekšmetā. Klasesbiedri ilgi apsprieda šo gadījumu – četrinieks klases labākajam zīmētājam.

pieci / piecnieks, L., *cipars 5; atzīme „teicami”*, # Autō numuru viņš ievēroja tikai daļēji – pirmais cipars bija *pieci*, otrais – *divi*. Viņam liecībā divi četrinieki, visi pārējie – piecnieki.

seši / sešnieks, L., *cipars 6*, # Skaitlī 36 pirmais cipars *trīs* nozīmē trīs desmitus, bet otrais cipars *seši* – sešus vieniniekus. Trīs sešinieki esot sātānisks skaitlis.

septiņi / septiņnieks, L., *cipars 7*, # Ciparu *septiņi* mēdz rakstīt divējādi – vidū pārsvītrotu un nepārsvītrotu. Nepārsvītrots septiņnieks parasti ir drukātais cipars.

astoņi / astoņnieks / astotnieks, L., *cipars 8*, # Viņš ar kabatas nazi iegrieza solā ciparu *astoņi*. Šī telefōna PIN kōdu pavisam viegli atcerēties – četri astoņnieki / astotnieki.

deviņi / deviņnieks / devītnieks, L., *cipars 9*, # Cipars *deviņi* ir tāds apgriezts sešnieks. Tagad daudzkur cenas santīmu norādēs izteiktas ar diviem deviņniekiem / devītniekiem – laikam atrodas pircēji, kuriem psiholōģiski cena šķiet par latu mazāka šī viena pēdējā santīma dēļ.

atzīme, L., *sekmju novērtējums mācību iestādē*, # Trijnieks nav nekāda labā atzīme, jāmacās uz četri un pieci.

skaitlis, L., *ciparu kopa, arī atsevišķs cipars kā skaita izteicējs*, # Skaitlis 13 pēc tautas ticējumiem ir nelaiimes skaitlis, *velna ducis*. Par astrōnōmisku skaitli sauc ļoti lielu skaitli. Vienā kubikcentimetrā gaisa mōlekuļu daudzumu apzīmē skaitlis ar deviņpadsmit nullēm.

pirmskaitlis, *naturāls skaitlis, kas ir lielāks par 1 un dalās tikai ar 1 un pats ar sevi*, # Lai noteiktu, vai dotais skaitlis ir pirmskaitlis, jāpārbauda tā dalāmība pēc kārtas ar visiem pirmskaitļiem 2, 3, 5, 7, 11 utt., kuru kvadrāti ir mazāki nekā dotais skaitlis. Savstarpēji pirmskaitļi ir divi skaitļi, kam nav kopīga dalītāja, izņemot dalītāju 1 (piemēram, 8 un 5).

daļskaitlis, *skaitlis, kas apzīmē vieninieka daļu vai vairākas vienādas vieninieka daļas*, # Daļskaitļa saucējs ir skaitlis, kas rāda, cik vienādās daļās ir sadalīts vieninieks.

decimāldaļskaitlis, *daļskaitlis, kam saucējs ir 10 vai pakāpe no 10 un kas uzrakstīts īpašā veidā bez saucēja.*

numurs, L., *cipars vai ciparu kopa, ar ko noteiktā secībā apzīmē kādas virknes (priekšmetu, parādību) locekļus*, # Sarakstā bija mašīnu numuri un šoferu uzvārdi. Viņš ātri uzgriezta vajadzīgo telefōna numuru. Krāsainību kāpņu telpā panāk ar sīkām detaļām – durvju apmalēm, logu rāmjiem, dekoratīviem dzīvokļu numuriem.

numurēt, 2. kónj., K., *apzīmēt ar numuru*, # Grāmatu lapu numerācija ieviesās tikai 13. gadsimtā, pie tam numurēja nevis katru lapu, bet ar vienu skaitli apzīmēja abas uzšķirtās blakus esošās lappuses.

numerācija, L., # Skrotis apzīmē ar numuriem pēc caurmēra – pie mums ir pieņemta numerācija no 1 līdz 12. Apskatot telefona līnijas stabu numerāciju, atklājās, ka tā ir sānu līnija un līdz galvenajai līnijai ir vairāk nekā divi kilometri.

5. Redzes uztvere.

5. 1. Redzes veice.

SKATĪTIES / skatīt / raudzīties / raudzīt, 3. kónj. / **lūkoties / lūkot**, 2. kónj. / **vērties**, veras, vērās, K., *vērst acis kādā virzienā vai uz ko, lai uztvertu ar redzi*, # Zibeņos patīk skatīties, pārkonā klausīties, bet arī gan tikai tad, kad tie neatrodas virs pašu galvām. Māte nāca lēni, apkārt skatīdamās. Man vienmēr ir labāk runāt, ja varu skatīties cilvēkam acīs. Dzeltēnais runcis savām zaļajām acīm skatījās viņai sejā. Līze skatījās, kā sadeg sausās skaidas, kā tās izzūd liesmās. No fotogrāfijas pretī skatās mūžīgi jaunas dzejnieka acis. Bērni skrēja laukā debesīs dzērvju kāsi skatīt. No pakalna skatot, redzam Latvijas ainavu ar birzīm, ezeriem un māju puduriem. Sākumā slepus no mātes tika skatītas izrādes, vāktas ziņas par aktieriem – kā jau tas ģimnāzistei klājas. Viņi stāsta par filmām, kuras skatījuši pēdējās nedēļās. Esmu skatījis daļu no Mikelandželō gleznām un skulptūrām. Viņš piegāja pie loga un ilgi raudzījās naktī. Ieva mēģināja notvert Saluma skatienu, taču viņš raudzījās pāri tās galvai. Viņš raugās pavisam uz pretējo pusi. No gleznām uz mums raugās gleznotāja tuvinieki un draugi. Teļš platām acīm raudzījās cilvēkā. Ilze ziņkārīgi raugās, kā friziere darbojas ap māmiņas matiem. Meitene bija tikko ienākusi un raudzījās zālē, meklēdama brīvu vietu. Gredzentiņš man pirkstā viz, Bieži viņu raugu (E.Zālte). Kārlēns lūkojas priedē uz vārnu ligzdu. Alvīne neatbildēja, tikai stīvi lūkojās uz priekšu. Liene bija nostājusies pie atvērtā loga un lūkojās ārā. Kādu vakaru viņš sadomāja iet lūkoties, ko sievišķis tik vēlu Gaujmalā dara. Viņš sāka lūkoties pēc cilvēka, kam paprasīt ceļu. Padzirdusi kļiedzienus, dejojāji skrēja lūkot, kas te notiek. Strautiņš sūtīja dēlu uz pagastnamu lūkot, vai uz mēlnā dēļa nav izkārts saraksts. Viņa to pateica, cieši vērdamās Jānī. Saimniece vērās pagalmā pēc dēla, bet viņš nekur nebija ieraugāms. Grāvracis nekad nepacēla acis uz augšu, nevērās mākoņos un debesu zilgmē.

skatīties ar pusaci, *skatīties izklaidīgi*, # Viņš sūc tēju un ar pusaci skatās burtniecās.

paskatīties / paskatīt / palūkoties / palūkot / paraudzīties / paraudzīt / pavērties / noskatīties / nolūkoties / noraudzīties, pbg., # Viņš paskatījās pulkstenī un pielika soli. Barōns pacēla galvu un paskatījās ienācējā. Saimnieks bija atnācis paskatīties, cik labi paveikts darbs. Ja kādu vārdu nezināšu, paskatīšos vārdnīcā. Uz palodzes mētājas kāds ilustrēts žurnāls, Labrencis paņem to, pašķirsta, paskata bildes. Ar bažām palūkojos tumstošajās debesīs. Palūkojos viņā vēriģāk, un man tā vien likās, ka esmu viņu kaut kur redzējis. Kad viņš neatlaidīgi sāka skatīties meža virzienā, arī pārējie turp palūkojās. Tad ej, Līz, uz māju un palūko, vai viņi tur ir, un nāc atpakaļ ar ziņu. Osiene vēlreiz pagāja palūkot, vai nenāk vēl kāds pa Brīviņu olnīcu. Saimnieks smaidīdams palūkoja gaisā – debesīs skaidras bez neviena mākonīša. Aizkars sakustējās, un kāds paraudzījās laukā pa logu. Viņš neuzkrītoši paraudzījās pulkstenī. Gribēju pa ieradumam iet uz pagrabaugšņu paraudzīt, vai varbūt Andra tēvs tur nav. Silva paveras apkārt laimes pilnām acīm. Viņš pavērās lielajā stacijas pulkstenī. Neviļus viņa skatiens pavērās pa kreisi, kur jaunais šķūņa jumts vizēt vizēja saules staros. Viņi abi kopā aizgāja noskatīties filmu. Zēns pa logu noskatījās, kā laiva aizbrauc selģā. Edgars brīdi noskatījās kučierī, tad iegāja stallī. Mēs garlaikoti noskatāmies uz rētajiem garāmgājējiem. No koka dobuma uz mums ziņkāri nolūkojas vāvere. Viņu pamanījis, Salums apstājās un labu brīdi nolūkojās viņā kā gleznā. Sapulcējušies nolūkojās, kā viņš ar saviem pavadoņiem izgāja pa vārtiem. Krūtaiņu tēvs ilgi noraudzījās Didzim pakaļ. Meitenes bija ieradušās ne tik daudz noraudzīties spēlē, kā apskatīt jauno skolotāju. Mazais tatārēns mēlnajā papahā ziņkārīgi noraudzījās uz bildēm un kartēm pie klases sienām.

iemest / pamest skatienu/aci(s), pārļaut skatienu/aci, aplaist acis, *palūkoties, ielūkoties*, # Gāja viņš lēnām, galvu izcēlis, pie katras mājas apstādamies un iemezdams skatienu tukšajos pagalmos. Viņš iemet asu skatienu Vērdiņa sejā. Kad viņš reiz aizgāja pakaļ savai mazmeitai uz bērnu dārzu un paguva iemest aci mazo cilvēciņu ikdienas dzīvē, viņam kļuva pavisam dīvaini ap sirdi. Pametu skatienu spogulī un satrūkos no savas saraudātās sejas. Mācītājs pameta acis logā, vai

kāds pa ceļu nenāk. Bailīgi pārlaidu skatienu telpai – tā bija liela, ar ādas klubkrēsliem un rakstāmgaldū. Direktors pārlaida klasei draudīgu skatienu. Pārlaižu acis tīri izkoptajam dārzam. Vēlreiz Osiene pārlaida acis tukšajam sētsvidum un saguma vēl likāka. Pamodies no snaudiena, ganupuika aplaida apkārt izbijušās acis – no govīm nebija ne vēsts.

acu pārlaidiens, L., # Šur tur viņš piestāja, bet nekur nepiesaistīja uzmanību ciešāk par vieglu acu pārlaidienu.

apskatīties / aplūkoties / apraudzīties / vērst, vērs, vērsa (**skatienu, acis**) / **griezt**, griež, grieza (**skatienu, acis**), *paskatīties (ko meklējot, pārbaudot utt.)*, # Vajag apskatīties telefona grāmatā, tur vajag būt viņa telefona numuram un adresei. Daugulis apskatījās visapkārt, vai tuvumā nav cilvēku. Vakaram nākot virsū, ekskursanti sāk apskatīties pēc vietas, kur ierīkot apmetni. Vēlms nedabūjis ne apskatīties, kad zaķis jau gabalā. Meistars noņēma cepuri un aplūkojās, kur to uzkārt. Ķēve sāk soļot tik atturīgi, it kā aplūkodamies, kur ērtāk apstāties. Iegāju vēcajā krodziņā apraudzīties, vai nesastapšu kādu seno dienu paziņu. Saimniece pie tā paša brauciena gribēja apraudzīties un apklausīties pēc jaunas meitas. Ilgas pēc dēla allaž vērs viņas skatienu pāri ciemam uz jūru. Viņš slepus vērs acis uz dzelzceļa pusi. Ar ilgām dziestošās acis griež Uz augšu vārgie un bālie (J. Rainis).

vērsties (skatienam, acīm), *tikt vērstam*, # Edgars reizēm paceļ acis, bet Ainas skatiens vienmēr vērsas prom. Viņas acis jau vērsās uz Ozoliņu pusi, kur dzīvoja Anna.

apskatīt / aplūkot / apraudzīt / noskatīt / nolūkot / pētīt / nopētīt, 2. vai 3. kónj., K., *vērīgi skatīties uz ko, lai novērtētu, noskaidrotu, pārbaudītu u. tml.*, # Skapis ar lielu spoguļi vidējās durvīs, kurā var apskatīt sevi no galvas līdz kājām. Antons apskatīja Krūkļa zīmējumus. Otrā dienā pēc kāzām Līze no durvju priekšas apskatīja Kraupēnu ciemu un apkārtni. Piedarbā visi ar interesi aplūkoja jauno pļaujmašīnu. Apāvis kājas, eju uz staļļiem aplūkot zirgus. Mīce tausta drānu, burza pirkstos un aprauga pie gaismas – audums tiešām skaists. Vispirms devos apraudzīt skolas ēku. Māte laiku pa laikam tik uz brīdi var ieskriet mazuli apraudzīt. Viņš vēl un vēlreiz apstaigā kuteri, aprauga, vai viss kārtībā. Viņš noskatīja meiteni no galvas līdz kājām, kā novērtēdams tās augumu. Ziemeļis stāstot noskata mūs visus pēc kārtas. Ella notikumu nolūkoja pa atslēgas caurumu. Viņa paspēra graciōzu solīti, kā filmās tika nolūkojusi aktrises darām. Viņš kritiski nolūkoja savu apģērbu – dungrīni sarāvušies, bikses uzvilkušās krietni virs potītēm. Izspraukušies veikalā cauri drūzmai, viņi sāka pētīt apavu paraugus. Paņēmis spoguļi, zēns ilgi pētīja sevi, grozīdams gan spoguļi, gan savu galvu. Doņu mātei nevajadzēja ilgi pētīt – jau ar pirmo skatienu viņa redzēja, ka bērni nebija aprūpēti. Viņš nopētīja atbraucēju no galvas līdz kājām. Kaspars vēroja zvejniekus, nopētīja visus pēc kārtas. Viņš uzmanīgi nopēta / nopētī aploksni – zila, vienkārša, rokraksts stūrainis.

apskate, L., # Ar mašīnu šodien vairs nevaru braukt, jo esmu nokavējis iziet tās tehnisko apskati. Pirms lopu izlaišanas ganībās jāveic to veterinārā apskate.

ieskatīties / ielūkoties, *īsu brīdi skatīties kur iekšā*, # Mājelei logs līdz galam vaļā, tāpēc viņš piegāja pie loga un ieskatījās iekšā. Krustmāte Amanda saņem mani aiz zoda un īsi ieskatās acīs. Ieskatoties dziļāk un dziļāk pasaules telpā, redz arvien mazāk eliptisko, bet arvien vairāk spirālisko zvaigžņu pasauli. Es lasu žurnālu angļu valodā, ik pa laikam ielūkojoties vārdnīcā. Vēlga ielūkojās pulkstenī. Viņš centās ielūkoties apkārtnes ainavās.

atskatīties, *paskatīties atpakaļ*, # Šóferis atskatījās pār plecu, lai redzētu, kas salōnā noticis. Kaut izbraucis no ostas simtiem reižu, Edgaram vēl arvien patīk atskatīties, kā aizmugurē paliek pilsēta.

atskatīties, *skatīties līdz apnikumam; skatīties neapnīkstoši*, # Redzētais viņu neinteresē – mūžam slimo mōpsi un garlaicīgās viešņas viņa jau sen atskatījusies līdz apnikai. Viņš ilgi tur Rūtas mīlo roku savējā, skatās viņā un nevar atskatīties.

saskatīties, *ielūkoties viens otram acīs*, # Ejot viens otram garām, viņi nejauši saskatījās. Kareivji saskatījās – šī acu valoda nozīmēja daudz ko... Zēni saskatījās, pēc kā varēja nomanīt, ka līdz šim vingrošanas stundas sākušās citādi. Brīviņš bija saskatījis ar sievu, ar skatienu un galvas palocījumu sazinājies.

saskatīties, *daudz, ilgstoši skatīties un paturēt redzēto atmiņā*, # Saskatījusies filmas par vardarbību un pōrnōfilmas, tāpēc jau tādi ir kļuvuši. Bērniību un skolas gadus nodzīvojis Latgalē, es gana saskatījos, cik skarba turienes būdiniekiem un peļņās gājējiem ir viņu ikdiena. Kādu sapni Emanuela toreiz bija saskatījusies, viņa nepaguva izstāstīt.

izskatīt / izlūkot, *vairāk vai mazāk rūpīgi apskatīt*, # Kad grāmata izskatīta, īpašnieks to atkal ievīsta divos papīros. Valda atloka „Rīgas Balsi”, to viņa vēl nav paspējusi izskatīt. Degunu sarāvis, vīrelis izskata vitrīnu, izskata plauktus un pagriezies iziet ārā, it kā apkārt neviena nemanāms. Viņi izskatīja visus krūmus un paceres, bet neko neatrada. Izložņāju paspānes un bēniņus, izlūkoju visas malkas grēdas un žagaru strēķus, bet nobēdzinātos kaķēnus nekur neatradu. Lai viens iet un izlūko, kas tur īsti ir, un tad pasaka mums tiem citiem. Óskars devās selgā izlūkot stāvvadu. Izlūkoja viņu arī rentgenólōgs.

izskatīties / (visas) acis izskatīt(ies), *ilgāku laiku, daudz skatīties*, # Jau labi krēslā dažas bija vēl ieradušās miroņu raugos, un, kad viešņas bija gana izskatījušās, Brīviņu saimniece nodzēsa sveces. Viņi vai acis izskatīja, biezajā krēslā lūkodamies pēc pazīstamās automašīnas silueta. Ciepsliņa visas acis izskatījusi, lodziņā vien guļ cauru dienu, tevi gaidīdama. Vēlajā rudenī lauki tukši, ceļi tukši – acis izskatīties varēja pēc kāda cilvēka.

pārskatīt / pārlūkot, *pilnīgi ietvert savā redzes lokā*, # No paugura virsotnes varēja pārskatīt vešļu piekrastes panorāmu. Neviena mākonīša visā tajā debesu laukā, kuru viņš varēja pārskatīt no šīs vietas Daugavas krastā. Maurs rūpīgi, rindu pa rindai, pārskatīja zāli, Ievu tomēr nevarēja ieraudzīt. Nogabalā, kuru Čukurs gāja pārlūkot, auga priežu tīraudze. Acis pārslid visai telpai, pārlūko logu stiklus un atklāj, ka būs atkal jāmazgā. Pamazām audējas atrada optimālo maršrutu, kā pārlūkot 30 stēļu darbu.

pārskatīt / pārlūkot, *skatīt atkārtoti, no jauna*, # Tiesas spriedumus un lēmumus var pārskatīt sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Skolotājs pārskata Purviņa darbu vēlreiz, bet, skati kā skatīdams, kļūdu atrast nevar. Kristis vēlreiz uzmanīgi pārlūkoja pagalmu.

pārskatīt / pārlūkot, *apskatīt visu kā kopumu, lai iegūtu vispārīgu priekšstatu*, # Sāku pārskatīt vecās vēstules, un acu priekšā kā tikai vakar pārdzīvoti aizritēja pagājušie gadi. Šīsdienas pastu es jau pārskatīju – nekā sevišķi svarīga nav. Pārskatot Tallinas mōdeļu nama daiļrades pēdējo desmitgadī, redzama milzīga dažādība. Sistemātiski tiks pārskatīts vietējās kōmisijas darbs. Viņam patika mierīgi apsēsties pie galda un, neviena netraucētam, papīros un domās vēlreiz pārlūkot darāmo. Viņš bija pārlūkojis iepriekšējās sezōnas labākos rezultātus spōrtā, un tie acīmredzami bija neapmierinoši.

caurskatīt, *aplūkot iekšējo orgānu uzbūves un stāvokļa attēlu, ko iegūst ar rentgena stariem uz speciāla ekrāna*, # Šodien visiem caurskatīja plaušas. Šķiet, katru cilvēku redzi tādu, it kā viņš būtu viegli caurskatāms, no stikla izveidots, lasi viņa dvēselē.

caurskate, L., # Agrāk bija rentgena caurskate, tagad caurskata ar fluórógrāfu.

uzlūkot, *pievērst kam skatienu*, # Valentīnu bija pārņēmis tik liels pārsteigums, ka viņa vīru uzlūkoja mēma un nekustīga. Vīndegis raudzījās viņā ar pārākuma sajūtu, ar kādu upuri uzlūko inkvizītors. Viņas skatiens cauri tumsai uzlūkoja mani pētījoši un smaidīgi. Elza ar izbīli uzlūkoja dažus gredzenus, ķēdītes, rokas sprādzi.

skriet, skrien, skrēja / **skraidīt / šaudīties**, 3. kōnj. / **skraidelēt**, 2. kōnj., R. n., *ātri pārvietoties (par skatienu)*, # Viņa skatiens skrien pāri visai zālei, cenšoties ieraudzīt Lauru. Viņš bija neparasti uztraukts, acis nemierīgi skraidīja pa telpu.. Mazās ačteles skraidīja šurpu turpu.. Runātāja skatiens bažīgi skraidīja no durvīm uz klausītājiem un atkal uz durvīm. Rutas acis nemierīgi šaudījās te pie Jankas, te pie brāļa un tēva. Lūša dzeltenās acis vēriģi šaudās. Kalvja skatieni kā zilās bezdelīgas šaudījās no sklandrauša gabala uz mežu un atkal atpakaļ. Viņa acis, mēlnas, mazas un spožas, nemierīgi skraidelēja zem rētu, izplūkātu uzaču lokiem.

apskriet / pārskriet, pbg., # Viņas acis zibenīgi apskrēja istabai apkārt un pa vaļējām durvīm ietiecās arī blakus telpā. Luda skatiens apskrēja visapkārt dārzam. Sólveigas acis vēriģi pārskrien raibajam pulkam. Acis bija pārskrējušas raksta rindām, tomēr neapjēdzot tā saturu.

skraidīgs / šaudīgs, Kd., *strauji mainošs virzienu (par skatienu)*, # Nagainis blēdīgi grieza savas šaurās, skraidīgās acis uz Pakalna pusi. Dzīvoklī nav neviena stūrīša, kuru neaptēkātu viņas skraidīgais skatiens. Viņa šaudīgās acis paguva aptaustīt kabineta iekārtu un mana fōrmas tēpa pogas. Viņa skatiens, šaudīgs kā pārbiedēta pele, meklēja, kur ielīst un paslēpties. Ansōna acis pāri plānajam degunam šaudīgi pablenž drīz Justā, drīz Klāvā.

skatiens / skats / mirklis / ac(i)s / skatījums, L., *acu vērstība uz kādu objektu*, # Visu skatieni pagriezās uz tēvu. Viōla pagriež skatienu uz augšu. Viņš pavērsa skatienu uz Gaujmalas meža tumšajām galotnēm. It bieži viņa griež skatienu pāri ciemam uz jūru. Lauma redzēja un sajuta sev pievērstos skatienus. Cik viņš vēl mazs, nodomāja Saunags, pavadot zēnu ar skatienu. Uģis

vienā skatienā ietvēra visu lauku sētu – zemu, garu dzīvojamo ēku, nelielu kūti un pussabrukušu riju. Mūsu skatieniem sastopoties, viņa pasmaidīja. Nevarēdams panest viņas dedzinošo skatienu, es nodūru acis. Pabāzis galvu spraugā, viņš aplaida apkārt skatienu. Indulis pamet manī piesardzīgu skatienu. Viktōrija uzmet skatienu logam. Ūbels uzmeta niknu skatu skroderim. Lai cik cītīgi viņš iegremdēja savu skatienu pārskatu lapās, domas traucās citur. Emīls sēdēja nokaunējies, skatienu zemē ieurbis. Brīdi zēni kā divi gailēni mēroja viens otru skatieniem. Abas sievietes garu mirkli mērojās skatieniem. Ar nicinošiem skatienu viņas mērīja viena otru. Direktors pārlaida klasei draudīgu skatienu. Tēvreizi noskaitījis, Arps īsu lietpratēja skatu pārlaida draudzei. Bailīgi pārlaidu skatienu telpai. Osiene pārlaida acis tukšajam sētsvidum un saguma vēl līkāka. Ziemeļis ar skatienu ātri pārskien rakstu rindām. Apsūdzētais sakustējās, uz īsu brīdi pacēla un atkal strauji nolaida skatienu. Smiltņieks atrāva skatienu no ceļa un paraudzījās uz viņu. Osiene sēdēja sarāvusies, tramīgiem skatiem pavadīdama katru meitas kustību. Ekskursanti vērs augšup skatus, milzu ozolu apbrīnodami. Lejā, cik tālu sniedz skats, tumši zaļi ciedru sili, mežiem noaugušas kalnu kores. Viņa pavērsa skatu augšup. Puisis kaut ko pieraksta kabatas grāmatiņā un, mums pienākot, paceļ skatu. Rūdis aplaiž skatu apkārt, vai kāds viņu neredz. Kuģis labi turējās kursā, sardzes matrozim tikai reizumis vajadzēja pamest skatu uz kómpasu. Viņa skats glaužas pie viņas matiem, mutes, pie visa viņas auguma. Rakstā viņš iemeta tikai paviršu mirkli, bet zīmogu aplūkoja pamatīgi. Indulis man uzmet neviltotas jūsmas pilnu mirkli. Nevilšus viņa pagrieza acis uz mežkungu, kurš noņēmis viņā skatījās. Pametu acis uz logu, vai iekšā deg uguns. Andriksōns aplaida acis visapkārt. Alīde šovakar ir īpaši pievilcīga, un Frīdis nevar ne acu no viņas novērst. Tikai vienreiz Jōrgis atvērsa acis no Zetas, lai paskatītos pa logu, kad sētsvidū iezviedzās viņa ērzelis. Kurp vien acis met, visur redzami celtņi. Visapkārt, cik tālu acis sniedz, meži, meži un meži. Glezna pie sienas jānovieto mūsu parastā skatījuma robežās – apmēram stāvoša cilvēka acu augstumā.

vērot / novērot, 2. kónj., K., *uzmanīgi skatīties, ar padziļinātu interesi*, # Stārķis stāvēja uz ligzdas malas un uzmanīgi vēroja ciemu. Amatnieks plēš nost no jumta večo papi, bet Jānītis visu laiku skatās, vēro, cenšas kaut ko palīdzēt. Izgājis pagalmā, brīdi vēroju debesis, sameklēju Lielo Lāci un Pólārzvaigzni. Bataljōna kōmandieris lēni iet gar mūsu rindām, vērodams strēlnieku sejas ar veča karavīra rūpīgu skatienu. Acis ik pa brīdi vēroja melno mākonī, kas pamazām aizsedza sauli. Aigars sameklē vietu, no kuras var pārrēdēt pagalmu, un sāk novērot katru, kas tajā ienāk. Lai dzīvniekus terārijā varētu redzēt un novērot, sprosta viena siena ir no pabieza stikla.

pavērot / papētīt, *neilgi, mazliet vērot, apskatīt*, # Mazā kavējas turpat mātes tuvumā, aplūko kādu puķīti, pavēro vabolīti zālē. Ēdot katra dzīva radība sevi vislabāk parāda – pavērojiet kaut vai cilvēkus pie galda. Katru rītu viņš izskrēja pagalmā papētīt, vai nav jau pietiekami auksts, lai būtu iemesls likt galvā jauno cepuri. Kad ceļotāji lidmašīnā savas vietas atraduši un sasēdušies, var sākt papētīt kaimiņus. Vajadzēja tikai pastaigāt apkārt un papētīt interesantus cilvēkus – tirgū un kafejnīcās taču apgrozījās daudz un dažādi ļaudis.

vērojums / novērojums, L., # Tiešais tautas dzīves vērojums kā etnogrāfu metode un avots dod iespēju izpētīt tautas dzīvi visā kónkrētībā un daudzveidībā. Veicot novērojumus, dabas pētniekam katrā vietā un katrā gada laikā atklāsies kaut kas jauns un interesants. Līzei kā sīks dzelonis sirdī iedūra novērojums, ka viesībās pirmām kārtām pie galda sēdināja turīgos saimniekus.

pašnovērojums, *sevis novērojums*, # Zinātnieks, zinot, ka viņa stunda sītusi, izdara pašnovērojumu, lai aprakstītu nāves tuvošanos. Mākslinieka pašizziņai, pašnovērojumiem ir nozīmīga loma daiļrades norisē.

vērīgs / vērojošs / pētīgs / ciešs, Kd., # Acs večajam vērīga – savas saimniecības robežās viņš pamana it visu. Dzejnieka vērīgā acs mājējusi arī visai īsos laika sprīžos, braucot cauri svešām valstīm un pilsētām, saskatīt ko neparastu. Viņa vērīgajam skatienam nekas nepalika apslēpts. Strautmanis pacēla acis, un Ģirts sajuta sev pievērstu vērojošu skatienu. Pie galda sēd pajauna, glīta kundze, ar tumšām, pētīgām acīm noskatīdama mani no galvas līdz kājām. Vīrietim sirmi deniņi un pētīgs skats caur raga brillēm. Frickalna pelēkajām acīm arvien bija ciešs skatiens, it kā viņš pētītu to, ko sarunu biedrs nepasaka. Dzirkals vēl arvien cieši lūkojas Zēlmas ģīmetnē.

blenzt, blenz, blenza, K., *stīvi skatīties ar neizpratnes pilnu skatienu*, # Vīrietis turpināja stīvi blenzt uz vēl liesmojošām siena kaudzes paliekām savā priekšā. Kad Ērika viņu modināja vakariņās, viņš strauji pietrūkās kājās un nesapratnes pilniem skatiem blenza savā modinātājā.

pablenzt, pbg., # Vienaldzīgi manī pablenzis, suns laiski savēcina asti un novēršas. Priekšsēdētājs iešķībi pablenza sekretārā un pie sevis kaut ko noburkšķēja.

lūrēt, 3. kónj. / **blenzt**, *novērojoši skatīties, palaikam slepeni*, # Uradņiks nāk saliecies, lūrēdams caur ceriņu krūmu. Ainis lūrēja pa šķirbu pūnītē. Ja kādu lupatu arī piekāra logam priekšā, tad vairāk tādēļ, lai katrs garāmgājējs nelūrētu iekšā. Ko tu lūri uz jauniem skuķiem, ka vai acis veļas ārā! Taču kurš kārtīgs puika ies pinkšķēt, ja tepat no augšstāva loga blenž Bultiņu puika, viņa māsa Elīna un vēl pāris ziņkārīgu skuķu.

nolūrēt, *slepus noskatīties*, # Viņš pa atslēgas caurumu visu nolūrēja, kas istabā notika.

palūrēt, *īsu brīdi lūrēt*, # Viņš palūrēja pa durvju spraudziņu, bet nevarēja sadūšoties iet iekšā. Puika tā greizi, it kā ar vienu aci palūr uz grāmatu. Laimrota palūrēja drusciņ caur pieri, bet neko neteica.

GLŪNĒT, 3. kónj., K., *slepus skatīties uz medījumu, gaidot izdevīgu brīdi uzbrukt*, # Uz kāpnēm tupēja kaķis un glūnēja uz baložiem. Čūska sastingusi glūn uz vardulēnu.

uzglūnēt, pbg., # Muris ir pelēks runcis, kurš caurām dienām uzglūn zvirbuļiem. Stumbru caurumos slēpās žiglās caunas, jo te netrūka nedz putnu, nedz sīku dzīvnieku, kuriem tās uzglūnēja.

izglūnēties, *ilgāku laiku, daudz glūnēt*, # Runcim tik vien tika, kā izglūnēties uz veiklajiem zvirbuļiem, jo noķert jau nevarēja.

glūnēt, *nievājoši par slepus skatiem vai naidīgu skatienu*, # Anna ar Lību un Lienu, visu laiku glūnējušas gar kūts stūri, tagad paslēpās aiz skuju gubas. Ap logiem glūn pulks ziņkārīgo, kā tie kāzu viesi tur pa iekšu mielojas, dzer un līksmojas. Pólicija móbilizēja visus savus spēkus un glūnēja katrā dzelzceļa pietātnē pēc bēguļojošiem revólucionāriem. Tikko sliksnim pārkāpis, puika jau griezās šķērsām un glūnēja uz atpakaļu. Palkavnieks caur pieri labu brīdi glūn uz tiesājamo. Ļauna kāre glūn tev skatos.

uzglūnēt / noglūnēt / apglūnēt, pbg., # Aigars paskatās visapkārt, jo viņu vajā sajūta, it kā viņam visu laiku kāds uzglūnētu. Viņš mazliet neuzticīgi caur pieri noglūn, kā abas sievietes sirsnīgi sasveicinās. Pólicists Štāls būtu noglūnējis viņa dēlu, lai par to dabūtu iecirkņa uzrauga vietu. Divdesmit šaudīgi acu pāri apglūnēja katru pienācēju.

paglūnēt, *mazliet, neilgi glūnēt*, # Māris apkaunējās, noslēpās aiz mātes un tikai brīdi pa brīdim paglūnēja uz svešo tēvocu. Viņš paglūnēja pa atslēgas caurumu, ko šie tur istabā dara. Mudināts zirgs tikai noskurina asti, paglūn ar vienu aci atpakaļ, bet soļot ātrāk nedomā. Ambainis nokrekšķinājās un iešķībi paglūnēja kaimiņā.

glūnīgs / glūnošs, Kd., # Visur viņiem sekoja vecā vagara glūnīgā acs. Netālu no fabrikas vārtiem paeju garām svešam, parēsnam kungam ar uzbāzīgi glūnīgu skatienu. Acis gaismā viņam nedaudz apžilba un glūnīgi caur pieri raudzījās istabā. Visa Rīgas pólicija kājās, ielās klaiņo glūnošs spiegu bars. Kā glumi taustekļi divas glūnošas acis slīdēja pār viņas augumu.

ķīķerēt, 2. kónj., K., *sarunvalodā par vērošanu*, # Beidzot arī viņam apnika ķīķerēt uz sievieti ar īpatnējo peldkóstīmu.

urbties, urbjas, urbās, K., *cieši, neatlaidīgi skatīties*, # Parasti visi makšķernieki iepļestām acīm urbjas pludiņā, it kā nebūtu to nekad redzējuši vai gribētu hipnótizēt. Ceplis ar asu un iznīcinošu skatienu urbās piesarkušajā Caunē.

ieurbt / ieurbties, pbg., # Klasē ir klusums – bērni raugās kur kurais, bet vairums ieurbuši skatienu galdos. Emīls sēdēja nokaunējies, skatienu zemē ieurbis. Jānis stāvēja nekustīgi, acīm zemē ieurbies. Ģenerāļa skatiens kļūst ass un pētījošs un cieši ieurbjas viņā. Viņi apstājās un mēģināja acīm ieurbties miglas vālos.

urbīgs / urbjošs, Kd., # Pamanījis laulenes savādi urbīgo skatienu, meistars sastomījās un apklusa. Aiz letes darbojās dūšīga sieva kā tanks, ar dubultu zodu un urbjošām, nekautrām acīm. Viņa neko nejautāja un neko nesacīja, tikai pētīja atnācējus ar dīvainu, urbjošu skatienu.

spoguļoties, 2. kónj., K., *skatīties uz savu attēlu atstarojošā virsmā*, # Nē, spoguļī raudzīties nebija vērts, tāpēc viņa spoguļojās tikai nepieciešamības gadījumos. Peļķē spoguļodamās, viņa atraisīja savas matu pīnes, lai sasukātu un sapītu no jauna.

paspoģuļoties, pbg., # Atvēru logu un paspoģuļojos tajā – seja vēl nelikās atkopusies pēc ilgās guļas slimnīcā.

izspoguļoties, *ilgāku laiku, daudz spoguļoties*, # Viņa tūlīt izmēģināja uzdāvāto jauno rotu un lielā patikā izspoguļojās ar to visādos veidos.

šķielēt, 2. kónj., K., *skatīties sānis, pavēršot tikai acis*, # Kad mótors noslāps kādas Jaungvinejas upes braslā, mums nāksies stumt mašīnu ārā, ar vienu aci šķielējot, vai tuvumā nav

kāds krókódils. Ójārs šķielēja uz Anitru, mēģinādams izdibināt, vai viņas iegrimšana grāmatā ir patiesa vai tikai izlikšanās.

nošķielēt / pašķielēt, pbg., # Dažreiz virtuvē parādījās Elza, un tad Leōns allaž kāri nošķielēja uz meiteni. Rinks uz nokavējušo gan pašķielēja ar baltu aci, bet neko nesacīja. Zirgs vezumu veļk spraigi, reizumis pašķielējot uz braucēju.

iešķielēt, *iesānis ieskatīties kur*, # Klases darbu rakstot, Klēra pa brīžam iešķielē Lindas burtnīcā.

VĒRT, ver, vēra / **plest**, pleš, pleta / plēta, K., *pavirzot uz augšu plakstus, atsegt acis*, # Bet rīts pēc rīta aust vien tukšs un bāls, Mēs velti gaidās gurdos plakstus veram.. (E.Zālite). Es plati acis veru, lai garām nepalaistu Ne avotu, kur dzeru, ne upes līci skaistu (A.Vējāns). Meitenes izbrīnā pleš lielas acis.

atvērt / atplest, pbg., # Viņš nodrebēja no sajūtas, ka tūlīt, tūlīt viņa atvērs acis, ieskatīsies tevī. Daina plati atplēta acis un raudzījās uz priekšu. Viņš atplēta platas acis kā izbrīnījies.

pavērt, *daļēji atvērt*, # Kad pavēru acis, telpā bija krēsla.

ieplest / izplest, *atvērt acis platāk nekā parasti*, # Plaši ieplestām acīm Zanda veras vienā punktā. Pat citkārt tik lietišķais Krišjānis pārsteigumā ieplēta acis. Mazais brālis sajūsmā izpleš acis un muti.

vērt ciet, *aizsegt acis ar plakstiņiem*, # Miegs pret prāta gribu daudziem jau ver ciet acu plakstiņus. Nāvīgs nogurums vēra acis ciet un galvu lieca uz krūtīm.

aizvērt, pbg., # Saule mirdzināja tik neciešami, ka bija jāaizver acis.

pievērt, *daļēji vai uz īsu brīdi aizvērt acis*, # Pēteris sēdēja, kā sēdējis – galvu noliecis, plakstus mazliet pievēris. Aiz laimes es uz mirkli pat acis pieveru.

vērties, veras, vērās, M., *atsegties vai aizsegties acīm*, # No rīta acis veras možas. Acis par varītēm vērās ciet, plakstus vajadzēja ar pirkstiem turēt vaļā.

atvērties, pbg., *atsegties acīm*, # Drīz acis miegā veras, tad atkal atveras.. (Sudrabu Edžus). Paies dienas deviņas, kamēr kaķēniem atvērsies actiņas, jo viņi piedzimst ar aizvērtiem plakstiņiem.

pavērties, *nepilnīgi atvērties*, # No spoguļa man pretī raugās spraudziņās pavērušās miegaines acis.

ieplesties / izplesties / paplesties, *atvērties acīm plašāk nekā parasti*, # Mātei izbailēs ieplētās acis. Viņa acis šausmās izpletās platas un apaļas kā šķīvjī. Mirjamas redzokļi drusku paplešas, bet tūlīt viņa savaldās.

aizvērties, *aizsegties acīm*, # Mirkšķināties nozīmē ar īsiem starplaikiem acīm aizvērties un atvērties.

VĀRSTĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt vērt acis vaļā un ciet*, # Balsu pamodināts, Edžus samiegojies vārsta plakstus. Skaista lellīte – acis vārsta kā dzīva.

pavārstīt, *mazliet vārstīt*, # Retumis runcis pavārsta acis, tad atkal guļ nost.

vārstīties, *daudzkārt vērties*, # Kad mazulim jau acis sāka vārstīties, Zane nolika viņu gulēt. Vārgajā sejā gurdī vārstījās iekaisušās acis.

MIEGT, miedz, miedza, K., *vērt ciet, sašaurināt (acis, plakstus)*, # Žilbajā pusdienas saulē Gaida miedz acis. Cilvēki smaidot miedza acis, un to kaktiņos ievilkās smaidu rievīņas.

aizmiegt / samiegt, pbg., K., # Ievilcis pilnu elpu un aizmiedzis acis, metos ar galvu pa priekšu zem ūdens. Ar pretīguma sajūtu, acis aizmiedzis, gabaliņu glumā recekļa ieliku mutē. Kad vilnis triecas pret laivas purnu, samiedzu acis, jo sejā man tad iemirgo sīkas lāsītes.

piemiegt / pamiegt / samiegt, *daļēji aizmiegt*, # Jāpiemiedz acis no tā spilgtuma, kas te līst pār baltajiem celiņiem un rasotajiem krūmājiem. Piemiedzis plakstus, viņš pārļaiž acis šim zvīļojošajam mirdzumam. Vējš trauc slapjo sniegu sejās, acis jātur piemiegtas. Ienācis no āra tumsas, viņš pamiedz acis lampas gaismā. Svešais bija piecēlies kājās un, nepatikā samiedzis acis, skatījās uz Kasparu.

miegties / vērties ciet / lipt ciet, M., *kļūt aizvērtam vai sašaurinātam (par acīm)*, # Gaismā miegdamies, viņš caur pieri lūkojās uz mūsu. Viņam neganti uzmācās miegs, bet nu tā, ka acis vērās ciet staigājot. Acis lipa ciet, viņš kustējās jau pusmiegā. Samiegojies āvu kājas, acis ar varu lipa ciet.

piemiegties / samiegties, pbg., M., *kļūt aizvērtam vai sašaurinātam*, # Jānim no pēkšņā gaišuma piemiedzās acis. Signes lūpu kaktiņi noraustās, bet skatiens kļūst vēl skadrāks, acis samiedzās.

MIRKŠĶINĀT / vārstīt / virināt / blisināt, 3. kónj., K., *reflektōriski aizvērt un atvērt acis*, # Izkāpis no tumšās slēptuves, Reinis mirkšķināja apžilbušās acis. Blumberģis tikai mirkšķināja miglainās acis apkārt vērdamies, laikam mēģinādams sazīmēt, kurā krogā patlaban atrodas. Balsu pamodināts, Edžus samiegoties vārsta plakstus. Lellīte vārsta acis kā dzīva. Sprediķa laikā aizmidzis, Mārtiņš tagad no nīknās zvanīšanas pamodās un izbījies virināja acis. Viņš atvēra stīvos plakstus, piecēlās pussēdus un blisināja miegainās acis. Arī pārējie tikai blisināja baiļu izplestās acis.

nomirkšķināt / noblīsināt / samirkšķināt / pamirkšķināt / pavārstīt, pbg., # Meitene parausta plecus un nomirkšķina acis. Sausums atkal noblīsināja acis, salika rokas un pateica : „Tu pārāk tiecies pēc mantas, ko rūsa un kodes maitā.” Zvirbuli prata nocelt kumosus baložiem tik manīgi, ka pēdējie acis vien noblīsināja. Samirkšķinājis acis, viņš brīdi sēdēja kā sastindzis. Mirdza samirkšķina garās skropstas un aizsēdz ar plaukstām acis. Ziemciešu tēvs pavīpsnā un pamirkšķina acis, it kā atbildēdams pats sev uz kādu iedomu. Pietiek kādam skuķim pamirkšķināt skropstas, lai tu izplūstu viņas priekšā kā ķīselis. Lielais runcis kā parasti snauda un tikai pie lielāka trokšņa pavārstīja acis.

mirkšķināt, R. v., *izmantot mirkšķināšanu par zīmju valodu*, # No virtuves izskrēja pati saimniece un mirkšķināja Laiviņam ar acīm, aicinādama ienākt istabā.

pamirkšķināt / uzmirkšķināt, pbg., # Kad māte pagriezusī muguru, Harijs zīmīgi man pamirkšķina. Mani ieraudzījis, Ansis man jautri pamirkšķina. Kad būs pienācis brīdis sākt spēlēt, viņa man uzmirkšķināšot.

atmirkšķināt, *pamirkšķināt par atbildi uz kāda cita mirkšķinājumu*, # Kad es Annai pamirkšķināju, viņa man atmirkšķināja pretī par zīmi, ka ir sapratusi.

samirkšķināties, *abpusēji mirkšķināt*, # Viņi sapratās bez vārda runas, tikai acīm vien samirkšķinādami.

mirkšķināties / vārstīties / blisināties, R. n., *acīm (plakstiem) reflektōriski aizvērties un atvērties*, # Viņa acis mirkšķinās galīgā apjukumā. Vārgajā sejā gurdy vārstījās iekaisušās acis. Mazajam jau acis vārstās no uznākušā miega, jāliek gulēt. Streipuļojošā vīra sejā blisinājās iereibuša dzērāja acis.

samirkšķināties / noblīsināties / iemirkšķināties, pbg., # Es neatbildēju, jo pārāk negaidīts bija sarunas pagrieziens, tikai acis samirkšķinājās kā smiltīm piebirusas. Šim no brīnumiem acis vien noblīsinājās. Kad viņš vēlreiz vērtīgi ieskatījās Vilberta acīs, tās pat neiemirkšķinājās.

5. 2. Acu izteiksme.

STAROT / spulgot / dzirkstīt, 2. kónj. / **dzirkstēt / spridzēt / sprikstēt**, 3. kónj., R. n., *būt acīs spīdumam, kāds piemīt pozitīvām izjūtām*, # Jau pa vagona logu pamanīju Zanes seju priekā starojošām acīm un smejošām vaigu bedrītēm. Kad Vida runāja par saviem dēliem, viņas acis staroja. Jaņuka acis staro, un viņš aiz sajūsmas sāk lēkāt. Roplaina acis spulgoja priekā, uzskatot veselībā ziedošo dēļa augumu. Viņa acīs spulgoja prieks, ka viņam palaimējies darīt otram kaut ko labu. No gājiena sasārtusi, Ina izskatījās burvīga – acis viņai spulgoja, mute smēja. Puišļa acīs dzirkstī prieks. Elzas acis viņš bija paradī redzēt dzirkstoša prieka apstarotas. Inesei acis pat tumsā dzirkst un zalgo. Sarmītes vaigi piesarkuši, acis tā vien sprikstēja. Viņa acis spridzēja priekā.

nodzirkstīt, pbg., # Bērnū acis nodzirkstīja izbrīnā un priekā.

iestaroties / iespulgoties / iedzirkstīties / iedzirkstēties / uzdzirkstīties / iesprīkstēties / uzsprīkstēt / iesprīdzēties, M., *sākt starot*, # Ieraugot Jēkabu, Austras acis laimē iestarojās. Klāstot savas ieceres, meitenes acis iespulgojās spēkpilnā pārliecības mirdzumā. Puiša acis iedzirkstījās nerātnā priekā. Austrai acis iedzirkstējās spožā mirdzumā. Kad rokas satver traktōra stūri, viņa acīs iedzirkstas puiciski jūsmīgs mirdzums. Viņa acīs iesprīkstējās jautra uguntiņa. Lībai acis līksmi iesprīdzējās. Dzīdras skatiens gluži vai uzdzirkstīja, kad Laimonis stādīja Jāni priekšā kā izcilu zinātnes spīdekli. Puišu acīs uzdzirkstas šķelmīgas uguntiņas. Viņas meitenīgajās acīs uzsprīkst dzīvīgas dzirkstis.

spulgs / dzirkstīgs / dzirkstošs / spridzīgs / sprigans, Kd., # Ausmas plaksti bija nolaisti, tāpēc Kārlis neredzēja spulgo mirdzumu viņas acīs. Uz sliekšņa stāvēja jauna sieviete salā iesārtušu seju un sprigani dzirkstīgām acīm. Gaiša, spraiga seja, skatiēnā dzirkstīga vērtība. Viņas acīs dzirkstoša, mazliet pārgalvīga izteiksme. Pieci puišļi visi kā viens baltām galvām, spridzīgām

zilām acīm un skaļi kā cīruļi. Viņa spridzīgais skatiens nepārtraukti klīst apkārt pa zāli. Matu sprogas viņai izrisušas, zilās acis – spriganas un jautras.

spulgums / spriganums, L., # Viņa ir bālāka un vājāka, acīs tā kā izdzisis agrākais spulgums. Viņa priekšā nostājās Andis – slaidis, elegantā neilona puskažociņā, garie, gaišie mati risa uz sasārtušā vaiga, acīs spriganums.

MIRDZĒT / gailēt / zibēt, 3. kónj. / **kvēlot / liesmot**, 2. kónj., R. n., *būt acīs spīdumam, kāds piemīt dažādām jūtu izpausmēm*, # Viņas acis nerātņi mirdzēja. Viņa acīs mirdzēja tāda savāda uguns. Andrejam šķita, ka Zandas acīs mirdz lepnums. Andreja acīs gailēja dusmas. Tev acis ļauni gail un vaigs tik drūms (Aspazija). Zem sarauktajām uzacīm gailēja tumšas, cietas acis kā krama šķautnes. Viņa acis salkumā gailēja, bet vēderā tik neganti smeldza, ka vilks nevilus iesmilkstējās. Seja kļuvusi šaurāka, acis iegrimušas dziļāk un tajās bezbēdīgā spožuma vietā tagad gailēja stingrs dzīves rūdījums. Krusttēva zaļgani zilās acis šķelmīgi zibēja. Viņa jauneklīgais skatiens zibēja smējīgs, bet labdabīgs un sirsnīgs. Viņas acis drūmi kvēlo. Zandas tumšajā skatienā kvēloja skumjas un pārmetums. Acis mīlas priekā kvēlo.. (A.Arājs-Bērce). Viņa acis kvēloja naidā. Viņa acīs kvēloja naidis un cīņas griba. Dziļi sēdošās acis spulgoja un dega ugunīs, kādas varētu kvēlot mocekļu acīs. Acīs liesmoja naidis. Viņš ir stiprā pārdzīvojumā, acis liesmo reibonī un aizgrābtībā.

iemirdzēties / atmirdzēt / atmirgot / iegailēties / iezibēties / iekvēloties, M., *sākt mirdzēt*, # Ieraugot trīs ceptus kāļus cepeškrāsnī, meitenei iemirdzas acis – tik ļoti ir iegribējies vakariņu. No šā viena vārda un viņas balss, no acīm, kas iemirdzējās pēkšņā laimē, viņš saprata, ka ir bijis akls pret Ūlgas jūtām. Mātes acīs iemirdzas cerība, ka vēl izdosies atgriezt nomaldījušos bērnu. Mazs cerību stariņš atmirdzēja šajās izdzisušajās acīs. Valda acīs, visā sejā atmirgoja patiess prieks. Hermīnes acīs iegailējās dusmas un apvainojums. Acīs viņam iegailējās mantkārības uguniņas. Viņa acīs iezibējās šķelmīgs prieks. Purgaiļu vecim acis iezibējās ļaunā naidā. Viņa acis iekvēlojās sajūsmā. Acīs iekvēlojās prieks.

zibīgs / kvēls, Kd., # Pāri Ligijas pļecam Ausma nejauši sastapās ar Venta acīm, kuras lūkojās viņā tumšas un kvēlas. Meitene pagriež šurp seju ar iezaļām zibīgām acīm.

mirdza / mirdzums / gaile / kvēle / kvēlums / kvēlojums, L., # Pat pustumsā Kaspars redzēja Zandas brūno acu tumšo, neprātīgo mirdzu. Kam klusējot veries man vaigā, kam acīs vēl mirdzums tev spulgs?(A.Krūklis). Viņa acīs naida gaile. Viņas lielajās acīs iedegās tumša kvēle – viņa gribēja dzīvot, mīlēt un baudīt. Savāds kvēlums / kvēlojums iemirdzējās viņas acīs.

ZVĒROT / zibeņot / zibsnīt, 2. kónj. / **mest zibšņus / zibināt(ies) / dzalkstīt**, 3. kónj., R. n., vai K., *būt acīs spīdumam, kāds pārsvarā piemīt agresīvu jūtu izpausmēm*, # Mīlestības vietā viņu acīs tagad zvēroja naidis. Kaķes aste sāka lunkani locīties, kamēr acis zvēroja kā starmeši. Bailēs pārvērstu seju Tone skrēja pa priekšu, bet aiz viņa Jānis niknumā zvērojošām acīm, pātagu no rokas neizlaizdams. Arī Valdis saprata, ko nozīmē Vaivara zvērojošais skatiens. Viņa nāsis dūsmās un uztraukumā drebēja, lūpas raustījās un acis zibeņoja. No labsirdīgā Arņa vairs nebija ne vēsts – balss skanēja draudoši un acis zibeņoja. Atnācējas lielās, brūnās acis samiedzās šauras, šauras un nikni zibsnīja. Tagad viņa zilajās acīs zibsnīja naidis. Viņa smejas un raugās Mintautā, viņas acis pārgalvīgi zibsnī. Juris no jaunekļa pārvērties vīrā, kaut gan acīs vēl zibsnīja šķelmīgas dzirkstis. Pēteris gāja, acis aiz briļļu stikliem nikni zibsnīdams. Meitiņa, uzposta kā lellīte, zibsnī savas brūnās ačeles. Brūnajām acīm metot zibšņus, viņa izskatījās kā negaisa nakts. Savu vērtējumu man pačukst blakussēdētāja, bet es piekrītoši zibinu acis un māju ar galvu. Viņa bargi zibina savas brūnās acis. Rūtiņš ziņkāri zibināja acis zem acēņu stikliem. Viņa acis aiz brillēm dzēlīgi zibinājās. Meitenes actiņas zibinās uz šo pusi. Muižkungas iezālganajās acīs dzalkstīja dusmas un īgnums. Tāds satraukums un ļaunums dzalkstīja viņas skatienā, ka likās – viņa metīsies skolotājam virsū ar nagiem.

nozvērot / nodzalkstīt, pbg., # Viņa acis nozvēroja nepārprotamā naidā. Elīna nikni nodzalkstīja acīm un paslēpa rokas aiz muguras.

iezvēroties / iezibsnīties / iedzalkstīties, M., *sākt zvērot*, # Deniņos dzīslas piepampst, acis iezvērojas ārpātīgās dūsmās. Viņa acis iezibsnījās kā plēsoņa zvēram. Vingrotājas pēc neveiksmes tikai ciešāk sakniebj lūpas, bet acīs iedzalkstās spīta dzirkstīte.

zibsnīgs, Kd., # Zem baltu uzacu lokiem raudzījās salti dzēdras, zibsnīgas acis.

DZELT, dzeļ, dzēla, K., *veltīt kādam nosodījumu, nicinājumu u. tml. skatienā*, # Niknām acīm viņa dzēla pie galda sēdošos valdes vīrus. Sievietes acis, kas viņu vēl nesen tā dzēla, tagad arvien vairāk pieriešas ar maigumu.

iedzelt, pbg., # Viņas nicīgais skatiens viņam tā iedzēla, ka viņš pat sarāvās.

dzēlīgs, Kd., # Viņi gāja lepni paceltām galvām, nepievēršot uzmanību daudzajiem dzēlīgajiem skatieniem.

dzēlīgums, L., # Šī cilvēka acis raudzījās viņā bez izsmiekla un dzēlīguma.

SMIETIES, smejas, smējās / **smaidīt**, 3. kónj., R. n., *būt skatienā izteiksmei, kas pauž prieku, jautrību, irōniju u. tml.*, # Viņas acis smejas vēl vairāk nekā mute. Viņam kļūst ļoti žēl, ka tajā atklātības brīdī, kad tik jauki smaidīja Sólveigas acis, viņš neatrada vārdus, ar ko tai atbildēt. Smails Noras sejā neizzuda uzreiz – mirkli vēl smaidīja acis un lūpas, tad vairs tikai lūpas.

smējīgs / **smaidīgs** / **izsmējīgs**, Kd., # Viņam bija tādas smējīgas acis, ka varēja likties, ka viņš nekad nav nopietns. Osis kūpināja pīpi un piemiegtām smaidīgām acīm ar labpatiku raudzījās abos savos ciemiņos. Enot puisēm garām, tie nopētīja Aivaru ar ziņkārām, izsmējīgām acīm.

BOLĪT / **valbīt**, 3. kónj., K., *plati izplest un grozīt (acis)*, # Kristaps izbrīnā ieplēta muti un bolīja acis. Vērši kļuva arvien niknāki, acis bolīdami un zemes kārpīdami, tie ar visu vari lūkoja viens otru uzveikt. Kliģis sita dūri galdā un nikni valbīja savu vienīgo aci. Traktōrists vēl nebija atguvies, trīcošiem pirkstiem taustīja savas glaunās jakas kabatas un valbīja acis.

izbolīt / **izvalbīt** / **izvelbt** / **nobolīt**, pbg., # Viļuma acis ir izbolītas un stīvi pavērstas vienā punktā. Vaigus piepūtuši un acis izbolījuši, puikas skraida no viena gala uz otru. Pēdējos vārdus viņš izkļiedz kliegšus un, izvalbījis acis, kā tīģeris metas man virsū. Grozā tupēja gailis sasietiem spārnēm un kājām un ar savām izvalbītajām, apaļajām acīm šķielēja visapkārt. Prōkurōra acis, lielas un mazliet izvelbtas, vienmēr raugās tieši virsū. Jaunie cilvēki, kuri tur labu laiku jau bija stāvējuši, dusmīgi nobolīja acis un pagāja tālāk.

pārbolīt, *ļoti izbolīt*, # Stāvot pie durvīm ar pārbolītām acīm, es cenšos pati sev noskaidrot mūsu lielo baiļu iemeslu. Viņa sakropļotā acs, baigi pārbolīta, likās, izleks no kaula dobuļa.

pabolīt / **pavalbīt**, *nedaudz bolīt*, # Pavārs dusmīgi pabolīja acis, bet neko neteica. Nikni riedams, krančelis lēkāja ap Ziedaļu, bet vajadzēja tai tikai nošņākties un pabolīt savas lielās acis, lai šis diegtu prom. Lielkrūms dusmīgi pavalbīja acis uz kviešu pusi, kur zvirbuļu bars atkal sacēla ellīgu troksni.

bolīties / **valbīties**, R. n., R. v., *plati izplesties un grozīties (par acīm); nievājoši par uzkrītošu skatīšanos*, # Šai acis bolās uz visām pusēm. Miglainās acis nesaprašanā valbījās pa dobuļiem, redzēdamas katru priekšmetu divkārsotu. Zetiņa aizkaitināta šņāc, un viņas baltie acu āboli šaudīgi valbās sarkanīgās sejas óvālā. Ko tā mērga bolās, it kā nebūtu māju redzējusi?! Ko tu tik daudz valbies!

izbolīties / **izvalbīties** / **nobolīties**, pbg., # Šim no brīnumiem mute vaļā un acis izbolījušās. Jansōnu sāka kratīt drebuļi, un viņa acis vai no dobuļiem izvalbījās. Kad pēkšņi paziņoja, ka jāpārvācas uz jaunajām tēlpām, šiem acis vien nobolījās.

DZEDRS / **skadrs** / **skarbs** / **salts** / **vēss**, Kd., *apzīmējums nedraudzīguma, neiejūtības, neatsaucības u. tml. izpausmēm skatienā*, # Zem vīramātes dzedrajām acīm viņa nejutās piltiesīga mājiniece. Anita raudzījās viņā tādām skadrām acīm, ka vārdi nenāca pār lūpām. Kaklu uz priekšu pastiepis, skolotājs pelēkām, skarbām acīm raudzījās klasē. Es priecājos par tavu salto skatu, par tavu lepno soli un domāju – lūk, valdniece! Tēraudpelēkajās acīs vēss, atturīgs skatiens.

STINGS / **stīvs** / **stiklains** / **blāvs** / **duļķains** / **žulgs** / **žulgans**, Kd., *apzīmējums vairāk vai mazāk neizteiksmīgam, nekustīgam skatienam*, # Taisni vai baisma uznāk no tāda stinga skatiena un klusēšanas. Viņas stingajā skatienā izpaudās pārākums un nicinājums. Ne vecīte ko runāja, ne arī likās citu runās klausāmieš, tikai stīvu skatienu raudzījās uz zārku. Cik skatiens jums stiklaini stīvs! Bet lai nemūžam manī neskatās Neviens ar kaķa stiklainajām acīm (B.Saulītis). Es ieskatos Harijam acīs, bet šodien tās ir blāvas. Šurp raudzījās duļķainas ārpātīga cilvēka acis. Acis arī drīz kļūs pavisam žulgas kā tiem večiem, kuri pievakarēs klimst gar dzērienu veikaliem. Gribas gulēt, acis kļūst žulgas un stīvas. Večuks galīgi sačākstējis, tikai kauli un āda, plakstiņi nokārušies, acis žulgas. Mēlns un sarains, žulganu skatienu – vai tiešām tas ir viņš?

možs / **mundrs**, Kd., *apzīmējums pacilatības izteiksmei skatienā*, # Avots dara tavas acis možas (A.Bārda). Cel acis augšup, draugs, lai redz tās tālāk, možāk! (J.Sudrabkalns). Viņas acis mirdzēja mundras.

5.3. Redzes norise.

REDZĒT, 3. kónj., K., arī R. n., *uztvert ar acīm objektus, norises, darbības u. tml. apkārtējā vidē; piemist spējai redzēt*, # Annele pavēra acis un redzēja tēva smaidošo, gaišo seju. Viņš redz sievas sejā izbailes. Bite skaidri redz ultravioleto krāsu spektru, kuru neredz cilvēks. Redzēju, cik tu biji satraukts, kad plēsi vaļā aploksni. Kalējs pasmaidīja, bet visi redzēja, cik grūti viņam bija izspiest šo smaidu. Tiklene ir svarīgāka un sarežģītāka par acs optisko aparātu, jo tieši ar tikleni jau arī acs redz. Kaķis tumsā redz labāk nekā cilvēks, jo viņa acu tiklene labi uztver vāji apgaismotus priekšmetus. Kad vēctēvs nevar ko saredzēt vai sameklēt, viņš uzkabina uz deguna acenes un tad tūlīt redz.

matīt, 2. vai 3. kónj., K., *redzēt (reti lietojams sinonīms)*, # Tas puisis tā kā kaut kur matīts. Rīgu pēc kara matīju, kad aizbraucu meitu apciemot. Kad citi to matīs, tie sāks par mums čukstēties.

viedēt, 2. kónj. / **viest**, viež, vieda, K., *neskaidri redzēt*, # Nu jau varēja drusku ceļu viedēt, jo sāka svīst gaisma. Tēlnieka darbnīcā cauri pārsegam viedējama cilvēka skulptūra. Rīta svīdumā vēl neko lāga nevarēja viest, bet tukšajās ielās sekot pāritim nebija grūti. Zintas sejā viežu nemierīgas muskuļu kustības, kas liecina par uzbudinājumu. Pils un nami lāpu un ugunsroku apgaismojumā tālu viežami.

saredzēt / saskatīt / saraudzīt / samatīt / saviest, pbg., *spēt redzēt*, # Viņam šķita, ka tālu priekšā viņš saredz Anitas gaišmataino galvu. Acis vai ar katru dienu meitas tumšākas, nevaru vairs saredzēt diegu adatā ievērt. Krēsla sabiezē, bet pēdas sniegā vēl skaidri saredzamas. Kad acis aprada ar tumsu, varēja saredzēt apkārtējos priekšmetus soļus desmit attālumā visapkārt. Jauna cilvēka acis ar nórmaļu redzi var vienlīdz labi saskatīt gan tālus, gan tuvus priekšmetus. Nelielajā pļavas gabalā Līze saskatīja septiņus šķūnīšus un vienu kaudzes vietu. Zandai stāvēt tumšajā istabas kaktā, Andrejs nespēja saskatīt viņas sejas vaibstus. Jau saskatu sirmus pavedienus viņa tumšajos matos. Mēmeli varēja tikpat kā ar roku aizsniegt un Mūsu ar acīm saraudzīt. Pirts dziļumā tikko samatāma lāvas mala. Kur es agrāk dzīvoju, tur mežu tikai tālu pie apvāršņa varēja samatīt. Pusapgaismotā vīna veikala skatlogā varēja saviest garkaklainas spāņu kónjaka pudeles. Milzīgās liepas galotnē, no apakšas skatoties, sīkākie zariņi tikko saviežami. Pagājusi gabaliņu, viņa priekšā tumsā savieda vairāku cilvēku bariņu.

ieraudzīt, 3. kónj., K., *sākt redzēt*, # Viņu ieraudzīja liels, melns ganu suns un riedams skrēja šurp. Mārtiņš cilvēku pūlī lūkojās pēc Līzes, bet nevarēja ieraudzīt.

ievērot, 2. kónj. / **manīt / pamanīt**, 3. kónj., K., *ieraudzīt un pievērst tam uzmanību*, # Pļavas malā Vītols ievēroja svaigas ragavu sliedes. Teodōrs ieslēdza elektrību un tūlīt ievēroja, ka logam nav aizkaru. Viņš man paiet tuvu garām, bet neizrāda, ka būtu mani ievērojis. Šis tik tikko manāmās sliedes mīkstajā sūnā bija ieminis viņš pats. Lielos vilcienos nekā uzkrītoša tur nemanīja, bet sīkumus pa tādu gabalu nevarēja redzēt. Tuvojoties krustcelēm, Ģirts sev priekšā pamanīja divus pretimnācējus. Cauri biežajam dzīvžogam tomēr pamanu, ka vienā logā spīd vārga uguntiņa. Ilgi skatījies augšstāva logā, cerēdams pamanīt meitenes seju.

vērīgs / acīgs / redzīgs, Kd., *ātri ievērojošs un ievēroto izprotošs*, # Sargkareivis pōstenī, ja viņš ir vērīgs, redz, kas tie par cilvēkiem, kas iet iekšā kabinetā un ar kādu sejas izteiksmi no tā iznāk. Kaspars nepateikto izlasīja Brindas sejā – viņš vienmēr bijis vērīgs, vai nu tagad citāds tapis. Pēkšņi Kaiva kļūst vērīga – uz sliedēm no uzbēruma otras puses parādījies cilvēks. Jōrgis jūta, ka kļūst veģs, un, vērīgāk paraugoties sevī, pamanīja, ka novēcojusi arī viņa. Viņš bija acīgs mācekļis, ātri apguva ir to, ko mācīja, ir to, ko meistars glabāja kā sava aroda noslēpumu. Tiesneši ar hrónometru rokā acīgi uzmana katru spēlētāju kustību, par ikvienu kļūmi atzīmē soda punktus. Aleksis Mierlauks katrā mēģinājumā lomu tēloja ar pilnu atdevi un ļoti redzīgi kōntrōlēja savus partnerus. Es tev novēlu cilvēku, kas būtu gana gudrs un redzīgs, lai saskatītu un novērtētu tavu brīnišķīgo dvēseli.

vērīgums / acīgums / redzīgums, L., # Tiesa, prōfesiōnāls piekasīgums nav viņa dabā, bet prōfesiōnāls vērīgums un lietpratība gan. Viņam netrūkst ne acīguma, ne atjautības. Tas redzīgums, ko tu esi izkōpis un ieguvis, nav par naudu nopērkams.

pārredzēt / apredzēt, *pilnīgi ietvert savā redzes lokā*, # Aizkulisēs Fanija atradusi vietu, no kuras labi pārredzama skatuve. Viņš uzkāpj uz sola, lai visu pūli varētu pārredzēt. Acis tikko var pārredzēt zāļaino līdzenumu. Bet mežs ir liels, kas nu te visu var apredzēt.

caurredzēt, *redzēt cauri kam*, # Ezeri ir Karēlijas skaistuma simbols, rudenos ūdens skaidrums ļauj caurredzēt 6 metru dziļumā.

redzams / vizuāls, Kd., *uztverams ar redzi*, # Lulīte skatās pāri uz kaimiņu mājām, kuru sētšvidus no šejienes redzams kā uz delnas. Redzami ir saules stari, kas iekļuvuši puteklainā telpā caur šauru spraugu. Betona krastos ar sprungulīti patīru nost ķērpju un sūnu uzslāņojumu, līdz nāk redzami uzraksti. Astronōmija bez fotogrāfijas nav iedomājama, jo uz fōtōplates varam iegūt tik vāju ōbjektu attēlus, kādus nekad nenovērojam vizuāli. Spīdekļa vizuālais lielums ir prōpōrciōnāls līdz mums atnākušajam spīdekļa starojuma enerģijas daudzumam. Kad no stāsta jāveido scenārijs, jāatrod stāsta sižeta vizuālais risinājums. Vertikālās līnijas augumu vizuāli padara it kā tievāku un garāku.

redzamība, L., # Rekōrda lidojums notika 5000 metru augstumā pie labas redzamības. Redzamība nebija nekāda labā, krastu un apvārsni aizsedza viegla migla.

pārredzams / pārskatāms, Kd., *uztverams plašā redzes lokā*, # No šejienes pārredzama plaša apkārtnē. No Degšņu kalna ezers ir pārskatāms kā uz kartes.

pārredzamība / pārskatāmība, L., # Skolniekiem ar pavājinātu redzi un garu augumu klasē jāsēž sānu rindās netālu no tāfeles solos, kuri atbilst viņu augumam un netraucē pārredzamību klases biedriem. Teātra labākā vieta ir galerijā, jo nekur citur teātra telpā nav labāka pārskatāmība visam tam, kas notiek uz skatuves, zem rampas ōrķestra telpā, parterā un lōžās. Laukumam ir telpiska pārskatāmība, labi izceļas apkārtējo ēku arhitektūra.

nepārredzams / nepārskatāms, Kd., *pārredzēt neiespējams*, # Nepārredzamā augļu dārzā rindām aug bumbieres un vēlo ziemas šķirņu ābeles. Stepes pilsētiņu apņēm nepārredzami kviešu lauki. Iztēlē redzu karstu vasaras dienu un plašas, nepārskatāmas pļavas. Nepārskatāmos būv-laukumos nūdz neskaitāmi mehānismi.

redze, L., *spēja uztvert un analizēt apkārtējās vides izstaroto un atstaroto gaismu*, # Ļoti laba redze ir plēsīgajiem putniem. Skatoties caur lupu, mēs palielinām attēlu, tas ir, palielinām redzes leņķi. Viņam bija laba redzes atmiņa – reiz redzēta cilvēka izskatu viņš varēja atcerēties vēl pēc vairākiem gadiem.

kopredze / binokulārā redze, L., *viena attēla uztvere, ko nodrošina abu acu ābolu kōōrdinētas kustības*, # Kopredze jeb binokulārā redze ir iespējama, kad acis atrodas simetriskā stāvoklī un kad abu acu redzes asis virzītas reizē uz vienu priekšmetu.

redzīgs, Kd., *spējīgs redzēt*, # Pa rīta rasu aizbrienu līdz Zilupītei un izmazgāju nakti no acīm, un pēkšņi acis kļūst divtik redzīgas, divtik asas. Kad neredzīgais kļūst redzīgs un ierauga gaismu, viņam noreibst galva.

vājredzīgs / pusakls / paakls, Kd., *ar pavājinātu redzi*, # Gar sienu kā vājredzīgs taustīdamies, Egliņš mēģina tikt līdz gaitēņa galam. Reiz beidzas spēka gadi un sākas vecums – sirmi mati, grumbaina seja, vājredzīgas acis, sakumpusi mugura. Eksplōdējot kālijam, Gē-Lisaks gandrīz zaudēja redzi, visu pārējo mūžu palikdams pusakls. No lukturīša pēkšņās gaismas apžilbis pusakls, viņš tikai pēc balsīm pazina Dainu un Annu. Kaimiņš reiz pasmējās par savu pusaklo gaili, kā tas, kaujoties ar Pliķēnu gaili, pazaudējis vienu aci. Gribēdams asāk saredzēt, viņš savas paaklās acis samiedz šauras.

vājredzība / vājredzīgums, L., # Bērnu vājredzība un neredzība ir viena no medicīnas vissāpīgākajām problēmām. No iesaukuma karadienestā Emīlu Dārziņu pasargāja ļoti stiprā vājredzība. Ja bērnam agrīni tiek atklāts vājredzīgums, tad nekavējoties jāsāk valkāt brilles.

tuvredzīgs, Kd., *spējīgs skaidri redzēt tikai tuvumā*, # No uztraukuma viņa tuvredzīgais skatiens aizmiglojās. Leō norauj brilles un, aši mirkšķinādams plakstiņus, skatās manī tuvredzīga cilvēka acīm. Kad Eduards no savām tuvredzīgajām acīm noņēma brilles, viņš izskatās pavisam svešāds. Tipogrāfijas direktors bija ļoti tuvredzīgs, un šīs īpašības dēļ tipogrāfijā bieži vien notika dīvaini pārpratumi.

tuvredzība, L., *spēja skaidri redzēt tikai tuvumā*, # Visbiežāk sastopamie redzes traucējumi ir tuvredzība un tālredzība. Cilvēkiem ar stipru tuvredzību nav ieteicams darbs, kas saistīts ar lielu redzes piepūli.

tālredzīgs, Kd., *spējīgs skaidri redzēt tālumā, bet ar traucējumiem tuvplānā*, # Tālredzīgā acī gaismas staru laušanas spējas ir vājākas nekā nōrmālas uzbūves acī. Kā tuvredzīgiem, tā tālredzīgiem bērniem redzi var un vajag uzlabot ar brillēm.

tālredzība, L., # Tālredzība var izveidoties saistībā ar vecumu – acs lēca, zaudējot elastību, kļūst saplacinātāka, kā rezultātā cilvēks tālus priekšmetus redz labi, bet lasīšanai jālieto brilles ar apbūsēji izliektiem stikliem.

neredzīgs / akls, Kd., *nespējīgs redzēt*, # Apmēram puse neredzīgo bērnu mantojuši aklumu iedzimtības ceļā, bet otra puse kļūst akli no acu ievainojumiem. Nabagu vidū stāvēja arī vēl ne visai vecs vīrietis ar klibu kāju un vienu neredzīgu aci. Māte tikpat kā akla, vērpeja vairs nav, govju slaucēja arī ne. Marka tēvs bija akls, acu gaismu pazaudējis Madrides fróntē pēc smaga ievainojuma. Akls aklam ceļu rāda, abi iekrīt grāvī (Paruna).

neredzība / neredzīgums / aklums, L., # Augstais iekšējais spiediens acs ābolā bojā tīkleni un redzes nervu, un pakāpeniski iestājas neredzība. Neredzīgums parasti nerodas pēkšņi, to iepriekš vēsta daudz dažādu acu slimību. Ar savu aklumu Jānītis sen jau apradis, viņš ar spieķīti nekļūdīgi atrod ceļu, apiedams grambas un akmeņus. Ir pazīstams redzes traucējuma veids, kad cilvēks daļēji vai pilnīgi zaudē spēju uztvert krāsas, un to sauc par krāsu aklumu jeb daltōnismu. Redzes izmaiņas rodas tā sauktā sniega akluma gadījumā, ko novēro pólārpētniekiem, alpīnistiem kalnos vai arī agri pavasarī, kad saulainās dienās sniega klajs atstaro daudz ultravioleto staru.

MIGLOTIES, 2. kónj., M., *mazināties redzes asumam*, # Vējš pūš sejā, acis sāk asarot un skatiens miglojas – viens pa ceļu nāk pretim, bet seju nevaru izšķirt.

aizmigloties / apmigloties / samigloties, pbg., # Klausoties šo dziesmu, Ievai acis sāk aizmigloties, tāpēc viņa strauji samirkšķina plakstus un pašūpojas pirkstgalos, lai aizdzītu smeldzīgo noskaņu. No dzeštrā rīta vēja acis sākumā apmiglojas, bet vēlāk jau pierada un redzēju skaidri. Acis brīžiem samiglojas kā grūžu piebirusas un sīkāki burti aizbēg katrs uz savu pusi.

aizmiglot / apmiglot, K., *mainīt redzes asumu*, # Dūmi aizmiglo acis. Asaru aizmiglotām acīm Ilze noskatījās, kā uzlika zārkam vāku. Saltais ūdens sitas sejā, aprūtina elpošanu un aizmiglo skatienu. Meitene izgāja no istabas kā taustīdamās, jo acis bija apmiglojušas asaras. Notiesātā acis bija apmiglotas, iekšēja nemiera un žēlu pilnas.

raibot / raiboties, 2. kónj., R. n., *būt redzes traucējumiem šķietamu sīku plankumu veidā acu priekšā*, # Kalējam cīņā gāja grūti – sāka dauzīt deniņos, gar acīm raiboja, bet viņš nepadevās. Mācītājs apsviedās un steidzās prom, kājas viņam ļodzījās, acis raibojās.

žilbt, žilbst, žilba, M., *spilgtas gaismas ietekmē pilnīgi vai daļēji zust spējai redzēt*, # Acis žilbst spožajos saules staros. Sieviete tik spilgti balta blūzīte, ka žilba acis, veroties uz viņas pusi.

apžilbt / sažilbt, pbg., # No spožās saules apžilbušās acis pirmajā mirklī nekā nespēj saskatīt neapgaismotajās sētas puses kāpnēs. Acis sažilba no košo tērpu straujā mainīguma.

žilbināt, 3. kónj., K., *darīt apžilbušu*, # Gaismas žilbināts, viņš miedza plakstiņus. Kad domāju par Elitu, tad ir tā, it kā pārāk spilgta saule mani žilbinātu. Žilbinādama ar savu spilgti zaļo kleitu, blakus Mārai nostājās Herta. Lielo logu krāsaino stiklu vizma žilbina acis.

apžilbināt, pbg., # Piepešas gaismas apžilbināti, karavīri piemiedza acis. Tik spilgts spožums ielija zālē, apžilbinātās acis pirmajā mirklī tajā ņirbā neko nespēja saskatīt.

AINOTIES / tēloties / viedēties, 2. kónj. / **rādīties / vīdēt**, 3. kónj. / **vērties**, veras, vērās, R. n., *būt redzamam tiešamībā vai iztēlē*, # Tālumā zilganā dūmakā ietīts ainojās sils. Notālēm ainojās Izaka katedrāles masīvais korpuss ar strupo torni un viņpus Ņevas – Pētera Pāvila cietokšņa smaile. Laikrakstu lasot, Gobam iztēlē ainojas viss pagājušais laiks, kurā audzis un veidojies viņš pats. Tālumā pret pelēkām debesīm neskaidri tēlojās kūkumainu kalnu silueti. Viņa fantāzijā tēlojās jūra, pa kuru peldēja tvaikoņi. Acu priekšā tēlojās ainas, kas bija norisinājušās viņa dzīvē pirms četrdesmit gadiem. Sabiezējošā tumsa pārvērta apkārtni, un man rādījās ezers, kur īstenībā bija tikai dūmakainas pļavas. Kas no ķēmiem bīstas, tam ķēmi rādās (Paruna). Debesīs, pāri cēkulainajiem mežu galiem, viedējās sārta blāzma. Caur krūmiem viedējās Bērzupīte. Tālumā vīdēja laternu gaisma. Pret logu vīd kāds tumšs stāvs. Baltajā miglā vīdēja tumšs zirga siluets. Šur tur pakrūmēs vīdēja zaļums, zili un balti ziediņi. Matos vīd jau sirmas šķipsnas. Mātes sejā vīdēja gaišs smaids. Sievietes acīs vīd bezgalīgas skumjas. Drusku tālāk vērās nodzeltējis rudzu lauks. Pāri tilta margām no dzelmes man pretī veras drūms, vecs un vientuļš trimdinieka vaigs.

atainoties / attēloties / parādīties / pavērties / atvērties / atklāties / atvīdēt / pavīdēt / iezīmēties, M., *kļūt redzamam tiešamībā vai iztēlē*, # Pēdējo dienu pārdzīvojumi jo dzīvi atainojās viņa atmiņā. Šovakar Magdalēnai atainojās kādreiz redzētas gleznas repródukcija. Tēva neatceros redzējis ne dzīva, ne miruša, tāpēc viņa bēres gara acīs man attēlojušās visdrīzāk tikai no Katrīnas biežajiem nostāstiem. Kā vien saņemu no māsas kādu vēstuli, tā man acu priekšā parādās mana

bērnība, baltie sniega kalni un zilā aiza. Dīvains sapnis bija viņai parādījies. Kā vien kādam parādotos Zāģeriešu kapu Garā sieva, tam droša nelaime gaidāma. Izejot no meža, skatienam pavērās saules pielietas pļavas. No augstā krasta paveras lielisks skats. Visapkārt paveras dzidri zils ūdens klajums. No šejienes uzkalniem atveras nepārskatāmi plašumi. Plašs skats atvērās no šejienes pār visu apkārtni. Tūlīt tavu acu priekšā atvērsies atkal pavisam jauna, neredzēta ainava. Helikopteram nesot viņus stāvus gaisā, skatienam atklājās visa pilsēta. Atritinot papīra loksni, atklājās mazas, mūsdienas stacijas prójekts. No mākoņiem izspraucas saule, un pēkšņi viss meža tālums atvīd pasakaini zils. Kokos jau pavīd pa dzeltenai lapai. Mātes sejā pavīd šķelmīgs smaids. Ramōnas sejā pavīd vilšanās izteiksme. Atmiņā pavīdēja vakars, viņa mazā istabiņa, lampas gaisma un Vilnis pie galda. Pārvelkot ar pirkstu ķermeņa ādai, uz tās iezīmējas sārta svītra, kas izzūd tikai pēc dažām minūtēm. Asinsvados ievadīta kōntrastviela ļauj šiem asinsvadiem skaidri iezīmēties uz rentgena filmas. Otrā Daugavas krastā iezīmējās spēkstacijas apveidi.

aust, aust, ausa / **ataust** / **uzplaiksnīt** / **uzplaiksnīties**, 3. kōnj. / **vizualizēties**, 2. kōnj., M., *parādīties iztēlē*, # Atmiņā aust neliela zemnīca ar vētras mestu sniegu sīkajā rūtī. Aina pēc ainas, cita par citu spilgtāka, atausa acu priekšā. Brīžiem viņam atmiņā uzplaiksnī Ainas balti klātais galds un tumši sarkanā vīna glāze. Senais notikums atkal uzplaiksnījās atmiņā. Murgu domas, pēc rakstura tēlainas, kļūst tik spilgtas, ka slimnieks vairs nespēj atšķirt fantāzijas no realitātes – spilgtās fantāzijas kļūst it kā redzamas jeb vizualizējas.

gaist, gaist, gaisa / **zust**, zūd, zuda / **dzist**, dziest, dzisa, M., *kļūt turpmāk neredzamam*, # Dzērvēs aizlido un debesu zilgmājā gaist. Krēslā gaist strēlnieku pelēkie stāvi. Ārā snieg, un sniega ņirboņā gaist citkārt pa logu redzamās tumšās egles. Visas pēdas aizputinātas, visi ceļi skatam zuduši. Miglā zūd sejas un stāvi. Vējš trieca mākoņus debesu klaidā, tāpēc saule te parādījās, te atkal zuda. Ar zīmuli uzrakstītais pamazām dziest. Tuvojas tumsa, priekšmetiem vispirms dziest krāsas, pēc tam arī apveidi.

izgaist / **pagaist** / **izzust** / **nozust** / **pazust** / **nodzist**, pbg., # Tikpat pēkšņi kā radusies, mirāža izgaist, pazūd. Tālāk sekot nebija iespējams, jo mašīna bija uzbraukusi uz ceļa un pēdas izgaisušas. Drīz vien abi gājēji man izzuda no redzesloka. Zenta aizgāja pa ielu, izzuzdama pustumsā. Dūmu strūklas lēnām izzūd dzidrajā vasaras gaisā. Ziedupe vijās likumu likumiem, līdz pagaisa Viršu silā. Viņš paceļ acis, kur jābūt jumta antenai, bet tā pagaisusi tumsā un pārslu virmojumā. Cilvēku stāvi pagaist biežajā miglā. Vilciens aizjoņo un pazūd tumsā. Viņa gāja tālāk, līdz aiz apšu rindas pazuda Ģirta skatienam. Lidmašīna pazūd mākoņos. Dažas pīles švīkstēdamas pārlaižas pār galvu un nozūd skatienam. Beigās ledus gabals pie apvāršņa vairs redzams kā mazs punkts, līdz pazūd skatam arī tas. Nodzisa vakara zilganais tvīkums, iestājās pilnīga tumsa.

rādīt, 3. kōnj. / **vizualizēt**, 2. kōnj., K., *darīt redzamu*, *atklāt skatam*, # Televīzors rāda kinofilmu. Ainažu ostas bāku ugunis rāda ceļu zvejniekiem. Spidometrs rāda astoņdesmit kilōmetrus stundā. Vōltmetrs rāda elektriskā sprieguma palielināšanos. Pulkstenis jau rāda divpadsmito stundu. Termometrs rādīja 38 grādus zem nulles. Kad ar fantāzijas palīdzību garīgie tēli tiek spilgti vizualizēti, psihiski pilnīgi veselīem cilvēkiem var rasties parādības, kas ļoti līdzīgas halucinācijām. Zinātnieki izteikuši interesantu domu – vizualizēt ultraskaņas attēlu.

rādījums / **vizualizācija**, L., # Viņš pieraksta mērinstrumenta rādījumus. Mūsdienu rentgenolōģija nav iedomājama bez kōntrastvielām – sevišķi plaši tās izmanto vēdera dobuma orgānu vizualizācijai.

atklāt, -klāj, -klāja / **pavērt**, -ver, -vēra, K., *darīt redzamu*, # Durvis bija tikai pa pusei pievērtas un atklāja skatienam mazu, glīti uzpostu istabu. Viņš noņēma cepuri, atklādams sajukušus, sirmus matus. Viņa smaids atklāja veselus, baltus zobus. Ceļš, vīdamies pa retu priežu silu, reizumis pavēra skatienam vieglā miglā tītu jūru. Ōperātōra kamera pavēra skatītājiem apslēptos dzīves mōmentus.

izskatīties / **rādīties**, 3. kōnj., R. n., *pārstāvēt kādu ar redzi uztveramu pazīmi*, # Skolas direktōrs šodien izskatās sevišķi svinīgs. Kamēr dzenis kaļ, apskatām, kāds viņš izskatās – piere mēlna, pakausis sarkans, vaigi, kakls un sāni balti. Ansis vēroja, cik spirtīgi izskatās jau krietni paaugušie rudzi. Ķīšezera ledus spilgtajā saulē izskatījās tīrs un līdzens. Meitene rādījās gauži izbrīnījusies. Saule šajā pievakarē rādījās lielāka un spožāka nekā parasti.

izskats, L., *ar redzi uztveramo pazīmju kopums*, *ārējais veidols*, # Jēkaba un Martas ārējā izskatā bija kaut kas līdzīgs. Juris atsities mātē gan pēc izskata, gan rakstura. Pēc ārējā izskata ļaukus grūti citu no cita atšķirt. Par barības apstākļiem augsnē liecina kultūraugu izskats. Pilsētu un

ciematu izskatu ļoti ietekmē veikalu skatlogi, izkārtnes, reklāma. Kamēr jūrmalnieki staigāja savos uzvalkos un pidžamās, viegli varēja pasacīt, pie kādas sabiedrības grupas katrs piederēja, bet, kad tie novilka drānas un parādījās dieva dotā izskatā, tad nojuka visas šķiru pazīmes.

aina / skats, L., *vizuāli uztverams notikums, parādība, ārējo pazīmju kopums*, # Maija pa logu vēroja neparastu ainu – cilvēki šausmās skrēja pāri ielai uz slimnīcas pusi. Reiz es tādu ainu redzēju arī mūspusē, kā pa Lielupi peldēja vairākas siena kaudzes. Upes krastā rindā stāv ziedošās ievas kā baltas kupenas – lieliska aina, aizraujošs skats. Bija satriecošs skats, kad, skatītājiem un tiesas vīriem izklīstot, Silabrieži palika sētā vieni paši ar savas mantas atliekām. Ieraudzīju neparastu skatu – zemē gulēja odze un kustināja asti, bet tās priekšā kā paralizēta tupēja varde un ik pa brīdim žēli iepīkstējās.

ainava / dabasskats / aina / skats, L., *redzes lokā ietverta daļa apkārtnes, galvenokārt, ārpus apdzīvotām vietām*, # Acu priekšā parādījās zaļa lauku ainava – birzīte, upes līcis, māja uzkalniņā. No kraujas pavērās plaša ainava – dziļi lejā bija egles, bet tālāk pletās aizsalusī un balti nosnigusī Daugava. Viņu ir aizrāvuši Vidzemes dabasskati, tos viņš arī iemūžina savās gleznās. Visu acu priekšā pavērās brīnišķīga aina. No augstākā klints blūka bija varens skats pār Liepavotu un visu Daugavu. Pavērās skats uz dziļu leju un plašām, zilām tālēm.

natūra, L., *dabasskats (parasti kinomākslā, tēlotājā mākslā)*, # Pagājušajā ziemā nebija ne lāga sniega, ne ledus, tāpēc, kad tas beidzot parādījās, Gunārs Piesis natūru izmantoja maksimāli, un radās kinodarbs.

kopaina / kopskats, L., *kopēja, apvienojoša aina*, # Kalnu varenumu varot izjust tikai no augstākajām virsotnēm, kad acu priekšā atklājas visa kopaina. Galds, kas klāts ar dažādas formas un materiāla traukiem, nerada patīkamu kopainu. Aizaudzis akmeņdārzs nav tīkams acij un bojā apstādījumu kopskatu. Raksturīgā ainava visumā saglabāsies, izzudīs tikai krūmaines, slapjās zemienes un kopskatā redzēsīm koptāku, raženāku zemi.

kopplāns, L., *kopskats kinofilmā kadram*, # Filmā *Hirósima, mana mīla* gandrīz visi dialogi un mónolōģi doti tuvplānā, bet kopplānā kadri parādās tajos mōmentos, kad vajadzīgs saistījums ar traģiskās pilsētas tēmu.

panórāma, L., *ļoti plaša ainava*, # No augsto pauguru virsotnēm paveras plaša panórāma – apstrādāti lauki, birzis, mežu puduri. Pa logu varēja redzēt Daugavu un aiz tās Rīgas panórāmu.

tēls, L., *ar redzi uztverams, parasti, neskaidrs veidols*, # Viņš pamanīja sev priekšā kādu gaišu tēlu kustamies. Tēls tur dārzā pie koka šoreiz nebija nekāda ēna – tas sakustējās, tuvojās loģam un uzsāka runāt. Mēmi cēlās balti miglas tēli.. (J.Rainis). Vēl kādu brīdi tie vīdēja kā divi tumši tēli – viens lielāks, otrs mazāks – līdz izzuda pavisam.

RĒGS / māns / spoks / ērms / biedēklis / bieds / māžs / ķēms / parādība / halucinācija, L., *šķietams redzes uztvērums, veidols; neskaidrs veidols sliktas redzamības apstākļos*, # Viņš izskrēja uz lielā ceļa, lai ātrāk tiktu projām no uzmācīgā rēga, kas Jura izskatā deģoja nakts tumsā. Pūsis norauš no pieres aukstus sviedrus – vai īstenu rēgu sastapis vai tikai aizsapņojies pie apdzisuša ugunsкура? No vilciena bija izkāpis kāds cilvēks ar tranzistōru un uzreiz pagaisis sniega vērpētēs kā rēgs. Lāpu gaismā koku un krūmu melnie rēģi izkāpj no tumsas, brīdi pazib un nodziest. Pustumsā pārmijnieks blakus sliedēm pamanīja it kā saļimušu cilvēku un, vēl šaubīdamies, vai nav tikai acu māns, pagājās uz to pusi. Zinātnieks izteicis domu, ka visi šie gaismas efekti noris dzelmē, bet spožā migla virs ūdens ir tikai redzes māns. No melnā meža iznāk šausmu māņi. Eģot garām kapsētai, viņš skatījās uz otru pusi, lai neieraudzītu spokus. Aiz katra koka, aiz katra krūma man likās glūnam spoki un briesmoņi. Es sēžu kapos kā spoks, kurš nevar nozust, iekams gailis vēl nav dziedājis, un gaidu Spodri. Rēgaini iezīmējās sadragātās kara tehnikas kōntūras – tumsā šie spoki šķita draudīgi. Viņš atgriežas nobrāztu seju un izspūrušiem matiem, tāpēc pie galda sēdošie labu brīdi skatās viņā kā ērmā. Saimniece uztaisīja putnu biedēkli un piestiprināja to augstākajā ķirsī. Rītausmā Melnā Muiža kā biedēklis rēģojās pret balti apsarmojušo mežu. Likās, ka aiz katra koka rēģotos kāds bieds. Bilžu grāmatās viņi skatās latvju pasaku elles dīvus un māžus. Ēnas līkājās kā pazemes māži, te pieplakdami pie zemes, te sliedamies stāvus. Kas no ķēmiem bīstas, tam ķēmi rādās (Paruna). Kā baigi ķēmi rēģojās nopostīto ciemu drupas. Ne nu tieši miroņi pa naktīm staigā apkārt, bet rēģi, dažādas parādības. Parasti tautas pasakās attēlotās parādības, lai cik fantastisku izskatu ieguvušas, nav bez zināma pamata. Ar dažām nervu slimībām sirgstošiem cilvēkiem redzes uztverē rādās tas, kā īstenībā nemaz nav – redzes halucinācijas.

vīzija, L., *iedomu vai sapņu tēls*, # Uz grīdas netālu no dīvāna tupēja žurka – tas bija tik tuvu, ka likās drīzāk vīzija nekā realitāte. Viņa urbjošais skatiens mācēja redzēt vīzijas nākotnes dūmakā.

rēgot / rēgoties / spokoties, 2. kónj., R. n., *būt šķietamam tēlam; būt neskaidri redzamam vai nepatīkami skatāmam*, # Pacēlis savu mēlno priekšgalu pret debesīm un nokvēpušu dūmeni puszviļus ūdenī, rēgo sarūsējis, aļģēm apaudzis kuģa vraks. Spokaini rēgojās Iekšrīgas drupas. Kāpu aizsegā tur vēl rēgojas vecās zivju žāvētavas. Runāja, ka vecais dažunakt spokojoties, jo neesot apglabāts tā, kā tas pieklājas. Tās mājas bēniņos spokojas tāpat kā vecās angļu pilīs. Ciemā stāstīja, ka Sventes kalnā spokojoties mazu meiteņu dvēselītes.

norēgoties, pbg., # Abi gladiātori zināja, ka izejas viņiem nav, un abiem acu priekšā norēgojās liesmojošais krusts ar pienaglotu cilvēku, kurš mētāja galvu. Braucot pāri pagaidu tiltam, blakus norēgojās sagrautā dzelzs tilta atliekas.

parēgoties, *īsu brīdi rēgoties, parādīties*, # Uz krasta parēgojas un pazūd cilvēka stāvs. Aiz stūra parēgojas raibi notriepies vīrs ar avīžpapīra laiviņu galvā.

rēgains / spokains / spocīgs, Kd., *šķietami izkropļots, parasti nepatīkamas izjūtas raisošs*, # Zibens uzliesmojumi visu apkārtni vērtā rēgainu un svešādu. Kvēpenes liesma zīmē uz istabas sienas rēgainus mājinieku ēnu veidolus. No raķešu gaismas spocīgi baltoja sniegs un rēgains zīmējās sadragātās kara tehnikas kóntūras. Mēness spokainajā gaismā saimniekam viss ap viņu likās pilns ar kustīgiem ķēmiem. Trīsuļojošā sveces gaisma rakstīja spokainas zīmes uz telpas sienām. Vecajā pirtī mitinās sikspārņi, kas naktīs spokaini šaudās pa dārzu, esmu meklēdami. Putenī viss uzreiz kļuva spocīgs un rēgains. Bāli zilgana gaisma spiedās cauri aizkariem, zīmēdama uz sienas noslēpumaini spocīgus rakstus.

rēgainība / spokainums / spocīgums, L., # A. Austriņa pēcrevólūcijas lirikā bieži sastopama drūmi noslēpumaina naksnīga rēgainība, kuras kólórīta radīšanai figurē kapsētas, liķi, trūdi. Mājā nevienā logā nespīdēja uguns, un tas manī radīja zināmu spokainuma iespaidu, no kura kļuva mazliet neomulīgi. Saprātu, ka tas, par ko biju brīnījusies, īstenībā ir lielā augstumā skrejošu mākoņu ēnas, tomēr spocīguma sajūta mani nepameta.

fantoms / fantasmagōrija, L., *slimīgas iztēles tēli, ainas*, # Visļauņākais ir rūgtā atziņa, ka esi traucies pakaļ paša izdomātam fantomam, kuram ar īstenību nav nekāda sakara.

mirāža / fatamōrgāna, L., *óptiska parādība atmósferā – šķietams attēls pie apvāršņa*, # Tur it kā zvīlo zilgans ezera līmenis, un uz turieni trauc salīkuši stāvi, bet tā ir tikai mirāža – tuksneša un karsto stepju neatņemama sastāvdaļa. Ezers pamazām izzūd, bet mežs pārvēršas krūmos – tuksneša mirāža. Agrāk ceļotāji, lai pārliecinātos, vai viņi redz mirāžu vai patiesu ainu, sakūra ugunskuru, kura dūmi mirāžu ātri izkļiedēja. Matroži vēl arvien vēro fatamōrgānu – jocīgu kuģi un baltu arābu pili, kas atspoguļojas pie apvāršņa.

pārskatīties, *skatoties kļūdīties*, # Viņa lasot pārskatījās un izteica pavisam citu vārdu. Viņš bija pārskatījies un iekāpis nepareizā tramvajā.

pārskatīšanās, L., # Viņš gāja klāt sievietei un uzrunāja to par Asnati, bet tad atvainojās par pārskatīšanos.

SAPNIS, L., *redzes un dzirdes tēli, kas parādās miegā sakarā ar atsevišķu galvas smadzeņu apvidu pastiprinātu darbību, kamēr ar apziņu saistītie apvidi atrodas aiztures stāvoklī*, # Uzmodos ļoti agri no dīvaina sapņa. Viņas nērvī saspīlēti, naktīs dažreiz pa sapņiem viņa kļiedz un raud. Sapnī meitene apāva jaunās kurpes, un brīnums – viņa varēja lidot. Svarīga ātrā miega īpašība ir cilvēku spēja šajā laikā redzēt sapņus.

sapņot, 2. kónj., K., *redzēt sapni*, # Sapņoju, ka guļu uz liela glōbusa, piespiedis ausi pie tā. Katrs vēsels cilvēks sapņo, taču sapņus atceras tikai tajā gadījumā, ja pamostas pirmajās 15 minūtēs pēc ātrā miega fāzes.

nosapņot / noredzēt sapnī / izsapņot, pbg., # Anita iespiež galvu dziļāk spilvenā un vēlas, kaut varētu vēl aizmigt un nosapņot ko labu, labu. Viņa pamodās ar nožēlu, ka nav varējusi nosapņot jauko sapni līdz beigām. Šim esot un esot jāmirst, to šis sapnī noredzējis. Man sieva katru reizi noredz sapnī, ja kāda nelaime gaidāma. Šajā agrā rīta stundā parasti izsapņo pēdējos sapņus. Es zināju, ka guļu aizmidzis, ka tas ir sapnis, bet vienmēr mani kāds iztraucējis izsapņot līdz galam.

izsapņoties, *ilgāku laiku, daudz sapņot*, # Pagājušo nakti kādus trīs četrus sapņus esmu izsapņojies.

sasapņoties, *redzēt sapnī ko emócionāli aizkustinošu*, # Bērnš sasapņojies sāk raudāt.

murgs / murgojums, L., *mokošs, nomācošs sapnis*, # Atspirdzinoša miega vietā Maiju sāka mocīt murgi – izsvaidītas tējkarotes, veļas gabali, puķu podi un ķieģeļu kaudzes viņai gāzās virsū un mēģināja noslāpēt. Mani biedri guļ, bet grūtā miegā – bieži te vienu, te otru murgos rausta, locekļi kustas, sejas viebjas. Sastapšanās ar tēvu neizgāja no prāta kā nelādzīgs murgs – glēvs un nožēlojams, bet šis cilvēks tomēr bija tēvs. Tā ir tikai pārķairinātā nervu sistēma, izmocītas smadzenes, kas sajaukušas dažādās pagātnes ainas un acumirkļa iespaidus vienā kopīgā, bet bezjēdzīgā murgojumā.

murgot, 2. kónj., K., *redzēt murgus*, # Beidzot viņš ieņēma miegā, smagā kā svins, un nejēdzīgi murgoja – viņam mācās virsū, viņš laidās mukt, bet kājas kā sapītas.

izmurgot, pbg., # Viņai gribējās izslēgt redzēto no apziņas, lai vēlāk varētu sev teikt, ka tas nemaz nav bijis, ka viņa pussnaudā to izmurgojusi.

nomurgot / izmurgoties, *ilgāku laiku murgot*, # Reiz mūsu dēls ar karstuma guļu veselu mēnesi nomurgoja. Iemigu tikai rīta pusē, un to pusstundu, kura bija atlikusi pagulēt, nomurgoju kā velna apsēsts. Nemaz nejūtos izgulējies, jo visu pagājušo nakti izmurgojos.

murgains / murgpilns, Kd., *ar murgiem*, # Bēru mūzika mani bieži vajājusi murgainos sapņos. Vēl iemigu caurā, murgainā nomidzī. Viņš nogulēja līdz divpadsmitiem pa pusei nomodā, pa pusei murgainā snaudienā. Viņš iekrita nemierīgā, murgpilnā miegā.

V. CITAS ATRIBUTĪVAS JUTEKLISKAS PAZĪMES.

1. Siltums.

SILTUMS / temperatūra, L., *termodynamiskās sistēmas fizikālā stāvokļa parametrs, kas saistīts ar vielas daļiņu (molekulu, atomu, elektrōnu u.c.) haētiskas kustības intensitāti*, # Darba daudzumu, kas ekvivalents siltuma daudzuma vienībai, sauc par siltuma mehānisko ekvivalentu. Aristotelis siltumu uzlūkoja par neatkarīgi eksistējošu matērijas īpašību. Kokam ir slikta siltuma vadītspēja. Siltuma daudzumu, kas jāpievada ķermenim, lai tā temperatūru paaugstinātu par 1°C, sauc par šī ķermeņa siltuma ietilpību. Optimālā temperatūrā sēklās visi fizioloģiskie procesi noris vispilnīgāk un dīģšana ir visstraujākā. Platīnam un tā analōģiem piemīt sevišķa izturība pret kōrōziju augstās temperatūrās. Ir pazīstamas vairākas temperatūras mērīšanas skalas, kuru iedaļas vērtību – temperatūras grādu nosaka temperatūras atskaites punkti.

termisks, Kd., *saistīts ar siltuma enerģiju, temperatūru*, # Tiešos audu bojājumus izraisa termiski faktori – apdegumi un apsaldējumi. Gāzu, šķidrums un cietu ķermeņu molekulu haētisko kustību sauc par termisko kustību. Krāsns ķieģeļiem termisko izturību palielina, izraugoties tādu masas sastāvu, kas apdedzinot un ekspluatācijas apstākļos nepārstiklojas.

termāls, Kd., *pakļauts siltuma enerģijas iedarbībai; ar noteiktu sasiluma pakāpi*, # Latvijas dienvidrietumdaļā atklāti arī karstie jeb termālie pazemes ūdeņi. Arvien plašāk tautas saimniecībā sāk izmantot termālos avotus – apkurei, siltumnīcām, elektrōenerģijas ieguvei.

SILTS / sildošs, Kd., *siltuma receptōru patīkamu kairinājumu un temperatūras sajūtu pakāpē starp remdēnu un karstu apzīmējošs*, # Bija silta un saulaina pavasara diena. Pirtīņa par laimi gadījās silta, jo Annuža bija to no rīta izkurinājusi. Patisōnus laista ar siltu ūdeni (20 – 22°C). Lopiem vairojoties, arī kūts metās siltāka no to izstarotā un izēlpotā siltuma. Mirāžas rodas ne tikai siltās zemēs vien, tās var novērot arī mērenā klimata joslā. Siltos ēdienus ir vēlams pasniegt visās ēdienreizēs, bet it īpaši pusdienās. Siltās peldes pasīvi paplašina ādas asinsvadus un atslābina visu ķermeni. Sildoša kōmprese rada ilgstošu asinsvadu paplašināšanos, veicina iekaisuma uzsūkšanos, sāpju mazināšanos.

siltens / pasilts / pussilts / remdēns, Kd., *mazliet silts*, # Kafijas un kakaō traipus var izņemt, izmazgājot apģērba gabalu siltenā sālsūdenī. Šīs puses smilšainā augsne viens divi uzsūc sevī valgmi un ļauj vākt izaudzēto, tiklīdz siltens žāvētājvējš pāri druvai pārskrējis. No rudens aukstuma glābdamies, Antiņš, čokurā sarāvies, nogulstas vēl pasiltajā ugunscura vietā. Audzējot vēlīnos kāpostus ziemeļu rajonos, to dēsti iepriekš sagatavojami pussiltās lecektīs. Matus skalo ar remdēnu ūdeni. Vakar kurinātā krāsns vēl ir patīkami remdēna.

silts, Kd. / **silti**, V. / **siltums**, L., R. n. vai M., *predikatīvā izteiksmē*, # Bija jau tik silts / bija jau tik silti / bija jau tāds siltums, ka sievas skraidīja pa pagalmu vaļējās jakās un basām kājām. Uz ielas ir pavasarīgi silts, tik silti, ka var pasēdēt parkā uz soliņa. Pamazām kļuva siltāks, es jau biju pat viegli sasvīdis. Skroderis vēstīja, ka uz krāsns esot gandrīz tikpat silts / silti kā pirtī uz lāvas. Racējiem jau metās silti, viens otrs norauš sviedrus no pieres. Jau ir iestājies pavasarīgs siltums. Gaiss jau no paša rīta strāvo vasarīgu siltumu.

silt, silst, sila, M., *kļūt siltam, siltākam*, # Plīti sprēgāja liesma, un uz pirmā riņķa katlā sila vakardienas kāpostu zupa. No saulē silstošām lapām un zālēm nāk reibinoši garojumi.

silt / sildīt, R. n., *būt siltam*, # Tur dzimtenē silst siltāk saules stari, Un maigāk lietutiņš tur zemē list.. (Aspazija). Bērna paļāvīgā roka Manā plaukstā maigi silst.. (V.Belševica). Nerēti cilvēki jaunajās mājās sūdzas, ka radiātōri nesilda. Saule jau sildīja krietni, rasas tvaiki plīvoja vieglā miglīnā. Vecā krāsns vāji silda.

pasiltināties, 3. kōnj., M., *kļūt siltākam (par meteōrōlōģisko laiku, klimatu)*, # Novērojumi rāda, ka pēdējos gadu desmitos klimats pasiltinās.

sasilt, pbg., M., *kļūt siltam, siltākam*, # Kristīne iekūra plīti un ielēja katlā ūdeni, lai sasilst govij padzirdīšanai. Viņš saņēma savā siltajā plaukstā puikas sastingušos pirkstus, līdz tie lēnām sasila. Mitrais siens kaudzē sasilis, jāizjauc, lai nesasūt.

uzsilt, *sasilt (parasti par šķidrumu)*, # Iekūru plīti, lai ūdens uzsilst.

iesilt, *vairāk vai mazāk sasilt*, # Kad krāsns izkurināta, istaba sāk straujāk iesilt. Slapjas augsnes pavasarī lēnāk iesilst nekā sausas augsnes. Jūra sāk atkal atdzist, tā arī lāgā nepaspējusi iesilt. Lai mótors padarbojas, lai iesilst.

piesilt, *sasilt (parasti par telpu, apkārtni, vidi)*, # Bezvēja rītos gaiss saulē ātri piesilst arī pēc vēsas nakts. Kurināt vēl nevajadzēja, istabas dienā piesila no saules.

apsilt, *kļūt siltākam (parasti par priekšmetiem)*, # Viņš uzliek cimodus uz krāsns, lai apsilt pirms rokā vilkšanas. Viņa pakar savu vēl āra vēsuma pilno mēteli blakus citiem, jau iekšā apsīlušiem.

atsilt, *atgūt siltumu*, # Sieva rušinās pa dobītēm, liek nupat atsilušajā zemē gladiōlu sīpolus. Es tā biju nosalis, ka pat pie siltās krāsns ilgi nevarēju un nevarēju atsilt.

izsilt, *viscaur sasilt*, # Es jau tagad iedomājos, kā izstiepšos uz nāras, sasegšos līdz kaklam, izsilšu no galvas līdz kājām, līdz pašai pēdējai miesas šķiedrai. Es pavasara zālē atgulšos Ar kailām krūtīm, lai tās cauri izsilst.. (Aspazija). Nu jau mājoklis saulē izsilis, nekas no drēgnuma nav palicis.

pārsilt, *pārāk sasilt*, # Pieskatījām kartupeļus, lai nepārvārās, un pienu, lai nepārsilt.

sildīt, 3. kónj., K., *darīt siltu, siltāku*, # Dažkārt ūdeni sildīja uz pavarda, kas atradās ārā, pirts tuvumā. Mēģināju salstošās rokas sildīt ar dvašu. Viņa atgriezās pie ugunsкура un sildīja gan rokas un kājas, gan muguru. Saule jau ne vairs sildīja, bet karsēja zemi.

siltināt, 3. kónj., / **sildīt**, *darīt siltāku, novēršot atdzišanu*, # Mājas siltina, izmantojot dažādus siltumizolācijas līdzekļus, piemēram, siltumnecaurlaidīgu sienu apšuvumu. Labāk silda divas plānas nekā vienas biezas vilnas zeķes. Dūraiņi labāk silda nekā pirkstaiņi.

sasildīt, pbg., # Ūdeni pirtī sasildīja silēs un kublos, ņemot tajos nokaitētus akmeņus. Augšējos elpošanas ceļos ieelpojamais gaiss tiek attīrīts, sasildīts un samitrināts.

uzsildīt, *sasildīt (parasti par šķidrumu vai ēdienu)*, # Viņš uzsilda ūdeni un nomazgā izlietnē sakrājušos traukus. Karstā ūdenī pa nakti uzbriedina un, uzsildot līdz 50°C, izšķīdina galdnieku līmi. Viņa pieceļas no rīta pirms vīra un uzsilda brokastis.

pasildīt / iesildīt / apsildīt, *vairāk vai mazāk sasildīt*, # Šķūtnieki atstāja vēzumus uz ceļa un sanāca ap ugunsкура pasildīt rokas un degunus. Drebinādamies viņš trausās laukā no siena pantā iesildītās dobes. Rītos viņi visi dodas uz garāžu, reizē iesilda mótorus un izbrauc uz darbu. Kad pirksti plānajos cimdos metas stīvi no aukstuma, jāskrien pie uguns apsildīt.

apsildīt, *uzturēt siltu (parasti par telpu)*, # Telpas apsilda karsts ūdens, kas pa caurulēm plūst no elektróstacijas. Autōbusu salōnus apsilda mótōra radītā siltuma enerģija.

piesildīt / izsildīt, *sasildīt pietiekamā pakāpē, arī daudzumā*, # Aukstā ziemā viņi savu dzīvokli nevarot pietiekami piesildīt. Mazo istabiņu piesildīja mūrītis no blakus esošās virtuves. Lai mazgātu veļu, vajadzēja piesildīt veselu toveri ūdens. Pirtī uz sakarsētiem akmeņiem uzšāva ūdeni, lai karstā suta izsilda miesu.

atsildīt, *sasildīt atdzisušu līdz pienācīgai temperatūrai*, # Stipri atdzisušu ķermeni ar segšanu atsildīt nevar, tas jānovieto pie siltuma avota. Aizsalušo ūdensvadu atsildīja ar lodlampas liesmu.

pārsildīt, *pārmērīgi sasildīt; sildīt atkārtoti*, # Kāju nedrīkst pārsildīt, jo tas atslābina pēdas saites. Abi vīri centušies, lai sēkla dīgtu – tōnna trīsdesmit vairākkārt pārsildītas.

sildīties, *sildīt sevi*, # Apkārt sasēduši, vīri sildījās uguns siltumā. Vēcais Brīviņš tinās kažokā, sildījās saulītē, bet sala arvien vairāk.

sasildīties, pbg., # Viņš trīcēdams steidzās pārvilkst sausas drēbes un siltajā rijā pie krāsns sasildīties. Lai sasildītos, viņš sāka skriet.

pasildīties / apsildīties, *mazliet sasildīties*, # Naktssardze drēgnajās rudens naktīs apstaigā darbnīcas, apstaigā garāžas, tad katlu mājā pasildās un atkal dodas apgaitā. Iekurinās uguni, apsildīsies, atpūtinās ķēvi, tad redzēs, kā būs tālāk.

iesildīties, *dzerot vai ēdot ko siltu, iegūt siltuma sajūtu*, # Pirms doties ārā aukstumā, abi iesildījās ar karstu tēju.

izsildīties, *sildīties līdz pilnīgam sasilumam*, # Kad jau tepat kalnā, tad nav vairs ko stāties un sildīties – izsildīsies, kad tiks galā.

siltums / sasilums, L., # Krišs apšuva savu mājeli ar nomaļiem, lai vējš caur izkurtējušajām sienām nepūš laukā siltumu. Atverot durvis, no iekšienes uzdvesa pēc āra dzēdruma tīkams, omulīgs siltums. Kónjaks īsu brīdi apdedzina muti, bet tad ašs siltums ielīst visos locekļos. Rokā viņš turēja plaukstas siltumā apvītušas kļiņģerītes. Šī atvasaras diena bija saglabājusi kaut ko no vasaras siltuma. Berze rada sasilumu / siltumu.

siltme, L., *póētisks siltuma apzīmējums*, # Eju mājup kā no pirts, pilns siltmes un patīkama noguruma.

SAUĻOT, 2. kónj., K., *sildīt savu ķermeni, tā daļas saules starojumā*, # Jūrmalā viņi visu dienu peldēsies un sauļos savus augumus. Skolnieces, apsēdušās uz kāpnēm un acis aizvērušas, sauļo savas sejas. Bet meitene, re, no jūras kāpj un blakus man kājas sauļo (I. Ziedonis).

sauļoties, *sauļot sevi*, # Visu dienu mēs sauļojamies un pievakarē esam iedeguši sarkani kā novārīti vēži. Aizbraucu pie Gaujas un brīvās stundas pavadīju, lasot grāmatas un sauļojoties. Viņi sauļojās, ik pēc laiciņa pagriezdami pret sauli vienu vai otru sānu, muguru vai krūtis.

apsauļot / nosauļot, pbg., # Seja apsauļojas pati, bet pārējo ķermeni vajag apzināti apsauļot. Sēklas pirms izsējas nepieciešams izbērt plānā kārtā un 4 – 5 dienas apsauļot vai arī žāvēt kaltē. Man jau mugura par daudz nosauļota.

apsauļoties / nosauļoties, *apsauļot sevi*, # Apsauļojoties jāapsēdz galva, lai nedabūtu saules dūrienu. Acetātziņš laiž cauri ultravioleto starus, tādēļ var nosauļoties, kóstīmu nenogērbjot.

izsauļot, *pakļaut saules starojumam kādu vidi, telpu*, # Apbūve ir jāizkārto tā, lai dzīvojamās telpas būtu pietiekami izgaismotas, izvēdinātas un izsauļotas. Operācijas telpas slimnīcās izsauļo ar kvarca lampu.

izsauļoties, *sauļoties apmierinošā ilgumā*, # Lielākā daļa apkalpes vīru, izmetušies puskaili, vāļājās pa tilpņu lūku vāku brezentiem patīkamā apziņā, ka nu vienreiz var izsauļoties mušu un dunduru netraucētiem.

pasauļot, *nedaudz sauļot*, # Jāpasauļo seja, lai neizskatos tik bāla.

pasauļoties, *nedaudz sauļoties*, # Tiem, kas atbrauks pie jūras izpeldēties un pasauļoties, savas mašīnas vajadzēs atstāt autostāvvietās.

pārsauļot, *pārāk ilgi sauļojot, iegūt apdegumu*, # Sūrst pleci, esmu tos pārsauļojis.

pārsauļoties, *pārsauļot sevi*, # Kad naktī pamodos, sapratu, ka dienā esmu pārsauļojies, ka man laikam paaugstināta temperatūra.

IEDEGT, -deg, -dega / **iededzināties / nodegt / apdegt / apdedzināties**, M., *kļūt brūnganai ādai no saules ultravioleto starojuma*, # Pāris nedēļu laikā viņa āda iedega zeltaini brūna. Abi vīri saulē tumši iedeguši. Stāsta, ka vasarraibumaina āda neiedegot. Jūrmalas smiltīs gulēja puskailie vasarnieki – cits saulē iededzinājies brūns, cits sarkans kā novārīts vēzis. Mārtiņš jau nodedzis pavisam brūns. Vajadzētu nodegt tikpat brūnam kā Artūram, bet nebija laika saulītē gulēt. Plostnieki bija jautri un bezbēdīgi vīri, vējos un saulē apdeguši brūni. Tev jau pleci ir sarkani, ej ēnā, neapdedzinies vēl vairāk.

iedegums / nodegums, L., *saules starojuma radīts ādas brūnums*, # Viņai ir vienmērīgs ādas iedegums. Viņas piesarkumu cauri nodegumam tikko varēja samanīt.

iededzināt / nodedzināt, 3. kónj., K., *saules starojumam padarīt ādu brūnu*, # Visu zvejnieku sejas bija vēja nopūstas, saules iededzinātas. Septembra saule sejas brūnākas vairs nodedzinās.

KARSTS, Kd., *ar temperatūru caurmērā virs 30°C*, # Tēja tik karsta, ka dedzina lūpas. Pār druvām trīsēja karsts un pietvīcis gaiss. Pēdējā laikā šeit atklātas ap 50 karsto avotu izteces, kuru temperatūra sasniedz no trīsdesmit līdz simt grādiem. Pērkonietei gultas kājgalis pie pašiem karsti nokurinātiem krāsns sāniem. Kad atkal atspīdēja karsta saule, siens ātri izžuva. Tai vasarā turējās svelmaini karsts laiks. Bet vasara karsta un vēji sausi, un lietūs nenāk ne lūgts.. (Ó.Lisóvska).

pakarsts, Kd., *viegli karsts*, # Piere tāda pakarsta, ka tik neesi slim. Zupa vēl turas pakarsta.

karsts, Kd. / **karsti**, V. / **karstums**, L., *predikatīvā izteiksmē* : # Istabā bija karsts kā pirtī / karsti kā pirtī / tāds karstums kā pirtī. Vilciena vagonā kļūst karsti. Kad viņam pirtī kļuva par karstu, viņš skrēja uz dīķi. Maija beigās iestājās / uznāca liels karstums, vietām pat līdz divdesmit astoņiem grādiem. Pret vakaru karstums pieņēmas un tikai naktī mazinājās.

karst, karst, karsa, M., *kļūt karstam*, # Katlā uz plīts karst ūdens. Nevienam nav patikas karst saulē un salt sprēgoņā. Karstākā laikā gadījās, ka cieši kaudzē sakrautie tīkli sāka karst un gruzdēt.

karst, R. n., *būt karstam*, # Vēl tagad viņai karst vaigi, atceroties Jāņa mātes apciemojumu.

sakarst / iekarst / nokarst / piekarst / uzkarst, pbg., # Saules staros metāls var sakarst līdz 100 grādiem. Pēkšņi seja viņai strauji sakarsa un piere nosvīda. Krāsns īsti iekarst tikai tad, kad izkurējusies un aiztaisīta ciet. Dzelzs krāsniņa ātri nokarsa sarkana. Pēc finiša viņš stāv nokarsis kā pēc pirts. Istaba pēcpusdienā ir no saules piekarsusi, gaiss tajā smacīgs. Kad ūdens uzkaršis, varēs bārdū noskūt.

pakarst, *neilgi, mazliet karst*, # Gludeklis vēl pavēss, vēl tam jāpakarst.

izkarst, *viscaur, stipri sakarst*, # Visi pirtī izkarsuši sarkani kā vārīti vēži. Vispirms uzber miltus uz pannas, lai izkarst. No Zemgales līdzenumiem līdz Viduskrievijas plašumiem augsne izkarsa kā pelni.

pārkarsst, *pārmērīgi sakarst*, # Ja cilvēks pārāk ilgi uzturas pirtī uz lāvas, organisms var pārkarsst. Pārkarsušajā pamīkstajā ietvju asfaltā paliek visdažādākā izmēra papēžu spiedogi.

karsēt, 2. kónj., K., arī R. v., *darīt karstu; radīt karstuma sajūtu*, # Sevišķi lieli C vitamīna zudumi rodas, ēdienu atkārtoti karsējot. Brālis uz gāzes pavarda karsē slēpes. Pret krāsns muti pagriezusies, viņa karsē krustus un gūžas kaulu. Vecāmāte guļ dārzā uz tumšas villaines un saulē karsē reimatisma savilkto celgalus. Saule spiedīgi karsē. Spirta kómprese karsē ādu.

sakarsēt / nokarsēt / uzkarst / piekarst, pbg., # Ozola klučus tvaicēšanas kamerā sakarsē, lai, nonākot uz ēvelmašīnas, to koksnes skaida nelūztu. Saule sauso zemi sakarsējusi tik stipri, ka ravējot svila pirksti. Līdz sarkankvēlei nokarsētie tērauda lējumi, nokļūstot starp velmēšanas iekārtas veltņiem, saplok kā vasks. Tādu milzu akmeni nokarsēt un tad ar auksta ūdens šalti saplēst šķīlās – tas bija pievilcīgs darbs. Atdzesēto gaļu sagriež gabalos un pirms pasniegšanas uzkarstē buljōnā. Sulu uzkarstē līdz 85°C, salej tīrās stikla burkā un sterilizē. Detaļas izgatavo karstā presfōrmā, iepriekš tās uzkarstējot no 150 – 170°C. Saule nelielo telpu pa dienu piekarstējusi kā pirti. Ir spirta rīta stunda, kad jūlija saule vēl nav paspējusi piekarstēt akmenī iekalto Rīgu.

pakarsēt, *nedaudz karsēt*, # Viena citrōna sulu samaisa ar olas baltumu, maisot pakarsē uz lēnas uguns, kamēr masa kļūst bieza. Kur gan varētu pakarsēt sāpošo muguru, ja nebūtu krāsns mūrīša? Ja siltummiļu augu sēklas 2 – 4 dienas pakarsē saulē, to dīgtspēja palielinās.

pārkarsēt, *pārmērīgi sakarsēt*, # Apkures sistēmas caurules un radiātōri ir tā pārkarsēti, ka roku nevar klāt pielikt. Maizes cepēji brīdina, lai graudus nepārkarsē.

izkarstē, *viscaur sakarsēt*, # Karsto ievārījumu iepilda sausās, iepriekš ar verdošu ūdeni izkarstētās burciņās. Vēsais ūdens tīkami atveldzēja saules tveicē izkarstēto ķermeni.

karsēties, *karsēt sevi*, # Šie visi četri rindā kā laktā tupēja pirtī uz lāvas un karsējās. Dārzu ravēt vajag agrāk no rīta, nevis pusdienlaikā saulē karsēties.

sakarsēties / uzkarstēties, pbg., # Kad pirtī uz lāvas pietiekoši sakarsējušies, tad skrien un metas dīķī. Vīri sagāja pirtī vēlreiz uzkarstēties, bet sievietes kamīna telpā sāka durt uz iesmiem šašliku.

pakarsēties, *nedaudz karsēties*, # Daļa mūsu jauniešu vasarā rīkojas šādi – pakarsējas saulē, apmērcējas ūdenī, izžāvē peldkóstīmu uz miesas. Viņš parok zemi, pastāda puķes, vasarā pakarsējas četrdesmitgrādīgā siltumnīcas versmē.

pārkarsēties, *pārmērīgi sakarsēties*, # Atrodoties pārāk ilgi saules staru ietekmē, bērns pārkarsējas, sagurst, zaudē ēstgribu, slikti guļ. Viņai šodien sāp galva – vakar bez lakatiņa dārzniecībā ravējot, saulē pārkarsējusies.

izkarstēties, *viscaur sakarsēties*, # Izkarstējamies jūrmalas smiltīs, izpeldējamies un, nākot uz vilcienu, apēdām saldējumu.

karstums, L., # Ap čuguna krāsniņu, no kuras nāca svelmīgs karstums, mētājās dažas malkas pagales. Tēvocis laista ābeles, kurām lielā karstuma dēļ sāk bezlaikā birt nost pusauga āboli. Bija jau pavasaros piedzīvots karstums, bet šitāda elles versme gadījās pirmo reizi. Izdzēris karstu kafiju, jūtu, kā patīkams karstums ielīst manās dzīslās.

tveicīgs / svelmains / svelmīgs / svelošs / svilīgs / kvēls / kveldīgs / kvēlmains / kvēlains / tvīkains / versmains / versmīgs, Kd., *loti karsts*, # No ielas augšup strāvoja tveicīgs gaiss, kas oda pēc sasīlūša asfalta. Tveicīgajā saulē jūtamijs kā karstā tuksnesī. Šī bija nejēdzīgi tveicīga diena. Laiks pieturējās tikpat tveicīgs kā vakar. Izcirtumā, kur nemanīja ne mazāko vēja pūsmu, kļuva neciešami tveicīgs / tveicīgi. Afrikāņi vīģes koku paēnā patvērās no svelmainās saules stariem. No dienvidiem pūta svelmains vējš. No ilgstošā svelmainā karstuma zāle izdega un labība novīta. Mēs ejam pa svelmaino stepi, kurā nav nevienas ēnainas vietīņas. Visam pāri spoži zila debess un svelmīga priekšpusdienas saule. No krāsns muts man sejā iesitas svelmīgs karstuma vilnis. Klajumā kveldina svelošā tveice, bet zem kokiem apņēm veldzinošs vēsums. Jāgaida vairākas minūtes, kamēr svilīgi karstā tēja kļūst iedzerama. Zilajā debesu bezgalībā peldēja ugunīgi kvēla vasaras saule. Viņa nosarka tik stipri, ka kvēlais pietvīkums apņēma ne tikai seju, bet arī kaklu. Lai karstā dienā braucēji varētu patverties no kveldīgiem saules stariem, autōbusu logiem paredzēti aizkari. Rītas mati mirdzēja pēcpusdienas kvēlainajā / kvēlmainajā saulē. Šķīta, ka zeme tur lejā, saules un tvīkainā gaisa pieņēmusies, smagi dvašotu. Tieši tādā tvīkainā dienā bija arī mūsu kursa

izlaidums. Nav jau patīkami uzturēties saules versmainajā speltē. Kā jau laika prōgnōze bija pareģojusi, šī diena ir īsti versmaina. Sacīkšu trase iet cauri versmīgam pustuksnesim. Svilinot muti ar versmīgu kafiju, viņš jūta pa dzīslām izstrāvojam mundrumu.

tvīkt, tvīkst, tvīka / **kaist**, kaist, kaisa vai kaita / **svilt**, svilst, svila / **degt**, deg, dega / **kvēlot** / **versmot**, 2. kōnj., R. n., *stipri karst*; *būt karstuma sajūtai*, # Klajā laukā tveicē tvīkstot, ilgojamies ātrāk nokļūt koku ēnā. Viņam joprojām mīla arī daba – gan vasaras saulē tvīkstošās mežmalas, gan ziedošie dārzi pavasarī. Tvīkst zilgmē saule svelmīga virs galvas.. (P.Vīlipsis). Jau debesu vidū stāv saule un kaist.. (J.Rainis). Uz galda kaist gludeklis, bet gludinātājas istabā nav. Zeme tā sakarsusi, ka ejot kaist basās kāju pēdas. Slimniece vēl arvien kaisa / kaita kā ugunī. Saulē svilst mugura, un arī pēdas svilst karstajās smiltīs. Viņai vaigi sviltin svila no apvainojuma kauna. Seja no kauna dega kā ar karstu ūdeni noplaucēta. Mājās pārbraukusi, degu un karsu drudzī. Ūdens tik karsts, ka iemērcot dega rokas. Viņa ausis kvēloja un kaisa karstas un sarkanas. Jūtamies kā speltē – apkārt versmojošs gaiss un arī ceļa smiltis zem kājām versmo.

lit, list, lija / **pludot**, 2. kōnj., R. s., *būt saules starojuma apņemtam*, # Uz puisēna kailajiem, iedegušajiem pleciem list svelme, acis žilbst no saules spožuma. Saules svelme pludoja pār laukiem, ielejā nejuta ne pūsniņas.

satvīkt / **pietvīkt** / **sakaist** / **nokaist** / **sasvilt**, pbg., # Pie maizes krāsns svelmē satvīkusi, viņa skrien uz pagrabu pēc gaļas. Dilles, saulē satvīkušas, smaržoja kā negudras. Pa vienīgo logu ārā plūda pietvīcis istabas gaiss. Smiltis saulē sakaisušas karstas. Sutīgā jūnija pēcpusdienā stadiōnā sakaitušais gaiss vibrē kā tauriņu spārni. Kaļamais ēzē bija nokaisis un liekams uz laktas. Saule, balta nokaitusi, stāvēja augstu debesīs. Krāsniņa sarkani nokurināta, un apkārtsēdētāju sejas tāpat sārti nokaitušas. No pikantās anekdotes viņai sasvilst vaigi.

pārtvīkt, *pārmērīgi sakarst*, # Viņš bija pusdienas saulē pārtvīcis, ka tikai nedabū saulesdūrienu.

tveicēt / **svelmēt** / **kaitēt** / **kveldēt**, 2. kōnj. / **tvīcināt** / **svilināt** / **dedzināt** / **kveldināt** / **cepināt**, 3. kōnj. / **svelt**, svel, svēla, K., arī R. v., *stipri karsēt*, # Todien jau no paša rīta tveicēja saule. Tik karsts, ka tveicē pat krūmu paēnā. Pēc pāris stundām siena vācēji sāka gurt, jo pārāk neciešami svelmēja saule. Saule cēlās smaga un kvēlojoša kā varēnā ugunī kaitēta. Saule tā kveldēja bruģi, ka likās – tūliņ tas izkusīs. Ir rīts pēc Jāņu dienas, un siena laika saule sāk kveldēt jau agri no rīta. Sārts dusmu tvīkums sāk kveldēt viņas vaigus. Milzīgajās krāsniīs gāzes liesma kveldina stikla masu. Klajumā kveldina sveloša tveice. Pēc apdūmošanas desas kveldina – karsē 80 – 85°C temperatūrā karstā ūdenī vai tvaikā. Saule tvīcina, sviedri noskalo repelentus, un tad savus asinsdarbus uzsāk odi un dunduri. Saule svilina plāvēju plecus un muguras. Ielās pilsētniekus svilināja īsts vasaras karstums. Saule dedzināja arvien svelmaināk. Jau divas nedēļas no vietas nepārtraukti cepina saule. Viskarstāk saule cepina mājas dienvidu sienu. Saule pakāpusies zenītā un svel pilnā jaudā.

notveicēt / **nokveldēt** / **sakveldēt** / **sakveldināt** / **sakaitēt** / **nokaitēt** / **nosvilināt** / **apsvilināt** / **apcepināt** / **nocepināt**, pbg., # Izgājuši no meža, dodamies pāri saules notveicētajam klajumam. Saule gailēja dzeltenī sārta kā ēzē nokveldēta metāla ripa. Vēja izpluinīts, saules nokveldēts, zemes putekļu pārklāts ir šī vīra mundieris. Kalējs uzlika uz laktas balti nokaitētu dzelzi un sāka kalt. Skārda krāsniņa nokaitēta kā gludeklis. Togad Vōlgas krastos nepierēdzēts karstums nosvilināja vairākus apriņķus. Āda lobījās nost no viņa saules staru nosvilinātajiem pleciem. Matroži nokāpa uz saules sakveldētā muliņa. Saule bija tā sakarsējusi klintis, ka, ejot gar tām, jūtamies kā sakveldētas krāsns mutē. Dienviditālijas ainavā pa saules sakveldinātu baltu ceļu, dziļās domās iegrimis, soļo sirms vīrs. Trōpu saule svelmē nežēlīgi – uz kuģa klāja gaiss virmo kā vīrs sakaitētas plīsvirsmas. Nolaižamā aparāta virsma sakaitēta līdz trijiem tūkstošiem grādu. Ilgi sauļojoties, apsvilināju muguru un plecus. Esmu saulē pārāk apcepinājis plecus un muguru. Uzbēruma malā atpūšas grupa jaunu dzelzceļstrādnieču saulē nocepinātām sejām.

patveicēt / **pakveldēt** / **pakveldināt** / **pakaitēt**, *nedaudz karsēt*, # Aukstā augsnē sēkla slikti dīgst, jāpagaida, kamēr saule zemi patveicē. Piesaulē jau diezgan stipri pakveldē / pakveldina. Vajag iesmu liesmās pakaitēt.

piesvelmēt / **piekveldēt** / **piekveldināt**, *piekarsēt*, # Mani apņēma saules piesvelmēts gaiss. Tik traki piekurinājis, piesvelmējis istabu, ka te varētu vai pērties. Vējš nes šurp saules piekveldēta priežu meža smaržu. Dzīvoklis ir tā saules piekveldināts, ka šķiet – trūkst gaisa, ko elpot.

izkveldēt / izkveldināt / izcepināt, *izkarsēt*, # Man patīk tāda karsta tēja, kas izkveldē muti un ieļej dzīslās spriegumu. Patlaban zinātnieki studē Merkurija, šīs saules izkveldinātās, neapdzīvotās planētas fótōattēlus. Pusdienas saule viņus gandrīz izcepinājusi.

tveicēties / svelmēties / svilināties / cepināties, *karsēties*, # Viņš bieži iet uz pirti tveicēties, viņam tas ļoti patīk. Dārzs jāravē agrāk no rīta, lai nav jāsvelmējas / jāsvilinās pusdienlaikā. Cilvēki gulēja smiltīs un cepinājās saules svelmē. Viņš izmeklē vietu aizvēnī, kur nepūš vējš, un tad ilgi un dīki cepinās karstajās smiltīs.

notveicēties / iztveicēties / izcepināties / nocepināties, pbg., # Viņš nāca no pirts, esot labi notveicējies / iztveicējies. Šis pludmales smiltīs tā izcepinājies, ka kļuvis gurd. Esmu saulē gluži brūna nocepinājies.

tveice / versme / spelte / svelme / svelmonis / svelonis / sveloņa / svēle / kvēle, L., *stiprs karstums*, # Citi no saules tveices glābās tuvējā upītē, taču, līdzko viņi iznāca ārā, karstums tos cepināja no jauna. Vēl nebija rudens, bet ilgajā bezlietus tveicē lapas bija nokaltušas un bira nost. Viss klājums ar mājām ap Lielupi kaita saules versmē. Kas gan būtu pirts bez tās īpašās smaržas, kad bērsu slotu garojums ir sajaucies ar karsto akmeņu versmi. Puikas jau bija izgudrojuši, kā pirts spelti mazināt – pirms kāpšanas uz lāvas jāiebāž galva līdz plecīem toverī ar aukstu ūdeni. Uz ielas svelme bija vēl nežēlīgāka, gaiss kā sastindzis, ne mazākās pūsmiņas. Ellē nevar būt lielāka svelme nekā šajā nolādētajā purvā. Šajā svelmonī / svelonī var saules dūrienu dabūt. No krāsniem versmo traka sveloņa. Ritas vaigos saskrēja ugunīga svēle. Uz kāda ielas stūra puskailli vīri labo asfalta klājumu – viņu iedegušie augumi saules kvēlē spīd kā kapars.

tvīkums, L., *karstuma sajūta*, # Nu viņš varēja iedzert, lai galvā iekāpj patīkams reibums, bet dzīslās ielīst sen neizjuts ugunīgs tvīkums.

sutīgs / spiedīgs / spiedošs / tveicīgs / svelmains, Kd., *karsts ar paaugstinātu mitruma pakāpi*, # Pēc lietus no garojošā mitruma gaiss kļuvis sutīgs. Plašajā telpā, kur lielos misiņa katlos vāra iesalu, gaiss ir īpatni skābens un sutīgs. Veļas mazgātavā caur sutīgo garaiņu miglu tikko samanīju trīs dažāda veċuma sievas. Laukā jau atkal bija spiedīgs, nebūtu brīnums, ja uznāktu pērkons. Laiks pieturējās spiedīgi karsts. Gaiss kļūst spiedošs, savēlkas lietus, dzirdams pērkons. Pirtī no tveicīgajiem garaiņiem viņam vispirms sāka svilt ausis. Trīs vai četri ķipji ūdens, uzlieti karstajiem krāsns akmeņiem, radīja pirtī tik svelmainu garu, pret kuru nieks bija viskarstākā pusdienas saule.

sust, sūt, suta, R. n., *karst; izjust sutīgumu*, # Saulei parādoties, kļuva siltāks, un drīz jau sākām sust savās dūnu jakās. Pat naktī mazpilsēta, kurā bija apmetusies kinō grupa, suta spiedīgā karstumā.

sasust, pbg., # Katrs, kas strādā kaltē vai klētī, zina, cik nepieciešams graudus pārlāpstot, lai tie nesasustu, nesāktu pelēt, neaizdegotos.

sutināt, 3. kónj. / **spiest**, spiež, spieda, K., *karsēt*, # Laiks sutināja skaidri kā uz lietu. Viņš staigā bez rūpēm – stulmeņu porainā cūkāda un rupja linu auduma auti kājas pārāk nesutina. Saule spieda neciešami karsti, mute izkalta sausa. Jūlija sākumā spiež ārkārtīgs karstums.

sutināties, *sutināt sevi*, # Vīri jau tik ātri no pirts laukā nebūs, tie vēl sutināsies uz lāvas.

izsutināties, pbg., # Nostrādājiet pāris dienas pie siena vešanas, pēc tam izsutinieties lauku pirtī, un jūs zināsiet, kas ir miegs.

suta / sutoņa / sutīgums / spiedīgums, L., # Saule dod virsū tādu sutu kā pirts krāsns. Pēcpusdienā kraujam šķūnī sienu, suta tāda, ka ne paēlot. Jau trīs dienas pēc kārtas turējās neganta sutoņa, līdz beidzot pievakarē savilkās negaiss. Kalnos vairs nav tās tveices un sutīguma, kas gurdināja līdzņemumos. Viņa atvēra logu, lai ienāktu spirts gaiss, bet ārā bija tāds pat spiedīgums un sutoņa kā iekšā.

IZDEGT, -deg, -dega, M., *no karstuma un sausuma iznīkt augiem; no ilgstošas karsēšanas kļūt traušlam (par metāliem u. tml.)*, # Ja saule vēl ilgi tā svilinās, tad izdegs dārzi un arī no labības nekas nebūs. Visapkārt saules svelmē izdegusi kaila zeme, vienīgi retumis redzams kāds nodzeltējis asas zāles kušķis. No karstuma un sausuma ganībās izdega zāle. Mālainajos uzkalnos sausā vasarā labība izdeg. Krāsni jāliek jaunas restes, veċās izdegušas, sāk sadrupt. Panna ir izdegusi, ja tās virsma vairs nav gluda.

izdedzināt, 3. kónj., K., *karstumam un sausumam iznīcināt augus*, # Sazēlusi zaļgana zālīte, kuru saule vēl nav paspējusi izdedzināt Ziemeļkazahijas īsajā, bet karstajā vasarā. Svelmainais

sauspūtis nereti izdedzina jau krietni sazēlušos laukus. Lejā guļ plaši stepes klajumi ar saules izdedzinātu, rūsganu zāli un sasprēgājušu zemi.

CEPT, cep, cepa, K., *karsēt ko taukvielās vai bez tām, lai padarītu to mīkstu*, # Kundze pannā izkausēja krietnu margarīna piku un cepa līdaku. Zivju fileju cepšanai liek stipri sakarsētā taukvielā un cep uz straujas uguns. Oliņu tēvs darīja alu, un Oliņu māte cepa rausus. Mare pašlaik cepa iesmā uzdurtu gaļas gabalu. Zirgu gani upmalā iekūruši ugunsuru un cep oglēs kartupeļus.

cepties, cepas, cepās, R. n., *tikt ceptam*, # Uz pannas cepas karbónāde, bet krāsni cepas pīrāgi.

cepināt, 3. kónj., K., *cept uz lēnas uguns*, # Cepinot uz iesma gaļu, to vajag lēnām grozīt, lai izcepas viscaur vienmērīgi. Gaidītāji palika pie ugunscura, cepināja kartupeļus un runājās.

cepums / cepiens, L., # Zupai viņi piekož klāt mīkstu vakardienas cepuma rudzu maizi. Kad tuvojas pusdienlaiks, virtuvē kaut kas cepas – čurkst tauki, un cepuma smarža kutina mūsu degunus. Inese rušina laukā no pelniem pirmo kartupeļu cepienu, kad piebrauc Velga.

izcept / sacept / sacepināt, pbg., # Novakarā viņa gribēja vēl izcept kādu rausīti. Gudroju, ko īsti Sabīne izceps man par godu – maizītes vai varbūt pat kliņģeri? Papriku var sacept tómatu vai skāba krējuma mērcē. Inga iegāja istabā un drīz atgriezās ar saceptas gaļas bļodiņu. Sīpolus sagriež ripās un sacep eļļā caurspīdīgus. Man garšo cepta žāvēta cūkas gaļa, sacepta tā, ka tauki izčurkstējuši. Gatavojot cūkgaļu, liekos taukus nogrieziet, smalki sakapājiet un sacepiniet uz pannas dradžos.

izcepties / izcept, R. n., *tiekot ceptam, iegūt vēlamo gatavības pakāpi*, # Pankūkas jācep uz mērenas uguns, lai labi izceptos un neapdegtu. Olas karstajā saulē tīri vai izcepa.

sacepums, L., *vienmērīgā karstumā, parasti cepeškrāsni, cepts, parasti, vairāku ēdamvielu kārtojums vai sajaukums*, # Sacepumiem izmanto gaļu, dārzenus, augļus, biezpienu, olas, maizi. Ietaukotā veidnē liek kārtām kāpostus, sīki sagrieztu speķi un malto gaļu, sacepuma virsmai pārliet plānas speķa šķēles un sakarsētā krāsni visu sacep. Es viņai atnesīšu gabaliņu pirmcipena sacepuma.

piecept / sacept, *izcept lielākā vai pietiekošā daudzumā*, # Kótlešu piecepu bļodu ar kaudzi. Plāceņu bija pieceptas papildam. Saimniece sacepusi pilnu šķīvi olu, un mēs ēdam kā malkas cirtēji. Pielasījām daudz sēņu un tūlīt mājās sacepām vesēlu pannu. Pasēdējām, parunājām par šo un to, viņa bija sacepusi garšīgu ābolmaizi un uzvārijusi kafiju.

paccept / pacepināt, *nedaudz cept*, # Sīpolu nomizo, sagriež un apacep sviestā, pieber miltus un vēl pāris minūtes paccept. Gatavojot mērci, apacep uz pannas sīpolus, pieliek sagrieztus tómatus, sasmalcinātus spinātus un masu paccept. Pacepini to gaļu vēl kādu brītiņu!

pacepties / pacepināties, *nedaudz cepties*, # Lai vēl maize pacepas. Cepetim vēl drusku jāpacepinās.

iecept, *ievietot ko papildus mīklā un visu kopā izcept*, # Baltmaizē var iecept rózīnes.

apcept / nocept / apcepināt / nocepināt, *cepot apgraudēt brūnganu; vairāk vai mazāk izcept no virpuses vai visapkārt*, # Liene nolika galdā bļodu ar cūkgaļas šķēlēm un dzelteniem apceptiem zivju gabaliem. Mātei kótlešas izdodas sulīgas, smaržīgas, ar kraukstoši apceptu garoziņu. Gaļa jāapacep, lai tā nesāk bojāties. Galda vidū lielā bļodā vēl mazliet kūpošs brūni nocepts cepetis. Tórte ir gatava – brūni apcepinata tā jau atrodas kuģa salōnā. Kartupeļiem klāt brūni nocepintas cūkgaļas šķēles.

apcepties / apcept / nocepties / nocept / nocepināties, *tiekot apaceptam, iegūt vēlamo gatavības pakāpi*, # Jānīša uzdevums – noziest maizītes ar olu, lai tās apaceptos brūnākas. Maizes kukulis no virsas apacepis, bet vidū jēls. „Nu vēl to gabaliņu – raug, kāds labi nocepies!” Pēterīti kārdina vecāmamma. Šķiņķis nocepies skaisti brūns. Nu jau gaļa būs pietiekoši nocepinajusies.

apcepums, L., # Kótlešas viņai padevušās gardas – ar brūnu, kraukstošu apacepumu ārpusē.

uzcept / sacept / paccept, *ātri kaut ko izcept*, # Ērna iekūra plīti un uzcepa kartupeļus ar speķi. Alvīne šorīt mežzinim bija uzcepusi kótlešas. Līnarda nav mājās, var iztikt bez kārtīgām pusdienām – sacepsim vakardienas kartupeļus un sataisīsim salātus. Šorīt pacepu pankūkas, divas oliņas piesitu, taukus nežēloju. Būtu nu pacepusi kādu gaļas šķēli ciemiņus pamieļot.

uzcepties, *ātri izcepties*, # Uzcept vērsācis daudz laika neprasa, uzcepas viens un divi.

piecept, *cepot pievienot ko kam klāt*, # Šķiņķa šķēlēm varot vēl piecept klāt trīs četras olas. Kara laikā dabūjām nomēģināt arī birzīgu, rūgtu maizi, kurai bija pieceptas zāģu skaidas.

piecepums, L., *cepmā produkta masas pieaugums, ko rada pievienotais šķidrums*, # No tik un tik kilógramiem miltu maizei ir jāiznāk caurmērā par tik un tik kilógramiem vairāk pievienotā ūdens dēļ.

pārcept, *cept atkārtoti*, # Ja maize sacietējusi, to samitrina un ieliek krāsnī pārcept.

pārcept / pārcepināt, *pārāk ilgi cepot, vairāk vai mazāk sabojāt cepamo*, # Pārceptā šnicele bija zaudējusi savu sulīgumu un īsto garšu. Braucām pa ielu, abpus kurai melnēja māju siluete kā pārcepti maizes klaipi. Oglēs pārcepināti kartupeļi ir melni, ar pārrogļojušos virskārtu.

pārcepties / pārcept / pārcepināties, *pārāk ilgi cepoties, pasliktināties cepamā īpašībām*, # Maize pārcepusies, garoza apdegusi. Gadās, ka maize nav labi izcepusi vai, tieši otrādi, tā pārcepusi tā, ka garoza pārrogļojusies. Nu jau gaļa krāsnī būs pārcepinājusies.

piecept / piedegt, -deg, -dega, *cepoties daļēji sadegt un pielipt pie cepamtrauka*, # Cepot zivis, nevajag skopoties ar eļļu, lai nav jābaidās, ka tās varētu piecept. Gadās, ka zupa pārsālās, gadās, ka gaļa piedeg. Viņai cepetis atkal piedega. Kurinātājs pašlaik uzlauzīja krāsnīs piedegušos izdedžus. Ja katls ir piededzis, jāielej ūdens, lai piedegums atmieksējas.

piedegums, L., *cepamās vielas slānis, kas piededzis pie cepamtrauka iekšpusēs*, # No virtuves plūda sūri piedeguma dūmi. Nelielu piedegumu no maizes klaipa apakšas var nokasīt.

GRAUZDĒT, 2. kónj., K., *karsējot kādu ēdamvielu, piešķirt tai brūnganu nokrāsu un īpatnēju garšu*, # Dēla pārbrūkšanai par godu veicais Tibils grauздēja miežus un sagrauzdētus samala. Māte gatavoja kafiju – krāsnī uz pannas grauздēja ozolzīles, burkānus un miežu graudus. Grauzdētas un sastampātas kaņepju sēklas lieto pavalgam.

grauздēties, *tikt grauздētam*, # Krāsnī grauздējās baltmaize.

sagrauzdēt / izgrauздēt / uzgrauздēt, pbg., # Negrauzdētas kafijas pupiņas neesam nemaz redzējuši, tikai sagrauzdētas. Pildījumam sagrauzdē riekstus, sajauc ar cukuru un izmaļ caur gaļasmašīnu. Viņa mums deva pagrauzties izgrauздētus zirņus. Puikām uzdots salasīt nobirusās ozolzīles – tās, uzgrauздētas un samaltas kopā ar cigoriņiem, ziemas rītos iepriecinās kafijas dzēriņus. Siera un šķiņķmaizītes uzgrauздējiet rōsterā, pārējās salieciet uz šķīvjjiem!

apgrauздēt, *sagrauzdēt no visām pusēm*, # Auzu pārslas, sajauktas ar cukuru, uz pannas maisot karsē, līdz pārslas kļūst viegli apgrauздētas. Siltas apgrauздētas rupjmaizes šķēles saberzē ar pārgrieztu ķiploka daivu.

pagrauzdēt, *nedaudz grauздēt*, # Uz pannas saliek baltmaizes šķēles ar uzkaisītu cukuru un cepeškrāsnī pagrauzdē, līdz brūngana top gan maize, gan cukurs uz tās.

pagrauzdēties, *kļūt nedaudz apgruздušam*, # Vēl silta pagrauzdējusies maize ar plānu sviesta kārtiņu ir īsts gardums.

pārgrauzdēt, *sagrauzdēt par daudz*, # Tirgū pērkamā smaržīgā saulespuķu eļļa var saturēt kaitīgas vielas, jo tās izgatavotāji smaržas uzlabošanai reizēm sēkliņas pārgrauzdē.

pārgrauzdēties, *kļūt par daudz sagrauздušam*, # Jebkam grauздējamam nedrīkst ļaut pārgrauzdēties, jo tad tam samazinās barības vērtība.

piegrauздēt, *sagrauzdēt ko lielākā daudzumā*, # Māte piegrauздējusi pilnu pannu zirņu.

VĀRĪTIES, 3. kónj. / **burbuļot**, 2. kónj., R. n., *karsējot šķidram agregātstāvoklim pāriet gaisnā agregātstāvoklī; atrodoties verdošā šķidrumā, mainīties vielas īpašībām*, # Elma mizo kartupeļus, bet Eipurtēvs kur plīti uguni, liek vārīties ūdeni. Pagalmā uz ugunsкура lielā katlā vārās jumtapiķis. Uz plīts, vienmuļi sīcot, sāka vārīties trumulis. Katliņā vārās kartupeļi. Uz plīts lielā skārda katlā vārās veļa. Tējkannā jau labu brīdi burbuļo uzvārījies ūdens. Virums katlā lēni burbuļo.

vārīt, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai šķidrums vārītos, lai kas šķidrumā vārītos; vārot ko pagatavot*, # Veltnīšus liek sālsūdenī un vāra, kamēr gatavi. Viens no viņiem uz ugunsкура vārīja putraimu biezputru. Labā atmiņā palikuši vecāsmātes vārītie ēdieni – biešu zupa ar klimpām un kartupeļu kļockas. Saimniece ātrāk pārnāca no lauka, lai vārītu saimei vakariņas. Viņa piekopa pārziņa divas istabas un vārīja viņam ēst. Miesas veļa un gultas veļa mazgājot jāvāra un labi jāizgludina. Vedekla vārīja šļircēs rītā un vakarā un sašļircināja vecās sievas miesā pulka visādu zāļu. Miestā uzcelta saldumu fabričiņa, tur vāra sīrupu, taisa kōnfektes.

uzvārīties / uzburbuļot, M., *sākt vārīties*, # Tikko buljōns uzvārās, katlu nocēļ uz pavarda malas. Māte uzlika trumuli krāsnī uz oglēm, piemēzdama vēl kādu skaidu, lai ātrāk uzvārās. Stieplē iekārts, virs oglēm karājās apjomīgs skārda bundulis, kurā teju, teju uzburbuļos ūdens.

uzvārīt, K., *likt šķidrumam uzvārīties*, # Pienu uzvāra, iemaisa mannu, nepārtraukti maisot, uzbriedina, pievieno sāli. Ja buljōnu jāuzglabā ilgāku laiku, to pēc izkāšanas uzvāra, atdzesē un uzglabā saldētavā slēgtā traukā.

izvārīt / uzvārīt, *vārot pagatavot ēdienu vai dzērienu*, # Tādu jērgaļas zupu prot izvārīt tikai īstas saimnieces. Māte ātri izvārīja kafiju. Lai tad saimniece meklē citu kalponi, kura pratīs izvārīt

putru pavisam bez piena. Pusdienas vēl nebija izvērtas. Caur putekļu miglu saule izskatījās kā izvērtas olas dzeltenums. Uzvēri, lūdzu, viesim kafiju! Gundega iekūra uguni, lai uzvērtu karstu liepziedu tēju. Es gribēju uzvērt kartupeļus, bet prīmusā nebija petrōlejas.

izvērties, *vāroties iztvaikot; vāroties sasniegt gatavības pakāpi*, # Katliņš bija izvērtījies sauss, un virtuve pilna garaiņiem. Jaunie kartupeļi izvērtās ātri. Zupa izvērtjusies par sāļu.

novārties, *kaut ko vārot, iztvaikot vārāmajam ūdenim*, # Viss ūdens no kartupeļiem novārtījies jeb, citiem vārdiem, kartupeļi novārtijušies sausi.

novārt, *izvērt ko mīkstu; vārot ko, panākt tā sterilitāti; vārot iegūt kā izvilkumu*, # Uzliku katliņā novārtīt trīs olas. Dažreiz māte sestdienās cep plāceni vai novāra zirņus. Sīkākus kartupeļus vāra ar visu mizu, jo novārtus tos viegli un ātri var nomizot. Krāna ūdeni labāk dzert tikai novārtu. Kad vienreizlietojamo šļirci vēl nebija, šļirces pēc katras lietošanas novārtīja. Slimnieka traukus jāmazgā atsevišķi, aplejot ar verdošu ūdeni vai novārot, lai iznīcinātu gripas vīrusus. Ķirurģiskos instrumentus sterilizē, novārot speciālās metāla tvertnēs. Buljōnu iegūst, novārot kaulus. Purva ūdenim dūņu garša nav novārama, tā saglabājas arī pēc vārīšanas.

novārtjums / izvilkums / novilkums, L., *šķidrums, kas iegūts, tajā ko vārot*, # Pēc lieliskās zviedru kafijas ņemt mutē šo suslu – cigoriņu un kaltētu cukurbiešu novārtījumu – viņam bija ļoti grūti. Eļļas rožu lapu un ziedu novārtījumu var lietot zobu slimību ārstēšanā. Zināmos gadījumos rešnās zarnas ārstēšanā lieto struteņu izvilkumu, kuru pēc noteiktiem priekšrakstiem izgatavo aptiekās. Pēdējā laikā sejas krēmu izgatavošanā ievieš arī augu izvilkumus. „Kumelīšu” tipa tualetes ūdeni var pagatavot mājās, ņemot stipru kumelīšu izvilkumu un samaisot to vienādās daļās ar 70 grādīgu spirtu vai ódekólōnu. Pēdējā laikā arvien lielāku uzmanību kósmētikā sāk veltīt ārstniecības augu novilkumiem.

savārt, *izvērt kopā ko ar ko; izvērt kādā veidā*, # Svaigas saulesveces lapas, savārtas ar pienu, lieto āriģi kā sāpes remdinošu līdzekli. Augļus var savārt cukura sīrupā. Vīru žokļi cītīgi mala gaļu, desas, ceptas zivis un maizi, visu to aplakot ar stipri savārtu tēju. Vēl pirmajās dienās cāļiem dod svaigu, pienā cieti savārtu prósas biezputru. Putra savārtā bieza. Zirņi pārāk savārti, pa pusei izjukuši.

savārties, *vāroties kļūt mīkstam, pārmīkstam u. tml.*, # Biezputrās putraimu gaudiņi var būt daļēji savārtijušies. Kad krūtiņa un pupiņas savārtijušās, pielej nedaudz balto miltu tumes.

pievārt / **savārt**, *izvērt lielākā daudzumā*, # Gaļas pievārtis papildnam. Tēja pievārtā pilns spainis, lai tik dzer un veseļojas. Smalko ziepju mums esot pievārtis tik daudz, ka desmit gadiem pietikšot. Buljōnu savārtisim vairākām dienām. Šogad ķiršu lērumis, varēs savārt ievārtījumā burku burkas. Kāzas izziņotas, alus izbrūvēts, ēdieni sacēpti un savārti.

pievārt, *vārot pievienot kam ko klāt, papildināt ko ar ko*, # Pernicai ir pievārtas vielas, kas paātrina tās žūšanu. Ja zupa pārsālīta, var tai pievārtīt vēl klāt vairāk kartupeļu.

pievārties, *piedeg*, # Ja putra pievārās pie katla dibēna, lieks darbs piedēgumu berzt nost.

pievārt, *vārot piededzināt*, # Ja vārot putru, to kārtīgi neraisī, pievārtīsi pie katla dibēna.

pavārt, *neilgi, mazliet vārt*, # Ielej katliņā nedaudz ūdens, ieliek ogas, ar vāku blīvi nosēdz, uzkaršē un 2 – 3 minūtes pavāra. Ja pārsālīta zupa, pievienojiet zaļus kartupeļus un pavāriet. Kālija permanganāta šķīdinājumā pavārtī salmi iegūst rožainus toņus.

pavārties / **paburbuļot**, *neilgi vārties*, # Ņem vienādās attiecībās irbeņu augļu, nātru un lielās ceļtekas drógas (kopā divas saujas), aplej ar litru verdoša ūdens, ļauj pavārties, ievilkties un tad pievieno vannas ūdenim. Elektriskajai tējkannai izslēdzoties, ūdens vēl mirkli pavārās un tad pārstāj. Tējkannā vēl brīdi paburbuļoja uzvērtījies ūdens.

pārvārties, *par daudz vārties*, # Pārvārtijušies kartupeļi jāsamīca kartupeļu biezputrā.

pārvārt, *par ilgu vārt*, # Dāržeņiem jābūt pareizi sagrieztiem, mīksti, bet ne pārvārtiem.

apvārt, *mazliet pavārt*, # Atkal tika uzkurta uguns un zivis tāpat kā vakardien apvārtas. Uzturvielu zudums būs lielāks, ja sasmalcinātus produktus pirms vārīšanas applaucē vai apvāra.

apvārties, *nedaudz pavārties*, # Verdošā ūdenī vēži apvārās sarkani.

ievārt, *vārot piesātināt ko ar ko; vārot padarīt biezāku*, # Viņai garšoja un viņa apēda daudz cukurā ievārtu zemeņu. Kad zemenes kļuvušas brūnākas, tās ar putu karoti izņem no sīrupa un saliek bļodā, bet sīrupu ievāra biežāku un pārlej ogām.

ievārties, *vāroties piesātināties ar ko; vāroties kļūt biežākam*, # Jāļauj sālij ievārties gaļā. Cukurs ievārās augļos. Sīrups jau krietni ievārtījies, jau iebiezējis.

vārošs / verdošs, Kd., *vārīšanās norisē esošs*, # Pelmeņi jāliek iekšā vārošā ūdenī un jāvāra līdz gatavībai. Māšele bija reiz applaucējusies ar verdošu ūdeni. Viņš aptina plaukstu ar divi, lai verdošās zupas garaiņi to neapplaucē. Pavārs jeb kóks, kā viņu uz kuģa te sauca, nolika uz trauku skapīša verdošu kafijas katlu.

SAUTĒT (1), 2. kónj. / **sutināt**, 3. kónj., K., *vārīt ēdienu uz lēnas uguns nelielā šķidrums daudzumā*, # Krāsns priekšā stāvēja čuguna pods ar sautētiem kāpostiem un gaļu. Dārznieka mājiņā gatavojās kāzām, vārīja galertu, sutināja kāpostus. Miežu putraimus pavāra ūdenī, līdz biezputra sabiezē, pielej verdošu pienu, izmaisa un sutina putraimus mīkstus. Pati kopu piefermas lauku, sutināju salmus un pelavas.

sautēties / sutināties / sust, sūt, suta, M., *sautējot gatavoties, kļūt mīkstumam*, # Kāposti sautējās lielā katlā, bet krāsni brūnāja sānus cūkas cepetis. Virtuvē sautējās pīle, piepildot dzīvokli neparastām smaržām. Krāsni sutinās cepetis. Kūp vasaras virtuves skurstenis – sutinās cūku barība. Lielajā katlā sūt kāposti.

izsautēt / izsutināt / sasautēt / sasutināt / nosutināt, pbg., # Pusdienās izsautēsīm skābus kāpostus ar cūk gaļu. Auzu pārslas iegūst, graudus vispirms tvaikā izsutinot un pēc tam valčos saspiežot. Ķirbjus nomizo, sagriež un sasautē. Kā jau parasti, sasutināsīm kāpostus. Pusdienās varēs nosutināt kāpostus ar gaļu.

izsautēties / izsutināties / izsust / izsusties, pbg., # Sēnēm vajag ļaut kārtīgi izsautēties. Gaļa krāsni ātri izsutināsies. Kāposti krāsni izsutuši mīksti. Cepot ciedru riekstus, čiekurus iemet kvēlojošās oglēs – tie nedrīkst pārogļoties, taču kodoliem jābūt mīksti izsutušiem. Gaļa izsustusies mīksta.

sasautēt / sasutināt / piesautēt / piesutināt, *izsautēt lielākā daudzumā*, # Sautēti skābi kāposti labi uzglabājas, tāpēc tos var sasautēt / sasutināt vairākām dienām. Kāpostu piesautēta pilna lielā bļoda. Sēnes viņš esot piesutinājis pusi mucas.

apsautēt / apsutināt / pasautēt / pasutināt, *nedaudz sautēt*, # Apsautēti kāļi ir garšīgāki, saldāki un mīkstāki nekā pilnīgi zaļi. Ēst vairs nemaz negribējās, kāposti likās rūgti, bet gaļa tišām bija tikai drusku apsutināta pusjēla. Grintāls teica, ka, kas grib, var ēst jēlas zivis, bet pārējiem apsutināsīm, kamēr vēl ir malka no ragavām. Veltņišus karstos taukos apcep, tad liek katlā, pievieno šķidrums un pasautē. Jāliek uz plīts katlā gaļu pasutināt.

apsust, *nedaudz izsust*, # Kad pirmais katls bija izvārījies pusgatavs, uzlika otru un trešu, kamēr visas zivis bija apsutušas – pilnīgi tās neizvārīja tāpēc, ka bija jātaupa kurināmais.

pasautēties / pasutināties / pasust, *kādu laiku sautēties*, # Lai tā gaļa vēl mazliet pasautējas! Nu jau gaļa būs diezgan pasutinājusies. Kāposti jau kādu pusstundu ir pasutuši.

pārsautēt / pārsutināt, *pārmērīgi izsautēt*, # Pārsautēta / pārsutināta gaļa zaudē savu labo garšu.

pārsautēties, *tikt pārsautētam*, # Nu jau tā gaļa būs laikam pārsautējusies!

SAUTĒT (2), 2. kónj. / **sutināt**, 3. kónj., K., *mitrumā karsēt koksni, lai tās šķiedra kļūst lokana*, # Lielais čuguna katls aizvien stāvēja rijas krāsns oglēs, jo tajā Miķelis sautēja kokus, no kuriem lieca ratu riteņus. Vecītis uz ugunsкура sautēja lazdu kārtiņas. Spožākus un tumšākus toņus iegūst, mitru dziju pēc krāsošanas sautējot noslēgtā traukā. Šaujāmstopu gatavošana prasīja daudz darba un pacietības – kokus vajadzēja sutināt un vaskot, auklas mērcēt un kaltēt. Pirts vēl smaržo pēc sutināta bērza.

izsutināt / izsautēt, pbg., # Koku pirms liekšanas izsutina. Viņš kaut ko pina no balti mizotām, izsutinātām klūdžiņām. Pētera lielākās rūpes bija par tabaku – kā to laikā noņemt, izkaltēt un izsutināt podā rijas krāsni. Pirtī neatņemama mazgāšanās sastāvdaļa bija gara mešana un pāršanās uz lāvas ar izsautētām bērza slotiņām.

SAUTĒT (3), 2. kónj. / **sutināt**, 3. kónj., K., *karsēt šķidrums vai garaiņos ķermeni vai tā daļas ārstnieciskos nolūkos*, # Pirtī ārstēja dažādas kaites, sautēja, braucēja sastieptos locekļus. Viņš sutināja kājas karstā ūdenī.

sautēties / sutināties, *sautēt sevi*, # Iekšpirtī atrodas lāva, tai ir trīs stāvi, un katrs, kam gribas sautēties / sutināties vai pērties, var izvēlēties to, ko sirds atļauj un āda cieš.

izsautēties / izsutināties, *izsautēt sevi*, # Viņi nevarēja vien noslavēt pirts labumu, teikdami, ka, šitā karstumā izsautējies, cilvēks kļūst pavisam kā jauns. Pats sen neesmu izsutinājies labā lauku pirts karstumā.

pasautēt, pbg., *nedaudz sautēt*, # Vajag to klepotāju pasautēt pirtī, un būs vesels.

pasautēties / pasutināties, *pasautēt sevi*, # Cilvēki nāks uz pirti gūt baudījumu – pasautēties uz lāvas. Jākāpj uz lāvas pasutināties.

pārsautēties, *par daudz sakarsēties*, # Pirtī sautēties vajag ar mēru, ja pārsautēsies, vari pat saslimt.

PLAUCĒT (1), 2. kónj. / **brucināt**, 3. kónj., K., *apliet ko ar verdošu ūdeni, gatavojot ēdienu, dezinficējot traukus u. tml.*, # Atlikušos miltus plaucēja vēlreiz ar vārītu ūdeni. Plaucēta maize ir maize, kuru cep no plaucētiem miltiem. Kónserviem paredzētos traukus (burkas u. c.) pirms to piepildīšanas plaucē ar verdošu ūdeni vai karstu tvaiku. Visa netīrā siena beržama ar pelniem un brucināma ar vārošu ūdeni.

applaucēt / applucināt / noplaucēt / noplucināt, pbg., # Skābeņu lapas jāapplaucē ar verdošu ūdeni. Ja plūmes vāra ar miziņu un kauliņiem, tad tās applaucē, iegremdējot sietu karstā ūdenī. Lai kafija nezaudētu arómātu, to nedrīkst vārīt, bet vajag tikai applaucēt. Iesala dīglus applucina ar vārošu ūdeni. Tam visam vēl pievieno klāt nomazgātas, noplaucētas rózīnes. Nātres, redīsu un rabarberu lapiņas pirms sagriešanas ieteicams noplaucēt ar verdošu ūdeni. Pirtī pirms mazgāšanās solus un lāvas noplucina ar verdošu ūdeni.

ieplaucēt, *karsēt iejavu*, # Maizi ieplaucē, aplejot iejavas miltus ar verdošu ūdeni.

izplaucēt, *karsējot dezinficēt*, # Pirms kāpostu ievietošanas skābēšanai mucas izplaucē ar tvaiku vai verdošu ūdeni.

papplaucēt, *mazliet plaucēt*, # Muca pirms lietošanas jāapplaucē.

PLAUCĒT (2), 2. kónj., K., *karstam šķidrūmam, tvaikam vai kodīgai vielai kaitīgi uz ko iedarboties*, # Tvaiks plaucēja rokas un seju, bet metinātājs caurules plīsumam ātri uzlika uznavu. Karstums pirtī pieauga, līdz kļuva grūti elpot, augumi pārklājās sīkām sviedru lāsītēm, degunā un kaklā it kā knieba un plaucēja.

applaucēt / apbrucināt / noplaucēt / nobrucināt, pbg., # Es reiz ar sērskābi applaucēju rokas. Krītot es neviļus iegrūdu roku līdz pašam elkonim spainī ar karstu ūdeni un diezgan stipri applaucēju. Fabrikā, tvaika katlam plīstot, tas nāvīgi applaucēja kurinātāju. Spainim gāzoties, karstais cūkēdiens gandrīz apbrucināja man kājas. Kad tējas ūdens uzšļacās uz nokaitušiem plītsriņķiem, garaiņu mutulis noplaucēja viņas seju tumšu un sviedrainu. Saule tā kveldināja, ka Mikiņam skausts apsvila sarkans kā noplaucēts. Viņš sev ar vārošu ūdeni nobrucināja kāju. Cūku pēc nokaušanas nobrucina un sarus nokasa.

applaucēties / apbrucināties / noplaucēties, *applaucēt sevi*, # Pirtī nedrīkstēja stāvēt pretī krāsns caurumam, jo, kad meta garu, varēja applaucēties ar garaiņiem. Labi, ka zupa bija jau mazliet padzisusi, un tādējādi mazais, šķīvi apgāzot, tikai viegli applaucējās. Puika pirtī gandrīz apbrucinājās. Visbiežāk mazi bērni noplaucējas ar karstu dzērienu vai ēdienu kādā traukā uz galda.

izplaucēt, *noplaucēt vairāk vai mazāk iekšīgu orgānu*, # Tādu tabaku es nepīpēju, ar tādu jau var iekšas izplaucēt. Viens kurinātājs, izgrābtos pelnus dzēsdams, gandrīz izplaucēja sev acis ar garaiņu mutuli.

DEGT(1), deg, dega, R. n., *notikt ātrai oksidācijas norisei, izdaloties lielam siltuma daudzumam un parasti veidojoties liesmai*, # Sveķainās pagales žirgti sāka degt. Viena pagale nedeg (Paruna). Pakalna vidū nelielā ieplakā gaiši deg ugunskurs. Dega visas četras ēkas – rija, klēts, kūts un šķūnītis. Brīžiem uzliesmodams gaišāk, bet visvairāk gruzdēdams, dega purvs. Labi deg viegli gaistošu šķidrūmu – ētera, spirta, benzīna un citu – tvaiki. Tuvos un tālos pakalnos dega jāņugunis. Lākturī iespraustais skals dega sprakstēdams un kūpēdams.

iedegties / aizdegties, M., *sākt degt*, # Tālāk, upītes krastā, iedegās vairāki pieguļnieku ugunskuri. Kad iedegās svece, kļuva redzama Ulda sakritusi seja. Salmi iedegās un drīz uzliesmoja gaišām liesmām. Malka iedegās arvien stiprāk, liesma lodāja pa katla caurulēm. Nu jau liesmas bija līdz izcirtuma vidum, švirkstēdama aizdegās jaunā eglīšu ataudze. Naktī aizdegās māja un dzirnavas. Viņas mati apsvila, uz muguras bija aizdegusies blūze.

sadegt / izdegt / nodegt, pbg., # Ugunskurā sadeg pērnās birušās lapas. Ceļa labajā pusē stāv kāda sadegusi vācu karamašīna. Viņš noskatījās, kā sadeg viss, ko viņa vecāki ilgos gados bija uzcēluši, no ēkām paliekot tikai gruvešu kaudzēm. Atómelektrostacijā ūdens vai tvaiks sasilst, nevis sadegot organiskam kurināmajam, bet gan sašķēloties atóma kodolam. Muša lido sadegt sveces liesmā.. (H. Gāliņš). Kad izrādās, ka Kaspars ir vien parasts jauneklis, Justīnes jūsmā sadeg ātri kā bērza tāss. Maizei sadegusi garoza, gandrīz pārņēģusies. Autō aizslīd, iepūzdams Alfrēda sejā zilganu sadeguša benzīna miglu. Ugunskurs bija izdedzis, tā vietā tagad kvēloja vien neliela

ogļu kaudzīte. Sērkokciņš izdega, nodzisa, un atkal iestājās tumsa. Malka plīti izdegusi, gail vien vēl sarkanas ogles. Lampā izdega pēdējās petrōlejas paliekas. Pirmā brīža sajūsma ātri izdeg un izšvirkst kā salmu uguns. Dzirksteles šķiežot, no kārts nogāžas izdegusi jāņuguns darvas muca. Lielajā vējā tabaka viņa pīpē ātri izdega. No degbumbām aizdegās un izdega veseli pilsētas kvartāli. Izdegušajā citadeles tornī uzvilka Čingizhana balto septiņastaino karogu. Lasītājs te staigā kā pa izdegušu mežu, kur pret debesīm slejas melni koku stumbri. Drēbē ir izdedzis paliels caurums. Ceļmā bija izdedzis dobums. Galenieku mājas nodega līdz pašiem pamatiem. Sējas laikā Kalnurijiem nodega kambaris un rija. Svece jau nodegusi līdz pusei. Aukstā ziemā nodeg daudz malkas. Cigārs viņam mutē bija nodedzis tik īss, ka sākušas svilt ūsas.

izdegt, *pārdegot spuldzē kvēldiegam, tai kļūt nederīgai*, # Spuldze ir izdegusi, jāskrūvē iekšā jauna.

apdegt / **apdedzināties**, *vairāk vai mazāk sadegt no ārpuses, sadegt daļēji u. tml.*, # Viņš atgāja sāņus un apsēdās uz apdeguša ceļma. Kareivis bija stipri apdedzis, rokas, mugura un krūtis klātas čulām. Ej uz virtuvi un pielūko, lai cepumi neapdeg! Pelnutruks pilns līdz malām ar izsmēķiem un blakus uz galda arī apdeguši sērkokciņi un cigarešu gali. Viņš tajā degošajā šķūnī tik stipri apdedzinājās, ka pēc nedēļas nomira.

padegt, *mazliet, neilgi degt*, # Mitrā malka krāsni sākumā padega, bet, kad iekuri bija izdeguši, apdzisa.

pārdegt, *degot pārdaļīties pušu*, # Uz koka iesma cepot gaļu, iesms pārdega pušu, un gaļa iekrita ugunskurā.

aizdegt, *sadegt līdz kādai robežai*, # Sērkokciņš aizdega līdz pusei un nodzisa.

atdegt, *daļēji sadegt*, # Ugunskura vidū sarkanu ogļu kaudzīte, bet tam apkārt atdeguši žagaru gali, kurus nu vajag saraust virsū oglēm, lai arī sadeģ. Apkārt sēdošie gaida, lai ugunskurs atdeģ, tad pelnos varēs ierušināt izcepšanai kartupeļus.

degums, L., *degšanas norise*, # Dūmi nekur vairs nekūpēja, un tikai virs purva vēl oda pēc kūdrāja deguma. Ciema vairs nebija, tā vietā no deguma nomelnējuši skursteņi rindā slējās pret debesīm. Pa pilsētas ielām vējš dzenāja pelnus un degumu plēnes.

degums / **izdegums** / **izdega**, L., *izdegusi vai izdedzināta vieta*, # Uzmanīgi visapkārt skatīdamies, viņš tuvojās deguma vietai. Pēc uguns nodzēšanas visi dzēsēji atpūtās deguma malā. Vectēvu laikos nodedzināja ceļmāju un uzartajā degumā dažus gadus sēja rudzus, auzas, zālāju. Meža dienās neatliekams darbs ir apmežot izdegumus. Izdegums purvā jau bija tik liels, ka tur būtu varējuši sēt pūru rudzu. Ātri dzen atvases apse, ātri tā piepilda tukšās cirsmas un izdegas. Alksnāja izdegā nu aug tikai stiebri un zaķa lini. Dievs, žēlo to tautieti, Kas izdeģu dedzināja (T. dz.).

apdegums / **sadegums**, L., *deguma radīts kādas virsmas bojājums*, # Viegla apdeguma gadījumā ādas apdeģusi daļa kļūst tikai sarkana, bet pie stiprāka apdeguma ādas virsējais slānis atlobās kārtām un rodas ar šķidrumu pildīta tuzna. No dažu klaiņu apakšējās garozas vajadzēja nokasīt sadegumu.

DEGT(2), *dedz, dedza, K.* / **aizdegt** / **iedegt** / **uzdegt** / **aizdedzināt** / **iededzināt** / **uzdedzināt**, *veikt darbības, lai kas sāktu degt*, # Dedzu skalu, dedzu sveci – Tumša mana istabiņa.. (T. dz.). Uguns vēl nebija degta. Pie sirmās priedes sirma sieva stājas Un vētras naktī vējlukturi dedz.. („Liesma”, 59, 1, 25). Rūdis aizdedza cigareti. Viņš turēja pirkstos aizdegto sērkokciņu un skatījās liesmā. Vēlga iedēdz eglītē svecītes un ilgi skatās gaišo liesmu plīvošanā. Studenti devās gājienā ar iedēgtām lāpām. Uzdegusi mazo tauku lampiņu, māte lāpīja zeķes. Haralds uzrāva sērkokciņu un aizdedzināja petrōlejas lampu. Sāka kūpēt vairākas mājas, kuras bija aizdedzinājušas deglodes. Puscēlienā plāvēji sasēžas ežmalā un aizdedzina pīpes. Salauzām sausus priežu zarus un iededzinājām ugunskuru. Regīna sameklēja sērkokciņus un iededzināja lampu. Iegājis tumšajā istabā, uzdedzināju sērkokciņu un tad svečturī sveci.

sadegt, *iedegt ko lielākā daudzumā*, # Visas svecītes eglītē esmu sadedzis. Puiši iznākuši ārā uzpīpēt, visi sadēģuši cigaretes.

dedzināt, 3. kónj., K., *uzturēt degšanu*, # Ganu Andrs papuvē cauru dienu dedzināja zaru kaudzes. Tēvs ar Pēteri cirta mūsu mežā malku, taisīdamies vasarā tur dedzināt līdumu, lai ierīkotu kādu jaunu tīrumu. Dedzināt līdumu nozīmē dedzināt tur izcirstos krūmus un citādu nederīgu koksni. Dedzināt eglīti nozīmē dedzināt tajā saspraustās svecītes. Liesmas kāpj arvien augstāk un sāk dedzināt viņa miesu. Viņš nopūš sērkokciņu, kas jau sācis dedzināt viņam pirkstus.

sadedzināt / nodedzināt, pbg., # Ar tik karstu gludekli drēbes var sadedzināt. Ziema bija auksta, visu malku sadedzinājām (sakurinājām). Pirmās raganas Latvijā sadedzināja Grobiņā 1559. gadā. Bet neviens neatdzīvinās kóncentrācijas nometnēs nosmacētos un sadedzinātos. Sper, pērkon, šķil uguni, Sadedzini kunga riju! (T. dz.). Viņš nekad nav pieredzējis, kā nodedzina viņa māju, nav salis ierakumos, nav cēlies uzbrukumam.. Šoziem nodedzinājām visu malkas krājumu. Dzimto sādžu viņš ieraudzīja sagrautu un nodedzinātu.

sadedzināties, *sadedzināt sevi*, # Valdības ēkas priekšā viņš aplēja sevi ar benzīnu un sadedzinājās.

izdedzināt, *sadedzināt (ierobežotā lietojumā)*, # Iebrucēji aiz sevis atstāja izlaupītu, postažā pārvērstu, izdedzinātu zemi. Cigaretē izdedzinājusi uzvalkā caurumu. Ugunskurs pļavā izdedzinājis apaļu, melnu kailas zemes laukumu. Kad izdedzinājuši lampā visu petrōleju un sveci svečturī, palikuši tumsā.

apdedzināt, *vairāk vai mazāk sadedzināt ko no virspuses*, # Vēja brāzma nolieca ugunsкура liesmu viņa virzienā, nedaudz apdedzināja seju un apsvilināja matus. Tehniskie noteikumi paredz, ka apdedzinātie ķieģeļi jādzesē vismaz četras stundas. Ierokamā koka virsmu apdedzina un pēc tam piesūcina ar karbólineju.

padedzināt, *mazliet, neilgi dedzināt*, # Ja gribat, varat vēl padedzināt svečītes eglītē.

pārdedzināt, *dedzināt pušu, izdedzināt caurumu u. tml.*, # Ar savu cigaretē viņš ir galdautu pārdedzinājis, izdedzinājis tajā caurumu.

iededzināt, *ar karstu metālu vai šauru liesmu ievēdot koksnes virsmā izdeguma radītas zīmes*, # Siguldas spieķa rokturī ar nokaitētu resnas stieples gabalu bija iededzināti kādi raksti vai ornamenti. Ceļrāžus izgatavoja galdniecībā, bet skolas darbnīcā iededzināja uzrakstus. Jaunais īpašnieks nopirkto vergus apzīmogoja ar pierē iededzinātām īpašuma zīmēm un nodarbināja akmeņu lauztuvēs.

KURTIES, kuras, kūrās / **kurēties**, kuras, kurējās, R. n., *degt kurināmajam, parasti krāsni, pavardā, ugunskurā*, # Krāsns kuras sprakšķēdama. Tur uguns nekūrās, Kur nav lāga kūrējiņa (T. dz.). Vienā stūrī kurējās plītiņa, un uz tās jautri sīca trumulis. Krastmalā kurējās ugunskurs. Pavardā sāk kurēties uguns.

kūrumis, L., *kuršana*, # Iesals jau pagājušajā rudenī rijā ar beidzamo kūrumu sakaltēts.

iekurēties / iekurēties / aizkurēties, M., *sākt kurties*, # Jāiet kurt krāsni, pati jau neiekursies. Mitrā malka negrib lāgā iekurēties. Kad ugunskurs būs kārtīgi iekurējies, tad jau degs arī slapjie žagari. Krāsns tikko aizkurējusies.

izkurties / izkurēties, *pabeigt kurēties*, # Krāsns jau izkūrusies, var taisīt ciet. Izkurējās krāsniņa, izgailēja zilās uguntiņas, aiztaisīja aizbīdni.

pakurēties / pakurties, *neilgi, kādu laiku kurēties*, # Ugunskurs vēl kādu laiku pakurējās un tad apdzisa. Uzmet kādu pagalīti, lai vēl plīts pakuras!

KURINĀT, 3. kónj., K., *likt kurēties, izraisīt kurēšanos*, # Meitas kurināja krāsni, cepa karašas. „Vai mēs tur kurināsim sārtu, tāpat kā kaimiņi?” vaicā Jānītis. Ainārs paņēma prāvu klēpi malkas un gāja kurināt vidusistabu. Pirti kurināja un tajā mazgājās ik sestdienu. Artilēristi kurināja uguni un vārīja vakariņas. Riju kurināja pats saimnieks.

kurt, kur, kūra / **iekurt / iekurināt / aizkurt / aizkurināt / piekurt / sakurt / sakurināt / uzkurt / uzkurināt**, *sākt kurināt*, # Uz salas malkas netrūkst, un, līdzko sāk krēslost, kuram ugunsкуру. Sals neļauj partizāniem gulēt, bet uguni kurt nedrīkst. Viņš iekūra mazo taupības krāsniņu, jo darbnīcā bija jūtami vēss. Kurinātājs iekūra pārbaudei centrālās apkures krāsni. Agrā rītausmā kalpones iekurinājušas krāsni, lai cepeši jau kūpētu uz galdiem. Sētnieks iekurināja centrālapkures katlu, un mīlīgs siltums ieplūda dzīvokļos. Agnese atgriezās mājā un tūlīt iekurināja plīti. Tikko aizkūra uguni plītiņā, lampiņas taupības pēc tūlīt dzēsa. Brītiņu vēlāk abi puisēni jau omulīgi sēdēja pie aizkurtās krāsns. Viņš sakrāva no apdegušajām pagalēm sārtu un aizkurināja to. Viņš izrāva trīs sērkokciņus, kamēr aizkurināja jaunu papirósu. Veçais Akmanis sakrāva sārtu un piekūra tam uguni. Pa visiem ātri savāca malku un sakūra ugunsкуру. Saullēkts liesmo logā kā sakurts sārts. Andra tēvs jau sakūris pie priedes uguni, un es palīdzu viņam to uzkurt lielāku. Viņš sameklē nokaltušus zarus un sakurina ugunsкуру. Patvēries no lietus zem lielas egles, viņš uzkūra uguni un uzvārīja tēju. Andrs aizgāja aplokā salasīt malku, ko uzkurināt uguni. Mārītiņš par jaunu uzkurina apdzisūšo pīpi.

iekurs / aizkurs, L., *iekuršanas līdzeklis (skali, skaidas, tāss u. tml.)*, # Iekuru tāsis uzšvirkstēja, tikko tām pielaida uguni. Sieva patlaban plēsa skalus plīts aizkurai.

izkurt / izkurināt, *paveikt kurināšanu*, # Māsa teikusi, lai izkurot pirti. No izkurinātās krāsns dvesmoja patīkams siltums. Sādža kaujiniekus sagaidīja ar silti izkurinātām istabām. Pirtiņa bija silta, jo Annuža bija to no rīta izkurinājusi.

apkurināt, *kurinot apsildīt telpu*, # Kurinātājs gādā, lai dzīvokļos vienmēr būtu silti, lai tie būtu labi apkurināti.

apkure, L., *telpu apsildīšana kurinot; apsildīšanas ierīce*, # Ceļot jaunas mājas, būvē siltumcentrāles vadus to apkurei. Mūsu klimatiskajos apstākļos galvenokārt izmanto krāsns un centrālo ūdens apkuri. Viņi gādā par apkuri, pieved apkurei akmeņogles. Ja jūs nerēdzat ne centrālapkures radiātorus, ne krāsni, bet tomēr no kaut kurienes izplūst vienmērīgs siltums, tad jūs atrodaties telpā ar staru apkuri.

pakurināt, *nedaudz kurināt*, # Laiks kļūst vēsāks, jāsāk mājā telpas pakurināt.

pārkurināt, *kurinot sakarsēt par daudz (krāsni, telpu)*, # Pārkurināta istaba veselībai ir tikpat bīstama kā auksta, nekurināta istaba. Dzīvokļos temperatūra pārsniedza 20 grādus, kas nozīmē to, ka mēs dzīvokļus pārkurinājam. Istabiņā ož pēc pārkurinātas krāsns.

nokurināt / piekurināt / sakurināt, *kurinot stipri sakarsēt*, # Krāsns tā nokurināta, ka roka necieš pieskaroties. Gultas kājgalis ir pie pašiem karsti nokurinātās krāsns sāniem. Pēc āra vēsuma istaba likās tik silta, pat pārlietu piekurināta. Šī istabiņa ziemā ir grūti piekurināma. Kafējnīca, saules piesildīta, šķita kā piekurināta. Gar stipri sakurināto krāsni žāvējās viņu zābaki un auti. Sarga būdā krāsniņa bija tā sakurināta, ka grūti elpot. Par daudz sakurinātas telpas cilvēku padara miegainu un laisku.

nokurināt / sakurināt, *kurinot izlietot kādu daudzumu kurināmā*, # Piemaskavā vairs nedrīkstēja izcirst mežus, jo uzņēmēji tos bija paguvuši nežēlīgi izretināt un nokurināt. Tu jau pirmajā salnas vakarā laikam gribi visu ziemas malku nokurināt. Cik gan karalaikā netika malkā sakurinātas labas, kapitālas mēbeles. Birzi nozāģēja un sakurināja malkā.

nokurināt, *kurināt kādu laikposmu*, # Viņš kā kurinātājs pusmūžu bija krāsni nokurinājis, lielas un mazas.

AUKSTS, Kd., *ar nosacīti zemu temperatūru; aukstuma sajūtu raisošs; pretstatīts siltam vai karstam*, # Gaiss klētiņā tik auksts, ka jādrebinaš. Togad bija ļoti auksta ziema. Kad izdzirdu šāvienus, man aukstas trīsas / auksti šermuļi izgāja caur kauliem. Karstās dienās atspirdzinošas ir aukstās zupas. ko gatavo no maizes kvasa. Aukstiem gaļas ēdieniem lieto vārītu vai ceptu liellopu, teļa, cūkas gaļu vai mājputnus un medījumus.

auksts, Kd. / **auksti**, V. / **aukstums**, L. : *predikatīvā izteiksmē*, # Te taču ir zvēriski auksts! Bijis tik auksts, ka zaķim vai acis no aukstuma sprāgušas ārā. Kļūst aizvien aukstāks. Man vēl ir auksti, nekā nevaru sasildīties. Pēc skrējiena nevienam vairs nav auksti. Man metas auksti. Šonedēļ ir uznācis / iestājies / sacēlies liels aukstums.

paauksts, Kd., *samērā auksts*, # Bija paauksta vēla rudens diena. Šodien paauksts laiks.

salīgs, Kd., *ar paaugstinātu uzņēmību pret aukstumu*, # Beidzamajā laikā viņš kļuvis salīgs, vienmēr viņam auksti un auksti. Tiem, kuriem kājas ir ļoti salīgas, ieteicams ielikt apavos filca vai cita silta materiāla zolītes. Viņš sēdēja uz gultas malas un salīgi drebinājās. Ralfs pieturā savās plānajās karpēs salīgi mīņājās no vienas kājas uz otru.

salīgums, L., # Sākumā locekļos novēro salīgumu, paaugstinātu svīšanu, nelielas sāpes.

dzist, *dziest, dzisa / M., kļūt aukstākam*, # Saulei norietot, dienas siltums palēnam dzisa.

atdzist / padzist / paaugstināties, pbg., # Garajā dienā sakarsušais gaiss īsajā vasaras naktī nepagūst atdzist. Karstu ēst nav veselīgi, pagaidi, lai atdziest. Krāsns jau atdzisusi, tikko rēmdēna. Karstuma pārbaudei cepēja iešauj krāsni miltu sauju – ja tie apsvilst, tad jāļauj vēl krāsni mazliet padzist. Kad klimats paaugstinās, sievietēm kļūst biežāks zemādas tauku slānis, bet vīrietis izgudro kažoku.

dzēsēt, 2. kónj. / **dzēsīnāt / dzēsīnāt**, 3. kónj., K., *darīt aukstāku*, # Izslaukto pienu salēja kannā un ielaida akā dzēsēt. Auksta kómprese dzēsē viņas karsto pieri. Elma sēž piena noliktavā uz dzēsīnāmās tvertnes betona malas. Tēraudu nevar lēni dzēsīnāt, ja grib iegūt skaudru asmeni.

atdzēsēt / atdzēsīnāt / atdzēsīnāt / paaugstināt, pbg., # Ūdens atdzēsē urāna stienīšus, lai tie pārāk nesakarstu. Novārtītās sēnes var atdzēsīnāt, iegremdējot trauku ar tām aukstā ūdenī.

Metinātājs degli atdzisināja ūdens spainī. Lieli daudzumi vulkānisko pelnu atmosfērā, aizsedzot sauli, paaugstina Zemes klimatu.

padzesēt / padzesināt / padzisināt, *mazliet dzesēt*, # Viņš smalsta ar karotīti karsto tēju, lai to ātrāk padzesētu / padzesinātu. Viņš pasmeļ zupu karotē, pāris reizes uzpūš, lai padzisinātu, un tikai tad bāž mutē.

dzēsēties, *dzēsēt sevi; atdzist*, # Sakarsis nedrīkst caurvējā dzēsēties. Akā iegremdētās kannās dzēsējas piens.

atdzēsēties / atdzisināties, *pbg.*, # Aptinis dvieli ap gurniem, viņš iziet no pirts atdzēsēties / atdzisināties.

saaukstēt / sasaldēt, 2. kónj., K., *pakļaujot savu organismu pastiprinātai atdzišanai, darīt to slimu*, # Saaukstēju kaklu, tagad esmu pavisam aizsmacis. Sasaldēsi to bērnu, tik plāni saģērbtu ārā palaižot.

saaukstēties / sasaldēties, *saaukstēt sevi*, # Māte saaukstējās, saslīma un nomira. Pavasarī tēvs atkal bija saaukstējies un sagulēja slimnīcā ar plaušu karsoni. Ceļā no Cēsīm uz Kalāciem Veidenbaums sasaldējās, saslīma ar ātro diloni un nomira.

saaukstēšanās, L., # Viņš ievaicājās, vai mums mājās nav kādas zāles pret saaukstēšanos.

aukstums, L., # Visaukstākā vieta uz zemeslodes – aukstuma pōls – atrodas Antarktīdā. Temperatūras sajūtas iedalās siltuma un aukstuma sajūtās. Aukstuma sajūtas rada speciālu aukstuma receptōru (Krauzes vālišu) kairinājums. Viņa stāvēja un trīcēja no aukstuma.

VĒSS / dzēstrs / dzēdrs, Kd., *mēreni auksts*, # Gaiss ir vēss un drēgns. Karstajās dienās māte laistīja grīdu ar aukstu ūdeni, lai istaba būtu vēsāka. Vēsā vietā citrōni saglabājas ilgu laiku. Pār muguru skrien vēsas tirpas / trīsas. Pār saulē izkaltušo stepi pūta dzēstrs rītenis. Tur valda mērens klimats ar dzēstrām vasarām un ne visai bargām ziemām. Pie strauta noliecies, viņš smēla saujās dzestro, tīro ūdeni. Ir jau rudens, rāmas, dzēdras dienas, kad dzērves jau aizlidojušas un zāle mirusi plok pie zemes. Austrā no rītiem parasti nomazgājās dzēdrajā strauta ūdenī.

vēss / dzēstrs, Kd. / **vēsi / dzēstri**, V. / **vēsums / dzēstrums**, L., : *predikatīvā izteiksmē*, # Man kājām kļūst tīri vēss / vēsi, par daudz ilgi esmu stāvējusi. Septembris atnāca vēss un lietains. Istabiņā ir vēss / vēsi. Gaitenī no rītiem ir diezgan drēgns, tāpēc tur atstātais apģērbs piesūcas ar vēsumu. Tiklīdz dārzā sāka ievilkties garas ēnas, kļuva krietni dzēstrs. Man sala rokas, un arī pašam kļuva dzēstri. Pievakarē no Daugavas vējo / velk dzēstrums.

pavēss / padzēstrs / padzēdrs, Kd., *nedaudz vēss*, # Laiks bija pavēss un diezgan lietains. Asja paņēma līdzi jaku, jo, naktī atgriežoties, varēja būt pavēsi. Karstums atkāpjas, pamazām sāk vilkt spirtgs, pat padzēstrs vējiņš. Rīts bija padzēdrs.

atvēst, -vēst, -vēsa, M., *kļūt vēsākam*, # Saule jau nogājusi, bet pludmales smiltis tik ātri vēl neatvēst. Pēc kómpreses viņa piere ir atvēsusi.

vēsināt / dzestrināt / atvēsināt / pavēsināt, 3. kónj., K., *darīt vēsu, vēsāku*, # Spiedkatls darbojoties vēsina pagraba telpu, kas ir sevišķi svarīgi karstās vasaras dienās. Vēsma patīkami dzestrina mūsu sakarsušos ķermeņus. Grāfiene ar raibu japāņu vēdekli atvēsina seju. Nelielais ventilātōrs tomēr kaut cik pavēsina piesilušo telpu.

vēsināties / atvēsināties / pavēsināties, *vēsināt sevi; tikt vēsinātam*, # Spainī ar aukstu ūdeni vēsinājās alus pudeles. Arī viņa bija milzīgi sadancojusies, tāpēc apsēdusies vēsinājās, vēdinot ar baltu drāniņu. Gribēdama atvēsināties, gāju lejup pie ezera. Viņš izgāja uz lieveņa uzpīpēt un pavēsināties.

vēsums / dzēstrums / dzēdrums, L., # Ģērbusies plānā kleitiņā, viņa drebēja vakara vēsumā. No ielejas pretim plūda tīkams vēsums. Viegli trīsēdama rīta dzēstrumā, viņa sēdēja uz tīklu sola un vērās jūrā. No Daugavas nāk naksnīgs dzēdrums.

SPIRGTS / spirdzīgs / atspirdzinošs / svaigs / veldzinošs, Kd., *patīkami, mundrinoši vēss*, # Viņš dziļi ieelpo spirtgo pavasara nakts gaisu. Ir spirtga vasaras rīta stunda, kad pilsēta nav vēl piekarsusi. Pa atvērtajām durvīm istabā ieskrien svaigs, spirdzīgs vējš. Ik pa laikam uznāca atspirdzinošs lietus kā pārmaiņa saules tveicei. Garšīgas un atspirdzinošas ir tā sauktās aukstās zupas. Pavasara rīti bija dzidri un svaigi. Viņš izgāja asajā, svaigajā ziemas naktī un, pret vēju pagriezies, dziļi ievilka elpu. Varēja jau dzirdēt jūras šalkoņu un just mitri veldzinošo jūras gaisu.

spirdzināt / atspirdzināt / atsvaidzināt / veldzināt, 3. kónj. / **veldzēt / atveldzēt**, 2. kónj., K., *darīt spirtgu*, # Vēss ūdens atspirdzina. Lietus kā rēmdēna duša spirdzina viņa pārkarsušo ķermeni. Lietus noskalos putekļus un atsvaidzinās gaisu. Pelde jūrā patīkami atsvaidzina. Ūdens ir vēss un

tīkami veldzina mūsu sakarsušos ķermeņus. Viņa vairākkārt apgroza spilvenu, lai drānas vēsums atveldzētu pietvīkušo vaigu. Pamazām nakts vēsums viņu atveldzē.

spirdzināties / atspirdzināties / atsvaidzināties / veldzēties / veldzināties / atveldzēties, *spirdzināt sevi*, # Vīri spirdzinās, apšļakstoties ar vēso ūdeni. Viņš iziet uz balkona vakara vēsumā atspirdzināties. Pludmalē izkarsuši, mēs dodamies jūras viļņos atsvaidzināties. Upītes likumā, kur ūdens dziļums pāri galvai, viņi gāja veldzēties vasaras karstajās dienās. Viņi devās veldzināties jūras viļņos. Jūra šalca pretī jau pa gabalu un aicināja atveldzēties.

spirtums / svaigums / veldze, L., # Pa atvērtu logu spirtums ieplūst ar šalti. No skaidrajām debesīm svelmē saule, un paglābj vien sālš spirtums, kas nāk no jūras. Meitenes bija izgājušas no mājām laikus un varēja nesteigdamās ieelpot saulainā un vējainā rīta svaigumu. Gaiss kļuvis versmīgs, un tikai upes ūdeņi vēl var sniegt veldzi. Ārā mani apņēma valgas veldzes pilnais nakts gaiss.

DRĒGNS, Kd., *vēss un mitrs*, # Pūta drēgns rīta vējš. Bija pelēka, drēgna diena, liņāja garlaicīgs, nepārtraukts lietus.

drēgnums, L., # Gaiss bija smaga rudens drēgnuma pilns.

SALTS, Kd., *stipri auksts*, # Visi laiku pa laikam berzēja vaigu galus, kuri stinga saltajā ziemas gaisā. Pūta salts ziemelis. Nāks salta nakts ar baltu salnu.. (K.Krūza).

salts, Kd. / **salti**, V. / **saltums / sals**, L., : *predikatīvā izteiksmē*, # Ir ziemas pusnakts, ārā nikni salts.. (Aspazija). Cēlās drēgns rīta vējš, un tagad uz klāja tiešām bija salti. Pastāvīgs sals Latvijas austrumu rajonos iestājas decembra pirmajā dekādē. Uz nakti saltums pieņemas. Sals dažreiz turējās ļoti ilgi, logi aizsala no apakšas līdz augšai. Naktīs sals vēl pievilka, un atkusušās ūdens peļķes apvizēja ar plānu ledu.

pasalts, Kd., *samērā salts*, # Tuvojas rudens, naktis jau pasaltas, nav izslēgtas salnas.

salt, salst, sala, R. n., *būt saltam; veidoties ledum*, # Vējā man sāk salt mugura, jāmeklē aizvējš. Ganiņam agrajos rītos aukstajā rasā sala kājas. Ezers jau salst ciet, drīz būs īstais blītku laiks. Māju ārsienām jābūt tik biežām, lai tās nesaltu cauri. Salst, ka sprakšķ vien, kā jau decembra rītā. Nakti atkal bija salis, logu rūtis aizvilkušās ar leduspuķēm.

pasalt, pbg., *nedaudz, neilgu laiku salt*, # Sardzē stāvot, iznāk pasalt. Vīrs, braucot ragavās, bija pasalis, šķaudīja un grūda roku pie deguna. Kad kādu nedēļu bija pasalis, iestājās atkal atkusnis.

piesalt / uzsalt, *pazemināties temperatūrai zem 0°C; veidoties ledum*, # Ārā bija piesalis – ejot gar parku, zem kājām čaukstēja sasalušas lapas un asfalta iedobumos skrapstēja ledus. Vēl tikai oktobra sākums, bet naktīs jau piesalst. Ziema ir niķīga – te snieg, te līst, te piesalst. Naktī ir nedaudz uzsalis, peļķes pārvilkas ar ledus kārtiņu. Ledus ir jauns, tikko uzsalis. Kad ezers jau bijis uzsalis, viņš esot uzlauzis ledu un izpeldējies.

sasalt, M., *pārvērsties cietā agregāstāvoklī*, # No rīta zeme bija sasalusi cieta kā krams. Tāds sals, ka kniebj ausis un pastalas sasalušas kramā. Spainī ūdens bija sasalis. Kad ūdens zemajā pļavā sasala ledū, tad sākās varena slidošana. Pīlādžu ogas bija sasalušas cietas kā krusas graudi, bet saldās gan. Mitrie šineļi sasala stīvi. Dubļi sasaluši krūvešos. Sasaluši kartupeļi ir kaitīgi lopu veselībai. Aukstums māca tecēt, ja negribi sasalt ragā.

atsalt, *sasalt atkārtoti*, # Kad pēc atkušņa sniegš atsals, būs tāda garoza, ka varēs pa virsu staigāt.

aizsalt, *pārklāties ar ledu; pārklāties ar sarmas veidojumiem (par logu rūtīm)*, # Dīķis aizsala vienā naktī. Uznāca stiprs sals, upes un ezeri aizsala, tikai jūra vēl negribēja padoties ledus važām. Stikla balkons vienās leduspuķēs, arī veikala logi aizsaluši.

iesalt, *tikt ieskautam sasalušā masā; sasalt kādas tilpnes iekšpusē*, # Ledlauzis dodas atbrīvot vairākus ledū iesalušus kuģus. Traktors bija iestidzis pāri asīm dūksnājā un, uznākot salam, tur arī iesalis. Ja bietes iesalst zemē, cik tad nevajag darba, lai tās izceltu un attīrītu no sasalušās zemes pikām. Tagad lieto antifrīzi, nav vairs jābaidās, ka ūdens iesals radiātoros. Bieži vien gadās, ka kūdra, sāls vai cita mikla viela ziemā iesalst vagonos.

piesalt, *sasalušai vielai būt piesaistītai pie kā*, # Augšup vērstajos zaros sniegš ir palls un viegli nobirst, bet apakšējiem zariem piesalis cieši klāt. Pie viņa ūsām piesaluši sīki ledus graudiņi. No staļļa puses parādās vīrietis puskažokā ar ledus piesalušu bārdu, kas mēnesnīcā spīgo.

nosalt, *tikt pakļautam zemas temperatūras iedarbībai ar dažādām sekām*, # Aigars pamostas nosalis, jo *sega* nospārdīta uz grīdas. Es sildu virs plīts savas zili nosalušās rokas. Četrdesmitā gada bargajā ziemā ozolam nosala galotne. Blakus takai gulēja nosalusi zīlīte.

pārsalt / **pārsalties**, *stipri nosalt*, # Ceļā pārsalis, Veidenbaums Kalāčos gulēja slims. Viņš bija pārsalies, pieturā autobusu ilgi gaidīdams.

izsalt, *salā iet bojā, iznīkt*, # Tajā ziemā izsala augļu koki, putni krita lidojumā.

izsalties, *ilgstoši salt*, # Pa ceļam uz māju izsalies, iekļu tuļīt virtuvē pie plīts sasildīties. Izsalies un pacietību zaudējis, viņš sāka lādēties.

apsalt, *nedaudz sasalt; nosalt daudziem vai visiem; apsarmot vai aplēdot*, # Burkāni ir jutīgi pret salu un apsaluši uzglabāšanai neder. Latvijas apstākļos pilnīgi salizturīgas ābeļu šķirnes pēc bagātīgas ražas gadiem pat mērenās ziemās izsalst vai daļēji apsalst. Kad sals pārsniedza trīsdesmit grādus, mežos apsala putni un zvēri. Dālijas pagājušajā naktī pilnīgi apsalušas. Logi apsaluši ar leduspuķēm. Asfalts apsalis ar tā saucamo melno ledu.

saldēt, 2. kónj., K., *pakļaut aukstuma iedarbībai*, # Aukstais klons saldē kājas. Ilgstoši gaļu uzglabā saldējot. Seglu kāpšļi pat caur zolēm saldēja un stindzināja kājas.

nosaldēt / **apsaldēt** / **apaukstēt**, pbg., # Topavasār vēlā un stiprā salna nosaldēja kartupeļiem lakstus un ozoliem jau saplaukušās lapas. Slapjajos cimdos viņš nosaldējis rokas, tagad sāp. Frontē, pat sniegā gulēdams, viņš nenosaldēja ne locekli. Mežnieka gaitās viņš bija apsaldējis kājas. Naktī salā piedzēries gājis uz māju, labi, ka ticis cauri vien ar apsaldētām ausīm. Puika slidotavā apsaldējis kaklu un nu klepo. Esmu apaukstējis kaklu. Kūtīs grīda ir diezgan mitra un vēsa, slaucējas var apaukstēt kājas.

pārsaldēt, *stipri nosaldēt*, # Viņam ir Sibīrijas izsūtījumā pārsaldētas kājas kā bēdīgs mantojums uz visu mūžu.

pasaldēt, *nedaudz saldēt*, # Uznākušais lietus mūs pasaldēja, kamēr tikām līdz mājām un pārgērbāmies sausās drēbēs.

sasaldēt, *saldējot pārvērst cietā agregātstāvoklī*, # Sals vienā naktī sasaldēja zemi, pārvērdzams to par cietu akmeni. Pareiza tehnoloģija prasa gaļu sasaldēt ļoti strauji – mīnus 30 grādu temperatūrā.

izsaldēt, *panākt, veicināt izsalumu*, # Stiprais sals izsaldēja vīnogulāju stādus. Vējš šodien pūš tieši logā, izsaldējis istabu gluži aukstu. No kūtsaugšas ziemā visu sienu nedrīkst noņemt, var kūtī lopus izsaldēt.

iesaldēt, *panākt iesalšanu, sasalšanu*, # Pirms sala laivu krastā neizvilka, iesaldēja ledu. Veikalā ir nopērkamas svaigas iesaldētas ogas.

aizsaldēt, *panākt aizsalšanu*, # Ieilgušais sals aizsaldēja arī Rīgas jūras līci. Nebija izlaidis ūdeni, aizsaldēja traktoram radiātoru.

piesaldēt, *saldējot piesaistīt klāt*, # Stiprais sals no dvašas piesaldē pie ūsām lāstekas.

uzsaldēt, *saldējot veidot ledušus kārtus vai padarīt jau esošo biezu, # Uznāca paskaudrs sals, kas skolēnu ziemas brīvdienās ļāva uzsaldēt pietiekami biezu ledušus kārtus slidošanai.*

saldēties, *saldēt sevi*, # Viņa peldēties negāja, jo tik vēsā ūdenī negribot saldēties. Saģērbšos silti, nav patikas modes labā saldēties.

apsaldēties, *apsaldēt sevi*, # Kad man sacēlās drudzis, nodomāju, ka esmu apsaldējusies. Ledaini aukstā ūdenī nenorūdīts ķermenis var bīstami apsaldēties. Kā toruden Miķeļa tirgū skroderis apsaldējās, tā arī necēlās vairs.

saltums / **sals** / **salums**, L., # Saltums sāka līst pie kauliem, un es skrēju atpakaļ uz māju siltāk saģērbties. Kūrorts atrodas kalnu aizvējā, tāpēc saltumu te nejūt. Virina tās durvis, pielaiž istabu ar saltumu. Sals svilināja vaigus un ausis, knieba rokās un kājās. Medību azartā, turot roku pie metāla stobra, mežsargs nebija jutis, kā no saluma atmirst pirksti.

sasalums, L., *vielas esamība cietā agregātstāvoklī*, # Augsnes sasalums vēl pavisam niecīgs, slīkšņās un dumbrājos vēl nedrīkst ne rādīties. Atkusnī pēc agrā sasaluma var vēl pabeigt rudens aršanu. Gari topošā dzelzceļa trases posmi atradīsies mūžīgā sasaluma rajonos.

uzsalums / **apsalums**, L., *viegls sasalums*, # Šorīt jau pirmais uzsalums uzlicis ūdenim plānu ledutiņu. Dziļākie staignāji vēl nebija aizsaluši, dažs gājējs pēkšņi ielūza cauri uzsaluma garozai. Iespraustas kapa vidū, Lauras baltās asteres stāvēja skaistas, apsalumu tikpat kā nemaz nemanīja.

pārsalums, L., *stipra aukstuma iedarbība uz organismu*, # Siltu istabu viņš šovakar sakurinās, jo māte aiz pārsaluma ir savārgusi.

apsaldējums / apaukstējums, L., *zemā temperatūrā radies audu bojājums*, # Pirmā apsaldējuma pakāpe ir vieglāka un arī visbiežāk sastopama, galvenokārt roku pirkstu vai kāju pirkstu apsaldējuma veidā. Ērgāniem stipri atdzīstot, var rasties apsaldējumi – visbiežāk vietās, kas atrodas tālāk no sirds un tāpēc sliktāk apasiņotas. Man no apaukstējuma ir sapampuši kāju pirksti un niez.

apsaldēšanās, L., *saslimstība no aukstuma iedarbības*, # Apsaldēšanās organismā izraisa temperatūras paaugstināšanos. Apsaldēšanās ir atkarīga no vairākiem apstākļiem – no apģērba, no aukstuma stipruma, gaisa mitruma un vēja.

atsals / atsala, L., *sals pēc atkušņa*, # Ārā neliels atsals, kā jau mēdz būt februāra otrā pusē. Ir marts, kad dienā sniegi plok, bet naktī atsala veido sērsnu.

SPALGS / spelgs / spelgonīgs / stindzīgs / stindzinošs, Kd., *ļoti salts*, # Pret vakaru sals kļuva vēl spalgāks. Bija spalgs sestdienas vakars ap Andrieviem. Tajā spelgajā / spelgonīgajā ziemas naktī mēs ilgi sēdējām viņa jaunajā mājā pie kamīna. Visas zīmes vēstīja bargu zienu, un tā patiesi atnāca nepieredzēti stindzīga. Sals pārsniedza trīsdesmit grādus, svilināja stindzinošs vējš. Ūdens upē joprojām salts, tomēr ne vairs tik stindzinošs, lai nevarētu tajā uz brīdi ienirt.

stingt, stingst, stinga, R. n., *no aukstuma zust kustību spējai*, # Es stingu aukstajā, nekurinātajā telpā. Ūdens tik auksts, ka dzerot zobi stingst.

stindzināt, 3. kónj., K., *ļoti stipri saldēt*, # Drēgnais gaiss stindzina rokas.

spelgonis / spelga / spalgonis / spalgums / stindzenis, L., # Laukā valda tāds spelgonis, ka dzīvoklis jau sāk atvēst un rūtis pārklāties ar leduspuķēm. Viņš reiz ziemas spelgoni pat āliņģi izpeldējās. Bija tāda spelga, ka elpu rāva ciet. Ar vieniem un tiem pašiem zābakiem gan ziemas spalgoni, gan vasaras tveicē. Sals neatvilga, bet vēl pieņēmas spalgumā. Oktobra beigās uznāca šim gadalaikam neparasts stindzenis.

2. Kónsistence.

KÓNSISTENCE / substance / struktūra, L., *vielas daļiņu savstarpējās saistības pakāpe*, # Putraimu novārtējuma kónsistencei jābūt staipīgai, gļotainai. Pēc kónsistences un ārējās formas dezodóranti ir ļoti daudzveidīgi. Pēc kónsistences biežputras iedala irdeņās, biežās un šķidrās. Medus kvalitāti vērtē pēc krāsas, garšas, kónsistences, dzidrums, mehāniskiem piemaisījumiem, ūdens satura. Želejas kónsistence ir atkarīga no recinātāja daudzuma un temperatūras. Lai saputotam olas baltumam būtu stabilāka kónsistence, putošanas beigās var pievienot dažus pilienus citrōnskābes šķīduma. Nogatavināšanas laikā siers iegūst šķirnei raksturīgu garšu, smaržu un kónsistenci, veidojas siera acojums un miziņa. Acs ābola pamatmasu un reizē centrālo daļu veido dzidrs, caurspīdīgs stiklveida ķermenis, kuram ir galertveida substance. Pasaule, kā iedomājās Kardāns, sastāv no trim substancēm – zemes, ūdens un gaisa. Sniegs, daļēji vēju nolaižīts un daļēji saules saēsts, maz vairs atgādināja tā sākotnējo substanci. Milzīgā atšķirība dimanta un grafitā īpašībās slēpjas šo minerālu kristāliskajā struktūrā. Pudiņš ir ēdiens ar smalkporainu struktūru. Ja atļaidina saldēto biezpienu, tā kónsistence, struktūra atjaunojas.

CIETS, Kd., *ar ievērojamu pretestību mehāniskam spiedienam*, # Pēc kónsistences ziepes iedala cietajās (gabalveida, pulverveida), mīkstajās jeb pastveida un šķidrajās ziepēs. Jo vairāk ir taukos piesātināto taukskābju, jo cietāka ir tauku kónsistence. Cietam ķermenim termiski izplešoties, līdz ar ķermeņa lineāro izmēru palielināšanos palielinās arī tā tilpums. Visi akmeņi nebūt nav vienādi cieti. Pie karbōnātiem pieskaitāmi irdeņie un cietie saldūdens kaļķieži. Ziemas atkušņos un salā sniegs sagūlies ciets un blīvs, gandrīz vajag laužņa, lai to izkustinātu. Saimniekdēli nēsāja uzkrēklus ar cietām apkaklītēm. Vēža ķermeni klāj ciets apvalks. Viņa cietie mati pavisam gludi nemaz nebija sasukājami. Šo koku koksne ir pusotras reizes cietāka par dzelzi.

paciets / pusciets, Kd., *diezgan ciets, vidēji ciets*, # Balsenes pólipi visbiežāk lókalizējas uz balss saitēm – tie ir apaļi, pacieti, labi norobežoti veidojumi uz tievas kājiņas. Mīkstos zīmuļos grafitam pievienots 20% mālu, puscietos ap 40% , bet cietākajos ir pat līdz 60% mālu.

superciets, Kd., *sevišķi ciets*, # Tiek izgudroti jauni supercieti metālu sakausējumi.

cietēt, 2. kónj., M., *kļūt cietam, cietākam*, # Salmi sāka dzeltēt, vārps briest un graudī cietēt. Kaļķu java, cietējot dabiskos apstākļos, karbōnizējas ar gaisā esošo ogļskābo gāzi.

sacietēt / nocietēt / sagaldēt, pbg., # Darvas līme ūdenī ir izturīga, aukstumā tā sacietē, bet siltumā atļaižas. Bieži gadās kāds vēzis, kas nupat nomaucis savu vēco, cieto čaulu, bet jaunā āda

tam vēl nav paguvusi sacietēt. Kliņģeris jau sacietējis, bet jāapēd vien ir. Zālei pāraugot, tā nocietē un kļūst mazvērtīgāka, grūtāk sagremojama. Kad acotņu apakšējā daļa nocietējusi un to vertikālais stāvoklis vairs nevar mainīties, jāizgriež celmiņi. Mālainā augsne saulē un sausumā sagaldējusi cieta kā akmens. Kartupeļu biezenī jaukta rupjmaize tikko izcepta ir čaugana un mīksta kā vilna, bet ātri sagaldē un kļūst sausa un bezgaršīga kā salmi.

pārcietēt, *pārmērīgi sacietēt*, # Zāle pārcietē, kad tajā pieaug kokšķiedras daudzums.

pacietēt, *kļūt samērā cietam*, # No iepriekšējā cepiena vairs palicis nepilns klaisls jau pacietējušas rupjmaizes.

cietināt, 3. kónj., K., *darīt cietu, cietāku*, # Cementu var sekmīgi aizstāt ar kaļķiem, ja tikai izstrādājumus cietina piesātināta ūdens tvaika atmosfērā. Viņa rūpējas, lai vīra kreklam apkaklītes būtu gludas un cietinātas.

sacietināt / nocietināt, pbg., *padarīt cietu*, # Zem kājām kraukst saules saēsts, viegla sala sacietināts, graudains sniegs. Ar savu ēveles un kalta sacietināto plaukstu viņš tā saņņaudza Štrauha maigo roku, ka tam smaids ar reizi apdzisa. Tīrs zelts ir mīksts – lai to nocietinātu, tam pievieno varu un sudrabu.

iecietināt, *padarīt cietāku (par audumu)*, # Ērts lietošanā ir jaunais sintētiskais līdzeklis, kas vienlaikus balina un iecietina lina, zīda un kokvilnas audumus. Tilla aizkarus pēc mazgāšanas divreiz skalo un iecietina cukura šķīdumā. Ja tērps darināts no viegla auduma, tad apakšsvārki jāieciatina vai arī jāizgatavo no stīvāka auduma.

pārcietināt, *pārmērīgi iecietināt*, # Ja audumu pārcietina, tad tas nevis patīkami gurkst, bet gandrīz vai viegli grab.

cietība / cietums, L., # Pastās parasti ir abrazīvi ar mazāku cietību nekā pulveros. Līdz šim par viscietāko vielu uzskatīja dimantu, izsakot tā cietību ar skaitli 10. Šādam tēraudam ir pašrūdišanās spējas, un tas nezaudē savu cietību pat sasniedzot sarkankvēli. Atkarībā no koksnes cietuma skaldāmā cirvja asmens ir nedaudz atšķirīgs. Tādas matu īpašības kā to cietums un rupjums ir atkarīgas no iedzimtības.

sacietējums, L., # Nokaltušo kārķu koksne cirvi lēti neiecirtīsi, naglu neiedzīsi, jo to veido purva dzelzs un sīkstu šķiedru sacietējums.

STINGRS / stings / tvirts, Kd., *ar stabīlas formas konsistenci*, # Lai iegūtu stingrākas konsistences uzputeni, ar cukuru savārīto augļu un ogu masu atdzesē līdz 50 – 60°C, pievieno olas baltumus un putu, līdz masas tilpums dubultojas. Pamats te stingrs, var droši ar buldózeru braukt virsū. Olu baltumus kopā ar cukuru saputo stingrās putās. Apkārt viss sasalis, stings un kluss. Mēs lasījām tikai tvirtās sēnes – cūcenes, krimildes, vilnīšus, arī bērzlapju podiņus. Lācenes jau apsarkušas un tvirtas gozējās uz ciņiem. Pie zara tvirtos, tievos kātiņos karājās tumšsarkanas un it kā valgas ķiršogas.

pastings / pusstings, Kd., *samērā stings, vidēji stings*, # Apakšā varēja samanīt diezgan pastingru segumu, tātad ceļš tomēr izskalots nebija. Arkls griež pastingro zemi kā nobriedušu maizi. Pasta ir masa ar pusstingru konsistenci,

stingrums, L., # Recekļa stingrumu var palielināt, recināmajam šķidrumam pievienojot agaru vai želatīnu.

grods, Kd., *stingri savīts, savērpts*, # Aplīši izšūti ar baltiem, grodiem diegiem dubultajā svītru dūrienā.

grodots, L., # Diega grodumu nosaka ar īpašu aparātu.

BLĪVS, Kd., *ar ciešu vielas daļiņu savstarpēju sakļāvumu, bez porām u. tml.*, # Cūku tauki ir balti, ar blīvu konsistenci, tīru garšu un arómātu. Dzelzs koka koksne ir sarkana un tik blīva, ka grimst ūdenī. Logs bija aizklāts ar tik blīvu aizkaru, ka ne mazākais saules stariņš neiespīdēja istabā. Betons ne vienmēr pats blīvi piepilda visu veidni, to nepieciešams stampāt.

pablīvs, Kd., *samērā blīvs*, # Pēc atkušņa sniegs ir saplācis un kļuvis pablīvs.

blīvēties / blietēties, 2. kónj., M., *kļūt blīvam*, # Zem smagās tehnikas riteņiem augsne blīvējas / blietējas un nelaiž vairs pietiekami cauri gaisu.

sablīvēties / sablietēties / noblīvēties / pieblīvēties / pieblietēties, pbg., # Kad augsnes virskārta sablīvējas, tā jāirdina. Šķembas tūlīt tiek izlīdzinātas un vēl pēc mirkļa zem veltna čirkstēdamas sablietējas vienmērīgā klāstā. Gar taku saaugušas ceļtekas – tām acīmredzami patīk noblīvējušies zeme. Pēc katra lietus augsne pieblīvējas. Vasarā, kad māls jau bija pieblietējies, zēni pāri pauguram nosprauda savu velótrasi.

blīvēt / blietēt, 2. kónj., K., *darīt blīvu, blīvāku*, # Izgāztās akmens šķembas pielīdzināja, blīvēja un tad pārklāja ar asfaltu. Kultivātora zari slapju augsni ziež, blīvē, bojā tās struktūru. Fabrikas pagalms bija ciets kā klons – gadu desmitos tūkstoš kāju bija to blietējušas.

sablīvēt / sablietēt / noblīvēt / noblietēt / pieblīvēt / pieblietēt, pbg., # Lai skābētos kāpostos būtu mazāk C vitamīna zuduma, kāposti cieši jāsablīvē stampājot, tādā veidā izspiežot gaisu. Automašīnas sablietējušas sniegu cietu kā akmeni. Novietojot sienu šķūņos, kaudzēs vai stirpās, tas rūpīgi jānoblīvē, lai tajā iespējami mazāk varētu iespieties mitrais gaiss. Nesenās lītavas noblietējušas liedagu cietu kā klonu. Blīvās augsnes ātrāk iesilst un ātrāk arī izstaro siltumu, tādēļ koku ziedēšanas laikā, ja paredzamas rītsalnas, augsne jāpieblīvē. Pukstēdams ripoja smagais rullis, pieblietēdams akmens šķembas.

blīvums / blīvējums, L., # Sniega blīvumam jābūt tādām, lai, ejot pa tramplīnu slēpošanas zābakos, iespiedumi nebūtu dziļāki par 3 – 4 centimetriem. Zirgi uz katra hektāra sablīvē 5 ārus lielu zemes platību, pie kam blīvējums ir spēcīgs (uz nelielas platības gulstas liels svars).

AMÓRFIS / stiklveidīgs / stiklveida, Kd., *ar haotiski izvietotiem atomiem vai mólēkulām*, # Karsējot amórfu vielu, tā pakāpeniski kļūst mīksta. Būtbā amórfā cietviela ir pārdzesēts šķidrums. Raksturīgs amórfas cietvielas piemērs ir stikls. Kólófonijs ir dzeltena vai sarkanīgi brūna viela ar stiklveida konsistenci. Ieža stiklveidīgā struktūra raksturīga ar to, ka tā masa ir amórfā, nekristāliska. No stiklveida masas darināto kreļļu, kuras atrada izrakumos Krimā, večums ir vairāk nekā trīs gadu tūkstoši.

amórfums, L., # Nebiju ņēmis vērā šókólādes amórfumu – kabatā ieliktais gabaliņš no ķermeņa siltuma bija krietni pakusis.

PLASTISKS, Kd., *padevīgs neatgriezeniskai fórmā maiņai*, # Sniegs ir plastisks, tas noder rotaļām – no tā var veidot sniega vīrus vai citādas figūras, vai celt sniega cietokšņus. Bērnu kauli satur vairāk órganisku vielu nekā pieaugušo kauli, tāpēc tie ir plastiskāki un viegli maina fórmu. Drenu caurules ir no plastiska māla veidoti un apdedzināti cilindriskas fórmā izstrādājumi meliorācijas vajadzībām. Karsējot stikls atkal pakāpeniski pāriet no cieta stāvokļa plastiskā un pēc tam šķidrā.

termóplastisks, Kd., *sakarsētā stāvoklī viegli pakļāvīgs defórmācijai, kura saglabājas arī pēc atdzišanas*, # Tiek órganizēta izlietoto termóplastisko plastmasu izstrādājumu savākšana un pārstrāde. Šādus lineārus pólímērus sauc par termóplastiskiem.

plastificēt / plasticēt, 2. kónj., K., *darīt plastisku, plastiskāku*, # Betóna masas plūstamību, plastiskumu ieteicams nodrošināt nevis atšķaidot ar ūdeni, bet gan pievienojot plastificējošas piedēvas – plastifikātorus. Pólivinilhólórīdu iespējams plastificēt, ievadot tajā dažādus zemmólēkulārus savienojumus. Plasticētā koksne var aizstāt arī metālus.

plastiskums / plasticitāte, L., # Plastiskums ir mālu svarīgākā īpašība, kas dod iespēju veidot no tiem dažādus keramikas izstrādājumus. Metālrūpniecības veidņu smiltīm jābūt ar pietiekošu plasticitāti, lai no tām varētu izgatavot vissarežģītāko prófilu veidņus.

termóplastiskums, L., # Par termóplastiskumu sauc vielas spēju sakarsētā stāvoklī ārējo spēku iedarbībā mainīt savu fórmu un šīs izmaiņas saglabāt arī pēc atdzišanas.

KRISTĀLISKS, Kd., *ar stingri noteiktā kārtībā izvietotiem atomiem un mólēkulām*, # Kristāliskai vielai piemīt spēja veidot géométriski pareizus daudzskaldņus – kristālus. Kristāliskis ir cukurs, citrónskābe un cements. Kristāliskai vielai kūstot, strauji (lēcienuveidā) mainās visas tās fizikālās īpašības, kuras atkarīgas no atómu pareizā sakārtojuma.

kristāliskums, L., # Pēc minerālu kristāliskuma vai amórfuma tos iedala atsevišķās grupās.

kristalizēt, 2. kónj., K., *darīt kristālisku*, # Stiklu var kristalizēt, izturot to noteiktā temperatūrā.

kristalizēties, M., *kļūt kristāliskam*, # Kristāliskās vielas kūst un kristalizējas noteiktā temperatūrā.

kristalizācija, L., # Kristāliskās vielas kūst, absórbējot tā saucamo latento kušanas siltumu, savukārt pretējais prócess – kristalizācija notiek, tādām pašām siltuma daudzumam izdaloties.

PORAINS, Kd., *ar porām*, # Porainajos materiālos cietā viela aizņem tikai daļu kopējā tilpuma, bet pārējo tilpumu aizņem dažādi dobumi, poras un kanāli, kas pildīti ar gaisu. Rauga sēnītes izraisa spirtrūgšanu, kā rezultātā izdalās ogļskābā gāze, kas mīklā izveido pūslīšus un to irdina, padarot porainu. Plaušas veidojas no porainiem, sūklim līdzīgiem audiem.

smalkporains, Kd., *ar ļoti sīkām porām*, # Krēms ir smalkporaina, viegli sagremojama masa ar lielu tauku saturu.

porainība / porainums, L., # Rudzu maizes porainībai jābūt 45 – 55 %. Tukšumi un plaisas starp ieža atsevišķiem graudiem rada porainību. Visbiežāk sastopamās kósmētiskās kaites ir parastās un strutainās pinnes un ādas porainums.

šūnveidīgs / šūnveida / šūnains, Kd., # Saldūdens kaļķi ir pulverveidīgi vai sīkgraudaini, atsevišķos gadījumos novērojami poraini un šūnveidīgi tufi. Gāzbetons ir šūnveida materiāls, kuram porās atrodas gaiss. Pumeks ir šūnains, porains, ļoti viegls vulkāniskais pelēkas krāsas iezis. Labu šūnaino keramiku iegūst šamóta veidnēs.

IRDENS / irds, Kd., *ar cieši nesaistītām vielas daļiņām, graudains, porains u. tml.*, # Pēc konsistences biežputras iedala irdeņās, biežās un šķidrās. Irdeņi, poraini miltu izstrādājumi labāk sajaucas ar siekalām. Pie irdeņiem iežiem piedē smiltis. Pavasarī izveidojušās koksnes šūnas dod irdeņāku koksni nekā vasarā. Sivēns, rakdamies irdajā, melnajā zemē, šņakstināja sīkās koku saknītes.

pairdēns, Kd., *samērā irdēns*, # Ēdiens kā jau uz laukiem vasarā – pašu cepta lauku maize, vēss un tīrs piens, dzeltenīgs, pairdēns lauku sviests.

irdēnums, L., # Rušināšana veicina augsnes apakšējo kārtu irdēnumu. Raksturīga purva augšņu īpašība ir to lielais irdēnums.

DRUPENS / drupans / drupatains / birzīgs / birstošs, Kd., *viegli sairstošs vai sairis sīkākās daļiņās*, # Biezpienam jābūt sausam un drupenam, bez sūkalām. Ķieģeļi no šādiem māliem iznākot drupeni un mūrēšanai nederīgi. Brūngani melnā zeme ir drupana un irdēna kā saberzta rudzu maize. Augu saknēm vislabvēlīgākie augšanas apstākļi ir drupatainā jeb struktūras augsne. Irdinātai, drupatainai augsnei ir lielāka virsmas platība nekā blīvai. Šie cepumi ir ļoti birzīgi, nevar ne nokost, ne nolauzt, lai drupačas nenobirtu. Vafeles ir plāns, viegli birstošs, porains miltu konditorejas izstrādājums ar rievotu virsmu.

padrupens, Kd., *samērā drupēns*, # Man garšo padrupēns biezpiens, tāpēc to pastveida, kuru iesaiņo paciņās, es nepērku.

ČAUGANS / čagans / izkurtis / izburbis, Kd., *ar neblīvu konsistenci*, # Slaucenē bija silts piens, vēl čauganu putu pārklāts. Labi izraudzēta un izcepta maize ir čaugana, vienādi poraina. Ļēdus kļuvis čaugans, pagalam izkurtis, pa tādu staigāt ir bīstami. Sniegs nokusa, un uz upēm un ezeriem ļēdus kļuva čagans. Pievienojot mīklai mazliet sōdas, pankūkas iznāk mīkstas un čaganas. Darbs neveicās, jo mašīnas bieži stīga izburbušajās zemē. Brīžiem dzirdams, ka asie zirgu pakavi caur izburbušo pavasara sniegu atsitas pret akmeņiem. Logā pavīdēja bāla, izburbusi seja.

kurtēt, 2. kónj., M., *kļūt čauganam*, # Redīsi ātri kurtē. Sniegs jau piesaulē sāk kurtēt.

sakurtēt / izkurtēt / sačaukstēt / sačākstēt / izčākstēt / saburbēt / saburbt / izurbēt, pbg., # Sniegs marta saulē pamazām sakurtē. Lielai daļai graudu kodols pavisam sakurtējis, tikai biežā sēnala palikusi. Tie lielie dzeltenie gurķi ir vidū izkurtējuši. Kupēnas sētsvidū sadila un izkurtēja – kad es tajās iebrīdu, kājas gāja cauri līdz pat zemei. Dīķa ļēdus gar malām jau bija izkurtējis čagans. Pērnās lapas bija virspusē izbalējušas un sačaukstējušas kā vecs pergaments. Ļēdus bija tiktāl izurbējis un sačākstējis, ka kļuvis bīstams. Gadu gaitā laivas koksne bija sačākstėjusi poraina. Vajadzēja nojaukt sačākstējušo skursteni un mūrēt jaunu. Sniegs saplaka, izčākstēja un nokusa pavisam. Sienu balķi izčākstējuši kā sūklis – kaut ņem un pirkstos saberz visu māju. Vēl vakar upi sedza sazīlējis, saburbējis ļēduslauks. Pa gabalu tie kalni izskatās kā veča ziloņa āda – saplaisājusi, saburbėjusi. Viņam tāda poraina saburbusi seja. Biezā ļēdus kārtā pilsētas kanālā izurbēja poraina un mīksta. Izurbējušu, zilgani sārtu seju, šis agrākais traktiernieks un mežu spekulants vienmēr izskatījās neizgulējies.

pakurtēt / apkurtēt / pačākstēt / apurbēt, *nedaudz kurtēt*, # Redīsi jau pakurtējuši, mazliet pārauguši. Ļēdus it kā ņirdz ar pakurtējušiem šķautņu zobiem. Rutki no galiem apkurtējuši. Šie priedes balķi jau apurbējuši pelēki un poraini, der vairs tikai malkai. Vecā jumta pape izbalėjusi un pačākstėjusi pūkaina.

čubināt / bužināt, 3. kónj., K., *darīt čauganu, čauganāku*, # Māsa Liene jo bieži grozīja mani no sāniem uz sāniem, čubināja sagulētās cisas. Runādama Azanda knibinājās gar savu apģērbu, raudzījās apkārt, bužināja matus.

sačubināt / sabužināt / uzčubināt / uzbūžināt / izbužināt, pbg., # Īsti labi gulēt un sapņot varēja tikai uz spilvena, kuru mātes rokas pirms nakts bija sačubinājušas / sabužinājušas. Modes dēļ

jaunietes stipri sabužina matus, bieži tos cirto vai balina. Ieva ik pusstundu izvelk spogulīti, sabužina matus un sevi apskata. Marta lutina savu Jānīti, katru vakaru šim gultu uzčubina. Matus viņa bija uzbūzinājusi pašas veidotā frizūrā. Viņš sakārtoja pārsegus kójām, uzbūzināja sagulētos spilvenus. Varbūt gulētājas tur nemaz nebija, tikai sega tā uzbūzināta, lai izskatītos, ka zem tās kāds guļ. Tēvs palīdzēja meitai izbūzināt ar salmiem piestampāto guļammaisu.

pačubināt / apčubināt, nedaudz čubināt, # Gultasmaiss nav pačubināts, kopš tajā salmi bāzti. Jāiet apčubināt siena vālus.

čauganība / čaganība / čauganums / čaganums, L., # Šoziem nebija neviena atkušņa, tāpēc sniegs saglabāja savu čauganību / čauganumu līdz pat pavasarim. Pievelšana uztur augsnes virskārtiņu mitru un mazina augsnes čaganumu / čaganību pēc sala pārmērīgi irdinošās iedarbības.

PULVERVEIDĪGS / pulverveida, Kd. / pulverveidā / pulverī, V. / smalks, Kd., pulveri pārstāvošs, # Pēc fizikālā stāvokļa fósfora minerālmēslos iedala pulverveida un granulētajos. Saldūdens kaļķi ir pulverveidīgi vai sīkgraudaini. Šķīstošā kafija ir ērta lietošanai, pulverveida ekstrakts viegli un ātri izšķīst. Pilnmēslojuma maisījumu ar mikroelementiem veikalos var iegādāties kā pulverveidā, tā tabletēs. Liófilizēto, tas ir, īpašā vidē pulverveidā izžāvēto peru pienu var uzglābāt vairākus gadus. Kazeīnlīmi ražo pulverī un granulās. Sausus, pulverī sasmalcinātus augus pievieno gaļas zupām, cepešiem, marinādēm. Smalki, sudrabaini tērauda puteklīši no zāģa asināšanas sakrājās uz Mārča drēbēm un bira uz grīdas. Viņa paņēma smalkos miltus un pienu, ņēma prāvu bļodu, kur sagatavot raušiem virsu.

smalkmaluma / sīkmaluma, Kd., # Smalkmaluma milti ir graudu milti, kuri nesatur graudu apvalkus vai arī satur tos nelielā daudzumā.

MILTAINS, Kd., ar samērā lielu cietes daudzumu, # Neskaldītie auzu putraimi ir ar pelēcīgu nokrāsu, miltainu konsistenci, labām garšas īpašībām. Reči kur aug tādi kartupeļi kā Vīndedžu smilti – lieli, miltaini un apbrīnojami tīri.

TRAUSLS, Kd., viegli drūpošs, # Kaut gan dimanta cietība ir liela, tas tomēr ir ļoti trausls – pietiek ar vienu āmura sitienu, lai sadruptu sīkos gabaliņos.

trauslums, L., # Senajos laikos cilvēki parasti nenodzīvoja līdz vecumam, kad iestājas kaulu trauslums.

GRAUDAINS / granulēts / granulozs, Kd., sastāvošs no smalkāku vai rupjāku daļiņu birdnes (beramas vielas); sastāvošs no sapresētām daļiņām, # Rīsus nedrīkst vārīt līdz šķīšanai, gatavā veidā tiem jābūt graudainiem. Zem liela spiediena un augstā temperatūrā kaļķakmeni pārveidojas blīvā, graudainā iezī – marmórā. Šeit vistas baro tikai ar granulēto, kómbinēto barību. Pagājušajā gadā rūpnīca izgatavoja 45 tónnas sausā micēlija granulētā veidā. Šai augsnei ir granulōza struktūra.

gabalains, Kd., sastāvošs no palielām vai lielām vielas daļām, # Uzarta mālaina augsne ir stipri gabalaina, jo viegli nesairst.

rupjgraudains, Kd., no rupjām daļiņām sastāvošs, # Ūsus veido ledāja kušanas ūdeņu rupjgraudaina smiltis. Augsnei jābūt pietiekami rupjgraudainai, lai būtu iespējama laba gaisa apmaiņa. Grīšļa sienā iekaisu rupjgraudainu sāli, lai trūcīgā zāle ziemu govīm labāk garšotu.

rupjgabalains, Kd., sastāvošs no rupjiem gabaliem, # Smagu augšņu rupjgabalaina, vadziņās izveidota lauka virsa pēc kultivēšanas pastiprināti iztvaiko mitrumu.

sīkgraudains / smalkgraudains, Kd., no sīkām daļiņām sastāvošs, # Krējuma saldējumi sasalst lēni un lēni kūst, konsistence sīkgraudaina, vienmērīga. Pēc kristālu izmēriem ieža struktūra var būt rupjgraudaina, vidēja un sīkgraudaina. Sīkgraudainām kukurūzas šķirnēm 1000 graudu svars ir 50 – 250 grami, bet rupjgraudainām – 250 – 500 grami. Bārdas naža uztrīšanai lieto rupjgraudainas, smalkgraudainas un vidēji graudainas galodas. No Jemenas pilsētiņas Mókas nosaukuma vēl tagad smalkgraudainu kafiju apzīmē par mókas kafiju.

sīkgabalains, Kd., sastāvošs no sīkiem gabaliņiem, # Pirms asfalta klāšanas nobēra biezu kārtu sīkgabalainu šķembu un pamatīgi tās noblietēja.

MĪKSTS, Kd., padevīgs pret mehānisku spiedienu, # Atšķirībā no karamelēm kómfektēm ir mīksta konsistence. Pēc konsistences ziepes iedala cietajās, mīkstajās un šķidrās. Gumija sasilstot kļūst mīksta. Logi sapuvuši, dažās vietās koks tik mīksts, ka ar pirkstu var izdurt cauri. Pēc cietības izšķir cietās un mīkstās skrotis – mīkstās izgatavo no tīra svina vai ar niecīgu citu metālu piejaukumu. Mīksta stieple nelūst. Ivars sāka skriet pa mīkstu, pielijušu pļavu. No blakus telpas mīkstās čībās nedzirdami bija ienākusi Ieviņa. Vilna sukājama tik ilgi, kamēr kļūst mīksta kā vate.

Ligiju spēji sagrāba vēlēšanās atslīgt mīkstajā sēdeklī, aizvērt acis un neko nedomāt. Kumeliņa purniņš tik mīksts kā no samta. Pieliekusies viņa pabužināja kucēna mīksto spalvu. Pīlēni ir mīksti un pūkaini kā dzeltenī kamoliši. Mārīte rāpo pa kaķpēdiņu mīkstajiem spilventiņiem.

pamīksts / pumīksts / mīksnējs, L., *samērā mīksts*, # Rieksti vēl nav īsti nobrieduši, kodoli pamīksti. Rudzu graudi vēl ir pumīksti. Katru cietu krēslu var viegli pārvērst pumīkstā, uzsienot uz sēdekļa plānu spilventiņu. Mālainā zeme pēc lietus kļuvusi mīksnēja.

supermīksts, Kd., *sevišķi mīksts*, # Supermīkstos metālus var griezt ar nazi.

miekšķēties, 2. kónj. / **mīrkt**, mīrkt, mīrka, M., *iemērktiem šķidrumā kļūt mīksti*, # Zirņus pirms vārīšanas uz vairākām stundām liek ūdenī miekšķēties un uzbriest. Mārkos mīrka akmeņiem noslogoti lini.

atmiekšķēties / izmiekšķēties / izmīrkt, pbg., # Pavasaros ceļi atmiekšķējas, tāpēc tos šajā laikā nedrīkst izdangāt. Sasalušie dubļi ap pusdienlaiku sāk atmiekšķēties un lipt pie kājām. Kauli uz vecuma pusi atmiekšķējas, kļūst poraini un trausli. Baltmaizi pirms pievienošanas kotlešu mīklai liek siltā ūdenī izmiekšķēties. Jumtu noplēsa malkai, bet māla kleķa sienas bez aizsega pāris gadus izmiekšķējās un sabruka. Arī cepumi salijuši un izmīrkuši mīksti. Siltajā mārkā ūdenī lini izmīrka piecās dienās.

pamiekšķēties / pamīrkt, *nedaudz miekšķēties*, # Zirņiem vēl drusku jāpamiekšķējas. Liniem vēl jāpamīrkt.

mīkstīnāt, 3. kónj., K., *darīt mīkstu, mīkstāku*, # Āda jāmīkstina ar taukvielām. Šie preparāti mīkstina matus un neitralizē ķīmisko krāsu kaitīgo iedarbību. Mērcēšana mīkstina koksnī. Karstā saule mīkstina asfaltu.

samīkstīnāt, pbg., # Pastēļus viņš veidoja, iepriekš samīkstīnādams krāsainos krītiņus virs garaiņiem, līdz tie ieguva pastas konsistenci.

miekšķēt / mērcēt, 2. kónj., K., *mērcējot darīt mīkstu*, # Viņa iebērusi bļodā zirņus miekšķēt. Rudens lietus miekšķē ceļus. Kurpnieka meita palīdzēja tēvam piķēt diegus un mērcēt ādas.

atmiekšķēt / izmiekšķēt / izmērcēt, pbg., # Ādas kreisā puse karstumā pārkalst un to vairs nevar atmiekšķēt. Piekaltušo pārsēju vispirms vajadzēja atmiekšķēt. Gribējās ilgāk palikt ūdenī, lai atmiekšķētu sasodītās varžacis. Lietus tā atmiekšķējis ceļu, ka par braukšanu nav ko domāt. Lietainais laiks mālaino trasi bija galīgi izmiekšķējis. Kad rudens lieti izmērcēs ceļus, tad varēs pabraukt tikai pa šosejām. Cietsirdīgākais ciema vīrs kļūva mīksts kā izmērcēta liepu lūku vīze.

pamiekšķēt / pamērcēt, *nedaudz miekšķēt*, # Lai dabūtu nost pudeļu etiķetes, tās jāpamiekšķē siltā ūdenī. Iekaltusī ota jāpamērcē šķīdinātajā, lai atmiekšķējas.

mīkstums, L., # Rokas ar patiku tausta drānas samtaino mīkstumu.

ĻUMĪGS, Kd., *tik mīksts un tukls, ka kustoties viegli dreb, viļņojas (par miesu)*, # Ikreiz, sakustinot galvu, viņa ļumīgie vaigi mazliet ietriecējās.

ļumīgums, L., # Viņa miesas ļumīgums bija ne aiz tukluma, bet drīzāk kādas slimības dēļ.

ļumēt, 3. kónj., R. n., *būt ļumīgam*, # Cūka tā nobarojusies, ka ļum vien. Kundze ļumēt ļumēja aiz branguma. Lejnieku Latai ap trīsdesmit gadu, viņa ir vidēja auguma, bet neredzēti tukla – apaļie vaigi, ratiem ligojoties, ļumēja līdzī. Vīrs smējās, un viņa trīskāršā pazode ļumēja.

STAIGNS / muklains / mukls / dūksnains / dūksns / dūkstains / slīkšņains / slīkšņs / dumbrains, Kd., *mīksts (par zemes virskārtu)*, # Pavasaros un rudenos ceļi šeit kļūst tik staigņi, ka izbraukt var tikai traktōri. Zēni gar malu paskrēja garām zirgiem, kuri gausi mina staigņos mālus. Pļava vēl tik staigņa, ka govis laist virsū nevar, lai neuzvanda mēlnu zemi. Muklains meža pļavu šķērsoja dziļš grāvis. Esmu muklainā alksnājā, aiz kura sākas Dzērvju purvs. Kad haubiču baterija bija pārvarējusi muklo ieplaku, uzkalna līdzenumā zirgi uzsāka raitāku gaitu. Otrā pusē bija upe ar diezgan dūksnainiem krastiem. Aiz Liepu pussalas stiepjas dūksnainas Ķīšezera krastmalas pļavas. Pavasara ceļš dūksnākās vietās vēl nebija nožuvis, lielāko tiesu nācās braukt soļos. Puplakši aug zāļu purvos un dūkstainās vietās. Laucis ligzdu parasti taisa ceļu malās seklā ūdenī virs dūkstaina pamata. Kādā slīkšņainā ceļa posmā pajūgs iestīga. No slīkšņainiem mežiem un dumbrājiem nākdama, upītes straume ir rāvaini brūna. Kritušo koku novākšanu traucējis reljefs – koku biezoknis uz slīkšņās, avotainās vietas. Šīs puķes izaug no dumbrainās zemes, kurā trūd kritušās lapas un koku prauli. Dumbrainās vietās, kur kārkli un citi krūmi iespiežas zemē, tie ir grūti nocērtami.

staigņums, L., # Ceļu staigņums rudenos un pavasaros padara tos neizbraucamus.

SĪKSTS, Kd., *izturīgs pret sadalīšanu, grūti salaužams, saraujams, sagriežams*, # Ozola koksne ir gan cieta, gan sīksta. Kārkla stību nolauzt neizdodas, tievais stumbrs ir sīksts kā striķis. Gailenes zupai pievieno reizē ar makarōniem, jo ilgi vārītas gailenes kļūst sīkstas. Plānā jaunā lēdus kārtiņa zem kājām līgojās, bet nelūza – sīksta kā kurpju āda. Sīkstajā nokalnes mālā man šķīdoņa laikā stieg kājas.

pasīksts, Kd., *samērā sīksts*, # Gaļa vēl pasīksta, jāturpina vārīt.

sasīkstēt / apsīkstēt, 2. kónj., M., *kļūt sīkstam, sīkstākam*, # Malku sazāgēt un saskaldīt vajag drīz, kamēr zaļā koksne vēl nav sasīkstējusi un labāk padodas gan zāģim, gan cirvim. Lapas cūkām vakar kā šķītas, piesaulē jau apsīkstējušas, lai sakapātu, jācērt pilnā spēkā.

sīkstums, L., # Māzerainajai koksnei tāds sīkstums, ka jāzāģē īsos klučos, lai var cerēt saskaldīt.

ELASTĪGS / elastisks / staiprs* / staipīgs / spraijs, Kd., *spējīgs atjaunot sākotnējo tilpumu un fōrmu pēc defōrmējošas iedarbības*, # Dimanta kristāli, par spīti lielajai cietībai, ir trausli, bet grafīta – elastīgi. Mīklu mīca tik ilgi, līdz tā kļūst vienāda, elastīga, atdalās no trauka malām. Ugis jūta, ka plaukstas kļuvušas cietākas un arī muskuļi norūdījušies stingri un elastīgi. Vulkanizācija ir galvenais tehnoloģiskais process, kurā no plastiskās jēlgumijas iegūst gumiju ar augsti elastiskām īpašībām. Póliamīdšķiedras ir staipras / staipīgas, izturīgas pret berzi, triecienu, nogurumu un trūkšanu. Masējot āda kļūst spraiģāka.

superelastīgs, Kd., *sevišķi elastīgs*, # Sintezēts jauns superelastīgs materiāls.

stiepties, stieejas, stiepās / **staipties**, 3. kónj., R. s., *būt staiptīgam*, # Jebkurš adījums vairāk vai mazāk stieejas. Kaprōna zeķe jau stieejas gandrīz tāpat kā gumija. Mēdus tā staiptās, ka to var aptīt ap karoti vai kociņu tikpat kā auklu.

elastība / elastīgums / elasticitāte / staiprums* / staiptīgums / spraiģums, L., # Tāpat kā kristāliskām vielām, arī stiklam piemīt elastība, bet atšķirībā no tām stiklam nav noteiktas kušanas temperatūras. Vanādijs uzlabo tērauda mehāniskās īpašības, sevišķi elastību. Kokam ir daudzas labas īpašības – izturība, elastīgums un mazs tilpumsvars. Hrōnisks brōnhu iekaisums pazemina plaušu audu elasticitāti. Zudusi arī pólimēru elasticitāte, bet vēl tie nav pavisam trausli. Asinsvadi nepareiza uztura un vielmaiņas dēļ kļūst sklerōtiski un zaudē savu staiprumu. Trieciena vietā šī laka neplaisā, bet, pateicoties savam staiptīgumam, ielokās, tāpēc ieliektā vieta pēc iztaisnošanas nav jāpārkrāso. Sistemātiskās peldēšanas nodarbībās iespējams attīstīt muskuļu izturību, spraiģumu un veiklību.

lokans, Kd., *elastīgs, staiprs galvenokārt attiecībā uz tiekniem (gariem un tieviem) veidojumiem, kas nosacīti viegli liecas, bet nelūst*, # Stiprajā vējā priežu lokanie stumbri līgojās un dažkārt nokrakšķēja. Vējš šūpoja bēzru lokanos zarus. Lazdas koksne ir ļoti lokana, tāpēc to lieto stīpu pagatavošanai un pinumiem.

lokanums, L., # Koksnes lokanums var būt arī neatgriezenisks – gadās, ka šmaugi bēzri, ziemā sniega arkveidīgi noliekti, vairs nekad taisni neatliecas.

ŠĶIDRS, Kd., *spējīgs plūst, izplūst*, # Pēc fizikālā stāvokļa izšķir cietus, šķidrums un gāzveidīgus derīgos izraktenus. Šķidrā gāze ir šķidrā agregātstāvoklī pārveidota gāze (parasti deggāze). Ja ķīseli ilgi vāra, tas kļūst šķidrāks un staiptīgāks. Pēc konsistences biežputras iedala irdenās, biežās un šķidrās; gatava šķidrā biežputra izplūst uz šķītvja. Ieraugu nelieto, ja vajadzīga šķidrās konsistences mīkla.

pašķidrs / pusšķidrs, Kd., *samērā šķidrs*, # Cietokšņa aizstāvji gāza uzbrucējiem virsū pašķidru piķi. Viņa sakūla pašķidru mīklu plānajām pankūkām. Viena litra pusšķidrās konsistences ķīseļa pagatavošanai nepieciešams 20 – 35 g cietes.

šķīstis / plāns, Kd., *šķidrs (par ēdienu)*, # Mēs daudz vārām kāpostus – šķīstus vai biezus. Vakariņās ir plāna sēņu zupa. Saimniece savus ļaudis baroja skopi – aizvien siļķe plānā, ūdeņainā mērcītē.

paplāns, Kd., *samērā plāns*, # Pusdienās ir paplāna zupa, kurā putraims putraimu dzenā. Iznāk vecīte, noliek uz galda glāzi paplānas kafijas un divas sviestmaizes.

sašķidrināties, 3. kónj., M., *kļūt šķidram*, # Visbiežāk eļļa sašķidrinās, ja autómóbilī ziemas laikā izmanto īsiem braucieniem.

šķīst, šķīst, šķīda, R. n., *kļūt par šķīdumu*, # Avenes pārgatavojušās – gan pirkstos, gan mutē šķīst laukā par sārtu, saldu sulu. Kartupeļi izvārījušies mīksti, sāk jau šķīst. Šķīstošais stikls ir

caurspīdīgs, sacietējis sakausējums, ko lieto par līmējošu, blīvējošu materiālu. Ūdenī kazeīns šķīst un dod vienmērīgu, pabiezu šķidrumu.

pašķīst / izšķīst / sašķīst, pbg., # Kartupeļi vāroties pašķīduši. Katlam uzliek vāku un karsē, līdz ķirbji mīksti, pašķīduši. Karstā ūdenī cukurs izšķīst dažos mirkļos. Šūnsula ir zināmā mērā koncentrēts šķīdums, kurā izšķīduši dažādi sāļi. Lai āboli un bumbieri vārot neizšķīstu, tos nevajag vārit, bet jāiegremdē verdošā sirupā. Kaltētus ābolus noskalo, pievieno cukuru un lēni vāra, līdz āboli izšķīduši. Zirņi zupā pilnīgi izšķīst. Nomazgātus rabarberus nomizo, sagriež gabaliņos un vāra, kamēr tie sašķīst

iešķīst, *šķīst kurp iekšā*, # Viņš iesper pa sapuvušu ābolu, kura šķieznas iešķīst Ludim sejā.

šķīdums, L., *šķidrš vairāku vielu viendabīgs maisījums*, # Lai augi mēslojumam labāk izmantotu, to ieteicams dot šķīduma veidā. Glāzē ielēja sterilu nóvókaīna šķīdumu anestēzijai. Dažnedažādu neūdens šķīdumu pētīšana ievērojami pavirzīja uz priekšu vispārējo priekšstatu par šķīdumu.

šķīdrināt / atšķaidīt, 3. kónj., K., *darīt ko šķidrāku, pievienojot kādu šķidrumu*, # Krāsas šķīdrina ar atšķaidītājiem. Labāk bērnām govīm pienu atšķaidīt nevis ar ūdeni vien, bet gan arī ar rīsu vai auzu putrainu novārījumu. Raugu pirms pievienošanas mīklai atšķaida ar siltu šķidrumu.

sašķīdrināt / pašķīdrināt, pbg., # Ar sašķīdrināto gāzi apgādāti daudzi dzīvojamo namu rajoni. Augļu mērces un biezeņus var pašķīdrināt ar vārītu ūdeni, vīnu vai sulu.

izkūsis, Kd., *šķidrš (kausēšanas rezultātā)*, # Laimes lej, izkusušu alvu strauji iegāžot aukstā ūdenī, kur tā tūlīt sastingst visdīvainākos veidolos.

kūst, kūst, kusa, M., *pāriet no cieta stāvokļa šķidrā*, # Zivju tauki viegli kūst un parastajā temperatūrā ir šķīdri.

izkūst, pbg., # Sniegs izkūsis un zemes virskārta kļūs valga un lipīga. Tauki uz pannas ātri izkusa.

nokūst, *izkūst (par sniegu, ledu)*, # Kad sniegs jau bija līdzēnumos nokūsis, viņš vēl paspēja savest mājās mežā sagatavoto malku. Leduspuķes no rūtīm nokusa.

atkūst, *kļūt brīvam no aizsaluma, sasaluma*, # Atkusnis bija tik pamatīgs, ka nokusa ne tikai sniegs, bet atkusa pat zemes virskārta. Dīķa malas jau atkusušas. Pāiet pāris stundas, kamēr ledusskapis atkūst.

pakūst / apkūst, *daļēji izkūst, nokūst*, # Dienā sniega virskārta pakūst, bet naktī tā atkal sasalst par cietu ledu kamaru. Piesaulē jau sniegs apkūst, arī dīķī ledu no malām apkūst.

pārkūst, *kūstot pārdalīties pušu*, # Īssavienojuma gadījumā stieplīte drošinātājā pārkūst.

sakūst, *pārvēršoties šķīdrumā, mainīt veidolu, saplūst ar ko kopā*, # Alumīnija karote kurtuvē sakusa bezveidīgā pikā. Šādā karstumā smiltis, sōda vai pótašs un krīts sakūst kopā un kļūst par dzidru šķidrumu.

kausēt, 2. kónj., K., *karsējot pārvērst no cieta agregāstāvokļa šķidrā*, # Dienvidu pusē saule jau bija drusku kausējusi sniegu no jumta malas. Rēdzami martena ceħa blāzmojošie logi – tur krāsnīs kausē teraudu. Trópu negaisā melnie mākoņi vārās nepārtrauktos zibeņos, it kā velns elles katliem kausētu piķi.

izkausēt, pbg., # Elektriskajai dzirkstelei ir tik augsta temperatūra, ka tā mómentāni izkausē metālu. Pērnajā gadā metalurgi izkausēja 96 miljonus tónnu čuguna. Kundze pannā izkausēja krietnu piku margarīna un cepa līdaku.

pakausēt, *nedaudz kausēt*, # Katlā ieliek taukumus, pakausē tos, tad virsū kārtām liek gaļu. Uldis ar pirkstu pakausēja caurumiņu loga rūts aplēdojumā. Dienvidu pusē saule jau bija drusku pakausējusi sniegu no jumta malas.

pārkausēt, *kausējot pārveidot*, # Krietnu daļu metāla iegūst, pārkausējot metāllūžņus. No Āfrikas vidienes tika vēsti vara lietņi, kurus pārkausēja un eksportēja uz Brazīliju.

sakausēt, *kausējot iegūt vielu savienojumus*, # Sakausējot varu un alvu, peruāņi ieguva brónu. Kómbinētās vitrāžās lieto vairākās kārtās saliktu, sakausētu krāsaino stiklu. Sakausējot taukus ar augstu un zemu kušanas temperatūru, iegūst maisījumu, kura fizikālās īpašības līdzīgas cūku taukiem.

piekausēt, *kausējot pievienot kam ko klāt*, # Smago kristālstiklu iegūst, maisījumam piekausējot noteiktu daudzumu svina óksīda. Ja grib iegūt zeltu ar zaļganu nokrāsu, tad piekausē klāt vairāk sudraba.

piekausēt / sakausēt, *kausējot iegūt ko lielākā daudzumā*, # Rudeņos, kad kauj lopus, piekausē / sakausē taukus visai ziemei. Viņa katru dienu piekausē pilnus spaiņus ar sniega ūdeni.

nokausēt, *atbrīvot no sniega, ledus*, # Tikko saules stari nokausēja sniegu, Bēzru muižas laukos sākās rosība.

atkausēt, *izkausēt ko sasalušu*, # Saldēta gaļa jāatkausē lēni, jo, strauji atlaidināta, tā zaudē daudz sulas. Pūzdams siltu elpu virsū, Juris aizsalušajā logā atkausēja apaļu laukumiņu, bet drīz tas aizsala atkal.

BIEZS / iebiezināts / tumīgs, Kd., *lēni, grūti plūstošs*, # Skābs krējums ir balts ar dzeltenīgu nokrāsu, ar viendabīgu, mēreni biezu konsistenci. Pēc tam saldējumu flīzeros uzputo un sasaldē līdz -5°C temperatūrai, pie kuras saldējums iegūst biezu krējuma konsistenci. Pēc konsistences ķīseli iedala biežā, vidēji biežā un pusšķidrā. Dīķī no kūts satecēja virca, tāpēc ūdens te ir brūns un biezs kā auzu ķīselis. Dūmu mutuļi kļuva arvien biežāki un tumšāki. Pirmos saldējuma vannā ieļej šķidros komponentus (pienu, krējumu, ūdeni), tad iebiezinātās sastāvdaļas (biezeņus, iebiezināto pienu) un sausus produktus. Alus ir briesmīgs – zaļgani tumīgs un šķēbeni salds. Ja zupu vēlas tumīgāku, tai var pievienot miltus. Tumīgo linsēklu dziru, sajauktu ar pienu, teļi izrauj no ķipja, ceļos nometušies.

pabiezs, Kd., *mēreni biezs*, # Ūdenī kazeīns šķīst un dod vienmērīgu, pabiezu šķidrumu. Tōmātus turpina vārīt, līdz tie savārās pabiezā masā (nelīst, bet krīt pikās).

biezēt, R. n., *būt biežam*, # Gaisā šeit allaž biežēja dūmu mākoņi.

biezēt / tumēt, 2. kónj., M., *kļūt biežam, biežākam*, # Auzu tume ātri biežē. Dzēriens sācis tumēt. Jo tālāk es braucu, jo migla biežēja un kāpa arvien augstāk. Sāk jau vakara pusē biežēt dūmakas.

sabiezēt / satumēt, pbg., # Miežu putraimus 10 – 20 minūtes pavāra ūdenī, līdz biežputra sabiezē. Ilgi stāvēt, krāsa sabiezē, pirms lietošanas jāatšķaida. Migla tā sabiezēja, ka pat baznīcas tornis pazuda bulā. Vakarā vārītā putra pa nakti satumējusi.

biezināt, 3. kónj. / **tumēt**, 2. kónj., K., *darīt biezu, biežāku*, # Mērci var biezināt, pieberot miltus. Tumējot zupu ar jēlu olu, tā pirms likšanas katlā jāsakul kopā ar atdzesētu buljōnu.

sabiezināt / iebiezināt, pbg., # Lai pašķidros kūtsmēslus pie fermām sabiezinātu līdz ekskavātōram pagrābjamai konsistencei, vajadzīga kūdra. Ķīseli ir līdzīgi augļu un ogu zupām, tikai vairāk sabiezināti ar kartupeļu cieti. Veikalos parādījusies jauna produkcija – iebiezinātais piens bez cukura.

pabiezināt, *darīt nedaudz biežāku*, # Mērci pabiezina ar miltiem.

biezums, L., # Mēdus mēdz būt ar dažādu biežumu – visai biezs ir viršu mēdus.

PLĀNS / rets / skrajš, Kd., *pretējs biežam (par gaisu, gāzēm, gaisnēm)*, # Migla lēnām kāpa arvien augstāk, kļuva arvien plānāka. Aiz plānajiem mākoņiem peld nespodrs mēness. Plāns dūmu stabiņš no skursteņa rādīja, ka brokastīs būs kaut kas silts. Nepieraduši pie retā kalnu gaisa, mēs ātri nogurām. Migla kļuva retāka un caurspīdīgāka. Migla kļūst arvien skrajāka un pie upes izbeidzas pavisam.

retināt, 3. kónj., K., *darīt retāku*, # Marsa atmosfēra ir 50 – 100 reižu vairāk retināta nekā Zemes atmosfēra. Elektriskā izlāde retinātās gāzēs noveda pie elektrōna atklāšanas.

izretināt, pbg., # Ķermenis svārstoties pārmaiņus gan sablīvē, gan izretina tam piegulošās vides slāni (piemēram, gaisu, ūdeni utt.).

STĪGRS / viskōzs / stāipīgs / sīrupveidīgs / sīrupveida / valkans, Kd., *ar pavedienveidīgu lēnu tecēšanu (par biezu šķidrumu)*, # Glicerīns ir bezkrāsains, stīgrs šķidrums bez smaržas. Vai nebūtu lietderīgi izmantot stīgros naftas atlikumus lauku ceļu izbūvei? Asins plazma ir iedzeltens, stīgrs šķidrums. Mēdus ir salds, sīrupveidīgs, viskōzs šķidrums ar savdabīgu smaržu un garšu. Kartupeļu cietes klīsteris ir viskōzs un dzidrs, kamēr kukurūzas cietes klīsteris ir pienbaltā krāsā un nav tik viskōzs. Latvijas nafta ir tumši brūns, samērā viskōzs šķidrums ar arōmātisku smaržu. Ķīseli ilgi vārīt un maisīt nedrīkst, jo tad tas kļūst šķidrāks un stāipīgs. Arī viņš stāvēja un kaut ko lipināja no stāipīgajiem tēlnieku māliem. Acidōfilā rūgušpiena receklis ir mazliet stāipīgs. Sīrupveidīgā stikla masa, izejot cauri dzesētājiem un veltniem kļūst par stikla plāksni. Vispirms sasmalcinātu, mitru kūdras masu sajauc ar kōncentrētu sērskābi un ievada hidrōlīzes aparātā, kur tā no birstošas pārvēršas plastiskā sīrupveida vielā. Naftas eļļa ir ļoti valkana, bezkrāsaina un bez smakas.

lipīgs / ķepīgs / valkans, Kd., *stīgrs*, *uzsverot šādas vielas vieglo pieķeršanos apkārtējiem priekšmetiem*, # Kartupeļu nūjiņas kaites gadījumā kviešu maizes šķirnēm mīkstums kļūst lipīgs, viegli atdalās no garozas, no tā stiepijas balti, lipīgi pavedieni. No ūdens izcēltie kalmju stublāji izdala sāju, lipīgu sulu. Mālainā zeme jēla un lipīga kā mīkla. Lipīgi sviedri pārklāja viņa ādu. Klons nomīts melns, spīdīgs un lipīgs kā piķis. Kāds vīrietis lej uz šosejas melnu, ķepīgu šķidrumu. Autō riteņi ķepīgajos mālos mētājas no vienas puse uz otru. Ejot pāri arumiem, valkanā zeme lip pie kājām un pikām krīt atpakaļ. Silē ir labs, samīcīts, valkans māls.

stiepties, stiepijas, stiepās / **staipties**, 3. kónj., R. n., *izpausties stīgrumam, staiptīgumam*, # Ja mīklu saņem un paceļ, tad tā stiepijas, un jo garāka tā spēj izstiepties, jo augstāks lipekļa saturs tātad ir miltos. Medus staiptās ap karoti, tas ir, medus stīdzošais pavediens aptinas ap karoti, ja karoti griež ap savu asi.

lipt, lip, lipa / **ķept**, ķep, ķepa, R. n., *būt lipīgam, ķepīgam*, # Zeme kā ķepīga java lipa pie traktōru kāpurķēdēm un arklu lemešiem. Mālu java jā mīca tik ilgi, kamēr tā vairs nelip pie rokām un trauka sienām. Svaigais sniegs ķep pie slēpēm, bet krītošās pārslas kūst uz sejas un ķep skropstās. Lai mīkla neķeptu pie rokām, tās jāslapina.

stīgrība / stīgrums / viskózitāte / staiptīgums, L., # Negatīvie jōni ārstnieciskā devā nōrmaizē eritróciņu grimšanas reakciju un pazemina asins stīgrību. Piķi karsējot, tā stīgrums samazinās. Šķidrumu un gāzu iekšējo berzi sauc par viskózitāti. Viršu medu tā lielās viskózitātes dēļ nevar izsviest medsviedē, tāpēc lieto spiedes. Temperatūrai pieaugot, tauku viskózitāte samazinās, tie kļūst plūstošāki. Medus staiptīgumu nosaka to augu nektārs, no kuriem bites to vākušas.

lipīgums / lipamība / ķepīgums / valkanība / valkanums, L., # Man patīk sveķu smarža, bet nepatīk to lipīgums. Bórdō šķidruma lipamību palielina, pieliekot 1% apmērā vājpienu. Atlaidenā sniega ķepīgums ļauj taisīt sniegavīrus. Tika nolēmts palielināt sveķu valkanību, lai fōrmējums būtu izturīgs, nesabirztu un neaplūztu tālākajā apstrādē. Keramiķis perfekti izjūt un respektē māla vai šamōta īpašības – valkanumu, pakļāvību.

ĢLOTAINS / glums / šļūdēns / glemainis / glemīgs / glīzdains / glīzdēns / klīsterīgs, Kd., *staiptīgs un lipīgs*, # Putraimu novārījuma konsistencei jābūt staiptīgai, ģlotainai. Krēpas ir ģlotainas, sevišķi staiptīgas un tāpēc grūti izsplaujamas. Smirdošajai bērzlapei cepurīte ir ļoti ģlotaina, ar rievotu malu. Vēl pie paša krasta kājas dziļi grima glumās, pretīgi vēsās dūņās un ģlotās. Asinis ir glums, sāļi saldēns šķidrums. Mērce bija gluma miltu tume. Rokas man aplipušas ar krāsu un pernicu, glumas kā ar zaļajām ziepēm ieziestas. Un tad oktōbrī viss uzrūgst, un viss šlakst un šļurkst, un viss atmetas šķīsts kā putra un šļūdēns kā vienas ziepes. Par raganas vēmekļiem tautā sauc mīkstu glemainu masu. Vakarā uzraugs atnes tējas ūdeni un gabalu glemīgas maizes. Aitas pārlēca viegli, bet govīm pakalķājas slīdēja atpakaļ grāvja glīzdainajā mālā. Saņemtā maize ir saplakusi un glīzdaina / glīzdēna. Izkāpjām no autōmašīnas un, laipodami pa glīzdēno Zemgales mālu, tālāk ejām kājām. Lai mērcei nebūtu klīsterīga (gluma) konsistence un jēlu miltu garša, mērces iebiezināmie milti pareizi jāizkarsē. Lai, gatavojot kartupeļu biezeni, iegūtu irdēnu un nevis klīsterīgu masu, tai jāpievieno verdošs piens un izkausēts sviests.

paglums, Kd., *samērā glums*, # Paglumo ietvi sētnieki vēl nav paspējuši nokaisīt ar smiltīm.

glumēt, 2. kónj. / **glumt**, glumst / glum, gluma, R. n. un M., *būt vai kļūt glumam*, # Siltā laikā gaļa sāk glumēt. Dīķī glumē nogrimis koks. Bet lodes īd un glumē asins paltis (J.Sudrabkalns). Dzelmē glumst liels akmens, apaudzis ar ūdenszālēm kā zaļiem straumes plandītiem matiem. Tajā traukā glum kaut kāds appelējis šķidrums, zupa vai.

saglotēt / saglumēt / saglumt / saglīzdēt / saklīsterēties, pbg., # Ābolu sula pārstāvējusies un saglotējusi. Ezerā nogremdētajiem miltu maisiem tikai virsējā kārtiņa bija saglumējusi. Saglumušais šķidrums nepatīkami smirdēja. Maize bija skāba un saglīzdējusi. Vispirms no taukvielām uz pannas jāiztvaicē mitrums un tikai tad var bērt miltus, lai miltu ciete nesaklīsterētos.

noglotēt / noglumēt / apglumēt, pārklāties ar ģlotām, # Bēgums atsedzis noglotējušas klints sienas. Ar laiku koks ūdenī nomelnē, noglumē un grimst dibenā. Cietuma pagrabstāvā atrodas četri karceri mitrām, apglumējušām sienām.

pieglumēt / aizglumēt, piepildīties ar ģlotām, # Govīm nedrīkst ļaut dzert to pieglumējušo ūdeni grāvja dibenā. Caurtēka ir aizglumējusi at duļķēm un dūņām.

glumums, L., # Tas dūņu glumums dīķa dibenā man uzdzen šermuļus, es tur iekšā nebrienu.

RECEKLĪGS / recekļains / recekļveidīgs / recekļveida / želejveidīgs / želejveida, Kd., *mīksts, bet neizplūstošs*, # Rūgušpiens ir skābena, recekļīga masa. Vētrai tuvojoties, recekļainā medūza nolaižas dziļumā. Želeja ir dzidra, recekļaina masa. Ilgstošā laika posmā izveidojas recekļveidīgs organisko un minerālvieļu kólóids kómplekss – saprópelis. Pēc dažām stundām, ja fluóra reakcija ir pózítíva, rodas recekļveida nogulsnes. Pastēte ir aukstais ēdiens ar viendabīgu, smalku, ziežamu jeb ziedru kónsistenci. Šo želejveida sabiezínājumu zinátņieki uzskata par vērtīgu izejvielu glikózes ražošanai.

recēt, *rec / recē, recēja, M., kļūt recekļīgam, kļūt par recekli*, # Kóncentrēti zivju novārījumi viegli *rec*, izveidojot želeju. Asinis vairs netek, sākušas ap brūcu *recēt*.

sarecēt, *pbg.*, # Karsējot želatīna recekļis kļūst šķidr, atdzesējot tas atkal *sarec*.

recināt, 3. kónj., K., *darīt recekļīgu, darīt par recekli*, # Saputoto masu *recina* veidnēs vai citā traukā.

sarecināt, *pbg.*, # Pienu var *sarecināt* ar citróna sulu, ko pa pilienam piepilina klāt.

ZIEDRS*/ ziedīgs / ziežveidīgs / ziežveida / ziežams / pastveidīgs / pastveida / pastōzs / krējumveida / gelveida, Kd., *ar biežāku vai šķidrāku plastisku un, parasti, taukainu kónsistenci*, # Mīksto marmelādi iegūst no augļu un ogu biezeņa, savārot to ar cukuru, līdz izveidojas ziedra masa. Kulinārijas tauki ir balti līdz gaišdzeltēni, ar cietu vai ziedru kónsistenci. Jaukto tauku kónsistence ir šķidra, ziedīga vai blīva. Pastēte ir aukstais ēdiens ar ziedīgu kónsistenci. Tauki iedalāmi cietajos (aitu, liellopu), mīkstajos (zivju un citu jūras dzīvnieku) un ziežveidīgajos (sviests). Vazelīns ir ziežveida masa bez smaržas un garšas, krāsa balta līdz brūna. Staks ir ziežama masa, ko iegūst no taukšķētām un piestā sagrūstām kaņepēm. Līmes var būt šķidrās, pastveidīgas un pulverveida (tapešu līme). Krāsas noņēmēji ir šķidrās vai pastveida vielas, ar kurām noņem *veco* krāsojumu. Glezniecības krāsām ir jābūt pastōzām, tām jāsauglabā otas triepiens, tāpēc tām pievieno pastu veidojošus kómpóntus. Saputotajai olu masai pievieno uzvārītu pienu un, karsējot ūdens peldē, sabiezina līdz krējumveida kónsistenci. Sausai kazeīnlīmei pakāpeniski pievieno aukstu ūdeni (attiecībā 1:2) un, rūpīgi maisot, 0,5 – 1 stundas laikā iegūst viendabīgu krējumveida līmes šķīdumu. Arī cietie un gelveida dezó-dó-ranti ir dažādi. No apvalka izbídāmam gelveida dezó-dó-ranta cilindram pēc smaržas iztvaikošanas var ar nazi nogriezt aró-mātu zaudējušo masas gabalu, tādējādi atjaunojot dezó-dó-ranta iztvaikošanu.

ŪDENĀINS, Kd., *piesātināts ar ūdeni*, # Šķiezdams ūdeņainu sniegu, pa ielu uz centra pusi aizdrāzās taksó-metrs. Ja želeja ir par maz vārīta (tā ir ūdeņaina, nevis sīrupveidīga), to vāra otrreiz.

ūdeņainība / ūdeņainums, L., # Zīleņu ūdeņainība – nedaudz saspiežot, oga izšķīst – liecina par ogu pārgatavību. Miltainums vai ūdeņainums ir atkarīgs no cietes própórcijām kartupelī.

SULĪGS / sulots, Kd., *piesātināts ar sulu*, # Zemeņu augļa sulīgo daļu veido kóniska ziedgultne, kura pēc noziedēšanas izaug lielāka un kļūst sulīga. Mandarīna plānā miza viegli nolobāma no sulīgās daļas. Sulotais āboliņš no sava smaguma sakritis veldrē uz visām pusēm. Ceļa kreisajā pusē ir kartupeļu lauks ar sulotiem, leknēm lakstiem.

sulot / suloties / atsulot / atsuloties, 2. kónj., R. n., *izdalīties sulai vai kādam citam šķīdrumam*, # Pārgatavās pārsprāgušās plūmes viegli suloja. Divas dienas apmētums suloja, bet pēc tam žūstot sāka atlupt krítojuma kārtas. Pušums vēl sulo. Zemenes biežākā slānī saspaidās no sava svāra un sāk suloties. Kad baklažāni, pārkaisīti ar sāli, sāk suloties, tie jānoslogo. Kalpiem pusdienās visbiežāk galdā nāca atsulojīs rūgušpiens. Saldētais zivju filejs paguvis sasilt un atsuloties. Sāli tó-mātu un gurķu ripiņām virsū nekaisa, jo tad tās ātri atsulojas.

TAUKS / treknis / taukveidīgs / taukveida, Kd., *ar ievērojamu tauku daudzumu vielas, visbiežāk pārtikas, sastāvā*, # Pēkšņu saimnieks nepanesa nekā taukāka, tāpēc no gaļas taukumus knibināja nost. Savvaļas zvēru – aļņu, mežacūku, zaķu – gaļa salīdzínājumā ar mājlopu gaļu ir liesa, maz tauka. Kad žāvēta gaļa mājās, no ciemiņiem nav bail – saimniece paceps, kādu gribi, liesāku vai treknāku. Vidēji treknā gaļā un zivīs ir ap 5% taukvielu. Ja sviedru dziedzera izvadkanāls dažādu iemeslu dēļ nosprostojas, izveidojas cista, kas pildīta ar taukveidīgu / taukveida masu.

patauks / patreknis, Kd., *samērā tauks*, # Kótleles bija pataukas / patreknas – saimniece piemalusi speķi klāt.

taukums / treknums, L., # Lieks tauku daudzums bojā ēdiena garšu, tāpēc jāievēro paša pródukta taukums / treknums un tā garšas īpatnības.

SLAPJŠ / žulgans / žulgs, Kd., *piesātināts vai klāts no virspuses ar šķidrumu, galvenokārt ar ūdeni vai ūdens šķīdumu*, # No slapjā mēteļa ūdens lēni pilēja uz grīdas. Cilvēki nāca veikalā, skurinādami ūdeni, un veikala grīda kļuva slapja. Mēs ik pēc pusstundas skrējām peldēties un pēc tam slapji un noguruši gulējām piekrastes plāvā. Slapja augsne ātri saskābst, un tajā sarodas baltie sprakšķa kāpuri. Vēlā rudenī, ziemā un agrā pavasarī nokrišņi var būt gan lietus, gan sniega, gan slapja sniega veidā. Slapjā malka nedega, bet tikai čulāja. Drēbes mugurā vēl galīgi žulšanas, vienīgi ka ūdens no tām vairs nepil ar pilēšanu. Zeme no virspuses ir apsusējusi, bet aršanai vēl par žulganu. Reņģes no ilgās mirkšanas ūdenī kļuvušas bālas un žulgas.

paslapjš, Kd., *nedaudz slapjš*, # Rasa nav vēl pilnīgi nožuvusi, zāle vēl paslapja.

mirkt, mirkst, mirka / **žulgt**, žulgst, žulga, R. n., *būt slapjam, būt slapjamā (šķīdumā)*, # Ievas kurpes mirkst rasā, kad viņa lēni pāri plavai dodas uz māju. Ārsts jau vēc, vairs nespētu nostāvēt pāris stundu pie operāciju galda, mirkdamas sviedros kā grāvracis. Govis apēda visus pakaišus, pašas līdz vēderam zampā mirkdamas. Pirmais sals nosusinājis ceļu, kas nedēļām mirka dubļos un ūdeņos. Gandrīz cauru gadu ceļmalas vītoliņi te mirka rāvā. Uz lauka palikušais siena tupesis tagad žulgst nemitīgajā rudens lietū.

slapināties, 3. kónj., M., *kļūt slapjam*, # Viena no tādām hidrófobām vielām ir parafīns, ar kuru pārklāti materiāli neslapinās, tas ir, tajos neuzsūcas ūdens. Ar silikoniem apstrādāta trauku virsma neslapinās ar ūdeni un ūdens šķīdumiem.

saslapt, -slapst / -slop, -slapa / **saslapināties / samirkt / samērcēties**, pbg., M., *kļūt slapjam*, # Kad lietus nogāzis, nav vairs sausas vietas, kur kāju nolikt, un pastalas ātri vien saslop. Uzlīst lietutiņš, putekli saglumst, smiltis saslapst. Rindā nostādītie medību dzinēji samirkuši un saslapuši trīc no aukstuma. Ūdens sniedzās zirgam līdz vēderam, un Ambaltajs skatījās atpakaļ uz Bimbulatu, vai nesaslapināsies čemódāni. Gāzbetona ārsienas samirkst nevis no ārpuses, lietus iedarbībā, bet no iekšpuses, telpu siltajam un mitrajam gaisam virzoties no siltās zōnas uz auksto. Bōtēs iekļuvušais sniegs bija izkusis un zeķes samirkušas. Lēdus ielūza, viņš samērcējās ledainajā ūdenī un saslima ar plaušu karsoni.

salīt / pielīt / atlīt / izlīt / izlīties, -līst, -lija, M., *kļūt slapjam no lietus*, # Kaut arī viņiem bija lietussargs, ar visu to viņi bija pa pusei salijuši. Atkal uzspīdēja saule un sāka garot salijušie namu jumti. Salijušais māls lipa pie lāpstām, rakšana veicās lēni. Ceļš bija pielijis, mālainie dubļi nošķieda mašīnu līdz jumtam. Grūti pūta sila priede, Smalka lietus pielijusi (T. dz.). No pielijušās ataugas garoja migliņa. No pielijušo koku zariem pil smagas lāses. Jau tā bedrainais ceļš pa nakti vēl atlijis, riteņi vagoja dubļu maisījumu. Trakajā lietusgāzē pāris minūtēs viņa izlija tā, ka nepalika sausa ne vilīte. Pēc pusstundas jau biju izlijis slapjš līdz ādai. Viņš pārnāca mājās izlijies un piekusis.

aizlīt, *nedaudz saslapst (parasti par sienu, labību u. tml.)*, # Debesis sāk apmākties, viss siens ir vaļā, jāsteidz sakraut kaudzē, bail, ka neaizlīst. Kūla ar kuļmašīnām, nopļauto labību turēja savestu šķūņos un, ja kas aizlija, to pakaltēja rijā.

pamirkt, *nedaudz, neilgi mirkt*, # Liniem vēl jāpamirkt, vēl nav ārā ņemami.

apslapt / apmirkt / ieslapt, *kļūt vairāk vai mazāk slapjam*, # Jaunkundze ar cimdu nobrauca gar apslapušo degunu. Rasā apslop kājas, lietū drānas. Maizei salijušajā somā apmirkusi garoza. Lai kā viņi centās izlaipot pa sausākām vietām, visiem apavi bija ieslapuši.

izmirkt / nomirkt / piemirkt / izžulgt, *pamatīgi samirkt*, # Viņa kreklis bija izmircis un pielīpis pie miesas. Noguruši un izmirkuši velkam laivas krastā. Līdz ar tumsas iestāšanos sāka arī līt, un braucēji izmirka līdz ādai. Vilberts ienāca lietū izmircis līdz pēdējai vilīei. Ceļš no ilgstošā lietus ir galīgi izmircis. Siltajā mārka ūdenī lini izmirka piecās dienās. Lini jau ir kārtīgi nomirkuši. Trīs četras reizes dienā Zanei bija jāliek nēši ar smagiem, piemirkušiem koka spaiņiem pār pleciem un jākāpj uz upi pēc ūdens. Zem piemirkušajām un apglumējušām siekstām droši vien snauda kāda paprāva līdaka. Zāle, rasas piemirkusi, nejauki slapināja lakkurpes. Piemirkusi un smaga ir Zemgales zeme. Rasa visur vienlīdz slapja, kurpes ātri vien izžulgst kā pļeckas. Lietum katru dienu līstot, pat sausā nora izžulga tā, ka rati, uz vietas stāvēdami, līdz pus riteņiem sagrima dubļos.

pārmirkt, *pārmērīgi samirkt*, # Pārmirkusi zeme tik dziļi iesūca sevī mehānismu riteņus, ka darbs bija jāpārtrauc.

slapināt, 3. kónj. / **slapēt / mērcēt**, 2. kónj., K., *darīt slapju*, # Zelma ar trīcošu plaukstu smēla ūdeni un slapināja seju. Priekšsēdētājs pirkstu slapināja ar vēc, pārbaudīto paņēmienu – pie mēles. Ganam jāstāv kājās, jo nevar taču sēdēt uz slapja ciņa un slapēt nātno bikšu dibēnu. Lai netrūka

siekaliņu, Pavedienu slapējot (T. dz.). Sagrieztus, notīrītus dārzenus nedrīkst ilgāku laiku mērcēt ūdenī. *Večēvs* pastāvīgi mērcēja ūdenī pirts slotu un šlakstīja jumtā. Šoruden lietus bez pārtraukuma mērcēja zemi.

liedēt, 2. kónj., K., *padarīt lietū slapju*, # Sauc mājās, neliedē ganu un lopiņus! Kad sāka lietus nākt, tad dzina labību šķūnī, uz tūruma vis neliedēja.

saslapināt / saslapēt / samērcēt / saliet, pbg., # Rasas pilnā zāle glaužas pie kājām, saslapina kleitas apakšmalu. *Večmāte* ar saslapinātu lizi izņēma no krāsns mutes rupjmaizes klaipus. Viņa saslapēja aukstā ūdenī divi un pielika pie sāpīgā pleca. Ādu viegli saslapē ar siltu ūdeni un ieziepē. Aigars samērcē pirtsslotu ūdenī un brīdi pasautē virs krāsns akmeņiem. Gaļa saglabājas svaiga ilgāku laiku, ja to ietin ar etiķi vai sālsūdeni samērcētā drānā. Viņi mani salēja pavisam slapju. Laistot jāievēro, ka jāsalej substrāts, bet ne augi.

saliedēt, pbg., # Lietus ne tikai drēbes saliedē, bet mērcē vēl vairāk jau tā mitros laukus. Aizvakar pļautais mistrs jau krietni pažuvis, būtu grēks tādu saliedēt.

noslapināt / noslapēt / apslapināt / apslapēt / apmērcēt, *saslapināt virsmu, saslapināt no ārpuses*, # Ar pukstošu sirdi Liene steidzīgi nomazgāja rokas, noslapināja / noslapēja seju un rūpīgi noslaucījās. Runātājs iekāsējās un ar mēles galiņu apslapināja lūpas. Viņa brida straumē lēni, apslapinādama augumu ar plaukstām. Kungs nogrieza cigāram galu, apslapēja cigāru ar mēli un aizdedzināja. Viņš ēda, apmērcēdams maizes šķēli pienā. Pirms sējas graudus apmērcē izkausētā parafīnā.

paslapināt / paslapēt / pamērcēt / ieslapināt / ieslapēt, *mazliet slapināt*, # Pārzuvušu veļu pirms gludināšanas mazliet paslapina / paslapē / ieslapē. Veļu pirms mazgāšanas vajag pamērcēt. Abi vīri tupēja uz lāvas, bērzu slotas ūdens ķipjos pamērcēdami un pa plikajiem kāju stilbiem uzšaudami. Lai pieglaustu savu nepaklausīgo cēkulu, man matus vajag mazliet ieslapināt.

pieslapināt / pieslapēt, pielaištīt; piečurāt, # Mazgājoties bļodā, ūdens tašķās un pieslapina arī grīdu. Kucēns jau paguvis pieslapināt / pieslapēt paklāju. Mazais ir pieslapējis bikses.

nomērcēt / izmērcēt, noturēt ūdenī ilgāku laiku noteiktā nolūkā; stipri samērcēt, # Es to gaļu nomērcēju, bet, kad ir stipri sasālīta, nevar dabūt visu sāļumu laukā. Nieres attīra no plēvēm un pirms gatavošanas nomērcē aukstā sāls vai etiķa ūdenī. Novārītas un labi nomērcētas sēnes indi vairs nesatur. Zirņus jāliek izmērcēt iepriekšējā vakarā, lai pa nakti līdz nākamajai dienai dabū izmīrkt un uzbrīst. Linus nepieciešams izmērcēt mīkstus. Lietus izmērcēja racējus slapjus līdz ādai, un tie drebinājās no aukstuma.

pārmērcēt, mērcēt atkārtoti; pārāk izmērcēt, # Lini cieti kā žagari, nevar mīstīt, kamēr nav pārmērcēti. Sālīta silķe ir jāmērcē, bet nedrīkst pārmērcēt.

slapināties / mērcēties, slapināt sevi, # Pirms mešanās peldus viņa slapinājās ar plaukstās iesmeltu ūdeni. Viņš nolēma nogaidīt, kamēr lietus pārstās, jo negribēja lietū slapināties. Valdis vairākkārt berzās ar ziepēm, pēc katras ziepēšanās mērcējoties līdz kaklam upes ūdenī.

liedēties, liedēt sevi, # Arī džentlmeņiem bija lietussargi, tikai neatvērti, jo augstākās pieklājības vārdā abi varonīgi liedējās.

noslapināties / apslapināties / apmērcēties / pamērcēties, pbg., # Viņa iebrida upītē līdz ceļiem, ar plaukstās iesmeltu ūdeni noslapinājās / apslapinājās / apmērcējās un brida laukā, jo laisties peldus nebija dūšas. Mazais ir atkal apslapinājies. Paklausot daktera ieteikumam, viņš ir gatavs doties uz sanatoriju, lai pamērcētos sērūdens vannās.

slapjums, L., # Augsnes slapjums ražas sadārdzina, kaitē tām. Bērzu gatve rudens slapjumā bija sajaukta dubļu dangās.

MITRS / mikls / valgs / velgs, Kd., *nedaudz slapjš*, # Divreiz uzcirtuši sienu, nolēma to vākt nost, mitrāko atstājot pēdējo. Kājas nedaudz grima ielas smiltī, kas bija mitra no vakarējā lietus. Jūras malā tik gluda, mikla smiltis un dzidrū ūdens. Pie mums liela daļa augšņu vēl ir pārlietu mitras. Augsnei, kurā audzē tómatūs, jābūt valgai, bet ne slapjai. Arī mātei acis kļuva mitras. Viņš aši novērš skatienu, tomēr es rēdzu, ka Lejieša acis ir miklas. Spilvens rītos mikls no asarām, kuras plūst pašas kā atkusis ledus. Viņas acis no asarām kļūst valgas. Visbagātīgākā flōra ir mitrās trópiskās zemēs, kur gandrīz ik dienas līst lietus un gaisa relatīvais mitrums ir augsts. Mēs esam pie Ineša ezera, kad pār to pūš mikls vējš. Klimats šeit draņķīgs – mikls un auksts. Mēs sēdējām uz apsūnojuša akmens, drebinādamās miklajā dzestrumā. Gaisa te būdā pa nakti kļūst valgs no zemes mitruma. Purenes aug mitrās vietās – pārpuvotās pļāvās, upju, ezeru un dīķu malās. Ik dienu vēlama mitra visa ķermeņa aprīvēšana. Viens no izplatītākajiem granulēšanas veidiem ir tā sauktā

mitrā granulēšana, kad pulveru maisījumu samitrina. Smaržoja miklās bērzu lapas, smaržoja kalnes, piparmētras un rāsas pilnā zāle. Valts satvēra viņas silto, vēl no mazgāšanas valgo roku un pieglauca tai savu vaigu. Salijušais asfalts valgi spīd. Sausā un karstā vasara aizgājusi, pienācis velgais rudens. Sveķaina un sausa meža gaisa vietā jūs apdveš zāļu velgā dvaša.

pamitrs / pamikls / valgans / velgans, Kd., *nedaudz mitrs*, # Sēju nevar vēl pabeigt, jo daļa augsnes vēl pamitra. Ja graudi būs mazliet pamikli, gan jau kaltēs izžāvēs. Malka ir pamikla, tāpēc uguns niķojas un dziest. Sieviete sniedz man cietu, vēl pamiklu roku. Mēs salīdzinājām savu pēdu nospiedumus jūrmalas valganajās smiltīs. Valganais māls it kā pats prasās to mīcīt, lipināt, kaut ko izveidot. Ragavas viegli slīdēja pa mīksto, velgano sniegu.

pārmitrs, Kd., *pārmērīgi mitrs*, # Daudz ir darīts pārmitro zemju nosusināšanā. Graudi ir tik pārmitri, ka to žāvēšana rit gausi.

mitrot / mitroties / valgot, 2. kónj., R. n., *būt mitram*, # Daži lielākie ādas pigmenta veidojumi aug un izmaina savu izskatu – tie var sākt plaisāt, mitrot, asiņot. Taka vēl mitroja no pagājušās nakts lietus. Var gadīties, ka nabas brūcīte sāk mitroties vairāk nekā parasti, turklāt tās izdalījumi kļūst strutaini. Viņa pati audzinās savu bērnu, un nevienam nebūs tiesību iejaukties viņas dzīvē – tā domāja Anna un jutās mierīga, kaut acis valgoja.

mitrināties, 3. kónj. / **vilgt**, vilgst, vilga, M., *kļūt mitram*, # Gaisis mitrinās no izgarojumiem. Sausa labība uz mitra klona sāk vilgt un pelēt.

samitrot / samitroties / samitrināties / savilgt / pievilgt, pbg., # Sīpolu griežot, man vienmēr acis samitro / samitrojas. Koka elementiem samitroties, tos pārņem sēnes un saārda tos. Ap launaglaiku ejam sakraut tās pāris siena gabaliņus, lai pa nakti rasā nesavilgst. Zirgiem kājas sāka slīdēt piemirkušajā zemē, aizjūgs no mitruma pievilga smags. Drēbes smaga mitruma pievilgušas, nezina, vai pat diennakts laikā pie siltas krāsns izžūtu.

atvilgt / apvilgt, *kļūt nedaudz valgam*, # Tā jau tie āboli uz rīta pusi, kad kāti rasā atvilguši mīksti, veļas zemē dobji būkšķēdami. Siens jāved iekšā jau pirms launaga, lai var līdz vakaram paspēt, jo pie vakara tas atvilgst. Siens pa nakti apvildzis. Braucot agrā rītā, mazāk putekļu, jo naktī tie apvilguši un nekūp gaisā.

pārmitrināties, *kļūt pārmērīgi mitram*, # Gaisis ārā ir pārmitrinājies, tik sutīgs kā pirtī.

mitrināt, 3. kónj. / **veldzēt**, 2. kónj., K., *darīt mitru*, # Mitrinot matus ar ilgviļņu šķīdumu, jāraugās, lai tas nepieklūtu pie galvas ādas. Mežs aiztur sniegu, tā ka tas sakrājas vienmērīgā kārtā un kūstot vienmērīgi mitrina augsni. Beidzot uznācis lietus veldzēt izkalto zemi. Uz lauka lieto tā saucamo veldzējošo aplaistīšanu ar mākslīgu lietu.

samitrināt / samiklināt / apveldzēt, pbg., # Samitrināju vates piciņu ar ēteri un uzliku uz slimā zoba. Salāti, redīsi, loki ilgāk saglabājas svaigi, ja tos ietin samitrinātā papīrā, kuram apkārt vēl aptin sausu papīru. Tas bija tāds aizkustinājums, kas gandrīz visiem klātesošajiem samiklināja acis. Slimnieks mēģina ar mēli apveldzēt kaistošās lūpas.

pamitrināt, *nedaudz mitrināt*, # Ieteicams matus viegli ieziest ar briljantīnu vai pamitrināt ar tējas novārījumu.

pārmitrināt, *pārmērīgi samitrināt*, # Siltumnīcas vajag vēdināt, jo pārmitrināts un karsts gaisis var izraisīt lapu apdegumus.

mitrums / miklums / valgums / valganums / samitrinājums, L., # Zemes ražība ir atkarīga no klimata, teritorijas reljefa, mitruma pakāpes, saimniekošanas līmeņa. Tehniskajos noteikumos norādīts pieļaujama koksnes mitrums. Sajūtot viņa rokas miklo vēsumu, Agnese riebumā nodrebēja. Šajā lietainajā vasarā vakaros miklums ielien telpās un turas cauru nakti. Sūna bija valguma pilna kā sūklis. Gaisā jūtama valganums norāda uz atkusni. Tūlīt pēc sniega segas nokušanas augsnes samitrinājums ir pārāk liels.

SAUSS, Kd., *pretmets slapjam*, # Ja pa ceļam gadītos kāds siena šķūnītis, varētu ielīst pārnakšnot siltā, sausā sienā. Gāzbetona ēkas, ja ārsienu blóki ir sausi, ja to mitrums nepārsniedz 5 – 6%, visumā ir siltas un mājīgas. Lūpas viņam bija sausas un apkaltušas. Tik sausu vasaru neatceras pat visvecākie pagasta ļaudis. Atkal bija sausa, svelmaina diena. Ja augsne sausa, sakaltusi, tad ecēšas nespēj zemes gabalus sadrupināt. Labāk pelargōnijas turēt nedaudz sausākas nekā slapjas, jo lieks mitrums izraisa augu pūšanu. Rožu dzimtas augi nevairās arī arktisko un alpīno apgabalu, tāpat ekstrēmi sauso tuksnešu (P.Galenieks).

gaissaus, Kd., *apkārtējās vides mitruma līmenī*, # Vienkāršāk un lētāk ir žāvēt zaļo masu uz vietas dabā līdz gaisausam stāvoklim. Sēklu stratificēšanai jāņem pēc svāra maz gaisausas kūdras smiltnes.

pasauss / sausnējs / pussauss / puskaltis, Kd., *samērā sauss*, # Šai zvejniekiemā, kur sēklis iestiepās tālu valgumā, tīri pasausām kājām varēja aizbrist krietnu gabalu. Brūklenes ienākas augustā, tās ir rūgtēni skābas, pasausas pēc konsistences. Šis klajums pat pasausā rudenī bija gana izmircis un sadangāts. Sejas āda bieži mēdz būt poraina, pasausa vai taukaina. Tajā smiltī auga tikai sausnējs grīslis. Malka jau ir pasausa, līdz rudenim izžūs pilnīgi. Puskaltusi, cietā zāle asi dzēla kailos stilbus.

susēt, *susē / sus, susēja / kalst, kalst, kalta / kaltēties*, 2. kónj. / **žūt**, *žūst, žuva, M., kļūt sausam, sausākam*, # Saule dienām ilgi kveldē, un upe susē acīmredzami. Sniega ūdeņi jau noskrējuši, susēja palikušie dubļi. Uz platas lapas rīta rasa sus (A.Goba). Vabās rindām vien kalst zvejas tīkli. Tagad siltumā kalta dienā izmirkušās drēbes. Meža pļāvā kalzdams smaržo siens. Pilnvērtīgi ir tādi kokmateriāli, kas kaltoši zem nojumes 2 gadus un kuriem mitrums nepārsniedz 16 procentus. Koki un krūmi liesajā jūrmalas zemē kalst, ja tos ik pārvakarus neaplaista. Tveicē kalst mute. Uz apkvēpušajiem ārdiem kaltejas lini. Caurvējā malka labi žūst. Visā pļāvā žuva siens, izplatīdams saldu smaržu. Mutei satraukumā žūstot, viņa tikko varēja parunāt. Nitrokrāsa ļoti ātri žūst. Šis dīķis vasarā žūst laukā. Uz karstiem vaigiem sāļi sviedri žūst (M.Lósberga).

nosusēt / nosust, *-sus, -susa / nosausēt*, 2. kónj. / **nožūt / sakalst / sažūt / izsusēt / izsausēt / izsaust**, *-saust, -sausa / izžūt / izkalst*, pbg., M., # Kad smilšainais sētsvidus nosusēja, bērni dzīvoja pa āru. Ūdeņi bija sen jau notecējuši un ceļi nosusējuši. Asaras, kas pēkšņi parādījās Lieknes kundzes acīs, tikpat pēkšņi nosusēja. Ja upīti iztūra un uztur kārtībā, varbūt purvs galīgi nosus. Kad noskrēja palu ūdeņi, arī tīrelis nosusa. Tīrumi jau nosausuši. Tveicē zāle sakalta, puķes novīta. Mālainā augsne sakaltusi kramā. Nopļautā zāle karstajā saulē ātri sažūst. Māli sažuva, un ekskavātōru kausi grauzās tajos kā akmenī. Narcises novācamas ne vēlāk kā tad, kad sākušās dzeltēt lapas, bet nav vēl sažuvušas. Tīrumi šopavasār ātri nožuva. Uz sola varēs sēdēt, kad krāsa nožūs. Upīte vasaras vidū izsusē. Vecā aka pa pusei aizgruvusi un izsusējusi. Kamēr viņa sēdēja un domāja, tinte spalvas galā izsusēja. Vesēla klase satraukumā sēž izsausējušām mutēm. Visi grāvji sausā laikā izsaust. Zemu pār pļavu, kur vēl nebija izsausis mitrums, gulēja balta migliņa. Ugis mitros apavus novietoja saulē, lai tie ātrāk izžūtu. Pa ielejas vidu aizlocījās izžuvušas upītes gultne. Malka jāsatgavo pavasarī, lai pa vasaru līdz ziemei izžūst. Sējumi tveicē izkalst. Sausajās ganībās zāle izkalta un sabirza. Mute bija tā izkaltusi, ka izdzēru uzreiz vai visu karafi ūdens.

pasusēt / pakalst / pakaltēties / pažūt / iekalst, *nedaudz susēt*, # Lielie ūdeņi bija nokritušies, pļavas jau mazliet pasusējušas. Tiklīdz nožūst rasa, tiklīdz siens pakaltis, pļavas piepildās ar siena vācējiem. Noēdu to siera šķēlīti, kura, tik vilinoši pakaltusi, stāvējā šķīvī uz trauku skapīša. Graudi vēl tikai vienu dienu pakaltējušies. Izžautajai veļai vēl ir jāpažūst. Visi pieaugušie rāvās pa atālāku lauku, steidzīgi kraudami kaudzēs un zārdos krietni pažuvušo āboliņu. Vasaras otrajā pusē vārpatai lapas sāk iekalst, bet saknes paliek dzīvotspējīgas līdz rudenim. Jālaista, lai neiekalstu iesētās sēklas, lai nesažūtu dīgsti.

apsusēt / apsausēt / apsaust / apžūt / apkalst, *kļūt sausam (galvenokārt no ārpuses, virspuses)*, # Kad noskrien pavasara pali, zeme apsus un straumes ieiet savās ikdienas gultnēs. Pa nakti pie krāsns slapjie apavi līdz rītam apsausēs. Zeme jau bija pietiekoši apsaususi. Siltajā saulē Mārtaņam slapjie bikšu gali apžuva pavisam drīz. Apžuvušas sinepes var padarīt atkal lietojamas, tām piepilinot nedaudz baltā vīna. Šārta pļāvums jau bija apkaltis un patīkami smaržoja pēc vītuma. Žāvētās reņģes jau bija pastāvējušas un apkaltušas. Viņa lūpas bija apkaltušas un sūrstēja.

pārkalst / pāržūt, *kļūt pārmērīgi sausam*, # Pārkaltušās koka mucas ielika dīķī sabriedināt. Augstākās vietas tīrumā jau pārkaltušas, bet ieplakās vēl spīguļo ūdens lāmas. Apavi pie krāsns pārkaltuši cieti kā krams. Ārdīšanu atkārt, neļaujot virsējai siena kārtai pāržūt. Pāržūstot siens kļūst birzīgs.

nokalst, *kalstot aiziet bojā*, # Šajā sausumā un svelmē dzeltēja un kalta, vīta un nīka viss, kas vēl nebija nokaltis un nonīcis. Kā tikai kāds kociņš izsala vai nokalta, es stādīju jaunu vietā.

iekalst, *sakalst kā iekšpusē*, # Zābaku rievās iekaltuši dubļi. Viņa taču ir mazgājusi manus kreklus, kuros iekaltušas manas asinis no vagara rīkšu sacirstās muguras.

piekalst, *kalstot pielipt*, # Kūdras purvā strādnieku augumi nošķīda ar melnu un lipīgu masu, kas izžūstot piekalta miesai. Viņš izdauzīja pret klonu dubļiem piekaltošo vīzi. Jāliek atmērcēt piekaltošo tukšo krējuma burciņu.

susināt / sausināt, 3. kónj. / **žāvēt / kaltēt / sausēt**, 2. kónj., K., *darīt sausu*, # Ar mutautiņu susinādams lietus aprasoto pieri un matus, ārsts sekoja sievietei uz mājas iekšieni. Kājas noslauka ar mīkstu divieli susinot, bet nevis beržot. Óperācijas laikā medicīnas māsas ar salvetēm susināja sviedrus no ārstu sejām. Savā laikā visi trīs bija rakuši grāvjus, susinājuši purvus. Vecāmāte sēdēja uz krāsns mūrīša un sausināja piena separātora šķīvīšus. Ziemā, sausinādams spalvu, ūdrs bieži vārtās sniegā. Līna maurā sausināja kājas, un tas nudien bija mīkstāks par mīkstāko divieli. Pirms kulšanas labība vienmēr bijusi mākslīgi jākaltē, tāpēc kopš seniem laikiem celtas rijas, kurās labības kūļi īpaši žāvēti. Vecētēvs klētsaugšā gadiem ilgi žāvēja lietaskokus. Ja uz metāla rullīšiem uztītus matus žāvē frizētavā, jālieto pārmaiņus karsts un auksts gaiss. Saule vairs ne īsti silda, ne žāvē savilgušo zemi. Kaltētas zivis iegūst, žāvējot tās saulē un vējā. Manis salasītos augus vecmāmiņa kaltēja tējām. Pļavas jau gaida pļāvējus, un saule ir gatava kaltēt sienu vālus. Paaugstinātā temperatūra kaltēja lūpas. Zābaki jāsausē tā, lai mērens siltums piekļūtu tiem no visām pusēm vienmērīgi. Vējš, lai arī ziemēli ass, tomēr sausēja pakaltnus un līdzenumus.

izsusināt / izžāvēt / izsausināt / izsausēt / izkaltēt / nosusināt / nožāvēt / nosausināt / nosausēt / nokaltēt / sažāvēt / sakaltēt, pbg., # Mati rūpīgi jāizsusina ar divieli un jāžāvē lēnām. Viņš izņem mutautiņu un atklāti, vīrišķīgi izsusina asaras. Neviena diena bez lietus neiztieks, labi, ka ir mājās mūrītis, kur drēbes izžāvēt. Kokmateriālus, žāvējot speciālās kaltēs, izžāvē 5 – 7 dienās. Drīz vien saule miklās ceļa smiltis izsausināja, un ceļš putēja atkal. Siltais pavasara vējš ātri izsausēja no tūrumiem lieko mitrumu. Nopļauts bija viss, vēl atlika pēdējo pļāvumu izkaltēt un sakraut kaudzē. Ilgais sausums tā izkaltējis mežus, ka vismazākā neuzmanība ar uguni var izraisīt meža ugunsgrēku. Izvilcis mutautu, viņš nosusināja nosvīdušo pieri. Tómatūs rūpīgi nomazgā, nosusina un ar nerūsējošu nazi sagriež ripiņās. Ja izdosies purvu nosusināt, tad arī tur kvieši aug. Viņa nosausināja saraudātās acis un mēģināja pasmaidīt. Katliņā kūpēja tikko nosausināti kartupeļi. Tēvs aizgāja līdz tūrumiem apskatīt, kā pavasara saule nosausē zemi. Klajā vietās saule un vējš jau nožāvējuši asfaltu sausu. Gaļas mašīna, naži un trauki pēc darba rūpīgi jānomazgā, pēc tam jānoplaucē ar verdošu ūdeni un jānožāvē. Labība rijā nokaltēta sausu sausā. Iesals jau pagājušajā rudenī ar pēdējo kūrumu sakaltēts. Viņa veda sakaltētas Randenes pļavu zālītes un vārīja zaļas un dzeltenas tējas. Daļu dārzā novāko augļu sagrieza un sažāvēja ziemai. Govij un aitām siens sapļauts, sažāvēts un laikus šķūnī savests.

pasusināt / pasausināt / pasausēt / pažāvēt / pakaltēt, *nedaudz susināt*, # Matus pirms tīšanas uz ruļiem jāpasusina / jāpasausina. Savulaik straujā, mutuļojošā Pededze likās pagurusi – svelmainā vasara to bija krietni vien pasausējusi. Meža augsni pēc vajadzības pasausējot, koksnes nobriešanu var paātrināt. Tad vienam ienāk prātā sakurt ugunsķuru – varēšot apsildīties un pažāvēt mitros cimdus. Saule sienu līdz pusdienai jau krietni pakaltējusi.

apsusināt / apsausināt / apsausēt / apžāvēt / apkaltēt, *padarīt sausāku, parasti, no virspuses, ārpuses*, # Viņa ātri apsusināja slapjās rokas divielī un gāja atvērt durvis. Saule un vējš klajā vietās ātri vien apsausina / apsausē salijušo asfaltu. Agrāk, kad visa saime strēba no vienas bļodas ar koka karotēm, lai nenopilinātu galdu, karotes kausiņa apakšu apsausināja, novēlkot to gar bļodas malu. Viņi satupās ap ugunsķuru, lai apžāvētu salijušās drēbes. Man garšo kraukšķīga maize, tāpēc es vakarā sagrieztas šķēles līdz rītam siltumā apkaltēju.

pārsusināt / pāržāvēt / pārkaltēt, *pārmērīgi susināt; atkārtoti susināt*, # Ja drenēts lauks ir pārlietu sauss, tad bieži domā, ka tas ir pārsusināts, ko nekad nedomā par pārlietu sausu, bet nedrenētu platību. Vajag tikai lopbarību pāržāvēt (zemāk par 10% mitruma), lai pazeminātos tās vērtība. Izmazgātos matus nedrīkst pāržāvēt. Atklājuši graudu bojāšanos, pārbaudītāji pieprasīja tos pāržāvēt. Nepilnīgi izkaltošas sēnes ātri appel, bet pārkaltētas ir cietas un grūti izmērcējamas. Ziemā celmus no blāķa saveda mājās un, rijā vēl pārkaltējot, sastrādāja malkā.

piežāvēt / piekaltēt, *sažāvēt pietiekošā daudzumā*, # Kārtīgā saimē vienmēr ziemai piežāvēja gan sēnes, gan ābolus. Viņi piežāvēja pilnu kasti ar reņģēm vešanai uz tirgu. Vecāmāte piekaltēja dažādas tējas visai ziemai.

žāvēties, *žūt; tikt žāvētām; žāvēt sevi*, # Pie krāsns uz aukliņas žāvējās Pētera un Vijas biežās vilnas zeķes. Gar ēkas sienām žāvēties sastatīti kokmateriāli. Visām zaļu tējām vajag lēni žāvēties,

tās necieš karstumu un steigu. Rudens lietū nomocījušies, ļaudis, pārnākuši mājās, žāvējās pie kurošās maizes krāsns.

nosusināties / nožāvēties, pbg., # Viņa nosusinājās līdzpaņemtajā peldpalagā. Es pēc peldes nožāvējos saulē, nekādos divieļos neslaukos.

pažāvēties, *mazliet žāvēties*, # Arī Jura palīgs bija ataicināts Liepu mājās pažāvēties un siltu azaidu iebaudīt.

sausums / pāržuvums, L., # Tuksnešos ir pārlieks augsnes sausums, lai kaut kas tur varētu augt. Ja āboliņš vedams, tad tas jāved, jo dienu vēlāk lapiņas no pāržuvuma var sākt birt nost.

SLAUCĪT, slauka, slaucīja, K., *susināt ko ar drānu*, # Ar trauku divieli pēc nomazgāšanas slauka traukus. Priekšā sēdošais vīrietis ar cimdu slauka nosvīdušo tramvaja logu un rūpīgi vēro apkārtni. Anna tikai klusi šņukstēja un ar priekšauta stūri slaucīja acis. Gusts ik pa brīdim ar piedurkni slaucīja sviedrus. Māte nerunāja, tikai lakatiņa stūrī slaucīja asaras.

noslaucīt / apslaucīt, pbg., # Viesis izņēma no kabatas baltu, glīti salocītu lakatiņu un noslaucīja no pieres sviedrus. Sausi noslaucītas kājas ieziež ar barojošu krēmu un viegli pamasē. Pēc pusdienu paēšanas apslaucījusi puikām mutēs, viņa ļāva tiem iet ārā spēlēties. Viņa ielika puķes burkā un, priekšautā trauku apslaucījusi, nesa to uz istabu. Iznākusi no kūts, Lība zālītē apslaucīja sabristās kājas.

izslaucīt, *noslaucīt iekšpuses virsmu, nosusināt acis, ausis, matus u. tml.*, # Viņa izmazgāja katlu un izslaucīja to ar trauku divieli. Večiņa izslaucīja asarainās acis ar lakatiņa stūri. Ādu bērnam pēc mazgāšanas uzmanīgi nosusina ar sasildītu paladziņu un izslauka sausus arī matus.

paslaucīt, *mazliet slaucīt*, # Ienācis no aukstuma siltā veikala telpā, tūlīt dabūju paslaucīt svīstošās acenes. Brīdi ieskāvusi dēļu rokās un ar priekšauta stūri paslaucījusi acis, viņa steidzās atkal cept un vārīt.

slaucīties, *slaucīt sevi*, # Es pēc peldēšanās neslaukos, bet ļauju miesai pašai nožūt. Pūsis grasās noslaucīt viņai asaras, bet Juta izrauj kabatlakatu viņam no rokas un aizgriezusies slaukās pati.

noslaucīties / apslaucīties, pbg., # Viņš noslaucījās rupjā linu divielī. Peldpalags ir liels un mīksts divielis, kurā apslaukās pēc vannošanās vai peldes.

3. Virsmas īpatnības.

VIRSMA / reljefs, L., *plaknes ārpusē (ķermenim, laukumam), kas robežojas ar apkārtējo vidi*, # Katra kaula locītavas virsmu klāj locītavu skrimsliis – tas ir gluds, nodrošinot saskares virsmu labu slīdēšanu kustību laikā. Diētisko olu čaumalas pēc izskata šķiet tīras, taču uz katru to virsmas kvadrācentimetru dzīvo līdz tūkstotim mikrōbu. Strauji attīstoties virsmas fizikai, radās nepieciešamība tieši pēc emisijas elektrōnu mikrōskōpiem. Ar asu suku mazgā trauka iekšējās virsmas un tad trauku rūpīgi skalo. Viņa domīgi bungoja ar pirkstgaliem pa galda spožo virsmu. Parastā varde oliņas iznērš kaudzītēs brīvā ūdens virsmā starp augiem. Drūpošie gneisa akmeņi nav tie labākie akmeņdarza ierīkošanai, jo to porainajā virsmā uzkrājas netīrumi un mitrums. Aglonas apkaime ir raksturīga ar visnelīdzenāko reljefu Latvijā. Baltijas jūras dibēna reljefs arī ir ļoti dažāds – ieplakas mijas ar līdzenumiem un paaugstinājumiem. Kontrastvielas masa izklāj padziļinājumus starp gļotādas krokām un caurskatē parāda kuņģa iekšējo sienu attēlu, tas ir, parāda gļotādas reljefu.

reljefs / reljefains / reljefveida / reljefveidīgs, Kd., *ar izciļņiem vai padziļinājumiem virsmā*, # Tev derētu blūze no žakarda mežģiņu auduma, jo tas ir reljefs. Durvju virsmas centrā bija reljefi kokgriezumi. Ādas plastiskās īpašības vislabāk atklājas reljefā tehnikā, kuru mākslinieki izmanto, veidojot augsteiļņus ar asām fōrmu robežkontūrām un zemciļņus ar niansētām pārejām. Ražos gan glazētas, gan neglazētas reljefainās flīzes. Jaunajam pulkstenim ir pienbalts plastmasas kōrpuss un reljefveidīgiem / reljefveida cipariem rotāta melna ciparnīca.

velvēts / velvjains / veljveidīgs / veljveida / arkveida, Kd., *ar virsmu, kas veido uz ārpusi izliektu balstītu pārsegumu*, # Patvertnē man tā vien liekas, ka velvētie griesti iebruks un apraks visus, kas tur iekšā. Atraktās telpas bijušas velvētas, par ko liecina velvju atliekas. Nōrmāla, vesēla pēda ir pareizi velvēta, ar spēcīgu muskulatūru. Pieauguši neandertālieši bijusi labi attīstīta muskulatūra, stipri velvētas krūtis. Tievs, kārns, ar augstu velvētu pieri viņš stipri vien atgādināja slavēno Dónkihōtu. Senās, rōmantiskās telpas ar velvjainajiem gaitenjiem un auditōrijām tagad

studentiem jau kļuvušas par šaurām. Nonācām ķirurģiskās nodaļas pašā galā, velvjinā telpā, kas saglabājusies no Jēnes laikiem. Kad prókurors iegāja velvjinajā cietuma kantorī, tur jau sēdēja cietuma priekšnieks. Vārtu velvveidīgo / velvveida mūru priekštelpā ieskanējās klusi soļi. Daudzi likumaini koki Mōricsalā ar savām galotnēm veido savstarpējus arkveida savījumus.

izliekts / cilns*, Kd., *ar virsmas pacēlumu uz augšpusi, ārpusi*, # Visas naftas un gāzes ieguves Rietumsibīrijas zemienē ir saistītas ar reljefa īpatnībām – to pamatne ir izliekta velves vai vaļņa veidā. Jo lielāki debess ķermeņi un masas sakóncentrētas kādā telpas apgabalā, jo vairāk tāda telpa izliekta un jo lēnāks šī apgabala laika ritms. Viņam bija uz priekšu izvīrēta, stipri izliekta piere. Cauri krūmiem aiz cilnajām nogāzēm kaut ko saskatīt bija grūti.

izliekt, -liec, -lieca, K., *izvīrēt virsmu uz augšpusi, ārpusi*, # Laucis, it kā cīņai sagatavojies, izliec krūti un paveras klausītājos. Ērzelis gāja danceniski, kaklu ritenī izliecis. Pāri kanālam savas dzelzs muguras izliekuši gaisa tilti.

izliekties, -liecas, -liecās, M., *kļūt izliektam*, # Viņa vaigu kauli bija asi izliekušies uz āru, bet vaigi dziļi iekrituši. No augšas, kur pāri visai telpai bija izliecies stikla jumts, lejup krita blāva gaisma.

izliekums, L., # Lāpsta bija ar izliekumu un smagu kātu, domāta zemes, nevis sniega rakšanai. Neviena krociņa, neviens izliekums nebojāja borta stingro līniju.

ieliekts / ielīcis / iedubis, Kd., *ar virsmas padziļinājumu*, # Galvā viņam salmenīca ar paplatām malām un drusku ieliektu dibenu. Večaimātei vaigi dziļi iedubuši – tā ir mūsu dzimtas pazīme. Večajai klētij ielīcis salmu jumts, un iekšā arī grīda ielīkusi.

ielīkt, -līkst, -līka / **ieliekties**, -liecas, -liecās / **iedubt**, -dub, -duba / **iegrimt**, -grimst, -grima / **iekrist**, -krīt, -krita / **iekristies**, -kritās, -kritās, M., *kļūt ieliektam*, # Jautra un drusku bailīga slidošana, kad lēdus ielīkst, bet turas kopā kā nesaraujama drēbe. Braucot pāri, tiltelis nokrakšķēja un ieliecās. Parasti bērnis sēdot stipri saliecas uz priekšu, mugura veido pusloku, bet krūšu kurvis priekšpusē ieliecas. Vīrs karsta veidojumiem zemes virskārta ar laiku iedub. Latvijas teritorijā zemes garoza vairākkārt svārstījās – gan pacēlās, gan iegrima. Virzienā uz Dāniju Baltijas jūras dibens iegrimst, bet Bótnijas līcis pamazām ceļas uz augšu. Pļava bija slapja – ejot zem pēdām pamats iegrima žļurkstēdams. Tas bija pavecāks vīrs, vēju brūni appūstu seju, iegrimušiem vaigiem. Vaigi iekrīt no vispārēja vājuma vai zobu trūkuma. Viņa ķermenis labi iededzis, stiegrs, bet krūtis tādas kā iekritušas. Acis viņam gan dziļi iekritušas, tomēr vēl nav zaudējušas sava agrākā laipnā skatiena.

ieliekt, -liec, -lieca, K., *izraisīt virsmas iedziļinājumu*, # Lietus ūdens ieliecis plēvi vīrs lecektīm.

ieliekums / iegrimē / iegrimums, L., # Plānos katlos jau no maza sitiena rodas ieliekumi – sienā, dibenā, vākā. Ja turpināsies Baltijas jūras dibena iegrimē / iegrimums Dānijas jūras šauruma virzienā, tad var sagaidīt, ka pēc dažiem tūkstošiem gadu Baltijas jūras faunai un flōrai būs Ziemeļjūrai raksturīgas iezīmes. Sākumā mizā attīstās neliels iegrimums, kas no veselās mizas atdalās ar plaisu.

PLAKANS, Kd., *līdzens, bez izliekumiem un ieliekumiem; ar samazinātu izliekumu (par ķermeni)*, # Tālāk reljefa vienvēidību pārtrauc plakanu ieplaku virkne. Plakankalns ir kalns ar samērā plašu plakanu virsotni. Uz muguras nesamajam grozam viena puse plakana, lai piegulētu mugurai, bet otra puse apaļīgi izliekta. Viņa bija aizēsusies, plakanās krūtis cilāja satraukta elpa. Viņa bija neliela auguma kustīga sieva ar smalkiem locekļiem un plakanu, it kā galvaskausā iespiestu seju.

plakanīgs / ieplakans, Kd., *samērā plakans*, # Blusas ķermenis ir plakanīgs, no sāniem saspiests, ar cietu hitīna apvalku. Sīpoli var būt dažādas fōrmas – apaļi, plakani, plakanīgi apaļi, uz apakšu izstiepti.

plakanums / plakanība, L., # Plakankalne ir plašs zemes garozas pacēlums ar virsas plakanumu visā tā platībā. Nakts dziļumu un jaunu veidu gūs, Un debess klāja plakanība blāvā Par ķekarotu zvaigžņu dārzu klūs (V.Belševica).

APAĻŠ / sfērīks / lodrs* / lodveidīgs / lodveida, Kd., *pakāpeniski izliekts visos virzienos (par ķermeņa virsmu)*, # Skolnieku pulkā pamanu arī Jēpi ar apaļo skolnieku cepuri galvā. Iedobe ir pilnīgi apaļa kā blōdas dibens. No debesu augstumiem logā raugās apaļš mēnestiņš. Sfērīks spogulis ir gaismu atstarojoša sfēriska segmenta virsma. Nemierīgi traukdamās pa līkloču gultni, upe veļ oļus, tos gludinādama spodrus un lodrus. Smilšērķšķu augļi ir oranžsarkani, lodveidīgi sulīgi kaulēni. Cilvēka acs ir lodveida ķermenis.

apaļīgs / apališks / ieapaļš / paapaļš, Kd., *samērā apaļš*, # Par podiņiem sauc jaunās bērslapes, kamēr tām cepurītes vēl ir apaļīgas. Zaiga ir gaišmataina meitene apališku seju un apališki apsietu lakatiņu galvā. Meitai tāda pati ieapaļa seja kā mātei, tāds pat paaugsts pieres izliekums. Puķu dobe aplikta apkārt ar vidēji lieliem paapaļiem akmeņiem.

pusapaļš, Kd., *puslodes fōrmā*, # Austrumu pusē, kur atradās tiešā pieceja pilij, abpus vārtiem cēlti lieli pusapaļi torņi.

noapaļot, 2. kōnj., K., *darīt apaļu*, # Laika tecējumā ūdens kustība akmens atlūzas ir noapaļojusi par oļiem. Mākonis peldēja, lēni noapaļodams savas robainās malas. Varžu krupim galva plata, purns noapaļots.

noapaļoties, M., *kļūt apaļam*, # Oļi laika gaitā ir noapaļojušies, noberzušies apaļi.

apaļums / apaļīgums / sfēriskums, L., # Oļu apaļums dara tos dekoratīvus. Viņas seja saglabājusi veselīgo, sārnbalto ādu un apaļīgumu. Tālumā parādījās baznīca ar bizantisku kupolu sfēriskumu.

ÓVĀLS, Kd., *gareni apaļš*, # Apaļus citrōnus neesmu redzējis, tikai óvālus. Vairumam vīrusu ir sfēriska vai óvāla fōrma.

óvālum, L., # Olu óvālumam apliecina tas, ka olām ir smailais gals un strupais gals.

APALTIKNS*/ cilindriks / cilindrveidīgs / cilindrveida / apaļš, Kd., *cilindra fōrmu pārstāvošs (par ķermeņa virsmu)*, # Apaļtiekniem ķermeņiem garums ievērojami pārsniedz šķērsriezuma diametru. Tomēr arī ripa ir cilindriks, kaut šķērsriezuma diametrs pārsniedz tās augstumu. Kurmja ķermenis ir cilindrveidīgs. Ja stobra urbums no patrōntelpas līdz stobra galam ir vienāda diametra, tad urbumu sauc par cilindriksu, bet bises stobru – par cilindrveida stobru. Lāviņa bija darināta no vidēji tieviem, apaļiem kokiem.

veltenisks, Kd., *apaļtiekns, bet nav viscaur vienādā resnumā*, # Augļu kokiem stumbri parasti ir velteniski, ar lielāku vai mazāku raukumu uz augšu. Ūdenszūrka no óndatras jeb bizamzūrkas atšķiras ar veltenisko, kupli apmatoto asti. Ir daudz darīts helmintu, to starpā parazitisko veltenisko tārpu, īpaši cērmju, spalīšu, trihinellu u. c. cilvēku un dzīvnieku parazitū, apkarošanā.

noapaļot, 2. kōnj., K., *darīt cilindriksu*, # Cirvja kāta sagataves augšējā un apakšējā malā iezīmē viduslīniju, lai kātu varētu no abām pusēm simetriski noapaļot.

STŪRAINS, Kd., *ar šķautņu lauzumiem kādā virsmā*, # Naktslampa vāji un spocīgi apgaismoja stūrainās guļamistabas sienas un kaktus. Kazaha stūrainie vaigu kauli un šaurās, ieslīpās acis uzreiz raksturoja viņu par Āzijas pārstāvi. Virs meitenes zēniski stūrainajiem ceļgaliem vējš plandīja kuplus, zilrūtānus svārkus.

SMAILS / ass / spics, Kd., *ar virsmas laukuma īpaši sašaurinātu lauzumu*, # Pret rīta debesīm izceļas tumšo eglu smailās galotnes. Gaist miglā kalnu šķautnes smailās.. (K.Krūza). Klaudzinādama smailos papēžus, atgriezās Ieviņa. Pamalē parādījās Česvaines skolas smailais tornis. Līdzās stāvēja sakritusies sieviņa puskažociņā ar iekritušiem vaigiem un smailu degunu. Jānelis spītīgi iespiež smailo zodu krūtīs un nerunā ne vārda. Kaktusam ir asi dzeloņi. Ar asajiem nagiem kaķene pārplēš sunim degunu. Zēns bija šausmīgi kārns – asiem vaigu kauliem, asiem elkoņiem un ceļgaliem, asiem, izspiedušamies atslēgas kauliem. Tievie papēži nav pārāk augsti, bet tik spici, ka pie katra soļa parketā paliek robs. Bezdelīgas šaudās tik zemu, ka ar spārnu galiem un spicajām astes spalvām aizķer pat zāli.

pasmails / paass, Kd., *samērā smails*, # Lapsām ir garš, pasmails purns. Ezim adatas ir paasas, bet es šo durstīgo kamolu rokās paņemt varu.

smailināt / asināt, 3. kōnj., K., *darīt smailu*, # Sākumā cilvēki rakstījuši ar apaļām, nesmailinātām putnu spalvām, tikai vēlāk laika gaitā sākuši tās ķīļveidīgi smailināt. Mārtiņš pie vāgūža asināja mietiem galus.

nosmailināt / nosmailēt / noasināt / uzasināt, pbg., # Ja plastilīna bumbiņu nosmailina nedaudz – iznāk ola, ja vairāk – iznāk burkāns. Lai pieslienamās kāpnes neslīdētu, to sānkoki apakšā nosmailējami. Šķēpu uzgaļus gatavoja no kauliem, tos rūpīgi nogludinot un noasinot. Taisu sētiņas apkārt dobēm, dzēnot zemē citu aiz cita mietiņus no nomaļiem, kuriem tēvocis jau noasinājis galus. Man jāuzasina zīmulis

smailēt / spicēt, 2. kōnj., K., *ausoties izcēlt ausu smailumu, saslienot tās augšup (par noteiktiem dzīvniekiem)*, # Zirgi, galvas sacēlušī, smailēja / spicēja ausis un reizēm satraukti iesprauslojās.

sasmailēt / saspicēt, pbg., # Nērōns (suns) atnesa zobos sprunguli, nometa to saimniekam pie kājām un, ausis līksmi sasmailējis, gaidīja, lai atkal to pasviež. Kumeliņš saspicē ausis un pagriež galvu uz trokšņa pusi.

smailums / asums, L., # Milzīgi apaļā, no blóndajiem matiem veidotā frizūra pasvītroja zoda smailumu sejas trīsstūrī. Ar zaru tievumu un to galu asumu ecēšu darba dziļums palielinās.

STRUPS / neass / truls, Kd., *pretējs smailam*, # Virs koku galotnēm slējās smagnējs, dakstiņiem apjums, strups baznīcas tornis. Tirgussievai pirksti ir sarkani un strupi kā burkāni. Viņa apaļā seja ar divām mazām acu bedrītēm un strupu, it kā nolauztu degunu, bija nopietna. Viņa sēd, šūpodama kāju impórta korpē ar strupu purngalu. Bebriem ķermenis masīvs, galva maza, nedaudz saplacināta, ar strupu purnu. Jāspiež no visa spēka, lai ar neaso / trulo īleņu izdurtu caurumu. Skulptūras bija sadauzītas ar trulu metāla priekšmetu, domājams, ar cirvja pietu. Cilvēkam gepards nebija bīstams, jo tā cietie nagi bija strupi, truli kā sunim, nevis asi, dunča asmenim līdzīgi kā lauvam vai leópardam.

strupināt, 3. kónj., K., *darīt strupu*, # Īsspalvainiem suņiem mēdz strupināt astes.

nostrupināt, pbg., # Žagaru slota ir nostrupināta, noslaucīta līdz beidzamam, īss strupulis vien palicis pāri.

strupums, L., # Viņa pirkstu strupums viņam ievērojami traucē ātri un precīzi trāpīt pa tastatūras attiecīgiem taustiņiem.

ŠĶAUTŅAINS / kantains / šķautņveidīgs / šķautņveida, Kd., *lauzīta ar šķautnēm (par virsmu)*, # Katra egļu skuja ir miniatūrs šķautņains un rievains šķēps. Viņi dzēra no šķautņainām bieza stikla glāzēm. Tālāk slejas kalni – asi un šķautņaini kā milzu piramīdas vai nošķelti kōnusi. Dzeramais bija kantainā pudelē. Putnu būrīši bija gan apaļi, no caura melnalkšņa darināti, gan kantaini, no dēlīšiem sanagloti. Viņš ņēmās vīkšķi izezīpēt ar jaunu, vēl gluži kantainu veļas ziepju gabalu. Apaļie vaigi kļuviši kantaini, ap acīm apēnojumi – mēneša laikā slimniece novecojusi par divdesmit gadiem. Rieva ir šķautņveidīgs / šķautņveida padziļinājums.

šķautņot / šķautņēt, 2. kónj., K., *darīt šķautņainu*, # Vecos laikos, kad vēl nebija gateru, baļķus šķautņoja / šķautņēja vīri ar platiem, asiem cirvjjiem.

šķautņainums / šķautņainība, L., # Franču revolūcionāra Blankī krūšutēls bija novietots Ļeņingradā pie Baltijas stacijas, kur bistes šķautņainums / šķautņainība vareni izcēlās pret stacijas ēku logu puslokjiem.

ASS / griezīgs, Kd., *ar ļoti plānu šķautni*, # Plīsuma vietā akmenim ir asa mala. Izkopts galu saujā samiedzis, plāvējs ar aso duncīti izkapti grieza tā, ka sīkās tērauda skaidiņas zibēdamas bira pār roku zemē. Bruņurupučiem uz žokļiem zobu vietā ir asas ragu plāksnītes. Jo plānāks sadauzītais stikls, jo griezīgākas tā lauskas.

paass, Kd., *samērā ass*, # Pludmale klāta paasiem akmeņiem, basām kājām te staigāt nevar.

abpusgriezīgs, Kd., *ar plānu šķautni virsmas abos sānos*, # Abpusgriezīgs duncis jau ir aukstais ierocis, jo saimniecībā tādu nelieto.

TRULS / neass, Kd., *pretējs asam*, # Trulu nazi vieglāk uzasināt, ja tā asmeni pusstundu patur vājā sālsūdenī. Katrs griezējriks ar laiku kļūst neass, jo nodilst tā asā griezējšķautne. Jūtos tik nogurusi, it kā visu dienu būtu cilājusi neasu izkapti ciņainā plāvā.

notrulināties, 3. kónj. / **notrult**, -trulst, -trula / **atkosties**, -kožas, -kodās / **atgriezties**, -griežas, -griezās, M., *kļūt trulam*, # Pļaujmašīnām pret akmeņiem lūza pīķi, notrulinājās / notrula izkaptis. Izkopts pāraugušajā, cietajā zālē ātri atkožas. Šie nerūsējošie naži ir mīksti, ātri atgriežas. Nav ieteicams ļaut zāģim pārāk stipri atgriezties un tikai tad to asināt.

atcirsties, -cērtas, -cirtās, M., *kļūt trulam (par cērtamiem rīkiem)*, # Cirvis galīgi atcirties – viņš ar to cirtis sasalušu zemi. Mans zobens atcērtas pret vairogjiem un bruņām.

notrulināt, 3. kónj. / **atgriezt**, -griež, -grieza / **atcirst**, -cērt, -cirta, K., *padarīt trulu*, # Bieži ieplaujot ciņos, viņš ātri notrulina / atgriež izkapti. Tēšanas cirvjus tēvs noglabā savā ziņā, lai meitīši neatcērt, zarus vai skujas kapādamas.

trulums, L., # Meitīši jau sen sūdzas par sēka pļaujamās izkaptis trulumu.

FAKTŪRA, L., *materiāla virsmas struktūras un apdares īpatnības*, # Lielpaneļu ēku apdarē liela nozīme ir paneļu virsmu faktūrai. Daudzveidīgas ir metāla faktūru, kā arī pulējumu un matēto laukumu intensitātes iespējas. Tēlniece izmēģina gludas virsmas veidojumu, atstājot tēla faktūrā dabīgā māla veidojuma procesa pēdas. Auduma struktūru raksturo pinuma veids, blīvums, virsmas faktūra (gluda, reljefa, tūbveida, plūksnaina, cilpaina), kā arī pavedienu grodums, blīvums un

smalkums. Auduma estētiskās īpašības ir auduma faktūra, krāsa, raksts, spīdums, kritums u. c. Pūpoli pēc faktūras atgādina samtu.

fakturēt, 2. kónj., K., *veidot faktūru*, # Iedomāsimies uz mirkli, kā izskatīsies, ja fakturēsīm visas mājas tikai ar gaišzilām plāksnēm. Aizstājot īstas, bagātīgi fakturētas vitrāžas stiklus ar leduspuķu rakstā fakturētajiem parastajiem stikliem, māksliniecisks šarms izdziest.

fakturējums, L., # Gaismas šaltis vitrāžā viz un zaigo dzintara toņu vissmalkākajās niansēs, ko gaismas rotaļā pārvērš katedrālstiklu un órnamētālstiklu bagātais fakturējums.

GLUDS / līdzens / gludens, Kd., *ar viscaur vienmērīgu virsmu, bez izcēlumiem un iedobumiem*, # Āmura kāts bija gluds kā spogulis. Gludi apļauta maura vidū auga liela sudrabegle. Ugunsкура dūmi lēni plūst pār gludo upes līmeni. Viltīgi smaidīdams, Ernests noglauda savu gludo zodu. Uz muguras krupim āda nelīdzena, ar kārpiņām, bet uz vēdera gluda. Tā otra bija ap gadiem četrdesmit, gludi saglaustu galvu un dūres lieluma bižu kamolu pakausī. Viņai ir augsta, līdzena piere un lielas, pelēkas acis. Rāmajos vakaros ezerā ūdens sastinga līdzens kā spogulis. Taku no vārtiņiem līdz namdurvīm klāja neskartā, līdzena sniega kārtā. Zeme tur ir līdzena kā dēlis, neviena uzkalna, ne gravas. Nopirktie kartupeļi ir gludeni un iegareni kā zosu olas. Sukā man, māmiņa, Gludenu galviņu! (T. dz.). Gludenā čūska ir neindīga brūngana čūska ar gludām zvīņām.

pagluds, Kd., *samērā gluds*, # Mēs braucam pa pagludu, neizdangātu ceļu.

gludums / līdzenums, L., # Ūdens līmeņa pacēlums un virsmas gludums liecināja, ka bebbri atkal upīti kaut kur aizsprostojuši. Jaunā asfalta līdzenums nebūs mūžīgs – ar laiku radīsies plaisas un iedobes.

gludināt / līdzināt, 3. kónj., K., *darīt gludu, līdzenu*, # Viņš pielika apslapinātu pirkstu pie gludekļa apakšas, lai pārbaudītu, vai pietiekoši karsts, lai sāktu gludināt. Marta ar suku gludināja ciemiņa bebrādas apkakli. Viņš ar dēlnu gludināja saburzīto papīra lapu. Pēc tam putniņi ligzdas sienas gludināja, līdzināja ar savām krūtīm un atstāja saulē izžūt. Viņa līdzināja dīvāna pārklāju. Mārtiņš ar Madi ar grābekļiem līdзина kurmju izcēlumus, kuru šopavasār ir nerēdzēti daudz.

izgludināt / nogludināt / sagludināt / izlīdzināt / nolīdzināt, pbg., # Tūlīt viņa ielika ogles gludeklī un kreklu izgludināja. Kristīne izgludināja sakrunkotos lakatiņa stūrus. Nedomādams viņš izgludināja saburzīto papīra lapiņu un automātiski sāka to lasīt. Asnate sasēja lentu un izlīdzināja tās galus platus. Mārtiņš izlīdzināja mārkā iegāzto linu vezumu, lai klājiens būtu viscaur vienādā biezumā. Viņš savilka pieri, vēlāk gan atkal to izlīdzināja, bet apmierināts neizskatījās. Plaukstas izlīdzināja afišā radušās grumbas un nogludināja stūrišus. Vecāsmātes veiklie pirksti darina pīrāgus – liek tajos gaļu, aizspiež ciet, nogludina malas. Pludmali jūras viļņi bija nogludinājuši kā asfaltu. Maruta noņēma pārsegu sagludinātās veļas grēdai un sāka veļu šķirot. Ramōna saglauž matus, nolīdзина mājas kleitai krokas, paskatās spogulī un iet vērt vaļā durvis. Pirms zāļu sēšanas lauks jāpieveļ, lai nolīdzinātu augsnes virspusi.

pagludināt / palīdzināt, *nedaudz gludināt, līdzināt*, # Viņa izvelk no kabatas saburzītu, aprakstītu lapu un pagludina to starp plaukstām. Dod, es drusku pagludināšu tavus svārķeļus. Katrai govij viņa paber pakaišus un palīdзина tos.

pārgludināt / pārlīdzināt, *gludināt, līdzināt atkārtoti*, # Galdautu jāpārgludina, lai nerēdz locījuma šķautnes. Izbradāto grants klājumu sētnieks katru rītu pārlīdзина.

apgludināt / aplīdzināt, *padarīt gludu, līdzenu visapkārt; nogriezt līdzenu*, # Pēc sagatavēm, kas ir nokantēti, sagriezti un ēveles apgludināti dēliši, jāiet pakaļ uz blakus cehu. Viņš ar dārza šķērēm aplīdзина košuma krūmus. Jurks noņēma cepuri un lūdza manu krusttēvu, lai drusku šim aplīdzinot pa vasaru ataugušos matus.

piegludināt / pielīdzināt, *mazliet nogludināt, nolīdzināt*, # Annas uzdevums ir piegludināt jau izveidotos klaiņus un ievietot tos krāsnī. Arumus piegludina ar rulli. Viņš paskatījās spogulī un mēģināja piegludināt savu spītīgo matu cekulu. Greideris meža ceļos pielīdзина visas šķīdoņa laikā izbuktās grumbas. Zuze vēl ar dēlnu pielīdзина jau tā gludo puķu dobi. Mārtiņš ar kāju pielīdзина izcēlušos kukurzni.

aizlīdzināt, *piepildīt un nolīdzināt iedobumus, ieplakas*, # Viņš ar māliem aizlīdзина mūrī plaisas. Viņus norīkoja aizlīdzināt kara laika tranšejas.

izgludināties / izlīdzināties / nogludināties / nolīdzināties / pielīdzināties, M., *klūt gludam, līdzenam*, # Seklās grumbas sejā ir tādas, kas izzūd, ādu ar pirkstiem izstiepjot, kamēr dziļās grumbas šādā veidā neizgludinās. Šī drēbe izgludinās labi. Spilvenā vēl nebija izlīdzinājies viņa galvas iespiestais iedobums. Kartōns zem spiedes ir labi nogludinājies. Arnōlda sarauktā piere

noļīdzinājās, viņš pagrieza galvu pret Anitu un pasmaidīja. Ja arī stiprā vētrā kāpu pakāje gandrīz vai pāris metru augstumā nograuzta stāva, tad pēc gada viss atkal būs pielīdzinājies vienmērīgā slīpumā.

izgludināties, *ilgāku laika posmu gludināt ar gludekli*, # Šodien viņa gludina vakar mazgāto veļu – izgludinājās visu pēcpusdienu.

gludinājums, L., # Viņa pasniedza tīru divieli ar asām kā naži gludinājuma vīlēm.

šļūkt, šļūc, šļūca, K., *līdzināt ar šļūci*, # Pavasarī un vasarā nepieciešams šļūkt katru smagu augsni tūlīt pēc aršanas, lai sasmalcinātu cilas. Rudens arumu pavasarī šļūc un kultivē divas reizes un tūlīt sēj zirņus.

nošļūkt, pbg., # Pavasarī augsne jānošļūc un pēc tam jāsastrādā ar frēzi.

GLAUST, glauž, glauda / **glaudīt**, 3. kónj., K., *darīt gludu*, # Glaužu savus sirmus matus, Lieku ziedu vainadziņu (T. dz.). Mūsu zirgs, kad viņu jūdz, glauž ausis, bet kodis vai spēris nekad nav. Matus vajag ar suku sukāt, nepietiek ar plaukstu glaudīt.

saglaust / saglaudīt / noglaust / pieglaust / pieglaudīt / izglaust / izglaudīt, pbg., # Tad veicais vīrs saglauda savas ūsas. Melita saglauž pajukušos matus. Viņš piegāja pie durvīm, nospieda zvana pogu, pēc kam ātri ar abām rokām saglaudīja savus matus. Uzrunāta viņa atbildēja, saglaudīdama izspūrušos matus. Viņa piecēlās un noglauda sasēdētos svārkus. Viņš noglauda iesirmos, īsi apcirtos matus un pie viena arī paspūrušās ūsas. Kreisā roka centās pieglaust gaišo matu cirtu, kura spītīgi atkal un atkal krita uz pieres. Nemierīgi meitenes pirksti cilā un pieglauz kuplo svārciņu krokas, nevar vien tās sakārtot. Mācītāja muižas pagalmā nonācis, viņš pieglaudīja šķidros matus un pielīdzināja bārdi. Marta vējš izglauz krunkas no viņas vaigiem un liek atplaukt smaidam. Viņš izglaudīja saņurcīto kabalakatu un rūpīgi to četrkārtīgi salocīja.

paglaust, *nedaudz glauzt*, # Laiku pa laikam viņš paglauž savus vēja pluinītos matus.

pieglaudums, L., # Mati bija kļuvuši retāki, un gludais pieglaudums tikko vairs nosedza galvvidu.

PLANĒT, 2. kónj., K., *līdzināt kādu zemes platības virsmu*, # Pēc tam, kad ekskavātors grāvi izracis, jāplanē grāvja nogāzes.

noplanēt, pbg., # Drīzāk izveidojami labi piebraucamie ceļi, noplanējami būvlaukumi. Jaunās apūdeņojamās zemes virsmai jābūt labi noplanētai.

planējums, L., # Viesuļvētra svaigo planējumu aizpūta ielejā, atsedzot pilnīgi kailas smiltis.

SLĪPĒT, 2. kónj., K., *ar abrazīviem līdzekļiem gludināt virsmu*, # Galdnieks ar smilšpapīru cītīgi slīpē mahagōnija finierētos viengabalainos gultas galus. Graudus slīpē, atdalot no tiem dīgli, plēksnes un graudapvalkus, veidojot noteiktu formu. Vispirms koksnī slīpē ar rupjāku slīppapīru, nogludinot lielākos nelīdzēnumus, pēc tam – ar smalkāku papīru. Katru rubīnu slīpē ar trim diskjiem un iegūst 57 šķautnes.

noslīpēt / izslīpēt / uzslīpēt, pbg., # Malahīts ir mīksts akmens, tāpēc tam grūti noslīpēt ideāli gludu virsmu. Cīrvoja kātu nogludina ar stiklu un beigās noslīpē ar smilšpapīru pilnīgi gludu. Dimants atklāj savu skaistumu tikai tad, ja desmitiem šķautņu noslīpē noteiktā leņķī. Šis stikls ir meistariski izslīpēts. Tecīlas akmenim nedrīkst būt plaisu, caurumu un atsevišķu cietāku graudiņu, – tiklīdz šādi bojājumi pamanīti, tecīlas akmens nekavējoties jāuzslīpē.

paslīpēt, *mazliet slīpēt*, # Iešu vēl kādu pusstundu paslīpēt savus dzintarus.

apslīpēt, *slīpēt visapkārt vai no virspuses*, # Ja cīrvoja piets stipri apdauzīts, tas jāapslīpē, citādi tajā ar laiku var rasties plaisas. Uz apslīpēšanas darbgalda detaļas apslīpē no ārpuses.

pārslīpēt, *slīpēt vēlreiz*, # Dažreiz gadās, ka forma nav izvēlēta pareizi un dārgakmens jāpārslīpē.

pieslīpēt, *slīpējot pielīdzināt, pielāgot*, # Tēlniece pirms izstāžu atklāšanas ir klāt pie sava darba, lai vēl kaut ko pieslīpētu. Pórceļāna zobi prōtēzēm nedilst, bet tos grūti pieslīpēt.

pieslīpēties, M., *vienai virsmai gar otru berzoties, abām kļūt piegulošākām*, # Vārsts ir labi pieslīpējies. Laika gaitā mums tāpat kā zobratiem vajadzēja citam pie cita pieslīpēties.

slīpējums, pieslīpējums, L., # Daži veiksmīgi iegriezumi, iecirtumi vai slīpējumi piešķir tēlam izteiksmi, raksturu, temperamentu. Sākumā ne jau viss gāja gludi – jaunās mašīnas prasījās pēc dažādiem uzlabojumiem un pieslīpējumiem.

PULĒT, 2. kónj., K., *darīt virsmu spoguļgludu*, # Dainis skapja pulētājās durvīs saskata savu attēlu kā greizā spoguļī. Lai labāk atklātu minerāla iekšējo skaistumu un izceltu akmens krāsu, zīmējumu, spīdumu un citas īpašības, dārgakmeņus slīpē un pulē.

nopulēt, pbg., # Ja osi apstrādā ar dažām ķīmiskām vielām, tā virsma ideāli gludi iekrāsojas, bet pēc tam to var pārklāt ar laku, nopulēt. Laukos vējš un saule sniega segu nopulējuši gludu un spožu. Daudzu deļņu nogludinātie, kā nopulētie ari ērti iekļāvās sauļā.

pulēties, *pakļauties pulēšanai*, # Dienvidurālos ģeoloģi atraduši marmoram līdzīgu melno kalķakmeni, kas lieliski pulējas.

pulējums, L., # Viņa nostājās pie pulējumā dzeltenīgi spīdošā rakstāmgalda. Daudzveidīgas ir metāla faktūru, kā arī pulējumu un matēto laukumu intensitātes iespējas. Dekoratīvi lietišķajā mākslā koks kā materiāls ir iezīmīgs ar virsmas īpatnējo tekstūru un pulējuma skaidro mirdzumu.

SAMTAINS / tūbains, Kd., *mīksti gluds, atgādinošs samta mīkstumu*, # Kurmim ir melns, samtains kažoks, tāds ar ļoti īsu, mīkstu spalvu. Pūpoli pēc faktūras atgādina samtu, tādi samtaini mīksti. Meža avenei lapas virspusē gludas, bet apakšpusē bāli tūbainas.

SLIDĒNS / glums, Kd., *ar niecīgu berzi virsmai pret virsmu*, # Manu korpju zoles ir tik slidēnas, ka arī parkets zem tām šķiet slidēns kā slidotavā. Slidēnās ietves sētnieki no rītiem kaisīja ar smiltīm. Uz slidēnā, biezu zviņu kārtu aplipušā kuģa klāja strādāja cilvēki. Arī Imantiņš pūlas, ko var, tikai viņam ziepju gabals izrādās tik slidēns, ka pa vairākiem lāģiem slīd no roķelēm laukā. Linsēklas ir spīdīgas un slidēnas. Glumo celīti uz aku vajadzēja nokaisīt ar pelniem. Akmeņi jūrā bija tik glumi, ka ik pēc soļa vai pāris gāzos ūdenī. Paspertais sasalušais kukurznis aizslīdēja tālu prom pa glumi nobraukto ceļu.

nosludināt / iesludināt, 3. kónj. / **nošļūkāt / iešļūkāt**, 2. kónj., K., *padarīt slidēnu*, # Nogāzēs braucamā vieta ir lielāko tiesu nosludināta gluda kā stikls. Nosludinātajās trases līknēs katrs nepārdomāti straujāks vai riskantāks manevrs beidzās sniega kupenā. Akas vinda apakšdaļā ir roku nosludināta spīdīgi gluda. Sniegs bija apputinājis arī zēnu iesludinātu / iešļūkātu leđus strēli, un Elizabete tur, kājai slīdot, tik tikko nepakrita. Mazajiem zēniem ir vairākas paštaisītas slīdcelītes – vienkārši ar zābakiem un bikšu dibēniem nošļūkātas stidziņas.

slidenums / glumums / slīdamība, L., # Ceļu slidenumu / glumumu novērš ar smiltīm, kas sajauktas ar sāli. Leđus bija kļuvis čagans un slīdamība tik vāja, ka mana slidošana bija vairāk soļošana ar slīdām zem kājām. Pa vieglas sērnsas klāto sniegu slīdamība teicama.

NEGLUDS / nelīdzens, Kd., *pretējs gludam, līdzenam*, # Viņš piekodina ormanim, lai pa negludiem akmeņiem līdz Miera ielai brauc lēnām. Aglonas apkaime raksturīga ar visnelīdzenāko reljefu Latvijā. Jūra metas nelīdzena, bet vīri vēl selgā. Rati grabēdami mētājās pa nelīdzeno ganu ceļu. Priede resna, ar kraupainu, nelīdzenu mizu. Ugunskrupim āda uz muguras nelīdzena, ar kārpīnām, vēdera puse gluda.

KROKAINS / krokots / červeļains / sačerveļējis / čokurains / grubuļains / grubuļots / kraupains / kreveļains / krūzains / krūzots, Kd., *negluds, raupjš*, # Pie krasta sēkļiem, kur vēl nesen ņirbinājās viņi, tagad bija stings, krokains leđus. Jau veras plašumā krokainās rabarberu lapas. Dažām kacenkāpostu šķirnēm ir krokotas lapas. Viņa valkā platus, krokotus brunčus. Kā saļīmuši spēkavīri zemē guļ veči červeļaini ozoli. Puikas bērzos rāpās basām kājām, jo tās, atspēroties pret červeļaino mizu, neslīd. Dižraibais dzenis cītīgi kaļ sačerveļējušā mizā. Skolēni atveseļo kartupeļus – pārstaigā tupeņu lauku un izrauj ārā slimos cerus ar sačerveļējušām lapām. Bērzu resgaļi ir ar gandrīz melnu, čokurainu mizu, bet augstāk miza kļūst gluda un balta. Zari čokurainām lapiņām glāstīja Anneles vaigus. Tik grubuļaini dēļi neder, tie ir jānoēvelē. Plekstei viena puse brūngana, grubuļaina, bet otra balta un gluda. Mótōrzāģa važa ar nevienādi izlocītiem zobiem koksni griež grubuļaini un patērē daudz enerģijas. Ar priecīgu sajūtu viņš aplūkoja spīdošo paneli un viegli grubuļoto stūres ratu. Uz óperāciju blóku veda durvis ar grubuļotu stiklu. Savas cietās, kraupainās darba vīra rokas viņš turēja klēpī, it kā kaunēdamies rādīt citiem cilvēkiem. Zem virspuses kraupainās ādas butes slēpj baltas, jutīgas pavēderes. Gar abām pusēm ielai aug augsti vītoli resniem, kraupainiem stumbriem. Ap ābeļu kreveļainajiem stumbriem jau sagulst ēnas. Pie rupstiebrainiem platlapjiem pieder krūzainās skābenes. Virziņkāposti ir galviņkāposti ar mazliet krūzotām, maigām lapām.

pakrokains, Kd., *samērā krokains*, # Puķpodā bija kāds augs ar pakrokainām lapām.

krokoties / červeļēties / čokuroties, 2. kónj. / **raukties/vilkities čokurā / raukties**, raucas, raucās, M., *kļūt červeļainam, krokainam*, # Kakla āda ir ļoti irdēna, tāpēc tā ātri krokojas un novēco ātrāk nekā sejas āda. Ja lapas červeļējas, tad vainīga ir kāda lapu kaite. Lapas vīstot čokurojas. Karstajā saulē Anneles izstieptās kājas kūp no izgarojuma, pastalas raucas / velkas čokurā. Piere viņam raucas dziļās grumbās.

sakrokoties / sačervelēties / sačokuroties / sakrevēt / saraukties, pbg., # Zābaki viņam apdiluši, sakrokojušies kā ęrmōņikas. Vietām āda macerējas, neglīti sakrokogas. Pumpuri drīz vien sačervelējās, sakalta karstajā saulē. Šķidrā stikla strūkla, satecējusi kaudzē, ātri vien sacietēja un sačervelējās. Liepu pazarēs ziedu bija maz un tie paši tādi sīki un sačokurojušies. Pastalas bija sakaltušas un sačokurojušās, grūti kājās uzmaucamas. Viņam pēc baku izslimošanas visa seja izskatījās kā sakrevējusi koka miza. Viņa piere nepatikā saraucās.

pakrokoties / paraukties, *nedaudz krokoties*, # Lapas no sausuma jau pakrokojušās. Suņa virslūpa paraucās uz augšu, atsegdama zobus.

krokot, 2. kōņj. / **raut čokurā / raukt**, rauc, rauca, K., *darīt krokainu*, # Rihards mācēja kustināt ausis un krokot pieri gareniski un šķērsām. Zemestrīces grauj būdas un pilis, un līdzenumus par kalniem kroko. Čokurā tad dieviņš zemi rāva, – Cēlās kalni, lejas, gravas, jūras, Rēpuļaina tapa gludā zeme (Rainis). Valdis Lukss šķirstīja kladi ar jaunas autōres dzejoļiem, raukdams pieri par paviršo izteiksmi. Kalējmeistars par to rauc bargas uzacis.

sakrokot / sačokurot / saraukt, pbg., # Svārki jostas vietā ir bagātīgi sakrokoti. Vareni spēki sakrokota iežus un izcēla no ōkeāna garas kalnu grēdas. Ūdens ņirb un nerāda dzīli, tikai sīku viļņu sakrokoto virsmu. Viņš sačokuroja lūpas skābā smaidā. Priekšnieks mazliet sarauca to vaigu, kurš bija tuvāk abiem iebilduma cēlājiem. Arvien laipnais, smaidīgais kapteinis sarauca uzacis un kļūst gauži nopietns.

pakrokot / paraukt, *mazliet krokot*, # Tērpa apakšdaļu derētu pakrokot. Viņš izbrīnā parauc uzacis.

krokainums / krokojums / sakrokojums / sačokurojums / savilkums, L., # Virziņkāpostiem lapu plātnes krokainums ceļas no tā, ka lapas mezofils attīstās ātrāk par dzīslām, izliekdami dzīslu tīklojumā uz āru. Zemenāju ērce oliņas dēj lapu krokojumus. Keramiķe atdzīvina savu vienkāršo apaļīgo trauku siluetus ar plastiskiem sakrokojumiem un saplacinājumiem pārejā no pamatapjoma uz kakla sašaurinājumu. Jaunums ir mīksti krokojumi tērpa augšdaļā. Uz irbenēm pupu laputis neizraisa tik stiprus lapu sačokurojumus kā irbenāju laputis. Mode piedāvā bagātīgus savilkumus, drapērijas, krokas. Savilkuma veidošanai ieteicams zīda diegs.

KRUZULAINS / kruzuļots / izkruzuļots, Kd., *sīki krokains (parasti par audumu)*, # Viņas krūtis zem kruzuļainā zīda žabō strauji cilājās. Saskrēja saimnieku meitas ar košiem, kruzuļainiem lindrakiem. Viņai kleita ar kruzuļotu apkaklīti. Šeit ir mākslinieciski veidoti laternu stabi – metālā izkruzuļotas, vairākus metrus augstas kreimenes ar pienstiklā izlietu zieda zvaniņu spuldzei.

iekruzuļot, 2. kōņj., K., *darīt kruzuļainu*, # Kleitas apakšmalu var iekruzuļot.

kruzuļi, L., # Abām meitām roku potītes ietvertas sniegbaltos kruzuļos. Ilgai patika gaiši, viegli tērpi, cakas un kruzuļi.

GRUMBAINS / grumbots / krunkains / krunkots / rievains / rievots / pārviebts / sašķiebt / sašķobīts / pašķiebt / pāršķiebt / pāršķiebies, Kd., *negluds (par ādas, apģērba un citām virsmām)*, # Viņš vēroja priekšsēdētāja grumbaino seju, kurā gadu skaits savilcis neizdzēšamas līnijas. Iedzēris viņš savieba gludi noskūto seju tik grumbainu, it kā būtu sakodījis rūgtu apšu mizu. Sacēlies vējš padara ezera līmeni pavisam grumbainu. Grumbainajā Daugavā nekādu vilni nespēdams pacelt, lēnām pret straumi aizpeldēja prāvs tvaikonis. Vecītis slīpēja bārdas nazi un sūkstīdamies skuva savus grumbotos vaigus. No dūmainās virtuves iznāca paveca māmiņa grumbotu seju. Zābaciņi kļuvuši pelēcīgi un krunkaini. Viņa ir uzvilkusi krunkaino vēja mēteli. Šie zābaki, krunkotiem stulmiem un zaļi strīpainām austiņām, Jānim liekas pazīstami. Mācītājs Harfs iznāca melnā krunkotā talārā ar baltām līpiņām zem bārdas. Mātes vaigs kopš pēdējā apciemojuma bija kļuvis krunkaināks, arī mati sirmāki. Durvis drīz atvērās un uz sliekšņa parādījās krunkaina vecene melnu mici galvā. Atlepušām ausīm un riebīgu, krunkainu purnu, suns skatījās Ēvaldā sātām, asarainām acīm. Bataljōna kōmandieris bija veģs, sirmbārdains kapteinis, gaļīgu, dziļi krunkotu seju. Viņa seja bija rievaina kā kalnu apzīmējumi ģeogrāfijas kartē. Zīverta rievotā piere saraucās vēl dziļākās krunkās. Valis, garāks par zvejas kuģi, gulēja piekrastē ar rievaino vēderu uz augšu. Raspođiņiem ir rievotas lapas. Sviestu dekoratīvās šķēlēs var sagriezt ar rievoto nazi. Viņam kājās ir brūnganas rievotā velveta bikses. Viņa seja ļaunas grimases izķēmota, pārviebta. Zaldāti sašķiebtām sejām, niknumā sakostiem zobiem skrēja un cirta ar durkļiem. Ja vajadzēja, viņa varēja būt arī stūrainā, ar sašķobītu seju un nepatīkamu balsi. Viņa lūpu kaktiņi pašķiebti un deguns tā savilkts, it kā viņš nelabu smaku saodis. Naida pāršķiebtām sejām pōlicijas jātnieki jāja iekšā ļaužu pūlī. Viņa seja pāršķiebusies sāpēs.

pagrumbains / pakrunkains, Kd., *samērā grumbains*, # Viņa seja jau kļuvusi pagrumbaina / pakrunkaina.

grumboties / krunkoties / šķobīties, 2. kónj. / **šķiebties**, šķiebtas, šķiebās, M., *kļūt grumbainam*, # Tēvam pārdomās grumbojas pierē. Vispirms āda sāk krunkoties uz kakla zem ausīm. Aiz lielas piepūles Lauras mute dziedot šķobās pavisam neglīti. Lūpas man šķiebās uz raudāšanu.

sagrumboties / sakrunkoties / sašķiebties / sašķobīties / nošķobīties / izšķobīties / pašķobīties, pbg., # Priedes kunga seja sagrumbojās. Bikšu staras pie apakšas ir sagrumbojušās. Viņa seja sakrunkojās tā, ka šaurās acis pilnīgi pazuda. No sēdēšanas svārki aizmugurē sakrunkojas. Viņai dūsmās raustās galva, pat mute sašķiebtas uz vienu pusi. Sólvitas smalkais lūpu liekums bērnišķīgi sašķiebtas. Meitenītes sejiņa sašķobījās, un gāja vaļā lielais brēciens. Zēna seja nepatikā nošķobās. Ambaiņa šausmu stindzinātā seja izšķobījās ķēmīga smaida grimasē. Viņš ir ārēji laipns, tikai lūpas tikko manāmi nievīgi pašķobās.

grumbot / krunkot / rievot / šķobīt, 2. kónj., K., *darīt grumbainu*, # Valija rauca uzacis, grumboja gludo pieri. Viņš krunkoja pieri un nemierīgi dīžājās uz sava krēsli. Šī ēvelmašīna vienlaicīgi ēvelē un rievo taras sagataves. Silvija zobgalīgā vīpsnā šķobīja lūpas.

sagrumbot / sakrunkot / sašķiebt, -šķiebt, -šķieba / pāršķiebt / sašķobīt / nošķobīt / izšķobīt / pašķobīt, pbg., # Viņai vēl nebija četrdesmit gadu, bet grūtā dzīve jau bija sagrumbojusi viņas seju. Ar milzīgu plunkšķi zirgs meitas peldus, sagrumbodams ezera spožo gludumu. Pieri sakrunkojis, Rūdis neatlaidīgi raugās Paulī. Garo zābaku sakrunkotie stulmi viņam sniedzās pāri ceļgaliem. Līzbe bezgala nicīgi sašķieba muti. Viņš pāršķieba seju, sagrīļojās un atkrita krēslā. Viņa šķelmīgi sašķobīja lūpas. Viņa lūpas sašķobīja irōnisks smīns. Viņa nošķobīja lūpas un, mēteļi ar ierastu žestu atsitusi, atkrita solā. Sievas uzblīdušie vaigi un bezkrāsainās lūpas sāka jocīgi šķobīties un pēdīgi izšķobīja smaidu. Ozolnieks pašķobā kalsnējo seju, vēl brīdi valdās, tad neiztur un nodārdina pamatīgu smieklu šalti. Lūpas nicinoši pašķobīdama, krodziniece salasīja zivis priekšautā.

grumbas / grumbojums / krunkas / rievās / rievojums / līnijas, L., # Mazliet attālāk sēdēja vara krāsā iededzis pūsmūža vīrs, kuram ap acīm bija daudz sīku grumbu. Virspusējās grumbas pakāpeniski padziļinās, sejas ādā rodas dziļas rievās, un šo grumbojumu var saskatīt jau iztālēm. Grafiku par cilvēka smaidu un sāpēm iezīmē krunkas sejā. Duksis savieba purnu krunkās un sniedza man savu balto ķepu. Šinēlis jaunķareivim gandrīz līdz zemei, mugurpusē savilkts milzīgās krunkās. Viņš mēģināja smaidīt, bet seja savilkās tikai rievās un krunkās. Dzīve šajā daiļajā, maigajā sejā ievilkusi rievās un grumbas, ko tā piešķir tiem, kuri daudz dzīvojuši, strādājuši un jutuši. Latvijā ir 12 vārpstīngliemežu sugu, kuras atšķiras ar čaulas lielumu un rievojumu. Viņa rievotajā sejā ievilkās vairākas dziļas un asas līnijas. Stingruma līnijas ap barōna muti tapa izteiktākas. Paredzēt nākotni pēc līnijām plaukstās nav tikai zīlnieču mōnōpōls – šīs līnijas var par cilvēku daudz pastāstīt arī ārstam.

VIEBT, viebj, vieba / **raukt**, rauc, rauca / **raut**, rauj, rāva / **vilk**, velk, vilka, K., *sakustināt, vairāk vai mazāk sagrumbot sejas muskulatūru, pauzēt emōcijas*, # Edgars vieba bargu ģīmi, kaut valdīja smieklus. Vilnis neapmierinātībā viebj īgnu seju. Kalējmeistars rauc bargas uzacis. Kvelde ir satraukts, viņš bez mitas rauc degunu, stumda brilles. Daļa lībiešu nepatikā rauca pieri. Viņš dusmodamies rauj pieri krunkās. Kaulu sāpes man pa naktīm kājas čokurā rauj. Sāk vai krampji mēli raut. Viņa vilka muti sāpīgās krunkās. „Tad jau jauki,” viņš teica, seju smaidā vilkdams. Tā vien visas trīs runā, klīrīgi lūpiņas vilkdamas.

viebties, viebtas, viebās / **raukties**, raucas, raucās / **rauties**, raujas, rāvās / **vilk**, velkas, vilkās, *viebt savu seju; tikt viebtam*, # Pusjēlās zivis vīri ēda viebdamies. Svešajā vīrā raugoties, puišļa platās acis sāk viebties raudās. Viņš neko nesaka, tikai pierē viņam raucas / raujas dziļās grumbās. Viņa pierē vilkās īgnās grumbās. Garastāvoklis uzlabojās, lūpas vilkās uz svilpošanu. Abas smalkās grumbas, kas no deguna gar mutes kaktiem vilkās uz leju, piešķīra viņam večāku izskatu.

saviebt / saraukt / saraut / savilk, pbg., # Artūrs saknieba lūpas un savieba dūsmīgu seju. Donis nepatikā savieba sātās, miklās lūpas. Duksis savieba purnu krunkās un sniedza man savu balto ķepu. Acis gluži iegrimušas tumšos dobuļos, mute sāpēs saviebtā šķībi. Viņa sarauktā pierē izteica klaju neapmierinātību. To dzirdot, saimnieks dūsmās sarāva pieri krunkās. Pēcis sarauj lūpas uz raudāšanu. Dagnija sarāva krāsotās uzacis, un koši sarkanās lūpiņas savilkās mazliet nicīgā vīpsnā. Aldis savilka seju greizā smaidā. Viņš paskatījās uz to pusi un savilka pieri. Arī

Lauris bija grumbas pierē savilcis vēl dziļākas. Mute kóntuzētajam savilkta šķībi, vārdi nāk lēni, ar piepūli.

izviebt / pārviebt, *stipri saviebt*, # Sāpēs izviebtu seju viņš vaimanāja, sadauzīto pēdu tirinādams. Viņa seja ļaunas grimases izķēmota, naidā pārviebta.

paviebt / paraukt / uzraut, *nedaudz viebt*, # Izdzerot gróku, ģīmis kaut vai pieklājības pēc jāpaviebj. Viņš izbrīnā parauc uzacis. Uzraujot uzačus, dendijam izkrita mónókļa stikliņš no acs.

saviebties / noviebties / saraukties / savilkties / paviebties / paraukties, *saviebt sev; tikt saviebtam*, # Mārtiņš saviebās, kad ledainie pilieni aizkļuva viņam aiz apkakles. Zaļganās acis tā vien šaudās, un mute šad tad nicinoši saviebjas. Gróku viņš izdzēra ar baudu, pat noviebties aizmirsā. Andreja piere saraucās un lūpas sakniebās cieši kopā. Viņa seja sāpēs savilkusies tīri greiza. Viņa lūpas savilkušās smīnā. Sievas sejai pārskrien sapņa ēna, uzacis savēlkas un atkal iztaisnojas. Ramōna cenšas uzminēt cēloni smīnam, kas viegli savilcies ap Aigara muti. Lauris nepatikā paviebjas, kad Mildas tante viņu siekalaini nobučo uz vaiga. Suņa virslūpa paraucas uz augšu, atsegdama baltus zobus.

uzrauties / uzraukties, *tikt uzrautam*, # Kad mācītājs pasmaidīja, viņa tuklie vaigi uzraucās līdz acīm. Suņa virslūpa uzraucās augšup, nospīdinot baltu zobu rindu.

viebiens / grimase, *L., saviebta sejas izteiksme*, # Es peldēju mācītas meitas saldenajā pašapziņā, pacēlu degungalu augstāk, sakniebu lūpas gudrā viebienā. Ilmas seja bija sastingusi savādā grimasē – tajā bija gan ļauns prieks, gan izbailes, gan vēl kaut kas truls, mežonīgs. Ieradums izpaust savas izjūtas ar dažādām grimasēm pamazām atstāj pēdas krunciņu veidā. Janka savilka lūpas nicīgā grimasē.

VAIBSTĪT / vaiktīt / raustīt, *3. kónj., K., daudzkārt viebt*, # Skatīdamies mazā spogulītī, Millers vaibsta seju, it kā gribētu raudāt. Asja nicinoši lūkojas apkārt un vaiksta lūpas. Vēcais, grumbaino seju vaikstīdams, nosēcās. Zandmane smējās, muti savādi raustīdama un gaļīgajiem vaigiem trīsot. Aizsteidzas ezis, Purniņu raustot, Ceļu starp lapām Uz naktsmītņi taustot (Dz.Rinkule-Zemzare).

vaibstīties / vaiktīties / raustīties, *vaibstīt savu seju*, # Viņš pietrūkās kājās un, nikni vaibstīdamies, tuvojās Sabīnei. Skolotāja acu priekšā Rūdis valdās, taču, sāniski pagriezies, visādi vaibstās. Vēcais Kristaps kaut ko čukstēja, viņa seja vaibstījās. Paņēmis spoguļi, viņš ilgi pētīja sevi, vaikstīdamies un pa brīdīm aptaustīdams vienu vaigu. Viņam reizēm sāk nepatvaļīgi raustīties viens acu plakstiņš. No dūsmām viņa sejā raustījās muskuļi. Viņa sejā raustījās nērvōza atriebes kāre. Ap muti viņam raustās slepus smiekli.

novaibstīt / novaiktīt / noraustīt / savaibstīt / savaiktīt, *pbg.*, # Aļģis piegāja pie spoguļa un apskatot novaibstīja / novaiktīja savu satūkušo kreiso vaigu. Izdzirdis jauno ziņu, viņš noraustīja uzacis, kas nozīmēja zināmas šaubas par stāstītā patiesību. Vairākas reizes savaibstīju seju tā kā smaidā, bet tad atkal pieņēmu cienīgu izteiksmi. Kristīne savaibsta lūpas un nopētī zēna noputējušos zābakus. Lai mani smīdinātu, vēctēvs savaiksta seju, sašķoba muti.

novaibstīties / novaiktīties / savaibstīties / savaiktīties, *novaibstīt savu seju*, # Abi puīši saskatās un zīmīgi novaibstās. Reizēm nākas norīt visrūgtāko kumosu, novaiktīties un atkal savilkst seju saldenā smaidā. Novaikstīdamās viņa paziņoja, ka zupas viņai rieb jot. Vilis gandrīz sāpīgi savaibstījās un aizgriezta seju sānis. Inta nedzirdēja, ko Edvīns viņai pačukstēja, taču savaiktījās it kā saprotošā smaidā.

pavaibstīt, *mazliet vaibstīt*, # Viņš neko neatbildēja, tikai pavaibstīja lūpas.

pavaibstīties, *pavaibstīt savu seju*, # Viņš izdzēra glāzīti un pienācīgi pavaibstījās.

izvaibstīt, *dažādi vaibstīt*, # Nebija patīkamas sasarkušās, dažādās grimasēs izvaibstītās sejas un smagais, piepīpētais gaiss.

izvaibstīties, *izvaibstīt savu seju*, # Viņa seja izvaibstījās saldā smaidā. Puika kā jau puika – visādi izvaibstās.

GRAMBAINS / bedrains / grumbuļains / grumbains, *Kd., nelīdzens (galvenokārt par ceļiem)*, # Mašīnas lauku ceļu bija izdangājušas pavisam grambainu. Mašīna sāka gausi vilkties pa bedraino ceļu. Klons te izdrupis stipri bedrains, gandrīz kā arumi. Ragavu un ratu izbrauktais, zirgu pakaviem izkapātais lauku ceļš ir grumbuļains. Līkās, grumbuļainās, sveķainās pagales sāka žirgti degt. Uz Gaujas grumbuļainā ledus nav slidošana. Divi mantām piekrauti vēzumi gāzelēdamies brauca pa grumbaino ceļu. Visi ceļi izrūguši, dubļaini un grumbaini. Ārsts pārlēca grāvī un pa grumbaino lauku ceļu devās uz tuvējām mājām.

grambas / dangas / bedres / grumbuļi, L., *dziļi iespiestas riteņu sliedes (galvenokārt par ceļiem)*, # Dubļos dziļi izbauptais lielceļš ir ar tādām grambām, ka zirgam kājas lauza nost, bet rati gāzelējās un kratījās. Smilšainais ceļš bija sabraukts grambu grambās. Riteņi līdz rumbām grima izlijušā ceļa dūksnās un dangās. Zemākajās vietās riteņi bija izsīti dziļas dangas, kurās vēl turējās ūdens. Asfalts kara gados izdauzīts bedru bedrēs. Smagā automašīna, palēkdams pa ceļa grumbuļiem, uzņēma gaitu uz Rīgu.

dangāt, 2. kónj., K., *izbraukt vai izmīdīt ceļu vai zemi, radot dangas*, # Vezumnieku rindas dangāja izmirkušos ceļus. Zirgs ar kājām dangāja zemi.

sadangāt / savandīt / izdangāt / izvandīt / izbaupt / izmalt, pbg., # No asfalta nogriezāmieš nejauci sadangātā lauku ceļā. Asfalts šeit beidzās, bet nevarēja saprast, kur ceļam tālāk jābūt, jo pa labi un kreisi bija tikai automašīnu un traktoru sajaukts, sadangāts muklājs. Kāds spēkrats arī šeit bija iebraucis sliedes, sadangājis mellenājus, jau pilnus ar pusgatavām ogām. Mēs braucām pa meža ceļu, kuru nežēlīgi bija savandījuši balķu vedēji. Zeme sprāga gaisā, un dažās minūtēs baltais lauks bija savandīts daudzās melnās šāviņu bedrēs. Nelielais māju ceļš pēdējās lietās gāzēs pagalam izmircis un ratu izdangāts. Zemo pļavu rudenos un pavasaros lopi tā izdangāja, ka kājas varēja aplauzīt pa tām dobēm. Apkārt rēgojās melnas krāsmatas un tanku kāpurķēdēm izvandīti lauki. Lielākā daļa ceļu pēc kara bija izbaupti bedraini, bumbu izārdīti. Sniegs aizpūta ciet rudens lietavās uz ceļa izbauptās vagas un bedres. Pļavas un tūrumi, krūmi un meži – viss te tanku kāpurķēdēm izbaupt un izmalt. Arī ceļus, ko bija izmalušas kara mašīnas un saārdījuši lādiņi, steidzami vajadzēja savest kārtībā.

RAUPJŠ / rupjš / ass / rēpuļains / rēpuļains / repains, Kd., *nelīdzens (par mizu, ādu, audumu un citām priekšmetu virsmām)*, # Zeme ap koku raupjajiem stumbriem klāta ar nobirušām skujām. Nāks zvejnieku puisis, paņems dzintara graudu raupjā plaukstā. Brezenta mēteļa sacietējusi, raupjā apakšmala nepatīkami berzējās gar kailajiem stilbiem. Viens no visizcilākajiem mōnumenta darbiem ir skulptūra *Atmiņas* – no raupjas, it kā neapstrādātas pamatnes izaug domās iegrimusi sieviete. Uzmaniību saista pannō raupjā virsma. Karstā laikā gurķu mētras ātri izzied, kļūst raupjas, bet barībai ir derīgas tikai maigas lapas. Sejas āda ļoti bieži mēdz būt vairāk vai mazāk rupja, poraina, pasausa vai taukaina. Aligātōrs klāts ar rupju, grumbuļainu ādu. Te ir rupjš, pelēks papīrs, kādā agrāk tina siļķes. Vispirms koksni slīpē ar rupjāku slīppapīru, pēc tam ar smalkāku. No sākuma tulznu vietas čūlāja un sāpēja, bet tagad jau sacietējušas, padarījušas rokas rupjas, asas. Parka galā bija kāds vecs, nokaltis koks rēpuļainu mizu, liekas, ozols. Sirmi, rēpuļaini bērzi stāvēja zemu nokārtām zaru pīnēm. Vēsa, rēpuļaina roka glauda Rōberta pieri. Viņa darinātie māla trauki bija rēpuļaini, bez mirdzuma. Izklepojies Kazimirs noglāstīja ar repainu plaukstu savu rūsgano bārdu. Trakās dūsmās Vilmera repainie pirksti ieķeras Jāņa kuplajās cirtās.

paraupjš / paass, Kd., *samērā raupjš*, # Papīrs bija paraupjš, iebūns un nelīdzeni salocīts. Viņas delnas āda ir paraupja, tvēriens ciešs. Viņam ir paasi pelēkas vilnas svārki.

repēt, 2. kónj., M., *kļūt raupjam*, # Strādājot delnas ātri vien sāk repēt.

sarepēt / sarept, -rep, -repa / **aprepēt / aprept / norepēt**, pbg., # Viņa rokas bija vienās tulznās un vātīs, sarepējušas un sveķiem pārklātas. Nepiederu pie tiem, kuri uzskata, ka sasprēgājušas un sarepējušas rokas lauku sievietei ir gandrīz vai par godu. Sarepėjusi stumbra miza pēkšņi atdalījās un krita lejā ar visu kokā kāpēju. Manas rokas sarepušas, Rācenīšus ravēdamas (T. dz.). Viņi nometās ceļos avota malā un dzēra lieliem, skaļiem guldzieniem, pavēršot apskatam melnos, aprepejušos papēžus caurajās postalās. Lielo kļavu ēnas nomāktas, klēts priekšā nīkuļo dažas plūmītes aprepejušiem stumbriem. Viņa seja atgādina aprepušu, brūnu māla podu, bet viņa rokas ir aprepušas tumšas ar mēsliem tāpat kā viņa četrzaru sekumi kūti. Viņš sniedza savu kalsno, norepejušo roku. Viņa kājas ir basas, putekļainas un norepejušas tā, it kā nekad nebūtu redzējušas apavus. Šis pelēkais akmens, liels kā siena tupesis, nosūnojis, norepējis.

sarepināt, 3. kónj., K., *darīt raupju*, # Savas rokas esmu sarepinājuši ravējot.

raupjums / rupjums, L., # Rokas slīpmašīnas izmanto, nolīdzinot detaļu vai materiālu raupjumu. No traktōra stūres turēšanas delnas guvušas vīrišķīgo raupjumu. Tā bija dīvaina taustes atmiņa, kas atvedināja izjūtas par auduma biežumu un raupjumu. Man mājās ir dažāda rupjuma slīppapīrs.

BURZĪT / burnīt / gumzīt / ņurcīt / ņurdzīt, 3. kónj., K., *darīt negludu*, # Māte satraukumā burzīja pirkstos papīra strēmēlīti. Antōns bija piecēlies un, cepuri rokās burzīdams, stāvēja pie durvīm. Nevar dōkumentus burnīt, papīri jātur mapēs. Viņš stāvēja, mīnādamies no vienas kājas uz

otru, cepuri rokās gumzīdams. Labajā rokā karote, bet kreisās rokas pirksti bez apstājas ņurca / ņurka galdauta stūri. Veļga ņervōzi ņurdzīja galdauta bārkstis un nezināja, ko lai runā.

saburzīt / saburnīt / sagumzīt / saņurcīt / saņurdzīt, pbg., # Viņš saburzīja aprakstīto lapu un iemeta to papīrgrozā. Grāmatai lapas bija mazliet saburzītas, ar drusciņ atlocīties stūriem. Uzvalki visiem jauni, bet saburnīti, it kā šie būtu gulējuši ar uzvalkiem mugurā. Bāla, izdilusi sieviete saburnītās drānās sreipuļodama nāca pa gaiteni. Sajauktiem matiem, sagumzītām biksēm, spilvenu dūnām aplīpušu uzvalku viņš noskrēja lejā pa kāpnēm. Azotē aiz vateņa sabāzts skolas puikas nesamais – noplukušas grāmatas, sagumzītas burtnīcas. Viņš saņurcīja un iemeta papīrgrozā savas runas tēzes. Ar rugājiem apzēlusī seja izskatījās tikpat saņurcīta kā viņa bikses. Pa daudzajām kabatām viņam izdodas sameklēt cigareti un to pašu saņurdzītu, apbirzušu.

paburzīt / paburnīt / pagumzīt / paņurcīt / paņurdzīt, *mazliet burzīt*, # Ja sieviete pērk audumu, viņa patausta to, paburza, painteresējas, no kā tas auster. Antōns ar visiem saviem pieciem paburnīja baltmataino pakausi. Dežurants paņēma naudas zīmi, pagumzīja pirkstos un pacēla pret gaismu apskatīt. Neizlēmībā nedaudz paņurcījis / paņurdzījis zirga segas malu, sēdos tomēr ratos.

apburzīt / apgumzīt / apņurcīt / noņurcīt, *nevērīgi ar ko apejoties, padarīt to negludu, neizskatīgu*, # Viņš nolika skolotājam priekšā mazliet apburzītu burtnīcu. Viņam galvā bija tik apgumzīta cepure, it kā būtu tai sēdējis virsū. No ilgās sēdēšanas svārki apņurcīti. Viņa sasien ciešāk noņurcīto lakatu un mazliet novicina akotus no svārkiem. Audumu veikalos uz balto drānu pelēki noņurcītajiem stūriem jālūkojas ar žēlumu – gan drēbes žēl, gan pārdevējas, bet visvairāk īstā pircēja.

izburzīt / izgumzīt, *viscaur burzīt*, # Izburzot pirms tīšanas ap kājām stīvos, sakretušos autus, tie atkal kļuva gana tīri un mīksti. Māte netīro lupatlelli iemērcā bļodā, kārtīgi izgumzīja, izspaidīja ūdeni un pakāra žāvēties.

ieburzīt / iegumzīt / ieņurcīt, *mazliet viscaur vai vietumis saburzīt*, # Tādus ieburzītus svārkus taču nevar vilkt, tie jāizgludina. Viņš izvilkā no somas iegumzītu avīzi, ar plaukstu pagludināja un sāka lasīt. Uz sliekšņa piesēdis, noplīsis subjekts strēba skābputru no iegumzītas alumīnija bļodiņas. To skolnieciņš jau zina, ka grāmatas lapas ieņurcīt nedrīkst. Galvā viņam gluži jauna platmale, mugurā tikai mazliet ieņurcīts, mēlns uzvalks.

burzīties / gumzīties / ņurcīties, M., *kļūt negludam*. # Pelēkās, plisētās kleitas drāna, lai kā sasēdēta, neburzījās ne drusku. Pašreiz ir liela interese par samērā lētajiem uzvalku audumiem ar prāvu sintētikas piejaukumu – kā tie valkājas, vai gumzās? Šis audums viegli ņurkā, nespēj vien gludināt.

saburzīties / sagumzīties / saņurcīties, pbg., # Mētelis ceļā bija apputējis un saburzījis. Ielas virsdrēbes nereti ir mitras, tāpēc blīvi saliktas tās nežūst, turklāt sagumzās. Žaketēi papeļoties, atsedzās netīrs, saņurcījis virskrekls.

paburzīties / pagumzīties / apburzīties, *nedaudz saburzīties*, # Uzvalks izskatās paburzījis / pagumzījis. Mētelis garajā braucienā ir apburzījis.

burzīgs / gumzīgs, Kd., *vieglī saburzāms*, # Šo burzīgo / gumzīgo drānu cilvēki vairs nelabprāt pērk.

ieburzījums / iegumzījums, L., # Tādus svārkus jau nevar vilkt, tie ieburzījumi / iegumzījumi ir jāizgludina.

SPURAINS, Kd., *klāts ar gaisā sacēlziem sīktiekņiem (spurām, dzeloņiem, sariem, skabargām, šķiedrām u. tml.)*, # Mutes plātot, ūdenī plivinājās spurainas zivis. Viņš atkal izvēlās vienu spurainu asari. Viņa mati bija īsi, sirmi un spuraini. Gan vaigi, gan zods bija apauguši spurainiem bārdas rugājiem. Viņam bija mežonīgi biezas, spurainas uzacis. Zods jau atkal metās spurains. Gailis bija uzzīmēts krāsains un spurains. Viņam kājās apskrandušas bikses spurainiem galiem, bet mugurā novalkāts kreklis, ar spurainu virves gabalu apjots. Salīdzinājumā ar mūsu gludi noveļētajiem dēļiem fabrikā tie tādi spuraini. Cauru dienu spuraini siena vēzumi dodas pa mājas ceļu uz sienu šķūni. Vēja nolauztos priežu zarus, līkus un spurainus, bija grūti sakraut glītā grēdā. Zemē sakrituši, no spurainām čaulām šķīļas ārā valgani, brūni kastaniši. Stumbri vietām klāti spurainiem, sirmiņiem ķērpjiem.

spuroties / spurāties, 2. kōnj., R. n., *būt spurainam*, # Tumšie rugāji uz zoda un vaigiem spurojās cieti un asi kā sari. Pazodes spurojas arī vairākiem citiem kōmandas locekļiem. Cikreiz māte jau nav Jaņukam matus griezusi, bet pēc mēneša tie jau atkal ap ausīm spurājas. Mati spītīgi spurojas laukā no bizēm, griežas lokos uz pieres un deniņiem. Šuves viņai kreisajā pusē bija labāk

apmetinātas nekā Gailīša jaunkundzei, kurai tās spurojās. Auklu noraisīt nenācās viegli, jo tā galos spurojās un bija samudžinājusies ap naglām. Rudenīgās dobēs spurojas dažādkrāsu asteres. Ilga veras pa logu, kur pretī spurojas kails, ērkšķains krūms.

spurt, spurst, spura / spūra, *kļūt spurainam*, # Svārkiem jau spurst apakšmala.

izspurt / saspurt / saspuroties / nospuroties, pbg., # Nosienot lakatu no galvas, viņas sirmie mati izspūra uz visām pusēm. Tur stāvēja kāds spórtisks puisis ar izspūrušu matu ezīti. Grabska sieva noskrēja pa kāpnēm sarkana un izspūrusi. Apstādījumu krūmos čiepstēja izspūruši zvirbuļi. Sabozušies un izspuruši, ka ne galvas, ne astes neredzēja, tupēja nosarmojuši strazdi. Viņa kuplās ūsas saspura, un acis iepletās. Viņa piere sarāvās krunkās, un iesirmās uzacis saspurojās. Vecajam prakšītim spīdīgi elkoņi un nospurojušās piedurkņu apakšas.

4. Izplatnība*(dimensiónalitāte)

4. 1. Vispārīga izplatnība.

DIMENSIJA, L., *mērījams lielums (garums, platums, augstums); mērvienību kómbinācija, kas raksturīga kādam lielumam, piemēram, centimetrs sekundē u. c.*, # Telpu raksturo trīs dimensijas – parasti mēdz runāt par garumu, platumu un augstumu. Plakni raksturo divas dimensijas – garums un platums. Vārds *dimensija* ir cēlies no latīņu *dimensio*, kas nozīmē mērīšanu. Laukuma dimensija ir kvadrācentimetrs, bet ātruma dimensija – centimetrs sekundē.

izplatns* / **dimensiónalš**, Kd., *uz dimensiju attiecīgs*, # Izplatni jeb dimensiónalši lielumi ir visi lielumi, kurus nosaka ar mērīšanu – garums, dziļums, augstums, laukums, tilpums utt.

IZMĒRS / **lielums**, L., *īpašība, īpašību kopums, kas izsaka ķermeņa izplatnību*, # Šo ķīļu izmēri ir šādi: garums ap 20 cm, platums – 7 līdz 13 cm. Sienas móntē no liela izmēra dzelzsbetóna paneliem, kuru apmēri sasniedz istabas sienas lielumu. Šo zvaigžņu izmēri ir tūkstošiem reižu lielāki par Saules izmēriem. Pieaugušiem vīriešiem visizplatītākais apģērba lielums ir 48 un 50 – šo divu izmēru apģērbus valkā 73% pilsētu iedzīvotāju un 76% laucinieku. Fizikālais lielums ir lielums, ar ko raksturo fizikālas parādības vai īpašības skaitlisko vērtību. Kurpes veikalā bija sakārtotas pēc lielumiem, katrs numurs atsevišķi.

LIELS / **prāvs**, Kd., *ar salīdzinoši iespaidīgiem vispārīgiem izmēriem; noteiktu skaitlisko vērtību izsakošs*, # Lopiem nopakaļus gāja arī liels, melns ganu suns. Liels akmens ir Anneles iemīlotā rotaļu vieta. Pasta mājai galā bija liels ābeļu dārzs. Pa upi augšup un lejup peldēja lieli kuģi. Man saimnieka vecie krekli bija parāk lieli, piedurknes par garām. Viņš sāka skriet lieliem, smagiem soļiem. Lielās ceļtekas ļoti labprāt aug blīvā augsnē. Lielā gaura ir diezgan prāvs ūdensputns. Andóras republikas teritórija ir 465 kvadrātkilómetrus liela. 1078 hektāru lielajā ezerā ir ap piecdesmit salu. Riepā jābūt divu atmósfēru lielam spiedienam. Maija nogrieza prāvu riecieni, īstu ņuku divu pirkstu biezumā. Lietus nogāzē izskalojis pat prāvus akmeņus un lejā sanesis smiltis. Ar mīklu ir pilna prāva bļoda.

lielfórmāta (ģen.), Kd., # Viņš fótografē ar lielfórmāta fótóaparātu.

lielkalibra (ģen.), Kd., # Vācieši bija atveduši lielkalibra ložmetējus un apšaudīja desantniekus no neliela atstatuma. Spórtā šaušanā lieto lielkalibra, mazkalibra, pneimatiskās šautenes un pistoles.

paliels / **paprāvs**, Kd., *samērā liels*, # Tā kā šaušanu bieži traucē saule vai lietus, tad medību cepurei jābūt ar palielu nagu. Dzīvoklis – paliela istaba un miniatūra virtuvīte – atradās jaunas mājas otrajā stāvā. Māsīcai tagad jau ir divi palieli puikas. Paprāvā dārza stūrī bija lapene. Pēdējā solā, aiz aprāvās meitenes it kā slēpdamās, sēdēja Bērziņu Liena.

palielināts, Kd., *lielāks par nórmālu, parastu*, # Palielināts vairogdziedzeris var traucēt apkārtējo órgānu darbību, tos mehāniski saspiežot.

lieltilpuma (ģen.), Kd., *ar lielu tilpumu*, # Rūpnīcā tapusi vēl viena jauna mašīna – lieltilpuma siena un salmu novācējs. Rīgā tagad kursē tikai lieltilpuma četrasu tramvaju vagoni ar metālistiskām virsbūvēm.

lielum liels / **superliels** / **milzīgs** / **milzu** / **gigantisks** / **grandiózs**, Kd., *sevišķi liels*, # Izrādījās, ka Gubeņu Jānis pirmajā sviedienā izvilcis lielumu lielu līdaku. Sevišķi strauji aug lielās un superlielās pilsētas. Nākotnē pa jūrām kursēs superlieli kuģi. Pasaule taču ir milzīga, tajā tik daudz jūru un ókeānu. Milzīgie dadži pārsniedz cilvēka augumu, to lapu platums sasniedz pat metru.

vien martā sals vēl ir valdonīgs un ūdens upēs apsīkst. Upe ir izsīkusi, ūdens tikko iet pāri ratu rumbām. Ezers tagad izsīkstot, un zāle un niedras esot visu kopīpašums.

apsīkums / izsīkums, L., # Upēs vērojams ūdens apsīkums. Tik stiprs ūdens izsīkums mūsu akā līdz šim nav bijis piedzīvots.

samazināties / pamazināties / saraukties, pbg., # Vējš bija manāmi samazinājies. Uz vakara pusi karstums pamazinās. Vesels kalns siena te bij, bet līdz pavasarim tas saraucās, lenām izkusa kā sniegs.

samazinājums, L., # Ķīmiskā piesārņojuma samazinājums ūdenstilpēs ir ievērojams.

miniaturizācija, L., # Sešdesmito gadu beigās, kad notika elektronisko iekārtu kārtējā miniaturizācija, sintezētorus sāka plaši izmantot.

mazums, L., # Ceļš jau gandrīz galā, vēl tik tāds mazums atlicis ko braukt.

niecīgums, L., # Mani pārsteidza šīs jaudīgās ierīces izmeru niecīgums.

4. 2. Punkts (nulldimensija).

PUNKTS, L., *ģeometrisks objekts, kam ir nulles dimensija*, # Punkts ir bezgalīgi maza (telpas, ķermeņa) daļa, kurā reāli vai pēc pieņēmuma koncentrējas kādas fizikālas parādības. Caur jebkuriem diviem dažādiem punktiem var novilkt vienu un tikai vienu taisni.

nullpunkts, L., *punkts, no kura sākas mēraparatūras skalas iedaļas.*

krustpunkts, L., *punkts, vieta, kurā kas (piemēram, divas taisnes, ceļi) krusto viens otru, cits citu*, # Zināmu centrējumu glezņai piešķir sulīgi zaļu egļu grupiņa kómpozīcijas diagonāļu krustpunktā. Šalles vienāda garuma galus sakrustojiet aiz skausta tā, lai krustpunkts atrastos tieši pakauša vidū.

pikets, L., *apvidus punkts, kura stāvokli nosaka ģeodēziskajā mērīšanā*

fokuss, L., *punkts, kurā sakopojas gaismas staru kūlis, izejot caur optisko sistēmu*, # Cilvēka acs ir veidota kā izliektas lēcas sistēma, kas lauž gaismas starus un sakopo tos zināmā punktā, kuru sauc par fokusu.

CENTRS / viduspunkts / fokuss, L., *punkts, kas atrodas kā vidū*, # Gravitācijas spēks ķermenim piešķir divus paātrinājumus, kas vērsti uz Zemes centru. Paralēlskaldņa diagonāļu viduspunkts ir tā simetrijas centrs. Smaguma centrs ir nemainīgs cieta ķermeņa punkts, caur kuru iet smaguma spēka darbības līnijas neatkarīgi no tā, kā ķermenis orientēts telpā. Varavīksnes centrā atrodas apaļas formas zilīte. Zemestrīces fokuss atradās 20 km attālumā no pilsētas.

hipocentrs, L., *zemestrīces centrs Zemes garozā.*

epicentrs, L., *zemestrīces hipocentra prōjkcija uz Zemes virsmas.*

pericentrs, L., *ap kādu debess ķermeni riņņojoša objekta orbītas punkts, kas atrodas vistuvāk šim debess ķermenim.*

perigejs, L., *Mēness orbītas vai Zemes mākslīgā pavadoņa orbītas punkts, kas atrodas vistuvāk Zemei.*

apógejs, L., *Mēness orbītas vai Zemes mākslīgā pavadoņa orbītas punkts, kas atrodas vistālāk no Zemes*, # Starpplanētu stacija riņņos ap Zemi pa izstieptu elipsi, kuras apógejs ir 470 000 km, bet perigejs – 40 000 km.

periselēnijs, L., *Mēness mākslīgā pavadoņa orbītas punkts, kas atrodas vistuvāk Mēnesim.*

apóselēnijs, L., *Mēness mākslīgā pavadoņa orbītas punkts, kas atrodas vistālāk no Mēness centra.*

perihēlijs, L., *debess ķermeņa orbītas punkts, kas atrodas vistuvāk Saulei*, # 4. janvārī Zeme atrodas perihēlijā.

afēlijs, L., *no Saules vistālākais (planētas, kómētas, raķetes u. tml.) orbītas punkts.*

zenīts, L., *debess sfēras punkts virs novērotāja galvas, svērteņa līnijas un debess sfēras augšējais krustpunkts; nadīram pretējais debess sfēras punkts*, # Zenīta zvaigzne ir zvaigzne, kas atrodas zenīta tuvumā. Trópiskajos apgabalos divas reizes gadā pusdienas laikā saule atrodas zenītā. Pavararī Lielo Greizo Ratu zvaigznājs atrodas vakaros gandrīz zenītā, tas ir, virs galvas.

nadīrs, L., *debess sfēras punkts zem hórizonta diametrāli pretī zenītam.*

radiants, L., *debess sfēras punkts, no kura šķietami sākas meteōru ceļi*, # Novērojot meteōrus, liekas, ka vairāki no tiem it kā izlidojuši no viena punkta pie debess; šo punktu sauc par

radiantu. Jūlija beigās maksimumu sasniedz meteōru plūsmu aktivitāte; šo plūsmu radianti atrodas Kasiōpejas zvaigznājā un Ūdensvīra zvaigznājā.

PŌLS, L., viens no diviem debess ķermeņa punktiem, kurā iedomātā rōtācijās ass krustojas ar ķermeņa virsu, # Uz Marsa abu pōlu rajonā novērota -100° C temperatūra.

pretpōls, L., dotajam pōlam pretējs pōls..

4. 3. Tiece (lineāri raksturojumi).

TIECE*, L., viendimensijas raksturlielums – vērstība kā pazīme, kas atdalīta, abstrahēta no pārējām dimensiōnālām pazīmēm, # Tiecei piemīt vērstība tālumā, dziļumā, augstumā utt., un tai piemīt arī vērstības daudzums – garums, kas nelielā tālumā ir tuvums, nelielā dziļumā – seklums, nelielā augstumā – zemums u. tml. Cilindriskumu varētu saukt par apaļtiecei.

tiekns*, Kd., ar izteiktu garuma pārsvaru pār platumu vai šķērsriezuma izmēriem, # Matemātiski laukums ir garuma un platuma reizinājums, bet praksē par laukumu sauc platību, kurā abi šie izmēri izteikti neatšķiras, kamēr tieknu platību praksē sauc par joslu, jostu vai strīpu u. tml. Stiebrī var būt gari vai īsi, bet katrā gadījumā tie ir tiekni. Tiekna ir stieple, tiekns ir diegs, tiekni ir sari un mati, tiekni ir tīmekļa pavedieni.

GARUMS, L., izmērs vienā dimensiōnālā, tieces daudzums, # Naglu garumam jābūt 2,5 – 3 reizes lielākam par pietiprināmā kokmateriāla biezumu. Pāri laukiem simtiem kilōmetru garumā stiepijas augstsprieguma līnijas. Katra punkta stāvokli uz zemes virsmas nosaka tā kōordinātes, tas ir, ģeogrāfiskais platums jeb attālums no ekvatorā, garums jeb attālums no nullmeridiāna un augstums virs jūras līmeņa. Viļņa garums ir attālums starp diviem viļņa punktiem, kuri atrodas vienā fāzē

kopgarums, L., vairāku garumu summa, # Tīklus jūrā novieto nepārtrauktā ķēdē, kuras kopgarums mēdz būt pat līdz 3 kilōmetriem.

apkārtmērs / perimetrs, L., garums pa apkārtlīniju vai nogriežņu summa, # Varenā ozola stumbrā apkārtmērs ir 9 metri, bet vainaga platums 30 metri. Pieciem vīriem jāsadodas rokās, lai apņemtu koka milzīgo stumbru, kura perimetrs ir 7,5 metri. Kōntrōldarbā pirmais uzdevums bija kvadrāta un taisnstūra laukuma aprēķināšana, ja dots perimetrs.

metrāža, L., metros izteikts garums, # Pēc savu noauto audumu metrāžas es jau laikam būšu „kilōmetrāžiste”.

kilōmetrāža, L., kilōmetros izteikts garums, # Gadā kultūras maršrutos kopsaimniecības mašīnas nobraukušas četrdesmit līdz piecdesmit tūkstošus kilōmetru, un, vai tas ir daudz vai maz, to nenosaka nobrauktā kilōmetrāža, bet gan bagātināšanās efekts.

lineārs, Kd., tikai vienu dimensiōnu pārstāvošs, # Lineārie izmēri ir garuma izmēri (dažādos virzienos). Ķermeņa lineāro izmēru palielināšanos sauc par termisko lineāro izplešanos. Lineārais sarukums mālu izstrādājumiem norāda to lineāro izmēru samazināšanās procentu, izveidotajam priekšmetam pilnīgi izžūstot.

ATTĀLUMS / atstatums / atstarpe / ceļš, L., iedomātas vai reālas līnijas garums starp diviem punktiem (objektiem u. tml.), # Stabiņi ierakti vienādos attālumos cits no cita. Attālums starp abiem lēdus gabaliem ātri auga. Apmeklētājs sveicināja priekšsēdētāju un palika pieklājīgā attālumā stāvot, ņurcīdams pirkstos izbalējušu platmali. Krēsla vēl bija tik bieza, ka dažu soļu atstatumā nevarēja neko skaidri izšķirt. Kilōmetru pēc kilōmetra dila atstatums, kas viņu šķīra no mājām. Starp soliem klasē tik šauras atstarpes, ka pilnīgāks cilvēks pa tām var virzīties tikai sāniski. Pēc piecu kilōmetru nobrauciena viņš bija ievērojami atrāvies no pārējiem riteņbraucējiem, un ar katru nākošo kilōmetru šī atstarpe pieauga. Planētas ceļu, ko tā noiet pasaules telpā, sauc par planētas orbītu. Vienvirziena kustībā trajektōrijas garums ir materiāla punkta ceļš jeb ceļa garums. Laura zārku pārklāja ar segu, bet tā, lai sudrabortais eņģelis ar palmu zaru zārka galā visu ceļu paliktu redzams. Ceļš no Simferōpōles līdz Jaltai ilgst vismaz četras stundas.

pusceļš, L., puse attāluma, # Viņš bija nolīdis tikai pusceļu līdz mīnas sprādziena vietai, kad viņam apkārt sāka sprēgāt snaiperu sprāgstošās lodes. Pusceļā uz skolu Inārai piediedrojās Ieva. No pārsteiguma karote viņa rokā apstājās pusceļā starp šķīvi un muti. Uzaudzis esmu Dzirciema Bisniekos, gandrīz pusceļā starp Tukumu un Talsiem.

distance / intervāls, L., attālums kā līknes nogrieznis starp sākumpunktu un galapunktu, # Riteņbraucējiem bija jāveic 25 kilōmetru distance, bagāta stāviem nobraucieniem un gariem

kāpumiem. Distance starp Žuburu un viņa sekotāju visu laiku palika nemainīga. Kad spórtisti velóbraucienā tuvojās mērķim, intervāls starp desmit vadošajiem un galveno grupu jau pārsniedz 10 minūtes. Cilvēka acs uztver tos elektrómagnētiskos viļņus, kas atrodas šaurā intervālā starp 0,00004 un 0,00008 cm.

ģeógrāfiskais platums / platums, L., *kādas vietas attālumš (grādos) no ekvatóra ziemeļu vai dienvidu virzienā*, # Ģeógrāfisko platumu iedala ziemeļu platumā un dienvidu platumā. Ziemeļu platums ir ģeógrāfiskais platums, ko skaita no ekvatóra uz ziemeļiem. Savstarpēji salīdzinot šīs priēžu rases variantus, krasi redzama ģeógrāfiskā platuma ietekme. Jūnija vidū ledus sala sasniedza 78° 40' ziemeļu platuma.

platumgrāds, L., *1/360 daļa no Zemes meridiāna*, # Dziļā ziemā kuģi sasniedza nepieredzēti augstus platumgrādus, tādā kārtā paverot navigācijas iespēju uz Tāļajiem Ziemeļiem visu gadu.

ÓRBĪTA, L., *ceļš, pa kuru debess ķermenis kustas attiecībā pret kādu citu debess ķermeni; ceļš, pa kuru elektróns vai kāda cita elementārdaļiņa kustas ap atóma kodolu*, # Starp mazajām planētām dažas ir tādas, kas kustas pa ļoti izstieptām orbītām. Elektriskajā laukā var norisināties dažādi fizikālie prócesi, piemēram, elektrónu orbītu defórmēšanās atómos.

starpórbīta, L., *orbīta, no kuras kósmiskais lidaparāts pāriet uz stacionāro orbītu*, # Par parastu lietu kļuvis tas, ka no starpórbītas startē pilótejāmie kuģi, kas vēlāk saslēdzas ar orbītālajām stacijām, kā arī sakaru pavadoņi, kurus ievada augstās stacionārās orbītās.

órbītāls, Kd., *uz orbītu attiecīgs*, # Lai īstenotu kósmisko kuģu *Vóstók* pilótejamās orbītālos lidojumus, šai divpakāpju raķetei izstrādāja vēl trešo pakāpi. Órbītālā stacija ir galvenais, bet ne vienīgais elements, kas nepieciešams ilgstošai dzīvošanai kósmósā.

HALZE, L., *taisns (kuģa, laivas) nobrauktā ceļa gabals*, # Kuģītis virzījās uz priekšu īsām halzēm, atgādinādams pa mežu klaiņojošu medību suni.

GARŠ, Kd., *ar salīdzinoši lielu garumu*, # Sala bija astoņdesmit metru plata un simt trīsdesmit metru gara augstiene purva rietumu malā. Divi metri garais augums viņu mazliet traucēja. Bikses bija platas un krietni garas, tās vajadzēja uzlocīt, lai staru apakšgalus nenomītu. Pavasaros grieze visu garo ceļu no siltajām zemēm līdz mūsu pusei gandrīz kājām vien attek. Vīrietis gāja gariem, smagiem soļiem. Uztvērējs paredzēts garo, vidējo, īso un ultraīso viļņu diapazóniem. Pludmales kóplekta neatņemama sastāvdaļa jaunietēm un slaida auguma sievietēm ir garās, pusgarās un īsās spórtas bikses.

pagarš / pusgarš, Kd., *samērā garš*, # Tas bija pagara auguma vīrs ar pagaru bārdu. Viņai ir dzeltenī mati, pagari un gludi sasukāti. Pagarais deguns tiecās ārā no apaļīgo vaigu sprosta. Dejojot ar Gvidó, Ruta dažbrīd atliecās tik tālu atpakaļ, ka viņas pusgarie mati gandrīz vai grīdu slaucīja. Šīgada modē savas pózīcijas patur arī brīvas pusgarās piedurknes, kas beidzas mazliet vīrs vai zem elkoņa.

pagarināts, Kd., *garāks par parasto garumu*, # Uz zveju viņš velk zābakus ar pagarinātiem stulmiem. Tēšāmie cirvji ir ar pagarinātu asmeņa daļu. Pagarinātie svārkī darīja viņas augumu vēl slaidāku. Čūskveidīgiem rūpuļiem ķermenis ļoti slaidš, viduklis pagarināts.

gargabalu / gargabala (ģen.), Kd., *uz garām distancēm attiecīgs*, # Nedēļas nogalē notiks gargabalu soļošanas sacensības. Gargabalu peldēšanā startēja apmēram 700 peldētāju. Visi zināja, ka man patīk gargabala skrējieni.

pārgarš, Kd., *pārāk garš*, # Adatā ievērtāis pārgarais pavediens tagad šujot cilpojās un mezglājās.

garumgarš / supergarš, Kd., *ļoti garš*, # Līdz tūrienei taču ir garumgarš ceļa gabals ejams. Jau piekto reizi supergaro distanču cienītājus uz startu aicināja Jelgavas maratóns.

maksi (nelok.), Kd., *garš līdz potītēm (par apģērbu)*, # Maksi mode ir mode, kurai raksturīgs kleitu, svārku un mēteļu garums aptuveni līdz potītēm.

midi (nelok.). Kd., *pusgarš (par kleitām, svārkīem, mēteļiem)*, # Maldai ir melns, pieguļošs kumeļādas midi kažoks ar spožām sprādzēm. Tumšmatei mugurā visjaunākās modes midi balles tērps.

garens / izstiepts, Kd., *ar lielāku garumu nekā platumu*, # No skursteņiem gaisā cēlās gareni dūmu stabi. Vagās gulēja bāli dzeltenās garenās melónes. Dažkārt šo slaido, no ziemeļrietumiem uz dienvidaustrumiem izstiepto salu dēvē arī par Antiļu pērli. Mazais ķirsis no parastā atšķiras ar sīkām, izstieptām lapām. Šūnām ir dažāda fóрма – sarkanās asins šūnas ir apaļas, muskuļu šūnas – izstieptas, nervu šūnas – zarainas. No pakalna varēja pārrēdzēt, cik izstiepti ir saimniecības tūrumi.

pagarens, Kd., *samērā garens*, # Pagarenā, gludā seja zēnam, kā parasti, drusku sagurusi.

garenisks, Kd., *garenvirzienā vērstis*, # Izšķir trīs galvenos koksnes griešanas veidus: šķērsenisko – šķērsām šķiedrām, garenisko – šķiedru virzienā un sānisko – slīpi pret šķiedrām. Uz gareniski pārlocītas papīra lapas viņš pierakstīja visus ieradušos. Viņš īgni paspēra nost no ceļa gareniski iegriezušos koku.

stīdzēt, 3. kónj. / **sniegties**, sniedzas, sniedzās / **stiepties**, stiepjās, stiepās, R. s., *būt garam, izvietotam garumā*, # Viegli dūmakaina pusdienas saulē zila stīdzēja upe. Pretī jaunām, nezināmām mājām Divas sliedes zilā tālē stīdz (J.Sirmbārdis). Bet sārtā vizmā atblāzmojas rīti, Uz visām pusēm saules stari stīdz.. (H.Gāliņš). Kļavu gatve taisnajā ceļa nogabalā stīdz tumša un klusa. Pat bezgalības ceļos, Kur melnas ēnas stīdz, Sev cilvēks paņems mīlu Kā sārtu ziedu līdz (A.Balodis). Tīruma viens gals sniedzas līdz lielceļam. Viņa ēna, melna un milzīga, sniedzās gar aizas krauju augšup. Ēnas stiepjās pa balto sniega klajumu, kļūstot arvien garākas.

beigties, beidzas, beidzās / **izbeigties**, / **atdurties**, -duras, -dūrās, R. s., *sniegties līdz kam, tālāk neturpinoties*, # Lauki beidzas, un sākas pilsēta. Beidzoties mežam, vilciens atkal izskrien klajā laukā. Purvs izbeidzās, un sākās ganības. Eža izbeidzās pie āboliņa lauka. Izbeidzas mežs, un sākas lauki un tīrumi. Tajā vietā, kur izbeidzas banānu audzes, arī takai ir gals. Grāvis kā taisns iesms nostiepās pa piegāzi un atdūrās Spilvas pļavā. Gunta mēģināja kapsētu apiet, taču ceļa tālāk nebija, taka atdūrās pret kapliču. Mašīna iegriežas veļu liepu alejā, kas drīz vien atduras garā mūra ēkā ar maziem lodziņiem.

pārstiepties / **pārsniegties**, R. s., *stiepties kam pāri*, # Lampiņas gaismā no gultas, krāsns un galda pār istabu pārstiepās garas, ērmīgas ēnas. Viņš uzkāpa lielajā liepā apzāgēt pār jumtu pārstiepušos zarus. Daži ābeles zari ir pārsniegušies pāri sētai kaimiņa daļā.

izstīdzējis / **pastīdzējis**, Kd., *kļuvīs garš, garāks*, # Meitene jau mazliet pāraugusi mētelīti, tāpēc liekas izstīdzējusi, gandrīz kārna. Viss te pieaudzis izstīdzējušām nātrēm un balandām. Rūdis, sīks, pastīdzējis puika, pildīja cūkgana pienākumus. Irēna bija pastīdzējusi meitene ar garām, labi koptām bizēm.

pagarināties / **stīdzēt** / **iestaipīties**, 3. kónj., / **stiepties**, stiepjās, stiepās / **iestiepties** / **augt**, aug, auga, M., *kļūt garākam*, # Ēnas pēcpusdienā pagarinās. Īsam augumam piemērots tērps ar vertikālām līnijām, jo tādā augums optiski pagarinās. Vadi karstumā ir termiski pagarinājušies, tāpēc izskatās nedaudz vaļīgi nokārušies. Saplauka koki, un garumā stīdzēja un stiepās pirmā zāle. Pupa augšup stīdz, bet ķirbis vēderains, pie zemes meties, dus (Ó.Lisóvska). Koku zariem pieķērušās, uz augšu stīdz baltas, rožainas un sarkanas órhidejas. Četrpadsmit gadu vecumā Paulis sāka stīdzēt uz augšu un sasniedza tēva garumu. Pēc tās ilgās sēdēšanas esmu pavisam stīvs, ilgāks laiks paiet, kamēr locītavas atkal iestaiplās. Ja mīklu saņem un paceļ, tā stiepjās, un, jo garāku to var izstiept, jo augstāks lipekļa saturs miltos. Kad kāds nenoturēja līdzsvaru un krita lejā, kaprōna virvei bija jāiztur rāvienu, un tad tā stiepās gara kā gumija. Līdz ziemei vēl noteikti stiepsos un briedīšu, un večais uzvalks man vairs nederēs. Sanatōrijā svēršanās un auguma mērīšanas dienās redzam, ka bērni stiepjās garumā kā stādi. Zāle stiepās garāka, liekas, ne pa dienām, bet stundām. Fiziskie vingrinājumi panāk to, ka iestiepjās mugurkaulāja savilktais saites un muskulatūra. Kārlēns auga un auga un bija jau Trīnes garumā. Šīm aitām vilna neaug gara, bet toties sprogaina un mīksta.

izaugt / **izstiepties** / **izstīdzēt** / **paaugties** / **pastiepties**, pbg., # Ancis manāmi izaudzis un nobriedis, vairāk gan pļecos nekā garumā. Bērzs izaudzis līdz jumtam. Flókši izauguši tik gari, ka karas celiņā un traucē staigāšanu. Viņam bija izaugusi gara, sirma bārda. Dēls jau ir izstiepies garāks par mani. Tōmāti izstiepušies gari, turpat līdz siltumnīcas jumtam. Nevar pielaut, ka rozēm pumpuri sāk plaukt zem ziemas segas, jo tad rozes izstīdz. Trijās ligzdiņās kukurūza uzdīgusi un jau labi paaugusies – vienā ligzdā tā jau sprīža garumā, otrā pirksta garumā. Ādas pavada ir jauna, pastiepjās gan, bet netrūkst. Zēns pa šo ziemu ir krietni vien pastiepies, tepat vienā garumā ar Martu. Pīlādži bija pastiepušies garumā, ar zariem aizklādami logu mājas čukurā. Saimnieku iepriecēja līdz puslielēm pastiepušies tōmātu dēsti ar dzeltenām ziedu zvaigznītēm. Kartupeļu laksti pa vienu nakti pastiepušies garāki. Viņš iesmējās tik skaļi, ka lampas liesma cilindrā krietni pastieplās.

pāraugt, *kļūt garākam par ko citu*, # Mēs ar Mārci jau sen esam par galvas tiesu mammu pārauguši. Pa kuru laiku paguvi Tu mātei pāraugt pāri? (Ā.Elksne). Eglītes pārauga bērziņus, aizstājās saulei priekšā.

pagarināt, 3. kónj. / **stiept**, stiepj, stiepa / **pastiept**, K., *darīt garāku; darīt visā garumā taisnu* # Vēlāk tur uzbūvēja papildu ceļus un pagarināja esošos sliežu atzarojumus. Derētu autobusa līniju pagarināt līdz Mangaļu salai. Cietķermeņa pārbaude, to stiepjot, ir plaši izplatīts paņēmieni, kā noskaidrot materiālu reakciju uz pieliktajiem ārējiem spēkiem. Jozis, iekodis zobos gaļas cīpslu, stiepj to un nespēj noraut. Dānijas krastā pusnakts debesīs savus torņus stiepa teiksmainā prinča Hamleta pils. Uz sūdzību par īsām gultām viņš atbildēja, ka diemžēl viņš tās garākas pastiept nevarot

izstiept / nostiept / atstiept, pbg., # . Drīz vien kólonna saruka kā izstiepta atspere, kas, vaļā palaista, saraujas. Juhans uz klāja līkņāja pār izstieptu traļa tīklu. Sasvērdamies atpakaļ, večuks nostiepa grožus no visa spēka. No sienas līdz sienai Ērika bija nostiepusi auklu, kur izkārt veļu lietainā laikā. Viņš nostiepa vītņi gar tribīnes augšējo malu un nagloja klāt. Astoņu kilometru garumā ceļš nostiepts taisns kā diegs. Nelaikis gulēja sastindzis taisns, rokas gar sāniem nostiepis. Indiānietes rotājās ar smagiem zelta auskariem, kuri nostiepa viņu ausis līdz pat pleciem. Viņš sēdēja, vienu kāju pierāvis, otru tālu atstiepis. Kad ūdens sniedzās zirgam jau līdz vēderam, Ambaltajs izvilka kājas no kāpšļiem un atstiepa sāņus. Sacēlis kūkumu un atstiepis asti, runcis izskatās draudīgs. Galvu sānis noliecis un mazliet atstiepis apakšējo lūpu, Vilitis lielā nopietnībā darināja stabuli. Kad visu dienu pa vagu esi nostaigājis un simtiem reižu arklu cilājis, tad vakarā gribas atstiept muguru taisnu. Kad nu darbs labi padarīts, Annele var atsēties un atstiept kājas.

aizstiept, *izstiept no kādas vietas līdz citai vietai*, # Garums bija pietiekošs, lai auklu aizstieptu no viena koka līdz otram.

apstiept, *nostiept, izstiept apkārt kam*, # Sprukas kapam apkārt koka sētiņa, bet Suntuži savam apstiepuši apkārt resnu čuguna ķēdi.

iestiept, *ievirzīt kur iekšā visā garumā; pagarināt iztaisnojot*, # Zvejnieks novēro, kur vairāk zivju, lai tur iestieptu tīnu. Kur daudz ļaužu kopā, tur veļns allaž iestiepj savu nešķīsto roku. Sīkstie alkšņi to vien gaida, kur varēs iestiept savas sarkanīgās sakņu cilpas. Ar fiziskiem vingrinājumiem mēs iestiepjam mugurkaulāja savilktais saites un muskulatūru.

pārstiept, *stiept pāri kam; pārmērīgi nostiepjot pārpūlēt (par ķermeņa audiem)*, # Pāri upei pārstiepti augstsprieguma līnijas vadi. Večais ozols vienu zaru pārstiepis mājas jumtam, pārējos tālu pāri mauram pagalmā. Zirgs pārstiepis galvu pāri neaugstajam dzīvžogam. Lai no izmēģinājuma lauciņiem atbaidītu putnus, starp mietiņiem pāstiepj auklas un uzkarina uz tām papīrus. Kājām ik dzīslīņa pārstiepta smeldz.. (V.Lukss). Guļus stāvoklis atslābina pārstiepto muguras muskulatūru. Dzejnieka nēvi bija kā pārstieptas stīgas, kuras kuru katru brīdi varēja pārtrūkt.

sastiept, *ļoti stipri nostiept*, # Makšķeres aukliņa bija sastiepta taisna kā stīga. Andrs saraustīja grožus un, izliektu krūti un sastieptām rokām, aizlaida tā, ka putekļu mākonis novērpās. Visbiežāk tiek sastieptas vai pārrautas locītavu saites.

staipīt, 3. kónj., K., *daudzkārt, vairākkārt stiept*, # Velta staipīja savu zīda zeķi, cenšoties uzņemt norisušo valdziņu. Trīcošā gaisma dīvainos veidos staipīja uz nokvēpušajām sienām kustīgo strādnieku ēnas.

staipīties, 3. kónj., R. s ., *būt izstiepušamies*, # Večajās tranšejās vēl staipījās sarūsējušas dzeloņstieples. Visgarām rakumam staipījās kārklu saknes. Kļuva redzami balti mūri, pār kuriem staipās sarkanas liesmu mēles. Pavasara vakars tāds pavisam mierīgs un skaidrs, bez vēsmiņas, bez miglas lēvera, kāds tik bieži staipījās pāri piejūras pilsētai. Ieraudzījām baltas teltis, ap kurām staipījās zili dūmi.

iestaipīties, M., *klūt izstieptākam, vaļīgākam*, # Blūzi bija pagrūti aizpogāt, jo pogu caurumi vēl bija cieši, neiestaipījušies.

izstaipīties / pastaipīties, *būt iestaipījušamies, arī pārmērīgi izstieptam*, # Krekla apkaklīte ir izstaipījusies / pastaipījusies, vairs nespiež kaklu. Pidžambiksēm gumija izstaipījusies, tās šļūk zemē, bieži jāsavelk uz augšu.

pagarinājums, L., # Spórtiska stila tērpjiem, arī kleitām, pašreiz raksturīgs plecu līnijas pagarinājums. Citrōniem augļa galotnē ir nosmailots pagarinājums.

ISS, Kd., *pretējs garam*, # Mizu iela ir īsa, jau pēc triju minūšu gājiena tā izbeidzas smilšainā klajumā. Tā bija Sapa ar īsu ķēģīti rokā. Viņam bija gluži balti, īsi nocirpti mati.

īsmetrāžas (ģen.), Kd., *līdz 1500 m gara, ar 4 – 5 daļām (par kinofilmu)*, # Kluba biedri pašu spēkiem radījuši vairākas īsmetrāžas filmas par pārgājieniem un telšu pilsētiņām. Studijas pōrtfeli vēl ir īsmetrāžas kōmēdijas scenārijs.

paīss, Kd., *samērā īss*, # Viņš pasūtīja jaunu uzvalku ar paīsu žaketi. Siltais vējš purina viņas tumšos, paīsi apgrieztos matus.

ultraīss, Kd., *sevišķi īss*, # Ultraīsi ir radiōviļņi, kuru garums ir mazāks par 10 metriem. Lāzerus, kuri ģenerē pikōsekunžu ilguma un īsākus gaismas impulsus, sauc par ultraīso impulsu lāzeriem.

mini (nelok.), Kd., *ļoti īss (par kleitu, svārkiem, mēteli)*, # Viņas mini kleitiņa tikko nosedza viņas apaļumus.

īsināt, 3. kōnj., K., *darīt īsāku*, # Pārgarās bikšu staras vajadzēs īsināt.

saīsināt, pbg., # Apģērba vertikālās līnijas augumu vizuāli padara it kā tievāku un garāku, bet hōrizontālās – it kā saīsina. Novērotājs kustībā esošu ķermeni redz saīsinātu kustības virzienā.

paīsināt, *nedaudz saīsināt*, # Agrāk sievietes nēsāja garus matus, ar griešanu paīsinot tikai atsevišķas daļas.

saīsināties, M., *kļūt īsākam*, # Dzelzceļa sliede salā saīsinājusies. Sievietes ar īsām kājām nevar likt blūzi virs svārkiem, jo tad kājas optiski vēl vairāk saīsina.

rauties, raujas, rāvās / **raukties**, raucas, raucās, M., *kļūt īsākam (galvenokārt par audumu)*, # Vai nu taļļainā jaka bija rāvusies, vai Jūle pati vēl augumā pieņēmusies, bet tādu mugurā vilkt vairs nevarēja. Šis audums tik ļoti raucas, ka pēc pirmās mazgāšanas bikses kļūst īsākas par visiem pieciem centimetriem.

sarauties / saraukties, pbg., # Kļava grūtāk padodas arī žāvēšanai, jo koksne nežūst vienādi – cietā kārtā saraujas vairāk nekā mīkstā. No rīta metinātāji ieraudzīja, ka sprauga papļetusies – metāls nakts vēsumā sarāvies. Ribstarpu muskuļiem saraujoties, palielinās krūškurvja tilpums. Venēcijas ieliņas spēj saraukties līdz tādām šaurumam, ka, izplešot elkoņus, tie atduras pretējo trīsstāvu ēku sienās.

saīsinājums / saraušanās, L., # Ekstremitātes saīsinājuma cēlonis ir spastiska muskuļu saraušanās pēc kaula lūzuma.

īsums, L., # Tik ievērojams pirkstu īsums un strupums laikam liecināja par lielu skopolību.

TAISNS, Kd., *ar nemainīgu vērstību (par ķermeņiem)*, # Aigars nogriež kaut cik taisnu kārklu, kuram augšgalā piesien auklu ar āķi un pludiņu. Daudzām akācijām ir taisni vai līki dzeloņi, dažas ir liānveidīgas. Vecie ļaudis stāsta par stipriniekiem, kas ar kailām rokām pakavus atliekuši taisnus un ar dūri naglas kokā dzinuši. Sliktos barības apstākļos, kā arī ļoti veciem briežiem var atkal izaugt taisnie ragi, kuriem apakšā ir neliels grubuļains valnītis. Rešnās zarnas beigu nodalījums ir taisnā zarna, kas atrodas mazajā iegurnī. Es izstiepos taisns kā stīga un ziņoju kōmandierim. Lulīte saslejas taisna un ausās, no kurienes nāk saucieni. Izšķir četrus galvenos matu tipus – taisnos, cirtainos, sprogainos un viļņainos. Burti bija vilkti it kā nevērīgi, viens šķībāks, otrs taisnāks.

taisnot, 2. kōnj., K., *darīt taisnu*, # Pustumsā sitot naglas, tās bieži līka, bija raujamas no dēļa ārā, taisnojamas un sitamas no jauna.

iztaisnot / atliekt, -liec, -lieca / **izliekt**, pbg., # Tagad kara laikā laucinieks būtu saliekta naglas pircis vai veselām kastēm un liktu puikas klāt, lai tās iztaisnotu. Daudz laika pagāja, kamēr dabūja vadņa galu augšā, kamēr iztaisnoja jēdu. Ķermenim jāienirst ūdenī iztaisnotam. Viņš lēni atguļas, iztaisno kājas. Mazliet iztaisnojis līko muguru, Jēkabs gāja pretim ciemiņiem. Tēva pirksti bija mezglaini un līki, viņš tos nekad nevarēja atliekt taisnus. Upē veļu skalojošās sievietes atliec muguras un māj mums sveicienus. Viņš izvelk no kabatas savāžamo nazi, atliec un pārgriež auklu. Viņš cenšas ar pirkstiem atliekt saliekušos naglu. Savus pirkstus viņš vairs taisnus izliekt nevarēja. Vai kāds var to līko egli izliekt taisnu?

iztaisnoties / atliecties / izliecties, M., *kļūt taisnam*, # Vējā ašķi te noliecas, te atkal iztaisnojas. Ceļoties no galda, viņa mugura strauji iztaisnojas, pleci atliecas un krūtis izriežas. Siliņa šķībā mute iztaisnojās – zīme, ka gaidāma saruna. Pičs strauji pieliecās un grūda roku ūdenī, bet, kad atkal atliecās, tam pirkstos ķepurojās liels, melns vēzis. Kāsis jātaisa no tērauda, jo dzelzs kāši lielākā slodzē atliecas. Nācējs apstājās dažu soļu atstatumā un izliecās mazliet taisnāks. Reizē ar aso jautājumu pārvaldnieka rādāmais pirksts izliecas taisns pret pamaza auguma vecāku vīriņu.

nostiepties / sastiepties, *ieņemt taisnu stāvokli visā garumā*, # Kāda tralējuma laikā tróses pēkšņi nostiepjās kā vijoļu stīgas. Makšķeres aukla sastiepjās kā uzvilktā stīga.

taisnums, L., # Mazs zars sašķobījās dēļa šķiedras taisnumu, kas varētu traucēt salaidumam.

LĪKNE, L., *liekta vai lauza līnija*, # Jāievēro kopsakarība starp visiem rotājošiem elementiem – laukumiem, līknēm un taisnēm. Viņš kā izšauta lode turpināja skrējieni pa iepriekš aprēķinātu līkni. Māsu istabā viņa šķirstija temperatūras lapas, kurām gareniski pāri stiepās zilas un sarkanās līknes.

raksturlikne, L., *raksturīga lieluma maiņas, parādību sakarības līkne grafikā, diagrammā*, # Apgaismes ķermeņu iedalījumu vairākos tipos nosaka pēc gaismas izplatīšanās raksturliķņu atšķirības.

robežlīnija, L., *līnija, ar ko apzīmē kādas teritōrijas robežu*, # Kanādu no ASV šķir tikai pieņemta robežlīnija uz zemes.

ķīllīnija, Kd., *līnija, kuru veido kuģi, braucot cits aiz cita*, # Kuģi noenkurojās ķīllīnijā.

spektrālīnija / spektrālā raksturlikne, L., *līnija spektrā, kas atbilst atsevišķai svārstībai ar noteiktu frekvenci (viļņa garumu)*, # Viens no galvenajiem uzdevumiem spektrāskopijā ir vielu raksturojošo spektrālīniju platuma mērīšana, jo šis platums ļauj daudz ko uzzināt par vielas uzbūvi.

IZÓLĪNIJA, L., *līnija, kas ģeogrāfiskā kartē savieno punktus ar vienādām kādas parādības vērtībām*.

izanómāles, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros ir vienāda temperatūras, atmosfēras spiediena vai kāda cita lieluma novirze no vidējā*.

izóamplitūdas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādu starpību starp kāda lieluma (temperatūras, atmosfēras spiediena u. c.) maksimālo un minimālo vērtību noteiktā laika posmā*.

izóanemōnas / izóvelas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienāda lieluma vidējo vēja ātrumu*.

izóatmas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienāda lieluma iztvaikojumiem*.

izóbāras, L., *līnijas, kas kartē savieno vietas ar vienādu gaisa spiedienu noteiktā laika posmā; līnijas, kas diagrammā attēlo siltuma prōcesus*.

izalóbāras, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros gaisa spiediens zināmā laika posmā mainījies par vienādu lielumu*.

izóbatas, L., *līnijas, kas kartē savieno ūdenskrātuvju (jūru, ezeru, upju utt.) vietas, kurās ir vienāds dziļums*.

izóbróntas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros vienlaicīgi dzirdēts pērkona grāviens; savieno punktus ar vienādu pērkona dienu skaitu gadā*.

izódinamas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādu Zemes magnētiskā lauka intensitāti*.

izófēnas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros vienlaicīgi iestājusies kāda fenológiska parādība*.

izóglósas, L., *līnijas, kas kartē savieno vietas ar vienādām dialekta īpatnībām*.

izógōnas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādu magnētisko deklināciju; arī punktus ar vienādu vēja virzienu*.

izóhalīnas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros ir vienādi sāļš ūdens*.

izóhasmas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādi bieži novērojamu pólārbļāzmu*.

izóhiētas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādu nokrišņu daudzumu laika posmā*.

izóhipsas / hórízóntāles, l., *līnijas, kas uz kartes vai plānā savieno vietas, kuras atrodas vienādā augstumā virs jūras līmeņa*.

izóhōras, L., *līnijas, kas grafiski attēlo prōcesus, kuros tilpums paliek nemainīgs*.

izóhronas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kuros kāda ģeófiziska parādība iestājas vienlaicīgi*.

izóklīnas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus ar vienādu magnētisko inklināciju*.

izónefas, L., *līnijas, kas kartē savieno vietas ar vienādu mākoņu daudzumu*.

izóseistas, L., *līnijas, kas kartē savieno punktus, kur bijusi vienāda stipruma zemestrīce*.

izótahas, L., *līnijas, kas kartē savieno vietas ar vienādu vēja, straumes u. c. ātrumu*.

izóteras, L., *līnijas, kas kartē savieno vietas ar vienādu vidējo vasaras temperatūru*.

izótermas, L., *līnijas, kas ģeogrāfiskā kartē, vertikālos atmosfēras griezumos, hidrólógiskos griezumos u. tml. savieno punktus, kuros vidējā gaisa, ūdens vai augsnes temperatūra noteiktā*

laika posmā ir vienāda; līnijas, kas savieno punktus ar vienādu temperatūru termisku procesa diagrammās.

izalótermas, L., līnijas, kas kartē savieno Zemes virsmas punktus, kuros gaisa temperatūra zināmā laika posmā mainījusies par vienu un to pašu lielumu.

izógeótermas, L., līnijas, kas kartē savieno vienādas temperatūras punktus Zemes garozā.

pleistóseista, L., līnija kartē, kura aptver apgabalu ar vislielāko zemestrīces intensitāti.

TRAJEKTŌRIJA, L., līnija, ko pārvietojoties veido materiāls punkts, fizikāls ķermenis,

Līnija, kuru atskaites sistēmā savā kustībā iezīmē materiāls punkts M, ir punkta trajektōrija. Lēcot no koka zemē pa slīpu trajektōriju, vāvere spēj nolidot 10 līdz 15 metrus, pie tam kuplā aste izpilda stūres uzdevumus.

trajektōriskis, Kd., saistīts ar trajektōriju, # Stacijas radiókóplekss nodrošina kósmósa aparāta lidojuma parametru trajektōriskos mērijumus.

TRASE, L., līnija, kas, parasti prójektā, iezīmē izstiepta óbjekta (ceļa, kanāla, kómunikāciju u. tml.) novietojumu apvidū; svītrveida gaismas parādība, # Prójektējot autómaģistrāles trasi, tika ievēroti telpiskās prójektēšanas principi, tas ir, trase veidota kā plūstoša līnija telpā. Nākošā grāvja trase plānota pa stīgu caur priežu jaunaudzi. Tumsā pa kreisi un pa labi mirdzēja lidojošo ložu trases, dārdēja sprādzieni.

trasēt, 2. kónj., K. un R. n., veidot, iezīmēt trasi; iezīmēties spīdošām kustīgām svītrām, # Maģistrālie autóceļi ir trasēti paralēli dzelzceļa līnijām un dzīvojamos rajonus nešķērso. Tumsā ik pa laikam trasē šāvieni kārtas. Kad fróntes līniju pārlidoja nakts bumbvedējs, no visām pusēm gaisā izšāvās starmešu šķēpi un augšup skrēja trasējošo ložu zaļās un sarkanās virtenes.

trasējums, L., # Mūsu autómaģistrāles parasti daudzina to interesantā un skaistā trasējuma dēļ. Ar ainavisku pievilcību izceļas arī Rīgas – Ogres ceļa jaunais trasējums, kurš harmóniski iekļaujas Daugavas krasta panorāmā starp Ikšķili un Ogri.

APVĀRSNIS / hórizonts, L., zemes virsmas un debess šķietamas saskares līnija, # Pie apvāršņa, kur ūdens pieskārs bronzas krāsas debesīm, kā sīki rotaļu kuģīši peldēja zvejas kuteri. Pie hórizonta tumst lielas mākoņu gubas.

PARABŌLA, L., plaknes līkne, kuras katra punkta attālumi līdz fiksētam punktam (fókusam) un fiksētai taisnei (direktrisei) ir vienādi, # Parabólas vienādojums Dekarta kóordinātās ir $y^2 = 2px$.

parabóliskis / parabólveidīgs / parabólveida, Kd., parabólas fómā, # Kóntinentālās kāpas veido sirpjveidā izliektas grēdas, tā sauktās parabóliskās kāpas. Jaunā kóplekša kómpóziónlā dóminanti veido divi parabólveidīgi / parabólveida torņi.

HIPERBŌLA, L., izliekta plaknes līkne.

APLOCE / riņķa līnija, L., līnija (noslēgts loks), kurai visi punkti ir vienādā attālumā no centra, # Apli / riņķi norobežo aploce / riņķa līnija, pie kam aplocei un aplim ir viens un tas pats centrs punktā O un rādiuss r.

pusaploce, L., viena no aploces divām vienādām daļām; aptuvēna aploces puse, # Puķes bija sastādītas pusaploces veidā.

pusaploces (ģen.), Kd., pusaploces fómā, # Mēs šeit izstaigājāmie gan zem pusaploces velvēm, gan caur pusaploces arkām.

SINUSŌIDA, L., nepārtraukta viļņveida līnija ar noteiktiem izliekuma un ieliekuma intervāliem, # Maiņstrāvas sinusóidas izmērijšanai var lietot katódstaru óscilógrāfu.

sinusóidāls [sinusó-idāls], Kd., regulāri viļņveidīgs, # Maiņstrāvai raksturīga sinusóidāla svārstīšanās ar frekvenci 50 periódi sekundē. Lāzera gaismas vilnis ir ārkārtīgi sinusóidāls gan laikā, gan telpā.

ELIPSE, L., noslēgta plaknes līnija, kuras katra punkta attālumu summa līdz diviem noteiktiem punktiem ir pastāvīga, # Starpplanētu stacija riņķos ap Zemi pa izstieptu elipsi, kuras apógejs ir 470 000 kilómetru, bet perigejs – 40 000 kilómetru.

eliptiskis, Kd., elipses veidīgs, # Ogābelei lapas ir eliptiskas, spīdīgas, apakšpusē gaišākas.

EKVATŌRS, L., iedomāta aploce uz zemeslodes virsmas, kas atrodas vienādā attālumā no abiem Zemes póliem un daļa zemeslodi ziemeļu un dienvidu puslodē, # Ekvatōra rajonos, kur visu gadu saule nemainīgi lēc pulksten sešos no rīta un riet sešos vakarā, augi visā veģetācijas periódā saņem gaismu vienādi ilgi.

TRÓPS, L., viens no diviem iedomātiem lokiem (uz Zemes virsmas vai pie debess sfēras), kas ir paralēls ekvatoram un atrodas no tā $23^{\circ}27'$ attālumā, # Trópu loki ir paralēles $23^{\circ}27'$ attālumā no ekvatora uz ziemeļiem (Vēža tróps) un dienvidiem (Mežāža tróps).

ekliptika, L., debess sfēras lielais loks, pa kuru pārvietojas Saules centrs tās gadskārtējā šķietamajā kustībā, # Uz Saules ceļa – ekliptikas – zvaigžņu kartē parādītas zodiaka zīmes, pēc kurām var spriest par Saules atrašanās vietu.

PARALĒLE, L., ekvatoram paralēla aploce, kas izsaka zemeslodes virsmas ģeogrāfisko platumu, # Mūsu kuģis patlaban šķērso piecdesmito paralēli. Pašreiz óktóbrī Melnās jūras piekrastē valda zeltaina atvasara, bet aiz 67. paralēles dzīvsudraba stabiņš noslīdējis vairāk nekā 20 grādu zem nulles.

MERIDIĀNS, L., iedomāta planētas virsas aploce, kas savieno abus pólus un taisnā leņķī šķērso ekvatoru, # Gludais asfalts stiepjas no ziemeļiem uz dienvidiem gandrīz vai pa pašu Pulkóvas meridiānu.

Griničas meridiāns / sākuma meridiāns / nulles meridiāns, L., meridiāns kas iet caur Griniču, # 1884. gadā pēc starptautiskas vienošanās meridiāns, kurš gāja caur Griničas (Greenwich) óbservatōriju, tika pieņemts par nulles jeb sākuma meridiānu.

meridióņāls, Kd., uz meridiānu attiecīgs, # Rietumlatvijas dienviddaļā, starp Piejūras zemieni un Ventu, paceļas garēnā meridióņāli izstieptā Rietumkurzemes augstiene.

TAISNE, L., taisna līnija, # Caur jebkuriem diviem punktiem var novilkt vienu un tikai vienu taisni. Skrejceļa simt metru taisnē bija ievilkta baltas svītras.

NOGRIEZNIS, L., taisnes gabals, kas atrodas starp diviem tās punktiem, # Lauzta līnija ir līnija, kas sastāv no taisnes nogriežņiem un kurā cits citam sekojošo nogriežņu virzieni ir dažādi.

veidule / veidotāja, L., nogrieznis, kuram pārvietojoties ap noteiktu asi, veidojas telpiskas figūras virsma, # Kōnusa sānu virsmas veidule / veidotāja ir taisnleņķa trijstūra hipótenūza.

DIAGÓNĀLE, L., taisnes nogrieznis, kas savieno divas daudzstūru virsotnes, kuras nav uz vienas malas; slīpa taisne attiecībā pret kādu laukumu, # Kvadrāta diagónāles ir vienāda garuma.

diagónāls, Kd., diagónāli pārstāvošs, # Modē pašreiz ir kaklasaites ar ģeómetrisku rakstu, diagónālu svītrojumu.

TRANSVERSĀLE, L., šķērsvirziena taisne.

BISEKTRISE, L., taisne, kas iet caur leņķa virsotni un dala leņķi divās vienādās daļās.

DIAMETRS, L., taisnes nogrieznis, kas iet caur apļa centru un savieno divus aploces punktus, # Diametrs ir garākais taisnes nogrieznis, kas savieno aploces divus punktus. Acu zīlīšu diametrs bērniem ir 3 – 6 milimetri. Viktōrijas zieds ir pāri par 30 centimetriem diametrā.

diametrāls, Kd., uz diametru attiecīgs, # Tieši pulksten sešos abi pulksteņa rādītāji bija izstiepušies diametrāli pretējos virzienos, izveidodami vertikālu taisni.

RĀDIUSS, L., taisnes nogrieznis, kas savieno aploces centru ar kādu tās punktu, # Biezajā miglā redzamā apkārtnē sašaurinājusies līdz bālganam aplim, kura rādiuss nepārsniedz 50 metrus.

radiāls, Kd., starveidīgi virzīts prom no kāda centra vai uz to, # Cēlmā bija vairākas radiālas plaisas. Riteņa spieķi ir izvietoti radiāli. Lielākajai daļai pilsētu ir radiālu un gredzenveida ielu sistēma.

HÓRDA, L., taisnes nogrieznis, kas savieno divus aploces punktus, # Ar hórdu aplis tiek sadalīts segmentos.

KATETE, L., katra no taisnleņķa trijstūra malām, kas veido taisnu leņķi, # Kōnuss ir ģeómetriskis ķermenis, kas veidojas, taisnleņķa trijstūrim griežoties ap vienu no savām katetēm. Tangenss ir leņķa trigónómetriskā funkcija, šaurā leņķa pretkatetes attiecība pret piekateti.

HIPÓTENŪZA, L., taisnleņķa trīsstūra mala, kas atrodas pretī šī trīsstūra taisnajam leņķim, # Vajadzēja pēc rasējuma noteikt to taisnleņķa trīsstūru katetes, kuru hipótenūza ir kōnusa veidotāja līnija.

MEDIĀNA, L., nogrieznis, kas savieno trīsstūra virsotni ar pretējās malas viduspunktu, # Cik mediānas var novilkt vienā trīsstūrī?

PIESKARE / tangente, L., taisne, kurai ar līkni, kuru tā nekrusto, ir viens kopīgs punkts, # Aploces pieskare ir perpendikulāra pret to diametru, kurš vilkts caur pieskaršanās punktu. Tangente ir pieskare, taisne, kas līknei pieskaras vienā punktā.

SEKANTE, L., taisne, kas krusto līkni divos punktos.

HÓRIZÓNTĀLE, L., hórizonta plaknei paralēla taisne.

ZIGZAGS / zigzaglīnija, L., *vairākkārt pretējos virzienos lauza līnija*, # Lai auduma mala neirtu, to apstrādā zigzaga dūrieniem. Zigzagos izliektas žilbinošas zibens bultas kā harpūnas cita pēc citas šāvās okeāna klaidā. Viņa redzējusi garu čūsku ar zigzagu / zigzaglīniju pār muguru. Ģeometriskā ornamenta kómpozicionālajos salikumos 10. – 12. gadsimta rotās izceļas rōmbu un zigzaglīniju raksti.

zigzagains / zigzagots / zigzagveidīgs / zigzagveida, Kd., *ar asiem, stūrainiem pagriezieniem, zigzagiem*, # No jūras vējiem šo vietu sargā meža žogs – augsts, tumšs, zigzagainu augšmalu. Pelēka, melni zigzagota odze vijīgi ielokās alā blakus ceļmam. Viņš apstājās pie ārpusē piebūvētajām zigzagveidīgajām kāpnēm. Praksē sevi labi attaisnojusi tā sauktā zigzagveida antena. Kamaniņu braucējam zigzagveida virāža jāveic ar precizitāti līdz centimetram.

zigzagot, 2. kōnj., R. n., *būt zigzagiem*, # Pret rieta spulgajām debesīm zigzago egļu meža tumšās, smailās galotnes.

PERPENDIKULĀRS, Kd., *ar doto taisni vai plakni taisnu leņķi veidojošs*, # Aploces pieskare ir perpendikulāra pret to diametru, kurš vilkts caur pieskaršanās punktu.

perpendikuls, L., *taisne, kas ar doto taisni vai plakni veido taisnu leņķi*, # Par trijstūra augstumu sauc perpendikula nogriezni, kas novilkts no trijstūra virsotnes pret tās pretmalu vai pretmalas pagarinājumu.

perpendikulāri / durteniski / stateniski, V., # Ķermeņa svars ir spēks, ar kuru ķermenis Zemes gravitējošās darbības dēļ spiež uz balstu perpendikulāri tā virsmai. Mājaudumus darina aužamajos stāvos, kur auduma pamatā ir divas savstarpēji perpendikulāri kārtotas pavedienu sistēmas. Mārtiņš izlīdzināja mārķā iegāzto linu vezumu, lai sauļas apakšā nepaliek durteniski. Kā laidām baļķi durteniski durvīs, tad bija durvis ar visu aplodu no ailes ārā. Tōmašuks viņu notrieca kaktā, ar dēlnu durteniski tam grūzdams plecā. Sagatavojot apaļkokus, zari jānocērt līdz stumbra virsmai, galotne jānozāģē stateniski stumbra asij.

perpendikularitāte, L., # Šī teorēma izsaka divu plakņu perpendikularitātes pietiekamo nosacījumu.

ŠĶĒRSS / šķērsenisks / krustenisks / krustisks / krustveida / krustveidīgs / transversāls, Kd., *pietuvināti perpendikulārs*, # Caur šķērsām taisnēm nevar novilkt plakni. Viņa pierē iegulušas divas dziļas, šķērseniskas rievās. Izšķir 3 galvenos koksnes griešanas veidus: šķērsenisko – šķērsām šķiedrām, garenisko – šķiedru virzienā un sānisko – slīpi pret šķiedrām. Greipfrūtu lieto svaigu, sagrieztu šķērseniskās šķēlēs, ar cukuru vai bez tā. Viņš sēdēja uz zemes krusteniski saliktām kājām. Koka kubliņos parasti krusteniskās kārtās saliek divus līdz trīs kālus nēgu. It sevišķi atvieglota nezāļu apkarošana ir kvadrātligzdās, jo šeit rušināšana iespējama divos savstarpēji krustiskos virzienos. Augsne stepē bija saplaisājusi pirksta platuma krustiskās plaisās. Aiz dēļu sētām snauda sašķiebušies nameļi ar krustiski aiznaglotiem logiem un durvīm. Radiōastronōmi iepazinās ar pētījumiem, kas veikti, izmantojot krustveida radiōteleskōpu ar vairākiem diapazōniem. Ar sintētisko plēvi pārklāta augsne labi sasilst un veicina sēklu izdīgšanu, tikai jāraugās, lai, parādoties asniem, virs katras augu ligzdas plēvē laikus izdarītu krustveidīgu griezienu. Dažreiz reibonis ir kaut kas līdzīgs ģīboņa pārdzīvojumam, citreiz izjūtams kā šūpošanās vai griešanās ap savu vertikālo vai transversālo asi. Tas ir šķērsvilnis jeb transversāls vilnis.

šķērsām / šķērsu / šķērseniski / šķērsvirzienā / krustām / krustiem / krustiski / krusteniski / krustām (un) šķērsām / krustu (un) šķērsu, V., # Mūsu zemei šķērsām pāri gāja lielceļš. Silvijai uz ōrķestra paaugstinājuma pasniedza rožu pušķi un šķērsām pāri krūtīm pārlika platu, baltu lenti ar atzinības uzrakstu. Nogāžainos laukos zeme arama un rušināmaugu rindas virzāmas ne pa nogāzi, bet šķērsām vai ieslīpi tai. Dažreiz zivis cep gabalos, kas sagrieztī šķērsām zivij (šķērsgabali). Upē šķērsu straumei gulēja nogrimuša koka stubrs. Viņš pārbaudīja izkopts asumu, vilkdams ar īkšķi šķērsu asmenim. Tīšām viņa rāva slotu pa grīdu šķērseniski – lai kūp, lai noput viss! Visā Latvijas jūrmalā zvejnieku ciemos sastopami vārāmie namiņi, kas darināti no šķērsvirzienā uz pusēm pārzāģētām vecām zvejas laivām. Tīta sijas var likt arī šķērsvirzienā. Šķērsvirzienā svītras vairākkrāsainas un platas, bet garenvirzienā – sauras un vienkāršas, tāpēc brunči no tālienes izskatās šķērssvītroti. Viņš atļaidās uz dīvāna un salika kājas krustām. Pārdevējas tīšām tik ilgi tina pirkumu, sēja krustām ar aukliņu, lai varētu ilgāk pakavēt acis pie Mišela. Pārņāk mans raibais runcis, Krustiem asti mētādams (T. dz.). Viņai ap krūtīm bija krusteniski pārsiets lakats. Gundai kājas noburtas, iet krustiski, meimuriem vien – kā nolēmētas. No lielā sausuma zeme bija viscaur krustām šķērsām saplaisājusi. Cauri ciemam izdrāzās pajūgi ar krustām šķērsām ragavās

saklupušiem medniekiem. Latvija jau izbraukāta krustām šķērsām, bet nereti nākas doties arī uz ārzemēm. Pārdomās viņš sāka krustām un šķērsām staigāt pa darbnīcu. Naktīs krustām un šķērsām pār pagalmu laidelējās sikspārņi. Pēc lielās vētras mežā koki sagāzušies krustu šķērsu. Rīgu jau esam izstaigājuši krustu šķērsu. Kapos plosījušies vandaļi – krustu un šķērsu sagāzti kapu krusti un pieminekļi.

iešķērsām / slīpi / pa diagonāli, v., # Ēvelēšanai šķērsām koka šķiedrai vispiemērotākās ir dzegēveles un gropēveles ar iešķērsām pēdai piestiprinātu nazi. Laivas iegriezās vilnī iešķērsu un zvalstījās vēl stiprāk. Viņš pārmeta paunu pār plecu un iešķērsu, ar labo sānu uz priekšu spraucās caur drūzmu uz izeju. Slieteņu karkasu veido pieci vai vairāki zemē slīpi ierakti stabi, kas savienoti ar gulenskiem šķēršiem. Viņš pārgāja lauku pa diagonāli.

šķērsot / šķērsoties / krustot / krustoties, 2. kónj., R. s., *būt šķērseniski*, # Veco mūra sienu šķērsot plaisas. Kabatas pulksteņa zelta ķēde šķērsotja viņa paprāvo vēderu. Kanālu šķērsotja vairāki gājēju tilti. Kokaudzētavas teritoriju šķērsotja grantēti celiņi. Gauja augštecē šķērsot Vidzemes Centrālo augstieni. Tas ir kióskis pie pilsētas dārza, kur šķērsotjas ielas un kustība ir diezgan dzīva. Šoseju krusto dzelzceļš. Šķērsielas, krustojot galvenās ielas, pacēlās tām pāri pa slaidiem gaisa tiltiem. Šīs upes krusto Brazīlijas laukus. Vietām telpu krustotja izvilktās veļas auklas. Uz paklājiem, no kamieļvilnas austiem, Mēs apsēžamies kājām krustotām (A.Skalbe). Pie pils vārtiem katrā pusē stāvēja divi sargi bruņās, kuri svešiem ienākt gribētājiem aizšķērsotja ceļu, krustojot āvas. Taisnes krustotjas vienā punktā. Tikai ģeolōģiem vien saprotamos režģos te mežglojas un krustotjas klinšu grēdas. Starmešu gaismas kūļi krustotjas skatuves pašā vidū.

sakrustot / pārkrustot, pbg., # Izolde, rokas uz krūtīm sakrustojusi, berzēja augšdelmus. Jauneklis tupēja uz sakrustotām kājām savā gulvietā. Viņa atsēžas un pārkrusto vienu kāju pār otru. Melns fons pārkrustots ar dzeltenu svītriņu iezīmētiem kvadrātiem.

sakrustoties, *kļūt šķērseniski*, # Mazās eglītes saaugušas ciešā pudurī, to smalkie zariņi sakrustojušies necaurredzamā audumā. Tad spoži prožektōru gaismas kūļi no aizmugures sadurstīja tumsu un sakrustojās uz estrādes. Slēpes negaidīti metas šķērsām pār ledus gāli, sakrustojas un ieduras žagaru kaudzē.

krustojums / sakrustojums, L., # Pavedienu krustojums / sakrustojums veidojas, perpendikulāros pavedienus pārkrustojot vienu pār otru.

šķērsojums / krustojums, L., # Tālbraucējs kapteinis Alfrēds Kiršfelds skaitījās Latvijas labākais navigātōrs – nesen viņš saņēmis balvu par simtkārtējo Atlantijas okeāna šķērsojumu. Vīrs lidlauka ienaidnieka lidmašīnu notvēra starmešu gaismas un šāviņu krustojums.

sānis / sāņup / sāņus / sāņš / sāņis / sāņup, v., *vērsts (šķērs)virzienā uz labo vai kreiso pusi*, # Inese jož pa rugājiem, tad pasitas sānis, pāri grāvim. Tēvs pavirzījās mazliet sānis, un Ēvalds piemētās viņam blakus uz dīvāna. Vējainā laikā vējš celtņa strēli virza sānis. Ciemats atrodas nedaudz sānis no šosejas. Svētķu eglītē vairākums svecīšu zaros stāv taisni, bet dažā sveras sānis. Viss siens no vērsuma, sāņup gāzdamies, par laimi nokrīt ceļa malā. Mare, ciemiņu ieraudzījusi, pasitas sāņus. Meitene vēlreiz mēģināja pavelt sāņus pelēki rudo akmeni. Katru reizi, kad mōtōcīkls pa dubļaino ceļu pamētas sāņus, man šķiet, ka gāzīsimies. Vairīdamies no gaismas, bērns grieza galvu sāņus. Māja atradās labu gabalu sāņus no lielceļa. Viņš pablenza sāņus, kur Laura kaut ko kravājās aiz stellēm. Pirmais šāviņš sprāga aiz muguras, otrs priekšā, trešais nedaudz sāņus. Ints pašāvās sāņš, gribēdams pārlēkt nelielai lāmiņai. Helga šķelmīgi paskatījās sāņis. Viņš jau paspēra soli sāņup.

sāniski, v., *ar ķermeņa labo vai kreiso pusi kurp, pret ko u. tml.*, # Zuments sāniski triecas ar plecu pret dzīvo ķēdi. Cirpšanai aitu ar sasietām kājām nogāž sāniski uz paklātas segas. Kārlis peldēja sāniski – labo roku izvieda uz priekšu un tad ar spēku rāva sev klāt, bet ar kreiso tikai piepalīdzēja. Galvu mazliet sāniski pagriezusi, viņa cieši skatās acīs savam sarunbiedram. Ķocis sāniski pablenza uz Zīvertu. Braucējs ratos uz šķērsdēļa sagriezās sāniski, lai vienlaikus pārredzētu ceļu gan priekšā, gan aizmugurē. Kuģis, uz brīdi palicis bez vadības, sagriezās vilnī sāniski. Krēsls stāvēja sāniski blakus krāsniņ. Atvedis granti, traktōrists sagāza platformu sāniski, un dažos mirkļos krava izbira ārā.

sānisks / sānu (ģen.) / **sāņu / sāņus**, Kd., *vērsts sāniski, sānis*, # Tritōns veikli peld, izdarot ar asti sāniskas kustības. Straujai spēņu dejas melōdijai skanot, es izlidoju uz skatuves ar sānisko arābu saltō. Izvairījos no trāpījuma ar veiklu sānisku svērienu. Pagriezīenos ceļam ir jābūt ar sānisku slīpumu – ar pacēlumu uz ārpusi. Ansis nogriezās pa sānu ceļu un nonāca skaistā gravā.

Laužot celmus, vispirms atrok un pārceļt sānu saknes. Augļu kokiem sānu dzinumi ir nogriežami. Nelda nāca ārā no kapsētas pa sānu vārtiņiem. Durvis pa kreisi ved sānu istabā. Mēs pārejam pāri gaisa tiltam un nogriežamies sānu ielā. Sāņus durvīs viņš gandrīz ieskrēja rotas kómandierim krūtīs.

iesānis / iesānis / iesāņus, v., *nedaudz sānis*, # Kādu gabalu iesānis peldēja muca. Mēs nogriežamies pa kājceļiņu, atstājot lielceļu iesānis. Zigis runāja un iesānis skatījās meitenē. Kviešu zelmenis bija koši zaļš, ar skaisti rindotiem, mazliet iesāņus nolīkušiem rasainiem asniem. Ķēve ar kumeļu stāvēja iesāņus, mazliet atstātos no citiem zirgiem.

STATENISKS / svērtēnisks / durtenisks / vertikāls, kd., *perpendikulārs Zemes virsmai*, # Uzacis nedaudz savilkās, veidojot pierē stateniskas krunciņas. Eikalīptu lapas karājas stateniski, tāpēc Austrālijas mežos ir maz ēnas. Strādājot ar garkāta kapli, strādnieka ķermenis turams iespējami taisnā, tuvu svērtēniskam, stāvoklī. Lieli krusas graudi svērtēniski triecās pret klonu, lēkāja un ripoja uz visām pusēm. Straumes rauts, viņš durteniski gāzās atvarā. Pulksten sešos abi pulksteņa rādītāji izstiepušies diametrāli pretējos virzienos, izveidojot vertikālu taisni. Paceļamā betona plāksne, karājoties trāsē, sāk griezties ap savu vertikālo asi. Diennakts ritms skaidri izpaužas arī jūras iemītnieku dzīvē, kur līdz ar zóoplanktōna diennakts vertikālo migrāciju ceļas augšup vai nolaižas lejup zivis.

stateniskums / vertikālums / vertikālitate, l., # Lodmērs ir visvienkāršākais instruments būvelementu un kónstrukciju stateniskuma pārbaudei. Pieminekļa pamatnei Zaļkalns izvēlas maksimāli vienkāršu fōrmu ar izteiktu vertikālitatei. Rakstos minēts, ka sākumā šo torņu vertikāluma noteikšanai lietots svērtēnis.

STĀVS, kd., *statenisks vai aptuveni statenisks*, # Daugavas krasts ap Liepavotu kā viscaur Vīgantes pusē ir stāvs kā siena. Starp Induļa tumšajām uzacīm ievēlka stāva, stūrgalvīga krunciņa. Tā bija mājiņa no brāļu Grimmu pasakām – stāvu, augstu jumtu un diviem tornīšiem izrotātu kori. No skursteņiem gaisā cēlās stāvi dūmi

kraujš, kd., *stāvs (par nogāzi, krastu)*, # Piekalne ir diezgan krauja, bet stāvājās vietās sniegā ir izcirsti pakāpieni. Ziemeļu krasts Igaunijā ir kraujš, to veido kaļķakmens un citi klinšu ieži.

stalts, kd., *stateniski taisns, nenoliecies (par augumu, kokiem u. tml.)*, # Vēctēvs bija gara auguma, stalts kā mastu priede, kurai tāpat sveša vēcuma nevarība un vārgs salikums. Viņš bija padrukns, bet diezgan stalts cilvēks. Jūs varat izmērdēt šīs kuhlās miesas, šo stalto stāvu liekt, šos kaulus lauzt.. (J.Rainis). Karoga nesēji gāja staltā gaitā. Staltos stumbrus savā mežā viņš atstāja augam, izcirta tikai likākus un augšanā atpalikušus kokus. Mežā līdzās staltiem kokiem arī diezgan biezs sīku eglīšu pamežs.

stāvus / stāvu / stalti, v., *stateniski vai samērā stateniski*, # Zirgi guļ stāvus. Bet ir arī jaunavas, kuras nevar un nevar stāvus nolaisties no pakalna, vienmēr viņas nošļuc sēdus. Viņš uzcirta zirgam tā, ka tas salēcās stāvus. Pie malkas šķūņa ir stāvus saslieti zārda koki. Sunim spalvas uz muguras saslējās stāvus. Vējš ir norimis, un dūmi stāvus ceļas gaisā. Lidmašīna pamētas gaisā, apgriežas un stāvus krīt lejā. Klintis stāvus nolaižas jūrā. Ceļš gāja stāvus kalnā. Pieci vilki stāvu kauca, Sēstais kauca tupēdams (T. dz.). Zirgs sāka spārdīties, slieties stāvu un kā traks pa pagalmu kūvēt. Stāvu lejup nolaižas ceļš uz Gauju no Siguldas puses. Stārķis stalti izslej savu garo kaklu.

pastāvs / iestāvs / pusstāvs, kd., *vidēji stāvs*, # No priekšnama uz augšējo stāvu ved šauras un pastāvas kāpnēs. Šajā vietā upei ir pastāvi krasti. Tūlīt aiz ganību noras sākas pastāvs uzkalns. Augšup pa iestāvo gravu veda koka kāpnēs. Viešņai ir mēlns kótika kažoks un tāda pati pusstāva cepurīte. Šis augs ir stipri zarots, pusstāvs krūms.

iestāvus / pusstāvus, v., *samērā stāvus*, # Pagrabos burkāni vislabāk uzglabājami iestāvus uz galvām. Mašīnai uzbraucot stabiņiem virsū, divi no tiem noliecās pavisam pie zemes, trešais palika pusstāvus.

stāvēt, 3. kónj., R. n., *būt stateniskā stāvoklī*, # Kamēr guļ, tikmēr baļķis, kad uzstādīts un stāv, tad kļūst stabs. Vējš augstākās priedes nolauza, Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja (J.Rainis).

stāvums / kraujums, l., # Nogāzes stāvums šeit ir kādi 60 grādi. Vēl ceļš nebija galā, vēl vajadzēja pārvarēt kalna kraujumu, baidīties nokrist un turēties pie krūmiem.

staltums, l., # Viņai staltums un gaita kā bajārietei. Pie aizbērtā kapa vēlīnais bēriniēks piegāja ar noliektu galvu, tad izslējās un sastinga kareivīgā staltumā, kamēr orķestris spēlēja pēdējo melōdiju.

LĪMENISKS / h́orizontāls / gulenisks, Kd., *paralēls jūras līmenim*, # Ūdens virsma miera stāvoklī vienmēr ir līmeniska. Daži koki no iestāvā krasta gandrīz līmeniski pārkārās ūdenim. Šai ēkai ir h́orizontāls, tā saucamais, plakanaiss jumts. Būvlaukumā celtniecības darbu veikšanā iesaistīts gan h́orizontālais, gan vertikālais transports. Seja plata, neglīta un veča, pierē dziļas gulenisiskas krunkas.

guļus, v., *līmeniski*, # Dažreiz viņš bija tik noguris, ka braucot aizmiga, un zirgs tad viņu veda guļus ratos uz mājām. Guļus stāvoklī Ilzīte jutās labi, bet, pieceļoties kājās, bērnu drīz vien sāka mocīt ēlpas trūkums. Zāle vietām palika nenoplauta guļus pie zemes. Pirmie šava vīrieši ar mazkalibra šauteni guļus stāvoklī.

SLĪPS, Kd., *vidējs starp taisnu un šķērsenisku, starp statenisku un līmenisku*, # Juris dzīvoja šaurā bēniņu istabā ar slīpiem griestiem. Atsevišķas tērpas daļas piegrieztas slīpajā diegā. Atturoties no slīpo nogāžu uzaršanas, mēs novēršam augšņu erōziju. Viņš pasvieda augstāk šauteni, kura no slīpā pleca visu laiku slīdēja nost.

slīpslāņots, Kd., *slīps (par iežu slāņiem)*, # Ōsus veidoja rupjgraudaina, slīpslāņota ledāja kušanas ūdeņu smilts.

lēzens / nolaidēns / šļaups, Kd., *slīps (attiecībā uz plakni)*, # Dabā bieži redzams, ka upju ieleju nogāzes nav vienāda slīpuma – viena nogāze parasti ir stāvāka, otra – lēzenāka. Dziļos šķītvjus lieto zupām vai citiem šķidrumiem, bet lēzenos šķītvjus neizplūstošiem ēdieniem. No lēzeniem jumtiem sniegs nenoslīd, bet krājas uz tiem. Spāres ezera krasti vietām ir nolaidēni. Viņam bija nolaidēni pleci un muskuļotas rokas. Lauks nolaidēni pārgāja lēzenā plāvā. Baļķim gals bija notēsts šļaups. Viņam bija tik šļaupi pleci, ka uzpleči stāvēja slīpi.

ieslīps / ieslīpens / paslīps, Kd., *samērā slīps*, # Viņam bija ieslīpa piere un papliks pakausis. Slīmešta rokturiem jābūt mazliet ieslīpiem, jo tāds to stāvoklis labāk atbilst cilvēka rokām. Drēgns vējš un ieslīps lietus sitas viņam sejā. Viens upes krasts ir ieslīpens, bet pretējais – zēms un lēzens. No rokām izšļukusi bumba ripoja leju pa paslīpo nogāzi.

ieslīpus / ieslīpi / paslīpi, v., # Sapa iekliedzās un gāzās no šūpolēm ieslīpi zemē. Laivas priekšgals pagriežas ieslīpi pret krastu, un viņi tagad aizvien biežāk šļācas pāri malai. Viņam zāģis neiet taisni, bet visu laiku vēlk paslīpi, jo zāģa zobi nav vienādā garumā.

laisties (laižas, laidās) **leju/lejā**, R. s., *būt slīpam*, # Izrūgušais ceļš te kāpa kalnā, te meta straujus līkumus ap gravām un laidās ielejā. Ceļš laižas leju no kalna un pārtop par pilsētas galveno maģistrāli.

nolaisties / nokāpt, pbg., # Ceļš nolaidās gravā. Aiz gravas sākas mežs, kas dažkārt pakāpies uzkalnos, citur nolaidies ieplakās. Priedēm apaugusi kāpa nelielā slīpumā nolaižas jūrmalā. Aiz pagrieziena ceļš nokāpa Gaujas lejā.

slīpināt, 3. kōnj., K., *darīt slīpu*, # Pēc 200 adījuma kārtām sāk slīpināt kakla izgriezumu.

noslīpināt, pbg., # Ja ir slīpi pleci, tad tērpas plecu līniju noslīpina vairāk uz leju. Bedres malu varēja pienācīgi norakt un noslīpināt.

slīpums / slīpinājums / noslīpinājums, L., # Lāpstas dūrienam jābūt ar apmēram 35 grādu slīpumu. Lasot grāmatu, vēlams to novietot apmēram 30° slīpumā, lai nebūtu jānoliec galva. Šim svārku variantam raksturīga jauna iešuve sēnā, kas izveidojas no abiem sēna slīpinājumiem. Kad jakai priekšpuse sēnu vīlē ir 41 cm gara, veido plecu noslīpinājumu.

lēzenums / nolaidēnums, L., # Ūdenstilpes krasta lēzenums ir nosacījums, lai šeit rastos pludmale. Turp es braucu viscaur pa ceļa kāpumu, toties atpakaļ – pa nolaidēnumu.

slīpslāņojums, L., *iežu slāņa slīpums*, # Smilšu iežu raksturīgākie slīpslāņojuma veidi rāda, ka ieži ir veidojušies sēklos jūras baseinos, Zemes garozai vienmērīgi iegrimstot.

ŠĶĪBS, sk. pie *šķiebties*.

SPĪRĀLISKS / spirālveidīgs / spirālveida / sagriezies, Kd., *augšupiecīgi sagriezies ar vairāk vai mazāk regulāriem pietuvinājumiem un attālinājumiem no iedomātas ass*, # Pa spirāliskām kāpnēm var uzkāpt līdz vairāk nekā 300 metru augstā torņa pašai virsotnei. Lapu sakārtojumu visapkārt stumbram pa vienai dažādos augstumos sauc par pamīšu jeb spirālisku. Atdalījās spirālveidīga skaida, un urbis izgāja metālam cauri. Visgrūtākais uzdevums jaunajām vāverēm bija spirālveida skriešana augšā kokā un slēpšanās zaros. Vairumam galaktiku ir spirālveida uzbūve, tāpēc tās arī sauc par spirālveida miglājiem. Lapas saulē sačervelējušās un sagriezušās. Lielais laivu šķūnis sagriezies gluži greizs. Viņš jautā, kā ar tādiem rīkiem var strādāt, rādīdams uz ēveli, kas sagriezusies greiza kā sudmalu spārns.

spirāliski / spirālveidā, v., # Genciānām ziedlapas iepumpurojumā parasti ir spirāliski sagriezušās. Nepieciešams kaklu ik dienas pārklāt ar krēmu un masēt spirālveidā virzienā uz ausīm. Saite no vēdera nenoslīd tik viegli kā no krūšu kurvja, tāpēc var saītēt spirālveidā.

spiralizēties, 2. kónj., M., *kļūt spirāliskam*, # Vielu maiņas procesi varēja sākties tikai tad, kad lielās orgānisko vielu molekulas spiralizējās un ieguva lodveida formu.

spirāliskums / spirālītāte, L., # Galaktiku spirāliskums / spirālītāte ir bieži novērota parādība.

spirāle, L., *spirālisku līkni atgādinošs veidojums*, # Parastākās atsperes ir tērauda stieples spirāles. Atsēdusies uz ķebliša, Elma mizo kartupeļus – mizas, glītās spirālēs griezdamās, viena pēc otras krīt grozā.

TĀLS / tālins, Kd., *lielāku attālumu pārstāvošs*, # Saimnieks ar visiem zirgiem un pušiem devās uz tālo pļavu. Amatnieki ar saviem vēzumiem uz Klidziņu brauca gan no netālies, gan arī no īsti tālām vietām. Aldona cepa tortes tuvākiem un tālākiem kaimiņiem. Piebaldzēnietes jūtas lepna un iepriecināta, kad tālais viesis viņas dancina. Nakts mieru traucē kāda tāla, neskaidra dunoņa. Lukuru tālā gaisma izrauj no tumsas ceļmalas stabus un koku stumbrus un traucas uz priekšu līdz ar mašīnu, gaismojot ceļu noteikumos paredzētajās simts metru attāluma robežās. Paēduši ciemiņi taisījās prom, jo ziemas diena īsa, bet ceļš tāls. Es izgāju jau no rīta puses, jo bija tāls gabals ejams. Rīt vīri ies pļaut uz tālino pļavu. Pa vaļējo logu vējš nesa neskaidras skaņas no tālīnās šosejas. Dažreiz tālīni viesi ie brauc pašā naktsvidū.

tālu / tālumā / attālu, v., *lielākā attālumā*, # Līdz pilsētai no šejienes ir tālu. Es domāju par darbu, ko veic šie ļaudis uz kuģa klājiem, tālu no mājām, no sievām un bērniem. Oļiņš skrēja uz māju, kura bija nepilnu versti tālu. Jēkabam bija tālu jāiet – cauri visam pagastam uz otru pagasta malu. Viņš mazajai stāstīja, ka māmiņa aizbraukusi tālu tālu, tik drīz neatbraukšot, tāpēc viņai būs jāpaliek šeit. Stirna bijusi vismaz puskilometra tālumā un kustībā, bet viņš to nogāzīs ar pirmo šāvieni. Žanim patika doties arī tālumā, redzēt svešas zemes un svešus cilvēkus. Aiz tiesas mājas kādu versti attālu bija muižas krogs.

attāls / notāls / patāls / pustāls / atstats, Kd., *samērā tāls*, # Iedilis mēness cēlās starp attālām statīnu rindām. Purva ļauķis devās uz attālākiem krūmiem, kur dziedāja kāds cits putns, lai ar to izķīvētos. Sardzes garnizōns atrodas piecpadsmit kilometru attālajā stacijā. Notālās laivas selgā izskatījās mazas kā riekstu čaumalas. No centra patālajās Kaķīšu mājās reti kad nācās redzēt svešu cilvēku. Mazajās birzītēs starp purviem parētam var sastapt dzeltenu dzegužkurpīti, skaisto ziemeļu órhideju, kura mīl augt patālāk no cilvēka acs. Viņi šajā spēlē demónstrēja lieliskus pustālos metienus. Vīrs devās taisni pār ganību aploku uz kādu atstatu mājeli ciema malā. Pavēcīgs vīrs veda no atstatākiem apārda galiem sienu klāt. Aizbraucu ar vilcienu uz divpadsmit verstis atstatu rūpniecības centru.

nomaļš, Kd., *attāls no kāda atzīta centra, bieži apmeklētas vietas*, # Gaiziņš atrodas nevis lielceļa malā – kā Elku kalns, nedz arī pašā lielceļa vidū – kā Bregžis, bet gan samērā nomaļā vietā. Zinātniska atziņa ne vienmēr ir dzimusi daudzzinātās universitātes vai akadēmijas sienās – tā var būt radusies pavisam nomaļā, kautrā pasaules nostūrī. Tas bija nomaļš ceļš, pa to brauca reti kāds. Viņa dzīvoja vienā no klusajām, nomaļajām šķērsielīnām. Šis Gaujas ieloks ir nomaļš, staigātāji tur reti iegriežas. Viņi iegāja kafejnīcā un apsēdās pie kāda nomaļāka galdiņa. Parkā apsēdos uz nomaļa soliņa.

tāltāls / pasaultāls / supertāls, Kd., *ļoti tāls*, # Atgriezdamies no tāltālā sirojuma līdz Vislai, zemgaļi vēl arī Tērvetē apkāva kristīgos. Tāltālu austrumu malā debesīs svīda tikko manāms gaišums. Viņš aizceļoja uz Ameriku, pasaultālu zemi aiz jūru jūrām. Autómātiskās starpplanētu stacijas lidojumā tika pārbaudīti supertālie radiósakari.

iztālēm / iztālis / ietālēm / ietālu / notālēm / notālis / notālus / notālu, v., *no lielāka attāluma*, # Atbraucējiem sveicienus daudzi māja jau iztālēm. Lejā miests ar izkaisītām mājām, kuras iztālēm izskatās visas vienādi pelēkas ar baltiem jumtiem. Iztālis dzirdams, kā kaut kur, kokā kozdams, skaļi spiedz ripzāģis. Es stāvēju ietālu un nevarēju visu sadzirdēt. Es ietālēm vēroju, kas tur notiek. Ceļmalas koki notālēm atgādināja cilvēku stāvus. Jau notālis pretim plūst īpaša rijas smarža. Ieraudzījuši svešos pajūgus, skolēni palika notālus stāvot. Jēri saprot, ka nedrīkst iet visai tuvu, tāpēc paliek labu gabalu notālu un gaida..

atstatu / atstatus / pa gabalu / gabalā, v., *noteiktā attālumā*, # Nams atradās atstatu no ielas dārza vidū. Mūsu māja stāvēja no citām atstatus. Sākumā zvirbulis turējās no barokļa atstatāk siles

otrā galā, jo vepris aiz gara laika dažreiz ķēra pēc viņa ar zobiem. Dauka noskrēja uz jūrmalu, kas atradās pusversti atstāts no mājām. Kurmis jau pa gabalu jauž zemi dimdam, nācēja soļiem tuvojoties. Kad lapsu pamanījuši, tā ar pīlēnu zobos bijusi jau gabalā.

nomaļus / nostatu / nostatus / malā, v., *attālu, attālāk*, # Mūsu mājas atradās nomaļus no ceļiem, mežu ielokā. Saimnieka kūtis atradās vairāk vai mazāk sētas centrā, bet gājēju lopu mītnes un klētis – kaut kur nomaļus. Inga kopā ar Lailu bija atgājušas no pārējiem mazliet nomaļus. Viņš sagura un sanīka, lasot un rakstot Kalāču ābolu klētiņā, kur no mājiniekiem un saimes ļaudīm nomaļus vientulībā uzturējās ik vasaru. Vecā Talme sēdēja uz ķebļa nostatus no citiem. Burvis dzīvoja savā mājoklī, kas atradās mazliet nostatu no pārējiem mitekļiem. Iespējams, ka arī Putnu ceļš un citas tam tuvākās pasaules ir Jaunavas pasaulu kopas locekļi, bet mūsu zvaigžņu pasaule tad atrodas šīs kopas malā.

tāle / tālums / tāliene / attāle / iztāle, L., *tālu pārrēdzama vieta, liels plašums; tāla vieta; samērā liels attālums*, # Šādā rāmā rītā jūras tāle gluda kā spogulis. Pāri dakstiņu jumtiem pavērās skats uz dziļu leju un plašām, zilām tālēm. Viņi abi, vīrs un sieva, bija dzejnieki no mūsu acīs tik eksotiskās tāles – Vidusāzijas. Madi, tāpat kā tēvabrāli Indriķi, vilina svešas tāles. Dažādu iemeslu dēļ cilvēki atstāj mājas, ģimēni un draugus un dodas pretī nezināmām tālēm. Tenis pa laikam vēl atskatījās uz savu būdu tālumā. Birzs jau no tāluma sagaida ar priecīgu šalkoņu. No šejienes pa logiem atklājas plaši tālumi ar Vidzemes krasta mežiem un Daugavas strēmeli. Kviešu zelmenis sākās aiz ceļa grāvja un aizstiepās acij nepārrēdzamā tālumā. Tuvienē, tālienē, šaipus upei, viņpus upei – visur gani līgoja. Nāku no tālienes, diviem pagastiem cauri būšu izbraucis. It kā Mirdzas soļus jau no tālienes dzirdējusi un pie durvīm gaidījusi, māte uz klauvējienu tūlīt atvēra. Saule jau grima aiz attālē tumstošā meža. No emigranta iztāles viņš vēroja Krievijas próletariāta cīņu.

gabals, L., *nenoteikts attālums*, # Kādu gabalu paskrējis, viņš atrada sievu uz ceļa bez dzīvības guļam. Labu gabalu slaiko egļu ēnā nogājis, viņš ceļmalā apsēdās uz kāda ceļma.

sniedzamība / sniedzians, L., *pārvarams attālums*, # Francijas kodolspēkos ietilpst kodolraķetes ar 3500 km tālu sniedzamību. Rietumeirōpas valstīs paredzēts sākt izvietot jaunas amerikāņu vidējās sniedzamības kodolraķetes. Uz rakstāmgalda rokas sniedzienā spīdināja actiņu iekšējo sakaru pulsts.

stiept / pastiept / izstiept, stiepj, stiepa, K., *kauzatiīvi izteikta tiece noteiktā attālumā*, # Koki stiepa pagaras ēnas. Vecie ozoli uz visām pusēm stiepa savus krevelāinos zarus. Kails, bez lapām un zilēm, bet varēn tālu pastiepis zaru vainagu, stāvēja parka dižākais ozols. Vecie koki izstiepuši savus zarus pāri mūsu galvām.

TUVS / tuvējs / tuvīns, Kd., *nelielu attālumu pārstāvošs*, # Viņš aizgāja līdz tuvajam ezeram izpeldēties. Kinōteātris atradās tuvākajā šķērsielā. Pagājušā gadsimta nogalē strauji attīstījusies tirdzniecība un kultūras sakari ar mūsu tuvajiem kaimiņiem – igauņiem. Tālo apgaismojumu uz tuvo un otrādi pārslēdz ar īpašu kājas vai rokas pārslēdzēju. Viņš apstāigāja tuvējo apkārtni, aizgāja līdz tuvējam mežam. Viņiem pieklīda šunelis, acīmredzot, no kādām tuvējām mājām. Apkārt kļiedza kaijas – visi tuvīnie akmeņi bija to nosēdēti balti. Aitas visu laiku tā vien tik dzīrās pielavīties tuvīnajam auzu laukam. Pa tuvīno lielceļu aizslīd pa kādam retam pajūgam. Viņš ieteica apmeklēt kādus tuvīnos vecos ļaudis un ar tiem aprunāties – varbūt kāds zina kādu senu dziesmu vai pasaku.

tuvu, v., # Laiva jau atrodas tuvu krastam. Mēs dzīvojam tuvu pilsētai, un arī mana skola ir tuvu mājai. Nu viņš bija tik tuvu, ka es skaidri varēju redzēt grumbas viņa noskūtājā vaigā.

patuvs, patuvu, Kd. un v., *samērā tuvs, tuvū*, # Viņa ir mana patuva kaimiņiene. Kad meitas nāca patuvu garām, skrīvera palīgs skatījās viņās nenovērsdamies.

tuvoties, 2. kōnj. / **tuvināties**, 3. kōnj., M., *kļūt tuvākam*, # Ceļš brīžam attālinājās no upītes, brīžam tuvojās tai. Taka jau tuvojas mājai. Tuvinoties apvārsnim, arvien tumšāki un blīvāki kļūst aizdūmotie gaisi.

tuvums, L., # Bērnā vislielāko drošības sajūtu sniedz mātes tuvums. Apkārt klusums, nekur nemanīja nevienas dzīvas būtnes tuvumu.

tuviene / tuvums, L., *neliels attālums*, # Šajā baznīcā bijis tālu izslavēts Pestītāja tēls, kuru braukuši aplūkot no tuvienes un tālienes. Ezerā spogulis, kas iztālēm vizēja vasaras debesu gaišajā zilumā, tuvienē satumsa pelēcīgs. Tuvumā nebija neviena cilvēka. Māju tuvumā ir mežs.

AUGSTS, Kd., *ar samērā lielu attālumu no apakšas līdz augšai*, # Tā ir 35 metrus augsta klinčs. Tālāk redzams 4 – 5 metrus augsts zemes valnis. Augstā loga priekšā direktora mazais augums izskatījās pavisam niecīgs.

augstu / augsti, v., # Dzērvēs mēs parasti vērojam augstu gaisā, tas ir, lidojumā. Bieži saaugušie koki bija slaidi un augstu bez zariem. Mēness pamalē bija jau diezgan augsti pakāpies. Kad saule jau bija augstu pusdienā, ogotājas devās mājup.

paaugsts / pusaugsts / paaugstu, Kd. un v., *samērā augsts, augstu* # Mājai apkārt ir paaugsts žogs. Viņa uzāva kurpes ar paaugstiem papēžiem. Meitai tāda pati paaugsta piere kā mātei. Mēbeļnieki izveidojuši sēdekļus ar pusaugstiem muguras un elkoņu atbalstiem. Zentai jau vairākus gadus bija kurpes ar pusaugstiem papēžiem. Piekļāvīgs krēmkrāsas džemperis ar pusaugsto apkaklīti padara viņu arī drusku pilnīgāku. Saule vēl ir paaugstu, pulkstenis tikai septiņi. Sarkanā siena jau labi paaugstu uzmūrēta.

superaugsts, Kd., *sevišķi augsts*, # Superaugstās celtnes izvirza nozīmīgu problēmu no arhitektūras viedokļa.

slieties, slienas, slējās / **slaitīt / slaitīties / pacelties**, -ceļas, -cēlās / **sniegties**, sniedzas, sniedzās, R. s., *būt augstam, augšupvērstam*, # Aiz upes senlejas slējās Vidzemes nomales pakalni. Tālumā slienas pilsētas torņi. Virs jumta slienas televīzijas antena. Gari makšķeru kāti slienas ārā no krasta mēldriem, lai gan pašus makšķerniekus nerēdz. Pret vakara debesīm slējās apstājušies vējdzirnavu spārni. Vāzē trīs dzeltenas tulpes slaistīja savas apaļās galvas. Pār ābeļdārza kuplo zaļumu slaistījās akas vindas virsotne. Rijas nojumes gruvešos slaistījās sadegušu ratu asis, pļaujmašīnu paliekas. Izgāztuvē juku jukām slaistās dažādu mašīnu nolietotās daļas. Pašā muižas vidū stalti paceļas lielkunga pils. Augstu virs vītoli galiem pacēlās priežu un egļu čiekurotās galotnes. Grāmatplaukts sniedzas līdz griestiem. Ūdens viņam sniedzās līdz kaklam. Tur masta priedes sniedzās debesīs.

paaugstināties / celties / kāpt, kāpj, kāpa, M., *kļūt augstākam*, # Kad ezera iztecē būs uzbūvēta akmeņu pārgāze, ūdens līmenis paaugstināsies par metru. Paceļot ūdens līmeni Salacā, arī Burtnieku ezerā līmenis celsies par diviem metriem. Viņu rokas veikli iemūrē ķieģeli pēc ķieģeļa, un topošās mājas siena ceļas acīm redzami. Ceļš sāka strauji kāpt uz augšu, līkloču vīdamies starp milzīgajiem kokiem. Mālaina taka līkločiem kāpj gravas pretējā krastā. Otrā upes pusē pakraste kāpa stāvāk nekā šīspuses lēzenums. Te, lejā, dažu pavasari palos ūdens kāpj vai līdz sliekšnim. Šļūdoņa kušanas rezultātā jūras līmenis varēja celties pakāpeniski, nevis spēji kāpt un tikpat spēji kristies, kā tas noticis Baltijā.

uzcelties / uzkāpt / pacelties / sacelties, pbg., # Apstrādājot ievaju ar skaņu, rūgšanas periods saīsinās par stundām divām – mīkla ātrāk uzceļas, pieaug rauga aktivitāte. Kad ceļš uzkāpis kalnā, ceļiniekiem paveras skats uz plašu apkārtni. Apīni, vīdamies ap verandu, uzkāpa līdz pat jumta čukuram. Upe uzkāpusi augstu, kļuvusi kustīga, nemiera pilna. Līkumodams un paceļdamies pakalnos, ceļš aicina pasaulē. Īsu brīdi esmu uzkavējies Kapri salā, uzmetis acis baltajām kāpnēm, kuras no jūras gar klīnti paceļas uz Sanmikelu. Viņš norādīja uz mežiem, kas paceļdamies augstienēs un nolaizdamies ielejās, aizstiepās, cik tālu vien skatiens sniedza. Kreklis uz krūmīm sacēlās augstu un atkal noplaka – viņš laikam smagi nopūtās.

pakāpt / pakāpties, nedaudz kāpt, # Ejot no Ērgļiem uz Piebalgu, lielceļš gan paugurā pakāpj, gan ielejā krīt. Jaunā Viļņa pakāpjas arvien augstāk piepilsētas pakalnos. Kāds paugurs pakāpies pāri citām Villas ezera krasta nokalnēm. Pakāpušies kalnā, simtgadīgu koku pavēnī baltojas Krāslavas baznīcas mūri.

paaugstināt, 3. kónj., K., *darīt augstāku*, # Lai viļņi neskalotos uz klāja, börtus paaugstināja ar vairākiem dēļiem. Gadsimta sākumā daudzas ēkas pārbūvēja, dažas paaugstināja, uzbūvējot otro stāvu. Zemessūcējs granti no vecupes dibēna izskalo uz būvlaukumu, ievērojami paaugstinot tā līmeni. Viņai mugurā tērps ar paaugstinātu jostu.

paaugstinājums / pacēlums / kāpums, L., *paaugstināta, izcilna vieta*, # Uz maza paaugstinājuma, kas aizstāja skatuvi, mežniecības pašdarbnieki patlaban tēloja divus aizmārsīgus meža meistaros. Skrāpju vīles ir ar zobveidīgiem asiem paaugstinājumiem. Viņam pierē virs acīm savilkās neliels paaugstinājums – īgnuma zīme. Izvēloties pūžņu vietas, skudras izmantojušas katru sausāku pacēlumu zemajā, mitrajā mežā. Mónuments novietots pacēlumā, tas valda pār apkārtni, kurā līdzenumi mijas ar pakalniem. Arī pastāvīgs apavu spiediens uz pēdas pacēlumu var radīt iekaisumu. Zilaiskalns ir augstākais virsas punkts ziemeļrietumu Vidzemes pacēlumā. Ļoti mōdernas bija taisnu, gludu līniju frizūras ar matu pacēlumu, tos uzkasot. Baibai ir smalks deļotājas

prófilis, lepns galvas pacēlums. Kalna uzmērīšanu sāk no piekājes tajā vietā, kur sākas kāpums. Pats galvenais autōdromā ir daždažādas neērtības mašinām – grambaini lauku ceļi, staignāji, slideni kāpumi. Šļūdoņa kušanas rezultātā jūras līmenis varēja celties pakāpeniski, kāpumam pastāvīgi pagausinoties, nevis spēji kāpt un tikpat spēji kristies, kā tas noticis Baltijā.

augstums / kāpums, L., # Lidmašīna lidoja desmit tūkstoš metru augstumā. Kad izaudzis noliktā augstumā, koks tālāk vairs nestiepjās bet tikai briest. Vectēvam bija sirmi, taisni uz leju nosukāti un auss agstumā ar dzirklē m līdzeni apgriezti mati. Saule pusdienas kāpumā raugās viņai sejā. Saule debesu velvē sasniegusi savu augstāko kāpumu.

krūšaugstums, L., *augstums no pēdu apakšas līdz krūtīm (cilvēkam); mērvienība augošu koku stumbru mērīšanai – 1,3 metri no zemes*, # Vīrišķos izcilos kokus apzīmē ar eļlas krāsu vai krāsainu krītu, krūšaugstumā uzrakstot burtu V.

STALTS, Kd., *ievērojama augstuma un lieluma (par kādu objektu)*, # Ēka bija stalta, celta pēc jaunlaiku prasībām. Rītausmā, kur stalts pret debesīm slējies lielkunga šķūnis, atkal tikai pelni un ogles. Mūsu staltā kuģa ierašanās Kónakrī ostā sapulcējusi piestātnē lielu baru ziņkārīgo.

staltums, L., # Plānojam celt tādu klubu, kas varēs staltumā sacensties ar jauno teātra ēku.

ZĒMS, Kd., *ar salīdzinoši nelielu attālumu no apakšas līdz augšai*, # Durvis šķūnim bija tik zemas, ka, ejot iekšā vai ārā, vajadzēja stipri pieliekties. Viņai kājās ir kurpes ar zemiem papēžiem. Viņš ir zems, drukns, stūrainu seju, sirmām, nokareņām ūsām. Vairums mūsu kultūras ābeļu cēlušās no Dienvidēirōpā augošās zemās ābeles. Zemās kreses ir kā ar gaiši sarkaniem, tā arī ar tumši sarkaniem ziediem. Rīteru istabiņā griesti bija tik zemi, ka pulksteņa bumbām nebija kur ķēdes līdz klonam izstiept. Pāri jūrai uz krasta pusi nāca zemi, tumši mākoņi. Starp koku kailajiem zariem auksti spīdēja zemā ziemas saule. Lauka zemākajā vietā pēc lietus izveidojusies lāma. Galvenie augi zemajos purvos ir grīšļi, mēldri, niedres. Sausi, priedēm apauguši pauguri mijas ar zemām, purvainām vietām.

zemu, V., # Meža malā zemu pār zemi gulēja balta migliņa. Uz galda, zemu nogriezta, dega petrōlejas lampa. Ķiršu kokiem zari gluži zemu nolīkuši. Saule lēnām slīd zemāk un zemāk.

pazems, pazemu, Kd. un V., *samērā zems, zemu*, # Viņa valkāja kurpes ar pazemiem papēžiem. Druknaiss, pazemais vīrs ar biezo bārdu bija Pēteris Bisnieks. Debesis klāj pazemi mākoņi. Viņa seja bija plata un apaļa, pazemu pieri. Čurkstes pirms lietus lido pazemu. Ja istabā pazemi griesti, tad arī lampa karājas pazemu.

superzems, Kd., *sevišķi zems*, # Pilōts izpildīja superzemu lidojumu.

pazemināt, 3. kōnj., K., *darīt zemāku*, # Meža ciršana daudzos gadījumos pazemina ūdens līmeni upēs. Zāģa ēvelzobiem jābūt īsākiem par griezējzobiem, un pirmos pazemina atkarībā no zāģējamās koksnes cietuma. Šujot tērpu augumam ar īsu muguru, jāizvēlas mōdelis ar nedaudz pazeminātu vidukļa vietu. Jakai piedurkne augšdaļā plata, ar pazeminātu padusi un paaugstinātu piedurknes galviņu.

pazemināties / krist, krīt, krita / **kristies**, krītas, kritās, M., *klūt zemākam*, # Kaspijas jūras līmenis pazeminājies par 1,9 metriem. Ōkeānu piekrastēs ūdens līmenis diennakts laikā divas reizes paceļas un divas reizes pazeminās. Ūdens upē pamazām krīt. Pārbaudot karteri eļlas līmeni, atklājās, ka tas lēnām krīt. Sausā laikā ezera līmenis krītas. Valdēt rietumu ceturkšņa vējiem, Rīgas jūras līcī ūdens līmenis ceļas, bet, pūšot austrumu ceturkšņa vējiem, līmenis krītas. Malkas grēda šķūnī diezgan strauji krītas.

nokrist / nokristies / atkristies, pbg., # Čurkstītes līdinājās virs Ķeguma ezera, gaidīdamas, kad beidzot ūdens nokritīs un atkal krastā parādīsies viņu mītnes. Dzīvsudraba stabiņš nokrita līdz mīnus trīsdesmit grādu atzīmei. Kad palu ūdens nokritīsies, Sāks zaļot atmatas un pļavas (E.Zālīte). Ūdens akā nokritās tā, ka iesmelt varēja tikai pa pus spainim. Kad liķiera karafīte bija nokritisies pāri pusei, sarunas kļuva atraisītākas. Ūdens līmenis upē bija atkrities par pus metru.

pakristies, *nedaudz kristies*, # Upē ūdens bija pakritis.

pieplakt, -plok, -plaka, M. un R. n., *klūt vai būt zemam*, # Dūmi pieplok pie zemes. Liesmu mēles te paslienās augšup, te pieplok. Migla jau pieplakusi ūdens virsmai kā līgans palags. Aiz vilciena loga aizvien tā pati vienmuļā aina – balti lauki, piesniģuši meži, pie zemes pieplakušas mājas.

pazeminājums, L., # Šiem izciļņiem jābūt zemākiem par mōtōrzāģa važas skrīpstveida zobiem, to pazeminājums atkarīģs no zāģējamās koksnes cietuma.

zemums, L., # Jāni pārsteidza kūtiņas griestu zemums – viņš tajā nevarēja izslieties pilnā augumā. Pa durvīm, to zemuma dēļ stipri pieliekdami, ienāca pusmūža vīrs.

DZIĻUMS, L., *attālums no augšas līdz dibenam, no virsas līdz kādam punktam Zemes centra virzienā; attālums no kādas platības ārmas tās centra virzienā*, # Arī nelielos viļņos peldoties jāatceras, ka viļņu uzplūdu un atplūdu laikā ūdens dziļums ievērojami mainās. Šī atvara dziļums ir pieci metri. Urbums jau bija sasniedzis simt metru dziļumu, bet ūdens vēl nerādījās. Jaunajos augļu dārzos drenu dziļumam jābūt vismaz 1,5 metri. Meža dziļumos saule gandrīz nekad neiespīd. No dārza dziļuma atskan vīrieša balss. Skatuves dziļumā bija redzams liels skulpturāls pórtrets.

dziļš, Kd., # Pa tērces gultni pāri Spilvai izrakts dziļš grāvis. Viņš gāja ātri un smagi, iemīdams zemē dziļas pēdas. Kómbaina riteņi iegriež laukā dziļas sliedes. Pierē tam divas garas un dziļas grumbas. Urbšanas mašīna veiks 60 – 80 metrus dziļus urbumus. Sniegs ir tik dziļš, ka zirgi pa to peras līdz vēderam. Vējš sanesis dziļas kupenas. Zivis jūlijā no seklākām vietām pārceļo uz dziļākām, kur ūdens vēsāks un bagātāks ar skābekli. Lēkt ūdenī var tikai pazīstamā un vismaz 4 metrus dziļā vietā. Ūdens tik dziļš, ka ne domāt redzēt dibenu. Zilas, rudenīgi dziļas ir tagad debesis. Drošiem soļiem svešinieks devās dziļāk dārzā. Meitene iebēga dziļāk vārtu ailē. Arī tik dziļos laukos, kāda ir Mežosta, jaunas meičas bizes vairs nepina. Vēcam kokam dziļas saknes. Mēs apsēžamies dziļos ādas klubkrēslos. Uzvilcis bruņu cepuri dziļi uz pieres, viņš apstaigāja sardzes pōstņus. Uzskaitvedis sēdēja, dziļi noliecis galvu pār papīriem. Geōrgs vairākas reizes dziļi ievilka pīpes dūmus. Aina dziļi ieļpoja vasaras nakts dārza smaržas. Vienai elegants tērps ar dziļu krūšu griezumam, otrai kleita ar dziļu šķēlumam mugurpusē.

padziļš / pusdziļš, Kd., *samērā dziļš*, # Manā priekšā padziļā lejā tek upe. No padziļās brūces izspiedās asinis un notecēja gar pirkstu zemē. Viņam galvā padziļi uz pieres uzvilka žokejcepure. Pussala krietni dziļi ietiecas ezerā. Novilcis kažoku, viņš nomaucā arī pusdziļās kalōšas.

padziļināt, 3. kōnj., K., *darīt dziļāku*, # Dīķis tika attīrīts un padziļināts. Vēlāk upīte ar izskalojumiem savu gultni bija padziļinājusi. Aramkārtā tiek pakāpeniski padziļināta. Mūsdienās apgaismes ķermeņi bieži vien tiek padziļināti iemōntēti griestos.

padziļināties, M., *klūt dziļākam*, # Vietām upes gultne padziļinājusies, citviet uzskaloti sēkli.

padziļinājums, L., # Viņas nākošās kleitas dekōltē ir ieguvis vēl lielāku padziļinājumu.

SEKLS, Kd., *pretstats dziļam*, # Kurzemes malā smilšaino dibenu var redzēt līdz pašam Daugavas vidum – tik sekls te ūdens. No vakardienas lietus pagalmā palikušas vēl pāris seklas pelķes. Brūces izrādījās seklas, galvenokārt skrāpētas. Pagrabs bija sekls un šaurs. Neatradis atslēgu dziļajās kabatās, viņš drošības pēc pārmeklēja arī svārku seklo kabatiņu. Jo lielāka tveice, jo seklāk ruduļi peldēja – dažreiz viņu muguru spuras izcēlās pat virs ūdens. Ja ilgi strādā sēdot, eļpošana klūst sekla – ōrganisms saņem skābekli zem nōrmas.

pasekls, Kd., *samērā sekls*, # Dziļo ierakumu savienojōšās ejas ir pasekli grāvji, pa kuriem jāpārskrien pielikušiem. Ejot pāri kāpām, paseklās korpītes ir piesmēlušās pilnas smiltīm.

paseklināt, 3. kōnj., K., *darīt seklāku*, # Ilgstošais sausums ievērojami paseklinājis visas ūdenstilpes.

paseklināties, M., *klūt seklākam*, # Gruntsūdens līmenim pazeminoties, arī akā ūdens līmenis krītas, paseklinās.

seklums, L., # Jomas seklums te tāds, ka laiva atduras smiltīs, neaizsniegusi krastu.

PLATUMS, L., *attālums starp kāda laukuma divām tuvākajām pretējām malām; attālums starp diametra galapunktiem*, # Dīžās upes platums pie grīvas sasniedz 3 kilōmetrus. Mazais pirts lodziņš baļķa platumā nekādu lielo gaismu ielaist iekšā nespēj. Tas te ir Mārtiņa pļautais vāls – no platuma vien jau nosakāma tā piederība. Izmērīju paneļu garumu un platumu. Šajā siltumnīcā visā garumā un platumā aug rozes. Drīz izcirtums visā savā platumā kūpēja un dega.

plats, Kd., *platumu pārstāvošs*, # Māju ceļš gludī nograntēts un tik plats, ka ar četri zirgi blakus varēja braukt. Kōmbains vienmērīgā gaitā slīdēja gar neplautās labības malu, uzreiz nopļaudams ap piecu metru platu sloksni. Viņa platais, spēcīgais augums ir aizsedzis gandrīz visu pašauro logu. Kleita tik plata, ka to varēja vismaz pusotras reizes aptīt apkārt. Viņš devās augšā platiem lēcieniem, pāri diviem, pat trim pakāpieniem. Viņš gāja, savas garās rokas plati vēcinādams. Leōnīds pasmaidīja platu atklāta cilvēka smaidu.

paplats, Kd., *samērā plats*, # Smails viņa paplato seju vēš vēl platāku. Purvu no pļavām atdalīja paplats grāvis. Paplatā, taisnā iela, kas ved uz jūru, vēl tukša un klusa.

ŠAURS, Kd., *ar nelielu platumu*, # Klētiņu apgaismoja tik šaurs lodziņš, ka pa to varēja ielīst tikai kaķis. Smaidot vai kaut ko vēriģi apskatot, viņa acis samiedzās šauras kā svītriņas. Viņam ir paplata pēda, šīs kurpes būs par šaurām. Viņa zēniski tievos lielus apspīlēja šauras treniņbikses.

pašaurš, Kd., *samērā šaurs*, # Blakus pašaurajai koka laipai mēness uzbūvējis savējo – spožu un platu. Katiņa apvilka mazliet pašauros svārkus un saglauda matus. Stīvēdams kāju zābaka pašaurajā stulmā, viņš bija pat piesarcis.

šauršaurš, Kd., *ļoti šaurs*, # Logs bijis aizklāts ar palagu visā platumā, tikai šauršauras spraudziņas spīdējušas gar abi mali. Pa šauršaurām taciņām nokļūstam koku pavēnī.

šaurināt, 3. kónj., K., *darīt šaurāku*, # Savu bikšu staras viņš taisās šaurināt.

sašaurināt / pašaurināt, pbg., # Viņš nopirka cauruli ar vienu sašaurinātu galu. Piedurknes plecu daļā pievilktas, uz leju sašaurinātas. Vienas izsmēķētas cigaretes nikotīna daudzums sašaurina asinsvadus uz 20 – 30 minūtēm. Ābeles lapas ir óvālas ar sašaurinātu plātnes galu. Kakla daļa zalktim nav sašaurināta, kā tas ir odzei. Cik gan mēs nezūdāmies par izraknātām ielām, par sastatnēm un sētām, kas vēl vairāk pašaurina jau tā ne visai platās ietves.

sašaurināties, M., *kļūt šaurākam*, # Tuvāk jūrai ceļš sašaurinās. Attīstoties aterósklerózei, sirds vainagartērijas sašaurinās.

sašaurinājums, L., # Asinsvada sašaurinājuma vietā ievada īpašu katetru.. Glodenei kakla daļā nav sašaurinājuma.

šaurums, L., # Ievērojams bikšu staru šaurums piederēja pie tā laika modes.

RETS, Kd., *vairāk vai mazāk atstatus izvietots*, # Mežs bija samērā rets, pa koku starpām spīdēja spožs pilnmēness. Noņēmis cepuri, viņš saglauda savus retos matus. Visu rītu no mākoņainajām debesīm krita retas sniega pārslas. Priekšā aiz retajām priedēm vizēja Ķīšežers. Viņam nāca prātā retām laternām apgaismotā Vasilija šķērsiela. Te visā lodveida telpā zvaigžņu izvietojums ir rets un samērā vienmērīgs. Tika nolemts pózicijas noklāt ar ierakumu tīklu, lai to aizstāvjus izvietotu retāk un apšaudēs būtu mazāk upuru.

parets, Kd., *samērā rets*, # Kvieši bija pareti, ne visai gari, bet lielām, smagām vārpām. Mati jau kļūst pareti un sāk sirmot. Mežā priedes ir parētas, tāpēc starp tām vietām ir iespraukušies arī bērzi.

retināt, 3. kónj., K., *darīt retāku*, # Audzējot pētersīļus mazās platībās, tos retina divas reizes. Lielākus augļus var iegūt, retinot ziedus. Ābeles biológiskajām īpatnībām visvairāk atbilst retinātais zarojums, jo tāds nodrošina labu apgaismojumu. Ienaidnieka artilērijas un mīnmetēju šāviņi bez mitas retināja jau tā reto cīnītāju rindu.

izretināt / paretināt, pbg., # Sējumu izretina, kad augiem attīstījušās otrās vai trešās lapas. Ābeļu zari kupli samežojuši, tos vajadzēja izgriezt, izretināt. Ja zāģa zobi izretināti, skaidas labāk izbirst no zobu starpām. Meža pudurīti varētu paretināt, rastos kas parkam līdzīgs. Rudens visiem kokiem un krūmiem jau krietni vien lapas paretinājis. Asiņainajās kaujās strēlnieku rindas atkal tik ļoti paretinātas, ka nepieciešams pamatīgs papildinājums.

pārretināt, *retināt atkārtoti*, # Pa pāris vai trim kopā atstātos augus pārretinot, atstātie augi izkustinās un to attīstība vismaz par nedēļu aizkavējas.

retināties, 3. kónj., R. v., *izvietoties, palielinot atstatumu starp sevi un kopīgā virknē blakus esošo*, # Atskanēja kómdanda retināties pa kreisi.

izretināties / izretoties, 2. kónj., pbg., # Viņi izretinājās pa kādi pieci metri cits no cita. Laužu drūzma bija steidzīga – brīžiem gājēji sakļāvās ciešāk kopā, tad atkal izretinājās, aizsteidzās cits citam garām. Šajā distances posmā riteņbraucēju karavāna pārtrūka jau pirmajā aplī, bet turpmāk izretojās vēl vairāk.

izretināties / izretoties, M., *kļūt retam, retākam*, # Mežkopis parasti palīdz mežaudzēm izretināties, izcērtot ne vien atmirstošos un slimos, bet arī bojātos, līkos un stipri zarotos kokus. Otrajā izmantošanas gadā pat labos augšanas apstākļos āboliņa zelmenis vairāk vai mazāk izretojas.

šķidrs, Kd., *rets (par audzēm, par apmatojumu, mākoņiem utt.)*, # Kaut krūmi aplokā bija šķidri un bez lapām, tiem cauri mijkrēslī neko redzēt nevarēja. Kaut pamežs šeit bija visai šķidrs, koki bija slaidi un mazzaraini. Nekas lāga tajā izcirtumā nepaauga – ik gadus tur redzēja šķidras auzas vai miežus. Mednieka sētā dzīvoja vecs jakuts ar šķidru bārdu. Garām pagāja savāds gara auguma vīrietis pabālu seju, kuru vēl bālāku darīja gaišie, šķidrie mati. Debesu pamalē gausi pēld bālganzili, šķidri mākonīši. Pusaudzis mēness brien pa šķidriem mākoņiem, uzspīd spožāk vai blāvāk.

pašķidrs, Kd., *samērā šķidrs*, # Viņam bija pašķidri, iesirmi mati, pašķidri bārdas rugāji un nenosakāmas krāsas acis.

skrajš, Kd., *rets (galvenokārt par audzēm, augiem)*, # Mežs te skrajāks, koki slaidāki, vietām pat zāles klajumiņi. Zaļganā ziemciete zied jūnijā, jūlijā, ziedi skrajā, 10 – 15 centimetru garā ķekarā. Visbiežāk zivju mazuļus sastop vietās ar skraju augāju. Mākoņi kļūst skrajāki, zem lidmašīnas spārna apakšā pavīd jūra.

skrajums, L., # Pameža skrajums ļāva mežu labi caurredzēt.

BIEZS, Kd., *cieši kopā izvietots*, # Krūmi kļuva aizvien biežāki un biežāki, un beidzot tiem vairs nevarēja gandrīz ne cauri tikt. Ar ķemmes reto zaru pusi ķemmējot vēl nekas, bet māte pārmaiņus pagrieza arī biezo zaru pusi. Tur bija bieza cilvēku drūzma. Zivis drūzmējās pie krastiem tik biežā gūzmā, ka tās varēja smelt laukā ar ķeseli. Knišļi biežiem mākoņiem sijājās virs stāvošā ūdens. Kabinetā cilvēku tik biezs, ka ne apgriezties. Mežā šogad sēņu, ka biezs.

pabiezs, Kd., *samērā biezs*, # Taciņa vijās cauri pabiezam alksnājam. Viņam bija tumšas un pabiezas uzacis.

biezin biezs / biezum biezs, Kd., *stipri biezs*, # Mežs tur biezin biezs, koks pie koka. Tramvajā biezum bieza drūzma, cilvēki saspiesti kā siļķes mucā.

biezēt, 2. kónj., M., *kļūt biežam, biežākam*, # Jo tuvāk krastam, jo niedru audzes biežēja, līdz priekšā stāvēja blīva siena, kurai ar laivu cauri netikt.

sabiezēt, pbg., # Te sākās Lisenas ozoli, no sākuma vēl tā pareti izsvaidīti, bet tālāk uz Lisenas upīti tie sabiezēja par vešļu mežu. Tagad vasarā lapsas kažoks bija nederīgs, šķidrs un noplucis – vajadzēja gaidīt ziemu, kad spalva atkal sabiezēs.

sabiezināt, 3. kónj., K., *padarīt biežāku*, # Daudzviet, jo īpaši ieplakās, nepieciešams segtās drenāžas tīklu sabiezināt. Diegu vērumš šķieta zobos vietām sabiezināts, vietām retināts. Sabiezinātos stādījumos asteres vairāk slimo. Attālumus nosakot, jāievēro divas prasības – koki uz platības vienības iespējami jāsabiezina, bet, no otras puses, jānodrošina augļu dārzu mehanizētas kopšanas iespējas.

biezums / sabiezējums, L., # Biete pie biete, kas tur tādā biezumā izaugs?! Viņi dienām pazuda meža biezumā, lasot ogas un sēnes. To kalpu tajā muižā ir tāds biezums, ka ne ar pirkstu pamaisīt. Móderņā fizika matēriju traktē kā lauku (elektrōnu, pózitrōnu, nuklōnu un citu) kopumu, kur pašreiz zināmās elementārdaļiņas ir atbilstošo lauku sabiezējumi, kvanti, pórcijas.

4. 3. 1. Garummēri.

METRS, L., *garuma mērvienība starptautiskajā mērvienību sistēmā*, # Istaba bija sešus metrus gara, trīs metrus plata un ap trīs metrus augsta. Metru izmanto garuma, platuma un biežuma mērīšanai.

pusmetrs, L., *puse metra*, # Kāda no pilskalna celtnēm bijusi ierakta zemē un pārklāta ar pusmetru biezu māla pārsegumu.

metrīgs, Kd., *metru garš*, # Par veikalu jau no lielāka attāluma paziņo izkārtne – metrīgu burtu salikums : *SPORTAM*.

divmetrīgs, Kd., *divus metrus garš*, # Viņam bija gandrīz divmetrīgs augums.

metrisk, Kd., *uz metru attiecīgs*, # Metriskās mērvienību sistēmas pamatvienības ir metrs un kilógrams..

kilómetrs, L., *1000 metru*, # Kilómetriem tālu aizstiepas tumšzaļie lauki. No Dārzciema līdz „Gauriem” ir 20 kilómetru, pie kam pēdējos kilómetrus ceļš ir slikts.

puskilómetrs, L., *puse kilómetra*, # Puskilómetra attālumā iezīmējās māju puduris. Rūda slēpjas puskilómetra dziļumā.

decimets, L., *0,1 metrs*, # Atklātas vairākas jaunas īpašības, kas piemīt pašai virsējai Mēness porainās vielas kārtai līdz decimetra dziļumam.

centimets, L., *0,01 metrs*, # Irdēnā zemes virskārta bija pārvērtusies par centimetrus piecpadsmi biezu tvirtu garozu.

milimets, L., *0,001 metrs*, # Milimetru papīrs ir papīra lapa, kura grafiski sadalīta vienu kvadrātmilimetru lielos kvadrātos. Nokrišņu daudzums stepē vidēji gadā sasniedz tikai 150 – 225 milimetrus – apmēram 3 – 4 reizes mazāk nekā vidēji Latvijā.

mikrómetrs / mikróns, L., *metra miljōnā daļa*.

nanómētrs, L., *metra miljardā daļa*, # Ultravioletajiem stariem ir neliels viļņu garums – 400 līdz 760 nanómētri.

angstrēms, L., *metra desmitmiljardā daļa*, # Mōdērnajos mikrōskōpos izmanto ultravioletos starus ar viļņa garumu 2000 – 2500 angstrēmu.

pikets, L., *dzelzceļa līnijas garuma mērvienība – 100 metri*, # Vienā dzelzceļa līnijas kilomētrā ir desmit piketu.

PARSEKS, L., *garuma mērvienība – 3,26 gaismas gadi*, # Galaktikas M-87 novērojumos maksimālais šobrīd sasniegtais palielinājums ļauj izšķirt telpas daļu ar rādiusu 100 parseki.

CÓLLA, L., *aptuveni 2,5 centimetri (angļu un krievu mērvienību sistēmā) vai 2,3 cm (vācu sistēmā)*, # Guļot uz kūtsaugšas, man apakšā ir pāris cōllu bieza sagulēta siena kārta. Tapas bija astoņas cōllas garas.

PĒDA, L., *aptuveni 28 centimetri*, # Grāvis pēc šņores norakts, smalkā zeme nobērta visgarām pēdu no malas, ne cōllu tuvāk, ne tālāk. Ierakumu mugursienas augšējā mala apmēram pēdas platumā bija visgarām vācu lodēm izkapāta. Garajai kūlai degot, liesmas šāvās vai desmit pēdu augstumā.

SPRĪDIS, L., *aptuveni 18 centimetri*, # Sniegs bija pusotra sprīža dziļš, nedaudz apsalis. Saule jau pacēlusies sprīža tiesu virs apvāršņa.

OLEKTS, L., *44 – 54 centimetri*, # Ar olekti mērīja galvenokārt audumus. Tautā lietoja parasto rokas olekti (44 – 54 cm); vēl lietoja audēju olekti (61 – 62 cm) un mazo olekti (38 cm). Uz sētas izstiepts vismaz piecdesmit olekšu garš balināms kreklaudekls.

JARDS, L., *aptuveni 91,4 centimetri*, # Anglija savam jardam par pamatu 12. gadsimtā pieņēma karaļa Indriķa I zobēna garumu. 880 jardu skrējienā viņš uzstādīja jaunu pasaules rekordu.

ARŠĪNA, L., *aptuveni 0,71 metrs*, # Audumu mērīja olektīs vai aršīnās. Grāvis bija divas aršīnas dziļš.

VERSTS / verste, L., *aptuveni 1067 metri*, # Sīli, pa pazarēm laizdamies, braucēju pavadīja verstīm tālu. Ceļš esot tāls un bīstams, cauri Viļakas silam vien divdesmit piecas verstis. Verstes piecas garais meža gabals mums bija jānotipina vienos solīšos pa tumsu. Šovakar vīriem vajadzēja izbraukt siena pļaujā uz verstes četras atstato pļavu.

JŪDZE, L., *aptuveni 7476 metri (krievu mērvienību sistēmā), 1609 metri (angļu sistēmā) vai 9062 metri (vācu sistēmā)*, # Amerika pāriet no jūdžēm, cōllām un mārčiņām uz kilomētriem, centimetriem, kilōgramiem.

jūras jūdze, *1852 metri*, # Bōcmanis steidzas uz tvaikoņa pakaļgalu, kur laga rāda nobraukto jūdžu skaitu.

KABEĻTAUVA, L., *1852,2 metri*, # Kad līdz pretiniekam vairs bija tikai 35 – 40 kabeļtauvas, krasta baterija atklāja uguni un aizdedzināja vienu mīnu kuģi.

ŠNORE / šnore, L., *aptuveni 45 metri*, # Šnore ir sena garuma mēra vienība.

STADIJS, L., *192,27 metri (sengrieķu mērvienību sistēmā) vai 1000 metru (mūsdienu grieķu sistēmā)*, # Stadija skrējieni bija pati agrīnākā sacensību disciplīna grieķu spēlēs. Antīkajās ōlimpiskajās spēlēs skrējēji veica vienu stadiju.

4. 3. 2. Virziens.

VIRZIENS / ceļš, L., *vērstība (kustības, skatiens, virzienrādītāja u. tml.) uz kādu pusi, vietu, objektu*, # Tālāk ceļš iet bez pagriezieniem taisnā virzienā. Teleskōps ir pavērsts Venēras virzienā. Līkumojot pa purva klaju, sāk sajukt kareivju rindas, gaist gājiena virziens. Zirgs mierīgi turpina soļot gar šosejas malu māju virzienā. Kapteinis ilgi un klusēdams skatījās norādītajā virzienā. Vagas virzāmas šķērsām vai ieslīpi kūsmēslu iearšanas vāgu virzienam. Kimōnō piegriezuma zīda auduma virskreklu piegriez auduma velku diegu virzienā. Naktīs man ceļu rādīja zvaigznes. Liljena zināja ceļu uz Dižpurvu pārtieši caur mežu.

atpakaļceļš, L., *pretējs virziens (turp)ceļam*, # Angkōras drupās bez vēsts pazuduši trīsdesmit bagātību meklētāji – domā, ka viņi apmaldījušies svētnīcas slepenajās ejās un nav atraduši atpakaļceļu.

TAISNS / taisnvirziens (gen.), Kd., *ar nemainīgu virzienu visā garumā*, # Ielas bija tik taisnas kā ar lineālu novilkta. Vagai jābūt taisnai, vienmērīgi dziļai un platai. Taisna, kā pa auklu novilkta gobu gatve aizstiepās uz mācītājmuižu līdz pašam nama durvīm. Aizbēgu uz Zentenes

Pakuļiem, kas taisnā līnijā atrodas tikai kādu kilometru no Dzirciema Bisniekiem. Pēc tam traktors gar ābeļdārza žogu devās taisnā virzienā uz ezeru. Viņš gāja pa taisnāko ceļu, cauri centram. Jaunkareivis piecpadsmit minūtes soļoja uz vietas, kājas ceļot augšā taisnā leņķī. Taisnu paralēlskaldni, kura pamats ir taisnstūris, sauc par taisnstūra paralēlskaldni. Taisnvirziena kustībā paātrinājums skaitliski vienāds ar ātruma pieauguma attiecību pret laika intervālu, kurā ātruma maiņa ir notikusi. Ģeoloģisko procesu dēļ upes gultne taisnvirziena posmos tiek iegrauzta vertikāli, bet līkumos posmos – diagónāli.

taisni / pārtieši / pārtiešām, v., *pa īsāko ceļu, attālumu*, # Gar taisni nostieptu auklu veido vajadzīga dziļuma vadziņas. Svešais iet taisni cauri dārzam. Izólde devās taisni caur mežu uz to pusi, kur, spriežot pēc mótōru rūkoņas, atradās šoseja. Cauri zariem izlauzās pirmie saules stari, miglainajā rīta gaisā nākdami taisni kā sudrabaini šķēpi. Visi devās atpakaļ pārtieši meža virzienā. Viņš gāja pārtiešām pāri laukam.

garenvirziena (ģen.), Kd., *paralēls garumam*, # Starpsienas iedala garenvirziena starpsienās, kas iet paralēli kapitālsienai, un šķērsvirziena starpsienās.

garenvirzienā, v., *līdztekus garumam*, # Ātruma pārslēgšanas svira atrodas pa labi no autōvadītāja un kustas tikai vienā plaknē – autōmōbiļa garenvirzienā.

taisnot, 2. kōnj., K., *darīt taisnu*, # Pa tiem ilgajiem gadiem, kopš tur strādāju, ceļi ir gan taisnoti, gan asfaltēti.

iztaisnoties, M., *kļūt taisnam*, # Aiz līkuma ceļš iztaisnojās un gāja taisni, cik tālu vien bija saredzams.

taisnums, L., # Vāls nevainojami taisni nostiepās līdz upmalai – plāvuma taisnums ir māksla.

VEST, ved, veda / **iet**, iet, gāja / **aizvest** / **novest** / **aiziet** / **aizvirzīties** / **atvest** / **atnākt** / **sniegties**, sniedz, sniedzās / **stiepties**, stiepj, stiepās / **aizstiepties**, R. s., *būt kurp virzītā (par ceļiem u. tml)*, # Šoseja ved uz Rīgu. Pāri upei ved tilts. Pēdas ved uz meža pusi. Atcerējos taku, kas starp kāpu joslu un apbūves gabaliem taisnā ceļā veda uz mūsmājām. Mūsu parastais maršruts veda gar Lielupi līdz tās ietekai jūrā. Tramvaja trase ved pāri jaunajam satiksmes pārvadam Jūrmalas gatves galā. Kāpnes, kas ved lejā no zēnu guļamistabas, aiziet tālāk uz pagrabu. Mazi vārtiņi no pagalma veda dārzā. Ceļš iet augšā un lejā pa senjūras krastu. Ceļš gāja gar kapsētu. Maģistrālajai ielai pa vidu iet tramvaja sliedes. Robeža iet taisni pa upi. Durvis pa kreiso roku ved blakus istabā, bet otras durvis gaitēna galā iet uz āru. Kreisajā pusē parādās stiga, kas aizved meža dziļumā. Mauru apaugušais ceļš noveda mani līdz zemiem vārtiņiem. Viņa uzgriezās uz celiņa, kurš noveda uz dārznieka māju. Taka noveda līdz žogam. Ceļš ved gar aramo lauku, tālāk sadalīdamies divos, no kuriem viens aiziet pa kreisi, bet otrs uz sādželi. Pāri Kundziņsalas rietumu daļai, pāri Daugavai aiziet augstsprieguma līnija. Ceļš aizvirzās sānis. Taciņa šķērso stigu un aizvirzās starp biezos puduros saaugušām eglītēm. Pie Skaistkalnes Mēmele aizvirzās gandrīz uz dienvidiem, bet Iecava pagriežas uz ziemeļrietumiem. Taka mūs atved līdz mežam. Šis ceļš atnāk līdz pašai upei. Cik tālu skatiens sniedzās, varēja redzēt tuksnesīgu apgabalu ar nelieliem pauguriem un rētiem kokiem. Garas un vijīgas dzelzs kāpnes sniedz arvien dziļāk pazemē. Saule laidās rietā, un gājēja ēna stiepās gara pāri visam tīrumam. Celiņi, kas stiepās uz laidaru, klēti, riju un laukiem, bija it kā mūžības iemīti. No Lejupītes līdz mežam stiepj grāvis. Uz visām pusēm aizstiepj elektriskie vadi. Uz abām pusēm aizstiepj ceļi kā atritinātas lentes. Sliedes taisnā līnijā aizstiepj tālumā. No celma sānu saknes aizstiepj tālu uz visām pusēm.

ievest / iesniegties / iestiepties, *būt virzītā kurp iekšā*, # Tālāk šī taka ievēd mežā. Móli iesniedzās tālu jūrā. Tīrelis ar savām salām un ličiem iesniedzās piecu pagastu robežās. Kvēloja sarkans, dūmakas tīts noriets, iesniegdamies pusdebesīs. Aiza iestiepjās dziļi klintīs. Atrodamies dziļi lejā, bet augstu virs mums debesu zilgmē iestiepjās klinšu radzes. Krūmu saknes iestiepušās dziļi zemē. Ezerā iestiepjās gara, pašaura pussala.

izvest / iziet / izvirzīties, *būt virzītā ārā no kurienes*, # Beidzot ceļš mūs izved ārā no meža. Balkōns iziet uz dienvidiem. Otrās durvis iziet uz dārzu. Šīs istabas divi logi izgāja uz pagalmu. Ceļš iziet cauri mežam. Šīs celiņš izgāja it taisni gar plavmalu uz Sauso krogu. No priežu sila ceļš atkal izvirzījās klajumā. Pāri sūnu klātam kalnam Inga soļoja uz zemesragu, kur krasts vistālāk izvirzījās uz rietumiem.

apiet, *būt virzītā apkārt kam*, # Ceļi vijas un lokās, cauri bērzājiem apiet slīkšņas un klusus ezerus. Ceļš ar palielu līkumu apgāja apkārt upes palienēm.

novest, *būt virzītam kurp lejā, nost no kā vai garām kam*, # Taka tālāk novēd dziļā gravā. Ceļš aizvijās pār pakalnu un pēc tam noveda gājējus lejā pie neliela strauta. Tālāk šoseja novēd nost no jūras malas dziļāk zemes vidienē. Taka mūs novēd garām birzī un tad gar nelielu ezeriņu.

pievest / pievirzīties / pieiet / piestiepties, *būt virzītam klāt pie kā*, # Mašīna uzgriezās uz bedraina ceļa atzara, kurš pieveda pie stāvvietas. Taciņa šajā vietā pievirzījās pavisam klāt Upeslīčiem. Tieši vienā no labākajām medību vietām – šeit no abām pusēm stigai pievirzās biezoknis – stāv pārens vīrs. Noliktava bija plaša ēka, kurai dzelzceļa atzarojums piegāja tieši klāt. Ceļš pieiet pie pašas mājas. Viens pakalna stūris piestiepās gandrīz līdz pašai upei. Sienu sākām grābt no tā pļavas stūra, kas piestiepās tuvāk Paipalām.

atvirzīties / atiet, *būt virzītam nost no kā*, # . Dzelzceļš te atvirzās arvien tālāk no upes, un vilcienu duna vairs nav sadzirdama. No galvenās ielas atiet mazas sānielīņas. Meža ceļš visumā turējās blakus upei, tikai reizēm atiedams Priedaines daļā. Baltajām pupiņām no galvenās saknes atiet sānsaknes.

pārvest, *būt virzītam pāri kam*, # Klāt arī nesen uzceltais viadukts, kas pārved pāri Vidzemes šosejai.

uzvest / uziet, *būt virzītam kurp augšā vai uz savienošanos ar citu ceļu*, # Zemesceļš uzveda nelielā paugurā un drīz aiz tā pievienojās lielceļam. Ceļš, pa kuru viņa bija nākusi, pēkšņi izbeidzās, uzvedot uz cita, lielāka ceļa. Ceļš uziet kalnā.

GRIEZTIES, griežas, griežas / **vērsties**, vēršas, vērsās, R. n. vai R. v., *mainīties virzienam vai pavērsienam*, # Ceļš šeit griežas pa labi. Vēja rādītājs griežas pret ziemeļiem. Vējš griežas ziemeļos. Mirkli vēlāk pret Eduardu vērsās revólvera stobrs. No putras bļodas pārsālītas Pat izsalkušais vērsās nost (A.Skalbe). Saulespuķes zieds visu laiku vērsās pret sauli. Viņa spieķis vērsās uz augšu, kā gribot sist.

pagriezties / pavērsties / novērsties / nogriezties / iegriezties / aizgriezties, pbg., # Sacēlās vējš, kas vēlāk pagriezās ziemeļos un izvērtās vētrā / par vētru. Ceļš spēji pagriezās pa labi. Upe asā līkumā pagriezās pret ziemeļiem. Visu skatieni pagriezās uz tēvu. Ceļš pavēršas pa kreisi. Maksis ar laimīgu smaīdu sejā pavērsās uz durvīm. Divi pāri acu pavērsās pret abiem puīšiem pie mótocikla. Viņš pamanīja, ka daudzas galvas slēpus pavērsās kaut kur uz vienu vietu baznīcas vidū. Runātāja ikšķis pavērsās pret aizmuguri. Lielgabala stobrs pavērsās pret ienaidnieka pōzīcijām. Laivas priekšgals pavērsās uz pretējā krasta pusi. Martas skatiens novērsās, viņai vienmēr bijis grūti skatīties pārvaldniekam acīs. Namamāte, pamanījusi ciemiņa ciešo skatienu, novērsās. Viņi abi nodūra acis un novērsās katrs uz savu pusi. Acis brīžiem novērsās no kāršu galdiņa, pievērsdamās atstatus sēdošajam dīvainajam tipam. Gar ezera galu nogriezās ceļš uz Kaktiem. Ceļš asā leņķī nogriezās pa labi, un vējš tagad pūta no muguras. Upe krasi nogriezās pa kreisi, bezmaz sākdamā tecēt atpakaļ. Taciņa nogriežas no dubļainā ceļa un ved augšup kalnā. Ceļš iegriezās birzī. Strauts met līkumu un iegriežas Barviku silā. Ceļš aizgriezās uz pilsētas pusi.

uzgriezties, *pagriežoties pāriet, parasti, no mazāka ceļa uz lielāku*, # Mazā taciņa uzgriezās uz stigas.

atzaroties / pievienoties, 2. kōnj., R. v., *aizvirzīties sānis*, # No galvenā ceļa uz abām pusēm atzarojās mazāki celiņi. No lielajiem sadales kanāliem atzarosies saimniecību ūdens sadales kanāli, kuri aizvedīs ūdeni tieši uz kopsaimniecību laukiem. Šis balti flīzētais gaitenis stiepās cauri visai slimnīcai, un no sāniem tam pievienojās gaiteni uz nodaļām. Ōrenburga atrodas pie Urālas upes, kur tai pievienojas pietēka Sakmara.

pievērsties / piegriezties, *pavērsties ar skatienu pret ko, uz ko*, # Pārdevēja, apkalpojusi vienu pircēju, pievērsās nākošajam. Māte brīdi skatās pārzinē, tad pievērsās ar savu jautājumu darbvēdei. Skolotājas skatiens pievērsās pēdējam solam, kur bija manāma pārlieka rošība. Visas acis pievērsās referentam, kad viņš sāka runāt. Brīdi tumšo acu skatiens vērtē Ervīnu, tad pievērsās grīdsegai. Izņemu spogulīti un, sienai piegriežusies, pētu savu seju un matus.

LĪKUMAINS / līkločains / līčločains / līkloču / līku loču / līču loču, Kd., *izlocīts (parasti par ceļiem, upēm u. tml.)*, # Reinis pastaigājās pa līkumainajiem parka celiņiem. Gaujas gultne ir līkumaina, upes dibēns nelīdzens, smilšains. Paraksts ar brīnum līkumaino asti viens pats aizņēma ceturto daļu no papīra platības. Man patīk Baltkrievijas gāršas un pļavas, un līkločainie baltie ceļi. Ceļš te attālinājās, te pietuvojās līčločainās upes kādam līkumam. Mazā zīmē līkloču līnijas. Mašīna ripo pa līkloču ceļiem. Šoseja līku loču aizvijās kalnā. Autōbusi kursē gan pa šosejām, gan

pa līku loču lauku ceļiem starp tīrumiem un mežiem. Meitene steidzās pa līču loču taciņu cauri krūmiem. Nokaltušais stumbrs bija mizgraužu līču loču ejām izrakstīts.

līkloču / līkločus / līkločiem / līčloču / līčločus / līčločiem / līču loču / līču ločiem / līkumu lokumiem, v., *veidojot līkločus*, # Vilciens līkloču vijas pa kalnu piekāji. Upe tek līkločus starp akmeņainiem krastiem. Mālaina taka līkločiem kāpj gravas pretējā krastā. Mazās upītes līčloču vijās un nebija aizsalušas. Divu zaķu pēdas veda pāri laipai un līčločiem aizlīkumoja prom pa pļavu. Ceļš līču loču aizvijas garām milzīgam rudzu laukam. Līkumu lokumiem, lai nojauktu pēdas, zaķi tuvojas pašam midzenim.

lokveidīgs / lokveida, Kd., # Maskavā bija daudz līku un lokveidīgu ielu. Vestibila telpā iekļautas arī lokveida kāpnes uz otro stāvu. Ar lokveida kustībām viņa ierīvē ādā krēmu.

lokveidīgi / lokveidā, v., *veidojot lokus*, # Cirvja zoba sānu malas ir lokveidīgi izliektas. Stienis ir lokveidā saliekts.

puslokveidīgs / puslokveida, Kd., # Ezeru ieskauj puslokveidīga mórēnu grēda.

līkumot / līkločot / līčločot / līčot, 2. kónj. / **(iz)mest līkumu, cilpu, loku / slikties**, sliecas, sliecās / **locīties**, 3. kónj. / **vīties**, vijas, vijās, R. s., *būt līkumainam*, # Cauri atmatai līkumoja neliels strauts. Pazemes telpā līdzīgi koku saknēm vijās un līkumoja ūdensvada un kanalizācijas caurules. Šķērsām pāri salai līkumoja dziļš ierakums ar daudziem atzariem. Starp mežiem apaugušajiem Aizkarpatu kalniem līkumoja dzelzceļa stiga. Ceļš līkločo apkārt kalnam. Starp akmeņiem līkločo neliels strautiņš. Pa ieleju līčločo upīte. Taciņa līčločo kalnā. Lauku nogāzē skaisti līčo ozolu un mežābeļu ieskauda grava. Lejā gar krauju līčoja olandriem apaugusi un gandrīz pilnīgi izsīkusi upīte. Gauja nedodas taisni pār krācēm uz Valmieru, bet paliec / met asu līkumu uz dienvidiem. Cilpas un lokus mezdams, pāri Urālu grēdām rāpjas šaursliežu dzelzceļa serpentīns. Grauzupīte šajā posmā izmet trīs prāvus lokus. Tur ceļš bijis spiests izmest vēl vienu līkumu ap ieplaku. Ceļš strauji sliecas lejup. Uz labo pusi, kur ceļš atkal sliecās uzkalnā, dega ugunskurs. Ielejā kā nometta josta locījās maza upīte. Ceļš brīžiem te pasitas pret ziemeļiem, te pagriežas pret dienvidiem, galvenajā virzienā tomēr locīdamies uz vakariem. Ielejā locījās maza upīte. Ziedupe līkumu līkumiem vijās caur alkšņiem apaugušiem krastiem, līdz pagaisa Viršu sila biezoknī. Ceļš vijas garām pļavām un tīrumiem. Paplašinātās vēnas ir izlocītas un vijas zem ādas.

pielocīties, locīties klāt pie kā, # Upīte vietām pielocījās pļavai blakus, tad atkal aizmeta līkumu tālāk prom. Reizēm šoseja pielokās tuvu jūrai, tad atkal atvirzās no tās.

uzlocīties / uzlīkumot / uzlikties, liekties uz augšu, # Tālāk lielceļš uzlocījās / uzlīkumoja uzkalnā. Ceļš ar spēju līkumu uzliecas uzkalnī.

ielocīties, locīties kurp iekšā, # Pēc brīža ceļš atkal ielokās mežā.

izlikties / izlocīties / salocīties / izlīkumot, būt vai kļūt liektam, līkumotam, # Iecavas upe izliecas gleznainos līkumos. Ceļš stipri līkumains – te tas ievijas, te ar loku izliecas no koku pudurim. Aknīstes ceļš, izlocījies caur lielo Biržu silu, aizvijas starp Klaucānu un Priekulānu ezeriem. No kraujas paveras tāls skats augšup pa upi, kas, trijos līkumos izlocījies, saplūst kopā ar debesīm. Ceļš aizstiepās tālu palejā, salocījās pa labi asā līkumā. Slaidi izlīkumodama, plašās senlejas vidū gozējās upe. Pilsētas večajā daļā ir izlīkumots ieliņu tīkls un zemes valnis kā piemiņa no seno laiku cietokšņa.

aplocīties / aplīkumot, locīties kam apkārt, # Ceļš vēl aplokās egļu pudurim, un meitene ir gandrīz klāt savam ceļa mērķim – lauku mājām. Ceļš aplīkumo apkārt zemam dūksnājam.

aizlikties / aizlocīties / aizlīkumot / aizvīties, būt liektam kurp projām, # Ceļš strauji aizliecās pa labi. Tālāk velvju ala aizliecās tumsā. Taciņa gar augļu dārzu aizlocījās uz upes malu. Caur pļavām un tīrumiem aizlocījās šoseja. Zaķu pēdas, kuras veda pāri laipai, tālāk līkloču aizlīkumoja uz krūmiem. Upe aizlīkumo tālumā. Cauri zemajai pļavai aizlīkumo sīks strauts. Ceļš aizvijas kalnā. Ragavu sliedes aizvijas līdz pat mežmalai.

līkums / loks / cilpa, L., *līknes daļa*, # Viņi apstājās tajā kalna vietā, no kuras var redzēt Gaujas septiņus līkumus. Viņš uzvilka ar cirkuli īsu loku. Te no Susejas ietekas Mēmele sāk savu lielo cilpu – tagad plūst taisni uz ziemeļiem, pēc kādiem pieciem kilometriem pagriezīsies uz rietumiem, bet vēl pēc neliela gabala pagriezīsies pavisam atpakaļ uz dienvidiem.

pusloks, L., *puse vai aptuveni puse no noslēgta loka*, # Lielais Liepukalns atrodas mórēnu grēdā, kura puslokā iekļauj Rāznas ezeru.

līklocis, L., *liekums uz vienu pusi ar drīz sekojošu liekumu uz pretējo pusi*, # Upes krasti izliekušies slaidos līkločos. Mašīna pa līkumaino ceļu izlocīja vienu līkloci pēc otra.

serpentīns, L., *spirāliskis veidojums, parasti ceļš*, # Pa serpentīnā savītām un ēnainām akmens kāpnēm viņi devās lejup. Neskaitāmus lokus mezdams, serpentīna ceļš ved augšā kalnos. Jāveic brauciens cīņā par medaļām, jāpārbauda savas spējas grūtajā mótotrases serpentīnā.

serpentīnveidīgs / serpentīnveida, Kd., # No aizas pa serpentīnveidīgu / serpentīnveida ceļu ar autobusu mūs uzveda 500 m augstāk kalna pakājē. Pagriezieni ir daudz, jo kalnu ceļi būvēti serpentīnveidīgi.

DEBESPUSE, L., *ģeogrāfiskās orientācijas pamatvirziens*, # Vakara gaisma atkāpās pa priekšu pajūgiem, kas izklīda pa ceļiem uz visām četrām debespusēm.

ziemeļi / ziemeļvirziens, L., *virziens pret ziemeļpōlu*, # Kuģis mainīja kursu uz ziemeļiem. Ziemeļu puslode ir Zemes puslode starp ekvatoru un ziemeļpōlu. Vējš pūta no ziemeļiem. Parastā varde Skandināvijas pussalā sastopama līdz pat 70. ziemeļu platumā grādam. Lauku strupaste strauji paplašināja izplatības areālu ziemeļvirzienā.

dienvidi, L., *virziens pret dienvidpōlu*, # Viņi devās dienvidu virzienā. Es vairs nezināju, vai mans kuģis peld uz ziemeļiem vai dienvidiem. Hitlerieši pārnesa kaujas centru uz purva dienvidu malu.

austrumi / rīti, L., *virziens pret saules lēktu pa labi no ziemeļu virziena*, # Austrumu garums ir ģeogrāfiskais garums, ko skaita uz austrumiem no nullmeridiāna. Austrumos debesu pamalē jau blāzmoja rīts. Vanagu pagalmā ienāca Mālnieka tēvs, kura mājas, no Vanagiem uz rītiem skatoties, lejā birzes malā bija redzamas.

rietumi / vakari, L., *virziens pret saules rietu pa kreisi no ziemeļu virziena*, # Jāņu nakts ir īsa – rietumos vēl vārgi blāzmo saulriets, kad austrumi jau tērpjas rītausmas zaļganajā nokrēsļā. Aiz Elbas grīvas sākās tāljūras ceļi uz ziemeļiem un rietumiem. Mēs apbraucam garās Tamaras salas rietumu krastu. Saule ātri tuvojās rietam, padebeši vakaru pusē tvīka sarkani. No Mūles kalna lejā atklājās plašums uz vakariem, uz jūru.

ziemeļaustrumi / ziemeļrīti, L., *virziens vidū starp ziemeļiem un austrumiem*, # Mēs izkāpām salas ziemeļaustrumu krastā. No purva ziemeļaustrumu stūra sākās mežains apvidus. Sausais vējiņš pūta no ziemeļrītiem.

ziemeļrietumi / ziemeļvakari, L., *virziens vidū starp ziemeļiem un rietumiem*, # Vējš no ziemeļrietumiem Daugavā sacel lielus viļņus, jo pūš pretī straumei. Nogājusi kalna ziemeļvakaru pusē, viņa apstājās un ilgi raudzījās uz karavīru nometni. Viņš raudzījās uz ziemeļvakariem, kur aiz tālās mežu strīpas rietēja saule.

dienvidaustrumi / dienvidrīti, L., *virziens vidū starp dienvidiem un austrumiem*, # Viņš rādīja ar roku uz stepi kaut kur dienvidaustrumu virzienā. Apvāršņa malā pret dienvidrītiem velkas tumša dūmu strūkliņa. Pret dienvidrītiem redzams Tisas tumšais kreisais krasts.

dienvidrietumi / dienvidvakari, L., *virziens vidū starp dienvidiem un rietumiem*, # Viktors devās pretējā virzienā – uz dienvidrietumiem. Pār mežu galotnēm dienvidvakaros sāka biezēt tumši mākoņi. Ar deviņu mezglu ātrumu kuģis traucās uz dienvidvakariem.

4. 4. Plakne (laukuma raksturojumi).

PLAŠS, Kd., *ar salīdzinoši lielu izplatību uz visām pusēm*, # Priekšā pavērās plašs, acīm neaptverams līdzenums ar pļavām, ganībām, nopļautām druvām. Šī plašā ainava viņam atgādina ganu dienas, kad no vecā ozola mēdzis vērties plašās tālēs. Par Līdaku kāzām plašā apkārtnē runāja rītā un vakarā. Sapulce bija sarīkota muižā, jo citur nebija tik plašu telpu. Klajā, vējiem pakļautās vietās priedēm veidojas plašs vainags. Plašā atvēzienā viņa pacēla virs galvas vāli un ar blīkšķi zvēla pa mietiņu. Klēts durvis stāvēja plaši atvērtas. Mētelis viņam bija plaši vaļā. Ōskara sejā parādījās plašs smaids.

paplašs, Kd., *samērā plašs*, # Drīz aiz vecā kroga uz upes pusi sākas paplašs, nolaidens klajums.

plašināt, 3. kónj., K., *darīt plašāku*, # Senie zemnieki līda līdumus, plašinot laukus.

paplašināt / paplatināt / pastaipīt / iestaipīt / izstaipīt, pbg., # Tūlīt pēc ecēšanas augsne ūdens iztvaikošanu pastiprina, jo uzecētā kārtiņa ir mitra un iztvaikošanas virsma paplašināta. Paplašināto vēnu diametrs palielinās līdz četrām reizēm. Diļļu sēkliņas paplašina asinsvadus un mazina spazmas, it īpaši kuņģī un zarnu traktā. Vāzē ar paplatinātu vidusdaļu bija puķes. Šuves starp plankām, kuras ir šaurākas par 2 mm, paplatina, lai tās labāk varētu nodrīvēt. Šogad tērpis

kļuvis vienkāršs piegriezumā, ar taisnu vai paplatinātu svārku daļu. Izmazgātos palagus viņa pastaipīja un tad kārtīgi salocīja. Nu jau jaunās kurpes ir ievalkātas, iestaipītas, vairs nespiež. Izstaipītās bikšu kabatas liecināja, ka tām iznāk turēt krietnus smagumus.

plest, pleš, pleta / plēta / **stiept**, stiepj, stiepa, K., *darīt plašāku izstiepjot (rokas, spārnus, zarus u. tml.) vai paverot (acis, muti u. tml.)*, # Rokas plešot, skrienu māmiņai pretī. Ar plati pļestiem spārnjiem gaisā lēni lokus met vanags. Pāri mājas jumtam zarus plēta simtgadīga sūrābele. Lielas papardes pāri viņam pleta savas platās lapas. Viņš plēta vaļā lasīšanai savu rīta avīzi. Pāri debesu pamalei izplājas rūsa kā uz pļeciem pļests lakats. Vēnu sienas ir plānas, viegli stiepjamas, tāpēc tās var paplašināties.

plātīt, 3. kónj., K., *vairākkārt plest*, # Viņš atkrita krēslā un plātīja muti kā zivs sausumā. Līņi laivas dibenā žaunas vien plātīja.

izplest / izstiept / atplest / ieplest / paplest / pastiept, pbg., # Gunārs stāvēja, kājas plati izpletis. Mākonis izskatās kā varens putns, izplestiem spārnjiem un līku knābi. Viņa roka ar izplestiem pirkstiem jau paslieta gaisā. Pāri takai savus zarus izpletušas lazdas un kārkli. Viņi izpleta uz galda prjektu ruļļus un sāka apspriesties. Novilkto ādu tēvs izplēta pie sienas žāvēšanai. Māte izstiepa audeklu pie rijas purviņā balināt. Žāvadāmiem lielais suns atplēta milzum lielu muti. Žagatēns bija bailīgs un neko neēda – viens ieteica atplest knābi un ielikt barību mutē. Viņš atplēta plaukstu – tajā bija pazuduši atslēdzīņa. Viņš atkal apsēžas, atpleš avīzi un ņemas lasīt. Atrasisjīs jostu, viņš atplēta kažoku, zem kura kļuva redzama ap vidukli apņemta rūtaina sedzene. Viņš man tuvojās atplestām rokām un sirsnīgi apkampa. Mani pamanījis, zirgs pacēla galvu, ieplēta nāsis un draudzīgi nobubināja. Viņi ieplēta mutes, blisināja acis un smējās, vēderus turēdami. Neblóķē ieplestām rokām, jo bumba var trāpīt spraugā pa vidu! Kājas iepletis un smaidīdams, viņš raudzījās uz savu vāco skolu. Viņš paplēja muti, laikam gribēdams ko teikt. Žagatēns, knābi paplētis, acīs vien skatījās. Meitenīte biežajā mētelī stāvēja, rokas paplētusi kā maza lellīte. Lai pūli mums nemītu uz kājām, aizsardzības nolūkā paplētām elkoņus platak, veidojot ap sevi mazliet vairāk brīvas telpas. Puķu zirnīši izskatās kā spārnus pļetuši raibi tauriņi. Meitenīte kniksējot papleš bagātīgi sakrokotos svārciņus. Alvīne paplēja priekšautu un parādīja nesamo – svaigi plūktus gurķus un dilles. Arņa mamma paplēja vaļā zivju tarbiņu un apskatīja lomu. Ciešus apavus var pastiept, ja tos pa nakti blīvi piebāž ar samitrinātu papīru. Viņš uzmauca uz ceļgala un abām rokām pastiepa lielāku savu jauno ziemas cepuri. Viņa pieglauca matus un pastiepa kleitas malu tālāk pāri ceļiem.

pārplest / nostiept / piestiept / uzstiept, *plešot pāri, nosegt*, # Liepu aleja vasarā ir kā tunelis, kuram griestus veido no abām pusēm pārplestie lapotie liepu zari. Gultas segām pa virsu viņa vēl pārplēta īpašu pārklāju. Ziemā saauda tik daudz audeklu, ka pavasarī, tos balinot, nostiepa / piestiepa vai visu pļavu pilnu. Uz kuģa helikoptera platformas ir uzstiepts tīkls. Pie rāmim uzstieptā audekla stāv gleznotājs ar paleti vienā un otu otrā rokā. Medību dienas rītā sieva sameklēja un ar mokām uzstiepa uz mana auguma kādreizējo fróntes snaipera maskēšanās tēru.

aizstiept, *izstiept plašumā, aizklājot, aizšķērsojot u. tml.*, # Ierastajai takai tagad aizstieptas priekšā dzeloņdrātis. Vakaros, kad istabā iededza uguni, viņa aizstiepa logam priekšā vāco segu.

noplātīt / paplātīt, pbg., # Šis aiz brīnumiem muti vien noplātīja / paplātīja.

plesties, plešas, pletās / plētās / **izplesties**, R. n., *būt plašam, plaši izvietotam*, # Dienvidu daļā starp mežainiem pauguriem pletās paplata ieleja. Tālu priekšā tāles zilgmē pletās liela pilsēta. Palu laikā visur pletās ūdens, kuram pa vidu krūmi izskatījās kā saspraudītas zaru slotas. Sestdien virs Baltijas pletīsies anticiklons. Dārzā dārzeniņiem zaļi, sulīgi laksti pletās jau ap Jāņu dienu. Pilsētas ziemeļu pusē izplešas jaunbūvētais rajons.

plesties, M., *kļūt plašākam*, # Uz gaišā krekla aizvien plataks pletās tumšs sviedru plankums. Liesmu mēles švirkstēdamas plētās pāri jauno priedīšu vainagiem.

plātīties, *vairākkārt plesties*, # Reizēm viņas balss aizrāvās, mute dīvaini plātījās, it kā viņai trūktu elpas.

noplātīties / paplātīties, pbg., # Šiem no brīnumiem mutes noplātījās. Putniņam paplātījās knābītis kā kad trūktu gaisa, un tad galviņa noļuka uz sāniem.

izplatīties, 3. kónj., M., *plesties plašumā*, # Uguns izplatījās arvien tālāk. No ūdenī iemestā akmens uz visām pusēm izplatījās kóncentriski viļņi.

izplesties / atplesties / ieplesties / paplesties, pbg., M., # Daudzas citas maiņzvaigznes izplešas un saraujas ar pulksteņa precizitāti. Ūdens sasals un izpletīsies, un ledus, darbodāmiem kā

varena spiede, iespiedīs metāla loksni padziļinājumos. Liesmas izplētās neticamā ātrumā. Uzgrīzot augstāk lampas dakti, šaurā liesma izpletās lielāka un gaišāka. Meitenēm no pārsteiguma atpletās mutes. Viņš guļ ar atpakaļ atmetu galvu, paceltām rokām, svārki uz abām pusēm atpletušies vaļā. Tāle ieplētusies gultā pavisam kundziski. Sajūtot svešu smaku, suņa nāsis ieplešas satraukti un draudīgi. Viņi sēž pie galda tik cieši, ka, šķiet, nav vietas, kur elkoņiem paplesties.

pārplesties, *plesties pāri*, # Pāri ceļam kā nojume bija pārpletusies nolikusi mežābeles galotne. Kad Ingus, pār grūdeņa bļodu pārplēties, viens pats garšīgi ēda, pienāca klāt vecmāmiņa.

paplašināties, *M., kļūt plašākam*, # Mūsu ēras 1. gadu tūkstoši nocietinātās apmetnes Latvijas teritorijā paplašinājās, pilnveidojās un kļuva bagātākas.

plašums, *L.*, # No piekalnes skatam atklājās viss Daugavas plašums. Mūzika cēlās augšup un ligojās kaut kur starp debesu plašumiem.

paplašinājums / paplatinājums / atplētums / atpletums / ieplētums / iepletums, *L.*, # Visveicākā ir kāju vēnu paplašinājumu izcelsmes teorija, kas saglabājusies līdz šai dienai. Neliels paplatinājums lejasdaļā ir arī piedurknēm un biksēm. Lielainums ir koka gadskārtu paplatinājums stumbra vienā pusē, kas bieži sastopams egļu resgaļos. Vienā mutes atplētumā / ieplētumā viņa lamājās un lādējās, ka bailes bija klausīties.

ŠAURS, *Kd., pretstats platam*, # Istabiņa tik šaura, ka knapi apgriezties. Viņš dzimis Rīgā, Miera ielas kvartālā, šaurā vienistabas dzīvoklītī. Vispirms viņi gāja pa šauru, garu un patumšu gaiteni.

pašauris, *Kd., samērā šauris*, # Pašaurajā kāpņu laukumīnā izvietojās piecas durvis, no kurām katras veda savā mitekļī. Aktrise ienāca mazažā, pašaurajā uzņemšanas grupas istabiņā. Skopajā viesu pulkā, kas sanāca pašaurajā istabā, bija arī jaunā vīra māte un māsa Dōra.

šaurība / šaurums, *L.*, # Pieradušus pie lauku plašumiem, viņus šausmināja dzīvoklīša šaurība. Ņevas próspektā bija neiedomājama šaurība – nepietiekot vietai uz ietves, ļaužu straume piepildīja visu ielu. Pēc ziemas šaurības pilsētā vasarā laukos pie veģētēva no laukakmeņiem būvētā māja likās milzīga. Ieslēgts pilsētas šaurumā, dzīvodams troksnī, cilvēks aizvien vairāk ilgojas pēc neskartas dabas.

4. 5. Telpēni (tilpuma raksturojumi).

TELPENIS*, *l., trijās dimensijās uztverams un raksturojams lielums*, # Telpēni ir ķermeņi un visādu vielu neķermenīgi tilpumi.

TILPUMS / tilpība / apjoms / apmērs, *L., kāda ķermeņa aizņemtā telpas daļa; spēja uzņemt kādā ietvarā noteiktu kādas vielas daudzumu*, # Taisnstūra paralēlskaldņa tilpums vienāds ar tā triju dimensiju reizinājumu. Fiziski vingrinājumi palielina ikviena cilvēka plaušu tilpumu. Tilpumu veido garums, platums un augstums. Šī kuģa tilpums ir 7621 tónna. Zāģu skaidas aizņem 3 – 6 reizes lielāku tilpumu nekā nesazāģēta koksne. Par šķidrums iztvaikošanu var secināt pēc tā, ka samazinās šķidrums tilpums. Viņš kā īsts jūrnieks pazina kuģu tipus, to tilpības izmērus, iegrimi. Viņš bija spēkavīrs ar varenu krūšu apjomu, platiem plēciem un lieliski attīstītiem muskuļiem. Bezēnu apgaismojums ļoti noderīgs gleznoto plakano dekorāciju izgaismošanai, kur jārada priekšmeta apjoma ilūzija. Cik milzīgi ir šīs turbīnas apmēri, var spriest pēc tā, ka viens pats zemā spiediena cilindrs sver vairāk nekā simt tónnu.

tilpīgs / ietilpīgs / tilpumains / apjomīgs, *Kd., tilpumu pārstāvošs*, # Tilpīgās iepirkumu somas stiepdami, atbraucēji nāk šurp. Kalnu indiāņu īpatnība ir liela apmēra krūškurvis un tilpīgas plaušas, kas organismam dod iespēju no retinātā gaisa iegūt pietiekamu daudzumu skābekļa. Slaucējām bija jāvelk trīssimt kilógramu tilpīgas lopbarības ķerras. Vecie rūjienieši, runādami par savu vareno ietilpīgo kultūras namu, atceras, ka 1905. gadā šeit notikušas tautas sapulces. Būvējot ietilpīgas un kómfortablas tūristu bāzes, tās zaudē tūrisma specifiku un sāk atgādināt atpūtas namus. Pēc spēkstacijas uzbūves ietilpīgo Daugavas senleju piepildīs ūdens. Labas kvalitātes tilpumainās barības izēdināšana stimulē ietilpīga gremošanas trakta izveidi. Zirga vilcējspēks ir izdevīgs, pārvadājot vieglu, bet tilpumainu kravu. Tēlniecība ir apjomīga māksla. Apjomīgu dekorāciju šāds apgaismojums padara it kā plakanu. Dabaszinātņu muzejā ir izstādīti neparasti veidojumi – apjomīgas ģeometriskā tipa kómpozīcijas vai lineāri melnbalti risinājumi.

ietilpība / ietilpīgums, L., *spēja ietvert kādu tilpumu*, # Tuvākajā nākotnē ostā varēs ienākt tankkuģi ar kravas ietilpību līdz 32 000 tónnām. No savas klases mašīnām šis autóbuss atšķiras ar to, ka tam ir lielāks ietilpīgums.

apjomība / apjomīgums, L., *apjoma pārstāvējums*, # Ar gaismēnām un kóntūru līniju pastiprināšanu gleznotāja cenšas sasniegt lielāku izteiksmību un tēla apjomību. Lai panāktu dekorāciju apjomīguma ilūziju, uzgleznotās gaismas apspīdētās vietas papildus apgaismojam ar starmetējiem.

tilpt, tilpst, tilpa / **ietilpt / satilpt / saiet**, R. s., *būt tilpumam, apjomam kādā ietvarā*, # Kas netilpa pūriņā, Svied pār kārti klētiņā! (T. dz.). Bet Maružai esot tāda govs – ne tā ziemu stallī tilpa, ne vasaru laidarā (I.Ziedonis). Rešnajā vīna krūkā ietilpa ne mazāk par četri pieci litri. Tikai mazākā viesu daļa ietilpa torņa šaurajā baznīciņā, kamēr pārējiem nācās palikt ārpusē kóridorā. Večajam Čunčam uztaisītā lažiņa izrādījās par platu, lai ietilptu spraugā starp sienu un krāsni. Īsajā un šaurajā rītasvārciņā Melitas apaļumi satilpa visai nosacīti – kā kabatlakatā iesieti apelsīni. Jakutijas teritōrija ir milzīga – tajā brīvi varot satilpt gandrīz sešas Francijas. Pļavā bija kādi pieci seši šķūnīši, tomēr tur nesagāja ne puse no visa siena. Visi viesi reizē pie galda nevarēja saiet, tāpēc sēdās papriekšu tikai vīrieši.

tilpināt / ietilpināt / satilpināt, 3. kónj., K., *ievietot noteiktu tilpumu*, # Katrā ietvarā var tilpināt tikai tik, cik tajā tilpst. Nekad nebiju šajā šķūnī satilpinājis tik daudz siena kā šoruden. Kāzām noirēja plašās Ģildes tēlpas, jo nevienā dzīvoklī visi lūgtie viesi nebija ietilpināmi. Furgōnā var satilpināt vēsēla vidēji liela preču vagona saturu.

smagnējs / masīvs, Kd., *ar savu apjomu un fōrmu smaguma iespaidu raisošs*, # Pie sienas stāv smagnēja bufete ar riekstkoka imitācijas garnitūru. Virs koku galotnēm saskatāms smagnējs, dakstiņiem apjumts, strups baznīcas tornis. Viņš izskatījās smagnējs un neveikls, atgādinādams vēco laiku zemnieku. Vīrietis bija paliela auguma, smagnējs un gauss. Ienīdu savas smagnējās lāča ķēpas, kad biju tās salīdzinājis ar Edvarda lokanajiem, veiklajiem pirkstiem. Masīvas mēbeles ražo no attiecīga biezuma kokmateriāliem. Kristjāns atkabināja lielo piekaramo atslēgu, atgriezta masīvā dzelzs šķērsstieņa skrūvi un atvēra staļļa durvis. Kāta gala izveidojums nedrīkst būt arī pārāk masīvs, lai nepārvirzītu cirvja smaguma centru pārāk tālu kātā. Viņa gleznās zemnieku un zemnieču stāvi lieli, masīvi, kustībās neveikli, pat mazliet grōteski. Bruņurupučiem mēle ir īsa, masīva, kamēr ķirzakām un čūskām tā ir slaida un galā šķelta.

smagnējība / masīvums / masivitāte, L., # Viena no Latvijas seno cilšu metālplastikas īpatnībām ir fōrmu smagnējības akcentējums rotās. Ārēji Ōskars bija smagnējs, runāja gausi, bet aiz šīs smagnējības varēja jaust milzīgu garīgo spēku. Piere viņam bija augsta, bet acis šauras, it kā piere tās ar savu masīvumu būtu saspiedusi. Zemgaļu galvaskausiem raksturīga masivitāte. Priekšnieks uzvēla uz galda dūri, kas ar savu masivitāti likās nospiežam trauslo mahagōnija koku.

RESNS, Kd., *ar salīdzinoši lielu šķērsriezuma laukumu (par cilindriskiem veidojumiem)*, # Ozols bija tik resns, ka pieci vīri, rokās sadevušies, diez vai varētu to aptvert. Uz resna blūča nolikta kāda prāva tīne. Vientuļā priede bija ar resniem, stipriem zariem. Rešnajā zarnā notiek nesagremoto olbaltumvielu pūšana un nesagremoto ogļhidrātu rūgšana. Edžum vienmēr kaut kas kust aiz vaiga, tāpēc ir tāds resns kā tōmāts. Viņa blakussēdētāja bija apaļa meitene gaišiem salmu krāsas matiem un resnām kājām. Pēteris uzlika uz manas makšķeres āķa lielu, resnu slieku.

parešns, Kd., *samērā resns*, # Koki jau izauguši pagari un parešni. Viņu vidū stāvēja parešns vīrs ādas mētelī.

resnīgs, Kd., *parešns (par cilvēku)*, # Katedrā uzraušas resnīgs puisis izspūrušiem matiem, zilā, izbalējušā studenta blūzē.

parešnināt, 3. kónj., K., *darīt resnu, resnāku*, # Rutkiem sakne parešnināta, ar baltu vai melnu epidermu.

parešnināties, M., *klūt resnam, resnākam*, # Stumbrs uz apakšu allaž parešninās.

parešninājums, L., *resnāka vieta*, # Uzturā lieto kólrābja kātu parešninājumu. Augļa kātiņš mēreni garš vai īss, ar parešninājumu abos galos. Otrās rokas atbalstam zāģa roktura galā izveidots īpašs parešninājums.

resnums, L., # Uz galda sarindoti dažāda resnuma irbuļi un stieples. Stumbrs jau bija prāva baļķa resnumā. Ar gadiem dižozols vēl pieņēmas resnumā, bet zibens skartā josla palika nedzīva. Kungs bija tā nobarojies, ka no resnuma vai pušu plīsa. Piedurknei jābūt vismaz 3 cm platākai par rokas resnuma mēru.

TIEVS / sīks, Kd., *pretējs resnam*, # Vēlīnie mieži izdzeltēja, lini palika tieviem galiem un klāņaini. Puķu galdiņš balstījās uz tievas, izvirpotas kājas. No skursteņa tievā strūkliņā kāpj dūmi. Tievajās zarnās uzsūcas sagremotā barība, šķidrums, medikamenti un baktēriju toksīni. Laivas malā ieķeras baltas rokas ar gariem, tieviem pirkstiem kā sievietei. Zēns bija pastiepies diezgan garš, bet šis garums nāca uz resnuma rēķina, tamdēļ viņš bija tievs kā skals. Es jūs biju iedomājusies kā resnu žūpu, bet jūs izrādāties esam tievs kā kurts. Vīrs augumā nebija no dižajiem, blakus sievietei viņš izskatījās sīks un tāds kā nožēlojams. Pāri upei sākas zems, sīkiem alkšņiem klāts līdznumums. Tupeņi dīga vilcinādamies, lakstiņi sīki un bāli.

patievs / pasīks, Kd., *samērā tievs*, # Otrs puika bija garāks, bet patievs. Kociņi vēl ir patievi. Ganiņam rokā pasīka bērza vica.

raukts, Kd., *virzienā uz augšu krasi tievējošs*, # Šajā purvā auga zemas, zarainas priedes stipri rauktiem stumbriem.

izstīdzējis / izstīdzis, Kd., *garš, tievs un vārgs (par augiem); tievs vai tievs un garš (par cilvēkiem, dzīvniekiem, ķermeņa daļām)*, # Viss te pieaudzis pilns izstīdzējušām nātrēm un balandām. Andris bija izstīdzējis puika linu gaišiem matiņiem. No spoguļa man lūkojās pretī izstīdzis zēns.. Cilvēki tur ir ar sūrā darbā izstīdzējušām rokām, rūpju izvagošām sejām. Visapkārt greznajiem jātniekiem satraukti lēkāja un rēja gari un izstīdzējuši medību suņi.

tievēt, 2. kónj., M., *klūt tievam, tievākam*, # Par rauktiem sauc tādas koku stumbrus, kuri no apakšas virzienā uz augšu krasi tievē.

notievēt, pbg., # Tiek piedāvāti visādi brīnumlīdzekļi, kurus lietojot, varot ātri un bez pūlēm notievēt.

raukt, rauc, rauca, K., *darīt tievāku, šaurāku (adot, tamborējot, pinot)*, # Veidojot plecu slīpumu, rauc katrā otrā kārtā četrus valdziņus.

noraukt / apraukt, pbg., # Priekšpusi ada līdzīgi mugurpusei līdz reglāna līnijai, pēc tam norauc valdziņus pakāpeniski no abām malām 30 reizes. Uz pleciem džemperim abās pusēs norauc 17 valdziņus. Vēl man tikai atlicis to cimdu apraukt.

sabozties, -božas, -bozās, M., *savilkties, saraukties, ieraukties dziļāk apģērbā (par cilvēkiem)*, # Vārīgie vasarnieki sabozušies rāvās kaut kur aizvējā vai sabēga savās vasarnīcās. Zīrakam bija vēsi, viņš sabozās savā biežajā, vatētajā svārkā. Pilsētā lija lietus, ļaudis gāja sabozušies zem lietussargiem un lietus mēteļiem.

tievums, L., # Ar savu tievumu un to galu smailumu ecēšu darba dziļums palielinās. Māte nobrīnījās par manu bālumu un tievumu un, uzzinājusi, ka es arī klepoju, nobijās, vai tikai man nav piemieties dilonis.

raukums, L., *resnuma samazinājums, tievējums*, # Adot plecu slīpumus, līdz ar piekto raukumu sāk veidot kakla izgriezumu. Plecu raukuma slīpā līnija ir 30 cm gara. Dakšu kātam vislabāk noder biežoknī augusi eglīte, jo tai ir mazs raukums. Augļi apaļīgi, abos galos nedaudz saspiesti, ar nelielu raukumu kausiņa galā.

SLAIDS / slaiks / smuidrs / šmaugs, Kd., *samērā garš, taisns, tievs (arī plāns)*, # Augumā Arturs bija līdzīgs mātai, tāpat slaidis un lokans, garām kājām. Durvis atvēra pajauna, slaida auguma sieviete. Iedegums uz slaidajiem stilbiem vēl tagad, septembra vidū, aizstāja zeķes. Sila ķirzakas līdz 18 centimetriem garais, slaidais, ar ragvielas zvīnām klātais ķermenis nobeidzas ar asti. Kóllijs ir suns ar slaidu purnu un garu spalvu. Mežā priede izaug slaida, ar taisnu un gludu stumbru, kuram zari ir tikai pašā galotnē. Slaidās gladiolas vislabāk izskatās augstās vāzēs. Rozes šūpojās garos, slaidos kātos kā niedres vējā. Garo distanču slēpojums izmanto slaidas, vieglas slēpes. Viņa bija skaista, slaika meita ar tumšbrūniem matiņiem. Viņš bija slaika auguma puisis. Arcis [zirgs] ir viegls, slaikām kājām un tramīgs kā putns. Abpus ceļam slējās slaikas priedes. Vējā šūpojās slaikie rudzu stiebrī. Smuidrs jauneklis dejā vadīja Ilgu cauri dejojāju drūzmai. Viņam pa priekšu iet puisis un meitene, kuru smuidrie, tieviņie stāvi cauri vieglajam putenim parēgojas te skaidrāk, te miglaināk. Es savā astoņpadsmit gadu vecumā, smuidrajā augumā jutu neaprakstāmu vieglumu. Smuidro bērzu galotnes iestiepjas debesīs. Plašais, gaišais pils vestibils ir smuidru stabu balstīts. Ar smuidru rīksti apbruņojies, viņš dzina govīs uz ganībām. Viņas pašas māte jaunībā bijusi sīka auguma un gauži šmauga. Pēda paliela, toties stilbi kā izdreijāti un viduklis šmaugs. Aug ozols rētais te ar kara dzelzi serdē, un liepu rinda šmaugiem stumbriem aug (J. Simbārdis). Tiku audzināts stingrā tikumbā, šmaugas bērza rīkstītes uzraudzībā. Māla krūze bija ar garu, šmaugu

kaklu un slaidu osu. Slaidajam stāvam labi piederētos mōdērnē šmaugie ādas zābaciņi līdz ceļgaliem.

paslaids / paslaiks, Kd., *samērā slaidis*, # Zeltā ierāmētais degunkniebis paslaido degunu savilcis taisnā līnijā kā pieres turpinājumu. Pie galda sēdēja paslaids jauneklis un kaut ko rakstīja. Silvija ir paslaika brunete.

slaidums / slaikums / smuidrums / šmaugums, L., # Mani visvairāk apskauda mana auguma slaiduma dēļ. Sveču slaikums trīsžuburu svečturī izskatījās svinīgi. Sava novada bērzu smuidrumu dzejnieks iedziedājis Krievijas mākslā. Masta priedēm raksturīgs izcils stumbra šmaugums.

RUPJŠ, Kd., *ar salīdzinoši lielu šķērsriezuma laukumu (par sīkiem priekšmežiem, šķiedrām, drupinājumiem u. tml.)*, # Betona galveno masu sastāda rupjas pildvielas – grants, oļi vai akmens šķembas. Līdz ar pirmajām rupjajām lietus lāsēm sāka kapāt krusa. Savu ganāmpulku esam pilnīgi nodrošinājuši ar rupjo un sulīgo barību. Skābbarībai skābē nesasmalcinātu vai rupji saekselētu masu. Ar minerālvielām un vitamīniem bagātāka ir maize no rupja maluma miltiem. Bārdas mati ir apmēram četras reizes rupjāki par galvas matiem. Aļņa ķermenis klāts ar biezu, rupju apmatojumu. Sienas dekora izšūšanai ņem samērā rupjus pavedienus, lai raksts labi klātu audumu. Džutas šķiedra ir diezgan rupja un to visvairāk izmanto maisu drēbes aušanai. Viņam kājās ir vīzes rupjām auklām. Viņš darbojās pie lielas zaru kaudzes, izcirta rupjākos gabalus malkai, bet sīkumus meta ugunskurā.

parupjš, Kd., *samērā rupjš*, # Adīšanai galvenokārt lieto parupju vilnas dziju, kas adījumam dod raupjumu un faktūru. Krita parupji krusas graudi, zirņu lielumā. Paprikas pākstis izmazgā, ļauj notecēties un tad parupji sagriež. Galds apsegts ar parupja auduma nevainojami tīru drānu.

rupjmaluma (ģen.), Kd., *rupji samalts*, # Rupjmaluma milti satur sadrupinātas graudu apvalku daļiņas.

rupjšķiedrains / rupjšķiedras (ģen.), Kd., *ar salīdzinoši rupjām šķiedrām*, # Rupjšķiedrainu gaļu, kas liecina par dzīvnieka vecumu, vajadzēs ilgi vārīt vai cept, tā būs sausāka. Smalkšķiedrainu būvkoku sanaglošanai lieto tievākas naglas, bet mazvērtīgāku, rupjšķiedras būvkoku naglošanai – resnākas naglas.

rupjums, L., # Izsējas nōrmas ir atkarīgas no sēklu rupjuma un kvalitātes. Sēklu rupjumu nosaka sēklu skaits svāra vienībā. Vispiemērotākais skaids rupjums ir no 2 līdz 10 mm. Paklājam audos likta rupju pluču dzija, satīta trim vai četrām kārtām atkarībā no dzijas rupjuma.

drukns / brangs / strups / apaļš / apaļīgs / pilnīgs / pilns / dūšīgs / mōllīgs, Kd., *diezgan apjomīgs (galvenokārt par cilvēka vai dzīvnieka ķermeni)*, # Baložveidīgie ir vidēja lieluma putni, ķermenis tiem drukns, galva maza. Diždunduri ir lielākie un druknākie dunduri. Ar šausmām viņš paskatījās uz savu drukno sievu – viņa atkal locīja iekšā speķi. Šobrīd ganāmpulka govīs jau kļuvušas pārāk brangas, tāpēc piena izslaukumi samazinās. Viņam bija balts, brangs zirgs. Vai nu man tā tikai liekas, bet pirms gada tu biji brangāka! Biju pats strupākais zēnu barā – mazs, bet plecīgs. Signe ir strupa tumšmate. Gāzēlēdamies nāk Režģa kungs, strups un resns, pilnu un platu seju. Nākamais apceļamais runas vīrs bija Pluncis – mazs un apaļš vīriņš, cik garš, tik resns. Benita tikai paraustīja savus nolaidēnos, apaļos plecus, ko īpaši izcēla tērpa plūdlīniju griezumā. Govīs bija apaļas un spīdīgu spalvu. Viņa bija apaļīga – ne drukna vai tukla, bet tieši apaļīga. Mazais, apaļīgais Arnolds gandrīz vienmēr bija smaidīgs. Viena no večiņām bija izkaltusi un salīkusi, bet ņipra, kamēr otra varen pilnīga un cienīga sēdēja vecmodīgā pītā krēslā. Kristīne ir liela, veselīga sieviete, varbūt tikai mazliet pārāk pilnīga. Óvālajā sejā ar labi veidotām pilnīgām lūpām jaušama pašpārliecība. Blakus miesās pilnajam ērgelniekam mācītājs izskatījās vēl mazāks un sīkāks. Viņš tīksmi vēroja sievietes pilno lūpu skaisto veidojumu. Pēc tā, ka viņš no gada gadā kļuva dūšīgāks miesās, varēja spriest, ka dzīvo labā maizē. Pazīstu vienu tādu mōllīgu šķirteni, varu tevi ar viņu iepazīstināt. Liekas, ka tu nodari sev pāri, dzīdamās pēc tās slaidās līnijas – tu izskatījies labāk, būdama drusku mōllīgāka.

padrukns / pabrangs / pastrups / paapaļš / padūšīgs, Kd., *samērā drukns*, # Krustknābji ir padrukni putni. Viņš bija pāri trīsdesmit gadiem, padrukns, bet diezgan stalts vīrietis. Viņš bija pabrangs augumā, ar gaļīgu seju. Līna Zivtiņa nebija nekāda izcilā skaistule – mazs, pastrups augumiņš, neliels, uzrauts deguntiņš. Viņa seju varētu uzskatīt par skaistu, ja kopiespaidu nebojātu pastrapais, uz augšu paslietais deguns. Viņš bija jau tajā vecumā, kad augums piebriest paapaļš. Es noskatos uz viņu – pamazu, pastrupu, paapaļu. Valdim līdzī nāk neliela auguma padūšīgs vīrs.

druknums / brangums / strupums / apaļums / apaļīgums / pilnīgums, L., # Pēc aerodinamikas likumiem kameņes ķermeņa druknums liedz tai spēju lidot. No izskata viņš likās dūšīgs, bet tas nav veselīgs brangums. Sava auguma strupuma dēļ tu skaistuma kónkursiem nederi, tur prasa slaidas meičas. Kājas Ilgai tievas kā mietiņi, pat vilnas zeķes nespēj piešķirt tām apaļumu. Par otro stūrmani strādāja Dmitruks – jauns, labsirdīgs puisis ar noslieci uz apaļumu, jo it sevišķi jūrā izjuta neparasti labu ēstgribu. Seja saglabājusi veselīgo, sārtaļto ādu un apaļīgumu. Viņi bija vienāda auguma, bet Elziņš plecīgāks, ar slieksmi uz pilnīgumu.

SĪKS / smalks, Kd., *pretējs rupjam*, # Speķi sagriež sīkos gabaliņos un pannā sacep gaiši dzeltenbrūnu. Daudzas Latvijas mazās upes, piemēram, Lielupes sīkās pietekas, mūsu dienās ir nabagākas ar ūdeni nekā pirms dažiem gadsimtiem. Pašreiz nevēlami savairojušies sīļi, kas posta sīko putnu ligzdas. Pļavā virs sīkajiem ziediem bariņos plivinājās dzeltenī un balti tauriņi. Lielās dzērvenes un sīkās dzērvenes ir ložņājoši pundurkrūmi un galvenokārt tikai purva augi. Krita rētas, smalkas sniega pārslas. Bija izkritusi apakšējā rūts un visa istaba piebirusi ar smalkiem stikla gabaliem. Asinot zāģi, smalki sudrabaini tērauda puteklīši sakrājās uz drēbēm un nobira uz grīdas. Viņas pirksti veikli sasēja pārtrūkušu smalku dziedziņu. Smalkajiem zariņiem, kurus Aigars salauzis iekuram, uguns tomēr neparko negrib ķerties klāt. Fabrikas audeķli tomēr smalkāki, gludāki un mīkstāki nekā pašu austie. Ja mati ir plāni, smalki un ātri taukojas, jāatsakās no sukas.

pasīks / pasmalks / sīkalīgs / sīkulīgs, Kd., *samērā sīks*, # Meitene bija pasīka, tievu viduklīti. Pļavā visapkārt zied pasīkas puķītes. Burti viņam pasīki, bet ļoti glīti. Brauskas kundze bija pasmalka auguma sieviete. Viņš bija noķēris dažas sīkalīgas zivtiņas. Vienā pusē ostai pietauvojušies vareņi tankkuģi, bet otrā pusē – sīkulīgi zvejas kuģīši.

sīksīks, Kd., *ļoti sīks*, # Ziediņi madarai sīksīki kā cukura graudiņi. Zem mūsu kājām starp nobirušām skujām vijas un lokās sīksīki skudru ceļi. Gundegai uz pieres un deniņiem izspiedušās sīksīkas sviedru lāsītes.

smalkšķiedrains / smalkšķiedras (ģen.) / **sīkšķiedrains**, Kd., *ar sīku šķiedru*, # Azbests ir smalkšķiedrains minerāls. Jaunu dzīvnieku gaļa ir gaiša, smalkšķiedraina. Ļoti vērtīgu šķiedru dod smalkšķiedras kokvilna. Kūdras ļoti ievērojamā ūdens uzsūkšanas spēja izskaidrojama ar kūdras sīkšķiedraino struktūru un kūdras masas lielo čauganumu.

sīkums / smalkums, L., # Órhideju pogaļa nogatavojusies pārplīst trijās daļās un izkaisa ļoti daudzās, bet ārkārtīgi sīkās sēklas – šo sēklu sīkums uzskatāms par órhideju piemērošanos dzīves veidam. Ja blakus milzis, ir kauns no sava auguma sīkuma. Protams, ka rokraksta sīkums apgrūtina tā lasīšanu. Atkarībā no ķirbju sulīguma un sarīvēšanas smalkuma miltu piedeva var būt lielāka vai mazāka. Kafijas arómāts atkarīgs no ļoti dažādiem apstākļiem – kafijas šķirnes, uzlējuma stipruma, graudzēšanas pakāpes, maluma smalkuma, ūdens un citiem apstākļiem.

TUKLS / tuklīgs / kórpulents / tauks / treknis / tumīgs, Kd., *resns bieza zemādas taukaidu slāņa dēļ*, # Šis tuklais, pirms laika novecojies vīrs bija viņa dēls. Zetu daudzinaja pār trim pagastiem – tukla, piena balta un sārta. Viņš saņem Mikiņa mazo, tuklo rociņu un sāk to pajāt. Mūsu aitām uz rudens pusi pakakles kļuva pārāk tuklas un nokarājās. Pavārs ar tuklīgo seju bija no visiem pats jautrākais. Kórpulenti cilvēki nevarēja to atļauties, jo nekas tā neveicinot aptaukošanos kā gulēšana pēc labi paēstām pusdienām. Kādā Āfrikas ciltī vislielākajā godā ir tieši galēji kórpulenta sievietes. Abi aktieri kórpulenta augumu dēļ bija skatuviski nepiemēroti iemīlējušos jauniesu lomām. Baptistu sludinātājs bija cienīgs, tauks vīrs. Trakās dūsmās Rózāles nagi iecērtas viņa taukajā sejā. Viesiem par godu tiek nokauts vistaukākais aunelis. Ja putni rudenī trekni – būs auksta ziema. Daļu zivju izvārīs zupā, bet treknākās – līņus un karpas – mēģinās kūpināt. Āpsis pēc ziemas guļas ātri uzbarojas un uz rudens pusi kļūst treknis. Viņš iecirta ar grožiem pa ķēves treknajiem sāniem. Salnāja kundzes treknajā sejā atplaisnījās vēss, izsmējīgs uzvaras prieks. Viņa tumīgais augums smagi noslīga dīvānā.

patukls / pakórpulents, Kd., *samērā tukls*, # No grāvī slīpi savērušās mašīnas pēc brīža ar pūlēm izrāpās nobālis patukls vīrs. Vēršu kupcis bija pilnīgs vīrs patuklu, skūtu seju. Salums vēroja Kārlēna labsirdīgo, mazliet bērnišķīgo – tādiem patukļiem vaidziņiem – seju. Aktieris bija sirms, pakórpulents, bet stalts vīrietis. Slaidais, pakórpulenta augums iežmaugts brūnā, gludā kleitiņā.

tūkt, tūkst, tūka / **pampst**, pampst, pampa / **blīst**, blīst, blīda / **briest**, briest, brieda / **milzt**, milst, milza, M., *kļūt tuklam, tuklākam, apjomīgam, apjomīgākam*, # Sasitums sāka tūkt. Jurkam tūkst kājas un rokas. Krodzinieks no gada gadā tūka resnumā. Mākonis tūkst acīm redzami, lietus gāzi vēstīdams. Limfmezgli pampst un sāp no mazākā piespiediena. Melita šņukst un tausta sastiepto rokas

locītavu, kura jau pampst acīm redzami. Puika krietni audzis garumā un blīdis druknumā. Jānis atceras Mārtiņu vēl kā siku zēniņu, redzējis to briesmam, tiekam plecīgu, ūsainu, nopietnu. Jēriņš, kaut arī lēnām, brieda arvien stingrāks un apaļāks. Vakarā dūruma vieta sāka pukstēt un miltz, bet otrā rītā bija satūkusi tā, ka grūti kāju pie zemes laist. Zem pēdām radās uztūkumi kā augoņi – tie milza, uzplīsa, čūloja. Pamalē miltz tumši mākoņi.

pietūkt / piepampt / pieblīst / piebriest / piepūsties / piemiltz / satūkt / sapampt / sablīst / sabriest / samiltz / uztūkt / uzpampt / uzblīst / uzbriest / uzpūsties / uzmilzt / nopampt / nobriest / izplūst, pbg., # No raudāšanas viņai apsarka acis un pietūka seja. Ja kājas vakaros ļoti nogurušas, smagas, pietūkušas, labi palīdz pelde pārmaiņus siltā un aukstā ūdenī. Satrūkos no savas saraudātās sejas – uz vaigiem sārti plankumi, acu plakstiņi piepampuši. Pret vakaru Kalniņam kāja piepampa. Miežu graudi vārpās miklumā pieblīduši. Meža zeme lietavās pieblīdusi, pat ciņi izžulguši kā mīkla. Zem svītrainā krekla nokustējās jauneklā piebriedušie muskuļi. Deniņos pulsēja sārti piebriedusi vēna. Tesmenis govij bija piebriedis un sapampis. Man aita beidzas galīgi nost – piepūtusies un gārdz. Strazds sēž koka zarā un skandina savu dziesmu – kakliņš piepūšas, spārniņi nokarājas. Bura te piepūtās vējā, te ļengani nokarājas. Kad somā iedabūju vēl arī konservus, tā piepūtās kā pūslis. Saimniecei kāja piemilzusi kā bluķis. Deniņos piemiltz dzīsla no spēja asins pieplūduma. Pāri koku galotnēm traucas piemilzuši lietus mākoņi. Māte sūrojās, ka kājas pievakarē satūkstot kā stabi. Iedomājos mātes satūkušos pirkstus veļas toveros tik izmirkušus, ka vakarā viņa nespēj nogriezt maizes rīku. Tēvocim deniņos sapampa zila dzīsla. Daumants skatījās uz savu roku kā uz svešķermeni – sapampuši, nekustīgi pirksti, sāpoša locītava. Redaktori no rītiem nāca uz darbu sapampušiem, līdz pēdējam piebāztiem pōrtfeļiem. Debesis sablīda tumši mākoņi, solīdami ilgi gaidīto valgmi. Urbumu bērza stumbrā aizsita ar sausu koka spundi, kas mitrumā sabrieda un izplētās, stingri noslēdzot caurumu. Auklas tik stipri sabriedušas, ka Jancim vai nagi lūst, bet mezglus vaļā dabūt nevar. No iedurtās skabargas nākošajā dienā pirksts samilza divtik resns. Viena no slimniecēm ejot smagi cilāja samilzušās kājas. Blakus kalna virsotnē parādās mazs mākonītis, kas pēc neilga laika samiltz par piķa melnu nakti. Sasistais celis uztūka. Kreisās pakalējās nags zirgam bija karsts un naga kronis uztūcis. Cilvēki aiz bada uztūka. Tirgotājam naudas maks uztūcis dūres lielumā. Dzīslas rokās uzpampa kā virves. Kāja viņam no vecās vainas atkal uzpampusi. Viņa mazliet uzblīdušo seju rotāja tumšas brilles. Uzblīdušas vēnas pierē un deniņos – tā ir skleroze. Ābeliņa madāma šogad tāda uzblīdusi. No februāra līdz aprīlim ievāc priežu pumpurus, kad tie ir uzbrieduši, bet vēl nav atvērušās segzviņas. Turnepši ir divgadīgs augs ar sulīgi uzbriedušu sakni. Vaigi uzbriest no aptaukošanās vai tūskas sakarā ar nieru un sirds slimībām. Gļotādai uzbriestot, rodas barības vada iekaisums. Viņai ir briesmīgas sāpes, un vēders uzpūties kā bumba. Lopi var uzpūties arī no sapelējušas barības. Tītars dūsmās uzpūšas, saceļot spalvas gaisā. Stiprajā vējā sievietēm pland mati, bet vīriešiem krekli uzpūšas kā buras. Viņam nesen izōperēja uzmilzušo aklās zarnas piedēkli. Krupis, uzmilzis kā varens pūpēdis, kvernēja grodu stūrī. Pēc tās ilgās uzdzīves viņam ģimis pavisam nopampis. Sen vairs nav mazā ganuženķa, ir nobriedis plecīgs vīrs. Mare vēl bija izskatīga sieva, viņas augums nepavisam vēl netaisījās ne sažūt, ne izplūst. Liedagā kalsnie eksemplāri mijās ar labi nobarotiem, jauneklū vingrie stāvi kustējās pa vidu izplūdušiem tauku blāķiem. Tuklajai dāmai bija bezgala labsirdīga, izplūduši seja.

aptūkt / appampt, *uztūkt visapkārt*, # Viņš attina autus un aplūkoja aptūkušās / appampušās kājas.

aptaukoties, 2. kōnj. / **aptūkt**, M., *klūt pārlietu tuklam*, # Pūsmūža vecumā cilvēki klūt lēnāki un aptaukojas. Relatīvi tievas kājas un rokas raksturo hipōfizes slimību, kad aptaukojas vairāk viduklis, mazāk ekstremitātes. Dāmai pie saites steberē aptaukojies, ļumīgs mōpsis. Tie putni bija aptūkuši un, kā liekas, pavisam aizmirsuši lidot. Viņa bija paveca, stipri aptūkusi sieva.

aiztūkt / aizpampt, *aptūkstot sašaurināties*, # Rūdis tikai nupat cēlies no miega, acis vēl viegli aiztūkušas. Ar aiztūkušo aci viņš reizēm pašķielēja uz skolotājas pusi. No bišu dzēlieniem sejā man abas acis bija aizpampusas. No treķnuma sunim acis likās aizpampusas.

uzbriedināt, 3. kōnj. / **uzbriedēt**, 2. kōnj., K., *panākt apjoma palielināšanos*, # Žāvētas plūmes uzbriedina ūdenī un sagriež. Novārījumam pieliek cukuru un uzbriedinātu želatīnu. Pupas un zirņus pirms vārīšanas uzbriedē.

tūkums / pampums / uztūkums / uzpampums / uzblīdums / uzbriedums / uzpūtums / satūkums / sapampums / pietūkums / piepampums, L., # Viņa acs tikai pa šauru spraudziņu raudzījās manī, jo milzīgs, sarkanīgs tūkums to neļāva plašāk paplest. Tūkums vispirms bija sācies

ap potītēm, bet nu jau visa pēda bija tukla. Vienlaicīgs daudzu locītavu pampums parasti rodas sakarā ar iekaisumu. Uztūkums locītavās visbiežāk ir locītavu iekaisuma sekas. Reimatisms ir akūta infekcijas slimība ar paaugstinātu ķermeņa temperatūru, sāpēm locītavās, uzpampumu.. Ūdens ādu mitrina, neļaujot tai kļūt ļenganai, parādīties maisiņiem zem acīm, rasties uztūkumam, uzblīdumam. Mīklas uzbriedums jau ir pietiekošs. Ja uzpūtums kreisajā pusē palielinās un govys taisās krist zemē, tad jāiedur govys tukšumos vidū – gāze izies, un govij briesmas vairs nedraudēs. Skaudrās sāpes plecā nerimās, cēlās satūkums, roka nebija kustināma. Siltas tējas novārījuma kómpreses acīm ir ļoti noderīgas – tās noņem sapampumu, tónizē plakstiņu ādu, izlīdzina grumbiņas. Pēc dzēliena bišu inde nonāk organismā un izraisa vietēju reakciju – sāpes, sārtumu, pietūkumu, niezi. No piepampuma viņa mutes kaktiņš ir uzvilks nedaudz uz augšu.

tuklums / tuklība / kórpulence, L., # Mazkustīgs dzīvesveids veicina vielmaiņas traucējumus, tukluma un aterósklerózes attīstību. Viņas seja iezīmējās sārti ziedoša tuklība. Eksministrs bija zaudējis daļu savas agrākās kórpulences, kļuvis tāds kā slaidāks un jauneklīgāks.

KALSNS / kalsens / kalsnējs / sausnējs / plāns, Kd., *pretējs rešnam, tuklam*, # Drīz sadraudzējos ar Vilkupu Ilzi – kalsnu, izstīdzējušu meiteni. Tagad viņš izskatījās vēl kalsnāks, stiegrains, kā no virvēm vīts. Tikpat kalsna bija arī viņa seja, kuru pagarināja un tādā vērtā vēl kalsnāku smaila ķīļbārdiņa. Es cieši piekļaujos pie mātes kalsnā pleca un ieslēpju asaraino seju viņas matos. Uz paaugstā sliekšņa nostājas gara, kalsēna sieva. Kalsēnājiem pleciem uzņemta adīta jaka. Meistars staigā pa darbnīcu, viņa garie, kalsēnie pirksti aptausta pusgatavās mēbeļu daļas. Brigadieris Zediņš ir kalsnējs, it kā vasaras tveicē izkaltis. Tas otrs bija tikpat garš un kalsnējs zeņķis kā es. Atceros no fótogrāfijām Bernarda Šova kalsnējo stāvu, asos sejas pantus. Seja kļuvusi kalsnēja, vaigi brūni kā priežu miza. Klāt pienāca sausnējs vīrietis pāri pusmūžam. Melnais uzvalks viņa šmaugo augumu vērtā vēl garāku un sausnējāku. Viņai ir sausnējas, darbā piepūlētās rokas. Lai gan viņš ziemā šad tad bija pacilājis hanteles, rokas rādījās nepatīkami garas, tievas un šļauganas ar lielām, plānām plaukstām. Arī sievas vaigi kļuvuši plānāki, nedaudz iekrituši.

kalsnums / kalsenums, L., # Ne arvien kalsnumā / kalsenumā izpaužas organisma mazvērtība – gluži otrādi, šādi cilvēki parasti ir izturīgi.

stiegrains / stiegrs, Kd., *ar stingriem, izcilniem (reljefiem) audu veidojumiem*, # Stiegrainās kāpu priedes visapkārt Ruhnu liecina, ka salu skar visi vēji. Ezeriņa ziemeļu galā krasts bija kūdrains un sauss, un vietām līdz pašai ūdens malai sniedzās stiegrainās purva priežu saknes. Dubļi sasalst kraukstošos kruvešos un pāri peļķēm savēlkas stiegraini ledus režģi. Viņa stiegrainajā augumā paužas spēks, sevišķi rokās. Viņa rokas ir ar stiegrainu dzīslājumu, kas atgādina upju rakstu ģeogrāfijas kartēs. Viņa ķermenis labi iededzis, stiegrs, bet krūtis tādas kā iekritušas. Stiegrajās rokās slēpās spēks. Viļņi vēlās uz krastu, aizvien tuvāk un tuvāk stiegrajām kāpu priedēm.

VĀJŠ / kārnis / liess / izkaltis / izkāmējis / izkāmējies / izģindis / izdilis / sažuvis / izžuvis, Kd., *ļoti tievs bez zemādas tauku kārtas un attīstītiem muskuļiem*, # Nekad vēl neesmu redzējusi tik vāju cilvēku – kauli un āda, acis dziļi iegrimušas tumšajos dobuļos. Viņas vājie, slimības laikā vēl vairāk izdilušie pirksti mehāniski pluināja segas malu. No stacijas iznāca dežurants, gluži skuvies kārnis vīrs sarkanā fórmās cepurē. Ap maniem kārnājiem pleciem tēva goda uzvalks nokarājās un krokojās. Acu priekšā pavīd sadzeltējušās sejas, kārnās rokas. Ķēve kļuva arvien kārnāka, stāvēja nokārtu galvu un tādām nespodrām acīm. Netālu no izgāztuves Klintai pretī izlēca kārnis suns. Liesie zirgi vilka ar mantām un cilvēkiem pilnos ratus. Ješka bija liess, pagars zēns ar iekritušiem vaigiem. Viņš satvēra zēna liesos, aukstos pirkstus. Nedziedināmi slimu cilvēku liesās, dzeltenās sejas ārstam bija nācies skatīt vairāk, nekā gribētos. Viņš bija izkaltis tievs kā skals. Kad krustmāte stāvēja noliekusies pār burkānu dobēm, šķita, ka tās tievais, izkaltušais augums tūlīt viduklī pārlūzīs. Pavāre virtuves karstumā izkaltusi plāna kā žāvēta bute. Kūtī māva izkāmējušas govys. Pie veikala slaištījās garš, izkāmējis vīrs. Kaimiņu runcis ir pavisam liess un izkāmējis, tā ribas var sataustīt pavisam skaidri kā skalu groziņam. Viņš kļīst apkārt nefīrs, noaudzis un izkāmējies kā tāds kašķains suns. Tagad hitlerieši cīnījās izmisīgi, noasiņojuši un izmocīti, piesardzīgi zagās kā izkāmējušies vilki, no katra stūra gaidīdami uzglūnam briesmas. Pa ceļu vēlkas vājš, izģindis zirgs. Palagu teltis un tepat krūmu aizvējā vērtās izģinduši, influences un drudža mocīti cilvēki. Ērna bija vēl vairāk izdilusi, sejiņa kļuvusi šaura, vaigu kauli izspiedušies, ap acīm tumši loki. Līzīte pavisam izdilusi – kauli un āda. Viņam ir kalsna, sažuvusi seja, abpus mutei stateniskas rievās. Māte bija sažuvusi večiņa ar lielu gadu nastu sīkajos plecās. Zelma ar savu sažuvušo, sauso roku pateicīgi

noglaudīja Austras elkoni. Tā bija gadus četrdesmit veca izžuvusi sieva. Lieknis saviebās un tieviem pirkstu galiem nobraucēja savu izžuvušo, grumbaino kaklu.

pavājš / paliess, Kd., *samērā vājš*, # Saimnieka dēls bija izstīdējis, pavājš pusaudzis. Zirgi bija kaut kā līdzīgi savam saimniekam – iepelēki, mazi, paliesi miesās.

vājēt / liesēt / kāmēt / sausēt, 2. kónj., M., *kļūt vājam, vājākam*, # Ilgajā sausumā ganības izkalta, lopi sāka vājēt. Lokoties nedēļu tupenājā, sāku liesēt, pilsētā uzkrātie tauciņi dilst. Gūsta šausmas spējīgs iedomāties tikai tas, kas pats kāmējis gūstekņu nometnēs, strēbis plāno zupu, ēdis pelavu maizi ar zāģu skaidu piedevām. Viņa, acīmredzot, ir no tās sieviešu pasugas, kas laulībā tūlīt sāk sausēt, kaut gan lielākajam vairumam precēto sievu ir sliekšme noapaļoties un izplūst.

novājēt / noliesēt / izkāmēt, 2. kónj. / **izdēdēt**, -dēd, -dēdēja / **izkalst**, -kalst, -kalta / **sakalst** / **izģinst**, -ģinst, -ģinda / **izdilt**, -dilst, -dila, pbg., M., # No bezmiega naktīm viņš bija novājējis, ap acīm ēnoja zilgani loki. Nevar lopus turēt ar sausu sienu un pāris runkuļiem – novājēs un apraus pienu. Dažas govīs nez kādēļ negrib ēst kārtīgu barību, bet grauž pakaišu salmus un noliesē. Par noliesējušu ķermeni uzskata tādu, kura svars ir 10 – 15% zemāks par nórmaļu. Tur klīst izdēdējuši stāvi kankarainās driskās, noliesējušām sejām un iekritušām acīm. Māris no pusbada dzīves bija kļuvis bāls, izdēdējis, sīciņš un bieži slimoja. Viņa jutās gandarīta, ja savā izdēdējušajā plaukstā varēja paturēt mazdēla sīko rociņu. Tu esi izdēdējusi, tev jāpieņemas miesās, bet tu dilsti arvien vairāk. Ja tu tik maz ēdīsi, tad izkāmēsi kā veCS kleperis. Kaut pārguris, viņš jau ilgāku laiku mocījās naktīs ar bezmiegu, izkāmēja, kļuva nērvōzs un īgns. Večais Kārklis nosirmoja, izkalta vājš un sīks. Viņš jo diena, jo vairāk sakalst, kļūst sīkāks, taisni vai čokurā raujas. Tev taču miesas tikpat kā vairs nav, kur tu tā izģindi? Slimnieks ar katru dienu vairāk un vairāk izdilst. Muskuļu atrofija nozīmē muskuļu audu barošanas traucējumus – muskuļi izdilst, tie ir ļengani un nespēcīgi.

izkaltēt, 2. kónj., K., *darīt izkaltušu*, # Ilgā slimība viņu padarījusi večāku un pilnīgi izkaltējusi – pleci kļuvuši asi, uzvalks nokarājies tā, it kā bijis citam cilvēkam šūdināts.

vājums / novājējums / noliesējums / izdilums / hipótrófija, L., # Sekas cukurslimībai ir – par spīti vilka ēstgribai – pastāvīga izsalkuma sajūta, noliesēšana, vājums. Olbaltumvielu distrófija ir novājējums olbaltumvielu noārdīšanās dēļ. Samazināts, iekritis vēders ir no stipra noliesējuma. Šķērsvītrotu muskuļu izdilums un vājums ir raksturīga pazīme prōgresīvajai muskuļu atrofijai. Distrófija ir galvenokārt saistīta ar pamazinātu ķermeņa masu (hipótrófija). Hipótrófijas gadījumā atpaliek bērna masa un garums.

BIEZS, Kd., *ar salīdzinoši lielu apjomu (par plakaniem priekšmetiem, masas slāni u. tml.)*, # Naktī ir stipri snidzis, laukus klāj bieza sniega kārtā. Bramanis uzdūra uz naža biežāko gaļas šķēli. Viņš staigā svīzdams biezos adītos kamzoļos. Vidzemes augstienē kvartāro nogulumu biežums ir līdz 200 metriem, bet Austrumlatvijas līdzenumā tas vietām ir tikai pāris metru biezs. Ģipsakmeni sedz vairākus metrus bieza smilts un māla kārtā.

pabiezs, Kd., *samērā biezs*, # Viņš kaut ko ātri ierakstīja pabiezajā piezīmju kladē. Vitrīnu sedza pabiezs stikls. Viņa pabiezā virslūpa nērvōzi kustināja rudo ūsiņu virs tās. Viņam mugurā pabiezs treniņtērs, kājās kedas.

biezin biezs, Kd., *stipri biezs*, # Snīga gandrīz visu nakti – viss pārklāts biezin biezu mīksta sniega kārtu. Uz galda malas stāvēja kāda biezin bieza kantora grāmata.

sabiezēt / uzbiezēt, 2. kónj. / **sabiezināties**, 3. kónj., M., *kļūt biežam, biežākam*, # No fiziskā darba dēlnu āda sabiezēja un sacietēja. Uzbiezējušo ādu no pēdām, īpaši papēžiem, noberž ar pumeku. Rodoties pigmentācijai, ādas slānis sabiezinās.

sabiezināt / uzbiezināt / pabiezināt, 3. kónj., K., *padarīt biežāku*, # Augsta gruntsūdens ļauno ietekmi pa daļai var mazināt, saarot zemi dobēs, sabiezinot aramkārtu. Vēnu sieniņu biežums ir dažāds – lielo vēnu stumbru sieniņas sākuma stadijā nereti ir sabiezinātas, vēlāk kļūst plānākas. Somijas skaldāmajam cirvim plātne vidū ir jumtveidīgi uzbiezināta. Sikspārņa lidplēves brīvās malas ir uzbiezinātas, izrobotas un pārklātas ar matiņiem. Banka ir neliela glāzīte ar pabiezinātām, gludām malām. Kafijas auga sēkla sastāv galvenokārt no barības audiem ar stipri pabiezinātiem hemicelulōzes šūnapvalkiem.

biežums / sabiezējums / uzbiezējums / uzbiezinājums / pabiezinājums, L., # Raktuvēs sāls slāņu biežums sasniedz ap 1400 metru. Mārtiņš mārķā izlīdzināja iegāzto linu vezumu, lai klājiens būtu viscaur vienā biežumā. Sniegs tik irdēns, ka kājas iet cauri sniega biežumam līdz pat zemei. Pārgājienos jā rūpējas par līdzekļiem kāju kopšanai – vajadzīgs pumeks, ar ko noberzt ādas sabiezējumus. Plakstiņu vēzis sākas kā mazi mezgliņveida sabiezējumi, kuru vidū atstās čūliņa.

Apavi ar cietu zoli sekmē uzbiezējumu veidošanos uz kāju pēdām. Augiem ir sastopami gaļīgi uzbiezējumi, kas atgādina lapas. Mēdz būt cirvji, kuriem vaigu uzbiezējums vidū nav vislēveidīgs, bet veido lēzenu šķautni. Uz ērces ķermeņa virspuses ir hitīna pabiezējums – vairodziņš.

PLAKANS, Kd., *ar lielāku garumu un platumu nekā biežumu, pretstats apaļtieknam (cilindriskam)*, # Šaudītka nošņirkstēja Līzbetes saujā – saiva bija saplakusi plakana. Stīpoli ir daudzgadīgi lakstaugi ar sulīgām stobrveida vai plakanām lapām, kas sakārtotas rózētē. Plakano tāru ir kādas 12 000 sugas, no kurām lielākā daļa ir cilvēka vai dzīvnieku parazitīti.

plakanīgs / ieplakans, Kd., *samērā plakans*, # Karavīriem gan krūzes, gan katliņi, gan blaškes ir plakanīgas, lai, nēsājot līdzi, šie trauki mazāk izcilā veidā piegulētu auguma virsmai. Vairums cukurbiešu ir plakanīgas ar ieliekuma rievām abos pretējos sānos. Ieplakana seja, mazāk izvīzīts deguns, vājāk attīstīts terciālais matojums – šīs pazīmes saskatāmas Austrumvidzemes rajonos. Sērkokciņus viņš izņēma no ieplakanas misiņa dozītes.

placināt, 3. kónj., K., *darīt plakanu, plakanāku*, # Kalējs nokaitēto apaļo stieni ņēmās placināt un kantēt.

saplacināt / saplāt / izplāt, -plāj, -plāja, pbg., # Labākajās zāģētavās gatera zāģiem vairs zobus neizloka, bet saplacina tiem galus lāpstīņu veidā. Kravas mašīna bija ietriekusies vieglajai sānos un to saplacinājusi. Pie kājām vāļājās krāsu bundžas, dažas iespiestas, pat saplacinātas, bet lielākā daļa nebojātas. Tritōnam aste ir saplacināta, labi piemērota peldēšanai. Mežacūkai ķermenis ir nedaudz sāniski saplacināts. Mārtiņš smēdē rīkojās pavisam dīvaini – plāja dzelzi tā, it kā te nebūtu kaļams pakavs, bet viss resnais stienis jāsaplāj plakans. Viņa ņēma no sacirstas stieples gabaliņu čupas pa gabaliņam un uz akmens ar āmuru katram galu izplāja plakani asu.

ieplacināt, *nedaudz saplacināt*, # Ieplacinātais spilvens liecināja, ka gultā ir gulēts. Viņam bija masīvs kakls, īss matu ezītis, mazliet ieplacināts bóksera deguns.

saplakt, -plok, -plaka / **saplacināties**, M., *klūt plakanam*, # Saplakt nozīmē klūt plakanam un, protams, līdz ar to arī plānākam. Tabakas dūmu ietekmē cieš brónhu epitēlijs – šūnas saplok, no cilindriskām pārvēršas par plakanām. No lietus samērcētām vārpām ir grūti izkult graudus – tos daudzot, tie vārpās saplacinās, bet neizbirst.

PLĀNS, Kd., *pretmets biežam*, # Es turu rokā nodeldētu duncīti, plānu kā papīrs. Vietām pie krūmiem vējš savilcis prāvas kupēnas, bet citur sniegs tikai plānā kārtā sedz sastingušo zemi. Vóldiņš sameklēja nelielu grāmatiņu ar plānām zīdapaīra lapiņām. Aiz plānajām durvīm bija dzirdama priekšistabas čala. Tur bija divi zīda galvas lakatiņi, tik plāni, ka saujā varēja samiegt. Meitenīte ir gadus četrus veca, gaišiem matiem, plānu, savalkātu kleitiņu.

paplāns, Kd., *samērā plāns*, # Kūts griestus no augšas paplānā kārtā sedza sapelejis siens. Inetai paplānajā mētelī kļuva dzestri.

šķidrs, Kd., *stipri plāns (par audumu)*, # Tie aizkari ir mazgāti tikām, kamēr jau tā plānais, lētais audums kļuvis pavisam šķidrs.

pašķidrs, Kd., *samērā šķidrs*, # Segā aiz vecuma tāda pašķidra, vietām cauri spīd.

plakt, plok, plaka / **sēsties**, sēžas / sēstas, sēdās, M., *mazināties apjomā, klūt plānākam, zemākam (parasti par slāni)*. # Sniega biežums saulē plok. Glāzē lēni plaka alus putas. Grāvjos, ūdenim plokot, ķērām no upes plūdu laikā ienākušās zivis. Kad kaķis ticis pie lakšanas, piens bļodiņā ātri plok. Pēc pārstādīšanas palma jāaplej, augsne pieskalosies ciešāk saknēm un vēl sēdīsies. Palu laiks ir pāri, upe pa nakti jau ir stipri sēdusies.

noplakt / nosēsties / saplakt / pieplakt / ieplakt / sasēsties / saspīsties, pbg., # Upe šovasar tā noplakusi, ka vietas, kur ūdens sniegtos vismaz līdz krūtīm, ar meklēšanu jāmeklē. Vakardienas sniegs saulē jau bija diezgan krietni noplacis. Vīns pudelē noplacis līdz pusei. Putuplasta izolācijas slānis ir labāks nekā minerālvate, kas ar laiku nosēžas. Siens pantā jau nosēdies par kādu pusmetru. Nāks atkusnis, sniegs nosēdīsies. Sēnes vāroties saplaks. Aktīviem prōcesiem pastiprinoties, zvaigzne it kā piepūšas, kļūst arvien lielāka, bet tad sāk nomierināties un saplok līdz 460 miljōniem km diametrā. Zem ruļļa svara biežā šķembu kārtā saplaka un kļuva līdzēna kā dēlis. Sniegs saulē pieplok. Pēc pirmā apmīdījuma klājiens manāmi pieplok, bet rudzu stiebrī vēl ir vesēli, nesaspīdīti, tikai piebristi. Tagad zemes garozas virsējās kārtas pamazām ieplok. Viņam ir viegli iedegusi seja, nedaudz ieplakuši vaigi, enerģisks zods. Nav ieteicams rudenī sēt smagās māla augsnēs, kas pavasara ūdeņu ietekmē sasēžas. Sniegs jau bija sasēdies tādā mērā, ka ciņi un arumi kļuvuši kaili. Guļot uz kreisajiem sāniem, krūšukurvis mazliet ieliecas, pieplok, un sirds galotne

var saspīesties, kas traucē tās nórmaļu darbību. Ķīnas ābele ir samērā augsts koks ar saspīestu vainagu. Arktikā saule vasarā nenoriet, bet, tuvojusies apvārsnim, tikai saspīežas un līdzinās bāli dzeltenai elipsei ar sārtām malām.

paplakt, *mazliet noplakt, saplakt*, # Viļņi jūrā jau paplakuši. Liesmas brīžam pasitas gaisā, brīžam paplok. Bufetēs savu maku no kabatas viņa vairs laukā nevelk, sēž tik kā paplakusi beka uz augstkājainā ķebļa.

plāt, plāj, plāja / **placināt**, 3. kónj., K., *darīt plānu, plānāku*, # Kalējs ar knaiblēm izcēla no ēzes balti nokarsušo dzelzs gabalu un ar āmuru sparīgi plāja to plānāku. Saule placina sniega kārtu ar katru dienu plānāku.

saplacināt / noplacināt / nosēdināt / izplāt / izplacināt / pieplacināt / saspīest, pbg., # Daži atkušņi gan kupēnas saplacināja, taču ziemāji netika atsegti. Nopļauto zāli saplacina, pēc tam apvītina līdz 35 – 45% mitrumam. Saule noplacinājusi sniegu jau līdz pavisam plānai kārtiņai. Velēnas baznīca cēlta gadsimta sākumā uz neliela noplacināta kalniņa. Ja pavasarī vērojams, ka augi ir izcilāti, tad ar smagu veltni augsne nosēdināma un izcēltās saknes tajā iespiežamas. Viņa ņēma no čupas pa vienam stieples gabaliņam un ar āmuru katram galu izplāja plakani plānu. Dzelzs cirvim asmeni uzmetinot, vispirms cirvja zoba apakšējo daļu izplacina plānāku un tad tam apkārt apliec tērauda plāksnīti. Atkusnis pirmo sniegu krietni pieplacināja. Selekciónāru rīcībā ir vairāk nekā pustūkstotis rāceņu paraugu – lieli, sīki, plakani, apaļi, óvāli, pieplacināti.. Milzis paķēra no zemes akmeni un saspīeda to plakanu. Kūdru var sasmalcināt un saspīest tāfelītēs. Sniegs ir tik brīnum mīksts, ka vai pats prasās, lai to saspīež pikā. Saēvelētus kāpostus pārkausa ar sāli un saspīež ar koka stampiņu līdz sāk atdalīties sula.

plakums / saplakums / placinājums / saplacinājums, L., # Pēc atkušņa sniega plakums / saplakums bija diezgan ievērojams. A.Mīlgrāve spīlgtina savu veidojamo trauku siluetus ar plastiskiem sakrokojumiem un saplacinājumiem / placinājumiem.

saspīežamība, L., *spēja spīedes iedarbībā samazināties tilpumam*, # Gāzu saspīežamība ir liela, turpretī šķidrums uzskata par nesaspīežamiem. Plaisu cēlonis ir nama nevienmērīga sēšanās, kuru izraisījusi tā pamatnē esošās vājās grunts lielā saspīežamība.

plānums, L., # Plānuma ziņā pats plānākais papīrs ir zīdpapīrs.

VI. KUSTĪBA.

Paskaidrojums. Kustības esmu iedalījis **veicēs, norisēs un raisēs** (attiecīgi R. v., R. n. un K). **Veice** ir dzīvas būtnes patvaļīga darbība kā rezultatīva vai mutatīva predikācija, piem., *skriet, gulties* u. tml. **Norise** ir notikums ar nedzīvu būtni kā rezultatīva vai mutatīva predikācija, kā arī dzīvas būtnes nepatvaļīga kustība, piemēram, *drebēt, klupt, slīdēt, ļimt* u. tml. **Raise** ir kauzatīva predikācija, korelatīva veicēm un norisēm, kurā parasti bez pazīmneša figurē arī pazīmes izraisītājs, cēlonis jeb **raisnis**. Nosakāms, ka kauzatīvā predikācijā raisnis pie norisēm var būt tikai dabasspēks, lieta vai kas cits nedzīvs, piem.: *Šorīt jau pirmais uzsalums uzlicis ūdenim plānu leduitiņu; Priedes savu galveno sakni ievirza dziļi zemē; Televizōrs rāda kinōfilmu; Viņa smaidis atklāja veselus, baltus zobus*, kā arī pieļaujama kauzatīva predikācija bez raisņa uzrādījuma, piem.: *Vagonu aizvirzīja uz rezerves sliedēm*.

1. Plaša apjoma kustības – spōrts u. tml.

SPŌRTOT, 2. kōnj., R. v., *nodarboties ar spōrtu*, # Es taču biju arī spōrtojis un skrējis uz treniņiem, bet tad man apnika – varbūt tāpēc, ka neradās acumirkļīgi panākumi. Lai cilvēki nāk uz stadiōnu skatīties treniņus, sacensības, spōrta būves – varbūt ar laiku pašiem radīsies vēlēšanās spōrtot.

paspōrtot, *mazliet spōrtot*, # Arvien cenšos izbrīvēt pa brīdim, lai paspōrtotu. Vai nezini, kur vakaros varētu tāpat, sava prieka pēc paspōrtot, bumbu uzspēlēt?

spōrtisks / spōrta (ģen.), Kd., *uz spōrtu attiecīgs*, # Viņš izauga par spōrtisku jaunekli. Viņš vēl nebija zaudējis studiju gadu treniņos iegūto spōrtisko stāju. Sacīkstēs daudz ko nosaka spōrtiskā veiksmē. Pirmās spōrta organizācijas Latvijā nodibinājās 19. gadsimta otrajā pusē, kad te sāka attīstīties klasiskie spōrta veidi. Spōrta celtnu pirmsākumi meklējami senajā Grieķijā. Spōrta medicīna aptver spōrta fiziōlōģiju un biōķīmiju, medicīnisko kontrōli, spōrta higiēnu un spōrta traumatōlōģiju.

spōrtiskums, L., # Cīņa par augstiem rezultātiem un balvām nedrīkst apdraudēt spōrtistu veselību – spriegums, spōrtiskums ir nepieciešams, taču ne kā pašmērķis.

spōrts, L., *mācību, treniņu, sacensību un pašdarbības organizēšanas sistēma ar mērķi nostiprināt veselību, fiziski attīstīties un sasniegt augstus rezultātus sacensībās*, # Spōrts (angļu *sport* – spēle, izklaidēšanās) ir fiziski vingrinājumi, kas nostiprina veselību un attīsta vispārējo fizisko sagatavotību. Jāšanas spōrtā Alberts jau bija guvis teicamus panākumus. Cīņas spōrts vienmēr ir bijis gribas, vīrišķības un drošsirdības spōrts.

VIEGLATLĒTIKA, L., *spōrta veidu grupa, kurā ietilpst soļošana, skriešana, lēkšana, mešana un lodes grūšana*, # Vieglatlētika ir grūts spōrta veids, te nevar meklēt vieglumu, lai gan tā nosaukums varbūt dažu maldīgi vedina uz šādu domu.

soļošana, L., *vieglatlētikas nozare – pārvietošanās spōrta solī*, # Mūsu soļošanas spōrta vēsture ir slavena un bagāta. Soļošanā galvenais noteikums ir tāds, ka abas kājas reizē nedrīkst atrauties no zemes.

skriešana, L., *vieglatlētikas nozare – pārvietošanās skrienot dažādās distancēs pa dažāda veida ceļiem un trasēm*, # Sākušās tradicionālās sacensības garo distanču skriešanā un soļošanā. Strauss ir pasaules rekōrdists skriešanā īsā distancē – divos kilōmetros tas spēj attīstīt ātrumu līdz 120 kilōmetriem stundā.

sprints, L., *skrējiens, slidojums, slēpojums u. tml. īsā distancē*, # Sprintā nevajag taktikas, nevajag spēku sadales – piecsimt metru ir tā distance, kur nekas nav jādomā, bet tikai jāskrien. Bez elektrōnikas nevar precīzi fiksēt sprinta rezultātus.

barjerskrējiens, L., *skrējiens ar vairāku šķēršļu pārvarēšanu*, # Skolnieces pārbaudīs savas spējas 80 metru barjerskrējienā.

krōss, L., *skrējiens šķēršlotā apvidū (pa mežiem, laukiem, gravām)*, # Krōsa sacensībās distanču garums ir dažāds – no 500 m līdz 20 km. Krōsa skrējiēni radušies Anglijā pirms 1850. gada, un nosaukums radies no angļu *cross* `šķērsot`. Krōsus rīko arī riteņbraukšanā, slēpošanā, mōtōspōrtā un citos spōrta veidos.

maratōnskrējiens / maratōns, L., *skrējiens 42,195 km distancē mūsdienu vieglatlētikā; arī skrējiens jebkādā garā distancē*, # Klasiskajā maratōnskrējiena trasē Maratōna – Atēnas uz starta

stājās 29 sievietes. 70 gadu vecumā Kacudzi Sinadzaki Šveicē piedalījās maratonskrējienā 21 km distancē, to veicot 110 minūtēs un 7 sekundēs. Jau krietnu laiku pirms starta ātrslidošanas maratona sāka snigt.

supermaratons, L., *sacensības sevišķi garā distancē*, # Toreiz piedalījās savā trešajā 100 km supermaratona.

finālskrējiens, L., *pēdējais, izšķirošais skrējiens vieglatlētikas sacensībās*, # Diktors paziņoja, ka tūdaļ būs starta piectūkstoš metru finālskrējiens, un nosauca dalībnieku vārdus.

lēkšana, L., *vieglatlētikas disciplīnas – augstlēkšana, tāllēkšana, trīssoļlēkšana, kārtslēkšana*, # Kā lai parāda labus sasniegumus, ja stadiona skrejceļš un lēkšanu sektori lietū izmirkuši? Kauņā notika vieglatlētu sacensības lēkšanas disciplīnās.

augstlēkšana, L., *lēkšana augstumā pāri latiņai*, # Augstlēkšanā kvalifikācijas nórnu veica trīs augstlēcēji.

kārtslēkšana, L., *lēkšana augstumā pāri latiņai, izmantojot kārti*, # Pirmajās starppilsētu sacensībās starp Rīgu un Pēterburgu rīdiniēki 1901. gadā sasniedza Krievijas rekordus trīssoļlēkšanā (11,04 m) un kārtslēkšanā (2,35 m).

tāllēkšana, L., *lēkšana tālumā*, # 1952. gadā PSRS čempions tāllēkšanā bija Ē.Kehris no Latvijas (7,49 m).

trīssoļlēkšana, L., *tāllēkšanā triju citu citam sekojošu lēcienų veikšana pēc viena ieskrējiena*, # Šogad viņš izcīnīja Latvijas čempionāta bronzas medaļu trīssoļlēkšanā.

trampļinlēkšana, L., *lēkšana no trampļina (slēpošanā, ūdensslēpošanā)*, # Teicamos laika apstākļos risinājās valsts meistarsacīkstes lēkšanā ar slēpēm no 70 metru trampļina. Uzskatīta par Skandināvijas valstu hegemoniju, trampļinlēkšana tiešām daudzus jo daudzus gadus pasaules čempionu laurus nesa nórvēģiem un somiem.

daiļlēkšana, L., *lēkšana ūdenī no trampļina vai torņa*, # Notiks II Tautu spartakiādes finālsacensības 22 spērtā veidos – airēšanā, peldēšanā, daiļlēkšanā, ūdenspól.. Daiļlēkšanas sacensībās lēcienos no torņa savu pārākumu atkal apliecināja ólimpiskā čempione.

mešana, L., *spórta rīka (šķēpa, diska, granātas, vesera) raidīšana pa gaisu, lai sasniegtu kādu attālumu*, # Visizcilākos panākumus šķēpa mešanā ir sasniedzis J.Lūsis. Labi pazīstama spērtistei ir diska un granātas mešana. Puisis ir apguvis tādu tehniski sarežģītu vieglatlētikas disciplīnu kā vesera mešana.

grūšana, L., *vieglatlētikā lodes virzīšana uz priekšu ar spēcīgu, strauju kustību; svarcelšanā stieņa pacelšana uz krūtīm un no krūtīm iztaisnotās rokās virs galvas*, # Kórekcijai ieteicama granātas mešana un lodes grūšana no vietas ar 4 – 5 kilógramus smagu lodi. Labus panākumus lodes grūšanā sasniedza jaunais Eirópas čempions. Arī mūsu svarcēlājs atkārtója poļu atlētam piederošo pasaules rekórdu grūšanā.

SMAGATLĒTIKA, L., *spórta veidu grupa (svarcelšana, spērtā cīņa), kur nepieciešams liels fiziskais spēks*, # Vislielākie panākumi bija smagatlētikā – visu triju veidu cīkstoņi kómandas pūrā deva 144,5 punktus.

svarcelšana, L., *spórta veids – svaru stieņa pacelšana*, # Kopš 1928. gada óficiālās sacīkstes svarcelšanā notiek abrocīgos paņēmienos ar svaru stieni – spiešanā, raušanā un grūšanā. Svarcelšanā lieto svaru bumbas, hanteles un svaru stieni.

cīņas spērts, L., *spórta veids, kurā ar noteikumos paredzētiem paņēmienu divcīņā cenšas uzvarēt pretinieku*, # Cīņas spērts vienmēr bijis kaujiniecisks – gribas, vīrišķības un drošsirdības spērts. Latvijā izplatīti arī citi cīņas spērtā veidi – brīvā cīņa, džudó, sambó.

klasiskā cīņa, L., *cīņas spērtā veids, kurā izmanto samērā ierobežotus paņēmienu*, # Latvijā klasiskajai cīņai plašāk sāka pievērsties 19. gadsimta beigās. Atšķirībā no brīvās cīņas klasiskajā cīņā aizliegts satvert pretinieku zemāk par jostas vietu un izpildīt paņēmienu ar kājām.

brīvā cīņa, L., *cīņas spērtā veids, kurā pieļauta lielāka brīvība cīņas paņēmienu izvēlē nekā klasiskajā cīņā*, # Pēc tam zālē vingrotājus nomainīja cīkstoņi – brīvās cīņas sacensību dalībnieki. Latvijā pirmo reizi brīvās cīņas paņēmienu demonstrēja A.Zvejnieks un K.Pētersóns.

džudó (nelok.), L., *19. gadsimta beigās Japānā radies cīņas spērtā veids*, # Sacensība džudó notiek uz speciāla cieta paklāja. Eirópas valstīs džudó izplatījās 20. gadsimta sākumā. Pēteris Elmāru tītināja ar rīmējumu : *Sambó, džudó, karatē – Elmārs lido miskastē!*

sambō (nelok.), L., *cīņas spórta veids – pretošanās bez ieroča stiprāka vai apbruņota pretinieka uzbrukumam*, # Izšķir kaujas un spórta sambō. Sambō ir iekļauti arī sājpu paņēmienu. 1968. gadā Latvijā ar sambō nodarbojās 1620 spórtisti.

karatē [kara`tē] (nelok.), L., *senā dažu Āzijas tautu pašaizsardzības sistēma; attiecīgais cīņas spórta veids*, # Kaujas karatē būtu nolemts lēnai nāvei reizē ar karotājiem samurajiem, ja nebūtu piedzimis tā jaunākais brālis – spórta karatē. Karatē pamatā ir pretinieka uzbrukuma atvairīšana ar mómomentānu pretuzbrukumu, izdarot virkni sitienu un spērienu pa sevišķi jutīgām ķermeņa daļām.

BÓKSS, L., *spórta veids, divcīņa ringā ar dūrēm speciālos cimdos pēc īpašiem noteikumiem*, # Mūsdienu bókss aizsācies 18. gadsimtā Anglijā. 1961. gadā A.Tumiņš kļuva par Eirōpas čempionu bókssā.

KÓRRIDA, L., *vēršu cīņa*, # Izrādes otrajā daļā tiekamies ar spāņu kórridas dalībniekiem un viņu bīstamo darbu. Spānijā kórrida notiek kopš 11. gadsimta, bet kopš 18. gadsimta sākuma kórridas rīko arī Pórtugālē, Dienvidfrancijā un Latīņamerikas valstīs.

PAUKOŠANA, L., *spórta veids – divcīņa ar flóreti, zobenu vai špagu (sievietēm tikai ar flóreti)*, # Kómandu vērtējumā paukošanā ar zobenu, špagu un flóreti labākos panākumus guva „Elektrōna” spórtisti. Spartakiādē startēs deviņi spórta meistari paukošanā ar flóreti.

ŠAUSANA, L., *spórta veids, kurš aptver šaušanu ar lodi, stenda šaušanu un loka šaušanu*, # Ar šaušanas spórtu 20. un 30. gados nodarbojās galvenokārt armijas un mednieku šaušanas klubos. Ložu un stenda šaušana arī masveidības ziņā ieņem vienu no vadošajām vietām.

šaušana ar lodi / ložu šaušana, L., *šaušana dažāda lieluma mērķos ar mazkalibra, lielkalibra un pneimatiskajām šautenēm un pistolēm*, # 1937. gadā pasaules čempiona nosaukumu izcīnīja K.Kļava šaušanā ar autómātisko pistoli. Šaušana ar lodi ietverta arī módernajā piecēcīņā un slēpošanas biatlōnā.

stenda šaušana, L., *šaušana lidojošos mērķos speciāli iekārtotos laukumos (stendos)*, # Stenda šaušanā šauj ar gludstobru spórta vai medību ieročiem. Latvijā 20. gadsimta sākumā pirmie stenda šaušanas laukumi bija iekārtoti Rīgā (Mežaparkā) un Jūrmalā (Majoros).

ātršaušana, L., *šaušana ar samazinātu laiku šāviena sagatavošanai un izpildei*, # Labu sniegumu rādīja rīdzinieces ātršaušanā ar mazkalibra pistoli.

loka šaušana, L., *šaušana ar loku*, # Loka šaušana ir viens no senākajiem spórta veidiem. Pirmās Rīgas pilsētas meistarsacīkstes loka šaušanā notika 1961. gadā, bet 1966. gadā Latvijā jau bija 400 loka šāvēju. Šogad pirmo reizi spartakiādē tika iekļauta šaušana ar loku.

ALPĪNISMS, L., *spórta veids – kāpšana augstās kalnu virsotnēs, pārgājieni augstos kalnos u. tml.*, # Alpīnisms – tas ir drosmīgo un vīrišķīgo spórts, kurā ceļš uz uzvarām ir saistīts ar dzīvības briesmām. Par alpīnisma sākuma gadu uzskata 1786. gadu, kad pirmo reizi tika sasniegta Mónblāna virsotne Alpos (4810 m).

JĀŠANAS SPÓRTS / jātnieku spórts, L., *spórta veids – jājamzirgu iejāde un sacensības, jājot ar tiem*, # Latvijas jāšanas spórta federācijas rīkotais Rīgas pilsētas atklātais čempiónāts jāšanas spórtā bija pulcējis daudz ļaužu. Jātnieku spórtam ir vairāki paveidi, tajā skaitā 3 klasiskie – iejāde (manēžas jāšana), trīscīņa un šķēršļu pārvarēšana. Sasniegumi jātnieku spórtā atkarīgi no cilvēka, tomēr zirga eksterjeram, šķirnei un atsevišķu īpatņu dabiskajām dotībām arī ir ievērojama nozīme.

iejāde, L., *jāšanas spórta disciplīna – vingrinājumu kopums, ar kuru ietrenē zirgam pareizu stāju, pareizas kustības un paklausību jātniekam*, # Iejāde ir sens jāšanas spórta veids. Gandrīz visi iejādes meistari sacensībās piedalās ar ķēvēm vai merīniem – zirgiem, kam mīkstāks, pakļāvīgāks raksturs. Mūsu jātnieki startēs Eirōpas meistarsacīkstēs šķēršļu pārvarēšanā, bet pēc tam pasaules meistarsacīkstēs iejādē.

manēžas jāšana, L., *jātnieku trīscīņas un divcīņas sastāvdaļa (manēžā)*, # Manēžas jāšanas apmācības notika marta beigās, kad manēžā šķīda ūdens un dubļi.

divcīņa, L., *manēžas jāšana un šķēršļu pārvarēšana*, # Divcīņā rīdzinieks ar jaunzirgu bija pārāks.

trīscīņa, L., *iejāde, lauka jāšana un šķēršļu pārvarēšana*, # Sākumā bija trīscīņa – kómplicēts sacensību veids, kurā triju dienu laikā jāstartē iejādē, lauka jāšanā un šķēršļu pārvarēšanā.

hīts, L., *jāšanas, rikšošanas sacensības ar atkārtotu startu noteiktā distancē*.

ranverss, L., *manēžas jāšanas figūra – zirga sāniska virzīšanās nost no manēžas sienas*.

ŪDENSSPÓRTS, L., *spórta veidu kopums, kas saistīts ar pārvietošanos pa ūdeni, ūdens virsu (peldēšana, airēšana, burāšana, ūdensmótospórts u. tml.), # Ūdensspórts palaikam viņu valdzināja vairāk par visiem citiem spórta veidiem. Bulgārijā risināsies Eirópas meistarsacīkstes ūdensspórta veidos, arī sinhrónā peldēšanā.*

peldēšana, L., *spórta veids – pārvietošanās pa ūdeni noteiktā stilā, cenšoties sasniegt maksimālu ātrumu, # Peldēšana un slēpošana ir labākie un pieejamākie spórta veidi, tie palīdz vispusīgi nostiprināt organismu. Zemūdens peldēšana ir viens no jaunākajiem spórta veidiem.*

priekšpeldējums, L., *peldējums dalībnieku atlasei pirms finālsacensībām peldēšanā, # 200 metru priekšpeldējumā viņa sasniedza republikas rekordu, bet finālā to uzlaboja līdz 2 min. 18 sek. Ceturtajā priekšpeldējumā jau pēc ielēciena pārliecinoši priekšā ir Lielbritānijas spórtists.*

krauls, L., *peldēšana uz krūtīm, darbojoties ar rokām un kājām, rokas pēc kārtas izceļot no ūdens, # Kaut kādā puiciskā, izaicinošā pārgalvībā Rūdis uzsāka strauju kraulā. Peldot kraulā, ir apgrūtinātas abas elpošanas fāzes.*

brass, L., *peldēšana uz krūtīm, vienlaikus darbojoties ar rokām un kājām, neizceļot rokas no ūdens.*

tauriņstils, L., *peldēšana uz krūtīm, rokas vēzienā uz priekšu izceļot no ūdens, # Agrāk vidusskolas laikā 100 metrus kraulā varēju nopeldēt 57,8 sekundēs, tomēr vislabāk man patīk tauriņstils.*

niršana, L., *zemūdens spórta veids – pārvietošanās zem ūdens virsslāņa.*

akvalangisms, L., *niršana un pārvietošanās zem ūdens, lietojot akvalangu, # Kopā ar viņu pašreiz akvalangisma iemaņas apgūst ap 400 dažāda vecuma un profesiju pārstāvju.*

airēšana, L., *ūdensspórta veids – braukšana ar airu laivām noteiktā distancē, # Atkarībā no laivu tipiem izšķir 4 galvenos airēšanas veidus – akadēmiskā airēšana, tautas airēšana, smaiļošana un kanóe airēšana. Akadēmiskā airēšana ir sacensības ar speciālām laivām, kurām ir kustīgi soliņi un ārpus bórtiem izvirzīti duļļi. Latvijā pirmais airēšanas klubs dibināts Rīgā 1872. gadā.*

smaiļošana, L., *sacensības ar speciāla tipa laivām – smailītēm (kajakiem), lietojot divlāpstiņu airi, # Ar smaiļošanu Latvijā 1964. gadā nodarbojās pāri par 800 spórtistu (kopā ar kanóe airētājiem).*

burāšana, L., *ūdensspórta veids – braukšana ar jahtām, # Pópularitāti ieguvis burāšanas spórts – jahtas traucas pa ezeriem, upēm, bet jo sevišķi daudz to ir Baltijas jūrā. Burāšanai ir divi pamata veidi – jahtu sacensības (tajās uzdevums – ātrāk veikt distanci) un tālie (kreiseru) braucieni.*

lēdusburāšana, L., *burāšana ar lēdusjahtām, # Kādreiz Ķīšežera lēdus bija viena no tradicionālajām lēdusburāšanas sacensību vietām.*

tālburāšana, L., *garo distanču burāšana (parasti jūrā), # Tālburāšanas regatē ir vairākkārt gūtas uzvaras – Baltijas jūras kausa izcīņā, kas ik gadu kļūst aizvien sarežģītāka un aptver aizvien plašākus Baltijas jūras rajonus.*

ūdensslēpošana, L., *pārvietošanās pa ūdens virsu uz kutera vilktām ūdensslēpēm, # Ūdensslēpošanā minimālais ātrums ir apmēram 25 – 28 km, bet maksimālais pārsniedz 100 km stundā. Ūdensslēpošanas sacensību programmā ietilpst figurālā slēpošana, slalóms un lēkšana no trampīna.*

ūdensslalóms, L., *braukšana ar airu laivu pa likumotu trasi; braukšana ar ūdensslēpēm, apbraucot trases peldošās bójas, # Nav ko darīt pavasara straujajās upēs tūristiem, kuri vasarā nav nobraukuši vairākus simtus kilometru pa mierīgām upēm un ezeriem, treniņos un sacensībās nav apguvuši ūdensslalóma iemaņas. Aiz kutera trauc ūdensslēpotājs, kurš kā steļļu atspole šaudās no vienas puses uz otru, asos pagriezienos apejot ūdensslalóma bójas.*

vindsērfings, L., *ūdensspórta veids – burāšana ar vējdēli, # Katru gadu Latvijā pieaug to skaits, kuri nodarbojas ar vindsērfingu.*

ūdensmótospórts, L., *ātrumsacensības noteiktā distancē ar skuteriem, mótórlaivām, kuteriem un gliseriem, # Ūdensmótospórta sacensību trasi Alūksnes ezerā iezīmēja trīs lielas spilgtas putuplasta bójas, kas veidoja 1,25 jūdzes garu platleņķa trīsstūri. Tehnikas attīstība veicināja ūdensmótospórta pópularitāti, un 20. gadsimta sākumā tika organizētas ikgadējas starptautiskas sacensības.*

KAMANIŅU SPÓRTS, L., *ziemas spórta veids – braukšana ar kamaniņām, # Kamaniņu braukšana ir spórta veids, kas prasa vīrišķību un spēku maksimāli kóncentrēties. Tatjana Hifnere sagādāja Vācijas kamaniņu spórta dāmām simto uzvaru.*

skeletōns, L., *braukšana ar skeletōna kamanīnām*, # Skeletōna braucēju cīņa turpināsies ceturtdien Pārksitijā (ASV). Sacensības skeletōnā notika no 1928. gada līdz 1948. gada Ziemas Olimpiskajām spēlēm, pēc kā šo sporta veidu izslēdza no programmas. 2002. gadā skeletōns atkal tika iekļauts Olimpisko spēļu programmā.

bóbslejs, L., *braukšana ar bóbsleja kamanām*, # Bóbslejs pirmo reizi norisinājās 1884. gadā Sanktmōricā, Šveicē, kur arī mūdienās ir bóbsleja trase. Mōdērnai bóbsleja trasei jābūt 1200 – 1300 m garai ar vismaz 15 līkumiem. Bóbslejā startēja divvietīgas un četrvietīgas kamanas. Jānis Miņins ir pārliecinošs līderis Eirōpas kausa izcīņas bóbsleja četrinieku kopvērtējumā, jo uzvarējis it visās sacensībās. Šie izcilie sasniegumi tika panākti ar pašu latviešu treneru, kōnstruktōru un entuziastu radītām bóbsleja kamanām.

ródeļspōrts, L., *braukšana ar ródeļkamanām*, # Pirms desmit gadiem ródeļspōrta entuziasti no Rīgas vagonu rūpnīcas uzbūvēja valstī pirmās spōrta kamanas. Cēsu trasē šajā ziemā notiks pirmās PSRS meistarsacīkstes ólimpiskajā ródeļspōrtā.

skibóbs, L., *braukšana ar vadāmu, velósipēdam līdzīgu spōrta rīku ar īsām trim slēpēm nobraucienos pa īpaši izveidotu trasi*, # Nupat kā beigušās pasaules meistarsacīkstes skibóbā.

SLĒPOŠANA, L., *ziemas spōrta veids – pārvietošanās ar slēpēm pa sniegu*, # Pietiktu, ja katram spōrta kōlektīvam būtu 3 óbligātie spōrta veidi: vasarā – vieglatlētika, ziemā – slēpošana, bet tūrisms visu gadu. No praktiskās slēpošanas izveidojušies pieci slēpošanas spōrta veidi : distanču slēpošana, kalnu slēpošana, trampīnlēkšana, divcīņa un biatlōns jeb ziemas mōdērnā divcīņa. Distanču slēpošanā sacensības notiek dažāda garuma slēpojumos.

kalnu slēpošana, *nobraucieni no kalniem*, # Órganizējot nodarbības, jāievēro kalnu slēpošanas specifika (stāja, pagrieziena un slīpa nobrauciena stāja..). Kalnu slēpošanā atkarībā no trases garuma un vārtu skaita izšķir 3 pamatdisciplīnas – slalōms, milzu slalōms, nobrauciens, kā arī kalnu divcīņa un trīscīņa. Ar kalnu slēpošanu Latvijā sāka nodarboties 30. gadu vidū.

slalōms, L., *nobraukšana no kalna pa līkumotu trasi*, # Sigulda ir Latvijas galvenais kalnu slēpošanas centrs ar slalōma trasēm un diviem trampīniem. Čempiónāta medaļas sadalīs vēl piecās kalnu slēpošanas disciplīnās (slalōmā, milzu slalōmā vīriešiem un sievietēm, nobraukšanā – sievietēm). Kalnu slēpotāja Liene Fimbauere ólimpiskajās spēlēs izcīnīja 49. vietu milzu slalōmā.

nobrauciens, L., *kalnu slēpošanas disciplīna – braukšana ar slēpēm no kalna pa speciāli ierīkotu trasi ar mērķi sasniegt maksimālu ātrumu*, # Spēkiem mērojās vīrieši un jaunieši nobraucienā. Čempiónāta medaļas sadalīs vēl piecās kalnu slēpošanas disciplīnās (slalōmā un milzu slalōmā vīriešiem un sievietēm, un nobraucienā – sievietēm).

trampīnlēkšana, L., *lēkšana ar slēpēm no trampīna*, # Uzskatīta par Skandināvijas valstu hegemoniju, trampīnlēkšana tik tiešām daudzus jo daudzus gadus pasaules čempiónu laurus nesa nōrvēģiem un somiem.

biatlōns, L., *stafetes slēpojums un šaušana mērķī*, # Biatlōns ir visjaunākais slēpošanas spōrta veids – vienlaikus 20 km slēpojums un šaušana mērķī, kā arī 4×7,5 km stafetes slēpojums un šaušana mērķī. Biatlōna kōmpleksā *Priekuļi* ar mākslīgā sniega ražošanas tehnikas palīdzību sagatavota ļoti labas kvalitātes trase 2,5 km garumā. Pasaules kausa izcīņas otrais posms biatlōnā vakar Hóhfilcenē (Austrija) sākās ar sprintu.

skijórings, L., *slēpošana, kurā slēpotāju velk mótórizēts brauktnis (mótocikls, mópēds u. tml.)*, # Mūsdienās skijórings kļuvis par ātruma sacensību disciplīnu. Skandināvijas valstīs arvien pópulārāks kļūst skijórings – pa priekšu brauc mótocikls, aiz tā, virvē turoties, slēpotājs. Skijórīngā mótobraucējs un slēpotājs veido ekipāžu.

snóvbórdis, L., *braukšana ar sniegadēli*, # Ar snóvbórdi parasti izlemj nodarboties ļaudis, kuriem nav sveši ziemas spōrta veidi. Toms Vasins snóvbórdā pasaules kausa izcīņas posmā Austrijā otro reizi savā karjerā kvalificējās finālam snóvbórdkrōsā un ieņēma 29. vietu. Lai izjustu snóvbórdā burvību, vispirms jāiemācās nostāvēt uz dēļa, noturēt līdzsvaru un nobraukt no kalna.

skrituļslēpošana, *slēpošana ar skrituļslēpēm*, # Tradicionālā lente šoreiz tika pārvilkta pār mēlno asfalta skrituļslēpošanas celiņu.

SLIDOŠANA, L., *ziemas spōrta veids – pārvietošanās pa ledu ar slidām*, # Slidošana ir pópulārs ziemas spōrta veids.

ātrslidošana, *slidošana ātrumā noteiktā distancē*, # Spōrta dzīves vadītāji aicināja Albertu Vieziņu par ātrslidošanas treneri. Pirmās óficiālās pasaules meistarsacīkstes ātrslidošanā notikušas 1893. gadā.

daļslidošana, *dažādu figūru, arī deju izpilde ar slidām uz ledu*, # Latvijā pirmās sacensības daļslidošanā notika 1921. gadā Liepājā. Daļslidošana aptver individuālo un pāru slidošanu, kā arī spórta dejas uz ledu.

skrituļslidošana, *slidošana ar skrituļslidām*.

skeitbórd, L., *braukšana ar skrituļdēli*, # Sava ceļa sākumā ir vēl viens spórta veids – skeitbórd. Pērnā piekto reizi notika populāras sacensības skeitbórdā „Zelta Rula”.

RITENBRAUKŠANA / velóbraukšana / velospórts, L., *spórta veids – braukšana ar velosipēdu*, # Par gada spórtistiem Valmierā atzīti pasaules čempioni BMX riteņbraukšanā Māris Štrómbērgs un kalnu slēpotāja Liene Fimbauere. Šoruden Latvijas, Lietuvas un Igaunijas velóbraukšanas federāciju prezidenti Rīgā parakstīja vienošanos par sadarbību. Velospórts ietver sacensības dažādās distancēs trekā, šosejā, krósā, aizmótora braucienos, kā arī sacensības figurālajā riteņbraukšanā, velóbólā un velópólā.

ÓRIENTIERISMS [óri-entierisms] / **órientēšanās spórts**, L., *pārvietošanās nepazīstamā šķēršļotā apvidū ar uzdevumu atrast atzīmētos kóntrólpunktus pēc kartes un kómpasa*, # Karti órientierisma sacīkšu dalībniekiem izsniedz starta vietā. Órientēšanās spórts ir ļoti populārs Skandināvijas valstīs, no kurienes tas izplatījies visā Eirópā. Padomju Savienībā ar órientierismu vispirms sāka nodarboties Baltijas republikās.

TŪRISMS, L., *aktīvās atpūtas un spórta veids – ceļojumi ārpus pastāvīgās dzīvesvietas ar nolūku iepazīt dabas un kultūras óbjektus*, # Būdams spórta meistars kalnu tūrismā, viņš katru gadu piedalījās interesantās ekspedīcijās. Izšķir atpūtas un ekskursiju tūrismu (ceļošana, lai iepazītu kādu apvidu vai valsti) un spórta tūrismu (ceļošana, izmantojot aktīvos pārvietošanās veidus – kājām, laivās, ar plostiem, slēpēm, velosipēdiem u. c.). Spórta tūrismu iedala kājniēku, ūdens, kalnu, autómótó, slēpotāju tūrismā un velótūrismā.

velótūrisms, L., *ceļojumi ar velosipēdu*, # Grupas vadītājs, kurš ar velótūrismu nodarbojas jau ilgu gadu, kopumā ar divriteni nobraucis 190 000 kilometru.

velóturiāde, L., *velóturisma turiāde*, # Aizvadītais gads, šķiet, bija pats raženākais Latvijas masu tūrisma biógrāfijā – pirmo reizi tika sarīkota velóturiāde.

tūristisks, Kd., *saistīts ar tūrismu*, # Mani pienākumi saistījās ar visādām pieņemšanām un sapulcēm un, protams, arī ar tīri tūristiskiem pasākumiem.

AUTÓMÓTÓSPÓRTS, L., *autóspórts un mótošpórts*, # 1965. gadā Rīgā, Biķernieku mežā, sāka kómpleksās autómótóspórta bāzes celtniecība.

autómótó (nelok.), Kd., *saistīts ar autómótóspórtu*, # Latvijā darbojas Bierīņu autómótó klubs, kur visu darbu veic sabiedriskā kārtā. Klubā būs autómótó vadītāju mācību klases.

autóspórts, L., *braukšana ar sacīkšu, spórta un sērijveida autómóbīliem*, # Autóspórta un mótošpórta mācību, metódiskā un órganizatóriskā darba centri ir autómótó klubi. Galvenie sacensību veidi autóspórtā ir ātrumsacīkstes pa šoseju, rallijs, kravas autómašīnu króss un kartinga sacensības.

kartings, L., *autóspórta veids – braukšana ar gókartiem*, # Biķernieku trasēs tūkstošiem līdzjutēju vērojuši gan mótočiklu un autómóbīļu ātrumsacensības, gan kartingus un mótočkrósus. Rīgā pirmo reizi Padomju Savienībā notika kartings – sacensības ar mazautómóbīliem gókartiem.

autómódelisms, L., *autóspórta veids – autómódeļu kónstruēšana, būvēšana un sacensības ar tiem*, # Autómódelisms ir viens no tehniskajiem spórta veidiem.

mótošpórts, L., *braukšana ar sacīkšu, spórta un sērijveida mótočikliem, mópēdiem un tamlīdzīgiem viengrāmbas spēkratiem*, # Mótošpórtam Biķernieku mežā paredzēti dažāda garuma 4 šosejas sacīkšu ceļi, izdedžu celiņš (ziemā ledu celiņš), mótočbola laukums, krósa trases u. c. Latvijā mótošpórts ir viens no populārākajiem.

spídvejs, L., *mótošpórta veids – braukšana ar mótočiklu pa stadióna ledu celiņu, pa izdedžu vai zemes un zāles treku*, # *Speedway* tulkojumā ir ātrais, straujais ceļš, mótočbraukšana pa stadióna skrejceļu. Tālajā Sibīrijas pilsētā ir lielā cieniā ledu spídvejs, kurā tjuemeņieši sasnieguši atzīstamus panākumus.

mópēdisms, L., *mótošpórta veids – braukšana ar mópēdiem*, # Lasot par mópēdisma lielo popularitāti, dažam prātā iešāvās doma – ja nu visi pusaudži metīsies uz mótočbraukšanu, kas tad notiks ar citiem spórta veidiem.

mótokróss, L., *mótospórta veids – mótobrauciens apvidū ar dabiskiem šķēršļiem; sacensība šajā spórta disciplīnā*, # Lāčupītes trasē notika Rīgas meistarsacīkšu pirmā posma sacensības mótokrósā. Sacīkstēs mótokrósā mótobraucēja bija šķērsojusi gan stāvas nogāzes, gan purvus.

AVIÓSPÓRTS, L., *spórta lidojumi ar aparātiem, kas smagāki par gaisu (aviācija) un ierīcēm, kas vieglākas par gaisu (gaisa kuģošana)*, # Rīgas avióspórta klubs un avióspórta federācija organizē izpletņu lēkšanu, planierismu un aviómódelismu.

izpletņlēkšana / parašutisms, L., *kritiens lejup no lidaparāta, samazinot kritiena ātrumu ar izpletni*, # Noslēgušās Rīgas meistarsacīkstes izpletņlēkšanā. Parašutisms un planierisms Latvijā kļuvuši pópulāri pēckara gados.

planierisms, L., *avióspórta veids – lidošana ar planieriem*, # Latvijā pirmie planierisma entuziasti bija A.Druseikó, H.Bušs, J.Smildziņš un E.Students.

aviómódelisms / lidmódelisms, L., *avióspórta veids – dažādu lidojošu aparātu módeļu kónstruēšana, bŭvēšana un palaišana*, # Aviómódelisms jeb lidmódelisms radies 20. gadsimta sākumā reizē ar aviācijas strauju attīstību.

pilótāža, L., *lidaparāta vadīšana, izpildot ar to dažādus telpiskus manevrus – pilótāžas figūras*, # Pēc figūru sarežģītības pilótāžu iedala vienkāršajā, sarežģītajā un augstākajā pilótāžā. Instruktorē kursantus apmācījusi ne tikai pilótāžā, bet iedvesusi tiem arī savu mīlestību uz aviāciju.

ranversmans, L., *augstākās pilótāžas figūra – lidojuma virziena strauja maiņa par 180 grādiem*.

nāves cilpa, L., *augstākās pilótāžas figūra – lidojums pa noslēgtu loku vertikālā plaknē*.

SACĪKSTES / sacensības / mačs / cīņa / izcīņa, L., *sarīkojums, pasākums spórtā, kura mērķis ir spórtistu un to kómandu spēju pārbaude un salīdzināšana*, # Senajā Romā cirka spēlēs prógrammas naglu veidoja braukšanas sacīkstes. Kuģa kómandas brīvā maiņa pēc pusdienām tiek aicināta uz šaušanas sacīkstēm ar mazkalibra šauteni. 1823. gadā Anglijā Regbijas pilsētiņā notika pirmās sacensības klasiskajā regbijā. Būs divi hókeja laukumi – viens sacensībām, otrs treniņiem. Rīgas „Dinamó” stadiónā risinājās Igaunijas un Latvijas vieglatlētu mačs, kura prógrammā bija arī 10 kilometru soļojums. Mačs, kurā sacentās Latvijas un Zviedrijas bókseru izlases, izraisīja milzīgu interesi. Ceturtdien mūsējiem Jaróslavļā būs cīņa pret vietējo *Lókómótiv*, bet sestdien Mitiškos – pret *Atlant*. Vólejbola laukumā risinājās sīva cīņa. Kamaniņu spórta ekipāža Juris un Andris Šici pēc pirmajiem četriem Pasaules kausa izcīņas posmiem ekipāžu kopvērtējumā ieņēma astoto vietu. Labāko sniegumu Viljamss demonstrēja Eirópas kausa izcīņas turnīrā.

kómandcīņa, L., *spórta sacensība starp kómandām individuālā spórta veidā*, # Institūta vieglatlētu kómandcīņā pārliecinoši uzvarēja pirmais kurss.

stafete, L., *posmos sadalīta kómandu sacensība (skriešanā, slēpošanā, peldēšanā u. tml.) dažādās distancēs, kurās kómandas dalībnieki mainās cits ar citu*, # Katras mācību iestādes godalieta bija piedalīties svētkiem veltītajā stafetes skrējienā pa Rīgas ielām. Tiesības piedalīties ólimpiskās uguns stafetē ieguva īpašu kónkursu uzvarētāji.

turnīrs, L., *spórta sacensības, kurās dalībnieki vai kómandas pēc kārtas cīnās viens ar otru; viduslaikos spórta cīņa starp diviem vai vairākiem bruņiniekiem*, # Ólimpiskajā turnīrā sīvākās sāncenses cīņā par zelta medaļām būs slóvākietes. Daudz spraigu cīņu bija šgada veterānu basketbola turnīrā. Šaujāmie rīki izskauduši bruņiniekus, bet līdz ar tiem izzuduši arī slavenie bruņinieku turnīri.

kómandturnīrs, L., *kómandu turnīrs individuālā spórta veidā*, # Atlika apsveikt saliedēto un spēcīgo Igaunijas izlasi – savas valsts vēsturē šāda veida pirmā kómandturnīra uzvarētāju.

fināltturnīrs, L., *pēdējais, izšķirošais turnīrs spórta sarīkojumā*, # Atsākušās valsts čempiónāta augstākās līgas fināltturnīra spēles.

rallijs, L., *spórta sacensības pēc noteikta kustības grafika ar autómóbiļiem, mótocikliem, mótórólleriem*, # Viņš brīvajā laikā trenējas autóspórtā un piedalās rallijos. Baltijas republiku rallijs ir sarežģīta autó daudzciņa.

triāls, L., *mótociklistu sacensības šķēršlotā trasē*.

treniņsacensības, L., *neóficiālas pārbaudes sacensības*, # Mums ar izlases kandidātiem bija iespēja īsā laikā izmantot treniņiem un treniņsacensībām lieliskās Rīgas, Skultes, Brocēnu un Kandavas trases. Desmitcīņniekiem ne vienmēr ir kur startēt – nereti jāriko treniņsacensības, neóficiāli pārbaudes mači.

priekšsacīkstes / priekšsacensības, L., *sacīkstes ar mērķi atlasīt labākos dalībniekus pirms finālsacensībām*, # Pēc meistarsacīkšu priekšsacīkstēm par favorītiem vienprātīgi tika atzīti ASK vólejbólisti. Juniōru grupā Latvijas hōkejistu kōmanda priekšsacensībās zaudēja visās trijās spēlēs.

ātrumsacīkstes / ātrumsacensības, L., *sacensības maksimālā ātruma sasniegšanā*, # Bez šāgada meistarsacīkstēm mōtōspōrta daudzciņā notika arī krōsi un ātrumsacīkstes. Biķernieku trasēs skatītāji vērojuši gan mōtōciklu un autōmōbīļu ātrumsacensības, gan kartingus un mōtōkrōsus.

meistarsacīkstes / čempionāts, L., *spōrta sacensības, kurās uzvarētājs iegūst čempiona nosaukumu*, # Smiltenes kartodrōmā notika Baltijas meistarsacīkstes kartingā. Pasaules hōkeja juniōru čempionātā Bufalō (ASV) aizvadītajā naktī notika pusfināla mači, un vienā no tiem nūjas krustoja abas pērnā fināla kōmandas.

kōmandčempionāts, L., *spōrta sacensība starp kōmandām par čempiona titula iegūšanu individuālā spōrta veidā*, # Ar mūsu valsts šaha federācijas iniciatīvu šogad pirmo reizi Baltijas šaha vēsturē noorganizēts lauku rajonu kōmandčempionāts.

valstssacīkstes, L., *valstu izlašu sacīkstes kādā spōrta veidā*, # Drēzdenē notika VDR un Lielbritānijas valstssacīkstes, kurās pārliecinoši uzvarēja mājiniēki. Valstssacīkstēs bōksā Skōtijas izlase zaudēja Čehoslōvākijas izlasei.

finālsacensības / finālcīņa, L., *pēdējās, izšķirošās sacensības*, # Liepājas rajona spōrta spēļu finālsacensības Cīravas spōrta bāzēs pulcēja 900 lauku fizkultūriešu. Vidējā svāra finālcīņā uz paklāja izgāja abi cīkstoņi.

priekšfināls, L., *sacensību posms pirms to fināla*, # Pietika priekšfinālā abām vólejbōla kōmandām iegūt pa vienam zaudējumam, lai augstāk par 8. vietu nevarētu uzkāpt.

superfināls, L., *sacensību posms pēc finālsacensībām, kurās piedalās čempionāta pirmo vietu ieguvēji, lai noskaidrotu galīgo uzvarētāju*, # Šajās cīņās noskaidrosies, kuras vienības superfinālā cīnīsies par medaļām.

spartakiāde, L., *tradicionālas kōmpleksas sacensības vairākos spōrta veidos*, # Pirmās spartakiādes 20. gadsimta 20. gadu sākumā ōrganizēja strādnieku spōrta ōrganizācijas Vācijā, Čehoslōvākijā, PSRS. Šogad pirmo reizi spartakiādē tika iekļauta šaušana ar loku.

ōlimpiskās spēles / ōlimpiāde, L., *visplašākās kōmpleksās starptautiskās spōrta sacensības, kas kopš 1896. gada tiek rīkotas ik pēc 4 gadiem*, # Senajā Grieķijā ōlimpiskās spēles rīkoja Ōlimpijā par godu dievam Zevam katru ceturto gadu. Kad pienāks ōlimpisko spēļu laiks, tad viesnīcas piecos kōrpusos apmetīsies desmit tūkstoši ōlimpiādes viesu. Ōlimpiādē tika laboti 76 ōlimpiskie un 28 pasaules rekōrdi.

ōlimpisks, Kd., *attiecīgs uz ōlimpiskajām spēlēm*, # Katru ceturto gadu notiek divējas ōlimpiskās spēles – vasaras, kas pazīstamas jau no antīkās pasaules, un ziemas, kas pirmoreiz notika 1924. gadā. Runājot par ōlimpisko gaisotni, jāmin arī tas saviļņojums, kas rodas, ieejot tādā milzīgā arēnā kā ōlimpiskais stadiōns. Starptautiskā ōlimpiskā kōmiteja apstiprināja spēļu ōficiālo emblēmu.

viencīņa, L., *spōrta sacensības vienā disciplīnā vai vienā spōrta veidā*.

daudzciņa, L., *spōrta sacensību kōmplekss, kurā ietilpst vairākas kāda spōrta veida disciplīnas vai vairāki spōrta veidi*, # Klubā darbojas zemūdens spōrta, izpletņu lēcēju, ūdens mōtōspōrta, autōmōbīlistu, mōtōciklistu, jūras daudzciņas un šaušanas sekcijas.

divcīņa, L., *sacensības divās disciplīnās vai divos spōrta veidos; sacensības starp diviem spōrtistiem vienā un tai pašā spōrta disciplīnā*, # Viens no skaistākajiem ziemas ōlimpiskajiem spōrta veidiem ir ziemeļu divcīņa, kurā ietilpst lēcieni no trampīna un 15 kilōmetru slēpojumš. Jau no paša sākuma meistarsacīkstēs vingrošanā izraisījās divcīņa starp 1960. gada čempioni un 1961. gada čempioni.

trīscīņa, L., *sacensības trijās disciplīnās*, # Klasiskā trīscīņa ir svarcelšana, kas sastāv no abrocīgas raušanas, abrocīgas grūšanas un abrocīgas spiešanas.

triatlōns, L., *trīscīņa, kurā ietilpst peldēšana, riteņbraukšana un skriešana*, # ASV desmitcīņai bieži vien pretnostāda jaunu spōrta veidu – triatlōnu, kurā pēc stundas ilga peldējuma seko 160 km velōbrauciens, pēc kura jāveic klasiskais maratōnskrējiens.

četrcīņa, L., *daudzciņa cetrās disciplīnās*, # Skolnieki sacentās cetrcīņā divās vēcuma grupās. No meitenēm cetrcīņā ar 326 punktiem par uzvarētāju kļuva Liepājas 2. vidusskolas audzēkne.

pieccīņa, L., *daudzciņa piecās disciplīnās*, # Mōdērnā pieccīņa, ir kōmplekss spōrta veids, kas aptver piecu dažādu spōrta veidu atsevišķas disciplīnas – jāšanu, pārvarot šķēršļus, paukošanu ar špagu, šaušanu ar pistoli, peldēšanu un krōsa skrējienu. Mōdērnās pieccīņas pirmsākumi meklējami Zviedrijā, bet par spōrta veidu tā kļuvis 1912. gadā. Līdz 1948. gadam mōdērnā pieccīņa saucās virsnieku pieccīņa, un sacensībās tajā piedalījās tikai armijas pārstāvji.

pentatlōns, L., *pieccīņa senajā Grieķijā*, # Senajā Grieķijā klasiskajā spōrta pieccīņā, ko sauca par pentatlōnu, ietilpa tāllēkšana, skriešana, diska un šķēpa mešana un nobeigumā divu spēcīgāko dalībnieku cīņa.

desmitcīņa, L., *daudzciņa desmit disciplīnās*, # Ar milzīgu cīņas gribu spōrtists startēja desmitcīņā, kas ir visgrūtākā vieglatlētikas disciplīna.

SPŌRTA SPĒLE, L., *ar īpašiem noteikumiem un paņēmienu saistīta spōrtiska nodarbība izklaides vai sacensību nolūkā*, # Spōrta spēlē, kurās piedalās veseli kōlektīvi, liela nozīme ir gribasspēkam, biedriskuma jūtām, disciplinētībai un citām rakstura īpašībām. Futbōls ir spēle, kas audzina kōlektīvisma garu. Šaha atklātnē katra izdarīta kļūda atsauca uz vidusspēli un pat nobeiguma spēli. Vienīgi otrajā puslaikā mūsu spēlētāji kaut cik izlīdzināja spēles rezultātu.

mačs, L., *spōrta spēle starp diviem dalībniekiem vai divām kōmandām; sacensība, kas sastāv no vairākām partijām starp diviem dalībniekiem (parasti šahā, dambretē)*, # Lielu interesi izraisīja Čehoslōvākijas mačs ar pasaules čempioniem. Maskavā notika pasaules šaha meistārības mača 22. partijas izcīņa. Tā kā trīs dambretisti izcīnīja vienādu punktu skaitu, tad čempiona noskaidrošanai notiks papildu mačs.

mačturnīrs, L., *turnīrs (parasti šahā, dambretē), kurā katrs dalībnieks ar visiem pārējiem dalībniekiem izspēlē vairākas (vismaz divas) partijas*, # Sācies triju šahistu mačturnīrs par divām ceļazīmēm uz starpzōnu turnīru. Mačturnīrā piedalīsies arī valsts otrā šahistu izlase.

kōmandspēle, L., *spōrta sacensība starp kōmandām*.

priekšspēle, L., *spēle dalībnieku atlasei, to kvalifikācijas noteikšanai pirms finālsacensībām*, # Slōvāķietes priekšspēlēs basketbōlā zaudēja Polijas izlasei.

finālspele, L., *pēdējā, izšķirošā spēle*.

vienspele, L., *spēle (tenisā, gōlfā u. tml.), kur katrā pusē spēlē viens spēlētājs*, # Šogad pārsteigumiem bagāts ir vīriešu vienspēļu turnīrs Vimblōnā.

sets, L., *spēles daļa*, # Pirmajā setā mēs uzvarējām, bet otrajā un trešajā zaudējām.

presings, L., *paņēmiens spōrta spēlēs – cieša pretinieka kōmandas spēlētāju segšana visā laukumā*, # Segšana pa visu laukumu – presings – ir visefektīvākais aizsardzības veids basketbōlā.

presingot, 2. kōnj., R. v., *pielietot presingu*, # Ar lielu centību presingojojot sāncensus visu spēles laiku, mūsu kōmandai jau ar pirmajām spēles minūtēm izdevās uzņemt spēles vadību. Lietuvietes asi presingo, tāpēc mūsu meitenēm satraukums gluži taustāmi sasaistījis rokas un kājas.

basketbōls, L., *kōmandu spōrta spēle ar bumbas raidīšanu pretinieka grozā*, # Latvijā trīsdesmitajos gados labākās basketbōla kōmandas bija *Universitātes spōrts* un *Starts*. 1935. gadā pirmajās Eirōpas meistarsacīkstēs Latvijas basketbōla kōmandā izcīnīja Eirōpas čempiona nosaukumu.

vōlejbōls / vōlejs, L., *kōmandu spōrta spēle, kuras mērķis ir ar roku sitieniem pārraidīt bumbu pāri tīklam pretinieka kōmandas laukumā*, # Purviņš pielēca pie vōlejbōla tīkla un zibenīgi trieca bumbu pretinieka laukumā. Par treniņu to nevar saukt – vienkārši gājām skriet, slēpot, vōleju uzspēlēt. Ar četrus sienu tēlpām lai samierinās galda tenisi un biljardi, bet vōlejam un futbōlam tomēr nepieciešams plašums.

futbōls / kājbumba, L., *kōmandu spōrta spēle, kuras mērķis ir ar kāju ieraidīt bumbu pretinieka vārtos*, # Pēcpusdienās parka laukumā jaunieši spārdīja futbōla bumbu. Rīt aiziesim uz garnizōna un studentu futbōla maču. Ir aizdomas, ka kājbumba ir spēlēta jau senajā Grieķijā.

rokasbumba / handbōls, L., *kōmandu spōrta spēle, kuras mērķis ir ar vienu roku ieraidīt bumbu pretinieka vārtos*, # Pašlaik vairākās pilsētas skolās fiziskās audzināšanas skolotāji māca spēlēt rokasbumbu. 2010. gadā par Islandes handbōlistu tika atzīts Latvijas handbōla skolas audzēknis Aleksandrs Pētersōns.

regbijs, L., *kōmandu spōrta spēle, kurā ovālu bumbu spēles dalībnieki cenšas iemest īpašā laukumā pretinieka vārtu priekšā vai vārtos*, # 1823. gadā Anglijā Regbijas pilsētīnā notika pirmās sacensības klasiskajā regbijā. Regbija kōmandā ir 15 vīriešu kārtas pārstāvji – 1 aizsargs, 2 pussargi, 4 trīsčeturtdaļnieki un 8 uzbrucēji.

velóbóls, L., *kómandu spēle, kurā, braukājot ar velosipēdu, ar kāju sper bumbu pretējās komandas vārtos*, # Velób óla komandā ir divi dalībnieki, un ilgs laiks paiet, kamēr šajā spēlē tiek iegūta augsta meistarība.

mótóbóls, L., *kómandu spēle, kurā, braukājot ar mótociklu, ar kāju sper bumbu pretējās komandas vārtos*, # Jau pats nosaukums liecina, ka mótóbóla spēli radījis mótospēles un futbóla apvienojums. Mūsu spórtisti nodemónstrēja labu mótóbólu, teicamu mótociklu vadīšanas prasmi.

póló (nelok.), L., *kómandu spēle ar bumbu, ko spēlē jāšus*, # Kādā laukumā spēlēja póló – drukni vīri, jādami gudros zirgos, dzenāja pa laukumu bumbu, un tūkstoš skatītāju sekoja katrai viņu kustībai. Indijas pilsētā Džaiapurā 70 000 skatītāju vēroja neparastu maču – te pirmo reizi notika póló spēle uz ziloniem.

ūdenspóló (nelok.), L., *kómandu spēle, kurā peldētāji cenšas ieraidīt peldošu bumbu pretinieka vārtos*, # Ūdenspóló spēlē galvenokārt vīriešu komandas. Pirmo reizi spēles vārturē programmā būs iekļautas ūdenspóló sacensības sievietēm.

beisbóls, L., *kómandu spēle ar bumbiņu un vāli*, # Beisbóls ir ASV nacionālā spēle. Galvenais beisbóla uzdevums ir saskriet vairāk punktus nekā pretinieka komanda.

gólfs, L., *spēle ar bumbiņu un nūju, kuras mērķis ar mazāku sitienu skaitu pa īpašiem celiņiem ievirzīt bumbiņu laukuma bedrītēs*, # Gólfs radies 15. gadsimtā Skótijā.

teniss, L., *spēle ar bumbiņu, kuru pretinieki ar raketēm sit pāri spēles laukuma vidū nostieptam tīklam*, # Pasaules meistarsacīkstes tenisā nenotiek, taču tās pilnībā aizstāj Dēvisa kausa izcīņa, kas notiek kopš 1900. gada. Tenisa spēlēšanai paredzētus laukumus sauc par kórtiem.

launteniss, L., *teniss, ko spēlē zāliena laukumā*.

galda teniss / pingpóngs, L., *spēle ar bumbiņu uz īpaša galda, kuram pāri nostiepts tīkls*, # Tenisā un galda tenisā spēles laikā tev jādomā tikai par bumbiņas lidojumu. Viņš atrod laiku arī savam iemīļotajam spēlēt – pingpóngam.

krikets, L., *kómandu spēle ar bumbiņu un nūjām zāliena laukumā*, # Kriketa nūjas ir līdzīgas airiem.

krókets, L., *spēle, kurā ar koka āmuru sitieniem vada bumbiņu cauri vairākiem noteiktā kārtībā izvietotiem vārtiņiem*, # Krókets ir radies 17. gadsimtā Francijā. Spēlējot ar jaunajām baronesēm króketu un pavadot pie klavierēm Kunigundes dziedāšanu, viņš nemanot bija sācis tajā iemīlēties.

lakrós, L., *kanādiešu nacionāla komandu spēle – bumbiņas raidīšana ar raketei līdzīgu nūju pretinieka vārtos*, # Vēl viena kuriōza ólimpiskā disciplīna ir lakrós, kas mazliet atgādina hókeju ar bumbiņu. Lakrós izveidojies no Kanādas indiāņu senas rotaļas.

hókejs, L., *kómandu spēle uz ledu – ripas vai bumbiņas raidīšana ar īpašu nūju pretinieka vārtos*, # Hókejs ar ripu ir ziemas spēle uz ledu, kur katrā komandā vienlaicīgi piedalās seši spēlētāji. Daudzi rīdzinieki vēlējas redzēt pirmo spēli jaunajā hókeja sezonā Rīgā.

biljards, L., *spēle ar bumbiņām uz speciāla galda ar caurumiem, kuros spēles gaitā jāievirza bumbiņas*, # Sulainis ar kučieri aizgāja uz krogu biljardu spēlēt. Kad šie iemācījās biljarda spēli, tad trijātā dažreiz sita tās bumbiņas līdz vēlai naktij.

nóvuss, L., *spēle, kurā pa īpašu galdu ar tēmētiem nūjas sitieniem (grūdieniem) tiek ievirzītas ripas groziņos galda stūros*, # Nóvusā jāprot aprēķināt rikōšeta leņķi un sitiena stiprumu.

badmintōns, L., *spēle ar raketi un vieglu (kórķa, plastmasas) bumbiņu, kurai piestiprināta spalva vai plastmasas vainadziņš*, # Badmintōns ir visā pasaulē plaši izplatīta spēle.

ķegļi, L., *spēle, kurā mērķis ar ripināmu bumbu apgāzt pēc iespējas vairāk ķegļu (stateniski virknē novietotu figūru)*, # Daudziem bērniem patīk ķegļu spēle – ripinot bumbu no 1 – 1,5 metru attāluma, trāpīt ar to ķegļu viknei un to sagāzt.

FIZKULTŪRA / fiziskā kultūra, L., *sabiedrības kultūras sastāvdaļa, kas aptver cilvēku fiziskās audzināšanas sistēmu, spēles pasākumu un sasniegumu kopumu; veselības nostiprināšana un vispusīga fizisko spēju attīstīšana ar fiziskiem vingrinājumiem*, # Fizikultūra un spēles – tie ir savstarpēji cieši saistīti un tomēr atšķirīgi pasākumu kópleksi. Pirmajās fizikultūras nodarbībās skolotājam vajadzēja noskaidrot katra skolnieka dotības un treniņa pakāpi. Fiziskās kultūras uzdevums ir vispusīga fizisko spēju attīstīšana un veselības nostiprināšana.

atlētika, L., *vingrojumu kopums, kas attīsta spēku un veiklību*, # Atlētikas nosaukums radies no grieķu vārda *athlētēs*, kas nozīmē spārta sacensību dalībnieku.

atlētisks, Kd., *atlētikai un cīkstonim piederīgs*, # Spērtistam nepieciešama vispusīga atlētiskā sagatavotība. Atlētiskā vingrošana ir viens no veidiem, kā plašāku sabiedrību iesaistīt fiziskās kultūras nodarbībās. Šeit palīgos noderētu kāds atlētisks puisis, vingrotājs un svarcēlājs.

kultūrisms, L., *fizisku vingrinājumu sistēma vīriešiem, kuras mērķis ir attīstīt muskulatūru*, # Poļu kultūrisma skola prasmīgi apvieno pastiprinātas slodzes vingrojumus ar dažādiem spērtā veidiem un dabiskajiem vingrojumiem – skriešanu, peldēšanu u. c.

2. Kustības uz vietas, nelielā laukumā un to raises.

A. Dzīvību kustībasveices.

KUSTĒTIES / **kustēt**, 3. kónj., R. v., *mainīt kermeņa vai tā daļu stāvokli, pārvietoties šurp turp nelielā platībā*, # Viņa visu laiku gandrīz bez pārtraukuma rosījās, kustējās un kaut ko darīja. Vīrietis pastāvīgi kustējās – te vilka no kabatas pulksteni, te atgāzās sēdekli, te atkal izstiepa uz priekšu galvu, it kā ošņājot gaisu. Visur laukos čakli kustējās plāvēji. Viņam tīk iegriezties pie mazajām upītēm, kur zem kārklu cēra augusta pievakarē sāk kustēt vēži. Tas jau nav strādātājs, knapi tik kust.

iekustēties / **sakustēties** / **izkustēties**, pbg., M., *sākt kustēties*, # No rītiem jau mugura stīva, bet, kad iekustos, tad kļūst lokanāka. Uzdedzot gaismu, zēns miegā sakustējās un pagriezās uz sāniem. Viņam apnika sēdēt uz vietas, viņš gribēja izkustēties, alka darboties. Viņa nebija izkustējusies, sēdēja kā sastingusi.

pakustēt / **pakustēties** / *nedaudz kustēties*, # Viņai tik ļoti bail, ka neuzdrošinās ne pakustēt. Viņa sēž kā akmens tēls un pat ir nepakust. Viņa šausmās sastingusi, nespēj ne pakustēt, ne pablaut. Sieviete sēž nepakustēdamās. Jancis gultā pakustas, it kā gribētu celties. Mazliet jau jāpakustas arī, citādi var apvelties ar vēderiņu.

nokustēties, *kādu laikposmu kustēties, darboties*, # Viņa nekur neizgāja, cauru dienu pa māju vien nokustējās.

KUSTINĀT, 3. kónj., K., *izraisīt kā kustēšanos*, # Kūtī stāvēja un gulēja piecas brūnas govīs un grēmojot kustināja ausis. Kad Jancītis sāk atkal raudāt, večaistēvs kustina šūpuli. Muca gan nebija pilna, tomēr vienam grūti kustināma.

sakustināt / **nokustināt**, pbg., # Rita mazliet sakustināja savas skaistās uzacis, redzot, cik draudzīgi Valērijs sasveicinās ar viņas kalponi. Mēģinu sakārnī aiz vienas sakņu staras celt, bet pat nesakustinu. Andrejs nokustina ūsas, bet neko neatbild. Saimnieks par salūzušo grābekli galvu vien nokustināja.

sacirst, -cērt, -cirta, *strauji sakustināt*, # Zirgi sacirta galvas un izstiepās straujā gaitā. Tie vēži, kuri palika saulē, acumirkli sacirta līpas un aizsāvēs dziļumā. Govs satrūkās, pameta ar galvu uz vienu un otru pusi, tad sacirta kājas, slēja asti gaisā un laida skriet. Sieviete satrūkās, sacirta nešamo uz pretējo pusi, lai kāds pat nemēģinātu pielikt roku. „Aiz manis!” Gunvaldis pavēlēja, sacirta zirgu atpakaļ, un pārējie viņam, sekoja.

pakustināt, *nedaudz kustināt; izsakot spēju kustināt*, # Uz mudinājumu pielikt soli zirgs tik asti vien pakustina. Māte pačāpstināja lūpas, pakustināja zem priekšauta saliktās rokas. Sveicienu atņemot, viņa tik tikko pakustina lūpas. Roka ir samežģīta, bez sāpēm to nevar pakustināt. Briesmās cilvēks spēj paveikt to, ko citkārt nav varējis – var pacelt tādu smagumu, ko agrāk nav bijis pa spēkam pat pakustināt.

iekustināt / **izkustināt**, M., *sākt kustināt*, # No ilgākas sēdēšanas kājas stīvas, bet, kad iekustinu, atkal ir labi. Jaunieši aplīpa ap iestigušo mašīnu un spieda cik varēdami, bet tā lepna un neiekustināma palika savā vietā. Ar rāvienu Ģirtam beidzot izdevās mašīnu izkustināt no vietas. Gulēts nu būtu gana, derētu tā kā kājas izkustināt.

VINGROT, 2. kónj., R. v., *vispusīgi kustēties fizisku īpašību, spēju iegūšanai, veselības stiprināšanai u. tml.*, # Vingrojot jāievēro pareiza elpošana. Nostājos taisni, nolaižu rokas gar sāniem, pāris reižu dziļi ievelku elpu un sāku vingrot. Neviens nav tik daudz vingrojis ar hantelēm kā viņš.

pavingrot, *mazliet vingrot*, # Izvēdinu istabu un pavingroju, lai nenāktu miegs. Meitenes ieguvušas arī spērtā zāli, lai brīvajos brīžos varētu izkustēties, pavingrot.

izvingroties, *vingrot pietiekamā daudzumā*, # No rītiem viņš iet uz „Daugavas” spēta namu izvingroties, ieskaitot peldēšanu.

vingrojums, L., *kustību kómplekss*, # Pēc sasprindzināta garīgā darba vislabāko atpūtu sagādās fiziski vingrojumi. Kórigējošā vingrošana ar vingrojumiem labo ķermeņa deformācijas, kā arī aizkavē to veidošanos. Man padevās vingrojumi uz trapeces.

vingrošana, L., # Ritmiskā vingrošana notiek mūzikas pavadījumā, cilvēki kustas mūzikas ritmā. Mākslas vingrošana sniedz estētisku baudījumu ar ķermeņa formu un kustību skaistumu. Viņa iemīļotais vingrošanas paņēmiens bija staigāšana pa istabu uz rokām.

rītarosme / rīta rosme, L., *no rītiem izpildāms fizisku vingrojumu kopums*, # Braukšana ar skrituļdēli no rītiem tūlīt pēc piecelšanās ir mana parastā rītarosme. Rīta rosmei ir higiēnisks raksturs – rīta vingrošanas kustībām ir jāatmodina viss organisms, jāpalīdz ātrāk iekļauties dienas gaitās. Rīta rosme pie atvērtā loga un auksta ūdens procedūras kā ar roku atņem miegainību.

spēta vingrošana, L., *spēta veids, kurā ietilpst dažādi vingrojumi uz rīkiem, kā arī brīvās kustības*, # Spēta vingrošanas sacensību programmā sievietēm ietilpst vingrojumi līdztekās, vingrojumi uz līdzsvara balņa, brīvās kustības un atbalsta lēcieni.

ritmika, L., *fizisku vingrinājumu sistēma (parasti mūzikas pavadījumā) ritma izjūtas attīstīšanai un izkopšanai*.

ritmoplastika, L., *fizisku vingrinājumu sistēma (mūzikas pavadībā) cilvēka ķermeņa vispusīgai attīstībai*.

akróbātika, L., *spēta veids un cirka mākslas žanrs – sarežģīti veiklības un spēka vingrojumi*, # Akróbātika bija pazīstama jau senajā Ēģiptē un Grieķijā, bet 8. gadsimtā tā izplatījās cirka mākslā un ieņēma nozīmīgu vietu arī mūsdienu cirka un estrādes programmās. Vecākās grupas meitenēm nodarbības notiek sešas reizes nedēļā un tajās ietverti spēta vingrošanas, akrobātikas un horeogrāfijas elementi. Šajā cirka programmā pārāk liela vieta ierādīta akrobātikai un vingrošanai.

akróbātisks, Kd., *saistīts ar akrobātiku*, # Sava priekšnesuma virtuozi ir arī lēcēji, kuri raitā tempā demonstrē dažādus kūleņus un akrobātiskus ķermeņa līdzsvara stāvokļus, šūpojoties uz tīkla. Akrobātiskais vingrojums, stāvot uz puša pleciem, viņai izdevās viegli un plūdeni.

vóltižēt, 2. kónj., R. v., *vingrot uz skrejoša zirga*, # Nākamajā cirka priekšnesumā divi akrobāti vóltižēja uz baltiem zirgiem.

vóltižēšana, L., # Modris ir ne tikai veikls šoferis, bet arī akrobāts zirgā – vóltižēšanā jeb vingrošanā uz auļojoša zirga.

džigitēt, 2. kónj., R. v., *izpildīt sarežģītus vingrojumus uz auļojoša zirga – Kaukāzā izplatīts akrobātikas veids*, # Džigiti ir tādi kaukāziešu jātnieki, kas džigitē jeb izrāda visādas veiklības auļojoša zirga mugurā – met kūleņus, riņķo ap zirga kaklu un tamlīdzīgi.

žonglēt, L., 2. kónj., R. v., *veikli manipulēt ar priekšmetiem vai demonstrēt līdzsvaru uz virves (cirka mākslā)*, # Vērojām akrobātu nodarbības cirkā – dažs lieliski vingroja līdztekās un riņķos, cits žonglēja ar bumbām un vālitēm. Viņa žonglē un dejo uz trapeces.

mākslas vingrošana, L., *vingrošanas veids, kas ietver plastikas, ritmikas, raksturdeju, tautas deju, baleta un akrobātikas elementus*, # Mākslas vingrošanā kustību kómbinācijas izdara mūzikas pavadībā gan ar priekšmetiem (lentēm, apliem, plīvuriem, bumbām, vālitēm u. c.), gan bez tiem. No 1946. gada mākslas vingrošana kļuvusi par patstāvīgu vingrošanas veidu. Mākslas vingrošanu māca LVFKI, vispārīgā skolu un vidējo speciālo mācību iestāžu fiziskās kultūras kolektīvos, spēta biedrībās un bērnu spēta skolās.

HÓREÓGRĀFIJA, L., *mākslas veids, kurā dzīves īstenību emocijonāli atspoguļo ar ritmiskām kustībām un pōzām; kómpozicionālā izveide (dejai, deju uzvedumam, baletam)*, # Latviešu tautas horeogrāfijā izveidojušies rotaļas, rotaļdejas un dejas žanri. Horeogrāfijai ļoti radniecīga ir muzikālā pantómīma. Horeogrāfijas strukturālais izkātojums veidojas no kustību un pōzu noteiktu tempu ritmiskas nepārtrauktības, atkātojuma un kóntrasta.

horeogrāfisks, Kd., *saistīts ar horeogrāfiju*, # Visos laikmetos starp horeogrāfiskās mākslas pārstāvjiem izvirzījušies lieli un spēcīgi gari, kuri savos jaunrades meklējumos mēģinājuši baletu izraut no sastinguma. Lielā teātra balva un zelta medaļa tika piešķirta Permas horeogrāfiskās skolas septītās klases audzēknei. Lomas horeogrāfiskā valoda ir sarežģīta, taču tas nav pašmērķis, bet līdzeklis varoņa rakstura vispusīgai atklāšanai.

balets, L., *skatuves mākslas veids, kura saturs izteikts muzikāli horeogrāfiskos tēlos; muzikāli dramatisks darbs, kurā tēlošanas līdzekļi ir deja un pantómīma*, # Sākot ar 1782. gadu Rīgā baletu

uzveda vācu teātrī „Muses” namā, trupu angažējot no ārzemēm. Rīgā pirmos baletus uzveda 17. gadsimta otrajā pusē ceļojošo kómediantu trupās. Balets radies 15. gadsimtā Itālijā, bet par patstāvīgu mākslas nozari izveidojies Francijā un citur. Baletā deju pēc izteiksmes līdzekļiem iedala klasiskajā dejā un raksturdejā.

lēdusbalets / lēdus balets, *hóreoógrāfiski priekšnesumi, kurus izpilda, slidojot uz lēdus*,

Tikai divas nedēļas mums vēl būs izdevība redzēt lēdusbaleta mākslinieku priekšnesumus. Lēdusbaletā nepietiek ar prasmi slidot, te visa pamatā ir laba hóreoógrāfiskā sagatavotība.

tūre, L., *hóreoógrāfiskas norises daļa – noteiktu kustību, darbību kopums*, # Meitenes uzskatīja Mellaci par krietnu dejojāju, jo jaunākos soļus, grūtākās tūres parasti pirmais izmēģināja tieši viņš. Ar dejā pierastu soli Lisija partnera vadībā ļaujas nākamajai tūrei.

figūra, L., *noteiktu kustību secība, kómbinācija*, # Mēs apgūvām vairākas jaunas figūras jau pazīstamām dejām – fókstrótam, valsim un tangō. Gadu gaitā dejas kļūst bagātākas ar jaunām figūrām, mainās mūzikas pavadījums, mainās ritms, temps. Daišlidojotāji griež galvu reibinošus lokus, lēc un krīt, lai vēl un vēlreiz mēģinātu izpildīt pagriezienus un figūras.

pantómīma, L., *skatuves mākslas veids, kurā māksliniecisko tēlu veido izteiksmīgi žesti, mīmika un ķermeņa kustības bez runas palīdzības*, # Pantómīma ir arī viens no baleta izrāžu un cirka mākslas elementiem. Eirōpas pantómīmas šūpulis ir antīkā Grieķija. Meistarīgi veidotās epizodes, kurās piedalās viss mīmu ansamblis, raibā, aizrautīgā virknē mijas cita ar citu un padziļina pantómīmas dramatisko kónfliktu.

pantómīmika, L., *cilvēka ķermeņa izteiksmīgo kustību kopums*.

pantómīmisks, Kd., *saistīts ar pantómīmu*, # Pantómīmiskais solis. Pantómīmiskā saziņa.

SPĒKOTIES, 2. kónj. / **cīkstēties** / **cīnīties**, 3. kónj. / **lauzties**, laužas, lauzās, R. v., *ar saspringtām kustībām censties pārspēt savu pretinieku; veikt fiziski smagu pasākumu*, # Tāpat kā visiem zēniem, man bērībā patika spēkoties un, tā kā dzīvojām kaimiņos ar Arturu Čiksti, tad abi bieži vien mērojāmies spēkiem laužoties. Cīņas spēka meistarību nevar apgūt bez treniņa partneriem, spēkojoties tikai ar lelli. Mazie kaķēni tvarstīja dzijas kamoliņus, cits ar citu spēkojās un kūleņoja. Viņa grib nesamo izraut vīram no rokām, bet tas nepieļaujas, un tā viņi cīkstās, raudami katrs uz savu pusi, līdz vīram paliek virsroka. Vērši, saliekoties kopā ar ragiem, cīnās savā starpā. Vecais Cubuks laikam gribēja lēkt ūdenī, jo dēls ar viņu cīnījās, turot ciet. Lapenes tuvumā cīnījās divi tumši stāvi – kopā saķērušies, tie centās nodarīt viens otram pēc iespējas lielākus miesas bojājumus. Jau otro dienu kuģa kómda cīnās ar vētru, miglu un satrakoto ókeānu. Uz zemē noklātām zirgu segām divi ēlsdami un pūzdami lauzās. Divi jauni cilvēki, kopā saķērušies, lauzās un netaisījās neizšķirti atlaisties.

paspēkoties / **pacīkstēties** / **pacīnīties** / **palauzties**, *kādu laiku spēkoties*, # Pusdienas pārtraukumos jaunie mēdza paspēkoties svaru stieņa celšanā. Instruktors aicināja sēties uz velosipēdiem un pacīkstēties piecos apļos turpat skrejceļā. Mājas pagalmā vienmēr ir gribētāji pacīkstēties futbóla, bet ziemā hókejā. Man patīk piedalīties sacensībās, pacīnīties, paspēkoties. Par spēka kluba „Kīmiķis” kausiem pacīnīties ieradās órientieristi no vairākām mūsu valsts pilsētām. Kā vēstī ticami maksšķerņieku stāsti, ar sapalu, zuti vai ālantu palaikam iznāk pacīnīties, kamēr dabū krastā. Ja gribat palauzties, tad dariet to tādā vietā, kur drēbes nenovārtīsiet.

izspēkoties / **izcīkstēties** / **nocīkstēties** / **izcīnīties** / **nocīnīties**, *ilgāku laiku, daudz spēkoties*, # Šī tēlnieka lielās darba spējas, griba un neatlaidība ir kā radītas, lai izspēkotos ar Latvijas nokalnēs izraktajiem akmens milžiem. Abi puikas tikko kā izcīkstējušies, sasarkuši un ēlso. Vīri nocīkstējušies ne pa jokam, kamēr savēluši baļķus ragavās. Vīrs izcīnījās / nocīnījās līdz vakaram, bet zirgu no purva izvilkt neizdevās.

cīkstēšanās / **cīniņš** / **cīņa**, L., # Kad sākās cīkstēšanās, apkārtējie deva draudzīgus padomus gan vienam, gan otram, bet spēki izrādījās vienlīdzīgi, un cīniņš aprima neizšķirti. Vólejbóla laukumā risinājās sīva cīņa. Riesta vietās bieži vērojamas medņu cīņas, un cīņas karstumā medņi aizmirst visu apkārtni.

pārcīņa, L., *atkārtota cīņa uzvarētāja noskaidrošanai*, # Lai noskaidrotu godalgoto vietu ieguvējus, nācās rīkot pārcīņas starp četriem spēkstietiem.

MEST(met, meta) **KŪLENI**, R. v., *pārmesties pār galvu no tupus stāvokļa vai lēcienā*, # Vingrošanas skolotāja liedza meitenei kūleņus mest – sirds vāja.

pārmest / **apmest kūleni**, pbg., # Viņš pārmeta uz rokām kūleni. Jauneklis novēcināja ar rokām un apmeta saltō atpakaļ.

kūleņot, 2. kónj., *vairākkārt mest kūleni*, # Puikas aiz prieka lēc un kūleņo. Mazie bērni bradā pa čauganajām kupenām, krīt un kūleņo, ka sniegs vien put.

pakūleņot, *mazliet kūleņot*, # Tik pa košu dienas vidiņu bija atļauts pagalma mauriņā pakūleņot.

izkūleņoties, *pietiekami kūleņot*, # Nu jau pļavā izkūleņojušies cik tik uziet.

kūlenis, L., # Pēc atmuguriskā kūleņa gaisā viņš nostājas uz paklāja pamatstājā.

saltō / **saltōmórtāle** [saltōmór`tāle], (nelok.), L., *kūlenis vai kūleņu kopums gaisā*, # Artists uzlido gaisā un, apmetis trīskāršu saltō, viegli nostājas uz savu biedru pleciem. Neskatoties uz savu pusmūža vecumu un krietno svaru, klauns manēžā veikli izpildīja pat saltōmórtāle.

MĪDĪTIES / **mīcīties**, 3. kónj. / **mīņāties** / **pārmīņāties** / **stampāties**, 2. kónj., R. v., *cilāt kājas uz vietas vai pārvietojoties nelielā platībā šurpu turpu*, # Zirgs mīdījās, gaiņādamies no mušām. Ieraudzījis Austru, mazais sāka mīdīties ar strupajām kājelēm pa matracīti un vāvuļot, pieprasīdams, lai viņu izceļ no gultiņas. Dejotāju drūzmā viņi kaut kā mīdījās līdzī mūzikai. Teļi mīcās pa pielijušo aploku. Rakšana gadījās pavasarī slapjā laikā, kad nācās mīcīties pa dubļiem. Viņš mīņājās, salstošās kājas uz klona piedauzīdams. Dejotāji cieši pāris pie pāra mīņājas mūzikas taktī, kaut kā stampājas ritmā. Kūtī, žvadzinot ķēdi, mīņājas gov. Virietis pārmīņājas no vienas kājas uz otru. Ruksītis kārpījās pa klēpi, stampādamies ar īsajām, pavisam necūcīgām tīrām kājelēm.

dīžāties, *nemierīgi, strauji mīdīties (galvenokārt par zirgiem)*, # Spēji apturēts, zirgs dīžādamies kašņāja kājām sniegu un grūstīja kamanas. Barōnēns jāšus dīžājas pa pagalmu un uzmušinādamis bļautās. Sajutušas pureņu smaržu, visas govīs sāka nepacietīgi maūt, raustīt saites un dīžāties, kamēr katrai nepasvieda priekšā pa klēpim.

pamīdīties / **pamīņāties** / **samīņāties** / **pamīcīties** / **padīžāties**, *nedaudz mīdīties*, # Varēja dzirdēt, ka aiz durvīm kāds mīdās, droši vien aptīra dubļainos apavus. Es jums, meitenītes, likšu pamīcīties pa dubļiem un tad ēdināšu ar atdzisušu zupu. Juris, manāmi apjucis, pamīņājās, paspēra vēl dažus soļus un atkal apstājās. Es vēl pamīņājos kāpņu telpā, izlasu dažus uzrakstus pie durvīm un tad eju prom. Jau jūdzot zirgs nevar izturēt nepadīžāties.

izmīdīties / **izmīņāties** / **izmīcīties** / **nomīņāties**, *ilgāku laiku mīdīties*, # Stāvēt ir grūtāk nekā iet – izmīdījamies / nomīņājamies uz vietas veselu stundu. Viņš izstāvējās, izmīņājās un aizgāja. Uznāca lietūs, dabūjām pa dubļiem izmīcīties.

dīdīties, 3. kónj., R. v., *nemierīgi mīdīties*, # Zirgs dīdījās, kāpās atpakaļ un dzīrās slieties uz divkājām, kamēr rati ieslīdēja grāvī.

izdīdīties / **nodīdīties**, pbg., # Nu jau diezgan esat pa āru izskraidījušies, izdīdījušies, nu ir jānāk mājās. Govīs pie aploka vārtiem jau nodīdījušās, gaidot mājās laišanu.

padīdīties, *nedaudz dīdīties*, # Mazais gultiņā vēl kādu brīdi padīdījās, kamēr miegs pievārēja.

MAISĪTIES, 3. kónj., R. v., *šurpu turpu kustēties ierobežotā platībā citu cilvēku sabiedrībā*, # Jocīga izskatījās arī stūrmaņa gādība, lai jaunie matroži pārāk bieži nemaisās Līvijas tuvumā, kad viņa pastaigājās pa klāju. Annele arī vienmēr maisījās kaut kur lielo ļaužu tuvumā.

pamaisīties, *neilgu laiku maisīties*, # Nedabūju nemaz kārtīgi pa tirgu pamaisīties, kurš pa tam bija sanācis itin daudzskaitlīgs.

izmaisīties / **nomaisīties**, *ilgāku laiku maisīties*, # Visu dienu izmaisījos pa tirgu, bet nekā nenopirku. Visu dienu viņai apkārt pa virtuvi nomaisījās arī tas suns – pinās visiem pa kājām un nebija aizdzenams.

STEIGT, *steidz, steidza* / **steigties**, *steidzas, steidzās* / **traukties**, *traucas, traucās* / **triekties**, *triecas, triecās* / **sviesties**, *sviežas, sviedās* / **mesties**, *mežas, metās*, R. v., *strauji kustēties*, # Sīne un Līze steidza likt galdā izcepto gaļu. Lai kā tu steigsi, Daudz ko nepabeigsi (Z.Purvs). Kad vilciens sāka kustēties un citi braucēji traucās steigā atvadīties, Austrā jutās bezgala vientuļa. Es krītot biju triecies ar krūtīm pret sēdekļu atzveltņu dzelžiem. Muša dīca gar griestiem, brīžam triekdamās pret lampas kupolu. Viņš sviedās apkārt un devās atpakaļ. Ar slaidu, atsperīgu lēcieni viņš no laipām metas atvarā. Juhans metās ar plecu durvīs. Dunduri metas man uz rokām un dzeļ.

SKRAIDĪT / **grozīties**, 3. kónj. / **griezties rītenī**, *griežas, griezās*, R. v., *spraigi, ilgstoši, mērķtiecīgi kustēties*, # Steidzamos darbos skraidīja meitas – kurināja krāsni, cepa karašas, berza grīdas, galdus un solus, mazgāja logus. Viņa strādās dienām un naktīm, skraidīs gan pie saimnieka darba, gan ogās un sēnēs, krās grasi pie graša. Viņa katru dienu visu rīta cēlienu grozās pa savu

dārzu. Pagalmā grozījās arī citi cilvēki. Mašīna viņu pievilka ar neatvairāmu spēku, tai apkārt vien viņš grozījās, ja vien meistars kaut kur neaizsūtīja. Spórta iestādes ikdiena visur ir vienāda – nāk apmeklētāji, zvana telefons un instruktors griežas kā vāvere ritenī.

noskraidīties, *ilgāku laiku, kādu laikus rosīties*, # Viņa ir cauru dienu noskraidījusies – tikko viens darbs pabeigts, nākošais jau gaida.

TŪLĀTIES / knosīties / čužināties / knakstīties / vīkstīties, 3. kónj., R. v., *gausi rikoties, darboties*, # Tas jādara ātri, vairs nedrīkst tūlāties ne mirkli. Jau sen tēvs būtu dēlam mājas atdevis, ja tas netūlātos ar precēšanos. Lopiem silēs jau sen vajadzēja būt svaigām lapām, bet tu vēl tikko pa dārzu knosies. Bruskins aizvien biežāk ieradās tipogrāfijā un daždien te knosījās no rīta līdz vakaram. Izsalkušās vistas knosās ap tukšo cūkēdienu spaini, kamēr to apgāž un pašas izbīstas. Visi jau prom gabalā uz siena grābšanu, tikai tu vēl te čužinies pa istabu. Viņš tur pa piecām minūtēm knakstās pie viena zara – cērt, cērt, reizēm pat netrāpa, bet, beigās nocirtis, stāv un gudro pirms ķerties pie nākošā zara. Neciešu lēnus cilvēkus bez asuma, kuri tīstās un vīkstās, bet darāmais knapi kust uz priekšu. Kārlis vīkstās un vīkstās, pārmeklē kabatas, izvelk saliekamo nazi, atvāž un ilgi slauka papīra salvetē..

noknosīties, pbg., # Viņš to visu darba laiku noknosās, stundu pīpē, bet no darba nav it nekā.

paknosīties, *nedaudz knosīties*, # Neviena darbs patēvu sevišķi nesaistīja, viņam labāk patika šā tā paknosīties, paklaiņot pie kaimiņiem, iegriezties krogā.

ALĒTIES / delverēties / draiskot / draiskoties / draiskuļot / draiskuļoties / jārēties / meņģēties / trakot, 2. Kónj. / **dauzīties / plosīties**, 3. kónj., R. v., *enerģijas pārpilnībā bezbēdīgi, pārgalvīgi kustēties, rosīties*, # Prāts tam nesās uz vieglprātībām, gribējās ālēties un vienam pašam visu pasauli piekliegt. Viņš nevar mierīgi nosēdēt, visu laiku trinas un delverējas. Bērni draisko un kūleņiem veļas, Līksmiem smiekliem kā strautiem ļauj šalkt (J.Sirmbārdis). Smiedamies un draiskodamies bērni meļas kupenā iekšā, cits līdz kaklam, cits taisni uz galvas. Viņi draiskuļodami skraida pa pļavu. Viņš šodien bija tik labā garastāvoklī, ka grūti būt mierīgam, draiskuļoties vien gribējās. Pagalmā draiskuļojās prāvs pulciņš bērnu. Prāts viņam nesas jārēties līdzī bērniem. Kārtība pajuka, katrs jārējās, kā mācēja. Ik pa laikam kaķēni sāk bezbēdīgi lēkāt un meņģēties savā starpā. Tiklīdz laukā no klases, tūlīt trakot un spārdīt bumbu – tas ir viss, ko viņš prot. Tad visi atkal sabira ūdenī un trakoja, kamēr vairs nebija spēka. Pirms un pēc stundām bērni daudzās pa lauku, un neviens skolotājs nenāk viņus apsaukt. Egōnu, šķiet, neinteresē nekas, viņam patīk tikai skriet, dauzīties, klaigāt. Vai var gulēt tādā naktī, kad gribas gavilēt, plosīties, būt jaunam? Lapsēni plosījās gar māti – skraidīja tai apkārt, lēkāja pāri, ķerstīja asti.

izdraiskoties / izdraiskuļoties / izdauzīties / izdelverēties / izālēties / izplosīties / iztrakoties, pbg., # Bērni pastaigā pa mežu izdraiskojušies / izdraiskuļojušies pietiekami. Ejam uz upmalu izpeldēties un kārtīgi izdauzīties. Lai jau puika izdelvērējas, gan nāks laiks nopietnam palikt. Izālējies viņš uzlīda atkal atpakaļ uz klētiņas augšas. Osienes bērni aizvilkās lejā ganībās pie mazā Andra izplosīties un izbļautīties. Ja meitenei gribas no sirds iztrakoties, tad jāiet pagalmā ar Duksi izskraidīties.

padraiskot / padraiskoties / padraiskuļot / padraiskuļot / padraiskuļoties / padelverēt / padelverēties / padauzīties / pajārēties / pameņģēties / paālēties / paplosīties / patrakot, *nedaudz draiskoties*, # Un tad pastaiga – nu var kājām vaļu dot, nu var padraiskot un paklaigāt. Vilma kopā ar visiem smējās, vēlējās jautri pavadīt laiku, papriecāties, padraiskoties. Pilsētas bērniem gribas padraiskoties zaļā zālītē. Viņai kļuva jautri un gribējās padraiskuļot. Bērniībā viņš bija kā jau visi puikas – gan padraiskuļojās, gan kādreiz bija nepaklausīgs. Jauniem jau patīk padelverēt un patrakot. Tiesa, viņam patīk arī šad un tad padelverēties. Bērniem atlika laika arī pa āru padauzīties. Izrādē Karlsōns atnāk pie Brālīša pajārēties, jo ir taču vislielākais delveris pasaulē. Arī dzīvnieku bērniem, kucēniem un kaķēniem, gribas daudz kustēties, pameņģēties. Lai jau puīši, kunga dūšā būdami, paālējas un palielās, rītu pašiem kauns būs atcerēties. Puikām taču vajag savā reizē paālēties, patrakot. Bet man atkal ir prieks tā drusku patrakot – kādēļ tad tu esi jauns un dzīvo pasaulē? Jauniešiem gribējās pļavā vakaros palīksmoties un paplosīties. Adelei lielā kņada nebūt nav pa prātam, tomēr viņa neliedz meitenēm patrakot.

nodelverēt / nodelverēties / notrakoties, *kādu laika posmu delverēties*, # Māte jau kādreiz ņēma mani līdzī purenēs, bet es vairāk tāpat vien noslaistījos un nodelverēju, nekā palīdzēju plūkt. Tā mēs tur visu vakaru nodelverējāmies. Mēs notrakojāmies līdz pilnīgam pagurumam.

sadraiskoties / sadraiskulojies / sadauzīties / satrakoties, *draiskoties līdz kādam, parasti nevēlamam, iznākumam*, # Bērnī sadraiskojušies, nevar vien nomierināties. Bērnī sadauzījušies, ka gluži slapji nosvīduši. Lauris šovakar spītējas un neģērbjas nost – gluži satrakojies.

satrakoties, M., *sākt trakot*, # Ķēve satrakojās vēl vairāk un lielos stiepienos drāzās dārzā.

draiskulīgs / delverīgs / plosīgs, Kd., *ar noslieci daudz draiskulojies*, # Viņa bija dzīva, draiskulīga meitene, spožām, spridzīgām acīm. Sevišķi draiskulīga šoreiz ir Milda. Tēvs ar grožu līkumu salaiž pa stilbiem kādam pārāk delverīgam puikam. Cik Irēna sīka, gandrīz trausla un plosīga, tik Elza liela, smagnēja un lēna.

draiskulība / delverība, L., # Zenta nosvieda zīmuli un jaunības draiskulībā pārlēca pāri galdam, lai apskautu savu bērnības draudzeni. Mildai sagribējās paausoties, jo aizvien viņi bija satikušies par daudz nopietni, un viņa nekad nebija varējusi savai draiskulībai ļaut vaļu. Kurš gan pats kādreiz nav gājis pirmajā klasē un bijis nenovaldāms savā delverībā?

TRAKOT / ālēties, 2. kónj. / **ārdīties / plosīties**, 3. kónj., R. v., *uzbudinājumā, niknumā, prāta aptumsumā u. tml. rosīties neapvaldītās izdarībās*, # Brikūnu sagrāba tāds niknums un izmisums, ka gribējās trakot – pielēkt kājās, triekt dūri galdā. Govis no degošās kūts neparko negribēja nākt laukā, zirgi trakoja kā ārprātīgi. Alise baidījās, ka nespēs noturēt dūšīgo govi, kad tā, visu ziemu kūtī nostāvējusies, aiz prieka sāks trakot. Večais Ronis pa dzīvokli ālējās kā pusi prāta pazaudējis. Viņš ālējās kā negudrs, lēca laukā no gultas, gribēja skriet augšā gar sienu, kaut ko muldēja. Tikko izvilktais līnis ārdās un spārdās kā nelabais. Viņš dzērumā plosījās kā aizvainots zvērs, gāzdams galdīņus, daudzīdams traukus un pudeles, piešļākdams grīdu ar pudeļu saturu.

KNAKSTĪTIES / ķerstīties / grābstīties, 3. kónj., R. v., *uzmācīgi aizskart kādu, parasti sievieti, ar rokām*, # Viņš sāka knakstīties, tvarstīja Aijas roku un pietvīcis smaidīja. Šī govys necieš, ka kāds tukši mīlinās un knakstās gar viņu, ja tai neiedod maizi vai kādu citu kārumu. Pakalnieta norāja dēlu, lai neķerstoties gar kalponīti, kur citi to rēdz. Divi iedzērušies zaldāti lien klāt kādai meitenei un sāk ķerstīties. Lai sadega puisim nagi, Kas gar mani grābstījās (T. dz.).

paknakstīties, *mazliet knakstīties*, # Kas nu tur briesmīgs, ja viņš sievietei drusciņ pieliek roku klāt, paknakstās ar mājas meitām. Manīts, ka Jēcis šad tad ķēķī ar Mari paknakstās.

GORĪTIES / knosīties, 3. kónj. / **berzēties / kumurot / kumuroties / kūņoties / ķepuroties**, 2. kónj. / **trīties**, trinas, trinās, R. v., arī R. n., *samērā gausi un staipīgi, apzināti vai neapzināti kustināt savu ķermeni vai locekļus*, # Niklāvs aizsmēķēja un, slinki gorīdamies, izstiepa zem galda kājas. Viņai pie rokas, uz likajām kājelēm drusku gorīdamies, tecēja puisēns. Liels, pelēks runcis gorījās uz zvērādas, tīksmīgi izbaudīdams no kamīna plūstošo siltumu. Kad viņa rīta krēslā pamodās, istaba bija tukša, tikai mazie bērnī knosījās pa savu gultu. Visu nakti viņš knosīt knosījās, jo viņu koda blaktis. Andrejs nemierīgi knosījās uz sava krēsla. Bieži vien jūras kraukļi sēž uz pelikānu platajām mugurām, knosās un sauļojas. Viņš krunkoja pieri un berzējās uz sava krēsla. Dēlēns berzējās tētim gar ceļiem. Maltīšu laikā kaķis katru reizi berzējās ēdājiem pa klēpi, kamēr dabūja savu tiesu. Ingus divos pirkstos turēja aiz čupra lauku peli, kura kumuroja, te izstiepdamās taisna, te taisīdama gaisā visādus līkumus. Grāvī kumurojās viens piedzēries. Tepat līdzās ganāmpulkam kumurojās stārķis ar ievainotu spārnu. Maisā kūņojas kāda radība un ņaud. Mašīna nu atgādina augšpēdus apgāztu milzu bruņurupuci, kas kājām gaisā neveikli kūņojas. Viļņos vēl ķepurojās daži spēcīgākie peldētāji, cīnīdamies pēc dažiem liekiem dzīvības mirkļiem. Ievainotais centās piecelties, bet nekādi nevarēja un tikai ķepurojās un kārpījās kā samīts kukainis. Kad viņš atkal atliecās taisns, viņam pirkstos ķepurojās liels, melns vēzis. Upīšu Mārtiņš visu laiku trinās uz sola, nevarēdams saņemties celties un uzrunāt klātesošos.

pagorīties / paknosīties / paberzēties / patrīties / paķepuroties / pakūņoties, *nedaudz gorīties*, # Aņus pagorās šā, pagorās tā, ērnoti izsvaida kājas, griežas riņķī un šļuc krusteniski, bet ķekatnieki visu dara viņai pakal. Viņš pamīnājās, paknosījās un tad kautrīgi iejautājās. Róberts sakustējās un paknosījās, bet acis vaļā nevēra, jo miegs nāca kā ūdens. Vārna laiski šūpojas liepas galotnē, laiku pa laikam pabāž knābi zem viena otra spārna un paknosās. Cūka, labpatikā urkšķēdama, paberzējas gar sētas stabu. Viņš nokāsējās un nervozi patrinās uz sola. Laiku pa laikam kaķis pa maisu pakūņojas, laikam ērtākā stāvoklī iegrozīdamies. Mazulis gultiņā paķepurojas, tā kā mēģina celties stāvus.

izgorīties / nogorīties / noknosīties / noķepuroties, *kādu laiku, laikposmu gorīties*, # Kamēr viņš izgorās, lai sāktu plaut, es jau savā vālā esmu krietnā gabalā. Viņa turpat vai stundu

spoguļa priekšā nogorās. Pusi nakts pa gultu noknosījies, aizmigst nevarēdams. Mazie kaķēni augu dienu pa grozu noķepurojas, īsti nemiera gari.

saknosīties, M., *sākt knosīties*, # Artūrs gultā saknosījās, un runātāji uz brīdi pieklusa.

gorīt, 3. kónj., K., *kustināt kādu ķermeņa daļu*, # Viņa gāja, gūžas gorīdama.

izgorīt, pbg., # Viņa mācēja puīšu priekšā kairinoši izgorīt gurnus.

pagorīt, *nedaudz gorīt*, # Viņš parausta, pagora plecus, tēlodams lielu izbrīnu.

LUNCINĀTIES / lumsīties, 3. kónj., R. n., *labsajūtā nepatvaļīgi kustināt ķermeni (parasti par suņiem)*, # Suns luncinājās saimniekam pie kājām. Aprijis cukuru, suns vēl izlaiza meitenei sauju un luncinās vien. Suns sāka arī ap viņu lumsīties.

noluncināties / izluncināties, pbg., # Suns paošņā pēdas, nošņaukājas un noluncinās, it kā pats cilvēka padoma prasīdams. Krancis jau pagalmā man apkārt izluncinājās.

paluncināties, *nedaudz luncināties*, # Pasaukts vārdā, suns laiski paluncinās.

luncināt, 3. kónj., K., *kustināt asti*, # Iztālēm mūs nepazinūši, suņi skrēja pretim, nikni riedami, bet tad, saoduši savējos, apklusā un luncināja astes.

noluncināt / paluncināt, pbg., # Suns ir miermīlīgs, nerej, bet uzrunāts pat asti noluncina / paluncina.

SAVILKTIES, -velkas, -vilkās / **rauties**, raujas, rāvās / **sarauties**, *patvaļīgi kustoties atsevišķiem muskuļiem vai muskuļu grupām, organismam vai tā daļām samazināties garumā vai apjomā*, # Tā viņš tur sēdēja, čokurā savilcīs. Uz taciņas iznāca ezis un, ieraudzījis mani, acumirkli savilkās kamolā apaļš un mazs. Kad pieēju klāt, eziene pukšķēdama saraujas kamolā. Eži – tie nebēg, Bet, izslienot adatas, Kamolā raujas (Z.Purvs). Aukstajā decembra rītā ļaudis iet pa ielām, sarāvušies savos kažokos un mēteļos. Gulēju, kamolā sarāvies, un klausījos negaisa trakošanā.

ierauties, *ievirzīties uz iekšu*, # Gājēji lūkoja ciešāk ierauties saceltajās mēteļu apkaklēs, lai slapjais sniegs kUSDams netiktu pie miesas. Viņa galva vēl vairāk ierāvās kažoka apkaklē.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

KUSTĒTIES, 3. kónj., R. n., *mainīties kermeņa vai tā daļu stāvoklim, pārvietoties šurp turp nelielā platībā*, # Lēnajā vējiņā tikko kustas bērzu lokanie zari. Kuru katru brīdi ledus upē var sākt kustēties. Runīgā večuka lūpas tā vien kustējās, bet arī rokas nepalika mierā.

iekustēties / sakustēties / aizkustēties / izkustēties, pbg., M., *sākt kustēties*, # Ledus upē iekustējies. Laiku pa laikam stiprākā vēja brāzmā iekustas zars aiz loga. Uznākot vētraī, egles sakustējās, smagi locījās un šņāca. Rokas klēpī gulēja pavisam mierīgi, tikai pirksti brīžam sakustējās. Vējā aizkustējās zars. Beidzot akmens no vietas izkustējās.

nokustēt / nokustēties / pakustēties, *nedaudz kustēties*, # Viņa aizjož pa gaiteni, ka biželes vien nokust. Viņš grib ko sacīt, bet viņa lūpas nokustas bez skaņas. Vienā logā nokustējās zīda aizkari. Viņas lūpas tik tikko pakustējās.

KUSTINĀT, 3. kónj., K., *izraisīt kā kustēšanos*, # Vēsma kustināja logu aizkarus.

sakustināt / izkustināt, pbg., # Sakustinātā vinda, neganti iečīkstēdamās, uzbirdināja viņam uz galvas un pleciem sniegu. Atkušņos un salā sniegs sagūlies ciets un blīvs, gandrīz laužņa vajag, lai to izkustinātu.

kustīgs, Kd., *kustībā esošs*, # Ilzītei jau viens piena zobīšs kļuvis kustīgs. Cilvēka sejas vaibsti ir neparasti kustīgi. Ķirzakveidīgajiem rāpuļiem raksturīgi kustīgi acu plakstiņi. Mākoņi nekad nevar norimt, viņi ir mainīgi, kustīgi, rotaļīgi.

kustība, L., # Molekulas atrodas pastāvīgā haotiskā siltuma kustībā. Jūra ir nerimstoša kustība – tās ūdeņu virsma, varena nemiera sabangota, nepārtraukti stiprāk vai vājāk ceļas un plok.

SAVILKTIES, -velkas, -vilkās / **rauties**, raujas, rāvās / **sarauties / kóntrahēties**, 2. kónj., R. n., *nepatvaļīgi kustoties atsevišķiem muskuļiem vai muskuļu grupām, samazināties garumā vai apjomā organismam vai tā daļām*, # Sirds mazspēja ir tāds stāvoklis, kad sirds nespēj vairs tik stipri savilkties, lai pārsūknētu organisma nórmlāī darbībai vajadzīgo asiņu daudzumu. Lietus šmiksti vairs neliek drebēt un čokurā rauties, bet ieaijā miegā kā šūpuļdziesma. Vēders raujas pie ribām un ēstgrība ir kā vilkam. Ribstarpu muskuļiem saraujoties, palielinās krūškurvja tilpums. Valim sirds saraujas 15 reizes minūtē. Zēnu, briesmīgās sāpēs sarāvušos un noasiņojušu, atrada tikai vakarā. Suķīši, sarāvušies līki kā elkoņi, staigā pa piesalušo kartupelāju un meklē izrakt kādu bumbulīti. Večāmāte jo dienas jo top līkāka, jo saraujas mazāka. Trenētāī cilvēkam sirds muskulatūra spēj kóntrahēties daudz ātrāk nekā netrenētāī.

raustīties, *daudzkārt sarauties*, # Krampju gadījumā bērns pēkšņi zaudē samaņu, rociņas un kājiņas kļūst vai nu stīvas, vai raustās 2 – 3 minūtes un ilgāk. Pleči viņam raustījās nevaldāmās ēlsās. Bāders spiež rokas pie krūtīm un trīsēdams un raustīdamies sāk klepot.

ierauties / ievilkies, *ievirzīties uz iekšu*, # Augusts aiz citu mugurām saruka arvien mazāks, galva ierāvās plecās. Ribstarpas ieelpas laikā izspiežas, ja pleiras dobumā ir šķidrums, un ievēlka, ja ir pleiras saaugumi.

savilk, -velk, -vilka / **saraut**, -rauj, -rāva, / **kóntrahēt**, 2. kónj. K., *kādu norišu iedarbībā sakustēties muskulatūras daļai vai kādam loceklim ķermeņa ass virzienā*, # Viņa pirksti, darba savilkti, neatlicās, tāpēc sauja līdzinājās kausam. Vecajam vīram reimatisms kājas ceļgalos bija sarāvis tā, ka tās nemaz nelocījās. Četrus kilometrus pirms finiša viņam kāju sarāva krampji, un nācās atstāt trasi. Mugurkaulāja kóntrahētās saites un muskulatūru mēs iestiepjām ar fiziskiem vingrinājumiem.

uzraut / uzraukt, *izskatīties kādam loceklim vai ķermeņa daļai augstāk par parasto stāvokli*, # Šim vīram bija iegarena, pasausa seja ar mazliet uzrautu, iesarkanu degunu. Krūtis viņam bija šauras un plakanas, kakls mazliet ievilkts, pleči mazliet uzrauti. Meitene ir tajā vecumā, kad viss viņā neveikls un puicisks, pat uzrautais smakrs. Valentīnai bija lielas, zilas acis, mazliet uzraukts deguntiņš.

uzrauties, *tikt uzrautam*, # Viņa augums saspringa, pleči mazliet uzrāvās uz augšu.

raustīt, 3. kónj., K., *vairākkārt rauc*, # Minimālās reakcijas uz elektrisko strāvu gadījumā zivs kónvulsīvi rausta galvu un ādu. Viņu raustīja drudzis. Drebuļi rausta mani tā, ka pašam liekas, ka es kratos kā pneimatiskais āmurs. Krūtis rausta smagas ēlsas.

savilkums / kóntrakcija, L., # Sāpīgo muskuļu savilkumu kakla mugurpusē mazina masāža. Pēc pēdu vai plaukstu ievainojuma jāapskata, vai nav bojāti asinsvadi, nervi vai muskuļu cīpslas, jo tad sekas var būt pirkstu nekustīgums vai savilkums. Ādā asiņu saturs samazinās, rodas aukstuma sajūta un muskulatūras reflektōriskas ritmiskas kóntrakcijas jeb drebuļi.

SPAZMA, L., *tōniska muskuļu saraušanās, ko izraisa traucējumi nervu impulsu pārvadē*, # Rīkli aizžņaudza ar prātu grūti izskaidrojamo, mēmu izbaiļu spazma. Sāpes sirdī rodas spazmas dēļ – tiek traucēta sirds muskuļa apgāde ar asinīm. Nikótīns ir nervu sistēmas inde, kas rada asinsvadu spazmas.

spazmatisks / spazmveidīgs / spazmveida, Kd., *ar spazmas izpausmēm*, # Ja ōrganismu ilgstoši saindē ar nikótīnu, asinsvados rodas nepārejošs spazmatisks stāvoklis. Ja slaucējas neievēro norādījumus, var rasties roku pirkstu spazmveidīgi / spazmveida krampji.

spastisks, Kd., *saistīts ar atsevišķu muskuļu vai muskuļu grupu ritmiskām, ātrām kóntrakcijām*, # Iekaisumu un brōnhu spastisko prōcesu ārstēšanas paņēmienu var lielā mērā uzlabot slimnieka stāvokli.

KRAMPJI, L., *nepatvaļīga muskuļu saraušanās*, # Es raudu un elsoju, raustīdamās kā krampjos. Viņš sāka nogurt, pirksti vilkā krampjos. Izlasījusi vēstuli, viņa saļima histēriskos krampjos. Viss gulētājas augums reizū reizēm noraustījās raudu krampjos. Mēs locamies smieklu krampjos, vēderus turēdami.

krampjains / krampjveidīgs / krampjveida, Kd., *ar krampju izpausmēm*, # Galvu rokās iespiedis, viņš dažreiz stundu varēja nosēdēt kā nemanā, un tikai krampjainās ēlsas, kas reizēm raustīja plecās un muguru, liecināja par viņa dvēseles mokām. Reizēm viņam krampjaini savēlka kāju muskuļi un mugurai uzmetas zosāda. Kad balsenē iekļuvušais svešķermenis nonācis trahejā, balss saites krampjveidīgi saraujas – rodas spēcīgs, kairinošs klepus. Krampjveida sāpes parādās pēkšņi un ir stipras visā vēderā.

kónvulsijas, L., *intensīvi, atkārtoti krampji*, # Viņš brīnījās par tiem nāves attēlotājiem, kuri gari un plaši stāstīja par nāves kónvulsijām. Viņa seja noraustījās pēkšņās kónvulsijās. Laiku pa laikam visu viņa augumu pēkšņi savilka krampjainas kónvulsijas.

kónvulsīvs, Kd., *kónvulsijas izpaudošs*, # Viņš gul mierīgi, ja neskaita viņa reimatisma mocītā elkoņa kónvulsīvo raustīšanos. Meitene kónvulsīvi drēb un ilgi nav nomierināma. Minimālās reakcijas gadījumā zivs tikai jūt strāvu, tā kónvulsīvi rausta galvu un ādu.

VILŅOTIES / vilņot / vilnīt / cilāties, 2. kónj., R. n., *kustēties turp un atpakaļ, pārsvarā augšup un lejup (parasti par kādu virsmu)*, # Zem caurspīdīgā ledus vilņojas zaļas un brūnas ūdenszāles. No karstās ēlpa augsti vilņojas viņas kuplās krūtis. Sieviete mugurā bija reizē mētelis un kleita, kas plūsmoja un vilņoja ap viņas augumu. Kā dzeltena jūra liegā vējā vilņoja druva.

Lieknes pusē katru pavasari vilnīja zaļi zilie labības lauki lēknajā plēsumā. Krūtis cilājās smagā, nevienādā elpā.

noviļņot / noviļņoties / novilnīt / pavilņot / pavilņoties / pavilnīt, pbg., *īslaicīgi viļņoties*, # No katras stiprākas vēja pūsmas noviļņo rudzu druva. Noviļņoja tumši zilais samta priekšskars. Viņa atloka lakatu un liek tam maigi noviļņoties. Pēc tā, ka noviļņojās logu aizkari, viņš saprata, ka aiz tiem kāds stāv. Kad vējiņš pārskrien laukam, lini novilnī kā viegls, vaļā palaists zīda audums. Viņas tumšie mati skaisti novilnīja līdz pleciem. Vēja pūsmā pavilņo / pavilņojas rudzu lauks. Kā vējš papūš, tā druva pavilnī.

VILŅNOT / vilnīt, 2. kónj., K., *izraisīt viļņošanas*, # Patīkami vērot vējiņa viļņotos labības laukus. Pāri skrien vējš, vilnīdams palso koku galotņu jūru. Septembra vējiņš vilnīja nenoplauto plāvas zāli.

pavilņot, *mazliet savilņot*, # Vējš pavilņo rudzu druva.

viļņains / viļņots / viļņveidīgs / viļņveida / viļņējāds, Kd., *viļņus izpaužošs*, # Viņš bija glīts puisis, viļņainiem matiem. Rókókō laikmetā šķītvju malas taisīja viļņotas. Jumtu sedza viļņotais skārds. Plašus apgabalus aizņem viļņveidīgās mórēnu pauguraines. Sirds ritmiskās darbības dēļ asinsspiediens artērijā viļņveidīgi svārstās. Manēžas ārsiena nav vienmuļi gluda, bet viļņveida.

viļņojums, L., # Stepju rajonos zeltaino kviešu viļņojums sniedz no apvāršņa līdz apvāršnim.

ŅIRBĒT, 3. kónj., R. n., *strauji kustēties šurp turp nelielā attālumā*, # Dažām pirkstos ņirb adāmadatas, citām tamboradatas. Anitas sīkie pirksti sāk ņirbēt ap neļķēm – vienā mirklī viņa tās jau sadalījusi četrās līdzīgās daļās. Ņirbēja grābekļi un slotas – tur meitenes grāba nost vairākus gadus krājušos mēslus un slaucīja tīru līdz pamatam. Aiz autobusa loga ņirbēja ceļmalas koki, telefona stabi un mājas.

paņirbēt, M., *sākt ņirbēt; īslaicīgi ņirbēt*, # Pāri klaviatūrai strauji paņirb pianista pirksti.

ņirbināt, 3. kónj., K., *izraisīt ņirbēšanu*, # Viņa izņēma no atvilktnes adīkli un sāka ņirbināt irbjus. Pacēlis pret acīm pirksteļus, mazais ņirbināja tos gaisā. Rólands skatījās, kā Daugavā ūdens, vēja ņirbināts, plūst uz jūru.

paņirbināt, pbg., # Pirms klavierspēles Rita acu priekšā paņirbina savus tievos, baltos, slaidos pirkstus.

ņirbīgs, Kd., *ņirbošs*, # Pa sīki ņirbīgo ūdens klaju šurp un turp slīd jahtas un šaudās mótōrlaivas.

ņirboņa, L., # Sacēlās stiprs vējš, sagriezdams gaisā raibā ņirboņā norautās sārtās un dzeltenās rudens lapas.

PUKSTĒT, 3. kónj. / **pulsēt**, 2. kónj. / **sist**, sit, sita / **sisties**, sitas, sitās, R. n., *ritmiski kustēties izplešoties un saraujoties vai paceļoties un nolaižoties*, # No priekiem un uztraukuma viņa sirds sāka stipri pukstēt. Deniņos viņam pulsēja sārti piebriedusi vēna. Skaidri jūtu to otru sirdi, kas jau pulsē blakus manējai. No ievainotās vēnas pulsējot plūda tumšas asinis. Šūnas priekšgalā, kur atiet viciņas, atrodas viena vai divas pulsējošās vakuōlas, kas ritmiski lēnām piebriest un tad strauji saplok. Aplicis slimnieces augšdelmam tumšo manšeti un pielicis fónendóskōpu elkoņa bedrītei, viņš vēriģi skatījās dzīvsudraba stabiņā, kas viegli sāka pulsēt jau pie skaitļa 200. Zenta pielika ausi Augustam pie krūtīm un klausījās, kā sit viņa sirds. Viņu pārņēma neparasts gurdums, sirds dobji sita, tāpēc vajadzēja atsēsties. Es vēroju, kā viņa deniņos sita pulss. Sirds viņam sitās tik stipri, ka deniņos sāka dūkt. Zanda ir tik tuvu Kasparam, ka viņš var saskaīt viņas kakla bedrīti, kurā pulsēdamas sitas asinis.

kalt, kaļ, kala, R. n., # *stipri pukstēt, pulsēt, izraisot attiecīgu sajūtu*, # Ķermenis saspringa un kļuva par vienu vienīgu pulsu, kas kala aizvien skaļāk un skaļāk. Pulss sāpīgi kala deniņos, un nērvī vibrēja. Sirds kala kā muižas kalējs ar lielo āmuru pa cietu dzelzi.

iepukstēties / aizpukstēties / iepulsēties, M., *sākt pukstēt (parasti straujāk)*, # Viņam sirds priecīgi iepukstējās. Strauji iepukstējās mazā sirds, vaigi nosarka, acis sāka mirdzēt. Pa pievērtu plakstu spraudziņām viņa vēroja savas meitas, un viņas vārgā sirds silti aizpukstējās. Prieka sajūta liek straujāk iepulsēties sirdij un asiņu plūsmai pa dzīslām.

lēkāt, 2. kónj., R. n., *strauji pukstēt (par sirdi)*, # Likās, ka tālumā kāds skrien, bet varbūt tā bija paša sirds, kas krūtīs lēkāja no bailēm.

puksts / pukstiens / sirdspuksts / sirdspukstiens / sitiens / pulsācija / pulsējums, L., # Ar katru pukstu sirds izgrūž asinsvados 50 – 150 kubikcentimetru asiņu. Piespiedusi roku krūtīm, viņa

juta, cik nevaldāmi kļuvoši sirds puksti. Viņš mani tik cieši pieglauca sev klāt, ka es sajutu viņa stipros sirds pukstienus. Fiziskas slodzes laikā sirdspukstu biežums var pārsniegt 100 sitienu minūtē. Kad uzliku ausi Ievai uz krūtīm, saklausīju dobjus sirdspukstienus. Sirds sāka sist tik stipri, ka likās – tās sitienus izdzirdēs apkārtējie cilvēki. Pieaugušam cilvēkam nōrmāla pulsa frekvence miera stāvoklī ir no 60 līdz 80 pulsācijas (sitieni) minūtē. Vidējas intensitātes treniņa slodzē pulss paātrinās līdz 140 pulsējumiem, bet lielas intensitātes slodzē līdz 180 – 200 pulsējumiem minūtē.

pārsitiens, L., *sirds ritma traucējums – priekšlaicīgs sirdspuksts; ritma traucējums mehānisma darbībā*, # Gurdi, aizēlsusies guldzēja Metas sirds – pārsitiens, dziļa pauze un sīkas trīsas, pirms atgūts ritms. Ja pārsitieni sākas pēc sāpēm sirds apvidū, tad to cēlonis var būt asinsrites traucējumi vainagartērijās. Daudzkārt lāpītais mōtōrs tagad darbojās bez klakšķiem, sprakstiem un pārsitieniem.

pulss, L., *sirdspukstu kopums un ritms*, # Trenētiem spōrtistiem raksturīga zēma pulsa frekvence, dažreiz pat 40 vai 34 pulsējumi minūtē. Sirdsdarbības vājuma gadījumos un zēma arteriālā spiediena rezultātā pulss dažreiz tikko sataustāms – tādu pulsu sauc par diegveidīgu. Bērna rokas āda bija mikla, pulss ātrs.

PERISTALTĒT, 2. kōnj., R. n., *ritmiski, viļņveidīgi sarauties un izplesties (par dobu ōrgānu gludo muskulatūru)*, # Izlasījis grāmatā par peristaltiku, viņš piespieda rokas kailam vēderam, lai mēģinātu sajust, kā peristaltē viņa zarnas.

peristaltisks, Kd., *saistīts ar peristaltiku*, # Ja vēdera siena pietiekami plāna, iespējams sataustīt peristaltiskās kustības.

peristaltika, L., # Negatīvu emōciju ietekmē kuņģis noslīd, tam rodas maisveida fōrma, pavājinās peristaltika un kuņģa sulas sekrēcija.

RAUSTĪTIES / kratīties / tirināties, 3. kōnj., R. n., *nepatvaļīgi kustēties augumam vai atsevišķiem locekļiem*, # Pleci viņam raustījās nevaldāmās ēlsās. Viņa sejā no dusmām raustījās muskuļi. Artūrs sāka tā smieties, ka viņa uzkumpušie pleci kratījās, it kā nerēdzamas rokas raustīti un purināti. Jēri metas zīst, viņu asteles baudā tirinās aītai pie paša purna.

noraustīties, pbg., # Zīgim noraustījās vaigu muskuļi. Pleci viņam pāris reižu noraustījās kā lielās sāpēs.

raustīt, 3. kōnj., K., *vairākkārt strauji kustināt ķermeni vai atsevišķu locekli*, # Krūtis rausta smagas ēlsas. Drebuļi mani rausta tā, ka pašam liekas, ka es kratos kā pneimatiskais āmurs.

DREBĒT / drebināties / trīcēt / trīcināties / trīsēt / trīsināties / kratīties / skurināties, 3. kōnj. / **drebuļot / trīsuļot / trīsot / vibrēt / rezōnēt**, 2. kōnj., R. n., *kustēties sīku, biežu svārstību veidā*, # No vēja brāzmām dreb loga rūts. Pret visu viņa gribu sāka drebēt – vispirms kājas, tad rokas un pēdīgi arī zods pats no sevis sāka lēkāt lejup un augšup tik ātri, ka Jancis nespēja to novaldīt. Krūmu pazarēs iekārušās kritušās lapas plandās, plivinās un drebinās. Inese drebinās / drebuļo rīta dzēstrumā. Izvilks no upes, viņš ir viscaur slapjš, trīc un žagojas. Turēdamas brokastu maīzi, no pļaušanas nogurušās rokas viegli trīcēja. Hedvīgas jutīgās nāsīs trīc. Aītas, kā no kaut kā satrūkušās, saspīdās cieši kopā, trīcēja un žēli blēja. Braucot pa grumbuļainu ceļu, viss ķermenis trīcinās. Ceļot glāzīti, viņas roka mazliet trīs. Žurkai abpus smailā deguna trīsēja ūsas. Plaukstu velve sargā trīsošo sērkokciņa liesmiņu. Viņš trīsinādamies smēja mazu iekšēju smiekliņu. Vēstule vēcāsmātes rokā viegli trīsuļo. Salta dvesma nodzēs trīsuļojošo liesmiņu. Edžiņš gultā svīda un kratījās drudzī. Viņš sāk skurināties no aukstuma. Es jūtos kā apses lapa, kas trīso visvieglākā dvesmā. Urbjmašīna diezgan stipri vibrē. Viņš parausta vienu no ģītāras stīgām, un tā rezōnēdama noskan kā Tatjanas atbilde.

nodrebēt / nodrebināties / sadrebēt / sadrebēties / sadrebināties / notrīcēt / satrīcēt / notrīsēt / satrīsēt / noskurināties / saskurināties / novibrēt / savibrēt, pbg., # Plaisājošā lēdus troksnis uz ežera lika zēniem bailēs nodrebēt. Itin dobjī ierūcās pērkons, nodrebēja zeme. Dzēstrais āra gaiss lika viņai nodrebināties. Ceļš izlikts ar betōna plāksnēm, kuru saduru vietās autō sadreb. Viņš redzēja, kā savilkās puīša uzacīs, kā sadrebēja acu plaksti. Mācītājs piepeši sadrebējās visā augumā un pieķērās ārsta rokai. Meičas mutes kaktiņi sadrebas. Kad no jūras uzpūš vēsums, Aina salīgi sadrebinās. Pēkšņi karote viņa rokā notrīcēja, skaļi atsitoties pret šķīvjja malu. Kāds ir pagrūstījis solu, meītenei satrīcējusi roka, un vienā vārdā burti iznākuši kricelīgi. No pārkoņa dārdiem visi logi satrīc. Kaut kur tālu iedunējās gaiss, tūlīt pēc tam notrīcēja zeme. Pēkšņajā izbīlī viņš notrīsēja no galvas līdz kājām. Viņai satrīsēja roka, kārbiņa nokrita un visas pogas pa grīdu.

Tija iedzēra malku pretīgā šķidruma un noskurinājās. Viņš no drēgnuma saskurinās. No garāmbraucošā tramvaja novibrē / savibrē logu rūtis.

iedrebēties / aizdrebēties / ietrīcēties / ietrīcēt / aiztrīcēties / ietrīsēt / ietrīsēties / aiztrīsēt / aiztrīsēties / ietrīsuļoties / ievibrēties, M., *sākt drebēt*, # Lidijai no aizkustinājuma iedrebējās lūpas. Jēkabam iedrebējās ceļi, un pie kabineta durvīm viņš tikko nepaklupa. Iekaucas mótōri, iedrebas viss lidmašīnas ķermenis. Kaut kāda vēsma tomēr staigā, ja jau apsei lapas lāgiem aizdrebas. Viņas lūpas ietrīcējās kā uz raudāšanu. Kā viņš stiprāk sakustas, tā ietrīcas viņa ļumīgie vaigi. Viss apkārt tik rāms, ka pat vēsma apšu lapās neietrīc. Ģitāras stīga aiztrīc un atkal sastingst mierā un klusumā. Viņa aiztrīcējās kā noķerta zivtiņa. Tik reiz vien priekā mums ietrīsēt – Nekas mūs nespēs vairs atturēt (J.Rainis). Pludiņš tikko manāmi ietrīsējās un atkal sastinga mierā. No aizkustinājuma viņai krūtīs kaut kas viegli aiztrīsēja. Pa brīžam aiztrīsas apses galotnē lapas. Vispirms ietrīsuļojās, tad dobji iekrācās un beidzot spalgi sāka gaudot fabrikas sirēna. Mótōrs iedarbojās, ievibrējās pilnīgi bez skaņas.

padrebēt / padrebināties / patricēt / patrisēt, *mazliet drebēt*, # Ar plāno mētelīti tādā aukstumā dabūju krietni padrebēt. Pirmais saslimst tas, kurš, siltām šallēm un lakatiem notīts, mirkli padrebinās caurvējā. Drēgnais rudens liek mums patricēt. Aiz uztraukuma viņai patris rokas.

izdrebēties / izdrebināties, *drebēt ilgāku laiku*, # Esmu izdrebējies, tādā aukstumā pailgāk gaidot pieturā autobusu. Pirms eksāmena izdrebinājos īstā nervu drudzī, bet labi, ka tas pārgāja.

DREBINĀT / tricināt / trīsināt / kratīt, 3. kónj., K., *izraisīt drebēšanu*, # Plānajās drēbēs ieģērbto augumu drebināja rīta vēsums. Stiprais vējš drebina logus. Sprādzieni tricina zemi. Dienasgaismas spuldze viegli trīsina savu blāvo mirgojumu. Slimnieku krata drudzis. Gaiss kļūst vēsāks, un mani sāk kratīt viegls drēbulis.

sadrebīnāt / nodrebīnāt / izdrebināt / satricināt / satricināt / notricināt / satrīsināt / notrīsināt / sakratīt / izkratīt / noskurināt, pbg., # Dzinējs sadrebina kuģa kōrpusu. Pērkona grāviens nodrebina zemi. Iznācis laukā vēsumā, viņš nodrebina pļecus. Aukstais vējš izdrebina gaidītājus. Spēcīgs grāviens satricināja visus klētiņas pamatus. Aplausi satricināja teātri un ilgi negribēja rimties. Sprādziens notricina logu rūtis. Vējš satrīsina rāmo ūdens virsmu. Putniņš notrīsina acu plakstiņus un ļengani atmet atpakaļ galvu. Viņu sakratīja drēbulis. Drudzis tevi kratīs pusi dienas, un, kad būsi pamatīgi izkratīts, sataisies uz svīšanu. /Viņš norausa no pieres sviedru lāses, noskurināja no piedurknēm smiltis.

ietricināt / ievibrēt, M., *sākt trīcināt*, # Vēja brāzma ietricināja loga rūtis. Ar balss saitēm ievibrētā ēlpa tālāk tiek virzīta rezonātōros..

padrebināt / patricināt / patricināt, *nedaudz drebināt*, # Mazais padrebina balsi kā uz raudāšanu. Zobus žņirkstinādams un galvu patricinādams, aiz dzēruma blāvām acīm viņš raudzījās savā spoguļattēlā. Vēl gribējās kaut kur patricināt žibuli un nevis pa īstam ķerties pie pludiņa makšķeres.

drebelīgs / drēbulīgs / trīcīgs / trīceklīgs / vibratīvs, Kd., *drebošs*, # Ilma ļauj petrōlejas lampas blāvās un drebelīgās gaismas aplim pārslidēt pāri pagraba sienām. Ar drēbulīgu roku viņš pildīja glāzītes, daļai šņabja pārlīstot pāri uz galdauta. Grūti bija salasīt vecāsmātes trīcīgās rokas rakstīto kricelīgo rokrakstu. Ar katru nākošo nesamo maisu kājas kļūst trīceklīgākas, ļodzīgākas un beidzot sāk iet pavisam ne tur, kur vajag. Termiski, mehāniski un vibratīvi kairinājumi izraisa zobā elektrisko strāvu.

drēbuli / trīce / trīcējiens / trīciens / trīceklis / tricinājums / trīsiens / trīsas / vibrācija / vibrējums / rezonanse, L., # Drēbuli viņu kratīja tā, ka visi zobi klabēja. No izbīļa viņai drēbuli pārskrēja pār kauliem. Izejot ārā vēsumā, mani sāk kratīt mazs drēbulis, bet kustoties tas drīz pāriet. Ķermeņa trīce cilvēkam var rasties aukstumā un lielā uzbudinājumā. Man bieži uznāca reiboņi un locekļu trīce. Saņemot meitenes roku, viņš jūt siltu un lēnu trīcējienu. Stūres rats uztver katru trīcienu kuģa ķermenī. Viņam piemeties tāds trīceklis, ka, mēģinot dzert, krūzes mala klabot sitas pret zobiem. Ievainotais bija jāved lēni, bez tricinjumiem. Puiša lūpas sāk raustīties un, lai trīsas savaldītu, viņš satver zobos apakšlūpu. Viņas pirkstu gali kā seismōgrāfs uztver ik sīkāko trīsienu. No ķermeņu vibrācijām gaisā rodas skaņu viļņi. Lidmašīna iesilda mótōrus – prōpelleru spārnī izveido mirdzošus apļus un slaidā metāla putna vibrējums ir pilns aizturēta spēka. Rezonansi izmanto daudzās svārstību sistēmās svārstību uzturēšanai, pastiprināšanai un citiem nolūkiem. Taču mehāniskā rezonanse var būt arī nevēlama parādība.

2. 1. Grieze un iedarbe ar griezi.

A. Dzīvību kustībasveices.

GRIEZTIES [griēzties], griežas, griezās / **riņķot** / **virpuļot**, 2. kónj., R. v., *izpildīt apļojošas kustības, galvenokārt dejas kustības; mainīt ķermeņa stāvokli ap asi*, # Pēc marša nāca valsī, un tūlīt varāki pāri laukumā sāka griezties. Kad sanāca viesi, tad skanēja mūzika un pāri griezās dejā. Lēni mūzikas taktī riņķoja gleznotājs ar slaidu bruneti. Muzikanti spēlēja, zālē virpuļo dejojāji.

sagriezties / **pagriezties** / **pārmesties** / **pārsvieties**, pbg., # Kad sāka spēlēt pirmo valsī, vismaz trīsdesmit pāru sagriezās dejā. Atskanot valsī, balles laukums sagriezās raibā mutulī. Vingrotājs sagriežas gaisā kā kórķu vilķis. Aigars pagriezās uz otriem sāniem un gulēja tālāk. Augusts strauji pārmetās uz otriem sāniem un pievēra acis, raudzīdams iemigt. Viņš nokrita uz muguras, bet tūlīt pārsvietās uz krūtīm. Jātniekiem vajadzēja taisīt šķēres – uz skrejoša zirga muguras pārsvieties ar seju pret zirga asti.

griezt [griēzt], griež, grieza, K., *izraisīt griešanos*, # Juris dodas meitu barām cauri taisni pie Dārtes un griež to dejā, kamēr mūzika aplūst. Puiši grieza meitas mūzikas taktī. Ņem, bāliņ, līgaviņu, Dančos vien nelūko: Kura viegli danci grieza, Tā griež grūti dzirnaviņas (T. dz.).

sagriezt / **izgriezt**, pbg., # Puiši dejā brīžiem meitas sagrieza tik strauji, ka brunči tām pacēlās līdz ceļgaliem. Man tagad vajadzētu dejojot no prieka, sagriezt tādu rumbu vai sudmalīņas, ka nodreb grīda. Ansis uz dejojām bija meistars, tā izgrieza Māru, ka tai galva sareiba.

PIRUETE, L., *pilns ķermeņa apgriezīens ap savu asi (baletā, akróbātikā)*, # Dejojājs atrodas uz vietas un sešpadsmit taktis virpuļo lielajās piruetēs uz vienas kājas. Iesildoties akróbāti ieskrējās, lēca un lidoja gaisā, veidodami dažnedažādas piruetes.

DEJOT / **dancot**, 2. kónj. / **diet**, dej, deja, R. v., arī K., *kustēties skaņu (mūzikas, bungu u. tml.) ritmā vienatnē, pāros vai lielākās kopās*, # Ina dejoj vienā dejojānā – te Pēteris viņu uzlūdz, te kāds no traktoriem, te vēl kāds. Mākslinieciskās pašdarbības skatē viņi dejoj vienā pāri. Stīga trūka, dziesma klusa, Paliek dejoj nedejota (J.Rainis). Māksliniece dejoj operas un baleta teātrī. Balerīna dejoj P.Čaikóvska baletā *Gulbju ezers* Ódetu un Ódīliju. Tā kā Večurijos nebija kambara, kur dancot, kāzinieki pārgāja uz Upesrijiem. Tur bija arī jauni saimnieku dēli, kuri dancojot prot tik cēli piesist papēžus. Jums tomēr šo danci vajadzēja ar viņu dancot. Kādas dejas dejas priekšnieks un tād pirmais vīrs visā ballē izrauga, tādas jādejoj, jo muzikanti pakļaujas tikai viņam. Padzīvo viegli, tur tikai ej, Kur atskan smieklis, meitas kur dejoj (E.Veidenbaums).

lēkt, lēc, lēca, R. v., *dejoj strauju deju*, # Bērnī aizrautīgi, sārziem vaigiem, lēc pólku, *Sudmalīņas, Mugurdanci*. Mēs vērojām, kā dejojāji lēca šeiku. Viņš lēc danci pēc danča ar visām meitām pēc kārtas.

svingot, **šeikot**, **šiberēt**, **tvistot**, **valsēt**, 2. kónj., R. v., *dejoj attiecīgi svingu, šeiku, fókstrótu, tvistu, valsī*, # Un tā Arnólds Valmieras ballēs sāka svingot gandrīz vienīgi ar Džuku. Arnis uzlūdz Margu, un abi sāka zāles vidū šeikot. Tādā dejojāju biežumā neko kārtīgi izdejojot nevar, var tikai fókstróta taktī šiberēt. Turēdamies móderni viens no otra pa gabalu, viņi tā kā tvistoj, tā kā šeikoj. Es bieži valsēju ar Zentu, jo, kaut būdama miesās smaga, dejā bija viegla. Viņš tāds lempis, ka pat valsēt uz kreiso pusi neprot, griež tikai uz labo.

nodejot / **nodancot** / **nodiet** / **uzdejojot** / **uzdancot**, pbg., K., *izpildīt deju*, # Četri jaunieši akórdeóna pavadījūmā nodejāja *Sudmalīņas*. Viņi nodejāja pirmo deju un iet prom. Es ar viņu nodancoju vienu pólku. Tikai kumeļš nodej valsī Satumsušā aplokā (I.Auziņš). Nākošo uzdejosim kādu valsī. Kad vēctēvs bija savu čarku ierāvis, arī viņš gāja uzdancot.

nolēkt / **uzlēkt**, *nodejojot strauju deju*, # Jančs pa krastmalas akmeņiem nolēc tādu rókenrólu, ka, to redzot, pat Rīgas stila zēni kļuva zaļi aiz skaudības. Tu miegā raudāji slepu, Bet varbūt to nesacīt, Un uzlēksim labāk stepu Un gaidīsim sauli rīt (E.Plaudis).

padejot / **padancot** / **padiet**, pbg., *mazliet dejoj*, # Mēs aizgājām uz sarīkojumu padejot. Es vēlētos uzvilkt mugurā kaut ko brīnišķīgu un padejot ar skaistu vīrieti. Pēc mičošanas kāzu viesi vēl padancoja. Pa svētdienas pavakariem puiši ar meitām bija parādūši pulcēties, lai padietu.

izdejojoties / **izdancoties** / **izdieties**, *nodejot, cik tīk*, # Krietni pēc pusnakts, izdejojūšies un nomičojuši jauno sievu, viesi taisījās mest zieda naudu. Vīratēvs godistabu bija būvējis plašu jo plašu – visai tuvākai apkārtnē pietiktu vietas izdancoties. Pa kāzām esam izdejojūšies, izdzīvojušies, atpūsties vien gribas.

sadejot / sadancot / nodejot / nodancot / nodiet, *dejojot kādu laikposmu*, # Sadejojām / sadancojām tajās kāzās visu cauru nakti. Mēs nodejojām līdz sarīkojuma pašām beigām. Es nodancoju visu vakaru ar viņu vien. Nav jau viegli nodiet gandrīz nepārtraukti vairākas stundas.

sadejoties / sadancoties / nodejoties / nodancoties, *dejojot līdz kādām sekām*, # Sieva ballē gribētu tā sadejoties, ka pietiktu visam mūžam. Esmu tā sadancojies, ka mugura slapja. Vakar ballē visu nakti nodejojies, šodien krīt acis ciet. Esmu tajā zaļumballē tā nodancojies, ka mēle karas no mutes laukā.

idejot / izdancot / izdiet, *izpildīt deju*, # Deju zālē vietas pamaz, izdejojot kaut kādas figūras – nereāli. Brīžiem viņa augums izlocījās kā Gaujas nēģim – tiešām brīnums, kā cilvēks spēja tā izdejojot. Izdancojuši apaļo danci, iesāka nabagu danci. Nu jau viņš ir iemācījies izdancot valša soļus. Es jau māku pólku izdiet.

sadejoties / sadancoties, *būt saskaņai dejas izpildījumā starp diviem vai vairākiem partneriem*, # Antra turpina sadejoties ar Rūdi. Viņi ir saderīgi, labi sadancojušies.

iedejoties, *iemācoties pierast pie noteikta veida vai vispārīgas dejošanas*, # Nu jau Dainis nav vairs nekāds iesācējs, bet gada laikā labi iedejojies.

iedejot, K., *dejojot apgūt kādu deju kópleksu vai deju vietu*, # Viena no programmām jau iedejota pa daudzām Latvijas skatuvēm, bet otra vēl jauna, topoša. Vēl Esmeraldas un Kitrijas tēli nav pilnībā iedejoti, vēl šajā baletā atklājamas jaunas nianses. Jūnijā būs iedejojama arī jaunā estrāde. Jaunuzcelto estrādi pagaidām ir iedejojis tikai deju kólektīvs *Liesma*.

dancināt, 3. kónj., K., *aicināt uz deju un vadīt dejā*, # Sestdienu vakaros puīši meitas dancināja, ka brunči vien pa gaisu plīvoja. Viņš tajā meitenē ieskatījies, jau trešo reizi pēc kārtas dancina.

izdancināt, pbg., # Meiteņu pārāk daudz, visas izdancināt nav iespējams.

padancināt, *mazliet dancināt*, # Viņš ir slinks dancotājs, tik vien kā pāris reizu sievu padancināja.

kratīties, 3. kónj., R. v., *dejojot strauji lēkajošā ritmā (par mōdernaēm deēm)*, # Nolēmām aiziet apskatīties, kā mūsdienās lauku zaļumballē kratās. Dejojotājam kājas vijās, ļodzījās un kratījās tik ļengani kā žāvēšanai izkārtas zeķes mainīgā vējā.

izkratīties / pakratīties, pbg., # Jauniešiem jau patīk skaļums un tie trakie ritmi, lai var izkratīties, izālēties – gulties vai uz grīdas. Es arī biju aizgājis uz balli pakratīties.

dejisks / deju (ģen.), Kd., *saistīts ar deju*, # Baletmeistars atbildīgus dejiskus un aktieriskus uzdevumus uzticējis daudziem jaunajiem dejojotājiem. Mūzika *Pēram Gintam* ir viens no visskaistākajiem Grīga skaņdarbiem, un pie tam tā ir ļoti dejiska. Dejuursos māca dejojot valšus, tangō un fōkstrōtu. Jāatkārto sen daudzintā patiesība, ka deju mūzikai jābūt melōdiskai. Visiem kōmpōnista deju žanra darbiem ir virtuōzs raksturs.

dejojums / deja / dancis, L., # Balerīnas dejojumam ņeko ilgi aplausi. Neviens, kas pats nedejo, nevar iedomāties, cik dejas māksla ir smags darbs. Gadu gaitā dejas kļūst bagātākas ar jaunām figūrām, mainās mūzikas pavadījums, mainās ritms un temps. Galvenā deja ir valsis – kas to prot, ātri iemācās arī citas dejas. Senāk jau pólka bija tas galvenais dancis; bija arī krusta dancis, garais dancis, riņķa dancis un vēl citi.

tautasdeja / tautas deja, L., *viens no visveicākajiem dejas mākslas veidiem*, # Tautasdejas parasti izpildīja tautasdziesmu pavadījumā. 20. gadsimta sākumā sadzīvē tautasdeju izspieda sarīkojumu dejas.

rotaļdeja, L., *tautasdejas un hōreogrāfiskas rotaļas apvienojums*, # 19. gadsimta beigās izplatību guva no senās rotaļdejas izaugušie pāru deju varianti (*Jandāliņš, Zvejniecīņš u. c.*).

kōntrdeja / kōntrdancis, L., *sarīkojumu pāru deja, kurā partneris pretstatīts partnerim vai pāris pārim*, # Plaša aizgūto izteiksmes līdzekļu iekausēšanās tautasdejā notika 19. gadsimta vidū (galvenokārt ar pólkas, valša, kōntrdanču un citu starpniecību).

raksturdeja, L., *uz tautasdejas atsevišķu izteiksmes līdzekļu atlasu un pārveidojumu balstīta deja*, # Spilgtākie raksturdejas interpreti starpkaru Latvijā bija H.Tangijeva-Birzniece un Ō.Lēmanis (*Ubagu deja*), M.Lence (*Čigānu deja*).

sōlōdeja / sōlō, L., *viena dejojotāja (priekšnesumā) izpildīta deja*, # Profesiōnālismu jāprot apliecināt ne tikai sōlōdejās, bet arī kā partneri. Evelīna mācījusies baleta studijā, viņa skolas sarīkojumos dejo sōlō īsos, baltos svārciņos.

divdeja / duets, L., *deja, kuru izpilda divi dejojāji*, # Dažas liriskās epizodes – Frančeskas un Paolō sōlō un divdejas – izpildītājiem padēvušās labi. Jauniešu jūtas pilnā spēkā izpaužas otrajā duetā, kur katra kustība ir mīlas un skaistuma apdvesta; baletmeistare divdejā atradusi interesantus ķermeņa stāvokļus, pōzas un pārnēsienus. Liriskajai dejai – duetam *Lekuri* seko ōsetīnu *Lezginka*.

vēderdeja, L., *Austrumu zemēs izplatīta deja, kurai raksturīgas plašas ķermeņa vidukļa un gurnu kustības*, # Vēderdejā vidukļa un gurnu kustības nav galvenais, bet tikai savdabīgākais elements, kamēr izteiksmīguma ziņā vairāk aktīvas ir rokas.

ačkups, L., *latviešu tautasdeja ar noteiktu pāru skaitu*, # Internacionālo pāru deju ietekmē radās latviešu pāru dejas (*Plaukstīnpōlka, Mugurdancis u. c.*), kas pakāpeniski nomainīja izvērstus kōmpōzicionālus risinājumus ar noteiktu pāru skaitu (*Ačkups, Rucavietis, Krusta dancis u. c.*).

rucavietis, L., *Rucavas novada vairākfigūru tautasdeja, ko izpilda četri vai astoņi pāri*.

sudmalīnas, L., *latviešu tautasdeja, kuru pārmaiņus dejo pāri un četratā*.

jandāliņš / tūdaliņ, tagadiņ, L., *neierobežota pāru skaita latviešu tautas rotaļdeja*.

jandāls, L., *kadriļas tipa četrpāru vai divpāru latviešu tautasdeja*, # Pārveidotā risinājumā daudzus variantos sastopama kadriļa (*Tautas kadriļa, Jandāls, Krusta kazāks, Alsungas dancis*).

ōbereks, L., *strauja poļu tautasdeja 3/4 taktsmērā*.

trepaks, L., *sena ukraiņu cilmes deja 2/4 taktsmērā*.

kazačōks, L., *kazaku hōreōgrāfiskās cilmes ritmiski spraiga ukraiņu un krievu tautasdeja, kuru dejo pa vienam vai pāri*, # Pieci vīri ar pietupieniem dancoja kazačōku, pārējie sita taktī plaukstas. Dārd un rīb mūsu vagona grīda – Viktōrs apkārt Irēnai lec kazačōku.

čardašs, L., *ungāru tautasdeja divdaļu taktsmērā*, # Ungārs norāva no pleca akōrdeōnu un kupeju piepildīja ugunīgā čardaša melōdija. Daudz jauna, svaiga arī ungāru čardašā, kurā dejojāji atteikušies no tradicionālajiem dejas soļiem, kas bija pārāk vienveidīgi.

mōldavaneska, L., *strauja mōldāvu deja divdaļu taktsmērā*.

lezginka, L., *lezgīnu tautasdeja 6/8 taktsmērā*, # Aņa paņēma harmōnikas un sāka spēlēt parasto kalniešu deju – lezginku.

tarantella, L., *strauja itāļu tautasdeja 6/8 vai 3/8 taktsmērā*, # Latviešu tautasdejas smagnējā tipināšana ne ar ko neatgādina itāliešu tarantellas spriganumu.

sirtaki, L., # *grieķu tautasdeja 4/4 taktsmērā*, # Jāpiemin vēl vakars grieķu tavernā, dienvidnieciska temperamenta puīšu un meiteņu izpildījumā dažādu Grieķijas novadu tautasdejas, starp kurām, protams, arī sirtaki.

mōreska, L., *sena strauja mauru deja ar pantōmīmas elementiem*.

sarabanda, L., *strauja sena spāņu tautasdeja 3/4 taktsmērā; svinīga franču pāru deja 3/4 taktsmērā*.

habanera, L., *lēna spāņu tautasdeja*, # Visā Spānijā dzied habaneru, bet Karmenas habanerai ir īpaša nozīme – tā ir ieskaņa lielām, spējām jūtām.

bōlerō (nelok.), *spāņu tautasdeja*, # Muzikanti spēlēja Havannas karnevāla dejas – rumbu, bōlerō un citas.

segidilja, L., *strauja spāņu tautasdeja 3/4 taktsmērā*.

pasakalja, L., *sena lēna spāņu cilmes deja 3/4 taktsmērā*.

menuets, L., *sena franču deja 3/4 taktsmērā*.

mizete, L., *sena pastōrāla franču tautasdeja*.

gavōte, L., *sena franču tautasdeja*.

ekōsēze, L., *sena skōtu deja*.

čačača [čača`ča] (nelok.), L., *Latīņamerikas tautu deja; sarīkojumu deja, kurā izmantoti šīs dejas elementi*, # Kubas nēģeru meitene dzied kabarē dziesmiņu čačača ritmā par melnajiem ļaudīm, kuriem revōlūcija atdevusi cilvēka cieņu un laimi. Papildinājām savas zināšanas par Latīņamerikas valstu dejām – čačača, rumbu, sambu.

pačanga, L., *Latīņamerikas tautu deja 4/4 taktsmērā*, # Tikai šeit – zem Kubas liesmojošās saules vai melnajām nakts debesīm čačača, kōnga un pačanga spēj dzīvot, sprēgāt un smaržot.

pasōdōble, L., *strauja Latīņamerikas tautu deja 2/4 taktsmērā; sarīkojumu deja, kurā izmantoti šīs dejas elementi*.

žīga, L., *trīsdaļīga taktsmēra sena angļu tautasdeja, kura 17. un 18. gadsimtā kļuva par salōnu deju*, # 18. g adsimta deju svītā žīga bija ātra, kustīga noslēguma daļa svinīgajai sarabandai.

mambō (nelok.), L., *spāņu un kubiešu deja 4/4 vai 2/4 taktsmērā*.

samba, L., *brazīliešu cilmes deja 4/4 taktsmērā*, # Šeikam sekoja samba, pēc tam tangō.

mazurka, L., *poļu deja 3/4 taktsmērā*, # Kad nāk mazurka, tad pie tās pirmajām skaņām viesus ar vienu rāvienu slaucīt ieslauka deju zālē.

pólónēze, L., *lēna, svinīga poļu deja 3/4 taktsmērā*, # Viesi, noskatījušies balles atklāšanas ceremoniālu, kārtojās pólónēzei.

pólka, L., *strauja deja 2/4 taktsmērā*, # Pólka sākotnēji bijusi čehu tautasdeja. Tūlīt sākās deja, strauja pólka, kas tik labi saderēja ar šīvakara noskaņu. Muzikanti bija labi saspēlējušies, droši un saskaņoti rāva valā maršus un pólkas.

kadriļa, L., *deja, kura sastāv no vairākām figūrām un kurā piedalās pāra skaits deju deju, kas novietojas cits citam pretī*, # Skan taures, rīb bungas, un spožos mundieros tērtie vīrieši, nostājušies pretī savām dāmām, izpilda kadriļas figūras.

galóps, L., *strauja 19. gadsimta sadzīves deja 2/4 taktsmērā*, # Arī sabiedrībā viņš izturējās kā lielisks kavalieris, kas smalki uzvedas, deju valsī un galópu.

valsis, L., *sarīkojumu deja 3/4 taktsmērā*, # Sākumā apaļajā valsī man bija grūti pāriet no labā pagrieziena uz kreiso pagriezienu.

bóstons, L., *lēnā valša paveids*.

reinlenders, L., *vācu cilmes sarīkojumu deja 3/4 taktsmērā*, # Unifórmētie trieciennieki dejoja ar baltvācu meitenēm reinlenderi.

fókstróts / šiberis, L., *sarīkojumu deja 4/4 taktsmērā*, # Kad amerikānietis lūdza Anitu uz fókstrótu, viņš saņēma atbildi, ka visas dejas jau aizrunājis Ōskars. Šīberi ir tāda mīdīšanās fókstróta mūzikas ritmā – kad deju zālē deju deju ka biezs, tad kaut ko citu izdejojot nemaz nevar.

šeiks, L., *móderna angļu izcelsmes sarīkojumu deja 4/4 vai 2/4 taktsmērā*, # Dejojāji, arī abi mūsējie, lēca šeiku.

tvists, L., *strauja amerikāņu izcelsmes sarīkojumu deja 4/4 taktsmērā*, # Ar prieku tika dejots šeiks, tvists un módernās spórtas dejas.

steps, l., *strauja deja ar ritmiskiem apavu purngalu un papēžu piesitieniem*, # Viņš dedzīgi vēlas kļūt par stepa deju deju.

kviksteps, L., *strauja sarīkojumu pāru deja – ātrais fókstróts*.

rókenróls, L., *ekspresīva amerikāņu izcelsmes sarīkojumu deja 4/4 taktsmērā*.

rumba, L., *vidusamerikāņu cilmes ritmiski spraiga sarīkojumu deja 2/4 vai 4/4 taktsmērā*.

čarlstóns, L., *amerikāņu sarīkojumu deja*, # Kad spēlē čarlstónu, beidzot arī man uzsmaida laime – mani uz deju uzaicina Uldis.

lambetvóks, L., *angļu sarīkojumu deja*, # Aizmirstas dejas, kas samērā nesenā pagātnē valdīja deju zālēs – čarlstóns, lambetvóks..

kóngas, L., *Āfrikas hóreógrāfiskās cilmes Latīņamerikas sarīkojumu deja*.

tangō (nelok.), L., *sarīkojumu deja 2/4 taktsmērā ar lēnu, slīdošu soli, spraigām kustībām*, # Vairāki pāri slīdēja smeldzīga tangō taktī.

regtaims, L., *sarīkojumu pāru deja 2/4 taktsmērā*, # Regtaimus spēlēja un dejoja Jūrmalas restorānos „Kórsó” un „Lidó”.

kótiljóns, *viesību deja, kura sastāv no vairākām atsevišķām dejām (valša, mazurkas, pólkas) un rotaļām*.

kankāns, L., *estrādes deja ar straujām kustībām, kuru pamatā ir augsta un strauja kājas mēģināšana palēcienā*.

lipsi (nelok.), *vācu hóreógrāfu izveidota sarīkojumu deja*, # Lipsi ir jauna deja, kura dzimusi Leipcigā.

padekatrs, L., *sarīkojumu deja 12/8 taktsmērā*.

padespaņs, L., *sarīkojumu deja, kurā pievilciena soli ir savienoti ar valša kustībām*

GROZĪTIES / virpināties, 3. kónj., R. v., *vairākkārt griezties*, # Nevarēdams aizmigt, viņš grozījās no vieniem sāniem uz otriem. Uzvilksi tautastēru, Lilija grozījās spoguļa priekšā. Stārķa knābī saņemta glodene locījās un virpinājās.

sagrozīties / nogrozīties / pagrozīties / izgrozīties, pbg., # Imants miegā sagrozās un ievaidās. Perjē kungs krēslā nērvōzi sagrozījās. Uz neparastā matrača ilgi nogrozos, kamēr beidzot aizmiegu. Tēls bija tik statisks, ka aktrise platajos lindrakos varēja tikai kupli nogrozīties. Viņš pagriežas nost no loga, nemierīgi pagrozās uz sava sēdekļa. Zēni laiku pa laikam pagrozās gar atvērtā loga rūtīm, vērodami stiklā savu atspulgu. Uzvilksi jauno kleitu, viņa labu brīdi visādi

izgrozās spoguļa priekšā. Vairumam pa rādiō spēlēto melōdiju līdz izgrozīties prot tikai jaunie, bet ko lai saka vecāki ļaudis?

grozīt, 3. kōnj., K., *vairākkārt griezt (kādā virzienā vai ap asi)*, # Viņš ilgi grozīja rokās paziņojuma lapu, pamatīgi pētīdams parakstu un zīmogu. Savu tievo augumu graciōzi grozīdama, Marga aizsoļo viņiem pakaļ. Grozīdams stūri, šoferītis pazībsnī Velgai ar jautru aci. Viņš stāv un nervōzi groza pirkstos pildspalvu.

apgrozīt / pagrozīt / nogrozīt / sagrozīt, pbg., # Viņa apgrozīja un apskatīja katru ābolu, vai nav tārps iegrauzis. Elza šaubās pagrozīja galvu. Ōskars ieinteresēts pagrozīja aploksni. Zaķis pietupjas un nogroza ausis. Viņa neticīgi nogrozīja galvu. Andrs sagroza pareizi nošķiebušos cepures nagu. Kareivji, jostas taisni sagrozīdami, stājas ierindā. Viņš sagroza ērtāk uz pleca autōmāta siksnu.

iegrozīt, *grozot novietot vēlamā stāvoklī*, # Kareivis iegroza cepuri mazliet uz vienas auss. Viņš iegrozīja krāsni arī trešo malkas šķilu.

izgrozīt, *grozīt ilgāku laiku, grozīt dažādos veidos*, # Šoferim runāt nebija laika, jo vajadzēja nepārtraukti mašīnu izgrozīt pa bedraino lauku ceļu. Figurālajā braukšanā vadībā izvirzījās pazīstamā mōtōbraucēja, kura prata mašīnu tā izgrozīt, ka neieguva nevienu soda punktu. Brūns kukainis stāv, izgrozīdams savus ragus kā antenas.

grozījums / pagrozījums, L., # Ar patiku viņš noskatījās viņas graciōzajos auguma grozījumos spoguļa priekšā. Viņas atbilde bija mēms šaubpilns galvas pagrozījums.

virpināt / valstīt, 3. kōnj. / **vālāt / viļāt**, 2. kōnj., *vairākkārt grozīt uz vienu un otru pusi*, # Vilis, kā parasti, kad gudroja lielu domu, virpināja pirkstos ūsu galus. Direktore paskatījās uz skolotāju Kalēju, kura visu laiku nervōzi virpināja pirkstos pildzīmuli. Viņš virpina švītīgi divos pirkstos turamo papirōsu. Viņa sejā nekas nenodeva satraukumu, tikai pirksti nervōzi virpināja pogu. Regīnas pirksti ātri virpina somas siksnīņu. Suns ar desu rotaļājās kā kaķis ar peli – meta to ar priekšķepām gaisā, virpināja ar degunu. Viņš košļāja kumosu, ilgi viļāja / valstīja pa muti, līdz beidzot ar tādu kā piespiešanos norīja. Mārša vāļā plaukstā dziju kamolu. Mūsu kuce dažkārt uzbrūk ezim – tikmēr ar ķepu to viļā un vāļā, kamēr adatainis neiztur un pabāž purnīņu no savām glābējām adatām. Meitene izklaidīgi vērās logā un viļāja pa sauju ābolu. Arvīds garlaikoti viļāja pa galdu bumbiņu no maizes mīkstuma. Tik aši zib mātes rokas, viļājot mīksto mīklas piku, no kuras izveidojas vai nu apaļa maizīte, vai garens pīrāgs. Suns spēlējās ar kaķēniem, viļāja tos kā ķilķenus. Ēst viņai negribējās, viņa viļāja kumosu pa muti un nespēja norīt.

vārtīt, 3. kōnj., K., *valstīt pa kādu birdni vai netīrumiem*, # Pirms cepšanas zivi vārta miltos. Nevārti to dvieli pa zemi! Meitene vārtījusi lelli pa grīdu, tāpēc tāda novārtīta ir.

izvalstīt, pbg., # Kārtībnieks izstaigāja klētiņu, klētsaugšu un izvalstīja linu ķīpas, zem kurām kāds varētu paslēpties. Slimnieku izvalstīja, izknaibīja, lika berzēt ar asu nebalinātu linu dvieli.

izviļāt / apviļāt / savīļāt, *viļājot izveidot*, # Viņš no māliem izviļā bumbiņas, irbulīšus un citādus veidus. Malta gaļas pikuci ar delnām apviļā, līdz iznāk kōtlete. Svīķis savīļāja sniega piku un to laizīja.

izvārtīt / izvālāt / izviļāt, *vārtoties pieplacināt (zāli, zemi u. tml.)*, # Suns izvārtījis zirņu dobi. Zirgi izvārtījuši auzu lauku. Kumeļš izvālījis labību. Labību nobradā, pļavas izvālā. Amāle mums ir nemiera gars – vasarā izkāpaļā visus kokus, ziemā izvālā visas kupenas. Zirgi zāli ne tikai ēduši, bet arī izviļājuši.

pavalstīt / pavālāt / pavīļāt / pavirpināt / savirpināt, *mazliet valstīt*, # Slapjajās plaukstās Valts pavalsta un glauž, pavalsta un glauž māla piku, līdz izveidojas gluda ola. Viņš ar kāju pavalstīja apaļkokus. Kurš gan spēj atturēties nepavālījis plaukstās mīkstu sniegu, neuztaisījis sniega piku? Kapteinis paņēma jaunu cigareti, pavīļāja pirkstos un iebāza mutē. Juris norāva dadža čemuru, pavīļāja pirkstos un aizsvieda. Kavēdamās domās, viņa pa brīžam pavirpina pirkstos pildspalvu. Viņš paņem papirōsu, pavirpina to pirkstos un tad nesteidzīgi aizsmēķē. Līdzko grēdzenu pavirpināsi un kaut ko vēlēšies, tas tūdaļ piepildīsies. Ginters nervōzi sarosījās un savirpināja ūsas.

apvārtīt / pavārtīt / apvalstīt / apviļāt / novīļāt, *vārtot radīt kam aplikumu*, # Mēs nesām olas uz mežu apvārtīt skudru pūznī, lai tās kļūtu īpatnēji raibas. Viņa piecēlās un nopurināja apvārtīto kleitu. Viņš izvilka no kabatas apviļātu maizes gabalu un sāka to ēst. Ilgi viņš to cukuru krājis un pa graudam sējis lupatiņā – dažs grauds vēl puslīdz tīrs, bet cits jau novīļāts pelēks.

novārtīt, *vārtot notraipīt*, # Kur tu jau paspēji jaunās drēbes novārtīt?

saviļāt, *saburzīt*, # Kabatlakatu viņš nesaloka, kā māca māmiņa, bet saviļā pikucī un iebāž kabatā, nu uz mata kā tētis. Tukšo turziņu viņš saviļāja plaukstās un iemeta papīrgrozā.

VIRPUĻOT, 2. kónj. / **vērpties**, vērpjas, vērpās, R. n. vai R. v., *strauji griezties, parasti gaisā*, # Spārnus švikstinot, putni vērpās uz riņķi kā sniegpuTENIS un visi barā krita Attekā, lai tūlīt šautos atkal augšā un turpinātu virpuļot.

GRIEZT [griēzt], griež, grieza, K., *izraisīt griešanos ap asi*, # Ieva steidzīgi grieza telefona ripu. Andrs, kājās stāvēdams un grožu līkumu ap galvu griezdams, atbrauca ar sēka vēzumu.

skrūvēt, 2. kónj. / **griezt**, K., *griezt vītņotu priekšmetu*, # Bultskrūvi parasti skrūvē caurumā ar iekšējo vītņi vai tai skrūvē virsū uzgriezni. Viņš skrūvēja nost uzgriezni. Pakāpies uz krēsla, viņš grieza patrōnā jaunu spuldzi.

pagriezt / sagriezt / apgriezt, pbg., # Sviestu kūla pati saimniece – tīrais prieks pagriezt kloķi un klausīties, kā mucā iekšā klunkšķ arvien tumšāk un smagāk. Jana viņam iedeva pagriezt dzirnaviņas, samalt kafiju. Roze vienmēr pagrieza pulksteņa rādītāju piecas minūtes uz priekšu. Ivars sagriež ap galvu lietussargu. Pūsis paķer meitu un ķircinādams apgriež to riņķī. Mare pieklupa pie durvīm un divas reizes apgrieza atslēgu.

paskrūvēt, *mazliet skrūvēt*, # Tehnikuma audzēkņi ziedo divdesmit minūtes no pusdienas pārtraukuma, lai ieskrietu darbnīcā kaut ko praktiski paskrūvēt un padarboties, pirms doties atkal uz mācību telpām pie kladēm un rasējumiem.

nogriezt, *pagriežot slēdzi, izslēgt kādu ierīci vai pavājināt tās darbību*, # Viņš nogrieza rādiō klusāk, bet vēl pēc brīža nogrieza pavisam. Žanis vējluktura liesmu nogrieza pavisam maziņu. Kad ejat no telpas ārā, nogriežiet gaismu!

aizgriezt / aizskrūvēt, *aiztaisīt, noslēgt ko, griežot vītņotu detaļu*, # Vannas istabā no nepilnīgi aizgriezta krāna ūdens pilēja takšķēdams. Pavirši aizskrūvētas tintes pudelītes sagādā lielas nepatīkšanas – ar tinti aplaistītas drēbes, somas, grāmatas.

atgriezt / atskrūvēt, *atvērt ko, griežot vītņotu detaļu*, # Andris devās uz vannas istabu, atgrieza krānu un sāka mazgāties. Es atgriežu skrūves riteņu asīm, nomaucu, iesmērēju un atkal piegriežu. Viņa atskrūvēja termōsa vāciņu un ielēja tajā kafiju, jo tas bija paredzēts arī kā dzeramtrauks. Viņa nevarēja atskrūvēt gaļasmašīnu no galda malas, tik cieši pati bija pieskrūvējusī.

iegriezt / ieskrūvēt, *griezt iekšā vītņotā ligzdā, koksne u. tml.*, # Skrūves ir jāiegriež ar skrūvgriezi, tās nedrīkst iedzīt kokā ar āmuru, jo vītnes sabojā koksni visapkārt skrūvei. Viņš atlieca kabatnaža vilķi un iegrieza to korķī. Ieskrūvējis atpakaļ cilindros notūrītās sveces, viņš sāka rīkoties ap karburātōru.

izgriezt / izskrūvēt, *griezt ārā no vītņotas ligzdas, koksnes u. tml.*, # Gaitenī atkal kāds bija izgriezis spuldzi. Iekāms vēl pātāga bija spējusī ķert viņa kamiesi, Kristaps to bija izgriezis barōnam no rokām. Izskrūvēju izdegušo spuldzi un ieskrūvēju jaunu.

uzgriezt / uzskrūvēt, *griezt virsū vītņotu detaļu*, # Viņš uzgrieza pildspalvai uzgali un iekabināja to krūšu kabatā. Viņa uzskrūvēja vāku kafijas burkai un nolika to atpakaļ plauktā.

piegriezt, *uzgriezt vai iegriezt cieši, ciešāk*, # Pārbaudu visus uzgriežņus, piegriežu ciešāk.

noskrūvēt, *skrūvējot dabūt nost uzgriezni, vāku u. tml.*, # Viss ir stipri sarūsējis, uzgriežņus būs grūti noskrūvēt. Divi traktōri rūsot pagalmā – puikas no tiem pievākuši visu, kas vien noskrūvējams.

pārskrūvēt, *atkārtoti skrūvēt*, # Zars koksne skrūvi novirzījis šķībi, jāpārskrūvē tālāk, kur nav zara.

saskrūvēt, *ieskrūvēt vai uzskrūvēt visu vajadzīgo*, # Viss ir saskrūvēts – visas skrūves, visi uzgriežņi savās vietās.

GRIEZTIES [griēzties], griežas, griezās R. v., *mainīt gaitas vai pavērsiena virzienu*, # Andriksōns griezās atpakaļ uz izcirtumu. Tiklīdz no zirga novērsa uzmanību, tas griezās malā, lai paķertu kādu ceļmalas smilgu.

pagriezties / sagriezties / iegriezties, pbg., # Barōns pagriezās, piegāja pie loga un skatījās laukā. Baiba pagriežas atpakaļ un pasmaida. Ģirts atrāvās no loga un pagriežas pret māti. Sadzirdējis soļus, makšķernieks pagriežas uz nācēja pusi. No skolas nama puses šurp pagriežas pajauna sieviete. Viņš sagriežas ar muguru pret vēju. Auni sagriezušies viens pret otru. Starp soliem tik šauras atstarpes, ka pilnīgākam cilvēkam, pa tām ejot, laikam vajadzēja iegriezties sāniski.

aizgriezties / atvērsties, *griezties prom*, # Mare, dzirdot vīra vārdus, sakoda zobus un aizgriezās. Manāmi apvainots, Brīviņu kungs aizgriezās prom. Viņš nicīgi atvērsās nost no nepievilcīgā skata.

apgriezties / apvērsties, *pagriezties pretējā virzienā, citā stāvoklī*, # Pēc dažiem soļiem viņš apgriezās un nāca atpakaļ. Kad noguru peldēt kraulā, pagriezos uz sāniem, pēc tam apgriezos uz muguras un gulēju ūdenī gandrīz bez kustībām. Pagulējis uz vēdera, viņš apvērsās uz muguras un lūkojās debesīs.

apcirsties, -cērtas, -cirtās / **apsviesties**, -sviežas, -sviedās / **apsisties**, -sitas, -sitās, *strauji apgriezties; apgriezties (sarunvalodā)*, # Zibens ātrumā vīrs ādas jakā satvēra automātu un apcirtās apkārt. Vēl brīdi viņš pastāv pie kapa, tad strauji apcērtas apkārt un gandrīz skriešus dodas prom. Mārtiņš apsviežas apkārt un aizsoļo pretējā virzienā. Rūta apsviedās uz vienas kājas un aizskrēja tā, ka pēdas vien nozibēja. Apsviadies uz otriem sāniem, Modris pārvilka segu pāri galvai. Dārte noskatās pakaļ aizbraucējiem un, kad tie skatam nozūd, strauji apsitas un iet uz māju pusi.

atgriezties, *pagriezties atpakaļvirzienā*, # Pabeigusi rakstīt uz tāfeles, skolotāja atgriežas ar seju pret klasi. Aina spēji atgriezās nost no loga. Pirms nogriezties ceļa līkumā, viņš vēl atgriezās un pamāja mums pēdējo reiz ar roku. Izdzirdis uzsaucienu, atgriežos un ieraugu stāvam kādu nepazīstamu vīrieti.

iegriezties / uzgriezties, *pagriezties kurp iekšā*, # Abi gājēji iegriežas kapsētā. Govis iegriezās pa kreisi ganu ceļā. Gar stacijas galu uzgriežos uz ceļa un lēnām soļoju projām.

izgriezties, *griežoties censties mainīt stāvokli*, # Es locījos kā čūska, mēģinādama izgriezties no viņa skāvienu. Vienam cīkstonim jau pirmajās sekundēs maz trūka, ka pleci būtu piespiesti paklājam, tomēr vēl laimējās izgriezties.

GRIEZT [griēzt], griež, grieza / **vērst**, vērš, vērsa, K., *mainīt virzienu vai stāvokli*, # Zīmogu viņš aplūkoja pamatīgi, papīru pirkstos riņķī griezdams un iestādes nosaukumu burtodams. Pēc brokasta gans griež govīs gar kalna malu atpakaļ uz purvu. Saules meita palika uz Zemes un pārvērtās par puķi, kas ilgās pēc dzimtenes arvien vērs ziedu uz Saules pusi. Kómandieris liek ložmetējus vērst uz Mangaļu pusi, kur atkal dzirdams nikns kaujas troksnis.

pagriezt / pavērst / sagriezt / savērst, pbg., # Viņš paskatījās kómpasā un pagrieza plostu uz austrumiem. Grīntāls lika ragavas pagriezt tā, lai vējš būtu no sāniem. Stūres ierīces nebija cietušas un drīz vien izdevās atkal pagriezt kuģi pret vilni. Vīri pagriež galvas atpakaļ un skatās Spāgī. Divi vīri stāv, pavērsuši pret viņiem šauteņu stobrus. Pa priekšu pusteciņus rikšoja brūnaļa staltiem, uz augšu pavērstiem ragiem. Viņa pie spoguļa sagriež taisnāk savu nošķiebušos cepuri. Mātes uzklāto galdsedziņu Inese sagriež mākslinieciski – slīpi. Zirgi sagriežuši galvas kopā cits pret citu. Sēžot viņa pēdas neglīti savērs uz iekšpusi ar purngaliem gandrīz vienu pret otru.

nogriezt, *pagriezt citā virzienā*, # Viņš gribēja nogriezt bumbu pa kreisi, bet tā aizgāja tālu pāri laukuma sānu līnijai. Viņa atkal nogriež galvu uz ceļa pusi, taču viņas gaidītais nebrauc.

aizgriezt / aizvērst, *pagriezt nosacītā promvirzienā*, # Šūpotnes gāja jau pāri augšējam šķērskokam, meitas leja spiedza, bet bailīgākās mātes aizgrieza galvas prom. Pasažieri, kuri sēdēja pie logiem kreisajā pusē, aizgrieza galvas, jo, vilcienam iznākot klajumā, saule spīdēja tieši sejās un žilbināja acis. Kad viņš paraudzījās Ievā, tā ātri aizvērsa seju prom.

apgriezt, *pagriezt pretējā virzienā*, # Anta sagrābj brālīti pie pleciem, sapurina un apgriež apkārt ar seju pret māju. Viņi izvilka laivu no ūdens un apgrieza to uz mutes. Pret pusdienu sievas apgrieza un pairdināja nopļautās zāles spailes.

apcirst, -cērt, -cirta / **uzcirst**, *apvērst sienam nopļauto zāli; strauji apvērst*, # Kad atnāca Milda, es jau piecus vālus no vakarējā plāvuma biju apcirtis. Rīta plāvumu jau varēja pēc pusdienas izvandīt un apcirst. Mēs ar Elīzu grābekļu kātiem sienu vandījām un uzcirtām pabiezā, bet čaganā kārtā. Māmuļa savā plaviņā sienu jau savākusi lēvenī un patlaban to uzcērt. Zirgs, joņiem skriedams, apcirta apkārt kamanas.

atgriezt, *pagriezt atpakaļ*, # Dzirdot uzsaucienu, viņa atgrieza galvu. Viņa atgrieza seju pret vīru un lūdzoši viņa paraudzījās. Vajadzēja tikai parādīt no bara nošķīrušos govī, lai suns to tūlīt atgrieztu atpakaļ pie pārējā pulka.

ievērst, *pavērst uz iekšpusi*, # Zēns sēdēja uz iekšu ievērstām pēdām.

izgriezt / izvērst, *pagriezt, pavērst iekšpusi uz āru; pavērst ko uz ārpusi*, # Reiz vienam mūsu klases puikam bija pazudis nazis, un skolotājs lika mums visiem izgriezt kabatas uz āru. Viņš

izvērsa uz āru tukšās bikšu kabatas. Ūdens noteces vagas izdzenamas ar īpašu abpusvērsēju arklu, kas izdzen_vagu un reizē nolīdzina izvērsto zemi.

pievērst / piegriezt, *pietuvināt; pavērst skatienu pret ko*, # Viņš pievērsa seju lodziņam un sāka vērot ārā notiekošo. Viņš pievērsa Līcim kreiso ausi, lai mēģinātu cauri troksnim sadzirdēt viņa sacīto. Sólveiga ielūkojas rokas pulkstenītī un atkal pievērs acis ceļam. Ļoti gribējās atkal dzirdēt mātes balsi un sajūst sev pievērsto acu skatienu. Visi pievērsa skatienu ienācējam. Visu skatienu piegrieztu balsu skaitītājam.

grieziens / pagrieziens, L., # Zirgi negaidot sacirtās sānis un, straujā griezienā gandrīz apsviezdami ratus, auļoja prom pa stepi. Ar ierastu pagriezienu viņš atslēdz durvis un ieiet nelielā telpā. Mīkstu, šļūcošu tupeļu švirkst, slēdža pagrieziens, un te jau viņš ir.. Alvils atkal vēroja labóranti – katru viņas soli, kustību, pagriezienu. Hóreógrāfijas skolas audzēkņi cītīgi izpilda pagriezienus un lēcienus, kas ir baleta kustību pamatā.

puspagrieziens / pusapgrīziens, L., *puse no pilna pagrieziena vai apgrīziens*, # Kuģis labi turējās kursā, sardzes matrozim tikai reizumis vajadzēja ar stūres rata puspagriezienu palabot kādu novirzīti. Aizmugurē sēdošais Uldis parāva Dagniju aiz bizes, par ko viņa pusapgrīzienā pameta uz nerātno puiku niknu skatienu.

pavērsiens / vērstība, L., # Bieži vien izšķiroša nozīme aktrises sniegtajā raksturojumā ir persónāžu gaitai, kustību ritmam, galvas pavērsieniem. Krustcelēs viņš ar kómpasu noteica slīpā ceļa vērstību – tas bija uz ziemeļaustrumiem.

VĀRTĪTIES / valstīties, 3. kónj. / **vāļāties / viļāties**, 2. kónj., R. v., *daudzkārt grozīties guļus stāvoklī*, # Suņi ar patiku vārtās sniegā. Pludmalē tu vari gāzties gar zemi smiltīs bez bailēm sasisties un vārtīties bez bailēm notraipīties. Ganības malā bija dūņu bedre, kur cūkas karstā laikā gāja vārtīties. Lāči, glābdamies no odiem un dunduriem, rēc un vārtās pa zemi. Tavi vilnas brunči pilni dadžu – nez kur esi ložņājusī un vārtījusies?! Tēvs dzer pastāvīgi, taču piedzēries pa grāvjiem nevārtās. Ezis pukšķēdams saslēja adatas stāvus un sāka valstīties pa kritušajām lapām. Uz sasīlūšās grīdas svītrains runcis labsajūtā vāļājās no vieniem sāniem uz otriem. Sakampis rokām vēderu, Agris novēlās zemē un sāka vāļāties un spārdīties man pie kājām. Bērni drīkstēja skraidīt pa visu dārzu, viļāties pa zāli, kurā vien vietā iegribējās.

izvārtīties / izvalstīties / izvāļāties / izviļāties, pbg., # Palaists ganībā, zirgs vispirms izvārtījās un tikai pēc tam sāka plūkt zāli. Ausma izvalstās uz vieniem sāniem, uz otriem, bet aizmigt nevar. Māte man pieteica, lai es reiz pa cēlienu aizdzenu cūkas uz mārkū, lai tur izvāļājas. Vīri nojūdza zirgus un palaida sniegā izvīļāties.

pavārtīties / pavalstīties / pavāļāties, *nedaudz vārtīties*, # Bucis ar Ullu aizsteidzās labu gabalu uz priekšu un no metās ceļmalas zālē pavārtīties, kamēr pienāks tēvs ar māti. Dzīvniekam pavalstīties sniegā nozīmē pamazgāties. Brīdi pavalstījusies gultā gan uz vieniem, gan otriem sāniem, saimniece pūzdama un stenēdama cēlās augšā. Cik labi tā pavāļāties pa mīksto, jauno zāli!

novārtīties / apvārtīties / apviļāties, *vārtoties kļūt netīram*, # Mazie novārtījusies ar sniegu balti kā sniegavīri. Kājai paslīdot, viņš visā augumā nostiepās dubļos un svempās augšā galīgi apvārtījies. Cūkas kā jau cūkas – apviļājušās ar dubļiem.

VĒRT, ver, vēra / **taisīt ciet, taisīt vaļā**, 3. kónj., K., *griezt virās iestiprinātu vērti*, # Durvis, pa kurām viņi toreiz gājuši, neviens nav vēris. Ervīns ver vārtiņus un ieiet pagalmā. Ver durvis klusāk ciet, lai nesatrūkstas miers.. (A.Skujīņa). Ver māte vaļā savu pūra tīni (S.Kaldupe). Kad virtuvē bija dūmi, tad mamma taisīja durvis vaļā. Nu jau pietiks vēdināt, taisi ciet logu!

atvērt / attaisīt / atdarīt, pbg., *vērt vaļā*, # Saimnieks pats kurināja riju, uzmanīdams laikā atvērt lodziņu, izlaist dūmus un sutu, un atkal aiztaisīt ciet. Sievas atvēra aizgaldu vārtus un izlaida cūkas pagalmā. Tagad klavieru vāku neviens vairs neatvēra. Viņš attaisa krāsns durtiņas un ieliek vēl malku. Atdari to logu plašāk!

atgrūst / atspert / attriekt / atraut, *strauji atvērt*, # Putenis āra durvis aiznesis ar sniegu, tās jāatgrūž ar krietnu spēku. Kaspars ar kāju atspēra vaļā durvis. Lielās durvis viņš attrieca vaļā ar kājas spērienu. Kolīdz atšāvu vaļā bultu, vējš atrāva vārtus līdz galam vaļā.

pavērt / pataisīt, *mazliet atvērt*, # Viņa paver logu un pa spraugu izbārsta zīlītei barību. Pavērto durvju spraugā pavīdēja gaišmataina galviņa. Viņa pataisīja vaļā logu, lai iziet dūmi.

aizvērt / aiztaisīt / aizdarīt, *vērt ciet*, # Aizvēris klavieres, viņš palika vēl pie tām sēžot, uz vāka atspiedies. Iegājis istabā, viņš klusi aiztaisīja durvis. Durvis pēc ārsta aiziešanas palikušas neaizdarītas.

aizgrūst, -grūž, -grūda / **aizspert**, -sper, -spēra / **aiztriekt**, -triec, -trieca / **aizraut**, -rauj, -rāva, K., *strauji aizvērt*, # Viņš izlēca pa logu, no ārpuses to aizgrūzdams ciet. Viņš izmetās laukā, ar blīkšķi aizspērdams ciet durvis. Viņš izskrien un aiztriec durvis tā, ka logu rūtis nodrēb. Meitene bēgot aizrauj aiz sevis durvis mātes dēgona priekšā.

vērums / **vēriens**, L., # To tālo laiku ļaužu vārdi mūsu ausīm skan kā nosūbējušas vara saktas šķindējums, kā mātesmātes pūralādes vērums (S.Viese). Pagaussais durvju vēriens un nolaistie plakstiņi atklāj bez vārdiem gājiena veltīgumu.

sist, sit, sita / **cirst**, cērt, cirta, K., *strauji vērt*, # Tu sitot staļļa durvis par daudz stipri.. Tikko gaitenī atskanēja zvans, visi skolnieki sita ciet grāmatas un cēlās augšā no soliem. Pastnieks sit vaļā savu ādas somu un sameklē tajā minēto telegrammu. Viņš dūsmās ar sparū cirta ciet durvis. Tas jau durvis ver vaļā ar kāju un cērt ciet ar blīkšķi.

aizsist / **aizcirst** / **piecirst**, pbg., # Viņš tā aizsit durvis, ka visa māja nolīgojas. Večuks aizkūpina un ar skaļu klakšķi aizsit pīpes vāciņu. Kareivis sparīgi aizsita šautenes aizslēgu. Direktors aizsita ciet dokumentu mapi un ielika to skapī. Viņš aizcirta mašīnas durvis un nāca uz māju. Agnese aizcirta kladi un devās uz ģērbtuvi. Mērija tik strauji aizcirta ciet pūdernīcu, ka nokūpēja balts mākonītis. Viņš aizcirta durvis tā, ka sniegs nobira no lieveņa jumteļa. Saskaities viņš aizgāja prom, nikni piecirdams durvis. Aiziedams dzirdu, ka viņa man aiz muguras cieši piecērt vārtiņus.

vārstīt / **virināt**, 3. kónj. / **virāt**, 2. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt vērt*, # Mājas saimnieks vārstīja logus vaļā un ciet, pārbaudīdams, vai kāda aploda nav piebriedusi vai izkaltusi. Cepšanas laikā nevajadzīgi neviriniet krāsns durtiņas – tas pazemina temperatūru. Drīz vien jaunās mājas durvis sāka virināt tuvi un tāli ļaudis. Sešas klases esmu beidzis, un turpmāk man skolas durvis vairs nebūs jāvirina. Lielie griestu logi nebija virājami, toties viņam izdevās atraut mazu, šauru loģeli tieši pie pašiem griestiem. Viņa pa savu istabu sparīgi saiņojās, raustīja un stumdīja atvilktnes un virāja skapja durvis. Es ceru, ka man tiesu durvis nebūs jāvirā.

novārstīt / **novirināt**, pbg., # Dzirdēju, ka lejas stāvā kāds novārstīja / novirināja durvis.

pavārstīt / **pavirināt**, *nedaudz vārstīt*, # Nācēji pavārsta / pavirina durvis, pie kases lodziņa apvaicājas, vai uz vakara izrādi nav dabūjama kāda biļeīte.

izvārstīt / **izvirināt**, *vārstīt daudz vērtiņu*, # Trīne savu pūralādi izvārsta katru dienu pa vairākiem lāgiem. Vienam mājas baļķim viņš ar pirkstu pieklauvē, citam ar plaukstu pārvelk, izvārsta visas durvis un ielūkojas arodos. Arī pa kaimiņu pagastiem duvju durvis esmu izvirinājis.

ŠĶIRT, šķir, šķīra / **vērt**, ver, vēra / **lapot**, 2. kónj., K., *griezt taisnstūra plakni (šķirstīves lapu) ap vienu tās malu kā asi*, # Tētis lēni šķir grāmatas lapas, klusi lasa. Apsēdusies viņa izņēma no somas grāmatu, ver vaļā un sāk lasīt. Ziedīte lapoja sapluskātu, acīm redzami simtām reižu šķirstītu bilžu grāmatu. Virnieka priekšā uz galda gulēja visu slimnieku slimības vēstures, viņš tās lapoja un šķiroja divās kaudzēs.

atšķirt / **uzšķirt** / **atvērt**, pbg., *šķirt vaļā*, # Jaunietis atsēstas pie klavierēm, atšķir notis, un atskan Čaikóvska *Gada laiku* plūstošās skaņas. Ieva uz mirkli paceļ acis no atšķirtās grāmatas, tad atkal turpina lasīt. Bibliotekārs atšķīra pirmās grāmatas titullapu. Skolotāja lika visiem uzšķirt grāmatas deviņpadsmito lapaspusi. Viņš apsēdās paēnā uz lieveņa un atvēra avīzi.

pāršķirt / **pašķirt**, *atšķirt nākošo vai citu lappusi*, # Brīdī, kad māte pāršķir lapu, vērsos pie viņas ar jautājumu. Pāvils Melķis pāršķīra manuskripta lapaspusi un aizdomājās. Inspektors pašķīra lapu atzīmju žurnālā.

pāršķirties, *tikt pāršķirtam*, # Kā liesmai no ēlpa sadrēbot, Pēc lapas pāršķīrās lapa, Un cildenas grāmatas piedzima Pie tāda gaismekļa knapa.. (Ó.Lisóvska).

aizšķirt / **aizvērt**, *šķirt ciet*, # Beidzot varu aizšķirt burtnīcu un likt to somā pie pārējām. Es aizveru grāmatu un ļaujos apcerei. Aktu vāki bija tā pārbīvēti ar dokumentiem, ka nevarēja tos vairs kārtīgi aizvērt.

šķīriens / **šķīrums**, L., # Ar pirmo šķīrumu atveru grāmatu vaļā vidū un tad ar nākamajiem šķīrieniem uzšķiru vajadzīgo lappusi. Tāpēc jau lieto grāmatzīmes, lai grāmatu atvērtu ar pirmo šķīrumu, lai nebūtu lieki jāšķirsta, meklējot noteikto lapaspusi.

šķirstīt, 3. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt šķirt*, # Dzejnieks šķirstīja Inīņas atvēsto Bībeli. Šķirstu Lilītas Bērziņas iedotos materiālus – fótogrāfijas, laikrakstu recenzijas.

pašķirstīt / palapot, *mazliet šķirstīt*, # Pašķirstīju dēla dienasgrāmatu – atzīmes labas, piezīmju nav. Gaidot savu rindu pie frizieres, laiski pašķirstu kādu modes žurnālu. Kavēdams laiku, viņš palapoja žurnālus, kuri stāvēja uz galda.

pāršķirstīt / pārļapot / izšķirstīt, *šķirstot izskatīt*, # Sāku pāršķirstīt jaunākos ārzemju žurnālus. Pāršķirstu veca, no kara laikiem saglabāta piezīmju blóka lapas. Krišs pārļapoja uz galda noliktos laikrakstus – pamatīgāk lasīs vakarā. Pārļapoju dienasgrāmatu, kuru tiku rakstījis gandrīz pirms trīsdesmit gadiem. Bibliotēkarei ik dienas nākas pārcilāt un izšķirstīt desmitiem laikrakstu un žurnālu.

MAISĪT, 3. kónj., K., *ar aplveida kustībām iedarboties uz šķidru vai birdnu vielu*, # Kafiju viņš maisīja ar tādu sparū, ka tā laistījās pāri tasītes malai.

samaisīt / izmaisīt / apmaisīt / pamaisīt, *pbg.*, # Izmaisījis cukuru kafijas tasē, viņš nolika karotīti. Saimnieks izmaisīja virumu un tikai tad to nogaršoja. Saimnieks piebēra ūdenim klāt miltus, izmaisīja un tad nesa dzērienu ķēvei. Viņš ieber karstā ūdenī tēju un pamaisa. Andris paņēma dzelzs krukli, pamaisīja ar to pelnos un izcēla iekritušo mazo plītsriņķi. To kalpu tur muižā ir tāds biežums, ka ne ar pirkstu pamaisīt.

KULT, kuļ, kūla / **kulstīt / putot**, 3. kónj., K., *strauji maisīt*, # Sviestu kūla pati Brīviņu saimniece – tīrais prieks griezt kuļamās mucīņas kloķi un klausīties, kā iekšā klunkšķ arvien tumšāk un smagāk. Smiltis kuldams, arēnā izjoņoja milzīgs ragainis. Viņš ar rokām izmisīgi kulstīja ūdeni, acīmredzot, bez mazākās sajēgas, kā jāpeld. Baiba cītīgi stāv klāt un skatās, kā es putuju olas.

sakult / sakulstīt / saputot, *pbg.*, # Sakūlis biezas, baltas putas, Ēvalds ar tām notriepa skūšanai zodu un vaigus. Dārta ar menti sakulstīja iejāvu. Saputojusi matos šampūnu, Elga nolieca galvu skalot laukā.

uzkult, *sakult, uzsverot iegūto vielas čauganumu*, # Pusdienās izvārīju kartupeļu biežputru, piena nežēlodama, un pat drusciņ saldā krējuma piešāvu un uzkūlu kā gulbja dūnu.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

GRIEZTIĒS [griēzties], griežas, griezās / **rótēt**, 2. kónj., R. n., *kustēties ap savu asi*, # Tāpat kā Zeme, arī visas zvaigznes griežas ap savām asīm. Traktora milzīgie riteņi griežas ar varenu spēku. Elektriskā mótora dzīts, griežas rótējošais rullis. Ja materiāls punkts vienmērīgi rótē pa aploci, tā tangenciālais paātrinājums un mómomentānā ātruma vektora módulis laikā nemainās. Rótējošie ecēšu diski sagriež un sadrupina aparto kārtu.

apgriezties / pagriezies, *pbg.*, # Zeme apgriežas ap savu asi 24 stundās. Viņš dzirdēja, kā atslēga slēdzenē apgriezās / pagriezās divas reizes.

iegriezies / sagriezies / nogriezies / pagriezies, M., *sākt griezties*, # Própelleri iegriezās, bet lidmašīna stāvēja uz vietas. Pludmalē gaisā sagriežas balts smilšu virpulis. Viesuļa atrautās rudens lapas sagriežas virpulī. Mašīna padrāžas garām, putekļi vien nogriežas. Sniegs un grants, un koka šķēpeles pagriežas gaisā un spraukšķēdamas cērtas pret ierakumu abās pusēs.

atgriezies / atskrūvēties, *patvaļīgi griezties vītņē vaļā virzienā*. # Braucienā ratiem bija atgriezies tas mitriķis (uzgrieznis) un nokritis nost. Reiz zvejas tralerim atskrūvējās uzgrieznis, kurš nostiprina dzenskrūvi.

noskrūvēties, *nogriezties pilnīgi nost no vītnes*, # Visām skrūvēm uzgriežņi vaļīgi, bet vienai uzgriežņa nemaz nav, varbūt noskrūvējies un nokritis.

ieskrūvēties, *griezties iekšā vītņotā ligzdā, koksnē u.tml.*, # Patrōna ir óksidējusies, bet es mazliet ieziedu cókólu ar eļļu, un spuldze ieskrūvējās viegli.

izskrūvēties, *griezties ārā no vītņotas ligzdas, koknes u. tml.*, # Griežot koka spalū pulksteņa rādītāja virzienā, bulta ieskrūvējas spalā, bet, griežot to pretējā virzienā, bulta izskrūvējas no spala.

grieze, L., *griešanās ap asi*, # Griezes móments ir fizikāls lielums, kas raksturo ārējo ietekmi uz rótējoša ķermeņa leņķisko ātrumu.

apgrieziens, L., *pilns aplis griešanās kustībā*, # Dzinējā griešanās ātrums ir apgriezienu skaits laika vienībā. Tālā pagātnē Mēness griezās ap savu asi ātrāk, veidams vienu apgriezienu dažās stundās. Izvēloties elektródzinēju, kuram būtu atbilstošais apgriezienu skaits, vispirms jāievēro darba mašīnas prasības.

rótācija, L., *kustība ap kādu punktu vai asi*, # Rótācijas periodu izsaka sekundēs. Gāzes un šķidrums neviendabīgā struktūra Saules un Zemes uzbūvē rada to atsevišķo koncentrisko zonu dažādos rōtācijas periodus.

GROZĪTIES / virpināties, 3. kōnj., R. n., *vairākkārt griezties*, # Straumē grozījās kāds plostam atrāvis balķis. Stepē zem kājām virpinājās vējriteņu kamoli.

sagrozīties / pagrozīties / izgrozīties, pbg., # Mašīna uz apledošanas bīstami sagrozījās un paslīdēja sānis. Vēja rādītājs pagrozās un apstājās. Mazajos zemes pleķīšos ar traktoru nav iespējams izgrozīties.

VALSTĪT, 3. kōnj. K., *vairākkārt velt uz vienu un otru pusi*, # Viņas pirksti veikli valsta mīklas gabaliņu, piepilda ar speķi un valsta atkal.

vārtīt, 3. kōnj., K., *valstīt pa kādu birdni vai netūrumiem*, # Pirms cepšanas zivi vārta miltos. Pods podu vārta – abi vienā mellumā (Paruna).

izvārtīt, *vārtoties pieplacināt (zāli, zemi u. tml.)*, # Ejam caur izmīdīto, nopostīto klāni – izvārtīta veselā siekvieta.

apvārtīt / pavārtīt, *vārtot radīt kam aplikumu*, # Cepamo gaļu apvārta miltos. Reņģes pirms cepšanas pavārta miltos.

VĒRTIES, veras, vērās, *griezties virās iestiprinātai vērtnei*, # Klašu durvis abpus gaitēna klauzēdamas vērās gan vaļā, gan ciet. Lādes vāks veroties eņģēs ņirkst.

atvērties / attaisīties / atdarīties, *tikt atvērtam*, # Logs atveras, un māte, pabāzusi laukā galvu, sauc mūs nākt mājās. Attaisās durvis, un laukā iznāk divi tumši stāvi. Lūka atdarījās, un no kūtsaugšas kāpa lejā nakšnotāji. Līdzko klēts durvis atdarījās, pretī izšāvās uguns versme.

atsprāgt, -sprāgst, -sprāga / **atkrīt**, -krīt, -krita / **atrauties**, -raujas, -rāvās, *strauji atvērties*, # Ar troksni otrā stāvā atkrīt kāda loga vērtne. Atsprāga vaļā durvis un ar klauzīenu aizkrita atkal ciet. Durvis nodārdot atkrita, un gaitenī izbrāzās vairāki jaunieši.

pavērties, *tikt pavērtam*, # Vārti vējā virinās – kā pūtiens, tā paveras plašāk un tad atkal pieveras. Durvis pavērās un pa tām iznāca Rīteru Minna.

aizvērties / aiztaisīties / aizdarīties, *tikt aizvērtam*, # Gaitenī, tikko aiz viņiem bija aizvērušās klases durvis, abi saskatījās. Logs aiztaisījās, un aizkars tika aizvilks priekšā. Kad durvis aizdarījās un šleperis aizcirtās, viņš atjēdzās, ka viņam nav atslēgas.

aizkrīt, -krīt, -krita / **aizcirsties**, *strauji aizvērties*, # Griestu lūka aizkrita ar troksni. Ar nelielu klakšķi aizkrita lamatas. Nama durvis smagi aizkrita, kad Caune izsteidzās uz ielas. Etvija aizkrīt ciet ar vieglu knakšķi. Logs tā aizcirtās, ka rūtis nodrebēja. Etvijas vāks aizcērtas, asiem metāla zobiem satverdams viņa pirkstus.

pievērties, *tikt pievērtam*, # Logs pieveroties nočīkst.

vārstīties / virināties / virāties, *vairākkārt vērties*, # Smilkstēdamas eņģēs, vējā vārstījās mājas durvis. Visās zemnieku mājās virinājās durvis, logos iedegās uguns. Logu viņš bija aizmirsis pievērt, tagad tas rīta vējā klab un virinās. Jo filma tuvojās beigām, jo biežāk virinājās zāles durvis. Abos stāvos neviens logs vairs nav vesels, tikai viens vaļā atgrūsts apdedzis rāmis vēl virājas vējā.

novirināties / novārstīties, /, pbg., # Pēc neilgas klauvēšanas slēdzenē noskrapstēja atslēga, novirinājās durvis, bet tajās neviens neparādījās. Katreiz uzpūšot vējam, novārstās loga vērtne.

pavārstīties / pavirināties, *nedaudz vārstīties*, # Vēsmā uzvēdot, pavārstās / pavirinās vaļējais logs.

VĒRT, ver, vēra, 3. kōnj., K., *griezt virās iestiprinātu vērti*, # Durvis neviens nav vēris, tās stāv kā stāvējušas, atbalstītas ar dēļa galu, lai vēji never vaļā.

atvērt / atdarīt / atgrūst, *vērt vaļā*, # Āra durvis putenis aiznesis ciet ar sniegu, tās nekāds caurvējš neatvērs. Vēja brāzma atgrūda vaļā logu. Pie sienas tikšķ pulkstenis vecs, Pa laikam tas atdara lūku.. (B.Saulītis).

atraut, *strauji atvērt*, # Sprādzienu saviļņotais gaiss vārstīja logus un durvis, te tās ar sparū aizcirta, te līdz galam atrāva un trieca pret sienām. Vārti atrauti līdz galam vaļā.

aizvērt, *vērt ciet*, # Vējš vārsta durvis – te paver spraugā, te atkal aizver.

pievērt / pietaisīt, *nepilnīgi aizvērt*, # Vējiņš uzpūzdams klusām piever atvērtu logu. Pievērtās ārdurvis tagad atveras plaši vaļā. Skapja durvis tā sagriezušās, ka nevar vairs kārtīgi aizvērt, stāv pievērtas. Vasarā laidara durvis pietaisa spraugā, lai vēdinās.

sist, sit, sita / **cirst**, cērt, cirta, K., *strauji vērt*, # Mazie vārtiņi neaizvērti, vējš tos sit no vienas puses uz otru. Durvis var aizvērt pieklājīgi, nav jācērt!

aizsist, pbg., # Vējš aizsita atvērtu logu.

vārstīt / virināt, 3. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt vērt*, # Tikko no rītiem apakšā sāka vārstīt virtuves durvis, arī večais zvirbulis tūlīt bija lejā. Vējš istabā virina logu.

ŠĶIRT, šķir, šķīra, K., *griezt taisnstūra plakni (šķirstīves lapu) ap vienu tās malu kā asi*, # Viņa pirksti mehāniski šķīra lapas, taču prāts nestāvēja pie lasāmvielas.

atšķirt / uzšķirt / atvērt, *šķirt vaļā*, # Annai dziesmu grāmata jau atšķirta gulēja skapītī. Kalendārā bija uzšķirts pirmais aprīlis. Uz kumodes Mickēviča sējums un atvērtā, kā tikko lasīta, Heines dzeju grāmata.

atšķirties / uzšķirties, *tikt atšķirtam*, # Kā pirmais viņam stāstu grāmatā atšķīrās stāsts par pazudušo dēlu. Grāmata uzšķīrās vajadzīgajā vietā pie krāsainu dzīparu prievītes.

pāršķirt / pašķirt, *atšķirt nākošo vai citu lappusi*, # Šorīt pāršķirtā kalendāra lapiņa bezkaislīgi vēsta: ir kārtējā ceturtdiena, 13. oktobris. Jaunekļa roka pašķir grāmatu, kaut ko raksta burtnīcā.

aizšķirties / aizvērties, *tikt aizšķirtam*, # Uzpūta vējš, saplūnīja lapas, un manis lasītā vieta aizšķīrās ciet. Izvilcis īkšķi no atšķīruma vietas, viņš ļāva kladei aizvērties.

VIRPUĻOT / virpot, 2. kónj. / **vērties**, vērpjas, vērpās, R. n., *strauji griezties, parasti gaisā*, # Vēja brāzmās lapas krita un virpuļoja / vērpās vēseliem spietiem. Vējā virpo rudens lapas. Vakarā ārā vērpās sniegpārslas un smaržoja pēc sala.

pavirpuļot, *nedaudz virpuļot*, # Stiprākā vējā jau gaisā pavirpuļo kāda notrūkusi priekšlaicīgi sadzeltējusi lapa.

virpuļot, 2. kónj., K., *griezt virpulī*, # Rudens vēji virpuļo gaisā no kokiem notrauktas lapas.

savirpuļot, pbg., # Ass vējš rāva no kokiem rudenīgās lapas, reizēm tās savirpuļodams gaisā.

pavirpuļot, *mazliet vērt*, # No dārza vējš iznes dzeltenu kļavas lapu, pavirpuļo to gaisā un noņemt bruģa vidū.

virpulīgs, Kd., *virpuli veidojošs*. # Krāsains un virpulīgs lapkritis Mīļi ap pleciem man apkritis (V.Brutāne).

virpulis / vērpete / gredzens, L., # Pēkšņi kur radies, kur ne – vēja virpulis sagriež putekļu grīsti, uzmet smiltis līdz koku galotnēm. Viss notika tik strauji kā viesuļa virpulī, kad tas uzrauj savā vērpētē pat ceļa akmentiņus. Sakultie lietus ūdeņi upē griež virpuli pēc virpuļa, lejup pa straumi aizpeld putu gredzenu virtene. Pašā straujākajā upes vietā, kur ūdens plūda, vēdamies virpuļos, un kur straumes gredzeni, ūdens masas ap sevi griezdami, veidoja piltuves, vizuli pēkšņi sagrāba liela zivs.

GRIEZTIES [griezties], griežas, griežas R. n., *mainīties pavērsienam*, # Vēja rādītājs griežas pret ziemeļiem.

sagriezties / iegriezties, pbg., # Laiva sagriezās ar sānu pret vilni un apgāzās. Laivas iegriezās vilnī iešķērsu un zvalstījās vēl stiprāk. Saule bija iegriezusies viņam tieši pretī un neganti karsēja. Pār braucamo vietu iedams, Vanags īgni paspēra gareniski iegriezušos koku.

apgriezties, *pagriezties pretējā virzienā, citā stāvoklī*, # Reizēm viņš tā aizsapņojās, ka pīpe zobos izdzisa vai pat apgriezās mutē otrādi.

apsisties, -sitas, -sitās, *strauji apgriezties*, # Vējš apsitās uz pretējo pusi.

GRIEZT [griezt], griež, grieza, K., *izraisīt griešanos ap asi vai apļveida kustības* # Ūdens griež dzirnu ratu. Vējš griež ratiņu kā vējdzirnaviņas. Brāzmais rudens vējš purina kokus, griež virpulī zeltainas lapas.

sagriezt, pbg., # Vējš sagriež uz ceļa putekļu virpuli. Vējš dzen sniegu un pa reizei sagriež to negantā vērpētē.

VĒRST, vērs, vērsa, K., *noteikt virzienu vai stāvokli*, # Dzīvokļa logi vērsti pret nelielo pagalmu.

pavērst / pagriezt / izvērst / savērst / sagriezt, pbg., # Ģirta seja ir pavērsta pret logu. Ložmetēja stobrs pagriežts uz lielceļa pusi. Trešā vingrojuma izejas stāvoklis: papēži kopā, pirkstgali izvērsti. Garās arbās iejūgti vērsi ar platiem, uz sāniem izvērstiem ragiem. Kamanām sāni par daudz uz āru izvērsti. Večajam Norietim pleci nedaudz savērsti uz priekšu. Noteiktā slīpumā nostādītie diski ar savērstām priekšējām malām pārgriež augsni un ar sāniem izspiež vajadzīgā platuma spraugu. Skapī vajag sagriezt šķērsām, pie gala sienas, lai nav tieši pretī durvīm.

apgriezt / apvērst / uzvērst, *pagriezt pretējā virzienā*, # Krēsli salikti kopā viens uz otra, augšējie apgriezti kājām gaisā. Pieci lemeši apvērs tādu zemes joslu, ka neapartā platība uzreiz

manāmi sarūk. Uzvērsta augsne, kas salijusi, sasalusi un tikko atlaidusies, ir ļoti ķepīga, sevišķi, ja tās pamatsastāvs mālains. Mazie, zemes virspusē uzvērstie akmeņi ir atkārtoti jānolasa.

pavērsums / izvērsums / vērsums / savērsums, L., *pavērsuma platums*, # Neliels zemes platības pavērsums pret dienvidiem var palielināt pozitīvo temperatūru kopumā. Pirkstgalu izvērsumam pamatstājā jābūt apmēram 30 grādu robežās. Daudzelementu antenas, kā zināms, nodrošina lielāku pastiprināšanas un vērsuma koeficientu. Riteņu savērsumu regulē visiem traktoriem un autómobīļiem.

MAISĪT, 3. kónj., K., *ar apļveida kustībām iedarboties uz šķidru vai birdnu vielu*, # Ar koka karoti maisot, kartupeļu masu saputo, kamēr tā kļūst čaugana.

samaisīt / izmaisīt / apmaisīt, pbg., # Olu dzeltenumus samaisa ar cukuru, pielej karstu kafiju un maisījumu puto. Svaigus gurķus un izvārītu gaļu sīki sagriež, pieliek krējumu un izmaisa. Kad biezputra sāk vārīties, tā ik pa brīdīm jāapmaisa, lai nepievelk pie katla dibēna.

iemaisīt, maisīt ko kur iekšā, # Olu baltumus saputo stingrās putās un tajās iemaisa smalki sarīvētu sieru.

pārmaisīt, atkārtoti maisīt, # Pirms lietošanas javu der pārmaisīt, lai viscaur vienāda.

piemaisīt, maisot pievienot ko klāt, # Kad ieraugs sāk rūgt, tam piemaisa miltus. Tómatu mērces var padarīt maigākas, tām piemaisot eļļu, majonēzi vai krējumu.

KULT, kuļ, kūla / **kulstīt / putot**, 3. kónj., K., *strauji maisīt*, # Mīklas plaucējumu kuļ, līdz masa kļūst viendabīga un notek no mentes līdzīgi siltam medum. Cūku bēru laikā jāiet siltās asinis kult, lai tās nesarecē un no tām iznāk labas putraimu dešas. Universālā elektriskā mašīna kuļ putukrējumu, griež saknes, maļ gaļu. Olas baltumu nedrīkst kult alumīnija traukā. Kuģa skrūve sāka kult ūdeni baltos mutuļos. Kurliņupīte, putas kuldama, burbuļus mezdama, steidzas uz jūru. Vētra brīžiem aprij visu kuģa priekšgalu, kamēr aizmugurē skrūve kuļ tukšu gaisu. Katliņā uzkaršē pienu, pievieno kartupeļu masu un kulsta, līdz biezenis kļūst gaišs, putains, viegls. Kuģu dzenskrūves kulsta upes ūdeņus. Olu dzeltenumu samaisa ar cukuru, pielej karstu kafiju un maisījumu puto, turot trauku karstā ūdenī. Uzputeni atdzesē un puto, kamēr iegūst gaišas, vieglas putas.

sakult / izkult / saputot, pbg., # Saldējuma kvalitāti nosaka tas, cik labi sakulta masa. Katru gaļas veltnīti apmērcē sakultā olas baltumā. Vajadzēja cept karbónādi, vārīt zupu, sakult uzputeni. Nikni sakuldams ūdeni, velkonītis iegūla tauvās. Vējš sakūlis lielus viļņus. Vētras brāzieni vienā mirklī sakūla ezeru baltās putās. Saldskābu maizi vajagot agrāk iejaut, tad labi izkult, lai nepaliek neviena kunkulīša. Putukrējumu saputo, pievienojot karoti cukura un vaniļu. Ziemeļrīteņa saputotā jūra jau bija ietinusi sevī ostas mólus. Lielāko tiesu gleznotāja jūras skatos rādīti vētras sakulti, saputoti brāzmaini ūdeņi. Mótōrlaiva cēlās un plaka, atstādama aiz sevis burzguļainu, saputotu vagu.

uzputot, sakult, iegūstot vielas čauganumu, # Trauku ar maisījumu liek karstā ūdens peldē un mērci uzputo, tad iemaisa atsevišķi saputotu olas baltumu. Putukrējums bija paspējis atsuloties, vajadzēja uzputot citu.

iekult, kuļot pievienot šķidrai vielai, # Vērdošā masā iekuļ pusi izsijāto kviešu miltu, pieber smalki saberztas garšvielas.

piekult, kuļot piejaukt klāt, # Mērcei sviestu sabrūnina ar miltiem, palēnām pielej karstu pienu, piekuļ olas.

kulties, kuļas, kūlās, R. n., *šķidrūmam jaukties kopā ar gaisu*, # Ūdens kuļas baltās putās. Pāri sēklim straume veļas, baltos burzguļos kuldamās.

sakulties / saputoties, pbg., # Straumē pēkšņi sakuļas burzguļi, it kā ūdens vārītos. Viļņi sakūlušies baltiem putu cēkuliem. Putukrējums labi sakūlies. Sviests ātri sakuļas. No kuģa dzenskrūves ūdens saputojas. Ziepjū stienīšus izmanto bārdas skūšanai – pēc sastāva tās ir cietas ziepes, kas viegli šķīst un ātri saputojas noturīgās putās.

2. 2. Liece un iedarbe ar lieci.

A. Dzīvībuņu kustībveices.

LIEKTIES, liecas, liecās, M., *patvaļīgi kļūt līkam, noliektam, noliekušamies*, # Viņš liecas, lai salasītu uz grīdas izbirušās mónētas.

saliecties, pbg., # Lai tiktu iekšā pa zemajām pirtīņas durvīm, vīriem bija krietni jāsaliecas.

pieliekties / pielīkt, *noliekties klāt pie kā; nedaudz liekties*, # Melita pieliecās tuvāk iluminātōram un paraudzījās laukā. Viņš pieliecās man pie auss un sāka čukstēt. Viņš pieliecas aizsiet atrisušās karpju saites. Ejot viņam vajadzēja pieliekties, lai nesadauzītu galvu pret spāru šķērskokiem. No otrās frōntes līnijas uz pirmo ved savienojošas ejas – pasekli grāvji, pa kuriem jāpārskrien pielīkušam.

pārliekties, *liekties pāri*, # Pārliekušies pāri tilta margām, viņi bažīgi lūkojas lejup.

LOCĪTIES, 3. kōnj., R. v., *vairākkārt liekties*, # Murdā lokās zutis. Mēģinādama izgriezties no viņa rokām, es locījos kā čūska, grūdu ar galvu, spēru ar kājām, bet viss velti. Vīri smejas locīdamies, slauka smieklu asaras ar dēlnas virspusi.

salocīties, pbg., # Puika salocījās kā zutis un pa virves apakšu izšmauca no laukuma.

palocīties, *mazliet locīties*, # Dirģents palocījās pret skatītājiem. Slieksni pārkāpis, viņš palocījās, sveicinot tēlpā esošos. Kad Annele palocījās, ēna sarāvās īsāka. Esmu tik stīvs, ka nevaru ne palocīties.

nolocīties, *ilgstoši vai kādu laikposmu locīties*, # Ešam visu dienu nolocījušies kartupeļu laukā. Sievas, kūlišus sienot nolocījušās, meklēja tikai vietu, kur atkrist.

izlocīties, *dažādos veidos locīties*, # Dejojāja augums brīžiem izlocījās kā Gaujas nēģim. Viņš ienira krūmu pudurī, izlocījās cauri žogu spraugām, šķērsoja vairākus pagalmus.. Pa priekšējām durvīm no mašīnas laukā izlocījās slaiks gaišmatis. Gājiens izlokās vai kilōmetra garumā.

ielocīties, *novietoties kur saliektā stāvoklī*, # Kamēr ļaudis ielocījās neērtajos sēdekļos, šoferis pārbaudīja riepas.

līkņāt / līkņāties / līkāt / līkāties, 2. kōnj., R. v., *locīties kādā darbībā*, # Ravējot burkānus, mēs līkņājām pa dārzu visu pēcpusdienu. Juhans uz klāja līkņāja pār izstiepta traļa tīklu. Saimniece līkņājās ap pavardu. Dzelzceļa strādnieki līkņājās gar sliedēm. Dīķmalā ap baļķiem līkāja kāds pavecs vīrs. Bārdains večuks līkājas ap ragavām, sakārtodams sēžamo maišeli.

nolīkņāt / nolīkņāties / nolīkāt / nolīkāties, *ilgstoši līkņāties*, # Visu priekšpusdienu nolīkņāju pa dārzu. Visu dienu esam nolīkņājušies kartupeļu laukā. Līdz pusdienlaikam nolīkāju / nolīkājos pa dārzu, bietes, burkānus un visu ko citu sēdama.

palīkņāt / palīkņāties, *mazliet līkņāties*, # Daudz jau ne, bet katru dienu kādu stundu pa dārzu palīkņāju / palīkņājos.

LIEKT, liec, lieca, K., *darīt līku*, # Pretinieka kreisā roka, apvijusies viņa kaklam, lieca visu augumu atpakaļ.

saliekt, pbg., # Viņš saliec stieples galu kāstīti un izķeksē ar to no caurules lupatu vīstoklīti. Viņa salieca plaukstu kā tauri un spalgi paūjināja.

paliekt / pieliekt, *mazliet saliekt*, # Pēdējā brīdī paspēju paliekt galvu sāņus, kad man tuvu gar seju aizzibēja viņa dūre. Viņš palieca sāņus divus pusvaļīgus sētas dēļus un ielīda Dubura dārzā. Dravnieks iet no stropa pie stropa, pieliec galvu un vērīgi klausās. Meitene pieliec celi un kniksē, kā skolā mācīts. Viņi gāja klusu, pieliecot zarus un uzmanīgi skatoties apkārt.

pieliekt, *liekt klāt ko pie kā*, # Ilzīte pielieca savu gaišmataino galviņu pie viņa krūtīm.

pārliekt, *saliekt divkārtīgi; liekt pāri kam*, # Viņš pārlicca salmu maisu uz pusēm, ierīkojot sev ērtu sēdekli. Viņa pārlicca ķermeņa augšdaļu pār margām tik stipri, ka es nobijos, ka nepārkrīt pāri.

noliekt, *saliekt uz leju*, # Ansis nolieca galvu mātei klēpī un izsūdzēja savas bēdas.

izliekt, *saliekt uz nosacītu ārpusi*, # Viņš atkal piegāja pie vaļējā loga un izlieca laukā auguma augšdaļu.

uzliekt, *saliekt uz augšpusi*, # Kaķis uzlic kūkumu un draudīgi šņāc.

atliekt, *saliekt atpakaļvirzienā*, # Andris atlic galvu, pavēro sauli un turpina plūkt kalmes. Katru vakaru un rītu, atlicis rokas uz muguras, viņš aptaustīja, vai jau nejūt spārnus dīgštam, jo vecmāmiņa taču teica, ka no dziedāšanas izaugot spārni.

aizliekt, *liekt ko aiz kā; liekt ko kam priekšā*, # Viņa aplāja dīvanu ar pārsegu, aizliecot tā augšējo malu aiz atzveltņa.

LOCĪT, 3. kōnj., K., *vairākkārt vai ilgstoši liekt*, # Izrādot piekrišanu, Kārlis smaidīdams locīja galvu. Elektrōstacijas vīri locīja kopā kabeļus.

locījums, L. # Nopūtu Osiene nedzirdēja, bet to galvas locījumu redzēja arī neatskatīdamās.

salocīt / izlocīt / palocīt, pbg., # Vēstuli izlasījis, Juris to salocīja un atdeva mātai atpakaļ. Zēni no papīra saloka laiviņas. Viņš salocīja grožus un pakāra uz vadža. Gribas noplūkt garos mēldrus un salocīt no tiem pīlītes. Rudīte sēž laivā un no vijīgajām niedrēm izloka arvien jaunus pīlēnus. Viņš izlocīja no papīra baltus kuģīšus un ļāva tos viņu šūpām. Pusnaktī gailis sāk mirkšķināt acis, vicināt spārnus un izlocīt krūtis. Drīz jārok kartupeļi, nāksies tūrumā muguru palocīt. Mamma runājās ar viesiem, tāpēc labāk neiet klāt – nepalocīsi celi, kā pieklājas, un atkal rājiens rokā.

palocīt, *mazliet locīt; locīt kam apakšā; savienojumā ar varēt, spēt*, # Pēteris palocīja galvu, kam vajadzēja nozīmēt sveicienu. Andrs noņēma abiem zirgiem grožus un palocīja zem zārka. Klāvs bija atlaidies uz muguras, rokas zem galvas palocījis, vaļēju muti krāca. Nevaru vairs pirkstus palocīt. Kakls stīvs, nevaru galvu palocīt.

palocījums, L., # Ienākdams profesors sveicināja auditoriju ar zemu galvas palocījumu.

pārlocīt, *salocīt divkārtīgi vai vairākkārtīgi; locīt atkārtoti*, # Pierakstīto lapu divkārt pārloku un ielieku aploksnē. Pārlocīju divi uz pusēm un noklāju sev priekšā.

nolocīt, *locīt lejup*, # Nomazgājis rokas, viņš nolocīja uzrotītās piedurknes.

atlocīt / nolocīt, *salocīt pretējā virzienā (parasti plāju)*, # Es noāvu kājas, atlocīju bikses pāri ceļiem un bridu ledainajā ūdenī. Ienācis iekšā, viņš noloka aitādas kažokeļa apkakli.

atlocīt, *lokot izplāt salocītu (papīru, drānu u. tml.)*, # Viņš atlocīja vaļā avīzi, atšķīra laimestu tabulu un apskatīja vinnējušo obligāciju numurus. Gausām kustībām viņš atlocīja karti plašāk. Viņš izņēma no aploksnas vēstuli, atlocīja to vaļā un sāka lasīt. Velc nost mēteļi vai vismaz atloki apkakli!

ielocīt, *salocīt uz nosacītu iekšpusi; mazliet salocīt; lokot ievirzīt ko kur*, # Pēc valdziņu noraukšanas jakas malu, ielokot uz iekšpusi, atšuj. Labajā rokā dirigentam takts kociņš, bet kreisā mehāniski ieloka partitūrai stūrus. Pavedienu ar priekšdūrieniem ieloka izdiluma vietā starp palikušajiem velku diegiem. Viņš savu dižo augumu nemaz nevar ielocīt šajā mazajā mašīnā. Reizē ar maizes kukuli un sviesta cibu viņš ceļa somā ieloka arī Kr.Barona „Dainu” sējumus.

uzlocīt, *locīt uz augšu*, # Dauka nosvieda svārciņus, uzlocīja bikses un brida upē. Svešais sēdēja, platmali novilcis pār acīm, mēteļa apkakli uzlocījis un kaklu tajā ierāvis.

uzlocījums, L., # Šoziem atkal ļoti daudz tiks valkātas vienkāršā adījumā darinātas, cieši galvai piegulošas cepurītes ar mazu maliņu, lielāku vai mazāku uzlocījumu.

LOKANS / lunkans, Kd., *spējīgs viegli visādi locīties (par cilvēkiem un dzīvniekiem)*, # Jaunāko klašu skolniekus laukos gaida tur, kur nav vajadzīgs ne spēks, ne īpaša prasme, tikai čaklas rokas un lokanas muguras. Ir bauda vērot, kā viņa izpilda vingrojumu ar lečamo auklu – viegls, rotaļīgs solis, graciōzs, lokans augums. Ērzelis rikšoja, priekšējās lokani vai līdz pašam purnam augšā izmezdam. Meitenes kustējās viegli kā lokanas meža kaķes. Viņa ieraudzīja rūti savu atspulgu – lunkanais, brókāta kleitā ieģērbtais stāvs uzvirvoja kā čūskas ķermenis. Zvejnieku skuķei augums kā vārpzāle – slaidis un lunkans. Kā sārta, lunkana lapsa viņa aizslīdēja savā kambarī. Viņa iet lunkanā gaitā, slaidajās gūžās mazliet šūpodamās. Lunkani kā kaķis viņš pa trepēm uzlīda kūtsaugšā.

lokanums / lokanība / lunkanums / lunkanība, L., # Ērgelnieks strādāja ar rokām un kājām, taisni brīnums, kur viņam tāds lokanums. Likās neticami, ka izskatā tik lempīgajam roņa augumam varētu piemist tāds čūskas lokanums. Mūža otrajā pusē, ja cilvēks katru dienu neveic plašas amplitūdas kustības, lokanība strauji samazinās. Bieži vien jaunais skatuves gaitu sācējs ir visai nevarīgs – viņam nav stājas, spēka, lokanības. Viņai bija jāsaģērbā sava auguma lunkanums, tāpēc saēsties pēc sirds patikas nedrīkstēja. Lai pierādītu savu lunkanību, viņš dažreiz dzīrās Mari noķert un taisīja tāds lēcienus, ka meitēns tik par naga tiesu paguva no viņa izlocīties.

ROTĪT, 3 / 2. kōņj., K., *pakāpeniski locīt kopā šaurās joslās galvenokārt drānu (piedurknes, staras u. tml.)*, # Viņš novilka žaketi un rotīja augšā krekla piedurknes. Vilkām nost zābakus, rotījām augšā bikses un bijām gatavi brist.

sarotīt, pbg., # Bōcmanis lika kuģapuikam sarotīt kādu virvi, līkumu pie līkuma. Freimanis aizkliboja līdz galdam un uzsvieda uz tā sarotītus grožus.

atrotīt, *rotīt augšup vai vaļā*, # Atrotījis bikses līdz ceļgaliem, Maldavs gulēja zālītē un sauļoja kājas. Durvis atver saimniece, atrotītām piedurknēm un slapjā priekšautā. Nu tik jāatrotī / jāatrotā piedurknes un, nežēlojot pūles, jāveic katram savs uzdevums tūrumos un fermās. Gundega atrotīja rasējumu un parādīja nelielas, bet mōdernas dzelzceļa stacijas projektu.

uzrotīt, *rotīt uz augšu*, # Krustmāte uzrotīja blūzei piedurknes un steidza mūs nomazgāt. Zvejnieki devās uz laivu pusi, pa ceļam uzrotot lielo gumijas zābaku garos stulmus. Viņš uzrotī bikses, atloka krēkla piedurknes līdz pleciem un kāpj iekšā upē.

aizrotīt, *rotot aizdarīt*, # Viņa iebēra pupas turzā un turzas augšgalu aizrotīja ciet.

ierotīt, *ielocīt*, # Annele zina, ka Līziņa būs ar viņas darbu apmierināta – vīlīte būs tik smalki ierotīta, ka gandrīz sataustīt nevarēs.

norotīt, *rotot lejup iztaisnot*, # Kad nu plaukstas un apakšdelmi nomazgāti, var piedurknes norotīt. Dodoties prom no upes, viņš norota uz leju garo zābaku stulmus, lai nesautē kājas.

TĪT, tin, tina / **ritināt**, 3. kónj. / **rullēt**, 2. kónj., K., *locīt ko tieknu (pavedienveidīgu) vai plāju tīstoklī, rullī, kamolā u. tml.*, # Meitene bija nopirkusi dziju, sagribēja to tīt kamolā, un puisim pusstundu nācās šo dzijas šķeteri turēt izstieptās rokās. Fabrikā tinot vadiņus uz spoles, Mārai bieži likās, ka viņa tā satin savu dzīves laiku. Taču Reinis nemaz nedomāja tīt kopā aparāta šļūtenes, kas izlocījušās starp caurulītēm kā divi melni zalkši. Zināmas iemaņas vajadzīgas arī, lai tītu nost, jo gluži muļķis notīt dziju no tītavām, to nesamudžinot, nevarēja. Zvejnieki ritina nost no ruļļiem troses. Dziju no šķeteres viņa ritināja kamolā. Ja negrib, lai papīrā būtu redzami locījumi, tad tas jāruļlē un jāuzglabā tīstokļa veidā. Filmas tin ruļļos.

satīt / notīt / saritināt / sarullēt, pbg., # Viņš palīdzēja satīt kamolā dziju kādai vecītei, naskai rokdarbniecei. Satīt makšķeri nozīmē satīt makšķeres auklu. Notupusies pie lādes, viņa saudzīgi krāva klēpī salocītus un satītus drēbju gabalus, lai nestu tos ārā vēdināt. Gaļas šķēles satin veltnīšos un nosien ar baltu diegu. Rasējumi jāuzglabā nesatīti un nesalocīti vai arī viegli satīti ruļļos. Pergamenta ruļļus satīs Tie, kas dziļi redzēt pratīs (J.Peters). Kad viņai šķetere jānotin kamolā, tad Jancis tas dzijas turētājs. Viņš atvieno šļūteni no krāna un lēnīgā rūpībā to saritina ripulī. Anitai bize saritināta pakausī un paslēpta zem zila zīda lakatiņa. Strēlnieki saritina šineļus ruļļos, jo laiks metas karsts. Ģeogrāfijas stundas beigās dežurāntam ir jāsarullē pie sienas piekārtā karte. Slimniekam kājgalī jānoliek sarullēta sega, pret kuru atbalstīt pēdas.

saritināties, M., *saritināt sevi*, # Odze saritinājusies gulēja akmeņu čupā un, galvu izslējusi, šņāca.

ieritināties, *saritināties kur iekšā*, # Vakarā Milda, savilkusi kājas zem sevis, ieritinājās atzveltnes krēslā.

patīt / parullēt, *mazliet tīt*, # Vaļas brīžos viņa patina dziju kamolā. Viņa piegāja pie loga un parullēja uz augšu melno papīra aizkaru.

uztīt / uzritināt / uzrullēt, *tīt virsū tādām vai citādam funkcionālam serdenim*, # Saiva ir tāda garēna laiviņveidīga spole, uz kuras uztin pavedienu aušanai, tīklu lāpīšanai un tamlīdzīgi. Kabelis ir uztīts uz spoles vīra augumā, un viens vīrs tādu nepavels. Spējīgākie audzēkņi iemācījušies uztīt mótōru spoles, remótēt elektrómótōru vijumus. Pakulas, uztītas uz žuburainas paegļa nūjas un sveķos samērcētas, dega sprakstēdamas. Gadījās, ka dzija bija savērpta raibu raibā, bet spoles neuztītas kā nākas. Vīri uzritina trōsi uz garākas kārts un ņes to, uzlikuši kārti uz pleciem. Uzsprausti un uzrullēti mati ir mantojums no trīsdesmito līdz četrdesmito gadu modes.

pietīt, *satīt pilnu*, # Kristīne steidzīgi pietin pilnu kamolu. Viņš sameklēja saivu, pietina to ar dziju un mēģināja aust zivju ķeseli. Stelles griežas zibēdamas, baltiem diegiem pietītās resnās spoles ātri dilst.

pietīties, *tīt sevi klāt kam*, # Aiz gara laika staigājot ap ābeli, telīte tina savu saiti tai apkārt, līdz pietinās ābelei pavisam klāt un nu stāvēja uz vietas.

pārtīt, *tīt no viena tinuma citā*, # Lai iegūtu vienmērīgāku sīku raibumu, divus vai trīs atšķirīgas krāsas kamolus vienlaicīgi pārtin vienā divkārsa vai trīskārsa pavediena kamolā. Tur diegus pārtin no vienas spoles citā.

iztīt / izritināt / izrullēt / notīt / noritināt / attīt / atritināt, *tinot vaļā iztaisnot ko satītu*, # Viņš ātri iztina visu filmu no kasetes, tādējādi sagaismojot uzņemtos kadrus. Kalējs iztinis daudz baķu audekla, kamēr varējis lielo raganu satīt (Pasaka). Makšķernieki te izritina savas spinningu spoles un velcēdami cenšas piemānīt kādu kārāku līdaku. Mēs traucamies tā, ka vējš šalc ap galvu un labības lauki nopland gar acīm kā izritināti, zaļi karogi. Kad grīda nožuvusi, saritināto grīdsegu atkal izrullēju pa visu gaiteni. No ruļļiem notītais papīrs tiek sagarināts ar nazi. Viņa noritina logam priekšā biezo aizkaru. Vīri no veltņa noritina trōsi. Pārdevēja attina baķi un nogrieza pircējas norādīto drānas garumu. Matroži atritina šļūtenes un sāk mazgāt klāju. Dzenādams kamolu pa galda un krēslu apakšu, kaķis bija atritinājis visu dziju un izmudžinājis to pa visu istabu.

KLANĪTIES, 3. kónj., R. v., *locīties sveicinot*, # Sirmais vīrs, savas būdas priekšā iznācis, klanījās sveicinādams.

paklanīties, pbg., # Vijolniece iznāca skatuves priekšā un paklanījās.

atklanīties, *paklanīties*, *atņemot sveicienu*, # Viņš mazliet palocījās pret Grósvāldu, uz ko tas cēli atklanījās pretī.

izklanīties, *daudz klanīties*, # Kā pilsētiņā izeju uz ielas, kur visi mani pazīst un sveicina, dabonu izklanīties pa labi un pa kreisi.

paklaņa, L., # Viņš iztaisīja zemu paklaņu mājas kalpam un tādu pašu ķēkšai un kambarsulainim. Kad sāka skanēt mūzika, viņš devās pie nolūkotās meitenes un atdarināja noskatīto paklaņu.

KNIKSĒT, 2. kónj., R. v., *sveicinot vai pateicoties palocīt celi vai ceļus (parasti attiecībā uz mazām meitenēm)*, # Abi mazie pateicas pēc visiem pieklājības likumiem – zēns pievelk kāju un palokās, meitene dziļi kniksē. Kniksējot meitene papleš bagātīgi krokotos svārcīņus.

pakniksēt, pbg., # Svešās meitenes pieklājīgi atvadoties pakniksēja un aizgāja.

kniksis, L., # Meitenīte mūs sveicina ar kniksi.

REVERANSĒT, 2. kónj., R. v., *paklanīties līdz ar kāju saliekšanu nelielā pietupienā*, # Aija pateicās, pret skolotāju glīti reveransējot.

reveranss, L., # Ikviena operas ārija beidzas ar reveransu pret publiku. Viņa graciōzi palocījās plašos reveransos.

SAKŅUPT, -kņūp, -kņupa / **sagumt** / **sagubt**, -gubst, -guba, / **nokņupt** / **saļumt**, -ļumst, -ļuma, R. v., pbg., *salīkt uz priekšu vai uz leju* # Ar rokām aptvēris ceļgalus, pats ar seju sakņupis tiem pāri, Indulis raud ēlsodams. Apsēžoties viņa pleci sagumst uz priekšu, it kā viņu spiestu liels smagums. Nerēti redzami sagumuši, salīkuši jaunieši, kuri nezina, kur savas kājas un rokas likt. Viņš saguma uz krēsla, un viss viņa augums sāka raustīties nevaldāmās ēlsās. Pie tēva gultas sagubusi sēd māte. Jau krēsla nolaidās pār mežu, bet viņš, nokņupis pie zemes, vēl darbojās gar stirnu. Viņš sāk šņukstēt un saļumst uz krēsla pie durvīm.

iekņupt / **iekņupt**, *sakņūpot kur iesēsties vai iegulties*, # Lielākā daļa pilsētiņas iedzīvotāju tonakt negulēja – arī māte bija iekņupusi gultā tāpat ar visām drēbēm. Žaniņš attapās šķūnī ar kaistošiem vaigiem, iekņupis vakar savestajā sienā.

piekņupt / **piekņupt**, *kņūpot pievirzīties pie kā*, # Neveikls un nevarīgs es piekņupu pie loga un raudzījos ielas ņirboņā.

knūpus / **knūpus**, V., *sakņupušā stāvoklī*, # Bócmānis, nometies kņūpus uz plosta, ar garu dunci graizīja pušu ap dzenskrūvi aptinušās tīklu varzas. Viņa iekrita knūpus gultā un iespieda seju spilvenā.

sakņupums, L., *kņūpus stāvoklis*, # Ilgstošas nodarbības skolā un mājās, sēdēšana pie galda nogurdina nenobriedušā organisma muguras muskulatūru un rada sakņupumu.

KUMPS / **sakucis** / **sakucies**, Kd., *saliekts vai ar izliekumu uz augšu vai ārpusi*, # Cits gāja taisns un saslēģies, cits kumps, galvu plecos ierāvis. Gar sienmalām soli un uz tiem sēd slimie, gan sakucuši uz priekšu, gan atspiedušies pret sienu. Róberts, ar krūtīm uz galda sakucies, lūpas līdzšķobīdams, rakstīja savu vārdu uz jaunās burtnīcas vāka. Viņš bija vidēja auguma, sēdēja vai gāja mazliet sakucies uz priekšu, kā smagu nastu nesdams.

sakumpt / **uzkumpt** / **uzmest kūkumu**, pbg., M., *kļūt kumpam*, # Daudziem cilvēkiem sēžot vai stāvēt ir nosliece sakumpt. Tēvs lasīja kartupeļus pītā klūgu grozā, rāpus uzkumpis vecam maisam, pa vagu šļūkdams. Vīrietis, kaunēdamies no sava garuma, kūkumu uzmetis, soļo viņai blakus, kurpju purngalos vērdamies.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

LĪKT, līkst, līka / **liekties**, liecas, liecās, R. n. vai M., *būt vai kļūt līkam, noliektam, noliekušamies*, # Vējā līkst koku galotnes. Zem kājām līkst zāle. Mans pludiņš strauji nogrimst, bet maksķeres kāts līkst kā loks. Linu druva lielījās – Līks plūcēja muguriņa (T. dz.). Lielās egles zari līka līdz pašai zemei. Ābeļu zari līkst no augļu smaguma. Avenāji, pilni zaļu, nenobriedušu ogu, līka vai līdz zemei. Pāri takai līka lazdas zars. Viņam pāri liecās metra pusotra augsta velve. Labība liecās pret zemi, kā pārdomās grimdama. Slīdes ir no stipra tērauda – ne liecas, ne lūst.

līks / **liekts**, Kd., # Viņam rokā bija līka nūja kā turku zobens. Viņam zobos pórceļāna pīpe ar līku kātu. Smagais aplēdojums ziemā bija nolocījis bērziņus neatgriezeniski līkus. Plēsīgajiem

putniem ir līki knābji. Sivēni, no vēsuma sarāvušies līki kā elkoņi, klimta pa norakto kartupelāju, rakņādamies zemē pēc kāda palikuša kartupeļa. Viņš mani mācīja rakstīt ebreju burtus – punktus un līkas līnijas, rakstāmus no labās uz kreiso pusi. Nenožuvušam burtam sānos bija pieradusies klāt mēlna, līka svītra. No ilgā jūras darba viņš bija kļuvis tikpat līks kā visi vecie Grīvas ciema vīri. Vēl te bija seši krēsli ar liektām kājām, apvilkti zaļu zīdu.

palīks / ielīks, Kd., *samērā līks*, # Viņa tāda palīka kļuvusi, mugurā kā kupris sācis mesties. Viss bija pazīstams – palīkais pīlādzis aiz vārtiem, sols pie ogulāju krūmiem. Viņa deguns nav garš, bet mazliet ielīks.

līkums / izliekums / loks / cilpa, L., *līknes daļa*, # Viņš apstājās pret maiznīcu ar lielu misiņa kliņģeri virs durvīm, kura nosūbējušais līkums vāji zēltoja mēnesnīcā. Andrs, ratos kājās stāvēdams un grožu līkumu ap galvu griezdams, atbrauca ar sēka vezumu. Neviena krociņa, neviens izliekums nebojāja borta stingro līniju. Visbiežāk ir apaļā mugura ar pastiprinātu izliekumu (kūkumu) mugurkaulāja augšējā krūšu daļā. Zem acīm rūpesti un nemiers bija iekrāsojuši tumšus lokus. Stikla tīrītājs klabēdams grozījās no vienas puses uz otru, izvilkdams plašu, no ūdens straumēm brīvu loku. Šūpodamās lejup aizā laidās virve, kuras galā izveidotajā cilpā sēdēja kāds vīrs.

pusloks, L., *puse vai aptuveni puse no noslēgta loka*, # Rāpuļiem iekšējā auss sastāv no trim pusloka kanāliem. Auklu vilka tik stipri, ka makšķerkāts saliecās puslokā.

līklocis, L., *liekums uz vienu pusi ar drīz sēkojošu liekumu uz pretējo pusi*, # Līklocis ieņēma sevišķu vietu latviešu etnogrāfiskajā rakstā.

salīkt / saliekties / salocīties / samesties, pbg., # Puķes zem viņas tupelēm salīkst un vairs neatslien. Zem smagās mugursomas viņa stāvs tīri salīcis. Mugura šķīta salīkusi, ka ne atliekt vairs. Aukla nostiepās kā stīga, bet makšķerkāta augšgals saliecās jautājuma zīmē. Kalnā kāpa paunu Leipka, zem savas smagās kastes gluži līks saliecies. Plānos katlos jau no maza sitiena rodas ieliekumi, vāki salokās un nepieguļ vairs katla virsai. Pētera pleci bija nolīkuši vēl zemāk, gāja viņš uz priekšu sameties. Guntars vilkās uz mājām, sašķiebies un sameties no tukšās taras svara un bēdu smaguma. Viens no ievainotajiem brien pa sniegu knūpus sameties, sašautu roku pa zemi vilkdams. Pie katra soļa stirna tā dīvaini sametas uz pakaļējās kājas. Viņš no sāpēm ir sameties deviņos līkumos. Kad kājas saļodzījās vai sametās uz ielas bruģa un viņš gribēja apstāties, grūdiens mugurā viņu katreiz mudināja kustēties tālāk.

salīcis / saliekts, Kd., # Aiz klēts sava mūža beigas vada trīs vecas, salīkušas mežābeles. Uz spieķīša atbalstīdamās, pa ceļa malu tipināja gadu nastas saliekta večiņa.

pārlīcis, Kd., *ļoti stipri salīcis (par augumu)*, # Kādreiz par apkopēju strādāja tāda sīka, uz pusēm pārlīkusi vecenīte. Elīnai likās, ka vēctēvam vairs nav mugurkaula, tik pārlīcis viņš bija. Muguras bijušas tā pārlīkušas, ka nemaz vairs atstiept nevarējuši.

pārlocīts, Kd., *liecot salikts divkārtīgi vai vairākkārtīgi*, # Atvilktnes dibenā uzgāju divkārt pārlocītu lapu.

pārlietums / pārlocījums, L., # Ja papīra lapu grib pārdalīt uz pusēm bez palīglīdzekļiem, tad to vajag rūpīgi pārlocīt un tad uzmanīgi plēst pa pārlietuma / pārlocījuma līniju.

nolīkt / noliekties / paliekties / nolocīties, *salīkt uz leju*, # Kaķene pavirzījās tik tālu uz zara galu, ka tas strauji nolīka. Vietām vārpa bija nolīkušas līdz zemei. Rudzulauks nolīcis pa vējam. No slapjo lapu smaguma krūmi nolīkst krietni pāri ceļa malai. Viņa galva arvien zemāk nolīka pār krūtīm. Vēja brāzienos noliecas kailo kārklu zari un atkal izslejas līdz nākošajam pūtiem. Edgara galva snaudā noliecas zemu jo zemu. Ik reizi, verot durvis, sveces liesma noliecas. Rešns bērzs paliecies upei pretī un zemu nokāris zarus. Cepurei malas nolocījušās uz leju. Spējā rāvienā aizķerti, nolocījās ceriņu krūma zari.

noliekt / nolocīts, Kd., *liekts uz leju*, # Brēms aplikās svaigu apkaklīti ar noliektiem stūriem. Labā roktura pagarinājums mótōrzāģim ir noliekts uz leju, lai pret to varētu atbalstīt celi. Pieri apēnoja jaunās, zaļās platmales švītīgi lejup nolocītā mala. Viņš bija uzāvis līdz pusei nolocītus kirzas zābakus.

pielīkt / pieliekties, *noliekties klāt pie kā*, # Kailais zars aiz loga vēja brāzmās laiku pa laikam pielīkst / pieliecas pie rūts un pačabina. Viņa seja pieliecas klāt pie rūts tik cieši, ka degungals kļūst plakans.

uzlīkt / uzliekties, *nolīkt virsū kam*, # Bērza zari uzlīkuši uz jumta. Nogurumā viņš uzlīka uz galda un tūlīt aizmiga. Liepas zars uzliecies uz nojumes.

uzlikties / uzlocīties, *saliecties uz augšu*, # Kurpēm purngali uzliekušies uz augšu. Pirmajā solā viņš ievēroja jaunekli ar garām un smailām kurpēm, kuru purngali bija mazliet uzlocījušies uz augšu..

uzliekts / uzlocīts, Kd., *liekts uz augšu*, # Viens gumijas laivas gals ir mazliet smailāks, nedaudz uzliekts un skaitās priekšgals. Pēterim ir kamanas – īstas, ar ādas segu, uzliektiem slieču galiem. Tā ar to sakniebto muti, uzliekto degunteli un skuķi pie rokas katrā ziņā ir viņa sieva. Visiem trim bija vaļējas apkaklītes, uzlocītas piedurknes un plecos uzmeštas žaketes.

uzliekums L., # Lidmōdelim ribiņas nelīdzenas, spārnu galu uzliekums nevienāds.

pārlīkt / pārliekties, *nolīkt pāri*, # Krastam pārlīkušā vītola ēnā ūdens izskatās gandrīz melns un noslēpumaini dziļš. Alas ieejai pāri pārlīkusi žuburota liepa. Autō apstājās zem vecas priedes, kas tālu pārliecās pār ceļu. Alkšņi bija pārliekušies pāri upītei.

ielīkt / ieliekties / ielocīties / iegumt, *līkstot iesniegties kur iekšā; rasties liekumam, parasti uz nosacītu iekšpusi*, # Zari ielīkuši upē. Vezumnieku rindas priekšgals bija ieliecies kādā šķērsielā. Acis iemirdzas savādā spīdumā, lūpas ieliecas dīvainās līnijās. Lieces spēku ietekmē sijas vispirms ieliecas, bet, spēkam sasniedzot noteiktu lielumu, – lūst. Braucot pāri, tiltelis nokrakšķēja un mazliet ieliecās. Es ieraugu, ka Mārai ielocījusies apkaklīte. Triecienu vietā šī laka neplaisā, bet sava elastīguma dēļ ielokās, un iesistā vieta pēc iztaisnošanas nav jāpārkrāso. Spilvens bija iegumis – kāds te bija gulējis.

ieliektis / ielocīts, Kd., *liekts uz iekšpusi*, # Galvā viņam salmenīca paplatām malām un drusku ieliektu dibēnu. Viņam kājās taisni ielocītas baltas flaneļa bikses un baltas kurpes.

ieliekums / ielocījums, L., # Visātrāk lāpstīņa kļūst neasa vidus daļā, tāpēc asmens šķautnei šajā vietā ar laiku rodas ieliekums. Ap mātesaugu ieliec spēcīgas, viengadīgas, vesēlas atvases, un ielocījumu ar koka kāsti piesprauž grāvīša dibēnā un uzber augsni.

izliekties, *būt vai kļūt liektam*, # No vesera sitieniem ķīļu malas izliecas uz sāniem. Viņas kakls dīvaini izliecās, acīs pazibēja tāds ļaunums kā odzei, kas sagatavojusies lēcienam uz vardīti.

izliekts / izlocīts, Kd., *liekts uz ārpusi*, # Kultivātōra S-veidā izliektie zari augsni irdina labāk par visiem augsnes apstrādes rīkiem. Skolas koris izliekts puslokā gar skatuves dibēnu apkārt eglītei. Šķērszāģim ir izliekta zobu līnija un divi koka rokturi. Arkādijas diķos pēd gulbji lepni izliektiem kakliem. Arkls svaidījās arāja rokās, un vāga iznāca nelīdzena, līkloču izlocīta. Piecas izpletņu lēcējas dzeltenos tērpos lec vienlaikus un, turēdamās cita pie citas, lidinās garā, dīvaini izlocītā virknē. Strādājot ar pareizi izlocītu zāģi, griezumam ir gluds un zāģa gaita viegla. Melnās bazalta kōlōnņas vietām sliecas augšup pa kalna nogāzi, reizēm izlocītas dīvainās krokās.

izliekums / izlocījums, L., # Cilvēka mugurkaulam ir krūšu, jostas un krustu izliekumi. Sausas un blīvas koksnes zāģēšanai zāģa zobu izlocījums var būt mazāks nekā mitras koksnes zāģēšanai. Piparkūku sirds ir ar baltiem un sarkaniem cukura stīdziņu izlocījumiem ap malām. Mazie priežu stumbriņi pie sakņu kakla veido cilpveidīgus izlocījumus.

atliekties / atlocīties, *būt vai kļūt ar mainītu virzienu pēc locījuma*, # Burtnīcai vai grāmatai ir ausis – tā saka par burtnīcu vai grāmatu ar atliektiem stūriem no bezrūpīgas apiešanās ar tām. Apkakles stūrīši atlocījušies – darbs gludeklīm.

atliekts / atlocīts, Kd., *liekts nosacītā atpakaļvirzienā*, # Grāmataiņa, kabatā glabādamās, kļuvusi ar atliektiem stūriem un izbalējusi. Pļaudams viņš iecirta akmeni, nācās ar āmuru izdauzīt atliekto izkaps zobu. Tenim galvā pagara ziemas cepure ar plakanu dibēnu, nagu un atliektām austiņām. Vīriem kājās gari gumijas zābaki atlocītiem augšgaliem.

atliekums / atlocījums, L., # Viņš izlasīto grāmatas daļu atzīmē ar pēdējās izlasītās lapas atliekumu, bet tas bojā grāmatu, tāpēc labāk lietot grāmatzīmi. Viņa apkaklītes atlocījums bija ass kā nazis. Sedziņu noslēdz atlocījums, kas nošūts ar cauro vīli.

aplīkt, nolīkt (*daudziem vai visiem*), # Ābelei visi zari aplīkuši no ābolu smaguma.

apliekties / aplocīties, *būt vai kļūt liektam kam apkārt*, # Samta ņieburs cieši apliecies viņas krūtīm. Vīnstīgas apliekušās ap žogu. Apliekušās durvju stenderei, liesmas no degošās virtuves laužas laukā gaitenī. Apiņi aplocījušies ap sētu. Viens, divi, trīs.. – viegls un gaisīgs ap spožo pārdevējas metra mēru aplokās aizkaru audums.

aizlīkt / aizliekties, *kļūt liektam kam priekšā*, # Zars kā parasti no lietus smaguma aizlīkst / aizliecas logam priekšā.

LOCĪTIES, 3. kónj., R. n. vai R. v., *vairākkārt likt, liekties*, # Pirksti aukstumā kļuva stīvi un negribēja vairs lāgā locīties. No cigāra augšup locījās tieva, zila dūmu strūkliņa. Liesmu mēles kāri locījās ap svētajām relikvijām un aprija tās vienu pēc otras. Labības stiebri locījās vējā.

klanīties, 3. kónj., R. n. vai R. v., *vairākkārt liekties, likt uz leju*, # Vētras laikā kāpās svilpodamas un šņākdamas gāja pa gaisu smiltis, bet krūmi un kroplās priedītes klanījās vai līdz pašai zemei.

salocīties / saklanīties / noklanīties, pbg., # Striķa gals Strautiņa rokā veikli salocījās mezglā. Lekcijas laikā, cīnīdamies ar miegu, viņš ne reizi vien saklanījās kā aizmidzis važonis uz bukas. Akas vinda noklanās vienreiz, otrreiz pret vakariem un tad paliek kā sargs visu nakti dēdam, pār māju nolikusi.

palocīties, *mazliet locīties*, # Kad uznāk kāda stiprāka vēja pūsma, tad bērzu galotnes mazliet palokās.

izlocīties, *dažādos veidos locīties*, # Pa laikam nošķīda zibens un, lauztās līnijās izlocīdamies, nozuda aiz egļu galotnēm. Lókómótīve sviēda gaisā dūmu apļus, kas, ceļdamies augstāk, izlocījās dīvainos līkumos un izgaisa. Pīpētājam p use dūmu divās strūklās izlokās laukā pa nāsīm, bet otra puse guldzieniem izplūst no mutes. Izlocījies gaisā kā čūska, siksna pielipa Alim pie muguras.

pārlocīties, *salocīties uz pusēm*, # Nevīžīgi aizšķirot, grāmatas lapa pārlocījies.

ROTĪTIES, 3. kónj., R. n., *pakļauties rotīšanai*, # Uz leju jau tās piedurknes rotās vieglāk un ātrāk nekā uz augšu.

atrotīties, M., *kļūt atrotītam*, # Platmales malas bija atrotījušās uz augšu. Bet karogs vējā atrotījies spulgs Zem maija debesīm šalc, spēkā plandot (M.Ķempe).

uzrotīties, M., *kļūt uzrotītam*, # Mugurā viņam bija plīks kažoks, kailās kājas koka tupelēs, apakšbikses tepat vai līdz ceļiem uzrotījušās.

TĪTIES / ritināties / rullēties, M., *tikt tītam, kļūt satītam*, # Žilbinoši baltas ķīmiskās šķiedras pavedieni tinas uz spolēm. Nošļukušais grožu gals sāka tīties ap riteņa asi. Uz akas grieztuves kā čūska tinās ķēde. Aukla ir tā satīta ap žeperīti, ka tā pie pirmā stiprākā parāviena ritinās vaļā. Attītais papīrlapu žūksnis spītīgi atkal ritinājās kopā. Ja skārda rulli atrullēs vaļā, tad, vaļā palaists, tas rullēsies atkal kopā.

satīties / notīties / saritināties / sarullēties, M., *kļūt satītam*, # Rudens tuvu – lapiņas Bailīgi čokuros satinas (Aspazija). Kamols notinies ļoti ciets, ļoti blīvs. Čaukstēdamas saritinās papīra malas atpakaļ tīstoklī. Daudzreiz jaunās hiacinšu lapas vienpusēji dzeltē un saritinās. Tagad gandrīz visām filmām ir triacetāta pamatne, kurai ir tieksme sarullēties.

uztīties / uzritināties, *kļūt uztītam*, # Ja jūra stipri viļņojas, tad mótorus pilnīgi aptur, lai uz kuģa skruves neuztītos tīkli. Pie vinčas nostājas Valdis, tróse mehāniski uzritinās uz spolēm

iztīties / izritināties / atritināties, *kļūt iztītam*, # Un no šī kamola iztinas dziesmas kā grodi dziju pavedieni, kas no mājas sliekšņa izritinās tālos pasaules ceļos (A.Vējāns). Uz grīdas guļ josta, izritinājusies visā garumā. Šļūtenes žigli atritinājās, un baltas strūklas šļāca pret degošo jumtu. Ingrīda stūma ar kāju saritināto paklāju, kamēr tas atritinājās vaļā līdz galam.

pietīties, *tīties pilnam*, # Spole ātri pietinās pilna.

KŅUPT, kņūp, kņupa / **knupt**, knūp, knupa / **ļimt**, ļimst, ļima / **gumt**, gumst, guma, R. n., *likt uz priekšu, uz leju (parasti aiz fiziska nespēka vai smaga pārdzīvojuma)*, # Reizi pēc reizes, cīnoties ar miegu, viņa galva un pleci kņūp pār solu un atkal raujas augšup. Aiz noguruma kājas ceļgalos sāk ļimt. Muskuļi vēl raustījās, ceļi reizēm ļima, reizēm iedrebējās. Stāvs saļogās mirklī un slīd, un gumst (V.Lukss). Vēcais vīrs guma un streipuļoja. Ābeles gumst zem ābolu smaguma.

sakņūpt / saknupt / sagumt / sagubt, -gubst, -guba, / **nokņūpt / noknupt / samesties**, -metas, -metās / **saļimt / saļumt**, -ļumst, -ļuma / **noļimt**, pbg., # Vēl zemāk sakņupa viņas pleci, vēl nelaimīgāka viņa šķīta. Gaida iet atgulties, bet pie durvīm apstājas un sakņūp jaunā sāpju lēkmē. Viņš parasti gāja, rokas uz muguras salicis, uz priekšu sakņupis. Pēc netālā mīnas sprādziena, Grundulis ievaidējās un smagi saguma. Zem balta smaguma stāv sagumusi egle.. (L.Brīdaka). Vēctēvs iekunkstēdamies saguba uz priekšu. Viņas kalsenie pleci saguba pār galdu. Viss gāja uz postu, arī smēde vēl vairāk saguba uz vieniem sāniem. Uz krūtīm nokņupušu galvu viņš atslīgst dīvanā. Pie katra soļa stirna tā dīvaini sametas uz pakalējās kājas, šķiet, ka tā ir ievainota. Viņš vilkā uz mājām, sašķiebies un sameties kūkumā no tukšās taras svāra un bēdu smaguma. Kad kājas saļodzījās vai sametās uz ielas bruģa un gaita palēninājās, spēcīgs grūdiens mugurā skubināja viņu

uz priekšu. Vecā sieviņa sametusias deviņos likumos, bet kustējās ņpri. Gāja viņš sameties uz priekšu vēl vairāk nekā agrāk. Ievainotais brien pa sniegu knūpu sameties, sašautu roku pa zemi vilkdams. Viņš izslienās stāvus, bet kājas saļimst, un viņš atkal krīt gar zemi. Ikkatrā ceļa dobītē viņam kāja pašļuka un augums saļuma uz priekšu. Viņa galva lēnām noļimst uz krūtīm.

iekņupt / ieknupt / iegumt, *sakņūpot kur iesēsties vai iegulties*, # Bezspēkā viņš iekņupa / ieguma krēslā.

knūpus / knūpus / knūpu / pakņūpus, v., *sakņupušā stāvoklī; slīpi; ar augšdaļu uz leju*, # Pie žagaru kaudzes, knūpus nogrūsts, tupēja Kalna Dauksts. Knūpus iestiprinātam cirvim smaguma centrs ir izdevīgākā vietā nekā atkaru iestiprinātam, tāpēc arī cirtiena precizitāte augstāka. Zārka galvgalis nolikts uz miežu maisa, bet kājgalis uz knūpu apgāzta pūra. Balts mēness sameties pār mežiem knūpu.. (I.Ziedonis). Viņš nevarēja atliekties taisni, staigāja pakņūpus.

KUMPT, kumpst, kumpa / **kūkumoties**, 2. kónj., R. s., *būt saliektam vai izliektam uz augšu vai ārpusi*, # Es līdzīgs smēdei aukstai, kas, izdzisusi sen, pie ceļa malas kumpst (V.Līvzemnieks). Uz saspridzinātā dzelzceļa kūkumojas visādos veidos izlocītas sliedes.

sakumpt / uzkumpt / piekumpt, pbg., M., *kļūt kumpam*, # Zēns velkas mums nopakaļ, sakumpis zem somas, it kā tā būtu vešļa kaudze rūgtas nelaimes. Viņš neko daudz nebija mainījis pa kara gadiem, vienīgi mati atkāpušies uz pakausi un pleci uzkumpuši. Pie viena no bišu stropiem kūp viegli dūmi un rosās kāds piekumpis stāvs ar dīvainu ķiveri galvā.

kumps / kumpains / kūkumains / sakucis / sakucies / uzkucis / uzkumpis / sakrupis, Kd., *saliekts vai ar izliekumu uz augšu vai ārpusi*, # Vecuks bija kumps kā vešs gēlzis, taču tas viņam netraucēja ņpri kustēties. Viņa mugura pavisam salīkusi, gandrīz kumpa. Viņam bija kumpains ērgļa deguns, kā jau muižnieka atvasei. Vecīte sastrādātiem, kumpainiem pirkstiem knibinājās ap novalkātu rokassomiņu. Kamieļi ciešāk piespiež viens otram savas kumpainās muguras. Cauri ābeļu kumpainajiem stumbriem viņš rēdz visu dārzu. Visapkārt bija kūkumains reljefs – pakalni un ieplakas starp tiem. Flīžu klājienam nav ne kārtīgi nolīdzināts, ne nostiprināts, tāpēc tas iznācis kūkumains. Cits gāja taisns un saslējies, cits sakucis / sakucies, galvu plecos ierāvis. Augumā viņš pārsniegtu Ardī, ja nebūtu plecos mazliet uzkucis. Garo, uzkumpušo augumu vēl vairāk saliecis, viņš apstaigāja ugunskurus. Uz pilsētas pusi lēnām klunčo divas ubadzes – pusaugu meitene un sakrupusi vecene.

kumpa / kumpums / kūkums / sakumpums, L., # Vīrs bija jau krietni gados ar samanāmu kumpu mugurā. Mašīna brauc zvalstīdamās pa akmeņiem un sakņu kumpām. No večas muguras kumpumu prom nedabūsi. Deguns ar kumpumu, kas jaunībā viņai piešķīra zināmu eksotiku, tagad šķīta par lielu un līku kalsnajai sejai. Viņš bija pasauss vīrs ar apaļīgu kūkumu mugurā, kāds izveidojas ļaudīm, kuri aizvien sēž, nolīkuši pār kancelejas galdiem. Deguns viņam uzkrītošs – ar lielu kūkumu un smailu, iesarkanu galu. Zeme te izbadīta kūkumu kūkumiem. Jau no jūras ir pamanāma krasta tumšā svītra ar Pieres kalna kūkumu vidū. Slikta stāja, sakumpums, pat nefiksējama skoliōze vērojama jau bērnodārza audzēkņiem.

LIEKT, liec, lieca, K., *darīt līku*, # Jasmīnam koksne ir ļoti trausla, mēģinot to liekt, – lūzīs. Pureņu lapās salasījies lietūs ūdens liec tās uz leju.

liece / liekums, L., # Būvēs un kónstrukcijās koksne tiek bieži pakļauta liecei. Lieces spēku iedarbībā sijas vispirms ieliecas, bet, spēkam sasniedzot noteiktu lielumu, – lūst. Metinājums labi pretojas stiepei, spiedei un sānu liecei, bet nepretojas stateniskai liecei. Sólvitas smalkais lūpu liekums bērnišķīgi sašķīebās. Šai kamerā griestu liekumā dega diezgan lielu apmēru spuldze.

saliekt, pbg., # Vēji visus piekrastes kokus saliekuši uz jūras pusi.

saliekamais / salokāmais, Kd., *sakļaut iespējams*, # Kopmītnes istabā līdzās citām gultām stāvēja arī saliekamā gultiņa. Viņš nolika mākslinieci ērtu saliekamo soliņu, kādu profesionāli gleznotāji nēsā sev līdzī studijās. Režisōrs sēž uz salokāmā alumīnija cauruļu krēsliņa. Autobuss nošņācās, un tā abos galos nesteidzīgi vērās vaļā salokāmās durvis.

paliect, *mazliet saliekt*, # Alksnis ir trausls – drusku aizcērt, drusku paliec un pušu ir.

palieciens, L., # Krietni jāievīngrinās, lai vajadzīgo zāģa zobu izlocījumu iegūtu ar vienreizēju sānisku paliēcienu.

pieliekt, *liekt klāt ko pie kā*, # No rīta televizōru antenas bija pieliektas pie jumtiem, bet vētra vēl nedomāja rīmt.

pārliectums / pārlocījums, L., # Ja papīra lapu grib pārdalīt uz pusēm bez palīglīdzekļiem, tad to vajag rūpīgi pārlocīt un tad uzmanīgi plēst pa pārliectuma / pārlocījuma līniju.

noliekt, *saliekt uz leju*, # Sniegs ir noliecis egļu zarus pavisam slīpi. Šī lazda ir par resnu, lai to noliektu pie zemes. Milzīgs vilnis noliec kuģa bōrtu gandrīz līdz pašam ūdenim.

noliekums / **noliece**, L., # Einšteina idejas par gaismas stara nolieci gravitācijas laukā pirmoreiz tika publiski apspriestas I Baltijas dabaszinātnieku sanāksmē. Akmens tēlam varena piere, galvas noliekums pilns spēka.

ieliekt, *saliekt uz nosacītu iekšpusi; liecot iedziļināt kur*, # Ja no plānas metāla kannas izsūknē gaisu, tad atmosfēras spiediens ieliec tai sānus. Pavairojot ar noliektņiem avenes, augsnē ieliec to zara daļu, kas tikko iesāk pārkoksnēties. Daži kārkli bija ieliekuši zaru galus ūdenī.

ieliekums, L., # Visātrāk lāpstīņa kļūst neasa vidus daļā, tāpēc asmens šķautnei šajā vietā ar laiku rodas ieliekums.

izliekt, *saliekt uz nosacītu ārpusi*, # Knaiblēs ietvērto zāģa zobu lēnām izliec uz vieniem vai otriem sāniem.

izliekums, L., # Cilvēka mugurkaulam ir krūšu, jostas un krustu izliekumi.

uzliekt, *saliekt uz augšpusi*, # Uzliecot uz augšu ūsu galus, jāievēro abu pušu simetrija.

uzliekums, L., # Lidmōdelim ribiņas nelīdzēnas, spārnu galu uzliekums nevienāds.

atliekt, *saliekt promvirzienā*, # Neuzmanīgi pļaudams, viņš iecirta akmenī, tāpēc nu nācās meklēt āmuru, lai izdauzītu līdzēnu atliekto izkaptis zobu.

atliekums, L., # Viņš izlasīto grāmatas daļu atzīmē ar pēdējās izlasītās lapas atliekumu, bet tas bojā grāmatu, tāpēc labāk lietot grāmatzīmi.

aizliekt, *liekt ko aiz kā; liekt ko kam priekšā*, # Vējš aizlieca vīnstīgas priekšā logam.

apliekt, *liecot apņemt ko daļēji vai pilnīgi apkārt*, # Cinkotu skārdu apliec ap vēja dēļa augšmalu. Stīpām apliektās, audeklu pārjūmtās kulbas piekrautas līdz augšai.

LOCĪT, 3. kōnj., K., *vairākkārt vai ilgstoši liekt*, # Vējš loka ābeles zarus. Uguns virzījās uz priekšu, locīdama savas neskaitāmās liesmu mēlītes.

locījums, L. # Papīrs ielplīsis locījuma vietā. Galdautam jābūt nevainojami tīram, kārtīgi izgludinātam un salocītam, lai, uzklājot uz galda, locījuma vietas būtu redzamas.

salocīt / **izlocīt** / **ielocīt**, pbg., # Sprādziens izrāvis dziļu bedri, sašķaidījis gultņus un salocījis sliedes. Izlokot zāģa zobus pārmaiņus vienu uz vienu un otru uz otru pusi, rada tā dēvēto zāģa ceļu. Slapjums kaņepes izlocījis uz visām pusēm. Vēji ielocījuši koku liku. Diriģenta kreisā roka mehāniski ieloka partitūrai stūrus.

izlocījums, L., # Sausas un blīvas koksnes zāģēšanai zāģa zobu izlocījums var būt mazāks nekā mitras koksnes zāģēšanai. Piparkūku sirds ir ar baltiem un sarkaniem cukura stīdziņu izlocījumiem ap malām. Mazie priežu stumbriņi pie sakņu kakla veido cilpveidīgus izlocījumus.

ielocījums / **ieloce**, L., # Ap mātesaugu ieliec spēcīgas, viengadīgas, veselā atvases un ielocījumu ar koka kāsti piesprauž grāvīša dibenā un uzber augsni. Sedziņa šūta ielocījuma tehnikā. Nōrmāla smagana aizpilda zobu starpas un pirms pieaugšanas zobam rada ieloci uz zoba saknes pusi.

pārlocīt, *salocīt divkārtīgi vai vairākkārtīgi; locīt atkārtoti*, # Zāģa ceļš var būt gan pārāk šaurs, gan pārāk plats – abos gadījumos zāģim zobi jāpārloka.

nolocīt, *locīt lejup*, # Lai tiktu pie riekstiem, lazdu lapotnes vajadzēja nolocīt uz leju līdz aizsniedzamam augstumam. Viņa pieri aizsedza zaļas, jaunas platmales švītīgi lejup nolocītā mala.

atlocīt / **nolocīt**, *salocīt pretējā virzienā (parasti plāju)*, # Pusdienu servjete vispirms saloka četrās daļās un tad vienu vaļējo stūri atloka atpakaļ trīsstūrī. Pelēkā virskrekla piedurknes, atlocītas līdz elkoņiem, atsedza muskuļotas rokas. Viņš bija apāvies līdz pusei nolocītus kirzas zābakus.

atlocījums, L., # Sedziņu noslēdz atlocījums, kas nošūts ar cauro vīli. Viņai mugurā bieza jaka ar pusaugstu apkakles atlocījumu. Viņa apkaklītes atlocījums bija ass kā nazis.

aplocīt, *locīt apkārt*, # Klūgas bija tik lokanas, ka tās nesalūza, ja tās aplocīja ap koka stumbru. Akas vāku vēl aplocīja ar skārdu, lai lietū katreiz nesamirkst.

pielocīt, *lokot pietuvināt, pievirzīt klāt*, # Mūrējot skursteni, tam visapkārt atstāj rievu, kurā ielaiž un pieloka skārdu.

LOKANS, Kd., *viegli lokāms*, # Lazdas koksne ir ļoti lokana un sīksta, tāpēc to lieto stīpu pagatavošanai un pinumiem. Viegls vējiņš šūpoja bērzu lokanos zarus. Rūpnīcas filiāle ražo lokanās vārpstas autómobiļiem.

lokanums / **lokanība**, L., # Ja kokiem nebūtu lokanuma / lokanības, tad katrs stiprāks vējš tos aplauzītu.

2. 3. Vēze un iedarbe ar vēzi.

Dzīvībuņu kustībveices.

VĒZT, vēz, vēza / **māt**, māj, māja / **mest (ar ko)**, meṭ, meta, K., *kustināt, galvenokārt svārstveidīgi, locekļus vai rokā turamus priekšmetus*, # Viņš no pašas zēnības, sēdēdams koka zirgā, vēzis zobenu, āvu vai šķēpu. Vēž karavīrs kara vāli.. (I.Ziedonis). Satiksmes regulētājs māj ar zizli. Stāvēju uz salas, mādams aizbraucēju laiviņai atvadas – vispirms ar roku, pēc tam ar divi. Viņš klausījās, māja ar galvu un šķitās saprotam. Lidija māja Andrai ar acīm, aicinot norimt. Rita stāvēja pusatvērtajās durvīs un māja sveicienus. Juris skrēja pretī un jau pa gabalu meta ar roku. Zarēns velti mudinādams meta ar galvu un mirkšķināja ar acīm. Ievuks stāv, meṭ man ar acīm un ar galvu pamet uz upes pusi, kas jāsaprot, lai mekleju viņu tur.

novēzt / pavēzt / pamāt / pamest (ar ko), pbg., # Viņš neiesita, tikai novēza dūri man gar degunu. Rādīdams viņš pavēza roku attiecīgajā virzienā. Viņš strauji un spēcīgi pavēza ar slotu bišu mākonī. Viņš jautā un pamāj ar galvu uz kuģa pusi. Vadītājs pamāja ar zīmuļa galu uz Vili. Iztālēm viņa pamāj Lūsīm sveicienu. Vēl brīdi viņa pamāj aizbraucējiem ar lakatiņu. To sakot, viņš pamet ar galvu uz mājas pusi. Uradņiks pameta zēnam ar roku, lai nāk šurp. Viņš neizkāpj no ratiem, bet pamet ar pirkstu, aicinot pie sevis.

atvēzt / atvēzties, pavēzt roku (ar vai bez rīka) gaisā vai atpakaļ, # Luktura gaismas kūlis izceļ no tumsas kādu stāvu ar atvēztu veseri rokās. Viņš izpildīja vingrojumu, spēcīgi atvēžot rokas. Viņš paņēma akmeni, atvēzās un svieda. Viņš atvēzās sitenam, bet atgīdās, ka šeit nav īstā vieta, kur rēķinus kārtot ar dūrēm.

atmāt, atbildēt ar mājienu, # Atskatījies viņš redz māti vēl arvien mājā ar lakatiņu un pēdējo reizi atmāj ar cepuri pretī. Uz jautājumu, vai nav noguris, viņš smaidot atmāj, ka viss kārtībā.

samāties, māt viens otram, # Ieraudzījuši drūzmā viens otru, viņi samājās jau pa gabalu.

mājiens / pamājiens / pametiens, L., # Lidija ar galvas mājienu lika saprast, ka lūgums tiks izpildīts. Izejot pa ostas vārtiem, kapteinis Grejs ar misteru Tómsōnu uz sava kuģa klāja ar rokas mājienu mūs ilgi pavadīja. Paklausot diriģenta mājienu, gan ōrķestris, gan dziedātāji muzicē viegli un brīvi. Manam sveicienam Judīte atbildēja ar vieglu galvas pamājienu. „Tur iekšā,” viņš teica reizē ar galvas pametienu uz mājeles pusi.

VĒZĒT / vēzēties, 2. kónj. / **vicināt / vicināties / vēcināt / vēcināties / vēdīt / vēdīties / vēdināt / vēdināties**, 3. kónj., K., *vairākkārt vēzt*, # Zigurds dziedāja, ritmā rokas vēzēdams. Pārcēlājs spēcīgi vēzēja airus. Ar rokām vēzēdamies, šķiru kuplo krūmu zarus un laužos uz priekšu. Karavīri soļo, rokas ritmā vēzējas, pamīšus viena uz priekšu, otra atpakaļ. Vilciens uzņem gaitu, bet aizbraucēji un pavadītāji vicina pēdējās atvadas ar rokām, lakatiņiem, cepurēm vai ziediem. Ātri spārnus vicinot, gaisā paceļas mežapīļu bariņš. Zirgi ar astēm vicinās no dunduriem. Ganiņš stāv un garlaikoti vicinās ar garu, zarainu vicu. Zaldāti, lūkodami iesilt, vēcināja rokas ap pleciem, locījās, dauzīja kājas pret zemi. Zemnieki mudināja mūļus, vēcinot gaisā garas niedru rīkstes. Ganu suns priedīgi vēcināja asti. Viņu rokas vēcinājās soļu taktī. Ja zemē nobēra maizes druskas, tūdaļ no apkārtējiem jumtiem, skaļi vēdot spārnus, pie kājām sakrita baloži. Puisēns ar rociņu vēdīja atvadas. Lielu putnu spārni vēdās lēni. Tóreadors vēdināja ar sarkano lakatu, bet pats nekustējās no vietas. Aizsmēķējusi viņa vēdināja rokā degošo sērķociņu, lai to nodzēstu. Biruta vēdina ar lakatiņu, atvēsinot savu sakarsušo seju. Vīrieši goda uzvalkos pludoja sviedros, sievietes ar dziesmu grāmatām vēdināja gaisu. Vārņēni bieži vēdināja ligzdā spārnus, gaidīdami laiku, kad varēs lidot kā lielās vārņas. Vīrieši bija novilkuši svārkus, sievietes vēdinājās ar kabatlakatiņiem un salocītām avīzēm. Ziloņi bija aplauzuši zarus, lai ar tiem vēdinātos.

airēties / irties / žvidzināt / šaudīt / šaudīties / plītēties / pleitēties / plātīt / plātīties /, 3. kónj., K., *vairākkārt vēzt*, # Edžiņš ar rokām spēcīgi airējās, turēdamies pretī straumei. Ar abiem elkoņiem airēdamās, viņa spraucās ārā no pūļa. Zēns prata drusku peldēt, bet apjukumā irās prom no jahtas. Zirdziņš tecēja sīkiem rikšiem, bet braucējs nemitīgi raustīja grožus, šmaukstināja ar lūpām un žvidzināja ar pātagu. Govs nemitīgi šauda asti, mušas un dundurus dzenādama. Odze šaudīja savu šķelto mēli. Teliņš šaudīja mēli, līdz satvēra pupu mutē. Šunelis smilkst, nemierīgi šaudīdams galvu. Nokļuvis ārstes rokās, kucēns šauda bailpilnas acītes. Rutas acis nemierīgi šaudījās te pie Jankas, te pie brāļa. Uz augstas dēļu sētas tup vārņa, šūpodamās vēja grūdienos un plītēdamās spārnim. Vīterodams putniņš plātīja spārnus un raustīja asti. Kāds garš vīrietis, rokas

plātot, kaut ko tur klāstīja. Reizēm darbnīcā gāja īsti skaļi – vīri strīdējās, klaigāja, plātījās rokām, centās cits citu pārliecināt. Kapteinis stāstīdams bija piecēlies kājās, reizumis plātījās ar rokām, paspēra dažus soļus šurp un turp pa nelielo kajīti.

savēzēt / savēzēties / savicināt / savēcināt / savēcināties / izvīcināt / izvēcināt / izvēcināties / novēzēt / novicināt / novēcināt / novēdīt / noplātīt / noplātīties, pbg., # Viņš uzliek uz āķa jaunu ēsmu un, savēzējis pār galvu, slaidi ielidina atsvaru Daugavā. Francisks savēzējās ar dakšām un sviēda tās uz durvju pusi. Zirgs savicināja asti, bet nekustējās no vietas. Viņa savicināja jauno seģeni, gluži kā buru izplezdama pāri galvai. Vai nu atveras zieds, vai putns savēcina spārnus – lietā tiek likta uzkrātā bióenergija. Vienaldzīgi pablenzis manī, suns laiski savēcina asti un novēršas. Kad diriģents savēcināja abas rokas, likās, ka viņam pieauguši spārni. Pamanījusi, ka mušas aplīpušas kafijas traukiem, saimniece paķēra salveti un savēcinājās pret riebeklēm. Nu bija pienākusi izdevība izvīcināt dūres. Gailis bieži izvēcina spārnus, kaut arī nekur nelido. Pļaudams tā izvēcināju rokas, ka vakarā sāpēja. Izblāustījos un izvēcinājos ar rokām, bet veltīgi – mani neviens nepamanīja. Viņš novēzēja dūri gar Jura degunu. Viņa novicināja roku, lapseni atgaiņādama. Ivars draudoši novicināja dūres. Mazulis arī pacēla rociņu, novēcināja un pasmaidīja. Viņa vēlreiz novēcināja aizbraucējiem ar lakatiņu. Viņa novēdīja platos, raibos svārkus tā, ka kļuva redzami viņas slaidie stilbi. Mēs ar Valdi neziņā noplātījām rokas – no Daiņa nebija ne vēsts. Viņš vien noplātījās ar rokām, bet neko pateikt nemācēja.

atvēzēt / atvēzēties, *vēzēt atpakaļvirzienā*, # Viņš atvēzēja brīvo roku, cik tālu vien iespējams, un, zobus sakodis, ietrica dūri Kristīnei deniņos. Bramanis atvēzējās ar izkapti un blieža pirmo cirtieni tā, it kā viņam zāle nebūtu jānopļauj, bet ar sišanu jānosit. Atvēzējies viņš trieca pret bruņām degpuđeli.

atvēcināt / atvēcināties, *vēcināt atgaiņājoties vai izteicot atraidījumu*, # Es aizkūpināju papirósu, bet kaimiņiene sāka tik nikni atvēcināt dūmus, ka ļāvu papirósam nodzist. Mušas vairs nekoda, un govīs tikai tāpēc laiski atvēcinājās, ka aste tādēļ bija un turēt to pavisam mierā būtu nepiedienīgi. Uzaicināta pavizināties, večā sieva smiedamās atvēcinājās abām rokām, kā tad šī nu iederēšoties jaunekļu barā.

apvēdināt / apvēdināties, *vēdināt, lai rastos atvēsinoša gaisa plūsma*, # Dažas dāmas apvēdinājās ar vēdekļiem, citas apvēdināja sejas ar mutautiņiem.

ievēzēt / ievēzēties / ievicināt / ievēcināt, *izdarīt vēzienu sekojošai darbībai*, # Jātnieks jau ievēzēja zobenu cirtienam. Putns ievēzē / ievicina / ievēcina spārnus lidojumam. Stārķis ievēzējas ar spārnēm, izstiepj garo kaklu uz priekšu, paceļas un aizlaižas.

pavēzēt / pavicināt / pavēcināt / pavēcināties / pavēdināt / pavēdināties / paplātīt / paplātīties, *viegli, nedaudz savēzēt*, # Gailis izriež krūtis un pavēzē spārnus. Suns pavicina / pavēcina asti. Viņš pavicina vēlreiz mums ar cepuri un pazūd aiz kalna. Zosis uzbudināti pavēcinās ar spārnēm. Mudīte neatbild, tikai pavēdina savus garskropstainos plakstus kā tauriņš spārnus. Suns pavērās meitenē un pavēdināja ar atsaucīgo asti. Cūkām ausis ik pa laikam pavēdinās kā vēdekļi. Skolotājs neizpratnē tikai rokas paplātīja. Viņš nezināja atbildēt, paplātījās ar rokām un parastāja plecus.

vēziens / vēdiens / vēdas / atvēziens / ievēziens / apvēziens, L., # Silvija ar strauju rokas vēzienu pasita atpakaļ savus blóndos, dabiskos viņos plūstošos matus. Vīri ar veiklu vēzienu pārmet pār bórtu traļa āmja bóju. Meža pīles lido ar straujiem un skanīgiem spārnū vēdieniem. Pēkšņi ar vieglām spārnū vēdām atlaižas liela pūce. Bez kārtīga atvēziena neko tālu neaizmetīsi. Galda tenisā servējot nedrīkst izdarīt lielu ievēzienu. Izdarot uz stieņa lielo apvēzienu, spórtists sajūt krietnu pārslodzi.

vēzienveidīgs / vēzienveida, Kd., *vēzienu pārstāvošs*, # Vēzienveidīgas kustības veicina muskuļu darbību. Nodarbību galvenais saturs ir dažādas vēzienveida plūdenas kustības rokām, kājām un viduklim.

KULT, kuļ, kūla / **kulstīt**, 3. kónj., K., *vairāk vai mazāk ritmiski vēzēt*, # Pieskrēja Duksis, asti kuldams un riedams. Liels putns straujiem spārnū vēzieniem kūla gaisu – viņš lidoja pret vēju. Virs jomām kaijas spārnēm kūla gaisu, bet uz priekšu, likās, nekur netika. No ligzdas izkritušais jaunais putns guļ uz vēđera un kulsta spārnus, bet gaisā pacelties nespēj. Suns gulēja un, uzlūkojot puisēnu, kulstīja pret grīdu asti. Saimniece sēž uz sola un kulsta kājas garajos zābakos, papēžiem būkšķinot gar mūrīša sāniem.

pakult / pakulstīt, *nedaudz kult*, # Ieraudzījis mani, suns priecīgi pakuļ asti / ar asti. Gailis pakulsta spārnus un nodziedas. Zirgs ar asti pakulsta sev sānus. Runcis īdzīgi pakulsta asti.

KRATĪT / purināt / svaidīt / kuļināt, 3. kónj. / **kūļāt / mētāt**, 2. kónj., K., *izraisīt īsas vēzes kustības šurpu turpu*, # Kad kāds tīši vai netīši aizkaitina Aņu, tad viņa krata gaisā savu garo nūju. Viņš sēdēja uz sliekšņa un kratīja no pastalām zemes un pelavas. Atvadoties Jurka ilgi kratīja Beizika roku un aicināja atbraukt vēl. Izvests no pacietības, skolotājs draudīgi krata pirkstu. Neticīgi viņš kratīja galvu par tādiem ratiem, kuri skrienot bez zirgiem. Vecais Akmanis kliegdams krata dēlam pie sejas dūri, gatavs laist to darbā. Matilde purināja Alfōnu, gribēdama viņu uzmodināt. Saimnieks purināja kalponi aiz pleciem tā, ka tai visi kankari drebēja. Mēs apkampjamies un purinām viens otram plecus. Puika izmisīgi purināja gaisā pacelto roku, kuras rādītāja pirksta galā bija iekēries vēzis. Einis noraidoši purināja galvu. Zirgs, iemauktu dzelžiem grabot, purināja galvu. Viņi purina jasmīna zarus tā, ka baltās ziedlapas birst kā sniega pārslas. Ar visu savu spēku Rūte sāka purināt ābeli. Nereti augšējo stāvu iedzīvotāji no balkoniem purina segas, pat grīdas paklājus. Sunītis satver rāpuli aiz galvas un, nikni purinādams, izstiepj to ārā. Acis samiegusi, viņa purina slapjos matus. Suns ņemas purināt piemirkušo spalvu. Briesmīgi urkšķēdams un lielās ausis nikni purinādams, šurp nesās mežakuilis. Viņš nezināja, ko iesākt, svaidīja rokas, bāza tās bikšu kabatās, vilka atkal ārā, lika aiz muguras. Mazulis stāpīja lūpiņas un svaidīja galvu uz vienu un otru pusi, kā ēst meklēdams. Sīkas mušiņas līda zirgiem nāsīs un acīs – nomocītie lopi nemitīgi svaidīja galvām, spēra un drebinājās. Vāvere, svaidīdama kuplo asti, lēkāja pa zariem. Suns lūgdamies kuļināja asti. Nevērtīgi kājas kuļinādama, viņa sāka raisīt vaļā matus. Lauris sēž uz augstā sola, kūļā kājas un aizrautīgi seko līdzī vólejbóla spēlei. Mācot peldēt, tētis turēja plaukstu zem krūtīm, bet pats Mikiņš visā spēkā kūļāja kājas un airējās ar rokām. Krancis, asti kūļādams, metās ilgi neredzētajai draudzenei pretī. Meitene nāca kūļādama pórtfeli, kurš teju vai sniedzās līdz zemei. Abi dvīņi, kailās kājeles mētādami, valstījās pa guļas vietu. Viņa aizrautīgi smējās, pat galvu mētādama. Karpas vēl dzīvas slaista spuras un mētā astes. Autobuss jau sāk braukt, kaut trīs sievas, nepaspējušas iekāpt, skrien tam pakaļ, rokas mētādamas.

sapurināties, pbg., *sapurināt sevi*, # Pietiek bebram izkāpt krastā, sapurināties, ietaukoties, sasukāties, un pieplakusī spalva atkal uzbužinās.

sakratīt / sapurināt / nopurināt, pbg., # Es sagrābju viņu aiz krūtežas un sakratu kā sakārnī. Straujais zirgs sapurina krēpes, nozviedzas un brāžas kā viesulis. Govs apstājās, tramīgi nopurināja galvu un nošņācās. Helga atraisīja lakatiņu un nopurināja savus krāšņos matus.

pakratīt / papurināt, *nedaudz kratīt*, # Krusttēvs sagaidot sparīgi pakratīja man roku. Mēs neticīgi pakratījām galvas, bet Rótsīlds teica: „Jā, jā, tā ir patiesība!” Viņš pakratīja dūri un nošņāca: „Tu to man pieminēsi!” Tēvs bargi pakratīja Annelei ar pirkstu. Kónduktors pakratīja savu kaklā pakārto somu. Viņš papurina ievas zaru, un baltas pārslas birst pāri Klintas galvai un pleciem. Viņš staigā šurpu turpu, reizēm papurinādams savu sirmo bārdu. Dafne papurināja slapjos matus, pašķiežot ūdens piles ap sevi. Anatōls noliedzoši papurināja galvu.

uzpurināt, *purinot pamodināt*, # Grīnis ņemās uzpurināt biedrus, kuri modās saīguši un drebinādami. Tēvs uzmodināja, pareizāk, ar purināšanu uzpurināja mani un brāli no salda miega rīta agrumā.

izkratīt / izpurināt, *kratot izvīzīt ko no kurienes; iztīrīt, izpurinot putekļus, grūzus un tamlīdzīgi*, # Matroži steidzīgi izkrata tīklus, atbrīvojot tos no zivīm. Grīntāls apgāza cepuri un izkratīja abas pārpalikušās lozes uz ledus. Krūtaiņu tēvs putas no kāstuves izkratīja uz ieplīsuša šķīvīša, laikam kaķim. Vīri izkratīja uz bruģa savas pīpes. Zīvs, vizulim pieķērusies, izšaujas vešēlu metru virs ūdens un āķi no mutes izpurina zvejniekam pie paša deguna. Liena iznesa ārā izpurināt segu un palagu. Paēdis viņš izpurināja no bārdas maizes drupačas.

izpurināties, *izpurināt sevi*, # Smiltis izpērušās, vistas pieceļoties izpurinās.

iekratīt / iepurināt, *kratīt ko kur iekšā*, # Smalko granti es caur sietu iekratu baļļā, bet rupjāko pārpalikumu pakaisu vistām.

nokratīt / nopurināt, *kratot novīzīt ko nost no kā; kratīt ko, lai atbrīvotu no kā*, # Nokratījis no drēbēm sniegu, viņš sāka soļot uz ciema pusi. Vectēvs nokrata no kājām tupeles un uzvelk velteņus. Zirgs drebinās, bet nevar nokratīt odus un mušas, kas tam aplīpušas. Viņš saudzīgi uzlika roku uz Anitas pleca, bet viņa ar strauju kustību nokratīja to nost. Lelde nokrata no cigaretes gala pelnus. Ieraugu uz savas piedurknes rāpojam zaļu kukaini un nopurinu to nost. Judīte nosvieda malkas šķīlas kaktā pie krāsns un nopurināja grūzus no drēbēm. Viņš nolieca zaru un nopurināja

rasu uz viņas matiem. Viņš nopurina savu sniegaino cepuri durvju priekšā. Mēs klusēdami nopurinām slapjos mēteļus un novelkam kurpes. Viņa piecēlās un nopurināja apvārtīto kleitu.

uzkratīt, *kratot uzvirzīt ko kam virsū*, # Viņš uzlika uz šķīvja dažus kartupeļus un uzkratīja no pudeles virsū kečupu.

piekratīt / piepurināt, *nokratīt lielākā daudzumā*, # Viņš ar garu ķeksi krata ābelei zarus – jau piekratījis / piepurinājis pilnu zemi ar āboliem.

atkratīt / atpurināt, *kratot atbrīvot, atraisīt u. tml.*, # Viņa satvēra vīru aiz rokas, bet tas viņas roku atkratīja nost. Ar strauju galvas mājieni viņa atpurina matus no pieres. Viņš saņēma aiz stūra salocīto salveti un atpurināja to vaļā.

pākratīt, *kratīt ko viscaur tādā vai citā nolūkā*, # Papuvē astoņpadsmit sievas ārda mēslus, tos vienmērīgi pākratot ar divzaru dakšām.

RAUSTĪTIES / purināties / skurināties / tirināties / spirināties / spurināties / kārpīties / spārdīties / kratīties, 3. kónj., R. v., *apzināti vai neapzināti vēzienveidīgi kustināt savu ķermeni vai atsevišķus locekļus*, # Ludis nemaz nezinot, ko nozīmē dejojot – viņš tikai lokoties, kratoties un raustoties. Suņi rej aizrīdamies un raustās pie ķēdēm. Bāders saliecies spiež rokas pie krūtīm un trīcēdams un raustīdamies sāk klepot. Pēc brauciena orē pa putekļaino ceļu braucēji tagad purinājās, pukodamies par noputējušo apģērbu. Viņi abi atkal iedzēra un, kamēr Mētra purinājās un viebās, tikmēr Ilma apzieda dešas ripiņu ar sinepēm. Purinādamās, sprauslodama un žēli ņaudēdama, kaķene mēģināja atbrīvoties no lipīgās masas. Iekampis šņabja malku, mācekļis viebjas un skurinās. Pie makšķeres āķa tirinās mazs ķīsītis. Un nu dejošanā sākas pašdarbība – katrs lēkā, kratās, tirinās, dīdās, mīcās, skurinās, loģās, stampājas, kā prot. Guna paķer dēlēnu klēpī, bet tas spirinās, lai tiktu zemē. Makšķerauklas galā spirinājās maza, spoža zivtele. Ja mēģinātu viņu nobučot, viņa droši vien spiegtu un spirinātos. Gan kārpījos, gan spirinājos, bet izrauties man neizdevās. Izvilktajā tīklā spurinājās tikai kāds pussimts siļķu. Slēpotāji kā balti kamoli kārpījās laukā no kupenām un rausās atkal kalnup. Klinta noliek slimo tēvu atkal gultā, bet viņš spītīgi kārpās augšā. Lomā starp sīkām raudiņām spārdījās arī varens taimiņš. Sakampis rokām vēderu, arī Agris novelās zemē un sāka vāļāties un spārdīties man pie kājām. Pīters, ar rokām kratīdamies, izmisīgi māja zīmes izturēties klusāk.

noraustīties / notirināties / nopurināties / noskurināties / sapurināties / saskurināties, pbg., # Putniņš meitenes rokās noraustījās un izdzisa. Vēlns tikai notirinājās vien. Viņš izdzer glāzi līdz dibenam, noviebjas un nopurinās. Frickauss nopurinās, it kā tikko būtu iznācis no ledaina ūdens. No vēsuma viņš īdzīgi noskurinājās. Tija iedzēra malku pretīgā šķidruma un noskurinājās. Nopeldējies suns izkāpa malā un, šķiezdams uz visām pusēm sīkas šļakatas, noskurinājās. Izvilājies pa zemi, piecēlies un noskurinājies, zirgs laižas skriet. Pēc piecelšanās viņš sapurinājās un izberzēja acis. Zvaniķis saskurinās, it kā pašam būtu kapā jāguļas.

paspārdīties / pakārpīties, *nedaudz raustīties*, # Aukstajā ūdenī apmērcējušies un nedaudz paspārdījušies, viņi skriešus metās no upes laukā. Vistām taču vajag pa zemi pakārpīties, kukainīšus un tārpiņus pameklēt.

izspārdīties / izkārpīties, *kādu laiku, laikposmu spārdīties*, # Apvēlusies uz muguras un ilgāku laiku izspārdījusies ar kājām pa gaisu, lielā vabole beidzot apvēlās atkal uz kājām. Vistas bija tikušas dārzā un izkārpījušās pa dobēm.

nospārdīties, *miegā spārdoties, nogrūst sev apsegu*, # Brālītis pamodies, nospārdījies plīks, salst un raud. Naktī pamodusies, viņa vienmēr pataustīja bērna gultiņā, vai mazais nav nospārdījies.

RAUSTĪT / skurināt / tirināt / trīcināt / trīsināt, 3. kónj., K., *vairākkārt strauji kustināt ķermeni vai atsevišķu locekli*, # Viņš vēl neziņā raustīja plecus, nebija izšķīries, ko darīt. Zandmane smējās, muti jocīgi raustīdama. Putnelis dziedādams plātīja spārnus un raustīja asti. Pacēlis galvu, zirdziņš skurina ausis. Ik pa laikam Bērtulis tirina pēdu – krata laukā no sandalēm ielas smiltis un grūzus. Jēriņš pieceļas un, asteli tirinādams, meklē zīst. Dziedot putniņš plāta knābīti, trīcina spīdošo pakaklīti. Circenis, spārnus trīsinādams, ložņāja gar mūrīti.

noraustīt / nokratīt / nopurināt / noskurināt / notirināt / iztirināt / sakratīt / sapurināt / saskurināt, pbg., # Uz manu jautājumu, kur atrodas Zīļu iela, pretimnācējs tikai norausta plecus. Ostnieks noraustīja abas uzacis – šī ziņa viņu satrauca. Mariņa noraudoši nokrata galvu. Pie tiltiņa tikusi, govš apstājās, tramīgi nopurināja galvu un nošņācās. Helga atraisīja lakatiņu un nopurināja savus krāšņos matus. Suns noskurina ausis. Gusts labpatikā noskurināja ūsas un piepildīja glāzītes. Pamudināts zirgs tikai noskurina asti, bet soļot veicīgāk nemaz nedomā. Mana roka pēc gulēšanas

ir notirpusi, es to iztirinu, lai asinis sāk spēcīgāk ritēt. Pa piedurkni man rāpo zaļš tārps, es cenšos to notirināt, jo man ir pretīgi tam pieskarties. Viņš nolieca un saskurināja galvu. Zirgs sapurina melnās krēpes, nozviedzas un brāžas kā viesulis. Zirgs turpina slinki rikšot, ik pa brīdim saskurinādams ausis.

paraustīt / patirināt / pakratīt / papurināt / paskurināt, *nedaudz raustīt*, # Par atbildi Austra tikai paraustīja plecus. Viņa sēž, pārlikusi kāju pār kāju un brīžiem to nervozi patirinādama. Mēs neticīgi pakratījām galvas. Viņš tam nopakaļus pakratīja dūri un izkliedza draudus. Bataljona kōmandieris staigā gar ešelōnu turp un atpakaļ, reizēm papurinādams savu sirmo bārdi. Dafne papurināja slāpjos matus. Anatōls noliedzoši papurināja galvu. Saimnieks tikai bārdi paskurināja un nokrekšķējās. Suns nošķaudījās un paskurināja ausis.

KRATĪTIES / svaidīties / kuļināties / trīsināties, 3. kōnj. / **mētāties / kūlāties**, 2. kōnj., R. v., *kustēties šurp turp, šūpoties, zvalstīties u. tml.*, # Kōlhōza brigadieris sēdās uz mōtōcikla un kratījās pa grambām un slīkšņām no mājas uz māju. Mōtōcikls tarkšķ un svaidās kā negudrs, pakāļējais ritenis rauj gaisā dubļus un nošķaida braucēju. Otrā varde tikmēr kuļinājās pa krējumu, kamēr sakūla to sviestā. Virs dīķa trīsinās spāres. Slimnieks jau atkal mētājās murgos. Sāpju lēkmēs bērns parasti mētājas, meklē stāvokli, kurā būtu mazāk sajūtamas sāpes. Sarunā iekarsdams, viņš mētājās ar rokām. Palsais zirdziņš ļodzījās un kūlājās pa plato ilkšu starpu.

nokratīties, *kādu laikposmu kratīties*, # Vairāk nekā stundu ratos nokratījušies, esam klāt pie mērķa.

pakratīties / pakūlāties / pamētāties, *mazliet, neilgi kratīties*, # Autōbusā pa grambaino ceļu uz skolu turp un atpakaļ pakratīties iznāk katru dienu. Uzsēdinām zirgam mugurā, lai pakūlājas – vēl jau kārtīgi jā neprot. Slimnieks laiku pa laikam murgos pamētājas, kaut ko nesakarīgu noburkšķ.

sakratīt / nokratīt / nokūlāt, pbg., # Rutkus nomizo, sarīvē, pieber sāli, liek aizvākotā traukā un sakrata, līdz tiem atdalās sula. Mariņa enerģiski nokrata galvu, un tā ir laba zīme. Suns nokūlā asti, tā tad mani vēl atceras.

pakratīt / pakūlāt / pasvaidīt, *mazliet kratīt*, # Kōnduktōrs pakratīja kaklā pakārto somu. Tēvs par to bargi pakratīja pirkstu. Mēs neticīgi pakratījām galvas. Putns pāris reižu pavārgi pakūlāja ar spārnēm un tad, spārnus izpletis, sakņupa uz krūtīm. Suns labvēlīgi pakūlā ar asti pa grīdu. Gribējās padīzoties talcinieku acīs, pacilāt un pasvaidīt pilnos graudu maisus, it kā tie būtu piebāzti ar spalvām.

GAINĪTIES, 3. kōnj. / **gaināties**, 2. kōnj., R. v., *daudzkārt vēcinot rokas, citu ķermeņa daļu vai kādu priekšmetu, censties atvairīt attiecīgu uzņēmību*, # Visiem rokās bija pa nolauztam lapainam zaram, kuru vēcinot, tie gainījās no odiem. Jauneklis spiežas arvien tuvāk jaunavai, kura gan tā kā gainās pretī, bet tas neko daudz nelīdz. Kad zostēviņš ar noliektu galvu un atplestu knābi šņākdams nāca man virsū, es papriekš gainājos ar stibīņu, bet tad metos bēgt. Gainādamās no suņa ar somiņu, viņa atmuguriski kāpās uz vārtu pusi. Virs veda aiz pavadas zirgu, kurš, galvu mētādams, gainājās no dunduriem.

pagainīties / pagaināties / atgainīties / atgaināties, pbg., # Spieķis man kalpo gan atbalstam, gan iespējai pagainīties / pagaināties no suņiem. Lopi vicināja astes, atgainīdamies no mušām. Viņi ceļojuši septiņas nedēļas, atgainādamies no vilku bariem un laupītājiem.

izgainīties / izgaināties, *ilgstoši gainīties*, # Visu pārgājiena laiku izgainījušies / izgainājušies no knišļiem, beidzot esam vietā, kur no tiem esam glābti.

ZESTIKULĒT, 2. kōnj., R. v., *vēzēt rokas līdzī savai runai*, # Vēcinādams garās rokas, Maksis žestikulēja kā provinciāls aktieris. Dažreiz viņš aiz dūsmām vispār nespēj neko izteikt un kādu brīdi tikai žestikulē un plāta muti. Runīgākais no vedējiem, žestikulēdams ar pātagas kātu, stāstīja ciemata vēsturi.

žestikulācija, L., # Filmā nedaudzās tēlojuma vietās mazās meitenes dabiskajā un patiesajā rīcībā ielaužas pārlika žestikulācija. Baletmeistars sižeta līniju veidojis pēc iespējas lakōnisku un skaidru, izvairoties no nevajadzīgām pantōmīmas scēnām un trafaretām žestikulācijām.

žests, L., *atsevišķa izteismīga, raksturīga kustība*, # Jācenšas izvairīties no pārlika žestikulācijas – žestus var izmantot tikai atsevišķu pieklājības frāžu pasvītrosānai. Viņa nošķobīja lūpas un, mēteļi ar ierastu žestu atsitusi, atkrita klubkrēsļā. Gōrillu un cilvķeku žesti bija visai līdzīgi – gōrillas tāpat stāipīja rokas, žāvājās, šūpoja kājas, gulēja uz muguras, palikuši rokas zem galvas. Dirigēnta žesti bija atturīgi, savaldīgi, precīzi.

PAUKOTIES, 2. kónj., R. v., *vēzējoties ar cirtieniem un atsitieniem un durot, cīnīties ar cērtamiem un duramiem ieročiem*, # Citā albuma lappusē tagadējais profesors un bijušais korporelis redzams ar rapieri rokā paukojamies. Muižnieki aizvadīja laiku, trenējoties izjādēs, šaujot ar pistolēm un paukojoties ar zobeniem.

cirsties, cērtas, cirtās, R. v., *cīnīties ar cērtamiem ieročiem*, # Agrāk jau karos dūrās ar pīķiem un cirtās ar zobeniem.

SIST, sit, sita, K., *strauji vēzt ko pret ko*, # Viņš sita man, es viņam pretī. Minka sit ar ķepu pa roku, kas viņam rauga pieskarties, bet sit bez nauda, nagus neizlaižot. Meitene kļiedza, skrēja cūkai priekšā, sita to ar stibu. Kalējs sit ar veseri kaļamo dzelzi. Futbōlā bumbu drīkst sist tikai ar kāju vai galvu, bet vōlejbōlā bumbu sit ar roku. Iezemieši dejoja, sizdami kājas pret zemi. Kad viņš sāka sist plaukstas, visa zāle aplaudēja līdzī.

iesist / uzsist / piesist, pbg., # Mazais iesita ar āmuru sev pa pirkstu. Viņš man iesita ar knipi pa degunu. Ar saliektu kreiso roku zibenīgi iesitu uzbrucējam pakrūtē. Māte Aijas paziņam iesita pļauku. Viņš sparīgi uzsita zirgam ar pātagu. Kalējs uzsita ar veseri pa laktu tik spēcīgi, ka nodimdēja visa smēde. Iztraucēti bebri, lēcot no krasta ūdenī, bieži ar plakano asti uzsit pa ūdens virsmu, ka nošķīst. Lulīte dusmīgi piesit kāju pie zemes. Zvērēdams Rūdis ar būkšķi piesit sev pie krūtīm. Viņš piesit ar pātagas kātu pie spožā zabaka stulma. Kad piesita pie nokaltušā koka stumbra, tas padobji nobūkšķēja.

pasist / uzsist, *nedaudz sist*, # Harijs ar krietnu bozi pasita ledu – ja nelūst, tad var iet virsū. Uzmundrinot viņš uzsita slimniekam pa plecu. Kad Artūrs vēl minstinājās, tēvocis viegli uzsita viņam uz pleca

sasist / atsist / satriekt, *sist ko pret ko, radot sāpes vai ievainojot*, # Sasitu galvu pret koka zaru. Ja viņš kādreiz sasit roku vai kāju, nu vairs neraud kā maziņš. Sāpju vai iekaisuma mazināšanai uz sasistās vietas jāuzliek auksta kōmprese. Pūsis atsita pakausi pret sienu. Jōhanna atsit pret akmeni kailo kāju un sāpēs ievaidas. Saķēris pret sola galu satriekto roku, viņš ievēlka virtuvē.

apsist, *iedarboties ar sitieniem*, # Degošās zāles loks strauji paplašinājās, kaut uguns palaidējs izmīsiģi centās apsist liesmas ar svārkjiem un nomīdīt ar kājām.

sasist, *strauji savēzt kopā*, # Gailis kūti skaļi sasita spārnus un nodziedāja pirmo reizi. Viņš sasit papēžus, ka noklakšķ, un militāri ceļ pirkstus pie rūtainās žōkejnīcas sāniem. Viņš pamodās no snaudas, kad aplausi jau rima, paspēdams vien pāris reizes plaukstas sasist. Viņi saskandināja, sasita glāzītes uz labu izdošanos.

sitiens / sasitiens / piesitiens / uzsitiens / pretsitiens, L., # Ulda sitiens bija ass, spēcīgs un precīzs. Sēkoja zibenīgi ass sitiens pa bumbu. Zirdziņš uz pātagas sitieniem vairs pat asti nepavēdīja. Krōkōdils ar astes sitienu var pārlaut kājas antilōpei. Sausi noskanēja tiesneša plaukstu sasitiens. Uz ietves skan soļi un spieķa piesitiens. Iemācījos ar vienu āmura uzsitienu sadaļīt ķieģeli divās gandrīz vienādās daļās. Ja pretinieks grib tevi nogāzt ar durkli, tev jāatbild ar precīzu pretsitienu.

svings, *bōksā sānīks sitiens no distances*, # Tūliņ atkal Madis lēca uz priekšu un cirta ar kreiso dūri svingu.

BELZT, belž, belza / **bliezt**, bliež, blieza / **cirst**, cērt, cirta, / **drāzt**, drāž, drāza / **dot**, dod, deva / **gāzt**, gāž, gāza / **kraut**, krauj, krāva / **likt**, liek, lika / **maukt**, mauc, mauca / **plāt**, plāj, plāja / **šaut**, šauj, šāva / **vilk**, velk, vilka / **zvelt**, zveļ, zvēla, / **triekt**, triec, trieca / **krāmēt**, 2. kónj., R. v., *sist vienu reizi*, # Viņš man belza ar dūri pa muguru. Ambainis smieklos rēca vissirsnīgāk, belzdams ar plaukstu pa ādas mēteļa sāniem. Sargs zaglim belž ar milnu. Uldis dusmās bliež ar plaukstu pa galdu. Par to tēvs cērt dēlam pliķi vaigā. Justīne ļāva, lai ods nolaižas uz vaiga un tad cirta ar plaukstu. Sunim pienākot, kaķene naidīgi šņāca un cirta ar ķepu tam pa purnu. Es pakampu koku un drāzu ar to govij pa ribām. Niknumā viņš drāza ar dūri pa galdu. Ja tevi kāds sit, dod pretī! Kā deva lācim ar cirvi pa pauri, tā lācis beigts. Ar labo roku viņš deva spēcīgu belzienu pa kaklu. Dragūni dod pāris dunku, tomēr diezgan saudzīgi. Es tam dōnžuānam gāzu pa ausi. Nav neviena koka pie rokas, ar ko gāzt odzei, bet spert ar kāju man bail. Viņš gāza ar abām dūrēm pa galdu tā, ka pudeles palēcās gaisā. Jānis gāza dūri galdā un kļiedza. Kā kraušu tev vienreiz pa ausi, vairāk negribēsi! Lāču Krišus kā krāvis ar smago milnu, tā trijgalvim visas galvas aizripojušas. Kā likšu vienreiz pa ķiveri, tā būs tev visas dullības no paura laukā! Muļķītis liek velnam ar sudraba zobenu un atcērt visas galvas. Es vairs nevaldījos un maucu šim pa ģīmi. Viņš man plāj pa plecu tā, ka jāatzīst – spēka viņam netrūkst.

Tīri vai gribējās šaut viņam pa ausi, bet savaldījies. Šis gan šauj ar pātagu, gan rausta grožus, bet zirgs nekust no vietas. Dūšīgā meitene piesarka par tādu bezkaunību un vilka viņam ar pórtfeli pa kūkumu. Nudien, puika, ka es tev vilkšu vienreiz ar stibu! Sieva plašā vēzienā pacēla virs galvas vāli un zvēla ar to pa mietiņu. Dūsmās izvalbītām acīm viņš triec dūri galdā. Šautenes laidī gaisā pacēlis, viņš trieca ar to pretiniekam pa ķiveri. Abstrakcionists Völss panāk sprādziena efektu, ar atvēzienu triecot krāsu uz audekla. Par šitādu cūcību nelietim jākrāmē pa purnu!

iebelzt / iebliezt / uzbliezt / uzlaist / iecirst / uzcirst / iedrāzt / uzdrāzt / iegāzt / uzgāzt / iekraut / iemaukt / uzplāt / iešaut / uzšaut / ievilkst / iezvelt / uzzvelt, pbg., # Kalpotājs divas reizes iebelž pa stacijas zvanu. Piepeši kāds ieblieza viņam ar spieķi. Vēlreiz uzbliezusi ar vāli pa mietiņu, viņa pārliecinājās, ka tas iedzīts zemē pietiekami dziļi. No mugurpuses Garkalnam kāds negaidīti uzblieza pa plecu tik smagi, ka viņš tikko noturējās kājās. Viņš uzlaida zirgam ar pātagu. Viņš piegāja pie puikas un iecirta tam plauku. Viņa veikli iesēdās kamanās un ar grožu līkumu viegli uzcirta zirgam pa gurnu. Toreiz par palaidnībām mamma viņam bija uzcirtusi ar siksnu. Krupis gribēja iebēgt grāvī, bet stārķiene paguva tam uzcirst ar knābi. Janīna Dónātam par uzmākšanos bija iedrāzusi ar mēslu dakšām. Viņš man uzdrāza ar grožiem par to, ka nemācēju jāt. Tu nemaz nezini, kā Inese vienreiz iegāza vienam pretīgam tipam – ne sliktāk kā bókša čempions. Braucējs uzgāza zirgam ar pātagu tik negaidot, ka tas palēcās ar visām četrām kājām reizē. Es iekrāvu šim nelgam tādu plīķi, ka man roka iesūrstējās. Atvēzējies viņš iemauca ar plaukstu Mičim pa zobiem. Viņš uzplāj zirgam ar pātagu un aizbrauc. Strautmanis tevi tikai izlamāja, karstāks vīrs būtu tev vēl pa ausi iešāvis. Tēvs nekad nebija viņu pēris – māte biežāk uzšāva pa dibenu, pa pirkstiem vai paraustīja aiz auss. Viņš ar grožiem ievilkta zirgam pa sāniem. Šoreiz viņš nekļauvēja pie sienas, bet ar dūri spēcīgi iezvēla pa manas istabas durvīm. Meistars uzzvēla tūlam pa muguru lai kustas veiklāk.

sadot / sabelzt / sacirst / sagāzt / sašaut, *sist vairāk reizi*, # Māte tāpat ar plaukstu sadod puikam pa sēžamvietu. Viņam patiktu, ja tie divi izkautos, lai redzētu, kurš kuram sados. Sākās bēgšana – tirdzinieki sadeva zirgiem ar pātagu un laida no pilsētas ārā. Elmārs tam otram sabelza ar dūri pa muguru. Sabelzts un apdullis ringā cīnoties, viņš tomēr iztēlē redz sevi ar tiesneša paceļtu roku. Nevarēdams meitu sagaidīt, Jēkabs piktī sacirta zirgam un laida prom viens pats. Viņš sagāz zirgam, lai varētu tos otru apdzīt. Viņš ātri izgāja, iezvēlās ratos un sašāva bērajam, kurš uz rāvienu sāka lēkšot.

belziens / blieziens / cirtiens / gāziens / šaviens / zvēliens, L., # Pēc vairākiem belzieniem sānos Róbis beidzot pamodās. Puisis draudoši pacēla pudeli belzienam. Pašu pirmo smieklu guldzienu tad parasti pavadīja spēcīgs plauksts blieziens pa blakussēdētāja ceļgalu. Cīnāties ar odiem – viens pēc otra skan plaukstu cirtienu pa seju, kaklu vai citām vietām. Izvairoties no pātagas cirtiena, es pasitos sāņus. Saņēmu spēcīgu gāzienu ar dūri pa žokli. Es dotu viņiem katram pāris kārtīgu šāvieni pa dibenu.. Cirvja zvēlienu pa malkas klučiem jaudās viņa muskuļu spēks.

KAPĀT, 2. kónj., K., *daudzkārt sist*, # Dzērumā viņš ar pātagu kapāja savu zirdziņu arī tad, kad tas skrēja. Stāstīja, ka kazaki dedzinot rijas, kapājot ar nagaikām lopus un cilvēkus. Es dzimtlaikus atceros – pātagas švikst Un latviešu muguras kapā.. (J. Peters). Stallī iezviedzās jaunais ērzelis un sāka ar pakaviem kapāt dēļu grīdu. Karietei priekšā abi meļņi, kaklus izliekuši, kājām spēcīgi kapā ceļu. Inspektora augstie papēži veltīgi kapāja iestādes grīdas – nekārtība un haoss skolā vērtās plašumā. Vējš dzenāja smalkas, cieti sasalušas sniega adatiņas, kas kapāja un svilināja sejas. Vēja brāzma iecērtas krūtīs, aizsit elpu, svēloši kapā seju. Vēja nestās smiltis kapā seju. Uznāca kārtējais lietus gāziens, biežās un rupjās lāses kapāja un pātagoja satumsušo jūru. Līdz ar pirmajām lietus lāsēm ar ledainiem graudiem sāka kapāt krusa. Tev bija vienalga, ka vientuļie brīži mani kapās Kā krusa rūtis.. (L. Brīdaka).

kapāties, *daudzkārt kapāt*, # Zirgi nemierīgi kapājās ar kājām.

sakapāt, pbg., # Mežonīgais saimnieks zirga ādu vienās vīlēs sakapājis. Melnās sótnas oficiēri viņu sakapājuši ar nagaikām un pakāruši ceļmalas ozolā. Jaunā puīša muguru bija sakapājušas rīkstes. Ir gadījies, ka labība saaugusi kā krūmi, bet uznāk viena tūcīte, un krusa lauku sakapā kā ar spriguļiem.

PĒRT, per, pēra / **kult**, kuļ, kūla / **kaut**, kauj, kāva / **plāt**, plāj, plāja / **šaušt**, šauš / šauta / **sukāt** / **kokot** / **ģērēt** / **mizot** / **pīckāt** / **pātagot** / **pletnēt** / **plītēt** / **pleitēt** / **plencēt** / **sloksnēt** / **vicot** / **skrotēt**, 2. kónj., / **šauštīt** / **kulstīt** / **kaustīt** / **pluinīt** / **slānīt** / **zilināt**, 3. kónj., *sist vairākkārtīgi, galvenokārt pārmācības, ietekmēšanas nolūkā*, # Sliktā omā būdams, viņš zirgu pēra un raustīja ne

par ko, bet labā omā tam pirksta nepiedūra. Viņš savus bērnus bieži pēra un nereti par mazāko nieku. Vīri sēdēja un raudāja kā pērti, it kā brāli tumšā naktī kāvuši. Vīri sāk ar maisiem pērt un plāt degošos viršus un kūlu. Mikiņš per odus, ar lapainu zaru sizdams sev pa plikajiem stilbiem. Zirgs nosprauslo un, ar asti mušas pērdams, vienmērīgi rikšo tālāk. Pirms gājām iekšā, ar zaru slotu pērām nost sniegu no sabristajām kājām. Zēns sēdēja pašā krastā un ar vicu pēra ūdeni, priecādamies par šķīstošajām šlakatām. Var pirtī nopērties pats, bet patīkamāk, ja vari mierā gulēt un tevi per kāds cits. Vecāmāte stāstīja, kā vecos laikos bērni pie skalu uguns pluinīti un kultī, lai viņos iedzītu katķismu un bībeles stāstus. Tēvs Jāzepiņu kūlis ar zirga pineklu. Grieta kulstīja dzelteno zirgeli, kurš neparko nepielaidās skriet veiklāku riksi. Daudzus paši izpērtie nešus aiznesa uz ciemu pēc pērēju aizjāšanas, tikai es nesapratu, par ko tik briesmīgi kāva šos cilvēkus. Skolotāji mani plucināja aiz ausīm, bet tēvs, nabags, pacietību zaudējis, kaustīja ar striķa galu. Viņam nu vajadzēja stāstīt, kā viņš Jāņu priekšvakarā atteicies no otriniekos iešanas un kā par to kaustīts ar kokiem. Pirtī švīkst slotas, sēc elpas, un liekas, ka tā vairs nav mana mugura, pa kuru es plāju un plāju kā bez prāta. Divi dragūni ar jājamām pātagām šaus noguldīto kailās muguras katrs no savas puses. Kad pērēji beiguši viņu šaust, ievilkuši turpat muižas laidarā, lai pati tālāk tiek ar sevi galā. Šaut, māmiņa, mani mazu Ar vītola žagariņu.. (T.dz.). Māte nosveicināja skolmeistaru un stādīja dēlu priekšā ar vārdiem: „Atvedu jums ko sukāt vienu palaidni.” Jautāju, kuru tad taisās sukāt, kurš to pērienu pelnījis. Grāfs pilī dzīvoja kā dzīvojis un tāpat kā agrāk spīdzināja un kokoja ļaudis. Bet to es saku, ja tu ielaidīsi lopus muižas daļā, tad ādu tev ģērēšu, ka skrandas lēks! Jūs pelnāt, ka ievēd atpakaļ pēršanas laikus un ģērē jūsu muguras. Sētnieks ņēmis Voldiņu mizot ar siksnu. Līdz asinīm vectēvu pīckāja, bet viņš pats pēc tam apāva kājas un aizgāja uz mājām. Kā uz skriešanas, cits citam garām jožot, ormaņi rausta grožus un pātago zirgus. Diezgan tu savā laikā esi puiku pletnējis un bikstījis ar olekti, reiz taču tev arī pašam jādod izbaudīt, kā tas ir uz paša muguras. Treicis sāka pleitēt zirgu ar pātagu. Viņš tos sivēnus dzenā pa sētvidu, ar tādu tievu pātdziņu plītēdams. Pólicijas jātnieki jāja iekšā ļaužu pūlī un šmīkstošām pletnēm plītēja pa labi un pa kreisi. Svešais kungs ar cimdu plītēja apsnigušo puskažoku. Bērnus plencēt nevajag, vajag pārliecināt ar labu. Pa ielu rībēdami tuvojās rati, un piedzēries braucējs neganti sloksnēja un lamāja zirgu. Tēvs mūs nostādīja rindā, noņēma siksnu un sāka visus pēc kārtas slānīt gan par padarītajām palaidnībām, gan avansā par tām, kuras vēl darīsim. Ūdrū Augusts uz klēts kāpnēm bija pārlicis Kristi pār celi un slānīja ar siksnu. Istabā ieskrien Matilde ar braucamo pātagu rokā, pieskrien pie Jankas un sāk vicot no visa spēka pa viņa kamiešiem. Viņš paķēris rīksti un sācis ar to nabadziņu vicot. Tēvs puikam muguru krietni vien skrotējis. Viņa būtu pedantiska skolotāja, kas ar lineālu zilina palaidnīgu skolnieku pirkstus, ja dzīvotu citā gadsimtā. Pēteriene tā noskaitusies, ka gatava skuķi pat pluinīt. Strazdi pluinīja nešpetnos zvirbuļus, kuri īsto saimnieku prombūtnes laikā bija ieņēmuši viņu mājokļus.

nopērt / sapērt / izpērt / nosukāt / nokokot / izkult / sakaustīt / nomizot / samizot / sapluinīt / noslānīt / nosloksnēt / novicot / savicot / nozilināt, pbg., # Tagad noper kādu slinku meitu, kādu dārznieka puisi, bet mana tēva laikā katru sestdienas vakaru vezumu rikšu no meža veda mājās. Neviens nekad viņu nebija pēris, vienmēr viņam bija pieticis ar stingrāk teiktu vārdu. Dzimtļaudīm kungu ierašanās bijusi ļaunāka par mēri, desmiti ļaužu kungu dusmās sapērti līdz nemaņai. Arī Krievijā līdz pat Pētera I valdīšanas laikam smēķētājus izpēra un nosūtīja trimdā uz Sibīriju. Kā izpērts, kā kājas spērienu dabūjis, Franks velkas uz savu istabu. Man gribējās nolist vientuļā kaktā un raudāt kā izkultai. Hilda domā, ka vienreiz beidzot vajadzētu saņemties un puiku kārtīgi nosukāt, lai ir mācība. Muižas valdīšanai ir tiesības katrā laikā nepaklausīgos zemniekus nokokot. To palaidni vienreiz derētu sakaustīt. Tēvocis Juris, reizēm pārskaities par Valda nedarbiem, grābj siksnu un puiku nomizo. Tevi vajadzētu kārtīgi samizot, lai tu to atcerētos visu mūžu. Šis kauslīgais runcis vienmēr staigā sapluinīts. Es tevi ņemšu un tūlīt uz līdzenas vietas noslānīšu! Vajadzēs tevi nosloksnēt, ja ar vārdiem nevar tev prātu iedzīt. Tu izaicini tēva pacietību, laikam gribi, lai tevi novico. Mazam nozilināja sēžamvietu, bet ko tagad lielam padarīsi? Gans savicoja zaglīgo govī un grieza visu baru uz gatves pusi.

iepērt / papērt / iekaustīt / iekaut / iepīckāt / iepluinīt / ievicot, nedaudz pērt, # Ķencis savus zirgus pirms jūgšanas vienmēr iepēra. Nevar jau bērnus galīgi izlaist, papērt vajag. Juri bāra un reizēm pat iekaustīja. Suns bija ieklupis atbraucēja biksēs, par ko šo iekāva un pieķēdēja pie būdas. Kad ratos sēdās Pāvuls, kurš zirgu bija jau kādreiz iepīckājis, tad Dūkanītis zināja, kā jārikšo – parausti tik grožus. Osiene pielika Tāli pie šūpuļa, iepriekš drošības pēc mēreni

iepluinījusi, lai nedomā bēnu atstāt vienu un pati daudzities pa āru. Saimnieks ievicoja zirgu, lai kustas veiklāk.

pēriens / kāviens / kūliens / sukas, L., # Māte jau gāja pēc žagara, taču pēriens pagāja secen, jo atnāca kaimiņš un iztraucēja. Īstais nedarbnieks bija Jurka, kurš neklausīja ne tēva, ne mātes, nebīdāmie ne bāriena, ne kāviena. Ja gans iemīga un lopi iegāja labībā, tad ar kūlienu vien neiztika – zaudējumus pierakstīja grāmatā, lai rudenī atvilktu no algas. Ej pasaki Zaigai, lai tūlīt nāk mājās, citādi būs sukas.

PĒRTIES, peras, pērās, R. v., *pērt sevi pirtī ar īpašu slotu; kustoties, purinoties tīrīt sevi ar smiltīm vai sniegu (parasti par putniem)*, # Iekšpirtī atrodas lāva ar trim stāviem, un katrs, kam gribas sautēties vai pērties, var izvēlēties to, ko sirds atļauj un āda cieš. Eidis pērās, šķīstīja miesu ar izsautētu kadiķa slotu. Viņa vēl nekad nebija pērusies saunā, kā to darīja gandrīz visas viņai pazīstamās meitenes. Pie kūts saulītē sausajās smiltīs pērās dažas vistas. Otrajā rītā pēc puteņa mašīnas pērās pa dziļo sniegu kā vistas pa smiltīm.

izpērties / nopērties, pbg., # Svētvakarā pirts tiek gatava agrāk, lai varētu gaismiņā vēl izpērties un laikus doties pie miera. Izpērušies smiltīs un izķīvējušies, zvirbuli nometās atpūsties uz zirņu maikstīm. Kas gan labāks par lauku pirti, kur var kārtīgi nopērties ar mīkstu bērsa slotu. Bērni ar ūdeni un smiltīm bija nopērušies kā zvirbulēni.

pērt, K., # Pret reimatismu tikai ar nātrēm – per, māsiņ, gurnus, ciskas un stilbus, kamēr āda sāk svilt.

nopērt / izpērt / appērt, pbg., # Ar lapainu zaru slotu pirtī noper / izper visas vietas, tikai galvu neper. Vai bij mani māmuliņe Liepu slotu appērusi? (T. dz.).

PLIĶĒT / pļaukāt, 2. kónj. / **cirst pļiķi/pļauku**, K., *sist kādam ar pļaukstu vai citu pļakanu priekšmetu*, # Samaņas atgūšanu var paātrināt ar kairināšanu – cietušajam viegli pļiķē vaigus, aplej ar aukstu ūdeni.. Pēc tam friziere ieziesto seju ņemas ar pirkstu galiem pļiķēt un masēt. Viņš aplusa un ar pļaukstu sāka sev pļiķēt pieri. Bērns pļiķē ar lāpstiņu valgās smiltis. Lielākais puika nogāzis mazāko gar zemi un ņemas to pļaukāt. Ieraudzījis saplēsto mótōru, meistars ierēcās un cirta māceklim pļauku. Dusmu pārņemts, tēvs cirta Krustiņam pļiķi vaigā.

sapliķēt / sapļaukāt / izpliķēt / izpļaukāt, pbg., # Zēna sejā bieži vien varēja redzēt viegli nicīgu smaidu, kas tēvā izraisīja vēlēšanos viņu sapliķēt / sapļaukāt. Ar meža meistares dēlu Ivaru putns neiedraudzējās, gluži otrādi – sapļaukāja viņu ar spārnēm. Albertam niez roka zeņķi sapurināt un izpļaukāt. Viņš nosarka un nokaunējās kā izpliķēts. Gandrīz klupšus viņa ieklupa atpakaļ savā istabā – kā izpļaukāta, kā ūdens aplieta.

iepliķēt / iepļaukāt / papliķēt / uzpliķēt, *nedaudz pļiķēt*, # Gunārs esot tik ilgi melsis, kamēr Viktōrija saskaitusies un viņu iepliķējusi / iepļaukājusi. Kristis Pliķšāns draudzīgi papliķēja pa dēla pļecu. Lašus, tikko ievilkus laivā, viņš papliķē un paglāsta. Slaucēja uzpliķē govij, kura snaiksa pretī savu purnu. Viktōrs uzpliķē pa zirga kaklu.

pļiķis / pļauka, L., # Sapala lēciens virs ūdens noskan kā spalgs pļiķis. Austras cirstā pļauka viņam vairs nesāpēja, jo viņš ir sapratis, ka tas bija aiz mīlestības.

BUKŅĪT / buk(s)ņīt / dunkāt / dunkot, 2. kónj. / **bikstīt**, 3. kónj., R. v., *viegli, ne pārāk stipri sist kādam*, # Pat ciemos viņi nevarēja iztikt bez ķildām, un Ieva tad vīru tūlīt grūstīja un bukņīja. Satikušies abi vecie cīņu biedri apskāvās un kādu brīdi viens otru bukņīja / buksnīja pa pļeciem. Māte nevar savaldīties, nedunkājusi mūs par katru palaidnību. Drīz uz mājas ceļa parādījās četri svītraini stāvi, kurus sargs bikstīja ar šauteni, jo tie neste idzās ātrāk soļot. Galva viņam klanās tā, kā kad kāds pie katra soļa viņu aiz pakauša bikstītu uz priekšu. Puikas draudzīgi bikstīja Jurim sānos un skaļi izteica atzinīgas piezīmes.

dunkāties / dunkoties / bukņīties / bikstīties, *dunkāt, bukņīt, bikstīt viens otram*, # Šie abi tikmēr draudzīgi bukņījās un dunkājās, kamēr sāka pa īstam villoties. Prusaki traukā nepārtraukti ņudzēja un izskatījās, ka tie savā starpā bikstās un plūcas.

sabukņīt / sadunkāt / sabikstīt / iebukņīt / iedunkāt / iebikstīt / piebukstīt, pbg., # Laiku pa laikam viņš pieberamo maisu sabukņī, lai gaudi sasēžas, lai vairāk var sabērt. Elza nesavaldīgi sadunkāja puiku, kad tam nokrita uz grīdas gaļas šķēle. Viņš mani sabikstīja un miedza ar aci. Arvītis, sākot iet skolā, bija mazliet mīkstcaulīgs un nereti gadījās, ka citi zēni viņu pat iebukņīja. Pīcs pielēca kājās un iebukņīja Uģim sānos. Vairāki bija iesnaudušies un tagad, kaimiņu iedunkāti, apmulsuši modās. Aizdomājies viņš iztrūkstas, kad kāds viņam iebiksta sānos. Uldis Mārcim piebukstīja ar elkonī sānos, lai tas beidz ķiķināt.

sabikstīties, *bikstīt viens otram*, # Pa ielu ejot, man likās, ka pretinācēji mani pētī, bet sievas sabikstās ar elkoņiem. Kólōnisti savā starpā sabikstījās un sačukstējās.

pabukņīt / padunkāt / pabikstīt, *nedaudz bukņīt*, # Iedama viņa atspiedās pret puīša plecu un reizēm viņu paraustīja un pabukņīja. Gulētājs, brigadiera pabukņīts, pieslējās pussēdus. Par izteikto zobgalību meitene padunkā puisim pa krūtīm. Slaune, ar ragiem pabikstījusi slinko Toli, sāka soļot uz māju. Garaiss ar pātagas kātu pabikstīja zābaka stulmu. Adrians gāja pa priekšu, bet vedējs, ar šautenes rešgali viegli pabikstīdams, rīkoja viņu vajadzīgā virzienā.

uzbukņīt / uzbikstīt, *bukņījot pamodināt vai pamudināt*, # Vakaros viņu grūti iedzīt gultā, bet no rītiem tikko var uzbukņīt augšā. Bet lēnais, klusais Kārlis, it kā pats nelabais viņu uzbikstījis, neatlaidās: "Vai tu dzirdēji, ko es tev teicu?!"

dunka, L., *viegls sitiens*, # Krūtaiņu tēvs iegruņa Didzim dunku sānos un pačukstēja: „Redz, kur tavējā arī atnākusi!” Veciem iztapt pa prātam bija grūti, par katru neizdarību sekoja dunka vai zvēliens pa skaustu.

SPERT, sper, spēra, R. v., *sist ar kāju vai kājām*, # Zirgi kož un sper. Kad es viņas dūres stingri satvēru, viņa spēra man ar kājām. Šī govys sper pa slauceni, ja viņu mēģina slaukt sveša slaucēja. Kājām spēru kalpa puisi Nost no tēva namdurvīm.. (T.dz.). Viņas kāja saliecās asā leņķī un spēra. Savā niķīgumā viņa spēra kāju pret grīdu. Kad kūti ienāca Duksis, aitas to ņēma ļaunā un gandrīz visas spēra ar priekškājām pret zemi.

iespert, pbg., # Viņš iespēra uzbrucējam ar kāju pa vēderu. Puika bija satvēris ķēvīti aiz astes, bet tā viņam iespēra pa roku – un labi, ka pa roku, nevis pa pieri vai krūtīm. Rōbis ar kāju iespēra tukšās pudeles pakrūmē.

piespert, *sper ar kājas pēdu pa pamatu zem kājām*, # Izteicot rīkojumu, varasvīrs piespēra kāju pie grīdas un satvēra zobena rokturi. Ilga dusmīgi piesper kāju pie zemes.

saspert / pārsper, *ar spērienu ko salauzt, saplēst vai savainot u. tml.*, # Viņa baidījās, ka cūka var iznākt no aizgaldā un tad govys viņu var saspert vai sabadīt. Telīte skrienot bija saspērusi elektriskā gana stieples. Zirgs viņam bija pārsperis pušu kāju, nevarēja paiet vairākas dienas.

nospert, *ar spērienu nogalināt*, # Emmas vecāko dēlu pusaudža vecumā nospēra zirgs. Te zirgs no staļļa ārā un nospēra vērsi, ka tūdaļ pagalam.

sperties, *sper viens otram; daudzkārt sper*, # Kumēļi, vaļā pasprukuši, skraida un speras, ka blīkš vien. Viegli aizkaitināmie kaukāziešu zirgi, kā tik lielākā barā, tā zvidza, kodās un spēras. Aiz rīkles saķertais suns krita atmuguriski atpakaļ un, sperdamies ar pakaļkājām, centās atbrīvoties.

spēriens / spērums, L., # Strausi ir bīstams pretinieks daudziem zvēriem – tik spēcīgs ir to kājas spēriens. Durvis atgrūdu ar kājas spērienu. Lopkopībā sastopamas arī tādas traumas kā kodumi, spērumi, sabadījumi.

SPĀRDĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt sper ko*, # Kazaki viņu spārdījuši ar kājām un situši ar pletnēm.

paspārdīt, *nedaudz spārdīt*, # Gaidot pieturā autobusu, puikas aiz garlaicības paspārda zemē nomestu tukšu cigarešu paciņu. Skaistums pievelk cilvēkus, bet ne visi prot to baudīt – cenšas Sietiņiezi kaut ko ieskrāpēt, pakasīt, paspārdīt ar kurpes purngalu..

nospārdīt, *spārdot nogalināt*, # Ērzelis bijis nikns un to puisī nospārdījis beigtu.

saspārdīt / izspārdīt, *spārdot radīt bojājumus, ievainojumus*, # Puikas ņēmās spārdīt plastmasas pudeli, kamēr saspārdīja to plakanu. Mežā viņš meklēja satrunējušus ceļmus, lai tos prieka pēc saspārdītu sīkos gabalos. Cietuma uzraugi mani saspārdīja zili meļnu. Zirgs no ilgās stāvēšanas bija ar priekškājām izspārdījis krietnu bedri.

DAUZĪT / kustīt, 3. kónj. / **kult**, kuļ, kūla / **velēt / vālēt / vangalēt / zvetēt / zvelēt / mietēt / milnot**, 2. kónj., R. v. arī K., *daudzkārtīgi un stipri sist*, # Ugunsdzēsēju depō zālē pa vakariem vingrinājās jaunie bókseri – lēca pār auklu, vingroja, daudzīja cietu ādas maisu. Vólejbóla laukumā divpadsmit puīši dūšīgi daudzīja sarkanu ādas bumbu. Mežzinis daudzīja vienu pret otru savas salīgās kājas. Viņš daudzīja jātnieku pātagu gar savu spožo zābaku stulmiem. Nu saprotu – ciemniekus daudzīja asiņainus par taisnības un brīvības atrašanu. Breksis savu meitu daudzīja un plēsa aiz matiem, tā staigāja vienos zilumos. Nostāda mani pie sētas, draud ar nošaušanu un ar revólveru spaliem dauza pa galvu. Pirms iešanas iekšā uz lieveņa daudzām sniegu nost no saviem apaviem. Jaunais puisietis, soļodams pa mežmalas taku, sev par prieku dauza ar papēdi aizsalušo peļķu skraukstošo ledu. Vīrs galvas otrajā stāvā kāds sāka daudzīt grīdu. Mācītājs Arps, kanceli dūrēm daudzīdams, lādēja jaunus laikus un samaitātos ļaudis. Vecos laikos labību kūla, sitot ar spriguļiem

pa labības stiebriem un vārpām. Kad vēl nebija gludekļu, drēbes pēc mazgāšanas kūla ar vāli, lai būtu mīkstas. Izmērcētos un pēc tam izžāvētos linus mīsta un kulsta, lai no šķiedras spaļu veidā atdalītos koksnes un mizas daļas. Ēzelītis, ar asti kulstīdams sānus, vilka mazus, vieglus rateļus. Velēt veļu nozīmēja vālēti pa to ar īpašām vālēm. Senāk izmazgātos kreklus velēja ar koka vāli. Kādu dienu saimniece kopā ar sievietēm sakrāva ratiņos vecos un jaunus audeklus un aizveda tos upītes malā velēt. Veļu vangalē ar vangali. Zemnieks zvetēja vilku ar mietu, kamēr beigts. Gan ar dūrēm, gan ar papēžiem daudziju un zvetēju pa durvīm, bet iekšā mani nelaida. Viens iecirta blukī cirvi, bet otrs ar smagu koka vāli zvetēja pa cirvja pietu, kamēr blukis pāršķēlās. Dzirkstelēm šķīstot, kalējs tik zvelē pa nokaitēto dzelzi. Bet Kurbads noķer velnu, iever durvīs un tik mietē ar vāli pa muguru. Pretīgi bija vērot, kā viņš milnoja savu kaulaino zirgu.

sadauzīt / nodauzīt / uzdauzīt / nozvetēt / izvelēt / savelēt / sakult, pbg., # Klupdams viņš sadauzīja kāju. Ainis paberzēja punu pierē un šņākulīgi nošņauca sadauzīto degunu. Zostēviņš man uzbruka un ar spārniem sāpīgi sadauzīja. Harijs nodauzīja pieri pret metāla šķautni. Viņš nodauzīja kāju uz akmens. Lejas kaimiņiem tik skaļa mūzika, ka viņam gribējās uzdauzīt pa grīdu, lai protas un rimstas. Diezgan bieži sievietes nāk sūdzēties par vīra nodzertu algu, par uzdauzītiem puniem, par neuzticību. Es tevi tā nozvetēšu, ka tu paliksi mīksts! Ne tās prot izcept labu maizi, ne izvelēt baltus kreklus. Māte savelēja visu veļu. Ormanis savelēja zirgēli ar pātagas kātu un lēkšiem aizbrauca pāri Suvorova ielai. Viņam mugurā Ilzes mātes mīksti sakultais kreklis. Māte saņē uđeni katlā un nosilda pirtij, sakul visiem kreklus un noliek gultā.

atdauzīt / piedauzīt / apdauzīt / pārdauzīt / izdauzīt / izvicot, *sasist pret ko; dauzot sabojāt, deformēt, ievainot*, # Lēcot no vienas malkas grēdas uz otru, iegāzos grēdu starpā un atdauzīju kāju. No visa spēka situ pa vārtiem, sāpīgi atdauzīdams dūres skrimšļus. Ievainotais puiciski strauji uzlejas savos krukos un lēc, neapdomājot, ka steigā slimo papēdi varētu kur piedauzīt. Puika krita un apdauzīja ceļgalu. Andris iznāca, saimnieka atdauzīto cirvi elkonī iemetinājis. Krītot pārdauzīju pušu ceļgalu. Viņš izdauzīja pret klonu dubļiem apkaltušo vīzi. Traktōristi novelk puteklainos kōmbinezōnus, izdauga tos un pakar vagoniņa galā. Saimnieks mūs norīko ar garām vicām izvicot pīdarba iekšpusē pieputējušo salmu jumtu.

padauzīt / piedauzīt, nedaudz dauzīt, # Viņš vēl kādu laiku padauga bumbu, bet jau bez pīrmatnējās sajūsmas. Viņš paietas vēl uz slūžu pusi, padauga ar kociņu pa aizvirām. Daudz drošāk visām skarū zālēm sēklu gatavību noteikt, viegli padauzot ziedkopas uz plaukstas. Svešie padauga uz lieveņa sabristās kājas un tad klauvē pie durvīm. Veidenbaums mīnājās, salstošās kājas uz klona piedauzīdams.

dauzīties, atsīsties, # Gar loga rūtīm, netīkdama uz priekšu, dauzījās bite.

sadauzīties / apdauzīties, *atsītoties pret ko, tikt savainotam, sabojātam*, # Pa tumsu ejot, viņai pret akmeni bija sadauzījusies kāja. Puikam patika laisties lejā no stāvām Siguldas kraujām, kaut reizēm arī krita un sadauzījās. Metoties pāri cementa grodiem, lēcēji tikai drusku apdauzījās.

KAUTIES, kaujas, kāvās / **sīsties**, sītas, sītās / **plūkties**, plūcas, plūcās / **plūkāties / villoties / vicoties / zvetēties**, 2. kōnĵ., R. v., *divatā vienam otru vai barā citam citu sist*, # Vīri, pārnākuši no kroga, sākuši kauties ar nažiem. Kāvās visur – uz celiņiem, krūmos, visos dārza kaktos skanēja sitieni, vaidi, lamas, plīstošu trauku šķindoņa.. Zvirbuli, skaļi čivinādami, kāvās maizes drupaču dēļ. Grīziņkalnā sanākusi briesmīga kaušanās, situšies kā traki, kamēr atbraukusi milicija un ātrā palīdzība un visus aizveduši. Tirgū var iekulties vēl kādā ķezā, kad sāk iereibuši plūkties. Kņada strādnieku barakā pieaug arvien skaļāka, liekas, ka sāk jau vai plūkties. Rudeņos pāri koku galotnēm ķērkdami un plūkdamiem griežas kovārņu bari. Kaijas un albatrōsi milzīgiem bariem aplido kuģi, plūcas ap jūrā izsviestām bojātām zivīm. Beidzot abi meitīši krita matos un plūkājās, kamēr abas iekrita gravā. Zvirbuli čiepst, čiepst, lēkā, tad, spudūc, metas ar knābjiem cits cita pakrūtē un villojas, ka spalvas vien pa gaisu lido. Kautiņš bija ārzemju kinōgrāvēja cienģs skats – spēlē sēru mūzika, goda sardze stāv, ne aci nepamirkšķinājusi, bet visapkārt vicojas. Kad ceriņu klēpis izjuka zemē, arī citi jaunieši paķēra pa zaram un sāka zvetēties, ka ceriņziedi putēja kā pēlavas. Rubeņu gaiļi zvetējās spārniem, dzīrās viens otram ieknābt, iecirst ar piešiem.

sakauties / saplūkties / izkauties / izplūkties / izvicoties / nokauties, pbg., # Es kādu reizi viņas dēļ pat sakāvos ar citiem večiem. Viņš bija sadzēries un sakāvies. Pāris suņu sakāvās kaula dēļ. Nekāds nopietns kautiņš jau tovakar nenotika, tikai tā drusku saplūcās. Man ir tāda sajūta, ka mēs ar to puisi reiz saplūksimies. Ja nevarēja izkauties ar cilvēkiem, tad viņš sīta zirgu, suni, kaķi, kas nu kuro reizi gadījās ceļā. Nerēti puikas aizskrēja līdz silam paslīdināties no kalna vai izkauties

ar smilšciemiešiem. Paaugušies pelēni dažreiz saplēšas savā starpā un izplūcas, ka šmīkst vien. Izvicojušies, punus un zilumus čamdīdami, kaušļi izšķīrās. Abi gaiļi bija nokāvušies gluži asiņaini.

atkauties, ar *sitieniem atvairīties, atgaiņāties no uzbrucēju pārspēka, arī no dzīvniekiem*, # Viņš bija nostājies kaktā un ar dūrēm un spērieniem atkāvās no trim uzbrucējiem. Viņš gandrīz klupšus iekļūp iekšā pa durvīm, atkaudamies no suņiem. Dunduru ka biezs, nevar ne atkauties.

pakauties, *nedaudz kauties*, # Gadās jau arī sastrīdēties un pakauties ar citiem bērniem. Vasarā odu vairs tikpat kā nav, tad atkal iznāk pakauties ar dunduriem.

kautiņš, L., # Pirmā dzēruma pakāpe izpaudās kā lielīšanās, bet otrajā pakāpē pretīrunāšana jau noveda pie trauku daudzīšanas un kautiņa. Abus kaušļus apstāja ziņkārīgie, lai noskatītos kautiņā un tā iznākumā. Kūtis un aplokos, kur uzturas cūkas un sivēni, nereti notiek kautiņi, kas var radīt nopietnas traumas. Elektriskajam zutim neuzbrūk neviens jūras plēsoņa, taču savā starpā tie jo bieži rīko kautiņus, kuros laiž darbā nāvējošo ieroci – elektrisko strāvu.

piekaut, -kauj, -kāva / **pie dauzīt** / **piemizot**, K., *uzvarēt kādu kautiņā vai sasist bez tā pretošanās*, # Grūti bija paredzēt, kurš kuru piekaus, jo abi bijā spēkos līdzīgi. Gandrīz katru dienu barōns pašrocīgi piekāva kādu no muižas kalpiem ar dūrēm, jātnieka pātagu vai ar ko citu, kas gadījās pa rokai. Kārlis tevi pat piekaut gribēja, kad tu Līzi reiz uz māju vadīji. Viņš prātoja, ka vajadzētu to huligānu pamatīgi pie dauzīt – sasist zili melnu. Divus no gūstekņiem uzraugi tā pie dauzīja, ka tie līdz nākošajam rītam neizdzīvoja. Vai atceries, kā tu toreiz piemizoji Lielaušu Fredi?

bóksēties, 2. kónj., R. v., *kauties pēc bóksa noteikumiem*, # Viņi nekāvās brutāli, bet bóksējās pēc visiem noteikumiem.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

VĒZĒTIES, 2. kónj. / **vēdināties** / **vējot** / **vējoties** / **plītēties**, 3. kónj., *svārstveidīgi kustēties*, # Šūpoles vēzējas plašā lokā, grimst lejā un ceļas augšā. Vējā vēdinās koku zari. Dāmu platie svārkī un uz rokas paņēmtie trēni dejā vējoja kā lielu putnu spārni. Sveicienā vējojas lakats.. (S.Kaldupe). Suņa kuplā aste labpatikā vējot vējojas. Jānis stāv starp kokiem, un ozolzari vējojas viņam virs galvas. Guntis saudzīgi atvaira krūmu zarus, lai neplītējas Ilgai sejā.

savicināties, pbg., # Rokas reizēm pašas no sevis savicinājās, it kā Līziņa būtu putna bērns uz pērķļa malas.

vēdināt, 3. kónj., K., *vairākkārt vēzt*, # Nelielajā vēsmā kokveida papardes lēni vēdina savus gaiši zaļos lapu vēdekļus.

novicināt, pbg., # Jaudīgs ekskavātōrs pāris reizes novicināja kausu, un bedre gatava.

vēciens, L., # Ješkas roka plašā vēciēnā apvilka loku apkārt Brīviņu laukiem. Troksnis cēlās tikai no plāvēju izkapšu vēciēniem.

vēdas, L., # Es guļu uz muguras zem jaunās liepas zaru vēdām. Mana dvēsele trīs, atkal uzlūkojot mūsu svētā karoga vēdas. Viņai ejot, mazs putekļu mākonītis cēlās no viņas garā tērpā vēdām.

purināt, 3. kónj., K., *izraisīt īsas vēzes kustības šurpu turpu*, # Viņš atlaidās pusguļus salmos un ļāvās sevi purināt klabošajai orei, kuras riteņi lēkāja pa ceļa grambām.

SISTIES, *sitas, sitās*, R. n., *strauji vēzēties (kam pret ko)*, # Vagona riteņi klabēdami sitās sliežu galu savienojumos. Jūmtistabiņā saimniekam galva gandrīz sitās pie griestiem. Putns sitas pret būra režģiem. Suns gulēdams kulstīja asti – puk, puk, puk tā sitās pret grīdu. Pēldoties kalnu upē, gan rokas, gan kājas bieži sitās pret akmeņiem. Izcirtumā gar stilbiem švīkstēdami sitas avenāji, alkšņu nu bērzu jaunie dzinumi.

atsisties / **iesisties** / **uzsisties**, pbg., # Man kāja atsitās pret akmeni. Viņš ar galvu atsitās pret zemajiem griestiem. Kuģītis spēji atsitās pret pāļiem, nodrebinādams visu piestātņi. Uzmācīgi sīc muša, pret loga rūti atkal un atkal atszīdamās. Logā iesitās rudens vēja atrauta iesarkana kļavas lapa. Sejā iesitas rētas lietūs lāses. Kad rikstīte uzsitās uz brūnganā pūpēža, nokūpēja dzelteni putekļi. Lejot vīnu glāzē, viņai tricēja roka – pudeles kakls vairāk reižu uzsitās glāzes malai.

sasisties, *sisties vienam pret otru*, # Nošķind spaiņi, kopā sasīzdamies. Tiklīdz viņš aizmirsās turēt zobus sakostus, tie sāka klabēt, kopā sasīzdamies.

sasisties, *atsitoties pret ko, savainoties*, # Kājai aizķeroties, viņš krita un stipri sasitās.

sasist / **apsist**, *iedarboties ar sitieniem*, # Krusa kviešus sasitusi veldrē. Lietavas saveldrēja labību, sasita zemē. Krusa apsita labību – liela daļa stiebru bija salauzīti.

KULT, kuļ, kūla / **kulstīt**, 3. kónj., K., *vairāk vai mazāk ritmiski vēzēt*, # Uzglūnot pulķītim, Minkam aste sirdīgi kūla grīdu. Ar pamatu aļģu kólōnijas stingri piestiprinās pie zemūdēns akmeņiem vai klintīm, kamēr pārējo daļu kulsta ūdens kustības.

KRATĪTIES / svaidīties / kuļināties / zvalstīties, 3. kónj. / **mētāties / kūlāties**, 2. kónj., R. n., *vēzienvēidīgi kustēties šurp turp, šūpoties*, # Rati nemitīgi kratījās, gāzelējās un svaidījās, laužoties uz priekšu pa šo neapraķstāmi kreveļaino zemes joslu, kas saucās par ceļu. Dejojājam kājas ļodzījās un kratījās tik ļengani kā žāvēšanai izkārtas zeķes mainīgā vējā. Kuģis svaidījās viļņos no vienas puses uz otru. Pāri bikšu siksnai kuļinājās viņa resnais vēders. Mašīna zvalstīdamās kārpās pa irdēno smilti. Rati grabēdami mētājās pa nelīdzeno ganu ceļu. Negaisa sakultajā jūrā kuģis mētājās viļņos kā skaida. Autōbusam kratoties, aizmugurē aizmigušajam jauneklīm galva ļengani mētājās, bet šis guļ nost un nemostas. Ekskursanti skrien kā sasviluši, fōtōaparāti vien, kaklā pakārti, kūlājas. Jauniesauķtajiem vēl trūkst karavīra stājas – rokas gar sāniem kūlājas kā pātagas. Plecā uzķārtā šautene kūlājas gar sāniem. Bezvējā bura slābana kūlājas pie masta.

sakratīties / nokūlāties, pbg., # Ik pa laikam mašīna ceļa grambās sakratās. Jubilāru uz krēsla uzceļ gaisā, ka kājas vien nokūlājas.

pasvaidīties, *mazliet, neilgi svaidīties*, # Rati pasvaidās no vienas ceļa puses uz otru, meklējot, kur ceļš gludāks.

paraustīties, *nedaudz raustīties*, # Krunkainā seja ar sirmo, strupo bārdiņu paraustās kā ļaunā smīnā.

KRATĪT / svaidīt, 3. kónj. / **kūlāt / mētāt**, 2. kónj., K., *izraisīt īsas vēzes kustības šurpu turpu*, # Mātei šķīta, ka pat atsperu rati stipri kratot. Grozīts un kratīts karavīrs tikai nokunkstējās – pārāk liels bija negulēto nakšu nogurums, lai ļautu pamosties. Autōbuss, pa dubļaino ceļu gāzelēdamies, līgo un krata ceļavīrus. Mašīna, braucot pa nelīdzeno ceļu, braucējus tukšajā kravas kastē kratīja un svaidīja gan uz priekšu, gan atpakaļ, gan uz sāniem. Autōbusa pakalģalā svaida visvairāk. Ceļa bedrēs mōtōciklu ļoti svaida. Kad sākās vētra, lōgerus ap bāzes kuģi tā sāka svaidīt, ka kļuva neiespējami tos apkalpot. Vējš kūlāja brunču stērbeles ap viņas tievajiem stilbiem, ka likās – nupat, nupat viņa sapīšies un pakritīs. Negantas bangas dienām ilgi mētāja kuģus. Ceļa grambās autōmōbīli ļoti mētā. Mašīna zvalstījās tik stipri, ka meiteni kravas kastē mētāja no vienas malas uz otru. Mašīnas pakalģalā mētā vairāk.

sakratīt / samētāt, pbg., # Rutkus nomizo, sarīvē, pieber sāli, liek aizvāķotā trauķā un sakrata, līdz tiem atdalās sula. Spalģi iekaucās lōkōmōtīves svilpe, nerēdzams spēks sakratīja pasažierus, un sākās ceļojums. Pēķšņi viņu sakratīja drebulis. Mašīna vēl ne reizi šajā trasē nav nopietni samētāta, tāpēc jūtu, ka varu drusku kāpināt ātrumu.

pakratīt / pamētāt, *nedaudz kratīt*, # Sautēšanas laikā nevajag sīpolus maisīt, pannu vai katliņu ieteicams pakratīt. Samalto masu sapilda bļodiņā un pakrata, līdz tās virsa izlīdzinās. Brīžiem autōbuss grambainākās vietās pamētā braucējus. Dažas dienas mūsu kuģi krietni pamētājīs, ōkeāns beidzot pierimst.

izkratīt / izpurināt, *kratot izvīrīt ko no kurienes; iztīrīt, izpurinot puteķļus, gruķus un tamlīdzīgi*, # Piebāztos maisus vajadzēja nest atpakaļ un izkratīt. Starp lapām iekļuvušos puteķļus, grāmatu pāršķirstot, izpurina svaigā gaisā vai pret puteķļu sūcēju.

nokratīt / nopurināt, *kratot novīrīt ko nost no kā; kratīt ko, lai atbrīvotu no kā*, # Stādot jebkurus augus, jācēnšas nesabojāt sakņu sistēmu, tāpēc no to saknēm nedrīkst nokratīt zemi. Izrautajiem sīpoliņiem nopurina zemi, un tos atstāj uz lauka nobriedināt.

uzkratīties, *kratot uzķrist*, # Kratot kartupeļiem virsū keķupu, kāda lēķšķe uzkratījās arī man uz bīksēm.

aizkratīt, *kratot aizvīrīt prom, garām vai aiz kā*, # Agrāk, rijās kuļot labību, graudus no peļavām atdalīja, vējā kratot lielu sietu – peļavas kā vieglākās aizkratīja prom pa vējam, bet graudi kā smagākie palika.

pārpurināt, *purināt ko viscaur tādā vai citā nolūķā*, # Ja iemeties peļējums, tad sienu vajag svaigā gaisā pārpurināt, pirms dot lōpiem.

SIST, sit, sita / **pērt**, -per, -pēra / **šausīt**, 3. kónj., K., *strauģi vēzt vai triekt ko pret ko*, # Zirģu pakavi klauķzot sit ielu bruģi. Atskanēja pret glāzi sistas karotītes tinkšķis. Spraucoties cauri sīķu eģlišu bieķņai, seju per skujotie zari. Vēja triektais snieģs kā ar asu nātri pēra seju. Lietus pēra jumta skaidas brīžiem tik skaļi, ka neķas cits nebija sadzirdams. Patēva sikсна sīķo augumu šausa bez žēluma.

iesist / iebelzt, -belž, -belza / **iecirst**, -cērt, -cirta, pbg., # Kas tuvu stāv, kur akmeņus skalda, lai nežēlojas, ja drumsla iesit sejā. Laides atsitiens tik spēcīgi iebelza viņam pa plecu, ka viņš iestēnējās no sāpēm. Erna sarāvās, it kā elektriskā strāva būtu iecirtusi pa pirkstiem.

sitiens / atsitiens, L., # Ķīļa pietam no vesera sitieniem malas pamazām izliecas uz sāniem. Nošķind izkopts atsitiens pret akmeni. Mantu platformas atsitiens pret lūkas malu bija tik spēcīgs, ka visa mantu kaudze salīgojās.

DAUZĪT, 3. kónj., K., *daudzkārtīgi un stipri sist*, # Uz klāja iznesa matračus un ar kokiem daudzā laukā puteklus.

apdauzīt / atdauzīt / izdauzīt, *sasist pret ko; dauzot sabojāt, deformēt, ievainot*, # Zābaku purngaliem āda nobrāzta, apdauzīta pret akmeņiem. Taisot stabulīti, miza jāapdauza, lai maucas nost. Dzelzs ķīļi ir diezgan neizturīgi, jo tiem ātri tiek atdauzīts piets, tas ir, pietam no vesera sitieniem malas izliecas uz sāniem. Sienu apmētums ir izdauzīts līdz pat skaliņiem. Izdauzītos logus attīrīja no saplēstajiem stikliem, lai varētu iestiklot par jaunu. Gaļas šķēles no abām pusēm izdauza, lai irdinātu saistaudus.

padauzīt / piedauzīt, *nedaudz dauzīt*, # Gataviem arbūziem ir spoža miza, un, tos padauzot, dzirdama tīra skaņa. Brižiem vējš padauza aizvirtņus. Lai atbrīvotu auga sakņu kamolu no puķpoda malām, padauza pie poda malas un dibēna.

dauzīties, atsisties, # Rati grabēja, pa meža ceļa koku saknēm dauzīdamies.

piedauzīties, pbg., # Kājai piedauzoties pie izcilnas koka saknes, viņš sāpīgi atsita īkšķi.

sadauzīties, atsitoties pret ko, tikt savainotam, sabojātam, # Melanīna ieplūšana kartupeļu audos un ar to saistītā tumšo plankumu rašanās notiek, bumbuļiem sadauzoties pārvietošanas laikā.

2. 4. Spiede un iedarbe ar spiedi.

Dzīvību kustībasveices.

SPIEST, spiež, spieda, K., *ar grūdienu spēku iedarboties uz kādu virsmu, to virzot vai deformējot*, # Pieliecies pavisam tuvu, svešais ar plecu spieda durvis vaļā. Viņš spiež pirkstu uz zvana pogas. Ar kreiso roku spiezdams klausuli pie auss, ar labo viņš veido jocīgas apļveida kustības gaisā.

paspiest / piespiest / uzspiest / nospiest / izspiest, pbg., # Priekšnieks paspieda zvana pogu, lai ienāk sekretāre. Viņi paspieda viens otram roku un izšķīrās. Strādnieks piespiež pogu, un spiednis lēni slīd uz leju. Viņš vairākkārt piespieda zvana pogu, taču durvis neviens neatvēra. Piespiežu labi cieši pie zemes izkapti, un tā griež mazo zāli ar visiem sūnu spilventiņiem. Valts dur lāpstu zemē, piespiež ar kāju, bet nekā – lāpsta dziļumā nelien. Viņš raksta savā kaligrāfiskajā rokrakstā, spalvu te piespiezdams, te atkal vieglāk atlaizdams. Viņš raus ārā pistoli un uzspiedīs kāju trauksmes pedālim zem rakstāmgalda. Rīta uzspieda pirkstu signāla pogai. Viņš uzspieda karstu skūpstu uz meitenes lūpām. Bócmānis tur pudeli zem krāna, uzspiedīs īkšķi atvērtajam kakliņam, lai alum nepiejauktos ūdens klāt. Viņš nospieda gāzes pedāli, un mašīna uzņēma skrējieni. Kārlis nospieda zvana pogu un ilgi turēja pirkstu uz tās. Zīgis nospieda slēdzi, iedegās gaisma. Viņš izspieda sajūgu, pārbīdīja ātruma slēgu neitrālā stāvoklī un līdz galam novilka rokas bremzi.

piespiediens / uzspiediens, L., # Asināšanas laikā cirvis ar vieglu piespiedienu lēnām jāpārbīda no vienas tecilas malas uz otru. Sēžot pie vadības pults, ar tā vai cita slēdža piespiedienu viņš vada un kóntrólē mīklas tapšanu. Pietiek ar pogas piespiedienu, lai pēc brīža mācību kabinetā valdītu pilnīga tumsa – logus autómātiski aizklājusi melna sega. Pēkšņi viņš sajūt vieglu rokas uzspiedienu uz pleca. Līdz ar kājas uzspiedienu uz bremzes pedāļa atkal atmiņā pazib briežu māte uz ceļa. Zīmējot dažādus zarus un zariņus, bērnis mācās piešķirt rokas kustībām dažādu virzienu, tempu un uzspiedienu.

saspiest, piespiest vienu pie otra; cieši apkļaut; ar spiedienu deformēt, savainot, sabojāt u. tml., # Pirmajās ragavās, sāniski savēlušies, muguras kopā saspieduši, brauca ievainotie. Plecus kopā saspiedušas, stāvēja Jāņa un Kārļa sievas. Inas pasniegto roku viņš paspieda tik cieši, ka viņa kļuva ievaidējās. Es viņu spēcīgi saspiedu savās izstieptajās rokās un noskūpstīju. Strēlnieki saspiēž šautenes ciešāk delnās un dodas uzbrukumā.

nospieš, *spieš lejup; ar spiedienu saplacināt (nodzēšot, nonāvējot u. tml.)*, # Kad viņš pieslējās sēdus, es mēģināju nospieš viņu atpakaļ guļus. Andris zibenīgi nospiež brāli pie zemes un arī pats pieplok. Tēvs ar varu centās nospieš Andrīvu uz ceļiem svētbildes priekšā. Prēdelis ievilka pēdējo dūmu, nospieda cigaretes atlieku pret palodzes apakšu un iemeta papīrgrozā. Dispečers Jórens Akmeņkalns nospiež pelnu traukā jau nez kuru papīrosu. Ik pa brīžam uz vaiga, uz pieres vai kur citur nospiežu kārtējo odu, dažu jau pilnu asinīm. Cūka bija nospiedusi, nogulējusi vienu savu sivēnu.

nospieš / **atspieš**, *padarīt sāpīgu kādu ķermeņa daļu, ilgstoši uz tās ar spiedienu balstoties*, # Egils pamostas nedaudz nospiešiem sāniem. Ēdinātōru istabā ārsts var uz brīdi atpūtināt kurpēs nospiešās kājas. Pēdējo aizlūgšanu viņa nomurmināja jau ar sāpīgi atspiešiem ceļgaliem no ilgās tupēšanas. Jau desmit dienas pa mežiem un purviem – kājas pagalam atspiešas un tulzno.

iespieš, *spieš ko kurp iekšā*, # Silva iespiež īkšķi starp rādāmo un vidējo pirkstu un parāda Viktōram rožaino galiņu. Kasiere viņam iespiež rokā biļeti. Iespiedusi roku sānos, viņa aplūko noravēto gabalu.

ievērt, *-ver, -vēra, iespieš vērtņē u. tml.*, # Neuzmanīgi aizgrūžot ciet atvilktni, ievēru pirkstus. Mēģināju durvīs ievērt kaķim asti – par to, ka manu sieru apēda.

izspieš, *ar spiedienu izvīzīt uz āru vai cauri kam*, # Pēc peldes viņš izspieda ūdeni no sproģainajiem matiem. Kā no biežpiena izspiež sūkalas, tā dēls tagad izspiedīs no tevis tavu mantrausības garu.

aizspieš, *spieš ciet*, # Trakā trokšņa dēļ viņa aizspieda sev ausis. Izņēmis kabatlakatiņu, viņš aizspiež ar to sev degunu. Viņa aizspieda mirušajam acis. Lai nevērtos vaļā, viņš gubeņa durvis aizspieda ciet ar mietu. Kāds no mugurpuses pielavījies pēkšņi aizspieda viņai ciet muti.

atspieš, *virzīt ar spiedienu atpakaļ; virzīt vaļā; pārnest smagumu uz kādu balstu*, # Laiku pa laikam snaudošais blakussēdētājs slīga man virsū un man to nācās atspieš nost. Ģirtam izdevās atspieš vaļā salocītās durvis, un viņš izkļuva laukā no avarējušās mašīnas. Es atspiedu plecu pret sienu. Atspiedu muguru pret atzveltni un aizvēru acis. Viņš atspieda elkoņus uz ceļiem un galvu dēlnās, sēdēja un domāja. Atspiedusi galvu pret augsto spilvēnu kaudzi, Siliņmāte puszviļus gulēja gultā.

SPAIDĪT, 3. kónj., K., *daudzkārt spieš*, # Viņš daudzkārt spaidījis melno podziņu, iekšā skanējis zvans, bet neviens nenācis atvērt durvis. Jauniņā tehniķe uz brīdi pārstāja spaidīt elektróskaitļotāja taustiņus.

saspaidīt / **izspaidīt** / **nospaidīt**, *pbg.*, # Rokā viņš turēja vairākas saspaidītas un plaukstas siltumā apvītušas kliņģerītes. Burzmā saspaidīts un briesmīgi nokavējies, pasažieris tomēr ar pateicību noraugās dubļiem apšļakstītajā satiksmes līdzeklī. Viņš izspaida cigaretes oglīti pelnutraukā un ceļas augšā no galda. Ārsts izspaidīja sāpošo vietu un izrakstīja zāles. Viņa ieliek tējā citrōna šķēlīti un ar tējkaroti to izspaida. Ap iedēstīto kociņu viņš ar kājām nospaidīja zemi, lai būtu līdzena un blīva.

paspaidīt, *mazliet spaidīt*, # Taurei bija pievienots gumijas pūslis, kuru paspaidot, radās pēkstoša skaņa. Viņš piegāja pie spoguļa un paspaidīja pāris pinnes uz vaiga.

apspaidīt / **iespaidīt**, *paspaidīt visapkārt vai vietumis*, # Špiks ņēmās šķirstīt grāmatas, apspaidīja vākus, noņēma apliekamos papīrus. Spilvēnā kāds ir iespaidījis bedrīti.

atspaidīt, *padarīt sāpīgu no ilgstoša spiediena pret balstu*, # Garajā pārgājienā nepieradušās kājas gauži atspaidītas. No rīta teltī gulētāji sūdzējās, ka no cietās guļas visas malas atspaidījuši.

pārspaidīt, *spaidot radīt plīsumu*, # Viņš pastaigājās gar mežmalu, ar kāju pārspaidīdams pušu sausos pūpēžus, tīksminoties par to kūpējumu.

SPĪLĒTIES, 2. kónj., *spieš sevi ar ciešu ietvērienu*, # Tagad vajadzētu sākt mazbērnus auklēt, nevis spīlēties kórsetē, lai vēl kādu nomedītu priekš vecumdienām.

iespīlēties / **saspīlēties**, *iespīlēt sevi*, # Vai tad tāda modes biksēs iespīlējusies un sacirtota lellīte maz spējīga uz kādām dziļākām jūtām? Dāmas saspīlējušās kórsetēs.

iespīlēt, *spīlēt ko kur iekšā*, # Dragūni mīņājas šaurās biksēs iespīlētām kājām. Man tuvojās tukla medicīnas māsa, kura izskatījās kā iespīlēta savā uzsvārcī.

izspīlēt, *izspieš uz priekšpusi, uz ārpusi*, # Ģirts salieca roku elkonī, izspīlējot muskuļus. Pūsis lielīgi izspīlēja / izgāza krūtis. Kad viņš uzsmaida, viņa mazliet izspīlētās acis samiedzas šaurās šauriņas. Viņš noskatījās uz Veides ārieni – viņa mezglotajām rokām un vaigu galos

izspīlēto ādu. Viņam ir tikai vienas vienīgas apvalkātas, ceļgalos izspīlētas pelēcīgas kokvilnas bikses.

MĪT, min, mina, K., *spiest ar kājas pēdu (pamatni, paminas u. tml.)*, # Ēdiet, govīs, zaļu zāli, Nemīniet kājiņām! (T. dz.). Cieši saimnieka pēdās min mazais, meļnraibais šunelis. Suns sunim uz astes nemīs (Paruna). Andris aizelsies spraucās uz estrādes pusi cauri pūlim, grūstīdamies un mīdams klātesošajiem uz kājām. Pat nažu trinējs pie gaļas tirgotavas pārstāja mīt savu paminu. Viņš lēni un vienmērīgi mina divriteņa pedāļus.

pamīt, pbg., # Pamin plēšas – ērgelēm gribas skanēt un man gribas spēlēt!

uzmīt, *uzspiest kam ar kājas pēdu*, # Kaķis iebrēcās, kad nejauši uzminu tam uz astes. Un tad tu nejauši uzmin suķim, un tad viņš tev uzrukšķ, ka nedrīkst mīt virsū suķiem (Ó.Vācietis). Aizsmēķējusi cigareti, viņa vēdināja rokā sērkokociņu, bet, nevarēdama to nodzēst, nometa uz grīdas un uzmina ar kāju. Sievas pārrunā, vai tik Marija laulāšanās brīdī nav aizmirsusi uz mīt Mārcim uz kājas. Govs esot uzminusi kādam asumam un savainojusi kāju. Vóicehóvskis automātiski uzmina bremzes pedālim. Viņš uzmina ar kāju lāpstas augšmalai un iespieda lāpstu zemē līdz pašam kātam.

apmīt, *vairākkārt uz mīt*, # Vai es biju, bāleliņ, Tavas kājas apminusi? (T. dz.).

samīt / nomīt / izmīt / piemīt / apmīt, *uzminot saplacināt, sabojāt*, # Puķes krīt uz grīdas, un dejojāji tās samīn. Pļaviņas īpašniece sodījās, ka vasarnieki nominot viņai zāli. Zaļa zāle gauži raud Kājiņām nomināma (T. dz.). Pūcīte nomina cīrulim kāju (T. dz.). Mellī vīri – varas kalpi man uzkrita, Līdz asinīm sita, tad nokāva, Pie grāvja muklājā ieraka, Zemi līdzēnu virsū nomina.. (V.Plūdonis). Pa lopu izmīto, pielījušo ceļu viņš brida uz purvu. Līdz ko viss lopu bars kādam laukam gājis pāri, tā paliek meļna izmīta zeme. Cik māsa siena no dakšām pretim saņēm, tik es to paspārnēs sabāžu, stingri piemīdama. Bez vārda tos kapā iesvieda, Ar kājām vēl zemi piemina (J.Rainis). Vecuks nometa izsmēķi sniegā un piemina ar kāju. Citas sievas viņai kodināja, lai pie altāra pieminot brūtgānam kāju. Notupies un kātu ar ceļgalu pieminis, izslietās izkopts galu sauļā samiedzis, Bramanis ar duncīti grieza izkopts asmeni. Viņa izrāva no lāktura skalu, nometa zemē un apmina liesmu un ogli ar kāju.

samīt / nomīt, *uzminot virsū, ievainot vai nogalināt*, # Viņš nokratīja kukaini no piedurknes uz grīdas un samīna ar kāju. Fórsteriāna metās Hamida zirgam zem kājām, un zirgs ar pakaviem viņu samīna. Ej un tikai sargies samīt gliemeni, Notraukt niedru strazda ligzdas pīnumu (Ó.Vācietis). Cūka bija nominusi cālēnu. Osienes bērni pagalmā apsēduši ķēvi – bet kad nomīs kādu, tad atkal zirgs būs vainīgs!

apmīt, *samīt vairākus vai visus*, # Ziemu tie cāļi tik un tā neizturēs vai arī kūtī tos govīs apmīs.

aizmīt, *minot ievainot*, # Ķēve vakar aizminusi kāju – pār kronīti brūna, sakaltusi asiņu strīpa, un viņa kliboja. Viņas balss dūsmās šņāca kā aizmītai čūskai.

izmīt / aizmīt / iemīt, *minot defórmēt pamatni, apavus u. tml.*, # Fredis smagiem soļiem aiziet uz aku – liels, sakumpis, šļūkādams ar izmītām tupelēm. Kurmjā rakumus vajag izspārdīt un aizmīt ciet. Lopi izrakto grāvīti aizminuši ciet. Sievas ar veļas groziem uz Vēlnezēru iedamas, ieminušas gandrīz taisnu celiņu pāri Šmerļa upītei. Šīs taciņas starp kokiem – tik tikko manāmas sliedes mīkstajās sūnās – tās bija iemīnis viņš pats.

nomīt, *minot nospiest uz leju*, # Kāpjot uz divriteņa, es kreiso pedāli nominu uz leju, uzlieku uz tā kreiso kāju un ar labo atsperos.

iemīt, *iespiest ar kāju ko kur iekšā*, # Kāda govīs bija cepuri ieminusi bedrītē, un tikai suns to nejauši uzošņājis.

MĪDĪT, 3. kónj. / **mīnāt / bradāt / stampāt**, 2. kónj., K., *daudzkārt mīt*, # Paudžu paudzes tos celiņus bija mīdījušas, padarīdamas cietus kā klons. Kaplēšana iekārtojama tā, lai strādnieks nemīdītu tikko uzirdināto augsni. Viņš pieskrēja pie Ferdinanda, norāva viņam no galvas alpu strēlnieka cepuri, nosvieda to zemē un mīdīja kājām. Govīs ietikusi dārzā un mīnā puķu dobi. Puiku uzdevums bija kūtsaugšas pažobelēs sienu mīnāt. Nurdēdams viņš bradāja pa nātrēm, savu vēja norauto cepuri meklēdams. Govīs bradā pa apsētiem lauciņiem pauguru starpā. Likās, ka ienaidnieka naglotie zābaki bradātu viņa paša miesu. Vīri dubļainiem zābakiem stampā ēdnīcas debeszilos linólejus. Ar kājām stampājot ceļu, zirgs starp pakavu radzēm sakrāja sniega pikas. Anīs iet pieci soļi pa priekšu, ar gumijas zābakiem dubļus stampādams. Garajos plostnieku zābakos autās kājas piekrastes zilajā glīzdā stampādams, Jurģis darās bez steigas.

izmīdīt / izmīnāt / izbradāt / izstaigāt / izpēdot / izstampāt / nomīdīt / nomīnāt / nobradāt / nostraigāt / nopēdot / samīdīt / samīnāt / sabradāt, pbg., # Lopi stipri izmīdījuši auzas. Viņi iegāja nabadzīgā, piekvēpušā kalpu mājas virtuvē ar izmīdītu māla klonu. Agrāk graudus no vārpām izmīdīja ar zirgiem. Aitas līda labībā un izmīnāja linus. Laukums bija izmīnāts un vietām sniegs sarkans – laikam te pārsējuši ievainotos. Tu pieskati, lai teļi neizbradā dārzu. Līdz brokastlaikam saimniece jau trīs reizes blāva ganiem, lai neļauj aitām izbradāt linus. Mēs gājām gar lopu izbradātās gatves pašu maliņu. Līdz Jāņiem pļava jānovāc, jo Jāņos to izstaigās tā, ka nebūs vairs pļaujama. Kaķis atkal izpēdojis puķu dobes. Zirgi naktī bija tikuši vaļā, izēduši un izstampājuši liča pļavu. Ēvalds pielec kājās un lūko ar zābaku nomīdīt gruzdošo sūnu. Nomīnātajā zālē mētājas apdeguši sērkokociņi un cigarešu gali. Ar saviem netūrajiem zābakiem viņš nomīnājis visu grīdsegu. Govis nobradājušas rudzus. Ķērsa aiz skaudības būtu nobradājusi Rotas puķes, ja vien dārziņam apkārt nebijusi augsta sēta. Apsnigušo lauku krustām šķērsām nostraigājušas mežacūkas. Biezoknī bija neganti nopēdots un izspārdīts sniegs – ap zaķi bija cīnījušās gan lapsas, gan suņi. Krókódilu, kas gadījās pa tvērienam, zilonis samīdīja. Bruņotas vienības iezemiešus sakapāja ar zobeniem, samīdīja ar zirgiem. Izsmēķi viņš nometa zemē un samīnāja. Sniegs gāzās aizgūtnēm tā, ka gājēju straume to nejaudāja sabradāt.

pamīdīt / pamīnāt, *nedaudz mīdīt*, # Arī abas Ances draudzenes uzkāpa pantā pamīdīt / pamīnāt sienu.

piemīdīt / piemīnāt / piebradāt, *mīdot sablīvēt pamatni zem kājām*, # Puisis atvesto sienu dakšoja, saimnieks pie lūkas saņēma, bet Anna piemīdīja. Šķūnī kustīgus zēnus gaidīt gaida – viņiem jāpiemīda siena pants sienmaļos. Pēc tam bedrīti aizmetu atkal ciet un piemīnāju, lai zeme sasēstas. Turpat laukā piebradāja zemi, aplaistīja ar šķidriem māliem un, kad sažuva, klons bija gatavs. Māte paliks mājās sakapāt veprenam zāli un, kad pārvedīs sienu, piebradās pantu.

iemīdīt / iemīnāt / iebradāt, *mīdot iespiest ko dziļumā*, # Viens no žandarmiņiem satvēra karodziņu, nosvieda zemē un ar zābakiem iemīdīja dubļos. Sniegs sniga lielām pārslām, ātri nosēdzot vasarā iebrauktos ceļus un iemīdītās taciņas.

aizmīdīt / aizmīnāt, *aizrakt un nomīdīt*, # Bedri aizkašājām un aizmīdītām / aizmīnājām ciet līdzenu, un vēl pa virsu pārkaisījām ar kritušām lapām.

apmīdīt / apmīnāt, *nomīdīt apkārt kam; sabradāt lielākā daudzumā*, # Ap ierakto stabu zemi apmīdītām / apmīnājām, lai būtu blīva un līdzena.

atmīdīt / atmīnāt, *samīdīt pamatni, lai atbrīvotu vietu kādam nolūkam*, # Es šļūcošiem soļiem iešu pa priekšu, atmīdīšu / atmīnāšu sniegu, lai tev aiz manis vieglāka iešana.

MĪCĪT, 3. kónj., K., *ar rokām vai kājām spaidīt valkni (valkanu vielu)*, # Sievietes jau no mazas gaismiņas kurina krāsni un mīca raušus / mīklu raušu cepšanai. Kamēr puika ārā mīcīja mālus, meistars grozījās pa kambari.

mīcīties, *mīcīt ko kādā tilpē*, # Viņš ilgi maisa un šķaida kartupeļus kopā ar mērci, kaut zina, ka tā mīcīties pa šķīvi katrā ziņā nav īsti labi un pareizi.

samīcīt, pbg., # Es samīcīju maizes mīkstumu valkanā pikā. Anna ielika bļodā riekšavu mīklas un vēl samīcīja kopā ar sviestu

samīcīties / izmīcīties, *tikt samīcītam*, # Mīkla labi samīcījies / izmīcījies.

pamīcīt, *mazliet mīcīt*, # Meistars skolniekiem atļāva pamīcīt mālu, no kura darina traukus.

iemīcīt, *mīcot sagatavot mīklu*, # Aina iemīcīja mīklu, lai izceptu kliņģeri.

pārmīcīt, *mīcīt atkārtoti*, # Kótlešu masu vajadzēja vēlreiz pārmīcīt.

STAMPĀT, 2. kónj., K., *mīcīt ar stampas palīdzību*, # Māte ņēmās piestā stampāt šīgada kviešu graudus. Strādāja viņi augu dienu – mīcīja un stampāja mālus, veidoja no tiem podus un krūkas.

sastampāt, pbg., # Kukurūzu nopļaušot pirms tā nobriedinājusi vālītes, mašīna to sasmalcināšot, bet zirgs ar kājām tvērtņē sastampāšot.

ŽŅAUGT, žņaudz, žņaudza / **žmiegt**, žmiedz, žmiedza / **miegt**, miedz, miedza, K., *cieši spiest, parasti apskaujot*, # Viņa saķēra manu roku savos mīklajos pirkstos un žņaudza to, it kā pēdējo glābiņu atradusi. Virtuvē ienācis, Mārtiņš mīnājās plānvidū, žņaugdams sauļā savus dzeltenos sulaiņa cimdus. Karavīru rotas guļ sniegā, dēlnām cieši žņaudzot šautenes. Viņai gribējās apskaut sīko dzīvībiņu un kļaut pie krūtīm, žmiegt un ņurcīt aiz jūtu pārpilnības. Rokām žņaugdama un ceļiem miegdama, viņa tā saspieda barōnu Bunduli, ka tas nevarēja ne papīkstēt.

sažņaugt / sažmiegt / samiegt, pbg., # Līzbe ne kustēdamās sēdēja stellēs, šaudīklu saujā sažņaugusi. Eju uz mājām, maku ar naudu cieši sažņaugusi kabatā. Viņš sēdēja salīcis savā krēslā, ar rokām krūtis sažņaudzis. Viņš sažņaudza lauzni abās rokās un atvēzējās sist. Naudu viņš bija sažmiedzis dūrē un dūri turēja kabatā. Lielās rūpēs par savu izskatu Anete tā sažmiedza augumu ar kórseti, ka krūtis atdūrās zodā. Lūcija samiedza dūrē slapjo mutautiņu. Preimanis uzsita dūri galdā tā, ka saujā samiegtais kaļķītis bīstami nopaukšķēja.

iežņaugt / iežmiegt / iemiegt / apžņaugt / pamiegt, *cieši saspīest ko starp ko*, # Viņam vajadzēja apvilkt sniegbaltu žaketi un kaklu iežņaugt kratavē. Padusē viņš bija iežņaudzis ar auklu apsietu pórtfeli. Iežņaudzis plaukstās šaušanai gatavu patšauteni, viņš svīda saltus sviedrus. Meitene iežmiegusi saujā cukura gabaliņu. Māte apsēdās uz bluķa, iežmiedza meitēnu cieši starp ceļgaliem un sāka sukāt tās savēlušos matus. Uz lieveņa iznākusi izkrāsojusies sieviete un šūpojas iežmiegtajā viduklī. Zvejnieks mierīgi sūca saujā iežmiegtu pīpi. Kreiļu māte gulēja, padusē cieši iežmiegusi termómetru. Vijoli viņš bija iemiedzis padusē, bet abās rokās pa mantu kulei. Ingus iemiedza čūskas kaklu staklītē. Viņa iemiedza virslūpu apakšlūpā. Māte staigā klusas cietējas vaibstiem sejā, vilnas lakatu cieši ap galvu apžņaugusi. Sedlinieks iestrēba gróku, garos pirkstus glāzei nikni apžņaudzis. Viens, cepuri padusē pamiedzis, pat bija uzdrošinājies uzkāpt uz lievenēm.

aizžņaugt / aizžmiegt, *sažņaugt, aizspiežot elpvalu*, # Indriķis kā aizžņaugts elpoja strauji un sēcoši. Es viņai rīkli aizžmiegšu, lai aizrijas!

piežņaugt / piežmiegt, *cieši pieķļaut*, # Grāvmalā kaķi beidzot noķērusi, viņa to, krūtīm piežņaugtu, skriešus stiepa atpakaļ pie vārtiem. Viņš mundri pietrūkās augšā, piežmiedza rokas pie sāniem un zēniski skaļā balsī atbildēja: „Klausos!”

izžņaugt / izžņaudzīt / nožņaudzīt, *spiežot ko, atbrīvot to no šķidruma; izspīest šķidrumu no kā*, # Cimdi ātri saslapa, viņam vairākkārt nācās izžņaugt no tiem ūdeni. Izkāpis krastā, viņš vienu pēc otra izžņauga savus apģērba gabalus. Lūcija izžņaudzīja savus slapjos matus un sapina tos rēsnā bizē. Viņa grīdaslupatu stingri neizgriez, tikai nožņauga ūdens lielumu.

nožņaugt, *žņaudzot nonāvēt*, # Aplusti, vai arī es tevi nožņaugšu pats savām rokām!

žņaugties, *žņaugt sevi*, # Bóbītis negribēja iet pavadā, turējās preī un žņaudzās vai nost, raustoties kakla siksnā. Negribas žņaugties kórsetē, tāpēc gan mājā, gan dārzā mans galvenais apģērbs ir puķaini un svītraini halātiņi.

iežņaugties / apžņaugties, *sažņaugties no divām pusēm vai apkārt kam*, # Kā nu trakais ērzelis caur koku starpu skrēja, tā iežņaudzās kā spīlēs, ka ne uz priekšu vairs, ne atpakaļ.

nožņaugties, *aizžņaudzoties iet bojā*, # Teļš bija tikmēr raustījies, kamēr saitē nokāries un nožņaudzies.

ŽŅAUDZĪT / vīstīt / vīkstīt / murcīt / murdzīt, 3. kónj. / **maidzīt**, 2. kónj., K., *cieši spaidīt*, # Viņa krampjaini žņauga rokās mutautiņu. Mans ierakuma kaimiņš žņaudzīja rokās granātu. Andra māte nevar beigt žēloties pēc Jēča, bieži izmīsīgi raud un žņauga rokas. Viņš staigāja šurpu turpu un nervozi žņaudzīja pirkstus. Māra žņaudzīja pilošo grīdaslupatu, jo atkal vajadzēja uzslaucīt grīdu. Viņš mīņājas un vīsta rokās cepuri. Viņa vīstīja saujā mutautiņu. Alfons vīstīja pirkstos jaunu desmit latu zīmi. Antōns stāv saltumā, nosalušās plaukstas mēteļa kabatās vīstīdams. Viņš pacēla ziedlapiņu un viegli vīkstīja savos pirkstos. Vīrs dauza sniegu no velteņiem un plaukstā vīksta savu zaķeni. Eidis ir pārgērbies un, no meties uz viena ceļa, vīksta čemódāniņā savas darbadrēbes. Zelma mani sauca par mazo brūtģānu, murcīja klēpī un svieda gaisā. Bērni mīl murdzīt mazus dzīvniekus. Viņi visi mīlēja vēcó runci, katrs savu laiku bija to murdzījis, tinis drēbītēs un auklējis. Emīlija stāvēja pie loga un maidzīja pa rokām plecu lakata stūri. Grieta maidzīja Kārlīša mazo rociņu savās lielajās plaukstās.

savī(k)stīt / samurcīt / samurdzīt / samaidzīt, pbg., # No murkulī savīstītā plikādas kažociņa skanēja jaunpiedzimušo rukšu kviecošs koris. Helēna drīz parādījās rūtainā kleitiņā ar savīstītu jaku uz rokas. Marta savīksta naudas zīmes un iebāž paprāvā, apdilušā makā. Uzrunātais mazliet kautrīgi samurcīja rokās bereti un piecēlās. Pa kailajiem krūmu zariem lēkā sabozušies zvirbulī, un no viņu samurdzītā izskata redzams, ka īstais rudens ir klāt. Aiz dūsmām par šo rakstu viņš samaidzīja murkulī visu avīzi. Samaidzīto cigareti viņš iesvieda pelnu traukā. Mazā Kristīne samaidzī rokās kūkas gabaliņu un sāk to ēst no virsas.

pažņaudzīt / pavī(k)stīt / pamurcīt / pamurdzīt / pamaidzīt, *nedaudz žņaudzīt*, # Viņš pažņaudzīja saujā tuteņa spalvu un galīgi saprata, ka rukša kāvējs no viņa neiznāks. Vēl brīdi

pavīstījis kabalakatu rokā, viņš attapās un iebāza to kabatā. Zvaniķis brīdi pavīkstīja savos stīvajos pirkstos savu vēcō platmali. Viņš paņēma klēpī pamurcīt / pamurdzīt / pamaidzīt kaķi.

nomaidzīt / nomurcīt, *ilgstoši glaudot, glaudāmo novārdzināt*, # Bērnus pie cālīšiem nevar laist – ņems rokās un nomaidzīs / nomurcīs beigtus.

RAUT, rauj, rāva / **vilk**, velk, vilka, K., *kóntraktīvi kustināt kādā virzienā ķermeņa locekli vai muskulatūras daļu*, # Viņš dusmodamies rauj pieri krunkās. Viņa vilka muti sāpīgās krunkās. „Tad jau jauki,” viņš teica, seju smaidā vilkdams. Tā vien visas trīs runā, klīrīgi lūpiņas vilkdamas.

saraut, -rauj, -rāva / **savilk**, -velk, -vilka, pbg., # Viņš sarāva pļecus uz augšu, sakārtodams nošļukušo mugursomu. Apsēžoties zemē, viņš sarāva savas garās kājas līkumā un apķēra ar rokām. Sarāvusi kājas zem sevis, viņa sēdēja uz izgulētā dīvāna. Jurgis stāvēja dūrēs savilkām rokām. Treneris atlieca muguru un savilka roku muskuļus. Róberts Ieviņš skrēja, visu augumu kā atspēri savilcis. Savēlkot vēdera muskuļus, vēdera virsma pavirzās tuvāk ķermeņa asij. Aldis savilka seju greizā smaidā. Viņš paskatījās uz to pusi un savilka pieri. Arī Lauris bija grumbas pierē savilcis vēl dziļākas. To dzirdot, saimnieks dusmās sarāva pieri krunkās. Pēcis sarauj lūpas uz raudāšanu. Dagnija sarāva krāsotās uzacis, un koši sarkanās lūpiņas savilkās mazliet nicīgā vīpsnā.

uzraut, *sakustināt kādu locekli vai ķermeņa daļu augstāk par parasto stāvokli*, # Apinis sēdēja, pļecus uzrāvis, galvu zemu pār galdu noliecis. Niklāvs uzrāva uzačus, aiz ko tam izkrita mónókļa stikliņš no acs. Napatikā viņa uzrāva uzacis.

raustīt, 3. kónj., K., *vairākkārt rauc*, # Putnelis dziedādams plātīja spārnus un raustīja asti. Jautāti, kā nokļūt Roņu salā, izziņu birója darbinieki raustīja pļecus.

noraustīt, pbg., # Uzjautātais vīrs neko nezināja paskaidrot, tikai nezinā noraustīja pļecus.

KNIEBT, kniebj, knieba, R. v. vai K., *stipri saspīest tvērienā ar pirkstiem, spīlēm, knaiblēm u. tml.*, # Kniebju pati sev rokā līdz sāpēm un cenšos sev iestāstīt – nemīlu, nemīlu! Vēzis pie savas alas ieejas ieplēš savas spīles un griež un kniebj visu, kas tikai uzdrošinās tuvoties.

sakniebt, pbg., *stipri sakļaut*, # Vilmeriene vēl ciešāk sakniebj savas plānās lūpas, un mutes vietā viņai vairs tikai šaura svītriņa. Mārtiņš tāds drūmi kluss, sakniebtu muti, samiegtām acīm. Kafijas krūzītes osu viņa saknieba divos pirkstos, bet pārējos trīs atlieca nost. Manu pirkstu vēzis sakniebis tā, ka kniebiena vietās izspiežas sīkas asins pilītes kā krellītes.

sakniebties, *tikt sakniebtam*, # Ja viņai kaut kas nepatika, viņa neko neteica, tikai viņas lūpas cieši sakniebās. Jo tuvāk Līvijai liecās Andreja galva, jo vēsāk sakniebās viņas mute.

iekniebt, pbg., *kniebt citam; stipri kur iespiest, saspīest*, # Berta salēcās, kad Antōns, piezadzies no mugurpuses, ieknieba tai sānos. Kad viņš kaut ko domās risināja, tad parasti ieknieba zobos apakšlūpu. Kā parasti, mutē viņam iekniebts apkošļāts melns cigāra gals.

iekniebties, *ar kniebieni kur ieķerties*, # Vēzis man iekniebās pirkstā.

uzkniebt, *uzlikt sakniebjot*, # Viņš uzknieba uz deguna pensneju un atsēdās lasīt avīzi.

kniebieni, L., # Vēža spīļu kniebieni var salīdzināt, piemēram, ar zoss knābienu.

KNAIBĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt kniebt*, # Meitene droši vien atkal knaibīja savus pieskatāmos mazuļus, jo tie knosījās un ņurkšķēja. Viņš knaibīja miltu maisu no visām pusēm, lai sataustītu tur paslēpto gaļu. Upenieks nepatikā knaibīja savas plānās lūpas.

knaibīties, *vairākkārt kniebt kādam*, # Es sūdzēšos skolotājam, ka tu mani rausti aiz bizēm un knaibies.

saknaibīt / noknaibīt, pbg., # Vēzi jācenšas sagrābt aiz muguras, citādi var gadīties, ka pirkstu saknaiba līdz asinīm. Herta pateicīgi noknaibīja savas lūpiņas.

ieknaibīt, *knaibot iebojāt*, # Pārbaudot, vai ābols ciets vai mīksts, to nedrīkst ieknaibīt, jo iekniebuma vietā tas sāk bojāties.

izknaibīt, *knaibīt viscaur*, # Dakteris viņu izvalstīja, izknaibīja un lika berzēt ar asu, nebalinātu līnu dvielī. Antōns Jadvīgai esot visus sānus izknaibījis.

apknaiīt, *knaibīt visapkārt*, # Nevar saprast, vai tas maizes klaips ir bērnu apknaiīts, vai peļu apgrausts.

KNIBINĀT / knubināt, 3. kónj., K., *viegli knaibīt, burzīt, drupināt u. tml.*, # Ernis turēja rokās zilo skolnieka cepuri un knibināja tās ielauzīto nagu. Ieviņa piegāja pie loga un knibināja mežģīņu aizkaru. Viņš knibina vaļā saites mezglu. Leónīds neko neēda, bet sadrūmis sēdēja Irēnai pretī pie galda un knibināja maizes garozu. Tórtē tik garšīga, ka es to labprāt norītu pāris kumosos, nevis pieklājīgi knibinātu ar karotīti pa kriksītim. Samērcējusi karstā ūdenī, Ilma ar nagiem knubina nost no pudeles sāniem tās etiķeti.

knibināties / knubināties, *ilgāku laiku knibināt*, # Viņa labās rokas pirksti nervozi knibinājās ap svārku pogu. Baiba man to pastāstīja pie vakariņu galda, laiski knibinādamās ap sviestmaizi. Viņa pa sieviešu paradumam sēdēja vakaros galda stūrī un knubinājās gar kādu rokdarbu, visvairāk ko adīdama. Savilcis pieri grumbās, viņš knubinās ap saviem nagiem.

paknibināt / paknibināties / paknubināt / paknubināties, *neilgu laiku, mazliet knibināt*, # Ludmila ar īkšķi paknibināja rādītājpirkstu. Edgars, ja kāda zivs ēsmu paknibinājusi, gatavs pie āliņģa nosēdēt stundu un divas. Vecīte sastrādātiem, kumpainiem pirkstiem paknibinājās ap novalkātu rokas somiņu. Ilma aplūko dažādos gredzenus, paņem rokā, paknibinās, noliek atpakaļ, paņem citu.. Zivs ēsmu paknubināja, bet uz āķa neķērās. Brūtes māsas uzlika uz šķīvja mazus gabaliņus un tikai drusku paknibināja, ne jau ēda. Vai negribi aiz gara laika paknubināties, paplēst skalus?

noknibināt / noknubināt, *knibinot atdalīt*, # Bērnis noknibinājis karašai virsu. Ērkšķogas bieži notrūkst ar visiem kātiņiem, tāpēc pirms ievārijuma vārīšanas ogas jāpārskata un kātiņi jānoknubina.

atknibināt / atknubināt, *knibinot atraisīt mezglu vai ko atdalīt*, # Nevarēdams atknibināt virves mezglu ar pirkstiem vien, viņš ņēma palīgā zobus. Viņa pirksti bija nosaluši gluži stīvi, ar tādiem mezglu neatknubināt. Atkal tie bērni maizes klaipam galā garozu atknibinājuši.

apknibināt, *noknibināt vairākās vietās vai viscaur*, # Vai to sieru bērni apknibinājuši vai peles apgrauzušas?

ieknibināt, *knibinot izveidot kur robu vai caurumu*, # Kāds ir ieknibinājis sienā caurumu. Maizes doniņa ir ieknibināta.

izknibināt / izknubināt, *knibinot izdabūt kādu sīkumu laukā no kurienes; knibinot izveidot kur robu vai caurumu*, # Viņš no rōzīnmaizes vispirms izknibina laukā un apēd rōzīnes un tikai pēc tam pārējo maizi. Ar kabatas nazi izknibinājis spraudītes, viņš noņēma afišu no ziņojumu dēļa. Vāvere paņem čiekuru un izknubina no tā sēklas. Kurš to maizes klaipu tā ir izknubinājis?

KNĀBT, knābj, knāba, R. v., arī K., *satvert ar knābi; satverot ar knābi, uzņemt barību*, # Vārna vārņai acī neknābj (Paruna). Zvirbuļi ir ķildīgi, knābj cits citam. Noindētajam zirgam pielaižas divas vārņas acis knābt, un pašas arī nosprāgst. Lai mirušās miesas kraukļi knābj – Cilvēki dzīvās ar dzelžiem grābj (J.Rainis).

knābties, knābjas, knābās, *knābt viens otram*, # Ķildīgie zvirbuļi knābjas tā, ka spalvas vien iet pa gaisu.

ieknābt, pbg., # Mājās Ārija gribēja vārnulēnu noglāstīt, bet tas viņai ieknāba rokā. Viens zvirbulis ieknāba otram pakausī.

izknābt, *knābt ko no iedobes vai izveidot iedobi*, # Maitasputni maitām vispirms izknābjot acis. Kritušajos ābolos bija izknābti robi – mīlojušās vistas vai citi putni.

saknābt, *knābjot ievainot, sacaurumot*, # Vārņa esot saknābusi kaimiņiem kaķi. Un būs arī ciemiņi klāt – Pingvīni frakās melnās, Un, ja nebūs ko galdā klāt, Tie līdz asinīm saknābs man delnas (C.Dinere).

noknābt, *knābjot nonāvēt*, # Zaķēnu pamanīja vārņa, uzklupa tam un noknāba.

pārknābt, *knābt pušu*, # Mazākie putni nespēj pārknābt cietās pogaļas. Nosebojušos olu vista mēdz pārknābt, lai atbrīvotu cālēnu no pārāk cietas čaumalas.

knābiens, L., # Šī švīka stilbā man ir no zoss knābiena.

KNĀBĀT, 2. kónj., K., *daudzkārt knābt; uzlasīt barību (par putniem)*, # Pieskrēja zostēviņš, pagāza mani gar zemi, daudzja ar saviem spārniem un knābāja. Pa rugaini staigāja kovārņi un knābāja izbirušos graudus. Gremošanas veicināšanai mednis knābā granti.

knābāties, *ilgāku laiku knābāt*, # Pagalmā kašājās un knābājās vistu bars.

paknābāt / paknābāties, *nedaudz knābāt*, # Atlido putns, paknābā pīlādžogas un atkal aizlaižas. Riekstrozis ielaidās ceriņu krūmā, paknābāja vienu sēkliņu, paknābāja otru. Pabēru graudus, lai vistas paknābājas. Baronese tikai kā putns mazliet paknābāja / paknābājās no viena otra ēdiena, nošņaukājās un atgrūda nost.

saknābāt, pbg., # Manīgs zvirbulis izrāva balodim no knābja apakšas maizes garozu un aizlaidās uz jumta to saknābāt un notiesāt. Vistas saknābājušas salātu lapas. Ziemā bieži augu mājās ielido zīlītes, kas barojas ne tikai ar laputīm, bet saknābā arī jaunus, sīkos ziedpumpurus. Nīknais strazds tik cirta svīrei ar knābi, tā ka tā bija galīgi saplucināta un saknābāta. Neuztraucies par izbirušajiem graudiem – vistas saknābās, ka ne graudiņš pāri nepaliks.

pieknābāt / pieknābāties, *knābājot pieēsties*, # Cāļi pieknābājuši pilnas guzas. Mums vistas staigā plaši, pieknābājas kukainišus un tārpīņus cik uziet.

ieknābāt / uzknābāt, *knābājot uzņemt nedaudz barības*, # Kovārņi staigā pa rugājiem, ieknābājot pa kādam uzietam graudam. Vistas ieknābā pabērtos graudus. Zīlītēm barotavā aiz loga vienmēr būs ko uzknābāt, nereti tur mieļojas arī dzenis. Vistu bariņš uzknābā pakaisītos graudus.

ieknābāt / aizknābāt / apknābāt, *nedaudz saknābāt*, # Lielākā daļa no nokritušajiem āboliem ir vistu vai citu putnu ieknābāti / aizknābāti. Dažus kartupeļus kaudzē paspējušas apknābāt vistas. Putni apknābājuši zirņu asnus.

noknābāt, *knābājot noēst; knābājot nonāvēt*, # Cāļi noknābājuši jaunos asnus. Pabērtu barību vistas noknābā visu līdz pēdējam graudiņam. Ķiršu koki jāapklāj ar tīkliem, citādi strazdi visas ogas noknābās. Gaiļi arī reizēm mēdz cāļus noknābāt. Vecās vārņas sāk aplidot svešas ligzdas, izknābāt olas, noknābāt mazuļus.

izknābāt, *knābājot izēst ko no apvalka vai iedobes u. tml.*, # Daļa vārpu tukšas – graudus no tām putni izknābājuši. Parasti krustknābji čiekurus izknābā turpat pie zara. Lai pašas un bērni būtu paēduši, vecās vārņas aplido svešas ligzdas, izknābā citu putnu olas. Ābolos izknābāti robi.

KOST, *kož, koda, R. v. vai K., tvert ar zobiem, lai saturētu, ievainotu, nogalinātu u. tml.*, # Būt kavalēristam man nepatīktu, jo zirgi ir radījumi, kas mēdz spert, kost, kārpīties un dažkārt trakot. Nepazīstams zvērs var neiekost, var pēkšņi arī kost. Viņi sagūstījuši trīs sievietes, bet tās kodušas un skrāpējušas un nenākušas līdzī. Vilku soda – tas plosot un kožot avis (R.Kaudzīte). Kostas brūces rodas no dažādu dzīvnieku kodieniem.

kosties, *kožas, kodās, kost viens otram; zobiem spiesties kurp iekšā*, # Viegli aizkaitināmie kaukāziešu zirgi zviedza, kodās un spērās. Sākām siventīņus ēdināt no kopējas siles, lai sarod, jo citādi, salaisti vienā aizgaldā, dikti kožas. Vilka zobi dzīvā miesā kodās, Līdz no verģu krēslas tautas modās (J.Sudrabkalns). Es kāri kodos svaigās maizes rikā.

iekost, *pbg.*, # Bērni cītīgi strēbj virumu, pa brīžam garšīgi iekozdami maizes riecienos. Kad iekožu zobus ābolā, man uz pirkstiem notek sula. Izvelc kaķi no ūdens, viņš tev iekož rokā (Paruna). Viņš sajuta mutē sāju asins garšu – tātad lūpā ne tikai iekodis, bet arī pārkodis pušu. Ivetai izdevās izrauties no Reiņa tvēriena, iekožot tam pirkstā. Anita iekoda zīmuļa galu mutē. Viņa skatiens piesaistīts ekrānam, apakšlūpa zobos iekosta. Noliektu galvu, iekodusi lakatiņa stūrus zobos, Minna gāja viņam garām, acis nepacēlusi. Viņš visu redzēja Un tad mira, Zobus iekodis Pagalvja salmos (J.Rainis).

iekosties, *ieķerties kur ar zobiem*, # Viņa iekodās sev dilbā, lai nesāktu kliegt. Zaķis lielāks nekā kaķe, bet šī iekodusies tam galvā un velk. Viņš dūsmās iekodās papirōsa iemutē tik stipri, ka gandrīz to nokoda. Zēna zobi iekodās viņa bālajā apakšlūpā, lai tā nedrebētu.

izkost, *kost cauri kam*, # Suns bija izkodis cauri biksēm un ieskrāmbājis ādu stilbā.

izkosties, *vairākkārt kost*, # Viņš izkodās vairākos ābolos, bet visi izrādījās skābi.

sakost, *cieši saspīest kopā zobus; kožot savainot vai nonāvēt*, # Franks no visa spēka sakož zobus, lai nebūtu jāiekliedzas. Sānos reizēm no piepūles dūra tā, ka zobi jāsakož. Labāk sakod mēli zobos nekā plāpā (Paruna). Suns bija sakodis Andra mātes sivēnu, tā ka nevarēja zināt, vai tas vēl būs dzīvotājs. No viņa sakostās kājas tecēja asinis. Dienvidu zemēs ik gadu nomirst simtiem indīgo čūsku sakostu cilvēku.

sakosties, *sakost citam citu*, # Pa plašo kūti tagad klaiņo tādi atlikušie barokļi, kurus gaļas kómbinātā par bekōniem neņem, jo sakodusies un saskrāpējušies.

uzkost, *sakost ko nelabu*, # Indulis viebjas, kā tīras vērmeles uzkodis. No zoss cepeša gabaliem man paņēmās aste ar paasti – kā kodu, tā uz kodu tauku dziedzerim, no kura mutē izplūda tāda kā rīcinelļa, kā virca.

nokost, *kožot nonāvēt*, # Vienu mūsu visticīņu nokoda Auļu suns. Kādā dienā tītaru māti nokoda lapsa. Vai tu zini, bāleliņ, Kāda mana dzīvošana? – Vilks nokoda kumeliņu, Kungs paņēma līgaviņu (T. dz.).

apkost, *nokost daudzus vai visus*, # Sešs apkodis visus cāļus. Klaiņojošie suņi arī apkož savu tiesu balto zaķu.

pārkost, *kost pušu*, # Suns viņam divās vietās pārkoda roku.

piekost, *saspīest, piespīest ar zobiem*, # Pašlaik meitas sarauktā piere, nemierīgais skatiens un piekostā apakšlūpa rāda, ka viņai uz sirds kāds svarīgs noslēpums.

piekosties / uzkosties, *satvert ar zobiem, ar muti (par zivīm)*, # Skaties, kādas līdakas piedodušās! Zivs bija piekodusies spinninga vizulim. Vīrs sēdēja laivā un raustīja lielu, pliku āķi tikmēr, kamēr kāda muļķe mēnca uzkodās.

kodiens / kodums / sakodums, L., # Paņemšu līdzi arī šļirces ar ampulām pret čūsku kodieniem. Suņu kodieni ir sevišķi bīstami tādēļ, ka suns var būt slims ar trakumsērgu. Čūsku indi izmanto serumu izgatavošanai pret čūsku kodumiem. Suņu vai kaķu sakodumus jādezinficē ar spirtu. Odu sakodumi traki niez.

KODĪT, 3. kónj. / **kodelēt**, 2. kónj., *daudzkārt kost*, # Viņa kodīja smilgas stiebru un atbalstījās uz elkoņa, lai redzētu Reiņa seju. Izmisumā viņš mīdīja ar kājām kreķlu un kodīja sava kažoka piedurkni. Valdis, apjucis un saniknots, kodīja lūpas. Bīdamies, ka nesāktu skaļi smieties, viņš koda mēli un cieš klusu. Blakus mātei, kura nesa burkānu kurvi, gāja pusaudzis, kodelēdams garu burkānu. Viņš noplūca kāpu zāles stiebru un, to kodelēdams, pļecus uzrāvis, sāka soļot uz Jaunķemeru pusi.

sakodīt, pbg., # Vecos laikos knupīti taisīja, sakodot maizi kopā ar cukuru, izspļaujot to linu lupatiņā un ar diegu sasienot kā bumbulīti. Viņai lūpas sakodītas līdz asinīm. Agrāk meitas savas lūpas sārtināja, tās sakodot.

pakodīt / pakodelēt, *nedaudz kodīt*, # Vecā Pakalniete ielika lupatiņā maizi, satina vīkšķī, pakodīja pati un tad iebāza mutē mazajam. Viņai bija paradums allaž noplūkt smilgas stiebru un tad to pakodelēt.

izkodīt / apkodīt, *kodot radīt robus*, # Zirgiem arī ir paradums graužt koksni – viņi izkoda robus gan savās silēs, gan slītās, ja tur piesieti. Dažiem cilvēkiem, gan bērniem, gan arī pieaugušiem, ir instinktīva tieksme apkodīt savus nagus. Peksis ar Grieču bija atstājuši uz galda apkodītus maizes gabalus.

KOŠĻĀT / kožlāt, 2. kónj. / **malt**, maļ, mala, K., *kodot sasmalcināt mutē, sajaucot to ar siekalām, parasti, pirms norīšanas*; *kodīt*, # Barību viņš košļāja gausi un ritmiski. Var redzēt, ka trusītis paēdis – kožlā lapiņas tikai aiz gara laika. Gaidot un garlaikojoties Liēna norāva smilgas stiebru un sāka to košļāt. Košļājot zīmuļa galu, viņš risina krustvārdu mīklas. Viņai ir paradums kožlāt savas lūpas. Spēcīgie zirga žokļi sāka malt čaukstošo sienu. Šoferis nīgri mala zobos pēdējo sviestmaizes kumosu.

košļāties, *meņģējoties viegli kost kādam vai viens otram*, # Kucēni iet ņīgu ņegu – gāž viens otru gar zemi un košļājas.

sakošļāt / samalt, pbg., # Lai barību būtu iespējams labi sakošļāt, jābūt labiem zobiem. Tā kā kāļi labi jāsakošļā, tad cilvēkiem, kuriem slikti zobi, ieteicams tos ēst sarīvētus. Zirgs iemauktiem tā sakošļājis pavadu, ka, stiprāk paraujot, var pārtrūkt. Artūrs klausījās, kā zirga žokļi kraukšķot samal izkaltušo āboliņu.

apkošļāt, *sakošļāt visapkārt vai vietumis*, # Viņam, kā allaž, lūpās iekniebts apkošļāts, melns cigāra gals. Viņam ir niķis graužt zīmulī – visu augšgalu apkošļājis.

pakošļāt, *kādu laiku košļāt*, # Ja pēc ķiploka ēšanas pakošļāsīt pētersīļa kātiņu un lapiņas, nepatīkamā smaka nebūs jūtama. Kad mute izkalta, varēja nolauzt gabaliņu niedres un pakošļāt saldo mīkstum.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

SPIEST, spiež, spieda, K., *ar grūdienu spēku iedarboties uz kādu virsmu, to virzot vai deformējot*, # Braukāja smagais rullis un spieda gruntī iekšā akmeņu šķembas.

piespiest, *ar spiedienu pietuvināt*, # Var metināt tādējādi, ka divas detaļas cieši piespiež vienu otrai un sakarsē līdz 375° C.

saspiest, *piespiest vienu pie otra; cieši apkļaut; ar spiedienu deformēt, savainot, sabojāt u. tml.*, # Vilciēnā viņus saspieda kā siļķes mucā. Gultas novietotas pa divām, cieši kopā saspiešanas. Dažas olas somā ir saspiešanas. Kreķls gan tīrs, bet visas pogas veļas rullis saspiedis sīkās druskās. Lēdum sakustoties, tūkstoštonnīgie blāķi ik brīdī draudēja saspiešanas mazo kuģi kā rieksta čaumalu. Mīklas malas saspiež, veidojot pusmēneša vai trīsstūra formas pīrādziņus. Ķīlis neļauj griezumam malām sakļauties un saspiešanas zāģi. Kāja nokļuva starp blūķiem, kuri to saspieda leļpus ceļgala. Ērci nedrīkst saspiešanas, bet, ja tas noticis, rūpīgi jānomazgā rokas ar ziepēm.

saspiedums, L., # Kaitīgs ir arī pārāk stiprs žņaugš – pārmērīga audu saspieduma dēļ var rasties vietēja nekroze un nervu bojājumi. Ja radies muguras smadzeņu saspiedums, pakāpeniski izbeidzas muguras smadzeņu funkcijas.

nospieš, *spieš lejup; ar spiedienu saplacināt (nodzēšot, nonāvējot u. tml.)*, # Augi herbārijam jāizrok no zemes ar visām saknēm un paraugs jānospiež tā, lai būtu redzamas visas sastāvdaļas. Kā grāmatā nospieš ziedi Mārča dvēselē atkal uzsmaržo atmiņas.

nospiediens, L., # Durvis rotā dekoratīvi reljefi koka veidojumi – un šis greznojums izveidots ar vienu preses jeb spiedņa nospiedienu.

nospieš / atspieš, *padarīt sāpīgu kādu ķermeņa daļu, ilgstoši uz tās ar spiedienu balstoties*, # Smagā mugursoma nospiež mazajam skolnieciņam plecus. Svarīgi, lai briļļu rāmis atbilstu sejas izmēram, lai netiktu nospieš deguns. Lopi iet klibodami, jo uz cietā asfalta tiem atspieš nagi.

pārspieš, *ar spiedienu radīt plīsumu*, # Tīrot zivis, tās nedrīkst saspiest, jo tad pārspiež žultspūsli un žults piešķir zivju gaļai rūgtu garšu.

pārspiešties, *tikt pārspieštam, pārpļīst*, # Viens tótmāts somā pārspiešties un ar savu sulu notraipījis somas iekšpusi.

iespiest, *spieš ko kurp iekšā*, # Ja pavasarī vērojams, ka augi ir izcilāti, tad augsne nosēdināma un izcēltās saknes tajā iespiežamas atpakaļ. Vēzumam gāžoties, braucēja kājas tika iespiestas purva dūņās.

ievērt, -ver, -vēra, *iespiest vērtņē u. tml.*, # Ja durvīs stipri iever pirkstus, var tos pat salauzt.

ievērties, *neviļus ievērt*, # Tad tev kāja ieveras durvīs, tad pirksts logā – kas ar tevi notiek?

iespiedums / nospiedums, L., *spiediena radīts ieliekums*, # Pareizi piesūknētu šosejas divriteņa riepu ar pirkstiem var iespiest par 5 – 7 milimetriem, bet parastā divriteņa riepai šis iespiedums var būt 10 – 12 mm. Zemē bija redzami neapkalta zirga nagu iespiedumi. Izrakumos atrastā nagu iespiedumiem un auklas nospiedumiem rotātā keramika veidota ar rokām, bez podnieka ripas palīdzības. Par cilvēka klatbūtni šajā mītnē liecināja ar galvu radītais iespiedums spilvenā. Spilvens uz dīvāna vēl glabāja viņa pakauša nospiedumu. Mitrajā zemē vēl labi varēja saskatīt automašīnas riepu nospiedumus. Uz glāzītēm un pudelēm atrada trīs pirkstu nospiedumus. Ja operācijas laikā slimnieks ir nepareizā gulā, tad var rasties perifēro nervu nospiedumi.

izspieš, *ar spiedienu izvīzīt uz āru vai cauri kam*, # Štance izspieš robu centimetru biezā dzelzs plāksnē. Lēdus blāķi tērauda börtos izspieš divus lielus caurumus. Ik pēc brīža mašīna izspieš sapresētas brūnas briketes. Klepus izspieš pat asaras acīs. Jau šī doma vien sažņaudza viņa sirdi un izspieš uz pieres saltus sviedrus. Vasaras tveicīgais karstums izspieš no porām pēdējo mitruma lāsti. Viņam bija šaura seja un drusku uz priekšu izspieš zods. Perēklī uz olām sēdēdama, garu kaklu sastiepusi, irbe uz mums skatījās baiļu izspiešām acīm. Ogas nomazgā, aplej ar verdošu ūdeni, saspaida ar karoti un izspieš sulu caur marli.

izspiedums, L., # Kaulu izspiedums pēdā rada arī stipri mokošas sāpes. Bieža klepošana rada brónhu paplašinājumus, brónhu sienu izspiedumus.

SPAIDĪT, 3. kónj., K., *daudzķārt spieš*, # Vairākkārt māla pika tiek viļāta un spaidīta, plikšķināta un līdzināta.

saspaidīt / izspaidīt / nospaidīt, pbg., # Izvārtītos kartupeļus tūlīt karstus saspaida ar metāla vai koka stampiņu. Svaigās ogas saspaida, sulu nospiež caur sietu vai marli. Miltus labāk iejaukt nelielā ūdens daudzumā, jo tad vieglāk izspaidīt kunkuļus. Pēc izmazgāšanas drēbi nospaida no liekā ūdens, tad izskalo tīrā ūdenī un izgriež.

saspaidīties, *tikt saspaidītam*, # Pat ja medus kanniņas izsūc caur smilgas stiebru, ligzda saspaidās.

apspaidīties, *nedaudz saspaidīties*, # Zemenes vedot apspaidījušās.

atspaidīt / iespaidīt, *paspaidīt visapkārt vai vietumis*, # Raudzēšanas laikā mīklu divas vai trīs reizes atspaida, lai atdalītu ogļskābo gāzi. Baltmaizes klaipiņš somā mazliet iespaidīts.

atspaidīt, *padarīt sāpīgu no ilgstoša spiediena pret balstu*, # Tas vēl nekas, ka sakumu kāts dēlnas atspaidījis, ja vien nav tulznas uzspaidītas.

atspaidīties, *klūt sāpīgam no ilgstoša saspieduma*, # Kājas ciešajās korpēs atspaidījušās.

atspaidījums, L., # Īkšķa naga atspaidījums radīja sāpes.

SPĪLĒT, 2. kónj., K., *spieš ar ciešu aptvērienu vai ietvērienu*, # Stīvi sastērķelētā apkaklīte spīlē viņa kaklu. Šie zābaki man nedaudz spīlē kājas. Miežgrauds sākas ar spīlējošām sāpēm, plakstiņu apsārtumu un tūsku.

apspilēt, *cieši aptvert visapkārt*, # Melnais tafts cieši apspilēja viņas kuplo tórsu. Man kājas jaunajās korpēs kā apspilētas.

iespīlēt, *spīlēt ko kur iekšā*, # Asinot zāģus, tos iespīlē rāmī. Skrūvspīļu žokļiem pieskrūvē rūdītas plāksnītes ar krustenisku cirtumu, kas palielina berzi starp žokļiem un tajos iespīlēto apstrādājamo detaļu.

izspīlēt, *izspiest uz priekšpusi, uz ārpusi*, # Kabatās sabāztie āboli kabatas gauži uzkrītoši izspīlējuši.

izspīlēties, *tikt izspīlētam*, # Viņa kabatas tā piebāztas, ka izspīlējušās kā divi lieli bumbuļi. Uz krūtīm, elpu ievēlkot, izspīlējās muskuļi. Dažkārt vērojama patoloģiska pieres palielināšanās, kad līdz ar visas galvas palielināšanos izspīlējas arī pierē.

MĪT, min, mina, K., *spiēt ar kājas pēdu (pamatni, paminas u. tml.)*, # Pļāvēja pēdas mina soli pie soliša.

pamīt, pbg., # Basās kājas taisni prasījās pamīt šo gludo, spīdīgo celiņu.

nomīt / izmīt, *minot deformēt pamatni, apavus u. tml.*, # Kaut viens papēdis zābakam nomīts šķībs, tomēr tas bija pavisam cits apavs nekā vīzes. Pašautā svītrainā grīdsega ir izmīta caurumos. Koka kāpnes izmītas lieliem robiem un šausmīgi netīras. Šaurā ietve ir izmīta bedraina.

izmīties / nomīties, *tikt izmītam, nomītam*, # Vecajā mājā sliekšnis izminies ar lielu ieliekumu. Viņam kurpes izminušās šķības uz iekšpusi. Zābaki prasījās pēc kurpnieka – vienam papēdis nominies gluži sāņus.

iemīt, *iespiest ar kāju ko kur iekšā*, # Vakar uz ceļa izbirušie graudi šodien jau pilnīgi iemīti dubļos.

MĪDĪT, 3. kónj., K., *daudzkārt mīt*, # Kaspartēvs necieš, ka zāli mīda.

izmīdīt / izmīnāt / izstaigāt / nomīdīt / nomīnāt / nostaiģāt / nopēdot / notekāt / samīdīt / sabradāt, pbg., # Pagalms bija pagalam izbraukāts un izmīdīts. Grīdsega bija izmīnāta caurumaina. Rudzu laukam cauri izstaigāta nevis taciņa, bet paplats ceļš. Tikko sadīgusi zālīte bija nomīdīta. Posts bija liels – visapkārt nomīdīti tīrumi. Durvju priekšā sniegs bija nomīdīts. Kūdrainā zeme nomīnāta, visāda lieluma spiras siekiem. Celiņš no istabas uz kūti ir cieti nostaiģāts. Kabinetā grīda bez vaskota spožuma, daudzu kāju nopēdota. Gan pazīnu to sētiņu, Kur bērniņi bārenīši – Visi ceļi notekāti Basajām kājiņām (T. dz.). Kraujot sienu pantā, tas jāsamīda, lai būtu blīvs. Lopbarības šķūnī liela nekārtība, pievestā barība samīdīta un izsvaidīta. Gaišais grīdas paklājs netīru kāju sabradāts.

piemīdīt / piebradāt / piestaigāt, *staigājot ar netīrām kājām vai apaviem, padarīt netīru grīdu*, # Jau atkal nesen mazgātā grīda piemīdīta netīra. Rózālija negribējusi, ka sniegainām un mēslainām kājām piebradā krāsoto grīdu. Izmazgātā istaba atkal piestaigāta.

iemīdīt / iemīnāt / iebradāt, *mīdot iespiest ko dziļumā*, # Sniegā ap bērziņu iemīdītas dziļas pēdas. Smiltis un sūnās var redzēt iemīnātas pēdas, bet tālāk oļajos tās vairs nav saskatāmas. Purva stūrī skaidri saskatāma šorīt iebradāta sliede.

apmīdīt / apmīnāt, *nomīdīt apkārt kam; sabradāt lielākā daudzumā*, # Parkā ārpus celiņiem daudzur apmīdīta zāle, pat puķes vietām apmīnātas.

MĪCĪT, 3. kónj., K., *ar rokām vai kājām spaidīt valkni (valkanu vielu)*, # Mīklu mīca tik ilgi, līdz tā vienāda, staipra (elastīga), atdalās no trauka malām un rokām.

samīcīt / izmīcīt, pbg., # Uz galda stāvēja aplāts maizes klaipts un bļodiņā samīcīts bieziens. Maizes mīkla jau bija izmīcīta. No zemes izraktais veidošanas māls jāsaslapina un pamatīgi jāizmīca, līdz tas kļūst par vienveidīgu valkni.

piemīcīt, *mīcot pievienot*, # Mīklai vēl jāpiemīca klāt milti. Ja māls ir treknš un žūstot deformējas, tad tam jāpiemīca liesinātāji.

piemīcīties, *tikt, parasti nevēlami, piemīcītam*, # Mīklai piemīcījies par daudz miltu.

STAMPĀT, 2. kónj., K., *mīcīt ar stampas palīdzību*, # Lai skābētos kāpostos būtu mazāks C vitamīna zudums, tad skābējot tie cieši jāsabļvē stampājot, tādā veidā izspiežot gaisu.

sastampāt / nostampāt, pbg., # Izvāritos kartupeļus sastampā kartupeļu biežputrā. Zirnišiem nolej šķidrumu, tos sasmalcina mikserī, sastampā vai samaļ. Saēvēlētajiem kāpostiem pārkausa nedaudz sāls, tad sastampā, kamēr rodas sula. Sniegs piemīts tik ciets kā nostampāts māla kuls.

ŽŅAUGT, žņaudz, žņaudza / **žmiegt**, žmiedz, žmiedza / **miegt**, miedz, miedza, K., *cieši spiēt, parasti apskaujot*, # Pēc Lilijas sniedzās kādas rešnas, spēcīgas rokas, tās aptvēra kaklu un sāka žņaut. Kaupurs abām rokām stīvēja un šļaucīja ciešo apkaklīti – viņam likās, ka tā žņaudz viņam kaklu ciet. Zeķu gumija žņaudz man kāju. Apvārsnis savilkās šaurāks kā neredzama spēka kopā

žmiegta stīpa. Vēnas Jēkaba rokās un kājās no saspringuma vai pušu trūkst un mugurkaulu miedz gluži kā spīlēs.

sažņaugt, pbg., # Nākošajā mirklī karātavu cilpa sažņaudza viņa kaklu.

iežņaugt / iežmiegt / iemiegt / apžņaugt, *cieši saspīest ko starp ko*, # Zilsvītrainās pidžamas, mazas un šauras, iežņaugušas tuklos augumus. Pīpe jau iežņaugta kreisās rokas pirkstos, bet labā roka veikli slīd zem priekšauta, uguni meklējot. Kājas iežmiegtas tik īsās un šaurās biksītēs, ka tā vien šķiet, ka tūlīt kaut kas plīsīs. Antons Kaija ir iežmiegts vagona stūrī. Kuplā aste vilkam izskatās itin kā bailēs iemiegta kājstarpā. Viņas šaurā kleita cieši apžņaudz augumu. Viņas roka ap dzelzs rokturi bija apžņaugta tik cieši, ka pōlicists tikai ar lielu piepūli atrāva to nost.

aizžņaugt, *sažņaugt, aizspiežot elpvadu*, # Cilpa savēloties aizžņaudz kaklu. Man kumoss kaklu aizžņaudza, Viss apkārt man aptumsa – Dvaša aizrāvās.. (J.Rainis).

aizžņaugt, *izraisīt kaklā žņaudzošu sajūtu*, # Asaras aizžņaudza kaklu. Viņa runāja sāpju aizžņaugtā balsī. Dusmas un žēlums aizžņaudza kaklu. Kaklu aizžņaudza spēja baiļu spazma, un acīs saskrēja asaras. Elpas trūcumam aizžņaudzot kaklu, viņš sāka streipulot un rīstīties.

izžņaugt / izžņaudzīt, *spiežot ko, atbrīvot to no šķidruma; izspīest šķidrumu no kā*, # Veļu pēc skalošanas izžņaudz un izkar žāvēties. Likās, ka slāpes ugunīgiem pirkstiem izžņaudz ik cīpsliņu miesā. Nātres jāsasutina, jāizžņauga ūdenī un tad tajā jāmazgā galva.

nožņaugt, *žņaudzot nonāvēt*, # Viņai šķita, ka šie kvēlie apkampieni viņu nožņaug. Zutis varot nožņaugt zvejnieku – viņš apmetoties vīram apkārt, ieņemot asti mutē un vēloties cieši kopā kā dzelzs stīpa. Liāna cieši aptinusies apkārt eikalīptam, to gandrīz nožņaugdama.

žņaugties, *cieši savilkties*, # Mani pirksti nevilšus žņaudzās dūrē. Elpa žņaudzās ciet un miera nebija. Man pašam kakls žņaudzās ciet, skatoties, kā tas cilvēks ceļos nokritis un raud. Līzei bija grūti norīt kumosu – kakls žņaudzās ciet, ausīs džinkstēja.

sažņaugties, pbg., # Jau pa gabalu jaušams, ka šim zēnam ir spēks muskuļos un roka spēj sažņaugties dzelzainā tvērienā. Rokas viņam tiek atlauztas aiz muguras un ap tām sažņaudzas virve.

iežņaugties / apžņaugties, *sažņaugties no divām pusēm vai apkārt kam*, # Pēc acošanas saites mezgla vieta, kas parasti iežņaudzas koka mizā, atrodas zem pumpura. Jakas pogu vietas stipri iežņaudzās Jūles miesā. Divas stipras rokas apžņaudzās ap viņas augumu.

aizžņaugties, *sažņaudzoties aizsprostot elpvadu*, # Es čukstu, jo rīkle man no uztraukuma aizžņaudzas. Balss asarās aizžņaudzas.

ŽŅAUDZĪT / murcīt, 3. kónj., K., *cieši spaidīt*, # Slaidas, baltas rokas žņaudzāja / murcēja mazu zamšādas somiņu.

samurcīt, pbg., # Mēs sūrojāmies, ka Mōldāvijas vīnogas nonāk līdz mums pārāk maz un ka ķekari reizēm ceļā ir samurcīti.

RAUT, rauj, rāva, K., *kādai ķermeņa muskulatūras daļai nepatvaļīgi saspringt, radot žņauguma sajūtu*, # Kaulu sāpes man pa naktīm kājas čokurā rauj. Sāk vai krampji mēli raut.

KNIEBT, kniebj, knieba, R. v. vai K., *stipri kļaut kopā tvērienā ar pirkstiem, spīlēm, knaiblēm u. tml.*, # Pamosos no sajūtas, ka kaut kas man kniebj degunā, – izrādās, ka āzētāji man miegā iekniebuši veļas knaģi.

sakniebt, pbg., *stipri sakļaut*, # Pret mani pagriežas nopietna seja ar lūpās sakniebtu smilgu.

kniebties, kniebjas, kniebās, R. v., *tvērienveidā spīesties kurp iekšā*, # Viņas plaukstas bija tik stipri savilktas dūrēs, ka nagi sāpīgi kniebās saujās. Slīcēja pirksti dzelzaini kniebās glābēja ķermenī.

iekniebties, *ar kniebienu kur iekerties*, # Viņa plaukstas atkal savēlkas dūrēs, tā ka nagi iekniebjas saujās.

KNAIBĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt kniebt*, # Pārbaudot, vai ābols ciets vai mīksts, to nedrīkst knaibīt, jo iekniebuma vietā tas sāk bojāties.

2. 5. Gremde un iedarbe ar gremdi.

Dzīvbuṭņu kustībveices.

LAISTIES, laižas, laidās, R. v., *virzīties lejup smaguma spēka ietekmē*, # Te, kā tas gadās, kā ne, bet es kā pa ledu laižos lejā no diezgan stāvā jumta.

GREMDĒT, 2. kónj. / **urbt**, urbj, urba, K., *virzīt ko iekšā dziļumā*, # Es labpatikā gremdēju savu galvu mīkstajā spilvenā. Lielākais skuķis stāvēja un ar pirkstu urba degunā.

iegremdēt / iedziļināt, pbg., # Viņš gulēja uz muguras, iegremdējis kājas kāpu smiltīs. Viņš ar patiku iegremdēja roku līdz pat elkonim apcirkņa labībā. Viņš nāca, žokejnīcu pār acīm savilcis, rokas dziļi bikškabatās iegremdējis. Īkšķi dziļi mutē iegremdējis, mazais stāvēja un smaidīja. Tikai bites spēj pietiekoši dziļi iegremdēt snuķīti āboliņa ziedā, līdz ar to arī to apaugļot.

urbties, urbjas, urbās, *iedziļināt, iegremdēt kur sev*, # Tev nav ne smakas no labām manierēm – vēl arvien tu urbies ar pirkstu ausīs un degunā.

izurbt, *ietiecoties radīt pārveidojumus*, # Ar īlenu izurbu skaliņam caurumu, caur kuru izvēru auklu.

DURT, dur, dūra, K., *virzīt cietāku asu ķermeni mīkstākā vidē; durot nogalināt*, # Ludis sirdīgi dūra lāpstu dūņās un bez mitas meta tās krastā. Pēteris dur dakšas sienā un ceļ klēpjus uz mašīnas. Viņš dur dēsu uz iesma un cepina uz uguns. Blics ar pirkstu dūra galdam pāri gaisā.. Palu laikā viņi dūra zivis ar žebērķiem. Viņam rokā bija liels dūcis, tāds, ar kādu zemnieks cūkas dur. Piešiem dūru kumeliņu.. (T. dz.). Lācis kāpa ozolā, Bite dūra degunā (T. dz.).

iedurt, pbg., # Mietiņu es ieduru pašā ūdens malā. Lauka galā arājs apgriezta zirgu, iedūra arklu zemē un nāca šurp. Janka iedūra lāpstu melnajā, leknajā zemē. Annele pārdūrusi pastalu un iedūrusi drusku arī kājā. Viņš pamostas tik spēji, it kā viņam kāds būtu iedūris ar adatu. Viņi cīnījās tik ilgi, līdz Ksantijs iedūra Dióskūram zobenu vēderā.

izdurt, *durt cauri; durot izveidot caurumu; durot sabojāt vai iznīcināt*, # Šim biežajam audumam grūti izdurt adatu cauri. Viņš mežā uz sausa egles zara izdūra aci. Parka kopējs cenšas izdurt zālīti – grūž, grūž lāpstiņu, pakapā, bet nekādi netiek galā ar nepadevīgo zaļumu.

izdurties, *kādu laikposmu durt ko*, # Izdūros vairākkārt, bet biežajai drēbei cauri izdurt nespēju. Visu priekšpusdienu izdūros usnes tīrumā.

aizdurt, *iedurt aiz kā; netrāpīt dūrienu mērķi*, # Aizdūru sev skabargu aiz naga. Cūkas kāvējs aizdūra dūci garām sirdij, un aizkautā cūka kviekdama aizskrēja prom.

nodurt, *durot nonāvēt; durot atdalīt nost*, # Pie Pīlas grāvja Pičs ar žebērķli nodur pirmo līdaku. Juhans saprata, ka maródieris viņus nodurs. Salēja alu mucās, nodūra sivēnu un saaicināja viesus. Ar lāpstu nodur un iznīcina atvases, kuras parādās ārpus dzīvžoga vēlamā platuma.

nodurties, *nodurt sevi*, # Viens nodūrās ar dunci, bet otrs uz zobena.

apdurt, *nodurt daudzus vai visus; apspraust*, # Cik gan agrāk zivju nārsta laikā neapdūra ar tiem žebērķiem! Dobei apkārt apdur mietiņus.

sadurt, *iedurt vairākās vietās, saspraust; durot savainot*, # Robežas iezīmēšanai sadūra zemē mietiņus. Kurpnieks ar īlenu bija sadūris roku. Uz ērkšķiem pirkstus sadurdami, salasām groziņā ērkšķogas.

sadurties, *sadurt sevi*, # Pie jaunbūves ar basām kājām staigāt nevar – var sagriezties ar stikliem vai sadurties ar metāliskiem krikumiem. Sadūrusies ar dzeloņiem, viņa atrāva roku no rozēm.

pārdurt, *durot radīt pušumu, caurumu u. tml.*, # Gribēdama mazināt sāpes, Lavīze divas savas tulzņas pārdūra. Viņš uz sarūsējušas naglas pārdūra kāju.

padurt, *nedaudz iedurt; iedurt zem kā*, # Viņš padūra nazi vēl dziļāk ābolā, lai izgrieztu laukā visu bojājumu. Adatu padur jebkurā vietā zem ādas un iešļircina vakcīnu pret trakumsērgu. Viņš padur lāpstu zem nezāļu saknēm, lai to virszemes daļas ravējot vienkārši nenoplūktos.

uzdurt, *uzvirzīt uz asuma*, # Ilma apzieda desas ripiņu ar sinepēm, uzdūra uz dakšiņas un gādīgi pasniedza to viņam. Uzduram žāvētas cūkgaļas kumosus uz alkšņa iesmiem un grozām virs uguns. Mare pašlaik cepa iesmā uzdurtu gaļas gabalu. Kā adatā uzdurti tauriņi Mani sapņi mirstot vēl kustas (Aspazija).

dūriens / dūrums / sadūrums, L., # Viņam taisīja analīzi pēc analīzes, tā ka pirkstu gali jau sūrstēja no daudzajiem dūrieniem asiņu noņemšanai. Visi bija tā pārguruši, ka nejuta pat odu dūrienus. Meitene izrāva usni, bet, sajutusi tās asos dūrienus plaukstā, tūlīt nometa zemē. Tetovējumi tiek iegūti, sēkla dūruma vai iegriezuma vietās ievadot ādā krāsu. Sadūrumi ar kaktusu sīkajiem dzelonīšiem rada ādas kairinājumu, kā arī augoņus.

DURSTĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt durt*, # Vīri pie galda cilāja alus glāzes un ar dakšiņām durstīja galerta gabalus. Ójārs garlaikoti durstīja ar naglu galdā caurumiņus.

durstīties, *durstīt cits citam*, # Puikas durstījās ar zīmuļiem.

sadurštīt, pbg., # Adatu spilventiņš ir viscaur sadurštīts, sīku caurumiņu noklāts.

padurštīt, *nedaudz durštīt*, # Gaļas gatavību pārbauda, padurstot to ar naža galu.

apdurštīt, *durštīt visapkārt*, # Adatu spilventiņš apdurštīts no abām pusēm.

izdurštīties, *ilgstošī, daudz durštīt*, # Būdams kólhōzā talkā, vesēlu nedēļu pa sējumiem usnes izdurštījos.

DZELT, dzel, dzēla / **kost**, kož, koda, K., *iedurt un ievadīt ādā nelabvēlīgi iedarbīgu šķidrumu*, # Skórpīoni nekož, bet dzel ar dzeloni, kas atrodas ķermeņa astes galā. Tā kā viņš nebaidījās no bitēm, tad bites viņu arī nedzēla. Lācis kāpa ozolā, Bite koda kājiņā (T. dz.). Viņi pārcēlās uz meža pudura saules pusi, lai mazāk kostu odi.

iedzelt / sadzelt / iekost / sakost, pbg., # Darbabitēm dējeklis ir pārveidojies par dzeloni, ar kuru tās iedzel un ielaiž brūcē bišu indi. Man vaigā iekoda bite. „Ko trako! Kāda lapsene tev iekodusi?” Anna brīnījās. Acīmredzot, tai spindzelei kāds dundurs astē iekodis. Nobridies, odu sakosts un izlijis līdz ādai es tagad stāvēju mežmalā. Tās teles kā dunduru sakostas, kā nelabā apsēstas tik uz sprinģošanu.

sadzelties, *pakļaut sevi saskarei ar ko dzēlošu*, # Es iekritu nātrēs un sadzēlos.

dzēliens / kodiens / kodums, L., # Mazliet zem elkoņa bites dzēliena vieta bija sārta un pietūkusi. Lietojot aerósolus, var pasargāt sevi no odu, dunduru, mušiņu un citu asinssūcēju kodieniem / kodumiem.

sadurt / sadurštīt / sabadīt, pbg., # Šķinot ērkšķogās, vairākkārt uz dzeloniem sadūru pirkstus. Pa rugājiem tu sadurštīji kājas.. (E.Plaudis). Bučojot viņš man ar saviem bārdas rugājiem sadursta seju. Kam man manas baltas rokas Rugājiem sabadīt? (T.dz.).

sadurštīties, *pakļaut sevi saskarei ar asumiem*, # Es sadurštījos ar rožu ērkšķiem. Pa rudzu rugaini, ej, cik uzmanīgi iedams, sadurštīsies, ja vien nebūsi krietnos zābakos ieāvies.

BAKSTĪT / badīt / bikstīt / čukstīt / urdīt / urbināt, 3. kónj. / **durt**, dur, dūra / **čakarēt / urķēt**, 2. kónj., K., *grūstīt, durstīt ko ar iesmveidīgu priekšmetu*, # Viņš tik dusmīgi ar iesmu bakstīja katliņā, ka mutuļu virspusē sāka pavērties tupeņu mizas. Spāģis ar skaliņu bakstīja zobu starpas. Viņš baksta ar pirkstu avīzē, kur nodrukāts sludinājums. Viņš bakstīja ar spieķi smiltīs. Grunduļi berzās starp akmeņiem un bakstīja tos ar saviem strupajiem deguniem. Viņš apstājās un nezīn kāpēc sāka ar nūju badīt sūnu. Tēvs sēdēja uz apgāztas kastes un ar biguļi bikstīja plīti pagaļgalus. Viņš rāpoja ap rakstāmgaldu, čukstīdams ar lineālu atvilktnu skapīša apakšu. Pa kreisi paplašā telpā cietumsargi no piensūsumu groziņiem ar iesmiem čukstīja maizes klaipiņus, sviestu, krējuma traukus. Andrejs skatījās zemē un urdīja ar kāju tur sabirusās skujas. Kurinātājs ar garu krāsns kruķi sāka urdīt krāsnī. Kārlis ar spieķīti urbināja zemi pie savām kājām. Viņš sāka urbināt ar zābaka purnu sniega kupenu. Sasalušo maizi viņš urbināja ar sakarnieka nazi, atlauztās drupačas meta mutē un sūkāja kā kónfektes. Smuks, sarkans ābolītis, Tārpiņš serdi urbināja..(T. dz.). Vīrs ar pirkstu urbināja degunu. Ausi nekādā gadījumā nedrīkst urbināt. Ar smailiem bambusa irbulīšiem atpūtnieki izklaidīgi urbināja zobu starpas. Platajā bruģētajā cietuma pagalmā divi strīpainos kamzoļos ģērbti vīri notupušies urbināja zāli no bruģa spraugām. Jānis Kubilis, malkodams kafiju, urbināja no smalkmaizītes laukā rōzīnes. Madāma pierāva vīru aiz rokas pie mūra un dūra ar pirkstu tur pielīmētajā papīra strēmēlē : „Nu, lasi nu!” „Paskatieties, kādi rudzi!” tēvocis Andrejs ar īkšķi dur logā. Puika sāka ar koku čakarēt skudru pūznī. Vectēvs ar garu koku urķē degošās pagales. Staigāju gar jūras krastu, ar nūju urķēju jūraszāļu kaudzes, līdz atrodu mazītiņu dzintara gabaliņu. Ieskābušo rasolu vepris tikai urķē ar šņukuri, bet neēd.

bakstīties / bikstīties / čakarēties / urdīties / urķēties / urbināties, *vairākkārt bakstīt; bakstīt citam citu*, # Vecais Sveilis galīgi apreibis – abām rokām bakstījās galdā, gribēdams pieslieties stāvus, bet nesekmīgi. Puikas kā jau puikas, bakstās un dunkājas viens ar otru. Kad trauks būs pilns ar mušām, prusakiem, tad varēsi vērot, kā tie savā starpā bikstās un plūcas. Ar vienu roku pacēlis spraugā stropa jumtiņu, ar karoti otrā rokā čakarējas pa rāmīšiem. Kad kāds sāk urdīties pa ugunskuru, gaisā paceļas dzirkstelju spiets. Uzraugs pa nelielo plīsumu iebāž pirkstu sēdekli, brīdi urķējas, tad priecīgi iesaucas: „Rokā ir!” Stasis droši vien urķēsies pa upīti un meklēs vēzus. Barības meklējumos urķējoties pa dūņām, līnim ievainojumā iekļūs infekcija. Kad Billīte, iedama ravēt Dūkšņa dārzniecībā, dažreiz paņēma mani līdzī, es arī urbinājos pa zemi. Aizmirsies rožainās domās par nākotni, viņš sāka ar rādītāja pirkstu kā bagaru urbināties degunā. Galvā zirgam uzmaukta auzu kule, pa kuru tad tas ar purnu urbinājās.

iebakstīt / iebadīt / iebikstīt / iedurt / ieurbināt / sabadīt / sabakstīt / sabikstīt / sačakarēt / sačukstīt / saurdīt / saurķēt / saurbīnāt / izbadīt / izbakstīt / izbikstīt / izčakarēt / izurķēt / izurķnāt / izurbīnāt, pbg., # Ģirtam kāds pāris reizes viegli iebakstīja sānos. Cepējs iebadīja ar pirkstu uzrūgušajā mīklā. Sīkstulis iebiksta Paceplītim ar elkoni. Ar mokām burtojot, meitenei acis aizmiglojās, balss un grāmatā iedurtais iesmiņš drebēja. Viņš iedūra ar pirkstu augšējā slejā un stingri noteica: „Izlasiet šito!” Kāds jau bija ieurbinājis maizes klaipu. Sienā bija ieurbināts caurums. Galda virsmā bija iegriezti, ieskrāpēti, iedriksnāti, ieurbināti burti, vārdi, skaitļi, svītras, kvadrāti un citas figūras. Ramona ar dzelzs biguli sabada plīti malķu. Sienot kūlītus un tos statot, man rokas līdz elkoņiem bija sabakstītas un asiņoja. Audzējot dzeloņainos kaktusus, jāsargās sabakstīt rokas uz to adatveidīgajiem dzeloņiem. Gusts ar garu koku sabakstīja ugunsкура paliekas. Malka krāsni čukstēja, bet, kad to dūšīgi sačakarēja, sāka degt ar liesmu. Dedzinot egļu zarus, skujuas man tā sačukstījušas rokas, ka sūrst. Viņa laiku pa laikam sačukstīja plīti žagarus. Viņi saurdīja ugunskurā dedzināmos zarus tā, lai netaisa lielus dūmus, bet deg ar liesmu. Kad Žanis saurķē krāsni kurošās pagales, uguns kļūst spožāka. Pie loga stāv nošķiebies, ķirmju saurbīnāts galds. Viņš savu pīpi izbada ar tādu tievu un pagaru irbuli. Skolnieki ar zīmuļiem izbadījuši caurumus kartē lielāko pilsētu vietās. Ai kundziņi, vella bērns, Tavu garu deguntiņu: Tu varēji elles krāsni Ar šņukuri izbadīt (T. dz.). No eglēm jāuzmanās, lai ar to zemajiem zariem acis neizbakstītu. Pats kņazs vada izmeklēšanu – mājās okšķeri izvanda visus kaktus, visas pažobeles un pat sienas izbaksta. Pirms pīmusā iededzināšanas jāraugās, lai nebūtu aizsērējis degcaurumiņš – tas jāizbaksta ar speciālu pīmusā adatiņu. Kad krāsns izkurējusies, Žeņa ar apsvilušu urķi vēl izbiksta pēlnus un reģās ogles un nolemj, ka var šaut ciet. Suns bija palīdis pagultē un nenāca laukā – ar krāsns kruķi nācās izčakarēt. Mežacūkas palielā platībā izurķējušas / izurķnājušas zemes virskārtu. Lapā ar adatu izurbīnāts caurums. Lillīte jau gribējusi melonē izurbīnāt caurumu, lai paskatītos, kas tur ir zem mizas. Vecās mēbeles ir ķirmju izurbīnātas. Kartupeli vispirms nomizoju un pēc tam izurbīnu arī actiņas. Te, kur gājusi pāri frōnte, nav nevienas mājas, no kuru sienām nevarētu izurbīnāt kādu lodi vai šķembu.

pabakstīt / pabikstīt / pačakarēt / paurdīt / paurķēt / paurbīnāt(ies), *nedaudz bakstīt*,

Pičs ar pātagas kātu pabakstīja sniegu. Ja pieredzējis maiznieks pabakstīs mīklu, uzreiz pasacīs, vai mīkla laba vai pārraudzēta. Artūrs ar kāju pabikstīja ugunskurā apdeguļus. Jāiet pačakarēt upītes krastu, lai vēži nāk ārā. Stirnas ar kāju paurda sniegu, lai tiktu klāt mētrām apakšā. Kad kaplis noklabēja pret ko cietu, viņš paurķēja dziļāk un atkašāja dzelzs gabalu. Ar sandales purngalu viņa paurbina sūnas. No strupā jautājuma mazliet apjucis, viņš paurbīnāja sev ausi. Stārķis ar knābi paurbīnāja dūņaino niedrāju. Viņš ar spieķi paurbīnājās pa smiltīm.

apbakstīt / apbadīt / apbikstīt, *badīt visapkārt*, # Viņš garlaikoti apbaksta ar nūju visapkārt akmenim. Beigās ar naža smaili apbada pastalu augšmalu, lai var auklas ievērt. Māte gulošajam apbadīja / apbikstīja apkārt segu, lai tā nenoslīdētu.

piebakstīt / piebadīt / piebikstīt, *ar vieglu grūdienu pieskarties*, # Sulainis viņam piebakstīja, ka laiks celties augšā. Zirgs kāpa aiz viņa, brīžam piebadot ar mīksto purnu pļecam. Pēteris piebikstīja Mārtiņam, lai tas ar savu nesavaldību neizjauc labi ievadīto lietu.

aizbakstīt, *bakstot aizpildīt*, # Guļbūvē spraugas baļķu salaidumos aizbaksta ar sūnu.

atbakstīt, *bakstīt pretim; bakstot notrulināt*, # Puikas laiku pa laikam sabakstās – viens iebaksta otram ar elkoni, tas savukārt atbaksta pretī. Īlens ir atbakstīts pavisam neass.

uzbakstīt / uzbikstīt / uzurķēt / uzurķnāt, *uzrušināt*, # Ik pa laikam kurinātājs uzbaksta / uzbiksta / uzurķē krāsni ogles, lai straujāk deg. Mežacūkas pamatīgi uzurķnājušas kartupelāju.

BADĪT, 3. kōnj., K., *strauji grūst ar ragiem vai pieri*, # Dažkārt govīs bada zemi un nomauc vienu vai pat abus ragus.

badīties, *badīt citam citu; mēgt badīt*, # Vienai govij badoties bija nomaukts rags. Rāmās govīs saliek cita ar citu ragus kopā, bet nebadās, tikai tāpat vien pameņģējas. Kurš gan bullis nebadās.

iebadīt, pbg., # Vērsis viņam iebadīja ribu apvidū. Raibaļa nošņācas un iebada aintai, kura pielīdusi pārāk cieši klāt.

sabadīt / izbadīt, *badot savainot*, # Saimniece baidījās, ka cūka var izlauzties no aizgalda un tad govīs to var saspert vai sabadīt. Otru dēlu ganos bija sabadījis bullis. Viena govīs bija otrai izbadījusi sānos.

sabadīties, *badīt vienam otru*, # Piesietā kaza centās sabadīties ar otru netālu piesietu, bet ķēdes garums to neļāva. Nācis mājās piedzēris un sabadījies ar priedi – priedei nekas, bet šim liels puns pierē. Aivars tik strauji sakustējās uz priekšu, ka viņa piere gandrīz sabadījās ar manējo.

sabadījums, L., # *Retumis* sastopamas tādas traumas kā dzīvnieku kodumi, spērumi, sabadījumi.

nobadīt, *badot nonāvēt*, # Bullis var nopietni ievainot vai pat nobadīt.

pabadīt, *mazliet badīt*, # Pusauga āzītis reizēm nāk mani pabadīt ar pieri, un es viņam ar dūri pretim.

pabadīties, *mazliet badīt citam citu*, # Jaunie auneļi laiku pa laikam pabadās viens ar otru, bet bez niknuma.

pārbadīt, *iebadot radīt pušumu*, # Vērsis pārbadīja aunam vēderu.

atbadīt, *badīt pretim*, # Kad auneļis iet badīties ar vēcū aunu, tas visbiežāk laiski atbada pretī, bet citreiz dūsmīgi metas virsū, un tad jaunais mūk.

aizbadīt, *badīt garām*, # Auneļis mēdza badīties ar mietu un, kad aizbadīja mietam garām, tad aiz inerces gandrīz vai kūleni meta.

DZĪT, *dzen, dzina / sist, sit, sita, K., virzīt cietu, tieknu (veltenisku) priekšmetu mīkstākā vidē, parasti sitot pa to ar veseri u. tml.*, # Cīrvim kātu ietvarā *dzen* tik ilgi, kamēr tas vairs tālāk neiet. Krišs ar koka āmuru sit kalnu ieskrūvētā koka gabalā. Viņi kopā ar ģeodēzistiem iemērijuši būvlaukumu, situši iezīmju mietiņus. Kurpnieks vienu pēc otras sit pazolēs tapiņas.

iedzīt / sadzīt / iesist, *pbg.*, # Divas pirmās naglas viņš iedzina veikli un ātri. Šajā vietā mežzinis iedzina zemē resnu mietu. Arestētajam norāva drēbes līdz kreklam un slapju lupatu vīkšķi kā kórķi sadzina mutē. Viņš iesita zemē mietu un piesēja pie tā zirgu, lai tas neaizklistu. Viņš iesita zemnīcas griestos stingru skavu.

sadzīt / sasist, *iedzīt lielākā daudzumā*, # Sienās ir sadzītas naglas, kur drēbes, šautenes un pārtikas maisus uzkārt. Vēctēvs sasēja slotas un sadzina grābekļiem zarus. Dēļi bija sasistas vairākas naglas.

izdzīt, *dzīt laukā; dzīt cauri*, # Pēc tam piemērišanai iedzīto kātu izdzen ārā no cīrvja un ar smalku zāģīti iezāģē divas spraugas. Naglas izdzen cauri un otrā pusē atliec.

MIET, *mej / mien, mēja, K., dzīt mietu vai citādu tiekni*, # Tēvs apinim mietu mēja (T. dz.).

iemiet, *pbg.*, # Pupu dobē bija iemietas maikstis. Imants stāv kā iemiets un skatās turp kā apburts.

iemieties, *iedurties*, # Šķēps pārlido pāri laukumam un iemejas zemē.

samiet, *iemiet lielākā daudzumā*, # Ap ugunskuru samēja mietus, kur sakārt un izžāvēt slapjās drēbes.

SPRAUST, *sprauž, sprauda, K., ar spiedienu virzīt ko cietāku mīkstākā vidē vai kādā atverē*, # Zēns sprauda gar akmens malām ziedus, līdz tie apvija plāksni kā vainags. Jāsprauž dzeltenā pīpene pogu caurumā un jāiet jānubērnu pulkā. Plēšam skalus un spraužam tureklī. Saimniece sprauž rokas sānos un kā fūrija atmet galvu atpakaļ.

iespraušt, *pbg.*, # Helēna pabeidza grābt un iesprauda grābekli stāvus zemē. Viņš izgriež no priežu mizas silīti, iesprauž tajā stāvus divas trīs zosu spalvas un laiž savu burukuģi ūdenī. Viņš iesprauž zobos papirōsu un to aizdedzina.

iespraušties, *iespraušt sev*, # Uz baznīcu braucot, viņš iespraudās zobos cigāru un tad laida pa ceļu kā bānis kūpēdams.

saspraušt / nospraušt, *iespraušt vairākus spraužamos; spraužot piestiprināt*, # Slēpes un nūjas saspraužam stāvus sniegā. Gundega, rokas sānos saspraudusi, noskatās, cik veikli Linards rīkojas ap mašīnu. Leōns žaketes krūšu kabatā saspraudis pildspalvu un divus zīmuļus. No apkārtējām ieliņām sanākuši bērneļi, acis iepletuši un pirkstus mutēs sasprauduši. Pie sienas atradās ar karodziņiem nosprausta karte. Sienas viņas istabā ir nosprauostas ar daudzām modes lapām.

saspraušt / aizspraušt, *sastiprināt, spraužot saspraudes*, # Villaines uz krūtīm sasprauda ar saktām. Viņš aplika ap kaklu kaklautiņu, saspraudams to ar kniepīti. Viņus sagaidīja sieviete gludi sasukātiem matiem, kuri uz pakauša bija sasprausti klasiskajā mezglā. Daudzas frizūras var izveidot arī bez rullīšiem, sagriežot matu šķipsnas gredzenveidīgi un saspraužot ar īpašām matu spīlītēm. Poga bija iztrūkusi, piešūt nav vairs laika, tāpēc viņa blūzi aizsprauda ar adatu.

izspraušt, *spraušt ko cauri kam*, # Lai izspraustu adatu cauri brezentam, vispirms ar īlenu jāizdur caurums.

aizspraut, *spraust aiz kā vai kam priekšā*, # Lauku mājas griesti zemi – kad saimnieks grib aizspraut aiz sijas kāsišus vai egļu zarus, viņš tikai pastiepas uz pirkstgaliem. Pie galda trīs bērni aizsprautām servjetēm, rokas rātņi salikuši, katram alumīnija karote un maizes gabaliņš priekšā.

apspraust, *spraust aptverošā vai norobežojošā nolūkā*, # Nelaiķi izvadot, ceļu apsprauž ar eglītēm. Puķu dobi apsprauž ar egļu skujām siltināšanas nolūkā. Līgavas plīvuru apsprauda ar miršu zariņiem. Vienroča zāģis noderīgs meža sardzei, iestigojot un ar mietiņiem apspraužot cirsmas.

piespraust, *spraužot piestiprināt; spraužot pietuvināt*, # Piemērīdama šuvēja uzvelk tikai vienu piedurkni un piespraūž to, adatiņas vienu pēc otras no lūpām ņemdama. Afīšu piespraudām pie sienas. Arī pie sienām nekā nav pavirši piesprausts ar spraudītēm vai pielīmēts. Viņš pļāvā cielaiviņas perēklim par zīmi piesprauda meijiņu, lai pļāvēji neuzkāpj virsū.

uzspraut, *uzvirzīt virsū ko kam tieklam; iespraust, piespraust virsū kam, virs kā; sacelot piespraust, lai nekrīt zemē*, # Uzspraudu kārtējo slieku uz makšķeres āķa. Viņa nogrieza spēķa ādiņu un uzsprauda to uz nagliņas virtuves loga ārpusē zīlītēm. Iemarinētos gaļas gabalus uzsprauž uz metāla iesma un cep uz kvēlošām oglēm. Siena kaudzei pa virsu kārts galā uzsprauda velēnu. Putniņu apraku upītes krastā un virsū uzspraudu kļavas zaru. Kaprālis uzsprauž savai šautenei durkli. Eglīte jāuzsprauž klēts jumtā. Daumants uzsprauž uz rasējamā dēļa tīru papīra lapu. Brunčus augstu uzspraudušas, meitas ar slaucenēm skrēja uz kūti. Mantijas stūrus Kamēlija uzsprauda aiz jostas. Uzspraudusi matus pakausī, Juta iekāpj vannā.

uzsprauties, *tikt uzsprautam; uzspraut sev*, # Miets uz grantskaudzes uzspraudies šķībi. Brunči uzspraudušies par augstu. Mazgādama grīdu, Lónija uzspraudusies brunčus un piedurknes uzbraucījusi līdz pļeciem. Augstu uzspraudušās matus, meitas gāja peldēties.

pārspraust, *spraust citā vietā; spraut no jauna*, # Viņš aizskrēja pārspraust aplam izvietotos karodziņus. Viņa pārsprauda savas lielās matu ķemmes un uzvija atrisušās sprogas.

SPRAUDĪT, 3. kónj. K., *vairākkārt spraut*, # Spraudot kartupeļos zeltainus salmus, meitenes izgatavoja stilizētas saulītes telpu dekorēšanai. Viešņa spoguļa priekšā spraudīja Zentas bizes gan augstāk, gan zemāk.

izspraudīt / nospraudīt / saspraudīt, pbg., # Istabas pirms Jāņiem izspraudīja ar ozolu zariem. Kaps jau nebija līdzēni izrakts, bet, kad izspraudīja ar egļu zariem, tad negludumus neredzēja. Visa siena bija nospraudīta ar aktrišu fotogrāfijām. Unifórmas bija bagātīgi nospraudītas ar órdeņiem. Taka caur gravu uz upi žagariņiem nospraudīta, lai jaunajā vietā staigājot nenomaldītos. Šuvēja ņemas ap adatiņām saspraudīto Ilgas blūzīti.

apspraudīt, *spraudīt visapkārt*, # Baltā līgavas tērpa mala bija ar zaļu miršu ieroti apspraudīta. Zārks lēnām nogrima skujām apspraudītajā kapā.

aizspraudīt, *spraudīt aiz kā; saspraudot pavirši aizdarīt*, # Pie griestiem aiz sijām aizspraudīja ozolu un pīlādžu zarus. Uzplēsto robu svārkos viņa aizspraudīja ar spraužamadatām.

atspraudīt / uzspraudīt, *atlocīt un piespraust apģērbā malas tā, lai netraucētu darboties*, # Tie garie brunči jau darbā dažkārt traucēja, tāpēc tos atspraudīja. Māte sīkiem solīšiem tecēja no dārza, kārtodama pie darba atspraudītās drēbes. Matus uzspraudīja augstāk, lai, muti mazgājot, tie nesaslaptu. Garos svārkus uzspraudīja uz augšu.

piespraudīt, *spraudot piestiprināt*, # Ar veļas knaģīšiem Dace piespraudījusi palagu pie gultas maisa.

B. Nedzīvņu kustībnoises.

LAISTIES, laižas, laidās / **slīgt**, slīgst, slīga / **grimt**, grimst, grima, R. n., *virzīties lejup smaguma spēka ietekmē*, # Kā meteōrs lielais medus pods blaukšķēdams laižas no klētsaugšas pa trepēm lejā. Skaties – zvaigznes no debesīm laižas.. (Ā.Elksne). Sastapies ar vilni, laivas priekšgals pacēlās, kādu brīdi sastinga gaisā un tad atkal strauji slīga lejup. Autō valstīdamies slīga ceļa grambās. Kājas līdz potītēm slīga dubļos. Cīnoties ar miegu, viņa galva brīžiem slīgst uz krūtīm, pēc kam atkal pacērtas augšup. Ķēdēm žvadzot, platforma grimst uz leju, kamēr galīgi pazūd kuģa iekšienē. Līganos vilņos cēlās un grima rudzu druva.

noslīgt, pbg., # Viņa rokas nevarīgi noslīgst gar sāniem. Ugis uz dīvāna aizmidzis, roka nokārusies pāri malai un noslīgusi līdz grīdai. Ferdinanda galva noslīgst uz krūtīm.

GRIMT, grimst, grima / **spiesties**, spiežas, spiedās / **griezties** [griēzties], griežas, griezās / **urbties**, urbjas, urbās, R. n., *cietāka materiāla darinājumam tiekies iekšup mīkstākā vielā*, # Mana galva grimst

mīkstā spilvenā. Viņa rokas sažņaudzās dūrēs tik cieši, ka nagi spiedās plaukstās. Sniegam gurkstot, tajā spiedās šķelto nagu šķautnes. Strēlnieki viens otram cieši blakus, Saujās šautenes līdz kaulam spiežas.. (A.Čaks). Apkalklīte vienu numuru par šauru, griežas kaklā. Sasalušās drānas no katras kustības griezās miesā, noberžot to jēlu, taču karavīri nepārstāja šaut un sviest granātas. Nakts pagāja mierīgi, un mēs varējām atlaist vaļīgāk mūsu siksnas, kuras griezās sānos un plecos no patrōnsomu un granātu smaguma. Viņa spieķa gals urbjas smiltīs. Labā roka bija atbalstīta pret rapieri, kurš ar smaili urbās grīdā. Mietsakne stateniski urbjas augsnē. Pelēkajai kūlai cauri urbjas jauni, zaļi asni. Uz mūsu kuteri šāva – lode čukstēdamas urbās ūdenī. Plosts drāzās pāri Ķeguma krācēm, ar priekšgalu straumes virpuļos urbdamies.

iespiesties / iegriezties / iegrimt / iegremdēties / iedziļināties / ieurbties, pbg., # Ecēšana ir vidēji dziļa, ja ecēšu zari iespiežas 8 – 12 centimetrus biežā augsnes kārtā. Viņš zaudēja samaņu un pakrita, iespiezdamies ar seju izmieķšķētajā mālā. Visdziļāk augsnē iespiežas tauriņziēžu, biešu un burkānu saknes. Stāvā apkalklīte dziļi iegriezusies tuklajā pazodē. Laivas priekšgals iegriežas krasta smiltīs. Mātei rievās pierē un ap muti iegriezušās dziļākas. Sākumā kājas sienā iegrimst līdz ceļiem, bet, kad ticis piemīdīts, tad vairs līdz pusstilbiem. Kājas ik soli iegrimst līdz potītēm smiltīs. Kapsētas vidū stāvēja tas kaltais akmens, līdz pusei zemē iegrimis. Zāģim arvien vairāk iegremdējoties / iegrimstot koksnē, berze starp tā plātni un griezuma spraugas malām var kļūt tik liela, ka beidzot zāģis iesprūst. Urbis parasti iedziļinās koksnē pašsvara ietekmē. Lielais dzelzs vilķis ieurbjas alus mucīņas kórķa spundē. Sēklaudža patstāvīga dzīve sākas ar to brīdi, kad dīģlsaknīte ieurbjas augsnē un iesāk uzsūkt ūdeni. Lode ieurbās blakus eglē. Ugis atvēzējies svieda nazi pret klēts sienu, kurā naža gals ieurbās tik sparīgi, ka raibais spals vēl labu brīdi drebēja. Harpūna ieurbās valim labajos sānos. Zirnekļa taustekļi satver upuri, bet dzeloņi ieurbjas tam ādā un iešļircina indi. Ceļamkrāna līkie tērauda pirksti ar skaļu džerkstoņu ieurbjas milzīgajā metāla lūžņu kaudzē.

izurbties, ietiekties iekšā un iziet kam cauri, # Lode bija izurbusies cauri visam resnajam stumbram. Ja fugasa bumba uzkrīt uz piecstāvu nama, tad tā izurbjas cauri visiem pieciem stāviem un tikai tad sprāgst. Urbis izurbās cauri dēlim. Lai varētu ievilkt elektrības vadu, jāizurbjas cauri sienai.

DURTIES, duras, dūrās / **sprausties**, spraužas, spraudās, R. n., *virzīties cietākam ķermenim mīkstākā vidē*, # Viņš spēja mierīgi vērot, kā adata dūrās viņa vēnā, kā asinis pildījās šļircē. Ušņu asumi duras rokās. Viņš nemācēja grābt – viņam grābekļa zari spraudās zemē tikpat kā ecēšu zari, plēsdami augšā velēnu.

iedurties / iesprausties, pbg., # Dzeloņstieples asumi sāpīgi iedūrās viņam plaukstā. Kaut kas viņam bija iedūries papēdī – stikls vai nagla, vai kas cits, bet pušums bija. Tās puses zari, uz kuru pusi resns koks nogāžas, aplūst, bet atlikušie strupuļi iespraužas dziļi zemē. Saktas adata bija iespraudusies greizi, tāpēc sakta stāvēja iešķībi. Nolūzušais zars krita lejā durteniski un iespraudās zemē.

sadurties, iedurties lielākā daudzumā, # Večajai ābelei stumbrs sasvēries slīpi, bet nokārušies zaru gali sadūrušies zemē. Ādā sadūrušos sīkus augu dzeloņus var viegli izdabūt ārā, uzpilot virsū sveču taukus un tad tos noņēmot kopā ar dzelonšiem.

aizdurties, iedurties aiz kā, # Man aiz naga aizdūrās skabarga.

izdurties, durties cauri kam, # Adata iedūrās ar tādu sparū, ka gandrīz izdūrās cauri pirkstgalam.

pārdurties, rasties pušumam no ieduršanās, # Nagla riepā iespiežas dziļāk un dziļāk, līdz pārduras kamera un izplūst gaiss.

uzdurties, tikt uzdurtam; uzķerties uz asuma, # Uz eža adatām bija uzdūrušās pāris brūnas lapas. Kad zivs cepetis bija apēsts, Preimanim naža galā uzdūrās cūkas gaļas šķēle. Uzliekot gremzdojamo pagali uz āža, ar vienu galu tā uzduras uz kāša asā gala. Zivs kampj ēsmu un uzduras uz makšķeres āķa.

DURSTĪGS / ass / dzēlīgs, Kd., *tāds, kas pieskaroties izraisa sāpes vai sīkus ievainojumus*, # Bez durstīga vaiga pieskāriena bučai neesot salduma. Asariem ir asas spuras. Rozes kāts – asiem dzeloņiem klāts. Uzmaniģi jāapietas ar stipri izplatītajām pīmulām – šie augi ir klāti ar sīkiem, dzēlīgiem matiņiem.

durt, dur, dūra / **durstīt / badīt**, 3. kónj., R. n., *būt asam, durstīgam, dzēlīgam*, # Skujas dur rokās. Zari ķērās aiz drēbēm, dūra sejā. Jaunais linu kreklis ir spaļots un dur man ādā. Gājiens bija

rocība – kailās pēdas graizīja akmens šķautnes, bet stilbus durstīja ērkšķi. Ganot lopus rugainē, kailās kājas badīja rugāji.

IEGREMDĒT, 2. kónj. / **iedzīlīnāt**, 3. kónj., K., *virzīt ko iekšā dziļumā*, # Skatuves grīda būs kā šaha galdiņš, tā sastāvēs no deviņpadsmit iegremdējamām un paceļamām nelielām platformām. Rīgas apstākļos reāli ir izbūvēt metrō dzelzceļu, kurš nav iegremdēts dziļi zem zemes, bet iet zem ielas seguma. Lai nodrošinātu siltumu, ēkas Mārtiņsalā 12. un 13. gadsimtā tika iedziļinātas pamatzemē. Galvenās rajona transporta artērijas veidotas iedziļinātu tranšeju veidā, nodrošinot pāri tām netraucētu kājnieku kustību. Ja pamatūdens stāvoklis atļauj, tad augļu ražas uzglabāšanas pagrabus var iedziļināt zemē līdz jumtam.

izurbt, *ietiecoties radīt pārveidojumu*, # Stumbri bija granātu sakapāti un šķembu izurbti. Kad jau likās, ka vērsa ragi izurbs cauri tōreadōra krūtīs, viņš veikli palēca sānis.

DURT, dur, dūra, K., *virzīt cietāku asu ķermeni mīkstākā vidē; durot nogalināt*, # Zvaigznītes šujot, visus astoņus dūrienus dur uz centru. Šis pacients ne reizi neiekliedzās, kad viņam dūra ar gāzējamo adatu. Kōmisārus dzen pa tuksneša smiltīm, dur ar durkļiem.

iedurt, pbg., # Rožu ērkšķi sāpīgi iedūra rokā.

izdurt, *durt cauri; durot izveidot caurumu; durot sabojāt vai iznīcināt*, # Viņš tika nogalināts, izdurot šķēpu cauri bruņām. Jurim siksniā izdurti jau divi papildu caurumi, lai sajoztos ciešāk. Gumijas pupiņā ar nokaitētu adatu jāizdur 1 – 2 sīkas atverītes, lai bērnš caur tām ne ātrāk kā 10 minūtēs izzīstu pudelītes saturu. Te tik tumšs, ka acis var izdurt. Šajā tūrumā visas usnes ir izdurtas.

sadurt, *iedurt vairākās vietās; saspraust*, # Cepeša gabalu ierīvē ar sāli un pipariem, sadur ar asu nazi un dūruma vietās ievieto ķiploka daiviņas. Uz visiem iesmiem sadūra gaļas gabalus.

pārdurt, *durot radīt pušumu, caurumu u. tml.*, # Nagla pārdūrusi mūsu mašīnas riepu. Mārtiņš strādā cietā brezenta tērpā – nav jābaidās, ka šādas bruņas kas pārdurs.

dūriens / dūrumš / sadūrumš, L., # Jau ar pirmajiem dūrieniem lāpsta atsitās pret ko cietu. Uz naglas pārdūris kāju, viņš tam nepiegrīeva vērības, taču naktī dūruma vieta sāka pukstēt un miltz, bet otrā rītā visa pēda bija satūkusi. Viņš garāžā savulkanizēja sadūrumu riepas kamerā.

DURSTĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt durt*, # Cepot gaļu, to nedrīkst durstīt ar dakšiņu vai citiem asiem rīkiem.

sabakstīt / saurbīnāt, 3. kónj. K., pbg., *grūstīt, durstīt ko ar iesmveidīgu priekšmetu*, # Lāses no jumta pilēja zemē, kur sniegs izskatījās kā daudzu pirkstu sabakstīts. Krastā atsegtais gaišais dōlōmīts no vienas vietas ložmetēju kārtām saurbīnāts.

DZĪT, dzen, dzina, K., *virzīt cietu, tieknu (cilindrisku) priekšmetu mīkstākā vidē, parasti sitot pa to ar veseri u. tml.*, # Pirksti steigšus dzen patrōnu stobrā. Kā vadzi dzen, tā vadzis lien (Paruna).

iedzīt / sadzīt / iemiet, pbg., # Kad bērsa stumbrā ieurba caurumu un iedzina tapu, spainī sāka pilēt sulas lāses. Tikai ķīli sadzenot līdz galam, klucis kā negribēdams pārplīst. Ap kartupeļu lauku iemien mietus, novēlk drāti un sakar tajā grabuļus. Pie mārka iemietie vītoliņi izdzinuši atvases.

sadzīt, *iedzīt lielākā daudzumā*, # Upītē bija sadzīti pāļi tilta būvei.

SPRAUST, sprauž, sprauda, K., *ar spiedienu virzīt ko cietāku mīkstākā vidē vai kādā atverē*, # Spožās klīntenes var pavairot ar zālāiniem spraudēniem, kurus griež jūnija sākumā un sprauž lecektīs.

iespraust, pbg., # Viņai pakausī matos iesprausta pusloka ķemme, lai mati nekrīt sejai priekšā. Lākturī iespraustais priežu skals dega sprakstēdams un kūpēdams.

nospraust / saspraudīt, *iespraust vairākus spraužamos*, # Nospraust nozīmē iezīmēt, parasti spraužot ko zemē, kādu ceļu, robežu, teritōriju un tamlīdzīgi. Uz klēti pie nelaiķa veda eglītēm nosprausta taciņa. Pļavas applūdušas, visur ūdens, kurā krūmi izskatījās kā ūdenī saspraudītas zaru slotas.

saspraust, *sastiprināt, spraužot saspraudes*, # Atsevišķās tērpa daļas iepriekš saspraūž ar kniepatatām un tikai pēc tam tās sadiedz. Gaļas šķēles satin veltnīšos, nosien ar baltu diegu vai saspraūž ar koka irbulīti.

aizspraust, *spraust aiz kā vai kam priekšā*, # Pakausī atstumta žōkejcepure, aiz auss aizsprausts papirōss – tāds viņš rosās pie sava darbāgaldā.

piespraust, *spraūžot piestiprināt*, # Viņa žaketes atlokam ir piesprausta maza nozīmīte.

2. 6. Stiepe un iedarbe ar stiepi.

Dzīvībuņu kustībveices.

SNIEGTIES, sniedzas, sniedzās / **sniecties**, sniecas, sniecās / **sliecties**, sliecas, sliecās / **stiepties**, stiepjās, stiepās / **kārstīties**, 3. kónj., R. v., *visam ķermenim paliekot uz vietas, kādai ķermeņa daļai virzīties kurp, parasti, pēc kāda mērķa*, # Kreiso roku atbalstījis uz koka vāka, ar labo sniedzos pēc šķīvjā. Viņa sniecas ar karoti pēc strēbala. No sava kakta man sniecās pretim Izas tante. Aizsmēķējis papirósu, viņš īgni stiepjās pēc pēlnu trauka. Stiepdamās uz pirkstu galiem, viņa ar slotu ņēma nost no griestiem zirnekļu tīklus. Aelita jau nepacietīgi stiepās pāri solam. Kad es izliecos pa logu, arī Anna kārstījās pa savējo. Kaķis ieļec Lienei klēpī un kārstās pāri galda malai, sniegdamies uz šķīvjā pusi.

aizsniecties / aizstiepties / pasniecties / pastiepties, pbg., # Viņa aizsniiedzās pāri galdam un noslaucīja mazajam muti. Saimniece bez kavēšanās sāka pārmeklēt ezera dibenu, cik vien dziļi un tālu ar atnesto kārti varēja aizsniecties. Viņš aizstiepās pāri galdam līdz maizes šķīvim. Viņa līdz augšējam plauktam nemaz nevar aizstiepties, jāņem krēsls palīgā. Laura pasniiedzās pēc klaipa un nogrieza visapkārt pabiezu riecienu. Rūdólfs, pasniedzies pāri atzveltnei, nolika Lauras somu uz aizmugures sēdekļa. Viņa pasniiedzās pie riera, izņēma lakatiņu un noslaucīja asaras. Viņš pasniiedzās pēc liķiera pudeles. Likās, ka vajag tikai pārliecties pāri palodzei, pastiepties, pasniecties, lai iemērtu roku dīķa ūdenī. Viņa pastiepjās uz pirkstgaliem, cik vien var, tomēr neaizsniiedz tāfeles augšu.

sastiepties, sākt stiepties kādā virzienā, # Daudziem baznīcēniem kakli sastiepās uz trokšņa pusi.

nostiepties, ieņemt taisnu stāvokli, # Atbildēdams majoram, viņš bija nostiepies kā stīga. Kapteiņa priekšā viņš nostiepās taisns kā kareivis.

pārsniecties, pasniecties kam pāri, # Pārsniedzies pāri laivas malai, viņš noplūca baltu ūdensrozi.

sasniecties, satuvoties, sniedzoties viens otram pretī ar rokām, # Kā jau mīlniekiem pienākas, abi sasniiedzās rokās un devās pastaigā gar jūras malu.

snaikstīties / snaicīties, 3. kónj., R. v., *vairākkārt, daudz sniegties*, # Piesietais zirgs snaikstījās / snaicījās pēc dažiem āboliņa atāla ziediem. Pie logiem snaikstījās ziņkārīgu sieviešu sejas. Istabā ienāca gadus desmit veča meitene, bet viņai aiz muguras no priekšnama snaikstījās vēl dažas bērnu galviņas. Mazā, pietipinājusi pie durvīm, nesaprašanā snaicījās pēc durvju roktura, kura tur nebija.

pasnaikstīties, nedaudz snaikstīties, # Arī pasnaikstoties uz pirkstgaliem, saulesargu uz skapjaugšas aizsniect nespēju.

izsnaikstīties / izsnaicīties, vairākkārt, daudz snaikstīties, # Gan izsnaikstījos / izsnaicījos gar ķirškoku, gan palēcos, lai satvertu zemāku zaru, taču manas pūles nevainagojās panākumiem.

staipīties / šļaucīties, 3. kónj. / **šļaukāties**, 2. kónj., R. v., *vairākkārt, daudz stiepties*, # Suns staipīdamies izlīda no būdas un paluncināja asti kā jau paziņam. Svētdienas rītā viņš ilgi tīksmīgi staipījās pa gultu. Iznākusi no upes, Nadīna purina garos matus, staipās un lokās. Starp akmeņiem staipījās paprāvs iezilgans tārps. Jānis šļaucīdamies iegrozās ērtākā sēdus stāvoklī. Kaut pamodies, viņš vēl labu laiku slinki šļaucījās / šļaukājās pa gultu.

iestaipīties / izstaipīties / izšļaucīties, pbg., # Pamodies un skaļi žāvādamies, Egils gultā izstaipījās. Viņa tīksmīgi izstaipījās, saliekdama un iztaisnodama kāju.. Tagad nebija jāceļas, varēja gulēt vaļējām acīm, izšļaucīties un klausīties blakus dzīvokļu trokšņos.

pastaipīties / pašļaucīties, nedaudz staipīties, # Vēcais sargs pastaipās, nožāvājas un laiski paveras apkārt. Pēc ilgas sēdēšanas viņš pieceļas, atliec plēcus un pašļaukā.

SNIEGT, sniedz, sniedza / **stiept**, stiepj, stiepa, K., *virzīt kurp ķermeņa daļu*, # Atvadoties viņa sniedza Didzim savu mazo, raupjo roku. Visu vasaru Daiga tiekoties un atvadoties bija sniegusi viņam savas lūpas. Ja tev kāds pa vaigu sit: Tu kristīts – otru vaigu sniegsi (J.Rainis). Ieraudzījusi braucējus, viņa pacēla plauktu virs acīm un stiepa kaklu, lai labāk tos saskatītu. Zirgs pēldus stiepa galvu pret straumi. Atvadoties Rita stiepj viņam roku.

pasniegt / pastiept / izstiept, pbg., # Viņa man pasniedza šauru, iedegušu roku un pasmaidīja kā Móna Liza. Nelūgtais viesis aizgāja, sveiki nepateicis un roku nepasniedzis. Meitene pastiepa roku un iededza spuldzi. Kaklu pastiepis, Valdis pāri meiteņu galvām vēroja priekšā notiekošo. Govs padzērās, izlaižīja no spaiņa visus biezumus un pastiepa purnu, vai vēl ko nedos. Ēriks arī

izstiepa roku pēc cigaretes. Zaļa izstiepa rokas uz abām pusēm, it kā tas savu vezumu gribētu aizsargāt. Visi bērni bija izstiepuši kaklus, pavēruši mutes un uzlikuši plaukstas virs acīm. Stirniņa izstiepa purniņu maizei pretī. Jātnieki nokāpa no zirgiem, sastājās rindā un izstiepa savus spožos duramos pret Jēkabu

sasniegt, *sniedzoties aizskart kādu priekšmetu*, # Viņa novietoja lampu tā, lai guļošais tēvs varētu to sasniegt. Pāri galvām un tepat ar roku sasniedzamos krūmos pa labi un pa kreisi šaudās un dzied putni.

snaikstīt / kārstīt / staipīt / šļaucīt, 3. kónj., K., *vairākkārt sniegt, stiept ķermeņa daļu*, # Kā savairojies tādu sieviešu, kuras snaiksta savu roku uz glāzītes pusi! Mišels snaiksta kaklu un skatās pāri drūzmai, vai neieraudzīs nākam Neldu. Varžu kāre stārķiem liek snaikstīt knābjus nopļautajā vālā jau pa nelielu gabalu aiz izkaps. Izbērti zālē, vēži spirinās un snaiksta savas spīles. Bērni aizmuka un tikai caur sētas spraugām kārstīja savas ziņkārīgās galvas. Tūlīt sievas sāks kārstīt kaklus un rādīt maziem bērniem, kā viens liels puika biļļavā. Virsnieki nesteigdamies kāpj no vagoniem, staipīdami divu dienu brauciena laikā satirpušos locekļus. Kad viņš staipīja savu sastrādāto plaukstu, cīpslas nepatīkami džerkstēja. Zvirbuļi lēkāja, staipīja kaklus, lūkodamies pēc drupačām. Atstiepis elkoņus uz aizmuguri, viņš šļaucīja plecus.

izstaipt / atstaipt / iestaipt / izšļaucīt, pbg., # Gribētos nokāpt no zirga, izstaipt kājas. Viņš cēlās no galda un, kaulus izstaiptāms, pastaigājās pa istabu. Piecēlies kājās, viņš izstaipta stīvos locekļus. No groza izceltais gailis mazliet grīģīgi nostājās uz kājām un izstaiptēja spārnus. Izkāpis no ratiem, Vanags atstaiptēja notirpušās kājas. Savilcis tīklus laivā, Ōskars kādu brīdi stāvēja laivas vidū, atstaiptēja nolīkušo muguru. Līzbete vēlreiz piesita mustavas, tad nolika šaudīklu un atstaiptēja rokas. Pēc ilgās slimības guļas paies laiks, kamēr iestaiptīšu atkal locekļus, lai būtu vingri. Atmodusies es parasti gultā kārtīgi izšļaucīju locekļus un tad cēlos augšā.

pasnaikstīt / pakārstīt / pastaipīt, *nedaudz snaikstīt*, # Ieraudzījusi saimnieci, govs pasnaikstīja galvu un ieidējās. Izkāpis no kamanām, viņš pasnaikstīja kaklu, lai pārliecinātos, vai piestāts pie īstā nama. Atdarīnot sakarsušo suni, arī mazā Marutiņa pakārstīja mēli. Viņai jāpastiepas uz pirkstgaliem un jāpastaipa kakls, lai pāri pūlim kaut ko redzētu. Viņš vairākas reizes pastaipīja savu notirpušo roku.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

SNIEGTIES, *sniedzas, sniedzās / slikties, sliemas, sliemās / stiepties, stieptas, stiepās / kārstīties*, 3. kónj., R. n., *visam ķermenim paliekot uz vietas, kādai ķermeņa daļai virzīties kurp, parasti, pēc kāda mērķa*, # Atkal Didzim pretim sniedzas Ōskara roka ar glāzi. Mazie pirksti sliemas nolauti garoziņu no maizes klaipa iepaisājušā sāna. Meitenes sasprēgājušās lūpas kāri stiepās pēc dzeramā. Es pamiru šausmās, kad mazā rociņa jau stiepās pēc rūpuļa rakstainās muguras. Kaimiņiem ziņkārībā galvas kārstās laukā pa logiem.

pastiepties, pbg., # Lūpas pastiepās uz priekšu, it kā jauneklis pārsteigumā gribētu iesvilpties.

snaikstīties, 3. kónj., R. v., *vairākkārt, daudz sniegties*, # Roka pāri laivas malai snaikstās gar meldriem. Logā snaikstās vācu autómāta stobrs.

izstiept, pbg., *virzīt kurp ķermeņa daļu*, # Gulēšana uz muguras izpleš krūšu kurvi, izlīdzina ieliekumu, izstiepj savilkto krūšu muskuļus un atvelk plecus atpakaļ.

aizsniegt, *sniedzoties aizskart kādu priekšmetu*, # Griesti bija zemi, tos varēja aizsniegt ar roku. Te nebija dziļš, ar airi varēja aizsniegt dūņaino dibenu.

2. 7. Slīdberze un iedarbe ar slīdberzi.

Dzīvībuņu kustībveices.

ŠĻŪKT, šļūc, šļūca / **braukt**, brauc, brauca, R. v., *virzīties pa kādu virsmu nepārtrauktā saskarē ar to*, # Bija līksmas ziemas, kad jaunieši laidās ar slēpēm vai tāpat šļūca lejā pa atkalas nopulēto Ledīņkalnu. Kā asaras slaucīdama, viņa ar abām plaukstām brauca pār vaigiem.

pašļūkt / pavilkties, pbg., # Osiene pašļūca vairāk uz maisa malu, lai tam otram arī iznāk vieta apsēties. Kūtī govis slaucot, Marikai uznāca radības – kliegdama viņa pakrita salmos un pati saviem spēkiem pavilkās nostāk, lai govs neuzkāptu virsū bērnam.

atvilkties, *vilkties nost no kā*, # Vīrs un sieva sēž sapūtušies, atvilkušies viens no otra katrs uz savu sola malu, cik tālu vien iespējams.

izslidēt, *slidēt laukā no kurienes*, # Viens līnis izslidēja maksšķerniekam no rokām un atkrita atpakaļ ezerā.

nošļūkt, *slidēt lejup vai nost no kā*, # Piebraucis pie šķūņa, viņš nošļūc no siena vezuma zemē. Nometis zemē kókósriekstus, viņš pa slaido palmas stumbru nošļūca lejā. Tikuši zirgudārzā, nošļūcam no zirgiem zemē un uzliekam tiem pineklus.

piešļūkt, *šļūkšus pietuvoties*, # Suns uz vēdera piešļūca pavisam klāt un sastinga labpatikā un svēlaimīgā padevībā.

pāršļūkt / **pārvilkties**, *slidēt kam pāri*, # Viņš pāršļūca pāri nosludinātajai ledus gālei. Izlūki lišus pārvilkās pāri ceļam.

SLIDINĀT / **slidināt** / **šļūcināt**, 3. kónj. / **šļūkāt**, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas slidētu*, # Viņš bija tik apreibis, ka streipuļoja un, turēdams vienā rokā lukturīti, otru slidināja / slidināja gar sienu, lai balstītos pret to. Smagos ūdenszābakus šļūcinādams, stūres mājā ienāca bócmanis. Pēdas pa grīdu šļūcinādams, Laukmalis aizgāja līdz logam. Pulciņš vīru dīķī atskaldīja prāvus, iezalģanus ledus klučus, iecirta tajos āķus un šļūcināja uz ragavām. Šļūkādams kājas pa grantaino dārza celiņu, tēvs aizgāja uz māju. Marta gāja lēnām, nokārtu galvu, kājas pa sniegu gurdeni šļūkādama.

aizslidināt, *slidināt promvirzienā*, # Viņš aizslidināja ripu pāri laukumam.

iesludināt / **ieslīdināt** / **iebraukt**, *slidināt kurp iekšā*, # Uz ceļa pamestās bērnu ragaviņas viņš ar kāju ieslīdināja ceļmalas grāvī. Asnate spogulīti un ķemmi ieslīdināja atpakaļ kabatā. Pa abiem viņi krastā izvilko laivu ieslīdināja upē. Matrozis ieslīdināja grāmatu pusmēteļa kabatā. Jautrīte iebrauc savus pirkstus / ar saviem pirkstiem Ervīna kuplajos matos un tos pabužina. Viņš pieceļas no dīvēna un iebrauc kājas iešļūcenēs. Skolotājs iebrauc ar pirkstu atvērtajā grāmatā un nosauc mājās risināmo uzdevumu.

izslidināt / **izslīdināt** / **izbraukt**, *slidināt laukā no kurienes vai cauri kam*, # Iespējams šāds apslidošanas veids – ripu izslidina / izslīdina caur aizsarga kājām un atkal saņem aiz aizsarga. Viņš izbrauca roku cauri saviem plānajiem matiem.

noslīdināt / **noslīdināt** / **nobraukt**, *slidināt lejup, gar ko vai nost no kā*, # Viņa noslīdināja no plecēm pēc vanņošanās uzņemto peldpalagu un uzvilka naktskreklu. Vilis noslīdināja pāri plecam bises siksnu. Viņš noslīdināja / novilka pirkstu pa aprasojušo loga rūti, uzvilkdams garu švīku. Steigā vēl sakārtoju kaklasaiti un nobraucu ar roku pār matiem. Nošņurkājās arī puika un ar piedurkni nobrauca gar degunu. Pilnajā tramvajā kāda sieva ar skalu grozu nobrauc Hertai Sūnai gar mēтели.

pieslīdināt / **pieslīdināt**, *slidinot pietuvināt*, # Viņš pieslīdināja hokeja ripu pie apmales. Vieglāk taču ragavas pieslīdināt pie baļķa, nekā baļķi pievelt pie ragavām.

pārslīdināt / **pārslīdināt** / **pārbraukt**, *slidināt pāri kam*, # Zanda zibenīgi pārslīdināja / pārslīdināja plaukstu apģērbam un saglauda matus. Viņš domīgi ar delnu pārbrauca pāri savam kalsnajam, smailajam zodam. Viņš pārbrauc ar lupatu mitrajam sēdeklim, pirms sēsties uz tā.

paslīdināt / **pabraukt**, *mazliet slidināt*, # Puikas aizgāja pa svaigo ledu paslīdināt ripu. Viņš pabrauc ar plaukstu pāri matiem. Pēteris sarakstā pabrauca zīmuli uz leju līdz K burtam.

BRAUCĪT, 3. kónj., K., *vilkt ar plaukstu vai priekšmetu plaukstā pa kādu virsmu*, # Māte braucēja manu kaistošo ķermeni ar etiķi samērcētu drānu. Brencis sēdēja un braucēja savu notirpušo kāju. Veči staigāja pa pagalmiem, braucēja ūsas un pareģoja naktī stiprāku salu. Garo bārdi domīgi braucēdams, Līkums sēdēja un pīpēja.

nobraucīt, pbg., # Vecmāmuļa ceļas kājās, savus stīvos ceļus nobraucēdama. Sievietes savas darbā notraipītās rokas nobraucēja priekšautos. Nolicis klausuli, viņš nobraucēja ar roku pieri, vaigus, zodu, it kā pārbaudēdams, vai viss ir savā vietā. Juhans nobraucēja savu rūsas notraipīto sauju gar biksēm un satvēra Jeņķa tievos pirkstus. Tiesnesis iedzēra malku vīna un apmierināts nobraucēja savu smailo bārdiņu. Viņš nobraucēja uz leju bikšu staras, kurām bija tieksme savilkties uz augšu. Viens no vīriem nobraucēja garās ūsas un nokrekšķinājās.

braucīt, *braukot plūkt, šķīt u, tml.*, # Meitene apsēdās uz ciņa un braucēja sauja no mētrām brūklenes.

nobraucīt, pbg., # Ganei rokā bija vica, kurai galā pat lapas nebija nobraucētas. Pēcpusdienā vectēvs gribēja jaunajai virvei nobraucēt spaļus.

pabraucīt, *nedaudz braucīt*, # Pabraucīju savus nātru sadzelto stilbus. Pa brīžam viņš pabrauka pieri, kas liecina, ka viņam sāp galva.

apbraucīt, *braucīt apkārt*, *braucīt aptveroši*, # Laiku pa laikam viņš apbraucēja vietu apkārt brūcei, kura dzīstot niezēja. Viņš nolauza vicu un apbraucēja tai lapas.

atbraucīt / uzbraucīt, *braucīt augšup* (*piegurknes, matus u. tml.*), # Puisis atbrauka svārka piedurkni un rāda uz delma uztetovētu zilu enkuru. Krekla piedurknes līdz elkoņiem atbraucējis, viņš līkņā blakus meistaram. Viņai nav laika matus pie spoguļa sakārtot, atbrauka tos ar roku, uzgrūž cepurīti galvā un steidzas prom. Janka uzbraucēja uz augšu treniņbikšu staras un iebrida līdz pusstilbiem ūdenī. Viņš uzbrauka piedurknes un nomazgā rokas.

atbraucīties, *atbraucīt sev*, # Līdz elkoņiem atbraucējies, mūrnieks mūrē jauno krāsni.

iebraucīt, *braukot ievirzīt ko kur iekšā*, # Jāņogas mēs iebrukām no zara blodā tā, ka ķekaru serdeni paliek pie zariem.

sabraucīt, *saberzēt; savilkt; braukot savirzīt kopā*, # Piecēlos ar notirpušu kāju, bet vairākas reizes sabraucīju un tad tirpums pārgāja. Sabraucīju savu adīto cepurīti vairāk pāri ausīm. Kad zemnieks sabrauka maizes drupačas saujā, lai pēcāk tās izbarotu lopiņam, tas ir kā svinīgs rituāls.

piebraucīt, *daudz sabraucīt*, # Uzreiz var redzēt, ka mellenes spainī piebraucītas ar tā saucamo kómbainu – ogām bagātīgi klāt nobraucītas lapas.

izbraucīt, *braukot padarīt mīkstāku vai līdzēnāku*, # Izbraucīta rafija ir mīkstāka un piegulošāka. Izgērēto ādu izbrauka mīkstu.

pārbraucīt, *braucīt atkārtoti; braucīt pāri kam*, # Laiku pa laikam viņš ar plaukstu pārbrauka savus matus, bet tie tik un tā spurojas gaisā. Novīto valgu viņš vēl vairākas reizes pārbraucēja, lai top mīkstāks un lokanāks.

BUŽINĀT / bužināties, 3. kónj., K., *viegli braucīt, kasīt matus vai spalvu*, # Viņa bužināja pieres telēniem, kuri izbāza galvas starp aploka kārtīm. Māte glāsta un bužina dēlēna cekuliņu. Aukle bužinās bērnam pa matiem.

pabužināt, *nedaudz bužināt*, # Jaunā sieviete pieskrien pie spoguļa, pabužina savu frizūru. Laura pabužināja kucēna mīksto spalvu. Zirgi pacēla galvas, un saimnieks ar pirkstu galiem pabužināja tiem pieres. Lidijai patīk pabužināties pa Dukša kuplo spalvu.

GLAUDĪT / glāstīt, 3. kónj. / **paijāt**, 2. kónj. / **glaust**, glauž, glauda, K., *maigi braucīt, radot patīkamu sajūtu*, # Kumeliņa galvu glaudu Ar abām rociņām (T. dz.). Meitene glāstīja pelēko runci – viņas garie pirksti vilka slaidus lokus pār kaķa muguru. Viņš glāsta manus matus un skūpsta mani. Atspiedis plaukstu pret darbgaldu, viņš neapzināti ar pirkstiem glāstīja gludo metāla virsmu. Viņa bija vēl jauna un prata tikai mulsi paijāt Reiņa dēlu. Čiepstošu putnēnu, ņaudošu kaķēnu vai smilkstošu kucēnu – tos es varēju paijāt, žūžināt, glaust pie vaiga. Glaužu savus sirmus matus, Lieku ziedu vainadziņu (T. dz.). Matus jauca vējš, viņa ik pa brīžam glauda tos atpakaļ.

noglaudīt / noglāstīt / noglaust / nopaijāt / apglaudīt / apglāstīt / apglaust / appaijāt, pbg., # Zelma ar savu sažuvušo, krunkaino plaukstu pateicīgi noglaudīja Austras elkonī. Kaķene trinas gar stilbiem, grib, lai šo noglauda. Māte pienāk pie gultas un noglāsta man galvu. Andrejs viegli noglāsta Līvijas roku. Viņa noglāstīja drānu, mīlinādamās ar tās sarkanīgo spožumu. Viņš noglauž sirmot sākušos, īsi apcirptos matus. Meitene nopaijā savu lelli. Kazimirs klausās priekšēdētājā un apglauda savu bārdu. Sirmā māmiņa mani apglaudīja un apmīļoja, bet es spiedos klāt skolotājai. Māte pieiet pie sava lielā dēla, apglāsta tā vaigus. Saimniece nebeidz vien mūs, bērņus, apglāstīt. Večiņa skatās manī mīlām acīm un appaijā manas rokas.

paglaudīt / paglāstīt / papaijāt, *mazliet glāstīt*, # Visas govīs man mīlas, nevienai nepaeju garām nepaglaudījusi, nepateikusi kādu labu vārdu. Paglaudu suņa kuplo, gaišbrūno spalvu, bet viņš nolaiza man degunu. Māte paglāstīja viņas galvu. Lašus, kolīdz tos no jūras ievēlk laivā, viņš papliķē un paglāsta. Lāčsūnu samtainais zaļums prasīties prasās paglāstāms. Harijs pasmejas un papaijā manu roku

izglaudīt / izglaust, *daudz glaudīt*, # Māt, atmiņā man vienmēr vizēs Tavs mazliet skumjais, mīlais skats, Kad es tev izglaudīju bizes Un pirmoreiz bij sirmais mats (Ó.Vācietis). Viņa paņēm bērnu klēpī, izglauž tam galviņu.

atglaudīt / atglāstīt / atglaust, *ar glaudošu kustību atvirzīt*, # Māte mīlām rokām saņēma meitu, atglaudīja / atglauda no pieres matu sprogas un rūpjilni raudzījās tās sejā. Ar vēsu roku atglāstu es sprogas No ugunīgās pieres puisēnam (C.Dinere).

aizglaudīt / aizglaust, *atglaudīt aiz kā*, # Atkal viņai mati kā zirgam klapes aizklāj acīm sānskatu, un atkal viņa tos aizglauda aiz apsietā lakata. Viņa aizglaudz aiz labās auss zīdaini blondo matu šķipsnu un papurina galvu, lai kreisajā pusē mati apsegtu pat pusi vaiga.

glāsts / paijas, L., # Vilma atbildēja Elmāra glāstam, liegi noglāstot arī viņa roku. Nekad viņa nebija saņēmusi glāstus un lutināšanu. Kristīne velk ar plaukstu pār vārpām un sajūt mīksto akotu glāstu. Bija jaunība un čuksti, Mēnesnīcas nakts, Paijas, pārmetumi, šņuksti, Nopūtas un grēks.. (H.Dörbe).

GLAUSTIES, glaužas, glaudās / **glaudīties**, glaudās, glaudījās / **trīties**, trinas, trinās, R. v., *maigi berzēties gar ko, gūstot patīkamu sajūtu*, # Tēvam klēpī meitene glaužas gar vējos nosārtušo kaklu un seju. Zivju tīrīšanu bija saodis arī runcis un nu glaudās saimniecei pie kājām, gaidīdams savu tiesu. Runcis glaudījās viņam apkārt, kamēr viņš to paņēma klēpī. Suns glaudās saimniecei ap kājām. Kad māte sēž, adīdama zeķi, kaķēns bieži trinas gar viņas plato svārku malu.

paglausties, *mazliet glausties*, # Pienāk kaķis un paglaužas gar maniem stilbiem.

izglausties / izglaudīties, *ilgāku laiku, daudz glausties*, # Edvīns bieži pienāk klāt un izglauzas mātei apkārt. Kaķis murrādams izglaudījās man gar stilbiem.

SUKĀT / ķemmēt, 2. kónj., K., *attiecīgi ar suku vai ķemmi glaust, sakārtot matus, bārdu, spalvu (dzīvniekiem) u. tml.*, # Sukādama man galvu ar susekli, māte teica, ka man pakausī esot divas vērpētes, tātad būšot divas sievas. Jo vairāk matus sukā, jo tiem dabiskāks kritums. Kučieris staļļa priekšā sukā un tīra zirgus. Kristjāns ar nolūku neņēma skrāpi un ķēvi nesukāja – labāk, lai tā izskatās pinkaināka. Ķemmējām Andas matus un strīdējāmies, vai ir vērts iet uz frizētavu. Saimniecei kaķi ir salasīti uz ielas, starp tiem var būt traku suņu sakosti, bet meitenei tie visi jāķemmē.

sukāties / ķemmēties, *sukāt sevi*, # Viņa ilgi un rūpīgi atgērbjas un vēl rūpīgāk pie spoguļa sukājas. Viņa laikam bija sukājusies, jo brūnie mati kā apmetnis krita pār viņas pleciem. Marta nosēžas pie spoguļa un sāk ķemmēties.

sasukāt / saķemmēt / izsukāt / izķemmēt, pbg., # Savas kuplās ūsas viņš sasukāja uz augšu. Ja mati pareizi apgriezti, tos var sasukāt glītā frizūrā vai nu gludus, vai arī cirtainus pēc uztīšanas uz rullīšiem. Saķemmējis sirnos matus un saglaudis bārdu, viņš devās uz Bašutkiem. Māte viņu sauca, lai nākot izsukāt galvu. Nav jau viegli izķemmēt savēlušos matus. Pirms jakas pilnīgas izžūšanas izķemmējiet pūkaino vilnu ar tīru suku, vispirms pa šķiedrai, pēc tam uzmanīgi pret šķiedru. Izķemmē skujas no krēpēm Tam kumeļam lapkriša krāsā (Ó.Vācietis).

sasukāties / saķemmēties, *sasukāt matus sev*, # Hedviga ātri apgērbās un sasukājās. Viņš piestāja pie spoguļa saķemmēties.

izsukāties / izķemmēties, *ilgāku laiku, daudz sukāt; tikt izsukātam*, # Izsukājusies un sapinusies matus, Laima iznāca viesistabā pie viesiem. Lai mati izžūst, vēl laika pietiks izķemmēties.

iesukāt, *sukājot ievēdot*, # Pie galda sēdēja glīts vīrietis, kuplu, labi koptu, vilnīšiem iesukātu bārdu. Apakšējie īsie mati neuztīti, iesukāti.

aizsukāt / aizķemmēt, *sukājot aizsegt*, # Viņa bezmataināis galvvidus bija aizsukāts / aizķemmēts ar gari izaudzētiem sānmatiem.

atsukāt / atķemmēt, *sukājot atvirzīt matus atpakaļ vai citā virzienā*, # Tas bija garš, drusku sakumpis vīrs, gludi atpakaļ atsukātiem matiem. Palsie mati sievietei bija atsukāti uz pakauša. Matus viņš bija atsukājis uz pieres. Savus iesirmos, garos matus viņš atsukāja uz augšu. Aina atķemmēja matus nost no ausīm un sasprauda ar matadatu.

nosukāt / noķemmēt, *sukājot padarīt gludu; sukājot novirzīt uz leju*, # Kungs ir cienīgi stalts, zilā uzvalkā ar cieta apkaklīti un gludi nosukātiem matiem. Mirdzas Šmithenes Vizbulīte – maza, necila meitenīte gludi nosukātiem matiem, savītiem ciešās bizītēs. Vecītim bija sirmi, taisni uz leju nosukāti mati. Savus matus Baumanis nosukāja vispirms uz leju un tad to cirtainos galus atsukāja uz augšu. Tas bija liels un spēcīgs puisis, uz pieres nosukātiem matiem. Upīšu Mārtiņš vēlreiz nosukāja zirgus, lai gan tur nevienas pincīņas vairs nemanīja. Sirmi, pakupli mati, gludi noķemmēta bārdiņa un brilles zelta rāmjos viņa izskatu dara gluži cienīgu.

pasukāt / pasukāties / paķemmēt / paķemmēties, *mazliet sukāt*, # Savu bārdu viņš tāpat vien ar pieciem pirkstiem pasukā. Pirms durvju atvēršanas viņa žigli pie spoguļa pasukājās. Lai mati nesavēltos, vajag taču tos dažreiz paķemmēt. Rudīte pakāpās uz krēslīņa pie spoguļa paķemmēties.

pārsukāt / pārķemmēt, *sukāt virzienā pāri kam; sukāt atkārtoti*, # Viņa rētie mati bija rūpīgi pārsukāti pāri kailajam galvvidum. Durvis atvēra glīta sieviete mēlnām acīm un ausīm pāri pārsukātiem gludiem matiem. Matus pārķemmējam pāri ausīm. Viņa jau pa trešam lāgam pārtaisa, pārķemmē savu matu sasukājumu. Anniņa jau šorīt bija sukāta, taču Made ņēmās vēl uz ātru roku viņu pārsukāt. Edžus vēl rūpīgi ar suku pārsukāja jau tā spožo sava zirga spalvu.

piesukāt / pieķemmēt, *sukājot pieglaust, pielīdzināt*, # Viņa rētie mati gludi piesukāti. Siena kaudzi Rūdis beigās ar grābekli pieķemmē gludu un līdzenu, tikpat kā matus ar suku.

uzsukāt / uzķemmēt, *sukājot virzīt uz augšu vai virsū*, # Atpakaļ atsukātos matus pakausī uzsukāja uz augšu un veidojumu sasprauda ar dekoratīvām spraudēm. Savas ūsas viņš uzsukā ar īpašu mazu ķemmīti. Rētai pierē uzsukās virsū matus, un neviens nekā nemanīs. Viņa tāpat kā citas sievietes matus pakausī uzķemmēja uz augšu un sasprauda tā sauktajā cōpē.

MASĒT, 2. kónj., K., *braucīt un spaidīt ķermeņa daļas ārstnieciskos vai higiēniskos nolūkos*, # Sēdus masē vispirms kājas, tad rokas; lieto glaudīšanu, berzēšanu, spaidīšanu. Ar aplveida kustībām masē krūškurvi. Masējamo ķermeņa daļu atbrīvo no apģērba.

masēties, *masēt sevi; tikt masētam*, # Par katru pieaugušu tauku gramu dāmas runāja kā par vislielāko nelaimi un, lai to dabūtu nost, masējās, elektrizējās, vingroja un dzēra visādas zāles.

izmasēt, pbg., # Gulot uz muguras izmasē vēderu, izdarot glāstošas un spiedošas kustības. Iegriezos pie kósmētiķes un liku izmasēt seju.

pamasēt, *nedaudz masēt*, # Kājas ieziež ar barojošu krēmu un viegli pamasē. Slaucēja pamasē tesmeni, piekārtu slaukšanas aparatūru.

iemasēt, *masējot ādu, panākt kādas vielas uzsūkšanos tajā*, # Viegliem pirkstu galu piesitieniem Ieva iemasēja ādā krēmu.

masāža, L., # Romietes plaši izmantoja ārstniecisko zāļu vannas un ķermeņa masāžu ar arómātiskām augu eļļām. Klasiskās masāžas pamatpaņēmiens ir glaudīšana jeb braucīšana – paņēmiens, ar kuru parasti iesāk un pabeidz katru masāžas seansu un kuru lieto pārmaiņus ar pārējiem paņēmienu.

RIETINĀT, 3. kónj., K., *masēt govus tesmeni pirms slaukšanas*, # Vecais Ziltars paņēma slauktuvi, papliķēja govij muguru, pakasīja pieri un apsēdās pie tesmeņa rietināt – darīja visu kā laba saimiece, lai iegūtu piena devējas labvēlību. Grib meitiņa piena strēbt, Netīk govus rietināt (T. dz.).

LAIZĪT, 3. kónj., K., *braucīt ar mēli pa kādu virsmu*, # Pieēdušās govus sastājušās piesaulē un laiza viena otrai kaklu. Nolauzusi rozi, meitene pēc tam laizīja sadurto pirkstu. Cūku gani gaļu ēda, Pirkstu galus laizīdami (T. dz.). Runcis ar savu sārto mēli omulīgi laizīja savas ķepas. Govīm patīk laizīt sāls gabalus.

nolaizīt / aplaizīt, pbg., # Viņam nelāga niķis – pēc katra teikuma nolaiza lūpas. Apziedis maizi ar mēdu, viņš nolaizīja mēdaino karoti. Suns nolaizīja viņai roku. Kāds jau kūkai ir nolaizījis garnējumu. Ar sausu mēli viņš aplaizīja savas sakaltušās lūpas. Pēc atnešanās govus savu teliņu aplaiza.

laizīties, *laizīt savas ķermeņa daļas*, # Kad kaķis vai suns ierauga ko iekārojamu, viņam pastiprināti izdalās siekalas, un viņš tad pa brīžam sāk laizīt savu muti jeb laizīties. Ēst laizīdamies nozīmē ēst ar lielu baudu. Pēc veča ticējuma, kad kaķis laizās, tad gaidāmi viesi.

nolaizīties / aplaizīties, pbg., # Kad piedāvāju Kristam dalīties ar viņu ar ceptajām reņģēm, šis nolaizās vien. Meitiņa paņēma savā rokā ganu suņa balto ķepu, bet tas viņai sirsnīgi paskatījās acīs un labpatikā aplaizījās. Paskatījusies uz saldējumu, meitene neviļus aplaizās.

palaizīt / palaizīties, *nedaudz laizīt*, # Puika sviestmaizei noēda no virsas sieru un mazliet palaizīja sviestu. Viņa aicināja Valtu palaizīties ar svaigo mēdu.

salaizīt, *laizot visu apēst*, # Lācis viņam pakaļ nedzinās, tikai, ar purnu valstīdams grozu, salaizīja savā vēderā visas salasītās avenes.

salaizīties, *daudz laizīt*, # Es jau to saldējumu esmu tik daudz salaizījis, ka vairāk nemaz negribas. Strādnieces šeit turas un pat skaļi nekurn, jo te var salaizīties sīrupu, lai negribētos ēst, un arī bērniem var aiznest.

izlaizīt, *laizot iztukšot trauku*, # Govus padzērās, izlaizīja no spaiņa visus biezumus un pastiepa purnu, vai vēl ko nedos. Aprijis cukuru, suns vēl izlaiza meitenei sauju un luncinās vien.

uzlaizīt, *salaizīt no kādas virsmas ko izlijušu, izgāzušu*, # Suns uzlaizīja no grīdas izlijušo pienu. Izgāztu putras bļodu vēl var uzlaizīt, bet izplāpātu noslēpumu vairs nevar atdabūt sev vien.

BERZTIES, beržas, berzās / **berzēties**, 2. kónj., R. v., *divām virsmām cieši slīdēt vienai gar otru, bieži radot virsmu nodilumu, bojājumu*, # Cūkas beržas / berzējas gar aploka žogu.

ierīvēt, *beržot radīt sēkas kādā virsmā*, # Uz velosipēda zobrata atdauzīju labo potīti un ierīvēju stilbā sarkanu švīku.

BRUŽĀTIES, 2. kónj., R. v., *berzēties, galvenokārt nevēlami*, # Cūkas bružājas ap ceľmu.

pabružāties, *nedaudz bružāties*, # Kundze tāda nemierīga, reizi pēc reizes pabružājas uz sava krēsla. Cūkas nāk pabružāties gar aploka mietiem.

nobružāt, K., *noberzēt*, # Ganībās nav neviena krūmiņa, kur govīm dundurus no muguras nobružāt.

pabružāt, *nedaudz bružāt*, # Domīgi viņš pabružā degunu ar cimda galu. Noslaucīt kājas nozīmē pabružāt apavu zoles uz kājslauķa. Spogulītī skatīdamās, viņa pabružāja ar lūpu zīmuli gar lūpām.

izbružāt, *izberzēt*, # Trīne žigli izbružāja acis, lai nebūtu redzams, ka viņa snaudusi.

BERZT, berž, berza / **berzēt** / **rīvēt** / **striķēt**, 2. kónj. / **trīt**, trin, trina, K. *veikt darbības, lai rastos stipra slīdes berze*, # Kokgrebumu noziež ar mēlnu krāsu, un tad meistars ar grebļa galu uzmanīgi berž kokam piekļauto papīru, lai krāsa vajadzīgajās vietās pieliptu baltajai lapai. Autiņš iesāka urkšķēt kā sivēns, kas labsajūtā berž sānus gar žoga kārtīm. Zete berza traukus ar pelniem un mazgāja vārošā ūdenī. Nokvēpušus priekšmetus berž ar veļas pulveri, pelniem vai smalkām smiltīm. Steidzamos darbos skraidīja meitas – kurināja krāsni, cepa karašas, berza grīdu, galdus un solus, mazgāja logus. Večais pirtnieks visu mūžu bija berzis kungiem muguras. Dakteris slimnieku izvalstīja, izknaibīja, lika berzēt ar asu nebalinātu linu dvieli. Viņa sāka berzēt acis, kuras nebija radušas raudāt, tāpēc no tām grūti bija izvilināt asaras. Meistars apmierināts berzēja rokas. Siliņmāte rīvēja sāpošās kāju potītes. Mazā meitene ar dūrītēm rīvē acis. Kaza rīvēja sānus pie ziedošas ābelītes. Kukainis sāka rīvēt kājas gar snuķīti. Kaspars piecēlās un ilgi gar biksēm rīvēja smilšainos pirkstus. Indriķis klausīdamies ar rādītājpirkstu izklaidīgi striķēja galda virsmu. Kaķis trin nagus pret koka stumbru. Gaitenī kāds ilgi uz kājslauķa trina kājas. Pēc paraduma viņš allaž trina un berzēja rokas, kā no kaut kā lipīga un riebiņa tīrīdams. Balts kleperis trina sānu pret bērziņu un ar asti nemitīgi gaināja kniņšus. Ar cītību viņa slaucīja šķīvjus, trina arī vēl tad, kad tie jau bija pavisam sausi.

berzties / **berzēties** / **rīvēties** / **trīties**, *berzt sevi*, # Valdis ilgi berzās ar ziepēm, smiltīm un terpentīnu. Berzējas (trinas) kā kašķaina cūka (Paruna). Jurks berzējās ar saziēpētu vīkšķi un lēja ūdeni sev uz galvas un pleciem. Rīvējos ar aukstu ūdeni katru dienu no rīta un vakarā. Viņš noskalojas aukstā strūklā un tad ilgi un ar baudu trinas frótē dvielī.

noberzt / **noberzēt** / **norīvēt** / **notrīt**, pbg., # Plīts malas noberž spodras ar smilšpapīru. Sausi norīvējumi veicami ik dienas – ar tīru flaneļa drānu vai frótē dvielī jānoberž zīdaina rociņas, kājiņas, vēderiņš, krūtis un muguriņa līdz vieglam sārtumam. Lai uz apledojušām ietvēm neslīdētu kājas, kurpju zoles nedaudz noberž ar smilšpapīru. Zirgs veltīgi cīnās ar odiem un mušām, kas aplīpušas tam ap jēli noberztiem plecu galiem. Ar mitru dviēļa galu vai dūrainīti, kas pašūts no asas drānas, pēc kārtas noberzē rokas, kaklu, krūtis. Pulkstenis notriepts dubļiem, bet šinēlī nav nevienas kaut cik tīrākas vietas, pret kuru to noberzēt. Līnim zvīņas kasīt nevajag, tikai gļotas ar sāli noberzēt nost. Pēc skūšanās ieteicams norīvēt seju ar tualetes ūdeni. Ar dvielī norīvē ķermeni, kamēr tas kļūst sārts. Viņš vispirms notrina plaukstu pie biksēm un tikai tad pastiepa Ilgai pretim. Uz restītēm zābakus rūpīgi notrinuši, vīri iegāja krēslainajā gaitenī.

noberzties / **noberzēties** / **norīvēties** / **notrīties**, *noberzt sevi*, # Iegāju vannas istabā, ātri nomazgājos, noberzējos ar dvielī un apģērbos. Izpeldējusies un noberzusies ar mēldru vīkšķi, jūtos kā atjaunota. Ik dienas viņš norīvējas ar aukstu ūdeni un vingro pie vaļēja loga. Izpeldējusies un notrinusies rupjā dvielī, Mōnika žigli saģērbās.

noberzums, L., # Par laimi noberzums izrādījās neliels – papēdī bija uzberzta tulzna. Māte man uz noberzuma uzliek ceļmallapu.

aprīvēt, *norīvēt visapkārt*, # Uztaisīju kaltam jaunu spalū, ar smilšpapīru aprīvēju gludu.

atberzt, *beržot notīrīt*, # Tikai ar lielām pūlēm atberzu stipro piedegumu no katliņa dibēna.

saberzt / **saberzēt** / **sarīvēt**, *stipri noberzt*, # Miegū var aizdzīt ar piparmētras lapu, ja to saberž un labi dziļi ieļpo tās smaržu. Viņš saberzēja nosalušās rokas. Anita saberzēja deniņus un atgūlās, cerot, ka reibonis pāries. Harijs nolobīja sīpolu un, apskatījies, vai kāds nenovēro,

saberzēja ar to acis. Nepieciešams krietni sarīvēt rokas un kājas, līdz rodas siltuma sajūta. Sarīvēsim krustus ar deviņvīruspēku, gan tad būs labi.

paberzt / paberzēt / parīvēt / patrīt, *mazliet berzt*, # Inta ar kurpi paberza gumijas paklāju. Ādas sabiezējumus uz pēdām izmieksķē un paberž ar pumeku vai cietu suku. Notraipītu filca cepuri uzmanīgi paberziet ar cukura graudu. Ielej ūdeni, paberž, paskalo – un kanna tīra. Gadās jau arī, ka es vairs ne dzirdēt negribu par dziedāšanu – tad man gribas kaut ko pamazgāt, paberzt. Viņš mazliet nērvōzi paberza deniņus un sāka runāt. Plankumus uz gludekļa var nofirīt, karstu gludekli paberzējot pret mitru lupatu, uz kuras uzkaisīta rupja sāls. Pieri saraucis, viņš paberzē degunu. Agnese paberzēja deniņus, mēģinot noņemt galvas sāpes. Većus eļļas krāsas traipus var izņemt, tos izezēžot ar margarīnu un pēc brīža parīvējot ar petrōleju, ožamo spirtu vai benzīnu un izmazgājot. Laiku pa laikam padauzu un patrinu vienu gar otru savas salstošās rokas.

paberzties / paberzēties / parīvēties, *paberzt sevi*, # Cūkas paberžas gar aploka kārtīm. Es katru rītu paberžos / paberzējos / parīvējos ar slapju rupju dvieli. Zirgs paberzējās pie sētas.

ieberzt / ieberzēt / ierīvēt / ietrīt, *beržot apstrādāt kādu virsmu dažādos veidos un nolūkos*, # Lai jaunajam mūrējumam noņemt svaigo izskatu, to ieberza ar pelēkām smiltīm. Ādu ieberzē ar spirtu. Ar apļveida kustībām krēmu ieberzē sejas ādā. Medikamentus var lietot dažādos veidos – iedzerot, iešļircinot, ierīvējot. Vismaz reizi nedēļā izdarām galvas masāžu, ierīvējot galvas ādā barojošu eļļu. Iekaisušos muskuļus un nērvu sanitārs ierīvēja ar degvīnu. Gaļu sagriež gabalos un ierīvē ar sāli un pipariem. Ragana ietrin meitenēm acīs burvju zāles.

ierīvēties, *ieberzēt sevi*, # Pēc skūšanās ierīvējos ar ódekólōnu.

izberzt / izberzēt / izrīvēt, *berzt ko dažādos veidos un nolūkos*, # Tas nebija visnieka darbs – pārcilāt visas gultas, izberzt grīdu, nomazgāt galdus. Jaunu pannu ieteicams vispirms izkarsēt ar taukvielām un pēc tam izberzt ar sāli. Viņš norāva vārpu un izberza no tās graudus. Krekli jāmazgā vai ik pārnedēļas, jo citādi mēlnumi tā ieēdas, ka nevar ne izberzt. Rīta agrumā pamodināti, mēs izberzām miegu no acīm un steidzām uz mežu, lai tiktu tur pirmie. Andrs izberzēja acis, tomēr neko skaidrāk nesaskatīja. Viņš ātri uzrausās kājās un, izberzējis miegu no acīm, ķērās pie darba. Uzziesto ziedi rūpīgi izrīvē pa sāpošo vietu.

izberzties / izberzēties, *daudz berzt*, # Apkopēja dabū cauru dienu grīdas izberzties. Dunduru laikā govīs izberzējas pa krūmiem.

izberzums, L., # Mani uzslavēja par rūpīgo grīdas izberzumu.

pārberzt / pārberzēt / pārrīvēt, *berzt atkārtoti; beržot radīt kā bojājumu*, # Grīda vēlreiz jāpārberž, lai būtu ne tikai slapja, bet arī tīra. Nebija naža, ar ko auklu pārgriezt, tāpēc pārberzu to pušu uz asas akmens šķautnes. Tā trinis ar dzēšgumiju, ka pārberzējis / pārrīvējis papīru pušu.

TRĪT, trin, trina / **asināt**, 3. kónj. / **slīpēt**, 2. kónj., K., *berzt nost metāla slāni, lai padarītu asu, griezīgu griežamrīku*, # Trinot darba rīkus, galoda bieži jāaplaista ar ūdeni, lai noskalotu metāla skaidiņas. Es ilgi trinu ar galodu neaso izkapti, jo kārtīgi uzasināt neesmu vēl iemācījusies. Darba rīkus asina, piespiežot asmens slīpo pusi slīpakmenim noteiktā leņķī un izdarot berzes kustības. Akots izņēma no kabatas mazu vīlīti un ņēmās ar to asināt Mārtiņa izkapti. Tēvs pašlaik slīpēja uz siksnas bārdasnazi, taisīdamies dzīt bārdū.

tecināt, 3. kónj., K., *asināt ar tecīlu*, # Andra tēvs sāk tecināt izkaptis – es griežu tecīlu gan ar vienu, gan otru roku, līdz abas apkūst.

striķēt, 2. kónj. / **brucināt**, 3. Kónj., K., *asināt izkapti ar galodu, striķi*, # Aiz dārza auzu laukā kāds striķēja izkapti. Izkaptis, rēdzams, nebija asa, jo viņa cirta ar augstu atvēzienu un bieži striķēja. Mārcis vēl īsti nemācēja izkapti brucināt.

uztrīt / uzasināt / uzslīpēt / uzstriķēt / noasināt / notrīt / noslīpēt / izasināt / iztrīt / izslīpēt / izstriķēt / izbrucināt, pbg., # Viņš plašiem, spēcīgiem vēzieniem pļāva slapjo zāli, apstājās, uztrina izkapti un pļāva tālāk. Atnesis no virtuves visus nažus, ņēmos tos uz tecīlas uztrīt. Meža izstrādes darbos cirvi nākas uzasināt pat vairākas reizes dienā, jo nav lietderīgi strādāt ar neasu cirvi. Viņš uzslīpēja bārdasnazi, lai seju varētu noskūt gludu. Es vēl neprotu izkapti pareizi noasināt. To pašu cirvi var lietot arī cietu vai sasalušu koku ciršanai, notrinot tam asmeni mazliet stāvāk. Ādai vajag asu bārdasnazi, tāpēc es viņu vienmēr noslīpēju, lai stāv ass kā nātre. Jāiet izasināt izkaptis, lai rīt ar mazu gaismiņu varam doties pļāvā. Pēteris iztrina cirvi un, pārbraucis ar nagu pār asmeni, atzina to par asu. Vispirms ar apaļo vīli jāizslīpē zāģa zobu starpu pamati un tikai tad var asināt zobu stāvās malas. Viņš izstriķē savu izkapti, tad uzstriķē arī Krišam, jo zēnam tas vēl nepadodas. Sākot jaunu vālu, visi pļāvēji izbrucināja savas izkaptis.

patrīt / paasināt / paslīpēt / pastrīķēt, *mazliet asināt*, # Jāpaasina / jāpatrin mazliet nazis uz tecīlas, jo pārāk atkodies jau. Bārdasnazi pirms skūšanās vajag paslīpēt. Pirms plaujas izkapti kārtīgi jāizkapina, tad visu sienu laiku pietiek pastrīķēt vien.

pārtrīt / pārbrucināt, *trīt atkārtoti; trīt pārmerīgi*, # Pātrin to nazi vēlreiz, vēl nav vajadzīgā asumā. Artūrs gandrīz vienmēr pusvālā pārbrucināja izkapti – gan lai labāk kož, gan lai atvilktu elpu.

pieslīpēt, *mazliet, vietumis asināt*, # Virpotāji pieslīpēja griežņus un atslēdznieki urbjus.

trinums / asums / asinājums / uzasinājums / slīpējums, L., # Ar pirksta galu pārbauda tuteņa trinumu – nudien kā bārdasnazis! Zāģētājs atpūtas brīdī ar pirkstu pārbauda zāģa zobu asumu. Ēvelnaža asinājuma slīpums ir 18 – 20°. Uzasinājuma leņķis šim urbim atšķiras ar neparastu konfigurāciju. Asināšanas laikā cirvis ar vieglu piespiedienu lēnām jāpārbīda no vienas tecīlas malas uz otru, bieži mainot tā puses, lai slīpējums iznāktu simetrisks.

KASĪT, 3. kónj., K., *berzēt ādu, ķermeņa virspusi*, # Kristis stāvēja un ar kreisās rokas rādāmo pirkstu viegli kasīja labās rokas īkšķi. Brigadieris kasa pakausi un izskatās saīdzis. Frickalns lielajai cūku mātei kasīja muguru.

kasīties, *kasīt sevi*, # Siena smalkumi sabirst aiz apkakles un kairina, tā ka pastāvīgi jākasās. Suns noguļas netālu no sliekšņa un sāk kasīties.

nokasīt / izkasīt / sakasīt / uzkasīt, pbg., # Viņš to savu niezošo vietu ir nokasījis gandrīz jēlu. Sivēnam ļoti patīk, kad viņam izkasa pakakli. Izkasījis muguru, viņš kļūpa ar visiem desmit pirkstiem savā matu ceķulā un nu ecēja to. Esmu jau sakasījis ādu līdz asinīm, un tagad tā sūrst. Viņš tik briesmīgi plēšot tās pirkstu starpas, ka esot jau uzkasījis tur jēlumus.

nokasīties / izkasīties / sakasīties, *nokasīt sevi*, # Ja bērniem ir kašķis, tad viņi nokasās / sakasās līdz asinīm. Suns jau nebūs suns, ja viņš katrā piesēdienā neizkasīsies.

pakasīt, *mazliet kasīt*, # Viņa pakasīja aiz auss sivēnelim, kurš aizgalda malā bija pieslējis stāvus. Pastūmis cepuri uz pieres pusi, viņš norūpējies pakasīja pakausi. Kaspars pakasīja savas spalvainās krūtis.

pakasīties, *mazliet pakasīt sevi*, # Lapsa piecēlās sēdus, pakasījās, paķēra ar zobiem pavēderē kādu blusu.

pārkasīt, *kasot radīt ievainojumu*, # Man tik šausmīgi niez, ka esmu jau divās vietās pārkasījis ādu pušu.

sakasījums, L., # Ādas sakasījums tagad sūrstēja.

SKRĀPĒT, 2. kónj., K., *kasīt ar kaut ko vairāk vai mazāk asu*, # Skriedams caur biežņu, Aigars nejūt ne zarus, kas skrāpē seju, ne asinis, kas tek pār vaigu. Viņi sagūstījuši trīs iezemiešu sievietes, bet tās kodušas un skrāpējušas un neesot nākušas līdzī. Alīna nav no tām, kas ļauj katram viņai pieskarties – viņa kniebj, kož, sper un skrāpē. Zvērkopjiem bieži vien ir sakostas rokas, jo lapsas ir dusmīgi zvēri, kas rej, sprauslā, skrāpē un kož. Elvīra gāja ielaist suni, kurš smilkstēdams skrāpēja durvis.

Kazenāji ķeras drēbēs un skrāpē, kad spraucas tiem cauri. Kad lopus ganīja rugainēs, ganam bija jāvelk garāki zābaki, lai rugāji neskrāpētu stilbus.

skrāpēties, *vairākkārt vai ilgstoši skrāpēt*, # Pie durvīm piespiedies, suns skrāpējās un smilkstēja. Loga apakšējā rūtī skrāpējās vēja pluinīts akācijas zars. Biezi saaugušo kazenāju stublāji kā ar sīkiem kaķēnu nadziņiem skrāpējās gar stilbiem.

skrāpējums, L., # Sūrstošajai skrāpējuma vietai viņa piespiež kabatlakatiņu. Ievainojumu, skrāpējumu vai dzīvnieka apsiekalotu vietu vajag nomazgāt ar ziepjūdeni, sōdas ūdeni vai vismaz ar tīru ūdeni. Kā trómbóflebīta attīstības sekas var būt inficēts nobrāzums, skrāpējums vai pat neliels furunkuls. Plastiskā rotājuma vietā māla vāzēs redzam stingru, grafiski spraigu skrāpējuma rakstu. Blīvajā sniegā pazaudējam vieglos suņa nagu skrāpējumus, bet gabalu tālāk tos atkal uzgājām.

noskrāpēt / saskrāpēt / nobrāzt, -brāž, -brāza, pbg., # Man ir tāds kā iedzimts niezulis, reizēm ar nagiem noskrāpēju ādu līdz asinīm. Lasot ērkšķogas, saskrāpēju rokas. Mežā kāds nolūzis zars saskrāpēja Ritai kāju. Ar sausu lupatiņu jānoslauka katrs teleskōpiskā makšķerkāta posms – tur mēdz ieķerties smilšu graudiņi, kas saskrāpē un saēd kātu. Pārvietojot skapi, ir saskrāpēta grīda. Krītot uz asfalta, viņš bija nobrāzis deļnas asinīs. Nobrāzdams kāju stilbus, rausos augšup pa kļavas stumbru. Ceļot trali uz klāja, Arnis nelaimīgi paslīdēja un nobrāza elkoni. Leđus masas, virzoties uz priekšu, ārdā un padziļina savu gultni, nobrāžot, sasmalcinot un saberžot viscietākos iežus. Upes

krasts bija apaudzis ar palu nobrāztu necaurejamu kārķu biezokni. Viņam kājās bija sandales ar nobrāztiem purngaliem.

nobrāzums, L., *nobrāzta vieta*, # Viņam pāri vaigam stiepjas tumšsārtas nobrāzuma svītras. Pēc kāpiena kokā puikas ilgi sūkstījās par nobrāztām delnām un ceļgaliem – tādi nobrāzumi nedēļām ilgi nesadzija.

noskrāpēties / saskrāpēties, *noskrāpēt sevi; tikt noskrāpētam*, # Zīdainim laikus jāapgriež naldiņi, lai nenoskrāpējas. Vietā, kur pie sienas stāv gulta, tapešu raksts ir noskrāpējies. Jaunajām automašīnām ir paaugstināti borti, tajās lopus var piesiet un novērsta iespēja tiem saskrāpēties. Āboli krītot saskrāpējas, tādi uzglabāšanai neder.

apskrāpēt, *mazliet saskrāpēt*, # Pats nezina, kur esmu roku apskrāpējis.

apskrāpēties, *apskrāpēt sevi*, # Tie puikas, kas kāpaļā kokos, ir mūžīgi apskrāpējušies.

ieskrāpēt, *skrāpēt kādam citam; skrāpējot radīt rievās*, # Ja kaķim nepatiks, ka tu viņu aiztiec, viņš tev ieskrāpēs. Cietuma kameras galda virsmā bija iegriezti, ieskrāpēti, ieurbināti vārdi, burti, skaitļi, svītras un viena otra ģeometriskā figūra.

ieskrāpēties, *tikt ieskrāpētam*, # Mēbeles jāpārbīda tā, lai grīdā neieskrāpējas švīkas.

ieskrāpējums, L., # Gaiļa pieši puikas vaigā atstājuši pamatīgu ieskrāpējumu. Var iegūt jebkuru pēdu nospiedumu – sākot ar iedobi, ko atstājusi automobīļa riepa, līdz mikrōskōpiskam ieskrāpējumam. Mēbeļu virsmā ir mehāniski bojājumi (ieskrāpējumi, nobrāzumi).

izskrāpēt, *skrāpējot izveidot robu u. tml.; skrāpējot ievainot*, # Zem Kalēja gultas aiz kājlīstes sienā atrada izskrāpētu iedobumu un tajā apavu krēma kārbu ar naudu. Un kaut tu ņemsi citu, Tev nebūs miera gūt, Es acis tai izskrāpēšu, Tev tomēr manam būs būt (J. Rainis).

paskrāpēt, *nedaudz skrāpēt*, # Kapakmens nepārtraukti lēnām apauga ar sūnu, kuru laiku pa laikam nācās paskrāpēt nost. Lai noteiktu, vai zelts ir īsts, viņš pieliek gredzenam mēli, noslauka piedurknē, paskrāpē ar nagu..

uzskrāpēt, *skrāpēt uz kādas virsmas*, # Tualetē uz sienas bija uzskrāpēts neķītrs zīmējums.

GRĀBSTĪT / grābstīties / gramstīt / gramstīties, 3. kōnj. / **grābāt / grābāties**, 2. kōnj., K., *slīdināt delnu gar kādu virsmu, to iztaustot*, # Mana sieva blaktis spaيدا, Ap sienām grābstīdama (T. dz.). Viņš grābstījās gar sienu, meklēdams kādus iemauktus. Sākām grābstīties pa zemi ar rokām, jo tumsā redzēt neko nevarēja. Viņam liekas, ka pie āra durvīm kāds grābstītos. Viņš ar plaukstu gramstīja savu bārdi. Pie durvīm Ceplis ilgi tumsā gramstījās, meklēdams zvana pogu. Viņš gramstījās pa kabatām, meklēdams šķiltavas. Večaistēvs grābāja ar roku pa galdu pēc sērkokociņu kastītes. Viņš nemierīgs grābāja svārku kabatās un izvilka kortelīša pudeli. Slimnieka vājie pirksti grābājās uz krūtīm, it kā ko tvarstīdami un nejaudādami satvert. Viņš grābājās ap durvīm pēc roktura taustīdams.

nogrābstīt / nogrābstīties / nogramstīt / nogrābāt / apgrābstīt / apgramstīt / apgrābāt / sagramstīt / sagramstīt / sagramstīt / izgrābstīt / izgrābstīties / izgramstīt / izgramstīties / izgrābāt / izgrābāties, pbg.,# Dēdiņš nogrābsta ar pirkstiem savu ar reģtas bārdeles sariem noaugušo zodu. Roka tvēra pēc durvju roktura, bet pirksti paspēja tikai nogramstīt / nogrābāt gar durvīm. Viņš nogrābstījās pa kabatām, bet nekā neizvilka. Viņš tumsā apgrābstīja visu tukšo preču vagonu, bet nekā neatrada, uz kā varētu apsēsties. Viņš apgramstīja visas kabatas, bet sērkokociņus neatrada. Līze bija uzkāpusi uz krēsla aizdedzināt lampu un iznāca tā, ka Baķis, pa tumsu grābstīdamies, apgrābāja arī viņas kāju. Viņš sagramstīja kabatā cigarešu paciņu un taisījās aizsmēķēt. Mārīte izlēca no gultas un tumsā sagramstīja tēva plecu. Izdzirdis aizdomīgu čaboņu, viņš noliecās un sagramstīja lielceļa grantī krietnu akmeni. Alise sagramstīja atslēgu zem vītenaugiem pie durvju stenderes. Gatavodamās doties prom, viņa sagramstīja pie krēsla uz grīdas nomēsto rokassomiņu. Viņš meklēja mutautiņu, bet nevarēja sagramstīt garo svārku kabatu. Izgrābstījām zem ragavām sniegu, bet pīpes arī tur nebija. Viņš ir izgrābstījis pa visiem kaktiem, bet zirnekļu tīklus vien tikai atradis. Izgramstīju visas malas, bet meklēto tā arī neatradu. Izgramstījis pa atvilktni, viņš lineālu tomēr neatrada. Viņš izgrābāja kabatas / izgrābājās pa kabatām un tad atzinās, ka nav viņam ne santīma pie dvēseles.

pagrābstīt / pagrābstīties / pagramstīt / pagramstīties / pagrābāt / pagrābāties, *mazliet grābstīt*, # Zēns tumsā pagrābstīja ar roku gar zemo pažobeli un sataustīja atslēgu. Driķis pagrābstījās pa somu un izņēma sviestmaizes. Viņš pagramstīja durvju rokturi, bet durvis izrādījās aizslēgtas. Viņš pagramstījās pa vienu kabatu, pa otru, bet atslēgu nesačamdīja. Viņš pagrābāja sev

blakus pieslieto spieķīti. Viņa pagrābājās uz naktsгалdiņa un, sataustījusi slēdzi, uzdedza naktslampiņu. Kārklū saudzē viņi pagrābājās pa nobirām un atcēla ar velēnām nomaskētu vāku.

B. Nedzīvņu kustībņorises.

SLĪDĒT, 3. kónj. / **šļūkāt** / **vazāties**, 2. kónj. / **šļūkt**, šļūc, šļūca / **vilkties**, velkas / vilkās, R. n., *virzīties pa kādu virsmu nepārtrauktā saskarē ar to*, # Sirmgalvja pirksti slīd pāri mežraga metālam kā glāstīdami. Hókeja ripa slīd pa ledu uz sānu apmali. Slidotājs beidza distanci, atliecās taisns un ļāva slīdām pašām turpināt slīdēt uz priekšu. Viņa slēpes mierīgi slīd pa mīksto sniegu. Viegli čūkst, kad karstais gludeklis slīd pāri mitrajai drēbei. Man slīdēja kāja, un es kritu. Aitas pārlēca viegli, bet govīm pakaļkājas slīdēja atpakaļ grāvja glīzdainajā mālā. Uz dubļainā ceļa mūsu mašīna sāka slīdēt. Lakats viņai slīd lejā no pleciem, un viņa to atkal un atkal sarausta uz augšu. Es rāpos augšā pa egles sūnaino stumbru, bet arvien slīdēju atpakaļ. Ragavas šļūkāja pa aplēdojušo ceļu no vienas puses uz otru. Kad auklas galā iesietais puļķītis vazājās pa grīdu, kaķēnam bija liela līksme to ķert. Vai, manu lielu kaunu, Mazu manu kumeliņu! Pieši mani, zābacīni Pa dubļiem vazājās (T. dz.). Arnis pēc kritiena šļūc četrpāpus pa ledu, nespēdams apturēt inerces kustību. Skaisti jau ir tie mūsu kalni, taču šķīdoņa laikā zirgi pa tiem šļūc lejā uz pakaļas. Atkusnī slieces vietām šļūca pa kailu zemi, griezīgi čirkstēdamas pret akmeņiem. Traktōra vilktas, pa tīrumu šļūc saknēm piekrautas ragavas. Aiz kuģa trīs simti metru garās trósēs pa sēkļa dibenu velkas vesēla linumu, tróšu un atsvaru sistēma, ko sauc par trali. Zirgs ar ratu priekšdaļu ienāk pagalmā, groži velkas pa zemi un pinas tam pa kājām. Meitene nāca, kūļādama pórtfeli, kurš teju teju vilkās gar zemi.

paslīdēt / **pašļūkt** / **pavilkties**, pbg., # Viņš skrien lejā, vairākkārt paslīd, sagrīļojas, taču noturas nenokritis. Kāds stiprinieks reiz paslīdējis uz banāna mizas, kritis un nosities. Pēkšņi viņam paslīd kāja – zem plānās sniega kārtas izrādījās leduš. Kādreiz uz gļotainā akmens es paslīdēju un iegāzos strautā. Kamanas paslīdēja uz sāniem. Kad viņš strauji nobremzēja, autō, pirms apstājās, vēl pašļūca labu gabalu uz priekšu. Mutautiņš viņam bija mazliet pavilcies laukā no kabatas.

aizslīdēt / **aizšļūkt** / **aizvilkties**, *slīdēt promvirzienā*, # Kamanīņas aizslīdēja līdz žogam un apstājās. Viena pēc otras uz meijām sakrautās siena gabanas, piejūgtas aiz zirga, aizslīd uz sienašķūni. Aizrāvusies darbā, viņa nemana, ka lakatiņš pamazām aizslīd uz pakausi. Kabatā bijis caurums, un nauda bija aizslīdējusi aiz oderes. Slidotājs krita un uz vēdera aizšļūca vairākus metrus uz priekšu. Zirgs, zāli plūkdams, lēnām aiziet uz priekšu, arkls sāniski aizvelkas tam pakaļ.

atslīdēt / **atšļūkt** / **atvilkties**, *slīdēt šurpvirzienā*, # Hókeja ripa atslīdēja līdz laukuma malai. Viņai pūkainais lakatiņš, kā parasti, atslīdējis pakausī. Liels leduš gabals vairākkārt rāpās virsū citiem, tomēr katrreiz atslīdēja atpakaļ ūdenī. Ragavas sāniski atšļūc līdz grāvim. Zars bija pieķēries ratu pakaļā un atvilcīes no meža līdz pat mājai.

atvilkties, *vilkties nost no kā*, # Viņa roka pastiepas pēc bises, bet tad lēni atvelkas nost.

ieslīdēt / **ievilkties**, *slīdēt kurp iekšā*, # Noklakšķ šautenes aizslēgs – stobrā ieslīdējusi jauna patrōna. Kaut kas sauss un ciets ieslīdēja Perjē kungam sauļā. Maza nepiesardzība, un mašīna ar visu smago kravu var ieslīdēt grāvī. Nospiežot šo pogu, izvilktais elektrības vads ievēlkas atpakaļ putekļsūcēja kórpusā.

izslīdēt / **izvilkties**, *slīdēt laukā no kurienes*, # No grāmatas izslīdēja fótogrāfija. Adata izslīd viņai no pirkstiem. Pórtfelis izslīdēja viņam no paduses un nokrita uz grīdas. Laiku pa laikam viņa atbīda atpakaļ zem lakatiņa uz pieres izslīdējušās tumšās cirtas. Laikam, velkot no kabatas mutautu, arī biļete izvilkusies līdz un izkritusi.

noslīdēt / **nošļūkt**, *slīdēt lejup vai nost no kā*, # Ragaviņas izspruka viņam no rokām un noslīdēja pa kalnu lejā. Čepure viņam noslīdējusi pakausī. Mati viņai noslīdējuši uz pieres. Miltu maisu vēdot, tas man vairākas reizes no ragaviņām noslīdēja sniegā. Stabs bija salijis un glums, tā ka Jaņuks, līdz pusei tajā augšā ticis, lādēdamies noslīdēja atkal zemē. Bikses viņam noslīd tik zemu, ka zem vestes pakrūtē parādās kreklis. Grēdzens tik vaļīgs, ka reizēm noslīd viņai no pirksta. Jaka noslīdēja viņai no pleciem un nokrita zālē. Māsiņa met saites līkumus viņam caur padusi un ap kaklu, lai apsejs nevarētu noslīdēt. Ragavas no aplēdojušā ceļa nošļūc grāvī. No slīpā jumta ar skaļu švīkstoņu nošļūca zemē kūstošais sniegs.

pieslīdēt, *slīdot pietuvoties*, # Ragaviņas pieslīdēja pie vārtiem.

pārslīdēt, *slīdēt kam pāri*, # Hókeja ripa, atsitusies pret vārtsarga kāju, lēni pārslīdēja pāri vārtu līnijai. Varbūt vijolei dos tavu sirdi, Smalkais lociņš, stīgām pārslīdot.. (L. Brīdaka).

uzslīdēt, *slīdēt virsū*, # Baļķis uzslīdēja strādniekam uz kājas. Ap kaklu viņam nevīžīgi apmesta balta šalle, platmale uzslīdējusi uz vienas auss.

uzvilkties / savilkties, *vilkties augšup*, # Kad viņa pieliecas, kleita uzvelkas uz augšu, un es redzu viņas baltos, apaļos lielus. Piedurkne savilkās krietni augstu, atsedzot virskrekla aproci.

slīde / noslīde / slīdējums / noslīdējums / šļūciens, L., # Atkarībā no cietķermeņu savstarpējās pārvietošanās veida ārējo berzi iedala slīdes un rites berzē. Slīdai slīdējumu nodrošina berzes radīts šķidrums slānītis starp slīdu un ledu. Plakstiņa piedzimta noslīde saistīta ar augšējā plakstiņa cēlājmuskuļa nepilnīgu attīstību. Augšdaļā ievilkts, bet apakšdaļā palielināts vēders liecina par vēdera iekšējo orgānu noslīdējumu. Smaga slimība ir mugurkaulāja skriemeļu noslīdējums. Ceļgalos saliektās kājas taisīja dīvainus šļūcienus un gluži negaidītus palēcienus.

sānslīde, L., *slīdējums sānis*, # Strauja braukšanas uzsākšana, ilgstoša bremsēšana ar blóķētiem riteņiem un sānslīde pagriezienos bojā riepu prótektóru. Nogāzes var izraisīt stādāmo mašīnu sānslīdi, un tad veidojas greizas vagas.

SLĪDINĀT, 3. kónj. K., *veikt darbības, lai kas slīdētu*, # Slapjais māls pamatīgi slīdināja mašīnu riteņus.

aizslīdināt, *slīdināt promvirzienā*, # Kónveijers izpūstās spuldžu kólbas aizslīdina pie pārbaudītājiem.

nobraukt, *slīdināt lejup, gar ko vai nost no kā*, # Plauksta nobrauca gar vaigiem – šķīta, ka bārdū šovakar vēl varēja neskūt. Priekšauta stūris nobrauc gar acīm, noslēpj asaru pēdas.

ŠĻUKT, šļūk, šļuka / **brukt**, brūk, bruka, R. n., *slīdēt lejup vai nost*, # Ja zeķe par lielu, tad šļūk zemē. Viņai bizes šļūk uz kakla, negrib turēties ap galvu. Lode man kā ar nazi pārgriež mantu maisa siksnu – maiss šļūk zemē un iekrīt ūdenī. Zēns uzlēca kājās un, bikšeles kā nekā saturēdams, lai nebruktu zemē, saslējās visā augumā.

nošļukt / nobrukt, pbg., *noslīdēt*, # Viņa pietupusies centās no jauna pārsiet čemódānam nošļukušo auklu. Óskars sarāva plecus uz augšu, sakārtodams nošļukušo mugursomu. Katru acumirkli sastingušie pirksti varēja nošļukt no gāles malas, un ūdenī iekritušais paitu zem ledu vāka. Millers sarauj uz augšu pavēderē nošļukušās bikses. Kad mazā cepurīte nošļuka no galvas, sieviete to pacēla un iebāza kabatā. Viņa savilka uz augšu nobrukušo zeķi. Strauji paceļot galvu, zemu nobrukušās sakas zirgam atslīdēja atpakaļ parastajā vietā.

atbraucīties, *neviļus tikt atbraucītam*, # Kad bāzu siena pantā roku, iztrūka piedurknes poga, un piedurkne atbraucījās uz augšu.

aizšļukt, *aizslīdēt*, # Maks bija aizšļucis aiz oderes. Grāmata aizšļuka aiz kumodes.

atšļukt, *atslīdēt atpakaļ*, # Lakatiņš viņai atšļucis pakausī. Viņš mēģina pa stāvo un glumo nogāzi uzrāpties augšā, bet jau trešo reizi atšļūk atpakaļ lejā.

iešļukt, *ieslīdēt*, # Cinis, uz kura viņš uzkāpa, salīgojās, un viņš ar abām kājām iešļuka dūkstī līdz puslielēm.

izšļukt, *izslīdēt*, # Krūzīte viņam izšļuka no rokām, un visa kafija izlija.

pašļukt, *nošļukt, izšļukt*, # Vilis sabijās ne pa jokam – iesarkanās ūsas pašļuka uz leju un bārdiņa zoda galā sāka trīcēt. Groži viņai pašļuka no rokām..

sašļukt, *slīdēt vairākiem kurp kopā*, # Baļķi ragavās sašļuka uz vienu malu, radot smaguma pārkari..

MUKT, mūk, muka, R. n., *slīdēt nost kam aptverošam no aptveramā*, # Gredzens mazliet par lielu, mūk nost no pirksta. Cirvja kāts izlurkājies, cirvis mūk nost.

nomukt, pbg., # Rati sasvērās uz sāniem – bija nomucis pakaļējais ritenis. Divritenim nomuka ķēde – dabūju melnas rokas, kamēr uzliku atpakaļ. Skrienot man nomuka sandale.

pārmukt, *pārslīdēt*, # Saku sikсна bija atrisusi vaļā, un sakas pārmuka zirgam pār galvu, kad tas noliecās noplūkt zāles kumšķi.

MAUKTIES, maucas, maucās / **līst**, lien, līda, *virzīties kam aptverošam ap aptveramo vai nost no tā*, # Ja sakām nav sleju, tad, zirgam atpakaļ kāpjoties, sakas maucas nost. Man tā cepure ir par lielu, maucas virsū uz acīm. Manas zeķes jau bija krietni salāpītas un tīkko līda kājās. Otrs zābaks neparko negribēja līst kājā. Ādas cimds ir žūdams sarāvies un negrib līst rokā. Mana miesa pēc peldes vēl mikla, tāpēc kreklis negrib lāgā līst mugurā. Bikšu staras tik šauras, ka tikai ar grūtībām lien kājās.

uzmaukties, *maukties virsū; maukt sev virsū*, # Ozollapu vainags viņam par lielu – neturas galvā, bet uzmaucas uz kakla kā zirgam sakas.

iemaukties, *maukties kurp iekšā*, # Kreisajā zābakā man kāja viegli iemaucas, bet labajā ar grūtībām.

nomaukties, *maukties nost no kā*, # Ja grūti novilkt gredzenu, tad pirkstu vajag sausā veidā izezipēt – tad gredzens nomauksies viegli. Zibenīgi grūžu roku ūdenī, taču cimds piesmeļas ar ūdeni un nomaucas, bet vēzis pa to laiku ir pazudis.

BUŽINĀT / bužināties, 3. kónj., K., *viegli braucīt, kasīt matus vai spalvu*, # Pa vaļejo vagona logu iekšā plūzdams, vējš bužināja viņa plānos, gaišos matus. Telīte labpatikā ļāvās, lai meitenes pirksti bužinās pa čekulu.

sabužināt / izbužināt, pbg., # Anitra paņēma suku un pieglauda vectēva sabužinātos matus. Sētas staba galā gurdi nolaižas sarkanrīklīte – tāda sabužināta, viena spārna spalva atkārusies. Viņa atglauz vēja izbužinātos matus.

GLAUDĪT / glāstīt, 3. kónj., K., *maigi braucīt, radot patīkamu sajūtu*, # Brīnums, kā šī sastrādātā raupjā roka varēja tik maigi glāstīt. Viņas roka mīlinādama glaudīja dēla matus.

apglauzt, pbg., # Tā kā Gauju rakuši latvieši un igauņi, tad ar ūdeņiem tā apglaužot abu zemju krastus.

izglāstīt, *daudz glaudīt*, # Tev jau nu nav ko žēloties – esi izglāstīta, izskūpstīta..

atglauzt, *ar glaudošu kustību atvirzīt*, # Atkal vajadzēja pacelt roku, lai atglaustu uz pieres noslīdējušo matu šķipsnu.

glāsts, L., # Viņa plauksta vieglā glāstā noslīd pār meitenes muguru.

glausties, glaužas, glaudās, R. v., *maigi berzēties gar ko, gūstot patīkamu sajūtu*, # Vēsa un maiga pie kājām glaudās jaunā zāle.

SUKĀT / ķemmēt, 2. kónj., K., *attiecīgi ar suku vai ķemmi glauzt, sakārtot matus, bārdu, spalvu (dzīvniekiem) u. tml.*, # Kauna, kauna tev, meitiņa, Nesukāti tev matiņi! (T. dz.). Viņš bija nedaudz pāri labākajiem gadiem, vairākas dienas neķemmētiem palsiem matiem.

sasukāt / saķemmēt / izsukāt / izķemmēt, pbg., # Viņas mati ir gludi sasukāti un sapīti garā pīnē. Viņš tur stāvēja rūpīgi sasukātiem matiem, sātu seju un smaidīgs. Fótokartītē kāds pusmūža vīrs gludi saķemmētiem matiem skatījās taisni pretī. Viņš grozīja savu labi izsukāto bārdu no vienas puses uz otru. Dāmiņai pa priekšu tecēja balts, pinkains, spodri izsukāts plušķītis. Ienāca sōlīdi ģērbies džentlmenis ar rūpīgi izķemmētu celiņu matos.

izsukāties, *ilgāku laiku, daudz sukāt; tikt izsukātam*, # Viņas mati, labi izsukājušies, skaisti krita uz pleciem.

BERZTIES, beržas, berzās / **berzēties / rīvēties / strīķēties**, 2. kónj. / **trīties**, trinas, trinās, R. n., *divām virsmām cieši slīdēt vienai gar otru, bieži radot virsmu nodilumu, bojājumu*, # Kad trólejbusi ir sevišķi pārpildīti, bedrainā ceļā rodas mašīnu sānsvere un riepas, berzdamās gar virsbūvi, deg kūpēdamas. Brezenta audums, piesūcoties ar sviedriem, kļūst cietāks, apgrūtina kustības un beržoties izraisa ādas virsmas kairinājumu. Beržas kā kreklis ap miesu (Paruna). Biezie viņi trinās, berzējās gar kuģa sāniem. Viņu šūpota, laiva berzējas gar pāļiem. Kustīgs ūdens, laika tecējumā rīvēdamies gar gultnes akmeņiem, noberzis tos apaļus. Plakanais laivas dībēns sēklī vietām čirkstēdamas strīķējas pāri kādam akmenim. Sikāki lēdus gabali viens pēc otra atlūza nost un peldēja līdzī, trīdamies gar lielā peldošā lēduslauka malām. Mežvīnu lapas nobirušas, un kailo zaru pinums vējainā laikā trinas pret sienām un švīkst. Laužu mēles trinās ap Jūli un Simku kā strīķi gar izkapti.

noberzties / norīvēties / notrīties / izberzēties, *beržoties nodilt, izdilt*, # Grīdai jau vietām noberzusies krāsa. Man zābakos papēdis ir noberzies jēls. Man jaunajās korpēs ir norīvējušies papēži. Ceļgali biksēm ir norīvējušies pavisam plāni. Praķim jau piedurknes notrinušās, it īpaši elkoņi padiluši. No krēsla atzveltnes sienas apmetumā izberzējies robs.

uzberzties / uzberzēties, *beržoties rasties*, # Man papēdī uzberzusies / uzberzējusies tulzna.

pārberzties / pārberzēties / pārrīvēties, *berzties pušu*, # Pat zeķe zābakā pārberzusies / pārberzējusies pušu, ne tikai tulzna uzberzusies. Veļas aukla uz āķa pārrīvējusies pušu.

paberzēties, *mazliet berzēties*, # Vējā kuplo un tuvo koku lapotnes paberzējas cita gar citu.

noberzēt, pbg., # Aiviekstes krastos gulēja ūdeņu izskaloti, noberzēti un nopulēti zvīrgzdaini akmeņi.

uzberzt / uzberzēt / uzrīvēt, *beržot radīt tulznas vai jēlumu*, # Vakarā smeldza visi kauliņi un dēlnās sūrstēja lāpstas kāta uzberztās tulznas. Turpat uz pirts sola māca tīt autus, rāda, kā pasargāt kājas, lai uz papēžiem un pirkstiem neuzberztu tulznas vai jēlumu. Tulznas uzberzt / uzberzēt / uzrīvēt var gan ar pārāk ciešiem, gan pārāk vaļīgiem apaviem.

ieberzt / ieberzēt / ierīvēt, *beržot radīt seķas kādā virsmā*, # Jaunkareivja nemākulīgi aptītie auti var ieberzt / ieberzēt kājās brūces. Vārtiņi nosēdušies, verot stūris ķeras zemē, kur tas ierīvējis padziļu pusloka grambu.

berze, L., # Slīdes berze ir berze, kas rodas, ķermeņiem slīdot vienam gar otru. Rītes berze ir berze, kas rodas, vienam ķermenim ripojot pa kādu citu ķermeni. Berzes kóeficients ir lielums, ar kuru kvantitatīvi raksturo berzi. Jo lielāka zāģa plātne, jo lielāka saskares virsma ar griezumam un tātad arī lielāka berze.

BRUŽĀTIES, 2. kónj., R. v., *berzēties, galvenokārt nevēlami*, # Netālu aiz parka kāds brauc – lokšņirkst, gar ilksīm bružādamies, bet zem sliecēm gurkst mīkstais sniegs.

nobružāties / apbružāties / sabružāties, pbg., # Galdam pulējums daudzviet nobružājies. Grāmatiņa kabatā saņurcīta, zīmuļa raksts nobružājies un padzisis. Vaskadrāna uz galda krietni apbružājusies, pabalējusi. No nevīžīgas apiešanās žurnālam sabružājušās vairākas lapas.

bružāt, 2. kónj., K., *berzēt, deformējot kādu virsmu*, # Vecs krams šķīļ lielu uguni, bet jaunu sāk bružāt – tas drūp.

nobružāt / apbružāt / sabružāt, pbg., # Viņa darba drēbes bija notraipītas, nobružātas un saulē izbalējušas. Viņam ir paradums solā dīdīties, tāpēc bikšdībēns ir manāmi nobružāts. Trepju pakāpieni ir stipri nobružāti, bet tīri nomazgāti. Vāki jau bija nedaudz apbružāti un liecināja, ka grāmatiņa bieži šķīstīta un varbūt svārku kabatā līdzī nēsāta. Spīdīgais cilindrs pieskārs un nošķieba viņa apbružāto platmali. Galdauts bija nodrupināts, nolaisīti, saņurcīti un sabružāti. Uz galīgi sabružātā vāka tomēr bija vēl salasāms *Bihbele*.

pabružāt, *nedaudz bružāt*, # Tas bija neliela auguma jauneklis pabružātā ādas jakā, kā likās, šoferis.

BERZT, berž, berza / **berzēt / rīvēt / strīķēt**, 2. kónj., K. *izraisīt berzi*, # Smagie gumijas zābaki man berza / berzēja kājas. Man kreisā kurpe rīvē papēdi. Laivas ķīlis sāka strīķēt smilšaino dibēnu.

izberzt / izberzēt, pbg., *berzt ko dažādos veidos un nolūkos*, # Sienā izberzts robs. Papīrā bija izberzēts caurums. Uz auklām plivinās balti izberzta veļa.

izberzums, L., # No krēsla atzveltnes sienas apmetumā radies izberzums.

NOTRĪTIES, trinas, trinās / **uzasināties**, 3. kónj., M., *klūt asam*, # Tie asināšanas aparāti, kurus lieto mótōrzāģu kómbinēto zobu važu asināšanai, skrīpstveida zobu važām nav īsti piemēroti, jo zobi notrinās pārāk stāvi. Nazis ir nepareizi notrinies. Zobu uzbūve graužējiem ir vienāda – priekšzobi dziļi nostiprināti žokļos, tie uzasinās graušanas norisē un pastāvīgi aug, lai atlīdzinātu nodilumu.

uzstrīķēt / notrīt / iztrīt, pbg., # Izkopts viņam uzstrīķēta asa, kož kā rotaļādamās. Izkopts bija gluži jauna, zili zvīņaina, balti notrīta zoba drīksniņu gar malu. Vecā, izmēģinātā izkopts iesieta ar skaisti nomizotu ievas klūdziņu, iztrīta kā nātre.

pārtrīt, trīt pārmērīgi, # Pārtrīta izkopts dabū pārsmeņi – asmens tik plāns, ka atliecas.

NOGRĀBSTĪT / nogramstīt / nogrābāt / apgrābstīt, 3. kónj., K., *slīdināt delnu gar kādu virsmu, to iztaustot*, # Nopotējusī mašīna bija viscaur nogrābstīta un vienā sēnā pat ar pirkstu aprakstīta. Krūzīte bija nogramstīta / nogrābāta ar netīriem pirkstiem. Sniegbaltais marmors bija netīru roku apgrābstīts.

3. Virzība. 3.1. Vispārīga virzība un virzījums.

A. Dzīvību kustībasveices.

PĀRVIETOTIES, 2. kónj. / **doties**, dodas, devās / **iet**, iet, gāja, / **nākt**, nāk, nāca / **atnākt / ierasties / virzīties / kustēt / kustēties**, 3. kónj., R. v., *jebkādā veidā kustoties, mainīt savu atrašanās vietu*, # Varžukrupis var pārvietoties lēcieniem līdzīgi vardēm, bet biežāk – rāpus kā krupji. Čūska pārvietojas lienot. Ievainotais pārvietojās ar kruķiem. Rudenī, ezera ūdenim atdziesot, gliemji pamazām pārvietojas dziļāk. Armēnijā daudzviet ļaudis no augstām, grūti pieejamām kalnu mītnēm pārvietojas lejāk, kur ciematos ir elektrība un citas ērtības. Pāri purvam aizlaidās meža zosis, kas devās uz dienvidiem. Uz Lietuvu braucu viens, kaut gan labprāt būtu devies kopā ar kādu ceļabiedru. Viņš vēl nav izvēlējis, vai šovakar doties uz teātri, spēlēt sacensībām vai kinā. Neaizgājis līdz ārdurvīm, Alvils apgriezās un devās atpakaļ uz laboratoriju. Drošiem soļiem svešinieks devās dziļāk dārzā. Atskan mūzika, un Juris dodas visam meitai baram cauri taisni pie

Dārtes. Govis dodas uz ganībām. Palīgstrādnieki pie mums nāk un iet, cik viņu nav mainījies gada laikā. Mums jāiet dzīvē, jāredz, jāmacās Un jāpieņem, ko vien var gūt no tās (A.Bārda). Zirgs gāja pilniem rikšiem. Laši nāk nārstot upēs. Ziedu laikā bija nākušas bitītes, meklējušas pa ziedīņiem mežu. Pirms vēl sniegs bij sācis kust, Nāca sīki gāju putni..(J.Rainis). Kārlēns pārnāca ap pusdienas laiku un otrā rītā atkal aizgāja, it kā tādēļ vien būtu nācis, lai pārnestu mātei un Ieviņai pa lakatam. Smalki viesi nāca viņas mājā. Drīz jau darbu beigsim, vēl pāris stundu, un nāks maiņa. Pēc kāda laika vācieši attapās un nāca pretuzbrukumā. Svētdienu pēcpusdienās uz Avotiem bieži ciemos atnāk vīri no apkārtējām mājām. Jo tuvāk nāca vakars, jo vairāk ieradās viesu. Viņš bija ieradies jau agri, lai redzētu, kas no Kamenēm Jurgu dienā aiziet un kas atnāk. Pa visiem ceļiem uz mežkunga muižas pusi virzījās gan kājnieki, gan braucēji. Tukla sieva ietraisās autobusā un pa vidus eju neveikli virzījās uz aizmuguri. Tālumā pa šoseju kust cilvēku bariņš. Viņš jau necentīsies pielāgoties Birutas žiglam solim, nē, viņš kā parasti tikko kustēsies.

pavirzīties / izkustēties, pbg., # Viņš pavirzījās uz sola sānis, dodams vietu apsēsties pienācējam. Nedēļas beigās viņš jutās tik noguris, ka izgaisa katra patika izkustēties no mājām. Pūsis gandrīz nemaz neizkustējās no zvejnieku ostas robežām – tik vien kā uz veikalu aizstaigāja.

ievirzīties / ieiet, *virzīties kur iekšā*, # Viņa stāvs ievirzījās laternas gaismas lokā. 1918. gada 29. novembra rītā Sarkanā Armija iegāja Narvā.

izvirzīties / iziet, *virzīties no kurienes ārā*, # No neapgaismotās blakus istabas izvirzījās garš, tumšs stāvs. Izvirzījies cauri tīrgus drūzmai, varēju pielikt soli. Aleksejs Ļeņonovs pirmo reizi kósmónautikas vēsturē lidojuma laikā bija atvēris kósmósa kuģa lūku un izgājis kósmósa telpā. Novembra vidū ātrslidotāji pa īstam izgāja uz ledus.

aizvirzīties / aizkustēt / aizkustēties, *pārvietoties promvirzienā*, # Klusu uz pirkstgaliem viņš aizvirzījās līdz pēdējiem soliem un tur apsēdās. Sieviete ar kanniņu aiziet – viņas stāvs aizkust gar veģo smēdi un pazūd aiz ielas stūra. Kristīne redz, ka tēvs gar aploku aizkust uz ceļa pusi. Ar reimatismā savilkām kājām saimniece aizkustējās līdz savam dārziņam.

atvirzīties / atkustēt / atkustēties, *virzīties šurp; pavirzīties nost, tālāk*, # Abi bulļi cīņas karstumā ir atvirzījušies līdz klētspriekšai. Es atvirzījos mazliet nost no loga, lai no āra mani nevarētu redzēt. Katru reizi, kad viņš nejausi ar elkonī piedūrās Silvijas plecam, viņa tikpat nejausi atvirzījās tālāk – lokana un neaizsniedzama. Tagad rudenī viņš visu laiku pavada rijā, uz māju atkust tikai paēst. Annelei neapnikušai patīk vērot šādus vīru darbus, nevar ne nost atkustēties.

atiet / atkāpties, -kāpjas, -kāpās, *uzbrucēju māktiem, pārvietoties prom no savām līdzšinējām pōzīcijām, savas līdzšinējās dzīvesvietas u. tml.*, # Vācieši atgāja, segdami savus vēl dzīvos autómātistus, kas ierakās attālākās pieejās. Tur, kur gāja latviešu strēlnieki, pretiniekam vajadzēja atkāpties. Bataljōns atkāpās ar sīvām kaujām. 1944. gada septembrī vācieši no Rīgas varēja atkāpties vienīgi pa Jūrmalas šoseju un dzelzceļu vai arī kuģos pa jūru. Ilgi un sīksti pretojušies kólōnizātōriem, viņi beidzot bija spiesti atkāpties uz smilšaino zemes strēli.

iekustēties / sakustēties, M., *uzsākt kustību*, # Pēc gulēšanas vai ilgākas sēdēšanas jūties stīvs – paiet kāds laiciņš, kamēr iekusties un stīvums izzūd. Pūlis sakustējās un devās uz priekšu.

novirzīties, *virzīties nost (no līdzšinējā ceļa, virziena)*, # Netālu no Tuntuļiem novirzāties iekšā mežā.

pievirzīties, *virzīties kam klāt, tuvāk*, # Viņš pievirzījās tuvāk pie galda un pabīdīja kājas zem tā. Es pievirzījos viņai cieši klāt un apskāvu viņu.

pārvirzīties / pāriet / pārcelties, *virzīties kam pāri*, # Prócesija lēnām pārvirzījās pāri tiltam. Jau pabiezajā krēslā ieraugu pāris baltu stāvu pārvirzāties pār pagalmu. Agrā rīta stundā vācu karaspēks pārgāja Polijas rietumu robežu. Ieturējuši malfīti, ciemiņi no istabas pārceļas uz dārzu.

pārnākt / pāriet, *atnākt, atgriezties mājās vai iepriekšējā vietā*, # Viņš bija prom visu dienu un pārnāca mājās tikai vēlu vakarā. Vispirms pārnākt bērni no skolas, pēc tam vīrs un vecākais dēls no darba. No intervijas Rita redakcijā pārnāca ar sāpošu galvu un satraukta. Rudenī vairāki jaunieši bija pārnākuši no karadienēsta. No siltajām zemēm pārnākušās bezdelīgas vairs netaisīja ligzdas jaunās mājas pajumtē. Kad viņš pārgāja mājās, sieva jau no viņa izskata redzēja, ka noticis kaut kas ārkārtīgs.

atpakaļnāciens, L., *pārvietošanās atpakaļvirzienā*, # No rīta vecītis paņēma savu spieķīti un pa dzeštrumu gluži raiti aizkliboja uz turieni, bet atpakaļnāciens dienas karstumā bija mokas.

savirzīties, *virzīties kopā*, # Uznākot negaisam, govīs ganībās savirzījušās kopā un stāv nodurtām galvām.

noiet, -iet, -gāja, *veikt kādu attālumu kājām*, # Labu gabalu nogājis, viņš apsēdās ceļmalā uz kāda ceļma. Viņiem sarunājoties, ceļš no Kalnu Kaibēniem bija noiets nemanot.

izstaigāt / iziet, *pabūt daudzās vietās*, # Pats grāmatas autors izstaigājis kauju laukus Sibīrijas 51. strēlnieku pulkā. Pasakā labuma meklētājs bija izgājis pasauli, labuma tā arī neatradis. Viņa izies ceļu ceļus, pārbridīs upju upes, bet šajā ciemā vairs nepaliks. Pirmajā grupā startēja tie, kuri šogad nolēmuši kalnos iziet ceturtais un piektās grūtību kategorijas maršrūtus. Giraldō ir vēl pavisam jauns, bet jau paspējis iziet kauju ceļus cīņā pret reakcionāro valdību.

veikt, veic, veica / **pārvarēt (attālumu)**, 3. kónj., *pārvietoties noteiktā ceļa garumā*, # Likās, ka no Pilskraujas esam aizkļuvuši tālu prom, taču bijām veikuši ne vairāk kā pāris kilōmetru. Sprinteris, kas simt metrus noskrien 10 sekundēs, vienā mikrósekundē veic milimetra simtdaļu. Dzenoties pakaļ medījuma, mūsu senčiem bija jāpārvar lieli attālumi. Spórtiste uzstādīja jaunu savas valsts rekórdu, pārvarot tieši 2 metru augstumu. Sīkās pietēkas es pārvaru, lēkdams no akmens uz akmeni.

gaita(s) / gājiens / pārgājiens / ceļš / virzība, L., # Ne visiem darba, ģimenes un citi apstākļi ļauj doties tālās izklaides gaitās. Viņš ieturēja gaitu pa aleju tā, lai pie dejojājiem nokļūtu it kā nejauši. Pēdējā gaitā viņu izvadīja daudz ļaužu. Pirmā pasaules kara laikā daudzi latvieši devās bēgļu gaitās. Gājiens turpinājās bez kavēkļiem. Elzai patīk agrie gājieni pa klusajām ielām. Nēģu ziemas pārgājiens sākas augustā un septembrī – upēs nēģi pārziemo, bet pavasarī nārsto. Vēl viņiem priekšā garš ceļš ejams. Kómandieris no kómandpunkta vada bataljōna uzbrukuma virzību.

izlūkgājiens, L., *gājiens izlūkošanas nolūkā*, # Šādas ziņas varēja iegūt, veicot izlūkgājienu ienaidnieka aizmugurē. Ģeólōģi devušies izlūkgājiēnā uz naftas atradņu vietu.

REIDS / reiss, L., *gājiens noteiktā nolūkā; karaspēka apakšvienību kustība ienaidnieka aizmugurē*, # Pērn dabas draugi órganizēja reidus pilsētas zaļajās zōnās, pārbaudīja piepilsētas atpūtas nometņu teritōriju. Miera reisa turpinājumā ieradāmie Hamburgā, apskatījām Ērnsta Tēlmana muzeju. F.Kalniņa vadībā trieciengrupas daļas pārrāva deņikiniešu frónti un veica sekmīgu reidu ienaidnieka aizmugurē. Pārdrošie padomju karaspēka reidi dziļā ienaidnieka aizmugurē viesā hitleriešos paniku. Izlūkiem bija nepieciešama labi slēpta rācījas bāze un vieta, kur pēc kārtējiem izlūkošanas un sakaru reidiem uz laiku var atvilkt elpu.

PLŪST, plūst, plūda / **velties**, veļas, vēlās, R. v., *pārvietoties daudziem vienkopus*, # Pa Aleksandra ielu gājiens plūst uz Gaisa tilta pusi. Ļaužu drūzma plūst – pa ielu, pa trótuāriem... Pa pludmalī garā, nepārtrauktā straumē abos virzienos plūst ļaudis. Mirdzēja spuldzes un gaismas reklāmas, ielās plūda gājēji. Putekļu mākoņos tīti, sāka velties uz Rīgas pusi bēgļu bari.

aizvelties, *velties promvirzienā*, # Vēl agra rīta mijkrēslī viss sievu bars aizvēlās uz lauku.

pārvelties, *velties pāri kam*, # Kad frónte bija tikko pārvēlusies mūsu pilsētiņai pāri, brālis atgriezās.

atplūst, *plūst šurpvirzienā*, # Ļaužu pūlis atplūda pie kapa bedres palūkoties, kāds veçais Brīviņš izskatījās zārkā.

ieplūst, *plūst kurp iekšā*, # Ļaužu pūlis ieplūda laukumā.

izplūst, *plūst ārā no kurienes*, # Rūpnīcā beigusies maiņa, pa vārtiem uz ielas izplūst strādnieku straumes.

ieplūst / saplūst, *plūstot piepildīties*, # Vienības gatve ieplūst pilna cilvēkiem, atveras logi kā ziņkāras acis. Sēžu zālē saplūda daudz ļaužu.

saplūst, *plūst kopā*, # Manifestācijas kólōnņas virzās pa dažādām ielām, lai stacijas laukumā saplūstu vienā kopējā gājienā. Pūlis pamazām saplūst vienā kopīgā burzmā. Gājputni saplūst barā.

saplūdums, L., # Barōns līguma parakstīšanai aicina tikai dažus pārstāvjus, lai nebūtu pārāk liels ļaužu saplūdums.

GĀZTIES, gāzas, gāzās / **grūsties**, grūzas, grūdās / **grūt**, grūst, gruva, R. v., *strauji doties, virzīties (pārsvarā attiecībā uz kopumiem)*, # Publika ar joni gāzās pustukšajā zālē. Saniknotie vērši gāzās pret lopkautuves žogiem. Padzirdējuši, ka mūsu dakteris labi ārstē, un nu tik gāzas šurp ar savām nedziedināmām vainām. Cilvēki tumsā grūdās cits citam virsū. Kaut kā jau mums tā dejojāna iet, ja neņem vērā, ka mēs nepārtraukti grūzāmie virsū citiem dejojājiem. Ar divām smagām nastām, katru uz sava kamieša, viņš grūdās uz priekšu, grūzdams citus, pūta un elsa, un pirmais tika ārā no kuģa. Kad nopūš sirēna, no fābrikas uz ielas cits pēc cita grūst laukā strādnieki. Pūlis grūst iekšā pilī, baltās zāles dimd zem viņu soļiem, dārgās vāzes drūp no viņu dūrēm.

piegāzties / piegrūt / sagāzties / sagrausties / sagraūt, pbg., # Pagalms piegāzās pilns ar kādu garāmejošu vācu karaspēka daļu. Mācītājmuižas pagalms piegruva ļaužu pilns. Citkārt klusā Marsa iela nu ir piegruvusi pilna ar strādniekiem. Nedēļas nogalēs Līvānu mājiņa piegruva pilna ar viesiem. Uz literārā pulciņa sanāksmi sagāzās pusotra simta biedru. Visi apkārtnes jumtu baloži sagāzās mūsu pagalmā. Pakļauti mašīnas kustībai pa grambaino ceļu, abi kabīnē sēdētāji gan sagraūdās kopā ar pleciem, gan palēcās savos sēdekļos. Ielas galā bija radies sastrēgums, gājieni apstājās, un taisnās karavīru rindas sagraūdās kopā. Kad atslēdza durvis, visi sagrauvām sapulču telpā. Ap bufeti sagrauva veselā gūzma līksmu kungu. Piedarbā pie galdiem sagraust apsējas mielasta dalībnieki.

iegāzties / iegrusties / iegrūt, gāzties *kurp iekšā*, # Viņš mums atgādināja, lai atceroties, ar kādu troksni mēs esot iegāzušies toreiz viesos pie viņa. Ļaudis iebruka bibliotēkā, bet no turienes tālāk iegāzās lielajā zālē. Atsprāga durvis un aiz satrukuma nikns istabā iegāzās Andrejs. Atmuguriski kāpdamās, viņa iegraudās sētas stabā, saķēra ar roku sāpošo vietu un lādēdamās metās prom. Aizmugurējā pajūga zirgs iegraudās priekšējā vāguma pakaļā. Milzīgajam bērū gājienam līdzī kapsētā iegruva tikpat liels ziņkārīgo pūlis.

izgāzties / izgrūt, gāzties *no kurienes ārā vai cauri kam*, # Ļaužu bars izgāzās pa vārtiem ārā uz ielas. Izrāde beidzās, un skatītāji izgruva laukā uz teātra ģērbtuvi. Vārti atveras, un ļaužu straume izgrūst uz ielas. Pūlis izgrūst cauri priekšēļpai.

BIRT, birst, bira, R. v., *strauji sarasties*, # Kad vilciens apstājās, no vagoniem sāka birt laukā atbraucēji. Kāpās modās dzīvība – no visām malām šurp bira cilvēki.

izbirt, *strauji plūst ārā no kurienes*, # Autobuss apstājās, un no tā izbira veselš bars skolnieku. Kad mazbānītis apstājas meža vidū papildināt ūdeni, no tā priecīgā barā izbirst laukā braucēji izlocīt kājas.

nobirt, *strauji pāvietoties lejup*, # Mūsu ceļotāju bars ar draiskiem kliezdzieniem nobirst lejā pa stāvo nogāzi.

piebirt / sabirt, *strauji saplūst kopā kādā vietā*, # Tiklīdz nožūst rasa, tiklīdz siens pakaltis, tā tūlīt fūrumi un pļavas piebirst ar siena vācējiem. Ik rītu trase piebira ar strādniekiem, jaunās dzelzceļa stigas licējiem. Vakarpusē čalodami un ālēdamies kāzinieki sabira Večuriju rijā. Vakaros slidotavā sabirst vai visi Sedas bērneli. Brīžiem atskrien strazdi veselā pūlī un sabirst bērzu zaros.

pabirt, *strauji izklīst uz visām pusēm*, # Ieraudzījuši nākam skolotāju, palaidnieki pabirst kur kurais.

STARTĒT, 2. kónj., R. v., *uzsākt kustību*, # Visi sprinteri startēja vienlaikus ar strauju kustību kā vaļā palaistas atsperes.

starts, L., # Skan signālsāviens, un startā aiztrauc distanču skrējēji.

VIRZĪT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas kurp virzītos*, # Juris paņēma Anitu pie vidukļa mugurpusē un viegli virzīja deju laukuma virzienā. Ar pakaļkājām tritoni virza savu ķermenī galvenokārt uz priekšu, bet priekškājas izpilda it kā stūres lomu. Lai ierobežotu balto laidņu pāra darbību, Karpóvs virzīja uz priekšu savus karaļa spārna bandīniekus.

virzījums, L., # Šaha spēlē bandīnieka virzījums ir iespējams tikai uz priekšu, bet, kaujot kādu pretinieka figūru, pa diagonāli pa labi vai kreisi.

izvirzīt, pbg., # Demónstranti karognesēju izvirzīja gājiena priekšgalā. Gaišmate satvēra mani aiz rokas un izvirzīja laukā no pūļa. Uz viens – izvirzīt labo roku uz priekšu pļecu augstumā un kreiso kāju sānis..

izgāzt, -gāž, -gāza, *pārmērīgi izvirzīt uz priekšu krūtis, vēderu*, # Atjājis uz lepna meļņa, viņš sēdēja seglos, pašapzinīgi krūtis izgāzis. Un šis stāv kā blāķis, rokas kabatās sabāzis, vēderu izgāzis. Krūtis izgāzis, viņš dižojās, ka esot cīnījies ar vēl lielākiem vīriem.

pavirzīt, *nedaudz virzīt*, # Viņš sēdēja ragavās uz priekšu sakucies, kājas slieču līkumā augstāk pavirzījis.

ievirzīt, *virzīt ko kurp iekšup*, # Ja vadošā govš ir ievirzīta ganu ceļā, tad pārējās seko tai līdzī.

novirzīt / atvirzīt, *virzīt nost, prom vai sānis no kā*, # Uz ceļiem bija nostādīti pósteņi, kuri bēgļus novirzīja pa mierīgu aplinkus ceļu garām pilsētai. Uz autōstrādes kāda milzīga avārija, tāpēc mūs novirza pa apkārteļu caur Verōnu. Ļeļa ziņkārīgi devās tumsā, uzgrūdās mucai, bet kāda laipna roka viņu viegli novirzīja uz pareizā ceļa. Viņš sāka skatīties uz meļno ieroča graudu un novirzīja to tur, kur uz Apenāja krūtīm bija pašķīries kreklš. Ļaužu pūlis arvien vairāk atvirza viņus

uz aizmuguri. Atvirzīsim skapi no sienas, lai aiz tā var iztūrīt. Maiga atvirzīja krēslu no galda, lai apsēstos. Atvirzu aizkara malu un paskatos ārā pa logu.

apvirzīt, *virzīt kam apkārt*, # Viņš mēģina savam pretiniekam apvirzīt rokas apkārt ciešā tvērienā.

pievirzīt, *virzīt ko kam klāt, tuvāk*, # Viņš izvelk no krūšu kabatas cigarešu paciņu un piedāvādams pievirza man. Kaut gan rokas sparīgi kūla ūdeni, tās neprata pievirzīt augumu tuvāk krastam. Četurtā baterija, pievirzījusi savus lielgabalus ienaidnieka nocietinājumiem 700 – 800 metru attālumā, tiešā tēmējumā iznīcināja vairākus dzotus.

vadīt, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai virzītu kādu vēlamā virzienā*, # Viņš mani vadīja lēnā angļu valša taktī. Zēns ar drošu roku vada zirgus, soļo aiz ecēšām vingri un apzinīgi.

novadīt, pbg., # Rólands novadīja bumbu pretinieku tukšajā laukuma vidū. Edgars gāja palīgā novadīt gāzamo koku vajadzīgajā kritiena virzienā.

aizvadīt, *vadīt promvirzienā*, # Vadims aizvadīja bumbu pāri tīklam zemā un straujā lidojumā.

DABŪT / gādāt, 2. kónj., K., *ar noteiktu piepūli panākt kā virzību*, # Juri nekad nevarēja reizē ar citiem bērniem dabūt ārā no upes. Tikai ar pūlēm dabūju kastei vāku nost. Beidzot viņš to zābaku dabū kājā. Auns izrādījies par smagu aiznešanai – tas ar visu ērgli ieskrējis aitu barā, bet ērglis nav varējis tik ātri dabūt ārā savus līkos nagus no auna muguras. Juris aizgāja līdz mežam gādāt mājā svētku eglīti. Lasāmvielu visai ģimenei no pāris desmitu verstu attālās bibliotēkas gādāja Kristīne.

aizdabūt / aizgādāt / nogādāt, *dabūt promvirzienā*, # Mums to govī vajag aizdabūt pie buļļa. Man lika aizgādāt speleotūristiem garu virvi. Atkritumus no migas vāvere paņēmu mutē un aizgādā izmest labu gabalu tālāk, lai ligzdas tuvumā nekādas pēdas nepaliktu. Avārijā cietušie bija nogādāti slimnīcā. Vakar esot arestēts Ūdris un nogādāts apcietinājuma vietā. Viņa man palūdza, lai nogādāju šo vēstuli adresātam. Krišjāņa Barona ielā gaidīja autobuss, un savu krāsu kasti mākslinieks tur bija nogādājis jau iepriekš.

atdabūt, *dabūt šurp; dabūt nost*, # Puiku tikai vilksus varēju atdabūt nost no veikala skatloga un atdabūt uz māju. Galīgi piekusu, kamēr smagos saiņus atdabūju līdz mājām.

atgādāt, *atnest vai atvest*, # Vakarā Elīna tika aizsūtīta uz Līgauniem pateikt puīšiem, lai uz Gāršu krogu atgādā patrōnas. Vesēlu nedēļu mehanizātōri veda šurp izdedžus un pēc tam vēl atgādāja dažas kravas grants.

iedabūt, *dabūt ko kur iekšā*, # Es dāmai palīdzēju iedabūt roku mēteļa piedurknē. Viņš burza cigaretes galu, lai to iedabūtu iemutē.

izdabūt, *dabūt ko no kurienes ārā; dabūt ko cauri kam*, # Bērniem tā patīk pluncāties, ka nav viegli viņus no ūdens izdabūt. Es skrēju izdabūt lopus no labības laukā. Juris veltīgi nopūlas, mēģinādams izdabūt mašīnu no dūksnāja. Kā vienu kāju izdabū no mālu putas, tā otra atkal iestieg. Dabūjām pasvīst, kamēr izdabūjām smago murdu no upes. Kā lai izdabū to makšķeres āķi Duksim no pinkainās auss? Beidzot izdabūju rupjo diegu cauri adatas acij.

nodabūt, *dabūt lejā; dabūt nost*, # Vajadzīgi četri spēcīgi vīri, lai nodabūtu tās klavieres lejā pa kāpnēm. Ar mokām nodabūjām lopus lejā pa stāvo nogāzi.

pārdabūt, *dabūt ko pāri kam; dabūt uz māju*, # Ne tikai pašiem bija jātiek pāri valnim, bet jāpārdabū pāri arī ievainotais. Beidzot sieva, visu ceļu ar savu augumu balstīdama, bija savu dzērāju pārdabūjusi mājās. Katras serves atņemšana bija tik grūta, ka bija jādomā tikai par to, kā pārdabūt bumbu pāri tīklam. Kad uzsnigs sniegs, malku pārdabūšu mājās ar ragaviņām.

pārgādāt, *pārnest vai pārvest*, # Var arī būt, ka viņš ir valūtas spekulants, kas pārgādā valūtu pāri robežai. Bez ratiņiem es nemaz nevaru pirkumus pārgādāt mājās. Visu savu vērtīgāko mantu saimnieks bija pārgādājis pie radiem. Pienu pār izčākstējušo upes ledu pārgādāja tā, ka ragavas ar kannām piekrāva viņā pusē, bet šīspuses vīri ar virvēm pārvilka tās šurp.

uzdabūt, *dabūt augšā vai virsū kam; piecelt stāvus*, # Viņš satvēra Brūnaļas valgu un mēģināja novārgušo lopiņu uzdabūt kājās. Ar dažādiem bomjiem un svirām balķis beidzot bija uzdabūts uz ragavām. Viņš aizdedza petrōlejas lampu, bet nevarēja nekā vairs tai uzdabūt virsū cilindru. Kurpes saulē bija tā sakaltušas, ka tikai ar lielām pūlēm uzdabūju tās kājās.

piegādāt, *pienest vai pievest*, # Siltu ēdienu un munīciju priekšējām līnijām piegādāja tikai naktī. Celtniecībā daudz kas atkarīgs tieši no brigadiera mākas ōrganizēt darbus un piegādāt būvmateriālus tā, lai nebūtu dīkstāves.

piegāde, L., # Pircējiem tagad ir iespēja vajadzīgo precī pasūtīt pēc paraugiem un saņemt ar piegādi mājās.

PĀRVIETOT / transportēt, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas mainītu līdzšinējo atrašanās vietu*, # Putnus pārvietoja no lielajiem būriem mazākos un iekrāva automašīnā. Slimnieku ar smagu un bīstamu asiņošanu nav vēlams transportēt, bet palīdzība jāsniedz uz vietas. Lai piekļūtu kokaugiem, bebbri izrok pat kanālus, pa kuriem vieglāk un ērtāk transportēt sagarinātos koku stumbrus un zarus.

transportē, L., # Tēlniecība prasa lielus materiālus ieguldījumus – akmeni, transportu. Ražošanas pieauguma tempus būtiski ietekmē faktori, kas saistīti ar izstrādājumu pašizmaksas pieaugumu, izejvielu un enerģētisko resursu transportu.

izvazāt, *nevēlami pārvietot*, # Ingus ar Elzu, aiziedami uz skolu, noslēpa savas mantas, lai mazie neizvazātu. Pusi zvejas flotes vācieši bija nogremdējuši vai izvazājuši gar visu jūrmaal.

IZPLATĪT, 3. kónj. / **iznēsāt / pārnēsāt / izvazāt / ievazāt**, 2. kónj., K., *virzīt ko plašumā*, # Kukaiņi iznēsā lipīgo slimību mikrōbus, tādā veidā izplatot slimības. Mēri galvenokārt iznēsā žurkas. Pārtikas produktus inficē arī mušas, kuras pārnēsā miljōniem dažādu mikrōbu. Vilki saslimst ar trakumsērgu un to arī pārnēsā. Saslimuša bērna pieauguši kopēji masalas pārnēsāt nevar. Asinssūcēji ne vien dzeļ cilvēkiem un kustoņiem, bet arī izvazā visādus slimību dīglus. Mūsu jūrnieki Indijā, Pakistānā un citās zemēs var saslimt ar hólēru, īstām bakām vai pat mēri, tāpēc svarīgi, lai viņi šīs slimības neievazātu mūsu valstī. Tāda ekspansijas suga ir arī no Amerikas Eirōpā ievazātais kartupeļu lapgrauzis.

PAVADĪT / vadīt, 3. kónj., R. v., *iet vai braukt kādam vai kam līdzi*, # Ja vēlaties, varu jūs pavadīt līdz stacijai. Kad Ōskaram bija jāiet, viss palicēju pulks pavadīja viņu līdz tuvējai birzij. Vizītes laikā prezidents un pērsōnas, kas viņu pavadīja, iepazinās ar Maskavu. Mūsu delegāciju visur pavadīja arī kāda Briseles laikraksta kōrespōndents. Nejauki riedams, suns pavadīja sedlinieku līdz pat mājām. Balto kaiju bars kā parasti pavadīja kuģi tālajā ceļā. Divi firmas *Telefunken* darbinieki kā uzraugi pavadīja līdz Dancigai fabrikas iekārtu. Viņš dažreiz pavadīja zivju transportus. Harijs nāk mani vadīt uz staciju. Nav tev viņš jāvada, gan atradīs ceļu pats.

pavadība / pavadījums, L., # Bēnam uz ielas nepieciešama pieaugušā pavadība. Vecākā māsa nāk mājās jauna vīrieša pavadībā. Direktora pavadībā arī mēs ieejam skolas telpās. Kara beigās bēgām mežā, bet vācieši mūs notvēra un apsardzes pavadībā dzina uz Rīgas pusi. Līga pateicās Arvīdam par pavadījumu līdz stacijai un iekāpa vagonā.

aizvadīt, pbg., # Toms aizvadīja Ievu uz autōostu. Saimniece aizvadīja viešņu pie pusdienu galda. Aizvadīju Spodri līdz meža malai, kur abi gandrīz vienaldzīgi šķīrāmies. Vakarpusē aizvadījām viesus līdz stacijai.

atvadīt, *vadīt šurpvīrzienā*, # Ilga aizvadīja Juri līdz dārza vārtiņiem, bet tad Juris atvadīja Ilgu atpakaļ līdz nama durvīm. Esmu atvadījis tevi gandrīz līdz mājām, nu man jānodas atpakaļ.

novadīt, *pavadīt kurp lejup, nost no kā vai garām kam*, # Bēni atvadās un aiziet, Ilga novada viņus pa kāpnēm, atslēdz un aizslēdz ārdurvis. Cietuma mācītājs saķēra galvu un streiņuloja uz durvīm, aiz kurām pa tumšajām trepēm kāds viņu viegli novadīja lejā. Viņš pateicas par deju un novada savu partneri no deju laukuma. Jānis novada viņu malā, kur viņai nav jāskatās uz zārkā gulošo. Viņš novadīja vājredzīgo garām nožogotajai ietves daļai.

ievadīt, *pavadīt kurp iekšā*, # Muzeja darbiniece ievadīja apmeklētājus muzeja telpās. Atgērbusies Ieva no priekšnama tiek ievadīta istabā.

izvadīt, *pavadīt ārā no kurienes vai cauri kam*, # Kad viesis atvadījās, māte viņu izvadīja caur ēnaino ābeļu un ķiršu dārzu. Rītos viņa izslauca govīs, sabaroja cūkas, ielika ganam cibiņā biezienu un izvadīja govīs cauri olņīcai.

pārvadīt, *pavadīt pāri kam; pavadīt mājup*, # Ziemā viņš nelaida nevienu pāri upei bez pavadoņības – tumsā ikvienu ar lukturi pārvadīja pāri uz autōobusu. Es viņu saņēmu pie elkoņa un saudzīgi pārvadīju pār uzbērumu. Viņš mani pārvadīšot līdz mājām – lai es neuztraucoties palikt ciemos ilgāk.

pievadīt, *pavadīt klāt pie kā*, # Pamazām, kā pa slidenu vietu ejot, viņš mani pievadīja pie vaļējām klētdurvīm.

uzvadīt, *vadīt kurp augšā vai uz kā*, # Puisis bailīgu sirdi sekoja sulainim, kurš to uzvadīja augšā pa trepēm. Gids uzvada ekskursantus skatu tornī. Režisōrs uzvada augstos viesus uz teātra skatuves.

SEKOT, 2. kónj., R. v., *pārvietoties aiz kāda vai kā*, # Mācītājs ar ērgelnieku gāja lejā, bet viņiem nopakaļus sekoja Vilciņš un citi pērminderi. Jūtu, ka neesmu viena, ka man seko, nāk aiz manis, nezinu kas un cik, bet manu stingrus soļus un satrauktu elpu. Mazam stirnēnam piemīt sekošanas instinkts – kad parādīsies stirnu māte, viņš atkal tai sekos.

LENKT, *lēnc*, lenca, K., *sekot, galvenokārt, medījuma*, # Vilku māte jērus lenca.. (T. dz.). Lēncot lielus vieniniekus kuiļus, pēdas jāaplūko sevišķi rūpīgi. Viņam ir mērķis, pēc kura viņš tiecas ar neatlaidību kā mednieks, kas uz pirkstu galiem lēnc tramīgu zvēru. Suņi lēnc kaķi.

aplenkt / ielenkt, *tuvoties kam no visām pusēm*, # Ieraudzījušas Ellu, sievietes to tūlīt aplenca no visām pusēm. Skolotāja runāja tik aizrautīgi, ka arī puikas ieklausoties aplenca viņu. Kóoperatīva dzērienu galdu ielēnc kustīgs ļaužu bars. Kuģi ielēnc simtiem putnu, kas brēkdami lido ap mastiem, metas ūdenī un pēld mums pakaļ. Apskates vietu var ielenkt līdz apskates pabeigšanai. Ielēncot zvērus ar karodziņiem, nedrīkst trokšņot.

MANEVĒT / lavierēt, 2. kónj., R. v., *virzoties bieži mainīt virzienu*, # Man nācās manevrēt starp kokvilnas ķīpām, kas bija sakrautas uz ostas bruģa pie noliktavām. Neveikli manevrēdams starp krēslu un galdu kājām, pie viņa čāpoja mazs kucēns. Lai nesabristu kājas, izmanīgi lavierēju starp peļķēm.

izmanevrēt / izlavierēt, *pbg.*, # Mūsu bataljōns izmanevrēja un deva spēcīgu triecienu pa uzbrūkošā pretinieka flangu un aizmuguri. Viņš veikli izlavierē cauri dejojājiem uz zāles viņu galu.

sacirsties, *-cērtas, -cirtās, izdarīt strauju manevru*, # Kad zēni klusēdami virzās Zumentam vīrsū, tas sacērtas un pietupies sāniski triecas ar plecu pret dzīvo ķēdi. Kad lēpnais pajūgs nesās garām, Pelēcis sacirtās, nosprauslojās, sapurināja galvu un laida tam pakaļ slaidu riksi. Žagata lēni laidās gar zemi, bet tad pēkšņi sacirtās uz augšu un kā bulta devās atpakaļ. Bezdelīgas lidinājās zibinādamās – slaidā lokā virknēdamās un tad asā leņķī uz vienu un otru pusi sacirzdamās. Zirgs satrūkās, sacirtās spītā un aizlēkšoja no kalna, kamanas mētādams. Ēriks gājienā sacirtās – gribēja doties atpakaļ, uzgrūdās aiz muguras nācējam un sajauca ierindu.

manevrs, L., # Manevrs ļāva apiet labi nocietinātās pretinieka pōzīcijas un dot triecienu pretinieka aizmugures grupai.

TUVOTIES, 2. kónj., R. v., *pievirzīties tuvāk*, # Lēnām Kristīne tuvojās kuplo koku pakrēslim. Suns tuvojās man no aizmugures.

pietuvoties, *pbg.*, # Kādā tumšā ielas pagriezienā viņam pietuvojās divi aizdomīgi vīri. Kad gājieni pietuvojās, Agnese pievērsa uzmanību tā dalībnieku nestajiem plakātiem.

tuvināt, 3. kónj. / **likt klāt / bāzt klāt**, *bāž, bāza, K., pievirzīt tuvāk vai klāt*, # Viņa tuvināja pulksteni acīm, tomēr izrādījās pārāk tumšs, lai saskatītu rādītāju stāvokli. Viņa nemēģina atrauties, kad Egils tuvina savu muti viņējai. Viņš jau tuvina klarneti lūpām, lai tūlīt uzsāktu spēlēt. Uzkāpusi uz palodzes, viņa virtuves logam lika klāt tīrus aizkarus. Govis, gaidīdamas maizi, bāza pie gana rokām savus miklos purnus. Līziņa jau zina, ka plīts durtiņām nedrīkst pirkstiņu likt / bāzt klāt.

pietuvināt / pielikt / satuvināt / piebāzt / sabāzt (kopā) / sadurt (kopā), *pbg.*, # Viņš pietuvina seju ziediem un atklāj, ka tie smaržo. Apkures sistēmas caurules un radiātori ir tā pārkarsēti, ka roku nevar klāt pielikt. Viņš pielika pulksteni pie auss, jo likās, ka tas apstājies. Pārpildītā autobusa braucēju spiediens viņus tā satuvināja, ka Lijas soma jūtami iegrudās viņam sānos. Viņi satuvina rokas savstarpējam rokasspiedienam. Māra piebāž savu rokas pulkstenīti gandrīz pie pašām acīm, pūlēdamās ciparnīcā saskatīt rādītājus. Ugis vēl sagrābsta kabatā auzas un piebāž tās savam bērītim pie mīkstajām lūpām. Viņš bija piebāzis muti Perjē kungam pie pašas auss. Osiene rīta krēslā jau vērpa, degunu spoļei pavisam klāt piebāzusi, lai varētu kaut ko saskatīt. Pie finiša līnijas tiesneši bija sabāzuši kopā galvas, laikam salīdzināja hrónometrus. Sadūruši galvas kopā, bērni sačukstas. Nezinu, kā citur skūpstās, Teic, vien snīpjus sadurot (I.Lasmanis).

piesviest, *-sviež, -svieda / piemest*, *-met, -meta / piegrūst*, *-grūž, -grūda, K., strauji pievirzīt, pietuvināt*, # Viņš piesviež bises laidī pie vaiga, tēmēdams vientuļai vārīnai. Piesviedu atklātni vēltreiz pie acīm pārlasīt. Jautri smaidīdams, Spricis piesviež sveicienam divus pirkstus pie cepures. Viņš piesviež plaukstu pie ūsām un gari nosprauslojas. Piepeši viens no kavalēristiem apstājās un piemeta šauteni pie vaiga. Ēvalds piemeta roku pie cepures un apstājās. Viņš piegrūž pirkstu pie gludekļa pārbaudīt, vai ir jau karsts. „Labvakar!” sacīja Smilga, piegrūdis divus pirkstus pie cepures naga. Viņa piegrūž pie deguna smaržīgu kabalakatiņu. Zirgs piegrūž purnu Miķeļa plecam. Puiši sasmaidījās un piegrūda viens otram ar elkonī. Vilis piegrūda uguni papīram, un lēnā vējā ziņojums sadega.

ATTĀLINĀTIES, 3. kónj., R. v., *atvirzīties tālāk*, # Gājējs attālinoties kļūst mazāks un mazāks.

LĪKUMOT / līkločot / ličločot, 2. kónj. / **doties ar līkumu / mest līkumu (loku, riņķi, cilpu)**, R. v., *pārvietoties ar biežiem pagriezieniem sāņus*, # Māra gāja pa priekšu, līkumodama apkārt akačiem. Viņējā bufetes galā Krūms saskatīja Āronu Matīsu un ap galdiņiem līkumoja turp. Oskars līkumoja cauri visai šai lūžņai. Lapsa līkločoja pa lauku, laikam peļoja. Zaķis ličločo starp krūmiem. Nemīlīgas nu izskatījās dzirnavas, visi godīgi ļaudis brauca ap viņām ar līkumu. Putni nelaižas pāri, bet ar līkumu vien apkārt. Viņai nebija palicis apslēpts, ka Ādams met dažreiz ceļā krietnu līkumu, lai tik iznāktu iet gar krogu.. Viņš neiet pa lielceļu, lai nesatīktu kādu no muižas ļaudīm, bet met līkumu caur veco parku gar upes krastu. Sākumā suns no manis baidījās, bet tad sāka mest arvien tuvākus lokus ap mani. Pirms apgulšanās alnis met cilpas, iet atpakaļ pa paša pēdām. Augstu debess zilgmē, spārnus nekustinādams, lielus lokus meta vanags.

aplaist / apmest / izlaist / izmest / pamest (līkumu, loku, riņķi, cilpu), pbg., # Pātais kumelēns aplaista līkumu pa pļavu un atkal atskrēja pie mātes. Mirdza aplaista ar roku plašu loku, parādīdama uz kūlējiem. Ansis apmet loku ap spoži apgaismoto zivju fabriku un iziet priedēm apaugušajās kāpās. Bezdelīga apmeta līkumu ap kūtiņu. Pa atvērto logu ielidoja maijvabole, izmeta cilpu un izšāvās atkal laukā. Ejot atpakaļ uzsākt jaunu spaili, viņš vēl pagūst pamest līkumu, pieiet pie grābējām un pasmīdināt tās.

aizlīkumot, *līkumot prom*, # Zaķis aizlīkumo pa pļavu, augstajā zālē ausis vien nokust.

aplīkumot, *līkumot kam apkārt*, # Ērkšķainie krūmi tā saķērušies ar zariem kopā, ka taisni cauri tiem izlauzties nevar, nākas veselus pudurus aplīkumot pa daudz maz klajākām vietām.

nolīkumot, *līkumojot pārvietoties lejup*, # Slalómā Gaujas krastos visātrāk un visveiklāk nolīkumoja lejā mājinieks siguldietis.

RIŅĶOT, 2. kónj. / **grozīties**, 3. kónj., R. v., *virzīties pa aploci, elipsi vai citādām liektām trajektōrijām*, # Puikas sien pie kājām skrituļus, lai riņķotu pa asfaltu. Ilga vairs nav nedroša pirmklasniecīte, kas starpbrīžos tik vien iedrošinās kā apnicīgi riņķot pa garo skolas gaiteni. Bebene kā apdullināta muša bez jēgas riņķo pa istabu. Ar dobru dūkoņu dunduri riņķoja ap zirgiem un pļāvēju. Viesību burzmā bērni kā kumeli riņķoja ap vecākiem un radiem. Debesīs riņķo liels putns. Viņš lūkojās pēc sanitāres, kura tepat visu laiku bija grozījusies.

pariņķot / pagrozīties, pbg., # Vanags vairākas reizes pariņķoja virs ataugas un tad lēni aizplanēja projām. Viņš iznāca laukā no mājas un kādu brīdi pagrozījās pagalmā. Viņš izkāpa no mašīnas, izstāpīja rokas un pagrozījās pa ziedošo pļavmalu.

apriņķot / apgriezties, *riņķot kam apkārt*, # Apriņķojis slidotavā vairākus lokus, viņš atkal apstājās pie sola. Jūrnieks iekāpa dzirnavu spārnā kā kuģa mastā un tad apgriezās vairākas reizes gaisā kā mērķaķis.

izriņķot / izriņķoties, *veikt lokveida kustības*, # Izriņķojis / izriņķojies ar divriteni pa laukumu, viņš aizbrauca ciema virzienā.

ŠĶĒRSOT / krustot, 2. kónj., R. v., *virzīties šķērsu kādam ceļam, virzienam*, # Tūristi šķērsu kalnu grēdu. Šķērsojies pagalmu, Ģirts iegāja ielas mājā un pieklauvēja pie 5. dzīvokļa durvīm. Rudens migrāciju laikā Latviju šķērsu miljōniem putnu. Krustojis Raiņa bulvāri, devos uz 9. trōlejbasa gala pieturu.

TRAVERSĒT, 2. kónj., R. v., *alpīnismā – virzīties pārgājienā aptuveni hōrizontāli pa kalna nogāzi, klinti*, # Prātīgi kāpu augšup jeb, speciālistu valodā runājot, traversēju kalna nogāzi. Traversējot kalna kori, lēmumus pieņemsim, vadoties pēc apstākļiem.

traverss, L., # Alpīnisti nolaidās no dienvidu virsotnes pa iepriekšējās grupas pacelšanās ceļu un tādējādi veica pirmo Ušbas abu virsotņu traversu. Aivars Reinhōlds savus grupas biedrus ir iemūžinājis brīdī, kad Centrālajā Kaukāzā tiek veikts galvenās grēdas traverss.

MALDĪTIES, 3. kónj., R. v., *pārvietoties, nezinot pareizo virzienu*, # Dzērvenes nu bija pielāsītas, bet vairs nezinājām, kurp jāiet, un vairākas stundas maldījāmies pa purvu, kamēr izgājām laukā svešā vietā.

apmaldīties / nomaldīties / aizmaldīties, pbg., # Zēna gados bez mātes ziņas aizskrēju uz mežu un apmaldījos – visu dienu maldījos piekusis, izsalcis un izmisis. Sacelts tik daudz jaunu māju, ka tu, cilvēks, pats savā vecajā Ventspilī apmaldīsies. Vispār viņai piemita indeve viegli pazaudēt virziena izjūtu un ātri nomaldīties. Zirgu gans visu nakti rūpīgi sargāja savu ganāmpulku,

lai tumsā un miglā zirgi nenomaldās. Es biju neviļus aizmaldījies uz Gravas kalnu pie lielā atvara, kurš jau pārklājies ar ledu.

atmaldīties / iemaldīties / uzmaldīties, *maldoties uzrasties kādā vietā*, # Jānis iet atpakaļ, iet un iet un nezin kā atmaldās pie stacijas. Viņa esot iemaldījusies bezgalīgā tulpju laukā ar sarkanām, dzeltenām un baltām tulpēm līdz pat apvārsnim. Nezin kā iemaldījies nokvēpis zvirbulis sitās pret loga rūtīm. Cilvēki šajā nešķīstajā vietā reti kad uzmaldījās.

izmaldīties, *daudz, ilgstoši maldīties*, # Vairākas stundas izmaldījos pa purvu un izgāju malā svešā vietā.

pamaldīties, *kādu laiku maldīties*, # Dabūjām krietnu laiku pamaldīties, kamēr tikām uz pareizā ceļa.

CEĻOT, 2. kónj., R. v., *ilgākā laikā pārvarēt nosacīti lielus attālumus*, # Ja cilvēki neceļotu, kā tad viņi iepazītu pasauli? Kāzu ceļojumam Tusnelda nepretojās – viņai patika ceļot pa svešām zemēm. Vairums meža putnu (galvenokārt kukaiņēdāji) ceļo naktīs, bet dienas laikā ceļo žubītes, ķīvuļi un citi graudēdāji. Gar Vidzemes jūrmalu rudenos blīvā straumē uz dienvidiem ceļo žubītes.

noceļot, *ceļot kādu laikposmu, veikt kādu attālumu*, # Rakstnieks veselū mēnesi noceļoja pa Kurzemi.

apceļot / izceļot, *ceļojot apmeklēt kādu plašāku vietu*, # Septiņās vasarās brāļi Kaudzītes bez savas dzimtās zemes apceļojuši vēl arī Igauniju, Somiju, Krieviju, Vāciju, Austriju, Šveici... Netika īstenots nodoms apceļot Kaukāzu, doties ar kuģi lejup pa Vólgu, tāpat Reiņa sapnis redzēt Ēģipti un Indiju. Vasarās jaukākais atpūtas veids ir ceļojumi – gan kājām, gan braukšus autobusus, vilcienos, un tādā kārtā krustām šķērsām izceļota visa Latvija.

aizceļot, *ceļot promvirzienā*, # Vairums putnu rudenos aizceļo uz siltām zemēm.

atceļot, *ceļot šurpvirzienā*, # Pie mums no tālām zemēm atceļojuši ciemos radnieki.

paceļot, *mazliet ceļot*, # Pirms kāda laika man gadījās paceļot pa Latviju kopā ar cilvēkiem, kuri vairākus gadus nebija tā pa istam skatījuši laukus. Darbaļaudis savās brīvajās dienās vēlas aktīvi atpūsties, paceļot.

noceļoties / izceļoties, *ilgāku laiku, daudz ceļot*, # Būdam jūrnieks, viņš ir atliku likām noceļojies pa svešām zemēm. Viņš ir izceļojies vai pa visu pasauli.

pārceļot, *atgriezties mājās vai iepriekšējā vietā no ceļojuma*, # Viņi nav vēl pārceļojuši mājās, jo neparedzētu apstākļu dēļ esot ceļā aizkavējušies.

ceļojums / ceļš, L., # Ceļojumi pa tālām, svešām zemēm ir allaž saistījuši un saista ļaužu prātus. Nedēļas nogali viņi pavadīja ceļojumā – uzsāka gājienu Inčukalnā, aizgāja uz Siguldu un tālāk līdz Ieriķiem. Pavasara ceļojums putniem ir spraigāks un ātrāks, turpretī rudenī pārlidotāji bieži vien uzkavējas izdevīgās vietās. Kamēr matroži pavada laiku mielojoties un izklaidējoties ar brūnajām iezemiešu meičām, Magelāna vienīgās domas ir jo ātrāk turpināt ceļu. Nākamajā dienā visa ģimene jau bija ceļā uz laukiem. Otrā rītā eskadrōns devās ceļā.

turpceļš, L., *gājieni, brauciens uz noteiktu vietu ar paredzamu atgriešanos iepriekšējā vietā*, # Turpceļu līdz apgrieziena punktam spōrtisti veic bez lielas piepūles – labs palīgs viņiem ir spēcīgais vējš no aizmugures.

atpakaļceļš / atceļš / atpakaļnāciens, L., *ceļojums atpakaļ uz iepriekšējo vietu*, # Stāsta, ka svētnīcas drupās bez vēsts pazuduši 30 bagātību meklētāji – apmaldījušies slepenajās ejās un nav atraduši atpakaļceļu. Pienācis laiks posties atceļam. Atpakaļnāciens vienmēr ir grūtāks par turpgājienu, jo spēki jau pasīkuši.

mājupceļš, L., *došanās uz savu dzīves vietu*, # Mājupceļā Valda sapirkās žāvētu gaļu un priecīga kāpa autobusā. Neveiksmīgi izklaiņojies pa taigu, mednieks apsēdās uz celma, lai brīdi atpūstos pirms mājupceļa.

starpceļojums, L., *gājputnu ceļojuma posms, kurā tie uz laiku apmetas kādā vietā, lai atpūstos, barotos*, # Dažām gājputnu sugām rudenos raksturīgi starpceļojumi, kas atgādina klejošanu īstā ceļojuma virzienā, pie tam tie ilgstoši uzkavējas labvēlīgās vietās.

svētceļojums, L., *ceļojums uz svētu vietu*, # 6. augusta rītā pēc svētās mises Jēkaba katedrālē sāksies svētceļojums uz Aglonas baziliku. Liels daudzums musulmaņu no visām arābu pasaules malām ik gadu dodas svētceļojumos uz Meku un Medinu – musulmaņu svētajām pilsētām.

ōdiseja, L., *ilgs ceļojums ar daudziem piedzīvojumiem kā salīdzinājums ar sengrieķu epōsā aprakstīto ceļojumu*, # Magelāna vadīto ceļojumu apkārt zemeslodei, bez šaubām, var uzskatīt par

vislieliskāko ódiseju cilvēces vēsturē. Savā taigas ódisejā pamazām pierodu pie Baikāla pauguru kóntrastiem.

ekspedīcija, L., *ceļojums zinātniskās pētniecības nolūkā; kādas grupas vai vienības ceļojums uz tālu apvidu ar izpēti vai militāru uzdevumu*, # Viņš dodas atpakaļ uz Sagrišas ragu un gatavo jūras ekspedīciju uz Indiju. Čerska jauno darbu *Jaunsibīrijas ekspedīcijas savākto pēcterciāra zīdītāju dzīvnieku kóleksijas apraksts* izdeva Pēterburgā un pārtulkoja arī vācu valodā. 1744. gada vasarā Štelleram bija sakrājies tik daudz ekspedīcijas laikā savākto materiālu, ka viņš nolēma tos aizvest uz Pēterburgu publicēšanai. Būdams spórtā meistars kalnu tūrismā, viņš katru gadu piedalījās interesantās ekspedīcijās.

ekskursija, L., *ievērojamu vietu, muzeju, izstāžu u. tml. grupveida apmeklējums; grupveida izbraukums vai pastaiga izglītošanās, zinātniskā vai izpriecas nolūkā*, # Ārzemju viesiem patīk ekskursijas pa Vecrīgu un Rīgas jūgendstila kvartāliem. Tērvete ir kļuvusi par iecienītu ekskursiju óbjektu – daždien vasarā te ierodas līdz tūkstoš ekskursantiem.

safari, L., *vairāku dienu ilgs ceļojums, pārgājiens pa kādu Āfrikas apvidu (parasti medību nolūkā)*, # Latvijas Safari kluba mērķis ir apvienot medniekus, makšņerniekus, safari atbalstītājus un sekmēt tūrisma attīstību.

turneja, L., *ceļojums ar mērķi sniegt kóncertus, viesizrādes, piedalīties sacensībās un tamlīdzīgi*, # Teātra *Fenikss* darbības vieta ir Vīne, bet pašlaik esam turnejā uz Parīzi. Kāds turīgs angļu vijolnieks nolēmis izpētīt Paganīni tehnikas noslēpumu un sekojis viņam līdzī kādā kóncertu turnejā no pilsētas uz pilsētu.

kóncertceļojums / kóncertturneja, L., *ceļojums ar mērķi sniegt kóncertus*, # Ansambļa kóncertu sezónu šovasar noslēgs desmit dienu kopīgs kóncertceļojums pa Lietuvu, Baltkrieviju un Ukrainu. Kā vēsta Jēkabs Mediņš, A.Kólónna rīkoja dažāda stila deju vakarus, un viņas kóncertturnejas aptvēra Krievijas pilsētas no Aizkaukāza apgabaliem līdz Tālo Ziemeļu novadiem.

tūrisms, L., *ceļojumi ārpus pastāvīgās dzīvesvietas ar nolūku iepazīt dabas un kultūras óbjektus*, # Tūrisms ir aktīvās atpūtas veids, kas pieejams visu vecumu un prófesiju cilvēkiem. Mēs ceram, ka Latvija drīz vien kļūs par iecienītu ārzemju tūrisma valsti.

speleótūrisms, L., *ar alu izpēti un apskati saistīti ceļojumi*, # Līdztekus speleólóģijai sāk attīstīties speleótūrisms – Latvijā ceļojumiem pa alām nopietni pievērsušies ap sešdesmit pazemes taku un alu cienītāji.

turiāde, L., *viena veida tūrisma pasākums, kurā tūristu grupa vai grupas veic pārgājienu noteiktā apvidū*, # Turiāde ir pópulārs tūrisma pasākums, kura laikā dalībnieki veic daudzdienu pārgājienu.

APMEKLĒT, 2. kónj., R. v., *doties kurp un kādu laiku uzturēties noteiktā nolūkā*, # Kas apmeklējis Sāremā salu, tam ilgi paliks atmiņā šīs salas vēsturiskie pieminekļi. Māte teica, lai tu apmeklējot krusttēvu Gustu. Ražošanas kómbinātu *Rīgas audums* apmeklēja Tbilisi zīda fabrikas strādnieku un inženiertehnisko darbinieku delegācija. Nu viņš varēja remdināt savas kultūras slāpes – apmeklēt izstādes, teātrus, kóncertus. Mūzikas skolu apmeklē bērni no plašas apkāmes.

apcēl, -ceļ, -cēla, *bieži vai regulāri apmeklēt (sarunvalodā)*, # Zaķi bija apcēluši jaunās ābelītes – nepagāja gandrīz neviena nakts, kad tie nebūtu atstājuši dārzā savas pēdas. Tad to liepu apcēla dzenis – bijis, kur nebijis, viņš bieži atlaidās pie atlūzušā zara rētas un izlasīja visus tārpiņus un kukainīšus.

apmeklējums / vizīte, L., *gājiens kurp vai pie kā kādā nolūkā*, # Pašlaik man daudz laika prasa bieži zobārsta apmeklējumi. Tādām dāmītēm jau laika netrūkst visādu tur skaistumsalónu apmeklējumiem. Līviju nepatīkami pārsteidza atkārtotie Indrānes apmeklējumi viņas stundās. Vizīte pie inspektóra iznāca īsa, óficiāla un gluda – tik vien kā priekšā stādīšanās un instrukciju saņemšana. Pa telefónu iepriekš pieteicis vizīti, viņš aizbrauca ar svarīgo misiju pie Dieviņas kundzes. Viņš pie mums ieradīsies tikai uz īsu brīdi pieklājības vizītē. Kad biju saslimusi ar gripu, māte ataicināja ģimenes ārstu mājas vizītē. Ārstu vizītes notiek rītos pēc dežūras maiņas un brokastīm, un vizītē parasti iet nodaļas vadītājs, ārsti un vecākā māsa

PĀRCEĻOT / migrēt / kravāties / pārkravāties, 2. kónj. / **pārceļties**, -ceļas, -cēlās / **vākties**, vācas, vācās / **pārvākties / pāriet**, -iet, -gāja / **pārnākt**, -nāk, -nāca, / **izkustēt**, 3. kónj., R. v., *pārvietoties uz citu dzīvesvietu, apmešanās vietu u. tml.*, # Vecīcībnieki no Krievijas uz Latviju pārceļoja pirms vairāk nekā 150 gadiem. Tad dzejnieki apmetas Itālijas robežu tuvumā – Lugānā, lai izdevīgā gadījumā varētu ātri pārceļot uz šo plaši pazīstamo kultūras un mākslas zemi. Arī īsteni pilsētnieki

dažkārt pārceļo apmesties uz laukiem. Vāveres baros pārceļo uz labvēlīgākām dzīves vietām. Meklēdami labāku dzīvi, dienvidu štatu nēģeri migrē uz ziemeļiem. Pavasaros migrējot, putni dažkārt nokļūst grūtos apstākļos, ja atgriežas aukstums vai uzkrīt sniegs. Baltijas lasis pieskaitāms pie migrējošām zivīm, jo daļu sava mūža pavada upē, bet otru daļu – jūrā. Vecos laikos Jurgī bija diena, kad kalpi no iepriekšējā saimnieka kravājās pie cita saimnieka. Viņš pārkravājas no savas viensētas uz jauno ciematu. Viņi pārcēlās dzīvot uz pilsētu. Drīz mēs pārcelsimies uz jaunu dzīvokli. Mārīte pārcēlās uz dzīvi kaimiņu pagastā pie savas mātes. Cilvēki parasti pārceļas ar kravas automašīnu, bet apaļam puisim, kas tikko pārnācis no karadienesta, nebija ko mašīnā kraut. Lektors lasīja tik klusā, vārgā balsī, ka studenti no pēdējiem soliem pārcēlās tuvāk, lai uztvertu kaut daļu no saraustītās lekcijas. Rīt vai parīt saimes vīrieši pārcelsies gulēt pirmajā sienā klētsaugšā. Pārceldamies no vienas medību vietas uz citu, vilku bars iet cits cita pēdās. Lizete teica, ka vāksoties atpakaļ uz savu kaktu, kad kalpone no turienes aiziešot. Jautāju Mildai, kad tad šie vāksies iekšā jaunajā mājā, bet viņa atbildēja, ka neesot spēka kravāties. Nākamā rītā es pārvācos uz dzīvi glītā namā kādā klusā ieliņā. Mana ģimene uz šejieni pārvācās, kad man bija piecpadsmit gadu. Viesi no blakus telpām pārvācās uz zāli. Kad Domicella atgriezās savā istabā, kaķis bija pārvācies gultas vidū un gulēja tieši uz palaga. 1893. gadā Apsīšu Jēkabs pāriet skolotāja darbā uz Gulbenes draudzes skolu. Vecais kapteinis pārgāja uz tās pašas rēderejas citu – jaunāku un labāku kuģi. Studijas viņš nepamē, bet pāriet uz neklātienes nodaļu. Tā kā abinieku senči no dzīves ūdenī pārgāja uz sauszemi, to ķermeņa uzbūvē un dzīvesveidā notika lielas pārmaiņas. Jo ievēstie augi ir radniecīgāki vietējiem augiem, jo drīzāk uz tiem pāriet vietējie kukaiņi. Muzejs uz svētkiem pārgājis jaunās telpās. Jurgos viņš ar sievu pārnāca dzīvot uz ciemu. Dārta bija cerējusi, ka nu vīramāte pārnāks dzīvot uz Lejaslingām un būs kas auklē bērnu. Būs jau gads, kopš no Rīgas pārnācu uz Gaiķu meliōrācijas staciju. Kā mani jaunu te ieprecināja, tā ij nekur no šīs vietas vairs neizkustēju – nāca tie bērni cits pēc cita.

VĀKTIES, vācas, vācās / **lasīties**, 3. kōnj., R. v., *doties prom (sarunvalodā)*, # Izskatījās, ka uzbrucēji netaisās vākties prom, varbūt gatavo jaunu triecienu. Dod ātrāk viņiem to pudeli, lai vācas laukā, ka vēl ko nesaplēš! Skolotāja noskaldīja: „Tu, Plaudi, tūlīt vācies mājās un bez tēva skolā nerādies!” Ja tu esi atnākusi mani lamāt, tad tūdaļ vācies ārā no istabas, laukā no mājas! Vācies pie vēlna, ej, lai es tevi vairs te nerēdzētu! Vācies ratā un liec mani mierā! Šodien viņš līdz vēlai tumsai nekavēsies, bet atstās visu kārtībā un lasīsies prom. Nolieku uz lāvas savu driģenu nešļavu un lasos no pirts laukā. Tūliņ lasies mājās un nevienam nesaki, ka bijī pie manis! Lasies ārā no manas mājas!

aizlasīties, pbg., # Kaut tik nu neapniktu jaunai meitenei strādāt šajā nomalē un ātri vien neaizlasītos prom tāpat kā iepriekšējā.

aizvākties / aizkravāties, *pārcelties vai pārvietoties promvirzienā*, # Mēs no turienes pēc gada aizvācāmies uz citu dzīvokli. Tikko 1918. gada decembrī vācu okupanti aizvācās, Valkā atkal nodibinājās padomju vara. Drukmais puisis ar savām mantām aizvācās pie vagona durvīm. Mana sieva aizkravājās atpakaļ pie mātes.

atvākties / atkravāties, *pārcelties vai pārvietoties šurpvirzienā*, # Viņi no laukiem atvācās uz pilsētu. Uz jauno dzīvokli atkravājušies esam, bet vēl jāizsaiņo visas mantas, katra jānoliek savā vietā.

ievākties / iekravāties, *ievietoties ar iedzīvi jaunās telpās, jaunā vietā*, # Pēc pāris dienām mēs no teltīm ievāksimies jaunā, svaigi smaržojošā mājā. Universitātes sienās bija kļuvis par šauru, tāpēc 15 fakultātes ievācās jaunās telpās dažādos pilsētas rajonos. Trešajā istabā vēl notiek remonts, tajā iekravāsimies, kad viss būs kārtībā. Nedēļas nogalē iekravāsimies jaunajā dzīvoklī.

izvākties / izkravāties, *aiziet prom no iepriekš apdzīvotām telpām*, # No tās dienas, kopš no kopmītnes šī gala izvācās Zareckis un aizgāja dzīvot uz traktōristu galu, te arvien ir tagad klusi un mierīgi. No tās vietas viņi izkravājās jau pirms kāda gada, bet viņu jauno adresi es nezīnu.

novākties / nokravāties, *pārvākties uz zemāku stāvu*, # Kad otrajā stāvā atbrīvojās dzīvoklis, mēs no sava piektā stāva novācāmies lejā uz to. Kantoris tagad ir pirmajā stāvā, un mašīnrakstītājas arī nokravājās uz turieni.

uzvākties, *pārvākties uz augšēju, augstāku stāvu*, # Mums atlika uzvākties augšējā stāvā, jo visi zemākie jau bija aizņemti. Drīz pēc vakariņām uzvācāmies uz kūtsaugšas gulēt svaigā gaisā sienā.

savākties / sakravāties, *sagatavoties uz pārvākšanos*, # Māte rīt pārcelsies pie jaunākā dēla Raimonda, jāpalīdz viņai savākties. Mugursomas kravājot, būdā viss savandīts, katrs meklē savas mantas, izmetot replikas biedram, kurš nevar vien savākties. Nakts vidū mājā iebruka sveši bruņoti vīri un pavēlēja stundas laikā sakravāties prombraukšanai.

migrācija, L., # Dažās valstīs vērojama jauna iedzīvotāju migrācijas tendence – cilvēki atstāj lielpilsētu centrus un pārceļas uz priekšpilsētām. Iekšējā migrācija ir migrācija vienas valsts robežās. Svārstveidīgā migrācija ir cilvēku regulāra pārvietošanās vienas apdzīvotas vietas ietvaros – došanās uz darbu un atpakaļ, uz skolu, veikalu, tirgu u. tml. Tāpat kā lašiem, arī strauta fōrelēm ir migrācijas tieksme uz savām dzimšanas un nārstošanas vietām. Interesanta parādība ir airkāju diennakts migrācija – naktī tie paceļas ūdens virsējos slāņos, bet dienā nonirst dziļumā.

izceļot / aizceļot / emigrēt, *ceļot prom no līdzšinējās dzīves vietas*, # Daudzi lietuvieši pēc pirmā pasaules kara izceļoja uz Ameriku, ceļēdami tur sapelnīt naudu. Mātes radi bija izceļojuši uz siltajām zemēm. Redzams, ka iemītnieks taisās aizceļot – uz krēsliem krēkli un citas līdzņemamas lietas. Rudenī vairums putnu aizceļo uz siltām zemēm. Pólicijas nemitīgi vajāts, Pótjē emigrē uz Angliju.

laisties, laižas, laidās, R. v., *nievājoši par izceļošanu*, # Prieks redzēt arī kādu šurp braucam – tagad jau visi pasākuši projām vien laisties no tēvutēvu zemītes.

emigrācija, L., # Agrāk Ķīnā bija raksturīga nabadzīgo iedzīvotāju masveida emigrācija, it sevišķi uz dienvidaustrumu Āzijas zemēm.

ieceļot / atceļot / imigrēt, *ierasties no citurienes ar nolūku šeit apmesties*, # Šis Deģis vairs nededzināja ogles, kā to darīja viņa senči, kuri pirms daudziem gadiem ieceļoja šajā mežā un apmetās pie ezera. Tavrins cēlies no latviešu kólōnistiem Tauriņiem, kuri Irkutskas apgabālā un citur Sibīrijā ieceļojuši, brīvu zemi meklēdami. Atlantiskajā posmā Latvijā ieceļoja tie dzīvnieki, kas raksturīgi platlapju mežiem. Zīdtārpiņkoki jeb zīdkoki atceļojuši pie mums no Indijas un Ķīnas. Līdz 19. gadsimta 60. gadiem ASV imigrēja galvenokārt angļi, skóti un īri, tāpēc par amerikāņu nācijas valodu kļuva angļu valoda.

imigrācija, L., # Pašreiz Austrālijā iedzīvotāju skaits lielā mērā palielinās arī uz imigrācijas rēķina. 20. gadsimta 20. gados, kad ASV radās hrōnisks bezdarbs, valdība pieņēma virkni pret imigrāciju vērstu likumu.

reemigrēt, *atgriezties dzimtenē no emigrācijas*.

reemigrācija, *emigrantu atgriešanās dzimtenē*.

repatriēties, 2. kónj., R. v., *reemigrēt (galvenokārt par kara gūstekņiem, bēgļiem, pārvietotām persōnām u. tml.)*, # Bēgļu nometnes apmeklēja Padomju Savienības pārstāvji un delegācijas, aicinot bēgļus repatriēties uz okupēto Latviju.

repatriācija, L., # Kónvencija par apiešanos ar karagūstekņiem satur vairākas nórmas par gūsta izbeigšanos, kad notiek gūstekņu repatriācija.

KLEJOT / klaiņot / mētāties, 2. kónj. / **klīst**, klīst, klīda / **klimst**, klimst, klimta / **maldīties / svaidīties**, 3. kónj., R. v., *bieži mainīt uzturēšanās vietu*, # Es – meža meliorācijas inženieris – klejoju no vienas vietas uz otru, jo mana specialitāte man šķita garlaicīga un neinteresanta. Es klaiņoju plašā apgabālā – no Lubānas līdz Alūksnei. Gadiem ilgi viņš ir mētājies pa pasauli. Tālus, tālus ceļus klīdu, Visur bija posts un bads (H.Gāliņš). Viņš ir daudz ceļojis un klīdis, dzīvojis Vācijā, braucis uz Skótiju. Nelaimīgā daudzbrēnu kalpa ģimene klīda no vienas mājas uz otru. Tēva dēļ ģimenei bija jāklimst no mājas uz māju, jo tādu dzērāju nekur ilgāk par gadu neturēja. Apnicis klimst bez noteikta darba, viņš Antverpenē salīga uz kuģa par kurinātāju. Skolotājs ilgi maldījies svešumā, līdz beidzot apmeties šai pilsētā. Kas zina, kurā pasaules malā viņš tagad maldās un vai vispār ir dzīvs. Pa pasauli svaidīdamies, esmu arī ko iemācījies.

aizklaiņot / pārklejot, pbg., # Darbu meklēdams, aizklaiņoju līdz Uspenskai un strādāju turienes raktuvēs. Esmu pārklejojis vai pusi pasaules.

izklejoties / izklaiņoties / izdauzīties / izmētāties / izvazāties, *daudz klejot*, # Pakalna brālis arī bija savā laikā izklejojies pa vācu armijas daļām. Pirmajā karā izkarojos pret vācieti, tad izklaiņojos pa Ukrainu, Pievólgu un Sibīriju, līdz beidzot atgriezos Kurzemē. Izdauzījies pa dažādām próvincēs pilsētiņām, nu atkal esmu Rīgā. Pa pasauli izmētājies, vientulības un svešuma apnicis, Sīmanis tagad alka pēc silta kaktiņa. Viņš ir izvazājies pa pusi pasaules.

klaiņot / mētāties, *klaiņot pamestas vai zaudētas dzīvesvietas dēļ*, # Tēvam un mātei atņemtas vecāku tiesības, zēns dzīvojis internātskolā, vēlāk sācis klaiņot. Arī šepat visu laiku mētājušies bezdarbnieki, sala un bada rēga nobiedēti.

BĒGT, bēg, bēga / **mukt**, mūk, muka / **sprukt**, sprūk, spruka / **laisties**, laižas, laidās, R. v., *doties prom no kaut kā draudoša vai nepatīkama*, # Bēg / mūk kā žurka no grimstoša kuģa (Paruna). Šie bēg kā peles no kaķa. Ieraudzījis vajātājus, viņš metās bēgt. Deg liesmās Piektais gads kā zobēns zvīlojot, Bēg vācu kungi prom, tiem zeme grīļojas (J.Sudrabkalns). Es muku laukā no pirts meitām pakaļ. Zaķis mudīgi pa durvīm laukā un nu tik mukt, bet vilku māte pa pēdām pakaļ. Bija ātri jāizšķiras, vai iet droši uz priekšu skolotājam pretī vai mukt atpakaļ. Mūk kā vēlns no krusta (Paruna). Pēteris muka prom no mājām vēl pa divi lāgi. Mēs ar Prīdi paķērām savus darbarikus un sprukām laukā pa durvīm. Es nostājos Maksim pretim pavisam tuvu, tā, lai viņam vairs nebūtu, kur sprukt. Ludis uzsauca, ka jālaižas, kamēr nav par vēlu, un metās skriet. Pēdējā stunda bija vingrošana, un Zīgis bija nodomājis no tās laisties.

aizbēgt / aizmukt / aizsprukt / pasprukt / aizlaisties, *pbg.*, # Zaķis aizbēga pāri pār lauku. Galvu pacēlusi, odze šņāca uz ezieni, gribēdama to atbaidīt un tad pati aizbēgt. Kad viņam bija jāiet zaldātos, viņš aizbēga uz Ameriku. Jūle nakts laikā bija aizbēgusi uz Grašiem un negāja vairs atpakaļ uz māju. Suns jau bija aizmucis no ganiem uz māju. Ganuzēns solījās otrā dienā no saimnieka aizmukt. Pēc vēlēšanām vairums akcionāru aizmuka, lai nevajadzētu sarunāties ar izbalsoto priekšsēdētāju. Ar māti man ir norunāts, ka iešu līdz līgotājiem, bet tētis pat nepamanīs, kā aizmukšu gar klētiņas stūri. Ilgi gan nesēdēšu, ka neaizsprūk zirgs – lāga nepiesēju, tāds tramīgs. Atskrien Ūlga kliegdama, ka teles esot pasprukušas, lai nākot ķert rokā. Ja uznāks pēkšņs lietus, varēs pasprukt netālajā pajumtē. Pūsis kā ozols, bet nobijās un aizlaidās. Mednieks bija atšāvis vilkam papēdi, bet pelēcis pratis arī uz trim kājām aizlaisties.

atbēgt / atmukt / atsprukt, *bēgt šurp no kurienes; bēgt sānis, nost*, # Es atbēgu līdz tuvākajām mājām, un tad mani ķērāji atkāpās. Uz šo kluso Vidzemes nostūri atbēgu, lai glābtu savu kailo dzīvību. Viņš atbēga nost no ceļa, kad cieši garām patraucās melns džips. Suns atkal atmucis no ganiem mājās. Par mata tiesu viņš atmuka sānis no ūdens šalts, ko Ilga rumulēs gāza viņam no spaiņa virsū. Kaķis pa kāju apakšu atsprucis atpakaļ istabā.

izbēgt / izmukt / izsprukt, *bēgt ārā no kurienes; aizbēgt nenotvertam*, # Novakarē izbēdzis no gūstekņu vilciena, viņš paslēpās pie nomales būdniekiem. Viņš pat izbēga no cietuma, pārvarot sešus metrus augstu dēļu sētu. Mācītājs bija izbēdzis pa ģērbkambara lodziņu. No šī cietuma vēl nekad neviens neesot izbēdzis. Ja vējš stiprāks, tad pat ar autō nevar izbēgt no stepes ugunsgrēka. Mežmalā viņiem piesitās brūns šunelis, laikam garākā brīvsoli no mājām izmucis. Saprazdams, ka nav iespējams izmukt un noslēpties, putns pieplaka pie zemes un sagaidīja vajātāju, acis vārstīdams. Inga divos pirkstos turēja aiz čupra lauku peli, kura spārdījās, gribēdama izsprukt.

iebēgt / iemukt / iesprukt, *bēgt kurp iekšā*, # Viņš pārskrēja pār ceļu un iebēga mežā. Ieraudzījusi pagalmā svešinieku, Lība iebēga atpakaļ klētiņā. Gājēji ar šausmām metās sāņus, lūkodami iemukt tuvākajos vārtos. Pele iesprūk alā. Runcis pamanījās iesprukt sētas spraugā. Tēvs atnāca ar stibu, bet Jūle iespruka kūti un aizšāva koku durvīm priekšā.

pabēgt / pamukt / nobēgt, *bēgt nelielu gabalu; bēgt zem kā*, # Kad bullis nesās man virsū, es pabēgu sānis aiz koka. Lietus laikā varēja pabēgt zem nojumes. Mazākie bērni pabēga zem gultas. Karstās dienās vārdes meklējot ēnu, pabēg zem platlapainiem augiem. Mēs pabēgām malā un gaidījām, Kamēr citi mums garām nojās (I.Ziedonis). Kad sākās lietus, publika ātri pamuka uz visām pusēm. Viņš slidots, kur vien gribēs, un visi pārējie pamuks viņam nost no ceļa. Uzjautāts mazais puika neatbildējis pamuka aiz šķūnīša stūra – laikam jau nebija radis svešu ļaužu. Ierāvis asti kājstarpē, suns lūkoja pamukt zem kādas mēbeles. Gājēji jau pa gabalu nobēga ceļa malā, apstājās un gaidīja, kamēr kāzinieki pabrauc garām.

nobēgt / nomukt / nosprukt, *bēgt no kurienes lejā; aizbēgt un paslēpties*, # Viņš ātri nobēga lejā pa kāpnēm. Padzirdusi, ka nāks ķekatas, Annele gudroja, kur nobēgt, kur noslēpties. Viņa satrūkās un žigli kā stirna nobēga aiz kādas gubas. Mēs tālu prom nebrauksim, nobēgsim tikai

mežā, kamēr frōnte pāries. Viņš iet gar reliņu ar skaidri jaušamu mērķi – nomukt no kuģa. Viņš nospruka lejā pa sētas kāpnēm.

sabēgt / samukt / sasprukt, *iebēgt kurp vairākiem, daudziem*, # Kad uznāca lietusgāze ar pārkonu, ļaudis no lauka sabēga šķūnī. Līdz pusei vien izvilka Tēraudiņa zobentiņu, Jau sabēga ienaidnieki Kā zvirbuli kaņepēs (T. dz.). Kad tuvojās frōnte, ragciemieši samuka Vecupes mežā. Vīgriezēs sagūlušās aitas spruka augšā un samuka krūmos. Abas peles paguva sasprukt caurumā.

uzbēgt / uzsmukt / uzsprukt, *bēgt uz kā vai kurp augšā*, # Zaķis uzbēga uz šosejas tieši braucošas mašīnas priekšā. Abas vāveres žigli uzsmūk augšā eglē. Kad šunelis ierējās, vāvere uzspruka augšā kokā.

pārbēgt / pārmukt / pārsprukt, *bēgt pāri kam; slepeni pāriet pretinieka pusē; bēgšus atgriezties mājās*, # Zaķis pārbēga / pārmuka pāri izcirtumam un pazuda mežā. Kad Spānijas ziemeļus ieņēma falangisti, tēvs ar ģimeni zvejnieku laivā pārbēga pāri jūras līcim uz Franciju. Pienāca no Kārļa pirmā ziņa, ka viņš no leģiona pārbēdzis / pārmucis pie krieviem. Pēdējā brīdī pirms negaisa paspējām pārbēgt / pārmukt no lauka mājās. Suņa ķerts, kaķis paspēja pārsprukt pāri žogam. Pašā pēdējā brīdī pirms negaisa viņiem izdevās pārsprukt no lauka mājās.

bēgšus, v., *bēgot*, # Gandrīz bēgšus viņš metas atpakaļ uz māju. Bēgšus no suņa paglābties nevar – tas skrien ātrāk par jums.

bēgtin / bēdzin, v., *pastiprinājums vārdam bēgt*, # Svētdienās Visvaldis bēgtin bēga prom no mājas. Bēdzin bēga tautu meita, Dzirdēj` mani runājot (T. dz.).

bēdziens / muciens, l., *bēgšana*, # Ja bēdziens prom no verģu dzīves izdevās, tad milzīgajos mežos varēja sākt svabādu mežaļaužu dzīvi. Pēc brāzmaina muciena puikas sveikā nokļuva drošā slēptuvē.

ŠMAUKT, šmauc, šmauca, R. v., *paslepeni vai veikli bēgt*, # Suns pienāk pie durvīm un paraugās, kas ārā notiek – ja līst, tad mājas sargs šmauc atpakaļ virtuvē. Tikko pārējie zemnīcas iemītņieki aizmigs, viņš šmauks ārā.

aizšmaukt, *šmaukt prom*, # Es gaidīju brīdi, kad varēšu nepamanīts aizšmaukt. Dāvis iekritis kā akā – būs vēl uz dāru aizšmaucis. Kautrīgie darbvīri manījās aizšmaukt no raibā puļā, kurā tie uzmanību piesaistīja kā šīsdienu varoņi.

atšmaukt, *šmaukt šurp*, # Ganuzēns pa brokastlaiku atšmauca uz māju.

iešmaukt, *šmaukt kurp iekšā*, # Paulis ir noģērbies un iešmaucis gultā. Ielējis tēju divās glāzēs, saimnieks ar tām veikli iešmauca dibenistabā.

izšmaukt / izšmaukties, *šmaukt no kurienes laukā vai cauri kam*, # No mājām izšmaucu bez mātes ziņas. Kad sieva metās vīram virsū, tam izdevās tikt līdz durvīm un izšmaukt ārā. Mēs tik ātri izšmaucām cauri virtuvei, ka neviens tur esošais nepaguva ij atjēgties. Briedis no masta bija izšmaucies laukā. Līdzīgs lokanai čūskai vilciens izlocījās caur kalnu līkumiem, izšmaucās caur tumšajiem tunēļiem.

nošmaukt, *šmaukt no kurienes lejā*, # No kūtsaugšas viņš nošmauca neviena nepamanīts.

pašmaukt, *šmaukt garām*, # Pōstenim es pašmaucu garām nepamanīts.

pāršmaukt, *šmaukt kam pāri; atšmaukt mājās vai iepriekšējā vietā*, # No pavārtes iznāk meļns kaķis un pāršmauc šķērsām pār ielu. No talkas kōlhōzā es pēc pusdienām pāršmaucu uz māju.

piešmaukt, *pielavīties*, # Es klusām piešmaucu pie groziem un piebāzu ar āboliem pilnas kabatas.

uzšmaukt, *bēgt kurp augšā*, # Vāvere uzšmauca kokā. Viņš prata pa vecajām koka kāpnēm uzšmaukt augšā tā, ka tās pat neiečīkstējās

DEZERTĒT, 2. kōnj., R. v., *izvairīties vai bēgt no karaklausības; aizbēgt no savu pienākumu pildīšanas*, # Viņš bija dezertējis no iesaukšanas leģiōnā un slapstījās Kurzemes mežos. Dēls viņam bija dezertējis no armijas un šorīt tika nošauts. Kad viņš jau gribēja pamest skolu, klasesbiedri neļāva viņam būt mazdūšīgam, neļāva dezertēt.

ZAGTIES, zogas, zagās / **līst**, lien, līda / **lavīties / manīties / slapstīties**, 3. kōnj., R. v., *slepus pārvietoties*, # Varonīgais otrais bataljōns cīnās, vēl izmisīgi sargādams frōntes vārtus un nezinādams, ka tam no sāniem jau zogas klāt ienaidnieks. Jau agrā bērnbā novēroju, ka mīlnieki zagās uz klusām vietām, kur tos neviens nerēdz. Mēs uz pirkstgaliem klusi zagāmies pa gaiteni uz manu galu. Sirdīgi rūkdams, suns no aizmugures zagās pie maniem stilbiem. Pieplacis ietves malai, runcis zagās klāt baložiem. Peles te ierakumos kļuvušas tik pādrošas, ka pat dienas laikā zagās pie

kareivju maizes doniņām. Pirms kādām dienām Mutriķiene paslepšus līda pa mūsu alksnāju un uz mūsu govīm galvu vien grieza. Nu bija skaidrs, ka tas ir špiks, ka tas neatkāpsies, bet līdīs mums visu laiku nopakaļus. Viņa nebija gājusi pa ceļu, bet lavījiesies pa takām, pa stigām kā zagle, lai nevienu nesatiktu. Lūsis lavās tuvāk stigai pa pašu biezāko eglīšu saaudzi – ātri un klusi. Mājup iedams, es manījos pa klusākām ielām, jo atļaujas pārvietoties naktī pa pilsētu man nebija. Es piesardzīgi manos uz strauta pusi. Man no viņa bail, tāpēc allaž manos tālāk nost no viņa acīm. Izbijusies varde gariem lēcieniem manījās prom no šaubīgās vietas. Suns palika tikpat kā ūdenī iekritis, nekādas zīmes neliecināja, ka slaptstītos apkārt ļaužu tuvumā.

aizzagties / aizlīst / aizlavīties / aizmanīties / aizslapstīties, *zagties promvirzienā*, # Jau manā pirmajā ganu dienā dažas govīs aizzagās uz rudzu lauku. Ilga kā pelīte aizzogas prom no pārējiem uz savu istabu. Es aizzogos no ļaudīm vientulībā. Dabūjusi savās rokās tādu neatļautu grāmatu, Inga aizlīda ar to prom pustumsā kaktā. Jā, man nevajadzēja klusām aizlīst prom no biedriem, bet atklāti pateikt, ka priekšlikumam nepiekrītu. Nakti bēguļi pavadīja ģimenes dārziņos, bet no rīta pa šaurajām nomales ieliņām kaut kā aizlavījās līdz Sarkandaugavai. Parks nebija liels, tāpēc līdz vārtsarga mājiņai man tikai reģumis izdevās aizlavīties nepamanītam. Man bija dūšas diezgan šad un tad aizlavīties uz bagātīgo ogu vietu un krietni saēsties. Agnese izmantoja brīdi, kad pārējie bija aizrāvušies sarunās, un aizmanījās uz ģērbtuvī. Gar pakškiem slapstīdamies, zēni aizmanījās līdz sādžas otram galam. Zīmaļa atkal nobēgusi no ganāmpulka un aizmanījiesies kārumos. Puika manīgi gar mājas stūri aizslapstās prom.

atzagties / atlīst / atlavīties / atmanīties, *zagties šurpvirzienā*, # Naktīs uz ozolu aleju atzogas āpši šņakarēties ar nobirušajām zīlēm. Arī večais Akmanis pa krūmiem klusi atlīda aplūkot jauno grāvi. Kuniberts demónstratīvi atstāja sapulci un līdz ar viņu vēl kādi trīs četri, kuri gan vēlāk atlīda atkal klusu atpakaļ. Un, kad kaķa soļiem atlien vakars, Dzirdu zvaigžņu melōdiju tālu (H.Galiņš). Atkal Raibaļa bija atlavījiesies no ganībām uz mājām. Kad večāki aizgājuši gulēt, jaunie mīlnieki parasti atmanījās uz norunāto satikšanās vietu.

iezagties / ielīst / ielavīties / iemanīties / ieslapstīties, *zagties kurp iekšā*, # Toms naktī iezagās dārzā un uzmanīgi tuvojās mājai. Divas govīs ir aizlavījušās no pulka un iezagušās āboliņa laukā. Kaķis klusi iezagās istabā. Pusnaktī Rīgas jūras licī iezogas ienaidnieka laiva. Viņš centās būt nopietns, bet viņa lūpu kaktiņos tomēr iezagās šķelmīgs smaids. Viņa rakstā arvien iezogas kāda kļūda – vai trūkst kāda garumzīme vai kómats. Istabā jau bija iezagusies zilgana krēsla. Lielpilsētā ielien arī ienaidnieki – iezogas bijušais nepmanis, kuram ik vaibstā paslēpusies viltība. Vīri palūkojās apkārt, kā pārbaudot, vai bez viņiem šķūnī nav ielavījies vēl kāds. Nikiņš klusi ielavījās savā gultiņā. Kaķis ielavās priekšīņā Jēkabam pa priekšu. Istabā jau ielavījiesies dziļa krēsla. Puika pa logu iemanās istabā. Bet tikko jaunieši ieslapstījušies pagalmā, tā uz mājas sliekšņa iznāk Pauļa tēvs.

izzagties / izlīst / izlavīties / izmanīties, *zagties laukā no kurienes*, # Es klusām apģērbos, paņēmu savas mantiņas un uz pirkstgaliem izzagos ārā. Viņa piesardzīgi izlīda no savas istabas un klusi aizzagās uz virtuvi. Kopā ar citiem jauniešiem viņa slepus, bez ārsta atļaujas, bija no slimnīcas pagalma izlavījiesies parkā. Kristīne toreiz klusi izlavījās pa durvīm un, galvu nodūrusi, gāja pāri kāpai. Viņš klusām izmanījās laukā, lai kāds nepamana viņa asaras. Viņš klusiem soļiem izmanījās priekšnamā.

nozagties / nolīst / nolavīties / nomanīties, *zagties lejup; slepus pazust*, # Klusi nozagos lejā pa kāpnēm. Divas govīs atkal nozagušās no pulka un ielavījušās labībā. Bēniņu istabiņas vientulībā nolīdis, viņš mēģina kaut ko rakstīt arī pats. Cūku bērū laikā mēģinu aizšmāukt no mājām vai nolīst kaut kur, kur mani neatrastu. Nepamanīts nolavījos lejā pagrabā. Likās, ka kāds nolavījās gar logu. Viņš ātri nomanījās pa kāpnēm lejā.

pazagties / palavīties, *zagties zem kā, garām kam*, # Suns nemanīti pazogas zem galda. Kaspars klusi uz pirkstgaliem pazagās garām Elzas istabas durvīm. Atkal tā zaglīgā govīs jau palavījiesies labu gabalu nost no pārējā pulka.

pārzagties / pārlavīties / pārmanīties, *zagties pāri kam; slepus atgriezties mājās*, # Dažkārt pāri robežai slepeni pārzogas spiegi vai kóntrabandisti. Vēlu vakarā Vija klusi pārzagās mājās un ieslēdzās savā istabā. Pārlavījiesies pāri sliežu ceļu sastiegrojumam, pa kuru staigāt stingri aizliegts, Anitra jau bija mežmalā. Līdz robežai viņš jau ticis, atlicis pārlavīties tai pāri. Abas viņas uz pirkstgaliem pārmanījās pāri saimes istabai un izslīdēja laukā pa durvīm.

piezagties / pielīst / pielavīties / piemanīties, *zagties kam klāt; parādīties negaidīti*, # Viņa piezagās pie durvīm un noklausījās sarunu aiz tām. Piesardzīgajiem strausiem neviens nevarēja piezagties nepamanīts. Kamēr vīri tā trieca, tukšodami kausu pēc kausa, piezagās vakars. Slimība bieži piezogas nemanāmi un sākumā cilvēku neapgrūtinā. Nelaime piezagās negaidīta. Slēpdamies aiz krūmiem, Artūrs pielīda pie loga. Vecums pielien kā zaglis – vienu dienu tikai apķeries, ka garozu nevari saēst. Bruņoti sargi, torņos pakāpušies, vērīgi raugās, lai pa tumsu nepamanīti nepielavītos ienaidnieki. Kad vilki bija pielavījušies jau itin tuvu, abi vīri iekliedzās. Zagšus pielavos miegā iegrimušās mājas galam un ilgi lūkojos augšējā logā. Kamēr pieguļnieks gul, zirgs piemanās Ozoliņu rudziem.

uzzagties / uzlavīties / uzmanīties, *zagties kurp augšā*, # Kad viņa uzzagās pie manis vēlās novakarēs un atgūlās uz vecās zirgu segas, manī aprima viss nemiers. Viņš uzzagās uz kāda kuģa un aizdevās pasaulē. Zēns atkal uzlavās bēniņos papētīt tur saliktās liekās mantas. Puikas uzmanījās kokā augšā līdz pašiem vārnu pērķliem.

zagšus / pazagšus / slepu(s) / slepšus / paslepūs / paslepšus, v., *ciemim nemanot*, # Nate zagšus paskatījās uz Noriešu pusi, cerot tur ieraudzīt kādu cilvēku. Piegāju klusi, kā zagšus pie savas klētiņas durvīm. Tad klusi klusītiņām, pazagšus gar ogu krūmiem un laidaru iemetos pirtī. Viņš pienāca kā pazagšus, tā sakot, izauga pēkšņi manā priekšā. Vecāmāte pazagšus norausa uzbāzīgu asaru. Pazagšus aplūkoju savus galda biedrus. Paslepūs noslauku sviedrus, jo man kauns par savu drīzo piekusumu. No manis baidīdamies, veči sīvo sūca paslepšus. Iznākusi no rijas, Alda slepšus aplūko māju un pagalmu. Viņi abi slepus saskatījās. Meitene slepus zogas pie grāmatas, kuru bargais tēvs un stingrā māte aizliedz lasīt. 1839. gadā Vāgners, kreditōru vajāts, slepus pamet Rīgu. Es pati tā nedarbe, Kas jūt pēc aizliegtiem augļiem dziņu Un slepu grib lasīt grāmatiņu (Aspazija).

LODĀT / ložņāt, 2. kónj., R. v., *staigāt ko vērojot, meklējot u. tml.*, # Viņi lodāja ap dzirnavām un skatījās pa visiem logiem, bet iekšā tiešām bija tikai pamestība un putekļi. Nokusīs sniegs, un ap šīm mājiņām sāks lodāt rīdzinieki, solot baltu naudu par vienu istabiņu vai verandu vasaras atpūtai. Andžs krūmos tecinājis no melases pašbrūvēto, un jau dienā viņam vienbrīd licies, ka apkārt pa alksnāju kāds ložņā. Žandarmērijas spiegi pastiprināti ložņāja gar aizdomās turēto partizānu atbalstītāju viensētām. Visu dienu īpašnieks ložņāja pa darbnīcu, vērodams strādnieku darba paņēmienus un kustības. Pa mājām ložņāja svešie karavīri. Pa dārzu ložņā kaķe – no viņas uzmanīgajiem soļiem pat sausa lapiņa neiečaukstas. Un, ja katlu telpā nočirkstēja izdedži, tad visi zināja, ka tur ložņā peles. Bet strazdiene ložņāja un ložņāja starp niedru ceriem, meklēdama ilgi un uzmanīgi.

palodāt / paložņāt, pbg., # Viņš uzkāpa uz bēniņiem palodāt / paložņāt starp vecajām mantām.

izlodāt / izložņāt / aplodāt / apložņāt, *izstaigāt daudzas vietas*, # Majors bija izlodājis katra vada ierakumus, izrunājies ar karavīriem. Viņš šeit visu pazīst, visas malas, visus kaktus ir aplodājis / apložņājis.

izlodāties / izložņāties, *ilgāku laiku, daudz lodāt*, # Viņš reizēm cauru dienu kopā ar suni pa mežiem, pa purviem izlodājas / izložņājas.

ĶEMMĒT, 2. kónj., R. v., *izkārtojoties vairākiem cilvēkiem ķēdē, izstaigāt noteiktas pārmeklējamās platības*, # Viņā ciema galā jau iet žandarmu ķēde, ķemmēdama māju pēc mājas – ar suņiem izokškerē visus kaktus, meklē vīriešus. Katru nakti notiek tvarstīšanas, karavīri ķemmē ielu pēc ielas, ielaužas mājās, visu izvanda. Viņi devās uz kādu salu purvā, jo šucmaņi gatavojās ķemmēt mežu.

izķemmēt, pbg., # Izķemmējuši mežu, gvardi iznāca tā pretējā malā.

pārķemmēt, *izķemmēt; ķemmēt atkārtoti*, # Karaspēka daļa, kas bija ieradusies pārķemmēt mežu, nebija atradusi neko, nekādas pēdas.

DZĪT, džen, dzina / **triekt**, triec, trieca / **trenkt**, trenč, trenca, K., *piespiedu kārtā virzīt cilvēkus vai dzīvniekus kurp vai kādā virzienā; mehāniski virzīt kādu ķermeni*, # Daži dragūnu jātnieki aizauklešoja dzīt kopā cieminiekus. Netālu no dzelzceļa stacijas bruņoti cilvēki veda spekulantu baru – viņus dzina pa ielas vidu. Melīta aizskrēja dzīt govīs ārā no labības. Laiks dzīt lopus ganos. Kas grib baltas villainītes, Lai džen aitas pieguļā (T. dz.). Dzinēji tagad sāk dzīt zaķi pa upes krastiem. Baltijas frontes karaspēks dzina laukā ienaidnieku no Latvijas ziemeļu rajoniem, trenca to uz Rīgas pusi. Vīrietis pa ceļu dzina ratiņus. Nosēdies airos, Pičs ar spēcīgiem vēzieniem dzina

laivu uz priekšu. Reinis ar stibu trieca svešo vepri laukā no kartupeļiem. Kas tevi triec tik tālu jūrā, it kā nevarētu peldēties tepat gar krastu! Viņi līduši svešā dārzā, bet sargs ar stibu triecis viņus prom. Paša dēls dzen tevi laukā no mājas, triec prom kā vecu suni. Kad vāciešus triecām atpakaļ, pats redzēju, kāds tuksnesis tur ap Pleskavu bija. Jāiet trenkt govīs kūti. Viņš pavēlēja kučierim trenkt zirgus uz to ciemu, kur dzīvoja mazais sveču meistars. Ķēvīte ietur lēnu riksi, izliekas, ka steidzas, lai jātnieks netrenktu ātrāk. Piepeši no turienes, sveša suņa trenkts, šurp nesas kaķis. Aiz vārtiem sargi cietumniekus trenca gandrīz skriešus. Miķelsōns trenca gūstekni sev pa priekšu.

padzīt / patriekt / patrenkt / aizdzīt / aiztriekt / aiztrenkt, pbg., *dzīt mazliet kādā virzienā; dzīt prom*, # Pievakarē gans jau padzina lopus uz māju pusi. Saimnieks, rokas plātīdams, padzina zirgus krūmos. Aina ar kurpes purngalu padzina tālāk kādu resnu, neveiklu vaboli. Jāpadzen pīles uz priekšu, uz diķa pusi. Tu ņem striķi rokā un govi ved, bet es no pakaļas ar riksti padzīšu! Ja putnu medībās suns padzen arī kādu zaķi, tad nevajag viņu par to sodīt. Kad saule sāk karsēt, ganāmpulku vajag padzīt ēnā zem kokiem. Manu vectēvu barōns padzina no mājām, un tēvu tāpat nodzina no zemes, kad tā bija iekopta. Kad aktrise sāk raudāt, režisōri izturas dažādi – cenšas mierināt, izrāj, pat padzen no skatuves. Karavīri gāja kaujā, lai padzītu iebrucējus no mūsu zemes. Izvērsušies ķēdē, liepājnieki padzina pretinieku no tā pōzīcijām. Patriec tos lopus uz priekšu, tālāk no miežu lauka! Hrōnikās Autīni pirmo reizi piemin 1206. gadā, kad te ieradies sludinātājs Dāniels, bet ticis patriekts. Ienaidnieks no pilsētas ir patriekts. Janelim nebija laika suni patriekt atpakaļ uz māju, un tas nu aizskrēja līdz pat skolai. Vecā vilcene no bara tika patrenkta. Kad tītars metās puisēnam krūtīs, atsteidzās māte un negantnieku aizdzina. Jau tik vēls, bet lopi vēl nav aizdzīti uz ganībām. Ar airi atgrūdiens no krasta, ātri aizdzenu laivu līdz vietai, kur biezi alkšņi saauguši abos krastos. Jāaiztriec aitas uz aploku. Ods man uzmetas uz pieres, es šo aiztriecu, bet viņš pēc brītiņa atkal klāt. Mammās histērijas dēļ meitene steigšus aiztriekta uz aptieku pēc nomierinošām zālēm. Ar spēcīgu sitienu viņš aiztrieca bumbu uz laukuma otru galu. Te uzrodas lielāks vēzis, kurš aiztrenca mazākos prom no beigtās vārdes. Suns noskurina ausis, it kā viņam mušas jāaiztrenca.

atdzīt / attriekt / attrenkt, *dzīt šurpvirzienā*, # Aizsūtīju bērņus atdzīt mājās sivēņus. Lopi nemierīgi, laužas uz māju un atdzīt tos atpakaļ pret vēju nav vairs iespējams. Dūmiņu laukos locījās vecā Alvīte un kopš pavasara vāciešu atdzītā krievu ģimene. Pōlicisti demonstrantus atdzen nost no ēkas. Šos akmeņus uz Baltiju senatnē atdzinis milzīgais Skandināvijas šļūdonis. Gans attrieca aitas atpakaļ uz lauka. Brunis attrieca bumbu uz laukuma malu. Barōnēns mētas Mārīņam klāt, bet tas ar ieroča sitienu attriec viņu atpakaļ. Skrēju attrenkt aitas nost no siena kaudzes.

apdzīt / aptriekt / aptrenkt, *dzīt apkārt kam*, # Apdzinu aitas apkārt aplokam. Apdzinu zirgu ar ecēšām vēlreiz gabalam apkārt un tad laidām uz māju. Suns aptrieca lopus apkārt visai nokalnītei. Aptrenca stīvo ķēvi kādas reizes ap riju, lai top lunkanāka.

iedzīt / ietriekt / ietrenkt, *dzīt ko kurp iekšā*, # Aitas no aploka jāiedzen kūti. Sausākā laikā gani iedzen lopus paganīties purvā. Viņš iedzina kaķi mājās, jo tas pagalmā glūnēja uz zvirbuļiem. Puisis mētas sānis un ar izbiedēta, kaktā iedzīta zvēra skatienu paveras augšup. Kubieši ienaidnieka desantu satrieca un iedzina jūrā. Suns ganam palīdzēja ietriekt sivēnu aizgaldā. Ienaidnieks tika ietriekts muklājā. Kad metās krēsla, Dace izgāja ietrenkt vistas kūti. Sieva ietrenca bērņus savā istabā, lai nemaisās pa kājām. Arī ietrenkts būdā, suns nepārstāja rūkt uz svešiniekiem pagalmā.

izdzīt / iztriekt / iztrenkt, *dzīt ko no kurienes laukā vai cauri kam*, # Jāskrien izdzīt aitas laukā no āboliņa. Saimniece izdzina govīs aplokā. Dzenot uz pašreizējām ganībām, lopus jāizdzen cauri nelielai ataugai. Vīrs acenēs atgādināja mākslas mīlotāju, kuru aulekšiem grib izdzīt caur gleznu galeriju. Mani vecāki bija izdzīti no mājām un gājuši bojā kaut kur Vācijas lielceļos. Žandarmi neatkāpās ne soli, kamēr nebijām izbraukuši uz lielceļa un pievienojušies izdzīto bēgļu straumei. Suns iztrieca abas vistas no siles, bet saimniece iztrieca šo pašu no kūts. Suns iztrieca kaķi cauri visam pagalmam. Es viņu ar slotas kātu iztriekšu laukā, ar suņiem izrīdīšu! Šodien latviešu divīzijas karavīri iztrieca vāciešus no Bōrōvskas. Virēja iztrenca kaķi no virtuves. No mājas iztrenktais suns ielīda šķūnī. Drīz bermōntieši būs iztrenkti arī no Liepājas.

iedzīt / pietriekt / pietrenkt, *dzenot pietuvināt ko pie kā*, # Piedzinām lopus pie ūdens siles padzirdīt. Suns pietrenca aitas pie kūts durvīm.

nodzīt / notriekt / notrenkt, *dzīt lejup vai nost no kurienes; dzīt kādu noteiktu laikposmu vai attālumu*, # Viņš nodzina kaķi no palodzes un attaisīja logu. Lopus līdz četriem noturēja kūti un tad nodzina tepat lejā Spilvas ganībās. Saimniece aizsūtīja puīseli nodzīt vistas no miežiem. Aijas uzdevums bija stāvēt pie zirga un ar lapainu vicu nodzīt dundurus tam no muguras. Palaidu suni

notriekt lopus no āboliņa lauka. Ar niknu „skic!” viņš notrieca no krēsla snaudošo runci. Neandertālieši medīja lielos dzīvniekus, notrencot tos ar baidīšanu no stāvām kraujām. Skrien notrenkt vistas no auzām! Mums govīs līdz ganībām nodzīt sanāk vairāk par kilometru. Līdz krogam sanāk piecas verstis ko zirgu notriekt. Suns krietnu brīdi ļaukstēdams notrieca zaķi pa brikšņiem. Suņi stirnu notrenca pa mežu lielu gabalu, bet nepanāca.

pārdzīt / pārtriekt / pārtrenkt, *dzīt uz citu vietu; dzīt pāri kam*, # Bieži ceļu aizsprostoja milzīgi aitu bari, kurus pārdzina uz citām ganībām. Govīs pārdzīs uz blakus aploku. Pārdzīt lopus pāri šosejai drīkst tikai divatā, katrs no savas bara puses. Pārtrיעu vistas pāri pagalmam. Suns pārtrיעis aitas no lauka uz pļavu. Pārtrencu zosis pāri grāvim.

pārdzīt / sadzīt, *dzīt mājup, dzīt uz nakšņošanas vietu*, # Otrajā svētku dienā lopus pārdzina mājās agrāk. Krišs rīta agrumā izlaida paganīt lopiņus, kamēr karstums viņu nepārdzina mājā. Vakarā, aitas sadzinusi, es mazgāju kājas piemājas dīķī. Māte stāstīja, ka veldenieši lopus sadzenot, tikai saulei rietot vai vēl pēc rieta. Gans sadzina lopus un gaidīja vakariņas. Pirmo vasaru cūkganos ejot, Andramāte man palīdzēja izdzīt un sadzīt.

sadzīt / satriekt / satrenkt, *dzīt vienkopus*, # Jēpis sadzen cūkas kopā un rikšiem vien, pāri žogam, ābelei klāt. Aitas ganīt nav grūti – jāsadzen barā, un barā viņas arī turas. Viņa katru rītu paganīja lopus un zirgu uz papuves un tad sadzina aplokā. Priesteris steigā kristīja tās sievietes, kuras pēc Turaidas ieņemšanas izdevās sameklēt un sadzīt vienuviet. Vienu dienu atjāja jātnieki ar spožiem duramiem un rešnām, īsām pātagām, sadzina visus ciemniekus uz atmatas aiz dīķa un sāka tos pērt. Dzīvus palikušos pilsētas aizstāvjus mōngōļi sadzina tirgus laukumā. Iekarotāji sadzina Igaunijas zemniekus būvēt nocietinātas stipras mūra pilis. Pirmie gūstekņi Buhenvaldē tika sadzīti jau 1938. gadā. Rakstnieks centies parādīt leģiōnā varmācīgi sadzīto latviešu jauniešu traģēdiju. Palīdzu sadzīt kopā pēlavas piedarba vidū. Ganu Juzis, satriecis aitas šķūnī, bailīgi veras zibsnījošajās debesīs. Istabā plosījās Osiene – bērni bija satriekti kaktiņā, tupēja tur sarāvušies kā pelītes. Tēvs dusmās satrenc bērņus istabā. Dunduri satrenkuši lopus kūtī.

uzdzīt / uztriekt / uztrenkt, *dzīt kurp augšā vai virsū kam*, # Gans uzdzinis savu ganāmpulku augšā kalnā. Medībās ar dzinējiem staltradžus bieži vien nevar uzdzīt medniekam – tie paliek mastā vai aiziet atpakaļ pretī dzinējiem. Suns uztrיעa / uztrenca kaķi kokā. Ar spēcīgu spērienu Modris uztrיעa bumbu augstu gaisā.

dzītīn, v., *vārda „dzīt” izteiksmes pastiprinājums*, # Bet sirds pie tevis mani dzītīn dzen. Ziņkāre mūs dzītīn dzina uz izrādi.

dzīšus, v., *dzenot*, # Pusceļā man sabojājās mōtōcikls un dabūju to līdz mājai dzīšus dzīt.

DZENĀT / trenkāt / gaināt, 2. kōnj. / **gainīt**, 3. Kōnj., *daudzkārt dzīt, trenkt*, # Glāzšķūņu lielie suņi allaž te daudzējās apkārt, zaķus dzenādami. Klaiģādama un govīs dzenādama, viņa turpināja Mirdzu lamāt jau no tāluma. Mikus ar grožu galu dzenāja no ķēves nost kumelēnu, kurš vēl gribēja pazīsties. Dzenādams kamolu pa galda un krēslu apakšu, kaķis bija atritinājies visu dziju un izmudžinājies to pa visu istabu. Pa šauro pagalmu skraidīja bērņi, trenkādami izkāmējušu kaķi. Duksis uz lauka trenkāja vārnas. Zēni laukumā trenkā bumbu. Viņa kailo muguru visu laiku aplidoja dunduri, kurus viņš gaināja ar nelielu bērza zaru. Balts zirgs mierīgi plūca zāli, ar asti gainādams uzmācīgos odus. Vēcinot rokas, viņš gainīja cigaretes dūmus uz atvērtā loga pusi. Govs ar asti gaina odus.

izdzenāt / iztrenkāt / izgainīt / izgaināt, *dzenājot izklīdināt; ilgāku laiku dzenāt*, # Pōlicisti pūli izdzenāja. Suns kādu zaķi izdzenāja pa mežu krietnu laiku un gabalu, kamēr laikam pašam neapņika. Frōntei pāri ejot, Birzuļu mājas nodedzināja, kustoņus iztrenkāja vai apkāva, laukos izraka tranšejas un pļavas aizvilka ar dzeloņstieplēm. Pirms gulētiešanas izgainījām no telts odus. Aizsmēķējis viņš ar roku izgaināja dūmus. Pōlicija demōnstrantus izgainās.

padzenāt / patrenkāt / pagainīt / pagaināt, *mazliet dzenāt*, # Ganībās nav daudz ēdamas zāles, tāpēc, lai lopī paēstu, vajag padzenāt, kad taisās gulties. Ej pie zirga un padzenā dundurus nost! Suns zināja, ka bez pavēles nevienu lopu trenkāt nav brīv. Puikas devās runčus patrenkāt, kur tie piesaulē gozējās kā vasarnieki. Viņš ar rokas vēzieniem pagainīja tabakas dūmus. Govs vasarā nemitīgi ar asti pagainā visus tos mošķus, kas krīt lopam virsū.

aizdzenāt / aizgainīt / aizgaināt, *dzenāt promvirzienā*, # Bērņiem bija uzdevums pieskatīt dārzā ķiršus, aizdzenāt strazdus un zvirbuļus. Aizgainā tos kaimiņu suņus prom uz savu māju!

atdzenāt / atgainīt, *dzenāt nost*, # Nolaužu kārķļu vicu, ar ko odus atdzenāt nost. Otaļa jau laiski gremo, ar asti mušas atdzenādama. Zosu ganiņam kārtīga vica, gan lai zosis padzītu, gan niknā zostēviņa uzbrukumu atgainītu.

nodzenāt / notrenkāt / nogainīt / nogaināt, *dzenāt kādu ceļa gabalu vai laikposmu; dzenāt lejā vai nost no kurienes*, # Suns to zaķi nodzenāja kādu versti vai vairāk, kamēr pats piekusa. Tajā dienā ziņnesis tika nodzenāts visu cauru dienu. Nolauz kādu zaru zirgam tos dundurus nodzenāt! Mednieki stāstīja, ka ar labu zirgu varējuši notrenkāt žirafi līdz nāvei neilgā laikā. Es tās vistas notrenkāju no lauka ar plaukšķināšanu. Aizej nogaini / nogaiņā zosis no zāliena! Zirgs šodien augu dienu darbā nogaiņāts.

sadzenāt, *dzenāt vienkopus*, # Lopus vajag sadzenāt un turēt ganībās vienkopus, lai neklīst katrs uz savu pusi.

pārtrenkāt, *trenkāt pāri kam*, # Suns pārtrenkājis mūsu lopus pāri ežai kaimiņu daļā.

uzdzenāt / uztrenkāt, *dzenāt karp augšā*, # Suņi jau bieži vien kaķus uzdzenā / uztrenkā augšā kokā.

STEIGTIES, *steidzas, steidzās / steigt, steidz, steidza / traukties, traucas, traucās / traukt, trauc, trauca / triekties, triecas, triecās / šauties, šaujas, šāvās / dzīties, dzenas, dzinās / pucēt, 2. kónj. / mudīties, 3. kónj., R. v., strauji doties*, # Cilvēks vienmēr kaut kur *steidzas* – uz darbu, uz mājām, uz satikšanos, uz veikalu, uz kinō. Putni spārnu vēdām žiglām Projām *steidz* no saltām miglām (D.Avotiņa). Daudzu roku celts, treneris lido augšup un, tiklīdz nonāk pie zemes, no jauna traucas gaisā. Kad priekšējās bezdelīgas pamanīja apvāršņa malā kuģi, viss bars traucās uz tā pusi. Bet bezdelīgas tomēr projām trauca.. (A.Bārda). Pār viršiem zeltaina trauc Pret rudeni bišu saime (E.Plaudis). Vistu vanags triecās kaiju baram pakaļ. Kā vējš Jānis šaujas pār tiltu atpakaļ uz priekšpilsētu. Valmieras novada zemnieku satraukums nerimās, un nākošo svētdien uz baznīcu mudījās pat tādi slīmešti, kuri bez lielas vajadzības dievnamu nemēdza apmeklēt. Tikko vectēvs atsēdās, tā Kārlītis mudījās tam klēpī.

aizsteigties / aizšauties, *steigties promvirzienā*, # Leikartu Lība ātri paēda un aizsteidzās uz klēti. Tie vēži, kuri palika saulē, acumirkļi sacirta līpas un aizšāvās dziļumā.

ietraukt / ietraukties / ietriekties / iemesties, *strauji doties karp iekšā*, # Paveras durvis, un kabinetā ierauc sekretāre, slaida un strauja. Viņa augums kā tōrpēda klusi ietraucās ūdenī, nekādas šļakatas nesaceļot. Kāds cits makšķernieks uz šaurās takas līkuma ietricas viņam gluži vai krūtīs. Fredis ātri iemetās priekšnamā paķert savu puskažociņu.

izšauties / izmesties, *strauji doties laukā no kurienes vai cauri kam*, # No ūdens palaikam izšāvās kāda zivs, pavizmināja sudrabainās zvīņas un atkal ienira dzelmē. Netālu no krasta gaisā izmetās un atpakaļ ienira zivs, atstādama ezera spoguļi sudrabainu loku. Viņš veikli izmetās laukā caur neiestikloto logu.

uztriekties / uzdzīties, *straujā gaitā doties karp augšā vai kam virsū*, # Kad viņš meimurojot uztriēcās galdiņam, pusdienu trauki uz tā pajuka kur kurais. Gārsenes bitenieki mājēja ar dzeini uzdzīties pašā augstākajā priedē.

pāršauties, *strauji virzīties kam pāri*, # Lielā ātrumā kuģim pāri pāršaujas albatrōss.

SKRIET, *skrien / skrej, skrēja / likt, liek, lika / likties, liekas, likās / laist, laiž, laida, R. v., steigšus, nosacīti ātri pārvietoties (sarunvalodā)*, # Kad Didzis piecēlās uz projāmiešanu, Reinis mēģināja atrunāt – kur tad šis tā tūlīt skries, lai apsildās. Te jūs esat, bet es skrienu pa visu nometni, jūs meklēdams. Bites, kas meklēt skrien nārību ziedus, Ausis ar mēdainu dziesmu tev piedūks (Ā.Elksne). Viņš lika prom, ko nagi nes. Jaņuks, tikko ticis ārā, tūlīt liek lejā uz aizsalušo dīķi slidināties. Kad mēs basām kājām likāmies cauri svaigajām peļķēm, ūdens šķīda pa gaisu. Šis dusmās licies uz Līzes pusi un atvēzējies sitienam. Cūku bars, urkšķēdams un kviekdams, nesas uz kūti, un Annele laiž, ko māc, tam pakaļ. Krančelis, asti iemiedzis, laida uz māju pusi. Bebene tūlīt riksī laiž uz notikuma vietu.

paskriet, *pbg.*, # Putns tomēr vēl nav lidotājs – gabaliņu paskrējis, atkal ir lejā un, spārnus izpletis, guļ.

aizskriet / aizlikt / aizlikties / aizlaist / aizlaisties, *skriet promvirzienā*, # Iešvīkstas asi spārnu cirtieni, un no tērces paceļas un aizskrien divi prāvi putni. Zaķis aizlika pāri laukam prom uz mežu. Kā es uzsaucu, tā visi ābolu zaglēni aizlika prom ko kājas nes. Duksis aizdomīgi ierējās un aizlikās uz meža pusi. Arī man pielīp Jankas uztraukums, un mēs steigšus aizliekamies uz dārza

mājiņu. Dāvis ar Ādamu ar kumeļiem aizlaiž rikšos, bet mēs ar Baumani jājam prātīgi. Saņēmis atļauju, puika kā vējš aizlaižas ciemos pie tēvoča.

atskriet / atlaist, *skriet šurpvirzienā*, # Gar logu pašaujas no sila atskrējusi pūce. Veras ziediem smaržu plaksti ciet – nakti bitēm šurpu neatskriet (V.Lukss). Šie no izjādes atlaiž mājās auļos.

ieskriet / ielikties / ielidot, *skriet kur iekšā*, # Ūpis ilgi krata galvu, it kā tam ūdens būtu ieskrējis ausī. Pamanījuši cilvēkus, lapsēni ielikās mežā. Skaļš durvju zvans, un pēc brīža istabā ielido Ella, Ineses draudzene.

izskriet, *skriet no kurienes laukā vai cauri kam*, # No koka lapotnes izskrien paliels putns.

noskriet / nolikties / nolidot, *skriet kur lejā, kam garām, no kurienes nost*, # Es steigšus noskrēju kajītē sagatavot dāvanu. Mērkaķa ātrumā viņš nolikās / nolidoja pa trepēm lejā.

pārskriet / pārlikties, *skriet kam pāri*, # Slapstīdamās viņa pārskrien no krūma uz krūmu un vēro apkārtni. Puika nu deva kājām vaļu, zaķa ātrumā pārlikās pāri pļaviņai.

pārskriet, *steigā pārrasties mājās*, # Tēvs pārskrēja no darba neparasti agri. No slidošanas pārskrien mājās arī Imants.

uzskriet, *skriet augšup; skriet virsū kam*, # Pīles brīžam uzskrien gaisā un tad atkal smagi nokrīt ūdenī mēldru ēnā. Runcis uzskrēja sētas staba galā un, uzmetis kūkumu, nošņacās. Aitu bars uzskrēja uz āboliņa lauka. Viņš uzskrēja virsū cēlmam un klupa pār to.

saskriet, *ierasties daudziem dažādos veidos*, # Tās vārnas te laikam saskrējušas vai no visas pasaules! Istabā bija saskrējuši odi.

skrējieni, L., # Rītdiena paredzama mierīga – to liecina augstie vaboļu skrējieni. Dienas laikā sīkspārņi virknēs karājas liepas dobumā, lai ar krēslas iestāšanos uzsāktu savu skrējieni pār mūsmājas pagalmu.

MESTIES, metas, metās / **sviesties**, sviežas, sviedās / **šauties**, šaujas, šāvās / **klupt**, klūp, klupa / **krist**, krīt, krita / **likties**, liekas, likās, R. v., *veikt straujas virzinas kustības noteiktā nolūkā*, # Andris žigli metas pie savas skolas somas. Pamanījušas lūsi, stirnas metās sānis. Viņš pieskrēja pie zirga un metās tam mugurā. Viņa metas ar seju spilvenā un skaļi raud. Iebridis pāri ceļiem ūdenī, viņš metās peldus. Šucmaņi metas pie kritušā partizāna, pievāc ieročus. Viņš skriešus metās uz priekšu. Arī pārējie metās prom kur nu kurais. Viņa metas lejā gravā, atpakaļ neskatīdamās. Suns priecīgi metās viņai pretī. Annele jau gribēja sviesties pa durvīm laukā. Apmetusi villaini ap pleciem, Māra sviežas kaimiņienei līdzī kādu gabalu pavadīt. Šunelis zibenīgi sviedās sagrābt odzi. Brīdi pagājies pa stigu, viņš sviedās apkārt un, lai sasildītos, pielika soli. Kā vējš Jānis šaujas pār tiltu atpakaļ uz priekšpilsētu. Suns atņirdzies kā viesulis šāvās viņiem pakaļ. Nobijušies visi pa kaklu pa galvu klupa laivās. Ieraudzījusi Jāni nekustīgu guļam zemē, Līze kā ārprātīga klupa viņam līdzās klāt. Klupdams palīgā, viņš bija sagrābis nesen no ēzes izceltu dzelzi, no kura nu plauksta nosvila jēla. Alberts nogrūž puiku no sēdekļa un pats klūp airos. Viņš metās mācīties ar tādu skubu, kā izslāpis cilvēks krīt pie ūdensavota. Zēns krita mātei ap kaklu un noskūpstīja uz abiem vaigiem. Ļaudis nav vairs tie pazemīgie, kas godu deva, pie rokas krita bučot. Ieraudzījuši viens otru, viņi tūliņ krita apkampienos. Kad uz klauvējienu neviens neatsaucās, tad viņa likās durvīs ar dūrēm. Kaut tagad kļuvis smalks kungs, viņš nekautrējās no darba un līdzās citiem likās klāt pie siena vāla.

pamesties / pasviesties / pašauties, pbg., # Viņš pametās sāņus, vairoties no ritenbraucēja. Sabiedētais zirgs pametas uz ceļa malu. Annele pasviedās uz vienu pusi, uz otru, bet ēna lēkāja līdzī. Ar slaidu stiepienu runcis pasviedās nost no ceļa. Aiz muguras dzirdami soļi, bet, kad viņa pasviežas atpakaļ – balts klusums un neviena nav. Māte sastinga pie plīts ar trumuli rokās, bet mazie veikli pašāvās pagaldē. Kur gadījusies, kur ne – arī Pinku Amāle pašāvās gar klēts stūri un pieklupa pie akas dzert.

aizmesties / aizsviesties / aizšaut, *mesties promvirzienā*, # Vilks iznāca klajā ganībās – Prom aitas bailīgi aizmetās (J.Rainis). Meitene aizdomīgi paskatās manī un gandrīz skriešus aizmetas projām. Viņš vēsi palocījās pret Ūlafejeva kundzi, pagrieza viņai muguru un kā vējš aizsviedās projām. Kurš aizšaus uz bodi pakaļ alum?

izmesties / izsviesties / izšauties / izklupt / izbrukt, *strauji izvirzīties laukā no kurienes*, # Pamanījis piebraucēju, skolotājs ar skubu izmetās ārā viņam pretī. Zēns izsviedās cauri gaitenim un pa ārdurvīm laukā. Pēkšņi no krūmiem izšaujas zaķis. Ar sparū atgrūdzusi vaļā durvis, Marija izšaujas no rijas un prom uz māju. No grīšļa skupsnas izšāvās pele. Miķelis klupšus izklupa laukā pa durvīm. Pasažieri metās uz durvīm un izbruka laukā uz perōna. Pūlis izbrūk cauri vārtiem.

pārmesties / pārsvieties / pāršauties / pārklupt, *mesties kam pāri vai apkārt*, # Ar atsperīgu lēcienu kapteinis pārmetās pāri bōrtam uz pāļiem. Abi kareivji pārmetās pāri ierakuma valnim. Antōns pārsviedās pāri sētiņai. Skrējējs pārsviedās uz skrejceļa otru pusi. Meitene negaidīti izrāvās vecmammai no rokas un pāršāvās pāri ielai. Tepat tuvumā nodip zeme, kāds pieskrējis atrauj rijas durvis un pārklūp pāri sliekšnim. Jōnāns savilka ciešāk siksnu un, satvēris šauteni, pārklupa pāri ierakuma valnim.

samesties / saklupt / sakrist / sabrukt / salikties, *vairākiem strauji kurp doties; ieņemt kādu stāvokli*, # Mēs sametāmies ratos, apgriezām zirgu apkārt un drāzām atpakaļ uz fermu. Vīri kautiņā sametās kamolā un virpuļu virpuļiem aiznesās cauri vagonam. Jaunsaimnieki kā bites saklupa ap mežsargu, lai redzētu, cik koku kurais dabūs. Nācu klausīties, ko pārējie, barā saklupuši, runā un spriež. Mēs saklupām pie loga un skatījāmies ārā notiekošo. Ja zemē nobēra maizes druskas, tūdaļ uz tām sakrita baloži no visiem apkārtējiem jumtiem. Atsprāga durvis un durkļotām šautenēm rokās iekšā sabruka zilpelēkie. Pusdienlaikā ēdnīcā cilvēku sabrūk biezin biezs. Zosis uzšaujas augšā, kļūstamas sabrūk upē un vēl ilgi, kaklus staipīdamas, gadzina. Visi zēni ātri noģērbjas un saliekas upē.

pieklupt, *strauji pietuvoties*, # Traļmeistars pieklūp pie vinčas, ieslēdz mōtōru.. Kad rati apstājās prefī lievenim, kalps pieklupa sakārtot sēžamo maisu. Toreiz ķēve, slapja sabraukta, par agru bija palaista ganos, kur pieklupusi urgā pie auksta ūdens. Saniknotu kukaiņu kamols savērpās ap galvu, grasīdamies pieklupt un iedzelt.

piebrukt, *strauji piepildīt kādu telpu*, # Istaba piebruka pilna ļaudīm. Nākamajā stacijā vagona piebrūk pilns skaļu vīru. Pusnaktī rija piebrūk pilna ar veltiem.

iemesties / iešauties / iesvieties / ieklupt / iebrukt / iekrist / ielikties, *strauji ievirzīties kurp iekšā*, # Fredis atrāva durvis un iemetās priekšnamā. Kaķis viņai gar kājām kā lode iešāvās istabā. Iekšā ārā šaudījās ganu Ludis un, cik reiz iešāvās istabā, tā pie Anneles. Viņa iesviedās virtuves kaktā un šņukstēja. Mārtiņš ieklūp ragavās un uzšauj zirgam. Kūts darbus paveikusi, Leikartu Lība aizsteidzās uz istabu, ieklupa stellēs un sāka aust. Grāvīm pārlēcis, zirgs tūlīt ieklupa kuplajā zālē. Tas ir neaizmirstams skats, kad Rušōnu ezerā ieklūp spārnotā pīļu saime. Verōnika izbailēs ar abām rokām ieklupa sev matos. Viņš nervōzi pieskrēja pie galda, ar abām rokām ieklupa atvilktnē un meta laukā uz galda papīrus. Pagalmā iebruka skolnieku bars. Skaļi strīdēdamies, klasē iebruka basketbola dalībnieki. Arī lielie pēc pārnākšanas no lauka iekrita upītē noskalot sviedrus un putekļus. Skaļi riedams, krančelis kā krišus iekrita ganāmpulkā. Meža malā piestāja autobuss, no kura izbira un steigšus mežā ielikās sēņotāji.

nomesties / nošauties, *strauji novirzīties*, # Es lieliem soļiem noņemtos pa akmens kāpnēm lejā. No klētsaugšas nošāvās melns kaķis un aiznesās uz riju.

uzmesties / uzšauties, *strauji uzvirzīties augšup*, # Kaut ko pie sevis murminot, viņš straujos soļos uzmetas augšā pa kāpnēm. Bēgot no suņa, kaķis uzšāvās kokā.

ŠAUT, šauj, šāva / **traukt**, trauc, trauca, K., *strauji virzīt, pārvietot ko kurp*, # Viņš nostiepjais taisns un šauj roku pie cepures. Viņš ātri šauj roku kabatā pēc kabatlakata. Paklupināt ir izraisīt klupienu, šaujot skrējējam kāju priekšā. Šo troksni sacel saimniece, plāceni krāsnī šaudama. Braukām ogas groziņos, bet lielākās un saldākās šaujam mutēs. Izvadātāji uz divriteņiem trauca laikrakstu saiņus pa kiōskiem.

pašaut, pbg., # Preimanis būtu paklupis, ja nepaguvis pašaut spieķi klibajai kājai palīgā. Es ātri pašauju bļodu zem ūdens strūklas. Kad divritenis gāžas uz sāniem, tad jāpašauj kāja pret zemi par balstu. Somu viņš pašāva kreisajā padusē, lai ar labo roku atslēgtu durvis. Sitiens seju neķēra, jo viņa pašāva plaukstu priekšā. Pašāvis galvu ceha durvīs, viņš pakliedza Liekni atnākt uz kantori pie direktōra.

aizšaut, *šaut aiz kā, kam priekšā; aizbīdīt durvju aizbīdni*, # To pateikusi, meitene aizšauj roku mutei priekšā. Kad tēvs nāca ar stibu, Jūle iespruka kūtī un aizšāva koku durvīm priekšā. Viņa ātri aizšauj roku aiz priekšauta. Ienācis iekšā, viņš aizšāva ārdurvīm bultu. Rijas durvis bija no iekšpuses aizšautas.

atšaut, *atbīdīt vaļā aizbīdni*, # Guna atšāva inkubātōra aizbīdni un tad atrāva vaļā abus lūkas vākus.

iešaut, *šaut ko kurp iekšā*, # Viņa iešāva pirkstu miltu maisiņā, pielika pie mēles un atzina par labiem esam. Lasot ogas, pa kādai iešaujam arī mutē. Kristīne iešauj krāsnī priekšpēdējo baltmaizes cepienu.

sašaut, *iešaut visus vai lielākā daudzumā*, # Māte veikli sataisa no mīklas klaipus un sašauj krāsnī, lai cepas.

izšaut, *šaut laukā no kurienes*, # Zalktis izšauj no mutes savu šķelto mēli. Netālu no laivas kāda zivs izšauj asti no ūdens. Tiklīdz skolotājs beidza skaidrot, Kalniņš atkal izšāva roku augšā. Puika izšauj pirkstu kā īlenu un rāda lejā uz Roveru vītoļiem.

piešaut, *strauji pievirzīt klāt*, # Kādu paziņu ieraudzījis, viņš nevērtīgi piešauj divus pirkstus pie savas cepures spožā naga. Ieklupis istabā kopā ar baltu garaiņu mutuli no āra, viņš dodas pie krāsns un piešauj tai savas nosalušās plaukstas. Atgriezis krānu, viņš piešauj aizdedzinātu sērkokociņu gāzes plīts riņķim.

piešauties, *nejauši tikt piešautam*, # Man pirksti piešāvās pie karstā katla.

pāršaut, *šaut pāri kam*, # Viņš jau bija pāršāvis kāju pāri ārdurvju sliekšnim, kad atcerējās, ka aizmirsis lietussargu. Tante bija gatava pāršaut savu ziņkārīgo degunu pāri visai ielai līdz pretējo kaimiņu sētas spraugai, pa kuru varēja redzēt viņu pagalmā notiekošo.

notraukt / atraukt, *traukt nost, prom*, # Viņš notrauc no pieres mušu. Zēni ar slēpju nūjām notrauc no jumta lāstekas. Kārtējo reizi viņa atrauc matu šķipsnu, kas atkal un atkal krīt uz pieres.

šāviens, L., # Mans pirmais lizes šāviens krāsnī iznāca pavisam neveikls.

SPRĀGT, sprāgst, sprāga, R. v., *virzīties pēkšņā, ļoti strauji kustībā*, # Pie durvīm kārtējo reizi zvanīja, un Ludmila kārtējo reizi sprāga augšā no krēsla, steigdamās atvērt.

uzsprāgt, pbg., # Kungs no rakstāmgalda uzsprāga kājās un pāris lielos soļos bija pie durvīm.

aizsprāgt, *strauji aizvirzīties prom*, # Padzirdējis nākam saimnieku, puika aizsprāga aizdurvē.

atsprāgt, *strauji atvirzīties*, # Ieraugot suni, Inita atsprāga atpakaļ. Nelabi iebļāvies, viņš atsprāga nost un ar labo roku saķēra kreisās plaukstu.

izsprāgt, *strauji izvīzīties no kurienes*, # Pricītis izsprāga no gultas kā izsviests. Pa durvīm izsprāgu vienā lēcienā.

iesprāgt, *strauji ievīzīties*, # Atsprāga durvis, un istabā iesprāga Vitauts.

SPURTOT, 2. kónj., R. v., *strauji uzņemt ātrumu sacensību skrējienā vai velobraucienā u. tml.*, # Tūlīt pēc starta grupa spurtoja ļoti strauji, pirmajā pusstundā pieveicot 30 kilometrus.

spurts, L., # Kādu mirkli ātrāk par saviem sāncensiem nobeiguma spurtu sāk Reinis ar Ati.

ŠAUDĪTIES / svaidīties, 3. kónj. / **dzenāties / trenkāties**, 2. kónj., R. v., *daudzkārt ātri pārvietoties šurpu turpu, arī tvarstot, dzenājot citam citu*, # Piekraustes seklumā šaudās kazragi un mailītes. Māte šaudījās no virtuves uz vannas istabu te ar tīru dvieli, te nesdama tīru kreklu. Kāzu rītā Amālija šaudījās pa Skujāniem kā atspole, visu sarīkodama. Apsēdušies pie galda, viņi vēro, kā saimniece svaidās, meklēdama krūzītes un kādas uzkodas. Melnīgsnējais armēnis svaidījās no viena istabas gala uz otru. Man pār galvu vīterodamas svaidās un šaudās čurkstes. Divas vārnas dzenādamās aizlidoja uz meža pusi. Viņš dzīvojas un dzenājas ar citiem zēniem, un jutās laimīgs. Pārošanās perioda sākumu var noteikt pēc tā, ka stirnu āži dzenā kazas, kā arī pēc taciņām, ko stirnas trenkājoties iemin ap krūmiem un nelielu koku puduriem. Puikas vakaros līdz tumsai trenkājas ar bumbu.

pašaudīties / pasvaidīties, *mazliet šaudīties*, # Bezdelīga pašaudījās uz vienu, uz otru pusi, uzvīteroja un pielidoja pie strazdu būrīša. Saimniece likās nervōza un nevaļīga, pasvaidījās pa istabu, viesim pāri un garām vien skatīdamās.

izdzenāties, *ilgāku laiku dzenāties*, # Tam jau spērtā laukums paredzēts, lai zēni tur varētu bumbu izdzenāties.

šaudīgs, Kd., # Tad salidoja ašās un šaudīgās bezdelīgas, veiclās gaisa akrobātes. Viņa apsēdās uz suņa būdas jumta un piespiedās Dikša šaudīgajai galvai. Šaudīgās vēja brāzmas brīžiem ar tādu spēku svieda lietus šaltis priekšējā logā, ka stiklu tīrītājs nespēja tās aizslaucīt. Viņi sēž pie ugunsкура un raugās šaudīgajās uguns liesmās.

šaudīgums, L., # Skatienam grūti izsekot līdz bezdelīgu lidojuma šaudīgumam.

SPRUKT, sprūk, spruka / **sisties**, sitas, sitās / **cirsties**, cērtas, cirtās, R. v., *izdarīt strauju virznu kustību, galvenokārt bēgot, izvairoties*, # Tajā brīdī maurodams no kūts sprūk laukā bullis. Citu glābiņu nerēdzēdams, vepris spruka pāri aizgalda zemajai malai. Minka cietās, cietās Martas rokas turēts, līdz kādā brīdī ar strauju lēcieni spruka brīvībā. Puika sitās sānis, izrāvās no mātes rokām un aizskrēja. Zirgs, vaļīgu pavadu sajutis, cirtās apkārt un aizauļoja projām. Zirgs tik strauji cirtās uz

priekšu, ka kučieris aiz inerces atgāzās atpakaļ. Abi puikas vienlaicīgi viens cirtās pa labi, otrs pa kreisi, un vīrs apjuka neizlēmībā, kuru ķert.

pasprukt / izsprukt / pasisties / pacirsties / sacirsties, pbg., # Bija pasprucis vaļā kaimiņu vērsis, izārdīdams govju aploku. Suņu puisim izsprukušie suņi drāzās cauri parkam. Katrīna spēji pasitās sāņus. Kāds tumšs stāvs pasitās aiz krūma. Tagad autobuss ripo pa parastu lielceļu, un katrā gribā braucēji pasitas uz augšu. Mēs būtu saskrējušies, ja es zibenīgi nepacirstos sānis pa labi. Žagata lēni laidās gar zemi, bet tad pēkšņi sacirtās uz augšu un devās atpakaļ. Zemā lidojumā apkārt zibinājās bezdelīgas gan slaidos lokos, gan asā leņķī uz vienu vai otru pusi sacirzdamās.

aizsprukt / aizsisties, *strauji aizvirzīties aiz kā*, # Pele aizspruka aiz kastes. Pamanījusi mani, sēņotāja aizsitās aiz resnas priedes stumbra.

aizcirsties, *strauji pacirsties kam garām vai priekšā*, # Viņiem garām aizcirtās līnijdrōška, kuru vilka spīdīgs melnis. Valdis uz slidām palēcās gaisā un, apmetis nelielu loku, aizcirtās Inārai tieši priekšā.

izsisties / izsviesties, *strauji izvirzīties laukā no kurienes*, # No ūdens, saulē nomirdzēdama, šad tad izsitās kāda lielāka vai mazāka zivs. Zēns izsviedās cauri gaitenim un pa ārdurvīm laukā.

iesprukt / iesisties / iecirsties, *strauji ievirzīties kurp iekšā*, # Abi bēgošie vīrieši iespruka / iesitās mazā šķērsliņā. Ilzīte iecirtās ar nagiem priedes stumbra biezajā mizā.

atsisties, *strauji atvirzīties*, # Iekliegdamās Kristīne atsitās nost no durvīm. Zirgs nokrācās un atsitās atpakaļ. Jēriņš atsitas nost no pārējā pulka un ieskrien atpakaļ kūtī.

piesprukt, *strauji pievirzīties, pietikt klāt*, # Pats jau viņš šņabi nepērķ, bet, ja viņam izmaksā, tad viņš strēbj kā pie sveša dīķa piesprucis.

RAUTIES, *raujas, rāvās, R. v., pēkšņi mainīt virzienu, slēpties u. tml.*, # Zirgs satrūkstas un raujas sāņus. Kad iereibušie, vienmēr trokšņaini un gatavi aizskart, nāca pretī, meitenes rāvās maliņā. Man no svešiem arvien bija drusku pabail, tālab es rāvos kaut kur nostāk. Suns rāvās uz priekšu un raustījās ķēdē.

parauties, pbg., # Kad tuvojās mašīna, parāvos sānis, lai mani neapšļaksta ar dubļiem. Laubes kungs parāvās tuvāk pie sienas, bet es pakāpos uz ielas pusi. Vizma, cik varēdama, parāvās malā. Kad biezoknī pēkšņi kaut kas nočab, Mikiņš paraujas aiz kupla paegļa un platām acīm raugās uz to pusi. To ieraugot, es kā dzelzs parāvos atpakaļ.

aizrauties, *strauji aizvirzīties uz priekšu vai aiz kā*, # Vectēvs parausta gulošo mazmeitu aiz kājas un slēpjoties aizraujas aiz gultas gala. Mēs aizrāvāmies aiz krūma un vērojām, kas notiks tālāk.

atrauties, *strauji atvirzīties vai attālinātes*, # Viņš ieskrienas, atsperas un lēcienā atraujas no zemes. Maija atrāvās no loga un skrēja uz virtuvi pasaukt mammu. Krišs no pārējiem slēpotājiem jau bija krietni atrāvies uz priekšu. Pirmos simt metrus meitenes skrien vienkopus, bet tad no bariņa atraujas slaika rīdziniece.

ierauties, *ievirzīties kurp iekšā*, # Vēzis atmuguriski ierāvās dziļāk alā un draudīgi izpleta spīles. Kad sākas artilērijas apšaude, strēlnieki ieraujas dziļāk ierakumos. Mēs, kaktā ierāvušies, risinām sarunas par seniem piedzīvojumiem.

izrauties, *strauji izķlūt laukā no kurienes*, # Aņa ar sparū izrāvās no brāļa rokām un aizskrēja. Viņš mani cieši nogrābj aiz rokas, un es nekādi nevaru izrauties.

pierauties, *strauji pievirzīties*, # Kad Aivars apgūlās blakus, es nepatikā pierāvos pie sienas. Ineta pierāvās tuvāk sēdekļu rindai, kad izkāpēji spraucās viņai garām.

rāviens / izrāviens, L., *strauja virzņa kustība*, # Ar strauju rāvienu viņš noliecās pie Ilzes delnas un uzspieda tai skūpstu. Viņš ieķērās kreklā un ar spēcīgu rāvienu to pārplēsa. Pēteris samulsa, kad Zenta ar strauju izrāvienu atgādināja, ka viņš tās plecus turējis apskautus ilgāk, nekā būtu varējis to darīt uzvaras prieka skurbumā. Straujā izrāvienā iegūto placdarmu bataljōnam noturēt neizdevās. Taču viesu futbolisti neprata cīnīties pret „Daugavas” malējo uzbrucēju izrāvieniem un asajiem centrējumiem.

uzrāviens, L., *rāviens uz augšu*, # Straujš uzrāviens, un stienis viņam ir plecu augstumā.

raustīties, 3. kónj., R. n., *vairākkārt rauties šurpu turpu*, # Suns pie ķēdes kauc un raustās.

ŅIRBĒT / ņirbināties, 3. kónj., R. v., *daudziem strauji kustēties šurp turp nelielā platībā*, # Aiz loga ņirbēja gājēji un autómobilī. Skudru ceļi ved uz visām pusēm, pa tiem ņirbinās dzīva kustība.

ņirbināt, 3. kónj., K., *izraisīt ņirbēšanu*, # Apbrīnojami ātri spārniem ņirbinādamas, irbes aizlaižas pāri pļavai.

BRUKT (brūk, bruca) **viršū / klupt** (klūp, klupa) **viršū / mesties** (mešas, metās) **viršū / krist** (krīt, krita) **viršū / likties** (liekas, likās) **viršū**, R. v., *strauji virzīties pret kādu ar nolūku to fiziski ietekmēt, ieskaitot nogalināšanu*, # Jānim tagad brūk viršū viss bars. Zaķiem brūk viršū ne vien vanagi un ērgļi, bet arī kraukļi, vārnas un žagatas. Pēkšņi viršū brūk man gailis.. Līkais knābis cērt un kapā, Spārni sit un pieši spārda (J.Rainis). Āris iesvilās pa īstam un klupa viršū Egilam. Pasvied sunim maizes garozu, viņš to apēd un klūp tev atkal viršū. Suns man metās viršū. Mēs visi kā viens metāties viršū tam runātājam. Ienaidnieks sadabūjis vēl lielāku karaspēku un atkal kritis ķēniņam viršū. Abi meitieši krita matos un plūkājās, kamēr abas iegāzās gravā aiz lazdu krūmiem. Mušas sanošā pūlī kā negudras krita viņam viršū. Suns pēc garastāvokļa – citreiz nesaka neko, citreiz liekas nācējiem viršū.

uzbrukt / uzklupt / uzmeties / uzkrist / ieklupt / iekrist / iemesties, pbg., # Nekādu godu tas viņam nedara – uzbrukt mazākiem un vājākiem. Viņš viņai pirmais uzbrucis ar dunci, viņa tikai pēc tam uzmaukusi šim galvā putras bļodu. Cauna, uzbrūkot savam upurim, pārkož tam kakla skriemeļus. Atklīda ziņas par vilkiem, kuri kaut kur uzbrukuši cilvēkiem. Šovakar odi uzbrūk īpaši sīvi. Te Buņģis atspērās un kā tīģeris uzklupa Cibiņam. Mēs, uzklupuši viens otram, vāļājāties pa dejas zāles grīdu. Kad viņš veikalā pie kases izvilka maku, viņam no aizmugures uzklupa vairāki vīri. Viņai piekudināts neiet vienai mājās, jo ceļā var uzklupt kāds suns. Górilla, kaut arī liels un masīvs, spēja uzklupt zibenīgi. Bites, saniknotas un satrauktas, spindz pa lauku, uzklupdamas zirgiem un cilvēkiem. Pamanījusi mazu zaķīti, vārna tam uzklupa un noknāba. Bišu saimes ļoti vārdzinot bišu ērces – ja tās kādai uzmetoties, tad bite drīz aizejot bojā. Kad iebrūkam cietuma pagalmā, Belcebulis pirmais uzkrīt sargam, bet tai pašā brīdī viņš jau notriekts guļ zemē. Melnu govi vasarā vairāk karsē saule, vairāk tai uzkrīt odi un dunduri. Suns viņam dzinās pakaļ un, aizgūtnēm sirdīgi riedams, grasījās ieklupt stilbos. Niedru lija nemaz neuztraucas par to, ka daža drošsirdīgāka kaija tai gandrīz ieklūp mugurā. Maksis iekrita Veidem krūtīs un sāka to purināt. Rējiens bija nikns, it kā suns gatavotos kādam iekrist lielos. Brālim es reiz pat matos iekritu, kad tas bija nolauzis ceriņu zaru. Ieejot pagalmā, man kājās iemetās plušķains šunelis.

uzbrukums, L., # Kad Hugō atvēzējās sitienam, Elmārs, gribēdams izjaukt uzbrukumu brālim, metās starpā. Zaķu māte aktīvi aizsargā arī savus mazuļus – zināmi gadījumi, kad tā atvairījusi pat ūpja uzbrukumus. Zemniekiem siseņu uzbrukums ir liela nelaime. Pilsētu piemeklēja jauns gaisa uzbrukums. Vēl šonakt iesim uzbrukumā vācu ierakumiem.

pretuzbrukums, L., *uzbrukums kā atbilde pretinieka iepriekšējam uzbrukumam*, # Augas trīs nedēļas šē turpinājās sadursmes, uzbrukumi un pretuzbrukumi. Pēc kāda laika vācieši attapās un nāca pretuzbrukumā.

sabrukt (viršū) / saklupt (viršū) / samesties (viršū) / sakrist (viršū), *uzbrukt vairākiem vai daudziem*, # Man nebija nekāda dunča, bet, kad man sabruka viršū sargi un sāka meklēt, tad atrada. Abi mežsarga suņi saklupa viršū Mārtiņam. Zvēri saklups bariem apkārt un noēdīs kā nabagu. Daži pie istabas stūra pat cits ar citu sakrita krūtīs un grūstījās. Vīri kautiņā sametās kamolā un virpuļoja pa ēdamzāli, apgāzdami krēslus un pat galdus.

iebrukt, *uzbrukt, ielaužoties kādā telpā, svešā teritorijā u. tml.*, # Vairāki melnās maskās tērpušies vīri iebruka bankā un pieprasīja atdot visu naudu. 1481. gadā Ivans III ar pleskaviešu un nōvgóródiešu karaspēku iebruka Livōnijā.

iebrukums, L., # Pēc kaujas pie Óstróvas Latvijas austrumu robežai vairs nedraudēja padomju karaspēka iebrukums. Arī Staļins ar iekarojumiem paplašinātās PSRS pierobežā bija sakopojis ļoti lielus bruņotos spēkus iebrukumam Vācijas un tās sabiedroto teritorijās.

CĪNĪTIES, 3. kónj., R. v., *pārvietoties ar grūtībām*, # Zirgs ar smago vezumu cīnās augšā Gaujas kalnā. Galvu mētādams, elsodams un uz priekšu klupdams, bēris atkal cīnījās tālāk. Pret vēju un pa sniegu, kas sniedzās gandrīz līdz šekumam, ekspedīcijas dalībnieki cīnījās uz priekšu.

aizcīnīties, *cīnīties promvirzienā*, # Ja arī kāds pārdrošnieks ar spēcīgu mótórlaivu aizcīnītos selgā, kaut ko palīdzēt tīkliem viņš nespētu. Pagāja trīs stundas, kamēr mēs vētrā un putenī aizcīnījāties līdz mājām.

atcīnīties, *cīnīties šurpvirzienā*, # Pa neizšķūrēto ceļu, brienot pa dziļo sniegu, man nācās kājām atcīnīties līdz mājām.

izcīnīties, *cīnīties cauri kam*, # Ar lielu grūstīšanos izcīnījos cauri pūlim līdz durvīm un laukā pa tām uz ielas. Izcīnījušies cauri biežoknim un cauri purvam, viņi bija atrāvušies no saviem vajātājiem.

LAUZTIES, *laužas, lauzās*, R. v., *doties kurp, pārvarot grūtības, pretestību*, # Viņi lauzās cauri pūlim uz izeju. Mēs caur biežajiem krūmiem ar grūtībām lauzāmies uz priekšu. Putns nepadevās, tas atkal un atkal cēlās gaisā un, plivinot spārnus, lauzās pretim vējam. Viņu pulks lauzās ārā no ielēnkuma. Četrdesmit otrā gada vasarā vācieši lauzās uz Staļingradu.

palauzties, *pbg.*, # Caur džungļiem necik ātri palauzties uz priekšu neizdodas.

aizlauzties, *lauzties promvirzienā*, # Līdz laukumam cauri drūzmai aizlauzties nebija vienkārši. Ar mokām Agnese aizlauzās līdz soliēm un nosēdās šaurā vietnīā blakus Ernai.

atlauzties, *lauzties šurpvirzienā*, # Pagāja labs brīdis, kamēr šie abi cauri drūzmai atlauzās līdz mums.

izlauzties, *lauzties laukā no kurienes vai cauri kam*, # Uldis cīnījās ar elkoņiem un plēciem, kamēr izlauzās cauri cilvēku aizsprostam. Viņi izlauzās cauri briksņiem un pa pastāvu nogāzi uzrāpās augšā. Briedis drīzāk izlauzīsies cauri dzinēju ķēdei nekā ies mednieku virzienā. No sprosta bija izlauzies tīģeris. Rota izlauzās cauri ienaidnieka aizsardzības līnijai un ieņēma ceļa krustojumu. Spartaks ar saviem pulkiem bija izlauzies no ielēnkuma.

ielauzties, *lauzties kurp iekšā*, # Ķēniņš princesi tik ļoti iekārojis, ka kādā naktī ielauzies pa logu viņas kambarī. Demonstranti ir jau ielauzušies kómandantūrā. Cilvēks ir ielauzies kósmósā un it kā mās spert tajā pirmos soļus. Rīta ausmā latviešu strēlnieki cēlās straujam triecienam un ielauzās ciemā. Pēkšņā uzbrukumā vācieši ielaužas Kurzemē.

KULTIES, *kuļas, kūlās* / **pērties**, *peras, pērās*, R. v., *ar grūtībām kurp doties*, # Sakarnieks vēl kūlās pa dubļiem un necaurredzamo rudens tumsu uz nomaļo kómandiera mītni. Peroties tumsā pa dubļaino ceļu, esmu nobridies kā lopiņš.

aizkulties / **aizpērties**, *kulties promvirzienā*, # Kuru katru dienu var uznākt sniegs – kā tad aizkulsies to garo ceļa gabalu? No Rīgas Birkenbaums bija aizkūlies uz Jelgavu, Kuldīgu, Liepāju, līdz beigās bija salīdzis par puisi pie Zaļgas. Bez gumijniekiem jau laukos nevar – kā tad aizpērsies rudeņos un pavasaros pa dubļiem gan uz darbu, gan citur, kur tev jātiek.

atkulties / **atpērties**, *kulties šurpvirzienā*, # Kā tie zušu mazuļi no tāda tāluma atkuļas uz šejieni? Uz Rīgu viņš bija atkūlies pirms pieciem gadiem no kāda Ziemeļvidzemes ciema. Pēc ilgu gadu prombūtnes atkal esmu atkūlies dzimtajās vietās. Viegli jau nav pa tādu ceļu katru vakaru atpērties uz māju, bet nekas cits neatliek.

appērties, *pērties kam apkārt*, # Lielceļa posms uz remónta laiku slēgts, bet kamēr apperies apkārt pa to apvedceļu, paiet lieka pusstunda.

iekulties / **iepērties**, *nonākt kādā nevēlamā vietā*, # Meklēdams, kā visērtāk nokļūt uz Bregža kalnu, iekūlos plašās pļavās. Pārkāpis „Cīsiņu bodes” apdilušo sliexsni, Lipsts nodomāja, ka te nu gan viņam nevajadzēja iekulties.

nokulties, *ar grūtībām nokļūt kurp lejā*, # Ja jau mums ar dīvānu iet tik grūti, kā gan mēs pa šīm kāpnēm nokulsimies lejā ar klavierēm?

pārkulties, *ar grūtībām virzīties kam pāri; ar grūtībām pārklūt mājās (sarunvalodā)*, # Ella ir no tādām, kas pārkulsies pāri upei kaut vai silē. Bangas uz sēkļa plīst un puto, un Kasparam jāsakopo visi spēki un māka, lai pārkultos šai vietai pāri. Mājās Antons pārkūlās vēlu.

pakulties, *savienojumā ar varēt, spēt*, # Pa dubļaino ceļu neesot varējuši citādi pakulties uz priekšu, kā vien soļos.

ĶEPUROTIES, 2. kónj., R. v., *ar lielām grūtībām dažādveidīgi pārvietoties*, # Sniegs bija līdz ceļiem, vietām līdz šekumam, bet mums nebija citas izvēles, kā tikai, kaut lēnām, ķepuroties uz priekšu.

paķepuroties, *pbg.*, # Pakaļkājas kaķim bija sabrauktas, uz priekšu viņš varēja paķepuroties tikai ar priekškājām.

aizķepuroties, *ķepuroties promvirzienā*, # Mazais bija aizķepurojies līdz dīvāna malai un novēlies uz grīdas.

atķepuroties, *ķepuroties šurpvirzienā*, # Atspiežoties tikai uz rokām un velkot līdzī nekustīgās kājas, ievainotais bija atķepurojies līdz ceļam, kur varēja saņemt palīdzību.

ieķepuroties, *ķepuroties kurp iekšā*, # Ar pēdējiem spēkiem viņš, pārvarot aizsargvalni, ieķepurojās ierakumā.

izķepuroties, *ķepuroties laukā no kurienes*, # Labi, ka Modris ielūza upē netālu no krasta, kas viņam deva iespēju pašam izķepuroties malā. Putnēni bija pratuši izķepuroties no kurvja ārā.

noķepuroties, *ķepuroties kurp lejā*, # Uzķāpt klintī likās vieglāk, nekā noķepuroties lejā.

uzķepuroties, *ķepuroties kurp augšā*, # Varde nolēca grāvja dibenā un izmisusi staiņpījās garām kājām, velti mēģinādama uzķepuroties otrā pusē augšā.

pārķepuroties, *ķepuroties kam pāri*, # Nobridos kā lopiņš, kamēr pārķepurojos pār sliksņu.

pieķepuroties, *ķepurojoties pietuvoties*, # Mazulis pieķepurojās pie eglītes un satvēra zariņu, bet tūlīt atlaida vaļā, jo skujuas izrādījās durstīgas.

SPRAUKTIES, spraucas, spraucās / **spiesties**, spiežas, spiedās / **stumties**, stumjas, stūmās / **list**, lien, līda, R. v., *virzīties, tikt virzītam, ar piepūli paverot sev ceļu*, # Vēl visa ļaužu drūzma nebija izkļuvusi cauri šaurajam baznīcas priekšnamam, kad pērminderis sasarcis steidzīgi spraucās atpakaļ iekšā baznīcā. Zaķis pa spraugu izlien cauri, bet vilks kā spraucas, tā vairs netiek ne uz priekšu, ne atpakaļ. Pavadītāju bars aug arvien lielāks un pamazām spiežas iekšā strēlnieku rindās. Pašpaļāvīga es spiedos cauri cilvēku pūlim. Iekāpēji stūmās un laužās uz autobusa aizmuguri. Mantas saķērūši, pasažieri stūmās uz izeju. Abi kaimiņi stūmās uz viņējo kroga galu. No kubrikiem žāvādamies lien laukā neizgulējušies matroži. Pa logu istabā lien tikai zagļi – nāc pa durvīm!

aizspraukties / aizspiesties, pbg., *spraucoties nokļūt kādā vietā*, # Sapulces telpā ienāca grāmatvede un, aizspraukusies līdz priekšējai rindai, pieskārs pie pleca galvenajam inženierim. Rita aizspraucās garām dežurantam un nokļuva uz perōna. No bēriniem pašiem tikai tie dūšīgākie aizspraucās tieši pie kapa. Ar mokām drūzmā aizspiedos līdz izejai.

atspraukties, *spraukties šurpvirzienā*, # Cauri drūzmai viņš atspraucās pie durvīm.

iespraukties / iespiesties, *spraukties kurp iekšā*, # Pa caurumu žogā viņš iespraucās dārzā. Skatuves galā bija šauras durtiņas, pa kurām tikko varēja iespraukties apakšējās telpās. Pa durvju spraugu viņi iespraucās šķūnī. Ūjāram izdevās iespraukties pārpildītajā vilcienā. Pāris lēcienos puīši sasniedza piestātņi un iespiedās pilnajā tróleļbusā. Amāle, iespiedusies pie galda starp Emīliju un Gaigalieni, iespurdzās.

izspraukties / izspiesties, *spraukties laukā no kurienes*, # Izspraucies cauri malā stāvošajam cilvēku pūlim, viņš gāja pāri laukumam. Kukurūza bija saaugusi kā mūris – ne pāri redzēt, ne cauri izspraukties. Izspraukusies cauri niedrēm, laiva atdūrās krastā. Caur ļaužu drūzmu izspiedās vēl divi vīri.

paspraukties / nospraukties, *spraukties garām, apakšā u. c.*, # No aizmugures viņam garām paspraucās drukns tēvainis. Veltīgi izpūlējies paspraukties zem dīvāna, nabaga suns klusiņām patvērās istabas kaktā. Aļūkam ļoti gribējās meiteņu pūlī paspraukties uz priekšu. Es stāvēju pārpildītā autobusa priekšā, un katrā pieturā izkāpēji nospraucās man cieši garām. Viņš pa šauro lūku nospraucās pagrabā.

piespraukties, *spraucoties pietuvoties kam*, # Ieraudzījis drūzmā Urzulu, viņš enerģiski cauri pūlim piespraucās tai klāt.

LĪST, lien, līda / **rāpot**, 2. kónj., R. v., *pārvietoties ar visa ķermeņa kustībām (par bezkāju dzīvniekiem); pārvietoties, pieplokot ar ķermeni pie zemes (cilvēki un lielāki dzīvnieki); pārvietoties caur šauro spraugu, atveri*, # Celiņam pāri lien gara čūska. Pa atlupināto nokaltušās priedes mizu lien divi balti, trekni tārpi. Runcis, pieplacis pie zemes, lēnām līda klāt zvirbuļu baram. Vairāk uz elkoņiem un ne uz ceļgaliem es lienu klāt pie durvīm. Soļus trīs Siliņš skrien, tad pakrīt un sāk list rāpus. Karavīri lien uz vēdēra pa sniegu, jo apkārt spindz lodes. Vietās, kur rāpojuši kailgliemeži, paliek gļotaina sliede. Glodenes kustības ir gausas – rāpojot tās ķermeņi lokās platos lokos, nevis īsos vilņos kā čūskas.

aizlist / aizrāpot, *list promvirzienā*, # Pa zaļo sūnas paklāju steidzīgi aizlien / aizrāpo melna čūska. Ievainotais vilks bija aizlīdis līdz mežmalai. Puse ievainoto, vilkdami līdz ieročus, bija aizlīduši līdz upmalai. Pa grāvjiem, pa tīrumu ežām Jurka aizlīda līdz sakņu dārzam.

atlist / atrāpot, *rāpot šurpvirzienā*, # Pie zemē sabirusajiem āboliem mieloties atlīduši kailgliemeži. Sanitāre atlīda līdz pašam ierakumam. Uz kūti bija zalktis atrāpojis.

aplist, *list kam apkārt*, # Šautenes rokās cieši saņņauguši, strēlnieki salīkuši vai rāpus aplīda visapkārt klosterim.

ielist, *list kurp iekšā*, # Odze žigli ielīda alā ka aste vien nokustēja. Puika ir ielīdis pagaldē. Lodziņš bija tik šaurs, ka pa to varētu tikai kaķis ielist.

izlīst, *līst laukā no kurienes*, # Pēc lietus dārzā no zemes virspusē mēdz izlīst sliekas. Tai augstajai dēļu sētai var izlīst uz vēdera cauri pa apakšu. No istabas viņi izkļuva, izlienot pa logu. Notašķījušies viņi izlien no bedres un aizsmēķē. Suns staipīdamies izlīda no būdas un paluncināja asti. Viņi bija izlīduši cauri pa preču vagona apakšu. Liānas un ērkšķi tik cieši savijušies, ka te pat kaķim būtu grūti izlīst cauri.

nolīst, *līst lejup, nost vai garām kam; līst kādu ceļa gabalu vai laikposmu*, # Čūska ātri nolīda no celma un gar manu zābaku pazuda starp melleņu mētrām. Vēl viņš bija nolīdis tikai pusceļu līdz mīnas sprādziena vietai. Ievainotais pats saviem spēkiem bija veselu stundu līšus nolīdis pa sniegoto lauku.

palīst, *līst zem kā*, # Zalktis palīda zem žagaru kaudzes. Nakti ķerdams prusakus un circeņus, pieēdies un noguris, ezis palien zem trauku skapja gulēt. Sermulis pa caurumu palīda zem grīdas. Palīdu mašīnai apakšā, izklabināju visas skrūves un uzgriežņus. Ugis ielēca upē un palīda zem ūdens. Juris izģērbās un palīda zem segas. Tikai vienam, kurš bija pamanījies pa eglīšu apakšu palīst sāņus, izdevās paglābt savu dzīvību.

pārlīst / pārrāpot, *līst pāri kam*, # Zuši šad tad pa rasotu zāli pārlīn no vienas ūdens tilpes uz citu. Noēduši vienu lapu, katrs no ēdelīgajiem kāpuriem tūlīt pārrāpo uz blakus lapu. Kad sargaldāti aizgāja, pārlīdām pāri zālainajai joslai, kas uzbērumu šķīra no tuvākajiem krūmiem.

pielīst, *lienot pietuvoties*, # Zalktis pielien pie diķa un laižas peldus. Viņš pielīda pie kritušā, paņēma tā ieroci un līda ar to tālāk. Viņi pielīda nelielā atstatumā no pretinieka tranšejas un abi reizē meta granātas.

salīst, *līst karp vienkopus*, # Kad iedēdz gaismu, prusaki noslēpjas aizkrāsne, salien šķirbās. Kad Anita suņus apsauca, tie nurdēdami salīda būdās.

līšus, v., *lienot*, # Ja cilvēks ielūzis lēdū tālāk no krasta, pie viņa jātuvojas līšus, līdzī velkot dēli, slēpes vai koka trepes. Tur, kur krūmi kļuva rētaķi un sākās lauks, viņi līda līšus.

LODĀT / ložņāt, 2. kónj., R. v., *vairākkārt, ilgstoši līst*, # Kas redzējis lodājam čūsku, tas būs ievērojis, ka rāpulis groza galvu uz visām pusēm. Smilšainā piekrastē dzīvo mikrósķopiski tārpī, kuri ir tik sīķi, ka spēj lodāt spraugā starp smilšu un grants graudiņiem. Ložņādamas pa zemi, necilās sliekas izdala fiziólógiski aktīvus savienojumus, kuri palīdz augiem uzņemt barības vielas. Sakarnieķi lodāja, labojot saraustītos vadus. Puikas lodāja pa pažobelēm. Ekskursanti kāpa pāri saknēm un lodāja pa zaru apakšu, kamēr iznāca uz takas, pa kuru pārgājiens veicās ātrāk. Nometies ceļos, viņš ložņāja pa zāģgaldā apakšu. Mēs ložņājam pa zāli ap ozolu un lasām nobirusās zīles. Pa stāvo, krūmaino ezera krastu smiedamies un vāvuļodami ložņāja un kāpelēja lielie puikas. Tie bija pazīstamie mātes pirksti, kas tagad ložņāja pa maniem matiem.

izlodāt / izložņāt, pbg., # Viņš ir Gauju labi iepazinis, ar akvalangu to krustām šķērsām izlodājis. Biju izložņājis visu kūtsaugšu, bet neķo neatradu. Puspēteris ne vienreiz vien izložņāja neitrālo joslu, trófejas lasīdams.

RĀPOT, 2. kónj. / **rāpties**, rāpjas, rāpās, R. v., *pārvietoties kukaiņiem, četrķāju rāpuļiem vai cilvēķiem četrāpus veidā*, # Zirneķlis bija izlīdis no kakta un rāpoja pa savu tīķlu uz priekšu un atpakaļ. Lēni, lēni pa ceļiem tev Raiba mārīte rāpo.. (E. Plaudis). Cilvēķs dzīves sākumā vēl nestaigā uz savām kājām, bet rāpus rāpo. Pa balto sniega lauku rāpo un kustas ievainotie ķareivķi. Arvien man nepatīķ kartupeļu rakšana – visu dienu jā rāpo pa vagu. Kā milzu vaboles rāpoja ekskavātóri un pašizķrāvēķi. Visus divsimt metrus vajadzēja rāpties, atspieķoties uz elķķoniem un ceļģaliem.

parāpot, pbg., # Lidotājs pēc avārijas paguva izķķūt no ķabīnes un parāpot gabalu tālāk, pirms lidmašīnu apņēma liesmas.

aizrāpot / aizrāpties, *rāpot promvirzienā*, # Tikusi uz grīdas, mazule aizrāpo līdz ķrēslam. Izbērti no ķeseles zālē, vēķi cenšas aizrāpties ķur ķurais.

atrāpot / atrāpties, *rāpot šurpvirzienā*, # Mazais atrāpojis līdz ārdurvķu sliekšnim. Ievainotais pats atrāpās līdz pārsiešanas punktam. Zēns atrāpās tālāk nost no bīstamās vietas.

aprāpot / aprāpties, *rāpot ķam apkārt*, # Mazais aprāpo ap ķrēslu un tad mēģina celties stāvus. Līdz akmeņu ķrāvumam skrēķām salīķuķi un tad rāpus aprāpāmies tam apkārt.

ierāpot / ierāpties, *rāpot ķurp iekšā, rāpot paslēķtuvē*, # Vēzis ierāpo atpakaļ pacerē. Ķirzaka veķķli ierāpoja ķarajā zālē. Meķā man matos bija ierāpusies brieķzuts.

izrāpot, *rāpot no kurienes laukā*, # No upmalas brikšķņiem izrāpo aligātōrs.

izrāpot / izrāpoties / norāpoties, *ilgāku laiku, daudz rāpot*, # Mazulis ir izrāpojis visus istabas kaktus, visu istabu krustām šķērsām. Viņa dārzā rāpus izrāpoja visus celiņus starp dobēm un izlasīja katru nezāli. Esmu izrāpojusies / norāpojusies pa kartupeļu tīrumu, ka jau ceļgali jēli.

norāpot, *rāpot lejup, nost no kā vai garām kam; rāpot kādu attālumu, laikposmu*, # Aste bebram palīdz norāpot no uzkalniņiem. Pamanījusi mani nākam, ķirzaka norāpo no ceļma un pazūd meža avenājos. Jurītis jau veikli rāpo – no lielā paklāja viena gala līdz otram viņš norāpo kādā pusminūtē.

parāpoties, *mazliet rāpot*, # Izcēlu mazo no gultiņas, lai parāpojas pa paklāju.

pārrāpot / pārrāpties, *rāpot kam pāri*, # Pāri plīts mūrītim pārrāpo prusaks. Sētsvidum nesteidzīgs droši Pārrāpo krupis (E.Plaudis).

pierāpot / pierāpties, *rāpojot pietuvoties*, # Mazā Santa pierāpoja pie suņa un sāka raustīt viņa pinkas. Völdis garšļaukus uz ledus pierāpās gandrīz līdz ielūzuma vietai un pastiepa ielūzušajam roku.

uzrāpot, *rāpot kur augšā; rāpot kam virsū*, # Nesot no avota ūdeni, grūtniece pusceļā saļima aiz sāpēm un, pametusi spaiņus, uzrāpoja kalnā un aizvilkās uz pirti.

sarāpot, *rāpojot sapulcēties vienkopus*, # Sarāpo visdažādākie kukainīši, sasēžas uz ceļmiem izcirtumā.

rāpu(s) / četrāpus, v., *balstā uz plaukstām un ceļgaliem*, # Kad, lasot uz lauka kartupeļus, sāk lauzt krustos, ir dibināts iemesls mesties rāpus. Varžukrupis var pārvietoties lēcieniem līdzīgi vardēm, taču biežāk tas pārvietojas rāpus kā krupji. Kūtsaugša jau pilna ar sienu gandrīz līdz jumtam, tāpēc pārvietoties te varam tikai rāpus. Bija tā piedzēries, ka pagalmā rāpu ierāpoja. Ansōnu Mārtiņš, četrāpus klētsaugšas pažobelē ielīdis, sāka pārkravāt lietkoku blākus.

pusrāpus, v., *daļēji rāpus*, # No pakritušā rokām Reinis izrāva šauteni un pusrāpus, starp sīkajiem kārklu puduriem slēpdamies, līda uz Gaujas pusi.

RĀPTIES, rāpjas, rāpās / **list**, lien, līda / **kāpt**, kāpj, kāpa., R. v., *pārvietoties pa stāvu vai statenisku virsmu; pārvarēt paaugstinātus šķēršļus (ieskaitot pakāpienus kāpnēs u. tml.)* # Jaņuks izmeklēja zaraināku stabu un sāka pa to rāpties augšā. Es rāpos pa virvi torņa smailē. Te jālaižas vienā pusē gravā iekšā un jārāpjas otrā pusē ārā. Rāpjoties pa pakšiem, kaķe nes savus bērņus mutē. Pundurpele veikli rāpjas un kāpelē pa krūmu zariem un zālaugu stublājiem, izmantojot asti par tvērējorgānu. Daļa ķirzaku dzīvo uz zemes, citas rāpjas pa stāvām klintīm un mūriem, bet vēl citas kāpelē pa kokiem. Spīdīga vabole rāpjas augšā pa nokaltušu smilgu. Mazais Mārcis rāpjas mātei klēpī. Līdaks veikli izlēca no ratiem, bet Līdaciene rāpās laukā vilcinādamās. Bimbulats pirmais rāpās zirgā. Man gribas, lai viņš vismaz bikses kādreiz saplēstu, lienot pār žogiem. Dienvidū lienu kūtsaugšā pie vēco papīru kastēm. Nēģeru puikas pa palmu lapām, kas nokarājušās gandrīz līdz zemei, lien pēc kókósriekstiem. Otrajā stāvā bija jākāpj pa stāvām koka kāpnēm. Ošu Andrs, no klētsaugšas kāpdams, pameta lūku plaši vaļā. Kāpt pāri sētai ir mans pēdējais prieks, kas atlicis no bērņudienām. Lācis kāpa ozolā, Bite koda kājiņā (T. dz.). Meitiņa nomira, Visas puķes raudāja.. Roze kāpa debesīs Dievam sūdzēt.. (Aspazija). Apsīka dzīve kā purvainās gļotās; Kur gan tie kalni, ko meklētājs kāps? (J.Sudrabkalns). Lielais brālis nav bijis greizsirdīgs, ka mazuļi kāpj viņa mātei klēpī vai karājas ap kaklu. Viņš jau gribēja kāpt istabā pa logu.

kāpelēt / kāpaļāt, 2. kónj., *daudzkārt kāpt*, # Svētdienās pa Gaujas krastu stāvajām takām kāpelē ekskursanti. Es savā mūžā esmu vairāk nekā tu kāpelējis pa mastiem. Ap jaunceltni saslietas sastatnes, pa kurām kāpelē strādnieki. Koku varde spēj kāpelēt pa koku un krūmu stumbriem, zariem un pat lapām. Mēs kāpaļājām augšup lejup pa jūrmalas kāpām. Ar piezīmju grāmatiņu rokās biju kāpaļājis gan pa sastatnēm, gan skābbarības torņiem. Šis jau kāpaļā pa kokiem kā kaķis. Vāvere kāpaļāja pa lazdāju, šķīdama riekstus.

izkāpties / izkāpelēt / izkāpelēties / izkāpaļāt / izkāpaļāt / izkāpaļāt(ies), *ilgāku laiku, daudz un daudzās vietās kāpt*, #Jau vesēlu nedēļu esam izkāpušies pa Tatriem. Pastniecei smaga soma, daudz kāpņu jau izkāpelēts, daudz dzīvokļu izstaigāts un vēl jāstaigā. Kas lai saskaita, cik koku puiku dienās izkāpaļāti. Kad uz darbu sanāk strādnieki, vadītājs jau izstaigājis būvlaukumu, izkāpelējis ēkas visus piecus stāvus. Viņš Siguldā nopirka spieķi, lai būtu vieglāk izkāpelēties / izkāpaļāties pa Gaujas stāvajiem krastiem.

aizrāpties / aizlīst / aizkāpt, *rāpties promvirzienā; rāpties aiz kā*, # Aizrāpos līdz pat sienai, kur, stūrī iespiedušies, sēdēja visi kaķēni. Dažs no bērņiem aizlīda aiz lādes, dažs aizkrāsnē, bet

mazākie pabēga zem gultas. Mikiņš rāpjas bērzā arvien augstāk, un nu jau viņš ir aizkāpis līdz pašam strazdu būrim.

ierāpties / ielīst / iekāpt, *rāpties kurp iekšā*, # Aiz bailēm un apvainojuma Līziņa atkal ierāpās gultā un paslēpās zem segas. Beidzot arī viņš ierāpās mašīnā pie pārējiem. Bite pielidoja pie zilā zvaniņa un ierāpās zieda biķerī. Pa žogā izlauztu spraugu pagalmā ielien Staģa kaza. Jēkabs iekāpj koka tupelēs un iziet ārā. Ģirts iekāpa pusizraktajā bedrē un turpināja rakt. Puikas iekāpa Juglas krastmalas vītolos un šūpojās.

izrāpties / izlīst / izkāpt, *rāpties laukā no kurienes*, # Pa tumsu mājās nākdams, viņš bija iekūlies grāvī, no kura vairs nespēja izrāpties. Meitene žigli izrāpjas laukā no gultiņas. Uzmanīgi viņš izlīda cauri eglīšu dzīvžogam. Viņa izkāpa no šūpolēm galīgi noreibusi. Arnis izkāpa no vannas un sāka slaucīties lielā frótē dvielī.

norāpties / nolīst / nokāpt, *rāpties lejā, nost no kā*, # Kad suņi aizskrējuši, kaķis norāpjas no koka zemē. Sieva diezgan ilgi tūlējās, kamēr norāpās ar bērnu no v ezuma. Lopu čalas un gana bļautīšanās nelaikā uzmodināts, viņš norāpās no kūtsaugšas saīdzis. No staļļaugšas Pīters nolīda samiegoties un aizmākušām acīm. Pulka kómandieris, patlaban nokāpis no zirga, tuvojas virsnieku grupai. Viņa smagnēji nokāpj no krēsla, uz kura bija stāvējusi. Mārcis nokāpa pagrabā, uznesa zāģi un sāka to asināt.

parāpties / pakāpt, *mazliet rāpties*, # Pa sakaltušu smilgu augšup rāpjas spīdīga vabole – parāpjas, nokrīt un rāpjas atkal. Regīna pakāpj pāris pakāpienus uz augšu un apstājas.

pakāpties, *kāpjot nokļūt uz paaugstinājuma*, # Uz krēsla pakāpusies, meitene spodrīna loga rūtis. Mikiņš pakāpjas uz sētas, lai varētu aizsniegt gatves bērza apakšējo zaru. Pakāpies uz palielāka laukakmeņa, Andris vēroja svešo apkārtni.

pārrāpties / pārkāpt, *rāpties kam pāri; rāpjoties pārvietoties uz citurieni*, # Pārrāpjos pāri liepas stumbram un jožu tālāk. Māris pārrāpjas pār sētu un nolēc uz ielas. Lācis pārrāpās no ozola stumbra uz resnu zaru. Reinis paņēma Helēnu klēpī kā mazu bērnu un pārkāpa pāri grāvim. Viņš negāja meklēt vārtus, bet pārkāpa pāri sētai.

piekāpt, *kāpjot pietuvoties*, # Viņš pāri ierakumam piekāpa vēl tuvāk krastam.

sarāpties / salīst / sakāpt / piekāpt / pielīst, *rāpties daudziem vienkopus*, # Kamēr uz lāvas karstums vēl ir mērens, uz tās augšējā stāva sarāpjas visi. Meitenes, sarāpušās kociņos, lasīja ķiršogas. Strēlnieki un virsnieki salīda vācu blindāžās un bunkuros. Ekskursanti sakāpj kalnā. Skatītāji sakāpj tribīnēs. Uz krēsliem sakāpušas, meitenes tīra logus. Kaķi sakāpuši uz jumta. Kad vagoni ir piekāpti pilni un vietu tajos vairs nav, atlikušie brauktgribētāji uzraušas uz buferiem, iekaras kāpšļos, salien uz jumtiem. Arājam smagas kājas, Pilnas smilšu pielīdušas (T. dz.).

uzrāpties / uzlīst / uzkāpt, *rāpties kurp augšā*, # Mēs abi pa redeli kāpnēm uzrāpāmies uz labības panta. Inita uzrāpās ar ceļgaliem uz palodzes. Kaķis uzrāpās pašā jumta čukurā. Ķirzaka uzrāpjas uz celma un groza galvu. Sienāži uzrāpjas gabalu augšā siena kaudzē un lec atkal atpakaļ zemē. Kaķis uzlīdis kokā pie strazdu būra. Uzlīdušas zāles stiebros, ērces gaida upuri, izpletušas priekšējās, kurās ir smaržu uztvērēji. Rudeņos un pavasaros augļu kokus nokalķoja baltus un aplika ķeramās jostas, lai kukaiņi nevarētu uzlīst un sadēt savas oliņas. Lūsis uzlīda priedē un iekārtojās zaru staklē. Kad vīrietis uzlīda istabaugšā, arī puikas dzīrās kāpt līdzī. Var uzkāpt visaugstākā kalnā, Bet neredzēt vairāk par leju (Dz.Rinkule-Zemzare). Pa tumsām, smacīgām kāpnēm viņa uzkāpa sestajā stāvā. Biju uzkāpusi uz galda un nejauši apgāzu lampu. Kad zirgus veda pie dīķa dzirdīt, es drīkstēju kādam vecam kleperim uzkāpt mugurā.

kāpināt, 3. kónj., K., *likt kāpt*, # Diži radi, bajāriņi, Stūma mani lejiņā; Dieviņš man roku deva, Kalniņā kāpināja (T. dz.).

kāpiens, L., # Divas dienas un naktis ilga alpīnistu kāpiens uz kalnu virsotni. Kāpiens augšup bija ļoti grūts. Lielajiem puikām, kad tie rausās augšā priedē, bieži aizrāvās elpa, bet pēc kāpiena tie sūkstījās par nobrāztām delnām un ceļgaliem.

KĀPT, kāpj, kāpa / **sēsties**, sēžas / sēstas, sēdās, R. v., *ievietoties pārvietnī*, # Mēs kāpām tramvajā un braucām mājās. Kāpjot laivā, tā savvārojās. Cik cilvēki drīkst šajā laivā sēsties? Pasažieri jau sēdās lidmašīnā.

iekāpt / iesēsties / iesēst, pbg., # Stīvām kājām viņš piegāja pie ratiem un ar lielām mokām tajos iekāpa. Viņš paspēja iekāpt vilciena pēdējā vagonā. Es iesēdos ratos un saņēmu grožus. Visa ģimene iesēdās tróleļbusā un brauca uz stadiōnu. Mēs iesēdāmies vilcienā un laidām uz Vidzemes

jūrmalu. Es priecīgs iesēdos ratu mīkstajā sēdeklī un leņņi sakrustoju kājas. Oliņu māte iesēžas orē uz pakaļējā maisa. Netīšām es iesēdu Pie tautieša kamanās (T. dz.).

iemesties, *strauji iesēsties*, # Meitene iemetās kabīnē, kad mašīna jau bija iekustējusies uz braukšanu. Pati viņa iemetās ragavu priekšā un savicināja pātagu.

pārkāpt / pārsēsties, *izkāpjot no viena, iekāpt citā pārvietnī*, # No avarējušā kuģa visi steigā pārkāpa uz otru kuģi. Madonā mums vajadzēja pārsēsties vietējās līnijas autobusā, kas gāja vakara pusē. Neviens negribēja pārsēsties uz bāzes kuģa un doties atpakaļ uz Liepāju.

izkāpt, *kāpt laukā no pārvietņa*, # Tuvojoties galapunktam, no trólejbasa katrā pietātnē izkāpa daudzi, bet iekāpa vairs tikai kāds reģais.

nokāpt, *kāpt nost no pārvietņa*, # Didzis nokāpa no divriteņa un pret vēju un kalnu gāja kājām.

sakāpt / sasēsties / piekāpt, *iekāpt daudziem*, # Puikas sakāpj laivā, un tā atiras no krasta. Pasažieri sakāpj vilcienā. Visi laivā nevarēja sasēsties. Tramvajs piekāpis braucēju tik pilns, ka knapi var pagrozīties.

uzkāpt / uzsēsties, *sēsties uz pārvietņa*, # Pa virvju kāpnēm kopā ar lóci uzkāpām uz mótorkuģa. Antons uzkāpa uz plosta un sāka vicināt kreķlu. Uz bāzes kuģa vēl nekas, bet, kad uzkāpsiet uz vidējā zvejas tralera, tad jau nu gan pašūpos. Steigas gadījumā ļaudis iejūdz zirgu vai uzkāpj divriteņi. Es uzsēžos uz sava divriteņa un braucu sagaidīt vilcienu. Viņš uzsēdās velosipēdā un aizbrauca uz lielceļa pusi. Es uzsēstos uz piekrautā vēzuma.

uzsviesties / uzvesties, *strauji uzsvēsties*, # Viņš uzsviežas uz ratiem un sarausta grožus. Viņa ātri uzmetās uz mótocikla pakaļējā sēdekļa.

RAUSTIES, raušas, rausās / **trausties**, traušas, trausās, R. v., *kāpt, rāpties, slieties u. tml.*, # Atbraucēji ar bērniem un paunām rausās laukā no vagoniem. Pievedam zirgu pie sētas un, pakāpjoties uz tās, raušamies zirgam mugurā. Viņam vēl krietns gabals ko rausties līdz kalna virsotnei. Rausos steigšus no gultas ārā un skrēju mazgāties. Pakritusi Asnāte brīdi gulēja nekustīgi, bet tad sakustējās un sāka neveikli rausties kājās. Suns pieskrien pie redeļu kāpnēm un mēģina pa tām rausties augšup. Viņš pamodās un trausās zemē no klētsaugšas. Tikusi kokā līdz pusei, dzirdu, ka Mārcis tUSDams traušas man pakaļ. Viņš bija iekūlies grāvī, bet ārā nevarēja izrāpties – trausās vienreiz, trausās otrreiz, bet katreiz atkrita atpakaļ.

parausties / patrausties, pbg., # Suns parausās zem sola un apgūlās. Galīgi apreibis, vēcais Sveilis abām rokām ķerštījās pie galda, gribēdams piecelties kājās, bet mazliet patrausās un smagi krita atpakaļ.

aizrausties, *rausties promvirzienā*, # Mazais aizrausās līdz savai guļvietai un apgūlās.

atrausties, *rausties šurpvirzienā*, # Apnicis vienatnē uz paklāja spēlēties, mazais atrausās pie malā sēdošās vēcāsmātes.

ierausties / ietrausties, *rausties kurp iekšā*, # Pūzdams un stēnēdams orē ierausās arī pats saimnieks. Kad abi beidzot ierausās laivā, tie bija slapji līdz jostasvietai. Buldózerists uzlēca uz buldózera kāpurķēdes un ierausās kabīnē. Tiklīdz ietrausos ratos, zirgs pats uzņēma gaitu. Žaniņš pietecēja pie Marčuļa un ietrausās tam klēpī.

izrausties / iztrausties, *rausties laukā no kurienes*, # No otra pajūga izrausās sprigans vēcuks sārziem vaigiem. Sprādzienā daļēji apbērtais kareivis pats izrausās no smilšu un akmeņu kaudzes. Pie veikala pietāja mašīna, no kuras izrausās pieci braucēji. Saimnieks smagi iztrausās no kamanām un steberē uz mājdurvju pusi. Iekritis ar pakaļkājām ūdenī, vilks pakārpījās uz lūstošās leđus krants, līdz iztrausās krastā.

norausties / notrausties, *rausties lejup*, # Es palīdzu Vizmai norausties no siena vēzuma. Pa slidenajiem redeļkāpņu šķērskokiem Rūdólfs sekmīgi noraušas lejā. Iejājis pagalmā, viņš lēni notrausās no zirga.

pārrausties / pārtrausties, *rausties kam pāri*, # Tas jau tik lempīgs, ka lāgā pat sētai neprot pārrausties pāri. Viņš ir tik pārgalvīgs, ka pārtrausīsies pāri jebkuram šķērslim.

uzrausties / uztrausties, *rausties augšup vai virsū kam*, # Puišelis uzrausās uz krēsla un palūkojās pa virtuves logu uz jūru. Viņš apķērās ap koka stumbru un veikli uzrausās līdz pirmajiem zariem. Eduardō atkal uzrausās ēzelim mugurā un lēni aizlīgoja uz arbūzu lauku. Ar lielām pūlēm uztrausos augšā uz siena vēzuma. Svešais ir pieslējis kāpnes kaltes pažobelei un pa tām uztrausies uz jumta. Zēns traušas un nevar uztrausties dižīgajā zirgā.

sarausties / satrausties, *rausties vairākiem vai daudziem vienkopus*, # Pametuši vairākus kritušos, baltgvardi saraušas atpakaļ vilcienā. Talcinieki satraušas ratos un tiek vesti uz tūrumu.

SVEMPTIES, *svempjas, svempās*, R. v., *ar grūtībām vai neveikli kāpt, rāpties*, # Pince ņurrā, bet mazie kaķēni svempjas cits citam pāri un meklē katrs sev brīvu pupiņu. Vilis ceļ trepītes bedrē un svempjas iekšā.

iesvempties, *svempties kurp iekšā*, # Kad grīlodamies iesvempšos šūpīgajā laivā, tūlīt atkritu uz soliņa.

izsvempties, *svempties laukā no kurienes*, # Pēdējā no ratiem izsvempās krustmāte. Viņu pa vairāki lāgi jāmodina, līdz viņš beidzot izsvempjas no gultas.

nosvempties, *svempties kurp lejā*, # Nav jau tik vienkārši vecam vīram nosvempties no siena vezuma.

uzsvempties, *svempties kurp augšā*, # Dacīte, uzsvempusies uz krēsla, sniedzas pēc pīrādžiņa. Pīles paklausīgi lien laukā no ūdens un cenšas uzsvempties slīpajā, zaļajā krastā.

pārsvempties, *svempties kam pāri*, # Ansis mierīgi pagaidīja, kamēr arī šis pārsvempjas pāri börtam.

LAISTIES, *laižas, laidās*, R. v., *virzīties lejup*, # Ja siena ķīpa kur aizķērās, vīriešiem bija jālaižas no augšas pa virvi gar reni sienam pakaļ. Redeļu trepes nesataustījusi, Zenta jau taisījās gar salmu blāķa stāvo malu laisties lejā.

nolaisties, *pbg.*, # Kāds pasvieda augšā virvi, pa kuru no kaudzes gala Sīmanis un Jurkas tēvs nolaidās zemē. Viņi viens pēc otra pa virvi nolaidās alā. Pieturēdamās pie bomja, Anna no rudzu vezuma uzmanīgi nolaidās zemē.

ielaiisties, *laisties kurp iekšā*, # Viņš pacēla ceļmu un ielaidās ejā, kas atvērās zem tā. Uldis ielaidās bedrē. Tuvu manā priekšā iešņācas čūska un tūlīt ielaižas no krasta ūdenī.

SPRĪŽOT, 2. kónj., R. v., *pārvietoties, savirzot ķermeņa galus kopā un pēc tam attālinot tos vienu no otra (par kāpuriem)*, # Sprīžotāju dzimtai pieder vidēji lieli tauriņi, kuru kāpuri pārvietojas sprīžojot un pārtiek no augiem.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

PĀRVIETOTIES, 2. kónj. / **virzīties / kustēties / tecēt**, 3. kónj. / **doties**, *dodas, devās / iet*, *iet, gāja*, / **nākt**, *nāk, nāca / klīst*, *klīst, klīda*, R. n., *jebkādā veidā kustoties, mainīt savu atrašanās vietu*, # Materiālam punktam pārvietojoties, visi tā kustības kinemātiskie raksturlielumi ir laika funkcijas. Firma no vecpilsētas pārvietojās uz jaunajām telpām. Kaplim pa rušināmās augsnes virsējo kārtiņu jāvirzās paraboliskās kustībās. Brunō pirksti virzījās pa Benitas plaukstu arvien augstāk, līdz sataustīja pulkstenīti. Kuru katru brīdi ledus var sākt kustēties. Tek saulīte tecēdama, Es paliku pavēnī. (T. dz.). Skrīverīšiem spalvas vien švirkst, pa papīru tecēdamas. Mūsu Saule dodas Herkulesa zvaigznāja virzienā ar ātrumu 20 kilometri sekundē. Bumba iet pāri laukuma sānu līnijai. Tagad pa upi iet ledus, bet drīz ies plosti. Ledus, lielos gabalos nākdams no Piedrujas, sablīvējas pie Doles. Kad bumba nāca viņam virsū pa sitienam, viņš no tās bēga. Pa jūru vēl klīda ledus lauki un sīkāki gabali.

pavirzīties / izkustēties / paiet / nostaigāt / noiet / panākt, *pbg.*, # Saule jau krietni pavirzījusies uz vakara pusi. Lielais pulksteņa rādītājs pavirzījies uz priekšu par divām iedaļām, kas nozīmē, ka es jau gaidu desmit minūtes. Un tikai sīkstos sakņu stiegraš Ne vētrā izkustas, ne trūkst..(A.Skalbe). Pusotra metra garais svārsts bija izkustējies no vietas. Čemódāns viegli pagāja zem sola. Mēs, pludinātāji, esam visi kā viens – ja kāds p*aiet* zem ūdens, citi velk to laukā. Babulīene mēģināja pabāzt galvu zem klētiņas – galva gan pagāja apakšā, bet plēci aizķērās. Es ēdu ar ķēnišķīgu ēstgribu – izdīlusī karote reizes piecdesmit nostaigā no bļodas līdz manai mutei. Saule nogājusi jau lielu gabalu un nu aizgrimst aiz mākoņiem. Kad ārā ceļamais tralis panācis līdz pusei, kļūst redzamas pirmās zivis.

ieiet / saiet, *virzīties kur iekšā*, # Saule atkal iegāja mākoņos. Pēc astrónomiskā kalendāra vasara šogad sāksies 21. jūnijā, kad Saule ieies Vēža zīmē. Aizbāznis pudeles kaklā ieiet viegli. Ar dažiem sitieniem nagla ieiet koksnē. Suņa koduma brūcē var saiet sīkbūtnes un izraisīt asins-saindēšanos.

iemaldīties, 3. kónj., *ievirzīties gadījuma pēc*, # Kazaku patruļas nejauši izšautā lode bija iemaldījies slepenpólicijas ēkas logā.

izvirzīties / iziet / iznākt, *virzīties no kurienes ārā*, # Lēdus no upes grīvas sācis izvirzīties jūrā. Galds knapi knapi izgāja cauri durvīm. Bulta izgāja cauri bruņām. Nagla izgājusi cauri dēlim. Ik pa laikam no mākoņiem iznāk un uzspīd saule. No dēļa iznācis laukā naglas gals, uz tā var uzplēst drēbes. Asni jau iznākuši no zemes. Bēnam iznākuši pirmie zobi. Kukisvumčóra kalnos apatīts iznāk zemes virspusē.

apvirzīties / apiet / apstaigāt, *virzīties kam apkārt*, # Kad glāze apgāja apkārt un atkal nonāca pie Frīdas, viņa to aizvien izdzēra ar neslēptu tīksmi. Alus kannā apstaigā visus līgotājus. Kad zaļumniekus apstaigāja arī glāzīte, dziesmas sāka plūst brīvāk. Luga jau apstaigājusi daudzas skatuves. Nelegālos norakstos Veidenbauma dzejoļi apstaigājuši visus latvju zemes nostūrus.

atvirzīties / atiet / kāpties, *kāpjas, kāpās / atkāpties*, *virzīties šurp; pavirzīties nost, tālāk*, # Jūra atvirzās – kur 17. gadsimtā bija Līvas upītes ieteka, tur tagad Liepājā ir Līvas iela. Kaut lēdus izgājis, Daugava vēl ir strauja un duļķaina, tā vēl nav atgājusi atpakaļ savos krastos. Jūra bēguma laikā kāpjas atpakaļ. Mežs atkāpies, dodams vietu fabrikai. Jūra ir tālu atkāpusies no krasta.

atpakaļgaita / atpakaļgājieni, L., *pārvietošanās atpakaļvirzienā*, # Vienročiēm zāģiem ar šādu zobu formu ir vēl tā priekšrocība, ka zāģa atpakaļgājienā zobi ir nodarbināti. Traktora ātrumkārbai ir piecas pakāpes braukšanai uz priekšu un viena – atpakaļgaitai.

iekustēties, *uzsākt kustību*, # Lēdus upē ir iekustējies.

pienākt, *virzīties kam klāt, tuvāk*, # Frōnte bija pienākusi pie Jelgavas.

pārvirzīties / pāriet / pārstaigāt / pārcelties, *virzīties kam pāri*, # Plosti ar strauņiem pārvirzījušies uz upes pretējo krastu. Plānāku zobu cirvjiem nevar taisīt, lai cirvja smaguma centrs nepārietu uz tā galvas daļu un netraucētu stabilitāti. Vāgnera operas pārstaigā skatuves daudzās jo daudzās valstīs. Tālšāvēju uguns no Nagu uzkalna pārcēlās uz sādžu.

pārvirzīt, *virzīt pāri kam*, # Nožogojums bija izlikts, lai gājējus pārvirzītu uz ielas pretējo pusi.

pārvirze, L., # Iedzīvotāju izvietojuma pārvirzes pa lielākai daļai saistās ar strauņi augošās rūpniecības pieprasījumu pēc darbaspēka.

savirzīties, *virzīties kopā*, # Taisnes ir paralēlas tad, ja tās, lai cik pagarinātas, nedz savirzās tuvāk vai kopā, nedz atvirzās tālāk viena no otras.

uzvirzīties, *pavirzīties augšup; virzīties virsū virs kā*, # Lēdus gabali uzvirzījušies cits citam virsū. Jūra sāk uzvirzīties sauszemei.

gaita / gājieni / pārvietojums / virze, L., # Zāģim ir vienmērīga gaita un mazas vibrācijas (20 – 25 mikrōni). Bremzēm jādarbojas ar vienu pedāļa gājienu. Izspēlējot pārtrauktās (šaha) partijas, Hellers 69. gājienā uzvarēja Fišeru. Materiāla punkta kustību atskaites sistēmā raksturo pārvietojums. Pārvietoējuma vektors ir vērsts no materiālā punkta kustības sākumpunkta uz tā beigu punktu. Fizikā par virzi sauc ķermeņa taisnvirziena kustību.

NOVIRZE, L., *vajadzīgā, plānotā virziena maiņa*, # Tika kōnstatēta kuģa novirze no kursa. Ieslēdzot ampēmetru pārbaudāmajā ķēdē, pēc rādītāju novirzes var noteikt strāvas virzienu. Ja, bitei izlidojot, vējš pūš no sāniem, tā maina lidojuma virzienu, lai kōmpensētu novirzi.

migrācija, L., # Biōsfēra sastāv no daudzveidīgām lielām apakšsistēmām, starp kurām notiek ķīmisko elementu migrācija.

perturbācija, L., *debess ķermeņa novirze no tā trajektōrijas, iedarbojoties cita debess ķermeņa gravitācijai*, # Nelielās novirzes planētu kustībās no kustībām, kādas paredz Keplera likumi, sauc par perturbācijām.

VIRZĪT / vadīt, 3. kōnj. / **dzīt**, *dzen, dzina, K., panākt, lai kas kurp virzītos*, # Vējainā laikā vējš celtņa strēli virza sānis. Kurpnieka roku vadīts, diegs veikli līda cauri apavu ādai. Zāģu asināšanai piemērotākas ir garākas vīles, kuras var vadīt ar abām rokām. Mōtōrs dzen laivu ar zvejniekiem pretī jaunam lomam.

dzenāt, 2. kōnj., *daudzkārt dzīt*, # Negants vējš dzenāja pa ielu putekļus, grūzus un smiltis.

izvirzīt, pbg., # Straume izvirzījusi lēdus gabalus uz sēkļa. Ne visām dīgtspējīgām sēklām ir pietiekams dīgšanas spars, lai izvirzītu asnus cauri augsnes kārtai. Acis krupim ir stipri izvirzītas uz āru. Viņai ir pašaura, diezgan parasta seja, zods mazliet izvirzīts uz priekšu. Labākais kōnstruktīvais paņēmiens koka ēķu ārsienu aizsargāšanai pret trupēšanu ir rievotu dēļu ārējais apšuvums, izvirzot to uz āru pāri virspamatiem. Barības siles kūti daļēji izvirzītas uz āru, lai tajās ērtāk varētu ievietot barību.

izvirzījums / izvirze, L., # Mūra ēkās logu ailu augšdaļā un sānos ir izmūrēti izvirzījumi par ķieģeļa ceturtdaļu. Nelielie balkonu izvirzījumi nespēj mainīt apjomu kopējās masas mērogu. Fizikā par izvirzi sauc attālumu no līdzsvara stāvokļa līdz svārstībā esošam objektam dotajā laika momentā.

pavirzīt, *nedaudz virzīt*, # Straume pavirzījusi plostu tuvāk upes malai. Galdu vajag pavirzīt sānis.

ievirzīt / iedzīt / ievadīt, *virzīt ko kurp iekšup*, # Katra vēja brāzma lejup krītošās sniega pārslas ievirza man sejā. Priedes savu galveno sakni ievirza dziļi zemē. Juntā ievirzītu logu kónstrukcija ir vienkāršāka. Tikai lietus spēj mani iedzīt istabā. Straume iedzinusi plostu līcī. Brūci neuzmanīgi kopjot, var ievadīt tajā mikrōbus. Sējot āboliņu vai lucernu tādās augsnēs, kur tā līdz šim nav audzēta, nepieciešams augsnē ievadīt slāpekļa krājējas baktērijas.

aizvirzīt / pārdzīt, *virzīt promvirzienā*, # Vagonu aizvirzīja / vagoni tika aizvirzīti uz rezerves sliedēm. Sóneri no Klaipēdas vajadzēja pārdzīt uz Rīgu un nodot remontā.

pārvirzīt, *virzīt pāri kam*, # Tikai ar lielām pūlēm izdodas smago, pusotra metra augsto dzelzs taisnstūri iekustināt un pārvirzīt pāri līdzsvara punktam. Lai ratiņus pārvirzītu pāri sliekšnim, vispirms jāpaceļ gaisā viens gals un pēc tam otrs.

novirzīt / atvirzīt, *virzīt nost, prom vai sānis no kā*, # Vējš bija novirzījis laivu sānis. Vilka pēdas ir lielākas par lapsas pēdām, ķepu spilventiņi tālāk atvirzīti no pirkstiem.

piezīt, *dzenot pietuvināt ko pie kā*, # Spēcīga straume sagrāba mūsu ledus atlūzu un piedzina to pie citas atlūzas.

uzvirzīt / uzdzīt, *virzīt augšup; virzīt kam virsū*, # Vējš uzvirza balonus augstu gaisā. Vispirms uz ragavām uzvirza vienu balņa galu, pēc tam otru. Rótējošu zāģa ripu, iestiprinātu svārstīgā statnī, uzvirza nekustīgam zāģējamam kokam. Šķita, ka svēts sašutums uzdzinis viņu tribīnē.

savirzīt / sadzīt, *virzīt kopā, vienkopus*, # Klājot grīdas, grīddēļus savirza cieši kopā, lai nebūtu spraugu. Viļņi krastā sadzinuši gliemežvāku un tumšu jūras zāļu valnīti. Tur jau ilgi stāv kaudzēs sadzīta grants. Grīdas dēļi jāsadzen kopā stingri, lai spraugas nebūtu lielākas par vienu milimetru.

savirze, L., # Priekšējo riteņu riepu paātrinātas un nevienmērīgas dilšanas cēlonis ir nepareizi noregulēti riteņu sāngāzuma un savirzes leņķi.

DABŪT, 2. / 3. kónj., K., *ar noteiktu piepūli panākt kā virzību*, # Ja nedabūs to skapi pa durvīm iekšā, tad būs jāizjauc. Tagad siena vēzums jādabū ātri zem jumta, jo drīz būs negaiss klāt. Pļava bija nopļauta, bet siens šķūņos vēl nebija dabūts.

aizdabūt / aizgādāt / aiznest, *dabūt promvirzienā*, # Vešus vai nešus, bet tās kastes jāaizdabū prom uz vāgūzi. Govīm pelavu vajadzēja daudz, bet nebija viegli tās aizdabūt no piedarba uz laidaru. Viņam kā šoferim vēl bija jāpaliek Kazahijā, jo brigādes savāktos graudus vajadzēja aizgādāt uz valsts sabērtuvēm. Zāles kuļmašīnas trumulī jālaiž pamazām un ar tādu aprēķinu, lai elevātōrs paspētu sēklas aiznest un tās neaizsprostotos.

atgādāt, 2. kónj., K., *atnest vai atvest*, # Lidmašīna partizāniem bija vedusi pastu un kaujas materiālus, bet no turienes tai vajadzēja atgādāt smagi ievainotos.

apdabūt, *dabūt apkārt*, # Siksnā par īsu, lai apdabūtu to apkārt jostasvietai un aizsprādzētu.

iedabūt, *dabūt ko kur iekšā*, # Arī malkas šķūnītī lielo lādi nevarēja iedabūt.

izdabūt / izvadīt, *dabūt ko no kurienes ārā*, # Reizēm izdodas izdabūt kukaini no auss ejas, iepilinot ausī mazliet augu eļļas. Nieres diennaktī no mūsu órganisma izvada līdz 60 gramam dažādu vielu. Olbaltumi ir dzīvības pamats, taču to vielmaiņas pródukti saindē órganismu, ja tos no tā laikus neizvada.

nodabūt, *dabūt nost*, # Plosts uzsēdās uz sēkļa un neparko nebija nodabūjams nost. Pirms krāsošanas no sienas jānodabū nost vecā krāsa

uzdabūt, *dabūt augšā*, # Kad zārku pārveda mājās, to vajadzēja pa redeļu kāpnēm uzdabūt pirtsaugšā.

piedabūt, *dabūt klāt*, # Lielajos viļņos nebija iespējams piedabūt laivu pie kuģa bórtā.

piegādāt / nogādāt, *pienest vai pievest*, # Pilsētai un novadam visu nepieciešamo piegādā pa jūru un gaisu. Gar mugurkaulāju iet vēdera aorta – ļoti liela artērija, kas piegādā asinis visiem órgāniem vēdera dobumā un arī kājām. Tagad sienu šķūņos nogādā īpašās augstu bórtu traktórpiekabēs.

piegāde / nogāde, L., # Rudenī kokvilnas piegāde pa dzelzceļu ievērojami kavējās. Augšanai un audu atjaunošanai ir nepieciešama nepārtraukta olbaltumvielu piegāde. Gandrīz viscaur ir aizkavējusies pirmā kūluma nogāde kaltēs.

padabūt, *dabūt uz priekšu, sānis, zem kā u. tml.*, # Vajag dīvānu vēl kādu sprīdi padabūt uz priekšu, bet galdu jāpadabū mazliet sāņus. Siens mums viss ir savests, viss padabūts zem jumta.

PĀRVIETOT, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas mainītu līdzšinējo atrašanās vietu*, # Pretestības spēki rodas, ja kóntaktā esošus ķermeņus vienu attiecībā pret otru pārvieto vai cenšas pārvietot. Spórta bāzi pārvietoja tālāk no pilsētas. Šo rindkopu pārvietoju uz nodaļas beigām.

izvazāt, *nevēlami pārvietot*, # Kāju slaucīšanai noliktās skujas jau bija izvazātas pa visām malām. Pirmā pasaules kara laikā abu bibliotēku grāmatas tika izvazātas un gāja zudumā.

NEST, *nes, nesa, pārvietot, uzturēt virzībā*, # Kājas uz augstajiem lakkurpju papēžiem nesa meiteni tik viegli, ka, likās, viņa dejoja.

aiznest, *nest promvirzienā*, # Slaidās slēpes mūs kā spārni aiznes..

nonest, *nest lejā vai nost*, # Lifts ātri mūs nones lejā. Eskalātors ātri un viegli nones gājējus metrópólitēna stacijas zālē.

uznest, *nest kurp augšā vai kam virsū*, # Lifts mūs uznesa ceturtajā stāvā.

RIŅĶOT, 2. kónj. / **griezties**, griežas, griezās, R. n., *virzīties pa aploci, elipsi vai citādām (ne)regulārām liektām trajektórijām*, # Putnu Ceļš ir mūsu zvaigžņu pasaule – tajā ap kādu zvaigzni, ko sauc par Sauli, riņķo mūsu planēta. Zeme griežas ap Sauli.

apriņķot / apgriezties, *apg., riņķot kam apkārt*, # Zeme gada laikā apriņķo ap Sauli un diennakts laikā apgriežas ap savu asi. Gads ir perióds, kurā Zeme apgriežas ap Sauli.

ŠĶĒRSOT, 2. kónj., R. v., *virzīties šķērsu kādam virzienam*, # Bumba ripo bez lielas jēgas, bieži šķērso sānu līnijas. Novembrī kómēta šķērsoja Vērša zvaigznāju. Pienāca štāba pavēle šķērsot ieleju un pievienoties pulkam 148. Augstienē.

TUVOTIES, 2. kónj. / **tuvināties**, 3. kónj., R. n., *pievirzīties tuvāk*, # Laiva strauji tuvojās krācēm. Lidmašīna jau tuvojas zemei. Kalna šķietamais tuvums bija mānīgs, jo viņš jau stundu jāja tā virzienā, bet tas nemaz netuvinājās.

pietuvināties / pietuvoties / satuvoties / satuvināties, *apg.*, # Halleja kómēta Zemei pietuvinās ar zināmu starplaiku.. Gludinot drēbes, viņa roka nejauši pietuvojas karstajai gludekļa virsmai. Magnētiskās spēka līnijas satuvojas / satuvinās kopā pie póljiem. Saskaņā ar lidojuma prógrammu tika izdarītas kuģa órbitas kórekcijas, lai satuvotos ar órbitālo staciju. Viņš vēroja, cik savādi zīmējas soļi diviem blakus gājējiem – brīžiem attālinās, brīžiem satuvinās.

sasniedzies, *satuvoties, sniedzoties viens otram pretī ar zariem u. tml.*, # Pār šo atēku grāvja platumā koki no abām pusēm var zariem sasniegties. Liepu gatve vasarā ir kā tunelis, kuru no augšas un sāniem sedz no abām pusēm kopā sasniegušās lapotnes.

tuvināt, 3. kónj., K., *pievirzīt tuvāk*, # Nu jau vilciens mūs strauji tuvina galastacijai.

pietuvināt, *apg.*, # Tie ir augi ar zemei pietuvinātiem stumbriem.

IZPLATĪTIES, 3. kónj. / **nonākt**, -nāk, -nāca, R. n., *virzīties plašumā* # Póliómielīts vairāk izplatās vasaras beigās un rudens sākumā. Mikróbi var ar putekļiem nonākt cilvēka elpceļos.

pārklāties, -klājas, -klājās / **noklāt / pārklāt**, -klāj, -klāja, R. n., *būt vai kļūt izplatītam pa kādu platību*, # Pāri upei pārklājās kalna ēna. Brīžam plaukstas sadzēla nātres, tā ka āda pārklājās baltiem plankumiem. Inītai sāka salt, kājas un rokas metās zilšanas un pārklājās ar zosādu. Piesarkusi un līksma ir trešā stūrmaņa vasaras raibumiem noklātā seja. ..rūsas noklāts vēl dusēja zvans.. (M.Čaklais). Ass svītrojums pārklāja neizdevušos zīmējumu. Āfrikas kóntinenta ziemeļus pārklāj milzīgais Sahāras tuksnesis. Manus kailos roku dēlmus pārklāja zosāda. Viņas seju pārklāja dusmu vai kauna sārtums.

ievazāt, 2. kónj., K., *virzīt ko plašumā*, # Svina putekļi nosēžas uz strādnieku rokām, no kurām, ņemot rokā cigareti vai ko ēdamu, tie var tikt ievazāti mutē. Protams, ka autómašīnas ar savām riepiem nevar namu pagalmos neievazāt netūrumus.

ATTĀLINĀTIES, 3. kónj., R. n., *atvirzīties tālāk*, # Kad frónte attālināsies, atgriezīsies mājās šur vai tur pabēgušie šejienieši. Jo tālāk mēs iebraucam jūrā, jo vairāk attālinās krasts, līdz izzūd pilnīgi zilā dūmakā.

TRAUKTIES, traucas, traucās / **triekties**, triecas, triecās / **šauties**, šaujās, šāvās / **steigt**, steidz, steidza, R. n., *strauji virzīties*, # Gaisā traucās trasējošās lodes. Pa fósforizēto ciparnīcu, viegli tikšķot, traucās sekunžu rādītājs. No sādžas mums pretī sāka traukties ložu kārtas. Šampanieša pudeļu kórķi

triecas griestos, un dzēriens putodams līst glāzēs. Dūre triecas Aigaram tieši sejā. Ievainojums visbiežāk rodas, krītot uz kājas vai izstieptas rokas, kad locītavas kaulu gali ar spēku triecas viens pret otru. Nakts debesīs šāvās krāsainas raķetes. Slēpes šāvās lejup pa stāvo slīpumu. Viņa dūres zibenīgi šāvās turp un atpakaļ. Veikli pirksti sajauc krāsas toņos, Ota audeklam steidz aši pāri (Ó.Lisóvska). Tuvojoties negaisam, vispirms jāsteidz aizvērt visus logus un durvis.

aiztraukt / aizlingot, traukt promvirzienā, # Izšautā bulta aiztrauca pretī mērķim. Norībot kā no īstas šautenes, stobrs izskrēja no stieplu skavām un aizlingoja gar Lināja ausi.

ietriekties / ietraukties, strauji doties kurp iekšā, # Dakšu zari ietricās zemē gandrīz līdz kātam. Lode ir ietriekusies sienā. Likās, ka plostis tūlīt ietrieksies krastā. Kā tórpēda viņa ķermenis ar kļušu šlakstu ietraucās ūdenī.

uzšauties / uztriekties / uzdzīties, -dzenas, -dzinās, *straujā gaitā doties kurp augšā vai kam virsū*, # Šampanieša pudeles kórķis uzšaujas līdz griestu lampai. Meitenei iekrītot upē, plunkšķi pat nedzirdēja, tikai šlakatas noviznījot uztriēcās gaisā. Cirvis kātam uzdzinies aplam.

pārsvieties, strauji virzīties kam pāri, # Drošas rokas mēsta, gaisā uzviņas virve, pārsviezdamās pāri siena bomja galam.

šaudīties, 3. kónj., R. n., *daudzkārt ātri pārvietoties šurpu turpu*, # Stellēs turp un atpakaļ ātri šaudījās atspole.

TRAUKT, trauc, trauca, K., *strauji pārvietot*, # Mežmalā gar tranšejām lodes kapā koku mizu, trauc nost sīkos zarus.

aiztraukt, traukt promvirzienā, # Pa brīžam viņa roka pašaujas uz augšu aiztraukt kādu mušu no pieres vai deguna.

notraukt, traukt nost, prom, # Karavīram pie kājām nokrīt mīnas notraukts ceriņzars.

SKRIET, skrien / skrej, skrēja, R. n., *steigšus, nosacīti ātri pārvietoties visādos veidos*, # Ēvele svilpdama skrej pa gludo priedes dēli. Dzija gludi skrien un spoles dūc.. (J. Sudrabkalns). Slidas ar kļušu rūkoņu skrēja pa nelīdzeno ledus virsmu. Viņas pirksti skrien pāri meļnbaltiņiem taustiņiem.

ieskriet / saskriet, skriet kur iekšā, # Beidzot ripa ieskrien pretinieku vārtos. Lauskas pajūk, kad stikla skapī ieskrien lode.

izskriet, skriet no kurienes laukā vai cauri kam, # Viņš piesita plaukstu pie pudeles dibēna, un kórķis izskrēja, ka nopaukšķēja vien. Lode izskrējusi cauri sienai.

noskriet, skriet kur lejā, kam garām, no kurienes nost, # Tikko noskrējis ledus, kad nepacietīgākie makšķernieki jau upmalā. Kāda šķemba noskrēja Kristam gar labo vaigu un nobrāza ādu.

pārskriet, skriet kam pāri, # Kāda lode īdēdama pārskrien pāri mūsu galvām.

uzskriet, skriet augšup; skriet virsū kam, # Andra mēsta, nopušķotā cepure uzskrēja gaisā. Viens no astrónomu aprēķinu variantiem pieļāva, ka kómēta uzskries virsū Saulei.

skrējiens, L., # Temperamenta pilnais otas skrējiens piešķir Svempa gleznām neparastību.

SKRAIDĪT, 3. kónj., R. n., *daudzkārt skriet*, # Spalva čirkstēdama skraidīja pa papīru. Arī módernajos autómotos, tāpat kā vissenākajos aušanas stāvos, ar diegu pa velkiem skraidīja atspole. Viņas pirksti sāka skraidīt pa rakstāmāšinas taustiņiem.

JONOT, 2. kónj. / **brāzties**, brāžas, brāzās, R. n., *ātri pārvietoties*, # Granātas joņoja pa gaisu un plīsa ar briesmīgu troksni. Ledus gabali brāzās viens otram virsū.

SPRUKT, sprūk, spruka / **cirsties**, cērtas, cirtās, R. n., *notikt straujai virznai kustībai (pārsvarā sarunvalodā)*, # Man samētas slikti, un sprūk laukā mana kuņģa saturs. Maisam gals spruka vaļā, un kartupeļi pabira pa zemi. Trāpījās cinis, diez kā izkopts spruka un iepļāva kājā. Sasalušus mezglus atraisot, Bieži tauvas gals no rokām spruka (I.Ziedonis). Vēl nesen viņam lemesis ārā vien skrēja vai arī cirtās zemē tik dziļi, ka zirgi uzreiz apstājās.

pasprukt / izsprukt / pasisties / pacirsties, pbg., # Pēkšņi arklis strauji salecas uz augšu, arājam roka pasprūk vaļā, un pats viņš pārveļas pār kórpusa rāmi zemē. Šķiet, pašam velnam te pasprucis vaļā lielais maiss ar akmeņiem – tā ar tiem piebārstīta jūra kopā ar platu sauszemes joslu. Zēns vispirms sarāvās un saguma sēdekli, bet pēc tam no tā sprāgtin izsprāga kā vaļā pasprukusi atspere. Šķīvis man izspruka no rokām, nokrita zemē un saplīsa. Uzdrāžoties zemūdens akmenim, katamarāns pasitās uz augšu. Desmit siļķu mucas trōšu tīklā cēlās augšā ar vinču un, ejot pāri bórtam, pasitās man gar pašu degungalu. Mētelis pasitās vaļā, atsegdams slaidu kāju. Cīnoties ar miegu, viņam galva noslīgst uz krūtīm, tad atkal pacērtas augšup.

iesprukt / iesisties / iecirsties, *strauji ievirzīties kurp iekšā*, # Pēterītim jau atkal ikšķis iesprucis mutē. Ja velosipēdam nav ķēdes sarga, tad bikšu stara apakšdaļā ir jāsasprauž, lai neiesprūk starp zobratu un ķēdi. Lodes nikni iesitās krasta smiltīs. Akmens iesitas kādas trīs asis dziļi zemē. Seska zobi iecirtās puisēna pirkstā. Valtera pirksti iecērtas Jāņa kuplajās cirtās. Lodes caur logu iecirtās kapličas sienās un griestos. Pātaga sāpīgi iecērtas zirga sānos.

atsprukt, *strauji atvirzīties*, # Kad viņš piecēlās no vecās kušetes, saspīestā atspere nodžinkstēja, atsprūkot pamatstāvoklī. Piena kannai apgāžoties, vāks atspruka vaļā un piens izlija.

nosprukt, *strauji novirzīties, noslīdēt nost*, # Cīrvis nospruka no kāta un atlēca sānis. Man sagrīļojoties, brilles nospruka no deguna un iekrita dubļos.

RAUTIES, *raujas, rāvās*, R. n., *strauji virzīties*, # Ierēcās mótōri, un tanki dārdēdami rāvās uz priekšu.

atrauties, *strauji atvirzīties vai attālinātes*, # Izmezdamā milzīgus liesmu un dūmu mutuļus, raķete atraujas no zemes. Pirkstiņš piešāvās pie karstā gludekļa un tikpat spēji atrāvās nost.

ierauties, *ievirzīties kurp iekšā*, # Augusts aiz citu mugurām saruka arvien mazāks, galva ierāvās plecos. Galva vēl vairāk ierāvās saceltajā kažoka apkaklē.

sarauties, *strauji sakustēties*, # Laura sarāvās, jo kāds pieskārs viņas plecam. Es pat sarāvos, kad pēkšņi ieraudzīju viņu tur stāvam.

izrauties, *strauji izklūt laukā no kurienes*, # Spainis man izraujas no rokām, un akas vinda to uzšūpo gaisā.

uzrauties, *parauties uz augšu*, # Jaka mugurpusē bija neglīti uzrāvusies uz augšu. Kad viņa apsēdās atpūtas krēslā, sarkanie svārciņi uzrāvās vēl augstāk. Kad noliecos sakārtot slēpes stiprinājumu, piedurknes par kādu sprīdi uzrāvās uz augšu, un sals apsvilināja plikumu kā ar nātrēm.

raustīties, 3. Kónj., R. n., *rauties vairākkārt, ar pārtraukumiem*, # Pārsteigumā atlaidu gāzes pedāli, un mašīna raustīdamās palēnināja gaitu. Mašīnai piemetas niķi – sprauslā, raustās, paskrien gabaliņu, atkal raustās.

rāviens, L., # Ar rāvienu atsprāga vaļā durvis, un pa tām lidot izlidoja Maiga.

SPRĀGT, *sprāgst, sprāga*, R. n., *virzīties pēkšņā, ļoti straujā kustībā*, # No šampanieša pudeles pret griestiem sprāgst kórķis.

uzsprāgt, *pbg.*, # Šampanieša pudeles aizbāznis uzsprāga līdz griestiem.

izsprāgt, *strauji izvīzīties no kurienes*, # Vaļā skruvējamais radiātōra vāks skrūvētājam izsprāga no pirkstiem un kopā ar melna ūdens šļācienu aizlidoja gabalu prom. Jaunā gada iestāšanās brīdī gaisā izsprāgst neskaitāmi šampanieša kórķi. Likās, ka Ilzes acis aiz pārsteiguma izsprāgs no pieres.

SPRAUKTIES, *spraucas, spraucās / spiesties, spiežas, spiedās / lauzties, laužas, laužās / līst, lien, līda, / bāzties, bāžas, bāzās*, R. n., *virzīties, pārvarot šķērsli, pretestību*, # Viņa apsēja lakatiņu, bet kuplie mati spraucās no tā laukā. Mati spraucās uz pieres, tos nespēja savaldīt viņas spilgti rūtainais lakatiņš. No pērno lapu segas kā zaļas sveces spraucas ārā maijpuķīšu lapas. Kad no bērzu rudajiem pumpuriem sāka spraukties laukā zaļganās lapiņas, tad bērzu sulas kļuva duļķainas. Dīgštam, spiežoties no sēklas cauri augsnei uz augšu, jāpārvar augsnes kārtas pretestība. No cepures apakšas spiedās ārā pagari, iesarkani mati. Ja ievainota vēdera dobuma siena, caur ievainojumu var spiesties ārā iekšējie orgāni. Viņas skatiens tapa stīvāks, acu āboli spiedās laukā no dobumiem un pelēks bālums pārklāja seju. Cauri večajai zāles segai laužas jaunie asni. Šur tur no zemes jau lien ārā pa bālīgam asnam. No zemes jau līda laukā jaunā zālīte. No vārnēnu zilās ādas līda ārā strupas, mīkstas spalvas. Palso matu sproga ik pa brīdim līda ārā no cepures. Viņš atbīdīja matus, kuri krita pār pieri un grasījās līst acīs. Adata, gluži kā nolauzta, negribēja līst drēbei cauri. Apguļoties sienā, smilgu skaras un stiebru gali bāžas mutē vai duras ausīs.

aizlīst, *līst aiz kā*, # Aiz piedurknes bija aizlīduši akoti un nepatīkami kņudināja.

iespiesties / ielīst, *spiesties kurp iekšā*, # Pilsēta ir iespiedusies ieplakā starp kalnu grēdām. Kalnāju augu saknes, iespiežoties klinšu plaisās, paātrina klinšu sairšanu. Man pirkstā ielīda / iedūrās skabarga. Naglas šajā mīkstajā kokā ielien viegli.

izspraukties / izspiesties / izlauzties / izlīst, *spraukties laukā no kurienes*, # Groziņš pārklāts ar baltu drāniņu, no kuras izspraucies pudeles kakls ar lakotu galviņu. Gundegai no lakata apakšas izspraukušās dažas matu šķipsnas. Dólómīta plāksnes īsti cieši nesakļaujas, atstādamas spraugas, kur izspraukties zālei. Cauri pērnajām lapām izspraukušies jaunie asni. Bija skaidrs, ka

vārgie dīgsti nespēs izlauzties cauri cietajai augsnes garozai. No sēdekļa pópējuma bija izlīdusi vēl viena atspere. Ausaine viņam noslīdējusi uz vienas auss, šalle izlīdusi no mēteļa. Puišis atglauda no cepures apakšas izlīdušo matu šķipsnu. Priekšā oranži vīdēja no zemes izlīdušas pāris gailenītes. Kartupeļu laukā jau bija izlīduši pagari asni.

palist, *līst garām, apakšā u. c.*, # Es gandrīz iebļāvos, kad man zem naga palīda skabarga.

saspraukties / saspriesties, *spraukties kurp vienkopus*, # Akmens žoga plaisās saspraukušās vītenaugu saknes un dzietī. Pavasaros te saspriežas tādi milzīgi ledus blāķi, ka tilts ņirkst.

3. 2. Virzienvirzījums un virzienvirzība.

A. Dzīvību kustībveices.

GRŪST, *grūž, grūda / stumt*, *stumj, stūma / dzīt*, *džen, dzina, K.*, *virzīt ko sev pa priekšu vai nost no sevis*, # Zirgs bāza savu purnu viņam klāt, bet viņš nepatikā grūda to prom. Svešais sagrābj Aigaru pie skausta un rupji stumj cauri priekšnamam. Izdangātajos ceļa posmos stumju divriteni pie rokas. Pats kāpj debesīs, citus stumj ellē (Paruna). Viņa pirksti steigšus džen patrōnu stobrā.

grūsties / stumties, *grūst sevi*, # Deju laukumā cilvēku tik biezs, ka mēs nepārtraukti grūžamies virsū citiem dejojājiem. Rōbis nosēdās jāteniski uz krēsla un, atsperoties ar kājām pret grīdu, stūmās uz priekšu.

grūšus / stumšus, *v.*, *grūžot*, # Milzīgajam kublam vāks tik smags, ka to tikai grūšus var uzgrūst, ne jau uzlikt. Tos, kuri spirinājās pretī, kamerā iegrūda grūšus. Rukalis bruņinieku vai stumšus nostūma no zirga.

grūstin, *v.*, *pastiprinājums pie grūst*, # Grūstin grūdu tautu dēlu Pār sliekšnīti istabā (T. dz.).

grūdiens / pagrūdiens / stūmiens, *L.*, # Sāpīgs elkoņa grūdiens sānos viņam uz mirkli aizsīta elpu. Elbrusa nogāzēs vēl tagad tiek reģistrēti apakšzemes grūdiens. Vējš nepūš vienmērīgi, bet grūdieniem, brāzmām. Ar īsiem, aprautiem elpas grūdieniem iespējams īss, aprauts dziedājums. Vecais vīrs sāka rāt jauno pōlicistu, bet dabūja vieglu pagrūdienu mugurā. Stūmiens ar revōlvera spalvu mugurā piespieda viņu atkal iet rāmi.

pagrūst / pastumt / padzīt, *-džen, -dzina, pbg.*, # Viņš pagrūda krēslu sānis. Ķēķī viņa sabikstīja žagarus dziļāk plīti un ar kāju pagrūda tuvāk tos, kas zemē pie plīts. Maruta pagrūda apmulsušo Mārtiņu sāņus un pagāja garām. Pagrūst kādu gar zemi nozīmē pagrūst kādu tik stipri, ka tas apgāžas. Artis man pagrūda kāju priekšā, es kritu un sasītos. Kāds plikgalvis pagrūž ōficiantei izdoto sīknaudu, taču meitene leņni atbīda to viņam atpakaļ. Driķis noņēma no plaukta kasti un pagrūda to zem lāvas. Meistars saka, ja es tik slikti ēdīšot, nevarēšot vairs ēveli pagrūst. Ar elkonī pastūmusi burtnīcas sānis, Dina noliek cienastu Arnim priekšā. Saimnieks pastūma glāzi tuvāk viesim. Viņa pastūma vannīņu tālāk no loga. Ilze pastūma Didzi nost no plīts. Zuze atglaudz no pieres matu šķipsnu un pastumj to zem lakata. Viņa padzina divriteni malā un pieslēja pie koka. Dubļu pančka visa ceļa platumā – bija jānokāpj un ritenis tai garām jāpadžen pie rokas.

sagrūst / sastumt, *grūžot savirzīt ko kur vai ko kur kopā*, # Haris atkal sagrūž rokas kabatās. Puiši sagrūda abus galdus kopā. Vienīgajā plauktā bija sagrūsti dažādi sadzeltējuši, saputejuši papīra ruļļi. Pēc tam celmus sastumj kaudzē un sadedzina. Pa vecam paradumam viņš sastumj rokas kabatās.

sagrūsties / sastumties, *savirzīties kopā*, # Mašīnai kratoties, abi kabīnē sēdētāji gan sagrūdās kopā ar pleciem, gan palēcās. Kad viņš iznāca kungu nama priekšā, sapulcējušies zemnieki pieklusa un sastūmās tuvāk pie kāpnēm.

aizgrūst / aizstumt / aizdzīt / atgrūst, *grūst promvirzienā, nost u. tml.*, # Gultu viņš aizgrūda aiz aizkara. Lodi aizgrūž vai disku aizlidina tālāk ne katreiz tas, kas fiziski spēcīgāks, bet gan tas, kas veiklāks. Mamma velk vaļā atvilktnes un atkal aizgrūž tās ciet. Durvīm priekšā viņi aizstūma galdu. Viņš iekļuva drūzmā, kas viņu aizstūma līdz izejai. Es aizdzinu ratus līdz nojumei. Visu cēlumu zaudejuši, gulbji metās sakampt ēsmu, un lielākais centās atgrūst mazāko.

atgrūst / atstumt / atdzīt, *grūst šurpvirzienā u. tml.*, # Vēl vajadzēja skapi atgrūst atpakaļ pie sienas. Klaiģādami puikas pīkojās kailām rokām, vaļā atrautiem mēteļiem un pakausī atgrūstām cepurēm. Klavieres atstūmām atpakaļ vecajā vietā. Atstum nu, Pēcīt, no vāģūža manu velōsipēdu. Paēdusi un pateikusies viņa atstūma bļodiņu un piecēlās no galda. Arvīds viegli atstūma Māru un stingriem soļiem pievienojās biedriem. Viktōrs apsēdās uz soliņa un atstūma platmali pakausī. Ceļā saplīsa riepa, velōsipēdu atdzinu dzīšus mājā.

atgrūsties / atstumties, *atgrūst sevi nost no kā*, # Slēpotāji viens pēc otra atstūmās no kalna virsotnes un laidās lejā. Kaķis ar priekšķepām uzlēca uz durvju roktura un nospieda to lejup, bet ar pakalķājām atstūmās no stenderes.

atgrūdiens, L., *grūdiens, atsperoties pret ko*, # Ūdensvistiņa pēld ar raksturīgiem grūdieņiem, tas ir, katrā atgrūdienā klana galvu un parauj uz priekšu astīti.

iegrūst / iestumt / iedzīt, *grūst ko kur iekšā*, # Lielāks puika pieiet pie mazāka un ieogrūž to sniegā. Iegrūsti arēnā, gladiātōri sāka uzmanīgi virzīties uz priekšu. Dusmās viņa ieogrūž spalvaskātu tintē tik dziļi, ka, velkot ārā, nopilina galdu. Neveiksmīgi krītot, ieogrūdu roku spainī ar karstu ūdeni un applaucēju. Pienāk suns un ieogrūž man klēpī savu purnu. Artūrs iestūma divriteni priekšnamā. Fōrta sētā sargi mani iestūma cietuma slēgtajā mašinā un kaut kur veda. Viņš iestūma rokas kabatās, lai apsildītu. Ilze iedzina divriteni šķūnītī un atslēja pie sienas. Ratiņus viņa iedzina pagalmā. Atvelku aizslēgu un iedzēnu patrōnu stobrā.

iestumties, *ievirzīt sevi*, # Viņš atver vārtiņus un ar visu divriteni iestumjas pagalmā.

iegrūdiens, L., *straujš grūdiens uz priekšu*, # Uldis ar vieglu ieogrūdienu atlaida rokas no lidmōdeļa ķermeņa, paskrēja dažus soļus un apstājās.

izgrūst / izstumt, *grūst ko no kurienes ārā*, # Mērnīeks lamādamies izgrūda Teni laukā pa durvīm. Viņš izgrūda balķi no ragavām blakus ceļam sniegā. Galdu izgrūdisim gaitenī. Viņš izgrūda šķēpu pūķim cauri. Izstūmis no šķūnīša mōtōciklu, viņš aiznesās kā nelabā trenkts. Spēlmaņi lielo galdu izstūma telpas vidū.

nogrūst / nostumt / nodzīt, *grūst lejup, gar zemi vai nost no kā*, # Kuļmašina kauca tukšgaitā, līdz kāds iedomājās nogrūst siksnu no spararata. Marianna piesēstas pie galda un uzbudinājumā gandrīz nogrūž piebīdīto glāzi zemē. Smiedamies viņš saķer mani aiz pleca un nogrūž smiltīs. Viņš devās nogrūst balķi no sēkļa. Bramanis bija apsedzies ar svārkiem, pa miegam tos nogrūdis un tagad gulēja kamolā savilcies. Divi puīši nostūma klavieres malā. Vācu kareivis melnīgsnējo sievieti nostūma no ietves. Pusceļā sabojājās mōtōrs, dabūju līdz mājai mōtōciklu nodzīt dzīšus.

pāgrūst / pārstumt, *grūst ko pāri kam*, # Skapi vajadzēs pāgrūst uz citu vietu. Gultiņu viņi pārstumūši pāri istabas vidum pie pretējās sienas.

piegrūst / piestumt, *grūžot pietuvināt ko kam*, # Dīvānu piegrūdam pie sienas, bet galdu pie loga. Valdīs izkāpj un piegrūž ciet mašīnas durvis. Es piegrūžu ēlkonī Kristam pie sāniem un pamāju ar galvu uz loga pusi. Jana piestūma viņam tuvāk pēlnutrauku.

piestumties, *ar grūdienu pietuvoties*, # Kārlis ar visu krēslu piestūmies tuvāk Viesturam.

uzgrūst / uzstumt, *uzvirzīt augšā vai virsū kam*, # Pa abiem viņi lielo akmeni uzgrūda augšā uz grāvja malas. Mēģinājumā pilnīgi aizrāvieš, Kārlis Sebris reiz negaidīti uzgrūda kājas uz galda. Jaunieši Janīnu ar varu uzstūma uz skatuves. Viņi cepures uzstūma dziļāk uz pieres, lai stiprais vējš nerautu nost.

uzstumties, *tikt uzgrūstam*, # Tikai viens otram palīdzēdami, braucēji ar smagajiem vėzumiem uzstūmās stāvajā piekalnē.

BĪDĪT, 3. kōnĵ., K., *grūst (ierobežotā lietojumā)*, # Saimniece bīdĵa krūzi uz galda vidu. Saimniece ar divi meitām grāba un bīdĵa sienu klāt. Nesteigdamies Goba bīdĵa roku svārka piedurknē. Viņš bīdĵa ciemiņu uz durvju pusi.

bīdĵties, *virzĵties (sarunvalodā)*, # Iekāpu laivā un bīdĵjos uz priekšu, airējos un neskatĵjos atpakaļ. Reizē ar Anneli ieskrien arī Karlīne un bīdās tik tēvam priekšā, lai dodot šai spolēt dziju.

pabīdĵt, pbg., # Skapi pabīdĵjām tuvāk pie sienas. Viņš pabīdĵja savas acenes augstāk uz pieres. Aizkara malu vaļā pabīdĵjis, viņš raudzĵjās ārā tumsā. Viņa pabīdĵja atpakaļ pāri mēteļa apkaklei noslīdējušo kaklautu. Prōfesōrs pabīdĵja uz viešņas pusi cukurtrauku. Viļums pabīdĵja Jansōnu uz ieejas pusi. Brĵviņu kungs ar ēlkonī viegli pabīdĵja nost kādu vĵreli. Pilno iepirkumu somu Segliņa pabīdĵja zem krēsla. Viņš pabīdĵja telegrammu zem kalendāra. Viņš pievirzĵjās tuvāk pie galda un pabīdĵja kājas zem tā.

pabīdĵties, *pavirzĵties (sarunvalodā)*, # Pabīdĵties nu ciešāk kopā, lai vēl viens var uz dĵvāna apsēsties!

sabīdĵt, *bīdĵt vienkopus*, # Anita sabīdĵja traukus rindā, acīm priedādamās par tĵkamo kārtĵbu. Fōtōgrāfs nostādĵja bērnus rindā, sabīdĵja barā. Makšķerniekus var interesēt sabīdāmā makšķere – sabīdĵta tā ir tikai 60 cm gara.

aizbīdīt, *bīdīt promvirzienā, kam priekšā, ciet u. c.*, # Galdu un solus aizbīdīja sienmalī. Viņš snauda, aizbīdījis cepuri acīm priekšā. Skapim var būt gan aizveramas, gan aizbīdāmas durvis.

atbīdīt, *bīdīt sānis, nost, vaļā u. c.*, # Mika no kaimiņiem savu krēslu atvirzīja uz Lauska pusi ar žestu, it kā viņa baidītos notraipīties, bet Lauskis ar tādu pašu izteiksmi atbīdīja savu krēslu no Mikas. Viņš atbīdīja cepuri pakausī. Viņa atbīda segu kājgali un kāpj arā no gultas. Atis atbīdīja piedurkni uz augšu un paskatījās pulkstenī. Šoferis atbīdīja logu vaļā nelielā spraugā.

apbīdīt, *bīdīt apkārt*, # Mazais mācēja staigāt, bīdot sev pa priekšu ķebļīti – tā viņš to apbīdīja riņķī apkārt pa istabu, bet pāri sliekšnim dabūt nemācēja.

iebīdīt, *bīdīt ko kur iekšā*, # Elmārs steigšus iebīdīja kladi atpakaļ zem grāmatām. Kristis iebīdīja patrōnu stobrā. Sargi iebīdīja cietumnieces kamerā.

izbīdīt, *bīdīt laukā no kurienes; bīdīt uz priekšu*, # Viņš izbīdīja tranzistōra antenu visā garumā. Bites snukītis nav nekāds vienkāršais, bet gan izbīdāms, lai var nektāru izcelt no pašas ziedu pamatnes.

nobīdīt, *bīdīt nost; bīdīt lejup*, # Strautmaniete svarīgi uzliek saini galdā, tā ka Ieva tikko paspēj nobīdīt malā šķīvi ar pīrāgiem. Spraukdamies uz priekšu, Geōrgs mēģināja nobīdīt no ceļa starp galdiem sastājušos studentus. Ādōlfs sameklē cigareti, nobīda lejup mašīnas sārloga stiklu, aizsmēķē un izmet sērkokociņu.

pārbīdīt, *bīdot pārvietot*, # Vīri pārbīda veļos, vēl derīgos gulšņus, lai tie būtu pretī sliedēs iezīmētajām baltajām svītēm. Jumts vēl uz galvas nebruka un, ja kādā vietā griesti pilēja, tad mēbeli varēja pārbīdīt uz citu vietu un apakšā turēt bļodiņu. Audzēkņi pārbīdīja auditōrijas pulksteņa rādītājus, lai maldinātu pasniedzēju un paildzinātu nodarbību.

piebīdīt, *bīdot pietuvināt*, # Piebīdījis Vasariņam krēslu, priekšnieks nolika viņam priekšā papīra lapu. Ar mudinājumu ieturēties, viņa piebīdīja Maigai tuvāk šķīvi.

uzbīdīt, *bīdīt ko augšup vai virsū kam*, # Viņš piegāja pie loga un uzbīdīja augšup žalūzijas. Pirms vēriņas ieskatīšanās, viņš uzbīdīja augšā uz pieres acenes.

GRŪSTĪT / stumdīt, 3. kōnĵ., K., *vairākārt, daudzārt grūst*, # Zēni jau bija sadabūjuši atslēgu, atvēruši durvis un, viens otru grūstīdami, jautājoši skatījās uz mani. Viņš tad ķērās pie darba – grūstīja solus un berza grīdu. Trōlejbuss bija stāvgrūdām pilns, braucēji stumdīja cits citu.

grūstīties / stumdīties, *grūstīt vienam otru*, # Švauksts ar skroderi sāka lamāties un grūstīties, tā ka Pietuka Krustiņam bija jāiet par šķīrēju. Ligzda visiem pieciem kļuva par šauru, un tāpēc vārņēni sāka savā starpā grūstīties, ķildoties un bļautīties. Atskan feldfēbeļa bargā balss, un visi kā skudras skrien un grūstās, un stumdās. Ervīns sēž un skatās, kur zilajā cigarešu dūmu miglā stumdās deļotāji.

izgrūstīt / izstumdīt, pbg., # Kā negudra viņa traucās uz priekšu, izgrūstīdama visus, kas gadījās ceļā. Deju zālē vietas pamaz, izdeļot kaut kādas figūras ir nereāli – zeķes saplēsi un pārējos deļotājus izgrūstīsi. Izstumdījuši tos krēslus pa malu malām!

pagrūstīt / pastumdīt, *nedaudz grūstīt*, # Meitene garlaikoti uzmetas ar ceļgaliem uz ķebļīša pie galda, pagrūsta šurp turp sālstrauciņu. Viens vārds Inas kaligrāfiskajā rakstā izskatās dīvains – laikam kāds roku pagrūstījis. Ielieku mazo ratiņos gulēt, šurp turp pastumdu, lai ātrāk iešūpojas miegā.

pagrūstīties, *bezmērķīgi virzīties šurp turp*, # Izkāpuši no mašīnas un kādu brīdi pagrūstījušies ežermalā, šie nāk uz mūsputi.

pārstumdīt, *pārvietot no vienas vietas uz citu*, # Šie pārstumda visus krēslus pie loga.

BĀZT, bāž, bāza / **grūst**, grūž, grūda, K., *virzīt šaurā vai no vairākām pusēm ierobeļotā vietā*, # Viņš bāž roku kabatā, bet atslēgas tur nav. Viņš aizšķir grāmatu un bāž to pōrtfelī. Anna bāza atpakaļ zem lakatiņa ārā izlīdušās cirtas. Strēlnieki bāž kabatās un somās patrōnas. Viņš strauji pieliecās un grūda roku ūdenī. Mazulis cīkstās ar miegu, grūzdams dūrītes acīs. Viņš grūž roku kabatā, bet atslēgas tur nav.

iebāzt, pbg., # Rita nolauza šōkōlādes gabaliņu un iebāza mutē. Naudu viņš rūpīgi pārlocīja un iebāza makā. Brīviņu saimniece iebāza Saulīšam kabatā dīvus plāceņus.

sabāzt, *iebāzt ko lielākā daudzumā vai visu*, # Viņš sapirka smaržas un sieviešu šifōna zeķes un visu to sabāza Rīgā pirktajā mugursomā. Viņš atļaidās uz muguras un sabāza rokas krusteniski pāri krūtīm padusēs zem svārkiem.

aizbāzt, *bāzt ko aiz kā; bāzt, aizdarot atveri*, # Kōmandieris pieliecās, izvilka aiz zābaka aizbāzto raķēspistolī un izšāva. Cimodus viņš aizbāza aiz jostas, lai nepazūd. Paēdušās pīles kopā ar

pīlēniem aizpeld ezera vidū, aizbāž knābjus mugurpusē aiz spārnēm un te droši atdusas. Atslēgas caurumu viņš aizbāza ar vates vīkšķi. Viņa šajā troksnī mācījās, aizbāzusi ausis ar pirkstiem.

apbāzt / apspraut, *bāzt visapkārt*, # Māte mazo apsedza un apbāza segu ap matracīti, lai nenosperas. Kad nolikos uz maisiņa gulēt, Baumanis ietina manas kājas kažokā un apsprauda to man visapkārt. Vilciņu māte apsprauda Ritai segu ap kājām, lai braucot siltāk un drēbes nenoput. Nakts apsprauda bezgalīgu zvaigžņu segu ap zemes melno gultu (A.Brigadere).

atbāzt, *bāzt kur atpakaļ*, # Līziņa no priekšauta kabatas izņēma maizes rīciņu, nolauza gabaliņu un pasvieda Dukšelim, bet pārējo atbāza atpakaļ kabatā. Krodzinieks prasītajām trim pudelēm izrāva kórķus un tad tos atkal divām atbāza kaklos līdz pusei atpakaļ.

izbāzt, *bāzt laukā no kurienes; bāzt cauri kam*, # Izbāzušas galvas katra pa savu logu, tērzē divas kaimiņienes. Pele izbāž no alas purniņu un paosta gaisu un tikai tad uzmanīgi izlien arī pati. Sanitāre piegāja pie blakus loga un izbāza laukā autómāta stobru. Kaimiņiene ziņkārīgi izbāzusi galvu caur durvju spraugu.

pabāzt, *mazliet izbāzt; bāzt zem kā*, # Gar vārtu stabu, piesardzīgi galviņu pabāzusi, ielu vēroja maza meitenīte. Kad ienirusajam aprūka elpas, viņš pabāza galvu laukā, iekampa gaisu un ienira atkal. Te viens, te otrs pabāž galvu no ierakuma un atkal paslēpjas. Meitene apguļas uz sāniem un pabāž rokas zem spilvena.

nobāzt, *nolikt, noslēpt (sarunvalodā)*, # Nez kur Kārlis nobāž tos airus, nemāku atrast.

uzbāzt, *uzlikt, uzkraut (sarunvalodā)*, # Marčs izvilka saburzītu, putekļainu cepurīti un uzbāza to galvā. Viņš uzbāž cepuri dziļāk pār acīm. Pie akas viņa vēl uzbāza uz elkoņa netīro spaineli.

bāztin, v., *pastiprinājums pie bāzt*, # Tas mazais mums tāds šņerga – ēdiens bāztin mutē jābāž. Nelielā tēlpa bija skatītāju bāztin piebāzta.

STŪĶĒT / stampāt, 2. kónj. / **tūcīt**, 3. kónj., K., *bāzt (sarunvalodā)*, # Kótletes Edmunds stūķēja mutē lieliem kumosiem. Viņš nāca lejā pa kāpnēm, stūķēdams žaketes kabatā pudeli. Negribīgi viņš stūķēja roku kabatā, ilgi čaukstinaja un meklēja, līdz beidzot izvilka salocītu papīriņu. Es jau trīspadsmit gadu vecumā pelnīju naudiņu – stampāju leļļu vēderos zāģu skaidas. Beigusi stampāt plīti žagarus, Kristīne pagriezās pret mums. Viņš ilgi slaucīja sviedrus, lakatiņu dziļi aiz uzkrēkla apkaklītes stampādams. Ieva ceļmalā neuzzied tādēļ, lai garāmbraucējs tās rūgto baltumu tūdaļ tūcītu iekšā sava autō bagāžniekā.

iestūķēt / iestampāt, pbg., # Ne bez pūlēm viņš iestūķēja apjomīgo naudas paciņu žaketes krūšu kabatā. Bikses viņš bija nevērīgi iestūķējis balti noputējušo zābaku stulmos. Lielā helikoptera „vēderā” iestūķēja milzīgu mucu, daudzas kastes, šļūtenes un mūs. Viņš nikni iestampāja pīpīti pašā kabatas dibenā.

sastūķēt / sastampāt / satūcīt, *sabāzt (sarunvalodā)*, # Visus pārējos papīrus sastūķēja krāsni sadedzināt. Viņš gāja salicis, rokas līdz pus dilbiem kabatās sastūķējis. Imants sastampā mutē pusi sviestmaizes, tā ka knapi žokļus var pakustināt. Valdīs paņēm no plauktiņa Unas telegrammas un neveikli sastampā kabatā. Nevajadzīgās drēbes satūcīja maisā un aiznesa uz klēti.

piestūķēt / piestampāt / pietūcīt, *piebāzt (sarunvalodā)*, # Zili svītrainais gultasmaiss bija cieši piestūķēts ar salmiem. Piestūķējis pilnu muti ar tórti, Uldis iesmējās. Stiepu no veikala divas smagas pamatīgi piestūķētas somas. Pīpi ar tabaku piestampājis, sedlinieks vāza vaļā sērkokociņu cibu. Piestampāto pórtfeli knapi varēja aiztaisīt. Jānis sēdēja istabas vidū uz pietūcīta čemódāna.

uzstūķēt, *uzbāzt (sarunvalodā)*, # Lielo saini izdevās uzstūķēt uz vagona plaukta. Toms uzcēla kažoka apkakli, stingrāk uzstūķēja jēreni.

pastūķēt, *pabāzt (sarunvalodā)*, # Svārkus zem galvas pastūķējis, viņš izstiepjās garšļaukus pie plīts un tūdaļ sāk krākt.

VĒRT, ver, vēra, K., *virzīt ko, parasti, tievu tieknu (pavedienveidīgu, stiebrveidīgu u. tml.) cauri spraugai vai ko uz kā tieva tiekna*, # Liljena vēra adatā jaunu pavedienu. Sievas darbojās, vērdamas linu diegus šķietā un nītīs. Arturs ver auklas jaunajās postalās. Ložmetējnienu leitnants Liģers vēra ložmetējā patrōnlentu. Vērt krelles ir vērt pērlītes diegā. Bērni zemenes gan ēda, gan vēra uz smilgas, lai aiznestu mājās. Jau sākot ar ceturto klasi, skolnieki šeit mācās lāpīt tīklus, vērt un pakot zivis, siet mezglus. Es lasīju un vēru virtenē dzeltenās kļavu lapas, lai ziemu, plāceni cepot, mātei būtu ko likt uz lizes.

ievērt / izvērt, *izvirzīt tiekni cauri atvērumam*, # Biksitēs jāiever jauna gumija, jo vecā jau par daudz izstaiņusies. Ar visu savu slikto redzi viņa lūkoja ievērt diegu sīkajā adatā. Jāiever

žābakam jauna saite, vakar vecā satrūka. Somām noņemts siksnīņas ievērt nevis gredzenos, bet gan trīsstūru cilpās. Džesija otru rozēs ziedu ievēra Ozoliņa žaketes atloka pogcaurumā. Cauri cemmei laivas galā man ir izvērtā stipra aukla. Tam jau kā bullim jāizver riņķis cauri nāsīm, lai spētu savaldīt.

izvērt, *izvilkt laukā ko ievērtu*, # Izvēru no adatas gaišo diegu un vēru iekšā tumšāku. Viņš bija izvēris no šņorzābakiem saites.

uzvērt, *uzmukt ko uz kā tiekna*, # Dažreiz pārņāku no makšķerēšanas, uzvēris uz kārkla klūgas vairākas līdakas. Tenis pasniedza Harijam ķēdītē uzvērtu atslēdziņu.

savērt / pievērt, *uzvērt lielākā vairumā*, # Strādnieces pienestās reņģes savēra uz iesmiem žāvēšanai. Valdnieks valkāja dārgu kaklarotu – zīda auklā savērtas pērles un rubīnus. Meitene bija pievērusi pilnu smilgu ar meža zemenēm.

STĪVĒT, 2. kónj., K., *ar pūlēm virzīt, pārvietot (nest, vilkt u. tml.)* # Izkrajot vezumu, augšējie maisi noslīdēja lejā pavisam viegli, bet apakšējos vajadzēja stīvēt pāri ratu skārēm. Paķēris abām rokām ragavas, viņš stīvē tās iekšā mazajā šķūnītī. Ójārs stīvēja ģeņģerējošo Jaceku uz māju, jo tas pats uz savām kājām vairs neturējās.

iestīvēt, *stīvēt ko kurp iekšā*, # Mēteļi ģērbtuvē ir tā sablīvēti, ka ar mokām kādu var izvilkt no tā blāķa ārā, bet vēl grūtāk iestīvēt atkal atpakaļ. Pus nešus, pus vilkšus iestīvēju smago somu tramvajā.

sastīvēt, *iestīvēt lielāku daudzumu vai visu*, # Kamēr visus maiskus no vezuma sastīvējām klētī, pieres bija slapjas.

izstīvēt, *stīvēt ko no kurienes laukā*, # Pagāja vai puse dienas, kamēr izstīvējām no vecā dzīvokļa visas mēbeles un mantas.

uzstīvēt, *stīvēt ko kur augšā vai uz kā*, # Alise no pagraba pa pakāpieniem uzstīvēja baļļu augšā un aizripināja līdz dīķim. Kad esam haizivi uzstīvējuši uz klāja, viens no matrožiem pazibina dunci.

pastīvēt, *ar grūtībām panest; stīvēt zem kā*, # Smago kóferi tikai ar lielu piepūli varu pastīvēt. Ieņesto saini pastīvēju pagaldē.

TRIEKT, triec, trieca / **cirst**, cērt, cirta / **sist**, sit, sita, R. v. vai K., *strauji un spēcīgi virzīt (ar grūdienu, laidīenu pa gaisu u. tml.)*, # Viņš trieca tam svešajam ar dūri pa žokli. Viņš paķēra glāzi un trieca to pret grīdu. Viņš triec durkli no visa spara ienaidniekam krūtīs. Arī pārējie triec mītnu logos un durvīs rokas granātas. Paņēmis āmuru, viņš triec naglu sienā. Drēbnieks uzsvieda uz galda audekla baķi un cirta tajā ar savām lielajām šķērēm. Spieķa galā iedzīta nagla – ar to viņš nikni cirta zemē. Cērt ērglis nagus asiņainās krūtīs. (L.Paegle). Labóratórijā viņam cirta pirkstā adatu, lai paņemt asins pilienu analīzei. Mārtiņš cērt izkapti zālē ritmiski reizi pēc reizes. Es cirtu zobus siļķes treknajā mugurā. Tad sākās naids: tītari sāka knābt vistām, bet vistas, knābdamas graudus, cirta arī zvirbuļiem. Justīne ļāva, lai ods nolaižas uz vaiga, un tad cirta ar plaukstu. Sastopoties ar suņiem, runcis Brencis naidīgi šņāca un cirta ar ķepu pa purnu. Jaunie dejoja, kopā sakļāvušies, bet vecie lēca kā kazu buki – cirta kājas pie zemes, atgāza augumus atpakaļ. Suns lēcis uz augšu, lai ķertu zirgam pie purna, bet zirgs sitis galvu sāņīs, izvairoties no suņa zobiem.

pacirst / pasist, pbg., # Meiča atrāva Pētera sagrābto roku un pacirta galvu uz augšu. Óskars sakustējās, pavēra muti un it kā taisījās runāt, bet tad spēji pacirta galvu sānis un palika mierā. Gundēga pastiepa roku, lai zirgu noglaudītu, bet tas aši pacirta galvu augšā un augstprātīgi uz viņu noskatījās. Nedaudz paceļoties spilvenos, Mudīte ar galvu pasit uz augšu karoti ar zālēm, kuras nolīst uz segas. Pasitusi uz augšu savu stīvinātās drānas kleitu, Betija apsēdās uz krēsli. Žagata tup uz kārts un groza galvu, pasit uz augšu, pasit uz leju savu garo asti. Viņš pasit vaļā žaketi un paspīdina sudraba pulkstenķēdi.

triekties, *triekt sevi; tikt triektam*, # Viņš kā dullis triecās ar pieri sienā. Gar griestiem dīca kāda muša, brīžiem triekdams pret lampas kupolu. Nevar ar pieri Triekties pret mūriem. (J.Rainis).

ietriekt / iecirst, *triekt ko kurp iekšā*, # Brunis ar spēcīgu kājas spērienu ietrieca bumbu vārtos. Mārtiņš ietrieca viņam dūri krūtīs. Viņš sparīgi velēja ar āmuru, naglas ietriekdam un atliekdams. Seržants iecirta ceļmā mazo sapiera cirvīti. Zane atvērēja un iecērt kapli velēnā. Miķelis pakampa no palodzes tómātu un iecirta tajā savus baltos zobus. Mežakuilis dzina sev pa priekšu vilku, iecirtis tam sānos savu ilkni. Žagata pēkšņi uzmetās sunim uz muguras un iecirta nagus tam kažokā. Karlīne apslapina savas atrotītās rokas un tad iecērt tās līdz elkoniem mīklā.

Viņš iecirta visus desmit pirkstus savos biežajos matos. Iecirtis somu padusē, viņš devās lejup pa kāpnēm.

ietriekties / iecirsties, *triecties kurp iekšā*, # Rode no augšas nāk virsū kā viesulis, un Ķirpariņš pēdējā brīdī triekšus ietriecas sniegpupenā. Uz šaurās pļavmalas takas viņam krūtīs ietriecas kāds makšķernieks. Ilzīte iecirtās ar nagiem priedes stumbrā.

iztriect / izsist, *strauji izvirzīt ko laukā*, # Ar kājas spērienu viņš iztrieca uzbrucējam nazi no rokām. Ar veiklu deļnas sitienu pa pudeles dibēnu Osis izsit kórķi. Beidzis pīpēt, viņš izsit no pīpes pēlnus.

uzdzīt, -dzen, -dzina, *uzvirzīt ar spēku (sitienu, spiedienu u. tml.)*, # Liepiņu tēvs bez darba nevar rimties – sazāgē un saskalda malku, uzdzen kādam spainītim jaunu stīpu.

uztriecties, *strauji uzvirzīties virsū kam*, # Kautiņā Aizsils uztriecās virsū galdiņam, un pārbagāto pusdienu trauki trokšņaini šķīda.

aizcirst, *strauji aizvirzīt priekšā*, # Jau pa trešam lāgam aizcērtu plaukstu mutei priekšā, kad žāvas nāk virsū.

atcirst / atsist, *strauji atvirzīt*, # Kad grābu aiz iemauktiem, zirgs atcirta galvu atpakaļ, pasitās sānis un aizaulēkšoja. Viņa kuplie mati krīt viņam uz pieres, un viņš tos laiku pa laikam ar strauju galvas mājienu atsīt atpakaļ.

apcirst, *strauji apvirzīt apkārt*, # Viņa pieskrēja man klāt un apcirta rokas ap kaklu.

piecirst, *strauji pievirzīt (ar grūdienu, sitienu); ar rāvienu strauji sakustināt*, # Zirgs nemierīgi piecirta kāju. Ar apvainotas dāmas nesavaldību viņa piecirta kāju pie zemes. Kareivis sasit papēžus, piecērt roku pie cepures. Cūkkope garā silē kapā kartupeļus, stingrā rakstā piecērtot kapātuvi. Viņš dusmīgi piecirta ar spieķi pie zemes. Vāvere piecirta kuplo asti un vienā lēcienā pazuda zarotnē. Kad zivs paņēmusi ēsmu mutē un makšķernieks piecērt, uzmaviņa noslīd un atspere attālina žuburus vienu no otra. Kad pludiņš strauji ieprima, es piecirtu un pēc īsas cīņas turēju rokās apaļu sapalu.

nosist, *strauji novirzīt lejup*, # Štāls eleganti ar rādītāja pirkstu nosita pēlnus no papirósa.

pārsist, *strauji pārvirzīt*, # Priekšā izrāviens uzbrucējs pārsita bumbu pāri tukšiem vārtiem. Pulciņš zēnu bikstīja no kājas uz kāju vólejbumbu, laikam baidījās pārsist pāri zemajiem žogiem.

cirtiens, L., *spēcīgs sitiens*, # Tītarmātes knābja cirtienus un spāru sitienu uz savas ādas bija izjutuši ne vien mājas suns Krancis un runcis Incis, bet arī rudais gailis.

SPERT, sper, spēra, K., *virzīt ko kurp ar kāju*, # Viņš spēra bumbu pāri pus laukumam. Kājām spēru kalpa puisī Nost no tēva namdurvīm (T. dz.).

paspert, pbg., # Pasperu oli ar kāju, un tas aizripo prom pa celiņu. Kad esat pamodusies, pasperiet nost segu un guļus stāvoklī mazliet pavingriniet kājas un pēdas.

aizspert, *paspert promvirzienā*, # Viņš aizspēra bumbu līdz pašiem vārtiem. Andris ar zābaka purngalu aizsper sprunguli nost no takas.

atspert, *paspert šurpvirzienā*, # Hugō atspēra bumbu uz manu pusi.

nospert / atspert, *paspert nost no kurienes*, # Mazais nospēris sedziņu kājgalī un guļ sarāviēs. Šķērsām takai nokritušo zaru viņš atspēra ar kāju malā.

nospert, *paspert kurp lejā*, # Viņš bija nospēris segu uz grīdas.

iespert, *ar spērienu ievirzīt ko kur iekšā*, # Róbis ar kāju iespēra tukšās pudeles pakrūmē.

izspert, *ar spērienu izvirzīt ko no kurienes laukā; izkļiedēt, izsvaidīt*, # Saimnieks nesunāja meitu, ja govs kādreiz izspēra piena spaini. Nelaiمة nelaiمة galā – piedēg biezputra, govs izsper pienu, apgāžas siena vezums. No sprādziena gaisā pacēlās milzīgs dūmu un izspertas zemes stabs. Jātnieki aizauļoja, izsperdami augstu gaisā fīruma irdenās zemes.

uzspert, *ar spērienu uzvirzīt augstumā*, # Viņš uzspēra bumbu uz mājas jumta.

piespert, *ar spērienu pietuvināt*, # Aldis ar kāju visus nodeguļus piespēra tuvāk ugunsкура vidum.

pārspert, *ar spērienu pārvirzīt ko pāri kam*, # Viņš pārspēra bumbu pāri visam laukumam.

paspert, *ar spērienu pavirzīt ko zem kā vai garām kam*, # Viņš uzslējās sēdus un žāvādamies sāka ar kreiso kāju taustīt pagultē paspertās čības. Diemžēl bumbu viņš paspēra par sprīdi garām vārtiem.

SPĀRDĪT, 3. kónj., K., *daudzķārt spert*, # Agris gumijas zābakos skraidīja pa lāmu un spārdīja kaut kādu priekšmetu. Leišu bēri kumeliņi Nāk, kājiņas klauvēdami, Baltas smiltis spārdīdami (T. dz.). Puikas pagalmā spārdīja bumbu.

paspārdīt, *nedaudz spārdīt*, # Viņi pēc stundām iet uz laukumu bumbu paspārdīt.

aizspārdīt, *spārdīt promvirzienā*, # Puikas garlaikoti soļo, aizspārdīdami vaļīgos oļus no ceļa grāvī.

nospārdīt / atspārdīt, *spārdīt nost*, # Nemierīgi gulēdams, viņš bija segu nospārdījis / atspārdījis kājgalī.

atspārdīt, *spārdīt šurpvirzienā līdz kurienei*, # Puikas sacentās, kurš ar mazāku spērienu skaitu atspārdīs katrs pa mežābeles ābolam līdz ganībām.

iespārdīt, *spārdot ievirzīt ko kur iekšā*, # Atkusnī sniegs līp zirgam pie nagu apakšas un, sakrājoties pikās, atlec – tādā veidā zirgs iespārda kamanās sniega pikas.

izspārdīt, *spārdot izsvaidīt*, # Kādi vandaļi mežā bija izspārdījuši skudru pūzni.

nospārdīt, *spārdīt kādu laikposmu*, # Viņi pēc stundām iet uz laukumu bumbu paspārdīt un nospārda to savas pāris stundas vai pat ilgāk.

SVIEST, *sviež, svieda / mest, met, meta / grūst, grūž, grūda, K., virzīt, lai novietotu; novietot nevērīgi, neatbilstošā vietā u. tml. (pārsvārā sarunvalodā)*, # Savas bizes viņa sviež pāri pleciem, bet drīz tās atkal nokārušās priekšpusē. Mēs metamies uz priekšu, skrējienā sviezdami pie pleca šautenes. Ak, viņi cietumā liks mani sviest.. (J.Rainis). Sviezdams kāju pāri zirga kaklam, Ģirts izlēca no segliem. Ļaudis apstājuši ubagu un metuši tam kulē ko nu kurais – cits kliņģeri, cits vara gabalu, līdz tarba drīz bijusi pilna. Viņa met lakatu ap pleciem un iet ārā. Māsa ātri tin saiti, mezdama tās līkumus ievainotajam caur padusi un ap kaklu. Viņš lauza no donas nelielus gabaliņus un meta mutē. Zvejnieki taisījās mest tīklus piecdesmit metru dziļumā. Spilvendrāna ir veča, bet māte to vēl nemet prom. Brieži met ragus, suns met spalvu, Čūska no ādas lien (I.Ziedonis). Vairs neatceros, kur esmu to ķīli grūdis.

nosviest / nomest / nogrūst, *pbg.*, # Viņš paceļ nosviesto izkapti, rūpīgi noslauka, apskata un pakarina mežābeles zarā. Ogļu deģis nomet cirvi un atsēžas uz skaldāmā bluķīša. Pārlēcis grāvim, nometu savu nesamo un apsēdos. Es viņai zvanīju trīs reizes, bet katrreiz, tikko izdzirdusi manu balsi, viņa nometa klausuli. Kumeliņi, kumeliņi, Kur nometi iemauktiņus? (T. dz.). Aļņi patlaban met ragus, bet staltbrieži tos nometīs ziemas beigās. Čūskas večo ādu nomet gluži vesēlu, bet ķirzakām tā maiņas gaitā parasti sairst gabalos. Piļu tēviņi visas lidspalvas nomet vienlaikus. Diezin, kur saimnieks klēts atslēgu nogrūdis? Viņš paņem vīstokli un, apkārt raudzīdamies, kur to varētu nogrūst, paver logu.

sasviest / samest, *sviest ko vairākus kopā*, # Antōnija tik vien paguva kā sasviest paunās gultas veļu un ievīstīt bērnus lielajos lakatos. Ramōna paņem četrus palagus un vēl šādas tādas nepieciešamas lietas un sasviež visu lielā, melnā somā. Neaprakstītos papīrus Viktōrs sasviež vienā atvilktnē, bet aprakstītos citā. Es nosēžos uz mūsu šā tā samēstajiem mantu saiņiem.

piesviest / piemest, *sasviest pilnu*, # Sētniece sodās par šīs mājas netīreļiem, kuri visu sētsvidu piesvieduši un piemētājuši ar visādiem atkritumiem un dražu. Tikpat tek straujupīte Ir piemesta žagariņu (T. dz.).

iesviest / iemest / iegrūst, *sviest karp iekšā*, # Meičas smejas un spiedz kā kutinātas – kāds pārgalvis jau atkal tās iesviedis salmu kaudzē. Julcīte savu cukura gabaliņu iemet tūlīt mutē. Ārste iemet mutē baltu miega zāļu ripiņu. Kur tu tos kreklus esi iegrūdusi – visu kumodi izvandīju, bet neatradu? Zāļu pudeli viņa atnesa priekšautā ietītu un iegrūda to Mārtiņam tā, lai neviens nemana. Kad noskan zvans uz stundu, Ilga tikai paspēj iegrūst zēnam sauļā dažus cepumus.

izsviest / izmest, *izvirzīt, izlikt laukā*, # Klāvs paņem no maizes grauzdēšanas aparāta tikko izsviestas restētas baltmaizes šķēlītes. Jefreitōrs lika no mugursomām izsviest visu lieko, lai kaujā nekas netraucē. Bōkseris sagrāba iereibušo aiz apkakles un izsvieda ārā pa durvīm. Večo Čakānu kungs lika izsviest no kalpu mājas un viņa mantas pavēlēja izgāzt ceļmalā pie nabagmājas. Viņš uzlēca kājās un kā negudrs izmeta gaisā dūrēs savilktais rokas. Ērzelis rikšoja, priekšskājas lokani vai līdz pašam purnam augšā izmezdams. Mani tagad kremt žēlums par večo, ķirmju sagrauzto gultu, kuru, mežsargmājā dzīvodama, izmetu laukā. Pieaugušās siļķes krastam tuvojas tikai nārsta laikā, izmet ikrus un tad peld prom uz ziemeļiem.

uzsviest / uzmet / uzgrūst, *sviest virsū kam*, # Puika uzsvieda plecā mugursomu un aizsoļoja kopā ar savu klasi. Viņa uzmeta sev uz pleciem vilnas lakatu. Zenta uzmeta klausuli uz aparāta dakšiņas, un istabā iestājās klusums. Piecēlies kājās, viņš uz viena pleca uzmet karavīra mantumaisu, bet uz otra – šauteni. Mēтели viņa uzmeta vienkārši uz rokas, bet otrā paķēra somu.

Linards uzrauj vējjaku, uzgrūž galvā cepuri. Mēģinājumā aizrāvis, aktieris Kārlis Sebris reiz negaidīti uzgrūda kājas uz galda.

pasviest / pamest, *pavirzīt*; *novietot*, # Viņš pēkšņi paliecās uz priekšu un pasvieda galvu augšā. Viņš pasvieda galvu atpakaļ skaņas virzienā. Ja viņš nebūtu paredzējis sadursmes iespēju, viņam pietrūktu laika pasviest autō sānis no ceļa un nobremzēt. Inga pasvieda mēтели zemē un notupās uz tā ar ceļiem. Viņš strādāja noliecies, bet, izdzirdis soļus, pameta galvu uz augšu. Uzraugs pameta roku pie cepures. Telēniem taču gribas paspriņgot, pamest pakaļkājas gaisā. Kamerā guļu uz netīras grīdas, mēтели zem galvas pametis. Lai māla klons nespīestu ceļgalus, pamanos pamest apakšā savītušu zāli.

SVAIDĪT, 3. kónj. / **mētāt**, 2. kónj., K., *daudzkārt sviest, kļiedēt*, # Viņam nav albuma, viņš fótogrāfijas svaida pa atvilktnēm. Tā vedēkla svaida savas drēbes pa visu istabu, nevīžo turēt kārtīgi saliktas. Viņš dókumentus netura vienā noteiktā vietā, bet mētā pa visām atvilktnēm.

svaidīties / mētāties, *svaidīt sevi*, # Viņš bezmiegā gultā svaidījās no vieniem sāniem uz otriem. Mazulis svaidās kā krastā izmesta zivs un neļauj mammai sevi noģērbt. Žaniņš dīki mētājās no vienas istabas otrā. Es mētājos gultā no vieniem sāniem uz otriem. Sarunā iekaisdams, viņš mētājās ar rokām.

izmētāt, pbg., # Viņa sakārtoja pavirši izmētāto grāmatu kaudzīti.

nomētāties, *būt nomētātam*, # Atradis meklēto šaha kauliņu, Sūna to tūlīt ielika kastē pie pārējām figūrām, lai nenomētājas atkal.

VILKT, *velk, vilka / stiept*, *stiepj, stiepa*, K., *virzīt ko, virzītājam esot priekšgalā virzāmajam; virzīt ko šurp uz savu pusi*, # Ilga tuvojas bērnodārzam, Ōldzīti aiz rokas vilkdama, kura, nespēdama tikt līdzī mātes solim, gražojas. Maigai rokā smagā govs ķēde, viņa atspērusies velk Magoni garām runkuļu vagām. Ausma velk no akas ūdeni spaini pēc spaiņa un lej to mucā. Vienu dienu abi strādājām jaunbūvē uz jumta – viņš nagloja, bet es ar striķi vilku skaidu pakas augšā. Tas ir rīks, ar kuru velk naglas ārā. Baumanis katru vakaru vilka grāmatu ārā no skapīša un lika man lasīt viņam priekšā. Atpūtas brīžos karavīri no mantu maisiem velk ārā vēstuļpapīru un zīmuļus, lai rakstītu tuviniekiem. Kovārnis pa brīžam grūž knābi zemē un velk laukā pa tārpa vai kukainim. Ja jau Žaniņš līdzīgi kalpu puikam aiz ausīm stiepjams pie grāmatas, tad varbūt paņemt žagaru?

pavilkt / savilkt, pbg., # Lielais Andrs pavilka mazo tālāk nost no akas. Reizē ar kómandu „blakus!” kucēnu aiz pavadas jāpavelk pie kreisās kājas. Lūpu kaktiņus mazliet uz augšu pavēlko, viņas sejā parādījās kaut kas līdzīgs smaidam. Muižas pavāra sieva, lindrakus uz augšu savilkusi, berž katla dibenu.

aizvilkt, *vilkt promvirzienā*, # Zigis saņēma Jāni aiz piedurknes un aizvilka sānis no bara.

atvilkt, *vilkt šurpvirzienā*, # Tenis atvilka ķerru ar lāpstām, kapļiem un grābekļiem un izdalīja tos talciniekiem. Amāle sēdēja, atvilkusi lakatu no auss, lai labāk saklausītu. Ilga liek roku ar krītu pie tāfeles, atvelk atkal nost, gudro. Viņš atvilka vaļā atvilktni un izņēma no tās nelielu grāmatīņu. Aizšaujamo bultu neatvilkusi, māte caur durvīm jautā, kas klauvē. Atvelkamus aizkarus piestiprina ar riņķīšiem, kuri slīd pa aizkaru stieni augšā.

ievilkt, *vilkt ko kur iekšā*, # Atgrūžos no krasta, brīdi iros, tad ievēlku airus laivā. Zane saņēma mani aiz rokas un ievilka istabā. Zvejas meistariem jāprot labi noorganizēt darbu, tīklus izmetot un ievēlko. Matroži veikli ievilka trapu, atraisīja galus, un kuģis lēnām uzņēma gaitu.

izvilkt, *vilkt ko no kurienes ārā*, # Viņš izvilka plaukstu no dūraiņa, un mēs sarokojāmies. Tēvs izvēl dziju caur katru nīšu aci.

novilkt, pbg.; *vilkt nost vai lejup*, # Abi jaunekļi pielēca kājās, satvēra piedzērušo katrs pie savas rokas un novilka nost no estrādes. Kad Zane ienāk ar cepumu šķīvi, es novelku viņu sev līdzās uz dīvāna. Slīcējs novilka arī glābēju dzelmē.

pievilkt, *vēlko pietuvināt*, # Marta apskāva meiteni un pievilka sev cieši klāt. Zēns apsēdās uz kāpnēm, pievilka ceļgalus pie krūtīm, noguldīja uz tiem galvu un aizmīga. Saviļņojumā ievainotais pievilka māsas roku sev pie lūpām.

pievilkties, *pievilkt sevi pie kā*, # Viņa apvīja rokas ap Ģirta kaklu un, pievilkusies viņam vēl tuvāk, pieklāvās cieši un paļāvīgi. Vingrošanas skolotājs visus tos, kuri nevarēja pievilkties pie stieņa, stiepa uz augšu aiz ausīm.

pārvilkt, *vilkt ko pāri kam*, # Zirgs negribēja iet pāri dumbrai, vajadzēja aiz pavadas pārvilkt pāri. Viņš apgūlās uz lāviņas un pārvilka šineli pāri galvai.

uzvilkt, *vilkt karp virsū vai augšup*, # Emanuela piegāja pie loga un uzvilka augšā žalūzijas. Nu, lūkosim mēs stārķim riteni Kā mājas draugam uzvilkt bērzā vecā (A.Bārda).

vilksus, v., *velkot*, # Brigadieris vilksus izvelk Reini no darbnīcas.

vilksana / vilciens, L., # Virves vilksanā cīnījās deviņas kómandas. Pāris spēcīgiem plēšu vilcieniem uzpūtis ēzē lielāku liesmu, kalējs izcēla knaiblēs balti nokaitušu dzelzs gabalu. Vēl daži airu vilcieni, un mēs esam pašā ezera vidū.

pievilciens, L., # Zirga pamudinājumam uz riksi pietika vien ar stingrāku grožu pievilcienu.

VALKĀT, 2. kónj., K., *ilgstoši vilkt*, # Gadās, ka zvejasvīri dienām ilgi velti valkā trali pa ókeāna dibenu.

pavalkāt, *nedaudz valkāt*, # Viņa jau tās grīdas nemazgā, bet tikai pavalkā šurpu turpu slapju lupatu. Nav jau nekāda lielā varonība pašam kādreiz pavalkāt spīlarklu pa kartupeļu vagām.

RAUT, rauj, rāva, K., *vilkt, parasti, spēcīgi*, # Viņa zāģējot rāva zāģi tik ātri, ka Pakalns pēc brīža atlaida savu galu vaļā. Tikko svešais gribēja piecerties, Strautiņš to sagrāba aiz apkakles un rāva atpakaļ zemē. No kāpostdārza steigdamās, Osiene pa ceļam paķēra savu Katiņu un Pičuku un rāva līdz. Pēkšņi es kā rauta uztrūkstos sēdus. Meitene stiepj zirgam pretim rociņu ar maizes gabalu, bet, kad tā siltais purns pieduras viņas pirkstiem, rauj tos bikli atpakaļ. Saltais vējš liek raut galvas dziļāk apkaklēs. Sievas tūrumā rauj bites. Sētnieks patlaban rauj ēzelim ārā no mutes óleandra zaru.

paraut, pbg., # Ārenču Pēteris parāva savu naģeni dziļāk uz pieres. Kapteinis ieiet stūres mājā un parauj signāla auklu. Anita viņu satvēra aiz rokas un parāva sāņus. Līze parāva Andri aiz piedurknes, un abi apsēdās uz mūrīša. Strauji parāvu vaļā durvis, piepildīdams tumšo priekšnamu ar spilgtu dienasgaismu. Kastī viņš parāva zem galda. Viņa sēdēja pie galda – kājas parautas zem krēsla, galva atbalstīta rokās.

aizraut, *raut promvirzienā*, # Viņa uzvelk džemperu un aizrauj ciet rāvējslēdzēju.

atraut, *raut nostvirzienā*, # Tiklīdz šis spirta pudeli pielika pie mutes, tūlīt atrāva nost un sāji saviebās. Meitene, piedūrusi roku pie nātrēm, tūlīt atrāva to nost. Ansis bailēs atrāva seju no uzmutuļojošā avota. Vēzis sakampa manu pirkstu tiki cieši, ka ar raušanu bija jāatrauj. Liena ietina galvu priekšautā, bet Andrs to atrāva nost un nobučoja meiteni vairākas reizes no vietas. Viņas roka ap dzelzs rokturi bija apžņaugta tik cieši, ka pólícists tikko spēja to atraut.

ieraut, *raut karp iekšā*, # Osiene izķēra skuķim no rokām iegrauzto ābolu, iesvieda to atpakaļ dārzā, bet pašu ierāva istabā. Jansōna kungs sirdīgi ierauj no cigāra dūmu.. Nāca resns, bārdains kungs, galvu pusuzslietā bebrādas apkaklē ierāvis. Bóbis ierāva kājstarpē asti un meklēja, kur paslēpties.

izraut, *raut ko no kurienes ārā*, # Piegāju pie dobes un kādās desmit minūtēs izrāvu visas nezāles. Gribēju izraut kādu bieti, lai redzētu, cik liela, bet kļuva žēl. Kamēr zirgs dzēra, saimnieks izlasīja tam no krēpēm dadžus, izrāva ērci, kura bija piezīdusies kaklam.

saraut, *izraut lielākā daudzumā; strauji pavilkt; savirzīt ciešāk*, # Valtu aizsūtīja uz dārzu saraut burkānus. Braucējs pēkšņās dūsmās sarauj grožus un sāk slānīt zirgam ar pātagu. Spāģis sirdīgi sarāva uz augšu nobrukušās bikses un nostājās Kasparam ceļā. Sarāvusi kājas zem sevis, viņa sēdēja uz izgulētā dīvāna.

noraut, *strauji novirzīt ko no kurienes vai garām kam*, # Iekliegdamās Kristīne norāva no gultas zilo segu un turēja to sev priekšā. Pārdevēja zibenīgi nogrieza speķa gabalu, uzsvieda uz svariem un veikli atkal norāva nost. Miesassargi sagrābj Jasperu un norauj no ēzeļa. Grīlodamies tēvs tver pēc skapīša malas, bet sagrābj tikai sedziņu un norauj to ar visu sveci zemē. Mārcis ir satrakojies tāpat kā kazas, saķer Helgu aiz kājas un norauj zemē. Suns no mugurpuses norāva zēnu gar zemi. Viņš krita, noraujot līdz gan Cepli, gan Auli. Viņš norāva lejā pa kāpnēm arī Agri.

pārraut, *raut kam pāri*, # Tad viņa grābj mani aiz rokas un pārrauj pāri grāvītim. Pie spoguļa pārrauju ķemmi pār saviem plānajiem, pussirmajiem matiem. Pārrauju krēklu pār galvu, sabāžu biksēs, un esmu gatavs līdzgājējs.

pieraut, *raujot pietuvināt*, # Bramanis pierāva bļodu sev tuvāk. Ģelzis satver Reiņa žaketes atlokus un pierauj viņu sev tik tuvu, ka pieres gandrīz saskaras. Jātnieks pierāva pavadu tā, ka zirgs saslējās uz pakalķājām. Ceļgalus zodam pierāvis, rokām kāju stilbus aptvēris, mēģināju sasildīties. Suns kaunīgi pierāva asti un nolikās uz paklāja.

uzraut, *raut ko augšā vai virsū kam*, # Viņš uzrāva uz augšu uzsvārcā piedurkni, lai paskatītos, cik ir pulkstenis. Uzķāpis kūtsaugšā, viņš uzrāva sev līdzī arī redeļķāpnes. Arī meiteni

viņš aiz rokas uzrāva pa kāpnēm augšā. Viņš nodūra galvu, uzrāva plecus un vairs nerunāja nemaz. Tad viņš piecēlās un uzrāva zēnu līdzī kājās. Blāķis satvēra sievieti pie rokas un uzrāva augšā no krēsla. Pēteris uzrauj segu pār galvu un guļ.

raušus, v., *ar rāvienu*, # Viņš saķēra mani aiz rokas un raušus aizrāva uz deju zāli.

rāviens, L., # Rōbis devās pie Artūra un ar vienu rāvienu piecēla viņu kājās.

ĶEKSEĒT, 2. kónj., K., *vilkšus dabūt rokā ko no kurienes ar ķeksi vai citādiem palīg-līdzekļiem*, # Plostnieki ar ķekšiem ķeksē baļķus no upes. Lielais Pēteris, novēlis slogus, jau ķeksē no mārkā ārā linu klēpjus. Viņš ar krāsns kruķi ķeksēja no pagultes dzijas kamolu. Ar naža galu viņš ķeksēja laukā no spraugas adatu.

izķeksēt, *ķeksēt no kurienes laukā*, # Ja tu toreiz nebūtu izķeksējis mani no upes, tad mani jau tagad būtu apēduši vēži. Vajadzīga diezgan liela māka, lai ar koka irbuļiem no nelielām bļodiņām izķeksētu tos gliemežus.

noķeksēt, *ķeksēt ko no kurienes lejā vai nost*, # Neaizgājis uz skolu un sagaidījis, kad vecāki aiziet uz darbu, puika noķeksēja no naglas šķūnītī ārdurvju atslēgu un atgriezās dzīvoklī. Izceptās rupjmaizes kukuļus no transportiera lentes noķeksē ar garu metāla āķi.

pieķeksēt, *ķeksēt ko kam klāt*, # Vīri ar ķekšiem pieķeksē baļķus pie baseina malas. Es ar kāju pieķeksēju pie ēvelsola vēl vienu ķebli un aicināju viņu apsēsties.

VILKT, *velk, vilka / stiept, stiepj, stiepa / vazāt*, 2. kónj., K., *pārvietot ko, neatraujot no pamatnes*, # Andrs grieza lapainos zarus un vilka čupā, lai taisītu būdu. Cel kājas augstāk, nevelc pa zemi, nešļūc! Smagās ecēšas vilka divi zirgi. Suņi kauc un raustās, un stiepj atkal puisi pa sniegu. Sermulis nomedījis treknu ūdenszūrkū un stiepj to atspēries sev zināmā virzienā. Mūsu kaķis no rītiem pārrodas slapjš un vazā pa pagalmu zivju ķeskas. Lamatām jāpiesien palielāks sprungulis, lai tajās iekritušais sabulis var abus vazāt, citādi nograuzīs kāju un aizies. Kucēns jau paguvis pieslapināt paklāju un tagad līksmi vazāja apkārt viņa zeķi.

pavilkt, pbg., # Aivars uz sēres pavilka laivu pietiekami tālu smiltīs, lai tā neaizpeldētu. Lidija mīkstajās istabas čībās brīžam kājas pa grīdu pavēlk vilkšus. Pēteris pavēlk ar pirkstiem pār ģitāras stīgām. Šķēmba noskrēja gar vaigu un nobrāza ādu – pavilcis ar roku gar nobrāzumu, Kristis sajuta asiņu slapjumu.

aizvilkt / aizstiept / aizvazāt, *vilkt promvirzienā*, # Īstā meita paņēma vecīti aiz kājām un aizvilka to uz pirti. Dažs pat mazās mājeles aizvilka uz ciematu ar traktoru. Ziemās vilki daudziem bija aplasījuši suņus, dažam aizstiepuši arī pa jēram no sakritušākas kūtiņas. Nu kur tas suns atkal manu kurpi ir aizvazājis?

atvilkt / atvazāt, *vilkt šurpvirzienā*, # Mārtiņš atvilka no nojumes jaunās ragavas. Suns atvazājis kaulu uz istabu.

apvilkt, *vilkt apkārt kam*, # Budēļi apvilka bluķi apkārt visām mājām un tad to ugunskurā sadedzināja.

ievilkt, *vilkt ko kur iekšā*, # Maiss bija smags, vēctēvs to vilkšus ievilka klētī. Lapsa bija tītaru māti nokodusi un ievilkusi krūmos.

izvilkt, *vilkt ko no kurienes ārā*, # Andis izvēlk ragaviņas no kupenas un vēlk augšā kalnā.

novilkt, pbg.; *vilkt lejup*, # Viņš novilka pirkstu / ar pirkstu pa aprasojušo loga rūti, uzvilkdams garu švīku. Zirgs pa kalnu ragavas nenovēlk, bet notura, jo tās taču pašas no kalna zirgu stumj.

pievilkt, *vēlkot pietuvināt*, # Es pievilku šķīvi sev tuvāk klāt.

savilkt, *vēlkot novietot ko vienkopus*, # Divas meitenes sēž uz zirga grābekļiem, braukā šurpu turpu, savēlk sienu garā vālā. Kā skudriņas siliņā Lielu pūzni savilkušas, Tā bāliņi pulciņā Lielu darbu padarīja (T. dz.).

pārvilkt, *vilkt uz citu vietu; vilkt pāri kam; atvilkt mājās*, # Mazajās ragaviņās viņš pārvilka uz bumbu bedri vēselu grēdu artilērijas lādiņu. Viņa pārvilka kasti pāri sliekšnim gaitenī. Viņš pārvilka mājās paliela bērza galotni – būs gan malka, gan zari slotām.

vilkšus, v., *vēlkot*, # Nevarēdams maisu pacelt, viņš to klētī iedabūja vilkšus. Ja ne viņa ļenganā kreisā kāja, kura vilkšus jāvēlk līdzī, viņš te ne brītiņa nepaliktu.

vilkšana / vilciens, L., # Kāju vilkšana pa zemi par labu stāju neliecina. No griezuma izgrūstās skaidas pašas no sava svāra nobirst zemē katrā zāģa vilcienā. Lūpas, veidotas ar dažiem sarkanās krāsas vilcieniem, šķīta sulīgas, sārta spīduma pilnas.

RAUST, rauš, rausa, K., *virzīt birdni vai šķidrumu pa kādu virsmu*, # Kad viņam viss pīpējamais izkrīt uz klona, viņš pietupjas un rauš kopā brūno tabakas smelkni. Viņam īpaši patika raust pēlnus no krāsns un kurt uguni. Janīna ar koka grābekli rauš nost lapas no pērnajām puķu dobēm. Izklājusi seģeni zemē, viņa ar grābekli grāba un rausa uz tās pēlavas. Viņš noņēma savu trušādas ausaini un rausa ar to sviedrus no sakarsušās pieres. Veča stāvēja pie gultas un ar sauju rausa asaras no vaigu grumbām. Mēs ar dakšām raušam kukurūzas stiebrus mazās kaudzītēs.

saraust, *raust ko kopā, raust vienuviet*, # Viņš sarausa kaudzītē ugunskura pēlnus. Viņš kaut kā sarausa kopā postažu uz galda un pārklāja to ar vēcām avīzēm. Alsters steidzīgi sarauš grāmatu kaudzīti pōrtfelī.

aizraust, *raust prom, līdz kurienei vai raust ciet*, # Viņa aizrausa grūzus tālāk prom no durvju priekšas. Viņš aizrausa salmus līdz kaudzei. Ūdeni pie iestādītā stāda ieļej padziļinājumā, kuru pēc tam ar sausu augsni aizrauš ciet. Kad trušu māte rītausmā atstāj alu, viņa tās ieeju aizrauš ar smiltīm, lai mazuļus neuzietu plēsoņas.

atraust, *raust šurp, līdz kurienei vai raust nost no kā*, # Ogles jāatrauš līdz pašām krāsns durtiņām. Viņš atrausa pēlnus no oglēm un uzpūta uguni. Viņa stiepa nastiņu uzkalnī, ar brīvo roku atrausdama mitrumu no pieres. Alónsō nometās uz ceļiem un ar plaukstām sāka atraust vaļā pa pusei aizbirušo velvi. Atrausis vakarējo ugunskuru, zemnieks uzgājis riekšavu sudraba naudas.

ieraust, *raust ko kurp iekšā*, # Agrāk ļaudis vakarā sarkanās ogles ierausa pēlnos un saglabāja kvēlas līdz nākošam rītam. Karstajos pēlnos Marfa ierausa izcept kartupeļus. Viņš ātri visu naudu no galda ierausa atvilktnē.

izraust, *raust ko no kurienes laukā*, # Ciemiņš izrausa no ugunskura ogli un pie tās aizsmēķēja cigareti. Ceļa sarkanie putekļi tik karsti, ka mums šķiet, ka soļojam pa tikko no izkurinātas krāsns izraustiem pēlniem.

noraust, *raust nost ko no kurienes; raušot ko notīrīt*, # Viņš norausa maizes drupačas no galda sauja. Viņš norauš no palodzes sniegu un uzsprauž zīlītēm speķi. Melita norausa salmus no stirpas gala un sāka sparīgi grābt kartupeļus grozos. Jauneklis pārvelk ar dēlnu krēsli, it kā norausdams putekļus. Sieva atliecas un norauš no pieres sviedrus. Māte saņēma lakatiņa stūri, lai norastu asaru. Kazimirs norauš savu aprasojušo pieri. Arvīds izdzer pienu un norauš ar dēlnu gar lūpām. Lasot vēstuli, krusttēvs slepus norauš dēlnu gar acīm.

paraust, *raust zem kā, nost u. tml.*, # Parausis zem galvas mīkstās sūnas, viņš mēģināja iemigt. Grūzus viņa parausa pagultē. Zēns ik pa brīdim parauš sānis matu šķipsnu, kura tam spītīgi atkal un atkal krīt pār pieri.

pārraust, *raust pāri kam*, # Saslaukas vajag uzgrābt uz liekšķeres, nevis pārraust pāri sliksnim uz lieveņa.

pieraust, *raust ko klāt pie kā; raušot ko piepildīt*, # Izretinātajām bietītēm pierauš zemi un piespiež, citādi sfīdzenie stādīni nogāžas, apkūrīt. Kartupeļu tīrumus līdz ziedēšanai 2 – 3 reizes vago un cēriem pierauš mitru augsni. Viņš pierausa pilnu sieku ar graudiem.

uzraust, *raust virsū*, # Iesaņotu zivi ierušina karstos pēlnos un virsū uzrauš karstās ogles. Plānu zemes kārtiņu derīgi uzraust burkāniem to augšgalu pasargāšanai no gaismas.

apraust, *raušot pārklāt ar birdni*, # Kad cidoniju dzinumi ir 15 – 20 cm gari, tos pirmo reiz aprauš ar mitru augsni. Apraust uguni ir apraust ar pēlniem kvēlojošās ogles tā, lai no tām vēlāk varētu iekurt uguni.

ŠĶŪRĒT, 2. kónj., K., *pārviētot birdni, galvenokārt to stumjot, bīdot*, # Buldózerista darbs ir vienmuļas darbības, šķūrējot granti un zemi. Steps ir viens no simtiem sētnieku, kuri agros rītos Rīgas ielās šķūrē sniegu, kaisa smiltis uz ietvēm.

nošķūrēt / izšķūrēt, pbg., # Sētnieka lāpsta aiz loga skan skaļi un nikni – vai tiešām viņš taisās nošķūrēt visu stacijas sniegu? Visādi atkritumi, starp slīdēm mēlns sīrups – to visu nemaz nevar tā ātri nošķūrēt. Uz tikko nošķūrēta lauku ceļa šur tur vīdēja tumši plankumi. Izšķūrējuši uz dīķa ledus prāvu četrstūri, puikas spēlēja hókeju.

pašķūrēt, *nedaudz šķūrēt*, # Viņš izgāja mājas priekšā sniegu pašķūrēt.

iešķūrēt, *šķūrēt kurp iekšā*, # Pēcāk izraktās smiltis iešķūrēja atpakaļ bedrē.

SLAUCĪT, 3. kónj. / **mēzt**, mēž, mēza, K., *vākt kopā, vākt prom piegružojumu, velkot to pa kādu virsmu*, # Skolas gaitenī apkopēja jau slauka kopā dienas piegružojumu. Tālāk priekšā sētnieces puika, uztrēncot gaisā putekļus, slaucīja ielu. Līdzinādami vietas jaunajiem namiem, celtnieki ar jau dīgu tehniku slaucīja prom simtgadīgus nameļus. Kad vēlns no rīta liek zirgu stalli mēzt,

Kurbads papūš stabulīti, rūķīši klāt un grūž un sviež, un ved, kamēr stallis viens divi tukšs. Pavaicāju dieva dēlu, Ko dar` mans tēvs, māmiņa – Vai tie kūla dieva rijas, Vai mēž dieva laidariņu? (T. dz.).

aizslaucīt / aizmēzt, *slaucīt prom; slaucīt, nojaucot pēdu nospiedumus*, # Rūpīgi ar skujotu egles zaru aizslaucīju savas pēdas, lai zaķi nepamanītu kaut ko aizdomīgu. Nate izgāja aizmēzt mēslus no kūtsdurvīm. Sētnieks katru dienu aizmēž no pagalma sakritušās lapas.

atslaucīt / atmēzt, *slaucīt šurp, slaucīt nost, sānis, slaucīt līdz kurienei*, # Visas skaidas viņa atslaucīja pie plīts. Nobirušās lapas viņš atslaucīja līdz kaudzei. Saimniece atslauka sniegu no durvju priekšas. Vispirms viņš atmēž smiltis un grūžus ietves malā, pēc tam savelk to visu čupā aizvešanai.

ieslaucīt, *slaucīt kur iekšā*, # Sētnieki visas saslaukas ieslauka lielā liekšķerē. Skaidas jāieslauka malkas šķūnī, lai nesalīst slapjas. Ir jau arī tādas nevīžas, kas mēslus ieslauka pagultē.

saslaucīt / ieslaucīt, *slaucīt vienkopus*, # Viņa saslauka lauskas čupā. Saslaucījis no galda maizes drupačas saujā, viņš tās iebēra mutē. Viens nevīža saslaucījis čužas aizdurvē.

izslaucīt / izmēzt, *slaucīt laukā no kurienes; aizslaukot netīrumus, iztīrīt kādu vietu*, # Arnis izslaucīja grīdu un sakārtoja pārsegus kójām. Anna pabīdīja nost galdu, lai varētu izslaucīt pasieni. Dienestmeitas jau skrēja izmēzt to piepelējušo, piesmirdušo kaktu. Istabu šie izmēžot divreiz gadā, vairāk ar šķipeli nekā ar slotu.

noslaucīt, *slaucīt nost no kurienes*, # Sētnieki netīrumus no ietvēm noslauka uz ielas braucamo daļu.

pārslaucīt, *slaucīt pāri kam*, # Čužas pārslauku pāri sliekšnim.

pieslaucīt, *slaucīt kam klāt; slaucīt ko pilnu*, # Gružus uz ātru roku pieslauku pie plīts. Esmu pieslaucījis ar netīrumiem pilnu liekšķeri.

uzslaucīt / uz mēzt, *slaucīt virsū kam*, # Saslaukas uzslaucīju / uz mēzu uz liekšķeres.

SLIEPĒT, 2. kónj., K., *vilkt ko pa zemi, uzguldītu uz pārvietojamas pamatnes*, # Varam iztēloties, kā zvērādās tērtie pirmsenči, nevarēdami panest dižmedījumu, uzguldīja to uz žuburotiem zariem un sliepēja uz savu alu.

VELTIES, veļas, vēlās, R. v., *pārvietoties ar rites kustību*, # Puišēļi kūleņo, veļas cits citam virsū, ka sniegs vien put.

pārvelties, *velties pāri kam*, # Kāds līda uz ierakuma pusi un pārvēlās pāri valnim.

VELT, veļ, vēla / **ripināt / ritināt**, 3. kónj., K., *pārvietot ar rites kustību*, # Veļam kalnā mucu Jāņu uguņošanai. Kad mārks ir pilns, ņemam to noslodzīt – apklājam linus ar meijām un veļam virsū smagus bluķus. Plostnieki veļ baļķus upē un sien plostus. Bērni veļ sniegabumbas, taisa sniegavīrus. Atpūtušies vīri atkal veicīgi ripināja baļķus uz upi. Kaķis svētīlaimīgi ripināja un laizīja baldriāna pudelīti. Puiši pa dēļu laipām ripināja ķerras ar akmeņiem. Kurmis gribēja ielīst atpakaļ alā, bet es ar sprunguli apvēlu viņu augšpēdus un ritināju no alas prom. Tad meitene lika zemē savas olas un ritināja tām virsū Bimbulata olu.

pavelt / paripināt / paritināt, pbg., # Tēvs zem akmens malas paraka bedrīti, Andrs ielaida tur bomja galu un ar kāju pavēla klucīti zem tā. Kur nu tik mazam vīriņam tik lielu akmeni pavelt! Edžus paripināja divriteni uz manu pusi un piedāvāja izlaist likumu ar to. Vadi uztīti uz milzīgas spoles, kuru viens vīrs nemaz nespēj paritināt, pat ne pakustināt.

aizvelt / aizripināt / aizritināt, *velt promvirzienā*, # Milzis alai priekšā aizvēla lielu akmeni. No sastāva atkabina divus preču vagoniņus un aizripina uz rezerves sliedēm. Kamēr adītāja iesnaudusies, kaķis dzijas kamolu aizritinājis līdz pretējam istabas kaktam.

atvelt / atripināt / atritināt, *velt šurpvirzienā; veļot atvirzīt nost, sānis u. tml.*, # No kroga uz tirgus laukumu runātājiem atvēla lielu, tukšu alus mucu. Jāatripina tā muca šurp zem nojumes. Abas koka mucas atritinājām pie dīķa, lai ūdenī sabriest.

apvelt / apripināt / apritināt, *pagriezt uz otru pusi; veļot apvirzīt apkārt kam*, # Vista ar knābi apvēla visas olas apkārt un sēdās atkal tām virsū perēt. Viņš apvēla mucu apkārt klētij un novietoja to ēnā. Bērni apripināja vāco riepju apkārt aplokam. Viņš tik veikli vadīja bumbu, ka pretinieka aizsargam, kurš stājās ceļā, apritināja to apkārt un devās tālāk uz vārtiem.

ievelt / ieripināt / ieritināt, *velt kurp iekšā; veikt darbības, lai kas sāktu ripot*, # Divi vīri katrs no sava gala ar bomjiem pa slīpajām pieslietnēm itin viegli ieveļ baļķus ragavās. No kabīnes izlēca divi vīri, nolaida kravas mašīnas bōrtu un ieripināja jaunaudzē skārda mucu. Puika ieripina ripu un pats jož tai pakaļ. Mucu pa dēli ieritinājām pagrabā.

izvelt / izripināt / izritināt, *velt laukā no kurienes vai cauri kam*, # Pa slīpu, biezu dēli izveļam mucas ārā no pagraba. Bērni visu sniegu no pagalma izvēluši sniega viļu veidā, taisot no sniegviļām sniegavīrus. Viņš izripināja mucu no klēts un ieripināja piebrauktajos ratos. Anna ar pirkstiem atkasa zemi un izritina laukā baltus kartupeļu bumbuļus.

novelt / noripināt / noritināt, *velt lejā, sānis, nost u. tml.; ripināt kādu ceļa gabalu vai laikposmu*, # Pēteris, novēlis slogus, jau ķeksēja no mārkā ārā linu klēpjus. Ne jau tīšām es noripināju metamo kauliņu uz grīdas. Viņš noripināja bumbu sev pa priekšu gandrīz pāri visam laukumam. Cauru dienu esmu baļķus noripinājis no krautuves lejup līdz upei.

pārvelt / pārripināt / pārritināt, *veļot pārvietot; velt ko pāri kam*, # Nokritušo baļķi pārvēlām pāri ceļam uz otru pusi, kur tam vieglāk piebraukt klāt. Kaķēns dzijas kamolu pārripināja / pārritināja pāri visai istabai.

savelt / saripināt, *velt vairākus vienkopus; veļot ko izveidot*, # Meitenes savēla milzīgu sniegavīru. Visus ruļļus vajag saripināt zem nojumes.

uzvelt / uzripināt / uzritināt, *velt augšup vai virsū kam*, # Mirstošo zirgu uzvēluši uz ragavām un aizvēduši. Mēs pa slīpi pieslietiem dēļiem uzripinājām / uzritinājām mucu uz lieveņa.

pievelt / pieripināt / pieritināt, *velt ko klāt kam*, # Talcinieki pievēla baļķi pie šķūņa sienas un satupās uz tā cits pie cita kā bezdelīgas rudenī uz elektrības vadiem. Pie lidmašīnas pieripināja kāpnes. Mucas jau pieritinātas pie ratiem, jāceļ tik iekšā.

novelties / izvelties / izripināties, *ilgstoši vai pēc patikas velt, ripināt*, # Esmu noguris kā suns visu dienu baļķus novēlies. Esmu visu dienu akmeņus izvēlies. Vēlns visu nakti izvēlās blūķi pretkalnis. Mūsu sunim patīk bumbu ripināt – pašreiz ir tā izripinājies, ka noskrējies izkārtu mēli.

velšus, v., *veļot* # Šis no gultas velšus izveļas.

VALSTĪT, 3. kónj. K., *vairākkārt velt uz vienu un otru pusi*, # Saimnieks valstīja alus mucu no klēts uz aku un atpakaļ.

B. Nedzīvņu kustībnoreses.

GRŪST, grūž, grūda, K., *virzīt ko prom no sevis*, # Krāsns izkurējusies, drīz varēs grūst ciet šīberi.

pagrūst / pastumt / padzīt, -dzen, -dzina, pbg., # Slēģi nebija atvērti līdz galam un atkabināti pie sienas, tikai pavirši pagrūsti vaļā loga platumā. Ratiņus vajag pastumt / padzīt zem nojumes.

sagrūst / sastumt, *grūžot savirzīt ko kur vai ko kur kopā*, # Manā rokassomā viss sagrūsts juku jukām. Soli bija sastumti sienmalī.

izgrūst / izstumt, *grūst ko no kurienes ārā*, # Lókómótīve iesvilpās, izgrūžot pret debesīm baltu garaiņu mutuli. Zāģa zobi atrauj no koka skaidas un izgrūž tās ārā no griezuma. Ar katru pukstu sirds izgrūž asinsvados 50 – 150 kubikcentimetru asiņu. Pa lūku tika izstumtas šauras kāpnes.

izstumties, *tikt izstumtam*, # Egīla čības nekautrīgi izstūmušās pašā istabas vidū.

uzgrūst / uzstumt, *uzvirzīt augšā vai virsū kam*, # Mazu gružu kaudzīti uzgrābt ir grūti, vienkāršāk ir gružus uz lāpstas uzstumt. Kad atkritumu bedre pilna, tad buldōzers tai uzstumj virsū zemi.

uzgrūsties, *tikt uzgrūstam*, # Slazdu neviens nemeklē, tam uzgrūžas neviļus. Vāks kastei uzgrūžas viegli.

BĪDĪT, 3. kónj., K., *grūst (ierobežotā lietojumā)*, # Skapis tika bīdīts uz istabas kaktu.

pabīdīt, pbg., # Pulkstenis bija atpalicis, vajadzēja pabīdīt rādītāju uz priekšu.

pabīdīties, *pavirzīties (sarunvalodā)*, # Pulksteņa rādītājs jau pabīdījies uz priekšu par divām atstarpēm, tā tad desmit minūtēm.

sabīdīt, *bīdīt vienkopus*, # Galdiņi sabīdīti pa vairākiem kopā, uz tiem ziedi, kafija, maizītes. Istaba nebija liela, bet, ja visu, kas kustināms, sabīdīja gar sienām, izbrīvējās paprāvs laukums.

sabīdīties, *savirzīties; tikt sabīdītam*, # Kad izkritis kāds piena zobs, atlikušie zobi cenšas aizpildīt tukšo vietu – blakus esošie zobi sabīdās. Antena sabīdās viegli.

aizbīdīt, *bīdīt promvirzienā*, # Pelnutrauks bija aizbīdīts galda malā.

aizbīdīties, *bīdīties vai tikt bīdītam promvirzienā vai ciet*, # Krava mašīnā aiz inerces var aizbīdīties tikai vairāk uz priekšu, ne jau atpakaļ. Ja skapis sāk deformēties, tad tā bīdāmās durvis gan atbīdās, gan aizbīdās smagi, ar grūtībām.

atbīdīties, *atvirzīties*, # Cepure viņam atbīdījies pakausī.

iebīdīties, *tikt iebīdītam*, # Atvilkne deformējusies, galdā iebīdās ar grūtībām.

izbīdīt, *bīdīt laukā no kurienes; bīdīt uz priekšu*, # Galds bija izbīdīts no kakta istabas vidū. Centrā bija skaistas mājas ar robotām un tālu uz priekšu izbīdītām dzegām. Ārsienu ieteicams izbīdīt 2 centimetrus pāri virspamatiem, lai labāk notecētu nokrišņu ūdens. Augšējo priekšzobu rinda viņam bija izbīdīta uz priekšu. Runāja Raitis, kalsnējs puisis ar kuplām uzacīm un smailu, izbīdītu zodu.

izbīdīties, *bīdīties vai tikt bīdītam laukā no kurienes vai uz priekšu*, # Īļens ir izbīdījies laukā no maisa. Viņam ir šaurs augšžoklis, tāpēc visiem priekšzobiem nav pieticis vietas un viens ir izbīdījies vairāk uz priekšu daļēji virs otra.

izbīdījums, L., # Vajadzēja aprēķināt dzegas izbīdījuma izmērus fasādē.

nobīdīt, *bīdīt nost*, # Galdu var nobīdīt sānis no loga.

nobīdīties, *novirzīties*, # Gaismas stars nobīdās. Čepure viņam nobīdījies uz vienas auss.

pārbīdīt, *bīdot pārvietot*, # Dómna sver ap 12 000 tónnu, un tāds svars tika pārbīdīts 50 metru attālumā. Elektrōnu rōbōta dzelzs roka pārbīda uz šaha galdiņa figūras. Pārbīdāmā uzgriežņu atslēga ir atslēga, kuras žokļu atvērumu var mainīt.

pārbīdīties, *tikt pārbīdītam*, # Pārslēdzot pārnesumu, zobrats uz vārpstas pārbīdās.

pārbīdījums / pārbīde, L., # Viņi izvēlējās būvēt individuālo māju ar otrā stāva pārbīdījumu. Pateicoties dzelzceļnieku modrībai, sliežu pārbīde tika pamanīta un vilciena katastrofa novērsta.

piebīdīt, *bīdot pietuvināt*, # Šujmašīna tika piebīdīta pie loga un aplāta ar sedziņu.

piebīdīties, *tikt piebīdītam*, # Gatera zāģus uztrin ierīce, kurā rōtējošs smirģelis periodiski piebīdās un atbīdās no zāģa zobiem, kuri savukārt tikpat ritmiski pabīdās uz priekšu.

piebīde, L., # Piebīdes mehānisma ritmu nosaka rōtējošs ekscentrs.

uzbīdīt, *bīdīt ko augšup vai virsū kam*, # Dzīvojamās telpās lielāku grīdsegu malas var nostiprināt, uzbīdot tām virsū mēbeles.

uzbīdīties, *bīdīties vai tikt bīdītam uz augšu vai uz kā*, # Sastrēgumu vietās ledus uzbīdās augstu krastā un tur paliek, kamēr nenokūst.

GRŪSTĪT / stumdīt, 3. kōnj., K., *vairākkārt, daudzkārt grūst*, # Patīkama ir apziņa, ka arī tu esi gājienā – pavisam cita lieta nekā malā stāvēt, kur tevi stumda un grūsta un kur tikpat nekā daudz nevar redzēt. Krēslus vajag pacelt un pārlīkt, nevis stumdīt, sašvikājot grīdu.

izgrūstīt / sagrūstīt / sastumdīt, pbg., # Sīkie tualetes piederumi, kas vienmēr stāvējuši stingrā ierastā kartībā, tagad šā tā izgrūstīti. Viss sagrūstīts juku jukām. Paklāji uz grīdas salikti kaut kā pavirši vai arī nevīžīgu kāju sagrūstīti. Istabas vidū apaļš galds, kuram apkārt nekārtīgi sastumdīti četri krēsli.

BĀZT, bāž, bāza, K., *virzīt šaurā vai no vairākām pusēm ierobežotā vietā*, # Kad strēlnieki tikuši pie munīcijas, patrōnas tiek bāztas gan kabatās, gan somās.

sabāzt, *iebāzt ko lielākā daudzumā vai visu*, # Staigāt sabiedrībā ar kabatās sabāztām rokām ir nepieklājīgi. Malka ir jau krāsni sabāzta.

aizbāzt, *bāzt ko aiz kā; bāzt, aizdarot atveri*, # Atsevišķas izsistās logu rūtis bija aizsistas ar dēlīšiem vai aizbāztas ar lupatām.

izbāzt, *bāzt laukā no kurienes; bāzt cauri kam*, # Kad gredzenam izbāzta cauri piemērota resnuma koka svira, kāsis ir sakārtots darbam.

izbāzties, *tikt izbāztam*, # Pa tanka augšējo lūku izbāzās tankista galva. Vispirms no alas, ostīdams gaisu, izbāzās tikai zvēriņa purniņš.

pabāzt, *mazliet izbāzt; bāzt zem kā*, # Šōferis izkāpa no mašīnas, raudzīdamies pēc kāda sprunguļa vai dēļa gala, ko pabāzt zem riteņiem.

pabāzties, *tikt pabāztam*, # Stūres mājas durvīs pabāzās kāda spuraina galva. Aiz upes līkuma pāri eglēm pabāžas kādas baznīcas kupoli kā lieli, zeltīti sīpoli. No gultas apakšas pabāzās kaķa purniņš.

nobāzt, *nolikt, noslēpt (sarunvalodā)*, # Nekur jau tās lāpstas nav nobāztas, turpat nojumē ir, pieslietas aiz dēļiem. Guļamvietas ir rūpīgāk apskatāmas – tur allaž var būt kaut kas nobāzts zem spilvena, segas vai matrača.

uzbāzt, *uzlikt, uzkraut (sarunvalodā)*, # Vēl vienu vēzumu siena uz kūtsaugšas uzbāzt varēs.

VĒRT, ver, vēra, K., *virzīt ko, parasti, tievu tieknu (pavedienveidīgu, stiebrveidīgu u. tml.) cauri spraugai vai ko uz kā tieva tiekna*, # Diegs pats sevi adatā neievērs.

vērties, veras, vērās, M., *padoties vēšanai*, # Šis diegs šajā adatā neveras – tas ir par rupju.

ievērties, *izklūt tiekņim cauri atverei*, # Diegs pats adatā neievērsies.

izvērties, *nejauši izslīdēt vai tikt izvilkta kam ievērtam*, # No augšējā cauruma izvērūties kurpju saite.

uzvērt, *uzmukt ko uz kā tiekna*, # Krellītes jāuzver uz stipra diega, lai drīz nepārtrūkst.

uzvērties, *tikt uzvērtam*, # Zīles viņai nepareizi uzvērušās.

savērt / **pievērt**, *uzvērt lielākā vairumā*, # Smaržoja pēc āboliem – šķēlītēs sagriezti un diegā savērti, tie karājās saulē pie loga. Katra dzītiņa pievērtā pērlītēm, baltām jo baltām.

vērums, L., # Diegu vērumš šķieta zobos vietām sabiezināts, vietām retināts. Virknē sakarināti, tur jau kūpinājās iepriekšējā vēruma zuši.

TRIEKT, triec, trieca / **cirst**, cērt, cirta / **sist**, sit, sita / **spert**, sper, spēra, R. v. vai K., *strauji un spēcīgi virzīt (ar grūdienu, laidīenu pa gaisu u. tml.)*, # Vējš triec jumtā lietus lāses, kas maigi grab kā vārīti zirņi. Straume triec lēdus gabalus citu pret citu. Kruša sāpīgi cērt man sejā. Vējš sit asu sniegu sejā. Mótociklists turas aiz autō lielākā distancē, lai sejā tam nesistu smiltis, grants graudiņi, sīkāki vai lielāki oļi, kurus riteņi uzsviež gaisā. Ugunskurs sit augšup sārtas liesmas un dzirksteļu spietu. Veļas mašīna bez vāka sita putas pa gaisu un šļakstīja ūdeni uz grīdas. Kad ūdens sāka mutuļus sist, tad likām olas iekšā. Pakaļējie riteņi buksējot spēra gaisā dubļu šaltis.

triecties / **cirsties**, *triect sevi; tikt triectam*, # Es krītot biju triecies ar krūfīm pret sēdekļu atzveltnu dzelžiem. Dūre triecas Aigaram tieši sejā. Ievainojumi visbiežāk rodas, kad locītavas kaulu galī ar spēku triecas viens pret otru. Kruša rīsu graudu lielumā triecās man sejā. Cīrvis cērtas blukī ne gluži tur, kur skaldītājs gribējis. Izkaptis šņākdamas cirtās biežajā, rasas pilnajā zālē. Garš dzelzs stienis, stipru roku vadīts, cauri tūkstoš grādu svelmei cirtās balti kaistošajā krāsns dibensienā. Sausi sprakšķēja sprāgstošās lodes, cirzdamās bērzu smalcē. Viņiem skrienot, zari cirtās sejā un švīkstēja. Slapjš sniegs cirtās sejā lielām lēkšķēm. Troksnis bija tāds, it kā pret rūfīm cirstos smaģi krusas graudi.

ietriekt / **iecirst** / **iesist**, *triect ko kurp iekšā*, # Šie vārdi bij kā pēkšņa ūdens šalts, Kas ietriekta ikvienam tika sejā (A.Bārda). Brīdi pa brīdim vējš iecirta rūfī jasmīna zaru. Večais krogs atradās pašā lielceļa malā, tāpēc katra garāmbraucošā mašīna iesita putekļu mākonī šaurajos logos. Vējš sagriež smiltis īstā virpulī un iesit sejās, kad laukumā nolaižas helikopters. Vajadzēja airēt un smelt no laivas ūdeni, ko viņi iesita arvien no jauna. Lodes ieurbās blakus eglē, iesizdamas Ādamam sejā mizas gabalus un mitras sūnas.

ietriecties / **iecirsties**, *triecties kurp iekšā*, # Viņam sejā ietriecas ūdens šalts. Sakumu zari ietriecas dziļi zemē. Rūfī ietriecās sauja smilšu. Šoreiz mācītājs valdījās – dūre kanceles malā ietriecās tikai vienu reizi. Šajā žogā pērn bija ietriekusies kāda mašīna. Grābekļa zari iecērtas sausajā sūneklī. Cīrvis ceļmā iecirties tā, ka nevar ne izraut. Nākošā lode iecērtas Atim plecā. Viņa vaigā iecērtas skaļš plīķis. Seska zobi iecirtās puisēna pirkstā.

uztriecties, *strauji uzvirzīties virsū kam*, # Večais Ūdris nepaguva parauties uz ceļa malu, kad smagais pajūgs uztriectās viņam virsū.

uzdzīt, *uzvirzīt ar spēku (sitienu, spiedienu u. tml.)*, # Kāta tievgalis rūpīgi jāpīelaiko dakšas ietvaram un tikai tad tam jāuzdzēn dakša. Lai palielinātu ķīļa kāta izturīgumu, tam augšējā galā uzdzēn metāla gredzenu.

pasist, pbg., # Atverot durvis, gaisa vilnis petrōlejas lampā pasit uz augšu kūpošu liesmu.

uzsist / **uzspert**, *pasist augšup*, # Kāja paslīdot uzsita ūdens šļakatas līdz ceļiem. Ja gōkarts saņēm sitienu pa riteņiem no aizmugures, tad, uzsists uz ceļa zālaines malas, tas kļūst grūti novaldāms. Skurstenis uzsita gaisā meļnu dūmu gredzenu, un kuģis uzņēma ātrumu. Autō ierēcās, ar pakaļējiem riteņiem uzspēra gaisā dubļu pikas un aiznesās.

izsist, *strauji izvirzīt ko laukā*, # Neitrōni izsit ūdeņražā atōma kodolus, kas ar lielu ātrumu kustas vielā. Nagla ir izsista cauri dēlim, bet nav atliekta.

nosist, *strauji novirzīt lejup*, # Netālu eksplōdēja granāta, ar gaisa vilni nosizdama Rōbertu gar zemi.

cirtiens / **triectiens**, L., *spēcīgs sitiens*, # Pātagas cirtiens ķēra manu kaklu. Mums uzmācas odi, tāpēc plaukstas cirtiēni pa seju vai kaklu atskan viens pēc otra. Anita bēga no stīgas iekšā sīko eglīšu biežnā, tikko jauzdama zaru sāpīgos cirtiēnus. Triectiens ar grāmatu pa aci bija tāds, ka acs tūlīt uzpampa. Ceļa locītavas traumas var rasties pēc triectiēniem, sasitumiem un belziēniem ceļa locītavā vai tās apvidū. No triectiena pret zemūdens klinti kuģis dabūja tādu sūci, ka tam bija jānogrimst.

piecirtiēns, L., # Līdz ar mūziku straujāks kļūst soļu ritms – zeme iedunas no papēžu piecirtieniem. Pietiekami ass piecirtiēns iznāks vienīgi ar tādu maksšķerkātu, kuram ir mēreni cieta smaile.

SVIEST, sviež, sviēda / **mest**, met, meta / **grūst**, grūž, grūda, K., *virzīt (ierobežotā lietojumā)*; *ko kur nevērīgi novietot*, # Lielajās janvāra kaujās strēlniekus atkal sviēda pret ienaidnieka durkļiem. Palagam jau katrreiz pirmais izdilst vidus – vai tad tāpēc tūlīt jāsviež projām? Sienu meta kaudzēs un atstāja pļāvās līdz sniega ceļam. Grieķijā kaujās pret partizāniem itāliešiem vajadzēja mest sešas divīzijas un aviāciju.

nosviest / **nomest**, pbg., # Sētā valdīja kārtība, nekas nemētājās aplam nosviests. Uz lāvas nosviests adīts svīteris ar salāpītiem elkoņiem. Sētuve mētājās uz klēts lieveņa nosviesta. Pats pirmais lapas noņemt osis, Pats pēdējais viņš lapas raisīs (A.Skalbe).

sasviest / **samest** / **sagrūst**, *sviest ko vairākus kopā*, # Uz galda grāmatas, žurnāli un avīzes sasviestas gubu gubām. Uz virtuves galda juku jukām samesti netīrie trauki. Manā rokassomā viss sagrūsts juku jukām.

iesviest / **iemest** / **iegrūst**, *sviest kurp iekšā*, # Saņemot ziņu par draudošajām briesmām, nācās Bankóvu iesviest ratos nesamaņas stāvoklī. Saimnieka dēls un sieva jau bija sasieti un iemesti blakus istabā. Sētā apcietināto pusgūlus iegrūda ratos.

izsviest / **izmest**, *izvirzīt, izlikt laukā*, # Rótācijas mašīnas stundā izsviež tūkstošiem avīžu eksemplāru. Lielais daudzums kvēpu, kurus izsviež fabriku iekārtas, apkures ierīces un dīzeļmōtōri, pastāvīgi piesārņo atmosfēru. Stelles jau laukā un, kad vēl to gultu izsviedīs, tad lielajam goda galdam vietas pietiks. No druvas izmests, Guļ ežmalā Smags, pelēks akmens.. (J.Rainis).

pasviest, *pavirzīt; novietot*, # Uz sūnu pamatnes nav slikti gulēt, ja vien var pasviest zem sāniem kādu brezenta gabalu.

SVAIDĪT, 3. kōnj. / **mētāt**, 2. kōnj., K., *daudzkārt sviest*, # Pa stīgu braucot, ragavas gāzelējās un svaidīja / mētāja braucējus no vienas malas uz otru.

svaidīties / **mētāties**, *svaidīt sevi; šurp turp kustēties*, # Sveces liesmiņa drēbēdama svaidījās. Aizvainotībā viņa rokas svaidījās kā līnu kulstītājam.

izmētāt / **nomētāt**, pbg., # Uz galdiem gulēja izmētāti papīri, apgāzta tintes pudele. Vai tad tāpēc naudu par zālēm izdeva, lai tagad pa kaktiem nomētātu?! Instrumentiem jāstāv noteiktā vietā, nevis nomētātiem pa malu malām.

nomētāties / **vārtīties** / **novārtīties**, *būt nomētātam*, # Pie viņiem skolas grāmatas tika nevērīgi glabātas, nomētātas, tāpēc līdz pavasarim lielākā puse bija pazudušas pa vienai vien. Viņš izvilkā no kules trīs vienrubļa gabalus, kas tur tāpat bez maka bija vārtījušies. Guļas maisiņš no mūrīša pa dienu vārtījās pabāzts pagultē. Piebrauca kāda gan noputējusi, gan dubļiem novārtījusies mašīna. Sniegs ir dziļš, zābakiem pat stulmi apvārtījušies ar sniegu.

sasvaidīt / **samētāt**, *izsvaidīt daudzus vai visus*, # Drēbju skapja apakšā sasvaidīti dziju kamoli, tukšas papes kārbas. Augšup slējās betōna stabi ar nekārtībā sasvaidītiem būvkokiem visapkārt. Dōkumenti samētāti pa dažādām atvilktņēm kur kurais. Šajos kalnos šķiet, ka akmens bluķus tur kāds būtu samētājis kā pagadās. Viņš salika vienuviet uz galda samētātās avīzes.

VILKT, velk, vilka, K., *virzīt ko, virzītājam esot priekšgalā virzāmajam*, # Tusnīja un svilpa lōkōmōtīves, velkot platfōrmas ar baļķiem uz kokzāģētavu. Ja mašīnu velk trōsē, kulbā nedrīkst atrasties pasažieri.

pavilkt, pbg., # Logs bija līdz galam vaļā, aizkars pavilkts uz vienu malu.

ievilkt, *vilkt ko kur iekšā*, # Pacēlusies gaisā, lidmašīna ievēl šasiju.

pievilkt, *velkot pietuvināt*, # Divas stundas traleris velk trali aiz sevis pa jūru, pēc tam ar mōtōrvīnču pievēl pie bōrta. Klīda valodas par magnēta kalnu, kurš pievēl kot kuģus un izraujot no tiem visas dzelzs daļas.

uzvilkt, *vilkt kurp virsū vai augšup*, # Mastā uzvilka valsts karogu.

RAUT, rauj, rāva, K., *vilkt, parasti, spēcīgi*, # Viņa spēcīgās rokas apkampa Ilgas pļecus un rāva sev klāt. No krātera izšaujas ugunsstabs, raudams līdz nokaitētus akmens bluķus. Akmens sāka ripot lejā, raudams aiz sevis ielejā desmitiem citu akmeņu.

paraut, pbg., # Ragavas slīdēja un gāzās, paraudamas Reču apakšā. Asas vēja brāzmas parāva gaisā smiltis.

aizraut, *raut promvirzienā*, # Pūlis, brāzdamies uz laipām, aizrauj līdz arī Mārītiņu.

atraut, *raut nostvirzienā*, # Mazulis varēja ievēlies ugunskurā, ja nebūtu atrauts nost.

ieraut, *raut karp iekšā*, # Pat glābšanas riņķi kopā ar laivām un cilvēkiem tika ierauti dzelmē. Lieli viļņi skalojās pāri börtam, gribēdami ieraut jūrā visu, kas atradās uz klāja.

noraut, *strauji novirzīt ko no kurienes vai garām kam*, # Vējš tikko nenorāva viņai cepuri.

uzraut, *raut ko augšā vai virsū kam*, # Tādi viesuļi uzrauj gaisā ūdeni ar visām zivīm.

VILKT, *velk, vilka, K., pārvietot ko, neatraujot no pamatnes*, # Kóferis tik smags, ka velc kaut vai pa zemi.

aizvilkt, *vilkt promvirzienā*, # Griezīgi tarkšķēdams, traktors aizvelc lielas ragavas.

uzvilkt, *vilkt augšup vai kam virsū*, # Kamanas bija uzvilktas klētsaugšā, un tās tur stāvēja apputējušas līdz pirmajam sniegam.

ŠĶŪRĒT, 2. kónj., K., *pārvietot birdni, galvenokārt to stumjot, bīdot*, # Visas šķūres ir norīkotas šķūrēt atkal uzsnigušo sniegu.

nošķūrēt / izšķūrēt, *pbg.*, # Gan šķūre uzsnigušo sniegu nošķūrēs, un ceļi būs atkal kā galdi. Drīz buldózers izšķūrēs visus prāvākos ceļus, un varēs atkal nórnmāli braukt. Sieviete aiztipināja pa sniega blāķos izšķūrētu taku uz mājas durvīm.

aizšķūrēt, *šķūrēt prom*, # Parasti cenšas teritōriju ātrāk noplanēt un visu, kas palicis pāri, aizšķūrēt atkritumu izgāztuvē.

atšķūrēt, *šķūrēt šurpvirzienā, nost vai sānis*, # Sniegu atšķūrēja pie sētas, lai pagalma vidus brīvs. Vispirms sniegu atšķūrēja no ietvēm uz ielu malām.

piešķūrēt, *šķūrēt klāt; šķūrēt pilnu*, # Sniegu piešķūrēja pie žoga, lai pagalma vidus tīrs. Kara laika tranšejas piešķūrēja pilnas ar zemi, un lauks atkal bija līdzens.

sašķūrēt, *šķūrējot savirzīt kopā*, # Ietves malā bija sašķūrēts sniegs. Šis siens vispirms jāizklieš un jāpāržāvē – pēc tam to varēs sašķūrēt atkal kopā un vest zem jumta

SLAUCĪT, 3. kónj. / **mēzt**, *mēž, mēza, K., vākt kopā, vākt prom piegružojumu, velkot to pa kādu virsmu*, # Lielgabala uguns ar šķēmbu lādiņiem slaucīja visu nost no ceļa. Jauna slota labi mēž (Paruna). Ir nu gan liela laime mēzt netīrumus – cita nekā nezini, tikai berzt, tīrīt, mazgāt! Vējš mēza zemi ar tādu niknumu, ka uzsnigušais palsais sniegs mutuļu mutuļiem tika nēsts prom vēja virzienā.

aizslaucīt / aizmēzt, *slaucīt prom*, # Sabirušās lapas jāaizslauka līdz kūtij – noderēs par pakaišiem. Salmus aizmēza aiz rijas stūra.

saslaucīt, *slaucīt vienkopus*, # Pagaidām lapas jāsaslauka pagalma stūrī.

izslaucīt, *slaucīt laukā no kurienes; aizslaukot netīrumus, iztīrīt kādu vietu*, # Kad krāsns izkurējusies, tad pirms maizes laišanas iekšā, no tās izslauka pēlnus un ogles. Izslaucīt telpu nozīmē aizslaucīt no grīdas visus putekļus un gružus. Kravas kastes jāizslauka tūlīt. Perōns bija tukšs kā izslaucīts.

noslaucīt / nomēzt, *slaucīt nost no kurienes; slaukot nolietot slaukāmriku*, # Bailes mūs visus kā milzīga slota noslaucīja nost no laukuma. Gruži jāsaslauka un jāaizvāc, nevis tikai jānomēž nost no celiņa. Vajag jaunu slotu, jo vecā jau noslaucīta par trulu stupu. Viļņi liedagu nomēzuši tīru un gludu.

paslaucīt, *slaucīt zem kā*, # Vidus tīrs, bet gruži paslaucīti zem gultas vai ieslaucīti kaktā.

RIPOT, 2. kónj. / **ritēt / ritināties**, 3. kónj. / **velties**, *veļas, vēlās, R. n., pārvietoties ar rites jeb rōtācījas kustību*, # Ola ripoja uz galda malu. Tumsā pa brīžam nožvirkst – kāds ogles gabals ripo no kaudzes lejā. Zaldāts sagrabj galdauta stūri un parauj to gaisā – tinkšķēdami un grabēdami ripo un plīst trauki. Kamols izvēlās viņai no klēpja un ritēja / ritinājās pa grīdu līdz istabas vidum. Kamoliem pa grīdu veļas putekļi. Pa krauju lejā var velties kāds akmens.

paripot / paripināties / paritēt / paritināties / pavelties, *pbg.*, # Pepsikólas pudele paripo zem galda. Naudas gabals paripinājās / paritēja / paritinājās pagultē. Akmens sakustējās un pavēlās gabaliņu uz priekšu.

aizripot / aizritēt / aizritināties / aizvelties, *ripot promvirzienā*, # Vēja dzīta, cepure aizripo pāri ielai. Dažas sīknaudas mōnētas izkrīt viņai no rokas un aizripo pa ietvi. Dzijas kamols aizritēja līdz krāsniņ. Bumba aizritinās pāri laukuma malai. Kamols aizritinājies aiz skapja. Alai priekšā aizvēlās liels akmens. Nejausi pasperts, čaukstēdams aizveļas prom sauss čiekurs.

atripot / atritēt / atritināties / atvelties, *ripot šurpvirzienā; ripojot atvirzīties nost no kā*, # Mōnēta atripoja pie zēna kājām. Atsitusies pret vārtu stabu, bumba atripoja nost no vārtiem. Kamols atritēja pie galda kājas. Bumba atritinās līdz laukuma malai. Nu ne jau pati tā muca te atvēlās, bet kāds to ir atvēlis.

apripot / apritēt, *ripot apkārt kam*, # Iegrieztais vilciņš apripoja / apritēja ap galda kāju.

ieripot / ieripināties / ievelties, *ripot kurp iekšā*, # Ievai bēgot un klūpot, no rokām izkrīt groziņš un ieripo grāvī. Bumba ieripinājās peļķē. Baļķi viens pēc otra ievēlās upē.

izripot / izritēt / izritināties / izvelties, *ripot laukā no kurienes vai cauri kam*, # Toms netīšām apgāza kādu kasti, no kuras izripoja vairākas pudeles. Grozs apgāzās, un no tā izritēja vairāki dzijas kamoli. Divi kartupeļi no pārpildītā groza izritinājušies laukā uz grīdas. Zemē tupēja no ligzdas izvēlies putnu mazulis. Krava saguma uz kreiso pusi, tomēr mašīna neiesēdās dubļainajā ceļa dobumā, jo ritenis ar inerci paspēja izvelties uz cietāka pamata.

noripot / noripināties / novelties, *ripot kurp lejā, garām kam, nost no kā; ripot kādu attālumu vai laikposmu*, # Uz šaha galdiņa apgāzās figūras, melnais tornis noripoja pagaldē. Bumba atkal noripo no laukuma. Kamols no dīvāna noripinās uz paklāja. Bumba noveļas lejā pa stāvo dzelzceļa uzbērumu. Galvai atsitoties pret durvju aplodu, novēlās cepure.

pārripot / pārvelties, *ripot pāri kam*, # Platmale kūleņodama pārripo pāri tramvaja sliedēm. Akmens palēkdamiem pārveļas pāri ceļam. Pildspalva pārvēlās pāri galda malai un nokrita uz grīdas. Bumba pārveļas laukuma otrā pusē.

pieripot / pieritēt / pievelties, *ripojot pietuvoties*, # Bumba pārlidoja pār žogu un pieripoja Elmāram pie kājām. Bumba pierit pie vārtiem. Akmens pievēlies pie pašas sienas.

uzripot / uzripināties / uzvelties, *ripot kam virsū vai kurp augšā*, # Kamols uzripo uz paklāja. Pēc baleta izrādēm uz apkopējas saslauku lāpstīņas dažkārt uzripoja kóstīmiem notrūkušas stikla krelles. Bumba uzripinājusies uz ceļa. Baļķis uzvēlās man uz kājas.

saripot / savelties, *ripojot savirzīties vienkopus*, # No maisiem laukā bērtie kartupeļi saripo pa reni pagrabā. Visa krava baļķu saveļas upē.

ripeniski / velteniski / velšus, v., *ripojot, veļot* # Vēja brāzma norāva Imantam cepuri no galvas un ripeniski nesa to pāri laukam. Jāņa pagrūsts, Kaspars velteniski pār krasta malu iekrita Ogres atvarā ar visu nazi. Lielos akmeņus vēla velšus, kas tad šos var izcilāt. Stumšus stūma, velšus vēla, tak uz priekšu dabūja.

rite / ritējums, L., *rōtējoša ķermeņa pārvietošanās pa kādu virsmu*, # Rites berzes mehānismi vēl pilnībā nav noskaidroti, tomēr var norādīt dažus būtiskākos enerģijas zuduma veidus rites kustībā. Akmens savā ritējumā pa stāvo nogāzi izkustināja un rāva līdzī citus akmeņus, izraisot veselu lavīnu.

VELT, veļ, vēla / **ripināt**, 3. kónj., K., *pārvietot ar rites kustību*, # Baļļas un mucas jāveļ uz māрку, lai ūdenī piebriest. No sastāva atkabinātos divus preču vagonus manevrējošā lókómótfive ripina prom uz rezerves sliedēm.

atvelt / atripināt, *velt šurpvirzienā; veļot atvirzīt nost, sānis u. tml.*, # Ar zivīm piepildītās mucas turpat tiek aizvāktas un atveļtas sāņus. Baļķi jāatripina nost no ceļa, sānis uz abām pusēm.

apvelt, *pagriezt uz otru pusi*, # Uz lauka ruc traktōri, apveļdami platas, kūpošas zemes joslas.

izripināt, *velt laukā no kurienes vai cauri kam*, # Spēles uzdevums ir izripināt bumbiņu caur atveri.

novelt, *velt lejā, sānis, nost u. tml; veļot veikt kādu attālumu*, # Novelt pa pieslietnēm baļķus no platformām lielu piepūli neprasa. No lauka noveltie akmeņi gulēja laukmalā virknē kā sava veida žogs ap lauku. Lai attīrītu lauku, dažs akmens noveļams tikai pāris metrus, bet cits no lauka vidus visus simt metrus.

savelt, *velt vairākus vienkopus; veļot ko izveidot*, # Zāģerieši ir parasti Latvijas lauku kapi – no akmeņiem savelta sēta visapkārt. Uzrūgušo mīklu saveļ bumbiņās.

uzvelt, *velt augšup vai virsū kam*, # Sauso sienu ar zirgiem dzina vienkopus, gubas uzveļot uz kārklu zaru klāsta.

pārvelt, *veļot pārvietot*, # Mucas jāpārveļ uz citu vietu.

3. 3. Kājāmvirzība un virzījums.

IET, iet, gāja / **soļot**, 2. kónj., R. v., *pārvietoties, liekot soļus, tas ir, pārņēst ķermeņa svaru no vienas kājas uz otru*, # Viņš nogriežas no ceļa un tālāk iet pa taciņu. Helēna paņēma divi un gāja uz ezermalu. Ejot pēc azimuta, katra kómdanda centās visātrāk nokļūt norādītajā vietā. Vilcēni iet dzert uz tuvāko ūdens krātuvi, ieminot diezgan labi saskatāmas takas, jo vienmēr iet pa vienu un to pašu vietu. Arvīdiņš naski soļo no skolas uz māju. Ar kažoku plaši vaļā un cepuri pakausī Dauka

soļoja mātei līdzās liela cilvēka soļiem. Ošs satraukti soļoja uz priekšu un atpakaļ. Gar stacijas galu uzgriezās uz ceļa un lēnām soļoju projām. Rīgā viņa bija atgriezies tai dienā, kad pilsētā cauri soļoja latviešu strēlnieki.

ieieties, M., *iesākt iet un pielāgoties pie tā*, # Zirgs pa šo ceļu iegājies un pieradis. No vakardienas gājiena kājas bija gan stīvas, bet, kad ieietas, tad kļūst atkal lunkanas.

nākt, nāk, nāca, R. v., *pārvietoties kājām šurpvirzienā (no runātāja viedokļa)*, # Sēžam darbu vadītāja kantori, kur ar tādu vai citādu vajadzību nāk un iet celtnieki. Osiene vēlreiz pagāja istabas galā palūkot, vai nenāk vēl kāds pa Brīviņu olnīcu. Viņi toreiz nāca gar magazīnas klēti – viņš pats nāca pa priekšu, saņēmis gosniņu pie saites, un viņa pati raibaļai nopakaļus. Kā durvis vaļā, tā kaķis nāk iekšā.

staigāt, 2. kónj., R. v., *daudzkārt iet; iet lēnā gaitā*, # Alise satraukti staigāja šurpu turpu pa istabu. Apkārt skatīdamās, viņa staigāja gar upītes malu. Ceļi un krustceļi – pa tiem staigā daudzi. Garās kājas augstu cilādams un galvu grozīdams, pa pļavu staigāja stārķis. Ar lopiem ir tā – paļauj tik viņiem sākt staigāt un viņi neapstāsies, lai sāktu ēst, pat labā ganību vietā. Gada vecumā bērns sāk staigāt. Drīz viņam jāsāk mācīties staigāt ar prōtēzēm. Viena mana draudzene staigā vakaros uz mednieku klubu dresēt suņukus. Drīz Trīne staigāja viena pati ganos un pie darba. Izskatījās, ka viņš šo ceļu nestaigā pirmo reiz.

noiet / nonākt / nosoļot / nostaiģāt / paiet, pbg., # Man rīt jāvago kartupeļi, jo protu taisni noiet pa vagu. Vēlā pēcpusdienā biju nonācis pilsētas nomalē. Izdevniecībā nonāku tieši desmitos – pats brīnos par tādu precizitāti. Jātņieku pulks nonāca pie Ropažiem. Ešam jau kādu pusstundu nosoļojuši, kad uznāk lietus. Nosoļot trīspadsmit kilōmetrus līdz piestātnei mums, pie darba slodzes radušām, ir tīrais nieks. Viņi visu ceļu nosoļoja roku rokā kā divi skolas bērni, kas atgriežas no skolas. Šajā lielveikalā Mārcis pirmo reizi, tāpēc labu brīdi nostaiģā gar plauktiem, kamēr atrod meklēto. Esmu noguris, jo cauru dienu nostaiģāju pa pilsētu. Artilēristi un vezumnieki, paši neēduši, katru dienu nostaiģāja pa dubļu dūksti krietnus gabalus, lai sameklētu zirgiem barību. Suns paiet līdz mājas galam un apsēžas. Viņš paiet tālāk uz vārtu pusi. Tu nedusmo, ka gadījies es tavu ceļu krustcelēs un tūlīt nepagāju nost, un satikāties mēs (D.Avotiņa).

atnākt / atstaiģāt / atsoļot, pbg., # Kādu dienu tēvs no meža atnāk neparasti agri. Laikam jau esmu atstaiģājis pie jums neistā reizē. Gabals ir par lielu, lai bieži pie jums atstaiģātu. Sniegā iemīta krietna taka – daudz pēdu bija atstaiģājušas līdz šai klusajai vietai. Pa ceļu no pils kareiviskā solī atsoļoja students Bārs. Tik lēni, liegi kumelš atsoļos, Ka zāle nelieksies zem viņa kājām (J.Rainis).

noiet / nonākt / nosoļot / paiet, *noiet lejā; noiet nost vai sānis no kā; noiet kam garām*, # Pa šīm sānu kāpnēm var noiet lejā avārijas gadījumā. Kapteinis vēlreiz ātri nogāja gar nostādīto rotu. Jau nogājis garām avīžu kiōskam, viņš iedomājās, ka jānopērk šīsdienas avīze. Imants paņēm līdzī suni un noiet lejā pie upes. Noiet sāņus no ceļa bija jau par vēlu. Zosis cita pakaļ citai steidzas noiet pie avotiņa padzerties. Plēsonīgās līdakas pārļaiž ziemas aukstumu, noiedamas dziļumā atvaros. Es nonāku lejā pagalmā, bet tur neviena nav. Skaista un smaidoša pa trapu nonāk Dace. Kad rota jau bija nosoļojusi no pakalna ielejā, sākās artilērijas apšaušana. Virknē viens aiz otra viņi nosoļo no laukuma. Divīzijas vienības viena aiz otras nosoļo gar tribīni. Viņš kautrīgi pagāja garām klubkrēsliem un pazemīgi atsēdās uz taburetes. Katru dienu mums garām paiet simti; un mēs paejam garām simtiem, pat sejas neiegaumējot.

sanākt / saiet, *atnākt daudziem*, # Sanāca vīrieši no lauka un nolaida no istabaugšas zārku. Klasesbiedrenes sanāca apkārt un vēroja Noru gan pārmeotošiem, gan līdzjūtīgiem skatieniem. Vakariņās sanāca visi mājinieki un sasēdās ap galdu. Dainot sanāk jaunu meiču pulks.. (A.Skalbe). Teātra pašdarbnieki sanākuši uz mēģinājumu. Šo jautājumu vajadzēja risināt zvejnieku kopsapulcei, kas sanāca dažas dienas vēlāk. Brokasta laikos lopi sanāca kalna malā brītiņu atdusēties un pagremot. Bērni, skriedami ārā, pārbiedēja vējtverī sanākušās vistas. Pamāte neļāva naktīs logu turēt vaļā, lai istabā nesanāk odi. Pēc zvana skolēni saiet klasēs. Ziemā brīvāks laiks, var biežāk kopā saiet, sievas ar adīkļiem rokās lai. Visi sagāja puslokā iepretī gidam.

paiet, *paiet zem kā*, # Lietus aizvien vēl smidzina, tāpēc es paeju zem nojumītes.

paiet / paieties / panākt / panākties / pastaigāt / pastaigāties / pasoļot / prōmēnēt, *neilgi iet, nelielu gabalu; iet izklaidējoties*, # Harijs viņu vedina paiet vēl pa pludmali, noskatīties saulrietu. Gabaliņu pagājusi, briežu māte atskatījās. Viņš pagājās mājas galā un skatījās uz ceļa pusi. Mežzinis, pagājies līdz krustojumam, nepacietīgi raudzījās stigas virzienā. Gribru paieties kājām, paelpot svaigu gaisu. Upei tuvojās cilvēku bariņš, bet, panākuši tuvāk, tie nogriezās pa labi.

Izsauktais skolnieks panāk uz priekšu līdz pirmā sola galam. Ernests piecēlās un panācās Arnim pretim. Ļaudis bija panākusies līdz lielceļam noskatīties krievu tankos. Jaņuks ierauga trīs stirnas – divas turas kopā, bet viena panākusies vairāk uz šķūnīša pusi. Ar to vien, ka aptur kómbainu un atpūšoties pasēž kabīnē, nepietiek – kómbainierim vajag pastaigāt, izlocīt kājas. Pastaigāju uz rokām, uztaisīju pāris tiltiņu un mēģināju apmest pat saltō. Nebūtu slikti kaut kur pastaigāt pa svaigu gaisu, lai izvēdinās galva. Svētdien Alvils devās pastaigāties gar jūras krastu, lolodams cerību kaut kur sastapt Tiju. Kapteinis pamāja ar galvu un turpināja pastaigāties pa kómandtiltiņu. Vakarā esam jau kaut kur Leišmales mežos, vēl stundiņu passošim, un gan jau kāda naktsmītne ceļā gadīsies. Žurnālā skatāms, kā pa bulvāri prōmenē garstilbainas pusaudzes gaisīgās kleitiņās.

palet / pastaigāt, savienojumā ar varēt, spēt, # Viņš atkal varēja palet – kaut lēnām un gausi, tomēr jau spēja pastaigāt.

aiziet / promiet / aizsoļot / aizstaigāt, iet promvirzienā, # Es aizeju uz upmalu, kur zāle jau sniedzas līdz gurniem. Pēc svētkiem Kārlēns aizgāja un solījās pārnākt atkal rudenī. Skolotāja jau bija aizgājusi mājā. Promejot viņš atstāja rāciju un ieteica ik dienas kādu pusstundu pavingrināties. Kad pakļīst migla, kapteiņa asā acs ierauga starp diviem promejošiem tvaikoņiem tikko saredzamu punktu. Basām kājām viņa aizsoļo gar olnīcas bēriem. Dziedādama aizsoļo karavīru kólonna. Pie brokastgalda Jōrens ieminas, ka šodien derētu aizstaigāt līdz Slīterei. Vai mēs kopā nevarētu aizstaigāt uz kinō?

ieiet / ienākt / iesoļot / iegriezties / iestaigāt, iet kur iekšā, # Viņš atvadījās un iegāja atpakaļ mājā. Divas govīs bija nošķīrusās no pārējiem lopiem un iegājušas rudzu laukā. Gijō iegāja kādā nomales restorānā kaut ko uzēst. Viņš ieiet pastā nosūtīt telegrammu. Birzī viņi ienāca gandrīz reizē – Inga no mājas puses, bet Ģirts no ceļa gar mežmalu. Sētsvidū ienāca kāds nepazīstams vīrs. Ienācis kabinetā, viņš atkal iejutās dienēsta gaisotnē. Vingrā gaitā viņš iesoļo kantorī, bet tur neviena nav. Kad saule jau taisās nogrimt aiz apvāršņa, Andris iesoļo mājas pagalmā. Pa lielākai daļai viņa mūsmājā iegriezās, nākdama pie ārsta. Rīt, nākot no skolas, tu vari iegriezties veikalā un nopirkt sev kurpes. Viņi iestaigāja vēl dažos veikalos, bet nekur nevarēja atrast tādas kurpes, kas būtu pa prātam. Pie Ilgas reizēm iestaigā Haris, šuvējas Austrumas zēns.

iziet / izsoļot / iznākt, iet ārā no kurienes; iet cauri kam, # Valda iziet no virtuves un ieiet savā istabā. Pusstundu pirms sacīkšu sākuma viņš nesteigdamies izgāja no mājām. Viņš pārsoļo pāri pagalmam, iziet pa vārtiem un pamazām izgaist sniegpārslu ņirboņā. Beidzot viņi iziet no meža klajumā. Večais Krūze piecēlās un klusi izgāja priekšnamā. Strādnieki toreiz bieži streikojā, izgāja ielās, prasīdami darbu un maizi. Viņš no mājas izgāja no rīta mazā gaismiņā. Aina klusiem soļiem iziet cauri mājai un atgriežas savā istabā. Pretinieka divīzija izgāja no pilsētas bez kaujas. Bataljōns izsoļo no pilsētas. Ēvalds lēnam sakravāja savas grāmatas un burtnīcas, tad gausi un svinīgi izsoļoja no klases. Mēs izsoļojām cauri visai pilsētiņai. Viņš neiznāca uz ielas pa galvenajām durvīm, bet pa sētas durvīm un cauri vārtrūmei. Nesteidzīgiem soļiem ārsts iznāca no ōperācijas zāles. Domās nogrimusi, Annuža nemaz nepamanīja, ka iznākusi jau uz lielceļa. Kad krustmāte atslēdza šķūnīti, no tā iznāca četras vistas un gailis.

izstaigāt / iziet / apstaigāt / apiet, staigājot pabūt daudzās vietās, # Viņi izstaigāja pilsētu krustām šķērsām. Lielu daļu Latvijas viņš bija kājām izstaigājis. Es izstaigāju visas ganības, apraudzīju visus putniņu perēklīšus. Puisis negribīgi stāstīja, cik tālus ceļus izstaigājis. Devos pakļaiņot, izstaigāt večās takas. Šaurās līkloču ieliņas te var izstaigāt no viena gala līdz otram, nesastopot dzīvu dvēseli. Šo mežu esmu izgājis krustām šķērsām. Atkal viņš visu dienu bija savvaļā klejojis, izgājis Sūnekli ezera galā. Darbu meklēdams, Justs sāk apstaigāt būves. Saimniece apstaigāja klēti un kūti, apgāja apkārt kaņepju dārzam, pat rijā ielīda. Viņš apstaigāja ar viņa jaunību saistītas vietas. Pašreiz ārsts apstaigā slimniekus. Apstaigāju ostu un apbrīnoju tvaikoņus. Vagonu apstaigā biļešu kōntrōlieris. Lēniem soļiem viņi apgāja jūras ostu, nopētīja sablīvējušos zvejas kuģus. Tēvs noliecas pie stirnas, apiet loku ap barotavu un vērtīgi apskata pēdas, kur sniegs mazāk izmīņāts. Lauks ir tik plašs, ka brigadierim krietni jānostaigājas, kamēr apiet tam apkārt. Es apeju vēl ap šķūni un tad sēstos uz v ezuma.

iziet / izstaigāt, savienojumā ar varēt, spēt, # Maziņā saviem sīkajiem soliņiem tikko varēja iziet mātei līdz. Grūti tik tālu iziet / izstaigāt. Gar žoģiem stiepās augstas aplumējušas dēļu ietves, lai rudens dubļu laikā ļaudis varētu izstaigāt sausām kājām.

apiet / apstaigāt / apsoļot / apnākt, iet kam apkārt, # Ar līkumu viņi apgāja vairākus ar sētām iežogotus mīnu laukus. Viņiem nācās nogriezties sānis, lai apietu aizžogoto ostas teritōriju.

Ar savu aklumu Jānītis sen jau apradis, viņš ar spieķīti nekļūdīgi uztausta ceļu, apiedams visas grambas un akmeņus. Bataljona papildinājuma nodaļa, kas nesen ieradusies fróntē, apgāja pretinieku no sāniem. Saimnieks apstaigāja āboliņa lauku, lūkodams, vai nav jau pļaujams. Viņš apstaigā telti, pārbaudot mietiņu nostiprinājumu. Ezera plašumu apjaust var tad, kad esi spiests tam apsoļot apkārt. Mēs sākām sabļauties pāri dīķim, bet tad Kārlis apnāca dīķim apkārt pie manis aprunāties.

pāriet / pārnākt / pārsoļot / pārstaigāt, *iet pāri kādai platībai*, # Gausiem soļiem Juris pāriet pāri sētai uz klēti. Kad pāriet pār upi, sākas zems, sīkiem alkšņiem pieaudzis līdzenums. Iela jāpāriet krustojumā un pie zaļās gaismas. Viņa negāja apkārt pa ceļu, bet pārnāca pāri tīrumam. Strautam pāri pārnācām pa laipu. Mājai viņš tuvojās pa mežu, pāri kritušam kokam pārsoļoja upīti un nonāca pie klētiņas. Lai satiktu mōntieru vadītāju, vajadzēja pārsoļot pāri visam jaunajam Salu tiltam. Mūsu zemi pārstaigā ne mazums ģeolōģisku ekspedīciju. Meklējot brūklenes, pārstaigāju lielu meža gabalu. Asja piecēlās un vairākas reizes šurpu turpu pārstaigāja istabu.

pieiet / pienākt / piesoļot, *iet kam klāt, iet tuvāk*, # Viņš piegāja pie loga un to aizvēra. Viņa klusi pieiet pie meitas gultas. Otrā dienā zēns vairākas reizes gribēja pieiet un pasacīt paldies, bet Strautmanis vienmēr bija aizņemts. Pagalmā Jurim pienāca klāt suns. Vakara migla jau klājās pār pļavām, kad pienācām pie Aiviekstes. Zanda apstājās un gaidīja pienākam Andreju. Demōnstrantu kōlōnna piesoļo pie tribīnes. Atkārtoti saukts, viņš lēni piesoļo un nostājas izaicinošā pōzā.

atiet / kāpties, *kāpjas, kāpās / atkāpties*, *iet nost vai sānis no kā; iet atpakaļvirzienā*, # Atej malā, nestāvi priekšā gaismai, tavs tēvs nav glāznieks! Nokaunējies viņš atgāja malā un iejuka pūlī. Viņš atiet mazliet tālāk, jo gleznas esot skatāmas no zināma attāluma. Atgājis no galda, vēctēvs iesēžas savā gultā. Gaiņādamās no suņa ar savu balto somiņu, Inita atmuguriski kāpās atpakaļ uz vārtu pusi. Kad viņi centās viens otram atņemt grožus, zirgs no to raustīšanas griezās te uz vienu pusi, te – otru, bet brīžiem rāvās uz priekšu, brīžiem kāpās atpakaļ. Viņš atvēra durvis un atkāpās sānis, palaizdams viesi sev garām. Pepe lēnām atkāpās dažus soļus atpakaļ un tad metās bēgt.

atkāpināt, 3. kōnj., K., *likt atkāpties*, # Vagas galā zirgu nākas atkāpināt, lai ar arklū apgrieztos un sāktu pretējā virzienā vagot blakus vagu. Viņš pie Saļņa aizgāja bez iemauktiem, atsēja vaļā, aiz krēpēm atkāpināja un izveda laukā no krūmiem, kuros zirgs bija sapinies.

iekāpināt, *atkāpinot ievirzīt zirgu starp ilksīm*, # Viņš iekāpināja ķēvi ilksīs un sāka jūgt.

uziet / uznākt / uzsoļot, *iet karp augšā; nokļūt uz atšķirīgas pamatnes*, # Jānis uzgāja pakalnā, apstājās un lūkojās visapkārt. Uziesim augšā pie manis, uzcienāšu jūs ar karstu tēju! Uzeju pa kāpnēm līdz torņa pirmajai platfōrmaj. Šķērsojis lauku pa taciņu, uzgāju uz šosejas. Sieva uzgājusi uz bēniņiem izžaut veļu. Es pats redzēju, kā viņa uzgāja uz kuģa. Viņš uznāca kalnā pēdējais. Visa viņa kōmanda uznāca uz klāja. Otrā cēliena finālā Stella uznāk uz skatuves melnā tērpā. Pionieri uz laukuma uzsoļo parādes solī. Ā.Alunānam ir jāpasmaida, kad „Indrānu” izrādē rēdz uz skatuves uzsoļojam īstu zirgu.

garāmiet, *iet garām (parasti divdabja veidā)*, # Viņš viņai garāmejojot uzsmaidīja. Vagona pavadone garāmiedama uz mirkli apstājās pie durvīm.

saiet / sastaigāt, *iet, staigāt kādu laikposmu*, # Sešdesmit soļu – un viena minūte cauri; jānoiet trīs tūkstoši sešsimt soļu, līdz saiet stundu. Cik zienu tad tu sagāji skolā – vienu vai divas? Vai visu dienu sagājām, kamēr piecdesmit kilōmetrus pieveicām. Nu jau esmu nostaiģājusies diezgan, līdz pašam saules rietam sastaigāju. Te nu viņa guļ uz mūžiem, mana tēcētāja – trīsdesmit septiņus gadus kopā dzīvē sastaigājām.

noieties / nostaiģāties / izieties / iznākties / izstaigāties / izsoļoties / saieties / sastaigāties, *daudz iet, staigāt*, # Esmu trīs stundas nogājies pa mežu un tikai pusgrosu sēņu salasījis. Pa Līgatnes parku nostaiģājāties līdz vēlam vakaram. Viņš izgājies pie dažādiem ārstiem, bet labuma nekāda. Tur mežmalā var izdzīvoties pēc patikas, izieties visādās rotaļās. Iznācos nez cik reižu, līdz beidzot sastapu tevi mājās. Viņš izstaigāsies kopā ar jums turpat vesēlu dienu un otrā rītā nepateiks, vai jums bijis mugurā zils vai zaļš, sarkans vai melns. Visu priekšpusdienu esmu izsoļojies krustām šķērsām pa Rīgas ielām. Zirgs ir tā sagājies, ka tam tagad dzert nevar dot. Slimnieks ir pirmajā dienā par daudz sastaigājies, vingrināties jāsāk palēnām.

gājiens / gājums / gaita / nāciens / nākums / pastaiga / prōmenāde / staigājums / staigāšana / ceļš, L., # Tad ģērbos rīta pastaigai, ko bieži apvienoju ar gājienu pie šuvējas, cepurnieces un uz veikaliem. Elzai patīk agrie gājieni pa klusajām ielām. Puisis cilpoja kājām, pats brīnīdamies, kur gājiens tik viegls kļuvis. Ciemos gājiens izrādījās veltīgs – paziņas māte nelaida

Čāpstiņu pār sliekni. Man līdz darbavietai ir pusstundas gājiens. Straujajā gājienā viņam mētelis attaisīts vaļā, dzeltenīgās šalles gals plivinās vējā. Smieklīgi tas izskatījās, kad bars studentu zosu gājienā brida ezerā. Milzīgs ļaužu pūlis izvadīja viņu pēdējā gājumā uz Raiņa kapiem. Aldim vajadzēja palīdzēt viņai pārklūt pāri grāvim, kurš gan nemaz nebija tik plats un dziļš un pie tam diezgan iestaigāts, jo te vistaisnākais gājums uz kólhōza valdi. Tajā vietā, kur beidzās banānu audze, viņam nācās turpināt savu gaitu bez ceļa. Daudz ļaužu bija sanākuši izvadīt viņu pēdējā gaitā. Pa dienu Vilma rēti kad bija mājā, vienmēr viņai bija visādas gaitas – gan uz bodi, gan pie mātes, gan pie vīra vecākiem. Kad viņa pielika soli, arī sēkotājs paātrināja gaitu. Sarunājām kopīgi novērot vēžus viņu nakts gaitās, kad tie mēdz iziet meklēt sev barību. Govis no laidara cita aiz citas vienmērīgā gaitā līgojās uz ganību pusi. Tritōnu gaita atgādina ķirzaku pārvietošanos. Viņa bija sasarkusi no ātrā nāciena un strauji elpoja. Apsveicinājusies viņa izteica sava nāciena nolūku. Arnim šķita, ka arī Noru ir nomocījuši šie slepenie nācieni. Parkā neviena strādnieka nebija, tāpēc barōnam neiznāca pie viena nākuma izrāt kūtros un paslavēt centīgos. Šī bija viņu iecienītā pastaigu vieta. Rōberts par šīm kopīgajām pastaigām mājiniem neko nestāstīja. Lēnām kā pastaigā uz šo pusi nāca kāds cilvēks. Ventspilnieki mīlēja savu ostu – tās ap divus kilōmetrus garais dienvidu viļņlauzejs bija pilsētnieku iecienīta prōmenādes vieta vakaros. No darba mājās jāatgriežas kājām – šāda prōmenāde atņem uzreiz lielu daļu noguruma. Ilgs un briesmīgs ir šī bruņinieka staigājums pa mūsu zemi. Pēc Romas impērijas sabrukuma, lielās tautu staigāšanas laikā, pussalā ielauzās mežonīgas ciltis. Laiks jau bija pēc Jurgiem, kad pagastā beigusies lielā gājēju staigāšana. Krišs pa ceļam satika Ievu. Otrā rītā eskadrōns devās ceļā – visa karavāna lēni un uzmanīgi virzījās uz priekšu.

pirmgājiens, L., *pirmais gājiens pa kādu maršrutu*, # Sevišķu ievēribu gūst kōmandas, kuras izgājušas pirmatklāto maršrutu vai veikušas pirmgājienu uz vēl neiekarotu kalnu smaili.

izgājiens, L., *netāls gājiens; ātra pārvietošanās no kāda stāvokļa kādā virzienā (piemēram, hōkejā, paukošanā u. tml.)*, # Viņas nav mājās, laikam devusies kādā izgājienā ar kādu vajadzību. Vārtsargs kļūdījās izgājienā no vārtiem. Arī viņa dublieris būs pieredzējis vārtsargs, tikai mazliet nedrošāks izgājienos.

piegājiens / pieeja, L., *gājiens kam klāt*, # Kamene iznesīgi laidelējas un pat izraudzītā zieda pašā tuvumā vēl izdara īsus, mundrus piegājenus. Sākās sīva, vairāku dienu asiņaina cīņa par sādžu, kas kavēja pieeju pilsētai.

piegājiens, L., *viena no starta reizēm spōrta veidos, kuros startē vairākkārt*, # Kad bulgāru spōrtists trešajā piegājienā uzgrūda 227 kilōgramus, neviens vairs nešaubījās par viņa uzvaru.

apgaita / apgājiens / apstaiga, L., *gājiens pa noteiktu platību noteiktā nolūkā*, # Ķirurgs kopā ar citiem slimnīcas ārstiem dodas apgaitā pa visām nodaļām. Kārtējo apgaitu veic divi ar autōmātiem bruņoti robezsargi. Naktssargs apstaigāja visu nometnes teritōriju, kā tas vakara apgaitā pienākas. To pašu sveķu daudzumu, ko sezōnā iegūst ar bezstimulācijas metōdi, izdarot atsveķojamo koku platībā 40 apgājenus, stimulējot ar sērskabi, iegūst 8 apgājenos. Beidzis darbnīcu apstaigu, galvenais inženieris aizgāja uz nule pabeigto mašīnu novietni.

ieeja, L., *gājiens kur iekšā*, # Slieteņa vienos sānos ierīkotas durvis vai vienkārši sprauga ieejai. Nepiederošām pērsōnām ieeja aizliegta. Uz sabiedriski pōlitisko lektōriju ieeja brīva, tas ir, bez maksas. Vieglatlētikas sacīkstēs par ieeju parasti nebija jāmaksā.

pārgājiens, L., *organizēts gājiens uz noteiktu mērķi (tūrismā, militārās darbībās u. tml.)*, # Ieteicams doties interesantā pārgājienā no Bauņiem līdz Matīšiem un atpakaļ. Pulks pārgājienu veica spīdoši – pirms noteiktā laika sasniedza norādīto vietu un izvietojās izejas pōzīcijās. Sākam pārgājienu pa aleju, kura stādīta pēc Katrīnas II ierosinājuma, uz Mīlītes muižu, kas ir vecais ceļš uz Vecates muižu.

uznāciens, L., *uznākšana*, # Ļoti bieži izrādes sākās bez priekškara, plaši izmantots ticis tāds paņēmiens kā aktieru uznācieni uz skatuves no skatītāju zāles. Desmit gadu laikā, kopš pirmā uznāciena uz skatuves, aktrisei nospēlētas piecas lielas lomas.

soļojums, L., # Arī lietum uznākot, viņš turpina savu nesteidzīgo soļojumu un mājās pārnāk izmircis līdz pēdējai vīlītei. Spōrta biedrība „Marss” pirmo 50 kilōmetru garo soļojumu Jelgava – Rīga sarīkoja 1926. gada 15. augustā.

solis, L., *ķermeņa pārvietojums no balsta uz vienas kājas pēdas uz balstu uz otras kājas pēdas*, # Soļa garums lielā mērā atkarīgs no cilvēka auguma, pareizāk, viņa kāju garuma. No smēdes mājup nākot, nav vairs kalējam stingrie, žirgtie soļi, bet gausāki un gurdenāki. Puisis

pastiepa soli, lai nokļūtu blakus pa priekšu gājējam. Kumeļš pietecēja ķēvei klāt un soli pa solim turējās viņai blakus. Dāvids spēra platu soli mums pretim, pacēla Rasmu kā salmu kūli un viegli nesa uz māju. Viņa piecēlās kājās, spēra dažus soļus, bet būtu pakritusi, ja es nesaturētu. Saimniece pasper soli uz manu pusi. Kad autobuss jau sakustējās, viņš vēl paspēra pāris soļus tā virzienā, it kā gribēdams panākt. Pa ciematu staigāja cilvēki – vieni steidzīgi lika soļus, otri – rāmi un apdomīgi. Pustumsā uzmanīgi soli pie soļa likdama, viņa ieiet savā istabā.

kājām / iešus / soļiem / soļos, v., *soļojot*, # Pirmās dienas Janka uz darbu gāja kājām, bet tad Zosulis nonesa no istabaugšas velosipēdu un nodeva Jankas rīcībā. Mašīnu viņš atstāja stāvvietā un uz Vecrīgu devās kājām. Viņš satika tēvu bez zirga, nākot kājām. Pusceļā ritenim pārtrūka ķēde un līdz mājām bija jātiek iešus, stumjot arī riteni. Lēņiem un nomērītiem soļiem Sijāts gāja pa šoseju uz pilsētu. Atgrūdis jērenīcu pakausī, viņš sāka skriet lieliem, smagiem soļiem. Andrs brauca soļiem, laika taču diezgan, nebija nekāda iemesla saskriet Bēri. Tā kā pūra lāde bija smaga un pavasara ceļš vēl nenozūvis, lielāko tiesu nācās braukt soļos. Noskan kómandiera pavēle : „Soļos, marš!”

SPERT (sper, spēra) **KĀJU / likt** (liek, lika) **kāju/kājas / likt soli/soļus / spert soli/soļus / kāpt**, kāpj, kāpa / **mīt**, min, mina, R. v., *iet (runā uzsverot soļu likšanu)*, # Viņš jau spēra kāju uz verandas sliekšņa, kad atvērās durvis. Viņš nozvērējās, ka tur vairs nekad savu kāju nespers. Kur vien kāju sper, visur dubļi. Kāpnes zem maniem soļiem čīkst, kaut es pūlos likt kāju, cik vien iespējams viegli un klusu. Viņš prātīgi lika postalās ieautās kājas uz apaļajiem trepju šķēršļiem. Uz ledu var pārbaudīt vienīgi atspēriena elastību un to, kā slidotājs liek soli. Kājas brīžiem negribēja klausīt – tad tās lika soli par ātru, tad atkal par lēnu. Zēns saņēma tēva roku un, likdams lielus un lēnus soļus, centās pieskaņot savas kustības tēva gaitai. Melnis beidzot pacēla priekškāju, izstiepa kaklu, tad pacēla pakaļējo un spēra pirmo soli. Kājas atkal spēja spert soli un nest spēcīgo un smagnējo vīru. Uz svaigi krāsotās grīdas mēs kāpām ar zeķēm un nevis apaviem. Novilcis mēteli, Ēvalds kāpa uz ledu celiņa. Daina tīšām kāpj ar ledu pārklātajās peļķēs, lai priecātos par ledu skraukšķēšanu, tam lūstot. Reiz, no āra pār sliekšni kāpdams, Brīviņš pakrita un pats vairs nevarēja piecelties. Pieradušie kalnu zirgi uzmanīgi kāpa pa apaļajiem, melnajiem oļiem. Viņš ilgi un rūpīgi kāpa galošās, kuras stāvēja pie durvīm uzgaidāmajā telpā. No kójas pieceļas samiegoties vīrs un bez kurnēšanas ātri kāpj biksēs. Pļāvēja kājas mina soli pie soliņa. Vēl jau vieglu soli minu..(I.Lasmanis). Un nu viņi min krastmalas taku pretim Daugavas tecējumam. Zirgi gausi mina staignos mālus, vilkdami lakotās karieses. Kur tev ir zaļa pļava, tur tu nedrīksti basām kājām mīt mīkstā zālē.

paspert soli/kāju, pbg., # Saimniece paspēra soli uz manu pusi. Kad autobuss sakustējās, viņš vēl paspēra pāris soļus tam pakaļ, it kā gribēdams panākt. Sētniece sodījās, ka sētšvidū kāju tu nevari paspert, lai neuzkāptu virsū kam zemē nosviestam.

izspert kāju/ soli, *izvirzīt kāju uz priekšu*, # Uz „viens” izspert kreiso kāju soli uz priekšu, uz „divi” – pievilkt, uz „trīs” izspert labo kāju soli uz priekšu..

pārspert kāju, *pārvirzīt kāju kam pāri*, # Atvēru durvis un pārspēru kāju pāri sliekšnim.

uzspert kāju, *uzvirzīt kāju kam virsū*, # Strūga stingri uzspēra kāju uz ietves un ar plecu deva pamatīgu belzienu vienam vīram krūtīs. Pamats zem kājām līgojās, vieta, kur viņš uzspēra kāju, iegrima. Grīdas dēļi nočīkst, kad Egils uzspert tiem kāju.

iespert kāju / iekāpt / iemīt, *liekot soli, ievirzīt kur kāju*, # Otrā asiņu peļķes malā kāds bija iespēris kāju un pēc tam pie skapja to noberzējis uz grīdas. Tik es kāju neiespēru Dziļā dubļu avotā (T. dz.). Neviens nevarēja atcerēties, ka viņš jel kādreiz būtu iespēris kāju lopu kūtī. Es iekāpu peļķē un sabridu kājas. Lēkdama pāri grāvim, Anna iemina mīkstajā mālā un iestīga.

nomīt / aizmīt, *nolikt kāju garām mērķim*, # Sliežu zīmes aizaugušajā ceļā tikai rētumis kur var saskatīt, tāpēc zirgs lāgiem nomin sāņus un saklūp grāvī. Kāja netrāpīja uz cietā pamata, aizminu garām un ieslīdēju dūksnājā.

KĀPT, kāpj, kāpa / **snāt**, snāj, snāja / **stūrēt**, 2. kónj., R. v., *iet, nākt (sarunvalodā)*, # Kalējiene veda raibaļu saitē un kalējs pats kāpa dažus soļus iepakaļus, kūjiņu rokā. Ar smagu somu un smagām kājām Ilga kāpj uz savas mājas pusi. Gausi kāpa divi zirgi, vilkdami mašīnu. No šīs vietas līdz mājai atlika ko snāt minūtes desmit. Zupuriene no paša rīta snāj pāri pagalmam pie mums. Sīlēns arī par velti ik svētdienas šurp nesnāj – sakās saimniecību apskatīt, bet raugās saimniecē. Sāniski sašķiebtām galvām un žēli blēdamas, aitas viss bars stūrēja uz Dakšu pusi. Pāritis stūrēja pāri ielai uz kafejnīcu.

aizkāpt, *aiziet*, # Tēvs taisījās aizkāpt pie sava vecā drauga, bet māte solījās aizkāpt uz Bóguševu. Jāaizkāpj uz upi nopeldēties.

atkāpt / piekāpt, *atnākt (parasti ciemos)*, # Kaimiņiene bija atkāpusi jau no paša rīta. Manu adresi zini, kad iebrauksi Rīgā, piekāp! Tā kā oficiāli biju pierakstīts dzīvoklī pie tantes, tas uzlika man par pienākumu šad tad pie viņas piekāpt.

iekāpt / iegriezties, *ieiet, iebraukt, parasti pa ceļam, uz neilgu laiku*, # Uz kinō vēl par agru, iekāpsim pasēdēt tepat uz stūra kafejnīcā. Pa ceļam iekāpju ceļmalas veikaliņā, paņemu pāris alus. Mārcis pagājās pa ielu šurpu turpu, tad iegriezās veikalā. Pie reizes iegriezos arī pie paziņas parunāties. Atceļā no Valkas uz Rīgu iegriezīšos Cēsīs. Pa lielākai daļai viņa mūsmājā iegriezās, nākdama pie ārsta. Rīt, nākdama no skolas, iegrieziēs apavu veikalā un nopērc sev kurpes.

pakāpt / pakāpties, *paiet sānis, atpakaļ, tālāk u. tml.*, # Kad viņi ir gandrīz blakus, Aigars pēkšņi pakāpj sānis un nostājas pretimnācējam priekšā. Saimniece pakāpj soli sāņus un paņem no trauku skapja vēl vienu šķīvi. Saņēmusi beidzamos trīs kūlišus, viņa pakāpa līdz ežai, lai paņemtu tur nolikto zīdaini. Viņa pakāpās sānis, palaižot garām jātnieku. Svešajam pienākot tik tuvu, neviļus pakāpjos soli atpakaļ.

pārkāpt, *atgriezties mājās*, # Ap pusnakti arī šis tad pārkāpis, pārvilcies mājās.

SUKĀT / kājot / pēdot / kātot, 2. kónj., R. v., *kājām pārvarēt attālumu (sarunvalodā)*, # Līdz tilta viņam galam ir krietni ko sukāt. Attālumu līdz Rīgai kuģītis pievārē divās stundās, un, ja kādam tas nav pa prātam, var sukāt kājām pa šoseju. Pirmos soļus viņš sper diezgan nedroši, bet tad sāk kājot itin veikli. Nākamajā pavasarī mazā Kacmaņu atvase jau mācījās kājot. Mazliet atpūties, cēlos kājās un pēdoju tālāk. Kaķi pēdo pa kūti, mīlīgi glauzdamies slaucējām gar kājām. Žaniņš kātoja no ciema uz ciemu, taisnāko ceļu taujādams. Tuvākā bode atrodas sešu kilometru attālumā – kāto nu to gabalu turp un atpakaļ, ja tev braucamā nav.

nosukāt / nokājot / nokātot / nopēdot, pbg., # Sešas jūdzes lēkšus braucu, Kā sukāt nosukāju (T. dz.). Esmu jau krietnu gabalu pa mežu nokājojis. Jānostaigā 25 kilometri, tur jāpārnakšņo un atkal tikpat garš ceļš jānokājo atpakaļ. Protams, nokātot piecus sešus kilometrus tādā negaisā nebija patīkami. Domās projām kavējoties, nemanāmi biju nokātojis prāvu ceļa gabalu. Atpakaļceļu, kādus kilometrus piecus, gan nāksies nokātot kājiņām. Tā, apspriežot pagājušo gadu notikumus, nopēdoti arī pārpalikušie kilometri.

aizkājot, *kājot promvirzienā*, # Arī viņš aizkājo biedriem līdz uz „Dinamō” stadiōnu.

LĪST, lien, līda, R. v., *iet kurp nevēlami (sarunvalodā)*, # Šādā slapjdraņķī neviens nevēlas līst no mājas laukā. Ceļš dubļains, tāpēc nelien par tuvu garāmbraucošām mašīnām, ja negribi, lai tevi aptašķa ar dubļiem. Agnese atcirta, ka nevēlas līst tur, kur netiek gaidīta. Plūkdams ceļmalas zāli, zirgs ar visu arklu bija aizvilcies gabalu prom un nupat grasījās līst kólhōza viķos.

aizlīst, *līst promvirzienā*, # Nez kur nu visi aizlīduši, ka nevar sasaukt pusdienās!

atlīst, *līst šurpvirzienā*, # Bija atlīdusi kaimiņu Zenta, gvelž kaut ko tukšu, kavē tik laiku.

ielīst, *līst kurp iekšā*, # Vecais atkal tik ilgi nav mājās, gan jau krogā būs ielīdis.

izlīst, *līst laukā no kurienes*, # Jau tuvojas pusdienlaiks, bet šī vēl tikai izlien no sava buduāra naktskreklā.

salīst, *līst kurp vienkopus*, # Tur pie tās Vilmas ir īsts zaņķis, tur dažreiz salien veču pilns.

TAUSTĪTIES, 3. kónj., R. v., *pārvietoties ar taustes palīdzību*, # Leitnants, plati izpletis rokas un kā akls taustīdamies, lēni pa ceļu dodas uz sanitāro rotu. Flórentīne grīlodamās taustās lejup pa kāpnēm.

aiztaustīties, *taustoties pārvietoties nosacītā promvirzienā*, # Edgars lēni aiztaustījās līdz naktslampai. Pieceļos, aiztaustos tumsā līdz galdam un iedēdzu gaismu. Viņš pa tumsu manīgi aiztaustījās Līvai garām.

attaustīties, *taustoties pārvietoties nosacītā šurpvirzienā*, # Pa tumsu viņš attautās līdz gultai un atguļas.

ietaustīties, *taustoties ievirzīties kur iekšā*, # Beidzot man izdevās sagrābstīt kādas durtiņas un pa tām ietaustīties blakus telpā.

pietaustīties, *taustoties pietuvoties*, # Pāri puķu dobēm viņš pietaustījās pie loga un pa aizkara spraudziņu saskatīja istabā vīrišķi.

pārtaustīties, *taustoties pārklūt pāri kam*, # Tumsā pārtaustos pāri istabai, kur pretējā sienā jābūt durvīm.

STAIGUĻOT / staigalēt / klaiņot / klīnāt / klejot / klenderēt / mētāties / valkāties / vazāties / sirot / delverēt, 2. kónj. / **blandīties / dauzīties / maisīties / slaistīties / slamstīties / maldīties / vandīties**, 3. kónj. / **klīst**, klīst, klīda / **klimst**, klimst, klimta, R. v., *dauz staigāt, parasti dīki, bez noteikta mērķa, bieži mainīt atrašanās vietu*, # Kamēr citi guļ diendus, tu te staigulo apkārt kā mēnessrdzīgs! Tiesas nama gaitenī kustējās publika, staigalēja advokāti, bet Atālam kónvójieri izteica savas domas par gaidāmo spriedumu. Savādā nemierā Paulis klaiņo pa istabu un virtuvi, iziet pagalmā... Atlikušo dienas daļu pavadīju, klaiņodams pa ielām. Tie īpašnieki, kuri ļauj savam sunim brīvi klaiņot apkārt ārpus pagalma, pārkāpj sabiedrisko kārtību. Sevī noslēdzies, Elmārs klīnāja pa pagalmu. Iepriekšējās dienās biju klīnājis pa Vidzemes uzkalniem un nokalnēm. Neizprotama nemiera dzenāts, viņš ilgi klejoja pa nomaļām ielām. Ieva labprāt klejo pa Pārventas mežiem. Saēdusies laukos, mežacūka klejoja pa mežu un lasīja arī te vēl šo to kārajam zobam – mežabolus, riekstus. Ap pusnakti Pārgaujas smilšainajās ielās klejoja tikai reti kaķi. Bezdarbībā pa skolu apkārt klenderējot, viņam pēcpusdienas cēliens likās ļoti garš. Tā nav sādža, kur pa ielām ļauj klenderēt zosīm un pīlēm. Viņš mētājas pa māju, neko nedarīdams, it kā trūktu darāmā. Ikvienam rūpnīcā ir sava vieta, savs uzdevums, tāpēc darba laikā pa tās teritoriju neviens apkārt nemētājas. Ja esi slims, tad nevalkāties apkārt – liecies gulēt! Nošņurkušie sivēni bieži bija izsalkuši un nemierīgi valkājas gar aploka žogu. Mazāk vazāties pa kaimiņiem pļāpādama un vaidēdama! Esmu sētniece šajā mājā un man jāpieskata, lai visādi te ne vazājas apkārt. Tas kaķis te vazājas apkārt un uzglūn putniņiem. Govis nekur nenometās uz ilgstošāku ēšanu, bet siroja šurpu turpu pa visu ganāmo platību. Rudenī un ziemā lapsa siro pa plašu apkārtni, labi izpētīdama rajonu ap 10 kilometru rādiusā. Akmeņainajā sēklī lielie asari sirodami iegriezās gandrīz katru dienu. Ej sauc to puiku mājās, cik var delverēt apkārt! Mežsargs egļu smalcītē pamanījis blandāmiešus kādu aizdomīgu vīru. Viņš izrāja Mildu, ka dauzoties apkārt un neesot mājās, kad atnāk ciemiņš. Viņa baidījās no Glāzšķūņa lielajiem suņiem, kas allaž te dauzījās apkārt, zaķus dzenādami. Tādu gabalu neviens negrib braukt, jo kas tad tagad darbu laikā dauzīsies prom no mājām. Liela nu vajadzība kādam svētdienas dienā maisīties pa jūru! Svētdienās Atis bija brīvs no darba, varēja gulēt un slaistīties apkārt pa sādžu. Saimnieks šodien arī visus gājējus atlaida no darbiem, un viņi garlaikodamies slamstījās apkārt pa pagalmu. Caurām dienām viņš maldījās gar upi ar žebērklī rokā. Vakarā es izeju pastaigā un ilgi maldos pa klusajām ielām. Arī Švauksts vairākas dienas maldījās mērnikiem līdzī. Ko tas cilvēks var pa naktīm apkārt vandīties? Viņš devās uz pilsdrupu pusi, tad soļoja atpakaļ un klīda atkal pa parku. Viņš ilgi bezmērķīgi klīda pa klusajām ielām. Kaut kur tālumā dīki klīst pāris vasarnieku. Droši vien, ka tajā mežā klīst kāds vilks, bet man nav gadījies to sastapt. Un tā es klimstu pa Bastejkalna apstādījumiem un gaidu, kad pulkstenis rādīs bez piecām astoņi. Vēco vilku pārim nelūgts pakaļ klimta jaunais vilks. Suņiem nedrīkst ļaut klimst apkārt, jo agri vai vēlū viņi tad pazudīs pavisam. Kad selgā auro vētra, tad zvejasvīriem jāklimst pa krastu.

noklīst / nomaldīties, pbg., *klīstot nodalīties no citiem; noiet no pareizā virziena un apmaldīties*, # Ļaužu burzmā meitene baidījās noklīst, tāpēc pieķērās tēva rokai. Viena govys bija noklīdusi no ganāmpulka. Kādreiz Alfons XIII izjāja medībās, noklīda no galminiekiem un apmaldījās. Nav taču iespējams noklīst no ceļa, ja tam vienā pusē paceļas stāva klints, bet otrā pusē – dziļa aiza. Zirgu gans visu nakti rūpīgi sargāja savu ganāmpulku, lai tumsā un miglā zirgi nenomaldās.

aizklīst / aizklejot / izklejot / aizklimst / aizblandīties / aizdauzīties / aizvazāties / aizdelverēt / aizslaistīties / aizslamstīties, *noklīst kurp prom*, # Reiz aizklīda auniņš no ganāmpulka un nomaldījās mežā. Jānis ir aizklīdis meža stūrim cauri līdz kapsētai. Mēs sēžam pludmalē un noskatāmies uz atpūtniekiem, kuri parētam aizklīst garām. Parastā varde bieži vien aizklejo tālu prom no ūdeņiem – laukos, mežos, pļavās, dārzos. Viņš bija aizklejojis līdz pašai jūrai. Putnu bari izklejo no parastajām uzturēšanās vietām, meklējot labākus barības apstākļus. Tas nebija labi, ka es biju sadomājis aizklimst tik tālu no mājām. No kroga viņš esot aizblandījies pa ceļu uz kaimiņpagastu. Osiene baidījās, ka tikai Katiņa ar Pičuku neaizdauzās pie mārkiem. Pagalmā suņa nav, aizvazāties kaut kur tālāk. Puika aizdelverējis prom no mājas, neko nepateikdams. Diezin kur nu puika aizslaistījies? Tur jau tas slīmešs aizslamstās gar laukmalu uz kaimiņiem.

paklejo / paklaiņot / paklimst / paklenderēt / pablandīties / pamētāties / pasiro / pamaisīties / pavazāties, *nedauz, neilgi klejot*, # Viņš nolēma pēcpusdienu paklejo gar Daugavu. Mēs paiesim tepat pa Ērgļu ceļu un paklaiņosim gar Juglas krastiem. No rīta pamodies, suns paskrien pa gatvi uz ceļa pusi, parej, paklimst un tad atgriežas pie mājas. Annele varētu vēl

paklenderēt, bet aiz bailēm, ka viņas vietā nepaņem kādu citu palīgu, viņa nekur tālu neaiziet. Nodomājām kādu laiku pablandīties tur, kur mūs nemeklēs. Viņiem atpūta skaitās pagulšņāt vai kaut kur dīki pamētāties. Man patīk aiziet uz tirgu, pamaisīties pa burzmu, paskatīties, kas atvests un cik kas maksā. Vienaldzīgi, neko necerēdams, Veidenbaums pavazājās pa Cēsīm, bezgala īgns un saguris. Kad rudenī labība novākta, lopus var laist pa visām rugainēm pēc sirds patikas pasiro.

izklejot / izklaiņot / izklīst / izsirot / izmaisīt / apklejot / apklaiņot / apsirot, *klejot pa plašu apkārtni*, # Viņš ir izklejojis visu Kurzemi. Arī māte bija izklaiņojusi viņam līdzī pa visu Krieviju. Kur tik viņš nav pabijis – izklīstis / izsirojis / izmaisījis malu malas. Viņš ir apklejojis / apklaiņojis vai pusi pasaules. Klaidoņi apsiro pamestās mājas. Vārnas apsiro malu maliņas – gan pilsētas centru, gan nomales.

noklaiņot / nosirot / noklenderēt / noklīst, *klaiņot kādu laikposmu*, # Piecus gadus viņi abi noklaiņoja pa Krieviju, nekur nespēdami iedzīvoties un iesakņoties. Visu dienu esam nosirojuši pa noraktajiem kartupelājiem, meklēdami un vākdami palikušos kartupeļus. Līdz pirmajam rīta vilcienam noklenderēju / noklīmtu pa stacijas apkārtni.

izklaiņoties / noklaiņoties / izklejoties / izblandīties / noblandīties / nodauzīties / nomētāties / samētāties / nomaisīties / novazāties / izvandīties / novandīties, *daudz, ilgu laiku klaiņot*, # Cauru dienu esmu izklaiņojies / noklaiņojies pa mežu ogodams. Izklejojies svētku dienās pa ielām un laukumiem, viņš nebija saskatījis nekā tāda, kas liktu straujāk ritēt mākslinieka asinīm. Visu pievakari viņš bezmērķīgi izblandās pa Mežaparka priedēm. Viņš bija tā satriekts, ka aiznesās uz mežu un visu dienu noblandījās, nevēlēdamies atgriezties mājās. Visu vasaru nodauzījos turpat pa Ropažu apkārtni, ar sīkiem gadījuma darbiem pelnīdamies. Kad viņš dažas dienas bija tā dīkā nomētājies, svainis viņu aicināja doties līdzī selgā. Visu dienu pa pilsētu samētājās, darīšanas kārtodams. Līdz pat vakaram viņai apkārt nomaisījās arī tas suns – pinās visiem pa kājām un nebija aizdzēnams. Viņa jau tāpat pa izcirtumu visu dienu novazājas, govi ganīdama. Izvandījāmies pa mežu krustām šķērsām, bet nevienu baraviku neuzgājām. Pusi dienas novandījāmies pa purvu, lācenes lasīdami.

klejojums / klaiņojums / sirojums, L., # Katru dienu dzejnieks devies klejojumos pa piepilsētas mežiem. Noguris un vēcs pēc garu gadu klejojumiem Gilgamešs atgriezās Urukā. Vai tev šodien nav vēlēšanās doties klaiņojumā gar jūru, kā mēs reiz runājām? Viņš devās raibu raibā klaiņojumā pa sīkajām vācu firstu valstiņām. Rudeņos, nākdami no skolas, viņi devās tālos sirojumos pēc kastaņiem. Būdam smags un neveikls, pelēkais krupis tālos sirojumos nedodas, bet rūpīgi pārmeklē to apvidu, kurā apmeties.

SKRIET, skrien / skrej, skrēja, R. v., *pārvietoties, ar kājām ātri pārmaiņus atsperoties pret pamatni tādā veidā, ka uz mirkli abas kājas atrodas gaisā (atrautas no pamatnes)*, # Viņa skrēja kā vējš, paklupa, piecēlās un skrēja tālāk.. Aiz kalniņa tikusi, laidos skriet. Pamanījusi, ka lietus klāt, Aņa metās skriet, bet sādža vēl bija diezgan tālu. Meitene tūlīt skrien tecīņiem, taču pusceļā apstājas un dzied atpakaļ. Viņa tagad nesaprata, kā bija varējusi nākt tik gausi, kad vajadzēja skriešus skriet. Daži putni lielu daļu ceļa veic, skrienot pa zemi, kā, piemēram, grieze.

aizskriet, *skriet promvirzienā*, # Meitene aizskrien neatskatīdamās. Rūta aizskrēja, ka pēdas vien nozibēja. Zaķis aizskrēja kā viesulis. Puikas līksmi aizskrēja uz upi peldēties. Plostnieks aizskrej gar krastu, palīgā saukdams.

atskriet, *skriet šurpvirzienā*, # Viņš atskrēja aizsies un nosvīdis. Kumelēns aplaiž līkumu pa pļavu un atkal atskrien pie mātes.

apskriet, *skriet kam apkārt*, # Es ātri apskrēju ap mājas stūri un paslēpos.

ieskriet, *skriet kur iekšā*, # Pamanījis mani, zaķis ieskrej mežā. Didzis ieskrien kluba zālē izspūrušiem matiēm, bez cepures.

izskriet, *skriet no kurienes ārā*, # No mājas izskrēja divi cilvēki. Braucošam autómobilim priekšā pēkšņi izskrien mazs bērns. Suns izskrēja no būdas un metās riet.

noskriet, *skriet kurp lejā, nost no kurienes, kam garām; skrienot veikt attālumu, skriet kādu laikposmu*, # Juris steidzīgi noskrēja pa kāpnēm un izgāja uz ielas. Kad viņa ar slotu pieskārs tīmeklim, zirneklis noskrēja gar sienu lejā. Futbóla kómanda jau noskrien no laukuma. Kāds skriešus noskrēja gar logu. Tās pāris verstes viņš skriešus varēja noskriet. Spórtiste 400 metrus noskrējusi 57,3 sekundēs. Nodarbību sākumā 2 – 3 minūtes jānoskrien lēnā solī.

pieskriet, *skrienot pietuvoties*, # Kad ieraudzīju tēti pārnākam, tūlīt pieskreju viņam klāt.

pārskriet, *skriet kam pāri*, # Šī zīme nozīmē, ka šajā vietā ceļam mēdz pārskriet pāri kāds meža dzīvnieks – alnis, stirna, mežacūka. Zigis skriešus pārskrēja pār rugaini aiz skolas parka un pazuda mežā.

uzskriet, *skriet kurp augšā, kam virsū*, # Dainis ar tālskati rokā uzskrien kāpas galā. Mācību pārziņe tecinūs uzskrēja otrajā stāvā. Bērnis uzskrēja uz ceļa braucošas mašīnas priekšā. Uzskrēju virsū akmenim un atdauzīju kājas īkšķi. No suņa bēgot, zaķis uzskrēja uz tūruma un joza tam pāri.

paskriet, *skriet zem kā, kam garām; savienojumā ar varēt, spēt*, # Uznākot lietum, paspēju paskriet zem kuplas egles. Puikas uzņēma riksi un paskrēja garām zirgiem, kuri gausi minā staignos mālus. Viņa skrēja, cik ātri vien jaudāja paskriet. Paskriet viņam vairs nebija spēka, jo, jau soļiem ejot, bija pārguris.

paskriet / paskrieties, *neilgu laiku, mazliet skriet*, # Mēs steigšus ejam, pa brīžam arī kādu gabalu paskrienot. Vāvere paskrēja pa stumbru uz augšu un notupās uz zara. Jūtos kā bērniņā, kad ziemā iegribējās ar basām kājām paskriet pa svaigo sniegu. Meitenes paskrējās tecinjiem, lai paspētu iekāpt tramvajā. Pajūga vadītājs nolēca no nartas un paskrējās blakus, lai uzmudinātu briežus uz kārtīgu riksi.

saskriet, *skriešus ierasties vairākiem kurp vienkopus*, # Vistas no bailēm saskrējušas kūtspriekšā un kladzina kā negudras. Atskanot zvanam, skolnieki saskrien klasē, jo lēni un prātīgi iet viņi nemaz nespēj.

izskrieties / noskrieties, *ilgāku laiku, daudz skriet*, # Jaunajiem zirgiem jādod iespēja izskrieties. Jāsauc bērni mājās, nu jau pietiekoši izskrējušies pa āru. Lelde atkrīt viņam blakus sēdekli, noskrējusies vai gluži bez elpas. Cauru dienu putekļos noskrējušies, bērni, tagad tīri noskalājušies, nāca augšā no upes.

saskrieties / pārskrieties, *pārmērīgi skriet, nonākot kādā fiziskā stāvoklī*, # Bērni jau bieži saskrienas slapjām galvām, slapjām mugurām. Zirgi saskrējušies putās. Pūsis saskrējies tīri sārts un elso. Skriedams līdz pajūgam, suns tā pārskrējies, ka mēli izkāris kā sārta karogu.

ieskrieties, *skrienot uzņemt ātrumu*, # Labi ieskrējies, viņš pārlēca pār grāvi. Nometis kreklu, Uģis ieskrējās un metās ūdenī.

skrieties, skrienas, skrējās, R. v., *skriet, sacenšoties ātrumā*, # Skolotājs nostādīja meitenes pa divām un lika skrieties. Tēvs mani paņēma līdzī uz sacensībām, kur zirgi skrējās.

apskriet / noskriet / pārskriet, *pārspēt kādu skriešanā*, # Nu tad redzēsīm, kurš kuru apskries. Ingrīda bija Elgai tik tālu priekšā, ka nebija cerību viņu panākt, kur nu vēl noskriet. Jātniekam neizdevās noķert zirgu, jo baltais skaistulis nebija noskrienams. Ātri, palēkdami, cenzdami viens otru pārskriet, skolnieki nodrāzās pa kāpnēm un izskrēja uz ielas.

skriešus / skriešiem, v., *skrienot*, # Viņš iziet pa vārtniem un skriešus aizdrāžas prom pa ielu. Viņa sāka iet aizvien ātrāk un visbeidzot skriešus pazuda aiz ēkas stūra. Gadījās, ka jau versti tālu aizvestas govīs atrāvās no ratiem un skriešiem metās atpakaļ uz ierasto mājvietu.

pusskriešus / pusskriešiem, v., *steidzīgiem soļiem, gandrīz skriešus*, # Ātriem soļiem, pusskriešus izgāju no birzītes. Lielākais zēns iet soļiem, bet mazākais, viņa rokā cieši ieķēries, tipina pusskriešus. Viņa noskatījās, kā gaiši ģērbtā Elfa līkločiem un pusskriešiem tēkā pa plāvu, puķes lasīdama.

skrējieni / skrējums, L., # Straujā skrējienā viņi paspēja noķert Sarkandaugavas tramvaju. Katras mācību iestādes godalieta bija piedalīties svētkiem velūtājā stafetes skrējienā pa Rīgas ielām. Mūs mežā iztrūcināja kādas stirnas skrējieni. Katru rītu Jēpja pirmais skrējums ir pie ābeles.

ieskrējieni, L., *kustība no kāda stāvokļa līdz vajadzīgā ātruma sasniegšanai*, # Mīkstais ieskrējiena sektors neļāva sporta meistaram sasniegt meistarklases augstumu.

izskrējieni, L., *pēkšņs skrējieni (parasti sporta spēlē)*, # Jau spēles sākumā viņam izdevās vairākas teicamas serves un veiksmīgi izskrējieni pie tīkla. Trīspadsmitajā minūtē, izmantojot mūsu vārtsarga neprecīzo izskrējieni, pretinieku centra uzbrucējs guva vārtus.

pārskrējieni, L., *īss un ātrs skrējieni no viena punkta uz citu*, # Ar pārskrējieniem, lāgiem pieplokot pie zemes, leitnanta Vilciņa rota virzījās uz priekšu. Īsiem pārskrējieniem, slēpdamiem šāviņu izrautajās bedrēs un dabas veidotās iedobēs, mēs dodamies uzbrukumā. Rāpjamiem pa nogāzi lejā – liču loču, ar pārskrējieniem no viena stumbra pie otra.

SKRAIDĪT, 3. kónj. / **skraidelēt**, 2. kónj., R. v., *daudzkārt skriet*, # Dzēsdams degošo kūlu, vīrs skraidīja šurp turp, klapēdams nodzēsto, bet atkal atsākošos degšanu. Lūkodami iesilt, zaldāti daudzja kājas vai skraidīja uz priekšu un atpakaļ. Man likās, ka citi pa laukumu skraida tikai tādēļ,

lai piespēlētu bumbu savam slavenajam centra uzbrucējam. Saulainās dienās sila ķirzaka redzama žigli skraidām atklātās, labi apgaismotās vietās. Pār mājas jumtu cieši savijas koku zari, kuros skraida caunas un vāveres. Bērni skraidīja iekšā un ārā. Mašīnists skraidelēja no kuļmašīnas katla pie kūlēja, no kūlēja pie katla. Viņas vīrs, zēms un apaļš, skraidelēja un grozījās aiz bufetes, rīkodams savus palīgus. Vāvere skraidelēja pa lazdāju, kāpaļāja, šķīdama riekstus. Ķirzakas nereti var novērot skraidelējam pa akmeņu kaudzēm.

aizskraidīt, *skraidīt promvirzienā*, # Bērni aizskraidījuši līdz mežam.

apskraidīt / izskraidīt / izskraidelēt, *skraidot pabūt vairākās vai visās vietās*, # Nākamās dienas rīta cēliens Jānim pagāja, kopā ar Aļku apskraidot Krestņikóvas ievērojamākās vietas. Zaldāti ātri apskraidīja mālainās gravas, lai pārliecinātos, vai kaut kur vēl nesēž pretinieka slēpņi. Gadās taču, ka jāapskraidā ne viens vien veikals, kamēr vajadzīgo sadabū. Viņa ar jaunajām ziņām apskraidīja visas savas draudzenes. Talciniekus pulcēdams, viņš ir izskraidījis malu malas. Kad citi velti izskraida mežus un pārnāk pustukšiem groziem, Ilzīte iet kā uz pilniem apcirkņiem. Visu ziemu cītīgi nosēdēts skolas solos, tāpēc tagad kājas gatavas izskraidelēt lielu lielos attālumus.

izskraidīties / izskraidelēties / noskraidīties, *ilgāku laiku, daudz skraidīt*, # Dienā izskraidījušies pa pilsētu, puīši kójās drīz vien iemīga. Kad nāk mušu un dunduru laiks, tad gan gans dabū izskraidīties, cenšoties ganībās noturēt tramīgo ganāmpulku. Gans ir noskraidījis mēms, izklīdušo ganāmpulku kopā dabūdams. Nu jau bērni ir izskraidelējušies pēc sirds patikas.

noskraidīt, *skraidīt kādu laikposmu*, # Dabaszinību skolotājs laikam visu vasaru noskraidīs pa pļavām, tauriņus un vaboles meklēdams.

paskraidīt / paskraidīties / paskraidelēt / paskraidelēties, *neilgu laiku, mazliet skraidīt*, # Zēns paskraida, vilkdams pa zemi auklas galā iesietu puļķīti, lai Minka to ķer – un abiem prieki. Izkāpis krastā, Harijs paskraida uz vienu pusi, uz otru pusi, lai sasildītos un ātrāk nožūtu. Bērni nāk šurp no visas apkārtnes, jo kuram gan nepatīk paspēlēt bumbu un paskraidelēt īstā spēlītes bāzē. Mazie bija izgājuši paskraidīties / paskraidelēties pa pagalmu.

sprīņgot / kūvēt, 2. kónj. / **laktīt**, 3. kónj., R. v., *skraidīt ar palēciem, straujiem pagriezieniem u. tml. (galvenokārt par dzīvniekiem)*, # Paveras laidara durvis un iznāk govīs, kuras, pavasara gaisa apreibušas, tūlīt sāk sprīņgot. Sprīņgo teļi dzeltenzaļā pļavā.. (M. Čaklais). Gusts ir pavisam vesels un sprīņgo kā kumeļš. Lopiņi kūvē, kad tos pirmoreiz izlaiž ganos. Dūmaļa, laukā tikusi, gribēja tā kā kūvēt vien, un vedējam nenācās viegli to savaldīt. Zirgs sāka spārdīties, slieties stāvu un kā traks pa pagalmu kūvēt. Es izgāzu piena spaini, Ar puīšiem kūvēdama (T. dz.). Gāju ceļu dziedādama, Kā cielava laktīdama (T. dz.).

DIEGT, dzied, dziedā / **diebt**, diebj, dieba / **brāzt**, brāž, brāza / **brāzties**, brāžas, brāzās / **drāzt**, drāž, drāza / **drāzties**, drāžas, drāzās / **jozt**, jož, joza / **joņot**, 2. kónj. / **lobt**, lobj, loba / **miegt**, miedz, miedza / **nesties**, nesas, nesās / **plēst**, plēš, plēsa / **stiept**, stiepj, stiepa / **stiepties**, stiepjās, stiepās, R. v., *ātri skriet (sarunvalodā)*, # No siena gubas izšāvās zaķis un garām visam mednieku pulkam dziedā prom uz meža pusi. Puikas nobīstas un abi dzied uz māju, ko kājas nes. Skrienot viņš paklupa, piecēlās un dieba tālāk. Meitenes un zēni skaļi un priecīgi brāžas no krasta lejā ūdenī. Smagais kuilis ar neticamu ātrumu brāza pāri laukumam, šķaidot sniegu uz visām pusēm. Kad cūkas bija sadzītas aplokā, ķēru makšķeri un drāzu uz dzirnavu ezeru. Jancis atkal drāzās iekšā Daugavā, ka ūdens vien šķīda. Visi četri drāžas pāri sliedēm un iebrūk pirmajā vagonā. Puikas nu jož pa gaiteni – kurš kuru pārskries. Šāviena izbiedētas, mežacūkas no kartupeļu lauka kviekdamas joza uz mežu. Ausis pieglaudis, mums taisni virsū joņo neliels zaķēns. Atgādinādami pikējošus putnus, slēpotāji joņoja lejup pa stāvo krauju. Bēku Jurene drāzās prom pa lielceļu, bet kārtībnieks loba tai pakaļ. Izkrien arī vecais un lobj meitai pakaļ, ko kājas nes. Zaķis miedz pāri ceļam. Valdis tūlīt nesās lejā pa kāpnēm. Agrā pavasarī govīs skriešus nesas uz ganībām. Kad viņa mežakuiļa virzienā pārmetusi krustu, tad šis satrūcies un plēsis projām. No suņa ieriešanās izbiedēts, runcis lielos laidienos stiepa uz sētas pusi un tai pāri. Viņš stiepj ar visām kamašām dobei pāri. Mēs stiepjamies kā zaķi, un pa labi paliek klajums, kurā mēž vācu ložmetējs.

padiegt / padiebt / padrāzties / pajozt / palobt, pbg., # Mēs abi padiedzām / padiebām garām vairākiem lēnā riksī skrējējiem. Zirgi padrāzās garām labības laukumam, neveltot tam uzmanību. Zēni pajož vēl gabalu tālāk. Lai tiktu uz pēdējo tramvaju, dabūjam krietni palobt.

aizdiegt / aizdiebt / aizbrāzties / aizdrāzt / aizdrāzties / aizjozt / aizjoņot / aizlobt / aiznesties, *diegt promvirzienā*, # Zaķis aizdzieda pār kalnu. Žeirene, krusta nemētusi, aizdieba gar kūts galu, ka spīdīgie zābaki vien nozibēja. Aizdieb, dēliņ, un pasauc mājās linu plūcējus! Zaķu

cilpa bija pasista sāņus – zaķis, rēdzams, aizbrāzies gar vienu malu. Par spīti saviem piecdesmit gadiem, krustmāte tecinūs vien aizdrāž uz siltumnīcām. Lieliem lēcieniem viņš aizdrāzās uz māju un atgriezās ar maizes riku. Jānis paķēra cepuri, un abi puikas aizjoza kā divi deviņi. Zirgs satrūkstas, izraujas un aizjož tālu palejā. Zirgi auļiem aizjoņo pa sniega aizvilktu stepes ceļu. Suns aizjoņoja pakal zaķim. Saimnieks teica puikam, lai aizlobjot uz pakalni un pasvelpjot Andram. Viņš aiznesas prom kā vējš.

atdiegt / atdiebt / atbrāzties / atdrāzt / atdrāzties / atjozt / atjoņot / atlobt, diegt šurpvirzienā, # Kumelēns izlaida līkumu pa lauku un atdiedza atpakaļ pie mātes. Teļš no ganībām atdiebis mājās. Puikas no sporta laukuma atdrāzās uz klasi pēdējā brīdī pirms stundas sākuma. Riedams šurp atjož viņu melnais suns. Vakarpusē atjoņo kaimiņu zēns ar ziņu. Lielā tele pārlec pār aploka sētu un atlobj uz kūti.

apdiegt / apdrāzties / apjozt / apjoņot / aplobt, diegt kam apkārt, # Viens otru ķerdami, viņi apdiedza apkārt aplokam. Zaglēns apdrāzās ap stūri un pazuda. Viņš trīs reiz apjoza apkārt mājai. Pasprukušais zirgs apjoņoja apkārt laukam. Suns ar mani draiskodamies lielā ātrumā aploba man apkārt vairākus lokus.

iediegt / iediebt / iebrāzties / iedrāzties / iejozt / ielobt / ienesties, diegt kur iekšā, # Ar pōrtfeli rokā priekšnamā kā vējš iebrāzās Ernests Salna. Zaķis iediedza / iedieba mežā. Pagalmā iebrāzās puiku bariņš. Pēkšņi sētā iedrāžas jātnieks. Durvis ar joni atsprāga vaļā, un istabā iedrāzās / ienesās Meņģeļu Ūlga. Zaķis iejoza / ieloba krūmos.

izdiegt / izdiebt / izbrāzties / izdrāzt / izdrāzties / izjozt / izjoņot / izlobt / iznesties, diegt no kurienes ārā vai cauri kam, # Bērni izdiedz / izdiebj no istabas pagalmā. Govīm pa priekšu no kūts izbrāzās aitas. Zaķis izbrāzās caur aploku, satrūcinot govīs un aitas. Valdīs nonēsas pa kāpnēm, izdrāž uz ielas un jož uz dzelzceļmalu. Kaķis izdrāžas pagalmā kā bulta. Atjēdzies viņš izdrāžas gaitenī. Finālskrējiena dalībnieces izjoņoja no pēdējā pagrieziena. Zēni izjoņoja cauri pagalmam. Lólita paziņo, ka viņai jānosūta daži steidzami papīri, un pusriksiem izjož no kabineta. Mežiņam varēja izjozt cauri vienā ēlpa vilcienā. Sabijies lācis izloba no auzām un mežā iekšā. Trakās dūsmās viņa iznesās laukā no istabas.

nodiegt / nodiebt / nobrāzties / nodrāzties / nojozt / nojoņot / nolobt / nonesties, diegt kurp lejā vai kam garām; ātri skrienot veikt kādu attālumu, # Mežakuilis nodiedza / nodieba pa nokalni lejā, ka nokūpēja vien. Kas esam nodieguši / nodiebuši kādu puskilometru, atskatāmies un atklājam, ka neviens mums pakal nedzenas. Andris nobrāžas lejā pa kāpnēm, pārlecot trīs vai četrus pakāpienus vienā paņēmienā. Palēkdamies viņi nodrāzās pa kāpnēm un izskrēja uz ielas. Viņš nodrāzās man garām kā vējš. Tādu gabaliņu nojost skriešus nav nekāda liela māka. Zirgi nojoņo ielejā. Cits par citu ātrāk viņi noloba / nonesās lejā pie upes.

pārdiegt / pārdiebt / pārbrāzties / pārdrāzties / pārjozt / pārjoņot / pārnesties / pārlobt / pārstiepties, diegt pāri kam; pārskriet mājās u. tml., # Lentītēm bižeļu galos plīvojot, viņas pārdiedz pāri ielai, uzskrien otrajā stāvā un piekļauvē. Bērni nupat pārdieba no pļavas mājās. Elmārs pārbrāzās pāri ielai un priecīgs un aizsies pieskrēja klāt Vilmai. Meitene pārdrāza pār ceļu tuvu braucošas mašīnas priekšā. Kad Milda pārdrāza atpakaļ sētā, viņa tur sastapa vairs tikai veconomāti. Vešels bars mazo skolnieku pārdrāžas pāri ielai un pazūd pavārtē. Drīz bērni pēc gājiena, it kā nemaz nebūtu noguruši, pārdrāžas atpakaļ nometnē. Viņš jau gribēja pārjozt pāri ielai pie sarkanās uguns. Zirgs bez jātnieka auļos pārjoņo pār laukumu. Zirgi no pieguļas pārjoņoja mājās. Suņa trenkts, runcis pārloba pāri pagalmam un uzskrēja kokā. Siena vācēji pārnesās mājās pēdējā brīdī pirms negaisa. No klētsaugšas stāvu nošāvās lejā melns kaķis, pārstiepās pērnajam kaņepju dārzam un rijā iekšā.

piediegt / piejozt, diegt kam klāt, # Satrūkušies lapsēni piediedz pie lielās lapsas. Kumelēns piejož pie ķēves.

uzdiegt / uzbrāzties / uzdrāzties / uzjozt / uzjoņot / uznesties, joņot kurp augšā vai uz kā, # Lapsa uzdiedza pakalnā. Pārlecot pa trim pakāpieniem reizē, viņš uzbrāzās pa kāpnēm augšā. Linda uzdrāzās pa kāpnēm kā viesulis un apkrita tēvocim ap kaklu. Tita, svārkus uz augšu sarāvusi, lēkšus uzjoņoja pa vaskotajām ozolkoka kāpnēm. Paķēris banānu, pērtiķis uzjoza kokā. Viņš kā vējš uznesās kalnā.

sabrāzties / sadrāzties, brāzties kurp vairākiem vai daudziem, # Piepeši bars sakustējās – pamanījuši cilvēku, dzīvnieki kviekdami sabrāzās pie vārtiem. Atskanēja zvans, un skolnieki sadrāzās klasē.

drāziens / stiepiens, L., # Andris sabīstas un vienā drāzienā ir no krēslainā meža laukā. Kas tur ko nenoskriet – kilomētrs kārtīgam puikam ir viens drāziens. Tas tik bija drāziens – viens kuiļa rūciens un esam galā! Runcis sadurstījās, bet tad ar slaidu stiepienu pasviedās nost no ceļa. Vienu pārskrējienu veikuši, prieku pudurī atvelkam elpu jaunam stiepienam.

SPURGT, spurdz, spurdza, R. v., *strauji pārvietoties (par cilvēkiem)*, # No visām teltīm kā strazdi spurdz laukā zēni un meitenes. Pa priekšu mums spurdz abas draudzenes. Kā putnēni, kas lidojumam pošas (B.Saulītis).

aizspurgt, *spurgt promvirzienā*, # Meitenes trokšņaini aizspurdza pa kupejas eju. Tikko riteņbraucēju grupa pie pārbrauktuves sakustējās, no tās strauji atrāvās un aizspurdza Polijas jaunatnes izlases dalībnieks.

iespurgt, *spurgt kurp iekšā*, # Istabā iespurdzņipra zilace. Atskatot zvanam, studenti iespurdz auditōrijā, ieņem savas vietas.

izspurgt, *spurgt no kurienes laukā*, # Meitene nevērīgi atskatījās un iespurdza laukā pa durvīm.

nospurgt, *spurgt lejup*, # Meitene nospurdz pa kāpnēm, ka kājas vien nozib.

saspurgt, *spurgt kurp daudziem kopā*, # Tūdaļ visi šie skaļie skolnieki saspurgs aktu zālē, kur direktors teiks svinīgo runu.

STEIGTIES, steidzas, steidzās / **steigt**, steidz, steidza / **traukt**, trauc, trauca / **traukties**, traucas, traucās / **triekties**, triecas, triecās / **trenkties**, trenças, trencās / **laist**, laiž, laida / **laisties**, laižas, laidās / **likt**, liek, lika / **likties**, liekas, likās / **sperties**, speras, spērās / **dzīties**, dzenas, dzinās / **lidot** / **lingot** / **pučēt** / **vicot**, 2. kónj., R. v., *strauji virzīties (parasti steigā, kaismē u. tml.)*, # Bet es tā steidzos, tu nevari ne iedomāties, kā es skrēju! „Steidzies, melnīt!” grožus raustīdama, viņa skubināja. Abas sievietes steidza uz māju. Andrejs metās laukā pagalmā un kā vajāts trauca uz mājām. Govju bars trauc no fērmas uz ganībām. Viņas bize atrisa, un viņa traucās vējā plīvojošiem matiem. Ļaudis traucās no visām pusēm uz degošo Volveru mājiņu. Skrejceļa otrā malā septiņi rikšotāji traucās uz priekšu. Uz ielas dipēja un traucās gājēju soļi, cilvēki cits citam vienaldzīgi steidzās garām. Kājas gandrīz skriešus traucās uz priekšu. Es triecos pa tumsu un sniegu, lai ātrāk tiktu mājās. Par nieku jau šie nebūs tādu gabalu šurp trenkušies. Cūku bars, urkšķēdams un kviekdams, nesas uz pļavu, un ganiņš laiž, ko māc, tam pakaļ. Zirgs, ilgi nostāvējies, tūlīt laižas rikšot. Es uzsaucu viņam, lai ķer, un laižos skriešus prom pa celiņu. Viņš lika prom, ko nagi nes, bet, gabalu paskrējis, apstājās, atgriezās un parādīja mēli. Jaņuks, tikko ticis ārā, tūlīt liek lejā uz aizsalušo dīķi slidināties. Skaļi iekliegdamās, viņas dod kājām vaļu, bet suns viņām liekas pakaļ. Es pielēcu kājās un spēros uz durvīm. Zirgs saprata, ka uz ceļa klajā laukā viņš var atvilkt elpu, bet gar mājām jāspēras, ko kājas nes. Gailis bēg, un es dzenos viņam pakaļ. Kaspars milzīgā priekā aizskrien pār pagalmu – lidot aizlido. Mirdza negāja, viņa skrēja, lidoja un, elpu neatņēmusi, atrāva vaļā istabas durvis. Jaunais barōns nu lingoja visiem pa priekšu. Makšķernieks ik rītu lingoja uz ezeru un tikai ar krēslu atgriezās mājās. Noburkšķējis par cilvēku neatsaucību, vīrietis lieliem soļiem lingoja stāties pircēju rindas galā. Man katru dienu uz darbu un atpakaļ ir ko pučēt sešus kilomētrus. Mēs žigli vicojam uz preču vilciena galu. Atpūties nu esmu, jāvico vien atkal tālāk.

steidzin steigties / steigtin steigties / steigšus steigties, *ļoti steigties*, # Mēs steidzin steidzamies uz mājām. Ko steigtin steigdams guvi dzīvē tu par balvu? – Vien kājām gurumu un matušķipsnu salnu (A.Balodis). Visi steigšus steidzās uz baznīcu. Viņš steigšus steidzās viešņai pretī.

pakaļdzīties, *steigties, cenšoties kādu panākt*, # Raita vedināja Juri viņu noķert, bet tas bija par kūtru pakaļdzīties.

pasteigties / patraukt / patraukties / padzīties, pbg., # Saimnieks iznāca no istabas, pasteidzās līdz mājas stūrim un kaut ko uzsauca aizgājējiem pakaļ. Jānis pasteidzās, lai drīzāk tiktu galā un lai, žiglāk iedams, drusku sasiltu. Viņš te patrauca / patraucās garām neatskatīdamies. Suns zaķim padzinās pakaļ, bet, sapratis, ka nenokers, griezās atpakaļ pie saimnieka.

aizsteigt / aizsteigties / aiztraukties / aiztriekties / aizdzīties, *steigties promvirzienā*, # Atvadījušies viņi aizsteidzās katrs uz savu pusi. Viņa aizsteidzās gandrīz tecīniem. Lība ātri paēda un aizsteidza uz klēti. Jātņieki aiztraucās tālāk. Arī viņi bija aiztriekušies uz gadatirgu. Skriedami pakaļ zaķim, suņi ir aizdzinušies nezin kur.

atsteigt / atsteigties / attriekties / atdzīties / atšaut / atšauties / atlingot, *steigties šurpvirzienā*, # Uz viņas palīgā saucieniem atsteidza abi kaimiņi. Miroņa raugos pirmā atsteidzās Preimaniete tepat no Mežavilkkiem. „Kas tur nu attriecies / atdzīnies tik vēlu?” viņa nošķendējās,

iedama atvērt durvis. Mēs ar krustmāti aiziesim līdz Bērzu licim – vēlāk, ja gribat, varat arī jūs atšaut. „Gan jau pa reizei atšausos tevi apciemot,” viņš apsolīja. Koka tupelēm klaudzot, no darbnīcas otra gala atlingo Kārlis. Dēlu māte atlingoja, Raušu kule mugurā (T. dz.).

iesteigties / iesteigt / ielidot, *steigties karp iekšā*, # No straujā nāciena aizkususi, dzīvokli iesteidzas Arvīda māte. Viņa iesteidz vestibilā un straujiem soļiem dodas uz otro stāvu. Skaļš durvju zvans, un jau istabā ielido Ella, Ineses draudzene. Darba pārtraukuma pašās beigās pa kaklu pa galvu cehā ielido Ivars un skrien tieši pie Gunāra.

izsteigt / izsteigties / iztriekties / izšaut / izsperties / izlidot / izlingot, *steigties laukā no kurienes vai cauri kam*, # Viņš ātri izsteidza laukā pa durvīm un prom bija. Marija izsteidzās no istabas galīgi saviebusies. Es izsteidzos cauri gaitenim uz trepju telpu. Partizāni straujā uzbrukumā iztriecās cauri aplencēju ķēdei. Stirnas iztriecās no biežņas klajumā un nesās tam pāri. Viņš piedāvāja izšaut kādu līkumu pa pilsētu. Ruksis izspērās laukā no aizgalda un metās uz pavērtajām durvīm. No spēcīga grūdienu atsprāga durvis, un pa tām izlidoja Maiga. Viņi izlingoja no pirts un iemetās dīķī.

nosteigties / notraukties / nolingot / novicot, *steigties karp lejā vai garām kam*, # Liena nosteidzās lejā pie upes. Kāds cilvēka stāvs ātri notraucās gar logu. Viņš vienā stiepienā nolingoja lejā uz bumbu patversmi. Ātri novicojām pa nogāzi ielejā un pa pretējo krastu uzvicojām atkal augšā.

piesteigt / piesteigties / piemesties, *steigšus pietuvoties*, # Bet namamāte nepagurusi tekalē apkārt kā irbe – te piesteidz pie viena, te piestāj pie otra. Ja nebūtu piesteidzies palīgā Kadiķis ar znotu, zilās liesmās nosviltu Vālodžu iedzīve. Kad viņš stāvēja uz lieveņa un pīpēja, viņam piemētās klāt viens pieļurbājies čóms un prasīja cigareti.

uzsteigties / uzsperties / uzlidot / uzlingot, *steidzīgi uziet, uzskriet karp augšā*, # Viņš ātri uzsteidzās pa kāpnēm uz savu dzīvokli trešajā stāvā. Vāvere zibens ātrumā uzspērās pašā liepas galotnē. Dēzija kā lidot uzlidoja piektajā stāvā. Jauneklis viegli un veikli dažos stiepienos uzlidoja pa kāpnēm uz perōna. Skrēju kā uz ugunsgrēku – dažos lēcienos uzlingoju pa stāvajām kāpnēm otrā stāvā.

pārsteigties / pārlingot, *steigties kam pāri; steigā atgriezties mājās vai iepriekšējā vietā*, # Ilzīte laimīga pārsteidzās mājās. Zaķis vienā stiepienā pārlingo pāri klajumam. Skolnieki jau ir pārlingojuši mājās.

sadzīties, *strauji virzīties vairākiem vai daudziem kopā*, # Pie vārtiem sadzinās vairāk nekā desmit abu komandu spēlētāju.

STEIDZINĀT, 3. kónj., K., *likt steigties*, # Asais vējš steidzināja ļaudis drīzāk nokļūt pajumtē.

pasteidzināt, pbg., # Aukstums pasteidzina gājējus. Nav vairs tālu, tāpēc gājējs pasteidzina līdz šim gauso soli.

steidzīgi / steigšus / steigā / ar steigu, v., *steidzoties*, # Zosis cita pakaļ citai gāgādamas steidzīgi noiet pie avotiņa padzerties. Viņš vēl iešķīla pīpei uguni un tad steigšus, viegliem soļiem izgāja laukā. Dodas steigšus mājup komandieri Vēstīt savējiem, kas rītu gaidāms.. (A.Čaks). Lielā steigā viņš traucas lejup pa kāpnēm. Tagad ar steigu jāskrien uz turieni.

steidzīgs / steigpilns, Kd., *tāds, kas steidzas*, # Pāri pagalmam nāk vecā Adele – nāk varen steidzīga, it kā viņas gados vēl būtu iespējams kaut kur aizskriet. Mutriķis kļuva savā gaitā steidzīgāks. Atskanēja smagi, steidzīgi soļi – pār pagalmu pusriķšus tuvojās pajauns gara auguma vīrietis. Suņa gaita kļuva steidzīgāka – izsalkums trenca meklētāju uz priekšu. Tajā naktī mājupceļā no Aizdamakšņiem Elmārs nāca mundriem, steigpilniem soļiem.

steiga / steigsme, L., # No steigas aizelsusies auditorijā ieskrēja Ērna. Man garām steidzas ļaudis ar kurvjiem un saiņiem, un šī steiga un drūzma mani satrauc. Cilvēks steidzas pat tad, kad steigsmei nav nekāda pamata – pat vienkārši mājās atgriezdamies, viņš nevilus pieliek soli.

BRIST, brien, brida, R. v., *iet pa seklu ūdeni, staigņu vai irdēnu pamatu; iet pa garu zāli, parasti, augstu ceļot kājas*, # Viņi pa braslu brida pāri upei. Viņš atjūdza zirgu un, caur dubļiem brizdams, aizveda to uz mājām. Ziemeļbriedim ir labi attīstīti nagi, tāpēc tas bez pūlēm spēj brist pa purvaino tundru vai dziļu sniegu. Pati māte dubļus brida, Mani nesa rociņās (T. dz.). Saimnieks brida pa garo zāli, ceļdams kājas labi augstu, lai mazāk nomīdītu.

aizbrist, *brist promvirzienā*, # Aizbrist pāri kāpai līdz jūrai vislabāk basām kājām, jo kurpes piebirs ar smiltīm. Basās kājas augstu cilādams, viņš aizbrida pa rasaino zāli pie linu mārka.

atbrist, *brist šurpvirzienā; brienot atvirzīties nost vai tālāk*, # No laivas līdz krastam pa sēklo ūdeni bija jāatbrien kājām. Zēns atbrida tālāk nost no akmeņainā sēkļa.

apbrist, *brist kam apkārt*, # Viņi piesardzīgi apbrida apkārt purva ezeriņam.

iebrist, *brist kurp iekšā*, # Es noāvu kājas, uzrotāju bikses un iebrīdu upē. Kā no iemītās takas iebrīda sniegā, tā iestīga līdz ceļiem. Ede bija iebrīdusi tepat tuvumā pļavā. Bērnbā no tēva saņēmu brāzienu, kad biju iebrīdis rudzu laukā.

sabrist, *iebrist daudziem vai visiem*, # Viss bērnu bars sabrien ezerā. Pludmalnieki sabrīduši ūdenī, šļakstās un smeļ.

izbrist, *brist laukā no kurienes; brist cauri kam; pārvarēt staigas vietas*, # Pametusi laivu, Helēna izbrīda malā. Ugis izbrīda krastā. Izbrīdot rasoto pļavu, kājas bija slapjas. Riekstotāji izbrīda biežokni cauri. Izbrīst dziļās kupenas nebija viegli. Nācās izbrīst purvus un slīkšņas, spītēt negantiem puteņiem un salam. Jau deviņpadsmit gadu vecumā Anna bija izbrīdusi lielsaimnieku kūti, ieguvusi dēlnās tulznas no mēslu dakšu cilāšanas.

izbrīsties / nobristies, *ilgu laiku, daudz brist*, # Laukos dzīvojot, jau nākas izbrīsties gan pa rudens, gan pavasara dubļiem. Visu dienu nobrīdos pa purvu dzēveņojot.

nobrist, *brienot veikt ceļa gabalu*, # Ceļš aizputināts, un pa tādu bija vien jānobrien līdz mājām.

nobrist / nobristies / sabrist / sabristies, *brienot notraipīt apavus, drēbes*, # Zābaki viņam nobristi līdz augšai, pat mētelis vietām dubļains. Pa šo nomaies ielu pavasaros un rudenos līdz acīm nobrienies ar dubļiem. Tāds nobrīdies sniegains viņš neuzdrošinājās kāpt uz tīrās grīdas. Nemitīgajā slapjdraņķī apavi allaž sabristi slapji un netīri. Regīna iet pie mārkas noskalot kūti sabristās kājas. Bikses tīreļa dūksnās sabristas pāri ceļgaliem. Mani atstāja ratos, lai es nesabristos, jo ap krogu rudens laikā dubļi neizbrienami.

piebrist, *brienot pietuvoties; brienot notraipīt tēlpā grīdu*, # Pāri pagalma dubļiem piebrīdu pie krogus loga palūkoties iekšā. Negribēdams piebrīst istabu, jau pie sliekšņa novilkta zābakus.

pārbrist, *brist pāri kam; brienot atgriezties mājās*, # Viņa pārbrīd pāri vīgu, kurā arī vissausākajā laikā slēpjas mitrums, un iziet pie jūras. Gauja te likās pietiekami sēkla, lai pārbrīstu tai pāri. Viņš pārbrīd pāri ganību dumbraju un uz tiltiņa apstājas. Šķiežot šķidro sniega putru, Karnītis pārbrīda mājās.

pabrist / pabristies, *mazliet brist*, # Peldēt te ir par sēklu, tāpēc viņš pabrien tālāk aiz otrā sēkļa. Kómbainieris nokāpa pa kāpnītēm lejā un pabrida pa kviešu druvi, taustīdams vārpas. Viņš gribēja pabrist līdz kupicai, bet atteicās no šī nodoma, jo sniegs izrādījās pārāk dziļš. Viņš pabridās līdz pusstilbiem pa ūdeni gar krastu, bet dziļāk jūrā negāja.

pabrist, *brist zem kā; brist garām kam*, # Viņš pabrida pa sēkli zem tilta. Viņš pabrida garām meldrājam.

brīšus, v., *brienot; verba brist pastiprinājums*, # Cenždamies netrokšņot, viņš gar piekrasti gan brīšus, gan peldus virzījās pa upi uz leju. Nevarēju jāšus jāt, Nevarēju brīšus brist.. (T. dz.).

BRADĀT, 2. kónj., R. v., *daudzkārt, ilgstoši brist*, # Bērni klaigādami brādāja pa pančkām. Uzlocīju bikses un gāju tūlīt bradāt pa ezeru. Meitenes bez apnikas varēja bradāt pa balto smilti. Kur ir gans, ka nerēdz, kā lopi bradā pa miežu lauku?

pabradāt / pabradāties, *nedaudz bradāt*, # Pavasaros man lielākais prieks ir basām kājām pabradāt pa jauno zāli. Bērniem pēc lietus lielā patika pabradāties pa peļķēm.

izbradāt / izbradāties / nobradāt / nobradāties, *bradāt kādu attālumu vai laikposmu*, # Viņi visus lielskunga mežus izbrādāja, ogas un riekstus lasīdami. Zēni vai vesēlu dienu visu krastmalu izbrādāja, bet airus nekur neatrada. Visu pēcpusdienu pa purvu nobradāju, lācenes lasīdama. Nu jau bērni izbrādājušies pa ūdeņiem, cik vien sirds kāro. Savā bērnbā un skolas gados diezgan esmu izbrādājis lauku dubļus tumšajos rudens vakaros. Esmu vesēlu cēlienu pa to dumburu nobradājis.

nobradāt, *bradājot notraipīt*, # Valda māte, ar kūti nobradātām koka tupelēm kājās, stāvēja uz palievena. Bērni pa dubļiem nobradājuši kājas līdz puslielēm. Pa rasaino zāli apavi nobradāti slapji. Grīda galīgi ar zemjainiem apaviem nobradāta, grīdsegai arī ticis.

nobradāties, *nobristies*, # Bērni nobradājušies slapjām un dubļainām kājām.

ŠĻAKĀT, 2. kónj., R. v., *iet pa ūdeni vai dubļiem*, # Kad kājās gumijnieki, tad var šļakāt pa tiem rudens dubļiem.

SLĒPOT, 2. kónj., R. v., *pārvietoties pa sniegu uz slēpēm*, # Ieteicams sākt slēpošanu kopā ar tādiem cilvēkiem, kuri jau samērā labi slēpo. Dažreiz viņš spēlēja tenisu, bet ziemā slēpoja. Mācoties slēpot, vispirms jāapgūst slīdsolis.

paslēpot, *neilgi, mazliet slēpot; savienojumā ar varēt, spēt*, # Iziešu kādu stundu paslēpot. Pa tik čaganu sniegu grūti paslēpot.

izslēpoties, *slēpot, cik gribas*, # Gan vēl uzsnigs sniegs, un mēs kārtīgi izslēposimies.

aizslēpot, *slēpot promvirzienā*, # Es aizslēpoju līdz mežmalai un tad atpakaļ.

atslēpot, *slēpot šurpvirzienā*, # Pievakarē viņš atslēpoja uz nometni.

ieslēpot, *slēpot kurp iekšā*, # Kad ieslēpojām mežā, bijām no puteņa pasargāti.

izslēpot, *slēpot laukā no kurienes, kurp, cauri kam; slēpojot pabūt daudzās vietās*, # Mēs izslēpojām caur silu uz stigas un tad pa stigu laukā no meža. Šo apvidu esam izslēpojuši krustām šķērsām.

noslēpot, *slēpot kurp lejā, nost vai gar ko; slēpojot veikt kād attālumu; slēpot kādu laikposmu*, # Mēs noslēpojām labu gabalu gar mežmalu un tad iegriezāmies mežā. Daudziem lauku bērniem savā laikā nācās ik dienas noslēpot vairākus kilometrus uz skolu un atpakaļ. Viņi svētdien visu pēcpusdienu noslēpoja.

pārslēpot, *slēpot pāri kam*, # Mēs pārslēpojām pāri Gaiziņam.

pieslēpot, *slēpojot pietuvoties*, # Mēs pieslēpojām pie upītes vietā, kur tai nevarēja tikt pāri, jo šajā posmā tā nebija aizsalusi.

slēpojums, L., # Viņiem bija jāveic slēpojums mazšķēršlotā distancē. Slēpojumos viņiem arvien līdzī mugursomas ar burkāniem, kurus atstāj mežā zaķiem un stīrnām.

SLIDOT, 2. kónj., R. v., *pārvietoties pa ledu ar slidām*, # Kad aizsala ezers, lielie puikas paņēma slidas un gāja slidot.

paslidot, pbg., # Kamēr Zigis vēl jutās nedrošs uz slidām, es viņam paslidoju līdzī.

izslidoties, *slidot, cik gribas*, # Ziemas brīvlaikā varēsiet izslidoties pēc sirds patikas.

aizslidot, *slidot promvirzienā*, # Rokās sadevušies, viņi aizslidoja uz slidotavas otru malu.

atslidot, *slidot šurpvirzienā*, # Divi puīši atslidoja pie mums no Daugavas pretējā krasta.

apslidot, *slidot kam apkārt*, # Hókejistu treniņam uz ledu 2 – 5 metru attālumā izliek priekšmetus, kurus vajag apslidot.

ieslidot, *slidot kurp iekšā*, # Ripas vedējs ieslido laukuma centrā.

izslidot, *slidojot izvīrīties kurp, no kurienes vai cauri kam*, # Viņš izslido laukuma centrā, izslido cauri pretinieku aizsardzībai un dodas uz to vārtiem.

noslidot, *slidot nost no kā vai garām kam; slidot kādu attālumu, laikposmu vai veikt kādu uzdevumu*, # Kómanda noslidoja nost no laukuma. Treneris ar paceltu roku noslido gar skatītājiem. Jau pirmajā sacensību dienā 1500 metru distanci viņa noslidoja jauna pasaules rekorda laikā. Puikas visu svētdienu noslidojuši pa ezera ledu. Skatītāji un tiesneši droši vien neko nepamanīja, viņiem tā bija tikai veiksmīgi vai mazāk veiksmīgi noslidota daiļslidošanas programma.

pārslidot, *slidot kam pāri*, # Treneris pārslidoja pāri laukumam.

pieslidot, *slidojot pietuvoties kam*, # Viņš pieslidoja pie laukuma apmales.

uzslidot, *slidot uz kā*, # Uz laukuma jau uzslidojis nākošais pāris.

slidojums, L., # Tomēr no Helmuta daiļslidotājs neiznāca – viņa slidojums bija pārāk stūrainis. Pēc neilgas atpūtas sākās slidojumi 3000 metru distancē.

izslidojums, L., *īslaicīgs slidojums*, # Tieši pēc viņa izslidojuma gar vārtiem „Daugava” pirmajā trešdaļā nonāca vadībā.

SLIDINĀTIES / ŠĻŪCINĀTIES, 3. kónj. / **ŠĻŪKĀT**, 2. kónj. / **ŠĻŪKT**, šļūc, šļūca, R. v., *pārvietoties pa ko slidenu (parasti ledu) ar ieskrējiena inerci*, # Kad upe bija tikko aizsalusi, mēs gājām pa dzidro, gludo ledu, ieskrējāmies un slidinājāmies. Maija, rokas izpletusi, metās slidināties pa gludo un stingro ezera virsmu. Bērni bija aizdevušies uz pārupi, kur bija pasākuši no kalna šļūcināties. Mēs abi skrējām un šļūkājām pa ledu, līdz pagura kājas un aiztrūka elpa. Bija līksmas ziemas, kad jaunieši laidās ar slēpēm vai tāpat šļūca lejā pa atkalas nopulēto Lediņkalnu.

pasludināties / nosludināties, pbg., # Jaunais ledu izrādījās īsti piemērots, lai ar kara gadu dzelzīs kaltajiem zābakiem pa to pasludinātos. Bērniem apmācības sākumā ieteicams pastaigāties pa ledu, pasludināties bez slidām, lai iemācītos noturēt līdzsvaru. Ieraudzījusi uz ietves puīšļu iesludinātu iegarenu ledu laukumiņu, Ilga gluži kā skolniece braši nosludinājās pa to.

izslidināties, *slidināties, cik gribas*, # Nu jau pietiks dzīvoties pa diķi, esat izslidinājušies pēc sirds patikas.

aizslidināties, *slidināties promvirzienā*, # Drīz Mikiņš jau mēcēja ar vienu atspērienu aizslidināties no niedru cēra līdz kārklū krūmam.

apsludināties, *slidināties kam apkārt*, # Mēs iesaldējām ledū mietu, piesējām pie tā striķi un, pie tā turoties, varējām apsludināties lielāku vai mazāku loku.

iesludināties, *slidināties kurp iekšā*, # Viņa iesludinājās laukuma vidū.

nosludināties, *slidināties kurp lejup; slidināties kādu laikposmu*, # Ivars nosludinājās lejā no siena vezuma un palīdzēja notikt zemē arī Melitai. Viņš bija nosludinājies visu pēcpusdienu pavisam stīvs.

piesludināties, *slidinoties pietuvoties*, # Mazais bija piesludinājies pie āliņģa.

BIZOT, 2. kónj., R. v., *skriet uzbudinātā stāvoklī (galvenokārt par govīm); klaiņot, klīst (nievājoši vai nosodoši par cilvēku)*, # Mūsu govīs ir miermīlīgas un paklausīgas, tikai dunduru laikā kļūst nevaldāmas un bizo. Kur tu vari tik ilgi bizot apkārt?

aizbizot, *bizot promvirzienā*, # Neilgi pirms pusdienlaika govīs vairs neizturēja karstumu un dundurus un aizbizoja mājās paglābties kūti. Tele saslien asti gaisā un aizbizo kalnā pie citiem lopiem. Puika jau atkal aizbizojis uz kaimiņiem pie sava drauga.

atbizot, *bizot šurpvirzienā*, # Govīs atbizojušas no ganībām, jāielaiž aplokā.

iebizot, *bizot kurp iekšā*, # Kad teļš paceļ asti un iebizo mežā, arī pārējās govīs vairs nav valdāmas.

izbizot, *bizot laukā no kurienes*, # Melnā tele no aploka izbizoja, pārlecot pāri sētai.

nobizot, *bizot kurp lejā; bizojot veikt kādu attālumu*, # Govīs nobizoja lejā pa piekalni un, nobizojušas vēl kādu gabalu un piekusušas, sāka iet parastā solī.

izbizoties / nobizoties, *bizot līdz nogurumam*, # Teļš pa aploku izbizojušies visu rīta cēlienu. Kaušanai turēto bullēnu vairs nelaida laukā no kūts, lai dunduru laikā nenobizojas vājš.

pārbizot, *bizot kam pāri; bizojot atgriezties mājās, uzturēšanās vietā*, # Teļš vienā stiepienā pārbizoja pāri pļavai. Kad no dunduriem nevar glābties, govīs bieži no ganībām pārbizo mājās.

pabizot, *neilgu laiku, mazliet bizot*, # Jāizlaiž teļš aplokā, lai pabizo.

sabizot, *bizot kurp vairākiem vai daudziem lopiem*, # Ar mušām un dunduriem nokāvušās, govīs bez laika sabizo mājās. Bet kā tad būs, ja govīs sacels astes gaisā un sabizos labībā?

bizināt, 3. kónj., K., *likt bizot*, # Gans bizina govīs: biz, biz, gosniņ, dundurs astē!

sabizināt, pbg., # Ne jau nu ar īpašiem vārdiem, kurus govīs tik un tā nesaprot, bet ar attiecīgu uzvedību gans spēj govīs satracināt un sabizināt.

CILPOT / ļipot / ļinkāt, 2. kónj., R. v., *pārvietoties viegliem lēcieniem; pārvietoties līkumojot (galvenokārt par zaķiem); pārnestā nozīmē – pārvietoties citiem dzīvniekiem vai cilvēkiem*, # Zaķis ļipo arvien tuvāk un tuvāk. Sniegā rēgojās mazas, apaļas pēdiņas – te bija cilpojis zaķis. Ieraugu ēnu, kas nelieliem lēcieniem ļinkā taisni uz mums. Ja pēdējais autobuss aizgājis, tad nekas cits neatlika, kā cilpot kājām.

nocilpot / noļipot / noļinkāt / pacilpot, *cilpojot veikt ceļa gabalu; cilpojot novirzīties lejā*, # Visu laiku vērojām, kamēr vien zaķis nocilpoja pāri laukam un pazuda krūmos. Kamēr Māris zaķi mēģina ieraudzīt, tas jau noļipojis / noļinkājis tik tālu, ka izzūd no mūsu redzesloka. Zaķis nocilpo lejā pa nokalni. Kamēr nokļūstam Kuprānē, līdz kurai no šosejas vēl pāris kilometru jānocilpo kājām, ir jau novakare. Zaķis kādu gabalu pacilpo pa stigu, tad metas sānis mežā iekšā.

aizcilpot / aizļipot / aizļinkāt, *cilpot promvirzienā*, # Tepat vai no kāju apakšas izlēca rūsganais zaķis un aizcilpoja prom pa vagu. Tik iztraucēts no trača negantā, Pa lauku laukiem zaķis aizļinkā (V.Plūdons). Tumsā nočab lapas – varbūt tur iztrūcināts aizļipo zaķis.

atcilpot / atļipot / atļinkāt, *cilpot šurpvirzienā*, # Ziemā uz ābelīdārzu bieži atcilpo / atļipo pa zaķim, bet ābelītes apsietas ar skujām, tāpēc cienasts neiznāk. Vakarā uz kāpostiem atļinkā zaķis. Atbraukuši vai kājām atcilpojuši, viņi savu brīvo dienu mēdza pavadīt šeit.

iecilpot / ieļipot / ieļinkāt, *cilpojot ievirzīties*, # Zaķis iecilpoja / ieļipoja / ieļinkāja rudzos.

izcilpot / izļipot / izļinkāt, *cilpojot izvēršīties no kurienes*, # No sētas pakrēšļa izcilpo trusis. Klajumā izļipo divi zaķi. Trusis izļinkā pagalma vidū un saausās.

piecilpot / pieļipot / pieļinkāt, *cilpojot pietuvoties*, # Zaķis pieļipo pie ābelītes. Pēc saulrieta vilks piecilpoja pie Gaigalu kūts, apsēdās kupenā un sastinga kā pelēks celms.

uzcilpot / uzlīpot / uzlīnkāt, *cilpojot uzvirzīties kur augšā, kam virsū*, # Zaķis uzcilpo augšā pa nokalni. Zaķis uzcilpoja taisni medniekam virsū. Zaķis uzlīpo / uzlīnkā uz stigas un saausās.

izcilpoties, *ilgāku laiku, daudz cilpot*, # Sniegā redzams, ka te līču loču izcilpojies zaķis.

sacilpot, *cilpojot sapulcēties*, # No visām malām sacilpo zaķubērni, atskrien vāveres..

LĒKŠOT / aulekšot / auļot, 2. kónj., R. v., *skriet, atbalstoties reizē uz abām priekšējām kājām un atsperoties reizē ar abām pakaļējām kājām, kam seko lēcienš gaisā (galvenokārt par zirgiem); ātri steigties vai skriet (par cilvēkiem)*, # Kad zirgs sāka lēkšot, es ieķēros viņa krēpēs. Kādā pievakarē pāri laukiem uz mūsu pusi aulekšoja jātnieku bars. Daži sivēni rikšoja sivēnmātei pa priekšu, citi aulekšoja nopakaļus. Gaitu nesamazinādams, zirgs ar jātnieku lido pāri grāvim un auļo tālāk. Priekšgalā viegli kā rotaļādamies skrēja Mellacis un Stūris, bet aiz viņiem, galvu iecirtis, elsodams lēkšoja milzīgs tēvainis. Kā nelabu nojauzdams, bōcmanis lēkšoja uz pīķi. Lielos, garos lēcienos Janka aulekšoja uz pieturu.

palēkšot / paaulekšot / paaūlot, pbg., # Pa ielu garām palēkšoja pōlicijas jātnieku patruļa. Jātnieks paaulekšoja / paaūloja līdz krustceļam un nogriezās pa kreisi.

aizlēkšot / aizauļot / aizauļot, *lēkšot promvirzienā*, # Zvaniem skanot, pa ceļu aizlēkšo zirgi ar ugunsdzēsības ierīcēm. Puikas salēca zirgiem mugurā un, krēpēs ieķērušies, aizauļēja. Tūristi redzēja vietējos medniekus straujos zirgos aizauļojam kalnos.

atlēkšot / ataulekšot / atauļot, *lēkšot šurpvirzienā*, # Zirgs atlēkšoja no ganībām mājās. Kādu dienu no pulka štāba ataulekšoja ziņnesis ar pavēli. Zirgi atauļoja pie aploka vārtiem.

apaulekšot / apaūlot, *aulekšot apkārt kam*, # Zirgs apaulekšoja / apaūloja apkārt aplokam.

ielēkšot / ieaulekšot / ieaūlot, *lēkšot kurp iekšā*, # Pajūgs ielēkšoja pagalmā. Sētā ieaulekšoja zirgs, kuram pa kājām pinās streņģes un pie sāniem sitās nolauzta ilkšu gali. Uz putās sadzīta zirga sādžā ieaūlo ziņnesis. Dažus mirkļus vēlāk priekšnamā ielēkšoja Lauma.

izlēkšot / izaulekšot / izauļot, *lēkšot laukā no kurienes; lēkšot cauri kam*, # Augšējā kārts vienā vietā pārlauzta, un zirgi izlēkšojusi no aploka laukā. Zirgs izaulekšoja caur visu ciematu. Aiz Kukšām partizāni izauļoja uz Alsungas lielceļa. Absolventiem bija krustu šķērsu jāizlēkšo visa skolas teritōrija, lai atvadītos.

nolēkšot / noaulekšot / noauļot, *lēkšot kurp lejā vai kam garām; lēkšiem veikt kādu attālumu*, # Kumeļš nolēkšo lejā pie upes. Zirgs ir putās, jo visu ceļu līdz mājām ir lēkšos nolēkšojis. Kavalēristi noaulekšoja gar tribīni. Jātnieki noauļoja trīs aplus. Ģirts nolēkšoja lejā pa kāpnēm.

uzlēkšot / uzaulekšot / uzaūlot, *auļot kurp augšā vai uz kā*, # Zirgs uzlēkšoja kalnā. Pret sārta liesmojošām norieta debesīm viņš izskatās kā pasaku jātnieks, kas tūliņ, tūliņ uzaulekšos / uzaūļos ugunīgā mākoņkalnā. Aizskrējis līdz skolai, viņš vienā ēlpas vilcienā uzlēkšo trešajā stāvā.

pārlēkšot / pāraulekšot / pāraūlot, *lēkšot pāri kam; lēkšiem atgriezties mājās, uzturēšanās vietā*, # Kumeļš pārlēkšo pār pļavu. Zirgs pārlēkšojis mājās viens pats tukšiem ratiem. Govs drāž Jāzepiņam pa priekšu, pāraulekšo / pāraūlo pāri dāboliņa laukam un mežā iekšā. Zirgi no ganībām pāraulekšoja / pāraūloja mājās.

pielēkšot / pieaulekšot / pieaūlot, *lēkšiem pietuvoties*, # Apšķiezdams mani dubļiem, pielēkšo kazaku virsnieks un liek uzrādīt dōkumentus. Uz putās saskrieta zirga pieaulekšo / pieaūlo sakarnieks. Ervīns pielēkšo pie Maldas istabas durvīm un nepieklauvējis gāžas iekšā.

lēkšus / lēkšiem / lēkšos / aulekšiem / aulekšos / auļiem / auļos / galōpā, v., *lēkšojot*, # Zirgs lēkšus uzlēkšoja kalnā. Palaidām zirgu lēkšiem, lai panāktu pārējos braucējus. Lēkšos, rikšos, soļos un pāri šķēršļiem tiek rādīta kumeļu iznesība, paklausība, gaita un lēkšanas spējas. Zirgs izstiepjas un liek uz priekšu aulekšiem. Jāšana aulekšos ir daudz patīkamāka un vieglāka nekā rikšos, jo tik briesmīgi nekrata. Govs nāca aulekšiem atpakaļ, asti kā bizojot uzslējusi stāvus gaisā. Man bija zirgs Pērkons, kurš citādi nemaz neprata skriet kā tikai auļos. Pakalna virsotnē parādās jātniece, kas strauja kumeļa mugurā auļiem dodas šurp. Viņi dzen zirgus galōpā.

lēkši / aulekši / auļi / galōps, L., # Lēkši jeb aulekši, jeb auļi, jeb galōps ir tāds četrkājinā dzīvnieka skrējiens, kad uz abām priekšējām kājām tiek balstīts ķermeņa svārs, bet ar abām pakaļējām kājām tiek veikts atspēriens ar sekojošu īslaicīgu lidojumu gaisā.

RIKŠOT, 2. kónj., R. v., *skriet, pamīšus atsperoties uz vienas no blakuskājām – priekšējās, pakaļējās; steigā iet vai skriet (par cilvēkiem)*, # Ērzelis rikšoja, galvu iecirtis, kaklu ritenī izliecis, priekškājas lokani vai līdz pašam purnam augšā izmezdam. Lielākie zvēri savā dzīvē galvenokārt pārvietojas, ejot soļiem, bet lapsas, vilki, lūši rikšo, atstājot pēdu virteni. Izjājuši cauri parkam,

jātnieki rikšo pa lauku gar Ventas malu. Paskatījies pulkstenī, Janelis izskrēja no mājas un rikšoja prom pa aleju.

parikšot, pbg., # Lielāko ceļa daļu zirgi pa biezo sniegu brida soļos un tikai retumis, meža un krūmu aizvēnī, varēja kādu gabalu parikšot. Zirgs, viltību nopratī, pasteidzās parikšot garām, pirms gūstītājs nokļuva uz taciņas.

aizrikšot, rikšot *promvirzienā*, # Pa ielu aizrikšoja ormaņa divjūgs. Karabīnēm plecos un zobeniem pie sāniem sirmos zirgos aizrikšo jātnieku eskadrōns. Puika aizrikšoja, ka mati vien noplīvoja.

atrikšot, rikšot *šurpvirzienā*, # Jātnieks atrikšoja atpakaļ. Aizelsies gans viens pats atrikšoja mājās no ganībām.

aprikšot, rikšot *kam apkārt*, # Zirgs aprikšoja ap dīķi. Visiem pēc kārtas jākāpj zirgā un jāaprikšo apkārt laukumam.

ierikšot, rikšot *kurp iekšā*, # Saimnieks pats uzsēdās uz bukas, un drīz staltais melnis ierikšoja mājas pagalmā.

izrikšot, rikšot *laukā no kurienes vai cauri kam*, # Braucēji tikko izrikšoja no pagalma. Drīz no meža izrikšo platradzis briedis ar mātīti. Izrikšosim cauri šai birzij, un tad jau mūsu mājas būs redzamas.

norikšot, rikšot *kurp lejā*; rikšojot *veikt kādu attālumu*, # Nolaidēnos ceļa gabalus zirgi norikšoja arī ar vezumu.

uzrikšot, rikšot *kurp augšā vai uz kā*, # Gudri un spēcīgi zirgi stāvākos pacēlumos uzrikšo, jo ātrums saglabā ratu kustības inerci.

pārrikšot, rikšot *kam pāri*; rikšus *atgriezties mājās, uzturēšanās vietā*, # Kumeļš pārrikšoja pāri visai pļavai. Zirgs no ganībām pārrikšoja mājās.

pierikšot, rikšiem *pietuvoties*, # Zirgs pierikšo pie aploka žoga.

izrikšoties, rikšot *līdz pietiekamības sajūtai*, # Arī ziemā zirgiem jādod iespēja izrikšoties.

rikšus / rikšiem / rikšos / riksi, v., rikšojot, # Nolaidēnos ceļa gabalos zirgu pasteidzināju rikšus. Šiem zirgs iet pilnos rikšos. Kad zirgs soļodams atpūties, var atkal palaist gabalu rikšiem. Milzīgas ziņkārības dzīta, riksi vien viņa laiž uz notikuma vietu.

pusrikšus / pusrikšiem, v., *pusteciņus*, # Pa ceļu pusrikšus aizsteidzas kaimiņu suns. Kad jau tuvu mājai, zirgs ar visu vezumu sāk iet pusrikšiem. Lólita paziņo, ka viņai jānosūta daži steidzami papīri, un pusrikšiem izsteidzas no kabineta.

riksis / rikši, L., # Miķeļa ķēvīte ietur lēnu riksi, viņa izliekas, ka steidzas, lai jātnieks netrenktu ātrāk. Suns aplaiž ap Anneli priekā riksi. Grieta kulstīja zirgeli, kurš neparko negribēja patecēt veiklākus rikšus.

pasāža, L., *saīsināts riksis (jāšanas spōrtā)*, # Paklausot jātnieka gribai, zirgs pārvietojas dažādās gaitās – gan soļos, gan rikšiem, gan dejā, taču pats skaistākais – tā ir pasāža.

JĀT, jā, jāja, R. v., *pārvietoties, sēžot dzīvnieka (parasti zirga) mugurā*, # No Auriņu puses viņai pretī jāja brašs jātnieks, kurš zirga mugurā sēdēja kā pieaudzis. Tirdziņa apmeklētāji varēs jāt uz ēzelīšiem. Tēvs izpildīja Jurīša gribu – ļāva tam jāt uz sava ceļgala.

pajāt / nojāt / izjāties, pbg., # Pajājām gar upīti uz leju līdz lēzenākam krastam un laidām zirgus tieši iekšā ūdenī. Vēl gabalu pajājis, viņš ieraudzīja priekšā, uzkalnā, kaut ko melnu. Viņš jau bija pajājis garām lielajam ozolam. Mēs pajājām ēnā zem kokiem. Ar tik klibu zirgu jau nevar pajāt. Virsnieks centās nojāt stalti gar daiļajām skatītājām. Tur var iznomāt zirgus un izjāties.

pajāties, *neilgu laiku, mazliet jāt*, # Viņš mani uzcēla zirgam mugurā un ļāva pajāties.

aizjāt, jāt *promvirzienā*, # Dzīve frōntes štābā ritēja parastā gaitā – piejāja un aizjāja ziņneši. Kazaki uzlēca zirgos un aizjāja kalnā uz muižu.

atjāt, jāt *šurpvirzienā*; jājot *atvirzīties no kā*, # Un vēlreiz atjāja jātnieki uz ciemu. Ceturrtā dienā pie meža cirtējiem uz lepna meļņa atjāja Janka. Viņi atjāja nost no kraujas malas.

apjāt, jāt *kam apkārt*, # Saimnieks apjāja ap visiem tūrumiem.

iejāt, jāt *kurp iekšā*, # Pa ostas vārtiem iejāj dragūnu eskadrōns. Netīšam es iejāju Meitu mātes sētiņā (T. dz.).

izjāt, jāt *laukā no kurienes vai cauri kam*; jāt *kurp vai jājot pabūt vairākās vai visās vietās*, # Viegliem rikšiem mēs izjājām no štāba. Mežsargs izjāja meža apgaitā. Uz ceļa izjāja ģenerālis. Pēc šīs reizes brālis vēl vairākkārt izjāja ar šo zirgu, lai gan tas nebija kļuvis mīlīgāks. Mēs izjājām gan

visus apkārtējos mežus, gan pagastu krustām šķērsām. Dod, dieviņi, biezu miglu, Līdz izjāju meitu ciemu – Ne man piešu, ne zābaku, Ne iemauktu kumeļam (T. dz.).

nojāt, *jāt kurp lejā vai kam garām; jājot veikt kādu attālumu*, # Kāds pārgalvīgs jātnieks zirgā uzjājis stāvajā kalnā un atkal nojājis lejā. Viņš nojāja no ceļa malā. Mēs pabēgām malā un gaidījām, Kamēr mums citi garām nojās (I.Ziedonis). Nojājis kādus simt metrus, es atskatījos. Viņš rakstīja, ka nojājis četrsimt jūdžu.

pārjāt, *jāt kam pāri; jāšus atgriezties mājā, uzturēšanās vietā*, # Sasēduši kumeļā, Pārjāj lauku dziedādami (T. dz.). Tikai vēlu vakarā pārjāju mājās.

piejāt, *jāšus pietuvoties*, # Pie lodziņa piejādams, Meitu godu nolūkoju (T. dz.). Piejājis pie stabiņa, Mameds pie tā piesēja ēzeli.

uzjāt, *jāt kurp augšā vai uz kā*, # Antiņš tieši tāpēc ir pārāks par citiem un spēj uzjāt stikla kalnā, ka viņam ir vissiltākā sirds. Drīz no meža takas uzjāju uz ceļa.

sajāt, *jāšus ierasties kur vienkopus*, # Sajāj tautu pilna sēta.. (T. dz.).

jāšus, v., *jājot*, # Gans uz ciemu devās jāšus. Ofiēri ieradušies jāšus, sabraukuši arī visi barōni.

jājiens / izjājiens, L., # Pēc kādas pusstundas ilga jājiens viņš sasniedza pirmo lielāko augstienes pakāji. Varētu arī jūs jāt līdz, bet jājiens kalnos nepieradušam būs grūts. Pirmajos izjājienos pēc kāzām viņš pats bruņnieciski savu jauno kundzi jāšus pavadīja.

JĀDELĒT, 2. kónj., R. v., *daudzkārt jāt*, # Barōnēns jādelē pa visu pagastu, visus terorizē. Fabrikām darbu beidzot, jātnieku górodóvóji jādelē pa strādnieku kvartālu ielām.

pajādelēt / pajādelēties, *neilgu laiku, mazliet jādelēt*, # Īsos aulekšos pajādelējis, jātnieks iejāja pa vārtiem pagalmā. Saimniecība iepirks pārdesmit labus zirgus, lai varētu spórtiski pajādelēt. Kas nu tur liels – kādu stundiņu pajādelēties pa stepi.

aizjādelēt, *jādelēt promvirzienā*, # Viņa mājās nav, kaut kur ir aizjādelējis.

izjādelēt, *jādelējot pabūt vairākās vai visās vietās*, # Viņu meklē pa malu malām, dragūni izjādelē visu pagastu.

izjādelēties, *ilgāku laiku, daudz jādelēt*, # Visu dienu velti izjādelējušies, kavalēristi pievakarē sāka doties uz mājpusi.

JĀDINĀT / jādīt, 3. kónj. / **jāt**, jā, jāja, K., *vadīt zirgu, sēžot tā mugurā*, # Kas drīkst manu kumeliņu Apseglotu jādināt.. (T. dz.). Viņi tos zirgus drausmīgi notrēnkā, gluži putās jāda. Puiši jā j zirgus pieguļā.

aizjāt, *jādināt promvirzienā*, # Juris izjūdz zirgu un aizjāja to uz ganību aploku.

atjāt / pārjāt, *jādināt šurpvirzienā*, # Mazais Jānis šad tad atjāja / pārjāja no tīruma vēc Mašu, bet kāds nu tur prieks no pajāšanas uz nostrādāta un stīva lopiņa.

piejāt, *jāt zirgu pie kā klāt*, # Juris piejāja zirgu pie slitas un piesēja.

izjādināt / izjādīt / izjāt, *jāšus aizvest kurp zirgu; jāšus dod zirgam iespēju izskrieties*, # Ziemā, pārnākot no skolas, mūsu pienākums un arī prieks bija izjādināt / izjādīt abus jaunus zirgus. Šovakar ir mūsu kārta izjāt zirgus pieguļā.

pajādināt, *mazliet izjādināt*, # Jāiet pajādināt jauno ķēvīti.

iejādīt / iejāt, *apmācīt zirgu jāšanai*, # Savu pirmo jaunzirgu viņa iejādīja jau divpadsmit gadu vēcumā. Viņas lielākais prieks bija iejāt jaunus, nevaldāmus zirgus.

nojādināt / nojādīt / nojāt / sajāt, *jājot novest zirgu kādā fiziskā stāvoklī*, # Skaņi meitas gaviļēja Aiz smalkās ataudziņas; Puišit's zirgu nojādīja, Gavilnieces meklēdams (T. dz.). Sirds viņam vai plīsa aiz žēlabām, skatoties, kā putās nojādināja / nojāja viņa zirdziņus. Sajāj stīvu kumeliņu.. (T. dz.). Zirgs, ar kuru raganas nakti jājušas, ir tīrās putās sajāts.

VEST, vėd, vėda, K., *panākt, lai kāds ietu, dotos līdz*, # Vai atceries, kā tu pirmo reizi vėdi mani rādīt jūru? Nav vairs mammas, kas mazo Valtu ņemtu pie rokas un vėstu izcirtumā zemeņu palasīt vai upmalas lazdas pariekstot. Ēriks saņēma Nates roku un vėda pār pagalmu. Droši vien, ja man būtu kāds aprūpējams kaķis vai pastaigā vėdams suns, man tas drīz vien apniktu. Es savam kumeļam Mūžam pāri nedarīju – Krāvu mazu vėzumiņu, Pret kalniņu rokā vėdu (T. dz.).

pavest, pbg., # Viņš paņēma Pētermani aiz elkoņa un paveda sāņus. Vėcais paveda Mirdzu līdz klēts stūrim. Pārsiet govī nozīmē pavest un piesiet to tālāk vietā, kur zāle nav noēsta.

aizvest, *vest promvirzienā*, # Zirgu viņš aizveda uz aploku. Māte meitenīti ik rītus saposa un, pati iedama uz darbu, aizveda uz bērnudārzu. Vispirms Andis aizveda meitenes parādīt tām putniņa ligzdu.

atvest, *vest šurpvirzienā*, # Katru rītu šurp uz bērnudārzu mātes vai tēvi atved savus mazos. Viņš lika savam dēlēnam Bimbulatam atvest divus jājamus zirgus.

apvest, *vest apkārt kam*, # Viņš mani apveda apkārt mājai un ielaida iekšā pa aizmugures durvīm.

izvest, *vest no kurienes laukā vai cauri kam*, # Māte izveda govi no kūts, un es to tālāk aizvedu uz ganību lauku. Brīvdienās puiku pastaigāties izved nevis vecāmate, bet pati mamma. Patlaban strazdi bija izveduši savus bērnus mācīt laisties un sasēdinājuši upmalas krūmos. Ekskursantus izveda cauri parkam.

ievest, *vest kurp iekšā*, # Dzintras māte mani satvēra pie rokas un ievēda virtuvē. Viņš izjūdz zirgu un ievēd to stallī.

novest, *vest kurp lejā, nost no kurienes vai garām kam*, # Pa abiem viņi noveda zirgus lejā pie upes. Pēc tam apmeklētājus noveda uz pagrabstāva ēdamzāli. Róberts Ritu paņēma zem rokas un noveda sānis. Divi aizsargi satvēra Kaķīti aiz elkoņiem, noveda nost no ceļa un nostādīja pie kraujas. Gidi visus ekskursantus novēd gar jauno pieminekli.

uzvest, *vest kurp augšā*, # Tad viņš atcerējās solu pie kinozāles durvīm un uzveda meiteni otrreiz augšā. Pēc nedēļas Nóass uzveda Edvardu uz kuģa. Tibils no aploka uzveda kalnā zilo ērzeli ar sakām kaklā.

pārvest, *vest pāri kam; atvest mājup*, # Viņš paņēma neredzīgo pie elkoņa un pārveda pāri ielai. Viņa aizgāja pārvest mājās no ganībām govi.

pievest, *vest klāt*, # Tēvs atnācēju satvēra pie rokas un pieveda pie mātes. Jēkabu pieveda un piesēja pie ābeles. Viņš pieveda zirgu pie akas un padzirdīja.

savest, *ievest visu vedamo*, # Lopi tika savēsti kūtī. Saimnieks saveda ciemiņus viesu istabā.

VADĀT, 2. kónj., K., *ilgāku laiku vai vairākkārt vest*, # Viņa ilgi mani vadāja ap dobēm un lecektīm, ievēda arī nelielajā siltumnīcā. No rīta ap pussešiem saimniece rādīdama vadāja jauno meitu pa mājām un pagalmu. Dārta sākumā vadāja zirgu pie galvas, lai tas iemācās iet pa vagu. Lasīju, ka agrāk karaļu un karavadoņu bērū gājienā vadāja līdzī arī mirušā mīļāko zirgu.

vazāt, 2. kónj., K., *vadāt (sarunvalodā)*, # Ko es viena ar to bērnu iesāktu – ne mājās vienu atstāt, ne pa fermām līdzī vazāt.

izvadāt / pavadāt, pbg., # Kómbinātā ir pat savs ekskursiju vadītājs – izvadās pa Rīgu krustām šķērsām. Dārzs bija viņa lepnums – pa to viņš izvadāja ikkatru ciemiņu. Mammās ir tādas labas būtnes, kuras noslauka bērniem nosmulētās mutes un pavadā pie rociņas.

ievadāt, *ievest; vadāt apmācības nolūkā*, # Nelabais ievadājot cilvēkus purvā. Jaunu zirgu, iejūgtu arklā, sākumā jāievadā, jāiemāca iet pa vagu.

izvadāties, *daudz vadāt*, # Viņš Rīgas centru pazīst kā savu kabatu – diendienā izvadājies tūristus un ekskursantus pa vietu vietām.

3. 3. 1. Gājiena paveidi

MARŠĒT, 2. kónj., R. v., *soļot ierindā noteiktā ritmā; staigāt*, # Šad un tad kaut kur maršēja kāda kareivju kólónna. Karaspēks, atstājis kuģus, maršēja uz Tanžeru un apmetās nometnē pie pilsētas. Te maršējuši Napóleona grenadierī, Kutūzova pulkī... No vilciena izkāpa kazaku fómā tērpīes karavīrs un uzsāka staigāt pa perōnu turp un atpakaļ; viņš vientuļī maršēja, reizēm atsēdās malā uz sola, tad maršēja atkal..

nomaršēt, pbg., # Karavīri kólónna pēc kólónnas nomaršēja gar tribīni.

aizmaršēt, *maršēt promvirzienā*, # Ūrķestrim skanot, rota aizmaršēja garām skatītāju pūlim ielas malā.

iemaršēt, *maršēt nosacītā iekšvirzienā*, # Rota pa vārtiem iemaršē kazarmās. Pēcpusdienā pilsētā iemaršēja pirmās vāciešu vienības.

izmaršēt, *maršēt nosacītā ārīvirzienā; maršēt cauri*, # Parādes dalībnieki izmaršē uz laukuma. Visi trīs vadi pēcpusdienā izmaršēja cauri Bólderājai.

piemaršēt, *maršēt kam klāt*, # Meitenes baltās blūzēs un puīši baltos krēklos ar prievītēm ap kaklu – tādi mēs ar dziesmām piemaršējām pie kólhōza kantora.

drasēt, 2. kónj., R. v., *braši soļot*, # Nu man drīz būs jādrasē Daiļā kara pulciņā (T. dz.). Kur kurais aizmukuši uradņiki, žandarmi un dragūni, kuri vēl nesen tik lepnī drasēja pa Bauskas apkārtni.

defilēt, 2. kónj., R. v., *iet kam garām svinīgā gājienā*, # Sacensību dalībnieki defilē gar tribīni. Gar brāļu kapiem defilēja tūkstošiem cilvēku.

maršs, L., *gājiens ierindā; karaspēka pārvietošanās uz noteiktu rajonu*, # Tūkstošiem jauniešu Berlīnes festivālā piedalījās prótesta maršā pret Rietumvācijas remilitarizāciju. Kopā ar tanku kólonnu mums todien bija jāveic daudzus kilomētrus garš pārgājiens jeb maršs.

parāde, L., *svinīgs gājiens*, # Sākās Zvejnieku dienas dalībnieku parāde. Fizikultūriešu parāde ilga divas stundas.

TECĒT, 3. kónj. / **tekāt** / **tekalēt**, 2. kónj. / **iet tecīņus/tecīņiem**, R. v., *naski iet*, # Tad nu kalponei bija ko tecēt no vienas mājas uz otru, kamēr sagatavoja ciemiņiem mielastu. Kad saņēmu atļauju aiziet pie krusttēva, tad tūdaļ arī tecēju prom pa ceļu. Mazais Uldis sēdēja ratiņos, bet Valda blakus tecēja kājām. Jurītis ar savām sīkajām kājelēm tomēr tecēja ātri kā irbīte. No līča pļavas pavecāka sieva ķēdē veda govī, kamēr pāris aitu ar jēriem tecēja līdzī tāpat brīvā. Zirdziņš čakli tecēja pa smilšaino ceļu. Teci, teci, kumeliņi, Tec pa ceļu dancodams (T. dz.). Pie spīķeriem, kur piekrāva kādu lielu kuģi, maisu nesēji tekāja pa augstām laipām turp un atpakaļ. Kā melns mākonis viņai apkārt mudžinās bites – tekā pa drēbēm, pa rokām. Namamāte nepagurusi tekalē apkārt – te piesteidzas pie viena, te piestāj pie otra, te pamet kādu vārdu trešajam. Naktīs pa māla kulu tekalēja peles. Mēs ejam ātri, gandrīz tecīņiem. Es tecīņus vien tecēju.. (T. dz.).

notecēt, pbg., *tecīņus veikt ceļa gabalu; tecīņus novirzīties kur lejā*, # Man bija brīnums par mazo Teklu, kura spēja notecēt tādu ceļa gabalu. Es noteku lejā un tad kāpju atkal augšā.

aiztecēt, *tecēt promvirzienā*, # Viņa ātri aiztecēja uz aku pēc ūdens. Šunelis drusku parēja, tad aiztecēja mums pa priekšu atpakaļ uz māju.

attecēt, *tecēt šurpvirzienā*, # Annule aiztecēja palūkot, vai Marta aiz aizkara aizmigusi, un tad tāpat, čībiņām švikstinādama, attecēja atpakaļ.

aptecēt, *tecīņus apvirzīties kam apkārt*, # Mazais Arnis aptecēja loku ap ragavām, pa gabalu noskatīdams tajās sēdošos. Suns aptecēja apkārt mótociklam, šur tur pavirši piegrūzdams purnu.

ietecēt, *tecīņiem ievirzīties kur iekšā*, # Ietecēju sētiņā, Trīs reizītes nodziedāju.. (T. dz.). Ja tev atliks laiks, atceļā ieteci pie manis parunāties.

iztecēt, *tecīņus izvirzīties no kurienes ārā*, # Rokas priekšautā slaucīdama, namamāte iztek pretī ciemiņiem.

patecēt, *mazliet tecēt*, # Jancis spēra garus soļus, tomēr aizvien palika iepakaļus, tāpēc nācās ik pa brīžam patecēt, lai tiktu tēvam līdzī. Kārtējo reizi paskubināts, bēris pārdesmit soļus patek slinkā riksī un atkal pāriet rāmā solī.

pārtēcēt, *tecīņus pārvirzīties kam pāri*, # Pāri ceļam pārtēcēja balts sērmuliņš.

pietecēt, *tecīņus pievirzīties*, # Sasarkusi un uztraukusies pie priekšēdētāja galda uz pirkstgaliem pietecēja kluba vadītāja. Alvīnei klāt pietecēja kaķis un sāka ņaudēt.

uztecēt, *tecīņus uzvirzīties*, # Viņa žigli uztecēja kāpas galā un vēroja krastam tuvojošās zvejas laivas.

satecēt, *ietecēt kur vairākiem kopā; tecīņus savirzīties kopā*, # Vistas satecēja kaņepēs.

aptekāt / **iztekāt** / **pārtēkāt**, *tekājot aptvert plašāku apkārtni*, # Kaķēns aptekā visu māju, iztekā malu malas. Šis ezis pārtēkā ne tikai mūsu dārzu, bet manīts arī kaimiņos.

notekāt, *tekāt kādu laikposmu*, # Viņa visu darba dienu šurpu turpu notekā, klientus apkalpodama.

notecēties / **notekāties** / **iztecēties**, *ilgāku laiku, daudz tecēt*, # Bērnis ir noguris, visu pēcpusdienu pa āru noskraidījies, notecējies. Esmu notekājusies kā nabags, jau no agra rīta skrienu un skrienu. Zirgs arī noguris, tādu gaisa gabalu iztecējies.

patekāt, *pastaiģāt*, # Liena arī patekāja pa lepņajiem kapiem, kur visi gāja skatīties.

tecīnāt, 3. kónj., K., *likt tecēt*, # Pircējs tecina zirgu, raudzīdams, vai tas vesels uz kājām.

tecīņus / **tecīņiem** / **patecīņus** / **pustecīņus**, V., *sīkiem, ātrien soļiem*, # Neskatīdamās ne pa labi, ne pa kreisi, sieviete tecīņus iemetās pa vaļējām durvīm vasarnīcā. Gandrīz tecīņiem viņa aizsteidzās atpakaļ uz māju. Patecīņus viņa devās pārējiem pakaļ uz siena pļavu. Viņš pustecīņus devās prom, mēs tikko spējām tikt līdzī. Pa priekšu pustecīņus rikšoja brūnaļa, staltiem, uz augšu pavērstiem ragiem. Zirgs gāja sāniski, pustecīņus drasēdams, asti atmetis, kaklu pusriteni izliecis.

tecējiens / **tecējums**, L., # Līdz stacijai bērim ir stundas tecējiens. Pūces lielie acu spoguļi tumsā iegailējas, lai izsekotu ne tikai peles, bet pat skudras tecējumam uz zemes.

TIPINĀT, 3. kónj. / **pekāt** / **stibīt**, 2. kónj., R. v., *iet īsiem, samērā ātriem soļiem*, # Vectēvs – liels, garš, sakumpis spēra paplatus soļus, mazmeitiņa – maziņa, sīciņa pusteciņus tipināja līdzī. Pa šauru ieliņu tipina ēzelītis, garās ausis skurinot. Viņai pie rokas dūšīgi pekā mazulis. Kādu gabaliņu kucēns cītīgi turas iebļakus, bet drīz atpaliek un stibī nopakaļus.

patipināt, pbg., # Gar gultiņas augšmalu turēdamies, mazulis patipina no viena gala uz otru un atkal atpakaļ.

aiztipināt, *tipināt promvirzienā*, # Meitene nodzēš uguni un pa tumsu aiztipina līdz gultai.

attipināt, *tipināt šurpvirzienā*, # Mazulis attipināja pie dīvāna un uzrāpās uz tā augšā.

aptipināt, *tipināt kam apkārt*, # Indra aptipināja ap klēti un paslēpās aiz tās.

ietipināt, *tipināt kur iekšā*, # Visi cālīši pakaļ klukstei naski ietipina kūti.

iztipināt, *tipināt laukā no kurienes*, # Pa gaiteni mums pretī sikiem soļiem iztipina kāds sirmgalvis.

notipināt, *tipināt lejā; tipinot veikt kādu attālumu*, # Tija ātri notipināja lejā pa kāpnēm. Pēc saules norietēšanas atlikušās piecas verstis dabūjām notipināt pa tumsu.

pietipināt, *tipināt klāt*, # Jānītis pietipināja klāt un iebāza galvu mātei klēpī. Pludmalē pie mums pietipināja kāds mīlīgs kucēns.

uztipināt, *tipināt kur augšā, kam virsū*, # Mazais Ēriks uztipina uz gludā ledu un sāk to daudzīt ar kāju.

pārtipināt, *tipināt kam pāri; tipinot atgriezties mājās u. tml.*, # Aldis steidzīgi pārtipina gājēju pārejai un tikai tad atskatās uz mani. Arī vecmāte ir pārtipinājusi mājās no netālā veikala.

DIPINĀT, 3. kónj., R.v., *tipināt, radot dipējumu*, # Basās kājas dipina aiz cūku bara pa norakto kartupeļu lauku. Es metos bēgt gar upmalu, bet Einis, ko naži nes, dipināja man pakaļ.

aizdipināt, *dipinot doties promvirzienā*, # Ozolu mazmājniece aizdipināja uz kūti.

atdipināt, *dipinot ierasties*, # Uz saucienu puisēlis ātri atdipināja šurp.

iedipināt, *dipināt karp iekšā*, # Mazās kājeles žigli iedipina otrā istabā.

izdipināt, *dipināt no kurienes laukā*, # Atvadījusies no kōlēģes, skolotāja Zēberga, galvu nodūrusi, saviem mazajiem, steidzīgajiem soļiem izdipina no zāles. Sandra neapāvusies izdipināja pa durvīm pagalmā.

nodipināt, *dipināt karp lejā*, # Kārlītis nodipina lejā pa kāpnēm un iziet pagalmā.

pārdipināt, *dipinot doties kam pāri*, # Pāri tiltam pārdipināja trīs jātnieki.

piedipināt, *dipinot pietuvoties*, # Viņa izrāpjas no gultiņas un, garajā naktskreklā pīdamās, basām kājām piedipina pie Anša. Ormanis steidzīgi piedipināja savu zirgeli klāt un pakalpīgi stiepa rokas pēc groza.

uzdipināt, *dipinot doties karp augšā, uz kā virsū*, # Bērni uzdipina pa kāpnēm augšā. Mazie deļotāji uzdipina uz skatuves.

LAIPOT, 2. kónj., R. v., *iet līkločiem, vairoties no peļķēm, dubļiem, šķēršļiem*, # Vilma laipoja pāri pagalmam starp lielām un mazām peļķēm, cenzdamās nokļūt līdz vārtiem sausām kājām. Gudrais zirgs laipoja uzmanīgi, it kā zinādams, kas viņam šodien vedams. Blakus laipodami cauri dēļu un būvmateriālu kaudzēm, viņi atgriezās kantorī. Kapteinis ceļas kājās un, gar zāles malu laipodams, spraucas uz tribīni. Šodien pilsētu ielās laipojam starp mašīnām, kuru klūst arvien vairāk.

izlaipot / palaiopot, pbg., # Medībās par dzinējiem nav vēlams ņemt tādus, kuri mīl izlaipot pa retākām un sausākām vietām. Rudeņos kroga priekšā sakrājās tādi dubļi, ka smagāks gājējs varēja iestigt, bet vieglāks jau izlaipoja. Tagad ūdeņu pilnas malas, nesabrieniet kājas, palaipojiet, kur sausāks!

aizlaipot, *izlaipot promvirzienā*, # Kaķis pa rasaino zāli aizlaipo uz pagrabu.

atlaipot, *izlaipot šurpvirzienā*, # Drīz jau būšu pa peļķaino ceļu atlaipojis līdz mājām.

aplaipot, *izlaipot kam apkārt*, # Aplaiopot laidaram apkārt nav nemaz tik vienkārši.

ielaiopot, *izlaipojot ievirzīties kur iekšā*, # Starp spaiņiem un kannām kūti ielaipo runcis.

pielaipot, *laipojot pietuvoties*, # Ar baso kāju pirkstgaliem grīdu taustīdama, viņa pielaipo pie loga.

pārlaiopot, *laipojot pārvirzīties pāri*, # Tikai retās vietās pa ciņiem varēja tiem mūklājiem pārlaiopot pāri. Vasarā, kad ūdens zems, to braslu var pārlaiopot pa akmeņiem sausām kājām.

nolaipot, *laipojot noiet kādu ceļa gabalu*, # Ceļa vidū jau vieni dubļi – visu gabalu nolaipoju gar pašu grāvja malu.

LĪGOT, 2. kónj., R. v., *šūpīgi karp virzīties*, # Pāri pagalmam pelēkā puskažociņā un koka tupelēs ligo uz istabu sieviete ar spaiņiem rokās.

aizlīgot / aizlīgoties, *līgot promvirzienā*, # Smagā, bet drošā un stingrā gaitā gar logu aizlīgo / aizlīgojas kaimiņa varenais augums.

ielīgot, *līgot karp iekšā*, # Kabinetā ielīgoja ražošanas daļas vadītājs Knaģītis un nolika uz galda žūksni aprakstītu papīru. Govis pierietušiem tesmeņiem cita pēc citas ielīgoja kūti un meklēja savas siles.

izlīgot, *līgot laukā no kurienes*, # Sava pasīkā vīra atbalstīta, no Bambaļu mājām izlīgo Reihmaņmamma. No biežokņa izlīgoja dzilna un viļņveidīgā lidojumā aiztrauca pāri izcirtumam uz jaunaudzes pusi. Apgarotu skatienu viņa izlīgo cauri ābeļdārzam.

nolīgot, *līgot lejup; līgot garām* # Kādu dienu no kalna nolīgoja vecais Dauksts un ar smagā zābaka purnu paspēra vaļā smēdes durvis.

uzlīgoties, *līgot augšup*, # Kā nokaitināts lācis viņš smagi uzlīgojas pa vītņu kāpnēm.

STREIPUĻOT / ģeņģerēt / tenerēt / grīloties / meimurot / kluburot / kluburot / klumburot / klunkurot / klumpačot, 2. kónj., R. v., *iet grīlīgā, nelīdzsvarotā gaitā (parasti reibumā vai lielā nespēkā)* # Viņš jutās noreibis tik stipri, ka streipuļoja, turēdamies pie sienas. Ģirts meiteni paņēma klēpī kā mazu bērnu un, aiz piepūles streipuļodams, iznesis malā, pakrita ar visu nastu slapjajā zālē. Pļaviņas malā viņš ieraudzīja prāvu dzīvnieku, kas kūņājās sniegā, piecēlās, streipuļoja un tad atkal pakrita. Abi iereibušie ģeņģerēja pa ielu, viens otru balstīdami, līdz reiz abi kopā nogāzās. Es salīcis tenerēju, jo smagā nasta mani vilktin velk pie zemes. Bambāns pie katra soļa saviebjas un tenerē pēdējais, jo pēc atpūtas kāja sāp vēl negantāk. Lāsainais ēzelis lēni grīlojas uz priekšu, it kā uz viņa muguras būtu uzkrauts viss pasaules smagums. Grūstīdamies un meimurodami visi trīs piedzērušie iegruva šaurā priekšnamiņā. Rītos bija jāceļas agri jo agri un pussnaudā jāmeimuro uz skolu. Stenēdami un meimurodami mēs pa abiem cilājam un staipām smagos maisus. Krodzinieks ar sveci kāpa pa priekšu, bet aiz viņa kluburodami rāpās abi gūstekņi. Viņš gāja pa sliedēm, kluburodams pār gulšņiem. Puikas ķircināja piedzērušo, bet, kad tas, neveikli klumburodams un lamādamies, mēģināja kādu ķert, pamuka uz visām pusēm. Kādu brīdi viņi klumburoja pa nevienādiem ķieģeļiem izbruģēto ietvi, bet tad devās soļot pa ielas vidu. Vilkdams pa zemi ievainoto spārnū, līdz ganāmpulkam klumpačoja arī stārķis. Tur pa gatvi šurp klunkuroja piedzēries kaimiņš. Ar iegipsēto kāju klunkuroju pa rūpnīcu kā tāda nelaimes čupa. Satuntuļojies garā kažokā, no pagalma attālākā stūra šurp klunkuro sargs.

paģeņģerēt / paklu(m)burot / paklunkurot / pameimurot / pastreipuļot / patenterēt, *pbg., nedaudz ģeņģerēt*, # Zaudējis līdzsvaru, viņš dažus soļus paģeņģerēja / paklumburoja un nolikās garšļaukus. Vecais Alksnis bija paņēmis bērņus līdz uz mežu, un mazā bija paklunkurojusi zirgam zem pakaviem. Mašīnai tuvojoties, abi pameimuroja katrs uz savu pusi. Gabalu pastreipuļojuši, abi ievainotie sabruka zemē. Saņēmis spērienu, suņuks iesmilkstējās, patenterēja sānis un, asti ierāvis, turpināja tecēt līdz.

aizgrīloties / aizģeņģerēt / aizklu(m)burot / aizklunkurot / aizmeimurot / aizstreipuļot / aiztenterēt, *grīloties promvirzienā*, # Viņa aizgrīlojās līdz kungu mājai un iegāja barōna istabās, lai tās uzkoptu. Nu jau pudelesbrālis arī aizģeņģerē uz māju. Iereibušais aizklu(m)buroja, pie sētas turēdamies. Ar rokām plātīdamies un pats ar sevi runādams, svešais aizklunkuroja prom pa ciema ielu. No Daugavas krasta Ilzīte aizmeimuroja pusnesamaņā. Uznāca atkal tāds drudzis, ka knapi līdz gultai aizstreipuļoju un krišus tajā iekritu. Saņēmis sitienu, viņš aiztenterēja līdz sienai, atsītās pret to un noslīga sēdus.

atgrīloties / atklu(m)burot / atklunkurot / atmeimurot / atstreipuļot / attenterēt, *grīloties šurpvirzienā; grīlojoties atvirzīties nost*, # Rokām it kā pret sitienu sargādamās, viņa atmuguriski atgrīlojās līdz galdam. Koka tupelēm klaudzot, atklu(m)buroja Sikuliene. Šis arī tikko atklunkuroja / atmeimuroja no kroga mājās. Kā pa murgiem viņa atstreipuļoja līdz kurpnieka Salmiņa mājai, pagrabinājās pie durvīm un saļīma. Viņš sagrāba Siliņu pie rīkles, bet tas izrāvās un attenterēja pāris soļus atpakaļ. Janka attenterēja mājās pilns kā mārks.

apklu(m)burot / apklunkurot, *klumburojot apvirzīties apkārt kam*, # Viņš apklu(m)buroja / apklunkuroja ap visiem sienu zārdiem, noslēpto šņabja pudeli meklēdams.

iegrīloties / ieģeņģerēt / ieklu(m)burot / ieklunkurot / iemeimurot / iestreipuļot / ietenterēt, *grīlojoties ievirzīties kur iekšā*, # Gandrīz paklupdams pret sliksni, viņš iegrīlojas / ieģeņģerē istabā. Viens tāds piedzēries bija iekluburojis / ieklunkurojis bišu dārzā un ticis sadzēlts

līdz nāvei. Ietenterējis grāvī, viņš nokrīt uz mutes. Kājas gāja krusteniski, un viņa iemeimuroja asajā bārbeļu krūmā. Kaut ko nesaprotamu murminot, kāds vīrs iestreipuloja krogā.

izgrīloties / izģeņģerēt / izklu(m)burot / izklunkurot / izmeimurot / izstreipulo / iztenterēt, *grīlojoties izvīrītīs no kurienes*, # Pie sienām turēdamies, viņš izgrīlojās / izģeņģerēja cauri gaitenim līdz savas istabas durvīm. Galīgi pilnā no restorāna izklumburojuši / izklunkurojuši, ejam uz ostu, bet nevaram atrast. No kādām pagraba durvīm izmeimuro kāds vīrs un grīļīgiem soļiem dodas prom pa ielu. Jansōns izstreipuloja no zemnīcas un kāri vilka plaušās dzestro nakts gaisu. No istabas iztenterēja divi pusbūža vīrieši.

noģeņģerēt / noklu(m)burot / noklunkurot / nomeimurot / nostreipulo / notenterēt, *ģeņģerējot noiet kādu attālumu; ģeņģerējot novīrītīs karp lejā*, # No kroga līdz mājām viņam jānoģeņģerē piecas verstis, un tad jau galā ir atskurbis. Cita pēc citas plīst riepas, un pēc iespaidīga blīkšķa malā noģeņģerē pat tehniskās palīdzības pikaps. *Esam jau nokluburojuši / noklunkurojuši* krietnu ceļa gabalu. Kucēns bija ticis laukā pa durvīm un noklumburojis lejā pa kāpnēm. Viņš bija nomeimurojis nost no takas un iemaldījies mežā. Kad būsi nomeimurojis pāris kilōmetrus svaigā gaisā, dzērumš būs izgājis. Kāja aizķeras aiz ciņa, es klūpu, gabalu nostreipuloju, bet noturos kājās. Man garām pa kāpnēm notenterēja neliela auguma vīrelis.

piegrīloties / pieģeņģerēt / pieklu(m)burot / piemeimurot / piestreipulo / pietenterēt, *grīlojoties pietuvoties*, # Ienācējs piegrīlojās pie galda, satvēra glāzi un vienā rāvienā izdzēra. Viņš pieģeņģerēja pie koka, aptvēra to un, tā turēdamies, sāka vemt. Viņš piekluburoja pie sētas, pieķērās tai un sāka augumā šūpoties. Dragūns piemeimuro pie paša galda, roku pie cepures, grīlojas un atņirdzies stostās. Ar divām degvīna glāzēm rokā piestreipulo večais Dzirkklis. Viņš pietenterē pie gultas un velšus tajā ievēlas.

pārkl(m)burot / pārklunkurot / pārmeimurot / pārstreipulo / pārtenterēt, *klumburojot pārvīrītīs pāri kam; klumburojot atgriezties mājās u. tml.*, # Džems pārklumburoja mājās pēc pusnakts. Vilkdams kājas, viņš ar pūlēm pārklunkuroja pāri sliksnim. Stiepdams smagos čemōdānus, pārmeimuroju pār trapu. Viņa pārstreipuloja pāri istabai un saguma uz krēsla pie galda. Mājās viņš pārtenterēja tikai uz rīta pusi.

uzmeimurot / uzklumburot / uzstreipulo, *meimurojot uziet kur, uz kā*, # Uzmeimurojis uz klāja un ieraudzījis mehāniķi, viņš ierēcās dobajā, aizsmakušā balsī. Alberts, Jāņa pieturēts, uzkluburoja augšā pa trapu. Vēl viņam atlicis kaut kā uzstreipulo otrajā stāvā līdz savam dzīvoklim.

streipulīgs / grīļīgs / tenterīgs, *Kd., streipulojošs*, # Streipulīgiem soļiem skolotāja izgāja no klases. Nedaudz streipulīgā gaitā viņš sāka iet pa pašu ceļa vidu. Mežstrādnieks iet mazliet grīļīgiem soļiem, jo jāsatausta zem kājām līkumotā taciņa. Sieva viņam cieši sēkoja, lai viņš ar savu tenterīgo gaitu kaut ko neapgāž vai nesaplēš.

ģeņģeriski / klu(m)buru klu(m)burēm / klunkuru klunkuriem / meimuriem / tenteriski / teneru teneriem, *v., ģeņģerējot*, # Abi ar saimnieku tā pavairāk iemētuši, kājas iet ģeņģeriski. Atpakaļ neatskatījies, Ādamiņš klumburu klumburiem metās prom, bet Pūpoliene klunkuru klunkuriem viņam pakaļ. Gundai kājas kā noburtas, meimuriem vien iet. Slimnieks uzslējās un, turēdamies pie sienas, teneru teneriem klumburoja uz durvīm. Ķēvīte vienā stiepienā drāžas uz šķūņa durvīm, mani teneru teneriem raudama līdzī.

ČĀPOT, 2. kōnj., R. v., *lēni, nesteidzīgi iet*, # Večais vīrs lēni čāpo atpakaļ uz māju. Saimniece slauka traukus, mīkstās karpēs čāpodama no galda līdz trauku skapim un atpakaļ. Galvu nokāris, zirdziņš sāka čāpot pa palseņo sniegu. Pretim uz staciju neviens nav atbraucis, tāpēc, klusi pukodamies, čāpojam vien kājām. Ar plaši izstieptām astoņām kājām gar sienu čāpo zirneklis.

pačāpot, *pbg.*, # Viņš pačāpo apkārt aizmugurējam vezumam, apskata, vai viss kārtībā.

aizčāpot, *čāpot promvirzienā*, # Večuks gausi saģērbās un lēnām aizčāpoja līdz kantora ēkai. Viņš neatbildējis pagriezās un aizčāpoja prom. Lācis aizčāpo uz savu alu. Vēži bija atraduši, ka tarbai gals vaļā, un aizčāpojuši prom uz visām pusēm.

atčāpot, *čāpot šurpvīrzienā*, # Pie bišu stropiem bija atčāpojis lācis.

iečāpot, *čāpojot kur ievīrītīs*, # Viņa nepaguva aiziet līdz durvīm, kad tās pavērās un istabā iečāpoja večais Ābeļu tēvs. Pagalmā iečāpoja kaimiņu večāmāte.

izčāpot, *čāpojot izvīrītīs no kurienes*, # Jōrgis no rīta bija izčāpojis uz lieveņa. Mīkstās čībās no istabas izčāpo māte.

nočāpot, *čāpojot veikt ceļa gabalu; čāpot kur lejā vai garām kam*, # No lielceļa līdz mājai ir kāda pusverste ko nočāpot. Viņš jau paspējis no otrā stāva nočāpot lejā. Viens nočāpoja gar logu, bet pēc sejas nepazinu.

piečāpot, *čāpojot pievirzīties*, # Piečāpoju pie spoguļa apskatīt savu pietūkušo vaigu. Pēkšņi no taigas iznāk lācis, piečāpo pie mūsu loma un sāk notiesāt vienu zivi pēc otras. Ezis piečāpo pie krūma.

pārčāpot, *čāpojot pārvirzīties pāri kam; čāpojot atgriezties mājās*, # Tantiņa tikusi līdz ielas vidum, kad iedegas zaļais signāls, bet neviens nesāk braukt – gaida, kamēr viņa pārčāpos atlikušo gabalu. Vecāmāte arī jau no tirgus pārčāpojusi.

uzčāpot, *čāpojot uzvirzīties kur augšā*, # Pāris lāgus atpūšoties, arī mēs esam uzčāpojuši sestajā stāvā. Ezis uzčāpo uz asfalta un dodas tam pāri.

LUMPAČOT / lampāt / klamzāt / klumzāt / klinkāt / klunčot / stampāt / stupāt, 2. kónj., R. v., *iet smagā, neveiklā gaitā*, # Pēdējie uz rīta rosmi lumpačo miedzīgākie un tūlīgākie, ar roku acis berzēdami. Ķepām stiegot, kucēni lempīgi un jūsmīgi lumpačo pa svaigo sniegu. Rudeņos un pavasaros, kā arī pēc lietus mums jālampā pa dubļiem, kamēr tiekam uz grantēta ceļa. Kad ieraugu vīra māti, Šķietu lāci lampājot (T. dz.). Vecais, galvu nodūris, klamzā uz mājas pusi. No kūts ar spaini rokā šurp klumzā Milda. Mazais, iekāpis mātes tupelēs, klumzā pa istabu. Pievakarēs gāja makšķerēt – viņš pa priekšu, bet vectēvs klinkāja nopakaļus. Klunčot tādu gabalu pa piesnigušo mežu nav nekāds joks. Izbrīdu no rāvaines un sāku klunčot pa vagu. No akas smagi stampā kāda sieva ar nēšiem uz plēcēm. Atkal līst, atkal jāstampā pa dubļiem. Aiz daktera aizēlsusies tecīņus stampā sanitāre Mildiņa, īsās, resnās rokas kā airus vicinādama. No otrā stāva kāds smagi stupāja lejā pa kāpnēm. Es truli stupāju pa sniega žurgu, jo citas izvēles nebija.

nolumpačot / noklinkāt, pbg., *klumzīgā gaitā noiet kādu ceļa gabalu; šādā gaitā noiet kurp lejā*, # Nav jau viegli, uz kūjiņas balstoties, nolumpačot no trešā stāva. Lēnā garā vien večiņa noklinkā to gabalu uz veikalu un atpakaļ.

aizlumpačot, *lumpačot promvirzienā*, # Trīne ar slauceni aizlumpačo uz kūti.

atlumpačot, *lumpačot šurpvirzienā*, # Pat piesnigušais ceļš nav kaimiņienei bijis par šķērslī atlumpačot, lai izstāstītu jaunumus.

ielumpačot / ieklinkāt, *lumpačot kurp iekšā*, # Ubadze ielumpačo pagalmā, nezin kāpēc pagriežas uz kūti, paver durvis un ieklinkā iekšā.

izlumpačot / izklinkāt, *lumpačot ārā no kurienes*, # Kad visi jaunie prom uz lauka, vecais saimnieks izlumpačo no sava aizkakta, izklinkā uz lieveņa un apsēžas uz bluķa pie durvīm.

pielumpačot, *klumzīgā gaitā pietuvoties*, # Kucēns Rūdolfu pamanīja pirmais un tūlīt pielumpačoja klāt.

klumzīgs, Kd., *smagnējs, neveikls (par gaitu)*, # Nav vairs agrākā spraunuma, gaita kļūst arvien klumzīgāka.

KŪŅOTIES / kunkuļot / kumurot / kumuroties, 2. kónj., R. v., *iet lēnā, neveiklā gaitā*, # No tuvās kapsētas pa lielceļu ar kūjiņu rokā kūņojās Bitēnu Andžiņš. Viņam nopakaļus tenteru tenteriem kūņojās mazais Bóbis, kurš vēl neprata tecēt, kā sunim pienākas. Gājēja brida pa dziļo sniegu, cīnīdamās ar pretvēju, un izskatījās, ka tur kūņotos kāds putns ar salauztu spārnu. Tumšajā pagalmā kūņojās divi melni stāvi, piegāja pie klēts un grabinājās gar atslēgu. Satuntuļotais bērns kunkuļoja pa pagalmu šurpu turpu, jo, nebūdamas brīvs kustībās, neko citu darīt nevarēja. Matvejs ņirkstina savu koka kāju, kumurodamas pa sētsvidu. Dūšīgajam vīram nopakaļus kumuroja sīks puiķelis. Pretī nāk cilvēks – salicis, kumurodamies, rokām plātīdamies.

nokūņoties, pbg., *neveiklā gaitā veikt ceļa gabalu; neveiklā gaitā noiet lejā*, # Un tā es nokūņojos verstis piecas, vairākkārt sēzdamies atpūsties un cēldamies kūņoties tālāk. Kaut kā jau nokūņojos pa to krauju lejā.

aizkūņoties, *kūņoties promvirzienā*, # Pa ceļu kaut kas paliels aizkūņojās – tumsā jau nevarēja skaidri saskatīt.

atkūņoties, *kūņoties šurpvirzienā*, # Kamēr pa piesnigušo ceļu atkūņojos mājās, mugura slapja.

iekūņoties, *neveiklā gaitā kur ieiet*, # Viņa iekūņojās istabā un nespēkā atkrita uz sola.

izkūņoties, *neveiklā gaitā iziet no kurienes*, # No pustumsas līganā gaitā izkūņojās cilvēks, kurā, tuvāk pienākot, Andrejs pazina Janku.

pārkūņoties / pārkumurot, *kūņojoties pārvirzīties kam pāri*, # Ne pa kreisi, ne pa labi nepaskatījies, dzērājs pārkūņojās pāri šosejai. Viņš pārkumuroja pāri ceļmalas grāvim un nostājās pie brauktuves. Ievainotais briedis lēni pārkumuroja pār pļavu.

pakūņoties, *nedaudz kūņoties*, # Kaut kas pelēks aiz līkuma tā kā pakūņojās.

TUNTUĻOT / tuntuļoties / tuntulēt, 2. kónj., R. v., (*sarunvalodā*) *iet neveikli, lēni, smagi, ar grūtībām u. tml.*, # Kad bijām labu gabalu tuntuļojuši kājām, zirdziņš izskatījās atpūties. Viņa piecēlās un, iekārusies manā elkonī, klibodama sāka tuntuļot blakus. Šunelis tuntuļoja viņai pretim. Ietves pilnas gājējiem – dažs tuntuļojas, cits lēpato pusriekšus. Tagad viņš lēnām, galvu nodūris un domās iegrimis, tuntulē uz māju pusi.

notuntuļot / notuntuļoties, *pbg.*, *tuntuļot kādu attālumu; tuntuļot lejup*, # Ar nēšiem uz pleciem viņa notuntuļo lejā pie upes. Mazais jau spēj dažus soļus notuntuļot bez turēšanās. Turoties pie margām, viņa lēni un uzmanīgi notuntuļojas lejā pa kāpnēm.

aiztuntuļot / aiztuntuļoties, *tuntuļot promvirzienā; tuntuļot garām*, # Dažreiz pieskatāmais puiselis aiztuntuļo uz kaimiņu mājām un Vairai jādodas viņu meklēt. Mums garām aiztuntuļoja veca māmiņa. Uzmetusi uz muguras nastiņu, žagaru lasītāja aiztuntuļojās uz mājām.

attuntuļot / attuntuļoties, *tuntuļot šurpvirzienā*, # Mazulis attuntuļoja pie māmiņas. Arī vecāmāte drīz attuntuļo mājās no ganiem. Vecīņa attuntuļojās uz pieturu, kad autobuss jau tuvojās.

ietuntuļot / ietuntuļoties / ietuntulēt, *tuntuļot kurp iekšā*, # Nu arī vecāmāte ietuntuļo / ietuntulē no virtuves istabā. Kad šoferis vēlreiz atvēra durvis, autobusā ietuntuļojās kāds novēlojies pasažieris.

iztuntuļot / iztuntuļoties, *tuntuļot no kurienes ārā*, # Atsprāgst durvis, pa tām izskrien suns Lasis, bet aiz viņa iztuntuļo pats Jaņuks. Pieturā no autobusa iztuntuļojās trīs dūšīgas sievas.

pārtuntuļot, *tuntuļot pāri kam*, # Atlika vecākiem uz dažām minūtēm mani nepieskatīt, kad es jau biju pārtuntuļojis pāri ceļam un viņmāju pagalmā iekšā.

ŠĻŪKT, *šļuc, šļuca / šļukāt / šļukāties*, 2. kónj., R. v., *iet neveiklā, šļūcošā gaitā, tas ir, katrā solī ilgāku brīdi velkot pēdu pa pamatni*, # Sataustījis spieķi, saimnieks lēni piecēlās un šļuca uz istabu. Kad sāka pļaut labību, asie rugāji saskrambāja ādu un vajadzēja, uz augšu kājas neceļot, šļūkt ar pēdām gar zemi. Bija dzirdams, ka no iekšpuses durvīm tuvojās šļūcoši soļi. Meitenes iejaucās staigātāju barā, kas nesteidzīgi šļūkāja pa gaiteni. Gausi viņš šļūkāja ap traktoru, pie sevis lādēdamies. Saimnieks smagi iztrausās no kamanām un, pie ilksīm turēdamies, šļūkāja zirgam apkārt, jūdžot to nost. Gāju projām, bet kājas šļūkājās gar grīdu un pie sliekšņa tikko nepaklupu.

pašļūkt, *pbg.*, # Vecītis naski vien pašļūca pa gaiteni tālāk. Abi klaidoņi sāniski pašļūca žandarmam garām un metās ārā.

aizšļūkt, *šļūkt promvirzienā*, # Viņš gausi aizšļūc uz garāžas pusi.

atšļūkt, *šļūkt šurpvirzienā*, # Pēc durvju zvana man labs brīdis bija jāgaida, kamēr vecāmāte atšļūca līdz durvīm atvērt.

apšļūkt, *šļūkt apkārt kam*, # Pieturoties un pēdas pa grīdu velkot, mazais diezgan nīpri apšļūc ap krēslu uz pretējo malu.

iešļūkt, *šļūkt kurp iekšā*, # Dunošu galvu, ļodzīgiem soļiem iešļūcu savā darbistabā. Saimnieks jau stāvēja sētsvidū un, tikai priekšstrādnieku ieraudzījis, iešļūca atpakaļ istabā. Pa vārtiņiem kaunīgi iešļūca Liena.

izšļūkt, *šļūkt laukā no kurienes*, # Viņš lūko nemanīti izšļūkt no istabas. Iededzis lukturi, viņš izšļūca sētā.

nošļūkt, *šļūcošiem soļiem veikt kādu ceļa gabalu*, # Piesvempies kājās, viņš nošļūca uz priekšu dažus soļus un atkal nogāzās.

pāršļūkt, *šļūkt pāri kam*, # Balstīdamies uz spieķa, viņš lēnām pāršļūca pāri istabai.

piešļūkt, *šļūcot pietuvoties*, # Vilkdams lielajos zābakos ieautās kājas, viņš piešļūca pie loga. Platās, izmīdītās kamicēlvilnas rītakurpēs viņa piešļūca Mirdzai tuvāk.

šļūcenisks, *Kd., šļūcošs*, # Iet viņš lieliem, ērmīgiem, šļūceniskiem soļiem, it kā viņam ar kājām būtu jāizdzen vagas muižas slapjajā pļavā.

šļūceniski, *v., šļūcot*, # Valdis nogriežas no taciņas taisni pa nopļauto rudzu lauku, pamācīdams, ka basām kājām pa rugājiem jāiet šļūceniski, lai nesadurtu kājas. Dāvis lēni, tā šļūceniski kājas vilkdams, aizsoļoja uz zirgu stalli.

ĻĒPATOT / lēkatot / lēpot / lēkot / pleznot, 2. kónj., R. v., *neveiklā, gāzelīgā gaitā, arī palēcieniem iet, skriet (par dzīvniekiem)*, # Divi nesen izšķīlušies dzeltenī pūku kamoliņi, kas pēc

laika kļūs par pīlēm, tagad klupdami krizdami ļepato pakaļ cilvēkam. Zaķis ļekatojis un stiepieniem diedzis pāri noriņai. Tēvs gāja pa priekšu, un kucēns ļekoja viņam pakaļ. Viņš ļēpo pa ūdeņaino sniega žurgu. Karnevālā starp dejotājiem jau pavīd pirmās maskas – lūk, vēderu izgāzis, cienīgi plezno pingvīns.

noļepatot / nolēpot, pbg., *ļepatojot veikt ceļa gabalu; ļepatot lejā no kurienes, garām kam*, # Pīlēni noļepatojuši pakaļ pīlei jau līdz dīķmalai. Pirmos kilometrus noļēpojām pa smiltīm, pēdējo – pa dubļiem. No pakalna noļepato zaķis. Tepat mazais bija, pirms brīža maņīju gar māju noļēpojam.

aizļepatot / aizlēpot, *ļepatot promvirzienā*, # Zaķītis aizļepatoja uz laukmalu paplūkt āboliņu. Skriedams savā nodabā, garām aizļepato suns. Es noraudzījos, kā večiņa aizlēpoja pa olnīcu uz lielceļu.

atļepatot / atlēpot, *ļepatot šurpvirzienā*, # Zaķis atļepatojis uz kāpostu lauku. Kucēns atļēpojis pie durvīm, grib tikt laukā.

ieļepatot / ielēpot, *ļepatot kurp iekšā*, # Mūs pamanījis, zaķis ieļepatoja krūmos. Kucēns ieļēpojis puķu dobē.

izļepatot / izlēpot, *ļepatot ārā no kurienes*, # No krūmiem izļepato zaķis. Kucēns izlēpo no savas smilšu kastītes.

pārļepatot / pārlēpot, *ļepatot pāri kam*, # Netālu priekšā pār ceļu pārļepato zaķis. Kucēns pārļēpo pāri sliekšnim.

pieļepatot / pielēpot, *ļepatojot pietuvoties*, # Pie mums, tikko no istabas izskrējis un vakara drēģnumā trīcēdams, pieļepatoja mežsarga suņuks. Pie Gundegas pielēpoja mazs, melns kveksītis un ņēmās kvankšķēt.

uzļepatot / uzlēpot, *ļepatot kurp augšā vai kam virsū*, # Uz stigas uzļepato zaķis un pēta apkārtni. Kucēns uzlēpojis augšā pa kāpnēm.

STEBERĒT, 2. kónj., R. v., *nedroši, nevarīgi, neveikli iet*, # Pa Lietiņu sētu nedrošām kājelēm jau steberēja Jura pirmdzimtais. Vecais Mikaunieks mundri steberēja augšā pa kāpnēm. Vakar atskrējušais kumeliņš jau itin braši steberēja pa savu steliņģi.

nosteberēt, pbg., *steberējot veikt kādu ceļa gabalu; steberējot noiet kur lejā*, # Viņš piecēlās no krēsla, nosteberēja dažus soļus un nogāzās. Ar palielām grūtībām viņš nosteberēja lejā pa kāpnēm.

aizsteberēt, *steberēt promvirzienā*, # Arī mamma, uz resnajām kājām gāzelēdamās, aizsteberēja vīram pakaļ.

atsteberēt, *steberēt šurpvirzienā*, # Līdz veikalam atsteberēt varu, nav jau tālu.

iesteberēt, *steberēt kurp iekšā*, # Kājai paslīdot, viņa gandrīz iesteberēja grāvī. Piekdienas vakarā pie kórektōrēm, stipri iereibis, iesteberē Ōmlete.

izsteberēt, *steberēt no kurienes laukā*, # Izrāvis vēl pēdējo glāzi, viņš izsteberē ārā, tad gar mājas stūri un cauri dārzam prom.

piesteberēt, *steberējot pietuvoties*, # Pietrūcies viņš ilgi sēdēja uz gultas malas, tad pieslējās un piesteberēja pie ūdens spaiņa.

uzsteberēt, *steberējot uziet kur augšā*, # Man vairākkārt jāatpūšas, kamēr uzsteberēju piektajā stāvā.

pasteberēt, *mazliet steberēt*, # Kādu gabaliņu ievainotais vēl pasteberēja uz priekšu, bet tad saguma uz ceļiem un apvēlās uz sāniem.

steberīgs, Kd., *nedrošs, neveikls (par gaitu)*, # Ceļoties večuks noklaudzina ar bozi pa grīdu un steberīgiem soļiem dodas uz izeju.

LĀCOT / slampāt, 2. kónj. / **slāt**, slāj, slāja / **slemp**, slempj, slempa, R. v., *iet smagnējā, neveiklā, tūļīgā gaitā*, # Pretī gausiem soļiem, kā ūdensnirēji svina zābakos, lāčo abi atslēdznieki. Viņš sāka lāčot ātrāk savos lielajos gumijas zābakos, jo jātiek vēl uz lielo tīrumu.. Lieliem velteņiem kājās viņa lēnām slampā pāri istabai. Garš un lempīgs, kaklu kā dzērve sastiepis, pretī slāja Zeltiņu Jānis. Viņi slāja pa mijkrēšļaino ielu, kājas ik pa brīdīm ķērās aiz kāda bruģa nelīdzenuma. Ceilōnā pa kādas pilsētiņas ielu prātīgi slāj pieci milzīgi ziloņi – tie nostrādājušies, smagus baļķus cilādami. Vecam cilvēkam ar venōzām kājām nav nieka lieta slemp uz četrus kilometrus attālo veikalu. Balstoties uz nolauzta zara, savainotais slempa uz māju. Es jau tā eju lēni, bet viņš tik un tā neiet man blakus, bet slempj gabalu nopakaļus.

nolācēt / noslampāt / noslāt, pbg., *lempīgiem soļiem noiet ceļa gabalu; noiet kur lejā vai garām kam*, # Visu ceļu kājām vien noslampāju / noslāju. Redzēju, ka viens tur gar klēts stūri nolācēja.

aizlācēt / aizs slampāt / aizslāt, *lācēt promvirzienā*, # Tur jau viņš aizlāčo prom pa ielu. Viņš aizs slampā pāri pagalmam pie sava pudelesbrāļa. Vīkuļu saimnieks aizslāja prom pa olnīcu.

ielācēt / ies slampāt / ieslāt, *tūlīgā gaitā ieiet kur iekšā*, # Šļūcošiem soļiem viņš ielāčo / ies slampā / ieslāj istabā.

izlācēt / izs slampāt / izslāt, *tūlīgā gaitā izvirzīties no kurienes*, # Abi divi, pa pudelei kabatā iebāzuši, izlācēja / izs slampāja / izslāja pa veikala durvīm.

pielācēt / pies slampāt / pieslāt, *lempīgiem soļiem pietuvoties*, # Viņš lēni pielāčo man klāt un prasa uzpīpēt. Slimnieks tūlīgi pies slampā / pieslāj pie loga un ilgi raugās laukā.

pārlācēt / pārslāt, *lempīgiem soļiem pāriet kam pāri*, # Tikko nogrābu un uzkasīju pagalmiņa granti, bet viens jau lielām pēdām pārlācējis tam pāri. Pārslājis pāri pagalmam, viņš iegāja lopu virtuvē.

uzlācēt / uzslāt, *lempīgiem soļiem uziet kur augšā*, # Viens jau tur uzlācēja / uzslāja pa trepēm augšā.

lācīgs, Kd., *lempīgs (par gaitu)*, # Pāri klājam savā lācīgajā gaitā gāja traļmeistars.

VILKTIES, *velkas, vilkās / vilkt kājas*, R. v., *iet lēni, ar grūtībām; par iešanu, nākšanu nievājošā izteiksmē*, # Smagiem soļiem viņš vilkās uz māju. Pēkšņi nezinu, kurp doties, neko nesaprazdams kaut kur velkos. Es nesaprotu, ko tu te velcies, kad tevi neviens nesauc. Velcies ātrāk uz priekšu! Kājas velkot, viņš čāpo pāri pagalmam. Cauru dienu nostaigājušies, mājās atgriezāties, knapi kājas vilkdami.

pavilkties, pbg., *savienojumā ar varēt, spēt*, # Viņš bija tā saguris, ka knapi spēja pavilkties uz priekšu.

aizvilkties, *vilkties promvirzienā*, # Pa ceļu aizvelkas klībs suns. Neatsveicinājies Jurka aizvilkās prom savā ļodzīgajā gaitā. Zirgs, plūkdams laukmalas zāli, ar visu arklu bija aizvilcīcis gabalu tālāk.

atvilkties, *vilkties šurpvirzienā*, # Smagi ēlsodama, večiņa ar pūlēm atvilkusies līdz mājām. Atvilcīcis tas kaimiņš kā par nelaimi.

ievilkties, *vilkties kurp iekšā*, # Taustīdamies ar spieķi, viņš lēnām ievilkās pa vārtiem pagalmā. Galīgi noguris, viņš ievilkās istabā un atkrita krēslā.

izvilkties, *vilkties ārā no kurienes*, # Bēdīgs izvilkos no istabas un aizklīdu uz Vecgaujas krastu. Pie sienas turēdamās, izvilkos pagalmā.

novilkties, *lēni noiet lejā*, # Lēni novilkos pa kāpnēm lejā.

pievilkties, *lēni pietuvoties*, # Pieturēdamies pie krēsla, viņš bija pievilcīcis pie loga un skatījās laukā.

pārvilkties, *lēni iet kur pāri; atgriezties mājās (parasti nievājošā izteiksmē)*, # Viņš gausi pārvilkās pāri pagalmam. Vakarā viņa pārvilkās mājās galīgi pārgurusi. Šis aizklunkurēja uz veikalu, tad jau ātrāk par pēcpusdienu nepārvilksies.

uzvilkties, *lēni uziet kur augšā*, # Kamēr, vairākas reizes atpūšoties, uzvelkos sestajā stāvā, paiet minūtes divdesmit.

KLIBOT / klibiķot, 2. kónj., R. v., *neveikt ar kāju vai abām kājām atbilstīgas pārvietošanās kustības (parasti ievainojuma, kropluma dēļ)*, # Tas, ka Juris mazliet klibo, bija redzams katram, lai kā viņš pūlējās stalti soļot. Rijniekam zirgs kliboja un pie tam vēl ar priekškāju. Soļus piecus aiz meitenēm kliboja Raitis, uzmanīgi likdams uz zemi slimās kājas pēdu. Pēc ģipša noņemšanas tēvs vēl klibiķoja ar pastīvu kāju, kamēr tā ar laiku ielocījās.

paklibot / pieklibot, pbg., *nedaudz klibot, viegli klibot*, # Skaidienā saimniekoja zaldātu Pēteris, uz koka kājas paklibodams. Viņa gāja paklibodama, pieķērusies biedrenes plecam. Pēc kritiena meitene piecēlās un paklibodama skrēja pārējiem nopakaļ. Alma gāja drusku nevienādā gaitā, pieklibojot ar vienu kāju, kura bija īsāka par otru. Bērniņā lauzusi kāju, viņa vēl arvien viegli piekliboja. Pieklibodama, taču ašā solī viņa nāk gar pludmali tieši uz laivu.

aizklibot, *klibot promvirzienā*, # Lēnām, ievainoto kāju kā salauztu spārnu vilkdams sev līdz, viņš aizkliboja tumsā. Vaidēdams viņš aizkliboja uz māju.

atklibot, *klibot šurpvirzienā*, # Didžus atkliboja ar sašautu kājas pirkstu. No upmalas atkliboja Preimanis.

apklībot, *klibojot apstaigāt, apiet kam apkārt*, # Aiz gara laika mūsu invalīds ir apklībojis un apskatījis visu pilsētīņu. Saimnieks apklīboja ap kartupeļu lauku, lūkodams, vai nav viesojušās mežacūkas.

ieklībot, *klibojot iet kur*, # Ciema priekšsēdētājs, pirmās grupas invalīds, kādu vakaru pie manis ieklīboja pavisam satriekts. Uģis ieklīboja virtuvē sūkstīdamies – esot pēdu samežģījis.

izklībot, *klibojot iziet no kurienes ārā*, # Ar atkritumu maisiņu rokā pagalmā izklīboja augšstāva kaimiņš.

noklībot, *klibojot veikt kādu ceļa gabalu; klibojot noiēt kurp lejā vai garām kam*, # Viņš katru dienu noklībo paprāvu gabalu līdz parkam, pa parku un atpakaļ uz māju. Viņš noklībo pa kāpnēm lejā, gar mājas stūri un prom.

pieklībot, *klibojot pietuvoties*, # Pieklibo Lambuliņu tēvs, vaidēdams un braucēdams gurnus – zirgs sadauzījis ratus un sarāvis iejūgu.

pārklībot, *klibojot pāriet kam pāri; klibojot pārnākt mājās*, # Viņš pārklīboja pāri iekšpagalam un iegāja mājā pa sētas durvīm. Viņš pārklīboja mājās ar stipri satūkušu kāju.

uzklībot, *klibojot uziet kur augšā*, # Ne jau bez pūlēm es uzklīboju trešajā stāvā.

VELTIES, veļas, vēlās, R. v., *iet neveiklā gaitā (sarunvalodā)*, # Alberts vēlās pa ielu gluži kā tāds kartupelis – strups un resns. Savu gaitu vajag vingrināt un izkopt – nevari taču tu velties kā lauku sieva! Kucēns veļas kā mīkstas vilnas dzijas kamols.

uzvelties, *uziet, uznākt*, # Nākošajā vakarā kūtsaugšā uzvēlās saimnieka dēls Juris un ilgi tarkšķēja vienā gabalā.

3. 4. Virzība un virzījums ar pārvietņiem.

3. 4. 1. Vispārīga virzība ar pārvietņiem.

BRAUKT, brauc, brauca / **pārvietoties**, 2. kónj. / **doties**, dodas, devās / **iet**, iet, gāja, / **nākt**, nāk, nāca / **staigāt**, 2. kónj. **virzīties** / **kustēt** / **kustēties** / **tecēt**, 3. kónj., R. n., *jebkādā veidā virzoties, pārvietnīm mainīt savu atrašanās vietu*, # Pa muižas aleju todien brauca kariete pēc karietes. Pa tīrumu brauc traktors. Cepelīns brauca tieši pāri kaujas laukam. Zvejnieki brauc savās laivās tīklus saņemt. Fredis bija kādus gadus uz kuģiem braucis. Darbdienās pa šoseju nemitīgi pārvietoja mašīnas. Pa visiem ceļiem uz Alūksni devās daudzi autōbusi. Kāds kuģis no Daugavas grīvas devās jūrā. Uz Mēnesi devās kōsmiskā raķete. Vilciens ies pēc desmit minūtēm. Viņu kuģis rīt jūrā neies. Lidmašīna līdz Stōkhōlmai iet apmēram stundu. Šis autōbuss iet tikai līdz Juglai. Trōlejbuss nāk ik pa piecām minūtēm. Dunēdams nāk vilciens. Smagās mašīnas nāca un gāja, bet pie rajona kōmitejas durvīm neviena nepieturēja. Kuģis aug arvien lielāks un beidzot skaidri saskatāms nāk uz ostu. Pa dzelzceļu nāk ar kaļķakmens šķēmbām piebērti vagoni. Pāri upei stiepās trōse, pie kuras ar garu saiti piesietā laiva staigāja no viena krasta uz otru. Nolaistais buldōzera lemesis virzījās tieši uz mājas stūri, gatavs visu sadragāt un samalt. Kuģi virzījās uz priekšu lēnām, cīnīdamies ar spēcīgu jūras straumi. Rati lēnām kust uz priekšu. Vilciens sāka kustēties. Jaunais aparāts atgādina helikōpteru – tas spēj ūdenī ne tikai kustēties visos virzienos, bet arī nekustīgi stāvēt kādā vietā virs jūras dibēna. Teciēt vien, riteņi, viegli pa sliedi Garām gar pakalnā šalcošo priedi (A.Bārda).

iekustēties / **sakustēties** / **atiet**, M., *uzsākt virzību*, # Durvis aizvērās, un tramvajs iekustējās. Beidzot vagoni sakustas, un mēs atkal braucam. Līdzko meitene ielēca trōlejbussā, tas atgāja no piestātnes. Saraksts vēstīja, ka vilciens uz Rīgu atiet katru stundu. Kuģītis atiet no krasta un, šķērsojot Daugavas attekū, dodas uz Kundziņsalu.

izbraukt / **apbraukt** / **nobraukt**, pbg., *braukšus kurp doties; braucot pabūt kādā vai kādās vietās*, # Mēs izbraucām uz Enguri medībās. Kuteris izbrauc zvejā. Trupa izbrauca viesizrādēs uz vairākām Eirōpas valstīm. Svētku priekšvakarā es izbraucu uz laukiem. Vasaras svētdienās Oši aizvien izbrauca uz Ķīšezeru. Un tagad biju izbraucis arī Rīgu, piedzīvojis tik daudz.. Viņš ir izbraucis visu krāsu jūras – Melno, Balto, Sarkano, Dzeltēno – kādas vien pazīst ģeogrāfija. Apbraucot Latvijas jūras piekrasti, viņš iepazīnās ar paskarbajiem, bet sirsnīgajiem zvejniekiem gan Pāvilstā, gan Ainažos. Mēs ar laivām nobraucām līdz upes ietekai.

izbraukt, *uzsākt braucienu*, # Apbedīšana bija nolikta četros, tātd no mājām jāizbrauc pustrījos. Viņš paziņoja, ka izbrauks parīt agri no rīta.

aizbraukt / aizvirzīties, *pārvietoties promvirzienā*, # Kāzinieki aizbrauca sapušķotiem zirgiem un zvaniem pie ilksīm. Puisēns pa logu noskatījās, kā laiva aizbrauc selgā. Automašīnu straume aizvirzās Rīgas virzienā.

atbraukt, *braukšus ierasties šurp*, # Esam šurp atbraukuši ciemos pie radiem.

atvirzīties, *virzīties atpakaļ*, # Zirgs satrūkās un kāpās atpakaļ, bet rati atvirzoties sagriezās šķērsām ceļam.

atpakaļgaita / atpakaļgājiens, *L., pārvietošanās atpakaļvirzienā*, # Tukšais vilciens lēni virzījās atpakaļgaitā uz rezerves sliedēm. No sētas varējām izbraukt tikai atpakaļgājienā.

iebraukt / ievirzīties / ieiet / ienākt, *virzīties kur iekšā*, # Pusnaktī mašīna iebrāuca Cēsīs. Puisis sēdās laivā un iebrāuca ezerā. Drīz kuģis iebrāuks ostā. Kuģis nolaistām burām ievirzījās ostā. Lidmašīna ievirzījās gaisa gaitenī. Mūsu kuģis pirmais iegāja Barenburgas ostā pēc oglēm. Caur Daugavas grīvu jūrā iegāja Rīgas jūrskolas trīsmastu burinieks „Delfīns”. Raķetes pēdējā pakāpe iegāja paredzētajā kustības trajektoriņā. Autómātiskā stacija „Venēra-4” iegāja Venēras atmósferā. Karam beidzoties, Dakāras ostā atkal ienāca tūristu kuģi. Vilciens Liepājā ienāk astoņos no rīta.

izbraukt / izvirzīties / iziet / iznākt, *virzīties no kurienes ārā*, # Izbraukuši ar jauno bērni uz lielceļa, laidām tā, ka vējš gar ausīm svilpoja. Autō beidzot no lauku ceļa izvirzījās uz šosejas. Kuģis izgāja jūrā. Dāvis un Eidis bija izgājuši selgā airu laivā. Vilciens no gala stacijas ir jau izgājis. No autōostas ik stundu uz visām pusēm iziet autōbusi. Drīzumā 500 līdz 5500 kilōmetru trasēs izies mōderna lidmašīna. Nupat lidmašīna iziet cauri mākoņiem. Ik reizi, kad ar kuģi izeju cauri Irbes šaurumam, pārdzīvoju kaut ko līdzīgu šķiršanās skumjām. Autōbusam no galapunkta jābūt iznākušam. Stiprais krasta vējš neļauj buru zvejlai vām iznākt no jūras krastā.

nobraukt / pabraukt / garāmbraukt / paiet, *braukt garām kam*, # Svētdien gar Pakalnu logiem nobrauca kāzinieku rinda. No krogus puses mums pabrauca garām kāds kaimiņu saimnieks. Garenais mākonītis kļuva skaidrāks un vairs nebija ko šaubīties, ka tas cēlās no garāmbraucoša tvaikoņa. Kuģis jau pagājis garām Bolderājai un šķērsojis jūras vārtus.

nobraukt, *braukt lejā, lejup*, # Ar trōšu dzelzceļu un liftu mēs nobraucam dziļi krāterī.

novirzīties, *virzīties nost (no līdzšinējā ceļa, virziena)*, # Kuģis novirzās no iepriekšējā kursa. Mašīna novirzās pa labi.

apbraukt / apvirzīties, *virzīties kam apkārt*, # Šis ceļa posms ir slēgts, tas jāapbrauc pa apbraucamo ceļu. Laiva apvirzās ap visu salu, bet neatrod vietu, kur varētu piestāt pie krasta.

piebraukt / pievirzīties / pienākt, *virzīties kam klāt, tuvāk*, # Pie kiōska ar divriteni piebrauca pusaudzis un nopirka papirōsus. Tur ostā piebraucot kuģi no tālām zemēm. Autómōbīlis pievirzās pie ceļa apmales. Ostā pienāk kuģis. Kad tramvajs pienāk gala piestātnē, dispečers pieraksta tā numuru un pienākšanas laiku. Vakar pēc tīklu izņemšanas visu dienu bijām ceļā un tikai vienos naktī pienācām pie bāzes kuģa.

pārbraukt / pārvirzīties / pāriet / pārcelties, *virzīties kam pāri*, # Viņa pārbrauca ar slēpēm pāri klajumam. Pārbraukuši ezerā galu, mēs izkāpām staignā krastā. Plosti jau pārvirzījušies uz otru upes krastu. Svīlpdams tiltam pāriet pēdējais vakara vilciens. Nākamajā dienā mēs pāriesim ekvatoru, tāpēc uz kuģa jūtama savāda rosišanās. Pār upi pārcelsimies ar prāmi. Partizāni ar laivām pārcēlās pāri Usmas ezeram.

pārbraukt, *braukšus atgriezties mājās*, # Kad pārbraukšu no jūras, mēs vēl noteikti satiksīmes.

uzbraukt / uzvirzīties, *pavirzīties augšup; virzīties virsū virs kā*, # Uzbraucām ar liftu Pēterbaznīcas tornī. Lietus tā izmērcējis zemi, ka uz daža laba lauka pat kāju nevarēja spert, kur nu vēl ar kōmbainu uzbraukt. Lidmōdelis uzvirzījies līdz koku galotnēm. Mašīna no sānceļa uzvirzās uz šosejas.

veikt, *veic, veica, / nocelot*, *2. kōnj., pārvietoties noteiktā ceļa garumā*, # Pasta karietes ceļu no Bristōles līdz Lōndōnai veica 16 stundās. Pagājušajā vasarā mākslinieks gleznojot nocelojis ar velōsipēdu vairāk nekā 2600 km.

braukāt, *2. kōnj., R. n., vairākkārt braukt*, # No salas uz piekrasti un atpakaļ braukāja mōtōrlaivas ar ekskursantiem.

pabraukāt / pabraukāties / pabraukties, *mazliet, šad un tad braukāt*, # Žēl, ka pameti spōrtu – vismaz bijī slavēns un pabraukāji pa pasauli. Nākošajā dienā aizgāju uzaicināt Ilgu pabraukāties ar laivu. Gribu vēl pabraukties pa jūrām, redzēt pasauli. Nāc, pabrauksīmes liftā!

izbraukāties, *ilgāku laiku, daudz braukāt*, # Mótōrlaiva izbraukājās pa Daugavu krustu šķērsu, bet bez panākumiem.

nobraukāt, *braukājot veikt kādu attālumu*, # Sākumā ar mótōrlaivu nobraukāju lielus attālumus.

brauciens / braukums, L., # Aizraujošs bija brauciens pa jūru ar skaisto, kómfórtablu kuģi. Tas ir viens no tālākajiem zvejas kvadrātiem, savu sešu stundu braucienā no Ventspils.

izbrauciens, L., *brauciens ārpus dzīvesvietas galvenokārt atpūtas, izklaides nolūkā*, # Pirms semināra bija noorganizēts izbrauciens jūrā. Vasarā piónieri piedalījās tūrisma izbraucienos pa Dónavu.

nobrauciens, L., *brauciens lejup*, # Starptautiskais nobrauciens pa Dónavu ir Eirōpā plašākais ūdensspórta sarīkojums.

pārbrauciens, L., *noteikta attālumā pārvarēšana braukšus*, # Pavasaris atnāca bez lielām vētrām, bagāts ar zivīm, un bieži sagadījās tā, ka pārbraucieni līdz zvejas vietai un atpakaļ kļuva par vīru vienīgo atpūtu.

piebrauciens, L., *brauciens kam klāt*, # Kuģīša piebrauciens pietātnēi notiek lēni un uzmanīgi.

tālbrauciens, L., *brauciens ar kuģi tālāk par piekrastes zōnu*.

gaita / pārgājiens / ceļš, L., # Sākot braukt, autōbuss mazliet salēcās, tad izlīdzināja gaitu un izbrauca pa rūpnīcas vārtiem uz ielas. Laivai bija sekla pelde un viegla gaita. Liels, bet vieglu gaitu, kluss Aši aizslīd trōlejbus (P.Sils). Kómbains vienmērīgā gaitā slīdēja cieši gar nenoplautās labības malu. Vilciens arvien straujāk uzņēma gaitu, līdz iet jau pilnā ātrumā. Kuģis samazināja gaitu. Pilnā gaitā elektriskais vilciens trauc pāri Lielupes tiltam. Dūmu un garaiņu mutuļus laukā grūzdama / pūzdama, lókómótīve uzņēma gaitu. Pārgājiēnā karaflótes jūrnieki apliecināja, ka ne velti viņus dēvē par izciliem hidrōakustiķiem. Pēc pusstundas lidmašīna jau būs ceļā uz Frankfurti.

atceļš, L., *brauciens uz iepriekšējo vietu*, # Ilmārs atgriezās ostā, kad kuģis devās atceļā.

pusgaita, L., *pārvietošanās ar nepilnu ātrumu*, # Lai nesadurtos ar pretīm nākošiem kuģiem, mēs ejam ar pusgaitu un ik pēc brīža dodam miglas signālus. Kuģis tiek izvadīts no dreifa un turēts pusgaitā pret vilni.

LĪGOT, 2. kónj., R. v., *šūpīgi kurb virzīties*, # Līgo laiva uz ūdeņa Uz arāja meitiņām.. (T. dz.) Es skaistu sapņu tā kā laivas līgots, Tā laiva dziedot iet.. (J.Rainis). Siena v̄ezumi līgo uz šķūņiem.

aizlīgot / aizlīgoties, *līgot promvirzienā*, # No tūrumiem uz sētām aizlīgo labības v̄ezumi. Pa ceļu aizlīgojas siena v̄ezums.

atlīgot / atlīgoties, *līgot šurpvirzienā*, # Augsti siena v̄ezumi cits pēc cita atlīgo / atlīgojas mājup no pļavām.

ielīgot / ielīgoties, *līgot kurb iekšā*, # Drīz pēc tam pagalmā ielīgoja vairāki v̄ezumi. Ar airi viņš pabīdīja sānis meža vīnogulāju stīgas, un laiva ielīgojās tumšajā grótā.

izlīgot / izlīgoties, *līgot laukā no kurienes*, # V̄ezums no pļavas izlīgo / izlīgojas uz ceļa.

nolīgot / nolīgoties, *līgot lejup; līgot garām* # V̄ezums nolīgojās lejā pa nogāzi. Viņiem garām nolīgoja siena v̄ezums.

pārlīgot, *līgot kam pāri*, # Nelielajām krācēm laivas pārlīgo pāri itin viegli. Šóferis piesardzīgi vadīja mašīnu ar trešo ātrumu, lēnām pārlīgodams pāri bedrēm un grambām. Strauji bremsēju, jo aiz pagrieziena negaidīti pāri ceļam pārlīgoja zirga pajūgs.

pielīgot, *līgodams pietuvoties*, # Pēcpusdienā pie kūts gāzelēdamies pielīgo smagi piekrauts v̄ezums.

uzlīgot, *līgot augšup*, # Viņš noskatās, kā v̄ezums uzlīgo kalnā.

STARTĒT, 2. kónj., R. v., *uzsākt virzību*, # No tuvākā lidlauka izlūklidojumam startēja lidmašīna. 1959. gada 2. janvāra vakarā sekmīgi startēja pirmā padomju kósmiskā raķete. Mašīna startēja – lēnā gaitā pārbrauca ielu krustojumu, slīdēja garām veikalu apgaismotiem skatlogiem. Sacensībās vienlaicīgi startē 15 – 25 laivas – vajadzīga meistarība un vēss prāts, lai tādā burzmā prastu izrauties.

starts, L., # Patiešām mulsinoša ir šī lidmašīnas drebēšana un raustīšanās startā.

RAUTIES, raujas, rāvās, R. v., *strauji uzsākt virzīties*, # Šóferis piedeva gāzi, un mašīna strauji rāvās uz priekšu.

atrauties, *strauji atvirzīties vai attālināties*, # Mótōrlaiva atraujas no krasta un dodas maluzvejnieku virzienā.

izrauties, ar *piepūli un strauji izklūt laukā no kurienes*, # Traktors izraujas no kūdrāja vagas un *uzņem* gaitu.

rāviens / izrāviens, L., # Autō straujā rāvienā *uzņēma* gaitu. Riteņbraucējam jāprot sākt izrāvienu jebkurā pedāļu stāvoklī.

SATIKSME, L., *pārvietņu un gājēju pārvietošanās*, # Pilsētas galvenajā ielā cauru dienu ir dzīva satiksme. 1947. gadā Rīgā atklāja trólejbussu satiksmi. Tika atklāta satiksme pa jauno tiltu, kurš pāri trim salām savieno Daugavas krastus. Lidmašīna kļuvusi par vienu no iecienītākajiem satiksmes līdzekļiem.

tuvsatiksme, L., *satiksme starp nosacīti tuvām vietām*, # Rīgas – Baldones autōbusu maršruts skaitās *piepilsētas*, tātad tuvsatiksmes maršruts.

tālsatiksme, L., *satiksme starp tālām vietām*, # Starppilsētu autōbusi skaitās tālsatiksmes autōbusi. Tālsatiksmes vilcieni šķērso valstu robežas.

REISS / reids, L., *brauciens noteiktā nolūkā* # Autōbusa šoferis viņu *ievēroja* jau pašā pirmajā reisā, tiklīdz sāka braukt pa maršrutu Raudava – Ošupils. Magadanas lidostā kopā ar kōlēģi gaidījām savu reisu, bet, tā kā lija lietus, reisu atkal un atkal atlika. Traktōri – spēcīgi, kravas – niecīgas, dažus reisos izbrauc, un tas ir viss dienas darbs. Sēstamies autōbusos – vispirms mazs reids pa gōtiskām celtnēm pārbagāto Rōterdamas pilsētu un tad dodamies ārpus tās.

KURSĒT, 2. kōnj., R. v., *veikt regulārus braucienus – reisos pa noteiktu maršrutu*, # No Rīgas uz Ventspili ir sācis kursēt dīzelvilciens. Mācību kuģis kursēja pa Rīgas jūras līci un Baltijas jūru. Krastā drūzmējās daudz ļaužu, gaidīdami mōtōrlaivas, kuras nepārtraukti kursēja uz Zilo salu un atpakaļ. Autōbusi bieži vien kursē pustukši, bet tādi braucieni nav rentabli.

MANEVRĒT / lavierēt, 2. kōnj., R. v., *virzoties bieži mainīt virzienu*, # Autōbuss uzmanīgi manevrēja pa šauru joslu starp simtiem ielas malā novietoto vieglo mašīnu. Tvaikonītis lēnām atpēd no krasta, brīdi manevrē uz priekšu un atpakaļ, tad apgriežas un pa šauru spraugu slīd uz jūru. Jahtas un mōtōrlaivas slīd gan uz vienu, gan otru pusi, veikli manevrēdamas airu laivu nīrbīgajā barā. Mūsu kuģis visu dienu lavierēja starp peldošiem leduskalniem. Šoferis, cieši satvēris stūri, lavierēja starp peļķēm. Ceļā no Klaipēdas uz Rīgu, kad pirmo reizi nevajadzēja lavierēt, jahtas sasniedza vislielāko ātrumu.

izmanevrēt / izlavierēt, pbg., # Pašizgāzējs izmanevrē uz šaurā ceļa, lai izmainītos ar pretimbraucošo mašīnu. Velkot laukā no cīrsmas baļķus, traktōram nākas izmanevrēt starp daudzajiem cēlmiem. Neaizmirstams ir kuģojums no atklātās jūras līdz Stōkhōlmai pa šērām ar daudzajām klinšainajām saliņām, kad reizēm grūti pateikt, pa kuru pusi kuģis izlavierēs starp tām.

manevrs, L., # Iedarbinājis mōtōru, stūresvīrs vadīja laivu atpakaļgājienā prom no jahtas, tad ar strauju manevru apgriezta apkārt un virzīja uz krasta pusi. Nokļūšana *Sōjuz* kuģa orbītas plaknē atviegļina *Apōllō* kuģim tuvināšanās manevrus.

virāža, L., *brauktņa pagrieziens ar sānsveri; pilōtāžas figūra – lidojums ar sānsveri pa aploci hōrizontālā plaknē*, # Autōbuss veica kārtējo virāžu gar stāvu klīns sienu. Reaktīvā lidmašīna izpilda virāžu apkārt mūsu zvejas kuģim.

GRIEZT [griēzt], griež, grieza / **griezties**, griežas, griezās, K., *mainīt virzienu*, # Viņš satika tēvu, kad tas jau grieza zirgu no pagalma laukā uz ceļu. Viņi iedarbina mōtōru un griež laivu atpakaļ uz pilsētu. Stūrmanis visu nakti griež kuģa pīķi pret vilni, lai sabangotie ūdeņi kuģi neapgāztu. Tie, kuri brauca pa čīkstu, visi griezās uz Andžēnu sētu. Priekšējā mašīna rāda, ka griezīsies pa kreisi.

pagriezties / nogriezties / nogriezt / sagriezt, pbg., # Autōbuss no bedrainās šosejas pagriežas pa labi uz vēl bedraināku zemesceļu. Autómōbīlis nogriežas šķērsielā. Braucēji nogriezās no šosejas pa labi. Pretimbraucošais pajūgs nogriež pa labi Dūmiņu ceļā. Pēc kādas stundas brauciena mašīna nogriež no šosejas un aiz tās sāk vērties balts putekļu mākonis. Baldiņu māte nogrieza zirgu sānceļā, pa kuru bija tuvāk mājai. Kad tēvocis nogrieza mašīnu no asfalta uz zemesceļa, aiz tās sāka vērties balti putekļu vāli. Mācītāja pajūgs nogriež no baznīcas ceļa uz kapsētu. Tanka vadītājs pēkšņi sagrieza mašīnu sānis.

uzgriezties / uzgriezt, *pagriezties, parasti no mazāka ceļa uz lielāku*, # Autōbuss uzgriezās uz Vidzemes šosejas. Viņš uzgrieza mašīnu uz šosejas ar to atviegļojuma sajūtu, ko pazīst katrs šoferis, izklūstot no dubļaina ceļa uz asfalta. Vīri iekāpa seglos un uzgrieza mūļus uz akmeņainās takas.

izgriezt / izgriezties, *pagriezties ceļu krustojumā*, # Mašīna izgriež uz šosejas un *uzņem* ātrumu. Mašīna izgriezās no šķērsielas. Mašīna izgriežas uz Brīvības ielas un dodas Juglas virzienā.

pagrieziens, L., # Viena lidmašīna taisīja pagriezienu gaisā un traucās šurp. Strauji pagriezieni, izrāvienī un bremžu kaucieni pavada ikvienu Ozolnieka autobraucieni.

LĪKUMOT / līkločot, 2. kónj. R. v., *pārvietoties ar biežiem pagriezieniem sāņus*, # Kamanas nāca pāri atmatai, likumodamas ap kupenām. Mazs autobusiņš drēbēdams līkločo pa Ķemeru ieliņām.

izlīkumot, pbg., # Cenšoties izlīkumot starp lielākajām ceļa bedrēm, mašīnas brauc kā piedzērušās.

aplaist / izlaist / izmest līkumu (loku), pbg., # Lielmanis aplaida pa pagalmu riņķi un izbrauca alejā. Jauno zirgu iejūdzta kamanās un izlaida krietnu līkumu, lai zirgs izskrienas. Ar lūpām parkškinādams kā īsts autō, Jānītis ar savu trīsriteni izlaiž pa gludajām ietvēm slaidu loku. Viņam nagi niez izlaist ar traktōru kādu riņķi. Reiz, braucot pa Vidzemes šoseju, man iegribējās izmest līkumu caur Siguldu. Tuvojoties Mellakōres grīvai, esam spiesti vispirms izmest loku ōkeānā un tikai tad tuvoties krastam.

RIŅĶOT, 2. kónj., R. v., *virzīties pa aploci, elipsi vai citādām (ne)regulārām liektām trajektōrijām*, # Ap lidmašīnu kā velkoņi ap ōkeāna kuģiem riņķoja bagāžas rati, pašbraucēji trapi. Tādā miglā mōtōrlaiva bez liela riska tikt pamanītai varēja riņķot Roņu salas rajonā. Viena lidmašīna riņķoja tieši virs rudzu lauka.

apriņķot, pbg., *riņķot kam apkārt*, # Apriņķojusi ap Mēnesi, kōsmiskā raķete atkal tuvojās Zemei.

ŠĶĒRSOT / krustot, 2. kónj., R. v., *virzīties šķērsu kādam ceļam, virzienam*, # Kuģis jau atstājis Daugavu, šķērsojis jūras vārtus. Autō nekur nenogriezās, bet lēnā gaitā krustoja Brīvības ielu.

TUVOTIES, 2. kónj., R. v., *pievirzīties tuvāk*, # Lidmašīna tuvojas zemei. Pieturai tuvojās autōbuss, spilgti zilganbalts uz meža fōna.

ATTĀLINĀTIES, 3. kónj., R. v., *atvirzīties tālāk*, # Laiva lēnām attālinās no krasta.

MALDĪTIES, 3. kónj., R. v., *pārvietoties dažādos virzienos, meklējot pareizo ceļu*, # Uznākusi migla, un ceļotāji maldījušies vairākas dienas pa ūdeņiem, līdz piestājuši nepazīstamā krastā. Svešā apvidū ar izvērstu ceļu tīklu maldīties iznāk diezgan bieži.

apmaldīties / nomaldīties / aizmaldīties, pbg., # Nogriezusies no šosejas, mašīna naktī un putenī mazajos lauku ceļos bija apmaldījusies. Laivai tikai kļūme mōtōrā, bet no kursa nomaldījušies neesam. Tumsā un miglā laiva aizmaldījās aizvien tālāk nezināmā plašumā.

izmaldīties, *ilgāku laiku, daudz maldīties*, # Iebraucām mežā sēņot un apmaldījāmies, un izmaldījāmies pa visādiem meža ceļiem līdz pašam vakaram.

LAUZTIES, lauzas, lauzās / **spraukties**, spraucas, spraucās, R. n., *virzīties, tikt virzītam, ar piepūli paverot sev ceļu*, # Mašīnas ar pūlēm lauzās cauri savilktajām sniega kupenām. Mūsu kuģis šaurajā līcī spraucās starp ledus gabaliem.

izlauzties / izkulties, pbg., *lauzties laukā no kurienes vai cauri kam*, # Zvejnieki mocījās vai stundu, pūlēdamies izlauzties selgā, taču sēkļu joslai pāri tikt neizdevās. Kā džōnkai izdevās izkulties cauri sēklajai tērcītei, vēl tagad nesaprotu.

pārlauzties, *lauzties pāri kam*, # Ja kāds tanks pārlaužas pāri tiltam, tad tas tiek sagaidīts ar degmaisījuma pudelēm un granātām.

STEIGTIES, steidzas, steidzās / **traukties**, traucas, traucās / **traukt**, trauc, trauca / **triekties**, triecas, triecās / **šauties**, šaujas, šāvās / **dzīties**, dzenas, dzinās / **pucēt**, 2. kónj., R. v., *strauji doties*, # Kā čūska milzīga pa valni vilciens lokās.. Bez paguršanas viņš uz priekšu šņākdams steidzas (V.Plūdōnis). Tramvajs skrēja, tramvajs steidzās, un šajā steigā it kā atbalsojās pilsētas ritms. Vilciens traucas cauri laukiem un mežiem. Pa laukuma asfaltu, riepām švīkstot, traucās sacīkšu autōmašīnas. Laiva ieslīd Vitrupes ūdeņos un traucas uz jūras pusi. Vilciens trauca atkal tālāk. Viņš ir arī pa tundru suņu pajūgā traucis. Divi limuzīni triecās iekšā klusajā māju ceļā, saceļot aiz sevis putekļu mākonī. Šaujas straujas mōtōrlaivas, pie vilņiem tikko skardamās (M.Čaklais). Līdz turienei ir pussimt kilōmetru – kas nu ies tādu gaisa gabalu dzīties! Tēvocis atļāva man vadīt mašīnu līdz pašai pilsētai – no rītiem autōinspektōru uz ceļiem neesot, var pucēt droši.

aizsteigties / aiztraukt / aiztraukties / aizšauties, pbg., *steigties promvirzienā*, # Pa gludo asfaltu naski aizsteidzas gaišzils mōtōrōllers. Pa galveno ielu, sniegu šķiezdams, aiztrauca divjūgs. Raķete aiztrauc kōsmōsā. Sanitārā mašīna, spalgam signālam skanot, aiztraucas uz tuvāko slimmīcu. Mūsu pajūgu panāk cits pajūgs un aizšaujas garām kā bulta.

ietraukt / ietraukties / ietriekties, *strauji doties kurp iekšā*, # Gala stacijā vilciens ietrauca agri no rīta. Ietraucas vilciens tunelī tumšā.. (J.Sudrabkalns). Brīžam liekas, ka nupat, nupat plosts ietrieksies pretējā krastā.

iztraukt / iztraukties, *strauji doties laukā no kurienes vai cauri kam*, # Pēc pārdesmit minūtēm autobuss iztrauc / iztraucas laukā no pilsētas.

notraukt, *strauji doties kurp lejā vai garām kam*, # Mašīna nepieturēdama notrauca garām, tikai tās saceltais gaisa vilnis notrauca man gar seju un sajauca matus.

pietraukt / pietraukties, *straujā gaitā pietuvoties*, # Drīz vien pie degošās mājas pietrauca / pietraucās divas ugunsdzēsēju mašīnas.

uztriekties, *straujā gaitā doties kurp augšā vai kam virsū*, # Traktors no lauka uztriecas šķērsām pāri blakusceļam un ar pieclemešu arklu pārar to pušu. Viņš nepaguva atlēkt malā, kad smagais pajūgs uztriecās viņam virsū. Pie Francijas krastiem kāds angļu kuģis uztriecās klintij.

pārtraukties / pārtriekties, *strauji virzīties kam pāri*, # Autō pārtraucās pāri krustojumam pie sarkanās uguns. Sacīkšu braucēji pārtriecās pāri dubļu peļķēm, ka pašķīda vien uz visām pusēm.

SKRIET, skrien / skrej, skrēja / **laist**, laiž, laida **lidot**, 2. kónj., R. v. un R. n., *steigšus braukt (sarunvalodā)*, # Saimnieks teica, lai jūdz salni ratos un skrien uz staciju pēc Rimšu Tijas. Pusnaktī daudzi trólejbusi jau skrēja naktsguļā uz depō. Smaga mana oša laiva, Liepu laiva viegli skrien (S.Kaldupe). Izrāvis no šķūņa mōpēdu, uztarkšķinu un laižu uz kaimiņiem. Svētdien mēs brauksim uz noietnēm, – ja gribi, laid līdzi. Mazās tōrpēdlaivas ierindā pa trīs bultas ātrumā lidoja pa viļņiem.

paskriet / paskrieties, pbg., # Mazās ragavas ceļa nošķiebios allaž paskrien sāņus. Mašīnai piemētas niķi – sprauslā, raustās, paskrien gabalu, atkal raustās. Autobuss paskrējās līdz ceļa līkumam un pazuda skatienam.

paskriet, *skriet zem kā, garām kam*, # Lidmašīna paskrien zem mākoņiem un trauc gar piekrasti uz Havanas pusi. Šķindēdams garām paskrēja tramvajs. Cita pēc citas Jankam garām paskrien smagās autōmašīnas.

aizskriet / aizlaist / aizlaisties, *skriet promvirzienā*, # Garām aizskrien vilciens. Vezumu izsviedis, Andrs vairs negaidīja, bet, ratos kājās stāvēdams, aizlaida prom pār ciņiem un dobēm. Apgriezis mōtōciklu, Ōlgerts aizlaižas, solidamies pievakarē vēl piebraukt.

atskriet / atlaist, *skriet šurpvirzienā*, # Kādu vakaru ar riteni atskrēja Pēteris. Piekdienas vakarā viņi ar autobusu atlaiž uz Rūjienu, bet svētdienas vakarā brauc atpakaļ.

ieskriet / ielikties, *skriet kur iekšā*, # Agri no rīta pagalmā ieskrēja melna zirga pajūgs ar zvanu pie ilkss. Mašīna ar sašauto riepu ieskrien grāvī. Vakar pa tumsu ar riteni braucot, ielikos lielā pančkā ka ūdens vien pašķīda.

izskriet / izlidot, *skriet no kurienes laukā vai cauri kam*, # Vilciens vairāk pa mežu vien brauc, tikai rētmis izskrien klajākā vietā. Laiku pa laikam vilciens izskrien cauri īsākam vai garākam tunelim. Tramvajs jau izskrējis cauri pusei Rīgas, drīz būs arī mana pietura. No ceļa līkuma izlido trijjuģ.

noskriet, *skriet kur lejā, kam garām, no kurienes nost; skriet kādu laikposmu vai attālumu*, # Pa pauguraino reljefu braucot, mašīna pa vienu nogāzi noskrien lejā, pa citu atkal dodas augšā. Tramvajs pagriezienā noskrēja no sliedēm. Autobuss jau stundu noskrējis, tātad esam gandrīz pusceļā. Autō jau noskrējis garām vairākām viensētām.

noskriet, *apsteigt ātrumā*, # Ar velōsipēdu var pat līnijdrōšku noskriet. Vilcieni traucās aizgūtnēm, it kā viens otru noskriet cenšoties. Pa ielu, noskrienot visus citus satiksmes līdzekļus, traucas ātrās palīdzības mašīna.

pārskriet, *skriet kam pāri*, # Pār tiltu pārskrien mōtōcikls.

uzskriet, *skriet virsū kam*, # Kara laikā dažs labs kuģis uzskrien mīnai. Liellaiva uzskrēja uz akmeņiem un nogrima. Kuģis bija uzskrējis virsū leduskalnam.

skrējiens, L., # Izlīkumojis no Cēsīm, ekspresis *Vidzeme* uzsāka strauju skrējienu pa Pleskavas šoseju.

ieskrējiens, L., *kustība no kāda stāvokļa līdz vajadzīgā ātruma sasniegšanai*, # Veikusi garu ieskrējienu, lidmašīna smagnēji pacēlās no lidlauka.

SKRAIDĪT, 3. kónj. / **skraidelet**, 2. kónj., R. v., *daudzkārt skriet*, # Visu laiku garām skraida velkoņi un ātrlaivas. Pa piekrastes šoseju skraidelēja spilgti krāsoti autōmōbīli.

JOŅOT, 2. kónj. / **nesties**, *ņēsas, nesās* / **drāzt**, *drāž, drāza* / **bēgt**, *bēg, bēga*, R. n., *ātri pārvietoties*, # Vilciens joņoja, atstādams aiz sevis staciju pēc stacijas. Autō joņo pa gludo ceļu lielā ātrumā. Pa koka bruģi, zirgiem sprauslojot, *ņēsas* ormaņu pajūgi. Kā parasti tad, kad nekur nav jāsteidzas, autōbuss *ņēsas* kā plēsts. Vilciens apstājās Baltežera stacijā, tad atkal *ņēsas* uz priekšu.. Lidmašīnas *ņēsas* zemu, ap simt metru augstumā. Viņš *ņēsen* nopircis mašīnu un nu drāž pa visiem sīkākiem ceļiem, kur neparādās autōinspekcija. Un citi tanki nobīstas, Griež atpakaļ un bēg (P.Sils).

pajoņot, pbg., # Kad vilciens pajoņojis garām, pārbrauktuves aizšķērsis ceļas uz augšu.

aizjoņot / **aizbrāzties** / **aizdrāzt** / **aizdrāzties**, *joņot promvirzienā*, # Iedārdas mōtōri, un braucēji aizjoņo. Saceltdams putekļu mākonī, pa ceļu garām aizbrāžas autō. Viss pulks kungu un mednieku aizdrāza, ka noputēja vien. Saliecies kā jautājuma zīme, garām aizdrāzās riteņbraucējs. Mašīna aizdrāzās līdz ielas stūrim un strauji iegriezās pa labi.

atjoņot / **atbrāzties** / **atdrāzt** / **atdrāzties**, *joņot šurpvirzienā*, # Viņš atjoņoja ar divriteni pēdējā brīdī. Uz lauku atbrāzās brigadieris uz mōtōcikla. Viņš vakar atdrāza pie mums ar mōpēdu. Drīz uz notikuma vietu atdrāzās drežina ar remōntniekiem.

iejoņot / **iedrāzties**, *joņot kurp iekšā*, # Slimnīcas pagalmā iejoņo ātrās palīdzības mašīna. Rīta agrumā mūsu vilciens iedrāzās un piestāja Tulūzas stacijā.

izjoņot / **izdrāzties**, *joņot laukā no kurienes vai cauri kam*, # No ceļa līkuma mums pretim izjoņo mōtōcikls. Vilciens pilsētā izjoņo cauri vairākiem viaduktiem. Viņiem aiz muguras no meža izdrāzās autōbuss un, putekļu mākoņa pavadīts, pēc brīža panāca ceļiniekus. Vilciens izdrāžas cauri pagaram tunelim. Cauri Dziedruciemam izdrāzās vairāki pajūgi ar ragavās krustām šķērsām saklupušiem medniekiem.

nojoņot, *joņot kurp lejā vai garām kam; ātrā gaitā veikt kādu attālumu*, # Mōtōcikls nojoņo gar pašu grāvi. Sēžamies atkal uz divriteņiem un nojoņojam nākamās desmit kilōmetrus.

pārjoņot / **pārbrāzt** / **pārbrāzties** / **pārdrāzties**, *joņot kurp pāri*, # Pāri mūsu galvām pārjoņoja lidmašīna. Mašīna pārjoņoja pāri pārbrauktuvei un lielā ātrumā aiztraucās pa Buļļu ielu. Pār tiltu pārbrāza mōtōcikls. Ar spalgu rēkoņu zemu pārbrāžas pāri divas lidmašīnas. Pēkšņi pāri mežam, gandrīz skarot priežu galotnes, pārdrāzās vācu lidmašīna un nobēra ložu kārtu.

piejoņot / **piebrāzties** / **pieidrāzties**, *joņot kam klāt*, # Autō piejoņo pie stacijas. Sirēnām kaucot, pie degošās mājas piebrāzās divas ugunsdzēsēju mašīnas. Vēl *ņēsam* visu izrunājuši, kad pie stacijas pieidrāžas vilciens un man jākāpj iekšā.

uzjoņot / **uzbrāzties** / **uzdrāzties** / **uznesties**, *joņot kurp augšā vai virsū uz kā*, # Viņš uzjoņoja ar mōtōciklu kalnā līdz pašai virsotnei. Nespēdams novaldīt zirgu, viņš gandrīz auļiem uzbrāzās uz ceļtuves. Kalniņā uzdrāzās pajūgs ar putās nodzītu zirgu. Straujā griezienā Ilze ar mōtōciklu uzdrāzās uz ielas un traucās laukā no Plūdciema. Jābūt veiklam un apķērīgam, lai laiva neuznestos virsū zemūdens akmeņiem.

GRŪST, grūž, grūda / **stumt**, stumj, stūma, K., *virzīt pārvietni sev pa priekšu vai prom no sevis*, # Kad zirgs atspēries vilka un abi vīri grūda, iestīgušais vēzums sakustējās uz priekšu. Sakabinot vagonus un veidojot vilciena sastāvu, lōkōmōtīve tos gan *velk*, gan stumj no vienām sliedēm uz citām.

stumties, stumjas, stūmās / **dzīt**, dzēn, dzina, *virzīt pārvietni kopā ar sevi*, # Alma dūšīgi stumjas ar irkli, *vezdama* laivā pāris sasietu aitu. Stūmāmies uz priekšu ar kārtīm, bet, kur krasti bija lēzenāki, vilku laivu virvē iesietu. Nosēdies airos, Pičs ar spēcīgiem vēzieniem dzina laivu uz priekšu.

grūdiens, L., # Tas nav tik vienkārši – palaist bez grūdieniem un pie pieturas tikpat vienmērīgi nobremzēt tramvaju.

pastumt / **padzīt**, -dzen, -dzina, pbg., # Neberiet ķerras pārāk pilnas, citādi nevarēsiet pastumt. Viņš padzina ķerru mazliet uz priekšu.

pagrūsties / **pastumties**, *grūžot pavirzīties*, # Laiva pagrūdās / pastūmās uz priekšu un viņš, zaudējis līdzsvaru, iegāzās piekrastes ūdenī.

atgrūst / **atdzīt**, *grūst šurpvirzienā u. tml.*, # Helēna atgrūda laivu no krasta un sēdās pie airiem. Tikko Uģis atdzen pēdējo vagoneti ar oglēm, ķieģeļceļa sirēna pavēsta nakts maiņas beigās.

atgrūsties / **atstumties**, *atgrūst sevi nost no kā*, # Atrasisjies laivu, ielēcu tajā un atgrūdās ar airi no malas. Makšķernieki atstūmās no krasta un airēja laivu dziļāk ezerā.

atgrūdiens, L., *grūdiens, atsperoties pret ko*, # Atgrūdiens ar airi no krasta, un laiva peld ūdenī.

iestumt / iedzīt, *grūst ko kur iekšā*, # Laivu iestūma ūdenī, un visi sakāpa iekšā. Gvinejieši mums palīdz iestumt niķīgo mašīnu, un mēs braucam atpakaļ uz ostu. Tēvs viens pats iedzina jūrā smago zvejas laivu.

iestumties, *ievirzīt sevi*, # Viņš iebrāuca niedrēs un tad ar airi iestūmās vēl dziļāk.

izstumties, *stumjoties izklūt no kurienes kurp*, # Izstūmusies cauri ašķu un niedru joslai, Helēna sāka airēt.

n ogrūst / nostumt / nodzīt, *grūst lejup, gar zemi vai nost no kā*, # Es nogrūdu ķerru nost no laipas. Laiva ir smaga, nostumt no sēkļa to nav viegli. Beidzot straume nodzen laivu no sēkļa. Nodzīnu ratiņus no ceļa, kur tos laikam bērnī bija atstājuši gandrīz vai pašā vidū.

nostumt / nostumties, *stumt ko kādu ceļa gabalu vai laikposmu*, # Mótocikls pusceļā sabojājās, atlikušo ceļa gabalu līdz mājām nostūmu stumšus. Visu dienu esmu ķerru nostūmies.

nostumties, *nostumt sevi (kopā ar pārvietni)*, # Tikai ar lielām mokām nostūmos no sēkļa.

pārstumt, *grūst ko pāri kam*, # Viņš pārstūma divriteni pāri ceļmalas grāvī un iegāja mežā.

piezīt, *grūžot pietuvināt ko kam*, # Gundars piedzen riču pie ceļa un verdošajā uguns rīklē iemet vairākas lāpštas jaunas barības.

uzstumt / uzdzīt, *uzvirzīt augšā vai virsū kam*, # Ķerras piebēra pusē, jo pilnas uzstumt piekalnē būtu par smagu. Puika saņēma visus spēkus un šoreiz uzdzina rateļus pret stāvo nogāzi bez mātes palīdzības.

GRŪSTĪT / stumdīt, 3. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt grūst*, # Vagoni, cits citu grūstīdami, sekoja suta kumeļam, bet guļošie pasažieri pēc negaidītā grūdienu satrūkās. Preču vagonus stumdīdama, sparīgi tusnī melna, nokvēpusi lókómótīve.

VILKT, *velk, vilka, K., virzīt ko, virzītājam esot priekšgalā virzāmajam; virzīt ko šurp uz savu pusi*, # Tusnija un svilpa lókómótīves, velkot platformas ar balķiem uz kokzāģētavu. Ja mašīnu velk trósē, kulbā nedrīkst atrasties pasažieri.

ievilkt, *vilkt ko kur iekšā*, # Kādu dienu lókómótīve ievilka stacijā trīs platformas.

pārvilkt, *vilkt ko pāri kam*, # Ar lielu piepūli zirgs pārvēlka siena vāzumu pāri liekņai.

uzvilkt, *vilkt kurp virsū vai augšup*, # Traktors uzvilka piekabi uz tūruma. Nācās krietni atsperties, lai uzvilktu ratus ar abiem braucējiem kalna stāvumā, bet mazais zirdziņš turējās godam.

RAUT, *rauj, rāva, K., vilkt, parasti, spēcīgi*, # Lókómótīve rāva vilcienu uz priekšu. „Velk labi,” Uģis ierunājās, norādot uz zirgu, kurš pašreiz dūšīgi rāva vāzumu smilšainā paugurā.

paraut, *pbg.*, # Kad braucējs savicināja pātagu, zirgs strauji parāva ratus.

noraut, *strauji novirzīt ko no kurienes vai garām kam*, # Zirgs norāva ragavas gar pašu grāvja malu.

uzraut, *raut ko augšā vai virsū kam*, # Laivu viņš uzrāva krastā līdz pusei sausumā.

rāviens, L., # Vagons ar spēju rāvienu sakustējās un uzņēma gaitu.

BUKSĒT, 2. kónj., K., *pārvietnīm vilkt tauvā citu pārvietni*, # Ostas akvatōrijā kāds velkonis buksē liellaivu. Sabojājušos mašīnu buksēja prom traktors.

VADĪT, 3. kónj. / **stūrēt**, 2. kónj. / **vest**, *ved, veda* / **braukt**, *brauc, brauca, K., veikt darbības, lai pārvietnīs virzītos vēlamā virzienā*, # Mašīnu Arnolds vadīja pats, lai gan dēls ieteicās, ka varētu iedot pastūrēt viņam. Ierastiem vēzieniem viņš vadīja laivu dziļāk ezerā. Pēteris vadīja pajūgu pa meža ceļu. Emīls agri iemācījās airēt, stūrēt laivu, mest tīklus jūrā. Palielākos viļņos viņi vienkārši neprot jahtu stūrēt. Kāpēc dzīvi vadīt nevar iemācīties tāpat kā stūrēt kuģi? Šoferi saspringti stūrēja savas mašīnas pa aplēdojušo ceļu. Arī viņš vēlas kļūt par kapteini, lai vestu kuģi cauri jūras vārtiem. Ostas velkoņi ved pa Daugavu lielo ókeāna laineri. Alvils atver vārtus un brauc mašīnu iekšā pagalmā.

novadīt / nobraukt / nostūrēt, *pbg.*, # Laivu vajadzēja novadīt pa pašu upītes vidu, lai neaizķertos niedrēs un ašķos. Vagons tika novadīts uz rezerves sliedēm. Pieredzējušais šoferis vēsā mierā novada autobusu gar aizas malu. Ilze pamanīja mantām piekrautu un sāņus nobrauktu smago automašīnu. Vīri, nobraukusi traktorus laukmalē, sildījās pie mótōriem, pīpēja un tērzēja. Mēs gājām gar dzelzceļa sastāviem, nobrauktiem uz rezerves sliedēm. Raunasgala krautuvē sapītos plostus nebija kur turēt, tāpēc tos nobrauca leļpus Raunas ietekas un piesēja gar mūsu krastmalu. Stūrmanītis gudris vīrs, Tas prot laivu nostūrēt (T. dz.). Viss ceļš caur tuksnesi 700 kilometru garumā

ir jānostūrē tikai pa iebrauktām sliedēm. Mótōrlaivu gar klinšaino krastu jānostūrē tā, lai neuztriektos virsū kādai zemūdens klinšu radzei.

aizvadīt / aizstūrēt / aizvest, *vadīt promvirzienā*, # Plosts jau bija aizvadīts / aizstūrēts garām bākai. Mašīna jau ir aizvesta un novietota garāžā.

ievadīt / iestūrēt / ievest / iebraukt, *vadīt kurp iekšā*, # Kapteiņa palīgam uzticēja ievadīt kuģi ostā. Savāda sajūta mani pārņēma ikreiz, kad ievadu lidmašīnu kaujas kursā. Aprēķinātajā trajektōrijā stacija tika ievadīta no mākslīgā Zemes pavadoņa starpōrbītas. Pienākušos plostus iestūrēja attekā, jo baseini jau bija pilni. Viņš bija iestūrējis mašīnu kokā – labi, ka tikai labo spārnuru norāva. Viņš bija lōcis – daudz kuģu ievada ostā un atkal izveda ārā. Viņš ievada mašīnu garāžā. Iebraukusi zirgu iebraucamās vietas sētā, Mirdza vispirms steidzās ar savu saini uz slimmīcu. Viņi iebrauca savas režģainās ragavas pašā eglīšu vidū. Viņš iebrauca mašīnu garāžā.

pārbraukt, *vadīt uz māju*, # Mājās pārbraukti arī ekskavātōri un buldōzeri, kuriem tāpat nepieciešama tehniskā apkope un sīki remōnti.

sabraukt, *iebraukt daudziem, lai novietotu brauktņus*, # Autōmōbīli stāvvietā sabraukti cieši cits pie cita. Visi rati sabraukti nojumē. Pie skolas nama zirgu sabraukts tikpat kā pie sudmalām. Gājiens sasniedza Ōlimpijas spōrta laukumu, kurā tagad bija sabraukti vācu kara rati.

izvadīt / izstūrēt / izvest / izbraukt, *vadīt kurp vai cauri kam*, # Pie tramvaja galapunkta viņš izvadīja mašīnu uz galvenās satiksmes ielas. Inga uzmanīgi izvadīja laivu cauri pirmā sēkļa jomai un tad iedarbināja mōtōru. Tikai pieredzējis braucējs spēj izvadīt mašīnu cauri šīm dubļu lāmām. Viņš izstūrēja laivu cauri piekrastes niedrājam un tad arī laukā no līča. Vakarā mēs izvedām krastā laivu pilnu ar zivīm. Var iznākt tā, ka pļauja būs sākusies, bet daži kōmbaini nebūs izbraukti no darbnīcām. Es izbraucu laivu krastā. Iesēdos ratos un izbraucu pajūgu no pagalma olnīcā. Saimnieks ar cēlu vērienu izbrauca traktōru laukā no nojumes. Izbraucu mašīnu no garāžas un izkāpu, lai aizvērtu durvis.

pārvadīt, *vadīt pāri kam*, # Par spīti uznākušajai vētrai, pilōts tomēr veiksmīgi pārvadīja lidmašīnu pāri Atlantijas ōkeānam.

pievadīt / piestūrēt / piebraukt, *vadot pietuvināt kam*, # Pievadīdams kuģi tīkliem, viņš tik enerģiski ņēmās pa stūras māju, ka vai visu lōgeru gāza apkārt. Agrā rīta stundā Tennis Uрга piestūrēja savu kārbu pie krasta. Zvejnieki tagad dzīvo turīgi, uz darbu turpat vai līdz pašam mulīnam piestūrē ar persōnisko autō. Zemnieki piebrauc ratus pie platās dēļu platformas. Kad mašīna bija piebraukta, es iedomājos arī pati braukt Zentai līdzi.

uzvadīt / uzstūrēt / uzbraukt, *vadīt kurp augšā vai uz kā*, # Nauris uzvada traktōru uz aruma un sāk to kultivēt. Traktōru tajā mālainajā kalnā kaut kā uzstūrēt vēl var, bet ar mašīnu uzbraukt nav ko domāt. Darbnīcā tēvocis uzbrauca mašīnu uz remōntbedres.

VIZINĀTIES, 3. kōnj., R. v., *braukt izklaides, izpriecas nolūkā*, # Vasaras jaukajās dienās iemīlējušies jauni ļaudis gāja vizināties ar laivām. Bērnī vizinās ragutiņās no kalna.

pavizināties / izvizināties, pbg., # Reiz viņa izteica vēlēšanos pavizināties laivā un saplūkt ūdensrozes. Dažkārt iekāpju autōbusā tāpat vien pavizināties, braucēju valodās paklausīties, ceļa ainavās palūkoties. Visiem trim brauciens bija pa prātam – pabūt ļaudīs un kādas desmit verstis izvizināties pa gludo ziemas ceļu.

CEĻOT, 2. kōnj., R. v., *ilgākā laikā pārvarēt nosacīti lielus attālumus*, # Kad rudenī ik pārdienās kaut kur bija tirgus, amatnieki ar saviem vezumiem ceļoja no vienas vietas uz otru.

noceļot, pbg., *ceļot kādu laikposmu, veikt kādu attālumu*, # Pagājušajā vasarā mākslinieks gleznojot noceļojis ar velōsīpēdu ap 2600 kilōmetru.

apceļot, *ceļojot apmeklēt kādu plašāku vietu*, # Netika īstenots nodoms apceļot Kaukāzu, doties ar kuģi lejup pa Vōlgu..

aizceļot, *ceļot promvirzienā*, # Ar tādu jahtu allaž varēja aizceļot uz dienvidu salām.

izceļoties, *ilgāku laiku, daudz ceļot*, # Atvaļinājuma laikā mēs ar divriteņiem izceļojāmies gar visu Kurzemes piekrasti.

ceļojums / ceļš, L., # No kuģa uz kuģi skaļi tiek nodota Magelāna pavēle turpināt ceļojumu. Pēc kādas stundas devāmies atkal ceļā un braucām līdz pat saules rietam.

atpakaļceļš / atceļš, L., *ceļojums atpakaļ uz iepriekšējo vietu*, # Citās pilsētās rūpējas, lai kravas mašīnas, kas šurp ko vedušas, saņemtu kravu arī atpakaļceļam. Kuģim drīz vajadzēja doties atceļā.

VEST, *ved, veda* / **transportēt**, 2. kónj., K., *pārvietot ar pārvietni*, # Rīta agrumā viņš *ved* uz dzirnavām graudus. Kalviciene *veda* sviestu uz Klidziņas tirgu. Nākamajā dienā ar trim zirgiem *vedām* sienu tuvējā pļavas šķūnī. Viss siens ir savests zem jumta. Pārpildītie bēgļu vagoni *veda* uz Petrógradu Jaunā Rīgas teātra aktierus. Slimnieku ar smagu un bīstamu asiņošanu nav *vēlams* transportēt, bet palīdzība jāsniedz uz vietas. Traktōrists transportēja zaļbarību no lauka uz 10 km attālo *fermu*. Šis tvaikonis viens no pirmajiem flōtē sāka transportēt smagsvara kravas.

vediens / **vedums** / **transportējums**, L., # Izkāpusi no ratiem, Alise pateicās par *vedien* / *vedumu*. Slimnieku prom nevarēja *vest*, jo transportējums varēja izraisīt jaunus asins zaudējumus.

pavest, *pbg.*, # Lūkošu, vai kāds nebrauc uz Klaiņu pusi un varbūt var *pavest* vismaz manas paunas. Viņš sajūdz zirgu un *paveda* Pēteri līdz pagasta robežai. Gājējs pagriezās pret braucēju un lūdza *pavest* kādu ceļa gabalu. Kilómetrus pārdesmit līdz pagriezienam viņus *paveda* kāda armijas mašīna.

aizvest / **novest** / **aiztransportēt**, *vest promvirzienā*, # Cietušo *aizveda* uz slimnīcu. Dūmiņš *aizgāja* pēc zirga, *aizveda* maisus mājā un *ieslēdza* piedarbā. Es *piecērtu* mežā *meijas*, *iekrauju* *vezumā*, *aizvedu* mājās, *izgāžu* pie rijas un *braucu* *vēlreiz*. Viņš *saprata*, ka lielā laiva *aizved* viņu no dzimtās pasaules tālu prom. Pa ceļam pie viņiem *piebrauks* cita mašīna un *novēdīs* tieši tur, kur vajadzīgs. Ozolus *sazāgēja* *bluķos*, *novēda* stacijā un *salādēja* vagonos. Kokmateriālus uz pilsētu *aiztransportē* pa dzelzceļu. Automašīnas *aiztransportēs* uz būvvietām jau gatavu akmens smalkni. Bataljōnu ar kuģi *aiztransportēja* uz Krónštati.

aizraut, *aizvest (sarunvalodā)*, # Tev, Jāni, vajadzēs *iemetināt* salni ratos un *aizraut* to *iesala* maišeli tepat uz Rīteriem, lai *samaļ*.

atvest / **attransportēt**, *vest šurpvirzienā*, # Puiši *atveda* no meža četras jaunas egles. Ciemkukulim rīdzinieces *atvedušas* apelsīnus un dažādus saldumus. *Atbrauca* *vecmāmuļa* un *atveda* atpakaļ Kati un Dāvi, kuri no tēva bērēm bija *aizvesti* uz Mežniekiem. Autōbuss *allaž* *atved* *cilvēkus* un citus atkal *aizvizina* prom. Jāpagūst *attransportēt* vismaz pusotra miljōna tōnnu kravas. *Attransportētās* mucas *novietoja* Šerbūras ostas speciālajā joslā.

atraut, *atvest (sarunvalodā)*, # Brālis mani līdz autōbusa pieturai *atrāva* ar mōtōciklu.

ievest, *vest kurp iekšā*, # Govij un aitām siens *saplauts*, *izžāvēts* un *laikus* šķūnī *ievests*. Uzņemšanas nodaļā *ievesta* jauna, gaišmataina meitene. Skolotājs *Viesturs* *izrādījās* nebija *nošauts*, bet *smagi* *ievainots* un *ievests* slimnīcā. Šodien *veikalā* *ieveda* ādas cimds, un *pāris* *stundās* tie jau bija *izpirkti*.

ieraut, *ievest (sarunvalodā)*, # Stepiņš *divus* *vežmeļus* *siena* bija jau *paguvis* *ievest* un šodien, ja tikai *pieturēsies* *laiks*, *varēs* *vēl* *vezumus* *četrus* *piecus* *ieraut*.

izvest, *vest laukā no kurienes vai cauri kam*, # Bija *pēdējais* *laiks* *izvest* tūrumos *mēsļus*, lai *vēl* *pirms* *Jāņiem* *pagūtu* *apart*. *Baļķus* no meža *izved* traktōrs. *Lidmašīna* no *piefrōntes* *izveda* *ievainotos* uz *aizmuguri*. Autōbuss *izved* *ekskursantus* *cauri* *pilsētai*.

izvesties, *kādu laikposmu daudz vest*, # Šodien visu dienu *izvedāmie* *baļķus* no meža.

novest, *vest lejā vai nost no kurienes, vai garām kam*, # *Lejā* no kalna tūristus *novēda* ar autōbusu. Šodien *novēdām* no lauka *pēdējo* *noplauto* *labību*. Autōbuss *ekskursantus* *novēda* *gar* *jauno* *hidróelektrōstaciju*.

pārvest, *aizvest uz citu vietu; atvest mājup; vest pāri kam*, # *Pārvedis* savu *pieticīgo* *iedzīvi* *jaunajā* *miteklī*, *kravāju* *plauktā* *grāmatas*. Viņš *licis* visu *lopbarību* *pārvest* uz *muižu*. Kad *dārznieku* no slimnīcas *pārveda* mājā, viņu *apciemoja* *kaimiņi*. *Siena* *laikā*, no *tirgus* *braucot*, *saimnieks* *pārveda* *jaunu* *strādniecei*. *Kādā* *agrā* *pavasārī* *tēvs* no *tirgus* *pārveda* *divus* *sivēnus*. Viņš *gudroja* par *dāvanām* *mājiniekiem* – *mātei* *pārvedis* *puķainu* *zīda* *lakatu*, bet *Aņai* *sarkanu* *zīda* *blūzi*. *Mōtōrļaiva* *pārved* tūristus *pāri* *ezeram*. *Pārcēlājs* *piesola* mūs *pārvest* *pāri* *Daugavai*. Ir *jāpārved* *pāri* *jūrai* *kaut* vai *visnepieciešamākais*.

pārraut, *pārvest (sarunvalodā)*, # *Siena* *kaudze* uz *salas* *stāvēs* līdz *ziemai*, kad pa *uzsalušo* *ledu* *varēs* *sienu* *pārraut* *mājās*.

pievest, *vest ko kam klāt*, # *Tiem*, kuri *dzīvo* *tālu* no *centra*, *autōveikals* *pieved* *maizi* *klāt*. *Karjerā* *nodarbinātajiem* *ēdienu* *pieved* *klāt* *lielos* *termōsos*. *Jāpieved* *vēl* *pie* *šķūņa* *vakar* *pļavā* *sakrautās* *gubas*. *Vēlkoņi* *pieveda* *pie* *kuģa* ar *trōsēm* *apjotus* *baļķu* *saišķus* *liellaivās*. *Strādnieces* *pieved* un *krauj* *plauktos* *apdedzināšanai* *sagatavoto* *pōrcelānu*.

savest / **pievest** / **sadzīt**, *atvest, piegādāt lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # *Jezupovas* *muižiņā* *saveda* *milzumu* *visādu* *agrāk* *nerēdzētu* *mašīnu*. *Mākonis* *savilkās* *tik* *ātri*, ka visu *izārdīto*

sienu nepaguvām mājās savest. Un tad mums savedīs būvmateriālus, un mūrnieks jau šovasar uzmūrēs mājas pamatus un skursteni. Malka jau savesta visai ziemei. Visa labība savesta šķūņos un gaida kulšanu. Pagalms pievests pilns ar granti. Vietējos kviešus vairāk izmanto lopbarībai, bet maizei graudus pieved no saulainākiem apgabaliem. Līdz siena pļaujas sākumam pagūsīm pievest žagarus un pielauzt celmus sveķmalkai. Pērn uzņēmums izmantoja galvenokārt pievestus izejmateriālus. Ir jau cilvēki, kuri to vien pēti, kāda prece kurā veikalā no jauna pievesta. Zviedri bija daudz pūlējušies, lai nez no kurienes sadzītu šurp baltu smilti mākslīgam liedagam. Visi šie baļķi un akmeņu kaudzes gar dārza zedeņiem – viss tas bija sadzīts mājā pērnajā ziemā. Divās dienās viss saplautais siens bija sadzīts šķūnī un pļava nokopta. No mājā sadzītajiem zariem es darināju nost skujas, kuras mums lietoja par pakaišiem.

pievedums, L., # Tā vietā, lai meklētu barību patstāvīgi, meža dzīvnieki pieraduši uzturēties barotavu tuvumā un gaidīt barības pievedumu. Labības pievedums organizēts tā, ka pie elevātora ik pēc 2 – 3 minūtēm piebrauc mašīna ar graudiem. Latvijas ostas saistīja Krieviju ar aizjūras valstīm, nodrošinot lētu kravu pievedumu.

uzvest, *vest ko kurp augšā vai uz kā*, # Lifts mani uzveda trešajā stāvā. Slēpotājus kalnā uzved pacēlājs. Uz papuves kūtsmēsli vēl nav uzvesti. Liesai augsnei uzved kūdru un kalķi. Strādnieku pulks ar ričām uzveda uz ceļa akmens šķembas. Uz tā kapa būtu jāuzved vezums auglīgākas zemes.

ŠĶŪTĒT, 2. kónj., K., *vest kļaušu kārtā; vest (sarunvalodā)*, # Viņi visu pienu tagad šķūtē uz tirgu. Traktori pukšķēdami šķūtēja no pļavām uz novietnēm siena gubas.

aizšķūtēt / nošķūtēt, pbg., *šķūtēt promvirzienā*, # Pagastvalde izziņoja šķūtniekus aizšķūtēt jaunkareivjus uz pilsētu. Streikotājus arestēšot un kā dumpiniekus aizšķūtēšot uz Bengóri cietumu. Uzsēdināja večo Maldivu zirņu maisu vezumā un nošķūtēja uz Jelgavu.

atšķūtēt, *šķūtēt šurpvirzienā*, # Kas tad šo šķūtēs uz pilsētu, ja pats sevi neatšķūtēs?

šķūtis, L., *vadājumu kļaušas*, # Pienāca ziņa, ka pirmdien jāsūta divzirgu ore šķūtīs – rekrūšu vešanai uz Talsiem. Viņš cenšas sadzīvot ar jauno vācu kārtību – brauc šķūtīs, pilda nodevas, neļec acīs. Pavasarī, zemes darbiem sākoties, tēvu uz divām nedēļām Sarkanā Armija paņēma šķūtīs.

NEST, nes, nesa, *pārvietot, uzturēt virzībā*, # Spārnotā raķete spēš nest tādu pašu kodollādiņu kā stratēģiskā raķete. Katrs no 14 Zemes mākslīgajiem pavadoņiem nes unikālu aparātu.

aiznest, *nest promvirzienā*, # Kósmiskā raķete aiznesa uz Mēnesi vimpeli ar padomju ģerboni. Aizvien tālāk viņu aiznes lidmašīna.

VADĀT, 2. kónj., K., *daudz kur vest*, # Kuteris mūs vadāja pa ostas akvatōriju. Es savu večo rakstāmāšīnu vadāju visur līdzī kā anglis lietussargu uz Sahāras tuksnesi. No ložmetējnīkiem Rūķis dabūja skārda kasetes, kuras bija kaujas ceļos vadātas līdzī rezervei.

pārvadāt, pbg., # Mēs kuģojam pa Kluso okeānu, pārvadādami galvenokārt ogles. Tagad ražu pārvadā nevis sabērtu mašīnās, bet gan kastēs vai kōntēneros. Mazās lidmašīnas pārvadāja daudz kravas. Kara laikā vilcieni pārvadāja tikai karaspēku. Tramvaji, trōlejbusi un autōbusi dienā pilsētā pārvadā līdzī pusotram miljōnam pasažieru.

pārvadājums, L., # Latvijas dzelzceļa un jūras transpōrts veic lielus ekspōrta un impōrta kravu pārvadājumus. Darbs rūpnīcā ir izplānots tā, lai līdzī minimumam samazinātu pārvadājumus uzņēmuma teritōrijā.

tranzītpārvadājums / tranzīts, L., *kravu un pasažieru pārvadājumi caur kādu citu vietu – citu pilsētu, reģiōnu vai valsti*, # Sevišķi veiksmīgi attīstījās tranzītpārvadājumi caur PSRS no Japānas uz Rietumeiropu. Vissavienības darba dalīšanas sistēmā Latvijas republikai ir liels īpatsvars ekspōrta un impōrta kravu tranzītpārvadājumos. Starptautisko tiesību vērtējumā tranzīts ir kādas citas valsts satiksmes ceļu izmantošana kravu vai pasažieru pārvadājumiem uz kādu trešo valsti vai jūras ostu. Maskavā notika sarunas par Irānas kōmerckravu tranzītu caur PSRS teritōriju. Tranzīta pasažieriem izgaidāmās telpas izvietotas stāvu augstāk.

izvadāt, *vadāt uz daudzām vietām*, # Mūsu mašīnas izvadā pārtikas preces pa veikaliem. Naftas pārstrādes rūpnīcas teritōrija ir tik milzīga, ka iekšējā transpōrta vajadzībām rūpnīcai jātur savi autōbusi, ar ko izvadāt strādniekus uz darba vietām. Dienu dienā no trekna māla rūpnīcā gatavoja ķieģēlus, kurus pēc tam vagonos un kuģos izvadāja pa malu malām. Autōbuss izvadā skolniekus uz skolu un mājup.

VIZINĀT, 3. kónj. / **vadāt**, 2. kónj., K., *vadāt ar pārvietņiem cilvēkus*, # Jauna sieviete vizina ratiņos mazuli. Ormaņi klauzīnāja bruģī, vizinot smalkas dāmas un kungus. Tēvocis Kārlis

vizināja mani ar velosipēdu. Veltu viņas tēvs katru pirmdienu vizināja garām mūsu mājām rakstītās kamanās un zvaniņu pie ilks. Viesturs piedāvāja Vizmu izvizināt, bet viņa nevēlējās būt vizināma. Izveicīgu airētāju vadītas, laivas vizināja viesus uz izslavētajām salām. Krišam sēdēt uz bukas un vadāt augstdzimušus kungus arī nebija pārāk grūti. Askólds diez cik labprāt savā automašīnā kaimiņus un paziņas nevadāja.

izvizināt / pavizināt, pbg., # Nelsena kungs izvadāja mūs pa muižas parku un izvizināja ar laivu pa ezeru. Nobalsotā mašīna mani izvizināja cauri Zosnai un tālāk aizveda līdz pat Lipušķiem. Es dažreiz ar riteni uz bagāžnieka pavizināju kaimiņu Zigīti. Krišam bija mótocikls ar blakusvāģi – reizēm viņš ar to pavizināja bērnus.

aizvizināt, *vizināt promvirzienā*, # Mazais autobuss allaž atved cilvēkus un citus atkal aizvizina prom. Kuģītis kārtējo reizi aizvizina pasažierus uz Daugavas pretējo krastu. Berta nesūtīja vis šoferi uz garāžu, bet lika sevi aizvizināt mājās.

atvizināt, *vizināt šurpvirzienā*, # Uz paraugsaimniecību gandrīz vai ik dienas tiek atvizināti tuvi un tāli viesi, pat veselības lauksaimniecības speciālistu un praktiķu delegācijas.

ievizināt, *vizināt kurp iekšā*, # Nupat lidmašīna ievizina Briseles lidostā padomju basketbola meistarkomandu.

novizināt, *vizināt kurp lejā*, # Nepilnā minūtē lifts mani novizina no desmitā stāva uz pirmo.

uzvizināt, *vizināt kurp augšā*, # Augšā kalnā slēpotājus uzvizina pacēlājs.

pārvizināt, *vizināt pāri kam; atvizināt mājup*, # No Skrīveriem uz Jaunjelgavu cilvēkus pārvizina neliels kuģītis. Pašvaldības mikróbusiņš no rītiem skolniekus aizvizina uz skolu un pēcpusdienās pārvizina mājās.

pievizināt, *pievest klāt*, # Pie mūsu mājas ir pietura, tā ka trólejbuss pievizina mani pie pašām durvīm.

IMPÓRTĒT, 2. kónj. / **ievest**, K., *ievest preces no ārvalstīm*, # Irāna no Tadžikistānas plāno impórtēt dzeramo ūdeni līdz pat miljardam kubikmetru gadā. Latvijas kokrūpnieki turpmāk varēs impórtēt apaļkokus no Krievijas par zemākiem tarifiem. Pēc apatīta atradņu atklāšanas Hibīnos PSRS vairs nevajadzēja fósforītus ievest no Marókas. Vīnogas pie mums ieved arī no Móldāvijas. Purva bebra jeb nutrijas dzimtene ir Dienvidamerika, no kurienes tas ievests Eirópā. Latvijas klimatiskajos apstākļos no dienvidiem ievestās bites un to krustojumi parasti pārziemo sliktāk nekā vietējās bites.

ievedums / impórts, L., # Dzelzceļš valsti nodrošina ar degvielas ievēdumu vajadzīgā daudzumā. Grūzija vēlas palielināt piena pródukcijas impórtu no Latvijas. Latvijas Bankas infórmācija liecina, ka preču impórts salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni pieaudzis mazliet straujāk nekā preču ekspórts.

EKSPÓRTĒT, 2. kónj. / **izvest**, K., *izvest preces uz ārvalstīm*, # Rūpnīcas izstrādājumus ekspórtē uz daudzām valstīm. Viena no Gvinejas galvenajām ekspórtprecēm ir banāni, bet bez tam tā ekspórtē dzelzsrūdu un bóksītus. Tagad Rumānija izved darbgaldus uz vairāk nekā 60 valstīm.

izvedums / ekspórts, L., # Mūsu ražojumu izvedums ārpus valsts robežām pieaug. Ekspórts mūsu valstī pašreiz pārsniedz impórtu. Sēklu impórts un ekspórts pārvieto no valsts valstī atsevišķu sugu nezāles.

reekspórtēt, *no ārzemēm ievestas preces izvest tālāk uz citu valsti*, # Ievēzdamā caur Mómabasas ostu no Anglijas, Japānas vai ASV daudz mašīnu, iekārtu un citu rūpniecības ražojumu, Kenija lielu daļu šo preču atkal reekspórtē uz Ugandu un Tanzāniju, gūstot no tā krietnu peļņu.

reekspórts, L., # Hónkónga ir svarīgs reekspórtā centrs.

INTRÓDUCĒT, 2. kónj., K., *ievest ieviešanai augus no citādu dabas apstākļu apgabaliem*, # Vairums Latvijas dārzos kultivēto krāšņumaugu ir intróducēti – ievēsti no citām zemēm. Meksikas ópuncijas intróducēja Spānijā, Alžīrijā un citur.

intródukcija, L., # Daudz tiek darīts citu zemju augu intródukcijā un aklimatizācijā.

IZVEST / aizvest / vest, vgd, veda / **pārvietot / depórtēt**, 2. kónj. / **izsūtīt**, 3. kónj. / K., *apstākļu spiestā vai represīvā veidā vēdot prom, mainīt cilvēku dzīvesvietu*, # 1949. gadā no Latvijas pavisam 1974 preču vagonos izveda 12 987 ģimenes, kopskaitā 42 133 persónas. No Baltijas valstīm aizvēsto vidū latvieši bija 45,9%. Lietuvā cilvēku mednieki vēl neuzdrošinājās tik brīvi savākt kopā un aizvest tik lielu cilvēku skaitu. Vienmuļi klabēdami, pārpildītie bēgļu vagoni veda uz Petrógradu Jaunā Rīgas teātra aktierus. No šīm ģekām, lai tās remóntētu un rekónstruētu, ir jāpārvieto iedzīvotāji uz jauniem dzīvokļiem. Latviešu strēlnieku divīziju pārvietoja nedaudz uz

dienvidiem. Saimniekistabā tagad dzīvoja jaunais Brīviņu kungs, bet Līzbete pārvietota kambarī aiz namiņa. Kopumā legalizējās 3973 partizāni, bet cik no viņiem 1949. gadā tika depórtēti, nav izpētīts. Milzīgajā Eirāzijas kóntinentā krieviem bija daudz telpas, kur izsūtīt okupēto zemju iedzīvotājus.

izvešana / izsūtīšana / depórtācija, L., # No LPSR kómpartijas un kómjaunatnes izvešanā iesaistīja vairākus tūkstošus. Izvešanas īstenošanā iekļāva pavisam 76 212 pērsōnas. Bija ļoti daudzi gadījumi, kad 14. jūnijā latviešu vīriem izdevās izvairīties no izsūtīšanas, bet uz Sibīriju aizveda viņu ģimenes. 1940. gada augustā Rīgā dienēsta darīšanās ieradās čekas ģenerālis I.Serōvs, bēdīgi slavenās pavēles nr. 0011223 par pretpadomju elementu depórtācijas īstenošanu autōrs.

EVAKUĒT, 2. kónj. / **izvest**, -ved, -veda, K., *izvest iedzīvotājus, uzņēumus un citas materiālas vērtības no ienaidnieka vai dabas katastrofās apdraudētas vietas*, # Kādā kaujā viņu smagi ievainoja un evakuēja uz aizmuguri. No Nīlas ūdeņu apdraudētajām vietām tika evakuēti Nūbijas senie mākslas darbi. No 19. jūlija līdz 19. augustam no Rīgas 15 531 vagonā izveda lielu daļu rūpnīcu iekārtu. Daudzus strādniekus, sevišķi kvalificētos, kopā ar viņu ģimenes locekļiem izveda līdz ar rūpnīcu iekārtu.

evakuācija, L., # Rīgas rūpniecības uzņēmumu evakuācija sākās 1915. gada jūlijā. Materiālo vērtību evakuācija turpinājās līdz pat 1917. gada atvasarai. Evakuācijas brīdī viņa sieva atradusies Cēsīs.

reevakuēt, 2. kónj., K., *atgriezt evakuēto(s) atpakaļ pamatvietā*, # Karam sākoties, visi lielie Rīgas rūpniecības uzņēmumi tika evakuēti un stratēģisku apsvērumu dēļ netika reevakuēti. Pēc Brestas miera 1918. gadā Valdēns reevakuētā Rīgas Pólitehniskā institūta priekšgalā atgriezās Rīgā.

reevakuācija, L., # Zviedru valdība noslēdza ar Padomju Savienību līgumu par visu to padomju pilsoņu reevakuāciju, kuri bija dienējuši vācu armijā un aizbēguši uz ārzemēm.

evakuēties / bēgt, 2. kónj., R. v., *doties prom no ienaidnieka vai dabas katastrofās apdraudētas vietas*, # Pilsētas uzņēmumi evakuējās uz aizmuguri. Simtiem tūkstošiem kurzemieņu, bēgot no vāciešu ienākšanas, pameta tevutēvu sētas un iedzīvi.

PĀRCELT / **aizcelt**, -ceļ, -cēla, K., *pārvietot uz citu darba vai dienēsta vietu u. tml.*, # Drīz direktōru pārcēls darbā uz pārvaldi, bet viņa vietā nāks cits. Sievai nācās sēkot savam vīram, óficierim, kurp vien viņu neaicēla ķeizariskā valdība.

nocelt, K., *pārvietot no īpaša stāvokļa*, # Kuģis bija uzsēdies uz sēkļa un tagad gaidīja, kamēr paisums to no tā nocēls. Helikópteri no atlūzušā pēldošā lēduslauka laimīgi nocēla visus trīsdesmit trīs neveiksmīniekus.

DESANTĒT, 2. kónj., K., *pārvietot karaspēku desanta veidā*, # Aviācijas tehnikas attīstība tagad ļauj viegļas kónstrukcijas tankus desantēt ar izpletņu palīdzību. Rīgā izveidoja astoņus partizānu pulciņus, kurus aprīlī desantēja Mērsraga apkārtnē.

izsēdināt / izcelt, *pārvietot uz krastu*, # Pēc gada amerikāņu 6. Flóte izsēdināja Libānā jūras kājniekus. Mótōrļaiva tumsā piebrauc pie krasta un izsēdina diversantu. Bija noteikta vieta, kur izcelt 285. īpašā mótōrizētā bataljōna desantu Ķīšezerā fōrsēšanas laikā no Mežaparka puses.

izsēsties / izcelties, *tikt izsēdinātam*, # Libānas piekrastē izsēdās / izcēlās pieci tūkstoši amerikāņu desantnieku.

desants, L., # Desants ir karaspēka vienību izcelšana pretinieka teritōrijā kaujas uzdevuma veikšanai. Izšķir jūras, gaisa, tanku un kómbinētu desantu.

3. 4. 2. Virzība ar brauktniem.

BRAUKT, brauc, brauca / **ripot**, 2. kónj. / **ripināties / ritēt**, 3. kónj. / **plūst**, plūst, plūda / **velties**, veļas, vēlās, R.n vai R.v., *pārvietoties ar brauktni*, # Kādā sestdienas pievakarē braucu ar elektrōvilcienu uz Mellužiem. Lēnāk brauksi, tālāk tiksi (Paruna). Kas pirmais brauc, tas pirmais maļ (Paruna). Māju ceļš tik plats, ka ar četri zirgi blakus varēja braukt. Pēc stundas mūsu lidmašīna jau ripoja pa eksōtiskās salas lidlauka skrejceļu. Ore ripoja pa mīksto meža zemi kā pa paklāju. Rati ripinās pa piekalni lejup. Kā čūska milzīga pa valni vilciens lokās, Un ripu ripām rit aiz rata rats.. (V.Plūdōnis). Rati rit gāzelēdamies, tā vien liekas, ka tūlīt gāzīsies apkārt. Pa galveno ielu plūst

mašīnu straume. Mēs braucam pa meža ceļiem, kur kopš pagājušās vasaras nav ritenis vēlies. Buldózers pagriezās pret kopmītnes ēku un sāka velties tai virsū. Traktors veļas garām, nereaģējot uz puīša mājieniem un kliegzieniem.

pabraukt / nobraukt / izbraukt / paripot / paripināties, pbg., # Mašīna bija uz paša vecā Zemtura vārda, un dēli ar to tikai reizēm dabūja pabraukt. Pa dziļu sniegu grūti pabraukt. Viņš nobrauca ar liftu uz pirmo stāvu. Vīri, nobraukuši traktorus laukmalā, sildījās pie mótōriem, pīpēja un tērēja. Mašīna apstājās, jo tālāk pa šauro meža ceļu izbraukt nebija iespējams. Šóferis Bernsōns vienmēr cirmsā ieradās agri, lai varētu ar koku kravām izbraukt vairāk reižu nekā citi. Mašīna paripoja vēl gabalu un apstājās blakus siena kaudzei. Kad mótōrs noslāpa, atlika vien ar inerci paripināties uz ceļa malu.

aizbraukt / aizripot / aizritēt / aizvelties, *braukt promvirzienā*, # Pāri dzelzceļa pārbrauktuvei aizbrauc rati ar labības maisiem. Pa ceļu viena pakal otrai aizripo autōmašīnas. Rati viegli aizrit pa gludo ceļu. Ielās jau zvanīja pirmie tramvaji, mīksti garām pa bulvāri aizvēlās trólejbuss.

atbraukt / piebraukt / atripot, *braukšus ierasties*, # Jēkabs tikko bija atbraucis no Klidziņas. Otrā rītā agri Juris piebrauca pie Oliņiem. Solīdamies pievakarē vēl piebraukt, Ōlgerts apgriez mótōciklu un aizlaižas. Drīz vien atripoja arī izsautais taksómetrs.

apbraukt, *braukt kam apkārt*, # Sastrēgumu uz ceļa radīja divas avarējušas mašīnas, kuras nācās apbraukt.

iebraukt / ieripot / ieritēt / iegriezties, *braukt kur iekšā; braukšus ierasties*, # Rati iebrauca pagalmā. Autō ir iebrāucis grāvī. Vakar Rīgā iebrāuca mana māsa no laukiem. Mašīna ieripoja Elzas dzimtajā pagastā. Beidzot rati ierit māju pagalmā. Viņš bija nolēmis rītā agri braukt uz aprīņķi, pa ceļam iegriežoties kaimiņu pagastos.

izbraukt / izripot, *braukt ārā no kurienes; braukt kam cauri*, # Kad viņi izbrauca no meža, pretim sāka pūst spirts vējš. Izbraukuši cauri sādžai, viņi ieraudzīja sava pulka kólōnnas asti aizlokāmie starp kokiem. No rajona pilsētiņas autōbuss izripoja mijkrēslī.

piebraukt / pieripināt / pieripināties / pieripot / pieritēt, *braukšus pietuvoties*, # Nopušķoti zirgi jau piebraukti durvju priekšā. Līkumā parādījās trólejbuss, bet, kad tas bija pieripinājies tuvāk, kļuva salasāms uzraksts „Uz depō”. Autō pieripina pie vecās pagastmājas. Tūlīt arī gaidītais autōbuss, riepām nošalcot, pieripinājās pie perōna. Tumšzaļais autō pieripo pie krustojuma un apstājas. Rati pieripoja pie lieveņa tik klusi, ka neviens neiznāca pretī. Pajūgs pieripo pie tiltiņa un laiž tam pāri, ka norīb vien. Elektrōvilciens pieripo pie perōna. Pie lieveņa pieritēja divu meļņu vilkta puskariete.

pārbraukt / pārripot, *braukšus pārvietoties pāri kam; braukšus atgriezties mājās*, # Beidzot viņi pārbrauca pāri Asēklei pa koka tiltiņu, un mežniecības kantoris bija klāt. Vilciens jau pārbrauc Daugavas tiltam, tūlīt būs gala stacija. Bija jau krietna pievakare, kad kristībnieki pārbrauca mājās. Kariete pārripoja pāri Driksnas tiltam.

uzbraukt / uzripot, *braukšus uzvirzīties augšā, uz kā vai kam virsū*, # Mótōcikls uzbrauca paugura virsotnē. Mašīna uzbrauca uz galvenās ielas un aizrūca ārpilsētas virzienā. Mašīna uzbrauca ceļmalas kokam. Ja šóferis kādā Sīrijas lauku ciematā uzbrauks bērnām, viņš riskēs ar savu veselību, pat ar dzīvību. Rati uzripo kalnā.

sabraukt / saripot, *braukšus ierasties vairākiem vai daudziem*, # Pie grantsbedrēm ceļu labošanas dienās šķūtīs sabrauc gandrīz viss pagasts. Godības bija paredzētas jo plašas, sabrauca radu radi. Rati ar rudens veltēm no visām Latvijas malām saripo Rīgas tirgū.

nobraukt / pabraukt / garāmbraukt, *braukt garām kam*, # Sveķītis spīdīgos atsperu ratos nobrauca garām krogam un aizgriezās uz pagastnamu. Viņš nobrauca ar mótōciklu gar pašu grāvja malu, jo viss ceļš bija viena dubļu jūra. Autōbuss atripoja laikā, bet bija tik pārpildīts, ka pabrauca garām nepieturējis. Izskatījās, ka viņi te garāmbraukdami uz brīdi piestājuši.

pabraukt, *braukt zem kā; savienojumā ar varēt, spēt*, # Pajūgi pabrauc zem kokiem ēnā. Ar nekaltu zirgu nevar pabraukt. Braucamā josla tik šaura un cilvēku pilna, ka pabraukt nav iespējams.

nobraukt / noripot, *braucot veikt kādu attālumu; braukt kurp lejā, nost, malā*, # Izrādījās, ka tik ātri nobraukt šo distanci nav pa spēkam nevienam no Jura kónkurentiem. Viņš nobrauca vēl kādu jūdzi un tagad atradās ārpus arteļa zvejas ūdeņiem. Laga rāda nobraukto jūdžu skaitu. Viens pēc otra slēpotāji nobrauc lejā no kalna. Viņš nobrauca lejā pie upes. Kad Ilze ar mótōciklu nobrauca no pļavas uz ceļa, viņu sagaidīja Zauers. Viegļā mašīna, nobraukusi ceļa malā, stāvēja un

gaidīja. Kómbains nobrauc nost no nopļautā tūrma. Kariete noripo lejā pa gatvi. Pajūgs no lielceļa noripo sānceļā. Gar mājdurvīm ar izslēgtu mōtōru noripo mōtōcikls. Negaro ceļa gabalu līdz Bauskai Andra žigulī noripojam ātri. Jau stundu autōbuss ir noripojis, bet vēl esam tikai pusceļā.

nobraukt / nobraukties / izbraukties / sabraukt, *braukt kādu laikposmu, ilgāku laiku*, # Tā viņi nobrauca visu dienu – Ģirts tukšā uz grantsbedrēm, bet Artūrs ar kravu atpakaļ. Bērni visu pēcpusdienu ir nobraukušies ar ragaviņām no kalna. Ja visu dienu esi nobraucies, tad vakarā pie rakstāmgalda acis krīt ciet. Visu vakaru nobraucos ar laivu pa ezeru. Līdz kādai pusnaktij izbraucāmieš ar laivu pa ezeru. Esmu vairākus gadus izbraucies uz kuģiem gan par matrozi, gan kurinātāju. Sabraucu ar divriteni visu pēcpusdienu līdz pat krēsli. Tak vai reizes sešas Ōtis sabrauca uz rajonu likt tos eksāmenus uz mōtōcikla vadītāja tiesībām.

sabraukties, *braucot nonākt kādā stāvoklī*, # Puika ar to riteni sabraucies galīgi slapjš.

pārbraukt, *braukšus pārcelties uz citu dzīves, darba u. tml. vietu*, # Nesen viņa paša mājele Veidenbauma ielā nojaukta, tagad pārbraucis uz jaunu dzīvokli Ķengaragā. Kad pārbraucu dzīvot uz Maskavu, mani ievēlēja latviešu sekcijas birōjā. Netrenēts cilvēks, pārbraucot no ziemeļiem uz dienvidiem, aklimatizējas desmit dienu laikā. Traleris pārbrauca uz jaunu zvejas rajonu.

braukāt, 2. kōnj., R. n., *vairākkārt braukt*, # Ritums iesēdās mašīnā un vairākas stundas braukāja pa ielām. Dažviet pa rudzu laukiem vēl braukāja zirgu vilktās pļaujmašīnas.

braukalēt / braukalāt, 2. kōnj., *braukāt (nievājoši)*, # Nebūs vairs jātērē laiks, braukalājot pēc katra nieka uz *Lauktechnikas* bāzi. Lopu uzpircēji braukalēja no viena krustceļa uz otru.

apbraukāt, *braukājot apmeklēt vairākas vietas vai cilvēkus*, # Iepazīstot pagastu, viņš apstaigājis un apbraukājis visus zemniekus. Agrāk pastnieks visas pastkastes divas reizes dienā apstaigāja kājām, bet tagad, vēstules izņemot, tās apbraukā ar mašīnu četrreiz dienā.

izbraukāt / pārbraukāt, *braukājot pabūt daudzās vietās*, # Cik tad tā Nīderlande liela – pa nedēļu izbraukājām visus prōvinču ceļus. Atvaļinājuma laikā izbraukājām visas Sēļzemes ievērojamākās vietas. Ar Raiņa „Pūt, vējiņi!” Latviju krustām šķērsām pārbraukājuši, aktieri tagad atgriezās no vasaras viesizrādēm.

nobraukāt / sabraukāt, *braukājot veikt kādu attālumu, braukāt kādu laikposmu*, # Katru dienu man nākas nobraukāt daudzus kilōmetrus. Todien viņš nobraukāja līdz astoņiem vakarā un pat treniņu nokavēja. Ar jauno mōpēdu sabraukāju līdz vēlam vakaram.

braukšus, V., *pārvietojoties ar pārvietni (transportlīdzekli)*, # Ar tirdziniekiem gan braukšus, gan jāšus, gan kājām bija pilni visi ceļi. Kādreiz čigāni ieradās arī braukšus – ieripoja rati sētsvidū un strauji apgriezās, gatavi uz izbraukšanu.

brauciens / braukums, L., # Bramanis piensena pātagu, viņam likās, ka bez tās braucienā neiztikt. Riteņbraucēju sacīkstēs pirmajā dienā notika 10 kilōmetru šōsejas braucieni. No algas par postu braukumu Andrim vēl palikuši pieci rubļi ar kapeikām.

atbrauciens, L., *ierašanās braukšus*, # Silarāja negaidītais atbrauciens sacēla Ezerniekos priecīgu satraukumu.

turpbrauciens / turpceļš, L., *brauciens promvirzienā*, # Jau turpbrauciena laikā viņa bija mirusi ar sirdstrieku. Sestdienās un svētdienās pa ceļiem braukāja mašīnas, kuras turpceļā bija spīdīgas kā lakotas olas, bet atpakaļceļā – ar noputējušiem sāniem.

atpakaļbrauciens / atpakaļceļš, L., *brauciens uz iepriekšējo vietu*, # Andrs laida soļiem, jo laika diezgan, nav jēgas nogurdināt zirgu, labāk lai pataupās atpakaļbraucienam. Braucējiem atpakaļceļā uznāca tumsa.

izbrauciens / izbraukums, L., *brauciens ārpus dzīvesvietas galvenokārt atpūtas, izklaides nolūkā*, # Nelielam kamanu izbraucienam uzsnigušais sniegs šķita pietiekams. Vasarā cilvēki dodas ārā no pilsētas, izbraukumos, ekskursijās. Šādu mazu rādiō aparātu ir ērti pārvadāt izbraukumos, pārgājienos vai ekskursijās. Viņa vēl nebija atgriezies no izbraukuma uz laukiem. Viņai nekad nav bijis par grūtu aiziet uz mēģinājumu, posties izbraukuma koncertiem.

nobrauciens, L., *brauciens lejup*, # Autōbuss sāk garo nobraucienu uz Amatas gravu. Viņš šajā pakalniņā vingrinājās nobraucienos tik cītīgi, it kā būtu atradis vislabāko slēpošanas vietu pasaulē.

nobraukums / noskrējiens, L., *attālums, ko nobraucis pārvietnis noteiktā laikposmā*, # Uz Baltijas dzelzceļa palielinājies lōkōmōtīves vidējais nobraukums diennaktī. Spidōmeters ir papildināts ar diennakts nobraukuma skaitītāju. Elektrōmōbīļa noskrējiena garums ir 80 kilōmetru.

pārbrauciens, L., *noteikta attāluma pārvarēšana braukšus*, # Traktōru darbs jāorganizē tā, lai nebūtu lielu pārbraucienu, lai apstrādājamo tūrumu platība sasniegtu 10 hektārus.

sabraukums, L., *vairāku vai daudzu cilvēku ierašanās braukšus*, # Vislielākais radu un draugu sabraukums notiek kāzās un bērēs.

uzbrauciens, L., *brauciens kurp augšā*, # Autómóbilis ir kónstruēts pietiekami spēcīgs, lai veiktu stāvus uzbraucienus.

kórsō, L., *brauciens garā rindā citam aiz cita (parasti svētkos, svinībās)*, # Sākotnēji kórsō bijis ziediem rotātu ratu rindas brauciens itāļu karnevālos. Kāzām bija móbilizēti vai visi Rīgas autómóbilī, un, kad tie no baznīcas pa Brīvības ielu devās uz Ģildi, tad tas izskatījās kā karnevālisks kórsō brauciens. Iecerēts, ka šajā kórsō braucienā piedalīsies arī mūsu autō un mótōspōrta veterāni ar savām mašīnām, kuras ražotas labi sen.

kórtežs, L., *svinīgs gājiens vai brauciens*, # Riteņbraucēju kórtežs pavadīja čempioni mājup. Próspekti un laukumi, pa kuriem brauca autōmašīnu kórtežs, bija rotāti ar Dānijas un PSRS karogiem un apsveikuma transparentiem.

velóbrauciens / velókróss / velótūre, L., *sacensību brauciens ar velósipēdu*, # Baltijas daudzdienu velóbrauciens no 1955. gada līdz 1987. gadam dažādos maršrutos (808 līdz 1500 km) notika ik vasaru, šķērsojot visas trīs valstis un vienreiz arī Baltkrieviju. Velókróss risinājās trīs kārtās un notika Šmerlī. Brauciena sarīkošanu atjaunotajā variantā uzņēmiens vadīt Baltijas pirmās velótūres uzvarētāja Harija Japiņa dēls Igō.

tukšbrauciens, L., *pārvieta brauciens bez kravas un pasažieriem*, # Joprojām lieli ir tukšbraucieni un autómóbilu virsnórmatīvās dīkstāves iekraušanas un izkraušanas laikā.

priekšbrauciens / starpbrauciens, L., *brauciens pirms sacensību brauciena, kurā noskaidro dalībnieku kvalifikāciju un starta kārtību*, # Savos priekšbraucienos tiesības startēt finālā izcīnīja vieninieks, pārairu divnieks un abi četrinieki. Čempionāta pirmo zelta medaļu slalomā vīriešiem izcīnīja jaunais *Daugavas* spórtists, kurš jau priekšbraucienā ievērojami izvirzījās priekšā saviem pieredzējušākajiem kónkurentiem. Pirmajā dienā savā priekšbraucienā uzvarējām viegli un arī otrajā dienā starpbraucienā bijām spēcīgākie.

IZBRAUKT / izbraukāt / dangāt / sadangāt / savandīt / izdangāt / izbraukt / izmalt, K., *braucot padarīt nelīdzenus (par ceļiem, laukiem u. tml.)*, # Pēc kara lielākā daļa ceļu bija izbraukti gribaini. Tanki izbraukuši pļavas un tūrumus, krūmus un pamežu. Izbrauktos tilta dēļus noplēsa, lai uzklātu jaunus. Kur pāri gājusi frónte, tur visi tūrumi saārdīti un izbraukāti. Izbraukātājā ceļā rati vietām grima iekšā līdz asīm. Lielākā daļa ceļu pēc kara bija izbraukti bedraini, bumbu izārdīti. Vēzumnieku rindas dangāja izmirkušos ceļus. No asfalta nogriezāmiem nejauki sadangātā lauku ceļā. Asfalts šeit beidzās, bet nevarēja saprast, kur ceļam tālāk jābūt, jo pa labi un kreisi bija tikai autōmašīnu un traktōru sajaukts, sadangāts mukulājs. Kāds spēkrats arī šeit bija iebraucis sliedes, sadangājis mellenājus, jau pilnus ar pusgatavām ogām. Mēs braucām pa meža ceļu, kuru nežēlīgi bija savandījuši baļķu vedēji. Nelielais māju ceļš pēdējās lietās gāzēs pagalam izmircis un ratu izdangāts. Sniegs aizpūta ciet rudens lietavās uz ceļa izbrauktās vagas un bedres. Arī ceļus, ko bija izmalušas kara mašīnas un saārdījuši lādiņi, steidzami vajadzēja savest kārtībā.

iebraukt / iebraukāt, *braucot iespiest zemē sliedes u. tml.*, # Ceļš sniegā bija jau iebraukts, un zirgs skrēja slaidos rikšos. Viņi sāka iet pa iebraukto lauku ceļu. No dubļiem vairādamies, braucēji maurā iebrauca jaunas sliedes. Tanki mežmalas akmeņus bija iebraukuši pusmetru dziļi zemē. Stepē ceļus nebrūgē, tos vienkārši iebraukā. Gar pļavas malu ir iebraukāts ceļš.

piebraukt / nobraukt / piebraukāt / nobraukāt, *braucot pieplacināt*, # Trasē sniega nebija daudz, taču piebraukts tas kļuva slidens. Stindzināja sals, zaigoja klonam līdzīgi piebrauktais sniegs. Cieti nobrauktajā ceļā kludz soļi. Ceļš bija nobraukts glums, ragavas ik slīpumiņā slīdēja sānis. Kad šķembas būs piebraukātas, tad klās virsū asfaltu. Stāvie pakalni nobraukāti gludi un spīdīgi kā pasakas stikla kalns. Vakar viņi nobraukāja mūsu rudzu gabaliņu.

uzbraukt / iebraukt, *braucot sadurties ar šķērslī*, # Mašīna uzbrauca kokam / iebrauca kokā un nolauza spārnu. Klusajā Vasarnīcu ielā viņai gandrīz uzbrauca mašīna. Tramvajs uzbrauca pilsonim K. Ja šoferis kādā Sīrijas ciematā uzbrauks bērnam, viņš nopietni riskēs ar savu veselību, pat dzīvību.

uzbraukums, L., # Šósejas 11. kilomētrā reģistrēts uzbraukums velósipēdistam.

sabraukt, *uzbraucot saplacināt, savainot vai nonāvēt*, # Skatam paveras Miera ielas bruģis, sabrauktas nodzeltējušas lapas uz tramvaja sliedēm. Tur uz ceļiem sastopami gan lopi, gan vistas,

suņi un kaķi – ja strauji brauksi, tad aiz tevis paliks virkne sabrauktu kustoņu. Brīnos, kā ceļā uz māju, ejot pāri ielām, esmu palicis nesabraukts, jo mana apziņa bija aptumšota.

RULLĒT, 2. kónj., R. n., *braukt ar autō (sarunvalodā)*, # Rullēt pa taisnu šoseju nav liela māksla, bet pamēģini izbraukt cauri pilsētai, kur kustība krustu šķērsu.. Es ar savu mósokviču rullēju gan pa pilsētas dzīvajām ielām, gan lauku bedrainajiem ceļiem. Pamet aci sarakstā, cikos mums jārullē prom!

KRATĪTIES, 3. kónj., R. n., *sarunvalodā – braukt kratīgā brauktnī, arī braukt vispār*, # Visi jau kratījās tāpat – kokasu vai dzelzasu ratos, ka lai vai iekšas samaļ. Kólhōza brigadieris sēdās mótōcīklā un kratījās pa grambām un slīkšņām no mājas uz māju. Kratāties ilgi – vienmuļi klab riteņi, pa reizei nosprauslojas mūsu pinkainais zirģelis.

pakratīties, pbg., # Nāksies atkal pakratīties – jābrauc šķūtīs.

aizkratīties, *kratīties promvirzienā*, # Pāiet stunda, kamēr līdz pienotavai aizkratās.

atkratīties, *kratīties šurpvirzienā*, # Beidzot mūsu šķūtņieki arī atkratījušies mājās.

iekratīties, *kratīties kurp iekšā*, # Jau krietnā tumsā iekratāties mājas pagalmā.

izkratīties / nokratīties, *ilgāku laiku pavadīt ceļā, nobraukt lielāku attālumu*, # Jau no paša rīta esam izkratījušies ceļā. Jau pussimt verstis nokratījāties, bet tas vēl tikai pusceļš līdz Rīgai.

uzkratīties, *kratīties kurp augšā*, # Kad bijām uzkratījušies kādā pakalnā, saule aiz mūsu mugurām pacēlās pāri meža galiem.

TRUKŠINĀT / čunčīnāt, 3. kónj., R. n., *lēni braukt (par pajūgu)*, # Vecais zirdziņš trukšīnāja solīti pie solīša, sirmo galvu nokāris. Kāds pajūgs bija nogaidījis kāziniekus aizskrienam un nu čunčīnāja tālāk uz Avotu pusi. Nu muļķītis ar savu ķēvi čunčina atkal uz priekšu.

pačunčīnāt, pbg., # Lielāko tiesu jau brauca soļiem, tikai brīžam pačunčīnāja rikšus.

KULTIES, kuļas, kūlās / **pērties**, peras, pērās / **cīnīties**, 3. kónj., R. n., *braukt kurp ar grūtībām*, # Toreiz ar zirdziņu ilgi nācās kulties līdz Rīgai. Mašīnas pērās cauri dubļiem ar tādu sajūsmu, ka lika to sajūst ne tikai garāmgājējiem un viņu uzvalkiem, bet arī namu sienām un veikalu skatlogiem. Ar lielām grūtībām mašīna cīnās augšā kalnā.

aizkulties / aizpērties, *kulties promvirzienā*, # No pilsētas izbraucām saulei lecot, bet, kamēr pa dubļainajiem ceļiem aizkūlāties līdz galam, pienāca vakars. Mašīna aizpērās prom, aiz tās mutuļiem savērpās balti putekļi.

iekulties / iepērties, *nonākt kādā nevēlamā vietā*, # Alberts vakar ar mašīnu iekūlās / iepērās slīkšņā līdz asīm – dabūja vilkt ar traktōru ārā.

izkulties / izpērties, *ar grūtībām izkļūt no kurienes*, # Šoferis vairākkārt mēģināja izkulties laukā no grāvja, bet veltīgi. Tukšā braucot šē kā nekā izkūlās, bet, lai izbrauktu ar vēzumu, bija jāgaida ziemas ceļš. Traktōrs tā iestīga, ka pats saviem spēkiem izpērties laukā nejaudāja.

pārkulties / pārērties, *ar grūtībām virzīties kam pāri*, # Tādai slīkšņai pārkulties / pārērties pāri var tikai ar kāpurķēdnieku.

uzcīnīties, 3. kónj., *cīnīties augšup*, # Uzcīnīties augšā pa dubļaino un diezgan stāvo nogāzi mašīnai nebija pa spēkam.

RĀPTIES, rāpjas, rāpās, R. n., *pārvietoties pa stāvu pamatni; pārvarēt paaugstinātus šķēršļus*, # Autōmašīna, sirdīgi rūkdama, pa šauru, likumotu ceļu rāpās kalnā.

pārrāpties, *rāpties kam pāri; rāpjoties pārvietoties uz citurieni*, # Smagnēji pārrāpies pāri pauguram, tanks apstājās.

BUKSĒT, 2. kónj., R. n., *riteņiem griežoties, brauktnim nevirzīties uz priekšu; brauktna riteņiem griežties uz vietas*, # Lielākās kupenās riteņi pērās sniegā, mašīna buksēja uz vietas. Sākoties atkusnim, autōmašīnas buksēja un tikai ar lielām grūtībām varēja aizkļūt līdz cirsmai. Biežie lieti laukus padarīja staigus, tāpēc te viens, te otrs kōmbains sāka buksēt, netiekot ne uz priekšu, ne atpakaļ. Mašīnas riteņi sāk buksēt un lietus atmieķšķētajā mālā ar katru apgriezīenu iegrimst dziļāk. Pēc kāda laika autōbuss sāka neganti šūpoties un, riteņiem buksējot, tikai ar pūlēm lēnītiņām vēl tika uz priekšu.

3. 4. 3. Virzība ar peldņiem.

CELTIES, ceļas, cēlās, R. v., *pārvietoties pāri ūdenstilpēm*, # Saulainā svētdienas rītā draugi sēdās laivā un cēlās pāri ezeram uz vilinošo salu. Tumsas aizsegā krastā cēlās jūras desants. Šai vietā pāri Daugavai ar lieliem prāmjiem cēlās latviešu strēlnieki.

izcēlties, *novietoties krastā no ūdenstilpes*, # Libānas piekrastē izcēlās pieci tūkstoši amerikāņu kareivju.

celt, ceļ, cēla, K., *pārvietot pāri ūdenstilpei*, # Kuģītis ceļ pasažierus pāri Mazajai Daugavai. Šajā vietā pāri Gaujai ceļ prāmis.

pārcelt, pbg., # Pie pārceltuves stāv gara rinda, jo prāmis nejaudā ātri pārcelt visus vezumniekus, kas plūst uz Rīgu. Laivinieks nebija nekā dzirdējis par mītisko Nāves upes pārcēlāju Harōnu.

FÓRSĒT, 2. kónj., R. v., *ar kauju tikt pāri dabiskam šķērslim, parasti ūdenstilpei*, # Desanta vienība ar amfībijām fōrsēja ezeru. Bataljōns pulka avangardā veica ilgus pārgājienus, fōrsēja ūdens šķēršļus, pārrāva pretinieka aizsardzību, atsita pretuzbrukumus. Karavīri fōrsēja Daugavu visplatākajā vietā, plostos un zvejnieku laivās cēlās upei pāri.

NIRT, nirst, nira, R. v., *pārvietoties zem ūdens*, # Ōkeānā ir pavisam citi dziļumi – zemūdene tur var nirt, nebaidoties sēkļū, kā tas ir Baltijas jūrā.

panirt, pbg., # Kuģa priekšgals brīdi pa brīdim panirst zem tumša ūdens vaļņa.

iznirt / uznirt, *nirt laukā no dziļuma*, # Pēkšņi no jūras iznira zemūdene. Netālu no kuģa uznirst zemūdene.

PLOSTOT, 2. kónj., R. v., *braukt ar plostu*, # Ziemā cirzdamš mežus un vasarā plostodams pa Daugavu, viņš bija tik daudz sapelnījis, ka varēja iepirkt zemi.

AIRĒTIES, 2. kónj. / **irties**, iras, irās / **laivot**, 2. kónj., R. v., *airējot braukt ar laivu*, # Viņš airējās malā uz to vietu, kur krastā sēdēja Līna. Iekāpu laivā un airējos prom no krasta uz ezera vidu. Zvejnieki sāka irties – spēcīgi un droši viņu muskuļainajās rokās cilājās smagie airi. Man nav gribas ķerties pie airiem, lai irtos malā. Mēs laivojām lejup pa Gauju.

paairēties / pairēties, pbg., *mazliet airēties*, # Mēs iesim paairēties pa ezeru. Pairsimies vēl mazliet uz priekšu!

aizairēt / aizairēties / aizirt / aizirties, *airēties promvirzienā*, # Viena laiva ātri aizairēja garām pārējām un izvirzījās vadībā. Aizairēsimes līdz saliņai un tur pasauļosimes. Es pavadīju ar skatienu, kā viņi aizīra uz otru krastu. Laiva jau bija aizīrusi aiz sēkļa. Zvejnieki aizīrās līdz abām mōtōrlaivām, kuras bija noņkurotas tālāk no krasta.

atairēties / atirties, *airēties šurpvirzienā; airējoties atvirzīties*, # Esam jau atairējušies gandrīz līdz upes vidum. Zēns atairējās no krasta un sagrieza laivu braukšanai lejup pa straumi. Laiva atīrās no steķiem un devās uz pretējo krastu. Laiva atirsies no tāles Sudrabainu zivju pilna (M.Ķempe).

apairēties / apirties, *airēties kam apkārt*, # Viņi apairējās apkārt saliņai, bet neatrada nevienu vietu, kur laivai piestāt. Mēs apīrāmes ap niedrāju un iebraucām kādā upes līcī.

ieairēt / ieairēties / ieirties, *airēties kurp iekšā*, # Ar pāris vēzieniem pagriezis plakandibeni, viņš ieairēja līcī. Laivotāji ieairējās niedrājā. Mēs bijām ieīrušies tālu ezerā, kad sākās negaiss.

izairēties / izirties, *airēties no kurienes laukā; airēties cauri kam*, # Mēs izairējāmes no līča upes vidū. Laiva izīrās no niedrēm vaļējā ūdenī. Viņi izairējās / izīrās cauri niedru skupsnām līdz brīvam ūdenim, kur varēja sākt spinningot.

izairēties, *ilgāku laiku, daudz airēt*, # Šodien jau nu esam gana izairējušies.

noairēties / noirties / saairēties, *ilgstōši airējot, nonākt kādā fiziskā stāvoklī*, # Viņš ir noairējies līdz galīgam spēku izsīkumam, bet krastu vēl neredz. Stepīnš jau bija noīries galīgi līks. Viņš tur, cauru dienu smaiļojot, saairējas tā, ka vakarā nevar pāri lūpai pārsplaut.

noairēties / noirties, *airējot virzīties nost no kā, gar ko u. tml.*, # Viņi noairējās straumes malā pie paša niedrāja. Laiva noairējās no krasta un iegriezās straumē. Ar vienu airi atsperoties pret grunti, noīrāmes nost no sēkļa.

pieairēties / pieirties, *airēt kam klāt, tuvāk*, # Laiva pieairējās pie ūdensrozēm. Makšķernieki pieairējās tuvāk Putnu salai. Viņš pieīrās pie saliņas, izlēca krastā un uzvilka laivas priekšgalu smiltīs. Mednieki pieīrušies pie vaļa, un viens no viņiem metis harpūnu.

pārairēties / pāirties, *airēties pāri ūdenstilpei*, # Pārairējies pāri Aiviekstei – un tu esi Latgalē. Viņi pāīrās ar plostu pāri upes atzaram un piestāja pie salas.

AIRĒT, 2. kónj. / **irt**, ir, ira, K., *virzīt laivu (plostu) ar airu (irkļa) palīdzību*, # Biju redzējis citus airējam un, iesēdies laivā, sāku arī es ar airi tašķīt ūdeni, taču laiva peldēja nevis tur, kur gribēju, bet lēni slīdēja pa straumi lejup. No paaudzes uz paaudzi pārgāja māka irt laivas uz tām vietām, kur peldēja reņģu bari.

paairēt / pairt, pbg., *neilgu laiku, nedaudz airēt; airēt zem kā, gar ko u. tml.; savienojumā ar varēt, spēt*, # Ja ilgi zivis neķeras, paairēju laivu kādu gabalu tālāk. Viņš pair laivu zem pašas krasta kraujas. *Ēsam jau pussalai paairējuši garām. Es pret straumi nespēju paairēt.*

aizairēt / aizirt, *airēt promvirzienā*, # Aizairējis / aizīris laivu līdz steķiem un izlaidis laukā Zigrīdu, viņš īrās atpakaļ ezerā.

atairēt / atirt, *airēt šurpvirzienā; airēt nost, sānis u. tml.*, # Zēni atairēja smailīti pie krasta. Viņi atīra plostu līdz tiltam. Viņš atairēja laivu kādu gabalu no krasta un sāka rīkoties ar makšķeri. Viņš apgriezta laivu un atīra to atpakaļ krastā.

apairēt / apirt, *airēt kam apkārt*, # Upi gandrīz visā platumā aizšķērsoja tajā iegāzies koks, kuru apairēt varēja tikai gar pašu pretējo krastu. Priekšā mūs sagaida akmeņains sēklis, kurš ir apirams gar vienu malu.

ieairēt / ieirt, *airēt kur iekšā*, # Pīļu mednieki ieairēja savas laivas mēldros. Plostnieki ieīra plostus attekā.

izairēt / izirt, *airēt laukā no kurienes; airēt cauri kam*, # Viņš izīra laivu malā. Viņš izairēja laivu cauri piekrastes zālēm un ārā no upes līča.

noairēt / noirt, *airējot nobraukt kādu attālumu, kādu laikposmu; airēt kurp, nost, garām u. tml.*, # Mums ir spórtisti, kuru noairētie kilómetri izsakāmi daudzciparu skaitļos. Vingrinādamies viņš katru dienu vismaz stundu noairē savu smailīti. Vecie plostnieki noīra savus plostus no augšteces līdz grīvai, noīra nedēļām ilgi. Viņš savu smailīti noairēja taisni kā pa diegu. Noirt plostu nost no sēkļa nenākas viegli.

pieairēt / pieirt, *airēt kam klāt*, # Mēs slēpāmies, pieairēdami laivu cieši pie niedrēm. Viņš pieīra laivu pie krasta.

pārairēt / pārirt, *airēt pāri ūdenstilpei*, # Palu laikā pārairēt laivu pāri upei nevar, jo straume aizraus nezin cik tālu lejup. Mēs sekmīgi pārirām plostu pāri sēklim.

saairēt / sairt, *airēt vairākas laivas kopā vai citādā izkārtojumā*, # Saairējām laivas kopā, Ilga pārsēdās pie manis, bet viņas laivu piesējām aizmugurē. Plostnieki uz nakti saīra savus plostus attekā.

airēšana, L., # Airēšanu iedala duļļu airēšanā, bezduļļu airēšanā, akadēmiskajā airēšanā u.c.

īriens, L., *vēziens ar airi, virzot laivu*, # Smailīšu distancē pēc starta pirmajā īrienā salūza airis mūsu pasaules eksčempionam. Mūsu airētāji mazizkopto īrienu cenšas atvietot ar ātrāku.

BURĀT / zēgelēt, 2. kónj., R. n., *braukt ar burulaivu*, # Spórtā jahtas nepārtraukti piešļācas ar ūdeni, bet spórtisti mitrā apģērbā turpina burāt. Harim bija sava laiva, viņš prata irt un burāt kā neviens cits. Taisnā līnijā vajadzēja zēgelēt apmēram 90 kilómetrus, kas *Delfīnam* nozīmēja ne mazāk kā 5 – 6 stundas ceļā. Pa šo pašu ceļu vienā no savām ekspedīcijām no Jaunās Pasaules atpakaļ uz Eirópu zēgelēja Kólumba karavelas.

paburāt, pbg., *nedaudz burāt; burāt zem kā, garām kam*, # Viņi šad un tad paburāja pa ezeru. Masta augstums ļāva laivai paburāt zem tilta un izbraukt cauri. Diašs nelikās mierā, iekams neaizsniedza Senegālu un nepaburāja garām lielās upes grīvai.

aizburāt, *burāt promvirzienā*, # Viņi sēdās jahtā un, uzvilkuši buru, aizburāja selgā.

pārburāt / pārzēgelēt, *burāt pāri ūdenstilpei*, # Kristófors Kólumbs ar spāņu karavelām pārburāja pāri Atlantijas ókeānam un atrada tur „Indiju”. Vismaz desmit spórtisti óficiālā regatē ar vējdēli pāri starta līnijai pārburāja pirmo reizi. Pašdarinātā vaļējā laiviņā Kluso ókeānu pārzēgelēja ventspilnieks.

ieburāt / iezēgelēt, *iebraukt kur ar burukuģi vai burulaivu*, # Ziņoja, ka *Krišjānis Valdemārs* ieburājis Trinidadas ostā. Jahtas no Lielupes iezēgelē līcī.

izburāt / izzēgelēt, *izbraukt no kurienes ar burukuģi vai burulaivu*, # Jahtas izburāja no Lielupes grīvas līcī. Laiva izzēgelēja ezera vidū.

pieburāt / piezēgelēt, *burāt klāt vai tuvāk kam*, # Mēs pieburājām tuvāk krastam.

burāšana, L., # Burāšanas sacensības notika spēcīgā vējā un lielos viļņos.

KUĢOT, 2. kónj. / **peldēt**, 3. kónj., R. v., *braukt ar peldni; braukt uz kuģa amata sakarā*, # Bez pieredzējuša lóča šeit piekrastes ūdeņos bīstami kuģot – kuģuceļš jeb fārvaters ļoti šaurs un vietām izlocīts. Kuģojot pa Melno jūru, iekļuvām vētrā, kura mūs krietni izšūpoja. Kapteiņa vecākais palīgs kuģo jau septīto gadu. Cilvēkam, kurš visu mūžu kuģojis, nav viegli noenkuroties krastā. Visās jūrās un ókeānos peld tvaikoņi, kurus remóntējuši Rīgas kuģu remónta rūpnīcas ļaudis. Laiva peldēja nevis tur, kur gribēju es, bet lēni lejup pa straumi.

nokuģot / nopeldēt, pbg., *kuģojot veikt kādu attālumu; kuģot kādu laikposmu*, # Nokuģoti jau kopā 2000 kilometri. Ģirts kļuva par Atlantijas zvejnieku un nokuģoja vairāk nekā desmit gadus. Plostnieki ar kilometru garu plostu nopeldējuši pa Jeņiseju līdz Igarkai pāri par pusotra tūkstoša kilometru.

papeldēt, *peldēt zem kā, garām kam*, # Laiva papeldēja zem tilta. Plosts veiksmīgi papeldēja garām bīstamajam sēklim.

izkuģot / izpeldēt, *izbraukt ar kuģi, peldēt no kurienes laukā vai cauri kam; pabūt ar kuģi daudzās vietās*, # Pēcpusdienā izkuģojām no Daugavas jūrā. Pievakarē izkuģojām cauri Irbes jūras šaurumam. Esmu izkuģojis visas Eirōpas jūras. No Ventas grīvas ik dienas izpeld jūrā naftas tankeri.

izkuģoties, *ilgāku laiku, daudz kuģot*, # Vecais jūrnieks izkuģojies daudzās jūrās.

pakuģot, *neilgu laiku, nedaudz kuģot*, # Pirms gadiem desmit man bija izdevība pakuģot ar tankkuģi *Imants Sudmalis*.

aizkuģot / aizpeldēt, *aizbraukt ar kuģi*, # Ar šo kuģīti var aizkuģot uz Mangaļiem. Rīt kuģis pacels enkuru un aizpeldēs uz Atlantijas okeānu.

atkuģot / atpeldēt, *atbraukt ar kuģi; peldēt nost no kā*, # Šie tūristi ir atkuģojuši no Apvienotās Karalistes. Pašreiz kuģis jau atpeld no piestātnes. Laiva atpeldēja no krasta un devās selgā.

iekuģot / iepeldēt, *iebraukt kur ar kuģi*, # Esam jau iekuģojuši Daugavas grīvā. Vakarpusē kuģis iepeld ostā. Laiva iepeld jūrā. Ap dienas vidu „Ziemeļzvaigzne” iziet no Padekalē un iepeld Lamanša šauruma ūdeņos.

pārkuģot / pārpeldēt, *pārbraukt ar kuģi, peldēt pāri kam*, # Pārkuģojuši pār Biskaju, pamanām, ka Eirōpas drēgnums pagaisis. Rīta agrumā, pārpeldējusi pāri visiem nēģu tačiem, laiva iebrauc Salacgrīvā.

piekuģot / piepeldēt, *piebraukt ar kuģi vai citu peldni*, # Esam piekuģojuši pie Āfrikas krastiem. Piepeldējusi pie bieza mēldru pudura, laiva pret to atdūrās un apstājās.

uzpeldēt, *peldēt virsū kam*, # Kuģis uzpeldēja uz mīnas. Laiva uzpeld uz sēkļa.

kuģojams, Kd., # *ar iespēju kuģot*, # Šīs upes lejtece ir kuģojama. Pēc spēkstaciju būvēm upe kļuvusi dziļa un kuģojama.

kuģojums, L., *brauciens ar kuģi*, # Kólumba kuģojums līdz Amerikai ilga trīs mēnešus.

kuģniecība / navigācija, L., *satiksme ar kuģiem pa ūdenstilpēm*, # Kuģniecība pa Ventu pēc gultnes padziļināšanas būtu iespējama līdz Kuldīgai. Rīgas jūras līča kuģniecības kartē katrā kvadrātā atzīmēts dziļums. Katastrōfas brīdī viņi atradās ārpus kuģniecības līnijām, bet spēcīgās jūras straumes viņus nesa vēl tālāk no satiksmes zōnām. Iestājoties salam, daudzas upes un ostas aizsalst, navigācija jāpārtrauc.

kabōtāža, L., *kuģošana, kravas un pasažieru pārvadāšana kuģos krasta tuvumā starp vienas un tās pašas valsts ostām*, # Tā jau ir kabōtāžas reisu galvenā nelaime – nepagūsti nostiprināt kravu, kad jau jāšāk domāt par trōšu atraiššanu.

KREISĒT, 2. kōnj., R. v., *braukt, veicot izlūkošanu, apsargājot krastu vai kuģus, uzbrūkot pretinieka kuģiem (par kuģi)*, # Zemūdene kaujas gatavībā kreisēja atklātā okeānā.

DREIFĒT, 2. kōnj., R. n., *būt dreifā (par kuģi, ledusgabalu)*, # Mūsu kuģis visu nakti, vēja un straumes nēsts, dreifē pa okeāna plašumiem. No rīta, uznākot biežai miglai, kuģis varēja vienīgi brīvi dreifēt citādi mierīgajos ūdeņos. Kas zina, cik tālu stiepjās šī plaisa, varbūt pat sadala uz pusēm mūsu dreifējošo ledusgabalu.

dreifs, L., *kuģa novirze no kursa jūras straumju, vēja un viļņu ietekmē; kuģa pasīva pārvietošanās; kuģa noturēšana uz vietas, kōmpensējot ārējo faktōru iedarbību ar dzinēju darbību*, # Mōtōri noslāpa, sākās dreifs, kurš kuteri nesa uz ienaidnieka krastu.

3. 4. 4. Virzība ar lidņiem.

LIDOT, 2. kōnj., / **laisties**, laižas, laidās, R. v., *pārvietoties gaisā ar dzinēju palīdzību; pārvietoties ar lidaparātu*, # Virs meža lido helikōpters. Edžīņš ieraudzīja trīs vācu lidmašīnas, kuras lidoja tik zemu, ka kabīnēs varēja saskatīt lidotāju galvas. Herta pirka biļetes, lai lidotu uz Rīgu. Lidmašīna laidās zemu un drīz izgaisa aiz koku robainajām galotnēm.

nolidot, pbg., *lidot kādu attālumu vai laikposmu; lidot lejup zemāk; lidot gar ko*, # No Rīgas līdz Stókhólmai iznāk nolidot mazliet vairāk par stundu. Šai lidmašīnai jānolido ap pusotru tūkstoši kilometru. Pēdējo loku ap lidlauku lidmašīna nolidoja arvien zemāk. Izlūklidmašīna nolido krietnu gabalu gar jūras krastu.

aizlidot / aizlaisties, *lidot promvirzienā*, # Janvāra pirmajās dienās Visumā aizlidoja pirmā padomju kósmiskā raķete. Cilvēces sapni – aizlidot no Zemes uz citām planētām – nevar īstenot, ja nav zināms, kādi apstākļi ir starpplanētu telpā. Lidmašīna nolaidās pavisam zemu, apmeta loku un aizlidoja. Helikopters aizlaižas uz lidlauku. Spórtisti aizlidoja ar šo reisu.

atlidot, *lidot šurpvirzienā*, # Lidmašīna ir atlidojusi no Ventspils. Dziedonis pie mums atlidoja no Tallinas. Sanitārais helikopters atlidoja drīz.

aplidot, *lidot kam apkārt*, # Eskadriļa pēc eskadriļas iznira no debess zilgmes un, ar slaidu loku aplidojušas apkārt pilsētai, laidās lejup uz saviem lidlaukiem. Kósmósa kuģis aplido ap Mēnesi. Viesi helikopterā pusstundu garā lidojumā aplidoja Vašingtónas rajonu.

ielidot, *lidot kurp iekšā; lidojot kur ierasties*, # Lidmašīna ielido mākoņos. Šodien viņš ar saviem tagadējiem audzēkņiem ielidoja Rīgā, kur viņu sagaidīja bijušie audzēkņi.

izlidot, *lidot laukā no kurienes vai cauri kam; uzsākt lidojumu*, # No zemajiem mākoņiem izlido helikopters. Vispirms kósmósa kuģis izlido cauri atmósfērai. Mēs izlidojam agrā rīta stundā.

pārlidot / pārļaieties, *lidot pāri kam; pārvietoties uz citurieni ar lidaparātu; atgriezties iepriekšējā vietā ar lidaparātu*, # Vēl nebija īsti satumsis, kad pārlidojam fróntes līniju. Kāda lidmašīna zemā lidojumā pārlidoja pāri zvejnieku atrašanās vietai. Helikopters pārļaižas pāri Daugavai. Lidmašīna pārlido uz citu lidlauku. Mūsu ceļotāji šodien pārlido mājās.

pielidot, *lidojot pietuvoties*, # „Harrier” pielidoja Argentīnas lidmašīnai tik tuvu, ka tikai tās pilóta aukstasinība novērsa katastrofu.

uzlidot / celties, ceļas, cēlās (**gaisā**), *lidot augšup vai virs kā*, # Samērā nelielais ieskrējienu ceļa garums, uzlidojot gaisā ar maksimālo svaru, dod iespēju šo lidmašīnu izmantot parastajos lidlaukos. Helikopteri uzlido ciematiem, kuros pirms kāda laika bijusi bruņota sadursme. Virs stacijas laukuma gaisā cēlās vairāki helikopteri.

pacelties, pbg., # No Spilves lidlauka ik pēc brīža rēķdamas pacēlās lidmašīnas. Lidmašīna, veikusi garu ieskrējienu, smagnēji pacēlās gaisā. Zemes virsmas pētīšanu no gaisa cilvēki sākumā veica, paceļoties gaisa balonā.

sēsties, sēžas / sēstas, sēdās, R. v., *pārtraukt lidojumu un novietoties uz kāda pamata*, # Mēs riņķojam ap lidlauku, bet nesēžamies, jo negaisa laikā nolaisties nav iespējams.

nosēsties / piezemēties, 2. kónj. / **nolaisties**, pbg., # Ar bórtu ugunīm signalizējot, parādījās lidmašīna, kura lēni nosēdās uz meža noras. Izlūkodams, kur nosēsties, gaisā nekustīgi karājas baltais ministra helikopters. Lidmašīna īslaicīgi piezemējās Kairas aeródrómā, lai uzņemtu degvielu. Piezemējāmie Tókjijas lidostā deviņos no rīta. Ik pēc pāris minūtēm paceļas un nolaižas lidmašīnas. Aeróstats nolaidās 120 kilometrus no Arhangeļskas. Autómātiskā stacija „Venēra-4” iegāja Venēras atmósfērā, un tās nolaižamais aparāts lēni nolaidās uz planētas virsmas. Pēc septiņu stundu lidojuma nolaižamies Prāgā.

nosēdināt, 3. kónj. / **piezemēt**, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai nosēstos*, # Ar lielām grūtībām izdevās smago lidmašīnu nosēdināt laukumīnā pie kalnu pakājes. Lidotājs piezemēja helikopteru sniega putrā, nebūdam drošs, vai vairs izdosies pacelties gaisā.

lidošana / navigācija, L., # Lidošanu jau kopš puikas gadiem viņš bija izjutis par savas dzīves aicinājumu. Kósmiskā navigācija sekmīgi turpinās un uzskatāmi demónstrē pilótējamās kósmónautikas sasniegumus.

lidojums / izlidojums, L., *atsevišķs lidošanas veikums, sākot ar pacelšanos gaisā un beidzot ar piezemēšanos*, # Lidmašīnu startu un nolaišanos stipri ierobežo laika apstākļi, tāpēc bieži vien lidojumi tiek atcelti. 1975. gadā ievērojamākais notikums kósmónautikā būs padomju un amerikāņu kósmisko kuģu kopīgais orbitālais lidojums ap Zemi. Pļaujošs lidojums ir lidaparāta lidojums no 10 – 100 metru augstumā. Cilvēks, kurš ziedoja tik daudz enerģijas lidotāju sagatavošanai, prata katru izlidojumu padarīt par īstu mācību stundu.

aplidojums, L., # *lidojums apkārt kam*, # Jauno pētījumu prógrammas daļa ir kósmiskās stacijas veicamais Mēness aplidojums.

pārlidojums, L., *lidojums pāri kam*, # Starpkóntinentālā pārlidojumā no Maskavas uz Antarktīdu devās divi gaisa laineri.

uzlidojums, L., *lidojums (parasti aviācijas) virs kā*, # Toreiz neskaitāmos uzlidojumos asiņoja, mira un izdzīvoja berlīnieši un viņu vidū tūkstoši latviešu bēgļu un karavīru.

izlūklidojums, L., *lidojums izlūkošanas nolūkā*, # Nakts izlūklidojumi un bōmbardēšana ir iegājuši kaujas apmācību praksē. Izlūklidojumi rāda, ka plašāki applūdumi veidojas Svētes un Platones ielejās.

tāllidojums, L., *tālas distances lidojums bez lidaparāta nolaišanās*, # Pasaules rekōrdu tāllidojumā ar planieri pa trijstūra slēgtu maršrutu – 1271,98 km uzstādījis vācu spōrtists.

ludināties, 3. kōnj. / **laidelēties**, 2. kōnj., R. v., *daudzkārtīgi šurp turp lidot*, # Stundām ilgi pār pļavām, krūmiem un mežu galotnēm lidinājās izlūklidmašīna. Šajā lietainajā dienā aeroplāni nevar laidelēties un izlūkot.

palidināties, *neilgi, mazliet lidināties*, # Tas pats vienkāršākais ir izsūtīt meklēšanā izlūklidmašīnu – modes pēc palaidelēties pa **selgu**, kamēr pietiek degvielas.

PLANĒT, 2. kōnj., R. v., *lidot bez vilkmes, izmantojot gaisa strāvas (par lidaparātiem)*, # Tuvojoties bōmbardēšanas objektam, pilōts izslēdza mōtōru un bez skaņas planēja virsū izraudzītajai vietai.

noplanēt, pbg., *planējot virzīties lejup; planēt kādu attālumu, laikposmu*, # Planieris noplanē lidlaukā. Viņš planēja pusstundu, noplanējot vairākus kilōmetrus.

aizplanēt, *planēt promvirzienā*, # Planieris aizplanē Spilves pļavu virzienā.

PIKĒT, 2. kōnj. R. v., *planēt lejup pa trajektōriju, kas ar hōrizōntu veido 30 līdz 90 grādu lielu leņķi*, # Virs mērķa pirmais bumbvedējs pikē lejā gandrīz līdz priēzu galotnēm un noņē savu nāves kravu. Lidmašīnas pikējot šāva ar ložmetējiem. Zuda vadāmība, lidmašīna sāka pikēt.

pikējums, L., # Lidmōdelis pēkšņi sasvērās uz priekšu un pārgāja pikējumā. Nesasniedzis savu teritōriju, lidotājs metās gandrīz vertikālā pikējumā un ietrieca lidmašīnu starp dzelzceļa sliedēm.

PILŌTĀŽA, L., *lidaparāta manevrēšana gaisā, veidojot dažādas figūras*, # Instruktorē kursantus apmācījusi ne tikai pilōtāžā, bet iedvesusi tiem arī savu mīlestību uz aviāciju.

virāža, L., *pilōtāžas figūra – lidmašīnas lidojums ar sānsveri pa aploci hōrizōntālā plaknē*, # Reaktīvā lidmašīna atkal ir klāt un aizdrāžas, tik tikko neskardama tralera mastu galus, bet pēc tam tā izpilda virāžas jau gar priekšgalu un abiem bōrtiem.

3. 5. Virzība un virzījums gaisnē.

A. Dzīvbtņņu kustībveices.

LIDOT, 2. kōnj. / **laisties**, laižas, laidās, R. v., *pārvietoties gaisā ar spārnu vai lidplēves mehānisku kustību palīdzību*, # Virs jūras lido kajjas. Bites un kameņes lidoja no zieda ziedā. No tālās **selgas** laidās jūras putnu bari, steigdamies līdz tumsai sasniegt ierastās patvēruma vietas krastā. Zili un dzelteni tauriņi laidās no zieda uz ziedu.

palidot / **palaieties**, pbg., *nedaudz lidot; lidot zem kā, gar ko; savienojumā ar varēt, spēt*, # Kad tuvojos stārķim, tas palēkdamiem pacēlās spārnos un palidoja gabaliņu tālāk. Putns nošūpojās zarā, palaidās tālāk, šūpojās atkal.. Bezdelīgas viena pēc otras palido zem spāru galiem, kur tām ir salipinātas ligzdas. Sikspārnis palaižas zem jumta. Skarbi čakstinādama, man gar pašu galvu palidoja / palaidās lielā čakste. Balodim bija ievainots spārnis, tas nevarēja palidot.

aizlidot / **aizlaisties** / **aizludināties**, *lidot promvirzienā*, # Vasarai līdzai aizlido gājputni. Smagiem spārnu vēzieniem vārņa aizlido pār mežu. Nogurusi bite noņētas uz Ievas puķotās kleitas, tad, dusmīgi iedūkdamās, aizlido prom. Traktōra trokšņa iztraucēts, meža baložu pāris aizlaižas meklēt citu naktsmāju. Bite aizlaižas uz stropu. Tauriņš paceļas spārnos un aizludinās.

atlidot / **atlaisties** / **atludināties**, *lidot šurpvirzienā*, # Dzeguze ir gājputns – tā atlido uz Latviju aprīļa pēdējās dienās vai maija sākumā. Pie mums atlidoja raibs taurenis. Pēc brīža atlaidīsies kameņe vai bite.. (J.Laganōvskis). Strazdi arī jau atlaidušies, vakar vienu redzēju. Atlidinās baložu pāris un noņētas man pie kājām, **cerēdami**, ka varbūt pametīšu šiem ko ēdamu.

aplidot / **aplaisties** / **aplidināties**, *lidot kam apkārt*, # Piepeši **ezerā** ielidoja niedru lija un, lēni spārnus cilādama, aplidoja katru niedru puduri. Bezdelīgas visu laiku aplido zirgus un ķersta mušas. Kuģa mastus aplido baltu kajju bars. Mušas aplidoja pustukšās ābolkūku pannas. No priedēm pacēlās apmiegojies vārņu pulks, aplaidās ap kapiem un sametās atkal atpakaļ **meļņajās** mājās. Vanags vairākas reizes aplidinājās ap meža stūri.

ielidot / ielaisties / ielidināties, *lidot kurp iekšā*, # Pa atvērto logu rūkdama ielidoja maijvabole. Sikspārņi ielidojuši savā alā. Dzēltenā cielaviņa izspurdza no ciņa un ielaidās miežu laukā. Tauriņš ielidinājies istabā.

izlidot / izlaisties, *lidot laukā no kurienes vai cauri kam*, # No krūma izlidoja mazs, pelēks putniņš. Kāpurs pārvēršas kūniņā un pēc tam vabolē, kura pārgrauž koksnes ārējo kārtu un izlido. Cauri dārzam izlidoja sikspārnis. Ieva ieslīgst mīkstā, drusku vecmodīgā un stipri izsēdētā krēslā, no kura, slinki spārnus vicinot, izlaižas kode. Paverot ārdurvis, pa tām izlaidās bezdelīga, kurai ienācis prātā savu ligzdu uzmūrēt trepju telpā

nolidot / nolaisties, *lidot lejup zemāk vai piezemēties*, # Strazds no zara nolido zemē. Uz zieda nolaižas balts tauriņš. Dzērves ceļo dienu un nakti – pa dienu tās lido augstāk, bet nakti nolaižas zemāk. Brēkdamas lidinās lielās jūras kajās, kāda nolaižas ūdenī kā aizsauta, bet tūlīt tā atkal ir augšā gaisā. Viena bite nolaižas uz palodas.

nolidot / nolodināties, *lidot kurp lejā vai gar ko; lidojot veikt kādu attālumu; lidot kādu laikposmu*, # Gar logu dūkdama nolido kamene. Putns nolodinās no zara zālē. Gar spilgto ziedu nolodinās tauriņš. Gājputni nolido simtiem kilometru. Dzērves nolido ilgu laiku bez nolaišanās. Tauriņi pa pļavu nolodinās caurām dienām.

pārlidot / pārilaisties, *lidot pāri kam; lidojot pārvietoties citur; lidojot atgriezties iepriekšējā vietā*, # Pāri tīrumiem, skaļi bļaudama, pārlidoja zaļā, sarkangalvainā dzilna. Tumsas un klusuma iedrošināts, pār manu galvu nedzirdami pārlido vakarlēpis. Pāri stigas galam pārlaidās pūce. Vecie medņu gaiļi lielākoties nepaliek tajā kokā, kur iemētušies, bet pēc laika pārlido uz citu. Vārnas smagi paceļas spārnos un kārkdamas negribīgi pārlido uz eglaini. No vienas koku skupsnas uz otru pārlaižas vārnu pāris. Pavasarī no siltajām zemēm pārlido putni. Jau pārlaidušās bezdelīgas, arī stārķu pāris pārlaidies savā vecejā ligzdā.

pielidot / pielaisties, *lidojot pietuvoties*, # Strazdi ir tā pieraduši pie cilvēkiem, ka pielido pie dzīvokļu logiem saņemt barību. Pie loga pielaidās zīlīte. Pagalms pielaidās pilns ar baložiem.

uzlidot / uzlaisties, *lidot augšup vai uz kā*, # Cīrulis uzlidoja augstu gaisā. Putnu bars uzlidoja virs bērzu birzs. Tauriņš uzlidoja Marselīnai uz pļeca. Žubīte uzlaidās pašā jumta korē. Man uz rokas uzlaidās mārīte.

salidot / salaisties, *lidojot sapulcēties vienkopus*, # No lielā parka visām malām sacilpo zaķubērni, atlec vāveres kuplastes, salido žagatas. Un ziedu zvaigznēs bites salidos (J.Peters).

lidojums, L., # Putni evolūcijas gaitā piemērojušies lidošanai, un dažādā ziņā to lidojums pārspēj visu, ko gaiskuģniecībā sasniedzis cilvēks. Kāda vabole straujā lidojumā iesitās viņai sejā.

izlidojums, L., *kukaiņa pirmais lidojums*, # Kaut kūniņas neēd un nekustas, tajās risinās otrā pārvērtība – sagatavojas taurenīša izlidojums.

pārlidojums, L., *lidojums no vienas vietas uz citu*, # Septembrī sākas daudzu vietējo pīļu sugu gatavošanās pārlidojumam uz ziemošanas vietām. Ornitologi Baltijas rajonu mēdz saukt par milzu vārtiem putnu pārlidojuma trasē. Sienāži un siseņi lēcieni bieži vien apvieno ar īsu pārlidojumu.

lidināt / lidināties, 3. kónj. / **laidelēties**, 2. kónj., R. v., *daudzkārtīgi, ilgāku laiku šurpu turpu lidot*, # Žagatiņa žadzināja, Grib vanaga sieva būt; Īsi spārni, gara aste, Nevar līdz lidināt (T. dz.). Div` pelēki vanadziņi Aiz kalniņa lidināja (T. dz.). Gaiss bija tik sutīgs un smags, ka pat bezdelīgas nejaudāja pacelties pāri jumtiem, bet lidinājās gar pašu zemi. Pāri fermam, lielus lokus mezdams, lidinājās stārķu pāris. Ap lampu lidinājās naktstauriņi. Odi sīkdami laidelējās ap manu nosvīdušo galvu. No līča uz līci sakliegdamies laidelējās ūdensputni.

palidināties, *neilgi, mazliet lidināties*, # Ķēniņa dēlam ietīkas ar ērgli palidināties.

izlidināties, *ilgāku laiku, daudz lidināties*, # Bišu saimi tūlīt nolieku pienācīgajā siltumnīcā un ļauju tur arī bitēm izlidināties.

SPURGT, *spurdz / spurgst, spurdza*, R. v., *strauji lidot, ātri vēcinot spārnus*, # Čirkstināja un čiepstēja putniņi, un jau tri spurdza no zara uz zaru. Strazdi jau svilpo un spurdz malu malās.

aizspurgt, pbg., *spurgt promvirzienā*, # Man pieejot zvirbuļiem tuvāk, viss bars aizspurdz.

atspurgt, *spurgt šurpvirzienā; spurgt sānis, atpakaļ, nost*, # Tiklīdz paberu zemē drupačas, atspurdz zvirbuļi un atlaižas pāris baložu. Viņas rokai sakustoties, zvirbuļi atspurgst atpakaļ, bet tūlīt atkal klāt un lasa augšā drupatas.

iespurgt, *spurgt kurp iekšā*, # Pamanījuši kaķi, zvirbuļi iespurdz koka lapotnē.

izspurgt, *spurgt no kurienes laukā*, # No zāles ciņa izspurdza cīrulis un kā bulta uzšāvās blāvājās rīta debesīs. No koku pazarēm izspurdza putnu bars.

nospurgt, *spurgt lejup*, # Putniņš nospurdz no zara un kaut ko zemē uzknābj.

pārspurgt, *spurgt kam pāri*, # Izbaidīts mednis pārspurdza pāri ceļam un nozuda biežoknī. Apkārt sīca kukaiņi, virs galvām paretam pārspurdza sikspārņi.

uzspurgt, *spurgt kurp augšup*, # Baložu bars uzspurdz gaisā un nometas uz karalienes Viktōrijas statujas. No niedru ieloka ar troksni uzspurdza gaisā pīļu saime.

saspurgt, *spurgt kurp daudziem kopā*, # Jaunieši kļuva tik skaļi, ka strazdi saspurdza kokos.

spurdziens, L., # Es pamanu mežzirbes spurdzienu no koka kokā.

PLANĒT, 2. kónj. / **peldēt**, 3. kónj., R. v., *lidot vai turēties gaisā ar nekustīgi izplestiem spārniem*, # Vēroju, kā planē stārķis – met un met lokus augstu gaisā, spārnus gandrīz nekustinādams. Virs egļu galotnēm lēni planē vanags. Divas vārnas nolaižas lejāk un peld debesu sarkanumā virs meža galiem.

noplanēt, pbg., *planēt lejup*, # Spārnus izpletis, albatrōss noplanē līdz vilnim un tad pasitas uz augšu.

pieplanēt, *planējot pietuvoties kam*, # Divi vanagi planē loku lokiem virs mežmalas, brīžiem pieplanējot vienam pie otra un tad atkal attālinoties.

planējums, L., # Koku čipsti visbiežāk var vērot, tai pārlidojot slīpā planējumā no augstākas galotnes uz zemāku.

PIKĒT, 2. kónj. R. v., *planēt lejup pa trajektōriju, kas ar hōrizōntu veido 30 līdz 90 grādu lielu leņķi*, # Albatrōsi pikē lejā pie kreisā bōrta un pa kuģa apakšu nirst pēc zivīm. Kaija sasveras ar galvu lejup, pikē un lidojumā satver peldošo maizes riecienus.

CELTIES, ceļas, cēlās / **celties spārnos** / **celties gaisā**, R.v., *uzsākt lidojumu*, # Vēl purvos dzēves sauc, Cēldamās spārnos (D.Avotiņa). Kuldams gaisu ar spārniem, sašautais putns vēl cēlās un krita, cēlās un krita, līdz palika guļot izstieptu kaklu.

pacelties, pbg., # No ceļmalas krūmiem pacēlās irbe un aizlaidās. Putns pacēlās gaisā un aizlidoja uz meža pusi. Dzeguze apkļusa, pacēlās spārnos un aizlidoja.

SĒSTIES, sēžas / sēstas, sēdās, R. v., *pārtraucot lidojumu, novietoties uz kāda pamata*, # Mazie bezdelīdzēni nu arī bija pieauguši – tie sāka laisties pa sētu, sēsties uz žoga un jumtiem. Naktīm vajag savu vērot: Kā pa laktām vistas sēstas, Ko ēd govīs laiskā mierā (M.Bārbale).

nosēsties, pbg., # Kad es uzsvīlpu, tad tie baloži, kuri sēž uz akas, paceļas spārnos un nosēžas uz pagraba, bet tie, kuri bija uz pagraba, pārvietojas uz jumtu. Entómólōgs pētīja, cik precīzi bite spēj nosēsties uz zieda, cik prasmīgi tā izmanto savu „nolaišanās laukumu”.

sasēst / **sasēsties**, *nosēsties vairākiem*, # Vārnas sasēst priežu galotnēs. Viss zvirbuļu bars sasēdās uz žagaru kaudzes.

PIEZEMĒTIES, 2. kónj., R. v., *pārvietoties lejup*, # Prasmīgi rīkojoties ar izpletni, spōrtists piezemējas piecus metrus no aļļa centra. Viņi piezemējās biežā eglainē, ātri savāca izpletņus un noregulēja savas rācijas. Mūsu tāllēcēja sacensībās Viļņas manēžā piezemējusies divus centimetrus aiz 6,60 m atzīmes. Ap baložiem ladinājās zvirbuļi – piezemējušies tie metās nokampt balodim no knābja apakšas ikvienu drupaču.

gāzties, gāžas, gāzās, R. v., *pārvietoties gaisā no augstākas vietas uz zemāku*, # Viņš uzkāpj uz baseina malas un uz vēdēra gāžas ūdenī.

GĀZT, gāž, gāza, K., *veikt darbības, lai kas gāztos*, # Reinis papuvē gāza laukā mēslu vezumu.

nogāzt / **notriekt**, triec, trieca, pbg., # Kuļamo labību no ārdiem nogāž vīrieši. Ādams, no galda cēldamies, nogāza zemē pilnu alus krūzi – alus izlija, krūze saplīsa. Kad uzlido siseņu mākoņi, ļaudis vicina garas nūjas un notriec kukaiņus zemē. Kāds karavīrs, zveldams ar kaujas cirvi, notrieca viņu no zirga. Zirgs zvēla ar asti un notrieca jūdžējam no galvas cepuri. Slimnieks savēzēja roku un netīši notrieca no skapīša glāzi, kura nokrita uz grīdas.

sagāzt, *nogāzt lielākā daudzumā*, # Jagna sagāž pienu slauktuvē.

izgāzt, *gāzt ko laukā no kurienes kur*, # Mežsargi ogas atņēma, izgāza turpat cismā un sabradāja ar kājām. Ķēve tikko neapsvieda ragavas un neizgāza braucējus. Kad viņš aizbrauca uz upesmalu, izgāza balķus un atgriezās atpakaļ, bija jau krietna novakare.

pagāzt, *nedaudz gāzt*, # Uzkāp kūtsaugšā un pagāz salmus lejā!

pārgāzt, *gāzt ko kam pāri*, # Viņš piestūma ķeru cieši klāt un pārgāza visas biešu lapas pāri aizgalda augšmalai.

piegāzt, *izgāžot piepildīt kādu laukumu; izgāžot pietuvināt kam*, # Piegāzām apcirkņus ar labību pilnus līdz griestiem.

LĒKT, *lēc, lēca, R. v., ar atspērienu atrauties no pamata un kādu brīdi pārvietoties pa gaisu vai atrasties gaisā*, # Draiski lēkdams pār peļķēm, Artūrs devās savās ikdienas gaitās. Kur zema sēta, tur visas kazas lēc pāri (Paruna). Ausis saslējis, pa pļavu lēc zaķītis. Lēcu no viena bluķa uz otru pa mōlu tālāk. Sisenis lēca milzu lēcienus pa Annas lakatu. Andris stāstīja, kā viņa brālis prot lēkt no tramplīna, apmetot kūleni. Viņš tagad labprāt lēktu laukā no ratiem un paslēptos aiz smēdes.

palēkt, *pbg.*, # Traktors gāja tieši uz šķūņa durvīm, amatnieki dabūja palēkt sāņus. Ausis saslējis, zaķis lēkā pa pļavu – palec, apstājas, atkal palec... Mēs laiku pa laikam paspēlējam futbōlu, paskrienam, palecam, papēldamies, pacīkstamies.

palēciens, *L.*, # Mazs palēciens – un visi astoņpadsmit karavīri izlēca no ierakuma. Es auļoju palēcieniem, kā lidodams, kad sadzirdēju vilcienu tālumā. Rīta rosmes nobeigumā 15 – 30 sekundes ilgs skrējiens vai palēcieni.

aizlēkt, *lēkt promvirzienā*, # Uldis paņēma sienāzi saujā, bet tas ar vienu lēcienu aizlēca atpakaļ zālē. 1940. gadā spōrtists no Krasnojarskas tramplīna aizlēca 82 metrus tālu.

atlēkt, *lēkt šurpvirzienā; lēcot atvirzīties (sānis, nost, atpakaļ u. tml.)*, # Ieraudzījis mani nākam, sapītais zirgs atlēca pie aploka vārtiem. Kad braucējs pret suņiem savicināja pātāgu, tie žigli atlēca sānis. No sitiena suns iekaucās un atlēca atpakaļ. Durvis tik strauji atsprāga vaļā, ka tikko paspēja atlēkt nost, lai man ar tām netrāpītu.

atlēcieni, *L.*, # Atlēcienus no ledus hōkejist izdara gan ar vienu, gan abām kājām reizē.

aplēkt, *lēkt kam apkārt*, # Zaķis aplēca ap ābelīti, bet pie mizas graušanas netika, jo tā bija cieši apjozta ar skujām.

ielēkt, *lēkt kurp iekšā*, # Atrasisījis laivu, ielēcu tajā un atgrūdos ar airi no malas. Ugis ielēc upē un panirst zem ūdens. Runcis, lēkdams no krāsns, papriekš ielēca viņas gultiņā.

izlēkt, *lēkt laukā no kurienes*, # No laivas izlēca divi vīri un ātri devās krastā. Upes līmenis gluds kā spogulis, tikai rēsumis to savīļņo kāda zivs, izlēkdama virs ūdens. No garās kūlas izbījies izlēca zaķis.

nolēkt, *lēkt lejup, garām kam, nost no kā; lēkt kādu attālumu vai laikposmu*, # Kad vilciens apstājas, Indulis pirmais nolēc no pakāpieniem irdenajā grantī. Runcis no palodzes nolēca uz grīdas. Viņš uz vienas kājas nolēca desmit metrus.

nolēciens, *L.*, # Nolēcienā no tramplīna viņš izmežģīja kāju.

pārlēkt, *lēkt pāri kam*, # Es kā puika pārlēcu pāri sētai. Strauts nav plats, tam ar ieskrējienu var pārlēkt pāri. No koka uz koku pārlēkdams, vāveres pazūd skatienam.

pielēkt, *ar lēcienus pietuvoties*, # Kapteinis pats pielēca pie stūres rata un mēģināja to griezt. Pie kabīnes durvīm viņi pielēca katrs no savas puses un gandrīz reizē.

uzlēkt, *lēkt augšup vai kam virsū*, # Varde uzlēc uz akmens. Kad vagoni sakustējās, uzlēcu uz kāpšļa un pamāju Nōrmai ar roku. Viņš uzlēca zirgā un aizaulēkšoja. Uzlēcu ritenim mugurā un minos uz miestīņa centru.

uzlēciens, *L.*, # Nelielam atspērienam no vietas seko uzlēciens zirga mugurā, un viņš aizauļo.

salēkt, *lēkt vairākiem, daudziem*, # Puikas salēca zirgiem mugurā un, krēpēs iekērušies, aizaulēkšoja. Un līdzās man sienāži saļec Un čīgā tik savas ģīgas (A.Goba).

palēkties / salēkties, *pbg.*, # Es palēcos uz augšu, it kā man zem kājām būtu nokaitēta dzelzs. Viņš tik negaidīti iebļāvās, ka mēs burtiski salēcāmies augšup. No pātāgas švīksta zirgi salēcās un rāvās uz priekšu.

izlēkties / atlēkties, *ilgāku laiku, daudz lēkt*, # Kā viņš sācis pūst, tā visi kājās un nu lēkuši, lēkuši, taču pūtējs nerimis vis pūst, bet ļāvis, lai visi labi izlēcas. Viņš nav spējis norimt, bet lēcis, lēcis un tā atlēcies, ka elsdams pūzdams nogāzies gar zemi.

lēkšus / lēkšiem, *v., veicot lēcienus*, # Tita, svārkus uz augšu sarāvusi, lēkšus uzjoņoja pa vaskotajām kāpnēm. Es lēkšus pārlēcu Pār Daugaviņu (T. dz.). Ieraugot jūru, Saša saķer pie rokas Imantu un lēkšus nolēkšo ar viņu no kāpām pludmalē. Antiņš ar Rudi metas lēkšiem vien cūkām pakaļ, bet nevar panākt.

lēktin, *v., pastiprinājums pie lēkt*, # Viņš trakā steigā lēktin nolēca lejā pa kāpnēm.

lēciens / lēkšana, L., # Aizsegusi seju ar rokām, ar lielu lēcienu metos cauri liesmām. Suns saspringst lēcienam. Ar pāris lēcieniem Ēvalds ir pie mērķa. Trijos lēcienos viņš bija laukā no ceha un metās uz vārtiem. Parasti viņš ar vienu lēcienam bija segļos. Pele ar spriganu lēcienam izmetās no stropa un diedza prom, ko kājas nes. Lai teicami sagatavotos lēcienam no lidmašīnas, tiek lēkts desmitiem un simtiem reižu no izpletņa lēkšanas torņa. Šodien vairs neviens daiļslidotājs nebaidās iekļaut savā programmā tādu sarežģītu elementu kā trīskāršo lēcienam. Teicamos laika apstākļos notika valsts meistarsacīkstes lēkšanā ar slēpēm no 70 metru tramplīna. Starptautiskajās sacensībās lēkšanā ar slēpēm uzvarēja 18 gadus vecais poļu spórtists.

sānlēcienam, L., *lēciens sānis*, # Pirms nogulšanās pelēkais zaķis met cilpas, izdara vairākus sānlēcienus un dubultgājienus.

LĒKĀT, 2. kónj., R. v., R. n., *atraujoties vai neatraujoties no pamatnes, strauji kustēties augšup lejup vai šurp turp nelielā platībā*, # Ja būtu bijusi viena, viņa tagad no prieka lēkātu un skaļi gaviļētu. Lēkādama uz vienas kājas, Inga no otras nomauc kurpi, lai izkratītu no tās tajā iebirusos grants graudiņus. Čakstīte, lēkādama un asti kūlādama, brēca izmisīgi.

izlēkāt, pbg., # Puika izlēkāja pa ciņiem kā zaķis.

aplēkāt, *lēkajot pabūt vairākās vietās*, # Zīlītes aplidoja un aplēkāja visas ēkas, visus jumtus – zem sijām, aiz pakšiem, sienmaļu šķirbās vēl retumis varēja atrast kādu sasalušu kāpuru.

izlēkāties / nolēkāties, *ilgāku laiku lēkāt*, # Mēs visu dienu varējām gan izlēkāties pa pļavu, gan lāgiem izplūcāties upītē. Nu jau kazlēni labu laiku nolēkājušies, var vest kūti.

palēkāt / palēkāties, *mazliet lēkāt*, # Galda tenisa bumbiņa prasa palēkāt tai līdzī. Viens no pólicistiem palēkāja pa grīdu, pārbaudot, vai tās dēļi nav kaut kur atplēsti vaļā. Palēkājusies pa kūtsvidu, telīte atgriežas atkal savā vietā stūrī.

LEGINĀT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas lēktu*, # Tautiets savu kumeliņu Augstu sētu lecināja (T. dz.). Vecēvs uzsēdina Jānīti sev uz ceļgala un lecina, jādina – dipada, dapada! Bļodiņu pārklāj ar vāku vai šķīvi un lecina uz ceļgala, kamēr loki sāk sulot un smaržot.

palecināt, pbg., # Viņš paķēra un palecināja saujā kvēlojošu ogli, bet aizpīpēt no tās tomēr nespēja.

LIDINĀT, 3. kónj., K., *panākt kā lidojumu*, # Pats esmu puikas gados akmeņus pār jumtiem lidinājis.

palidināt, pbg., # Starpbrīdī puikas palidina klasē papīrlidmašīnītes.

aizlidināt, *lidināt promvirzienā*, # Lodi aizgrūž vai disku aizlidina tālāk ne katreiz fiziski spēcīgākais, bet prasmīgākais. Vīri krata zivis no līnuma un laiku pa laikam ar skanīgu sviedienam tās aizlidina pār tīkla malu tuvāk sāļšanas kastēm. Apēdis plūmi, viņš mitro kauliņu, starp pirkstiem saspiezdams, aizlidina pāri margām.

ielidināt, *lidināt kurp iekšā*, # Izņēmis beidzamo cigareti, viņš tukšo paciņu ielidina grāvī. Ielidinājuši bumbu logā, puikas izbīlī pajūk uz visām pusēm. Savu lidmódeli viņš ielidina pļavā.

izlidināt, *lidināt laukā no kurienes*, # Izlējis pēdējo alu, viņš izlidināja pudeli laukā pa atvērto logu.

nolidināt / *lidināt lejup*, # Pa otrā stāva logu zīmīti nolidināju lejā puķu dobē. Steidzos lejā pa kāpnēm, sev pa priekšu nolidinādams traucējošās koka tupeles.

pārlidināt, *lidināt pāri kam*, # Savu lidmódeli viņš pārlidināja pāri pļavai. Aigars samīca sniega piku un pārlidina pāri sētai.

uzlidināt, *lidināt augšup vai virsū kam*, # Kad Fricis uzlidināja manu lelli uz jumta, es iebrēcos nelabā balsī. Daži jau savus pūķus uzlidinājuši gaisā. Helgei mātes daba – saskaišas, uzlidina tīkliņcimdus gaisā un aiziet plikām rokām.

SVIEST, sviež, svieda / **mest**, met, meta, K., *veikt darbības, lai kāds priekšmets lidotu kādu gabalu pa gaisu*, # Virsleitnants skrējienā sviež rokas granātu, kura sprāgst uz ierakuma malas. Pats esmu dažreiz akmeņus sviedis – pār upītēm un jumtiem tos bērībā lidinājis. Redz, kur vīri, redz, kur roka – Pār Daugavu šķēpu svieda (T. dz.). Es sviežu linu saujas mārķā, bet Mārtiņš pieved. Pāri tūrumam iet sējējs un platiem roku vēzieniem sviež graudus paša artā zemē. Pēkšņā dusmu lēkmē viņa paķēra no galda grāmatu un svieda ar to Laumai. Viņš pakampa sprunguli, atvēzējās un svieda dzenim, kurš skanīgi kala priedes stumbru. Nesvied vēl nam ar akmeni, ka Dievam netrāpi (Paruna). Ostas strādnieki no rokas rokā met smagās banānu ķīpas, kamēr tās sasniedz transpórtieri. Ceļ hitlerietis granātu un atvēzējies met (P.Sils).

pasviest / pamest, pbg., *viegli sviest nelielā attālumā*, # Viņš noņēma asari no āķa un pa roku galam pasvieda augšā uz krasta. Bórcmanis pasvieda iezemiešiem sauju zvārgulišu, par ko šie aiz prieka sāka dejot. Piesējuši zirgus pie slitas, pasvieda tiem pa kušķītim siena. Viņš pameta bumbu gaisā. Naudas maku Aldonis pamet biedriem, Ervīns to veikli uztver. Ieejam kūtī un pametam pa lapu slotiņai abām kazām. Visi centās būt labi un pameta sunim pa kauliņam. Laiku pa laikam pametu vistām, cāļiem un tītariem pa graudu saujai.

aizsviest / aizmest, *sviest promvirzienā*, # Bramaņa pienesto pātagu Mārtiņš paņēma gan, bet tikai tādēļ, lai aizviestu pa roku galam. Dzintra ziedu sagumza un aizsviež. Viņš pacēla akmeni un aizmeta tālu projām. Man neveicās ar maksšķeres iesviešanu – gribēju aizmest tālāk no malas, bet āķis spītīgi krita ūdenī tepat tuvumā. Kate savu lelli Maružiņu aizmeta aiz skapja. Spórtiste aizmeta disku 51 m 42 cm tālu.

atsviest / atmest, *sviest līdz kurienei; sviest nost, atpakaļ u. tml.*, # Ēriks atsvieda bumbu līdz puķu dobei. Sīko zivteli viņš atsvieda atpakaļ upē. Atsviedusi segu sānis, viņa pietraucās kājās un sāka steidzīgi ģērbties. Pēc zivs cepeša apēšanas naža galā uzdūrušos cūkgaļas šķēli Preimanis nicīgi atsvieda nost. Viņš atmeta bumbu līdz vārtiem.

iesviest / iemest, *sviest ko kur iekšā*, # Lapu viņš saburzīja un iesvieda papīrgrozā. Viņa izrāva Oļiņam no rokām grāmatu un iesvieda to kaktā. Atvērusi plīts durtiņas, viņa iesvieda vēstuli ugunī. Viņš nolauza ievas zariņu un iesvieda to straumē. Nemētājies ar tiem akmeņiem – iesviedīsi vēl logā un izsitīsi rūti! Kāds kórespóndents bija uzrakstījis, ka Latvijā neesot tādas upes vai ezera, kurās es kādreiz nebūtu iesviedis savu maksšķeri. Beidzis pīpēt, nodzēsu izsmēķi un iemetu to atkritumu urnā. Sameklēju mónētu un iemetu to telefona autómātā. Pārlocīju vēlēšanu biļetenu un iemetu urnā. Viņa pieiet pie pastkastes un iemet vēstuli. Tovakar Vilis pārnesa mājās lielu pušķi naktsvijoļu un mešus iemeta man klēpī. Vienu cilvķeku nogalināja bumba, ko ekstrēmisti iemeta kādā alus bārā.

izsviest / izmest, *sviest ko no kurienes ārā*, # Racēji izsvieda no kapa pēdējās smilšu lāpstas. Juris beidza pīpēt un izsvieda izsmēķi pa nolaisto sánlogu. Pirmais rokas granātu izsvieda Emsis, un tā sprāga tieši vācu ierakumos. Piebrauca Ādams ar pilnu vėzumu, apturēja zirgu un, sauļās iesplāvis, sāka izmest mēslus no ratiem. Nosmēķēto cigareti viņš izmeta pa taksómetra logu. Zirgs klupa un izmeta jātnieku no segliem.

nosviest / nomest, *sviest ko lejup vai prom, nost u. tml.*, # Nēšus ar spaiņiem viņa nosvieda zemē pie akas. Judīte nosvieda malkas šķilas kaktā pie krāsns. Andrs savu nastu nosvieda uz klēts lieveņa. Ieraudzījuši no lauka ciemā ugunsgrēku, vīri nosvieda sētuves un skrēja uz mājām. Mirdza pietrūkās no galda, nosvieda karoti un ieskrēja savā istabā. Grābekli nosviedusi, Oļiņiete aizskrēja ne atpakaļ neskatīdamās. Kamēr māte iegāja ķēķī, es paķēru gabalu maizes un pa savas istabas logu nosviedu to lejā kaķiem. Zirgs pameta uz augšu pakaļgalu un nosvieda jātnieku zemē. Gunārs nosvieda segu un vingri piecēlās. Dārte ēnainā vietā nometa zemē zāļu deķīti un nosnauda uz tā krietnu pusdienas cēlienu. Viņš novilka putekļu mēteli un nometa to virtuvē uz krēsla. Viņš nometa kóferi uz grīdas ka noblīkšķēja, bet ģitāru iesvieda gultā. Un nekas vēl nevēstīja ausmu, nedz putns iečirkstējās, nedz vāvere nometa čiekuru.

pārsviest / pārmest, *sviest ko pāri kam*, # Viņš pacēla akmeni un pārsvieda pāri grāvim. Pārsviežu cigareti pāri margām, kur lejā tā nočūkstēdama nodziest. Viņš pārsvieda malkas pagales no viena kakta otrā. Plūmju kauliņu viņš ar slaidu žestu pārmet pāri margām. Puikas stiepa šurp katrs savu airi un pārmeta tos pāri laivas malai uz tilaudām.

uzsviest / uzmest, *sviest augšup vai virsū kam*, # Brunó uzsvieda bumbu līdz pašai koka galotnei. Ja uzsviedīsiet pilnīgi stāvus gaisā akmeni un nemuksiet prom, tas, krītot atpakaļ, trāpīs jums pa galvu. Visi šaudījušies ar Ošiņa bisi, cenzdamies trāpīt gaisā uzsviestai cepurei. Tēvs mani mazu mēdza uzsviest gaisā līdz griestu sijai un atkal saķert. Otómārs uzsvieda ugunskuram vēl vienu klēpi žagaru. Stiprais Andžus pienāk, paķer Ilzi un uzmet gaisā vai līdz kūts griestiem. Niķīgā gōvs iesņācās, uzmeta gaisā pakaļu un palēcās uz priekškājām.

piesviest / piemest, *sviešus pievirzīt ko kam klāt; sviešus piepildīt, papildināt*, # Visas govīs sāka nepacietīgi maut, raustīt saites un dīdīties, kamēr katrai nepiesvieda pa klēpim pureņu. Piemetu ugunskurā vēl dažus skujotus zarus. Kuriķis staigāja no krāsns pie krāsns, piemēzdam ogle. Jānis piemet kafijai vēl vienu gabaliņu cukura. Mare putru pārsālījusi – pa divi lāgi sāli piemetusī.

sasviest / samest, *sviežot savietot ko kopus*, # Sievas šķiro un sasviež kaudzēs rīt uz tirgu vedamos burkānus un kāpostgalvas. Sasvieduši trulī ogles, viņi steigšus dzen tās uz mašīnmājas kurtuvi. Sētnieki no ietvēm sniegu sasvieda kaudzēs ielas malā. Mūsu pienākums bija ar dakšām samest linu kūļus *vezumā*.

sviešus / mešus, v., *ar sviedienu*, # Beidzot Jukums atcerējās savu dāvanu, izvilka to no azotes un sviešus iesvieda Līzei klēpī. Viņš ieskrienas un mešus iemetas siena blāķī.

sviediens / metiens, L., # Viņš pacēla čiekuru un ar spēcīgu sviedienu sašķaidīja to pret rešnas egles stumbru. Ričam sviediens visveiksmīgākais – sniega pika aizlido vistālāk. Vīri krata zivis no linuma un laiku pa laiku ar plakšķīgu sviedienu aizlidina kādu pār tīkla malu tuvāk sāļšanas kastēm. Mūsu basketbólists sekmīgi izpilda abus soda metienus.

pasviediens / pametiens, L., *neliels sviediens*, # Braucot pa grambaino ceļu, automašīna svaidīja un kratīja braucējus, un Revelīņa kundze pēc ikviena stiprāka pasviediena iespiedzās. Bumbas pametienam gaisā seko gremde, kuru jācenšas blóķēt.

iemetiens, L., *metiens kurp iekšā*, # Sejoja bumbas iemetiens no sānu līnijas. Drīz pēc makšķeres iemetiena pludiņš jau sāka raustīties.

izmetiens, L., *metiens laukā no kurienes*, # Viss bija sagatavots, varēja sākt zvejas tīkla izmetienu.

uzmetiens, L., *metiens augšup vai virsū kam*, # Pirmajiem smilšu uzmetieniem kapā uz zārka ir dobja skaņa.

SVAIDĪT, 3. kónj. / **mētāt**, 2. kónj., *vairākkārt sviest*, # Kaimiņu puikas pagalmā svaida bumbu. Divi spēcīgi akrobāti stāvēja viens no otra trīs metru attālumā un svaidīja viens otram kādu meiteni ar tādu vieglumu, it kā tā būtu tikai lelle. Saujā mētādams sīknaudu, viņš dodas uz kiósku pēc avīzes. Viņš stāv un mētā bumbu no vienas rokas otrā.

svaidīties / mētāties, *tikt svaidītam; vairākkārt sviest ko cits citam*, # Bērni svaidās ar sniega pikām. Meitene, bet svaidās ar akmeņiem kā puika. Zēni klasē mētājās ar papīra lidmašīnītēm.

izsvaidīt / izmētāt, pbg., # Viņš triec ķebliņi pret grīdu tā, ka tas izjūk, un izjukušās daļas izsvaida pa visu darbnīcu. Drudzainā steigā Rūdis atrauj vaļā skapi, izsvaida drēbes un, atradis starp tām džemperī, uzrauj to mugurā. Neskaitāmus čiekurus Čiekurgrauzis savā vāveres mūžā bija apgrauzis un zem eglēm izsvaidījis. Es gribēju vēstuli tūlīt saplēst un izmētāt pa visiem četriem vējiem. Uzmaniģi apkārt raudzīdamies, viņi izmētāja uzsaukumus Vecrīgas ielās. Divi zirgi gausi vilka mašīnu, kuras lāpstīņas griezdamās izvandīja zemi, izmētādamas kartupeļus plašā lokā.

izsvaidīties / izmētāties, *ilgāku laiku, daudz svaidīties*, # Nu jau pietiekoši *esat* ar sniega pikām izsvaidījušies / izmētājušies – cimdi slapji, rokas aukstas.

pasvaidīt / pamētāt, *nedaudz svaidīt*, # Ir patīkami pasvaidīt saujās oļus, kuriem sāni tik gludi kā lellēm vaigi. Man patika skriet, lēkt, pamētāt bumbu. Gāju uz ezermalu pamētāt spinningu.

apmētāt, *vairākkārt mest kam ar ko*, # Mežabrāģi apšaudīja izpildkómiteju ar ložmetēju un apmētāja ar granātām.

apmētāties, *apmētāt citam citu*, # Puikas nebūtu puikas, ja neapmētātos ar sniega pikām.

pārmētāt, *metot pārvietot citur*, # Nostājušies rindā, vīri no rokas rokā pārmētāja ķieģeļus.

CIRST, cērt, cirta, K., *sviest ar spēcīgu vēzienu*, # Pēkšņu dusmu un žēlabu pārņemta viņa pacēla zeķi ar naudu un cirta to lādē ar tādu spēku, ka zeķe pārplīsa. Francisks savēzēja dakšas un sviešus cirta uz durvju pusi, kur tās atsitās pret sliksni.

BUMBOTIES, 2. kónj., R. v., *svaidīt bumbu*, # Skatos pa logu, kā bērni pagalmā bumbojas.

pabumboties, *nedaudz bumboties*, # Mēs aiziesim uz vólejlaukumu pabumboties.

servēt, 2. kónj., K., *raidīt bumbu pretinieka laukumā no izejas stāvokļa*, # Nākošo bumbu servējam mēs. Kriša servētās bumbas ir grūti uztveramas.

izservēt, pbg., # Tikko izservējis, viņš atkal manīgi iekļaujas spēlē.

serve, L., *bumbas raidījums no izejas stāvokļa*, # Igauna serve bija gandrīz neatvairāma, taču Topiņš kritienā ar dūri bumbu uztvēra. Abas kómandas *nervózē*, kļūdās servēs un saspēlē.

PIKOTIES, 2. kónj., R. v., *apmētāt citam citu ar sniega pikām*, # Brīnos, kā tiem bērniem neapnik dienu no dienas pikoties. Bērniem un jauniešiem ziemas prieki izpaužas slēpojot, slidojot, vizinoties ar ragaviņām vai vienkārši pikojoties.

izpikoties / nopikoties, pbg., *ilgāku laiku, daudz pikoties*, # Nu jau *esat* pietiekoši izpikojušies / nopikojušies – cimdi slapji un paši sniegaini.

pikot, 2. kónj., K., *apmētāt kādu ar sniega pikām*, # Mēs pikojamies – pikojam viens otru.

nopikot / sapikot, pbg., # Mazākie puikas lielo puisī tā nopikoja / sapikoja, ka tas aizmuka.

LINGOT, 2. kónj. / **laist**, laiž, laida, K., *sviest, svaidīt (sarunvalodā)*, # Puslaika pēdējās sekundēs abas vienības nesekmīgi lingo bumbu no viena vairoga līdz otram. Es laužu ķieģeļus un lingoju tos virsū cietuma uzraugiem. Paķēru sprunguli un laidu arī šim pa stilbiem. Es sagrābstu sienā noautos zābakus un laižu tos pret kūtsaugšas gala dēļu sienu.

aizlingot / aizlaist, *ludināt promvirzienā*, # Kārlis norāva Imantam cepuri un aizlingoja to pāri laukumam. Uzbrucēji notupās aiz nodegušās rijas pamatiem un sāka laist apdeguļus uz pretinieku pusi un, pirmos „šāviņus” aizlaiduši, pieplaka pie mūra.

ielingot / ielaist, *ludināt kurp iekšā*, # Noāvis zābaku, viņš to ielingo aizdurvē. „Nemt tik akmeni un ielaist logā,” rūca Merķis. Viņš atvēzējās un ielaida granātu vaļējās durvīs.

izlingot, *ludināt laukā no kurienes*, # Apsargs trokšņotāju saņēma aiz apkakles un izlingoja laukā pa durvīm tā, ka tas tikko noturējās kājās.

nolingot / nolaist, *ludināt lejup*, # Viņš pacēla rupju oli un nolingoja to lejā pa nogāzi. Paņemt šo vīreli aiz apkakles un nolaist pa kāpnēm, kā to dara šveicari ar piedzērušiem un kašķīgiem restorāna apmeklētājiem.

uzlingot, *ludināt augšup vai virsū kam*, # Puikas iesēja virves galā dzelzs tapu un uzlingoja to augšā uz nomelnējušā ogļu kuģa vraka.

pārlingot, *ludināt pāri kam*, # Pasaki, lai Puma vakarā tumsā pārlingo pār cietuma sētu cigaretes.

SPLAUT, splauj, splāva, R. v. vai K., *strauji izsviest no mutes kādu daudzumu siekalu vai citu ekskrētu, vai sīkus priekšmetus; izšaut no stobra u. tml.*, # Kad puikas sacentās splaušanā, vistālāk un visprecīzāk splaut padevās Maigonim. Kad kāds vīrietis bija mēģinājis Alīnu ķircināt, viņa tam splāvusi un nosaukusi par muļķi. Pavasarī kalējs reizū reizēm iznāca no smēdes un, pieķēries pie žoga, ilgi klepoja un splāva. Ūdru Jānis sāka splaut asinis un neglābjami izdila. Puika, atzvēlies uz tahtas, ēda no bļodas plūmes un splāva kauliņus pāri istabai.

nospļauties / nospļaut, pbg., # Viņš vēl neprot splaut, paturot pīpi mutē, tāpēc, lai nospļautos, izņem pīpi no mutes laukā. Satrūcies viņš mānīcīgi trīs reizes nospļāvās pār plecu. Večais Grava dūsmās nospļāvās un iegāja istabā. Kalējs nospļāva uz ķēķa kula. Apēdis ķirsoģu, viņš kauliņu nospļāva zemē.

uzsplaut, *splaut uz kā, kam virsū*, # „Tpu,” viņš aiziedams uzsplauj Vilnim uz zābaka, „tev īstā vieta baptistu saietos, ne strēlniekos!”

apsplaut / nospļaut, *uzsplaut uz kā, parasti uztverot to kā notraipīšanu*, # Viņš uzsprauda uz āķa jaunu tārpu un pēc paražas to apsplāva. Viņi te pīpēdami visu lieveni apsplāvuši / nospļāvuši.

aizsplaut, *splaut promvirzienā, kādā attālumā u. tml.*, # Viņš nokoda cigāram galu, to tālu aizsplaudams. Viņš slaidi aizsplāva pāri ugunskuram. Viņš apēda plūmi un kauliņu aizsplāva prom. Seržants aizsplāva garām splaujamtraukam.

atsplaut, *splaut šurpvirzienā*, # Ķiršu kauliņus viņš atsplāva mums pie kājām.

iesplaut, *splaut kurp iekšā*, # Viņš ēda plūmes, kauliņus iesplaujot trauciņā.

sasplaut, *iesplaut saujās, lai stingrāk ko saturētu*, # Sasplāvām saujās un ciešāk satvērām ķekšu kātus. Plostnieks atkal uzvilks gumijas zābakus un, saujās sasplāvis, gāzīs upē baļķus un sies plostus.

izsplaut, *splaut laukā*, # Pēc zoba izraušanas izsplāvu asinis un skaloju muti. Papirōsu Ģirts izsplāva pa logu.

pārsplaut, *splaut pāri kam*, # Rokas kabatās sabāzis, viņš nicīgi pārsplāva pār bōrtu.

splāviens, L., # Kad večais jūrnīeks slaidi nospļāvās uz ielas bruģa, Adrianam likās, ka splāviens domāts viņam. Miķelsōns izlaiž caur zobiem garu splāvienu.

SPLAUDĪTIES / splaudīt, 3. kónj., R. v. vai K., *vairākkārt splaut*, # Virsū mēcās jūras slimība – mute pietecēja siekalām, vajadzēja bieži splaudīties. Pagalam mierīgs bija palicis vājnieks, ne vairs klepoja, ne splaudījās. No cepļa nokāpis, deģis ilgi slaucīja sviēdrus, splaudījās un smagi pūta. Viņa sāk klepot savu sauso klepu locīdamās un splaudīdama. Ķienis īgni strēbj zivju zupu un splauda asakas.

nospļaudīties, pbg., # Večēvs aiz nīgruma nospļaudījās vien.

izsplaudīties, *daudz splaudīties*, # Izsplaudījies viņš vēl bezspēcīgās dūsmās nošņācās.

apsplauidīt / nosplauidīt, *ar splaudekļiem notraipīt*, # Viņi nolēma pamest šo pilsētu, kurā nīrbēja kirgīzu trīsliņu cepures un tirgos blāva kameļi, apspļaudīdami garāmgājējus. Šo smaržīgo zariņu ezis ilgi košlāja, bet pēc tam saliecies apspļaudīja sev sānus. Andrievs pa zvejnieku paradumam noķerto vēzi apspļauda. Viņš te ir visu grīdu nospļaudījis.

CELT, *ceļ, cēla, K., pārvietot ko pa gaisu (arī šķidrumu) augšup vai no vienas vietas uz citu*, # Tā mēs ceļam no zemes ārā ceļmu pēc ceļma. Jāsaņem visi spēki, lai varētu pacelt ecēšu stūri, un es stenēdams ceļu tāpat kā lielie vīri. Kad tīklus cēla no ūdens ārā, tie bija brētliņu pilni. Vaigus piepūtuši, vīri cēla maisus uz svariem un pēc tam ratos. Kad dzelzs nokaitusi sarkana, kalējs ar lūškām ceļ to uz laktas un sāk kalt. Mēs ar Ati ejam lēni, kājas augstu ceļdami. Nurdēdams un kupri ceļdams, no aizkrāsnes izlīda runcis.

celties, *tikt pārvietotam augšup*, # Abi peldētāji te cēlās viļņa galā, te atkal grima lejā.

pacelt, *pbg.*, # Paceļu no zemes nelielu akmeni. Māte pacēla nokritušo karoti, noslaucīja un ielika atkal putrā. Miltu maisu viņš paceļot kā nieku. Tad es Zintru pacēlu uz rokām un lēni griezos apkārt. Suns mazuli viegli paņēma zobos un pacēla. Arājs apturēja zirgu, pacēla arklu, iegrūda lemešus sparīgi zemē un gāja atlaisties krūma pavēnī. Reiz, kad rudmate bija piecēlusies un pārliekusies pār šujamo uz galda, es klusām pacēlu nost krēslu. Viņš pacēla pudeli pret gaismu un apskatīja, cik tur vēl iekšā. Vóicehóvskis piegāja un pacēla tālruņa klausuli. Vijolnieks paņēma vijoli un pacēla to pie zoda. Es paceļu šo glāzi par visu klātesošo veselību! Viņš pacēla cepuri sveicienam. Aukstais vējš piespieda viņu pacelt augšā mēteļa apkakli. Barōns pacēla mazliet galvu un paskatījās runātājā. Džeris, pacēlis purnu, ošņāja gaisu. Paceļu galvu no spilvena un lūkojos, cik pulkstenis. Kad sieviete pacēla roku, automašīna apstājās.

sacelt, *pacelt visu(s); pacelt*, # Bez rokām kalpi varēja palikt, kamēr to visu dābolu sacēla vezumos un no vezumiem pantā. Gar ausīm svilpo vējš, gribas sacelt apkakli un ieraut galvu tajā. Dāmas, kažoku stērbeles sacēlušas, brida pa irdeņo sniegu. Elfrīds gulēja, garās kājas sacēlis uz gultas gala. Purnu un asti sacēlis, krančelis peldēja garajā zālē kā ezerā. Reizēm runči nolēca no krāsnes, sacēla kūkumus un izstaiptājās.

aizcelt, *celt ko prom, aiz kā vai priekšā kam*, # Galdu aizcēlām pie sienas. Krēslus vajag aizcelt atpakaļ aiz galda. Skapim priekšā aizcēlām solu un visi uz tā sasēdāmies.

atcelt, *celt ko nost, sānis vai atpakaļ*, # Kārlis smēla un dzēra un laikam neattaptos beigt, ja Andrs neatcēlis ūdens spaini. Justs atceļ no sienas mātes gultu un pūlas atraut apakšējo sienas apšuvuma dēli.

iecelt, *celt ko kurp iekšā*, # Viņa izņēma bērnu no gultiņas un iecēla ratiņos. Kad man pie galda uznāca snaudiens, māte mani noģērba un iecēla gultā.

izcelt, *celt ko no kurienes laukā*, # Izcēlusi graudu kasti no apcirķņa, Austrā veikli pārlēca pār nožogojuma dēļiem. Made atmeta segu sānis un izcēla kājas laukā no gultas.

nocelt, *celt ko nost no kurienes*, # Viņš nocēla klausuli un sāka griezt numuru ripu. Laura tikko nocēla katlu no plīts.

uzcelt, *celt ko augšup vai virsū kam*, # Daudzi uzskata, ka visspēcīgākais spórtists esot tas, kurš uzceļ lielāko svaru vidēji uz katru sava svara kilogramu. Acis nodūrusi, Līze paņēma glāzīti, cēla uz lūpu pusi, bet līdz mutei neuzcēla. Es noliecos un uzceļu vienu brūnu kastani. Viņš uzcēla mēteļa apkakli un ierāva galvu tajā. Uzceļu somu plecās un eju. Jātnieks pieliecās, paķēra zēnu aiz padusēm, uzcēla zirgā un nosēdināja sev priekšā.

pārcelt, *paceļot pārvietot ko citur; celt ko pāri kam*, # Pārcel to krēslu tuvāk galdam! Vieta, kur viņš uzspēra kāju, iegrima, bet, kolīdz kāju pārcēla uz citu vietu, iegrimusī vieta steidzīgi, gandrīz atsperīgi izlīdzinājās. Haris satvēra Ilgu aiz vidukļa un pārcēla šaurajai tranšejai pāri. Viņa pārcēla vienu slēpi pār otru, kā to prot tikai īsti slēpotāji. Pievedu zirgu klāt, pakāpos uz aploka kārts un pārcēlu kāju pāri zirga mugurai. Meistars, līdzko pārcēla kāju pār sliekšni, paziņoja, ka nekas no iecerētā neiznākšot.

CILĀT, 2. kónj., K., *vairākkārt celt*, # Kārlis ieraudzīja Hariju cilājam svaru bumbas. Visu nedēļu Līze cilāja mēslu dakšas, ārdīdama uz lauka mēslus. Cilādams kā stārķis velteņos ieautās kājas, Imants nogriežas ap mājas stūri. Gaidot savu rindu pie friziera, Egōns cilā un šķirsta izklaides žurnālus

pacilāt, *nedaudz cilāt*, # Viņš pacilāja plaukstas, kuras gulēja blakus sāniem, jo bija redzējis tā darām arī citus slimniekus, kuriem ilgi un nekustīgi jāguļ. Eidis pacilāja zivi, lai nosacītu tās aptuveno svaru. Arī es gāju viņiem talkā, pacilāju izkapti vai sakumus. Viņa pacilāja un pieglauda

vaigam cimdus, pacilāja divus pārus pelēku, biezu zeķu. Viņš sāk lieliem soļiem staigāt no istabas istabā, te paņem vienu lietu, tur pacilā kādu citu.

pārcilāt / apcilāt, *cilājot apskatīt; cilājot vairākkārt pārvietot*, # Viņš desmitiem reižu pa vienai pārcilājis visas mātes mantas, papīrus, vēstules. Viņas izžuvušie, kaulainie pirksti pārcilā seģenes bārkstis gluži kā lūgšanas krelles. Kapteinis pārcilā rakstāmgalda atvilktnu saturu, bet meklēto neatrod. Smago nesamo no rokas rokā pārcilādama, Ināra nonāca pie rožaini krāsotas divstāvu ēkas. Ratnieks apcilāja sakrātos lietkokus – egļu dēļus, oša, kļavas un ozola bluķus un šķilas.

pacilāties, *tikt pacilātam; vairākkārt celties*, # Puikas šaudās šurpu turpu ar saviem divriteņiem – te sēdus uz sēdekļa, te pacilājoties kājās, pārnesot svaru uz pedāļiem.

nocilāties / izcilāties, *ilgu laiku, daudz cilāt*, # Viņš ir noguris kā nabags, visu dienu rudzu kūļus nocilājies / izcilājies.

iecilāt, *cilājot ievingrināt*, # Izkāpis no gultas, es kādu brīdi mīnājos, iecilājot savas stīvās kājas.

izcilāt, *vairākkārt, daudzkārt cilāt*, # Ceļotāji nokāpa kajītē, izcilāja kórķa vestes un iepazinās ar instrukciju. Viņi izcilāja visas tinas, izlasot no tām ietinušos liņus. Es gāju palīgā, jo divas vien viņas diez vai mironi izcilātu.

izcilāt, *rakņājot sacelt augšup augsnes daļas, saraustot tās struktūru*, # Puķu dobē zeme ir slietu labi izcilāta. Rokot barošanās ejas, kurmji nodara zaudējumus dārzsaimniecībā, jo izcilā un sarausta dažādu dēstu saknes. Māte katru rītu dusmojās, ka nešķīstie kurmji izcilājuši visu dārzu.

NEST, *nes, nesa, K., pārvietot, turot ko rokās, uz muguras, pleciem, zobos u. tml.*, # Dažās dienvīdu zemēs sievietes nes uz galvas krūku ar ūdeni vai grozu ar augļiem. Abās rokās viņš vārīgi nesa savu zaķādas cepuri, pilnu zaļgani pelēkām olām. Svētītu gājienā viņš nesa karogu. Kaķe savus bērņus nes mutē un rāpjas pa pakšiem. Dažreiz vilks medījumu nes, pārmetis to sev pār muguru. Ēzelis nes nastas.

panest, *pbg.; nest kādu laiku, kādu ceļa gabalu; nest zem kā*, # Krustdēliņš allaž prasījās, lai panesu viņu klēpī. Viņš man panesa manu ceļasomu līdz autobusa pieturai. Gusts to spaini labi ja tukšu var panest. Tā kaste sver divdesmit kilogramus – pacilāt un panest taču spēsi. Kad sāka lietūs pilināt, panesu sāini zem nojumes.

aiznest, *nest promvirzienā*, # Ievainoto meiteni sanitāri uzlika uz nestuvēm un aiznesa. Mīļais mani rokās ceļ, Aiznes mani šūpodams Kā vilnītis gaigaliņu (J.Rainis). Bērnu viņiem daudz, bet zemes tik, cik kaķis uz astes var aiznest. Pičuks aiznesa pie kūts klēpi virzas un sāka silē to kapāt. Mārtiņš paprasīja rubli naudas, to viņš gribēja aiznest Līzei. Ļaudis sūrojās, ka pusi cāļu aplasa lapsas, bet otru pusi aiznes vanags. Vilks apciemoja dažāda laba mednieka sētu un nesodīts aiznesa labāko medību suni.

aizvazāt, *aiznest (sarunvalodā)*, # Nez kur to grāmatu aizvazājis, ka plauktā vairs nav?

atnest, *nest šurpvirzienā*, # Kaķis atkal atnesis peli. Saimnieks lika atnest no pagraba spainīti rūgušpiena. Marija pļāvējiem atnesa uz pļavu brokastu.

apnest, *nest apkārt kam*, # Viņš apnesa krēslu apkārt galdam, lai apsēstos blakus Rūtai.

ienest, *nest ko kur iekšā*, # Tajā brīdī mana māmuļa ienesa mums tēju un cepumus. Viņa ienesa naudu istabā un tūliņ atkal iznāca laukā. Vīri paņēma zārku uz pleciem un ienesa kapsētā.

ievazāt, *ienest (sarunvalodā)*, # Nopurīniet drēbes un noberziet kājas, lai neievazātu grūzus un dražu istabā!

iznest, *nest ko no kurienes laukā*, # No galdiem novāktos traukus iznesa virtuvē mazgāt. Vaira iznesa ārā bļodu ar ūdeni, ziepes un divi. Pirtnieki savas mantas iznesa pirts priekšnamā. Pagatavojuši nestuves, viņi iznesa ievainoto pie ceļa.

nonest, *nest lejā vai nost no kurienes*, # Skapi no otrā stāva nonesām izjauktā veidā. Zosulis nonesa no istabas augšas velosipēdu un nodeva Jankas rīcībā. Varēja jau Edžiņš tās sakas arī nonest lejā. Ievainotais no futbóla laukuma jau bija nonests. Arī Ģirts pāris soliem paķēra aiz gala un palīdzēja nonest malā.

iznesties / nonesties / nostiepties, *nest ilgstoši kādu laikposmu*, # Vai nu mazums esmu izņesusies smagas somas ar iepirkumiem pa šiem gadiem. Tie graudu un miltu maisi, ko esmu te dzirnavās nonesies / nostiepies, būs rēķināmi daudzās tónnās.

pienest, *nest klāt*, # Biju celtnē palīgstrādnieks, piensesu mūrniekam ķieģeļus. Šorīt piensesu sievai kafiju pie gultas. Mani biedri kustas kā pelēkas ēnas, piensesdami lielgabaliem munīciju.

Pienesis zīmējumu, meistars man uzdod pēc tā uztaisīt duci krēslu no bērza koka. Apmācīti ūdri labi ķer zivis un pieneš tās dzīvas savam saimniekam.

sanest / pienest, *nest ko lielā daudzumā vai visu; nest ko pilnu*, # Šovakar nepaspēsīm sanest visu malku šķūnītī. Vīri noņēma tīklus no vabām un sanesa laivā enkurus. Pirmajā datumā visi īrnieki sanēšot naudu un noliekot saimniecei priekšā uz galda. Labās vasarās bites sanesa medu visai ziemei. Velns stiepa, ka stiepa, kamēr maisu pienesa pilnu ar zelta naudu. Itālijas dzeltenās bites nedēļas laikā bija pienešusas pilnas kāres ar medu.

pārnest, *nesot pārvietot kur citur; nesot pārgādāt mājās*, # Viņš paņēma krēslu no tumšā kakta un pārnesa to pie loga. Saimnieks lika pārnest uz citu vietu vecā šķūņa dēļus. Ziemassvētku priekšvakarā pārnesām eglīti istabā. Kapteinis paņēma rāciju un pārnesa uz mašīnu. Dārte pārnesa veselū nastu ziedošu ievu zaru. Mārtiņš gandrīz katru dienu pārnes mājās pa jaunai grāmatai. Ezītis, kuru Elmārs reiz pārnesa no meža, nu ir pazudis.

uznest, *nest kurp augšā*, # Man bija no pagraba jāuzņes saknes un kartupeļi. Kaķēnu uznesu uz rijas augšas. Visvaldis man palīdzēja uznest saini otrajā stāvā.

nešus, v., *nesot*, # Jērus kā mazus bērņus uznesa nešus kalnā, lai pārāk nepiekūst. Pameita paņēma vecīti un nešus aiznesa uz pirti.

pusnešus, v., *daļēji balstot*, # Aplikusi ievainotā veselū roku ap saviem pleciem, Aina viņu pusnešus nogādāja rotā. Pieķērāmiem laivai un kopīgiem spēkiem pusnešus iebīdījām to ūdenī.

nesiens / nešums, L., # Vienā nesienā mēs to visu neaiznesīsim. Līze pēc spaiņu nesiena kalnā nolika tos zemē un noslaucīja sviedrus no pieres. Te tev būs atlīdzība par ūdens nešumu.

NĒSĀT / nēsāties, 2. kónj., K., *vairākkārt, daudzkārt nest*, # Divu ēdāju dēļ nav ko nēsāt ēdienu no virtuves uz istabu. Kad tu vēl biji mazs, es tevi nēsāju pa mūsu pagalmu kukuragās. Kādreiz grāmatu nēsāja no mājas uz māju kā pavardā paglabātu uguni. Viņš bija nēsājies apkārt ar savām jūtām kā mazs puika ar azotē turamu zvēriņu.

vazāt / valkāt, 2. kónj., K., *nēsāt (sarunvalodā)*, # Baidoties lāču, mežā visur vazāju līdzī smago divstobreni. Vai tad Alise būtu tik dulla, ka visur vazātu līdzī pasi? Braucot pa upi, vislabākā pārnakšņošanas vieta ir siena zārds – ne tev jāvalkā līdzī telts, ne jālūdz svešiem cilvēkiem izīrēt kūtsaugšu.

panēsāt, *nedaudz nēsāt*, # Kad vectēvs atnāk ciemos, viņš vienmēr panēsā mazbērņus pikpaunā. Tik jau Seskiņam tā darba, kā panēsāt paunu un katrās mājās parādīt, kas tajā iekšā.

iznēsāt / apnēsāt, *nēsāt apkārt; nēsājot nogādāt kam ko*, # Vectēvs iznēsā mazmeitu sev uz pleca pa visu māju. Rudenī sīlis pārtiek no ozolzīlēm un riekstiem un iznēsā vēl to visu pa savām slēptuvēm mežā. Pastniece iznēsā avīzes pa mājām visiem pasūtītājiem. Ik nedēļu kāds iznēsā pa pagastu apkārtrakstu. Ziņneses uzdevums bija iznēsāt iedzīvotājiem pagasta tiesas un valdes pavēstes. Jaunais cilvēks laiku pa laikam apstaigā viesību telpas, apnēsādams uz paplātes glāzēs dzērienus un piedāvādams tos viesiem.

iznēsāties / nonēsāties / nonēsāt, *ilgāku laiku, daudz nēsāt*, # Beigu beigās Sveķītis, kad bija savu naudas zuteni iznēsājies no vienas vietas uz otru kā kaķene savus bērņus, sagudroja to glabāt vecā bišu stropā. Visu dienu esmu nonēsājies smagus saiņus. Vairākas dienas nonēsāju vēstuli kabatā, kamēr beidzot atgīdidos to iemest pastkastē.

pārnēsāt, *nēsājot pārvietot*, # Pēc izskata aparāts atgādina parastu nelielu kóferi, ko var viegli pārnēsāt un pārvadāt. Materiāls ir ļoti viegls, tā ka viens strādnieks bez grūtībām var pārnēsāt reizē desmit seguma plāksnes.

sanēsāt, *sanest*, # Nedaudz sala kājas, bet kamēr sanēsāju malku, arī tās sasila.

pienēsāt, *pienest*, # Man bija mūrniekam jāpienēsā klāt ķieģeļi.

STIEPT, stiepj, stiepa, K., *nest (sarunvalodā)*, # Parādās Krastiņš ar savu palīgu – abi tusnīdami stiepj ložmetēju.

pastiept, pbg., # Gabalu pastiepu to čemódānu, tad brīdi atpūšos, atkal pastiepu, un atkal atpūšos.

aizstiept, *aiznest (sarunvalodā)*, # Marks ķērās pie iebraucēju ceļasomām, lai tās aizstieptu līdz viesnīcai. Zēni visus pītos krēslus ir aizstiepuši aizvēja stūros un sauļojas. Uz palodzes nolikto kamolu vārņulēns satvēra knābī, aizstiepa uz klēts jumtu un iebāza salmos.

atstiept, *atnest (sarunvalodā)*, # Atstiepu lielu žagaru nastu, pietiks pāris dienām. Vakarā atstiepu vēl tēva veco kažoku apsegam. Jēkuļu Jēcis bija uz tirgu atstiepis lielu tarbu zivju. Puikas bija atstiepuši uz skolu atrastās aģitācijas lapiņas.

iestiept, *ienest (sarunvalodā)*, # Kopmītnē guļamo maisu iestiepa pamazs puīselis. Viens sanitārs, uzvēlis mani uz pleciem, iestiepa sanitārajā teltī. Es skatījos, kā vedējs ar Tusmani, rokas sakrampējuši, izcēla maisus no ratiem un iestiepa dzirnavās.

izstiept, *iznest (sarunvalodā)*, # Grozu ar pīrāgiem viņa izstiepa pagalmā. Sunītis acumirkli satvēra rāpuli un, to nikni purinādams, izstiepa ārā.

nostiept *nonest (sarunvalodā)*, # Puiši steidzīgi izcēla uz klāja kastes un citu pēc citas nostiepa lejā.

sastiept / piestiept, *sanest (sarunvalodā)*, # Viņi bija sagatavojuši laukumiņu ugunskuram un sastiepuši sausus zarus. Valdīs sastiepj Ritai visādus kukaiņus, nerēdzētus augus, bet beidzot atņēs zilu, raibi nopunktotu olas čaumalu. Taču piens uz dzešētavu jānesot ar nešanu – cik tónnas tad viņa gan šitā nesot sastiepusi un izcilājusi pa garajiem gadiem. Vēlns piestiepis saimniekam lērumu naudas.

pārstiept, *pārnest (sarunvalodā)*, # Abi puikas grīlodamies pārstiepa smago maisu pāri sētsvidum. Viņi izcilāja visas tinas, izlasīja zivis un pārstiepa ielikt jaunā vietā.

uzstiept, *uznest (sarunvalodā)*, # Visas nevajadzīgās grāmatas uzstiepu bēniņos. Krišs palīdzēja meitenei nesamos uzstiept trešajā stāvā. Dežūrmatrozis steidzās pretim un palīdzēja bagāžu uzstiept uz klāja. Vēl beidzamajā dienā, kad Jānītis nāca pasaulē, uzstiepu nēšus līdz puskalnam.

stiepiens, L., # Saiņi bija smagi, pēc tāda stiepiena rokas gluži stīvas.

STAIPIĒT, 3. kónj., K., *nēsāt (sarunvalodā)*, # Spēka viņai netrūka, nav brīnums, ka jaunības gados staipījusi divpūru maisus pa dzirnavu kāpnēm. Bērtulis vakaros staipīja ūdens spaiņus, kamēr visu sakņudārzu salaistīja. Lielajās ģimenēs lielākie bērni staipīja un vāca mazākos.

pastaipīt, pbg., # Kad pārvācies uz citu dzīvesvietu, tad dabū visu savu mantību pastaipīt.

pārstaipīt, *pārnesāt (sarunvalodā)* # Agrāk tēraudkausētājam bija jābūt īstam spēka mitriķim, jo maiņā līdz trīsdesmit tónnām dažādu piedevu ar rokām bija jāpārstaipa.

nostaipīt / nostaipīties, *daudz nēsāt (sarunvalodā)*, # Visu dienu kartupeļu maisus nostaipīju – uz lauka ratos iekšā un pie pagraba atkal ārā. Tirgū sapirkos un līdz mājai smagās somas nostaipījos.

PLĪVOT, 2. kónj. / **plivināties / plandīt**, 3. kónj., R. v., *viļņveidīgi kustēties*, # Man patīk skatīties, kā tauriņš gaisā plīvo.. (Ā. Elksne). Lauku piekūns bieži redzams plivnoties gaisā uz vietas virs lauka vai pļavas. Plivinādamies lielā augstumā, lirināja cīruļi. Vakaros pāri pagalmam vairs neplandīja sikspārņi, tagad patvērušies sazin kur.

PLIVINĀT, 3. kónj., K., *izraisīt plīvojumu*, # Meitene gāja, plivinādama zīda lakatiņu. Strauji plivinādamas spārnus, laukirbes lido ātri, taisnā līnijā un zemu.

saplivināt / noplivināt, pbg., # Putns saplīvina spārnus. Gailis noplivina spārnus un nodziedas.

paplivināt, *nedaudz plivināt*, # Tauriņš paplīvina spārnus, bet neaizlaižas.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

LIDOT, 2. kónj. / **lidināties**, 3. kónj. / **lēkt**, lēc, lēca, R. n., *pārvietoties gaisā ar ārēja spēka piešķirtu kustības inerci*, # Spēle ritēja bez sevišķām izmaiņām – bumba lidoja visur, tikai ne vērtos. Spēcīgajā vējā kāpās sīkdama pa gaisu lidoja smilts. Pieniņu pūkas lido virs pļavas pēc katra vēja uzpūtiena. No ugunsкура augšup lido sarkanās dzirksteles. Gaisā lidinās pieneņu pūkas. Vējiem līdzī lapas joņo pulkiem, bet bezvēja dienās lidinās lejup pa vienai, liegi sanēdamas. Dzenis ar savu cieto knābi sāk apstrādāt satrunējušo koku tā, ka skaidas vien lēc. Vien krāsmatu pēlni Uz vītoli zaļajām pazarēm lēc (M.Bārbale). Puikas spārdīja bumbu pa dubļiem, ka melnas šļakatas vien pa gaisu lēca. Izkāpts atsitās pret resnajiem rudzu stiebriem un lēc atpakaļ. Kurt tumšā silā ugunsкуру, Lai dzirksteles pret zvaigznēm lēc.. (H.Gāliņš). Liesma lēc no zara uz zaru. Šodien fizikultūrā ir vingrinājumi lēkt augstumā.

palidot / palēkties / salēkties, pbg., # Viņš sabruka uz ceļiem, bet viņa autómāts, palidojis dažus metrus, iekrita zālē. Viņš tā trieca ar dūri pa galdū, ka glāzes palēcās un noskanēja. Uz redeļainā tilta ore palēcās tā, ka sedlinieks sāka blaut, lai nelaužot šim kaulus kopā. Katrā bedrītē mótóciķls palēcās gaisā un draudēja nostāties šķērsām ceļam. Sajūsmā Skaidrīte uzsitā ar dūriti pa galdū tā, ka krūze un kafijkanna salēcās.

aizlidot / aizludināties / aizlēkt, *lidot promvirzienā*, # Dzēltenas un sārtas koku lapas gaida vēja brāzmu, lai atrautos no zariem un aizlidotu, kur vēja virpulis tās nesīs. Kļavu sēklas ar saviem spārniņiem aizlido tālu no koka. Bieti sagrābj aiz lakstiem, seko spēcīgs grieziens – un cietā piere ar lapu cēkulu nokrīt zemē, bet pati sakne slaidā lokā aizlido kaudzē pie citām. Vēja atrautās lapas aizludinās līdz dārza vidum. Dzirksteles no ugunsкура dažkārt aizlēc krietni tālu.

atlidot / atlēkt, *lidot šurpvirzienā*, # Lielgabala granāta atlidoja un nokrita pašā sādžas vidū. Lode bija atlidojusi līdz kokam un izurbusies cauri stumbram. Pieneņu pūkas atlidojušas līdz pašām mājas durvīm. Mašīnai braucot cauri peļķei, dubļu šlakatas atlēca līdz manīm un notašķīja svārkus un zeķes.

atlēkt, *ārēja spēka iedarbībā atdalīties no kā un uzsākt lidojumu*, # Kad linus kulsta, atlēc plaukas, bet kodaļa kļūst tīra un gluda. Lodes, izskrējušas caur sienu, trāpīja krāsniņ, no kuras atlēca un pa istabu šķīda ķieģeļu šķembas. Viņš paspēra sūnas ar kāju – tās atlēca nost un atklāja iridenu, ne visai sen uzraktu smilti.

atlēkt / rikóšētēt, 2. kónj., *atsitoties pret ko, mainīt lidojuma virzienu*, # Skaldāmajam cirvim jābūt smagam, lai tas, atsizdamies pret skaldāmo kluci, neatlēktu. Bumba, atlēkdama no zemes, trāpīja rūtij. Nejausa lode, ieklūdusi kabinetā, pārlidoja pāri profesora galvai un, rikóšējot pret durvīm, vēlreiz palidoja viņam cieši garām. Viņš bija šāvis iebiedējot, bet divas skrotis rikóšetēja un cauri zābakam iecirtās kājā.

rikóšets, L., # Kāda neliela mīnas šķemba atsītās pret dzeloņstieplu žoga mieta un ar rikósetu krita tieši ierakumā. Lode rikóšetā viegli ievainoja kādu taksómetra šoferi.

ielidot / ielēkt, *lidot kurp iekšā*, # Ierakumā ielidoja mīna. Pa logu ielido smags akmens un nokrīt uz grīdas. Galdam apgāžoties, tranzistors ielidoja kaktā un apklusa. Pa logu istabā ielido kvēli sārta kļavas lapa. Pa vaļējo logu ielido viegla vēja pūsma. Dzirksteles ielēca vilkam purnā, tas sabijās un ieskrēja mežā.

izlidot / izlēkt, *lidot laukā no kurienes*, # Viņš tik strauji sarāva zirgu stāvus, ka pats izlidoja no segliem. No mīnmetēja stobra izlido mīna. Jo vairāk gaismas enerģijas absorbē metāla plāksnīte, jo vairāk elektrōnu no tās izlido. Lemesis izlēca no zemes un sāka slīdēt pa virsu.

nolidot / nolidināties / nolēkt, *lidot kurp lejā vai gar ko; lidot kādu attālumu, kādu laikposmu*, # Papīra lapa nolido no galda uz grīdas. Mašīna piepeši zaudēja vadību un nolidoja gravā. Gar logu nolido kļavas lapa. Pieneņu sēklas nolido lielus attālumus. Šķēps nolido dažas sekundes un ieduras zemē. Kuru lapu ķēra salna, tā nolidinājās zemē. Man uz piedurknes nolaižas pūkaina sniega pārsლა, tad nolidinās vēl viena un vēl. Dūre triecās pret aplāto galdu tā, ka dakšiņa nolēca no šķīvjā.

pārlidot / pārlēkt, *lidot kam pāri*, # Pāri ierakumam pārlidoja mīna un krita netālu aiz kraujas. Puišeļu spārdītā bumba pārlidoja pāri žogam. Pāriet pāri kuģa klājam iespējams tikai, stingri turoties pie nostieptas virves, jo pretējā gadījumā var kopā ar vilni pārlidot pār bōrtu. Ar spēju atspērienu varde pasviedās uz augšu un pārlidoja pāri dēlnas malai. Aleksis ieskrējās un lidakas lēcienā pārlidoja pāri žogam. Uguns sākās no cigaretes izsmēķa – sīkas liesmiņas kā oranži siseņi pārlēca no stiebra uz stiebru.

uzlidot / uzludināties / uzlēkt, *lidot kurp augšā vai virsū kam*, # Ar paukšķi kórķis uzlido līdz griestiem. Manis spertā bumba uzlido augstu gaisā un triecas tieši sētnieka logā. Tumsā pa kreisi uzlido gaisā raķete. Pietika precīza artilērijas trāpījuma, lai fōrts ar atlikušo garnizōnu uzlidotu gaisā. Pret mōlu plīst viļņi, un baltas putu šaltis uzlido gaisā. Uz palodzes uzlido pieneņu pūka. Gaisā uzludinājās krāsaini balōni. Dārzā birst kokiem lapas, daža uzludinās uz manas atvērtās grāmatas. Autōbuss strauji palēcās uz priekšu, it kā ar lēkšanu gribēdams uzlēkt stāvajā kalnā.

lidojums / lēcienis, L., # Biruta vēroja, kā vizulis slaidā lidojumā iekrīt ūdenī, mirdzošas lāsītes uzšļakstīdams. Brālis sašūpoja roku un, strauji apgriezies, palaida disku lidojumā. Airētājs taisa īpašu griezienu ar savu stūres airi – un laiva vienā lēcienā ir pāri balto putu svītrai.

lēkāt, 2. kónj., R. n., *atraujoties vai neatraujoties no pamatnes, strauji kustēties augšup lejup vai šurp turp nelielā platībā*, # Kuģis viļņos lēkā kā sienāzis pļavā. Strauta ūdens, lēkādam pa akmeņiem, neaizsala pat tik bargā ziemā, kāda bija šogad. Uz kuģa kā pasakā pa galdiem lēkā trauki. Pa nelīdzeno ceļu rati svaidījās un grabēja, vaļējie grīdas dēļi lēkāja. Cauri lapotnei izspraukušies, pa gludo ūdens līmeni lēkāja saules zaķīši. Burti viņas acu priekšā lēkāja, viņa neko nespēja salasīt.

palēkāt, *mazliet lēkāt*, # Galda tenisa bumbiņa prasa palēkāt tai līdz.

PLANĒT, 2. kónj. / **peldēt**, 3. kónj., R. v., *lidot vai turēties gaisā*, # No kokiem nedzirdami lejup planēja dzeltenas lapas. Kósmónauts pastāstīja, ka tad, kad iestājas bezsvara stāvoklis, viņš jūtoties ļoti labi – ķermenis neko nesver, priekšmeti peld pa kabīni.

uzplanēt, *planēt augšup*, # Šķēps uzplanēja tik slaidi un augstu, ka likās – būs vai septiņdesmit metri.

SPRĀGT, sprāgst, sprāga, R. n., *lidot (ierobežotā lietojumā)*, # Straujā cepienā sīkas tauku pilītes sprāgst no pannas laukā uz plīts un degot dūmo.

iesprāgt / iespraktēt / iesprakšķēt / iespriktēt, pbg., *ielidot (ierobežotā lietojumā)*, # Viņam acī iesprāga dzirkstele. Dzirkstele iespraktēja matos. Cepot gaļu, viņai sejā iesprakšķēja tauki. Neliela ogļīte iespriktēja klēpī un izdedzināja biksēs sīku caurumiņu.

izsprāgt / izspraktēt, *izlidot (ierobežotā lietojumā)*, # Uzmetot zarus, no ugunsкура izsprāgst dzirksteļu spiets. No pannas uz karstās plīts izsprakt tauki un sāk svilt, piepildot virtuvi ar dūmiem.

uzsprāgt / uzsprēgāt / uzspraktēt / uzsprakšķēt / uzspriktēt, *uzlidot (ierobežotā lietojumā)*, # Man reiz izkusuša tērauda lāse uzsprāga uz biksēm, izdedzināja cauri un piecepināja miesu. Cepot jāuzmanās, lai karstie tauki neuzsprēgā uz rokām. Tauki uzspraktēja uz plīts un sāka svilt. Man uz drēbēm uzsprakšķēja sīka ogļīte. Man uz rokas uzspriktēja dzirkstele un tūlīt nodzisa.

SĒSTIES, sēžas / sēstas, sēdās / **piezemēties**, R. n., *pārvietoties caur gaisni lejup*, # Joprojām sniga – miklas pārslas sēdās viņai uz uzacīm un skropstām. Uz mēbelēm sēstas putekli. Uz sejas un rokām sēdās pūkām līdzīgas plēnes, kuras kopā ar deguma smaku atnesa vējš no artilērijas uzvārdītajām sādžām. Vējš trenca norautās lapas – tās pacēlās gaisā un sēdās uz asfalta kā zvirbuļu bars. Migla sēdās arvien zemāk, līdz priekšējās ierakumu līnijas bija tītas necaurredzamā aizsegā. Migla vēl sēžas, bet virs tās jau samanāma bālgana saule. Lode piezemējās tieši 22 metrus tālu. Disks piezemējās gabaliņu aiz rīdzinieka tālākā sasnieguma.

nosēsties, pbg., # No debesīm nesteidzīgā lidojumā krita lielas sniega pārslas un maigi nosēdās uz māju jumtiem. Dūmu daļiņas nosēžas zemē. Kad kafijas biežumi nosēdušies, šķidrums nolēj un atdzesē. Vasarā sēklos un dūņainos ezeros ūdens viļņošanās uzvanda dūņas, kas, vējam mitējoties un viļņu amplitūdai samazinoties, atkal nosēžas. Vārīšanas laikā zupa jāmaisā, lai biežumi nenosēstos un nepiedegtu.

piezemēt, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas piezemētos*, # Regbijā spēlētāju galvenais uzdevums ir piezemēt bumbu aiz pretinieku laukuma gala līnijas.

KRIST, krīt, krita / **gāzties**, gāžas, gāzās, R. n., *smaguma spēka ietekmē pārvietoties gaisā no augstākas vietas uz zemāku*, # No priedēm un eglēm krīt čiekuri. Rudenī uz melnā klona pakšķēdami krita kastaņi. Pāri ierakumiem pārlido mīna un krīt netālu aiz kraujas. No sprādzienu izraisītiem triecienviļņiem gāzās arī logi. Sniegs no zariem būkšķēdams gāzās zemē.

nokrist / nogāzties, pbg., # Sašautā lidmašīna nokrita mežā. Dārzā laiku pa laikam būkšķēdams nokrīt ābols. Sastatnēm gāžoties, nokrita un nositās mūrnieks. No jumta nogāzās sniegs. Atskanēja šāviens, un mednis kā smags akmens nogāzās zemē. No griestiem nogāzās pudu smagā lustra.

aizkrist / aizgāzties, *krist aiz kā vai kam garām*, # Man aiz gultas malas aizkrita brilles. Es pieplaku pie sienas, tā ka sniega blāķis no jumta par kādu sprīdi aizgāzās man garām.

apkrist, *nokrist daudziem vai visiem*, # Nu jau visi āboli ir apkrituši, ābelēm zari tukši.

atkrist, *krist atpakaļ; atdalīties un nokrist*, # Mazs grundulītis no makšķeres atkrita atpakaļ ūdenī. Augsts ūdens stabs pacēlās gaisā un atkrita atpakaļ jūrā ar milzīgu troksni. No griestiem atkrita liels apmetuma gabals.

iekrīst / iegāzties, *krist kurp iekšā*, # Viņš pa lūku iekrita kūtī un salauza roku. Akai vāks vajadzīgs, jo vai gan nav dzirdēts, ka mazi bērni iekrīt akā. Gaudi no maisa iegāzās apcirknī. Akmeņi krava pēc kravas iegāzās ūdenī, veidojot aizsprostu.

izkrīst / izgāzties, *krist laukā no kurienes*, # Putras spainītis Ciprikam izkrita no rokām un putra izgāzās uz klona. Putnēns bija izkritis no ligzdas. Šóferis atvēra sānu bórtu, un puse kravas tūlīt izgāzās laukā. Ķirurgs Dubinskis pašlaik óperēja, kad no sprādziena trieciēna izgāzās logi óperācijas zālē.

pārkrist / pārgāzties, *krist pāri kam*, # Viens jūrnieks vētras laikā pārkrita pāri bórtam. Pārgāzās pāri laivas malai un ievēlos ezera dūksnainajā ūdenī.

uzkrist / uzgāzties, *krist kam virsū*, # Guļamistabā lustra nogāzusies un uzkritis taisni virsū gultai. Griesti ar visām sijām draudēja uzgāzties uz galvas. Dzēšot ugunsgrēku, Pēterim uzgāzās virsū degošs baļķis.

MEST_(met, meta) **KŪLENI**, R. n., *kritienā pārmesties pār galvu*, # Pēkšņi abi zirgi klupa, un jātnieki, kūleņus mezdami, izlidoja no segliem.

pārmest / apmest / pamest kūleni, pbg., # Kad viņa krūtis trāpīja spēcīgs belziens, viņš pārmeta kūleni un nokrita uz slapjās klints. Tad gāzēlēdamies rati sāk ripot, un viņai liekas, ka tie nupat pārmetīs kūleni. Paņēmām jātnieku uz gauda, un dižais ķeizara kalps tā apmet kūleni, ka vairs nedomā piecerties. Cepure, pametusi strauju kūleni gaisā, vēja brāziena nestā, aizlidoja labu gabalu sānis un nokrita stepes zālē.

kūleņot / kūleņoties, 2. kónj., *vairākkārt mest kūleni*, # Viens no viņiem pakrita turpat eglīšu pudurī, bet otrs, inerces dzīts, kūleņoja pa krauju lejup. No alejas kļavām, gaisā virpuļodamas un kūleņodamās, krīt lejup dzeltensārtās lapas. Vējš, māju raustīdams, šaudījās ap stūriem, kūleņoja virpuļiem un svilpa kā ielas puika. Migla veļas un kūleņo ap laivu, un tikai Kaspars viens pats zina, kur ir krasts.

kūleniski, v., *kūleņojot*, # Trāpījums precīzs, pajūk spalvas, un pīle kūleniski nāk zemē. Es izsprāgu pa durvīm kā atspere un pa viņu kāpnēm kūleniski noripoju stāvu zemāk.

GĀZT, gāž, gāza, K., *veikt darbības, lai kas gāztos*, # Pa lūku no kūtsaugšas gāza lejā sienu katrai barošanas reizei.

nogāzt / notriekt, pbg., # Mūsu acu priekšā krievu iznīcinātājs nogāza vācu bumbvedēju. Iznīcinātāja notriekta, kaut kur aizdegās ienaidnieka lidmašīna. Vētra plosījās, aplauzīdama trauslākos kokus, notriekdama eglēm čiekurus. Vienā naktī vējš notriecis lapas no bērziem, Tagad dubļos tās dzeltenī sarkanās mirgo (H.Gāliņš).

sagāzt, *gāzt lielākā daudzumā*, # Viņš savu šodien padarījis – piecpadsmit vaģonētes ogļu sagāzta bunkurā.

aizgāzt, *gāzt ko aiz kā; gāzt ko kam priekšā; gāžot piepildīt kādu ietilpi*, # Aiz tilta balstiem aizgāza akmeņus. Šķūnim priekšā ir aizgāzta malka. Kad mājai pievilka ūdensvadu, veco aku aizgāza ciet ar vairākām smilšu kravām.

iegāzt, *gāzt ko kur iekšā*, # Ekskavātōrs mālus kausu pēc kausa iegāž mašīnas kravas tilpē.

izgāzt, *gāzt ko laukā no kurienes kur*, # Sētā izgāzts vesels vēzums meiju.

piegāzt, *izgāžot piepildīt kādu laukumu; izgāžot pietuvināt kam*, # Celīte ievēd kapsētas krūmos, kas piegāzti ar sakaltušām puķēm, vainagiem un nezālēm. Kuģa klājs piegāzts ar zivīm no viena bōrta līdz otram. Lubausim atveda un piegāza pilnu sētsvidu ar bērza klučiem. Akmeņus atveda un piegāza pie kūts sienas.

gāšus, v., *gāžot*, # Ja senākos laikos ķieģeļus no mašīnas krāmēja ārā pa vienam, tad tagad kravu gāšus izgāž.

gāziens, L., # Viņiem ar vēzuma izkrašanu iet veikli – viens gāziens un rati tukši.

LIDINĀT, 3. kónj., K., *panākt kā lidojumu*, # Vējš lidina pa gaisu norautās sausās lapas.

aizludināt, *ludināt promvirzienā*, # Vēja pūsma aizludināja no galda visas papīra lapas. Vējš norāva viņam cepuri un aizludināja pāri grāvim. Kā ar vēja spārniem mašīna ceļiniekus aizludināja garām Rankas papes fabrikai.

izludināt, *ludināt ārā no kurienes*, # Pieredze rāda, ka, jo agrāk izmanto pirmo iespēju izludināt bites, jo labāki panākumi dravošanā.

salidināt, *ludināt vienkopus*, # No klajām vietām vējš sausās lapas aizpūtis un salidinājis tās grāvjos, žogmalēs un citur, kur ir aiz kā aizķerties.

SVIEST, sviēž, sviēda / **mest**, met, meta, K., *veikt darbības, lai kāds priekšmets lidotu kādu gabalu pa gaisu*, # Vējš sviēda logā krusu, ka grabēja vien. No pūļa mestais akmens trāpīja žandarma zirgam.

pasviest / pamest, *viegli sviest nelielā attālumā*, # Negaidīti liels vilnis pasviēž kuģi augšup. Eklsplōzijas vilnis pameta visus apkārtējos sāņus, bet nevienu neievainoja.

aizsviest, *sviest promvirzienā*, # Lai smagos antracīta gabalus aizsviestu līdz kurtuves galam, vajadzīgs daudz spēka.

aizsviesties / aizmesties, *tikt neviļus aizsviestam*, # Bumba man aizsviedās pāri sētai. Bumba aizmetās par tālu.

iesviest, *sviest ko kur iekšā*, # Vējš norāva Andrim no galvas salmenīcu un iesvieda pāri sētai kāpostos.

iesviesties, *neviļus tikt iesviestam*, # Mums bumba netīšām iesviedās logā un izsita rūti.

izsviest / izmest, *sviest ko no kurienes ārā*, # Apakšzemes sprādzieni ik pēc desmit minūtēm no Etnas vulkāna izsviež akmeņus un lavas gabalus. Naftinieki izurbuši caurumu līdz gāzu slāņiem, kuras ar troksni laužas ārā, izmezdamas gaisā smiltis un akmeņus. Bija paredzēts Imantu Sudmali kopā ar kómjaunatnes darbinieci Rasmu Osi izmest ar izpletņiem no lidmašīnas. No lidmašīnas izmeta uzsaukumus. Bumbvedēji, bēgot no iznīcinātāju vajāšanas, nekārtībā izmeta bumbas.

nosviest / nomest, *sviest ko lejup vai prom, nost u. tml.*, # Lidmašīnas nosvieda dažas bumbas un apšaudīja ar ložmetējiem. Pagalma vidū greznoja trīs četras vecas, nomestas pastalas. Usmas mežos ar izpletņiem tika nomesti trīs armijas izlūki.

pārsviest, *sviest ko pāri kam*, # Uzpūta spēcīgs vējš, kurš liesmu pārsvieda pāri ceļam uz kviešu lauku.

uzmest, *mest augšup vai virsū kam*, # Katra stiprāka vēja pūsma uzmet gaisā pa dzirksteļu spietam. Mīnas sprādziens uzmet gaisā zemi labas priedes augstumā.

piesviest, *sviešus piepildīt, papildināt*, # Bedre bija piesviesta ar žagariem. Jāpiesviež vēl malka ugunij, jo nakts būs salta.

piesviesties / piemesties, *tikt neviļus piesviestam*, # Grants vēzums piesviedies par pilnu, zirgs knapi jaudāja pavilkt. Ēdiena vārīšana jaunajai saimniecei nepadevās – putra piedega, sāls piemētās par daudz vai par maz..

sasviest, *sviežot savietot ko kopus*, # Apakšā ierakumos gulēja sasviesti koki, dēļu gabali un nesprāgušas vācu mīnas.

SVAIDĪT, 3. kónj. / **mētāt**, 2. kónj., *vairākkārt sviest*, # Nedrīkstu airējot izkrist no viļņu ritma, lai brāzmas tūlīt nesagrieztu laivu šķērsām un nesāktu svaidīt no sāna uz sānu kā izēstu olu. Kad vējš norauj kādu koka lapu, tas ilgi svaida to pa gaisu, pirms ļauj nokrist zemē. Strūklaka uz visām pusēm mētā ūdens pilienu.

svaidīties, *tikt svaidītam*, # Atkusnī sniegs līp pie zirga pakaviem un, atkrītot pikuču veidā, svaidās pa gaisu.

pasvaidīt, *nedaudz svaidīt*, # Kad graudu un pelavu sajaukumu ar liekšķerēm pasvaidīja gaisā, pelavas vējš aiznesa sāņus, bet tīrie graudi nobira turpat zemē.

pasvaidīties / pamētāties, *nedaudz svaidīties*, # Pikoties nozīmē pasvaidīties / pamētāties ar sniega pikām.

apmētāt, *vairākkārt mest kam ar ko*, # Vai viņš nebija tas, kuru veda vaļējā autómóbīlī un puķēm apmētāja, un kuram sacīja tik daudz skaistu glaimu?

piesvaidīt / piemētāt, *izsvaidot ko lielākā daudzumā, radīt nekārtību*, # Pilsētu tuvumā mūsu meži ir piesvaidīti ar papīriem un plastmasas maisiņiem, skārda bundžām, pudelēm un to lauskām. Istaba nekārtīga, savalkāto drēbju pa roku galam piesvaidīta. Aizaugušais, žagariem un visādas laužas piemētātais avots nu ir iztīrīts. Pilsētelē neasfaltētas ielas, kaili, dažnedažādām dražām piemētāti laukumi. Zemnīca bija piemētāta ar izjaukto gulvietu salmiem.

pārsvaidīt, *svaidot pārvietot citur*, # Salmus no šīs vietas vajadzēja ar dakšām pārsvaidīt uz šķūņa otru pusi.

SPLAUT, *spļauj, spļāva*, R. v. vai K., *strauji izsviest no mutes kādu daudzumu siekalu vai citu ekskrētu, vai sīkus priekšmetus; izšaut no stobra u. tml.*, # Viņiem pretī trīs vācu smagie ložmetēji spļauj nāvi. Arī šī bise ir spļāvusi uguni uz nīstajiem naidniekiem.

uzspļaut, *pbg., spļaut uz kā, kam virsū*, # Pēc veča ticējuma uz makšķerāķa uzliktam tārpa vajagot kārtīgi uzspļaut – tad loms būšot rokā.

izspļaut, *spļaut laukā*, # Un ja es arī bezdibenī lēktu, Aiz riebuma tas mani izspļautu (Aspazija). Vulkanāns izspļāva milzu uguns lavīnu. Gaisā slejas daudz lielgabalu stobru, un divi no tiem laiku pa laikam izspļauj uguni.

spļāviens, L., # Ietve bija nospļaudīta asiņainiem spļāvieniem.

CELT, *ceļ, cēla*, K., *pārvietot ko pa gaisu (arī šķidrumu) augšup vai no vienas vietas uz citu*, # Kad tīklus cēla no ūdens ārā, tie bija brētliņu pilni.

pacelt / sacelt, *pbg.*, # Iekārta var pacelt sienu ķīpas piecu metru augstumā un novietot zem jumta. Žebērklis pacelts, jebkurā mirklī gatavs duršanai. Kuģis paceļ enkuru un dodas jūrā. Iedegās augstā kārtī paceltā jāņuguns. Saule brida rudzu lauku, Pacēlusi priekšautiņu.. (T. dz.). Pa ceļu

braucošās mašīnas sacel putekļu vērpetes. Pódzólēto augšņu zōnā ābeles sakņu sistēma it kā sacelta uz augšu, saknes izplatītas augšējā augsnes kārtā.

pacelties, *tikt paceltam*, # Airi klusi iegrimst un klusi paceļas, atstājot ūdenī mazus, apaļus virpuļus. Dirģenta rokas viegli un elastīgi cilājas, paceļas un krīt.

pacēlums / **pacēliens**, L., # Pēc mēles kustībām vertikālā virzienā latviešu valodā izšķir augsta, vidēja un zēma mēles pacēluma patskaņus. Maksimālais Daugavas ūdenslīmeņa pacēlums palu laikā virs vidējā mazūdens līmeņa pie Daugavpils ir 10 metri. Kómpózičijās daišlidošanā daudziem elementiem ir vissarežģītākā pakāpe – trīskāršie lēcieni un óriģināli pacēlieni. Šī baleta partnere ir viegla ne tikai fiziskā ziņā – pacēlienos, bet arī prasmē reaģēt uz otra partnera meklējumiem, atbalstīt tos, rosināt tālāk.

piecelt, *paceļot pietuvināt*, # Solus var piecelt pie sienām, lai vidus brīvs. Tēva pagatavotās guļamvietas bērnu istabā pieceltas pie griestiem, tā ka iznāk vietas trim galdiem.

izcelties, *padoties izcelšanai*, # Ar kreiso roku saņem sanākušos dīgstus aiz lapiņām, bet ar labo roku iedur lāpstīņu zem saknītēm un mazliet paceļ – ar to pietiek, lai dīgsti viegli izceltos.

nocelt, *celt ko nost no kurienes*, # Vairāki mēģinājumi nocelt kuģi no sēkļa beigušies neveiksmīgi. Vētra šķūnim nocēla juntu.

uzcelt, *celt ko augšup vai virsū kam*, # Atvērtā logā uz palodzes uzcelts skanēja elektrófons. Zārkam uzcēla virsū vāku, un prócesija sakustējās.

pārcelt, *paceļot pārvietot ko citur; celt ko pāri kam*, # Kādreiz agregātus stumdīja ar bomjiem, bet tagad cehā plašajā hallē visur smagumus no vietas uz vietu pārceļ sijas celtnis.

pārcēlums, L., # Agregāta pārcēlums no vecā ceha uz jauno aizkavējās.

cilāties, *bieži celties; tikt cilātām*, # Autómašīna neganti kratās pa sen nelaboto lauku ceļu, un mēs cilājamies tai līdzī. Krūtis cilājās smagā, nevienādā ēlpā. Viņš skatījās, kā cilājās pātagas, rādīdamas uz vienu un otru ceļa pusi – vīri rādīja cits citam kara postījumus.

pacilāt, *nedaudz cilāt*, # Mērci labi samaisa un uzlej siļķēm, siļķes ar dakšīņu viegli pacilājot.

pacilāties / **nocilāties**, *tikt pacilātām; vairākkārt celties*, # Roka nokārusies pāri gultas malai, brīžam tā vāri pacilājas un atkal nokaras. Suns aizlikās prom, ka ļunkanās ausis vien nocilājās.

iecilāt, *cilājot iejaukt ēdienā*, # Mīklas masā uzmanīgi iecilā saberztus riekstus un liek to mazās piciņās uz ietaukotas plāts. Burkāni labi garšo sarīvēti, mazliet saldināti un iecilāti putukrējumā. Lai iegūtu garšīgāku, poraināku sacepumu, beigās tajā iecilā saputotu olas baltumu.

izcilāt, *vairākkārt, daudzkārt cilāt*, # Bija jābrauc selģā izcilāt lašu murdus. Kamēr slimnieci izcilāja un apmazgāja, pagāja turpat stunda.

NEST, ngs, nesa, K., *pārvietot caur gaisni, turot ko rokās, uz muguras, pleciem, zobos u. tml.*, # Ko nevar celt, to nevar nest (Paruna). Rītos viņa ielēja putru spainīšos, ko nest plāvējiem, un ar kāšiem pļecos un maizes kulīti rokā devās uz pļavu.

sanest, pbg., *nest ko lielā daudzumā vai visu; nest ko pilnu*, # Jau sanesta liela kaudze akmeņu. Pirtī lielajā katlā ūdens sanests jau laikus no rīta.

stiept, stiepj, stiepa, K., *nest (sarunvalodā)*, # Kalnarijos akas nebija, ūdeni stiepa no upes.

PLĪVOT, 2. kónj. / **plivināties** / **plandīt** / **plandīties** / **pluinīties**, 3. kónj., R. n., *viļņveidīgi kustēties gaisnē vai šķidrumā*, # Caurvējā plīvo aizkari. Masta galā plīvo karogs. Vējā plīvoja un plandīja pār pļecu pārmeštā šalle. Sirmā vīra garie, baltie mati plīvo vējā. Aiz atvara ir sēkls posms ar ātru straumi, kur mūžīgā nemierā plīvo garas, zaļas ūdenszāles. Virs skursteņa plīvo dūmi. No nemanāmas gaisa strāvas plīvoja sveces liesma. Vāverei lupinot čiekuru, vieglās plēksnītes plīvodamas lidinājās zemē. Sveču liesmas plivinājās no niecīgākās vēsmaņas. Virs durvīm plivinājās Sarkanā Krusta karodziņš. Caurvējā pland aizkari. Visur namu ģēvelēs pland priecīgi karogi par godu svinībām. Vējā burai plandot, pa Lielupi pēld laiva. Sievietēm vējā pland mati. Debesīs plandīja saraustīti mākoņi. Pāri ūdeņiem pland melni tvaikoņa dūmi. No kamīna uz pretējās sienas pland liesmu atspīdumi. Vēja pūsmās plandījās karogs. Pagalmos pavasara vējā plandījās izžautā veļa. Ugunsgrēks atblāzmojās mākoņos, it kā arī tur plandītos liesmas. Vējā pluinās viņas mati.

noplīvot / **noplivināties** / **noplandīt** / **noplandīties**, pbg., # Paskurinot galvu, viņas izjukušie mati kairinoši noplīvoja gar Alfona seju. Jaunavas, baltas un vieglas kā cielaviņas, nozuda durvīs, īsiem svārciņiem noplīvojot. Ik reizi, sveces liesmai noplīvojot, iezalgojās sēdētāja briļļu stikli

metāla ietvaros. Viņa aizsteidzās uz laidaru, ka brunči vien noplivinājās. Viņš uzlēca zirgā un aizauklekvoja, ka sarkanais bašliks vien noplivinājās. Uz katra soļa nopland viņas plānie katūna svārki. Kailās kājas aiztipināja uz virtuvi, garais krēkls noplandīja vien. Ik reizi sakustoties gaisam, noplandās sveces liesma. Viņa aizskrien, atpakaļ neskatīdamās, īsais mētelītis vien noplandās.

uzplīvot / uzplandīt / uzplandīties / aizplīvoties, M., *sākt plīvot*, # Uguns palejā uzplīvoja vēl augstāk. Sacēlās tāds caurvējš, ka noplandīja galdauts, uzplīvoja aizkars. Liesmas garajā kūlā uzplandīja ar nepieredzētu spēku. Vējam uzpūšot, lielākas uzplandījās / aizplīvojās ugunsкура liesmas.

paplīvot / paplandīties, *nedaudz plīvot*, # Vēja dvesmā paplīvo aizkars pie vaļējā loga. Desmit cepures pacēlās, atbildēdamas viņa sveicinājumam, paplīvoja balti un krāsaini mutautiņi. Ik pie soļa paplandās viņa plānā, gaišā mēteļa stērbeles.

izplandīties, *ilgstoši plandīties*, # Karogi izplandījās no agra rīta līdz vēlām vakaram.

PLIVINĀT / plandīt / pluinīt, 3. kónj., K., *izraisīt plīvojumu*, # Spirgtais vējš plivināja karogu un ap to stāvošo matus. Straume savā skrējienā locīja un plivināja ūdenszāles. Pie atvērtā loga vējš plandīja aizkaru un sievietes matus. Vējš planda karogu. Aukstais vējš pluināja Maijas matus, spraucās aiz drēbēm. Janvāra atkušņa smagais vējš pluināja kailos koku zarus.

saplivināt / saplandīt / sapluinīt / noplivināt / noplandīt, pbg., # Vējš stiprāk saplanda / saplivina karogu. Vēja brāzma sapluināja gludo ūdens virsmu sīkos vilnīšos. Vēja brāzma noplanda / noplivina karogu.

paplivināt / paplandīt, *nedaudz plivināt*, # Tauriņš paplivina spārnus, bet neaizlaižas. Karogs mastā nokāries, tikai brīžam kāda vēsmaņa to vārgi paplanda / paplivina.

plīvīgs / plandīgs / plīvains / plandains, Kd., *plīvojumu pārstāvošs*, # Vaļējo logu aizsedza viegli plīvīgi aizkari. Naktī pāri mežam uz muižas pusi sāka celties sārts un plīvīgs spožums – tur dega kāda ēka, varbūt pašā muižā. Mugurā viņam bija vaļīga žakete plandīgām un apskrandušām piedurknēm. No skrejošo mākoņu saraustītās mēnesgaismas pār purvu skrien plandainas ēnas.

plīva / plīvojiens / plands / uzplīvojums / uzplandījums, L., # Lentas plīva pie mašīnas antenas liecināja, ka tajā brauc jaunais pāris. Saplosītu mākoņu plīva, traucoties garām mēnesim, radīja iespaidu, ka uz zemes kristu lāsumainas gaismas lietus. Viņš iemet ugunskurā sausu zaru klēpi, kam drīz seko augstu liesmu plīvojiens un dzirksteļu spiets. Pa gabalu nošķīda liesmu plands un atskanēja grāviens. Tumsā karogu nevarēja redzēt, tikai varēja dzirdēt plakšķošos plandus. Liesmas uzplīvojums / uzplandījums ļāva saskatīt ap ugunsкуру sēdošo sejas.

3. 6. Virzība un virzījums ūdenī vai citā šķidrumā.

A. Dzīvību kustībasveices.

PELDĒT, 3. kónj., R. v., *pārvietoties pa ūdeni*, # Jancis gluži kā zivs peldēja gan sātiski, gan guļus, gan augšpēdus. Kārlis peldēja skaistā spirtiskā brasā – viņa galva cēlās un grima, cēlās un grima. Zivtiņa peld, zibinādama savus sudrabainos sānus.

nopeldēt / papeldēt, pbg., # Lācis iemetās upē, nopeldēja kādu puskilometru, tad izkāpa krastā, nopurinājās un aizgāja atpakaļ taigā. Es katru dienu nopeldu pa straumi līdz tiltam, kas man aizņem ap pusstundu. Zēni papeld vēl kādu gabalu pa upes vidu un tad griežas uz krasta pusi. Mazākā haizivs bijīgi papeld sānis no lielākās. Vajadzēja peldēt pa straumi uz leju, bet Tennis saprata, ka papeldēt viņš vairs nespēj.

aizpeldēt, *peldēt promvirzienā*, # Viņš panāca savu sāncensi un aizpeldēja tam garām. Spēcīgiem roku vēzieniem viņš aizpeldēja līdz otram krastam. Kad zvejnieki saskrēja pie ledus gabala malas, tad aizpeldēt uz krastu vairs nebija cerību.

atpeldēt, *peldēt šurpvirzienā; peldēt nost no kā*, # Peldētājs izmeta pa ezeru lielu loku un tad atpeldēja atpakaļ malā. Viens pilēns atpeld nost no pārējā bara. Ievainotā haizivs atpeldēja dažus metrus sānis, bet tad no jauna metās uz savu laupījumu.

appeldēt, *peldēt kam apkārt*, # Appeldēju ap to saliņu, bet malā nekāpu, jo krasti viscaur dūksnaini.

iepeldēt, *peldēt kurp iekšā*, # Viņš iepeldēja diezgan tālu ezerā.

izpeldēt, *peldēt laukā no kurienes*, # No niedrēm izpeld mežapīļu bariņš.

pārpeldēt, *peldēt pāri kam*, # Paulis lielīdamies mēdza teikt, ka varētu pārpeldēt Daugavu ar visām drēbēm. Es ātrāk par visiem citiem pārpeldēju Ventu turp un atpakaļ.

piepeldēt, *peldot pietuvoties*, # Ar spēcīgu vēzienu Paulis piepeldēja blakus tēvam. Gulbji piepeldēja pie krasta.

uzpeldēt, *peldēt virsū kam; peldēt no dziļuma uz ūdens virspusi*, # Zinātnieki secinājuši, ka dziļūdens zivis pirms zemestrīces uzpeld ūdens augšējos slāņos. Ūdenslīdējs palien zem ūdens, uzpeld, atkal palien un uzpeld un tad rāda kādas zīmes ar rokām.

sapeldēt, *peldēt vairākiem, daudziem vienkopus*, # Grunduļi sapeldēja apkārt ūdenī iekritušajam maizes gabaliņam.

peldus, v., *peldot*, # Iebīdusi ūdenī līdz viduklim, viņa laidās peldus. Līdz ūdensrozēm var tikai peldus nokļūt.

peldējums, L., # Tagad sekmīgs peldējums pāri Lamanšam vairs nevar būt sensācija.

tālpeldējums, L., *garās distances peldējums*, # Izsludināts tālpeldējums pa Daugavu – no Zemgales tilta līdz Andrejostai. Tālpeldējuma dalībnieki pie grūtībām ir pieraduši.

PELDĒTIES / kulstīties, 3. kónj. / **plunčāties**, 2. kónj., R. v., *kustēties, ņemties šurp turp pa ūdeni nelielā platībā*, # Mēs ik pēc pusstundas skrējām Rātsupītē peldēties. Jūrā nedrīkst peldēties vētras laikā, jo viļņi var ieraut dziļumā pat no malas, kur ūdens parasti sniedzas tikai līdz ceļgaliem. Braslā ūdens bija līdz viduklim, bet slidēno akmeņu dibenā dēļ visi dabūja kulstīties peldus, jo neviens nenoturējās kājās. Atskanēja savāds troksnis – likās, ka pa seklu ūdeni kulstās milzu zivs. Meičas brida viļņojošā jūrā, kur citas jau plunčājās. Zosis un zoslēni gāja lejā uz upīti dzert un plunčāties. Gar visu jūras malu piekrastes ūdenī plunčājās atpūtnieki.

izpeldēties / izplunčāties / nopeldēties / noplunčāties, pbg., # Jaunieši izpeldējās mazajā stepes upītē Džusā. Nerēti, kā jau tas ar pludinātājiem mēdz notikt, dabūjām ar visām drēbēm izpeldēties aukstajā pavasara ūdenī. Jūrmalā bērni pēc patikas varēja izplunčāties un izšļakstīties ar ūdeni, izķēpāties ar smiltīm. Pirmie, laivai apgāžoties, izplunčājās Valda un Vilis. Gribu vēl aiziet līdz Mežupei nopeldēties. Noplunčājāmies pa upi visu pēcpusdienu.

papeldēties / paplunčāties / pakulstīties, *mazliet peldēties*, # Atpūtnieku bariņš apmeties Vitupes kāpās – priecājas par jūru, papeldas un pasauļojas. Bijām aizgājuši mātei palīgā izskalot upītē veļu un pie viena paplunčāties. Noteiktā laikā viņš slāj uz slimnīcas vannu nodaļu paplunčāties un pasildīt kaulus. Iemetos aukstajā ūdenī, apslapinos, mazliet pakulstos un skrienu laukā.

pelde, L., Tā bija skaista vasara – katru dienu peldes vai izbraukumi jūrā ar jahtu. Mēs visi bijām tikai peldmēteļos, jo pēc peldes neslaucījāmies, bet ļāvām jūras ūdenim nožūt. Ar peldi šaurākā nozīmē saprot visa ķermeņa vai ķermeņa daļas iegremdēšanu kādā šķidrumā.

PELDINĀT, 3. kónj., K., *likt peldēties*, # Mēs mazuli katru vakaru peldinām vanniņā. Vasarā ūdens upē sasilis un glums, jo visi augšgala ciemi tajā mazgāja veļu un peldināja zirgus.

izpeldināt / nopeldināt, pbg., # Viņš bija aizgājis uz Daugavu izpeldēties un suni izpeldināt. Lietus ir spēcīgs, un drīz vien esam slapji kā izpeldināti. Puiši ved uz upi zirgus nopeldināt.

NIRT, nirst, nira, R. v., *iegremdēties ar visu ķermeni ūdenī un pārvietoties zem ūdens*, # Mēs nīrām gan vaļējām, gan aizmiegtām acīm, nāsis un ausis ar pirkstiem aizspieduši. Pērļu zvejnieki nirstot dzelmē cits divu augumu, cits sešu augumu dziļumā. Metrus trīsdesmit Akō nira pa ūdens apakšu. Zivis kuģī ievēl pārlabo bōrtu, bet albatrōsi pikē lejā pie kreisā bōrta un pa kuģa apakšu nirst pie zivīm. Ezerā varde labi peld un nirst.

nonirt / panirt, pbg., # Rūdōlfs skaistā kraulā iepeldēja ezerā un vairākas reizes nonira. Viņš nonira līdz strauta dibenam. Iemeties uz galvas jūrā, viņš vēl samanīja, ka strauji kā akmens nonirst dzelmē. Kāds bija iedomājies aizlikt prōžektōriem zaļu stiklu, un deļotāji tagad atgādināja akvalangistus, kas noniruši zemūdens valstībā. Pīle panira zem ūdens.

aiznirt, *nirt promvirzienā*, # Viņš aiznira līdz ieejai zemūdens klinšu alā.

ienirt, *nirt iekšā*, # Pūsis ienirdams sarijās ūdenī un izniris ilgi rīstījās. Kad zem ūdens pietrūka elpas, Uģis pabāza galvu laukā, iekampa gaisu un ienira atkal. Albatrōsi krīt zibenīgi lejā un, pie pašas ūdens virsmas sakļaudami spārnus, ienirst dziļumā.

iznirt / uznirt, *nirt laukā no dziļuma*, # Papeldējis gabalu zem ūdens, pārstāju kustināt rokas un ļaujos iznirt laukā. Abi ūdenī iekritušie iznira aplīpuši dūņām un neganti sprausloja. Pusdienas tveicē starp niedrēm un peldošajiem ūdensaugiem iznira virspusē ruduļi. Kad Žanis aiz atvara uznira, pāris rokas stiepienu attālumā no viņa sprauslodama ķepurojās Dagmāra. Viens valis uznirst gandrīz blakus kuģim. Kā zināms, mutuļojošā ūdenī mēdz uznirt padībenes.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

PELDĒT, 3. kónj., R. n., *pārvietoties pa ūdeni*, # Pa upi peld ledus gabali. Blakus laivai peldēja samircis priedes mizas gabals.

aizpeldēt, pbg., *peldēt promvirzienā*, # Pa upi garām aizpeld plosti.

aizlīgot, *aizpeldēt (póētiski)*, # Pār zaļganiem viļņiem dzirdams, Kā aizlīgo lejup plosts (A.Krūklis).

atpeldēt, *peldēt šurpvirzienā*, # Baļķi atpeldējuši līdz sēklim un tad, ūdens līmenim krītot, uz tā uzsēdušies.

uzpeldēt, *peldēt virsū kam; peldēt no dziļuma uz ūdens virspusi*, # Pludiņu kāds paraustīja, tas ieslīga ūdenī, tad atkal uzpeldēja un atkal pazuda. Parādās traļa āmis, taču tas neuzpeld smagi kā parasts, bet izšaujas no ūdens. Kad klimpas, verdošā ūdenī ieliktas un uz lēnas uguns vārītas, uzpeld, tad tās izņem laukā un uz sieta notecina.

PELDINĀT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas peldētu*, # Agrāk plostus peldināja pa Gauju no augšteces līdz jūrai. Man patika baļļā peldināt kuģītus.

papeldināt, pbg., *mazliet peldināt*, # Vasarā savus prieku mizas kuģītus peldinu dīķī, bet ziemā papeldinu bļodā.

aizpeldināt, *peldināt promvirzienā*, # Ūdens tik strauji cēlās, ka pali krastā sakrūtās malkas grēdas aizpeldināja lejup pa straumi.

atpeldināt, *peldināt šurpvirzienā*, # Ko tik dažkārt palu laikā upe neatpeldina šurp uz lejasgalu – gan baļķus, gan malku, gan kokus ar visām saknēm, gan daudz ko citu, kas vien turas virs ūdens.

GRIMT, grimst, grima, R. n., *smaguma spēka ietekmē virzīties lejup šķidrumā*, # Es pamanu, ka mans pludiņš sāk grimt. Ja koksni noblīvē, tā kļūst daudz izturīgāka un tik smaga, ka grimst gluži kā akmens.

nogrimt / noslīkt, pbg., # *Ezerrieksta augļi rudenī atdalās no auga un nogrimst ezera dibenā*. Pašķīst šlakatas, un akmens nogrimst ūdenī. Tralis ātri nogrima dzelmē. Atcērtot vaļā aizsalušo āliņģi, viņai bija noslīcis cirvis. Kur nu vairs kurpi atrast – tā mūklājā noslīkusi. Ai Litene, moku muiža, Augsta kalna galiņā – Jau tai bija sen noslīkt Melnas jūras dibenā (T. dz.).

iegrimt / ieslīgt / pagrimt, *ievirzīties lejup ūdenī*, # Ja bójas mazliet iegrimušas ūdenī, tad tā ir liecība, ka tīklos daudz zivju, kas ar savu smagumu velk bójas uz leju. Kuģa sāniem pietuvojas dziļi iegrimušās pilnās zvejas mótōrlaivas. Airi klusi iegrimst ūdenī un klusi paceļas, atstājot aiz sevis mazus, apaļus ūdens virpuļus. Meitenes peldēja un nira kā lielas, baltas zivis, te parādīdamās virspusē, te iegrimdamas zem ūdens. Drīz vien pludiņu atkal kāds paraustīja – tas lēni ieslīga ūdenī, tad atkal uzpeldēja. Kāja līdz ceļiem ieslīgst brūnajā ūdenī. Peldētāja galva pagrima zem ūdens.

sagrimt, *nogrimt daudziem*, # Upes dibenā sagrimušas siekstas.

iegrime, L., *iegrimšanas dziļums ūdenī (parasti peldnim)*, # Ūdenī iegremdētās kuģa daļas tilpums nemītīgi mainās starp divām galējām nozīmēm, kuras atbilst vislielākajai un vismazākajai iegrimēi. Kreisera tónnāža ir 6731 tónna, garums – 123,7 metri, platums – 16, 8 metri, iegrimē – 6,4 metri. Mazos ezeros labāk lietot 3,4 tónnas smago zemessūcēju, jo tā iegrimē ir līdz 0,4 metri.

GREMDĒT, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas grimtu*, # Es gremdēju roku līdz elkonim ziepītajā ūdenī, cenšamies satvert iekritušo glumo ziepju gabalu.

iegremdēt, pbg., # Agrāk pienu dzesēja, kannas iegremdējot akā. Zvejnieki prata tik viegli iegremdēt airu pleznas ūdenī, ka ūdens pat neiešļakstējās. Bērnu mazgājot, to iegremdē vannīnā tā, lai lielākā ķermeņa daļa būtu ūdens apņēmta.

sagremdēt, *iegremdēt lielu daudzumu vai visu*, # Visus linus sagremdējām vienā mārķā.

gremdēties, *gremdēt sevi*, # Viņš iebrien upē līdz ceļiem, bet gremdēties aukstajā ūdenī visā augumā viņam pietrūkst dūšas.

iegremdēties, pbg., *iegremdēt sevi*, # Daudzas dienas zemūdene vagoja Baltijas jūru, gan iegremdēdamās tās dzīlēs, gan paceldamās virspusē.

laist, laiž, laida, K., *gremdēt ūdenī peldni*, # Kādreiz te stāvēja divdesmit laivas, un pavasarī tās visas laida ūdenī. Pēc lielāka lietus pagalmā saradās pelķes, kurās mēs laidām skaidu kuģītus.

SLĪKT, slīkst, slīka / **grimt**, grimst, grima, R. n., *grimstot šķidrumā, iet bojā (par dzīvībūtēm un peldņiem)*, # Upe divas reizes tikko neatņēma man dzīvību – pirmo reiz slīku četru gadu vecumā. Kanālā slīkusi kāda sieviete, nespēdama tikt laukā no ūdens pa stāvo granīta krastu. Šodien saule bāla tek Aiz lielām žēlabām – Vakar slīka oša laiva Sudrabiņa zēģelēm (T. dz.). Pirmā laiva jau

nolaidās ūdenī un steidzās attālināties no grimstošā kuģa. Metos straumē un peldēju, un tad, kad jau zaudēju spēku un grimu, tuvumā gadījās ūdenī nolīkuša krūma zars.

noslikt / nogrimt, pbg., # Jānis Brīdiņš pašnāvības nolūkā bija ielēcis Daugavā un noslīcis. Nezin kāpēc purvā noslikt šķiet daudz briesmīgāk nekā ūdenī. Skaru Juris bija ielēcis ūdenī, un visi bija redzējuši, kā tas netālu no malas nogrima. Kuģis nogrima ar visiem pasažieriem. Nórvēģu tvaikonis nogrima rīta agrumā.

SLĪCINĀT, 3. kónj. / **gremdēt**, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kāds slīktu*, # Lai pārmērīgi nesavairotos kaķi, kaķēnus mēdza slīcināt. Zemūdenes gremdēja ne tikai pretinieka karakuģus, bet arī transportkuģus.

noslīcināt / nogremdēt, pbg., # Viņš bija dzirdējis arī no citiem kapteiņiem, ka tāds pārlietu liels loms draud noslīcināt jēdu. Trīs dienas ezers gulējis gaisā, bet tad gāzies lejā, noslīcinājis meitu un paslēpis zem ūdens mājas un laukus. Izpletņi tika nogremdēti linu mārķā. Ōkeāns ir tik liels, ka tajā varētu nogremdēt veselu kontinentu. Kuteris piebrauca mīnu kuģim gandrīz vai klāt un ar veiksmīgu tórpēdas šāvieni to nogremdēja.

slīcināties, slīcināt sevi, # Vienreiz gāju aiz bēdām slīcināties – apsēšos upes krastā, bet dūšas nav, žēl pašai sevis, un tā arī nenoslīcinājos.

noslīcināties, pbg., *noslīcināt sevi*, # Pasakas par nārām pauž, ka tās esot pieviltas jaunavas, kas noslīcinājušās nelaimīgas mīlestības dēļ.

MĒRKŅĀT, mērc, mērcā, K., *gremdēt ko šķidrumā*, # Viņš mērcā karotī skābputrā un sāka strēbt. Lizete mērc roku ūdenī un jūt, cik silti tas skalojas gar pirkstiem. Nosukājis zirgu, viņš vēl mērcā lupatu spainī un nomazgāja tūrus pat nagus ar visiem pakaviem. Priekšstrādnieks patlaban mērcā mārķā linus. Agrāk ik pēc piecu vārdu uzrakstīšanas vajadzēja atkal mērkŅāt spalvu tintē. Tauti vēl silti un šķidri, nav ziežami, tāpēc maizi tajos mērcam, pirms nokožam kumosu.

mērkŅties, gremdēties šķidrumā, # Upmalas vītoli zari pēc lietus, samirkuši slapji un smagi, mērcas ar galiem ūdenī.

iemērkŅ / pamērkŅ, pbg., # Iemērcis savu bada pātagu ūdenī, pats sakucis dirn krastmalā. Saimnieks iemērc spalvu tintē un mazliet nokrata, lai neappil papīrs. Viņa drusku iemērc lūpas skābajā dzirā un saviebjas. Veļa jau stāv divas dienas baļļā iemērkta. Vispirms bērna veļu iemērc sōdas ūdenī, pēc tam tūri izmazgā ar ziepēm un izvāra. IemērkŅtie linu izmirka piecās dienās. Viņa noliec galvu tik zemu, ka gandrīz iemērc matus kafijas tasē. Pirms kāpt vannā, viņš pamērc roku ūdenī, vai nav par karstu.

iemērkŅties, iegremdēties, # Es iebrienu vēsajā jūras ūdenī līdz gurniem un tad pietupjoties strauji iemērcos līdz kaklam.

samērkŅ, *iemērkŅ lielākā daudzumā vai visu*, # Veļu samērc, mazgā un skalo lielajā koka baļļā. Zosīm ķipī samērkŅtas garozas, kas jau tikām izmirkušas.

piemērkŅ, *samērkŅ pilnu trauku*, # Māte piemērkŅusi pilnu vannīti ar mazgājamām drēbēm.

STIGT, stieg, stiga / **mukt**, mūk, muka / **slīkt**, slīkst, slīka / **grimt**, grimst, grima, R. n., *virzīties lejup iekšā staignā, irdenā, mīkstā pamatā*, # Gribu izvilkt kāju no mālainā muklāja, taču otra stieg dziļāk. Ziloņi stiga izmirkušajā zemē un nevarēja paskriet tik ātri, kā pa sausu zemi. Zābaki stiga sniegā, kājas kā ar svinu pielietas. Dziļajā sniegā stigidams, lēni piebrauc pajūgs. Vienā otrā zemākā vietā ilgi saglabājās lāmas, kurās stiga traktōri. Viņš grib traukties uz priekšu, bet kājas mūk sniegam cauri slapjā purva zemē. Haubices pārbīdītāji ir pāri kāju lieliem iestiguši lipīgajā Krōmu mālā, un nu uz strēlnieku rokām paceltās šaujāmās ierīces, riteņi un lafete slīkst glumajā pamatā. Puisēns gāja gar kalmju malu, kur pēdas grima mēlnajās dūņās. Tanku citkārt žvadzošās kāpurķēdes tagad bez trokšņa grima mīkstajā irdnē. Kūdra bija rudens lietus piemirkusi, un racēji tajā grima – dažs pat stulmainos zābakus piesmēla ar dumburu.

iestigt / iemukt / iegrimt / ieslīgt / nostigt / nogrimt / pagrimt / sastigt / samukt / sagrimt, pbg., # No iebrauktā ceļa nogājusi, Kristīne tūlīt līdz pusstībiem iestieg mīkstajā sniegā. Muklājā iestigušais zirgs pārmaiņus ceļ vienu kāju, ceļ otru, bet grimst arvien dziļāk. Riteņi iestiguši dubļos līdz asīm. Varbūt mašīna iestigusi kādā lauku ceļā un netiek ne uz priekšu, ne atpakaļ. Pat ar kūlīšu sējējiem un pļaujamāšīnām nevar iebraukt tūrumos, jo arī tās iestieg slapjajā zemē. Divritenis iestieg smiltīs un turpmāk ir tikai stumjams. Ja rudenī pāris dienas uzlīst, ar zirgu tūrumā nerādies – iemuksi līdz ausīm. Pēkšņi iemucis līdz kaklam akacī, Pēteris tomēr bija paguvis pašaut kārti zem padusēm un tagad turējās uz tās. Mārcis ar savu nastu kūlās pāri kupenām, reizēm iemukdams sniegā līdz šekumam. Traktōrs šeit dežurēs visu nakti, palīdzēs izvilkt no dūkstis iegrimušos

kómbainus. Stāvēdama kuļmašīna bija iegrimusi un negribēja kustēt no vietas. Ieraugu bālu un gurdu baltos spilvenos ieslīgušu seju. Nelaid govīs purvā, ka nenostieg dūņās! Mūsu meža ceļi esot neizbraucami – mašīna nogrimšot. Mótocikls nogrimis mukulājā un vairs uz priekšu nav ticis. Slēpes te pagrima mīkstajā sniega virskārtā, bet sērsnas garozu nesalauza – slīdēja klusi kā pa taukiem. Te sniegs, vēja sadzīts, bija vēl dziļāks, tā ka viņa bieži sastīga kupenās līdz pat ceļiem. Vīri šķērsoja purvu, laiku pa laikam samukdami muklajos. No degošās kūts izdabūtie lopi lec pāri sētām un līdz kaklam samūk sadzītajās sniega kupenās. Zābaki vietām līdz puslielēm sagrimst slapjajā sniegā. Kāja brīžam sagrima muklājā, kas rāva vai nost zābakus.

3. 7. Gaisnes kustība un virzība.

PLŪST, plūst, plūda / **virzīties**, 3. kónj. / **strāvot** / **staigāt** / **lodāt** / **ložņāt** / **plūsmot** / **pludot**, 2. kónj. / **vilkt**, velk, vilka / **klīst**, klīst, klīda, R. n., *pārvietoties gaisnei*, # Pa cauruli plūst gāze. Pa atvērto logu istabā plūda svaigs pavasara gaisms. No virtuves plūda sūri piedeguma dūmi. Ciklōns virzās uz ziemeļiem. Noliktavas durvis bija vaļā – pa tām, putekļus uz augšu ceļot, strāvoja auksts gaisms. Un aukstums strāvoja no sasalušās zemes, no ledainām ierakuma sienām. Ap māju staigā vējš. Negaisms staigāja apkārt, bet virsū nenāca. Lēna vēsma lodāja pa pōzīcijām un susināja karavīru apģērbus. Vēji ložņāja ap piekrastes klintīm un gaudoja kā hiēnas tuksnesī. No sagrautajām mājām pa šaurajām ieliņām ložņāja kodīgi dūmi. No Lielupes jau vilka dzestrums – tas plūsmoja pa logu iekšā manā istabā. Šorīt esmu agri piecēlies, logs ir vaļā, un spirtas gaisma strāvas pludo pa to kopā ar vasarīgās pilsētas trokšņiem. No gruzdošā purva šurp klīda dūmi.

uzņemt gaitu, M., *sākt virzīties*, # Virs meža cēlās jauni mākoņi, un nevarēja zināt, uz kuru pusi tie uzņems gaitu.

laist (laiž, laida) **cauri**, *ļaut plūst gaisnei*, # Aukstumā un mitrumā neaizstājama ir vilnas veļa, kas labi aizsūc visus ādas izdalījumus un laiž cauri gaisu.

aizplūst / **aizvirzīties**, pbg., *plūst promvirzienā*, # Kōnstruktōru uzdevums ir ierīkot mōtōrzāģim gāzu izpūtēju tā, lai gāzes nesistos strādniekam sejā, bet brīvi aizplūstu projām. Tumšie mākoņi aizvirzījās uz austrumiem, uzspīdēja saule.

ieplūst / **ienākt** / **iestrāvot** / **ieviļņot** / **saskriet**, *plūst kurp iekšā*, # Istabā ieplūda svaiga gaisma strāva. Dūmus, kas, kurinot pirti, ieplūda telpā, izlaida pa durvīm vai lūkām. Viņa atvēra logu, lai istabā ienākt spirts gaisms. Telpā iestrāvo karstums. Pa atvērto logu ieviļņo viegla vēsma. Dūmi saskrien arī istabā.

ieplūdums, L., # Bieži aukstuma uzplūdumi mainās ar silta gaisma ieplūdumiem.

izplūst / **iziet**, *plūst no kurienes ārā vai cauri kam*, # No riepas izplūdis gaisms. Gadās, ka, urbjot akas, no caurulēm sāk izplūst gāze. Diennaktī caur plaušām izplūst 15 000 – 17 000 litru gaisma. Dūmi no virtuves jau izgājuši.

izplūde / **noplūde**, L., # Čehijā radīta ierīce autómōbīļu izplūdes gāzu absorbēšanai. Gāzes noplūde ir sprādzienbīstama.

pieplūst, *plūstot pietuvoties*, # Viņš zina, kā ir, kad ziemā ceļam vairs nepieplūst tvaiks.

pieplūde, L., # Ventilācijas uzdevums ir nodrošināt nepārtrauktu svaiga gaisma pieplūdi.

saplūst, *plūstot savirzīties vienkopus*, # Zemāka temperatūra rītos ir ielejās, kur parasti saplūst vēsākas gaisma masas.

saplūde, L., # Karstu un aukstu gaisma masu strauja saplūde var veidot virpuļus.

plūdināt, 3. kónj / **šķiest**, šķiež, šķieda / **laist**, laiž, laida, K., *likt plūst*, # Centrālapkures sildķermeņi dienu un nakti plūdināja mīlīgu siltumu plašajās istabās. Mōtōrs šķiež dūmus. Vācieši laida gāzes, kuras vējš dzina pāri Nāves salai. Paēduši brokastis, vīri bāza tabaku pīpēs un sāka laist gaisā dūmus.

ievadīt / **ielaišt**, *plūdināt kurp iekšā*, # Tērauda kausēšanas prōcesu intensifikācija prasa ievadīt krāsnīs gaisu. No speciāla aparāta plaušās ievada skābekļa un narkōtisko vielu maisījumu. Viņa pavēra logu, lai ielaistu istabā svaigu gaisu.

aizvadīt / **novadīt** / **pārvadīt**, *plūdināt promvirzienā*, # Jāiekārto spēcīga ventilācija, kura no darba telpām nosūktu un aizvadītu neīro gaisu. Strādā spēcīgi ventilātōri, kuri novada dūmus.

pievadīt, *plūdināt klāt, piegādāt*, # Drīz rūpnīcai tiks pievadīta dabasgāze. Mōntētāji darbu sākuši ar cauruļvadiem, pa kuriem turbīnai pievadīs tvaiku.

pievade, L., # Jāiekārto vilkmes un pievades ventilācija, kas nosūc un novada netīro gaisu un tā vietā darba telpā pievada tīru gaisu.

pieplūdināt / pielaišt / piestrāvot, *piepildīt ar gaisni*, # Pāragri aiztaisītā krāsns pieplūdināja dzīvokli ar tvana gāzi. Virina tik durvis, pielaiž istabu ar aukstumu. Man šis brīdis palicis atmiņā kā siltu vēju piestrāvots oranžsārts rīts.

apstrāvot, *apņemt ar ko plūstošu*, # Svaigs vējš apstrāvo viņa sakarsušo pieri.

pārstrāvot, *plūst pāri kam*, # Vēsma pārstrāvo pāri pļavai.

izlaist / izvirst, -verd, -virda, *plūdināt no kurienes ārā*, # Saimnieks pats kurināja riju, uzmanīdams laikā atvērt lodziņu, lai izlaistu dūmus un sutu. Aizdedzinājis cigāru un izlaidis gaisā pāris kuplus dūmus, viņš pēdīgi sāka runāt. Atvērušies jauni krāteri, kas izverd sēra tvaikus. Vulkāns izvirda dūmu un pelnu mākoņus un lavu.

plūsma / strāvojums / strāva, L., # Vakars bija sastindzinājis gaisa plūsmas, katru vismazāko strāvojumu no saulē iesilušās dienas. Atverot logu, pretī sitās auksta gaisa strāva.

termika, L., *augšupejoša gaisa plūsma, kas izveidojas virs samērā siltas vietas Zemes virsū*, # Planieristi iepazīna termiskās augšupejošās gaisa strāvas jeb, kā tās parasti sauc, termikas. Tikai vēlā pēcpusdienā sāka veidoties termikas – bezmākoņu augšupejošās gaisa strāvas.

SŪKT, sūc, sūca / **vilk**, velk, vilka, K., *virzīt gaisni caur šauru spraugu*, # Viņas abas laiski sūca dūmu no tievām dāmu cigaretēm. Ķimelis mierīgi sūca pīpi un izlikās neklausāmieš sievas valodā. Cik brīnišķīgi bija elpot, vilkt plaušās gaisu! Jumīkis jau vilka dūmus no mazas pīpītes. Laižot kuļmašīnā labību, man rīkle un nāsis ir ciet no putekļiem, es tikko velku elpu. Krišjānis bieži apstājās un sagumis ilgi un grūti vilka elpu.

iesūkt / ievilk, pbg., *sūkt kurp iekšā*, # Viņš iesūca vēl pēdējo dūmu un nolika izpīpēto papīrosu pelnu traukā. Izejot laukā, viņa krūtis lieliem malkiem iesūc vēso gaisu. Kaspars ar baudu ievilka krūtīs dzidro rīta gaisu. Viņa gāja ātri, elpu dziļi ievilkdama un grūdieniem izelpodama. Viņš gribēja vēl ievilk dūmu, bet cigārs bija apdzisis.

izsūkt, *sūkt laukā no kurienes*, # Ventilācija izsūc no telpām putekļus un panāk vienmērīgu gaisa temperatūru.

nosūkt, *sūcot atdalīt kādu daļu no kopuma*, # Ar vilkmes ventilāciju no darba telpām nosūc un aizvada netīro gaisu.

pasūkt / pavilk, *nedaudz sūkt; spēt paelpot*, # Viktōrs nemākulīgi pasūca pīpi un noklepojās. Ar mūsu vēco nu ir beigas – elpu vairs nevar pavilk. Man aizspiedās kakls, tikko spēju pavilk elpu.

pievilkt, *iesūcot piepildīt kādu tilpi*, # Izgājais ārā, pievelku pilnas plaušas pavasarīgā gaisa.

uzsūkt, *uzņemt kādu daudzumu gaisnes*, # Papele ir arī laba gaisa sanitāre, jo vasarā viens koks uzsūc līdz 45 kg ogļskābās gāzes.

SŪKNĒT / pumpēt, 2. kónj., K., *plūdināt gaisni ar sūkņa u. tml. palīdzību*, # Ventilātōri darba telpās sūknēja iekšā siltu gaisu. Lai labāk degtu, degšanas kamerā pumpēja klāt papildus gaisu.

iesūknēt / iepumpēt, pbg., *sūknēt kurp iekšā*, # Viņš pamācīja Riksi, kā riepas kamerā iesūknēt / iepumpēt gaisu.

atsūknēt, *sūknējot samazināt kur gaisnes daudzumu*, # Dažreiz iztvaicēšanas kamerām pieslēdz vakuumsūkņus, kuri atsūknē gaisu.

nosūknēt, *sūknējot aizvadīt prom gaisni*, # Blakus telpā dūca elektrómótōrs, nosūknējot no velkmes skapja saindēto gaisu.

pārsūknēt, *sūknēt uz citu vietu*, # Lai pārsūknētu gāzi patērētājiem, vada posmos paredzētas 22 lieljaudas kómpresōru sūkņu stacijas.

piesūknēt / iepumpēt / uzpumpēt, *sūknējot piepildīt ar gaisni kādu tilpi*, # Šósejas sacensībās nav ieteicams riepas piesūknēt pārāk stingri, jo, kā pārāk vāji, tā pārāk stingri piesūknētām riepām ir savas negatīvās īpašības. Divritenis bija tik sagrabējis, ka ik pēc kilómetra nācās par jaunu iepumpēt riepas. Man redzes iztēlē pazib kadrs no filmas „Cirks”, kurā kalpotājs kādam subjektam zem elegantas frakas uzpumpē gumijas vesti.

sasūknēt, *iepildīt tilpē kādu noteiktu gaisnes daudzumu*, # Piesūknēt riepu nozīmē sasūknēt tās kamerā gaisu pietiekošā daudzumā.

GĀZTIES, gāzas, gāzās, R. n., *strauji, spēcīgi plūst*, # Vējš ir mainīgs, tāpēc dūmu mutuļi no ugunsкура gāzas te vienā, te citā virzienā. Atverot logu, svaigs gaiss aizgūtnēm gāzās iekšā.

izgāzties, pbg., *gāzties ārā no kurienes*, # Pa durvīm izgāzās tvaika mutuļi.

CIRKULĒT, 2. kónj., R. n., *gaisnei plūst pa noslēgtu vai vaļēju sistēmu*, # Gaisa plūsma, kas cirkulē no uzgaļa līdz pat izvadam, ir optimizēta efektīvai un klusai darbībai.

cirkulācija, L., # Atmósferas cirkulācija ir gaisa plūsmu kopums atmósferā. Vispārīga gaisa masu cirkulācija ir visu klimaktisko parādību pamatā.

CELTIES, ceļas, cēlās / **kāpt**, kāpj, kāpa, R. n., *rasties un izplatīties uz augšu gaisnei*, # No sniegotajām ielejām cēlās zilgani pelēka migla. No skursteņiem gaisā cēlās dūmu strūkļiņas. Un gaisā celsies melni putekļi No izžuvušā asins plūduma.. (J.Rainis). No neaizsalušās Daugavas kāpj migla. Dūmi, lēni klīzdami, kāpa pret dzidrajām debesīm. Kāpj putekļi un nosēstas uz ceļmalas smilgu stiebiem. Pamalē augšup kāpj tumši pērķona padebeši.

pacelties / uzvirzīties / pakāpties / izkāpt / sakāpt / uzkāpt, pbg., # No sadzeltējušajiem papīriem paceļas putekļu grīstes. No skursteņiem augšup paceļas dūmu strūkļas. Katls pāriet pāri, un paceļas garaiņu mutulis. Miglas vāli paceļas no pļavas, Upei pāri klājas (A.Grigulis). Dūmi uzvirzās augstu gaisā. Biezā dūmaka, kurā ieprima saule, bija pakāpusies līdz pašam zenītam. No pļavām un aparām izkāpusi viegla migla. Gravā no ezera sakāpusi migla. Migla uzkāpusi līdz koku galotnēm. Vispirms no gravas uzkāpa balts dūmu mutulis. Saulei pretī ātri uzkāpa melns mākonis un izplētās pāri visam apvāršnim.

celt, ceļ, cēla, K., **pacelt**, pbg., *pārvietot ko pa gaisu augšup vai no vienas vietas uz citu*, # Vēji ārdīt grib pelēko mākoņu kalnus, Paceļ lapas un virpuļu virpuļos nes (C.Dinere). Katra mašīna (pa)ceļ aiz sevis gaisā putekļu mākuļus.

LAUZTIES, laužas, lauzās / **līst**, lien, līda, R. n., *pārvietoties gaisnei, pārvarot noteiktu pretestību* # Vējš laužas pa atvērtajām durvīm lietuvē. Vējš plivināja viņa matus, raustīja aiz bikšu starām, līda piedurknēs un aiz apkakles. Februāra dzestrums lien cauri meitenes tērpam un ložņā pa muguru aukstu tirpu veidā. No mežiem līda augšā tumši, gubaini mākoņi, un zibsnīja.

izlauzties, pbg., # Vējš cauri biežoknim nespēj izlauzties. Atsevišķās vietās izlaužas milzīgi gāzu mākoņi, kas, sasniedzot simtiem tūkstošu kilometru augstumu, pēc tam atkal krīt atpakaļ uz Sauli.

ielauzties, lauzties kurp iekšā, # Šai virzienā pūš arī galvenie vēji, kuri pa aizām ielaužas ielejā. Šai biežoknī vējam neietikt, te var ielauzties vienīgi vētra.

uzlīst, līst augšup; līst virsū, # Mums virs galvas bija uzlīdis tumšs mākonis, kurš plīdēja lejā lietu.

VIRMOT / virmuļot / viļņoties, 2. kónj. / **ņirbēt / trīcēt / trīsēt**, 3. kónj., R. n., *drebēt gaisam*, # Spožajā gaismas strēlē virmo zeltaini putekļi. Pāri laukiem virmo sakarsušais gaiss. Viss gaiss likās virmojam no simtiem kaiju spārnu vēdām. Pavērās skats uz plašām, zilām tālēm, kuras virmoja rietošās saules dūmakā. No sakurinātās krāsns pretī virmo siltums. Putenis atkal virmoja ar neizsīkstošu sparū. Vilciens nozūd skatam, tikai melni akmeņogļu dūmi vēl caur koku lapotnēm virmuļo gaisā. Gaiss ap ērgelnieka galvu viļņojas un trīc. Pāri laukiem saules slīpajos staros sīksīkiem vilnīšiem ņirbēja un trīsēja sasīlušais gaiss. Pašlaik ir dienas vidus, un gaiss no svelmes trīc.. (Ā. Elksne). Es jūtu vēsmu valgo, Kas bērsa zaros trīc.. (K. Krūza). Kāpj saule, gaiss dienas atmodā trīs un mirdz. Pusdienas saulē gaiss virmo un trīs.

novirmot / nodrebēt / novilnīt, pbg., # Uzpuš vējš, novirmo no kokiem birstošais sniegs. Gaiss nodreb no pēkšņa sprādziena. Apkārt novilnī sadegušas rīcineļļas smārds.

ievirmoties / savirmoties, M., *sākt virmot*, # Saules starā, kas iespīd pa šauro spraugu, virmo puteklīši un, man sakustoties, tie ievirmojas / savirmojas stiprāk.

virma / virmojums, L., # Tikko samanāma gaisa virma, ko vēja vārdā nenosauksi, ietin puisi smaržā, kāda ir vienīgi svaigi nopļautiem rudziem. Mājas dūmenis sīkā virmojumā izplūdina no maizes krāsns svaigās rudzu maizes saldenrūgto elpu, kas jūtama visā pagalmā. Vīri skatās sniegpušu zilganajā virmojumā un klusē.

VĒDĪT, 2/3. kónj. / **vēdināties**, 3. kónj. / **vilkt**, veļk, vilka, R. n., *būt nelielai gaisa kustībai*, # No pagraba vēdī / vēda aukstums. Saules svelmi nejuta, jo pretī vēdīja vēja pūsma, kas mūs spirdzināja. Durvju maliņa klētī atstājama vaļā, lai vēdinās. Ja siena ļoti mitra, labāk būtu atstāt gaisa kārtu, kas vēdinās uz telpas pusi. Aukstums veļk cauri plānajam uzvalciņam un viegli drebina visus locekļus. Ieplakās gaiss virmoja silts un vasarīgs, bet augstākajās vietās vilka īsts rudens drēgnums. Māte gan aizbāza logu ar vecām lupatām, bet aukstums tomēr vilka cauri. No austrumiem vilka dzestr vējš un purināja viņas matu cirtas. Šādā miklā bezvēja laikā mūsu plīts

slikti velk un nedaudz pat dūmo. Slava, ka Dūdas mūrētās krāsnis silst un velk vislabāk, gāja no mutes mutē.

vēdināt, 3. kónj., K., *pakļaut ko gaisa plūsmai*, # Telpas vēdina, radot caurvēju. Kajīte nebija vēdināta, oda pēc pelējuma. Pēļus, deķus un drēbes iznesa sētsvidū, izdauzīja no putekļiem un vēdināja.

izvēdināt / izvējot, 2. kónj., pbg., # Viņa atvēra logu, lai izvēdinātu piepīpēto telpu. Lai bērns labi gulētu, svarīgi ir istabu krietni izvēdināt. Pēc pusdienām Lība aizsteidzās uz klēti izvēdināt savas drēbes. Durvis gaitenī un arī logs bija vaļā, lai izvēdinātu aso amónjaka smaku. Istaba tā izvējota, ka auksta kā šķūnis. Stipri sagulušu sienu pirms došanas lopiem vajag izvējot. Viņa attaisīja augšas lūku, lai izvējotu dūmus no virtuves.

izvēdināties / izvējoties, *tikt izvēdinātam*, # Nu jau istaba ir pietiekoši izvējojusies, un arī segas ārā izvēdinājušās. Caurvējā dūmi no telpas izvēdināsies ātri.

pavēdināt, *mazliet vēdināt*, # Viņš pavēra logu pavēdināt istabu.

pavēdināties, *tikt pavēdinātam*, # Viņš pavēra logu, lai pavēdinās istaba.

apvēdināt, *vēdināt ar vēdekli u. tml.*, # Sakarsusi viņa apvēdināja seju ar mutautiņu.

apvēdināties, *apvēdināt sevi*, # Lielmāte apvēdinājās ar vēdekli. Fón Hammers izvelk smaržūdens pudelīti, ielaista mutautiņā un apvēdinās ar to.

vēda(s), L., # Pār zemi vakars nāk, Jau lēnākas kļūst vēja vēdas (A.Balodis). Pa logu istabā ieskrējusī vēja vēda nopūta lampā uguni.

vilkme / velkme, L., *gaisnes plūsma kādā iekārtā, ierīcē*, # Lai kā kurinātājs centās, kamīns negribēja kurēties – nebija vilkmes, un dūmi nāca telpās. Vēctēvs piebāž pīpi ar putrainainu masu un, ilgi pakšķinādams, gandrīz kā krāsni kurdams, dabū pīpē vilkmi. Vilkmes ventilācija sastāv no speciālās un kopējās. Ugunskuram aizvējā trūkst vilkmes, tāpēc dūmi svaidās, griežas te uz vienu, te uz otru pusi. Velkmes skapis ir ventilācijas ierīce indīgas vielas saturoša gaisa aizvadīšanā, piemēram, ķīmijas laboratorijās. Blakus telpā dūca elektrómotors, nosūknējot no velkmes skapja saindēto gaisu. Noliktavas ventilācijai katrā stāvā izbūvē velkmes kanālus.

efūzija, L., *lēna gāzes izplūšana caur mazu atveri; lavas izplūšana Zemes virspusē*.

ELPOT, 2. kónj., R. n., arī K., *ievilkt un izpūst gaisu caur elpvadu*, # Blakus istabā miegā mierīgi elpoja bērni. Jo augstāk kāpu, jo grūtāk bija elpot. Bērns bija bez samaņas, bet elpoja – apdedzis viņš nebija, tikai sarijies dūmus. Ģirts ar pilnu krūti elpo svaigo nakts gaisu.

ieelpot, pbg., *ievilkt elpvadā gaisu*, # Pilnu krūti Andrejs ieelpoja smaržīgo meža gaisu. Es dziļi, dziļi ieelpoju un pirmo reizi pilnībā izjutu, ka ir pavasaris. Pastaigā jācenšas pakāpeniski pagarināt abas elpošanas fāzes – sākumā ieelpot uz katriem diviem un izelpot uz trim soļiem. Karstos tvaikus jāieelpo 10 – 15 minūtes.

izelpot, *izpūst no elpvada gaisu*, # Dziedāšanas laikā jāizelpo vienmērīgi, līdzēni un iespējami taupīgi, ievērojot maksimālu elpas ekónomiju. Beidzot slimnieks atņēma dziļāk elpu un vienmērīgi izelpoja karsto dvašu.

saelpoties / pieelpoties, *elpot ilgāku laiku attiecīgu gaisni*, # Kurš gan liedz brīvdienās saelpoties tīro meža gaisu? Siena putekļus saelpojies, zirgs sprausloja atņemdami. *Jaunākajās Ziņās* bieži parādījās „sensācijas”, ka māte kopā ar mazgadīgiem bērniem saelpojusies tvanu, noindējusies. Vasarā pa divas, trīs reizes dienā aizeju uz dravu – kad tādu smaržu saelpojies, zāļu nemaz nevajag. Pie izcirstā āliņģa slāpstošās zivis mutuļoja kā katlā – tikai vēlāk, pieelpojušās gaisu, aizgāja dziļumā.

paelpot / paelpoties, *mazliet elpot (parasti, svaigu, patīkamu gaisu)*, # Aizbraucu pie Maijas uz jūrmaļu paelpot jūras gaisu. Manī iedegās vēlme paelpot spirdzinošo Baltijas gaisu. Gunta izgāja uz balkona paelpoties svaigu gaisu.

paelpot, *varēt elpot*, # Tādos dūmos jau cilvēks nevar paelpot. Suta tāda, ka ne paelpot.

pieelpot, *elpojot piesātināt gaisu ar izelpas oglskābo gāzi*, # Vajadzēja strādāt šaurā telpā, kuru biezu pieelpoja tie desmiti un desmiti sievišķi. Daudzu cilvēku pieelpotais pagraba gaiss kļuva arvien biezāks. Gaiss te pieelpots un uzmācīgu smaržu piesātināts.

uzelpot, *dziļāk ieelpot un izelpot; elpot kādam virsū*, # Izlasot saviļņojošo vēsti, Jānis dziļi uzelpo – liekas, kaulos un muskuļos spēks divkāršojas. Tēvs lika man uzelpot viņam virsū, vai mana elpa smaržo pēc zobu pastas (lai pārbaudītu, ka esmu iztīrījis zobus).

atelpot / atelpoties, *pāriet no straujas elpas uz lēnāku, atpūsties*, # Pēc divām stundām lielums ir padarīts, un es varu apsēsties uz groda malas un atelpot. Kokā rāpjoties, trīs četras reizes

vajadzēja apstāties, pagaidīt, atelpot, līdz tika pie nolīkušā apakšējā zara. Pēc augstā kāpiena jāatelpojas.

elpa / elpošana, L., *gaisa plūsma caur elpvadu*, # Ar elpu radām gaisa spiedienu uz balsis saitēm. Amāle no garās runas bija aizkususi, viņa dziļi ievilka elpu un izdzēra krūzi piena. Imants ieklausās dziļajos elpas vilcienos, kas nāk no istabas viņa gala. Viņa klepoja aizgūdamās un cīnījās pēc elpas. No nevienādās elpošanas varēja manīt, ka neviens nav aizmidzis. Elpošanas ceļi ir deguna dobums, aizdegune, elpvads, brónhi.

ieelpa, L., *elpošanas fāze, kurā gaiss ieplūst plaušās*, # Palēnināta ieelpa nelabvēlīgi ietekmē dziedājuma ansambli un muzikālās domas frāzējumu, it īpaši, ja jāieelpo dziesmas frāzes vidū.

izelpa / izelpojums, L., *elpošanas fāze, kurā gaisu izvada no plaušām*, # Salīdzinot ieelpu ar izelpu, dažos gadījumos redzams, ka slimnieks gaisu it kā iekampj, citos – izelpojot it kā izspiež. Pagarinot izelpojumu, vairāk izelpojam izmantoto gaisu.

elpināt, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai elpotu*, # Slimnieku nepieciešams mākslīgi elpināt.

elpināšana, L., # Mākslīgo elpināšanu izdarot, jāklausa ieelpas un izelpas skaņa.

INHALĒT, 2. kónj., K., *ieelpot ārstnieciskā nolūkā*, # Ārstam jānosaka, kādas zāles un kādā daudzumā slimniekam jāinhālē.

inhalatīvs, Kd., *ieelpojams ārstnieciskos nolūkos*, # Visizplatītākais vispārējās anestēzijas paņēmiens ir narkoze ieelpojot jeb inhalatīvā narkoze.

inhalācija, L., # Zāļu inhalācijas laiks var būt no 10 līdz 20 minūtēm. Visvienkāršākā zāļu inhalācijas metode ir ieelpot ārstniecisku vielu novārījuma garaiņus.

ELST, elš, elsa / **elsot / tusnīt**, 2. kónj. / **tust**, tuš, tusa, R. n., *smagi elpot*, # Aiz nokusuma viņš elsa, uz pieres rasoja sviedri. Zirgi, smagi elsdami, devās uz priekšu. Elsdams pūzdams Andra tēvs tecinūs ietipina mājas pagalmā. Visi zirgi bija putās un elsoja. Es iespiedu seju pagalvī un raudās elsoju kā izkults. Garu mēli izkāris un elsodams, suns pa gabaliņu vilkā savam saimniekam pakaļ. Guntis noņētas uz ciņa un tusnīdams mauc nost slapjos zābakus. Rešnais pilsonis man blakus nemitīgi tusnī un elš, slaucīdams piesarkušo seju ar lielu mutautu. Es kāpju kokā pa priekšu, bet Mārcis tusdams traušas man pakaļ.

noelst / noelsties / aizelsties / notusnīt, pbg., # Dāvis aiz prieka noelsa vien. Kaimiņiene atskrēja pavisam noelsusies. Aizelsies no garā skrējiena, ieradās Merķis. Piena kannu ratos celdams, saimnieks smagi notusnīja.

atelsties / atelsoties, *elst, pamazām atgūstot mierīgāku elpu*, # Pēc straujā skrējiena viņš labu brīdi nebija spējīgs parunāt, kamēr neatelsās / neatelsojās.

ieelsties / ieelsoties, M., *sākt elst*, # Laikam viņš kaut ko nemierīgu sapņo – brīžam ieelšas, sagrozās, tad atkal elpo rāmi. Viņa iešņukstas, ieelsojas, bet, pamanījusi tēvu, apraujas.

izelsties / izelsoties, *ilgāku laiku elst*, # Ķēve apstājas un labu brīdi izelšas. Viņa izraudājās, izelsojās un pamazām nomierinājās.

paelst / paelso, *mazliet elst*, # Viņš distanci paveica viegli, kaut, protams, kādu brīdi jau tikko pēc skrējiena paelsa / paelsoja.

elsas, L., *smaga, strauja elpa*, # Paslēpusi seju priekšautā, viņa visa raustījās elsās. Elsas piepūles brīžos ir dabiska parādība.

elsiens / elsojiens, L., *atsevišķs straujas elpas vilciens*, # Ievainotais elpoja īsiem elsieniem. Spalgs elsojiens kā no aizžņaugta kakla lika visiem pēkšņi sarauties.

tvert (gaisu, elpu u. tml.), tveru, tvēru, *elpot ar grūtībām*, # Aizkusumā gaisu tverdams un rīstīdamies, skrēju, mēģinot viņus panākt. Mariannas sirds sāpīgi saļēcas, mute tver gaisu, rokas ķer segas malu. Šajā cilvēku pieblīvētajā telpā viņš izslāpušām plaušām tvēra pēc gaisa, kura nebija. Viņš nostājas vagona durvīs un kāriem malkiem tver rītausmas svaigumu. Dažreiz viņš nakts vidū uzmodās un tvēra elpu.

PŪST, pūš, pūta / **vējot / vējoties**, 2. kónj., / **klīst**, klīst, klīda, / R. n., *būt gaisa (ieskaitot izelpu) virzībai*, # No ezera pūš dzeštrums. Brīdi vējš gandrīz nebija jūtams, bet tad, mainījies virzienu, sāka pūst no krasta puses. Vējš pūta taisni pretī un gāza vai no kājām. Abas vecāsmātes jau mielojās – lēja uz apakštasītēm kūpošo kafiju, pūta un dzēra. Viņi četratā pa stāvajām kāpnēm uznesa ievainoto istabā un tad apsēdās un ilgi aiz pārpūles pūta vien. Kāpām baznīcas tornī un, tikuši zvanu telpā, elsām un pūtām no piepūles. Gandrīz katru nedēļu dažas dienas laiks vējo, un ókeāns uzbango savas septiņas astoņas balles. Parkā vējo rudens, rauj un kaisa dzeltenas koku lapas. Logi bija atvērti, un pa tiem iekšā vējoja silts, smaržīgs maija gaiss. Katrā klēts stūrī pastatīts plats

laukakmens, lai klēts ir pacēlta no zemes un pa tās apakšu var vēji brīvi vējoties. Vēji brīvi klīst pār atmatu.

papūst, *nedaudz pūst*, # Vējš brīžiem papūš un atkal norimst. No māla krūzītēm baudījām ugunīgu tēju – papūtām un strēbām. Laura pasmeļ karsto ievārījumu, papūš karotē un pagaršo.

iepūst / iepūsties / uzpūst, *M., sākt pūst*, # Iepūta dienvidrietumu vējš. Kāds vējš iepūšot trešā dienā pēc gada ceturkšņa, tāds pūtīšot līdz jaunam ceturksnim. Vējš iepūš burās. Spēcīgs vējš iepūta viņa svārku stūros un paplēta tos uz atpakaļu. Dienvidu vējš, kas pēc saules lēkta parasti pieņēmas, šorīt nemaz neiepūtās. Lāgiem vējš iepūtās īsti spēcīgi, iepūtās ar īstu sparū. Beidzot pēc ieilguša bezvēja uzpūta viegls austrenis. No jūras uzpūta vēsums. Uzpūš vējš un notrauc pūkas noziedējušai pienenei. Ceļš ir sauss – kad uzpūš stiprāka vēja pūsma, uzvirpuļo balti putekļi.

izpūsties, *ilgu laiku pūst*, # Kaut izpūtās visi jūras vēji, laši tomēr neparādījās. Pa dienu vējš iztrakoja, izpūšas, bet naktī atkal ir mierīgs.

pūsma / pūtiens / uzpūtiens, *L., gaisa kustība; vējš vai vētra (sarunvalodā)*, # Gaisā nejuta ne mazākās vēja pūsma, kokiem nekustējās ne lapiņa. Katrs vēja pūtiens no jūras puses griež viņas skatu pāri ciemam uz jūru. Svītras uz ūdens virsmas vēstīja, ka sacēlies vējš, un drīz atsevišķi pūtienu jau sasniedza sešas balles. Kapteinis vēro mākoņus un seko vējam – pūtiens iegriezies no ziemeļiem. Kuģis atradās uz kursa tieši pret pūtienu. Bija sācies kārtējais pavasara pūtiens – jūra elsdama kāpa augšā kāpās. Visbiežāk akmens sirdis plīst No aukstas elpas uzpūtienu.. (A.Skalbe).

izpūtiens, *L., pūtiens uz āru no kurienes*, # Almai bija nepārejošas iesnas, tāpēc viņa pēc katra trešā elpas izpūtienu nošņaukājās.

SKRIET, *skrien / skrej, skrēja / traukties*, *traucas, traucās / sviesties*, *sviežas, sviedās / mesties*, *metas, metās*, *R. n., strauji pūst*, # Vējš skrēja grūdieniem un atsevišķām brāzmām. Pāri sniega laukam traucas ass ziemeļi. Pa vaļā atgrūsto logu sejā sviedās svaiga gaisa strāva. Vēji švikstinās gar āra sienām, aurodami metas rūtīs.

iemesties, *strauji pūst kurp iekšā*, # Pa atvērtu logu istabā iemetas vēja brāzma.

pārskrīet / pārtraukt, *pūst pāri*, # Kad rīta vējš pārskrīet druvai, lini novilnī kā zaļš zīda audums. Pārskrījis pāri gvinejiešu ciemam, viesulis turpina plosīties jūrā. Pēc karstas dienas pāri tīrumam pārtrauc svaiga vēja pūsma.

skraidīt, *3. kónj. / trenkāties*, *2. kónj., R. n., daudzkārt skriet*, # Autobusā ir karsti, kaut arī logi ir vaļā un skraida caurvējš. Sausais vējš kā izsalcis suns trenkājas pa tīrumiem, siliem un ļaužu pagalmiem

JOŅOT, *2. kónj. / brāzties*, *brāžas, brāzās / brāzt*, *brāž, brāza / drāzt*, *drāž, drāza*, *R. n., ļoti stipri pūst*, # Ap vakaru vējš jau joņo brāzmaināk. Vējš brāzās gar logu ar divkārsu sparū. Un vētra brāž un kauc, Plēš buras gabalos (J.Rainis). Vējš tālāk drāž pār kāpām, smiltīm, laukiem (J.Rainis).

uzbrāzt, *pbg.*, # Nevienmērīgais, joņainais vējš brīžiem atslāba, bet tad atkal uzbrāza ar tādu sparū, ka laivas bura piepūtās apaļa kā balōns.

aizbrāzt, *brāzt promvirzienā*, # Vējš sagriež uz kraujas putekļu vērpēti un aizbrāž pār mierīgo upes līmeni.

atjoņot / atbrāzties, *joņot šurpvirzienā*, # Pēkšņi no meža stūra atjoņo vējš un savērpj mums apkārt pārsļu vērpēti. Atbrāzies vakarvējš satver dūmu mutuli no ugunsкура un izkļiedē pa visu Zvirgzdu salu.

iebrāzt, *brāzties kurp iekšā*, # Pavērtajās durvīs iebrāza vējš.

nobrāzt / nobrāzties, *brāzties kurp lejā vai garām kam*, # Vējš nobrāž man gar ausīm, sagriezdams vērpētēs kritušās lapas. Mums garām nobrāžas īsts viesulis.

pārbrāzt / pārbrāzties / pārdrāzties, *joņot kurp pāri*, # Pār tīreli pārbrāza / pārbrāzās kārtējā vēja brāzma. Tajā dienā pār Piedonas stepi pārdrāzās spēcīga viesuļvētra.

VĒJŠ / vējpūta, *L., gaisa masu kustība attiecībā pret Zemes virsmu*, # Pūta ass vējš, un jūra krāca visapkārt. Laiks turējās silts un bez vēja, rasa nenokrita ne dienu, ne nakti. Vējš augstākās priedes nolauza, Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja..(J.Rainis). Masta galā uzstādītais vēja rādītājs klabēja vējos dienu un nakti. Februāra vidū vējš sagriezās dienvidos. Vējš bija iegriezies no rietumiem. Ar vienu un to pašu enerģijas patēriņu putni pa vējam var lidot daudz ātrāk nekā pret vēju. Sauļoties var jebkurā vietā, kas aizsargāta no asām vējpūtām.

vējains, *Kd., ar vēja klātbūtni*, # Apsēm un lazdam vīrišķie ziedi ir nokarenās, irdenās spurdzēs, no kurām vējainā laikā viegli izkaisās ziedputekšņi. Nakts bija vējaina, mežs smagi šalca.

Sasietās slotiņas novieto nojumēs, vējainās vietās, kamēr tās izžūst. Laiks jau griezās uz pavasara pusi – uzsnigušajam sniegam aizvien sekoja vējains lietus.

vējavas, L., *ilgstošs vējš*, # Rudens ir vējaju laiks.

bezvējš, L., *vēja iztrūkums*, # Dabā parasts, ka pirms vētras iestājas klusums – pilnīgs bezvējš. Bezvēja salā mežs bija kluss – kad vienā cirsma galā ierunājās skaļāk, otrā galā varēja gluži skaidri sadzirdēt.

bezvējains, Kd., *ar bezvēja izpausmēm*, # Ja laiks pastāvēja labs, saulains un bezvējains, tad māte bija priecīga.

ceļavējš, L., *vējš, kas pūš kāda objekta pārvietošanās virzienā*, # Laivas mótors strādāja ar pilniem apgrīzieniem, un palīdzēja arī ceļavējš, kas ņipri zēģelēja no aizmugures.

caurvējš, L., *gaisa strāva, kas telpā plūst no viena atvēruma (logs, durvis u. tml.) uz pretējo*, # Autobusā ir karsti, kaut arī logi vaļā un skraida caurvējš. Lopi stāv caurvējā, jo parasti visas durvis ir vaļā. Kāpnēs matus mūžīgi plivina caurvējš.

caurvējains, Kd., *ar caurvēja klātbūtni*, # Izmirkušās drānas saldēdamas aptver miesu caurvējainajā barakā.

sānvējš, L., *vējš, kas pūš no sāniem*, # Šoreiz spórtistus piemeklējis pats neizdevīgākais sānvējš. Uz Mangaļu dambja vējainā laikā rodas sānvējš, kas dzen automašīnas pretējā virziena transporta plūsmā.

pretvējš, L., *vējš, kas pūš pretim objekta kustības virzienam*, # Gājēja brida pa dziļo sniegu, cīnīdamās ar pretvēju. Sāka pūst tik negants pretvējš, ka Vēntā sacēlās upei gluži nepiedienīgi vilņi.

pievējš, L., *slīps pretvējš*, # Ar divriteni braucot, pievējš ir gandrīz tas pats, kas pretvējš.

virsvējš, L., *vējš, kas pūš pāri buru vienai pusei*, # Pēc taktiski veikla manevra J.Ozoliņa jahta nokļuva virsvējā un turpmāk ar katru halzes maiņu savu pārsvaru palielināja, līdz finišā tas jau pārsniedza četras minūtes. Krišs pagriež kuģi un pabrauc igauņiem blakus virsvēja pusē.

zemvēja, Kd., *to pusi vai sānus apzīmējošs, pret kuriem nepūš vējš*, # Iegaumējiet, ka vējdēļa sāni jāsauc nevis par labajiem vai kreisajiem, bet gan par zemvēja un virsvēja sāniem (virsvēja sānos pūš vējš, ja dēlis vērstas tam perpendikulāri). Zemvēja puse ir tā burukuģa, jahtas vai vējdēļa puse, kurā atrodas vēja piepūstās buras. Distancē ir divas pagrieziena zīmes – viena pret vēju, otra – pa vējam; starts un finišs ir pie zemvēja pagrieziena zīmes.

sausvējš / sauspūtis, L., *karsts vējš ar zemu mitrumu*, # Viena trešdaļa Latvijas teritorijas, kuru klāj mežs, neļauj pārējās divās trešdaļās rasties kaltējošiem sausvējiem. Riekstkoku birzis dos gan ražu, gan pasargās no sausvējiem jauno vīnogulāju plantācijas. Atsevišķos gadījumos nokrišņi augsnei būtu pietiekami, bet tos iztērē sauspūtis – karsts un kaltējošs vējš.

siróko [si'róko], L., *stiprs, svelmains dienvidu vai dienvidaustrumu vējš, kas Vidusjūras baseinā pūš no Ziemeļāfrikas tuksnešiem vai Arābijas pussalas*.

samums, L., *sauss, karsts vējš Tuvajos Austrumos, Ziemeļāfrikas tuksnešos un Vidusjūras dienvidu piekrastē*, # Dzirdēju kamieļu brēcienus un samuma dzenāto smilšu sanoņu.

fēns, L., *sauss un silts vējš kalnu zemēs, parasti kalnu grēdas dienvidu nogāzēs un ielejās*, # Fēna efekts ir klimatiska parādība – sausuma un siltuma palielināšanās augstieņu aizvēja pusē.

skujplēsis, L., *ass rudens vējš, kas nobirdina vecās skujas*, # Par skujplēsi sauc stipru rudens vēju, kas iztīra skujkokus no vecajām skujām.

zempūtis, L., *tuvu zemei virpuļojošs vējš*, # Aiz mājām sākās balts, apsnidzis klajums, pa kuru zempūtis dzenāja irdēno sniegu. Putenis vairs nav tālu – vietām jau sāk skraidīt zempūtis, dzīdams sniega smeltni un baltas vērpētes sagriezdams. Zempūtis dzenāja sniega smalkni ap vecā vīra kājām, viegli apputinojot viņa melnos šporzābakus.

brīze, L., *jūru, ókeānu un lielu ezeru piekrastes vējš*, # Jūras piekrastē vasarā novērojamas brīzes – regulāri vēji, kas dienu pūš no jūras uz krastu, bet naktī no krasta uz jūru. Brīzes pūš tāpēc, ka dienā uz sauszemes daudz siltāks un siltais gaiss ceļas uz augšu, bet tā vietā no jūras ieplūst vēsākais jūras gaiss.

mistrāls, L., *auksts ziemeļu vējš Francijas dienvidaustrumos*, # Mistrāls bieži vien izpurina no logu rāmjiem stiklus, ka nošķind vien.

musōns, L., *vējš trópisajos apgabalos, kas divreiz gadā pakārtoti gadalaikiem maina virzienu*, # Vjetnamā ir mitras vasaras, kad vējš pūš no ókeāna, un sausas ziemas, kad vējš tiecas no sauszemes uz jūru – tas ir musōnu režīms. Spēcīgo musōnu lietu izraisītajos plūdus Indijas ziemeļu

štatos gājuši bojā vairāk nekā 180 cilvēku. Arābu un indiešu kuģotāji uzticēja savus kuģus musōniem jau ilgi pirms mūsu ēras.

pasāts, L., *pastāvīga virziena un stipruma trópu vējš, kas pūš no augsta spiediena joslas uz ekvatoru*, # Pasātu straumes ir pasaules ókeānu virsas straumju sistēma ziemeļu un dienvidu puslodes trópu joslā, kas veidojas valdošo vēju – pasātu ietekmē.

antipasāti, L., *pastāvīgas gaisa strāvas (vēji) augstos (5 – 10 km) atmosfēras slāņos trópu apgabalos, kas pārvietojas virs pasātiem tiem pretējā virzienā*.

dienvidvējš, L., *vējš no dienvidiem*, # Var lēnā dienvidvējā sajūst, Kā smaržo tikko pļautais siens (B.Saulītis).

dienvidrietenis, L., *vējš no dienvidrietumiem*, # Pūš un pūš tas pats dienvidrietenis..

dienvidrītenis, L., *vējš no dienvidaustrumiem*, # Vājais dienvidrītenis pret vakaru aprīma pavisam. Slēgu klaboņa kļuva skaļāka – dienvidrītenis pieņēma spēkā.

launadzis, L., *vējš no dienvidiem, dienvidrietumiem vai dienvidaustrumiem*, # Kas notiks ar tavu murdu, kad sāks zēvelēt lielais launadzis? Launadzis visu lēdu sadzinis pie igauņu krastiem.

ziemeļvējš / ziemeļis, L., *vējš no ziemeļiem*, # Ap abām sētām kā uzticami sargkareivji, kuriem uzdots pasargāt no ziemeļveja uzbrukumiem, sastājušās egles un liepas. Pūta ass ziemeļis, zeme stingrajā pliksalā bija sasalusi cieta kā garoza. Reizumis vējš sametās pretī un ziemeļis triecās sejās ar asu sniega vērpeti.

ziemeļaustrēnis / ziemeļrītenis / austrēnis, L., *vējš no ziemeļaustrumiem*, # Pretī pūta griezīgs ziemeļaustrēnis. Pūta spirts ziemeļrītenis, un krasta sērē virmoja un plaka sīku vilnīšu ņirba. Rudenī uzpūtīs austrēnis, mēncas uz ūdām vairs neķersies.

ziemeļrietenis / sāmenis, L., *vējš no ziemeļrietumiem*, # Untumainais ziemeļrietenis trēnc pa ielu raibus nobirušu lapu spietus. Augsti zvaigznāju griesti, strauja sāmeņa takts; tavā klēpī mēs sviesti, dziļā augusta nakts (I.Auziņš).

rītavējš / rītenis, L., *vējš no austrumiem*, # Nakts nemaz tik jauka nebija – zvaigžņu pie debesīm gan pulka, bet pūta vēss rītavējš. Sals torīt bija pāri divdesmit grādiem, un ass rītenis svilināja ļaudīm sejas.

rietumvējš / rītenis / vakarvējš, L., *vējš no rietumiem*, # Mītrs rietumvējš dzenāja pār ceļu brūnas lapas. Traleris ir nostājies pret vēju, bet rītenis šūpo arvien spēcīgāk. Rītenis atnesa siltumu, un pirmais sniegs, cik ātri uzsniga, tikpat strauji nokusa. Kamēr turas vakarvējš, no jūras nāk siltas miglas, un pat paskaidrās naktīs nav salnu.

ciklōns, L., *loti plašs atmosfēras virpulis, kura centrā ir pazemināts spiediens*, # Par ciklōnu sauc pēkšņu izmaiņu apgabalu atmosfērā, kura caurmērs ir ap tūkstoši kilometru. Mūsu pirmo strazdu izlidošanai uz dzimteni no ziemošanas vietām Lielbritānijas salās un Ziemeļfrancijā signāla lomu parasti nospēlē pirmais pavasara ciklōns (silta un mitra gaisa vilnis), kas skar šīs zemes.

anticiklōns, L., *augsts atmosfēras spiediens plašā apgabalā, kurā gaisa strāvas no centra lēnām plūst uz perifēriju*, # Anticiklōna rajonā ir skaidras debesis un rāms, nemainīgs laiks – vasarā ir karsts, bet ziemā – auksts. Anticiklōni ir daudz lielāki nekā ciklōni – tie dažkārt aizņem veselus kōntinentus, sevišķi ziemās.

PŪST, pūš, pūta, K., *gaisa plūsmi (ieskaitot izelpu) ko pārvietot*, # Vējš man pūš smiltis sejā. Ir sacēlies vējš Un acīs pūš lāses no jūras (J.Medenis). Ventilātors pūš aukstu gaisu. Tusiņdama un mēlnus dūmu mutuļus pūzdama, lókómótīve uzņēma gaitu. Tēvs bija uztinis smēķi un klusēdams pūta dūmus. Puišelis pūta ziepju burbuļus. Viņa šķelmīgi lūkojas apaļā spogulītī, pūš tam virsū elpu un trin seģenē. Zēns salika dēlnas pie mutes un, stingstošos pirkstus sildīdams, pūta tiem virsū dvašu.

papūst, pbg., *viegli pūst*, # Pārziedējušās pienenes gaida, lai vējš to pūkas ar sēklām papūš pa gaisu.

uzpūst, *pūst ko uz kā; pūst augšup*, # Vējš uz palodzes uzpūtis smiltis. Cigāri nav nekas – tīrie dūmi, ko gaisā uzpūst. Jaunajā kōnstrukcijā starp nelielām šķērssiņām iestrādā viļņoto šiferi un virs tā uzpūš putuplastam līdzīgu masu, kas sacietējot rada labu siltumizólācijas slāni. Vējiņš uzpūš nakts dzēstrumu. Nedrīkstēja ligzdām pieskarties vai uzpūst elpu, lai putni tās nepamestu.

aizpūst, *pūst promvirzienā; pūšot aizpildīt ciet*, # Viņš paskatījās pulkstenī un aizpūta no piedurknes pūciņu. Logi ir aizsaluši un ar sniegu aizpūsti. Vējš izbrauktās sliedes jau aizpūtis ciet ar svaigu sniegu.

atpūst, *pūst šurpvirzienā; pūst nost ko no kā*, # Vējš atpūš šurp dūmus no līgotāju ugunsкура. Noguļos pie avota uz vēdera, atpūšu tālāk nost avotā sabirušos smilgu ziedus un dzeru auksto veldzi.

appūst / nopūst, *pūšot pārklāt ko ar ko; pūšot uz kailu ādu, radīt tajā noteiktas izmaiņas*, # Iemītā taciņa vietām bija appūsta ar palseņu sniegu. Viņš paņēma balōniņu un nopūta logu rāmjus ar svaigu krāsu. Plostnieka vējos appūstā seja ir cieta un skarba. Mārtiņš Deksnis ir pusmūža vīrs ar pavasara vēja brūni appūstu seju. Pavasara vējos nopūstie brūnie vīri atkal ķērās pie darba. Vēja nopūstu seju, saulē balinātiem matiem – tāds es sēdēju, kluss un atturīgs.

iepūst, *pūst ko kur iekšā*, # Viņš paņēma pulverizātōru un iepūta sejā smaržūdens migliņu. Baznīckungs pēkšņi paliecās pret mani, iepūzdams man sejā karstu elpu. Mārtiņš uz tilta paguva saķert cepuri un uzmaukt dziļāk galvā, lai vējš neiepūš Daugavā.

izpūst, *K., pūst ko laukā no kurienes; izsmidzināt aerósolu; pūšot izveidot*, # Es dzirdu, ka zvērs ievēl un izpūš dvašu. Šoferis caur nāsīm izpūta kuplu dūmu mutuli. Viņš ievilka no cigaretes dūmu un izpūta apaļu mākonīti griestos. Iesmejoties Aldis izpūta dzēstrajā gaisā baltu elpas mutuli. Izpūzdams vieglas dūmu grīstes, pār Baltezeru aizslīd tvaikonis. Viens aparāta stobrs minūtē izpūš 36 kubikmetrus putu. Vajag tikai telpā izpūst nedaudz aerósola, telpu noslēgt un pēc 5 – 7 minūtēm pārliecināties, ka insekti iznīcināti. Viņa mājā tu neredzēji neviena prusaka, jo viņš atvedis no Rīgas zaļo pulveri un izpūtis pa ierēm un aizkrāsnē. Puika izpūš ziepju burbuļus. Agrāk visus stikla traukus izpūta stikla pūtēji. Spuldžu kōlbu izpūšanas autōmāti grābj no krāsns mutē kvēlojošā stikla pa pikai un izpūš no tās skaistus stikla balōniņus.

nopūst, *pūšot aizvirzīt ko prom vai lejup; pūšot nodzēst liesmu*, # Emīlija izvilka celōfāna maisiņu, nopūta no tā neesošus putekļus un pasniedza dēlam. Ratnieks notrauca papirōsa pelnus uz galda, tad nopūta tos zemē. Sīkos metāla gruzīšus no spiedes virsas notīrija, pareizāk – nopūta gaisa strūkļa no šļūtenes. Vējš bija nopūtis papīra lapas uz grīdas. Viņš nopūš sērkokciņu, kurš jau sācis dedzināt viņam pirkstus. Viņš paliecas pie petrōlejas lampas cilindra un nopūš uguni. Caurvējš nopūta sveci, tas ir, nopūta tās liesmu.

pārpūst, *pūšot pārvirzīt ko kam pāri; pūšot pārklāt ko ar ko*, # Vējš pārpūš pieneņu pūkas pāri plavai tīrumā. Ceļš tuksnesī ir blīvēts ar māla kārtu, bet vējš to vietu vietām pārpūtis ar smilšu vilņiem.

piepūst, *pūšot pievirzīt ko pie kā; pūšot piepildīt ko ar ko*, # Vējš piepūtis lapas pie žoga. Pa durvju apakšu šķūnī piepūsts sniega slānis. Mazais prasa tētīm, lai piepūš viņa gaisabalōnu. Tūristi gan parastās koka, gan piepūšamās gumijas laivās laižas pa straumi uz leju. Vējš piepūtis bedri ar smiltīm. Viena ugunsdzēsēju mašīna 5 – 10 minūšu laikā var piepūst ar putām pilnu prāvu šķūni. Ūrķestranti piepūta vaigus un sāka spēlēt.

sapūst, *savirzīt ko kur lielākos daudzumos*, # Vējš sapūtis lapas pie žoga biezā slānī. Vējš sapūš vadziņās irdeņu zemi, apber jauno augu stublājus. Viņš gāja lieliem soļiem taisni pāri sapūstajām kupenām.

NEST, *ņes, nesa / sviest*, *sviež, svieda / mest*, *met, meta / grūst*, *grūž, grūda / dzīt*, *dzen, dzina / triekt*, *triec, trieca / trenkt*, *trenc, trenca / ripināt*, 3. kōnj., *K., gaisnes plūsmi virzīt, pārvietot, vadīt*, # Vējš *ņes* smiltis pa gaisu. Vējš *nesa* izpletņlēcēju sānis no mērķa. Kā vēja *ņests* Janka uzskrēja augšā pa kāpnēm. Man pretī rūpnīca caur rēno rīta gaisu Sviež tvaika mutuļus un dūmu grīstes veļ.. (J.Silazars). Iesīcās gāze, un pēc brīža ūdens sāka mest burbuļus. Skurstenis grūž dūmu mutuļus. Tvaika mutuļus grūzdama, iet lōkōmōtīve. Ziemeļatlantijas straume, kuru nu jau *dzen* spēcēgie rietumu vēji, plūst uz Skandināvijas krastiem. Rudens vējš *dzen* pa gaisu lapu virpuļus. Pirmo sniegu atnesa asa ziemeļu vēja dzīti mākoņi. Pirms gulētiešanas ar paegļu dūmiem no teltīm *dzen* un triec laukā iekšā salīdušos odus. Vējš pluinīja viņas kuplos svārkus un trenca matu šķipsnas acīs. Cauri vēja trenktajiem mākoņiem uz mirkli izlaužas slīps saules stars. Vējš satver zilo, no papīra salocīto „virpulīti” un ripina prom pa sniega virsu.

padzīt, *pbg.*, # Vējš ir padzinis laivu līdz krastam.

aiznest / aizdzīt / aiztriekt / aiztrenkt, *nest promvirzienā*, # Vējš tālu aizņes augu sēklas. Dobjiem pukšķiem strādāja kuģa mōtōrs, naftas dūmus vējš aiznesa jūrā. Vējš aizdzina laivu tālu jūrā. Aizpērno no Jamburgas zvejnieki tikuši aizdzīti jūrā, bet pēc trim dienām tie atkal tikuši malā. Vējš aizdzen mākoņus. Sacēlās vējš, saraustīja pelēkos mākoņus un aiztrieca pāri mežam. Vējš bija aiztrencis mākoņus, un pavērās zvaigžņota debess.

atnest / atdzīt, *nest šurpvirzienā*, # Virpuļoja putekļu vērpetes, kuras vējš atnesa no tuvējām nokalnēm. Pirmo sniegu atnesa asa ziemeļu vēja dzīti mākoņi. Vējš atnesa lietu. Vējš atdzinis laivu no krasta. Vējš atdzen tumšus, smagus mākoņus, atdzen lietu.

nonest, *nest lejā vai nost*, # Vējš šalc gar ausīm, cepure jāpietur, lai nenonēs.

panest, *nedaudz nest*, # Raibo papīra apvalku vējš bija panesis soļus desmit tālāk, kur tas atdūries pret krūmu.

piedzīt / pietriekt, *dzenot pietuvināt ko pie kā*, # Vienu no izpletņlēcējiem vējš piedzina tuvu uguns joslai, un apjukumā viņš bija sapinies izpletņa auklās. Vētra pietrieca laivu pie krasta.

pārtriekt, *dzīt pāri kam*, # Vējš pārtrieca mākoņus pāri Daugavai.

sadzīt, *dzīt vienkopus*, # Vējš sniegu vietām bija sadzinis lielās kupenās. Sniegi uz sniegiem cēlās kā kalni, Vētras aiz vētrām sadzina valni (Aspazija).

uzdzīt / uztriekt, *dzīt virsū kam*, # Darbs tikai vējam uzdzīt no jūras lietus mākoņus, kad tie jau nolīst pār piekrasti. Vētra uztriekusi kuģi uz sēkļa.

sanest / pienest, *atnest lielākā daudzumā, aizpildīt u. tml.*, # Vējš sanesis dziļas kupenas. Vējš pienes pagalmus ar sniegu.

pārnese, L., # Sniega pārnesi pa zemes virsu veic vējš.

GAINĪT, 3. kónj. / **dzenāt / trenkāt**, 2. kónj., *daudzkārt dzīt, trenkt*, # Vēji gaina pelēkus mākoņus. Pirmās rūsganās lapas viegls vējiņš pa bruģi trenkā (Ó.Lisóvska).

padzenāt, pbg., *mazliet dzenāt*, # Nav nemaz jābūt pārāk stipram vējam, lai padzenātu smiltis pa ietvi.

aizdzenāt / aizgainīt, *dzenāt promvirzienā*, # Vējš aizdzenāja mākoņus saulei priekšā, un debesis apmācās. Vējš aizgana prom mākoņus, un spoži uzspīd saule.

izdzenāt / iztrenkāt / izgainīt, *dzenājot izklīdināt; ilgāku laiku dzenāt*, # Vējš izdzenāja tumšos mākoņus, un atkal uzspīdēja saule. Kad lietus pārgājis, vējš sāk iztrenkāt mākoņus. Uzputa spirgts vējš un ātri izgainīja miglu.

TRAUKT, trauc, trauca / **traust**, trauš, trausa, K., *vējam strauji pārvietot*, # Vējš joņiem skrēja pāri, traukdams zemus, tumšus mākoņus. Vējš trauš no kokiem lapas, dzeltenas un sārtas.

notraukt, pbg., *traukt nost, prom*, # Klajumos vējš jau paguvis no koku zariem notraukt sniegu. Vējš notrauc pieneņem pūkas.

pietraukt, *traucot savirzīt ko vienkopus*, # Naktī lielais vējš zem ābelēm pietraucis pilnu zemi ar āboliem. Vējš pie žoga pietraucis daudz nobirušo lapu.

PURINĀT, 3. kónj., K., *vējam izraisīt vēzes kustības šurpu turpu*, # Vējš pieņemas spēkā un purina kokus. Vējš purināja no kokiem pēdējās lapas. Džeštrs ziemelis purina viņas plāno mētelīti.

sapurināt, pbg., # Ik pa brīdīm vēja brāzmas sapurina koku lapotnes.

iepurināt, *purināt ko kur iekšā*, # Vējš dīķī iepurinājis ne vienu vien rudenīgu lapu.

uzpurināt, *purināt ko kam virsū*, # Vējš, purinot sniegu no koku zariem, uzpurināja man uz cepures un aizpurināja aiz apkakles.

nopurināt, *kratot novirzīt ko nost no kā*, # Vējš nopurinājis zālē visas gatavās plūmes.

aizpurināt, *kratot aizvirzīt prom, garām vai aiz kā*, # Vējš, purinot sniegu no koku zariem, uzpurināja man uz cepures un aizpurināja aiz apkakles.

purināties, 3. kónj., R. n., *vēzienveidīgi kustēties šurp turp*, # Liepu cūkuli vējā spēcīgi purinājās. Vējā purinās viņas lakata stūri.

PLOSĪTIES, 3. kónj., R. n., *pūst ļoti stipram vējam*, # Jau no paša rīta pār Rīgu plosījās asi vēji. Vēl arvien plosījās vētra un lija straumēm. Negaiss šobrīd plosījās tieši virs galvas.

izplosīties, pbg., # Vējš izplosījās visu nakti.

plosīgs, Kd., *tāds, kas plosās*, # Ik pa laikam uzputa plosīgas vēja brāzmas.

zēģelēt / zēvelēt, 2. kónj., R. n., *pūst stipram vējam (sarunvalodā)*, # Saviļņodams ūdeņus, zēģelēt ziemelis. Ap pusdienlaiku vējš jau zēvelēja ar neatlaidīgu spēku un dienas otrā pusē sasniedza sešas balles.

BRĀZMOT, 2. kónj. / **brāzties**, brāžas, brāzās / **brāzt**, brāž, brāza / **šauties**, šaujas, šāvās / **sisties**, sitas, sitās, R. n., *pārvietoties gaisnei lielā ātrumā*, # Pa atvērto logu brāzmoja caurvējš, plivinādams meitenes matus un purinādams blūzītes kuplās piedurknes. Nu jau vējš brāzās ar divkāršu sparū. Un vētra brāž un kauc, Plēš buras gabalos (J.Rainis). Vējš šaudamies svilpo gar ausīm. (J.Rainis). Dūmi pa apkvēpušo krāsns muti šaujas atpakaļ virtuvē. Vēja brāzmas spēcīgi sitās pret vagona sienām un logu.

nobrāzmot / nobrāzt / nobrāzties / uzbrāzmot / uzbrāzt / uzbrāzties / iebrāzmoties / pasisties, pbg., # Vējš ir nevienmērīgs, brīžiem piekļūst, brīžiem nobrāzmo īsti spēcīgi. Vējš nobrāz gar ausīm, sagriezdams vērpētēs kritušās lapas. Uldis kā vējš nobrāžas lejā pa kāpnēm. Uz brīdi pierimušais vējš atkal uzbrāzmoja spējā niknumā. Uzbrāzmo rudens auri.. (Ó. Lisóvska). Vējš bija nevienmērīgs, joņains – brīžiem tas atslāba, bet tad atkal uzbrāza ar tādu sparū, ka zēģele piepūtās kā gumijas balōns. Drēgnais vējš uzbrāzās arī augšā pie Magdalēnas loga. Vējš te piestāja, te iebrāzmojās atkal. Vējš pasitās sānis un dūmus nesa uz tuvējo piebūvi.

aizbrāzt / aizbrāzties, brāzties promvirzienā, # Vējš sagriež uz kraujas putekļu vērpēti un aizbrāz / aizbrāžas pār kluso upes līmeni.

atbrāzt / atbrāzties, brāzties šurpvirzienā, # Vētras atbrāz / atbrāžas pār jūru, satrako ūdeņus un izzūd tālumā.

pārbrāzt / pārbrāzties, brāzties pāri kam, # Pār tūreli pārbrāza sparīga vējpūsma. Gvardi traucās uz priekšu un kā vētra pārbrāza pāri vācu mīnu laukiem. Uznāca negaiss, pārbrāzās pāri, un atkal spīdēja saule. Pilsētnieku atmiņā vēl pērnā rudens viesuļvētra, kas pārbrāzās pilsētai un nodarīja lielus postījumus.

apsisties, strauji virzīties apkārt kam, # Brīdi vējš aizķeras parka kļāvās, bet tad apsitās ap skolas stūriem un svilpj skurstenī.

iesisties / iecirsties, strauji ievirzīties kurp iekšā, # Pa atvērto logu iesitās spirta vēja pūsma. Ass ziemēlu vējš iecirtās viņam sejā.

uzsisties, strauji uzvirzīties augšup, # Augšup uzsitās milzīgs putekļu mākonis.

brāzma / sīpa / brāziens / uzbrāzmojums, L., *spēcīga vēja plūsma vai vēja dzīta sniegpārslu plūsma*, # Spēja vētras brāzma iesitās viņam krūtīs un aizrāva uz mirkli pat elpu. Vairīdams seju no asā sniega brāzmām, viņš uzmauca cepuri līdz acīm un sacēla mēteļa apkakli. Sacēlās tāds viesulis, tādas sīpas, ka jūra sāka baltās putās vārtīties. Pēkšņi nāca briesmīgi vētras brāzieni, kuri vienā mirkli sakūla ezeru baltās putās. Vētra jūrā vai okeānā nav nekas briesmīgs, ja vien tā neuznāk ar pārmērīgiem brāzieniem un viesuli. Mierīgi, vēja drēgno uzbrāzmojumu nevairīdamies, domās nogrimis, smaidošs un kluss man garām paiet dzejnieks.

brāzmainis, Kd., *ar brāzmu izpausmēm*, # Brāzmainis rudens vējš purina kokus, atrauj un griež virpuļi zeltainas lapas. Sniegs brāzmainā aukā Ceļu un grāvjus, un krūmājus tin (J.Ósmanis). Vējš gaudo kokos, sniegs brāzmaini sitas sejā.

VIRPUĻOT / virpot / mutuļot, 2. kónj. / **velties**, veļas, vēlās / **vērpēties**, vērpjas, vērpās / **virst**, virst / vird, virta / virda / **virt**, verd, vira, R. n., *strauji griezties (par gaisa plūsmām)*, # Kā milzīgs smilšu stabs krastā virpuļoja viesulis, tālu jūrā pūzdams karstās smiltis. Saules staros virpuļo mirdzoši puteklīši. Sāka virpuļot putenis, grieza sniega grīstes un cēla tās augšup kā baltu smilšu stabus. Apkārt virpo un griežas putenis. Vēja traukta sniega smelte mutuļo Kristīnei apkārt un cērtas sejā. Tumšs mutuļojošs mākonis jau kāpj virs pārupes mežiem, apdzēšot saullēkta starojumu. Ap spēlmaņiem stīdzēja un mutuļoja cigarešu dūmi. No augstā dūmeņa vēlās koši melni dūmu virpuļi. Pa vaļējām staļļa durvīm ārā vēlās silta gaisa mutuļi. Virs pļavas sāk kūpēt un velties migla. Aiz mašīnas lauku ceļā sāka vērpēties balti putekļu vāli. Virs atklātā ūdens lāsmeņiem virda viegli garaiņi. No katla verd garaiņi. Ceplis kūpēja melniem dūmu mutuļiem, kuri vira laukā no dziļi iemūrētās mutes.

savirpuļot / savirpuļoties / savērpēties / novērpēties / uzvirpuļot / uzmutuļot / uzvērpēties, pbg., # Baltām vērpētēm savirpuļo sniegs. Līdz pat novembra beigām lija un lija, neviena balta pūka nesavirpuļojās gaisā. Gaisā savērpās biezi dūmu mutuļi. Aiz mótocikliem savērpjas balts putekļu mākonis. Tā aizcirta durvis, ka vējš vien novērpās gar ausīm. Gar ietves malu lāgiem novērpjas smalki puteklī. Gaisā uzvirpuļo putekļu mākonis. Atskanēja sprādzieni, gaisā uzmutuļoja dūmu, putekļu un zemju stabi. Pār priežu galiem uzmutuļoja dzirksteļu spiets. Dzirksteļu kūlis uzvērpjas augstu pret debesīm.

pavirpuļot / pavērpēties, nedaudz virpuļot, # Dzirksteļu spiets pavirpuļo / pavērpjas gaisā un nolīst uz tālāko, vēl uguns neskarto jumta daļu.

izmutuļot / izvelties, mutuļot laukā no kurienes vai cauri kam, # No krātera šķidrajiem dubļiem izmutuļoja lieli burbuļi. No piesnigušā egļu biezokņa izvēlās garaiņu mutuļis un pamazām izklīda saltajā gaisā.

pārvēlties, mutuļot pāri kam, # No jūras puses sāka celties vējš, pārvēlās zema migla un sāka atkal līt.

aizvelties, *velties promvirzienā*, # Negaiss pierima, melnie mākoņi aizvēlās pāri mežam, un debesis pielija ar rāmu mirdzumu. Migla aizveļas uz apvāršņa malu.

atvelties, *velties šurpvirzienā*, # Balts garaiņu mākonis ieplūda pa durvīm, atvēlās uz istabas vidu un, sajaucies ar iekšienes gaisu, izzuda.

ievelties, *velties kurp iekšā*, # Pa durvīm iekšā ievēlās auksta gaisa mutulis.

vērpt, vērpj, vērpa / **virpināt**, 3. kónj. / **virpuļot** / **mutuļot**, 2. kónj., K., *griezt virpulī*, # Lēkādama pa ceļa grambām, mašīna vērpa aiz sevis biezu putekļu asti. Liesmu mēles, melnus dūmus vērpdamas, laizījās augšup pa koka stumbru. Vējš pūš no viņu puses, mūsu tuvumā virpinādams vieglus sniega putekļus. Pa nebruģēto ielu vējš virpuļoja putekļus. Dūmus mutuļodama, pa dzelzceļu ripo lókómótīve.

savērpt / **savirmot** / **samutuļot** / **uzvērpt** / **uzvirpuļot** / **uzmutuļot**, pbg., # Viesulis savērpa gaisā putekļu stabu. Aļņa sēcošā elpa vēsajā gaisā uzvērpa garaiņu mutuļus. Vējš uzvērpa dūmus līdz piežu galotnēm. Nodilušie strupie slotas zari kašādami uzvirpuļo gaisā ielas putekļus. Uzmutuļodams milzīgu putekļu mākonis nebruģētajā posmā, Kreislers apstājās blakus Króslījam.

izmutuļot / **izvirpināt**, *izgrūst mutuļu, virpuļu veidā*, # Dūmu grīste, kuru nepārtraukti izmutuļoja strupais dūmenis, ietina viņus savā tumsajā plīvirā. Vēja brāzma izvirpina gaisā uz laukuma sakritušās sausās lapas.

ievirpināt, *virpinot ievirzīt*, # Vējš arī pagalmā ievirpinājis kritušās lapas.

pavirpināt / **novirpināt**, *mazliet virpināt*, # Laiks tik rāms, ka Mangaļsalas ostā vēsma pat kuģu vimpeļus nepavirpina. Katru reizi, kad kaza mekšķina, tā pavirpina savu asti. Zirgi skriedami astes vien novirpina.

mutuļains / **vērpetais**, Kd., *virpuli veidojošs*, # No jūras šurp vēlās svina smagi, mutuļaini mākoņi. Visas pazīmes liecināja, ka sāksies vērpetais putenis.

virpulis / **virpuļkustība**, L., # Vēja virpulis sagriež putekļu grīsti. Viesuļa virpulis savā vērpētē uzrauj pat sīkākus ceļa akmentiņus. Vējš vērpa sniega virpuļus, kuri griezās kā vilciņi. Kad pie zemesvirsas ciklona vairs nav, atmosfēras augšējos slāņos vēl saglabājas ciklonam raksturīgā virpuļkustība.

VĒTRA / **auka**, L., *stiprs vējš (līdz 30 m sekundē), kas jūrās izraisa lielus viļņus un postījumus uz sauszemes*, # Lielā aprīļa vētra brāzās pār novadu – tā lauza vējdzirnavu spārnus, norāva šķūņiem jumtus, gaudoja skurstenī. Iepriekšējā naktī bija trakojs vējš, un Helēna zināja, ka dzintars nāk krastā līdz ar vētru. Iegriezās dienvidrietumu vējš, solīdams sniega vētru. Virpuļodama un šņākdama pāri stepei brāzās smilšu vētra. Aukas brāzienos smagi iešalcās mežš.

vētrains / **aukains**, Kd., *ar vētras klātbūtni*, # Biskajas līcis ir viena no visvētrainākajām vietām pasaulē. Diena ir vētraina, zvejai tāda neder. Ja nakts gadīsies vētraina, meža ugunsgrēku neizdosies savaldīt. Viņai patīkot vērot vētrainu jūru. Ir piedzīvots aukains aprīļa vējš, kas ar saknēm izgāž kokus, plucina jumtus un plēš žogus, no paša krasta atšķeļ ledu.

viesulis / **viesuļvējš** / **virpuļvējš** / **viesuļvētra** / **virpuļvētra** / **virpuļviesulis**, L., *spēcīga vēja virpuļveida kustība ap izteikti vertikālu asi*, # Atceros to rudens sestdienu, kad sacēlās briesmīgs viesulis, kurš pa pusei noplēsa vai visu māju jumtus. Viesulis ir tapis vēl negantāks, tāpēc, vairīdamies no asā vēja, Andris nodur galvu un piesēdz seju ar cimdu. Pirms dažām dienām pagāja mums garām viesulis, ko sākumā noturējām par dūmu stabu, bet pēc tam vēlās mums pretī milzīgi viļņu kalni. Šaviņš sprāgst meldru malā, un niedrājs noliecas zemu, it kā tam laistos pāri viesuļvējš. Sniegs, ko virpuļvējš mums puteņo sejās, neliekas dedzinoši salts. Plosījās stipra virpuļvētra, nodarot arī postījumus. Venēcijā virpuļvētra pacēla gaisā un nogremdēja ūdenī pasažieru kuteri ar apmēram 60 cilvēkiem. Pa Arābijas tuksnesi, locīdamies gluži kā milzīgas čūskas, klejoja smilšu virpuļviesuļi. Pie apvāršņa debesis virmoja karstā gaisa viļņos, un bieži savērpās putekļu virpuļviesuļi. Lielāki atmosfēras virpuļi, pieaugot spēkā, var pārvērsties par virpuļviesuļiem, tórnādó, taifūniem. Kad pāri zemei skrien viesuļvētra, krasta priedes tās sagaida pirmās – kā skangali lūst koki, bet bangas pie kraujām izrauj cēlmus ar visām saknēm un čupu čupām sagrūž sadangātajā liedagā.

viesuļains, Kd., *ar viesuļa izpausmi*, # Viesuļainā jūra vārījās kā raganu katls. Tad kādā pusnaktī spēš Atrāva logu viesuļains vējš.. (V.Strēlerte).

órkāns, L., *vētra, kuras stiprums pārsniedz 12 balles*, # Sešas septiņas balles stiprā auka pret pusnakti sasniedza jau vienpadsmit balles, bet pēc saules lēkta pārvērtās trakojošā órkānā. Vairāk nekā četrdesmit laivu un kuteru aizgāja bojā postošajā órkānā Atlantijas ókeānā.

órkānveida, Kd., *ar órkāna izpausmēm*, # Novembrī veidojās stipri rietumu un ziemeļrietumu vēji, reizēm pat órkānveida vētras.

taifūns, L., *vietējais nosaukums trópiskajam ciklōnam Klusā ókeāna trópiskās zōnas rietumos*, # Āzijas piekrastē viesuļus sauc par taifūniem, jo ķīniešu valodā *tai-fun* nozīmē lielu vētru. „Virdžīnija” ir taifūns, ārkārtīgi spēcīga viesuļvētra, kas bieži vien nodara milzīgus zaudējumus Tālo Austrumu salu un piekrastes iedzīvotājiem.

virpuļstabs / smerčs / trómbis / tórnādō, L., *atmósferas stabveida virpulis*, # Mēs ar dzīvsudraba palīdzību mōdelējam virpuļstabu, pētot, kā negaisa mākoņa elektriskā enerģija pārvēršas milzīgā ātrumā rōtējošas gaisa bedres kinētiskajā enerģijā. Visbīstamākās stihijas ir viesuļvētras (órkāni), virpuļstabi (smerči, trómbi, tórnādō), sniegavētras un putekļu vētras. Smerčs bieži vien kā piltuve noslīd no gubu lietusmākoņiem, un pretī šai piltuvei no zemes paceļas otra piltuve, kurā ar dažāda lieluma spēku tiek rauti iekšā priekšmeti no zemes. Drūmais padebešis slīga lejā, un jūra kāpa tam pretī; izveidojās smerčs – ūdensstabs, kas spēj pārvietoties ar milzīgu ātrumu. Trómbis ir sauszemes smerčs. Tā ir postoša un drausmīga dabas stihija, kuru ASV dēvē par tórnādō – parasti tā veidojas ciklōnu ietekmē, tam saduroties ar atmósferas auksto frónti. Tórnādō ir īsta virpuļvētra – tā dažās sekundēs var salauzt un uzraut debesīs dzelzbetōna tiltu.

PELDĒT / stīdzēt, 3. kónj. / **klejot**, 2. kónj. / **klīst**, klīst, klīda, R. n., *pārvietoties gaisnes kōpojumiem*, # Zemu peldēja tumši padebeši. Mākonis peldēja debess augstākajā vietā, lēni noapaļodams savas robainās malas. Dūmu strūklas cēlās uz augšu un, dažādi pārveidodamās, peldēja pa dzestro meža gaisu. Debesīs klejoja mākoņi. Dūmi slaidā strīpā klīda uz ganībām. Pelnī pār krāsmatām klīst.. (J.Ósmanis). Migla klīda uz visām pusēm, arvien klajā atsēdzoties ienaidnieka pōzīcijām.

aizpeldēt, *peldēt promvirzienā*, # Tālu stiepgas tumši sili, Aizpeld padebeši zili (A.Brodele).

izklīst, pbg., # Migla pilnīgi izklīda, un rīta gaismā jau bija saredzams krasts.

traukties, traucas, traucās / **traukt**, trauc, trauca / **šauties**, šaujas, šāvās / **skriet**, skrien / skrej, skrēja / **joņot**, 2. kónj., R. n., *ātri pārvietoties gaisnes kōpojumiem*, # Vēja dzītie mākoņi, traukdamies no rietiem uz rītu pusi, brīžam atsedza satumsušus debesu zilgmes logus. Sārti mākoņi pāri man trauks.. (M.Bārbale). Dūmi pa apkvēpušo krāsns muti šaujas atkal virtuvē. Pār ezeru pelēki mākoņi Elsdami skrien.. (E.Plaudis). Zemi mākoņi joņo kā nelabā trenkti.

notraukt, *traukt kurp lejā vai garām kam*, # Mašīnas saceltais gaisa vilnis notrauca man gar seju un sajauca matus.

uzšauties, -šaujas, -šāvās / **uzsviesties**, -sviežas, -sviedās, pbg., *šauties augšup*, # Dzēšot ugunsgrūku, gaisā uzšaujas jaukts dzirksteļu, dūmu un garaiņu stabs. Eksplodējot kuģa katlam, gaisā uzsviedās milzīgs tvaika mutulis.

pārbrāzties, *traukties kurp pāri*, # Pērķona negaiss pārbrāzās pāri, un atkal spīdēja saule.

KŪPĒT / stīdzēt, 3. kónj. / **dūmot**, 2. kónj. / **kūpt**, kūp, kūpa / **kvēpt**, kvēp / kvēpst, kvēpa, R. n., *pārvietoties, izplatīties dūmiem*, # No skursteņa kūpēja dūmi. Līdumā kūp dūmi – tur lauž ceļmus, dedzina zarus un sīkās saknes. Jau kūpēja pīpes, istaba sāka pildīties ziliem dūmiem. Kūpēja rijas – uz ārdiem kaltējās līni. Uz galda dega maza kūpoša patrōlejas lampiņa bez cilindra. Skals dega sprakstēdams un kūpēdams. No skursteņa tievā strūkliņā stīdz bālgani dūmi, tūlīt pat vējā izklīzdami. No nenodzēstās cigaretes pelnutraukā stīdzēja dzijas resnuma dūmu strūkliņa. Jūrās dūmoja tvaikoņu skursteņi, preču straumes plūda šurpu un turpu. Netālu no Valmieras, Lodē nesen sāka dūmot drenu cauruļu rūpnīcas skurstenis. Zaļa malka stipri dūmo. Pīpēm dūmojot, vīri sprieda par labākām dienām. Kūpin kūpa, bet nedega Laiska kurts uguntiņš (T. dz.). Vāģu asis jādarvo, citādi sāk kūpt un degt. Petrōlejas lampa kvēpst – visa cilindra augšdaļa melna. Svece dega kvēpdama. Pusgraudnieks ņēmās gan linus mērķdams, gan kopā ar sievu cauras rudens naktis pa riju kvēpdams. Manu bērņību pavarda dūmi vij, Zemi griesti un kvēpušas sienas (A.Krūklis).

nokūpēt, pbg., # Nokūpēja zili dūmi, un mótōcikls nesās prom pa šoseju.

izkūpēt, *kūpot izklīst un izzust*, # Viņš vilka dūmus no slaidās iemutes un izklaidīgi raudzījās, kā tie izkūp. Sacēlās vējš, un migla izkūpēja. Dažs mākonis sasitas kopā ar otru, un abi tad izkūp kā dūmi debesu zilumā.

pakūpēt / padūmot, *nedaudz kūpēt*, # No plīts izkritušie žagari brīdi pakūpēja un tad apdzisa. Krāsns pēc iekuršanas brīdi padūmo, bet tad malka kārtīgi iedegas un vilkme nostiprinās.

aizkūpēt, *kūpēt promvirzienā*, # Dūmi aizkūp pa vējam.

atkūpēt, *kūpēt šurpvirzienā*, # Dūmi atkūpējuši jau līdz mums.

iekūpēt, *kūpēt kurp iekšā*, # Paverot durvis, balts ziemas gaisa mutulis iekūpēja telpā.

iekūpēties / iedūmoties, M., *sākt kūpēt*, # Rīt šeit iekūpēsies uguns kuri. Vēcais Ozoliņš cēlis māju ar diviem skursteņiem, taču viens no tiem viņa dzīves laikā neiedūmojās – mājas ziemeļu gals palicis nepabeigts.

apdūmoties / apdūmēt / aizdūmot / aizkūpēt / aizkvēpt, *aizklāties, tikt aizklātam ar dūmiem, dūmaku*, # Gaiss visapkārt apdūmojies. Apdūmējusi saule nogrimst aiz Podnieku kalna. Ganu Andrs cauru dienu papuvē dedzināja zaru gubas – apdūma visi Brīviņu lauki, un saule brida pa sārtenu miglāju. Debess pamale aizdūmojusi. Plīts sit dūmus atpakaļ, visa virtuve aizdūmojusi. No tās tavas dūmnīcas visas debesis aizkūp. Debesis pār Vidzemes augstieni aizkvēpa ar kauju dūmiem. Pāri pilsētai plētās aizkvēpušas debesis.

apkūpēt / nokūpēt / aizkūpēt / apkvēpt / nokvēpt / piekvēpt / nodūmoties, *aplāties kādai virsmai ar kvēpiem*, # Griesti istabā apkūpējuši pūsmelni. Uldis stāvēja krāsmatās uz apkūpējušā rijas ķieģeļu pamata. Pie griestiem karājās petrōlejas lampa ar melni nokūpējušu cilindru. Lampas cilindrs bija stipri aizkūpējis. Viņa uzlika uz plīts lielu, apkvēpušu katlu. Melnas, apkvēpušas krāsmatas rēgojās abās ceļa pusēs. No sveķu melnajiem dūmiem viņam nokvēpusi seja, rokas un drēbes. No dūmu mutuļiem iznāca drukns pusaudzis, nokvēpis kā velns. Šajos dūmos nokvēp / nokvēpst vīri paši un arī viņu darba tērpi. Logs bija aizsegts ar nokvēpušiem aizkariem. Piekvēpst ne tikai skursteņi – dažkārt ar sadzīves sārņiem apkvēpst arī ļaužu sirdis. Gaļa dūmos nodūmojas gluži brūna.

apkvēpums, L., # Griestu apkvēpumu vajag notīrīt sausā veidā.

piekūpēt / piekūpt / piekvēpt / piedūmoties, *teļpai vai videi piepildīties ar dūmiem*, # No cigarešu dūmiem istaba drīz piekūp zila kā Daugavas pļavas pavasara miglā. Man šis piekūpējušais meža stūris ar ogļdeģa melno būdu un kvēpains cepli nepatika. Pa vienīgo logu laukā plūda pietvīcis, piekūpējis gaiss. Debesis bija pelēkas un dūmakainas, it kā no milzīga uguns kura piekūpējušas. Kōridōrs piekūpa dūmu pilns. Mežmala piekūp ar dūmiem no sakurtā uguns kura. Kalpa vīra istabiņa Ar dūmiem piekvēpusi (T. dz.). Kalējs augu dienu kaļ Piekvēpušā smēdē (M.Čaklais). Telpas piedūmojušās ar nepatīkamu gruzdošas vilnas smaku.

piedūmojums, L., # Ugunsgrēka laikā vienmēr rodas stiprs telpu piedūmojums.

kūpināt / kvēpināt, 3. kōnĵ., K., *veikt darbības, lai kas kūpētu, kvēptu*, # Vulkāns mierīgi kūpināja baltu dūmu strūkliņu. Es turēju zobos papirōsu un kūpināju. Kad sāka kult ar tvaika mašīnām un rijas vairs nebija jākūpina, bez labības šķūņa nemaz nevarēja iztikt. Lōkōmōtīve sāka kūpināt vareņus sutas mutuļus. Vēl piecdesmitajos gados Latgalē skolotājas, labojot burtnīcas, kvēpināja petrōlejas lampas. Divi garīdznieki kvēpināja vīraku. Birmas dzintari degot dod patīkamu arōmātu, tāpēc ķīnieši tos agrāk kvēpināja svētkos ceremoniju laikā.

aizkūpināt / iekūpināt / uzkūpināt, M., *sākt kūpināt*, # Trīs sērķociņi bija jāiztērē, līdz to pīpi vējā aizkūpināja. Izkūpinājis vienu papirōsu, viņš iekūpina otru. Viņš ērti atlaižas zvilnī un uzkūpina cigāru.

pakūpināt / pakvēpināt, *mazliet kūpināt*, # Lielajam tvaikonim ieblakus ticis, mazais velkonis pieklājības sveicienam pakūpināja divus suta mākonīšus. Jāpakvēpina kadiķa zara dūmi, lai nomāc to nejauko smaku.

izkūpināt, *pārvērst dūmos (par tabaku)*, # Izkūpinājis vienu papirōsu, viņš iekūpina otru.

nokūpināt / nokvēpināt / nodūmot / apdūmot, *veikt darbības, lai kāda virsma aplātos ar kvēpiem*, # Griesti pirtī nokūpināti melni. Dūmu smarža viņam atgādināja labi nokūpinātu cūkas šķiņķi. Pakaramā lampa nokvēpina griestus. Būs arī mājās kūpinātas desas, kādas laikam vienīgi Mare prot nodūmot. Gaļu parasti apdūmoja, iekarinot to skurstenī.

nokūpināties / nokvēpināties, *nokūpināt sevi*, # Dedzinot zarus, viņš arī pats nokūpinājies / nokvēpinājies melns.

piekūpināt / aizkūpināt / piekvēpināt / piedūmot / sadūmot, *piepildīt dūmiem vidi, telpu*, # Viņas cigarete sīvi piekūpināja gaisu. Saimniece necieta, ka istabu piekūpina ar tabakas dūmiem. No būvju vietām cēlās dūmi, aizkūpinādami purvu. Iestādēs, kuras piekvēpinātas ar tabakas dūmiem, nesmēķētāji reizēm pasīvi „izsmēķē” līdz divdesmit cigaretēm dienā. Viņš iznesa pusdzīvo Intaru no piedūmotā dzīvokļa kāpņu telpā. Vidēji piedūmotā apvidū katrā kubikmetrā gaisa atrodas ap pusmiligramu dažādu netīrumu. Apvārsnis tik dūmakains, it kā to tūkstoš uguns kuru būtu sadūmojuši.

DŪMAKOT / miglot / migloties, 2. kónj., R. n., *izplatīties dūmakai, miglai; izplatīt dūmaku, miglu*, # Jūra dūmako, *selgā* necik tālu redzēt nevar. Pāri gravām dūmakoja pievakars. Purvi un ieplakas šādā laikā drēgni miglo. Upe, baltu miglu miglodama, paliek palejā. Redzēj` manu auzu lauku *Zelta miglu miglojam* (T. dz.). Pievakarē ieleja sāk migloties.

aizdūmakot / aizmiglot / aizmigloties, *aizklāties, tikt aizklātam ar dūmaku, miglu*, # Debess pamale ir aizdūmakojusi. Debess ir aizdūmakota jau no paša rīta. Viņš izstiepās zaļajā maurā un vērās aizdūmakotajā debesu zilgmē. Dumaka aizmiglo tāles. Ap aizmigloto mēnesi stiepās blāvi loki. Saulei rietot, Janka pēdējo reizi vēroja Kazandas kalna aizmigloto siluetu. Blāzma drīz aizmiglojās, kļuva neskaidra, it kā saduļķota. Tāles aizmiglojas ar dūmaku.

GAROT / tvaikot, 2. kónj. / **kūpēt**, 3. kónj. / **sisties**, sitas, sitās, R. n., *izplatīties garaiņiem, miglai u. tml.*, # Cēlās migla, un jūra garoja kā pirts sestdienā. Svaigi uzartā zeme saulē garo. Aukstajā zemnīcā cilvēku elpa garoja gluži tāpat kā cigarešu dūmi. Garoja zirgu savīdušās muguras. Es vēroju, kā krūzē tēja garo, Kā loga rūtis nesteidzīgi svīst.. (Ā.Elksne). Bargajās ziemās bieži ausa šādi sarkani rīti, jo aizsalusī Baltijas jūra netvaikoja, bet no tāljūrām atpūstie ūdens garaiņi augstu debesīs radīja krāsainas gaismas spēles. Īgnums diendienā tvaikoja viņā tāpat kā tējūdens trumulis še ķēķī uz plīts. Kā viegli dūmi no mitrajām ielejām sāka kūpēt caurspīdīgi garaiņi. Nakts bija pavēsa, virs ezera kūpēja migla. Uz galda jau kūpēja karsta tēja. No autoklāva izņemtie karstie ķieģeļi vēl kūp. Slapjie jumti sāka saulē garodami kūpēt. Sapelējušais siens kūpēja un cirta nāsīs, kad to sāka kustināt un vēdināt. Suta un garaiņi sitās uz augšu un vēlās gar nokvēpušo velvi uz durvju pusi.

izgarot, pbg., *izplatīties garaiņiem, tvaikiem; izplatīt garaiņus, tvaikus*, # Slapjas augsnes, mitrumam izgarojot, zaudē arī daudz siltuma. Gan puķes izelpo ūdens tvaikus, gan tie izgaro no puķpodu mitrās zemes. Izmišķķētā zeme izgaroja daudz mitruma. Brīvā gaisā kartupeļu bumbuļi izgaro lieko mitrumu.

izkūpēt, *izplatīties garaiņiem, tvaikiem*, # Silē guļ vārīti cūkrāceņi – to garaiņi izkūpējuši, bet smarža palikusī sienu un griestu balķos.

garojums / izgarojums / tvaikojums, L., Pa atvērto logu ieplūda salijušo bērzu un liepu spirtgais garojums. Ruma smarža sajaucās ar ceptu piļu, kāpostu pīrādziņu un tikko sarīvētu mārrutku asiem garojumiem. Gaiss istabā ir mitrs no salijušo drēbju izgarojuma. Vējš no jūras nesa sīvus naftas izgarojumus. Puķu smarža jaucās ar nesen no veikala atvesto mēbeļu pólitūras izgarojumu. Līča piekrastē, uzplūstot lielākām auksta gaisa masām, vietās, kur vēl ir vaļēja ūdens joslas, var novērot interesantu parādību – sala tvaikojumu.

PUTĒT / kūpēt, 3. kónj., R. n., *pārvietoties, izplatīties putekļiem u. tml.*, # Braucot ceļš stipri putēja. Karstā laikā tenisa laukums sāk putēt, tāpēc tas jālaista. Skrienu pa smilšaino klajumu, ka sakarsušās smiltis put pa gaisu. Rau, kā pieneņu pūkas pār papuvi put.. (Ā.Elksne). No tā pušu spilvenmaisa spalvas put kā sniegs pa gaisu. Irdenais sniegs juka zem mūsu kājām un kūpēja gaisā ap mums. Pat aiz pajūga ceļš kūp, bet aiz mašīnas putekļi griežas aumaļām.

nopotēt / nokūpēt, pbg., # Aiz jātnieka noput smiltis. Putekļi vien noput, norīb tilts, un braucējs pazūd. Raujot papīrus laukā no plīts, noputēja pelni un melnas plēnes nokrita uz grīdas. Gunda izgāz cisu maisu, ka putekļi vien nokūp. Viņš tik strauji aizdrāzās prom, ka smiltis vien nokūpēja. Viņš ievelas kupenā, ka nokūp sniegs.

nopotēt / nokūpēt / apputēt / aizputēt / saputēt, *pārklāties ar putekļiem*, # Juris brauca no dzirnavām noputējis gluži balts. Mājas noputēja visas vienādas, zaudējot krāsas atšķirību. Bēgļu rati un apģērbi noputējuši pelēki. Ņūpórtā kuģis pārvērtās par melnu putekļu elli – viss nokūpēja, un kuģinieki staigāja melni kā mori. Ceļu putekļos nokūpējis autōinspektōrs pacēla svītrainu zizli. Ceļmalas zāle apputējusi pelēka. Nelaimīgais grāmatvedis atgādināja zelta pulksteni, kas tā apputējis, ka nav vairs saredzams ne zeltījums, ne rādāmais laiks. Māte aizdedza apputējušu vējlukturi un gāja uz kūti. Krāsainie logu stikli tagad tumsā izskatījās melni un akli, it kā pelnu plēnēm aizputējuši. Gadiem ilgi priekšstati par fabrikām un rūpnīcām saistījās ar apkvēpušiem ķieģeļu kōrpusiem, aizputējušiem sīkrūšu logiem. Vienīgajā plauktā bija sagrūsti dažādi sadzeltējuši, saputējuši papīru ruļļi.

pieputēt, *pārklāties ar putekļiem no iekšpusēs; piesātināties ar putekļiem*, # Ar šo bisi nav šauts vismaz pusgadu – tā ir gluži apputėjusi un pieputėjusi. Viņam no kulšanas putekļiem kuplās uzacis pieputējušas sirmas. Varētu ielīst siltā, sausā sienā, kaut arī tas būtu mazliet piegrūzots un pieputējis.

izputēt / izkūpēt, *putot izklīst un izzust*, # Rijnieciņa meitu ņemu, Lielā pūra gribēdams; Kad pacēlu pūra vāku, Pelaviņas izputēja (T. dz.). Pūpēdim pūpēja daba – izkūp gaisā un vairs nav.

aizputēt, *putēt promvirzienā*, # Pelavas aizput pa vējam.

atputēt, *putēt šurpvirzienā*; *putot atdalīties nost*, # Lielajā vējā šurp atputēja pelni no izdegušā ugunsкура. Maļot kāda daļa miltu atput nost.

paputēt, *mazliet putēt*, # Vējā paput kāpu smiltis.

putināt / kūpināt, 3. kónj., K., *izraisīt putēšanu*, # Vējš laukumā putināja smiltis. Dienvidu vēji ap gājēju galvām Putina rožu lapas (M.Bendrupe). Dažs brauca ar lepniem meļņiem, putekļus līdz mākoņiem kūpinādams.

izputināt, *putinot izkļiedēt*, # Tie ir kā pelavas, ko vēji izputina.

uzputināt, *putināt kādu birdni kur virsū*, # Palicis apakšā papīru, viņš pakratīja ziedu, uzputinot uz papīra ziedputekšņus. Pulverveida herbicīdus jācenšas uzputināt uz augiem nevis no virsas, bet no sāniem. Aktīvās pretestības izgatavo, uzputinot vakuumā uz keramikas pamatnes metāla kārtiņu.

uzputinājums, L., # Iecerēto krāsu toni meistars panāk ar krāsaino glazūru uzputinājumu, kas vaļējās krāsns apdedzinājumā dod košu, niansēm bagātu kólóritu.

apputināt / noputināt, *apklāt ar birdnes kārtu*, # Mašīnas braucot sacel putekļu virpuļus un apputina ceļmalas zāli, krūmus un visu pārējo. Augus ar indīgām vielām lielāko tiesu apputina vai apmiglo. Man bikses ir noputinātas ar pelniem. Lai attēls kļūtu redzams, plati noputina ar krāsainu pulveri, kura daļiņām ir elektriskais lādiņš.

apputināties / noputināties, *apputināt sevi*, # Jaunais zellis arī apputinājās / noputinājās balts ar miltiem, lai izskatītos tikpat nopietns kā vecie strādnieki.

aizputināt, *putinot apklāt ko bagātīgi ar kādu birdni*, # Jūras vējš krasta smiltīs pēdas aizputina ātri ciet. Viņš man ar pelavām aizputināja acis.

ieputināt, *putinot apņemt ar birdni no visām pusēm*; *ievirzīt birdni kur iekšā*, # Pie pašas kāpas, pa pusei ieputināta smiltīs, stāvēja veca mājiņa. Vāgūzī pa spraugām vējš bija ieputinājis sniegu.

pieputināt / saputināt, *putinot ko pārklāt, aizpildīt iedobi vai piesātināt ko ar kādu birdni*, # Cīrvi nedrīkst iecirst vecos celmos, jo tiem plaisas var būt pieputinātas ar smiltīm. Saimnieces kuplās, kā ar putekļiem pieputinātās pelēkās uzacis saraucās, mutes kaktiņi sāpīgi nodrebēja.

pieputekļot, 2. kónj., K., *piesātināt ar putekļiem*, # Pārtikas preču veikalus nedrīkst ierīkot tuvu rūpnīcām, kuras pieputekļo gaisu. Ja istabas kopj ar sausu suku, slotu un sausu drānu, tad gaiss uzkopšanas laikā tiek stipri pieputekļots.

3. 8. Šķidruma kustība un virzība.

PLŪST, plūst, plūda / **tecēt / ritēt**, 3. kónj. / **skriet**, skrien / skrej, skrēja / **ligot / strāvot / lodāt**, 2. kónj. / **virst**, verd, virda, R. n., *pārvietoties šķidrumam*, # Tepat divdesmit soļu tālāk mierīgi plūst Gauja. Paklusām urdza strauts, plūzdams laikam no egļu meža, kurš puslokā ieskāva pļavu. Gólfa straume plūst no Meksikas līča pāri Atlantijas ókeānam. Brūni pavasara ūdeņi plūda uz Dīvajū. Kāpjot kalnā, mums sviedri plūda aumaļām. Upes tek uz jūru. Cauri pļavai tecēja alkšņiem apaugusi upīte. Piens tek slaucenē. Darvas strūkļa tecēja kā garš, spīdīgs pavediens. No rētas tecēja tumšas asinis. Sveķi tievā strūkliņā tek lejup pa priedes stumbru. Gravā no avota iztek sīka tērce, kura tālāk rit uz Gauju. Asaras rit un rit viņai pār vaigiem. Pāri vaigiem viņai ritēja asaras un sāļas līda pat mutē. Pēc stiprā lietūs šalcošas straumes skrēja pa ielām. No jumta skrēja sīkas ūdens strūkliņas. Uz jūru, dzimtene, nu tavi strauti skrien (J.Ósmanis). Upe ligo uz jūru. Ņekavas pusē vēl Daugavas ūdeņi ligo uz leju ierastajā plūdumā. Ežera dziļākajā vietā apakšā strāvoja auksti avoti, karstā laikā griezās pat atvars. Duļķainas straumītes lodā pa iedzelteno smilti. Gravās, jautri čalojot, lodāja strauti. Nodzērāmie auksto avota ūdeņi, kas virda ārā no klints.

paskrieties, *nesteidzīgi pārvietoties*, # Viļņi paskrienas liedaga smiltīs un veļas atpakaļ.

laist (laiž, laida) **cauri, garām / iziet cauri / tecēt**, *ļaut plūst šķidrumam*, # Jumts laiž lietu cauri. Būda laida lietu cauri arvien vairāk, līdz beidzot jumts tecēja kā siets. Aizbāznis laiž garām ūdeņi, blīvi nenoslēdz pudeli. Pussakrautajiem zārdiem jau pirmā lietūs šalts iziet cauri no augšas līdz apakšai. Dzīvsudrabs viegli iziet cauri daudziem celtniecības materiāliem. Koka spaiņi bija

sadiluši, šķirbiņas un caurumiņi bija aizbāzelēti ar lupatiņām, bet tie tecēja tik un tā. Ieplīsusī caurule tek. Viņam tecēja deguns, viņš to bieži šņauca un slaucīja.

izspiesties / izsities, *izvirzīties laukā vai cauri*, # Viņš pārvilka ar plaukstu pār pieri, uz kuras bija izspiedušās sviedru lāses. Rūdim izspiežas asaras no acīm un norit pār vaigiem. Nostājos zem lielas egles kupliem zariem, kuriem cauri lietūs nespēja izspiesties. Viņam uz pieres jau izsitās sviedri.

strūklot, 2. kónj., R. n., *tecēt strūklas vai vairāku strūklu veidā*, # Piens strūklo slaucenē. No krāniem atkal strūkloja dzidrs ūdens. No autobusa jumta pāri vējstiklam strūklo ūdens. Ja ir venōzā un kapilārā asiņošana, tad no brūces strūklo vai lāso tumšas asinis.

riņķot, 2. kónj. / **ritēt**, 3. kónj., R. n., *cikliski virzīties pa kādu noslēgtu sistēmu*, # Viņa berzēja Franča nosalušos vaigus, ausis un pirkstus, līdz pamirusajos locekļos atkal sāka riņķot asinis, parādoties sārtumam. Bija jau atnācis pavasaris, kokos riņķoja sulas un mālainā augsne rūga kā laba maizes iejava. Viņam dzīslās rit darba cilvēka asinis, cēlies tepat no Aizputes.

tecināt / ritināt, 3. kónj., K., *likt plūst*, # Firmas pārstāvis rotaļīgi tecina glāzītēs atdzēsētu viskiju. Vectēvs vienu pēc otras ņēma laukā pierietējušās kāres un siltumā tecināja mucā medu. Klusi čalodama upe ritināja savus ūdeņus uz jūru. Silts lietūs ritināja savas lāses pa liepu lapām.

aizplūst / aiztecēt / aizritēt / aizskriet, *plūst promvirzienā*, # Bangas drāžas krastā, aizplūzdamas gandrīz līdz pašām kāpām. Nafta pa caurulēm aizplūst uz tvertnēm. Pa bojātu krānu ūdens plūst cauru dienu – pa pilienam, pa lāsītei, līdz aiztek simtiem litru. Caur krūmāju burbuļodams aiztek strauts. Pa vadu aiztek nafta. Liecot zaru, man aiz apkakles aizrit auksti rāsas pilieni. Es projām aizplūstu kā tekošs ūdens, No vienas zemes aizritu uz otru (J.Rainis). Aizskrējuši trauksmainie palu ūdeņi, nodunējuši pirmie pavasara pērkonī.

plūdināt, 3. kónj., K., *panākt šķidrums tecējumu*, # Elektrómótors darbina sūkni, kas ūdeni no upes izlej kanāliņos un plūcina uz laukiem.

aizplūdināt, *plūdināt promvirzienā*, # Saules stari izkausē un aizplūcina projām pēdējās sniega paliekas. Ūdens tiek aizplūdināts pa notekgrāvi.

apūdeņot / irīgēt, 2. kónj., K., *mākslīgi pievadīt augsnei ūdeni*, # Amudarja ik gadu aizņes uz Arāla jūru 50 miljardu kubikmetru ūdens, ar ko varētu apūdeņot vairāk nekā piecus miljonus hektāru tuksnešainas zemes. Zeme tur tiek mākslīgi irīgēta.

apūdeņošana / irigācija, L., # Stepe jau tūkstošiem hektāru platībā saņem valgmi pa apūdeņošanas kanāliem. Latvijā apūdeņošana nozīmīga galvenokārt dārzenkopībā un zālāju platībās. Jau divu gadu laikā pilnīgi atmaksājas irigācijas izdevumi, jo apūdeņotais tuksnesis dod divas ražas gadā. Visplašākie irigācijas darbi paveikti Sirdarjas baseinā.

aizplūde / promtece, L., # Drenāža nodrošina lieko ūdeņu savlaicīgu aizplūdi. Kad krātuvē ūdens pārsniedz tam paredzēto līmeni, tad notiek promtece pa novadgrāvjiem.

atplūst / attecēt, *plūst šurpvirzienā; plūstot atvirzīties*, # Viļņi atplūst līdz pašām kāpām. Kaut arī pēc plūdiem ūdens pamazām noplaka un atplūda grāvjos, labība bija nogūlusi pie zemes un aplāta ar dūņām. Banga plīsa ar dobjū troksni, šalčošām burzgām atplūzdamā atpakaļ. Galva slimniekam jānoliek augstāk, lai no tās atplūstu asinis. Šis strauts attek līdz Raunas upei.

atplūde, L., # Bet, gluži kā vilnim seko atplūde, tā Markūna labsajūtu nomainīja depresija.

applūst / noplūst / notecēt / aptecēt, *pārklāties vai tikt apņemtam ar ūdeni vai citu šķidrumu*, # Par palieņu pļavām sauc tādas pļavas, kas palu laikā applūst. No saplaisājušās krūzes plaukts bija applūdis ar pienu. Laivas dibenā, asinīm noplūdis, gulēja ievainotais. Bensōns stāvēja, smagi elpodams un svietriem noplūdis. Viņa pacēla no spilvena asarām noplūdušu seju. Egļi stumbrs notecējis pienainiem sveķiem. Galda stūris vietām notecējis ar sveču taukiem. Remonta laikā logu rūtis šur tur notecējušas ar krāsu. Šķidro mīklu lej ar karoti pannas vienā malā sakarsētos taukos un, pannu pagrozot, ļauj mīklai notecēt pār visu pannu. Eglītes zari vietām aptecējuši ar svecīšu taukiem.

glausties, glaužas, glaudās, R. s., *apņemt apkārt*, # Iebrienot upē, vēss un tīkams ūdens glaužas viņai ap kājām.

applūdināt / noplūdināt / aptecināt / notecināt / slīcināt / noslīcināt, *pilnīgi vai daļēji aplāt ar ko plūstošu*, # Satrakotā upe tajās dienās applūdināja simtiem piekrastes ciemu. Pagājušajā vasarā alu bezdelīgām bija ligzdas Daugavas krastā, bet šopavasār viņu apmetni applūdināja Ķeguma ezers. Vannā ūdens gājis pāri un pamatīgi noplūdinājis vannasistabā grīdu. Viņš ir aptecinājis / notecinājis galdu ar sveces taukiem. Biežās lietavas slīcināja laukus un pļavas.

No pēkšņā aizgruvuma izveidojās milzīga ūdens krātuve, draudēdama pārraut irdeņo zemes valni un noslīcināt auglīgo ieleju, izpostīt ciemus un simtgadīgos mākslas pieminekļus.

apte cēt / apvirzīties, *tekt apvirzīties kam apkārt*, # Lielais akmens guļ upes vidū, un, sadalīdamās divās plūsmās, straume aptek tam apkārt. Aplūkosim, kā izturas plūstoša viela, aptecēdama nekustīgu priekšmetu / ap nekustīgu priekšmetu. Straumei atduroties pret šķērslī un apvirzoties ap to, izraisās turbulence.

ieplūst / ietecēt / ievirzīties / ierītēt / ieskriet / iestrāvot, *plūst kurp iekšā*, # Es jutu, ka man sejā ieplūst asinis, un es kļuvi sarkana kā biete. Kuģa tilpnēs no augšas ieplūda ūdens, kuru vajadzēja sūknēt laukā ar rokas sūkni. Lubānas ezerā ietecēja deviņas upes, bet iztecēja tikai viena – Aiviekste. Zeltera ūdens šņākdams ietecēja glāzē. Sveķi pa priedes stumbrā izgredbtām rievām ietek īpašos trauciņos. Ūdeņi no visām caurulēm beigās ievirzās vienā kopīgā satēkā. Skopa asara ierītēja viņa bārdā. Man mutē ieskrēja ūdens. Kaut kas karsts Jānītim iestrāvvoja vaigos.

ieplūdināt / ietecināt / ieviņnot, *plūdināt kurp iekšā*, # Līnu mārku ūdeņus ieplūdināt upēs un ezeros stingri aizliegts. Pāri Vikmestei uzbūvēts tilts ar pārgāzni, kas strauta ūdeņus ieplūcina dīķī. Tēvocis, galvu atliecis, ietecināja pudeles saturu rīklē. Gredzentīņu meklēdama, Iekrīt pati Daugavā, Daugav's viņi nepanesa, Ieviņoja jūriņā (T. dz.).

ieplūde, L., # Ir tāda adata, kas regulē degmaistjuma daudzuma ieplūdi karburātōrā.

izplūst / iztecēt / izvirst, *plūst no kurienes ārā vai cauri kam*, # Gar visu Gaujas senlejas kraujas malu izplūst pazemes avoti. Dziednieciskais ūdens izplūst no 238 metru dziļuma. Ūdens izplūda cauri aizsprostam. No apgāztās pudeles pašbrūvētais šķidrums būtu viss iztecējis zemē, ja Jansōns neattaptos paglābt. Strauts iztecēja no kalna pakājes. Turpat netālu izverd mazs avotiņš.

spiesties, spiežas, spiedās / **lauzties**, laužas, lauzās, R. n., *pārvarot noteiktu pretestību, plūst laukā no kurienes vai cauri kam*, # Saule dedzināja, un sviedri spiedās ārā pa visām porām. Lejā krāca mežonīga upe, lauzdamās cauri kalniem uz ōkeānu.

izspiesties / izlauzties, pbg., # Viņam uz deniņiem izspiedās sviedri. Rūdim izspiedās asaras no acīm. Jauni avoti izlaužas negaidot – dziļumos sakrājušies ūdeņi tos izdzen virs zemes.

izplūst, *plūstot izplesties plašumā*, # Nafta, ielieta ūdenī, izplūst pa tā virsu, veidojot plānu plēvi. Pasta zīmogu neizdevās salasīt, jo krāsa bija izplūdusi melna traipa veidā.

izplūdināt / iztecināt / izvirst, *plūdināt no kurienes ārā*, # Sankcijas ir visstingrākās – un ne tikai tiem, kuri izplūdinājuši mazutu, bet arī tiem, kuri nav laikus ziņojuši par piesārņojumu. Viņa rūpīgi ietecināja no piena kanniņas pēdējos ūdens pilienu. Vulkāns izverd dūmu un pelnu mākoņus un lavu.

izplūdums / izplūde / izvirdums, L., Asins izplūdums parasti rodas pēc kādas artērijas sienas plīsuma. Šajās bīretēs šķīdumu pieplūdi un izplūdi regulē attiecīgi vārstuļi. 19. gadsimtā izvirdumu skaita ziņā pirmā vieta piederēja Etnai Sicīlijā. Naktī uz 3. maiju Čīlē sākās vulkāna izvirdums. Tika mērīta iežu magnētisma pakāpe izvirdumu joslā.

izsmidzināties, 3. kōnj., *izplūst ļoti smalku pilienu veidā*, # Zem vāciņa atrodas balōna galviņa, kuras sānā ir mazs caurumiņš, pa kuru, nospiežot galviņu uz leju, izsmidzinās aerōsōls.

noplūst / notecēt / notecēties / norītēt / noskriet, *plūst kurp lejā; plūstot aizvirzīties prom*, # Ja šis ūdens daudzums neiztvaikotu un nenoplūstu, pilsētu un tās apkārtni pārklātu četrus metrus dziļš ūdens slānis. Lietus laikā pa Gaujas senlejas stāvgraviņām straumēm vien noplūst lejā virsūdeņi. Ellai no brūces plecā sūcas asinis un noplūst gar augšdelmu lejup. Ievainotajam ir noplūdis daudz asiņu. Jebkurā grūtniecības periodā, ja noplūst augļa ūdens, tūlīt jāizsauc ātrā medicīniskā palīdzība. Siena kaudzei kārts galā uzsprauda velēnu, lai lietus notek lejā. Ārsienu ieteicams izbīdīt apmēram 2 centimetrus pāri virspamatiem, lai labāk notecētu nokrišņu ūdens. Līdzenumos lietus un sniega ūdeņi nenotek, bet iesūcas augsnē uz vietas. Mētēlis jāizskalo rēmdēnā ūdenī un jāizkar uz pakaramā virs vannas, lai ūdens varētu notecēt. Pēc vārīšanas vai mērcēšanas sēnes jāizber uz sieta, lai notekas liekais ūdens. Ogas saspaida, saliek maisiņā un ļauj sulai notecēties. Pār viņas grumboto vaigu norīt liela asara. Pielējis kanniņu ar pienu, viņš rūpīgi apslaucīja dažas lāsītes, kas bija norītējušas pa ārpusi. Kad pīle izvelk galvu no ūdens, slapjums norīt kā rasa no viņas kakla. Šos paugurus spēj veldzēt tikai rāms lietus, jo straujie ūdeņi noskrien ielejā. Vēsais dušas ūdens, noskrienot no galvas līdz papēžiem, aizdzen miegu un nogurumu. Kad noskrien pavasara pali, zeme apsus, upes un strauti atgriežas savās parastajās gultnēs.

noplūdināt / notecināt / norītēt, *likt noplūst, notecēt*, # No tīruma lieko ūdeni noplūcina pa speciāli izdzītām vagām. Atkal mūsu augšējie kaimiņi savā vannasistabā noplūdinājuši grīdu ar

ūdeni. Biezpienu iegūst, uzsildot rūgušpienu līdz 40° un pēc tam notecinot sūkalas. Ienācējs no savas platmales notecināja lietus ūdeni. Atkal galds ir notecināts ar sveces taukiem. Šie jau kapeikas dēļ pa asarai notecinās. Salātus nomazgā vairākos ūdeņos un uz sieta notecina. Krustmāte Līza pār saviem grumbainajiem vaigiem arvien biežāk un biežāk noritināja pa rūgtai asarai.

noplūdums / notecējums / notece, L., # Viņš var nomirt no lielā asiņu noplūduma. Klājot krāsu pārāk biežā slānī, visbiežāk būs vērojami krāsas notecējumi. Trūkstot ūdens noteces ietaisēm, augsnes pārpurvojas. Kur lauki nav drenēti, tur pēc ziemāju sējas izdzenamas ūdens noteces vagas.

paplūst, izklieties, # Tintes raksts vietām paplūdis.

patecēt, nedaudz, neilgi tecēt, # Ūdens no krāna kādu brīdi patek un tad atkal šņācot plūst no krāna tikai gaiss.

patecināt, mazliet tecināt, # Atgriežot krānu, ūdens jāpatecina izlietnē, kamēr notek cauruļvados atdzisušais ūdens un sāk nākt siltais.

pārplūst / pārtecēt / pārrītēt / pārskaloties / pārskriet, *plūst pāri kam*, # Straume putojot pārplūst pāri krācēm. Piens uzvāroties pārplūda pāri katliņa malām un nodzēsa gāzes liesmu. Govs ar kāju paspēra slauktuvi, un daļa piena pārtecēja pāri malai. Aiz apkakles aizlijušais ūdens pārtecēja pāri visai mugurai. Viņai pār vaigu pārrīt liela asara. Ar neveiklu kustību viņš pagrūž krūzīti, un kafija pārskalojas pāri malai, atstājot brūnu traipu uz galdauta. Vīra pārskrēja pāri katla malām uz plīts, kur sāka degt un dūmot. Viņš tik strauji lēja alu glāzē, ka laba tiesa pārskrēja pāri malām.

pārtecēt, tekot pārvietoties citā tilpē, # Par ūdens pulksteņa laika vienības etalonu pieņem noteiktu ūdens daudzumu, kas pārtek no viena trauka otrā.

pārtecināt, tecinot pārvietot citā tilpē, # Degvielu vajadzēja pārtecināt no tvertnes kannā.

pārplūdums / pārplūde / pārtece, L., # Līdakas agri pavasaros nārsto upju pārplūdumu vietās (palienēs) un ezeru sēkļos. Šis autómātiskais aizvars pasargā rezervuāru no ūdens pārplūdes. Šūnu membrānās ir specializēti kanāli, pa kuriem noris vielu pārplūde. No Auzuņu ezera notiek ūdens pārtece uz Mazezeru.

pieplūst / pietecēt / pienākt, plūstot pietuvoties, # Viļņi pieplūst pie krasta un veļas atpakaļ. Benzīns un eļļa mótoram pieplūda nórmaļi. Mīlestība ir kā divas lietus lāses, kas uz stieples pietek klāt viena otrai un tad abas reizē nokrīt zemē, lai mūžam paliktu kopā. Ar noteiktām laika atstarpēm vilnis pēc viļņa pienāk pie krasta.

pieplūdums / pieplūde / pietece, L., # Reizē ar ókeāna sālsūdens pieplūdumu uz upes augšu aizies arī mūsu saldūdens zivis. Upju iztaisnošana un padziļināšana, lauku un mežu meliórācija palielina upēs saņesu pieplūdumu. Saldūdeņu pieplūde no visām upēm, kas ietek Rīgas jūras līcī, vidēji ir 31,2 kubikkilometri gadā. Rīgas jūras līcī tā nelielā dziļuma un intensīvās saldūdens pieteces dēļ ūdens sāļums ir vēl mazāks nekā Baltijas jūrā. Attīstoties aterósklerózei, sirds vainagartērijas sašaurinās, kā dēļ tiek kavēta asiņu pietece sirds muskulim.

uzplūst / uztecēt / uzrītēt, plūst virsū, # Blakus krāsas daļēji uzplūst viena otrai, radot pārejas toņus. Piens no apgāzušās krūzes izplūst pa galdu un pāri malai uztek viņam arī uz biksēm. Asaras pil viņai gar zodu lejup un uzrīt uz kuplajām krūtīm.

uztecina, tecina virsū, # Cepinu uz iesma speķi un cenšos pilošos taukus uztecina uz maizes šķēles.

uzskalo, plūst augšup, # Viņa noliek karafi uz galda tik strauji, ka degvīns tajā uzskalojas līdz pat stikla aizbāznim.

saplūst / satecēt / sarītēt, plūstot savirzīties vienkopus, # Visi seši mārkļi pēc lietavām saplūduši vienā kopus ezerinā. No tās vietas, kur Mēmele satek ar Mūsu, sākas Lielupe. Pripetes upē satek pietekas no labās un kreisās puses. Asaras plūst pār vaigiem un sarīt viņai klēpī.

pieplūst / pietecēt / saplūst / satecēt / saskriet, plūstot piepildīties kādai tilpei, # Grāvis pieplūst pilns ar ūdeni. Viņas acis pieplūda asarām. Ādas asinsvadi paplašinās, tajos pieplūst asinis, āda top siltāka. Pagrabs pietecējis pilns ar ūdeni. Dumbrā šad tad iestieg kājas, un šajās dziļi iemītajās pēdās tūlīt saplūst melns ūdens. Sieva virtuvē cepa kaut ko tik smaržīgu, ka Ójāram tīri siekalas saplūda mutē. Izraktajā bedrītē tūlīn satecēja kaut duļķains, bet vēss un salds ūdens. Pa mizā iegrebtajām rievām uz leju stīdz balts lipīgs šķidrums un satek plastmasas trauciņos. Asaras man saskrēja acīs, tā ka neko vairs neredzēju. Uz pannas čurkst brūnas kóttletes, un māja pildās ar tādu smaržu, ka siekalas saskrien mutē. Aizsprosts tika pārrauts, un diķi saskrēja milzīgi daudz ūdens.

saplūdums / satecējums / satece, L., # Trauku apdedzināšanas gaitā radušies glazūras notecējumi un saplūdumi veido maigus krāsu brīnumus. Krāsa jāuzklāj plānā kārtā, lai neveidotos satecējumi. Alā šauras ejas savieno milzīgas, augstas zāles ar stalaktītu lāstekām, krāšņiem satecējumiem uz alu sienām. Daugavas sateces platība aizņem 85 100 km². Vaidavas ezers ar savu sateces baseinu ir Latvijā unikāls veidojums.

pārplūst / uzplūst, *ceļoties ūdens līmenim, pārklāties ar ūdeni vietām, kas nepieder pie pastāvīgām ūdenstilpēm*, # Grāvis bija pārplūdis, laipiņa aizpeldējusi prom. Pārplūstot upei, sākas plūdi. Uznāk lietavas, ceļi izmirst, pļavas pārplūst. Upes palu ūdeņu pilnas, palienes un zemākās ieplakas pārplūdušas. Reizēm pavasarī šī upe tā uzplūda, ka līči no vienas meža malas līdz otrai gulēja vienā baltā ūdenī. Vaineļa grāvis uzplūdis, tiltiņam divi koki izņēsti. Mums nav gumijas zābaku, lai tiktu pāri uzplūdušajam braslam. Jūra ir uzplūdusi līdz kāpām. Sakarā ar Zemes garozas svārstībām, garozai paceļoties un iegrimstot, Baltijas jūra gan uzplūdusi, gan atkāpusies no tagadējās Latvijas teritorijas.

pārplūdināt / uzplūdināt, *pacelt ūdens līmeni virs parastā; pārklāt ko ar ūdeni vai citu šķidrumu*, # Lode bija trāpījusi vācu snaipeim sejā, pārplūdinādama to asinīm. Atkal nokrišņi pārplūdinā upes. Spēcīgas lietusgāzes pārplūdināja laukus un izmērcēja sējumus. Lai ziemas periodā netrūktu ūdens kanāla slūžām, tiek uzplūdināts īpašs ezers. Vecētēvs bija sadomājis uzplūdināt mazo purveli un ierīkot zivju dīķi.

pludot, 2. kónj., R. s., *būt applūdušam*, # Pagalmā pludo lietus ūdens. Pagalms pludoja kā dīķis, taču lietus brāzma bija pāri. Novadgrāvis bija piesērējis, un ūdens pludoja pa visu lauku. Lielgabali dārdēja, zobeni šķinda un asinis pludoja šī dzejdarba desmit pantos. Katru rītu Ernests nemazgājās, bet, kad mazgājās, tad visa virtuve pludoja. Vecā kurinātāja miesa pludoja sviedros. Viņas vaigi pludo asarās.

uzplūdums / uzplūde / uzplūdinājums, L., *ūdens līmeņa paaugstinājums*, # Mazūdens periods upēs bieži vien nav noturīgs – vasarā to nereti pārtrauc lietus uzplūdumi, bet ziemā atkušņi. Palienu uzplūde ir regulāra parādība. Augšpus dambja izveidojies ūdens uzplūdinājums, tā sauktais bebru dīķis.

plūdi, L., *teritorijas pārplūšana, parasti, kūstot sniegam vai lietavu dēļ*, # Sniega kušana un lietavas centrālās Nōrvēģijas kalnos izraisījušas stiprus plūdus. Plūdi bija noskrējuši, upe atkal atgriezusies savos krastos.

pali, L., *lielāki vai mazāki plūdi, kurus izraisa pavasarī kūstošais sniegs*, # Pali un plūdi – ūdens režīma fāze upēs, kam raksturīgs augsts ūdenslīmenis un ko galvenokārt rada sniega kušanas ūdeņi. Lielie pali jau bija pārskrējuši, tikai ezera pļavas vēl zilēja, pavasara ūdeņu applūdinātas.

uzplūdi, L., *ūdens līmeņa paaugstināšanās virs parastā*, # Kad pamodāmies, bangu uzplūdi sniedzās līdz vabām. Dažreiz ziemās Ventā novērojams uzplūdu vilnis, bet pārējās Latvijas upēs tajā pašā laikā ir mazūdens režīms.

paisums, L., *Mēness un Saules pievilkšanās spēku radītā ūdens līmeņa (jūrās, okeānos) svārstību paaugstināšanās fāze*, # Paisums un bēgums Baltijas jūrā izpaužas nelielās līmeņa svārstībās. Pašreiz bija paisums – okeāna ūdeņi pa rifos izlauztajiem caurumiem plūda lagūnā.

atplūdi, L., *ūdens līmeņa krišanās pēc iepriekšējās paaugstināšanās*, # Ūdeņi kritās strauji, pat šīsdienas lietus atplūdus neietekmēja. Stiprie vēji jūrā pārvieto lielas ūdens masas, tāpēc piekrastē, pūšot attiecīgā virziena vējiem, rodas uzplūdi vai atplūdi. Mēness ietekme uz Zemi izpaužas tā saukto plūdmaiņu, tas ir, uzplūdu un atplūdu jeb paisuma un bēguma parādībās okeānos.

bēgums, L., *paisumam pretēja parādība*, # Sākās bēgums – noplokošais ūdens atsedza sēkļus un rifus.

ūdenstece / plūdums / tece / tecējums, L., *ūdens plūsma pa gultni u. tml.*, # Jebkuras ūdenstece pastāvēšanu nodrošina virszemes un pazemes ūdeņi, kas to baro. Koki pirmām kārtām jāstāda gar upēm, strautiem, kanāliem un citām ūdenstecēm. Augsnē veidojas nelielas ūdenstece (īslaicīgs biezs strautiņu tīkls), kuras no augšnes iznēs erōzijas produktus, arī augu barības vielas. Pavasara straujos ūdeņus nu atkal ir nomainījis itin rāms upes plūdums. Gar pašu rijas pakšņi slaidu loku meta vecupes gultne ar atvaru līkumā, kas bija izveidojies, agrākajai upes tecei atduroties pret augstu krauju. Mazākajās pietekās ūdens vasarās izsīkst pavisam, bet citās tece ir tikko manāma. Lejas tecē Vólgas platums sasniedz vairāk nekā 4 kilōmetrus. Toreiz centrālāpkures galvenokārt

ierīkoja ar paštecī un apakšējo sadali, un tikai pēc kara pārgāja uz piespiedu teci un augšējo sadali. Daugavas tecējums līdz Jersikai ir mierīgs, erōzijas prōcesi vāji izteikti.

straume, L., *ūdens plūsma; ūdenstece ūdenstilpē*, # Iznākusi no Flōridas šauruma, Gōlfa straume pagriežas uz ziemeļiem un ōkeānā savienojas ar silto Antiļu straumi, kuru arī radījuši pasāti. Kuģi, cits par citu lielāki, peldēja rindā vien – gan pret straumi uz augšu, gan uz leju. No augstā krasta skatos, kā lejā duļķainu straumi veļ upe. Tā nevar palikt – un nepaliks, Par velti cerat, ka straume sīks, Ka ūdeņi pārskries un aprimsies Un atkal viss pa vecam ies (J.Rainis).

apakšstraume / apakšstrāva / zemstraume, L., *straume, kas plūst zem citas straumes*, # Jaunekļi grib peldēt līdz trešajam sēklim, bet vecais zvejnieks neļauj, jo tur apakšstraume / apakšstrāva tik stipri veļk dzelmē, ka tāda peldēšana bīstama. Kāda zemstraume satver plostus un nes tuvāk krācēm, kur tie triecas pret akmeņiem un izirst.

ķīļūdens, L., *ķīļa veidota ūdens straume kuģa vai laivas pakaļgalā*, # Tiek izstrādāti aparāti, kas paredzēti ārkārtīgi vāju radióaktīvās sabrukšanas pēdu kónstatēšanai atómzemūdenes ķīļūdenī.

straumains, Kd., *strauji plūstošs*, # Tēvs paceļ Anneli plecōs un lieliem, gariem soļiem pārnes pāri strauvainajiem ūdeņiem.

straumēm, V., *plūstot šķidrūmam*, # Lietus joprojām gāza strauēm. Zirgi izstiepās kā stīgas, kamēr izvilka no laidara dziļi iegrimušos pilnos kūtsmēsļu vezumus, no kuriem strauēm tēcēja virca. Sviedri strauēm plūda pār viņu sakarsušajām sejām.

gāzma, L., *spēcīga ūdens plūsma*, # Jūras bangu gāzma klinšainā krasta terasēs izskalojusi arī alas. Un tad visu aizsedz dūmakainas ūdens gāzmas, un Kaspars saprot, ka laiva ieurbusies sēkļa bangotnē.

gāziens, L., *lielāks plūstoša ūdens daudzums*, # Kāds vilnis plīsa „Kaijas” priekšā un iešļāca krietnu gāzienu sāļa ūdens.

ūdensgāzma / ūdenskritums, L., *upes ūdens, kurš savā tecējumā krīt no krasi izmainītas augstākas gultnes zemākā gultnē*, # Netālu no Tallinas atrodas Keilas ūdenskritums – sešus metrus augsta ūdensgāzma Keilas upē. Pazīstamais Pērses ūdenskritums ir divi metri augsts.

urdzēt / urdzināt, 3. kónj., R. n., *plūst sīkā strauēmē*, # Dienas laikā žirgti urdzēja strautiņi, bet naktīs ūdeņus un atlikušo sniegu sastindzināja sals. Būda atrodas gravā starp diviem urdzošiem strautiņiem. Sīkās upītes ūdeņi jautri urdzināja pa gultnes oļiem.

urdziņa / urdze / urga, L., *sīka šķidrūma plūsma*, # Strēlniekiem sejās sitas auksts lietus un no samirkušajām cepurēm smalkām urdzinām līst uz plecīem un krūtīm. Sviedru urdzinās notēk gar deniņiem, kuras viņa noslauka ar priekšauta malu. No jēra kakla tēcēja sīka asins urdziņa. Sniegi irst, sniegi kūst, Pirmās urdzes guldz un plūst (E.Stērste). Mākonis virs galvām likās atvēris visas savas slūžas, ūdens sīkām urgām tēcēja pa krastu lejup.

plūsma / strāva / rite / tecējums, L., *šķidrūma virzība*, # Sakaitētās lavas plūsma, kas izlaužas no krāteriem, iznīcina visu savā ceļā. Atvarā vai ūdens virpulī ūdens strāva veļk lejup. Siltuma ietekmē paplašinās ādas un arī dziļāk esošie asinsvadi, āda kļūst sārta, pastiprinās asins un limfas rite visā organismā. Viņa savu asaru tecējumu nespēja apturēt.

caurplūde / caurtece, L., *šķidrūma plūšana kam cauri*, # Speciālam metālu griešanas deglim degmaisījuma caurplūdes kanālu diametrs ir ievērojami lielāks nekā standarta deglim. Rūpnīcā detaļu skalošanai izmanto caurteces vannas. Caurtece ir spēja laist cauri šķidrūma daudzumu noteiktā laika vienībā. Daugavas lejestecē vērojama ļoti liela ūdens caurteces nevienmērība.

pašplūsma / pašplūde / paštece, L., *plūsma, ko izraisa pašas plūstošās vielas īpašības, norises tajā bez tiešas ārējas iedarbības*, # Visur liekos ūdeņus pašplūsmes ceļā novadīt nav iespējams, tāpēc piejūras zemienēs, ezeru un ūdenskrātuvju tuvumā veido speciālas pōlderu sistēmas. Visiem labi pazīstams tāds zemes nosusināšanas paņēmiens kā pašplūde – liekos virszemes un gruntsūdeņus savāc novadgrāvjos vai drenās un pa maģistrāliem kanāliem novada upēs, ezeros, jūrā. Toreiz centrālpkures ierīkoja galvenokārt ar paštecī un apakšējo sadali – tikai pēc kara pārgāja uz piespiedu teci un augšējo sadali.

ósmoze, L., *šķīdinātāja mólēkulu vienvirziena plūsma cauri puscaurlaidīgai membrānai*, # Vienpusīgu difūziju caur puscaurlaidīgu sienu jeb membrānu sauc par ósmózi. Šķīdumu un šķīdru vielu sūkšanos caur augu šūnapvalkiem un vispār cauri starpsienām jeb membrānām sauc par ósmózi.

ósmōtisks, Kd., *ósmōzi izpaudošs*, # Noteikts sāls daudzums asinīs regulē ósmōtisko spiedienu, kas nodrošina visu ķermeņa šūnu un audu nōrmālu darbību. Vairums gaisā nonākušo mikrōbu ātri izžūst, neiztur ósmōtisko šoku vai palielinātu radiāciju un aiziet bojā.

CIRKULĒT, 2. kónj., R. n., *plūst šķidrumam pa noslēgtu vai vaļēju sistēmu*, # Asinsrites sistēma ir slēgta vadu sistēma, pa kuru cirkulē asinis. Kad cilvēks atrodas miera stāvoklī, asinis cirkulē lēnāk. Ūdens augā cirkulē atkarībā no auga darbības ritma.

cirkulācija, L., # Ūdens zari arvien parādās uz vecāku koku vecākiem zariem, jo tajos ir radušies traucējumi sulas cirkulācijā.

asinsrite / asinscirkulācija, L., *asiņu plūsma asinsvados*, # Nōrmāla asinsrite iespējama tikai tad, ja artērijās ir noteikts spiediens. Lielais asinsrites loks sākas no sirds kreisā kambara ar aórtu, pa kuru plūst arteriālas, ar skābekli piesātinātas asinis. Fiziolōģisko vielmaiņu nodrošina nemitīga asinscirkulācija asinsvados. Matu ūdeņi atsvaidzina galvas ādu un veicina asinscirkulāciju.

SELJE, L., *dubļu vai dubļu un akmeņu plūsma lejup*, # Kartē atzīmētas vietas, kur pastāv vislielākās lavīnu briesmas – šis kartogrāfiskais veikums ir pirmais solis izpētīt sniega lavīnas un seljes, kas izveidojas kalnos, kustot sniegam. Seljes nosaukums ir cēlies no arābu vārda *sail*, kas nozīmē straumi.

PLUDINĀT, 3. kónj., K., *virzīt ko kurp, izmantojot ūdens plūsmu (straumi)*, # Tūlīt pēc kara viņš Gaujā pludināja baļķus. Viņš bija starp plostniekiem, kuri pludināja plostus pa straujajām ziemeļu upēm. Sadalījis nograuztos kokus gabalos, bebrs tos pludina uz savām mītnēm.

aizpludināt, pbg., *pludināt promvirzienā*, # Ar laiku mežus visapkārt izcirta un aizpludināja pa upi uz pilsētu. Spēcīgu sūkņu virzītas, ūdensmasas izskalo smiltis un pa cauruļvadiem aizpludina tālu jo tālu.

atpludināt, *pludināt šurpvirzienā*, # Šurp uz Salacgrīvu baļķus atpludina pa Salacu. Daļu no kopīgā baļķu daudzuma atpludina pa kanālu uz zāģētavu.

iepludināt, *pludināt kurp iekšā*, # Pa kanālu baļķus iepludina paplašā baseinā, kur tos var uzkrāt līdz apstrādes laikam.

piepludināt, *pludinot pietuvināt kam*, # Upes grīvā plostus piepludina pie krasta. Upe pie aizsprosta piepludināta pilna ar malku.

sapludināt, *pludinot savirzīt vienkopus*, # Baļķus sapludina to apstrādes vietās.

uzpludināt, *pludināt uz kā, kam virsū*, # Šajā tehnikā krāsu uz papīra uzpludina.

LĪT, līst / lija / **lieties**, lejas, lējās, R. n., *plūst šķidrumam lejupvirzienā; pildīties ar šķidrumu*, # Kad viņš izkāpa krastā, ūdens straumēm lija no viņa drēbēm. Vīns līst pāri glāzes malai. Gatava želeja no karotes nelīst, bet nopil pikās. Izceļot no ūdens airus, no tiem lāsēm līst ūdens atpakaļ rāmajā upes līmenī. Asaras sāka viņam līt pār vaigiem. Sviedri aumaļām līst viņam no pieres un vaigiem, kreklis slapjš kā mērcēts. Piens no slaucenes lija kannā. Avota ūdens lēni lejas krūzē.

aizlīt, pbg., *līstot aiztecēt aiz kā vai kam garām*, # Mēs te ókeānā strādājam pat septiņas balles stiprā vētrā, kad viņu šlakatas iet pa gaisu un līst aiz apkakles. Zenta gulēja bezsamaņā un, kad Mirdza pilināja viņai mutē ūdeni, Pēteris mazliet pacēla viņas galvu, lai ūdens neaizlīst garām.

atlīt, *līt atpakaļ*, # Rītam austot, nīknās vēja brāzmas it kā saplaka, un augstu saceltās bangas it kā atlīja atpakaļ jūras dzīlēs. Brīžiem straume izskrēja no krastiem, apnesa zaļo zāli ar iesarkanām nogulsnēm, un atkal atlīja atpakaļ savos krastos.

ielīt, *līt kurp iekšā*, # Atkal izkaltušajā rīklē ielīst asais šķidrums, bet reibuma nav. Likās, ka starp akmeņiem sakultie ūdeņi ielītu kaut kur zemes dziļumos.

ielieties, *neviļus ielīt*, # Bļodā ielējies par daudz ūdens.

izlīt / izlieties, *līt no kurienes laukā; izplūst plašumā*, # Nav nelaime, ja bērnam sākumā daļa ēdiena no karotes izlīst, vajag tikai arvien tūlīt aplaucīt viņa muti un rokas. Krūzīte izkrita no rokām, un piens izlija. Ik vīlnis, atsizdamies pret kuģa pīķi, sašķīst un izlīst simtos sīku ūdens lāsīšu. Dedzinošais šķidrums viņam šķīta izlīstam pa visām dzīslām, darot ķermeni brīnum vieglu. Ūdeni vajag nest tā, lai neviens piliens neizlejas. Aiz Lorupes gravas Gaujas straume izlejas plaša un mierīga, augstie krasti atkāpjas.

izlaistīties, *ilgākā laikā izlīt daļēji vai pilnīgi*, # Vāks to kannu pilnīgi nenoslēdz, tāpēc vedot daļa piena izlaistās.

nolīt, *noplūst lejup*, # Vēsās dušas strūkliņas nolīst viņai pāri visam augumam. Asaras viņai nolīst uz rokām. Rutīņa atvēcināja roku tik sparīgi, ka daži vīna pilieni no glāzītes nolīja uz grīdas. Mudīte pasit mātes roku uz augšu, un zāles nolīst uz segas.

nolieties, *noļīt neviļus*, # Bērnā sula nolējusies uz grīdas. Vecāimātei piens no pudeles nolējies nost par daudz.

pārlīt, *līt pāri kam*, # Auksta ūdens šalts pārlīst pāri viņa mugurai. Piens pārlīja pāri slaucenes malai.

pārlīties, *neviļus pārlīt*, # Man pārlējās tēja pāri krūzītes malai.

uzlīt, *līt uz kā, virsū kam*, # Piens uzlija uz priekšauta.

uzlieties, *neviļus uzlīt*, # Man uzlējās zupa uz biksēm.

salīt, *saplūst kopā*, # Aiz kūts sniega un lietus ūdeņi salījuši kopā ar vircu.

aplīt / aplīties / nolīt / nolieties / pielīt, *pārklāties ar šķidrumu*, # Iebrienot zālē, manas kājas aplīja ar vēsu rasu. Krūze apgāzās, un galds aplīja ar pienu. Bļoda sašķiebās, un man aplējās kurpes un zeķes. Galdauts ir nolījis ar buljōnu. Nolijušajā asfaltā atplaiksnās laternu ugunis. Priekšauts bija nolējies ar rūgušpienu. Pļavas zāle, ar rasu pielījusi, kļaujas man pie kājām arvien aukstāka. Viņa slauka pielījušo grīdu.

pielīt / salīt, *pbg., piepildīties ar šķidrumu*, # Zem noteķas paliktā vannīņa jau pielījusi pilna līdz malām. Dīķis pielījis pilns līdz malām. Krastmalas ledum ielūstot, viņa gumijas zābaki pielīst ar stindzinoši aukstu ūdeni. Sōlvitas acis pielīja ar asarām. Glāzēs salīja sarkans vīns, uz šķīvīšiem sagūla tōrtes gabali.

pieskriet / saskriet / sprāgt, *sprāgst, sprāga / sasprāgt / piesprāgt / izsprāgt, ātri piepildīties ar šķidrumu*, # Zem teknes paliktā vannīņa pieskrējusi pilna ar lietus ūdeni. Viņai acis pieskrēja pilnas asarām. Asaras man saskrēja acīs, tā ka neko vairs neredzēju. Māja pildās ar tādu smaržu, ka siekalas saskrien mutē. *Asaras sprāgst acīs vai asaras sprāgst no acīm* – tā saka, ja pēkšņi acīs saskrien asaras. Marijai pat niknas asaras sprāga no acīm. No dusmām Baibai asaras sasprāgst acīs. Dzerot pirmoreiz šņabi, man aizcirtās elpa un acīs sasprāga asaras. No garām pabraukušās mašīnas viņam acis piesprāga ar dubļiem un visu pašu notašķīja. Nu pārņēma tāds kauns, ka acis piesprāga pilnas asarām. Vaigu galos iesitās sarkanums, acīs izsprāga asaras.

ŠĻĀKTIES, *šļācas, šļācās / šļākt, šļāc, šļāca / šauties, šaujas, šāvās / sisties, sitas, sitās / zvelties, zveļas, zvēlās*, R. n., *pārvietoties ar strūklu vai šaltīm*, # Pāri tralera klājam šļācas putojošas ūdens šaltis. Citur nav tādu avotu, kur naftas strūkļa šļāktos 45 metru augstumā. Ūdens no noteķas šļācās pret ietvi, apslācīdams gājēju kājas. No ugunsdzēsēju šļūtenes šļāc dubļains šķīdums. No krāna ar troksni šāvās laukā auksta ūdens strūkļa. Viļņi, cits par citu niknāks, sitas un sitas pret kuģīti. Lietus sitās mašīnā, apslācīdams sēdekļus. Sabangotie ūdeņi atvēzēdamies zveļas un zveļas pret krasta klintīm.

sist, *sit, sita, K.*, *strauji vēzt ko pret ko*, # Vējš neatlaidīgi sit viļņus pret kutera sāniem.

nošļākties / nošļākt, *pbg.*, # Kad jūrā kaut kas nokustējās un nošļācās, Dauka nosprieda, ka tās ir zivis. Kuģa priekšgals brīdi pa brīdim panira zem tumša vaļņa, nošļāca ūdens, uzdvesdams saltu, it kā noslēpumainu dziļuma elpu.

izšļākties / izšļākt / izsprāgt, *šļākties laukā no kurienes*, # Atritinājās šļūtenes, un baltas strūklas izšļācās pret jumtu, kuru alkaini laizīja liesmu mēles. No 1600 metru dziļuma izšļākusies spēcīga gāzes strūkļa. Ūdens fōntāni, kas izšļāc no strūklakām vairāku metru augstumā, vakaros, elektrisko spuldžu apmirdzēti, izskatās teiksmaini skaisti. No pārāk pilni pielietās tējkannas, ūdenim sākot vārīties, uz karstajiem plītsriņķiem izšļāc un nočūkst ūdens. Bet ganīte piesit krūzi trīs reizes pie zemes, un tajā vietā izšļāc skaidrs avots. Mildai zobi iekodās lūpā tā, ka gandrīz vai asinis izsprāga.

iešļākties / iešļākt, *šļākties kurp iekšā*, # Reizēm peldētājam ūdens iešļācās mutē un viņš aizrijās. Bērim varbūt ūdens bija iešļācies ausī, jo viņš ņēmās purināt galvu. Lielajam vilnim pāri tikām laimīgi, tikai nedaudz ūdens iešļāca laivā. Kārlis no visa spēka iecērt pātagu peļķē pie Janīnas kājām, un krietna ūdens šalts iešļāc viņas sejā.

aizšļākties / aizšļākt, *šļākties promvirzienā*, # Viļņi aizšļācās līdz piekrastes akmeņiem. Viļņi skrēja kuģim pretim un, pāršķeldamies divās daļās, aizšļāca gar abiem sāniem.

atšļākties / atšļākt, *šļākties šurpvirzienā*, # Viļņi atšļācās līdz mājai, atšļāca līdz pašām durvīm.

uzšļākties / uzsprāgt / uzšļākt / uzstīties, *šļākties kam virsū; šļākties noteiktā augstumā*, # Ūdens šalts no tējkannas uzšļācas uz nokaitušajiem plītsriņķiem. Tauki no pannas uzsprāga uz karstās plīts un sāka degt. Šļakatu šaltis uzšļāc gaisā, kad mēs metamies ūdenī. Viļņa galotne atsitās

pret kuģa pīķi un uzšļāca augstu gaisā pāri klājam. Naftas strūkļa šņākdama uzsitās augstu gaisā. Jūrā viegla viļņošana, tikai pie paša liedaga uzsitas gaisā baltas šlakatas.

pāršļakties / pāršļākt, *šļakties kam pāri*, # Ūdens pāršļācās pāri spaiņa malām. Ēvalds braši stūrēja selgas laivu, bet viena otra viļņu šlakata tomēr pāršļācās pāri malai. Laiva apgriezās gandrīz uz vietas, pāri malai pāršļāca ūdens.

apšļakties / nošļakties, *apklāties ar šķidrums šaltīm, šļakatām vai slāni*, # Krūzei gāžoties, galds apšļācās ar pienu. Mótocikls ir nošļācies ar dubļiem.

piešļakties, *piepildīties ar šaltīm*, # Lielajos viļņos laiva piešļācās ar ūdeni un sāka grimt.

GĀZTIES, *gāžas, gāzās / krist*, krīt, krita, R. n., *strauji, spēcīgi plūst*, # Lietus šņākdams gāzās zemē, šalcošas straumes skrēja pa ielām un gāzās iekšā notekās. Viļņi gāžas pāri mola akmeņiem. Upes gāžas lejup no kalniem, veidojot krāces un ūdenskritumus. Viļņi nepārtraukti gāzās uz klāja, valstīja un purināja kuģi. Tek upīte, ūdens krīt Pār sudraba laipiņām (T. dz.). Ūdens krita lejā no dambja.

piegāzties, *strauji pieplūst pilnam*, # Vanna zem notekcaurules pēc lietus piegāzusies līdz malām ar ūdeni.

uzgāzties, *gāzties virsū*, # Milzīga banga uzgāzās virsū kuģim.

BRĀZTIES, *brāžas, brāzās / brāzt*, brāž, brāza / **traukties**, *traucas, traucās / joņot*, 2. kónj. / **triekties**, *triecās, triecās / šauties*, šaujas, šāvās / **steigt**, *steidz, steidza*, R. n., *pārvietoties ūdeņiem lielā ātrumā*, # Palu ūdeņi brāzās uz upi. Pēkšņi iešalcās balta ūdens lavīna, kas brāzās no debesīm zemē. Viļņi brāž pret krastu. Viļņi traucās tik augstu liedagā, ka laivas vajadzēja uzvilkt kāpās. Krākdama kalnu upe joņo trakā skrējienā. Šķiezdami šlakatas, pret laivas malu triecās viļņi. Vaļējās šķūņa durvīs triecās iekšā lietus. Pa krānu ar troksni šāvās laukā auksta ūdens šalts. Kurlīņupīte, putas kuldama, steidz uz jūru.

nobrāzt, *pbg.*, # Nograd pērkonis un nobrāž pirmās lietus šaltis. Pār kuģa klāju nobrāž viļņu šlakatas.

ietriekties, *triekties kurp iekšā*, # Man sejā ietriecās ūdens šalts.

izšauties, *šauties laukā no kurienes vai cauri kam*, # No geizera izšāvās varens karsta ūdens stabs.

pārtriekties, *triekties kam pāri*, # Vareni viļņi šļācās pret kuģa sāniem, to galotnēm brīžam pārtriēcoties arī pāri klājam.

brāzma / sīpa / brāziens, L., *spēcīga ūdens plūsma*, # Vienā mirklī lietus brāzma izmērcēja zēnus slapjus līdz ādai. Lietus sīpas sāka plītēt līdz šim gludo ūdens virsmu. Spējš lietus brāziens vērtā Raiņa bulvāra asfaltu melnu.

LIET, *lej, lēja / tecināt*, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas lītu; pildīt ar šķidrumu*, # Viņš salūkoja liekšķeri un sāka no laivas liet laukā ūdeni. Strādnieki lēja veidnēs betona javu. Liene lej pienu lielajā krūzē. Māte lej šķīvjos viru – tēvam, Pēterim, sev. Vilis sev lej jau piekto glāzi šņabja. Firmas pārstāvis tecina glāzītēs atdzesētu viskiju. Vēctēvs no kārēm tecināja mucā medu.

ieliet / saliet / pieliet / pielaist, *-laiž, -laida, pbg., liet kur iekšā; piepildīt ar šķidrumu*, # Namatēvs ielēja glāzēs vīnu, bet namamāte – tasītēs kafiju. Virtuves vienā kaktā tēvs ievēla veļas ballīņu, kurā tad māte no lielā katla salēja siltu ūdeni. Ķīseli salej lēzenā traukā un pārkausa ar cukuru. Šķīvjos salej aukstu pienu, ieber tīras mellenes. Sāka šķindēt naži un dakšiņas, tika pielietas un tukšotas glāzes. Viņa piešķieba mucu un pielēja no tās spaini ar lietus ūdeni. Bangas pielēja laivu, un tā nogrima. Sieviete ielej glāzē mazliet tējas novārījuma un tad no lielā niķeļa patvāra pielaiž klāt karstu ūdeni. Vissaldākās sulas ir kļavām, bet to ir par maz, lai pielaistu vesēlu mucu. Tvertne ir pielaista ar benzīnu līdz pašai augšai. Pēc masāžas atgulieties ūdenī un ļaujiet ķermenim atslābt un tad pakāpeniski izlaidiet no vannas silto un pielaidiet auksto ūdeni.

pieplūdināt / pietecināt / satecināt, *piepildīt ar šķidrumu*, # Ēdiena jaukā smarža pieplūdināja manu muti ar siekalām. Einārs atgriezta krānu un pietecināja pilnu krūzi ar ūdeni. Visādu sārmus un krāsu noskalojumus fabrikas satecinājušas abos ezeros un Juglā, tādējādi sagandēdamas ūdeni un izskauzdamas zivis. Viņš satecināja visu šķidrumu mutē.

aizliet, *piepildīt ar šķidrumu (parasti spraugas)*, # Spraugu aizlej ar kausētu svinu. Plātnīšu šuves grīdā pēc 1 – 2 dienām aizlej ar šķidru cementa javu.

aizliet / pārliet, *liet kurp garām*, # Viņa man tīšām aizlēja tēju aiz apkakles. Strauji lejot, pārleju ūdeni pāri bļodas malai.

izliet / noliet, *liet no kurienes ārā*, # Izlējusi vēl pudelē atlikušo ūdeni uz kapa puķēm, viņa ceļas un iet. Kad visi paēduši, saimniece savāc traukus un ar lupatu uzslauka šur tur uz galda izlieto viru. Ūdeni no ķipīša viņa izlēja turpat u z mauriņa. Kad kartupeļi izvārījušies mīksti, ūdeni nolēj un kartupeļus vaļējā katlā patur brīdi uz uguns, lai izgaro mitrums. Virsējo emaljās slāni, kurā ir palielināta lakas koncentrācija, bez iepriekšējas izmaisīšanas nolēj. Nejausi nolēju ūdeni uz grīdas. Palūkojoties pa logu, nolēju alu garām glāzei.

atliet, *liet kurp atpakaļ*, # Neizdzerto pienu no krūzes jāatlej atpakaļ kannā.

atliet / noliet, *liet no kopējā šķidruma daudzuma kādu daļu nost*; *liet kurp lejā*, # Pāris litrus piena var no kannas atliet. Tampōnu nemērcē no visas pudelītes, bet katrai reizei atlej nelielu daudzumu šķidruma, kurā tad samitrina tampōnu. No pilnās alus pudeles viņš pusi nolēja savā kausā.

pārliet, *pārviētot šķidrumu no vienas tilpes citā*, # Viņa pārleja pienu no lielās kannas vairākās mazākās. Alumīnija katlā vārītu ēdienu pēc izvārīšanas jāpārlej stikla vai emaljētā traukā. Asinis pārlej no dōnōra vēnas recipienta vēnā ar dažādu aparātu palīdzību.

apliet / uzliet, *liet šķidrumu kam virsū*, # Viešņa pielika šķīvi ar kartupeļiem un aplēja tos ar mērci. Lai citrōna arōmāts būtu vairāk sajūtams, augli pirms tūlītējas lietošanas aplej ar vārošu ūdeni. Viņa netīšām aplēja galdautu ar mērci. Partizāni aplēja mašīnu ar benzīnu un sadedzināja. Novārītām pupiņām pieliek sasmalcinātus sīpolus, uzlej eļļas un citrōnu sulas maisījumu.

uzlieties / uzlaistīties, *neviļus tikt uzlietam*, # Man uzlējās kafija uz biksēm. Viņa roka drebēja, un alus uzlaistījās uz vēdera.

aplieties / nolieties, *apliet sevi*, # Juris savam blakussēdētājam iegrūda dunku sānos tā, ka tas gandrīz aplējās ar zupu. Bērnis nolējies ar sulu, viss vēders slapjš.

pārliet / pārilaistīt / uzliet / apliet, *liet šķidrumu kam virsū, lai ar to pārklātu*, # Pupiņas un sasmalcinātus sīpolus pārlej ar marinādi un atstāj uz 1 stundu, pēc kam marinādi nolēj. Auzu pārslas pārlej ar pienu un atstāj uzbriest. Salātus pārilaista ar eļļu. Vārītas sviestapupiņu pākstis pārilaista ar sabrūninātu sviestu. Uzliet tēju nozīmē uzliet verdošu ūdeni īpaši sagatavotiem tējas augiem. Būvbedres dibēnu noblietē ar ķieģeļu šķembām un uzlej virsū biezu betōna javas kārtu. Uz apaļajiem, nevienādajiem bruģakmeņiem savulaik bija uzliets asfalts. Kōrķi aplej ar laku vai sveču taukiem tā, lai pilnīgi noslēgtu gaisa piekļuvi pudeles saturam.

pieliet, *pārklāt ar šķidrumu kādu platību (parasti par grīdu)*, # Slimais grābādamies bija apgāzis krūzi un pielējis klonu ar ūdeni.

pieliet, *pievienot klāt šķidrumu*, # Vārīta zivs ir mīkstāka un garšīgāka, ja vārot ūdenim pielej klāt pienu. Drīz jau nebūs vairs piena, ko pusdienā putrai pieliet. Dārzenus apcep, pielej nedaudz ūdens. Kāju pelde jāšāk ar + 37° C karstu ūdeni, pamazām pielejot klāt vēl karstāku.

pielieties, *neviļus pielīt klāt*, # Kafijai pielējies par daudz piena.

saliēt, *savienot divus šķidrumus*, # Abus šķidrumus salej kopā un rūpīgi samaisa.

lējiens / lējums, L., # Laistot virsū izraustajām oglēm ūdeni, no katra lējiena cēlās garaiņi un pārvērta telpu par istu pirti. Ar tādu pavārnīcu no viena lējiena tiek pilna bļodiņa. Klusi piena kannās guldz Agrā rīta lējums (M. Kempe). Atkarībā no apūdeņošanas sistēmas un lējuma nōrmas izveidojas hōrizontālā augu sakņu sistēma un dziļumsaknes.

ŠĻĀKT, šļāc, sļāca, K., *pārviētot šķidrumu ar strūklu vai šalti*, # Viņa smeļ sauļās ūdeni un šļāc sev uz pieres. Tad mēs ar Jānīti uz gruzdošajām skaidām šļācām vairākus spaiņus ūdens. Lōkōmōtīves šļāca gaisā melnu, smirdīgu dūmu mutuļus.

aizšļākt, pbg., *šļākt promvirzienā*, # Skōrpiōni nekož, bet dzeļ ar dzeļoni, no kura indi var aizšļākt pat 70 centimetrus tālu.

iešļākt, *šļākt kur iekšā*, # Plītī uguni viņš apdzēsa, iešļācot kausu ūdens. Es viņam tad iešļācu tējas krūzi acīs. Es viņam iešļācu sejā aukstu ūdeni.

izšļākt, *šļākt laukā no kurienes*. # Strūklaku rinda izšļāc mirdzošas strūklas varavīksnes krāsās. Šie dzīvnieki uz vienu pusi izšļāc ūdens strūklu, bet paši virzās uz pretējo pusi.

uzšļākt, *šļākt virsū vai augstumā*, # Puisis uzšļāca Mildai nelielu ūdens šalti, un smieklī kļuva vēl skaļāki. Izbraucot cauri lielajai ūdens paltij, mašīna abos sānos uzšļāca gaisā milzīgus ūdens vēdekļus.

pāršļākt, *šļākt pāri kam*, # Izleju spaini sev uz galvas, pāršļākdama ūdeni visam augumam.

apšļākt / nošļākt, *apklāt ar šaltīm*, # Bangas apšļāc liedaga smiltis. Autō, strauji nobremzēdams, apšļāca tramvaja gaidītājus ar dubļainu ūdeni. Viļņi mētāja mazo kuģīti, mazgāja tā

klāju un apšļāca pat stūres māju. Viņš iebrida ūdenī, un viņi to nošļāca slapju. Lāgiem ūdens šļāces ietricās jahtas dūmenī, pa vēja caurulēm ieplūda mašīnu telpā un nošļāca jūrniekus ar ledainu dušu.

piešļākt, *šļācot piepildīt*, # Krietnāks pūtiens no jūras draudēja piešļākt būvbedri. Nelaid sāniski vilnim – piešļāksi laivu!

GĀZT, gāž, gāza / **šaut**, šauj, šāva, K., *strauji liet (sarunvalodā)* # Gruntnieks paņēma atkórķēto pudeli un gāza tās saturu spainī. Ko ar tādu skābu alu darīt – dzert vai devējam šaut acīs?

aizgāzt, pbg., *strauji aizliet*, # Samazgas no spaiņa viņa aizgāza aiz krūma.

apgāzt, *apliet*, # Dzīvojušies kā lopi – apgāzuši galdautu ar vīnu un alu, apbārstījuši ar cigarešu pelniem.

iegāzt / **iešaut**, *strauji ieliet*, # Gótfriids pasniedzās pēc kannas, iegāza no tās pilnu krūzi un vienā paņēmiēnā izdzēra. Viņi atsitas pret laivas malu un iegāž tajā aizvien jaunas šaltis. Jaunā kalpone bija visu putru iešāvusi cūku toverī.

izgāzt, *strauji izliet*, # Šis uzskrēja virsū spainim un visu ūdeni izgāza pa grīdu. Viens no viņiem dullumā pilnu gróka glāzi izgāzis uz galda.

nogāzt, *strauji noliet*, # Visu spaini ūdens viņa nogāza uz klona, lai svaigāks gaiss un putekļi neceļas.

pārgāzt, *pārliet*, # Vilnis pārgāž laivas malai krietnu šalti ūdens.

piegāzt / **piešaut** / **piešļākt**, *gāzt klāt*, # Viņš tai mucā piegāzis klāt vēl vienu spaini ūdens. Karstajai tējai Jānis no krāna piešauj klāt aukstu ūdeni. Saimniece piešļāca biezputrai vēl drusku piena klāt.

piegāzt / **sagāzt**, *strauji, ar plašu plūsmu pieliet tilpi*, # Vakardienas lietus ir piegāzis pilnus grāvjus ar ūdeni. Viņa sagāž visu nelielo slaukumu kāstuvē.

uzgāzt / **uzšaut**, *strauji uzliet*, # Drošības labad izdegušajam ugunskuram uzgāzām pāris spaiņus ūdens. Garāmbraucošā mašīna uzšāva viņai krietnu šalti dubļu.

gāziens / **šāviens**, L., # Kāds vilnis plīsa laivas priekšā un iešļāca laivā krietnu gāzienu sāļā ūdens. Viņai tika pamatīgs dubļu šāviens no garāmbraucošās mašīnas.

LIETIES, lejas, lējās / **laistīties**, 3. kónj., R. v., *tīšām apliet vienam otru vai pašam sevi*, # Pēc govju piesiešanas puīši un meitas tūliņ sāka lieties. Bērni laistās ar ūdeni, jau slapji, ka pil. Ja vēlos, varu pat pie āliņģa laistīties ar ledainu ūdeni. Brālis sēdās pie spoguļa un laistījās ar ódekólōnu.

aplaistīties / **nolaistīties**, pbg., *apliet sevi*, # Viņš grib norūdīties, aplaistīdamies ar aukstu ūdeni. Bērns ēdot aplaistījies. Viņš katru rītu nolaistās ar aukstu ūdeni.

palaistīties, pbg., # Arī Jāņos vienam otram prāts nesas palaistīties ar ūdeņiem.

salieties / **salaištīties**, *apslacīt sevi (parasti ar smaržūdeni)*, # Uzreiz varēja just, ka ciemiņš ir stipri salējies ar ódekólōnu. Otro Ziemassvētku pēcpusdienā vecais Rīders uzcirtās, salējās ar smaržūdeņiem un aizgāja. Gribēdams nomākt smēreļļu smaku, viņš bija dūšīgi salaištīties ar ódekólōnu.

RUMULĒT, 2. kónj., K., *pēc paražas pavasarī pirmajā ganību dienā aplaistīt ganu, kā arī citus saimes ļaudis ar ūdeni*, # Pēcpusdienā laidīsim govīs ganos, bet vakarā rumulēsīm jauno ganiņu. Kad pirmo reizi laida govīs ārā, tad ganus rumulēja – bāza iekšā ūdens baļļā vai mārķā un lēja ūdeni virsū, bet gani lēja ūdeni pretī, un visi gāja kā traki.

aprumulēt / **izrumulēt** / **norumulēt**, pbg., # Pirmajā ganu dienā ganus laistīja ar ūdeni – aprumulēja / izrumulēja / norumulēja, – lai ganos neguļ.

rumulēties, *rumulēt citam citu*, # Tad tur rumulējās lieli un mazi, puīši un meitas, un pats saimnieks ar saimniecei arī dabūja ūdeni virsū. Pie mums vēl dzīva citur aizmirstā senā lopkopju tradīcija – laižot pirmoreiz pavasarī govīs ganos – rumulēties.

izrumulēties, pbg., # Pirmajā ganu dienā mēs pamatīgi izrumulējāmies.

rumules / **rumulēšanās**, L., # Pa Vilmas kalsno seju ūdens tek straumītēm kā rumulēs. No zēna gadiem viņš vēl atcerējās trako pavasara rumulēšanos. Gotiņas, pakalgalus gaisā mētādamas, izskrēja no kūts šaurumiem ganību plašumos – un kur pēc tam vēl jaukā rumulēšanās!

LAISTĪT, 3. kónj., K., *vairākkārt liet; mitrināt augsni*, # Pasniedzējs viņu pirmo izsauca pie laboratorijas galda un lika laistīt mēģenēs te skābes, te sārmus. Vilkupu labumi ir arī manu roku sastrādāti, arī ar maniem sviedriem laistīti. Krustmāte siltumnīcā laista gurķus. Jūdažu ezera krastā ierīko laistāmas ganības. Laistītās ielas pusdienas saulē garoja kā pirts akmeņi. Mākoņi joprojām laistīja pasauli, it kā viņiem par to kāds maksātu.

aplaistīt / apliet / nolaistīt / salaistīt / palaistīt / uzlaistīt, pbg., # Karstās dienās māte nesa no akas ūdeni un aplaistīja klonu, lai istaba būtu vēsāka. Nesot ūdeni, esmu aplaistījis kājas. Kazaki aplaistīja ar petrōleju māju durvis un pakšus. Pa ielu lēni brauc mašina ar ūdens cisternu, aplaistīdama brauktuvi, kokus un stādījumus ielas malā. Tikko iedēstīts kociņš ir rūpīgi jāaplej. Gar puķu dobēm staigāja pajauns cilvēks ar lejkannu rokā un rūpīgi aplēja katru stādu, katru ceru. Sētnieks bija nolaistījis bruģi, kaltie akmeņi spīdēja zilgani melni. Tveicē garoja tikko nolaistītās ielas asfalts. Jāiet gurķu dobi nolaistīt. Kociņus pēc stādīšanas uzreiz pamatīgi salaista. Ja laiks sauss, tad pirms sēklu iesēšanas vadziņas salaista ar ūdeni. Viņas kabalakats bija salaistīts ar smaržām. Laiks turas sauss, nākas katru vakaru palaistīt dārzu. Viņš kā pensiónārs vēlas mazliet paravēt, mazliet palaistīt. Uzlaisti vēl puķēm ūdeni!

pārļaistīt, *pārmērīgi laistīt*, # Istabas puķes dažkārt tiek pārļaistītas un tāpēc nīkuļo.

izlaistīt, *izkļiedēt šķidrumu mitrināšanas nolūkos; vairākkārt izliet nelielos daudzumos; laistot iztērēt, izlietot*, # Ja šķidrumu telpā vienkārši izlaista, tad tā efekts ir ievērojami mazāks nekā tad, ja šo pašu šķidrumu izsmidzina. Tikamu sajūtu raisīja dīvainā zāles smarža, kad balles starpbrīdī izlaistīja telpu, lai nesabiezē putekļi. Peksis strēbdams izlaista no karotes viru, tā ka Andra tēvam atkal jārājas. Viņš bija divkārsi skuvies, varen ilgi sukājies un izlaistījis pusi pudeles ódekólona.

pielaistīt, *pārklāt ar šķidrumu kādu platību (parasti par grīdu)*, # Mazā istabele bija netīra, dobuļainais kuls vismaz nedēļu neslaučīts, pielaistīts un dubļains.

pielaistīties, *tikt netīšām pielaistītam*, # Ap aku gribot negribot vairāk vai mazāk pielaistās ūdens, kas ziemā sasalst un veido aplēdojumu.

PILĒT / lāsēt, 3. kónj. / **lāsot**, 2. kónj., R. n., *tecēt pilieniem*, # No slapjajām drēbēm uz grīdas pil ūdens. Viņam no rokas pilēja asinis. No urbuma bērza stumbrā sāka pilēt sulas. Rati tik bagātīgi iesmērēti, ka darva no visiem četriem assgaliem pilēja zemē. Sāka pilēt retas lietus lāses. Ir marts, kūst sniegs, pil jumti / pil no jumtiem. Trīne elsoja raudās, viņas deguns pilēja / viņai no deguna pilēja. No ziediem sula pil un lās.. (I.Ziedonis). Viņam no pieres lāsoja sviedri. No ievainota priedes stumbra lāso sveķi.

nopilēt / nolāsot / nolāsēt, pbg., # Ik pa laikam no lāstekas pa pilienam nopil zemē. Mātei uztraukumā trīs rokas un kāds piliens zāļu nopil garām karotei uz galda. No slapjajiem egles zariem aizvien biežāk nolās / nolāso rupjas lāses man uz galvas un pleciem.

appilēt / nopilēt / nolāsot, *pārklāties ar pilieniem*, # Galds ir appilējis / nopilējis ar izkusušu saldējumu. Man seja nolāso ar sviedriem, un aizsvīst briļļu stikli.

aizpilēt, *pilēt aiz kā, garām kam*, # No zariem man pil uz galvas un pleciem, un dažā lāse aizpil arī aiz apkakles.

iepilēt, *pilēt kur iekšā*, # Peļķē iepilējusi eļļa – tā pārklājusies ar varavīkšņainu plēvi.

izpilēt / izlāsot, *pilēt laukā no kurienes*, # No pudeles izpilēja pēdējā lāse. No iecirtuma egles stumbrā izlāso sveķi.

papilēt, *nedaudz pilēt*, # No nelielā pušuma papildēja asinis, bet drīz pārstāja.

uzpilēt / uzlāsot, *pilēt virsū kam*, # Virs galvas savilcies tumšs mākonis, uzpil retas lāses. Kūstošais saldējums uzpilēja viņai uz kleitas. Viņa centās asaras valdīt, tomēr dažas uzlāsoja uz adīkļa.

piepilēt / pielāsot / sampilēt, *pilēt lielākā daudzumā*, # Grīda ir piepilējusi ar sveču taukiem. Ar bēru sulām spainis piepilējis līdz pusei. Pienam piepilējis klāt nedaudz ūdens. Viņas acis pielāso ar asarām. Zem pilošā krāna lieku trauku, lai ūdens sampil tajā, nevis nelietderīgi aiztek kanalizācijā.

PILINĀT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai pilētu*, # Ejot gulēt, Daktu tēvs mātei arvienu pilināja zāles acīs. Miks ber mēģenītē kaut kādu pulverīti, pilina virsū šķidrumu no pudelītes. Zāles degunā parasti pilina ar pipeti.

nopilināt, pbg., *pilināt lejup, pilināt nost*, # Viņš nopilināja vīnu uz galdauta. Viņa katru rītu un katru vakaru no pudeles nopilina pa desmit pilieniem.

appilināt / nopilināt, *noklāt ar pilieniem, padarot slapju vai netīru*, # Atkal kāds ir galdautu appilinājis / nopilinājis ar vīnu. Saldējums strauji kusa un draudēja nopilināt viņas jauno kleitu.

appilināties, *appilināt sevi*, # Tā jau paredzēju, ka tu ar to saldējumu appilināsies.

iepināt, *pilināt kur iekšā*, # Kad Zenta nesamaņā kustināja lūpas, Mirdza viņai iepilināja mutē dažas lāses ūdens. Viņa pasmēla ar karoti no krūzītes, iepilināja vēl no pudelītes un deva to kalējam dzert.

izpināt, *pilināt ko no kurienes laukā; pilinot iztukšot*, # Viņš izpināja no pudelītes pēdējo pilieni / viņš izpināja pudelīti tukšu.

aizpināt, *pilināt aiz kā, garām kam*, # Man pašam grūti zāles acīs iepilināt, reizēm aizpiliņu garām.

papilināt, *mazliet pilināt*, # Viņa papilināja smaržūdeni arī uz kabatlakatiņa.

uzpināt, *pilināt ko uz kā*, # Noskuvies viņš uzpināja uz vates picīņas ódekólõnu un noberzēja ar to seju.

piepināt, *pilināt ko kam klāt; pilinot padarīt ko slapju vai netīru*, # Ķīselim pieber sasmalcinātus riekstu kodolus vai piepilina mandeļu esenci. Pienu var sarecināt ar citrõnu sulu, ko pa pilienam piepilina pie piena. Ar savu uz striķa izkārtu slapjo jaku Inita ir piepinājusi virtuves grīdu ar ūdeni.

sapilināt, *pilināt ko pilnā daudzumā*, # Es sapilināju visiem degunos zāles pret iesnām. Viņš sabēra, salēja un sapilināja kólbā visus kómpõnentus pēc priekšrakstiem.

SMIDZINĀT, 3. kónj. / **miglot**, 2. kónj., K., *sīki klieđēt kādu šķidrumu kādā vidē vai uz kādas virsmas*, # Lai novērstu pāragru ziedēšanu, koku vainagu smidzina ar kaļķu pienu / uz koku vainaga smidzina kaļķu pienu. Augļu koki un ogu krūmi jāmiglo agrā pavasarī pirms pumpuru briešanas.

apsmidzināt / apmiglot / nosmidzināt / nomiglot, pbg., *smidzinot noklāt ko ar kādu šķidrumu*, # Nezāļainos tīrumus apsmidzina ar herbicīdiem. Pret tómatu slimībām cīnos, stādus apmiglojot ar vienprócentīgu Burgundas šķidrumu. Ziedu laikā augus apmiglot vai apputināt ar indīgām vielām nedrīkst. Lai putuplasts neuzsūktu mitrumu, tas virspusē jānosmidzina ar ūdens emulsijas krāsu. Šogad kartupeļu stādījumi nomigloti vairāk nekā divas reizes.

apsmidzināties, *apsmidzināt sevi*, # Pēc skūšanās viņš apsmidzinājās ar ódekólõnu.

uzsmidzināt, *smidzināt ko uz kā, kam virsū*, # Kārlis saviebies uzsmidzināja ódekólõnu skujoties radītajam pušumam. Uzsmidzinādamis spodrinātāju un ātri rīkodamies ar vairākiem papīriem un lupatu, viņš ar prófesiõnālu veiklību nomazgāja vēja stiklu.

izsmidzināt / izmiglot / sasmidzināt / iesmidzināt / piesmidzināt, *piesātināt vidi ar sīkiem šķidruma pilieniem*, # Uz lauka lieto tā saucamo veldzējošo aplaistīšanu ar mākslīgu lietu, izsmidzinot ūdeni ar īpašiem aparātiem. Iekrāsošanu veic, ar saspiesta gaisa palīdzību izsmidzinot krāsvielū. Ūdeni pa caurulēm aizvada uz lauku un tur sadala pa mazāku cauruļu tīklu un izmiglo. Mazās platībās šķīdumus izmiglo ar rokas miglotājiem. Viņš sasmidzināja apkakles stūrīšus ar smaržūdeni. Pirms došanās prom, viņš sasmidzināja telpas ar insekticīdu pret mušām. Viņa iesmidzināja ódekólõnu savā kabatlakatā. Viņš savās abās padusēs iesmidzināja dezódórantu. Telpas tika piesmidzinātas ar dezinfekcijas līdzekli.

pamiglot, *nedaudz miglot*, # Jāiet pamiglot ābeles ar kaļķu pienu.

smidzinājums / miglojums, L., # Liela nozīme koku pasargāšanai no vēža infekcijas ir fungicīdu smidzinājumiem. Šķidruma sadalītājam miglotājā jāveido sīkpilienu smidzinājums. Miglojumam nav nozīmes, ja pēc tā uznāk lietus, kurš ķimikālijas noskalo.

smidzinām(ai)s, Kd., *lietojams smidzināšanai*, # Kokapstrādi var paātrināt, ja koka daļas apsmidzina ar parasto krāsotāju vai augļu koku smidzināmo aparātu. Sevišķi svarīga nozīme ir laistāmā un smidzināmā ūdens tīrībai.

SŪKTIES, sūcas, sūcās, R. n., *lēni pārvietoties šķidrumam, galvenokārt piesātinot kādu vidi*, # Caur balto apsēju sūcas asinis. Caur jumta spraugām sāka sūkties sīkas ūdens pilītes. Gravā no zemes sūcas avots, nekad neaizsaldams. Gar sienu no loga sūcas ūdens – tieva strūklīņa plūst lejā uz grīdas un ar laiku sakrājas peļķē.

nosūkties, pbg., *lēnām notecēt*, # Biezpienu ieliek sietā, lai nosūcas sūkalas. Caur cieto klinšu pamatu ūdens nevar nosūkties.

izsūkties, *sūkties laukā no kurienes; sūkties cauri kam*, # No slapjā mēteļa izsūcas ūdens un lēni pil uz grīdas. No dūriena vietas izsūcās asins pilīte. Cukuri labi šķīst ūdenī un līdz ar to tie ātri izsūcas caur gremošanas órgānu sieniņām, ātri nokļūst asinīs. Izsūkties cauri zarnu sieniņām var tikai emuļģēti tauki. Augsnē ūdens vairāk ir pavasarī, kā arī tūlīt pēc lietus, taču drīz tas no virskārtas izsūcas uz dziļākajām kārtām, kur izveido kapilārā ūdens rezerves.

iesūkties / uzsūkties / sasūkties / piesūkties / pievilkties, *sūcoties iekšā, piesātināties iekšējai videi*, # Cukurs no gremošanas orgāniem ātri iesūcas asinīs. Vēsā ūdens šalts apšļāca viņa kājas un iesūcās izkaltošajā zemē. Kokmateriālus 1 – 3 reizes apziež ar karstu kónservējošo šķīdumu, lai tas labāk iesūktos koksnē. Noskalotus rīsus liek vārīties ūdenī, pievieno pienu un vāra, līdz viss šķidrums uzsūcies – rīsi uzbrieduši un pusmīksti. Uz tauku traipa vietas drēbē uzlieciet dzēšlapu un ar karstu gludekli nogludiniet vairākas reizes, kamēr viss traips uzsūcas dzēšlapā. Ja ēdam griķu putru ar pienu, tad aminóskābes un olbaltumvielas uzsūcas mūsu organismā labāk, nekā ēdot minētās ēdamvielas katru atsevišķi. Peļķu vairs nav – ūdens sasūcies zemē. Večmāmiņa pilina uz cukurgrauda savus sirdspilienus, līdz cukurgrauds piesūcies brūns, un tad iemet to mutē. Dažiem brūces sāka asiņot no jauna, apsēji piesūcās sarkani. Beretes filcs pie kuģa krāsnīm bija piesūcies ar sviedriem. Kad sāk liņāt, rudenīgie lauku ceļi, jau tā mitruma pievilkušies, pārklājas peļķēm. Nórmandijā tapušās gleznas ataino ātri skrejošo, ar Atlantijas valgmī pievilkušos mākoņu mainīgo un savdabīgo apgaismojumu. Šāviņa izrautā bedre purvā ātri pievilkā pilna ar rāvu.

infiltrēties, 2. kónj., R. n., *iesūkties kādā, parasti porainā, vidē (par šķīdumu, gāzi)*; *iesūkties un uzkrāties šķīdumam orgānos vai audos*, # Daļa nokrišņu infiltrējas zemes garozas slāņos un izveido pazemes ūdeņus. Cīpslu šķiedras un kaula plēve piebriest, infiltrējas, audi kļūst tūskaini.

infiltrācija, L., # Attīstoties aknu taukainajai infiltrācijai, glikogēna rezerves aknās saplok un uzkrājas tauki.

uzsūkties, *sūkties augšup*, # Grunts mitrums pa pamatu un virspamatu kapilāriem var uzsūkties līdz sienas pamatvainagam vai grīdas sijām.

piesūkties, *lēni piepildīties ar šķīdumu*, # Dobes, no kurām izvēla akmeņus, drīz piesūcās brūnas kūdras putas pilnas. Grāvis atkal līdz pusei bija piesūcies ar brūnu, duļķainu ūdeni. Braucot pa slapjo sniegu, ragavu atstātās risas tūliņ piesūcās ar ūdeni. Asinis piesūkusies dunduru mātīte dzīvo apmēram mēnesi uz augu stublājiem, kur izdēj līdz tūkstotim oliņu.

uzsūkt / sasūkt, K., *ļaut sevī uzsūkties, sasūkties kādai citas vielas u. tml. plūsmā*, # Zeme ātri uzsūc lietus ūdeni. Šis materiāls mitrumu neuzsūc. Dārzeņu celulōzi un pektīnus cilvēka organisms nevar sašķelt un uzsūkt. Tievajās zarnās uzturvielas tiek uzsūktas ar bārkstiņām, kas aplāj tievo zarnu gļotādu. Koku saknes no augsnes uzsūc ūdeni. Sfagnī spēj strauji uzsūkt un paturēt sevī daudz ūdens. Papele ir arī laba gaisa sanitāre, jo vasarā viens koks uzsūc līdz 45 kg ogļskābās gāzes. Viņas asaras bira uz patrunējušā koka bluķa, kas tās kāri sasūca sevī.

SŪKT, sūc, sūca / **vilkt**, velk, vilka, K., *virzīt šķīdumu, parasti šaurā strūklā, ar gaisa retinājumu, kapilārsistēmu u. tml.*, # Sūknis sūca no pagraba laukā ūdeni. Paņēmis pilno kausu, viņš velk dzērienu lieliem guldzieniem kā izslāpis zirgs.

iesūkt / ievilkt, pbg., *sūkt kurp iekšā*, # Māsiņa iedur adatu vēnā un iesūc šļircē asinis. Dakteris atkal ievilka šļircē nōvokaīnu.

izsūkt, *sūkt laukā no kurienes*, # No dōnōra stilba kaula izsūc daļu kaulu smadzeņu un pārstāda recipientam.

nosūkt, *sūcot atdalīt kādu daļu no kopuma*, # Vispirms šķiedras piesātina ar sintētiskajiem sveķiem, pēc tam citā aparātā lielumu sveķu nosūc, atstājot tikai minimālo daudzumu.

pasūkt, *nedaudz sūkt*, # Dunduri metās virsū gan zirgiem, gan cilvēkiem, kur vien varēdami piekļūt un pasūkt asinis.

piesūkt / pievilkt, *iesūcot piepildīt kādu tilpi*, # Cilvēkam elpojot, tiek piesūktas asinis no vēdera orgāniem uz ribeņa jeb krūšukurvja orgānu asinsvadiem. Ziloņi pie upes pievilka pilnus snuķus ar ūdeni un aplaistīja sevi.

sūkāt, 2. kónj., K., *turot mutē, izdarīt daudzkārtīgas sūkšanas kustības*, # Sūkādami pīpes, viņi raudzījās jūrā. Viņš sēž uz bluķa un sūkā papirōsu. Lācēns guļ un sūkā savu ķepu.

apsūkāt, *nosūkāt visapkārt*, # Braucējam no virskabatas rēgojās laukā apsūkāts pīpes kāts.

VIRMOT, 2. kónj. / **ņirbināties**, 3. kónj., R. n., *sīki drebēt ūdenim*, # Atvarā klusi un lēni virmoja ūdens, izplūstot lokos, un rāva līdzī iekritušo priedes zaru. Vienā vietā ūdens savādi virmo, straume kā vilciņš griež riņķī vien, riņķī vien. Ūdens jau virmo, drīz sāks vārīties. Jūrai spēcīgi virmojot, kuģis pazūd dzelmē. Pa ūdens virsmu űirbinās sīki vilnīši.

novirmot / uzvirmot, pbg., # Ūdens katlā drusku novirmoja, bet palika neuzvārījies. Te ir tukšs un kluss, dvesmo pēc kalmēm, rētumis uzvirmo ūdens, svītrainam asarim laiski dzenājot mailītes.

pavirmot, *mazliet virmot*, # Rētumis akacī rāva pavirmo, laikam paceļas un izdalās metāns.

virma / virmojums / uzvirmojums, L., # Man tā gribētos nokļūt ar laivu tur upes vidū, sudrabainajā ūdens virumā. Nekad viņu nav savaldzinājis maksšķeres pludiņa uzbudinošais virmojums, bet pie viļņiem viņš pieradis kā pie grāmatām un mūzikas. Par kādiem šķēršļiem straumei upītes dibēnā liecina ūdens mutulīšu uzvirmojumi.

SKALOTIES, 2. kónj. / **skalināties**, 3. kónj., R. n., *viļņoties (ieskaitot pavisam sīkas šķidrums tilpes)*, # Senseenos laikos šeit skalojusies jūra. No tirdzniecības kanāla, kas skalojās tepat soļus desmit aiz laivu piestātnes, ieplūda dzeštra ūdeņu dvesma. Gruži un zāles stieбри krūmu galotnēs rādīja, ka palu laikā te vienlaidus skalojušies pārplūdušie ūdeņi. Daugava zem tilta skalojās zili pelēka. Cēlās viļņi, skalojās gar bortiem un pārvērtās ledus garozā, kas kļuva arvien biežāka. Pāri Rīgai skalojās lietūs šaltis. Pudeles dibēnā vēl skalinājās kāda drusciņa alus.

paskaloties / paskalināties, pbg., *nedaudz skaloties*, # Kad kannu sakustināja, tajā klunkšķot paskalojās / paskalinājās kāds šķidrums.

izskalojies, *skalojoties rasties pārveidojumiem*, # Krastam izskalojoties, pamazām mainās upes gultne.

VIĻNOTIES / viļņot / vilnīt, 2. kónj. / **velties viļņiem**, R. n., *šķidrumam kustēties turp un atpakaļ, pārsvarā augšup un lejup*, # Vējš pieņēmas spēkā, un jūra sāka viļņoties. Visapkārt mierīgi viļņo siltais okeāns. Netālu priekšā vilnī paliels ezers. Te, atklātā okeānā, viļņi vēlās pretī varen slaidi un augsti.

paviļņot / novilnīt, pbg., # Laiva brauc netālu, sakustinātais ūdens paviļņo / novilnī līdz krastam.

ieviļņoties / saviļņoties / uzviļņot / uzvilnīt, M., *sākt viļņoties*, # Ceļoties vējam, jūra ieviļņojās. No airu cilāšanas saviļņojās rāmais upes līmenis. Tur, kur upītes rāmais plūdums nedaudz uzviļņo, upes gultnē ir kāds šķērslis – sieksta vai liels akmens. Atskanēja kluss plunkšķis, kaut kur ezerā uzvilnīja un izplatījās sīku viļņu loki.

viļņot, 2. kónj. / **velt viļņus**, K., *izraisīt viļņošanas*, # Vējš viļņo ezeru. Daugava, māmuļa, simtiem jau gadu Ūdeņus zilos uz jūru tu vel.. (L.Pēlmanis). Upe veļ savus ūdeņus nesteidzīgi un klusi. Ostmalā smagus viļņus vēla Somu jūras līcis.

saviļņot, pbg., # Vēja brāzmas saviļņoja upi, sakūla to bangās. Upes līmenis gluds kā spogulis, tikai pa retam to saviļņo kāda zivs, izlēkdama virs ūdens.

paviļņot, *mazliet saviļņot*, # Laiva paviļņo gludo ūdens līmeni.

viļņains, Kd., *viļņus izpaudošs*, # Aiz laivas ūdens virsmā paliek viļņaina vaga.

viļņojums, L., Pierasts un ikdienišķs mums liekas upju, ezeru un jūru viļņojums.

bangot / bangoties, 2. kónj., R. n., *loti stipri viļņoties*, # Jūrā dobji bangoja ūdeņi. Viļņi bangoja pret ezera krastu. Upe gulēja rāma un gluda, un likās neticami, ka vēl vakar tā bangoja kā sakulta. Bangojas jūra un plosās.. (A.Čaks).

iebangoties / sabangot / sabangoties / uzbangot / uzbangoties, M., *sākt bangot*, # Saceļas vējš, un jūra iebangojas. Mēs no kāpām vērojām sabangojušo jūru. Todien jūra sabangojās augstā vilnī, ūdens šļakatām triecoties pār klāju. Vējš pieņemas, un viļņi uzbango arvien augstāk. Viļņi jau uzbangojušies baltām putu galotnēm.

bangot / vālēt, 2. kónj., K., *izraisīt bangošanas*, # Atkal vējš bango jūru. Pret mólēm jūra smagus viļņus vālē.. (A.Skalbe).

sabangot / uzbangot, pbg., # Ūdeņus bieži sabangoja spēcīgi vēji un pat viesuļvētras. Vējš gaudo un svelpj, sabangotā jūra tumsā krāc. No rīta ūdeņi rāmi snauda, bet ap pusdienu austrumu vēji uzbangoja augstus viļņus.

bangains, Kd., *bangajošs*, # Bangainā straume rauj plostu turp, kur griežas putujošas ūdens vērpētes.

MUTUĻOT / viruļot / burbuļot, 2. kónj. / **vārīties**, 3. kónj. / **velties**, veļas, vēlās / **virst**, virst / vird, virta / virda / **virt**, verd, vira, R. n., *strauji griezties (par ūdens plūsmām)*, # Kaspars lūkojās tumšajā mutuļojošajā atvarā. Upe mutuļoja palos, raudama un grūzdama ledus blākus. Vētrā pār mólēm gāzās bangas un mutuļoja kā raganu katlā. Pa kreisi šalca un viruļoja strauja upe. No metināšanas liesmas krāsa deg, kūst, burbuļo, un šuvē paliek gaisa pūslīši. Bastejkalnā burbuļo atdzīvojušies strūklaka. Tējkannā jau labu brīdi burbuļo uzvārtījies ūdens. Stiprajā vējā upe vārtījās un izēlpoja mitrumu un mīkstu miglu. Mazā kalnu upīte vārās lašu nārstā. Krasta pusē ar skaļu plunkšķi uzmutuļoja zivs, tūdaļ otra, trešā, līdz ezers vienā vietā sāka vārīties. Upes pašā straujākajā vietā ūdens plūda, veldamies virpuļos. Bābeles ūdeņi Tumši un draudoši šļākdami veļas (Aspazija). Vai

dzīves mutulis reiz nostās? – Kā atvars biedējot tas vird un allaž atjaunoti mostas (V.Brutāne). Upe vairs neplūst, tā verd un mutuļo, atgādinot teiksmainu raganu katlu. Tad jūrmalā, kur staltas villas spīd, Verd dzīves straume aizraujoši jautra (V.Plūdonis). Avoti verd augšup. No zemes dzīlēm verd laukā kvēlojoša lava.

nomutuļot / novērpies / uzmutuļot / uzvirst, pbg., # Pēkšņi blakus laivai nomutuļoja ūdens – jūras virsu kūla milzīgs zivju kamols. Meitenei ienirstot, novērpjas balts ūdens mutulis. Jūrā uzmutuļoja viļņi, kurus vējš dzina pa priekšu negaisam. No gaisa satricinājuma ūdens stabs sagāzās, un jūra tai vietā uzmutuļoja šļakatās un viļņu gredzenos. Zivs ar ietriekto žebērkli pazuda zem ūdens, bet vīrs ūdens uzmutuļoja asinis. Uzvirva pilnais katls un pārgāja pāri malām.

izmutuļot, *mutuļot laukā no kurienes vai cauri kam*, # No pazemes izmutuļo avots. Straume izmutuļo cauri aizsprostam.

pārmutuļot, *mutuļot pāri kam*, # Trauka saturs, pārmutuļojot pāri malām, var nodzēst liesmu, bet gāze turpinās plūst, nesadegot un piepildot telpu.

aizvelties, *velties promvirzienā*, # Kopš tā laika daudz ūdeņu aizvēlies uz jūru.

virpināt, 3. kónj., K., *griezt virpulī*, # Viļņi plīst un saputotajā ūdenī virpina laivu kā skaidu.

savērppt / savirmot / samutuļot / uzmutuļot, pbg., # Mēs ieraudzījām visu ūdens virsmu pārklātu garām, savērpptām putu grīstēm, kas skrēja uz krastu. Kāda zivs strauji savirmoja gludo ūdens virsmu un pazuda dziļumā. Kuģim pakaļ velkas samutuļota, skrūves sakulta ūdens strīpa. Te, šajā vētras samutuļotajā dzelmē, viņš atrada savu kapu. Ezeru uzmutuļoja daudzās mótōrlaivas.

virpuļains / virpuļveida / mutuļains / turbulents, Kd., *virpuli veidojošs*, # Vakara blāzmā spīd upes virpuļainie atvari. 1858. gadā tika izstrādāti šķidruma virpuļveida kustības teōrijas pamati. Ielejas, kalni un citi ūdens veidojumi acīmredzot pastāv neilgi – stabīlākas izrādījās virpuļveida struktūras, meandri lielu straumju un salu rajonos. Pavasarī sīkā Bērze veļ mutuļainus Zemgales māla krāsas viļņus. Kad, sildot ūdeni, temperatūra tuvojas 100° C, rodas turbulenta kustība, šķidrums sāk mutuļot.

virpulis / virmulis / turbulence, L., # Sakultie ūdeņi upē griež virpuli pēc virpuļa. Ōkeāns sagriezies virmuļu virmuļos. Krāčainos upes posmos, kur turbulence ir ļoti liela, aukstā laikā ūdens temperatūra var pazemināties līdz dažām desmitdaļām grāda zem nulles.

ŠĶĪST, šķīst, šķīda / **šķiesties**, šķiežas, šķiedās / **šķaidīties**, 3. kónj., R. n., *klīdēties šķidrumam dažādos veidos*, # Riteņi šķiež ūdeni – šļakatas šķīst uz visām pusēm. Pret laivas priekšgalu šķīst viļņi. Zem mūsu zābakiem šķīst dubļi un šļakst vagās salijušais ūdens. Plīst viļņi, putas šķīst un apkārt šņāc.. (J.Rainis). Iebraucot Palisādos, ievēroju nelielu, bet ļoti īpatnēju restōrānu pašā jūras krastā – balti viļņi šķiedās tieši stiklos, aiz kuriem sēdēja viesi. Gar laivu šķaidījās dzirkstošas šļakatas.

pašķīst / pašķiesties / izšķīst / izšķiesties / izšķaidīties / sašķīst, pbg., # Zem kājām pašķīst dubļi. Mašīnai iebraucot paltī, ūdens pašķiedās uz visām pusēm. Vilnis uzšļācas uz klāja un izšķīst pret pakaļgala virsbūvi. Dubļi izšķiežas / izšķaidās uz visām pusēm. Viļņi ar dārdošu troksni sašķīst pret krasta klintīm lielās šaltīs un sīkās šļakatās.

aizšķīst, *šķīst promvirzienā; šķīstot aizklāties ciet*, # Traktōram iebraucot dūksnājā, dubļi aizšķīst uz visām pusēm. Man acis aizšķīst ar dubļiem.

uzšķīst / uzšķiesties, *šķīst kam virsū; šķīst augstumā*, # Ūdens no ielas braucamās daļas uzšķīda uz ietves. Spaidot ogas, sula uzšķiedās man uz priekšauta. Vilnim plīstot pret mōlu, šļakatas uzšķiežas gaisā cilvēka augumā.

iešķīst / iešķiesties, *šķīst kurp iekšā*, # Man acīs iešķīda dubļi. Kreisās puses stiklos iešķiedās dubļains ūdens.

apšķīst / apšķiesties / nošķīst / nošķiesties / nošķaidīties, *aplāties ar šļakatām vai drumslām*, # Ratu riteņi apšķīst ar dubļiem. Liedags vētrā apšķīst ar viļņu putām. Ceļmalas koka stumbrs apšķiedies ar ceļa dubļiem. Mārtiņš iecirta tōmātā savus zobus – sula vien gar lūpām nošķīda. Šļakatas vien nošķīst gar plikajiem stilbiem, kad liekamies slāpjumā iekšā. Viņa metas ar plaukstām trīt nošķīdušo mēteļa stērbeli, bet tikai vēl vairāk iztriepj pa drēbi jēlos dubļus. Man nošķīda brūni svārki Ar tām vella asinīm (T.dz.). Mašīna iedrāzās slimnīcas pagalmā, nošķiedusies ar dubļiem līdz jumtam. Kurpnieks Dundurs, no galvas līdz kājām ar kaļķu šķīdumu nošķiedies, balsināja ābelītes. Melnie, spīdīgie zābaki ātri vien nošķaidījās ar purva rāvu.

ŠĶIEST, šķiež, šķieda / **šķaidīt**, 3. kónj., K., *kliedēt šlakatas*, # Šķiezdami šlakatas, pret laivas priekšgalu triecas viļņi. Peļķes šķiezdams, Aigars skrien uz darbnīcām. Mēs skriešus, mirdzošas lāses šķaidīdami, metamies jūrā.

izšķiest, pbg., # Kurš te brauc, tas izšķiež dubļus uz visām pusēm.

iešķiest, *šķiest ko kurp iekšā*, # Pretimbraucošā mašīna iešķieda mūsu stiklos ūdens šalti.

apšķaidīt / nošķiest / nošķaidīt, *apklāt ar šlakatām u. tml.*, # Mašīna apšķaidīja gājējus ar dubļiem. Šlakatas nošķieda visu kabīnes stiklu. Dubļi ātri vien nošķaida manas kurpes.

piešķiest / piešķaidīt, *apklāt ar šķidrumu (kādu pamatni)*, # Viss priekšnams piešķiests ar dubļiem. Vannasistabā visa grīda ir piešķaidīta ar ūdeni.

aizšķiest, *šķiest noteiktā tūlumā; šķiežot ko aizklāt*, # Mašīna aizšķiež dubļus līdz grāvim. Mašīna ne tikai mani apšļāca, bet pat acis aizšķieda ar dubļiem.

uzšķiest, *šķiest kam virsū vai augstumā*, # Zirgs zviegdams un sprauslodams saslējās uz pakalējām, uzšķiezdams putas no laužņiem uz valdnieka apģērba. Mašīna uzšķieda gaisā dubļus.

šķaidīties, *bagātīgi šķiest ko uz visām pusēm*, # Pie akas mazgājās kalsns vīrs – līdz vidum kails, viņš šķaidījās ar ūdeni un ziepju putām, trina plecus, kaklu un sāca.

ŠĻAKSTĒT / šlakstīties / šlakstināties / tašķīties / slacīties, 3. kónj., R. n., *pārvietoties šlakatām*, # Pielijuši visi lauki, zem kājām atkal šlakst ūdens. Pār kannas malu šlakstījās piens. No spaiņiem zemē šlakstās ūdens. Ūdens šlakstās iekšā laivā. Zābaki grimst valgajā zemē un pie katra soļa gaisā šlakstās dubļu pikas. Zirgiem muguras slapjas un kūp, no purniem šlakstās baltas putas. Pret mōlu šlakstinās palieli viļņi. Dubļi tašķās uz visām pusēm. Viņš iet zvārodamies, un ūdens no spaiņiem slakās uz klona.

uzšlakstēt / uzšlakstīties / uztašķīties / uzslacīties, pbg., *šlakstīties kam virsū vai noteiktā augstumā*, # Iebraucot lielā peļķē, abās pusēs mašīnai augstu gaisā uzšlakst ūdens. Man uz bikšu staras uzšlakst dubļi. Dubļi uzšlakstījās līdz mašīnas logam. Ja kāda verdošas darvas lāse tev uzšlakstīsies virsū, tad tu no sāpēm stāvus gaisā uzlēksi. No garām braucošās mašīnas man virsū uzšlakstās šķidri dubļi. Brīžiem putās sakultais vilnis brāžas pār kuģa klāju, uzšlakstīdamies pat līdz stūres telpas logiem. Man uztašķījās uz biksēm dubļi. Man uzslacījās ūdens.

izšlakstēt / izšlakstīties / iztašķīties / izslacīties, *šlakstīties laukā no kurienes*, # Pret krastu ritēja viļņi, izšlakstīdamies malā baltās putās. Glāzes saskaras, skan, šampanietis izšlakst pāri malām. Flakoniņš izkrita viņai no rokām, saturs izšlakstēja uz grīdas. Ūdens izšlakstas no spaiņa zemē. Līna sviešus nosvieda nēsus no pleciem, tā ka karstais ūdens izšlakstījās, izkausēdams sniegā caurumus. Viņu kāds pagrūda, un viņš iztašķījās uz dārgajām grīdsegām. Tēja izslacījās pa grīdu.

iešlakstēt / iešlakstīties / ieslacīties, *šlakstīties kurp iekšā*, # Vilnis pār malu iešlakst laivā. Man acīs iešlakst ūdens. Man sejā iešlakstījās šķīdinātājs – labi, ka acīs neiešlakstījās. Man acīs ieslacījās ūdens.

aizšlakstēt / aizslacīties, *slacīties promvirzienā*, # Dubļi aizšlakstēja līdz ietves vidum. No telpas vidus ūdens aizslacījās līdz ledusskapim virtuves stūrī.

pāršlakstēt / pāršlakstīties, *šlakstīt pāri kam*, # Viņam tā trīs rokas, ka šņabis pāršlakst(as) pāri glāzītei. Viņš pakampa spaini tik sparīgi, ka ūdens pāršlakstījās pāri malām.

apšlakstīties / aptašķīties / apslacīties / nošlakstīties / notašķīties / noslacīties, *apklāties ar šlakatām*, # Kurpes apšlakstījušās ar dubļiem. Izlīdu no mašīnas apakšas notraipījies un aptašķījies ar eļļu. Grīdu slakot, apslacījušies arī krēsli. Smeļot un nesot no akas ūdeni, man nošlakstījušies zābaki. Priekšauts man nošlakstījies, traukus mazgājot. Virsvalks ar krāsu jau ir notašķījies. Puika notašķījies ar ūdeni un dubļiem līdz acīm. Pa pretējā krasta slīksņu pērās kāds dūņām notašķījies radījums. Tev bikses noslacījušās ar sulu.

piešlakstēt / pietašķīties, *piepildīties ar šlakatām*, # No ceļa vidus arī ceļa malas, mašīnām braucot, piešlakst ar dubļiem. Laiva piešlakst ar ūdeni. Viss virtuves grīdas vidus pietašķījies ar izlijušo ķīseli.

šlakstīgs, Kd., *izšķīstošs šlakatās*, # Cietokšņa aizstāvji uzbrucējiem uz galvām gāza karstu, šlakstīgu darvu.

ŠĻAKSTĪTIES / šlakstināties / tašķīties / slacīties / slacināties, 3. kónj., R. v., *pārvietot šlakatas gaisā ap sevi, sev virsū vai savstarpeji cits citam virsū*, # Es basām kājām lēkāju pa paltīm, šlakstījos un smējos. Peldētāji sabrien ūdenī, šlakstās un priecājas. Brigadieris, ar lielajiem zābakiem lāmās šlakstinādamies, aiziet taisni pāri arumam. Šis lēkāja šlakstinādamies un rādīdams,

ka no ūdens nav jābaidās. Iebrižuši līdz šekumam ūdenī, šie sāk viens ar otru tašķīties / slacīties. Viņa pie spoguļa slacinās ar ódekólõnu.

pašlakstīties / patašķīties, *mazliet šlakstīties*, # Nav bijis tādas reizes, kad viņi peldoties nebūtu cits ar citu pašlakstījušies / patašķījušies.

izšlakstīties, *ilgāku laiku pēc patikas šlakstīties ar ūdeni*, # Ólītim patika šie jūrmalas gājieni – tad vareja jūrā izplunčāties un izšlakstīties ar ūdeni, cik vien tīk.

apslacīties / saslacīties / saslacināties, *apklāt sevi vai savstarpeji viens otru ar šlakatām*, # Iebrižuši ūdenī, viņi pirms laišanās peldus apslacījās. Rumulējoties viņi tur visi saslacījušies / saslacinājušies ar ūdeni slapji ka pil.

ŠLAKSTĪT / šlakstināt / tašķīt / slacīt / slacināt, 3. kónj. / **šlakāt**, 2. kónj., K., *kliest šlakatas*, # Viņš vienmēr vai nu ielēja par daudz ūdens, vai ielika par daudz veļas, bet allaž viņam tā veļas mašina šlakstīja ūdeni pāri uz grīdas. Viņš lamājās pilnā rīklē, šlakstīdams siekalas uz visām pusēm. Tas mazākais un nerātnākais, paņēmis koku, šlakstināja no peļķes citiem ūdeni virsū. Biju redzējis citus airējam un sāku tāpat kā viņi tašķīt ar airiem ūdeni, tikai laiva negāja uz priekšu. No ūdens izlēca tumšs ķermenis un, šlakatas tašķīdams, nopurinājās kā suns. Tiksmi sprauslodams, viņš slaka sev uz sejas un plecīem ūdeni. Puķu pārdevēja šajā karstumā pa vairākiem lāgiem slacīja ūdeni uz puķēm / slacīja puķes ar ūdeni. Helēna slacināja apsēju ar remdenu ūdeni, līdz izdevās to atlipināt nost no brūces. Gludināmās drēbes mitrina slacinot un ļauj tām kādu pusstundu pastāvēt sarullētām, lai vienmērīgi izvilgst. Purvā, blakus stigai, salēcās tumšs stāvs un, slīkšņu šlakādams, ātri nozuda aiz greizajām prieditēm.

izšlakstīt / izšlakstināt / iztašķīt / izslacīt / izslacināt, *šlakstīt laukā no kurienes*, # Bet roka vairs nejaudāja noturēt karoti, un tā ar šķīndoņu nokrita šķītvī, izšlakstot zupu uz galdauta. Rokas tā vien tiecas pēc parasta darba – izberzt izlietni vai uz grīdas izšlakstītu ūdeni saslaucīt. Visbiežāk saindēšanās notiek, nevērīgi rīkojoties ar etilēto benzīnu – to izšlakstina, notraipa ar to apgērbu.. Izšlakstinājis alumīnija krūzītē ielieto tēju, zaldāts dūsmās izlamājās. Viņš kā negudrs joņo ar savu mótóciklu pa slapjajiem ceļiem un takām, atstādams aiz sevis izšlakstinātas peļķes un paltis. Mazais aiz prieka plīte ar roķelēm pa ūdeni, iztašķīdams to pāri vannīņas malām. Viņš izslacīja telpā dezinficējošu šķidrumu. Pirms grīdas slaucīšanas vēlams to viegli izslacināt ar ūdeni.

iešlakstīt / iešlakstināt / ieslacīt / ieslacināt, *šlakstīt kur iekšā*, # Viņš man iešlakstīja acī ziepjainu ūdeni! Viņš iešlakstināja ar airi laivā ūdeni. Viņš ieslacīja žagaru kaudzē degšķidrumu un tad pielaida uguni. Viņa ieslacīja matos mazliet ódekólõnu. Pirms gludināšanas pāržuvušu veļu vajag ieslacīt / ieslacināt ar ūdeni.

pašlakstīt / patašķīt / paslacīt / paslacināt, *mazliet šlakstīt*, # Tur no trótuāra ar kurpes purngalu var pašlakstīt Adrijas jūras ūdeni. Grīdu pirms slaucīšanas vajag paslacīt / paslacināt ar ūdeni.

uzšlakstīt / uzšlakstināt / uztašķīt / uzslacīt / uzslacināt, *šlakstīt ko kam virsū*, # Viņš man uzšlakstīja netīru ūdeni! Vizulis slaidā lidojumā iekrita ūdenī, uzšlakstinādams mirdzošas lāsītes. Helēna peldējās, reizēm ar kāju uzšlakstinādama gaisā ūdeni. It kā netīšām viņš uztašķīja drīz vienai, drīz otrai meitenei pa ūdens šlakatai. Bēru viesu savestie vainagi bija nolikti mitrā paēnā un šad tad tiem vēl uzslacīja ūdeni. Sakārtojusi savu guļvietu un uzslacījusi sev mazliet ódekólõna, viņa ātri saģērbās. Viņš uzslacināja ūdeni uz saviem nepaklausīgajiem matiem. Smilgas pieskārās viņam pie sejas, uzslacinādamas vēsu rasu.

pāršlakstīt / pāršlakstināt / pārslacīt / pārslacināt, *šlakstīt pāri ietvariem; ar šlakatām ko viegli pārklāt, samitrināt*, # Meitene pāršlakstīja pienu pāri šķīvjai malai. Laiku pa laiku pārdevēja pāršlakstināja ziediem ūdeni, lai turas svaigi. Vakar uzlieto cementa klonu vajag pāršlakstīt ar ūdeni. Salātiem der pārslacīt etiķūdeni. Lai āboli nekļūtu tumši, tos pēc sasmalcināšanas pārslaka ar citrónskābes šķīdumu. Karstam maizes klaipam pārslacina ūdeni.

apšlakstīt / apšlakstināt / aptašķīt / apslacīt / apslacināt, *pārklāt ko ar šlakatām*, # Puika ar koku sit pa peļķēm, priecādamies, ka ūdens apšlaksta pārējos bērņus. Viņi apšlakstināja ugunsкура ogles ar atlikušo ūdeni un gāja prom. Ksendzs Piótróvskis atvēzēja roku, apgāzdam kónjaka glāzīti un aptašķīdams savu talāru. Pagalmā izņests un ar ūdeni apslacīts, ievainotais atvēra acis. Sīkgraudainās galodas apslacina ar ūdeni, eļļu vai glicerīnu.

aizšlakstīt / aizslacīt, *šlakstīt promvirzienā; šlakstīt garām, ciet u. tml.*, # Viņa aizšlakstīja / aizslacīja ūdeni līdz pat sliekšnim. Viņš man aizšlakstīja acis ar dubļiem, bet Līgai aizslacīja ūdeni aiz apkakles.

piešlakstīt / piešlakstināt / pietašķīt / pieslacīt / pieslacināt / saslacīt / saslacināt, *apšlakstīt (par grīdu, telpu), iešlakstīt (tilpē)*, # Viņš ir piešlakstījis grīdu ar ūdeni, un arī kāpnes ir piešlakstinātas. Viņš tos airus tā vēzē, ka piešlakstina laivu ar ūdeni. Ceļš no kūts uz lauku pietašķīts ar vircu, kas pilējusi no vēdamajiem kūtsmēsliem. Mazgājot traukus, viņa arī grīdu pieslacījusi ar traukūdeni. Pīle tūliņ sītusi ar spārniem un pieslacinājusi laupītājam pilnas acis ar ūdeni. Viņa samērcēja sienu vīkšķi ūdenī un ar to saslacīja / saslacināja bišu perēkli tā, ka bites nespēja pacelties spārnos.

nošlakstīt / nošlakstināt / notašķīt / noslacīt / noslacināt, *pārklāt ko ar šlakatām*, # Arvien ļaunākus vārdus viņš met uz savu meitu – kā dubļiem nošlaksta to no galvas līdz kājām. Glums, zaļš šķidrums nošlakstināja saldējamās ierīces sānus. Viņa paša papaha ir galīgi naftas notašķīta, bet arī Kadiriņam cepurele sodrējiem nosmulēta. Vietā, kur šie kāvušies, ietve bija noslacīta ar asins pilieniem. Viņa bija aizklājusi plaukstām savu asarām noslacīto seju. Apvītušās rozes jānoslacinā ar ūdeni.

sašlakstināt, *sakustināt šķidrumu, radot šlakatas*, # Viņa tā sašlakstināja rūgušpienu, ka tas pāršlakstījās pāri bļodas malai.

LĪT, *līst, lija / mērcēt*, 2. kónj., R. n., *krist lejā no mākoņiem ūdenim pilienu veidā*, # Visu dienu lija, ielās veidojās peļķes. Lietus lija un lija, gan smalki smidzinot, sijājot kā ar sietu, gan reizēm gāžot kā ar spaini. Aizezere jau balta – tur līst, un sāk arī pie mums krist pa rētai pīlei. Drūms rudens laiks, lietus mērcē jau kādu nedēļu bez pārtraukuma.

nolīt, *pbg.*, # Pār laukiem nolīst smalks, rasmīgs lietus. Lietus nolījis pamatīgs – visi grāvji un ceļa grambas vēl ūdens pilni. Augstienēs nolīst par 30 – 40 milimetriem vairāk nokrišņu nekā zemienēs. Kad rudenī nāk melns padebesis, tas var pārskriet pāri, bet var arī nolīt īsā, bet spēcīgā lietū. Saule izgaiņāja miglas vālus – tie nolīja zemē smagās rāsas lāsēs.

palīt / uzlīt, *nedaudz līt; savienojumā ar varēt*, # Lietus ir piestājis – varēja jau gan vēl palīt. Reizumis uzlīst lietus, reizumis krīt lejā smalkas sniega pārslas.

ielīt, *sākties lietavām*, # Ja ielīstot septiņu gulētāju dienā, tad līstot septiņas nedēļas.

izlīt, *iztukšoties mākonim, nolīstot lejup*, # Kaut tikai viss mākonis neizlītu, pirms paspēj atnākt šurp! Vēja dzīti padebeši Tikai tad sev mieru gūst, Kad pār zemi izlijuši.. (D.Avotiņa).

izlīties / salīt, *ilgāku laiku, daudz līt*, # Nu jau lietus vešļu dienu un nakti izlijies, varētu rimties. Smalks, apnicīgs rudens lietus salīja trīs dienas no vietas.

lietus / lijums, L., # Pa jumtu bungo lietus. No debesīm šļacās lejā lietus ar sniegu. Kurzemi pārstaigāja pirmais pavasara lietus. Uz lauka ierīko tā saucamo mākslīgo lietu, sīki izsmidzinot ūdeni ar īpašiem aparātiem. Vasaras saule vakardienas lijumu izžāvē ātri.

lietavas, L., *ilgstošs lietus*, # Lietavas, kas ilga visu pagājušo nedēļu, izraisījušas Meksikā plūdus, kuru dēļ apmēram 200 tūkstoši meksikāņu bija spiesti pamest savus mājokļus.

lietains, Kd., *ar biežu lietu (par laikposmu)*, # Gaisa masu ieplūšana no jūras ir cēlonis mākoņainam un lietainam laikam. Lietainās dienās Annele tīstīja jēriņu savā apsegā. Lietainajam rudenim uznākot, izbeidzās iespēja klejot pa parkiem.

bezlietains / bezlietus, Kd., *ar lietus iztrūkumu (par laikposmu)*, # Raža novācama sausā, bezlietainā un bezrasainā laikā. Saulainās, bezlietainās dienās nopļāvām pa 13 hektāru dienā. Biežās lietavas rudens darbus ir aizkavējušas, tāpēc katru bezlietus brīdi cenšamies pareizi izmantot.

pirmslietus, Kd., *pirms sekojoša lietus (par laikposmu)*, # Vasarās pirmslietus laiks bieži vien ir īpaši spiedīgs un sutīgs.

pēclietus, Kd., *lietum sekojošs (par laikposmu)*, # Ja aizejošo lietus padebesi pēclietus laikā apspīd slīpi saules stari, tad parādās varavīksne.

LĪŅĀT / margot / mirgot / mirguļot / miglot / rasot / sijāt / sijāties / smīgalāt / smilāt, 2. kónj. / **pilināt / rasināt / smidzināt / smildzināt**, 3. kónj. / **lāsot**, *lāso / lās, lāsoja*, R. n., *līt lēni, sīkām lāsēm*, # Līņāja smalks vasaras lietiņš, tik silts un kluss, ka negribējās no tā nemaz slēpties. Ap sešiem sāka līņāt, bet pēc stundas jau lija spēcīgi. Atkal sāka līņāt rudenīgs lietus, sīki un neatlaidīgi. Ārā līņā sēņu lietus, kā pēcpusdienā uznācis, tā nespēj stāties un rimties, smidzina un sisina, mirgo un margo. Rudens ir klāt, ārā līņā sēņu lietus, mirgo un smidzina, sijā un raso. Lietus vēl arvienu lēni mirguļoja. Pakalnos vīnogas brieda, Un migloja lietus smalks (A. Krūklis). Sāka rasināt – ne īsti lietus, drīzāk migla, un uz mašīnas priekšloga palika sīkas lāsītes. Lietus līt nemācēja, Rasināt rasināja (T. dz.). Vēl arvien lietus raso tikpat sīki, sīki, ne rimdamies, ne

svieda gaisā baltas putu krēpes. Ezers pretī krastam zaļus viļņus viež (A.Bārda). Jūra jau sākusi mest diezgan augstu vilnīti.

aižnest, pbg., *nest promvirzienā*, # Gājēju tiltu katru pavasari izņēma, lai pali to neaižnestu uz jūru. Straume aižnes mums garām prāvu koku.

apnest, *plūstot pārklāt ar sanesumiem*, # Straume apnesusi pļavu ar smiltīm. Brīžiem straume izskrēja no krastiem, apnesa ar iesarkaniem nogulsņējumiem zāli un atkal atlija atpakaļ.

ienest, *nest kurp iekšā*, # Helēna atgrūda laivu no krasta, un lēna straume to ienesa ezerā. Vakar tačī ielika murdu – varbūt lielais ūdens izskalojis kādu līdaku no paceres un ienesa mirdā.

iznest, *nest no kurienes laukā*, # Straume iznesa ledus gabalus jūrā. Viesuļvētra bija liellaivu norāvusi no enkura un iznesusi okeānā. Pavasara vētras no jūras dziļumiem tālu krastā iznesušas gludi nobertus kokus. Ja ūdens iznesīs dambi, tad visa stacija vējā.

nonest, *nest lejā vai nost*, # Paisums nonesis jahtu no sēkļa.

panest, *nedaudz nest*, # Straume bija panesusi plostu gabalu tālāk.

pārnest, *nest pāri kam*, # Vētras laikā sakultie ūdeņi pārnes jūras dibēna smiltis, kuras, pēcāk nosēžoties, veido sēkļus.

sanest / pienest, *atnest lielākā daudzumā, aizpildīt u. tml.*, # Lietus nogāzē izskalojis prāvus akmeņus, bet lejā sanesis smiltis. Melnupē pietēkas sanesa ledu. Izbagarēto gultni jūra pamazām no jauna pienesa ar smiltīm.

SKALOT / izskalat, 2. kónj., K., *pārveidot, iedarbojoties ūdeņu kustībai*, # Viļņi, triecoties pret krastu, izveido līdžu platformu un skalo krastu, kamēr rodas stāva krauja. Kuršu zemes strēles dienvidu daļā pēdējos 100 gados jūra izskalo krastu no pusotra līdz diviem metriem gadā. Palu ūdeņi izskaloja vecos Gaujas sēkļus un vietām sanesa jaunus. Reizēm ledāja kušanas ūdeņi izskaloja dziļas gultnes. Kubā pilnā sparā atjauno viesuļvētras izpostītos ceļus un sakārto lietusgāžu izskalotos dzelzceļus.

paskalat, pbg., *nedaudz skalot*, # Posmos, kur Gauja paskalo senlejas nogāzes, izveidojušies smilšakmens atsegumi.

apskalot, *aptvert ko kustīgiem ūdeņiem*, # Pussala ir sauszemes izvīzījums ūdens tilpē, kas tiek apskalots no trim pusēm. Baltijas jūras ūdeņi apskalo daudzas Zviedrijas, Dānijas, Vācijas un Igaunijas salas.

AIZVADĪT / novadīt / pārvadīt / virzīt / izplatīt, 3. kónj. / **iznēsāt / transportēt**, 2. kónj. / **vākt**, vāc, vāca / **savākt**, K., *vadīt šķidrumu promvirzienā uz citu vietu*, # Grāvji aizvada lieko ūdeni no laukiem un mežiem. Lai būtu iespējams uzlabot mūsu dabiskās pļavas un ganības, vispirms jānovada liekais mitrums. Lielās caurules pavasaros ātrāk novada lieko, augiem nederīgo (pat kaitīgo) gravitācijas ūdeni, kuru augsne nespēj uzsūkt. Mūsdienās naftu pa caurulēm pārvada lielos attālumos. Lodēšanas paņēmiens ar alvas vilni ir ļoti vienkāršs – šķidru alvu vienlaikus virza pret vairākiem salodējamiem kontaktiem. Šķaudot un klepojot saslimušais savā apkārtņē izplata gļotu un siekalu pilieniņus. Asinis iznēsā skābekli pa visu organismu. Naftu pārsūknējot un transportējot, nereti tiek piesārņota apkārtējā vide. Rijekā sākas 735 kilometrus garais maģistrālais naftas vads, kas transportēs šķidro kurināmo no ostas uz Dienvidslāvijas uzņēmumiem. Asinis, kuras transportē ogļskābo gāzi, sauc par venozajām. Pa lūksnes audiem koks transportē organiskās vielas. Daugavā satēk viss zemes ūdens, Daugavā nokrīt viss debess ūdens, Daugava visus ūdeņus vāc.. (J.Rainis). Upes savāc ūdeņus no laukiem un mežiem un nes tos uz jūru.

novade, L., # Drenāža ir pazemes cauruļvadu sistēma gruntsūdens novadei vai tā līmeņa pazemināšanai.

ievadīt / ievirzīt, *vadīt kurp iekšā*, # Parasti pilsētas vai rūpniecības uzņēmuma notek-ūdeņus ievada upē, ezerā vai jūrā. Liekos virszemes ūdeņus ievada caurlaidīgos grunts slāņos. Lai izveidotos pietiekami stabila imunitāte, vakcīnas organismā jāievada atkārtoti. Viņam vēnā ievadīja glikozes šķīdumu. Viņš rok šauru vadziņu, lai ūdeni no lāmas lauka vidū ievirzītu notekgrāvī.

ievade, L., # Tas ir īsts baseins ar visām ūdens ievades un aizteces ierīcēm. Ir jāpārtrauc notekūdeņu tieša ievade Daugavā.

pievadīt, *vadīt klāt, piegādāt*, # Ja ganības atrodas tuvu lopu novietnēm, tad tajās var ierīkot lopu dzirdināšanu, pievadot ūdeni no kūts pa īpašiem vadiem.

TRAUKT, trauc, trauca, K., *strauji pārvietot šķidruma lāses*, # Viņš kā puika trauca ar spieķi rasu no ceļmalas smilgām.

aiztraukt, pbg., *traukt promvirzienā*, # Ar ātru rokas kustību viņš aiztrauc asaru, kas noritējusi uz vaiga.

notraukt / notraust, -trauš, -trausa, *traukt nost, prom*, # Viņa slēpus notrauc pa asarai. Zēns žigli notrauš asaru no vaiga. Noņēmis cepuri, Vērdiņš ar plaukstu notrausa sviedrus no pieres.

SŪKNĒT / pumpēt, 2. kónj., *virzīt šķidrumu ar sūkņa u. tml. palīdzību*, # Kuģim tilpnēs no augšas ielūda ūdens, kuru vajadzēja sūknēt laukā ar rokas sūkni. Aprūsējušais ūdenspumpis, kaut čīkstēdams un grabēdams, vēl aizvien sūknēja spaiņos dzidru ūdeni. Bija jāiet pie vārtiem gaidīt, kad brauks tatārs Jusups ar mucu un sūknēs augšā naftu kopīgajā rezervuārā. Miera stāvoklī cilvēka sirds sūknē asinis ar ātrumu 8 metri sekundē. Laiku pa laikam katlos jāpumpē klāt ūdens.

sūknēties, *tikt sūknētam*, # Kad ieslēdz sūkni, ūdens sūknējas tvertnē, kas atrodas bēniņos.

iesūknēt / iepumpēt, pbg., *sūknēt kur iekšā*, # Ar kapteini sarunāts, ka priekšgalā cisternās iesūknēs tādu daudzumu ūdens, lai dzenvārpsta paceltos apmēram pusmetru virs ostas līmeņa. Viņa iepumpēja blodā ūdeni, lai nomazgātu kartupeļus.

iesūknēties, *tikt iesūknētam*, # Ar katru pumpja sviras nospiedienu traukā iesūknējas kāds litrs ūdens.

izsūknēt / izpumpēt, *sūknēt laukā no kurienes*, # Šogad paredzēts izsūknēt vairāk nekā 2 miljonus tónnu naftas. 160 metru dziļumā ievietoja sūkņus, kuri vienā stundā izsūknēja trīs tūkstošus kubikmetru ūdens. Pēc applūduma no visu namu pagrabiem bija jāizpumpē tur nonākušais ūdens.

izsūknēties, *tikt izsūknētam*, # Ūdens no tvertnes izsūknējās ātri.

nosūknēt, *sūknējot atdalīt nost daļu no kopuma*, # Izplūdušī nafta no ūdenstilpes virsas tika nosūknēta. Puse no cisternas satura jau bija nosūknēta.

pasūknēt / papumpēt, *neilgi, nedaudz sūknēt*, # Abas aizgāja pie pumpja, lai, viena otrai pasūknējot, noskalotu zemjainās rokas. Skanuļos pie akas bija arī pumpis, un tur kādreiz varējām ar Alvi papumpēt ūdeni.

pārsūknēt, *sūknēt uz citu vietu*, # Sirds tikai vienā stundā vien pārsūknē 300 litrus asiņu.

piesūknēt / piepumpēt / sasūknēt / sapumpēt, *sūknējot piepildīt kādu tilpi*, # Kad baseins piesūknēts, kuģis mazdrusciņ sasveras uz sāna. Traktōra pakalējā riteņa piesūknēta riepa stāvus sniedzas viņam līdz zodam. Viņš piepumpējis spaini tik pilnu, ka, to nesot, ūdens visu laiku šļakstās pāri malām. Mūsu iecere ir ierīkot vēja rōtōrus, kas sasūknē ūdeni virtuvē un kūtī. Ūdeni no upes sapumpēja īpašā rezervuārā.

uzsūknēt / uzpumpēt, *sūknēt augšup uz augstāku vietu*, # Šos dārzus laistīja ar ūdeni, kuru uzsūknēja / uzpumpēja augšā no 10 metru dziļuma.

INJICĒT / špicēt, 2. kónj. / **šļircināt**, 3. kónj., K., *ievadīt šķidrums audos vai ķermeņa dobumos ar dobu adatu*, # Vēnā drikst injicēt tikai vielu šķīdumus ūdenī, bet ne suspensijas un emulsijas. Es izrakstīšu vajadzīgās zāles, un māsiņa no jūsu rajona pólíklīnikas nāks tās špicēt. Šļircinot suņiem nikótīnu vēnā sešas nedēļas no vietas, novērota hólesterīna līmeņa celšanās.

iešļircināt, pbg., *šļircināt kurp iekšā*, # Medikamentus var uzņemt dažādos veidos – iedzerot, iešļircinot vai ierīvējot. Zirnekļa taustekļi satver upuri, dzeloņi ieurbjas tam ādā un iešļircina indi.

injekcija / iešļircinājums, L., # Injekcijas izdarīšanai nepieciešama injekcijas šļirce un adata, ievadāmais šķidrums, kā arī sterīla vate un spirts ādas notīrīšanai injekcijas vietā. Pēc iešļircinājuma ievainotā stāvoklis uzlabojās.

infūzija, L., *lielāka šķidruma daudzuma ievadīšana ķermenī*, # Infūzija vēnā ir mazāk sāpīga un dod iespēju īsā laikā ievadīt organismā lielāku šķidruma daudzumu.

SKALOT / apskalot, 2. kónj. / **skart**, skar, skāra, K., *aptvert ko kustīgiem ūdeņiem*, # Jūra šalkodama skaloja smiltis, kas pēc viļņa aizritēšanas blāvi spīdēja septembra saulē. Liedagā ledu krājumus slinki skaloja jūra. Lietus negausīgi skaloja jumta skārdu. Rāmā ritmā šūpojas Daugavas viļņi, mazgā krastmalas granītu, apskalo tilta balstus. Upē guļ lieli, tumši akmeņi, kurus straume apskalo baltām putām. Vilnis aiz viļņa skāra krastu, lai atkal plūstu atpakaļ.

skalot, 2. kónj. / **skalināt**, 3. kónj., K., *uzplūdinot ūdeni, atbrīvot ko no sārņiem; kustināt šķidrums*, # Šalca ūdens no sētnieku šļūtenēm, rīta agrumā skalojot ietves. Upē skalotas un vējā žāvētas drēbes izgaroja tīkamu svaigumu. Bērnu skalojot, ūdens jālej uz pleciem, bet nevis uz pakauša. Kuņģi skalot nedrīkst, ja tas asiņo. Vāzes, kurām uz sienām ir nogulsnes, skalina ar atšķaidītu skābi. Saduļkošanu izdara, preparātu ieberot marles maisiņā, ievietojot ūdenī un tur skalīnot.

saskalot / saskalināt, pbg., *sakustināt šķidrumu*, # Viņš saskaloja pudeles saturu un ierāva krietnu malku no tā. Ūtmārs no Ragaciema paceļ mučeli, saskalina alus atlikumu, ar visām mielēm izlej kausā un iedzer.

saskalojums, L., # Alus pēc saskalojuma sajaucas ar mielēm un kļūst duļķains.

noskalot, pbg., *atbrīvot kādu virsmu no netīrumiem*, # Kónservējamie augļi rūpīgi jānomazgā un jānoskalo tekošā ūdenī.

noskaloties, *noskalot sevi*, # Nadīna piecēlās, vēl iebrida upē noskaloties un sāka ģērbties.

paskalot / paskalināt, *nedaudz skalot*, # Ar pirmo ūdens malku viņš paskaloja muti un izspļāva sev blakus zālītē. Ielej kannā ūdeni, paberz, paskalo – un tīra būs. Karafes saturu viņš paskalināja un aplūkoja pret gaismu. Sākumā viņš zupu pasmalsta un šķīvī paskalina, lai mazliet padziest. Stīprais lietus dažviet arī ceļu paskalojis.

apskalot, *nedaudz skalot no virspuses*, # Anna steigšus apskaloja māla bļodas un krāva tās plauktā. Zemjainās rokas upē apskalojusi, viņa tās noslaucīja gar brunčiem. Ja sejas āda sausa, ar ziepēm to mazgāt drīkst tikai 2 – 3 reizes nedēļā, bet pārējās dienās jāapskalo vienīgi ar ūdeni.

izskalot, *skalot kam iekšpusi; skalot drēbes*, # Klepus gadījumā kaklu / rīkli vajag vairākas reizes dienā izskalot ar vāju sālsūdeni. Mati man jau izmazgāti, vēl tikai jāizskalo. Vanniņā bija salikti izskalotie un izgrieztie veļas gabali. Burciņas vispirms izskalo aukstā ūdenī un līdz lietošanai tur apgāztā veidā.

pārskalot, *skalot atkārtoti*, # Labāku laiku gaidot, izmazgātā veļa par ilgu sastāvējusies neizžauta, tāpēc jāpārskalo.

skalojums, L., # Daži nomazgātos traukus pēc skalojuma tikai notecina, bet es tos labprātāk noslauku dvieļī. Izbraucot cauri Irbes jūras šaurumam, ūdens aiz bórta kļuvis savādāks – tumši zilo nomainījuši zaļganāki toņi, un tas ir īsts Rīgas jūras līča skalojums.

SMELT, smeļ, smēla, K., *gremdēt šķidrumā trauku vai tilpriku, to piepildīt ar šo šķidrumu un pārceļt uz citu vietu; ar tilpriku izcelt no šķidrumsa birdnus biežumus*, # Vīrs ar liekšķeri smēla no laivas ārā ūdeni. Liljena iet pie akas un smeļ ūdeni. Katram bļodiņā tiek iesmelts viens kauss ar biežumiem un otrs kauss šķidrākas viras. Par viņu raksta avīzēs, ka smeļot ar traļiem zivis kā no bļodas.

liekšķerēt, 2. kónj., K., *smelt ar liekšķeri*, # Viņš laiski liekšķerēja no laivas laukā iekrājušos ūdeni.

iesmelt / pasmelt / pasmelties, pbg., # Emma paņēma spaini un gāja uz dīķi iesmelt ūdeni. Sietā ūdeni neiesmelsi (Paruna). Viņi apsēdās pie mazā virtuves galdiņa, un Pauls iesmēla šķīvjos zupu. Zvejnieki cenšas iesmelt pēc iespējas vairāk jūras bagātību. Ar kausiņu pasmēlusi no spaiņa ūdeni, Ilma padzērās. Helēna pasmēla pudelē Gaujas ūdeni. Pļāvējs upē iemērc plaukstu, Pasmēļ malku, slāpes dzēs (P.Sils). Viņš noliecās pie strauta, pasmeļ riekšavu ūdens un mazgā sviedraino seju. Ūdens te ezerā mīkst – ne velti krustmāte nāk šurp katru sestdienu ar pāris spaiņiem pasmelties galvas mazgāšanai. Kaut ūdenim upītē rāvas garša, Klaucēnam dzerot tas tomēr liekas tikpat labs, kā kad pasmēlies no Zāgeriešu akas.

nosmelt / atsmelt / apsmelt, *pasmelt daļu no esošā šķidrumsa*, # Putas, kas rodas ievārījuma vārīšanas laikā, ar putu karoti rūpīgi nosmeļ. Ja zupa šķiet par treknu, var no virsas nosmelt daļu tauku. Pārņestā nozīmē nosmelt krējumu nozīmē iegūt no kaut kā labāko daļu. No katla vajag atsmelt nedaudz ūdens, citādi, kad sāks vārīties, līs pāri. Ievārījuma putas no virsas vajag apsmelt.

izsmelt, *smelt no kurienes laukā; smeļot iztukšot*, # Andrs no aciņas izsmēla piecus spaiņus ūdens, kamēr dubļainos ratus nomazgāja tīrus. Jūra nav zupas bļoda, kur ar karoti var kaut ko izsmelt. No mārka dibēna jāizsmēļ dūņas. Izmisīgi skraida ugunsdzēsēji, jo visas akas izsmeltas, bet līdz Lielupei nesniedzas šļūtenes.

izsmelties, *daudz smelt*, # Esmu gana izsmēlies no pagraba to ūdeni, bet otrā dienā atkal pilns, jo gruntsūdeni jau neizsmelsi.

piesmelt, *smelt pilnu*, # Viņa piesmēla pilnu krūzi avota ūdens. Piesmēlusi abus spaiņus, viņa liek nēsus pļecos. Viņš noliecās pie strauta un piesmēla sauļas ar vēso ūdeni. Pat pie rokas vēsts, puika iemanījās iekāpt peļķē un piesmelt kurpi. Rīta pusē ierados strēlnieku pulka sanitārajā rotā noguris, nošķiedies dubļiem un piesmēļtiem zābakiem. Stāvie, uz sēkļiem šķīstošie vilņi šļācas pāri kārbas malām un draud to piesmelt.

sasmelt, *smelt visu vai lielākā daudzumā*, # Izlietu ūdeni nesasmelsi (Paruna). Ka jūru nevar sasmelt gliemežvākā, Par to pat bērnam nav ko brīnīties.. (M.Bendrupe).

uzsmelt, *smelt virsū uz kā*, # Próžektōra gaismā upes dibenā visas zivis redzamas tikpat skaidri, it kā būtu uzsmēlis sev uz saujas.

smēliens, L., # It sevišķi Peksi Andra tēvs māca ēšanā, stingrām acīm vērodams Pekša viras smēlienus ar karoti. Un drīz arī sākās veiksmē: vienā smēlienā zvejnieki izcēla vairāk nekā desmit tōnu zivju.

smelties, *tikt smeltam; ieplūst*, # Akā ūdens nokritās tā, ka visa kārts līdz vindai jāsabāž iekšā, lai ūdens smētos spainī. Iepriekšējā mēnesī lomi smēlās brangāki. Laivā smeļas ūdens. Tuvojoties ezeram, staignajā krastā postalās sāka smelties melna žurga.

iesmelties, pbg., # Cik viegli nu iet, kad zem kājām ciets pamats, kad nav jāzīlē, kur likt nākamo soli, lai apavos neiesmētos dubļi. No tik bieža viruma nosmelt šķidrums nemaz nav viegli, jo katrā smēlienā iesmeļas arī biežumi.

piesmelties / sasmelties, *smelties pilns vai lielākā daudzumā*, # Spainis piesmēlās pilns līdz malām. Traleris bija dabūjis sūci, pamazām piesmēlies ar ūdeni un sācis grimt. Kuģa saceltajos viļņos mētājas līdz pusei piesmēlusies laiva. Šīs ar rāvu piesmēlušās pēdas pieder alnim. Viņa zābaks piesmēlās ar ledaini aukstu ūdeni. Man mutē sasmēļas ūdens.

KREJOT, 2. kónj., K., *nosmelt krējumu no piena virsas; separējot atdalīt krējumu no vājpiena*, # Krejot var tikai kādu laiku nostāvējušos pienu, kad krējums kā vieglākais sastāpies virspusē.

nokrejt, pbg., # Pienotavā pienu nokrejoja un vājpienu atdeva atpakaļ.

SMALSTĪT / smalstīties, 3. kónj., K., *vairākkārt smelt; zvejot ar tīklu*, # Viņa smalstīja mazā blodiņā no ievārījuma nost putas. Pūsis ilgi ar karoti smalstās pa zupu, līdz beidzot kaut ko veik pie šķīvja malas. Kad stundu bijām jūru smalstījuši, devu kómandu pacelt linumu. Vari smelt un smalstīt, Allaž jūra dos.. (H.Gāliņš).

pasmalstīt, *nedaudz smalstīt*, # Putra lāga negaršoja, tāpēc Anna tikai pieklājības pēc pasmalstīja ar karoti blodā.

sasmalstīt, *smalstot iegūt kādu šķidruma daudzumu*, # Ēdnīcā otro ēdienu vairs nav, bet virēja sasmalsta mums no katla dibēna pa šķīvim zirņu zupas. Cūkēdiens šā tā salastīts un sasmalstīts – ēdināmie par tādu izrāda neapmierinātību.

piesmalstīt, *sasmalstīt lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # Pirmās nākas apēst ievārījuma putas, ar kurām piesmalstīta paliela blodiņa.

izsmalstīt, *smalstot iztukšot*, # Medus podiņš jau ir izsmalstīts tukšs. Blodai tukšai metoties, pārējie ēdāji to atstāj veģēva ziņā, kurš to rūpīgi izsmalsta līdz pēdējai pilei.

atsmalstīt, *smalstot atdalīt*, # No sarūgušā piena, kamēr tas vēl turas vienā gabalā, uzmanīgi atsmalsta vairumu tīru sūkalu.

nosmalstīt / apsmalstīt, *smalstīt nost no virsas*, # Buljōnam putas ieteicams nosmalstīt. Salātiem viņa pielika no rūgušpiena nosmalstīto krējumu. Piens izskatās jau tāds kā apsmalstīts.

ĶENCĒT / ķeksēt, 2. kónj., K., *ņemt ar karoti (sarunvalodā)*, # Ar koka karoti viņš ķencēja biežputru tieši no katla. Viņš nolauž pa gabalam baltmaizes, kurai pieēd klāt veikalā pirktu ievārījumu, ķeksējot to ar karoti no stikla burciņas.

izķencēt, *ķencēt laukā no kurienes*, # Sažņaudzis karoti kreisajā rokā, puiselis lūkoja no blodiņas izķencēt biežputru.

MAZGĀT, 2. kónj., K., *darīt tīru ar ūdens (retāk cita šķidruma) kustībām, beršanu u. tml., pielietojot arī papildlīdzekļus*, # Kad Ārija atgriežas, māte jau ir novākusi galdu un mazgā traukus. Līdz vēlai naktij māte stāvēja pie kūpošas baļļas un mazgāja kreklus un palagus. Vācu tautas medicīnā jaunpiedzimušo mazgā salviju lapu uzlējumā, lai tas nesaslimtu. Šóferis mazgāja savas eļļainās rokas sólārellā. Roka roku mazgā, abas baltas (Paruna).

mazgāties, *mazgāt sevi*, # Paņēmusi divieli un blodu, aizgāju pie akas mazgāties.

nomazgāt, pbg., *mazgāt kā ārpusi vai virspusi*, # Viņa nomazgāja nosvīdušo seju aukstā ūdenī. Ne tikvien logi, bet arī durvis un sliekšņi bija nomazgāti un nobērkti spodri. Ļaudis gāja pie ūdens kubula nomazgāt putekļus. Zvejas meistars ar saviem palīgiem ar ūdens strūklu no klāja nomazgā zvīņas un medūzu atliekas. Jaciņa pabalējusi, krāsa krietni nomazgāta. Ceļmalas dadžu lapas, kuras lietus bija nomazgājis, atkal klātas putekļiem.

nomazgāties, *nomazgāt sevi*, # Nomazgājos ar vēsu ūdeni / vēsā ūdenī, lai nenāktu vairs miegs. Kārtīgi zem dušas nomazgājies, Aivars sajuta tīkamu gurdenumu.

izmazgāt, pbg., *mazgāt kā iekšpusi vai drēbes, matus, grīdu, istabu u. tml.*, # Vispirms bērna veļu iemērc sōdas ūdenī, pēc tam tīri izmazgā siltā ūdenī ar ziepēm. Viņš piegāja pie krāna izmazgāt krūzi. Grīda rūpīgi izmazgāta, ka visi kaktiņi tīri. Es izmazgāju acis Rīta rasā.. (H.Gāliņš).

izmazgāties, *ilgāku laiku, daudz mazgāt; pakļauties mazgāšanai*, # Vakar izmazgājāties veļu līdz vēlam vakaram. Veļa labi izmazgājusies. Upes ūdenī mati labi izmazgājas.

pamazgāt / apmazgāt, *nedaudz mazgāt*, # Jāsameklē kāds cilvēks, kas pāris reizes nedēļā atnāktu šo to patīrīt un pamazgāt. Kādu sliktāk izmazgājušos veļas gabalu atkārtoti pamazgā siltā sārmā. Marta pagaidīja, kamēr Ilze iznāk no kūts pie akas apmazgāt sabristās kājas. Māte ar tīru ūdeni apmazgā viņam ievainojumu.

pamazgāties / apmazgāties, *nedaudz mazgāt sevi*, # Avota ūdenī esot vērts pamazgāties, jo tad atgriezoties jaunība. No rītiem es apmazgājos ar aukstu ūdeni.

apmazgāt, *mazgāt, veicot kāda cilvēka aprūpi*, # Viņš dzīvoja pie atraitnes Skujiņas, kura viņu apmazgāja un apkopa.

apmazgāt / samazgāt, *izmazgāt, nomazgāt visu mazgājamo*, # Vajadzēja steigt mazgāt iemērktu veļu, jo gribējās taču, lai viss būtu apkopts, apmazgāts un tīrs. Tik daudz veļas samazgāts, ka nevarēs vienā reizē visu izžaut.

piemazgāt / samazgāt, *mazgājot padarīt ūdeni netīru*, # Osiene piemazgāja divus ūdens ķipjus, kamēr muti, ausis un kaklu dabūja tīrus. Jānis pieiet pie bļodas un ar tajā jau esošo piemazgāto ūdeni nomazgā arī savas rokas. Bļodā atstāto samazgāto ūdeni viņš izlēja spainī.

pārmazgāt, *mazgāt atkārtoti*, # Paķeru savas baltās kurpes un eju virtuvē – lai arī tās nav netīras, tomēr nekaitēs vēlreiz pārmazgāt ar pienu. Lai gan Anna šorīt mazgāta un sukāta, tomēr Made ņēmās vēl uz ātru roku viņu pārmazgāt un pārsukāt.

uzmazgāt, *mazgāt grīdu*, # Palīdzu krustmātei apdarīt mājas soli – šorīt uzmazgāju grīdas un izravēju sīpolu dobi. Uz palodām puķu podi, plāns tīri uzmazgāts. Viena vecenīte atnāk viņam uzmazgāt istabas, bet pusdienas jau var pāest ēdnīcā. Viņa uzslaucīja pie plīts nopilējušos taukus un tad vēl ar slapju lupatu to vietu uzmazgāja.

SKALOT, 2. kónj., K., *ūdens plūsmi pārvietot birdni vai priekšmetus*, # Upes brāžas no kalniem lejup, skalodamas līdzī auglīgo sarkano augsni. Toms lielajā bļodā skaloja nost ceļa putekļus. Krastā ne mazums salauzītu, izkaltsu niedru, kādas ezers nerimtīgi skalo uz malu. Un mūžam jauni pali plūdīs, Iz dzelmēm pārles skalojot (E.Stērste).

aizskalo, pbg., *skalot ko promvirzienā*, # Jūlijā lietus gāž no melniem padebešiem, un upes aizskalo sējumus un sienu. Gar ielas malām plūda duļķainas straumes, aizskalodamas grūzus un netīrumus. Viļņi lielāko daļu kuģa kravas no klāja bija aizskalojuši jūrā.

noskalo, *skalot ko nost no kādas virsmas*, # Abi vīri ņēmās pa klāju, nostiprinādami tīklus un vadni, lai viļņi, kas var plūst pāri klājam, tos nenoskalotu jūrā. Pieliecies pie krāna, viņš noskaloja no sejas putekļus / noskaloja seju no putekļiem.

atskalo, *skalot ko šurpvirzienā; skalot ko nost no kurienes*, # Upe atskalojusi krastā kādu laivu. Upe nepiesieto laivu atskalojusi labu gabalu nost no krasta. Upe palos krastmalas priežu saknes atskalojusi kailas.

ieskalo, *skalot ko kur iekšā*, # Virsmēšlošanas līdzekļus vēlams izsēt pirms lietus, lai nokrišņu ūdeņi tos ieskalotu augsnē arī dziļāko saknīšu rīcībā. Lietus ūdeņi virszemes atkritumus var ieskalot akās, upēs, ezeros, padarot to ūdeni netīru.

izskalo, *skalot laukā no kurienes*, # Tā kā dzintara īpatnējais svārs ir tikai 1,05 – 1,10, tad jūras straumes un viļņi tā gabaliņus viegli var pārvietot reizē ar jūras aļģēm un izskalo krastā. Vētra bija izskalojusi krastā sadragāta plostā baļķus. Bez attiecīga daudzuma sāls ūdens organismā nespēj uzkrāties – tas it kā izfiltrējas caur nierēm un sviedru dziedzeriem, izskalodams sev līdzī arvien vairāk sāls. Astoņus metrus dziļā karjerā no iežu slāņa izskalo dzintaru. Jāizskalo tie grūži no pudeles.

pārskalot, *skalot ko uz citu vietu*, # Jūra šeit pārskalojusi un pārgulsnējusi smilšu un mālu nogulumus.

pieskalot, *skalot ko kam klāt; skalojot aizpildīt ko ar ko*, # Straume pieskalojusi pie krasta kādu nelielu priedi ar visām saknēm. Ūdeņi pieskalojusi grāvi ar smiltīm.

uzskalo, *uzvirzīt ar plūsmu ko uz kā*, # Viļņi ezermalā uzskalojuši smilšu strēli. Palu ūdeņu uzskalošanās dražas apmetnes tuvumā ir novāktas. Ar spēcīgiem zemessūcējiem te uzskaloja vairāk

nekā miljōns kubikmetru smilts. Pie upes kreisā krasta zemessmēlēji uzskalos no smiltīm mākslīgu pussalu.

saskalot, *skalot vienkopus*, # Vētru sakultie ūdeņi bieži atrauj laponus no to substrāta un saskalo krastā veselās grēdās. Bieži laivām ceļu aizsprostoja palu laikā saskaloti koku stumbri. Gar upi bija saskalotas dzeltenas smiltis.

skaloties, *tikt skalotam*, # No augstākām vietām auglīgā augsne stiprākās lietavās skalojas prom uz zemākām vietām.

atskaloties, *skalojoties pievirzīties klāt vai atvirzīties nost*, # Upes malā atskalojies no kāda plostā atraisījies baļķis. Nepiesieta laiva var atskaloties no krasta un tikt aiznesta prom pa straumi. Pelējums no tovera malas ir atskalojies, atmircis. Krasta priedēm pavasara palos upes pusē saknes atskalojušās kailas, tas ir, no tām atskalojusies nost visa augsne.

aizskalojies / noskalojies, *skaloties prom*, # Cietās daļiņas no augsnes aizskalojas pavasarī ar sniega ūdeņiem un vasarā ar stipru lietus gāžu ūdeņiem. Kaļķis no augsnes zūd – tas izskalojas un aizskalojas ar drenu ūdeņiem un citiem ūdeņiem. No piekrastes koku saknēm augsne noskalojas nost, un tās paliek kailas.

izskalojies, *skaloties laukā, uz ārpusi vai prom*, # Tauki kavē gaļas uzturvielām izskalojies sāļjumā. Bagātīgi uzņemot šķidrums un pastiprināti svīstot, no organisma izskalojas daudz minerālāļi. Krastā bija izskalojies baļķis.

ieskalojies, *skaloties karp iekšā*, # Melnā papuvē nitrāti pa daļai ieskalojas dziļākos augsnes slāņos.

uzskalojies, *skaloties kam virsū; skaloties augšup*, # Palu laikā uz pļavas uzskalojušās palu ūdeņu atnestas smiltis. Ap lielākiem akmeņiem straume pašķiras divos plūdumos, bet aiz katra tāda akmens uzskalojas smilšu sēre.

pieskalojies, *skaloties klāt pie kā; skalojoties aizpildīties ar ko*, # Pēc pārstādīšanas palma jāaplej, lai augsne pieskalotos ciešāk pie saknēm. Pie krasta bija pieskalojušies vairāki baļķi un nolauzti koku zari. Alas mainās – pieskalojas pilnas ar kādu iezi, aizgrūst un atkal veidojas citā vietā.

saskalojies, *tikt ūdens sanestam*, # Jūras malā saskalojušās zaļģanas aļģes un citāda sīka draža.

3. 9. Birdnes virzība un virzījums.

BIRT, *birst, bira / krist, krīt, krita / bārstīties / kaisīties*, 3. kónj., R. n., *pārvietoties lejup birdnei*, # Birst ābelei balti ziedi, Birst man gaužas asaras (T. dz.). Kokiem jau bira lapas. Sniegs birst sīkām izkliedu pārslīnām. Pelavas, brīdi lidojušas pa piederba telpu, bira zemē, cita tuvāk, cita tālāk. Vai jūs domājat, ka man tā nauda no gaisa krīt? Asara pēc asaras no Zanes acīm krita uz priekšauta, pienā un zemē. Asaras lielām lāsēm krīt viņai uz rokām. No caurā maisa graudi kaisās / bārstās pa zemi. Pāri pilsētiņas mājelēm, dārziem un līkajām ieliņām sāka kaisīties pūkainas sniega pārslas.

izbirt / izkaisīties / izbārstīties / nobirt / nokaisīties, *pbg.*, # No kārbas uz galda izbīrušas kónfektes. Puķpods krītot sašķīdis, lauskas un zemes izbīrušas pa grīdu. Kūlīšu sējējas uz pēdām sekoja labības pļāvējiem, tāpēc graudi neizbira velti laukā kā citiem. Putraimi retajam sietam izbira cauri. Zeme pilna ar stikla lauskām – no sprādziena saplīsušas un izbīrušas visas rūtis. Apaļajam jumta kupolam izbīruši stikli. Kaste izjūk nesēja rokās, un visapkārt izkaisās kartupeļi. Vezums tā jāuzkrauj un jāsasien, lai siens neizkaisās pa ceļu. Pārbriedušās linu pogaļas sukājot varēja sākt plīst, un tad vislabākā sēkla izbārstītos. Milzu maiss veļnam paticis vaļā un akmeņi izbārstījušies pa visu apvidu. Akmentiņi grabēdami atsitās pret sienu un kā krusas graudi nobira zemē. Lodes sakapāja augšējo rūti, un viņam uz galvas nobira stikla drumslas. Pēc nakts stiprās salnas kokiem nobīrušas visas lapas. Uzpušot vējam, no kokiem nobirst lietus piles. Lienei nobira divas tik pēkšņas asaras, ka viņa pat nepaguva paķert un pagrūst acīm priekšā priekšauta stūri. Uzpušot vējam, gatavākie āboli nobirst zemē. Viņam uz biksēm nobirst cigaretes pelni. Ja krāsni vairākas reizes izkurina ar apses malku, sodrēji dūmvadā kļūst mīksti un nobirst. No caurās turzas pa grīdu nokaisās putraimi.

apbirt / nobirt / nobārstīties / piebārstīties, *apklāties ar birdnes kārtu*, # Galda stūris apbiris ar miltiem. Ar lapām apbīrušās asfalta vietas var izrādīties slidēnas. Taka nobirusi balta ar

ievu ziediem. Viss pagalms nobiris lieliem, baltiem krusas graudiem. Galds nobārstījies ar maizes drupačām. Arī grīda piebārstījies ar miltiem.

apbirt, *nobirt visam*, # Sausumā apbira visi aizmetušies ābolīši. Āboliņa sīkās lapas un galviņas apbirst un sakrājas kaudzes apakšā kā smelte.

iebirt, *birt kurp iekšā*, # Man kurpē iebira smiltis. Sīkās zvaigznītes pie debesīm atgādināja diķi iebirušas dzeltenas bērzu lapas. Liekas, ka man acī iebiris kāds gruzītis.

uzbirt / **uzbārstīties**, *birt kam virsū*, # Uz zārka uzbirst pirmās lāpstas smilšu. Neviena jau tīšām miltus uz galda nebēra, uzbiruši nejauši. Vēlā rudens pelēcīgais drūmums izmainījās, kad kādu nakti uzbira sniegs. Uz paplātes uzbārstījies sāls.

uzkaisīties, *nejauši uzbirt*, # Man uzkaisījās par daudz sāls uz redīsiem.

sabirt / **saiet** / **piebirt** / **piekaisīties**, *birt visam vai lielākā daudzumā; piepildīties ar birdni*, # Kartupeļi straumītē plūst pa transportieri un sabirst bunkuros. Ābeles līkst augļu smagumā – zemē ap tām sabiris tāds klājiens, ka sirds vai tīri aptekas. Aiz apkakles sabirst siena smalkumi un nepatīkami grauž. Kurpēs sagājušas smiltis. Ābelēm birst ziedi – klētiņas priekša piebirusi rožainām ziedlapiņām. Bija izkritusi loga rūts un puse istabas piebirusi stikla lauskām. Dārzs vēl pārno lapu piebiris. Blindāžas griesti vienā pusē ielauzti, tā līdz pusei zemju piebirusi. Ar granulām piebirst maiss pēc maisa. Sētsvidus piekaisījās ar sienu.

piebērties, *-beras, -bērās* / **piešauties**, *-šaujas, -šāvās, nejauši piebirt*, # Maiss piebēries par pilnu, nevarēs aizsiet. Milti piebērušies arī cukurtraukā pie cukura. Plītspriekša piebērusies ar pelniem. Zupai piešāvies par daudz sāls.

pārbirt, *birt kam pāri*, # Daļa cukura pārbira pāri trauka malai.

aizbirt, *birt aiz kā, garām kam; aizpildīties ar birdni*, # Kartupeļus no groza grūti maisā iebērt – bieži vien kāda daļa aizbirst garām. Siena smalkumi aizbirst aiz apkakles un nepatīkami kņudina. Vecā aka aizbirusi pa daļai ciet.

atbirt, *birstot atdalīties nost; birt kurp atpakaļ*, # Vērtējot sīkie graudi atbirst. Āboliņš bija sauss kā tabaka – līdzko tam pieskārs, lapiņas atbira, palika tikai stiebri. Grābju ar karoti no turzas miltus, bet, kamēr izvelku ārā, puse atbirst atpakaļ.

atbērties, *nejauši atbirt*, # Gribēju atbērt kulīti tukšāku, bet atbērās par daudz.

nobirums / **nobire**, *L.*, # Ogas ir pārgatavojušās un sācies straujš to nobirums. Tiek sekmīgi izstrādāta metode augļu priekšlaicīgas nobires samazināšanai.

BĒRT, *ber, bēra, K., veikt darbības, lai kas birtu; pildīt kur birdni*, # Kartupeļus uz lauka bēra lielās kaudzēs. Maisā ber pa divi pūri rudzu.

nobērt, *pbg.*, # Kad saimniece no priekšauta nobēra zemē graudus, vistas bija tūlīt klāt tos knābāt. Kartupeļus man lika nobērt pie pagraba pāršķirošanai. Dārza celiņš bija nobērts ar oļiem. Grāvis norakts pēc šņores, velēnas aizsviestas, bet smalkā zeme nobērtā visgarām pēdu no malas, ne cõllu tuvāk, ne tālāk. Ogu laikā šis pakalns kā bērtin nobērts sārtām, brangām brūklenēm.

pabērt, *bērt kur priekšā vai zem kā*, # Jūle putnu nolika uz palodzes un pabēra tam sauleņu sēklas. Daži zirgiem uzkāra kaklā auzu kules, citi pabēra auzas priekšā uz zemes. Bērzu pakājē kā bagātīgi pabērti spīdēja balto un zilo vizbulīšu ziediņi. Zem klaipa paber miltus.

iebērt, *bērt birdni kur iekšā*, # Zirņus iebēra apcirknī. Viņš ieber cukuru, ilgi maisa ar karotīti un domīgi lūkojas kafijā. Zirgi grauž silē iebērtās auzas.

sabērt, *iebērt kādas birdnes visu daudzumu*, # Kartupeļus jāsaber maisos. Večuks saber zivis no abām tarbām zebenīcā un pasniedz man. Uz zemē paklātas avīzes bija sabērti dažāda kalibra āķi un pludiņi. Droši vien, ka liela daļa jaunās ražas jau būs sabērtā apcirknos.

sabērties, *sabērt sev*, # Viņam ļāva ņemt ābolus, cik grib, un viņš tad arī sabērās pilnas ķešas un vēl aiz krekla uz vēdera.

piebērt, *berot pievienot; berot piepildīt kādu tilpni*, # Putrai vēl jāpieber sāls. Pavasarī kartupeļus var padarīt garšīgākus, pieberot drusiņā cukura ūdenim, kurā tie vārās. Pienu, sviestu, sāli uzvāra, pieber nomazgātus rīsus un trauku ievieto cepeškrāsnī. Nepieber veču aku, iekams nav izrakta jauna (Paruna). Visi maisi ir piebērti ar kartupeļiem, tukšu vairāk nav. Viņš piebēra pilnu groziņu ar cūkpupu pākstīm. Sūna un ciņi purvā kā piebērti ar dzērvenēm.

piešaut, *-šauj, -šāva, piebērt (sarunvalodā)*, # Vīns bija skābs kā etiķis, tā vien gribējās piešaut klāt karotīti cukura.

uzbērt, *bērt virsū; sabērt birdnes kaudzi u. tml.*, # Māte uzbēra dzērvenēm vairākas glāzes cukura un uzlika vārties. Auzu pārslas uzber uz plāts un cepeškrāsnī izkarsē. Rabarberu audzēšanai

izrok 50 cm dziļas un 70 cm platas bedres, kuras līdz pusei pieber ar kūtsmēsliem, bet virsū uzber ar minerālmēsliem sajauktu veļēnu trūdzemes un kómposta maisījumu. Biezenim apkārt var uzbert novārītu pākšaugu valnīti. Vecie apglabāti blakus, viena paplata kopa uzbērtā par abiem. Pa labi paceļas divas mākslīgi uzbērtas saliņas, kurās ierīkoti apakšzemes fōrti.

apbērt / pārbērt, *apklāt ar birdnes slāni*, # Ilze ielika bedrītē ābelītes stādu un rūpīgi apbēra saknes ar zemi. Salasīju pirmās zemenes un, ar cukuru apbērusi, aiznesu tās mātei pie gultas. Es tevi ar skūpstiem apbēršu, Kā sniedzīņš apber kalngalu (Aspazija). Putenis apbēra Juri ar sniegpārsļām. Šāviņam netālu sprāgstot, četrus karavīrus kóntuzēja, divus apbēra pavisam, bet vēl divus nogalināja. Nomazgātas, nosusinātas ogas pārber ar cukuru. Burkānus saber 20 – 30 cm biežā slānī un pārber ar tīru smiltis augšni. Vārītus, atdzisušus kartupeļus sarīvē skaidiņās un pārber gaļai.

apbērties, *apbērt sevi*, # Mazais, smilšu kastē spēlēdamies, ir apbēries ar smiltīm.

izbērt, *bērt laukā no kurienes*, # Izbērusi dārza malā pilno grozu nezāļu, Austrā steidzās turpināt ravēt iesākto vagu. Tīros graudus ar liekšķeri beram siekā, un es turu maisu, lai sieku būtu ērtāk tajā izbērt. Pa dēļu laipām viņi stūma ričas ar granti un izbēra tās ceļa vidū.

atbērt, *bērt atpakaļ; bērt nost, malā, krājumā u. tml.*, # Kartupeļus no groza atbēru atpakaļ maisā, jo grozu vajadzēja pielasīt ar kritušajiem āboliem. Ābolus grozā pielasīju ar kaudzi, bet vajadzēja mazliet atbērt nost, jo nesot birtu no groza laukā. Katru rudeni tiek atbērts pietiekamos daudzumos labas sēklas nākamajam pavasarim.

pārbērt, *pārviētot birdni citā tilpē; neviņus bērt pāri tilpes ietvāriem*, # Viņš noplūca pāris vārpu, sauja tās izberza un, pārberot no saujas sauja, atvētīja nost pēlavas. Jāpārber putraimi no caurās kulītes vešelā. Atkal viņš pārbēris cukuru pāri karotes malai uz galda.

aizbērt, *bērt ciet kādu tilpi; bērt aiz kā vai kam priekšā*, # Šāviņi, sprāgstot tuvu ierakumiem, vietām tos aizbēra ciet. Gružus un saslaukas mēs aizberam čupā aiz klēts un, kad sakrājies daudz, aizvedam prom. Pārstādot palmu citā podā, saknes novieto tieši vidū, pēc tam aizber zemi gar trauka malām un ar koka skaidu pieblīvē, lai nepaliktu spraugas.

bērtin, *v., pastiprinājums vārdam bērt*, # Upeņu krūmi kā bērtin piebērti ar ogām.

bērum, *L.*, # Svaigais grants bērum uz ceļa liecināja, ka nesēn te darbojušies šķūtnieki.

BĀRSTĪT / bārstīties / birdināt, *3. kónj., K., daudzkārt bērt*, # Sēkdam, kā tiek svērtā labība, viņš bārstīja graudus no vienas saujas otrā. Spēcīgi rūkdamas, ugunsgrēka liesmas rāvās stāvus gaisā, bārstīdamas apkārt degošus koka gabalus. Ar smiltīm nedrīkst bārstīties – gan drēbes kļūst netīras, gan kādam var acīs trāpīt. Un mežam ir jābūt tik tuvu klāt, Lai vētra uz jumta mums varētu Čiekurus birdināt (Ā.Elksne). Sāka pūst vējš, birdinādams zemē pie zariem satecējušās ūdens pilītes. Koki birdināja zeltītas lapas.

kaisīt, *3. kónj., K., bārstīt izklaidus*, # Sētnieki šķūrē no ietvēm sniegu un kaisa smiltis. Sēklu tīrumā kaisīt var visā pasaulē – zeme paliek zeme, Vidzemē vai Igaunās. Pārlidoja divplāksnis, kaisīdams próklamācijas. Nāk svētku gājiens, kuram pa priekšu iet meitenes, puķes uz ceļa kaisīdamas.

izbārstīt / izbirdināt / izkaisīt / nobārstīt / nobirdināt / nokaisīt, *pbg.*, # Kareivis mīnējās, šņirkstinādams pa cementa grīdu izbārstītās stikla suķes. Ūrhidejām putekšņlapas tikai retos gadījumos izbārsta putekšņus. Nevēriģi nēsta, papīra turza bija iēplēsta un daļa putraimu izbirdināta pa ceļam. Ar parastām minerālmēsli sējmašīnām nevar herbicīdus labi izkaisīt, jo tās birdina pulveri no augšas un nesviež no sāniem. Sēklu tīrumā mūsdienās izkaisa sējmašīna. Izgrābtos pēlnus viņa iznesa dārzā un izkaisīja uz dobēm. Padomju lidmašīnas vācu aizmugurē izkaisīja uzsaukumus iedzīvotājiem iesaisītīties cīņā pret ókupantiem. Nenobārsti cukuru uz galda! Viņas mati rudenīgās saules staros atviza balti kā ap kapiem nobārstītās smiltis. Cigaretēs pēlnus viņš nobirdināja vienkārši uz grīdas. Ar ceriņiem zied ķirši šogad vienā laikā Un vienā laikā nobirdina ziedus (M. Čaklais). Es nobirdināju sniegu no kapakmeņa, lai varētu izlasīt uzrakstu uz tā. Vāvere pārlēca no egles uz sīku bērziņu, nobirdinādama vešļu riekšu dzeltenu lapu. Šeit ir zīles, kuras bagātīgi nobirdina ozoli. Vilma kūtsgalā nokaisīja vistām ēdamo.

apbārstīt / apbirdināt / apkaisīt / nobārstīt / nobirdināt / nokaisīt / pārkaisīt, *pārklāt ko ar birdnes kārtu*, # Tórtes malas nolīdzina, pārzīē ar krēmu un apbārsta ar saldo rīvmaizi. Ābeles sāk noziedēt, to rožainās ziedlapiņas apbirdina arī jāņogu krūmus. Gaļu jāapkaisa ar sāli. Tīrot papīru, tauku traipus apkaisa ar sausu krītu. Tur varēja redzēt toverus ar mīklu, garus, miltiem nobārstītus galdus.. Tas nav vairs sīkais puišelis ar vasaras raibumiem nobārstītu seju. Tēvocis aizsoļo pa smiltīm nobārstīto laukumu. Galds nobirdināts ar maizes drupačām. Grīda bija nokaisīta

ar egļu skujām. Māte uzliek krūzi ar lazdu spurdzēm – izziedot tās nokaisīs galdautu dzeltenu. Iegriezās dzēdris rītenis, nokaisīdams stingo zemi ar sīkiem un cietiem sniega graudiņiem. Viss lauks kā nokaisīts zeltainiem pieneņu ziediem. Salātus pārkausa ar sasmalcinātiem vārītu olu baltumiem un pētersīļu zaļumiem. Lai nerastos plēve, ķīseli pārkausa ar cukuru un atdzesē.

apbārstīties / nobārstīties, *tikt apbārstītam*, # Plaukts apbārstījies ar putraimiem. Grīda plītspriekšā nobārstījusies ar pelniem.

piebārstīt / piebirdināt / piekaisīt / sabārstīt / sabirdināt / sakaisīt, *pārklāt kādas vides virsmu ar kādu birdni; piepildīt kādu tilpi ar birdni*, # Krīt smagie šāvīni, piebārstot visu apkārtni nāvējošām šķembām. Ielas bruģis un ietves piebārstītas papīra pelniem. Dārzs piebārstīts ar kritušām lapām. Mēs ejam pa skujām piebārstītu taku. Grūti izmantot tehniku, jo tīrumi vēl ir mazi un piebārstīti akmeņiem. Jūra atgādina jāņtārpiņiem piebārstītu pļavu – tuvu un tālu mirgo kuģu ugunis. Paplāte ir piebirdināta ar maizes drupačām. Kómbains piecpadsmit minūtēs piebirdina ar graudiem piecōnnu kravas kasti. Blakus šķūnim aug milzīga divžuburu mežābele, kura piekaisījusi visu zāli ar sīkiem āboltēniem. Istabā visa grīda sabārstīta ar gružiem. Ogas pārmērīgi sabārstītas ar cukuru. Pūralādē glabājas ar naftalīnu sabārstītas drēbes. Pogaļas tieši no kómbaina tiek sabirdinātas konteineros. Aprīļa ziemeļlaustrenis sabirdina matos sniegpārslas. Redzams, ka nesen zāģēta malka – visa šķūnīša priekšā sakaisīta svaigām zāģskaidām. Tulpju puvi apkaro, izvācot slimos augus un tos sadedzinot vai sakaisot masu ar veldzētu kaļķi un dziļi norokot.

iebārstīt / iebirdināt / iekaisīt, *bārstīt kurp iekšā*, # Saēvelētos kāpostus liek mucā slāni pēc slāņa, sastampā un pēc katra slāņa iebārsta sāli. Pienā iebirdina biezpienu un pievieno mazliet cukura. Drēbju skapja apakšā iekaisa naftalīnu. Kur arājs agri izgājis no rīta, Būs atkal zemē sēkla iekaisīta (K.Krūza).

uzbārstīt / pārbārstīt / uzbirdināt / uzkaisīt / pārkaisīt, *bārstīt virsū*, # Viņš uzbārsta sviestmaizei sāli. Uz maizītēm var uzbārstīt pūdercukuru. Cepšanas laikā gaļai var pārbārstīt nedaudz pūdercukura, lai mērcei piešķirtu patīkamāku garšu. Viņš uzbirdina gaļas šķēlei mazliet maltus piparus. Salmus gan sautē, gan melasi pa virsu slaka, gan sāli uzbirdina. Egles zars man uzbirdina uz galvas krietnu riekšavu sniega. Gatavai mērcei uzkaisa sakapātus lociņus. Jānīša uzdevums – maizītes nozīest ar olu un uzkaisīt katrai pa šķipsniņai ķimeņu. Dāle iebēra mellenes šķīvī un pārkaisīja tām cukuru. Cītreiz kartupeļiem pārkaisīja smalki sakapātas dilles.

uzbārstīties, *neviļus tikt uzbērtam*, # Milti uzbārstās uz karstas plīts un sāk dūmot.

pabārstīt / pabirdināt / pakaisīt, *nedaudz bārstīt*, # Beidzot Krišs bija atgīdies pabārstīt smiltis uz sliedēm. Uzpuš vējš, pabirdinādams sniegu no koku zariem. Viņš spēcīgi sapurināja koku, pabirdinādams no tā zemē plūmes. Sivēnmāti ar sivēniem ielaiž iztīrītā aizgaldā, kur biežā kārtā pakaisīti sausi salmi. Arī cilvēka dāsnā roka te putniem kaut ko pakaisa. Mēsli bija izvesti, kūtis pakaisītas svaigiem rudzu salmiem. Kuls pakaisīts sakapātām egļu skujām.

SNIGT, snieg, sniga / **krist**, krīt, krita / **birdināt**, 3. kónj., R. n., *birt sniega pārslām*, # Sniegs vēl aizvien sniga. Sāka snigt rāmi, prāvām, smagām pārslām. Māju jumti jau bija balti, bet vēl aizvien sniga un sniga. Aiz loga lielām, mīkstām pārslām krita sniegs. Drīz krusa pārstāj krist, un atkal spīd saule. Debess pavisam apmākusies, smalks sniegs birdināja acīs.

uzsnigt / uzkrist, pbg., # Nakti uzsniga sniegs. Piejūrā ziema nāk nedroši – vienā dienā uzsnieg, otrā nokūst. Uz stingrās sērsnas bija uzsnigusi plāna svaiga sniega kārtiņa. Nakti bija uzkritis pirmais sniegs. Gadalaiks vēls – kuru katru dienu var uzkrist sniegs.

sasnigt / piesnigt / sakrist / piekrist, *snigt lielākā daudzumā*, # Sasniga dziļš sniegs pa visu mežu. Sniegs bija sasnidzis bagātīgi. Ārā sasnigušas dziļas kupenas. Pienāca ziema – upes ātri aizsala, meži piesniga. Ierakumu priekšā tukšs, piesnidzis lauks, tālumā nosarmojis mežs. Vienā naktī piesniga tik daudz, cik nebija piesnidzis pa visu līdzšinējo ziemu. Sniegs sakrita tāds, ka neiebrist ne laukā, ne mežā. Sniega ir pietiekoši, bez tam – gandrīz ik dienu vēl piesnieg / piekrīt klāt jauns.

apsnigt / nosnigt / pārsnigt, *pārklāties ar sniega kārtu*, # Visi lauki apsnieg balti. Skolas dārzā apsniga koki un krūmi. No apsnigušā kalna bērni laidās lejā ar slēpēm un ragaviņām. Autobusā iekāpa nosnigusi sieviete un pat nenopurināja sniegu no mēteļa un lakata. Pakalni nosniguši balti – nu ir laiks ziemas priekiem. Uz svaigi pārsnigušajām ietvēm pēdu nospiedumu nebija. Pār melnajiem arumiem pārsnieg balta sniega kārtiņa.

iesnigt, *tikt biezas sniega kārtas ieskautam*, # Toziem piesniga tik daudz sniega, ka vienstāvu mājas bija vai līdz pašiem jumtiem iesnigušas kupenās.

aizsnigt, *tikt aplātiem ar biezu sniega kārtu ceļiem un mājokļu pieejām*, # Visi ceļi, visas takas ir aizsnigušas. Laterna apgaismo aizsnigušus stadiōna vārtus. Atceros kādu klusu vakaru aizsnigušās lauku mājās.

snigums, L., # Pirmā sniguma sniegs parasti nokūst. Tikai retais mežsargs pēc katra svaiga sniguma, neviena nemudināts, skrēja ar slēpēm šķērsām un aplīk savai apgaitai, meklēdams vilku pēdas.

pārslot, 2. kónj., R. n., *snigt retām pārslām*, # Lēni pārslu sniegs un nosēžas uz viršiem. Mākoņi tik zemi – droši vien drīz atkal sāks pārslot.

PUTENOT, 2. kónj. / **putināt**, 3. kónj., R. n., *pārvietoties sniega pārslām pa vējam*, # Ārā stipri puteņoja – miljōniem sniegpārslu riņķoja tumšajās ziemas debesīs. Aiz klases logiem, virpuļos griezdamies, puteņoja sniegi. Sniga sniegi, putināja, Stalti jāja karavīri.. (T.dz.). Laiks nebija auksts, bet nemitīgi putināja. Pievakarē sāka putināt un sniegs griezās virpuļu virpuļiem.

iesities, -sitas, -sitās, R. n., *lidojošām pārslām atdurties pret ko*, # Sejā iesitas pirmās sniega pārslas.

putenis / sniegpuenis / vējputenis, L., *sniega pārslu pārvietošanās stipra vēja iedarbībā*, # Sāka virpuļot putenis, griezdam man apkārt sniega grīstes. Putenis pieņemas – nav vairs ne ceļu, ne taku, ir tikai necaurredzams sniega jūklis. Večgada vakars atnāk ar sniegputeni. No rietumiem vēlās pelēki mākoņi, šķiet, taisījās atkal uz sniegputeni. Ap Ziemassvētkiem 1917. gadā Pēterpilī plosījās ellīgs vējputenis – apstājās ne vien tramvaji, bet ieputināti tika pat veseli vilcieni. Griezdam vējputeņus, aizkauca februāris.. (A.Dziļums).

cīruļputenis, L., *īslaicīgs sniegpuenis vēlā pavasarī*, # Cīruļputeņa sadzītais sniegs ātri vien izkūst pavasara saulītē. Pieamūrā pavasara iestāšanos nevēsta tērču čalas un cīruļputeņi, bet mainīgi vēji, leđus iešana.

puteņains, Kd., *ar puteņu klātbūtni*, # Jaukā bezvēja diena vakara pusē izvērtās puteņainā aukā. Kādā puteņainā vakarā pie viņa atnāca Adelīna.

sniegvilksnis / vilksnis, L., *irdēna sniega pārvietošanās vēja iedarbībā (laikā, kad nesnieg)*, # Klajās vietās sniegs kļuvis plāns, jo (snieg)vilksnis to no klajumiem sadzinis kupenās pie sētām un citiem aizšķēršiem.

burans, L., *irdēna sniega pārvietošanās vēja iedarbībā lielos klajumos (stepē, tundrā u. tml.)*, # Burani gandrīz vienmēr tikpat ātri pāriet kā uznākuši. Buranu laikā ģeolōģiem no bāzes uz urbuma vietu jāiet gar nostieptu virvi, lai nenomaldītos.

PUTINĀT, 3. kónj., K., *putinot aplāt ar sniegu*, # Atkal putenis putina ceļus ciet.

paputināt, pbg., *nedaudz putināt*, # Vēja brāzmas uz klajā lauka šur un tur paputina pa kādai palsenā sniega vērpetei.

atputināt, *putināt šurpvirzienā*, # Vējš ir atputinājis sniegu līdz pašam durvju sliksnim.

apputināt / noputināt, *apklāt ar birdnes kārtu*, # Jaunais leđus ir vietām apputināts ar palsenu sniegu. Sniegs noputinājis laukus un pļavas.

aizputināt, *putinot aplāt ko bagātīgi ar kādu birdni*, # Nomaļās pilsētas ieliņas nereti ir aizputinātas tā, ka ar mašīnu neiebrauksi. Pavīdēja zems un izdrupis, vietu vietām sniega aizputināts laukakmeņu žogs. Šai sniega virpulī pēdas tūlīt aizputina, it kā neviens te nebūtu gājis.

ieputināt, *putinot apņemt ar birdni no visām pusēm; ievirzīt birdni kur iekšā*, # Šoziem sasnīga tā, ka mājas ieputināja līdz jumtiem. Pa spraugām vējš ieputinājis sniegu arī malkas šķūnī.

pieputināt / saputināt, *putinot ko pārklāt, aizpildīt iedobi vai piesātināt ko ar kādu birdni*, # Var putenī vējš aizvilkt ceļu ciet, Var pieputināt arī dziļu gravu.. (L.Vāczemnieks). Rešnā vītola dobumus pieputinājis sniegs. Uz ceļa saputinātais irdenais sniegs viegli juka zem kājām. Vējš dzenāja palseno sniegu pa sētu no vienas vietas uz otru, dažviet saputinādams dziļas kupenas.

izputināties, *putināt kādu ilgāku laikposmu*, # Trīs dienas putenis bez mitas izputinājās.

GRIEZTIES, griežas, griezās / **riņķot / spietot**, 2. kónj., R. n., *būt daudziem vienkopus griezes kustībā*, # Gaisā griežas vēja saceltās smiltis. Sniegs griezās virpuļu virpuļiem. Gaisā riņķo lielas sniegpārslas. Kā baltas bites sniegs aiz loga spieto (Ó.Lisóvska). Ap lókómótīves skursteni spietoja dzirksteles.

aizjoņot / aizbrāzt, pbg., *joņot promvirzienā*, # Sniegpuenis aizjoņo pa klajumu, bet te mežā ir klusums un miers. Uz kraujas vēja sagrieztā putekļu vērpete aizbrāž pār kluso upes līmeni.

iebrāzt, *brāzties kurp iekšā*, # Viņam līdzī kaucot un svilpjot zemnīcā iebrāzās decembra putenis.

uzskriet, *skriet augšup*, # Vācieši rokas zem mūsu tranšējām, lūkodami taisīt mīnu kóridorus, lai liktu uzskriet gaisā dažām simts tónnām kaļķakmeņu un smilšu zemes.

PLŪST, plūst, plūda / **skriet**, skrien, skrēja, / **klejot**, 2. kónj. / **iet**, iet, gāja / **nesties**, nesas, nesās / **sisties**, sitas, sitās / **tecēt**, 3. kónj., *pārviētoties birdnei dažādā veidā*, # Labība, cements un citādas beramas vielas no liellaivām uz elevātōriem plūdis pa pneimatisko pārkrāvēju caurulēm. Graudi platā strauvē plūda lejup pa slīpo dēli. Vai sniegi puteņo, Vai pieneņpūkas skrien – Tev bieži atmiņas Pa kara ceļiem brien (J.Vanags). Lielākā puse kāpu ir nostiprināta ar dažādiem augiem, bet pārējā daļa klejo, ļaudamās jūras vējiem. Vējā smiltis iet pa gaisu. Sejā cirtās ass vējš un slīpi pāri laukam nesās lielas sniegpārslas. No pelavām un putekļiem vesels mākonis sitas man sejā. Smilšu pulkstenis tiek apgriezts otrādi, un smiltis no augšējā nodalījuma atkal vienmērīgi tek apakšējā.

attecēt, pbg., *plūst atpakaļ*, # Smiltis pa sašaurinājumu attek atpakaļ otrajā nodalījumā noteiktā laika posmā – uz šāda principa balstīts smilšu pulkstenis.

iztecēt, *plūst ārā*, Tagad rētumis smilšu pulksteņus vēl atrod virtuvēs – smiltis tiem iztek tik ilgā laikā, kamēr izvārās ola.

izplūst, *plūstot izplesties plašumā*, # Spodras mati atiet vaļā un izplūst pār pleciem. Gaišie matu viļņi izplūda uz spilvena.

nolīt, -līst, -līja, *noplūst lejup*, # Dzirksteļu spiets nolīst uz tālāko, vēl uguns neskarto jumta daļu. Priedēs iemetas vējš, un uz ceļa nolīst ziedputekšņu lietus.

plūsma / **virzība**, L., # Lai arī skolotājs izskaidroja smilšu plūsmu kāpās, ciema zvejnieki tomēr nesaprata ceļojošās kāpas virzības principus.

PĀRVIETOT, 2. kónj. / **virzīt**, 3. kónj., K., *pārviētot birdni kurp un kā*, # Vēji pārviēto un aizņes ievērojamus auglīgās zemes daudzumus. Ar buldōzeru cilvēks dažās stundās pārviēto zemes kalnus. Aramkārtas apakšējo slāņu zeme pa izliektiem kultivātōra plākšņveida zariem daļēji tiek virzīta uz augšu.

ievadīt, 3. kónj. / **ienest**, -nes, -nesa, *virzīt birdni kurp iekšā*, # Pie ezera izbūvēs ietaisi ūdens atdalīšanai, pēc tam smilti ar transportieri ievadīs liellaivās. Notekūdeņos ievada īpašas vielas, kas liek sārņiem nogulsnēties. Putenis pa spraugām ienesis sniegu arī malkasšķūnī.

aiznest, *virzīt birdni promvirzienā*, # Zāles kuļmašīnas trumulī jālaiž pamazām un ar tādu aprēķinu, lai elevātōrs paspētu sēklas aiznest un tās neaizsprostotos.

sanest / **pienest**, *atnest birdni lielākā daudzumā, aizpildīt u. tml.*, # Lietus nogāzē izskalojis prāvus akmeņus, bet lejā sanesis smiltis. Vējš sanesis dziļas sniega kupēnas. Cilvēki ar lāpstām atraka naktī sniega pienēstos pagalmus.

uznest / **uzvirzīt**, *nest kam virsū*, # Uznestās smiltis drīz zudīs, Drīz asni tām laužīsies cauri (J.Rainis). Straume akmeņus ar laiku aprakusi, uzvirzot tiem virsū smiltis un dūņas.

izvirst, -verd, -virda, K., *plūdināt no kurienes ārā*, # Fabriku skursteņi izverd pelēkus dūmu mutuļus. Pirms vairākiem gadu tūkstošiem Klusā okeāna dzelmē netālu no Nini salas darbojies kāds vulkāns, kas izvirdis urāna un rādija sāļus.

TRAUKT, trauc, trauca / **traust**, trauš, trausa, K., *pārviētot birdni ar lielāku spēku sitienvēdā u. tml.*, # Sētnieks ar kārti trauca nost dzeltenās lapas no liepas zariem. Aiz durvīm skanēja kāju piecirtieni pret lieveni – tur Kristaps trausa nost sniegu no zābakiem.

notraukt / **notraust**, pbg., *traukt nost, prom*, # Paņēmis grāmatu, viņš vispirms notrauca no tās putekļus. Ar piedurkni viņš notrauc drupačas no galda zemē. Ratnieks ar pirkstu notrauca no papīroša gala pelnus uz galda. Piecēlies no zemes, viņš notrausa no biksēm grūzus.

ietraukt, *traukt ko kur iekšā*, # Saimniekam ienākot, putenis paspēj viņam līdz ietraukt priekšnamā sniegu.

LAVĪNA, L., *sniega masu nobrukums kalnos, kas, slīdot lejup pa nogāzēm, pieaug apjomā; gabalainas masas vai šķidrums plūsma lejup*, # Sniega nobrukumi nodara daudz posta kalnu ielejās – gāžoties vai slīdot lejup, lavīnas aizber ceļus un reizumis aprok pat veselus ciemus. Redzējām arī vairākus kalnu nobrukumus, kur akmeņu lavīnas bija gāzušās no kalniem. Akmens sakustējās un sāka ripot, raujot aiz sevis citus klints gabalus, un drīz no kalna vēlās vesēla akmeņu lavīna. Pašizgāzēja kravas kaste paceļas slīpi, un laukakmeņu lavīna gāžas caurumā.

LEDĀJS, L., *dabisks ledus masas sakopojums, kas lēni pārviētojas pa Zemes virsu smaguma spēka ietekmē*, # Ledājus iedala 3 tipos: segledājā, šelfa ledājā un kalnu ledājā. No Somijas un

Ziemeļzvidrijas kvartārā periodā sākumā uz Latviju sāk virzīties biezas ledu masas, nesot sev līdzī arī dažādu iežu fragmentus.

šļūdonis, L., *kalnu ledājs*, # Lielākais kalnu ledājs pasaulē ir Beringa šļūdonis Aļaskā. Ledu masas lēni slīd lejup pa kalnu nogāzēm un ielejām, veidojot garas ledu plūsmas – šļūdoņus. Notiek arī glacioloģiskie novērojumi plašos šļūdoņu rajonos.

leduskritums, L., *šļūdoņa posms stāvās kalnu nogāžu vietās*, # Ejot pa ledāju, drīz sasniedzam leduskrituma piekāji – pats leduskritums ir grūti veicams, tāpēc apskatām to tikai no apakšas. Komanda veica treniņu pārgājienu, paceļoties pa Ušbas leduskritumu

GRĀBT, grābj, grāba, K., *uzņemt tilpē kādu daudzumu birdnes, parasti, pārvietošanas nolūkā*, # Dīvaina zvēra snuķim līdzīgā frēzlāpsta grābj smiltis un ieber vagonētēs. Viņa sāka sparīgi grābt kartupeļus. Grābjam maišeļos kviešu graudus.

pagrābt, pbg., # Roka bez domāšanas pagrābj no sētuves graudus un izsēj, pagrābj un izsēj. Viņš lēni pagrāba šķipsnu pašaudzētās tabakas. Viņa pagrāba liekšķerē no pavarda ogles un aiznesa uz lielo krāsni.

pagrābties, *pagrābt sev*, # Saimniecei pods ar naudu arvienu stāvējis gultas kājgalī, tā ka vienmēr varējusi tajā pagrābties.

nogrābt / atgrābt, *grābt nost daļu no kopuma*, # Mīle nogrāba no sieka miltus pankūku cepšanai. No lielās kartupeļu kaudzes viņa nogrāba divus grozus tūlītējai lietošanai. Saimniece no maisa atgrāba miltus maizes cepšanai.

iegrābt, *grābt kādu daudzumu birdnes iekšā kādā tilpē*, # Pirmās rotaļas ar smiltīm ir vienkāršas – bērns iegrābj tās saujiņā un ļauj izslīdēt caur pirkstiņiem. Ekskavātora kauss vienā paņēmienā var iegrābt veselu kubikmetru jeb ap divas tónnas rūdas. Cibiņā iegrāba sāli no tīnes.

iegrābties, *iegrābt sev*, # Iegrābos maišelī zirņus, ko paņemt līdzī uz māju.

izgrābt, *grābt laukā no kurienes*, # No apcirķņa izgrāba visu labību – bēra baļļās un kastēs, sēja paunās. Kad grīdas bija izslaucītas un grūži izgrābti, sievas ķērās pie grīdu beršanas. Pirms maizes cepšanas no krāsns izgrābj ogles un pelnus.

piegrābt, *grābjot piepildīt grābējtīpi*, # Viņš piegrāba pilnu riekšavu ar sārto mālzemī. Superfōsfāta kaudzes te paceļas, te plok, pārslīd tilta celtnis, piegrābj vienu kausu, tad otru.

sagrābt, *grābjot novietot kopus*, # Atlikušo granti jāsagrābj kaudzē. Sestdienas vakarā viņš vēl tīrījis rudzus, pat maisos vēl nepaguvis sagrābt. Kad plāvums pietiekoši apzūst, to sagrābj, aizved uz skābsiena tranšeju un izlīdzina.

piegrābties / sagrābties, *piegrābt sev*, # Purva īpašnieki dzērvenes piegrābās pūriem, citas sapuva, bet apkārtējiem ļaudīm lasīt neļāva. Muļķītis sagrābies zeltu un aizgājīs.

grābiens, L., # Milzīgā ekskavātora viens kausa grābiens ir četri kubikmetri.

LĀPSTOT, 2. kónj., K., *grābt birdni ar lāpstu*, # Lāpstojot cementu, jālieto respirātors un aizsargbrilles. Turpat blakus pagraba logā vīri lāpstoja akmeņogles.

salāpstot, pbg., # Sniegs snieg bez mitas, sētnieki nejaudā to nepārtraukti salāpstot un aizvākt. Kūdra mašīnas kravaskastē salāpstota ar kaudzi.

palāpstot, *nedaudz lāpstot*, # Jāiet pa krēslu vēl palāpstot sniegu, jāatrok taka uz šķūni.

pārlāpstot, *pārbārstīt birdni ar lāpstu*, # Graudus apcirķņos nepieciešams pārlāpstot, lai tie nesapēlētu vai neaizdegtos. Vasaras periodā vienu vai divas reizes kómposta kaudzi pārlāpsto.

LIEKŠĶERĒT, 2. kónj., K., *grābt vai smelt ar liekšķeri*, # Es liekšķerēju laukā no pelntvera pelnus un beru tos spainī.

4. Elementārdaļiņu, viļņu un plazmas kustība, virzība un to raise.

PLŪST, plūst, plūda / **virzīties** / **kustēties**, 3. kónj. / **pārvietoties** / **lidot**, 2. kónj. / **doties**, dodas, devās / **tiekties**, tiecas, tiecās / **brāzties**, brāžas, brāzās, R. n., *notikt virzīgām kustībām*, # Strāva var plūst ne tikai pa metālu, bet arī pa gāzi, šķidrums un tukšu telpu. Releji ļauj ar samērā vāju strāvu ieslēgt, atslēgt un pārslēgt ķēdes, kurās plūst daudz stiprāka strāva. Elektrōnikas speciālistiem nepieciešams skaidrs priekšstats par to, kā plūst elektrōni. Pōzītvie jōni virzās uz caurules pretējo galu. Neitrōni kustas ar dažādu ātrumu. Elektrōnu lampās elektrōni pārvietojas pa vakuumu. Elektrōnu negatīvais lādiņš liek tiem pārvietoties pa vadītāju virzienā uz strāvas avota pōzītīvo pieslēgu. Tāpēc elektrōni, no katōda lidodami uz anōdu, izskrien tam cauri un iedrāžas ekrānā. Hlōra atōms kļūst negatīvi lādēts un dodas uz pōzītīvo elektrōdu (anōdu). Elektrōns pa ārējo ķēdi

dodas uz katōdu. Lai impulsa attēls uz ekrāna būtu ass un nekustīgs, elektrōnu kūlim vienmēr jānodas pa vienu un to pašu maršrutu. Ja vien plašu pārim pievadīsim spriegumu, visi elektrōni tieksies uz pōzītīvo plati. Kōsmiskie stari ir atōmu elementārdaļiņas, kas, brāzdamās no Saules un Visuma dzīlēm, ieguvušas milzīgu enerģiju.

lodāt, 2. kōnj. / **spraukties**, spraucas, spraucās / **šauties**, šaujas, šāvās / **rauties**, raujas, rāvās, **šaudīties**, 3. kōnj. / **skriet**, skrien, skrēja, R. n., *veikt virzīgas kustības*, # Sārtas un lokanas liesmu mēles lodā pa sauso kūlu. Cauri dūmu mutuļiem spraucas laukā liesmu mēles. Jau liesmas šaujas ārā pa logu. Zibeņi šaujas uz visām pusēm kā iluminācijas raķetes. Uguns mēles ātri pieņemas stiprumā, krākdamas šaujas augšup. Sprakšķ ugunskurs, un dzirkstis šaujas gaisā. Ugunsgrēka liesmas, spēcīgi rūkdamas, rāvās stāvus gaisā. Pāri Daugavai līčloču šaudās zibeņi. Liesma no vēja vējlukturī šaudījās uz visām pusēm. Augšup melnajās debesīs skrien raķetes. Uguns sprakšķēdama skrien pār salmu jumtu.

pieplūst / pienākt / izplūst / pavirzīties / novirzīties / iziet / izlidot, pbg., # No avota E strāva pieplūst kondensātōram caur lielas pretestības rezistōru R. Elektrība pienāk pa pārvades līnijām, kuras savieno elektrōstacijas ar patērētājiem. Inženieri jums labprāt paskaidros, cik elektrōnu vienā sekundē izplūst caur katra vada šķērsgriezumu. Elektrōnu kūlim var likt ik pēc mikrosekundes desmitdaļas mazliet pavirzīties augšup un tādējādi uz ekrāna veidot iezīmes. Brīdī, kad vertikālās nolieces platēm tika pievadīts impulss, elektrōnu kūlis novirzījās augšup. Pārejot no vienas vielas citā, gaismas stars novirzās no sava iepriekšējā ceļa. Acij, kura sirgst ar tuvredzību vai tālredzību, brilles palīdz fōkusēt no priekšmetiem izejošos starus. Lai visi no katōda izlidojušie elektrōni trāpītu vienā ekrāna punktā, tie jākoncentrē tievā kūlī.

piešauties / izšauties, pbg., # Uguns piešāvās pie kūlas un sāka strauji degt. Pa mājas durvīm izšaujas liesmas. No tumšajiem mākoņiem izšāvās zibens. No labības šķūņa izšāvušās uguns mēles, vēja nestas, pārmetās arī uz citām tuvākajām ēkām.

aizlodāt, *lodāt promvirzienā*, # Pa sauso zāli un skujām uguns ātri aizlodā uz priekšu.

aplodāt, *lodāt kam apkārt*, # Liesmas sāka kāri aplodāt sveķaino malku.

uzšauties / uzskriet / sisties (gaisā), sitas, sitās, *šauties augšup*, # Gaisā uzšāvās zaļā signālrakete. Gaisā uzskrēja mirdzoša raķete. Klānu plāvā pret debesīm sitās augsts liesmu stabs – tur dega plavu šķūnītis.

pārsvieties, -sviežas, -sviedās, *strauji pārvietoties no kā viena uz ko citu*, # No dzīvojamās mājas uguns pārsviedās uz kūti.

pārskriet, *skriet kam pāri*, # Ik pa laikam žilbinošas zibens švīkas pārskrien pāri tumšajam padebesim.

apsisties, *strauji virzīties apkārt kam*, # Ezera līcī ugunij vajadzētu apdzist, ja vien liesmas neapsitīsies ap ezera galiem.

izsisties / izsprāgt, -sprāgst, -sprāga, *strauji izvirzīties laukā no kurienes*, # Notupusies viņa pūta uz oglēm, līdz uz augšu izsitās baltas liesmas. No sārtā izsprāgst dzirksteļu spiets.

iesprukt, -sprūk, -spruka / **iesprāgt**, *strauji ievirzīties*, # Liesmas iespruka šķūņa jumtā. Ja iesprūkot uguns skurstenī, tad varot nodegt māja. Viņam pierē iesprāga dzirkstele, cik tur trūka, ka būtu acī.

piesprukt, *strauji pievirzīties, pietikt klāt*, # Ar uguni rijā jābūt uzmanīgam – ja piespruks pie pakulām, būs posts.

izplatīties, 3. kōnj., R. n., *virzīties plašumā uz visām pusēm*, # Ja jau elektrōmagnētiskie viļņi izplatās gaismas ātrumā, tad gaisma arī nav nekas cits kā elektrōmagnētiskie viļņi. Radiōviļņi, no raidītāja uz uztvērēju izplatīdamies, vājinās būtiski mazāk nekā, piemēram, skaņas vilnis.

veikt, veic, veica (**ceļu**), *pārvietoties noteiktā ceļā garumā*, # Impulss šos 150 metrus turp un atpakaļ veiks vienā mikrosekundē.

riņķot, 2. kōnj., *virzīties apkārt kam, virzīties pa aploci*, # Visu vielu atōmi satur elektrōnus, kuri pa noteiktām orbītām riņķo ap kodolu.

apriņķot, pbg., # Ja elektrōnu kūlis slīdētu nevis pa ekrānu, bet pa Zemes virsu, tas stundā 9 reizes apriņķotu zemeslodi.

raustīties, 3. kōnj., R. n., *kustēties šurpu turpu*, # Sakristejā pie mazā altāra raustījās divas sveču liesmiņas.

plūsma / kustība / gaita, L., # Kamēr Saule ir mierīga, mierīga ir arī tās radiōviļņu plūsma. Mainot potenciālu, var mainīt elektrōnu plūsmas virzienu. Fōtōns vispār nepazīst miera – tas pastāv

tikai kustībā. Apsvēris meža uguns gaitas ātrumu, barōns visus ievēda dziļāk silā un norādīja, kur rokams aizsarggrāvis.

kustīgs, Kd., *kustībā esošs*, # Kā gan televizōra nekustīgajās detaļās un savienotājvados var rasties kustīgs attēls?

VADĪT / virzīt, 3. kōnj. / **nest**, nes, nesa, K., *pārvietot, raisīt kā plūsmu*, # Dielektriķi vāji vada elektrisko strāvu. Mati nevada siltumu, tāpēc ziemā tie pasargā galvu no atdzišanas. Ne jau katra vide vienlīdz labi vada skaņu. Plates, kas atrodas hōrizontāli, sauc par vertikālās nolieces platēm, jo elektrōnu kūli tās virza augšup vai lejup. Katrs nātrija jōns sev līdzi nes vienu elektrības pōrciju, bet katrs kalcijs jōns – divas.

aizvadīt / novadīt / pārvadīt / pārnest, pbg., *vadīt promvirzienā*, # Elektrōlīnijas aizvada elektrisko strāvu līdz patērētājam. Cilvēka ōrganisms lieko siltuma daudzumu spēj aizvadīt, izdalot sviedrus, kuri izgarojot patērē siltumu. Šōfera kustības ar stūres mehānisma starpniecību tiek aizvadītas līdz riteņiem. Kairinājums tiek novadīts centripetālā virzienā uz galvas smadzeņu centriem. Infōrmācija par gaismas kairinājumu nervu impulsu veidā vispirms tiek novadīta uz galvas smadzeņu lielo pusložu garozu. Spēku no mōtōra ar centrēdzes sajūgu un starpvarpstu pārvada uz darbināmo rīku. Kopš elektrōmagnētisko viļņu atklāšanas zinātnieki un inženieri mēģina tos pārvadīt ar virzīta radiōviļņu kūļa palīdzību. Nervu šķiedras pārvada impulsus. Izmērot pa ārējo ķēdi plūstošo strāvu, vajadzēja noteikt, cik lielu lādiņu ir pārnesuši šie atōmi. Katrs kalcijs atōms pārnesa divreiz lielāku lādiņu nekā nātrija atōms.

pārvade / pārnese, L., # Elektrība pienāk pa elektrōenerģijas pārvades līnijām, kuras savieno elektrōstacijas ar patērētājiem. Grōthuss centās savu sākotnējo ideju par lādiņu pārnesi starp mōlekulām vispārināt. Katrā fōtōsintēzes ciklā vienas skābekļa mōlekulas izveidei nepieciešama četru elektrōnu pārnese.

pievadīt / uzsūkt, *vadīt klāt, piegādāt*, # Minerālvielas ōrganismam pievada ar uzturu vai uztura bagātinātājiem. Agrīnajās diōdēs kvēlstrāvu pievadīja tieši katōdam. Vispirms impulss tiek pievadīts šīs triōdes tīkliņam. Bōram piemīt īpašība labi uzsūkt neitronus.

piešaut, -šauj, -šāva, *strauji pievadīt*, # Viņš piešāva uguni sveces deglim.

pievade, L., # Sakarā ar paaugstinātu fōsfōra pievadi ōrganismam ir jāsaņem attiecīgi vairāk kalcijs.

izvadīt / izstarot / emitēt, 2. kōnj., *vadīt laukā no kurienes*, # Izvadierīces uzdevums ir izvadīt iegūtos rezultātus un citu infōrmāciju, kas glabājas skaitļotāja atmiņā. Raidstacija izstaro signālus, kuru jauda bija 100 kilōvati. Lāzers izstaro gaismu, kurai ir tikai viens viļņa garums. Lai varētu pastiprināt un izstarot nepārtrauktus signālus, Lī de Fōrests radīja savu slavēno triōdi. Impulss uz ekrāna ir nokļuvis tai pašā brīdī, kad kārtējo impulsu izstarojusi lōkatōra antena. Izrādījās, ka apgaismots metāls elektrōnus izstaro (emitē) tā, it kā to kapātu kādu daļiņu krusa. Elektrōnu lampu katōdu izgatavošanai vajadzīgi jauni materiāli, kuri emitē vairāk elektrōnu.

izšaut, *strauji izvadīt*, # Šķiltava izšāva pagaru liesmiņu.

atstarot, *izstarot atpakaļ saņemto starojumu*, # Senie grieķi domāja, ka gaismu izstaro paši priekšmeti, bet Nūtons saprata, ka redzami priekšmeti gaismu tikai atstaro. Ja laika intervāls starp tiešo un atstaroto skaņas vilni būs lielāks par 0,07 sekundēm, tad mēs atstaroto skaņu uztversim kā atbalsi. No ciešā puslokā saspraustajiem egļu zariem izveidojās vējtveris, kas atstaroja siltumu.

atstaroties, *tikt atstarotam*, # Laikā *T* lōkatōra impulss ir sasniedzis mērķi, atstarojies no tā un atgriezies atpakaļ. Tāpat kā gaismas stars atstarojas no spoguļa, tā arī skaņas vilnis atstarojas no priekšmetiem ar lielu virsmu.

caurstrāvot, *strāvot kam cauri*, # Ultraskaņas viļņi caurstrāvo šķidrums.

emisija, L., *emitēšana*, # Notiek elektrōnu emisija, un ap plāksnīti izveidojas elektrōnu „mākonītis”. „Iztvaikošana” kļūst vēl efektīvāka – palielinās emisijas intensitāte.

IESŪKTIES, -sūcas, -sūcās / **sasūkties / uzsūkties / ieēsties**, -ēdas, -ēdās / **ievilkties**, -velkas, -vilkās / **infiltrēties**, 2. kōnj., R. n., *velas sīkdaļiņām ietiekties kādā citā, parasti porainā, vidē*, # Dūmi iesūkušies drēbēs un matos. Katram dzīvoklim ir savs īpatnējs gaiss, sava smarža, kas iesūcas visās drēbēs. Zupas smarža no tiem gadiem bija sasūkusies pat ēdamtēlpas galdos. Pārstādītais kauls ar laiku uzsūcas, un tā vietā attīstās jauns kauls. Mēneša laikā pat kalēja rokas, kurās ieēdusies eļļa, dzelzs un ogle, kļūst baltas. Un krekli jāmazgā vai ik pārnedēlas, jo citādi mēlnumi tā ieēdas, ka nevar ne izberzt. Mēncu filejai pārkausa sāli, pārļaista citrōnu sulu un atstāj 10 – 15 minūtes, lai

ievelkas. Tēju gatavojot, liepziedus liek aukstā ūdenī, uzvāra un atstāj, lai ievēlkas. Tóksiskās vielas no piesārņojuma avota arvien turpina infiltrēties gruntsūdeņos.

infiltrācija, L., # Piesārņojošā viela var infiltrēties augsnē līdzīgi kā notiek gruntsūdeņu infiltrācija.

ATGRŪST, -grūž, -grūda, K., *attālināt ko no kā*, # Ja divu lādiņu zīme ir vienāda, tad elektriskā lauka spēka līnijas tos vienu no otra atgrūž. Vienādi elektrizēti ķermeņi atgrūž viens otru.

atgrūsties, *savstarpēji vienam otru atgrūst*, # Vienāda nosaukuma elektriskie lādiņi atgrūžas, pretēja – pievelkas.

PIEVILKT, -velk, -vilka, K., *tuvināt ko sev*, # Ar vilnu saberzēts dzintars pievilka vieglus priekšmetus – pūciņas, papirusa strēmēlītes, matus. Kaut arī zināms, ka magnētisms ir viena no matērijas pamatīpašībām, tomēr jautājums – kādēļ magnēts pievelk – vēl nav atrisināts.

pievilkties, *savstarpēji vienam otru pievilkt*, # Kulons izmērija, ar kādu spēku savstarpēji pievelkas divas elektrizētas lodītes. Ķermeņi pievelkas gravitācijas laukā.

pievilkšanās, L., # Pretējas zīmes lādiņu savstarpēja pievilkšanās un vienādas zīmes lādiņu atgrūšanās ir elektrisko spēku lauku mijiedarbības rezultāts. Pēc šīs fórmulas var aprēķināt divu pretējas zīmes lādiņu savstarpējās pievilkšanās spēku.

ELEKTRIZĒTIES / uzlādēties, 2. kónj., R. n. *rasties ķermenī vai vielā elektriskiem lādiņiem*, # Jau senos laikos bija zināma dzintara spēja elektrizēties. Putekļu daļiņas elektrizējas un nosēžas uz griestiem, sienām un grīdas. Tikai 18. gadsimta beigās zinātne spēja atbildēt uz jautājumu, kas notiek ar dzintaru, kad to berzē gar vilnu – dzintars uzlādējas, uz tā parādās elektriskie lādiņi. Gaisa molekulas dažādu faktoru ietekmē uzlādējas pozitīvi vai negatīvi. Vilcienā uzstādīti akumulātori, kas, braucot pa elektrificētu līniju, uzlādējas.

elektrizēt / uzlādēt, K., *ierosināt ķermenī vai vielā elektriskus lādiņus*, # Trikō audumam berzējoties gar valkātāja ādu, rodas statiskā elektrība – cilvēks staigājot pats sevi elektrizē. Apkārt uzlādētajam (elektrizētajam) ķermenim Faradejs sazīmēja bultiņas, kas bija vērsta spēka darbības virzienā. Akumulātōru uzlādē ar strāvu, kuras stiprums sasniedz 70 % no akumulātōra ietilpības.

izlādēties, *zaudēt elektrisko lādiņu*, # Radiostācijas baterija bija izlādējusies, dzirdamība ļoti sliktā. Luijs XV lika kareivjiem sastāties rindā un sadoties rokās un priecājās kā bērns, vērodams, kādās grimāsēs savēlkas vīru sejas, kad Leidenes trauks izlādējās pa šo dzīvo ķēdi.

elektrizācija / uzlāde, L., # Iekārta sēklas elektrizācijai ir ļoti vienkārša – tā sastāv no diviem elevātōriem, starp kuriem ievietota elektrizācijas kamera. Mūsdienu tehnika prasa ne tikai tādus strāvas avotus, kam būtu liela īpatnējā enerģija, bet arī tādus, kuri spēj dot elektrisko strāvu ilgstoši, piemēram, 10 gadus bez jebkādas uzlādes. Lai paātrinātu akumulātōru uzlādi, pēdējā laikā lieto jaunas metodes.

elektrība, L., *parādību kopums, kas saistīts ar elektriskajiem lādiņiem un elektrómagnētisko lauku*, # Maksvels atminēja elektrības un magnētisma sakara noslēpumu un izteica to precīzu vienādojumu sistēmā.

elektrisks, Kd., *saistīts ar elektrību*, # Elektriskais spriegums ir elektrisko pótenciālu starpība starp diviem elektriskās ķēdes punktiem. Gaisā vienmēr atrodas elektriski lādētas daļiņas – tā sauktie aeróji. Mākonis uzlādējas attiecībā pret zemi – tā elektriskais pótenciāls aug, līdz sasniedz kritisku lielumu un rodas elektriskā caursite milzīgas dzirksteles veidā.

strāva / elektrība, L., *elektrisko lādiņu plūsma noteiktā virzienā*, # Pēc strāvas un sprieguma vienādojumiem redzams, ka spolē plūstošā strāva atpaliēk fāzē par 90° no sprieguma – šādu strāvu sauc par reaktīvo inductīvo strāvu. Kvēlspuldzēm gaismas avots ir elektriskās strāvas sakarsēta stieplīte. Kad istabas kaktos saviesās krēsla, viņa iededzināja elektrību. Ziemā nodeg daudz elektrības.

radiācija, L., *viļņu vai elementārdaļiņu izplatīšanās telpā*, # Lai gan radiācijas avotus atklāja samērā nesen, pats starojums uz Zemes ir pastāvējis jau kopš planētas rašanās. Saules radiācija ir ideāls enerģijas avots gan enerģijas daudzuma, gan tīrības ziņā.

siltumstarojums, L., *elektrómagnētiskais starojums, kuru izplata ķermeņi ar noteiktu temperatūru un noteiktām óptiskām īpašībām*, # Zinātnieki izstrādā metodes atmósferas siltumstarojuma un caurspīdīguma mērišanai no mākslīgajiem Zemes pavadoņiem.

kanālstari, L., *paātrinātu pótītīvo jōnu plūsma, kuru iegūst katōdstaru lampā*.

katōdstarī, L., *paātrināta elektrōnu plūsma, ko izstaro katōds*, # Katōdstaru lampa ir ierīce, kurā no sakarsētā katōda emitētos elektrōnus sakopo šaurā kūlī.

INDUCĒTIES, 2. kónj., M., *rasties strāvai, spriegumam u. tml.*, # Mainoties magnētiskajam laukam, inducējas elektriskais lauks. Šādiem viļņiem sasniedzot antenu, spriegums tajā inducējas, ja magnētiskais lauks to šķeļ perpendikulāri. Ja vads, kurš ietilpst noslēgtā ķēdē, pārvietojas pa magnētisko lauku, tajā rodas jeb inducējas elektriskā strāva.

inducēt, K., *ierosināt strāvu u. tml.*, # Mainīgais magnētiskais lauks otrajā, sekundārajā tinumā inducē mainīgu strāvu – maiņstrāvu.

indukcija, L., # Indukcija ir elektriskās strāvas rašanās vadītājā, kas kustas magnētiskajā laukā vai ir ievietots mainīgā magnētiskajā laukā. Jau 1832. gadā (gadu pēc elektrómagnētiskās indukcijas atklāšanas), mēģinādams saprast indukcijas dabu, Faradejs secināja, ka ierosai telpā jāizplatās ar īpašām svārstībām.

JÓNIZĒTIES, 2. kónj., R. n., *neitrālu atómu vai mólekulu pārvēršanās jōnos*, # Retināta gāze, kas atrodas īpašā caurulē, sprieguma iedarbībā jónizējas. Ja neitrāls atóms zaudē kādu savu elektrōnu vai iegūst lieku, tad tas pārvēršas par jōnu jeb jónizējas.

jónizēt, K., *pārvērst neitrālus atómus vai mólekulas jōnos*, # Anjōni, kas savienojas ar gaisā esošo skābekli, veido jónizēto skābekli, kurš spēj uzlabot ōrganisma imūnsistēmas īpašības un novērst daudzas slimības. Gaisa jónizātōrs *Iventus 803* jónizē gaisu autōmašīnas salōnā ar plazmas elektrōnu jónizācijas sistēmas palīdzību.

jónizācija, L., # Gaisa jónizācija jeb aerójónizācija ir neitrālu gaisa atómu vai mólekulu pārvēršanās pōzītīvi vai negatīvi lādētās daļiņās – aerójōnos. Gaisa jónizācija samazina gaisa tōksiskumu un attīra to no putekļiem un mikrōbiem.

SVĀRSTĪTIES, 3. kónj., R. n., *kustēties ap līdzsvara stāvokli*, # Taču svārstis vai stīga svārstās paši, turpretī kōntūrā svārstības rada elektrōni, bet svārstās elektriskā strāva un spriegums.

svārstīt, K., *likt svārstīties*, # Amplitūda ir jo lielāka, jo intensīvāk membrānu svārstas skaņas vilnis.

iesvārstīt, pbg., *sākt svārstīt*, # Membrāna iesvārstas spoli, kas atrodas magnētiskajā laukā.

svārstība, L., # Gaisma ir elektrómagnētiskas svārstības, ko izraisa vibrējošo elektrisko daļiņu enerģijas lauka periodiskas izmaiņas. Matemātikim elektrómagnētiskie viļņi ir tikai viļņu spaciālgadījums, viens no svārstību veidiem, kādu dabā ir milzums.

rezonanse, L., *svārstību amplitūdas pieaugums ārējo spēku iedarbībā*, # Rezonanse izpaužas, kad stīga atsaucas uz kādas citas stīgas svārstībām. Pēc fizikālās dabas izšķir mehānisko, elektrisko, magnētisko rezonansi u. tml.

VILNIS, L., *sinusoidāla svārstība, ko raksturo trīs lielumi – amplitūda, frekvence un fāze*, # Gaisma var uzvesties gan kā viļņi, gan kā vieglu daļiņu plūsma. Elektrómagnētiskie viļņi ir mainīgs elektrómagnētiskais lauks, kas vakuumā izplatās ar ātrumu 300 000 km sekundē (piemēram, radióviļņi, redzamā gaisma, ultravioletie stari, rentgenstari). Viens no tādiem kōsmiskiem laukiem ir pazīstams kā elektrómagnētiskie viļņi, kas gaismas veidā sniedz mums ziņas par tālākajām zvaigžņu pasaulēm.

viļņējāds / vilniskis, Kd., *viļņus izpaudošs*, # Vienos gadījumos izpaužas gaismas viļņējādās īpašības, citos – kōrpuskulārās. No Ņūtōna gaismas kōrpuskulārām uz Heigensa un Frenela viļņiem., bet pēc tam uz Einšteinu fōtōniem, kuri ļāva likvidēt „baltos plankumus” vilniskajā gaismas teorijā.

5. Debesķermeņu (šķietama) virzība.

LĒKT, lēc, lēca, R. n., *parādīties virs apvāršņa un šķietami virzīties augšup*, # Un tad virs egļu galotnēm pamanīju vizošu svītriņu – lēca saule. Lēca mēness, bet tas tūlīt arī paslēpās aiz tumšiem mākoņiem.

uzlēkt, pbg., # Uzlēca saule, un rasa zālē sāka mirdzēt spožās dzirkstelītēs. Mēness bija uzlēcis pilnā apaļumā un lēja sudrabu pār pilsētu. Pie vakara debess jau šur tur uzlēc pa kādai zvaigznītei. Nanete ir teātra uzlēcošā zvaigzne, viņa tēlo visdažādākās lomas.

CELTIES, ceļas, cēlās / **kāpt**, kāpj, kāpa / **rāpties**, rāpjas, rāpās / **līst**, lien, līda R. n., *šķietami pārvietoties augšup (par debesķermeņiem)*, # Saule lēni ceļas augstāk, rasa sāk tās staros vizuālot. Iedilis mēness cēlās starp attālām labības statiņu rindām. Saule kāpa augstāk, pamazām sākdamā sildīt. Mēness kāpa arvien augstāk zvaigžnotajās debesīs. Saule kāpa savu zemo ziemas loku. Saule

sāk lēni kāpt lejā no debess kalna. Saulīte rāpās Debesu kalnā.. (T. dz.). Pār eglēm mēness rāpjas jau.. (B.Saulītis). Gaiļi jau dzied, un saule lien laukā no Ūras brikšņiem. Pamalē lien augšup mēness.

uzrāpties / uzkāpt / uztecēt / uznirt / pacelties / parāpties / pakāpties / izkāpt / izlīst, pbg., # Jau mēness uzrāpies krietni augstu. Pāri sādžas jumtiem uzkāpa sudrabains mēnessirpis. Saule bija uzkāpusi jau laba sprīža tiesu virs meža. Saule uztecējusi jau labi augstu. Pie dienvidaustrumu pamales uznirst sārta saule. Drīz virs pretējā nama jumta kores uznirs mēness un pacelsies augšup. Pamalē uznirst draudīgs mēlnums, kurš kāpj augšup, izplešoties un aizsedzot sauli. Pilns mēness bija pacēlies virs tumšā apvāršņa. Sarkana saules maliņa tik tikko parāpusies virs priedēm. Ziemas saule, nedaudz pakāpusies virs apvāršņa, jau atkal taisās pazust uz visu garo nakti. Mēness bija uzlēcis un jau kādu gabalu pakāpies pret debesīm. Liels, sarkans mēness izkāpa no tumšā meža pamalē. Izlīda arī mēness no mākoņiem. No debesu dziļumiem izlīda zvaigznīte pēc zvaigznītes, uzsākdamas savu nakts gaitu.

aizlīst, *līst aiz kā, līst kam priekšā*, # Mēness tobrīd bija aizlēdis aiz mākoņiem. Liels, mēlns mākonis aizlien mēnesim priekšā.

nokāpt, *kāpt lejā*, # Saule jau nokāpusi līdz mežu galiem.

RIETĒT, 3. kónj. / **laisties**, laižas, laidās / **slīgt**, slīgst, slīga / **grimt**, grimst, grima, R. n., *šķietami virzīties lejup (par debesķermeņiem)*, # Saule rietēja, un pasaule, kā rieta laikā parasti, bija maigi rāma un skaista. Riet savāda mēness; Deg begōnijas tik sarkanas (Ó.Lisóvska). Saule jau laidās aiz meža. Saule jau laižas, kad no meža izbraucam klajumā. Saule jau laidās uz vakara pusi. Saule jau slīga uz vakarpusi. Saule, kura visu vasaru rietējusi Baznīckalna birzī, tagad slīgst taisni ezerā. Saule pamazām grimst aiz meža. Saule grimstot laižas mēļā miglā.. (J.Rainis).

norietēt / nolaisties / noslīgt / nogrimt / iegrimt, pbg., # Saule patlaban norietēja, un pie vakara debesīm iedegās pirmās zvaigznes. Sudrabainos mākoņus var sākt redzēt tikai tad, kad Saule jau norietējusi un atrodas apmēram 6° zem hōrizonta. Trīs mēnešus gadā aiz pólārā loka saule noriet, nolaižoties tikai mazliet zem apvāršņa, kad dienas gaišums pāriet vieglā krēsļā. Saule jau bija zemu nolaidusies pār Bēzru dzirnāvām. Mākoņi, kuri jau no paša rīta biezi sedza debesis, šķita nolaidušies vēl zemāk. Debesis apmākušās un nolaidušās gluži zemu, gandrīz iekārušās koku galotnēs. Saule lēnām noslīgst aiz apvāršņa, vēl mezdama spožu atblāzmu namu logos. Saule kā ugunīga sarkana bumba nogrima jūrā. Saule pašlaik taisās nogrimt aiz meža. Saule iegrima dūmakā. Saule gan iegrima mežā skaidra, bet kas zin, vai uz rītu nesavilksies atkal lietus.

aizgrimt, *šķietami aizvirzīties aiz kā*, # Saule jau aizgrimusi aiz namu jumtiem. Mēness bija aizgrimis aiz stacijas ēkām, kā slēpdamies no rīta blāzmas.

PELDĒT, 3. kónj. / **velties**, veļas, vēlās, R. n., *būt šķietamā līmenskā kustībā*, # Kvēlā vasaras saule peldēja zilajā debesu bezgalībā. Aiz plānajiem mākoņiem peld nespodrs mēness. Zvaigznes peld zemu, zemu, tepat virs galvas. Ar katru dienu agrāk un agrāk saule sāka velties uz rietu. Kāpj saule pār mežu, pār ezeru veļas.. (V.Lūdēns).

izpeldēt / izvelties, pbg., # Uz brīdi no mākoņu gūzmas izpeld saule. Kad no mākoņiem izpeldēja mēness, viņa ieraudzīja sev priekšā stāvam kādu tumšu stāvu. Sārta saules ripa izvēlās no apvāršņa. Skrejošie mākoņi laiku pa laikam aizklāj mēnesi, līdz tas atkal izveļas spožs skaidrā debesu plankumā.

uzpeldēt, *šķietami celties augšup*, # Pār mežmalu sārta un liels uzpeld mēness.

pārvelties, *velties pāri*, # Kad pāri Alamansas pilsdrupām pārvēlās varam līdzīgā saules ripa, klosteris bija nonācis republikāņu rokās.

STĀVĒT / turēties, 3. kónj. / **starot**, 2. kónj., R. s., *atrasties kādā vietā pie debesīm*, # Saule vēl stāvēja augstu pie debesīm. Saule jau stāvēja pašā pusdienā, karsēja nežēlīgi.. Mēness jau stāvēja virs eglu galotnēm un apgaismoja ceļu. Saule vēl turējās turpat virs mežu galiem. Pār Līdaini staroja mierīga atvasaras saule.

6. Kustības atributīvas pazīmes.

KUSTĪGS / móbils, Kd., *kustībā esošs, bieži kustošs, kustināms*, # Mazs bērns ir ļoti kustīgs, atrasties vienā stāvoklī viņam ir grūti. Māte, kaut salīkusi, bet arvien kustīga, arvien viņa kaut ko darīja. Pēdējā pārbaudes dienā notika šaušana pa kustīgiem mērķiem. Barības sadalei izstrādātas dažādas mašīnas, gan stacionāras, gan móbilas. Darba teļpās mikróteļpu veido gan iebūvētie, gan móbilie skapji.

kustība / kustīgums / móbilitāte, L., # Bize noslīd no pleca, un viņa ar ierastu kustību atmet to atpakaļ uz muguras. Viņš lēni, mierīgām kustībām noģērba kažoku. Viena un tā pati seja spēj attēlot vissarežģītāko jūtu gammu – to panāk cilvēka sejas vaibstu neparastais kustīgums. Peldķermeņi ar aparāturu, kas pēta Pasaules ókeāna dzelmes, pagaidām pārvietojas ar ātrumu nepilnus 10 km stundā, turklāt dziļumam palielinoties, to móbilitāte samazinās.

DINAMISKS, Kd., *saisīts ar kustību, attīstību; kustīgs*, # Ūdens, ko augs patērē órganisko vielu sintēzei, ir dinamisks un cirkulē augā saskaņā ar auga attīstības ritmu. Lauka biológiskais slānis, kurā augi attīstās, atrodas dinamiskā stāvoklī, jo tas savā sastāvā un īpašībās pakļauts nemitīgām pārmaiņām. Visi skulptūru persónāži parādīti darba prócesā, dinamiskā kustībā.

dinamika / dinamiskums / dinamisms, L., *spraigums kustībā, norisē*, # Auga dzinumu augšanas dinamika galvenokārt ir atkarīga no slāpekļa. Prójektu izstrādāja, balstoties uz jūras krastu izmaiņu jeb, kā mēs sakām, dinamikas pētījumiem. Izteiksmē ļoti bagātu fórmu prasa Šekspīra izrādes, kur viss ir aktīvas dinamikas piesātināts, viss pulsē un elpo līdz darbības ritmam. „Tālo noskaņu” stila pamattendenci raksturo milzīgs augšuptraucošs dinamiskums. Laiks ir dinamisma pārpilns, notikumi seko notikumiem.

VINGRS / elastīgs, Kd., *spējīgs viegli visādi kustēties (par cilvēkiem un dzīvniekiem)*, # Viņa grozījās ap viesiem kā atspole, atspērīga un vingra. Mani locekļi bija viegli un vingri, un miesa it kā bez smaguma. Zanda savilka ciešāk priekšauta saites ap vingro vidukli. Viņš nāca vingriem soļiem, kā mēdz iet pašapzinīgi, spara pilni cilvēki. Vecaistēvs liecās pēc āboliem vingri kā jauneklis. Toms bija slaidis, vieglu, elastīgu soli. Lai lēciens būtu elastīgs, jālec uz pirkstgaliem, nedaudz pietupjoties. Diriģenta rokas viegli un elastīgi cilājas – liecas, savēlkas un atkal izstiepjas

vingrums / elastīgums / elastība, L., # Jaunās vingrotājas grācija, vingrums un meistarība sajūsmināja čempiónāta dalībniekus. Nav viņam vairs gaitā iepriekšējā elastīguma. No rīta patīkami ieelpot tīro gaisu, tad viņai visās kustībās jaušas spēks un elastība.

ĀTRS, Kd., *nosacīti īsā laikā nosacīti garu ceļu (attālumu) paveicošs, pretstats lēnam*, # Visātrākais ir gaismas stars – tā ātrums ir 300 000 kilómetru sekundē. Viņi brauca ar jaunu, ātru kuteri, kas spēja noskriet vidēja tipa zvejas kuģus. Vilciena gaita tik ātra, ka Rutai šķita, ka tas aizbrāzīsies stacijai garām. Ātriem soļiem, kā bēgdami no purva, viņi atgriezās uz lielā ceļa. Viņa kustības kļuva ātrākas, straujākas, it kā būtu ko nokavējis, kas tagad jāpanāk. Sievietes roku kustības kļuva vēl ātrākas, viņas pirksti ņirbēja.

ātri / ātrumā, V., *verbu jeb pazīmes ātrumu raksturojošs*, # Frīdis iet aizvien ātrāk un ātrāk, gandrīz jau skrien. Ātri brauc mašīna pa gludo asfaltu. Ir tādas stelles, kas strādā tik zibenīgi ātri, ka atspoles kustībai acis nespēj izsekot. Bezdelīgas zibens ātrumā šaujās no mājām uz lauku, uz ganiem pie lopiem un aplido govīs.

paātrs, Kd., *samērā ātrs*, # Viņa gaita allaž paātra, lēni laikam nemaz neprot iet.

superātrs, Kd., *īpaši ātrs*, # Milzīgā ātrumā zemu virs skatītāju galvām aiztraucas superātra lidmašīna. Institūta darbinieku iecere ir izveidot superātras darbības autómātiskās ietaises, kas mērī, skaitļo, kā arī pārveido infórmāciju.

ātrums / temps, L., # Jau 18. gadsimtā bija zināms, ka ķermenim, lai tas varētu riņķot ap Zemi, jāiegūst ātrums 8 kilómetri sekundē. Vilciens, kas steidz ar vidējo ātrumu pāri par 70 km stundā, aizņēs mūs tālu zemes iekšienē. Otrais kósmiskais jeb parabólistkais ātrums ir minimālais ātrums, ar kādu kustoties, ķermenis pilnīgi pārvar Zemes pievilkšanas spēku. Skrējējs ir noguris, viņa temps krītas. Rūdólfš peldēja, mainīdams stilus un tempu. Tādā tempā jaguārs var paskriet tikai pāris simts metrus.

paātrināt, 3. kónj., K., *padarīt ātrāku*, # Paātrināt gaitu nozīmē palielināt kustības ātrumu. Metrus divsimt pirms finiša skrējējs paātrināja tempu, skrējiens kļuva jūtami straujāks. Mašīna viegli paātrināja savu skrējienu. Alkóhóls uzbudina elpošanu, paātrina sirdsdarbību.

paātrināties, M., *kļūt ātrākam*, # Vilciena gaita pakāpeniski paātrinās. Ar katru pasažiera izkāpšanu puskariete kļuva vieglāka, tāpēc braukšanas temps paātrinājās. Skrējiena laikā paātrinās sirdsdarbība un asinscirkulācija.

paātrinājums, L., *pieaugošs ātrums*, # Raķete kustas ar ļoti lielu paātrinājumu, kas rada kustībai pretēji vērstu smaguma spēku. Brīvās krišanas paātrinājums ir kustības paātrinājums, kas rodas, ķermenim brīvi krītot uz planētu no neliela augstuma vakuumā. Fiziológiski nosacīts ir elpas paātrinājums karstā laikā vai paaugstinoties ķermeņa temperatūrai.

žigli / veikli / izveicīgi / aši / knaši / naigi / raiti / mudīgi, v., *ātri, ātrām kustībām*, # Viņa žigli ierāpās gultā un apsedzās ar mammas strīpaino jaku. Žigli skrēja zemi, tumši mākoņi, šad tad nobira rētas lietus lāses. Tuvojoties mājām, zirdziņš sāka soļot žiglāk. Tēvs veikli šaudīja saivu caur tīkla acīm. Jo ciešāk sakniebās viņas lūpas, jo veiklāk kustējās rokas. Jaunās mediķes asiņojošajai brūcei veikli uzlika marles plāksnīti un kāju izveicīgi apsaitēja. Zirgi visu laiku skrien, bet ķēve Maška arī skriedama iemanās izveicīgi paķert pa mutei kūlas ar graudiem. Austra aši uzklāja galdu, un mēs mielojāmies ar gardu kviešu maizi. Viņš knaši paķer izlieto krūzi un aiztek otreiz pēc ūdens. Zirgs uz mājām rikšoja naigi, tikai pret kalniņu atkal piestāja soļos. Jaunieši naigi cilāja lāpstas. Edīte raiti soļoja tik uz priekšu. Autómobilis raiti ripoja pa salijušo šoseju. Raiti zib meiteņu pirksti pār kokļu stīgām. Straume raiti tecēja pāri siekstām. Iesim, dēliņ, mudīgi uz māju, kamēr nav uznācis negaiss. Zosis cita pakaļ citai noiet pie avotiņa padzerties un mudīgi atkal tūlīt atpakaļ perēt.

žigls / veikls / izveicīgs / ašs / knašs / naigs / raitis / mudīgs / žiperīgs, Kd., *ātrs, ar ātrām kustībām*, # Frančeskō gāja žiglā solī. Kad tu ar gaitu žiglu Aizej un neatskaties, Līdzi caur asaru miglu Manas acis tev ies (V. Strēlerte). Ceļmu un stumbru dobumos slēpās žiglās caunas, jo te netrūka nedz putnu, nedz citādu sīku dzīvnieku, kuriem tās uzglūnēja. Kónvejiera strādnieki ir izkopuši veiklas pirkstu kustības. Ilma ir vēl stalta sieva, lokana kā vica un veikla kā zebiekste. Puika bija ļoti izveicīgs, ar vāveres veiklumu kokā augšā. Paipalas ir ņipri un izveicīgi putni – meklējot barību, tās ātri tekā pa zemi, jo spārnos ceļas nelabprāt. Viņa elpa izlaužas īsiem, ašiem grūdieniem. Večaimātei solis vēl bija ašs. Taisni no piestātnes viņš knašiem soļiem devās uz Veiku skolu. Večo zirgu bija grūti saskubināt knašākam riksim. Ja bija naigas rokas, tad Jāņu vainags ātri nopinās. Ēstgriba talciniekiem lieliska, taču iztukšoto bļodu vietā raitas rokas galdā lika jaunas bļodas un vēl pilnākas. Nokaunējusies Katrīna aizrāvās uz gultas kājgali un mudīgām rokām steidza sakārtot savu apģērbu. Mudīga, mudīga Sila vāverīte: Ne suņi panāca, Ne medinieki (T. dz.). Mēs sasveicinājāmies ar žiperīgo, kā ūdenszāle kustīgo Griķīšu māmuļu.

žiglums / veiklums / veiklība / izveicība / izveicīgums / ašums / raitums / mudīgums, L., # Ātri uguns gaitas žiglumu apsvēris, barōns visus ļaudis iaveda vēl dziļāk silā un norādīja rokamo grāvi. Rādiōbalss izplatās ar tādu žiglumu, kas agrāko laiku cilvēkam liktos pasakains. Māte rikojās žigli un ar parasto veiklumu. Vardēm nav ne asu zobu, ne arī kā cita, ar ko pretoties uzbrucējam, tās var paļauties vienīgi uz savu kāju veiklumu. Ūperācijas laikā dārga katra minūte, tāpēc ķirurgam nepieciešama liela precizitāte un roku veiklība. Blakus nodalījumā kasieere čaukstina naudas zīmes, apbrīnojamā veiklībā skaita visdažādākās asignācijas. Alsungas etnogrāfiskā ansambļa sievām, kaut daža jau pusmūžā vai pāri tam, iznesības un izveicīguma diezgan. Izveicību prasīja arī mugursomas sakārtošana, jo katru lietiņu vajadzēja novietot stingri noteiktā vietā. Ja pūš cits vējš, cits viņņiem ašums. Sestdien rīdziniekiem būs izdevība soļā raitumu izmēģināt masveida skrējienā. Cilpoju mudīgi, bet ar visu mudīgumu nokavēju ierasties laikus.

STRAUJI / spēji / zibenīgi / zibenātri / zibenātrumā, v., *ļoti ātri*, # Viņa gāja tik strauji, ka Leōns gandrīz netika līdzi. To pateikusi, viņa strauji apgriezās un steidzīgi iet prom. Kalējs strauji mina plēšas un veikli cilāja dzelžus. Spēji uznāca tumšs mākonis ar pamatīgu lietus gāzienu. Bremzēm nejauki kaucot, autōmašīna spēji apstājās. Un tikai reizēm, spējāk kustoties, Kā sīki zvārgulīši dzelži stinkšķēs (J. Rainis). Viņa zibenīgi atrāva roku un soli atkāpās. Zibenīgi uz galda tiek izvietoti šķīvji. Cīņa basketbola laukumā kļuva spraigāka, franči arvien biežāk pārgāja zibenīgi ātros uzbrukumos. Aktiera kustības reizēm kļūst zibenīgi straujas. Strēlnieks zibenātri metas ap tuvākās mājiņas stūri un tūliņ nogāžas augšpēdus sniegā. Pēteris zibenātri uzmetās Brūverim virsū un piespieda viņa plecus pie zemes. Puika priecīgs zibenātrumā aizjož prom.

straujš / spējš / zibenīgs / zibensātrs / zibenātrs, Kd., *ļoti ātrs*, # Bet gaigalas un citas kaivas Vairs neuztraucas it nemaz, Kad šaujas straujas mōtōrlaivas, Pie viņņiem tikko skardamās (M. Čaklais). Atskrēja straujš ōktōbra vējš un iesvieda logā rupjas lietoslāses. Jānis jau pašā sākumā uzņēma strauju tempu un drāzās uz priekšu kā izšauta bulta. Ar spēju atspērienu varde pasviedās uz augšu un pārlidoja pāri dēlnas malai. Alnis sevi aizsargā ne tik daudz ar ragiem kā ar zibenīgiem, ļoti spēcīgiem priekškāju spērieniem. Šim makšķerniekam pietiek pacietības un veiklības, lai noķertu zibenīgo un manīgo fōreli. Transpōrta darbiniekiem jebkuros apstākļos jābūt zibensātrai reakcijai. Pretinieki mēģināja gūt panākumus ar zibenātriem uzbrukumiem.

pastraujš, Kd., *diezgan straujš*, # Rōlands gāja pastraujā gaitā, taču ne tāpēc, ka būtu jāsteidzas.

straujums / spējums / zibenīgums, L., # Vējš, man savu straujumu dod, Pāri visām robežām aizlidot.. (M. Ķempe). Pakaļ dzēnoties, zemgaļu zirgi jau bija aizguruši, tāpēc uzbrukumam pietrūka straujuma. Atsevišķas vēja brāzmas ar savu spējumu aizsita elpu. Sitiena zibenīgums pārsteidza viņu nesagatavotu.

ugunīgs / vētrains, Kd., *ļoti straujš*, # Mācību dejas notiek klavieru mūzikas pavadījumā – te ugunīga pólka, te liegas valša skaņas un citu deju mūzika. Cik pirmā jaunieta bija ugunīga, vētraina un kustīga kā udenszāle, tik otra vēsa un atturīga. Tur vētraina brāzma Sniegu sviez pret miklajām rūfīm (E.Ķezbere).

ņIPRS / nemierīgs / dzīvs, Kd., *kustīgs, darbīgs*, # Kājas vēcajai kalēja Dārtai ņipras kā jaunai skuķei. Linu kreklam vajag ņipras mazgātājas, čaklas vēlētājas. Kviekdami un rukšķēdami ap cūku mātēm drūzmējās ņiprie, nemierīgie sivēntiņi. Dace bija par daudz nemierīga, par daudz kustīga. Nekad neesmu redzējusi, ka viņa būtu norāvusi kādu ziedu, lai to saplucinātu nemierīgos pirkstos. Dūkanais ērzelis ir nemierīgs, viņš raustās un kārpās. Izdzirdušas saimnieces balsi, cūkas kūti kļūst nemierīgas. Agrā pievakarē pilsētās ielas ir skaļas un nemierīgas. Dzīva rakstura bērni arī skolā uzvedas nemierīgi. Pēteris kļuva runīgāks, sāka iet dzīvākā solī. Ap pienākušo vilcienu bija dzīva kņada. Pa vienu no dzīvākajām Pārdaugavas ielām aizdūc autōbusi, šaudās taksōmetri un pēc dienas darba mājup atgriežas darbaļaudis.

ņipri / nemierīgi, v., # Kaķis ņipri tecēja saimniecei līdzi, kur vien viņa rosījās saimniecības darbos. Nelielais ostas kuterītis ņipri vien pukšķina pretī jūrai. Dzīva rakstura bērni arī skolā uzvedas nemierīgi – grozās solā, neievēro disciplīnu.

ņiprums / nemiers / nemierīgums / dzīvums / dzīvīgums, L., # Visās kustībās viņai ir savāds atbrīvots vieglums, tāds kā jauns ņiprums pēc ilgi nestas un nu tikai nomestas nastas. Viršu medū – zemes stiprums; Kas to reizi mūžā ēdis, tam būs kaulos bites ņiprums! (A. Krūklis). Kāds nemiers liedz viņam norimt un atpūsties. Viņš staigāja pa savu kabinetu kā pa sprostū, velti ceļēdams, ka nemiers rimsies, bet tas nerima, visai viņa būtnei alkstot pēc darbības. Viņa vienmēr bija kaut kur traukusies, nevarēdama ne brīdi nosēdēt bez darba, un arī zēnā bija iedzimis šis nemierīgums. Par spīti savam dzīvumam un straujumam, ielu kustība Zviedrijas pilsētās ir gandrīz bez trokšņa. Viņas gaita bija pilna spraiga dzīvīguma.

SPARĪGS / spraigs / intensīvs, Kd., *kustīgs, darbīgs ar neatslābstošu jaudu*, # Sparīgā Maruta jau čakli līkājās ap ūdens spaini – mērcēja, spaidīja un žņaudzīja lupatu. Kad Gunāram padomā kas patīkams, viņš ir sparīgs, izdarīgs un apsviedīgs. Gar dārza stūri izlīgoja zāļu vēzums, ko vilka sparīgs bērnis. Krietnas piecas minūtes maksšķernieks cīkstējās, kamēr krastā izvēlās sparīgs sapals. Sparīga vēja dzītas, gandrīz līmeniski gaisā līdinājās rētas sniega pārslas. Pēc piecus gadus ilga, ļoti spraiga un smaga darba A.Nōbels beidzot ieguva patentu par dinamīta izgudrošanu. Intensīvā darbā, sevišķi, ja stipri svīst, ōrganisms zaudē daudz ūdens. Negaisa ciklōni, šķērsojot valsts teritōriju, visur radīja intensīvas lietūsgāzes.

sparīgi / spraigi / intensīvi, v., # Pabeidzis pavasara darbus, viņš sparīgi ķērās pie jaunās kūts būves. Viktōrija rikojās veikli, spraigi un mērķtiecīgi. Ceļa būves darbi tika intensīvi turpināti.

sparīgums / spraigums / intensitāte, L., # Pēcpusdienas stundās mazliet atslābušais darba temps atkal ieguva sparīgumu – ikviens piespiedās, lai paveiktu iesākto. Spāniešu dejas saista ar lielu staltumu un spraigumu kustībās. Darba intensitāti nosaka strādājoša cilvēka enerģijas patēriņš laika vienībā.

LĒNS / lēnīgs / gauss / kūtrs, Kd., *pretstats ātram*, # Palu laiks garām, Daugavas straume atkal kļuvusi lēna un rāma. Lēna vēsma lodāja pa ierakumiem un susināja karavīru drēbes. Viņa roku kustības kļuvušas uzmanīgākas un lēnākas. Viņa pagaidīja, kamēr večuks lēnā gaitā pietuvojās. Sōlistam bija skaisti tembrēta balss, mazliet lēnīgas kustības. Ar lielu troksni apgāžas krēsls, bet lēnīgais Andrejs nepieliecas, lai to paceltu. Maksis esot pats lēnīgākais zirgs visā kōlhōzā. Citkārt nenotveramās vēdzeles tagad nārsta laikā tapušas lēnīgākas. Tad viņa atkal brauca un atkal mokoši izjuta pajūga gauso vilkšanos uz priekšu. Viņš ir tik gauss, tik mazkustīgs. Kuģa zēna darbam viņš bija par gausu. Lēpnas meitas nedziedāja, Kūtri zirgi netecēja.. (T. dz.). Ar kūtru zarnu darbību jeb ōbstipāciju mūsu dienās slimo daudzi cilvēki. Arī kūtra dzimumdziedzeru darbība kā vīrietim, tā sievietei var būt iemesls tuklumam.

palēns / pagauss / pakūtrs, Kd., *samērā lēns, gauss, kūtrs*, # Zirgs pavēcs, palēnu gaitu, bet uz sacensībām jau šim nav jāiet. Viņš bija neliela auguma, bet plecīgs puisis, kustībās mazliet pagauss. Viņas kustības bija rāmas, pat mazliet pagausas, bet harmōniskas un nosvērtas. Pakūtrais

Ansis visur kur lūkoja tik atsēsties vai atlaisties. Parasti lēnie, pakūtrie vezumnieki pašreiz neviens nesēdēja ratos, bet ar visu savu spēku palīdzēja zirgiem pavilkt vezumus.

lēni / lēnām / lēnīgi / gausi / kūtri, v., # Viņa lēni piegāja pie loga un palūkojās laukā. Paēdis viņš lēnām pavirzīja šķīvi uz galda vidus pusi un lēnām piecēlās kājās. Viņmāte lēnīgi paceļ galvu un, tālās atmiņās kavēdamās, lukoja Zandā. Kad palu laiks garām, Gaujas ūdeņi šajā posmā atkal rāmi un lēnīgi. Zilajās debesīs gausi peldēja balti mākoņi. Viņi kustējās gausi, un tikpat gausa bija viņu valoda. Pašā gravas dibenā kūtri tek sīks strautiņš.

lēnītēm / palēnītēm [pa`lēnītēm] / **lēnītiņām** [lē`nītiņām], *lēnām, palēnām (pamazinājuma formā)*, # Eju lēnītēm, turēdamās gar nama sienu. Saulīte lēnītēm slīgst lejup. Palēnītēm mēs ejam gar daudzajiem paviljoniem. Viss asaru mārks palēnītēm žūst, Vairs grumbas nevago seju (J. Rainis). Vēl kādu laiciņu Buncis sēž, tad lēnītiņām pieceļas un virzās uz savas guļas pusi. Kuģītis piestātnē nemaz nepieturēja, tikai lēnītiņām nošļūca cieši gar steķu pāļiem.

palēnām / pagausi, v., *samērā lēni*, # Atpūties viņš atkal tvēra airus, bet īrās palēnām, bez steigas. Viņš bija kustībās lēns, visu, ko darīja, darīja pagausi.

lēnums / gausums / kūtrums, L., # Straumes lēnums liecina, ka upes gultnei ir ļoti niecīgs kritums. Lēnums ritmos visos, it kā dzīve mieg.. (J. Sudrabkalns). Nesteigdamies viņš izslaucīja sili – gausums bija viņa dabā. Ielās gausi pastaigājās svētdienīgi ģērbti ļaudis, un viņu gausums Īnu nez kāpēc kaitināja. Uzturs nedrīkst veicināt gāzu uzkrāšanos zarnās, taču tas nedrīkst arī radīt zarnu darbības kūtrumu.

lēnināt / gausināt, 3. kónj., K., *padarīt lēnāku*, # Óskars pievilka grožus stingrāk, lēninot zirga soļus. Vispirms viņš ieceļ mašīnā kóferīti, pēc tam spieķi un tad iekāpj pats, visu darot ar drusku pagausu, it kā tīši lēninātu, uzsvērtu grāciju. Tuvojoties vārtiem, viņš jau laikus gausināja soļus. Skaņdarba pirmo daļu diriģents sāka gausinātā tempā.

palēnināt / pagausināt, pbg., # Ieraudzījis mani, paziņa palēnināja gaitu. Klejotājņerva centra kairinājums palēnina sirdsdarbību. Gājējs pagausināja soļus un sāka lūkoties apkārt. Tas ir tāds nogurums, kad cilvēks gan nav aizmidzis, taču visi refleksi darbojas pagausināti.

palēnināties / pagausināties, *kļūt lēnākam*, # Tuvojoties stacijai, vilciena gaita palēninās. Skrējiena temps pagausinājās.

palēninājums, L., # Pie viaduktiem es nolēcu no platformas, izmantojot vilciena gaitas palēninājumu dzelzceļa līkumā. Sudrabainie mākoņi nav tik spoži, lai tos uzņemtu kinofilmā ar parasto ātrumu – nepieciešams palēninājums, kas nodrošina 5 – 10 sekunžu garas ekspozīcijas.

MAZKUSTĪGS, Kd., *ar noslieci maz kustēties*, # Ziemā sami ir mazkustīgi – jau rudenī tie uzmeklē dziļākus atvarus, kur ierokas dūņās un guļ ziemas miegu. Kakls rāpuļiem var būt īss un mazkustīgs vai arī garš un ļoti kustīgs. Aptaukošanos veicina mazkustīgs dzīvesveids, pie kam nepatika kustēties palielinās līdz ar svara pieaugumu.

mazkustība / mazkustīgums / hipókinēzija, L., # Mazkustība jeb hipókinēzija ir negatīva civilizācijas blakusparādība. Mazkustīgums negatīvi ietekmē ne tikai sirdi un asinsvadus, bet sēdoša dzīvesveida dēļ cieš arī gremošanas orgānu sistēma. Infarkts, insults, ateroskleroze vēl nepavisam nav visas sekas, kas izriet no hipókinēzijas – mazkustīga dzīvesveida. Hipókinēzija ir viena no mūsu laikmeža problēmām.

NEVEIKLS / lempīgs / tūļīgs, Kd., *ar lēnām, ierobežotām kustībām*, # Jaunais zellis izskatā ir brašs puisis, bet darbā neapķērīgs un lempīgi neveikls. Virtuvē krīt karote, noripo vāks vai saplīst krūzīte – māte ir aizkustinoši neveikla, nemākulīga. Lai pasargātu rokas, var uzvilkt cimds, taču tie ierobežo kustības, apgrūtina tausti, padara rokas neveiklas. Drāna pašā vidū bija nemākulīgi salāpīta, visdrīzāk to darījusi neveikla vīriešroka. Kājas aplipa ar māliem, kļuva smagas un neveiklas. Neveikls pagrieziens, un zēns, zaudējis līdzsvaru, ar visu divriteni gulēja uz asfalta. Uz sauszemes vislēnākie un neveiklākie ir bruņurupuči, bet ūdenī tie pārvietojas veikli. Vīrietis bija pajauns, bet lempīgu gaitu, uzkumpis, it kā visu dienu staigājis salicis aiz arkla. Cik aizkustinošas ir mazo kucēnu neveiklās, lempīgās kustības! Viņa ir tik tūļīga, ka bez pusstundas nespēj saģērbties. Tāds pabikls ar sieviešiem un maķenīt tūļīgs jau tas Viļumsōns gan bijis. Kaut gan mežacūka izskatās smagnēja un tūļīga, tā kustībās ir ļoti veikla un ātra.

patūļīgs, *mazliet tūļīgs*, # Viņam ir tāda patūļīga gaita, kā saka, kāja gar kāju strīķējas.

neveiklība / neveiklums / lempība / lempīgums / tūļība / tūļīgums, L., # Baros ar kalponi par viņas neveiklību. Noliecoties pie strūklakas, manas parastās kustību neveiklības sekas bija tādas, ka strūkla vispirms trāpīja acī, tad nāsī un tikai pēc tam tika mutē. Spēlē viņam bija daudz

tehnisku kļūdu, zemniecisks neveiklums un kustību stūrainība. Sākotnējais kustību lempīgums nu jau krietni samazinājies. Lāča lempība ir tikai šķietama. Ne jau katra nesteidzība un apdomība ir tūlība un, kā saka – kur tie ātrie tikuši un kur tie lēnie palikuši?! Vīra tūlīgums visās lietās krita viņai uz nerviem.

tūlāties, 3. kónj., R. v., *tūlīgi rosīties*, # Dace pa virtuvi tūlājas un knosās kā aizmigusi.

notūlāties / iztūlāties, pbg., # Viņa notūlājas, notīstās pa māju līdz vēlai pēcpusdienai un tad nu steigā rikšos dodas uz kapiem, reizē ar vakara nokrēsli. Ķēniņš vedina arī savu dēlu līdzī, bet dēls nevar iztūlāties un paliek mājās.

patūlāties, *nedaudz tūlāties*, # Viņi ir viens otra vērti, it kā sacenšas, kurš vairāk patūlāsies.

NEKUSTĪGS, Kd., *bez kustībām*, # Kad ļaudis uzlauza aizslēgtās istabas durvis, viņi ieraudzīja gultā nekustīgo Jāņa ķermeni. Bērni stāv nekustīgi kā ceļa stabiņu rinda. Čūska nekustīgi gulējusi uz krātiņa grīdas kā beigta. Vilis soļoja, kreiso, nekustīgo roku pie sāniem piespiedis. Kluss un nekustīgs stāv ūdens līmenis dīķos. Pacelšanas mehānismos lieto nekustīgos drošības kloķus, kuri sloga nolaišanas laikā negriežas vārpstai līdzī. Lielā petrōlejas lampa izstaroja iedzeltnu, nekustīgu gaismu. Nekustīgu skatienu viņš vērās vienā punktā.

nekustība / nekustīgums, L., *kustību iztrūkums*, # Palikt pie izdzīvotā nozīmē palikt nekustībā, bet, kur ir nekustība, tur ir nāve. Mājā valda klusums un nekustība, vienīgi sienas pulkstenis neatlaidīgi tikšķ. Pārmērīgs, ilgstošs miers un nekustīgums ir pat kaitīgs veselībai.

imobilizēt, 2. kónj., K., *padarīt nekustīgu*, # Pirmo palīdzību sniedzot, izmežģīto locekli vajag imobilizēt, pieliekot šinu. Sausā pleirīta slimnieki guļ dažreiz uz slimajiem sāniem, tādā veidā imobilizējot ribeni un samazinot arī sāpes.

stacionārs, Kd., *nepārvietojams, nekustināms (par ierīcēm, iekārtām)*, # Namdaru darbos lieto dažāda veida gan pārvietojamus, gan stacionārus elektriskos zāģus. Tribīnes ir divstāvīgas: otrajā stāvā stacionāras, bet pirmajā stāvā izbīdāmas pēc vajadzības. Cūku fermās sausās spēkbarības izdalīšanai ir ērti izmantojamas stacionārās ierīces – disku, skrāpju, spirāles un citu tipu transportieri.

STINGS / (sa)stindzis, Kd., *nekustīgs sasaluma vai nāves dēļ u. tml.*, # Atdzesēts receklis ir stings, bet sildot tas atkal kļūst šķidr. Stiklšķiedras audumi ir maz elastīgi, stingi, nehigiēniski. Viņš noliecās, lai noglāstītu māšīcas roku, bet roka jau bija gandrīz stinga. Ieskatoties mirušās mātes stingajā sejā, viņu pārņēma izmisums. Taisni vai baisma uznāk no tāda stinga skatienu un klusēšanas. Apkārt viss sasalis, stings un kluss. Stingo kailsala zemi beidzot aplājis balts, mīksts sniedzīšs. Apsarmojušie koki stāv stingi un nekustīgi. Mēness gaismā viss kļuvis stings, nedzīvs, it kā nāves elpas apdvēsts. Visneparastāk laikam gan ir staigāt pa sastingušo lavu vulkāna krāterī. Everīna sēdēja sastingušā pōzā. Viņš saņēma savā siltajā plaukstā puikas tievos, sastingušos pirkstus. Mežā Kristaps uzgāja stingušu alni ar saplosītu kaklu. Kā goda sardzē stindzis karavīrs Stāv sirmā ozols vakarjundā (A.Auziņš). Manas elpas siltums sasilda stingušu biti uz salnas aizcirsta zieda (V. Vīksna).

stingt, stingst, stinga, R. s. vai M., *būt vai kļūt stingam*, # Liedags ziemā stingst zem ledu gāles. Varbūt tikai vēl lāse par ledu stinga? (M. Čaklais). Šai kausā lej avota lāsi, No kuras tev zobi stingst (A. Skalbe). Viņš jūt, kā garie gumijas stulmeņi pielīst ar ledaini stindzinošu ūdeni, kā sāk stingt kājas. No tādām domām miesu pārklāja zosāda un stinga locekļi. Kad iedomājos par eksāmeniem, man stingst kājas.

sastingt, pbg., # Bļodiņās papildītais galerts pamazām sastingst. Lai mazuts nesastingtu, cisternās iebūvētas siltuma apmaiņas caurules. Nedēļu ilgajā salā zemes virskārta jau bija sastingusi. Uznākot salam, upē sāka iet vižņi un mierīgākajās vietās ūdens virsma sastinga. Ziema nāca ar skaudru salu, visas peļķes sastinga ledu. Tu jau savās plānajās drēbēs esi še gluži sastingusi. Ōskaru atrada tikai šorīt netālu no Ķeguma – viņš bija cieši apķēries ap peldošu balķi un tā arī sastindzis. Zilganais ledu spīdēja blāvi kā nāvē sastingusi acs. Vīri virzījās uz priekšu, taču, kā tik uzplaiksnīja zibens, tā sastinga uz vietas. Māra atgriezās guļamistabā un šausmās sastinga. Izskrējušas mežmalā, stīrnas piesardzīgi sastingst, bet, nekā draudoša nemanot, dodas pāri laukam. Sastapies ar vilni, laivas priekšgals pacēlās, kādu brīdi sastinga gaisā un atkal strauji slīga lejup. Kad pieceļas kājās namatēvs, viesi sastingst bijīgā klusumā. Hērtas sejā ap lūpām sastinga neīsts smaids. Bēglis soļoja ātri, tikai šad tad, pēkšņi pussolī sastingdams, aizturētu elpu ieklausījās naktī. Āra vēsumā biju sastindzis ragā, tādēļ steidzos atpakaļ istabā.

stindzināt, 3. kónj., K., *darīt stingu*, # Deviņus mēnešus gadā tur valdīja ziema, varens sals stindzināja zemi un ūdeņus. Baiļu sajūta tā mani stindzināja, ka nespēju pakustēties.

sastindzināt / sakalt, -kaļ, -kala, pbg., # Pirmais sals bija uz ceļa sastindzinājis dubļus kruvešos. Saputotam krējumam pievieno ievārījumu, želatīnu un sarīvētu rupjmaizi un visu to sastindzina veidnē. Bailes par meitas dzīvību un izmisums par savu nevarību sagrāba un sastindzināja sirmgalvi pilnīgi. Pēkšņi ķermeni sastindzināja skaudras sāpes. Sals sniega virskārtu pēc atkušņa sakala sērsnā, tā ka varēja staigāt pa sniega virsu kā pa zemi. Ledus sakalta snauda Naras upe.

stingums / sastingums, L., # Ūdeņi arvien vēl iekalti biezā ledū, šķīta, ka zem šī baltā stinguma vispār nav vairs nekā dzīva. Netaupīdams muskuļu spēku, viņš īrās uz krastu, un šī piepūle mazliet sildīja, sargāja no uzmācīgā stinguma. Pēc pārciestā satraukuma viņa ķermeni pārņēma truls stingums. Vajadzētu vismaz šķēres izņemt no nāves stingumā savilktajiem pirkstiem. Iestājoties nāvei, muskulatūrā attīstās un uzkrājas pienskābe, kas audos izraisa olbaltumvielas sarecēšanu, no kā rodas ķermeņa sastingums. Atsevišķas dzīvnieku sugas spēj nonākt sastinguma stāvoklī, lai pārļautu sauso un karsto vasaru. Pievērsiet bērna uzmanību kaķēna pōzām – rotaļīgajam kūkumam, grīdai pieplakuša ķermeņa glūnīgajam sastingumam.

stingme, L., *stingums (pōētisms)*, # Strēlnieki viens otram cieši blakus, Saujās šautenes līdz kaulam spiežas, Lūpas sprēgā, kājas tirpst no stingmes.. (A. Čaks).

STĪVS, Kd., *ar zudušu kustību vingrumu vai pilnīgi stings*, # Viņam bija grūti saliekt savu stīvo muguru, taču, sāpes pārvarot, viņš tomēr pieliecās. Pēc vakardienas darba kauli gluži stīvi, tos vajadzēs krietni ielocīt, kamēr atgūs lunkanumu. Večais salnītis, ausis pieglaudis, grasījās spert un droši vien spertu arī, ja nebijis pagalam stīvs. Kā jau iedzēris, kaut ar stīvu mēli, viņš mēļoja gandrīz bez apstājas. Sivēns gulēja beigts, jau stīvs. Izvilktais slīkonis bija auksts un stīvs – kā jau mironis. Stiklaini stīvu skatienu viņa raudzījās uz zārku. Audumi dažādi – no mīkstiem slīdošiem atlasiem un krepjiem līdz kokaini stīvam taftam. Stīvie, lakoti spīdīgie brūklenāju ceři švīkst gājējam gar potītēm. Stīvi, kā spieķi norijis, viņš kāpa augšup pa kāpnēm. Kājas stīvi cilādami, vīri dodas vakariņot. Stīvi paklanījies, viņš uzliek galvā cepuri un aiziet.

pastīvs, *mazliet stīvs*, # Šogad kājas kļuvušas pastīvas. Viņš gāja lieliem, mazliet pastīviem soļiem. Nevar taču viņa ierasties svētkos kā sādžas vecene darba ratos, kurus velk pastīvs zirgelis. Apakšstāvā dzīvoja dakteris, tāds pastīvs briļļains večuks.

stīvināt, 3. kónj., K., *darīt stīvu*, # Tajos laikos vīrieši, sekojot modei, skrullēja ūsas un stīvināja apkaklītes. Ar baltu un stīvinātu ķiteli uz rokas ienāca māsa Gārša.

sastīvināt / iestīvināt, pbg., # Uzķāpusi uz palodzes, viņa karina logam priekšā tīrus un sastīvinātus aizkarus. Savu kārtīgumu ikdienā varam parādīt ar spodri baltām un iestīvinātām apkaklēm un aprocēm. Viņam mugurā labi pašūts vasaras uzvalks, iestīvināts virskreklis.

pastīvināt, *nedaudz stīvināt*, # Baltu priekšautiņu der pastīvināt.

stīvums, L., # Sāpēja osteohondrōzes sabojātie skausta skriemeļi, dzenot pakausī nepatīkamu stīvumu. Mugura sadzija, arī stīvums pamazām izgāja. Tetānija ir stīvuma jeb stinguma krampji. Vienīgais, ko Tāļa dejošanas manierei pie labas gribas varēja pārmest, bija zināms stīvums.

MIERĪGS / rāms, Kd., *lēns kustībās vai nekustīgs*, # Saimnieces kalsnās rokas gulēja klēpī rāmas un mierīgas. Lēni, mierīgām kustībām viņš noģērba silto aitādas kažoku un nolika gultas kājgalī. Mierīga elpa vienmērīgi cilāja viņa krūtis un šauros plecus. Ārsts ieteica lēnu un mierīgu pastaigu un nevis maratōna skrējienu. Zemienēs upju tecējums ir mierīgs. Daugava todien bija rāma, mierīga, saules apmirdzēta. Rīts bija kluss un mierīgs, neviens zariņš nekustēja slaido papeļu galotnēs. Gaiss tik rāms, ka neviena smildziņa nekustējās. Viņš raudzījās rāmajā upes straumē. Nekas nekust, pat parasti nemierīgā Daugava pavisam rāma. Iznākam jūrmaalā, kad vētra norimusi un jūra kļuvusi pavisam rāma. Viņas kustības bija rāmas, pat mazliet pagausas. Ieklausoties sirds rāmajā ritumā, Ir tik labi, tik neparasti (A. Goba). Tur staigāja cilvēki – vieni steidzīgiem soļiem, citi – rāmi, apdomīgi.

rimt, rimst, rima / **rimties**, rimstas, rimās / **stāt**, stāj, stāja / **stāties**, stājas, stājās, M., *klūt rāmam, palēnināties vai izbeigties kustībām*, # Šai saulē pirksti nerima ne brīdi, Te adīklis, te jāsasuļ kaut kas.. (H. Gāliņš). Lapas gan sakustas, gan atkal rimst līdz jaunai vēsmas pūsmi. Rimstošās svārstības ir svārstības, kuru amplitūda laikā pakāpeniski samazinās. Par cilvēka miršanu dzejiski saka, ka sirds rimst pukstēt. Ilgi es te nespēju rimties, mani dīda kāds nemiers. Krančelis, nevarēdams savā ādā rimties, izrādīja visu savu nemieru. 1966. gada 6. februārī stāj pukstēt Viļa Lāča sirds. Melnis

negrib stāties, pat jaunā saimnieka spēcīgo roku turēts. Tvaika katla lielais dzenrats sāk stāties. Stājieties, grūtas dzirnas, Gan bijāt tecējušas.. (T. dz.). Dabas un cilvēku gaitas nestājas nekad. Un katra Baltijas un Melnās jūras lāse Caur sirdi aizskanēs, līdz sirds man stāsies.. (S. Kaldupe).

norimt / norimties / aprimt / aprimties / nomierināties / apstāties, pbg., # Dzimsti, mirsti un dzimsti, Tikai nevienu brīdi Kustībā nenorimsti! (A. Skalbe). Kā sēdējusi, tā viņa arī bija palikusi – norimušajās rokās vēl lāpīt aizsākts kreklis un vizoša adata. Šūpoles ne uz brīdi nenorima, šūpojās viens pāris pēc otra. Priekšējie riteņi vēl griezās, tad pamazām norima. Kaušanās gan jau norimusi, tik vēl lamās skanēja no abām pusēm. Lietus pamazām norimst. Cerēja, ka ar saules rietu vējš kaut cik norims, bet velti. Kāpnēs norimst soļi. Vecajā krusta dejā bija tāds straujums, ka uguns svila dzīslās un grūti bija norimties. Vakarpusē lietus norimās. Apdarījusi visus mājas darbus, viņa vēl nevarēja aprimt, staigāja no virtuves istabā un no istabas atpakaļ virtuvē. Daudzās maizes ceptuvēs darbs neaprimst ne dienu, ne nakti. Vētra bija jau aprimusi. No rīta, kad aprima negaiss, pāri okeānam iemirdzējās saule. Pretinieks bija aprimies šaut. Par velti cerat, ka straume sīks, Ka ūdeņi pārscries un aprimsies Un atkal viss pa vecam ies (J. Rainis). Kaut nu putenis kaut cik aprimtos. Kad jūra sabangojusies, tā nevar tik ātri nomierināties. Kad apstājas sirdsdarbība, apstājas arī pulss. Viņa rokas aiz paguruma apstājas arvien biežāk. Dzirnāvieks aiztaisīja aizvarus, un dzirnavas apstājās. Mute ēdājam kustējās arvien gausāk, līdz apstājās pavisam. Pulkstenis bija apstājies. Kārķu stādījumi kāpās aiztur smilšu tecējumu, liek tam apstāties un palikt uz vietas.

pierimt / pierimties, *darboties mazāk spraigi vai pārstāt pavisam*, # Bērns aiz pārsteiguma uz brīdi pierimst rotaļāties. Pašā dienasvidus karstumā pat putni bija pierimuši dziedāt. Ne brītiņu šujmašīnas nepierima tarkšķēt. Vējš gandrīz pavisam pierimis. Sākumā lietus gāž baltām strūklām, tad mazliet pierimst. Vējš pamazām pierimstas un laiks kļūst manāmi siltāks.

nomierināt, 3. kónj., K., *padarīt mierīgu*, # Viņš satver suni aiz siksnas un mēģina nomierināt, bet tas dzīvnieku uztrauc vēl vairāk.

rima / aprima / apstāja, L., *kustības pārtraukums*, # Mana māsa todien jutās laimīga, viņa bez rimas rosījās, dejoja ar katru, kurš vien vēlējās jauno sievu izdancināt. Lielā laivā, kuras mótors pukšķēdams strādāja bez rimas kā milzīga sirds, zvejnieki devās uz lašiem. Bez aprimas sniega pārslas griežas pār iemīgušo pilsētu. Viņas darbīgās rokas nezina apstājas, tās rosās un rosās. Drūzma lēni, bet bez apstājas virzījās uz priekšu.

miers / rimtība / rāmums, L., *kustības neesība*, # Ķermenis miera stāvoklī ir tad, kad tā ātrums ir nulle. Kāds miers un klusums te bija – koki stāvēja nekustīgi, piesnigušiem zariem. Visur valdīja miers, mēms, it kā gaidās sastindzis miers. Juzdamies līdz nāvei noguris, viņš ilgajās pēc miera. Visos asiņošanas apturēšanas gadījumos galvenokārt jānodrošina miers cietušajai ķermeņa daļai. Dānija vairs nav klusuma un rimtības oāze – šeit krustojas daudzi zemeslodes jūras un gaisa ceļi. Dienasvidū ir karstums un tāds rāmums, ka pat apses netrīsulo meža ielocē. Paretam tikai kāda zivs sīki saviļņo ūdens virsmas rāmumu.

STATISKS, Kd., *saisīts ar miera un līdzsvara stāvokli*, # Statiskā līdzsvara piemērs ir mehāniskais līdzsvars, kur ķermenis ir miera stāvoklī pret citiem apkārtējās vides ķermeņiem. Izšķir dinamisku – kustīgu – un statisku darbu, kuru cilvēks veic stāvus ar nelielām kustībām. Sezānam ir raksturīgas statiskas kómpózcijas – tēlojot cilvēku, gleznotājs liek tam pōzēt pilnīgi nekustīgā pōzā.

statika / statiskums, L., # Statika ir miera, arī līdzsvara stāvoklis. Gleznotājs meklē miera un kustības saskaņu – gleznas kómpózcijā mijas statika ar dinamiku. Darbā „Neskaties atpakaļ!” risināju kustības pāreju statikā, šo divu kóntrastu vienību. Skulptūrā „Meitene ar flautu” tēla akcentētais statiskums patiesībā ir pacilāts klusums, kad sieviete ieklausās apkārtējā dabā. Režisōrs šajā skatā prasīja ārēju statiskumu un panāca to, piesaistot aktiera skatienu kaut kādam vienam telpas punktam.

7. Kustību trejsastati – stāvoklis, stāvokļa iestāja un stāvokļa raise.

A. Stāvokli un veices, veiču raises.

GULĒT, 3. kónj., R. s., *būt guļus stāvoklī*, # Māte istabas vidū vērpa, kamēr tēvs, gultā gulēdams, kūpināja savu pīpi. Andrs atlaidās garšļaukus un gulēja tā labu brīdi.

gulšņāt / vāļāties / viļāties, 2. kónj. / **zvilnēt / valstīties / vārtīties**, 3. kónj., R. s., *ilgstoši atrasties guļus stāvoklī*, # Mehāniķi, kājas izstiepuši, gulšņāja zem remontējamām mašīnām. Pašlaik puse Āgenskalna iedzīvotāju gulšņā ar influenci. Lida vairs īsti neatkopās – viņa negulšņāja un nežēlojās, bet bija kļuvusi drūma un nerunīga. Pēc pamošanās jāceļas augšā, nevajag gulšņāt pa gultu pusmiegā, pusnomodā. Es, **zelēdams** smilgas stiebru, vāļājos zālītē pie pagraba. Svētdienās viņš stundām varēja, neko nedarīdams, vāļāties uz dīvāna. Naktī šurp uz Nāves salu nāks rīdzinieki, un mēs varēsīm divas nedēļas vāļāties pa otru Daugavas malu. Mazā jaunkundzīte augu dienu viļājās Dubura dārzā. Turpmākās trīs dienas augšā necelšos, bet viļāšos pa pēļiem. Tā ir mana puikas dienu aizraušanās – **zvilnēt** uz muguras plāvā un **raudzīties** zilajās debesīs. Ceļš uz Sibīriju nozīmēja dienām un naktīm bezdarbībā **zvilnēt** uz vagona lažām. Aigars **zviln** savā gultā – negribas ne celties, ne ko darīt. Salicis rokas aiz pakauša, Alfrēds **valstās** savā gultā bez miega. Zem ābeles pa zālienu **valstījās** arī Ints ar Agri. Tā Frēliha kā beka caurām dienām **valstās** sakurinātā istabā. Citi puīši **strādā**, bet šis te **valstās** bez darba. Jēcis **vaļējām** acīm **vārtījās** uz kūtsaugšas pāri pusnaktij, **domādams** un **gudrodams**, ko iesākt. Visu nakti Pepe **vārtījās** uz cietās lāviņas un nevarēja aizmigt. Kas pats **slimojis** un pa slimnīcām **vārtījies**, tas šo to saprot no medicīnas. Sievām skauž, ka es tagad pēļos vārtos, kamēr viņām rīta slaukšana.

pagulēt / pagulšņāt / pazvilnēt / pavāļāties / pavilāties / pavalstīties / pavārtīties, pbg., *mazliet gulēt*, # Viņš **pakustas**, **pakustas** pa istabu un tad atkal ar grāmatu rokā **paguļ** uz dīvāna un palasa. Laikam bija **zaudējis** samaņu, bet, brīdi **pagulējis**, atguvās. Dakteri **nosprieduši**, ka man vēl mēnesi būs pa gultu jā**pagulšņā**. Man patīk **pazvilnēt** upmalā, **pavērot** debesis, **paklausīties** putnus. Pludmalē starp kustīgajiem un skaļajiem un ļaudīm, kuri **vēlējās** mierīgi **pazvilnēt**, dažkārt veidojās nedraudzīgas attiecības. Brikūns **izstiepās** savās cisās un nolēma vēl kādu brīdi **pavāļāties**. Es varu laiski savā nodabā **pavāļāties**, jo, tiklīdz lopi **griezīsies** mežā, suns **ries** un **cels** mani augšā. **Peldēties** vēl par aukstu, bet **pavilāties** saulē gan varēja. Vēl brīdi **pavalstījies** pa gultu, Gunārs **nosvieda** segu. Citurīt jau atkal varēsi **pavārtīties** ilgāk, bet šodien jā**cep** maizīte.

pagulēt / pagulēties, *mazliet vai ilgāk gulēt aizmigušam*, # Aiz noguruma neizģērbies **iemetos** gultā **pagulēt**, bet mani atkal **ceļ** augšā. Lai jau **dēls** **paguļ**, jo vēl taču ir tik agrs. Ļaudis **aizgājuši** **pagulēt** diendus. Rudens **svētdienām** ir savs **jaukums** – var ilgāk **pagulēt** un **palaiskoties**, jo rīti **kļūst** **aizvien** **tumsāki**. Ceturtdienas rītā saimes **ļaudīm** ļāva **pagulēties** līdz brokastlaikam.

nogulēt / sagulēt / novāļāties / novalstīties / novārtīties, *gulēt kādu laikposmu*, # Nakts dzīvnieki ir tādi, kas dienu **noguļ**, bet naktī **dodas** **međīt**. **Nogulējis** slimnīcā **pāris** **mēnešus**, viņš **atspirga**, kaut īsti **vesels** vairs **nekļuva**. **Apžēliņ**, vairāk nekā gadu **sagulēt** slimnīcā! **Novāļājies** nakti bez miega, viņš, **gaismai** **austot**, **aizgāja** **tīrumā** **art**. **Slapstīdamies** viņi **vairākas** **dienas** **sienā** **novāļājās**. **Brīvdienās** es **novalstos** **gultā** līdz pusdienlaikam. Viņš **novārtījās** **gultā** bez miega **vairākas** **stundas** un **tikai** **uz** **rīta** **pusi** **iemīga**.

sagulēt, *satilpt vairākiem kādā platībā guļus stāvoklī*, # Šī **telts** **skaitās** **divvietīga**, bet tajā var **sagulēt** **trīs** **cilvēki**. **Gultas** **tik** **šauras**, ka **nieespējami** **tajās** **diviem** **kopā** **sagulēt**.

izgulšņāties / sagulšņāt / izvāļāties, *nosodošā izteiksmē par ilgu gulēšanu*, # Viņš ir par slinku aktīvai atpūtai, viņam **labāk** **tīk** **laiski** **izgulšņāties** **jūrmalas** **smiltīs**. Viņa **cauru** **svētdienu** **pa** **dīvānu** **vien** **izgulšņājusies**. Viņš **sagulšņājis** **visu** **pievakari**, tad vēl **nakti** un **nākošo** **dienu** līdz pusdienlaikam. Nu jau **diezgan** **esi** **pa** **gultu** **izvāļājies!**

guļus / guleniski / garšļaukus, v., *līmeniski*, # Pirmie šāva vīrieši ar mazkalibra šauteni **guļus** **stāvoklī**. **Sutas** **katls** ir **novietots** **nevis** **guleniski**, bet **stāvus**. Viņš **nometās** **garšļaukus** **pašā** **krastmalā**. **Vecā** **kaķe** **piegūlās** **kaķēniem** **garšļaukus** **klāt**, un **sākās** **atkal** **zīdīšana**.

augšpēdu(s) / vēkšpēdu(s), v., *guļus uz muguras*, # Pēdīgi viņš bija **dabūjis** **savu** **pretinieku** **augšpēdus** **zemē** un **pats** **uzmeties** **tam** **ar** **ceļiem** **uz** **krūtīm**. Kad **kāds** **gāja** **klāt**, **pūculēni** **apmetās** **augšpēdu** un ar saviem **nadziņiem** **gatavojās** **atvairīt** **uzbrukumu**. **Gandrīz** **apgāzos** **vēkšpēdus**. Viņš **atgūlās** **vēkšpēdu** un **pacēla** **gaisā** **kājas**, lai no **zābakiem** **iztek** **ūdens**.

pusguļus, *guļus ar slīpi paceltu, pret kaut ko atbalstītu vidukļa augšdaļu*, # Ieva **atmaidās** **zālē** **pusguļus**, **atspiežoties** **uz** **elkoņa**. **Slimniece** **lūkoja** **piecerties** **sēdus**, bet **sabārta** **atmaidās** **atpakaļ** **pusguļus**.

sagulums, L., # Naftas un gāzes atradņu meklēšanas metodika pamatojas arī uz to **saguluma** un **pārvietošanās** **īpatnībām** **nogulumiežu** **slānī**. **Atkarībā** **no** **veidošanās** **apstākļiem** **ieži** **atšķiras** **ar** **savu** **saguluma** **veidu**, tas ir, ar **iežu** **novietojuma** un **izplatības** **fórmām** **zemes** **garozā**.

GULTIES, guļas / gulstas, gūlās / **gult**, gult, gūla / **krist**, krīt, krita / **laisties**, laižas, laidās / **likties**, liekas, likās / **mesties**, metas, metās, M., *patvaļīgi ieņemt līmenisku stāvokli*, # Piecēdušās govīs viena pēc otras guļas zemē un sāk laiski atgremot. Mēs, kūri (kurši), gulstam netaisītās gultās Ar autiem kājās, drēbēm mugurās (J.Rainis). Pēc garas dienas vakaros kā krītu gultā, tā tūlīt aizmiegu. Iekoduši pusdienas, vīri laidās guļus turpat zālē kādu strēķīti nosnausties. Zirgs laižas garšļaukus smiltīs un sāk vārtīties. Iebrīdušiem ūdenī, mums pēc dažiem soļiem vajadzēja laisties peldus. Noguris viņš tūlīt likās gultā. Krusttēvs iebarošot zirgus un likšoties man blakus, jo rīt ar gaismiņu jātiekot augšā. Es ātri izģērbos un likos gulēt. Viņš, kad liekas slīpi, tad tūdaļ arī krāc. Arī pārējie metās garšļaukus zālē.

nogult / **nogulties** / **apgulties** / **atgulties** / **atlaisties** / **atslīgt** / **nolaisties** / **nokrist** / **nolikties** / **nomesties** / **atgāzties** / **atkrist** / **atstiepties** / **atmesties** / **atlikties** / **izstiepties** / **nostiepties** / **piegult**, pbg., # Viņš iekārtojās ērtāk iedobē, kur bija nogūlis ar savu rokas ložmetēju. Ģirts nogūlās zālē tālāk no peldvietas. Kaķe nogulstas uz vēdēra, pieplakdama pie zemes. Viņš apgūlās uz dīvēna un aizmīga. Atguļos laivas dibenā, spilvena vietā paliecot zem galvas savas rokas. Tīksmīgi atlaidies baltajos palagos, Siliņš nodomāja, ka atkal viena diena pavadīta. Atlaidos zemē noras malā un klausījos sienāžu sīnāšanā. Tīruma malā Andrs atlaidās garšļaukus uz muguras un aizvēra acis. Džesija lēni atslīga guļus. Viņš atlaida grožus un atslīga pret kamanu atzveltni. Valts nolaidās guļus zālē. Viņš nolaidās garšļaukus uz sola istabas priekšā. Aizgājis mājās, nokrita gultā murgu pilnā miegā. Sieva nokrita pie nelaiķa zemē un raustījās elās. Ēriks noliekas zālienā uz muguras un aizver acis. Vepri, smiltīs uz sāniem nolikušies, miegaini tūsnīja. Meimuru māte jau bija nolikusies gulēt. Viņš nometās guļus koka ēnā. Vairs nejaudādams paairēt, viņš atmuguriski atgāzās uz tilaudām. Viņš atkrita augšpēdus sienā un negribēja vairs celties. Visi ēd ar steigu, jo katrs vēl grib atkrist kādu brītiņu diendusā. Andrievs, svārkus vēcās liepas paēnā paklājis, bija atstiepies uz tiem un cieši gulēja. Ievainotais nopriecājās, ka atkal varēja atstiepties gultā. Atmetusies uz muguras, abas rokas aiz galvas, Ieva guļ un smaidot veras griestos. Atmeties gultā virs segas, viņš vingrināja kustībās ievainotās kājas pēdu. Nu atlikšos, atdusēšos drusku. Hermīne nogrieza lampā mazu, mazu liesmiņu un atlikās uz sava maišeļa. Visā augumā tīksmi izstiepusies, segu līdz kaklam savilkusi, viņa nemaz nedomāja tik drīz celties augšā. Kaujinieki slēpās, cits garšļaukus izstiepies zemē, cits pieklāvēs pie koka stumbra vai ceļma. Pavisam tuvu sprāgst mīna, un mēs visi nostiepjāmies garšļaukus zemē. Suns, gar plīti nostiepies, žāvājas un blisina acis. Filmas kadros skatām pelēkos stāvus, kas ceļas uzbrukumā un atkal piegulst zem ložu uguns..

izgulties / **izlaisties**, *nogulties ar iztaisnotu ķermeni*, # Viņš ir izgūlies šķērsām pa visu dīvēnu, man vairs nav vietas, kur palikt. Viņš guļ, izlaidies visā garumā zaļajā zālē. Viņš izlaidās garšļaukus pakalējā sēdekli un nogulēja tā visu ceļu. Ir tik labi izlaisties uz dīvēna vai gultā un ļauties domu kūtrumam, kamēr pārvar miegs.

sagult / **sagulties** / **sakrist** / **salikties**, *novietoties guļus vairākiem kopā*, # Atskanot šāvieniem, izlūku grupa sagūla sniegā. No sardzes un citiem darbiem brīvie matroži priekšgala kubrikos sagūluši pa kójām. Kōmandieris deva pavēli sagulties ceļmalas krūmos. Trīs mazi ezēni sagūlušies rindā kā sivēni. Kad vācieši atklāj uguni, slēpotāji sakrīt sniegā. Pēc divpadsmit stundu ilgā darba strādnieki ātri vien sakrita kójās. Ap pusnakti visi salikās uz guļu kūtsaugšā sienā.

iegulties / **ielikties** / **iegāzties** / **iekrist** / **iemesties** / **iesviesties** / **ieslīgt**, *gulties kur iekšā*, # Krišus iegūlās gultā neizģērbies. Atkal gaisā uzšāvās raķete, un mēs iegūlāmies mīkstajā sniegā. Ielicies gultā, Edgars vēl labu brīdi palika nomodā. Tumsā aiztaustos līdz gultai un tāpat ar visām drēbēm ieliekos tajā. Ignats iegāja istabā un ar visām drēbēm iegāzās gultā. Annele iekrita atmatas zālē kā mātes klēpī. Pastalas noāvis, krusttēvs iekrīt gultā, bet krustmāte, mazos bērņus kur kuro saguldījusi, iekrīt krusttēvam līdzās. Žaniņš mešus iemetas zaļajā zālē. Viņa iesviedās gultā un šņukstēja. Viņš ātri noģērbjas un ieslīgst gultā blakus Rasmai.

aizgult / **aizgulties**, *gulties aiz kā, kam priekšā*, # Nu arī no vilciena sāk pretim šaut – dragūni nometas aiz tendera, aizgulst aiz riteņiem un steidzīgi šauj. Suns aizgulstas aiz lieveņa stūra.

uzgulties / **uzlikties** / **uzzvelties** / **uzmesties**, *gulties kam virsū*, # Uz óperāciju zāli aizeju pats un uzguļos uz galda. Kāpjot ārā pa logu, vispirms jāuzsēžas uz palodzes jāteniski, tad jāuzguļas ar krūtīm un jāizstiepj kāja līdz pirmajam ķieģelim. Pātais kumelēns bija pavisam piespiedies mātei pie sāniem, gandrīz uzgūlies uz ilks. Šīs ar visiem sabristajiem apaviem uzlikušās uz dīvēna un aizmigušās. Grožus viņš satvēra, bet nepaspēja uzzvelties uz drēģa malas.

Inīta uzmetās ar ceļgaliem uz krēsla. Mēs sasēžamies kamanās, bet Pēteris uzmetas uz sliecēm. Ar elkoņiem uz palodzes uzmetusies, Made skatījās laukā pa logu. Viņš uzmetās ar plaukstām uz grodiem un ielūkojās akā. Ar pakrūti galdam uzmeties, viņš maziem, greiziem burtiem rakstīja līgumu. Drukā suņuburkšķī uzmeties zilgans taurenis.

pārgulties, *gulties šķērsām pāri kam*, # Mazais bija pārgūlies šķērsām pāri savai gultiņai un aizmidzis.

pagult / pagulties / palikties, *gulties zem kā*, # Sencis zināja, ka drīz būs jāpagulst zem „zaļām velēnām”. Lai saule no augšas necepinātu, viņš pagulās zem ratiem. Viņš palikās zem krūma nosnausties.

piegult / piegulties / piegāzties / piekrist, *gulties kam klāt*, # Pieguluši laivā cieši sānu pie sāna, viņi vēl ilgi klausījās niedru čabonā un citos vakara trokšņos. Tikko kaķēnus ielikām atpakaļ ligzdiņā, vecā kaķe piegūlās tiem garšļaukus klāt. Suns bija uzgājis ezi un tagad lēkāja tam apkārt, te pieguldāties ar krūtīm pie zemes, te uzšaudāties kājās. Viņš bija piegāzies pie šķūņa sienas un aizmidzis. Es piekritu raudādama Pie arāja kājiņām (T. dz.).

GULDĪT / guldināt, 3. kónj. / **likt gulēt / gāzt**, *gāž, gāza, K., panākt ko vai kādu gulstamies, ieņemt līmenisku stāvokli*, # Sabraukušos viesus saimnieki guldīja šķūnī siena pantā. Mīkstā gultiņā es tevi guldināšu.. (Aspazija). Māte aizgāja likt gulēt mazos bērņus. Varēsiet palikt pa nakti, gan jau atradīsim vietu, kur likt jūs gulēt. Viņš atspērās un gāza mucu uz sāniem. Gāzām zemē slaidos kokus un zāģējām dēļos un būvbalķos. Kārlis Velde, kurš arī augām dienām gāž kuplās zāles vālus, jau aizvadījis sešdesmit mūža ziemas un vasaras.

noguldīt / nolikt gulēt / apguldīt / apguldināt / atguldīt / atguldināt / nogāzt / nostiept / nosviest / nozvelt / notriekt, *pbg.*, # Viesus noguldīsim augšstāvā. Vakaros, bērņus nolikusi gulēt, Zane sēdās pie vērpjamā ratiņa. Esmu jau makšķeri satinis un noguldījis laivā. Aizmigušo meitenīti māte aiznesa uz gultiņu, izģērba un apguldīja. Jāiet lūkot, vai gans atkal nav govīs apguldinājis. Aivars iznes viņu krastā un saudzīgi atgulda zālītē. Mežabrāļi nogāžot pāri ceļam koku un paši tupot grāvī, gaidot mašīnu piebraucam un apstājamies. Māte man novilka bikses, nostiepa zemē uz vēdera un pēra. Nostiepis Jēkabu zemē uz grīdas, viņš uzmetās tam ar celi uz krūtīm. Bet vakarā Piču nostiepa turpat kūtī, un kučieris ar lielu patiku uzlaida viņam tās piecpadsmit rīkstes. Ne vienmēr nīknākā cīņa ir tā, kur cīkstoņi grasās viens otru nosviest gar zemi. Viņš atsvabinās no Ažas, nosviež to gar zemi un bēg uz logu. Es viņu nozvēlu gar zemi kā pelavu maisu. Uzraugs strādnieku notrieca zemē un kā ārpātīgs spārdīja kājām.

saguldīt / saguldināt, *apguldīt vairākus, daudzus*, # Krustmāte sagulda arī mazos bērņus kur kuro. Burvis šos visus saguldina vienā rindā.

ieguldīt / ieguldināt, *noguldīt kur iekšā*, # Zvejnieks ieguldīja savu dēlu laivā un iedarbināja mōtōru. Pārklājuši mirušajai pašas mēteli, ieguldījām viņu kapā. Viņš atspieda elkoņus pret ceļgaliem un ieguldīja galvu plaukstās. Baumanis atraisa ratos sēdekļu maisu, ieguldina tur mani un apsēdz ar mātes kažociņu.

SĒDĒT, *sēž / sēd, sēdēja, R. s., būt stāvoklī ar balstu uz gurniem, statenisku ķermeņa augšdaļu un saliektām kājām*, # Māte sēž uz gultas malas. Tāds nogurums, ka gribas apsēsties un sēdēt, un nekustēties. Sēdēt airos nozīmē sēdēt laivā un airēt.

tupēt, 3. kónj., R. s., *sēdēt uz kā zema; sēdēt (par dzīvniekiem)*, # Pavēris kūtsdurvis, vējluktura gaismā ieraudzīju sievieti tupam uz ķebliša un slaucam govi. Kamolītī sarāvusies, māte tupēja uz sava čubu maisa. Vecie vilki palika tupam jaunaudzies malā. Sildīdamās saulē, lapu ielogos tupēja zaļas vārdes.

pasēdēt, *pbg., neilgu laiku sēdēt*, # Brīdi viņš pasēdēja, rokas ap ceļgaliem apņēmis. Mēs varētu kopā pasēdēt uz klints un nolūkoties, kā vakarā jūrā nogrimst saule. Klukste pasēdēja vēl pāris dienas, tad nokāpa no olām, ar knābi apvēla visas olas otrādi un sēdās atkal virsū perēt.

nosēdēt / nosēdēties / sasēdēt / piesēdēt / atsēdēties / izsēdēties, *sēdēt kādu laikposmu; savienojumā ar varēt, spēt*, # Pie mēlniem atvāriem bieži sastopu vecus vīrus, kuriem pietiek pacietības nosēdēt no rīta līdz vakaram vienā vietā. Viņa varēja augus vakarus nosēdēt savā istabā ar klēpī saliktām rokām. Lejniece jaunkundze bieži vien nosēž savas darba stundas, gandrīz nemaz nerunādama. Arī Ozols nevarēja nosēdēt uz vietas, bet piecēlies staigāja pa istabu. Es esmu nosēdējusies kā noperējusies vista un sēdēdama ļoti piekusu. Dažu nakti sasēdēji Šūpulīša kājgalā (T. dz.). Visu nakti sasēdēju Savu pļavu vaktēdama (T. dz.). Viņa lāpīdama lieku pusstundu piesēdēs, un atkal kreklis būs velkams mugurā. Mārcim vajag izkustēties, jo pie grāmatām jau līdz apnikai

atsēdējies. Arnis palika stāvot, esot jau mašīnā tiku tikām izsēdējies. Pat mežā atpūtniekiem ierīkoti soli, it kā uz tādiem nebūtu gana izsēdējušies pilsētas parkos. Vadītājs ieradās ar lielu nokavēšanos, kad strādnieki karjerā gaidot bija jau līdz apnikai izsēdējušies.

sēdus, V., *sēžot*, # No šausmīgā sapņa Rūdis pietrūkās gultā sēdus. Es nokritu sēdus un atdauzīju dibenu. Viņš sapurināja Cepli un centās to nosēdināt, bet ļenganais ķermenis sēdus neturējās, nošļukdams atkal guļus.

pussēdus, V., *balstā uz gurniem ar vairāk vai mazāk atpakaļ atliektu un pret ko atbalstītu ķermeņa augšdaļu*, # Slimnieks bija gultā pussēdus, muguru un galvu atbalstījis pret četriem spilveniem. Es atspiedos uz elkoņa un pacēlos pussēdus.

jāteniski, V., *sēdus tādā veidā, ka sēdētāja kājas novietotas nolaidēni abpus sēžamajam priekšmetam vai sēžamajai platībai*, # Ūdensvedējs, uzsēdies jāteniski uz lielas mucas, laiž ar baltu kleperi, ka rati grab vien. Ernests sēdēja jāteniski jumta čukurā.

jātenisks, Kd., # Viņš sēdēja uz krēsla jāteniskā stāvoklī ar atzveltni sev priekšā.

sēde, L., *ķermeņa sēdus stāvoklis*, # Uz divriteņa jāieņem pareiza sēde. Ieteicams izpildīt arī noliekšanos sēdus stāvoklī ar iztaisnotām kājām – platā sēdē.

špagats, L., *akróbātikas figūra, kuru veidojot vingrotājs sēdus stāvoklī kājas izvērš tā, ka tās veido taisnu līniju*, # Vingrojums nobeidzas ar sēdus stāvokli špagatā. Nolaižam kreiso kāju uz zemes un paliekam špagata pōzā.

SĒSTIES, sēžas / sēstas, sēdās, M., *klūt sēdošam, ieņemt sēdus stāvokli*, # Visi viesi nevarēja reizē saiet pie galda, tāpēc sēdās papriekšu tikai vīrieši un pēc viņiem sievietes. Vakaros, bērņus noguldījusi, Zane sēdās pie ratiņa vai stellēs. Kad ausis sāka zvanīt, tad viņam vajadzēja sēsties zemē un nogaidīt, kamēr pāriet reibonis.

apsēsties / atsēsties / nosēsties / nolaisties sēdus, pbg., # Sīmanis apsēžas grāvmalī atpūsties. Jānis apsēstas blakus vēctēvam un sāk kāri strēbt vīrumu. Brīviņu saimniece ar kaimiņieni apsēdās aiz ceriņu krūma. Talcinieki atsēdās druvas malā un brīdi atpūtās. Namamāte piedāvāja viesiem atsēsties uz dīvāna. Suns atsēžas pie durvīm, bet pēc brīža palien zem krēsla un atguļas. Saimnieks nosēdās galda galā. Nosēdāmie abi pie kadiķīša zemē. Iesnaudusies blakussēdētāja strauji atvēra acis un nosēdās taisnāk. Ielaists kamerā, viņš nolaidās sēdus uz grīdas.

atslīgt / atkrist, *apsēsties aiz gurduma*, # Kā apstulbusi viņa piegāja pie galda un atslīga krēslā. Viņš bezspēkā atslīga uz ķebliša kurtuves priekšā. Kapteinis smagi atkrīt krēslā, bet pārējie piemētas kur nu kurais.

piesēst / piesēsties / piemesties, *atsēsties, parasti, uz neilgu laiku*, # Pēc palaunaga, kad bija piesēdis koka paēnā, Akots vairs negribēja celties. „Vai tu nepiesēstos?” namatēvs norādīja uz klubkrēslu. Atnākušos uzaicināja piesēsties, jo nākšoties mazliet uzgaidīt. Līzbete pacēla Osienei krēslu, bet pati piemētās uz gultas malas.

piesēst / piesēsties, *apsēsties pie kā, kam klāt; uzsākt kādu sēdus veicamu pasākumu*, # Arī viņa pati reizēm piesēda pie klavierēm, un viesi glaimīgi sauca par mūziku to, ko viņa izmocija no šī instrumenta. Vēl viens pienāca un piesēdās pie ugunskura. Viņa nomazgāja rokas un piesēdās pie pusdienu galda. Zintrai kļuva vēsi, un viņa piesēdās pie krāsns. Kaimiņiene piesēdās mātei cieši klāt un kaut ko čukstēja ausī. Rasma piesēdās pie datōra. Laura salūkoja mazo soliņu, piesēdās pie govīs, nomazgāja tesmeni un sāka slaukt. Zigis nolēma piesēsties pie grāmatām un panākt iekavēto.

sasēst / sasēsties, *satilpt kur sēdus vairākiem*, # Vīri, bariņā sasēduši, sprieda par makšķerēšanu. Kad vēl divām uzslīetām alus mucām pārlika dēļus, varēja sasēst apkārt visi. Kad atskan zvans, bērņi sasēstas solos un gaida skolotāju. Visi sasēžas lokā ap galdu. Zālē visi sasēdās jauktā kārtībā.

iesēsties / ieslīgt, *apsēsties kur tieši vai nosacīti iekšā*, # Līgava iesēdās līgavainim klēpī. Ērti krēslā iesēdies, viņš aplūkoja rentgenogrammas. Viņa iegāja saimes istabā un iesēdās savā gultā. Gunārs neatgērbies ar visām virsdrēbēm ieslīga krēslā.

uzsēsties, *apsēsties uz kā*, # Viņš uzsēdās uz palodzes. Nolicis kaktā, viņš uzsēdās virsū savam sainim. Viņš uzsēdās zirgā, bet ilgi nevarēja ierīkoties seglos, kā nākas.

uzmesties, *strauji uzsēsties*, # Viņš uzmetās zirgam mugurā. Ārija uzmetās uz sola un šūpo kājas.

pārsēsties / pasēsties, *apsēsties citur*, # Inta pārsēdās no ķebliša uz dīvāna. Alvils pārsēdās viņai blakus. Kad iegāju klasē, man lika sēsties priekšējā solā, bet starpbrīdī es pārsēdos blakus solā. Reinis pasēdās tuvāk Ērikam. Ūsainis pasēdās tālāk, dodams vietu viesīgai.

aizsēst / aizsēsties, *apsēsties aiz kā, priekšā kam, tālāk prom u. tml.*, # Artūrs aizsēdās Ģirta vietā, bet tēvocis novietojās blakus. Piķis aizsēdās aiz galda un aizsmēķēja savu garo pīpi. Raivō aizsēdās pašā aizmugurē. Viņš ir aizsēdies man gaismai priekšā.

SĒDINĀT, 3. kónj., K., *aicināt vai likt kādam sēsties*, # Mārtiņš apgriezta savu divjūga ori un sēdināja tur virsū visus bērniekus, kuri bija ieradušies kājām. Rīta mūs sēdina pie pītā galda zem liepas.

apsēdināt / atsēdināt / nosēdināt, pbg., # Saimnieks iesauca viņu viesistabā un apsēdināja pie galda. Viņš satvēra levas roku ciešāk un apsēdināja viņu uz sola zem ābelēm. Ievainotie cits pēc cita nāk iekšā vai tiek ienesti un noguldīti vai apsēdināti gultās. Atsēdinājis Pakalnu vienīgajā krēslā, Ūjārs pats piemētās uz gultas malas. Mazais tika atsēdināts pie galda uz paaugstināta krēsla. Vīrs pieliecās, uzcēla zēnu aiz padusēm zirgā un nosēdināja sev priekšā. Tēvs nosēdināja meiteni sev uz ceļiem. Slimnieci izveda ārā un nosēdināja pie puķu dārziņa žoga uz čubu maisiņa. Ūziņš nosēdina viesi aiz galda. Mūs nosēdināja pretim jaunajam pārim.

sasēdināt, *apsēdināt vairākus kādā platībā*, # Mūsu trijotni tēvs sasēdināja vēzuma galā. Skolotāja mūs sasēdināja kopā, cērot, ka mēs stundās neplāpāsim. Ā. Alunānam bija pamats sacīt, ka Jelgavā neesot tādas kulbas, kurā varētu sasēdināt viņa lielo saimi.

piesēdināt, *apsēdināt pie kā, kam klāt*, # Ar visu aizbildināšanos, ka pirms šurpnākšanas esmu krietni ieturējies, tieku piesēdināts pie galda arī es. Jau tā mēs te sēžam cieši saspiedušies, vēl grib mums piesēdināt kādu klāt. Skolotāja Grauduma piesēdinājusi kaktā pie loga vienu puīseli, kurš visu laiku šņaukādamiem velk pirkstu pa grāmatu. Astoņu gadu vēcumā māte beidzot piesēdināja Martu pie grāmatas.

iesēdināt, *nosēdināt kur tiešā vai nosacītā iekšā*, # Vīrs iejūdzis zirgu un iesēdinājis sievu ratu priekšā. Vēcāmāte pati nevarēja krēslā iesēsties, vajadzēja viņu iesēdināt. Bērnu iesēdināja ratiņos un piesprādzēja ar jostiņu. Mani iesēdināja stellēs starp riestuvi un nītim, un tad tu vis, puisīt, tik drīz laukā netiec.

izsēdināt, *nosēdināt katru atsevišķi*, # Skolotāja plāpīgos skolniekus izsēdināja katru savā solā. Vadītāja izsēdināja ekskursantus pa visu vagonu, kur kāda vieta gadījās brīva.

uzsēdināt, *nosēdināt uz kā*, # Tēvs pacēla Anneli un uzsēdināja uz vēzuma. Meiteni viņš uzsēdināja uz divriteņa stieņa sev priekšā. Vismaz jāturas, ja jau uzsēdina zirgā. Tēvs svinīgi uzsēdina uz deguna brilles, tad izvelk no kabatas vēstuli.

aizsēdināt, *nosēdināt kur tālāk prom; nosēdināt kādu priekšā*, # Nepaklausīgo skolnieku aizsēdināja pēdējā solā. Bērnus aizsēdināja tālāk no uguns. Jauno pāri aizsēdināja galda galā. Garākos nedrīkst aizsēdināt mazākajiem priekšā.

pārsēdināt, *nosēdināt citā vietā*, # Skolniekus ar sliktāku redzi iesakām pārsēdināt priekšējos solos.

pasēdināt, *laiku pa laikam sēdināt*, # Mazo vajag biežāk pasēdināt uz podiņa.

TUPĒT, 3. kónj., R. s., *būt ķermeņa augšdaļai balstā uz gūžām un ceļgala locītavās saliektām kājām; būt balstā uz ceļgaliem; būt balstā uz saliektām, ķermenim pievilktām kājām (par putniem)*, # Tupot un slaucot govī, man tirpa gan ceļi, gan gurni. Cukurbiešu laukā tupēja ravētājas raibos lakatiņos un jaciņās. Vēctēvs tupēja uz ceļiem un rušināja krāsni ogles. Baloži tup uz jumta, piepūtušies vēl resnāki. Kailajos koku zaros tupēja vārnas.

tupus, v., *tupot*, # Agronōms, nometies tupus, aplūko biešu sējumus. Bēniņu telpa ir tikai tik augsta, ka tajā var novietoties tupus. Parasti skatītāju ir pilna zāle, bērneļi tupus pie rampas.

patupēt, *neilgi tupēt*, # Viņš labu brīdi patupēja aiz krūma, vērodams notiekošo.

notupēt, *tupēt kādu laikposmu*, # Viņš visu dienu notupēja paslēpies krūmos, pa lapotnes spraugām vērojot apkārtni.

TUPTIES, tupstas, tupās, M., *ieņemt tupus stāvokli*, # Pirms tupsties govī slaukt, noglaudi tai muguru. Man bija slinkums pieliekties, tāpēc tupos uz ceļiem.

tupstīties, 3. kónj. / **tupuļāt**, 2. kónj., *tupties vairākkārt*, # Un šī sīkuma dēļ Arnōlds te bija rāpojis un tupstījies, locījis savu sāpošo muguru. Viņš rāva bisi no pļeca un tupstījās, lai atbalstītu elkoni pret celi. Suns bija kļuvis nepacietīgs, tupstījās, mīņājās un kulstīja asti. Ārija tupuļā pa vāgu, izraudama pa kādai nezālei. Nocēlts uz grīdas, kucēns sāka aizdomīgi mīņāties un tupuļāt.

mesties uz ceļiem / mesties ceļos / nolaisties ceļos / nolaisties uz ceļiem, M., *ieņemt stāvokli balstā uz ceļiem*, # Vai man tavā priekšā būs uz ceļiem jāmetas? Tad nāk kōncerta nagla, vēl viens

sōlists, baritōns, kuru skolas pārzinis tīri vai ceļos meždamies izlūdzies atbraukt uz šo nomali. Nolaidusies uz ceļiem, viņa steidzīgi ar sniegu dzēsa ievainotā degošo šineli.

notuities / pietuities / aptuities / attuities, pbg., # Viņš savu paunu atraisīja, notuities ceļos uz grīdas. Kaspars notupās uz ceļiem un sāka lasīt kopā sašķīdušās lauskas. Zivju smakas pievilināts, uz sliekšņa notupstas runcis. Meitenīte pietupās un sāka lasīt nobirušās kļavas lapas. Alpīnistam esot jāspēj pietuities uz vienas kājas vismaz septiņpadsmit reizi. Milda, aptuities ceļos pie draudzenes, atbalsta viņas galvu klēpī un berzē pieri un deniņus ar ožamo spirtu. Vārmulēns atkal pielidoja tuvāk vectēvam un aptupās uz palodzes. Ugis attupās laivas pakaļgalā. Zaķis attupstas uz pakaļkājām un tramīgi sakustina ausis. Braucējs sarāva grožus tik spēcīgi, ka zirģelis attupās uz pakaļkājām.

satupt / satuities, *notuities vairākiem kopā*, # Puikas satupuši ap vardulēnu, un katrs bailīgi cenšas tam piedurt pirkstu. Pievārtēs satupuši, pluskaini krančēļi aprēja garāmgājējus. Uz žoga satupuši zvirbuļi. Noāvām kājas, satupāmies uz dīvāna, satinām kājas segā un spriedām, cik jauka manta ir televīzōrs.

ietuities, *notuities kur iekšā*, # Viņš jau bija ietuities ratos.

uztupt / uztuities, *notuities uz kā, kam virsū*, # Uz žagaru kaudzes uztupusi žagata skaļi žadzināja. Uztupusies uz palodzes, kaķene piemiegtām acīm vēroja plašo pagalmu lejā.

aiztuities, *notuities aiz kā*, # Es aiztupos aiz upeņu krūma un ēdu melnās, gatavās ogas.

TUPINĀT, 3. kónj., K., *aicināt vai likt tupēt; sēdināt*, # Agrāk lielus palaidņus skolotājs tupinājis kaktā uz zirņiem.

notupināt, pbg., # Pēkšņi viņš mani, uzspiežot uz pleca, notupina un notupstas arī pats.

satupināt, *notupināt vairākus*, # Čigāns orē pa vidu sakrāva ogu grožus, bet gar malām satupināja bērņeļus. Naktī gūstekņus aizdzina uz staciju un satupināja preču vagonos.

ietupināt, *ievietot tupus, pustupus vai pussēdus*, # Ratu priekšā pie tiem abiem viņš ietupināja arī Miķeli.

uztupināt, *notupināt uz kā*, # Ješka uztupināja saimnieka dēlēnu sev priekšā uz zirga.

pietuities / piesēdiens, L., *kustība no stāvus stāvokļa uz tupus vai sēdus stāvokli*, # Pieci vīri ar dziļiem pietupieniem dancoja kazačōku. Piesēdieniem, skrējieniem un citiem intensīviem vingrojumiem ir jāmieras ar elpošanas un atslodzes vingrojumiem.

puspietupiens, *nedziļš pietupiens ar tikai nedaudz ceļgalos saliektām kājām*, # Pēc signāla „zosis ūdenī!” ceļgalos ieliec kājas un iet puspietupienā. Svarcēlājs izdarīja puspietupienu, izvēršot kājas.

STĀVĒT, 3. kónj., R. s., *būt stateniskā stāvoklī uz vietas, balstoties uz kāju pēdām*, # Citi jau bija no ragavām piecēlušies un stāvēja, skatoties uz jūru. Kad mednis pierima dziedāt, abi mednieki stāvēja kā pamiruši. Kad no kabineta iznāca priekšnieks, visi pōlicisti stāvēja kā svecas. Ap ugunsgrūku liels pulks ļaužu gan sēdēja, gan stāvēja.

stāvēt uz ceļiem / tupēt uz ceļiem, *būt stateniskā stāvoklī ar balstu uz ceļiem*, # Vairāki dievlūdžēji altāra priekšā stāvēja / tupēja uz ceļiem.

stāvēt uz pirkstgaliem, *stāvēt balstā uz priekšpēdām vai kāju pirkstgaliem*, # Stāvēdams uz krēsla uz pirkstgaliem, tikko varēju aizsniegt un apmainīt izdegušo spuldzi. Baletdejojāji spēj gan stāvēt, gan pārvietoties burtiski uz pirkstgaliem.

stāvēt uz rokām, stāvēt uz galvas, *būt stateniskā stāvoklī ar balstu uz rokām, uz galvas un rokām*, # Vingrotāji nostājas un stāv gan uz rokām, gan uz galvas, bet dažs prot pat noturēties ar kājām gaisā, balstoties uz vienas rokas.

pastāvēt, *stāvēt neilgu laiku*, # Tas cilvēks ienāca gaitenī, pastāvēja, pagrozījās un atkal aizgāja. Līzbete brīdi pastāvēja, muguru pret sienu atspiedusi.

nostāvēt, *savienojumā ar varēt, spēt*, # No treniņa viņš parasti pārrodas tik pārguris, ka knapi jaudā kājās nostāvēt. Kāja izmežģīta nevarētu būt, jo varu uz tās nostāvēt. Viņš nespēj ilgāk nostāvēt kājās un atslīgst krēslā. Ne mirkli viņš nespēja nostāvēt rāmi, visu laiku trinās un mīņājās.

nostāvēt / nostāvēties / izstāvēt / izstāvēties, *stāvēt kādu laikposmu*, # Viņi vēl labu brīdi nostāvēja pie šķūņa, vērodami ceļu. Valdis stūres mājā nostāvēja līdz rītam. Pēc peldes jūrā abas nostāvēja rindā pēc saldējuma. Pēc apelsīniem veikalā nostāvējos garumgarā rindā. Zirgi baznīcas priekšā ir nostāvējušies, nemierīgi mīņājas un kašā zemi. Visos veikalos, kā jau pēc darba beigām, vajadzēja izstāvēt lielāku vai mazāku rindu. Ķēniņš viņam licis izstāvēt trīs naktis savā baznīcā. Izstāvēt klāt cilvēkam, kurš par katru cenu grib taisīt eksperimentus – nē, to es nespēju! Kamēr

izstāvēšu rindu pēc nomas svariem, tikām labākās vietas pie tirgus galdiem citi būs jau aizņēmuši. Zēns jau bija tikām izstāvējies, ka kājas sāka gurt un tirpt. Kad divdesmit reizes viņš ir nogūlies zemē un trūcies kājās, kā arī izstāvējies uz galvas, tad savu ikrīta vingrojumu viņš ir paveicis.

stāvus, v., *stāteniskā stāvoklī ar balstu uz iztaisnotām kājām*, # Viņam vēl grūti uz slidām noturēties stāvus, ik pa brīdim krīt.

STĀTIES, stājas, stājās, M., *novietoties stāvus (kādā veidā, kādam nolūkam u. tml.)*, # Visi dziedātāji un svētku viesi stājas gājienam uz Ķeizara dārzu. Ap viņu sāka stāties arvien vairāk sievietes, tā ka drīz bija sastājies jau vesēls apdārzs. Arī saimniece stājās blakus saimniekam.

nostāties, pbg., # Viņš nostājās pie loga. Viņa iznāk no alejas ēnas un nostājas pie vārtniem. Atrasisit valā, gailis mazliet grīlīgi nostājās uz kājām un izstaiptāja spārnus. Es negaidīti nostājos viņai priekšā.

sastāt / sastāties, *nostāties vairākiem, daudziem*, # Ap viņu ir sastājuši tuvākie draugi un prāto, kas būtu darāms. Veikals vēl nav atvērts, bet pie tā jau sastājusī cilvēku rinda. Zem liepām pulciņos sastājušās meitas. Viesi sastājušies cieši apkārt dejojājiem un ar plaukstām sit takti. Pie kases lodziņa bija sastājusies neliela rinda.

aizstāties, *nostāties aiz kā, kam priekšā u. tml.*, # Aizstājamies aiz koka, lai putns mūs nerēdz, un vērojam viņu. Aija pietrūkās kājās un aizstājās Arnim ceļā priekšā.

apstāt, *sastāties kam apkārt*, # Atbraucēji tikko bija izkāpuši no vilciena, kad tos jau apstāja līksmi sagaidītāji. Ļaudis apstāja eglīti un sāka to no visām pusēm apbrīnot. Skolnieki apstājuši savu audzinātāju, grib viņu nosēdināt uz krēsla un uzšūpot gaisā.

iestāties, *nostāties kur, starp ko*, # Saimniece iestājās vaļējās durvīs un brīdi lūkojās atnācējā. Vistas no bailēm saskrējušās kopā un satraukti kladzina, kamēr gailis, iestājies viņu vidū, tikai pa brīžam paver knābi. Iestājos būdas kaktā un atbalstīju plecu pret sienu.

izstāties, *nostāties kādā attālumā cits no cita*, # Baltijas ceļa akcijā mūsu posmā dalībnieki bija izstājušies cits no cita izstieptas rokas attālumā un attiecīgajā brīdī sadevās rokās.

pastāties, *nostāties zem kā*, # Ja vēl ganības apkāršotas un ir krūmi, zem kuriem lietus laikā pastāties, tad kas gan ganam nekaiš.

piestāt / piestāties, *nostāties pie kā, kam klāt, tuvumā u. tml.*, # Viņš man piestāj blakus un sāk mani aplūkot. Kamēr klase raksta, skolotāja piestāj pie loga un lūkojas ārā. Ciema vīrieši piestāja pie karavīru pulciņiem – parunāja, sapīpēja.. Namamāte tekalē apkārt kā irbīte – te piesteidas pie viena, te piestāj pie otra.. Nerēdzot zālē nevienu brīvu sēdvietu, viņa piestājas pie sienas blakus citiem kājāsstāvētājiem. Viņa bija piestājusies Mārim pavisam tuvu. Abiem stāvot un sarunājoties, viņiem piestājās klāt kāds drukns puisis, uzrunājot viņus krievu valodā.

uzstāties, *nostāties uz kā*, # Viņš ar visiem zābakiem bija uzkāpis un uzstājies uz galda.

apstāties / stāties / piestāt, *palikt stāvus uz vietas pēc iešanas*, # Satiekoties tirgū, Ilze pat neatrada par vajadzīgu apstāties un parunāt, tikai pamāja ar galvu un aizsteidzās. Karavīru kólonna apstājās pie tilta. Tēvs pavisam vārgs kļuvis – paiet un stājas, paiet un stājas. Priekšējās strēlnieku rindas sāk stāties, un apstājamies arī mēs. Melnis negrib stāties, pat jaunā saimnieka dzelzaino roku turēts. Tēvs pēkšņi pussolī piestāj, paceļ galvu un ieklausās. Līganajā purva pļavā zirga solis kļūst uzmanīgs – arvien biežāk gudrais dzīvnieks nosprauslājas un piestāj.

CELTIES, ceļas, cēlās / **slieties**, slienās / slejas, slējās / **traukties**, traucas, traucās, M., *ieņemt stāvus stāvokli no sēdus vai guļus stāvokļa; celties sēdus no guļus stāvokļa*, # Labu brīdi sēdējuši, vīri atkal cēlās un ķērās pie darba. Varēja redzēt, ka viņš tikko cēlies no diendusas, jo acis bija vēl miegainas un mati izspūruši. Līdz brokastlaikam, kamēr bērni vēl nav cēlušies augšā, Osiene katru rītu paganīja lopus un zirgu uz papuves. Brīdi vientulībā pasēdējis, ciemiņš slējās no dīvāna augšā un gāja pie grāmatplaukta aplūkot grāmatas. Ja pēdu pakustināt vari, tad slienies vien kājās un ej kaut klibodams. Suns pieskrējis slejas uz divkājām klāt, pārlietā priekā Valtu tikko neapgāzdams. Viens otru raustīdami, gulētājiem pāri klupdami un atkal kājās traukdami, kopā saķēdētie gūstekņi žvadināja ķēdes. Un šķīta, ka citādi nemaz nevar būt – katru dienu jātraucas augšā vēl nakts tumsā un tūlīt jāsteidz pie darba.

piecēlies / pieslieties / pacēlies / paslieties / uzcēlies / uzslīeties / sacēlies / saslieties / pietrausties / uztrausties, pbg., # Andrejs ir piecēlies gultā sēdus. Otrā rītā, tikko piecēlos, slaidais lezgāns man ienesa ledus aukstu upes ūdeni nomazgāties. Drīz viņa, kādu rītu piecēlusies, pēdējo reizi ies uz skolu. Sīmanis piecēlās no galda un izgāja laukā. Artūrs piecēlās kājās un bikli tuvojās mājai. Brigadiera pabukņīts, gulētājs pieslējās sēdus. Alekss pieslienās kājās un paceļ glāzīti uz

namamātes veselību. Sivēns savā aizgaldā, pakalķājās pieslējies, kvieca pēc ēdiena. Atguvis samaņu, ievainotais smagi un grūti pacēlās sēdus. Jurītim uz pirkstgaliem jāpaceļas, lai aizsniegtu durvju rokturi. Paceļoties stāvus, viņas augums atspīd upē kā spogulī. Suņi bija pacēlušies uz pakalķājām un kāri skatījās pāri mūra žogam. No pārsteiguma mācītājs pat pacēlās no krēsla kājās. Viņš paslējās uz pirkstgaliem, lai redzētu pāri priekšastāvētāja plecam. Doņu tēvs uzcēlās no krēsla un nosēdās blakus mātei. No galda uzcēlies, viņš sāk lieliem soļiem staigāt pa istabu. Pēc diendusas uzcēlusies, Nate rūpīgi saklāja gultu. Govs jau bija uzcēlusies kājās un gaidīja savu kopēju. Viņa uzslieņas no bluķīša plītspriekšā un uzceļ uz riņķiem melnu grāpi. Ilga uzslieņas kājās, bet galva sagriežas un pakrūtē iemetas nelabums. Zaldāts puiciski strauji uzslieņas savos krukos un lec bez mazākā apdoma, ka steigā varētu ievainoto kāju kur piedauzīt. Kauli sāk sāpēt un mugura nosvīst, kamēr viņa uzslieņas sēdus. Suns uzslieņas uz pakalķājām un stāv, kamēr nesaņem cienastu. Krustmāte saslejas, lai izskatītos vēl garāka un varenāka. Juris saslieņas taisnāk un cenšas atvirzīties tālāk no viņa. Pēkšņi zirgs saslējās pakalķājās un tālāk vairs negāja. Abi zaķīši saslējās uz pakalķājām, lai tālāk pārredzētu. Kumeļš satrūkās, saslējās stāvus un tad aizskrēja, krēpēm plandot. Stūrmanis zvilnēja, izlaidies pa visu sēdekli, bet, piepešas domas pārņemts, saslējās sēdus. Viņš tusnīdams pietrausās kājās. Brālis pavēra acis un pietrausās sēdus. Pamodies viņš uztrausās gultā sēdus un palūkojās apkārt. Pēc atpūtas viņš atkal uztrausās kājās un lēni čāpoja tālāk. Puika negribīgi uztrausās stāvus un caur pieri lūrēja manī.

atslieties, *atlieties stateniskā stāvoklī*, # Meitene no pietupiena strauji atslieņas taisna. Ārsts noliecies pār slimnieku, bet, kad ierauga mani pienākam, atslieņas taisni. Hipijs izķēra brālim zobenu un atslējās pilnā augumā.

aizslieties, *uzslieties aiz kā vai kam priekšā*, # Priekšāsēdētājs piepeši pieceļas un aizslieņas man priekšā.

ieslieties, *slieties kur nosacītā iekšā*, # Viņš ieslējies durvīs, un citi netiek viņam garām. Kad man reiz bija furunkuloze, es snaudu, ieslējies istabas kaktā stāvus kā zirgs.

izcelties / izslieties, *pacelties stāvus*, # Māte no savas vagas izcēlās stāvus, lai palūkotos, kā racējiem iet citās vagās. Kad Liena taisījās braukt mājās, Kačiņa izcēlās no gultas un abām rokām noglaidīja viņai vaigus. Andrs izslējās taisns, viņa piere bija saraukta. Saņēmis visus spēkus, viņš mēģināja izslieties, bet asās sāpēs aizrāvās elpa un noreiba galva. Kad lācis izbaidīts izslējies pakalķājās, skats bijis iespaidīgs.

TRŪKTIES, trūkstas, trūkās / **lēkt**, lec, leca / **šauties**, šaujas, šāvās, M., *strauji celties*, # Viņa jau grib trūkties kājās, tomēr paliek sēžot. Bet tad viņa uzreiz trūkstas sēdus un rausta mani aiz piedurknes. Pamodies Arvīds trūkās augšā un steidzās mazgāties. Viņš jau gribēja lēkt augšā no gultas un kliegt, bet atcerējās, ka ārsti viņam aizlieguši uzbudināties. Uldis dūsmās pēkšņi lec kājās. Osieni pat slimības gultā nav miera – gribēja jau lēkt sēdus un uzbrēkt. Lai gan miegs nāca kā ūdens, tomēr saņēmos un šāvos augšā no siltās gultas.

uztrūkties / pietrūkties / pietraukties / pielēkt / uzlēkt / uzrauties / uzsperties / uzšauties, pbg., # No skarbā uzsauciena zēns uztrūkās kājās. Ciemīte sašutumā pat uztrūkās augšā no krēsla. Ieraudzījis ienākam bataljona kōmandieri, Ķipāns pietrūkās kājās. Es pietrūkās sēdus un aizsviedu segu kājgalī. Viņa piepeši pietrūkās no sola un metās ārā. Skaļā un bargā mātes sauciena sabiedēta, meitene uz rāvienu pietraucās kājās. Viņa pielec kājās tik sparīgi, ka adīklis un dzijas kamoli noveļas uz grīdas. Vilmārs atsperīgi pielec stāvus un izdara vairākus vingrojumu. Suns ierūcas un pielec kājās. Pulkstenis zvana ilgi, līdz beidzot Maija pamostas un pielec sēdus. Zenta pārsteigumā uzlēca kājās. Acīm ieziboties, viņa uzlēca stāvus un metās man virsū. Viņš uzlēca no krēsla un skraidīja pa savu kabinetu. Magdalēnas purināta, Una pamodās un izbijusies uzlēca gultā sēdus. Spēlējām pie galda šahu, kad no spalģā kliezdiena uzrāvāties stāvus. Nakti viņš nebija kārtīgi acis aizvēris, bet agri no rīta jau uzrāvies kājās. Tupēdama pie akas un aizsapņojusies, un pēkšņi izdzirdusi soļus aiz muguras, Amāle uzspērās stāvus un pasitās sāņus. Kumeļš satrūcies uzspērās kājās. Kā atsperes sviests, Ōtis uzšāvās kājās un sniedza Didzim roku. Māsiņa pēc pārsiešanas lūdza viņu gulēt mierīgi, bet viņš bez apdoma uzšāvās sēdus. Dzirdot viņa soļus, kumeļš atvēra acis un uzšāvās stāvus.

rausties, raušas, rausās / **svempties**, svempjas, svempās / **trausties**, traušas, trausās, M., *celties stāvus vai sēdus, parasti ar piepūli, grūtībām*, # Pamodies steigšus rausos laukā no gultas. Kad es pieskrēju pie pakritušās meitenes, lai palīdzētu, viņa jau pati rausās augšā. Viņš svempās kājās, ņēma grozu un klamzāja ārā. Apjēdzu savu necienīgo pōzu un svempjos kājās, bet svešie jau

noraugās manī ar laipnu zobgalību. Pičs galīgi pillā ģeņģerēja mājup, laiku pa laikam gāzās, pagulēja, trausās kājās, atkal krita, atkal rausās augšā.

pierausties / piesvempties / uzrausties / uztikt, -tiek, -tika, pbg., # Izas tante tupēja uz ceļiem sniegā un, ar vienu roku aptvērusi sētas mietiņu, ar visiem spēkiem pūlējās pierausties kājās. Rešnais vīrs lēnām piesvempjas kājās. Nespēdams piesvempties, pakritušais dzērājs paliek guļam ceļa vidū. Ar Vildes palīdzību viņš uzrausās kājās un streipuļodams izgāja no istabas. Gunta uzrausās sēdus, brīdi pasēdēja, tad strauji pielēca kājās. Kā piecos no rīta uzrausos augšā, tā līdz tumsai te ņemos. Vispirms viņš piecēlās sēdus, pēc tam kaut kā uztika arī kājās. Cik augstu tad šie uztikuši tajos Himalajos?

STATĪT / stādīt / slaistīt, 3. kónj. / **celt**, ceļ, cēla / **sliet**, slien, slēja, K., *novietot ko stateniskā stāvoklī; likt kam ieņemt statenisku stāvokli*, # Kad plāva rudzus, es sēju kūlīšus un statīju. Viņā pusē pašreiz pie mūra stādīja sešus vai septiņus uz nāvi notiesātos. Kareivji skrēja ārā, kur seržants tos stādīja ierindā. Zaķis slaista ausis. Zirgi slaistīja kaklus, pleta nāsis un vēriģi klausījās. Mazais slaistīja plikas kājeles pāri šūpuļa malai. Cietumniekus te uz pārbaudi necēla kājās, jo maz bija tādu, kas varēja nostāvēt. Puikas pieklupa pie kārts un slēja to stāvus. Pagalma vidū nopietni vīri slien stabus un ieriko transformāturu. Elza sēja kūlīšos un slēja statos ar mašīnu nopļautos rudzus.

nostatīt / nostādīt / sastādīt / uzsliet / pacelt / sacelt / pasliet / piecelt / piesliet, pbg., # Apgāzis glāzi, viņš neveikliem, stīviem pirkstiem nostatīja to atkal uz pekās. Večais izvilkā no ķešas un nostatīja uz galda pudeli. Tēvu nostādīja līdzās tiem, kas te bija izvesti nošaušanai. Medību organizētājs nostādīja mūs reģā rindā uz kādas stigas. Sen jau izjukusi mežsarga sastādītā mednieku rinda, dzinēji skrien kā kurais, juku jukām. Elektriķi jau bija uzslējuši desmit jaunus stabus. Šad un tad garām aizrikšoja kazaku sōtņas ar augstu uzslietiem piķiem. Saimnieks sagrāba meistarū aiz apkakles un pacēla augšā no krēsla. Ārsts pacēla meiteni gultā sēdus. Kōmandieris pacēla rotu kājās un raidīja pretuzbrukumā. Es no drēģnuma noskurinos un saceļu mēteļa apkakli. Purnu un asti sacēlis, mazais krāncelis peldēja lielajā zālē kā ezerā. Viņš turēja gaisā paslietu lapainu bērza riksti. Rōbis pieskrēja pie Artūra un ar vienu rāvienu piecēla viņu kājās. Leitnants piecēla palikušos četrdesmit kareivjus durķļu triecienā. Sapulces vadītājs piecēla kājās savu kōlēģi Apini, bet tas nebija nekāds veikls runātājs. Vienā mirklī viņš tiek satverts aiz padusēm un piesliets kājās.

iestatīt / iesliet, *ievietot kur stāvus*, # Papēžu sitējs iestatīja presē naglas, uzlika papēdi uz zoles un nospieda sviras. Mārtiņš nosēstas uz akmens, šauteni ieslien starp ceļgaliem. Pātagu viņš ieslēja kaktā.

pārstatīt / pārcelt, *ceļot pārvietot uz citu vietu*, # Viņa pārstatīja bronzas statueti un dzeltenu vāzīti vienu otras vietā. Viņš pārcēla krēslu tuvāk galdam.

piestatīt / piecelt / piesliet / atsliet / nosliet, *novietot stateniski ko pie kā; novietot ko ieslīpi stāvus, atbalstot augšgalu pret pieslēģuma vietu*, # Ar pūlēm garās kāpnes atstiepām un piestatījām pie priedes stumbra. Galdu un solus piecēla pie sienas, lai kambara vidus tiek brīvs dancošanai. Pie jumta lūkas bija pieslietas kāpnes. Viņš apsēģas uz celma un bisi atslien pret blakus koka stumbru. Mežsargs noslien bisi pie priedes.

izcelt / izsliet, *pacelt gaisā (parasti ķermeņa daģas)*, # Aļņu tēviņš rāmi izceļ ragus pāri prieģu jaunaudzītei. Galvu izcēlis, lieliem soģiem ienāk Vilis. Daudzos Latvijas ezeros var redzēt kopā pa pāriem peldam cēkuldūkurus ar stalti izslietiem kakliem. Pa dīģi peld gulģji cēģi izslietiem kakliem. Ragus pret rieta sarkanajām debesīm izslēģis, milzenis paoģņāja gaisu un pāris reiģu spalģi nosprausloģās. Uz celma saritināģusies guģ odģe, kura, man tuvojoties, izslien galvu un šģāc. Ja cilvģks stāv pareģzi, viņam galva ir pacelta, augums izsliets, mugura iztaģisnota, krūtis izvērģstas, vēģders pievilģts.

BOZT, boģ, boza, K., *instinktģvi sliet stāvus spalvas, sarus (par dzģvnieģiem)*, # Suns tuvojģas rūkdams un spalvu uz kumbra boģdams.

sabozt / uzbozt / izbozt, pbg., # Suns saboza spalvu un ierģcās. Vista kaktā draudģģi saboģ spalvas un ķģrc. Kaģe saboza spalvu arvien stiprāk, aste sāka lunkani locģties, bet acis zvģroģa. Uzboģis skaustu, suns nelaida pa vārģtiņiem iekģģā pavēcāku sievieti. Jaunie putniģi tup ar atlaģstiem spārnģiem un izboģtām spalvām.

pabozt, *nedaudz bozt*, # Kad putns paboģ spalvas, viņam kģģst siltāk, jo starp spalvām pavairoģas gaģss, kas, kā zināms, slikti vada siltumu, tātad neģļauj atģdzist.

bozties, božas, bozās, M., *klūt ar saboztu spalvu, sariem*, # Bozdamies suns uzmanīgi apošņāja guļošo meiteni.

sabozties / uzbozties / izbozties, pbg., # Runčuks sabozās, uzmeta kūkumu un sita asti pret mūrīti. Slimi putni ir mazkustīgi, viņi sēž sabozušies ar izspūrušām, netūrām spalvām. Vārnai spalvas ap kaklu viegli sabozušās, īpaši, kad tā ķērc. Džuma vairs nespēja pacelt galvu, nelaka ūdeni, bet, saulei rietot, spalva uz tā kumbra uzbozās – suns Džuma bija aizgājis uz citiem medību laukiem. Cāļi rudens miklumā uzbozušies. Govis izbozās, izkritās miesās.

pabozties, *nedaudz bozties*, # Putnam drēgnajā laikā spalvas pabozušās.

STĀDĪT / dēstīt, 3. kónj., K., *stāteniski ievietot augsnē stādus*, # Vislabāk ziemcietes stādīt pavasarī. Koki jāstāda tikpat dziļi, kā tie auguši mežā vai kokaudzētavā, jo pārāk dziļi iestādīti tie nīkuļo un aiziet bojā. Kam dēstīt jaunu mežu tur, kur večo simts gadus dedzināja un nīdēja laukā. Mūsu trests iestādīs ap 200 koku Daugavmalā; te galvenokārt dēstīsim liepas. Iestrādātajā zemē māte dēsta tótmātu stādus.

iestādīt / iedēstīt, pbg., # Es savu puķu dārzu iestādu no pirktiem stādiem. Pirms sāku celt māju, iestādīju augļu kociņus. Iedēstījām pirmos kociņus jaunveidojamajā parkā. Visa Tukišu piemājas zeme ir prāvs augļu dārzs, kurā pa vidu starp ābelēm iestādīti / iedēstīti sakņaugi un kartupeļi.

sastādīt / sadēstīt / piestādīt / piedēstīt / nostādīt / nodēstīt / apstādīt, *iestādīt daudz vai visu (par stādu daudzumu vai zemes platību)*, # Mājai apkārt sastādījām košumkrūmus. Šajā siltumnīcā visā garumā un platumā sastādītas rozes. Pret vakaru visas ābelītes bija sastādītas. Biezi sadēstītās tulpes kvēloja kā sarkans zīda lakats. Milzis izraka egles jau pusaudžu garumā un sadēstīja kalna virsotnē kā slaidas, zaļas sveces. Visu akmeņdārza platību nevajag blīvi piestādīt ar augiem, jo tad neizceļas augu individualitāte. Šajā lauka galā varētu vēl ābeles piestādīt. Ap klēti bija piestādīts ceriņu visādas šķirnes. Večtēvs piedēstīja dārzu ar ābelītēm, lai mazbērniem, kad paaugsties, būtu pašaudzēti āboli. Piedēstīju pilnu dobi ar kliņģerītēm. Visu dārza malu nostādīju ar avenēm. Man domāt, fón Zīvers linus vairāk nesēs, viņš grib vēselu lauku ar ķirbjiem nostādīt. Viņš nopirka Brazīlijā piecus miljonus akru zemes, lai to nodēstītu ar heveju. Māju pusē viss lauks līdz plāvai jaunām ābelītēm apstādīts. Netālu no muižas atrodas ozoliem apstādītais Raktais kalns.

apstādīt / apdēstīt, *iestādīt kam apkārt*, # Šopavasār kapavietu apstādījām ar dzīvžodziņu. Nomaļus no pilsētas centra, smudriem bērziem apstādīta, aizstiepjās Līvkalna iela. Ap viņu māju bija apdēstīti kociņi. Iela bija bruģēta un apdēstīta liepiņām.

apdēstīties, *apdēstīt savu zemi*, # Mēs jau šopavasār esam apsējušies un apdēstījušies.

aizstādīt, *iestādīt aiz kā, kam priekšā, līdz kādai vietai*, # Puķes aizstādīju aiz mājas aizvējā. Mūra žogs vietām sabrucis, un kāds izgruvumiem priekšā aizstādījis eglītes. Šodien ozolu alejas stādīšanas talkā strādājam līdz tumsai un paspējām aizstādīt līdz pagriezienam uz skolu.

pārstādīt / pārdēstīt / izstādīt / izdēstīt, *iestādīt citā vietā*, # Asteres ir izturīgas un viegli pārstādāmas – rudenī izaugušos un uziedējušos stādus var pārstādīt vai nu jaunās grupās vai puķu podos. Koku no ēnainas vietas nedrīkst piepeši gaismā pārstādīt. Tótmātus jāpārstāda lecektī. Nu jau kāpostus var no lecektis pārdēstīt / izdēstīt uz lauka. Mazajās kastītēs sadīga spilgti zaļi asniņi, un maijā tos jau varēja izstādīt dārzā. Tótmātus pólietilēna siltumnīcās izdēstīja aprīļa sākumā.

izstādīt, *iestādīt stādus noteiktā izkārtojumā; izstādīt visus dēstus*, # Veiksmīgi izvēloties koku sugas un stādus pareizi izstādot, var ievērojami samazināt putekļu daudzumu dzīvojamo kvartālu gaisa zōnās. Šodien nopirku puķu dēstus un tūlīt arī izdēstīju dārzā.

izdēstīties, *daudz, ilgāku laiku dēstīt*, # Pēdējās divas nedēļas esmu izsējusies un izdēstījusies gan pati sev, gan gājusi kaimiņiem talkā.

uzstādīt, *iestādīt uz kā*, # Viņš uz sievas kapa esot uzstādījis leduspuķītes. Uz kómpósta kaudzēm mēdz uzstādīt ķirbjus.

padēstīt, *nedaudz noņemt ar dēstīšanu*, # Es katru dienu pa vienai vadziņai padēstu zemes, nedēļas laikā būšu visu paveikusi.

STĀVĒT, 3. kónj., R. v., *būt kādā stāvoklī*, # Jūs abas zināt tikai dīkā stāvēt – drīz sanāks ļaudis, zāle nepuškota! Ķēve klepojot tāpēc, ka dīkā vien stāvot un tauki apaugot ap sirdi. Kad muļķi runā, tad gudrie stāv klusu (Paruna). Dziersim alu, dziedāsim, Ko mēs klusu stāvēsim! (T. dz.).

TURĒT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas paliktu kādā stāvoklī vai ešošajā vietā*, # Viņa turēja saitē suni un pie rokas bērnu. Melnis negrib stāties, pat jaunā saimnieka dzelžaino roku

turēts. Vīrs pie stūres rata šais mirkļos ar visu spēku tur kuģa priekšgalu pretī vilnim. Ne jau tāpēc vīri bija devušies tālajās gaitās, lai viņus tagad turētu bezdarbībā.

noturēt / saturēt / pieturēt, pbg., # Kad Ieva sajauc soli, partneris notur viņu uz vietas, līdz atkal var iekļauties dejas ritmā. Ķēve sarāvās uz priekšu, bet Mikus to noturēja aiz iemauktiem. Ar vienu rāvienu brūtes vedējs notur saputotos zirgus pie pašām namdurvīm. Viņš uz klēts lieveņa tikko nepaklupa, tikai Līzbeta pamanījās paķert zem paduses un saturēt. Pieturēdama ar roku lakatu, lai nenorauj, viņa soļoja pret vēju. Egles zarā sēž vāvere un grauž čiekuru, abām ķepām to pieturēdama. Vīrietis ratos bija pieturēdams apņēmis roku apkārt blakus sēdošajai sievietei. Līdzās ejot, vīrietis viegli pietur sievieti pie elkoņa. Anna un Jencis pietur māti, lai tā uz ielas nepakrīt. Andrs pa grambaino ceļu grozīja zirgu tā, lai mazāk ratus krata, bet ar otru roku lāgiem pieturēja zārku, lai negāzelējas un neizgāžas.

apturēt, *likt pārtraukt kustību, apstādināt*, # Stingri savilkdams grožus, viņš apturēja straujo zirgu. Kad Janīna, izplāvusi vālu, nāca atpakaļ, viņš to apturēja un apskatīja izkapti. Uz ceļa, pacēlis roku, mašīnu apturēja kāds pavēcāks vīrs, kuram vajadzēja nokļūt stacijā. Netālu no šķūņa saimnieks gribēja traktōru apturēt, bet neprata to izdarīt.

pieturēt, *apturēt braucienu*, # „Pieturi laivu, pasažieri nāk!” Maruta dusmīgi uzkleidza. Ieraudzījis Ralfu ielas malā, pieturēju mašīnu viņam blakus. Lūdzu pieturēt zirgu un ļaut man izkāpt no ratiem. Mani panācis, jātnieks pieturēja zirgu pajautāt ceļu. Mārtiņš pieturēja zirgus lēnākā riksī.

aizturēt / atturēt, *apstādināt kāda kustību*, # Kad vēcais Gavars spraucās uz izeju, viņu mēģināja aizturēt, taču viņš spītīgi turpināja lauzties laukā. Oļiņiete gribēja vienā lēcienā doties liesmās iekšā, bet Oļiņš viņu saķēra un atturēja. Slimais ar ierastu kustību taisījās celties sēdus, bet dakteris viņu atturēja, uzlikdams roku plecām.

KARĀTIES, 2. kónj., R. s., *būt piestiprinātam augšā un stiepties uz leju bez atbalsta apakšā; būt gaisā šķietami nekustīgā vai mazkustīgā stāvoklī*, # Viņš nav bijis greizsirdīgs, ka mazie brāļi un māsas kāpj viņa mātei klēpī un karājas ap kaklu. Vīrs mežmalas gaisā izplestiem spārniem nekustīgi karājas vanags.

izkārstīties, *daudzkārt patvaļīgi karāties*, # Puikas izkārstās gar augsto sētu, gribēdami uzzināt, kas tur otrā pusē notiek.

KĀRTIES, karas, kārās / **karināties**, 2. kónj. / **kārstīties**, 3. kónj., M., *kļūt pakaru stāvoklī; kļūt pakaru stāvoklī ar apzņaugtu kaklu*, # Bites sametās kamolā, kārdamās cita pie citas. Juris solīja kārties, ja Malda nenāks pie viņa par sievu. Govs satrakojusies, raustīja ķēdi tā, ka kārās vai nost. Bērniem patīk arī striķī karināties un šūpoties. Blakus smilšukastei ir zēmais stienis, pie tā bērni var kārstīties.

iekārties, pbg., # Viens sviras gals spieda pret ceļmu, bet otrajā galā ar savu svaru iekārās abi zēni. Izskatījās, ka viņš piestiepuļo, jo elkonī iekārusies sieviete jauca viņam soļus.

uzkārties, *krītot lejup aizķerties aiz kāda izvīrējuma un palikt karājamiem*, # Gar žoga augšmalu novilkta trīs rindas dzeloņstieplu, lai tāds, kas mēģinātu pārrāpties pāri, uz tām uzkārtos.

piekārties, *kārties klāt*, # Viņš piekārtās pie pakaļējā borta un mēģināja ierausties kravas kastē.

sakarināties, *vairākiem karināties*, # Bites sametās kamolā, sakarinādamās cita pie citas.

pakārstīties, *nedaudz kārstīties*, # Gāju pavingrot, pakārstīties pie stieņa.

pakārties, *pakaru stāvoklī nozņaugties*, # Ēriks, kuru Elīze aklā mātes mīlestībā ilgi slēpusi no pelnītā soda, dzīvi beidz pakaroties. Bramanis divas nedēļas bija dzēris kā bez prāta un tad pakāries lielceļa malā kļavas zarā.

kārties laukā / karināties laukā, *izvīrēt ķermeņa augšdaļu ārpus balsta*, # Viņi karinās / karas līdz jostas vietai laukā pa logu, kamēr vienreiz izkritīs.

izkārties, pbg., # Kāda sieviete, pa logu izkārusies, izpurināja no putekļiem kūpošu segu.

pārkārties, *izvīrētīties sānis pāri stateniskajai balsta līnijai*, # Es pārkāros pāri margām un vēroju, kas notiks tālāk.

KARINĀT, 3. kónj. / **kārt**, kar, kāra, K., *novietot ko vai kādu pakaru stāvoklī*, # Ilma sien sīpolus garās virtenēs un karina vīrs plīts – būs ziemei. Pie jumta šķērskoka diegā karājās raibs klaunelis, kādus dažus mēdz karināt pie autōmašīnas vējstikla. Māte saka, ka vajadzēšot nopirkt karināmo lampu vakara darbiem. Viņam ir nelabs paradums karināt roku ārā pa autōmōbīļa logu. Nereti klēti kāra šūpuli jaunpiedzimušajiem. Nu jau mēteļi pa vasaru jākar skapī. Kalnā ārpus

pilsētas stāvēja karātavas, kur kāra zviedru noteikumu pārkāpējus. Mazos zagļus kar, lielos ceļ amatos (Paruna).

pakarināt / pakārt / uzkarināt / uzkārt, pbg., # Vilis pakarina izkapti ābelē. Atslēgu viņš pakāra uz naglas. Stūrī uz drēbju vadža viņš pakar mēтели, kaklautu un cepuri. Jōrgis pārvedis mājās pakaramo lampu ar apaļu skārda jumtu. Agrāk nebijis nekādu aukļu – bērnu vienkārši ielikuši lakatā un pakāruši kārklu zarā, lai šūpo vējamāte. Revolucionārus nošāva, pakāra vai citādi nomocēja soda ekspedīcijas. Nesazvanījās savu adresātu, viņš vīlies uzkarināja klausuli un saņēma atpakaļ kapeikas no telefona automāta. Gan lielākus, gan mazākus būrus, kas domāti strazdiem, zīlēm un mušķērājiem, viņš uzkāra gan savā dārzā, gan mežā, gan ceļmalas kokos. Atvadoties Helēna Jōnatānam uzkāra kaklā amuletu.

sakarināt / sakārt, *pakārt ko lielākā daudzumā*, # Zaļus tōmātus var nogatavināt, sakarīnot tos tēlpā kopā ar visu tōmāta augu, ieskaitot saknes. Dienas vidū mēs ejam mežmalas ēnā un sakaram izkaptis kokos.

sakārstīt, *sakārt vairākās vietās*, # Elektriķi ap māju sakārstījuši spuldzes – lejā pie ārdurvīm, celītes malā un staba galā.

apkarināt, *sakarīnot ko lielākā daudzumā, nosegt ar to lielāku platību*, # Apkarinājuši eglīti ar rotājumiem tā, ka tās skuju zaļums tikai knapi spīd cauri.

apkarināties / apkārties / nokārties, *apkarināt sevi*, # Viņš bija apkarinājies visādiem bimbūļiem, staigāja grabēdams. Dūšīga tirgus sieva, nesamiem apkārusies, nākdama gāza apkārt visu, kas pagadījās un traucēja ceļā. Viņam blakus kōrpulenta dāma, bezgaumīgi apkārusies / nokārusies visādām krāšņām rotām. Viņš ieradās unifōrmā un nokāries ar ieročiem – automāts, pistole, ap vidu patrōnu josta un pat dunci piekabinājis.

piekarināt / piekārt, *karināt ko pie kā, klāt kam*, # Rumāņu zemnieki apjozušies platām ādas siksnām, pie kurām piekarina visu mantību – tabakmaku, pīpi, cirvīti. Māja bija aizslēgta ar prāvu piekarināmo slēdzeni. Vēl pie griestiem jāpiekar lustra. Vedēkla piekāra šūpuli vecā Gatviņa gultai iebļakus. Spoguļi parasti piekar pie sienas, bet var to arī piestiprināt drēbju skapja durvju iekšpusē.

nokārt, *noliekt uz leju kādu ķermeņa daļu*, # Zirgi soļoja galvas nokāruši, ausis nolaiduši. Zemajā krēsļā, galvu nodūris un rokas nokāris, sēž Valfrīds. Viņš sēž sava ēzeļa mugurā, nokāris kājas abās pusēs gandrīz līdz zemei.

izkarināt / izkārt, *pakarināt žāvēšanai, apskatei u. tml.; karināt ārpus kā*, # Nogrieztos lapotnes zariņus sasien vaļējos saišķos un izkarina labi vēdinātās, no tiešiem saules stariem un lietus pasargātās vietās. Turpat blakus žākļiem izkāra žāvēšanai arī nupat izvilkto tīklu. Pīlādži jau izkāruši rudus ķekarus. Brauc izkarinājis roku pa mašīnas logu – pusmūžā reimatisms būs klāt kā likts. Artūrs sēž nevērīgā pōzā, roku ar cigareti pa logu izkāris. Ješka sēž uz palodzes, kājas ārā izkāris. Lopiem nopakaļus gāja liels, melns suns, nokārsis un nikns, izkāris garu, sārtu mēli.

iekarināt / iekārt, *pakārt kur iekšā; lietojot tradicionālā izteiksmē*, # Auskarus iekarina ausu līpiņās izdurtos caurumiņos. Sieva izkravāja ceļasomas, iekarīnot drēbes skapī. Ja kāposti pārāk skābi, sulu nenospiež, bet vārot katlā iekar sietiņu ar rīsiem. Pēc nomazgāšanas viņš iekarina loga vērtnes atpakaļ virās. Upīšu Mārtiņš iekāra cirvi ēlkonī.

aizkarināt, *pakārt ko kam priekšā*, # Viņa saviem logiem pat tilla aizkarus aizkarinājusi priekšā.

pārkarināt / pārkārt, *pakarināt pāri; pakarināt no vienas vietas uz citu*, # Izvēdināmās segas pārkarināja uz pusēm pāri veļas striķim. Viņš apsēdās, pārkāris kājas pāri krasta kraujai. Viņa atlaidās uz tahtas un pārkāra roku galvgaļa paaugstinājumam. Uz krēsla atzveltnes uzkārtais miklais mētelis nu bija izžuvis, varēja to pārkārt skapī.

atkārt, *atvirzīt ķermeņa daļu*, # Kazārinōvs atkāra apakšlūpu un glēvi smaidīja. Acis aizmiegusi, Liene atkāra galvu atpakaļ tā, ka viņas mati skāra zemi.

ŽAUT, žauj, žāva, K., *karināt pie veļasauklas vai citur žāvēšanas nolūkā*, # Sievas taroja tīklus, vīri tos vabās žāva (I. Ziedonis). Izmazgāto veļu viņa žauj bēniņos.

izžaut, pbg., # Visapkārt krāsniņ bija savilkta auklas un uz tām izžautas maza bērna drēbītes. Valgumā stāvēja zvejnieku laivas un vējā plandījās izžautie tīkli. Viņš dabūja brāzienu par to, ka savus slapjos autus bija izžāvis uz mūrīša līdzās maizes muldai.

sažaut, *izžaut daudz vai visu žaujamo*, # Pie krāsns sažautas visas saimes zeķes. Veļa sažauta uz abiem striķiem.

apžaut / piežaut, *aizņemt lielākas žaujamās platības*, # Visa sēta apžauta ar veļu. Abas auklas apžautas ar autiņiem. Viss pagalms pievilks ar striķiem un piežauts ar veļu. Viņš bija iekritis upē un pēc tam Priekules viesnīcas vestibulu piežāvis ar savām slapjajām drēbēm.

uzžaut, *žaut uz kā*, # Izmazgātos maisus viņš uzžauj uz žoga. Citi auklas žāvēšanai nemaz nevelk, bet veļu uzžauj uz sētas. Večtēvs bija uzslējis gultā sēdus un, kailās kājas uz grīdas nolaidis, sniedzās pēc kājgali uzžautajām zeķēm.

pāržaut, *žaut pāri kam; žaut citā vietā*, # Nav tik viegli mazai sievei pāržaut palagu pāri striķim. Striķis pārtrūka un nācās veļu pāržaut citā vietā.

ZVILNĒT, 3. kónj., R. s., *būt pussēdus, pusguļus stāvoklī*, # Mēs zvilnējām klubkrēslos un malkojām vīnu. Istabā atradās koka lažiņa ar matraci, uz kuras pussēdus zvilnēja Džesija. Arnis ar visām drēbēm, noāvis vienīgi kurpes, pusguļus zviln uz dīvāna.

pazvils, Kd., *slīps*, # Ogļu raktuves tajā izstrādes iecirknī bija tik zemi griesti kā zem galda, turklāt mūsu ķermenī atradās pazvilā stāvoklī, jo ogļu slānis bija apmēram 40 grādu slīpumā.

sašķiebies, Kd., *noliecies uz sāniem*, # Mārtiņš nesa balķi pavisam sāniski sašķiebies.

iešķībi / zvilu(s) / atzvilus / pazvilus / puszvilus / puszvilu(s), v., # Saņēmis pātagas cirtienu, zirgs iešķībi lēca pār tiltiņu. Blakus soļodams, Veide iešķībi paskatījās Silkalnam sejā. Viņš izvilka pīpi un jau grasījās atlaisties zvilus uz kartupeļu lakstu gubiņas. Dónāts krišus iekrīt ragavās, zvilu uz sienu nastas. Viņš atlaidās atzvilus pret sēdekļa atzveltni. Iegājīs istabā, viņš ieraudzīja kučieri atsēdušos gultā pazvilus ar muguru pret sienu. Viens no piedzērušajiem sēdēja uz sliedīša, puszvilus pret stenderi atzvēlies. Valdis ratos atlaidās puszvilus. Noreibusī Milda puszvilus atslīga pret Sveili. Galvu un sprandu atspiedusi pret augsto spilvenu kaudzi, Siliņmāte puszvilu gulēja gultā.

pašķiebties, -šķiebtas, -šķiebās / **pasvērties**, -sveras, -svērās / **piešķiebties / piesvērties**, *mazliet šķiebties*, # Visi gaidītāji pieturā stāv pašķiebusies, vējam muguru uzgriezuši. Kad kūtsaugšas stūrī kaut kas iečaukstas, Andris pasveras pussēdus un lūkojas uz skaņas pusi. Regīna tipina ātri, nagliņu papēdišiem pie katra soļa mazliet piešķieboties. Kundze ar plecu piesvērās tuvāk vīram.

pārzvelties, -zveļas, -zvēlās, *zvelties pāri kam*, # Gulošo slimnieku klausinādams, dakteris bija pārzvēlies tam pāri kā balts blāķis.

atgāzties, -gāžas, -gāzās / **atsvērties / atzvelties / atzvilst**, -zvilst, -zvila, *sasvērties atpakaļ*, # Inķītis, atpakaļ atgāzies un stingri savilcis grožus, apturēja straujo bēro. Mīkstajā ādas krēslā atgāzies, ar cigareti zobos sēdēja kāds kaprālis. Viņa atsvērās atpakaļ un atspieda galvu pavadonim pie pleca. Kapteinis Klāvs aizdedzina cigareti un ērti atzveļas cietajā kuģa dīvānā. Mateika atzvēlās pret laivas malu un izstiepa kājas. Slaikais puisis kā bezspēkā atzvilst pret skapi. Viņš atzvila autobusa sēdeklī un aizvēra acis.

iezvelties, *ievietoties slīpā stāvoklī*, # Negaidīdama aicinājumu apsēsties, viņa pati iezveļas krēslā. Māte nogurusi atlaidās pītājā sēdeklī, bet dēls iezvēlās gultā.

ZVĀLOTIES / zvāroties / gāzelēties, 2. kónj., R. v., *daudzkārtīgi šķiebties*, # Juhans zvālodamies lēni gāja uz kajīti. Piedzērušais zvārojās no vienas kājas uz otru un brīžiem arī pret sienu. Viņš gāja gāzelēdamies, kreiso kāju stīvi pievilkdams. Pa sādžas ielu gāzelēdamies staigāja zosu bariņi.

aizgāzelēties, *gāzelēties promvirzienā*, # Pīles aizgāzelējās uz dīķi.

izgāzelēties, *gāzelējoties izvīrītis no kurienes*, # Pa kūts durvīm kā pirmais izgāzelējas zostēviņš.

GRĪLOTIES, 2. kónj., R. n., *zvāloties (galvenokārt par gaitu)*, # Ēzelis lēni grīlojās uz priekšu, it kā uz viņa muguras būtu uzsiets visas pasaules smagums.

pagrīloties, pbg., *nedaudz grīloties*, # Pagrīlodamies jau gāja, bet streipuļot nestreipuļoja.

grīlīgs / grīlš, Kd., *tāds, kas grīlojas*, # Viņš dejo, līdz viņa kustības kļūst saraustītas un grīlīgas un viņš nespēkā nokrīt. Mums pa priekšu iet kāds vīrs mazliet grīlīgā, ne visai drošā gaitā. Izņemts no groza un atraisīts vaļā, gailis mazliet grīlīgi nostājas uz kājām un izstaipa spārnus. Mežstrādnieks iet uz māju nedaudz grīliem soļiem, vai nu noguris vai mazliet iešņabojis.

pagrīlīgs, Kd., *nedaudz grīlīgs*, # Mazais kucēns pagrīlīgā gaitā lepatā mums līdz.

SŪPOTIES / līgoties, 2. kónj., R. v., *vairāk vai mazāk ritmiski šķiebties, svērties turp un atpakaļ; cilāties uz augšu un leju*, # Uz akmens nolaidās cielaviņa un sāka šūpoties uz priekšu un atpakaļ. Šūpotnes ne brīdi nestāvēja mierā, šūpojās viens pāris pēc otra. Viņš tepat vēl kvernēja pie ugunsкура, acis aizvēris, līgojās uz priekšu un atpakaļ.

pašūpoties / palīgoties, pbg., *mazliet šūpoties*, # Aina mazliet pašūpojās pirkstgalos, viņas sejas izteiksme bija saspringta. Vai nu tādēļ, ka radi bija viņu iedzirdējuši, vai aiz miesas nespēka, bet uz kājām viņš vairs nebija drošs, gāja palīgodamies.

izšūpoties, *šūpoties, cik tīk*, # Iesim uz šūpolēm izšūpoties un tad dosimies uz mežu. Visi zēni pēc kārtas izšūpojās bērīša mugurā.

nošūpoties, *šūpoties kādu laikposmu*, # Vismaz stundu nošūpojāties šūpolēs.

uzšūpoties, *šūpojoties nokļūt augstu, augšā*, # Es šūpolēs augstu uzšūpojos, bet sareiba galva un es kritu.

pāršūpoties, *pārmērīgi šūpoties*, # Meitenei slikta dūša no tā, ka rotaļlaukuma šūpolēs ir pāršūpojusies.

ŠŪPOT / līgot, 2. kónj. / **šūpināt / svārstīt / klanīt**, 3. kónj., K., *izraisīt šūpošanos*, # Ārija uzmetas uz sola un šūpo kājas. Asnate šūpoja rokas un līgojās kā dejā. Lieldienās jaunieši šūpolēs šūpos savas līgaviņas. Pa tam govīs, līgodama smago tesmeni, pārgāja pār tiltiņu. Atnāca Oliņu otra meita, un arī to Juris ņēmās šūpināt. It kā smagumu vērtēdams, viņš svārsta kasti rokās. Kaut neko nesaprazdams, viņš piekrietoši klanīja galvu. Pagalmā klanīja kaklu skaists, brūns zirgs.

sašūpot / sasvārstīt / nošūpot / noklanīt / iešūpot / iesvārstīt, pbg., # Ināra sašūpoja rokā pórtfeli. Viņš nolēca uz tilaudām, spēji sasvārstot laivu. Nošūpodama gurnus, Jagna aiziet. Vīrs nesapratnē noklanīja galvu uz vienu un otru pusi un cēlās kājās. Pašam šūpolēs iešūpoties pagrūti, vajag kādu, kas iešūpo. Austris paņēm veseri, iesvārsta un tad met.

pašūpot / pašūpināt / pasvārstīt / paklanīt, *mazliet šūpot*, # Kad mazais šūpulī saknosījās, Osiene gāja to pašūpot, lai neuzmostas un nesāk čīkstēt. Ja būsi paklausīgs, pašūpināšu tevi šūpolēs. Viņš pasvārsta rokā pusizdzerto kónjaka pudeli un tad noliek uz galda. Viņš sveicinot paklana galvu.

izšūpot / izšūpināt / izsvārstīt, *šūpot noteiktā daudzumā*, # Mazais ir paēdis, sauss, izšūpots un arī zobi vēl nenāk, tomēr viņš neguļ, bet brēc. Juris šūpolēs izšūpināja Dārti un dabūja par to cimdu pāri. Laikam jau tās svaru bumbas viņš izsvārstījis līdz apnikumam.

uzšūpot, *šūpojot uzvirzīt augšā*, # Ugis skrien pretī tētim, kurš viņu saķer rokās un uzšūpo gaisā. Izlaiduma vakarā audzinātājs tiek uzsēdināts uz krēsla un vairākas reizes uzšūpots gaisā.

svārstīgs / šūpīgs / līgans, Kd., *svārstības izpaudošs*, # Lejnieku varēja pazīt pa gabalu pēc šļūcošās un svārstīgās gaitas. Drukā auguma īpašnieks aizslāja prom šūpīgā solī. Pa nokalni līganā solī augšup nāk ganāmpulks.

AUKLĒT / aijāt, 2. kónj. / **ucināt**, 3. kónj., K., *šūpot, parasti bērnu, midzinot vai mierinot*, # Mazā Vija vīsta, tīsta un auklē savu lelli. Liene nosēdās un sāka auklēt savu bērniņu. Man patīk siventīni – tos var ņemt klēpī un auklēt kā mazus bērnus. Mazulīti aijādama, sieva kustināja rokas uz augšu un leju. Melōdija ir tik liega, ka liekas, kāds savās rokās šūpo un aijā to visdārgāko. Māmiņa ucina mazo māsiņu.

paauklēt / paaijāt / paucināt [pa-ucināt], *mazliet auklēt*, # Man ielika klēpī mazo brālīti, lai to kādu brīdi paauklējot. Kura meitene gan nebūs lelli paauklējusi? Pašūpoju, paauklēju, Kuru mazu redzēdama, Kad tie visi lieli augs, Visi mani bāleliņi (T. dz.). Paņēmu nu tu arī paaijāt to bērnu, es jau esmu pārgurusi. Krustmāte mani paucināja.

ieauklēt miegā / ieaijāt, *šūpot, kamēr aizmiegs*, # Šūpošana zīdaiņiem viegli un patīkami apreibina, ieauklējot to drīzākā miegā. Reizēm viņš palīdzēja ieaijāt miedziņā arī Silenietes mazo Ainiņu. Pasažieri, vagona vieglās šūpošanas ieaijāti, guļ.

URRĀT / urravot, 2. kónj., K., *saucot „urrā”, vairākkārt šūpot (dažkārt arī mest) augšup kādu apsveicamo*, # Kora dalībnieki urrāja / urravoja savu diriģentu pēc uzvaras dziesmu karā.

uzurrāt, pbg., # Rezervistes un skatītāji sabrūk laukumā, lai uzurrātu uzvarējušās basketbola meitenes.

KLUPT, klūp, klupa, M., *sasvērties uz priekšu kritienā, tomēr noturēties kājās*, # Kājai aizmeļoties, Marčs klupa. Zirgs klupa un izmeta jātnieku no segliem. Pa slīpajām, mālainajām grāvja malām kājas slīd atpakaļ, pāris reižu viņa klūp.

paklupt / saklupt, pbg., # Kājai aizķeroties aiz sīka, zālēs ieauguša celmiņa, viņa paklupa. Kad zirgs parāva ratus, pie kuriem māte bija pieķērusies, viņa paklupa uz ceļiem. No grūdienu mugurā saklupu uz priekšu un būtu nokritis, ja nepaguvis pieķerties pie stenderes. Nedabūjusi apsēsties, viņa nostājās autobusa ejā un kratījās līdz raustīgajai autobusa gaitai, reizi pa reizei saklupdama.

ieklupt, *klupšus ievirzīties kurp iekšā*, # Dabūjis grūdienu mugurā, viņš meimurodams ieklupa dobumā pie loga cauruma.

klupšus, v., *klūpot*, # Vepris spruka pa durvīm ārā, līdz ausīm kupenā iekšā un tālāk klupšus un kūleņiem, ka sniegs vien pa gaisu griezās. Kristis gandrīz klupšus ieklupa priekšnieka kabinetā. Sieviete ar čemodānu rokā rēdzēta ieejam dzīvoklī, bet drīz atkal iznākusi ārā, pareizāk sakot, klupšus izklupusi, it kā būtu aizķērusies aiz sliekšņa.

klupšus krišus / klupdams krizdams, v., *iet lielā steigā nelīdzenā gaitā*, # Klupšus krišus / klupdams krizdams es likos lejā pa kāpnēm.

klupiens / paklupiens, L., # Klupiens parasti notiek tad, ja kāja aiz kaut kā aizķeras un zūd līdzsvars. Pat viegls paklupiens vai neliels atsitiens pret kādu cietu priekšmetu var izraisīt iekaisumu locītavā.

izklupiens, L., *izvirzīšanās uz priekšu vai sānis, saliecot kāju celī un balstoties uz tās*, # Vēl viens veikls kāju krustojums ar izklupienu sānis, un deja beidzas.

ŠĶIEBT, šķiebj, šķieba / **svērt**, sver, svēra / **zvelt**, zveļ, zvēla, K., *darīt šķību*, # Lai ielietu glāzītē, pudele jāšķiebj ne pārāk lēni, bet arī ne pārāk strauji. Mēģinājām akmeni svērt uz sāniem, bet tas nekustējās. Es zvēlu mucu uz sāniem, viņš turēja spaini apakšā.

sašķiebt / nošķiebt, pbg., # Pakarot mēteli, Askólds neveikli sašķiebj visu pakaramo, jo naglas sienā no ziemas drēbju smaguma stipri izlōdzījušās. Slimnieks sāka viegli raustīties, tad smagi ievilka elpu un nošķieba galvu uz sāniem. Kazimirs staigāja ar nošķiebtu labo plecu, bija stīvs kustībās.

pašķiebt / pasvērt / pazvelt / piešķiebt / pagāzt, *mazliet šķiebt*, # Žokejcepuri pašķiebis uz vienas auss, viņš pōzē fótogrāfam. Anna pašķieba krūzi un palūkojās, vai tajā vēl ir piens. Viņš uz brīdi pasvēra augšup nošļukušo galvu, tad nokāra atkal. Galvu piešķiebis, viņš klausījās sarunā. Viņš pagāza sili mazliet uz sāniem, lai šķidrums satek vienuviet. Es pagāzu slīpi spaini un padzeros bērzu sulu.

atzvelt / atgāzt, *sašķiebt atpakaļvirzienā*, # Krēsls iečīkstas, kad šefs tajā atzveļ atpakaļ savu dūšīgo augumu. Galvu atgāzusi, Ilze pētīja debesis. Jaunie dejoja, kopā sakļāvušies, bet vecie lēca kā kazu buki – cirta kājas pie zemes, atgāza augumus atpakaļ.

ŠĶOBĪT / zvalstīt, 3. kónj. / **zvārot / gāzelēt**, 2. kónj., K., *vairākkārt šķiebt*, # Parasti iesācēji nevelk zāģi taisni, bet šķoba, liec uz sāniem. Kustinu, šķobu, no visa spēka rauju lejup iekārušos eģli, bet tā vēl ciešāk iesprūst oša žāklē. Iebrīdis ūdenī, viņš sāka plakandibeni zvalstīt, beidzot arī apgāza un ūdeni izlēja. Brīdi viņš stāvēja domīgs pie savas drōškas un zvāroja rokā garu tērauda vāli. Viņš nespēja mierīgi nosēdēt, dīdījās uz krēsla un gāzelēja to.

sašķobīt / sazvārot / sazvalstīt / nošķobīt / nozvalstīt, pbg., # Viņš sašķobīja plecus, it kā viņam žakete spiestu. Iekāpjot laivā, viņš to sazvāro / sazvalsta. Viņa nošķobīja lūpas un, mēteli ar ierastu žestu atsitusi, atkrita solā. Uzmeties uz galda ar abiem elkoņiem, viņš nozvalstīja rumpi uz vienu un otru pusi.

pašķobīt, *mazliet šķobīt*, # Laiku pa laikam viņš pašķoba galvu, it kā viņam apkaklīte būtu par ciešu.

B. Stāvokļi un norises, norišu raises.

GULĒT, 3. kónj., R. s., *būt līmeniskā stāvoklī*, # Lazaretē vīrs pie vīra guļ karsonī un drudzī. Laivā gulēja loms – divas līdakas un viens prāvs asaris.

nogulēt / sagulēt, pbg., *gulēt kādu laikposmu*, # Viņi nogulēja veselīgā miegā līdz vēlāi pēcpusdienai. Pamodies Rūdólfš apjauta, ka nogulējis ilgi. Viņai patika kādu stundiņu nogulēt diendusā. Viņš nogulēja bezsamaņā vairākas stundas. Lācu Krišus paēdis vakariņas un tad licies gulēt, un sagulējis pēc tik smaga darba vesēlas trīs dienas un naktis. Astoņas nedēļas vīrs sagulēja uz gultas un tad nomira.

gulēt, *atrasties uz kādas pamatnes*, # Uz galda guļ maizes klaips. Šķūnī vēl guļ pērnais siens. Viņš tur gulēja aiz ciema pakalna malā, šis pelēkais akmens. Viņš iegriezās veikalā un apskatījās, kādas preces guļ plauktos. Upē vīrs leđus jau guleja sniega ūdeņi.

GĀZTIES, gāžas, gāzās / **gulties**, guļas / gultas, gūlās / **gult**, gult, gūla / **krist**, krīt, krita / **ļimt**, ļimst, ļima / **zvelties**, zveļas, zvēlās / **slīgt**, slīgst, slīga / **velties**, veļas, vēlās, M., *ieņemt līmenisku stāvokli nepatvaļīgi*, # Divritenis gāzās, iesviezdams braucēju grāvī. Mežā, zariem brīkšķot, gāzās koks. Labība sāk gāzties veldrē. Izkāpts vēzienu ritmā leknā zāle vāls pie vāla gultas zemē. Šajā vētrā

daudzas egles gūlušās zemē, izgāztas ar visām saknēm. Viņas mati smagiem viļņiem gulst uz plēcieniem. Laukos dūc traktori, drīz uzartajā zemē gulst zeltainie graudi. Kājai aizķeroties, es sagrīlojos un krītu. Andris krita, izstiepdamies visā garumā. Mežā ruc mótōrzāģi, un koki krīt viens pēc otra. Pārgājienā daudzi kareivji, pēkšņi aizmigdami, ļima ceļa dubļos. Uzrauts kājās, viņš ļima atkal gar zemi. Un dziļāk un dziļāk tas purvā grimst, Līdz beidzot bez jaudas pie zemes ļimst (V.Plūdons). Stiebrs ļimstot graudam patstāvību devis.. (J.Sirmbārdis). Zem izkopts asmens ļimst zāle vālā. Klieudzieni pārgāja gārdzianos, un kāds cilvēka stāvs smagi zvēlās uz grīdas. Cik viņa mēģināja piecelties gultā sēdus, tik vienmēr nespēkā slīga atpakaļ uz muguras. Mazā sāka skriet, bet kājas sametās un viņa vēlās.

nogāzties / nogult / nogulties / nokrist / apgāzties / apkrist / apsviesties / apvelties / atkrist / atslīgt / nostiepties / nozvelties / novelties / pakrist / saļimt / noļimt / sabrukt, pbg., # Paslīdot kājai, viņa smagi nogāzās uz ledus. Uzslīdētā kārts nogāzās šķērsām ceļam. Uz galda manā priekšā nogulst brūnos vākos iesieta klade. Meitenes plaukstas nogūlās uz viņa plēcieniem. Reizes trīs Didzis nokrita, kājai aizķeroties aiz saknēm. Zēns nokrita uz bruģa un necēlās vairs augšā. Pienakanna no trieciēna apgāzās, vāks atspruka vaļā un viss piens izplūda pa asfaltu. Vabole bija apkritusi augšpēdu un tirināja kājas, mēģinot atgāzties atpakaļ uz kājām. Viņš stāvēja pie apkrituša vežuma un gudroja, ko nu iesākt. Vīrietis sakustējās un apkrita uz sāniem. Didzim pieliekot savu platu muguru pie vežuma, tas apsviedās uz sāniem. Pēc šāviēna lauva rēkdams apvēlies tuksneša smiltīs un bijis beigts. Slimniece mēģināja piecelties sēdus, bet smagi atkrita atpakaļ. Slimā drusku pacēla galvu, bet tā tūlīt atslīga atpakaļ. Ievainotais pūlējās pacelt roku, bet tā bezspēcīgi atslīga uz krūtīm. Vilis skrien, cik spēka, līdz aizķeras kāja un viņš nostieptas visā garumā zemē. Slīdot kājai, viņš visā augumā nostieptas dubļos. Zaķis taisīja augstu lēcieni un nostieptas uz grīdas. Viņš nozvēlās zemē, pat sliekšnim pāri neticis. Viņa atgrūda Šperlingu tik spēji, ka tas nozvēlās uz grīdas. Laimiņa bija tā satuntulēta, ka nevarēja paiet – kā soli spēra, tā sapinās lakatos un novēlās zemē kā pupu kūlis. Pamodies viņš uzlēca kājās un tajā pašā acumirkli novēlās kā nopļauts – notirpušās kājas neturēja ķermeņa svaru. Es pakritu atmuguriski uz slidenās ietves un stipri sasitu pakausi. Kāds spēcīgs Ulda labās rokas sitiens no apakšas sasniedz mērķi, un Arnolds lēni saļimst uz ringa dēļiem. Ieraudzījis saimnieku, suns piecēlās kājās, bet atkal saļima, sāpēs žēli iekaukdamies. Zem izkopts saļimst zāle. Caur noļimušajiem pērņajiem stiebriem izlīduši jauni vārpatas asni. Cīnījos pret miegu visiem spēkiem, tomēr nerēti sabruku pie aparāta ar Mōrzes atslēgu rokā. Sunis mēģināja izslīdēt uz priekškājām, bet tūlīt atkal sabruka.

sagult / sagāzties / sakrist, novietoties guļus vairākiem kopā, # Sārtās dālijas no skolas dārza sagulst pieminēkļa pakājē. Uz rakstāmgalda sagūlušās kaligrāfiski aprakstītas papīra lapas. Koki pēc vētras sagāzušies krustu šķērsu. Viens no priekšējiem riteņbraucējiem apgāzās un aizmugurējie sagāzās viņam virsū. Tramvajam strauji bremsējot, stāvošie pasažieri sagāzās kaudzē. Lielās egles sakritušas cita pār citu. Plauktam sasveroties, grāmatas juku jukām sakrita uz grīdas. Autobuss strauji bremsē, un braucēji, viens otram uzgrūzdamies, sakrīt čupā. Labība ir sakritusi veldrē.

iegāzties / iegult / iekrist / ievelties, gāzties kur iekšā, # Ragavas bija iegāzušās grāvī. Krastā augusī priede tagad bija iegāzusies upē. Mārtiņš piesita papēdi pret klonu, lai kāja labāk iegultu pastalā. Viņas sastrādātājās, raupjajās plaukstās iegūlušās divu bērnu roķeles. Viņš atmuguriski iekrita bedrē. Mēs ievēlāmies sniegā cits pār citu kā rudzu kūli. Divritenis džinkstēdams ievēlas grāvī.

aizgult / aizgulties / aizgāzties, gulties aiz kā, kam priekšā, # Garš mākonis aizgūlis / aizgūlies saulei priekšā. Koks bija aizgāzies ceļam priekšā.

uzgult / uzzgulties / uzzvelties, gulties kam virsū, # Mati taukainās šķipsnās uzgulst uz plēcieniem un skausta. Kāda smaga roka negaidot uzgūlās man uz plecā. Šķērsām pāri uz ceļa uzzvēlies rešns koks.

pārgāzties, gāzties šķērsām pāri kam, # Rešnais koks pārgāzies pāri strautam.

pagult, gulties zem kā, # Jaunā arkla labums tūlīt bija redzams – lemesis velēnu apvēla platu un garu kā siksnu, zem kuras mēsli neredzami pagūla dziļi apakšā.

žauties, zaujas, žāvās, M., gāzties (sarunvalodā), # Viņš tumsā gājis un žāvies dubļu pančkā.

nožauties, pbg., # Es viņu paklupināju, un viņš nožāvās zemē visā garumā.

VELDRĒTIES, 2. kónj., M., *krist veldrē*, # Agrāk iesētas labības vairāk cēro, mazāk veldrējas. Šādi graudaugu sējumi neveldrējas, tos nevar noguldīt pat stipri vēji, jo darbojas tā sauktais kuplas slotas princips.

saveldrēties / saveldrēt / noveldrēties, pbg., # 20 % lauku bija saveldrējušies pamatīgi – tos nebija iespējams novākt ar kómbainiem bez papildierīcēm. Mehanizātoriem ieradīja, kā novākt saveldrējušos linus. Arī šaipusē labība krietni paaugusi un vietvietām saveldrējusi, tāpēc lauku novākšana prasa laiku un apdomu. Sevišķi uzmanīgi novācamī noveldrējušies rudzi, obligāti lietojami veldres pacēlāji.

veldrēt, 2. kónj., K., *sagāzt veldrē*, # Stipras lietavas veldrē jebkurus stiebraugus, sasit zemē.

saveldrēt / noveldrēt, pbg., # Aizvakarnakts gāziens ir labību saveldrējis un vakardienas lietus pieplacinājis. Šīsvasaras vēji un lietus daudzus laukus saveldrējuši, tāpēc pļauja nebūs viegla. Vējš tumšos mākoņus steidz projām dzīt, Sāk piecelt noveldrēto miežu lauku (A.Bārda).

veldrains, Kd., *sagāzies veldrē*, # Veldraino labību nācās pļaut ar izkapti. Darbs nešķīrās tik ātri tāpēc, ka daudzi lauki bija veldraini.

saveldrējums, L., # Labības laukos šogad saveldrējumu daudz vairāk nekā citreiz.

NOGULSNĒTIES / izgulsnēties, 2. kónj. / **klāties / noklāties**, -klājas, -klājās / **nosēsties**, -sēžas, -sēdās, R. n., *pārviētoties uz pamatni, dibēnu*, # Kembrija jūrā nogulsņējās kristālisko pamatiežu sadrupšanas produkti – oļi, grants, smilts un smalkgraudainie drupu ieži (māli). Kaļķieži, kas izgulsņējušies no saldūdeņiem, ir bagāti ar hidrōkarbōnātiem. Ezeros sistemātiski izgulsņējas ūdensaugu un mikrōskōpisko ūdens dzīvnieku (planktōna) atliekas, kas izveido ezera dibēnā nogulumu slāņus. Ceļa putekļi klājas uz ceļmalas zāles, krūmiem un kokiem, aizsedzot to zaļumu ar putekļu pālsumu. Aiz traktōra piecas biezas zemes šķēles, slīdot gar lemešiem un vērstuvēm, klājās uz lauka. Kastanbrūnie mati kā vēdekļis noklājās uz viņas pleciem. Iemute „aizsērē”, tas ir, uz tās sienīnām nosēžas sveķaina viela.

nogulsnēt, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas nogulsnētos*, # Dūņezera ziemeļaustrumu līcī izplūst vairāki sēravoti, nogulsnējot liča krastos avotkalķus.

GULDĪT, 3. kónj. / **gāzt**, gāž, gāza, K., *panākt ko vai kādu gulstamies, ieņemt līmenisku stāvokli*, # Kad Ants Ozols bija miris, viņu guldīja vienkāršā, brūnā zārkā. Tieši uz salas vai sēkļa virsmas tiek guldīti klāsti – apaļkoku platfōrmas. Mazs cinītis gāž lielu vēzumu (Paruna). Vējš tāds, ka tīri vai no kājām gāž. Kā šausmīgs milzis krācot, caur mežu vētra drāž un slaidos priežu stāvus gar zemi krakšķot gāž (F.Bārda). Biezi saaugušie koki bija slaidi un augstu bez zariem, baļķos varēja gāzt no vienas vietas.

noguldīt / apguldīt / atguldināt / nogāzt / nostiept / nosviest / nozvelt / notriekt, pbg., # Ievainotie cits pēc cita tiek ievēsti un noguldīti lazaretēs gultās. Kritušos pagaidām noguldīja kādā aviācijas bumbas izrautā bedrē. Mēris noguldīja slimības gultā arī karalieni. Anna Lūse ir apguldīta brāļu kapā Saranskā. Piecu, sešu roku atbalstīts, ievainotais tiek atguldināts salmos garā zemnieku orē. Šie abi ir nogāzti uz kula un sasieti ar virvi. Cērpot aitu, to ar sasietām kājām nogāž uz sāniem uz paklātas segas. Tāda vārga tu nekur nevari iet – tevi jau vējš nogāzīs gar zemi. Ložmetējs kā ar pātagas sitienu nogāza ienaidnieka ķēdi. Ieva sēdēja uz vētras nogāzta koka. Lietus visu labību nogāza un sapūdēja. Zirga pakavi mazo Krišīņu notrieca pie zemes. Viens mirklis, un gājēju notriec mašīna. Smags sitiens notriec viņu liedaga smiltīs. Viesuļvēja notriektie vītoli tagad guļ, pieplakuši zemei.

saguldīt / sagāzt, *apguldīt vairākus, daudzus*, # Šonakt dežurē bargā sanitāre, kurai nepatīk daudz noņemt ar tiem, kas te saguldīti divpadsmit palātās. Kritušos saguldīja kopīgā brāļu kapā. Ir tōrtes, kur dzidrā želejā spīd simetriski saguldītas ābolu šķēlītes. Šur tur lietus labi noaugušus rudzus un miežus veldrē sagāzis.

ieguldīt, *noguldīt kur iekšā*, # Pavisam pasaules jūrās un ōkeānos ir ieguldīts vairāk nekā 80 000 km kabelu. Jaunieši strādā pie drenu likšanas, piegādā caurules, vēro, kā tās iegulda un savieno.

uzguldīt / uzzvelt, *guldīt uz kā, kam virsū*, # Nācās Jansōnu uzguldīt uz vēzuma. Pajūgos ar uzzveltajiem baļķiem pabrauca tālāk, kamēr pa visiem kopā nebija piekrautas visas ragavas.

paguldīt, *guldīt zem kā*, # Kaps aizaudzis, nav ne zīmes, kas šeit zem velēnām paguldīts.

STĀVĒT, 3. kónj., R. s., *atrasties kur dažādā nekustīgā stāvoklī*, # Istabas vidū stāv galds. Šķīvjī jau stāv uz galda. Pie ārdurvīm stāv kājslauķis. Pagalmā stāvēja autōmōbīlis. Lielā istabā gar sienām stāvēja kalpu gultas. Pļaujmašīna ieaugusi zālē, droši vien visu ziemu tur stāvējusi. Pie

Sarkanās klints laiva brīdi palika stāvam uz vietas. Es jau veselu aramslejas gabalu noaris, bet Igóra traktors vēl stāv malā kā stāvējis. Vanags, it kā gaisā pakāries, ilgāku laiku stāvēja uz vietas, bet tad pēkšņi kā akmens stāvus krita lejā. Mākoņi nekad nevar norimt, kaut arī liekas stāvam uz vietas. Ja straume nevar tālāk plūst, Tad stāvot tā par purvu kļūst (Aspazija). Saule stāvēja jau pašā pusdienā un neželīgi karsēja. Mēness jau stāvēja virs egļu galotnēm un apgaismoja ceļu. Pār Rīgu stāvēja zilgana novakares dūmaka. Viņu sauca par Metuzalemu, kā stāvēja rakstīts viņa pasē un krustamzīmē. Kalendāra lapā zem datuma stāvēja ar viņa roku uzšņāpts tikai pašam saprotams uzraksts. Latviešu valodā teikuma priekšmets parasti stāv pirms izteicēja. Tur netālu divas nedēļas bija frōnte stāvējusi.

stāvēt, 3. kōnj., R. s., *būt kādā stāvoklī*, # Logs stāv pusvirus. Istaba stāv tukša. Dārzs stāv neravēts. Lauks stāv atmatā. Lielais šķūnis stāvēja liesmās. Jūra nemaz negribēja aizsilt, kā stāvēja vaļā, tā stāvēja. Viņas rokas ne mirkli nestāvēja mierā – te noglauda matus, pavirpināja pogu un tad ņēmās burzīt apkakles stūrīti.

nostāvēt, pbg., # Jūra bija vētraina, kuģi dienām nostāvēja ostā. Autobusam pēc grafika Cēsīs jānostāv piecas minūtes. Kā noliku sainīti uz skapjauģas, tā tas tur nostāvēja visu ziemu. Vairāk nekā gadu būvlaukumā, zālē ieaudzis un aprūšējis, nostāvēja pusotrtōnnīgs celtnis.

pārstāvēties / sastāvēties / sastāvēt, *pārāk ilgi atrodoties nekustīgā stāvoklī, zaudēt kvalitāti*, # Melleņu visur diezgan līdz pat rudenim, bet tās ir pārstāvējušās, izblīdušās, ūdens pilnas un negaršīgas. Aizvien apspriežamies, kad kādu maizi cept, lai krāsns nebūtu tukša un arī mīkla nepārstāvētos. Neapdzīvotās un nevēdinātās telpās gaiss ilgākā laikā sastāvas smacīgs. Valda attaisīja vaļā visus logus – pēc ilgās prombūtnes istabās bija sastāvējis gaiss. Visapkārt dvakoja pēc pūstošām ūdenszālēm un sastāvējuša ūdens. Laistīšanai nedrīkst lietot sastāvējušus, netirus, inficētus ūdeņus. Paverot durvis, sejā iesitās drēgns, sastāvējis gaiss. Viņš kaut kā savilka sev virsū drēbes, no kurām vēdīja sastāvējušas veļas piesmakums.

slaistīties, 3. kōnj., R. s., *būt stateniskā stāvoklī*, # Kad kaķi gļaudu, šim mugura met kūkumu un aste slaistās stāvus gaisā. Turpat uz zemē paklātas segas slaistās divas galvas.

paslieties, -slejas / -slienās, -slējās / **uzslieties / sacelties**, -ceļas, -cēlās / **saslieties / izslieties**, pbg., *ieņemt statenisku stāvokli*, # Pie pārbrauktuves strīpainais šķērsis jau paslējās gaisā. Skolotāja rādītājpirksts uzslējās gaisā. Šai brīdī viņa šķidrie mati šķiet sacēlušies gaisā kā šķēpi. Pie sestā dzīvokļa durvīm suns ieņurdējās, un spalva uz viņa skausta sacēlās stāvus. Nātiņa pleci saslējās staltāki un kļuva it kā platāki. Kapteiņa sirmie mati saslējušies stāvus kā ezim adatas. Runcis nošņācās, un spalvas uz viņa muguras saslējās gaisā. Viņa tumšās acis iezibas, augums izslienās un plaukstas savēlķas dūrēs. Asajos vēja brāzienos noliecas un atkal izslienās kailo kārklu tievās galotnes. Vārpas, kas vēl nesen stāvēja izslējušās, nu ir piebriedušas smagas un noliekušās.

ieslieties, *slieties kur nosacūtā iekšā*, # Galva bija gluži jāatgāž atpakaļ, lai skatītu milzīgo egļu galotnes ieslienamies debesīs.

UZSTATĪT, 3. kōnj. / **uzcelt**, -ceļ, -cēla / **uzsliet**, -slien, -slēja / **sastatīt / sasliet**, K., *novietot ko stateniskā stāvoklī*, # Laipa ir šaura – uz pāļiem uzstatīti divi kopā salikti dēļi. Kopīgiem spēkiem jānūguns – stāva kārts ar mucu galā – ir uzcelta. Ap augsti uzslietajām jānūgunīm jau pulcējās ļaudis. Rati bija piekrauti ar stāvus sastatītām piena kannām. Rudzu kūļi tiek sastatīti uz ārdiem kaltēties. Pie malkas šķūņa ir stāvus saslieti zārdu koki. Daļa kviešu jau bija sasieta kūlīšos un saslieta statos. Skatuves abās pusēs saslietas šauteņu piramīdas.

pārstatīt / pārceļt, *ceļot pārvietot uz citu vietu*, # Atbraukusī pacēlājtehnika pārstata smagos granīta bluķus no šejienes citur. Jaunā ceha plašajā hallē smagumus uz jebkuru vietu pārceļ sijas celtnis.

izsliet, *pacelt gaisā (parasti ķermeņa daļas)*, # Saule jau kāpa augšup gar Rīteru sudmalu gaisā izslieto spārnu.

piestatīt / piesliet / nosliet, *novietot stateniski ko pie kā; novietot ko ieslīpi stāvus, atbalstot augšgalu pret pieslējuma vietu*, R. s., # Galdiņš ar aizlūzušo kāju piestatīts pie sienas. Pie jumta lūkas bija pieslietas kāpnēs. Pajumtē gar sienu noslieti kaņepju kūlīši.

TURĒT, 3. kōnj., K., *veikt darbības, lai kas paliktu kādā stāvoklī vai esošajā vietā*, # Viņa bikšeles kājās turēja pāri sīkajiem pleciem pārliktas lences. Pārplēsis grauda čaulu, Asns laužas pret sauli; Grauds vairs netiek nekur – Saknes to zemē tur (Z.Purvs). Turot kursu uz Rīgu, franču tvaikonis ātri attālinās.

noturēt / saturēt, pbg., # Gan aukas, gan lēns laiks bīstams burotājam, jūrā braucot – aukas sadauza laivu, bet lēns laiks notur to uz vietas. Roka satur kopā uz krūtīm plānā mētelīša malas, kad vējš rauga atraut mēteli vaļā. Viņa pārkniebj stiepli, kas satur rutulī sasaiņotus skaliņus.

apturēt, *likt pārtraukt kustību, apstādināt*, # Gaisa spiediens dzina liča ūdeņus Nevā, līdz apturēja tās straumi un radīja plūdus.

pieturēt / apturēt, *apturēt braucienu*, # Mazais autobuss pietur kura katra lauku ceļa galā, ja braucēji to palūdz. Šajā mazajā pietātnē vilcieni pietur tikai pāris reižu dienā. Varbūt vilciens apturējās pirms stacijas?

aizturēt / atturēt, *apstādināt kāda kustību*, # Vējiem vairāk padevīgu smilti aiztur, novietojot uz tās žagarus ar resgaļiem pret valdošo vēju. Tauti aiztur audos ūdeni, sargājot ūdens rezerves organismā. Trūdu bagātai augsnei ir augsta mitruma uzsūkšanas spēja, tā lielus ūdens daudzumus aiztur un nelaiž dziļumā. Eglīšu dzīvžogs aiztur vēju. Stikla plastlītu māja būs ļoti higiēniska, jo tie laiž cauri ultravioletos starus, kas sterilizē gaisu, un aiztur infrasarkanos starus.

KARĀTIES, 2. kónj. / **kārties**, karas, kārās, / **ļukt**, ļūk, ļuka, R. s., *būt piestiprinātam augšā un stiepties uz leju bez atbalsta apakšā; būt gaisā šķietami nekustīgā vai mazkustīgā stāvoklī*, # Vaira iztēlojās pie zara tvirtos, tievos kātiņos karājamies gatavas, tumšsarkanas ķiršogas. Tikai rudenī sēņotāji viņu atraduši mežā pie priedes zara karājamies. Lopi steidzās pie pilnajām silēm, mutēs tiem vēl karājās pa ceļam noplūktas smilgas. Pie griestiem karājas lustra. Pie sienas uz naglas karājās daži apgērba gabali. Rokas viņam ļengani karājās gar sāniem. Lielā cūka bija sakampusi zobos balto jēriņu, kuram kājas un galva karājās gurdeni jau kā bez dzīvības. Matildes mati ir atpīti un nekārtīgi karājas pār pleciem. Skatuvītei priekšā karājās apburzīts aizkars. Ap kaklu viņai karājās aukla, kurā piesiets kabatnazis. Vīrs stacijas laukuma pavisam zemu kā pakārti karājās divi helikopteri, gaidīdami, kad atbrīvosies laukums, lai varētu nosēsties. Viņi gāja tieši pretī mēnesim, kurš karājās lielas priedes galotnē. Jāatsien puķes – flókši izauguši tik gari, ka karas celiņā un traucē staigāšanu. Bērajam krēpes kārās pāri pierai, viņš skatījās pasaulē kā caur krūmiem. Viņš sēž sēniski, kājas karas pāri ratu malai. Cepure jau izvalkājusies, sākušas malas ļukt lejup. Šai suņu sugai ausis ļūk.

nokarāties / atkarāties / nokārties / atkārties / noļukt / nošļukt / atļukt, pbg., # Masti lēpni slējās debesīs, tikai šur tur nokarājās vantis un saplēstu buru lēveri. Mati bija izjukuši un platās šķipsnās nokarājās pār acīm un vaigiem. Lāva no rīta nesaklāta, palags nokarājās līdz grīdai. Stulmu zābakos autās kājas pār rateļu malu nokarājās līdz pašai zemei. Govs tesmenim jāpieklaujas ķermenim, nevis jānokarājas. Uz rudens pusi aitām piesitās ūdens slimība, pakakles kļuva pārāk tuklas un nokarājās kā kules. Viņš staigāja vecā, saplīsušā kažokā, no kura atkarājās ādas driskas un vilnas kušķi. Atirusī kabata atkarājas – staigā kā tāds skrandulācis. Viņa ausis nevis piegūlēja galvaskaussam, bet atkarājās nost kā izplesti vēdekļi. Viena sarūsējusi nagla nav izturējusi, un augšējais aizgalda dēlis atkarājies turas vēl otrajā naglā. Viena matu šķipsna bija nokārusies pār deniņiem uz kreiso aci. Izstīdzējušie zari nokārušies līdz zemei. Viņš atkal sašļuka, rokas gurdī nokārās gar sāniem. Nošautais guļ ragavās iešķērsu, viena roka nokārusies pāri malai un velkas pa sniegu. Un nokaras bōcmanim Galva uz leju Kā jakai Trūkstoša poga (Ó.Vācietis). Vīrs vēl augumā spēcīgs, bet viss viņā tāds sašļucis, vaigi nokārušies. Viņam bija lielas, atkārušās ausis. Žandarmu palkavnieks pārskaities kļiedza, un viņa atkārusies apakšlūpa drebēja. Zeltiņu Jānim kakla lakatiņš atkāries un pakulu bikses nošļukušas. Pēkšņi rokas viņai nevarīgi nošļūk gar sāniem. Sakumpis, nošļukušiem pleciem un sāņus noliektu galvu viņš izskatījās pēc nelaiimes čupas. Kad viņa sadusmojās, viņas mutes kaktiņi nošļuka uz leju kā aizvainotam bērnam. Ja ūsas nošļukušas, tad labāk, ka ūsu vispār nav. Vēl vakar sulīgie tōmātu dēsti šorīt ir nošļukuši. Vaļējā kajītē sēž trīs vīri un domīgi vēro nošļukušo buru, kura slābi krokojas kā loga aizkars. Aizgaldā urkšķēja cūka nošļukušām ausīm. Gar krastu ātrā solī aiziet divi vīri, kuru gumijas zābaku atļukušie stulmi plivinājās kā melna suņa ausis. Atļukušo lūpu kaktiņā viņam turējās kūpošs cigārs.

nokarēns / noļutis / nokaru / atkarēns / atkaru, Kd., *nokarājies, atkarājies*, # Sētnieks bija večuks ar nokarēnām ūsām. Pēc nakts salnas dālijas stāvēja ar brūnganiem, nokarēniem ziediem. Setera kuce bija ar garām, nokarēnām ausīm. Gandrīz visi nokarēnie augi ir ēncietīgi, tāpēc tos var audzēt tālāk no logiem. Lauzto siržu ziedi ir sakopotī garās, nokarēnās vārpās. Asā spireja ir apmēram pusotru metru augsts krūms ar nokarēniem zariem. Pie vārtiem rēja pinkains suns noļutušām ausīm. Starp lielajiem kokiem gadās arī kāda pusaugā apmākta egle, ķērpju apaugušiem nokaru zariem. Atkarēnās ausis varēja paslēpt zem lakata, bet degunu kabatā iebāzt nevar.

Apakšlūpa viņam gaļīga un atkarena. Visi sejas vaibsti viņam tiecās tikai uz leju – gan noslīdējušie maisiņi zem acīm, gan vecīgi noļukušie vaigi un dziļās rievās no lūpu kaktiņiem līdz zodam, gan atkaru krokas pazodē.

nokaru / atkaru, v., # Priekšauts viņai stāvēja nokaru. Seja tukla un gluda, apaļā apakšlūpa mazliet atkaru. Ja kāta iestiprināšanas leņķis lielāks par 90°, tad cirvis stāv atkaru.

pārkarāties, *kāda ķermeņa daļai būt izvirzītai bez balsta apakšā*, # Mašīnas priekšējie riteņi pārkarājās pāri kraujas malai.

pārkarēns, Kd., *pārkarājies*, # Viņš gulēja uz vēdera uz straumei pārkarēna vītola stumbra, ar plaukstām aizsniegdams ūdens līmeni. Milzīgu iespaidu atstāj augstie krasti ar pārkarēnām klintīm. Klēts lievenis ir sauss, jo to no lietus sargā pārkarēnais jumts.

pakarāties, *neilgu laiku karāties*, # Lai vēl šķiņķis kādu laiku pakarājas skurstenī.

sakarāties, *karāties kādu laikposmu*, # Bise visu ziemu neaiztikta sakarājās uz vadža.

iekārties / pakārties, pbg., # Krūmu pazarēs iekārušās vītušās lapas, kur tās plandās, plivinās un drebinās. Meža izstrādē veļamo kāsi lieto uz zemes gulošu stumbru pavelšanai un arī iekārušos koku nogāšanai. Smagi iekārusies lencēs, mugursoma kūļājas man krustu apvidū. Vecajai liepai vētrā nolūza galotne, bet līdz zemei nenogāzās, jo pakārās zemākajos zaros.

sakārties, *vairākiem karināties*, # Mēteļi brālīgi sakārās blakus cits citam.

izkarināties / izkārties, *karināties uz āru*, # Pa logu kopā ar cepeša smaržu izkarinās galva baltā lakatiņā. Bija redzama laukā izkārusies Ješkas kāja ar sabristu kamašu. Sunim karstumā no mutes izkārusies gara sārta mēle. Pa vaļējo logu izkāries marles aizkars nelielajā vējā viegli plīvoja.

pārkārties, *izvirzīties sānis pāri stateniskajai balsta līnijai*, # Viena viņa kāja pārkārusies pār ratu malu. Laivā neredzēja nevienu braucēju, tikai brīžiem kāda roka pārkārās pāri laivas malai un pašlakstināja ūdeni. Viņa paprāvais vēders bija pārkāries pāri bikšu siksnai kā pārrūgusi mīkla pāri bļodas malai. Alnim ir gara, liela galva ar spēcīgu augšlūpu, kas tālu pārkārusies pār apakšējo. Pār atvaru bija pārkāries līks egles stubrs. Negaisa laikā zem pārkārušās klints atrodam vienīgo patvērumu.

uzkārties, *krītot lejup aizķerties aiz kāda izvirzījuma un palikt karājamiem*, # Mēs izdomājām sacensības – metīsim pa gabalu cepures, un uzvarēs tas, kuram pirmajam tā uzkārsies uz vadža.

pakaru, Kd., *pakarināts, pakārts*, # Gaismas pievilinātas, vairākas mušas sīcot laidelējās ap pakaru lampu pie griestiem. Inženieris Palmjeri nāca klajā ar plānu uzbūvēt pakaru tiltu.

pakarināt / pakārt / uzkarināt / uzkārt, pbg., K., *novietot ko vai kādu pakaru stāvoklī*, # Katliņš jau pakarināts virs ugunsкура. Tēvs sēj miežus no kaklā pakārtas lielas pītas sētuves. Slidas Vilnim pakārtas kaklā. Pie sienas bija pieslieti divi grābekļi, dakšas un uzkarināta izkaptis. Istabas durvīs parādījās garš puisis ar plecā uzkarinātu akordeonu. Pie sienas uzkarināta palielināta līgavas un līgavaiņa fotogrāfija. Mētelis bija rūpīgi uzkārts uz pakaramā.

sakarināt / sakārt, *pakārt ko lielākā daudzumā*, K., # Tīrās drēbes rūpīgi sakarinātas uz pleciņiem. Gar vienu vērbalki uz āķiem sakarināti prāvi nokūpināti cūkgaļas gabali. Pie sienām sakārta daudz gleznu. Viņi bija apsēdušies pie sienas zem vadžos sakārtām zirglietām.

apkārt / apkārstīt / nokarināt / nokārt / piekarināt / piekārt / piekārstīt, K., *sakarināt ko lielākā daudzumā, nosegt ar to lielāku platību*, # Visas sienas apkārtas ar gleznām. Viesistabā spoži dega zibošām kristāla prizmiņām apkārta lampa. Zirga slejas apkārstītas ar misiņa rimbulišiem. Sienas nokarinātas ar gleznām. Sienas bija nokārtas ar pōrtretiem zeltītos rāmjos. Gaitenī visa viena siena nokārta ar apģērba gabaliem. Alma ļoti jūsmojusi par Leónīdu Sōbinōvu – viņas istabas sienas bijušas piekārtas pilnas ar šī ōperdziedoņa fotogrāfijām. Logs un griesti veikalā piekārti ar vijolēm, mandōlīnām un cītarām. Egle piekarināta ar spožiem rotājumiem. Skapis piekārts pilns ar tērpjiem, bet tik un tā sieva sūdzas, ka nav ko vilkt mugurā. Viss priekšnams piekārstīts ar virsdrēbēm

piekarināt / piekārt, K., *karināt ko pie kā, klāt kam*, # Pie sienas tikšķ vecs pulkstenis ar misiņa ķēdēs piekarinātiem atsvariem. Sijai piekārti vairāki gabali brūni apžāvētas gaļas. Sienas pulksteņa ķēdei smaguma dēļ piekārts arī pakavs.

nokārt, K., *noliekt uz leju kādu ķermeņa daļu*, # Uz palodzes stāv nelaistīta fuksija skumji nokārtu galotni.

izkarināt / izkārt, K., *pakarināt žāvēšanai, apskatei u. tml.*; *karināt ārpus kā*, # Vējš plivina vēdināšanai izkarinātās segas. Viņš aplūkoja veikalu logos izkārtās preces. Ateljē izkārts paziņojums, ka tur veic arī apģērba sīko remōntu.

iekārt, K., *pakārt kur iekšā; lietojot tradicionālā izteiksmē*, # Kleitu viņa iekāra skapī. Viņš gāja ar kaklā iekārtu ieģipsētu roku. Pāri straumei ved trósēs iekārts tilts. Starp abiem priežu stumbriem iekārts guļamtiķis. Viens no autōinspektōriem – ar siksniņā iekārtu planšeti pār plecu – pacēla zizli.

aizkārt, *pakārt ko kam priekšā*, K., # Durvīm priekšā aizkārtā liela priekškarāmā slēdzene.

pārkārt, *pakarināt pāri*, K., # Gumijas bójas, kas, pārkārtas laivas malai, atgādināja milzīgus bumbierus, izlīdzināja triecienu. Pats kroguspaps, nēsādams pār vēderu pārkārtu naudasmaku, spēj tik iekasēt apmeklētāju tēriņus.

ŠĶĪBS / greizs, / sasvēries / sagāzies / sašķiebts / nošķiebts / nosvēries / izšķiebts / izšķiebts, Kd., *zaudējis sākotnējo veidolu, stāvokli, nosveroties uz sāniem, izliecoties, sagriežoties utt.* # Viss te bija vēc – apsūnojušie zedeņi, šķība akas vinda, logu šaurās rūtis un izmītie durvju sliekšņi. Zirgs bija iejūgts lielā, šķībā orē. Uz vēcā, izgulētā, šķībā dīvāna gulēt nebija ērti. Viņa bija patiesi nolaidusies – apkaklīte saburzīta, mati nespodri, zeķēm šķības vīles. Ar savām šķībjām acīm viņa atgādināja senlaicīgu austrumzemju elkudieva tēlu. Viens no visbiežāk sastopamajiem órtópēdiskajiem defektiem bērniem ir šķībais jeb greizais kakls. Viņš stāv klusēdams, šķību muti savilcis un lūrēdams caur pieri. No šautenes smaguma plecā viņa sikais augums ir sašķiebts gluži greizs. Zvanu tornis Augstkalnu kapsētā bija vēc, apsūnojis, sašķiebts pats un ar greizu krustiņu galā. Nepierastās slidas liec kājas šķībi un greizi, ka nemaz nevar taisni noturēties. Greizā pēda ir diezgan bieži sastopams iedzimts izkropļojums. Tūlīt aiz krūmāja čurnēja sašķiebusies guļbaļķu mājele ar apdrupušu skursteni. Slēgus cieši aizvērt nevarēja, jo tie bija no vecuma sašķiebusies. Ielejā bija vēcā kapsēta ar sarūsējušiem, sašķiebtiem čuguna krustiem. Uz sēkļa uzskrējušais burinieks stipri sasvēries / sagāzies uz sāniem. Pakalnā stāvēja vēc, nošķiebts krusts. Lielceļam otrā pusē, uz vieniem sāniem nošķiebusies, snauda vēcā rija. Rīta mētelis vaļā, basajās kājās izmītas un nošķiebusās tupeles. Meža izstrādes darbos bieži nākas nolaist kokus pretējā virzienā tam, kādā tie dabiski nosvērušies. Kapličā iekšā liels, melns šķirsts ar nošķiebtu vāku. Pāri ratu malai karājās kājas nošķiebtos zābakos. Vārtiem viena puse izšķiebusies, ar stūri zemē iegrimusi. Loga rāmis izšķiebts, aizverot paliek šķirbas, kuras uz ziemeļiem jāaizdrīvē. Mūrim pieklāvās prāvs, izšķiebtām latīņām un nomaļiem apžogots dārzs.

iešķībs / pašķībs / pašķiebts, *samērā šķībs*, # Dzejoļi rakstīti lieliem burtiem iešķībās rindās. Deguns viņam ar lielu kūkumu un drusku iešķībs uz sāniem. Viens no vecākajiem vīriem ar sakumpušu muguru un pašķību plecu salīkst vēl vairāk. Malkas šķūnis pašķiebts uz vienu pusi, ar divām parešām stutēm atbalstīts.

šķībeniski / pašķībi / atgāzeniski / zvilus / iezvilu / pazvilu / puszvilu(s), V., # Pilsētas tvaikonītis blūkšķināja ar riteņiem, viņu šūpots un vēja šķībeniski dzīts, nevarēja lāga piestāt piestātnē. Nonēsātā cepure stāvēja viņam pašķībi galvā. Viņš palaida sēdekļa atzveltni atgāzeniski, atzvila pret to un nolēma pasnaust. Teódōrs guļ zvilus, ielicis galvu Martai klēpī. Gandrīz visas svečītes eglītē dega iezvilu stāvoklī, tāpēc gar sāniem bija notecējušas. Pizas tornis ir sagāzies pazvilu. Pats braucējs ragavās gulēja puszvilus, kā likās, piesnaudies. Grāvī puszvilu gulēja zirgratu ritenis.

šķībums, L., # Ribenis reģi ir pilnīgi simetrisks – neliels šķībums rodas, ja cilvēks vienas rokas un lāpstiņas muskulatūru nodarbina vairāk nekā otras rokas un lāpstiņas muskulatūru.

ŠĶIEBTIES, šķiebjas, šķiebās / **svērties**, sveras, svērās / **zvelties**, zveļas, zvelās / **zvilt**, zvilst, zvila, M., *klūt šķībam, novērsties no stateniska vai citāda pamatstāvokļa*, # Lai mieti nesāktu šķiebties, to augšgaliem pienagloja šķērskokus. Kūts sākusī šķiebties, un ar māju nebija labāk. Lūpas man šķiebās uz raudāšanu. Laiva svērās uz sāniem. Viņam jau plakstiņi sāka līpt ciet un galva svērās uz leju. No augļu svara zari lejup sveras. Jahta draudīgi zvelās uz sāniem. Pirmā vāga grūta, augstu mestā velēna brīžiem zveļas atpakaļ, jo tai vēl nav kur iegulties. Aizzāģētais koks sāk lēni zvilt un tad strauji un smagi gāžas.

sašķiebties / sasvērties / sazvelties / sazvilt / sagāzties / nošķiebties / nosvērties, pbg., # Laiva bīstami sašķiebjas uz vienu pusi. Brīžiem laiva sasveras uz vienu pusi, brīžiem uz otru pusi. Lidmašīna, uz viena spārna sasvērusies, apmeta slaiku loku virs ciemata. Autōbusam strauji bremsējot, visi braucēji sazveļas uz priekšu. Rati sazvelās uz sāniem, bet nomukušais ritenis ieripoja grāvī. Siena kaudze sazvilusi uz vieniem sāniem. Zem autōmašīnas kaut kas skaļi nokrakšķēja, un tā sagāzās uz labajiem sāniem. Izpletis visu laiku turas sagāzies šķībi, un vējš,

iegūlies tajā kā piepūstā burā, nes to uz jūras pusi. Laiva stipri nošķiebās uz sāniem. Kuģis uzsēdies uz sēkļa un nosvēries uz vienu pusi.

izšķiebties / izzvelties / izsvērties / izšķobīties, *kļūt slīpam, parasti, uz ārpusi*, # Mājai viena siena sākusī izšķiebties. Lievenītis vece, māja arī vece, un šiem paegļu lenķiem tad nu jāpiesien palievenis pie mājas, lai neizšķiebjas uz vienu vai otru pusi. Vecejai pirtiņai viena siena krietni izzvēlusies. Viss, kas virās turas, ar laiku izsveras. Biežās virināšanas dēļ loga vērtne rūsinājās virās pavisam izsvērusies. Vārti ir izšķobījušies un verot čīkst.

pašķiebties / pasvērties / piešķiebties / pazvelties / pagāzties, *mazliet šķiebties*, # Sagriezta pret sānu vilni, laiva tūdaļ pašķiebjas. Durvis iečīkstējās un vēl vairāk pasvērās uz āru. Spainis piešķiebjas, un sudrabaina strūkļa list uz Verōnikas kājām. Uzbraucot uz cinīša, siena vezums pazveļas uz sāniem, bet es vezuma augšā turos pie pārsietā striķa. Siena vezums pagāzās uz sāniem, bet neapgāzās, jo atbalstījās pret kuplo kārķu krūmu.

pārsvērties, *svērties pāri kam*, # Mašīna ar priekšējiem riteņiem pārsvērās pāri aizs malai.

atsvērties, *sasvērties atpakaļ*, # Lūkojoties debesīs, viņa galva atsveras atpakaļ, cik vien kakls to ļauj.

iezvelties, *ievietoties slīpā stāvoklī*, # Mašīna kārtējo reizi smagi iezveļas ceļa dangā.

ŠĶOBĪTIES / zvalstīties, 3. kónj. / **zvāloties / zvāroties / gāzelēties**, 2. kónj., R. n., *daudzkārtīgi šķiebties*, # Ina bija atsēdusies uz parasta Vīnes krēsla, kura kājas mazliet šķobījās. Svarīgi, lai mazajiem slēpotājiem būtu pareizi slēpju stiprinājumi, kas zābakiem neļauj šķobīties. Izrūgušajā pavasara ceļā autobuss šausmīgi zvalstījās. Meža ceļā pa koku saknēm rati zvalstījās ar negantu klaboņu. Kuterim zvalstoties, vīri uz sola, līdzsvaru ieturot, te sakņupa, te atkal it kā paaugās lielāki. Mūsu kursu šķērsoja reņģu traleris, kurš viļņos neganti zvāļojās. Laipas galā piesieta nelielajos viļņos zvāļojās laiva. Pa bedraino ceļu mašīna zvāļojas te uz vienu, te otru pusi. Zārks, smagi zvārodomies, sāka nolaisties bedres dziļumā. Klaus uzgāzē un atkal tīši bremsē tā, ka braucēji sēdekļos zvārojas kā lupatu maisi. Aiz pilsētas autobuss sāka kratīties un gāzelēties izbrauktā ceļa bedrēs.

sašķobīties / sazvāroties / sazvalstīties / nozvāroties / nozvalstīties / sagāzelēties, pbg., # No grūdienu loga rāmis nokreķst un nedaudz sašķobās, tomēr vaļā neveras. Ceļa malā stāv nosūnojusi, sašķobījusies pelēka māja. Laivai sašūpojoties, viņš sazvārojas un tikko noturas kājās. Paslīdot kājai, viņš sazvārojās, bet noturējās nenogāzies. No pagrūdienu lielais puisis sazvalstās. Plāksne nozvārojas un tad ar dobjū troksni nogāžas uz cementa klona. No grūdienu ūdens spaiņos nozvārojas un pāršļācas pāri malām. Iebraukusi dangā, mašīna stipri nozvalstījās. Vezums sagāzelējās, bet neapgāzās.

pašķobīties / pazvāroties / pazvalstīties / pagāzelēties / nogāzelēties, *mazliet šķobīties*, # Man atspiežoties pret žogu, tas mazliet pašķobās. Iebraucot kārtējā ceļa iedobē, vezums pazvārojas. Kāpjot iekšā, laiva nedaudz pazvalstās. Iereibušais pagāzelējās, bet tad saņēmās un kādu brīdi soļoja braši, kamēr atkal sagorījās. Autobuss brīžiem nogāzelējas kādā grambā, bet visumā ceļš ir apmierinošs.

aizgāzelēties, *gāzelēties promvirzienā*, # Šlakstinādams sniega putru un dubļus, Gundegai garām aizgāzelējās autobuss.

iegāzelēties, *gāzelējoties ievirzīties*, # Sparīgi dūkdama, pa tikko jaušamu ceļu apmetnē iegāzelējās spēcīga kravas automašīna.

izgāzelēties, *gāzelējoties izvīrīties no kurienes*, # No meža pļavas laukā uz ceļa izgāzelējas siena vezums.

KLANDĪTIES, 3. kónj., R. n., *mazliet zvalstīties (par vilcienu vagoniem)*, # Mans vagonis jau trešo dienu klandās nebeidzamos sliežu ceļos. Dzelzs rumaks sprauslā, zviedz; dzelzs rati klauzot klandās (Plūdōnis).

GRĪLOTIES, 2. kónj., R. n., *zvāroties (galvenokārt par gaitu)*, # Manas kājas nespēkā sāk grīloties. Man tāda sajūta, ka grīda zem kājām sāk grīloties. Franka acīs siena sāk grīloties, tāpēc viņš novērš tās uz grīdu.

sagrīloties / nogrīloties, pbg., # Viņa sagrīļojās un pieķēra roku pieri – laikam sareiba galva. Kājas viņam sagrīļojās un, nespēdamas noturēt līdzsvaru, viņš pakrita. Šķita, ka grīda zem kājām sagrīļojās, un nejauki iesāpējās galva. Viņš uz laipas brīdi nogrīļojās, tomēr līdzsvaru noturēja un nenogāzās.

pagrīloties, *nedaudz grīloties*, # Pagrīlodamies jau gāja, bet streipuļot nestreipuloja.

grīlīgs / grīšs, Kd., *tāds, kas grīļojas*, # Viņš dejo, līdz viņa kustības kļūst saraustītas un grīlīgas un viņš nespēkā nokrīt. Mums pa priekšu iet kāds vīrs mazliet grīlīgā, ne visai drošā gaitā. Izņemts no groza un atraisīts vaļā, gailis mazliet grīlīgi nostājas uz kājām un izstaipa spārnus. Mežstrādnieks iet uz māju nedaudz grīļiem soļiem, vai nu noguris vai mazliet iešņabojis.

pagrīlīgs, *nedaudz grīlīgs*, # Mazais kucēns pagrīlīgā gaitā lepatā mums līdzi.

ĻODZĪTIES, 3. kónj. / **ļurkāties** / **ļengāties** / **ļekāties**, 2. kónj., R. n., *svērties uz dažādām pusēm*, # Krēslam visas kājas ļogās, bail uz tāda sēdēt. Kāpnes čīkst un ļogās, kad Ieva sparīgiem soļiem steidzas augšup. Lokzāga rāmim jābūt stingram, lai tas savienojumu vietās neļodzītos. Vagons ļodzīdamies ļekāja pa pārmijām. Ejot pleciem jāturas taisni, tiem nav jāļogās katram solim līdzi. Ja cirvja kāts stipri ļurkājas, tad cērtot cirvis var nomukt. Klibajam melnītim loks tā ļengājās, it kā nupat taisītos nogāzties uz kakla. Acis viņam miedzās ciet, galva ļengājas. Cigārs ļengājās viņa lūpu kaktiņā. Viņš zirgu jūdza tik jēli, ka loks braucot ļekājās vien. Piedzērušajam braucējam galva ļekājās uz visām pusēm.

saļodzīties / noļodzīties, pbg., # Kolīdz uzkāpu uz steķa, tas saļodzījās. Uzsēžoties soliņš zem viņa nedaudz saļodzījās. Mārtiņam reizēm saļodzījās kājas, slapjajā kūdras lāmā grimdamas. Veltai ceļgalā iemetās tirpulis, un viņa saļodzījās. Vecie vārti virās noļodzījās vien. Pāri lāmai braukdama, mašīna stipri vien noļodzījās uz vieniem sāniem.

paļodzīties, *mazliet saļodzīties*, # Kārlis no stiprā belziena tikai mazliet paļodzījās.

izļodzīties, *kļūt ļodzīgam*, # Nekas jau nav mūžīgs – visi rokturi ar laiku izļogās.

ļodzīt, 3. kónj. / **ļurkāt**, 2. kónj., K., *svārstīt uz dažādām pusēm*, # No visa spēka kustināju dēli, raustīju un ļodzīju, bet tas nepadevās. Masīvie lókómótīves riteņi ļoga gulšņus, drebina zemi. Jānis ar meiteni jau ļodzīja savus augumus módernās dejas ritmā. Lai izrautu mietiņu, vispirms to ļurkāju gan ar roku, gan kāju.

saļodzīt / izļodzīt, pbg., # Tāds nespēks saļodzīja man kājas, ka es atsēdos zemē atpūsties. Ejot pa šķembām svaigi nobērto ceļu, saļodzīju potītē kāju. Govs, ķēdi raustīdama, to mietiņu izļoga un reizēm pat izrauj.

paļodzīt, *nedaudz ļodzīt*, # Tev to kustīgo zobu vajag kādu laiku ar mēli paļodzīt, vieglāk būs izraut.

ļodzīgs / ļogans, Kd., *tāds, kas ļogās*, # Ar katru nākamo nesamo maisu man kājas kļūst trīcekļīgākas, ļodzīgākas un visbeidzot sāk iet pavisam ne tur, kur vajag. Lapa bija aprakstīta neveikliem, ļodzīgiem burtiem. Vecās redeļu trepes kļuvušas pagalam ļoganas.

ļodzīgums / ļoganums, L., # Bisi, kura blīvi nenoslēdzas, lietot nevar; visbiežāk ļodzīguma / ļoganuma cēlonis ir šarnīra bultas izdilums.

ŠŪPOTIES / līgot / līgoties, 2. kónj. / **svārstīties / klanīties**, 3. kónj., R. n., *vairāk vai mazāk ritmiski šķiebties, svērties turp un atpakaļ; cilāties uz augšu un leju*, # Priedes šūpojas vējā. Viņam skrienot, kanniņa viņa rokās šūpojas, un piens šļakstās uz visām pusēm. Rāmā ritmā šūpojas Daugavas viļņi. Viļņos šūpām līdzi šūpojas ūdenszāles. Lēni šūpodamies autōbuss devās ceļā. Vējā līgo koki. Laipa ar blakus noenkuroto laivu uzplūdu laikā līgoja vienā ritmā. Rudenī te līgos kupla kviešu druva. Es redzēju no tālienes Ezeriņu līgojot (T. dz.). Zemestrīces laikā zeme kā muklājs līgot līgoja zem kājām. Rati līgojās pa bedraino un akmeņaino ceļu. Lejā lēni līgojās jūra. Tumšajos Vēntas ūdeņos līgojās laiva. Vējā līgojas priedes. Tie tur augšā tā lec, ka griesti līgojas. Ja ķermenis svārstās, tam ir kinētiskā un pótenciālā enerģija. Zemestrīču laikā svārstās planētas garoza. Tikko iesvārstīts, šūpuļtīkls strauji svārstās, pēc tam kustības kļūst arvien lēnākas. Visu nakti klanos uz sava kófera bāztin piebāztajā vilcienā. Bērza galotne vējā klanās turp un atpakaļ. No atvērtā kófera vāka, kas klanās līdzi kuģa gaitai, smaida no žurnāliem izgriezti kinōaktrišu pōrtreti.

sašūpoties / salīgoties / sasvārstīties / saklanīties / nošūpoties / nolīgoties, pbg., # Priede sašūpojās, lēnām svērās uz sāniem un tad strauji gāzās zemē. Sakustinot galdu, apgāzās glāzes un sašūpojās pusizdzertā pudele. Dagmāra snaudā sašūpojās, un viņas galva uzgūla Žaņa plecām. Rāmāis ūdens spogulis salīgojās, un uz tā virsmas viens pēc otra izplauka viļņu gredzeni. Kā vien koki vējā stiprāk salīgojas, no tiem nopil spodras lāses. Verot durvis, kvēpekļa liesma salīgojās. No kuģīša saceltajiem viļņiem visas laivas pie steķiem sasvārstās. Nelda viņu atgrūž ar tādu spēku, ka viņš sasvārstās un atmetas pret galda malu. Važonis uz bukas snaudā saklanījās uz priekšu. Kad kūstošais sniegs nobrūk, priedes zars nošūpojas un, brīvs no nastas, paslienās augstāk. No viņa straujās kustības laiva nolīgojās.

iesūpoties / ieligoties / iesvārstīties, M., *sākt šūpoties*, # Ceļoties vējam, iesūpojas koku galotnes. Tāds bezvējš, ka ne zariņš kokie m neielīgojas, ne lapiņa neiekust. Lai kaut kas iesvārstītos, jāpieliek noteikts spēks.

pasvārstīties, *mazliet šūpoties*, # Pasvārstās gan pats vējlukturis, gan liesma tajā.

nošūpoties, *šūpoties kādu laikposmu*, # Visu dienu laiva nošūpojās jūrā, ieturot noteiktu attālumu no Roņu salas.

uzšūpoties, *šūpojoties nokļūt augstu, augšā*, # Kapteinis pūlas saskaņot pretimnākošā kuģa numuru, kad uz viļņa galotnes ir uzšūpojis tā korpuss.

ŠŪPOT / līgot, 2. kónj. / **šūpināt / svārstīt / klanīt**, 3. kónj., K., *izraisīt šūpošanos*, # Vējš šūpo laternas. Ceļoties vējam, kuģi sāka stiprāk šūpot. Vējš līgo kviešu druvu. Siera masu uzlej uz saslapinātas blodā ieklātas drānas un atsūkalo, drānu turot aiz stūriem un svārstot. Pāri pelēkajiem žogiem savus smagos ziedus klana dālijas. Starp saveltajiem balķiem vējš klana treknas usnes.

sašūpot / salīgot / iešūpot / iesvārstīt, pbg., # Vēja brāzma sašūpoja zarus. Garām peldošo pasažieru kuģīšu saceltie viļņi sašūpo noenkurotās laivas. Vēja šalka salīgoja ziedošo mežrožu krūmu. Šaviņu sprādzieni salīgo zemi. Kuģim pakaļ velkas salīgota, dzenskrūves sakulta ūdens strīpa. Nevar zināt, kurā attekā vispirms sacelsies viļņi un tad pamazām iešūpos pārējos ūdeņus. Pulksteņa pendeli vajadzēja iesvārstīt.

šūpas / šūpojiens / svārstība, L., # Viņš zvilnēja dziļajā sēdekļī tīksmi pievērtām acīm, izbaudīdams ratu atsperu vienmērīgās šūpas. Pēc nerimtīgajām viļņu šūpām vēl tagad ostas mierīgajā ūdenī viņam likās, ka viss ap viņu turpina kustēt un viļņot. Mantu platforma ar sparū slaidā šūpojiēnā triecās pret lūkas malu. Dabā mehāniskās svārstības novērojamas bieži. Gaisma ir elektrómagnētiskās svārstības, ko izraisa vibrējošo elektrisko daļiņu enerģijas lauka periodiskas izmaiņas.

svārstīgs / šūpīgs / līgans, Kd., *svārstības izpaudošs*, # Zāģējamo materiālu liek uz koka rāmja, bet zāģa ripu, kas iestiprināta svārstīgā statnī, uzvirza zāģējamam kokam. Viņai bija bail kāpt tādā šūpīgā laivā. Līganās šūpas vēstīja, ka lidmašīna jau atrāvusies no zemes. Otrā pusē kāds, autobusa līgano šūpu ieaijāts, pa brīžam iekrācās. Jo dziļāk purvā, jo pamats zem kājām kļuva līganāks. Līganajos viļņos šūpojās milzīgas okeāna medūzas.

svārstīgums / līganums / līganība, L., # Viņu varēja pazīt pa lielu gabalu pēc viņa gaitas svārtīguma. Jo tālāk no malas, jo sūnekļa līganums pieauga. Dejas soļiem jāpiemīt līganībai, nevar dejot stīvām kājām.

ŠĶIEBT, šķiebj, šķieba., K., *darīt šķību*, # Lai ielietu glāzītē, pudele jāšķiebj ne pārāk lēni, bet arī ne pārāk strauji.

sasvērt / sazvelt / sagāzt / nosvērt / izšķiebt, pbg., # Vējš sasver jahtu uz sāniem. Ceļamkrāns sazvēla traktōru nedaudz uz sāniem. Milzīgs vilnis sagāž traleri uz viena sāna. Graudu smagums nosvēra vārpas zemāk un zemāk. Laika zobš durvis tā izšķiebis, ka tās vairs neiekļaujas aplodā un tāpēc nav aizveramas.

pašķiebt / pasvērt / pazvelt / piešķiebt / pagāzt, *mazliet šķiebt*, # Lai apmainītu apakšējos izpuvušos balķus, gulbūvi pasver uz vieniem sāniem, pēc tam atkal uz otriem sāniem. Lai nomauktu riteni, ratus mazliet jāpazvel uz sāniem. Lai šķīvi izsmeltu tukšu, ar kreiso roku to piešķiebj virzienā nost no sevis.

pāršķiebt / pārsvērt, *sašķiebt pāri smagumcentra balansam; sasvērt uz pretējo pusi*, # Ja skapis būs pāršķiebts / pārsvērts, tad, palaists vaļā, tas apgāzīsies. Minot pedāļus, nedrīkst pārsvērt augumu no vienas puses uz otru jeb sāniski zvāloties.

zvalstīt, 3. kónj. / **zvārot / gāzelēt**, 2. kónj., K., *vairākkārt šķiebt*, # Viļņi kuteri zvalstīja jau pāris kilometru platajā caurtekā, bet kad pie zemesraga izbraucām uz kuģu ceļa, tas gāzelējās kā čaumala.

sazvārot / sazvalstīt, pbg., # Sānu vilnis sazvāroja / sazvalstīja laivu.

pazvalstīt / pagāzelēt, *mazliet šķobīt*, # Zemesceļš nav asfalts – gan pakrata, gan pazvalsta braucējus. Mótōrlaivas saceltie viļņi kādu brīdi pagāzelēja mūsu laivu.

šķobīgs / gāzelīgs, Kd., *viegli sakustināms, sašķiebjams*, # Laiku pa laikam zem kājām izkustas kāds šķobīgs akmens, ir jāšper uzmanīgs solis, lai neiekāptu akmens plaisā. Lēnā un gāzelīgā gaitā siena vēzums dodas pāri pļavai.

sašķiebe / sašķiebums / sasvere / nosvere / sasvēriens / svēriens / sānsvere, L., # Tīks fiksēts grīdu slīpums un sašķiebe, novirzes no nórmas pārsegumos. Sašķiebuma vietu sakarsē vai

sutina karstos tvaikos, bet pēc tam slēpi ātri saspiež speciālā spīlē, izliecot to sašķiebumam pretējā virzienā. Uz sēkļa uzskrējušā kuģa sasvere uz kreiso pusi sasniedz pusotra grāda. Gadsimta sākumā bija ieviesies uzskats, ka lidmašīnai ir bīstams kaut mazākais sasvēriens ap tās garenasi. Dambi izbūvēja ar nosveri. Bórcmanis atcerējās doto rīkojumu izlīdzināt kuģa nosveri. Šāva arī pretinieks – no trāpījuma izvairījās ar veiklu sānisku svērienu. Tvaikoni nemitīgi šūpoja, sānsveres leņķis brīžiem sasniedza 40 grādus.

VII. PĀRVEIDES DARBĪBA, NORISES un RAISES.

1. Pārveides trejsastati: esme – tapsme – raise.

ATRASTIES, atrodas, atradās / **būt**, ir, bija / **stāvēt** / **būt novietojušamies** / **būt izvietojušamies** / **būt ievietojušamies** / **lókalizēties**, 2. kónj. / **būt lókalizētam** / **slēpties**, slēpjas, slēpās R. s., *būt kādā vietā*, # Uz le^{du}s gabala atradās četrpadsmit zvejnieki un divi zirgi. Lai atrastos kur atrazdamās, pusdienas laikā stirniņa no meža bija kārtīgi klāt un meklēja savu piena bļodiņu. Mēs kāpām pa līkām kāpnēm pazemē un beidzot atradāmies vēsā, mitrā pagrabā. Rīgas jūras līča piekrastē atrodas mazs zvejnieku ciemats – Pliņciems. Govis ir ganībās. Pirmās rotas vīri bija savās vietās. Kabinetā nebija ne redaktora, ne sekretāra. Rīt agri man jābūt pólíklínikā. Es vēl esmu gultā. Pilsētā ir vairākas rūpnīcas. Andrējs stāvēja ceļa vidū. Pie durvīm stāvēja suns. Kamēr Zeinals tirgojās ar pienu, ēzelis mierīgi stāvēja piesiets pie stabiņa kluba priekšā. Abas govīs stāvēja netālu no alas un gremoja. Četri zirgi jau stāvēja pie slitas. Katrā sardzē bija trīs matroži, un tie katrs pēc kārtas stundu un divdesmit minūtes stāvēja pie stūres. Medniekam, stāvot uz masta, óbligāti jāzina abu kaimiņu atrašanās vieta. Piecu govju vietā tagad viņa kūtī stāvēja septiņas. Mūsu telīte stāv turpat mazajā kūtiņā. Vai tad šodien lopiem līdz vakaram būs kūtī jāstāv? Nekad vakaros es istabā nestāvēju – gāju uz kapiem, staigāju pa mežu... Pēterīti atstāju pie Trīnītes, jo viņš tāds bailīgs, viens nemaz mājā nestāv. Tepat vienā no pirmajām sādžas mājām stāvēja pulka sanitārā daļa. Divīzija stāvēja atpūtā, saņēma papildinājumu, mācījās. Mūsu mēteļi stāvēja pakārti garā kóridórā. Vilciens pašreiz stāvēja pie kādas mazas lauku piestātnes. Netālu ostā stāv kāds liels amerikāņu tvaikonis. Skolas ēka ar plašo dārzu novietojusies pakalnē. Tā ir liela māju grupa, kas novietojusies mežā abpus ceļam. Ābelei apakšējo ziedu kāti ir garāki, augšējie īsāki, tā ka ziedi novietojas apmēram vienā plaknē. Septiņas partizānu grupas izvietojušās mežos visapkārt Gudenieku pagastam. Zinātnieks secināja, ka kristālu veidojošām daļiņām telpā jāizvietojas paralēlos virzienos un stingri noteiktos attālumos. Cietā šķīduma lielākie atómi tiecas izvietoties kristāla izstieptajos apgabalos. Ciems ir izvietojies ielejā. Lielpaneļu ēkas parasti ceļ lielos kómpleksos – vienā kvartālā izvietojas liels skaits vienāda tipa dzīvojamo ēku. Kāpņu laukumīnā izvietojās piecas durvis, kas nozīmēja, ka šajā stāvā atrodas pieci atsevišķi dzīvokļi. Bišu spiets ievietojies resnā kokā. Tepat mums līdzās ievietojies arī ve^{cais} Stauka ar savu lādi. Artilērijas divizióna kómandpunkts bija ievietojies šaurā blindāžā. Atlantiskajā laika posmā Latvijā ieceļoja tie dzīvnieki, kas raksturīgi platlapju mežiem vai lókalizējas gravās. Bieži vien pólípi lókalizējas elpošanas ceļos. Akūta apendicīta sāpes visbiežāk lókalizējas vēdera labās puses lejasdaļā. Abi antrópólógiskie tipi seno latgaļu teritóri^{jā} no 8. – 12. gadsimtam nav stingri lókalizēti – zināmi pat daži kapulauki, kur pārstāvēti tie abi. Latvijā netrūka pauguru, kuros slēpās māls. Urālu kalnu un piekājes stepju dzīlēs slēpjas dažādas rūdas. Ve^{cajās} celtnēs slēpās mākslas dārgumi, cilv^{ēka} ģēnija radīti nemirstīgi audekli un tēli.

dzīvot / **dzīvoties**, 2. kónj. / **uzturēties** / **turēties**, 3. kónj., *atrsties kādā vietā (attiecībā uz dzīvību)*, # Priedes Jānis dzīvoja mazā bēniņu istabā. Aparaes muižā viņš dzīvo jau astoto gadu. Pēcpusdienās, ja labs laiks, ve^{cāmāte} ar mazo dzīvoja pa dārzu. Ezis dzīvo galvenokārt ve^{cos} parkos un dārzos, mežmalās, krūmājos, lapu koku mežos. Kur šim nauda būs, kad pa krogu vien dzīvoja. Tās vistas visvairāk dzīvoja ap riju, kladzinādamas un me^{klēdamas} graudu. Ja bija labs laiks, zēns caurām dienām dzīvojās pa liedagu. Ganījām cūkas un paši dzīvojāmie pa laukmali. Kamēr kurina krāsni, rijā dūmu dēļ nav iespējams uzturēties. Daži slimnieki, garlaicību gaidot, mēdza bieži uzturēties gaitenī. Hercōgs uzturējās tepat Pāvijā, savā dārzu villā. Tīros lapu koku mežos alnis uzturas pavasaros, vasarā un rudenī, bet ziemā aiziet prom. Pelēkais zaķis uzturas atklātās vietās – laukos, pļavās, mežmalās, bet baltais zaķis – mežaudzēs. Pavasarī un vasarā tritōni uzturas ūdenī – aizaugušos dīķos, ezeru piekrastēs. Esmu kautrīgs un vienmēr tuos nomaļus. Mārtiņš kluss un domu pilns kā allaž, vienmēr turas atsevišķi, viens. Lielākie bērni stāipīja un vāca mazākos, un mazākie turējās pie lielākajiem kā pielīpuši. Nekur viņš ilgāku laiku neturējās, ne fabrikā, ne pie grāmatu sējēja – visur par grūtu. Pāris gadus pie Trīnes turējās arī Ievīna, kamēr neaizgāja citu meitu pulkā. Cilv^{ēks} pie savām mājām, pie dzimtenes turas – ar abām rokām un kājām, kamēr vien dzīvība sirdī kuras (A.Krūklis). Mazais se^{koja} lielajam, turēdamies iepakāļ pāris soļu attālumā. Viņi bija apbraukuši zemesragu un turējās līdztekus krastam kilómetrus trīs selgā.

būt (u. tml.) blakus / būt līdzās / saiet kopā / saieties, saietas, sagājās / **robežoties**, 2. kónj. / **saskarties**, -skaras, -skārās / **satikties**, -tikas, -tikās / **sadurties**, -duras, -dūrās, R. s., *atrasties kam tiešā tuvumā*, # Mēs ar Žanīti guļam blakus, muguras viens otram piespieduši. Viņam blakus sēdēja Melķis, bet aizmugurē līdzās dažādiem vīstokļiem – Ramba. Uz galda blakus sausiem kartupeļiem bļodiņā kūpēja sīpolu mērce. Līdzās ēvelsolam piesliets pusapdarināts airu pāris. Mūsu pļavas saiet kopā. Šis mežs saiet kopā ar citiem mežiem, pa to var aiziet līdz pašai Krievijai. Baļķu galiem jāsaiet kopā. Aprīņķa robežas saietas ar Jaunjelgavas aprīņķi. Tālumā Daugavas ieloks, ostas celtni un namu jumti saietas ar kuģu siluetiem. Plašais purva gabals visgarām robežojās ar augsto Gaiļa kalnu. Ziemeļos Ibērijas pussala robežojas ar Pireneju kalnu grēdu un Biskajas jūras līci. Viņš aizgāja pašā ierakuma galā, kur tas robežojās ar blakus vadu. Viņš skatījās turp, kur jūra saskārās ar debesīm. Kupicas un grāvis norādīja, kur saskaras abu blakus saimniecību zeme. Slimnīcas dārzā celiņi dalās, satiekas un šķiras atkal. Aiz Buļļu ciema Buļļupe satiekas ar jūru. Pie straute ietēkas, kur straume sadūrās ar ezera viļņiem, ūdens murdēja.

REZIDĒT, 2. kónj., R. s., *uzturēties citā valstī, veicot kādus dienesta pienākumus*, # Kubas ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Latvijā Enrike Ūta Gónzaless rezidē Helsinkos Somijā.

UZKAVĒTIES, 2. kónj. / **pabūt**, – , pabija / **sabūt**, – , sabija / **pārbūt**, R. s., *uzturēties kur kādu laiku*, # Helga un Arnis arvien biežāk kāpa pār Doņu sliekšni un arvien ilgāk uzkavējās pie laipnajiem kaimiņiem. Bērņībā Neldai vislabāk patika uzkavēties virtuvē. Kādu brīdi es vēl uzkavējos darbnīcu pagalmā. Uzkavējies dažas stundas robežpilsētiņā Bródos, sanitārvilciens joņoja atkal tālāk. Kuģi vairākas dienas uzkavējās Hungerburgā – nelielā Igaunijas ostā Narvas tuvumā. Miljoniem ļaužu gaidīt gaida atvaļinājumu, kad varēs pabūt neskartas dabas vidū. Pabijis kādu laiku slimnīcā, Jūlis atgriezās vēl vārgāks nekā pirms tam. Šis kalpa puisis ir nedaudzas ziemas skolā pabijis, bet jau daudzus pavasarus aiz arkla nostaigājis. Kónferencē sabiju divas dienas. Tie divi iegāja istabā, bet ilgi tur nesabija – drīz kopā ar Annu iznāca atpakaļ. Galvenais ārsts mums jau trešais – vienu paņēma uz ministriju, otrs sameklēja sev labāku slimnīcu, un šis jau arī diez vai šeit ilgi sabūs. Mēs sabijām kopā visā atvaļinājuma laikā. Viņš tur pie tā veča pārbija vesēlu nedēļu.

PALIKT, paliek, palika, R. s., *atrasties iepriekšējā vietā; uzturēties kādu laiku kādā vietā*, # Pēc pāris stundām skolnieki viens pēc otra nodod savus darbus un atstāj klasi, paliek vēl tie, kuriem kaut kas misējies. Viņš nesaprot, ko darīt, iet tālāk vai palikt tepat. Rōzentāls palika Pēterburgā vēl vienu ziemu, papildinājās mākslas teorijā. Svētdienas rītos tikai viena no meitām palika mājas darbā, pārējās gāja uz baznīcu. Silabriedis bija cerējis vēl vienu gadu palikt Kalna Spijēnos. Ilze apprecējās ar Ploci, un abi palika Jaunzemjos par pāriniekiem. Viņi aizbrauca uz otro sēkli un palika prom līdz nākamajam rītam. Nedaudzie Cīruļa radi palika kāzās līdz rītam un saguruši sēdēja pie alus un pīrāgiem. Vai tu man atļausi palikt pa nakti pie tevis?

GLABĀTIES, 2. kónj. / **stāvēt** / **turēties**, 3. kónj., R. s., *atrasties noteiktos apstākļos, lai nesabojātos, nepazustu u. tml.*, # Milti glabājas noliktavā. Ermitāžā glabājas vērtīga gredzēnu kólekcija – vairāk nekā 10 000 ar briljantiem rotātu gredzēnu. Saknes, galvenokārt kartupeļi, glabāties īpašā, šim nolūkam uzbūvētā pagrabā. Nav pasaulē puikas, kurš nezinātu, kur glabājas mājas atslēgas. Viss ēdamais, pat maize, saimniekam stāvēja aiz atslēgas. Kartupeļi pa ziemu stāv pagrabā. Visa nauda stāvēja pie tēva. Viņš piegāja paņemt tabaku no skapjaugšas, kur tā stāvēja abiem ar dēļu kopā. „Un kur jums stāv auzu krājumi?” noprāsija partōrgs. Dzērvēnes stāvot nogatavojas pilnīgi un kļūst mīkstas. Viņam jau nauda nestāv, notērējas viens un divi. Durvis atvēra jauna sieviete, kuras tumšajos matos turējās metāla ilgviļņu veidņi. Visur jau nokusis, bet ieplakās vēl turas sniegs. Grāvmalas zālē vēl turējās rasa.

saglabāties / uzglabāties / glabāties / turēties / stāvēt, *palikt nesabojātā veidā, nemainītā kvalitātē*, # No visas Latvijas flōtes Rīgā pēc kara bija saglabāties vienīgi noplucis ostas velkonītis „Cerība”. Ievārijums bija labi saglabāties, ogas piesūkušās ar sīrupu. Es ieeju kādā vecā mājā, kas saglabājusies vēl no Dantes laikiem. No senajiem laikiem saglabājusies Ezerpils saspīestība, šaurās ielas un arī vietas nosaukums. Daudzu ōrhīdeju ziedi zied ļoti ilgi – nogriezti tie saglabājas svaigi 6 – 7 nedēļas un pat vēl ilgāk. Augļi pa ziemu vislabāk uzglabājas tēlpās, kurās ir regulējama gāzu vide. Saķertās zivis viņš ieliek pagrabā, lai vēsumā uzglabājas svaigas līdz rīt pusdienai. Sliktāk glabājas tie burkāni, kuriem laksti nolauzti, bet labāk uzglabājas tie, kuriem nogriezti. Lakstu puves skartie kartupeļu bumbuļi slikti glabājas. Gandrīz visām govīm siles cauras – tādās ūdens iekšā neturas. Pār lielo novadgrāvi vēl turas aiztrunējis tiltiņš. Ferma tik tikko turas, bet to nav jēgas vairs

labot. Vēl turas vecā Bābele, Stāv cieti senlaiku mūri.. (Mākonis). Māja bija būvēta no priežu guļbaļķiem pirms gadiem piecdesmit, taču tā stāvēs vēl droši savus simt gadus. Koks ar cauru vidu kādreiz ilgi stāv (A.Bārda). Kad izklīda dūmi, dambis šķīta stāvam kā stāvējis. Nākamgad mēs te arsim ar četriem vāczemniekiem – spīlarkli lai stāv tupeņu vagošanai. Gaiss vēss un mitrs, rasa stāv līdz pusdienlaikam. Viņa sviestā iemīcījusi klāt sāli, lai ilgāk stāv vecs nepalīcis. Labi notaisītā kaudzē siens stāvēja labāk nekā zem caura jumta.

nostāvēties, *tikt uzglabātam noteiktu laiku, lai iegūtu vajadzīgo gatavības pakāpi*, # Mīklai nepieciešams nostāvēties vismaz nedēļu 12-15°C temperatūrā vai istabas temperatūrā 2–3 dienas. Detaļām starp atsevišķām operācijām vajadzēja ilgāku laiku nostāvēties, tādēļ mēbeļu apdares cikls ilga 18 dienas.

taupīties / turēties, 3. kónj., *glabāties neiztērētām*, # Ēd raušus, lai maize taupās! Bēru dienās zvaniķis mājās neēda, teikdams, lai taupoties sava maize un vieta vēderā. Viņi nebija naudas šķērdētāji, tāpēc līdzekļi turējās, lai ar laiku tiktu pie savas mašīnas. Restorānā allaž turējās kāds krājums vīna pastāvīgiem, pazīstamiem viesiem. Izraktajā akā turējās kāds pusspains paduļķaina ūdens.

sataupīties / pataupīties / ietaupīties, pbg., # Manā lādē būs kas priekš jums sataupījies. Vajadzētu noņemt smalkos aizkarus un izmazgāt galdautu – lai pataupās priekšdienām. Šādā siltā ziemā ietaupījās kurināmais. Slimnīcā guļot, mana pensijas nauda ietaupījās. Izdevumi viena hektāra augļu dārza novākšanai samazinās – gadā ietaupās ap 17 tūkstošiem rubļu.

ČURNĒT, 3. kónj., R. s., *atrsties, parasti, nelabvēlīgos apstākļos*, # Par lampas iegādi vispriecīgāks biju es – man vairs nebija katreiz visu vakaru jāčurn pie lāktura ar skalīem. Dzīvojamās mājas galā čurn desmit šķības ābeles. Pudurīšos, cita pret citu atspiedušās, čurnēja laika zoba sašķiebtas, pelēkas un izburbējušas zvejnieku būdeles. Bunkurā oda pēc pelējuma un, lai kājas nestāv slapjumā, vajadzēja čurnēt uz guļamlāviņām.

NĪKT, nīkst, nīka / **kvernēt / dirnēt**, 3. kónj. / **kūkot**, 2. kónj., R. s., *ilgāku laiku kur uzturēties bezdarbībā*, # Augiem vakariem viņi abi nīka pie dažām alus pudelēm, kaut ko tukšu gvelzdami. Taču cik ilgi tā bez darba nīksi, nevar jau izturēt, pats sev sāc apnikt. Mēs bijām nejauša un diezgan raiba kómpānija, kas nīka bufetē, kamēr šoferītis ārā mainīja pārplīsušo riepu. Radi palika līdz rītam, un arī Līze ar Andreju bija spiesti kvernēt tiem līdz. Uz palodzes elkoņus atspiedušās, pie loga kvern Gunda ar Vilgu. Uz kāda trešā stāva balkona augas dienas, mēli izkāris, kvernēja dōgs Nērōns. Marta bieži redzēja strādniekus, jaunus un vecus, darba meklējumos velti kvernot pie rūpnīcu vārtiem vai iestāžu durvīm. Jau kopš rītausmas saimnieks kvernēja dzirnavās, savu rindu uz malšanu gaidīdams. Ar miglainām acīm saimnieks dirnēja pie pudelēm un šķīvjēm piekrauta galda. Uz ielas dirnēja kāzinieku važonu rinda. Vienalga, spīd saule vai ķēpā slapjdraņķis, kaut kur upes krastā pacietīgi dirn makšķernieki. Dienu no dienas, uz kūjas atspiedusies, klēspriekšā kūkoja Jānamāte.

nīkt / kvernēt / kūkot, *ilgstoši atrasties vienmuļā stāvoklī, pildot kādu pienākumu*, # Zēni stundām nīkst pie Spōrta pils cerībā paši savām acīm ieraudzīt hōkejistus izkāpjam no autōbusa un nozūdām stiklotajās durvīs. Austrā kvernēja pie algebras teksta uzdevuma. Kad viņš rīta pusē atgriezās mājās, māte aizvien vēl kvernēja pie šujmašīnas. Uz perōna kūkoja dežurējošais žandarms, aiz garlaicības nezinādams, kur dēties. Zirgiem muižā ir īpašs gans, pušiem pa pieguļām nav jānīkst.

GOZĒTIES, 2. kónj., R. s., *atrsties saules apspīdētā vietā*, # Saulē gozējās sarkanu brūkleņu ķekari. Pamalē saulē gozējās balti mākoņi. Ēnas jau padziļi iestiepās pļavā, bet nora ar šķūnīti vēl gozējās saulē.

SLĒPTIES, slēpjas, slēpās / **slapstīties**, 3. kónj., R. s., *uzturēties vietā, kurā ir grūti pamanāms, atrodams vai sasniedzams dzīvībūtēm vai vides ietekmēm*, # Slēpdamies aiz kokiem, puisis klusi zagās pie loga. Mēs paslēpāmies no lietus zem nojumes. No artilērijas apšaudes mēs slēpjamies dobēs un grāvjos. Pirms lietus odi slēpjas zemē zem lapiņām, starp zālītēm. Viņam vajadzēja slēpties no aresta, jo viņu jau meklēja pa visām malām. Revólucionāri slēpušies zemnīcā Melnajā silā. Rūjmalā šucmaņi bija atraduši un nošāvuši trīs jauniešus, kuri slēpušies no iesaukšanas. Baļķis uzgrūdās resnai siekstai, kura slēpās piekrastē zem ūdens līmeņa. Acis viņai bija lielas un zilas, bet parasti slēpās aiz pussamiegtiem plakstiņiem. Malda pie vājinieka iegāja pirmā, es kautrīgi slapstījos viņai aiz muguras. Viņš saģērbās un pa ganu ceļu, slapstīdamies no jautrajiem jānotājiem, aizmanījās uz Melno silu.

paslēpties, pbg., R. s. # Kaut lūpas bija paslēpušās zem ūsām, es tomēr manīju, ka profesors smīn. Mājas bija izkaisītas priedulājā un paslēpušās cita no citas aiz smilšu pauguriem vai koku puduriem. Baraviciņas paslēpušās zem sūnām.

aizslēpties, *paslēpties aiz kā*, # Ēka bija aizslēpusies egļu zaļumā.

ieslēpties, *paslēpties kur iekšā*, # Dārza stūrī, ieslēpusies kuplās ābelēs, snauduļoja klēts. Stāvot pret gaišo logu, Arvīda seja ir ieslēpusies ēnā. Viņam pretī raudzījās dobumos dziļāk ieslēpušās pētīgas acis. Mēness šonakt ir ieslēpies mākoņos.

SLAPSTĪTIES, 3. kónj. / **bēguļot**, 2. kónj., R. s., *slēpties vairāk vai mazāk bieži mainītās slēptuvēs*, # Liku vecīšiem noprast, ka viņu dēls ir dzīvs un slapstās kaut kur pa mežiem. Viņš bija spiests piecpadsmīt gadus slapstīties un noslēpt savu īsto vārdu. Annele aizbēga aiz laidariem, tad aizskrēja līdz jaunajam grāvim un slapstījās tur, kamēr apnika bēguļot un gāja mājās. Vēlns bēguļojis no viena ezera stūra uz otru stūri. Daudzi jauni cilvēki bēguļoja no iesaukšanas.

izslapstīties, pbg., # Bet diviem biedriem izdevies izmukt, gan viņi izslapstīsies, ja ne citādi, tad aizbrauks uz citu pilsētu. Viņam aiz muguras krietns klaidoņa stāžs, arī no dienesta viņš līdz šim izslapstījies.

paslapstīties, *neilgi slapstīties*, # Līdz tumsai paslapstījos, vērojot, kas notiek mājā, tad piesardzīgi devos turp. Kādu laiku jāpaslapstās, jānogaida, kas te turpmāk būs. Vēl brīdi paslapstījušās kraujas aizvējā, meitenes devās atpakaļ uz skolu.

noslapstīties, *slapstīties kādu laikposmu*, # Viņš jau mēnešiem ir noslapstījies pa mežiem, salis un badojies. Viņiem bija izdevies pusotra gadu desmita noslapstīties nenotvertiem.

būt izvērsumā, -vēršas, -vērsās, R. s., *būt izvietotam izklaidus*, # Visas alejas platumā izvērsumā, jaunieši gāja uz tramvaja pusi.

BĀZĒTIES / **dislócēties**, 2. kónj., R. s., *atrsties kur karaspēka daļai*, # Aeródrómā, kur šodien bāzējas aviācijas daļa, valda klusums. Lidmašīnu bāzes kuģis ir karakuģis, uz kura bāzējas, paceļas un nolaižas lidmašīnas. Mūsu bataljons tobrīd dislócējās netālu no Rževas.

PLESTIES, plešas, pletās / **aizplesties** / **stiepties**, stiepjās, stiepās / **aizstiepties** / **sniegt**, sniedz, sniedza / **sniegties**, sniedzas, sniedzās / **aizsniegties** / **atsniegties**, R. s., *atrsties kādā vietā (par zemes platībām un to, kas uz tām)*, #Tur tālāk pletās pilsēta. Sestdien virs Baltijas pletīsies anticiklons. Dienvīdu daļā starp mežainiem pauguriem pletās krāšņās ielejas. Visur pletās palu ūdens, tikai ūdens, kurā krūmi izskatījās pēc saspraudītām zaru slotām. Kā viņš audekls ar zaļu ieloku priekšā aizpletās bērzu mežs. Sāņus no lielā akmens stiepjās ciema purvainās pļavas un ganības. Līdz pašam apvārsnim aizstiepjās milzīgs ūdens klajums. Logam priekšā aizstiepies zirnekļa tīkls. Cik tālu sniedz skats – labības un cukurbiešu lauki, ganības, dārzi. Visapkārt tikai zilais gaiss, un apakšā, cik tālu sniedza acis, zila jūra. Viens tūruma gals sniedzas līdz lielceļam. Cik tālu skatiens sniedzās, varēja redzēt tuksnesīgu apgabalu ar maziem uzkalniņiem un reļiem kokiem. Zālainais klajums aizsniedzās gandrīz līdz dzelzceļam. Mežs atsniedzās līdz dzelzceļam.

SEKOT, 2. kónj., R. s., *atrsties, būt izvietotam kādā secībā*, # Ezeri ceļa abās pusēs sekoja cits citam. Košajam zelmenim sekoja kartupeļu tūrumi.

IELENKT / **aplenkt** / **lenkt** / **būt ielenktam**, lenca, lenca, R. s., *atrsties apkārt kādam vai kam; atrsties ielencēju vidū*, # Mūs no trim pusēm ielenc brūngani pelēkas kailas klintis. Bargajā kara ziemā Ļeņingradu no visām pusēm aplenca vācu karaspēks. Tirgotāju no visām pusēm lenca pircēji. Ieleju sāk lenkt arvien stāvākas klinšu sienas. Namiņš bija visdažādāko augu ielenkts, un no agra pavasara līdz vēlam rudenim te kaut kas ziedēja. Visa Tallinas aizstāvju armija bija piespiesta pie jūras un gandrīz pilnīgi ielenkta.

ielenkums / **aplenkums**, L., # Ielenkuma loks savilkās arvien ciešāk. Mēs dzīvojam meža vidū – Zaļš egļu ielenkums Ap māju, ap sirdi, ap domām Ir zarus saslēdzis mums (Ā.Elksne). Debesis maķonainas, tikai brīžam saule izlaužas no mākoņu aplenkuma.

KĻAUTIES, kļaujas, kļāvās / **glausties**, glaužas, glaudās, R. s., *būt cieši kam klāt*, # Lielupe pie krastiem kļaujas cieši. (A.Skalbe). Rītasvārks kļāvās Bertai ap augumu un pie katra soļa nočaukstēja. Gan apkakle, gan aproces bija tā savalkātas, it kā divas nedēļas būtu glaudušās pie netīras miesas.

piegulēt, 3. kónj. / **piegulēt**, -gulst, -gūla, R. s., *būt cieši piekļautam*, # Grozam viena mala plakana, lai piegulētu nesēja mugurai, bet pretējā izvelvēta. Pļavu zeltenēm ir ložņājošs, augsnei piegulošs stumbrs. Viktors nostājās pie spoguļa un vēroja, kā pieguļ jaunais uzvalks. Viņa iebāza roku cieši piegulošās kóstīma jaciņas kabatā. Durvis augšā un apakšā labi nepiegūla, un sniegs pa spraugām nāca priekšnamā. Kedas ir vieglas, labi piegulst pēdai, ātri izzūst.

piespiesties / piekļauties / pieglausties / pieplakt, -plok, -plaka, / **piegulties**, -gulstas, -gūlās, pbg., # Tiklīdz birstošās rudens lapas piegūlās zemei, tās piespiedās cita citai. Kad agōnija beidzās, putns palika guļam izstieptu kaklu, piekļāvies pie zemes. Īsie, ar celiņu pāršķirtie mati gludi piekļāvās galvai. Tīrais linu kreklis vēsi piekļaujas miesai. Baltais zīds maigi pieglauzas kaklam. No ārpuses raugoties, teātra nams liekas pilnīgi pieplacis augstajai klinšu sienai. Salpetra maisu drēbe, vienā pusē ar eļļotu papīru augsnei ciešāk pieguldāmās, pārspēj ruberōidu.

apkļauties / apglausties, *būt apkļautam visapkārt kam*, # Tērps labi apkļāvās ap augumu. Plānie mati cieši apglauzas viņai ap galvu.

saspiesties / sakļauties, *būt sakļautam kopā*, # Māllēpenes aug ģimenēs – cieši saspiedušās, kātiņš pie kātiņa. Lūpas viņai cieši sakļāvušās kā gliemenei vāki.

izspiesties, *būt izvīrztam*, # Virs apkakles viņam izspiedās gāmurs, šaurs un ass kā kara cirvis. Vaigi viņam iekrituši, bet deguns izspiedies uz priekšu liels un gaļīgs.

piekļāvīgs, Kd., *piekļaujošies*, # Piekļāvīgs krēmkrāsas džemperis izceļ viņas krūšu un vidukļa līniju. Lapas saulē sačervelējas, bet nakts valgumā atkal atvilgst un kļūst piekļāvīgas kā spilvens.

pieglaudums, L., # Mati bija kļuvuši rētāki, un to pieglaudums tikko vairs nosedza galvvidu.

IERASTIES, ierodas, ieradās, **ienākt**, -nāk, -nāca / **atnākt / parādīties**, 3. kōnj., M., *sākt uzturēties kādā vietā*, # Pavasarī Kraupēnos ieradās tēva brālis Sīmanis. Viņš ieradās pie savas līgavas. Pēc izvešanu nedēļas vairāki klasesbiedri vairs skolā neieradās. Uzacu starpā viņam bija ieradušās divas dziļas grumbas. Mēslu vešana man bija grūts, nepierasts darbs – plaukstās ieradās sacietējumi un tulznas. Ar laiku mūsu mitekļi ieradās divi līdz griestiem augsti grāmatplaukti. Mums bija liels veseris – kad un kā tas mūsmājās ieradās, nevaru pateikt. Pincei ratnīcā bija ieradušies mazi kaķēniņi. Es pats biju tikko ienācis Rīgā no Lubānas zaļajiem klāniem. Jāsaka, tas cilvēks ar godu, aiz nespēka ienācis nabagmājā, bet dažs tur ir tik aiz slinkuma un palaidnības. Ugālē bija ienākusi pirmā krievu armijas daļa – artilēristi. Vilki Latvijā līdz 1935. gadam bija izskausti, bet ienākuši un atkal savairojušies kara gados. Viņš atnāca uz šejieni par skolotāju. Jurgōs Vīrādama vietā par priekšsaimnieku atnāca Baumanis. No pilsētas viņi bija atnākuši dzīvot uz laukiem. Tiklīdz direktōrs parādījās savā kabinetā, sāka gandrīz nepārtraukti zvanīt tālruņi. Pa vairākām nedēļām reizi uz īsu brītiņu no savām partizāna gaitām majās parādījās Emīls. Alfrēds Kalniņš sastapās ar Mihkelu Līdigu, kad tas bija parādījies Pērnavā. Vislielāko prieku viņam sagādāja egle, kas pēkšņi kādu rītu parādījās istabā. Pret vasaras beigām uz jaunās mājiņas jumta parādījās mazs, balts skurstenītis. Galdā parādījās lēdus dzēriens un karafe ar kōnjaku. Tirgū jau parādījušās pirmās pavasara puķes. 1888. gada augustā Tallinas ielās parādījies pirmais tramvajs, kuru vilka zirgs. Uz īsu brīdi mākoņi pavēras un parādījās rietošā saule.

uzrasties, *ierasties (sarunvalodā)*, # Autōbusa durvis jau bija aizvērtas, kad uzradās vēl kāds novēlojies pasažieris. „Ko bļauties!” rājās nez no kurienes uzradies ūsains večuks. Pēc brīža dažas kaijas uzradās ap to vietu, kur zem ūdens slīdēja tralis. Paklīda valodas, ka mūsu pusē uzradušies vilki. Pametis Cēsis, Ansis kopā ar sievu un bērniem uzrodas Ilguciemā. Rudenī Vinetai uzradās karsts pielūdžs. Galdā uzrodas kortelītis, un mēs saskandinām glāzes. Istabas vidū stāvēja paša sameistarots galds, bet virtuvē bija uzradusies panna. Dzejniekam rokās uzradās pabiezs papīru žūksnis. Matīsa ielā uzradās vairāki jauni pōlicijas pōsteņi. Un pagāja hipiju laiki, tagad uzradušies panki. Vienai meitai uzradies bērns. Večajai Mīcei bija uzradušies divi kazlēni. Negaidīti uzradies, zilo debesi nosedza melns, skrejošs mākonis.

sarasties / saplūst, -plūst, -plūda, *ierasties vairākiem, daudziem*, # Kad līdz vilciena pienākšanai palikušas pāris desmit minūtes, stacijā sarodas ļaudis. Uz pārrunām mehanizātōri saradās gausi, kā negribēdami. Kad Elita svin vārda dienu, mūsu mājās sarodas daudz viesu. Vakarā sarodas mājā visa saime. Lielajā Krievijas pilsētā saplūduši tūkstošiem latviešu bēgļu. Rīgas parki un nomaļu priedulāji vairs nejaudāja uzņemt to ļaužu jūru, kas pēdējos gados saplūdusi Rīgā.

pārrasties / atrasties / atgriezties, -griežas, -griezās, *ierasties no prombūtnes*, # Tēvs pārradās mājās noguris. Izkarojies divos karos, es pārrados dzimtajā pusē. Pavasarī pārrodas stārķu pāris un ieņem savu riteni uz šķūņa jumta. Kuģi no zvejas sāk pārrasties jau pirms saulrieta. Viņas dēls Jānis Piektajā gadā bija pazudis bez vēsts un atradies tikai Septiņpadsmitajā gadā starp Smōlnija

strēlniekiem. Tēvs suni projām nedzina, sacīdams, ka varbūt vēlāk atradīsies tā īstais saimnieks. No siltajām zemēm jau atgriezās gājputni. Drīz beigsies karš, dzīvi palikušie atgriezīsies mājās.

ATKLĪST, -klīst, -klīda / **atklaiņot** / **atklejot** / **atvazāties** / **atdelverēt**, 2. kónj. / **atblandīties** / **atdauzīties**, 3. kónj., R. v., *klīstot ierasties no kurienes šurp*, # No Igaunijas šurp bija atklīdis vilku bars. Ko tad šajā nostūrī tik vēlā pievakarē Tedis atklīdis? Vilki atklaiņojuši šurp no lielajiem mežiem. Izskatās, ka šie ļaudis atklejojuši no tālienes. No kurienes tāds te atblandījies / atdauzījies / atvazājies? Mājās viņš atdelverēja tikai ap pusnakti.

ieklīst / **ieklīst**, -klīst, -klīta / **ieklaiņot** / **ieklejot** / **ievažāties**, 2. kónj. / **ieblandīties** / **iedauzīties** / **ieslaistīties** / **ieslamstīties**, 3. kónj., *atklīst šajā apkārtnē; klīstot nonākt kādā vidē*, # Krēslā viņu vads bija ieklīdis vietā, kur bija apmetušies prettanku artilēristi. Pie mums te viens bija ieklīdis, taujāja pēc tevis. Kādreiz ieklīst govīs mežā un sažini nu, uz kuru pusi tās aizdevušās. Lāču mūsu pusē vairs nav, bet viens otrs vilks gan ieklīst / ieklaiņo / ieklejo. Kāds garāmgājējs bija ieklimtis arī mūsu pagalmā. Es biju ieblendījies / iedauzījies pavisam nepazīstamā vietā un nezināju, uz kuru pusi doties. Čūskas no meža ievazājušās mājās. Tas kaimiņu diķdienis te ieslaistījies / ieslamstījies pie mums – nav taču laika ar viņu tērgāt.

uzklīst / **uzdauzīties** / **uzkulties**, -kuļas, -kūlās, *šad un tad atklīst, ieklīst*, # Mežlauki ir vientuļas mājas, tāpēc te var uzklīst gan tādi, kas bēguļo, gan tādi, kas bēgļus izseko. Zuntē Saša bija uzklīdis kara beigās. Birzī uzklīda milzīgs strazdu bars – dziedāja, svilpa, čivināja. Dažreiz uzklīst kāds traks suns. Nav jau retums, ka šajā apkārtnē uzdauzās kāds klaidonis. Šurp bija uzkūlūšies zaldāti sirotāji pārtikas meklējumos.

NOKĻŪT, -kļūst, -kļuva / **nonākt**, -nāk, -nāca / **pienākt** / **tikt**, tiek, tika / **notikt** / **notapt**, -top, -tapa, M., *ierasties kādā vietā*, # Ejot taisni uz priekšu, varēja nokļūt mežniecībā, pa labi – stacijā. Raķetes atlūznis nokļuvis apmēram 160 kilometru augstā orbītā. Ogleklis augā nokļūst caur lapu atvārsnītēm un saknēm. Lai no Ziemeļjūras nokļūtu Atlantijas okeānā, lielie kuģi dodas uz Lamanšu. Strāva pa kabeļiem nokļūst elektrómotāros. Ēvalds izgāja cauri gaitenim un nokļuva lielajā istabā. Jaunībā tēvs bija nokļuvis Pēterpilī, tāpēc labi prata krievu valodu. Pirms dažiem gadiem nokļuva kādā Kaukāza kalnu tūristu bāzē. Viņš ļoti steidzās, lai nokļūtu pie partizāniem. Koku saknes uzsūc no augsnes ūdeni, kas pa stumbrā audiem nonāk lapās. Mikrōbi var ar putekļiem nonākt cilvēka elpošanas ceļos. Daudzu roku ceļts, treneris lido augšup un, tiklīdz nonāk atkal pie zemes, no jauna traucas gaisā. Pa Elbrusa nogāzēm laižas uz leju desmitiem šļūdoņu, kas, nonākdami zem sniega līnijas, kūst. Katru dienu redakcijas pasta kastītē pienāk vēstules. Liela daļa rūpnīcai nepieciešamo izejvielu pienāk no ārvalstīm. Žāvējamie augļi jāsakārto tā, lai tiem pēc iespējas vairāk tiktu klāt gaiss. Mitrums ticis cauri apaviem. Viņš teica, ka gribētu rudenī atkal tikt skolā. Sēņot patika arī mātei, bet pa kuru laiku lai viņa būtu mežā tikusi? Līdz vakaram mums jātiek atpakaļ mājās. Arvien vairāk Dauka sajuta vajadzību notikt tajā vietā, kur jūra savienojas ar debesīm. Tēvam līdz svilpšanai [sirēnai] bija jānotiek fabrikā, bet mātei pirms viņa izešanas jāuzsilda viņam kafija. Reiz Ādamam pašam kādu nekādu kavēkļu dēļ neizdevās notapt Labrenča tirgū. Ikviens, kurš dzērdams mēģinājis „skaidrāks tapt”, parasti notapis atskurbtuvē.

nolikties, *tikt neviļus noliktam*, # Jocīgi, ka dzērumā tās kājas man noliekas ne tur, kur es to gribētu, bet tur, kur tās pašas grib.

aizkļūt / **aiztikt**, *nokļūt līdz mērķim, līdz galam, līdz kādai vietai*, # No Pārdaugavas līdz Pērnavas ielai viņi aizkļuva četrdesmit minūtēs. Riskējot iekrist kādā ledus plaisā, kur guldēja tumšs ūdens, tomēr aizkļuvām līdz tuvākajam kuterim. Mēs, pārdaugavieši, varējām aizkļūt uz bērnu svētkiem ar liellaiivām. Jābrauc ir – kas zina, vai citreiz vēl uz Lietuvu aiztiks. Bēgošo teļu es panāku, aiztieku viņam priekšā un dzenu atpakaļ pie pārējiem lopiem.

atkļūt / **attikt**, *nokļūt šurp*, # Dažreiz pavasaros upe atkāpj līdz pat skolas sliekšnim, un tad daudziem bērniem šurp atkļūt ir neiespējami. Ne viens, ne otrs neprašā, kā viņš izkļuvis no gūsta un kā tāds šurp atkļuvis. Līdz mājām atticis, viņš tūlīt iekrita gultā. Lai arī tālu, bet kādos svētkos raudzīšu atkal attikt paciemoties.

ieklūt / **ietikt** / **ietapt**, *nokļūt kurp iekšā*, # Viņam acī bija iekļuvis gruzis. Kambarim ierīkoja atsevišķu ieeju no āra un krāsni kurināja no rijas, lai dūmi neiekļūtu dzīvojamā telpā. Meža dziļumos saules stari gandrīz nekad neiekļūst. No āra ienācēji vispirms iekļuva virtuvē un caur to istabā. Mācītāja dzīvoklī neizdevās iekļūt, jo neviens nenāca atvērt durvis, kaut gan iekšā skanēja balsis un mūzika. Izgājusi cauri Iekšrīgai, Agnese iekļuva tirgus burzmā. Ieejot pa pirmajām durvīm, ietieku mazā priekšīnā, bet, ieejot pa otrām – atrodos mājīgā istabā. Viesu kōmandas

uzbrucēji drīz pārliecinās, ka ietikt rīdzinieku zōnā nav viegli. Oliņu tēvs palīdz ciemītei ietapt orē blakus Oliņu mātei.

ielikties, *tikt neviļus ieliktam*, # Grāmata ielikusies nepareizā vietā.

pieklūt / pietikt / pietapt, *noklūt kam klāt*, # Purva saliņai, kurai apkārt stiepijas neizbrienams muklājs, var pieklūt tikai zinātājs, lēcot no ciņa uz cini. Ja caunai izdodas ieklūt vistu kūti vai baložu mītnē, tā nokož visus putnus, kuriem vien var pieklūt. Būdams Jelgavā, Stenders kādā dienā piekļuva pie hercoga un pastāstīja par savu pabeigto darbu. Dārzā vispirms vajadzēja noplūkt virzu un tīteņus, lai pieklūtu kartupeļiem. Grāmatvedis Blīgzna atvelk krēslu, lai Nadīna varētu pieklūt bufetei. Saindētas ēsmas nedrīkst izlikt atklāti uz lauka, lai tām nepieklūtu arī derīgi dzīvnieki. Vislabāk apgērbu un veļu glabāt vietā, kur tiem var pieklūt gaiss. Nūtrijām ūdens pie ādas nepieklūst – to aiztur smalkā un biežā vilna. Kad mājā viss apkļūsis, ciemiņš pa tumsu aiztaustījies līdz piena kambarim cerībā tur pietikt pie krējūmpoda. Kad stirniņa pietikusī pie bļodiņas, piens tajā ātri plok. Annele, kur vien pietapdama, bija strādājusi meitām līdzī tikpat veicīgi.

izklūt / iztikt / iztapt, *noklūt laukā no kurienes*, # Viņš bija tik piedzēries, ka bez palīdzības nevarēja izklūt no ratiem. No Dūduma mājas Mirdza izkļuva tikai krietnā tumsīnā. Gar loga rūti dūc un daudzās bite, iekļuvusi iekšā pa šauru spraugu un nevarēdama vairs izklūt laukā. Vēl visi baznīcēni nebija izkļuvuši cauri šaurajam baznīcas priekšnamam. Kad iztikām no meža, saules maliņa patlaban sāka sārtot apvārsni. Iztapusi klajumā, Palēkdama padziedāju (T. dz.).

paklūt, *noklūt uz priekšu, zem kā vai garām kam*, # Pūlis atdūrās pret šauru ieeju, un pakalējiem nācās apstāties un gaidīt, kamēr priekšējie pakļūst uz priekšu cauri tai. Viņš pie pārbrauktuves pakļūvis zem vilciena un bijis beigts. Traktōri biežāk par citiem transporta līdzekļiem apgāžas, un nerēti arī neveiksmīgie vadītāji pakļūst zem tiem. Kuģu pieturā mantu apsvariem bija tik daudz, ka ne pakļūt garām – somas, pūri, šķirsti, kurvjī..

pārklūt / pārtikt, *noklūt kur, virzoties pāri kam; noklūt mājās*, # Saliekušies un palaikam pieplakdami aiz vilkvaļu puduriem, pārklūvām pāri purvam. Aldim bija jāpalīdz vecaimātei pārklūt pāri grāvim. Kā tad es tagad mājās pārklūšu, ja autōbuss nokavēts? Arī es varētu kājot taisni pāri tīrelim, ja vien izklūtu ārpus Rīgas mūriem un pārtiktu pāri Daugavai. Viņš savu zirgu turēja savā krastā un gaidīja, kamēr Ambaltajs būs pārticis pāri upei. Ja tik lēni brauksim, tad mājās pārtiksīm tikai pusnaktī.

uzklūt / uztikt / uztapt, *noklūt kurp augšā vai uz kā*, # Ja arī kaķim izdotos uzklūt liepā, ligzdai klāt viņš tomēr netiktu. Uzklūvuši uz Raktis ceļa, viņi pagausināja gaitu. Uzticis kalnā, pirmais braucējs sāka laist rikšiem. Viņš bija pieslējis kāpnes ar nodomu uztikt uz vecās pils mūra. Abi ar māti noskatījāmies pakal, līdz tēvs bija uzticis uz lielceļa un nozuda skatam. Kalnā uztapt nenācās viegli.

NOVIETOTIES / izvietoties / ievietoties / pievietoties, 2. kōnj. / **apmesties**, -metas, -metās / **piemesties / palikt**, paliek, palika / **likties**, liekas, likās, M., *ieņemt uzturēšanās vietu, pārsvarā īslaicīgi*, # Viņi novietojās pie mazā virtuves galdiņa. Zēni novietojās autōbusa pakalējos sēdekļos. Medņu vistas ierodas riesta vietā un izvietojas ap riesta centrā dziedošajiem spēcīgajiem gaiļiem. Visi aši ievietojās mašīnā un aizbrauca pilsētas virzienā. Justīne tika nosēdināta blakus šoferim, bet Reinis ievietojās aiz mugures sēdekļi. Pasažieri ievietojās lidmašīnā. Mārtiņš pievietojās pie tā paša galda, kur jau citi vīri. Vispirms iebraucējiem jāatrod viesnīca, kur apmesties. Neviens šē labprāt negribēja apmesties, jo zeme bija akmeņaina. Gaismai svīstot, visi apmetās kādā jaunaudzē. Vārnu bars apmetās naktsguļā purva alkšņos. Bērza kailajā zarotnē piemeties melnais strazds un nu cenšas izgavilēt pavasara rītu. Retajās reizēs, kad Nātiņš parādījās dzimtajā pusē, viņš piemetās Krostos pie mātes. Kur Maijai piemesties, ja viņai šeit nav neviena paziņas? Nakts tuvojas, bet bēgļiem nav kur palikt. Viņš paliek pārnakšnot pie drauga. Kur tad mēs visi liksimies tik mazā mājīnā?

savietoties / izvietoties, M., *novietoties vairākiem, daudziem*, # Visi ekskursanti savietojās vienā kopīgā vagonā. Lidmašīnas salōnā var izvietoties 121 pasažieris.

izvērsties, -vērsās, -vērsās, M., *izvietoties izklaidus*, # Kamēr pulks izvērsās, tas virzījās nevienmērīgi, bieži stādāmieš, sadrūzmēdamies. Namu aizsegā kaujai izvērsās smago tanku kōlōnna.

izkārtoties, 2. kōnj., M., *būt izvietotam noteiktā kārtībā*, # Pajūgi izkārtojas viens aiz otra. Atskaņas kvartās var izkārtoties dažādi: krusteniski, blakus vai gredzenveidīgi.

pārbāzēties, *mainīt bāzes vietu*, M., # Kad karaspēks atkāpās no Mónzundas salām, kuteri pārbāzējās uz Hankō pussalu. Arī aviācija nevarēja pārbāzēties, jo visi lauku aerodrōmi tolaik bija lietū izžulguši. Pēc kāda laika uz jauno kōrpusu pārbāzēsies arī piegriešanas cehs.

pārdislócēties, *pārvietoties*, M. # Tumsas aizsegā bataljōnam vajag pārdislócēties un no rīta būt gatavam atkal doties uzbrukumā.

IEKĀRTOTIES / ierīkoties, 2. kōnj., M., *ieņemt uzturēšanās vietu*, # Atradu vagonā vēl brīvu kupeju un iekārtojos – somu augšā uz plaukta, bet mēteli un cepuri pakāru stūrī uz drēbju vadža. Iebraucis Marselā, iekārtojos hōtelī tieši blakus večajai Marselās ostai. Aspazija palika pie Raiņa Pleskavā, līdz izdevās atrast dzīvokli un kaut cik iekārtoties. Atsevišķā mājā iekārtojas ambulance un neliela slimnīca. Pagasta izpildu kōmiteja bija iekārtojusies bijušā pasta ēkā. Vajadzēja gudrot par pārnakšņošanu, un viņi iekārtojās siena šķūnītī. Rēzija bija iekārtojusies darbā aptiekā. Kaķis iekārtojas meitenei klēpī. Tēvs ar māti ierīkojās viņiem piedāvātajā istabiņā. Frōntei ilgstošāk stāvot mierā, karavīri ierakumos bija ierīkojušies tik mājīgi kā manevros. Zaldāts ierīkojās sienmalī uz salmu paklāja. Jautrīte uz dīvāna ierīkojās ērtāk – noāva kurpes un uzcēla augšā kājas. Kristīne ar Ilzi ierīkojās ratos, bet govi piesēja ratpakaļā. Viņš uzsēdās zirgā, bet ilgi nevarēja ierīkoties seglos, kā nākas.

PIEVIENOTIES / piebiedroties, 2. kōnj. / **pierasties**, -rodas, -radās / **piemesties**, -metas, -metās, M., *novietoties klāt kam*, # Kad draugi gāja uz upi, viņš tiem pievienojās. Saņēmām pavēli pievienoties divīzijas kōlōnnai, kas devās uz frōnti. Kad māsa sāk mani ņemt līdzī ganos, abām raibaļām pievienojas arī gaišbrūnā Mandžala. Siena laikā zvejā brauca tikai Ingus un Ernests, bet vēlāk brāļiem pievienojās arī Kārlis ar Janku. No mūsmājām līgotāji devās atkal tālāk, un viņiem piebiedrojās mūsu puīši un meitas. Un tad piecām māsiņām piebiedrojās vēl brālītis Valdis. Pusceļā uz skolu Inārai piebiedrojās Ieva. Brīžiem Palsītis nošķīrās no mātes un piebiedrojās citiem kumeļiem. Pašās beigās sētsvidū sanākušajai Brīviņu saimei pieradās klāt arī Preimanis ar savu Dārcu. Deju vakaru sākām jau pievakarē, citi pieradās vēlāk. Šoferi, kuriem piemetos par līdzbraucēju, bija ļoti dažādi. Ēriks tūliņ, līdzko Jānis parādījās pagalmā, piemetās viņam draugos. Rūsganaļam, tā stāvot, piemetās klāt kāda sieviete.

pieklīst, -klīst, -klīda / **piesisties**, -sitas, -sitās / **piekulties**, -kuļas, -kūlās, *pievienoties kam (parasti par noklīdušu dzīvnieku vai bērnu)*; *pievirzīties pie kā*, # Kāpās pie manis pieklīda kāds suns. Par pieklīdušiem dzīvniekiem (medību vai dienesta suņiem) jāziņo veterinārajai iestādei. Mūsu bēglu grupai pieklīda kāds puīselis no Madonas puses. Āboliņa laukā ganījās aitas, pieklīdušas pavisam tuvu mežmalai. Pastaigas laikā viņiem piesitās / piekūlās neliels brūns šunelis.

PASLĒPTIES / noslēpties / nobēgt / nobēgties / nobēdzināties, M., *noklūt vietā, kurā ir grūti pamanāms, atrodams vai sasniedzams dzīv būtēm vai vides ietekmēm*, # Kur tu klajumā vari paslēpties no vēja? Paslēpies aiz kupla paegļu krūma, viņš aizturēja elpu. Izbēdzis no gūstekņu vilciena, viņš paslēpās pie nomales būdniekiem. Zemnicās varēja paslēpties ne vien no ienaidnieka lodēm, bet arī no lietus un aukstuma. Karstā saulainā laikā parastā varde paslēpjas zem akmeņiem, zāles puduros vai krūmajos. Cilvēki ar vezumiem un lopiem mēģinājuši noslēpties mežos un purvu salās. Izlūki noslēpjas krūmos un izsūta tālāk trīs savus vērotājus. Grūti zaķiem tagad noslēpties – baltajā sniega klajumā pelēkie kažoki jau notālēm ieraugāmi. Tagad aiz kailajiem koku zariem nekas vairs nespēj noslēpties. Viņas acis noslēpjas aiz garajām skropstām. Kas zināja, vai tie ķekātnieki būs labvēlīgi vai briesmīgi – vai nebūtu gudrāk kur nobēgt? Mare pietrūkās un žigli kā stirna nobēga aiz kādas gubas. Kamēr frōnte pāries pāri, mēs nobēgsim mežā. Braucām meklēt kādu mierīgāku stūri, kādus mežus, kur nobēgties no Vācijas braucēju vervētājiem. Viņš aizairēja laivu pāri Melnajai lagūnai un nobēdzinājās meldros. Dzejnieks dzīvo Mežaparkā un tikai atgriezies nobēdzinās kur tālāk – kādā Vidzemes lauku sētā.

aizslēpties, *paslēpties aiz kā*, # Mazulis kaunīgi aizslēpjas mātei aiz muguras. Reizēm es, aizslēpies aiz kārkliem, metu maksšķeri lejup. Mare žigli aizslēpās aiz stūra. Saule aizslēpās aiz kalnu galotnēm, un daba ieņēma kā miegā.

ieslēpties, *paslēpties kur iekšā*, # Tajās ezera niedrēs varot ieslēpties zirgs ar visu jātnieku. Mājiņai tuvojās pieci bruņoti vīri – trīs ieslēpās ceriņu krūmos, bet divi devās uz durvīm. Man pēdā iedzēla bite, kura bija ieslēpusies baltā āboliņa ziedā.

TURĒT(1), 3. kōnj., K., *panākt, ka sava ķermeņa daļa atrodas noteiktā stāvoklī pati vai kopā ar kādu priekšmetu*, # Viņš sēdēja, turēdams rokas klēpī. Turēt rokas kabatās nav glīti. Kad uznāk klepus, jātur mutei priekšā plauksta. Sieviete turēja klēpī pītu grozu. Vīrietis turēja uz ceļiem

krietni uzblīdušu pórtfeli. Rokas zem priekšauta turēdama, māte apstājās pie galda. Turot rokā degošu sveci, viņš gaismoja sev ceļu pa garo gaiteni. Uz vienas rokas viņa turēja bērnu, bet otrā rokā somu. Graudus ar liekšķeri beram siekā, un tad es turu maisu, lai ērtāk sieku tajā izbērt. Pēkšņi viņa manīja, ka Mālnieks viņas roku turēja savējā. Otrajā mēnesī pēc piedzimšanas, guļot uz vēdera, bērns sāk turēt galvu augšā. Kad zvejnieki piestāja malā, runcis tiem staigāja apkārt, asti turēdams stāvus gaisā. Kaut acis (plakstus) turēju ciet, aizmigt ilgi nevarēju.

paturēt / noturēt / saturēt, pbg., # Mazais grib, lai es viņu paturu klēpī. Es centos saldējumu ilgāk paturēt mutē, izbaudīt garšu. Saimnieks man iedeva paturēt grožus, kamēr viņš ieskriešot sētā pajautāt ceļu. Sudmalu saimniekam nauda birst, šis tikai maisu patur apakšā. Nomazgājusi kājas, Ilze tās paturēja pretī plīts mutei pasildīt un nožāvēt. Iegājis iekšā, Švauksts nometa kažoku, bet sarkano šalli paturēja ap kaklu. Mēтели viņš pakar uz naglas, bet platmali patur galvā, lai izskatītos garāks. Viņš vēl neprot splaut, paturot pīpi mutē, tāpēc viņam jāaptur darbs, lai izņemtu kalķīti no mutes un nospļautos. Viņa stiprās rokas arī vējā notur taisni karoga kātu. Majora kakls bija tik tievs un garš, ka nespēja ilgi noturēt galvu nekustīgi, tāpēc tā viņam nepārtraukti klanījās. Ziedu kāti stingri – bez manāmas noliekšanās notur smago kmeni uz zieda. Pirksti tik stīvi, ka knapi varu noturēt adatu tajos. Gunda sēž lielajai govij zem vēdera un cenšas noturēt spaini starp ceļgaliem. Tikai ar lielām pūlēm varu noturēt acis vaļā. Ko tādām soļot rindā ciešā, Kam grūti soli noturēt? (A.Balodis). Tik sīku adatiņu man grūti savos strupajos pirkstos saturēt. Tārps grozās kā nelabais – ne pirkstos saturēt, ne uzmaukt makšķerāķim. Dažs kartupeļu bumbulis izaudzis tik milzīgs, ka tikai vienu var rokā saturēt. Rokā turamā kāta daļa ir plānāka, lai stingrāk varētu cirvi saturēt un tas cirtienā negrozītos.

NOMETINĀT / apmetināt, 3. kónj., K., *likt kādam kur apmeties*, # Plānprātīgo barōnu Ulrihu radi kopā ar aizbildņiem bija nometinājuši Valmierā. Iekarotajos apgabalos nometināja spēcīgus garnizonus. Rīgas apgabaltiesa notiesā Jāni Fabriciusu uz četriem gadiem katōrgā, pēc tam nometinot Jakutijas apgabālā. Vienu no vīriem Upmalis iedeva pie Vanaga un lūdza pagaidām apmetināt savā istabā.

izmitināt, 3. kónj., K., *nometināt, parasti apgādājot ar dzīvei nepieciešamo palīdzību*, # Labi, ja izdodas kaut kā izmitināt visus sacensību dalībniekus. Latgalē lauki apslīkuši un bērni vēsti uz Vidzemi un Zemgali izmitināt, lai badā nenomirtu. Viņa bija pacilātā jutoņa kā allaž, kad varēja pacienāt un izmitināt kādu no tiem jaunstrāvnīeku studentiem. Jauncelamajā fermā nākamgad tiks izmitināti 630 jaunuzlopi.

izmitināties, *izmitināt sevi*, # No vecā ērbēga tad jāizvācas – pa vasaru, protams, varēja izmitināties klētī..

BĀZĒT / izvietot bāzes / dislōcēt, 2. kónj., K., *izvietot (parasti par karaspēku)*, # PSRS ieguva tiesības bāzēt Latvijā līdz 25 000 karavīru sauszemes un gaisa karaspēka daļās. Igaunus Kremļa valdnieki piespieda parakstīt Savstarpējās palīdzības paktu, kas paredzēja Igaunijā izvietot Sarkanās armijas bāzes ar 25 000 karavīru. Viņš dienēja kādā no aizmugurē dislōcētajām karaspēka daļām.

pārbāzēt / pārdislōcēt, *pārvietot uz citu bāzi, citu vietu*, # Visas partizānu brigādes vienības no Ōsvejas rajona vajadzēja pārbāzēt uz dažādiem Latvijas rajoniem, lai tur izvērstu plašumā partizānu kustību. Daļa zvejas flōtes ir pārbāzēta uz Rīgas jūras līci. No Rīgas daži uzņēmumi pārbāzēti uz vidējām un mazām pilsētām. Īpašnieki iegādājās nelielu rūpnīcu Biķernieku ielā, uz kurieni drīz vien pārbāzēja galveno ražošanu. No Kurzemes uz Vāciju pārdislōcētas četras divīzijas. Pulks cieta lielus zaudējumus ienaidnieka uzlidojumā, kā arī gaisa cīņās, tāpēc tika pārdislōcēts uz citu vietu.

novietojums / izvietojums / lōkalizācija / dislōkācija, L., # Aizkaru novietojums gar loga augšmalu un sāniem ir pats neizdevīgākais. Pulka štābs atradās mežā netālu no bataljōna novietojuma. Latvijas novietojums pie Baltijas jūras veicina jūras transporta un zvejniecības attīstību. Svarīgi ne tikai zināt, no kādiem atōmiem sastāv minerāls, bet jāzina arī šo atōmu izvietojums kristālā, jo no tā atkarīgas daudzas minerāla īpašības. Valdis pārāk labi pazina kajīšu izvietojumu uz kuģa, lai varētu kļūdīties. Strādnieku izvietojumam, kā arī materiālu, darbarīku un mehānismu novietojumam darba vietā jābūt tādām, lai samazinātu vai izslēgtu liekas kustības. Apgūstot zināšanas par augu sistematizāciju un ģeogrāfisko izvietojumu, ģenētiķis varēs apzināti izvēlēties sākotnējās fōrmas krustošanai. Darot fizisku darbu, no berzes rodas ādas sabiezējumi, tāpēc no to lōkalizācijas dažreiz iespējams spriest par darba veidu. Izlūkiem vajadzēja noskaidrot

pretinieka artilērijas dislokāciju. Viņš izstāstīja visu – par partizānu spēkiem, apbruņojumu un dislokāciju. Nogulumu iežu slāņi ne tikai maina savu sākotnējo hórizontālo stāvokli, bet arī sakrokojas, pārbīdās, saskaldās un saplaisā, un visus šādus slāņu procesus sauc par dislokācijām.

pārdislókācija, L., *dislokācijas maiņa*, # Gar Argentīnas un Čīles robežu notiek karaspēka daļu pārdislókācija.

STACIÓNĒT, 2. kónj., K., *ievietot staciónrā; izvietot, novietot*, # Divas reizes viņam bijušas tik stipras sāpes, ka izsaukta ātrā palīdzība, un viņš abas reizes stacióņēts terapeitiskajā nodaļā. Lielvalstīm jāvienojas, ka turpmāk Eirópā netiks stacióņēti kodolieroči.

CENTRĒT, 2. kónj., K., *novietot noteiktā attiecībā pret centru*, # Pasaules praksē pazīstami divi paņēmieni, kā centrēt kuģu stūres – vai nu izmanto aizzīmēšanas galdus un parastās velces, vai arī stīgu.

nocentrēt / iecentrēt, pbg., # Ieliekot asi tecīlas akmenī, tā vispirms rūpīgi jānocentrē un tikai tad nekustīgi jānostiprina. Pareizi iecentrējot klučus, abu lobmašīnu vadītāji diendienā ietaupa koksnī.

centrējums, L., # Lai lidmašīna bez pasažieriem nezaudētu centrējumu, paredzēta speciāla ierīce.

SPROSTOT / spundēt, 2. kónj., K., *ievietot noslēgtā telpā; ierobežot kustību iespējas*, # Sēž kamerās aiz dzelzu treliņiem Kā zvēri būrī ļaudis sprostoti (A.Arājs-Bērcē). Manī uzverd tādas dusmas, ka jūtu – tūlīt izdarīšu ko tādu, par ko spundē uz diennaktīm.

iesprostot / iespundēt, pbg., # Abus sivēnus atkal iesprostoja aizgaldā. Nevaldāma niknuma pārņemta, Berta skraidīja pa istabām kā iesprostots zvērs. Iesprostotam tvaikam ir milzīgs spēks. Ar īpašas virves palīdzību vada apakšu savēl kopā, un siļķu bars tiek iesprostots kā milzu blodā, no kurienes tas aizpeldēt vairs nevar. Kuģis bija iesprostots ledū. Gailis ar vistu, vāgūzī iespundēti un galu paredzēdami, klaigāja vienā gabalā. Pasaucis suni, viņš iespundēja to palieveni. Tur viņu vai nu iepundētu cietumā, vai uz vietas nošautu.

GLABĀT / uzglabāt / saglabāt, 2. kónj. / **turēt**, 3. kónj. / **slēpt**, slēpj, slēpa, K., *panākt kā atrašanos kur un saglabātību kādā stāvoklī*, # Izslaukto pienu salēja kannā un, iekārtu striķī, glabāja akā aukstajā ūdenī, lai nesaskābst. Šīs zivis steidzami jācep, tās nevar jēlas glabāt līdz rītam. Baltie dzidrie āboli tik pārgatavojušies, ka ilgi vairs nav glabājami. Pirmajos gados pēc kara skolā kā dārgumu glabāja vienīgo ādas basketbóla bumbu, sargāja un uzmanīja kā aci pierē. Direktors visus dókus glabāja seifā. Viņš savu naudu glabā krājkasē. Klētīs apcirkņos zemnieki glabāja graudus. Agrāk es pāris sārta kļavas lapu arvien glabāju zem rakstāmgalda stikla. Saldētavā gaļu var uzglabāt ilgstoši. Pienu un piena próduktus uzglabā stikla, fajansa, māla, niķelētos vai alvota skārda traukos. Zāgmateriāliem paredzētos baļķus vislabāk uzglabāt ūdenī vai mitrās zāģu skaidās. Šķūnī uzglabāja ne vien laivas, bet arī dažāzādus zvejas piederumus. Svaigā veidā var saglabāt burkānus, galdā bietes, rutkus, kāļus, puravus un pat redīsus. Slapjo vasaru un rudeņu dēļ kartupeļi grūti saglabājami – ieziemoti tie pūst un bojājas. Kuģis bija jauns un labi saglabāts, remóns nebija vajadzīgs. Ledusskapji paredzēti, lai pārtikas próduktus turētu aukstumā. Ķirbjus pat istabā var turēt 4 – 5 mēnešus, tikai tie nedrīkst pieskarties cits citam. Aiz tā kucēna ik pa brīžam te pelķīte, tur pelķīte – turi tik pie rokas slaukāmlupatu. Džesija no mājas atnesa kristāla vāzi un arvien tajā turēja puķes. Zeme savās dzīlēs slēpj Baltijas bagātību – četras piektdaļas no visiem pasaules dzintara krājumiem.

noglabāt / paglabāt, pbg., # Pulkstēni viņa noņēma no rokas un noglabāja rokassomiņā. Raugu vajadzēja paglabāt aukstumā – ja siltumā saskābst, tad visi pīrāgi pagalam. Drēģis bailīgi piespieda roku kabatai, kurā paglabāta tikko saņemtā aploksne ar prēmiju. Es viņam iedevu paglabāt manu sviestmaizi, bet viņš to ir apēdis. Ziņojumu paglabājis mapē, Rentnieks gāja pie Andrupa.

saglabāt, paglabāt, lai nezustu, neiznīktu, netiktu iznīcināts, # Stella savas vēstules saglabāja un pat vienu otru publicēja. Viņa bija saglabājusi visas viņa rakstītās vēstules. Visas audzēšanai noderīgās telītes ir saglabājamās. Senlaicīgās celtnes ir saglabājamās kā vēstures pieminekļi. Zóólóģiskajos dārzos ir jāizveido to dzīvnieku rezerves, kurus nav iespējams saglabāt savvaļā.

saglabātība, L., # Ēkas uzmērīšanas laikā telpas atradās vēl relatīvi labā saglabātības pakāpē.

izglabāties, ilgāku laiku glabāt, # Viņa gadiem ilgi ir izglabājusies brāļa naudā, lai tas pēc algas izmaksas to nedēļas laikā nenodzertu. Vecmāmiņa, saņēmusi pensiju, nopērk un izglabājas našķus, ko uzciēnāt ciemos atbraukušos mazbērnus.

pieglabāt, *rūpīgi saglabāt*, # Katrs kārtīgs zemnieks sēklas tiesu pieglabā. Ja šo divieli pieglabāsi, tad tev arvienu zvejā būs laime. Šo lakatu īpaši sargā, pieglabā kā amuletu.

APGLABĀT / glabāt / apbedīt, 2. kónj. / **rakt**, rok, raka / **aprakt / norakt**, K., *ievietot kapā*, # Vecāki man miruši un apglabāti katrs savā svešā kapsētā. Valdis māti apglabāja tepat Torņakalna kapsētā. Tas nebija nekāds babulnieks, ko te glabāja, bet Brīviņu pirmais gruntnieks, vecais Vanags. Šī kapsēta bija vēl jauna, tikai pirms divdesmit gadiem te sākts glabāt. Tagad kara laikā mēs, vecie, tik bieži glabājam jaunos. Elzu apbedīja Nīcas kapsētā. Veco Kļavieni apbedīja svētdien pēc pusdienas. Rociet mani eglīnā, Triju egļu starpiņā (T. dz.). No bumbām drebēja bruģa klājums, Zem papardēm bēgļi tika rakti (A.Vējāns). Visus trīs nošautos revolucionārus apraka kopējā kapā Siguldas kapsētā. Apglabājām viņu Miķeļa kapos, kur norakti arī tie daudzie bīskapi.

pārapbedīt, *apbedīt mirstīgās atliekas citā vietā*, # No hōspitāļa teritōrijas mirušie karavīri pārapbedīti brāļu kapos.

apbērēt, 2. kónj., K., *apglabāt un sarīkot bērū mielastu*, # Pētera mammiņu mēs apbērējām pa godam.

bēres, L., *apglabāšanas norise (ar vai bez mielasta)*, # Trešajā dienā notika bēres – puķes un vainagi, cildinošas runas un sēru dziesmas.. Svētdien Almu aizveda uz kapiem, bet nekādu bērū mielastu nerīkoja, pat radus neaicināja. Visi radi cerēja uz smalkām bērēm, kur vismaz dabūs labi pieēsties un piedzerties. Pie mums Kurzemē cilvēka dzīvē bija divas lielas svinības – kāzas un bēres.

TAUPĪT, 3. kónj., K., *glabāt neiztērētu vai lietot, tērēt ļoti saudzīgi; glabāt kādam noteiktam nolūkam*, # Gaitenī, lai taupītu elektrību, dega vāja spuldzīte. Bija taču laiki, kad nācās trīcēt un drebēt par maizes kumosu, un tad vajadzēja mācēt taupīt. Kārtīgs saimnieks, šķūnī savesto sienu taupīdams, govis laiž ganos, cik vien ilgi iespējams. Mārtiņš sieva, ņemot barības klēpi, nekad neskatījās, cik gubenī vēl paliek – viņa savā dzīvē nebija radusi taupīt, tādēļ, tikusi pie cita mantas, nerēķinājās ne tik. Lai taupītu petrōleju, bieži vien garos vakarus viņi palaida tumsā, būdami nomodā savās gultās. Tramvaja naudu taupīdama, Agnese gāja uz Sarkandaugavu kājām. Taupi katru kapeiciņu, Pēcāk būs tev simtiem rubļu.. (J.Rainis). Ai zaļā birtaliņa, Kā es tevi sen taupīju – Ne rīkstītes nenogriezu, Brālim govis ganīdama (T. dz.). Skops cilvēks – viņam ir autómóbilis, bet viņš ar to tikpat kā nebrauc, taupa. Viņam bija arī pieci kóoperatīvā iegādāti tīkli, bet tos viņš taupīja lielajai pavasara zvejai.

sataupīt / pataupīt / ietaupīt, pbg., # Alise steidzās gatavot cienastu, viņai bija sataupīts žāvēta šķiņķa gabals. Viņi nebija nekādi turīgi, tikai sataupījuši savu sūri grūti pelnīto. Kad sataupītā nauda izsīka, viņš salīga par matrozi uz Dienvidjūras buriniekiem. Kaķis taču zināja, ka saimnieks nekad nepārnāks tukšā, ka kāda zivtiņa viņam būs pataupīta. Lai pataupītu savas brūnās kurpes, Ieva nesa tās rokā līdz lielceļam neuzautas. Viņi katrs ietaupīja pa latam nedēļā, kas citādi būtu jāizdod par kuģīša biļetēm. Kulijeva sapnis bija ietaupīt naudu, lai samaksātu kalimu (līgavas naudu) un otreiz varētu apprecēties. Jaunā metode dod iespēju ietaupīt līdz 15% cementa. Rūpnīcā virsplāna pródukcija tika izgatavota no ietaupītiem materiāliem.

pietaupīt / aiztaupīt, *atstāt ko neizlietotu*, # Naudu tērēt – tur visiem prāta diezgan, bet pietaupīt – to prot tikai rētais. Līdz jaunai piegādei jāpietaupa munīcija – patrōnas un rokas granātas. Kurpes man jāpietaupa, citādi būs jāiet skolā ar riebīgajām klikatām, kuras klauz kā zirga pakavi. Pēterim pietaupītā cigarete sabirzusi Aijas halāta kabatā. Visi tie ozoli jau sen būtu sadedzināti malkā, ja mans tēvs tos nebūtu aiztaupījis nenocirstus. Dažus latus viņš bija aiztaupījis un nopircis mazu dāvanu. Iznīcinot kaitīgos kukaiņus, grauzējus un nezāļu sēklas, putni aiztaupa valstij tūkstošiem tōnnu graudu, augļu, koksnes un dažādu citu próduktu.

taupīgs, Kd., *taupošs*, # Māte bija ļoti taupīga, varētu pat teikt, ka skopa, un par grāmatām izdotu naudu uzskatīja kā zemē nomestu. Mēs bijām taupīgi, ēdām kartupeļus ar visām mizām. Ja taupīgi dzīvos un liks kapeiku pie kapeikas, varēs sakrāt arī zirgam.

taupība / taupīgums, L., # Vecētēvam taupības gars ir asinīs, tāpēc viņš apgroza katru pagali, pasvārsta rokās maizes donu, vai pietiks vēl šodienai, vai tiešām jāiet jaunu maizi pirkt? Biju audzināts sīkzemnieka taupībā – reiz nopirkts, tad arī jāpatērē. Viņas vecākiem bija tā laika zemniekiem raksturīgais taupīgums – maizi nedrīkstēja izniekot. Ekónōmija ir saistīta ar taupīgumu – tautā izsenis mēdza teikt, ka tas, kurš kapeiku netaupa, pie rubļa netiek.

TURĒT(2), 3. kónj., K., *panākt, ka kas atrodas kā īpašumā, pārziņā, rīcībā, aprūpē, algojumā*

u. tml., # Pirms kara saimnieks turējis kādas desmit piecpadsmit govīs, pāris zirgu, cūkas, aitas un jaunlopus. Viņi nolēma, ka turpmāk turēs arī kādus putnus, vismaz vistas. Tepat netālu bija Segliņa bode, un prece, kuru viņš turēja, nebija no sliktākajām. Pómeranču liķieris bija tik dārgs, ka Rauda to savā krogā nemaz neturēja. Pirms kara viņš bija turējis viesnīcu, uzpircis linus un vadījis nelielu augļūdeņu iestādi. Kāds nu šim veikals, tāda piparbode tikvien bija, ko pats ar sievu vien turēja. Sākumā viņi turēja kalponi, bet, kad Marija paaugās, lūkoja tikt galā paši saviem spēkiem. Sulaini šis fabrikants neturēja, viesībās apkalpi pieņēma no Švarca. Tagad jau suņus turēt esot modē. Turot suni dzīvoklī, tam ierādāma speciāla vieta. Zosis var turēt nelielos iežogojumos. Abiniekus un rāpuļus tur īpašās mītnēs – terārijos. Karstā laikā govīs pa nakti var turēt ārā aplokā.

paturēt, pbg., # Gaitiņi pārdeva visu savu iedzīvi, paturēdami tikai vienu zirgu un vienus ratus. No divistabu dzīvokļa viņa sev paturēja vienu istabu, bet otru izdeva apakšīrniekam. Tika nolēmts, ka bodē jātiek galā mātei, paturot par piepalīgu mani. No tirgus ienākumiem viņi samaksāja kungam pavasara renti, paturot daļu naudas malkas iegādei. Namatēvs paprasīja man pasi, kuru paturēja pie sevis līdz rītam. Laivas īpašnieks atļāva mums līdz sestdienai laivu paturēt.

SLĒPT(1), slēpj, slēpa / **bēdzināt**, 3. kónj., K., *glabāt ko tā, lai citi to nevarētu atrast*, # Vāvere savus pārtikas krājumus – zīles, riekstus, čiekurus – slēpj zem koku saknēm, dobumos un sūnās. Mēs slēpām revóluciónārus, kad ieradās soda ekspedīcijas. Tajos laikos bija jāslēpj sava manta – kartupeļi un graudi jārok zemē, salmos jāglabā gaļa un olas. Nozagtās mantas viņš bēdzināja pie kāda sava paziņas. Bufetnieks, glābdams alus pudeles, bēdzināja tās zem letes. Neapēstos kaulus suns bēdzināja sniega kupenā.

paslēpt / nobēdzināt, pbg., # Dēlu no iesaukšanas viņi paslēpa šķūnī aiz lopbarības. Liene vēstuli paslēpa azotē. Es jau rīta pusē paņēmu zāģi un cirvi un paslēpu aiz klēts upeņu krūmā. Ragana nu paslēpusi sērdienīti zem kubla. Aiz bufetes stikliem krūze nav redzama – nez kur kundze to nobēdzinājusi. Kad mana krustmāte no Augškurzemes kādreiz atved pašceptu maizi, es to nobēdzinu un nedodu nevienam citam. Kad vācieši aiziedami gribēja izlaupīt fabriku, viņam izdevās mašīnas nobēdzināt.

noslēpt / noglabāt, pbg., # Laivu uz rokām aiznesa kāpās un noslēpa kādā krūmiem apaugušā gravā. Garās pajūgu rindās viņi atgriezās mājās no tirgiem, naudu noslēpuši vai nu zābaku stulmos, vai zem biksēm, vai sievu iesūtās slepenās kabatās. Savu kómjaunatnes biedra karti Reinis noglabāja pagrabā aiz ieplaisājušā sienas apmetuma. Kamēr Rūdólfs iestūma laivu ūdenī, Laura aizgāja pēc krūmos noglabātajiem ariem.

SLĒPT(2), slēpj, slēpa, K., *turēt aiz aizsega*, # Dāma seju slēpa aiz plīvura. Slēpdama seju no asā vēja, Aina tura tai priekšā savu plakano rokassomu. Tik skaistus matus slēpt zem cepures būtu grēks. Labi pašūtā uzvalka pleca pólsteris slēpa iekritušas krūtīs un zemāku plecu. Cik daudz bagātības, redzamas un slēptas, – viss pirms manis iedēstīts un krāts! (L.Brīdaka). Un kamdēļ logs bijis ar palagu aizklāts, ja nebūtu nekā slēpjama?

paslēpt / apslēpt, pbg., # Puišelis nokaunējies paslēpa seju tēva azotē. Attālinoties vēl redzams akas vindas gals kā pirksts debesīs, līdz turpmākie koki paslēpj arī to. Vakars sisina sienāžu balsīm, Bērzi ceļmalā mēnesi paslēpj (V.Livzemnieks).. Sūna pārņēmusi visu jumtu, apslēpdama zem sevis salmus.

aizslēpt, *paslēpt aiz kā*, # Pie sestā dzīvokļa durvīm, aizslēpusi saini aiz muguras, viņa sastinga zēniski nebēdnīgā pōzā. Ikreiz iesmejoties viņa liek roku mutei priekšā, lai aizslēptu neglītos, retos zobus. Viņa acis aizslēpj platmale. Auditōrijā meiteni aizslēpa priekšāsēdētāja druknais stāvs. Slota ir aizslēpjama aiz skapja, nav tai acu priekšā jārgēgojas. Piesnigušie krūmi aizslēpj dārzu un māju garāmgājēju skatieniem.

ieslēpt, *paslēpt ko kur iekšā*, # Mamma elsoja, seju spilvenā ieslēpusi. Viņa kaunīgi ātri ieslēpa seju priekšautā. Viņi gāja, galvas iecirtuši, mutes apkaklēs ieslēpuši, lai nesarītos auksto gaisu. Uz muguras viņam uzkārts zāģis spalā ar koka silītē ieslēptiem zobiem. Irma paķēra kaktā ieslēpto piena kanniņu un devās līdzi.

pieslēpt, *nedaudz paslēpt, parasti, defektu*, # Lieku krēslu pie sienas tā, lai tas ar atzveltni pieslēpj izdrupušo caurumu apmetumā.

LIKT, liek, lika / **nolikt / novietot / izvietot / pievietot**, 2. kónj., K., *veikt darbību, lai kas atrastos kādā vietā*, # Māte kārtoja viņam ceļasomu, gan likdama tajā šo to iekšā, gan ņemdama ārā, lai paliktu vieta kam citam. Krustmāte liek galdā visu, kas ir pie rokas – sākot ar ceptu cūkgaļu un olām un beidzot ar medu un zemeņu ievārijumu. Dārte Jāņos no savas puses liek Jurim galvā

viskoplākos vainagus. Jumīķis prātīgi liek pastalās ieautās kājas uz apaļajiem kāpņu šķēršļiem. Dažreiz nosēžot stundām un ne asakas, bet citreiz tā ķeras, ka aprūkstot slieku, ko uz āķa likt. Doņu māte noliek bērniem priekšā pankūku bļodu. Gusts sēž otrā rindā, savas lielās kalēja plaukstas uz ceļgaliem nolīcis. Pie durvīm noguļas suns, nožāvājas un noliek galvu uz ķepām. Visa grīda pilna gulētāju, nav kur kāju nolikt. Ugis mitros apavus novietoja saulē, lai tie ātrāk izžūtu. Vīri ienesa Līzes pūra lādi un novietoja gar sienu. Kokmateriāli jānovieto krautnēs un jānosēdz ar slīpu jumtu. Zirgus novietoja stallī. Meitenes ir no netālu mežā novietotā medicīnas dienesta bataljona. Deju orķestra puīši uz nelielās skatuviņas izvietoja savus instrumentus. Ātri cēlu ratos dakšu pēc dakšas, bet meitene, kā likās, bez grūtībām izvietoja uzdoto āboliņu, veidodama glītu un pamatīgu vežumu. Ilgajos darba gados carnīkavieši iemanījušies ļoti prasmīgi izvietot stāvumus selgā. Izvietojusi apkārt sādžai pōsteņus, partizāni ierīkojās uz naktsmītni. Talciniekus pa nakti izvietoja skolas internāta telpās. Garajam gaitenim abās pusēs bija vienmērīgi izvietotas daudzas istabas. Karavīri bija izvietoti vairākās neapdzīvotās vasarnīcās. Zvaigznes Visumā nav izvietotas vienmērīgi. Labdabīgie audzēji var būt izvietoti vairākās ķermeņa daļās vienlaicīgi. Gludie muskuļi izvietoti galvenokārt iekšējos orgānos. Šķīdināmā kōmpōnenta atōmi izvietoti starp šķīdinātāja atōmiem tā kristāla režģī. Saurā istabiņā klases galā, kuru sauca par lāžu kambari, pievietoja čubu maisiņus, ēdienu lādes. Mēs tevi šovakar vēl negaidījām, neesam vēl izdomājuši, kur tevi te pa nakti pievietosim.

nolikties, *tikt noliktam neviļus, negribēti*, # Jocīgi, ka kāja iereibušajam noliekas citādi un ne tur, kur pats būtu gribējis.

izkārtot / sakārtot, 2. kōnj., K., *izvietot noteiktā kārtībā*, # Albumā hrōnōlōģiski izkārtotās fotogrāfijas pastāstīja visu mazās ģimenes attīstības vēsturi. Jasmuižā Latgales keramikas izstādes pirmajā stāvā izkārtoti sadzīvei domātie trauki. Ōņegina strōfā pirmajā četrīndā sievišķās un vīrišķās atskaņas izkārtotas krusteniski.. Tvaikotas zivis sakārto cepešbļodā un pārlej ar mērci. Grīdas darina arī no īsiem cieta koka dēļiņiem, kurus parasti sakārto skujveida rakstā. Puķes veikalā vajag sakārtot pārskatāmi.

salikt / savietot, *nolikt ko lielākā daudzumā; nolikt noteiktā kārtībā*, # Rokpelnis ar dēļu nozāģēja no nolaistās priedes tik daudz klucīšu, cik varēja salikt uz abām ragaviņām. Mācītājs salika rokas kā lūgšanā. Es guļu, plaukstas aiz pakauša salicis. Viņš salicis lūpas kā uz svilpošanu. Simtnieki salikti pa tūkstotim, un katra naudas paciņa pārsieta ar diegu. Ja zari ecēsās savietoti pārāk tālu viens no otra, tad starp zariem paliek neapstrādātas augsnes slejas. Uz gara galda savietota bagātīga uzskodu izvēle, raibraibas pudeles.

ielikt / ievietot, *nolikt kur iekšā*, # Meitene ielika kurpes atpakaļ kartōna kastītē. Viņš ielika maisus ratos un iejūdza zirgu. Ieliec grāmatu atpakaļ plauktā! Laba tiesa skābbarības jau ielikta tvertnēs. Kinōmehāniķis ievietoja aparātā jaunu filmas rulli. Ratus ievietoja šķūnī. Terārijā jāievieto arī akmeņi un koku zari, lai dzīvniekiem būtu kur slēpties. Ja saslimušo bērnu nevar ievietot atsevišķā istabā, tad viņa gulta jānorobežo no pārējās telpas ar palagu. Anitu ievietoja slimnīcā. Štābs tika ievietots tukšajā skolā. Pēc tēva nāves zēnu ievietoja bērnu namā. Viņu ievietoja cietuma viennīcā.

ielikties, *tikt ieliktam neviļus*, # Grāmata ielikusies plauktā nepareizā vietā.

ielikums / ielikšana, L., # Amatnieks paņēma divus rubļus par jaunas rūts ielikumu / ielikšanu.

izlikt, *novietot kur ārā; novietot kur publiskai apskatei*, # Mikiņš izlika zīlītēm uz palodas speķa kumosīņu. Viņš iesēdās ragavās, izliekot labo kāju sāniski pār malu ārā. Ezerā ūdas var izlikt tikai no laivas. Pūcēm un zīlītēm būrīšus izliek septembrī. Uz visiem stabiem un ēku sienām bija izlikti krāsaini plakāti. Viņš stāvēja pie skatloga, kurā bija izliktas daudzas skaistas lietas. Ļaudis bariņos stāv fōajē, kur apskatei izlikti cimdi, villaines un jostas, izšuvumi, audumi un pinumi. Mākslinieku namā Daugavmalā ir īpaša zāle, kur var izlikt vismaz pussimt gleznu un akvareļu.

izlikt / pārlikt, *likt no vienas vietas citā*, # Viņa izlika gaļu no pannas bļodiņā. Iepirkumus no somas viņš izlika uz galda brīvās malas. Smago atslēgu saišķi viņa vairākkārt pārlika no vienas rokas otrā. Andrejs uzlika lāpstu uz pleca, bet vēlāk pārlika to padusē. Vispirms viņš vēstuli iegrūda žaketes ārējā kabatā, bet tad tūlīt pārlika iekškabatā. Pārpalikušos kartupeļus jāpārlika no katla bļodā.

pārlikt, *novietot ko pāri kam*, # Pārlietu izkapti pār plecu un dodos uz pļavu. Apsēdies viņš pārlika vienu kāju pār otru. Visus savus apģērba gabalus Ramōna pārlika pār roku un dodas

ģērbties. Strautam ir pārlikta šaura laipa. Uz bluķim pārlikta dēļa var šūpoties tikai divatā. Sacēpuma virsmai pārliet plānas speķa šķēles.

uzlikt, *novietot ko uz kā; novietot aptverot kādu ķermeņa daļu*, # Aina uzlika galdā pankūkas un avenāju tēju. Iva ēda, un arī Krūmmāte uzlika uz sava šķīvja pāris kartupeļu. Viņš uzlika uz sviestmaizes siera šķēli. Uldis uzlika uz āķa pēdējo slieku. Raivō uzliet ugunskuram pustrunējušu alkšņa stumbeni. Uzlieku nēšus plecōs un dodos uz strautu pēc ūdens. Viņš uzlika brilles un sāka lasīt. Puisis novilkā svārkus un uzlika tos uz Rūtas plecīem. Viņš nejuta, kā viņam tika izfūrīta rēta, kā uzlikt pārsējs. Arestētajam uzlika roku dzelžus. Visiem Jāņiem uzlikti galvās ozolzarū vainagi. Arī tadžiku meitenēm galvā uzliktas ōrnamētētas tībeteikas.

aizlikt, *novietot ko aiz kā, kam priekšā, ko aizsprostot*, # Nesazvanījīs saimniekus, pastnieks aizlika avīzi aiz durvju roktura. Viņš nokļēpojās, aizlicis roku mutei priekšā. Stropu skrejas jāaizliet ciet ar mitru sūnu vai vati. Mazie staļļa lodziņi aizlikti ciet ar salmiem.

atlikt, *novietot sānis, malā; novietot atpakaļ iepriekšējā vietā*, # Atbildi meklēdama, viņa pārcilāja grāmatas – atvēra vienu, otru, palasīja un dažas atlika malā. Viņa labprāt pieskandina savu vīna glāzi, drusku nodzer un atkal atliet nost. No rīta viņš vakar paņēmtos airus atlika atpakaļ vietā. Ieva nenociešas, paņēm vienu neilōna kreķlu rokā, ar acīm apglāsta un tad atliet atpakaļ.

palikt / palikties, *novietot ko zem kā*, # Viņš palika zem galvas lielo spilvēnu. Āboli ar savu smagumu tā noliekuši ābeles zarus, ka palikām zem tiem balstus, lai nenolūst. Stiprāka lietus laikā no griestiem vairākās vietās pil ūdens, tāpēc tur apakšā paliktas bļodas un spaiņi. Es palikos spilvēnu pagalvī.

pielikt, *novietot pie kā, kam klāt, piestiprināt*, # Viņš pielika pulksteni pie auss, jo likās, ka tas apstājies. Viesturs pieliek glāzīti pie lūpām un nenobaudījīs noliek atpakaļ. Viņš pielika pirkstu pie lūpām par zīmi būt klusiem. Vēcāmāte nevarēja vien Aigaru noslavēt, ka tik mazs puika prot pielikt tik sarežģītu slēdzeni. Pie brūces jāpieliek ūdeņraža pārskābē samērcēts vates vai marles tampōns. Viņa apaviem nesen bija pieliktas jaunas pazoles. Pie loga pielikti jauni aizkari.

pielikties, *tikt neviļus pieliktam*, # Skaties, vai tas prōtōkōls nav pielicies pie citiem dōkumentiem. Zupai pielicies par daudz sāls.

aplīkt, *apņemt, aplāt ko ar ko*, # Kapi bija aplīkti zaļām velēnām. Kratītāji izšķirstīja grāmatas, norāva aplīktos vākus un svieda uz grīdas čupā.

KRAUT, krauj, krāva / **lādēt**, 2. kōnj. K., *novietot ko lielākā daudzumā kādā tilpnē vai kādā veidojumā*, # Uzvēļuši uz muguras smagās ķīpas, šķērsojam laukumu un kraujam tās autōmašīnu kravas kastēs. Mēs krāvām šķūnī pēdējo sienu. Linu vēzumus Andrs krāva mazliet pāri galvai un veda tos no lauka uz mārkū. Krauj bende rātes priekšā sārta.. (J.Peters). Viens zāģē, otrs skalda, bet trešais krauj malku grēdā. Salmus kraujam kaudzē. Cietumniekus veda uz staciju vagonus lādēt. Kokmateriālus nepārtraukti lādēja ostā kuģos, kuri tos izvadāja uz tālām pasaules ostām. No pils pagalma sagūsftīs dzina uz Andrejostu un lādēja kuģos.

sakraut / sakrāmēt / sakravāt / salādēt / nokraut, pbg., *iekraut visu vai lielus daudzumus*, # Visu āboliņu sakrāva divpadsmit zārdos. Upes malā kāda sieviete velē, ap viņu vairākās kaudzītēs sakrauti slapji veļas gabali. Otrō sārta sakrāva divreiz lielāku, tā ka dūmi nostiepās Spilvai tālu pāri. Otrā rītā brālis aizbrauc uz mežu un sakrauj tādu vēzumu, ka rati līdz rumbām iegrimst zemē no smaguma. Galda vidū viens otrā sakrauti šķīvji. Pagāja gandrīz stunda, kamēr visus traukus nomazgāju un sakrāmēju trauku skapī. Līvijas mantas jau bija sakravātas, varēja braukt kaut tūlīt. Ātri sakravāju savas mantiņas kōferī. Visu savu mantību viņi salādēja vienā mašīnā. Baļķus noveda stacijā un salādēja vagonos. Kokmateriāli jau salādēti kuģī. Veikalnieks alus kastes nokrāva stūrī. Bet nu velna kalps Miķelis mežā nokrāvis tādu vēzumu, ka rati tik tikko nelūzuši. Vislielākās kupenas vējš atnesa un nokrāva tieši vārtu priekšā. Viņš apturēja mašīnu pie ceļmalā nokrautās malkas grēdas.

krauties, kraujas, krāvās, M., *novietoties citam uz cita*, # Gar upes krastiem lēdus gabali kraujas mazākos vai lielākos krāvumos.

kravāt / krāmēt, 2. kōnj., / **kraustīt**, 3. kōnj., *izvietot ko lielākā daudzumā vairāk vai mazāk noteiktā kārtībā*, # Gundega virtuvē kravā uz paplātes tasītes un šķīvjus. Skolnieki kravā grāmatas, burtnīcas, sarunājas, vārdū sakot, sakārtojas stundai pēdējā brīdī. Viņš atmodās tikai pie Liepājas, kad citi pasažieri jau kravāja somas. Ilgi māte kravāja mantas – sēja saiņus, raisīja tos atkal vaļā, jo allaž bija vēl kaut ko aizmirsusi ielikt. Iekārtošanās jaunajā dzīvoklī daudz laika viņam neaizņē, jo nav jau to mantu, ko kravāt, ja neskaita grāmatas, kuru gan ir daudz. Ādōlfs šķūnītī krāmē grēdā

malku. Kraustījām uz lauka trīskārt aizlijušo sienu, šķirojot, kas vēl lopiem ēdams un kas vairs tikai pakaišiem. Tā vietā, lai netīros traukus nomazgātu un saliktu savās vietās, Līne tos kraustīja no vienas vietas uz citu, lai netraucē.

izkrauties, *ilgāku laiku, daudz kraut*, # Cauru dienu sienu izkrāvies, vakarā varēju knapi pakustēt.

kravāties / krāmēties, *ilgāku laiku kravāt, kārtot vai pārcilāt ko*, # Tonakt, kad mēs kravājāmieš eselōnā, lai dotos uz frōnti, sals bija tuvu trīsdesmit grādiem. Bija dzirdams, ka viņi abi tur labu brīdi kravājas pa skapīti. Piegājusi pie galda, viņa ilgi kravājās pa atvilktni. Pa skapi neviens cits, atskaitot veļomāti, i sapņos nedrīkstēja krāmēties.

izkravāties / nokravāties, *pbg.*, # Izkravājos pa visiem plauktiem, bet meklēto neatradu. Nokravājos mēma, kamēr tur to ellīti savedu kārtībā, saliku visu vietā.

sakravāties, *sakravāt savas mantas, parasti, ņemšanai līdzī, kurp dodoties*, # Es jau biju sakravājies, kad pēkšņi paziņoja, ka brauciens nenotiks.

sakrauties, *tikt sakrautam; tikt neviļus sakrautam*, # Vēja dzītais sniegs ir sakrāvis kupenās visur, kur vien jaudājis piekļūt. Šie senā šļūdoņa aculiecinieki sakrāvušies kaudžu kaudzēm, veidodami īstus akmeņlaukus gar jūrmalu aiz Engures uz Rojas pusi. Siena vēzums viņiem allaž sakrāvās greizs un nereti tas pusceļā izjuka vai apgāzās.

pakraut / pakravāt, *kraujot veidot krāvumu citā vietā*, # Malka jāpakrauj tālāk, lai sanāk šķūnītī vieta arī veļajai orei. Akmeņus vajadzēs pakravāt tuvāk sētai, jo šeit ies piebraucamais ceļš.

pakraut / pakravāt / pakravāties / pakrāmēt / pakrāmēties, *mazliet, neilgi kraut, kravāt*, # Kamēr ārā list, pakrausim šķūnītī malku. Jāaizbrauc uz laukiem palīdzēt mātei un tēvam papļaut un pakraut sienu. Es šodien pakravāju grāmatas, savedu kārtībā grāmatplauktu. Viņš pieiet pie plaukta, pakravājas un padabū kādus pulverišus. Šodien kā pie sestdienas patīru un pakrāmēju savu garāžu, kur ikdienas steigā un kūtrumā šis tas samests kā pagadās. Pakrāmējos pa vienu plauktu, pa otru, bet garo skrūvgriezi neatrodu.

pakraut, *kraut zem kā*, # Dēļus pakrausim zem nojumes.

iekraut / iekravāt / ielādēt, *sakraut kādā tilpnē*, # Elektróceltnis gaida, kad vajadzēs iekraut mašīnās baļķus. Kaut gan kravu apgrozība pieaugusi, ostinieki visus kuģus izkrauj un iekrauj pirms termiņa. Vakarā pa krēslu viņš aizjūdza zirgu un iekravāja ragavās dažas labākās mēbeles. Visas preces jau ielādētas vagonā.

piekraut / piekrāmēt / piekravāt / pielādēt, *kraut pilnu*, # Viņš piekrauj pilnu grozu ar vīnogām un dod man. Piekrāvusi siena nastiņu, viņa uzliek to mugurā un nes uz kūti. Pie durvīm stāvēja piekrauts pajūgs – galds, krēslī, drēbju vīstokļi – viss rūpīgi salikts un nosiets. Lēdusskapis stāvgrūdām piekrauts ar visādiem labumiem. Istaba tā piekrāmēta ar mēbelēm, ka staigāt var tikai pa šaurām ejām. Vasaras vidū meita piekravāja čemódānu un pateica, ka brauks uz Rīgu gatavoties iestājpārbaudījumiem augstskolā. Klētiņa bija piekravāta pilna ar visādām grabažām. Ķieģeļu ceplis jau pielādēts ar jēlķieģeļiem.

piekraut, *kraut kam ko klāt, blakus* # Malkas bluķus pirms sazāģēšanas piekrāva ārpusē pie šķūnīša.

apkraut / nokraut / apkraustīt, *kraujot virsū, pārklāt, nosegt*, # Pie īleniem, ādas gabaliem un piķotu drāti apkrauta galda sēž kurpnieks. Divritenis apkrauts līdz pēdējai iespējai – uz bagāžnieka uzsiets miltu maiss, pie rāmja piesieti nokauti putni. Balta smilts vien griežas, lai cik pūlētās laistīt un apkraut kapu kopiņas ar vēlēnām nenogurstošās kapu sievas. Galds nokrauts ar nemazgātiem, apkaltušiem traukiem. Rakstāmgalds viss nokrauts ar ķīmijas grāmatām un žurnāliem. Viņš sēdēja pie papīriem apkraustīta rakstāmgalda.

apkrauties / nokrauties, *apkraut sevi, uzkarot ko plecōs, uz muguras, saņēmot pilnas rokas u. tml.*, # Apkrāvusies ar pirkumiem, māte nāk mājās no veikala. Bēgļi apkrāvušies paunām – var tikai pabrīnīties, kā cilvēks spēj panest tik daudz saiņu, maisu un koka lāžu. Kārlis atgriezās no bufetes, apkrāvis pudelēm, šókolādes tāfelītēm, cepumiem un saldējumu. Nokrāvis ar saiņiem, viņš gāja gandrīz streipuļiem no piepūles.

aizkraut / aizkravāt, *sakraut ko kam priekšā, ko aizsprostot; sakraut aiz kā*, # No ārpuses kūtsaugšai piekļūt nevarēja, jo augšējā lūka bija aizkrauta ar sienu. Visa palodze bija aizkrauta ar puķupodiem. Pils augšējā stāva logi bija aizkrauti ar smilšu maisiem. Aizkrāsne aizkrautā malka gan apsila, gan apžuva. Viss pagalms ar dažādiem lūžņiem aizkravāts. Eja jāatstāj brīva visā platumā, to nedrīkst pat tikai daļēji aizkravāt.

izkraut / izlādēt / izkravāt / izkrāmēt, *pārkraut atvesto kravu, atbrīvojot kravas tilpni*, # Andrejostā bija pietauvojies dīzeļkuģis, no kura ostinieki izkrāva Kubas tabaku. Bija sabojājies ostas celtnis, tāpēc izveidojās neizkrautu baļķvedēju rinda. Izkrāvuši v_{ezumu}, braucām pakaļ pēc pārējā siena. Drīz būsim baržu izlādējuši. No *Móskviča* bagāžnieka izlādējām vīstokļus, pudeles, spaini, kārbas, traukus. Mājās no somas izkravāju visu savu jūrnieka mantību. No sava piebāztā p_{ortfeļa} viņa izkravāja uz galda labojamās skolnieku burtnīcas. Viņš noguris atsēdās uz gultas, kamēr Herta izkravāja kóferi. Izkrāmēju visas sēnes no groza uz galda.

atkraut / atkravāt, *pārkraut atstatus no kā; nokraut atsevišķi; nokraut atpakaļ*, # Akmeņu kaudzi viņi atkrāva tālāk nost no ceļa. Īso malku vajagot atkraut no garās atsevišķi. Pusi v_{ezuma} atkrausim sev un otru pusi aizvedīsim viņiem. Kad zem zaru kaudzes neko neatradām, atkrāvām zarus atpakaļ, lai nerēdz, ka tie aiztikti. Kad pustukšās galerta bļodas atkravāja tālāk nost, vairāk iebildumu viesim nebija. Mums lika atkravāt krēslus tālāk nost no sienas, lai atzveltnes, piespiežoties tapetēm, tās nenobružātu. Sieva atkravāja brīvu vienu galda stūri un uzlika man brokastis.

nokraut / nokravāt, *kraut nost no kurienes*, # No platformas malka vēl nav nokrauta. Kad šo to pastūma malā, kad šo to nokrāva nost, iznāca vieta, kur mums piemesties. Kad viņš nokrauj zaru kaudzei virsējo kārtu, zem tās atklājas paslēptuve. Kā ēduši, dzēruši, tā galds palicis nenokravāts, pilns netīriem traukiem.

pārkraut / pākravāt, *pārvietot kravu, parasti, no vienas tilpes citā*, # Lielākā daļa kravu ostās tiek pārkrauta pēc tiešā varianta – no kuģiem tieši vagonos. Rijkuris pākrāva savus maisus Akmentiņa ratos. Atvestos lauku gardumus Velta no kastēm pārkrauj divos prāvos grozos. Te piestātnē tiek pākravātas visādas mantas gan no kuģiem, gan kuģos.

pārkraut / pārlādēt, *pārmērīgi piekraut*, # Grozi bija tik pārkrauti, ka āboli bira no augšas nost, tiklīdz grozu sakustināja. Galds bija pārkrauts dārgiem ēdieniem un dzērieniem. Laiva bija pārlādēta, kas tik lielos viļņos nebija pieļaujams.

pārkraut, *kraut atkārtoti*, # Šķībi nokrautā malkas grēda apgāzās, vajadzēja pārkraut par jaunu.

pākravāt, *kravāt ko meklējot, aplūkojot, atlasot u. tml.*, # Viņa pākravāja grāmatas, meklējot A.Čaka p_{oēmu} *Mūžības skartie*. Pākravāju nelaiķa rakstāmgalda un skapja atvilktnes, lai iepazītos ar to saturu.

uzkraut, *kraut ko uz kā*, # Šo mazumiņu malkas jāuzkrauj uz tās pašas grēdas. Kad v_{ezums} bija uzkrauts un pārsiets, Jōrgis pasvieda sievai augšā grožus, lai brauc mājā.

gāzt, gāž, gāza / **izgāzt**, K., *izkraut kravu, parasti, brīvā kritienā*, # Divi vīri kūtī krāva mēslus v_{ezumā}, bet trešais tos veda uz papuvi un gāza tur laukā. Grāvju arkls gāž garā valnī dūņu zemi gar abām topošā grāvja malām. Zāli veda uz mājām neizžāvētu un gāza pagalmā žāvēšanai. Kad viņš aizbrauca uz upesmalu, izgāza baļķus un atgriezās atpakaļ, bija jau krietna novakare. Sētā tikmēr izgāzts vesēls v_{ezums} meiju. Kēve tikko neapsvieda ragavas un neizgāza braucējus.

SAINOT / saiņoties, 2. kónj., K., *kravāt mantas, preci, gatavojot to promvešanai*, # Pienāca Jurģu diena, un Ōlga, bāla un sagrauta, saiņoja savas mantiņas. Saiņodams čemódānu, viņš vēl nezināja, ko darīs, ieradies Intupē. Virtuvē Līviņa saiņo brokastu groziņu Kristapam. Grūti saiņoties cilv_{ēkam}, kurš visu mūžu pavadījis vienā vietā – nav gādātas somas un kóferi, kuros iekravāt savu laicīgo mantu.

iesaiņot / sasaiņot, pbg., # 2. kónj., K., # Atvestā aparatūra vēl ir iesaiņota kastēs. Meistars stāv pie jaunās mašīnas, kas sasaiņo turziņas paciņās. Teltis ir novāktas un mugursomas sasaiņotas.

izsaiņot, *izņemt no iesaiņojuma*, # Viņi nosēžas kāpā, Ieva izsaiņo sviestmaizes un sniedz Kristapam. Visas atvestās mantas vēl neesam paspējuši izsaiņot.

izsaiņoties, *izsaiņot savas mantas*, # Jāizsaiņojas, jo man tur somā šis tas tāds, ko viesnīcā nebija iespējams izmazgāt.

paunot / paunoties, 2. kónj., K., *saiņot (sarunvalodā)*, # Viņš jau paunoja savu mantību promvešanai. Es nekad ilgi nepaunojos, man jau ir ceļošanas pieredze, zinu, ko vajag, ko nevajag ņemt līdz.

sapaunot / iepaunot / sapaunoties, pbg., # Drēbes sapaunojām divos kóferos. Viņi visu savu necilo iedzīvi iepaunoja vienā kravas kastē. Ap četriem pēcpusdienā esam sapaunojušies un gatavi ceļam.

izpaunot, *izņemt laukā mantas, saiņus*, # Izpaunojām savu iedzīvi no ratiem un sanesām mums ierādītajā kambara stūrī.

izpaunoties, *tikt laukā ar savām paunām*, # Centāties ātri izpaunoties no vilciena, jo mūsu dēļ jau ilgāk stacijā nestāvēs.

nopaunot, *apkraut ar paunām*, # Iet saimnieks garā halātā, vezdams saitē nopaunotu ēzeli.

nopaunoties, *nopaunot sevi*, # Visi riteņbraucēji nopaunojušies ar milzīgām somām katram uz muguras.

SLĀNĪT, 3. kónj., K., *kraut nevīžīgi, samīcot, sagrūžot un sablīvējot*, # Nobļāvusies, ka ies prom, viņa trakās dūsmās murskuļu murskuļiem slānīja čemodānā savas drēbes.

saslānīt / pieslānīt, *slānīt visu kādu daudzumu, slānīt pilnu tilpi*, # Kas lai zina, kas tos akmeņus te visās tajās liekņās saslānijis. Lai varētu izbraukt cauri dūksnājam, tajā bija saslānīti koka kluči un bluči un pa virsu egļu zari, lai būtu līdzēnāks. Gulētāji uz nārām bija saslānīti kā siļķes mucā. Maluzvejnieks bija pieslānījis lielu somu pilnu ar nārsta vietā ķertajām zivīm.

ieslānīt, *slānīt kur iekšā*, # Abus linu vezumus žigli ieslānīja mārķā.

aizslānīt, *saslānāt aizdarīt*, # Rijas durvis bija aizslānītas ar seru.

VĀLOT, STIRPOT / ķirpot, ZĀRDOT, 2. kónj., K., *kraut zāli, sienu u. tml. attiecīgā veidojumā (vālā, stirpā, zārdā)*, # Stirpot jeb ķirpot nozīmē kraut garenās kaudzēs – galvenokārt jau sienu, salmus, bet arī kartupeļus, piemēram, uz lauka iezīmojot. Iepriekšējās dienas plāvumu nākamajā dienā jau var vālot, presēt un vest šķūnī žāvēšanai.

savālot, sastirpot, sazārdot, pbg., # Nopļauto zāli saplacina, pēc tam apvītina līdz 35 – 45% mitrumam un savālo. Viņš astoņās stundās izžuvušo plāvumu savālojot 12 hektāru platībā. Salmus ar slīdgrābekli sadzen tūruma malā, kur tos kaudžu metējs sastirpo. Šajā saimniecībā viss jau nopļauts un sazārdots.

DAKŠOT, 2. kónj., K., *kraut ar dakšām*, # Visu pēcpusdienu dakšodams uz vuzuma rudzu kūļus, viņš bija sasvīdis, noputējis un noguris.

sadakšot, pbg., # Vienības dalībnieki sadakšojusi uz lauka un sakrāvuši pantā vairāk nekā 500 tónnu sienu. Pie kuļmašīnas divi tādi spēkavīri mums sadakšotu visu vasarāju. Atvesti pavārgi vācu kōlōnisti, kuriem bijis grūti pat sienu vuzumu sadakšot.

padakšot, *mazliet dakšot*, # Ja laiks būs jauks, varētu arī iet palīgā padakšot sienu.

izdakšot, *izkraut ar dakšām*, # Pa abiem viņi vuzumu izdakšoja viens un divi.

BŪT, ir, bija (noliegums: nav, nebija) / **pastāvēt**, 3. kónj. / **eksistēt**, 2. kónj., R. s., *signalizēt dzīvības maņām, uztverei par savu esamību*, # Dinózauri ir bijuši, bet sen jau izmiruši. Baltu ciltis bija vairākas. Igauni domāja, ka visiem katoļiem ir viens Dievs, viena ticība, viena kristība. Vēl var naktīs būt salnas. Pie debesīm nebija neviena mākonīša. Kārļa vairs nav – pienācis paziņojums, ka kritis varoņa nāvē. Bez darba pasaule un cilvēks nevar pastāvēt, tāda nu reiz ir pasaules kārtība. Kur ir pati viela, pastāv arī vielas nezūdāmība. Kamēr vien pastāv pilsētas, pastāv arī tiekšanās prom no tām brīvā dabā. Telpa un laiks eksistē objektīvi, reāli, neatkarīgi no mūsu priekšstatiem. Viņš ir pārliecināts, ka vampīri eksistē.

dóminēt, 2. kónj., R. s., *pastāvēt kā valdošajam, galvenajam*, # Cēlnes prōjektā dōminē stikls, dzelzsbetōns, sintētika. Ainavā dōminē kalni. Agrīnajos kameransambļu paraugos pār citām balsīm dōminēja augstākā balss, parasti vijole, kas bija galvenā melōdijas atskaņotāja.

prevalēt, 2. kónj., R. s., *būt kam pārsvarā, pārākumā*, # Tulkoto grāmatu skaits bērnū un jaunatnes literatūrā ir nozīmīgs un dažās jomās pat ievērojami prevalē pār óriginālliteratūras darbiem. Otrs galējais atzars – tā mūsu glezniecības daļa, kurā prevalē sacere, lōģika.

dzīvot / eksistēt, 2. kónj. / **būt dzīvotājam**, R. s., *pastāvēt dzīvā veidā*, # Pēc literatūras datiem, glodenes dzīvo 40 – 50 gadus ilgi. Pilieni var izsīkt, bet jūra paliks – tā dzer un dzīvo no pašas iztvaikojumiem. Vairums zemāko augu atstījušies un dzīvo ūdenī vai augsnē, kur dzīves apstākļi ir ļoti vienvēidīgi, nemainīgi. Sēklaudži vispār dzīvo ilgāk nekā kultūršķirnes. Būt, eksistēt, ēlpot, sajūst un apzināties dzīvības krāšņo plūsmu sev visapkārt – tā taču visaugstākā laime katrai apzinīgai būtnei. Visam tam ir nozīme vien kamēr cilvēks dzīvo, eksistē. Suns bija sakodis sivēnu tā, ka nevarēja zināt, vai tas vēl būs dzīvotājs. Izpaudās vēsts, ka Jēcis vairs nebūšot dzīvotājs. Par smagi un ilgstoši slimojošu cilvēku saka, ka nav ne dzīvotājs, ne mirējs.

SASTĀVĒT, 3. kónj., R. s., *būt kopumam no vairākām sastāvdaļām*, # Sieviete, kuras ģimene sastāv no trim četriem cilvēkiem, ēdiena gatavošanai ik dienas patērē ne mazāk par divarpus

stundām. Ēvele sastāv no spala, ēvelnaža un ķīļa naža nostiprināšanai. Dziesma sastāv no trim pantiem. Roku ziede sastāvēja no kazeīna, amónjaka, glicerīna un spirta.

sastādīt, 3. kónj. / **veidot**, 2. kónj., *sastāvēt (raisnā persónifikācijā)*, # Nedejotāju pamatmasu sastādīja kaktiņā stāvētāji, bailīgie, neuzņēmīgie un trulie / (nedejotāju pamatmasa sastāvēja no kaktiņā stāvētājiem, bailīgiem, neuzņēmīgiem un truliem). Sauszeme sastāda mazāk par 30 procentiem no Zemes virsas. Maldīviju veido vairāk nekā divi tūkstoši sīku kóraļu salu Indijas okeānā. Putnu Ceļu veido miljardiem zvaigžņu. Noskaidrots, ka planētu un meteóritu vielu veido identiski elementi un minerāli / (..planētu un meteóritu viela sastāv / veidojas no identiskiem elementiem un minerāliem).

RASTIES, rodas, radās / **tapt**, top, tapa / **izcēties**, -ceļas, -cēlās / **izstrādāties**, 2. kónj. / **parādīties**, 3. kónj. / **dzimt** / **piezimt**, M., *sākt pastāvēt*, # Aizaugot ezeram, radies purvs. Izveidojoties Saules sistēmai, radās ne tikai lielas, bet arī daudzas mazas planētas. Šī salu grupa radusies vulkānisko izvirdumu rezultātā. Pērtiķcilvēki, kas izgatavoja akmens rīkus, radušies agrāk nekā pirms 2 miljoniem 600 tūkstošiem gadu. Ar rūpniecības veidošanos Baltijas pilsētās sāka rasties un veidoties arī jauna sabiedriska šķira – uzņēmēji. Izcirtumos egļu audžu vietā visbiežāk rodas bērzu audzes. Pērle rodas – „izaug”, gliemezīm aizsargājoties pret svešķermeni, kas iekļuvis starp móluska gliemežvākiem. Aklums parasti nerodas pēkšņi, to iepriekš vēsta daudz dažādu acu slimību. Dzintars tūkstošiem gadu top.. (M.Ķempe). Mūsu lielā Venta ir tapusi no sīkām urdziņām. Lai taptu jauna suga, nepieciešama kādas pópulācijas izolācija dažu desmittūkstošu paaudžu laikā. Tad izcēlās karš un pienāca bēgļu laiks. Uz Vēžupes tilta bija satikušies vairāki jaunieši, un drīz vien tur izcēlās jautras un skaļas čalas. Izceļas vispārējs apjukums, ļaudis drūzmējas, grūstās.. Tikpat ātri kā izcēlies, vējš atkal pierimst. Ja jaundzimušajam pietiekamā daudzumā neizstrādājas tiróksīns, tad bērns neaug un atpaliek garīgajā attīstībā. Aktīvās potēšanas iznākumā pretvielas órganismā izstrādājas 2 – 4 nedēļu laikā. Klintī parādījušās plaisas. Vējš kļuva spēcīgāks, viļņu galos parādījās balti putu ragi. Tagad dzīvojošo abinieku pirmsenči uz zemes parādījušies jau ļoti sen. Jaunākajā akmens laikmetā parādās slīpēti akmens darbarīki un ieroči. Septiņdesmito gadu otrajā pusē parādījās pirmie kalkulātóri. Tikko uz galdauta parādījās kāds traips, tas tika nomainīts. Sejā viņai parādās sārtums, uz pieres sviedru lāses. Óskara sejā parādījās plašs, līksms smaids. Aspazijas „Vaidelote” uz skatuves pirmo reizi parādījās Rīgas Latviešu teātrī pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā. Apmēram pirms simt gadiem parādījās jauna zinātnes nozare – matemātiskā lóģika. Te saplūst kopā Mūsa un Mēmele – un dzimst jauna upe. Dzimst ne tikai cilvēki, dzimst arī zvaigznes un zvaigžņu pasaules. Šādas mašīnas dzimst mūsu kónstruktóru birójos. .. upju krastos spēkstacijas dzimst (A.Vējāns). Saule brien dziļāk mākonī, pazūd sārtums, un nemanot piedzimst vasaras vakara caurspīdīgā, zilganā krēsla. Ja tu esi piedzimis nemiernieks, tad tāda nemiērīga ir visa tava dzīve. Laikam esmu piedzimis par rómantiķi. Neviens mēs neesam jūrnieki piedzimuši, bet tā mūsu kārtība, kāda pie mums tagad, vienu otru par jūrnieku pataisīs.

izcelsme / cilme / izcelšanās, L., *rašanās*, # Senāk glezniecībā lietoja minerālas izcelsmes krāsas. Viņš ir poliskas izcelsmes kanādietis. Pastāv likums, kas aizliedz stāties laulībā tiešās cilmes asinsradiniekiem. Lielākoties vietvārdu cilme mums nav zināma, jo tie radušies tālā pagātnē un pārmantoti no paaudzes uz paaudzi. Viņa sóciālā izcelšanās – trūcīga amatnieka dēls.

veidoties, 2. kónj. / **raisīties**, 3. kónj. / **izraisīties** / **viesties**, viešas, viesās / **ieviesties** / **augt**, aug, auga / **pieaugt**, M., *rasties pakāpeniski*, # No aizaugoša ezera veidojas purvs. Azbests dabā sastopams rēti, tas veidojas no serpentīnīta. Pamalē sāka veidoties draudīgi mākoņi. Ogres grīva ir vieta, kur var veidoties ledus sastrēgumi. Šur tur pie mājām veidojās dārziņi, kur daži jau bija iekopuši pa puķu dobei. Stellēs veidojas audums. Viņš cenšas izpūst dūmus tā, lai gaisā veidotos dūmu aplīši. 2 – 3 mēnešu laikā no astainā kurkulēna veidojas pieaugušai vardei līdzīgs sīks dzīvnieceiņš. Pagājušā gadsimta 90. gadu beigās Latvijā sāka veidoties pirmie sóciāldemókrātiskie pulciņi. Vēstures literatūrā dómīnē hipótēze, pēc kuras baltu ciltis veidojušās Austrumbaltijas dienvidu daļā, kā arī Dņepras un Daugavas augšteces apgabalos. Darbs sokas raiti, un veiksmēi līdzī raisās prieks. Viņā sāka raisīties tāds kā spēles azarts. Šodien mežā izraisījās ugunsgrēks. Kopā strādājot un priecājoties, izraisās arī mīlestība. Runkuļu laukā dūšīgi viesās nezāles. Kad pamazām sāk viesties krēsla, visi darbi jau arī padarīti. Kāju pirksti metās nejutīgi, un locītavās viesās stīvums. Ap večajām dzirnavām viešas pamestība un aizmirstība. Zobārstniecībā narkóze ieviesās gausi. 20. gadsimta sākumā rūpniecībā, tehnikā, metalurģijā un medicīnā arvien vairāk sāka ieviesties rētie elementi. Pēdējā laikā ieviesusies tradīcija izmantot šo augu vītnes arī kāzu

mašīnu greznošanai. Rešnākiem potcelmiem griezuma vieta apaug lēni, un tajā var ieviesties trupe. Brūklenes pašas vairojas, ieviešas mežu izcirtumos un izdegumos. Klētī ieviesušās peles. Pilsēta augusi un veidojusies pēc standartpilsētu parauga – tādi paši daudzstāvu nami kā citur, tādi paši veikali. Trópu džungļu biezokņos kā sēnes pēc lietus auga urbšanas torņi. Gaismas svītra austrumu pamalē lēnām auga un vērsās plašumā. Vējš aug, arvien stiprāk locīdams koku galotnes. Viņa sēdēja tumsā un klausījās augošās vētras kaucienos ārā aiz loga. Pieaug vējš, smagāk sāk locīties priedes. Lai gan diena tuvojas vakaram, saules svelme liekas pieaugusi spēkā. Rēcošu mótōru troksnis ātri pieauga, līdz pārvērtās ellīšķīgā dārdoņā. Pieaug kņada, vīri lej glāzēs šņabi un šķindina nēgu bļodas. Jautrība pieauga līdz ar iedzeršanu. Biruta nopūtās, iedomādamās, kādas putekļu kaudzes pieaugušas viņas kārtīgi koptajā dzīvoklī

sarasties / izveidoties / saviesties / pievesties / savaisloties, 2. kónj., pbg., # Klētī saradušās peles. Lielākās peļķes pēc lietus sarādās lejpus vecā kroga. Tīri brīnums, kur tadā mazā, klusā ciemā uz ceļa tik daudz putekļu sarodas. Viņam bija mīļi gan Līvijas agri iesirmojušie mati, gan seja, kurā cita pēc citas sarādās grumbas. Viņam kļuva karsti, un viņš manīja, ka uz pieres sarodas sviedru lāsītes. Vajadzību sarodas tik daudz, ka nolemjam kāpt uz bāzes kuģa, kur atrodas veikals. Melnraibajai Bellai saradušies pieci ņipri kucēni. Uz pólipu fōna var izveidoties ļaundabīgs audzējs. Abinieku kustību órgāni – kājas – izveidojušās no zivveidīgo pirmsenču pāru spurām. Saaugot kopā divu ģipša rómbeida kristālu sānu plaknēm, izveidojas dvīņkristāls. No viena paša pērkona mākoņa var izveidoties vairāki virpuļi. Ceļmalas mežā bija izveidojusies bēgļu apmetne. Ar laiku cirvja kātā izveidojas robs, kas stipri paātrina tā nolietošanos. Drīz fabrikas vārtu priekšā izveidojās pūlis, kas turpināja pieaugt. Tautas kori tagad izveidojušies daudzos Latvijas novados. Dažiem skolniekiem vēl ir neizveidojies rokraksts. Mežā saviesušās lapsas, visus zaķus izķērušas. Kuģī bija saviesušies ne vien mósķīti, bet arī peles. Viduvēju priekšnieku jau tā saviesies pārāk daudz. Mežā jau saviesusies krēsla. Klētī pieviesušās žurkas. Viņiem virtuvē savaislojušies prusaki.

vairoties, 2. kónj., M., *saviesties lielākā skaitā*, # Visām dzīvajām būtņēm piemīt īpašība radīt sev līdzīgas būtnes, tas ir, spēja vairoties. Ar bumbuļiem vairojas kartupelis, tópinambūrs, ar sīpoliem – sīpolaugi. Mikróorganismiem piemīt spēja ļoti īsā laikā strauji vairoties. Kāpēc vairot sāpes? – Lai vairojas prieks!

savairoties, pbg., # Gliemeži galvenokārt savairojas lietaiņā laikā, mitrās vietās. Peles savairojušās kā sērga un palikušas tik nekaunīgas, ka dienas laikā tēkāja pa istabu. Savairojušies pietiekamā daudzumā, vīrusi nokļūst asinsritē, no kā paaugstinās ķermeņa temperatūra, paātrinās pulss, rodas vispārējs vājums. Savairojies briesmīgi daudz cilvēku, kas nekad ne par ko nav cīnījušies, bet allaž atrodas uzvarētājos.

dzimt, dzimst, dzima, M., *sākt patstāvīgu eksistenci, atdaloties no mātes órganisma*, # Mazuļi bezplacentāļiem dzimst nepilnīgi attīstīti, nespēj aktīvi zīst, tālāk attīstās somā. Auruciemā bērni dzimst rudenos – visas manas četras meitas pasaulē nākušas rudenī.

piezimt, pbg., # Placentāļiem mazuļi piezimst attīstīti, spēj patstāvīgi zīst. Puisēns piedzima jūlijā. Runā, ka tie esot ļoti laimīgi tēvi, kuriem rītausmā piedzimstot meitas. Tepat viņš bija piedzimis un uzaudzis, nodzīvojis sūru mūžu. Ezēni piedzimst labi apslēptā midzenī, nāk pasaulē kurli, akli, bez zobiem. Dzidrajā kalnu gaisā jutāmies kā no jauna piedzimuši.

sadzimt, *piezimt vairākiem, daudziem*, # Zenta strādā fērmā par slaucēju, abiem ar Jāni tiem sadzimis vesēls bērnu pulciņš. Galda runās izskanēja gandarījums par bērniem, kuri Blomē jau sadzimuši tik daudz, ka vecajā skolā kļuvis par šauru.

pierasties, *piezimt, papildinot jau dzimušo skaitu*, # Kad pēc kāda gada pieradās vēl trešais jaunais Gatviņš, vedekla piekāra šūpuli vecā Gatviņa gultai ieblakus. Dēla pirmais brēciens vēstīja, ka Grīziņkalna rajona bērnu pulkam pieradies klāt vēl viens puika. Biūte izauga par lielu govi, un viņai pieradās jau savs teliņš.

uznākt, -nāk,- nāca, M., *rasties, izveidoties, piezimt u. tml.*, # Ziema uznāca pēkšņi. Saule nolaižas jūrā, uznāk tumsa. Atēļpojām, kad uznāca vētras un bangotnēs mest vadu vairs nevarēja. Vecāmāte bija barga un nepiekāpīga, dusmas viņai uznāca spēji kā pērkona negaiss.

pārtapt / pārveidoties, *tapt par ko citu*, # Izģājusi garu garo sagatavošanas posmu, pelēkā linu kodaļa nonāk vērpšanas cehā, kur pārtop smalkā linu diegā. Labības pārstrādes gaitā graudam ir jāpārtop maizē. Vecais parks, pateicoties jauniešu pūlēm, pamazām sāka pārtapt par labiekārtotu atpūtas vietu. Zieds paliek zieds – tam savā laikā jāzied Un sēklās jāpārtop.. (Ā.Elksne). Smieklu elsas, pašai nemanot, pārtapa klusos šņukstos. Visas izmaiņas, rómānam pārtopot scenārijā, tika

izdarītas ar autāres svētību un tiešu līdzdalību. Pamazām, no gada gadā, viņa no iesācējas pārtapusi par lietpratēju. Saules izstarojuma, mitruma un sala ietekmē pārveidojušos zemes virskārtu sauc par augsni. Labākos augšanas apstākļos savvaļas augi ar laiku pārveidojās par kultūraugiem. Šķietami nemainīgie minerāli „dzimst”, „dzīvo” un laika gaitā pārveidojas jaunos minerālos. Uzturvielas karsēšanas laikā pārveidojas un iegūst citas īpašības. Citu tautu dziesmas vai to elementi bieži ienāk otras tautas fólklorā, lókalizējas, pārveidojas.

TAISĪT, 3. kónj. / **gatavot**, 2. kónj., K., *panākt, lai kas taptu*, # Dzēves lidojumā parasti taisa kāsi. Veidenbaumam sen bija aizdomas, ka šis klusais, nerunīgais students paslepeni arī dzejoļus taisa. Krustmāte rosījās ap pavardu, gatavojot brokastis.

iztaisīt, pbg., # Anlīze tam neticēja, jo zināja, ka Grietas mute no smilgas iztaisa siena vezumu.

pārradīt, *radoši pārveidot citādu vai par ko citu*, # Tulkotājs savā ziņā pielīdzināms órķestra diriģentam un teātra režisóram, jo arī viņš pārrada kaut ko jau gatavu, pasniedz to savā interpretācijā.

notaisīt, *iztaisīt (ierobežotā lietojumā)*, # Ja viņš nenotaisa testamentu, tad visu mantos viņa sieva. Notaisīja tādu spriedumu, ka muiža no nākošiem Jurgiem atņem Gaitiņiem māju un kóntraktu bez nekāda atlīdzinājuma. Viss tika notaisīts tik smalki un gludī, ka nebija kur piesieties.

RADĪT / raisīt, 3. kónj. / **veidot / izstrādāt**, 2. kónj. / **viest**, vieš, viesā, K., *panākt, lai kas rastos, veidotos*, # Darbs radījis cilvēku. Mótors rada troksni. Ūdens pamazām klinšu pamatnēs radījis plašas alas. Egles te slejas cita pie citas, radot necaurredzamu biezokni. Visām dzīvajām būtņēm piemīt īpašība radīt sev līdzīgas būtnes. Emīls Dārziņš 1904. gadā radīja kora dziesmas ar Raiņa tekstiem. Aukstums viņā raisīja drebuļus. Viņš manī raisa simpātijas. Līdzī strādāt, radot vienu tautu, Tautu veidojot iz ļaužu pūļa (J.Rainis). Upes gāžas lejup no kalniem, veidojot krāces un ūdenskritumus. Aknas izstrādā žulti, kas nepieciešama nórmai tai taukvielu uzņemšanai órganismā. Uz šīs upes var uzcelt piecu elektróstaciju kaskādi, kas kopā gada laikā izstrādātu četrus miljardus kilóvatstundas elektróenerģijas. Fabrikā izstrādāja kristāla vāzes un lustras. Ir izstrādāta pilnīgi jauna ātrumkārbā ar pieciem ātrumiem. Jaunavas apjozušās smalki izstrādātām ādas jostām sudraba un zelta apkalumos. Zinātniskajās iestādēs izstrādāti jauni lopbarības un medicīnas preparāti. Uz rakstāmgalda izklātos papīrus spoži apgaismoja spuldze, kuras abazūrs pārējā istabas daļā viesā zaļganu puskrēslu. Ir marta rīts; Pret acīm izplestām Un skumjām dvēselēm Vieš gaismu sniegs (Z.Lazda).

izveidot / uztapināt, 3. kónj. / **izraisīt / ieviest**, pbg., # Ūdens bija izveidojis nelielu alu, kas vēlāk atkal aizgruva. Iežu nogrūvums izveidoja milzīgu bedri. Māli un smiltis, ko nes upe, vienmēr pie dambjiem izveido sanesumus. Akmens gabali sagulst cits uz cita un izveido krāvumu. Kad jaunie augi izveidojuši dīgļlapiņas, tos pārstāda lecektī. Dzēves gaisā izveidoja kāsi. Neizveidotais rokraksts uz aploknes, ko viņa vērtēja par krecelīgu, vēstīja, ka vēstule ir no mātes. Diletantam jeb vienkāršam likumpaklausīgam nodokļu maksātājam tagad atliek vien grozīt galvu šurpu turpu, mēģinot no persónīgās pieredzes graudiem un prófesióņu viedokļu pērlēm uztapināt kādu nebūt savu viedokli. Nikótīns izraisa asinsvadu spazmas. Lietavas un sniega kušana kalnos izraisījušās stiprus plūdus. Pašaizdegšanās izraisīta detónācija rada mehānisku un termisku dzinēja pārslodzi. Vīrusi izraisa slimības gan cilvēkiem, gan dzīvniekiem un augiem. Viss, ko darīja Roze, izraisīja apbrīnu Mārtiņā, un viss, ko darīja Mārtiņš, radīja sajūsmu Rozē. Dīksaimniecībās sekmīgi ieviestas sudrabkarūsas. Skudras jaunās vietās ievieš, pārvietojot uz turieni daļu no veča pūžņa sastāva. Ražošanā tiek ieviesti elektrónikas jaunākie sasniegumi. Sirds elektróstimulācija jau ieviesta klīniskajā praksē. Luterāņu kulta mūzikai, ko Livónijā ieviesa vācu garīdznieki, nebija nekādu nacionālu sakņu latviešu tautā. Baltijas republiku skolēnu spórtā dzīvē ieviesta laba tradīcija – ik gadus risinās Igaunijas, Lietuvas un Latvijas ceļojošā kausa izcīņas sacensības. Andreja Upīša ciešās saites ar dzīvi apliecina arī viņa latviešu valoda, kurā viņš ieviesis daudzus jaunus vārdus. Tiek prasīts reiz par visām reizēm ieviest kārtību. Māte gribēja ieviest saskaņu tēva un dēla starpā.

esamība / eksistence / klātbūtne / klātesamība / klātie, L., *pastāvēšana*, # Psihótrópo vielu esamība deva iespēju regulēt cilvēku psihisko prócesu norisi. Laiks, tāpat kā telpa, ir vienīgi matērijas esamības fóрма, kas ārpus matērijas nepastāv. Noteicošie vides apstākļi, no kuriem tieši ir atkarīga zivju eksistence ūdenī, ir skābekļa daudzums ūdenī, ūdens temperatūra un barības krājumi. Svina klātbūtne urāna rūdās ļauj izdarīt interesantus slēdzienus par iežu absólūto veccumu.

Par neredzamo zivju klātbūtni Gaujā liecināja dažādi plunkšķi, gan klusāki, gan skaļāki. Par savu satraukumu viņa bērnu klātbūtnē vairījās runāt. Ja nepilngadīgais nav sasniedzis sešpadsmit gadu vecumu, pedagogā klātbūtne viņa nopratināšanā ir obligāta. Augusi ir viņa aprakstnieka meistarība – aizvien mazāk izjūtama nejauša fakta klātesamība aprakstos. Lūša, tāpat kā vilka, klātiene mežā jūtami izmaina visu pārējo meža iemītnieku izturēšanos. Neizoperētās šķembas viņa ķermenī nepārtaukti lika sajust savu klātieni. Viņas klātienē kaut kas piedauzīgs nebija pat iedomājams.

klātesošs, Kd., *klātienē esošs*, # Nopratināšanā klātesošās persōnas paraksta nopratināšanas prótókolu.

klātesot, V., *atrodies klātienē*, # Bērnim klātesot, viņš par to negribēja runāt.

2. Vispārīga pārveides darbība.

DARĪT, 3. kónj. / **veikt**, veic, veica, K., *pielietot enerģiju, lai izraisītu pāreju no kāda stāvokļa citā, lai ko radītu vai pārveidotu*, # Viņš prot darīt dažādus darbus. Ej nu vien, dari, kas darāms, un rīko arī tos citus. Cilvēkam jādara savs darbs, bet tu dari pāri par mēru. Ko tad mūsu tētis tur tik ilgi dara tajā jūrā? Mājās jau nav nekā ko darīt. Prieka uzplūdi neļāva viņam rimties, lika kustēties, rīkoties, kaut ko darīt. Lai paglābtos, ir kaut kas jādara! Viņš pagriezās palūkoties, ko dara citi. Dari ko darīdams, apdomā galu (Paruna). Annelei bija svēti jānosolās nekad vairs tā nedarīt, kā darījusi šodien. Kad pārējie dziedāja, saimniece lūpas vien kustināja, bet Laura pat to nedarīja. Nevienš jau te viņam neko ļaunu netaisās darīt. Ko pats negribi sev darām, to nedari citiem (Paruna). Sākumā Mārai uzdevums likās pa jokam veicams, bet lecekšu stikli bija pasmagi, un rokas drīz vien nogura. Lauku darbi vairumā bija jau veikti, tik vēl kartupeļus vajadzēja norakt. Radot sprāgstvielas, A. Nóbela nācās veikt sarežģītus pētījumus. Daudzi dzīvnieki veic tālas migrācijas. Kad augu lapas sedz rindstarpas, rušināšanai nav arī nozīmes, jo lapu apņojums veic visu to, ko panāk ar rušināšanu.

izdarīt / padarīt / paveikt, pbg., # Mirdza juta, ka nav kaut ko izdarījusi pareizi. Neesam vēl apprecējušies – kad mēs to izdarīsim? Izdarīti interesanti eksperimenti, kas liecina, ka tundrā iespējams ierīkot pļavas. Šajā ūbservatōrijā izcilie krievu astrōnōmi izdarīja savus atklājumus. Viņš jūsmīgi aplūkoja jauno, skaisto aramo rīku, kas spēja izdarīt veselu apvērsumu saimniecībā. Lielākā daļa sodu izcietušo jauniešu otreiz noziegumu vairs neizdara. Pavasarī pirmais darbs, ko māte lika man padarīt, bija kurmjū rakumu nolīdzināšana. Ik rīts manā mūžā ir vēlēšanās ko labu padarīt. Ar spēku vien neko nepadarīsi – tādās lietās vajadzīga saprašana. Kādēļ lai čigāni būtu šķūni aizdedzinājuši – to būs padarījis kāds, kas gribējis Biezumniekam atriebties. Nevienš man nekā padarīt nevar – esmu pilngadīga. Kumeliņi, kumeliņi, Tu man kaunu padarīj` (T. dz.). Visi citi augļu koki izsalst, bet šai bumbierei sals neko padarīt nevar. Ar pāragru slavēšanu ne viens vien jaunais spōrtists padarīts nepamatoti iedomīgs. Šīs triju veidu lomas padarīja Žani Katlapu par vispusīgu skatuves mākslinieku. Tavi skatieni padara Mani par ziedošu madaru (Ā. Elksne). Viņš trakumā padarījis sev galu. Ja ansamblis līdz galam tic savam režisōram, tad var paveikt brīnumus. Līdz baznīcīlaikam jāpaveic visi neatliekamie svētdienas rīta darbi. Pilsētniekam visapkārt ir tikai tas, ko paveicis cilvēks – nami, ielu bruģējums, tramvaju sliedes..

padarītais / paveikums, L., *rezultējusies darbība*, # Ir pēdējais laiks piespieties un savus rakstus sakārtot – tie būtu reizē pārskats par dzīvē padarīto. Vērā ņemams ne tikai padarītais, bet arī iegūtā pródukcija un tās kvalitāte. Smagas naktis strādājot un dienas, Padarītais laikiem pāri slienas, Un pēc nāves cilvēks dzīvot var.. (A. Skalbe). Pēc katra sava paveikuma es saņēmu uzslavu. Par Skūmandu dzirdēts bija daudz, pat par gluži neticamiem viņa paveikumiem.

iedarīt, *iesākt darīt, bet nepabeigt*, # Nedrīkst būt virkne iedarītu, bet nepabeigtu darbu – ja kas iesākts, tas jānovēd līdz galam un tikai tad jāķeras pie nākošā.

apdarīt, *padarīt daudzus vai visus darbus*, # Nu tā – visus mājas darbus esmu apdarījusi. Lielie sējas darbi saimniecībā jau ir apdarīti. Ziemas vidū visi ziemas darbi vēl nav apdarīti – malka nav savēsta, tāpat siena kaudzes vēl stāv purva pļavās. Nu jau drīzumā zemi apstrādās un smagos darbus apdarīs mašīnas.

nodarīt, *padarīt (novēcojis)*, # Visi Jāņkalnu ļaudis iet un steidzas cits par citu, jo šodien viss laikā jānodara. Šī lieta nu ir nodarīta – laulības mēcītājam pieteiktas. Laid, māmiņa, talkā mani, Talkā laba dzīvošana: Pulks druvā, pulks pļavā – Drīz darbiņu nodarīja (T. dz.).

sadarīt, *darīt, padarīt (ierobežotā lietojumā)*, # Ko lai sadara jauns speciālists nepazīstamā rajona pilsētā pēc darba dienas beigām, ja darba biedri vēl pasveši un gados vecāki, ja sarīkojumi tikai nedēļas nogalēs? Ko lai sadara garajos un tumšajos ziemas vakaros, kad nekādi darbi negaida ne laukā, ne istabā? Laika gaidīt vēl palicis atliku likām, ko lai tostarp sadara? Jāizplāno, kā rīta agrumā visu saskriet un sadarīt, lai pēc tam tiktu aizbraukt uz slimnīcu slimnieku apraudzīt.

sadarīt / sastrādāt / pastrādāt / izstrādāt, *izdarīt kaut ko nevēlamu (sarunvalodā)*, # Kuram gan negadās šad vai tad sadarīt kādas aplamības. Suns bija priekšnamā sadarījis lielu nesmukumu. Ar savu neveiklo smaidu viņš izskatījās kā blēņas sastrādājis puika. Pa pustušu nedēļu viņš bija paguvjis sastrādāt veselu lēveni blēņu. Palaidņa puikas reiz bija pastrādājuši vienu traku grēka darbu – piesējuši kaķim pie astes cūkas pūslī. Sirdī tāds smagums, it kā nelāga darbu būtu pastrādājis. Mēs nedrīkstam uzskatīt viņa pastrādāto ļaundarību par izbeigtu. Labs, kas labi beidzies – saniknotais viesis taču varēja izstrādāt nez ko. Dūsmās cilvēks allaž izstrādā kādu muļķību. Dzīvsudrabs, ne meitene – aizvien izstrādā kādus nedarbus.

pārdarīt, *darīt atkārtoti, labojot ko nepareizi izdarītu*, # Strādāt vajag tā, kā mācīja mana māte – lai nevienam pēc tevis nekas nav jāpārdara, lai uz tevi var paļauties. Vadītājs jau tāpēc ir vadītājs, lai pats neskrietu un nepārdarītu padoto paviršo vai aplamo veikumu.

darbība, L., *dzīvību spēju un enerģijas izmantošana, lai ko radītu vai pārveidotu*, # Labu laiku pirms lietus un plūdiem skudras uzsāk īpatnēju darbību – tās pamet savus parastos ceļus un rāpjas augšup un lejup pa koku stumbriem, atkārtotot šo darbību tūkstošiem reižu. Visi cilvēka priekšstati veidojas viņa praktiskajā darbībā – iedarbojoties uz ārpasauli un pārveidojot to. Kopš uz Zemes parādījies cilvēks, tā darbība kļuvusi par vienu no galvenajiem faktoriem, kas ietekmē faunu. Meistara mākslinieciskajai darbībai cauri vijas tendence sniegt sava laikmeta dzīves un ļaužu patiesu atainojumu. Viena no svarīgākajām filharmōnijas darbības sfērām šodien ir muzikālā audzināšana skolās. Šai gadā artelis savu darbību paplašināja – atvēra kōferu cehu un saulesbrīļļu cehu. Pēc kriminālprōcesa likuma nōrmām izdara neatliekamās izmeklēšanas darbības nozieguma atklāšanai.

darbs / darāmais / veikums, L., *cilvēka mērķtiecīga darbība*, # Cilvēku darbs no paaudzes uz paaudzi kļūva daudzveidīgāks – medībām un lopkopībai pievienojās zemkopība, pēc tam vērpsana un aušana, metālu apstrādāšana. Darbs ir sabiedrības eksistences un attīstības pamats. Daudz roku darba vēl nesen bija zivju pirmapstrādē, kas tagad ir pilnīgi mehanizēta. Dienas beigās tu būsi jau noguris un tavas darba spējas būs mazinājušās. Iedomā nonākt melnā darba darītāja lomā – nest maisus, zāģēt malku, bruģēt ielas vai kurināt tvaikoņu krāsnis – viesā viņā šausmas. Redzot sava darba augļus un apzinoties to, ka viņa veikums ir vajadzīgs visai ģimenei, bērns sāk izjust darba prieku. Darbs dara darītāju (Paruna). Ar muti Rīgā, ar darbiem aizkrāsne (Paruna). Kad esmu iegrimis darbā, es piederu vienīgi sev un savam darbam. Bez vārda viņš ķeras pie darba, ar vīrieša roku un vīrieša vērienu. Vēl daudz darāmā – cepetim mērcē jāuzsilda, krējums arī nav saputots. Viņš darīja savu darāmo un par apkārtni nelikās zinis. Nu ir raitāks darba solis, rokas naskāk veic darāmo. Raiņa veikums ir pietiekami plašs, lai, to apgūstot, pietiktu darba arvien jaunām pētnieku paaudzēm. Pilsētas arhitekta veikums apliecina stabilu amata tradīciju nozīmi augstvērtīgas pilsētvides veidošanā. Alga par galvenās grāmatvedes veikumu esot pienācīga.

darbietilpīgs, Kd., *lielu darba daudzumu prasošs*, # Kurš gan nezina, cik darbietilpīga ir dārzkopība – cik reižu te nav jānoliecas pie katra stāda vai krūma, lai varētu ievākt augļus. Kad māja zem jumta, seko būves visdarbietilpīgākā daļa – ārējo un iekšējo sienu apmešana.

darbietilpība / darbietilpīgums, L., # Lai samazinātu darbietilpību būvniecībā, plaši jālieto saliekamā dzelzbetona būvkonstrukcijas. Galvenais ieguvums, ko dod mašīnas, ir dzīvā darba, tā sauktās tiešās darbietilpības samazināšanās. Kōlektīvs ar saviem spēkiem izgatavojis vairākas oriģinālas ierīces un mehānismus, kas deva iespēju samazināt daudzu ōperāciju darbietilpīgumu un ietaupīt materiālus. Ieviešot ražošanā divus automātus, citiem darbiem atbrīvojas 15 strādnieku – darbietilpīgums samazinās 7 reizes, bet ekōnōmija sasniedz 13 000 rubļu.

STRĀDĀT, 2. kōnj., K., *veikt mērķtiecīgas darbības, veikt darbu*, # Un viņi strādāja – Jānis ara, ecēja, sēja, plāva, cirta kokus, vēla akmeņus, bet Dārta slauca saimnieka govīs, stādīja, ravēja, grāba sienu. Kamēr cilvēks strādā, tikmēr dzīvo. Zinātnieks strādā ar galvu, bet mākslinieks dod sirdi un prasa sirdi pretī. Tikvien bija zināms, ka Andrs apprecējies un strādā fabrikā, bet Anna palikusi par šuvēju. Daiļkrāsotāju skolā par pedagogiem strādāja arī vairāki vēlāk plaši pazīstami mākslinieki. Dzejnieks pie dažām vārsēm strādā gadiem, arvien ko pievienodams, noslīpēdams.

Strādājot pie Stellas Kempbelas lomas, gribējās atklāt šīs aktrises iekšējo pasauli. Izplatītākais veids, kā muzejā strādā ar apmeklētāju, ir ekskursija, kur interesentus iepazīstina gan ar augu, gan dzīvnieku valsti. Leontīne tagad strādāja valsts darbu ar cietu algu un apmaksātu atvaļinājumu. Kā mazu meiteni viņa arvien sevi atcerējās kaut ko strādājam – vai nu nesot ūdeni vai malku, vai mazgājot grīdu, vai vēl ko citu darot. Darbodamies par dekorātōru, Eduards Vītols joprojām turpināja strādāt iemīļotajā akvarelī. Meistars teicami strādāja arī karikatūrā, ko pierāda 1906. gadā satīriskais žurnāls „Svari”.

pastrādāt, pbg., # Pēc kāda pusgada viņš piezvanīja uz fakultāti un piedāvāja man pastrādāt vienā no laboratorijas grupām. Bramanis krāca svarīgi, kā jau cilvēks, kas dienā savu darbu kārtīgi pastrādājis un vakariņas labi paēdis. Pats saimnieks puisus nevēroja, cik tie šorīt pastrādājuši – to darīja priekšstrādnieks. Pastrādāts bija labi – nezālēm atkaroti 4 hektāri cukurbiešu.

atstrādāt, *atlīdzināt ar savu darbu*, # Pavasarī Osiene aizņēmās vėzumiņu siena, par ko tai piecas dienas bija aizdevējam jāatstrādā. To drusku ēdiena, ko viņš saņēma no lielā galda, viņš bagātīgi atstrādāja.

iestrādāties, *strādājot iegūt darba iemaņas; pielāgoties, pieslīpēties (par detaļām kopīgā mehānismā)*, # Ja cilvēks ir iestrādājies, tad darbs viņam šķiras. Viņš pie sava darba rūpnīcā bija pieradis, kā saka – iestrādājies. Stūre pēc remonta vēl nav labi iestrādājusies. Nepilna mēneša laikā nobraukt 10 000 km nav viegli, bet sacīkšu autómóbilim tas ir nepieciešams – mótōram labi jāiestrādājas.

izstrādāt, *padarīt kādu daudzumu darba*, # Baidījos, ka strādnieki varētu pagurt, bet šorīt pārliecinājos, ka viņi atkal izstrādājuši pa pusotrām vai divām nórmmām.

nostrādāt / sastrādāt, *strādāt noteiktu laikposmu*, # Meža darbos nostrādāju visu sezōnu. Trīsdesmit gadus nostrādāju vienā darbavietā. Katrs darbinieks teicami pārzina savu darba iecirkni un nostrādā dienā astoņas stundas ar pilnu atdevi. Kalējs Šķeists ir manas mātes radnieks, pie kura kādu laiku nostrādāju viņa smēdē. Divas dienas viņš sastrādāja nocietinājumu darbos kādu versti fróntes aizmugurē.

nostrādāties / noskrieties / izstrādāties, *daudz un nogurdinoši strādāt*, # Harijs Līdaks jau bija ieguvis krietna kapteiņa slavu – tiesa, pie viņa kómda dabūja dūšīgi nostrādāties. Arī vīrieši, nostrādājušies un izsalkuši, steidzīgi ķeras pie ēšanas. Kad pa dienu noskrienies, nostrādājies, tad vakarā gurdeni kauli. Šodien no sevis visu pēdējo esmu izspiedis – nostrādājies kā lūks. Zane dabūja noskrieties pa īstam – rītos izslauca govī, sabaroja cūkas, ielika ganam biežpienu cibiņā un izvadīja govīs cauri olnīcai. Es ik dienas noskrienos kā suns – uz kómbinātu un atpakaļ, uz tirgu un pa bodēm. Daži vėcāki, vėlēdami saviem bērniem „vieglu dzīvi”, arī strādāt neliek, sak, vēl jau maziņš, gan dzīvē izstrādāsies diezgan. Es kā kalps gana esmu saimniekiem izstrādājies.

strādināt, 3. kónj., K., *likt daudz strādāt*, # Mēlna čūska miltus mala Vidū jūras uz akmeņa – Tos būs ēst tiem kungiem, Kas bez saules strādināja (T. dz.). Pie zemes darba Made negribēja savu mīlulīti strādināt, bet gribēja tam sagādāt vieglāku dzīvi.

nostrādināt / izstrādināt / notrenkāt, 2. kónj., / **izdzīt**, -dzen, -dzina, K., pbg., # Saimnieks viņu nostrādināja savos darbos kā pēdējo muļķīti. Viņš plēsās viens, dzīvoja no rokas mutē, bet tu nostrādināji citus. Rītos un vakaros viņa sūtīja Paulīni govīs barot, ūdeni sanest, malku sacirst – dažreiz pašai sirds sāpēja, ka tādu bēdu cilvēku tik smagi izstrādina. Viņš māc savus puisus izstrādināt. Notrenkā mājās un skolā, skolā un mājās – tēvs ieņēmieš, ka vajagot institūtā stāties, sācis šekot viņa mācībām. Meistari centās izdzīt strādniekus līdz pēdējam sviedru pilienam. Saimnieks izdzina Pičtēvu kā īstu gaitnieku. Saimnieks, kurš netaupīja un izdzina savu zirgu, ātri vien nokļuva zem ūtrupes āmura.

pāstrādāties / sastrādāties, *pārāk daudz strādājot, pārpūlēties, pārgurt*, # Tu tak esi pāstrādājies – ar sauli no gultas ārā un visu rītu pa tīrumu ar sētuvī kakkā, tas taviem vėcajiem kauliem tak par daudz. Vīrs nomira ar diloni, sastrādājās un nomira.

sastrādāt, *daudz strādājot, padarīt rokas raupjas u. tml.*, # Savas sastrādātās, cietās un tulznainās rokas viņa slēpa zem priekšauta. Sastrādātiem, kumpainiem pirkstiem vecīte knibinājās ap novalkātu rokassomiņu. Savu mūžu strādājot, viņš sastrādājis līkus pirkstus, kurus nevarēja vairs atlikt taisnus.

pāstrādāt, *darīt to pašu vėlreiz*, # Ja pavirši paveiksi darbu – pāstrādāsi par jaunu.

piestrādāt, *pielikt pūles, lai iegūtu vėlamo iznākumu*, # Daudz vairāk jāpiestrādā, lai jaunzirgi saņemtu savam vėcumam atbilstošu pilnvērtīgu barību. Frizieriem bija ko piestrādāt,

kamēr izveidoja šo oriģinālo matu savijumu. Mirdza Šmithene nekad nebija īpaši piestrādājusi pie Raiņa dzejas skandējuma – viņa, kā pati saka, runāja Raini tikai pēc izjūtas.

piestrādāt, *strādāt papildus pamatdarbam, lai piepelnītos*, # Pa vakariem viņš piestrādā, asinādams slidas.

apstrādāt, *iedarboties uz ko ar fizisku spēku*, # Hólma tūku fabrikas meistars bija sācis ar dūrēm apstrādāt vārgu jauneklīti par to, ka tas aizgājis citā darbā, tikai pusmēneša nodevu viņam samaksājis. Aļņiem vilki dziļā sniegā baidās uzbrukt, jo tad viņu kustības ir apgrūtinātas, bet aļņi tos apstrādā ar garo un stipro priekškāju asajiem nagiem. Sākumā papagailis apstrādāja tikai žāvēšanai izkārtās aitādas, plēšot no tām gaļas paliekas un taukus. Dzenis pielaidās pie strazdubūra un ar savu cieto knābi sāka apstrādāt šauro skreju tā, ka skaidas vien leca. Kucēns noņēma zemē un ar saviem mazajiem zobīņiem ņēmas apstrādāt sakaltušo maizes donu.

sastrādāties / sastrādāt, *savstarpēji saskanīgi strādāt*, # Darbs var būt veiksmīgs tad, ja darbinieki labi sastrādājušies un zina, kas kuram kopīgajā darbībā jāveic. Ērāciju māsa jau ilgi strādā kopā ar viņu, viņi ir labi sastrādājušies. Ar priekšsēdētāju ir viegli sastrādāties – viņš ir ļoti atsaucīgs visos jautājumos, palīdz speciālistiem risināt jebkuru uzdevumu. Filmas uzņemšanā man bija lieliska partnere, ar viņu vienmēr varēja viegli un patīkami sastrādāt. Viņš ar komandu prot labi sastrādāt.

uzstrādāties / uzkalpoties / uzkalpot / izkalpoties, *centīgi strādājot, iegūt paaugstinājumu darbā*, # Viņa gaida to brīdi, kad znots reiz uzstrādāsies par meistaru. Pats būdams dzīvē neveiksmnieks, viņš ļoti vēlējas, lai meita uzstrādātos par grāmatvedi un viņai būtu stabila vieta visam mūžam. Jūs esat čakla un vērtīga, es jums būtu palīdzējis pakāpeniski uzstrādāties uz augšu, taču jums ir ievērojamāki prātežētāji. Baloža dēls pabeidza Vitebskā ģimnāziju un Mōģilevā uzkalpojās par pasta priekšnieku. Viņš kā labs kurpnieku amata pratējs savā laikā pie Eglīša bija uzkalpojies par meistaru. Daudzi latvieši cara armijā bija uzkalpojušies / uzkalpojuši par augstiem virsniekiem. Andrejanóvs pat bija uzkalpojies līdz žandarmērijas ģenerāļa pakāpei.

strādīgs / darbīgs / čakls, *Kd., daudz un ar patīku strādājošs*, # Viņa bija ļoti strādīga, visu ko prata, un, kad mājās ķērās pie darbiem, brīžiem likās, ka notiek brīnumi. Puiši brigādē sanākuši enerģiski un strādīgi, tikai pieredzes bijis tā pamazāk. Šai īsajā laika posmā strādīgā vācu tauta veikusi milzīgu darbu – Berlīne pārvērtusies līdz nepazīšanai. Te esot visai naidīgas jaunās lopkopes – meitenes ar pūru un strādīgām rokām. Runa būs par strādīgiem un čakliem kukaiņiem – skudrām. Stīne un Mariņa, kā jau darbīgi meitēši, sēdās pie ratiņiem un vērpdamas runājās ar viesiem, lai velti nenosītu laiku. Darbīgas rokas rīkojas, lietišķas valodas vērpjas. Valters ļoti alkst pēc darbīgas dzīves. Tik ērkšķiem bij kaisīts tavš darbīgais mūžs.. (E. Veidenbaums). Mazas, darbīgas bites tur vāc Međus dzintaru mielasta galdam (J. Sirmbārdis). Kad viņi apmetās zem priedes, kurā kala dzenis, darbīgais putns turpināja savu darāmo. Trešajā un četurtajā dzīvības gadā bērns kļūst vēl darbīgāks, grib darīt visu pats. Varbūt no dižās upes mūžīgā nemiera jaunie skolas naturālisti iemantojuši mūžam darbīgo un dedzīgo raksturu. Fróntes tuvumā dzīve, šķiet, ritēja stingrā un darbīgā gaitā. Vidusskolas saimniecībā strādā čakli bērni – viņi izaudzēja skaistas puķes, sastādīja ābeles, plūmes, upenes, zemenes. Viņas čaklās rokas visur atstāja spodrību un kārtību, kur vien bija pieskārušās. Visur tīrumos redzēja arājus čakli strādājam. Zirdziņš čakli tecēja pa cieto lauku ceļu.

strādīgums / darbīgums / čaklums / čaklība, *L.*, # Kopā ar apskaužamu strādīgumu viņam piemīt arī vadītāja un organizātora talants. Jaunais autōrs nepaļaujas tikai uz „dievišķo inspirāciju”, bet apzinās, ka dzejā nepieciešams arī tas pats prōzaiskais strādīgums. Janka saplēš skalus, izslauka istabu – māte nevar vien nobrīnīties par puikas darbīgumu. Līksma darbīguma pārņemta, Inita vannas istabā sameklēja spaini un lupatu. Skudras, šie čaklie kukaiņi, ir kļuvuši par čakluma un darbīguma simbolu. Par namamātes čaklumu un gaumi runā ikkatras tēlpas spodrība. Ar bites čaklumu ļaudis rosījās tīrumos. Darba tikumam – čaklumam atbilstošais netikums ir slinkums, laiskums. Ar savu čaklību Lónija iekaroja Andreja mātes sirdi.

DARBOTIES / rikoties / rosīties, *2. kōņj.* / **darīties**, *3. kōņj.* / **ņemties**, *ņemas, ņēmas, veikt tādas vai citādas darbības*, # Bērna ņervu sistēmā ierosas prōcesi ir pārsvarā pār aiztures prōcesiem, tātd spēja aktīvi darboties ir pārsvarā pār spēju savaldīties. Dežurāntam apņika sēdēt uz vietas, viņš gribēja izkustēties, alka darboties. Centīgi jo centīgi Ansis tagad darbojas ap savu mājīņu, līdz saveda to agrākajā kārtībā. Mājās pārgājis, Jānītis visu priekšpusdienu darbojas ap savu dzintaru – ieliek to kārbiņā, ņem atkal ārā, tura pret gaismu, apbrīnojot tajā ieslēgto kukainīti, liek atkal atpakaļ kārbiņā.. Viņai šķita, ka viņa varētu darboties līdzīgi ostas strādniekiem un nemaz

nenogurt. Priekš citiem darbodamies attīsti Pats savus spēkus negurstošā karā.. (J. Rainis). Partizāni sekmīgi darbojās Zemītes – Kandavas – Tukuma mežu apkārtnē. Rakstnieks jau vairāk nekā trīsdesmit gadus darbojas latviešu literatūrā. Viņš darbojas līdzī vairāku laikrakstu redakcijās. Pirmā pasaules kara laikā aktrise darbojās bēgļu teātrī. Rakstnieks rāda apstākļus, kuros dzīvo un darbojas tēlotās personas. Meitenīte darbojas ar savu lelli, izģērbjot un saģērbjot to. Šoferis kaut ko darbojas gar móturu. Meitene skatās, kā mamma rīkojas ap lielo grozu. Mārtiņš tas viesu saņēmējs – viņš rīkojas sētsvidū braši un skaļi. Beigusi rīkoties ar salātiem, Biruta griež plānās šķēlītēs dešu. Viņiem ātri vajadzēja kaut ko nolemt un sākt rīkoties. Līze iemācījās strādāt smalkus rokdarbus un rīkoties ar šujmašīnu. Bērnis jau no mazām dienām jāpieradina rīkoties ar naudu, aptvert tās nozīmi un vērtību. Viņa visu laiku gandrīz bez pārtraukuma rosījās, kustējās un kaut ko darīja. Visos pagalmos rosījās ļaudis. Uz kuģa rosījās apkalpe. Rudā vāverīte rosījās pa lazdu krūmu. Māte tūliņ rosījās gādāt vakariņas. Autobusam tuvojoties pieturai, daļa braucēju sāka rosīties uz durvju pusi. Cik ilgi tad nu kungu cilvēks darīsies ar lopiem – lai kā tu mīlētu savus kustoņus, kūts tomēr paliek kūts. Vai tad man nebūs brīv ar paša mantu darīties, kā gribu? Anna bija gatava tūlīt skriet un darīties. Kamēr mēs darāmies šeit, jums abiem jāveic cits uzdevums. Viņa sāka atkal čubināties un rīkoties gar gultu un segt slimnieku. Māte vēl ņemas ap mazo Ellu – sasien lakatu ciešāk, savēlk cimds uz augšu. Kad sākas ceļmu skaldīšana, Baumanis ar Ādamu ņemas slapjām mugurām. Siena bija daudz, ļaudis nosvīduši un nokarsuši ņemās līdz krietnai pēcpusdienai. Tad viņa to nevar, tad to neprot, tad tāda vaina, tad citāda – tu reizēm ņemies ar viņu kā ar mazu bērnu. Ar mokām iecēlis blūķi steķī, puisis ņemās to zāģēt. Kleita bija pārāk plata un gara, tāpēc Agnese atārdīja šuves un ņemās to pāršūt.

izdarboties / uzdarboties / izdarīties / izrīkoties / izņemties, *daudz un dažādi darboties*, # Viņš ir savā laikā izdarbojies dažādās biedrībās un pasākumos. Tur varēs uzdarboties pie interesantiem interjeriem – vajadzēs pārtaisīt, uzlabot, pielabot. Banda uzdarbojas galvenokārt pa nomalēm. Vai tik tās bišu dravas postīšanā atkal nav uzdarbojušies nepilngadīgie? Kad Evija atveda viņu pirmo reizi ciemos, namatēvs izdarījās un runāja tā, it kā viņi būtu seni paziņas. Saimnieks pusnaktī staigā pa dārzu, gar ēkām, gar dīķi – vai tad pa dienu nevarētu izdarīties, kas darāms, ko šis pa meļnu nakti daudzās apkārtnē? Gan izdarās, gan izmēģinās visādi, bet putns kā nedzied, tā nedzied. Kur tad paliek valsts vara, ja divdesmit kilometrus aiz pilsētas mežabrāļiem vaļā izrīkoties pēc patikšanas? Līdz šim Dindāns vardarbīgi izrīkojās ar citu cilvēku mantu, bet nu viņš gribēja vardarbīgi izrīkoties ar cita cilvēka dzīvību. Viņa kliedz, raud un izņemas te visādi, kā jau pusjukusi. Līdz apnikumam izņemies ar mēģinājumiem pārliecināt, viņš beidzot devās prom.

izdarības, īpatnēju darbību kopums, # Visas šīs dzērvju izdarības, kā neveikli lēkājot, sitot spārnus un stāpot kaklu, tēviņš grib pievērst sev mātiņas uzmanību, ir ļoti kōmiskas. Pār estrādi pārstiepts garš dvielis, ap kuru cīnās kāzinieki – tur noris kāzu izdarības starp panāksniekiem un vedējiem. Viņam ir pretīgas šo bagātnieku studējošo dēliņu izdarības. Kad viņš ar smaidu sejā dodas pie bufetes, Biruta vēriģi seko viņa izdarībām.

nodarboties / noņemties / norosīties, *nodoties kādai darbībai, pasākumam*, # Sieva pašreiz nodarbojas ar telpu uzpošanu. Arī vedēkla visu rītu nez ar ko nodarbojās, ka nenāca pat ne brokastīs. Zvejnieki bija nodarbojušies ar āliņģu ciršanu un tīklu laišanu ūdenī. Ziemā sāku vairāk nodarboties ar lasīšanu. Austra daudz nodarbojas ar tām biedrenēm, kuras nāk tieši no fabrikām un kurām nav pietiekamas izglītības. Ar gatavošanos izbraukumam visvairāk noņēmas Marta – viss sestdienas vakars viņai pagāja virtuvē. Bērnis nobļāvies pie gala, kaut Juze ar viņu noņēmusies līdz pārgurumam. Vilis augas dienas noņemas ar vēl neierastajiem mežziņa pienākumiem. Pie Jelgavas mašīna saplīsa, šoferītis līdz pat vakaram noņēmas ar labošanu. Mudīte noņēmas ar stirniņu, glaudīja un apčubināja, zīdīja ar knupīti. Šodien visu dienu norosījos pa dārzu.

padarboties / paņemties / parīkoties / parosīties, *darboties kādu laiku*, # Daža laba meitene atnāca, pavēroja treniņu, padarbojās līdzī un vairs nerādījās. Aktīvie bērni steidz pabūt visur, pamēģināt, padarboties gan vienā, gan citā pasākumā. Pat fōrmāla kursa darba izstrādāšanai iznāk pamatīgi padarboties nedēļu vai divas. Viņš kādu laiku ir padarbojies žurnālistikā. Kaimiņš jau no rīta paspējis gar mašīnu padarboties. Viņa veikli sakārtojās – saķemmēja matus, padarbojās ar vates piciņu un suseklīšiem. Izkārtne „Šujiet pašas” nebūt nenozīmē, ka apmeklētājiem te izīrē šujmašīnu, lai pie tās padarbotos stundu vai divas. Viņa labprāt kādu stundu dienā paņemas pa sakņu dārzu, bet ilgāk apnīk. Viņš solījās rīt parīkoties gar celtņa mehānismu. Rīta pusē es labprāt parosos – vienam īrniekam apmainu bojātu slēdzeni, citam salaboju ūdens krānu.

sarosīties, M., *sākt rosīties*, # Skatītāji sarosījās, sakustējās un straumītēm sāka plūst uz izeju. Silkalns sāka meklēt cepuri, sarosījās uz iešanu. Kad pienāk ziņa, ka audzēknis no darbavietas aizgājis, sarosās mazgadīgo lietu kómisija, sākas meklēšana, taujāšana. Kad vāciešus nomainīja krievi, drīz vien mežos sarosījās mežabrāļi.

čubināties, 3. kónj., R. v., *nesteidzīgi darboties (sarunvalodā)*, # Pastnieks rūpīgi čubinājās ap savu pasta somu, kārtodams vēstules pēc adresātiem. Kumpurs ar sievu viņiem apkārt vien čubinājās, nezināja vien, kā iztapt. Večtēvs uz brītiņu apstājas, bet tad atkal sāk čubināties pa čaukstošajām ēvelskaidām. Viņa sāka atkal čubināties un rīkoties gar gultu un segt slimnieku.

nočubināties, *ilgāku laiku, kādu laikposmu rosīties*, # Vai tu maz apjēdz, cik stundas dienā ar bērnu vien jānočubinās?

likt darbā / laist darbā, K., *likt veikt darbu*, # Lielo melni divas nedēļas vairs nelika darbā, kopā ar ķēvi Mašu viņš augas dienas ganījās dārza atālā. Ecēšas vienmēr liekamas darbā, kad sazeļ nezāles, kuras ar ecēšanu iespējams iznīcināt. Kraukļiem kaujoties, spalvas putēja pa gaisu, kad darbā tika laisti ne tikai knābji, bet arī nagi.

nodarbināt, pbg., # Pilsētiņā ir astoņi tūkstoši iedzīvotāju, kas nodarbināti galvenokārt zvejniecībā. Mācekļus nodarbināja divpadsmit stundas dienā un maksāja latu par šīm stundām. Lielajā Liepu kalnā alpīnistam ir diezgan krietni jānodarbina gan kājas, gan plaušas, kamēr tiek augšā. Ja skolnieku skaits klasē ir liels, visus viņus intensīvi nodarbināt ir grūti. Ja rokas nav nodarbinātas, jācenšas turēt tās mierā.

nodarbība / nodarbe / nodarbošanās, L., *veicama lietderīga darbība*, # Ne vien rotaļa saista bērnu, viņam nepieciešami arī citi nodarbību veidi – viņš grib arī strādāt. Lūk, atkal vienu jaunu nodarbību esmu iemācījies – ratiņus stumt. Vispirms pie trenera bija airēšanas ābece mācīšanās – visai garlaicīga un apnicīga nodarbe. Indriķim ir aizrautīga nodarbošanās ar kāmēm – viņš nolēmis vērot to paradumus. Grāmatzīmju veidošanu, tāpat kā to kolekcionēšanu, meistars uzlūkojis par vaļsbrižu nodarbošanos.

nodarbības, L., *pasākums, kurā tā dalībnieki apgūst kādas zināšanas vai iemaņas*, # Uz Rīgu viņa brauca trīsreiz nedēļā uz nodarbībām mākslas studijā. Filozofijas seminārs vēl nebija sācies, jo gaidīja ierodamies direktoru, kurš bija apsolijs vadīt šīs dienas nodarbības. Pabeidzis nodarbības un aizvadījis puisis līdz ģērbtuvēm, treneris atlieca muguru.

nodarbošanās / nodarbe, L., *nodarbība kā amats*, # Ģirts uzzināja viņa vārdu un nodarbošanos – viņš bija arhitekts kādā celtniecības organizācijā. Sākumā vergu medicīna un tirdzniecība bija pōrtugāļu kolonizātōru galvenā nodarbošanās. Plaši pētījumi veikti par latviešu tautas galveno nodarbošanās veidu feodālisma periodā – zemkopību. Analizēti latviešu tautas senie nodarbes veidi – zemkopība, lopkopība, zvejniecība, amatniecība, dravniecība un medicīna.

rosīgs / rosmīgs / izdarīgs / apsviedīgs, Kd., *pastāvīgi darbīgs*, # Visapkārt laukos manāma rosīga darbība – ļaudis gan pļāva, gan grāba, gan krāva sienu vezumos. Viņš jau no paša rīta ir brīnum rosīgs – izdomājis desmit padarāmus darbus, un visi tie tagad knieš pirkstu galos. Jau zēna gados man patika jūra, kuģi un rosīgie jūras ļaudis. Krišjānis Pliekšāns, rosīgs un uzņēmīgs vīrs, visu mūžu gudroja un rēķināja, kā vairāk nopelnīt. Augusta beigās un jo sevišķi septembrī īpaši rosīgas kļūst plēsīgās zivis. Jau 19. gadsimta pirmajā pusē rosīgāks kļuva Latviešu literāriskās (draugu) biedrības un atsevišķu vācu tautības pētnieku darbs latviešu etnogrāfijas, fōlklōras un valodniecības materiālu vākšanā un pētīšanā. Viņš ir allaž možs, rosmīgs, jaunu nodomu un ieceru pilns. Jaunekļa rosmīgais gars liek viņam apgūt arī grāmatvedības un tautskolotāja specialitātes. Izdarīgā un naskā meitene ātri vien apguva profesiju. Pēkšņi viņai likās, ka tas izdarīgais puisis, kurš nebaidījās neviena darba, nav nemaz tik liels un spēcīgs. Katru dienu jāseko, lai būtu kārtība, lai darbinieces būtu laipnas un izdarīgas. Cienīgi izdarīgā gaitā pie galdiņa pienāk spožs viesmīlis. Viegls un apsviedīgs, kómijš Slaidiņš rīkojās aiz letes.

rosība / rosme / rosīgums / izdarība, L., # Pie pirts viņš pamanīja lielu rosību – no visām pusēm to ielēna cilvķi fōrmas tērpos. Nākamajā rītā dzīvoklī sākās rosība – varēja dzirdēt mēbeļu grūstīšanu un durvju virināšanu. Veļas dienās visa māja ir tādas īpašas rosmes pilna. Virtuvē sākās paklusa rosme – noklaudzēja ūdens nēši, iegrabējās piena slauktuves. Pievakarē bišu rosīgums un sanēšana samazinājās. Citkārtējais straujums un ātrā izdarība, šķiet, ir pametuši viņu. Man atkal tieši trūkst Mirdzas izdarības – daudz ko izdomāju, bet maz ko izdaru.

RĪKOT / organizēt, 2. kónj., K., *veikt darbības kāda pasākuma radīšanā*, # Kad bija nopļauta zāle, upes līcī rīkoja zaļumballes. Ne brāļi rīko Amāles kāzas, bet tēvs. Kopš 1947. gada Zinātņu

akadēmija ik gadus sistemātiski organizē etnogrāfisko materiālu vākšanas ekspedīcijas. Pērn dabas draugi organizēja reidus pilsētu zaļajās zonās. Fermas celtniecības laikā daudz kas bija atkarīgs tieši no vadītāja mākas organizēt darbus, kā arī materiālu piegādi tā, lai nebūtu dīkstāvju. Jautājums, kā labāk organizēt garīgo darbu, interesē gandrīz vai ikvienu cilvēku.

sarīkot / noorganizēt / saorganizēt, pbg., # Lai veicinātu tautas kultūru, Neikens 1864. gadā sarīko pirmos (Dikļu) Dziesmu svētkus. Biju iecerējis sarīkot pirmo patstāvīgo izstādi. Nolemām sarīkot pie baznīcas demonstrāciju. Agrāk jūrnieki uzskatīja par savu goda pienākumu katrā ostā piedzerties un sarīkot traku kautiņu. Humbólts sastop arī lieliskus kalnrūpniecības inženierus, kuri ceļotājam noorganizē pieņemšanas un pavada viņu braucienos pa Urāliem. Pagaidām ne visur izdodas saorganizēt plāvējus plaujai īstajā brīdī, kamēr nezāļu sēklas vēl nav izbīrušas.

uzrīkot, sarīkot (sarunvalodā), # Šie bija izredzējuši pamesto vasarnīcu, atraduši patafōnu, atkōrķējuši kōnjaka pudeles un uzrīkojuši jautrības brīdī.

noorganizēties / saorganizēties, *tikt noorganizētam; apvienoties kādas darbības veikšanai*, # Klubā noorganizējās koris, ōrķestris un dramatiskais pulciņš. Gan attiecīgu spēku stāvokļa destabilizācijas nolūkos saorganizētas, gan saorganizējušās pašas, plašā teritorijā siroja apbruņotas teroristu bandas.

VEIKTIES, veicas, veicās / **sekties**, sokas, secās / **sekmēties**, 2. kōnj. / **šķirties**, šķiras, šķīrās, R. n., *veiksmīgi norisēt, būt labiem norišu iznākumiem*, # Medības veicās labi. Viņa ir ar mieru ziedoties, lai tikai meitām dzīvē veiktos, lai Undīnei būtu vīrs un Irēnai būtu bērni. Pa divām stundām Katrīna visu apdarīja, jo darbs viņai veicās. Tu taču zini, kā man veicas govīs slaukt. Elza steidzīgi rāva drēbes mugurā, tomēr viņai neveicās – viss pinās un piņķējās. Ir taču zem saules tādi cilvēki, kuriem viss sokas, viss izkārtojas tā, kā viņi to vēlējušies, gandrīz vai pats no sevis iekrīt rokās! Saulainā dienā arī soļošana sokas raitāk un vieglāk ir elpot un smaidīt. Darbs secās, un viņa dōlāru krājumiņš pamazām vairojās. Ar tirgošanos viņam sekmējās. Darbs Ādamam šķīries – izkaps un cirvis koduši kā bārdas asmeņi. Viņš vēroja, cik veikli mātei šķiras mājas solis. Viņam valoda šķīrās daudz labāk nekā Irbem, un viņš ar savu vijīgo mēli varētu lielkungu pārrunāt.

veiksme / sekmes, L., *veiklība darbībā*, # Viņa rokas ar atzīstamu veiksmi veido ziedu trauciņus, svečturus, kausus, vāzītes. Darbā viņam ir izcilas sekmes.

NODOTIES (kam), -dodas, -devās / **atdoties (kam) / aizrauties (ar ko)**, -raujas, -rāvās, *dedzīgi, ar baudu nodarboties ar ko*, # Biju apņēmis savā brīvajā laikā nodoties medībām. Agnese pirmoreiz aptvēra, cik bīstama ir pagrīdes darbība, kurai Valdis nodevās. Šim darbam viņa nodevās ar lielu prieku. Viņš ir nodevies alus pudeļu etiķešu kolekcijai. Citreiz viņa mūzikai varēja atdoties pilnīgi, atslēdzoties no visas apkārtnes. Viņš bija aizrāvis ar skaistu dabasskatu filmēšanu. Visi audzēkņi aizrāvās ar tehniku un nedalīti atdevās mašīnām, rasējumiem un skaitļiem. Vadītājs bija aizrāvis ar dārzkopību. Jau ar pirmajām lappusēm viņa aizrāvās un lasīja, nepacēldama acis no grāmatas. Braucienā Anna dažbrīd tā aizraujas ar dabas vērošanu, ka aizmirst, kurp viņa brauc.

aizraujošs / aizrautīgs, Kd., *sajūsminošs, valdzinošs*, # Tas bija aizraujošs skats, kad upē spridzināja ledu. Bez liela mērķa redzējuma nevar izveidot arī lielus suģestējošus un aizraujošus mākslas darbus. Skolotājas stāstījumi ir aizraujoši. Jaunība, mīlestība, mūsu dzīves šodienas un elpu aizraujošā rītdiena – lūk, garantija laimei. Aizrautīgām acīm vērodams pōrtālceltņa jaunā mašīnista darbu, pusaudzis kļūst mazliet skaudīgs un ir nemierā ar gadu lēno gaitu. Aizrautīgā uzmanībā viņa vēro dekorāciju ainavas. No milzīgajām sudrabapsēm līdz bāli rozainajiem tītenīšiem ceļmalas zālē – te, Latgalē, viss staro aizrautīgā daiļumā.

aizrautība / aizrautīgums / aizraušānās, L., # Aizrautība, apgarojums, sajūsma, pārdrosme ietilpst varonības jēdzienā. Pieredze rāda, ka skolēni tādus mācību un praktiskos uzdevumus, kur nepieciešama patstāvība, veic ar lielu aizrautību. Ar tādu pašu aizrautību un nemieru kā pirms gada Annele jau no paša rīta šūpojas Jurgu dienas gaitā kā ūdenszāle straumē. Viņa mīlēja ar jaunības mīlestības aizrautīgumu. Stāsta, ka skolas gados ikviens jauniešs uzrakstot pa dzejolītim – tā esot tāda jūsmīga aizraušānās. Valijai ir vēl viena aizraušānās – tautasdejas. Kā katram cilvēkam, un it īpaši jaunam, arī Veltai ir savas aizraušānās – viņai ļoti patīk grāmatas un teātri. Elmārs neticēja, ka Indra mīl Arkādiju – tā ir tikai sajūsma, aizraušānās, līdzīga citām viņas vājībām.

IEGRIMT, -grimst, -grima / **iesaistīties**, 3. kōnj., R. v., *nodoties kādai nodarbei*, # Viņi bija tik ļoti iegrimuši sarunā, ka nepamanīja Gunāru un neatņēma viņa sveicienu. Jaunais laboratorijas vadītājs iegrima darbā – dienu paņēma eksperimenti, bet vakarus – teorētiskā sagatavošanās. Tēvs, iegrimis lasīšanā, šķiet, aizmirsis visu, kas dienā piedzīvots un rīt gaidāms. Cīņā pret

eksploatātōriem iesaistās strauji augošo rūpniecības centru próletariāts (V. Samsōns). Ikviens, kam krūtīs dzīva un atsaucīga sirds, iesaistās kómunistiskās partijas vadītā pasaules pārveidē un jauncelsmē (J. Sudrabkalns).

PŪLĒTIES, 3. kónj., R. v., *darboties saspringtiem spēkiem*, # Skaidrītes vecāki čakli pūlējās savā dārziņā. Arvīds pūlas izvilkst smiltīs laivas priekšgalu.

pūles / pūliņi / piepūle, L., # Cilvēks visvairāk mīl to darbu, kurā visvairāk pūles ieguldījis. Zīmuļa ieraksti blóciņā izbalējuši, tikai rētais ar pūlēm saburtojams. Ūdens ezerā rāms, airēšana nekādas pūles neprasīja. Pēkšņi visi mani līdzšinējie pūliņi un sasniegumi likās maznozīmīgi un bāli. Andra mātei pūliņu še būs diezgan, taisot vīram un dēlam apģērbu. Raugi nu izdzīt pirmo vagu – varbūt tā neiznāks visai taisna, toties tas būs tavs paša darbs, tavi pūliņi. Savainotā kāja kļuva arvien nepaklausīgāka, katrs solis prasīja piepūli. Aiz piepūles viņai trīcēja rokas un kājas. Piepūle sacensībās ir atstājusi savas pēdas manā veselības stāvoklī. Kalnu pārejā mašina piepūlē īd un lēni pieveic līkumu pēc līkuma. Dubļu pilnajās ceļa grambās mótors piepūlē gaudo.

nopūlēties / piepūlēties / sapūlēties, pbg., # Kopš ticis brigadiera amatā, Rumbainis ar fizisku darbu vairs nenopūlējās. Viņš mēģina pats saviem spēkiem izkāpt no gultas, bet nopūlas veltīgi. Lielā nopietnībā viņš nopūlējās atgriezt vaļā šprótu kārbīnu. Ja cilvēks pierod brīžiem paslinkot, tad arī vajadzīgajā brīdī vairs nespēj īsti piepūlēties. Kad draugs skriešus metās pa taciņu lejup, Ugim bija stipri vien jāpiepūlas, lai no viņa neatpaliktu. Viņš bija tā sapūlējies, ka mirka vienos sviedros. Laikam esmu mazliet par daudz sapūlējies ar to savu smago nešļavu.

izpūlēties, *stipri pūlēties, bet veltīgi*, # Viņš izpūlējās samierināt abas naidīgās puses, bet bez panākumiem. Viņš izpūlējās ap jauno atslēgu, bet pagriezta to neizdevās. Daudzi izpūlējās un izmeklējās, bet neviens pats kā nevarēja, tā nevarēja uguni dabūt (Pasaka).

pārpūlēties, *sapūlēties pāri saviem spēkiem*, # Ja tu šodien pārpūlēties, rīt vairs nebūsi strādātājs. Viņa pat visgrūtākajos apstākļos prata sevi pietauptīt, nekad nepārpūloties.

piepūlēt / nopūlēt / sapūlēt, K., *spraigi nodarbināt ko*, # Cehā tāds troksnis, ka, lai sarunātos ar blakusstāvošo, krietni jāpiepūlē balssaites. Darbs skolā un ārpusklases nodarbības stipri piepūlē redzi. Viņa piepūlētās acis ar apsarkušiem plakstiem aiz biežajiem briļļu stikliem lāga nesaskanēja ar jauneklīgo seju. Kopš ticis brigadiera amatā, viņš vairs nenopūlēja sevi ar fizisku darbu. Kaut kājas sapūlētas, viņa nemeklēja citu darbu, kur augu dienu nebūtu kājās jāstāv. Liena ar saviem sapūlētajiem pirkstiem raisīja vaļā lakatiņa mezglu.

pārpūlēt, *pārmērīgi sapūlēt*, # Vakaros nevaru aizmigt, pārpūlētās rokas smeldz kā mīstīklās lauzītas. Viņas pārpūlētā balss aizsmaka. Galva tāda kā apdullusi, smadzenes kā pārpūlētas.

pārpūle, L., # Kad netālu no krasta beidzot zem kājām sajutu dibēnu, aiz pārpūles tikko turējos kājās. Zirga ķermenis pārpūlē drebēja. Izgulēties nevar nedz par iepriekš negulēto, nedz arī avansā uz priekšu, un sekas ir nervu sistēmas pārpūle, tās pārgurums.

rauties / raut / rukāt, *smagi strādāt (sarunvalodā)* # Labības kulšanas laikā Ansis rāvās dienām un naktīm, un, kur viņš kūla, tur allaž gāja jautri. Jāraujas atkal pa dārzu un laukiem, Tā ka maz laika līksmot Par dabas jaukumiem (A. Auziņš). Ir ko rauties, kamēr visu apdara – raujamies mēlnās miesās. Es nu tev neiesaku rauties pušu un sabeigt veselību. Pieņēma saslīmusi, tā ka es tagad ķīmiskajā tīrītavā raujos vai pušu gan ar saviem, gan viņas pienākumiem. Tagad jāraujas ar labību – jāpļauj, jāžāvē, jāgatavo zeme ziemājiem. Visi Valmieras veikali ir ļaužu pilni, un tirgotāji raujas vaiga sviedros, tos apkalpodami. Pa nakts mēlnumu, kamēr kómbainieri atpūšas, remóntvīri rāvās sviedriem vaigā, lai savestu tehniku labā kārtībā. Piecdesmito gadu beigās, kad kritika uzbruka Skujiņa „Vienas nakts hrōnikai”, Ēvalds Vilks bija pirmais, kas rāvās viņu aizstāvēt. Par priekšēdētājiem strādās tādi, kuriem sirds darbā pati raujas, pašlabumu negaidīdama. Talcinieki rāva cits par citu, ne zirgus, ne sevi netaupīdami. Skroderis tad varēja, ja labi rāva, mūs visus apšūt vēl līdz kāzām. Tie divi rāva slāpām pierēm, bet pārējie pieci strādāja, neko daudz nesteigdamies. Kā tie dzejnieki drusku ieskatās zilās vai brūnās acīs, tā tūlīt rauj vaļā vistrakākos vārsmojumus par mīlestību un tamlīdzīgām lietām. Pirms saules ceļos un vakarā līdz tumsai man jārukā.

norauties / noraut / saraut, pbg., # Cik reižu cauru nakti pie mašīnas neesmu norāvies, ja nācies remóntēt. „Nu būs ko norauties,” stjuarts Beide drūmi teica kuģa galdniekam. Gan sējas, gan ražas novākšanas laikā mēs gandrīz mēnesi noraujam darbā bez brīvdienām – tikai pēc tam mums piešķir brīvu nedēļu. Tēvocis mudināja visus saraut dūšīgāk un arī pats pa brīžam ķērās pie lāpstas. Pasūtītājs ieradās darbnīcā un teica, lai meistars saraujot – līdz Ziemassvētku sestdienai dróskai

jābūt gatavai. Abi kónkurenti slidoja gandrīz blakus, un karsēji katrs savējo ar kliegzieniem mudināja saraut ātrāk.

pārrauties, *stipri pārpulēties*, # Viņš tikām dzina māti ar salmu nastām no rijas uz pūni, kamēr viņa pārrāvās un nomira. Viņš bija tik pārguris no vasaras darbiem, ka sieva viņam pārmeta, ka nu būšot pārrāvijs, plēšoties kā trakam. Vecītis esot pie kulšanas darbiem drusku pārrāvijs, tālab palicis gultā guļot.

KALPOT, 2. kónj., R. v., *strādāt algotu darbu algotāja labā; darboties kāda mērķa, idejas labā*, # Pa vasaru viņš kalpoja pie kāda saimnieka, bet rudeņos pelnījās, kulstīdams linus. Kas viņu šē turēja, kas piespieda negantajai saimniecei kalpot? Līze kalpoja saimniekiem, bet Pēterītis auklēja mazākos brāļus. Pie tēva viņš vārda tiešā nozīmē kalpoja par vēderu, tas ir, par ēdienu un apģērbu. Viņš aizgāja uz pilsētu un kalpoja par sētnieku lielas mājas saimniekam. Kalpot dienas (arī nedēļas) nozīmē atstrādāt īpašniekam vai aizdevējam noteiktu dienu (nedēļu) skaitu kā maksu par dzīvokli, par saņemtu materiālu palīdzību, lai dzēstu naudas parādu un tamlīdzīgi. Viņš kalpoja muitas valdē kā vidēja ranga ierēdnis. Kalpodams armijā, viņš bija iekrājis pāris simtu rubļu.

kalpība, L., *darbošanās kā labā, algots darbs algotāja labā u. tml.*, # Kad dēls pāriet buržuāzijas kalpībā, tēvs novēršas no viņa kā no strādnieku ienaidnieka. Parādu kalpība ir stāvoklis, kad indivīds kļūst par kreditora kalpu neatlīdzinātā parāda dēļ. Mosties, mosties reiz, svabadais gars, Celies un salauzi kalpības spaidus.. (E. Veidenbaums). Rainis māca mīlēt dzīvi, bezbailīgi un neatlaidīgi kalpot augstiem mērķiem. Mēs, deputāti, esam nākuši no tautas, tauta mūs ievēlējusi, un mēs kalpojam tās interesēm.

pakalpot, pbg., *izdarīt ko kāda labā*, # Viņš palīdzēja Rasai noņemt slēpes, un viņai bija patīkami, ka puisis viņai kaut ko pakalpo. Viņš atskrēja aizsies, nosvīdis, bet priecīgs, ka var Lienei pakalpot. Varbūt varu jums pakalpot ar kādu cigareti? Kad viņai nokrita soma, kāds jauns karavīrs steidzās pakalpot, to paceļot un viņai pasniedzot. Mazais autobuss visiem pakalpo – pietur jebkurā lauku ceļa galā, pie jebkuras mājas, kur vien braucējam ērtāk izkāpt.

pakalpojums, L., *pakalpojoša darbība kāda labā*, # Viņš viņu visādi apkalpoja – pasniedza saldumus, pielēja vīna glāzi, brīžam ievaicājās, vai sieviņai vēl kā netrūkst, taču daiļā kundze palika auksta un atturīga pret vīra pakalpojumiem. Viesnīcā savus pakalpojumus piedāvā arī frizieris. Par saviem pakalpojumiem tiesas sēdē advokāts prasīja piecdesmit latus. Izplatītākie sadzīves pakalpojumu veidi laukos ir apavu labošana, apģērbu ķīmiskā tīrīšana, veļas mazgāšana, drēbju šūšana. Lāča pakalpojums ir labi domāts pakalpojums, kuram tomēr ir sliktas sekas. Lāča pakalpojumu jaunajiem literatūras un mākslas darbiniekiem izdara viņu pārmērīgie cildinājumi.

pakalpīgs, Kd., *labprāt pakalpojošs*, # Viņš ir ļoti pakalpīgs – vienmēr gatavs kaut ko atnest, pasniegt, kurp aizskriet un to vai citu izdarīt. Kad apsēdos uz krēsla, pakalpīgā māmuļa atnesa no gultas spilvenu un aizlika to man aiz muguras. Profesors gan strādāja Pēterburgas luterāņu baznīcās, taču darīja to ne kā pakalpīgs ķesteris, bet gan kā suverēns mākslinieks. Kad viņš izvilka no kabatas cigareti un iebāza to mutē, kāda pakalpīga roka pietuvināja šķiltavu un pielaida cigaretei uguni.

pakalpīgi, V., # Students palīdzēja profesoram uzvilkt mēteļi un pakalpīgi atvēra durvis. Stjuarts pakalpīgi steidzās lejup pa kāpnēm un jutās pagodināts, kad viņam atļāva nest vienu no daudzajiem pasažieres saiņiem.

pakalpīgums / pakalpība, L., *nosliece labprāt pakalpot*, # Klanīdamies un acīs skatīdamies, viesmīlis kļuva par vienu vienīgu laipnību, uzmanību un pakalpīgumu. Bez Pētera barōns Bunduls vairs nevarēja iztikt – kad viņam trūka Pētera pakalpības un gādības, viņš jutās kā bez rokām un kājām.

apkalpot, *aprūpēt klientus; pakalpot; vadīt un uzturēt darba kārtībā mašīnas, ierīces u. tml.*, # Šis pārdevējs veikli un labi apkalpo pircējus. Ēdnīcā viņš izraudzījās vienu no tiem galdiņiem, kurus apkalpoja Lónija, jo viņai apkalpošana kaut kā veicās ātrāk nekā citām. Mazsalaciešus apkalpo ne vien valsts un kóóperatīvie veikali, bet četrus tirdzniecības punktus ierīkojušas arī apkaimes kopsaimniecības. Otrā rītā pēc ierašanās Liverpūles ostā uz mūsu kuģa ieradās pārstāvis no tās anģļu firmas, kas apkalpo mūsu kuģi. Viņš iztapīgi apkalpoja savu Alisi, pasniedzams tai no viena vai otra ēdiena. Jaunā audēja sākumā apkalpoja divas stellas, tad trīs un beidzot visas četras. Kapteiņa palīgs apkalpoja stūri un telegrāfu, bet rāciju apkalpoja Jaunzems. Katru šaursliežu vilcienu apkalpo tikai četri dzelzceļnieki – mašīnists ar palīgu un divi kónduktōri. Latvijas flōtīles sastāvā, kas izbrauc uz Atlantiju, ir divas kuģu vienības, kuras apkalpo zvejas arteļa biedri.

apkalpoties, *apkalpot sevi*, # Šodien viesmīles nav, apkalpojieties paši!

pašapkalpošanās, L., *sevis apkalpošana*, # Internātskolā ieviesta pašapkalpošanās – paši audzēkņi uzkopj savu skolu, bet īpaši apmācītas skolnieku brigādes pat lāpa drēbes un apavus, labo skolas mēbeles, kopj dārzu. Pašapkalpošanās ēdnīcā apmeklētāji paši uz paplātēm aizņes ēdienu un novieto to uz izraudzīta brīva galdiņa.

nokalpot / izkalpoties / izkalpot, *kalpot kādu laikposmu*, # Viņi saimniekam visu gadu bez algas nokalpoja. Tēvs pie šī vīra piecpadsmit gadus nokalpojīs. Lielmātei sekoja vecais, mūžu nokalpojušais muižkungs. Viņš pie namsaimnieka vairākus gadus nokalpoja par sētnieku. Vecos laikos zaldātos paņemtajiem bija tur jānokalpo divdesmit pieci gadi. Viņš ir ilgus gadus nokalpojīs departamenta kancelejā. Viņš visu vasaru bija Liepniekam izkalpojies, visādās šķūtīs ticis dzīts. Izkalpojies saimniekiem par ganu un paaudzies lielāks, viņš devies uz Rīgu, kur ticis par jungu uz angļu kuģa. Saimnieks bijis tik negants, ka neviens gājējs nav spējis pie viņa visu gadu izkalpot. Dažs puisis uz līgto laiku saņēms no saimnieka drēbju kārtu, un, kad šo laiku izkalpojīs, Jurgos promejot atdod drēbes atpakaļ.

izkalpot, *kalpojot nopelnīt atalgojumu vai atzinību*, # Kādu muižu tu te Brīviņos domā izkalpot? Ikvienam reiz pienāk dzīves pievakare, un tad ir patīkami, ja bez izkalpotās pensijas ir vēl kāds lieks rublis. Gan gribēju, nevarēju Svešai mātei izkalpot (T. dz.). Aplēkāt, izkalpot kā pēdējais vientiesis, bagāto vēl bagātāku taisīt, bet pašam lāga krekla nav mugurā..

atkalpot, *atstrādāt, tas ir, atlīdzināt ko saņemtu vai saņemamu ar savu darbu*, # Kaimiņš man aizdeva naudu ar norunu, ka es to atkalpošu pie viņa kulšanas talkā. Māte atkalpo saimniekam istabas kaktiņu. Tie, kam zirga nav, iet pie kāda zirga īpašnieka zirgu aizņemties vai nu par naudu, vai tam pēc norunas atkalpo.

kalpināt, 3. kónj., K., *likt kalpot*, # Biežie sirojumu kari deva karagūstekņus – tos vairs nenogalināja, bet veda līdzi, lai saimnieciski kalpinātu. Kungi mūs, mazos ļaudis, netur par cilvēkiem, par pusvelti kalpina. Kalpini miesu, strādini garu – redzi, dzīves labpatikšana būs viņas augļi (R. Kaudzīte). Vecais feldšeris nekad nav bijis kungs, nekad nevienu nav pazemojis un kalpinājis.

izkalpināt / nokalpināt, pbg., # Kungi un barōni grib strādnieku izkalpināt uz pēdējo, lai paši varētu dzīvot vienās izpriecās. Lai agrārreformā dabūto zemes gabalu apstrādātu, to īpašniekiem jo bieži nācās līdz pēdējam izkalpināt savus bērnus, kuri strādāja no saules līdz saulei. Tev nepietika ar to, ka mani uz to pēdējo nokalpināji. Mazos ļaudis nokalpina šīs zemes bagātie un varēnie.

DIENĒT, 3. kónj., R. v., *kalpot (ierobežotā lietojumā)*, # Tiem kareivjiem, kas dienēja jātniekos, tiem bija pieši. Mūs atstāja tepat Valkā dienēt. Dienot armijā, viņš bija nolēmis, ka pēc demobilizācijas strādās milicijā. Matroži, kuri dien pirmo gadu, nokārtoja eksāmenu patstāvīgā kaujas pōsteņu vadīšanā. Vecais Grobiņš bija labsirdīgs saimnieks, tāpēc Liene kopā ar brāli jau trešo gadu dienēja pie viņa. Dēls vecāku mājā dzīvo kā nabadziņš – ne saimnieks, ne kalps, un pie sveša dienēt arī nevar aiziet.

dienests, L., *darbs valsts iestādē vai pie privātpersonas; pasākumu kopums kāda uzdevuma veikšanai*, # Divdesmit gadus viņš nostrādā par aprīnka skolas skolotāju Igaunijā, līdz vājā veselība piespiež dienestu atstāt. Par plānu un uzdevumu vairākkārtēju neattaisnotu neizpildīšanu vainīgās personas saucamas pie kriminālatbildības kā par dienesta noziegumu. Meitu viņš bija nodevis dienestā pie kaimiņu saimnieka. Dienesta suņi ir apmācīti suņi, kurus izmanto speciālam uzdevumam – apsargāšanai, noziedznieku meklēšanai u. tml. Meteórológisko dienestu veic plašs meteórológisko staciju tīkls. Latvijā ir noorganizēts plašs fluórogrāfiskās caurskates dienests. Viņš ir labā vietā, kroņa dienestā.

karadienests / karaklausība / dienests, L., *valsts dienesta veids – karavīra pienākumu veikšana valsts bruņotajos spēkos*, # Neviļus atmiņā uzplaiksnīja karadienestā piedzīvotais. Pavasarī no karadienesta pārnāca Valdis – kalpodams armijā, viņš bija iekrājis pāris simtu rubļu. Aktīvajā karadienestā iesauc vīriešus no 18 gadu vecuma. Karavīri pēc aktīvā karadienesta tiek atvaļināti rezervē un periodiski iesaukti uz apmācībām. Vispārēja karaklausība tika ieviesta Francijā 1793. gadā, pēc tam arī citās valstīs. Visiem jaunajiem cilvēkiem bija ap divdesmit – vecums, kad ūsu augšanas posms jau redzami iestājies un iesaukšana karaklausībā tikpat kā durvju priekšā. Kā dzird, gribot samazināt karaklausības laiku, esot iesniegts prōjekts Saeimā. Dienests ir smags darbs, bet citādi nevar kļūt par labu Dzimtenes aizstāvi. Garnizōna dienests ir pasākumi, kas saistīti ar militāras disciplīnas nodrošināšanu garnizōnā.

nodienēt / izdienēt / izdienēties / atdienēt, *dienēt kādu laikposmu karadienestā, pabeigt dienēt*, # Viņš savus zaldāta gadus bija nodienējis Kaukāzā. Kad viņš bija nodienējis dažus mēnešus, kara apgabals rikoja ziemas meistarsacīkstes. Patlaban armijā sāk dienēt kārtējais jauniešu iesaukums un atgriežas mājās tie, kuri savu laiku nodienējuši. Pilsētas profesionāli tehniskā skola uzņem audzēkņus, kuri izdienējuši armijā. Matvejs ne tikai ķeizaram dienējis, bet izdienējis pat diviem ķeizariem. Tikko atdienēšu karadienestu, es tevi precēšu.

uzdienēt / uzdienēties, *dienot iegūt dienesta pakāpi vai paaugstinājumu amatā, darbā*, # Tu te esi tikai tāds dižkareivis, bet es savā laikā franču ārzemnieku leģionā par virsseržantu uzdienēju. Viens lielījās ar to, ka bijis reiz leitnants, citam dēļs uzdienējis par kaprāli. Viņš izgājis kādu ziemu draudzes skolā un pēc tam karadienestā uzdienējis līdz apakšoficiera pakāpei. Spinōla uzdienējās līdz Pórtugāles ģenerālštāba priekšnieka amatam.

izdienēt / izdienēties, *nokalpot kādu laikposmu*, # Esmu pie viena saimnieka izdienējis vairākus gadus pēc kārtas. Viņš bija izdienējis pie daudziem saimniekiem.

izdienēt, *dienot saņemt atalgojumu*, # Par garo sakarnieka darba mūžu man jau sen pensija izdienēta. Viņš jau bija kā izcils cūkkopis pat medāli (medaļu) izdienējis.

atdienēt, *atkalpot*, # Saimnieks vairs negrib turēt slimo vaļinieci – telpas aizņem, bet īres un uztura maksu atdienēt nespēj.

VERGOT, 2. kónj., R. v., *būt verga stāvoklī; smagi strādāt bez pienācīgas atlīdzības, negūstot gandarījumu*, # Ai, moka trópu līdzenumos, Ai, melno ciltis! Ilgi tām Bij vergot lemts kokvilnas krūmos Zem plantatōru pātagām (Ē. Ādamsōns). Elle, elle kunga rija, Vergi mani bāleliņi! Div' naksniņas es vergoju, Trīs naksniņas bāleliņi (T. dz.). Šai svešinieku kundzībai vienreiz jādara gals – diezgan viņiem vergots! Diezgan esmu vergojis savai ģimenei, par visiem gādādams un iegribas apmierinādams. Trīsdesmit gadus viņš bija vergojis uz savas zemes – līdis līdumus, lauzis cēlmus un susinājis sūnekli gar upi.

novergot / svergot, pbg., *vergot kādu laikposmu*, # Sešus gadus viņa bez atlīdzības pie brāļa novergojusi. Līga savulaik pie pagasta saimniekiem divus gadus par meitu svergoja.

verdzināt, 3. kónj., K., *likt vergot*, # Gan paši viņi savā saimniecībā ar nepadarāmiem darbiem rāvās vai uz deguna krizdami, gan savus bērnus kalpu vietā verdzināja, ar sūkalām dzirdināja. Ne Liepājā, ne tālākās Krievijas fabrikās neverdzināja strādnieces par tādu izsmiekla naudu kā šie „Džutas” angļi.

izverdzināt / neverdzināt, pbg., # Neviens cits nevar tā izverdzināt kā cilvēks pats sevi – Jānis vakaros vai krita no kājām, tik noguris ievilkās istabā. Šīs tautas ir izverdzinātas kólóniālisma jūgā. Senjōrs Mōnte prot savus kalpus izverdzināt – viņš tiem nedod ne brīdi atpūtas. Trešā reiha fabrikās tika neverdzināti no Austrumeirōpas savestie strādnieki.

paverdzināt, *pakļaut verdzībā*, # Andreja Pumpura epósā Lāčplēsis uzsāk cīņu pret krustnešiem, kuri pirms septiņiem gadsimtiem sāka paverdzināt tautas Daugavas krastos.

verdzība, L., *stāvoklis, kad cilvēks ir kāda cita cilvēka (vergtura) īpašums; smags darbs bez pienācīgas atlīdzības*, # Dažreiz kāda afrikāņu cilts daļa, mantkāres skubināta, sāka gūstīt un pārdot verdzībā savas pašas cilts locekļus. Nodaļās par Indiju un Ķīnu sniegti nelieli apraksti par šo zemju mākslu verdzības laikmetā. Dubróvnikā, tagadējais kūrorts pie Adrijas jūras, bija pirmā vieta Eirōpā, kur likvidēja verdzību. Daugava laikam stāsta, Cik sapņu bijis šai tautai, Cik vaidu zem verdzības lāsta – Kautai un nenokautai (D. Avotiņa). Sieviete visos laikos nav bijusi beztiesīga pavarda kopēja – viņas verdzība radusies tikai reizē ar privātīpašuma nodibināšanos.

verdzisks, Kd., *verdzībai piemītošs*, # Daudzas darba dziesmas pauž tautas ciešanas smagajā, verdziskajā darbā kungu muižās, klaušu darbos.

KOPT(1), kopj, kopa, K., *aprupēt augsni un augus*, # Cilvēki tur rūpīgi kopj zemi – sēj mākslīgos mēslus, iestrādā kūtsmēslus, laista ar vircu – un zeme viņus dāsni atalgo. Jau pirms gadu tūkstošiem cilvēki sāka kopt derīgos savvaļas augus – ievāca no tiem sēklas, sēja tās auglīgā augsnē, irdināja augsni un izravēja nezāles. Auriķu muižai bija skaisti meži, ne sevišķi kopti, bet savā vaļā auguši no tēvutēvu laikiem. Ceļmalās, grāvjos, sētmalēs un citās nekoptās vietās saaug kupls nezāļu klājiens. Māmiņ, tas sapnis nu zeltziedos plauks, Kuru kā palmu daudz gadus mēs kopām.. (V. Plūdōnis).

kopums, L., *kopšanas iznākums*, # Dārznieks paveras savā stādījumā un kopumā – savu darbu un izdomu viņš ielicis katrā ziedošā stādā.

apkopt / apstrādāt, pbg., # Noganīto aploku tūdaļ apkopjam – nopļaujam nenoēsto zāli, izklīdinām mēsļus un dodam virsmēsļojumu. Pētera sieva pirmo reizi mūžā apkopa zemes gabaliņu un darīja to aizrautīgi. Kopsaimniecībās apkopti veicie augļu dārzi pāri par 100 hektāru platībā. Cilvēkiem, kas apstrādā zemi – ar, sēj un pļauj, īsas ir tās stundas, kad var atpūtināt rokas. Ceilōnā redzējām trūcīgos zemniekus apstrādājam zemi vēl ar kapli. Nereti zeme apstrādājama tikai nezāļu dēļ – lai tās iznīcinātu, lieku reizi jāar, jāecē, jākultivē.

iekopt / iekopties / izkopt, *ierīkot un uzturēt kārtībā dārzu, tīrumu u. tml.*, # Pēdējos gados Liepājā iekopti daudzi jauni skvēri un apstādījumi. Šur tur pie mājām veidojās dārziņi, kuros daži jau bija iestādījuši pa kociņam, iekopuši pa puķu dobei. Visas puķes un košuma krūmi, ko skolnieki pavasaros iekopj, zied skolas brīvlaikā. Kā jau labi iekoptās lauku mājās, ēdamā te bija diezgan. Ja atgrieztos Pēteris, viņš noteikti saņemtu zemi, un tad varētu viņam palīdzēt iekopties. Daudz darīts, lai izkoptu saimniecības apkārtni. Cēli stāvēja sarkanā ķieģeļu dzīvojamā ēka, liecinot par turību – viss bija plašs un izkopts, košuma krūmi un ziedošas puķu dobes, veranda ar krāsainiem stikliem. Stendes selekcijas stacijas izkopto kultūraugu šķirņu skaits jau sniedzas piecos desmitos. Saimniecībā noņemts izkopt vairāk nekā 30 ha kultivēto ganību, atbrīvojot tās no krūmiem.

iekopt / ielabot, 2. kónj., K., *kopjot padarīt augsni auglīgāku*, # Cik mēsļu mēs te neesam sagāzuši virsū, gan mākslīgo, gan kūtsmēsļu, lai iekoptu šo zemi! Zemi viņš iekopa kā dārzu, likdams skolas bērniem nolasīt no tīrumiem katru akmentiņu, nolīdzināt pļavās katru cinīti. Viņa tīrumi bija melnzemē, labi iekopti un auglīgi. Ielabojot zemi augļu dārzam, liela nozīme ir augsnes savlaicīgai dziļai sastrādāšanai. Lai pietiekami ielabotu kūdras slāni aramkārtas dziļumā, uzvedama 5 – 10 centimetrus bieza smilts kārtā. Mazdarbīgo, nedzīvo augsnes kārtu dažkārt izdodas ielabot, irdinot to un dzīvinot ar drenēšanu un tauriņziežu audzēšanu.

iekoptība / ielabojums, L., # Augsne apstrādājama dažādi arī atkarībā no lauku iekoptības. Ja vienpusīga sastāva augsne ar iztrūkstošās sastāvdaļas pievienojumu ielabota, tad ielabojums tomēr nav paliekošs uz visiem laikiem.

nokopt, *savest kārtībā augsnes platības un novākto ražu*, # Divās dienās viss nopļautais siens bija sadzīts šķūnī un pļava nokopta. Uz rudzu statiņa tupēja vanags, kurš nokoptajā tīrumā centās saskatīt kādu peli. Kad nokops visus laukus, būs atkal ražas svētki. Ar lielākām vai mazākām pūlēm nokopām gan sienu, gan labību. Cukurbietes jau nokoptas visā platībā.

KOPT(2), kopj, kopa / **uzturēt**, 3. kónj., K., *rūpēties par savu ķermeni, tīrību un kārtību savā mitekļī; saglabāt darbarīkus un tehniku darba kārtībā*, # Tikai ādu labi kopjot, var saglabāt ādas funkcijas un izsargāties no ādas slimībām. Labi kopti mati cilvēku padara skaistu un svaigu. Kundze zināja, ka sarunās ar priekšnieku vīrieti rūpīgi koptam, mazliet kóketīgam ārējam izskatam ir liela nozīme. Mašīna jākopj, katrs mazākais defekts laikus jānovērš. Pienācīgi koptas apakšzemes drenas darbojas daudzus desmitus gadus. Gan saimniecības ēkas bija labi uzturētas, gan arī mājai piebraucamais ceļš kārtīgi uzturēts. Viņi nopirka lietotas, bet samērā labi uzturētas mēbeles. Sievai piemita tīri vai maniakāla tieksme uzturēt dzīvokli tīru un spožu – ik dienas berzt, spodrināt, pulēt. Viņš savu izkapti allaž uztur asu kā pucnazi. Krietni taisīts strops, ja to uztur kārtībā, spēj veikt savu uzdevumu vai cilvēka mūža garumā. Saule aktivizē dzīvības spēkus, uztur kalcija un fósfora līdzsvaru organismā. Lai uzturētu un pasargātu Mōricsalas bagātīgo veģētāciju, jānodrošina tās labāka uzraudzība.

kopties, kopjas, kopās, *kopt sevi; darboties, uzturot kārtību*, # Kas tevi kops, ja pats nekopsies? Došos uz kūti ar lopiem kopties. Druviņu mātei te ir diezgan ko kopties, lai viss būtu tīrs.

apkopt / apkopties / sakopt / uzkopt / nokopt / nokopties / piekopt, pbg., # Visi sīkie ādas bojājumi (mikrótraumas) tūlīt ir jāapkopj, vispirms jānotīra ar kamparspiritā samērcētu vati. Tagad Maruta apkopj mājas soli un gaida ģimenes pieaugumu. Ieva ar Līzi staigāja un apkopa visas malas no piekaisītajiem salmiem pēc salmu vešanas. Ej vien, es apkopšu māju viena. Kad zveja ar stāvvadiem beigusies, zvejnieku pienākums rūpīgi tos apkopt un salabot pēc vajadzības. Sienmalī stāvēja neapkopta gulta, piesviesta ar visādiem apģērba gabaliem. Ar aušanu mātei gāja diezgan gausi, jo bija jau jāapkopj arī rīta un vakara solis. Es no kartupeļu talkas atsteidzos mājās ātrāk, lai apkoptos un sagatavotu vakariņas. Mūsu mazā istabiņa sakopta un uzspodrināta kā uz svētkiem. Neviens svešs jau neatbrauks pašmāju apkārtni sakopt, pašiem vien jādara. Ja laikus izcirstu un izvēstu visus nokaltušos kokus, mēs iegūtu gan kurināmo, gan lietkoksnī, un mūsu meži kļūtu sakoptāki, vēl skaidāki. Viņa veras skapja atvilktnē, kur salikti lāpāmie un citādi sakopjamie veļas gabali. Alīda pa dienu uzkoj dzīvokļus, bet pa nakti mazgā traukus viesnīcā. Stāvēdami fjōrdā,

jūrnieki uzkopa kuģi, pavingrinājās, kā rīkoties ar glābšanas laivām. Grīda jāuzkopj un putekļi jānoslauka ik dienas ar mitru lupatu. Saulainā rudens dienā skolnieki uzkopa parku. Kad piedarbs bija nokopts, saimnieks aizgāja mājās. Kauns un negods tai tautumeitai, kura sestdienā nenokopa un nenoslaučīja sētsvidu. Vāgūža priekšā rūpīgi nokopis skaidas, viņš devās uz istabu. Nokopušas galdus un sarīdājušas traukus, meitenes jau posās promiešanai. Šovakar ciemiņi neesot gaidāmi, jo visiem savās mājās esot jānokopjas, jācep plāceņi un jādara citi darbi. Meitām arī vairs nekas daudz nav palicis, tikai vēl šis tas ko nokopties. Arī viņi gāja palīgā Andratēvam nokopties un norīkoties. Piekopusi virtuvi, arī māte devās pie miera. Kad māte tikko bija piekopusi pusdienas traukus, sētā nikni sāka riet suns. Iela rīta agrumā vēl klusa, tikai sētnieki jau piekopa katrs savu nogabalu. Kamēr viņi žāvēja, lāpīja un piekopa savu zvejas ierīci, apkārt staigāja ciema vīri un puīši. Aņa ienāca piekopt viņa gultu, pārmainīja matraci un uzklāja tīrus palagus. Sievietes steidzās apdarināt sakrautās siena kaudzes un piekopt apkārt siena nobiras. Piekopām noļautā lauka gabalu un ar tumsu devāmies vakariņot. Aivars vienmēr palīdz māmiņai piekopt mājas soli – uzslaucīt un uzmazgāt istabas, gatavot ēdienu.

apkopties / sakopties / uzkopties, *apkopt sevi*, # Viņi nomazgāja mašīnu, apkopās paši un dabūja brīvdienu. Viņa bija pārgērbusies un sakopusies, no viņas dvesa labu ziepju un ódekólona smarža. Vēl šodien viņa ir diezgan glīta, kad sakopjas. Pēc brokastīm cietumniekus no kamerām laiž uz tualeti uzkopties. Viņš palūdza manu bārdas skujamo aparātu un uzkopies devās uz darbu.

pakopt, *kopt kādu laikposmu*, # Kamēr viņa pa vasaru aizbraukusi, salīga mani pakopt kapus. Viņš pēkšņi saslima un dabūju viņu kādu nedēļu pakopt.

sakoptība, L., *sakopšanas iznākums*, # Precīzi apgriezti un ievīļoti mati rada kārtīguma un sakoptības iespaidu. Par sava ciemata sakoptību un skaistumu mēs allaž rūpējamies. Mūs iepriecināja vēcājās dzirnavās ierīkotais novada muzejs un apkārtnes sakoptība. Šajā saimniecībā nekur neko nepielūžņo, nedara pa roku galam – te valda sakoptības likums.

APRŪPĒT, 2. kónj., / **kopt**, kopj, kopa, / **uzturēt**, 3. kónj., K., *apgādāt, apkopt un apkalpot, nodrošināt dzīvei nepieciešamās funkcijas cilvēkiem un dzīvniekiem*, # Saprotams, ka vīri jūrā norāvušies līki, tāpēc mājā viņiem ne pirksta nevajag pakustināt – māte visus aprūpē, noliek priekšā pilnu šķīvi, novāc iztukšotu. Sapulcējās rajona aktīvistes, lai palīdzētu aprūpēt bērnu nama audzēkņus, šūtu viņiem veļu un sniegtu citādu palīdzību. Vairāk par dažiem stropiem viņi nevarēja bites aprūpēt, jo visu laiku un spēkus paņēma apstrādājamā zeme. Pāris mēnešus es par velti kopu viņas māju, gatavoju ēst, pieskatīju mazbērnus. Slimniece vairs nevar parunāt, nevar pakustēties, neko negrib ēst un ir kopjama kā mazs bērns. Nebija vairs jākopj tikai viens, bet jau desmit kumeliņi – visiem jāiztīra un jāpakaisa aizgaldi, paši ik dienas jāuzpoš ar suku un skrāpi, un kur tad vēl kārtējās piena papilddevas piecas reizes dienā. Džamaledins sāka katru dienu nest uz skolu gaļas atgriezumus un kopt novārgušo lapšēnu, tā ka tas jo drīz atspirga. Ja kāds ņem sievu, tad viņam jābūt skaidrībā, kā varēs to uzturēt. Tēva slimības pabalsts un mātes izpeļņa bija par mazu, lai uzturētu meitu vidusskolnieci un dēlu studentu. Pārtiku slimajam draugam viņi pa visiem sagādāja – vairākiem vienu uzturēt lielas pūles neprasiņa. Es savas visticīnās ar garoziņām vien uzturu. Puiša gods un lepnums ir viņa labi uzturētais kumelš (jājamzirgs). Taisnība atziņai, ka amatam ir zelta pamats – tas uzturēs gan jūs, gan jūsu ģimenes.

apkopt / apkopties / sakopt, pbg., # Esmu apradis, ka sievas rokas mani apkopj, un grūti bez tām iztikt. Pirmdienas rītā māte dēlu izvadīja uz skolu apkoptu un tīrā uzvalciņā. Sievietes cēla galdā ēdienus, mazgāja traukus un vakarā gāja lopus apkopt. Viņa bija savas govīs apkopusi un varēja iet uz istabu. Māsiņa ar brālīti aizgāja apkopt zosis, aiznesa tām groziņā barību. Slaucējas jau pa kūti apkopušās un taisās iet uz māju. Tā bija gara auguma nenosakāma vecuma dāma ar vienmēr rūpīgi sakoptiem blóndiem matiem. Viņam vienmēr patīcis būt sakoptam. Mati atkal palika nesukāti, seja nesakopta. Sakopšu cūkas, iešu padzirdīt teļus.

apčubināt, 3. kónj., K., *aprūpēt, uzmanīt (sarunvalodā)*, # Līdz vēlam vakaram Mudīte noņēmās ap stirmiņu, glaudīja un apčubināja, zīdīja no knupīša..

aprūpe / aprūpība, L., *aprūpēšana*, # Viņiem ir bērni, kuriem nepieciešama aprūpe. Bēgļu aprūpes birójs nodibināja īpašu „arhivāra dienestu”. Kad vīrs aizgāja, sievai, kura iepriekš dzīvojusi vīra aprūpībā, nu vajadzēja vienai tikt galā ar dzīves prasībām – gādāt par bērnu, par savu māti.

KĀRTOT, 2. kónj., K., *rīkoties, lai piešķirtu kam pienācīgu stāvokli*, # Es steidzīgi mazgājos, kārtēju gultu, ģērbjos. Biruta sēž pie spoguļa un kārtu matus. Kabinetā ienāk māsa un sāk kārtot medikamentu skapīti. Emma kārtu galdu vakariņām. Netālu kāds zvejnieks kārtoja zvejas tīklu.

Viņš nonesa no bēniņiem apputējušas slēpes un sāka tās kārtot slēpošanai. Piesēdos pie galda, uz kura Anna jau kārtēja šķīvjus. Viņš sastapa Jaunzemja kundzi verandā kārtotam vāzē ziedus.

sakārtot, pbg., # Daudzmaz saglaudis savēlušos matus un sakārtojās sagulēto apģērbu, viņš gāja atvērt durvis klauvētājam. Viņa sakārtoja izmētātās grāmatas sev priekšā uz galda. Istabiņā viss bija glīts un tīrs, sakārtots uz to labāko. Beidzīs sakārtot mašīnu rītdienas braucienam, šoferis salika darbarīkus zem sēdekļa un izslaucīja kabīni. Tikli un visas zvejas ierīces sakārtotas kā ieroči uz kauju. Kórespóndents jau bija sakārtojās fótóaparātu un izdarījis pāris uzņēmumu. Viņa pienāca ar paplāti rokās, sakārtoja galdu un lūdza viesi panašķēties ar medu.

sakārtoties, *sakārtot sevi*, # Sakārtojiesies un pārgērbiesies, viņa iet modināt Aigaru. Viņa veikli sakārtojās – sasukāja matus, padarbojās ar kabatlakatiņu, vates piciņu, suseklīšiem. Kloštera durvju priekšā Rózále apstājās, lai sakārtotos pirms ieiešanas svētajā vietā.

kārtība / sakārtojums, L., *kārtošanas iznākums*, # Viņš bija atbildīgais par kārtību telpās. Kūti priekšzīmīga kārtība un tīrība – ne salmiņš pa zemi nemētājas. Viss jau pilnīgā kārtībā – virtuve piekopta un es pati arī saposusies. Vienreiz redzēju, ka tavā saimniecībā bija liela nekārtība. Visā ciemā varēja saskaitīt desmit stelles, bet no tām tikai divas bija darba kārtībā. Parādās principiāli jauna matu griešanas tehnika un frizūru sakārtojums.

izkārtot, *izvietot vai sakopot ko noteiktā veidā*, # Pārdevēja apavus plauktā izkārtot tā, lai pircējiem tie būtu labi pārskatāmi. Abas audzinātājas audzēkņus izkārtot pastaigai kólónnā pa divi.

izkārtoties / sakārtoties, *izvietoties noteiktā kārtībā*, # Nepareizs ir uzskats, ka putni izkārtojas ķīlī tāpēc, ka tā esot vieglāk šķelt gaisu. Vīri izkārtojās virknē kādus desmit soļus cits no cita un pakāpeniski ienira mežā, saplūzdami kopā ar tumsu. Dzērvē pacēlās gaisā, sakārtojās kāši un aizlidoja. Pakalnē atkal sakārtojās koris kārtējai dziedāšanai. Kad no sādžas atskanēja sauciens doties mājup, govīs sacēla galvas un sakārtojās gājienam ar Zīmaļu priekšgalā.

piekārtot / pakārtot, *nedaudz pielabot sakārtojumu*, # Mamma staigā pa istabu un šo to ar saimnieces roku piekārtot. It neko negribas darīt, pat istabu piekārtot ne. Viņa aizvien piekārtotja savus kuplos matus, kaut gan to sasukājums bija nevainojams. Viņas īsubrīd pakārtoja mirušās apģērbu un atkal sāka skaļi raudāt. Laura iemeta skatienu spogulītī un pakārtoja pleciem apmesto zīda lakatiņu. Melānija nevar nociesties, ar mātes rūpību nepakārtojusi viņa saburzīto apkaklīti.

pakārtoties, *kādu laikposmu ko kārtot*, # Es nekur neiešu, bet palikšu pakārtoties pa māju.

pārkārtot, *uzlabojot kārtot ko par jaunu vai kārtot citādi*, # Uz ceļgaliem notupies, Andrs pārkārtoja puķu dobes aploci. Vienu no istabām māte atstāja nepārkārtotu vēl ilgi pēc tēva aiziešanas. Viņa pa divi lāgi pārkārtoja neļķes vāzītē, bet vēl nelikās apmierināta. Kad gatavojāmies kāzām, pārkārtojām māju, pārbīdījām mēbeles. Lai vilkme kļūtu labāka, pašlaik pārkārto apkures katlus. Lai vairākas sējmašīnas pārkārtotu no darba stāvokļa transportstāvoklī un otrādi, katrai sējmašīnai nepieciešamas 4 – 6 minūtes.

pārkārtoties, *uzsākt darbību citādā izkārtojumā*, # Mežabrāļu ķērāji pārkārtojās bunkura ielenkšanai. Kravas automašīnas šoferis, pārkārtojoties no otrās rindas pirmajā, nepamanīja mótóčiklistu, kurš brauca tajā pašā virzienā. Apmierināt augošās vajadzības pēc silikātķieģeļiem var, tikai tehniski pārkārtojoties un palielinot ražošanas jaudas. Móntāžas iecirkņa kólektīvs pārkārtosies – daļa strādnieku dosies uz tilta būves iecirkņiem, kur pašlaik trūkst darba roku. Laukos jāstrādā jebkuros laika apstākļos, tāpēc darbu kopumā jāprot óperatīvi pārkārtoties.

RIDĀT, 2. kónj., K., *kārtot (apvidvārds)*, # Sākšu tūlīt ridāt savas mantas. Galds jāridā pēc katras ēšanas.

saridāt, pbg., # Nokopušas ēdnīcā galdus un saridājušas nomazgātos traukus, meitenes posās promiešanai. Spilvanu māte saridāja galdā mielastu. Mani nākotnes plāni ir tikpat daudzkrāsaini kā rajona galvenajam arhitektam uz galda saridātie rasējumi.

noridāt, *nokopt*, # Darbu beidzot, darbarīkus vajag kārtīgi noridāt, lai nākamajā dienā var bez liekas kavēšanās atkal uzsākt darbu. Nesagaidījis tēvu, viņš kaut ko uz ātru roku sagrabināja vakariņām, noridāja pēcāk galdu un apsēdās pie loga.

ieridāt, *ridāt ko kur iekšā*, # Visās istabās ieridāts pa kādam mazumiņam mantības.

izridāt, *izkārtot*, # Ierīkojot skolā kara hóspitāli, gultas pa visām klasēm izridāja saskaņā ar katras telpas platību.

DARBOTIES / strādāt / funkcionēt, 2. kónj. / **norisēt / noritēt**, 3. kónj., *īstenoties saskaņotam sabiedriskam darbam, darbībai*, # Skolā darbojas mājturības kursi, kuros meitenes mēcās pareizi klāt galdu, skaisti iekārtot istabu. Drīz ciematā sāks darboties jaunā pirts un maizes

ceptuve. Ziņu birōjs darbojas katru dienu. Bibliōtēka šeit darbojas jau ilgus gadus. Veikals strādā bez pusdienas pārtraukuma. Pōliklīnika strādā no astoņiem rītā. Rūpnīca strādā trijās maiņās. Ir sestdienas rīts, un kantoris nestrādā. Pēc nemieriem visā Jemenā atkal sākušas funkcionēt mācību iestādes. Saimniecībā pilnā sparā noris pirmie pavasara lauku darbi. Teorētiskās apmācības noris speciāli iekārtotā klasē. Eksāmeni visumā norisēja mierīgi. Kōncerts, kā mēdz rakstīt laikrakstos, noritēja ar lieliem panākumiem.

NOTIKT, notiek, notika / **notikties** / **gadīties**, 3. kōnj. / **atgadīties** / **sanākt**, -nāk, -nāca / **iznākt**, *īstenoties kādam jaunam stāvoklim*, # Atmōsfērai saskaroties ar augsnes virskārtu un ūdens vīrsmu, notiek gāzu apmaiņa. Lai ceļas, lai krāsns karstumā notiek mīklas brīnumainā pārvērtība maizē. Māra atskārta, ka nu jau drīz izklūs no briksņiem lauka malā, un tā arī notika. Nezinu, kas notiktu, ja šajos autobusos, kur iekāpjot saka labudienu un izkāpjot patencina, kāds „varonis” sāktu strādāt ar elkoņiem, sev ceļu brīvodams. Ar viņu notika nelaime – ragavas slīdēja un gāzās, paraudamas viņu apakšā. Man taču jau astoņpadsmit, kas tad man varētu notikt? Vēl nav atbraukuši, droši vien kaut kas noticis ar mašīnu. Rugainē notika slepkavība, kas stipri saviļņoja ļaužu prātus plašā apkaimē. Sen gaidītais brīnums notikšot rīt. „Nesaprotu, kā man varēja tā notikties – nopļauties tik šķībi,” nelaimīgs sūrojās tēvs. Reiz ieradās burve pie manis Un teica: „Nāc izvēlies, Vai gribi būt skaista vai gudra – Kā teiksi, tā notiksies!” (Ā. Elksne). Viņš izstāstīja, kas viņam bija gadījies. Kaut gan pātaga tiek sargāta gandrīz tāpat kā acs pierē, tomēr rudenos, pa tirgiem braucot, gadās, ka paput vai nozog. Ja tēvs aizbrauca tālākā zvejā (tas visbiežāk gadījās pavasarī), tad puisēnu aizveda uz ciemu pie krustmātes. Iebaudīt gaļu un baltmaizi un uzdzert alu gadījās visai reti. Alūksnes pusē man diemžēl nav gadījies būt. Es, protams, nevaru atcerēties visus sīkumus, kas atgadījušies laika plūdumā. Kā gan bez sātana iejaukšanās tāda lieta varēja atgadīties? Solītā braukšana uz Rīgu nesanāca un nesanāca. Pēc kāzām tā sanāca itin bieži, ka Zanei makā nebija ne kapeikas. Iecerēts bija tā, bet iznāca pavisam savādāk. Tā nu ir iznācis, ka, ejot uz veikalu, esmu aizmirsis paņemt naudasmaku. Reiz ēdnīcā pie alus pudeles iznāca runa par to, ko katrs gribētu sasniegt.

notikums / **gadījums** / **atgadījums**, L., *kāda jauna stāvokļa iestāja*, # Notikumi risinājās tālāk savā gaitā, un nebija tādas varas, kas šos notikumus spētu apturēt vai pavērst kā citādi. Televīzijas diktōrs lasīja ziņas par notikumiem mūsu valstī un ārzemēs. Ugunsgrēku izdevās ātri nodzēst, taču šis notikums stipri satrauca apkārtnes iedzīvotājus. Stipros viļņos mōtōrus aptur, lai uz dzenskrūves neuztītos tīkli, bet kuģi tādos gadījumos uz priekšu dzen neliela bura – klīvers. Tas bija plašā apkārtņē nedzirdēts gadījums, ka meita bez laulāšanās aiziet pie puīša. Gandrīz visi Latgales gājēju ļaudis bija savulaik devušies peļņā, gan grāvjus rakdami, gan uz plostiem, gan citos gadījuma darbos. Viņas vīrs, gadījuma strādnieks, bieži bija bez darba. Tiklab iegātnība, kā aizprecēšanās bija vairāk laimes gadījums nekā droši paredzams nākotnes faktōrs. Nebūs taisnība, ja teikšu, ka par spōrtistu kļuvu nejauši, gadījuma pēc. Reiz notika mīklains atgadījums – vasaras vidū no strazdubūra bija pazuduši visi strazdulēni. Viņš atcerējās kādu briesmīgu atgadījumu no savas dzīves, kas notika pirms trīsdesmit gadiem. Ievainoto ierašanās no tālajiem karalaukiem mazpilsētiņā bija neparasts atgadījums.

NORISĒT / **noritēt** / **norisināties**, 3. kōnj. / **norist**, -ris, -risa, R. n., *sākties un pakāpeniski īstenoties izmaiņām*, # Dažreiz abinieku kāpuriem metamōrfōzes prōcess nenoris parastajā laikā, bet aizkavējas. Zemes iekšienē vēl joprojām noris pirmsplanētu vielas reakcijas. Rakstnieks vēro dzīvi un gribot negribot ierauga cīņu, kas norit starp kapitālismu un strādniecību. Sala dēļ augos apstājas ūdens kustība, bez kā savukārt nevar noritēt augu dzīvības prōcesi. Vēlajā paleolītā sabiedrības attīstība Eirōpā noritēja nevienmērīgi. Pilsētās norit strauja dzīvojamo ēku celtniecība. Zaļo augu lapās norisinās nozīmīgākais dzīvības prōcess – fōtōsintēze. Turpmākie notikumi norisinās strauji. Ilgāku laiku norisinājās sīva divkauja, bet saniknotā vērsa uzbrukumi vienmēr beidzās ar neveiksmi. Viņi gribēja zināt, kā norisinājies tas gadījums Atlantijā, kad vētra stūresmājā izsitusi logus. Jau tagad var daudz ko darīt, lai novecošana attālinātos, noristu lēnāk. Tas atsauc atmiņās notikumus, kas norisuši pirms daudziem gadiem. Kauja norisa nepilna kilōmetra attālumā.

darboties / **strādāt** / **funkcionēt**, 2. kōnj., R. n., *notikt norisēm (ierobežotā lietojumā)*, # Parkā darbojas karuselis. Autōmašīnas mōtōrs darbojās tikko dzirdami. Tagad jau no abām pusēm darbojās arī artilērija. Kādā ōkeāna rajonā tika reģistrētas spēcīgas augsnes svārstības, kas atļauj domāt, ka šajā vietā darbojas vulkāns. Man likās, ka apstājas darboties mana sirds. Ir fizisks darbs, kad galvenokārt strādā muskuļi, un garīgs, galvas smadzeņu darbs. Almai sirds strādāja kā ar veseri: tuk-tuk-tuk. Tiklīdz atrodas kāds klausītājs, viņa mēle sāk strādāt veikli kā kulstīkla.

Lielgabali, ložmetēji un šautenes strādāja bez apstājas. Var iegūt elektrizolācijas materiālus, kas spēj strādāt virs 300° temperatūrā. Cehā strādā sešsimt divdesmit stellu. Mótors strādāja brīvgaitā. Laukos strādā kómbaini. Visas kósmiskajā kuģī uzstādītās sistēmas funkcionē nórmaļi. Cilvēka acs labi funkcionē un labi piemērojas tai krāsu harmónijai, kas atrodas dabā, tas ir, zemes, debess, zāles un ūdens krāsai.

iedarboties, M., *sākt darboties*, # Kuģa mašīnas iedarbojās, skrūve sāka kult ūdeni baltos mutuļos. Iedarbojās mótors, un traps lēni sāka celties gaisā.

iedarboties, *kādām norisēm ietekmēt citu norišu vai stāvokļu rašanos*, # Daba nemitīgi iedarbojas uz augsni un to veido cilvēkam vēlamā vai nevēlamā virzienā. Šļūce iedarbojas tikai uz augsnes virsējo kārtu. Bisītes indīgā viela iedarbojas līdzīgi kā čūskas inde, noārdot sarkanos asinsķermenīšus.

iedarbība / iedarbe / iedarbīgums, L., # Koksnes defórmācija ir atkarīga arī no ārējo spēku iedarbības veida. Sevišķi ieteicamas ir peldes jūrā, kur papildus aukstam ūdenim, gaisam un saulei ir dažādu jūras ūdenī izšķīdušu sāļu un viļņu mehāniskā iedarbība. Speciālisti pētījuši dažādu zobu prótēžu iedarbību uz mutes dobuma audiem, lai izvēlētos tikai tādas prótēzes, kuru nelabvēlīgā iedarbe ir minimāla. Ar kāta fórmu iespējams regulēt cirvja iedarbes sparu un cirtiena precizitāti. Katram laikmetam ir savi iedarbības veidi uz cilvēka apziņu. Mēs vēlamies paplašināt teātra iedarbes sfēru ārpus skatuves. Runājot par dzejas iedarbīgumu, jāatceras vecā patiesība, ka liela un mūžīga ir tā dzeja, kas rakstīta savam laikmetam.

iedarbīgs, Kd., *iedarbību izraisošs*, # Antibiotikas ir stipri iedarbīgi preparāti – tie iedarbojas ne tikai uz to mikrōbu sugu, kuru vēlamies iznīcināt, bet arī uz daudziem parastās mikróflōras pārstāvjiem. Ikvienā receptē mēdz būt iedarbīgā viela (receptes bāze), kura ir galvenā, kas vērsas pret slimību. Sarkanais pipars satur daudz dažādu iedarbīgu vielu – gan vitamīnus, gan esterus ar kairinošu un uzbudinošu iedarbību, gan alkalóidus, kas paplašina asinsvadus.

norise / darbība, L., *pāreja no kāda stāvokļa citā*, # Viņai bija jāseko ķīmiskās reakcijas norisei. Laika ritms raksturo tikai materiālās pasaules parādību norisi. 19. gadsimtā ekónomiskās un pólitiskās attīstības norise izveidoja apstākļus, kuri vācu buržuāzijai deva visas iespējas gāzt pastāvošo varu. Visā mūsu órganisma darbībā ir noteikts ritms – sirds savēlķas un atslābst, plaušas izplešas un savēlķas. Dažādos gada laikos augu darbības intensitāte ir atšķirīga – vienā gada laikā tie spēcīgi aug un ražo, citā – dzīvība it kā pamirst. Kórōzijas graužošā darbība pastiprinās, kad kuģis ielaists ūdenī. Ūdeņu darbības rezultātā ir radies nogrūvums.

darbināt, 3. kónj., K., *likt darboties (mehānismiem u. tml.)*, # Kaltē visus mehānismus darbina elektrómótors. Lókómótīvi darbina akumulātōru baterija.

nodarbināt, pbg., # Mehāniskajā nodaļā uzstādīja vairākus jaunus darbaldus un arī vecās iekārtas nodarbināja ar pilnu slodzi.

iedarbināt, *likt sākt darboties*, # Kad mótors noslāpa, šóferis to iedarbināja no jauna. Iedarbinot rādiórepróduktōru, no tā atskanēja dziesma zemā sievietes balsī. Bióstrāvas smadzenēs attīstās ne tikai abstrakti domājot, piemēram, rēķinot, bet arī tad, kad mēs iedarbinām kādu savu muskuļu grupu.

padarbināt, *nedaudz darbināt*, # Iedarbinātu mótōrzāģi, pirms sākt zāģēt, vajag vismaz 30 sekundes padarbināt tukšgaitā.

PIESTRĀDĀTIES, 2. kónj. R. n., *mehānismu detaļām darbojoties, veidoties darbības salāgotībai*, # Lai jauna vai izremóntēta traktōra vai autómóbiļa mótōra rótējošās un berzējošās daļas piestrādātos, mótors speciāli jādarbina vairākas dienas. Ja mašīnu ieliktnu poras piepilda ar smērvielu, tie labi piestrādājas vārpstām.

piestrādāt / piestrādināt, K., *likt piestrādāties*, # Īstas pieredzes nav ne strādniecēm, ne meistara palīgam, bet darīšana ir ar ļoti kómplicētu nepiestrādātu iekārtu. Lai jaunu vai izremóntētu traktōru piestrādinātu, tas ir, lai panāktu, ka attiecīgās berzīgās detaļas pielāgotos viena otrai, vajadzīgs vairāk nekā simtu stundu.

piestrāde, L., *mehānismu berzīgo detaļu savstarpēja pielāgošanās*, # Kā zināms, piestrādei ir pakļautas mašīnas, kurām ir berzes pāri. Instrumentu atslēdznieka darbs ir noslēguma fāzē – pēdējā piestrāde, salāgošana. Kómbainus, sējmašīnas un citu jauno tehniku samóntē, noregulē un pārbauda piestrādēs iepraktizējušies meistari. Piestrāde ir óbligāta iekšdedzes dzinējiem, sūkņiem un virknei citu ierīču.

3. Darinoša un apdarinoša pārveides darbība.

DARINĀT / taisīt, 3. kónj. / **gatavot / izgatavot / pagatavot**, 2. kónj., K., *radīt materiālas lietas, ierīces*, # Elmārs uzpina brīnumjauku groziņu, laikam visskaistāko, kādu bija darinājušas viņa rokas. Puisēns atvāž saliekamo nazi un sāk no priežu mizas darināt laiviņu. Paveroties mājas veclaicīgā skujiņu rakstā darinātajām durvīm, pa tām iznāca kāda jaunieta. Paklājs ir darināts góbelēna tehnikā. Gleznojumu ciklu mākslinieks darina 1960. gada izstādei. Lēni, lēni ozols auga, Lēni lapas darināja (T. dz.). Armīns taisīja siltumnīcai rāmjus. Bezdelīgas no māliem taisīja ligzdas. Karafītē bija tantes pašas taisīts varen smalks un stiprs liķieris. Darba viņai diezgan, taisot apģērbu vīram un dēlam. Govis barošot ar dābolu, lai piena vairāk – sviestu gribot taisīt, uz Rīgu vest. Biešu salātus var gatavot arī ar kartupeļiem. Tētis mūs mācīja no priežu mizas gatavot kuģītus. Pēc mākslinieku zīmējumiem fabrikas meistari gatavoja pórceļāna izstrādājumus. Pakāpeniski cilvēks sāka izgatavot arvien labākus medību rīkus – bumerangu un citas metamās ierīces. Prasmīgie kaulu griezēji no valzīgu ilkņiem izgatavo dzīvnieku figūras. Vecītis izgatavoja tinti no tintes riekstu sulas, piejaucot tai klāt dzelzs vitriolu un līmi. Kómbināts sāks izgatavot dažādas būvdetaļas – durvis, logu rāmjus. Uz tikko pagatavota soliņa sēdēja majors Strads un pētīja karti. Nestuves pagatavojam no kārķu klūgām. Akvāriju pióneri arī paši var pagatavot. Pusdienās pagatavota kartupeļu biežputra ar mērci.

darinājums, L., # Šie svečturi ir lietišķās mākslas meistaruru darinājumi. Ēdamzālē krēslu bez skaita – gan fabrikas ražojumi, gan Latgales ciema meistaruru darinājumi. Tie nebija vis vairs vienkārši audekli, bet Brīviņu meitas pūra darinājums.

darīt, 3. kónj., K., *darināt, gatavot (novecojis)*, # Sīki putni ligzdu dara (T. dz.). Talkā cepa kviešu maizi, Darīt` saldu alutiņu (T. dz.).

izdarināt / uztaisīt / iztaisīt / pataisīt / sataisīt / ietaisīt, 3. kónj. / **uzrīkot / ierīkot / iekārtot**, 2. kónj., K., pbg., # Dažiem viņš izdarināja savādus apavus. Ķauķiene avenājos uztaisīja tik skaistu ligzdiņu kā puķu vācelīti. Viņš purpināja, ka ir nu gan cilvēki, ne kārtīgu tiltu nevar uztaisīt. Šotēvs uztaisīja akai dēļu vāku. Arī manus pirmos zābakus uztaisīja kaimiņu klibais kurpnieks. Izkāpts kātu Lienai Osis bija iztaisījis no sausas eglītes augumam piemērotā garumā, viegli un gludu. Zābakus šis kurpnieks iztaisīja labu labos. Uzlikuši dēli pār balķi, bērneli iztaisījuši šūpoles. Tas ratu meistars tak tos ratus līdz pļaujamiem svētkiem nepataisī! Kurpnieks tev rudenī i jaunus zābakus pataisīja. Galdnieks stāstīja, ka pagājušajā karā esot pataisījis sakkokus vēsēla vēzumnieku pulka zirgiem. Viņi par abiem pataisīja tādas pusdienas, kuras ēst arī varēja tikai paši vien. Tēvs no pilsētas pārveda daktera sataisītas zāles. Kalēja darbnīca bija zem klājas debess, lakta uzrīkota uz viena vienīga liela koka blūķa. Viesim jāsēž uz veča, ļodzīga soliņa, varēja taču Indulis uzrīkot jaunu. Lodziņam virs kameras durvīm pieliktas restes un pašas durvis ietaisīta šī pati klakstošā atslēga. Pie vienīgās ieejas aizā bija ietaisīti vārtiņi. Auzu laukā nelielā bedrītē paipala bija ietaisījusi sev ligzdu. Saimnieks bija uzkāpis istabas augšā palūkot, vai pele nav ietaisījusi midzeni tēva zārkā. Būrītim bija ietaisīta tik maza skreja, ka strazds vien galvu varēja pa to iebāzt, ne pats tikt iekšā. Lopus tad paslēpa kur katrs varēja – gan salmu pantos ietaisītajos dobumos, gan pirtī. Alas āpsis visbiežāk rok nelielos, sausos uzkalniņos, bet dažkārt ierīko arī līdzenumā. Midzeni vilki ierīko zem izgāzta koka ceļma vai kādā citā iedobumā. Sev un Andrejam viņš iekārtoja guļas vietu tukšajā pūnē. Man bija savākts jau tik daudz pastmarku, ka varēju iekārtot pat nelielu albumiņu. Sēžammaisu ratos iekārtodams, viņš bija domājis tikai par saimnieka ērtībām.

sadarināt / piedarināt / piedarīt / sadarīt / sastrādāt / sataisīt / sagatavot / pietaisīt, *darināt ko lielākos daudzumos*, # Kaimiņi sadarinājuši pulka alus. Zeķes ir sadarinātas visai ziemei. Meitas pūrā ir viss, ko jauna meita piedarinājusi, netaupot ne roku, ne soļu, ne nakts stundu. Viens šķirsts un viens skapis manai meitai jau piedarināti pilni, ka dzijas galiņam tur vairs nav rūmes. Kas to pūru piedarīja Saimnieka meitiņām? Kalpa sievas piedarīja, Savus bērņus auklēdamas (T. dz.). Te kādu reizi kaimiņi piedara alu un uzlūdz ciemiņus. Pilsētnieki Līgo svētkos devās uz laukiem, kur lauku ļaudis bija mucu mucas alus sadarījuši un rituļu rituļus sieru sasējuši. Nogāztos kokus sastrādāja vai nu balķos, stutmalkā vai vienkāršajā malkā. Daudz racionālāk ir šo gaļu fabrikā sastrādāt pusfabrikātos. Vārtus kartupeļus sastrādā valknē, tas ir, izvārtus karstus sastampā vai samal gaļas mašīnā. Bundziņas, bļodiņas un citādus nevajadzīgus niekus sataisa kaudžu kaudzēm, bet grābekli iztaisīt nevar. Kāpām otrajā stāvā, kur bija sataisītas daudzas guļvietas. Malka ir sagatavota visai ziemei. Daļa zidītāju ziemas miega laikā regulāri pamostas un pat barojas ar

iepriekš sagatavotajiem pārtikas krājumiem. Lācenes var sagatavot ziemai arī svaigā veidā ar cukuru. Pa mūsu prombūtni podnieks bija pietaisījis daudz jaunu podu un bļodu.

rīkot / sarīkot / uzrīkot / ierīkot / iekārtot / izveidot, 2. kónj. / **ietaisīt**, 3. kónj., K., *radīt vienkāršāku vai sarežģītāku kónstruktvu sistēmu*, # Vai ledus jau nebūs biezs diezgan, lai rīkotu slidotavu? Pieaugušie vēl sēž pie galda, bet mēs ejam sarīkot ugunsroku. Viņi gāja iekšā sētā, kur mežsargi jau bija sarīkojuši solus sēdēšanai. Meža jaunie sakūra ugunsroku, uzrīkoja šūpoles. Mēs brauksim pie jums telefonā ierīkot. Tiks ierīkota arī skatuves apgaismošanas iekārta. Atrazdams savos laukos diezgan daudz kaļķakmeņu, viņš ierīkoja Kangarkalniņā kaļķu cepli. Nometni viņi ierīkoja purvā grūti pieejamā vietā. Viņš gribot ap māju ierīkot apstādījumus. Vairākistabu dzīvoklī vienu telpu vēlams iekārtot par guļamistabu. Uz bāzes kuģa ir labi iekārtota ambulance un pat neliela slimnīca, labi iekārtoti rentgena un zobārstniecības kabineti. Demokrātiskā Vācija Kónakrī uzcēlusi un iekārtojusi vienu no vislielākajām un mōdērnākajām grāmatu un laikrakstu spiestuvēm visā Āfrikas kóntinentā. Pieņēmts domāt, ka slidotava, kas iekārtota hókeja spēlei, nav pietiekoši liela ātrslidošanas treniņiem. Staltajā ēkā ar stikla un alumīnija sienām ir iekārtots starptautiskais pasts. Galvaspilsētā iekārtots ļoti daudz jaunu kafējnīcu. Pabeigta futbóla laukuma izveidošana, daļēji iekārtoti arī vieglatlētikas sektori un skrejceļš. Parkā iekārtoti skaisti akmensdārzi. Mūsu iestāde iekārto zivju dīķus, būvē dambjus. Viņš iekārtoja nelielu centrālparku, kas sildīja visu viņa aizņemto nama pagrabstāvu. Viņš uzsvēra, ka labóratōrija jāizveido ne tikai šodienas uzdevumu risināšanai. Čehā izveidota autómatisētā līnija. Tur varēs izveidot dabisku parku. Starp jauno māju un večo klēti ar mēldru jumtu bija izveidots skaists, zaļš pagalms. Vecmāmiņai istabiņu ietaisīja agrākajā dzimnāvu kambarīti.

iekārta / ietaise / ierīce, L., *elementu kopums, kas veido vienotu kónstrukciju*, # Visās fermās ierīkotas govju autómatisķās dzirdināšanas un slauķšanas iekārtas. Nevis spuldzes lielums, bet óptiskā iekārta piešķir bākas gaismas staram tā spilgtumu. Mūsdienās nav tādas tehnikas un zinātnes nozares, kurās neizmantotu radiótehniskās iekārtas. Rokasgrāmatā ietvertas ziņas par ārējo un iekšējo augstsprieguma elektrisko ietaišu izbūvi. Lai atvieglotu cirvja piespiešanu tecīlai, tā apgādāta ar īpašu ierīci. Nez no kurienes gadījusies tukša siļķu muca palēcās pret tīklu celšanas ierīci un kopā ar vilni pārslidēja pār bōrtu.

iekārtojums, L., *tēlpai, ēkai, iestādei u. tml. atbilstoši priekšmeti un to izvietoņjums*, # Attēlā parādīts bišu mājojķla iekārtojums stāvbluķī – augšējā daļā redzams medus, zem tā medus un ziedputekšņi, bet apakšējā daļā peri un tukšas šūnas. Tā bija paliela tēlpa ar kabineta iekārtojumu – divi galdi, grāmatu skapis un stūrī mazs, pazēms galdiņš ar diviem krēsliem un dīvānu. Strādnieki pārvietoja darbgaldus un citus ceķa piederumus, līdz tēlpas iekārtojums kļuva pavisam citāds. Celniecības darbu nekavētu veikšanu sekmē pareizs būvlaukuma iekārtojums. Neapstrīdama loma māksliniecisko vērtību atklāsmē ir ekspóziķijas vizuālajam iekārtoņjumam.

pārtaisīt, padarīt citādu vai ko par ko citu, # Viņa savu kleitu pārtaisīja par svārkjiem ar vesti. Retrō stilu pārstāv veķlaiku petrōleķas lampas, pārtaisītas par elektriskām. Nokalpoņušos labības kómbainus var pārtaisīt un izmantot par zāles plāvējiem. Govi viņi pārdevuši un kūtīņu pārtaisījuši par garāžu.

pārtaisīt, taisīt ko pāri kam, # Upei pāri pārtaisīts jauns planku tilts ēvelētām margām. Es varēju naudas tiltu pār Daugavu pārtaisīt (T. dz.).

pietaisīt / pierīkot, *taisīt ko klāt kam*, # Visiem pirmā stāva logiem aizvirtņi vēl nav pietaisīti. Blakus kūtij pietaisīta prāva nojume. Pie jaunbūves sienas pierīkotas dažādas trices un bomji, lai vieglāk dabūtu augšā garos un smagos baļķus. Priežu sēju cirsmā veica viens pats cilvēķs ar īpašu, traktōram pierīkotu arkla sējmašīnu. Mazgājamais trauks bija pierīkots pie staba.

aptaisīt, taisīt ko apkārt kam, # Ap dārzu aptaisīta sēta. Nebija grūti ganīt, jo ganības gandrīz visur aptaisītas ar drāšu žogiem.

notaisīt, iztaisīt (ierobeķotā lietoņjumā), # Labi notaisīta kaudzē siens stāvēķa vēl labāk nekā zem caura jumta.

RAŽOT / próducēt, 2. kónj., K., *radīt, darināt lielos daudzumos un ilgstošā posmā*, # Top rūpnīca, kur raķos silikātu ķieģēļus. Hidróelektróstaciķa ik gadu raķo vairāk nekā 1 miljōnu kilóvatstundu elektróenerģijas. Līvānu māju būves kómbināts raķos dažāda lieluma salieķamās māķas ar dažādu istabu skaitu. Própólisu bites próducē no augu sveķainām vielām. 1000 iekšdedzes dzinēķu dienā próducē vairāk nekā 3 tónnas ogļskābās gāzes.

ražošana, L., # Ražošanas spēku strauju attīstību veicināja transporta maģistrāļu – dzelzceļa līniju izbūve. Pie materiālās ražošanas sfēras pieder rūpniecība, lauksaimniecība, celtniecība un vēl daudz citu nozaru.

sīkražošana, L., *ražošana, kurā piedalās neliels strādnieku skaits un tiek saražots neliels produkcijas apjoms*, # Jau Markss 19. gadsimta vidū pauda, ka kapitālisma attīstība zemkopībā izpaudīsies kā sīkražošanas pakāpeniska izskaušana.

lielražošana, L., *liela apjoma ražošana*, # Laukos cita pēc citas nozūd sīkās lopu kūtis, klētis un kaltes, to vietā veidojoties lielražošanai raksturīgiem kombinātiem. Kóoperācija ir drošākais ceļš pārejai uz lielražošanu.

ražojums / izstrādājums / produkts, L., *ražošanas rezultāts*, # Kā pilsētās, tā laukos sabiedrības rīcībā nonāk arvien mōdērnāka tehnika, kas ļauj vēl vairāk paplašināt rūpniecības produkcijas apjomu un ražojumu sōrtimentu. Kurzemes hercōgistē zemnieki savus ražojumus drīkstēja pārdot tikai muižās, miestos un vietējos krogos, bet nedrīkstēja vest uz pilsētām. Pasaules izstādē Ōsakā tika ekspōnēti gan Latvijas PSR rūpnīcu ražojumi, gan tautas daiļamata meistaru darinājumi. Fabrikas meistari pōrcelāna izstrādājumus gatavoja pēc mākslinieku zīmējumiem. Pie ķieģeļrūpniecības izstrādājumiem pieskaitāmi mūra ķieģeļi, ķieģeļu blōki, drenu caurules un daudz kas cits. Ēdnīcā sācis darboties konditōrejas izstrādājumu cehs, kur cep smalkmaizītes. Ļoti patīkami redzēt, kā no koka, metāla vai māliem top gaumīgs izstrādājums. Lopkopības produktu ražošanas pamats ir lopbarības sagatavošana nepieciešamos daudzumos. No divdīgļlapjiem iegūst daudz svarīgu tehnisku produktu, piemēram, šķiedru, koksni, kaučuku.. Pareizā uzturā jābūt dažādiem produktiem, tāpēc nepietiek lietot tikai augu produktus, kā to praktizē veģetārieši.

produkcijs, L., *produktu kopums*, # Laikam paši audumu ražotāji lāgā neapzinās, kāda dažādība ir viņu produkcijā. Ap simt rūpnīcu un fabriku Latvijā ražo produkciju ekspōrtam. Vadošā vieta vissavienības ekspōrtā ir mašīnbūves, melnās metalurģijas, naftas un naftas pārstrādes rūpniecības produkcijai.

APDARINĀT, 3. kōnj. / **apstrādāt**, 2. kōnj. K., *iedarboties uz ko, mainot tā īpašības*, # Viens talkas vīrs lai apdarina ceļmus, tas ir – loba mizu nost, lai kaitēkļiem vasarā nebūtu kur perināties. Klaudzēja cirvji, apdarinot baļķus. Iestrādājies cilvēks dienā apdarina līdz pat 12 centneriem runkuļu. Vīri krāva sienu kaudzēs, bet sakrautās kaudzes sievietes apdarināja un safīrīja zemi ap tām. Uzavā arheolōģi atrada sevišķi īpatnēji apdarinātu zobenu – ar vīrieša attēlu un divu bēgošu zaķu figūrām. Linōgriezumu darina, ar speciāliem griežņiem apstrādājot linōleja plātņi. Kad tērauda lējumus vēl termiski apstrādā, uzlabojas to struktūra un mehāniskās īpašības. Dažas karamēļu šķirnes vēl papildus apstrādā – tām uzkaisa pūdercukuru. Apstrādājot dārgakmeņus, jāzina slīpēšanas paņēmienu, lai fōrma akmenim būtu vispiemērotākā staru laušanai un atstarošanai. Graudus dažādi apstrādā – samaļ miltos vai sasmalcina putraimos. Sēnes apstrādā, tās žāvējot, marinējot vai sālot.

apdare / apstrāde / piestrāde, L., # Pašreiz jau veic arī iekšējās apdares darbus – apmet sienas un griestus, liek grīdas, logus un durvis. Zāles apdares veidotāji prasmīgi savienojusi klasiskos ōrnamēntikas elementus ar šodienējiem. Igaunī mūs iepriecināja ar skaistā mākslinieciskā apdarē izdotiem dziesmu krājumiem. Viņa iepazīstināja skolniekus ar dzintara apstrādes veidiem – sākot ar rupjo slīpēšanu uz smilšpapīra un beidzot ar pulēšanu. Neapstrādātā veidā dimants svēra 180 gramus, bet pēc pirmās apstrādes vairs tikai 37 gramus. Ievērojami uzlabojusies arī veļas apstrādes kvalitāte – to tīri izmazgā, izrullē, kārtīgi izgludina. Māksliniecei pie Audriņu pieminēkļa darba vairs nav palicis daudz – pēdējā piestrāde ģipša fōrmām. Dejojājiem pietrūkst pārliecības par savām tehniskajām iespējām, lielāka prasīguma pret sevi, arī piestrādes.

VEIDOT, 2. kōnj. / **radīt**, 3. kōnj., K., *mērķtiecīgi darināt*, # No stiegrotiem sipōreksa paneļiem veido grīdas, griestus, šķērssienas un arī galvenās nesošās daļas – kapitālsienas un ārsienas. Var veidot sausu zaru, puķu un stiebru kōmpōzīcijas. Ādai, koksnei, vilnai, kokvilnai, līnīem, zīdam, kaučukam, papīram kopīgs ir tas, ka šie materiāli veidoti no dabiskajiem ōrganiskajiem pōlimērajiem materiāliem – prōteīna, celulōzes, cietes, sveķiem. Mīklas piku liek uz lizes un veido kukuli. Starp baznīcas zaļo koku puduri un pili tiek veidots skvērs. Emulsijas krāsa veido izturīgu un matētu plēvi. Daudzas baktērijas spēj veidot sporas. Priedes plašo izplatību veicina arī tās spēja veidot dažādu sakņu sistēmu atkarībā no vides apstākļiem. Celtnes pirts daļa garenvirzienā pārdalīta ar kapitālu sienu, radot atsevišķu mazgāšanās telpu. Jaunās mākslīgās jūras, ko rada uz lielajām upēm, ir milzīgas ūdenskrātuves.

veidoties / tapt, top, tapa / **rasties**, rodas, radās, M., *tikt veidotam, radītam*, # Stellēs veidojas audums. Uz rupja maisa auduma ar sīkiem krustdūrieniem pamazām veidojas vesels puķu dārzs. Nākamvasar šeit pacelsies uzbērumš un abpus tā veidosies plati grāvji. Netālu klinšainā pamatā top spēkstacijas būvbedre. Ik gadu top jaunas ārstniecības vielas. Šajos dōkos top gan tankkuģi, gan zemessmēlēji, gan pasažieru un kravas kuģi. Tapusi kakla rota no titāna un melnkoka, kurā titāna aukstais spīdums pasvītro matētā melnkoka siltumu. Jaunatnes teātris top un veidojas mūsu acu priekšā. Rubensa darbnīcā tapušas žanra gleznas, kauju skati un pastōrāles.. Kur agrāk bija tukša, līdzena atmata, nule radies jauns pilsētās rajons. Pa kādu pavīsam jaunu nesēn radušos ielu viņi ieiet Pārventas mežā.

veidojums, L., # Sīkplastika – nelielu izmēru skulptūras darbi – ir plastiski veidojumi, kas attēlo reālās īstenības parādības. Zāliens ir ōrganiski apvienojis pārējos atpūtas zōnas veidojumus – augu grupējumus, celiņus, skulpturālos ōbjektus. Ar vasku iezīstie mati turējās stingrā veidojumā un bija mirdzoši.

veidojamība, L., *izejmateriāla pakļāvība veidošanai*, # Ķīmiķu pētījumi turpinās, lai koksnei piešķirtu jaunas īpašības – cēlkoka izskatu, metāla stiprību, plastmasas veidojamību.

izveidot, pbg., # Arī rožu audzētāji ik gadu izveido jaunas šķirnes. Šodien ēdnīcā mazie galdi sabīdīti kopā telpas vidū, izveidojot lielu svētku galdu.

izveidojums / izveide, L., # Dažādam koksnes cietumam paredzēto skaldāmo cirvju izveidojums ir mazliet atšķirīgs. Tahtu izveidojumi ir dažādi – pilnīgi bez atzveltnes, ar atzveltni vienā galā un vēl citādāki. Abi izdevumi bija vienādi pēc satura, bet ar atšķirīgu tehnisko izveidojumu. Jaunākās izveides zāģiem loku var pēc vajadzības nostādīt dažādā slīpumā pret rokturi. Jaunu zālaugu šķirņu izveidi pētījam saistībā ar lopkopības tālākās attīstības redzējumu.

pārveidot, *padarīt citādu vai ko par ko citu*, # Šī ierīce maiņstrāvu pārveido līdzstrāvā. Savu pagrabu viņi pārveidojuši par noliktavu. Plašie meliōrācijas darbi pārveido dabu, radot radikālas izmaiņas plašās teritorijās. Zemes atmosfēru nepārtraukti pārveido tie prōcesi, kas noris tālāk kōsmōsā.

ieveidot, *piešķirt veidu apmatojumam u. c.*, # Lai veidojums saglabātos ilgāk, jāieveido ne tikai virsējā matu kārtā, bet arī apakšējā. Biezas un garas ūsas var mākslinieciski ieveidot ar sakarsētām sprogu šķērēm. Jauneklis ir ģērbies pēc pēdējās modes un ar ieveidotu (iebuktētu) platmali galvā.

ieveidoties, M., *rasties matu veidam*, # Pēc mazgāšanas mati spurst uz visām pusēm, bet pēc kādām dienām ietaukojas un ieveidojas.

ieveidojums, L., # Viņai ir glīts matu ieveidojums.

FRIZĒT, 2. kōnj., K., *apstrādāt matus – apgriezt, veidot, sakārtot, mazgāt u. tml.*, # Viņš sēž spoguļa priekšā un pats sevi frizē.

safrizēt, pbg., # Mati viņai safrizēti tādā frizūrā, ka gar ausīm nokarājas divas garas cirtas. Mati viņai safrizēti sīkās sprodziņās kā jēriņam. Cenšos savu klienti safrizēt cik labi var, lai viņai uzlabotos noskaņojums. Viņa bija skaisti safrizēta un sarti lakotiem nagiem.

safrizēties, *tikt safrizētam*, # Šajā frizētavā var ātri nogriezt matus, safrizēties un iztaisīt manikīru. Sekretāre bija safrizējusies, izdaiļojusies un sasmaržojusies.

uzfrizēt matus / uzfrizēties, *mazliet safrizēt sevi*, # Pirms kōncerta jāaiziet uzfrizēties / uzfrizēt matus.

frizūra, L., *matu sakārtojums*, # Ja mati pareizi apgriezti, tos var sasukāt glītā frizūrā. Zentas dabisko skaistumu sabojā ākstīgā frizūra un melni nokrāsotās uzacis. Viņš piecēlās un pie kumodes spoguļa sakārtoja savu frizūru un kaklasaiti.

AILĒT, 2. kōnj., K., *veidot, radīt ailes*, # Vakaros no grāmatvedības kursiem es nesu līdzi uz māju lielas papīrloksnes un ailēju tās gan ar melnu, gan sarkanu tinti.

aille, L., *divu līniju norobežota josla*, # Skaitļi drīz sadrūzmēsies ailēs, un Statistikas pārvaldes pārskatos būs precīzi dati par izpildītiem gada plāniem tajā vai citā nozarē.

ALOT, 2. kōnj., K., *veidot, radīt alas*, # Vienmēr tie kurmji tik traki to zemi nealo, bet šogad viena plāva ir pamatīgi izalota.

izalot, pbg., # Savvaļas augu spēcīgās saknes izalo un drupina augsni. Ja sliekas ieviešas puķu podā, tās tur izalo zemi, atstājot gļotainus sacietējumus. Šo koksni izalojušas baltās skudras. Kā zemesvēži, kā kurmji šie ļaudis izalo zemi, un aiz racējiem nāk citi, un tad pilsētās vidū izaug

tranšejas. Pie Vitebskas redzējām no apvāršņa līdz apvāršnim izdobtu, izalotu zemi ar vācu nocietinājumiem.

alains, Kd., *ar dažādu faktōru izdobtām ejām zemes garozas iežos*, # Izalot nozīmē padarīt zemi alainu.

ala, L., *lielāka vai mazāka telpa zemes garozas iežos*, # Abhāzijā atrodas ala, kuras labirinti ir vairāk nekā trīs kilōmetrus gari. Nelielais caurums zemē vedināja domāt, ka tā ir kurmja ala. Viņa dzīvoja noslēgusies kā āpsis savā alā. Viņai smejojies, zem deguna pavērās tumša ala, kuras priekšā atradās viens vienīgs dzeltns zobs.

4. Kļiedējoša pārveides darbība.

KLIEDĒTIES, 2. kónj. / **klīst**, klīst, klīda, R. n., *virzīties, izplatīties uz visām pusēm*, # Pūta neliels mainīga virziena vējš, tāpēc ugunsкура dūmi kļiedējās uz visām pusēm. Migla klīda, un rēdzamība uzlabojās.

izkļiedēties / izklīst, pbg., # Elektromagnētiskie viļņi izkļiedējas un atstarojas no metāliskām virsmām. Ultraskaņai ir milzīga nozīme zemūdens signalizācijā, jo radióviļņi ūdenī izplatās vāji, bet parastā skaņa tanī stipri izkļiedējas. Pašreiz vēl zinātne nevar atbildēt uz jautājumu, kāpēc galaktikas izklīst un kad ir sācies šis izklīšanas process. Kurzemnieki pameta tēvutēvu sētas un iedzīvi un izklīda pa plašo Krieviju.

pakļiedēties / paklīst, *mazliet kļiedēties*, # Migla jau daļēji pakļiedējusies. Mākoņi, kas vakarā sedza debesis, tagad pakļīduši, un mēness lūkojas loga stūrī. Vajadzēja nogaidīt, lai paklīst deļotāju burzma un zālē kļūst retāks.

KLIEDĒT, 2. kónj. / **klīdināt**, 3. kónj. / **kliest**, kliež, kļieda, K., *norisēm vai darbībām izraisīt kļiedēšanos*, # Vējš kļiedē rīta dūmaku, un apvāršnis kļūst arvien skaidrāks. Lēdlauža uzdevums ir kļiedēt ledus sastrēgumus. Stiprais vējš kļiedē pa gaisu kāpu smiltis. Kad rasa nožuva, gājām uz lauka kļiedēt siena vālus. Dzirnavaš sāk griezties, ar spārnēm klīdinādamas rīta miglu. Karš brāzās pār Latvijas novadiem, klīdinot latviešu tautu kā vēl nekad iepriekš. Skrejoši mākoņi Pāri tev kļiesti.. (J.Rainis). Mūs norīkoja kļiest granti uz ceļa. Jāiet jākliež siens.

izkļiedēt / izkļiest / izklīdināt / aizkļiedēt / aizklīdināt, pbg., # Izkļiedsējai ar mašīnu ir noteiktas priekšrocības pret rokas izkļiedsēju – sēkla tiek izkļiedēta vienmērīgākos attālumos. Zari tagad nav izkļiedēti pa visu cirsmu, bet atrodas vienā vietā. Braucām pa lielceļu garām vēl neizkļiestām grants kaudzītēm. Salmus izkļieda pār visu plānu. Sievu bars darbojas ar grābekļiem, dzenot tuvāk durvīm izkļiestos salmu vālus. Jūras straume un rīta vējš visus priekšmetus no kuģa nogrimšanas vietas bija izklīdinājis uz visām pusēm. Atlikušie liekie salmi ir izklīdināmi turpat laukmalē un iestrādājami augsnē.

pakļiedēt / pakļīdināt, *nedaudz kļiedēt*, # Panta pakājē ir daži klēpji siena, es tos pakļiedēju, apklāju ar segu un liekos uz auss. Tikko rītausma pakļiedējusi tumsu, viņš izrausās no gultas un aizdedzināja lampu. Saule lūgusi vienam no vēja dēļiem zemes tuvumā viņas karstumu pakļīdināt.

izkļaidis / izkļaidu / izkļaidu(s) / disperss, Kd., *izkļiedēts*, # Izkļaidā barā meitenes devās uz kalna nogāzi. Salaspils ciems jau būtībā ir pilsēta, visai izkļaida un trejāda – zinātņu pilsēta, vienstāvu māju un dārzu un spēkstacijas pilsēta. Sniegs birst sīkām izkļaidu pārslīņām. Kaut kur patālāk atspīd sarkanas izkļaidu uguntiņas. Jau pirmajā izkļaidus gājienā caur ceļmalas krūmiem mēs izcēlām divus zaķus. Dispersas sistēmas ir heterogēnas (neviendabīgas) sistēmas, kur kādas vielas sīkas daļiņas izkļiedētas (disperģētas) citā viendabīgā vielā jeb dispersijas vidē, piemēram, putekļi, pilieni, kas iejaukti kādā šķidrumā vai gāzē.

izkļiedus / izkļaidu(s), v., *izkļiedētā veidā*, # Zāļu sēklu maisījumu var izsēt rindās, izkļiedus vai kómbinēti. Ilgi latvieši dzīvojuši izkļaidus, savrup paslēpušies katrs aiz sava žoga, aiz sava grāvja, savas ežas un kupicas. Viņš neļāva aitām pulcēties barā, jo tad tās nevarēja salasīt tik daudz zāles kā ganoties izkļaidus. Šāvieni vairs nejaucās cits caur citu, bet sprāga atsevišķi te šur, te tur, izkļaidus un retāk.

izkļiede / izkļiedētība, L., # Šaujot lidojošā mērķī, svarīga ir arī skrošu kūļa izkļiede dziļumā. Izkļiede notiek, gaismas stariem atmósfērā sastopot putekļus un ūdens pilieniņus, kas tos novirza sānis, un gaisma izklīst uz visām pusēm. Pētot elementu sadalījumu Zemes garozā, tiek kónstatēta arī elementu izkļiedētība.

DALĪTIES, 3. kónj. / **šķirties**, šķiras / šķīrās, M., *kliedēties uz dažādām pusēm vai no kopīga atsevišķos gabalos*, # *Ļedus gabali plaisā un dalās sīkākās daļās. Netālu no ietekas jūrā upe dalījās. Šeit ceļš dalījās – viens nozarojums gāja ieslīpi lejup, bet otrs nogriezās pa kreisi. Visi tie meža ceļi, kuri te šķiras un satiekas gar abiem upes krastiem, tie šeit ir ieslēdēti jau sen. Večais vēl uzsauca man nopakaļis, lai tur, kur ceļi šķiras, griežos pa kreisi. Aizkari šķiras, un logā parādās smaidoša Ilōnas seja. Un tad niedres šķiras, parādoties kādas laivas priekšgalam.*

sadalīties / izdalīties / izšķirties, pbg., # *Mólekulu disociācija jōnos notiek tāpēc, ka šķīdinātāja viela tiktāl vājina jōnu savstarpējo saistību mólēkulā, ka pietiek ar siltumkustības kinētisko enerģiju, lai mólēkula sadalītos pretēju zīmju jōnos. Viņš tā grozījās no vieniem sāniem uz otriem, ka pelavas maisā sadalījās divās pusēs un vidū radās bedre. Tur tālāk ir krustceles, kur ceļš sadalās septiņos zaros. Viss, tikko šķīļas, tūlīt arī šķēļas un zarojas, un sadalās un riest (V.Brutāne). Astoņi vīri, kuri paliek uz krasta, sadalās divās grupās. Kulbā deviņi vīri spēlēja zolīti, sadalījušies trīs kómandās. Bērnu pulciņš sadalījās – tie, kuriem pašreiz uz skatuves nebija jāatrodas, aizslēpās aiz kulisēm un čukstēdami atkārtēja lomas. Sargkareivju vads izdalījās pa katram nozīmētajiem sargpósteņiem. Mēs izdalāmies gar kartupeļu lauka malu un gaidām nākam sirotājas mežacūkas. Viņš sasauca vīrus pulkā uz apspriedi, pēc kuras visi atkal izšķīrās pa savām vietām. Abas dzeguzes izšķīrās katra uz savu pusi. Aiz arumiem ceļš izšķīrās divos, no kuriem viens aiziet pa kreisi uz meža stūri, bet otrs uz sādželi.*

pārdalīties / pašķirties, *sadalīties, parasti, divās daļās*, # *Ļedus gabals ir pārdalījies, bet vēl kādu laiku abi pēld diezgan cieši kopā. Viss lielais vairums viciņu vairojas tikai bezdzimumceļā, pa lielākai tiesai šūnai gareniski pārdaloties divās daļās. Nātres pašķīrās un no tām izlīda ezis. Pašķiras kreķls, parādot spalvainas krūtis. Lodziņam pašķiras balti aizkari – saimniekmeita slepšus skatās, kas tur brauc. Pūlis pašķīrās, ļaudams viņiem iziet cauri. Ap lielākiem akmeņiem straume pašķiras divos plūdumos, bet aiz katra tāda akmens uzskalojas smilšu sēre.*

šķirties / atšķirties / atdalīties / nošķirties / nodalīties, *kliedēties nost no iepriekšējā kopīgā*, # *Lini bija izmirkuši tik mīksti, ka to kauliņi šķīrās nost no šķiedrām. Galva viņai bija sasukāta, bet viena šķipsna spītīgi šķīrās nost no pārējiem matiem. Melnajā tumsā, kad nedrīkstēja pat stiprāk sačukstēties, vīri cieši turējās viens pie otra, lai neatšķirtos un nepazustu. Viens jūrnieks atšķīrās no pārējiem un iegriezās mazā šķērsielīnā. Viena govš bija atšķīrusies no pārējā ganāmpulka. Mazāki ļedus gabali atdalās cits pēc cita no lielā pēldošā ļeduslauka. Gatavās ogas viegli atdalās no kātiņiem. Ūdens un ētera šķīdumiem ir dažāds blīvums, un nostāvoties tie viens no otra atdalās līdzīgi kā krējums no piena. Plūmēm ir plāna miza un kauliņš viegli atdalās no mīkstuma. No rūdas liesmās atdalīsies dzelzs. Viena matu sproga viņai, atdalījies no pārējām, viegli šūpojās vilciena gaitas ritmā. Iegrimuši dziļās sarunās, viņi bija atdalījušies no pārējiem viesiem. Viens no kuģiem atdalījās un sāka tralēt kutera virzienā. Pludmalē Rita ar Arni tūlīt nošķiras un atstāj mūs ar Hariju vienus. Divas govš, Jānim nemanot, bija nošķīrušās no citiem lopiem un iegājušās rudzu laukā. Kāds kuģis, vētrā nošķīries no citiem, aizkļuva vēl tālāk uz dienvidiem un atklāja Gambijas grīvu. No lielās stigas nošķiras meža taka. Kādi piecpadsmit zvejnieki jau nodalījušies pie garā galda pulciņos.*

dalīties, R. s., *būt sadalītam*, # *Mietnieku dzīvojamā māja dalījās kalpu un saimnieku galā. Parasti skolas koris dalās divās daļās – lielajā un mazajā korī.*

iedalīties / dalīties, *tikt dalītam pēc klasifikatīvām pazīmēm*, # *Grāmata iedalās vairākās nodaļās. Metrs iedalās simt centimetros. Pēc attīstības putni iedalās ligzduģoļos un ligzdbēģoļos. Patskaņi dalās garos un īsos patskaņos. Daiļliterātas veidi dalās paveidos.*

dalīties / pumpuroties, 2. kónj., M., *šķelties bezdzimuma vairošanās norisē*, # *Kambijs sastāv no dzīvām šūnām, kas spēj dalīties. Šūnas vairojas daloties – sākumā uz pusēm dalās kodols, pēc tam prótoplazma, un tā no vienas šūnas rodas divas. Ja daloties abas jaunās šūnas pilnīgi nodalās viena no otras, tad jaunie īpatņi turpina viensūnas dzīvi. Sūneņi vairojas pumpurojoties, līdz ar to palielinās kólōnija. Rauga sēnītes vairojas daloties, pumpurojoties, kā arī veidojot sporas.*

dalīšanās / pumpurošanās, L., # *Rauga sēnīte vairojas daloties, bet nodalījies daļa sākumā ir mazāka par večo, un šādu dalīšanos sauc par pumpurošanos.*

ŠĶĪST, šķīst, šķīda / **šķiesties**, šķiežas, šķiedās, R. n., *kliedēties birdnei dažādos veidos*, # *Tanks ierēcās un sāka griezties uz vietas – gaisā šķīda sniegs un kāpu smilts kukuržņi. Sniega gabali gāzās no jumta, atsītās un šķīda pret ietvi. Eģļu zari lūza zem autōbusa riteņiem, sniegs šķiedās uz visām pusēm.*

pašķīst / izšķīst / sašķīst, pbg., # Pašķīst un novirmo no zariem notrauktais sniegs. Lode ietricās dēlī, tā ka skaidas vien pašķīda. Viņš triec glāzi pret krāsni tā, ka stikla lauskas izšķīst pa visu telpu. Uzšķēržot spilvenu, dūnas izšķīst uz visām pusēm. Sniega pika sašķīst pret manu vaigu. Puķupods nokrita zemē un sašķīda sīkās lauskās.

uzšķīst, *šķīst augšup*, # Sprāgstot mīnai, zemes uzšķīda augstu gaisā.

piešķīst, *apklāties, piepildīties ar drumslām*, # Puikas skraida tik tuvu man apkārt, ka grāmatā, kuru lasu, iesprakst liedaga smiltis – acis nepiešķīda tāpēc, ka brilles bija priekšā.

ŠĶIEST, *šķiež, šķieda / šķaidīt*, 3. kónj., K., *kliedēt birdni*, # Pakavi šķiež pa gaisu smiltis. Zvārguļus šķindinot, sniegu pa gaisu šķaidot, pa ceļu brāzās divjūgs.

izšķiest / izšķaidīt, pbg., # Purvu klāj dūmi, ir izšķiesta kūdra, sadedzis metāls, zemnīcu un blindāžu atliekas. Riteņi bijuši saplosīti, gabali izšķaidīti.

apšķiest, *apklāt ar drumslām u. tml.*, # Vīri jau strādā deviņas stundas bez atpūtas, zvejas tērpi visiem slapji un zvīnām apšķiesti.

piešķiest, *piepildīt ar birdni*, # Nav tādas vietas šajā pilsētā, kur vējš neatrastu pietiekami daudz smilšu, lai pieputinātu, piešķiestu gaisu.

DISÓCIĒT, 2. kónj., M., *dalīties sīkākās daļās (par mólakulām)*, # Šaurākā nozīmē elektrólīts ir viela, kas šķīdumā disóciē jónos. Skābes ir elektrólīti, kuri disóciējot veido ūdeņraža jónus. Divvērtīgie sārmi disóciē pakāpeniski.

disóciēts, Kd., *disóciēties*, # Areniuss secināja, ka parastos šķīdumos tikai daļa mólakulu ir disóciētas jónos. Ļoti atšķaidītos šķīdumos gandrīz visas sālis, stiprās un vidēji stiprās skābes un bāzes ir disóciētas pilnīgi. Starp disóciāciju un rekómbināciju pastāv dinamisks līdzsvars un tādēļ disóciēto mólakulu skaits šķīdumā ir nemainīgs.

disóciācija, L., # Vielu disóciāciju veicina jo augstāka šķīdināmās vielas un šķīdinātāja temperatūra. Divvērtīgās un vairākvērtīgās skābes disóciē pakāpeniski, pie tam visvieglāk noris pirmās pakāpes disóciācija.

ŠĶIRT, šķir, šķīra, K., *kliedēt ko uz divām pretējām pusēm*, # Tālāk atauga kļuva tik bieza, ka vajadzēja šķirt ar rokām, lai tiktu biežoknim cauri. Kāds tuvojās, šķirdams krūmus, kuri kā dzīvžogs norobežoja ezera krastu no meža. Viņa iesirmie, galvas vidū šķirtie mati tam nokārās gari pār pleciem. Liels akmens upes vidū šķīra traumi divās daļās.

pāršķirt, *sadalīt divās daļās*, # Viņas matus vidū pāršķīra taisns celiņš.

atšķirt / nošķirt, *atdalīt*, # Rūpīgi pārslāsti kartupeļi, atšķirti no slimiem un bojātiem bumbuļiem un pareizi iezīemoti, uzglabājas labi. Augļu dārzs no parka atšķirts ar dzīvžogu. Istaba ar virtuvi ir kopā, tās tikai atšķirtas ar krāsns mūri un nomelnējušu trauku skapi. Divvienība līdz šim bija abu sieviešu laime, bet atnāca svešs jauneklis un iespiedās vidū, atšķīra māti no meitas. Galerta sivēns, nošķirts atsevišķā aizgaldīnā, pirmajā dienā nežēlīgi kvieca, kad tos citus izlaida aplokā. Kašķainos zirgus nošķīrām atsevišķi un katru dienu rūpīgi ārstējām. Lai nu dārziņš cik liels, tomēr savs, no pārējā saimnieku dārza nošķirts ar stieplu žogu. Namam piederējās vēl divas sētasmājas ar augstu sienu un aklu mūru nošķirti iekšējiem pagalmiem. Sīkos krastmalas ezeriņus no jūras un baltā liedaga nošķīr kupls niedrājs. Dimanta raktuvju vergi dzīvoja pilnīgi nošķirti no apkārtējās pasaules.

RAISĪT, 3. kónj., K., *atdalīt (par augu lapām, augļiem u. tml.)*, # Un sētas galā vēcais osis Jau raibas lapas raisīt sāk (K. Krūza). Mākoņu kalni ceļas un zūd, Lēnām vējš lapas raisa (P. Bārda). Rudenīgā saule neapnikusi glāstīja ābolus un gatavākos raisīja no zariem.

raisīties, R. n., *dalīties nost*, # Ābeļziedu ziedlapas raisās no ziedkausiem un baltas krīt zemē kā sniegs. Un lapa dzeltena No šmaugā bērza raisās un sūnās krīt. (J. Sirmbārdis).

atraisīties, pbg., # Kad sacēlās vējš, atraisīdamās no zariem, lejup planēja dzeltenas lapas. Nobriedušie āboli atraisījās no zariem un krita zemē.

raisīt, 3. kónj., K., *siet vaļā ko aizsietu, sasietu, apsietu, piesietu*, # Vakaros spoguļa priekšā viņa ilgi raisa savas bizes. Stīviem pirkstiem viņš raisīja vaļā iejūgu, ilgi gramstījās ap savilktajiem mežgliem. Viņš ņēma no vadža savu kareivja somu un raisīja vaļā. Tēvs lēnām sāka raisīt nost bikšu siksnu. Krišus pašlaik raisīja nost no mótocikla lielu kasti. Ķencis darbojās pie pajūga sataisīšanas ar lielu zināšanu: sēja un raisīja, un darīja visu, kas pie triju zirgu aizjūgšanas vajadzīgs.

raisīties, *tikt raisītam; raisīt sevi*, # Šie mežgli nav cieši savilkti, raisās viegli. Kuģītis notaurē un raisās vaļā no steķa. Rasma nepacietīgi raisījās vaļā no mātes skavām. Janīna īgni raisījās vaļā no Nikas apkampieniem.

atraisīt / atsiet, -sien, -sēja / **attīt**, -tin, -tina / **atsaiņot**, 2. kónj., pbg., # Atraisot lielo vīstokli, viņi ieraudzīja tajā zīdaiņi. Visa miesa tvīkdama tvīka atraisīt sevi no smagajām drēbēm un mesties jūras viļņos. Tēvs atsēja lielo saini – tajā atradās liels māla pods. Līgava attin vaļā lakatu un ļauj atrist matu pīnēm. Mārtiņš vīstokli pa pusei attin un sniedz Jānim. Balto kārbu atsaiņojis, viņš tajā ieraudzīja sieviešu kurpes. Atsaiņojis kantaino saini, viņš nolika kancelejā uz galda divus rómānu kómplektus.

atraisīties / atrist, -ris, -risa / **attīties**, *tikt atraisītam; atnākt vaļā*, # Viņš maigi atraisās no sievietes skavām un, pamānot atvadas, dodas prom. Inga pamostas atrisušām biželēm, bet Anna atrisušu lakatiņu, kas saņurcījies guļ uz pagalvja. Viņas šalle attinusies un nokārusies pār muguru.

izraisīt / izsaiņot / izsaitēt, 2. kónj. / **iztīt / iztīstīt / izvīstīt**, 3. kónj., *atbrīvot no aptinuma*, # Izraisījusi no saiņa siera ripuli, sviestu un maizes pusklaipu, viņa visu to saliek uz galda. Katrīna izraisa no aizsaiņa vēcos brunčus un velt sev virsū. Apsēdusies uz cēlma, Ieva izsaiņo azaida sviestmaizes. Medmāsa izsaitē manu slimo roku, apkopj pušumu un apsaitē no jauna. Pārņākusi no veikala, viņa ar gandarijumu iztin no iesaiņojuma savu pirkumu. Ausma iztina no papīra nopirkto grāmatu. Uzlikusi mazo uz pārtināmā galda, Laura sāka to iztīt no slapjajiem autiņiem. No papīru papīriem viņš iztīstīja pavisam mazu kārbīņu. Marčus no vīstokļa izvīstīja patrōnas. Trīne izvīstīja puīseli no vairāku lakatu ietinuma.

iztīties / iztīstīties / izvīstīties, *atnākt vaļā ietinunam*, # Grāmata somā tā burzījusies starp citiem pirkumiem, ka pa pusei iztinusies no iesaiņojuma papīra. Šis spēta veids nu arī pie mums ir iztinies no bērnu autiņiem un sāk ieņemt vietu savu vēcāko brāļu vidū. Drebinoties no aukstuma, iztīstījos no segām un sāku steidzīgi ģērbties. Iepirkumi vēdot tā kratīti, ka daļēji izvīstījusies no iesaiņojuma. Mazais nemierīgi gulējis un izvīstījis no autiņiem. Ienākusi istabā, meitene izvīstās no saviem āra lakatiem.

noraisīt / nosiet / notīt / notīstīt / novīstīt, *raisīt nost ko aptītu*, # Vecenīte noraisīja Anniņai no galvas lakatu un saglauda matiņus. Kalējs noliek pa vietām darbarīkus un noraisa garo priekšautu. Arvīds savāca bumbu un sāka noraisīt tīklu, jo visi vólejbola piederumi bija viņa pārziņā. Viešņa novilka mēteli un nosēja lakatu. Steidzīgi noauju slapjo velteni un no notītā auta izgriežu ūdeni. No ruļļiem notītais papīrs tiek sagarināts ar īpašu nazi. Viņš noāva zābakus un notīstīja autus. Kad atnāca māsiņa, es jau biju apsējus novīstījis nost.

noraisīties / nosieties / notīties / notīstīties, *atraisīties un nobrukt nost apsējam*, # Mazajai noraisījies / nosējis lakatiņš, viņa to nolikusi smilšukastes stūrī. Zirgam kājas apsējs pa daļai notinies un tā gals nokarājas. Jaunajiem zaldātiem auti zābakos ātri vien notīstās, tāpēc bieži jāpāraujas.

atsiet / atraisīt / atšnorēt, 2. kónj. / **atsaistīt / atšķetināt**, 3. kónj. / **atvīstīt**, *siet vaļā ko sasietu, samezģlojušos*, # Zirgu no slītas atsējis un ratos ielēcis, viņš savicināja pātāgu un aizlaida aulekšos. Atsējusi vienam maisam galu, viņa pagrāba saujā bāli dzeltenus zirņus. Meitene ilgi nevarēja atraisīt priekšauta meģglu – pirksti uztraukumā pārlietu steidzās. Brašs vīrs pelēkā kažokā atraisa pie slītas piesieto zirgu. Atraišījis laivu, ielēcu tajā un atgrūdus ar airi no malas. Atraišīju zirgam sapītās priekškājas un vedu uz māju. Viņa atraisīja tumšās matu pīnes, lai sasukātu un sapītu no jauna. Pirksti bija tā stingušī, ka nespēja zābakus atšnorēt. Atsaistot vēzumus, nožvadzēja ķēdes un, smagi dunēdami, baļķi vēlās uz noras. Tīklā iepinusies haizivs uz klāja izmisīgi spārdās, un paiet laiciņš, kamēr izdodas tīklus atšķetināt. Pirmais spinningošanas mēģinājums zēniem ir neveiksmīgs, jo aukla aizvien mudžinās un viss pasākuma laiks paiet, to atšķetinot. Lēni un uzmanīgi viņa atvīstīja mīklaino vīstokli.

atsieties / atraisīties / atšnorēties / atsaistīties, 3. kónj., M., *atbrīvoties no sasējuma*, # Atsējusies pavada kūlājās zirgam pa kājām. Kā var maiss atsieties, ja ir kārtīgi aizsiets? Streipulo piedzēries, pastalaukla atraišījusies un veltkas pa dubļiem. Kurpe bija atšnorējusies un saites, vazājoties pa zemi, notraipījušās. Tele bija atsaistījusies no valga un staigāja apkārt pa kūti, kaitinādama pārējos lopus.

atsprādzēt, 2. kónj. *sprādzēt vaļā*, # Lai noņemtū sedulku, jāatsprādzē sprādze. Nokāpis no zirga, viņš atsprādzē tam seglus.

atsprādzēties, R. n., *attaisīties sprādzējumam*, # Atsprādzējusies slēpe aiz inerces aizskrēja uz priekšu, bet viņa kāja iegrima sniegā.

nosprādzēt, *noņemt ko piesprādzētu*, # Cik reižu gan nakts dežūrās dzelzceļa apgaitnieks nav nokritis līnijas malā kā maiss, tikko spēdams pabīdīt piederumu somu pagalvī, lai negaidīta kóntróle to no pleca nemanīti nenosprādzētu.

atpīt, *atraisīt ko sapītu*, # Apjukumā viņa atpina bizes, sapina par jaunu un atkal atlaida matus vaļā. Garais piegāja pie zirga, atpina tam kājas un, pinekli aplicis zirgam ap kaklu, ievēda to jaunaudzes biežnā.

atpīties, *atraisīties kam sapītam*, # Aizrāvusies darbā, viņa nemanīja, ka uz muguras viena bize līdz pusei atpinusies. Zirgs bija atpinies un staigāja ar pinekli ap vienu kāju.

atvīt, -vij, -vija, *vīt vaļā*, # Viņa atvija vaļā bizes un izlaida matus pa visu muguru.

atvīties, *nākt vaļā kam savītam*, # Viena matu pīne viņai bija daļēji atvījusies vaļā.

atšķetināt / atšķeterēt, 2. kónj., *atvīt*, # Smalkās stieplītes, kuras atšķetinājām no pītajiem vadiem, izrādījās neizturīgas. Kā dziju kamols mūžs ir saritināts, Kur dzīpari visdažādākie mirdz; Ja spētu kāds tos atkal atšķetināt.. (L.Vāczemnieks). Lai ievērtu pavedienu sīkajā adatas actīnā, resno dziju nācās atšķeterēt.

atšķetināties, *atraisīties*, # Lejup nokarājās no kamola atšķetinājies pavediens.

atmudžināt, 3. kónj. / **atpiņķēt / izpiņķēt**, 2. kónj., pbg., *mudžināt vaļā*, # Tina bija sagriezta vienā mudžeklī, vajadzēja diezgan veiklības, lai to atmudžinātu. Nevaru to mezglu nekā atpiņķēt. Cimds bija tā iekēries dzeloņdrātīs, ka, to izpiņķējot, gandrīz izplēsu robu.

nopiņķēt, *atraisīt no kā*, # Veco veļas auklu no staba nopiņķēt nevarēju, tāpēc griezu pušu.

izpiņķēties, *atpiņķēt sevi*, # Muša skaļi sīca, bet izpiņķēties no zirnekļa tīkla tai neizdevās.

nospolēt, 2. kónj., *notīt nost no spoles*, # Visa dzija nospolēta, tukšās spoles samēstas kaktā.

atspolēt, *attīt no spoles daļu uzspolētā*, # No šīs spoles daļa diegu jāatspolē nost. Guldot trali jūrā, vinča atspolēja arvien jaunus tróses metrus.

attauvojies, 2. kónj., *atraisīties no pietauvojuma*, # Refrižerātors attauvojās no krasta un lēnā gaitā atstāja ostu. Svētdienās no plašās upju stacijas mólēm attauvojās daudzi kuteri un kuģīši, aizvēdot desmitus un simtus ļaužu atpūtas braucienos.

atākēt, 2. kónj. / **atkabināt**, 3. kónj., *ākēt vaļā vai nost*, # Kareivis atākēja vaļā šineli un meklējās pa blūzes un bikšu kabatām tabaku un papīru. Pósteņa kareivji atākēja no uzkabes ar zaļu drēbi apšūtās itāļu armijas pudeles. Grožus viņš atākēja, bet sakas nekā nevarēja palaist vaļā. Kad sakrēsloja, traktōrists atkabināja arklu un brauca mājup. Kómandants atgāzās krēslā un atkabināja vaļā mundiera apkakles āķus.

atākēties / atkabināties, M., *atnākt vaļā*, # Ne jau nu blūzes apkakle pati atākējās vaļā. Gaisā pazibēja paliela zivs, bet, spēji atākējusies no makšķerāķa, atkal noplunkšķēja ūdenī. Bedrainajā ceļā kratoties, piekabe jau otro reizi atkabinājās.

izākēt, *ākēt laukā no kurienes*, # Viņš ātri izākēja kāsi no cilpas.

noākēt / nokabināt, *atākēt un noņemt*, # Pēc darba piekabi noākēja nost. No sastāva nokabina divus vagonus un aizripina uz rezerves sliedēm. Mārtiņš nokabina zivi no āķa un pasviež zālē zem krūma. Nokabinājies no naglas bikses, Haris velk tās kājās.

noākēties, M., *tikt vaļā no āķējuma*, # Es jau paredzēju, ka cilpa no šī seklā āķa noākēsies.

VĒRTIES (vaļā), veras, vērās / **plesties**, plešas, pletās, M., *rasties spraugai, izzust apvalkojumam u. tml.*, # Jau sprakst un brakst, Plaisas veras.. (J.Rainis). Dārzos jasmīni plaukst, Rožu pumpuri veras.. (J. Sirmbārdis). Bet madaras smaržo un gaida, Kad silavās viršziedi vērsies.. (Ā.Elksne). Arī dziedot viņa mute vērās vaļā šķībi, tāpat kā smaidot. Man krūtis cilājas un nāsis plešas.. (Aspazija). No karstuma zeme saplaisāja un plaisas pletās ik dienas platākas.

atvērties / atrauties, pbg., # Puķu tabakai ziedi dienā sakļaujas, bet vakarā atveras. Bērziem pārsprāgst sveķainie pumpuri un atveras zaļas lapiņas. Viņš skrien aizsies, mētēlis atrāvies vaļā.

pavērties, *nedaudz atvērties*, # Viņa svārcīni pavērās vaļā, un kļuva redzamas viņa vājās krūtis. Mākoņi uz mirkli pavērās, kļuva redzama bālgani zila debess. Viņas lūpas pavērās smaidā. Rožu pumpuri jau krietni pavērušies. Sūnā vietumis bija pavērušies iesārti dzērveņu ziediņi.

atsprāgt / atlēkt, *strauji atvērties*, # Krītot čemódānam atsprāga vaļā slēdži. Inta tikmēr knibinājās gar nelielu podziņu, līdz pēkšņi atlēca vaļā kāds vāciņš. Ar vieglu knikšķi pórtfeļa slēdzis atlēca vaļā.

vērties ciet / sakļauties, *kāda atplesuma malām savirzīties kopā*, # Stāsta, ka mimōzas zieds veroties ciet no mazākā pieskāriena. Lūpas viņai cieši sakļāvušās kā gliemenei vāki.

aizvērties, pbg., # Pa nakti baltais zieds aizveras, bet otrā dienā, kad atveras, ir sārts. Viņam pavērās mute kaut ko bilst, bet tūlīt atkal aizvērās.

vārstīties / virināties / virāties, *daudzkārt vērties*, # Viņa mute vārstījās, koda, plēsa un sakožļāja, tikai pa rētam izmezdamā pa kādam vārdam. Un mēles lēkā, mutes virinās, un vārdi skrien..(J.Plotnieks). Tālei acis kā pielipušas Annas mutei, kura drīz sāks virāties.

pavārstīties, *mazliet vārstīties*, # Brīžam viņa mute pavārstījās kā elpu tverdamā.

VĒRT, ver, vēra, K., *radīt spraugu vai to novērst*, # Veru somiņu, lai izņemtu maku, un veru maku, lai izņemtu vajadzīgos santīmus. Ābeles un bumbieres, kas bija sākušas vērt ziedus, tos pazaudēja nākošo nakšu salnās. Tūliņ vērs priekškaru un sāks to lugu tēlot. Viņa iedēdz gaismu un ver ciet aizkarus.

atvērt / atplest, -pleš, -pleta / -plēta, pbg., *vērt vaļā*, # Toms atvēra somu. Viņš atvēra atvilktni un izņēma kādu papīra lapu. Kad atvēra testamentu, noskaidrojās, ka visa manta novēlēta mazbērniem. Viņa atvēra muti rādīdama, kā tēvs klepojot cenšas tvert gaisu. Uz ooperāciju galda viņai mugurpusē atvēra krūšu kurvi. Žāvādamies suns atplēta savu lielo muti. No apbrīna meitene atplestu muti staigā apkārt spīdīgajai mašīnai.

pavērt, *nedaudz atvērt*, # Atsējis saītīti, viņš pavēra maisiņu vaļā. Kriša stāstos viņš klausījās, muti pavēris. Lība no brīnumiem palika pavērtu muti. Tev piestāv smaidis, it sevišķi, ja tu pavēri lūpas un var mazliet redzēt zobus.

aizvērt, pbg., *vērt ciet*, # Salicis somā visu rītdienai vajadzīgo, aizveru to ciet.

pievērt, *daļēji aizvērt*, # Tumsā tulpes piever ciet savus ziedu kausus.

vārstīt, 3. kónj. / **virāt**, 2. kónj., K., *vairākkārt vērt*, # Krasta smiltīs žaunas vārstīja liela zivs. Satiksmes pōlicisti, vārstīdami mutes kā slāpstoši līņi, ik pa brīdim skrēja ieelpot skābekli pie īpašiem autómātiem. Muti virājot, viņam lūpu kaktiņos allaž turējās miklums.

atvērumš / atvere / pavērumš, L., *tukša platība starp izklietām malām*, # Caurules atvēruma diametrs ir 8 cm. Galvenā ēka kopā ar divām citām ēkām izveido lidostas priekšējo laukumu ar atvērumu uz próspekta pusi. Varavīksnenes vidū atrodas apaļa, melna atvere – zilīte, caur kuru gaismas stari nonāk acī. Kā pieaugušam nēģim, tā arī mazuļiem ir septiņas žaunu atveres. Kabatas grāmātiņas pavērumā kreisās rokas iekški iespraucis, Mednis runāja, runāja un runāja. Lai neielaiestu slimnieces istabā par daudz aukstā āra gaisa, viņš centās iespraukties pa iespējami šauru durvju pavērumu.

ZAROTIES / zarot, 2. kónj., M., *kļūt izklietam (ierobežotā lietojumā)*, # Ir iespējams, ka senos laikos Daugava ap Staburadzes klinti zarojusies divās daļās – viens zars tecējis pa tagadējo gultni, bet otrs pa skaidri saredzamo sengultni uz Seces pusi. Meža ceļš krietnu gabalu aiz Kalupes luterāņu baznīcas pašā meža vidū zarojas. Krunciņas viņa acu kaktiņos zarojas un aizklīst līdz deniņu sirmumam. Viņš cēlies no Ziemeļvidzemē pazīstamas latviešu dzimtas, kas zarojoties un radojoties 19. gadsimtā devusi arī Ruģēnus, Asarus, Endzeļiņus, Vītolus. Pamazām arvien rētaķi zaroja skudru ceļi, līdz tie izbeidzās pavisam.

sazaroties / sazarot, pbg., # Bērzam saknes plaši sazarojas. Vārpas gan atgādināja kviešus, bet bija daudz lielākas, un salmu vietā bija rēsnī stublāji, kas sazarojās un katrā zara galā nesa pa vārpai. Meža klajumā ceļš sazarojās. Ūdens ādere, šķērsojusi dzelzceļu, sazarojās divās atsevišķās dzīslās. Vainagartērijas aptver sirdi no abām pusēm, pamazām sazarojoties sīkākos asinsvados, kuri apgādā ar skābekli visus sirds audus. Ir augi, kuriem patīk augt tieši pie akmeņiem, zem kuriem to saknes plaši sazaro. Daugavas grīvai ir sazarots atteku un vecupju tīkls.

sazarojums, L., # Asinsvadu sistēmas sazarojumos nav tādas vietas, kur nebūtu nervu uztveres lauka. Sliežu ceļa sazarojumā sasaucās lókómótfives. Kāda liela lapu koka sazarojumā ligzdo melnais stārķis.

ataroties / atzarot / nozaroties / aizzaroties / izzarot / izzaroties, *izklierēties uz sāniem no kā lielāka un sākotnēja*, # No lielajiem sadales kanāliem atzarosies saimniecību ūdens sadales kanāli, kuri aizvedīs ūdeni tieši uz kopsaimniecību laukiem. No galvenā ceļa uz abām pusēm atzarojās mazāki celiņi. No upes atzaro mazas tērcītes. Dažām šī auga sugām ziedi attīstās uz kailajām saknēm, kas atzaro no stumbra zemes tuvumā. No gludās asfalta lentas gan pa labi, gan pa kreisi nozarojas mazāki celiņi un takas. Viņa iedomājoties raktuves kā lielu vertikālu alu, no kuras tad pazemē uz visām pusēm aizzarojas hórizontālas ejas. Priedes rēsnu rēsnās, žuburotas, izzarotas

kā līkām rokām un taustekļiem. Sienas apmētums ar vietām izbirzušiem iedobumiem, no kuriem kā stari izzaro sīkas plaisas. Ozols izzarojies uz visām pusēm savu piecu metru rādiusā.

zars / atzars / atzare / atzarojums / nozarojums, L., *sazarojuma viena sastāvdaļa*, # Zilie kalni, ar vienu zaru stiepjoties līdztekus Baltijas jūras krastam, bet ar otru – Rīgas jūras līča krastam, veido apmēram 30 km garu loku. Valdgaies stacijā sliežu ceļš sadalās trijos zaros – uz Ventspili, uz Roju un uz Mērsragu. Laivas iegriezās klusos līčos, aizslidēja pa sānu atzariem un pazuda cita citai. Pa labi paveras plats Lielupes atzars, kas savieno to ar Babītes ezeru. Ierakuma atzarā bija ierīkots kómandpunkts. Gaiteņa galā ir īsāka atzare ar trim durvīm. Pa kreisi pavīd tumšs Daugavas atzarojums – Bullupe. Noliktava ir plaša ēka, kurai viens dzelzceļa atzarojums pieiet tieši klāt. Daugava senos laikos pie Doles salas zarojusies divās daļās – viens nozarojums gājis no Salaspils taisni uz Juglas ezeru. Viņa ievēroja vairākus cilvēkus iegriežamies ceļa nozarojumā.

DALĪT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas būtu, tiktu sadalīts*, # Daudzgadīgas ziemcietes, kā, piemēram, flókšus, asteres, pa lielākai daļai pavairo, dālot cērus. Stigas daļa mežu vienādos kvadrātos. Upe miestīņu daļiņa uz pusēm. Siers jau mājās sagriezts gabalos, lai ir ko dalīt vecenēm un arī večiem uzkodai. Muļķītis nu sāk dalīt laupījumu – lācim iedod lielos kaulus, sunim kājas, putnam mīkstumus un skudrai galvaskausu.

dalījums / griezumus, L., *nošķirums atsevišķās daļās*, # Vēl krasāks 19. gadsimtā kļuva tēlu dalījums tā sauktajos saimnieku un kalpu galos, kuriem bija pat atsevišķas ieejas. Gundega parādīja pašas rasētu prójektu un sīkāk analizēja katra skata kónstrukciju, skicējot uz tāfeles attiecīgu detaļu griezumus, kur veidojās krustošanās jeb pārejas līnijas. Ja iekšējā izveidojuma noskaidrošanai ar vertikāliem griezumumiem ir par maz, tad parāda arī hórizontālus griezumus. Detaļas attēlošanai ar griezumumu piemīt viens trūkums – var zust priekšstats par priekšmeta ārējo apveidu, jo nav redzama noņemtā daļa, un tāpēc ikreiz, kad detaļas prójekcija ir simetriska, tās vienu pusi parāda griezumā, bet otru – veselu.

sadalīt / iedalīt, pbg., # Ar nazi griež tikai tos ēdienus, kurus nav iespējams sadalīt ar dakšīņu. Ar tīklveida šķērssienu tēla sadalīta sekcijās. Ceļi un celiņi sadala zālienu, bet jāprójektē tā, lai zāliena laukumu nesadrumstalotu pārāk sīki. Vidējais brālis teica, ka sešus zirņus vajagot sadalīt taisnīgi – katram pa divi. Ģimene sadalīta uz divām pusēm kā divi putni – katrs savā kokā. Laulību šķirot, tiek sadalīta arī laulāto kopmanta. Tehnikā retos elementus pēc to īpašībām pieņemts sadalīt vairākās grupās. Speciālisti kónstruējuši fótólīzes iekārtu, kas ar saules enerģijas palīdzību sadala ūdeni ūdeņradī un skābeklī. Organizējot darbus pēc plūsmas metodes, namdaru brigādi sadala posmos. Atvēsto koku rīt asi zāģi sadalīs dēļos un plankās. Izvārtos kāpostus samāļ kopā ar biežpienu, pieliek olu, sadala kótletēs un cēp. Cirsma iedalīja vairākos iecirkņos. Visa zemes platība bija iedalīta 14 sektōros. Grāmata ir iedalīta trīs nodaļās – pirmās divas satur dzejoļus, bet trešā – pōemu. Metru sīkāk iedala 100 centimetros.

sadalījums, L., # Priekš nāves jūsu tēvs testamentā visu mantību sadalīja jūsu starpā, bet tagad dažas mantas palikušas ārpus šī sadalījuma. Lomu sadalījums jaunajam inscenējumam jau kļuvis zināms plašākai sabiedrībai. Nav iespējams pilnīgs, izsmeļošs liriskas sadalījums paveidos un žanros pēc viena noteikta principa.

sagarināt, 3. kónj. / **sagarumot**, 2. kónj., K., *sadalīt noteikta garuma daļās*, # Autōmašīnas pie estakādes atvēd no meža koku stumbrus visā garumā, un šeit vīri ar mótōrzāģiem tos sagarina dažādos koksnes sōrtimentos. No ruļļiem notītais papīrs tiek ar lielu, spēcīgu nazi sagarināts. Katru dienu rūpnīcai ir nepieciešamas aptuveni 36 000 no caurulēm sagarinātas detaļas. Kokus nozāģē un sagarumo ar mótōrzāģiem.

pārdalīt, *sadalīt divās daļās; dalīt par jaunu*, # Plūmēm novelk miziņu, pārdala uz pusēm un izņem kauliņu. Pārējā celtnes daļa garenvirzienā pārdalīta ar kapitālu sienu, radot atsevišķu mazgāšanās tēlu un istabu. Tā bija liela, nesen balsināta tēla, kuru pārdalīja divas kopā saliktas sekcijas. Kādreiz viesuļvētru sadzīti ūdeņi, applūdinot salu, uz dažām dienām to pārdalījuši divās daļās. Indijā valdība izvīrījusi uzdevumu pārdalīt zemi par labu bezzemniekiem. Ar krājumiem óperatīvi manevrējam un tos pārdalām, lai neiznāktā, ka vienā uzņēmumā kāds materiāls ir pārplūmībā, bet citur tā trūkst.

pārdalījums / pārdale, L., # Parastākais tēlas pārdalījums ir ar šķērssienu, bet var pārdalīt arī, savietojot kopā augstas mēbeles vai vienkārši izkarot biezu audumu. Materiālo labumu sadalē

notiek to pārdale starp atsevišķiem indivīdiem, iestādēm, organizācijām. Kādreiz abi šie ciemi bija vienā rajonā, bet pēc administratīvā pārdalījuma viens palika Dobeles, otrs nokļuva Tukuma rajonā.

atdalīt / atšķirot / nodalīt / nošķirot, *veikt darbības, lai kas no kā atdalītos*, # Ģeofiziskajām raķetēm piestiprina konteinerus ar mēriekārtām, attiecīgajā augstumā tos atdala un ar izpletņiem nogādā lejā. Vistas cepeti pārgriež gareniski uz pusēm, atdalot muguras daļu no krūšu daļas. Ogas ievārijumam izšķiro, atdala mazās un bojātās. Pēc pēdējā metiena paliek vēl daudz smalku salmu, kurus grābekļiem grūti atdalīt no pelavām. Nafta pa caurulēm aizplūst uz tvētnēm, kur tiek atdalīta gāze, ūdens un citi piejaukumi. Liepu alejas un dārzi, kas atdalīja kvartālu no kvartāla no māju no mājas, jau maija sākumā slīga zaļumos un ziedos. Purvu no pļavām atdalīja paplats grāvis. Prōjektā ir atšķirotas teritōrijas, kas aizsargājamas kā ārstniecisko resursu ieguves vietas. Bojātos augļus atšķiro jau turpat dārzā. Diviem strādniekiem uzdeva no kokmateriālu grēdas atšķirot attiecīgu izmēru plankas. Pagalmu no ceļa nodala paaugsts dēļu žogs. Kaspars izbēra uz grēdas sīkos kartupeļus, saskaitīja un nodalīja vienas dienas ēdamo devu. Noteiktā izaugsmes pakāpē sivēni no sivēnmātes ir nodalāmi nost. Zemāks cirvja valnītis labāk nodala un ātrāk izmet skaidu no cirtuma. Sējai jālieto tīras, labi nošķirotas sēklas ar labu dīgtspēju. Sausākās vietās raktie kartupeļi tiek nošķiroti sēklai.

izdalīt / padalīt, sadalīt un katram savu tiesu iedot, # Saimniece Mārai lika taisīties līdz uz kapiem, jo viņai pie kapu vārtiem būs jāizdala nabagmājas večiem sieru un pīrāgus. Atnāca saimniece un padalīja linu plūcējām baltmaizi.

dālāt / izdālāt, 2. kōnj., K., *vairākkārt sadalīt un iedot katram kādu daudzumu*, # Viņš tikmēr visiem dālāja, kamēr pašam nekā neatlika. Ar pārākuma pilnu smaidu sejā viņš dabūto naudu izdālā saviem padotajiem.

dalīt ko ar ko / dalīties ar ko, *sadalīt ko starp diviem vai vairākiem*, # Darba zemnieks dalīja ar partizāniem savu trūcīgo uzturu un apģērbu, cenšoties atdot cīnītājiem labāko tiesu. Sadabūjuši vienu smēķi, viņi dalīja to desmit cilvēcīkiem, kāri ievilka pa dūmam un sniedza tālāk biedram. Jānis dažreiz dalījās ar mazo brāli salasītājās ogās, bet Artūrs to nedarīja nekad.

padalīties, pbg., # Ainārs padalījās ar brāli saldējumā. Mēs vienmēr ejam kopā makšķerēt un beigās padalāmies savā starpā ar lomiem, lai abiem ir līdzīgi.

DRUPT, drūp, drupa / **birzt**, birst, birza, M., *dalīties sīkās daļās*, # Viegli čirkstot, zem kājām drūp sasalušā sniega kārtā. Sausa ziedlapa tūlīt birst, ja to pirkstos stiprāk paburza. Sīkie čiekuriņi kraukšķēdami birza zem viņas zābaciņiem.

sadrūpt / sabirzt / sabirt, -birst, -bira, pbg., # Uz Mēness nav ūdens, nav atmósferas un vēja, tāpēc kalnu ieži nesadrūp, kā tas notiek uz Zemes. Lēdus upē bija sadrupis sīkākos gabalos, vietām mutuļoja trauksmaina straume. Nogrieztās maizes šķēles vidus izjuka, nokrita uz galda un sadrupa vairākos gabaliņos. Pirkstos satvertas, sakaltušās lapiņas mirklī sabirza. Siena paliekas kūtsaugšā bija sabirzušas smalkas kā pelavas. Viņa pacilāja sakaltušo zariņu un uzmanīgi, lai izbalējušās ziedlapas nesabirztu putekļos, kādos sairst visi sausi ziedi, atkal atlika atpakaļ grāmatā. Sen nava rozes zieds vairs sārts, Sen sabirzis tas pelnos.. (P.Bārda). Zāle bija tā izkaltusi, ka sabira putekļos, tikko tai pieskārs. Katram ir tādi brīži, Kad liekas, viņš sabirs un putekļos putēs.. (I. Ziedonis).

padrupēt / iedrupēt, *daļēji sadrupēt*, # Uz padrupušiem zedeņiem bija izžauta iepelēka veļa. Pacēlās uz augšu ūsas, parādījās dzeltenī, padrupuši zobi. Apmētums jau šur tur iedrupis.

apdrūpt, *padrupēt no virspuses*, # Daudzi mōla blūķi bija stipri apdrupuši, virsējais cementa segums sabirzis. Nelielajā pārtikas veikaliņā veda apdrupušas plienakmens kāpnes. Tad abi ar kabatas nažiem griež maizi no apdrupuša klaipa un ietur maltīti.

nodrupēt / atdrūpt, *drūpot atdalīties nost*, # Sienas apmētums vietām bija nodrupis. Nodrupošais burtu zeltījums liecināja, ka kapa plāksnei jau ir ilgāku gadu garš mūžs. No augšas mūris bija viscaur nodrupis. Vietām apmētums bija atdrūpis un varēja redzēt dzeltenīgu skalu pinumu.

izdrūpt, *drūpot veidoties caurumiem, iedobumiem*, # Klons bija izdrūpis nelīdzens kā arumi. Pamestajai mājai sienu balķi saplaisājuši, skurstenim izdrupuši robi. Baktēriju iedarbībā dentīns kļūst mīksts un tajā izdrūp caurumi.

iedrupēt, *nodrupēt kur iekrist*, # Ūdens spainī iedrupis nedaudz apmētuma no griestiem.

izdrupums / nodrupums, L., # Cauri sienas krāsojumam rēdzami ar ģipsi aizdarīti izdrupumi. Atlaidies uz muguras, ar skatienu kavējos griestos pie bezveidīgajiem izdrupumiem un

plaisu līknēm virs manas galvas. Veci emaljēti katli, kuru emaljā ir plaisas un nodrupumi, ēdiena gatavošanai nav piemēroti.

drupens / drupans / drupatains / birzīgs / birstošs, Kd., *viegli sairstošs vai sairis sīkākās daļiņās*, # Biezpienam jābūt sausam un drupenam, bez sūkalām. Ķieģeļi no šādiem māliem iznākot drupeni un mūrēšanai nederīgi. Brūngani melnā zeme ir drupana un irdena kā saberzta rudzu maize. Augu saknēm vislabvēlīgākie augšanas apstākļi ir drupatainā jeb struktūras augsnē. Irdinātai, drupatainai augsnei ir lielāka virsmas platība nekā blīvai. Šie cepumi ir ļoti birzīgi, nevar ne nokost, ne nolauzt, lai drupačas nenobirtu. Vafeles ir plāns, viegli birstošs, porains miltu konditorejas izstrādājums ar rievotu virsmu.

padrupens, Kd., *samērā drupens*, # Man garšo padrupens biezpiens, tāpēc to pastveida, kuru iesaiņo paciņās, es nepērku.

birzumi / sabirzumi / sabirzas, L., *sabirzusi viela*, # Fasāžu apdarei rūpnīcas rīcībā ir marmóra drumslas, kā arī dólómīta un sarkano ķieģeļu birzumi. Akmeņogļu sabirzumus sapresē briketēs. Peles savus midzeņus vislabprātāk taisa pelavās vai siena sabirzās.

drupata / drupača / kripata / druska, L., *drūpot radusies sīka vielas (pārsvārā ēdiena) daļiņa*, # Uz palodzes skārda ar knābjiem skrapšķināja baloži, mātes pabērtās maizes drupatas uzlasīdami. Siera šķēle vīstoklī bija saspaidīta drupatās. Atsevišķās augsnes drupatās izveidojas mazas kapilārā ūdens sistēmas. Ūlga noslaucīja no galda maizes drupačas. Vecāsmātes uzraudzīta, Lita noēd uzspiesto pīrāgu un pat drupačas uzlasa no klēpja, jo maizīti, pat pēdējo kripatu, mest zemē ir briesmīgs grēks. Viss bija apēsts līdz pēdējai kripatai. Dzeramais esot, bet ēdamā ne kripatas. Baloži un zvirbuļi grozījās starp galdiem, uzlasīdami nobirušās druskas.

drumsla / drumstala, L., *drūpot, plīstot radusies sīka vielas (parasti cietas) daļiņa*, # Viņa vīna glāze ir izkritusi no rokas un sašķīdusi sīkās drumslās. Ugunsgrēkā vitrāžām izkusa svina satvari, un raibās stikla gleznas sabira drumslās. Stikls saplīsa sīkās drumstalās. Krekls gan tīrs, bet veļas rullis saspiedis visas pogas sīkās drumstalās.

DRUPINĀT / smalcināt, 3. kónj. / **drumstalot**, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas druptu, kļūtu sīkāks*, # Kultivātors augsni graiza, drupina, irdina. Viņa drupināja maizi un meta zemē baložu barā. Speciģiem laužņa sitieniem viņš drupināja sasalušo zemi. Vecētēvs pie galda uz dēlīša smalcina pašaudzēto tabaku. Jādomā par to, kur likt smalcinātos salmus, kā izmantot pelavas. Pēckara pārtikas trūkuma gados veikli blēži drumstaloja stiklu un tirgoja par cukuru.

eródēt, 2. kónj., K., *drupināt, kļiedēt, parasti, iežus*, # Upes noskalo, izskalo, šķīdina, tas ir, noārda, erodē savā ceļā sastaptos iežus. Lielupe vietām erodē vecās kāpas – tām nobrūkot, krastā izveidojas stāvas, baltas smilšu kraujas.

erōzija, L., *vēja un ūdens ārdoša iedarbība uz augsnes virskārtu un iežiem; lōkāla materiālu virsmas sairšana*, # Lauka augsnes ir pakļautas erōzijām – ūdens izskalo un aizskalo cietās daļiņas, vējš tās pārvieto un aizdzēn. Vējš ir viens no spēcīgākajiem iežu erōzijas faktoriem. Dabas ainavas veidošanas pasākumi bieži vien saistās ar cīņu pret augsnes erōziju. Metālu kaitīgi ietekmē elektriskā erōzija.

sadrupināt / sasmalcināt / sadrumstalot, pbg., # Rōtējošie ecēšu diskī sagriež un sadrupina aparto augsnes kārtu. Uzsalušo plāno ledu upes straume sadrupinājusi vižņu putrā un sastūmusi pie krasta. Atlikušo maizi Annele sadrupināja jēriņiem. Puiši strādāja ar laužņiem, sadrupinādami un nogāzdami sagrautās sienas atliekas. Parasto stiklu speciālā drupinātājā sasmalcina pulverveidīgu. Lapu salātus ieteicams sasmalcināt, saplūkājot ar rokām, bet nevis sagriežot ar nazi. Aparāts spēj dažās minūtēs sasmalcināt kārtējo sakņaugu dēvu izēdināšanai mājdzīvniekiem. Lai sadrumstalotu un izkustinātu vižņu sienu, mums talkā nākušas spridzinātāju vienības. Arī zālājus arhitekti savos prōjektos pārkā sadrumstalo – celiņu saplānots par daudz. Zeme bija sadrumstalota sīkos lauciņos.

sadrumstalojums / sadrumstalotība, L., # Dati liecina, ka pašreizējais plastmasu detaļu ražošanas sadrumstalojums pa daudzām sīkām ražotnēm neceļ ražošanas ekōnōmisko efektivitāti. Tīrumu sadrumstalotība nesekmē mehanizācijas efektivitātes kāpinājumu. Plakāta iedarbību mazina kōmpōziciōnālā sadrumstalotība – divi karoga kāti un četras milzīgas rokas saraibina zīmējumu, atņem tam viengabalainību.

padrupināt / pasmalcināt, *nedaudz sadrupināt*, # Viņa atvēra logu un padrupināja zilītēm maizi. Tur atradās fōrta paliekas, laika zoba padrupinātas, bet vēl pietiekami stipras. Viņš salauzīja, pasmalcināja sausiņus un iebēra tos tējā izmieksķēt.

apdrupināt, *padrupināt no ārpuses, virspuses; noklāt ar drupatām*, # Bēni bija knaibījuši maizes kukuli, apdrupinājuši tā, it kā peles būtu apskrubinājušas. Pilsētiņas izskats – ložu un granātu apdrupinātās mājas – nevienu nepārsteidza. Galds ir apdrupināts ar maizes drupačām.

atdrupināt, *drupinot atdalīt*, # Laužot nost pa sīkam kriksim, viņš beigās bija atdrupinājis no klaipa vai pusi augšējās garozas.

nodrupināt, *drupinot atdalīt nost vai nokaisīt zemē*, # Ar cietu krama gabalu viņš nodrupināja aso klints šķautni. Gan pats ēda, gan nodrupināja zemē baložiem un zvirbuļiem, un baltmaizes klaipiņš cauri bija.

pedrupināt, *piebārstīt ar drupenu vielu*, # Mazie skraida cepumus grauzdami, visu grīdu pedrupinājuši ar drupačām.

iedrupināt, *drupinot iebirdināt*, # Izlējusi zupas atliekas kucēna bļodiņā, Laura tajā iedrupināja arī maizi.

uzdrupināt, *drupinot uzbirdināt*, # Putukrējumam var uzdrupināt šokólādi.

izdrupināt, *izveidot drupenā vielā robus, caurumus*, # Naglas apmetumā ilgi neturas, izdrupina tikai caurumus. Klints spraugās iesējušies augi arvien vairāk izdrupina iezi.

GRŪST, grūž, grūda, K., *drupināt, smalcināt piestā*, # Lība, kafijas pupiņas piestā grūzdama, aizmirsusi vēlreiz pārsijāt ar astru sietiņu. Apaļo būdiņu priekšamos puskaīlās gvinejietes koka vai māla piestās grūž graudus. Kad labība nepaaugusi, citi grūduši piestā linu pelavas.

sagrūst, pbg., # Kaņepju sviestu gatavoja no izgrauzdētām, labi sagrūstām kaņepju sēklām. Notīrītas ķiploku daiviņas sagrūž piestā.

MALT, maļ, mala, K., *drupinošās iekārtās smalcināt graudus, pupas, gaļu, oļus u. tml.*, # Ja graudus maļot, miltos sasmalcina visu graudu, tad iegūst rupjā maluma miltus. Šos kviešus malsim miltos. Agrāk mala un bīdelēja tikai ar dzirnakmeņiem. Maļ, māsiņa, cik maldama, Tīras slauki dzirnaviņas! (T. dz.). Kam nebija tik daudz labības, lai vēstu malt uz dzirnavām, tie iztika ar pašu dzirnavām mājās. Šis kafijas dzirnaviņas labi maļ. Maltajai gaļai pievieno sīpolus, sakultu olu, sāli, piparus un visu labi izmaisa. Maltus oļus lieto par zemsegu rožu savrupstādījumiem.

malties, maļas, malās, *malt sev*, # Uz Skanuļiem brauca malties un kalties cauru gadu, jo Skanuļos bija dzirnavas un smēde. Priedainieši sāka braukt malties uz Lapmuižu.

samalt / izmalt, pbg., # Šajās dzirnavās katru dienu samaļ 300 tónnas graudu. Graudus samaļ miltos Un miltus mājās ved.. (Ó. Vācietis). Gatavojot biezeni no vārītiem kartupeļiem, tos sastampā vai samaļ. Varenas dzirnavas samaļ kvarcītus. Zivju fileju kopā ar izmērcētu baltmaizi izmaļ gaļasmašīnā divas reizes un tad veido frikadeles.

samalties / izmalties, *tikt samaltam*, # Dzirnavās graudi samaļas miltos. Gaļa labi samalusies.

apmalt, *samalt daudz vai visu, daudziem vai visiem*, # Vienām dzirnavām grūti visus apkārtnes zemniekus apmalt, agrāk mums rūca veselas trīs.

apmalties, *samalt visu savu labību*, # Esam jau šoruden apmalušies.

piemalt, *samalt lielākā vai pietiekamā daudzumā; maļot pievienot ko klāt kam*, # Kafiju no rītiem piemaļu visai dienai. Ar gaļu piemalta pilna bļoda. Zivs fileju samaļ kopā ar izmērcētu baltmaizi un, ja vēlas, piemaļ klāt arī sīpolu.

pamalt, *mazliet malt*, # Pirmajām vajadzībām jauno labību pamala mājas dzirnavās, bet lielākiem malieniem veda uz sudmalām.

pārmalt, *malt atkārtoti*, # Kad milti rupji, pārmaļams ir malums, Līdz smalki, balti put kā migliņa.. (J. Rainis).

nomalt, *maļot nolietot dzirnakmeni*, # Sevišķi ilgi dzirnavām nācās gaidīt uz jaunu akmeni, kad vecais bija nomalts.

maliens / malums, L., *vienā reizē samaļamais labības daudzums*, # Otrā dienā uz dzirnavām atnāca saimnieks pats, nevarēdams sagaidīt mājās puīša ar malienu. Tagad mūsējie ved malienu uz muižas ūdensdzirnavām. Kad Jancis pārbrauca no sudmalām, māte izsteidzās palīdzēt izcelt un novietot malumu. Bet jūrā Mēlna čūska maļ miltus; Malums jābaida tiem, Kam vara un viltus (J. Vanags).

malums, L., *maļot iegūtais sasmalcinājums*, # Ar minerālvielām un vitamīniem bagātāka ir maize no rupja maluma miltiem. Dzirnakmeņiem virsējā kārtā tiek uzlieta no īpaši izraudzītu cietu iežu un akmeņu maluma maisījuma.

BĪDELĒT, 2. kónj., K., *malt graudus, pilnīgi atdalot sēnalas un klijas*, # Bīdelētos miltus šķiro pēc izmaluma procenta – jo tas mazāks, jo milti skaitās augstāka labuma.

sabīdelēt, pbg., # Arī pankūku miltus var sabīdelēt triju veidu – pēc smalkuma pakāpes.

SKROTĒT, 2. kónj., K., *daļēji atdalīt no graudiem to apvalkus*, # Skrotētās auzas zirgi vairāk košļā un iesiekalā.

skrotēties, *tikt skrotētām*, # Kad vējš tā vienādi pūš, cik tad omulīgi klikšķina putraimu gaņģis, cik tad graudi labi gan skrotējas, gan maļas.

IRT, irst, ira / **šķīst**, šķīst, šķīda / **ārdīties** / **irdināties**, 3. kónj., M., *dalīties daļās, klievēties*, # Un nu viņš sēdēja jūrā uz irstoša un lūstoša ledus gabala. Pret kuģi atsitoties, viņi irst, Un jaunam uzbrukumam kopā lasās (A. Imermanis). Ik solī zem basajām kājām irst čaganās smiltis. Veļa tik novalkāta, ka ira un šķīda pa visām vīlēm. Puikam krekliņš jau sācis šķīst, būs jāpērķ atkal jauns. Bikšu ceļgali jau šķīst laukā. Svārkiem sānos šuve ārdās vaļā. Kreisajam cimdā valnītis sāk ārdīties. Arklam aramkārtu apvēršot, tā vienmēr arī irdinās, drupinās.

izirt / **sairt** [sa-irt] / **izšķīst** / **izārdīties** / **noārdīties**, pbg., # Zūdot saistījumam starp valdziņiem, adījums izirst. Zvejnieksievas lāpa izirušos zvejas tīklus. Ar saules lēktu baltais miglas plīvuris pamazām izira. Mēstais neļķu pušķis gaisā izirst, un zemē nolīst sarkans neļķu lietus. Pie krasta ir iziris plosts, un liedags krustu šķērsu piesvaids ar slaidiem masta kokiem. Kantorī iedražas Klāva, sasarkusi, izirušiem matiem. Divas rešnās bizes viņai uz krūtīm pa pusei izirušas. Viņas plāno matu pīte izirusi pār plecu. Neļķegām plosti sairusi tepat pie Rīgas, Doles salas krācēs. Marta otrajā pusē sniega sega sāk sairt. Ilgi glabājoties, papīrs vispirms sadzeltē, tad sabrūnē un sāk sairt. Barības traktā olbaltumvielas sairst aminoskābēs. Padebeši sairusi lēveros, pamet īsas ēnas un atkal prom. Tās plānās zeķes ar pirmo uzvilksanu izšķīst uz kājas. Izdēdējusi vadmala izšķīda kā papīrs. Rotas kurpnieki nespēja vien labot kareivju izšķīdušos zābakus. Manam kreisās rokas cimdā ir iekšķis pa pusei izārdījies. Tajā trakajā vējā siena kaudzei gals bija krietni izārdījies, izpluinījies. Ne jau īsā laikā kalni rodas un noārdās, bet gadu tūkstošos un miljēnos. Daļa aminoskābju noārdās un to slāpekļis pāriet urīnvielā. Uzglabāšanas laikā dārzeniem sadalās un daļēji zūd vitamīni, noārdās arī olbaltumvielas, izveidojot aminoskābes. Ūzons stratósferā noārdās vairākos cikliskos procesos.

pairt [pa-irt] / **pašķīst** / **paārdīties**, *mazliet, daļēji izirt*, # Uz meitenes kreisā pleca mazliet vaļā pairusi tērpa šuve. Viņš ģērbies pairušā sporta krekliņā un īsās biksēs. Mākoņi paira, un atklājās skaidras, zilas debesis. Uz apsūnojušā, vienīgi čukurā pairušā salmu jumta tup žagata un groza galvu. Viņa tuvumā stāvēja kāda skaista sieva ar rūsganiem, vaļā pairušiem matiem. Viņa ir baltā kleitā, pairušām matu pīnēm pār muguru. Griestu lampā ar vietām pašķīdušu oranžas drānas abažūru deg viena pati blāva spuldze. Tik pašķīdušas zeķes jau vairs nevar kājās vilkt. Nav jau drēbe sašķīdusi, tikai šuve paārdījusies vaļā.

atirt / **atārdīties**, *irt vaļā (par šuvumiem, matiem)*, # Aina sašuva blūzītei atirušo vīli. Ceļā maiss bija atiris / atārdījies un milti sākuši birt ārā. Lakatiņš bija noslīdējis uz kakla un mati atiruši nekārtīgās šķipsnās.

noirt, *adījumā zust saistījumam starp valdziņiem*, # Ikvienai mūsu neilona laikmeta sievietei ne mazumu raizu sagādājis nelūgtā brīdī noiris zeķes valdziņš.

ĀRDĪT, 3. kónj., K., *veikt darbības, lai kas irtu, noārdītos*, # Anna sēdēja un ārdīja pāršujamo kleitu. No divām izārdītām vecām zeķēm var uzadīt vienu jaunu. Kad rasa nožuva, sievas devās ārdīt siena vālus. Papuvē sievas ārda mēslus, tos vienmērīgi izkliepjot ar divzaru dakšām. Rīt Druviņu liks ārā no mājām un ārdīs nost visas viņa sētas ēkas. Visur kaut ko jauc, ārda, labo – pat vecajam trótuāram neliek mieru. Gaisā iekaucās šrapneļi, un sādžas labo pusi sāka ārdīt vācu artilērija. Lēdus masas, virzoties uz priekšu, ārda un padziļina savu gultni, nobrāžot, sasmalcinot un saberžot viscietākos iežus. Degošajai mājiņai uguns jau ārdīja jumtu. Jau otro dienu jūru ārdīja vētra. Smalkie stikla putekļi ārdīja plaušas.

izārdīt / **noārdīt** / **saārdīt** / **uzārdīt**, pbg., # Māte bija izārdījusi savus zilos lindrakus un taisījās tos pāršūt man ko valkāt. Drēbnieks iedeva izārdīt vecu vesti, taču Daukam nepatika ne ārdīt, ne šūt. Es šo lelli izārdīju, lai redzētu, kas tai ir iekšā. Apkakli noārda un piediedz no jauna. Zāle tūlīt pēc nopļaušanas ir jāizārda. Viesulis traucās pār pļavu, izārdīdams ceļā pagādījušās siena gubas. Būdā viss bija izvandīts, sajaukts, guļas vieta izārdīta. Vējš dzenā dūmus pār bumbu izārdīto pilsētu. Jāsamūrē izārdītā istabas siena, logiem jāieliek stikli. Pēc kara Latvijā lielākā daļa ceļu bija izbraukti, bedraini, bumbu izārdīti. Viņa plecs bija lodes izārdīts. Amatnieki noārdīs trupes saēsto

verandu. Pirms mēneša mūsu kantorī uzlauza grīdu un noārdīja krāsni. Vecpilsētā noārdīja vecu noliktavu Staļļu ielā, nojauca arī vairākas citas vecas ēkas. Mikroorganismi stāvošos ūdeņos noārda organiskās vielas. Atmósferas ózons veidojas no atómārā skābekļa, kas savukārt rodas, Saules cietajam ultravioletajam starojumam noārdot mólekulāro skābekli. Uzlidojumos ir saārdīti pat veseli pilsētas kvartāli. Krusa saārdījusi dārzu, visi dīgsti notriekti. Kad liesmu izlaiž no pavarda, tā visu pasauli saārda (Ó.Vācietis). Lodes un šķembas plēsa slēģus, istabā šāviņš saārdīja krāsni. Katra óperācija atstāj pēdas, taču prasmīga roka izgriezīs tikai pūžņojošo vietu, bet neprašā var saārdīt arī veselos audus. Sarkana lāzera starojums kristālā var izraisīt tik spēcīgas skaņas svārstības, ka tās saārda cietu vielu drumstalās. Kad siena mitrums pazeminās līdz 30 – 40 procentiem, saārdīto masu ar grābekli sagrābj vālos. Pretinieks šo augstieni ik dienas pamatīgi uzārda ar artilēriju.

paārdīt, *nedaudz ārdīt*, # Paārdi vaļā to greizo vīli un sašuj taisni! Viņš izgāja palīgā paārdīt sienu. Visi devās paārdīt plāvumu.

atārdīt, *ārdīt vaļā; ārdīt nost*, # Daudz nedomājusi, Agnese atārdīja šuves un ņēmās pati kleitu pārlabot. Viņa atārdīja blūzei sadilušās piedurknes.

pārārdīt, *ārdīt visu, viscaur; ārdīt atkārtoti*, # Tēvs agri no rīta bija sapļāvis pa ciņiem augošo grīslī, to tagad mātei vajadzēja pārārdīt. Ja vāli salīst, tie óbligāti jāpārārda.

JUKT, jūk, juka, M., *kļūt izklietam, parasti, nekārtīgi*, # Siena vezums slikti uzkrauts, tāpēc, ceļa gribās kratoties, sāk jukt. Dundagas vidū stāv bijusī stērķeļu fabrika – ja to ārdīs nost, tad juks arī vecie akmens žogi, kuri to ietver. Kā skaidu kopiņa jūk staltais nams.. (F.Bārda). Uz ceļa saputinātais irdeņais sniegs viegli juka zem kājām. Viļņi, gāzdamies pāri akmeņainajiem sēkļiem, lūst, irst, mutuļo, jūk baltās putās. Par to, ka no priežu koka svaigiem dēļiem gatavotais parkets pēc gada juks ārā, Abramam maza bēda.

izjukt / sajukt / pajukt / nojukt, pbg., # Nogranda lielgabala šāviens, un kāda būda salinieku nometnē izjuka gabalu gabalos. No apmācību nodarbībām – soļošanas, skriešanas, lēkšanas – jau pēc mēneša daudziem strēlniekiem izjuka zābaki. Viņš triec ķebli pret grīdu tā, ka tas izjūk, un tad vēl izjukušās daļas izsvaida pa darbnīcu. Viņš braucīja sasisto galvu un caur izjukušo matu lēkšķēm nikni skatījās Ģirtā. No kritiena skapis sajuka gabalos. Ja fugasa bumba uzkrīt uz piecstāvu nama, tad tā izurbjas cauri visiem pieciem stāviem un tikai tad sprāgst, un viss nams sajūk. Vējā matu cirtas sajūk un krīt pāri acīm. Mežā notarkšķēja autómāta kārta, pajuka sakapāti eglīšu zari. Eglei gāžoties, atskanēja dobšs brīkšķis un gaisā pajuka zaru atlūzas. Sanāca serbiem palīgi no visas Krievzemes – sakāva turkus, ka spalvas vien pajuka. Lai putekļi pajūk, lai noput smiltis, Zem zolēm lai noņirkst oļi! (H.Heislars). Puikam kamašas pavisam nojukušas. Salmu vai lubu jumti vietām bija tik nojukuši, ka cauri rēgojās kārtis kā ribu kauli.

jukt / šķīst, šķīst, šķīda, R. v., *strauji klieđeties (par cilvēkiem un dzīvniekiem)* # Saskrēja kalpi, bet es šāvu, un šie juka uz visām pusēm. Pēc sauciena „Glābjas, kas var!” mēs šķīstam uz visām pusēm. Viss lopu bars šķīda uz visām pusēm.

izjukt / sajukt / pajukt / pašķīst / izšķīst, pbg., # Niecīgākā ēna vai troksnītis ruduļus spēja izbiedēt, un tad vienā sekundē bars izjuka un nozuda dziļumā. Sen jau izjukusi mežsarga sastādītā rinda – dzinēji skrien kā kurais, juku jukām. Górodóvóju ierinda sajuka, un tie metās bēgt. Vienā mirklī dzērvju kāsis saļogās un sajūk. Ienaidnieka rindas pajuka, dzīvi palikušie bēga. Ļaudis pašķīda uz visām pusēm kā uz klona izbērti zirņi. Pasažieri pašķīrās un pašķīda sāņus uz abām pusēm. Kad vilks iekrita sivēnu vidū, tie iekviekdami pašķīda uz visām pusēm. Durvis paverot, kambara vidū sasēdies bērnū bars izšķīda kur kurais – dažs aizlīda aiz lādes, cits aizkrāsnē..

JAUKT, jauc, jauca / **plēst**, plēš, plēsa, K., *veikt darbības, lai kas juktu, kļūtu izkliests*, # Sacēlies vējš jauca irdeņo sniegu baltos virpuļos. Strādnieki jauca nost veco ēku – ārdīja un lauza nost gabalu pa gabalam. Plostnieki devās jukt ārā baļķu sastrēgumu augšpus tilta. Cēpures jauneklīm nebija, viņa matus jauca un plivināja vējš. Nākamo sacensību dalībnieki darbnīcās jauc, mótē un atkal pārbauda savus spēkratus. Zagļi zagtos autó bieži vien jauc laukā un pārdod kā rezerves daļas. Pēc Jaungada plēsīsim to veco būdu nost. Nojaucamajai mājai vispirms izcēla logus un durvis un tad sāka plēst dēļu sienas.

izjaukt / sajaukt / nojaukt / noplēst, pbg., # Lai izjauktu baļķu sastrēgumus upju asajos līkumos un sēklākās vietās, bija vajadzīgas pieredzējuša plostnieka iemaņas. Noplēsa veco jumtu, tad norāva spāres, griestus un beidzot izjauca izpuvušo baļķu sienas. Viņš glāstīja viņas gludo ādu, izjauca matus, kuri smaržoja pēc kumelītēm. Viņa izjauca saklāto gulvietu, zem kuras ir paslēpti laikraksti un grāmatas. Rokās viņa turēja apdegušu spieķi, ar kuru pa brīdim izjauca ugunskurā

ogles, lai tās uzliesmotu gaišāk. Karavīram jāprot pat aklā tumsā izjaukt un salikt savu ieroci. Mājās viņam izjaukti divi rādioparāti, viņš tur gudro kaut kādus uzlabojumus veikt. Ap Jurgiem māte beidza aušanu, stelles izjauca un nolika. Kad nāk krustmāte Amanda, es tikko pagūstu sakārtot savu frizūru, kuru Harijs man sajaucis. Viņš grasījās sākt mōntēt centrālapkures sistēmu, bet sieva neļāva sajaukt māju. Saimniece skatījās, kā svešie sajauca klusā ģrnieka istabu – grāmatas izsvaidīja, no gultas maisa salmus izgāza uz grīdas. Vecās vienstāva koka mājiņas tiek nojauktas un to vietā celti daudzstāvu daudzdzīvokļu nami. Atkāpjoties viņi nojauca aiz sevis tiltus pār upēm un upītēm. Muižnieks fōn Bērs manas Ģēģeru mājas noplēsa, bet zemi piedalīja klāt saviem muižas laukiem.

pajaukt, *mazliet jaukt*, # Laika zobs ir krietni pajaucis veco žogu. Kā viņās tālajās dienās māsa grib ielaist roku brāļa matos, paburzīt, pajaukt tos.

uzjaukt, *jaukt šķidrumu tā, ka nogulsnes, duļķes uzvirzās tā virspusē*, # Katrs vilnis, nonācis sekluma joslā, uzjauc no jūras dibēna smiltis un oļus. Viņš iegremdē kausu zupā un sparīgi to apmaisa, lai uzjauktu augšā biezumus. Plūstot pa stāvu nogāzi, straume no apakšas visu uzjauc un rauj līdzī, skalo prom.

iejaukt, *nevērtīgi ko novietot dažādu priekšmetu jūklī*, # Gan jau tie dōkumenti ir tepat šajā papīru gūzmā kaut kur iejaukti. Veco māju bēniņos, iejauktas starp vecām grabžām, lauskām un lupatām, gadījās slēpjamiem paaudžu paaudzēs uzkrājušās brīnišķīgas lietas.

piejaukt, *sajaukt kārtību kādā telpā*, # Pošoties saimnieki nedaudz piejaukuši istabu, kuru Janka tagad cenšas piekopt. Vakarā pārnāks un atkal piejauks visu māju ar krāsām un putekļiem.

VANDĪT, 3. kōnj., K., *jaukt ko, nekārtīgi kliest, galvenokārt, kaut ko meklējot*, # Viņš noliecās pie sava galda, kaut ko ar roku vandīja pa tā apakšu, un pēc mirkļa noklinkstēja pudeles. Jo ilgāk viņš vandīja kumodes atvilkti, jo satrauktāks kļuva. Es laidīšos jūras dziļumos, Un meklēšu, pētīšu, vandīšu tos, Līdz pērlī būšu tur atradis.. (V.Plūdonis). Vējš vanda atvairaino ūdens klēpi, Kas vaļā irst un atkal kļaujas ciet (A.Imermanis). Mēs ar Elīzu ar grābekļu kātiem sienu vandījām un uzcirtām pabiezā, bet čaganā kārtā.

vandīties, *vairākkārt, ilgāku laiku vandīt*, # Sieva sāka vandīties pa aizkrāsni, vilka laukā novalkātas un saburzītas drēbes un krāva uz krēsla Pēterim priekšā. Viņa nervōzi vandījās pa kabatām, vilka ārā atslēgas un kōnfekšu papīrišus, matu sprādzītes un vecas biļetes...

pavandīties, *mazliet vandīties*, # Pavandījusies pa somiņu, Māra sameklēja savu rokas pulkstenīti. Rūdis atvēra skapi, pavandījās pa to un izņēma svītraino žaketi.

izvandīties / novandīties, *ilgāku laiku, daudz vandīties*, # Viņa izvandījās pa drēbju skapi, bet savam pašreizējam noskaņojumam neko piemērotu mugurā velkamu neatrada. Viņš vai pusi dienas meklēdamies novandījās pa klētsaugšu, kur stāvēja veci un nocietējuši ozola un bērza dēļi.

savandīt / izvandīt / uzvandīt, pbg., # Visas durvis bija vaļā, istabas savandītas, drēbju gabali mētājās pa grīdu. Strauji sākās rosība, gluži kā skudru pūznī, kad to kāds savandījis ar koku. Muižkunga dzīvokli vandīt izvandījām, izjaucām visas drēbes, gultas maisus, spilvenus, izmeklējām kaktu kaktus. Istabā, liekas, viesulis plosījies – viss izvandīts un sajaukts. Mežacūku ģimene, meklēdama barību, vietvietām eglājā bija izcilājusi un izvandījusi sūnu. Pa priekšu gausi kāpa divi zirgi, vilkdami mašīnu, kuras metāla lāpstīņas griezdamās izvandīja zemi, izmētādamas kartupeļus paplašā joslā. Ielās guļ izvandīti apgaismes stabi, mētājas bruģa akmeņi. Būvmateriālu vedēji brauca cauri kāpu priedēm, trauslā zālāja vietā uzvandīdami augšā kailas smiltis. Viņš piestāja pie tranšejas malas un raudzījās pāri šāviņu uzvandītajam klajumam, kur sniegs un purva rāva bija sajaukti peļēkā jūklī.

uzvandīt, *vandot uzgriezt augšup apakšējo slāņu daļas*, # Zirgi rāvās uz priekšu, un pajūgs, uzvandīdams gaisā putekļu mākonī, ienira stepē. Mežacūka, eglīšu starpās ar savu smailo smeceri paarusies, uzvandījusi brūnganu smilti. Airi seklajā ūdenī uzvandīja augšā duļķes. Tāljūras kuģis neveikli grozījās ostas šaurajos ūdeņos, ar dzenskrūvi uzvandīdams dūņas un grūzus.

uzvandīties, *uzvērsties no apakšas uz virspusi*, # Zeme bija tikai mazliet pārsalusī, tāpēc iemītajos celiņos atkal augšā uzvandījās dubļi, kuros lēni kusa sniega pārslas.

ievandīt, *nevērtīgi novietot dažādu priekšmetu jūklī*, # Vēstule droši vien ievandīta somā starp grāmatām un burtnīcām. Gan jau arī tavi cimdi ievandīti kaut kur starp tavām drēbēm.

ievandīties, *nejauši tik ievandītam*, # Tie žurnāli varbūt ievandījušies veco žurnālu vai avīžu kaudzē.

pavandīt, *mazliet vandīt*, # Viņš pavandīja krāsni pagaļgalus, lai viss vienmērīgi sadeg.

pārvandīt, *vandīt visu, viscaur vai atkārtoti*, # Viņš pārvandīja pa divi lāgi atvilktni, bet meklēto neatrada. Kaudzē dziļāk grābdams, Pēteris manīja, ka labība sākusī silt – viņš nebija to pietiekami uzmanījis un laikus pārvandījis.

JAUKT, *jauc, jauca / maisīt*, 3. kónj., K., *kliedējot, drupinot vielu (vai vairākas vielas), panākt tās daļiņu vienmērīgu izvietojumu*, # Kultivātors augsni graiza, drupina, irdina, jauc, bet neapvērs vai apvērs tikai daļēji. Kaļķa pienu filtrē un tikai pēc tam tajā lēnām ielej vara sulfāta šķīdumu, jaucot maisījumu ar koka lāpstiņu. Bórdō šķidrumu nedrīkst jaukt kopā ar ziepēm, sērkaļķa novārījumu.. Strādnieki pašreiz jauc betona javu. Krāsas jaucot, ota viegli plakšķēja. Kas viņai aptiekā nekaitēja – sēdēja receptūrā un jauca zāles. Ja neproti maisīt krāsas, tad neglezno.

sajaukt / samaisīt, *pbg.*, # Malto gaļu labi sajauc, veido kótleles, apvārta miltos un cep. Stingri nobriedušu klona maizi sarīvē, sajauc ar kanēli un divām ēdamkarotēm cukura. Fermā barības virtuvē visas barības sastāvdaļas vajadzīgajā daudzumā mehānizēti sajauc kopā. Zēni sijāja krītu un sajauca to ar ūdeni un līmi. Kókteilī sajauc dažādas augļu sulas. Nedrīkst sajaukt bojātos kartupeļus ar vešelajiem. No kanāla izraktā zeme bija melni kūdraina, sajaukta ar dziļāko slāņu baltajām smiltīm. Pa balkōna durvīm ieplūda spirdzinošs kalnu gaiss, sajaukts ar dārza puķu smaržām. Samaisi skābos kāpostus ar krējumu – citu salātu mums šodien nav.

sajaukties / samaisīties / izmaisīties, *tikt sajauktam*, # Iejavs ir labi sajaucies. Baltijas jūras ūdeņi maz sajaucas ar ókeāna ūdeņiem. Veço asfaltu sadrupina un padod mašīnas tvertnē, kur tas sakarst, sajaucas ar jauno bitumenu un atkal tiek izmantots. Sacēlās nesakarīgu vārdu burkšķis, kas sajaucās ar trauku un glāžu šķindu. Ziedu smarža sajaucas ar zemes un trūdāja smārdu. Tēja vēl nav samaisījusies, apakšā neizkusis cukurs. Java nav vienmērīgi izmaisījusies. Putra ir kunkuļaina, nav labi izmaisījusies.

iejaukt, *jaucot ievietot*, # Māte šorīt cep pankūkas no baltiem kviešu miltiem, kas iejaukti tīrā pienā. Pamāte rītos ēdina mani ar tumēm, kurās iejaukta vēl sviesta pika vai krējuma karote.

pajaukt, *mazliet jaukt*, # Kad rasa nožuvusi, ejam pajaukt vakardienas plāvumu.

pārjaukt / pārmaisīt, *atkātoti jaukt*, # Aukstumā betōns sacietēja, vajadzēja to papildus pārjaukt ar lāpstām. Žāvēšanas laikā sēklas vairākas reizes jāpārjauc. Sēklas izber plānā slānī un laiku pa laiku pārmaisa.

piejaukt, *jaucot pievienot*, # Pie izsijātās grants piejauca kaļķus un pārlāpstoja. Dēstu audzētāji piejauc dēstu augsnei labu tiesu smalkas kūdras. Olu saputo ar cukuru, pievieno vaniļīnu, miltus, atšķaida ar nedaudz piena un pēc tam to piejauc visam piena daudzumam.

piejaukties / piejukt / piemaisīties, *neviļus tikt piejauktam, būt piejauktam*, # Tuvāk upei kadiķiem piejaucās lazdas, bet pie paša krasta auga jau tikai pēdējās. Dókumenti piejukuši pie vēstulēm. Degvielai nedrīkst piemaisīties ne pilīte ūdens.

RUŠINĀT, 3. kónj., K., *jaukt – ierobežotā attiecinājumā*, # Es vēl palieku pie ugunsкура un to rušīnu, lai labāk izdeg. Inese ar Lienī rušīna pelnos pirmo kartupeļu cepienu. Pēcpusdienā abi vīri atkal plāva, bet Aņa ārdīja un rušīnāja sienu.

sarušīnāt / uzrušīnāt, *pbg.*, # Sarušīnājis ugunsкуру, viņš paņēm kvēlojošu apdeguli un piepīpē. Pie kurēšanās beigām ogles krāsni jāsarušīna, lai vienmērīgi izdeg. Ģirts piebēra krāsni ogles, ar ķeksi uzrušīnāja, līdz liesmas izlauzās cauri melnajai kārtai.

parušīnāt, *mazliet rušīnāt*, # Paskatos krāsni un parušīnu ogles, drīz varēs šīberi šaut ciet.

ierušīnāt, *rušīnot ievietot*, # Mūsu tēvi un vēctēvi graudus zemē kaisīja ar rokām un ierušīnāja ar ecēšām. Braucot prom, rūpīgi savācām visus atkritumus un tos ierušīnājām bedrītē zem sūnām. Jancis atrausa degošo malku mazliet sānis, ierušīnāja pelnos kartupeļus un uzrausa atkal uguni virsū.

izrušīnāt, *rušīnot apstrādāt augsni; rušīnot izdabūt ko laukā no augsnes vai citas birdnes; rušīnot izveidot iedobes*, # Rindstarpas jau izrušīnāja ar tehniku, bet atlikušās nezāles vajadzēja ravēt ar rokām. Cukurbietes izrušīnātas vēl tikai nelielās platībās. Izrušīnāju krāsni / krāsni ogles, lūkojot, vai var šaut ciet šīberi. Kaut kā jau tie kartupeļi no zemes laukā jāizrušīna – vai nu jāatar ar spīlarklu, jāatrok ar dakšām vai vienkārši jākārpā ar rokām. Viņš ar kāju izrušīnāja no krasta oli, pacēla un iemeta upē. Ar grābekļveida irdinātājiem izrušīna ligzdiņas.

aprušīnāt, *rušīnot apraust*, # Mēs ar tēti dārzā aprušīnām krūmus, dāliju cērus, ziedošās atraitnītes. Saimniece plītī savilka ogles čupiņā un aprušīnāja ar pelniem. Četras vārnas lēkāja pa arumiem un, galvas grozīdamas, lūkoja, vai nav kur vēl palicis kāds neaprušīnāts grauds.

norušināt, *noraust nost birdni*, # Vakarā ogles savēlk čupā un aprušina ar pelniem, bet otrā rītā no vēl atsevišķām gailošām oglēm pelnus norušina nost un uzpūš uguni.

pierušināt, *pieraust klāt birdni*, # Sniegu pierušina apkārt ābeļu stumbriem, lai neizsalst saknes.

atrušināt, *rušinot atsegt*, # Lai izceptu ugunskurā kartupeļus, atrušina vaļā karstus pelnus, saliek kartupeļus un atkal ar pelniem tos aprušina, aprauš. Viņš zināmā vietā atrušināja zemi un atklāja noslēptu lūku uz pagrabu pazemē.

aizrušināt, *rušinot aizpildīt kādu iedobi, ieplaku*, # Kad kartupeļi vagā salikti, ar spīlarkla palīdzību to aizrušina, aizar ciet.

RUŠINĀTIES, 3. kónj. / **kašāties** / **kašņāties**, 2. kónj., *veikt dažādas darbības ar birdni*, # Atceros, kā biju mazs un rušinājos pa Gaujmalas smiltīm. Vecāmāte augu dienu rušinājās pa sakņu dārzu. Lielaušu Gótfriids, visvecākās drēbes apvilcis, rušinājās pa dārzu gar jāņogu ceļiem. Māte viena pati rušinājās pa agrākā amatnieka zemīti. Kalps sāka rušināties pa trūdu kaudzi, kaut ko tajā meklēdams. Sams snauž dzelmē zem siekstas, bet ar vienu aci lūr uz apkārtējo zivju saimi, kas tur rušinās pa dūņām, barības saknīti meklēdamas. Pičuks atkal ticis pie plīts un rušinās pa pelniem. Sienā rušinādamies, viņš nopriecējās, ka nu reiz varēs izgulēties. Smiltīs pie cerīnkroma kašājās vistas. Tante kašājās pa dārziņu – viņa tur vienmēr kaut ko dara, un šie darbi laikam ir nebeidzami. Šaurajās, smilšainajās ieliņās kašņājās vistas un rukšķēja sivēni. Krustmāte to vien zina, kā kašņāties piemājas dārziņā, rušināt un laistīt lieso zemīti.

izrušināties / **izkaš(ņ)āties** / **norušināties**, *ilgāku laiku, daudz rušināties*, # Kas tās stundas var saskaitīt, cik esmu izrušinājusies pa to piemājas zemīti. Mūsu vistas jau nedzīvo šaurā sprostā, bet izkaš(ņ)ājas pa krietnu platību pēc patikas. Visu pēcpusdienu norušinājos pa dārzu.

parušināties / **pakaš(ņ)āties**, *mazliet rušināties*, # Ejot caur runkuļu lauku, viņa reizēm pietupstas un ar roku parušinās gar saknēm. Viņš parušinās krāsnī un uzber uz galda sauju karstu kartupeļu. Ziemā, manīdamas nobirušu sienu, tekalēs dzeltenās stērstes, sienmalē pakašāsies irbes.

ierušināties, *rušinoties kurp ievirzīties*, # Sivēns ierušinājies salmos un svētīlaimīgi gul.

KAPLĒT, 2. kónj., K., *rušināt augsni ar kapli*, # Augļu, sakņu un puķu dārzā regulāri jāiznīcina nezāles, neļaujot tām paaugties, laikus jākaplē un jāirdina rindstarpas. Zēni kaplēja vagu starpas, ka smiltis vien pa gaisu griezās.

izkaplēt / **uzkaplēt**, pbg., # Lai apkarotu nezāles un neļautu ienākties to sēklām, tās jāizravē vai jāizkaplē. Zālīti vajadzēja jau maijā izkaplēt. Jācenšas retināšanā atstājamus augus iespējami mazāk izcilāt, tāpēc tos jāpietura ar kreiso roku un jāpiespiež pie augsnes, kamēr pārējos izkaplē vai izrauj. Vakar viņi uzkaplēja zemi ap ogulājiem, bet šodien uzkaplē biešu vagu starpas.

apaklēt, *uzirdināt zemi apkārt augiem*, # Kukurūzas laukus vairākkārt ecēja, rindstarpas kultivēja un augus apkaplēja.

pakaplēt, *mazliet kaplēt*, # „Ja tev ir vēl kāds kaplis, es arī pakaplēšu.” Valts piedāvājās. Lai atbrauc pilsētnieki talkā, lai pakaplē, parok, pagrābj.

aizkaplēt, *izkaplēt līdz kādai vietai; iesākt kaplēt, bet nepabeigt*, # Aizkaplēsim līdz vagu galam un ar to šodien kaplēšanu beigsim. Pabeidziet aizkaplētās vagas un tad nāciet palaunadzī.

GRŪT, grūst, gruva / **brukt**, brūk, bruka / **gāzties**, gāžas, gāzās / **šķīst**, šķīst, šķīda, R. n., *gāzties un pārvērsties drupās, gruvešos; pārvietoties lejup birdnei*, # Ēka pilnās liesmās, jau grūst ārējā siena. Bet pēc mirkļa gruva Hirósima.. (E.Plaudis). Nenostājas lielgabalu dārds, Dzīva uguns līst, un dzelzs un akmens grūst.. (J.Sudrabkalns). Liesmu skautais jumts, spārēm brūkot, nodārd un uzšauj gaisā dzirksteļu mutuli. Savu mūžu nokalpojusi, pamesta vēju un sikspārņu ziņā, vecā rija mūsu acu priekšā brūk kopā. Spēkstacija brūk kopā, jo pavasara ūdeņi tai izskaloja plūstošās smilts pamatus. Karā no apšaudes un bómbardēšanas pilsētas un ciemi drupās gāžas. Māja gāžas kopā – vecais saimnieks nolaidis līdz pēdējam tūkstotim. Kad jau māja sāk brukt kopā no vecuma, tad šķīst no visiem stūriem vienlaikus.

sagrūt / **sabrukt** / **sašķīst** / **sagāzties** / **sakrist**, pbg., # Apkārt sprāga bumbas un sagruva mājas. Kuģa pakalģals slējās arvien augstāk, un viņam virsū sagruva arvien vairāk ogļu. Viņam likās, ka vētra nolauzīs visus šos kokus, un tie sagrūs viņam virsū. Pēc kāda laika degošā māja ar troksni sabruka. Plīts bija galīgi sabrukusi, dūmi vairāk nāca istabā, nekā gāja skurstenī. Tagad žogs, laika zoba skarts, vietām sabrucis. Laiva tuvojās krācēm – vēl brīdi un tā būs ierauta trakā virpulī un sašķīdīs pret radzēm. Dažām ēkām norauti jumti, kāda cita māja, no kleķa būvēta, arī pati

sagāzusies. Tavs nams jau sen ir izkurtis, Viens grūdiens – un viss būs sakritis (J.Rainis). Tur stāvēja veca, sakritusi ēka – bez jumta, tikai pussabrukušas sienas palikušas.

nogrūt / nobrukt, *atdaloties no kaut kā stāva vai augstāka, noslīdēt, nokrist lejup*, # Gar stāvo, nogruvušo Gaujas krastu veda šaura taciņa. Augstā mūra viens stūris bija sašķobījies, daži akmeņi nobrukuši. Krasta krauja, viļņu apgrauzta, gabalu pa gabalam nobrūk jūrā.

nogruvums / nobrukums, L., # Krasti kļūst arvien augstāki un stāvāki, vietām tajos redzami milzu nogruvumi. Jāieliek vairāk nekā 500 kilometru sliežu ceļa un ar speciālām būvēm jāpasargā tas no sniega nobrukumiem. Nepārveidotu zemes garozas uzbūvi dabiskā sakārtojumā var redzēt dabiskos atsegumos – upju krastu nobrukumos, kā arī kalnu un stāvu krauju nogruvumos.

izgrūt / izbrukt / atbrukt, *atdalīties un izgāzties uz ārpusi, veidojot iedobes*, # Vecās krāsns stūris bija izgruvis. Krasts dažās vietās bija stipri izgruvis. Manā acu priekšā no sienas izbruka apmētums, atsedzot skaliņu režģi. Kad pagraba apcirkņos bēra kartupeļus, tur kādā vietā no sienas atbruka jau saplaisājušais cementa apmētums.

izgruvums / izbrukums, L., # Kalnu ceļu ir aizšķērsojis svaigs klints sienas izgruvums. Vecajā mūrī vairākās vietās ir izbrukumi.

iegrūt / iebrukt / iegāzties, *grūt kurp iekšā*, # Ceļmalā redzama māja ar iegruvušu jumtu, izgāztām durvīm. Zeme, uz kuras cilvēks vēl vakar jutās drošs, pašreizējā zemestrīcē dārd, dreb, iegrūt. Nestāvi uz bedres pašas malas – tā var iebrukt! Brīkšķēdama lūza kāda sija un iebruka griesti. Inženieris nošaujas, ja sagruvis viņa celts tilts, un ar tiltu dzelmē iebrukuši cilvēki. Mājas stāvs vēl deg, griesti jau iegāzušies. Nobrakšķot iegāzās pārdegušās sijas.

iegruvums / iebrukums, L., # Dažreiz notiek iegruvumu zemestrīces, kuras izraisa zemes slāņu pēkšņi iegruvumi pazemes ūdeņu izskalotos tukšumos. Šahtas nostiprināja kā vecos laikos, tāpēc atgadījās zemesvirsmas iebrukumi.

aizgrūt / aizbrukt, *grūt ciet grāvjiem, alām u. tml.*, # Ierakumiem sienas ir jānostiprina, citādi tie aizgrūt. Grodi bija satrunējuši un aka aizgruvusi. 1956. gadā Zilajos kalnos ūdens bija izveidojis nelielu alu, kura vēlāk aizgruva. Alas ieejai bija aizbrukuši priekšā lieli akmeņi.

aizgruvums, L., # No pēkšņā aizgruvuma bija izveidojusies milzīga ūdens krātuve, kura draudēja pārraut irdeņo zemes valni un noslīcināt auglīgo ieleju.

piegrūt / piebrukt, *aizgrūstot piepildīt tilpes ar birdni*, # Parasti šādas alas ir mitras, dubļainas, piegruvušas akmens bluķiem. Vecā mājas aka bija piegruvusi un izsusējusi. Sagrauto ēku piegruvušajos pagrabos mitinājās treknas žurkas. Bedre piebrukusi ar smiltīm, pa pusei aizbrukusi.

uzbrukt, *brukt virsū no augšpusēs*, # No tranšejas ārā mēstās smiltis bruka atpakaļ, uzbruka racējam uz galvas un pleciem, aizbruka aiz apakles.

pabrukt, *nedaudz brukt*, # Pirtiņa jau pabrukusi, bet salabot vēl varētu.

GRAUT, grauj, grāva / **šķaidīt**, 3. kónj. / **dragāt**, 2. kónj., K., *veikt darbības, lai kas grūtu*, # Tur rindās tanki kāpurķēdēs smagās,.. Kur viņi brauks, tur postot graus un dragās.. (M.Rudzītis). Pilsēta 28 reizes grauta un postīta un 28 reizes cēlusies no gruvešiem un pēlniem. Mani spārni nes, man rokās spēks, Es grauju – un pasaule plaisā... (Aspazija). Vagojot ciet, vecais zirgs gāja pa vagu, bet, kad gadījās noiet sānis, tad šķaidīja kopā saguldītos kartupeļus. Pulka artilēristi ievilka lielgabalu pirmās līnijas tranšējās un tiešā tēmējumā šķaidīja uzbrucēju rindas. Lidotāji nometuši desmitiem bumbu, dragājot upes likumā ledsu sastrēgumu. Labi, ka kauls nav dragāts, ievainoti tikai mīkstie audi.

sagraut / sašķaidīt / sadragāt / satriekt / samalt, pbg., # Šo pilsētu sagrāva zemestrīce. Karā bija sagrauti visi pilsētas rūpniecības uzņēmumi un 76 procenti dzīvojamo māju. Īsā laikā ūdens applūdina ielas, sagrauj daudzas mājas. Dzērvēnes pārlasa, sašķaida un pārlej ar ūdeni. Milzīgie viļņi mētāja kuģus kā čaumalas un draudēja tos sašķaidīt. Mīna nesprāga, bet pārsita Plienam bruņucepuri un sašķaidīja galvaskausu. Granāta trāpīja vilciena bruņutornī un to sadragāja. Upes ledu sadragāja artilērijas apšaude. Netālu no krasta uz zemūdens klinšu radzēm bija uzsēdies vetras sadragāts kuģis. Viņš kūsa bezspēcīgās dūsmās – vajadzētu lamāties, kaut ko sadragāt, salauzt, bet ko lai dragā? Uzliedzuma laikā Martas acu priekšā ormaņa zirgam šķemba sadragāja kāju. Valters paņēma lauzni, lai āliņģī satriektu naktī uzsalušo ledsu vāku. Kausu pret akmeņiem satriekt, Tūkstošās drumslās lai plīst.. (A.Balodis). Ledum ejot, no Grīvas dažkārt ir aiznestas un ledos samaltas laivas. Kruša notrauca un samala driskās ābeļziedus.

iedragāt, *daļēji sadragāt*, # Trieciens bija iedragājis zēna galvaskausu. Stārķis nevarēja palidot, jo viņam bija iedragāts spārns. Plosīdamās ar deviņu ballu spēku, vētra iedragāja tvaikoņa kreiso bōrtu.

iedragājums, L., # Kuģis ar bōrta iedragājumu tika ievilkts dōkā.

LŪZT, lūst, lūza, M., *kāda spēka iedarbībā šķelties, dalīties divās vai vairākās daļās, vai atdalīties nost no kā*, # Vētra lūst koki. No sprādziena lūza kāda sija un iebruka griesti. Zem zābaku zolēm lūza sīkie sakritušie zari, sacēldami nepatīkamu troksni.

salūzt, pbg., # Kad laiva atradās Daugavas vidū, nokrakšķēdams salūza airis. Ielaisti kuļmašīnā, čirkstēdami salūst resnie rudzu salmi. Alkatīgi pirksti cieši un ilgi spieda gliemežnīcu, taču tā nesalūza.

pārlūzt, *salūzt uz pusēm*, # Kokam gāzoties, tā stumbrs pārlūza pušu. Plastmasas adatas neder – ja gadās smagāks adāmais, tās pārlūst. Loms tik smags, ka makšķerkāts neiztur un pārlūst.

aizlūzt / ielūzt, *daļēji salūzt, bet nepārlūzt*, # Divi masti bija vētrā nolūzuši, bet trešais aizlūzis. Viens zars ābelei no ābolu smaguma ir aizlūzis, tāpēc atbalstīts ar stakli par stuti. Lāpstas kāts tikai ielūzis, bet nav nolūzis, taču arī ar tādu nav strādāšana.

ielūzt, *salūzt uz iekšpusi (parasti par plakni)*, # Ežera vidū lēdus ielūzis, un zirgi ar pajūgu nogrimuši. Pictōnņigais autōceltnis ar vienu riteni ielūza līdz asij dēļu klāstā. Smagajai mašīnai ietriecoties mājas pakšķī, mājas siena ielūza.

uzlūzt, *salūzt, iedarbojoties spiedienam no apakšas uz augšu (parasti par lēdu ūdenstilpēs)*, # Kļūst arvien siltāks, nebūs ilgi jāgaida, kad lēdus upēs uzlūzis. Lēdus upēs uzlūst apmēram 3 nedēļās – no marta otrās dekādes Latvijas rietumos līdz aprīļa sākumam austrumdaļā. Lēdum uzlūstot, izveidojušies sastrēgumi Lielupē pie Emburgas un Kalnciema.

uzlūzums, L., # Vietām lēdus bija bīdīties pirkstveidīgi, radot līdz puskilometru dziļus un vairākus simtu metru platus līkloču uzlūzuma ķīļus.

nolūzt / atlūzt, *pārlūzt; lūstot atdalīties nost no kā*, # Koks var izgāzties ar visām saknēm vai nolūzt pie celma vai augstāk jebkurā augstumā. Piparkūku zvaigznēm nolūza stariņi. No oša resgaļa darināts cirvja kāts reti nolūst – kalpo, kamēr sadilst delnās. Šujot brezentu, nolūza adata. Lēdus upē bija izčākstējies un no malām atlūzis. Lidmōdelim bija atlūzis spārns. No satrunējušā celma atlūza zaļgans praula gabals.

aplūzt, *nolūzt lielākā daudzumā; nolūzt ārdaļai*, # Kociņiem aplūzuši zari. Zirgam aplūzuši nagi.

izlūzt, *nolūzt atsevišķam priekšmetam no priekšmetu virknes*, # Sētai izlūzuši daži dēļi. Grābeklim izlūza zars. Astoņdesmit gadi, bet neviens zobs viņam vēl nav izlūzis.

lūztin / lūzin, V., *pastiprinājums pie lūzt*, # Dzīrēs galdi lūztin lūza no visādiem gardumiem.

lūzums, L., # Zemestrīce ir norise, kas saistīta ar zemes garozas blōku pārvietošanos vai otreizēju lūzumu. No meža tāds malkas vedējs allaž pārbrauc ar kādu zirga lietas, ratu vai ragavu lūzumu. Vaļējs jeb atklāts lūzums ir tāds kaula lūzums, kad bojāti arī apkārtējie audi un āda. Visas pazīmes rāda, ka cietušajam smags lūzums gurnā.

LAUZT, lauž, lauza, K., *veikt darbības, lai kas lūztu*, # Sēnes kaltē 6 – 8 stundas, līdz tās kļūst trauslas, laužot lūst. Viņš lauza no maizes donas nelielus gabaliņus un meta mutē. Muižas mežā apkārtējie vaļinieki lauza sausos kokus un nesa uz muguras mājā. Biežais sniegs lauž kokiem zarus. Slidenā laikā krīt, biežāk lauž kaulus cilvēki ar lieko svaru. Lūzuma gadījumā jāgādā, lai lauztā roka vai kāja būtu miera stāvoklī. Kuģis spēj lauzt līdz 50 cm biezu lēdu.

lauzums, L., # Un augstākās priedes pēc lauzuma Pār kuģiem iz ūdeņiem iznira (J.Rainis). Viena rēta kokam jau sarepējusi, kreveles nosegušas lauzuma vietu.

salauzt, pbg., # Dacīte salauž cepumiņu tik sīkos gabaliņos, lai tie ietu cauri vāveres mītnes tīkla acīm. Jaunībā viņš bija kritis no trapeces un salauzis roku un vairākas ribas. Pavasara ūdeņi salauž lēdu. Govs iekrita grāvī un salauza krustus.

uzlauzt, *salauzt plakni*, # Nezin kāpēc visas upes gandrīz vienmēr lēdu uzlauž naktīs. Labojot ielas, uzlauž veco asfalta segumu. Pirms mēneša mūsu kantorī remōntējot uzlauza grīdu.

uzlauzums, L., # Iepriekšējā naktī upē noticis lēdus uzlauzums.

uzlauzt / atlauzt, *laužot atvērt ko aizslēgtu*, # Manas istabiņas durvis bija uzlauztas primitīvākajā veidā – kāds bija padarbojies ar cirvi vai laužni. Bija apzagts pilsētas tirgus paviljōns, uzlauzta kase, kurā glabājušies pārsimts rubļu. Huligāni bija uzlauzuši telefōna autōmātu. Pūlis

uzlauza karaļa mantas kambarus, tagad lauž pagrabus. Vienam no biedriem rokās parādās cirvis, ar kuru tas mēģina atlauzt durvis. Kazaki ar durkļiem atlauza šķirstus un tīnes.

pārlauzt, *salauzt divās daļās*, # Viņš pārlauza riecieni uz pusēm. Ilma paķēra nūju, pret celi pārlauza uz pusēm un aizsvieda. Sprādziens bija briesmīgs, tas pārlauza kuģi uz pusēm.

palauzt, *daļēji salauzt, atlauzt*, # Kad man apnīk šajā kūtsaugšas vietā, es aizeju uz citu stūri, palaužu tur jumtā kādu caurumu lielāku un atkal skatos uz pagalmu, ābeļdārzu, tīrumiem. Viņš palauž vairāk vaļā iesalušos vārtiņus.

aizlauzt / ielauzt, *daļēji salauzt*, # Kabatā atradās tikai sērkokociņu kārbīņa un divas aizlauztas cigaretes. Zēns izspraucās cauri kazenāju biežoknim, šur tur zīmīgi aizlauzdams zariņus. Vairums ābelīšu auga kupli, bet dažas bez mietiņiem bija vēja noliektas vai pat aizlauztas. Ielaužot kārklu krūmā vienu zaru, Ūjārs tādā veidā atzīmēja vietu, lai nākamajā reizē varētu ligzdu vieglāk atkal atrast. Pie ielauztas karašas visi ķeras (Paruna).

ielauzt, *salauzt plakni, to ievērojami ieliecot*, # Drūma stāv fabrikas ēka izsistiem logiem, ielauztu jumtu. Mīna nesprāga, bet pārsita Plienam bruņucepuri un ielauza galvaskausu. Augums saļimst, ielauzdams sērsnas garozu.

nolauzt / atlauzt, *laužot atdalīt daļu no veselā*, # Ansis nenoturējās, nenolauzis kliņģerim radziņu. Viņš nolauza resnu krūma zaru un uztaisīja sev nūju. Vējš augstākās priedes nolauza, Kas kāpās pie jūrmalas stāvēja (J.Rainis). Kurpēm cōllu augsti papēži – tos jau, kur aizķeroties, viegli var nolauzt. Govs bija sev nolauzusi ragu. Zirgi te gāja lēni un apdomīgi, jo citādi viegli varēja atraut pakavu, nolauzt nagu vai ko izmežģīt. Ilze atlauza no doniņas gabaliņu un sniedza to Raibaļai. Puika virpināja pirkstos žagaru, atlauzdams no tā vienu gabaliņu pēc otra. Tērauda zobiem bruņots ekskavātora kauss atlauž no degakmens slāņa sadrupinātus gabalus.

nolauzties / atlauzties, *neviļus nolauzt*, # Man netišām no plāceņa nolauzās / atlauzās lielāks gabals nekā gribēju.

aplauzt, *nolauzt vairumā*, # Rudens vēji izķemmē vecās liepas – aplauž sausus zarus. Lielās ārējās lapas augam aplauž, bet vidējās sīkās lapiņas atstāj neskartas. Arvien vēl virves mezglu nevaru atraisīt, kaut mani nagi jau aplauzti un pirkstgali sūrst.

izlauzt, *lauzt laukā no kādas iepriekšējas saistības*, # Cēlmus no zemes var izlauzt ar roku darbināmiem rīkiem, mašīnām vai sprāgstvielām. Akmeņi bija izlauzti un izvesti. Ar lielu brīkšķi tika izlauztas āra durvis. Žogā bija izlauzts viens dēlis. Visas potcēlma atvases virs acojuma izlauž. Grābeklim bija vairāki izlauzti zari. Viņa paņēma atlikušo gaļu, izlauza maizes kukulim sānus un sāka ieturēties. Vecā kroga biežajās sienās bija izlauztas plašākas loģu ailes, lai turpmākajās darbniecās netrūktu apgaismojuma. Kuģis bija lēdū izlauzis divarpus kilometru garu kanālu. Upēm likuši tecēt ne tur, kur tās izlauzušas sev gultni, bet tur, kur tas cilvēkam vajadzīgs.

pielauzt, *laužot iegūt, sagādāt*, # Dažs salauzis pazares, cits prāvus zaru žuburus – un visa šī bagātība tepat piepilsētas zaļajā zōnā pazagšus pielauzta. Muļķītis uz ātru roku pielauzis sēnes, kādas gadījušās, un gājis mājās.

LAUZĪT, 3. kōnj., K., *vairākkārtīgi lauzt; daudzkārt locīt*, # Didža pirksti laužīja sērkokociņu aizvien sīkākos gabaliņos. Maizi viņa tā arī nesāka ēst, tikai laužīja pa gabaliņam un drupināja pirkstos. Lielais dzīvnieks, ar platajiem nagiem laužīdams sērsnu, brida lejup uz gravu. Pārpūlētās rokas smeldz kā mīstīklās laužītas. Strāvas pievadu nedrīkst samudžināt un laužīt, bojājot izolāciju. Vējš lauza jauno liepiņu kailos zarus.

salauzīt, pbg., # Vecīņa salauza baltmaizi nelielos gabaliņos un iebirdina savā kafijā. Salauzītus makaronus liek vārīties viegli sāļā ūdenī. Lāmām pārvilkušos ledus garozu vēl neviens nebija salauzījis.

aplauzīt / nolauzīt / izlauzīt, *lauzīt nost ko kam*, # Vēji kailajiem kokiem aplauza nokaltušos zarus. Sīki kārkli nolīkuši Straujupītes maliņā – Visi zari nolauzīti Aiz tiem lēdus gabaliem (T. dz.). Pagalma vidū auga veģs ceriņu krūms, augšā zirgu apgrauzts, apakšā cūku izlauzīts.

ielauzīt, *aizlauzt*, # Kāti ir ielauzīti – kas vairs tādas puķes pinks.

uzlauzīt, *uzlauzt*, # Upe jau vietām lēdu uzlauzījusi. Kurinātājs patlaban uzlauzīja krāsniš piedegušos izdedžus.

pielauzīt, *laužot sagādāt*, # Veģtēvs pielauzījis sausus žagarus divas krietnas nastas.

PLĪST, plīst, plīsa, M., *dalīties atsevišķos gabalos vai rasties plīsumam, ievainojumam, bojājumam*, # Jo kas plānāks, jo vieglāk un ātrāk plīst. Dubults neplīst (Paruna). Edgars strādāja ar drusku pārliecīgu spēku – viss, ko viņš ņēma rokās, ira un plīsa. Drīz plīsīs pumpuru apvalki un

laukā izsprauksies mazas, zaļas lapu dzirkstelītes. No logā iemestā akmens rūts plīst šķindēdama. Kad viņš norauj galdautu, tinkšķēdami un grabēdami ripo un plīst trauki. Caur vētras auriem viņš dzird, kā pret piekrastes klintīm plīst viņi. Aiz kāpām iedunējās gaiss – Vējraga pusē plīsa šaviņi. Par bērna sūtīšanu draudzes skolā bija ko padomāt – grāmatas maksāja naudu, plīsa drēbes un pastalas. Avārijā cietušajam plīsis kuņģis.

plīsigis, Kd., *viegli plīstošs*, # Izvēlēties plīsiģaku priedes klucēnu, Ansis to saskaldīja.

plīsums, L., # Apskatīdams un neatrazdams nekādas ledus plīsuma pazīmes, šoferis iekāpa atpakaļ mašīnā. Nelielu plīsumu zeķē var neuzkrītoši aizdiegt. Artēriju skleroze un pārkalķošanās var būt par cēloni asins vada plīsumam.

saplīst, pbg., # Vāze nokrita uz grīdas un saplīsa četros gabalos. Viena pēc otras lāstekas no jumta malas krita zemē un skanēdamas saplīsa. Pret krastu saplīst mazs vilnītis, baltas šļakatas izmētājot. Mugurā viņam ir saplīsis triķo kreklis. Tikli aizķērās pie grunts un saplīsa skrandās.

pārplīst, *plīst divās daļās vai rasties plaisai*, # Gludais ledus ezera vidū pārplīsis no vienas malas līdz otrai, pēdu platajā plaisā mēlno ūdens. Kluci skaldot, jātrāpa tikai vidū – pārplīst vienlīdzīgās daļās. Piepūstais balōns ar blīkšķi pārplīsa. Pēc četrpadsmit dienām ikru apvalks pārplīst. Manam divritenim pārplīst riepa – esmu uztriekusies uz akmens šķembas. Zirgam pārplīsis nags, tagad pieklibo. Delnā pārplīsušās tulzinas nejauki sūrstēja. Un vēl tur ir akācijas, kailas un dzelkšņainas, pārplīsušām sēklu pākstīm.

uzplīst, *rasties plaisai (ierobežotā lietojumā)*, # Pēc zieda atvēršanās putekšņicas izkaras no zieda, uzplīst un izkaisa putekšņus. Zem pēdām radās mēlni uztūkumi kā augoņi – tie milza, uzplīsa un čūloja. Man atkal zeķe uzplīsusi.

noplīst / applīst, *saplīst no ilgākas valkāšanas (galvenokārt par drēbēm, apaviem)*, # Pēc darba uz barakām kónvója pavadībā soļoja gūstekņi – noplīsuši, dubļiem apķepuši, bāli un truli. Drēbes viņai mugurā bija noplīsušas un netīras. Paegļu lūku vīzes ātri noplīsa – pāris dienās jau sloksnes vien sitās. No maniem noplīsušiem zābakiem Jau visi pieci pirksti laukā līda.. (C. Dinere). Darba drēbes tiek gan aptraipītas, gan apbružātas, tāpēc ātri applūk un applīst. Darba dienestā paņemtie staigāja applīsuši un dzīvoja pusbadā. Satrunējušās sētas viņā pusē stāvēja applīsis / applucis koka namelis.

atplīst, *atdalīties pilnīgi vai daļēji*, # Purngalā zole bija atplīsusi – šķīta, ka bóte skumji smaida ar lielu, bezzobainu muti. Telpā tapetes bija vietām atplīsušas. Viņa piešuva atplīsušo piedurkni.

atplīsums, L., # Sienas izskatu bojā tapešu atplīsums.

ieplīst / aizplīst, *daļēji saplīst*, # Aizķeroties uz saliekušās stieples gala, Elgai ieplīst jaka. Uz plīts stūra stāv ieplīsusi māla bļodiņa. Aizplīsis zvans vairs neskan. Zābakam purngalā zole aizplīsusi, jānes pie kurpnieka.

ieplīsums, L., # Tikai izdarot rentgenuzņēmumus, var kónstatēt galvaskausa lūzumus un ieplīsumus. Ievīlējumi zāģi ir ļoti kaitīgi, jo, mazliet paliecot zāģi sániski, šai vietā plātnē var rasties ieplīsums. Banknótes ar ieplīsumiem bankās var apmainīt pret veselām.

izplīst, *plīstot rasties caurumam, robam*, # Cimdā izplīsis caurums. Logs aukstumu diez ko neaizturēja – palodze iztrupējusi, vienas rūts stūris izplīsis. Tas kreklis vēl ir lāpāms, tikai elkoņi izplīsuši.

izplīsums, L., # Kantainais izplīsums jakā liecina, ka tas ir uzrauts uz kāda asa zara.

PLAISĀT, 2. kónj., M., *rasties plaisām*, # Augsnei plaisājot, satrūkst augu saknītes. Mizojot baļkus, atstāj lūksnes kārtu, lai koksne mazāk plaisātu. Uz ezera skanīgi plaisāja ledus. Reizēm roku āda pastiprināti svīst, kļūst sausa, plaisā. Lai lūpas neplaisātu, dodoties svaigā gaisā, jālieto lūpu krāsa.

plaisājums, L., # Sīkie ādas ievainojumi – ieskrāpējumi, nobrāzumi, plaisājumi – parasti sāpes nerada un ātri sadzīst. Plankumi uz bumbulsīpoliem paplašinās, iegrimst, kļūst cieti, bet uz tiem nav plaisājumu. Maizes kvalitāti nosaka 22 rādītāji, starp kuriem ir porainība, mitrums, gludums vai plaisājumi.

saplaisāt, pbg., # Koku miza saulē un ēnā sasilst nevienādi, tāpēc saplaisā. Augsne vēl neuzartajā stepē bija saplaisājusi.

saplaisājums, L., # Roku ādas dziļāki saplaisājumi rada sāpes un apgrūtina strādāt.

ieplaisāt, *nedaudz plaisāt*, # Lai ieplaisājusi kāpostu muca nelaistu cauri kāpostu sulu, tās iekšējo sienu pārklāj ar izkausēta parafīna kārtiņu.

SPRĀGT, sprāgst, sprāga, M., *plīst, parasti, no sprieguma*, # Kad vēzis pieņemas miesās un tās vairs neietilpst pērnajā čaulā, tad čaulai jāsprāgst pušu. Kāpostu galviņas bija sagriezušās tik lielas un cietas, ka sprāga pušu. Bērziem sprāgst pumpuri, sāk vīdēt zaļi punktiņi. Nāk Latvijā rudens, un zirņiem sprāgst pākstis.. (I.Ziedonis). Pusceļā no Rīgas uz Zaubi autobussam pēkšņi sprāga riepa.

sasprāgt, pbg., *saplaisāt*, # Ja ceptuvēs netiek ievērotas tehnoloģijas prasības, klaipi iznāk plakani, sasprāguši vai apdeguši.

pārsprāgt, pārplīst, # Ceļā mašīnai pārsprāga riepa. Bija pārsprāgusi apkures caurule. Ar blīkšķi pārsprāga gaisa balōns. Iestīvējusies tik šaurās biksēs, ka tā vien skaties, ka pakaļpusē šuves nepārsprāgst. Jāņogas šķīta teju teju pārsprāgs pašas no savas sulas. Liepām pārsprāguši pumpuri un laukā spraucās sīksīkas zaļas lapiņas.

atsprāgt / izsprāgt, *strauji atvērties*, # Durvis strauji atsprāga vaļā un tikpat zibenīgi atkal aizcirtās. Ēmōdānam krītot, atsprāga vaļā tā slēdži. Kokiem jau pumpuri atsprāguši vaļā. Pēc lietus kokiem pumpuri izsprāguši.

iesprāgt, ieplīst, # Logam iesprāgusi rūts.

PLĒST, plēš, plēsa / **raut**, rauj, rāva, K. *ar stiepes spēku ko no kā atdalīt, ko sadalīt pilnīgi vai daļēji*, # Alnis mežmalā ar zobiem plēsa mizu no jauno apsīšu stumbriem. Redzēju, cik tu bijī satraukts, kad plēsi vaļā aploksni. Ir jau nu tā – jo mazāk vāti plēš, jo ātrāk tā sadzīst. Pāris zirgu pilnām mutēm plēsa lekno zāli. Ganapuika aizgāja uz priežu jaunaudzi plēst saknes grozu pīšanai. Niknais ziemelis rauj nost puīša cepuri. Vējš viļņiem rāva nost baltās putu galotnes un nesa pa gaisu. Spēcīgā straume rāva pušu dambjus. Izskalodami vēcos un jaunus ceļus raudami, neapturami plūst atkušņa ūdeņi februāra beigās. Zirnekļi auž tīklus šķērsām pār ceļu – cik man jau nav uz gīmja to sameties, kad braukdams rāvu tos pušu.

noplēst / atplēst / noraut / atraut, pbg., # Nosalušiem pirkstiem viņš centās noplēst zivij ādu. Gribēju no jaunajām liepām noplēst vienu pamatīgu lūku. Manis noplēstās tāsīs vēcāmāte uzlika uz krāsns. Viņš bija mežā atplēsis sev zābakam zoli. Cepures viena auss bija atplēsta līdz pakausim un nokārās uz kakla. Suns kā grābis, tā gandrīz norāvis vistai spārnū. Reinis norāva gabalu no krekla un cieši apsēja ievainoto stilbu. Lai man kaut galvu norauj, bet es neticēšu, ka Juris varētu meļot. Vētra norāvusi mājai jumtu. Mīna bija vienam kāju norāvusi. Kāda šķemba noskrēja viņam gar vaigu un norāva ādu. Skrūvei ir norauta vītne. Dūkanim bija atrauts viens pakavs, bija jāvēd pie kalēja. Krancis metās virsū un atrāva Līzei brunču malu. Straume atrāva piesieto laivu un aizrāva pa upi lejup. Brāzmainis vējš purina kokus, atrauj un griež virpulī zeltainas lapas. Lūkas vākam viļņi atrāvuši gabalu brezenta. Mājelei apšaudē atrauts jumta stūris un vienam zaldātam atrauta roka. Pēkšņi uzpūta tik stipra brīze, ka atrāva vaļā zēģeli un sitieniem to plandīja pa visu laivu.

atplēst / uzplēst, *plēšot atvērt vaļā*, # Viņš uzlika uz galda sainīti un atplēsa vaļā brūno ietinamo papīru. Viņa atplēsa aploksni, izņēma vēstuli un sāka to lasīt. Pumpurs neizplauks, ja to atplēsis vaļā ar varu. Aplūkoju aploksni – tā ir nemākulīgi uzplēsta un par jaunu aizlīmēta. Kristaps strauji, gandrīz nikni uzplēš sainīti, rauj nost ietinamo papīru.

izplēst / izraut, *plēst ko no kādas vides ārā*, # Salmi pūnē cieši saguluši, grūti izplēst. Ierakstījis kaut ko blōknōtā, viņš lapiņu izplēsa un salocījis iebāza vestes kabatā. Viņa pūlējās ar pirkstiem no cietās augsnes izplēst ar visām saknēm spilgti ōranžo puķi. Mīnas izrautajā bedrē bija iegūlies sakarnieks. Krāčainas upes, ezeru virknes seno šļūdoņu izrautajās gultnēs un bezgalīgi meži – tāda ir šī zeme. Lielupe reiz lielos pavasara plūdus izrāvusi sev taisnu izeju uz jūru. Lai arī ūdeņi joņiem skrien, Lai izrauti visi tilti, Vai mājā palikt un gaidīt vien?.. (Aspazija).

saplēst / saraut, *plēšot sadalīt vairākos gabalos; plēšot sabojāt, savainot*, # Viņš salocīja divkārsi papīra lapu un saplēsa to četros vienādos gabalos. Šie putniņi ar saviem knābjiem saplēš palmu lapas šaurās strēmēlītēs, no kurām taisa sev ligzdas. Gribēju vēstuli saplēst un izmētāt pa visiem četriem vējiem. Suns saplēsa Pāvulam vienīgās bikses. Lauzdama ceriņu zarus, viņa saplēsa savu smalko cimdu. Sievas lāpīja vētras saplēstos tīklus, bet vīri – zvejniekmāju jumtus. Runcis pārnāk mājās sarobotām ausīm, saplēsts līdz asinīm. Uz stieplu dzeloņiem Rōbis saplēš asiņainas rokas. Kurmis, rokot medību alas, izcilā augus un sarauj sakņu sistēmu. Vairākas mīnas krita sūnājā un sarāva lauku telefona vadus. Tinot vaļā saini, uztraukumā viņam piņķējās aukla, līdz viņš to nepacietībā vienkārši sarāva.

pieplēst / saplēst, *plēšot iegūt lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # *Esam pieplēsuši no celmiem ķērpjus un mīkstu meža sūnu – pilns vēzums pakaišiem*. Pieplēsu trušiem pilnu grozu ar zāli. Sīmanis piecirta mežā zarus un saplēsa sūnas pakaišiem.

pārplēst / pārraut, *saplēst divās daļās; plēšot radīt plīsumu*, # *Viņš pārplēsa lakatiņu, lai apsietu savu brūci*. Viņa salocīja vēstuli četrām kārtām, pārplēsa uz pusēm un uz palodzes plucināja vēl sīkāk. Lielvārdiešos stāsta par spēkavīru, kurš paņēmis lāci aiz žokļiem un pārplēsis to pušu kā kustu kazlēnu. Glodenes mazulis ir jau attīstījies olā, un, tiklīdz ola tiek izdēta, tas pārplēš plāno, ādai līdzīgo čaumalu. Ja nokautā putna barības trakts ir pilns, ir grūti putnu izķidāt, var pārplēst tā iekšējos orgānus un piesārņot gaļu. Reiz jau mežakuilis bija šim sunim pārplēsis ādu uz gurna. Māte platām acīm skatās uz manām pārplēstajām biksēm un asiņojošo ceļgalu. Suns bija pārrāvis ķēdi un aizskrējis. Kopš biezi sasnigušais sniegs vairākās vietās pārrāvis līnijas vadus, telefons nedarbojas. Apakšzokļa lūzumi pa lielākai daļai mēdz būt vaļēji, jo kopā ar kaulu tiek pārrauta arī tam cieši piegulošā kaula plēve un gļotāda. Ja straume pārraus dambi, tad plūdi neizbēgami. Daugava ledus sastrēgumu pēkšņi pārrauj kaut kur leļpusē.

paplēst, *mazliet plēst*, # *Viņš aplūko kurpes no visām pusēm un pat izmēģina zoli paplēst*.

ieplēst / uzplēst / aizplēst / uzraut, *mazliet saplēst*, # *Kontrólrieris katru pārbaudīto biļeti ieplēš*. Pirksti tin vaļā iesaiņojumu, nepacietībā pat papīru ieplēš. Aiz neuzmanības ieplēsu rokā nelielu rētu. Glāb kaķi no nāves – viņš tev ieplēsīs rokā (Paruna). Dzīdamās pakal dēlam, viņa paklupa pāri krēslam un uzplēsa sarkanā atlasa rītasvārkus. Viņa bija uz naglas uzplēsusi robu kleitā un nu staigāja sasarkusi. Atkal uzplēsu uz zara jau apdzijušo pušumu. Aizplēsts nags taču traki sāp. Tu esi uzrāvusi uz naglas ne tikai zeķi, bet arī pašu kāju – krietna skramba.

PLOSĪT, 3. kónj., K., *daudzkārtīgi vai ilgstoši plēst*, # *Ar spēcīgo knābi ērglis sāka plosīt savu upuri*. Gundegas pirksti plosīja ielūgumu sīkās driskās un kaisīja vējā. Pēkšņas viesuļa brāzmas plosīja buras un sapostīja takelāžu. Okeānu atkal plosa vētra.

saplosīt, pbg., # *Tinis bija izvilcis vates segu un saplosījis to skrandās*. Kuģa skrūve bija saplosījusi tīklus lēveros. Caur sapuvušā un vēju saplosītā būdas jumta spraugām iekšā tecēja lietus ūdens. Karavīri skrēja pa granātu un mīnu saplosīto sniegotu lauku.

paplosīt, *nedaudz plosīt*, # *Uzskrēja viesulis, paplosīja sienu gubas un aizskrēja tālāk*.

DRISKĀT, 2. kónj., K., *plēst, deldēt (galvenokārt par apģērbu)*, # *Šļūc tie bērni no slidkalniņiem un tik driskā bikses*.

driskāties, *tikt driskātam*, # *Zeķu papēži jau ātri driskājas, nespēj ne lāpīt*.

sadriskāt / nodriskāt, pbg., # „Tīklus gribi sadriskāt?!” Ķiršu Pēteris uzbrēca Kārlēnam, kurš vienaldzīgi meta kaudzē tīklus ar neatsietiem akmeņiem. Mugurā viņam bija sadriskātas, caurumu caurumos sadedzinātas darba drēbes. Bēniņos guļ kaudze grāmatu – vecas, sadriskātas. Puisēna pelēkie svārciņi bija nodriskāti un vienā padusē pat pārplīsuši. Viņš rādīja kādus knapi salasāmus ciparus nefīrā, nodriskātā burtnīciņā.

sadriskāties / nodriskāties, pbg., # *Manas kedas jau bija krietni sadriskājušās*. Muižkungs te ilgi nosēdēja, un Rūdis, tāds nodriskājies un melnām kājām, nemaz netika laists iekšā.

apdriskāt / padriskāt, *daļēji sadriskāt*, # *Cik nu ilgi tev tās kurpes izskatīsies jaunas – drīz vien apdriskāsi*. Bikses jau apdriskātas, it īpaši ceļgali un bikšu gali. Ārsts paņēma apdriskāto, locījuma vietās saplīsušo papīra lapu. Tas bija nopietns vīrs apdriskātā kómandiera fórmās tērpā un sašautā bruņucepurē. Pie loga vienkāršs galds, pie sienas padriskāta kušete. Vari vēl tās bikses padriskāt, vēl nav lupatās jāmet.

apdriskāties / padriskāties, *daļēji nodriskāties*, # *Mētelītis jau padriskājies, ar tādu tepat pa sētu, uz skolu jāvelk jaunais*. Žaketes piedurkņu gali un elkoņi apdriskājušies.

ŠĶELTIES, šķeļas, šķēlās / **skaldīties**, 3. kónj., M., *dalīties sīkākās daļās*, # *Dūmi augstu celsies*, Dobji dunēs gais, Un tu pušu šķelsies, Akmens pelēkais (P.Sils). Koks, kas reiz vētrā pušu šķēlies, Vairs ziedu dienas nepierēdz.. (K.Krūza). E vitamīns ir izturīgs paaugstinātā temperatūrā, bet šķeļas sārmainā vidē. Aminóskābes rodas no uztura olbaltumvielām, tām šķēloties gremošanas sulu fermentu ietekmē. Alkšņa malka viegli skaldās. Ķimeņu augļi nogatavojoties skaldās divās daļās.

sašķelties / saskaldīties, pbg., # *Sasniedzot zināmu garumu, rodas traucējumi mata augšanā un tas sašķeļas*. Lielais akmens bija sašķēlies trīs šķautņainos gabalos. Atsitusies pret krasta akmeņiem, viņi uzšļakst gaisā un sašķeļas sīkos pilieniņos. Gremošanas orgānos barības vielas sašķeļas un uzsūcas asinīs. Nebiju gaidījis, ka zarainais blūķis tik viegli saskaldīsies. Iežu plaisās

ieklūst ūdens, kas sasilstot paplašina plaisas, līdz ieži saskaldās atsevišķos bluķos. Vispirms auga šūnas kodola viela saskaldās hrómósomās. Dievkrēslīņa auglis ir pogaļa, kas saskaldās trīs daļās.

pāršķelties, *sašķelties divās daļās*, # Koks vētrā pāršķēlās tieši pa plaisas vietu. Pods krītot pāršķēlās uz pusēm. Pāršķeļas peļķes un aizveras ciet, Noslēpjot steidzīgo mašīnu pēdas (Ó.Vācietis).

nošķelties / atšķelties / atskaldīties / noskaldīties, *šķelties nost*, # No piekrastes leduslauka nošķēlās liels ledus gabals un iepeldēja jūrā. No klints atšķēlās liels ieža gabals un dārdēdams nobruka lejā aizā. Noplaiksnot zibenim, sila malas garajai eglei atšķēlās galotne un švīkstēdama nogāzās zemē. No cukurgalvas atskaldījās lielāks gabals, nekā gribēju. Ne tikai Islandes špats, bet arī daudz citu kristālu atskaldās pa gludām plāksnēm. Zemē gulēja no klints noskaldīties paliels bazalta bluķis.

atskaldnība, L., *iežu īpašība skaldīties gabalos*, # Plaisas, kas izveidojušās masīvos iežos sakarā ar atdzišanu un slāņotos iežos sakarā ar izkalšanu, sauc par atskaldnības plaisām. Santjagō apkaimē sastopami bazalti ar raksturīgo stabveida atskaldnību.

iešķelties / aizšķelties, *ieplaisāt, bet nepāršķelties*, # Žūstot koksne saraujas, tāpēc dēļu gali mēdz būt vairāk vai mazāk iešķēlušies / aizšķēlušies.

ŠĶELT, šķeļ, šķēla / **plēst**, plēš, plēsa, K., *veikt darbības, lai kas šķeltos*, # Agrāk lielus akmeņus šķēla pušu vai gabalos, tos nokaitējot karstus un tad strauji aplejot ar aukstu ūdeni. Viņš ar lāpstu šķēla nost ciņus un krāva tos gubās. No šķeltām saknēm pītais groziņš bija pilns ar zemenēm. Velkonis lēnā gaitā sāka šķelt kanāla ūdeņus. Daugavā ielēcis, viņš spēcīgiem, gariem roku vēzieniem šķēla ūdeni. Rucavas mežus pušu šķeļ Klaipēdas šoseja. Sākās Doles salas gals, kas kā milzīgs ķīlis Daugavas straumi šķeļ divās daļās. Olbaltumvielas skābā vidē šķeļ ferments pepsīns. Cieti galvenokārt šķeļ tās gremošanas sulas, kuras izdala aizkuņģa dziedzeris un zarnas. Kultūras namam gribas saglabāt vecās pils ārskatu – ar plēsta laukakmens mūriem, metāla kalumiem logos. Klētssienu baļķu iekšpusē iecirstos robos cits virs cita guldīti apaļkoki vai plēstas plankas veidoja apcirkņus graudiem. Paņemu gludu malkas šķilu, izvelku kabatas nazi un plēšu skalus.

sašķelt, pbg., # Mūsu priekšā guļ vesels klājiens salauztu un sašķeltu simtgadīgu egļu. Augstkalnu līdzenumus sašķeļ un izvago dziļas upju ielejas un aizas. Kuņģī sākas olbaltumvielu sagremošana – tās tiek sašķeltas vienkāršākos savienojumos.

pāršķelt / pārplēst, *sašķelt divās daļās*, # Viņš pāršķēla bluķēnu ar vienu cirtieniu. Noskalotas plūmes pāršķeļ uz pusēm un izņem kauliņus. Kliģu māju novietne atgādina gareniski pāršķeltu olu. Dzelzceļa uzbērums kā līdzena taisne pāršķeļ mežu. Noķertās zivis savainotas, tām ar āķiem pāršķelti sāni un vēderi. Arī es izmēģināju roku skaldīšanā – pārplēsu savu malkas kluci ar otro cirtieniu.

nošķelt / atšķelt / noplēst, *šķeļot atdalīt*, # Grāvju rokamā mašīna nošķēlusi ābelei pusi sakņu. Zibens nošķēla eglei galotni. Viņš no rēsnā blūka atšķēla šķilu pa šķilai. Grieznis no metāla atšķēla skaidu spirālītes. Līze noplēsa dažus skalus un taisījās kurt krāsni.

iešķelt / aizšķelt, *izraisīt ieplīsumu, bet pilnīgi nepāršķelt*, # Dēļi, kuri ir platāki par 10 cm, jāiešķeļ un jānokīlē. Iešķeltā skaliņā zēns iesprauda balta papīra strēmeli – tas būs masts ar buru. Vīriešiem mugurā balti, sānos iešķelti krekli. Nekādā ziņā spraugu cirvja kāta ķīļa ielikšanai nedrīkst iešķelt ar cirvi. Zarainais klucis bija aizšķelts, bet pušu nebija pārdabūts.

izšķelt, *šķeļot izdalīt daļu no šķelamā*, # No pētāmās mašīnu detaļas vai kónstrukcijas mēs varam iedomāti izšķelt mazu kubiņu, pa kura skaldnēm darbojas spriegumi.

pieplēst, *plēst lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # Skalus vakaram pieplēsu jau no rīta. Akmeņi kūts celšanai esot jau pieplēsti.

šķēlums / iešķēlums / šķeltne, L., *šauris un dziļš robs, kas atgādina iešķeltu plaisu*, # Naglu velkamais lauznis ir dzelzs stienis ar placinātu un óvāli izliektu galu, kura pašā nobeigumā ir šķēlums. Vistrošāk zarus potēt šķēlumā un sāngriezumā, vienlaikus nogriežot pārpotējamus zarus. Kuģa ķīlis šķeļ jūras virsu kā milzu arbūzu, šķēluma vietā sakuļot ūdeni zilganās putās. Mōdērnī būs šķēlumi – žaketēm un mēteļiem mugurpusē, bet putekļu mēteļiem un jakām arī piedurkņu galos. Viņai mugurā bija kleita ar garu iešķēlumu sānos. Daļas bija savienotas ar skrūvēm bez iešķēluma skrūves galviņās, tā ka tās nebija ar skrūvgriezi atskrūvējamas. Rijas piebūvē viens nieka gaismeklis – skaltura šķeltne iesprausts degošs priežu skals. Augšlūpu ar defektīvu šķelti sauc par „zaķa lūpu”.

šķelts, Kd., *ar šķēlumu*, # Garā, galā šķeltā mēle ķirzakai ir taustes órgāns.

SKALDĪT, 3. kónj., K., *šķelt ar triecieniem; šķelt daudzkārtīgi*, # Viņš skaldīja bluķi pēc bluķa, un likās, ka bez mazākās piepūles. Jēkabs trīs mēnešus Pāles mežos ņēmās ar malku – zāģēja, skaldīja un krāva. Cēlmi ir sīksti un grūti skaldāmi. Ogļdeģis noņēmt cirvi un atsēžas uz skaldāmā bluķīša. Senās pilis un aizsardzības būves visbiežāk celtas no skaldītiem akmeņiem, sasaistot tos ar kaļķu javu. Te tēlnieks akmens sejai skalda lieko nost.. (Ó.Vācietis). Matrožiem nepārtraukti nācās skaldīt nost aplēdojumu no klāja un bórziem. Fizikā un ķīmijā skaldīt nozīmē iedarboties uz vielu (tās mólēkulām un atómiem) ar nolūku panākt, ka kāds kopums sašķeļas atsevišķās sastāvdaļās. Skaldāmie materiāli ir vielas, kurās noteiktos apstākļos noris atómu kodolu dalīšanās.

skaldnība / skaldība / skaldāmība, L., *minerālu spēja šķelties noteiktos virzienos; īpašību kopums, kas rada iespēju skaldīt vielu (to atómus, mólēkulas)*, # Skaldnība ir svarīga minerālu īpašība, kura, tāpat kā cietība, krāsa un citas raksturīgas pazīmes, jāievēro, identificējot minerālus.

saskaldīt, pbg., # Bez darba viņš nevar rimties – gan krekstot un pūšot, tomēr visu malku viens pats sazāģē un saskalda. Māte lika Pēterim atšķelt no cukurgalvas gabalu, kuru tad saskaldīja sīkākos graudiņos. Koksnes hidrólīzes prócesā, saskaldot celulozes gigantisko mólēkulu, iegūst glikózi.

saskaldījums, L., # Feódālās sadrumstalotības laikmetā pastāvēja latviešu apdzīvoto zemju saskaldījums bīskapijās un órdeņvalstīs.

pārskaldīt, *saskaldīt uz pusēm*, # Jānis ar pāris cirtieniem pārskalda bluķi uz pusēm.

paskaldīt, *mazliet skaldīt*, # Vēl līdz tumsai var kādu pusstundu paskaldīt malku.

pieskaldīt, *saskaldīt lielākā daudzumā*, # Viņš jau tur paspējis pieskaldīt lērumu malkas.

noskaldīt / atskaldīt, *skaldot atdalīt nost*, # Tā kā serdes tuvumā koksne nav tik izturīga, tad to no šķīlas noskalda nost. No cietas klints noskalda asas, divpusgriezīgas šķēpeles. Viņš izvēlējās līdženu malkas kluci un atskaldīja no tā malas pabiezu šķilu. Kad nokaitētais tērauds atdziest, trauslo apvalku atskalda nost. Elektriskā ēvelmašīna atskalda no koka sīkas skaidiņas un rada gludu virsmu. No griestiem birst apmetuma druskas, ko atskaldījušas lodes.

atskalde, L., # Tas ir pneimatiskais atskaldes veseris.

noskaldīties / izskaldīties, *ilgāku laiku vai laikposmu skaldīt*, # Visu pievakari pie šķūnīša noskaldījos / izskaldījos malku.

apskaldīt, *skaldīt nost no ārpuses, virspuses*, # Šī rupji apskaldītā granīta siena ir psihólógiski spēcīgs fóns centrālajam cilnim.

izskaldīt, *skaldot izdalīt ārā no veseluma*, # Materiāls zāģu lokiem planciņu veidā izskaldāms no stumbra resgaļa kluča. Rēti kad aleksandrīta kristālā var atrast tīru, nesaplaisājušu daļiņu, no kuras varētu izskaldīt vienu karātu lielu akmeni.

izskaldījums, L., # Arvien lielāku vēribu tēlnieks sācis veltīt apjomiem, plākšņu izskaldījumam, ritmam.

SPRĀGT, sprāgst, sprāga / **eksplódēt**, 2. kónj., M., *ļoti strauji sašķelties gabalos, šiem gabaliem šaujoties uz visām pusēm*, # Laiva jau iebrauca jūrā, kad visapkārt sāka sprāgt artilērijas šaviņi. Aizsviestā granāta sprāgst uz ierakuma malas, uzsviezdama gaisā uguns un zemes šalti. Uzplandīja uguns, kad sprāga tvaika katls. Mums pāri pārlidoja mīna un eksplódēja aizmugures briksnājā. Uzšaujoties gaisā uguns stabam, eksplódēja mótócikla benzīna tvertne.

uzsprāgt / izsprāgt, pbg., # Septiņas nometās bumbas uzsprāga tepat krastmalas kraujās, pārceļtuvei netrāpot. Pēc kara vēl bieži uzsprāgst kāda neatklāta mīna, kad tai uzkāpj vai uzbrauc virsū. Pilsētas pievārtē uzsprāga vilciens. Blakus tikko izsprāga tanka raidītā granāta. Strauta ūdenī bija redzamas dažas neizsprāgušas vācu mīnas. Kāds lādiņš neizsprāga, bet aizkūleņoja pāri ierakumam.

sasprāgt, *strauji sadalīties gabalos*, # Ar aizdedzinošu lodi trāpīta degvielas tvertnē, laiva sasprāga gabalos. Uzgāžot nokaitētajam akmenim aukstu ūdeni, tas sasprāga trijos gabalos. Pārbaudot ar roku mūrējumu, atklājam, ka ķieģeļi ir vai nu valīgi, vai sasprāguši vairākās daļās.

aizsprāgt, *sprāgt promvirzienā*, # Granātas šķembas aizsprāgst uz visām pusēm.

atsprāgt, *sprāgt šurpvirzienā*, # Granātas šķembas atsprāga līdz ierakumam.

sprāgstošs / eksplózivs, Kd., *spējīgs sprāgt*, # Dinamīts ir sprāgstošs / eksplózivs viela, kuras galvenā sastāvdaļa ir nitróglīcerīns.

sprāgstamība / eksplózivitāte, L., *spēja sprāgt*, # Ja sprāgstviela savā ķīmiskajā sastāvā satur skābekli, tad tā saglabā savu sprāgstamību / eksplózivitāti arī bezgaisa apstākļos.

sprādziens / eksplōzija, L., # Gaisā gaudo granātas, kuru sprādzieni ārda zemi. Sprādziena vilnis mūs nogāza no kājām. Laboratorijas logos atmirdzēja spožs uzliesmojums, kuram sekoja sprādziena dārds. Pēc gāzes lietošanas jānoslēdz gāzes vadi, lai telpā neieplūstu gāze, kura var radīt saindēšanos un eksplōziju.

sprādzienvēidīgs / sprādzienvēida, Kd., # Mutnōvska vulkānam nav raksturīgā kōnusa, jo senos laikos sprādzienvēida izvirdumi to noārdījuši. Plankumu skaitam pieaugot, Saules vainags kļūst karstāks un no plankumu apgabaliem sprādzienvēidīgi tiek izviesta plazma.

SPRIDZINĀT, 3. kōnj., K., *veikt darbības, lai izraisītu sprādzienu*, # Lēdus sastrēgums kļuva bīstams, tika nolemts to spridzināt. Atkāpjoties vācieši spridzināja tiltus un citus svarīgus objektus.

uzspridzināt / saspridzināt, pbg., # Tika saņemta pavēle uzspridzināt tiltu un spēkstaciju. Mežabrāļu kōmandieris tika saņemts dzīvs, bet viņa palīgs pats sevi uzspridzināja. Jaunā bāka uzcelta, kur agrāk stāvēja vecā, kuru karā saspridzināja. Grīvā lēdus bija daļēji saspridzināts. Akmens bija saspridzināts un lielākie gabali jau aizvākti.

uzspridzināties / saspridzināties, *uzspridzināt sevi*, # Viņš bija atstājis sev granātu, lai uzspridzinātos, kad aplencēju loks savilksies pavisam. Bija tāds Rolavu Juris, mežsargs – mežā nejauši uzspridzinājās uz mīnas. Valdis saspridzinājās ar kādu tanku dūri – bijis beigts uz vietas.

ispridzināt, spridzināt laukā; spridzinot izveidot iedobumu, # Meliorātoriem liek izlauzt vai ispridzināt simtgadīgus ozolus. Akmens kūtij abos stūros bija ispridzināti robi.

KOST, kož, koda, K., *atdalīt un sasmalcināt ar zobiem daļu no kāda veseluma*, # Paulis koda dešu no viena gala, Raivis no otra. Ansis kož bulku lieliem kumosiem un apgalvo, ka sen neesot tik gardu ēdis. Baiba kož maizi maziem gabaliņiem, lai ilgāk baudītu tās garšu. Mazā Lita gariem zobiem kož un kož no vienas šķēlītes. Andris kāri kož biežajā sviestmaizē.

nokost / atkost / izkost / nokosties, pbg., # Viņa iedzer malku tējas, nokož kumosu maizes, apēd to un atkal iedzer malku un nokož nākamo kumosu. Mótōrzāga strauji rōtējošie zobi no tievāka koka nokož pagalīti vienā rāvienā. Vāvere atkož čiekuru, saņem to zobos un nosēžas uz ērtāka zara atmuguriski pret stumbru. No maizes šķēles izkosti pāris kumosi un vairāk nav ēsts. Viņš iedzēra un nokodās no siera gabala.

apkost, nokost visapkārt; nokost ko lielākā daudzumā, # Maizes rikai apkosta garoza, bet mīkstums atstāts. Zēna rokas ir sasprēgājušas, apkostiem nagiem un, protams, ne visai tīras.

iekost / aizkost, nokost un apēst daļu, bet neapēst visu, # Kad zem ābelēm pilna zeme ar āboliem, tad bērni izvēlīgi – iekož vienā, iekož otrā, bet liekas, ka nav un nav labs, meņ prom un lūko trešo. Uz galda stāv iekosta sviestmaize. Meitenei rokā aizkosta, taukiem apziesta maizes doniņa.

sakost, kožot sasmalcināt, # Kāri satvēris un sakodis cukura graudu, suns manī pavērās ar pateicības pilnu skatienu.

pārkost, kost pušu, # Pārkožam dažus riekstus – kodoliņi vēl mazi un negaršīgi. Marles saiti viņš pārkoda ar zobiem.

kodiens, L., # Viņš metās virsū maizes rikai, kāri ēzdams to lieliem kodieniem.

GRAUŽT, grauž, grauza, K., *ar zobiem atdalīt un smalcināt*, # Atkal pele neapnikusi grauž grīdas dēļus, ka skrapst vien. Ēku ķirmis grauž kā lapu, tā arī skuju kokus, kaut gan vairāk uzbrūk skuju kokiem.

grauzīt, 3. kōnj. / **grauzelēt**, 2. kōnj., K., *garlaikoti graužt*, # Dažiem zirgiem bija kas nebūt priekšā ko ēst, bet citi nemierīgi graužīja slitu un kārpīja zemi. Suns gulēja uz vēdera un laiski grauželēja palielu pliku kaulu.

grauzums / izgrauzums, L., # Tie āboli, kuriem ir kāds tārpu graužums vai sasitums, ātri sapūst. Māte izgraužīja no āboliem tārpu izgrauzumus un veselā daļu sagrieza šķēlēs.

nograuzt / sagrauzt / sakapāt / saēst / izgrauzt / izkrimst, -kremt, -krimta pbg., # Ar spēcīgajiem zobiem bebrs nograuz pat lielus kokus. Mani kremt žēlums par veco, ķirmju sagrauzto gultu. Manu uzvalku bija sagrauzušas kodes. Pažobelē saliktās vecās grāmatas krietni vien bija sagrauzušas peles. Viņa bija rēķinājusies ar kucēna sagrauztām korpēm un piepēdotu parketu. Putraimu maisam vienu stūri bija sakapājušas peles. Viņa čurn pelavu pūnītē uz ratu maišeļa peļu sakapātājās čagās. Viņa cilāja lakatus, kas, kožu saēsti, izira viņas acu priekšā. Tā ķirmju izgrauztā kumode jau arī drīz jāmet ārā. Savas attīstības beigās kāpurs tuvojas koka virsmai, atstājot neizgrauztu tikai ļoti plānu slānti. Dubļainā lielceļa malā bija tikai mazs krodziņš ar izgrauztu slitu.

Žurkas izgrauzušas grīdā caurumus. Cūkas silei sānos izgrauzti robi. Pele nozūd izkrimstajā grīdas caurumā.

izgrauzties, *graužot izvirzīties kam cauri*, # Kāpurs izgrauzies cauri ābolam.

iegrauzt / iekrimst / aizgrauzt, *daļēji sagrauzt*, # Katru ābolu viņa apskatīja, vai to nav iegrauzis tārpš vai aizurbusi lapsene. Pele iegrauzusi robu maizes kukulī. Zirgs siles malā iekremtis divus robus. Pagrabā ieviesušās peles – vairāki burkāni aizgrauzti.

iegrauzties / aizgrauzties, *izgraužot sev ceļu (alu)*, *ievirzīties kur*, *aizvirzīties līdz kurienei*, # Apmēram divās nedēļās no ķirmja oliņas attīstās kāpurs, kas iegraužas koksnē, izveidojot tajā kanāliņus līdz 2,5 – 3 mm diametrā. No ķiršu pumpuru tīklkodes oliņām izšķīļas kāpuri, kuri iegraužas briestošos lapu pumpuros. Tārps aizgrauzies līdz ābola serdei.

iegrauzums, L., # Iegrauzums maizes kukulī liecina, ka te darbojusies pele.

apgrauzt, *daļēji sagrauzt*, # Mātes brūnā pūra lāde ar zarainiem apkalumiem un peļu apgrauzto dibēnu tagad stāv tukša.

pārgrauzt, *grauzt pušu*, # Šāda rešnuma stumbru bebram pārgrauzt ir tīrais nieks.

SKRUBINĀT / skribināt, 3. kónj., K., *ilgstoši grauzt*, # Atkal pele sāka skrubināt grīdu. Pele kaut ko skribināja pārtikas skapītī.

saskribināt, pbg., # Peles saskribinājušas papīru smalkās driskās.

skrubināties / skribināties, *ilgstoši skrubināt*, # Mājā tāda vientulība – būtu kaut pele kaktā skrubinājusies! Ārpusē uz palodzes ap speķādiņu skribinās zīlītes.

izskrubināties / izskribināties, pbg., # Peles izskrubinājās gar maizes kasti, bet maizei klāt netika.

4. 1. Klievējoša darbdarība

DARINĀT, 3. kónj., K., *atzarot*, *atlapot*, *atskujot u. tml.*, # Lielie vīri laiž kokus no kājas un sagarina baļķos, bet mans uzdevums ir nogāztajiem kokiem darināt zarus. Kad sadzina mājās priežu un egļu zarus, tad es dabūju darināt no tiem skujas, kuras pie mums lietoja par pakaišiem. Raujam laukā runkuļus un kraujam grēdā, no kuras divas sievas tās ņem un darina – nogriež lapas un sakņu bārkstis.

atzarot / nozarot, 2. kónj., K., *atdalīt zarus no stumbra*, # No rešgaļa līdz pašai galotnītei kokus rūpīgi atzaro, lai ne metrs, ne centimetrs derīgās koksnēs neietu zudumā. Daži no jauniešiem nozaro traktora pievestos kokus.

atlapot, 2. kónj., K., *atdalīt no augiem lapas*, # Kómbains vienlaicīgi apstrādā četras biešu rindas – no divām novāc lapas, bet no divām blakus rindām novāc atlapotās saknes. Nedaudz dienu pirms izrakšanas sēkklauzī jāatlapo.

nodarināt, 3. kónj., K., *atdalīt zarus no stumbra*, *lakstus sakņaugiem u. tml.*, # Cīsmā zaru jūklī gulēja nodarinātie, bet vēl nesagarinātie koku stumbri. Puišelis nogriež pāresnu bērziņu, nodarina, nogriež no tā attiecīgu gabalu, un ceļa spieķis veģēvam gatavs. Nodarinot stumbriem zarus, dažreiz gadās, ka attālumu līdz cirtumam aprēķina nepareizi un zaru ķer nevis cirvja asmenis, bet tā kāts. Zemē mētājās nodarinātie egļu un bērzu zari. Makšķerkātam viņš noskatīja šmaugu bērziņu, nogrieza to, nodarināja un piesēja tam auklu ar visu pārējo. Uz lauka balsnija nodarināto runkuļu kaudzītes. Starp izrautu cukurbiešu pakavveida grēdu uz ķebliša sēdēja Maija un nodarināja bietes / bietēm lapas. Nodarināto burkānu lakstus jāaizņēs trušiem.

atskujot, 2. kónj., K., *atdalīt skujas*, # Ar speciālu atskujotāju nozāģētiem kokiem zarus var atskujot. Blókos saspīestos zarus var lietot par kurināmo lielās kurtuvēs, bet tautsaimnieciski lietderīgāk tos iepriekš atskujot un izlietot celtniecībā.

galotņot, 2. kónj., K., *atdalīt augiem stublāja vai zaru galotnes*, *lai pārtrauktu augšanu garumā*, # Jaunos óleandru stādus galotņo, lai veidotos kupli krūmi.

atcelmot, 2. kónj., K., *atbrīvot no celmiem*, # Lai izcirtumu padarītu apstrādājamu, tas ir jāatcelmo.

atpogaļot, 2. kónj., K., *atdalīt no linauga pogaļas*, # Linkopis pastāstīja un parādīja, kā lini pareizi atpogaļojami, kā mērcējami. Linu kómbainieris ar veču, paša uzlabotu kómbainu pērn noplūca un atpogaļoja linus. Tagad kólhōznieki linus atpogaļo, kuļ sēklas, šķiro stiebriņus.

atpumpurot, 2. kónj., K., *atbrīvot koku vai krūmu no nevēlamajiem pumpuriem*, # Vēlu plaukstošās egles ir atpumpurojamas – pumpuri izlaužami ne augstāk par 3 m no sakņu kakla.

atsēnalot, 2. kónj., K., *attīrīt graudus no sēnalām*, # Šodien mōdēri saka *atsēnalot*, agrāk to sauca par sijāšanu.

atsveķot, 2. kónj., K., *atdalīt kokam sveķus*, # Sveķi ir neatņemama rūpnieciskās ražošanas sastāvdaļa, tāpēc visas priežu audzes vismaz desmit gadus pirms nociršanas jāatsveķo.

LOBĪT, 3. kónj. / **mizot**, 2. kónj. / **lupināt**, 3. kónj., K., *atdalīt mizu, ārējo apvalku*, # Pie galdā klusēdami lobījām cieti novārītās olas un strēbām pienu. Zvirbuļi naski lobīja laukā graudu kodolus no auzu čaumalām. Sēžu un lobu vēžu spīles un astes. Kórķozolu stumbri, kuriem visus kara gadus nebija lobīta mīkstā un porainā miza, tagad bija pārklājušies ar biezu kórķa kārtu. Vīri apjukumā nezināja nekā cita kā lobīt no cietajām plaukstām sarepējušo ādu. Dārzenus mizo ar īpašiem mizojamiem nazišiem, atdalot, cik iespējams, plānāku mizu. Cieti novārītās olas viegli nolobās. Valda mizoja kartupeļus un sīpolus, grieza gaļu un jutās lieliski. Viņš kaut ko pina no baltā mizotām, izsutinātām klūdziņām. Lupinājām ar mizu novārītos kartupeļus un likām uz šķīvjēm.

lupināt / lobīt, *lasīt laukā ko no kurienes*, # Vāvere, sēžot zarā, lupināja čiekuru. Ūtīlija sēdēja un laiski lupināja rōzīnes no plāceņa gabaliņa.

nolobīt / nomizot / nolupināt, pbg., # Edžiņš nolobīja divas olas – sev un mātei. Silva izmeklē lielāko apelsīnu, veikli noloba un sadala trijās daļās. Nolobi čaumalu, ņem sev kodolu (R.Kaudzīte). Hugō nolobīja no šampanieša pudeles galviņas alumīnija fōliju. Viņš iedzer un nopūlas siļķes gabalam nolobīt mīkstumu no asakas. Kartupeļi vakariņām nomizoti, vēl jānomizo gurķi salātiem. Klētsaugšā glabājās nomizotas bērza kārtis ilksīm. Nomizojot baļķus, atstāj klāt lūksnes kārtu, lai koksne mazāk plaisātu. Apelsīnu var nolupināt ar pirkstiem, bet citrōnu var nomizot tikai ar nazi.

aplobīt / apmizot / aplupināt, *nolobīt pilnīgi vai daļēji*, # Ar mizu izvārītie kartupeļi bija jau aplobīti. Žogu kārtis vajag aplobīt, vismaz pāris strīpas izdzīt visā garumā. Olnīcas vidū aiz žoga stāvēja tikko notēstu un apmizotu mietu slietenis ar asajiem galiem uz augšu. Izcirtumā neredzējām nevienu neapmizotu ceľmu un nevienu nemizotu baļķi krāvumā. Par apmizotu sauc arī kaut ko nepilnīgi nomizotu, piemēram, ceľmus vai aploka kārtis. Arī mazais savu kartupeli ar mazajiem pirksteļiem jau aplupinājis.

atlobīt / atlupināt, *atdalīt mizu, apvalku vai virskārtu*, # Oļas pēc izvārīšanas ieliek aukstā ūdenī, lai vieglāk atlobītu čaumalu. Nopietnā literatūras analizē nevar atlobīt fōrmu no satura kā mizu no kartupeļa. Jau 8. gadsimtā atlobītas kafijas pupiņas tika kaltētas un no tām izgatavots rūgts, atspirdzinošs dzēriens. Oļas gals jau bija tiktāl atlobīts, ka varēja iespraust karotīti. Atlobītā zirņu pāksts atklāja bēdīgu ainu – visi zirņi bija tārpaini. Pie kāpostu vīras viņa piekoda no mizas atlupinātu kartupeli. Pats atlupīnu sev gaļu, bet kaulu pamētu sunim. Ģērbtuvē ar nagu atlupīnu un noplēšu uzrakstu ar savu vārdu.

ielobīt, *iesākt lobīt, mazliet vai vietumis atlobīt; lobot ievirzīt kur iekšā*, # Bērzam tāss bija ielobīta. Zirņus ielobu bļodā, bet tukšās pākstis mētu mizu spainī.

izlobīt / izlupināt, *atdalīt augli vai sēķlu no apvalka*, # Meitene līdz pusdienlaikam visus zirņus bija izlobījusi. Vāveres pārtiek no priežu un egļu sēķlām, kuras izloba no čiekuriem. Putns izlobīja sēķlas tik veikli, ka čaulas vien čaukstēja. Pēc ražas novākšanas zaķu barošanās vietas ir rugaines, kur viņi izlupina graudus no nobirusajām vārpām.

palobīt / palupināt / pamizot, *neilgu laiku, mazliet lobīt*, # Vecā Marija bez darba nedzīvo – paloba zirņus, pamizo kartupeļus un padara citu ko, kas nu kuro reizi steidzamāks. Maksis atsēdās, izvilka no kabatas plakanknaibles, palupināja ap rokturi aptīto izolācijas lenti un iebāza atpakaļ kabatā.

pielobīt / piemizot / pielupināt / salobīt / samizot, *lobīt lielākā vai pietiekošā vairumā; lobot papildināt*, # Viņa pielobīja pilnu šķīvi ar vārītajām cūku pupām un uzlēja virsū siltu pienu. Zupai zirņu būs par maz, jāpieloba vēl klāt. Saime mums liela, vakariņām jāpiemizo vesēls spainis kartupeļu. Kartupeļu nepietiks, jāpiemizo vēl drusku klāt. Zirņu ir pielupināta pilna bļoda, vajadzētu pietikt. Šīs pupas ir pielupinātas kōnservēšanai. Māte salobīja bērniem riekstus, cietās čaumalas pārsitot ar āmuru. Ābolus nevajag sapūdēt, vajag samizot ievārījumam un daļu sažāvēt.

SKRUBINĀT, 3. kónj., K., *drupinot, lupinot u. tml. atdalīt*, # Viņš paņēma nazi un skrubina nost laku balzama pudelei.

noskrubināt, pbg., # Gaļu cūkgaļas galērtam grieza nevis no vesēliem gabaliem, bet gan noskrubināja no vārītiem kauliem.

LOBĪTIES, 3. kónj. / **lupt**, lūp, lupa, R. n., *atdalīties nost mizai, ārējam apvalkam vai virskārtai*, # Nórmālos apstākļos, loboties raga kārtai, galvas ādā sakrājas zvīniņas, kas satur taukus un sviedrus. Ja miza jau ir nostiprinājusies un vairs labi nelobās, tad acot bez koksnes nevar. Pirmie kastaņi lobās vēl gandrīz balti. Ja krāsa jau pēc dažiem mēnešiem sākusi lobīties, vaina bijusi krāsas sastāvā vai pamatnes sagatavošanā. No mūsu vecā kuģīša lobās nost krāsojuma kārtā kā miza no sīpola. Nokaltušajai priedei sāk lupt nost miza.

nolobīties / nolupt / nolupināties, pbg., # Ziemeļamerikā aug papīra bērzs, kuram viegli nolobās tāss. Cieti novārītas olas viegli nolobās. Kad es sauļojos, man nolobās desmit ādas kā sīpolam. Apmetums jau vietām sāk nolupt. Katlam bija vietām nolupusi emalja. Viņas sejai un rokām jau trīs reizes āda nolupinājusies.

aplupt, pilnīgi vai daļēji nolupt, # Tur redzēsi divstāvu māju, kādreiz balti krāsotu, bet tagad aplupušu. Aplupušu kólónnu pāris cienīgi balstīja nelielu jumtiņu virs ieejas durvīm. Apkārt staigā atpūtnieki, daudzi ar saulē aplupušiem degungaliem.

atlobīties / atlupt, *atdalīties mizai, apvalkam, virskārtai*, # Agrā pavasarī krasās diennakts temperatūras maiņas augļu kokiem var radīt tā sauktos apdegumus – miza vēlāk atlobās un koks aiziet bojā. Diagnosti nosaka, atlobījušās ādas daļiņas apskatot mikraskopā. No sienām vietām ir atlobīties māla apmetums. Sienas klātas ar pabalējušām, vietām atlupušām tapetēm. Gandrīz visiem maizes kukuļiem bija atlupusi virsējā garoza. No kafijas kannas sākusi atlupt emalja. Spogulim sudrabojums vairākās vietās bija atlupis un stikls saplaisājis. Strēlnieku appūstās sejas ar atlupušu ādu uz vaigiem izskatījās bargas.

izlobīties, *atdalīties no apvalkiem*, # Zirņi sākuši no pākstīm paši izlobīties un birt laukā. Kad iebāza roku āboliņa zārda vidū un izberza pagrābto sienu sauju, uz dēlnas izlobījās rupjas, brūnas sēkliņas.

LOBĪT, K., *dalīt nost no augsnes virskārtu; griezt platu, plānu koksnes kārtu, piemēram, saplākšņa iegūšanai*, # Caurām dienām traktors loba tukšos laukus, lai to paspētu, kamēr nav sākušās rudens lietavas. Rugaine lobāma ar daudzlemešu arklu. No gludajiem bērza klučiem lobīs plānas koksnes loksnes saplākšņiem. Lobāmās mašīnas ietveru zobos lēni griežas resns balts apses klucis – ass, plats nazis atloba no sutinātās mīkstās koksnes plānu kārtu kā baltu palagu.

uzlobīt, pbg., # Saimniecībā cītīgi loba rugaines, uzloba arī visas ziemājiem paredzētās platības. Pēc šo augu novākšanas augsne jāuzloba un tikai pēc tam rudenī dziļi jāar.

ielobīt, *lobot augsni, tajā iestrādāt*, # Šoruden skābajā augsnē ielobījām kaļķojumu.

lobījums, L., # Aršanā ar iepriekšēju lobīšanu loba 7 – 10 centimetrus dziļi, bet lobījumu ar šķīvju un atsperu rīkiem sastrādā. Pabeidzot finierkluča lobījumu, pāri paliek gludi koka serdeņi.

ŠĶIROT, 2. kónj., K., *klīdēt kādu kopumu vairākās sīkākās kopās pēc noteiktām atšķirīgām pazīmēm*, # Sēklas šķiro pēc rupjuma, pielietojot katrai sugai atbilstoša kalibra sietus. Pārējie uz klāja zivis tūdaļ šķiro – atsevišķi lielās, neveiklās butes, slaidos zandartus, maigās vimbas.

sašķirot / izšķirot / pāršķirot, pbg., # Ieteicams sašķirot konservējamās sēnes pēc cepurīšu lieluma. Jāsteidz šķirot kartupeļu sēkla, pašreiz sašķirotā apmēram puse. Olas ir jāizšķiro pēc lieluma. Ogas izšķiro, atdala mazās un bojātās. Īpaša iekārta izšķiro zivis pēc garuma. Marinēt, tāpat kā sālīt un žāvēt, ieteicams katru sēņu sugu atsevišķi, tāpēc sēnes iepriekš jāpāršķiro.

pāršķirot, *šķirot atkārtoti*, # Šos kokmateriālus vajadzēs vēlreiz pāršķirot.

pašķirot, *neilgu laiku šķirot*, # Man vēl ir pusstunda laika pašķirot salasītās mellenes.

RAVĒT, 2. kónj., K., *šķirojot raut laukā no sējumu vai stādījumu vidus nezāles (arī lieko apmatojumu no ādas); atbrīvot platību vai kultūru no nezālēm*, # Usnes ir tik durstīgas, ka tās jāravē ar biežākiem cimdiem. Nometusies uz ceļiem, vecmāmiņa ravēja dārzā kāpostu un burkānu vagas. Bija jāvago kartupeļi, jāravē sakņudārzi. Esmu pabeidzis ravēt zemes / zemeņu dobes. Dārzkopības biedrības biedri ravē stādījumus.

izravēt / noravēt, pbg., # Lai nezāles apkarotu un neļautu ienākties to sēklām, tās jāizravē vai jāizkaplē. Uzacis man bija par platām, tās vajadzētu izravēt tādas šauras kā Marlēnai Dītrihai. Vēl veikumā jāieskaita ap 35 hektāri izravētu biešu. Tēvs viņam pavēlēja izravēt zemeņu dobes. Viņa i goteli izslauc, i dārzū izravē, i ēst uztaisa. Mēs varam Jāņos iet, Mums dārziņi noravēti (T. dz.). Bietes mums noravētas, citi stādījumi arī.

noravēties / izravēties / saravēt, *daudz ravēt, ravēt kādu laikposmu, kādu platības daudzumu*, # Līdz pusdienai noravējies, Mārtiņš nu taisās diendusā. Esmu tā nostrādājis, ka jūtos

kā salauzīts, kā dobjū dobes noravējies. Viņa ir šodien cauru dienu savas puķes izravējusies. Šodien saravēju visu dienu, līdz pat vēlam vakaram.

izravēties, *tikt netīšām izravētām*, # Ravējot nezāles, izravējas jau arī pa kādam burkāniņam.

paravēt, *neilgu laiku ravēt*, # Kamēr ciemiņi vēl guļ, Vija jau piecēlusies, paspējusi paravēt dārzu, sagatavot brokastis. Kad atnāk mazmeitas, tad paravē man puķes mājas priekšā.

pārravēt, *ravēt vēlreiz*, # Vēl jau dārzu vajadzēs otrreiz pārravēt.

apravēt, *izravēt daļēji; ravēt visapkārt*, # Nav laika tagad pilnībā izravēt, jāpravē tikai strauji augošās balandas, lai nedomā burkānus, kamēr tie saņemas. Es, pupiņas ravēdama, Apravēju magonīti (T. dz.). Katrs kociņš tika rūpīgi apravēts un aprušināts.

apravēties, *pabeigt ravēšanu*, # Es vēl neesmu pilnībā apravējusies, vēl dažas vagas jāravē.

saravēt / pieravēt, *izravēt kādu tilpumu nezāļu*, # Saravēju pilnu grozu ar sulīgākām nezālēm, kuras var izbarot trušiem. Cūkām pieravēju virzu.

ravējums, L., # Talcinieku ravējums ir dažāds – vairākums vagu izravētas kārtīgi, bet dažas ir tikai tādas paplūkātas.

SIJĀT, 2. kónj., K., *ar sieta palīdzību sašķirot birdnes kopumu mazākās un lielākās daļiņās*, # Zēni sijāja krītu un pēc krāsotāja norādījumiem sajauca to ar ūdeni un līmi. Neražas gados daži grūduši piestā linu pelavas un sijājuši ar sietu. Sēklas visu laiku sijājot vēja pūsmā, iespējams tās samērā labi notīrīt no pelavām un citiem piemaisījumiem. Noiet saule vakarā Sijādama, vētdama – Tīru zeltu sijādama, Sudrabiņu vētdama (T. dz.).

sijāties, *birt caur sietu*, # Somijā ogļu lāpstas taisa caurumainas, lai pelni sijātos cauri.

izsijāt, pbg., # Putraimus pirms biezputras gatavošanas izsijā vai pārlasa, lai atdalītu piemaisījumus. Iekrāvējs reizē iekrauj automašīnās granti, kā arī izsijā no tās lielākos akmeņus.

izsijāties, *izbirt caur sietu*, # Šis siets ir par rupju, jo kopā ar miltiem izsijājas arī sēnālas.

aizsijāt, *sijāt promvirzienā*, # Sijājot tik plašiem un straujiem vēzieniem, tu aizsijā miltus arī garām bļodai uz galda.

apsijāt / uzsijāt, *sijājot apbārstīt*, # Karstu izceptu kliņģeri apsijā ar pūdercukuru. Sarkanīgo matu ieskautā un vasaras raibumiem apsijātā sejiņa izskatījās piemīlīga. Izceptās smalkmaizītes apziež ar sakultu olu un virsū uzsijā pūdercukuru. Pelargōniju sēklas izsēj martā grantainā lapu trūdzemē, pa virsu uzsijājot smalku granti.

atsijāt / nosijāt, *sijājot atdalīt*, # Nav manos spēkos pārcilāt šīs kāpas smiltis un atsijāt no tām visus dzintara graudiņus. Ar gliemežvākiem sajauktās smiltis racēji vispirms saber stāvās kaudzītēs, lai saulē apžūst, un pēc tam smiltis atsijā nost. Kad rija nokulta, Osis palika nosijāt pelavas un vēlāk pārvētīt graudus.

atsijāties, *sijājot atdalīties*, # Graudi ir tīri, pelavas pilnībā atsijājušās.

iesijāt, *sijājot iebērt*, # Nevar jau bļodā iesijāt miltus tā, lai ne drusciņas nepārbirtu pāri.

pasijāt, *mazliet sijāt*, # Esmu jau piekususi, pasijā nu tu kādu laiciņu!

pārsijāt, *sijāt atkārtoti; izsijāt birdni lielos daudzumos*, # Lība, pupiņas piestā grūzdama, aizmirsusi vēlreiz pārsijāt ar astru sietiņu. Atklāt kaut ko pavisam jaunu kļūst arvien grūtāk, tāpat kā neskaitāmas reizes pārsijātās smiltīs uzķert zelta ūrradni. Abi zinātnieki pārsijāja tōnnām zemes, vācot kaulu drumstalas. Arheolōģi pēdējos gados vai visu Daugavas lejteces smilti pārsijājuši, lai uzzinātu pagātni. Pelnrušķīte pārsijās pelnus, meklēdama tajos kaņepju sēkliņas.

piesijāt, *sijājot pievienot*, # Mīklai pievieno sāli, pienu, piesijā miltus un visu labi sakuļ.

sasijāt / piesijāt, *izsijāt lielākā vai noteiktā daudzumā*, # Viņš ir sasijājis pilnu pūru tīru graudu. Jāpiesijā pilna bļoda ar miltiem, lai pietiek visai nedēļai.

VĒTĪT, vēti / vēta, vētīja, K., *ar gaisa plūsmu nošķirt graudus no pelavām*, # Antōns darbojas pa āru – kuļ un vēti atlikušo labību. Vētījot labību, kalpi svilpoja, piesaukdami vēju. Izkultās āboliņa sēklas vēta un šķiro ar mašīnu.

izvētīt, pbg., # Kad viss izvētīts, tad abi slaukām piedarba klonu.

KULT, kuļ, kūla, K., *atdalīt graudus, sēklas no vārpām, skarām, pākstīm u. tml.*, # Vecos laikos labību kūla rijā ar spriguļiem. Agrāk dampinieks, kas brauca pa zemnieku mājām, kuldams labību, bija liels vīrs, godāts un cienīts. Rijā patlabam kūla pirmās linsēklas. Tēvs stāstīja, ka vēl ilgi kūlis ar riju, kad jau pirmā kuļmašīna braukājusi pa pagastu.

izkult / nokult, pbg., # Labība izkulta, graudi klētī. Stāv tēvs bez padoma, stāv kā tukšs izkults salmu kūlis. Viņi bija izkūlušī vairāk nekā 40 tōnnas graudu. Labības graudus fazāniem vislabāk dot neizkultus – vārpās. Nokult riju nozīmē nokult rijā savēsto labību. Visi tagad raujas ar

pēdējā vasarāja pļaušanu, ziemājus jau pa daļai nokūlušī. Kómbainieris piecās dienās nokopis 53 hektārus ziemas kviešu un nokūlis 75 tónnas graudu. Sestdienas rītā miežu rija līdz brokastīm bija nokulta un no jauna piesērtā.

iekult / piekult, *kuļot iegūt graudu ražu*, # Šoruden iekūlām ap 30 centneru no hektāra. Rudzus piekūlām gan pašiem, gan pārdošanai.

pārkult, *kult atkārtoti*, # Kādā bada gadā vectēvs licis dēlam noņemt un pārkult rijas jumta salmus.

apkult, *izkult daudz vai visu; pabeigt kult*, # Divas kuļmašīnas rudenos apkuļ labību pusei pagasta zemnieku. Gar riju un piederību zvirbuļi mitinājās, kamēr apkūla visu labību.

apkulties, *izkult visu savu labību, pabeigt kulšanu*, # Mēs jau esam apkūlušies.

apkūlības, L., *svinības pēc kulšanas pabeigšanas*, # Kūla trīs dienas – kūlēji rītos agri nāca un vakaros gāja, līdz trešajā dienā pēdējās saslaukas izlaida caur trumuli un varēja dzert apkūlības.

KULSTĪT / mīstīt / paisīt, 3. kónj. / **malt**, maļ, mala, K., *atdalīt no spaļiem šķiedru (par līnēm, kaņepēm u. tml.)*, # Kad linus kulsta, atlec plaukas, bet kodaļa kļūst tīra un gluda. Izmērcētos un pēc tam izžāvētos linus mīsta un kulsta, lai no šķiedras spaļu veidā atdalītu koksnes un mizas daļas. Kulstāmais galdiņš ir statnis, uz kura liek stiebrus (linu, kaņepāju), tos kulstot ar kulstīklu. Kaņepājus žāvējam un mīstām kaimiņu rijā. Viņš uztaisīja mazas paisīklas un turpat istabā paisīja, kaut arī stipri putēja, kad sakaltušie līni lūza. Visi rīteņu spieķi izkaltuši, čīkst un klab, itin kā kad linus paisītu. Kad novembrī jau zeme sāka salt, Pie mums bij paradums – sākt linus malt (A. Bārda).

izkulstīt / nokulstīt / izmīstīt / izpaisīt, pbg., # Viņš smalki izkulstīja katru linu sauju, līdz tā kļuva līdzīga mīkstiem, zeltainiem matiem. Kad lauki novākti, labība apkulta, līni un kaņepāji izkulstīti, Vāliņš tiek pie sirdij tīkamākiem darbiem. Viņš nogludināja nokulstīto linu sauju. Linus jau esam izmīstījuši. Junkuriešos viens meistars taisa linu maļamo – ar to dienā un naktī var izmalt tik, cik četri ar paisīklām izpauša nedēļā. Kaņepes noplūca, galviņas izkūla ar viegliem spriguļiem, stiebrus izpaušīja un visu ziemu vija auklas un virves.

pakulstīt / pamīstīt / papaisīt, *nedaudz kulstīt*, # Vectēvs aizgāja savu tiesu linus pakulstīt. Vectēvs iet dienā pa pāris stundām pamīstīt kaņepājus. Būtu nu gājis un pakulstījis / papaisījis drēbju linus.

pārkulstīt / pārmīstīt, *kulstīt vēlreiz*, # Vairāk nekā puse linu jau pārkulstīti. Linus vajadzēs vēlreiz pārmīstīt.

nokulstīties, *kulstīt līdz nogurumam*, # Abi nokulstījušies tā, ka ne muguru atlikt.

TĪRĪT, 3. kónj., K., *ar dažādiem paņēmieniem atdalīt nepiederīgo no priekšmežiem, telpām, vides u. tml.*, # Sieviete apstājās netālu no durvīm un sāka tīrīt no drēbēm sniegu. Šķirojot un tīrot ogas ievārijumam, atlasa bojātās un atdala kātiņus. Otrs puika tīra prāvu asari, spļaudīdamies vien, kad zvīņas ieļec sejā. Ietves viņi tīra ar ūdens strūklu. Gāzes plīti nepieciešams regulāri un rūpīgi tīrīt – emaljētās daļas tīra ar ūdeni un ziepēm. Viņš katru vakaru tīrīja un zieda garos juhtādas zābakus. Pļava pārpuvjušies, jo grāvis nu jau pārdesmit gadus nebija tīrīts. Sarmītei vienmēr patīcis kaut ko tīrīt, mazgāt, kārtot. Baibai par lielu izbrīnu, Vents itin veikli prata lobīt kartupeļus, tīrīt saknes.

tīrīties, *tīrīt sevi vai savu vidi; padoties tīrīšanai*, # Pēc dzīvokļa remonta ir krietni ko tīrīties, kamēr visu savēd kārtībā. Eļļas krāsa bez šķīdinātāja no rokām nenotīrīsies.

satīrīt, pbg., *tīrīt vidi vai telpas, parasti pēc darba*, # Visās meža ciršanas vietās ciršanas atkritumus obligāti satīra reizē ar ciršanu. Pēc darba pabeigšanas jāsatīra telpas. Kad sniegs nokusīs un zeme apžūs, satīrīsim pagalmu. Lai satīrītu pielūzņojumus, kurus jaunā dzīvojamā masīva iedzīvotāji atstāj aiz sevis, trešs pieņems darbā aptīrītāju.

iztīrīt, *tīrīt telpu, tilpnes iekšpusi u. tml.*, # Dažudien skolas telpas māmiņas vietā iztīru es. Degvielas tilpnēs allaž krājas nogulsnes un nebija padomāts, kā tās iztīrīt. Katlakmeni ūdens vārāmajos traukos iztīra, mazgājot vai pavārot ar vāju sālskābes vai etiķskābes ūdeni. Aizaugušais, žagariem un visādu laužu piemētātais avots piekalnē nu ir iztīrīts, dibenā nobērtā balta smilts, ūdens dzidrs. Vecais iztīrīja savu pīpi – ar smilgu izbakstīja kātiņu, izkratīja pelnus no baltās pórceļāna galviņas. Kad putenis aprims, ceļu iztīrīs. Lai iztīrītu no drānas olu traipu, vispirms to izskalo aukstā ūdenī, pēc tam tīra ar vati, samērcētu etiķūdenī.

iztīrīties, *padoties iztīrīšanai; tikt iztīrītam*, # Ar asiņošanu brūce iztīrās no piesārņojuma. Uzvalks ir labi iztīrījies.

notīrīt, *tīrīt, galvenokārt attiecībā uz kā virsmu, virspusi*, # Karlīne noslaucīja logus un notīrīja zirnekļu tīklus. Ēdnīcas debeszila linólejs nostaigāts dubļains – tīrīdams nenotīrīsi stepes mālu lietaiņā laikā. Pirms krāsošanas sauss jumta segums ar asu slotu rūpīgi jānotīra no netīrumu kārtas. Marta notīrīja un nokasīja ceļu gar rentnieku mājiņu. Ivans Ivanovičs bija ar ogli notīrījis savas medaļas, kuras nu viņam spīdēja pie krūtīm kā daždien ģenerālim. Notīrītus burkānus sarīvē sīkās skaidiņās. Pēc nomērcēšanas silķes notīra, nogriež galvas, astes, pārgriež vēderus un izņem iekšas. Šķūres notīra ceļus no sniega / sniegu no ceļiem.

notīrīties, *klūt tīram*, # Zobi notīrās ar siekalām, vaigu gļotādas un mēles kustībām.

attīrīt, *atdalīt, galvenokārt piejaukumus, aplikumus u. tml.*, # Zaļie augi attīra gaisu no ogļskābās gāzes daudzuma. Industrijas centros jāatrisina jautājums, kā attīrīt gaisu no visādiem piejaukumiem. Muklājam pārklūvis, večuks nodauzīja kājas, lai attīrītu zābakus no dubļiem. Ar lielām pūlēm traktōrists attīrīja lemešus, bet drīz tie atkal bija apķepuši. Apzinīgs mednieks bargās ziemās palīdzēs dzīvniekiem gan ar barību, gan attīrīs ar sniega arklu stīrnām guļas vietas mežā. Sanitāre ar kāju attīrīja vietu no dražām, lai varētu nomesties uz ceļiem pie ievainotā.

attīrīties, *tikt attīrītām; padoties attīrīšanai*, # Ātrums, ar kādu asinis attīrās, atkarīgs no mākslīgo nieru (kā filtra) virsmas. Sevišķi labi āda attīrās pirtī, jo garaiņu ietekmē stipri izplešas ādas poras.

aptīrīt, *satīrīt visapkārt, satīrīt telpu vai vidi*, # Rūpnīcas teritōrija tika aptīrīta talkas veidā. Pētersōne no kaimiņmājas reizi nedēļā nāk aptīrīt viņa dzīvokli. Ja ar etilēto benzīnu aplieta liela ķermeņa daļa, vajag ātri izgērbties, viegli aptīrīt to ar petrōlejā samērcētu vati, bet pēc tam nomazgāties ar ziepēm dušā un pārvilkt tīras drēbes.

aptīrīties, *aptīrīt sevi, telpu vai apkārtni*, # Kad mani aptašķīja ar dubļiem garāmbraucošā mašīna, aptīrījos uz ātru roku ar kabatlakatu.

uztīrīt, *satīrīt grīdu vai telpu*, # Pie mums konditōrejas fabrikā strādā viena večiņa, uztīra laboratoriju. Zvirbuļi naski uztīra nodrupušās ēdiena druskas.

patīrīt, *mazliet tīrīt*, # Nākošajā nedēļā Pēteris plānoja patīrīt grāvjus un bija nopircis jaunu lāpstu. Viņa paņēma lupatu patīrīt putekļus.

pārtīrīt, *tīrīt visu, viscaur; tīrīt atkārtoti*, # Graudus tepat arī pārtīra un nogādā uz kalti. Atkal viss ir noputējis, atkal jāpārtīra.

tīrs, Kd., *bez piejaukumiem, aplikumiem un cita nepiederīga*, # Rudīte nolēma uzklāt gultai tīrus palagus. Pa ceļu soļoja pusbūža sieviete, nabadzīgi, bet tīri gērbusies. Skaidrītes burtnīca, kā parasti, ne visai kārtīga, ne visai tīra, ar nobružātiem stūriem, ar traipiem. Mērkdamus lupatu spainī, Mārtiņš zirgiem nagus ar visiem pakaviem nomazgāja tīrus. Par tīrām sauc tādas vielas, kurām nav citu vielu piemaisījuma. Tīru zeltu bez piekausējumiem juvelieri nelieto, jo tas ir miksts. Pēc tehnōlōģijas autōra domām, galvenais ieguvums ir no ķimikālijām tīri produkti. Ierīkojot jaunus sētos zālājus, lietojama tikai tīra, no nezālēm nošķirotā sēkla.

patīrs, *samērā tīrs*, # Šis divielis vēl ir patīrs.

tīrība, L., *stāvoklis, kad viss noteiktā apkaimē ir tīrs, sakopts*, # Istabā valdīja tīrība – logu rūtis laistījās aiz spodruma, palodzes nobērtas un arī grīda baltu baltā. Šajā pilsētā skatienam visur paveras tīrība, sakoptība. Izgatavojot integrālās shēmas, nepieciešama īpaša tīrība, jo pusmikrōnu lieli puteklīši jau var ievērojami ietekmēt shēmas parametrus. No mazotnes tīrībā radināts, barōns no ūdens un ziepēm nebaidījās. Nutrija ļoti mīl tīrību – ik pēc brīža tā skrien ūdenī, mazgājas un ar priekšējām ķepiņām pieglauž spalvas un ūsas. Aļģes ir jutīgas pret ūdens piesārņošanu, tāpēc tās izmanto par indikātōriem, kas parāda ūdens tīrības pakāpi. Kōmbinējot ultravioleto staru iedarbi ar telpas vēdināšanu, stundas laikā var uzlabot gaisa tīrību par 75 – 90%.

tīrīgs, Kd., *ar tieksmi uzturēt sevi un savu apkārtni tīru*, # Jūs esat tāda tīrīga un kārtīga, es jūs labprāt pieņemtu par dienestmeitu. Zirgs ir tīrīgs kostonis. Bebrs bija ļoti tīrīgs, viņa kažociņš spīdēja jau pa gabalu.

tīrīgums, L., *tieksme būt tīrīgam*, # Ievērības vērts ir indiešu tīrīgums – pirms sēsties ēst, viņi nomazgā rokas, kājas un izskalo muti.

SLAUCĪT, 3. kōnj., K., *atdalīt no virsmas putekļu u. tml. aplikumu*, # Alīde istabā slaucīja putekļus. Saplūcis vīkšķī zāli, Frickalns slauka ar to savas apputējušās sandales. Plauktā kārtīgi rindā stāv grāmatas, kuras katru dienu ar spalvu slotiņu rūpīgi slauka redaktōra sievasmāte. Viņš bija skursteņslauķis – diendienā slaucīja sodrējus no māju skursteņiem.

slaucīties, *slaucīt sevi*, # Pēc saldējuma apēšanas viņa sāka slaucīties – muti, rokas un pat kleitu – ar ne visai tīru drāniņu.

noslaucīt, pbg., # Pagalmu meitas noslaucīja tīru kā grīdu. Viņa noslaucīja ar priekšautu galda stūri un uzlika tur zupas šķīvi atnākušajam ciemiņam.

izslaucīt, *slaucīt telpu vai cita kā iekšpusi*, # Viņa pienākums bija trīs reizes dienā izslaucīt telpas. Lampas cilindru var izslaucīt ar pudeļu birsti. Viņš noņēma acenes un izslaucīja divielī.

apslaucīt / paslaucīt / pārslaucīt, *viegli, nedaudz noslaucīt*, # Iznākusi no kūts, Lība apslaucīja zālītē kājas. Viņa paņēma vāzi, priekšautā to apslaucīja un ielēja ūdeni puķēm. Viņš paņēma brilles, paslauka piedurknē un uzliet uz acīm. Praktiskākie jau paguvušas procedūru kabinetā sakārtot un pārslaucīt zāļu skapīti. Ņemdama ārā no bufetes glāzes, viņa tās paslauka ar salveti.

uzslaucīt, *noslaucīt (par grīdu)*, # Dzīvojamās telpas jāuzslauka ar mitru lupatu, lai gaisā neceltos putekļi. Vaskotas parketa grīdas nemazgā, tikai uzslauka ar sausu lupatu vai mīkstu suku.

KASĪT, 3. kónj. / **kast**, kaš, kasa, K., *ar piespiedienu vilkt kādu rīku pa kādu virsmu, lai atdalītu no tās kārtu, uzslāņojumu u. tml.*, # Virējas palīdzē kasa piedegušo pannu, kasa nost piedegumu. Vecā Anna kasa no klaiņu apakšām piedegušās kļavu lapas. Pirms krāsošanas bōcmanis ar jaunākajiem matrožiem kasīja nost rūsu. Suns kasa savu aprakto kaulu laukā no smiltīm. Divas sievas sēdēja viena otrai pretī un kasīja pusdienām jaunus kartupeļus. Jāiet uz līču pļāvām sienu kasīt. Īsi pirms pavasara gursi stirna Dziļdziļo sniegu kaš (I.Auziņš). Mūsu suns dažreiz sāka kast bedres, meklēdams peles un kurmjus. Abi bija kasuši sienu un taisījās tagad ēst launagu.

nokasīt, pbg., # Zivīm zvīņas nokasa ar asu nazi vai īpašu zivju tīrāmo. Sevišķi rūpīgi nokasa zivs vēdera daļu. Vajadzētu kādu skrāpi un tos netīrumus vienkārši nokasīt. Kad esi iestidzis mierā, tad nenolaid, nenolaid rokas, bet dvēselei sūnu nokasi.. (Z.Purvs). Viņš nokasīja laivas vārdu *Varonis* un uzkrāsoja *Ķērsta*. Stirna ar kāju nokasa sniegu, lai tiktu pie mētrām. Man grābeklis arvien ķērās sūnās un nokasītā vieta ne tuvu nebija tik priekšzīmīga kā Maigai.

izkasīt, *nokasīt kārtu nelielā laukumā*, # Kļūdas rakstā viņš izkasa ar žileti. Tā šie vārdi sniegā paliks, kamēr vējš tos neaizputinās vai briedis ar kāju, barību zem sniega meklējot, neizkasīs. Vistas izkasījušas zirņu dobi. Suns smiltīs izkasījis bedri, kasot laukā savu paslēpto kaulu. Viens otrs braucējs pūta elpu uz aizsalušajiem autobusa logiem un izkasīja mazus tīrus laukumņus, lai saskatītu ko ārpusē.

pakasīt, *nedaudz kasīt*, # Viņš nogrieza maizes rīku, pakasīja no žāvētās gaļas gabala taukus un uzzieda maizei. Zēns pa vasaru paganīja govīs, pacirta žagarus, pakasīja sienu.

pārkasīt, *kasīt atkārtoti*, # Piedegums uz pannas nav kārtīgi nokasīts, pārkasī vēlreiz, kamēr pavisam tīrs.

sakasīt / sakast, *kasot savīrīt vienviet*, # Sētnieks katru rītu sakasa / sakaš nobirušās lapas čupās, kuras pēc tam aizved prom. Vējš sitās iekšā sakasīto lapu gubā, draudēdams tās no jauna izkļiedēt pa laukumu. Jāizārda pāržāvēt vakar sakasītais un ķirpās saliktais pusizžuvušais siens. Daiļa pļava, kad nopļauta, Vēl jo daiļa, kad sakasta (T. dz.).

sakasījums, L., # Visi ar nazi kasīja spēka gabalu un smērēja sakasījumu uz maizes.

aizkasīt, *kasīt promvirzienā*, # Suns ar pakalķājām aizkasa smiltis vismaz trīs metrus tālu. Es aizkasi sienu līdz gubai, paņemu klēpi un lieku virsū.

atkasīt, *kasot atvirzīt nost pārklājuma kārtu, atsedzot ko zem tās*, # Zaķi ziemā ievaino kājas, atkasot ledainu sērsnu virs labības laukiem. Suns atkasījis aizbērto bedri. Anna ar stingriem pirkstiem atkasa zemi un izritina no tās baltus tupeņus.

apkasīt, *nokasīt nost no ārpusē vai apkārt*, # Kad siena vezums ir sasiets, tad vezumu visapkārt apkasa un apkasas uzmet augšā. Kad izceptā maize padzīsusī, tad klaiņiem apkasa apakšas.

iekasīt / iekast, *novietot ko zem kļiedras kārtas*, # Nesagrauzto kaulu suns iekasa smiltīs citai reizei. Nosēžos un iekasu kājas dzeštrajā smilšu apakškārtā.

uzkasīt, *kasīt virsū*, # Apkārt ābelēm jāuzkasa nobirušās lapas, lai saknes neizsalst kailsalā.

KAŠĀT / kašņāt, 2. kónj. / **kārpīt**, 3. kónj. K., *daudzkārt kasīt*, # Pagalmā sajūgtie zirgi zviedza un kašāja zemi. Zemē notupusies meitene kašņā sabirušās lapas. Vecais kašņāja no gruvešiem veselos ķieģeļus un krāva kaudzē. Suns, laikam saodis peli, kašņā alu, ceļēdams tikt klāt. Pie slitām zirgi nemierīgi mīņājās un kārpīja sniegu. Vērsis ar priekšķāju kārpīja arēnas smiltis

un ļauni lūrēja uz tóreadōru. Ar sausu egles zaru viņš sāka kārpīt sūnu, līdz izrausa nelielu padziļinājumu. Suns kārpa vaļā kurmja alu.

izkaš(ņ)āt / izkārpīt, pbg., # Vārnulēns ēdiena paliekas aizstiepa kur patālāk, izkašāja bedri un salika tur iekšā. Jārok vēl pāris pēdas dziļāk, jo suņi mēdz maitas izkašāt laukā. Ģirts ar Arturu sēdēja katrs uz sava kluča, iesānis skatīdamies vistu izkašņātajā skaidienā. Mēslus ziemā izmeta tepat aiz kūts durvīm kupenā, kur tos ik dienas izkašņāja vārnas. Aitas brien pa sniegu un ar priekšējām izkārpā no tā kādus pērnās zāles kumškus. Viņu kauliņus izkārpīja un izvazāja hiēnas. Viņš izkārpīja salmos iedobi un ielīda pārgulēt. Lai gan lācēns bija liels kārpītājs, viņš vienā vakarā nevarēja būt izkārpījis klonā bedri. Barakas kaktā žandarmi atrada uzlauztu grīdu un izkārpītu šauru alu, pa kuru visi pieci arestanti bija izbēguši.

nokaš(ņ)āt / nokārpīt, *kašāt nost virspuses kārtu*, # Saimnieks puikam lika nokašāt sūnu no ābeļu stumbriem. Priekšstrādnieks no rīta zirgus nokašāja ar skrāpi. Nokašņājot sūnu no kapkmens, kļuva redzams **1763**. Lai tiktu pie mētrām, stirnai jānokārpā no tām nost sniegs.

sakaš(ņ)āt / sakārpīt, *kašājot savirzīt kopā; kašājot sabojāt*, # Blāķī sakašātas slapjās lapas ātri sasūt. Viņa sakašņā kopā mitros spaļus un aiznes uz laidaru. Visas atliekas vajag sakašņāt vienā traukā. Apsēdzamies ar palagiem un sakārpām virsū krietnu gubu siena. Viņš apgūlies kāpās sauļoties un sakārpījis sev visapkārt smilšu valni. Vistas sakaš(ņ)ājušas / sakārpījušas zirņu dobi.

pakaš(ņ)āt / pakārpīt, *mazliet kašāt*, # Krišs pakašāja siena gubā iedobi un atgūlās. Trusis aizlēkšoja būra vidū, paošņājās, pakašāja smilti. Ietupušies aizputinātā tranšējā, pakārpījām sniegu, sakārtojām ieročus. Ugis pakārpa pelavu kaudzi, izklieš tās plašāk.

aizkaš(ņ)āt / aizkārpīt, *kašāt promvirzienā; kašājot aizpildīt kādu iedobi*, # Iesētos zirņus vistas aizkaš(ņ)ājušas / aizkārpījušas uz visām pusēm, te viss jāsēj par jaunu. Vārnulēns izkašņāja bedrīti, salika tur iekšā barības atliekas, aizkašāja atkal ciet un no virspuses vēl rūpīgi apsedza ar sūnu. Atbraucēji ar nelielu lāpstu izraka smiltīs bedri, ieguldīja tajā laiviņu, virvi un lāpstu, un bedri aizkārpīja ciet ar rokām.

atkaš(ņ)āt / atkārpīt, *kašājot nost virsējo kārtu, ko atsegt*, # Lai ziemas laikā sadabūtu barību, irbēm ar kājām jāatkaš(ņ)ā no zemes sniegs. Briežu mātes dažreiz atkārpā arī koku virsējās saknes un apgrauž tās visapkārt kokam. Kad sniegs pēc atkušņa pārvilcies ar cietu garozu, tad zaķiem ir vēl grūtāk zem sniega kaut ko atkārpīt. Zēni atkārpīja satrudējušos salmus visā slāņa biezumā.

apkārpīt, *kārpot apraust ar birdni*, # Vistas pamatīgi ņēmušās pa dārzu – vienus stādiņus izkārpījušas, citus ar zemēm apkārpījušas.

iekaš(ņ)āt / iekārpīt, *kašājot ievirzīt ko kur iekšā*, # Lāči savu medījumu svaigu neēdot, bet iekaš(ņ)ājot / iekārpot zemē, lai apsmok.

piekaš(ņ)āt, *kašājot pielīdzināt*, # Frēliha madama rošijās pa pagalmu, vienā otrā vietā piekaš(ņ)ādama dobaināk izmīto smilti.

SKRĀPĒT, 2. kónj., K., *ar asu priekšmežu atdalīt kādu slāni (parasti netīrumus) no kādas virsmas*, # Matilde skrāpēja piedegušo pannu / piedegumu no pannas. Nevienu virtuves trauku nedrīkst skrāpēt ar nazi, tīrīt ar metāla suku. Saimnieks ņēmās ķēvi skrāpēt un sukāt, kaut tā, nudien, nebija ne novārtījusies, ne nopinkājusies. Divi matroži no nobrāzumiem skrāpēja nost rūsu. Varēja dzirdēt, kā sētnieki kaut kur no ietvēm skrāpē sniegu.

noskrāpēt, pbg., # Zirgus nosukāja vēlreiz, lai gan nevienas pinciņas vairs nebija, kas būtu noskrāpējama. No stumbriem ar stieplu sukām un koka nažiem noskrāpē večo, atlupušo mizu.

izskrāpēt, *skrāpējot iztīrīt kādu iekšpusi no nevēlama uzslāņojuma*, # Krāsns cukas, atbrīvojot no sodrējiem, izskrāpē ar metāla suku garā, lokanā kātā.

GRĀBT, grābj, grāba, K., *ar grābekli kasīt nost no zemes uzslāņojumu*, # Pēc skolas gāju pie saimniekiem ravēt cukurbietes, tad sienu grābt, kartupeļus ņemt. Es grābju sulīgo rudzu zāli. Saules meita sienu grāba Ar zeltītu grābeklīti (T. dz.).

nogrābt, pbg., *grābjot novirzīt nost; novirzot nost notīrīt, nolīdzināt u. tml.*, # Ik rudeni no zāliena jānogrābj lapas. Kamēr citi mīda labību, Ādamam jāaiznes nogrābtie salmi. Kad kārtējais lūduma gabals no cēlmiem bija iztīrīts, Zenta to nogrāba ar grābekli un gružu gubai pielika uguni. Meičas ar grābekļiem nogrāba mauru, noslaucīja celiņus. Daiļa pļava, kad nopļauta, Vēl daiļāka, kad nogrābta (T. dz.). Celiņus dārzā uzgrantēja un nogrāba, un neviens uz šī svaiguma vairs nedrīkstēja kāju spert.

pagrābt, *kādu laiku grābt*, # Arī saimniece kādu stundu pagrāba sienu un tad aizgāja pusdienas taisīt.

apgrābt, *nogrābt apkārt kam*, # Jaukā laikā jau otrā dienā pēc pļaušanas var sākt ārdīt spaiļes un apgrābt malas.

aizgrābt, *grābt promvirzienā*. # Vismaz no pagalma vidus jāaizgrābj prom sabirušās lapas.

atgrābt, *grābt nost no kurienes*, # Leōns sāka atgrābt āboliņu no lauka malas.

izgrābt, *grābt laukā no kurienes*, # Pēc lielās lietus gāzes gājām izgrābt sienu no lāmām sausumā.

izgrābties / **nogrābties**, *daudz un ilgi grābt*, # Ne jau tu viens esi piekūsis – visi esam cauru dienu sienu izgrābušies / nogrābušies.

piegrābt, *grābt klāt pie kā*, # Kad bijām sagrābuši lapas netālu līdz kaudzei, tad vest vairs nebija jēgas, atlika piegrābt klāt.

sagrābt, *grābjot savirzīt vienuviet*, # Sētnieks bija sagrābis lapas kaudzēs. Strādājot ar zirga grābekli, iespējams sienu sagrābt 6 – 8 reizes ātrāk nekā ar rokām grābjot.

pāgrābt, *grābt atkārtoti*, # Pāgrābjot ar zirggābekli pļavu vēlreiz šķērsām, sanāca krietna stirpa siena.

GRĀBSTĪT / **gramstīt**, 3. kónj. / **grābāt**, 2. kónj., K., *daudzkārt grābt*, # Viņš grābstīja pludmalē jūras mēslus un krāva tos čupās. Vecais zirgs slinkām lūpām gramsta norūsējušo zāli. Miezīši tik īsiņi, ka taisni ar grābāšanu jāgrābā.

nogrābstīt / **nogramstīt** / **nogrābāt**, pbg., # Kad salmi jau samīdīti, abi paņēma rijas grābekļus, nogrābsta / nogramsta pār visu metienu no vienas vietas salmus un nes klēpjēm vien ārā. Pēcpusdienā var nogrābāt sienu arī no lauka zemākā stūra.

aizgrābstīt, *grābstīt promvirzienā*, # Pēc zāģēšanas skaidas no vāgūža priekšas aizgrābstīja uz skaidienu.

sagrābstīt / **sagramstīt** / **sagrābāt** / **piegrābstīt** / **piegramstīt** / **piegrābāt** / **uzgrābstīt** / **uzgrābāt**, *grābt vienuviet*, # Jaunākais pieliecās un, sagrābstījis zemē gulošos sīkos zarus, uzmeta tos sārtam. Zēns sapļauto atālu sagramstīja čupā. Vīrs apsēdās plīts priekšā, sagrābāja uz grīdas izsvaidītās skaidas un uzpūta uguni. Slāpes viņi remdēja, sagrābājot pa saujaī brūkleņu un tās apēdot. Ūtīlija piegramstīja / piegrābāja nobirušo sienu. Valdis nesa sapļauto zāli klēpjēm kopā, bet māte piegrābstīja smalkumus. Līga uzgrābstīja / uzgrābāja lapu atliekas, kuras nevarēja paņemt ar dakšām.

izgrābstīt / **izgramstīt** / **izgrābāt**, *grābstot izņemt, izvīzīt ko no kurienes*, # Viņš izgrābstīja no kabatas vīlēm pēdējās mahórkas druskas un uztina smēķi. Viņa izgramstīja no siles visus siena smalkumus. Viņš izgrābāja no apcirkņa pēdējo labības drusku.

iegrābstīt / **iegramstīt** / **iegrābāt**, *mazliet ieigrābt*, # Viņš ieigrābstīja / iegramstīja no apcirkņa zirgam kulē auzas. Viņš ieigrābāja no turzas šķipsnu sāls un uzkaisīja biežpienam.

SUKĀT, 2. kónj., K., *ar īpašu rīku atdalīt piemaisījumu un līdzināt (linus, kaņepājus u. tml.)*, # Kad tēvs ziemās šad tad saimniekam sukāja linus, pie algas reizēm izkaulēja arī pa linu saišķim. Nu viņa izskatījās visa kā sukātu linu sauja.

nosukāt, *sukājot notīrīt*, # Audumu iztīra ar putekļsūcēju, vai arī nosukā ar tīru drēbju suku.

pasukāt, *patīrīt*, # Putekļus no mēteļa vajag pasukāt ar drēbju suku.

PLŪKT, plūc, plūca / **šķīt**, šķin, šķina / **šķībīt**, šķibīt, šķibīja / **raut**, rauj, rāva, K., *atdalīt no saistījuma augu daļas, arī putnu spalvas*, # Annele plūca jēriņam labāko zāli un baroja viņu. Kad dārzos vēl ābolu gana, Kurš pilādžu ogas ies plūkt? (Z.Purvs). Un roka pirmo tulpi plūc.. (E.Stērste). Māci mani, māmuliņa, Visādos darbiņos: Linus plūkt, linus vērpt, Noaust skaistu audekliņu (T. dz.). Bariņš aitu ar lielu cītību plūc zāli. Krūmos iepriekšējā gada kūlu plūca divi kārni zirgi. Putnus jāplūc pret spalvu un pēc noplūkšanas sīkās pūciņas jānosvilina. Mežsargs tūlīt plūc pīli nost un nu ceps. Rožābelē bija ierāpies puika un savā nodabā šķina ābolus. Divas sievas negausīgi šķina ziedošo ceriņu zarus, beidzamas tikai tad, kad vairs knapi jaudāja rokās saturēt. Divas govīs ir izezagušās āboliņa laukā un kāri šķin sulīgo zāli. Mednim sevišķi garšo zaļās un rūgtās apšu lapas, kuras tas šķin ar lielu troksni. Briežumāte lēni un mierīgi šķina jaunos, sulīgos dzinumus. Ja nomaļāka vieta, naktī tikai klausies, Kā mežacūkas kartupeļos zogas Vai alnis zirnišus un pupas šķibīt (J.Sirmbārdis). Viņa aizgūtnēm rāva ziedus, spieda tos pie krūtīm, glauda pie vaiga.

noplūkt / **nošķīt** / **noraut** / **nošķibīt**, pbg., # Lai piekļūtu kartupeļiem, dārzā vispirms vajadzēja noplūkt virzu un tīteņus. Lopiņi nāca uz meža pusi, šur tur ceļa malā noplūkdami pa zaļu

kušķim. Puse linulauka jau ir noplūkta. Tītariem spalvas noplūc tūliņ pēc nokaušanas. Putnu noplūcot, nevajag izkaisīt spalvas. Augošiem runkuļiem nošķin daļu ārējo lapu ikdienas izbarošanai lopiem. Lazdās rieksti jau bija nošķīti. Vēl jāizrauj burkāni, jānošķin zirņi un pupiņas. Kad zaķis bija labu tiesu kāpostu lapu *nošķinīs*, gadījās iet garām zemniekam. Harijs kodīja zobos lapu, kuru bija norāvis no cerinkrūma. Dzelzceļa malā ganījās kaza, nošķībīdama tur trūcīgi saaugušo zāli.

paplūkt / pašķīt / pašķibīt, *mazliet plūkt*, # Veltai sagribējās paplūkt ūdensrozes. Izeju dārzā pašķīt zirņus. Iešu kādu upeņu lapu pašķibīt gurķu ieskābēšanai.

pieplūkt / piešķīt / pieraut / saplūkt / sašķīt / saraut, *noplūkt lielākā vai pietiekošā daudzumā; plūcot papildināt*, # Man jāpieplūc trušiem zāle, pēc tam būšu brīvs. Silvija pieplūkusi pilnas rokas ar tulpēm. Valts nolauza dažus smaržīgus dievkociņa zariņus, vēl pieplūca klāt kliņģerīšu ziedus. Man dienasvidū jāpieplūc pieci grozi ar runkuļlapām un tās jāsakapā. Saimniece piešķina zaļas ērkšķogas un vārīja slimniecei ķīseli. Katru vakaru nācu mājās, piešķinis ar riekstiem pilnas visas kabatas, cepuri, azotes un kamzoļa piedurknes. Pierāvu pilnu groziņu ar skābenēm. Mārīte saplūca divus pušķus mazo, zilo puķīšu. Māte aizgāja Varžupītes līcī saplūkt aitam un jēriem purenes. Māte man lika sašķīt sivēnam kāpostlapas. Sarāvusi kalmju sauju, viņa uznesa tās pie klētiņas, saplucināja un izkaisīja pie durvīm.

iešķīt, *šķīt kurp iekšā*, # Paņemu grozu un eju uz lauku cūkpupas iešķīt.

izplūkt, *plūkt ārā no kāda daudzuma*, # Kaņepes auga kā mežs, saušņi jau pavasarī bija izplūkti. Tabakai, noņemot galotnes un izplūcot lapas, uzlabo ražas kvalitāti. Pīle ligzdu izklāj ar dūnām, kuras izplūc pati no sava „tēpa”.

aizplūkt, *daļēji noplūkt*, # Sievas rosās pusē aizplūktā linu gabalā.

applūkt / apšķibīt, *plūkt visapkārt; noplūkt daudz vai visu*, # Skaitot „mīl – nemīl”, viņa applūca pīpenītei visas ziedlapiņas. Tu jau būsi plāvā visas puķes applūkusi. Kazas nelielajam krūmam apšķibī visus jaunus dzinumus.

izplūkties / saplūkties, *daudz plūkt*, # Esam vesēlu nedēļu linus izplūkušās. Nāk mājās meitas, jāņuzāles saplūkušās.

šķinums, L., # Kómbainam cieši blakus turas vilcējs ar piekabi, kurā krājas runkuļu lapu lēknais šķinums.

PLŪKĀT, 2. kónj. / **plucināt / pluinīt / raustīt**, 3. kónj., K., *daudzkārtīgi, ne pārāk stipri plēst, raut*, # Gatis domīgi plūkāja savu iesarkano bārdū. Irmiņa nervōzi plūkāja savu matu bizi. Ir cilvēki, kas paraduši gumzīt galdautu vai plūkāt tā bārkstis. Viņš apsēdās, norāva egles zariņu un ar pirkstiem lēni plūkāja asās skujas. Govis, iebrižušas, kā saka, līdz ragiem zālē, plūkā tās galus. Viņa sēdēja un plucināja vistu / vistai spalvas. Kaķīt` s vilnu plucināja Aizkrāsnē tupēdams (T. dz.). Miltus ar cukuru un vaniļu sajauc, pievieno sviestu, plucinot to sīkās picinās, un saberž ar rokām nelielas drumstalas. Viens tāds garš, apnēsātā vadmalas svārkā, stāv un plucina savas ūsas. Meitene nodūra galvu un plucināja pirkstos kabatlakatiņu. Skolotāji mani plucināja aiz ausīm, bet tēvs kaustīja ar striķa galu. Atkušņa smagais vējš iegūla tuvējās eglēs un pluinīja tās. Maija it kā nejuta, ka aukstais vējš pluina matus un spraucas aiz drēbēm. Viņš piegāja pie malkas grēdas un sāka ar pirkstiem pluinīt atplīsušu bērza tāsi. Vājie, izdilušie pirksti pluinīja segas malu. Vējš purināja viņas plānos brunčus un raustīja lakatu. Ak, ko tik drudzaini tu puķes rausti, Lūk, citu pēc citas saplucini (Aspazija). Suns, ķēdi raustīdams, spalgi ierējās. No rīta cūku Antiņš, pats vēl acis bērzedams, raustīja Rudi aiz rokas, lai ceļas augšā. Emīls sāka raustīt izpletņa virves, lai savu ķermeni ierīkotu ar skatu uz leju. Straume raustīja Gaujas malā piesieto plostu.

pluinīties, *tikt pluinītam*, # Viņas mati vējā pluinās. Liepas vētrā pluinījās kā milzu slotas.

saplūkāt / saplucināt / sapluinīt / izplūkāt / izplucināt / izpluinīt / izraustīt, pbg., # Uz grīdas mētājās saplūkātu papīra lapu skrandas. Sagatavotās salātu lapas saplūkā vai sagriež ar nerūsošu nazi. Reizēm par palaidnībām mani saplūkāja aiz matiem, citreiz aiz ausīm. Cīrulītis iztecēja Saplūkātu cekuļiņu (T. dz.). Viņa saplucināja vēstuli smalkos gabaliņos. Kalmes saplucināja un izkaisīja pie durvīm. Mēs ar māsiņu palīdzējam mātei pārplucināt savēlušos vilnas segu – saplucinājām krietnu kaudzi vilnas. Viņa rāva smilgas, lai tās saplucinātu savos nemierīgajos pirkstos. Pilna zeme bija ar rudens vēja sapluinītām brūnām lapām. Pēkšņi upes gludo virsmu sapluina vēja brāzma. Pēc šāviena papes patrōnas čaulītes gals ir sapluinīts. Gan grāmatas, gan burtnīcas viņam ir sagumzītas, sapluinītas, atliektiem stūriem. Viņa sapluina gulētāju, lai mostas augšā. Kaut kur – jau meklēdams sev jaunu dēku – Kāds sapluinīts un kauslīgs runcis klīst.. (V.Brutāne). Mājas galā čurn ābeles, vēja aplauzītas un izplūkātas. Rencēna būda mežmalā sveic

mani ar savu sašķiebtu skursteni un vējā izplūkāto salmu jumtu. Ar nožēlu nākas noskatīties, kā garāmgājēji izplūkā dzīvzogus celiņu malā. Tikai vecā rija nepadevās – vējā un lietū izplucinātais jumts gan nosvīla ātri un iebruka sijas, bet mūra sienas likās smīnam par mīnu un šaviņu eksplōzijām. Segene ir viņai pār pleciem, bet matu pīnes samirkušas un vēja izpluinītas. Kārts galā Tibils piekāra vairākus virvju galos iesietus akmeņus, lai siena kaudzi neizpluinītu vējš. Lupīnas sējumus nav ieteicams ecēt, jo sekli sētus augus smiltī stipri izrausta.

paplūkāt / paplucināt / papluinīt / iepluinīt / applūkāt / applucināt / paraustīt / saraustīt / apraustīt / noraustīt, *mazliet plūkāt, raustīt*, # Fricis paplūkāja savu šķidro bārdeli. Viņš bieži mēdz paplūkāt savu ziemā apsalušo ausi, jo tā viņam vienmēr niez. Talcinieki krietni paplucinājuši āboliņa zārdus, katrs sev izplēsdams pa klēpim, uz kura apsēsties. Rudens vētra atkal ir papluinījusi vienu otru jumtu. Karte saburzīta un pāris vietās pat iepluinīta. Sākās pļavas, kurās šur tur auga vēja applūkāti paeglīši. Kurš to vistu tik pavirši applucinājis? Viņš parausta Ilgu aiz piedurknes. lai pievērstu tās uzmanību. Labprāt Gaidu paraustu aiz bizes vai citādi paķircinu. Jāpaskatās uz jumta – varbūt vējš antenu saraustījis, sapinis mudžeklī. Velga saraustīja grožus, un zirgs sāka rikšot. Viņa saraustīja aiz pavadas zirgu, kurš nevarēja nociesties nepakampis zāles kušķīti klētspriekšā. Viņa saraustīja uz augšu nošļukušās zeķes. Pa ceļam saraustīdama jaku, kas mugurpusē neglīti uzrāvusies uz augšu, viņa dodas uz virtuvi. Tās bija nelielas, pelēkas mājeles, vēja apraustītiem salmu jumtiem. Nāca Bitiene ar Baumanieti, lakatu stūrus apraustīdamas un matus dziļāk uz atpakaļu atbraucīdamas. Viņa noraustīja uz leju uzrāvušos blūzītes piedurkni.

noplūkāt / noplucināt / nopluinīt, *plūkājot atdalīt nost*, # Citam tā bārda sarkana, citam melna, vēl citam gara un šķidra kā noplūkāta zirga aste. Vairāki pedagogi gan uzskata, ka gaiteni ir pārāk krēslaini un puķēm tur būšot īss mūžs – kōlōnisti noplucināšot lapas un podus sadauzīšot. Viņam nav ne graša pie dvēseles, viņš ir plīks kā noplucināts cālis. Rudens vējš nopluina kokiem pēdējās lapas. Līdz kailumam nopluinītie zari vēja brāzmās švīkstoši skārās pie loga rūtīm.

atplucināt / atplūkāt, *plucināt nost; plucinot atvērt u. tml.*, # Vanags piespiež vistu pie zemes un atplucina tai no vēdera spalvas. Stabam piesprausto sludinājumu plivinādams, vējš daļu no tā atplūkājis nost. Saodis sainītī kaut ko labu, kucēns to daļēji jau atplucinājis vaļā.

uzplucināt, *uzkaisīt saplucinātā veidā*, # Sasmalcinātu ķirbi un kartupeļus samaisa kopā, ieber ar sviestu izziestā veidnē, uzplucina virsū sviesta picīņas un cep krāsnī.

DĪRĀT, 2. kōnj., K., *atdalīt nokautam dzīvniekam ādu*, # Vectēvs bija prasmīgs dīrātājs, savā mūžā dažādus lopus un zvērus dīrājis, dīrājis tiem ādu nost.

nodīrāt, pbg., # Medniekam vajadzīgs nazis, kura asmens ir vismaz desmit centimetrus garš, lai var nodīrāt medījumu. Medījuma āda jānodīrā pareizi, uzmanīgi un lietpratīgi. Vadžos rindās karājas nodīrātas un izšķērstas aitas, tas ir, aitu kautķermeņi.

KNIEBT, kniebj, knieba, K., *dalīt nost ar kniebienu*, # Es kniebu no maizes gabaliņa pa drupatai, lai ilgāk baudītu mutē maizes garšu. Aina siltumnīcā kniebj laukā tōmātiem sāvvasas. Kamēr kōntrōlieris biļetēs knieba caurumus, mēs zīmīgi saskatījāmies.

nokniebt / noknaibīt / atkniebt, pbg., # Tatjana ar karotīti noknieba gabaliņu no kūkas. Apelsīnam mizu viņš pa maziem gabaliņiem noknaibīja ar pirkstiem Nomērīju nepieciešamo stieples gabalu un ar knaiblēm atkniebu to no tinuma.

sakniebt / saknaibīt, *kniebnot sadalīt vairākās daļās*, # Ar standziņām sakniebu cukurgraudu sīkākos gabaliņos. Viņš saknaibīja maizes riku un pakaisīja drupačas baložiem. Sumpurnis nokampa pelīti un ar saviem dzelzs nagiem saknaibīja sīkos gabaliņos.

apkniebt, *nokniebt daudzus vai visus*, # Dzīvzogam atkal jāapkniebj jaunie dzinumi.

izkniebt, *kniebt ko laukā no kurienes*, # Tōmāta augam ir jāizkniebj pazares, lai neveidotos nevajadzīgi sazarojis stublājs. Šajā ōperācijā slimniekam ar stangām izknieba ribu galus. Tā kā neērti būtu sodīt šoferi, izkniebt viņam dōkumentos apaļus caurumiņus un rakstīt ceļazīmē pārkāpuma saturu.

pārkniebt, *kniebt pušu*, # Ar mazām knaiblēm tik resnu vadu nepārkniebsi. Papagailim knābis ir tik stiprs, ka tas pārkniebj cietu rieksta čaumalu.

DRĀZT, drāž, drāza, K., *ar nazi (slīmeštu u. tml.) apstrādāt koku, atdalot no tā plānas skaidas*, # Ikdienas praksē ar asmens slīpuma leņķi nākas sastapties ļoti bieži, piemēram, drāžot ar nazi koku. Šķērsenisko koksnes griešanu veic zāģējot, bet garenisko visapkārt – kokus drāžot ar slīmeštu. Kad eglīte, mājās pārnēsta, bija pēc sasalumā atlaidusies, apcirtām tās apakšgalu un

drāzām, lai iestiprinātu kājiņā. Mūsu pienākumos bija arī drāzt grābekļu zarus un kātus un iesiet izkaptis. Viņš veikli drāza baltas koka tapiņas, ka skaidas vien lēca uz visām pusēm.

izdrāzt, pbg., *drāžot izgatavot*, # Vajag tikai redzēt, ar kādu aizrautību un cik glīti priekšmetus no koka izdrāž mūsu audzēkņi. Apsolītos sakkokus Dzenītis tiešām izdrāza. Sasprauduši uz izdrāztiem gariem iesmiem desiņas, cepinājām tās ugunskurā. Šie sīkie, smalkie pirkstiņi No rožu kristāla izdrāzti (J.Rainis).

nodrāzt / uzdrāzt, *drāžot nosmailināt, apdarināt*, # Edvarts apsēdās pie kluča nodrāzt vēl kādu grābekļa zaru. Ja šķērskoka nošļaupums pārāk stāvs, tas jānodrāž slīpāk. Nodrāzīsim žigli maikstes – lūk, no tiek alksnīšiem maikstes būs labu labās. Iedod man, lūdzu, nazīti, man jānodrāž / jāuzdrāž zīmulis.

apdrāzt, *drāžot apdarināt visapkārt*, # Iesms apdrāzts tik ass kā adata. Cirvja kāts tikai parupji apdrāzts, nemaz nav apslīpēts gluds.

padrāzt, *drāzt kādu laika sprīdi*, # Bez darba viņš nevar rimties – sasien slotas, padrāž mucām stīpas, grābekļiem zarus. Puikām jau jāmacās rīkoties ar nazi, sākumā jādod vienkārši padrāzt koka gabalu. Uzasināto zīmulī Kaspars ar žileti padrāza vēl smailāku.

piedrāzt, *drāžot rūpīgi apdarināt*, # Kalējs zirga nagu piedrāza, pievīlēja, atkal karsēja un kala pakavu, kamēr tas beidzot piegūla naga apakšai klāt, kā nākas.

piedrāzt / sadrāzt, *drāžot izgatavot lielākā daudzumā*, # Viņš atkal sēdēja un drāza grābekļa zarus – liekas, ka viņš tos jau piedrāzis visam mūžam. Uldis sadrāza visiem iesmus desiņu cepināšanai.

drāziens, L., *viens atsevišķs naža vilciens gar apstrādājamo virsmu*, # Daži precīzi asā naža drāziens un zīmulis ir uzdrāzts.

TĒST, tēš, tēsa, K., *piešķirt vēlamo veidu kokam, akmenim, atdalot (atcērtot, atskaldot) no tā rupjus gabalus (skaidas, šķembas)*, # Tēst mietu nozīmē apcirst asu vienu tā galu, lai varētu iedzīt to zemē. Tā klēts ir guļbūve, celta no tēstiem baļķiem. Bibliotēkas cellē divas sienas aizņēma plati un smalki tēsti priežu koka plaukti. Pie ceļa pagrieziena ir kādreizējais muižas stallis, celts no tēstiem laukakmeņiem.

notēst / aptēst / iztēst, pbg., *tēšot apstrādāt, izgatavot*, # Olnīcas vidū aiz sētas stāv tikko notēstu un apmizotu mietu slietenis ar asajiem galiem uz augšu. Seši puīši nesa uz pleciem atvērtu zārku – kokā dobtu, gludi notēstu. Kas būtu mēs bez saviem maldiem? – Kā gludi notēsts taisns stabs.. (Ā.Elksne). Dažu istabu sienas glīti apdarinātas, brīvie pakšu gali notēsti. Lielais elksnis te bija vienīgais prāva baļķa rešnumā, no tiem citiem labi ja spāri varētu notēst. Vīri strādāja – aptēstie baļķi un skaidu gubas vairojās. Ecēšām tapas aptēst – tik daudz jūs protat. Juzis skaidienā aptēsa jaunu airi. Jāiztēš cirvim jauns kāts.

patēst, *mazliet tēst*, # To lielumu patēš ar asu cirvi, bet beigās piegludina ar ēveli.

pietēst, *tēšot pielāgot vajadzīgo veidolu, biežumu u. tml.*, # Pirms latu piesišanas pārbauda, vai latas ir vienā plaknē un, ja nav, tad tās pietēš vai pieķīlē. Planciņas no trim pusēm noēvelē gludas, bet ceturto pusi pietēš vajadzīgajā biežumā.

satēst / pietēst, *tēšot sagatavot vajadzīgā daudzumā*, # Mietu aploka žogam ir satēsts / pietēsts pietiekoši.

ietēst, *tēšot ievēdot izliekumu u. tml.; iesākt tēst, bet nepabeigt*, # Planciņu iezāgē vairākās vietās, lai vieglāk ietēst (cirvja) kātam ieliekumus un izliekumus. Pieci baļķi jau notēsti, bet sestais ietēsts – iesākuši tēst, bet neturpinājuši.

ĒVELĒT, 2. kónj., K., *atdalot plānas skaidas, ar ēveli apstrādāt (gludināt) koka virsmu*, # Lai apstrādājamā koka virsma būtu gluda un taisna, to ēvelē vai nu ar rokas ēvelēm, vai mašīnēvelēm. Amatnieks jau vāgūzī ēvelēja garos dēļus.

noēvelēt, pbg., # Saimniece apsēdās uz gludi noēvelēta sola. Šos negludumus jānoēvelē.

apēvelēt, *noēvelēt visapkārt*, # Baļķi pa ziemu bija apdarināti, grīdas un griestu dēļi apēvelēti, spāres iztēstas. Dēļi apēvelēti pavisai.

paēvelēt, *mazliet ēvelēt*, # Šī vieta tāda atskabargaina, vajag paēvelēt gludāku.

pārēvelēt, *ēvelēt no jauna*, # Šos dēļus vajag pārēvelēt ar garēveli.

pieēvelēt, *ēvelējot pielīdzināt, pielāgot*, # Šī dēļa mala īsti nepieguļ, vajag pieēvelēt.

saēvelēt, *ēvelējot sagatavot pietiekošā daudzumā*, # Dēļi grīdām jau saēvelēti.

izēvelēt, *ēvelējot izveidot*, # Dēļiem abās šaurajās plaknēs visā garumā izēvelē rievu.

atēvelēt, *ēvelējot padarīt neasu*, # Tā ēvele vairs kārtīgi neņem, zobs atēvelēts, jāasina.

izēvelēties, *daudz ēvelēt*, # Mums te jāveic steidzams pasūtījums, esam izēvelējušies mēmi.

RIEVOT / gropēt, 2. kónj., K., *skaidu veidā atdalot koksni, veidot kādā virsmā rievu vai rievās*, # Uzstādīja ēvelmašīnu, kura vienlaicīgi dēļus gan ēvelē, gan rievo. Dēļu galos izveido gropētu uzgalvi, kuru ievieto cita dēļa sānos izveidotā gropē. Gropēti kārniņi nodrošina blīvāku segumu.

ierievot / iegropēt, pbg., # Grīdas dēļiem vienu sānu ierievo, bet otrā izveido izcilni – ierievi, kas iegulstas blakus dēļa rievā. Dēlim vienā malā ir iegropēta rievā visā garumā.

sagropēt, *gropējot sagatavot*, # Grīdu ieklāšanai dēļi ir sagropēti.

sarievot, *ieveidot rievās*, # Šī mašīna ar vienu operāciju dēļus gan noēvelē, gan sarievo.

FRĒZĒT, 2. kónj., K., *atdaloši apstrādāt koku, metālu, plastmasu u. tml. ar frēzi – rōtējošu daudzšķautņņu griezējinstrumentu*, # Póliamīdus var zāgēt, vīlēt, urbt, frēzēt.

izfrēzēt, pbg., # Piedāvāju izfrēzēt ar precizitāti līdz 0,1 cm dažādas konfigurācijas kabatas gan karbōna, gan alumīnija šasijās.

iefrēzēt, *frēzējot ieveidot*, # Vārpstu galos ir iefrēzētas nūtis.

nofrēzēt, *frēzējot atdalīt nost*, # Seit, lieko koksni nofrēzējot, izgatavo zāgmateriālus.

safirēzēt, *frēzējot apstrādāt kādu daudzumu*, # Visas savas sagataves esmu safrēzējis, jaunas nav piegādātas.

VIRPOT, 2. kónj., K., *atdaloši apstrādāt uz virpas cietu materiālu (koksni, metālu u. tml.)*, # Virpot figūru vai detaļu nozīmē no rōtējošas koka vai metāla sagataves atdalīt lieko vielas daudzumu skaidu veidā, atstājot veselu iecerēto veidolu. Ratiņu meistari no melnalkšņa virpoja spoles. Pēc meistara metiem un viņa tiešā vadībā amatnieki kokā virpojuši un griezuši dekoratīvas vāzes, šķīvjus, svečturus, lustras. Rezerves daļas traktōriem, kuras nevarēja atrast bāzes noliktavās, Strautmanis virpoja pats.

virpojums, L., # Albumā ievietoti ļoti infōmatīvi raksti par kokgriezumu, virpojumu, intarsijām, ādas plastiku. Par sīkplastiku nav uzskatāmas mazās suvenīrlēlītes, kuras darinātas no koka virpojumiem. Iecirknī atsevišķu detaļu apstrādā pakāpeniski, veicot vairākas atšķirīgas operācijas – tādējādi katram nākošajam virpotājam iznāk novērtēt un turpināt iepriekšējā virpojumu.

izvirpot / novirpot, pbg., # Viņš prot ratiņiem spoles izvirpot. Lai apvirpotu detaļas ārējo kōnisko virsmu un izvirpotu tās iekšējo kōnusu, jāaprēķina supōrta augšējo kamanīņu pagrieziena leņķi. Štances skrūves izgatavo, patrōnā iespīlētu metāla stienīti novirpojot pēc vītnes diametra visā garumā, bet pēc tam izvirpojot galviņu.

apvirpot, *virpojot apstrādāt visapkārt*, # Virpotājs iestāda darbgaldū, apvirpo nelielu detaļas iecirkni un tad pārbauda, vai izmērs atbilst zīmējumā paredzētajam. Virpas patrōna griežas lielā ātrumā, un apvirpotā, spožā un gludā detaļas virsma brīnumātri paplašinās.

ievirpot, *virpojot ieveidot kādā virsmā rievu, vītni u. tml.*, # Uz virpām ievirpo vītnes, dažreiz tās izmanto arī caurumu urbšanai.

pavirpot, *mazliet virpot*, # Mācekļiem ļāva pavirpot vienkāršākās detaļas.

pārvirpot, *virpot vēlreiz, no jauna*, # Uzgriezni nevar uzskrūvēt, tas ir jāpārvirpo.

VĪLĒT, 2. kónj., K., *apstrādāt kādu virsmu ar vīli, atdalot sīkas skaidiņas*, # Interesantas rotas var veidot arī ar ļoti vienkāršām metālapstrādes metodēm – zāgējot, lokot, vīlējot, matējot, kaļot. Kad patafōna adatiņas nevarēja dabūt, Raimōnds vīlēja un lika iekšā nagliņas. Parasti mōtōrzāģa ķēdes griezējzobiem asina tikai priekšējo malu, izņemot gadījumus, kad zobi ar šķembām ir tik stipri sabojāti, ka jāvīlē arī mugurpuse.

apvīlēt / izvīlēt / novīlēt / uzvīlēt, pbg., # Zirgam nagus apvīlē ar rupju vīli. Kad zāģis būs izvīlēts, varēs tūlīt iet zāgēt. Lai šķērszāģa zobi grieztu koksni, tiem sānu malas noteiktā leņķī slīpi jānovīlē. Ar grieznēm nogriež skārda kvadrātu un griezuma vietas novīlē, lai tās nebūtu asas. Zāģis kļuvis neass, vajag uzvīlēt.

izvīlējums, L., # Jaunas atslēgas izvīlējums atslēdzniekam prasīja pusstundu laika.

pavīlēt, *mazliet vīlēt*, # Viņa apsēdās pie spoguļa pavīlēt nagus.

ievīlēt, *vīlējot izveidot virsmā padziļinājumu*, # Atslēga pavisam jauna, smalki ievīlētiem zobiņiem. Zāģa zobu starpu pamatiem jābūt vismaz tik platiem, lai, zāģi uzasinot, neievīlētu robus blakus zobiem.

ievīlējums, L., # Dzintara rotām sānmalas reizēm iešķeltas ar sīkiem ievīlējumiem.

pārvilēt, *vīlējot pārdalīt vai radīt caurumu; vīlēt atkārtoti*, # Tā caurulīte tik plāna, ka, cenšoties pievilēt, esmu to pārvīlējis pušu. Zāģis uzasināts pavirši, jāpārvīlē kārtīgi.

pievilēt, *vīlējot izveidot vajadzīgo veidolu*, # Ja nepieciešams, viņš pats prot kādu detaļu izvirpot vai pievilēt. Zirga nagu pievilēja, karsēja un kala pakavu, kamēr tas labi piegūla nagam.

KALT, kaļ, kala, K., *atdalot skaidas, šķembas, iedarboties uz koksni, akmeni u. tml.*, # Kāju un astes uzbūve ļauj dzenim noturēties tik stingri pie koka stumbra, ka tas ar knābi var spēcīgi kalt koka mizu vai koksni. Vīri vaiga sviedros kala Salacas ledu, lai tiktu klāt nēģiem. Ja koka šķiedra jākaļ šķērsām, tad kalšanas atvieglšanai vispirms izurbj caurumus. Patlaban viņš kala rumbām spieķu caurumus. Pa vasaru akmeņkalis plēsa akmeņus un kala krustiem kājas. Pašā kapsētas vidū gulēja tas lielais kaltais akmens, gandrīz pavisam zemē iegrimis. Abām ēkām ir trīs stāvi ar grezni rotātām, akmeņi kaltām fasādēm.

kalt, *ar āmuru sitieniem piešķirt veidolu metāla sagatavēm*, # Dzelzs jākaļ, kamēr karsta (Paruna). Pēc tam vienu dienu atnāca cits, svešs kalējs un sāka kalt pa smēdi, ka dimdēja vien. Nokvēpis mēlns, atrotītām piedurknēm un lielu ādas priekšautu aizsietu priekšā, viņš kala balti nokaitētu dzelzi. Kaltas naglas parasti ir četrstūrainas. Ģenerālstreika laikā Rīgas fabrikās dienu un nakti kala ieročus. Es kalšu tev gredzenu No bijušo stundu zelta.. (E.Plaudis).

kaldināt, 3. kónj., K., *kalt (póētisms, fólklórisms)*, # Saules dievam veltītajā „zelta dārzā” atradās no zelta kaldināti koki, krūmi, puķes. Manas baltas villainītes Dzīpariņu nepanesa; Vēl brālīši lieljās Zeltiem stūrus kaldināt (T. dz.).

izkaldināt, pbg., # Durvis klētīm rotāja arī mākslinieciski izkaldinātas viras un atslēgu caurumu apkalumi. Sirms kalējs reiz sudraba atslēgu izkaldinās.

kalties, kaļas, kalās, *kalt sevi, sev*, # Dzelzs pati nekaļas, tā jākaļ (Paruna). Uz Skanuļiem brauca kalties un malties cauru gadu, jo Skanuļos bija dzirnavas un smēde.

nokalties / izkalties, *ilgi un daudz kalt*, # Kalējs pārnāk mājās noguris, cauru dienu pa smēdi nokalties / izkalties.

kalums, L., # Virs galda karājās vara kalumā izgatavota lampa.

iekalties, *iekalt sevi; kaļot kurp ietiekties*, # Ziemeļu Lēdus ókeāns sāk atkal iekalties ledū, un kuģošana pa to kļūst apgrūtināta. Kalnainos apvidos ļaudis darina mājokļus, iekaloties klintīs.

izkalt / nokalt / uzkalt / nokaldināt, pbg., *kaļot ko izgatavot*, # No Latvijas iesarkanā laukakmeņa izkala pieminekli, kuru uzstādīja latviešu divīzijas brāļu kapos Krievijā. Izkalšu tev gan gredzenu, gan zelta saktu. Ir izkaltas vairākas piemiņas medaļas ar Kārļa Marksa attēlu. Piramīda būvēta no vairāku tónnu smagiem akmens blūkiem, kas izkalti pareizu taisnstūru veidā. Vēl jau mācekļi esot zaļš – nevarot ne pakava naglas nokalt. Akmeņkalis solījās nokalt ceļa stabiņus. Dievs licis kalējam uzkalt apaļu ripu. Arī mūsdienų patērētājam senie kalēji nokaldinātu jebkuru priekšmetu, kādu vien iespējams uz laktas izgatavot.

pārkalt / pārkaldināt, *kaļot pārveidot ko citādu*, # Viņš sāk kalēju pierunāt, lai pārkaļ spodro dālderī par laimes gredzenu. Izplatījās eksaltēts aicinājums pārkaldināt zobenus lemešos.

izkalt / iekalt / kalt / iekaldināt, *kaļot izveidot iedobes, caurumus vai zīmes*, # Jumta spārē izzāģē un izkaļ robu. Vīri gribēja ledū izkalt caurumu un tajā stāvus iestiprināt ilksi. Ar dunčiem viņi izkaļ sasalušajā zemē kapu un apbedī savu cīņu biedru. Diezgan bieži būrišus posta dižraibie dzeņi, kuri būrišu sienās izkaļ tik lielas skrejas, ka pats var ērti ielīst iekšā. Senajos vārtos iekaltos hieróglifus pūlējušies atšifrēt vairāki zinātnieki. Aiz Mazirbes baznīcas lauka vidū vēl 1967. gadā stāvējis akmens, kas iekaltiem latīņu burtiem kaut ko vēstījis par mēra laikiem. Un dzenis, kaldams saules zīmi priedē, To iekaldinās arī manā sirdī (S.Kaldupe).

iekalums, L., # Uzraksta iekalums akmeņi vietām bija izdrupis un nesalasāms. Būvkoka šķautnī trīsstūrveida robu iekaluma dziļums var būt līdz piektdaļai no augstuma.

pakalt / pakaldināt, *nedaudz, neilgi kalt; būt spējai kalt*, # Kalējs ļāva mums mazliet pakalt sarkani nokaitēto dzelzs gabalu. Brīdi pakalis priedi vienā pusē, dzenis, tāpat mizā turēdamies, skrej stumbram apkārt lūkoties, vai nav izlīdis kāds kalšanas iztraucēts tārps. Tikai neilgu laiku varējām pakalt granītu pie tēlnieka Kārļa Jansōna. Nometies blakus kokā, dzenis to pakaldina, pakaldina un pārtrauc, un tad klusumā var dzirdēt, ka tālāk mežā kaļ arī cits dzenis. Vēcais kalējs dzīvoja lielā nabadzībā, jo pakalt neko vairs nespēja.

atkalt / nokalt, *kaļot atdalīt ko nost*, # Vispirms tēlnieks atkala nost asās akmens šķautnes. Kristieši savā fanātismā ir mēģinājuši kapelā vietām nokalt no sienām lieliskos ciļņus.

piekalt, *kaļot piestiprināt*, # Saniknotie dievi piekala Prómeteju pie klints.

RAKT, rok, raka, K., *ar lāpstu (arī ar rokām, ķepām, snuķi, mūsdienās arī ar mehānismiem) sadalīt zemi nelielās pōrcijās drupināšanas nolūkā; sadalīt zemi pōrcijās un to pārvietot dažādu zemes pārveidojumu veikšanai*, # Rokot bedri šajā zemajā vietā, jau pie trešā lāpsta dūriena sāk sūkties ūdens. Cilvēks rok pelēku zemi, Skaudri zem lāpsta šņirkst grants (Ó.Lisóvska). Būvlaukumā rok buldōzers. Cūkas caurām dienām raka novāktajā kartupeļu laukā. Cūkas ar saviem smailajiem snuķiem rok ārā no zemes pieneņu saknes. Vīri no roba bruģī raka ārā smiltis. Klaučāns rok stādāmās ābelītes, zeme ir melna un laba, lāpsta tajā iet iekšā viegli. Būvbrigādes strādnieki raka aku, tā jau bija izrakta 12 metru dziļumā. Viņš bija grāvracis, raka saimniekiem grāvjus. Kareivji steidzīgi raka ierakumus. Visbiežāk āpsis alas rok nelielos sausos uzkalniņos.

izrakt, pbg., *rokot izveidot iedziļinājumu; rokot izcelt no zemes laukā*, # Kad aka būs izrakta, nākšu to apraudzīt. Žanis gāja gar nesen izrakto novadgrāvi. Netālu no tās vietas viņi izraka kapu. Āpsis ar saviem stiprajiem priekškāju nagiem gandrīz vienmēr pats sev izrok alu. Guļu šāviņa izraktā bedrē, galvu zemei piespiedis. Izrok grāvjus laukos tanki, bumbas dīķus rok.. (V.Lukss). No milzīgās būvbedres izrakti vairāk nekā 2,5 miljōni kubikmetru grunts. Jāizrok un jāieziemo dāliju gumi. Saknes un kartupeļus aiz lakstiem izceļ ar rokām vai izrok ar dakšu.

parakt, *nedaudz rakt; rakt zem kā*, # Jāiet kādu stundu parakt dārzu. Vēl trīs dienas aku parakšot un tad būšot tāds ūdens, kādu pats Rótšilds neesot baudījis. Dīķi vajag parakt platāku.

pārrakt, *rakt atkārtoti; rakt šķērsām grāvi u. tml.*, # Ierīkoja jaunas puķu dobes citādā izkārtojumā, bet vecās dobes pārraka vai aizlīdzināja. Burkānu un pētersīļu audzēšanai augsni pārrok divu lāpstu dziļumā. Aizsērējušie grāvji ir jāiztīra un jāpārrok. Šis ceļš ir pārrakts caurtekas ierīkošanai, jābrauc pa apkārtceļu.

uzrakt, *rokot uzirdināt augsni; rokot kaut ko negaidīti atrast*, # Uzrokot smiltis vai māla augsni, var tajā iestrādāt arī kūtsmēsļus vai kōmpōstu. Puiši uzraka dārzu pāris vakaros, tiesa, pasekli un pavirši. Uzrokot lecekšu dobes, Melita locījās itin vingri. Mežacūkas meža tuvumā pārdoši bruka virsū kartupeļu bedrēm, uzraka sasalušo zemi un pārēdās līdz nemaņai. Mēs jau priecājāties, ka būsīm uzrakuši zelta naudu, taču traukā bija tikai kaut kādi sadēdējuši papīri. Ja uzrokāt kādu spridzekli, tad jāsauc sapieri.

atrakt, *rokot nost augsni, sniegu vai citas vielas kārtu, attīrīt platību vai atsegt ko*. # Viņi ņēmās atrakt aizgruvušu pazemes eju. Ziemā sētniekiem darba netrūkst, atrokot ietves no sniega. Valdis vispirms ceļmu ar lāpstu atraka un tad cirta saknes. Atracis prāvu akmeni, Mārtiņš izveļ to laukā no tā gulvietas. 1870. gadā arheolōgs atraka leģendārās Trōjas paliekas. Izracis uz salmu kaudzi celiņu, atraku sniegu nost arī no kaudzes. Raut bieti laukā bija žēl, tāpēc, lai apskatītu, cik liela izaugusi, atraku vaļā to no sāniem.

norakt, *rokot aizvākt prom; rokot novākt sakņaugus*, # Sniegs no piebrauktuves jānorok. Viņi nolīdzināja pļavu, norakdami nost visus ciņus. Pirms būvdarbu sākšanas no būvlaukuma jānovāc akmeņi, jāizlauž ceļmi, jānorok augsnes kārtā. Laukums jau norakts līdzens. Rudens iet uz beigām, bet kartupeļi vēl nenorakti. Pēteris gāja pāri noraktajam kartupeļu laukam. Norakuši savas vagas, gājām nobaudīt pelnos izceptos kartupeļus.

aprakt / ierakt / norakt, *novietot ko zem zemes (salīdzinoši arī cita kā) slāņa*, # Rokot akmenim blakus bedri, lai akmeni tajā iegremdētu, tas arokams vismaz zem 80 centimetru biezas zemes kārtas. Suns noglabā kaulu, aprakdams to smiltīs. Vecāmāte uzskata, ka meklēt apraktu naudu esot beidzamā muļķība. Zem smiltīm pazuda viens zvejniekciems pēc otra – Nīcas piekrastē milzīgā ceļojošā Ķupja kāpa apraka pat muižu. Apkārt sprāga bumbas un sagruva mājas, arokot zem drupām visus tos, kuri laikā nepaguva paslēpties patvertnēs. Likās, ka katrs nākošais vilnis pacelsies pāri laivai, lai tevi apraktu un samaltu baltās putu dzirnavās. Zemē vēl slēpās nāve – ieraktas tur gulēja mīnas un granātas. Šis zemē ieraktais kabelis dod iespēju skaņai pārvarēt attālumu. Vai mazums dzirdēts par zviedru un Napōleōna karapulku noraktajām kara kasēm Latvijas zemē. Manas noraktās grāmatu kastes meklētāji ar saviem iesmiem nebija uzbakstījuši.

ierakt, *iedziļināt (galvenokārt zemē)*, # Aiz ēkas pie mūra bija ierakti četri stabi. Ansis nogāja ķieģeļu ceplī, kur, zemē ieraktas, zvēroja sarkanās krāsni. Skeletkapi ir bijuši 0,55 līdz 1,20 metru dziļi, turpretim ugunskapi ierakti daudz seklāk. Zemē ieraktie kāpieni veda uz upīti. Ar visām drēbēm viņš iekrita gultā un ieraka galvu spilvenā.

pierakt, *ierakt nedziļi pagaidu stāvoklī*, # Uzglabājamās augļaugu spraudņus sasiensainīšos un pierok pagrabā mitrā smiltī vai laukā 30 cm dziļumā. Vecos artišōku cerus ziemā uzglabā pagrabā pieraktus.

aprakt, *rakt apkārt*, # Ieteikums kociņus pārstādīšanai sagatavot jau iepriekšējā gadā, aprokot tiem apkārt grāvīti un to pieberot ar kómpóstu, ir lieks, jo tikai sadārdzina pārstādīšanu.

aizrakt, *rokot aizpildīt padziļinājumu zemē; izrakt līdz kādai vietai*, # Vēl paies laiks, kamēr aizraks visas karalaika tranšejas, bumbu un šāviņu bedres. Novadgrāvis bija aizraks līdz Čūsku purva krastam. Šie aizrakuši jau līdz naudas šķirstam, kad sākuši nākt visvisādi ķēmi biedēt viņus prom.

sarakt / pierakt, *rokot izveidot ko vai sagādāt ko noteiktā daudzumā*, # Rudzu laukā bija sarakti ierakumi. Ēkas pamatu salabošanai nepieciešamos kaļķakmeņus varētu sarakt turpat cepla tuvumā. Sliekas maksšķerēšanai sarokam blakus kūtsmēslu čupai. Izvedis govī ganībās, Ojārs vēl sarok spaini kartupeļu ēšanai. Zenta pieraka pilnu grozu ar kartupeļiem. Kartupeļus esam pierakuši visai ziemei.

rakums, L., # Svaiga rakuma vietu taču nevar noslēpt, ja to nepārsēdz ar kaut ko. Sākās Šlīmaņa izmēģinājuma rakumi Mazāzījā, kur pēc viņa domām bija jāatrodas senajai Trójai. Lai spriestu par zemes garozas uzbūvi, tiek izdarīti speciāli rakumi – atsegti zemes slāņi upju, gravu vai ieleju krastos. Kartupeļi no pēdējā rakuma bija apķepuši ar zemi. Āpsis viegli kónstatējams pēc raksturīgiem rakumiem augsnē un sūnās. Ekskavātora rakumā ieguldīja pamatīgu akmens šķembu klājumu. Aplūkojot jauno grāvi, šie pabrīnījās par dziļo un plato rakumu. Viss ciemata centrs nu ir vienos rakumos – pārrakti ceļi un pagalmi, zemes kalni spiežas virsū dārziem.

pārrakums, *rakums šķērsām pāri*, # Šo ceļu pārrakumu dēļ jāmeklē braukšanai apkārtceļi.

RAKTIES, rokas, rakās, R. v., *rakt vairākās vietās; rokot apstrādāt zemi; rokot virzīties dziļumā u.tml.*, # Matsōns pirmais sāka te lieknē cirst, rakties un būvēties. Cūkas rokas pa novāktu kartupeļu lauku. Lai kurmis rokas Pa savu pazemi (M.Bendrupe). Nu racēji sāk rakties zem priedes celma galvenajai saknei klāt. Vilks jau rakās zem kūts pamatnes baļķa. Rokos zemē, pacietīgi rokos, Vēl arvienu ūdens nerādās (Ā.Elksne). Zivs rakās iekšā tumši zaļajā un biežajā elodeju audzē, visapkārt šķaidot melnas dūņas.

aizrakties, *rokoties nokļūt līdz kādai vietai*, # Āpsis aizrakās līdz uzkalniņa vidum. Drenu licēji ir jau aizrakušies līdz novadgrāvim. Atrokot naktī sniega aizputinātos celiņus, vispirms jāaizrokas līdz kūtij un akai.

atrakties, *rakties šurpvirzienā*, # Viens kurmis ir atracies līdz pašam mājas sliekšnim.

ierakties, *rokoties iedziļināties zemē vai pēc salīdzināmības kādas citas vielas kļiedumā*, # Sauļojoties viņš vairās no pavēsā vēja pūsmām, tāpēc ieracies smiltīs – uzcēlis sev apkārt smilšu valni. Ekskavātors ar tērauda pirkstiem ierokas zemē un ar milža sauju ieber to mašīnas kravas tilpē. Pēc noziedēšanas zemesrieksta pākstis ierokas zemē, kur tad nogatavojas. Vējauzas sēkla pārvietojas pa zemi un pat ierokas starp augsnes drupatiņām, lai spētu dīgt. Trešā rota bija ierakusies tikko novāktā rudzu laukā. Vācieši, ierakušies bijušo ēku pamatos, reiti kad rādījās pamanāmi. Jānis ierakās siena gubā un aizmīga. Viņa piegāja pie gultas un, nogūlusies uz vēdera, ar seju ierakās spilvenos.

izrakties, *rokoties izvīzīties kam cauri vai no kurienes laukā*, # Pazemi vajadzēja iekarot ar ilgstošu un grūtu darbu – soli pa solim izrakties cauri iežiem. Puse dienas pagāja, kamēr izrakāties laukā no daļējā aizgruvuma.

norakties / izrakties, *ilgāku laiku, daudz rakt*, # Divas dienas norakāties, kamēr visus kartupeļus novācām. Viņš bija grāvracis, visus jaunības gadus pie saimniekiem grāvjus izracies.

parakties, *mazliet rakties; rokoties pavirzīties*, # Daudz jau es locīties nevaru, dienā pa stundai, pa pāris dārziņā parokos. Kurmis spēj ātri parakties uz priekšu.

pierakties, *rokoties pietuvoties*, # Kurmis bija pieracies beigtajam putniņam klāt un ievīlcis to savā alā.

uzrakties, *rokot kaut ko sastapt rakšanas ceļā*, # Viens zemnieks, rokot aku, uzracies milzīgam akmenim un uz priekšu vairs neticis, bet kāds cits uzracies zelta naudas podam un kļuvis bagāts.

RAKĀT / rakņāt, 2. kónj., K., *daudzkārtīgi, bieži rakt; vandīt*, # Kad sāka rakāt to vietu, tur uzgāja masu kapus. Frīdis atkal dārzā rakāja zemi, meklēdams sliekas. Nolikām govīm priekšā vēcō sienu, bet šīs to sirdīgi rakāja ar purnu un šņāca, neatzīstot par derīgu ēdamo. Anita nolieca galvu un sāka ar zābaka purngalu rakņāt plāno sniegu.

izrakāt / izrakņāt / sarakāt / sarakņāt / uzrakāt / uzrakņāt, pbg., # Sniegs nu klāja māju drupas un bedru bedrēm izrakātos laukus, mazliet piesēdzot to nožēlojamo izskatu. Mežacūkas

nodara lielus zaudējumus lauksaimniecībai, pie kam ne tik daudz apēdot, cik nomīdot un izrakņājot. No ārpuses kaudze izrakņāta, izplūkāta robu robjiem. Pie Kalnozoliem viss dzīvoklis savandīts, kratītāji izrakņājuši katru kaktiņu. Visa lēzenā nogāze sarakāta no vienas vietas. Ja cūka tiks iekšā, sarakņās visu dārzu. Pa laikam saņemam sūdžības, ka mežacūkas uzrakājušas dārzus vai ganības.

atrakņāt, *rakņājot atsegt*, # Cūkas atrakņājušas kokam saknes. Viņi abi siroja, Vidzemes senkapus meklēdami un senču pilskalnus atrakņādami.

parakāt / parakņāt, *nedaudz rakņāt*, # Aiz grantsņēmēju parakātajiem uzkalniņiem paslēpies viens no Latgales novada skaistuļiem – Eikša ezers. Viņš ar koku parakņāja nodegušās būdas pelnus.

rakāties / rakņāties, *rakāt kādā vietā*, # Pa kartupelāju rakājās cūka ar sivēniem. Ar nūju rakājos pa jūras zāļu izskalojumiem, līdz atradu mazu mazītiņu dzintara gabaliņu. Zeme pēc lietus mēlna un irdeņa, patīkami pa tādu rakņāties. Kaplis ir varens darbarīks – ne tev vajag pietuities, ne ar pirkstiem pa zemi rakāties, tikai cērt. Bērni rakņājas pa smiltīm. Pīles un pīlēni bāž galvas zem ūdens un rakņājas ar knābjiem pa diķa dūņaino dibenu. Ceļos nometies, viņš rakājas pa savu mugursomu, kaut ko meklēdams. Rakņājoties pa noliktavas drupām, viņš uzdūrās kādam metāla priekšmetam. Silmežs meklējās un rakņājās pa galda atvilktņem pēc spalvaskāta, tintes un papīra.

izrakāties / izrakņāties, *ilgāku laiku, daudz rakāties*, # Visu priekšpusdienu esmu izrakājusies / izrakņājusies pa sakņu dārzu.

parakāties / parakņāties, *mazliet rakņāties*, # Viņš parakņājas zem ciņa un nes man kameņu mēdu. Iziešu kādu stundu parakāties pa dārzu. Parakājusies kumodes atvilktņē veļas gabalos, viņa izņēma no pašas apakšas saburzītu papīra lapiņu. Parakājies zem spilvena, viņš izvelk iegarenu kastīti. Viņa parakājās somiņā pēc šķiltavām. Parakņādemies pa irdenajiem iežiem, sataustīju kādu apraktu priekšmetu. Parakņājies šineļa kabatā, viņš izvilka sīku vīstoklīti.

ART, ar, ara, K., *drupināt augsni ar arklū*, # Antōns vakar pabeidza art papuvi. Vectēvs ara – kur viņa spīlarkls pāri gāja, tur uz abām pusēm izvērtās apaļi kartupeļi. Traktōrists ar tīrumu nākamā pavasara sējai.

uzart / apart / noart, pbg., # Caurām dienām rūca traktōri, steigdami uzart novāktos laukus. Pēc labības novākšanas, rugājus uzlobot un aparat, iznīcina dažādas labību rūsas. Traktōrists ar krūmu arklū Apar alkšņus, sīkus kārklus (A.Krūklis). Bija jāapar kartupeļi – lai neiznāktu tikai laksti vien, vajadzēja tos apmest nedaudz ar zemi, un to izdarīja spīlarkls. Esam jau krietnu lauka gabalu noaruši. Lai pirmo vagu noartu taisni, zirgu jāpaveđ aiz pavadas.

noarties / izarties / saart / saarties, *art kādu laikposmu vai līdz nogurumam*, # Esmu šodien noaries līdz vēlam vakaram. Noaries viņš apsēdās lauka malā atpūtināt kājas. Neuztraucies, ka netiec uz darbu, izveseļojies un gan jau izarsies līdz rudenim vēl diezgan. Viņš saara līdz pusdienai ne ēdis, ne dzēris, gribējā ātrāk pabeigt. Viņš tā saaries, ka vairs ne ēst negrib.

atart / aizart, *arot nonākt līdz kādai vietai šurpvirzienā vai promvirzienā*, # Ataris līdz tīruma malai, viņš apsēdās uzpīpēt. Ar šo zirģeli nevar bez apstājas aizart līdz garās vagas galam, vagas vidū jāatpūtinā.

aizart, *arot aizsegt ar augsni*, # Sestdienas vakarā tika aizarta pēdējā kartupeļu vaga – stādīšana bija pabeigta. Vienā gadā šāviņu izrautās bedres tīrumā nemaz nevarēja aizart ciet – tikai trešajā gadā arums atkal kļuva līdzens kā pirms kara.

aizart / ieart, *sākt art, bet nepabeigt*, # Šī gala lauki palika aizarti / iearti, bet līdz galam neuzarti, jo pārsteidza agrs un stiprs sals, zeme sasala un vairs neatlaidās.

atart / izart, *arot atsegt vaļā*, # Bēris beidzot saprot, ka šoreiz jāiet pa valni un nevis pa vagu, jo kartupeļi nevis jāapar, bet jāatar. Uz tumšās zemes fona balsnī izartie kartupeļi.

izart, *arot izveidot padziļinājumu; arot izvērst uz augšu augsni; arot likvidēt iepriekšējos augus*, # Saulē spīdēja tikko izartās valgās vagas. Būtu tu redzējusi, kādus grāvjus šopavasār izara tie divi kāpurķēdnieki. No izartās zemes kūp valganums kā viegli dūmi. Izsalušos rudzus pavasarī nācās izart. Šogad par 50 hektāriem paplašinājām graudaugu platību, izarot vecos zālājus.

ieart, *arot iestrādāt iekšā augsnē; ievēidot kādā virsmā vagu*, # Kūtsmēsļus var ieart rudenī vai pavasarī. Traktōra kāpurķēdes cieši piespiež krūmus pie zemes, speciāls nazis vertikāli sagriež zemi ar visām saknēm, bet arklis to iear pusmetra dziļumā. Laivas krastā nebija, tikai smiltīs iearta rievā liecināja, ka tā iestumta ezerā. Ielejas ir šļūdoņu ieartas vagas zemes garozā.

iearties, *arot ietiekties; iegūt iemaņas aršanā*, # Jaunais arājs vēl nebija labi iearies, vēl neprata noturēt arklu vajadzīgā dziļumā, bet brīžam iearās par dziļu vai palaida par seklu.

paart, *mazliet art; savienojumā ar varēt, spēt*, # Viņš bija norīkots līdz pusdienlaikam rugaini paart. Tēvs ļāva dēlam laiku pa laikam paart, un puika jau bija tīri labi iemanījies aršanā. Ar nenoregulētu arklu nevar paart – vai nu lien par dziļu zemē vai lec laukā.

pāart, *art atkārtoti*, # Daudzu saimniecību pieredze liecina, ka, kartupelaines pārartot, vēl var salasīt dažā labā laukā pat sēklas tiesu bumbuļu. Vaga iznāca nevienāda, Gobam vajadzēja to reizēm pārart. Kartupeļiem paredzētās platības nokultivējām, iestrādājām kūtsmēsļus un no jauna pārartām.

pieart, *paplašināt uzarto platību; arot pievirzīties pie kā*, # Viņš uzara tīrumu un vēl pieara tam klāt kādas divdesmit vagas no ganību lauka. Viņš ir piearis pie kaimiņu robežas un nu abi ar kaimiņu tur stāv un plāpā.

saart / saarties, *uzart kādu lielāku vai visu nepieciešamo platību*, # Kā jau katru pavasari – saarām tīrumus un tos apsējām. Uldiņš jau mums gan zemi saara, gan sienu sapļāva. Zvenģim jau zeme saarta, arī Breņķis jau ir saaries.

arums, L., # Arkla četri lemeši apvērs velēnu pēc velēnas, taisīdami arvien platāku svaigā aruma joslu. Tēvs noara vagas taisnas kā pa diegu, bet mans arums vēl ne tuvu nestāv tam līdzās.

izarums, L., # Par izarumu sauc divu pirmo velēnu vērsumu savstarpēji pretējā virzienā, radot tīruma vidū zemāku iepaklu.

saarums, L., # Saarumu rada divu pirmo velēnu vērsums vienai pret otru, veidojot valnīti. Saarumos augu rīcībā ir lielāks daudzums auglīgas augsnes, bet izarumos tikai plāna tās kārtiņa.

iearums, L., *iestradājums augsnē*, # Mums ir cauri gan kūtsmēsļu izvešana, gan to savlaicīgs iearums augsnē.

aršana, L., # Aršana ir augsnes pamatapstrādāšana – augsni apvērs, irdina un jauc, iestrādā augu atliekas, organiskos mēsļus un minerālmēsļus.

PLĒST, plēš, plēsa, K., *art nekad neartu vai ilgstoši neartu zemi*, # Krūmus nolīz, plēsumus plēš.. Kad plēsumu plēš, kad jāar velēna, tad arklis bez griežas nav domājams. Tā es aru, plēšu augšā stepi, un man ir tik labi pēc tās lielās burzmas pilsētā.

uzplēst / ieplēst, pbg., # Uzplēšot atmatas, nosusinot purvus, nolaižot dzirnavu dīkus, tiek iznīcinātas apmešanās vietas daudziem savvaļas zīdītājdzīvniekiem un putniem. Alberts meža daļā, kas, mājas ceļot, bija nocirsta, izlauza celmus un uzplēsa tīrumus. Toruden mēs uzplēšām lejas zemi un iesējām rudzus. Viņš meklē kādu krietnu cilvēku, kurš gribētu uz viņa meža zemes uzcelt ēkas un ieplēst tīrumus. Viņš gudroja, kur varētu ieplēst jaunu līdumu un iesēt linus.

ECĒT, 2. kónj., K., *drupināt augsni ar ecēšām*, # Lai nezāles iznīcinātu, lieku reizi jāar un jāecē. Dod, Dieviņi, tā nomirt, Kā nomira tēvs, māmiņa: Tēvs nomira ecēdam, Māte – maizi mīcīdama (T. dz.).

noecēt / uzecēt / apēcēt / izecēt / saecēt, pbg., # Šopavasār paguvām ganības labi nomēsnot un noecēt. Viņi noecējuši un izvagojuši kartupeļus visā 85 hektāru platībā. Kukurūza jau divreiz noecēta. Tūlīt pēc ecēšanas augsne ūdens iztvaikošanu pastiprina, jo uzecētā kārtiņa ir mitra un iztvaikošanas virsma ir paplašināta. Annele rotaļājoties ņemas zemi apkopt – uzar, uzecē, sabiržo. Es nenieka nebēdāju, Ka nav sava arājiņa: Pati gāju druvu art, Pati – druvu apēcēt (T. dz.). Zemi pavasarī izar un izecē. Zeme ir saecēta ar jaunām tapu ecēšām. Zemi starp grāvjiem viņi saecēja ar egles galotni un nožuvušajā dumberājā sēja auzas. Āres kalnā, kur zemi ar koka ecēšu nevarēja saecēt, bija jāiet kukuržņus daudzīt.

noecēties / izecēties, *ilgāku laikposmu, daudz ecēt*, # Visu dienu esmu noecējies, kā jau parasti pavasaros. Puika jau arī šodien ir krietni izecējies, pa visu lielo lauku nostaiģājis ecēšām pakaļ, zirgu vadīdams.

apēcēt, *ecēt apkārt*, # Sāku no malas – apēcēju visapkārt gar malu un tad nākošos lokus tuvāk un tuvāk vidum.

aizecēt, *ecējot aizvirzīties kurp*, # Viņš jau ir aizecējis līdz pašai ežai.

ieecēt / aizecēt, *ar ecēšu palīdzību apraust ar zemi iekaisīto sēklu*, # Ādams aiz mums iesēto tūlīt ieecē zemē. Pēc labības iesēšanas, to aizecēja – aizrausa ciet ar zemes kārtiņu.

paecēt, *kādu laiku ecēt*, # Pļaušanai jau Uldiņš vēl par vāju, bet kādas stundas paecēt, pastaigāt pakaļ ecēšām – to jau var.

pārecēt, *ecēt atkārtoti*, # Zeme kā akmens, ne reizi vien laukus nācās pārecēt.

piecēt, *ecējot pielīdzināt; ecējot pievirzīties*, # Pēc aparšanas zemi vēl piecē, lai ir smalkāka un līdzena. Viņš jau drīz būs piecējis pie lauka vidus saaruma un tad to paklīdinās.

ŠĶĪVOT, 2. kónj., K., *apstrādāt augsnes virskārtu ar šķīvju ecēšām, šķīvju lobītāju*, # Ja arklam nav priekšlobītāja, tad pirms aršanas **velēna** vairākkārt jāšķīvo.

sašķīvot, pbg., # Pa vakariem, pa sestdienām un svētdienām viņš visiem centra ļaudīm apar dārzus, sašķīvo, izdzen vagas.

šķīvojums, L., # Ieraugām, ka pēdējos lokos vīd gaišāki, nesašķīvotas zemes plankumi, bet precīzā četrstūra vietā šķīvojums vietām atgādina óvālu.

KULTIVĒT, 2. kónj., K., *apstrādāt augsni ar kultivātōru*, # Kultivējot augsni graiza, drupina, irdina, bet neapvērš vai apvērš tikai daļēji. Cīņā ar nezālēm laukus vairākkārt ecēja, rindstarpas kultivēja un augus apkaplēja.

nokultivēt, pbg., # Ar lieljaudas ritentraktōriem nošļūca arumus un vairākkārt nokultivēja. Rudenī uzartos tūrumus cenšas nokultivēt drīz pēc aršanas, lai iznīcinātu nezāles.

iekultivēt, *kultivējot iestrādāt augsnē*, # Zemi cukurbietēm gatavo jau tagad – 15 hektāros iekultivēta virca.

pārkultivēt, *kultivēt atkārtoti*, # Svētdien augsni saķepēja mazs snieģelis, tāpēc biešu laukus vajadzēja pārkultivēt.

kultivācija, L., # Ceturto reizi kultivēja, kad kukurūza bija 40 – 50 centimetrus gara – ar šo kultivāciju augsni pierausa tuvāk augu saknēm un palielināja stiebra stabilitāti.

IRDINĀT / rušināt, 3. kónj., K., *ārdot darīt irdēnu*, # Kultivātōrs augsni graiza, drupina, irdina, jauc.. Kukurūzas lauks jau divreiz noēcēts, tagad tam irdina rindstarpas. Seleriju augšanas laikā augsni vairākkārt rušina, uzturot tīru no nezālēm. Zemīti ap māju viņa pa sauļai vien vairākkārt izlaidusi caur saviem sastrādātajiem pirkstiem – gan rušinot, gan ravējot. Kukurūzas rindstarpas vajag rušināt. Zemi ap kāpostiem jārušina.

sairdināt / izirdināt / uzrušināt / izrušināt, pbg., # Izdauzot gaļas šķēli ar gaļas āmuru, to nedrīkst sairdināt, jo tad izgatavotā gaļa būs sausa. Kartupeļi jau pirmo reizi izvagoti, reizē izirdinot augsni ar rōtējošām ecēšām. Bietes saņēmušas virsmēslojumu, izirdinātas rindstarpas. Bērni ar kapļiem uzrušināja zemi ap puķēm. Viņš uzrušināja zemi starp rindām. Ja mēs pavasarī uzrušinātu kādu stūri un apstādītu, kaut kas taču izaugtu. Rindstarpas izrušināja ar tehniku, bet atlikušās nezāles bija jāizravē ar rokām. Cukurbietes pagaidām izrušinātas tikai nelielās platībās.

sastrādāt / izstrādāt, 2. kónj., K., *sairdināt augsni*, # Zeme jau sastrādāta, tagad jau atsilusi, gaidīt gaida sējēju. Augsnei jābūt jau rudenī labi un vienmērīgi sastrādātai. Izjūgts zirgs mīl vārtīties sastrādātā laukā, kur sviedrainajai mugurai pielīp zeme. Augsne labi jāizstrādā un jānolīdzina. Neizstrādātā zemē graudam grūti uzdīgt. Rutki mīl dziļi izstrādātu, pasmagu zemi.

pairdināt / parušināt, *mazliet irdināt*, # Pret lāpstas asmeni gadījušies oļi padodas sāņus, reizē pairdinādami cieto granti. Man viss dārzs ir izravēts un sakopts, vēl pāris dobēs zeme jāparušina.

apirdināt, *irdināt visapkārt*, # Kukurūza labi aug kvadrātlīdzdās, kur to no visām pusēm var apirdināt.

aizrušināt, *rušinot aizbērt*, # Izartajās vagās saliek kartupeļus un tad ar spīlarklu aizar, aizrušina ciet ar zemi.

ART, ar, ara, K., *ārdīt zemi ar šāviņiem vai citādi*, # Pie tevis es, kur klajums ložu arts.. (J.Sudrabkalns).

uzart / izart, pbg., # Ar bumbām uzartā mežmala, kas vēl nupat izskatījās kā izmirusi, pēkšņi atdzīvojās ar ložmetēja rejām. Mežacūkas pilnīgi izarušas kartupeļu lauku.

LĪST, līž, līda, K., *izcirst kokus, krūmus, veidojot tūrumus*, # Trīsdesmit gadus viņš bija vergojis uz savas zemes, līdis līdumus un susinājis sūnekli palejā. Jau tai dienā, kad tos kokus sāka līst, tēvs palika tāds kā pamiris. Dzīve strauji mainījās arī „Līduma” galā – nu te tiešām līda aizlaisto zemi un audzēja lielisku ražu. Visur kludzēja cirvji, dega uguns kuri – latvju kōlōnisti līda līdumus.

nolīst, pbg., # Gar senā lielceļa malām ļaudis paspējuši līdumus nolīst, sētas uzcelt. Vietās, kur atmatas ir stipri aizaugušas, tās nolīž, uzar un nodod kopsaimniecību rīcībā. Agrāk slaidām priedēm noaugusi ežermala tagad nolīsta kaila. Jaunieši apņēmušies nolīst Mežmuižas krūmajus, lai nākošajā pavasarī tur stādītu ozolbirzi

GRIEZT [griēzt], griež, grieza, K., *ar asu rīku dalīt ko daļās*, # Ģimenes galva ar asu dunci grieza no lielā rupjmaizes klaipa apaļas šķēles. Ar šķērēm griež drēbi vai papīru, arī nagus. Griektas brūces malas ir līdzenas, un brūce stipri asiņo. Arkla lemeši griež rugāju klātos laukus apvērstās zemes strēmelēs.

griezums [griēzums], L., *griešanas rezultāts*, # Ūpija iegūšanai magoņu negatavās pogaļas vertikāli iegriež, lai griezuma vietā iztecētu baltā piensula. Stumbra radiālā griezumā redzama koksnes atsevišķo gadskārtu krāsa – tā vietām krasi atšķiras. Vienai draudzenei kleita ar lielu kakla griezumu, otrai elegants tērps ar dziļu krūšu griezumu.

sagriezt, *griežot sadalīt gabalos; griežot savainot vai sabojāt*, # Cūkgaļas šķēles peldēja garšīgā krējummērcē ar smalki sagriežtiem sīpollokiem. Sagriežīšu melōni gabaliņos un iedošu katram pa vienam. Nōvatōri radījuši oriģinālu pusautōmātu, kas metāla sloksnes sagriež ar apaļu nažu palīdzību. Dzēnsiksna aizvazāta – droši vien sagriežta zoļādās. Ar mōtōrzāģi ozola klučus sagriež vajadzīgā garumā. Pie gatera savēsti baļķi, lai tos sagrieztu plankās. Viņa aizskrēja ar duncīti uz dārzu sagriezt sīpolu lokus. Sagriezt slotas nozīmē sagriezt bērzu zarus slotu pagatavošanai. Ēdot nedrīkst bāzt mutē nazi, jo tā var sagriezt lūpas un mēli. Uz sadauzītajiem stikliem var kāds sagriezt kājas. Izžauto mācītāja veļu viņš ar nazi sagriežis lupatlēveros. Saimniece nebija apmierināta – Jancis pusi kartupeļu sagriežot mizās.

sagriezties, *savainot sevi*, # Tur ap jaunbūvi ir lērums visādu dražu, tāpēc puiku ar basām kājām nevar ārā laist, ka nesagriežas ar stikliem vai nesaduras ar dzelžiem.

nogriezt / atgriezt, *griežot atdalīt gabalu no kā vešļa*, # Nogriezu no klaipa divas pabiezas šķēles. Viņa nogrieza dārzā visskaistākās lilijas. Frīdis nogrieza tievu liepiņu un apdarināja tai zarus. Dažviet redzējām blakus strādājam traktōru un vīru, kurš ar sirpi nogriež kukurūzas stublājus. Kārlim tumšie mati bija nogriežti īsi īsi. Vīri ar kabatas nažiem atgrieza gabaliņus no smaržīgās maizes un mīkstā speķa. Atslēdznieki sagarināja apaļdzelžu stieņus – mīksti nočīkstoties, autōmātiskās šķēres atgrieza gabalu pēc gabala.

nogriezties, *neviļus tikt nogrieztam*, # Gaļas šķēles nogriežās pārāk biezas un neizcepa cauri.

nogriezums, L., *nogriešanas rezultāts*, # Tagad jaunām meitenēm modē uz pieres slīps matu nogriezums.

piegriezt, *sagriezt ko kādā daudzumā; griežot papildināt, pievienot*, # Katls piegriezts pilns ar kartupeļiem, būs pietiekoši. Maizes uz paplātes tā kā par maz, drošības pēc dažas šķēles jāpiegriež vēl klāt. Pie salātiem vajag piegriezt arī lokus.

piegriezt, *griezt figurāli (parasti drēbi apģērbā šūšanai)*, # Laura ar lielām, neveiklām šķērēm piegrieza audumu Zaigas skolas kleitai. Čību virsu piegriež no biežākas vilnas, pusvilnas vai kokvilnas drānas. Skolotāja atritināja drānas baķi un piegrieza šūšanas pulciņa meitenēm sagataves blūzīšu un bikšeļu šūšanai.

piegriezums / griezums, *auduma figurāls griezums, lai pašūtu noteikta mōdelējuma apģērbu*, # Joprojām modē ir trapeces piegriezuma mēteļi. Kōrpulentam augumam labi izskatās arī reglāna piegriezums. Benita tikai paraustīja savus nolaidēnos, apaļos plecus, kurus izcēla tērpa plūdlīniju griezums. Pienāca virsleitnants prūšu griezuma biksēs, īsā frencī, ar mazu pistoli pie vidusjostas. Vienkāršs taisna griezuma mētelis no rūtainas drānas vienlīdz piestāv kā jaunai, tā vecākai dāmai.

pārgriezt, *griežot pārdalīt pušu jeb divās daļās; griežot ievainot*, # Jancis pārgrieza siera gabalu divās līdzīgās daļās. Mikiņš pārgriež ābolu vidū pušu un nogaršo. Vilis Lācis svinīgi pārgrieza sarkano lenti, un mēs iegājām jaunajā jahtklubā. Es ar stikla lausku pārgriezu roku. Ne vienreiz vien pārgrieztos pirkstus vai pārdurtās kājas esmu dziedējis ar sveķiem.

pagriezt, *neilgu laiku, mazliet griezt; savienojumā ar varēt, spēt*, # Jāiet pagriezt zarus slotām. Jāpagriež tas caurums lielāks. Ar trulu nazi nevar neko pagriezt.

iegriezt, *griežot kur ievietot; griežot ievainot*, # Aņa nesa glāzēs kūpošu, stipru brūnu tēju ar tajā iegrieztām citrōna šķēlēm. Iegriezu ar nazi pirkstā. Skujot bārdū, iegriezu zodā. No iegrieztās mizas lēnām pil latekss – kaučukaugu piensula.

iegriezt / aizgriezt, *iesākt griezt; daļēji vai vietumis sagriezt vai pārgriezt*, # Iegrieztā aukla iegriezuma vietā pārtrūka. Uz galda stāvēja iegriezts / aizgriezts maizes klāips. Viņa lielā galva uz šaurajiem pleciem līgojās kā aizgriežta kāpostgalva. Nomērījusi drēbi, pārdevēja mērījuma vietā sānos to ar šķērēm iegrieza un tālāk līdzeni pārplēsa.

iegriezt / izgriezt, *griezt dziļumā vai cilnī, parasti figurāli*, # Mazajā ozolkoka krustā Kaspars pats ar nazi glīti iegrieza Martas vārdu. Ikdienā valkājamus un spórtiska rakstura svārkus šuj ar dažādām kabatām – tās var būt uzšūtas vai arī iegrieztas. Uz galda stāvēja puskukulis maizes ar vidū izgrieztu robu. Netālu, pagalam nātrēs un lupstājos ieaudzis, stāvēja namiņš ar durvīs izgrieztu sirdi. Blūze padziļi izgriezta, tikko var saskatīt, kur beidzas audums un sākas miesa. Sulainis Kristīnei labprāt rādījās frakā un dziļi izgrieztā vestē. No žurnāla viņa piegrieztnes pārzīmēja uz kartona un izgrieza. Drēbnieki izgriež un uzšuj turpat uz vietas pasūtītu tērpu. Viņš izgrieza no priežu mizas atspolei līdzīgu silīti. Laidu nazi darbā, izgriezu dažādas sīkas figūriņas. Mākslinieks koka klucī izgrieza trīs dekoratīvas galvas.

iegriezums / izgriezums, L., *griežot radīts robs, šķēlums, ievainojums u. tml.*, # Pogcaurumu iegriezumi vēl nebija apmetināti. Autómāti izgatavoja skrūves bez iešķēluma, tas ir, bez skrūvgriezim paredzētā iegriezuma skrūves galviņā. Zāģu zobu sānu asmeņi katrs gar savu pusi šķērsām pārgriež koksnes šķiedras, respektīvi, izveido divus paralēlus iegriezumus. Ik uz soļa svārku dziļais iegriezums pavērās pāri celim, un pazibēja zīda zeķē tērtā kāja. Viņas tērpi ir cieši pieguļoši augumam, dziļiem kakla un muguras izgriezumiem. Dienas uzvalkiem sēkls, bet vakara – dziļš krūšu izgriezums, apkakles pašauras, slaidas. Retos gadījumos ādas pigmentzīmes cēlonis ir bijusi kāda trauma – sasitums, iegriezums sejā ar bārdas nazi un tamlīdzīgi. Matrices turētāju ieliek spiedes galdiņa izgriezumā jeb ligzdā un viegli pievelk ar abām bultām.

izgriezt, nogriezt no veseluma izlases veidā, # Dārznieks norādīja, kur izgriežami liekie zari, lai kronim piešķirtu vēlamu veidu. Vīnogu ķekaros izgriežamas sīkās ogas, lai lielākajām būtu vairāk telpas. Puikas bija ieķepējuši matos košļājamo gumiju – lai to dabūtu laukā, vajadzēja matus izgriezt ar robu. No kāda poļu žurnāla bija izgriezts neliels Hemingveja pórtrets. Viņš tika óperēts, bet bez panākumiem, jo māgas vēzi izgriezt neizdevās. Tiesa, traheju nevar izstiept bezgalīgi, taču ķirurgiem izdodas izgriezt diezgan garus trahejas gabalus.

apgriezt, griežot saīsināt, # Jāapgriež un pieres mati, lai nekrīt acīs. Nagi jātur apgriezti īsi, lai aiz tiem nekrājas netīrumi. Ratos bija iejūgti liela auguma zirgi ar spīdīgu spalvu un īsi apgrieztām krēpēm un astēm. Mājas priekšā auga skaisti apgrieztu liepu rinda.

uzgriezt, sagriezt un uzlikt; griezt ar skalpeli, vītņgriezi u. tml., # Sviestmaizēm bija uzgrieztas redīsa ripiņas. Viņa uzgrieza uz maizes tómatu. Uz šķīvja bija uzgriezti gurķi garenās šķēlēs. Dežurējošajam ārstam nācās cietušajam uzgriezt elp vadu, lai nenosmok. Ja iekaisuma dēļ zobs jāizņem vai jāuzgriež sastrutojums, tad vietējās anestēzijas līdzekli pilnīgu nesāpīgumu nodrošināt nevar. Laimonis ar vītņgriezi uzgrieza caurules galam vītnes.

GRIEZTIES [griēzties]. griežas, griezās, R. n., *ar asumu šķēlot pušu vielu, virzīties tajā iekšā*, # Zāģis griežas kokā. Urbju kalti griežas cietajos iežos un arvien vairāk tuvojas naftas slānim.

iegriezties, pbg., # Lemesis, dziļi iegriezties velēnā, cēla biezu zemes kārtu, kura apvēlusies nogūlās aiz arkla kā brūni melns vilnis. Zāģi ar trīsstūrveida zobiem smailo zobu galu dēļ labi iegriežas koksnē. Brienot pa mukulāju, pēkšņi nelabi iebļāvos, kad kājā iegriezās kāds asums.

GRAIZĪT, 3. kónj., K., *daudzkārt griezt*, # Kultivātórs augsnī graiza un drupina. Bócmānis ar vecveču paņēmienu graizīja pušu tīklu varzas ap kuģa dzenskrūvi.

sagraizīt, pbg., # Dažu daudzgadīgo nezāļu saknes, pat sašķeltas un sagraizītas, tomēr dod jaunus dzinumus. Darbnīcas ķēblītis bija sagraizīts ar nazi un notraipīts ar līmi. Ir vēl arī tādi nelieši, kuri pamanās lasītavā sagraizīt žurnālus. Zem loga ir nobērti sadauzīti stikli, lai meitenes sagraizītu kājas, ja kādai izdotos atraut logu un bēgt. Mans óperācijā sagraizītais plecs truli sāpēja.

sagraizīties, sagraizīt sevi, # Viņš ir sagraizījies ar stikla lauskām.

pagraizīt, mazliet graizīt, # Izmēģinot naža asumu, viņš pagraizīja sprunguli.

apgraizīt, apgriezt, # Sadabūjusi mazās šķērītes, slimniece sāka apgraizīt nagus.

iegraizīt, vietumis sagraizīt; graizot kur ievirzīt, # Kokam vietām iegraizīta miza. Māte apkaltušo baltmaizi iegraizīja pienā.

izgraizīt, daudzkārt izgriezt robus u. tml., # Sols izgraizīts ar dažādiem iniciāļiem un zīmēm kā hieróglifiem. Nerēķinoties ar stikla materiālu un tīro faktūru, to nežēlīgi izgraizīja ar sarežģītiem géometriskiem órnamentiem. Vīģes lapas ir tik izrobotas, kā kad kāds ar šķērēm būtu visādiem líkumiem tās izgraizījis.

uzgraizīt, griezt ko kam virsū, # Uz sviestmaizēm var uzgraizīt sīpolus un apkaisīt ar sāli.

EKSELĒT, 2. kónj., K., *smalcināt, graizīt ar ekseļmašīnu ko tieknu (salmus, sienu, zāli u. tml.)*, # Skābbarībai skābē nesasmalcinātu vai rupji ekseļtu zaļo masu.

saekselēt, pbg., # Sagatavojot sausos, granulētos maisījumus, salmus nepieciešams iepriekš saekselēt un izkaltēt.

ŠĶĒRST, šķērž, šķērda, K., *griezt pušu, lai atsegtu iekšējos orgānus (beigtam dzīvniekam, mirušam cilvēkam u. tml.)*, # Viņš paņēma nazi, nokāpa uz klāja un šķērda skumbrijas. Pusdienām šķērda zaķi. Tādos gadījumos policija pie liķiem pielika sargus, tad izsauca ārstu un augstākos policijas ierēdņus, un tikai pēc tam veda prom šķerst un apbedīt.

secēt, 2. kónj., K., *šķerst kriminālistiskas vai zinātniskas izpētes nolūkā*, # Senajā Grieķijā pirmie ārsti, kuri zinātniskā nolūkā secēja dzīvniekus un mirušus cilvēkus, bija Herófilis un Erasistrāts.

sekcija, L., *līķa uzšķēršana*, # Sekciju dati rāda, ka vājiem un ļoti vājiem cilvēkiem ateróskleróze caurmērā nav tik stipri attīstījusies kā tukliem cilvēkiem.

uzšķerst / pāršķerst / izšķerst, pbg., # Karpas nomazgā, uzšķērž, izņem iekšas, labi izskalo un iekšpusi ierīvē ar sāli. Meža kuilis ar ilkņiem spējot pieaugušam vīram pāršķelt gurnu līdz kaulam vai uzšķerst vēderu. Kuilis viņam pāršķērdis vēderu. Pavārs izšķērž zivi un ķidas pamet strīpainajam runcim.

AMPUTĒT, 2. kónj. / **noņemt**, -ņem, -ņēma, K., *ķirurgiski atdalīt kādu perifēru ķermeņa daļu, kādu orgānu vai tā daļu*, # Hóspitālī Ólgai amputēja abas rokas un kājas. Krusttēvs Ādams Krimas karā bija pazaudējis kāju, kura viņam tika noņemta zem ceļa kaula.

amputācija, L., # Pēc roku un kāju amputācijas viņa iemācījās rīkoties ar roku un kāju prótēzēm.

rezecēt, 2. kónj., K., *ķirurgiski atdalīt kāda orgāna daļu*, # Tievo un resno zarnu daļas rezecē audzēju, zarnu saaugumu vai cita iemesla dēļ.

rezekcija, L., # Visizplatītākais kuņģa óperācijas veids mūsdienās ir kuņģa rezekcija – lielākas vai mazākas tā daļas nogriešana. Kaulu rezekcijas izdara tikai pēc tuberkulózā prócesa norimšanas.

óperēt, 2. kónj., K., *veikt ķirurgiskas darbības*, # Mūsdienu ķirurgija ar labiem panākumiem óperē arī sirdi un smadzenes. Viņš tika steigšus óperēts, kaut galvenā ķirurga nebija klāt.

izóperēt, pbg., *óperējot izņemt kādu orgānu vai tā daļu, vai patolóģisku veidojumu*, # Vienu nieri izóperējot, tās funkcijas pārņem otra niere. Ja žults pūslis izóperēts, vairs nav žults plūsmas fiziolóģiskā ritma.

óperācija, L., # Latvijā pirmās sirds óperācijas veica 1958. gadā Paula Stradiņa slimnīcā. Óperācija prasa no ķirurga spēku un domu kóncentrāciju, ātru, nešaubīgu rīcību.

ŠĶĒLĒT, 2. kónj., K., *griezt ko šķēlēs*, # Lai sataisītu sviestmaizes, vispirms jāsašķēlē maize un jāapziež ar sviestu, un tad šķēlē desu, sieru vai tómatu, ko uzlikt pa virsu.

sašķēlēt, pbg., # Uz šķīvja smaržoja gabaliņos sašķēlēts kūpināts zutis. Ina sašķēlēja arbūzu un nolika blakus šķīvi sēklām.

ŠĶĒRĒT, 2. kónj., K., *griezt ko ar šķērēm; smalcināt, visbiežāk, strēmelēs*, # Piegriezēja bija attinusi uz galda gabalu no drānas baķa un mērīja, zīmēja ar krītu un šķērēja ar lielām grieznēm. Lielajā saimes istabā pie skala uguns notika vakara darbi – te vērpa, grūda kaņepes, lēja sveces, šķērēja kāpostus un darīja daudz ko citu.

sašķērēt, pbg., # Sarkanos galviņkāpostus sīki sašķērē, pārkaisa ar sāli un saspaida. Salātus nomazgā un ar nazi sašķērē.

nošķērēt, *nogriezt ar šķērēm*, # Ar dzirklēm cirpa ne tikai aitas, bet arī nošķērēja pašiem matas, zirgiem krēpes un astes. Kāds no tā audekla ir gabalu nošķērējis.

apšķērēt, *saisināt, griežot ar šķērēm, dzirklēm*, # Osiene pie tās pašas reizes ar dzirklēm apšķērēja arī Andram matas, kuri jau kārās pāri apkaklei. Viņš ķērās klāt apšķērēt košumkrūmus.

pašķērēt, *mazliet šķērēt*, # Vectēvs apsēdās pie lielā bluķa pašķērēt pašaudzēto tabaku.

CIRPT, cērp, cirpa, K., *griezt ar dzirklēm dzīvniekiem vilnu; griezt matas, bārdu, ūsas (sarunvalodā); griezt ar zaru šķērēm*, # Cilvēki pieradināja mājdzīvniekus, kuri viņiem bija noderīgi – govīs deva pienu, aitas ļāva cirpt savu vilnu. Pa durvīm ienāca liels vīrs gludi cirptiem matiem. Nevīžīgi cirptās ūsas no pīpes dūmiem jau kļuvušas brūnas. Māju un pagalmu aptvēra cirptu eglīšu dzīvžogs.

apcirpt / nocirpt, pbg., # Vasaras sākumā mēs sunim apcirpām viņa garo spalvu, lai nav karsti. Vienai vistai bija nosliece lidot pāri sētai, tāpēc nācās apcirpt spārnu galus. Pagalmu aizsedza gludi apcirpts eglīšu dzīvžogs. Apcirptajā zālājā kāds anglis savā nodabā spēlējās ar

diviem buldógiem. Deniņos vīrietim īsi apcirpti mati, laikam lai apslēptu uzmācīgo sirmumu. Kungs pārskata sētu, pagrozās, un baltā, apcirptā zoda bārdiņa kā tēmējot paceļas gaisā pret nama augšstāva logiem. Saimnieks slauka sviedrus no apcirptā pakauša. No vienas aitas gadā var nocirpt ne vairāk kā 5 kg augstvērtīgas vilnas. Viņam bija gluži balti, īsi nocirpti mati. Krūmi ik pēc zināma laika jānocērp, lai viss stādījums nepārsniegtu 2 m augstumu.

pacirpt, *kādu laiku, mazliet cirpt*, # Ja līdz pusdienlaikam vēl pacirpsim, tad jau visas aitas būs apcirptas.

pārcirpt, *cirpt atkārtoti*, # Nem un pārcērp to suni kaut cik līdzenāk!

piecirpt / **sacirpt**, *cērpot iegūt kādu daudzumu vilnas*, # Šogad piecirpsim divreiz vairāk vilnas, jo mums ir divreiz vairāk aitu. Jau ir piecirpts pilns grozs ar vilnu. Viņi ir sacirpuši pusotra maisa vilnas.

izcirpt, *nocirpt apmatojumu kādā atsevišķā ķermeņa daļā, noteiktā veidā u. tml.*, # Mātei bija līgumā divas mārciņas vilnas, bet saimnieks viņai iesmērēja kādus atkritumus, izcirptus no aitu pavēderēm. Sarkanmate ar savu izcirpto kaklu izskatījās karaliski cēla. Savu bārdu viņš bija izcirpis robu robjiem.

iecirpt, *sākt cirpt, bet nepabeigt; cērpot ievainot*, # Viena aita staigā puscirpta – vilna sānos iecirpta, un tāda palaista ganos. Nabaga aitiņai trijās vietās ādā iecirpts.

cirpšana / **cirpums**, L., # Cirpšana ar lielajām dzirkļēm nebija viegla, tāpēc mans cirpums iznāca robu robjiem.

PLAUT, *plauj, plāva, K., griezt lakstaugu virszemes daļas*, # Plaut sienu nozīmē plaut zāli siena gatavošanas nolūkā. Kartupeļu lakstus plauj pirms to novākšanas jeb norakšanas. Vispirms ruzdus plāva tuvākajā laukā.

plāvums / **plāviens**, L., # Tad ir labi, ja ar vēco maizīti var jauno labības plāvumu sagaidīt. Ja timotiņu labi mēslo ar slāpekli, tas dod trīs plāvumus gadā. Šīrīta plāviens karstajā saulē jau krietni apvītis.

noplaut, *pbg.*, # Ar garkāta izkapti stiebrus var zemāk noplaut, bet tā vairāk graudus izbirdina. Ejot ēst brokastu, plāvēji ar gandarījumu atskatījās uz nopļautajiem vāliem. Kad plāvēji gulēja saldā snaudā, milzis viņu vietā nopļāva visu plāvu.

sapļaut / **pieplaut**, *nopļaut kādu daudzumu*, # Tēvs agri no rīta bija sapļāvis pa ciņiem augošo grīslī. Savai govij sienu varēji sapļaut tikai pa vakariem vai svētdienām, kad nebiji kólhōza darbā. Diendienā mums vajadzēja sapļaut un pievest kūtis vairākas traktōrpiekabes zaļās masas. Viņi jau pieplāvuši sienu visai ziemai. Katru vakaru jāpieplauj vesēls vezums sēka. Kad aprūka ganību zāles, pieplāvām lupīnu un devām vēl katram lopam pa puskilō spēkbarības.

papļaut / **papļautīt**, *neilgu laiku, mazliet plaut*, # Kalvics jau nedēļas sākumā papļāva drusku siena istabaugšai, kur gaidāmajiem rīdziniekiem gulēt. Viņš taisījās iet papelnīties, papļaut pie saimniekiem ruzdus. Pēc nedēļas siens meža plāvās bija novākts, šo to vēl papļautīja pa atsevišķām lāmiņām. Viņu sūtīja uz Vilku gravu papļautīt vēco zāli.

pārplaut / **pārplautīt**, *plaut vēltreiz*, # Rugaine jāpārplauj otrreiz. Uzkalnīti vasaras beigās pārplautījām, bet nekāds lielais atāls jau tur nebija izaudzis.

pārplaut / **ieplaut**, *plaujot neviļus ievainot*, # Viņš bija pārplāvis kāju / ieplāvis kājā – labi, ka brūce nebija dziļa.

ieplaut, *plaujot kur ievirzīties; iecirst izkapti, kur nevajag; iestrādāt plaušanas darbarīku*, # Tīšām vai netīšām, bet kaimiņa daļā ieplāvis esi. Viņš bieži ieplauj cinī vai kurmjā rakumā, tāpēc jau tā izkaptis viņam tik ātri atkožas. Šī ir pavisam jauna izkaptis, nav vēl kārtīgi ieplauta.

ieplaut / **aizplaut**, *iesākt plaut un daļēji nopļaut*, # Pametis ieplauto rudzu baru, laimīgais jaunais tēvs devās uz māju. Viņš aizbrauca turpināt plaut vakar aizplauto timotiņa lauku.

aizplaut, *nopļaut līdz kādai vietai promvirzienā*, # Kad Mārtiņš jau vālu aizplāvis līdz galam, Pēteris ticis tikai mazliet pāri pusei.

atplaut, *nopļaut līdz kādai vietai šurpvirzienā*, # Kad Mārtiņš jau vālu atplāvis līdz galam, Pēteris ticis tikai mazliet pāri pusei.

applaut / **atplaut**, *nopļaut kādu daļu apkārt plaujamajai platībai*, # Rudzu laukā jau rosījās cilvēki – kāda sieviete applāva druvas malas, bet vīrietis locījās pie plaujmašīnas. Kad ap šķūni ir riņķī applauts, Mārtiņš saka savu pazīstamo : „Ietaisīsim pīpi!” Lauka malu atplāva ar izkapti un tad pārējo lauku plāva ar plaujmašīnu.

apļaut / izpļaut, *noļaut visu pļaujamo*, # Pagāja gandrīz mēnesis, kamēr apļāva visas pļavas. Rudzus un kviešus daudzi saimnieki apļāva viens pēc otra talkas veidā. **Ve**caistēvs Jukums palēnām vien izpļāva visus grāvjus. Pļaujot sēku, pļavmala ir izpļauta robu robiem un nevis secīgi no vienas malas pēc kārtas. Veldrainās vietas es pats izpļāšu.

apļaut, *noļaut zāles virsējo daļu*, # Zāliens ir skaists, ja to laikā un sistemātiski apļauj.

apļauties, *pabeigt pļauju*, # Mēs jau apļāvāmies un arī kaimiņi drīz būs apļāvušies.

izpļauties, *ilgāku laiku, daudz pļaut*, # Līdz brokastam jau trīs stundas esam izpļāvušies.

uzpļaut, *pļaujot uzdurties*, # Apļaujot ceļmalas, mašīnizkapti nevar zemu laist, lai neuzpļautu kādam akmenim, nometstai pudelei vai citai dražai. Dumbrainajā ieplakā uzpļauju lapseņu pūzni, no kura man metas virsū paliels spiets lapseņu.

pļautīt, 3. kónj., K., *pļaut vairākkārt, parasti nedaudz šur un tur*, # Mēs jau tagad neprasām, lai cilvēki ar rokas izkaptīm pļautītu nastiņas saimniecības ganāmpulkam.

sapļautīt, pbg., # Viņš savai gotelei sapļauša sienu pa ežmalām, pa mežu aparām, jo pašam jau pļavu nav. Varbūt pārējās slaucējas tagad arī pacentīsies kādu vezumeli siena grāvmalās sapļautīt.

apļautīt / izpļautīt, *apļaut nelielas platības, parasti, to sakopšanas nolūkā*, # Lai Jāņos neaplīgotu par slinkumu un nevīžību, jāapļauša žogmales un nātres ap večo riju, vārdu sakot, jāizpļauša visi aizkakti, kur zāle saaugusi.

ZĀĢĒT, 2. kónj., K., *griezt ar zāģi*, # Ej un zāģē klēts galā tos ošus nost! Biju tik šļaugans, ka nejaudāju zāģi pavilkt, kad mums cietuma pagalmā lika zāģēt lapegļu baļķus. Dabas resursu daudzums ir ierobežots un, turpinot to izmantošanu līdzšinējā tempā, cilvēce zāģē zaru, uz kura pati sēž. Agrāk akmeni zāģēja ar rokām – ar tērauda zāģi, kurš ātri kļuva neass. Aleksis Baibai uzdāvināja paša zāģētu un slīpētu dzintara kulōnu.

vīlēt, 2. kónj., K., *zāģēt lēni, ar grūtībām (sarunvalodā)*, # Viņš skatās, kā Elza nemākulīgi, tomēr centīgi vīlē, un zāģis lēnām graužas zarā. Uzlikusi uz krāga malkas gabalu, viņa to vīlēja pušu ar ne visai asu zāģi.

zāģējums, L., # Ik gadus kokiem jāizgriež vai jāizzāģē visi sausie, nokaltušie zari, bet zāģējuma vietas jāaizziež ar potvasku. Aļņu ragu noformēšanā var izmantot tā saukto klasisko zāģējumu pa līniju no degunkaula līdz pakausim.

sazāģēt, pbg., # Stumbrus vajadzēja sazāģēt tik garos gabalos, lai varētu iekraut ragavās. Gateris sazāģē baļķus dēļos vai citādos zāģmateriālos. Milzīgais kristāls tika rūpīgi sazāģēts sīkākos gabalos.

pazāģēt, *neilgu laiku, mazliet zāģēt*, # Iešu kādu stundu pazāģēt malku.

pārzāģēt, *sazāģēt divās daļās*, # Visā Latvijas jūrmalā zvejnieku ciemos sastopami vārāmie namiņi, kas darināti no šķērsām uz pusēm pārzāģētām lielām, vecām zvejas laivām.

pārzāģējums, L., # Viņš paņēm rokās palielu neizskatīgu bruģakmeni, pagroza un tad pēkšņi atver to vaļā pārzāģējuma vietā, un vidū atmirdz gaiši violets kristāls.

nozāģēt / atzāģēt, *zāģējot atdalīt kādu daļu nost*, # Stumbru atzarojot, resnos zarus nozāģēja, bet tievākos nocirta. Rudenī večo vītoli nozāģēja. Abu metināmo šķautņu galus taisni nozāģē. Sākotnējo braucamo rīku riteņi bija no lielu koku stumbriem atzāģētas apaļas ripas. Gunārs pa zāģgaldū stūma neapkantētus dēļus cauri diviem paralēliem ripzāģiem un apzāģētos krāva uz truļa, bet Barkāniete savāca atzāģētos nomaļus.

nozāģēties / izzāģēties, *zāģējot nostrādāties*, # Šodien visu dienu nozāģējos malku. Bijām mežā tā izzāģējušies, ka aiz noguruma knapi vilkāmies uz māju.

nozāģēties, *tikt nevilus nozāģētam*, # Baļķis ir nozāģējies par īsu.

apzāģēt, *zāģējot apstrādāt no malām*; # Vispirms resnos ozola klučus ar mótōrzāģi sagarina un tad ar garenzāģi apzāģē līdzenus.

izzāģēt / apzāģēt, *nozāģēt sakārtošanas, uzlabošanas nolūkā*, # Izzāģējot augļu kokiem zarus, vienmēr iznāk zāģēt ne gluži šķērsām, bet mazliet ieslīpi. Mednieki ierīko barotavas, izzāģē kritušos kokus, rīkojas kā īsteni meža saimnieki. Viņš palīdzēja apzāģēt ābelēm nokaltušos zarus. Upmalā visi krūmi nu ir apzāģēti.

izzāģēt, *zāģējot izveidot robu u. tml.*, # Mājas gala sienā izzāģēja durvju aili, lai ierīkotu papildus durvis. Saplākšņu kastes vākā izzāģēja divus caurumus, kur pūcēm izbāzt galvas laukā.

iezāģēt / aizzāģēt, *daļēji pārzāģēt*, # Bluķis uz steķa bija iezāģēts līdz pusei, bet zāģētāju ar zāģi nekur tuvumā nemanīja. Cīrvja kāta augšgalā jāiezāģē sprauga ķīlim. Zāģējot nost koku, tas

vispirms daļēji iezāgējams no tās puses, kurp tam jānokrīt. Visur redzamas neprātīga postījuma pēdas – aizcirsti un aizzāgēti koki, kuriem tādējādi lemts nokalst. Balķis aizzāgēts līdz pusei.

iezāgējums, L., # Ar uzlabotās nesimetriskās formas vienročiem ļoti viegli iesākt zāgēt – pietiek zāgi straujāk paraut uz savu pusi, lai rastos iegriezums (iezāgējums).

piezāgēt, *zāgējot sagatavot lielākā vai pietiekamā daudzumā; sazāgēt papildus*, # Drīz balķi būs piezāgēti pietiekamā daudzumā. Viņš ir piezāgējis pilnu šķūni ar malku. Vēl jau malkas nav diezgan, vēl kādi pieci steri jāpiezāgē.

CIRST, *cērt, cirta, K., ar asu rīku sitienvaidā radīt šķēlumus*, # Gareniski pa šķiedrai koku ar cirvi skalda un tēš, bet šķērsām šķiedrai – cērt. Viņš paņem cirvi un sāk cirst priedi, ka viss mežs skan un skaidas lec uz visām pusēm. Brīvajos brīžos arī viņš atraka dažus ceļmus un cirta saknes. Es karā aiziedams, Krustu cirtu ozolā (T. dz.). Anete ar kapli cērt pieneņu pudurus. Vakar šķītās lapas jau apsīkstējušas un grūstuvīs arī vairs nav ass, tāpēc jācērt no visa spēka, lai ņem cauri līdz siles dibenam. Es cērtu ar spēku rešnos rudzu stiebrus, izkopts atsitas un lec atpakaļ, un rokas man pagurst. Zobeni nevarēs cirst: Varmāku pārvarairst.. (J.Rainis). Cirstas brūces rada cērtoši rīki. Cirsta brūce līdzinās grieztaī, tikai audu bojājums te ir dziļāks. No saules lēkta līdz rietam kubietis ar mačeti cirta cukurniedres. Divi vīri ar laužņiem cirta ledu, taisot āliņģi.

ciršus, V., *cērtot*, # Nācās ar mačētēm ciršus cirsties cauri šiem džungļiem. Eskadrōna atliekas ciršus izcirtās cauri aplenkumam.

cirtiens, L., *viens cērtošs vēziens*, # Ar pāris cirtieniem viņš nocirta bērziņu un to nodarināja.

cirtums / ciršana, L., # Stigas cirtums nav vēl sācies / stigas ciršana nav vēl sākusies.

nocirst / atcirst, *pbg., cērtot atdalīt nost*, # Ataugu viņš taupīja – pat ilksi ragavām neļāva nocirst savā mežā. Bērza kārts šūpuļa līkstij bija jau nocirsta. Pļaujot izkopts ķērās, dažreiz vajadzēja apstāties, lai nopļautu palikušās šķipsnas. Kautķermeņa kakla gabalu nocērt starp kakla un muguras skriemeļiem. Kad serdes sakni priedes ceļmam atcērt, tad ceļms vairs turas tikai sānsaknēs.

izcirst, *atdalīt no kautķermeņa*, # Cūkas kautķermeņa pakaļējo daļu pārcērt divās daļās (šķiņķos), izcērtot astes kaulu.

aizcirst, *daļēji nocirst*, # Kāds bija piekrastē aizcirtis bērzu līdz pusei un tādu pametis.

nocirsties, *tikt nejauši nocirstam*, # Kārts nocirtusies par īsu.

izcirst / apcirst, *nocirst daudz vai visu*, # Mežkopis parasti palīdz mežaudzēm izretināties, izcērtot ne vien atmirstošos un slimos, bet arī bojātos, līkos un stipri zarotos kokus. Krūmi ir aizvācami, izcērtot tos ar visām lielākām saknēm. Katrs mežstrādnieks dienā izcirta divus sterus malkas. Toreiz jau mūsu mežs vēl nebija tā izcirsts un nolīsts kā tagad.

izcirtums, L., *izciršanas rezultāts*, # Stigas izcirtums pamazām virzās uz priekšu. Pokaiņos vienu rešnu nokaltušu stumbru rotā Lielvārdes jostas izcirtums tajā.

pārcirtums, L., *koku izciršana, kas pārsniedz koksnes pieaugumu*, # Pārcirtums bija vērojams pirmajos pēckara gados, kad izpostītā tautas saimniecība prasīja daudz kokmateriālu.

izcirsties, *ilgāku laiku, daudz cirst*, # Esmu visu dienu izcirties krūmus lielajā grāvī, bet darba būs vēl pāris dienām.

pacirst, *neilgi, mazliet cirst*, # Tāds cirvītis noderētu, ar ko pacirst zarus ugunskuram. Jau trešo dienu dzīvoju pie krustmātes, pacērtu viņai žagarus, kurinu plīti. Āliņģi nākas pacirst katru rītu, cik tas pa nakti pārvilcies ar svaigu ledu kārtu. Dzenis pacērt, pakaļ, padauza ar stipro knābi pa stumbra vienu pusi, liekot tārpjiem mukt laukā otrajā pusē, kur viņš tos pēc tam uzlasa.

pārcirst, *cērtot sadalīt divās daļās*, # Atrokot ceļmus, sīkākās saknes pārcirta ar lāpstu, bet rešnākās ar cirvi. Es iešu ar šo pašu zobenu Un viņas važas pārcirtīšu (Aspazija). Kautķermeņa priekšpusi daļa divās daļās, pārcērtot pa krūšu kaulu un izcērtot mugurkaulu.

pārcirst / iecirst, *ar cirtienu ievainot*, # Klausoties, ka kāds pārgriezis roku vai pārcirtis kāju, jauneklīm likās, ka ar viņu tādas lietas nekad nenotiks. Lode kā ar nazi pārcērt šinelim piedurkni. Albatrōss ar savu aso knābi var pārcirst pat zābaka stulmu. Māte vienmēr bija norūpējusies, ka tikai puikas ar izkapti neiecērt sev kājās vai nesagraiza rokas.

iecirst / izcirst, *cērtot radīt kādā virsmā robu vai citādu veidojumu*, # Pirms zāgēšanas tēvs iecirta dziļu rievu tajā priedes pusē, uz kuru gribēja to gāzt. Kad tēlnieks iecērt granītā vai marmorā tēlu, akmens kļūst dzīvs. Mežu novados pirmatnējais dravnieks uzmeklēja koku ar cauru vidu un izcirta tajā lielāku garenu caurumu. Siltais gaiss kambarī iekļuva tikai pa rijas sienā izcirstu lūku. Netālu no krasta četri zvejnieki bija izcirtuši lielu āliņģi, kurā iemeta tīklu. Kreisajā pusē atradās

marmorā / no marmora izcirsts Dievmātes tēls. Viens no mātes tēliem bija izcirsts cietajā, tumšajā diorītā. Sarkanajā akmenī bija izcirstas platas kāpnes.

uzcirst, cērtot, kaļot un tamlīdzīgi izgatavot no koka vai akmens, # Druvas malā kalniņā stāv no baļķiem uzcirsta gulbūve. Pār plecu tam sidraba cirvis zib, Viņš zin, kādu namu sev uzcirst grib.. (A.Grigulis). Dzīvojamās mājas stāvs Līdzēnos ir uzcirsts, nu jāvelk augšā sijas un spāres. Jónatāns prot uzcirst ratus un ragavas, bērnam šupulīti un sievai kumodi, bet īstu amata lepnumu viņš sajūt tikai darinot laivu. Viņš ir akmeņkalis – uzcērt gan dzirnakmeni, gan kapakmeni. Viņš izvēlas gaiši pelēko somu granītu ar vienādi uzcirstu nespožu virsmu.

sacirst, cērtot sadalīt vairākos gabalos, # Žagari jāšacērt tādā garumā, lai var iebāzt kurtuvē. Liellopu kaulus pirms vārīšanas vajag sacirst sīkākos gabalos. Vīri sacirta vienas ragavas, lai būtu ar ko sakurt ugunsкуру. Sēta ap dārzu bija sacirsta malkā un nokurināta.

sacirst / piecirst, cērtot sagatavot, sagādāt, # Pēkšņi viņš atceras, ka bija solījis ganību apžogam sacirst mietus. Tika sacirstas kārtis gulvietu uztaisīšanai, un vēl pēc neilga laika divstāvu lāviņas bija gatavas. Izbiedētās vistas metās prom, apgāzdamas pie pirtiņas sacirsto paegļu slotu čupu. Malku viņš jau ir piecirtis visai ziemai. Es piecērtu bērzu zarus un krauju vezumā. Ar raudāšanu nepiecirtīsi malkas, nedz ar vaimanām aparsi tīrumu (R.Kaudzīte).

apcirst, apdarināt no vairākām vai visām pusēm, # Būvbaļķiem divas pretējās puses apcirta plakanas un līdzēnas. Sākām apstrādāt vētras izgāzto egli – vispirms apcirtām zarus un saknes.

KAPĀT, 2. kónj., K., cērtot ar tādu vai citādu asmeni, ko smalcināt, robot, atdalīt, ievainot, nogalināt; dragāt, caursist ar lodēm, # Aina atrada Madi pie cūku kūtiņas, kur vecenīte kapāja koka toverī sasviestas runkuļu lapas. Tēšamos cirvjus tēvs noglabā savā pārziņā, lai meitīši tos neatcērt, zarus vai skujas kapādamas. Sliexsnis ir cirvju cirtieņu izrobots, allaž kaut kas ticis uz tā kapāts. Kad uznāca sals, vajadzēja no kuģa bórtiem kapāt nost ledu. Cirsma malā divi vīri tikko nozāģētai priedei kapāja nost zarus. Sākumā spaiļes galā Mārtiņš laida izkapti zālē slaidiem puslokkiem, bet, kad izkaptis kļuva neasa, spaiļe kļuva šaurāka un nācās pa otram lāgam kapāt nenoplāvušos stiebrus. Kónkistadóri vajāja bēgļus un kapāja tos ar zobēniem. Iztēlē viņš kapāja ar zobēnu ienaidsniekus, kamēr puse beigta un citi mūk. Imants ir mēms kā zivs, viņš neko neteiks – lai sit vai nost, lai kapā gabalos. Mājas sienas sāka kapāt lodes. Laiku pa laiku autómātu kārtas kapāja logus augšstāvā un apakšstāvā. Mežā ietarkšķējās ložmetējs, svina krusa kapāja krūmu virsotnes un koku zarus.

kapāties, ilgāku laiku kapāt, # Diviem plāvējiem saimnieks lika kapāties ap krūmiem, kamēr citiem te tajā vēl na sazēlumā izkaptis jālauž nost.

kapājums, L., # Uz celiņa skuju kapājums vēl svaigs un nenomīdīts. Plāvums bija līdzēns, bez liekiem kapājumiem, zāles kuškus nekur neredzēja.

kapājamais, Kd., # Kapājamā dzelzs ir darbarīks lapu, sakņu un tamlīdzīgi sasmalcināšanai kapājot. Pa baznīclaiku strādāt nedrīkstēja, tāpēc pie kapājamās siles varēja stāties tikai tad, kad nozvanīja dievkalpojuma beigas. Gaļa bija nomazgāta un salikta uz kapājamā dēlīša.

sakapāt / izkapāt, pbg., # Māte pieteica, lai līdz vakaram būtu izravētas biešu dobes un suķēnam sakapātas lapas. Celiņš uz klēti nokaisīts smalki sakapātām skujiņām. Mazajiem cālīšiem sākumā jādod sīki sakapātas vārītas olas. Esmu sakapājusi pilnu sili runkuļu lapu. Uz sliexšņa nevīžīgi kurinātāji bieži skaldījuši malku, tas ir sakapāts vienos robos un bedrēs. Kazaki māju nodedzināja, zirgu ar pajūgu nolaupīja, bet lopus kūti sakapāja ar zobēniem. Bruņotās vienības, kas devās apspiest indiāņu pretošanos, sakapāja iezemiešus ar zobēniem, samīdīja ar zirgiem. Lodes sakapāja augšējo rūti, un viņam uz galvas nobira stikla lauskas. Mežā notarkšķēja autómāta kārta, pajuka sakapāti eglīšu zari, sniegs un sūnas. Lejā pie upes krita bumba, smēdi šķembas sakapāja kā sietu. Ierakumu mugursienas augšējā mala apmēram pēdu platumā bija visgarām vācu lodēm izkapāta. Ai zaļā ataudziņa, Kā es tevi sen taupīju! Jās garām bajāriņi, Pātagām izkapās (T. dz.).

nokapāt, kapāt nost, # Sētnieki rīta agrumā nokapā no ietvēm ledu un piemīto sniegu. Arvils plauj veldrē sakritušās auzas – drīzāk gan nokapā, nekā noplauj. Pēc tēva nāves viņa sitās vai nost ar darbiem – viena pati ar vienroci nokapāja visu labību. Nesoties pār mežu, vācu lidmašīna nobēra ložu kārtu – krita zemē nokapātie koku zari un mizas gabaliņi. Ozoliņi, zemzariši, Kam augat ceļmalā? Garām jās bajāriņi, Pātagām nokapās (T. dz.). Saimnieks skumji vēro krusas nokapāto labības lauku.

aizkapāt / iekapāt / apkapāt, mazliet sakapāt, # Negaiss ar krusu gājis pāri linu laukam – šķiedra būs aizkapāta. Kad upe cieši aizsalusi, uz pārejas gludo ledu iekapā, lai neslīd kājas.

Sīkākie koki robiem iekapāti un aplauzīti. Vējš plosīja bezlapainos, šķembu un ložu apkapātos alkšņu krūmus. Sejas visiem sarkanas, asā sniega apkapātas.

apkapāt, *nokapāt visapkārt*, # Ar mazu cirvīti es apkapāju eglēm sausus zarus gar apakšu. Atraktās lielās saknes apcērt, ar svirām cēlmu atrauj no zemes un apkapā ar cirvi arī sīkās saknes.

iekapāt, *kapājot neviļus savainot*, # Puika iekapājis sev kājā.

atkapāt, *kapājot atdalīt*, # Gandrīz pēc katras pusstundas kapteinis apturēja mašīnu, un kómanda atkapāja no bórtiem tónnām ledu.

izkapāt, *kapājot padarīt dobumainu, izveidot dobumu u. tml.*, # Zirgu pakaviem izkapātais lauku ceļš ir grumbuļains. Krasta kraujā bija pavirši izkapāta un no augšas nosepta bedre.

pakapāt, *mazliet kapāt*, # Viņš aizgāja cūkām runkuļu lapas pakapāt. Viņš izgājis svētdienas rītā žagarus pacirst – esot iztrinis cirvi un gribējis drusku pakapāt mīkstu koku. Citi tādi veči vēl žagarus pakapāja, pinekļus novīja.

pārkapāt, *kapāt atkārtoti*, # Runkuļi sakapāti pārāk rupji, jāpārkapā vēlreiz smalkāk.

piekapāt, *sakapāt lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # Lai visām govīm iznāktu, ar lapām jāpiekapā pilna sile. Šai dienai cūku barība ir piekapāta.

uzkapāt, *kapājot sarobot*, # Ja pagraba sienas ir ļoti gludas, tās pirms apmešanas ar veseri jāuzkapā, lai apmētums labāk piesaistītos.

URBT, urbj, urba / **urbties**, urbjas, urbās, K., *veidot kādā vielā caurumu, izvadot no tā šīs vielas sadrupinājumu*, # Ķikšu saimniekam ar svārpstu urbjot večajā bērza caurumu, no tā skrūvējas laukā dzeltenīgi, slapji skaidu ripulīši. Urbis urbj plāksni – urbj tajā caurumu. Es nesu vadu ruļļus un ar elektrisko urbi sienās urbu caurumus. Gudri veidoti un spēcīgi mehānismi šeit skārda un alumīnija loksnes griež, stiepj, liec, izdobj, urbj un plāj. Bieži mokās pacients un viņam līdzī pārdzīvo arī ārsts, urbjot sevišķi jutīgus zobus. Ābeļu galotnēs zizina lapsenes, urbdamas ābolos alas. Kādu dienu šeit atnāca ļaudis, pētīja akmeņus, urbās zemē / urba zemi un atrada lielas vara rūdas bagātības un mólíbdēnu.

izurbt / ieurbt, pbg., # Caura kluča galos piesita dēlīšus, ar lielu svārpstu izurba sānos caurumu – skreju, un putnu būris gatavs. Ziemeļvidzemes ezeros blītkotāji izurbuši pirmos āliņģus. Izurbtas 8 artēziskās akas, ierīkots ūdensvads. Jebkurš urbums pastāvīgi jātura un izurbtie ieži jāizvada no urbuma ārā. Kad ieurba bērza stumbrā caurumu un iedzina cauru tapu, spainī sāka pilēt bērza sulas. Aizskrēju uz bērziem tūrummalā, kuros bija ieurbtas sulas. Ar urbjmašīnām ieurbj kōniskus un cilindriskus paplašinājumus urbumos. Iedzenot kokā resnas naglas, vispirms tajā jāieurbj.

aizurbt / ieurbt, *iesākt urbt, bet neizurbt līdz galam*, # Viens te ir aizurbis bērzu un pametis. Viņš te dēlī mazliet ieurbis, bet cauri nav izurbis.

aizurbt / aizurbties, *izveidot urbumu līdz kādai robežai*, # Nu jau tu būsi aizurbis tam bērzam līdz serdei. Kad aizurbj līdz naftai, tad tā plūst ārā ar strūklu. Ja līdz gāzes atradnei aizurbjas, tad gāzi no zemes dzīlēm augšup dzen pašas spiediēns.

uzurbt / uzurbties, *urbjot uzdukties kādam neparedzētam iezim*, # Latvijā pamatklintāja – pirmskembrija ieži uzurbti vairākos urbumos, piemēram, Bauskā. Kad nafta būs uzurbta, jums nauda nāks kā pa reni. 1928. gadā Valmieras lopkautuvē urbjot artēzisko aku, 240 metru dziļumā uzurba minerālūdeni / uzurbās minerālūdenim. Urbēji negaidīti uzurbās uz dólómīta slāņa.

saurbt, *urbjot sacaurumot*, # Saurbti un saposīti gandrīz visi birztales raženākie bērzi. Gulta izsviesta skaidienā – satrunējusi un ķirmju saurbta tā der vairs tikai malkā.

pieurbt / saurbt, *izurbt lielākā daudzumā*, # Piemājas bērza pieurbts / saurbts tik daudz caurumu, ka to rētas apjož stumbru visapkārt.

pieurbties, *urbjot pietuvoties kam*, # Kalnrači drīz būs pieurbušies pie akmeņogļu slāņa.

5. Apvienojoša pārveides darbība.

5. 1. SAVIENOTIES, 2. kónj. / **saistīties / sasaistīties**, 3. kónj., M., *diviem vai vairākiem vienumiem saaugt kopā par lielāku, plašāku vai sarežģītāku vienumu*, # Mazie mākoņi savienojās un kļuva par lielu padebesi. Prótōni, no kuriem galvenokārt sastāv ūdeņradis un hēlijs, spēj pārvarēt savstarpējo atgrūšanos un savienoties smagākā kodolā. Ķīmiķi mēģina piespiest vielas savienoties ne tā, kā tās savienojušās līdz šim, bet tā, kā viņi to vēlas. Ribas abiniekiem ir nelielas (reducētas), tās nesavienojas ar krūšu kaulu. Java saistās ar ķieģeļiem, un rodas mónólīts mūris. Iedomāsimies,

ka visi ķermeņi paliekoši saistās no vienkāršas saskares – tādā gadījumā mūsu pēdas pieliptu pie pamatnes, karote pie pirkstiem, krūze pie lūpām. Mēģināju kaut ko stāstīt, taču vārdi nesaistījās kopā. Gamma glóbulīniem ir spēja saistīties ar noteiktiem mikrōbiem un to indēm. Alpinisti kāpj stāvajā klintī, savstarpēji sasaistījušies ar virvi.

savienots, Kd., **būt savienotam**, R. s., # Savienotie trauki ir trauki, kas apakšdaļā ir savstarpēji savienoti, kālab šķidrums abos turas vienāda augstuma hōrizōntālā līmenī. Ar garajām pakaļkājām, kuru pieci pirksti ir savienoti ar peldplēvi, varde airējas kā ar airiem.

savienot / vienot, 2. kōnj. / **saistīt / sasaistīt**, 3. kōnj., K., *panākt kā savienošanas*, # Mōtōrzāga važa (ķēde) darināta no atsevišķiem prōfilētiem tērauda locekļiem, kas savā starpā savienoti ar kniežu virām. Viņi vēroja, cik virtuōzi veikli audējas pirksti savienoja pārtrūkušu smalku diedziņu. Jurgis velk ārā no ūdens piemirkušās plankas un krastā tās savieno kopā ar dzelzs skavām. Rāpuļiem galvaskausu ar mugurkaulu savieno tikai viens pakauša kaula paugurs. Tilts savieno abas pilsētas daļas. Skriemeļus savieno starpskriemeļu saites. It sevišķi daiļliteratūrā autōri bieži savieno vārdus saliktenī, kur to prasa kōnteksts, valodas ritms, atskaņas.. Elektriķis vieno kopā abu vadu galus un notin savienojumu ar izolācijas lentu. Akmeņus mūrī saista java. Vitrāžas tiek darinātas, saistot krāsaina stikla drumslas ar sintētisku sveķu palīdzību. Ōndatrai pakaļkāju pēdas ir kailas, pirksti saistīti ar nepilnām peldplēvēm. Tilts saista abas pilsētas daļas. Mūsu salu ar cietzemi saista tikai prāmja satiksme. Vienlīdzīgus teikuma locekļus, ja tie saistīti bez saikņiem, atdala ar pieturzīmēm. Un tavas baltās, caurspīdīgās rokas Ar ķēdēm saistītas.. (Aspazija). Senās dōlōmīta pils, katedrāles un aizsardzības būves Latvijā visbiežāk celtas no skaldītiem akmeņiem, sasaistot tos ar kaļķu javu. Siena gubas krāva uz klāstiem, kas sasaistīti no bērziņu un alkšņu meijām un kuriem piejūdz zirgu, kas šīs gubas uz klāstiem vilka prom vilkšus pa zemi. Semināristiem bija jāapjož vidukļi ar melni lakotām ādas jostām, kuras sasaistīja misiņa klamburs.

savienojums / saistījums / sasaistījums / sasaiste / saistība, L., *savienošanas iznākums*, # Lai nodrošinātu savienoto koku izturību savienojamās vietās, lieto koka, metāla un kōmbinētos savienojumu pastiprinājumus. Kad kausam osa pielipināta, podnieka pirksti viegli piespiež un izlīdzina savienojuma vietas. Ōrganiskie savienojumi ir ķīmiskie savienojumi, kuros galvenais elements ir ogleklis. Kad kāds pircējs tirgū, pērkot vistu, to tausta un spaida, vista spārdās, rausta kājas, līdz pārrauj pakulu saistījumu un aizlido pāri blakus pajūgam. Ķieģeļu saistījumu mūrī nodrošina kaļķu un cementa java. Augsnes struktūra ir tās cieto daļiņu sasaistījums lielākās vai mazākās drupatiņās. Vairākstāvu namiem apdares elementu dažādošanas nolūkā tiek kōmbinēta dzelzsbetōna paneļu sasaiste ar ķieģeļu mūriem. Noteiktos apstākļos atōmu pōlārā saistība var pārvērsties jōnu saistībā.

saistība / sakarība / sakars / saikne / saite, L., *attieksmju kopums*, # I. Sečēnōvs pirmais pasaules zinātnē nodemōnstrēja saistību starp CNS darbību un muskuļu kustībām. Starp elementa atōmmasu, tā vērtību un ekvivalentu pastāv noteikta sakarība. Fizikālo un tehnisko prōblēmu pamatā arvien ir matemātiskas likumības, kuras izsakāmas ar skaitliskām sakarībām. Starp cirvja galvas un zoba svaru pastāv noteikta sakarība, un nevar mainīt vienas daļas svaru neatkarīgi no otras. Jau Hēgelis norādīja uz telpas un laika sakaru un vienību ar kustību. Nosacījuma refleksi nav mūžīgi, tie darbojas tikai zināmu laiku kā saikne starp kairinātāju un atbildes reakciju. Hipōtēzes var izskaidrot jau zināmu parādību kopu, atsedzot starp tām pastāvošās saites. Saite ir mijiedarbība, kas satur atōmus mōlekulā vai mōlekulas savā starpā. Metāna mōlekulā saite starp atōmiem ir kōvalenta. Bōra teorija pareizi novērtē atōmu izmērus, bet neizskaidro, kāpēc un kā veidojas ķīmiskā saite mōlekulās vai kristālrežģos.

apvienoties, *savienoties (ierobežotā lietojumā)*, # Šajā apvidū savstarpēji saskanīgi apvienojās mežs ar plašiem iekoptiem laukiem un labiem ceļiem.

apvienot, *savienot (ierobežotā lietojumā)*, # Daži sakņu dārzu turētāji savus dārzus apvienoja, kopīgi apstrādāja un ražu sadalīja. Rīta pastaigas es bieži vien apvienoju ar gājienu pie šuvējas, cepurnieces un uz veikaliem.

apvienojums, L., # Melnās un aizņemtās papuves apvienojumam vienā laukā ir neapstrīdams izdevīgums.

pievienoties / piesaistīties, *savienoties ar ko jau esošu, lielāku, galvenāku u. tml.*, # Šis galvenais gaitenis stiepās kā tunelis cauri visai večajai slimnīcai, un no sāniem tam pievienojās īsāki gaiteni uz nodaļām. Mēnešiem viņš varēja staigāt gar veikalu skatlogiem, līdz sadabūja naudu un iekārotā lietiņa pievienojās viņa pārējai mantībai. Ōrenburga atrodas pie Urālas upes, kur tai kā

pieteķa pievienojas Sakmara. Ja pagraba sienas ir ļoti gludas, pirms apmešanas tās ar asu veseri jāuzkapā, lai apmetums labāk piesaistītos.

pievienot / piesaistīt, K., *panākt, lai kas kam pievienotos*, # Veiklām, precīzi izkoptām kustībām viņas nostiprina niecīgo kristālu uz pamatnes, citu pēc cita pievieno smalkos zelta izvadus, kuru diametrs ir tikai trīsdesmit mikroni. Paredzēts kapitāli izremontēt veģo viesnīcu „Rīga”, tai pievienojot divas blakusesošās ēkas. Pirms pasniegšanas zupai pievieno svaiga krējuma un olas dzeltenuma maisījumu. Vēstulei bija pievienota biļete uz slavenas dziedones vieskóncertu. Es sastingu, it kā milzu magnēts būtu manas kājas zemei piesaistījis. Nonākot audos, hemóglóbins atbrīvo skābekli un piesaista oglskābo gāzi.

pievienojums / piesaiste, L., # Pievienojums gāzes sadales tīklam aptvers ap pussimtu individuālo māju šajā rajonā. Diezin vai daudzi vīrieši izturētu sievietes dzīves mónótóno ritmu, viņas diendienišķo piesaisti pie bērniem un mājām.

iesaistīt, K., *iekļaut, piesaistīt kopīgā sakarā*, # Zinātnieki biólóģiskajā cīņā ar kaitēķļiem cenšas iesaistīt vīrusus. Apsverams, kādas dabisko pļavu un ganību platības var iesaistīt pļavu un ganību augu sekā. Vēlams stāstījumā iesaistīt arī citātus.

iesaistījums, L., # Viņa sacerējumā ir plašs citātu iesaistījums.

saistīgs, Kd., *spējīgs saistīties*, # Māls padara smilti saistīgāku un palielina augiem barības vielu uzsūkšanas spēju. Drenu padziļināšana saistīgās minerālaugsnēs (smilšmāla, māla) dod ievērojamu ražu pieaugumu. Nesadalījusies kūdra nav saistīga.

saistīgums, L., # Māla blīvumu un saistīgumu var mazināt ar kaļķa, smilts un órganisko vielu piemaisījumu.

kopā / vienviet / vienuviet / vienkop / vienkopus / vienlaidus, V., *atrsties, kļūt vai salikt noteiktā saistībā*, # Divas fabrikas pavisam blakus, tuvu kopā. Galvenais, ka mēs atkal esam kopā. Viņi bija nodzīvojuši kopā vairāk nekā piecdesmit gadu. Lai kas arī notiktu, mēs vienmēr būsim kopā ar jums. Tāds sniegputenis, ka zeme ar debesīm griežas kopā. Svilpojošs vējš, Dancojošs sniegs.. Debes` ar zemi Kopā tie griež.. (J. Rainis). Citas mums redzamās zvaigznes, ko satur kopā vispasaules gravitācija, arī pieder pie šīs kófigurācijas, ko sauc par Galaktiku. Daži jātnieki aizauklešķoja dzīt kopā cieminiekus. Muris ieritinājās apaļš Justa gultā virs segas – vienuviet purns, ķēpas un aste. Tik dažādi un īpatni ļaudis dzīvoja vienuviet šajā taigas ciematā. Tik daudz stirnu vienviet nekad vēl neesmu redzējis. Nav jau tā, ka savvaļas augi augtu visi vienkop – nāc tikai un paņem! No vairākām mājām tika vienkop sadzīti zemnieki ar visām ģimenēm. Autóbusu gaidot, pieturā sanāķ lielāķi un mazāķi skolniecīņi, kuri visi vienkopus jūtas brīvi un atraisīti. Nekur citur Latvijā nebiju redzējis vienkopus tik daudz dažādu egļu pasugu vai ozolu paveidu. Klēts bija viena tēķa vienlaidus celtā ēķā, kur klēķij līdzās izvietota lopbarības novietne, ratnīca, stallis, govju kūts vai kas vēl cits.

atvienoties, M., *izbeigties savienojumam*, # Ja jums, piemēram, elektriskajā gludeklī radīsies īssavienojums, tievā stieplīte drošinātājā pārdeģs un līdz ar to bojātā ierīce atvienosies no tīkla.

atvienot, K., *pārtraukt savienojumu*, # Slēdzis elektróierīķi gan pievieno strāvas plūsmā, gan atvieno no tās.

SINTEZĒT, 2. kónj., K., *saistīt nevien dabīģus elementus noteiktā sistēmā, vienotā veselumā; veikt ķīmisku elementu vai savienojumu kómbinācijas*, # Kibernēķikai ir liela sintezējoša nozīme, tā apvieno tādas agrāk savstarpēķi tālas zinātnes kā matemāķtiku un filózofiju, tehniku un biólóģiju. Ķīmiķa mērķis ar óriģinālu metódi sintezēt savienojumus, kuri vēl nav pazīstami un pirmo reizi dzimst labóratórijā. Viņš ieguva no tvana gāzes un sārma sintētisku skudrskāķi, bet vēlāk sintezēja metānu un no tā tālāk ieguva metilspirtu. Augi un mikróórganismi lizīnu sintezē paši, turpretim dzīvnieķiem šādas iespēķas nav. Cilvēķa órganisms nespēķ sintezēt C vitamīnu, tāpēc tas jāuzņem ar pārtiku vai preparātu veidā.

sintezēties, R. n., *saistīties vai tikt saistītam sintēzes ceļā*, # Tieši dārķa keramikas „ģeómetriskajam stilam” ir vislielākās iespēķas sintezēties ar arhitektūru. Augos sintezēķas lielākā daļa vitamīnu, tāpēc augļi un dārķeņi ir galvenie vitamīnu pieģadātāķi cilvēķa uzturā. Ar iezīmēķiem atómiem izpēķīts, ka, tiklīdz žāvēķta rauga šūnu ieliek barotnē, sāk sintezēķies olbaltumvielas un nukleīnskāķes. Var gadīķties, ka arī pašķaik nafta sintezēķas kaut kur dziļi zemes dzīlēs.

sintētisks, Kd., *radies vai iegūts sintēzes ceļā*, # Mūsdienu sintētiskie materiāli, tāpat kā dabiskie (celulóze, kaučuks, zīds), ir pólimēri, kas uzbūvēķti no ļoti lielām daļiņām – mólekulām milziem. Jau mūsu gadsimta sākumā parādīķās sintētiski mazģšanas līdzekļi. Sintētiskā šķiedra

paildzina auduma kalpošanas laiku, kā arī labāk saglabā krāsu. Iespējams, ka tehnikā sintētiskais kvarcs drīz vien aizstās dabisko kvarcu. Sintētiskā veļa jutīgiem cilvēkiem var izraisīt ādas kairinājumu.

sintēze, L., *neviendabīgu elementu saistījums noteiktā sistēmā, vienotā veselumā; ķīmisku savienojumu rašanās vai iegūšana no ķīmiskiem elementiem*, # Fizikālā ķīmija ir klasiskās ķīmijas un fizikas sintēze. No samērā nedaudzo ķīmisko elementu atómiem, kurus izmanto organiskajā sintēzē, ir iespējams izveidot neiedomājami daudz patstāvīgu vienību – molekulu ar dažnedažādām īpašībām. Kaļķakmeņus kā izejvielu ķīmiskajā rūpniecībā lieto kalcija karbīda, sēdas, kā arī daudzu organisko vielu sintēzē. Auga saknēs notiek arī organisko vielu sintēze. Bieža ēšana rada ātrāku sāta sajūtu un neveicina tauku sintēzi.

KÓMPÓNĒT, 2. kónj., K., *apvienojot atsevišķas daļas, elementus, veidot kādu veselumu (mākslas darbu, tekstu u. tml.)*, # Zīmējumi kómpónēti, akcentējot laukumu ritmu, pōzu, kustību, žestu ekspresiju.

sakómpónēt, pbg., # Alsungas tautastērps – tas ir lieliskās próporcijās sakómpónēts darinājums! Veiksmīgi sakómpónētais uzņēmums apliecina fótogrāfijas plašās izteiksmes iespējas.

kómpóziija / kómpóziijums, L., *uzbūve, atsevišķu daļu, elementu izkārtojums*, # Pārspriežot Rīgas centra kómpóziijas problēmas, jāņem vērā, ka kómpóziija ir arhitektūras ansambla uzbūve, tā atsevišķo daļu un elementu izkārtojums telpā. Kómpóziija ir mākslas darba struktūra, tā mērķtiecīgi saista, cementē visas fōrmas sastāvdaļas, nosaka to izvietojumu un sakarību. Pēc lietīšķās mākslas skolas beigšanas Māra dodas uz Maskavu, uz Strógonóvu augstāko mākslas skolu, taču iestājeksāmenos, īpaši kómpóziijā, viņai neveicas. Kómpóziijas stundām ir liela nozīme gaumes un kultūras ieaudzinašanā. Sižetisko góbelēnu virkni par cilvēka darbu dabas vidē izstādē ievada 1963. gadā noaustā „Dārzniecē”. Kómpóziijas īpatnības lielā mērā atkarīgas no žanra, pie kura pieder attiecīgs daiļdarbs. Autōri veiksmīgi izveidojuši filmas kómpóziiju un dramaturģiju. Pie mums vēl samērā jaunais pasākums – veidot hóreogrāfisku kómpóziiju pēc ievērojamu simfōnisku darbu partitūrām – ir silti apsveicams. Viņš ir spórtā meistars šaha kómpóziijā. Lidmašīnu kónstruktori ir izmēģinājuši daudzas dažādas kómpóziijas shēmas un izraudzījušies mónóplānu, kam spārnus novietots fizelāžas priekšgalā.

kómpóziionāls, Kd., *uz kómpóziiju attiecīgs*, # Autōram izdevies panākt telpiski pārdomātu apbūves kómpóziionālo risinājumu. Meklējot it kā jaunas kómpóziionālas iespējas, dekoratīvie veidojumi dažkārt risināti griestu plaknē. Rómāns izceļas ar kómpóziionālu viengabalainību. Grāmatas mākslinieciskajā ietērpā visam jābūt kómpóziionāli vienotam. Arī autōra otrajā grāmatā atradīsim sacerējumus, kuri iepriecina ar izsvartību kómpóziionālajā veidojumā.

daudzkómpózentu, Kd., *ar daudziem kómpózentiem*, # Ja iedomājam, ka nesējraķetes un kósmiskā kuģa sistēma sastāv no simtiem tūkstošiem atsevišķu detaļu, varam secināt, cik ļoti grandióza būve, grandiózs cilvēka prāta auglis ir visa šī daudzkómpózentu sistēma.

kómpóziits, Kd., *salikts, savienots (ķīmijā u. tml.)*, # Pólimēru mehānikas institūta pētījumu plāna saturs ir nevis vienkārši, viendabīgi pólimēru materiāli, bet gan kómpóziiti materiāli ar īpašu struktūru. Lielākā daļa referātu bija velīti kómpóziito pólimēru materiālu mehānikas jautājumiem, kas ir gluži dabiski, jo pólimēru kómpóziitiem pieder nākotne.

KÓMBINĒT, 2. kónj. / **jaukt**, jauc, jauca / **maisīt**, 3. kónj., K., *savienot kopā atsevišķus kómpózentus vienotā veselumā*, # Mūsdienās ļoti reti lieto tikai dzintaru vien, parasti to kómbinē kopā ar metālu. Pākšaugu vērtību un sagremošanu var uzlabot, to ēdienus kómbinējot ar skābiem piena próduktiem, piemēram, kefīru. Bórdō šķidrumu nedrīkst jaukt kopā ar ziepēm vai sērkaļķa novārījumu. Krāsas jaucot, ota viegli plakšķēja. Viņa strādāja aptiekā – sēdēja receptūrā un jauca zāles. Kad rēdzu slejās plūstam Jums mēdus virumu, Es labprāt klātu jauktu Tur drusku vērmeļu (Aspazija). Ja neproti maisīt krāsas, neglezno.

kómbinēties / jaukties / mistroties, 2. kónj., R. n., *savienoties kopā ar atsevišķām sastāvdaļām*, # Siltuma sajūta bieži kómbinējas ar paaugstinātu temperatūru, ar ādas sātumu. Šī slimība bieži kómbinējas ar garīgās attīstības traucējumiem. Uz ceļa sniegs jaucās kopā ar dubļiem. Kādā negaisa naktī, kad zeme jaucās kopā ar debesīm, mūsu kómpānija pārbēga pāri Spānijas robežai. Viņa bārdā mēlnas šķipsnas jaucās ar sirmām. Mistrojums saglabājas tikai tad, ja jaunaudzē savstarpēji mistrojas nevis atsevišķi koki, bet koku grupas.

kómbinēts / jaukts / mistrots, Kd., *sastāvošs no vairākiem kómpózentiem*, # Krāsojošais šampūns ir kómbinēts preparāts ar mazgāšanas un krāsošanas spējām. Ļoti derīga ir kómbinēta

gaļasmašīna, kurai var mainīt sasmalcināšanas ierīces un pieskrūvēt cepumu veidnes. Šeit fermā vistas baro ar granulēto kómbinēto barību, kas satur visus devā paredzētos kómpóponentus. Rūpnīca izlaiž jaunu aparātu, kas paredzēts kómbinētai apsauļošanai ar ultravioletajiem un infrasarkanajiem stariem. Apskatījām kómbinētās mēbeles, piemēram, kā nelielu galdiņu var izvērst par lielu galdu, krēslu pārvērst par gultu un tamlīdzīgi. Zāļu sēklu maisījumu var izsēt rindās, izkliedus un kómbinēti. Garām aizdrāzās preču un pasažieru vagonu jaukts vilciena sastāvs. Skolnieki zālē sasēdās nevis pa klasēm, bet jauktā kārtībā. Jauktos mežos lapu koki aug kopā ar skuju kokiem. Patrónāžas māsa atgādināja no rasiski jauktām laulībām cēlušos amerikāņi. Pusvilnas audumos kokvilnas šķiedra ir jaukta ar vilnas šķiedru. Mistrots jeb mistrains ir tāds mežs, kurā ir mistrotas dažādu sugu koku audzes. Visbiežāk īves sastopamas mistrotās egļu, bērzu un apšu audzēs.

kómbinācija / kómbinējums / jaukums / maisījums / mistrs / mistrojums, L., *vairāku sastāvdaļu savienojums*, # Pigu sarunvalodā sauc par trīs pirkstu kómbināciju. Nevienā Eirópas kūrviētā nav tik izdevīgas ārstniecisko faktoru kómbinācijas kā Jaunķemeros – dūņas, sēravoti, skaista pludmale, priežu mežs. Mazstāvu būvniecībā veselības ārsienas plaknes veidotas kokā, parasti kómbinējumā ar ķieģeļu sienām. Miķeļa vakarā saimnieks iet pa māju apkārt ar šķīvi, kurā sajaukts sāls, krūķļu lapas un pelni, un kaisa no šī jaukuma pa šķipsnai pie katra sliekšņa. Vāzēm šamóta virsmas dekoratīvi atdzīvina spējš melnās glazūras un masas jaukuma uzšļāciens. Sagatavotā veidnē liek kārtām baltmaizi un rabarberus, pārlej olas un piena maisījumu un cep cepeškrāsni. Mūsdienas dīksaimniecībās zivis baro ar īpašiem barības maisījumiem, kuros ietilpst arī dažādi vitamīni un mikroelementi. Trikotāžas rūpniecības uzņēmumi arvien vairāk izmanto sintētisko zīdu, dabiskās un sintētiskās šķiedras maisījumus. Auzu un zirņu mistrs ir viena no lētākajām un vieglāk audzējamām kultūrām. Kājās pinās nenoplautā zāle, kur lielā mistrojumā auga ceļmalītes, pīpenes, cūkpienes, āboliņš, madaras un vēl daudz kas cits.

rekómbinēties, *apvienoties pretējas zīmes jōniem vai pózitiviem jōniem un elektrōniem, veidojot neutrālus atómus un mólekulas*, # Pózitivās un negatīvās daļiņas savā starpā nepārtraukti savienojas (rekómbinējas), kaut gan vienlaicīgi noris arī pretējais prócess – atdalīšanās (jónizācija).

rekómbinācija, L., # Ja izslēdz elektrisko lauku, elektrōni atgriežas pie jónizētajiem luminiscences centriem, un tur notiek rekómbinācija, kuras iznākumā atbrīvojas enerģija gaismas veidā.

sakómbinēt / sajaukt / samaisīt / samistrot, pbg., # Šāda žakete var būt sakómbinēta no divām vai trim krāsām. Desmitajā palātā „sakómbinēti” vienkopus četri ņipri pustumžnieki. Stingri nobriedušu klona maizi sarīvē, sajauc ar kanēli un divām ēdamkarotēm cukura. Fermā barības virtuvē visus barības kómpóponentus vajadzīgajā daudzumā sajauc kopā mehanizēti. Zēni sijāja krītu un pēc krāsotāja norādījumiem sajauc to ar ūdeni un līmi. Bārmenis pēc pieprasījuma sajauc augļu sulu kókteiļus. Nedrīkst sajaukt bojātos kartupeļus ar veselajiem. Visus sagatavotos próduktus samaisa, pievieno krējumu, sāli, cukuru pēc garšas un vēlreiz samaisa. Samaisi skābos kāpostus ar krējumu, citu salātu mums šodien nav. Olu dzeltenumus samaisa ar cukuru, pielej kafiju un maisījumu puto. Tajā puikā samistrotas daudzas iedzimitas īpašības, gan labas, gan sliktas.

sajaukties / samistroties, *savienoties vairākām sastāvdaļām*, # Baltijas jūras ūdeņi maz sajaucas ar ókeāna ūdeņiem. Večo asfaltu padod mašīnas tvertnē, kur tas sakarst, sajaucas ar jauno bitumenu un atkal tiek izmantots. Kad visi reizē sāka katrs ko klāstīt, sacēlās nesakarīgu vārdu burkšķis, kas sajaucās ar trauku un glāžu šķindu. Ziedu smarža sajaucas ar zemes un trūdāja smaku. Šajā pilsētā senās un vienreizējās celtnes samistrojušās ar pavisam citos stilos vai pseidóstilos celtām ēkām.

sajaukums, L., # Večais pildīja pīpi ar paša gatavoto sajaukumu no ķiršu lapām un āboliņa galviņām. Kaķu, ceptu sīpolu un alkóhōla dvakas sajaukums iesitas degunā, kad ieejam šīs mājas kāpņu telpā.

iejaukt / iemaisīt, *pievienot kādu vielu citai vai citām*, # Māte cepa pankūkas no kviešu miltiem, kas iejaukti tīrā pienā. Olu baltumu saputo stingrās putās un tajās iemaisa sarīvētu sieru.

piekómbinēt / piejaukt / piemaisīt / piemistrot, *pievienot vēl kādu kómpóponentu*, # Liela, uz augšu atlocīta platmale un maza „pelerīnīte” uz viena pleca – to aktrise tērpam piekómbinējusi pati. Pie izsijātās grants piejauc kaļķus un pārlāpstoja.. Dārznieki dēstu augsnei piejauc labu tiesu smalkas kūdras. Olu saputo ar cukuru, pievieno vaniļīnu, miltus, atšķaida ar nelielu daudzumu piena un pēc tam piejauc visam pienam. Kad ieraugs sāk rūgt, tam piemaisa miltus. Gatavās tómatu mērces var padarīt maigākas, piemaisot tām pēc vēlēšanās eļļu, majónēzi vai krējumu. Kukurūzas skabbarībā, kurai bija piemaisīti kaļķi, ievērojami palielinājās pienskābes saturs. Lielo Kangaru

vidusdaļā priežu un egļu mežaudzēs piemistroti platlapu koki. Lai nodrošinātu lapegļu kultūras vajadzīgo sākotnējo biežību, lapeglei piemistro egli vai liepu.

piejaukties / piejukt, *pievienoties vēl kādam kómpóponentam*, # Tuvāk upei kadiķiem piejaucās lazdas. Dórkumentu bija piejukuši pie vēstulēm.

piejaukums / piemaisījums / piemistrojums, L., # Lai iegūtu zeltu ar zaļganu nokrāsu, tam pievieno vairāk sudraba, bet iesārtai nokrāsai – varu, un šo citu metālu piejaukumu sauc par ligatūru. Augsnēs ar lielāku māla daļiņu piejaukumu egle aug labāk. Spórtiskā stila apģērbam piemēroti stingri, blīvi audumi – lins, vistra ar lavsāna piejaukumu.. Viņa runā savas cilts valodā ar dažu franču vārdu piejaukumu. Šis pazīmes – ieplakana seja, mazliet izvirzīts deguns, vājāk attīstīts terciārais matojums – saskatāmas Austrumvidzemes rajonos un liecina par dažu Baltijas somu cilšu piejaukumu. Mālu lielākā daļa satur kaitīgus piemaisījumus – markazītu, kvarca graudus, kā arī brūnogli. Putraimus pirms putras gatavošanas izsijā vai pārlasa, lai atdalītu piemaisījumus. Damaksnī parasti aug mistrotas priežu un egļu audzes ar bērziem piemistrojumā. Egle kā ēncietīga suga var augt mērenā apēnojumā arī audzes otrajā stāvā, tāpēc egles piemistrojums audzēs vēlams.

IESTRĀDĀT, 2. kónj., K., *savienot ko ar ko, pievienot ko kam; iestiprināt ko kur iekšā*, # Izsētās sēklas var iestrādāt augsnē dažādi – visbiežāk tās izsēj izklaidus, pēc kam iecē un pieveļ. Mēslojums, iestrādāts augsnē, saskaras ar augsnes sastāvdaļām, kā arī ar augsnes mikróflóru. Nama fasādē iestrādāts vienlaidus stiklojums. Rakstāmgalda vietā ērti un izdevīgi ir dēļi, kas iestrādāti grāmatplauktā. Sudrabā iestrādāja kristāla vāzes, dzīvnieku ragus. Jaunais ziemas mētelis bija musturaina auduma ar sānu griezuma līnijā iestrādātām kabatām.

STIEGROT, 2. kónj., K., *iestrādāt darinājumā stiegrojumu*, # Ideja darinājumus stiegrot ar šķiedrām, lai palielinātu savienojuma stiprību, nav jauna – jau ēģiptiešu mūrnieki šo principu izmantoja pirms vairāk nekā 3000 gadiem, stiegrojot mūrējumu ar salmiem. Blīvās pilnsienu ģipša plātnes var būt stiegrotas ar koka latām, niedrēm vai ar koka skaidu piejaukumu. Arvien plašāk pielieto kónstruktīvās plastmasas, kas stiegrotas ar stikla šķiedru, stikla audumu, koksnī.

sastiegrot, pbg., # Ja sijas un paneļi nebūtu sastiegroti ar armatūru, tie izliektos un pārlūztu.

stiegrojums, L., *stiegru kopums kādā kónstrukcijā, materiālā, lai to stiprinātu*, # Tilta būvei veda pirmos akmeņus un milzīgus dzelzs stiegrojuma blāķus. Dzelzsbetóna póligónā izgatavotas betóna plātnes, kuru stiegrojums nav vis no metāla, bet gan no stikla šķiedras rūpnīcas atkritumiem.

KŪDROT, 2. kónj., K., *iejaukt augsnē kūdru*, # Zinātnieki ierosina jaunas metodes, kā kūdrot augsni, lai izveidotu plašākus tīrumus.

kūdrains, Kd., *kūdru saturošs*, # Nosusinot mitro pļavu un zāļu purvu zemākās vietas, lauksaimnieciskā izmantošanā tiek iekļautas aizvien lielākas auglīgu kūdrainu augšņu platības.

SAREŽĢĪT / daudzveidot / dažādot / kómplicēt, 2. kónj., K., *būt cēlonim, ka rodas daudzas, dažādas savstarpēji saistītas sastāvdaļas vai sakarības*, # Nevajadzētu pārāk sarežģīt, saraibināt dzīvokļa krāsojumu, pietiktu izvēlēties divus vai trīs toņus. Nevajag vienkāršas lietas sarežģīt, saskatīt tajās kaut ko, kā tur nemaz nav. Tolaik kopīgā tendence akvareļglezniecībā bija palielināt fómātu, daudzveidot tematus, iet plašumā. Inita iemanījās dažādot balss intónācijas, mainīt runas tempu un skaļumu. Rīdzinieciem izdodas dažādot savu spēli – stiprs uzbrukums mijas ar māņu sitieniem, pusspēcīgām gremdēm. Grafīki gandrīz pilnīgi atsacījušies no tēlojuma trīsdimensiju vidē un cenšas savas idejas reducēt uz plakni, to ārkārtīgi bagātinot un kómplicējot.

sarežģīties / daudzveidoties / kómplicēties, *kļūt sarežģītam*, # Dziedāšana sākās ar vienkāršiem trijskaņiem, bet pakāpeniski vingrinājumi sarežģījās un paātrinājās, līdz tie pārgāja skanīgos trilleros. Jo spēcīgāka individualitāte, jo vairāk tā sevī spēj uzņemt, tādejādi daudzveidodamās. Vingrinājumi pamazām kómplicējas.

sarežģīts / daudzveidīgs / dažāds / daždažāds / dažnedažāds / kómplicēts / kómplekss / kómplekseida, Kd., *sastāvošs no daudzām atšķirīgām savstarpēji saistītām sastāvdaļām*, # Mūsdienās radītās elektrónu iekārtas kļuvušas ļoti sarežģītas kā pēc savas kónstrukcijas, tā arī pēc tajās ietilpstošo elementu skaita. Kā kamerārijām, tā óperārijām nav noteiktas fórmās – tās pēc savas uzbūves var būt gan vienkāršākas, gan sarežģītākas. Cik raiti vecāsmātes rokās nīrbēja adāmadatas, veidojot sarežģītu cimda vai zeķes rakstu! Cilvēka uzskatus par dzīvi neveido tikai mātes pamācības, tēva paraugs vai sabiedrībā cildināts rómāns – tie veidojas daudz sarežģītāk. Gan augu, gan dzīvnieku valsts ir ļoti daudzveidīga. Kristālu ārējās fórmās ir ļoti daudzveidīgas – no precīzām ģeómetriskām figūrām līdz sīku adatiņu, plāksnīšu un pat šķiedru veidam. Daudzveidīgie, katra spēkam piemērotie lauku darbi svaigā gaisā aicināt aicina jauniesus izvingrināt muskuļus. Rati

piekrauti dažādām mantām – skapjiem, gultām, šķirstiem un citām. Sētā vēl mētājās dažādi būvmateriālu atkritumi – ķieģeļu gabali, dēļu atgriezumi, grants izsijas un daudz kas cits. Šo upīti dēvē dažādi – par Dūņupi, tāpēc ka tek cauri purviem, par Sauku, tāpēc ka iztek no Saukas ezera. Daždažādu darbu gana – jākapā žagari, jāgādā malka, kūts iemītnieki jānodrošina pret aukstumu. Kad es biju jauna meita, Daždažādi lepojos (T. dz.). Vakarējot sākās nostāsti par dažnedažādiem atgadījumiem. Olbaltumvielas ir viskómplicētākās órganiskās vielas. Rakstniece tēlo dziļi jūtošu, kómplicētu un nemierā vibrējošu stāsta varoni. Ābelēm un bumbierēm sastop arī kómpleksus augļu zariņus, tas ir, uz viena un tā paša zara attīstās vairāku tipu augļu zariņi. Jūrmalas sabiedriskajos ēdināšanas uzņēmumos ieviestas kómpleksās pusdienas. Uzsākts ražot kómpleksos minerālmēslus, kuros ietilpst gan galvenās augu barības vielas, gan mikroelementi un augšanas stimulātori. Dekoratīvi lietišķās mākslas piedāvājums paplašinājās no atsevišķu priekšmetu darināšanas līdz iekštelpu kómpleksam iekārtojumam. Domājot par maizi, kādu ēdīsim nākotnē, zinātnieki norāda uz trim galvenajiem pētniecības virzieniem – ķīmija, mikrobiólóģija un Pasaules ókeāna dziļu kómpleksveida izmantošana.

kómpleksveidā / kómpleksveidīgi, v., # Daudz kas padarīts, lai tālāk labiekārtotu dzīvokļu fóndu, kómpleksveidā kapitāli izremóntēts 71 óbjekts. Daudzie faktóri, kas mežaudzē darbojas, nav izólēti, bet darbojas kómpleksveidīgi kopā ar citiem faktoriem.

sarežģītība / sarežģījums / daudzveidība / daudzveidīgums / dažādība / kómplicētība / kómplikācija / kómplekss, L., *vairāku savstarpēji saistītu sastāvdaļu apvienojums*, # Lielo sistēmu būtiskākā īpašība ir to sarežģītība, kuru raksturo liels skaits daudzveidīgu elementu. Katrs desmitais mūsu zemeslodes iedzīvotājs mirst no aterósklerózes vai tās radītiem sarežģījumiem, galvenokārt sirds infarkta un smadzeņu asinsrites traucējumiem. Gleznotāja darbi atspoguļo dabas skaistuma daudzveidību un bagātību. Pārsteidz keramiķa darināto trauku fórmu daudzveidība – droši var teikt, ka starp vairākiem simtiem viņa darinājumu grūti būs atrast divus ar vienādu fórmu. Liekas, nav gala nedz apskatei izvietoto detaļu skaitam, nedz to daudzveidīgumam. Mākslinieka darbos ar skatītāju runā cilvēka pārdzīvojumi visā to daudzveidīgumā un patiesīgumā. Cilvēku dzīves apstākļu dažādība rada viņos uzskatu dažādību. Óktóbrī arī zivju dažādība vairs nav tāda, kāda bija vasarā – tagad maksķernieka tarbā tikai asari, rēta līdaciņa. Aktrises tēlotā Janīna spēj apvienot sevī šīs divas mīlestības visā jūtu kómplicētībā. Órganisko vielu fórmulas izceļas ar savu kómplicētību. Neparasti ilgs slimošanas laiks norāda uz kómplikācijām, piemēram, pēc masalām un garā klepus var rasties plaušu iekaisums vai tuberkulóze, pēc skarlatīnas – vidusauss vai nieru iekaisums. Kómplikācija ir sarežģījums kādā darbībā vai norisē. Sastopams gandrīz viss lucērnas vietējo kaitēkļu kómplekss (vīķu laputs, lucērnas blakts, gumiņu smecernieki). Pólitehniskā institūta jaunais kómplekss Ķīpsalā ietver sevī arī studentu kopmītnes, kultūras un atpūtas centru. Zaļās augu lapiņas un jaunie dzinumi bagātīgi satur vitamīnu un minerālvielu kómpleksus. Darbiem, ko veic atsevišķi strādnieki, jābūt saskaņotiem ar visu darba kómplesu un tehnólóģiski jāseko cits citam. Brigādes var būt specializētas, sastāvot tikai no vienas prófesijas amatniekiem, vai arī kómpleksās brigādes, kurās ietilpst dažādu specialitāšu amatnieki.

KERTIES, ķeras, ķērās, R. n., *cieši saistīties klāt*, # Kadiķu asās skujas ķērās drēbēs. Dadži ķeras zeķēs. Zari un mežapiņstīgas ķērās aiz apģērba. Dubļi ķeras pie riepām, un riteņi met tos gaisā. Maizes mīkla jā mīca, kamēr tā neķeras vairs pie rokām.

pieķerties / saķerties / apķerties, pbg., # Pie rūtainā mēteļa bija pieķērusies rūsgana suņa spalva. Piecēlusies kājās, Marga nopurināja kleitai pieķērušos zāļu stiebriņus. Āķīšiem apbruņotās nezāļu sēklas pārnēsā putni, zvēri un cilvēki, kuriem tās pieķeras un pēc laika atkrīt nost. Man pie jakas saķērušies dadži. Pērnajā zālē saķērušās brūnas rudens lapas. Mīkla saķērusies pie pirkstiem. Ecēsās saķērušās cieras. Spilvendrāna apķērusies ar spalvām.

saķerties, *pieķerties savstarpēji*, # Kalnu nogāzes blīvi apaugušas ar trópskajiem augiem, kas saķērušies un savijušies veido necaurejamu sienu.

saķere, L., *savstarpēja saķeršanās*, # Mitrais asfalts samazināja riepju saķeri ar ceļu. Atsperojums tikai daļēji un uz dažām sekundēm neitralizē centrā bēdzes spēka iedarbību, tomēr riteņi nezaudē saķeri ar ceļa segumu.

aizķerties / aizmesties / uzķerties, *nejauši pieķerties kam garāmkustībā un tikt kustībā traucētiem*, # Pēkšņi viņa kāja aiz kaut kā aizķeras, un viņš klūp. Ejot gar pusvirus logu, kur vējš plivina izkārušos aizkaru galus, kāda bārksts aizķeras Óskaram aiz svārku pogas. Vēl no pavasara pludināšanas laika Gaujas sērē aizķērušies divi balķi. Viņa kāja aizmetas aiz tādas kā saknes, kā

auklas. Makšķeres āķis aiz kaut kā aizmetas, iespējams siekstas. Krāces Gaujā ir tādas pašas kā Ventā – abās pa reizei, braucot ar laivu, esmu uzķēries uz gultnes akmeņiem. Makšķerējot es arī atšķiru, kad kāds stiebrs vai zāle uzķeras uz velces žuburiem.

ieķerties, *pieķerties kur nosacītā iekšienē*, # Mušas, garām lidodamas, ieķeras zirnekļa tīklā. Man rīklē ieķērusies asaka. Matos bija ieķērušies gruži. Visvaldis uzmeta cepuri augstu gaisā, kur tā, lejup krītot, ieķērās tuvējās priedes zaros.

AUGT, aug, auga, R. n., *augot vienoties kopā, vienoties klāt, pievienoties virspusē u. tml.*, # Dažkārt kāju nagī ieliecas un aug iekšā miesā, radot sāpes. Kataraktu tautā sauc par „vecumu plēvi”, kas aug virsū acs lēcai. Potzars aug klāt potceļmam.

saaukt, pbg., *augot savienoties kopā*, # Viņa ierauga druknu puisī biezām, kopā saaugušām uzacīm. Tauriņziežiem no desmit putekšņlapām parasti deviņas ar kātiņiem saaugušas stobriņā, bet desmitā brīva.

saaudzēt, K., *likt saaukt*, # Nepareizi salikti lauza kaula fragmenti nepareizi saaug, un šāds saaugums atkārtoti jālauž pušu un pareizi jāsaudzē. Pielietojot elektrisko strāvu, izdevies saaudzēt pat desmit un vairāk gadu vecus kaulu lūzumus.

saaugums, L., # Āmuļus nevajag jaukt ar bērzos un arī citos kokos sastopamajām vēja slotām, kas ir slimīgi paša koka zaru saaugumi. Mineralogijā par agregātiem sauc kristālu saaugumus, minerālu sakopojumus (piemēram, granīts ir laukšpata, vizlas un kvarca agregāts).

uzaugt, pbg., *augt virsū*, # Man atkal uz rādītājpirksta uzaugusi kārpa. Uz satrunējušiem celmiem uzaug sēnes.

uzaudzēt, K., *likt uzaugt*, # Justs kopš mūsu pēdējās tikšanās reizes uzaudzējis mazas ūsiņas.

uzaugums, L., # Akerō ābelei ābola kātiņš tievs, pat ar īpašu uzaugumu – kātiņa izcilni.

pieaugt, pbg., *augot piesaistīties klāt*, # Kritusi lapa vairs zaram nepieaug. Dažreiz auga saknes tā satīklojušas un pieaugušas pie puķpoda malām, ka nevar augu dabūt ārā. Piepes augļķermenis cieši pieaudzis pie koka stumbra, bet sēņotne iespiežas koksnē un to sabojā.

pieaudzēt, K., *likt pieaugt*, # Nelaimes gadījumā norauto pirkstu izdevās pieaudzēt. Adījuma plecu daļu pamazām paplatina, pieaudzējot kreiliskos valdziņus starp labiskajiem.

ieaugt, pbg., *augt iekšā*, # Vēzis ir ļaundabīgs audzējs, kas attīstās no epitēlijaudiem, ieaugot apkārtējos veselajos audos. Ja augošam kokam apjož stiepli, tā ar laiku ieaug koksnē, koka audiem apaugot tai apkārt.

ieaugums, L., # Interesanti vērot žoga posma ieaugumu koka stumbrā.

cauraugt, *augt cauri*, # Vēža sākumu, kad vēža šūnas vēl nav apkārtējiem audiem cauraugušas, sauc par vēža nulles stadiju.

POTĒT, 2. kónj., K., *pieaudzēt augam cita radniecīga auga veģetatīvos orgānus (dzinumu, pumpuru), lai mainītu šī auga īpašības*, # Parastās priedes potē ar izcilo priežu potzariem. Ir interesanti un izskatīgi uz viena kociņa potēt un audzēt dažādas šķirnes, jo ogu krāsas ir dažādas – no gaiši sārtas līdz gandrīz melni sarkanai. Sarkanā bumbiere iegūta, krustojot pundurbumbieri, kura potēta uz cidonijas, ar sarkano paradīzes ābeli.

potējums, L., # Potējumam griezumu, kura garums nedrīkst pārsniegt 3 – 4 centimetrus, izdara pie saknes kakliņa. Plūmju dārzā pienācis laiks veikt visus potējumus un pārpotējumus.

piepotēt / uzpotēt / sapotēt, pbg., *potējot pieaudzēt*, # Vienīgajam pasaulē „draudzības kokam” uz vienas saknes aug 45 sugu un šķirņu citrusi, kurus kokam piepotējuši 125 valstu pārstāvji. Uz labas kvalitātes potceļmiem uzpotē no izciliem kokiem ievāktus potzarus. No tūbainā ķirša, ja tam uzpotē parasto vietējo ķirsi, Kaukāza plūmi vai saldo ķirsi, var izveidot pundurfomas. Uz viena koka viņš sapotējis divas aprikōžu un divas plūmju šķirnes.

acot / ókulēt, 2. kónj., K., *potēt (kokus, krūmus), izgrieztos potpumpurus iespraužot aiz mizas*, # Rozes pavairo ar sēklām, zaru spraudņiem un potējot vai acojot. Palīdzēju dārzniekam acot jeb ókulēt jaunās ābelītes.

acojums, L., # Viengadīga dzinuma, kas izaudzis no acojuma, jeb acotņa kopšanu sāk jau agrā pavasarī, nogriežot potceļmu apmēram 10 centimetru augstumā virs acojuma.

saacot, pbg., # Saacojām visus mežēnu potceļmus ar dažādu ābeļu šķirņu potpumpuriem.

pāracot, *acot atkārtoti*. # Atkarībā no veģetācijas apstākļiem 2 – 3 nedēļas pēc acošanas potējumus jāapskata – jāatbrīvo saites un tie potceļmi, kuriem potpumpuri nav pieauguši, jāpāraco.

PĀROTIES, 2. kónj., R. v., *savienoties tēviņam ar mātīti pēcnācēju radīšanai*, # Aļņi sāk pāroties trešajā dzīvības gadā.

pārot, 2. kónj., K., *likt pāroties*, # Pārot sāk piecus mēnešus vecas trušu mātītes un pusgadu vecus tēviņus.

sapāroties, pbg., # Auru laiks šogad uzsācies agrāk nekā parasti, brieži sapārosies un izklidīs pa plašu apkārtni. Dažreiz sapārojas rubenis un mednis, tad rodas krustojums – raķelis.

sapārot, *likt sapāroties*, # Vēžus sapāro oktobrī vai novembra sākumā. Sapārotie ziedi parasti dod sēklas.

KRUSTOT / hibridizēt, 2. kónj., K., *pārot dažādu sugu vai šķirņu dzīvniekus un augus*, # Par pirmajiem, kas pratuši krustot suņu sugas, uzskata senos ēģiptiešus. Meža cūkas var krustot arī ar mājas cūkām. Kokaugus pārveido, savstarpēji hibridizējot vērtīgas ekolōģiskas vai mōrfolōģiskas fōrmas vai sugas. Krustojot kokveida tabaku ar zālveida tabaku, iegūts daudz dažādu hibrīdu.

krustojums / krustošana / hibridizācija, L., # Meža cūku un mājas cūku krustojuma īpatņiem dažreiz ir pārsvarā meža, citreiz mājas cūkas pazīmes. Tautas saimniecība drīz saņems četrus jaunus augstas prōduktivitātes vistu krustojumus un pīļu krustojumus. Perspektīva kultūra Latvijas klimata apstākļos ir igauņu selekcionāru izaudzētais lopbarības kāpostu un biešu krustojums – kūziks. Kultūraugu jaunu šķirņu veidošanā liela nozīme ir krustošanai, iegūto hibrīdu izlasei. Mičūrins izstrādāja zinātnisku hibridizācijas teoriju, kas dod iespēju iepriekš paredzēt krustošanas rezultātus.

sakrustot, pbg., # Kembridžas Dzīvnieku fiziolōģijas institūta zinātniekiem izdevies sakrustot aitu ar kazu.

sakrustoties, *tikt sakrustotam; rasties sakrustojumam*, # Sakrustojoties kviešiem ar rudziem, iegūts jauns labības augs. Dažādu krāsu tulpes, tuvu augot, mēdz sakrustoties.

sakrustojums, L., # Kultūraugu sakrustojumi ir ļoti izplatīta parādība. Mājdzīvnieki Laosā ir lieli dīvaiņi – suņi, gandrīz visu sugu sakrustojums, turas no cilvēkiem pamatīgā attālumā.

STIPRINĀT, 3. kónj., K., *stingri savienot ko ar ko*, # Egberts ar Juri apstrādās klinti – dzīs plaisās āķus un stiprinās tajos virves.

sastiprināt / sajūgt, pbg., # Seno pōlinēziešu kuģi sastāvējuši no divām kopā sastiprinātām laivām. Kōrpusa būvei izmantoti ozola vai oša koka dēļi, kas sastiprināti ar dzelzs kniedēm vai koka tapām. Viņš sniedz Arnim ar saspraudī sastiprinātu papīrlapu žūksnīti. Dzinējs ir sajūgts ar ģenerātōru. Viņš izgatavoja simetrisku, no trim sajūgtiem cilindriem sastādītu dzinēja kōrpusu. Mehānizātōri ar īpašas sakābes palīdzību sajūdza pārī divus grābekļus vālotājus.

stiprinājums / sastiprinājums, L., # Ielu apgaismojums tiek nepārtraukti pilnveidots – mainās gaismas ķermeņu fōrma, to stiprinājuma veids. Atvienojis vadus no sastiprinājumiem, Pēteris izcēla smagās baterijas un nolika zemē. Izbraucot nepārbaudīju stūres iekārtu, un tā nu kāds stienis ceļā pazaudēja sastiprinājuma skrūves.

piestiprināt, *pievienot ko pie kā*, # Vālodze ligzdu zariem piestiprina tā, ka vešēlu to var noņemt vienīgi līdz ar visu zara mizu. Viņš piestiprināja afīšu ar spraudītēm ne tikai četrās, bet sešās vietās.

piestrādāt / apdarīt, 2. kónj., K., *piestiprināt dekoratīvu papildinājumu u. tml.*, # Parasto rokas zāģi izgatavo no 0,7 m garas tērauda sloksnes, kurai piestrādā koka vai metāla rokturi. Apdares detaļu piestrādā pie kleitiņas kakla izgriezuma. Pleciem piestrādātās pagarinātās detaļas un arī kabatas rotā rūtiņveida nošuvums un poga. Daļu no šīm mēbelēm apdarīs ar imitācijas metōdi.

piestrāde / apdare, L., # Masveida šūšanai ir savi ierobežojumi, un lielāku dažādību tērpos var panākt ar individuālu piestrādi. Vakarā jau tērpsam stāvs bija gatavs, rītdienai vēl atlika pabeigt visu apdari, visu to smalkumu ar vōlāniem, cilpām un mezglēm.

piestiprināties, *piestiprināt sevi*, # Strādnieki piestiprinājās pie staba ar ķēdi. Mežvītenī pie balstiem piestiprinās ar vijīgiem lapu kātiņiem. Sūneņi ir sīki kōlōniāli dzīvnieki, kas tāpat kā sūkļi piestiprinās pie substrāta.

piesūkties, -sūcas, -sūcās / **piezīsties**, -zīzas, -zīdās, *piestiprināties, lai sūktu asinis*, # Ja ērce piesūkusies pie ādas, tā jānoņem ļoti uzmanīgi. Varonis bija tas, kurš bez drebināšanās gaidīja, lai pie katra pirksta piesūcas pa nēģim un tad izcēla roku no mucas. Āboliņa vija ir parazīts, tai nav pašai savas saknes, bet tā piesūcas āboliņa stublājam un pārtiek no tā sulas. Feodāļi kā dēles bija piesūkušies mōngōļu tautas miesai. Govīm te krūmājā patika, jo, ja piezīdās pārāk daudz dunduru, varēja tos pret krūmiem nobraucīt. Zirgi ik brīdī stājās noberzēt pret ilkss galu purnam vai pierai piezīdušos aklos dundurus.

atskrūvēt, *skrūvēt vaļā*, # Viņš atskrūvēja termosu un iepildīja prāvajā vāciņā karstu kafiju. Ināra atskrūvēja pildspalvas uzgali, uzrakstīja datumu un parakstījās. Lara atskrūvēja gaļas mašīnas stiprinājumu pie galda malas un sāka to izjaukt.

noskrūvēt, *atskrūvēt un noņemt*, # Puikas no vecajiem traktoriem, kuri rūsēja pagalma stūrī, pievākuši visu, kas vien noskrūvējams.

atskrūvēties / noskrūvēties, *tikt vaļā skrūvējumam*, # Reiz zvejas tralerim atskrūvējās uzgrieznis, kas nostiprina dzenskrūvi. Uzgrieznis var kļūt vaļīgs, bet neticu, ka varētu pilnīgi noskrūvēties nost.

izskrūvēt, *skrūvēt laukā skrūvi, detaļu no ligzdas u. tml.*, # Izskrūvēju izdegušo spuldzi un ieskrūvēju jaunu.

NAGLOT, 2. kónj., K., *savienot un sastiprināt ar naglām; naglojot ko pagatavot*, # Plānākus būvkokus naglo klāt biežākiem; ja naglo otrādi, tad jālieto plānākajam kokam atbilstoša resnuma un garuma naglas. Viņš nagloja atpakaļ pie mietiem noplēsto žoga kārti. Būdu mēs naglojam no priekšoka plankām. Visur raka bedres un parādījās nekrāsoti steigšus nagloti zārki, kādi miera laikā netika redzēti.

naglojums, L., # Jāpārbauda grīdas atsevišķo dēļu seguma blīvums un naglojums.

sanaglot, pbg., *naglojot izgatavot vai salabot*, # Šodien pat viņš sanaglos garākas trepes, lai no lejas varētu tikt pie loga. Katrā teltī sanagloja nāras, izklāja matračus, iekurināja krāsniņas.

sanaglojums, L., # Piestātņu izturīgums atkarīgs no tā, cik stipri kopā turas visas būvdetaļas, cik prasmīgs sametinājums, satauvojums, sanaglojums.

aiznaglot, *naglojot aizdarīt*, # Atlauztās un iztukšotās kastes atkal rūpīgi aiznagloja. Daugavas tirgus tukšs, aiznaglotās būdas čurn pelēkas un salijušas. Nami ar aiznaglotiem logiem atgādināja, ka ir karš.

apnaglot, *naglot tādā veidā, ka naglu galvas apklāj daļu priekšmeta virsmas*, # Kareivja kājas bija ieautas zābakos ar platiem papēžiem un dzelzs pusmēnesīšiem apnaglotām zolēm.

pienaglot / piesist / uznaglot, *piestiprināt ko pie kā ar naglām*, # Rūta apgalvoja, ka apšuvuma dēļšus pie karkasa var pienaglot ar divcōllīgām naglām. Latīņas pienaglojamas pie sienām tā, lai būtu 25 cm atstarpes. Tu nevari zināt, gājēj, vai tieši zem šīs priedes neguļ Piekta gada cīnītājs, kuru žandarmi ar durkļiem dzīvu pienagloja sienai. (D.Zigmonte). Arī pie katras stenderes piesita ar naglu pa meijai. Pirtiņā katrs dēlītis un latīņa pamatīgi nostrādāti un īstajā vietā piesisti. Ar sīkām nagliņām kurpnieks piesit atplīsušu pazoli. Sadabūjis līnu maisu un uznaglojis to uz kokiem, gleznotājs atkal mālē viņas pōrtretu. Tos ielāpus jumtam Dōnāts vēl paspēja uznaglot.

TAPOT, 2. kónj., K., *savienot ar tapām*, # Sanaglot ir prastāk, bet vienkāršāk, jo, lai tapotu, vispirms jāizurbj caurumi, kur tapām iegult.

satapot, pbg., # Divas sievietes, izklājušas baltu vilnu uz krusteniski satapotu steķu balstīta galda, to plūkāja un šķiroja.

satapojums, L., # Rokās Stepa tur bozi, kuram ir dzelzs satapojums.

LODĒT, 2. kónj., K., *ar izkausētu metālu vienot kopā sakarsētas metāla detaļas*, # Jeronīms iemācījās lodēt gan jaunus skārda traukus, gan salabot vecus. Ja lodē ar alvas-svina lodmetālu, tad nemainās savienojamo materiālu īpašības.

lodējums, L., # Antimōna piemaisījums palielina lodējuma izturību. Kvalitatīvāku lodējumu iegūst, ja lieto sudraba lodes – sudraba, vara, cinka u. c. elementu sakausējumus.

lodējamība, L., *piemērotība lodēšanai*, # Ar jaunā elektrólīta palīdzību iegūtajiem pārklājumiem ir augsta lodējamība, kas saglabājas vismaz trīs gadus.

salodēt, pbg., # Pēc atdzesēšanas salodētās detaļas mazgā ūdenī, noslauka un žāvē. Toreiz man šķita, ka pats galvenais radiótehnikā ir prast salodēt detaļas.

pielodēt, *lodējot piestiprināt ko pie kā*, # Ar savu karsto dzelksni lodāmuris nokniebj gabaliņu lodalvas, pēc kam šķidrā metāla piliens uzsēstas uz rādióuztvērēja „Rīga-104” blóka, un tā tiek pielodēts kārtējais izvads. Nepielodētais dubļusargs, meža ceļā pāri saknēm braucot, spalgi klabēja.

pielodējums, L., # Vada pielodējums ir veikts rūpīgi.

aizlodēt, *lodējot aizdarīt (plaisu, caurumu u. tml.)*, # Tas spainis ilgi vairs nekalpos, jau trijās vietās caurumi aizlodēti.

aplodēt, *apklāt ar lodējamo materiālu (pirms lodēšanas)*, # Vislabāk detaļas salodēsies, ja katru no tām iepriekš aplodē.

ielodēt, *lodējot iestiprināt kur iekšā*, # Lai vadiņš ligzdā turētos, to tur ielodē.

pārlodēt, *lodēt no jauna*, # Dažkārt lodētos savienojumus nākas pārlodēt.

uzlodēt, *pielodēt ko virs kā*, # Šīs detaļas uzlodē uz platēm.

atlodēt, *atdalīt saladētas detaļas, izkausējot lodmetālu*, # Ilgu laiku rūpnīcā nevarēja atrast risinājumu, kā atlodēt lietā kausējuma plāksnītes.

METINĀT, 3. kónj., K., *karsējot savienot metālus, arī plastmasu*, # Praktiski mūsdienās metina visdažādākās kónstrukcijas, sākot ar sīkām pusvadītāju ierīcēm un beidzot ar daudzu tónnu smagām mašīnām vai celtnēm un iekārtām. Fricis ar autógēnu metināja ģenkuru. Visādā ziņā metinot jālieto aizsargbrilles. Plastmasas materiālus vislabāk metināt ar sakarsētiem instrumentiem – vienkāršākais no tiem ir parastais elektriskais lodāmuris. Plazma metina ne vien tēraudu, bet arī varu, misiņu, titānu un vólframu.

metinājums, L., # Rokas slīpmašīnas izmanto, nolīdzinot metinājuma šuves. Metinājuma izturība parasti ir tuva paša metināmā materiāla stiprībai. Ļoti perspektīvs paņēmiens ir plastmasu metināšana ar ultraskaņu, kuras svārstības var pievadīt metinājuma vietai no samērā liela attāluma.

sametināt, pbg., # Darbu sāk metinātāji, kuri resnās caurules sametina tik stipri, ka var tās ripināt tālāk. Pólietilēnu ne ar kādām līmēm nevar salīmēt, to var sametināt, šuves vietas sakarsējot līdz kušanas temperatūrai.

sametinājums, L., # Būves izturīgums atkarīgs no tā, cik stipri kopā turas visas būvdetaļas, cik prasmīgs ir sametinājums.

piemetināt, *metinot piestiprināt ko pie kā*, # Kuģa kórpussam piemetināja pamatīgu kási. Griezošiem darbarīkiem, kurus trin tikai no vienas puses, asmeni var arī piemetināt.

piemetinājums, L., # Balkōna margu piemetinājums bijis paviršs.

aizmetināt, *metinot aizdarīt plaisu, caurumu u. tml.*, # Viņš aizveda uz darbnīcu veģo čuguna katlu aizmetināt iepļisumu.

iemetināt, *metinot iestiprināt*, # Cirvja asmeni iemetinot, vispirms zobā visā tā platumā ietaisa spraugu, pēc kam tanī iemetina tērauda asmeni. Pēc metināšanas veida izšķir uzmetinātu, iemetinātu un piemetinātu asmeni (cirvim).

uzmetināt, *metinot piestiprināt ko kam virsū*, # Agrāk kórōzijas bojātām kuģa klāja vietām uzmetināja metāla ielāpus, turpretim tagad to vietā pielieto póliesteru sveķu mastiku. Uzmetinot cirvim asmeni, vispirms cirvja zoba apakšējo daļu izplacina plānāku un tad tam apkārt aplicē tērauda plāksnīti.

uzmetinājums, L., # Metāls bija nepiemērots un arī tehnológija neatbilda prasībām, tāpēc balsti defórmējās un lūza, diski lodzījās un uzmetinājums neturējās klāt.

pārmetināt, *piemetināt no jauna vai citā vietā*, # Tā kā siešanas aparātam vajadzēja pārvietot mežglu novilcēju, tad nācās pārmetināt piedziņas krónšteinu.

JŪGT, jūdž, jūdza, K., *saisīt darba dzīvnieku pie brauktņa vai citas virzāmas ierīces; sakabināt mehānisku vilcēju ar velkamo*, # Jūdž žigli zirgu ratos, jābrauc pēc daktera! Tautiet's jūdza, bāliņš jūdza, Abi jūdza kamanās (T. dz.). Kartupeļu lauka malā Didzis jūdza zirgu spīlarklā vagot kartupeļus.

jūgties, jūdžas, jūdžās, *jūgt sevi*, # Ja zirgu nebarosi, pašam būs jājūdžas ratos un arklā.

aizjūgt / iejūgt / sajūgt / piejūgt, pbg., # Beidzis sēt, saimnieks aizjūdž trešo zirgu un naigi džen vagu pēc vagas. Zirgus ragavās aizjūguši, braucam pa miglas piekāpušiem laukiem. Jauno melni viņš vēl tikai šad un tad pieradināšanas labad iejūdža ecēsās vai arklā. Pretī brauca garās arbās iejūgti vērsi. Parasti ar briežu pāri, kas iejūgti nartās, atkarībā no ceļa apstākļiem dienā nobrauc 25 – 60 kilómetrus. Jórģis pats sajūdža savu ērzeli, nevienam citam to neuzticēja. Saimnieks lika pušiem sajūgt četrus zirgus, un viss plāvums vienā dienā tika pārvests mājās. Siena gubu uzkrāva uz pagarākām bērzu vai kārķļu meijām, kuru resgaļiem priekšā piejūdža zirgu, kas tad gubu vilksus aizvilka līdz siena novietnei. Lielo zobratu grieza dīstelei piejūgtis zirgs. Piejūguši mājai traktōru priekšā un vilkuši prom uz jauno ciematu. Vilcienam piejūgtā lókómótīve spīdināja trīs milzīgus próžektōrus.

iejūgties / aizjūgties, *iejūgt sevi*, # Sausajā vasarā, kad lopu mērī nobeidzās vērsi, dēli paši iejūdžās arklā un uzgrieza zemi tik dziļi, ka nemaz nevajadzēja kaplēt. Iejūdžies ragaviņās, es skriešus dodos pa glūdi nobraukto ielas vidu. Ragaviņas ar malku, aizjūdžies priekšā, velk dēls, bet pats rokpelnis nopakaļus ar nūju palīdz tās stumt.

pārjūgt, *jūgt citā brauktnī; jūgt no jauna*, # Važoni no rīta vēl iejūdz kamanās, bet ap pusdienlaiku jau nācās zirgus pārjūgt ratos. Valīgi iejūgtais zirgs pusceļā izjūdzās, vajadzēja pārjūgt. Mikus ar plaujmašīnu plāva un plāva, pēc tam, pārjūdzis zirgu ratos, veda un veda.

izjūgt / nojūgt / atjūgt, *atbrīvot no iejūga*, # Vīri izjūdz zirgus un ieved stallī. Krūmi ap dejas laukumu gan izjūgtu, gan neizjūgtu zirgu pilni. Mārtiņš manījās ātri nojūgt zirgus un aizvest uz aploku. Nojūguši zirgus, mežinieki nāk uz istabu. Zirgus atjūdzam un palaižam tepat ežmalā uz jaunās zāles paganīties. Pa to laiku Stemps bija atjūdzis ķēvi no ratiem un palaidis ābeļdārzā.

izjūgties / nojūgties / atjūgties, R. n., *atraisīties vaļā no iejūga*, # Samisās man dziesmiņa, Izjūdzas kumeliņš (T. dz.). Kauns pār visu ģīmi, ja braucot nojūdzas / atjūdzas zirgs un kāds to redz.

NOENKUROT, 2. kónj., K., *nostiprināt ar enkuru peldni brīvā akvatōrijā*, # Šajā ostas daļā noenkuroti daži veci karakuģi. Jahtu noenkurojuši kādas ostas reidā, viņi izkāpa krastā.

noenkuroties / izmest enkuru, M., *kļūt noenkurotam*, # Eskadra noenkurojās atklātā jūrā. Pēc stundas kuģis iebruca lagūnā un izmeta enkuru.

pacelt enkuru, *atbrīvot peldni no piestiprinājuma*, # Rīta pustumsā atskanēja dobjs un gari stiepts svilpiens, it kā Daugavā kāds kuģis būtu pacēlis enkuru un sūtītu pēdējās atvadas pilsētai.

SLĒGT (1), slēdz, slēdza, K., *darbinot attiecīgu mehānismu, radīt vai pārtraukt neizkustināmu savienojumu starp ierīces (durvju, vārtu u. tml.) kustīgo un nekustīgo daļu*, # Anna izgāja sētā slēgt ciet vārtus. Slēdz žigli vaļā durvis! Piegājusi pie vārtiem, viņa ar bažām nodomāja, vai tik tie nebūs slēgti. Pirms kara pie mums klēts, pagraba un pat mājdurvis ciet neslēdza, jo nebija zagļu, kā tas ir tagad. Viņa kaltās atslēgas kalpoja, kamēr vien tēvs dzīvoja Lauzās – ar tām slēdza klēti un stalli. Lai slēdzene labi slēgtu, tas ir, lai atslēga viegli grieztos, tā laiku pa laikam jāieļļo.

slēgties, slēdzas, slēdzās, R. n., *padoties slēgšanai*, # Kad slēdzene saeļļota, tā atkal labi slēdzas.

aizslēgt / noslēgt, pbg., *radīt neizkustināmu savienojumu starp slēdzamas ierīces kustīgo un nekustīgo daļu*, # Kad ciemiņi atvadās un iet prom, Ilga novada viņus pa kāpnēm, atslēdz un aizslēdz ārdurvis. Man zirgi jau pabaroti un stallis aizslēgts. Viņš aizlika noliktavas durvīm priekšā smagu dzelzs stieni un aizslēdza ar piekaramo slēdzeni. Pēc brīža dzirdēju noklaudzam durvis un noslēdzam tās no iekšpuses. Viņš pārbaudīja, vai durvis noslēgtas. Dārza vārti bija noslēgti. Man bija bail, ka neizlaupa tipogrāfiju, tāpēc visu noslēdzu un atslēgas pievācu.

aizslēgties, M., *kļūt aizslēgtam*, # Kad, viņai iznākot uz lieveņa, durvis aizcirtās un ar šleperi aizslēdzās, viņa ar šausmām atskārta, ka atslēga palikusi iekšā citas jakas kabatā.

pieslēgt, *aizslēgt (aiz paraduma, kārtības labad u. tml.); piestiprināt un aizslēgt ar slēdzeni*, # Izgājis un aizvēris durvis, viņš dzirdēja, kā sieva tās pieslēdz. Ienākdama klētiņā, durvis pieslēdzu un atslēgu paliku pagaltī. Palicis viens, Toms pieslēdza durvis uz kāpņu telpu un atslēgas atstāja neizņemtas. Iznācis no darbnīcas, viņš to pieslēdza ar lielu, masīvu atslēgu. Izkāpis no laivas, viņš to pieslēdza pie steķa. Soliņš un galds kamerā bija pieslēgti pie sienas ar ķēdi un piekaramo slēdzeni.

atslēgt, *pārtraukt neizkustināmu savienojumu starp slēdzamas ierīces kustīgo un nekustīgo daļu*, # Viņa pasauca sargu un lika atslēgt kaltētavas durvis. Izņēmusi no somiņas atslēgu, viņa atslēdza zaļi krāsotos koka vārtiņus. Viņš paņēma no lādītes atslēgu un atslēdza sienas skapīti. Atslēdzu laivu, kas bija ar ķēdi un piekaramo slēdzeni pieslēgta pie steķa.

SLĒGT (2), slēdz, slēdza, K., *pievienot plūsmām (elektriskai strāvai, gāzei, ūdenim u. tml.) vai atvienot no tām*, # Eju gaitenī slēgt (iekšā, ārā) gaismu / uguni.

slēgums, L., # Arī šoreiz inspektors vēriģi aplūkoja slēgumus strāvas sadales skapjos. Izšķir elektriskās strāvas virknes slēgumu un paralēlo slēgumu.

ieslēgt, pbg., *piešķirt virzību plūsmām*, # Tiklīdz viņa pārrodas mājās, tūlīt ieslēdz nelielā skaļumā rādīo / rādīoaparātu. Viņš ieslēdza televizōru un atlaidās uz dīvāna tā priekšā. Ielējis elektriskajā tējkannā ūdeni un to ieslēdzis, viņš sāka lūkoties pēc krūzes, maltās kafijas un cukura. Agita piecēlās, lai ieslēgtu griestu lampu. Rūpnīca izgatavo arī slēdzus ar pneimatisko izslēdzēju kāpņu telpām – ja ar šo slēdzi ieslēdz apgaismojumu, tad pēc 3 – 5 minūtēm tas automātiski spuldzes izslēdz. Kuģis ieslēdza bōrta ugunis.

ieslēgties, -slēdzas, -slēdzās, R. n. *rasties plūsmas savienojumam*, # Virpotājs nospiež pogu, un darbgalds ieslēdzas. Tajā brīdī ieslēdzas elektriskā strāva, kas uzkarsē sildelementu.

izslēgt, *pārtraukt plūsmu*, # Kad izslēdz apgaismojumu, viss iegrimst melnā tumsā. Teodōrs izslēdza gaismu un izgāja no istabas. Viņš izslēdza elektrību un izgāja priekšnamā ģērbties. Juris

izslēdza mōtōru un kāpa laukā no mašīnas. Viņš izslēdz rāciju, un telpā iestājas klusums. Viņš izslēdz gāzi, un uguns pārstāj degt.

izslēgties, *pārtraukties plūsmā*, # Noklausījāmie visu garo plati, Kamēr mašīna beidza Un izslēdzās pati (I. Auziņš).

saslēgt, *savienot plūsmu sistēmu elementus*, # Kad visas spēkstacijas saslēgtas vienotā sistēmā, grūti pateikt, no kurienes nāk gaisma un dzinējspēks. Savstarpēji saslēgtas ir abu pilsētu automātiskās telefona centrāles, augstsprieguma elektrētīkli.

saslēgties, *savienoties plūsmu sistēmu elementiem*, # Vadi saslēdzas automātiski.

saslēgums / **saslēdze**, L., # Vadu saslēgums ir sarežģīts.

noslēgt, *atvienot no plūsmas*, # Lai veiktu ūdensvada remóntu kādā dzīvoklī, jānoslēdz centrālā ūdenspadeve.

noslēgties, *pārtraukties plūsmā*, # Ūdensvads noslēdzies automātiski.

pārslēgt, *mainīt saslēguma veidu citādam darba režīmam*, # Pārslēgt ātrumu nozīmē pārslēgt mōtōru citā režīmā. Šoferis pārslēdza ātrumu, un smagā autōmašīna strauji pātrināja skrējienu. Tālo apgaismojumu uz tuvo vai otrādi pārslēdz ar īpašu kājas vai rokas pārslēdzēju.

pārslēgties, *pārslēgt atbilstoši savām vajadzībām*, # Avārijas gadījumiem paredzētas divas pultis, katra savā automatizētās līnijas galā – no tām iespējams ātri pārslēgties uz rokas vadības režīmu. Pēc izsaukuma signāliem radists atkal un atkal pārslēdzās uz pieņemšanu. Autōmōbīļa vadītājs, pārslēdzoties no tālās uz tuvo gaismu, nav samazinājis braukšanas ātrumu atbilstoši ceļa pārskatāmībai.

pārslēdze, L., # Mašīnai sabojājusies pārslēdzes ierīce no tuvā uz tālo apgaismojumu.

pieslēgt, *pievienot tādai vai citā dai plūsmas sistēmai*, # Zibspuldzi var pieslēgt 127 vai 220 vōltu apgaismošanas tīklam. Traumatōlōģiem un ōrtōpēdiem tagad talkā nācis jauns aparātu kōmplekss, kas pieslēdzams parastajam elektrōapgaismes tīklam. Centralizētajam ūdensvadam 1973. gadā bija pieslēgti 98% kopējā dzīvokļu fōnda. Gāzes vadiem pieslēdz veselā patērētāju grupas – pilsētu rajonus, mazpilsētas, ciematus u. tml. 1882. gada 14. jūlijā Rīgā sāka darboties pirmā Rīgas telefonu centrāle, kurai bija pieslēgti 53 abōntu aparāti. Radiōlu var pieslēgt magnetōfōnam ierakstīšanai un atskaņošanai. Nieru mazspējas gadījumā slimnieku pieslēdz pie mākslīgās nieres aparāta.

pieslēgties, *tikt pieslēgtam tādai vai citā dai sistēmai, tīklam*, # Dzelzceļa tīklam nesēn pieslēdzās arī jaunubūvētais ceļa posms. Turpmāk ir paredzēts pieslēgties neparasti bagātajām Tjumeņas apgabala gāzes atradnēm.

pieslēgums, L., # Transfōrmātōru apakšstacijai būs ierīkots dubults pieslēgums. Vienlaicīgi ir atrisināts arī vecā Jūrmalas virziena pieslēgums jaunajai maģistrālei.

SAKŅOTIES, 2. kōnj., R. n. vai R. s., *būt vai kļūt augam nostiprinājušāmie augsnē ar sakņu palīdzību*, # Ūdensrozes un dzeltenās lēpes sakņojas ūdenstilpes dibēnā, bet to lapas peld pa ūdens virsmu. Asfaltā neaug neviens koks un tajā nevar sakņoties puķes. Es sakņojos dzīvē kā zaļoksnējs koks augsnē.

sakņot, 2. kōnj., K., *likt sakņoties*, # Lai ūdens no lapām iztvaikotu minimāli, spraudēnus jāsakņo ar ūdens izgarojumiem piesātinātā telpā.

iesakņoties, pbg., # Ja koks aug atklātā vietā, tas izaug sīksts un zarains, dziļi un pamatīgi iesakņojies zemē. Ziemas rudzus rudenī sēj tā, lai jaunie augi līdz salam paspētu iesakņoties.

apsakņoties, *veģetatīvi pavairojot, augsnē vai citā substrātā ievietotai auga daļai rasties saknēm*, # Pavairošanai ar spraudēniem jāņem jauni, nobrieduši dzinumi 4 – 5 mm rešnumā, jo vecāki dzinumi apsakņojas sliktāk. Vislabāk spraudēni apsakņojas siltumnīcā ar pōlietilēna plēvi pārsegtā kastītē.

apsakņot, *likt apsakņoties*, # Lapa, kas atdalīta no mātesauga, strauji žūst, tāpēc lapu spraudēnus apsakņo slēgtās kamerās zem stikla vai pōlietilēna plēves.

sasakņoties, *piepildīties ar saknēm*, # Pilnīgi sasakņojušos vienādlapu pulkstenīšu podus no marta līdz aprīlim mēslo ar šķidro mēslojumu.

SIET, sien, sēja / **saitēt** / **šņorēt**, 2. kōnj., K., *sasaistīt pavediena vai kā pavedienveidīga divus galus mezglā, cilpā u. tml.; sasaistīt pavedienus cilpu un mezglu veidojumos; sasaistīt kopā vairākus tieknus (garenus, cilindrveida) priekšmetus kādā veidojumā*, # Viņa noliecās un sāka siet atrisušās zeķu auklīnas. Pavērtā loga rūtī kā spoguļi skatoties, viņš sien sev prievīti. Mārtiņš ātri iemācījās tik veikli siet mezglus, ka sacensties ar viņu viegli nebija. Viņš stāvēja pie spoguļa un

gausi sēja kaklasaites mezglu. No tilta apakšas izpeldēja no priežu stumbriem siets plost. Māte vērpj, māsa sien mežģīnes. Kas gan lellēm bizēs lentas sies? (J.Ósmanis). Viņas darbi pašlaik ir kaplēt bites un siet rudzus (kūļos). Vasarā bērni sēja lopbarības lapu slotiņas. Kad viņš atjēdzās, kartūbnieks, uzspiedis celi viņa mugurai, sēja kopā viņa rokas. Kuilim uzmeta cilpu uz šņukura un sēja ciet kājas. Dumpīgos zemniekus sēja pie kauna staba. Viņa sietā vienroce izkaptis pavada ziemas bezdarba laiku, aizsprausta aiz griestu sijas. Noliecies viņš saitēja ciet kurpes. Durvīs parādījās galvenais ārsts, jau darba tērpā – uz muguras saitējamā ķitelī un baltās audekla biksēs. Kad mums priekšā bija bridieņi, šņorējām vaļā zābakus, vilkām nost zeķes. Mugurā viņam ir garš svārks un kājās līdz ceļiem šņorējami stepes zābaki.

sieties, sienas, sējās, *tikt sietam*, # Sējējām kustības veiklas, tāpēc labības kūļi sienas ātri un nekavē pļaušanu. Aizsien dubultmezglu, lai tavas kurpes nesienas vaļā un saites nevazājas pa zemi.

izsieties, *ilgstoši, daudz siet*, # Meitām stīvas muguras, visu dienu rudzus izsējušās.

sasiet / sasaistīt / sasaitēt / aizsiet / aizšņorēt / sašņorēt / aizsaiņot, pbg., # Abus čemodānus Bimbulats bija sasējis kopā, pārmetis savam zirgam pār segliem. Kaklasaiti viņš allaž sasēja visgludākajā mezglā. Vienam ausaines auklas zem zoda kārtīgi sasietas, otram cepures ausis kā aizvien nesasietas. Lakats viņai cieši sasietas aiz pakauša mezglā. Treneris viņam rūpīgi sasien bókša cimodus. Pa Gauju aizpeld no bērzu stumbriem sasiets plost. Sējējas no katras labības stiebru kopas paveļk uz āru stiebru sauju, sadala un sagriež to divās grīstēs, ar ko sasien kūļus. Viņam padusē svaiga, tikko sasietā bērzu slota. Garos matus var sasiet pakausī ar lenti. Daļa kviešu jau bija nopļauta, sasietā kūlīšos un saslieta statos. Ārstnieciskos augus sasien slotiņās vai kūlīšos un novieto labi vēdināmās nojumēs, kamēr tie izžūst. Viņš sasēja ciešāk savu šļaugano nastiņu. Aprakstīto lapiņu čupu viņš sasien apkārt ar šņorīti. Gūstekņi gulēja rindā, pa pārim kopā sasieti. Visiem notiesātajiem rokas bija sasietas uz muguras. Cērpamo aitu ar sasietām kājām nogāž sāniski uz paklātas segas. Janka sasaistīja sainītī savas grāmatas un burtnīcas. Beigās piekrauto vežumu stingri sasaista ar valgu. Dzīvus palikušos pilsētas aizstāvjus mōngōļi sadzina tirgus laukumā un sasaistīja ar ādas siksnām. Aiz slinkuma cilvēks var staigāt neaizpogātām pogām, nesasaistītiem zābakiem. Vēžu kulei aizsēja galu ciet, lai neviens neizspruktu. Vārti bija aizsieti ar lūku. Viņš paprasīja Edai aizsienamās auklas un pamatīgi aizsēja visus maisus. Viņš esot gandrīz izcelts tieši no gultas, pat zābakus nebija paspējis lāgā aizšņorēt. Harijs no rīta bija tā sašņorējis zābakus, ka vakarā tikko varējis atraisīt. Žaketes vietā viņš bija šodien uzvilcis oranžu frōtē auduma kreklu, uz krūtīm ar zilu auklu sašņorētu. Pasta sūtījumi jau ir aizsaiņoti.

aizsieties / sasieties, *negribēti kādā veidā tikt aizsietam*, # Mezglis man aizsējies tā, ka grūti atraisīt. Šlipse aizsējusies pārāk cieši. Šoreiz man šlipse sasējusies glīti. Nevajag vērt garu diegu, jo šujot tas mudžinās, sasienas mezglā.

sasaistīties / sasieties / satīties, *saistīt sevi kopā ar ko*, # Sasaistījušies ar virvi, alpīnisti rāpās klintī. Nokļuvuši pa klintīm uz ledāja, piesienam dzelkšņus un sasienamies ar virvēm. Peldēju virzienu nevērodama, līdz man piekrastē ap rokām satinās lēpju lapu vijīgie kāti.

apsiet / pārsiet, *siet apkārt*, # Padusē viņš bija iežņaudzis ar auklu apsietu pōrtfeli. Līdzās uz sēdekļa redzama ar šauru, sarkanu lentīti pārsieta tōrtes kārba.

apsējums, L., # Maisa apsējums raisās vaļā.

piesiet, *piestiprināt virves vai cita tamlīdzīga galā*, # Pie būdas piesietais suns nikni rej un rausta ķēdi. Piesietu pie ratiem, govi veda aplecināt. Divi vīri izkāpj no ratiem, viens nojumē piesien zirgu, bet otrs jau nāk šurp. Kāzinieki sapušķo zirgus, piesien zvārguļus. Didzis pavilka laivu tuvāk un piesēja pie krūma.

piesējums, L., # Aprīļa sākumā atbrīvoju ķiršu stumbrus no piesējuma.

pārsiet, *piesiet ko citā vietā*, # Pajauna sieviete atnākusi pļaviņā pārsiet govi. Zirgi visu dienu nav pārsieti, aizsniedzamajā platībā nograuzuši gandrīz melnu zemi. Mēs pārsienam izkaptis īsos kātos rudzu pļaujai.

atsiet, *sasiet vienkopus; piesiet (ierobežotā lietojumā)*, # Pie pirmās šujmašīnas strādā sīka meitenīte ar aizmugurē atsietu matu pīni. Jātsien tie zari, kas par daudz nokārušies. Rokas viņam bija atsietas uz muguras. Zvejnieki vēra un sēja virves, uzcēla mastu, atsēja un nostiprināja to. Trimō spogulis brūnā rāmī bīstami klanījās pie mazākā pieskāriena, bet nevienam nebija ienācis prātā iedzīt sienā nagliņu un ar aukliņu spoguļi vienkārši atsiet.

iesiet, *sienot piestiprināt; sienot izveidot mezglu, cilpu u. tml.*, # Klejojošs tirgonis dancina smalkā diegā iesietu velniņu. Matrozis sēdēja uz virvē iesieta dēļa kuģa priekšgalā un krāsoja

sarkano laukumu līdzās enkuram. Iesiets starp priedi un ābeli, vējā līgojās šūpotņu tīkls ar aizmirstu grāmatu tajā. Lauciņu iemērīšanai vajadzīgo mērloksni var praktiski aizstāt ar auklu, kurā iedaļas veidotas ar iesietiem mezgliem.

iesieties, *tikt iesietam; iesiet sevi*, # Izkaps iesējusies nepareizā leņķī. Mezglis iesējies nevietā. Trijās virvēs iesējusies, Mirdza demōnstrē savas alpīnistu nometnē iegūtās iemaņas. Vētras laikā kuģa kapteinis klāja kōmandai pavēlēja iesieties virvēs un uzraudzīt kravu.

iesējums, L., *dažādos virzienos novietotu būvkoķu savienojums*, # Divu šķautņu krustenisku savienojumu, kas veido taisnu vai slīpu leņķi, sauc par krustenisko iesējumu. Viena šķautņu gala iesiešanu otrā šķautnī, izveidojot vienu vai divas tapas, sauc par gala iesējumu ar tapu.

uzsiet, *siet ko virs kā*, # Meitenes grozu Janelis uzsēja uz riteņa bagāžnieka.

notīstīt, *siet apkārt vairākkārt*, # Bārdainis bija āvies vīzēs un spurainām pakulu auklām līdz ceļiem notīstītiem stilbiem.

pāršņorēt, *šņorēt atkārtoti*, # Viņš apstājās un noliecās pāršņorēt atraisījušos kurpi.

izsiet, *sienot izgatavot*, # Viens ķekatnieks uz salīkušas muguras nēsā no garkūļu salmiem izsietu un briesmīgi izkrāsotu velnu.

sējums / sasējums / saitējums, L., # Mezglis atsienas tad, ja ir paviršs sējums. Gōbelēns ir sienas sega, kas darināta audu ripsa sējumā. Pēc kāda laika Ōtīlijas paradums sasiet šalli uz pieres tika atdarināts gan vienā, gan otrā ciema sētā. Zābakiem jābūt bez cietām šuvēm iekšpusē, tie nedrīkst spiest saitējumu vietās.

VALGOT, 2. kōnj., K., *sasaistīt ar valgu, virvi*, # Kūtī mierīgi gremoja pie savām silēm valgotās govīs.

savalgot, pbg., # Cērpamajām aitām savalgo kājas un tās nogulda uz sāniem uz kāda paklāja.

SIKSNOT, 2. kōnj., K., *sasaistīt ar siksnu*, # Viņš noņēm no pleciem somu un sikсно to vaļā.

aizsiksnot, pbg., *siksnot ciet*, # Un kādu dienu stāvēja pagalmā aizjūgts zirgs, un meita nesa Driķša kastes un somas, siksnām aizsiksnotas un spožām pogām apsistas.

SPRĀDZĒT, 2. kōnj., K., *nostiprināt siksnu ar sprādzes palīdzību*, # Pieliekusies viņa sprādzē ciet sandales.

sprādzēties, *sprādzēt sev sprādzes*, # Aplicis plecu siksnas, viņš sāka sprādzēties.

aizsprādzēt / sasprādzēt, pbg., # Jaunus apavus pagrūti aizsprādzēt, jo siksnīņas vēl stīvas, nav ielocījušās. Viņš aizpogāja mēteli un aizsprādzēja jostu. Kad Mārīte saģērbta, mamma vēl sasprādzē mētelīša jostiņu. Čemōdāni ir sakravāti un sasprādzēti. Sēdulka ir ar ādu pārvilkts spilvens, ko novieto zem sasprādzētām siksnām, lai pārvietotu saku un ilķšu smagumu no zirga kakla uz muguras daļu.

apsprādzēt / nosprādzēt, *apņemt ar siksnu vai ko jostveidīgu un nostiprināt ar sprādzes palīdzību*, # Nolēmis, ka bikšu sikсна apsprādzēta par ciešu, viņš to palaiž par vienu caurumu vaļīgāk. Apsprādzējusi ap roku pulkstentiņu, viņa salīdzina tā rādīto laiku ar galda pulksteņa rādīto. Vizinoties ar nomātu laivu, glābšanas josta apsprādzējama ōbligāti. Vēderu viņš nosprādzēja ar platu siksnu.

iesprādzēt, *iestiprināt kur ko sprādzējamu*, # Viņam patika unifōrmas, tāpēc viņš sapņoja par leitnanta regālijām – par siksnā iesprādzētu zobenu un cepuri ar apkaltu nagu.

iesprādzēties, *iesprādzēt sevi kādā ierīcē*, # Viņš brauca pa gaiteni, iesprādzējies ratiņkrēslā.

pārsprādzēt, *sprādzēt par jaunu, atkārtoti*, # Sadomāju atpūtināt zirgu no ilgās kalnā kāpšanas un pārsprādzēt segļus, lai nebruktu atpakaļ.

piesprādzēt, *piestiprināt ar sprādzējumu*, # Piesprādzējis slēpes, viņš vilka rokās cimds. Pienāk kāds matrozis ar gumijas trōsi, kuras vienu galu viņš piesprādzē savai ap vidukli apžņaugtajai jostai.

piesprādzēties, *piesprādzēt sevi*, # Lidmašīnai piezemējoties, pasažieriem jāpiesprādzējas pie krēsliem. Elektrōmōntieri, kāpjot stabā, vaļīgi piesprādzējas ar dzelzs ķēdi. Krāsotāja nodoms bija apsiet ap torni vajadzīgo skaitu virves grēdzenu, pie kuriem pats varētu piesprādzēties un uzkāpt augšā līdz torņa smailei.

uzsprādzēt, *sprādzējot nostiprināt ko uz kā vai virs kā*, # Iesākumā Arveds septiņpadsmit kilōgramus mugursomā nemaz nejuta, taču ar katru jaunu atpūtas brīdi arvien grūtāk kļuva nēsamo uzsprādzēt plecos. Mikus uzsprādzēja somu sev uz muguras un jau cēlās, bet Kārlēns lika vēl pagaidīt.

TAUVOT, 2. kónj., K., *sasaistīt ar tauvu*, # Pie plašās upju stacijas móliem tiek tauvoti desmitiem kuteru, kuģu un kuģīšu.

paņemt tauvā, *piesaistīt ar tauvu, trósi, lai vilktu*, # Atceros, fróntes ceļos dubļu jūrā iestrēga mūsu lielgabals, zirgi no vietas nekust un pat trīstónnīga mašina, paņēmusi lielgabalu tauvā, nespēja to izvilkēt.

tauvoties, *tikt tauvotam*, # Tankkuģu apkopes piestātņi priekšostā padziļināja no 13 līdz 15 metriem, tā ka tagad tur var tauvoties kuģi pat ar tūkstoš tónnu ietilpību.

satauvot, *savienot kopā ar tauvām, tróšēm u. tml.*, # Abus kuģus atkal satauvoja. Aiz veļkonīša satauvotas divas smagas, melni darvotas liellaivas.

pietauvot, *piesaistīt ar tauvām, tróšēm u. tml.*, # Upes krastā stāvēja pietauvots balts divklāju mótorkuģis. Krastā jauni afrikāņi gaidīja, kad viņiem pametīs tauvu galus, lai pietauvotu no izbrauciena atgriezušos kuterus.

pietauvoties, *tikt pietauvotam*, # Pietauvojāmiešiem pie bórtā aizvēja pusē, lai milzīgais mótorkuģis mūs pasargā no viļņiem un stiprā vēja. Pilsētā ir vairākas ostas, kur nemitīgi pietauvojas vai paceļ enkurus dīzelkuģi, zvejnieku traleri.. Pie jūras pasažieru stacijas piestātnes pietauvojas viens no pasaules lielākajiem buriniekiem – barka „Sedóvs”.

PĪT, pin, pina, K., *saistīt kopā ko tieknu vai kam tieknam būt kā saistītājam*, # Uzvērusi uz rokas no mēldriem pītu somu, Elvīra vakarpusē devās pie Matīsa. Tekstilgalantērijas izstrādājumu fabrika „Lenta” ir specializējusies austu un pīto lenšu ražošanā. Tēlpā tik vien bija kā vēcs pīts šūpulkrēsls un tukša etažēre. Maija stāvēja nokaunējusies par savu pirmītējo izbīli, pina vaļā un ciet bizes galu. Matos pīdama krāsainus dzīpariņus, par sarkanām lentām sapņoja tā (Ó.Lisóvska). Zirgiem pieguļā pina kopā priekškājas, lai tie varētu pāiet tikai sīkiem soliņiem un tālu neaizklīstu. Pa purvmalu nebija viegla iešana, kājas pina stīgas un kopā saķērušies sīki augi. Grozus viņš pin no klūdziņām.

pīties, pinas, pinās, R. n., *saistīties, ķerties aiz kā u. tml.*, # Tumsā brienot pa mežu, kājas pinās saknēs, zari un mežapiņstīgas ķērās aiz drēbēm. Pēc ilgās dīkā stāvēšanas kājas negribēja lāgā klausīt, pinās viena aiz otras un nepadevās ritmiskai gaitai. Mēness stari manos matos pinas.. (J.Sirmbārdis). Par neveiklu cilvēku saka, ka tas pinas kā vista pa pakulām. Viņš pratīs visādos sarežģījumos atbilstoši rīkoties, nepinoties kā vista pakulās.

izpīties, *ilgāku laiku, daudz pīt*, # Cik gan viņš, puika būdams, nav vainagus izpinies.

nopīt / sapīt / uzpīt, pbg., *pinot izveidot, izgatavot*, # Sērdienīte salasījusi puķītes un ātri, ātri nopinusi vainadziņu. No pieneņu ziedu kātiem kā bērniņā nopinu garu vītņi un apliku viņam ap kaklu. Sīklopiem viņš nopina nelielu zedeņu aploku. Vainagus viņas sapīšot pašas, dārzs vēl pilns puķu. Viņas gludie mati sapīti divās sīkās bizītēs. Sīpolus uzglabāšanai pa ziemu sapin pīnēs. Jau divus tūkstošus gadu pirms mūsu ēras dziju vērpā un ar rokām uz koka rāmja sapina to audumā. Siena pūnīte bija sapīta no kārklu žagariem. Vietvietām nārbuļi, likdami galvu pie galvas, sapinūši tīru ziedu biezokņus. Elmārs bija uzpinis no klūdziņām brīnumjauku groziņu.

sapīt, *sasaistīt, sasiet*, # Ķēve, sapītām kājām mudīgi ņirbinādama, tuvojās atnācējiem. Kājas, ar velteņiem nesaradušas, nu bija kļuvušas tik neveiklas kā sapītas.

sapīties, *sasaistīties*, # Kaktā sīca zirnekļtīklā sapinusies muša. Manos matos bija sapinusies bite un neganti dūca. Viens izpletņlēcējs bija sapinies izpletņa auklās. Makšķeraukla ir sapinusies ūdenszālēs.

aizpīt, *nopīt līdz kādai vietai*, # Jaunais zedeņu žogs vēl nebija aizpīts līdz pašai augšai. Viņa atskrēja pārbijusies, viena bize aizpīta tikai līdz pusei.

aizpīt, *pinot aizpildīt kādu spraugu, caurumu u. tml.*, # Kvadrātveidīgās lūkas karcera sienās bija aizpītas ar dzeloņstieplēm. Šo mājokļu sienas veidotas no zemē iedzītiem mietiem, kuru starpas aizpītas ar zariem.

appīt, *pinot aplāt ko ar pinumu*, # Goda krēsls bija appīts ar mētrām. Lielā pudele ir appīta ar placinātām klūgām.

appīties, *aptīties*, # Staipekņi ir appinūšies ap koka stumbru un aizstiepušies uz augšu jau līdz pirmajiem zariem.

iepīt, *pinot ievietot, iestiprināt ko kur iekšā*, # Sagaidāma stāvēja Latīņa baltā priekšautiņā un matos iepītu sarkanu lentu. Ozolzaru vainagā labi izskatīsies iepīti pīpeņu ziedi.

iepīties, *ieķerties kur un sapīties*, # Viņa ir pārbīlī, jo matos iepinūšies bite. Vienā tīklā, kārodams pēc zivīm, bija iepinies albatróss.

pārpīt, *pīt par jaunu*, # Pārpinot bizes pie garderības spoguļa, Mirdza Šmithene sadzirdēja pilnās zāles šalkoņu. Jaunie zirgi visi viens pēc otra uzlēca kājās, kad saimnieks gāja klāt tos pārpīt.

piepīt, *uzpīt lielākā daudzumā; pinot pievienot vai piestiprināt ko pie kā*, # Vainagi piepīti, ka pietiks visiem līgotājiem. Vēlā rudenī viņš sāka pīt grozus un piepina pa ziemu pilnu savu būdu, lai pavasarī kartupeļu laikā pārdotu. Ozollapu vainagiem var piepīt klāt dažādas puķes. Dziedātājas tēpušās greznos Nīcas tēpos ar augstu zīļu vainagu virs galvai piepītajām bizēm.

piepīties, *pinot nejauši pievienoties*, # Vainagā ziediem piepinušās klāt arī smilgas.

izpīt, *atpīt; izraisīt laukā; pinot izgatavot vai izrotāt ko*, # Sieva lēnām noģērbās un izpina matus. Izpinusi lentas no bizēm, viņa tās ar delnu izlīdzināja. Interesanti un ērti ir krēsli ar sēdekli, kas izpīts no lentēm. Viņš atsēdās ērtā, ar mēldriem izpītā Piebalgas krēslā.

VĪT, vij, vija, K., *pīt (ierobežotā lietojumā); griezt lokos vai grīstē u. tml.*, # Andris noņēma cepuri un vija ziedus ap tās loku. Vai atceries, kā smaržo jāņuzāles, kad vainagos tās vij un galvā liek? (A.Skujiņa). Viņš apdomīgi izmeklēja no rudzu kūlīša sauju garāku stiebru un, grīsti vīdams, izslējās taisns. Pa ziemu viņa reizēm pārnesa kaņepājus un pakulas, un Klāvs tad vija auklas un pinekļus. No banānu augu šķiedras vij izturīgas virves un auž tīklus. Lauka balodis ligzdu vij kādā kuplā eglē no koku zariņiem. Uz kāda šķūņa jumta uzrīkotā ritenī ligzdu vija stārķis. Vējš vija asus sniega virpuļus un lipināja acis ciet. Vējš dūmus virs ciemiem vij gredzenos.. (A.Krūklis). Cits aiz cīta pa vītajām dzelzs kāpnēm viesi kāpa uz augšu.

vīties, vijas, vijās, R. n., *griezties lokos, spirālē u. tml.*, # Tīteņaugi ir augi, kas augdami vijas ap balstiem. Ap maikstīm rotaļīgi vijas apiņi. Sója ir viengādīgs augs ar zarainiem stumbriem, kas aug vai nu cerā, vai vijas. Ap vīra kaklu bērna rokas vīsies.. (I.Lasmanis). Kad viņš griezni līgani pievirza tērauda stienim, vijas tieva, zilganpelēka tērauda skaida. Frīdai mati vijās bezbēdīgās sprogās. Viņa plaukstām saglauda matus, kas denīnos – sukā cik sukādama – aizvien vijās kā nepaklausīgas apiņu stīgas. Sieviete kāsa katlu, un balti, pēc kartupeļiem smaržojoši garaiņi vijās ap viņas rokām. Viņš raudzījās krāsni, kur ap oglēm vijās zilās liesmu mēlītes. Vijas čūska kaislām kustībām un ar aukstu skatienu stindzina.. (M.Čaklais).

vītenisks, Kd., *savijies*, # Zirgs mēģināja pat iekost melnbaltām strīpām vīteniski nokrāsotajā aizšķērsī. Saglabājušās taures ir divējādas – tāšu taures no bērza tāss vai alkšņa mizas, vīteniski samauktas, ar niedras vai koka iemuti. Noglecēja un nolobīja mizas sloksni vīteniski cōllas četras platu pa visu koka stumbru un, kad sagrieza, iznāca taure.

vijīgs, Kd., *virzībā, kustībā izlokošies*, # Vijīgs stumbrs spirāliski vijas ap balstu, piemēram, apīnim, tīruma tītenim. Sienas vāzēs vislabāk iederas nokareni vijīgi vai stīgojoši augi – līkstošs ievas vai bērza zars, apiņu, vīnogulāju vai kreses stīgas. Ienāca deviņpadsmitgadīga meitene ar lielām, daiļām acīm un dabas dotu vijīgu, lokanu augumu. Laikam tāpēc, lai uzturētu labu ožu, govs gan vienā, gan otrā nāsī arvien ielaiž vijīgu mēles galu. Ēģiptiešu rakstu zīmēs daudz apļu, vijīgu elementu. Mode kļuvusi sievišķīgāka, tēpu līnijas vijīgākas. Mīkla jāmīca tikām, kamēr tā kļūst vijīga un atlēc no rokām.

vijīgums / vijība, L., # Viņam ir muskuļains, enerģisks augums, katrā kustībā elastīgs vijīgums. Kaķene ar lokanu vijīgumu viegli kā putns uzmetās meitenei uz pleca. Sevišķi izteiksmīgi ir veidojumi no porcelāna, jo tajos izpaužas izsmalcināta plastika un fōrmu vijīgums. Aktiera spēlē dzirkstī vecitāļu grācija un rōkōkō smalkā vijība.

novīt / savīt / uzvīt / izvīt, pbg., *vijot izveidot, izgatavot*, # Jāņu sestdienā darbus nobeidza laikā, lai puiši varētu apgādāt meijas un meitas novīt vaiņagus. Pirmos trōšu metrus rūpnīca novija pērnajā maijā. Rožu krūmā novijusi Bērniem ligzdu zīle.. (Ā.Elksne). No astoņiem pavedieniem savij auklu un iever jostasvietā. Kāds no brūklenājiem savija vainagu un uzlika zārkam. Putnubiedēklī par cepuri bija no bērza tāsīm savīta vācelīte. Viņai pakausī bija savītas divas pīnes. Putns savija ligzdu bērza galotnē. Pa stublāju augšup lēni virzījās gliemezis ar kōniskā spirālē savītu māju plecos. Iesirmie mati bija savīti virs galvas kuplā mezglā. Viņš gulēja uz muguras zālē, plaukstas zem pakauša savijis. Viņa sēdēja uz malkas klucīša, rokas klēpī savijusi. Viņa no pīpenēm bija uzvijusi vainadziņu. Made prot izvīt prievītes ar skaistiem rakstiem. Tēvs no resnas stieples izvija apli, kas cieši apņēm katliņu. Ligzdas iekšpuse bija izvīta ar zirga astriem un putna spalviņām.

izvīt, *vijot izlietot izejvielas*, # Visas puķes ir izvītas vainagos, nekas pāri nav palicis.

pievīt, *vijot izgatavot, izveidot lielākā daudzumā*, # Mājas kokos putni pievijusi daudz ligzdu. Raibas vien man telītes.. Diezgan darba tautiešam, Zīda valgu pievijot (T. dz.).

novīties / savīties, *tikt novītam*, # Aukla novijusies par grodu. Virve grodi savijusies.

novīties, *pārklāties ar ko vijīgu; vijīgi nokarāties*, # Sēta novijusies ar vīnstīgām. Viņas tumšbrūnie mati sasukāti augšup, tikai divas šķipsnas novijušās gar ausīm.

savīties, *sasaistīties; sagriezties grīstē u. tml.*, # Uz mirkli viņu pirksti savijās kopā ciešā, jūsmas pilnā rokas spiedienā. Zalkši salasās ziemošanai mēsļu kaudzēs un pagrabos un savijas kopā kamolos. Ejoj dziļāk piekrastes mēldros, tie pamazām sabiezēja puduros un savijās tik cieši, ka nebija ko domāt cauri tikt. Pie beigām zvejas tikls bija savijies kopā kā resns striķis.

uzvīties, *vijoties uzvirzīties augšup*, # Pie mājas durvīm auga apīņi, uzvīdamies līdz jumta korei. Uz ceļa uzvijas gaisā putekļu mākonis. Degot kūlai, uguns ielēca paegļu krūmā, un dzeltenas liesmiņas uzvijas augšup pa zariem. Ceļš lokveidīgi uzvijas paprāvā kalnā.

aizvīt, *iesākt, bet nepabeigt vīt; vijot nostiprināt, lai vijums neraisās vaļā*, # Vāgūzī uz kastes stāvēja aizvīti, nepabeigti pinekļi. Pātagas gals ir aizvīts ciet.

aizvīties, *vijoties aizvirzīties; aizlocīties*, # Apīņi aizvijušies līdz pašam kārts galam. Pāri meža takai aizvijas zalktis. Ceļš aizvijas kalnā. Ragavu sliedes aizvijas uz mežmalu. Gar pārvaldes namu aizvijas sīka upīte.

apvīt, *vijot aptvert*, # Madara paņēma puīša cepuri un apvij to ar mežābeles ziediem. Matus viņa bija sapinusi bizēs un apvijusi ripuļos ap galvu. Annas galvu apvij matu pīnes. Milvija pacēlās uz pirkstgaliem, apvija rokas Jānim ap kaklu un uzspieda lūpas uz viņa vaiga. Liesmas ātri vien apvija sausās malkas šķīlas krāsni. Lejā pakalnu puslokā apvija upe.

apvīties, *aptīties; apskaut; ieskaust*, # Vīnogulājs apvijies ap koka stumbru. Mājas sienas apvijušās ar efeju stīgām. Bangas norāva no klāja kādu agregātu, kura tróse draudēja apvīties ap kuģa skrūvi. Kuļmašīnas dzensiksna skrēja viegli kā vijīga čūska – apvijās ap vienu riteni, ap otru un meta loku tālāk. Vienā mirklī ap viņa muti apvijas cieti un nežēlīgi vaibsti. Mazās rokas apvijas viņam ap kaklu. Ap kalnu tā pakājē apvijas ceļš.

ievīt, *ietvert vījumā; vīt kur iekšā*, # Pātagām galā ievija zīda diegus. Ieskrēja virpulis pagalmā, sagrieza putekļus vērpetē, paķēra, kas pagadījās, un ievija savā grīstē. Platajā skurstenī stārķis pa vasaru bija ievijis savu ligzdu.

ievīties, *tikt ievītam; līkločiem ievirzīties kur*, # Smilgas vainagā nav nejauši ievijušās, tās ievītas apzināti un labi izskatās. Aukla vīta pavirši, ievijies daudz spaļu. Izlocījies cauri neplautai pļavai, ceļš ievijās silā. Upei ievijoties dziļajā senlejā, laivotāju pirmais apsveic Turaidas pilstornis.

pievīt, *vijot piestiprināt pie kā*, # Sievišķībai vienmēr vajag spoguļi – vienmēr vajag kādu atrisušu sprogu pievīt citām sprogām klāt.

pievīties, *būt līkločiem pievirzītam*, # Paejot vēl uz priekšu, lielceļš pievijās māju pudurim, cik noprotams, vecas muižas centram.

pārvīt, *vīt no jauna; vijot pārklāt pāri*, # Bizes pajukušas, jāpārvij par jaunu. Es būt' savus garus matus Pār vainagu pārvijusi.. (T. dz.).

pavīt, *neilgu laiku, mazliet vīt*, # Nu ir rokas atpūtušās, iešu atkal pavīt auklas.

ŠĶETERĒT, 2. kónj., K., *savienot divus vai vairākus pavedienus vienā, vienlaikus tinot tos uz spoles*, # Sienas segas izšūšanai ņem šķeterētu divkārtīgu vai trīskārtīgu vilnas dziju. Šķeterējam diegus no vecāsmātes vērptajiem līniem.

šķeterēties, *tikt šķeterētam*, # Vilnas dzija viegli šķeterējas.

šķetināt, 3. kónj., K., *tīt vaļā pavedienu*, # Pabeiguši savu darāmo, rāpāmies lejā pa uzbērumu, šķetinādami auklu, kuru Edvards pirmīt piesēja pie mīnas drošinātāja. Šķetinot no kamolīša garu pavedienu, ko adatā vērt, Kate pameta acis kumodes spoguļi. Saruna visu laiku trūkst, it kā viņi šķetinātu kožu saēstu dzijas kamolu.

šķetināties, *tīties vaļā*, # Lai vītas kaprōna auklas gali nešķetinātos vaļā, tos vajag paturēt virs liesmas, lai sakūst kopā.

pāršķeterēt, *šķeterēt atkārtoti*, # Vecāmāte lika dziju pāršķeterēt grodāk.

piešķeterēt / piešķetināt, *pbg., šķeterējot pievienot klāt; šķeterējot sagatavot pietiekamā daudzumā (dziju, diegus)*, # Vilnas dzijai var piešķeterēt linu diegu. Atšķetini kamolu un piešķetini sarkano pavedienu klāt! Viņa ir piešķeterējusi divas pilnas spoles. Pēc nōrmas viņai maiņas (darba dienas) laikā jāpiešķeterē 3000 pavedienu.

izšķetināt, *atvīt vaļā*, # Līdaka bija tā plosījies, ka krietni izšķetinājusi gabalu makšķeres auklas. Pavediena gals nu bija rokā, un kriminālisti cerēja izšķetināt noslēpuma kamolu.

izšķetināties, *atrist*, # Kaprōna aukla galos, ja tos nesasien mezglā vai nesakausē, izšķetinās kā bārkstis.

nošķetināt, *notīt nost*, # Ticis pie nokritušā kamola dzenāšanas pa grīdu, kaķēns vai pusi no tā nošķetinājis pa visu istabu.

nošķetināties, *notīties*, # No kamola nošķetinājies garš dzijas gabals.

pašķetināt, *mazliet šķetināt*, # Lai tiktu pie resna un stipra diega, pašķetinu kaprōna auklu.

šķeterējums, L., # Šie ir vienkārša šķeterējuma diegi.

SPOLĒT, 2. kónj., K., *tīt pavedienu uz spoles*, # Meitenes plānās kleitiņās ar lakatiņiem galvās spolēja diegus. Man nāca klāt jauni pienākumi – bija jāspolē dzija. Sāka ņerkstēt vinča, spolējot ritulī no dzelmes slīdošās tērauda trōses. Fabrikā, tinot vadiņus uz spoles, Mārai bieži vien likās, ka viņa tā satin savas dienas.

uzspolēt, pbg., # Māte, kādreiz neilgu laiku strādājusi adītavā, pati uzspolē diegus. Spējīgākie audzēkņi iemācījušies uzīt mōtōru spoles, remōntēt elektrōmōtōru vijumus.

uzspolējums, L., # Šķeterēšanas cehs saņēma no ķīmiskā un vērpšanas ceha dažāda svara uzspolējumus.

saspolēt / iespolēt, *uzspolēt lielākā daudzumā*, # Pirms audekla vilkšanas dzijas saspolē lielās spolēs. Audējas pašas spoles nespolē, tās viņām iespolē spolētājas.

piespolēt, *uzspolēt pilnu spoli*, # Meitene nespējusi vien spolišu piespolēt.

paspolēt, *mazliet spolēt*, # Brīvajos brīžos viņa piesēdās dziju paspolēt.

pārspolēt, *uztīt uz citas spoles*, # Lielās spoles diegus viņa pārspolēja uz mazākām spolēm.

MEZGLOT, 2. kónj., K., *siet mezglus*, # Kādreiz bija modē karstā saulē segt galvu ar mezglotu kabatlakatu, tas ir, iesienot visos četros lakata stūros mezglu. Prāts cenšas atšķetināt, ko jūtas visu laiku vērpūšas un mezglojušas.

mezgloties, *mesties pavedienā mezgliem*, # Lai diegs nemezglotos, to ievasko. Te strādāt patīkami tikai tad, ja dzijas pavedieni (to ir 504) nemezglomas un spoles pildās vienmērīgi. Kā nemākulim dūrieni viņam padevās dažāda lieluma un nemitīgi mezglojās diegs.

samezglot, pbg., # Gluži nelaimīgs viņš ņemas siet un vērt atpakaļ zābakā saiti, bet kā tu, cilvēks, tādu samezglotu saiti ievērsi?

samezgloties, *iemesties pavedienā mezglam*, # Diegs atkal samezgloties. Tas ir stāsts par to, cik viegli un gluži kā nemanot septiņpadsmit gadu vecumā var samezgloties dzīves gaišais, gludais pavediens.

mezglains / mezglots, Kd., *ar mezgliem (par pavedienu)*, # Ar mezglainu / mezglotu diegu nav iespējams šūt.

MUDŽINĀTIES, 3. kónj. / **piņķēties**, 2. kónj. / **ķerties**, ķeras, ķērās / **mesties**, metas / metās, R. n., *savienoties jūklī un mezgloties (par pavedieniem); nevēlami, traucējoši saskarties*, # Tīkla linums it kā turējās vīriem pretī, ķērās, mudžinājās, dažviet pat plīsa. Misiņa skaida asi skrullējas spirālē, tek lejā no virpas un mudžinās. Valdis sāka tīt vaļā paku, bet uztraukumā viņam aukla piņķējās, līdz beidzot viņš to nepacietībā sarāva. Kalpone steidzīgi rāva drēbes mugurā, bet steigā un tumsā viss pinās un piņķējās.. Kad dodamies dziļāk mežā, kājas ķeras vaivarājā, mētrās, sakritušos kaldušos zaros un siekstās. Bet man grābeklis arvien ķērās sūnās, un nokasītā vieta ne tuvu nebija tik priekšzīmīga kā Maigai. Aiz sērēm un oļiem ķerdamies, pa straumi laiku pa laikam peldēja prom kaldušu zaru atlūzas. Sākās samērā līdzena vieta, bet nogurušās kājas arī šeit ķērās un metās. Uz dzirnavupes tilta, kas bija par šauru jātnieku ierindas saglabāšanai, kārtība izjuka, zirgiem metās kājas, tie klupa.. Ja runā neveikli, stostīdamies, tad saka, ka mēle metas, pinas, mežģijas.

mudžināt / piņķēt, K., *izraisīt mudžināšanos*, # Vējš plivina un mudžina manus matus, nevarēšu vēlāk ne izsukat. Tētiņš mani kult gribēja, Pātdziņu mudžināja (T. dz.). Pie slitas vēl stāvēja bērīs ar ratiem un sieviete brūnā jakā, kura piņķēja vaļā sametušos grožus. Izmetot tīklus lielos viļņos, uztinām tos tralera dzenskrūvei un dabūjam piņķēt vaļā. Traļmeistars nopūšas un sirdīgi piņķē ārā no linuma mazās haizivis, kas ar aso ādu iekērušās tīkla acīs.

mudžeklis, L., # Tina bija sagriezta vienā mudžeklī, kurā satinušies astoņi līņi. Sila sākumā uz ceļa sasviesti norautu telefōna stieplu mudžekli – liecinieki, ka te vēl nesen pāri gājusi frōnte. Nogūlis pāri pār mūsu dzīvi Karš kā virvju mudžeklis palss, Mezgls pie mezgla – pirksti par stīviem, Nevaram atrast, kur sākums, kur gals (Ā.Elksne). Mežā krustojās lielas un mazas takas, aizvijās un zuda koku un krūmu mudžeklī. Džungļos valdīja puskrēsla, bija sutīgi, jo ne mazākā vēsmiņa nespēja izlauzties cauri blīvajam zaru mudžeklim. Ienākot kinōstudijā, nonākam telpā, ko krustām šķērsām apvij sastatņu, kabelu, vadu un aparātu mudžeklis.

mudžeklīgs / mudžekļains, Kd., # Lóndōna ir nesalīdzināmi mudžeklīgāks par Rīgu tranzīta punkts. Mudžekļainajā melódiju pinumā pianists māk šķetināt pašu izteiksmīgāko tēmu.

samudžināties / sapinķēties / sapīties / samesties / saķerties, pbg., # Makšķeres nedrīkst mest tuvu blakus, jo auklas var saķerties un samudžināties. Ar mokām viņš noraisīja auklu, kas bija samudžinājusies ap sarūsējušajām naglām. Ceļi mijas un likumo, šķiras un krustojas un beigās samudžinās līdzīgi pakulu virvei. Viss jau būtu jauki, ja tā sasodītā virve nebūtu sapinķējusies. Tuvu augošu augu saknes neizbēgami savstarpēji sapinas sakņu mudžeklī. Zarnām samētoties, sāpes var būt tik stipras, ka slimniekam iestājas šóks. Dzija samētusies vienos mežglos. Fōrelists pašlaik cenšas atšķetināt samētušos auklu un saķērušos āķus. Kalnu nogāzes apaugušas augiem, kas saķērušies un savijušies kā necaurejama siena. Bijis gadījums, ka saķeras divi pretim braucoši traļi.

samudžināt / sapinķēt, pbg., *panākt samudžinājumu*, # Modris sēdēja uz apgāztas reņģu kastes un ķimerējās ar samudžinātu makšķeres auklu. Linumu ar dievu uz pusēm uzmocītām uz klāja, taču tas bija samudžināts un vietām saplēsts. Nosviedis nost samudžināto palagu, viņš cēlās no gultas augšā. Tad vēl divdesmit kilometri pa tādu samudžinātu ceļu, ka pat vietējais šerifs nevar iztikt bez tópógrāfiskās kartes. Saradās vienā kvadrātā par daudz kuģu, meta tīklus cits citam tik tuvu blakus, ka sapinķēja jedas.

iepiņķēt, *sapinķēt (ierobežotā lietojumā)*, # Vistai kājas bija iepiņķētas izplukušajā virves gabalā. Vai tik vienaldzības un pašapmierinātības veļns nav mūs savos valgos iepiņķējis?

izmudžināt, *samudžināt lielākā platībā*, # Dzenādams kamolu pa galda un krēslu apakšu, kaķis bija atritinājis visu dziju un izmudžinājis pa pus istabu.

pamudžināties, *mazliet mudžināties*, # Tinot kamolā no šķeteres, dzija brīžiem pamudžinās.

pamudžināt, *nedaudz mudžināt*, # Viņa rokas nestāv mierā, te pašķurina ūsas, te pamudžina bārdu.

ĀĶĒT, 2. kónj. / **kabināt**, 3. kónj., K., *savienot ko kopā ar āķi; atlaist vaļā saāķējumu*, # Tad viņš izkāpa no mašīnas un āķēja klāt piekabi. Kā pēdējo viņa apliek jostu un āķē to ciet. Herta stāv pie gultas, āķēdama vaļā mežģiņu blūzi. Traktōrists jau kabina pie traktōra sējmašīnu. Viņš pieiet pie sienas un kabina nost no vadža savu divstobreni. Divus vagonus lókómótfive iestumj sāncelā un kabina nost.

pieāķēt / piekabināt / aizāķēt / aizkabināt, pbg., *āķējot pievienot klāt*, # Viens suņa pavadas gals ir pieāķējams pie kakla siksnas. Ieteicams aršanu un šļūkšanu veikt vienlaikus, piekabinot aiz arkla šļūci. Antōns šodien piekabinājis mótōciklam blakusvāģi. Viņam pie jostas piekabināta maksts ar dunci. Viens ostas strādnieks satvēra celtņa āķi un vilka sānis, lai aizāķētu paceļamo ķīpu. Gundega pusparvērto logu aizvēra ciet un aizkabināja ar āķīti. Tirgonis stāvēja aiz letes, abu roku īkšķus aiz vestes izgriezumiem aizkabinājis.

pieāķēties / aizāķēties / aizkabināties, *pieāķēt sevi*, # Ar mazām metāla trepītēm pie celtņa pieāķējies, Leōns triepa krāsu. Salocītais stieples gals aizāķējās aiz margām. Svārku stūris viņam aizkabinājās aiz naglas.

saāķēt / sakabināt, *āķēt kopā*, # Pa upi tuvojās divas kopā saāķētas laivas. Marta sēž, abas rokas klēpī ar pirkstiem kopā saāķējusi. Aizpogājis puskažoka pogas, kā pēdējo vēl sakabina ciet apkakles āķus. Plostnieki sakabina balķus citu pie cita. Pilsētā kursējošajiem tramvajiem parasti sakabināti kopā divi vagoni. Gar sienām pie vadžiem sakabināti dažnedažādi drēbju gabali.

saāķēties / sakabināties / saķerties, M., *āķēties kopā*, # Mūzikai apklustot, daļa dejojāju palika laukumā rokās saķērušies vai elkoņos saāķējušies. Aļņu buki bija ar ragiem saāķējušies, rāvās katrs uz savu pusi, bet vaļā netika. Kad vagonu piestumj cieši pie cita, to sakabes pašas sakabinās. Dzelšņaino krūmu zari tā saķērušies un savijušies, ka veido necaurejamu sienu.

uzkabināt / uzāķēt / pakabināt, *kabināt ko uz kā*, # Viņš novilka svārku un vesti un kārtīgi uzkabināja uz krēsla atzveltnes. Meitene pavirši pakāra mēteli uz vadža, neuzkabinājusi to uz pleciņiem. Svētdienas rītos viņš sapošas, uzkabina krūtežu, piepogā kravati. Kad tróses cilpa uzāķēta, traktōrs sakustas un sāk vilkt. Viņš pakabina savu jauno vijoli pie sienas uz naglas. Divstobrene pakabināta vadzī priekšnamā.

uzkabināties / uzāķēties / uzķerties, M., *nepatvaļīgi piesaistīties*, # Manu bikšu kabatas ir vienā augstumā ar mājas durvju rokturiem, tāpēc dažkārt, ejot garām, uz tiem uzkabinos / uzāķējos. Rudenī zivis ir uzbarojušas un tādēļ spēcīgākas – uzķērušās uz āķa, izrāda lielāku pretestību.

ieākēt / iekabināt, *āķēt ko kur iekšā*, # Strenģe ir tā garā, bet tā mazā, kurā ieākē, ir pastrenģe. Viņš iekabināja spieķi elkonī un devās uz izeju. Garajiem zābakiem velkamās cilpiņas palikušas ārpusē, it kā gaidīdamas, ka tajās iekabinās pirkstus un pavilks stulmus augstāk.

pārākēt / pārkabināt, *āķēt no jauna; āķēt citādāk*, # Rāmis iekarīnāts četrās ķēdēs – to var pārākēt jebkuros posmos. Pienāca rīkojums vagonus pārkabināt.

METINĀT, 3. kónj., K., *savienot (un atvienot) āķējot, kabinot, jūdzot u. tml.*, # Dóktors pasmaidīja, noslaucītās brilles aiz ausīm metinādams. Aizgājis aiz aizslietņa, viņš sāk metināt vaļā pogas un āķus. Jurka jau metina zirgu ilksīs. Sijas metina uz kapitālsienas ar stāvu vai slīpu saduru un savienojumus nostiprina ar dzelzs uzliktņiem.

sametināt, pbg., # Caurums piedurknē bija uz ātru roku sametināts. Būvkoku galus nozāgē perpendikulāri skaldnēm un sametina ar plakandzelzs uzliktņiem.

aizmetināt, *aizkabināt*, # Viens veļas auklas gals aizmetināts aiz ābeles zara, otrs apņemts ap stabu. Grožu līkumu ratu dēļu pakaļstūrim aizmetinājuši, ķieģeļu vedēji sarunādamies gāja vezumam nopakaļus.

iemetināt, *iekabināt; iejūgt*, # Svētdienās viņš staigāja gaišā uzvalkā, baltā vestē, ar elkonī iemetinātu spieķa sudraba rokturi. Alfrēds iemetināja iekškus vēl dziļāk padusēs. Prefī brauca Ķirpariņš ar savu balto kleperi, iemetinātu kailās ragavās. Tēvs pats iemetināja zirgu arklā un puikam lika vest to aiz pavadas taisni pa vagu. Pasaki zirgu vecim, lai ātri iemetina zirgu ilksīs un brauc šurp.

piemetināt, *piestiprināt, piekabināt, piesiet u. tml.*, # Viņš izkāpj no ratiem un piemetina grožus pie sētas mieta. Šis ciemats līdzinājās bezdelīgu kólónijai, kas perēkli pie perēkļa cieši piemetinājušas.

uzmetināt, *uzkabināt*, # Uzmetinājusi spaini pumpja degunam, viņa sāk pumpēt tajā ūdeni.

atmetināt, *atraisīt, atpogāt, atāķēt*, # Kad ar meļņu diegu notīto iesaiņojumu atmetināja un noņēma apsēju, parādījās vairāki zīdpapīra vīstokliši. Kad skolotājs Robežnieks atmetina cilpu kažoka pogai, tiek redzams rūtains lakatiņš. Zauris apstājās, lai atmetinātu mēteļa apkakles āķi.

metinājums, L., # Ja, ieklājot grīdu, dēļi ir īsāki par telpas garumu, tad metinājumi jāizdara uz jebkuru no grīdas sijām, bet ne pa vidu tām.

STIKĒT, 2. kónj., K., *darinot ko vesēlu, savienot kopā atsevišķus gabalus*, # Marija tērpusies it kā no gabaliņiem stikētā puķotā kleitā. Reizēm, kad šuvums nepadevās, māte cēlās nakts vidū un ārdīja, trāklēja, stikēja visu no jauna. Skatos, kā stikē balķi ar balķi, plāj ribām virsū plankas.

sastikēt, pbg., # Viņa caurām dienām sēdēja pie šujmašīnas, šuva kleitas un mēteļus, kā arī no veciem apģērba gabaliem mācēja sastikēt ko interesantu.

piestikēt, *pievienot, piešūt gabalu klāt, parasti, lai pagarinātu*, # Viņa tik strauji izaugusi, ka ar izlaisto atloku nepietiek, jāstikē vēl gabals klāt.

KRAMPĒT, 2. kónj., K., *āķēt ko kopā ar krampi; atdarīt aizkrampētu*, # Uz nakti mēs ārdurvis krampējam ciet. Pēc ilgākas klauvēšanas kāds pienāca pie durvīm un krampēja vaļā.

aizkrampēt, pbg., *krampēt ciet*, # Ceļinieki klauzinaja pie aizkrampētām durvīm cerībā dabūt naktsmājas. Slēģus aizver no ārpuses un aizkrampē no iekšpusēs.

aizkrampēties / iekrampēties, *aizkrampēt durvis telpai, kurā pats atrodas*, # Aizkrampējos, lai pie manis neiekļīst kāds no tās dzērāju kómpānijas. Lónija bija iekrampējusies un nevienu iekšā nelaida.

iekrampēt, *ieāķēt; atstāt kādu aiz aizkrampētām durvīm*, # Vāģu apakšblāķi ir tādi krampji, kur ilksīs iekrampē. Kad eju vērt durvis, suni iekrampēju istabā, lai nemētas atnācējam virsū.

atkrampēt, *attaisīt ko aizkrampētu*, # Atis pieskrēja pie loga, atkrampēja to un atvēra.

KNAGĒT, 2. kónj., K., *piestiprināt žāvējamu veļu pie auklas ar kņāgiem jeb spīlēm, jeb veļturiem*, # Jo stiprāks vējš, jo rūpīgāk veļa jāknāgē, lai tā netiktu norauta un izvārtīta pa zemi.

pieknāgēt, pbg., # Šo lielo pārvalku vajag pieknāgēt vismaz ar četriem kņāgiem.

saknāgēt, *sakarīnāt uz auklas un pieknāgēt žāvējamo veļas daudzumu*, # Ārija pa logu aplūko uz auklas saknāgēto, vēja purināto veļu, vai kāds gabals nav norauts.

ĶĒDĒT / važot, 2. kónj., K., *saistīt ar ķēdi jeb važu*, # Es neietu uz Aizkraukli Ne ar ķēdi ķēdējama (T. dz.). Kārlis palika upmalā važot laivu pie steķa.

pieķēdēt, *ķēdēt klāt pie kā*, # Pieķēdētais suns raustīja ķēdi un rēja aizgūdamies. Ārpusē pie loga atradās ūdensmuca ar pieķēdētu metāla krūzīti.

pieķēdētis, *pieķēdēt sevi*, # Vētras laikā viņš bija pieķēdējies pie masta. Bócmanis, pieķēdējies pusmastā, skrāpē nost rūsu.

saķēdēt / savažot, *saķēdēt kopā*, # Lai nastu nesēji neaizbēgtu, viņus sakala važās un saķēdēja pa vairākiem kopā. Jēkabs vairākkārt pārstaigā garo, no četriem posmiem sasieto plostu un, pārbaudot stiprinājumu, baksta ar ķeksi kopā savažotos balķus. Kad prātā nav īstas skaidrības, tad arī rokas kā savažotas, darbs nesokas.

aizķēdēt, *ķēdēt ciet*, # Spraugā pavērās ar drošības ķēdi aizķēdētas durvis.

POGĀT, 2. kónj., K., *sasaistīt ar pogām apģērba daļas*, # Nākamā rītā, kad dakteris hallē dzēra kafiju, ienāca Janelis, vēl samiegojies, rūtaino kreķlu greizi pogādams.

pogāties, R. v. un R. n., *pogāt sev apģērbu; pogājumam raisīties vaļā*, # Viņa ātri uzvelk virsvalku un ātri pogājas. Spiedpogas jau apdilušas, mazliet palokoties, pogājas vaļā.

pogājums, L., # Žaketēm var būt vienrindas, kā arī divrindu pogājums. Apkakle un atsevišķi piegriezta priekšpusē pogājuma josla rotāta ar krāsainu apmalīti.

aizpogāt / sapogāt, pbg., # Viņš patausta, vai kreķla apkaklīte aizpogāta. Jānītis ieliek biļeti svārciņu kabatā un pat podziņu aizpogā, lai biļete neizkristu. Pēdējais iznāca Kārlis greizi sapogātā eļļakā. Sapogājusi mēteļi, viņa vērtējoši nolūko sevi spogulī.

aizpogāties / sapogāties, *aizpogāt sev*, # Aizpogājies un paķēris cimds, viņš ātri dodas uz durvīm. Viņa mums, bērniem, palīdzēja sapogāties, jo pogas bija spītīgas, negribēja iet cauri pogcaurumiem.

nopogāt, *rūpīgi sapogāt visas pogas*, # Rūtainais virskreķls viņam nopogāts līdz pašai augšai. Visa viņas nauda atradās divkārt nopogātā ādas makā.

nopogāties, *nopogāt sev*, # Viņa allaž kārtīgi saģērbusies, rūpīgi nopogājusies.

piepogāt, *pogāt klāt*, # Šai virsjakai ir noņemama un piepogājama kapuce. Sētsvidus ir pilns ragavām un lakotām kamanām ar piepogātām kažoksegām. Zīdaiņa biksītes turas uz saitēm, kas sasietas uz pleciem, vai uz lencītēm, kas piepogājamas priekšpusē. Kājās viņam garie gumijas zābaki, stulmi līdz viduklim augšā un pie jostas ar biežām pogām piepogāti.

nopogāt, *noņemt ko piepogātu vai uzpogātu*, # Jānopogā jakai kapuce un jāizmazgā.

iepogāt, *pogājot iestiprināt kur iekšā*, # Ziemā šim mēteļim var iepogāt kamieļvilnas oderi. Viņa iepogā lakata stūrus mēteļi, lai kaklam būtu silti.

uzpogāt, *pogājot nostiprināt ko kam virsū*, # Pēdējās piešuj pogas un uzpogā mazu jostiņu.

pārpogāt, *pogāt atkārtoti*, # Saņēmis aizrādījumu, Janelis atpogā greizi sapogāto kreķlu un pārpogā to pareizi.

atpogāt, *pogāt vaļā*, # Viņš atpogāja revólvera maksti un izņēma revólveri. Ar drēbnieka veiklumu atpogājot pogas, viņa rokas steidzīgi atbrīvoja augumu no pasaulīgā tērpa. Kad kļuva karsti, viņš atpogāja kreķla apkaklīti.

atpogāties, *atpogāt sev apģērbu; atraisīties vaļā pogājumam*, # Viņš atpogājās, lai atvēsinātos. Pogcaurumi izdiluši, kažoka apakša atpogājusies, tikai divas augšējās pogas turas ciet.

izpogāt, *atpogājot izņemt ko iepogātu*, # Pavasarī iepogāto silto oderi izpogā ārā, un mēteļi var valkāt līdz vasaras iestājam.

KOPOT, 2. kónj., K., *vākt ko vienkopus*, # Kopoti raksti ir izdevums, kurā tiek kopoti viena autōra visi darbi vai nozīmīgākie no tiem. Šajos četros sējumos tiek kopoti visi Ibsena dramaturģiskie darbi, kā arī viņa dzejoļu, rakstu un vēstuļu izlase.

kopojums / kopums, L., # Pirti bieži vien cēla vairākas ģimenes kopā ciema nomalē upītes vai ezera krastā, kur tad izveidojās savdabīgs sīko ēķu kopojums. Dzīve līdzīgi vainagam ir daudzu mirķļu, daudzu ziedu kopojums. Tādu sabiedrisku palīdzību atsevišķam cilvēkam vai cilvēķu kopumam mēs parasti nosaucam vienā vārdā – talka.

kopumā / kopā, v., *summārā skaitā, daudzumā*, # Pirms 40 gadiem seši Irkutskas studenti 84 dienu laikā ar smailītēm „izkuģoja” 17 Āzijas upes, kopumā veicot 9400 km. Tanī laikā zemnieki uz tirgiem pašaizsardzības nolūkos brauca tikai lielās grupās – pa 15 – 20 vėzumiem kopā. Pašu lielāko aleksandrīta gabalu pasaulē izveido 22 kristāli, kas kopā sver 5,4 kg.

sakopot, pbg., # J.Sudrabkalna pirmajā dzejoļu krājumā *Spārnotā Armāda* sakopoti viņa labākie līdz 1919. gadam sacerētie dzejoļi. Tajā frōntes sektōrā, uz kuriem pašlaik pārvieto latviešu divīziju, ir sakopoti ienaidnieka izlases spēķi. Uzpirkstītes ziedi ir dažādas krāsas un sakopoti pagaros ķekaros. Kōksagiza lapas ir sakopotas rōzetē. Šeit sakopots unikāls herbārijs, kurā ietilpst virs sešdesmit tūkstošiem ziedaugu un paparžaugu, kā arī sēņu, sūnu un ķērpju.

sakopojums, L., # Latvijas augsnes *sega* ir ļoti raiba, izveidojušies dažādu augšņu kómpleksi un sakopojumi. Ar vēl lielāku prieku izlasāms autōra stāstu sakopojums *Rudens dienās*. Zigurda paša darinātās sienas *segas* izceļas ar smalku krāsu sakopojumu un rakstiem.

GRUPĒT / klasificēt, 2 kónj. / **iedalīt**, 3. kónj., K. *apvienot grupās pēc kopējas pazīmes*, # Augus grupē pēc to kopīgajām pazīmēm. Nodaļā „Ēdiena gatavošana” ēdieni grupēti galvenokārt pēc to kopējās gatavošanas gaitas, kā, piemēram, zupas – dzidrās, nedzidrās, piena.. Kurā katrā literārā darbā tēlotajām persónām piemīt sociālā piederība, bet tas nenozīmē, ka tēli grupējami tikai pēc sociālās piederības. Ikvienu cilvēces zināšanu nozare tikai tad var saukties par zinātņi, kad tās fakti ir klasificēti. Cilvēka emocijas grūti klasificēt, jo neskaitāmas emociju nianses nemanāmi pāriet cita citā. Tagad dzīvojošie abinieki sistemātiski iedalāmi 3 kārtās, no kurām visā pasaulē pazīstamas apmēram 1900 sugas. Visas koku sugas iedala skujkokos un lapu kokos. Visus mums zināmos vitamīnus var iedalīt divās grupās.

grupēties / iedalīties, *apvienoties, izvietoties grupās*, # Ļaudis grupējās nelielos pulciņos. Ekskursanti grupējās trīs daļās. Uz skatuves grupējās muzikanti. Viņš vērsās ar savu jautājumu pie jauniešiem, kuri grupējās ap Upmali. Apkārt laukumam grupējās pašas skaistākās celtnes. Puslokā ap likkājainu ķīniešu galdiņu grupējās mīksti pólsterētas taburetes. Grāmata iedalās vairākās nodaļās. Pēc attīstības putņi iedalās ligzduļos un ligzdbēgļos.

grupējums / klasifikācija / iedalījums, L., # Mūzikā iespējami arī vēl daudzi citi brīvā dalījuma nošu grupējumi, piemēram, kvintole, septole.. Eksperimentālajā skolā īpatņēji ir izplānots klašu grupējums. Ciemati tiks veidoti no trejādiem apbūves grupējumiem – sabiedriskā un kultūras centra, kómunālās vairākstāvu apbūves zōnas un individuālo ģēku zōnas. Ģealōģiskā valodu klasifikācija ir valodu klasifikācija pēc to radniecības. Pērles dārgakmeņu klasifikācijā ietvertas tikai trešajā grupā. Krustziežu zieda vienmuļā uzbūve rada grūtības kā dzimtas iedalījumā, tā arī augu noteikšanā. Cīkstoņiem pastāv iedalījums svaru kategorijās.

grupveida / grupas, grupu (ģen.), Kd., *vairāku dalībnieku pārstāvēts*, # Jūras naftas atradnēs pirmoreiz izdarīti grupveida un slīpie urbumi. Par 30 procentiem lētāk var órganizēt grupveida tūrisma lidojumus, ja grupā ir vismaz 15 cilvēku. Daudzdienu grupveida lidojums ap Zemi iezīmē jaunu laikmeņu kósmōsa apgūvē. Jaunu pasaules rekórdu grupas lēcienā no 1000 metru augstuma sasnieguši Bulgārijas izpletņlēcēji. Magones ar spilgtu ziedu krāsu un daudzajiem ziediem var noderēt kā grupu stādījumiem, tā arī grieztā veidā.

sagrupēt, pbg., # Jaunās vienāda izskata mājas *sagrupētas* nevis garā dubultrindā, kā tas sādžās parasts, bet divos četrstūros. Slimības apkarošanai saimniecības govīs jāsagrupē tā, lai inficētās būtu šķirtas no veselajām.

sagrupēties, *apvienoties grupā*, # Kamēr sēde vēl nav sākusies, delegāti sasveicinās, *sagrupējas* pūlīšos un draudzīgi sarunājas.

sagrupējums, L., # Akmensdārzā augu *sagrupējums* bija labi pārdomāts.

pārgrupēt, *grupēt citādā kārtībā*, # Ir lielas iespējas dažādi kómbinēt sekciju mēbeles, kas viegli pārgrupējamas. Vācu pavēlniecība sāka pārgrupēt un papildināt armiju grupu „Centrs”.

pārgrupēties, *pārgrupēt savu sastāvu citādā kārtībā*, # Pildot virspavēlniecības stratēģisku ieceri, armijas klusībā pārgrupējās un ar negaidītu triecienu pārrāva pretinieka frónti.

pārgrupējums, L., # Vajadzēja sīki izlūkot pretinieku un slepus veikt pārgrupējumus.

KÓNCENTRĒT, 2. kónj., K., *sakopot vienviet, sakopot sistēmā u. tml.* # Jaunajā zinātnisko grāmatu krātuvē būs kóncentrēti ap 3 miljōni grāmatu daudzās pasaules valodās. 45 stāvu augstajā ģēkā kóncentrēta Varšavas kulturālā un zinātniskā dzīve – te atrodas Poļu Zinātņū akadēmija, biblióteka, liela izstāžu zāle, teātri, kóncertzāles utt. Apkures sistēma kóncentrēta ģēkas vidusdaļā ap rieriem un vairākām tēlpām kopēju dūmeni. Bēgļu atrašanās vieta ir fiksēta un uz turieni vadītājs kóncentrē pósteņus ap mežaino rajonu uz austrumiem no pilsētas.

kóncentrēties, *sakopoties vienviet, sakopoties sistēmā u. tml.*, # Samērā daudz rēto elementu nav nemaz tik „rēti”, jo ģeóķīmisku prócesu rezultātā tie kóncentrējas vienā vietā, veidojot bagātas rūdu (vara, alvas, svina u.c.) atradnes. Blakus ražošanas kórpusam atradīsies īpaša celtne, kurā kóncentrēsies sadzīves tēlpas – ēdnīca, bārs, atpūtas zāles, dušas. Próžektōru staru strēles te krustojās, te šķīrās, līdz kóncentrējās vienā punktā, izgaismodami ienaidnieka lidmašīnu.

kóncentrēts, Kd., *sakopots vienviet, sakopots sistēmā u. tml.*, # Kóncentrēts šķīdums ir tāds šķīdums, kur vienā tilpuma vienībā ir liels daudzums izšķīdinātās vielas. Hólērai un smagai nieru kaitei raksturīgs tas, ka atdalās maz sviedru, toties tie ir ļoti kóncentrēti. Lai vīles notīrītu no rūsas

un metāla skaidām, tās uz 5 – 10 minūtēm ieliekamas stikla vai pórceļāna traukā ar sālsskābi. Kóncentrētajos minerālmēslos ir daudz vairāk augiem vajadzīgo vielu nekā parastajos mākslīgajos mēslos.

kóncentrācija / kóncentrētība, L., *sakopojums vienviet vai sistēmā*, # No pulverveida maisījuma var pagatavot piemērotas kóncentrācijas augu barības šķīdumu – vienu tējkaroti pulvera izšķīdinot litrā ūdens. Kad augi pavasarī sāk no augsnes uzsūkt ūdeni, sulas kóncentrācija šūnās samazinās. Radióaktīvo vielu samērā lielu kóncentrāciju Zemes granīta slānī varētu izskaidrot ar urāna sāļu migrāciju. Pašlaik govju saimniecībā izvietotas 13 novietnēs, un tas ir ļoti neparocīgi, tāpēc tiek plānota slaucamo govju kóncentrācija piecās novietnēs. Saņēmuši Zemes virsmas attēlus dažādās spektra joslās, zinātnieki var atklāt varbūtējus rūdu kóncentrācijas rajonus. Kóncentrētība darba laikā ir trešais darba ražīguma celšanas noteikums. A. Čehóva stāstos nav neviena lieka vārda, te valda vislielākā kóncentrētība un reizē spriegums.

kóncentrāts, L., *próduktis (pārtikas, ārstniecības u. c.), kurā ir kādu sastāvdaļu (vielu) paaugstināts sakopojums*, # Mūsdienu pārtikas kóncentrāti parasti ir sausi vai pusšķidri pródukti. Lai samazinātu ēdiena gatavošanas laiku, iegādājieties pusfabrikātus un kóncentrātus. Pusglāzei krējuma pievieno pēc garšas citróna sulu vai mežrozīšu kóncentrātu, cukuru, sāli, sinepes. Ilgu gadu izmēģinājumu iznākumā izdevies iegūt no aknām kóncentrātu, kuru ar panākumiem lieto ļaundabīgās mazasinības ārstēšanā. Arvien vairāk germānija kóncentrātu mūsdienās iegūst no brūnoglū pelniem.

KÓMPLEKTĒT, 2. kónj., K., *veidot kómplektu; sapulcēt cilvēku kopu kopīga uzdevuma veikšanai*, # Savākt visas pasaules pastmarkas atsevišķam filatēlistam ir neiespējami, tādēļ jākómplektē vai nu atsevišķu valstu vai valstu grupas pastmarkas. Nolīgtajam kuģa kapteinim jāsāk kómplektēt kuģa kómandu. Dzīvokļu saimniecībā kvalitātes jautājumu risina, apvienojot dzīvokļu ekspluatācijas organizācijas, kómplektējot tās ar kvalificētiem kadriem.

kómplektētis, *tikt kómplektētam*, # Muzejā atvērta tematiskā izstāde šoreiz kómplektējās no azerbaidžāņu ekspónētajiem darbiem. Lauku skolā audzēkņi parasti kómplektējas no viena ciema vai vairāku tuvu ciemu bērniem.

kómplektācija, L., *kómplektēšanas norise; kómplektēšanas rezultāts*, # Līvānu eksperimentālais māju būves kómbināts ražos dažāda lieluma mājas ar dažādu istabu skaitu, dažādu plānojumu, apdari, kómplektāciju.

kómplekts, L., *noteiktam uzdevumam paredzētu lietu sakopojums; pienācīgs darbinieku skaits kāda uzdevuma veikšanai*, # Metālapstrādes nozare izgatavo dažādus priekšmetu un trauku kómplektus sadzīves vajadzībām – dzērienu servīzes, galda piederumus, rotaslietas un citādus darinājumu kómplektus. 19. gadsimtā Krievijas Zinātņu akadēmija bija pasūtījusi jaunu burtu kómplektu labākajā Francijas burtu lietuvē. Visiem augiem un dzīvniekiem ir dubults hrómósomu kómplekts. Skolas direktorā vieš nemieru tas, ka, skolas laikam tuvojoties, skolā vēl nav pilna skolotāju kómplekta.

kómplekts, Kd., *pilnā kómplektā, sakómplektēts*, # Ja piegādāta nekómplekta pródukcija, pircējam jāpieprasa tās apmaiņa pret kómplektu pródukciju. Pródukcija jāpiegādā kómplektā veidā saskaņā ar valsts standartu.

nokómplektēt / sakómplektēt, pbg., # Viņam mājās bija neliela, bet labām grāmatām nokómplektēta biblióteka. Elektrómóntieris ir nokómplektējis pórtatīvu čemódānu, kurā atrodas jebkādi elektróiekārtu izbūvei nepieciešami instrumenti. Kā jau kaislīgam bibliófilam, viņam bija pamatīga priekšzīmīgi sakómplektēta mājas biblióteka. Pēc tirdzniecības noteikumiem pircējam ir jāsaņem braukšanas kārtībā pilnīgi sakómplektēts braukšanas līdzeklis – mótovelósipēds, mópēds, mótočikls. Ne jau tik viegli izdodas nokómplektēt kómandu, pierunāt cilvēkus piedalīties. Visi pašreizējie mūziķi ir jauni, un būtībā ansamblis vēl līdz galam nav nemaz nokómplektēts. Nedēļu vēlāk bija sakómplektēta jaunā kómanda – kapteinis Silenieks, bócmānis un matrozis vienā persónā, večais Toms, mehāniķis Grēviņš un kurinātājs Stepanš. Kūlēju brigāde bija sakómplektēta no tiem kólhózniekiem, kuri dzīvoja tuvākajā apkārtnē. Sakómplektēja trīs analógu govju grupas pa septiņiem dzīvniekiem katrā.

nokómplektētis / sakómplektētis, *tikt nokómplektētam; pakļauties kómplektācijai*, # Tajā rudenī Jelgavā pakāpeniski nokómplektējās spēcīga trupa. Tímzas mežos ziemas priekšvakarā nokómplektējās saliedēts un kaujas spējīgs partizānu kodols. Kartupeļus nokopj neliela brīvprātīgi sakómplektējusies brigāde.

piekóplektēt, *papildināt kóplektu ar jauniem kómpóntiem*, # Alvils piekóplektēja savu pastmarku krājumu ar jauniem eksemplāriem.

BŪVĒT, 2. kónj. / **celt**, ceļ, cēla, K., *radīt sarežģītus veidojumus, sasaistot kopā daudzas sastāvdaļas*, # Kamēr namdari būvē sienas, mūrnieki mūrē skursteņus. Kur upes mēdza pārplūst, tur upju krastos būvēja dambjus. Cauri taigai būvē jaunu dzelzceļu. Būvdarbi tiek veikti būvlaukumā, būvējot kādu celtni (ēku, tiltu, ceļu, tuneli, kanālu, stadiōnu, pieminekli u. c.). Tagad kuģus uz zemūdens spārniem būvē gan pie mums, gan ārzemēs. Paredzēts būvēt jaunas jaudīgas mašīnas. Tā ir veča māja, celta no sarkaniem ķieģeļiem. Pie barakas klauz cirvji un dzied zāģis – namdari ceļ klubu un ēdnīcu.

būvēties, *būvēt sev*, # Mans dzīvokļa kaimiņš nākošvasar taisās būvēties, ceļot pats savu māju. Uzņēmums būvējas, ceļ jaunu kórpusu jauniem cehiem.

uzbūvēt / uzcelt, pbg., # Pirms dažiem gadiem itāliešu inženieris Palmjēri nāca klajā ar plānu uzbūvēt pakaru tiltu. Viņš dzīvo rūpnīcas trīsstāvu ēkā, kura šogad tika uzbūvēta. No nograuzto koku gabaliem, grunts, dubļiem un dūņām bebrī uzbūvē dambi, kas var būt dažus metrus līdz vairākus simtus metru garš. Blakus uzbūvēs tērauda nepārtrauktās liešanas iekārtas. Strēlnieki no vāciešiem atkarotajā mežā uzbūvējuši skuju teltis un velēnu būdas. Viņš rādīja vietu, kur gribot uzcelt māju. Liepas galotnē ligzdu bija uzcēlis stārķis.

izbūvēt, *uzbūvēt (ierobežotā lietojumā)*, # Pilsētā varēs izbūvēt jaunas ielas, viaduktus.. Izbūvējot silto jumta segumu, virs dēļiem liek vienu vai divas kārtas papes. Trešā istaba palika neizbūvēta – bez grīdas un krāsns.

izbūvēties, *tikt uzbūvētam (sarunvalodā)*, # Topošā pilsēta izbūvējusies tiktāl, ka jau oficiāli var saņemt pilsētas tiesības.

izbūve, L., # Ekspórtostas rajonā rit krasta un kuģu piestātņu izbūve. Rīgas attīstība notiek saskaņā ar pilsētas izbūves ģenerālo plānu.

sabūvēt / sacelt, *uzbūvēt lielākā daudzumā*, # Mehanizātóri laukos nostabilizēsies, ja vien sabūvēsim tur dzīvokļus, skolas un bērnu dārzus. Visvairāk Rietumeirōpā vējdzirnavas sabūvēja Hólandē, kur 16. gadsimtā bija vismaz simt tūkstoši vējdzirnavu. Brīvkalna rēdereja kļuva aizvien bagātāka, pirka kuģi pēc kuģa, sacēla Rīgā lielus piecstāvu un sešstāvu namus. Jaunceļamo namu masīvā mēs dzīvojām jau tad, kad māju vēl nebija sacelts daudz.

sabūvēt, *uzbūvēt vairākas vienības blakus kopā*, # Saimniecības ēkas te bija sabūvētas cieši viena pie otras. Kādā Rīgas ielā bija liels nams, patiesībā veseli trīs cieši kopā sabūvēti nami. Sekciju skapja izmēri atļauj to sabūvēt dažādos variantos – pa visu sienas platumu un līdz griestiem vai arī tikai gar kādu sienas daļu.

sabūvēties, *sabūvēt sev*, # Mēs te esam sabūvējušies piebūve piebūves galā. Traktōrists pašreiz strādā par krāsns mūrnieka palīgu – kamēr sabūvēsimies, jādara nepieciešamais, pat ja neatbilst katra amatam.

piebūvēt, *uzbūvēt klāt*, # Kopš 19. gadsimta sākuma Latvijā vaļinieki, amatnieki un veci ļaudis mitinājās pirtij piebūvētā istabiņā. Vēlāk tēvs vēl piebūvēja mājai divas istabas klāt. Gandrīz visiem dzīvojamo māju prójektiem paredzētas garāžas – vai nu iebūvētas mājā, vai piebūvētas klāt.

iebūvēt, *izlietot būvē būvmateriālus; uzbūvēt ko kā cita starpā, vidū*, # Būvmateriāli būvlaukumā jānovieto tā, lai tie, kas iebūvējami vispirms, atrastos būvei vistuvāk. Ik dienas miljōniem ķieģeļu iebūvē jaunceļamajās ēkās. Pauguru nogāzēs iebūvētās zemnīcas bija skujām nomaskētas. Rādiō bija iebūvēts skapītī starp abām gultām. Bez iebūvētām mēbelēm nav iespējams iekārtot ne mōdēru virtuvi, ne mōdēru dzīvokli.

iebūvēties, *uzcelt sev ēku kādā vietā, arī citu celtni vidū*, # Kā jau tādām pusmuižniekam, uz kura zemes iebūvējušies daži māsaimniecīni, viņam bija savs īpašs zirgu puisis.

apbūvēt, *aizņemt kādu platību ar celtnēm*, # Jaunajā ciematā apbūvēta pirmā iela – tās abās pusēs paceļas jau daudz jaunu dzīvojamo māju. Sósētais ceļš pa klaju apgabalu veda taisnā virzienā uz apbūvēto centru.

apbūvēties, *uzbūvēt sev ēkas*, # Kad jaunsaimnieku vairums bija apbūvējušies, amatniekiem darbu kļuva mazāk.

apbūve, L., *apbūvēšanas norise*, # Tika prasīts jauno apbūvi saskaņot ar seno Rīgas kodolu.

apbūves, Kd., *saistīts ar apbūvi*, # Apbūves laukumā tiek mōntēts celtnis. Birōjā inženieri strādā pie apbūves prójekta. Viņiem radās iecere par platības sadalīšanu atsevišķos apbūves gabalos.

aizbūvēt, *uzbūvēt ko kam priekšā; ar būvi aizšķērsot*, # Jaunais nams ir tuvāk ielai, aizbūvēts vecajam priekšā. Tagad te logiem priekšā ir aizbūvētas ģērbtuves telpas. Taisnā taka uz upi ir aizbūvēta ar kāda apbūves gabala augstu sētu.

aizbūvēties, *uzbūvēt sev ko kam citam priekšā; pārvietoties uz savu citā vietā jaunuzceltu mītni*, # Ciematos nedrīkst celt mājas cieši vienu pie otras, piemēram, nedrīkst aizbūvēties kaimiņu mājas logiem priekšā. Viņi ir aizbūvējušies uz ciema otru galu, kur tagad veidojas ciema jaunais centrs.

pārbūvēt, *pārveidot iepriekšēju būvi vai agregātu*, # Vecā celtne ir pārbūvēta un kļuvusi piemīlīgāka nekā agrākā. Senā barōnu pils ir pārbūvēta un tur ierīkots virsnieku klubs. Veco pusmuižas riju nolemts pārbūvēt par graudu kalti. Cehā pārbūvē divus darbgaldus, tie tiek uzlaboti. Mehānizatori pārbūvējuši astonkōrpusu arklu aršanai akmeņainās augsnēs. Tīklu darbnīcas kōlektīvs pārbūvējis un uzlabojis daudzus zvejas rīkus.

pārbūve, L., *pārbūvēšanas norise*, # Sākta kalves pārbūve – to paplašinās un apgādās ar vismōdērnāko iekārtu. Teiku apvītājās Rīgas baznīcās daudzkārt veikti pārbūves un restaurācijas darbi. Kuģis nesen ir iznācis no pārbūves, tikai pusotra mēneša pabijis zvejā.

pabūvēt, *uzbūvēt ko zem ēsošas būves*, # Tagad zem mājas ir pabūvēts pagrabs ar centrālapkures katlu.

būve / būvniecība / būvdarbi / celtniecība, L., *būvēšanas norise*, # Pilsētā plaši izvērsusies dzīvojamo namu būve. Dōlōmīti un dōlōmītmēģeļi tiek izmantoti arī kā būvmateriāli ceļu un šoseju būvē. Jaunais tornis dedzis jau tā būves laikā. Berilija sakausējumi ar alumīniju un magniju ir ļoti viegli un izturīgi, tāpēc tos lieto lidmašīnu būvē. Kopš 19. gadsimta vidus Rīgā nozīmīga kļuva klavieru būve. Saimniecībā plaši izvērsta lopkopības ēku būvniecība. Mehānikas fakultāte sagatavojusi speciālistus daudzās nozarēs – vispārējā mašīnbūvniecībā, kuģu būvniecībā un citās. Jaunceltnē visi būvdarbi tuvojas nobeigumam. Mūsu celtniecības darbinieki ir risinājuši jautājumu par būvdarbu veikšanu ziemā. Celtniecības industrializācija nozīmē ieviest būvniecībā jaunas kōnstrukcijas un būvmateriālus. Celtniecība pārvēršas par mehanizētu prōcesu, kurā ēkas saliek no liela izmēra elementiem, kas jau iepriekš izgatavoti rūpnīcās. Viņš bija arhitekts kādā celtniecības ōrganizācijā.

celtniecisks, Kd., *uz celtniecību attiecīgs*, # Pašlaik, kad strauji aug labiekārtoti dzīvojamie rajoni pilsētas nomalēs, arvien vairāk izjūtam pilsētas centra relatīvo celtniecisko atpalicību.

MŪRĒT, 2. kōnģ., K., *veidot ko, sastiprinot ar javu ķieģeļus, akmeņus u. tml.*, # Pabeigusi katlumājas karkasa būvi, brigāde tagad mūrē starpsienas un kāpņu telpas. Kūtij pamati mūrēti no plēstiem laukakmeņiem. Bezdelīgas mūrē atklātas ligzdas kūtīs un šķūņos uz kādas sijas vai citas izbūves. Viņš prot ne tikai labi mūrēt, bet vajadzības gadījumā arī apmest.

mūrējums, L., # Kaļķi labi saistās ar mūrējumu un aizpilda poras un nelīdzenumus. Par veikuma kvalitāti grūti nepriecāties – teicams mūrējums, gluds apmetums, rūpīgi ieklātas grīdas.

uzmūrēt / samūrēt / izmūrēt, pģ., # Kūts uz mūrēta no plēstiem laukakmeņiem. Mūrnieks jau šovasar uz mūrēs mājas pamatus un skursteni. Zem stacijas ēkas nojumes vīrs loga apmales bezdelīga uz mūrējusi sev glītu, ieapaļu perēklīti. Prasi, lai vīrs nojauc to veco krāsni un samūrē jaunu. Skatos, ka brigāde jau samūrējusi daļu piektā stāva sienu. Jāsamūrē sprādziena izārdītā istabas siena, jāieliek logiem stikli. Kapsētas vārtus veidoja no laukakmeņiem samūrēti resni stabi. Zīvera spīķeris bija ar biežām akmens sienām, robaini izmūrētiem stūriem un divējām brūni krāsotām durvīm. Pazemes ēkai ir ķieģeļu sienas, kuru apakšdaļa izmūrēta no lieliem akmeņiem. Īpaši viņš tīkoja apraudzīt to krāsni, kuru kādreiz bija izmūrējis māklera villā.

iemūrēt, *mūrējot iestiprināt, ievēdot ko kur iekšā*, # Mājai gala sienā iemūrēts gadskaitlis 1971. Priekšnieks saskaitīja iemūrēto ķieģeļu rindas un novērtēja padarīto. Dzīvojamās pirts priekšnamā nerēti iemūrēta plīts vai katls ūdens sildīšanai.

apmūrēt, *mūrēt apkārt*, # Koka stāvbūves sienas no ārpuses var apmūrēt arī ar pusķieģeļi biezu apšuvumu. Vīrs pamatiem vēl apmūrētas trīs ķieģeļu kārtas.

apmūrējums, L., # Drīz šo cauruļu sistēmu no visām pusēm apņems apmūrējums.

aizmūrēt, *mūrēt ciet*, # Grāfu Pāleņu kapliča daudziem nedod miera – to var aizmūrēt, taču vienmēr kāds atlauzīs vaļā un līdīs tumšajā cellē. Apakšējā stāva logi namam aizmūrēti.

piemūrēt, *mūrēt ko kam klāt*, # Vecajām kōrpusa sienām blakus piemūrēta telpa otras ugunsdzēsšanas mašīnas novietošanai.

pārmūrēt, *mūrēt no jauna*, # Krāsns istabā nemaz vairs nevelk – bija atnācis mūrnieks, skatījās un teica, ka vajagot pārmūrēt. Cepļus pārmūrējot, tika meklēts labākais vilkmes variants.

pamūrēt, *mūrēt ko kam apakšā; neilgi, mazliet mūrēt*, # Lai guļbūvi saglabātu, tai pamūrēja apakšā ķieģeļu pamatus. No rīta, kamēr nelija, vīri drusku pamūrēja, kad sāka līt, bija jāmet miers.

MÓNTĒT, 2. kónj., K., *saistīt kopā iepriekš izgatavotas sastāvdaļas*, # Mūsdienu ēkas tiek mōntētas kopā no paneļiem. Viņa mōntē visus eksperimentālā aparāta mezglus, un no tā, cik rūpīgi tiek samōntēts makets, atkarīga jaunā mōdeļa nākotne. Zibsnī elektrōmetināšanas aparātu zilganās liesmas – tur mōntē jauno elektrōvilcienu.

mōntāža / mōntējums, L., *mōntēšanas norise*, # Tēvs vada sarežģītu iekārtu mōntāžu. Ēku mōntāža ritēs raitāk, tehniku izmantos pilnīgāk. Uldis pēc tehnikuma beigšanas sāka strādāt rādiōrūpnīcas mōntāžas cehā par meistarū. Karkasa mōntējums ātri iet uz priekšu.

samōntēt, pbg., # Viņš jau pusaudža gados pats samōntēja rādiōuztvērēju un vēlāk arī televīzōru. Ja aprēķina, cik namu no lielajiem paneļiem varētu samōntēt mūsu brigāde gada laikā, tad mute paliek vaļā – apmēram tūkstoš dzīvokļu.

uzmōntēt, *mōntēt ko uz kā vai virs kā*, # Rūpnīca ražo sērijveidā autōceltni, kas uz mōntēts uz smagās autōmašīnas šasijas. Šī graudu kulšanas un tīrīšanas iekārta uz mōntējama uz parastā kōmbaina. Ja virtuvē nav pietiekamas ventilācijas, tad virs pavarda ieteicams uz mōntēt elektrisko gaisa attīrītāju.

piemōntēt, *mōntēt ko kam klāt*, # Zem dzinēja rāmim piemōntēti divi viegli noņemami gumijoti riteņi. Mōtōciklam var piemōntēt parasto vai vieglākas kōnstrukcijas blakusvāģi.

iemōntēt, *mōntējot ievietot, iekļaut ko kādā ierīcē, kōnstrukcijā*, # Pēc viena vai diviem gadiem koka klucīsus, kas iemōntēti starp spraugas grīdlīstēm, var izņemt. Viens caurules gals noliekts un tajā iemōntēts veltnis.

pārmōntēt, *mōntēt atkārtoti*, # Lielai daļai saimniecību ir mōdernas darbnīcas, kurās var tehniku ne tikai apkopt, bet arī pārmōntēt dažādus agregātus.

nomōntēt, *mōntēt nost*, # Viktōrs kādam fōtōaparātam nomōntēja ōbjektīvu.

PÓLIMERIZĒTIĒS, 2. kónj., R. n., *mōlekulām apvienoties makrōmōlekulārā savienojumā jeb veidoties lielmōlekulārām vielām*, # Hlōrōprēnam pōlimerizējoties, rodas hlōrōprēna kaučuks. Vīlu mōlekulas, kas pōlimerizējas, sauc par mōnōmēriem, bet pōlimerizācijas galaprōduktus – par pōlimēriem.

pōlimerizēt, 2. kónj., K., *veidot lielmōlekulāru vielu*, # Citāda veida kaučuku var iegūt, pōlimerizējot butadiēnu kopīgi ar stirōlu. Ar pōlimerizētām eļļām un dažādiem sintētiskiem sveķiem piesūcinātie audumi kļūst arī gaisu necaurlaidoši.

pōlimerizācija, L., *lielmōlekulāru vielu veidošanās vai veidošana*, # Ar pōlimerizācijas mētdi iegūst apmēram trīs ceturtdaļas visu sintētisko pōlimēru. Pōlimerizācijas reakcijas ir tādas reakcijas, kurās savstarpēji savienojas daudzas vienādas mōlekulas un izveidojas lielmōlekulāras vielas.

pōlimērs, L., *lielmōlekulāra viela*, # Fiziōlōģiski aktīvi pōlimēri ir tādi pōlimēri, kuru īpašības tuvas dabā ēsošajiem ōptiski un biōlōģiski aktīvajiem pōlimēriem, piemēram, cukuriem, celulozei, olbaltumiem un citiem. Mūsdienu sintētiskie materiāli, tāpat kā dabiskie (celuloze, zīds, kaučuks, u. c.), ir pōlimēri, kas uzbūvēti no ļoti lielām daļiņām.

pōlimērs / pōlimērīskis, Kd., *uz pōlimēriem attiecīgs*, # Pōlimēra mōlekula ir mōlekula ar lielu mōlekulmasu jeb makrōmōlekula. Aizvien pieaugošais pōlimēro materiālu daudzums nodrošina tehnikas prōgresu. Pētnieks parādīja, ka jebkuru pōlimērīsku materiālu ievadīšana ōrganismā izraisa aizsargreakcijas.

LIPT, līp, lipa / **ķept**, ķep, ķepa, R. n., *ziedrai vielai saistīties klāt pie kā*, # Zeme kā ķepīga java lipa pie traktōru kāpurķēdēm un arklu lemešiem. Parasti mēs skaišamies uz māliem, kad tie līp pie zābaku zolēm. Rokas sveķainas un melnas, pirksti līp kopā. Mati šķipsnām lipa pie nosvīdušās pieres. Vecīte lādās par pansijas kāpnēm, kuras līp / ir lipīgas no netīrumiem. Jāmīca tikmēr, kamēr mīkla vairs neķep pie rokām. Slapjais sniegs ķep pie slēpēm. Skropstās ķep sniegpārslas – lielas kā rožu ziedlapas.

lipīgs / ķepīgs, Kd., *līpošs, ķepošs*, # Svaigie kalmju stublāji atdala sāju, lipīgu sulu kā papīra līmi. Mālainā zeme jēla un lipīga kā mīkla. Naktīs mokoši lipīgi sviedri pārklāja viņa ādu. Mājas apstākļos mušu iznīcināšanai ieteicams lietot lipīgās lentas. Klons ir nomīdīts melns, spīdīgs un lipīgs kā piķis. Sveķenēm ir spoži, brūni kāti, lipīgi, ķepīgi. Mēle abiniekiem ir gara un lipīga,

piemērota barības dzīvniecību ķeršanai. Zeme kā ķepīga java lipa pie traktoru kāpurķēdēm un arklu lemešiem. Uz šosejas tiek liets ķepīgi melns šķidrums.

lipīgums / ķepīgums, L., # Mālus ar granti jāmīca tikām, lai java zaudē savu lipīgumu, nelīp pie rokām. Asne pukojās par krītošā sniega ķepīgumu, laiku pa laikam purinādama nost no kažoka baltas lēkškes.

apķept / apķepēt / aplipt / noķept / noķepēt / nolipt / salipt, pbg., *apklāties visapkārt vai vairākās vietās ar ko ķepīgu*, # Kā stiprāks lietus, tā tas smilšmāls izžulgst, un kājas allaž apķep ar mālainiem dubļiem. Dārznieki sūdzējās, ka no ogļu dūmiem ziedu pumpuri apķepot kā ar piķi. Ar krāsu apķepušajās drēbēs viņš izskatījās pēc māldera. No rīta ieraudzījām slapja sniega apķepušus baltus kokus. Pavasarī pirms braukšanas jānotīra rudens dubļu apķepējušie rati. Nevar taču abra neapķepēt, ja tajā bijusi mīkla. Slapjā laikā nevaram rakt, jo tad kartupeļi ir aplipuši ar māliem. Dēlnas aplipušas ar tādu sveķu kārtu, ko tikai siena laikā izkaps un grābekļa kāti nodeldēs. Drēbes viņam noķepušas stīvas no netūrumiem, gandrīz vai grab. Izmirkušajos kartupeļu un biešu tūrumos gan ļaudis, gan mašīnas noķep ar zemi. Dzirnāvu logi tā noķepējuši ar miltu putekļiem, ka redzēt cauri neko nevar, bet mazgāt tos nav vērts, jo pāris dienās atkal noķepēs balti. Nogurusi bite putekšņu nolipušām kājām nosēžas uz Ievas puķotās kleitas. Vēctēvs pārnāca no rijas, plaukām nolīpis. Pinkainajās bārdās bija salipuši ceļa putekļi. Mīkstais sniegs salīpis koku zaros.

aplipums, L., # Kurinātāju ādā iezīdušos melnumu un sviedru aplipumu varēja kaut cik nomazgāt, tikai beržot ar suku.

saķept / saķepēt / salipt, *ķept kopā*, # Granulās ir maz saistīta ūdens, tās nesāķep, tāpēc šos minerālmēslus ir vienkārši uzglabāt un iestrādāt augsnē. Krogus Dženijai tās skropstas no tušas pilnīgi saķepušas. No upē izplūdušā mazuta mežapīles spārnu spalvas tā saķepējušas, ka palidot nevar. Slapjie mati bija salipuši šķipsnās. Pamostoties plaksti tā salipuši, ka varu tos pavērt tikai šaurā spraudziņā.

pieķept / pielipt, *kam ķepīgam, lipīgam piesaistīties klāt pie kā*, # Mīkstais sniegs gurkstēja zem kājām un pieķepa pie pazolēm. Sveķi tikai pie koka stumbra ir dzintara krāsā – rokām pieķepuši, tie dziļi iesūcas ādā un kļūst melni. Pie svaigiem sveķiem pielīp kukaiņi kā mušas pie mušpapīra. Valgā zeme pielīpa pie kājām, Tā ka grūti bija soli spert (J. Simbārdis). Krekls bija slapjš un pielīpis pie miesas.

pieķept / pieķepēt / pielipt, *būt vai kļūt piepildītam ar ko ķepīgu, lipīgu*, # Skolotāja noslauka pirkstus mitrajā sūklī, kas vēl nav paspējis pieķept ar krīta masu. Iemutis pieķepējis ar tabakas darvu. Viņa vēro puīša ar zvīņām pielīpušo bārdu, zibošos zobus un vēja sajauktos matus.

ieķept / ielipt, *ķepot ieķerties kur iekšā*, # Krūmos un koku zarotnēs ieķepis mīksts, balts sniedzīnš. Kad māls izmircis, zābaki tajā ieķep ik soli, jārauj ārā ar raušanu, bail, ka zoles nenorauj. Kartupeļi ieķepuši vārpatas piestīgotās velēnās, jāplēš ārā ar plēšanu. Kartera dibēna melnajā eļļas nogulsnē ielīpuši gabaliņi no atlūzušās virzuļa malas.

uzlipt, *pielipt virs kā*, # Kas tev tur uz zoda uzlīpis?

aizķept / aizķepēt / aizlipt / aizlīmēties, *ķept ciet*, # Gāzesplīts degļus tīra ar suku, bet aizķepušās degļa sprauslas – ar adatu. Pusakls skroderis ver diegu aizķepušā adatas acī un brīnās, ka nevar ievērt. Notekas caurule arī sāk aizķept. Jāpārbauda, vai krītot bises stobri nav atdūrušies pret zemi vai sniegu un aizķepējuši ar vienu vai otru. Iemutis ar laiku aizķepē ciet ar tabakas darvu. Aploksne mitrumā aizlīpusi / aizlīmējusies. Abi arestanti bija sadauzīti, acis aiztūkušas un asinīm aizlīpušas. Pamodināts es uzlēcu no gultas kājās, kaut gan acis aizlīpušas un es nekā nerēdzu.

aizķepējums, L., # Ja izlietnē lej taukainu ūdeni, tad tauki atdziestot nosēžas uz notekcauruļu sienām un rada aizķepējumu, ko mēdz likvidēt ar sērskābi.

atlipt, *atdalīties nost no kā pielīpuša, pielīmēta*, # Pielīmētais papīrs atlīpis vaļā. Pie brūces pielīpis apsējs jāatmērcē, kamēr atlīp.

LIPINĀT / ķepināt, 3. kónj., K., *lipinot saistīt ko kam klāt*, # Viņš lipina pastmarkas pie nopirktajām aploksnēm. Sēžam uz mūrīša un no tāsīm liecam, lipinām un šujam cibiņas, kārbīņas, mapītes. Kad plaksti par varēm kļaujas kopā, tad saka, ka miegs lipina acis ciet. Taukaini trauku-ūdeņi uz notekcauruļu iekšējās virsmas ķepina virsū tauku slāni.

pielīpināt / pieķepināt, pbg., *lipinot pievienot ko pie kā*, # Degošu sveci kādai pamatnei pielīpina, nopilinot uz tās pilienu šķidra stearīna un uzliekot uz tā virsū sveci. Vējš trenkā pa ielu rudens lapas, līdz pielīpina tās pie slapjā bruģa. Beigās keramiķe izgatavojamajai māla krūzītei pielīpina osiņu. Sniegavīra galvai viņi pieķepina divas sniega ausis.

pielipināties, *pielipt; tikt pielipinātam*, # Pie viņas drēbēm pielipinājušās vairākas pieneņu pūkas. Vakariņojām eksotiskā ciematiņā, kas kā bezdelīgligzda pielipinājies kalnu nokarei augstu virs jūras.

salipināt / saķepināt, *lipinot savienot kopā*, # Desmit šādu lenšu salipina kopā ar klīsteri. Tavuprāt, visu var salipināt – saplēstu vāzi, atrautu rokturi, izirusu zeķi.. No sīkām naturālistiski ticamām dzīves patiesībām nevar salipināt mākslas patiesību. Jūrmalā izplūdusi nafta ūdensputniem saķepinājusi spalvas. Viņš ir tāds pašpārliecināts, bezkaunīgs bodes zellis ar breóliņa saķepinātiem matiem.

aplipināt / apķepināt / nolipināt / noķepināt / izlipināt / uzlipināt, *lipinot aplāt kādu platību ar ko*, # Viņš iznāca no ambulances ar plāksteriem aplipinātu degunu un virslūpu. Tur viesnīcās pat čemodānus aplipina ar reklāmas papīrišiem. Galds bija aplipināts ar plastilīnu raibu raibs. Un drēbes jau arī bija apķepinātas ar to pašu plastilīnu. Ielu stūros visas sienas nolipinātas ar paziņojumiem un rīkojumiem. Ne tikai galds, bet arī krēsls bija nolipināts ar ievārījumu. Bļoda noķepināta ar mīklu un piekaltusi. Malu malās bija izlipināti plakāti, vēstīdami, ka Vidzemē izsludināts karastāvoklis. Tērbatas un Dzirnau ielu stūrī sadrūzmējies ļaužu pulciņš, vērodams nama sienai uzlipinātu iesarkanu uzsaukuma lapu.

ielipināt, *pielipināt ko kam iekšpusē*, # Izplēsto lapu viņš ar līmlenti ielipināja atpakaļ grāmatā. Antiņš sieka stūrī ar gudru ziņu ielipināja piķi. Pusaudži dažkārt iedomājas, ka mutes kaktiņā nevērīgi ielipināta cigarete padara viņus līdzīgus pieaugušajiem.

pārlipināt, *lipināt atkārtoti; pielipināt citā vietā*, # Šī izolācijas lente laikam pārāk izkaltusi un atlipusi, vajag pārlipināt jaunu. Šo uzlīmi vajagot pārlipināt citā vietā.

aizlipināt / aizķepināt, *lipināt ciet*, # Putenis brīžam aizrāva elpu, aizlipināja acis ar sniegu. Beidzis rakstīt vēstuli, viņš to ielika aploksnē, kuru rūpīgi aizlipināja. Logs neliels un tam pašam divas rūtis papīriem aizlipinātas. Putenis nepārtraukti aizķepināja briļļu stiklus. Grīdas spraugas viņš aizķepināja ar vasku.

atlipināt, *lipināt vaļā*, # Rita ļoti uzmanīgi atlipināja savilgušās un tāpēc salipušās grāmatas lapas. Helēna aplacināja pielipušo brūces pārsēju un lēni atlipināja to nost.

LĪMĒT, 2. kónj., K., *lipināt ar līmi, klīsteri u. tml.*, # Divi iet ar klīstera trauku un plakātiem un līmē tos uz māju sienām, žogiem, vārtiem. Aktieri līmē sev ūsas, veido citādus degunus un tamlīdzīgi. Divriteņa kamerā caurums, jālīmē virsū ielāps. Slodžu radītie spriegumi līmētajās virsmās tiek sadalīti vienmērīgi. Līmējamajiem kokiem jāatbilst noteiktām prasībām – koksnei jābūt ēvelētai un jāsaturs 15 – 18 % mitruma.

pielīmēt, *pbg., līmējot piesaistīt ko pie kā*, # Pie sludinājumu dēļa bija pielīmēta afiša. Pielīmējot zoles piestiprinās ķīmiski. Aktieris pielīmē sev sirmu bārdu, lai izskatītos vecāks. Mutes kaktiņā viņam kā pielīmēts stāv nodzisušas cigaretes gals.

pielīmēties, *līmējot pielipt*, # Pēc ilgākiem meklējumiem viņi atrada ķīmisku sastāvu, kas poliuuretānam deva spēju pielīmēties pie apavu virsas.

pielīmējums, L., # Ja lapai norauts tikai stūrītis, pielīmējiet vietā tāda paša biežuma papīru un apgrieziet to tā, lai pielīmējums nebūtu manāms ārpus kopējā lapu apgriezuma.

uzlīmēt, *pielīmēt ko virs kā*, # Uz burkā uzlīmētās etiķetes sniedz skaidrojumu par burkas saturu. Viņa solījās nogādāt vēstuli pastā, arī marku uzlīmēt. Uzzīmētās pamatpiegrieztnes uzlīmē uz rasēšanas papīra un izgriež, izveidojot piegrieztnes šablōnu.

uzlīmējums, L., # Daudz pieņemamāki šķietas vāciņi, kas pārvilkti ar linu drānu un izrotāti ar salmu uzlīmējumiem. Dabiskie finieri, kas iegūti ar drāšanas paņēmienu, visbiežāk tiek iegūti no oša vai sarkankoka, un to uzlīmējumi uz plātņu materiāla tiek atstāti dabiskā krāsā.

uzlīme, L., *īpaši izgatavots neliels lietišķās mākslas darinājums (zīmējums, uzraksts u. tml.) uzlīmēšanai*, # Mākslinieki gatavo etiķetes „Atlantijas dabiskā stavrida”, uzlīmi mótōcēpurei „Motocepure Rīga” u. c.

salīmēt, *līmēt kopā divas vai vairākas daļas; pielīmēt*, # Salīmējot īsus kokmateriālus, iegūst līmētus elementus. No cilvēku asins plazmas iegūtā līme salīmē kaulus, nervu audus, aptur asiņošanu un sadziedē brūces. Noplēšot tapetes, tika noplēstas arī zem tapetēm salīmētas karalaika avīzes.

salīmēties, *salipt; sasaitīties*, # Ja līmlentes gabals sačokurosies, tas var čokurā salīmēties kopā un nebūs vairs izmantojams. Potceļma un potes šūnāpvalki sakļaujas un salīmējas ar starpsūnu vielu.

aplīmēt / nolīmēt / izlīmēt / pārlīmēt, *līmējot daļēji vai pilnīgi noklāt kādu virsmu*, # Paneļa iekšpuse tikai jānokrāso vai jāaplīmē ar tapetēm. Soma bija no vienas vietas aplīmēta ar dažādu ārzemju viesnīcu reklāmu markām. Istabas sienas bija nolīmētas ar apdzeltējušām jūras kartēm un senlaicīgām fotogrāfijām. Kāpēc gan ar dažādu firmu reklāmzīmēm būtu jānolīmē visas iespējamās gludās virsmas mašīnu salūnā un ārpusē. Uzsaucumus viņi izlīmēs uz namu sienām. Afišas pie kluba, veikala un pasta bija izlīmētas jau labi pasen. Istaba bija izlīmēta bāli zilām tapetēm. Grāmatas vākus pārlīmēju ar krāsainu papīru. Noplukušajām tapetēm jāpārlīmē pāri svaigas.

izlīmēt, *līmējot izlietot visu līmi*, # Esmu jau visu savu līmeszīmuli izlīmējis.

ielīmēt, *līmējot iestiprināt ko kur iekšā*, # Gādīgas rokas ielīmējušas viņu ģimenes lielajā albumā. Pirmdienas rītā Paeglītis velti mēģina atgriezt sava ēvelsola skrūvi – tā ir ielīmēta.

ielīme, L., *īpaša ielīmēta lapa grāmatā vai žurnālā*, # Vispirms grāmatā pāršķirstu krāsainās ielīmes.

palīmēt, *līmēt ko apakšā kam*, # Viņa dzīvoklī vecā koka mājā zem tapetēm palīmētajās avīžu kārtās kā arheolōģiskos izrakumos slānis pa slānim atsēdzas Latvijas vēsture.

pārlīmēt, *līmēt atkārtoti; pielīmēt citā vietā*, # Skolotāja lika pārlīmēt visu, ko līdz šim biju salīmējusi. Pārlīmētos kartona vākos vai greznā svētku izdevumā – šī grāmata allaž bijusi gudrs padomdevējs.

aizlīmēt, *līmējot aizdarīt*, # Tas nemaz nav tik vienkārši – attaisīt aizlīmētu aploksnī. Lokzāgā spraugā ieliek ar līmi notriestu koka ieliktni – aizlīmē spraugu ciet.

atlīmēties, *atlipt valā*, # Pudeļu etiķetes viegli atlīmējas.

ŠŪT, šuj, šuva, K., *dažādos veidos savienot diegu (pavedienu) ar audumu, citādu plāju vai ko citu pēc līdzības*, # Šuvēja man steigšus šuva divas jaunas kleitiņas. Viņa bija mōderna šūtā mētelī, bez cepures. Šuj ko šūdams, aizsien mezglu (Paruna). Vincentīna strādāja ēdnīcā, arī šuva un tamborēja, bet Klāvs brauca jūrā. Aplīši šūti ar baltiem, grodiem diegiem dubultajā svītru dūrienā. Mūsu mikroķirurģijas centros gandrīz vai ik dienas veic vairāk vai mazāk sarežģītas óperācijas – šuj asinsvadus un nervus.

šūties, *šūt sev (šujot pašam vai uz pasūtījumu); veikties šūšanai*, # Man patīk šūties pie labi iepazītas un pierastas šuvējas. Apkaklītes šujas ātri un viegli.

šuvums, L., # Viņa bija ģērbusies mōderna šuvuma kleitā. Krekla šuvums ir tik sarežģīts, ka to grūti izstāstīt. Brūces šuvums slikti dzija.

sašūt, pbg., *šujot savienot*, # Citā kabinetā meitenes sašuj piegriezto trikótāžas tērpu detaļas. Svārku gabalus nogludina, sašuj sānu vīles un atšuj apakšmalu. Šo uzplēsto kreklu var sašūt, salāpīt. Vēdera sienas ārējo trūci var ārstēt tikai óperējot – tiek sašūts vēdera plēves plīsums. Ķirurgi ir iemācījušies ar speciāliem instrumentiem sašūt arī sīkus asinsvadus un nervus.

uzšūt / pašūt / uzšūdināt / pašūdināt / sašūdināt, *šujot izgatavot*, # Viņa bija sev uzšuvusi itin glītu kleitu. Armands nebeidza priecāties par savām veiksmīgi uzšūtajām biksēm. Viņa jaunais uzvalks labi pašūts. Elza pašuva mātei vienkāršu tumša vilnas auduma kleitu. Aizkusumā viņas plakanās krūtis cilāja satraukta elpa, ko varēja manīt pat cauri pārlietu platajam, slikti pašūtajam mētelim. Saviem vīriem viņas pašas uzšūdinājušas jaunus uzvalkus. Viņa bija uzšūdinājusi jaunu, rožainu blūzi, kura nesaderējās ar viņas nopietno seju. Karogu Līna pašūdinājusi pēc Hermaņa pasūtījuma. Mūsu tērpi bija sašūdināti no vecām villainēm.

uzšūties / uzšūdināties, *uzšūt sev*, # Viņš uzšuvies sev jaunu uzvalku. Skat, cik skaistu kōstīmu viņa uzšūdinājusies!

apšūt, *pašūt visu nepieciešamo (visiem vai daudziem)*, # Vecāmāte ir apšuvusi un apadījusi visu ģimeni, bet it īpaši jau bērņus – no galvas līdz kājām. Vienīgais pavaļīgākais brītiņš mātei nu ir ganu diena, tad arī jāaplāpa vīrs, jāapšuj Ilze un citi bērņiņi. Kómēdijā ainu papildina skroderi, kas staigā no mājas uz māju, gan visus apšūdami, gan arī iejaukdamiem saimnieku un gājēju dzīvē.

izšūt, *šujot izlietot izejvielu*, # Visi diegi izšūti, jāgādā jauni. Mūsdienu svārkiem drēbi vajag mazāk, turpretim veco laiku svārkos drēbe tika vairāk izšūta.

izšūties, *tikt izšūtam; ilgstoši, daudz šūt*, # Jakas izšuvušās dažādas. Viņa ir izšuvusies no rīta līdz vakaram.

uzšūt, *šūt ko virsū kam*, # Viņiem uz katra palaga, katras spilvendrānas uzšūta mōnógramma. Uz baltā mēteļa kreisās piedurknes bija uzšūts sarkans krusts. Viņai mugurā spōrtiska stila kleita ar uzšūtām kabatām.

piešūt, *šujot piestiprināt ko pie kā*, # Ja nevarat saprast, kur cepurei priekšpuse un kur aizmugure, skatiet firmas zīmi – tā tiek piešūta pakauša daļā. Tik to vienu es redzēju, Poga svārkiem iztrūkusi, Es to būtu piešuvusi (J.Rainis).

piešūt / piešūdināt / sašūt / sašūties, *šujot izgatavot lielākā vai pietiekamā daudzumā*, # Viņa ir piešuvusi sev pilnu skapi ar jauniem tērpiem. Meitai jau viņa piešuva daudz visa kā. Visas trīs māšas piešūdinājušas pilnus pūrus. Aglonā meitenes sašuva ne vien apģērbus internāta audzēkņiem, bet arī greznus tautastērpus kora dalībniekiem. Nu jau viņa sev kleitas sašuvusies tiku tikām.

piešūties, *tikt piešūtam neviļus, parasti nepareizi*, # Poga piešuvusies nepareizā vietā. Dūrieni padevās nevienādi, ielāpi piešuvās spuraini.

piešuvums, L., # Piedurknes piešūt ir grūti un sarežģīti, taču viņai reti kad gadās neveiksmīgs piedurknes piešuvums.

aizšūt, *šūt ciet (caurumu u. tml.)*, # Sievas pirms kulšanas pārskatīja maisus – ja kādam caurums, to aizšuva. Aizšūtā brūce sadzija ātri. Visiem čubu maisiem kājgalī atstāja malā neaizšūtu vīli, ka var roku iebāzt maisu uzčubināt.

apšūt, *piešūt visapkārt*, # Tirgū nopirku ar ādu apšūtus velteņus. Tērpa apmales apšūsi ar gaišzilu taftu. Vienvirziena izvilcumu tehnikā auduma diegu vienā virzienā izvelk un diegu posmus apšuj dažāda veida dūrieniem.

apšuvums, L., # Aizkalnē atrastas senlatviešu vīriešu svārku apkakles ar bronzas spirālīšu apšuvumu.

atšūt, *šujot nostiprināt drānas malas atlocījumu vai neatlocītu auduma malu, lai tā neirtu*, # Jakas malu, ielokot uz iekšpusi, atšuj. Vecmāmiņa, garu diegu adatā ievērusi, atšuj Ilgas vasaras kleitiņas, kas palaistas garākas. Kad krekliņiem izdila elkoņi, es piedurknes virs elkoņiem apgriezu un atšuvu. Sedziņas malas atšūtas ar cilpu dūrieniem.

iešūt, *šujot iestiprināt ko iekšā, vidū u. tml.; izšujot ievēidot; šujot sašaurināt*, # Uz ziemu plānajam mētelītim jāiešuj silta odere. Iešūt piedurkni nepavisam nav viegli. Izmeklētājs iešuva krimināllietā pēdējo lapu. Galddrānas ir ar iešūtām mónogrammām. Brunčīši tikko sedza ceļus, plecos augsti pólsteri, uz krūtīm iešūts sārts zīds. Krekla apakšmala ar mežģinēm, viduklis iešūts.

izšūt / izšūdināt, *šujot izveidot rotājumu*, # Viņa uzvilksusi raibiem rakstiem izšūtu blūzi. Uz sarežģītām mašīnām izšuj audumus, no kuriem vēlāk šuj blūzītes, apkaklītes un aproces. Sedziņas izšūtas uz gaiša auduma ar pelēkiem, baltiem un sārtiem diegiem. Visu novadu tautastērpus grezno skaisti izšūti vai izausti ornamenti. Ne tām izšūdinātu krietnu brunču, ne tādu izrakstītu priekšautu, cimdu un zeķu, kas darītu meitām godu. Meitene ar apaļām, melnām brillēm un móderni izšūdinātā jaciņā izskatījās pavisam nepieejama.

izšuvums, L., *šujot veidots rotājums*, # Indieši mājokļus izdaiļo ar dažādiem rokdarbiem, izrotātiem ar izšuvumiem. Vakartērpi – vai nu taisni, vai apakšā paplašināti – ar pērlišu, vizuļu, mežģiņu vai izšuvuma rotājumu. Ādas mākslā līdz šim rotājumā piekopa izšuvuma un adījuma rakstus.

nošūt, *šujot izveidot dūrienu rindu, lai nostiprinātu un arī izrotātu; pārklāt kādu ietērpa laukumu ar rotājumu*, # Vēl atlicis nošūt ar šujmašīnu svārku apakšējo malu. Svārku priekšpusē ir četras augšdaļā nošūtas ieloces. Svārki taisni, ar šķēlumu sānu vīlē, kas nošūta dubulti. Viņas kājas zīlītēm nošūtās korpēs kā divas līdakas slīdēja pa lieveņa pakāpsli. Kādreiz módernais laiku pa laikam atdzimst jaunās variācijās, liekot mums nošūt kleitu kruzulu kruzuliem, kā to darīja mūsu rómantiskās vecvecmāmiņas.

nošuve, L., *izšūta svītra, līnija*, # Nošuvēm jau pašām kā tādām piemīt zināma dekoratīvitate. Divas adatas skrien blakus, atstājot aiz sevis divas tik līdztekus nošuves kā vilciena sliedes.

pāršūt, *šūt atkārtoti; šujot pārveidot citādu*, # Pat pieredzējušās šuvējas reizēm kļūdījās un bija spiestas savu šuvumu ārdīt ārā un pāršūt. Pēc pielaikošanas formas tērpus pāršuj pēc vajadzīgā lieluma. Kara laikā un pēckara gados mēs bijām tik trūcīgi, ka pāršujot no vecām drēbēm man mētelīti, neiznāca drēbes pat kabatiņai. Meitenei brunčīši pāršūti no krietni pavalkātas kleitas.

REPLANTĒT, 2. kónj. / **piešūt**, *atdalītos audus vai orgānus pieaudzēt atpakaļ*, # Ir jau plaša pieredze, ka var replantēt (piešūt no jauna) traumas gadījumā zaudētus pirkstus vai pat plaukstu. Roku ķirurgi nolēma replantēt, tas ir, piešūt atpakaļ. Replantēto locekli pirmajās stundās vēlams turēt pazeminātā temperatūrā.

replantatīvs, Kd., *saistīts ar replantāciju*, # Kādēļ gan no Latvijas, kur gūti vērā ņemami panākumi plastiskajā un replantatīvajā ķirurģijā, pacienti jāveid uz Maskavu vai Viļņu?

replantācija, L., # Ādas replantāciju pēc traumām veic ar labiem panākumiem.

DIEGT, dzied, dzieda, K., *šūt lieliem dūrieniem; šūt ātri vai pavirši*, # Viņmāte tā gausi, gausi, kā pa miegam, vilka pavedienu, diegdama puikas biksēm virsū biezu vadmalas ielāpu.

sadiegt, pbg., *sašūt lieliem dūrieniem; uz ātru roku pašūt; salāpīt*, # Dace vispirms no papīra izgatavoja piegrieztni, sadalīja audumu, sadiedza, piemērija. Atsevišķas tērpa daļas iepriekš sasprauž ar kniepatatām un tikai pēc tam sadiedz. Jaunu kleitu sev sadiedzu dažās stundās. Mazajiem māte kaut ko sadiedza no saviem un vīra vecajiem lēveriem. Ūlga sadiedza saplēstās bikses un piešuva piedurknes. Viens bija mēģinājis kaut kā sadiegt cauro piedurkni.

aizdiegt, *ātri aizšūt, aizlāpīt*, # Pasaucu sievu ar adatu, lai aizdiedz maisam caurumu. Caurumi drēbēs, protams, bija aizdiegti, bet skrandas palika skrandas.

apdiegt, *diegt ko apkārt*, # Panākstu meitas apdiedza precinieku jaunekļiem krustiski pār pleciem divieļus.

apmetināt, 3. kónj. / **apmētāt**, 2. kónj., K., *palieliem dūrieniem apšūt drānas malas, lai tās neirtu*, # Mātes šuvumam šuves bija stiprākas un labāk apmetinātas nekā Gailīša jaunkundzei, kurai tās spurojās kā asari. Apmetinot vīles, nogriež tām atirusos auduma diegus un ar metināmo dūrienu apmetina abas malas kopā. Apspūrušos piedurkņu galus esat tik prasmīgi apmētājusi, ka spurāšanos nemaz nevar pamanīt.

atdiegt, *pavirši atšūt*, # Bruncīšu apakšmalu viegli atdiedzu, jo pēc gada jau atkal būs jāpalaiž garāki.

iediegt, *viegli iešūt*, # Silto oderi uz ziemas laiku stipri neiešuj, bet tikai iediedz, jo pavasarī atkal būs jāņem laukā.

nodiegt, *nošūt lieliem dūrieniem*, # Kleita gandrīz pabeigta, atlicis vien nodiegt vīles.

piediegt / **piemetināt**, *piešūt lieliem dūrieniem*, # Ja piediegtā apkakle mēt krokas, tas nozīmē, ka tā ir par garu vai piediegta neprecīzi. Jau pēc brīža veikli pirksti pie baltā sporta kreklīņa piemetina emblēmu.

uzdiegt, *lieliem dūrieniem vai ātri uzšūt virsū*, # Rāvējslēdža vienu malu uzdiedz uz apakšējās ieloces daļas.. Uzlikt dekoratīvu ielāpu nozīmē izgriezt no auduma dekoratīvu figūru, uzdiegt to uz plīsuma un apšūt ar ciešiem cilpu vai spodrajiem dūrieniem.

TRĀKLĒT, 2. kónj., K., *diegt (sarunvalodā)*, # Māte pašlaik trāklē kleitai klāt piedurkni, drīz sauks mani uzmērīt.

STEPĒT, 2. kónj., K., *šūt ar caurdurtu dūrienu tā, lai diegs abās pusēs veidotu nepārtrauktu vienāddūrienu līniju*, # Bet viņiem, savukārt, negribas tērpties tradicionālajā stepētājā vējjakā ar vates oderi. Daudzi jaunieši ir iecienījuši spórtiskas cepurītes ar stepētu malu.

stepējums, L., # Pirms dažiem gadiem bija pópulāras stepētas vestītes ar oderi un plānu pórólona vai vatelīna starpkārtu un síku stepējuma rakstu. Joprojām pircēji labprāt izvēlas stepējumu – greznajos tērpos šādā veidā rotā plecu daļas, aproces, jostu..

APMALOT, 2. kónj., K., *apšūt ar apmali*, # Slēgta kóntūra griezummalai apmalojumu veido, iepriekš sašujot apdarsloksnes gabalus, bet var arī apmalot detaļas malu vaļējā veidā un pēc tam sašūt sāna vai piedurknes vīli.

apmalojums / **apmale**, L., *aprikojums ar apmali*, # Apmalojums ir tērpa malas apdare, kam izmanto tērpa auduma vai cita pieskaņota vai kóntrastējoša auduma sloksni. Apmalojumu var veidot detaļu griezummalām, kleitu roku un kakla izgriezumam, detaļu un izstrādājumu apakšmalām. Pat mūķenes tērps ar melno galvassegu, kuras vienīgais rotājums – balta apmale virs pieres, nenoslēpa viņas pievilcību. Priekšautu izrotājumam noderēs aplikācijas, izšuvumi, spilgtas krāsas auduma apmales utt.

apmargot, *apšūt ar mežģīni u. tml.*, # Laura sēž, mazu, apmargotu priekšautiņu aizsējusies.

LĀPĪT, 3. kónj., K., *savienot ar vesēlo daļu plīsuma vai izdiluma aizpildījumu no diegiem vai cita materiāla, vai uzlikt tur ielāpu*, # Kad tu sāc lāpīt zeķes, tad tu vispirms izvelc dziju no vienas cauruma malas uz otru.. Segā jau iemeties dilums, sēdi tik klāt un lāpi. Viņa lāpīja vīra drēbes, klādama tām virsū ielāpus. Metinātāji lāpa sānus tvaikonim, kuram lēdus blāķi tērauda bórtos izspieduši caurumus.

lāpīties, *ilgāku laiku, daudz lāpīt*, # Viņmāte sēdēja pie maza galdiņa un lāpījās – uz galdiņa guba ielāpu, kastīte ar pogām un diega kamoliņiem. Diegi vien karājās, Kur vakar lāpījies (T. dz.).

lāpījums, L., # Pateicos Ilgai par zeķu lāpījumu. Skolnieces baltajai blūzei tikko manāms lāpījums uz elkoņa. Lāpījuma citkrāsas plankums segas stūrī neglīti izjauc brūno krāsu rakstu.

salāpīt, pbg., # Te dzīvodama, Līze piekopa māju, salāpīja Andrim darba drēbes un zeķes. Lenta ir no izturīga auduma, ar to var salāpīt caurumus matracī. Nelāpītās pastalas stāv kaudzītē, jau salāpītās saliktas rindā. Tikko Fredis pārnācis no darba, tā māte klāt – katliņam radies jauns caurums, lai salāpot.

salāpīties, *salāpīt sev*, # Nesēdi dīkā ar savām caurajām zeķēm, ej un salāpies!

aizlāpīt, *lāpot aizdarīt caurumu*, # Arī trūcīgiem bērniem ar aizlāpītām svārku piedurknēm ir zinātkāras sirdis. Tēvs veikli šaudīja saivu caur tīkla acīm, aizlāpot pušacis, tas ir, saplēstās acis. Žogā aizlāpītā vieta pamanāma ar savu gaišāko krāsu.

aplāpīt / pielāpīt, *uzturēt ko kārtībā, laikus salāpot*, # Viņas dzīves saturs bija rūpes, lai vīrs un deviņus gadus vecais dēls justos labi paēduši, aplāpīti un viņas mīlestības apstaroti. Laiku pa laikam Ilze savās vēstulēs Annai apjautājās, kā dzīvo brālis – vai ir kārtīgi apmazgāts un aplāpīts, vai nestaigā šāds un tāds. Viss bija tīrs un kārtībā, veļa izmazgāta, viss aplāpīts un saposts. Viņa kopa dārzu, labprāt gatavoja ēst vai ko pielāpīja. Krišus paprasīja Ķērstai, lai pielāpot maisus. Pa nakts melnumu Augusts pielāpīja sievai zābakus. Bramani norīkoja aplokam žogu pielāpīt. Jumtus rudenos allaž pielāpīja ar garkūļu salmiem. Juris kāpa uz jumta un lūkoja lielākos caurumus aizlāpīt, bet ko tur pielāpīsi, kad viss jumts caurs. Pasaulē vienmēr ir kas salāpāms un pielāpāms, sāk tik aizrauties ar pasaules lāpīšanu, un tu pie savas dzīves netiksi.

aplāpīties, *aplāpīt sev*, # Diegus un adatas arī man iedeva – varēsim nu apšūties un aplāpīties.

nolāpīt, *salāpīt daudzās vietās*, # Mugarā viņam bija pelēcīgs prakis, nolāpīts lieliem, stūrainiem ielāpiem. Bērniībā mēs staigājām nolāpīti no vienas vietas. Arī saimniekdēls dažkārt staigāja nolāpīts raibs.

izlāpīt, *lāpot iztērēt lāpāmos līdzekļus*, # Esmu izlāpījusi jau gandrīz visu lielo dzijas kamolu, arī ielāpu vairs nav.

izlāpīties, *lāpot pavadīt daudz laika*, # Svētdiena ir tā diena, kad varu izlāpīties kaut līdz vakaram, salāpīt visu, kas lāpāms.

palāpīt, *nedaudz lāpīt*, # Vēl kādu stundiņu zeķes jāpalāpa, tad došos pie miera.

pārlāpīt, *lāpīt vairākkārt*, # Es nemaz nebēdāju, ka mani svārciņi lāpīti un pārlāpīti. Jumti cauri un gads gadā pārlāpāmi. Kur tu tiksi pie jaunām drēbēm, tās pašas vecās skrandas lāpāmas un pārlāpāmas.

AUST, auž, auda, K., *savienot pavedienus audumā, tīklā u. tml.*, # Godam aužu linu krēklu, Godam linu paladziņu.. (T. dz.). Vakaros, bērnus noguldījusi, Zane sēdās pie ratiņa vai stellēs un vērpa un auda, kamēr pirmais gailis sāka dziedāt. Māte protot labi aust, Frickalna kundze jaunredēļ atvedīšot diegus. Šitās meitas vērpt negribēja un aust vairs neprata. Fabrikas „Rīgas tekstils” audējas auž jaunu vilnas kleitu drānu. Vēl kāpās miers; tik savā nodabā ar saivu zvejnieks laivā tīklus auž (L.Paegle). No tā laika zirnekļi sāka tīklus aust un mušas ķert. Tīkli, ko auž zirnekļi, aizšķērsojot meža taciņas, stipruma ziņā neatšķiras no zīda diegiem.

audināt, 3. kónj., K., *aust (novēcojis); pasūtīt noaust*, # Garus dvieļus audināju.. (T. dz.). Ziemā Karlīne vērpa bagātajām saimniecēm, kuras, ja gribēja audināt sev labākas drānas vai audeklus, zināja cienīt Karlīnes smalko vērpu.

austies, aužas, audās, *aust sev; tikt austam*, # Vērpriet, meitas, pakuliņas, Audieties paladziņus (T. dz.). Lai audums simtu simtos metru aužas, Kā vilnis balts lai plūst līdz pamalei (P.Vīlps).

noaust / izaust / uzaust, pbg., # Mariņa beidza šūt savu alkšņu mizās krāsoto brūtes kleitu, ko ziemā bija noaudusi. Tekstilfabrikā maiņā viņa noauž ap astoņsimt metru dažādu audumu. Viņš nesen noaudis 60 kvadrātmētru lielu skatuves aizkaru. Viņa pārklāja tahtu ar brūnu segu, kuru pati bija izaudusi vidusskolas pēdējā klasē. Starp manas kameras loga restēm zirnekļis bija izaudis biezu tīklu. Par nātņu sauca audumu, kas uzausts no linu, džutas, kaņepju vai nātru šķiedras.

izaust, *aužot izlietot visas aušanas izejvielas*, # Visa savērpātā dzija ir izausta, jāķeras atkal pie vēršanas.

noausties / izausties, *tikt noaustam; aust ilgāku laikposmu*, # Dvielis noaudies par šauru. Tev tas pārsegs izaudies ļoti skaists. Esmu noaudusies galīgi stīva, augu dienu pie stellēm. Ziemā jau sievas dabūja nedēļām ilgi izausties.

cauraust, *ieaust auduma pamatsastāvā kādu citādu šķiedru*, # Nopirku ar zīdu cauraustu vilnas drānu. Rīdziniecēm patika ar mirdzošiem pavedieniem cauraustā sienas sega.

aizaust, *noaust līdz kādam posmam; ar audumu aizklāt ciet*, # Māte jau segu aizaudusi pāri pusei. Nekaunīgais zirneklis bija aizaudis peles alai priekšā savu tīklu. Zirneklī aizauduši visus četrus griestu stūrus ar bieziem, noputējušiem tīkliem.

apaust, *noaust drānu daudziem vai visiem; apņemt visapkārt ar audumu, tīklu vai pinumu*, # Čakla audēja apauž visu saimi. Visi noliktavas mazie logi apausti zirnekļu tīkliem. Pasniedzies viņš noņēma no plaukta lielu, ar drāšu pinumu apaustu vējlukturi.

apaust / apausties, *pabeigt aust attiecīgā laikposmā (sezōnā)*, # Mums jau labu laiku kā viss, kas bija aužams, ir apausts. Mūsu māte jau ir apaudusies, arī kaimiņi drīz būs apaudušies.

saaust / pieaust, *noaust lielākā daudzumā*, # Dzīvokļa iekārtošanai saausti gan paklāji, gan parastas grīdsegas, linu dvieļi, sedziņas un aizkari. Pa ziemu saauda tik daudz audeklu, ka pavasarī, tos balinot, noklāja vai pilnu visu pļavu. Ir zirneklī, kas saauž uz lapām tīklus un paslēpjās tajos. Čaklas meitas pilnus pūrus pieaudušas. Drēbes viņai pieciem gadiem pieaustas. Zirneklī pieauduši ar tīkliem pilnus kaktus.

pieaust, *aužot piestiprināt ko pie kā*, # Var redzēt, ka spieķis nav ilgi lietots, tas iesliets kaktā un zirnekļa tīkliem pieausts pie sienas.

saausties, *tikt saauštam; saaust sev*, # Stellēs pavedieni saaužas audumos. Dvieļu man netrūkst, esmu saaudusies tiku tikām.

ieaust, *aužot iekļaut audumā atšķirīgas krāsas svītras, ievēdot rakstus, zīmējumus u. tml.*, # Pelēcīgajā vadmalā ieaustas sārtas svītras. Gobelēnā ieausts stalts mednieks, kuram apkārt lēkā putnu suņi. Tīrumā kā zaļā samta segā ieausti sārti āboliņa ziedi.

ieausties, *tikt neviļus, negribēti ieaustam*, # Segas rakstā ieaudusies viena nepareiza svītra. Tekstilfabrikā reiz auduma apakšpusē ieadās pieci metri nelabojamu ķērumu. Dažām sievietēm jau matos ieaudusies sudraboti dzīpari. Vakara krēsla kā maigs zirnekļa tīkls jau ieaudies logu rūtīs.

ieaudums, L., # Šim audumam ir spīdīgi metāla diegu ieaudumi. Beidzot viņa izvēlējās gaišzilo tafta kleitu ar sudraboto ieaudumu.

paaust / paausties, *neilgi, mazliet aust*, # Iešu vēl iesākto segu paaust. Anna vēl nedevēs pie miera, bet mājas klusumā kādu stundu vēl paaudās.

paaust, *savienojumā ar varēt, spēt*, # Rokas tā nogurušas, ka nevaru vairs paaust.

pāraust, *aust atkārtoti*, # Jaunajai audējai neveicās – nesen nācās pāraust neizdevušos joslu segā, tagad atkal dabūja pāraust kļūdainu dvieļa rakstu.

pārausties, *aužot pārpuļēties*, # Kopš agra rīta auzdama esmu tā pāraudusies, ka rokas trīc un raibs gar acīm metas.

ADĪT, 3. kónj., K., *ar īpašām adatām saistīt vienlaidu pavedienu ciešos valdziņos un šo valdziņu kopumā – adījumā*, # Pie saimnieka kalpodama, Sīne bija piekrājusī dziju un tagad adīja zeķes un cimds. Lavīze sēdēja kaktā aiz skapja un, knikstinot ar irbiem, adīja.

adīties, *tikt adītam*, # Lizete ir čakla un prasmīga adītāja, viņai adījumi adās veikli un ātri.

adījums, L., *adīšanas veids*, # Jaku ada pēc piegrieztnes, mainot labisko adījumu ar patenta rakstu. Tīne skaišas uz sevis, ka nevar iemācīties kreilisko adījumu.

adīklis, L., *adāmais priekšmets*, # Dārtītes adījums kavējās dažādu iemeslu dēļ – tad izgaisa dažas adatiņas, tad aizmirsās paņemt adīkli ganos līdzī, bet vēl citreiz adīklis kur aizķērās un nomuka visi valdziņi.

noadīt / uzadīt, pbg., # Viņa palīdzēja māsas meitai gan zeķes, gan cimds noadīt. Vispirms noada svārku augšējo daļu. Mamma man uzadīja siltus dūraiņus. Pašreizējā mode rosina daudz ko pašūt, iztamborēt vai uzadīt pašām.

noadīties, *tikt noadītam*, # Zeķe noadījusies par garu.

izadīt, *adot izveidot adījuma detaļu, ornamentu, rakstu u. tml.*, # Ada labiskajā adījumā trīs centimetrus, pēc tam vertikāli izada pogcaurumu. Ārijas dienasgrāmata neslēpj neko ļaunu, tikai brīžiem kā nepareizi izadīta acs cimdā parādās kaut kas svešs. Galvā viņai bija rakstaini izadīta vilnas cepurīte.

izadīt / izadīties, *izlietot (tikt izlietotam) visu adījuma izejmateriālu*, # Visa dzija izadīta cimdos vien. Tas dzijas kamols jau ir izadīts. Jau gandrīz visa dzija izadījusies.

izadīties / noadīties, *daudz adīt; adīt līdz nogurumam u. tml.*, # Gan izadīsimies diezgan pa garajiem ziemas vakariem. Esmu tā noadījusies, ka vairs nevaru.

saadīt / pieadīt, *uzadīt lielāku daudzumu adījumu*, # Cimdus un zeķes varu saadīt, cik vien vajag. Zeķes viņa pieadīja atliku likām. Emīlija jau pilnu pūru pieadījusi.

saadīt, *adot savienot vienu adījuma gabalu ar citu*, # Kad jakai priekšpuse sānu vīlē būs 41 centimetru gara, veidosi plecu noslīpinājumu, katrā otrajā rindā saadot divus valdziņus.

saadīties, *tikt saadītam*, # Valdziņi džemperim gludi saadījušies.

saadījums, L., # Pašreizējais saadījums pēdas apakšā ļauj gatavu pēdiņu noņemt no automāta, iztiekot bez šūšanas.

pieadīt, *adot piestiprināt klāt*, # Jakai pieadīta piecus centimetrus plata mala. Mīļāmāte plīts priekšā pielāpa veco pelavu seģeni, pieada zeķei pēdu.

pieadījums, L., # Jaka rīt būs gatava, vēl tikai atlicis nepabeigts malas pieadījums.

apadīt, *noadīt visapkārt; noadīt adījumus kādam cilvēku daudzumam*, # Man vēl atlicis zeķei trīs kārtas apadīt. Vecāmāte apada visu saimi gan ar zeķēm, gan cimdiem.

paadīt / paadīties, *neilgi, mazliet adīt*, # Gribēju šodien kā pie svētdienas paadīt aizsāktu cimdu. Pa dienu esmu darbā, paadīties varu tikai pa vakariem.

paadīt, *savienojumā ar varēt, spēt*, # Vecāmātei nu jau tik vājas acis, ka nevar vairs paadīt.

pāradīt, *adīt no jauna*, # Caur asarām un dusmām top pirmais nelīdzēnais adījums – izārdāms un pāradāms pa vairākiem lāgiem. Viņa ārdīja un pāradīja kādu no savām vilnas jakām.

aizadīt, *noadīt līdz kādai vietai, kādu gabalu*, # Biju jau aizadījusi lielu gabalu, sāku skatīties – aplam!

ieadīt, *ieveidot adījumā joslu, rakstu u. tml.*, # Rakstaini cimdi ir tādi, kuros ieadīti kādi ornamenti. Jostas vietā ieada ap četrarpus centimetru platu joslu. Atloka apakšējo malu, to saada un aizdares vietā ieada pogcaurumus.

ieadīts, Kd., *uzsākts adīt, bet vēl nepabeigts*, # Glezniņā redzama sēžam vecīte ar ieadītu adīkli klēpī. Sarunu pavediens kaimiņsievām vilkās līdzī kā dzija no ieadīta cimda.

ieadīties, *tikt ieadītam neviļus; iegūt adīšanas prasmi*, # Cimdā ieadījies nesimetrisks raksts. Abas meitenes ļoti ātri ieadījās, īpaši jau Liene.

ieadījums, L., *kādas platības aizpildījums ar adījumu citā adījumā*, # Izdegušu caurumu kādā adījumā var izlabot ar ieadījumu, kas krāsas ziņā neatšķiras no pamatadījuma.

TAMBORĒT / ērklēt, 2. kónj. K., *ar īpašu adatu saistīt vienlaidu pavedienu valdziņos un šo valdziņu kopumā – tamborējumā*, # Paveca māmuļa ar smalku tamboradatu tamborēja apmali kabatlakatiņam. Ligita rokā nesa tamborētu tīkliņu ar žurnāliem no bibliotēkas. Kā nu kura, cita mežģīnes adīja, cita ērklēja.

tamborējums, L., # Apģērbu interesantu dara tamborējums vai adījums. Atsauksmes par góbelēniem, izšuvumiem un tamborējumiem bija ļoti atšķirīgas.

uztamborēt / notamborēt / noērklēt / izērklēt, pbg., # Izstādē bija izlikts diezgan daudz kas no tā, ko Silvija bija uzadījusi un uztamborējusi. Šos tamborējumus veido divās kārtās – turpejošā kārtā visas cilpiņas tāpat kā adījumā uztamborē uz adatas pēc vajadzīgā raksta.. Viņa man ir notamborējusi gan šalli, gan cepuri. Pīnīti notamborē vēlamā garumā. Būtu tu tam puikam kādu šallīti noērklējusi. Viņa tik smukus galdautus izērklēja ka tīri brīnums.

pietamborēt / satamborēt / saērklēt, *uztamborēt lielākā daudzumā*, # Vienai no viņām pietamborēta pilna kārba ar čībām – gan sev, gan māsām. Vita ir satamborējusi lērumu visvisādu sedziņu. Anniņa bija saērklējusi endzetas – tā sauca mežģīnes, ko iešuva spilvendrānās.

pietamborēt / pieērklēt / satamborēt, *tamborējot piesaistīt ko kam klāt*, # Viņa prot izdomāt, kā no vairākiem jau valkātiem apģērbu gabaliem izveidot jaunu ansambli, kaut ko pieadot, pietamborējot, uzšujot. Katru nākošo gatavo kvadrātu pietamborē klāt iepriekšējam. Priekšautiem galos bija pieērklētas špices. Visus gatavos četrstūrus satamborē kopā un pietamborē pie lakata.

satamborējums, L., # Cilpiņas var satamborēt arī labiski, veidojot satamborējumus vienu virs otra.

aptamborēt, *tamborēt apkārt*, # Kabatlakatiņus aptamborē – noloka malas un aptamborē kādas cakas riņķī.

ietamborēt, *tamborējot ievēdot ko pa vidu; iesākt tamborēt*, # Viņa mācēja arī ornamentus ietamborēt. Viņa jau trešo nedēļu ņemas ar to savu ietamborēto šalli – vakaros pa īsam brīdim.

iztamborēt, *tamborējot izveidot rakstu, ornamentu u. tml.; tamborējot izlietot diegu, dziju*, # Trīsstūri iespējams iztamborēt dažādi, bet visvienkāršāk to darināt, iztamborējot trīsstūra

garākajai malai atbilstošu pīnīti un katrā kārtā cilpiņu skaitu samazināt par divām. Viss dzijas kamols ir iztamborēts.

patamborēt, *mazliet tamborēt*, # Iešu patamborēt, nomierināt *nervus*.

pārtamborēt, *tamborēt no jauna*, # Apkakli jakai vajadzēs pārtamborēt.

5. 2. VĀKT, vāc, vāca, K., *savietot vienkopus, pārviētot vienkopus uz citurieni u. tml.*, # Lai attīrītu zemi, vācam akmeņus no tīruma kaudzē tīruma malā. Iegājis mežā, Krišs sāka vākt kopā sausus zarus. Tēvs ar dakšām cēla sienu kaudzē augšā, bet māte tur to vāca klātāk. Rudenī lasīju ogas un sēnes, vācu riekstus un par to nopelnīju drusku naudas. Nektāru vākdamas, ziedos ielido bites. Peles vāc ziemei barību, savēl kot alā vārpa un graudus. Elza rosījās vienā vai otrā mājas pusē, kur bija vācama lopu bites, kāļi un cigoriņi. Viņš sāka vākt kopā mantas un kravāt tās čemodānā. Apmācībās tika paceltas buras un atkal nolaistas, un beigās vajadzēja tās pavisam vākt nost. Vēl tikko ausa gaisma, kad nometnē jau vāca kopā teltis. Vēsma pār jūru šņāc, Mākoņus projām vāc.. (J.Rainis).

savākt / sarūķēt, 2. kónj., pbg., # Sīkākus akmeņus no lauka novāc agregāts – metāla stieņi savēl akmeņus vālos, pēc tam mehānismi tos savāc un saber pašizkrāvējos. Daļu siena savācām un aizvedām, bet atlikusi daļa aizlija. Zāļu sēklas var savākt dabiskās pļāvās un mežu norās. Gar mežmalām var savākt liepu ziedus, bārbeļu lapas, pabērzu, vilkābeļu, pīlādžu un mēlno plūškoku augļus. Rudenī vāverēm sākas darbs – savākt pilnas krātuves ar barību ziemei. Ziedputekšņus bites savāc no augu ziediem. Radióastrónómiem vajadzīgi lieli radióteleskópi, kas spētu savākt vājos radióviļņus, kuri nāk no ļoti tāliem avotiem. Otrā rītā atbrauca nelaiķa bērni, savāca divas lielas paunas mantu un aizveda. Institūtā ir savākta liela Virdžīnijas ievas koku un krūmu kólekcijs. Par klibo pulksteņmeistaru klīda runas, ka tas savā mūžā savācis nezin kādas bagātības. Ceļmalā nocirstie krūmi gulēja izklaidus, cirtējs vēl nebija paspējis tos savākt kaudzē. Jānis Misiņš, kura sarūķētie (pēc viņa paša iemīļota teiciena) 28 tūkstoši sējumu kļuvuši par lielākās latviskās grāmatu krātuves pamatu pamatu, šopavasār pieminams 120. gadskārtā. Izstādē apskatei izlikti cimdi, villaines un jostas, izšuvumi, audumi un pinumi – vai tiešām to visu tikai pa vaļas brīžiem sarūķējušas sievu rokas?

ievākt / novākt, *savākt ražu u. tml.*, # Daudzi fakti liecina, ka tur, kur izsēj labus graudus, pat nelabvēlīgos apstākļos ievāc krietnas ražas. Šajā vasarā ievākts vairāk nekā 300 tūkstošu tónnu vērtīgās lopbarības. Vietējie iedzīvotāji meža zemes, avenes un mellenes ievāc vezumiem. Ārstniecībā lietojamo irbeņu mizu ievāc pavasarī, kad tā viegli atdalāma no stumbra. Pirmās izkūņojas darba kames – tās ievāc barību un apkopj perus. Studenti ievāca kólekcijai iežu paraugus. Autóbusa kasiere sāka ievākt naudu un izsniegt biļetes. Vācu feódaļi Livónijā dzīvoja nocietinātās pilīs un ieradās pie zemniekiem tikai ievākt pagasta naturālās nodevas. Āboliņš brigādes laukos bija novākts un savests šķūnos. Puravus novāc īsi pirms augsnes sasalšanas. Siltumnīcās novākta pirmā tómatu raža. Stārķis pārstaigāja laukus un ievāca savu ražu – šad tad pamezdams uz augšu vardi. Skolnieki ievāc koku lapas herbārijam. Kad terāriji sagatavoti, jādodas ekskursijā, lai ievāktu abiniekus un rāpuļus turēšanai un novērošanai gūstā. Muzikanti man par godu spēlēja ugunīgo tarantellu, bet no Ķikuļa kunga ievāca maksu. Rūca traktóri, uzardami novāktos laukus.

aizvākt / novākt / pārvākt, *savākt un aizgādāt uz citu vietu*, # Vēl daudz kur karalaika drupas nav aizvāktas. Pārraugis lika sievām ātri novākt traukus un atbrīvot galdu. Sieviete novāca no striķa izžuvušo veļu. Zālē novāca krēslus un atbrīvoja tēlpu dejošanai. Viņas jau beigušas ēst un pašreiz novāc galdu. Viņš steidzās novākt no krēsla atzveltnes savus svārkus. Večais Kļava dusmojās uz sieviešiem, ka tās nebija novākušas alus kasti kaut kur tālāk, nost no acīm. Strādnieki no pabeigtās mājas fasādes novāca sastatnes. Pēc ugunsdrošības noteikumiem mantas no istabaugšas jānovāc. No večainēm aizvācami krūmi, izcērtot tos ar visām lielākām saknēm. Ziemā laivas aizvāc patālāk no krasta un novieto kādā šķūnī vai nojumē. Es gribu pārvākt visu savu iedzīvi šurp uz ciematu. Viņš deva kómandu pārvākt uguns punktu mazliet tālāk.

izvākt, *vākt ko no kurienes laukā*, # Mēsļus no kūts izvāc transportieris. Līdz rudens lietavām visi kokmateriāli no meža bija izvākti. Ķikuļa kungs lika izvākt no jaunās sievas istabas visas mēbeles, kas bija kalpojušas viņa agrākajā laulības dzīvē. Liekie galdi un soli bija izvākti ārā.

LASĪT, 3. kónj., K., *vākt, pārsvarā kādus sīklietu daudzumus*, # Māsa aizgāja uz pļavu lasīt skābenes. Viņš dzīvoja muižā un vasarā lasīja muižai ogas un sēnes. Večā Tursunója dzīvoja vientuļa savā būdiņā un lasīja zālītes un saknes, ar ko ārstēt slimniekus. Puikas zem ozoliem lasa

zīles. Vecīņa mežā lasīja žagarus. Vai var būt vēl skaistāks darbs nekā pelnrušķītei – lasīt no pelniem arī zelta graudiņus? Es lasīju no viņas matiem tur sabirušās ievziedu ziedlapiņas. Viņš staigāja gar pludmali un lasīja izskalotos gliemežvākus. Es lasu un veru virtē dzeltenās un sārtās kļavu lapas. Putneļi staigā aiz arāja un lasa sliekas un kukainīšus. Sievas no tīkla acīm lasīja arī zivtiņas un meta tās laivas dibenā. Mana māte mazgāja buržujiem veļu, lasīja pa pagalmiem lupatas, kaulus, pudeles un vecas kalóšas.

salasīt / nolasīt, pbg., # Šīs dzērvenes es salasīju pavasarī purvā uz ciņiem. Viņi salasījuši un sašķirojuši arī vairāk nekā 17 tónnas agro kartupeļu. Ja mežā būsīm vēlu, tad čaklākie sēnotāji būs visas sēnes jau nolasījuši. Arī starp diezgan ērkšķotām ērkšķogu šķirnēm ir tādas, kurām labi nolasāmas ogas. Tev no acīm asariņas Kā odziņas nolasīšu (J.Rainis). Bērniem lika salasīt izmētātos papīrus. Nelielos krāšņumaugu stādījumos tauriņu kāpurus var ar rokām nolasīt. Bet mazos zaķīšus gandrīz visus nolasīja vārns.

palasīt, nedaudz lasīt, # Kur vīri tēsa baļkus, man bija jāiet skaidas palasīt. Māmiņas nav, nav, kas mazo Valtu ņemtu pie rokas, vestu saulainos izcirtumos zemeņu palasīt.

pielasīt, salasīt lielākā vai pietiekamā daudzumā; lasīt pilnu vai papildināt, # Es ātri vien pielasīju pilnu groziņu ar avenēm. Vajadzēja pielasīt sēnes divdesmit pusdienotājiem. Ganos līdzī tika dots maiss, kuru vajadzēja pielasīt ar zāli un lapām. Zosis un zoslēni plūca zāli, pielasīja guzas un gāja uz upīti dzert un pluncāties. Pēc novārīšanas sēnes tik stipri sarāvās, ka vajadzēja doties uz mežu un pielasīt vēl klāt, lai visiem iznāktu pusdienas.

pielasīties, pielasīt sev; pielasīt negribēti, nejauši, # Kaimiņiene jau bija paspējusi mežā avenes pielasīties. Skābeņu pielasīties par daudz, visas vienā reizē izvārīt nevarēs.

aplasīt, nolasīt visu vai kādu daļu; nozagt (sarunvalodā), # Brūklenes purviņos bija, bet tās aplasīja tuvumā dzīvojošie ļaudis. Jāņogu krūmam lielākās ogas aplasītas, palikušas sīkās. Kur soli pasperu, Tur zemenes tik sārtas Kā ogles pretim deg, Tik aplasi pēc kārtas (Sudrabu Edžus). Te pie meža dzīvojot, pusi cāļu aplasa lapsas, bet otru pusi aizņēs vanagi. Ir aizdomas, ka brūnā čakste ēd bites – aplasīs visas un stropi būs tukši. Ziemā vilki daudziem bija aplasījuši suņus un dažam aizstiepuši arī pa jēram.

uzlasīt, salasīt ko no zemes, # Meitene noēd pīrāgu un pat drupačas no galda uzlasa. Pa novāktajiem kólhōzu laukiem klīda ļaudis, uzlasīdami vārpas un katru izbirušu graudu. Vistas uzlasīja visu viņām pabērto līdz pēdējam graudiņam. Naktīs, kad ļaudis guļ, lapsa pielavās pie mājām un uzlasa atkritumus. Meitene tupēja, uzlasīdama no grīdas saplīsušās krūzes lauskas. Vectēvam nesot no klēpja mēdz izkrist kāda malkas pagale, kuru Jānītis tad uzlasa un svarīgi ņes.

izlasīt, lasīt ko no kurienes laukā, # Viņa raka dārzā zemi, ar rokām izlasīdama baltās un sīkstās ciesu saknes. Pakulainajā kamzolī saķērās spalvas, un neviens viņas nevarēja vairs izlasīt laukā. Viņa pārgriež ābolu, izlasa sēkliņas un tās saskaita. Iesētos zirņus gandrīz visus izlasīja laukā kovārņi, tāpēc nekas neizauga.

atlasīt / izlasīt / pārlasīt, izlasīt šķirojot, # Rudenī sevišķa rūpība nepieciešama, lai atlasītu un ieziemotu tikai veselīgus burkānus, kāļus, kāpostus un biešu sēkliniekus. Kukurūzas vālītes novāca un turpat uz lauka atlasīja lielākās un gatavākās. Iebojātos ābolus vajag atlasīt, jo tie ilgi nesaglabāsies. Es sietā sakratu ogas, izlasu lielākās un beru pienā. Uzglabāšanai paredzētās dzērvenes pārļasa, bojātās atšķirojot nost. Salasītos riekstus Gaidis pārļasīja – mātei lielākos, pašam sīkākos. Pārļasītas un nomazgātas nātru un balandu lapas pārlej ar verdošu ūdeni.

pārļasīt, salasīt atkārtoti, # Pēc pirmās kartupeļu lauku nolasīšanas kartupelājus uzecē un pārļasa vēlreiz.

ielasīt, salasīt kādā traukā, # Es ielasīju groziņā ābolus, ko iedot ciemiņiem līdzī.

OGOT, 2. kónj., R. v., *lasīt ogas*, # Māte ar mūsu ogoja Pārgaujas mežos.

paogot, neilgi, mazliet ogot, # Šodien kundze Ričiņam teica, lai aiztekt paogot, došot launagā mellenes ar pienu. Nodoms paogot tepat ceļmalā bija jāatmet, jo ogas te bija noputējušas ar ceļa putekļiem gluži pelēkas.

pieogot / saogot, pielasīt ogas lielākā vai pietiekamā daudzumā, # Laila jau piegojusi pilnu groziņu, bet man vēl tikai knapi pusē. Dzērvenes esam saogojusi visai ziemai.

SĒNOT, 2. kónj., R. v., *lasīt sēnes*, # Sēnot jāiet agri no rīta. Sēnojot stingri jāievēro noteikums – nevākt nevienu nepazīstamu vai vecu sēni.

sasēnot / piesēnot, pbg., # *Esmu sasēnojis pus grozu ar gailenēm. Māte paguva izravēt dārzu un izvārīt ēst, saogot un sasēnot. Bez citām sēnēm piesēnojām arī krietni pulka baraviku. Piesēnotos grozus salikām mašīnas bagāžniekā.*

izsēnot, sēnot kādā nogabalā, # *Rūpīgi izsēnojām visu birzi, bet neko daudz gan nedabūjām.*

izsēnoties / nosēnot(ies), R. v., *daudz sēnot; sēnot kādu laikposmu*, # *Pa vasaru esam izsēnojušies tiku tikām. Nosēnojām / nosēnojāmies no agra rīta līdz pusdienlaikam.*

ZVEJOT, 2. kónj., R. v. un K., *ķert zivis; vākt laukā ko no šķidruma*, # *Lielās upes lejtecē sēkļos zvejoja ar vadiem. Te mēs ar tīklu jedām zvejojām stores. Literatūrā ir norādes, ka arī Latvijā kādreiz zvejotas pērles. Kārlis jau noliecies pār galdu un no lielās bļodas zvejo savā skārda bļodiņā nūdeles. Slepni viņš ielavījies muižas virtuvē un no cūku spaiņiem zvejojis laukā maizes garozas un kartupeļus. Ķencis ar kausu vēl zvejoja pa katlu, žēlodamies, ka zupa jāatstāj neizstrēbta. Viņdien pats stāstīji, ka tevi ar ķeksi zvejojuši laukā, kad tu ostā novēlies no liellaivas.*

sazvejot / nozvejot / piezvejot, pbg., # *Vietvietām straumē bija salikti murdi, un šejienieši vienmēr sazvejoja daudz zivju. Muļķītis aiziet uz upmali un sazvejo vēžus. Vasarās zvejnieki raujas vai pušu, lai vairāk nozvejotu vērtīgās zivis. Lai spriestu par ezeru ienesīgumu, nozvejoto zivju daudzumus izsaka kilogramos uz hektāra. Vakarā ostā piestāja zvejas traleri, piezvejojuši daudz reņģu. Uz vilka jautājumu, kur tik daudz zivju ņēmusi, lapsa atbildējusi, ka pati piezvejojusi.*

sazvejojies, sazvejoj sev, # *Viņš bija sazvejojies gandrīz pusspaini sapalu.*

nozvejot, zvejojot kādu laikposmu, # *Garkalns ar Ogrēnu bija veselu gadu kopā nozvejojuši.*

nozvejojies / izzvejojies, ilgstoši zvejojot, parasti līdz nogurumam, # *Viņš jau divdesmit četras stundas bija nozvejojies un ar vētru izcīnījies. Vienreiz veļcais zvejnieks izzvejojas cauru dienu, bet nekas neķeras.*

izzvejojot, izvilkt no ūdens vai cita šķidruma; zvejojot atbrīvot ūdenstilpi no ūdens iemītniekiem, # *Šo zivi otrā dienā izzvejo ķēniņa zvejnieks. Latvijas upēs izskauda tūkstošiem pērleņu, tāpēc pēc 1750. gada sevišķi skaistas pērles vairs neatrada, jo visas jau bija izzvejotas. Dīķos, kur nolemts ieaudzēt mierīgās zivis, nedrīkst būt plēsīgās – asari, līdakas, zuši – , tāpēc šie dīķi tika rūpīgi izzvejoti ar rūpnieciskā veida zvejas rīkiem. Virtuvīte bija norobežota ar veļciem, no Meksikas liča izzvejotiem dēļiem. Mēs pļaujmašīnu nogremdējām mārķā, bet kāds to jau bija izzvejojis. Pūsis izzvejoja no poda jēra ribiņas un gardu muti sāka strēbt tauko viru.*

apzvejot, zvejojot pa kādu visu platību, # *Ezerus, kas aizauguši ar ūdenszālēm, ar pašreizējām zvejas metodēm grūti apzvejojot. Apzvejojuši visas savas ūdenstilpes, dīķsaimnieki pārdeva darbaļaudīm ap 60 tónnu karpu.*

apzveja, L., # *Jebkura zivju bara apzveja jāregulē ar dažādiem aizsardzības likumiem.*

pazvejot, mazliet zvejojot, # *Zvejnieki uzaicina kādu no mums braukt līdz pazvejot, lai vēl šovakar tiktu pie svaigām zivīm. Nedēļas nogalēs mēdzam izbraukt ārpus pilsētas pasēnot, pazvejot, pamedīt.*

VĒŽOT, 2. kónj., R. v. un K., *ķert vēžus*, # *Kad Šukavs gāja vēžot, tad aizvien no rītiem atradu lielus traukus gaiši sarkanu vēžu pilnus. Kad radās pavaļas mirklis, varēja paņemt krītiņus un aiziet uz upi vēžot.*

savēžot / pievēžot, pbg., # *Par nakti viņi vai veselu pūru pievēžoja. Klāvs un Janka pievēžojuši pilnas kules.*

pavēžot, mazliet vēžot, # *Jāiet Lāčezera attekā pavēžot.*

PILDĪT, 3. kónj., K., *vispārināti saistīt ko ar ietvaru – aizņemt tilpi ar birdni, šķidrums, gaisni, aizņemt telpu ar ķermeņiem u. tml.*, # *Viņš no karafes pildīja glāzē ūdeni. Georģs apsēdās uz sola un ilgi pildīja pīpi ar tabaku. Pavāre pildīja speķi pīrāgos. Ietaukotā veidnē pilda makaronus, gabaliņos sagrieztu šķiņķi, sieru. Iztīrītu zosi pilda ar sagriežtiem saldskābiem āboliem. Spridzinātājs pildīja pulveri izurbtajos caurumos. Mežu pilda putnu dziesmas.*

piepildīt, pbg., # *Liels pagrabs būs ērti piepildāms un iztukšojams, jo visus darbus veiks mehānismi. Rabarberu audzēšanai izrok 50 cm dziļas un 70 cm platas bedres, kuras līdz pusei piepilda ar kūsmēsliem. Trīs reņģu kārbas meitene piepildīja nepilnās divās minūtēs. Mārtiņš paņēma sarkanvīna pudeli un piepildīja glāzes. No liča pļavām ceļas migla, piepildāma apkārtni ar dzestrumu. Saldsīvi dūmi drīz piepilda pirti un veļas laukā pa atvērtajām durvīm.*

piebāzt / piedzīt / pietriekt / sabāzt, # *stipri vai pārmērīgi piepildīt*, # *Kalejs piebāz savu pīpi ar tabaku un ar oglīti no ēzes to aizkūpina. Ābelei garāmejojot, viņš piebāz savas kabatas ar kritušajiem āboliem. Annas soma ir tā piebāzta, ka pat rāvējslēdzis nav aizvelkams. Klētsaugšā viss*

labā līču siena piebāzts, tikai pašā priekšā neliels iedobums gulēšanai. Mazā istabiņa ir piekrauta un piebāzta ar vecām mēbelēm. Maija sākumā visi jūrmalas vilcieni ir braucēju bāztin piebāzti. Nelielais stacijas laukumiņš kā piebāzts ar pajūgiem. Zelma piedzina divus maisus pilnus ar pelavām, lai aizvestu tos sev pakaišiem. Šķūnis bija piedzīts ar āboliņu un pļavu sienu līdz pašai augšai. Etažere bija piedzīta pilna ar divdesmit santīmu rómānu burtnīcām un lata rómāniem. Gultu nu nabagmājā ir piedzīts tik daudz, ka ne apgriezties. Autobuss ripoja braucēju piedzīts, murdošs un ņudzošs kā pilns venteris. Zeme bija tik piedzīta šķembām, ka karavīri tikai ar pūlēm spēja izrakt sev ierakumus. Ar Viju Artmani daudzus gadus esam kopīgi cīnījušies uz vecā Dailes teātra neskaitāmu naglu un nagliņu piedzītajiem skatuves dēļiem. Malu malas, spraugu spraugas piedzītas sniega vai līdz pašai paspārnei. Visas kara ziemas bija sniegotas, ielas tā piedzītas, ka ne pabrūkt, ne pabrist. Dzirnāvās drēbes tiek piedzītas ar miltiem. Audi palpācijā liekas cieti, it kā piedzīti ar šķidrumu. Vējš viņam pietrieca pilnas acis sausa, ledaina sniega. Vējš pāris gadus pietriec grāvi atkal pilnu ar smiltīm. Skola atrodas nelielā koka mājā, kur skolnieki sabāzti kā siļķes mucā.

uzpildīt, piepildīt tvertni u. tml. ar šķidrumu vai gāzi, # Viņš uzpilda degvielu un pārbauda eļļas līmeni. Šoferis uzpildīja radiātūrā ūdeni. Benzīna tvertne ir uzpildīta par 95%. Viņš par jaunu uzpildīja pusē izlaistīto glāzi. Bērsōns atcerējās, kā Egle turēja viņa roku, kad viņš izdarīja pirmo dūrienu, uzpildot gaisu slimajās plaušās.

uzpildīties, piepildīt savas automašīnas degvielas tvertni u. tml., # Viņi iebrāuca degvielas uzpildes stacijā uzpildīties.

iepildīt / sapildīt, izvietot ko tilpēs, # Kamēr sējmašīnā iepilda sēklu, traktōrists uzsmēķē. Mārrutkus sajauc ar majōnēzi un iepilda turziņās. Sulu iepildījām lielos stikla balōnos, kuri savukārt bija ievietoti lielos grozos, un tur sula rūga. Vīns jau sapildīts pudelēs. Lai augļus un ogas traukos sapildītu blīvāk, pildīšanas laikā trauku sakrata. Burkās sapildītas arī skābenes, dilles, rabarberi, kāposti, tōmāti žeļejā.

aizpildīt, piepildīt (parasti robus, spraugas u. tml.), # Plaisas sienā aizpilda ar ģipsi. Bedre ir aizpildīta gandrīz līdz augšai ar visādu dražu. Statņu sienu ailas saimniecības ēkās var aizpildīt ar ķieģeļiem, zāģskaidām.. Ligija dienu dienā veda uz akmeņdārzu augus, kuriem nācās aizpildīt ieplakas starp radžu bluķiem. Dambim pār strautiņu vidū izrauts liels robs, kuru Jaņuks tagad aizpilda ar zariņiem, akmeņiem un velēnām. Priekšnams ir šaurs un liesmas, kas gāžas ārā pa virtuves durvīm, aizpilda gandrīz vai visu telpu. Viņam ir tik plašs rokraksts, ka nedaudzi slīpi uzmešti teikumi aizpilda gandrīz visu lapu.

aizņemt, -ņem, -ņēma, K., piepildīt telpu, vietu u. tml., # Lielu daļu istabas aizņēma drēbju skapis. Pusi šķūņa aizņēma lauksaimniecības mašīnas. Visu kaktu pie loga aizņēmušas Jēkabmātes aužamās stelles. Mūsu bibliōtēkā Andreja Upīša darbi aizņem vairākus plauktus. Darbu izstāde aizņem divas prāvas istabas. Ganības aizņem divus hektārus zālāju. Ar gurķiem vien ir aizņēmti 8 hektāri. Valsī lielas platības aizņem meži un kalni. Zāļu grīnis ir ciņains, aizņem zemākās vietas. Zīmējums aizņem visu lappusi. Lielu vietu laikrakstos aizņem dažādu firmu reklāmas. Ekskursanti aizņēmuši divas mūsu skolas klases. Visas sēdvietas autobusā bija aizņemtas. Jauniešu bariņš bija aizņēmis divus solus pretī puķu dobei. Gājputni atgriezās bariem vien, aizņemdami savas vecās ligzdošanas vietas. Steidzos lejā uz restōrānu, kur Nikōlajs jau bija aizņēmis galdiņu.

pildīties, 3. kōnj. / pilt, pilst, pila, M., klūt pilnam, # Apcirkņi pildās ar labību. Rudeņos un pavasaros šī bedre pildās ar ūdeni. Traktōru piekabes pildās ar zaļo masu. Jau kūpēja pīpes, un istaba sāka pildīties ziliem dūmiem. Kuģa salōns sāk pildīties ar cilvēkiem. Pa upeslejām kalst vēl siena vāli; Viss gaiss ar zemesdvašas smaržām pilst (J.Rainis).

piepildīties / pieiet / aizpildīties, pbg., # Rudens lietavās bedre līdz malām piepildījās ar brūnu, žurgainu ūdeni. Katrā trauciņā pie priedēm neliela drusciņa sveķu, bet no šīm drusciņām piepildījās prāvās skārda mucas, kas stāvēja šepat mežmalā. Ieelpošanas norisē alveōlas piepildās ar gaisu. Īsi pirms seansa sākuma kinōzāle strauji piepildās ar skatītājiem. Gaujas attekās, kas piepildījās palu laikā un vasarā pilnīgi atdalījās no upes, varēja vērot saulē sildāmiem prāvas karūsas. Bradājot pa vagām, pastalas pieiet pilnas zemju. Viņai ravējot, čulgas delnās piegāja ar smiltīm un sūrstēja stiprāk. Divi vīri ķērās pie lāpstām, un bedre ātri aizpildījās ar smiltīm.

iepildīties, pildīties iekšā, # Balōnos gāze iepildās ar spiedienu.

pildījums / piepildījums / aizpildījums / uzpilde / iepildījums / iepilde, L., # Degvielas tvertne var būt jebkurā pildījuma stāvoklī – no tukša līdz pilnam. Katlā ieļej aukstu ūdeni līdz burku piepildījuma līmenim un karsē uz straujas uguns. Plaisu aizpildījumam lieto ģipsi. Līdzās

ostai prjektēja naftas eksporta bāzes filiāli, kas kalpotu kuģu uzpildei ar degvielu. Benzīna uzpildes stacijas ir mērķtiecīgi izvietot ik pēc 30 līdz 50 kilometriem. Nobeigumam tuvojas līnija automatizētai masas iepildei visa lieluma kārbās un arī līnija vīna iepildījumam pudelēs.

PILNS, Kd., *piepildīts, piepildījies*, # Saimniece uzlika galdā pilnu bļodu zupas. Spainis jau gandrīz pilns ar bērza sulām. Basās kājas augstu cilādams, viņš aizbrida gar ūdens pilnajiem mārkiem. Vanniņu viņa pielēja pilnu kā aci, lai pietiktu ūdens, lai nav pa tumsu jāiet vēl uz ezeru pakaļ. Skapis bija pilns ar drēbēm. Nojume jau ir piekrauta pilna ar malku. Darbiņš man prieku deva, Pilnu klēti labībiņas (T.dz.). Viss sētsvidus bija pilns ragavām un lakotām kamanām. Zem ābelēm zeme pilna ar āboliem. Rokas viņai pilnas kļavu lapu. Viņam pierakstīta pilna burtnīca ar paša sacerētiem dzejoļiem. Autobuss bija stāvgrūdām pilns ar cilvēkiem. Murds bija pilns ar zivīm. Šogad meži pilni sēņu. Liepas pilnas ar smaržīgiem ziediem. Ieleja pilna ar biezu miglu. Nakts bija silta un zvaigžnota, tomēr zāle smagas rasas pilna. Gaļa uz pannas sadegusi, virtuve pilna dūmiem.

puspilns, Kd., *apmēram puse no pilna*, # Viņš nāk no meža mājās ar puspilnu sēņu grozu. Divi vien viņi palikuši pie vienas tukšas un otras puspilnas pudeles. Šķūnis jau puspilns ar sienu.

nepilns, Kd., *nedaudz mazāk par pilnu*, # Pēdējais kartupeļu maiss bija nepilns, trūka kāda groza tiesa.

pilnumpilns / pilnum pilns / pārpilns / pārpildīts, Kd., *ļoti pilns*, # Šādu pilnumpilnu krūzi vispirms jāatdzer, pieliecoties pie tās, citādi, ja celsi, līs pāri malām. Daži jāņogu krūmi vēl esot pilnum pilni ar ogām, jāsteidz tik lasīt. Zāle ļaužu pilnum pilna, klusi dūc kā bišu strops pirms spieta. Grozi bija ogām pārpilni. Saimniece jau aicina viesus pie pārpilna galda. Ceriņi, kā jau parasti, ziediem pārpilni. Mežmalu rotā sarkanīgu ķekaru pārpilni pīlādži. Līdz pat Mellužiem vilciens bija ļaužu pārpilns. Rudens debesis zvīloja zvaigžņu pārpilnas. Šaurās vecpilsētas ieliņas un pagalmi šoziem ir pārpilni ar sniegu. Un apkārt ziedos viss, Un smaržu pārpilns gaiss (Z.Purvs). Jūrmalas vilciens bija pārpildīts. Jau no agra rīta tirgus laukums ļaužu un pajūgu pārpildīts. Sēnotājas nāk no meža sēņu pārpildītiem groziem.

pārpilnība, L., # Galds vai lūst no dažādu ēdienu pārpilnības. Visu rudeni lopu barībā bija sakņaugu lapu pārpilnība. Putenis pierima, un izdevās trasi atbrīvot no sniega pārpilnības. Par mitruma pārpilnību var spriest pēc daudzām augsnes ārējām pazīmēm. Atsevišķu elementu iztrūkums vai nesamērīga pārpilnība augu dzīvības norisēs rada smagus traucējumus.

5. 3. UZŅĒMT, -ņem, -ņēma, K., *piepildīt kādu tiešu vai mazāk tiešu ietvaru*, # Uzņēmušas benzīnu, mašīnas piestāj pie vārtiem cita aiz citas saņem brauciena norīkojumu. Pirmais komerciālais reiss kuģim veda uz Lóndonu, kur tas uzņēma vieglo automobiļu kravu nogādei uz Melburnu. Sloceņes lejasgala ūdeņus Slokas ezers vairs neuzņem, jo tos jau no Kaņiera uz jūru novadījusi Starpiņupe. Hidrómezgla būves pacels ūdens līmeni Daugavā par 40 metriem, izveidojot ūdenskrātuvi, kas spēs uzņemt 650 miljonus kubikmetru ūdens. B grupas vitamīnus uzņēmam ar rupju maizi, grūbām, griķiem, auzu pārslām. Miera stāvoklī cilvēks ik minūti uzņem apmēram 0,3 litrus skābekļa. Caur lapām uzņemto elementu izmantošana augos ir efektīvāka nekā caur saknēm uzņemto. Novērots, ka abinieki ūdeni nedzer, bet uzņem to caur ādu. Sēnes vairāk nekā citi dabas organismi uzņem smagos metālus, pesticīdus un citas cilvēkiem kaitīgas vielas. Parastais silikātķieģelis strauji melnē, uzņemdam no gaisa valgmi.

uzsūkt, -sūc, -sūca / **absorbēt**, 2. kónj., K., *uzņemt kādai vielai vai videi gāzi, starojumu, skaņu u. tml.*, # Ja gaismas absorbcija notiek vienmērīgi, tad visi redzamā spektra stari tiek uzsūkti vienādi un šādi minerāli izskatās pelēcīgi. Saule brūnina cilvēka ādu, taču gaisma var iedarboties vienīgi tur, kur to absorbē, tas ir, uztver kā staru enerģiju. Migla un putekļi negatīvi ietekmē apdzīvoto vietu gaismas režīmu, jo absorbē krietnu tiesu saules starojuma.

absorbēties, *tikt uzsūktam, absorbētam*, # Uz porainu materiālu krītošie skaņas viļņi atstarojas mazāk un līdz ar to tie vairāk absorbējas.

BAROTIES, 2. kónj. / **pārtikt**, pārtiek, pārtika, R. n. un R. v., *organismam uzņemt vielas vielmaiņas nodrošināšanai*, # Līdzās zaļajiem augiem, kas uzņem neorganiskās vielas no augsnes un gaisa, eksistē augi, kuri barojas tikai ar organiskām vielām. Sēnes barojas heterótrófi, izmantojot jau gatavas organiskās vielas. Vēzis barojas ar ūdensaugiem un kukaiņiem, bet nelaiž garām arī izdevību noķert kādu zivtiņu. Pieaugusi dzēguze barojas ar dažādiem kāpuriem. Fazāni pārtiek gan no augu, gan dzīvnieku valsts barības. Kaijas pavasaros visvairāk pārtiek no lauku pelēm un ūdens kukaiņiem. Makšķernieki pa lielākai daļai pārtika no zivīm, ko cepa kopā ar žāvētu speķi. Viņš pārtika no maizes, kefīra un sardelēm. Viņa visu naudu izdeva par rotām un smaržām, pārtikdama

no maizes un piena. Viņš jau gadiem ilgi nekur nestrādāja, pārtika no līdzcilvēku žēlastības un tā, cik nopelnīja, pavasaros un vasarās uzrokot un apkopjot pavecākām sievietēm piemājas dārziņus.

barot, 2. kónj., K., *dot organismam vielas vielmaiņas nodrošināšanai*, # Būdami augu valsts piónieri, kuri pirmie ieaug uz kailām klintīm un līdzīgās augtenēs, ķērpji uzkrāj pirmās organiskās vielas, rada trūdu, kas baro sekojošos sūnaugus, kuri savukārt pēc tam sēkļaugus. Rītos saimniece ceļ meitas, lai iet lopus barot. Viņu baroja mežs – lazdas baroja ar riekstiem, bet ciņi ar mellenēm un zilenēm.

piebarot, *dot papildus barību*, # Tiklīdz parādās asni, gladiōlas piebaro ar slāpekļa mēsliem. Pa vasaru zemi ap dēstiem vairākas reizes irdina, ravē, laista, piebaro. Ziemā zīlītes var piebarot ar speķi. Gandrīz visi dravnieki pavasarī bišu saimes piebaro. Ja mātes piena nepietiek, zīdains jāpiebaro.

piebarojums, L., *ēdiens, ko zīdains saņem papildus mātes pienam*, # Ja zīdains saņem mātes pienu un piebarojumu, tad to sauc par jauktu barošanu.

barība, L., *vielas organismu vielmaiņas nodrošināšanai*, # Šķīdrie minerālmēsli ir augu barības sāļu šķīdumi un suspensijas, amónjakūdens, šķidrās amónjaks.. Baktērijas evolūcijas gaitā ir pielāgojušās ļoti dažādu barības avotu izmantošanai. Katrs augs barību uzņēms no augšnes ar specifisku mikrību palīdzību. Savu ganāmpulku esam pilnīgi nodrošinājuši ar rupjo un sulīgo barību. Čakli strādā vāverīte, vācot barības krājumu ziemai.

barotne, L., *barības vielu maisījums (parasti mikroorganismu vai šūnu audzēšanai laboratorijas apstākļos)*, # Šūnas, ievietotas speciālā barotnē, spējīgas dzīvot un pat vairoties. Augu audi, kas atšķirti no stublāja, saknes vai bumbuļa, var labi augt barotnē, kas satur minerālsāļus, cukurus, vitamīnus.

pārtika / uzturs / barība, L., *vielas cilvēka organisma vielmaiņas nodrošināšanai*, # Somā dažas grāmatas, veļa un maizes klaiņi ar sviesta bunduli – pārtikai visai skolas nedēļai. Daugavmalas tirgū viņi sapirka pārtiku – žāvētu gaļu, pāris klaiņus maizes, cukuru un taukus. Vislabākais uzturs zīdainim pirmajos dzīvības mēnešos ir mātes piens. Racionālā uzturā svaigi dārzeņi un augļi ir jāēd vismaz vienu reizi dienā. Ārstniecisko uzturu ūrdinē, lai palielinātu slimnieka spēkus, saudzētu slimos orgānus un ar atbilstošām uzturvielām iedarbotos uz pašu patoloģisko procesu. Uzturzinātnieki, popularizējot dietoloģijas atziņas, it sevišķi lielu uzmanību veltī dārzeņu un augļu ieteikšanai ikdienas uzturā. Slimniekam jāēd spēcinoša barība – olas, gaļa, svaigs piens.

pārtikas (ģen.), Kd., *pārtikai piederīgs*, # Pārtikas produktu ražošana kā rūpniecības nozare Latvijā izveidojās 19. gadsimta otrajā pusē. Pašlaik zināmas daudzas pupiņu sugas – dekoratīvās, lopbarības, pārtikas un ārstniecības pupiņas.

uzturlīdzeklis / uzturpróduktis / uzturviela, L., *atsevišķi pārtikas līdzekļi un to kopumi*, # Fósforš atrodas gandrīz visos uzturlīdzekļos, bet lielākos daudzumos graudos, pākšaugos, sevišķi sójas pupās. Rieksti ir uzturlīdzeklis ar augstu enerģētisko vērtību. Askorbīnskābes satura ziņā rāceņus var uzskatīt par visu veģumū cilvēkiem nepieciešamu uzturpróduktu. Sākot dot zīdainim jaunus uzturpróduktus, tie jānod pa vienam un jānovēro, vai nerodas izsitumi. Tukliem cilvēkiem nevēlamās uzturvielas ir taukvielas un viegli izmantojamie ogļhidrāti. Dietoloģi uzsver, ka govš piens ir viens no visvērtīgākajiem cilvēka uzturlīdzekļiem, jo satur visas organisma attīstībai nepieciešamās uzturvielas.

ĒST, ēd, ēda, K., *uzņemt barību (par cilvēkiem un dzīvniekiem)*, # Viņš sēdēja pie galda un čāpstinādams ēda vēlās vakariņas. Zaķi uzlasīja no vežumiem nobirušo sienu un ēda gardām mutēm. Pūsis trēkno gaļu ēda gariem zobiem un viebdamies. Visi gardi ēda skābputru, rudzu maizi piekozdami. Tas jāskatās saimniekam, lai amatnieki neslinkotu, lai velti maizi neēstu. Dārzā spradži ēd kapostus nost.

baroties, R. v., *ēst (sarunvalodā)*, # Mārtiņš sāka žokļus kustināt veicīgāk – nebija taču nekāda svētdiena, kad vaļš diezgan pie galda nesteidzīgi baroties. Skolā reņģes cepām uz iesma, piekodām klāt maizi un uzdzērām ūdeni – tā barojāmies katru dienu.

pabarties, pbg., # Pīles varētu būt devušās uz niedrāju pabarties.

apēst / noēst, pbg., # Viņš apēda visu kulteni, notiesāja trīs maizes šķēles un iztukšoja šķīvi zupas. Cūkām vasarā esot jānod tik daudz zaļbarības, cik vien tās varot apēst. Viņš no rīta bija steigā noēdis tikai gabaliņu maizes ar glāzi piena. Viens vilks gadā noēd līdz tónnai gaļas.

paēst, pbg., *ēst ēdienreizē u. tml.*, # Didzis pastāstīja, ka pēc talkas visi talcinieki paēduši krietnas vakariņas. Tā nu visi trīs spēkavīri paēduši pusdienu un nolikušies diendusā. Brokastis

paēdusi, viņa ceļas augšā no galda. Kuģa kapteinis mīlēja krietni paēst. Mūsu ģimenē ir noteikums – labāk pilnam nepaēst nekā pārēsties. Kómpromisu izsaka ar parunu „Lai vilks būtu paēdis un kaza dzīva”. Pusdienas laikā vēsajā kūtī lucernu paēdušas, govīs pēcpusdienā ganos negribēja rugāju grauzt.

ieturēties, 3. kónj., R. v., *paēst (sarunvalodā)*, # Krustmāte skubināja ieturēties dūšīgi, lai varot vakariņas sagaidīt. Kad biju kārtīgi ieturējies, atkal jutos ar pasauli apmierināts. Nevaru pat atcerēties, kad man bijusi izdevība kārtīgi pēc pulksteņa ieturēties – un vēl četras reizes dienā!

ieturēt, 3. kónj., K., *paēst maltīti*, # Ne jau uzreiz, tikko vakariņas ieturētas, liekamies gulēt. Ieturējuši brokastis, tencinām saimnieci un dodamies uz pļavu. Te vienlaikus maltīti varēs ieturēt pārsimts apmeklētāju, vairāk nekā citās ēdnīcās.

paēsties, *paēst ar baudu (sarunvalodā)*, # Vecāmāte sūtīja jauniešus dārzā saldēdiena tiesai jānogas paēsties. Devu zirgam, lai jau paēdas, cik lien, un pēc tam krietni padzirdīju. Kuilis iznāca pie ozoliem zīles paēsties.

pieēsties / pieēst / saēsties / izēsties, *ēst līdz sāta sajūtai*, # Govīs jau bija pieēdušās un slaistīja galvas uz māju pusi. Mežu mēs tur pieēdāmies gandrīz līdz nelabumam. Kāziniekiem mielasts nebūs labs, ja nedabūs pieēsties trīs reizes pāri mēram. Zupu vari pieēst pilnu vēderu. Sēsties tik pie galda un labi krietni saēdies! Dūšīgi saēdišos pusdienas, lai vakariņas vairs negribas. Mīkstu maizi nedrīkst pārāk daudz saēsties – spiedīs. Labi saēdušās ganību zāli, govīs lēni un smagi nāca mājās. Mūsu ābeles deva pietiekoši daudz ābolu, lai izēstos paši, savārtītu ievārījumu un noliktu daļu ziemei. Pieradiniet sevi pie domas, ka draugi un radi nāk pie jums, lai pavadītu vakaru jūsu sabiedrībā, nevis lai izēstos un iedzertu.

izēsties, *izklūt cauri ēdamai masai, apēdot tik daudz, lai veidotos tunelis*, # Kāpurs izēdies cauri ābolam. Lai tiktu Leiputrijā, esot jāizēdas cauri putras kalnam.

izēst, *apēst ēdienu no trauka vai citāda ietvara*, # Esam jau izēduši pusi burkas ievārījuma. Viņi izēda katrs pa kónservu kārbai gaļas. Neizēsto, silē palikušo šķiedeni cūkas sabradājušas kājām. Cūka sili neizēda, Ka kājiņu neiecēla (T. dz.). Zem ābeles zemē gulēja dažī tārpu izēsti āboli. Puika jau gardumus tā atēdies, ka no kliņģera gabala izēd tikai rózīnes.

ieēst / uzēst, *nedaudz paēst*, # Vai tu neesi izsalkusi, negribi kaut ko ieēst? Viņš iegāja nomales kafējnīcā kaut ko drusku ieēst. Saimniece uzlika galdā katlu ar vārītiem kartupeļiem un aicināja karavīrus ieēst. Uzēdīet šókolādi, nekā cita man nav ko piedāvāt. Viņš atvēra ledusskapi un lūkoja, vai nav kaut kas ko uzēst. Pēc brangām pusdienām var vēl kādu augli uzēst pa virsu.

saēst, *ēdot sakošlāt*, # Vecums pielien kā zaglis, vienu dienu tikai apķeries, ka garozu vairs nevari saēst.

pieēst, *ēst ko klāt citai ēdmaiņai*, # Rūdis nolauž pa gabalam baltmaizes un pieēd klāt veikalā pirktu ievārījumu. Viņš atcerējās trūcīgos studenta gadus, kad ar Eidi no Iekšrīgas istabiņas gāja uz studentu virtuvi dzert glāzi piena, jo tur maizi varēja pieēst klāt, cik tīk. Tagad vakaros galdā kūp bļoda ar pašu audzētiem kartupeļiem, bet klāt var pieēst mežā salasītas sēnes.

pārēsties, *pieēsties par daudz*, # Nevajag bērnu pārbarot, viņš pārēdīsies un naktī negulēs. Dažkārt mežacūkas uzbruka kartupeļu bedrēm un noliktavām meža tuvumā un pārēdās līdz nemaņai. Govīs vajag pieskatīt, lai netiek āboliņā – tās var pārēsties un nobeigties.

noēsties, *būt daudz un krietni ēdušam*, # Saimniekdēls visu šo laiku bulkas un dešas noēdies un alu nodzēries. Nabags iegāja kambarī un labi noēdās. Aitas noēdušās rešnas un apvēlušās kā velēnas.

nenoeēsties [neno`ēsties], V., *iespējami ēst un ēst*, # Šogad tāda mežus bagātība, ka nenoēsties.

atēsties, *pieēsties kādu ēdienu tādā pakāpē, ka sāk izjust pret to nepatiku*, # Es tās zemenes jau esmu atēdies līdz nelabumam. Viņam vienreiz gribējās atēsties tos gardumus, kurus viņš bērniībā nedabūja, tomēr atēsties nevarēja, tikai saēsties, jo pēc kāda laika atkal gribējās.

aizēst, *sākt ko ēst un atstāt neapēstu*, # Suņa traukā bija palicis aizēsts maizes gabals.

ēdināt, 3. kónj. / **barot**, 2. kónj., K., *dot ēdienu, barību (cilvēkiem, dzīvniekiem)*, # Izvārījis pēdējos kartupeļus un nosēdinājis Janku un Anneli uz guļamlāvas, viņš sāka tos ēdināt. No šīs bļodas bijis ēdināts suns. Tec raženi, kumeliņ, Ražen` tevi audzināju: Auziņām ēdināju, Sidrabā kaldināju (T. dz.). Kā govi baro, tā viņa dod pienu. Saimnieks pagalmā baroja ķēdes suni. Tiesa kas tiesa, Brīviņos gājējus baroja labi.

ēdināšana, L., *ēdiena, barības vai paēšanas iespēju sniegšana*, # Zīdaiņa ēdināšana ar mātes pienu ir vērtējama kā dabiskā ēdināšana. Lopbarība dzīvniekiem aprēķināma pēc ēdināšanas nōrmu tabulām. Pie sabiedriskās ēdināšanas iestādēm pieder ēdnīcas, bufetes, kafejnīcas, restorāni.

paēdināt / pabarot / iebarot, pbg., # Paēdinājusi vīrus ar trēknu kāpostu zupu, Zelma izgāja uz kūti. Labi paēdināts, pirmszimtais mierīgi gulēja. Paēdināt zoslēnus uzticēts brālītim. Krogā ir stadula, kur varēja zirgus iebraukt un paēdināt. No rīta mani pabaroja ar pankūkām un kafiju. Nemaz nezīnu, kā kūlējus pabarot – tāds pulks var vienā reizē veselū aitū apēst. Ja visi mēģinājumi slimnieku pabarot ir nesekmīgi, tad trešajā dienā jāšāk viņū barot caur zōndi. Kāda sieviete kanāla malā ar baltmaizi baroja gulbjus. Karakula aitū ganāmpulku pabaro pustuksneša zāle. Apkopusi gotiņu un iebarojusi suķi, viņa dažreiz aizdevās uz pagastmāju pie kazacienes. Zirgu izjūdzām atpūtināt un iebarot.

pieēdināt / saēdināt / piebarot / sabarot, *paēdināt līdz sāta sajūtai*, # Redzēdams, ka puisis grasās iztikt tikai ar zupu, šefpavārs pieēdināja viņū bez maksas ar gaļu un kartupeļiem. Jau, kad vēl biju mazs, māte teica, ka es esot nepieēdināms. Nu sākās īsts darbalaiks abām lielajām vārnām, lai pieēdinātu mazos vārnēnus. Arī ciemiņus dūšīgi saēdinājām ar āboliem. Māte par atvesto sunīti nemaz nav priecīga – pašiem knapi pietiek ko paēst, kur nu vēl suni piebarot. Atraitnei ar četriem bērniem viegli nav – vienai pašai paslimai sievietei četri vēderi jāpiebaro. Dzeguzēns ciela viņas ligzdā auga liels un nepiebarojams, izstūma no ligzdas pašas bērņus. No rītiem viņa izslauca govīs un sabaroja cūkas. Tajās reizēs, kad ōmu nelaida dzīvoklī, viņa mēģināja Ivō sastapt pagalmā vai uz ielas un turpat sabaroja ar gardumiem. Vienu vien bērņū tu spēji radīt un to pašū noņurcīji pa rokām un ar šōkōlādēm sabaroji, ka tāds nīkulis vien iznācis. Drīzi brauca ātru zirgu, Nevar drīzi sabarot (T. dz.). Trīs gadiņi sabaroju Stallī bērū kumeliņu (T. dz.).

pārēdināt / pārbarot, *pārmērīgi pieēdināt*, # Ja tev būtu tāda māte, tad tu būtu pārlutināts, pārēdināts, pārslavēts, bet pats uz savām kājām stāvēt neprastu. Tēvs reiz esot zirgu ar auzām pārēdinājis. Jaunputņus nedrīkst pārbarot, jo citādi gaļa būs, bet olu nebūs. Vecenīte izvedusi pastaigā pārbarotu mōpsi taucos ieaugušām acīm. Nevajag bērņū pārbarot, viņš pārēdīsies un nakti negulēs. Daudzi bērņi ir pārbaroti un sava tukluma dēļ kaunas par atpalcību fizikultūrā.

izēdināt / noēdināt / izbarot, *dot apēst kam visu kāda ēdiena daudzumu*, # Izēdinot cāļiem līdz 10 procentiem vitamīnsiena, pilnīgi tiek nodrošināts ōrganismam nepieciešamais karōtīna daudzums. Arī liellopu gaļu ražojam lētāk, ko panākam, izēdinot lopiem vairāk zaļās masas. Izēdinājām ciemiņiem visus pīrāgus. Izmēģinājumā bitēm izēdināja biezpienu un raugu. Visa parastā ganību platība ir noēdināta, noganīta, tāpēc būtu jālaiž lopus paganīties mežā. Lopu bietes audzē, lai izbarotu tās lopiem. Labam saimniekam jau rudenī jāzina, cik sabērts viņa klētī, lai izlemtu, cik atstāt sēklai, cik izbarot lopiem, cik samalt pašiem vai pārdošanai. Miltus viņa bija izbarojusi mājlopiem. Fazānēni jābaro ar labi sasmalcinātu barību, pat cieti novārtas olas jāizberž caur sietu un tikai tad jāizbaro.

izēdināties, *daudzkārt paēdināt*, # Cik reizu vēl tevi neizēdinājos, kad, laukus apstaigājot, iegriezies pie mana vīra.

ieēdināt / iebarot, *ar ēdienu pielabināt dzīvnieku; ar noburtu ēdienu ietekmēt kāda rīcību*, # Tā Milda tos kaķus ir ieēdinājusi, tāpēc jau slaistās bariem te apkārt, ka viņus te baro. Radi runājuši, ka šī šo ieēdinājusi, un negribējuši, ka Andžs ņem tādu veceni. Nav ko viņai tik ļoti pārdzīvot, ka vīrs skrien tai aktrisei pakaļ, – tādiem ieēdinātiem zāļu nav, tiem tā apmātība jāizslimo tikpat kā dzērums jāizguļ. Pie zilajiem kārkliem ir iebaroti plauži. Saimnieks savus puīšus tā iebaroja, ka tie negāja līgt pie cita saimnieka.

atēdināt, *dodot bieži kādu ēdienu, izraisīt nepatiku pret to*, # Putras, putras un putras – ar tām jau esam tā atēdināti, ka negribas pat virsū tām skatīties.

uzēdām, v., *ēšanai pēc pamatēdiena*, # Pusdienās zoss cepetis, bet uzēdām rīsa biezputra ar saldu mērci. Man gatavas burvīgas vakariņas – kūpošu kartupeļu šķēlītes ar biezpienu un uzēdām pankūkas ar medu un pienu.

ēstgriba / apetīte, L., *vēlme paēst*, # Ar tēju un biezpienu vien ēstgriba netika apmierināta, gribējās ko sāļāku, spēcīgāku. Pieaugot mazajiem vārnēniem un viņū ēstgribai, lielās vārnas kļuva arvien bezbailīgākas un nekaunīgākas. Kad pamatīgi nostrādājas, tad vakarā tāda apetīte kā vilkiem. Bērņš pēdējā laikā bija zaudējis apetīti. Ziemā nobarojamo bekōnu apetīti ļoti veicinot ikdienas pastaigas.

ēdelīgs, Kd., *gribošs daudz ēst*, # Jo lielāks trūkums, jo mazāk ko ēst, jo saime kļūst ēdelīgāka. Pirmajā vasarā stārķu pāris izperēja četrus aprīnojami ēdelīgus mazos stārķēnus.

ēdelība, L., # Ēdelība bieži saistās ar kuņģa izplešanos – gan kā ar cēloni, gan kā ar sekām. Stopiņu piena viņi dzēra trīs dienas kā kādas vēderzāles pa karotei, viens otram pārmezdami pārlietu ēdelību un izšķērdību.

ēdamība, L., *lopbarības īpašība izraisīt lopos patiku to ēst*, # Pelavu ēdamību uzlabo, tās sautējot. Visieteicamāk ir grīslī ieskābēt, jo tad uzlabojas tā barības vērtība un ēdamība. Skābējot kukurūzu kopā ar kartupeļu lakstiem attiecībā 3:1, iegūst labu skābbarību, kuras kvalitāte un ēdamība maz atšķiras no tīras kukurūzas skābbarības.

ēdiens / paēdiens, L., *ēšanai sagatavots pārtikas daudzums*, # Vakariņās viņa mīļākais ēdiens bija balto pupiņu vira ar cūkgaļu. Viesiem mēles atraisīja otrais ēdiens – cūkas cepetis ar kāpostiem, jo reizē ar to galdā nāca šņabis un alus. Ik vakaru viņa sataisīja otrā rītā līdzņemamo ēdienu. Gādīgā mājasmaite uzliek galdā piena putras bļodu ar zirņiem – īsts vidzemnieku paēdiens! Ja tā ļabi padomā, kas tad no tām zemenēm ir – tik tāds nieka paēdiens, našķis.

ēdienkarte, L., *ēdienu kopums, kuru kāds lieto, pagatavo*, # Slimniekiem katrā gadījumā nepieciešams aprunāties ar savu ārstu, lai izvēlētos pašu vēlamāko ēdienkarti. Vairums cilvēku pie mums lieto par daudz gaļas, un arī mūsu sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu ēdienkartēs ir pārāk liels gaļas ēdienu piedāvājums.

pamatēdiens, L., *galvenā ēdamviela ēdienā pretstatā piedevām jeb aizdaram*, # Ēdienu piedevas jāpieskaņo pamatēdiena garšai.

aizdars / pavalgs, L., *taukvielu piedeva pamatēdianam*, # Viņi jau laikus bija iekrājuši labību maizei un nobarojuši suķēnu aizdaram. Lai arī govys bija veča, savu piena lāsi tā deva – bērniem bija aizdars. Paēšanai visiem bija līdzī kaut kas no maizes un aizdara. Vakariņu pamatā – rudzu maize, bet pavalgā – cepta vai vārīta cūkgaļa. Tipaiņu saimniece lieku gaļas kumosu neatvēlēs, kaut tagad Tipaiņos ne maizes, ne pavalga netrūkst. Pat pieticīgu ēdiena pamatsastāvu vai paskopu pavalgu var kuplināt ļabi izvēlētas garšvielu piedevas.

aizdarīt, 3. kónj., K., *pievienot ēdianam aizdaru*, # Ar pusstopu piena jau neiznāk ko putru aizdarīt visai ģimenei. Kad meitas izslauks govīs, ienesīs pienu, ar ko putru aizdarīt.

ēdamais / ēdamlietas / ēdamviela, L., *tāda vai citāda pārtika*, # Salinieki atgriezās ar dažādu ēdamo – kókósriekstiem, banānu buntēm, saulē žāvētām zivīm. Māte no laukiem mūždien sūta dēlam ēdamo. Tur govij ziemai ēdamo vajadzēs pirkt – krietnu kravu siena. Gunta pie galda attin ēdamlietu saini un skaita skaļā balsī: „Halva, pīrāgi, kótleles, sviests, rieksti.” Nu kas tev tagad, kara laikā, pārdoš kādu ēdamvielu par papīra naudu?

maltīte / azaidis, L., *ēdiens; ēdienreize*, # Kamēr drānas žuva, viņš notiesāja savu parasto maltīti – desiņas ar kāpostiem. Vira karavīru katliņos man likās garšīgāka par vissmalkākajām maltītēm, kādas vien biju baudījis savā mūžā. Vīri un sievas lēja zupu šķīvjos, visi bija nostrādājušies un izsalkuši, un maltīte gāja pie sirds. Viesiem cēla priekšā visu labāko, maltītē netrūka gaļas, sviesta, olu, medus. Maltīšu starplaikos viņš allaž uzmeklēja pieliekamo kambari, lai dabūtu ko uzkožamu. Strādnieki nometa cirvjus, kaltus un āmurus, lai dotos azaidā. Pacienāt azaida laikā ienākušu ciemiņu, kā tas Rogainē bija parasts, Šūmaņi nekad nemēdza. Nākamajā rītā Nikólajs azaidu paēda pavirši un steidzīgi. Uz baltās drānas salikts azaidis – sviestmaizes, novārītas olas un sāls.

ēdienreize, L., *paēšana ik pēc noteiktām laika atstarpēm*, # Paēd dūšīgi, lai līdz nākošai ēdienreizei, līdz pusdienām, vari izturēt. Pareizs uzturs dod arī sāta sajūtu, tas ir, cilvēks no vienas ēdienreizes līdz otrai jūtas paēdis un nesajūt izsalkumu.

brokastis, L., *rīta ēdienreize; ēdiens rīta ēdienreizei*, # Astoņos no rīta jaunieši dodas uz rīta rosmi, lai pēc stundas spirtgi un modri sēstos pie brokastu galda. Brokastīs ēd kādu siltu vai aukstu ēdienu un dzer siltu dzērienu – kafiju, kakaō vai tēju. Uz galda jau bija uzklātas brokastis – piens, miežu plācenis un bļodiņā medus. Žigli nomazgājies, Mikiņš paēda brokastis un saģērbies izgāja pagalmā.

brokastot, 2. kónj., R. v., *ēst brokastis*, # Viņš ieradās, kad Krastos saime brokastoja, un saimnieks tūlīt lūdza viņu sēsties pie galda un ieturēties.

pusdienas, L., *ēdienreize dienas vidū; ēdiens šajā ēdienreizē*, # Pusdienas cauru gadu, arī vasarā, ir galvenā dienas ēdienreize, un tajā var gatavot vienu, divus vai trīs ēdienus. No darbnīcām plūda ārā strādnieki un devās pusdienās. Iekožu kaut ko turpat darbā, bufetē, jo pusdienu laiks ilgst

tikai pusstundu, bet līdz ēdnīcai bez stundas nevar izbraukāt. Pusdienu pārtraukums rūpnīcā ir īpatnējs laika sprīdis – stundu ilgst klusums. Pusdienas parasti ēdam ap vieniem dienā. „Lūdzu, lūdzu nelieciet pusdienām atdzist,” saimniece skubina saimi pie galda. Aivars un vēl pāris zēnu neēda pusdienas skolā.

pusdienot, 2. kónj., R. v., *ēst pusdienas*, # Mazai ģimenei nelielā dzīvoklī ikdienā ir ērti pusdienot virtuvē. Kad neesmu izbraukumos, allaž pusdienoju vienā un tajā pašā ēdnīcā.

vakariņas, L., *ēdienreize vakarā; ēdiens šajā ēdienreizē*, # Saimniece aizgāja klāt vakariņu galdu. Vakariņu laikā, kad Pļavnieku saime sēdēja pie galda, circeņi kļuva pavisam nebēdīgi. Vakariņās sanāca iekšā visi mājinieki un sasēdās ap galdu. Lietainākā laikā Nate ātrāk ienāca istabā un vārīja vakariņas. Vari palikt pie manis – pa abām sakopsim lopiņus un saraudzīsim vakariņas. Kad vīrs pārnāks, bērni jau gulēs, un sieva sildīs padzisušās vakariņas. Krietni ieturēju vakariņas un gāju gulēt.

vakariņot, 2. kónj., R. v., *ēst vakariņas*, # Kuplā Ērgļu ģimene pašlaik vakariņoja.

launags / palaunags / palaunadzis, L., *ēdienreize starp pusdienām un vakariņām; ēdiens šajā ēdienreizē*, # Šķūnī ienāca saimniece un aicināja visus launagā. Māte atstāj tīrumu un aiziet uz mājām launagu raudzīt. Man vajadzēja sēdēt pie rudzu staniem, kur bija nolikts launags, un uzraudzīt, lai suņi neapēstu maizi un neizlaktu rūgušpiena podu. Launagā būs cepti kartupeļi, sviests ar kaņepēm un rūgušpiens. Kad pienāca palaunaga laiks, strādnieki nometa dakšas un gāja uz istabu. Palaunags bija īss, kādas pārdesmit minūtes. Pēc pusdienām līdz palaunagam zosis ganījās labi. Viņas bija salasījušas meža zemenes – palaunagā ar aukstu pienu tās labi garšojot. Palaunadzī skābputru, piekožot maizi, visi nostrēbās tā, ka droši varēs iztikt līdz vakariņām. Nākamās dienas palaunadzī Kērstā ienāca kalpu kambarī ar mīkstu plāceni. Diendusā nogulējām līdz krietnam palaunadzim, kamēr beidzas trakā svelme un dundurlaiks. Uz ātru roku iekodām palaunadzi un atkal pie darba.

launagot / palaunagot, 2. kónj., R. v., *ēst launagu*, # Dieviņš savus kalpus rāja, Kam tie ilgi launagoja (T. dz.). Medmaizi kad māte dod, Visiem gribas launagot (H. Dórbe). Aristarhs uzaicināja palaunagot kādā ceļmalas šašliku ēstuvē.

raudzīt, 3. kónj. / **lūkot**, 2. kónj., K., *gādāt, gatavot ēdienu*, # Māte no lauka aiztek uz mājām launagu raudzīt. Viņa izsteidzās raudzīt vakariņas. Viņa ātri rīkojas ap pavardu, raugot brokastis. Matilde aizgāja lūkot pusdienas. Jāiet lūkot brokastis.

paraudzīt / saraudzīt / salūkot, pbg., # Ade pa to laiku paraudzīja vakariņas un aicināja viesi pie galda. Ja jūs parunātos vieni, es ietu paraudzīt ko ēdamu. Es jums tūlīt paraudzīšu svaigu pienu, medu un baltmaizi. Sakopšu cūkas, padzirdīšu teļus un tad saraudzīšu kaut ko pusdienām. Līna viesiem jau salūkojusi pusdienas, visi sēž pie balti klāta galda. Iešu salūkošu ciemiņam azaidu, uzvārīšu tēju. Kamēr tu noliksi mantas un drusku atpūtīsies, mamma salūkos vakariņas.

TIESĀT, 2. kónj., K., *ēst (sarunvalodā)*, # Sāku nesteigdamies tiesāt saceptās olas ar speķi, piedzērdams kafiju. Ātri nomazgājis rokas, viņš uzkrita vakariņām un tiesāja tās ar vilka apetīti. Viesi dūšīgi tiesāja nost uz galdiem bagātīgi saliktās uzkodas.

notiesāt, pbg., # Bernhards bija tā izbadējies, ka notiesāja visu, kas vien atradās traukos uz galda. Tikai tad, kad bija notiesāta beidzamā karote zupas un nolocīts pēdējais maizes kancis, Uldis kļuva runīgāks. Mazākās zivis ūdrs apēd ūdenī, bet lielākās notiesā krastā.

MIELOTIES, 2. kónj., R. v., *ēst un dzert, parasti neikdienišķos apstākļos*, # Pie kūpošām bļodām mielojās jautrie kāzinieki. Citus gadus Jāņu mielastu rīkojuši brīvdabā, bet šogad odu ka meļns – cik ilgi nosēdēsi mielodamies un odus mielodams? Austra aši uzklāja galdu, un mēs mielojāmies ar gardu kviešu maizi, sviestu, paštaisītu sieru un āboliem.

pamieloties, pbg., # Ārzemju jūrnieki laiku pa laikam ieradās Kataróhā pamieloties ar vietējo vīnu un augļiem. Kategoriski aizliegts meklēt kameņu ligzdas nolūkā pamieloties ar kameņu medu. Uz plaukta bija nolikta piena krūze, un runcis, gribēdams pamieloties, bija iebāzis tajā galvu un nevarēja vairs iesprūdušu izdabūt laukā.

samieloties / izmieloties, *daudz un bagātīgi mieloties*, # Pie krustmātes esmu samielojies ar visādiem gardumiem. Biju Spānijā, kur izmielojos ar visādiem lētiem augļiem. Puisim jau pa prātam izmieloties par velti ar dažādiem labumiem.

mielot, 2. kónj., K., # *ēdināt, parasti neikdienišķā kārtā*, # Jāņa tēvs ar Jāņa māti tika vaiņagoti un apdziedāti no visām pusēm, par ko viņi atlīdzināja, mielodami jāņubērnus ar alutiņu un sieru. Ēdinādama saimi, Dārte gribēja mielot arī ciemiņus, bet nebija lieku karošu.

pamielot, pbg., # Mājasmāte pamieloja ciemiņu ar karašu, sviestu un paniņām. Jau no paša rīta saimniece pamieloja gājējus ar piena ķilķenu zupu.

samielot / izmielot, *labi pamielot*, # Viesus samieloja vareni, jo uz galdiem trūka vien putna piena. Bērnus samieloja ar saldumiem. Māte mani izmieloja ar to vislabāko, kā arī dzirdīja ar saldo pienu rītos un vakaros.

mielasts, L., *ēdienu un dzērienu kopums un to baudīšana kādā sarīkojumā*, # Nereti viesībās galdi vai lūst no gaļas ēdienu pārpilnības, bet salātu ir maz, un tas padara mielastu vienpusīgu. No kapiem visi brauca straujos rikšos, steidzās nokļūt mājas siltumā, kur gaidīja bērnu mielasts. Uz laukuma sulaiņi izklāj segas, uz tām liek virsū ēdienus un dzērienus, pūš taures un aicina uz mielastu. Salōnā bija klāts galds mielastam – cepetis, augļi, kónjaks, rums.

CIENĀTIES, 2. kónj. R. v., *ēst cienastu*, # Prófesors pabīdīja uz viešņas pusi pórcelāna trauku ar cepumiem un mudināja cienāties.

ciēnāt, 2. kónj., K., *mielot viesus*, # Saimniece mūs cienāja ar siltu pienu un karašām.

ciēnasts, L., *ēdieni un dzērieni, ar kuriem mielo viesus*, # Saimniece pasniedz sātīgu cienastu – saldu pienu māla krūzēs un miežu karašas. Kad iegājām vienkāršajā lauku mājas istabā, uz galda jau kūpēja karsta tēja, smaržoja lauku maize un cepta gaļa, bet saimniece atvainojās, ka nekā labāka cienastam viņai neesot.

ciemkukulis, L., *ēdama dāvana, ko ņem līdzī, ejot ciemos*, # Krišam likās, ka ciemkukulim vēl kā trūkst, tāpēc viņš piestāja pie veikala un nopirka mandarīnus. Pārmaiņus viņi nesa pasmago somu ar līdzī paņemto ciemkukuli.

ciemmaize / ciemkukulis, L., *ciemiņiem uz mājām līdzī dodamais cienasts*, # Uz atvadām kā ciemmaizi krustmāte mums iedeva līdzī raušus. Biruta atgriezās mājās no kāzām ar pamatīgu ciemmaizi. Atvadoties saimniece ciemkukulim iedod mums līdzī plūmes.

BAUDĪT, 2. kónj., K., *mieloties (ierobežotā lietojumā)*, # Mums visiem likās, ka tik gardu šašliku un tik garšīgu tēju vēl nekad savā mūžā neesam baudījuši. Labu laiku jau neesmu alutiņu baudījis. Par karašu papricējās ir māte, ir lielās meitas, bet atteicās ko no tās baudīt, novēlēdamas to Annelei vienai pašai.

nobaudīt / iebaudīt, pbg., # Devām viņiem nobaudīt vārītu zivi ar maizi. Pēc mana rosinājuma pat atturīgākie sniedzas pēc austerēm, lai vismaz reizi mūžā nobaudītu, kā šī delikatese garšo. Mārtiņš nobaudīja no glāzītes un ierūcās, jo stiprais dzēriens iekoda rīklē un iesīta degunā. Pusdienas pievēd tieši uz lauka, un laukstrādnieki iebauda gan zupu, gan otro ēdienu. Matilde lūdza viesus sēsties pie galda un iebaudīt sagatavotos ēdienus. Vīri krogos iebaudīja sīvo un kūpināja cigārus. Skolotājs nebija no dzērājiem, lai gan savu glāzīti iebaudīja ar patiku.

IEKOST / uzkost, -kož, -koda, K., *nedaudz un ātri uzēst*, # Steigā iekoduši brokastu, devāmies uz darbu. Iekožot sestdien kūpinātās reņģes un piedzerot rīta slaukuma pienu, izsalkums tika nomierināts. Ne šodien, ne vakar nemaz kārtīgi neesmu ēdis, tikai iekožu un iekožu. „Nu gan būsi izsalcis, nāc, iedošu kaut ko uzkost,” māmuļa aicināja. Vakariņas nepagatavoju, bet lēdusskapī ir šķiņķis, paņem pats un uzkod ar maizi!

piekost / uzkost, *ēst ko klāt dzērienam vai pamatēdienam*, # Izdzeru divas glāzes piena, piekozdams saldenskābu rudzu maizi. Kómpānija dzēra degvīnu, piekozdama skābus gurķus un ķilavas. Viņi paēda savas liesās vakariņas – ar mizu vārītus kartupeļus, piekožot sālītas sēnes. Viņš iedzēra šņabi, uzkoda ceptu sieru. Ģenerālis Trikóvskis iemēt vēl mēriņu kónjaka, uzkozdams virsū citrōna šķēlīti. Apsēdos uz ceļma, notiesāju savas sviestmaizes un uz kodu pāris ābolu.

uzkoda / uzkožamais, L., *nelielai uzēšanai sagatavots ēdiens*, # Izdzēris gróka glāzi un uzkodas kumosu gremodams, Tūrss cēlās augšā no galda. Viņa bija tik aizņemta darbā, ka bieži vien ēdienreizēs gan pašai, gan vīram bija jāiztiek ar steigā salūkotām uzkodām. Izdzēris glāzi pīlādžu degvīna, viņš ķērās pie aukstajiem uzkožamiem. Urbīša kundze nosodīja tos, kas viesībām pasūtīnāja no veikala gatavus sataisītos uzkožamos. Četru ēdienu pusdienas var iesākt ar ēstgribu rosinošiem uzkožamiem, kam sēko buljōns vai zupa, tad gaļas ēdiens un beigās saldaiss ēdiens.

NAŠĶĒTIES, 2. kónj., R. v., *ēst ko ļoti gardu*, # Abi bērni našķējās pie ievārījuma burkas, ķeksējot ar karotēm katrs no savas malas.

gardums / kārums / našķis / delikatese, L., *gards, parasti neikdienišķs ēdiens*, # No medus izgatavo dažādus gardumus – cepumus, kónfektes, dzērienus. Neatteikšos no tāda garduma kā tīra rudzu maize. Uz galda starp parastajiem pavasara gardumiem – salātiem, redīsiem un citiem dārzeniņiem ir arī dateles, apelsīni un mandarīni. Mums mājās gandrīz viss ēdamais cauri, kur nu vēl

par kārumiem sapņot. Neviens bērns neatteiksies no šokolādes, taču šis kārums ne visiem bērniem un ne vienmēr nāk par labu. Mašīna gan ietin kónfekti krāsainā papīrītī, gan nogādā gatavo kārumu uz transportiera zemāko stāvu. Vakara daļībnieki sēž pie galdiņiem, iemalko kafiju, nogaršo pašu kulināru gatavotus našķus. Kūpinātā veidā zuši ir lieliska delikatese. Mangō ir gardi trōpu augļi, bet šī delikatese ir grūti uzglabājama. Ar ledu apliktas, mazās kartona kārbīnās safasētas varžu kājiņas – franču galda delikatesu delikatese.

panašķēties / panašķēt, *mazliet našķēties*, # Saimniece viesiem piedāvāja panašķēties ar medu. Viņi iegāja mežā panašķēties ar meža avenēm. Vēl panašķējies ar sienu, briedēns devās tālāk. Sajutis izsalkumu, viņš nokāpa kajītē un panašķēja pārtikas skapītī.

iznašķēt, *izēst ar baudu*, # Tu neiznašķē tukšu to ievārījuma burku!

iznašķēties, *ilgāku laiku, daudz našķēties*, # Kāds jau paklusām ir iznašķējies pie medus.

GRAUZI, grauz, grauza / **krīms**, krēmt, krīmta, K., *ēst cietu, ilgāk ar zobiem smalcināmu barību*, # Mājeļu priekšā sēdēja veci un sievas, grauždami saulespuķu sēklas. Uz zara sēž vāvere un grauz riekstu. Zirgs no pilnās redeles omulīgi grauza āboliņu. Viņā malā norai govīs sāka graužt īso zālīti. Kļuva dzirdams, kā zirgi skrumškinādami un sprauslodami krēmt auzas. Nevar ļaut pārziedēt āboliņam – kas tad tos cietos kaulus krīmtīs. Zaķītis sāka krīms kāpostu lapiņu. Elza domīgi krīmta sausiņu. ..Krīmta cietu pelavmaizi, Avotā mērcēdami (T. dz.).

nograuzt / sagrauzt / izgrauzt / nokrīms / sakrīms / pakrīms, pbg., # Nogāzto apsi ziemā stīrnas un zaķi nograuzuši baltu. Šajās pliki nograuztajās ganībās lopiems vairs nav ko darīt. Visus savus sausiņus Rāmnieks bija nograuzis jau vakar. Gan jau aitas pa garo ziemu tos puplakšus sagrauzīs. Visi nobirušie āboli ir tārpju izgrauzti. Mazās vabolītes dažreiz izgrauž visas lapu mīkstās daļas. Šādu burkānu mūsu trusis nokrēmt pāris minūtēs. Kazas tikušas pie dobēm un visas puķes nokrīmtušas. Jau labu laiku govīm dod rupjo barību, jo nokrīms tajās ganībās govīs paēsties nevar. Ja nevari sakrīms sausiņus, pamērcē tos tējā vai pienā. Kauliņus dosim sunītim pakrīms.

iegrauzt / uzgrauzt / iekrīms, *nedaudz iēst (sarunvalodā)*, # Kāda garoza ir, tādu iegrauzt (Paruna). Vēlu vakarā nav vēlams ēst, bet var kādu burkānu vai ābolu uzgrauzt. Lai tie zirgi pārmaiņas pēc veico kūlu uzgrauž. Jāiekrēmt kāda garoza, lai vismaz kas tiek guzā.

piegrauzt, *grauzt klāt pie šķidrums*, # Vakaros viņa dzēra tikai tēju, piegrauzdamā sausu maizi. Gūstekņi strēba karsto, melno zupu, piegrauzdamā pelēku, pusdienā aiztaupītu maizes gabaliņu.

apgrauzt / apkrīms, *grauzt apkārt*, # Ziemā zaķi apgrauž augļu kociņiem mizu. Brieži dažkārt atkārpā koku virsējās saknes un apgrauž tās visapkārt kokam. Sprakšķu kāpuri apgrauž arī kukurūzas stublāja lejas daļu, kā arī noēd kukurūzas saknes. Ja ābelītes rudenī netiks aptītas, zaķi tām ziemā apkrīmtīs mizu un beigtas būs.

piekrīms, *krīms kā piedevu*, # Dzeru tēju un piekrēmtu klāt baltmaizes sausiņus.

SKRUBINĀT / skribināt, 3. kónj., K., *grauzt, ēst sīkiem gabaliņiem*, # Magda negribīgi skrubināja pīrāgu. Pele kaut ko skribināja pārtikas skapītī. Viņa garlaikoti skribina kūku.

apskrubināt / apskribināt / noskrubināt / noskribināt / saskrubināt, pbg., # Klaipam galu apskrubinājusi pele. Āzis ticis dārzā un apskribinājis jāņogu krūmu. Kad paši caļu spārniņiem bijām galu noskrubinājuši, pārējo atdevām sunim. Slimnieks slikti ēd, labi, ja pusšķēlīti maizes noskribina. Večais suns skrīmsli vēl saskrubina, bet kaulu jau vairs nevar.

paskrubināt, *mazliet skrubināt*, # Cits cepešu šķīvī meklē liesumu, cits tikai vistas spārniņu paskrubina.

izskrubināt / izskribināt, *izgrauzt sīkiem gabaliņiem*, # Maizes kukulim vienā sēnā ir izskrubināts / izskribināts caurums.

ieskrubināt / ieskribināt / aizskrubināt, sākt skrubināt, bet nepabeigt, # Peles pagrabā ieskrubinājušas vairākus burkānus. Suns kaulu aizskrubinājis un pametis.

RĪT, rij, rija, K., *ar reflektōrisku mutes dobuma, rīkles un barības vada muskulatūras darbību virzīt barību no mutes kuņģī*, # Sēnes viņam negaršoja, bet pieklājības pēc viņš to neizrādīja un ar piespiešanos rija lejā kumosu pēc kumosa. Mazie stārķēni ar katru dienu rādījās izsalkušāki un rija barību kārāk. Liekas, ka mute pilna ar siekalām un es riju tās lejā.

aizrīties, -rījos, -rījos, R. n., *ēdot iekļūt kam nepiederīgam elpvadā*, # Nevaru saprast, kāpēc es pēdējā laikā tik bieži ēdot vai dzerot aizrījos. Ja zīdāinis guļ uz muguras, tad viņš var aizrīties ar dažkārt miegā atrītu barību. Mīncīte iekampa pilnu muti, aizrījās, rāva elpu, nevarēdama ieraut. Galva viņam pagāja zem ūdens, mutē ieskrēja ledainais ūdens, un viņš aizrījās. Zēns pavēra muti

atbildei, bet, dabūjis mutē skarbu vēja pūtienu, aizrijās. Daži vīri no smiekliem pat aizrijās. Ostas sargsuns rēja aizrīdamies.

atrīt, *atvirzīt kuņģa saturu atpakaļ mutē*, # Raibaļa sienu tikai drusku pakošlā un norij, bet vēlāk atrij atpakaļ mutē, pamatīgi sagremo un tad norij pavisam. No pakakles dobuma krauklīši barību viegli atrij un noliek slēptuvē. Ja zīdāinis guļ uz muguras, tad viņš var aizrīties ar dažkārt miegā atrītu barību.

rīstīties / **žākstīties**, 3. kónj., R. n., *būt pakļautam barības vada kónvulsīvām atrīšanas kustībām*, # Gastróskópijas apskatē man vajadzēja norīt turpat metru garu gumijas šļauku, ko es darīju rīstīdamies un žākstīdamies. Izvēmies es vēl brīdi rīstījos it kā vemšanas turpinājuma gaidās.

norīstīties / **sarīstīties**, pbg., # Viņa norīstījās, itin kā kumoss būtu aizķēries kaklā. Grauzdams galīgo kaulu, suns vienbrīd sarīstījās, kumosu atrija un sakošlāja no jauna.

izrīstīties, *vairākkārt rīstīties*, # Viņš kādu laiku izrīstījās, bet vēmiens izpalika.

norīt / **ierīt**, pbg., # Studenti ēda ābolus kā jau paraduši to darīt un, tikai vairākus kumosus norijuši, ieskatījās, ka prófesors savu ābolu vispirms nomizoja. Saķēris indīgo kukaini knābī, gailis to norija. Viņš norija siekalas, bet no kónfektes atteicās. Riekstrozis, pielidojis pie lazdas galotnes, spārnus ātri vēcinādams un kā spāre turēdamies gaisā vienā punktā, šķina riekstu pēc rieksta, ierīdams tos guzā. Kraukļiem pakaklē ir dobums, kur tie uz laiku ierij barību.

pierīties / **sarīties**, *ieraut elpvadā (ūdeni, dūmus u, tml.)*, # Peldot un nirstot jāiemācās nepierīties ūdeni. No nepilnā spaiņa laukā tikt nevarēdams, ezītis bija sarijies ūdeni. Puika bija bez samaņas, bet elpoja, apdedzis nebija, tikai sarijies dūmus. Barojot pudelīte jātur ieslīpi, lai tās kakliņš būtu pilns ar ēdienu un zīdāinis nesarītos gaisu. Viņš bija sarijies tvanu – ausīs dunēja un sāpes galvu plēsa vai pušu.

RĪT, rij, rija, K., *ātri, negausīgi ēst (sarunvalodā)*, # Laika mums abiem maz, tāpēc rijam karsto viru steigā un klusībā. Francis bērēs tā rija, it kā nedēļu nebūtu ēst dabūjis.

aprit / **ierīt**, pbg., # Kad desas gabaliņš nokrita uz grīdas, kaķis ar lēcienu bija tam klāt un aprija vienā mirklī. Uģis metās virsū plūmēm un aprija tās vienu pēc otras. Kā saka, viņš steigā ierija brokastis un atkal pazuda.

izrīt, *negausīgi izēst, izdzert*, # Šis viens pats izrijis visu atlikušo šņabi.

izrīties / **pierīties** / **sarīties** / **sarīt**, *ilgāku laiku, daudz rīt*, # Viņš jau tos saldumus ir izrijies līdz nelabumam. Viesos pie kaimiņiem viņš pierijās tā, ka bija jānoņem bikšu josta. Mēs, jūrnieki, ēšanā esam izlaidušies – kādus tik labumus ārzemju ostās neesam sarijušies. Pie kónfektēm neesot tikuši, toties desas gan sarijušies. Cik apelsīnu tad tu sariji, nabaga bērns?

pārīties, *pārēsties*, # Cūka pārrijusies rāceņu.

STRĒBT, strebj, strēba, K., *uzņemt ar karoti šķidrumu; dzert (sarunvalodā)*, # Pie galda sēdēja paliels puīselis un skaļi strēba zupu. Kāpostu zupa viņam garšoja labi, būtu strēbis vēl un vēl, ja nebūtu kauns tik daudz ēst. Vīrs strebj ar karotīti no glāzes karstu tēju, pūzdams un susinādams mutautiņā pieri. Kafejnīca atrodas starp dīķi un Daugavu – ja apnīk strēbt vīnu vai limónādi, var pārcelties ar kuģīti uz Katlakalnu.

pastrēbt / **iestrēbt**, pbg., # Pastrēbuši cukurbiešu sīrupa zupu ar kartupeļu klimpām, liekamies uz auss. Viņa uznesa zupu Ojāra istabiņā – lai iestrebjot, citādi sausu vien ēdot. Vecais vedina Imantu uz ēdnīcu iestrēbt kaut ko siltu. Ignats kādu karoti piena putras iestrēbis, tad licis karoti nost un ēdis tikai maizi ar sviestu vien. Kazimirs sīvo nedzer, alu gan iestrebj šad un tad.

pastrēbt / **pastrēbties**, *mazliet strēbt*, # Māte pastrēbdama dzer karstu tēju, krūzīte dedzina pirkstus un lūpas. Launagā pastrēbāmies sēņu zupu no pusdienu pārpalikuma. Viņš pastrēbās no visas krūzes rūgušpienu.

izstrēbt, *apēst visu strebjamo; iztukšot trauku no strebjamā*, # Ķencis ar kausu pa katlu no zupas zvejoja biezumus, žēlodamies, ka zupa jāatstāj neizstrēbta. Abi izstrēba savus šķīvjus jautrā omā. No šķīdras zupiņas jau nekas netiek, bet, izstrebjot katliņu bieza bóršča, jūti iekšā pavisam citu svaru. Katrs izstrēba pa kāpostzupas šķīvim un apēda rīcienu maizes.

uzstrēbt, *strēbt pa virsu iepriekšējai ēdiena daļai*, # Siļķei virsū viņš uzstrēba skābputru.

piestrēbties / **sastrēbties** / **nostrēbties** / **izstrēbties**, *strebjot pieēsties, pārēsties vai atēsties*, # Kārlis atbildēja, ka ēdīs, kad būs darbs galā, jo, kad par daudz piestrebjas, grūti palocīties. Kad aukstu skābputru sastrebies, nejūties vairs sakarsis. Maizi piekoda, cik vien gribējās, un nostrēbās tā, ka pilnīgi varēja iztikt līdz palaunadzim. Tur tu dabūsi izstrēbties skābus kāpostus tā, ka vēlāk tiem vairs virsū neskatīsies. Ida nicīgi noteica, ka laukos zirņu zupu izstrēbusies gana.

piestrēbt, *strēbt ko klāt pie kā*, # Viņš ēda maizi un maziem malciņiem piestrēba kefiru. Biezputru viņš leksēja pilnām karotēm un piestrēba dzērveņu mērci no visas krūzes.

nostrēbt / **sastrēbt**, *ātri izstrēbt*, # Cik tik ātri varēdams, viņš nostrēba savu zupu un tecinūs aiznesās uz pļavu pie pārējiem. Negausīgi sastrēba to karsto putru un nu laiza noplaucētās lūpas.

nostrēbt, *strēbt no virspuses*, # Nostrēbis rūgušpienam visu krējumu no virsas.

strēbiens, L., *strēbšana*, # Ar vienu strēbienu viņš izdzēra krūzi sausu.

strebjamais / **strebeklis** / **strēbiens** / **pastrēbiens**, L., *šķidr ēdiens, arī dzēriens*, # Ja bija mazāk gaļas, lika vairāk klāt sīpolus, un strebjamais iznāca diezgan stiprs. Kad pārtika kļuva arvien trūcīgāka, māte lasīja zupai skābenes un balandas, klāt sauju miltu, un strebjamais gatavs. Dienvida laikā suņi zagās kūti pie cūkām un laka no siles cūku strebekli. Viņa iznes no slietņa palielu strēbiena trauku, karotes un pusklaiņu maizes. Nekāds pastrēbiens nav labāks par skābputru.

DZERT, dzer, dzēra, K., *ieņemt mutē šķidrumu un to norīt*, # Viņa sēdēja pie galda un dzēra rīta kafiju. Govis bija sanākušas pie diķa dzert.

padzerties / **padzert** / **nodzerties**, pbg., *dzerot apmierināt slāpes*, # Iegriezos meža mājā, lai padzertos pie akas, bet tiku pacienāta ar bēzru sulām. Viņš padzērās pie strauta un piepildīja pudeli ar ūdeni. Es daudz ko atdotu par siltu, tikko slauktu pienu, ko var padzerties no slaucenes. Devāmies uz bufeti padzerties sulu. Apaugļotai odu māītei, lai attīstītos izdējamās oliņas, vajadzīgs padzerties asinis. Padzēris siltu pienu, kucēns snauda uz grīdlupatas. Kur bijis, kur ne – atskrēja kumeļš pie strauta padzert. Rasmiņ, esi tik laba, atnes man ūdeni nodzerties! Viņa jau stāvēja ar slauceni diķmalā un gaidīja, kamēr govīs nodzerties. Vakarā viņš varēs nodzerties siltu pienu. Viņš nodzērās skābputru un piedurknē noslaucīja muti.

padzert / **iedzert**, pbg., *dzert ar noteiktu nolūku – klāt pie ēdiena, uzņemt kā ēdienu un tamlīdzīgi*, # Ienācu virtuvē, uzvārīju un padzēru kafiju. Tēja bija padzerta, dziesmas izdziedātas, pienāca šķiršanās stunda. Ak, nevaļa, nevaļa parastā, Nav laika ne paēst, ne padzert (Ā. Elksne). Esam nosaluši, jāiedzer karsta tēja. „Apsēdies, iedzer glāzi piena,” krustmāte aicina. Līdz tam, kad mēs kļūsim veči, droši vien izgudros tabletes, kuras iedzerot, kļūsim atkal jauni.

izdzert, *dzerot (arī uzsūcot) patērēt visu šķidrumu vai noteiktu tā daudzumu*, # Viņš pasmeļ spainī ūdeni un lieliem malkiem izdzer krūzi tukšu. Glāzē ielija dzeltenīgs šķidrums, kuru viņš izdzēra vienā rāvienā. Uz pagīrām izdzēru glāzi dzērveņu sulas. Visi dzērieni bija izdzerti un pēdējais viesis izvadīts pa vārtiņiem. Puse alus vēl palika neizdzerta, kad veči jau gulēja, nokrituši kur kurais. Krizantēmas katru dienu izdzēra visu vāzē ielieto ūdeni. Ko lielies, ciema puisī, Tev jau nava tikumiņa! Visus krogus tu izdzēri, Visus grāvjus izgulēji (T. dz.). Vistkope parādīja divas izdzertas olas, kuras acīmredzot, galos caurumus izkodus, smalkā veidā bija iztukšojis sēks. Viņš izdzēra visas miegazāles, bet tik un tā nevarēja iemigt.

izdzerties, *daudz dzert (ierobežotā lietojumā)*, # Tādi ciemiņi izēdas, izdzeras un pat paldies nepasaka. Pavasarī es tās bēzru sulas esmu spainiņiem izdzēries. Gan šīs izdzēries šādas zāles, gan tādas zāles, bet nekas nav līdzējis.

izdzerties, *izdzert ko neviļus, negribēti*, # Gribēju izdzert pudeli līdz pusei, bet izdzērās gandrīz tukša.

sadzerties, *dzert līdz kādai noteiktai pietiekamībai*, # Uz laukiem varēsi saelpties svaigu gaisu un sadzerties svaigu pienu. Sadzēries karstu, melnu kafiju, Ingus sāka justies pavisam mundrs. Atkal sirds drusku pastreikoja, bet sadzēros zāles un pārgāja.

nenodzerties [neno`dzerties], V., *būt gandrīz neizdzeramā daudzumā*, # Pavasarī bēzru sulu bija tik daudz, ka nenodzerties.

pārdzerties / **atdzerties**, *izdzerties līdz nepatīkai*, # Kārlis no piena atteicās, jo reiz bērniņā uz laukiem esot to pārdzēries un kopš tā laika vairs nedzerot. Viņa laukos pa vasaru pienu tā atdzērusies, ka vēders neņemot vairs pretī.

atdzerties, *dzerot pilnībā remdēt slāpes*, # Dzēriens tik garšīgs, ka nevar ne atdzerties, gribas vēl un vēl. Trakās slāpēs viņš izvilka no akas spaini ūdens un ilgi, atņemdami dzēra, līdz beidzot tad atdzērās. Tveicīgajā saulē slāpst un slāpst, atdzerties vien nevaram. Un es klausos lapu čaukstā, Pāri gadu kalniem veros Un no tava ūdens aukstā Dzeru, dzeru – neatdzeros (A. Krūklis).

piezert / **uzdzert**, *dzert pamīšus ar ēšanu*, # Ēdam svaigu karašu ar sviestu un biežpienu un piezeram paniņas. Mārkalns un Irita nesteigdami ēd kūkas un piezert kafiju. Ik maizes kumosam viņš uzdzēra malku piena. Iepilinu tējkarotē desmit pilienus drapju, iedzeru un virsū uzdzēru glāzi ūdens. Figarō viens pats cilā degvīna glāzi, uzdzērdams pārrūgušo alutiņu.

aizdzert, *iesākt dzert, bet neizdzert trauku tukšu*, # Viņa savu kafijas krūzi aizdzērusi un atstājusi, laikam aizsteidzoties uz autobusu. Veči guļ nogāzušies kur kurais, lēnums pudeļu tukšas, bet divas uz galda aizdzertas.

nodzert / atdzert, *izdzert no trauka daļu dzēriena*, # Viņš paņēma piena krūzi un nodzēra / atdzēra no tās dažus malkus. Pirmo glāzīti Alvils izdzēra tukšu, otro atstāja pusē, bet no trešās jau nodzēra tikai mazu malciņu. No karstās kafijas viņa nodzēra sīku malciņu un aplaizīja apdedzinātās lūpas. Uz galda pāris pusē nodzertu pudeļu, tukšas glāzes un kaut kādi uzkožamie.

dzirdīt / dzirdināt, 3. kónj., K., *dot kam dzert*, # Māte atkal ies visus lopus dzirdīt un govīs slaukt. Vecmāmiņa ieveda Pēteri kambarī un dzirdīja ar pienu. Arī augi, tāpat kā cilvēki, ir jādzirda, ir jābaro, tikai ar citu barību. Pa zemes dzīslām ūdens tek un laukus dzirda, Lai graudu asni sadīgst rosīgāk (P. Vīlps). Pienāk māte ar ūdens spaini dzirdināt teļus blakus iežogojumā.

padzirdīt / padzirdināt, pbg., # Vispirms Laura kā parasti veda pie dīķa govi padzirdīt. Viņš atcerējās, ka pirms došanās ceļā nebija padzirdījis zirgu. Rukšu audzēšana arī prasa pūles – ik dienas piepildīt siles un laikus padzirdināt. Lauku darbu mehanizācijā neaizmirsīsim arī vajadzību padzirdināt lopus ganībās.

sadzirdīt / sadzirdināt, *dot pilnīgi padzerties*, # Vecmāte rūpīgi raugās, lai bērni būtu vienmēr sadzirdīti ar svaigu pienu. Kad Aina pārradās mājā nogurusi un slapjām kājām, Marija viņu sadzirdīja ar aveņu tēju. Saimnieks pabaro un sadzirdina zirgus.

pārdzirdīt / pārdzirdināt, *pārmērīgi sadzirdīt*, # Teļus nedrīkst pārdzirdīt / pārdzirdināt – tie jau paši sātu nezina.

nodzirdīt / nodzirdināt, *dzirdot nobarot; dzirdot izlietot dzeramo*, # Cūkas var nodzirdīt ar suliņām. Es savus teļus nodzirdinu ar vājpienu resnus un dūšīgus. Visu vājpienu nodzirdām cūkām un teļiem. Katru rītu zirgam nodzirdinu pusspāini miltūdens.

atdzirdīt, *dzirdot remdēt slāpes*, # Stipri izslāpušu taču nevar atdzirdīt ar pienu, jādod ūdens.

izdzirdīt, *dzirdīt dzīvnieku; dzirdot izlietot dzērienu*, # Aita dažu gadu atnes pat trīnīšus, no kuriem sīkāko māte izdzirda ar tikko slauktu govīs pienu. Nevar jau visus teļus ar pienu izdzirdināt. Nokrejoto pienu saimnieces izdzirdīja cūkām. Teliņi līdz 21 dienas vecumam atrodas slaucējas pārziņā – tiem izdzirda pilnpienu.

dzeramais, Kd., *paredzēts dzeršanai*, # Dzeramais jógurts ir sašķidrināts un paredzēts dzeršanai. Hidropētnieki jaunā ciemata tuvumā meklēja dzeramo ūdeni.

pusdzerts / pusizdzerts, Kd., *daļēji izdzerts*, # Mušas aplipušas kafijas traukiem un pusdzertai liķiera pudelei. Viņš pasvārsta rokā pusizdzerto kónjaka pudeli un tad noliek atpakaļ uz galda. Pirmo glāzīti Alvils iztukšoja, otro atstāja pusizdzertu, bet no trešās nodzēra tikai mazu drusciņu.

dzēriens / padzēriens / dzeramais, L., *dzeršanai noderīgs, dzeršanai sagatavots šķidrums*, # Brokastīs vai vakariņās ēd kādu siltu vai aukstu ēdienu un dzer siltu dzērienu – kafiju, kakaō, tēju vai arī pienu. Dzērienes satur daudz citrōnskābes un C vitamīna, tāpēc labi noderīgas veselīgu dzērienu pagatavošanai. Viņš piepilda ar dzeltenu dzērienu abas tievās glāzītes un paceļ savējo pret mani. Šorīt brokastīs visi bija dzēruši šejieniēšos visiecienītāko padzērienu – ķēves pienu. Tēja no spīdīga Tulas patvāra man liekas garšīgākais padzēriens pasaulē. Viņš bija atradis ūdens mucīņu, tā ka par dzeramo viņam nevajadzēja raizēties. Maiga sameklēja pudeli vīna – dzeramo, ko bija glabājusi savai dzimšanas dienai.

MALKOT, 2. kónj., K., *dzert ko malkiem*, # Apsēdāmie pie galdiņa un, malkojot kafiju, apspriedām situāciju. Divatā sēžam Un klusējot malkojam pilādžu vīnu (Z. Purvs). Mūsdienās smalki ļaudis ir pasākuši nevis dzert, bet malkot.

iemalkot / pamalkot, pbg., *mazliet malkot*, # Nu tad iemalkosim taviem sasniegumiem par godu! Verandā trīs vecākas dāmas, kafiju piedzerot, liek pasjansu un pa brīžam pamalko arī liķieri.

malks, L., *mutē ieņemams šķidrums daudzums*, # Viņa iedzer lielu malku vēsā ūdens. Kad galdā parādījās pudele, arī Jansōns atdzīvojās – vienā malkā izdzēra atlikušo tēju un pastiepa krūzīti pret degvīna dalītāju. Namatēva paskubināta, Liene iedzēra vēl pa malkam vīna. Strēlnieki pieplaka strauta ūdenim un dzēra to lieliem, guldzošiem malkiem.

LAKT, lok, laka, K., *dzert, uzņemot šķidrumu ar mēli*, # Raibs suns, iebridis Daugavā, lok ūdeni, mēlei uz visām pusēm sīkus pilienus iztašķot. Kaķēna sārtā mēlīte veikli sāka lakt balto šķidrumu. Un tu redzi – tavas mājas uguns mēles lok.. (V. Lukss).

pielakties / salakties, pbg., *lokot pilnīgi apmierināt slāpes vai ēstgribu*, # *Večais runcis*, pienu pielacies, atkal dodas uz mūrīša gulēt. Bóbis jau ir padzēries, salakās ūdeni no peļķes.

izlakt, *lokot uzņemt visu šķidrumu no kādas tilpes*, # *Incītis pienu ātri izlaka*. Saimniecei krējumu izlaka kaķis, Ai, ai, krējumu izlaka kaķis (Ā. Elksne).

palakt / palakties / ielakt, *nedaudz lakt*, # *Ielēju kaķim palakt / palakties piena lāsi*. Sunītis pieskrēja pie strauta un palakās ūdeni. Suns piestāj pie peļķes un ielok ūdeni.

nolakt, *izlakt daļu šķidruma*, # *Bóbis nolacis pusi sava ūdenstrauka*.

uzlakt, *lokot uzņemt šķidrumu no grīdas u. tml.*, # *Lejot burkā, piens nedaudz nopilēja uz grīdas, ko Mince tūlīt uzlaka*.

SŪKT, *sūc, sūca / vilkt, velk, vilka, K., radot mutē gaisa retinājumu, uzņemt šķidrumu, parasti šaurā strūklā*, # *Viņi sēdēja ap galdiņu, ar salmiņiem laiski sūkdami sulu no glāzēm*. Lapu blusiņas galvenokārt sūc sulu no augu lapām, lapu kātiem un ziedpumpuriem. Lūpas apdedzinādams, Valdis sīkiem malciņiem sūca karsto kafiju. Četri vīri sūca alu un vēroja svešinieku. Paņēmis pilno kausu, viņš velk dzērienu guldzieniem kā izslāpis zirgs. Mazais sāka kāri vilkt knupīti un aprima raudāt.

iesūkt / ievilkt, *sūkt kurp iekšā*, # *Večais zvejnieks lāpa tīklus un laiku pa laikam no lielas māla krūzes iesūc pašdarinātu alu*. Saimnieks nolūkojas pakaļ katram malkam, ko viesis iesūc no glāzes. Ja zirneklis dod iesūkt cilvēka asinis, kas saindētas ar tādu vai citādu indi, tad viņš auž savu tīklu ar attiecīgi atšķirīgu rakstu. Jēkabs gāja uz avotiņu ievilkt izkaltsūšajā mutē vēsu ūdens malku. Ilze ar baudu ievilka garu malku garšīgā vīnā. Cienīgas dāmas sēž ap kafejnīcas galdiņu, ievilkdamas pa malciņam no mazām kafijas tasītēm.

izsūkt, *sūkt laukā no kurienes*, # *Visu kóksteili no glāzes viņš izsūca ar salmiņu*. Izsūkt sakostajam asinis no brūces nedrīkst, jo mutes gļotādā vienmēr var būt kāda mikrósķūpiska brūcīte, caur kuru trakumsērgas vīruss var nokļūt veselā cilvēka organismā. Viņš izsūca glāzīti zāļu degvīna un uzkoda ķilavas. Viņš ir spējīgs izsūkt jēlu olu, šo glumo šķidrumu. Dēles izsūc sliktās asinis. Bite izsūc nektāru no zieda.

nosūkt, *sūkt šķidrumu no kādas vairāk vai mazāk plakanas virsmas*, # *Arestanti atvērtās plaukstās uztvēra lietus lāses un ar lūpām kāri nosūca šo savākto šķidrumu*.

pasūkt, *nedaudz sūkt*, # *Sievai patīkot pasēdēt kafejnīcās, uzsmēķēt, pasūkt kónjaku un kafiju*.

piesūkt / pievilkt, *iesūcot piepildīt muti vai citu ķermeņa dobumu*, # *Viņa piesūca muti ar ūdeni un tad to sprausloja uz puķu lapām*. Es, kā jau nepraša, kad pievilku pilnu muti ar šņabi, aizrijos un man aizsitās elpa. Ziloņi pie upes pievilka pilnus snuķus ar ūdeni un aplaistīja sevi.

SŪKĀT, 2. kónj., K., *daudzskārt sūkt; šķīdināt ar siekalām ko šķīstošu un pa brīžam šo šķīdumu norīt*, # *Lidmašīnā vajagot sūkāt karameli, tad neaizkritot ausis*. Mazais guļ un sūkā no pupiņa viņam piestatītās pudelītes saturu. Remdēdams slāpes un izsalkumu, viņš sūkāja valgās zāļu saknes.

zīst, *zīž, zīda / zīžlāt*, 2. kónj., K., *sūkāt, daudzskārt sūkt*, # *Bērni visbiežāk zīž pirkstus pirms iemīģšanas un pēc pamošanās*. Plika graša vērtā ir lekcija par pīpēšanas kaitīgumu, ja lektors, tikko nokāpis no tribīnes, steigšus trīcošiem pirkstiem aizkūpina cigareti un sāk aizgūtnēm to zīst. Tāpat kāds cits pirms manis te izbaudījis divvientulību, zīžlājis smēķus un dzēsis tos pret grīdu.

nosūkāt / izsūkāt, pbg., *izšķīdināt siekalās un norīt vai sūkājoshi nolaižīt*, # *Kate savu kónfektu jau bija nosūkājusi*. Viņa nosūkāja savus taukainos pirkstus un tad noslaucīja priekšautā. Izsūkājais medu, viņš izsplāva mutē samīcīto vaska piku. Pirmās vēžu spīles viņi uzlauza un izsūkāja klusēdami, izbaudot diļļu smaržu un izgaršojot sāļo sulu.

apsūkāt, *nosūkāt visapkārt*, # *Paplātei bija pielipusi apsūkātā stiklene*.

pasūkāt, *mazliet sūkāt*, # *Viņa dzēra tēju, cukura gabaliņu mutē pasūkādama, tēju saldinot*.

ZĪST, *zīž, zīda, K., sūkt sievietes krūšgalu vai dzīvnieku mātītes pupu*, # *Zidainis sāk nodarbināt žokļus jau no pirmajām dienām, zīžot krūti*. Viņai bija jāmāca jēriem pienu zīst, jāzina, kurai govij tuvojas laiks. Pieradināti zalkši labprāt dzer pienu, un tāpēc radušies nostāsti, ka tie zīžot govīm pienu no pupa. Trīs mazi ezēni zīž māti, sagūlušies rindā kā sivēni.

pazīst / pazīsties, pbg., *zīžot paēst*, # *Mazais bija pazīdis mātes krūti un nu saldi gulēja*. Mazos sivēnus un teliņus vēl nav jābaro, tie pazīžas pie savām mātēm. Mīkus jau sēdēja ratos un ar grožu galu dzenāja nost no ķēves pāto kumelēnu, kurš par varītēm vēl gribēja pazīsties.

piezīst / piezīsties, *zīžot pilnīgi paēst*, # *Ja bērns dabū piezīst pilnu vēderu, tad viņš ir mierīgs*. Kaķēni piezīdušies guļ. Ja jaundzimušais sivēns nedabū laikā pienu piezīsties, tad beigas

ir. Ja naktī dega gaisma, pa jumtistabas šķirbām līda odi, kuri otrā rītā, sarkani piezīdušies, karājās pie griestiem.

izzīst / nozīst, *zīžot izsūkt*, # Tikai bērnis var izzīst no krūts visu pienu. Telīte viena pati nevarot no tesmeņa izzīst visu pienu, vajagot arī atslaukt. Vecā sieva stāstīja, ka esot arī krupji, kas dažreiz izzīžot govīm pienu. Mazais pudelīti jau izzīdis tukšu. Kaķēni jau staigāja, bet vēl arvien nozīda Pincei pienu.

zīdīt, 3. kónj., K., *barot ar pienu, dodot to zīst*, # Viņai bija pilnas, piebriedušas krūtis, jo viņa zīdīja bērnu. Mikelandželō teicis, ka tēlnieka mākslu esot iesūcis kopā ar aukles pienu, jo mazu to zīdījusi kāda Flórences akmeņkaļa sieva. Ik ceturto gadu zilonmātei pasaulē nāk zilonēns, kuru viņa zīda divus gadus.

izzīdīt, pbg., *zīdīt visu zīdīšanas ciklu*, # Īstajam kurmjā midzenim, kur dzīvo kurmjā māte ar mazuļiem kopā ilgāku laiku, kamēr tos izzīda, vajag būt lielākam par vienkāršu atpūtas alu.

pazīdīt, *zīdot paēdināt*, # Vai kalpa sievai pie saimnieka vaļas bērnu pārtīt vai laikā pazīdīt.

nozīdīt, *zīdot sniegt labu uzbarojumu*, # Cūka visus savus sivēnus nozīdījusi krietni apaļus. Madāma kā blāķis, kā nozīdīta, piens un asinis.

BAROTIES, 2. kónj., R. n., *no ēšanas pieņemties tuklumā*, # Aizgaldā viņiem barojas trīs barokļi. Viņš tāds caurbira, var ēst daudz, bet nebarojas.

nobaroties / uzbaroties / sabaroties, pbg., # Zirgi nobarojušies gludi un spīdīgi. Lai gan runcis bija nobaroties cik garš, tik resns, putnu medības tas neatmeta – laikam uzskatīja tās par kaķim pienācīgu nodarbi. Saimniecības darbā mani pieņēma labi apkopusies, jauna un veselīga, brangi nobaroties atraitne. Nebūdams izvēlēgs barības ziņā, āpsis pēc ziemas guļas ātri uzbarojas. Vīrs ir krietni uzbaroties – seja tā kā piepampusi, acis kļuvušas šaurākas, deguns iegrimis starp vaigiem. Latvieši, būdami lieli kartupeļu ēdāji, bieži vien uzbarojas tieši ar kartupeļiem. Viņš bija ļoti bagāts, neko nestrādāja un bija tā sabaroties, ka no resnuma vai pušu plīsa.

pabaroties, *nedaudz nobaroties*, # Vepris aizgaldā jau tīri labi pabaroties.

pārbaroties, *pārmērīgi nobaroties*, # Viņai pie kājām guļ tukls, pārbaroties klēpja suns. Lai nepārbarotos, vajadzīgas kustības, zināma fiziska slodze.

barot, 2. kónj., K., *panākt, ka ēdināmais pieņemas miesās*, # Jo smagāka barota zoss, jo labāk.

nobarot / uzbarot, pbg., # Esmu nobaroties septiņdesmit pudu smagu cūku. Spīdīgi nobarotais dūkainis dusmīgi iecirta galvu. No kādreizējā apaļi nobarotā mazuļa izaugusi un izveidojusies īsti vai skaistuma kónkursa pretendente. Man viņš ir pretīgs gan ar savu nobaroto ģīmi, gan vispār. Zirgs viņam tikpat liels kā Brīviņu melnis, tikai uzbarots tuklāks. Līdz gada beigām jaunlopus var uzbarot līdz attiecīgam svaram un nogādāt uz gaļas kómbinātu. Viņa cenšas mani uzbarot – sviestu smērē tik biezu kārtu, ka maizi nerēdz, bet pienu lej no poda virsas, kur sastājies krējums.

nobarojums, L., *attiecīgi liela ķermeņa masa*, # Lai izaudzētu laba nobarojuma jaunās cūkas, mēs ievērojam stingru režīmu sivēnu ēdināšanā un kopšanā.

DZERT, dzer, dzēra, K., *bieži vai sistemātiski dzert alkóhóliskus dzērienus*, # Visu mūžu labprāt esmu dzēris alu. Iesācis dzert, viņš vakaru pēc vakara streipuļoja no kroga uz māju. Visu vakaru dzēris krogā, Silnieku saimnieks piedzēries izģēģerē laukā, iegriļojas kamanās un aizmieg.

iedzert / iedzerties, *dzert ne pārāk lielos daudzumos*. # Mēs iedzeram uz jubilāra veselību. Man te ir pudele vīna, varbūt mēs varētu mazdruscīņ iedzert? Ja gribi iedzert, tad vajag ar mēru. Bet jūsu nelaiķis, kā stāsta, arī mēdzis iedzert. Glāžainais spīdums šo vīru acīs liecināja, ka tie ir iedzērušies. To, ko cits izdara iedzēries, es varu izdarīt skaidrā.

sadzert / uzdzert, *iedzert kopā ar kādu vai kādiem turpmāku tuvāku, draudzīgāku attiecību vārdā u. tml.*, # Un tad mēs pildām glāzes un sadzeram brālību uz mūžu, uz mūžīgu draudzību. Sadzerot magaričas jeb līkopus, senāk atzīmēja kāda darījuma, līguma un tamlīdzīgi slēgšanu. Sadzersim tubrālības pēc vecām, labām senču parašām. Tēvocis ielēja degvīnu veclaicīgās stikla glāzēs un aicināja sadzert uz laimīgu atbraukšanu. Viņš allaž meklēja kādu, ar ko sadzert „tikai vienu kočiņu”. Ja jau ar viņu sadzēra, tātad uztvēra kā līdzvērtīgu – ar zeņķiem jau neviens nesapīpēja un nesadzēra. Iekodīsim desīnas un uzdzersim alu uz laimīgu satikšanos. Rīt kā pie svētdienas uzdzersim kādu glāzīti uz apsējībām un uz tavām precībām ar Dārtu. Atnācēji sveic līgavu un līgavaini, uzdzert tiem laimes. Liene taps mana saimniece, uzdzertiet uz viņas veselību!

nodzert, *sarīkot dzīres (kristību, kāzu, bērnu u. tml. gadījumos)*. # Rečam un Zanei nodzēra kāzas Kalnarijos. Bēres vecajam Brīviņam tika nodzertas godam.

piezerties / sadzerties / apdzerties / būt pilnam / būt pilnā, dzert līdz stipram noreibumam, # Patēvs ilgi nebija dzēris, bet šī notikuma dēļ viņš pamatīgi piedzērās. Uz atkalredzēšanos viņi abi krietni piedzērās. Viņš bija palicis tik nervozs, ka mieru vairs atguva, tikai sadzeroties līdz nomaņai. Saimnieks jau no paša rīta bija paguvis krietni sadzerties. Viņš ir sodīts par huligānismu – sadzēries un sakāvijs. Jātaisās, ka tiekam laikus kapos, citādi zārka nesēji paspēs apdzerties un paši būs nesami. Viņš apdzērās ātri, bet lūzt nelūza, tikai no miglainā skatienu varēja spriest, ka maz ko no apkārt notiekošā apjēdz. Visi bija iereibuši, daži tik pilni, ka streipuļoja. Dažreiz Ūtō parādījās jūrmalā pilns kā mārks un, laivā iekāpis, nespēja noturēties kājās. Par stipri piedzērušu tautā saka, ka tas ir pilns kā lūks, pilns kā zeķe, pilns kā mākonis. Ješka bija jau tik pilnā, ka lāgā vairs pats neapjēdza, ko dara. Tēvs arvien biežāk pārnāk mājās galīgi pilnā.

izdzerties / nodzerties / nodzert, daudz dzert, dzert kādu laikposmu, # Esmu to alu un šņabi izdzēries diezgan, nu reiz pietiek. Vīri izpīpējās labo tabaku, izdzērās stipro alu un nevarēja izgudrot, ko nu tālāk iesākt. Saimniekdēls visus šos gadus bulkas un dēsas noēdies un alu nodzēries. Biju sācis dzert, un tā kādu pusgadu nodzēru, tad atjēdzos un metu pie malas.

pārdzerties, pārmērīgi sadzerties, # Kaimiņu dzīvoklī klieudz sievietē, lamājas pārdzēries tēvainis un raud bērns. Viesi bija tā pārdzērušies, ka nezināja ne rīta, ne vakara.

nodzerties / nopļēguroties, dzerot vairāk vai mazāk degradēties, # Bataljona kómandieris bija veģs, mazliet nodzēries, sirmbārdains kapteinis. Neko viņa nevēlējās tik ļoti, kā neļaut Ingum nodzerties un aiziet postā. Jau vairāk nekā mēnesi Armands blandās kā dieva nepieņemts, nodzēries līdz krēklam. Tie tēvi, kas nopļēgurojušies vai citādi degradējušies, pareizi vien dara, ja savu bērnu dvēseles cenšas sagandēt iespējami maz.

nodzerties, tikt notērētām alkóhola iegādei, # Mīlēju iedzert, dažreiz nodzērās visa alga.

nodzert, izdzert alkóhólisku dzērienu, # Uz galda stāvēja tukši trauki, viss bija noēsts un nodzerts. Tik vien jau no tevis bija tā labuma, ka palīdzēji kómandai nodzert līdzpaņemto alu.

nodzert / apdzert / nopļēgurot, dzerot nodarīt sev mantisku kaitējumu, kaitēt savai veselībai un dažādās citādās izpausmēs, # Pēkšņi skroderis sācis dzert un ātri vien nodzēris visus savus ietaupījumus. Jānis, tas pļēgurs, rudenī visus miežus nodzēra. Būdnieka sievai vīrs bija dzērājs un apdzēra ne tikvien mēnešalgu, bet arī visu blakus peļņu. „Vai savu prātu pavisam esat apdzēruši?” viņš iekarsis kliezda. Dzērājs nodzert ne tikai savu prātu un veselību, bet kļūst arī pótenciāls noziedznieks. Citam plaušas nopīpētas, citam aknas nodzertas. Turpat krogā savu strādnieka apziņu nodzert veģcais Dzilna. „Sveiks, kapteini!” rupjā, nodzertā balsī iesaucās ienācējs. Uz apsūdzēto sola pajauna sievietē ar nodzertu seju, trulu skatienu. Gan māju, gan visu savu mantu šis bija apdzēris. Visu savu nopelnīto viņš ir nopļēgurojis.

izraut, -rauj, -rāva, K., izdzert alkóhólisku dzērienu (sarunvalodā), # Kādā aizvēja ieplakā, pabēguši nost no acīm, vīri mēdza izraut pa pudelei sīvā.

žūpot / pļēgurot, 2. kónj., R. v., bieži vai sistemātiski būt reibuma stāvoklī no alkóhólisku dzērienu lietošanas, # Kad skroderis iesāka, tad žūpoja caurām dienām. Pēdējā laikā viņš palaidies dzeršanā, gandrīz katru nakti žūpo kopā ar pudeles brāļiem. Krodznieka dusmām ir divi iemesli – jaukā laikā neviens te negrib žūpot, bet viņam tik un tā ir te jānīkst kā piesietam. Atkal viņš nav ieradies darbā, droši vien kaut kur pļēguro.

piežūpoties / pieļurbāties / piesūkties / pielakties / piestrēbties, stipri piezerties (sarunvalodā), # Atkal tu esi pilnā, piežūpojies kā lops! Es biju pieļurbājies, laikam samuldēju nezina ko. Ivars tā pieļurbājies, ka knapi turas kājās. Tas tā piesūcies, ka vairs nesajēdz, ko runā. Viņš bija pielacies līdz baltām pelītēm. Jaunais Brīviņš piestrēbās kā teļš, vai tad tas būs saimniekotājs?!

dzirdīt, 3. kónj., K., dot kam dzert alkóhóliskus dzērienus, # Savus draugus viņš ar dārgiem dzērieniem nedzirdīja, bet cienāja tikai ar šņabi un alu.

piezirdīt / piezirdināt / apdzirdīt / apdzirdināt / nodzirdīt, pbg., dzirdot kādu, novest to reibuma stāvoklī, # Puiši piezirdījuši tā, ka tas nav ticis līdz mājām, pārgulējis ceļmalas krūmos. Ar pāris pudelēm alus mani piezirdināt nevar. Viņu vajag apdzirdīt, gan tad kaut ko izplāpās. Kad viņa apdzirdināta, tad ir pierunājamāka. Viņš var daudz turēt, viņu nodzirdīt ir grūti.

iedzirdīt, dzirdot apreibināt; dzirdot ietekmēt (pēc ticējuma), # Vai nu aiz miesas nespēka, vai radi bija viņu iedzirdījuši, bet viņš rādījās nedrošs uz kājām, gāja palīgdamies. Es nevaru bez viņa dzīvot – kaut būtu dzēriens, ar ko viņu iedzirdīt, vai apburts ēdiens, ar ko viņu ieēdināt!

iedzirdīt, dzirdot izlietot dzērienu, # Viesiem izdzirdīja visu mucu alus.

pie dzēries / piedzēris, Kd., *noreibis no alkohola*, # Pie blakusgaldā kāds piedzēries vīrietis mēģināja uzsākt dziesmu. Pa durvīm grīlodamās izgāja laukā kāda piedzērusies sieviete. Bija jābrauc garām arī bagātā Cīruļa sētai, kur blaustījās piedzēruši kāzinieki. Harijam no piedzērušā tipa aizvainojošās runas sakāpj vaigos sārtums un sažņaudzas dūres.

piedzērušais / iereibušais, L., *no alkohola noreibušais*, # Piedzērušais pagājās uz sievas pusi un rupji nolamājās. „Tu tik i puika!” labsirdīgi šļupstēja piedzērušais. Piedzērusī pienāca klāt un stostīdamās palūdza piepīpēt cigaretī. Jāizsauc milicijas mašīna nogādāt iereibušo uz atskurbtuvi.

iedzēris / iereibis, Kd., *ne pārmerīgi piedzēries*, # No restorāna pie mašīnas pienāca trīs iedzēruši / iereibuši puīši. Pa šīs sarunas laiku jau tā iereibušais Gusts ierāva vēl trīs glāzītes sīvā.

dzeršana / dzērums, L., *alkohola lietošana*, # Sistemātiska un ilgstoša dzeršana bieži izraisa balto drudzi, kas ir akūta alkohola psihoze. Viņu vēl mocīja paģiras no vakarējā dzēruma.

iedzeršana, L., *grupveida alkoholisku dzērienu lietošana*, # Cīņā pret žūpību asi jāvēršas pret tiem, kas rīko iedzeršanu sabiedriskās vietās.

žūpība / plēgurība / alkoholisms, L., *atkarība no alkoholiskiem dzērieniem, to vairāk vai mazāk regulāra lietošana*, # Tautā mēdz teikt, ka upe sākas no strautiņa, žūpība – no glāzītes. Viņš bija savas plēgurības upuris – dzērumā iegrūdās transmisijās. Alkoholisms, žūpība rada valstij lielus ekonomiciskus zaudējumus. Alkoholisms ir saņemts mantojumā no buržuāziskās sabiedrības, sociālistiskā iekārtā tam vairs nav sociāla pamata.

dzērums, L., *ar alkoholi saindēta organisma stāvoklis*, # Lielākā daļa huligānu noziegumus izdara dzērumā. Kad nomeimurosi pāris verstes svaigā gaisā, gan tad dzērums pāries.

dzīres, L., *ēšana un dzeršana viesībās vai citā pasākumā*, # Vidzemē un arī Latgalē bija paradums pēc talkām rīkot dzīres – mielastu ar dziedāšanu un dejošanu. Otrā rītā atkal gājām uz kaimiņiem turpināt kāzu dzīres.

dzīrot, 2. kónj., R. v., *piedalīties dzīrēs*, # Kāzinieki dzīroja divas dienas pēc kārtas.

izdzīroties, *ilgāku laiku dzīrot*, # Divas dienas izdzīrojušies, otrās dienas vakarā devāmies mājās. Mēs tur izdzīrojāmies visu nakti līdz pat rītam.

5. 4. PULCĒTIES, 2. kónj. / **lasīties**, 3. kónj. / **vākties kopā**, vācas, vācās, R. v., *ierasties un uzturēties vairākiem vienkopus*, # Spuraiņu mātei vislielākais prieks, ja svētdienās vai svētku dienās visa ģimene pulcējas pie kopīga pusdienu galda. Tribīnēs skatītāju saradās arvien vairāk, tie pulcējās ap finiša vietu, kur parasti var redzēt un dzirdēt visvairāk. Skolas zālē pulcējās vietējā kora dalībnieki. Toziem arī lauku irbes sāka vajāt bads, tāpēc tās sāka pulcēties ap siena šķūņiem. Sapulce bija izziņota deviņos no rīta, bet ļaudis sāk lasīties tikai ap desmitiem. Pie mežkunga muižas no paša rīta sāka lasīties kopā siena pircēji. Pa taciņām lasījās talcinieki uz ravējamo biešu lauku. Strazdi jau lasās pulkos. Jau svētie putni bariem kopā lasās.. (E.Stērste). Pirmdien no paša rīta skolā sāka vākties kopā otrziemnieki un trešziemnieki.

sapulcēties / salasīties / nolasīties / pielasīties / savākties / sadzīties / samesities, pbg., # Visa Brīviņu saime bez Osienes bija sapulcējusies sētsvidū. Ekskursanti sapulcējās stacijā, lai uzsāktu ceļojumu uz Vidzemes Šveici. Katru sestdienas vakaru pie apaļā galda salasījās vieni un tie paši kāršu spēlmaņi. Vīri pamazām salasās kučiera mājā lielā, tukšā istabā. Zalkši salasās ziemošanai mēslu kaudzēs un pagrabos un savijas kopā kamolos. Uz celiņiem izliek samitrinātus dēļus, zem kuriem ap saules lēktu salasās kailgliemeži. Tur, kur ir laba riekstu raža, ir daudz vāveru, kuras tur salasās pat no attālākiem novadiem. Kad es vēl braucu uz burinieka, tad gan komandā īsti vīri nolasījās – tur visiem vajadzēja būt par vienu un katram vienam par visiem. Ļaužu pielasījās pilna baznīca. Puikas savācās pagalmā starp malkas strēķiem. Zirgi sadzinās kopā un spērās. Viesi, pulciņos sametušies, pārrunāja daudzas un dažādas lietas.

pulcēt, 2. kónj. / **pulcināt**, 3. kónj. / **vākt kopā**, vāc, vāca, K., *apvienot vienkopus cilvēkus vai dzīvniekus*, # Kafejnīcas kā allaž pulcēja izslāpušos. Pēcpusdienā atbrauc no Rīgas divīziōna vadība, un kōmisārs visus pulcē īsā mītiņā. Mans vectēvs pulcināja savā mājā radus divreiz gadā – savā dzimšanas dienā un Jāņos. Iepriekšējo gadu koncerti arvien pulcināja pilnu zāli klausītāju. Nevarēja kavēties, jāvāc kopā ļaudis, jāsāk plaut. Ja gaidāms kāds spērtas pasākums, tad viņš ir tas, kurš vāc kopā ceļa puīšus, organizē komandu un cīnās par uzņēmuma godu. Aiz upītes vietējie gani klaigājot vāc kopā aitu ganāmpulkus.

sapulcēt / sapulcināt / savākt, pbg., # Saimniecībā ierasts pirms katra atbildīgāka darba cēliena sapulcēt ļaudis, apspriesties visiem kopā. Ja kļūšu karalis, sapulcēšu savus karavīrus un jāšu uz Zelta Ordu. Akmentiņš visus savus ļaudis bija jau sapulcinājis. Sacensību rīkotājiem ar pūlēm

bija izdevies savākt desmit dalībniekus. Akō katru dienu uz dažām stundām savāca salinieku bērņus liedagā pie savas mītnes un pacietīgi nodarbojās ar viņu izglītošanu. Kad Mārcis ir savācis savu ganāmpulku kārtībā, Jēkabmāte sauc lopus mājās.

ČUMĒT / mudžēt / ņudzēt / murdzīties / spaidīties / mīcīties / grūstīties / stumdīties / šaudīties, 3. kónj. / **spiesties**, spiežas, spiedās / **spriesties**, spriežas, spriedās / **trīties**, trinas, trinās / **malties**, maļas, malās / **griezties**, griežas, griezās / **mutuļot / drūzmēties / blīvēties / viļņot / viļņoties / virpuļot / virmuļot / virmot / riņķot / spietot**, 2. kónj., R. v., *būt daudziem vienkopus kustībā*, # Vecās mājas baļķu starpās čumēja blakšu pulki. Purvā odi čum vien. Dīķa ūdenī čum un mudž visādi astaini un kājaini mūdži. Tur Ceilōnā čūskas čumot un mudžot. Lielais krogs un kroģējamā istaba čum un mudž no pieaugušiem vīriem un nepieaugušiem zēniem. Sasprēgājušās koka mizas spraudziņās visur mudž un kust visvisāda sīka radībiņa. Bijām cerējuši, ka ieraudzīsim īstus džungļus, kuri čum un mudž no dažādiem savvaļas dzīvniekiem. Muzikanti sāk spēlēt dejas, un acumirkli viss laukums mudž vien no deļotājiem. Meži patlaban čum un mudž no cilvēkiem, tajos slēpjas un pārvietojas visādi grupējumi. Tur ņudz bišu spiets. Slimo lopu pienā ņudzēt ņudz mikróorganismi. Dārzā jau ņudzēja raiba publika. Autōostā cilvēki ņudz kā skudras pūznī – visi steidzas, spiežas, lien, spraucas, grūstās un stumdās. Autōbuss bija slīpi grāvī, bet pārbijušies braucēji murdzījās pa salōnu, nejaudādami ne lāgā nostāties, ne apsēties. Iespraucos autōbusa pakaļgalā, kur spaidījās kājāsstāvētāji. Nelielā istabā mīcās pūlis dancotāju. Pārzinim pagalam nepatīk, ka skolnieki iet, varzām kopā saķērušies, vai mīcās pa kaktiem. Trokšņodami un grūstīdamies jaunie ļaudis iebruka zālē. Ervīns sēž un skatās, kur zilajā cigarešu dūmu miglā stumdās deļotāji. Čūskas šķeltā mēle nemitīgi šaudījās iekšā un ārā no mutes. Atgriezušies ļaužu istabā, mājinieki spiedās pulciņā. Ģērbtuvē, kur vēl pirms pusstundas ļaudis spiedās kā liņi murdā, tagad kvernēja tikai divas garderōbistes. Puikas spiedās apkārt Austrim, taustīja un spaidīja noslēpumainos sainīšus. Ap Ŷeižu sāk spriesties tie, kuri bija apgādājušies ar izkaptīm un bisēm, un to nebija mazums. Bērņi stāv manā priekšā, tas ir, viņi nestāv, bet mīņājas un trinas. Labu brīdi trinos gar veikala leti, acīm inventarizēdams trūcīgi dekorētos plauktus. Kad viņš skaldīja malku, es trinos apkārt, šad tad pievēldams klāt kādu blukīti. Sabraucēji ieplūda veikalos, malās ap letēm, murdēja ap vitrīnām.. Pie vārtiem teļi it kā atskārta, ka tiks iesprostoti, tāpēc negāja vis iekšā, bet sāka juku jukām malties un mīņāties. Viss ļaužu biežums tirgū griezās ap dzērienu pārdošanas būdu. Kad viņš tuvojās Kāpurkrogam, tad ļaudis jau ap to griezās kā bites ap stropu. Krogs mutuļoja tā, ka krodziniēks viens pats netika ar cilvēku biežumu galā. Pie makšķernieka kājām ūdenī bija tīkliņš, kurā mutuļoja sudrabainas zivis. Ļaudis drūzmējās pie durvīm, klusi sačukstējās, bet neviens pirmais neiedrošinājās ieiet. Pie trōļebusa pieturas drūzmējās vismaz pussimts cilvēku. ņevas prōspektā uz abām ietvēm blīvējās ļaužu pūli. Ap leti drūzma trokšņaini trinās un berzējās, viļņojās un ligojās, grūstījās un spaidījās. Ap tiesas ēku viļņoja ļaužu drūzma. Svētdienīgi ģērbušies ļaudis viļņojās uz laukuma, pa brīžam uzņēmdami to vai citu dziesmu. Sagaidītāju pūlis, sajaukdami ar atbraucējiem, kustējās un viļņojās. Slidotavā uz leđus nepārtraukta drūzma, kustas un virpuļo slidotāji. Jaunieši veido raibu, kustīgu kopu, griežas un virpuļo dzīvības trauksmē. Iela bija cilvēku pilna – ņudzēja, kustējās, virmuļoja kā skudru pūznī. Iela virmo kā upe, apkārt steiga, drūzma un troksnis. Zālē virmoja raibs cilvēku ņudzeklis – vecie devās uz izeju, lai steigtos mājās, bet jaunie rosījās uz deļām un rotaļām. Odi, derdzīgi sīkdami, riņķo virs segas un gaida, kad miegā to no metīšu nost. Ja auli izliek tad, kad saimes gatavojas spietot, tad bites vietraudzes to ātri atrod, un drīz vien tajā iemājo spiets. Kad pa logu vēroju to murskuli, kas līdz vēlāi pievakarei spieto ap alus kiōsku pāri ielai, man vienmēr jādomā par šo vīriešu sievām.

izspaidīties / izgrūstīties, pbg., # Izspaidījies pārpildītajā vilcienā, viņš pēc izkāpšanas labsajūtā atsēdās uz soliņa uzpīpēt. Pēc izgrūstīšanās pārpildītajā vilcienā, izkāpuši stacijā ārā, jutāmie kā svētlaimē.

pagrūstīties / pastumdīties / patrīties / sagrūstīties / savilņoties / savirmoties, *nedaudz grūstīties*, # Tādā biežumā jau nevar pienācīgi padeļot, tikai pagrūstīties, pastumdīties. Puikas vēl palika patrīties tirgus drūzmā. Dāmas plivinājās pa dārzu, sagrūstījās, sačukstējās. Ļaužu pūlis savilņojās, kad atskanēja mūzika un sākās parāde. Pūlis atkal ap varoni savirmojās.

sijāties, 2. kónj., R. v., *nepārtraukti šurpu turpu, augšup lejup lidināties vai peldēt*, # Sīku, ļoti kustīgu mušīņu spiets sijājas man ap galvu, neatlaidīgi lien acīs, ausīs un deļunā. Upmalā karstajos pusdienas saules staros spārņiem švirkstēdamas sijājas spāres. Tikai mazas zivtiņas vietvietām sijājas, it kā tur smidzinātu smalks lietus.

burzmais / ņudzīgs / ņudzeklīgs, Kd., *burzmu veidojošs*, # Marijas iela bija burzmaina un pārpilna ar mašīnām. Viņam patika pastaigāties pa burzmaino tirgu. Kad bērnu plosīšanās parka rotaļlaukumā kļuva pārāk ņudzīga, viņu pieskatītājas, kas bija sasēdušas apkārt uz soliņiem, tos skaļi apsauca. Nezinātājs Rīgas ielu ņudzeklīgajā drūzmā varētu viņu noturēt par pastīdzējušu humanitārās fakultātes studentu.

drūzma / burzma / gūzma / ņudzeklis / ņudzoņa / jūklis / mudžeklis, L., *burzmaina kustība*, # Un šajā burzmā, šajā ļaužu un mašīnu biezumā sunim pēkšņi uzkrīta neizprotamas lielas ilgas, un viņš metās uz priekšu, nozuzdams tieši pašā drūzmā un kustības virpulī. Braucēju drūzmai cauri lauzdamies, kupejā ienāca sārts, apaļvaidsīgs jauneklīs. Mani draugi ātri vien pazūd deļotāju burzmā. Blakus – pie veikala – cilvēku gūzma. Deļotāju gūzmā Ivars kādu netīšām pagrūda un atvainojās. Atvērusi vārtus, Rita pamuka sānis no cūku gūzmas, kas kviecot traucās pie ēdiena. Vestibilā gūzma grāmatu – skapī, uz galdiem un pat uz grīdas. Starp eglītēm auga arī lieli koki, kuri tagad, vētras sagāzti, salauzījuši un saliekuši zem sevis arī vešelās eglīšu gūzmas. Pamaļē aug negaisa mākoņu gūzma. Kalpu nama priekšā viss sajucis vienā ņudzoņā – griežas gan pāros, gan pa vienam, gan veći, gan jauni. Zālē virmoja raibs cilvēku ņudzeklis – većie devās uz izeju, lai steigtos mājās, bet jaunie rosījās uz deļām. Zēna uzmanību piesaistīja skatlogs, bet, kad viņš atdeļzās, apkārtējo ļaužu jūklī većtēvu vairs nekur neredzēja. Kērkdam un spārnus švīkstīnādam, ap egļu galotnēm savērpās većels vārnū jūklis. Uz ielas neaprakstāms jūklis – nepārtrauktā straumē plūst mašīnas, bet nav neviena regulētāja. Man nekad nav pilstētā patīcis – bruģis zem kājām, priekšā augsti nami, visapkārt ļaužu mudžeklis. Kaijas panikā sajūk nekārtīgā mudžeklī.

5. 5. KLĀT, klāj, klāja / **segt**, sedz, sedza, K., *noplāt kādu plašāku platību ar kādas vielas vai ķermenisku vienību daudzumu salīdzinoši plānā kārtā*, # Tēvs uz kartupeļu stīrpām klāj garos rudzu salmus. Baltmaizes šķēli klāja zeļtaina meļus kārtā. Nazi klāj rūsa, tātad nav ilgi lietots. Viņa pieri klāja sviedri. Balta sarma jau klāj mākslinieka galvu. Un balti kauli Vēļ laukus klās, Daudz asins plūdis, Pirms vaidi stās.. (J.Rainis). Deļu sētu visā garumā klāja uzkrāsots uzraksts: „Šveices pulksteņu priekštāvnīecība”. Glodenei mugura klāta vienādām gludām, nelielām zvīņām. Sēklas klāja cieta čaula. Aļģei sūnas klāj diezgan stingrs prótóplazmas apvalks. Zveļnieku brūnās sejas klāja bieza bārda. Viņa vaigu pēkšņi klāj kauna sārtums. Pie tilta čuguna margām kāds vīrs rīkojas ar sarenī, klādams pāri tumšajam metālam gaišu, priecīgu krāsu. Kaut bija jau vēla stunda, ceļa strādnieki vēļ klāja asfaltu. Vieni betonē pazemes kómunikāciju ejas, otri móntē augstuma akumulātoru, trešie klāj tipógrāfijas jumtu. Parketa grīdu uz asfalta pamata klāj uz betóna vai deļu pamatgrīdas, uzleļot ap 2 cm biezu karsta asfalta kārtu, kurā iespiež parketa deļišus. Kurzemes dienvidu daļā zelmini sedza ar deļiem, kuru apakšgalos izgriezti dažādi figurāli veļojumi. Jumti vietām segti ar niedrām. Bieza bārda sedz viņa vēļu appūstos vaigus. Savelkoties acs gređzenmuskulim, plakstiņš pilnīgi sedz acs ābolu. Viņa seja bija vióletu plankumu segta. Saksaula zariņu sedz plāna, caurspīdīga plēvīte. Ik ceļmu sedza balta sniega cepure. Upi vēļ klāj leđus. Leđu sedza ap centimetru bieza ūdens kārtīņa. Ceļmalas zāli sedz bieza putekļu kārtā. Grāvmalas zāle un pieneņu ziedi putekļiem klāti. Pagalmu sedz zaļa zāle – tas tiek panākts aplaistot. Pusi Jūras ielas jau sedz asfalts, bet otru pusi vēļ asfaltē. To vietu ar centru savieno ar asfaltu klāts bulvāris. Pret debesīm paceļas zaļu skuju koku segti kalni. Zemeslodes ievērojāmu daļu klāj meži, pļavas, stepes, tundras, purvi, tīrumi vai dārzi. Sirmā senatnē mūsu valsts teritōriju klāja augsti koku kalni.

segums / klājums / klājiens, L., *segšana; uzseļtais, izklātais slānis, kārtā*, # Ceļu, celiņu un laukumu segumiem var lietot betonu, asfaltbetonu, asfaltu, betóna plāksnes, oļus.. Marta beigās kastēs iezīemotājām rozēm daļēji jānoņem lapu segums, lai kūstošā sniega mitrums varētu iztvaikot un rozes neizsustu. Flīžu licēji flīžu klājumu nav ne kārtīgi nogludinājuši, ne nostiprinājuši. Kad pirmais krāsas klājums būs nožuvis, tam pārklās pāri otru kārtu. Jaunā ciemata māju pagalmi arī ir ar asfalta klājumu. Pļavā saulē žuva nupat izlaistais siena klājums. Vakarā zēni apmetās Kraukļa kroga bēniņos pērnā siena klājumā. Ceļa strādnieces laistīja noveltnēto šķembu klājumu. Tipiski pamatmóreņu klājumi visvairāk izplatīti Zemgales un Austrumlatvijas līdzenumos. Gar sienu mīkstu auzu salmu klājiens trim ciemiņiem – trīs palagi, trīs zaļi strīpotas segas. Mans tēvatēvs no Trikātas uz Rīgu ar zirgu kūlās trīs dienas, nakšnodams kroga stadulās uz salmu klājienu. Mūsu mazajā istabīņā mēs paši pieci un nu vēļ divpadsmit zaldāti – guļ uz grīdas kā klājiens, nav kur kāju paspert. Augstu cēlu sprigulīti, Lēni laidu klājienu (T. dz.). Uz hektāra var izklāt tilināšanai 2,5 tónnas linu stiebru un, lai vējš klājienu nesajauktu, to var daļēji piesegt ar sniegu. Jaunie asni sāk

lauzties cauri pērno nobirušo lapu klājienam. Mašīna mazliet nodreb, braucot pāri tramvaja sliedēm, kas šķērso gludo asfalta klājienu. Ilgstošās lietavas laukumu pārvērtušas dubļu klājienā.

apsegt / aplāt / nosegt / noklāt / pārsegt / pārklāt / pārvilkt, -velk, -vilka, pbg., K., *segt ko ar ko*, # Osiene apguldēja viņu un apsedza, lai gan istabā bija karsts kā pirtī. Saimniece bija paņēmusi vienu manu burtnīcu un apsegusi ar to zupas katliņu, lai ātri neatdziest. Svaigo kapu apsedz vesels vainagu un ziedu klājens. Namu jumtus un kailos kokus nu apsedz balts, mīksts sniegs. Lēni krīt mīkstas pārslas, apklādamas Večpilsētas bruģi. Vasarās tīteņi aplāja visu ēkas dienvidu pusi. Nupat pabeidza aplāt ielu ar jaunu asfalta kārtu. Pateicībā Liene satvēra tēva rokas un aplāja skūpstiem. Gatavojoties ziemai, viņi nosedza pagrabus ar kritušo lapu slāni. Kad sāk salt, rabarberus 10 cm biezā kārtā nosedz ar trūdzeni vai kūdru. Grīda nosepta ar raibu, no lupatiņām austu paklāju. Galds nosegts ar avīzēm. Vīri ar virvēm un tīkliem nostiprina klāja kravu, kas nosepta ar brezentiem, kurus vētra tagad grib noplēst. Šķirsts ir nosegts ar ziediem un vainagiem. Viņa acis nosedza tumšas brilles. Parks nosedz pilsētu no jūras vējiem. Tanks apstājās, cieši kā ar vāku nosedzot visu ierakumu. Tilpņu lūkas apsedz ar dēļiem un noklāj pa virsu ar brezentu. Viņām bijis saausts tik daudz dvieļu un palagu, ka visu Gauju no Piebalgas līdz jūrai varētu ar linaudumiem noklāt. Šopavasār arī šo ieliņu noklāja ar asfaltu. Pirmai laukuma seguma kārtai izlieto šķembas, noklājot tās ap 10 centimetru biezumā. Sienas tunelī noklās ar glazētām keramikas flīzēm. Mēs pastaigājāmies pa nobirušām lapām noklātiem parka celiņiem. Diķis no vienas vietas noklāts ar lótosu ziediem. Janelis noklājis ar grāmatām vai visu galdu. Visi ar ziņkāri apskata uz lielā galda noklātos papīrus. Kūtij siltuma pietiks, ja nelielu kārtu rugāju noklās virsū. Pēc masāžas seju noklāj ar plānu dienas krēmu. Puiša seja noklāta lielām sviedru lāsēm. Uzdās dunduri un mušas, kas noklāja lopiņus kā melna, kustīga sega. Kad atgriezti dzinumi, mežvītenī pārsedz ar sausām, irdenām trūdvielām. Zemi pārsedzis sniegs. Kāpuri un nimfas bagātīgi izdala šķidrumu, kas putu veidā pārsedz visu kukaiņa ķermeni un pasargā to no izžūšanas. Torņa paliekas attīrīja no gružu uzslāņojumiem un pārsedza ar pagaidu jumtu. Skābarības masu pārklāj ar plēvi, kurai pārsedz salmu un zemes kārtu. Kómandpunkts bija ierakuma atzars, pārklāts ar trīskārtīgu baļķu segumu. Saules izdedzināto stepi pārklāj vien asa sadzeltējusi zāle. Kartupeļus uz lauka bēra lielās kaudzēs, kuras novakarē pārklāja ar rudzu salmiem. Lai augsnes virskārta ātri apžūtu, to pārklāj ar smiltis kārtu. Lai sālīti dārzeņi vaļējā traukā nepelētu, virsu pārklāj ar mārutku skaidiņām. Ar eļļas krāsu krāsotas grīdas pēc nomazgāšanas var pārklāt ar caurspīdīgu laku. Telpu norobežošanai gatavo blīvas durvis – trokšņu klusināšanai tās pat pólsterē un pārvelk ar dermatīnu. Telpā bija tumši lakoti galdiņi un ar mākslīgo ādu pārvilkti pusemīkstie krēsli.

apnest, -ngs, -nesa / **uzraut**, -rauj, -rāva, K., *noklāt (ierobežotā lietojumā)*, # Brīžiem straume izskrēja no krastiem, apņēdama pļavu ar iesarkaniem nogulsņajumiem. Liedagā sāk krauties pirmās ledu klipās, notašķītas jūras zālēm un apnestas saberzto praulu drumslām. Sals pēdējās dienās bija uzrāvis ūdeņiem jau pabiezu ledusegū. Naktī sals bija uzrāvis kūstošajam sniegam brangu kamuru.

nosegums / pārsegums / pārklājums / pārvilkums, L., # Rajonos, kur iespējams kailsals, jāizstrādā tādi agrótehniskie paņēmieni, kas rada sakņu sistēmai pienācīgo nosegumu. Metālu un laku krāsu pārsegumi nav piemēroti siltumiekārtās. Vecu vai bojātu nitrólakas pārklājumu var viegli noņemt ar acetonu. Niķelēts tērauds rūšē tāpēc, ka niķeļa pārklājuma kārtiņā bijis kāds bojājums. Tās ir greznas telpas – lōžas ar apzeltītiem sarkana samta pārvilkumiem.

klāties, klājas, klājās, / **izklāties / aplāties / noklāties / pārsegties / pārklāties / pārvilkties / apstīties**, R. n., *norisēt aplājumam*, # Visam pāri klājas dziļi sniegi. Zaļa maura sega pāri klāsies, Viegļu elpu manim nenospiedīs, Viegli uzcelšos, kad skanēs taures (J.Rainis). Meitenei bija gaiši, pār pleciem izklājušies mati. Kastanbrūnie mati noklājās kā vēdeklis uz viņas pleciem. No rītiem zālē kā balts palags izklājusies salna. Traktōrista seja noklājusies sīkām sviedru lāsītēm. Kad sāka ķēpāt slāpjdraņķis, autōbusa logi drīz vien noklājās ar sniega putru. Bruģis lēnām aplājas ar sniegu. Šineļa apkakle drīz vien noklājās ar sarmu. Pār izcirtumu atkal pārklājies jauns mežs. Sniga lielām pārslām, tā ka parku un bulvāru koki ātri pārsedzās ar baltu pūkainu sniega kārtu. Koks ik pavasari pārklājas jaunām lapām. Upe jau pārklājusies ar ledu. Ievārtjums bija pārvilcies ar pelējuma kārtu. Upes un dumbrajī pārvelkas ar ledu. Drīz stepe pārvilksies ar baltu sniega segū. Izdangātie dubļi pārvilkušies ar eļļainu vizmu. Pāri diķim pārvilksies zaļgana, netīri gļotaina plēve. Rokas apstītas ar augoņiem. Seja apstīties ar pūtēm. Puika apstīties ar kašķi.

uzklāt / uzklāties, R. s., *būt vai kļūt uzklātam, uzklājamam*, # Cītīgi uzklāta krēma kārtiņa mēģinājusi apgludināt krunciņas ap degunu, ap jūtīgo muti. Tapetes nosēdz apmetuma defektus, turklāt tās ir samērā vienkārši uzklājamas. Liesai augsnei uzklājams biezs kūdras slānis, uzberami kaļķi. Emaljas krāsas uz grīdas uzklāj plānā kārtiņā. Tur jau tagad ir sagatavoti ceļi, uz kuriem būtu uzklājams asfalta segums. Pāri laukiem uzklājusies balta salnas sega. Svarīgi panākt, lai metāla kārtiņa uz plēves uzklātos vienmērīgi.

uzklājums, L., # Balsinot krīta uzklājums pārāk biežā kārtā ātri atlūp. Krāsu uzklājumā uz visiem laikiem stingusi triepienā tvērtā gleznotāja darbības enerģijas izpausme.

sasegt, K., *apsegt; uzsegt vairākas kārtas*, # Viņš sasedza meiteni, un tikai tad apgūlās arī pats. Nokāsusi kartupeļus un sasegusi, lai saglabājas silti, Alise devās saukt Pēteri vakariņās.

sasegties / saklāties, K., *sasegt sevi*, # Pavasarī ieteicams gulēt pie atvērtā vēdlodziņa, iepriekš labi sasēdzoties. Dienvidos mājas piemērotas vasarai, aukstumu te pārļaida, pēļos sasegušies.

aizsegt / aizklāt, K., *likt ko kam priekšā*, # Viņa atkrita uz dīvāna un, seju plaukstām aizsegusi, sāka raudāt. Sieviete brīdinoši aizklāja muti ar plaukstu. Matu sprogas aizsegušas meitenes pieri / meitenes pieri ir matu sprogu aizsegta. Jūru skatienam aizsedz kāpu priedes. Durvis aizsedza biezas pörtjeras. Ienācēja sejas augšdaļu aizsedza noļukusi platmale.

aizsegties / aizklāties, K., *aizsegt sev*, # Aizsedzoties no saules ar banānu lapām, indonēziešu bērni ziņkārīgi aplūko tūristus. Viņš sēdēja lasītavā, aizsedzies ar platu avīzi.

piesegt, K., *apsegt nedaudz vai uz neilgu laiku*, # Ķiploku stādījumus vēlams piesegt ar kūdru vai kādu citu segmateriālu, lai tie labāk iesakņojas. Podus ar augiem pārvietojām aukstā lecektī, bet, kad naktīs bija sagaidāma salna, to piesedzām ar stikliem. Piparus liek pie pannā saceptiem sīpoliem, piesedz ar vāku un sautē 10 minūtes. Salipušiem plakstiem viņš blenž istabas mēlnumā, līdz sazīmē blāvu gaišumu, kas krīt no piesegta loga puses. Viņas acis, piesegtas ar uzblīdušajiem plakstiem, nepasmaida Aijai pretī kā parasti.

piesegums, L., # Dārzā laiku pa laikam jāpārbauda rožu un vārīgāko ziemiņu puķu piesegumi. Pareizi rīkojušies tie dārzkopji, kuri jau rudenī koku un krūmu apdobs noseguši ar kūtsmēsliem, jo tāds piesegums pasargā sakņu sistēmu no kailsala. Pēc logu pieseguma telpā valdīja krēsla.

iesegt / ieklāt, pbg., # Lai grīdas nebriestu un nemestos, tās jāiesedz tikai pēc pagrīdes pildījuma izžūšanas. Grīda bija tikai ēdamtelpās, gaitenēs to pašlaik sāka ieklāt. Futbola laukumā vairākās vietās ieklātas velēnas.

iesegums / ieklājums / ieklājs, L., # Vislabāk izgatavot īpašu puķu solu – silīti ar 10 – 15 centimetru augstām malām un skārda iesegumu, kas pasargā solu un grīdu no mitruma. Spórta kórpusā ir lecamā bedre tāllēkšanai un augstlēkšanai ar pórólona ieklājumu. Uz gaisā ozolkoka finierējuma stāv sarkana órdeņa kastīte ar samta ieklāju.

izklāt / paklāt, K., *noklāt, paklāt (ierobežotā lietojumā)*, # Plūmes noskalo un, izklājot uz drānas vienā kārtā, liek saulē, lai apvīst. Cepamās veidnes iekšpusi izklāj ar žāvēta speķa šķēlītēm. Uz rakstāmgalda izklāts Rīgas plāns. Celiņš līdz mājai bija izklāts ar rievotām betona plātnītēm. Vēdera dobumu izklāj vēdera plēve. Pērleņes ķermeņi ietver divi lapveida ķermeņa izaugumi, kas reizē izklāj čaulu no iekšpuses. Kad gulšņi izklāti, uz tiem liek sliedes. Paklāju egļu zaru guļvietu, palieku cepuri pagalvī un laižos miegā.

atsegt / atklāt / atsegties / atklāties, R. s., *būt vai kļūt bez apsega vai aizsega*, # Tēlniece jau bija sagatavojusi mālus veidošanai, aizsāktais pórtrets atsegts, samitrināts. Pati acis es atsedzu, Lai tu redzi, kā tās mirdz, Tevi, puisi, nicinot! (J.Rainis). Neaizvērtās durvis atklāja skatienam mazu, glīti uzpostu istabu. Ķirurgs noņēma cepurīti, atsegdams gludi noskūtu galvu. Večais vīrs noņēma cepuri, atklādams sajukušus, sirmus matus. Stacijas dežurāntam noņemot cepuri, atsedzās pilnīgi balta galva. Viņš iesmējās, atsegdams baltu, līdzenu zobu rindu. Viņa smaids atklāja veselus, baltus zobus. Visiem sagaidītājiem ar mums sasveicinoties, smaids atsedzās dabiska un mākslīga kaula, zelta un platīna zobi. Piedurkne savilkās uz augšu, atsedzot virskrekla aproci. Atritinot rasējumu, atklājās mazas, móderņas stacijas prójekts. Noņemot zaru kaudzei virsējo kārtu, atklājās paslēptuve. No putna lidojuma atklājās jauks skats uz pilsētu.

atsegums, L., # Dabiskie atsegumi ir vietas, kur zemes garozu veidojošie slāņi nav klāti ar augsnes un augu segu un tāpēc ir redzami. Posmā no Melturiem līdz Kārļu hidroelektrostacijai Amatai ir ļoti stāvi krasti, daudz atsegumu un nobrukumu.

PLĀT, plāj, plāja, K., *klāt ko kur plānā slānī (ierobežotā lietojumā)*, # Viņa plāja podā diļļu kārtu, pēc tam vīnogulāju un upeņu lapu slāni. Vienkāršs un patīkams ir skaidu plākšņu prizmām plātais griestu segums visā zāles garumā.

izplāt, *izklāt izplestā veidā*, # Uz galda tiek izplātas ar skaitļu rindām izraibinātas lapas.

noplāt, *plaši noklāt*, # Strādniece ar plašu plaukstu noplāja galdā papīra, sudraba un vara naudu, rārdidama, ka viņai nav samaksāts par vēl piecām nostrādātām dienām. Vējš noplēsa magonēm mīkstās ziedlapas un noplāja tās tālāk uz kailā tūrma.

saplāt, *saklāt kārtā*, # Cieti saplātais salmu jumts lietu cauri nelaida.

uzplāt, *uzklāt, parasti plānā kārtā*, # Savu žaketi viņš uzplāja uz krēsla atzveltnes. Raušu mīklu saimniece jau uzplājusi uz galda.

APLIKT / uzlikt / likt, liek, lika, K., *apklāt, novietot apklājoši ko uz kā*, # Aplikusi roku māsai ap pleciem, Līziņa pievilka to sev klāt. Pabeigto skābbarības kaudzi aplikām divu metru biezumā no sāniem un virsas ar salmiem. Kapi bija aplikti zaļām velēnām. Taurupē aku malas bija apliktas sarkaniem dedzinātiem ķieģeļiem un dažām pat nolietas ar cementu. Blakus vectēvam stāvēja vecāmāte, uzlikusi roku uz viņa pleca. Laima pieskrien un liek rokas mātei ap kaklu.

aplikums, L., # Kapu kopiņai ir zaļu velēnu aplikums.

apliekamais / aplikācija / kómprese, L., *samitrināts apklājums kā ārstniecisks līdzeklis*, # Apliekamie pēc vajadzības ir gan siltie, gan aukstie. Māsiņa viņam tikko nomainīja siltos aplikamos. Pēc dūņu aplikācijām asinīs samazinās askorbīnskābes daudzums. Viņa pieri noslēpusi balta kómprese.

ielikt, *ieklāt*, # Virtuvē vajadzēja ielikt jaunu grīdu.

izlikt, *izklāt*, # Grīdas tur izliktas ar flīzēm, bet sienas ar marmóra plāksnēm. Vannas istaba bija visa izlikta ar baltu fajansu. Kad mazajā, ar spalviņām izliktajā ligzdīņā sadētas piecas sešas oliņas, bezdelīgsieviņa sēžas perēt. Ļaudis te sen jau staigā pa ķieģeļiem izliktiem gājēju celiņiem.

pārlikt, *pārklāt*, # Sacepuma virsmai pārliet plānas speķa šķēles. Bifšteku pēc cepšanas var pārlikt ar ceptu olu. Ne visai sen pie universālveikala pārlika bruģi. Remontu sākot, par jaunu pārlika grīdu segumu.

UZSTRĀDĀT, 2. kónj., K., *slāņveidā uzklāt*, # Betona pārsegumiem uzstrādājot 2 – 3 cm biezu ūdensnecaurīdīgu betona kārtu, var šos pārsegumus padarīt ūdensnecaurīdīgus. Bieži vien celtnieki ārsienas no ārpusē apšuj ar ruberōīdu un pēc tam apšuvumam uzstrādā apmetumu. Namu fasādēm uzstrādāti šūnakmeņi netraucē sienu elpošanu.

APŠŪT, -šuj, -šuva, K., *apklāt ko ar ko lielākā platībā un nosacīti plānā kārtā*, # Lai ierakumi būtu izturīgi, tos vajadzēja apšūt ar baļķiem un dēļiem. Koka mājas no ārpusē mēdz apšūt ar ķieģeļiem. Jaunā māja, apšūta dzeltenī krāsotiem dēļiem, zibināja plato logu stiklus.

apšuvums / apšuve, L., # Armēnijas šūnakmeni var viegli sazāģēt plānās apšuvuma plāksnēs. Ja plāvaina tērauda loksnes izmantotas kuģa virsūdens daļas apšuvei, plāva kopā ar krāsu atlobās.

izšūt / šūt, *apklāt ar dēļiem vai citu materiālu*, # Istabiņas sienas un griesti bija izšūti ar gropētiem priežu dēļiem. Rakstāmgalda un skapja durvis mākslinieks iecerējis skujiņu rakstā šūtiem dēļiem, kas atgādina senās klēts durvis.

APSIST / uzsist, -sit, -sita, K., *apklāt kādu virsmu ar pienaglotu plāju*, # Viviāna pavēra ar brūnu ādas imitāciju apsistās durvis. Visas zivju fabrikas strādnieces strādā pie liela, ar zilganu skārdu apsista galda. Zārks bija greznis, mēlnu drānu apsists. Mājas ārsienas būtu jāapsist ar dēļiem. Stūru salaidumos rāmjiem no otras puses uzsit finiera plāksnītes, kas novērš rāmju ļodzīšanos. Viņa sētā tagad visām ēkām jauni jumti uzsisti.

AIZSLĒĢOT / noslēgot, 2. kónj., K., *aizklāt logus ar aizvirtņiem*, # Līdzās verandai daži logi bija aizslēgti. Mājās parādes durvis aizslēdz un pirmajos stāvos aizslēgo logus. Māju te vispār maz, un tām pašām logi noslēgti. Pēc vasaras sezonas beigām Jūrmalā veseli kvartāli izskatījās ievīstīti un noslēgti ziemas guļai.

slēgots, Kd., *ar aizvirtņiem*, # Mūra ēka ar šauriem, slēgotiem logiem un dzelzs balstiem nebija celta īrnieku uzņemšanai.

ODERĒT, 2. kónj., K., *plānā slānī izklāt / ieklāt ko kāda plājuma iekšpusē*, # Oderējot rezervuārus agresīvu ķīmisku vielu uzglabāšanai, bazalta plāksnītes ieklāj ar skābes noturīgu javu. Vīriešu kurpes, kas oderētas ar mākslīgo kažokādu un flaneli, ir siltas un higiēniskas. Juzdamies sakarsis, viņš atpogāja savu baltām jērādām oderēto puskažoku. Sākām armatūras, kas oderēta ar

ķīmiski izturīgām plastmasām, sērijveida ražošanu. Akmens plāksnītes plaši lieto dzelzsbetona, metāla un pat koka bunkuru un rezervuāru oderēšanai. Viņš ielika divas biļetes vecmodīgā oderētā aploksnē.

oderējums, L., # Mēteļa oderējums bija ar padrēbi vienādā krāsā ar mēteli. Oderējums ir slānis, ko iemūrē dūmvada iekšpusē, lai pasargātu tā kórpusu no ķīmiskiem bojājumiem.

izoderēt / ieoderēt, pbg., # Svārki ir izoderēti ar gaišu drānu. Pusmēteli var ieoderēt ar iepogājamu siltu oderi. Krāsns kurtuve ir izoderēta ar ugunsdrošiem ķieģeļiem.

GRANTĒT, 2. kónj., K., *apklāt ar grants kārtu*, # Viņi brauca pa platu, labi grantētu un nesen gludi nošļūktu lielceļu. Pavasarī uzsāka grantēt visu fermu pagalmus.

nograntēt / uzgrantēt, pbg., # Arī spēta laukumu šovasar nograntēs. Barōns pils dārzā celiņus uzgrantēja, un neviens uz šī jaunuma vairs nedrīkstēja kāju spert.

BRUĢĒT / šósēt, 2. kónj., K., *noklāt ceļu vai laukumu u. tml. ar cietu segumu*, # Iela bruģēta apaļiem akmeņiem, rati lēkā un sacel negantu troksni. Pa plato, taisno ielu, kas bruģēta sešstūrīgiem ozolkoka klucīšiem, mīksti klab zirgu pakavi. Šósētais ceļš veda uz apbūvēto centru. Ceļa zemākās, izbrauktākās vietas tagad bija šósētas.

bruģējums / bruģis / segums, L., # Grāvju dibenu nostiprina ar šķembām vai bruģējumu. Bruģētais braucamais ceļš pusversti gar pili noklāts ar garkūļu salmiem, lai rati nedārdētu, pa bruģi braucot. Sētnieks bija nolaistījis bruģi, kaltie akmeņi spīdēja zilgani melni kā nolakoti. Labs bruģakmeņu seguma atjaunošanas paraugs ir Latviešu sarkano strēlnieku laukums. Tikai reā Torņakalna iela lepojas ar gludo asfalta segumu. Ceļu, celiņu un laukumu segumiem var lietot betonu, asfaltbetonu, asfaltu, betona plāksnītes.

nobruģēt / izbruģēt, pbg., # Esam apņēmušies nobruģēt 600 kvadrātmetru laukumu, kur kopsaimniecības mehanizātōri novietos un remōntēs traktōrus. Plašo laidaru no visām pusēm ietvēra lopu kūtis un siena gubeņi, gar kuru sienmalēm gāja apaļiem akmeņiem izbruģēts ceļš.

pārbruģēt, *bruģēt no jauna*, # Šogad Rīgā pārbruģē Audēju ielu un Skārņu ielu.

ASFALTĒT, 2. kónj., K., *noklāt ar asfalta kārtu*, # Asfaltēja ielu – no autōmašīnām gāza akmens šķembas, tās pielīdzināja, blīvēja un pārsedza ar asfaltu. Gar vairākstāvu mājām stiepijas platas, asfaltētas ielas.

noasfaltēt, pbg., # Platības pie kūtim, fermām un mehāniskajām darbnīcām ir noasfaltētas. Institūta parādes durvju priekšā plešas paplašs, vidū apzaļumots, gar malām noasfaltēts laukums.

pārasfaltēt, *asfaltēt atkārtoti*, # Pārasfaltēta un rūpīgi sakopta tika arī pati trase.

APMEST, 3. kónj., K., *pārklāt ar javas kārtu*, # Koka starpsienas apmet ar „slapjo” apmetumu uz skaliņu režģa vai apsit ar sausā apmetuma plāksnēm. Kad māja zem jumta, sāk iekšdarbus – apmet sienas un griestus, liek grīdas, logus un durvis. No ārpuses nams jau ir apmests un nokrāsots smilšu krāsā.

apmetums, L., *sacietējusi javas kārtā uz sienām, griestiem u. tml.*, # Apmetuma uzdevums ir pabeigt ēkas arhitektōniski māksliniecisko apdari, izveidot siltuma un skaņas aizturošu kārtu, pasargāt ēku sienas no mitruma, kā arī no uguns iedarbības. Par sauso apmetumu sauc rūpnieciski izgatavotas ģipša plātnes, ar kurām apšuj sienas vai griestus. No griestiem birst ložu atskaldītās apmetuma druskas.

APMEST, -mēt, -meta, *apklāt ar birdni*, # Kartupeļus uz lauka bēra lielās kaudzēs, kuras pievakarē pārklāja ar rudzu salmiem un apmeta ar zemi. Dobes aplāj ar egļu zariem un pēcāk vēl apmet ar sniegu.

BETŌNĒT / cementēt, 2. kónj., K., *klāt, parasti plānākā vai biežākā slānī, hidrauliskas javu saistvielas*, # Pagraba grīdu pabeidzām betōnēt jau vakar. Eju apkārt stiepiņu žogam, kamēr nonāku pie vārtniem starp diviem cementētiem stabiem.

sabetōnēt / sacementēt, pbg., # Pāļu galus viņi sabetōnēja vienā mōnolītā blōkā. Granīta šķembas, sacementējot tās apmēram kvadrātmetru lielās plātnēs, izmanto kājceliņu un laukumu iesegšanai.

izbetōnēt / izcementēt / nobetōnēt / nocementēt, pbg., # Visu kūts slapjumu uzņēma izbetōnētās vircas bedres. Izcementēt sulīgās barības krātuvi nemaz nebūtu tik sarežģīti. Jānobetōnē arī pieeja dzīvnieku ēdināšanas telpai. Laukumu jānocementē, lai dubļu vietā stingrs pamats.

apbetōnēt, *pārklāt ar betōna kārtu*, # Tad cauruļpāļus piepilda ar betōnu, apbetōnē arī augšdaļu, un tilta balsts gatavs.

aizcementēt, *cementēt ciet*, # Gar ēkas pretuguns mūriem liek cinkotu skārdu, ielaižot izkaltā rievā, pēc kam rievu aizcementējot.

iecementēt, *cementēt kur nosacītā iekšienē*, # Betona enkurus tilta noturēšanai iecementēs zem ūdens tieši jūras dibenā.

iebetonēt, *betonējot izlietot attiecīgo javas daudzumu*, # Iebetonēts vairāk nekā 14 000 kubikmetru betona.

MULČĒT, 2. kónj., K., *pārklāt ar mulču*, # Kociņus pēc stādīšanas uzreiz pamatīgi salaista un piestumbra apli mulčē ar kūdru vai trūdzeimi.

VELĒNOT, 2. kónj., K., *pārklāt ar velēnu*, # Betonētu pagrabu siltina, apberot to ar izrakto zemi un pa virsu velēnojot. Pagrabu un zemiņu pārsegumus velēno ar kantainiem velēnu gabaliem, kas norakti kādā zālainā vietā.

novelēnot, pbg., # Vaļējie grāvji rakti ar lēzeniem slīpumiem, kuri pēc tam novelēnoti.

velēnojums, L., *pārklājums ar velēnu*, # Sākumā velēnojumā ir spraugas velēngabalu saskarēs, bet pēc gada vai diviem gabalu pārklājums saaug kopā vienlaidus velēnojumā.

PÓLSTERĒT / pólstēt / pópēt, 2. kónj., K., *klāt ar pólsteri*, # Trokšņu klusināšanai durvis pólsterē un pārvelk ar dermatīnu. Sevišķi ērti ir pólsterētie krēsli. Kabinetā viss bija pólsterēts, durvis sedza biezs pópējums. Ja aktiera seja ļoti vāja, tad attiecīgās lomās vaigi jāpólsterē ar vates un auduma līmējumiem. Viņš bija ģērbies košās biksēs un plecos stipri pólsterētā rūtainā žaketē. Mācītājs aiz dusmām sīta ar dūrēm pa sarkani pólstētajām kanceles malām. Kaimiņu puīši nesa tālāk no uguns izglābtās pólstētās mēbeles. Starp viņu un saiņu atnesēju atrodas brūnais, pópētais krēsls.

nópólsterēt, pbg., # Kabinetam ir nópólsterētas durvis.

uzpólsterēt, pbg., # Aktrise ir uzpólsterēta par grūtnieci. Klasiska ir arī kāda sievišķīga žakete ar nedaudz uzpólsterētu, iztaisnotu plecu daļu.

pólsterējums / pólstējums / pópējums, L., # Šim dīvanam ir jūraszāļu pólsterējums. Mīkstajām mēbelēm pólsterējums var būt pārvilkts ar audumu, ādu, dermatīnu. Lai aplikācija izskatītos īpaši dekoratīva, izmanto pólsterējumu, reljefu nošuvi. Spórta jakām biezs plecu pólsterējums nebūs diez cik ērts. Kafejnīcās tagad mēdz būt pusmīkstie krēsli ar pórólona pólstējumu. Vieglo ratu mīkstaiss sēdekļu ādas pólstējums aicināt aicina nogurušo gājēju piesēsties. Viņi iegādājās riekstkoka mēbeles ar tumšzilu pópējumu. Kāda atspere līda laukā no sēdekļa pópējuma un nejauki spieda. Vitāla spēka pārpilno spāņu zemnieku baletdejojājs atveidojis tādā ķermeņa pólstējumā, ka Sančō Pansa izskatās cik garš, tik arī rešns.

VATĒT, 2. kónj., K., *noklāt ar vati*, # Paņēmu vatētu segu un ietinos tajā, jo bija vēss. Lai dzēriens neatdzistu, kannu var apsegt ar īpašu vatētu sildītāju.

TAPSĒT, 2. kónj., K., *klāt sienas, griestus ar tapetēm; klāt mēbeļu vai citu priekšmetu virsmu, parasti ar tekstilmateriālu*, # Tapsējot sienas ar gaišām neuzkrītoša raksta tapetēm, telpa óptiski paplašinās. Pēc citu 17. gadsimta piļu interjeru aprakstiem varam pieļaut, ka arī Bauskā istabas bijušas tapsētas ar auduma vai zeltītas ādas tapetēm. Krēsli tapsēti ar tumšu dermatīnu.

tapsējums, L., # Apakšdaļā sienas tapsējums uzburbis vai atlupis. Viņu pārsteidza mašīnas salona askētiskā vienkāršība ar brūnā flanela tapsējumu.

iztapsēt, pbg., # Viesistaba, bibliotēka, kabinets, ēdamistaba un guļamistaba tika iztapsētas ar skaņu slāpējošām tapetēm.

pārtapsēt, *tapsēt atkārtoti*, # Virtuvi nolemts pārtapsēt ar mazgājamām tapetēm.

uztapsēt, *uzklāt virsū tapsējumu*, # Mīkstos sēdekļus un atzveltņus izgatavo, uztapsējot uz finiera pamata drānu ar skaidām, vati u. tml.

DRAPĒT, 2. kónj., K., *nosegt kādu laukumu, parasti sienu, ar drapēriju*, # Kabīnei sienas bija tā drapētas, ka nelaida cauri skaņu.

drapējums / drapērija, L., *drapēts nose gums*, # Durvju drapējums bija pieskaņots sienu krāsojumam. Dzīvoklī bija dārgas sienu drapērijas un viegli zīda vai smagu audumu aizkari.

FINIERĒT, 2. kónj., K., *pārklāt ar finieri vai saplāksni*, # Finierētām mēbelēm kónstruktīvās daļas jeb skeletu izgatavo no lētākas koksnes, kuru pārklāj ar dārgāka koka finiera kārtu.

pārfinierēt, *finierēt par jaunu*, # Restaurējot vecas mēbeles, tās visbiežāk jāpārfinierē.

ZOLĒT, 2. kónj., K., *apriķot apavu ar zoli vai pazoli*, # Gumijas zābaki slapjā laikā ir neaizstājami – stāvi vai ūdenī, kājas sausas, nav arī ik pa laikam jāzolē.

pazolēt, *apriķot ar pazoli*, # Toreiz man bija plānas korpītes, četras reizes pazolētas.

ŠPEILĒT / tapiņot, 2. kónj., K., *piestiprināt zoli ar tapiņām jeb špeilēm*, # Plītspriekšā blukis, kur skaldīt un skalus plēst, kur gaļu cirst un zābakus špeilēt. Kurpnieks sēž uz ķebļa un tapiņo kurpi – tapiņu paka zobos, īlēns vienā rokā, āmurs otrā.

APLIKĀCIJA, L., *dekoratīvs uzklājums (uzšuvums, uzlīmējums u. tml.) uz kādas virsmas*, # Dekoratīva ir sienas sega aplikāciju un izšuvuma tehnikas kómbinējumā. Pret pilsētu vērstajā kórpusa galasienā krāsaina apmetuma aplikācijā attēlots jaunās dzīves Celtnieks. Senākie aplikāciju paraugi saglabājušies no 3. gadsimta pirms mūsu ēras, bet Eirōpā aplikācija izplatījās 12. gadsimtā.

aplicēt, 2. kónj., R. v. un K., *darināt aplikāciju*, # Tēlotājnodarbībās zīmēta saule un varavīksne, aplicēti skudru pūžņi un no mīkstām stieplēm izlocītas pašas skudriņas.

ZIEST, ziež, zieda / **triept**, triepj, triepa / **smērēt**, 2. kónj., K., *klāt kādu vielu kādā platībā nosacīti plānā kārtā*, # Viņš vienmēr un visu gleznoja spilgtām krāsām, biezi ziezdams ar nazi. Beidzot Signe pārstāj ziest manu sūrstošo muguru. Es sāku ziest sviestmaizes, bet Luīzes tante tās krāva uz lieliem, lēzeniem šķīvjiem. Lille ziež uz maizes sviestu, es uzgriežu redīsa ripiņas un uzkaisu sāli. Ina pie spoguļa ziež uz sejas un kakla krēmu. Zemeņu krēmu ziež starp tórtes plāksnēm, bet virsu rotā ar svaigām zemenēm. Viņa grieza maizi un triepa uz tās ievārijumu. Klāvs sāk triept uz zoda un vaigiem biezas, baltas ziepju putas. Pašlaik divi vīri ar melnu krāsu triepa kuģa priekšgalu. Visus šaujāmriķus viņš triepj ar nesālītiem cūku taukiem un vīsta lupatās. Purvīša darbnīcā varēja gleznot pastōzi vai sausi, gleznot ar otu vai triept ar paletes nazi. Vakaros pēc nomazgāšanās viņa ilgi triepa seju un rokas ar dažādiem krēmiem. Gandrīz ik pārdienas Tenis savus zābakus smērēja ar degutu. Ar brangi smērētajām asīm mūsu orīte ripo viegli, ne čīkst, ne grab. Vai tavs tēvs man ir mēdu uz maizes smērējis?

ziesties / triepties / smērēties, K., *ziest sevi*, # Viņa jau ik vakaru ziežas ar krēmiem. Viņš tagad divreiz nedēļā skuva bārdi, un Nate nemaz nešaubījās, ka viņš labprāt trieptos arī ar Melitas skaistumkrēmiem. Viņa bija krāsojusies pieļaujāmās robežās – katrā ziņā tā, kura taisījās par Beātes pamāti, triepās daudz trakāk. Viā stāvēja pie spoguļa un smērējās ar krēmu.

smērēties, R. n., *būt smērīgam*, # Ja krāsojums vēl nav nožuvis, tas smērējas.

triepīgs / smērīgs / ziežams, Kd., *ar ziedru kónsistenci*, # Smirdošajai bērzlapei cepurīte ir ļoti gļotaina, virsmiziņa ir triepīga un nav novelkama. Ciklamenām jauno lapu pamatnēs attīstas slapjā puve – bumbuļi pārvēršas mīkstā, smērīgā masā. Stipri atdzesēts sviests ir tik ciets, ka nav ziežams.

triepiens / triepums / smērējums, L., # Gleznieciskie, brīvie, it kā nejaušie krāsu triepieni Pētera Martinsōna veidojumos rosina uz asociācijām ar abstrakto mākslu. Acis iepletuši, viņi lasa drošiem triepieniem ar gūašu uzvilktos burtus. Raugoties krāsu drošajos triepumos no zināma attāluma, kļūst saskatāms gleznas sižets. Pirms sacensībām jānosaka attiecīgai dienas temperatūrai atbilstošākais slēpju smērējums.

uzziest / uztriept / uzsmērēt, pbg., *ziest ko uz kā*, # Viņa uzziesta uz sejas krēmu un ar pirkstu galiem iepliķēja to ādā. Plānu kārtiņu klīstera ar mazu otiņu uzziest uz bildītes un ielīmē burtnīcā. Viņa uzziest maizes donai pabiezāku sviesta kārtu. Šo triepi uztriepj uz sejas kārtām – kad pirmā kārtā apžuvusi, uzliek otru, pēc tam trešo. Pielīmētās bildes vietā bija palikušas tikai papīra driskas tajās vietās, kur uztriepta līme. Viņa uztriepa pūdera kārtiņu uz deguna, vaigiem un pieres un rūpīgi izlīdzināja. Pat visprasmīgākā gleznotāja roka neuztrieps uz audekla to caurspīdīgo, virmojošo dzidrumu, kas piemīt pusnakts debesīm un jūrai. Andrejs ieraudzīja ar melnu krāsu uztrieptu nekaunīgu zīmējumu uz labierīcību sienas. Mūspusē uz maizes uzsmērē vispirms sviestu un tad labu kārtu mēdus. Saimniece tikko bija uzsmērējusi ganiņam mēdus maizi.

uztriepe, L., # Uztriepe ir plānā slānītī (parasti uz stikla) uztrieptas asinis, gļotas u. tml. mikrósķopiskai analīzei.

noziest / notriep / nosmērēt / apziest / aptriep / apsmērēt / saziest / satriept / sasmērēt, *ziest ko ar ko*, # Sienas nozieda ar klīsteri un aplīpināja ar avīzēm. Azaidā bija ar sviestu devīgi noziestas maizes rikas un astoņas novārītas olas. Pannu sasilda un noziež ar taukvielu. Ričs sāk mazgāt ar darvu noziestās plaukstas. Vajadzēja uzmanīties, lai nenotriepu drēbes ar svaigo krāsojumu. Sakūlis biezas, baltas putas, Ēvalds notriepa ar tām zodu un vaigus. Noziedznieku pēdas dzīt suns atteicies, tātad viņu apavu zoles bijušas notriektas ar benzīnu vai petrōleju. Ķēkātu velnam seja nosmērēta melna ar zābaksmēru. Uz šķīvja saliktas ar sviestu un biezpienu apziestas maizes rikas. Mūrniekiem mūrējot pagraba starpsienu, viens pasniedza ķieģelus, otrs apzieda tos ar javu un krāva citu pie cita. Ar šo maisījumu aptriepj augļu kociņus rudenī un pavasarī. Viņa

apģērbs aptriepts ar dubļiem. Viņa apsmērē savu maizes riku ar medu. Viņš apsmērēja divus taukmaizes riecienus, salika vienu uz otra un ietina pergamenta papīrā. Skrūvspīlēs ir iespiesti ar līmi saziesti un viens uz otra salikti skapja rāmji. Tērauda pinumi bija bagātīgi saziesti ar tavótu. Maizes rikai virsū viņš saziēda krietnu kārtu sviesta. Viņš iededza gāzes plītiņu, uzsildīja kafiju, pats satriepa maizi un sagatavoja arī ko līdzīgu paņemt pusdienām. Gleznas viņai šķita izšķērdīgi satrieptu sarkanu, brūnu un dzeltenu krāsu jucekļi. Sasmērējis ar līmi visus četrus kāju stūrus, viņš mēģina ķebli iespiest ēvelsola āķos. Viņa mati ir sasmērēti ar matelļu.

noziesties / notriepies / nosmērēties / apziesties / aptriepies / saziesties / sasmērēties, *noziest sevi*, # Izģērbusies peldkostīmā, viņa noziedās ar iedeguma eļļu. Meistars atkal stāvēja pie mólberta, krāsām notriepies. Lidija bija nobridusies līdz ceļiem un ar dubļiem notriepusies līdz acīm. Bērni skraidīja šurp un turp, notriepušies putekļiem un kaļķiem kā mazi mūrnieki. Viņa taču katru dienu nosmērējas ar tiem krāšļiem kā kāda lelle. Viņš mēģināja sodrējus no dilbiem mazliet apslaucīt, bet nosmērējās vēl vairāk. Darvojot jumtu, viņš arī pats bija ar darvu ne mazums apziedies. Mazais ievārijumu bija ķepējis ne tikai mutē, bet arī krietni notriepies ar to. Tā saziēdusies ar krēmiem, ka vaigi spīd kā lakoti. Elza katru dienu sasmērējas ar *Niveja* krēmu un stundām ilgi sauļojas.

izziest / iztriept / izsmērēt, *apziest kādu platību, parasti iekšpusi; ziežot izlietot*, # Cepamo veidni izziež ar taukiem vai eļļu, izkaisa ar rīvmaizi. Vasku plānā kārtiņā iztriepj vienmērīgi pa visu grīdu. Man vispirms jāizmērē savi rati un tad, ja paliks darva pāri, iedošu arī tev pasmērēt. Cepot viņš izziedis gandrīz visus taukus. Tik biezā slānī krāsojot, viņš jau ir iztriepis visu krāsu. Ja Verners spodrināja apavus, tad zābaksmēra kārbiņa tika izsmērēta vienā reizē.

izsmērēties, *tikt izsmērētam*, # Viņam smēra bundžiņa izsmērējas vienā reizē.

aizziest / aiztriept / aizsmērēt, *ziežot aizdarīt spraugas u. tml.*, # Viņš balsināja sienu, pie reizes aizziedzams sūnu spraugas un baļķu plaisas ar kaļķu javu. Vēl tikai rētai ciemata mājai bija sienās aizziesti ložu caurumi pēc pāri gājušās fróntes. Jāuztaisa mālu java un jāaiztriepj / jāaizmērē plītij plaisas.

ieziest / ietriepit / iesmērēt, *apziest, lai ziede iesūktos; ziest spraugā u. tml.*, # Apdeguma vietas dezinficē un ieziež ar dažādām ziedēm. Tautas medicīnā difterijas slimniekiem ar citróna sulu ieziež rīkli un mutes dobumu. Jaunus ādas ūdenszābakus pirms lietošanas ieziež ar zivju trāna un rīcinēllas maisījumu. Ratu asis laiku pa laikam jāietriepj ar darvu. Jānis paņēma no kārbiņas uz pirksta gala ziedi un parādīja, kā tā ietriepjama zirgam ādā. Gleznotāja ietriepj audeklā dzeltenu svītru. Rati tik bagātīgi iesmērēti, ka darva no ass galiem pilēja zemē.

ieziesties / iesmērēties, *ieziest sev, sevi*, # Ieziedusies ar dažādām zālēm pret knišļiem, tundras iemītņieki vesēlām ģimenēm dodas zvejot. Es pamācu jaunatnācējus, ka vajag iesmērēties ar kókósriekstu eļļu.

paziest, *mazliet ziest*, # Lai rokas nesprēģātu, vajag paziest uz plaukstām ožamā spirta un glicerīna maisījumu.

pārziest / pārtriept / pārsmērēt, *pārklāt ko ar ziedi*, # Katram mīklas gabaliņam malas pārziež ar sakultu olas baltumu. Tīru grīdu var viegli pārziest ar vaska kārtiņu. Maizi pārtriepa ar tik plānu kārtiņu, ka tur ne sviesta garšas nebija. Viņš aptina cauruļu savienojuma vietas ar pakulām un pārtriepa pāri mīnija krāsu. Pārsmērējot karstu pannu ar taukiem, sprakšķ vien.

pieziest / pietriepit / piesmērēt, *ziežot aizpildīt plaisas u. tml.; ziežot notraipīt*, # Vientuļa, pamesta viņa neglābjami novēco – ne ar kādu smiņķi vairs nepieziest dziļās grumbas. Atskanot zvanam, skolotājs palūdza salasīt izmētātos, krāsām pieziestos papīrus. Priekšnamā karājās gleznotāja ķitelis un krāsām pietriepas darbabikses. Lai ātri nepiesmērētu divi, rokas jānomazgā ar ziepēm.

piesmērēties, *tikt piesmērētam*, # Atkal divielis viens un divi piesmērējies!

ZIEKĒT / ķellēt / ķepēt, 2. kónj., K., *ziest (sarunvalodā)*, # Bundža ir pildīta ar melnu smēri, ko puikas tagad zieķē virsū saviem nobrāztajiem zābakiem. Mazie skolnieki ķellē līmi gan kur vajag, gan kur nevajag. Tas jau tā ķepē to sviestu, ka sviesta kārtā biežāka par maizes šķēli.

zieķēties, *zieķēt sevi*, # Viņa tā zieķējas ar to iedeguma krēmu, ka pāris dienās tūbiņa tukša.

zieķējums, L., # Zieķējuma ieēnotie plaksti viņas seju vērtā par koka lelles nedzīvu viepli.

noķellēt, pbg., # Kad Jānis pabeidzis savu tēlnieka darbu, viņš izskatās pēc mūrnieka – visu priekšu ar māliem noķellējis.

noķellēties, *noķellēt sevi*, # Ar sodrējainajām rokām gar seju gramstoties, viņš ir noķellējis meļns kā skurstenslauķis.

saķepēt, *uzziest biezā kārtā; padarīt ķepīgu*, # Saķepējis tik daudz mēdus uz maizes, ka tas tek nost un stūd viņam gar pirkstiem uz leju. Svētdien augsni saķepēja slapjš sniegs, tā ka sējamās platības nācās pārkultivēt.

ieķepēt / ieķepināt, 3. kónj., *ieziest*, # Puikas viņam ieķepējuši matos košļājamo gumiju, tāpēc vajadzējis tajā vietā matus izgriezt ar robu. Sviesta gabalā vidū zem svaigās virskārtas bija ieķepināts kaut kas ne gluži bieziens, ne arī sviests.

izķepēt, *ķepējot izlietot daudz vai visu*, # Viņš ir izķepējis tukšu visu sviesta trauku.

pieķepēt / pieķepināt / aizķepēt, *aizziest, pieziest pilnu*, # Ar matu eļļu pieķepēta, parūka bija tīri gluma. Arī cepumi pieķepina zobstarpas. Grīdas spraugas var pieķepināt ar tepi. Ja skalojamais ūdens ciets, tad tas jāmīkstina ar sōdu, citādi ziepes neizskalojas, bet paliek audumā, aizķepē tā poras. Vēja sacēltie puteķļi aizķepē acis. Plaisas krāsnī jāaizķepē ar māliem

TEPĒT / ķitēt, 2. kónj., K., *ziest ciet ar tepi spraugas*, # Svaigi tepētu logu nedrīkst krāsot, jo tepei vispirms jāsacietē. Viņš tupēja un ķitēja ciet grīdā spraugas.

tepējums / ķitējums, L., # Veca koka māja šauriem logiem, kuru tepējumā vaļīgi trīsinaš izdēdējuši stikli. Ja tepes piespiešanai lietosiet zaļa kartupeļa vai burkāna gabaliņu, iegūsiēt ļoti līdzēnu tepējumu. Plaisas jau neradās pēķšņi – vispirms saruka un tad izbira ķitējums starp grīdas dēļiem.

notepēt / noķitēt / satepēt / saķitēt, pbg., *apstrādāt ar tepi*, # Tāpat kā citās, arī vectēva istabā grīda bija notepēta / noķitēta. Ārējie logi jau ir satepēti, arī iekšējie drīz būs saķitēti.

aiztepēt / aizķitēt, *tepējot aizdarīt*, # Pēc rūts ielikšanas to nostiprina ar dažām sīkām nagliņām, pēc kam visapkārt aiztepē. Šie nokrāsojuši grīdas pat spraugas neaizķitējuši.

ieķitēt, *iestiprināt ar ķiti*, # Pēc rūts ielikšanas loga rāmī tā tiek ieķitēta nekustīgi.

ieķitejums, L., # Šo logu rūtīm ieķitejums vēl ir stingrs, nekur nav sadrupis.

pārtepēt / pārķitēt, *tepēt atkārtoti*, # Mēs savai siltumnīcai ik pēc zināma laika mēdzam visus stiklus pārtepēt. Arī grīdas ik pēc laika vajag pārķitēt.

SLIEPNĒT / špaktelēt, 2. kónj., K., *klāt uz kādas virsmas ziedru vielu, lai padarītu šo virsmu pilnīgi gludu*, # Kōmbināta krāsotāji tikai pielabo griestu paneļu virsmu, bet mēs sliepnējam divas, bieži pat trīs un četras reizes. Krāsotāja amatā, tāpat kā jebkurā citā, ir daudz savu noslēpumu – kā līmēt tapetes, špaktelēt grīdu, krāsot logu rāmjus.

špaktelējums, L., # Vienlaidu špaktelēšanu izdara pa gruntētām virsmām, jo, ja virsma nav gruntēta, tā uzsūc špaktelmasas saistvielas, špaktelējums kļūst vaļīgs un var atlūpt. Puteķļi no slīpējamās virsmas ir jānotīra ar suku, jo, ja lieto lupatu, puteķļi ieberzējas špaktelējuma porās un sliktāka ir tā saķere ar krāsas plēvīti.

nosliepnēt / nošpaktelēt, pbg., # Vēl palika nenosliepnēta palodze. Abu istabu grīdas ir nošpaktelētas.

aizsliepnēt / aizšpaktelēt, *sliepnējot aizdarīt plaisas, caurumus u. tml.*, # Spraugas un plaisas ir aizsliepnētas, bet nav pietiekami nolīdzinātas ar pārējo virsmu. Vajag aizšpaktelēt plaisas, gruntēt un krāsot vēlreiz.

piesliepnēt / piešpaktelēt, *nosliepnēt atsevišķas pielabojamās vietas*, # Zēns strādāja tēva brigādē un prata itin veikli sajaukt krāsas un piesliepnēt / piešpaktelēt nelīdzenumus un plaisas.

VIKSĒT, 2. kónj., K., *apavu kopšanas un spodrināšanas nolūkā ziest apavus ar apavu krēmu*, # Gunārs brida pa šķērsielas smilti, nebēdādams par saviem viksetajiem šņorzābakiem. Kapteinis Salmiņš, sakrustojis kājas, šūpo spoži vikseto zābaku.

noviksēt, pbg., # Cienīgtēvam kājās bija spodri noviksētas kamašas. Uzāvis kurpes, viņš tās rūpīgi noviksē.

ELĻOT, 2. kónj., K., *ziest ar eļļu*, # Lai durvis virās nečīkstētu, viras vajag eļļot. Traktōram to eļļojamo vietu ir pulka.

eļloties, *pārklāties ar eļļu*, # Šie mehānismi eļļojas autōmātiski.

saeļlot / ieelļot, pbg., # Atslēgu viņi labi saeļļoja, ietina lupatiņā, ielika burciņā un ieraka pie kūts pamatiem. Manā krēslā sēdēja jauns, skaists cilvēks vācu leitnanta fōrmā, spīdīgi saeļlotiem matiem. Es vienmēr, kad beigusies maiņa, traktōru pamatīgi notīru, pārbaudu, ieelļoju. Nokrāsotas, tāpat kā ieelļotas, virsmas nerūsē. Pēc mazgāšanas vēl slapji mati jāieelļo ar dadžu eļļu vai ricinēļļas un augu eļļas maisījumu.

saēļoties, *tikt saēļotam*, # Šis mehānisms saēļojas automātiski.

noēļot, *pārklāt virsmu ar eļļu*, # Tumšās grīdas bija noēļotas.

paēļot, *mazliet eļļot*, # Tehnikuma audzēkņi ziedo no pusdienas pārtraukuma kādas divdesmit minūtes, lai ieskrietu darbnīcā, kaut ko paskrūvētu, paēļotu.

PANĒT, 2. kónj., K., *apviļāt rīvmaizē, miltos, olā u. tml.*, (*parasti pirms cepšanas*), # Lai ceptot izveidotos garoziņa un samazinātos sulas izdalīšanās, cepamo panē. Dubulti panējot, gaļu apmērcē olā, tad apviļā miltos, vēlreiz apmērcē olā un apviļā rīvmaizē.

ZIEPĒT, 2. kónj., K., *notriekt ar ziepju putām; piesūcināt ar ziepju putām (drānu, sūkli u. tml.)*, # Frizieris klienta zodu ziepē turpat vai pusstundu, bet noskuj vienā mirklī. Ilgi, ilgi Jānītis ziepē savu zeķi, līdz tā kļūst pavisam balti putaina.

ziepēties, *ziepēt sevi*, # Uzleju šķidrās ziepes uz delnas un sāku ziepēties.

saziepēt / ieziepēt / noziepēt, *pbg.*, # Krustmāte mūs saziepēja krustu šķērsu gluži baltus.. Mīkstu lupatiņu vai cimdu saziepē ar bērnū ziepēm.. Noliecies pār mazgājamo bļodu, Rūdis rūpīgi ieziepēja kaklu un ausis. Ja āda ir taukaina, to var ieziepēt ar mīkstām ziepēm un noskalot. Lai savas melnās rokas dabūtu tīras, tās trīsreiz jānoziepē un trīsreiz jānoskalo.

saziepēties / ieziepēties / noziepēties, *saziepēt sevi*, # Pilsētas pirtī mazgāšanos sāk, aplaistot sevi ar siltu vai karstu ūdeni un saziepējoties. Viņš tā ieziepējās, ka viņu visu apklāja biezas putas. Pūsis noziepējās pa otram lāgam.

paziepēt, *nedaudz ziepēt*, # Paziepē drusku vairāk, paziepē, kamēr putas rodas.

paziepēties, *paziepēt sev, sevi*, # Viņš steigšus mazliet paziepējas un skalojas nost.

pārziepēt, *ziepēt atkārtoti*, # Tas traips galdautā nav izgājis, vajag pārziepēt un paberzt vēl.

izziepēt, *izlietot ziepes*, # Izziepēju podu ziepju, Vēl bij' [līgaviņa] tāda puspelēka (T. dz.).

KRĀSOT, 2. kónj., K., *pārklāt ar krāsas kārtu*, # Pūsis pagalmā krāsoja baltā krāsā bērnū gultiņu. Zēns lielā aizrautībā krāsoja olas, pirksti bija kļuvuši gluži raibi. Kāpņu telpai jābūt tīrai un gaišos toņos krāsotai. Viņa sāka ar karmīna zīmuli krāsot lūpas. Ūlga pie spoguļiša steidzīgi krāsoja uzacis. Ņujorkas ielās klist uzkrītoši krāsotas nēģerietes.

krāsojums, L., # Svaigs krāsojums, protams, atstāj labu iesaidu. No mūsu traleriša lobās nost krāsojuma kārtā kā miza no sīpola. Sienu, griestu un grīdu krāsojumam jāharmónē ar visu interjeru. Ar atšķirīgu krāsojumu iespējams izdalīt arī ēku hórizontālo un vertikālo dalījumu. Kamēr Inga rosījās ap krāsni, Herta pārbaudīja un atjaunoja savu lūpu krāsojumu.

nokrāsot / izkrāsot / uzkrāsot / iekrāsot / sakrāsot, *pbg.*, # Pólinēzieši laivas no iekšpuses un ārpusē nokrāsoja ar sarkanā māla un koka ogļu maisījumu. Istabās vēl vajadzēja izkrāsot grīdas. Karuselī jāsēž jāteniski mugurā grezni izkrāsotiem āžiem un briežiem. Verónikai iepatikās šī jauniņa, izkrāsotā, bet tomēr tik neviltoti bezbēdīgā aktrise. Dienēsta mašīnai lika uzkrāsot sarkanā krusta zīmi. Kaktā stāvēja pūralāde ar uzkrāsotu puķi priekšā un gadaskaitli – 1832. Rita uzvilka puķainu kleitu, uzkrāsoja lūpas un nopūderējās. Ceļa strādnieki no jauna iezīmē šķirjoslas un iekrāso brauktuves dalījuma līnijas. Visas savas olas jau sakrāsojām.

uzkrāsojums, L., # Biezajā miglā taksómetra kvadrātveidīgos uzkrāsojumus bija grūti saredzēt.

piekrāsot, *izlabot atsevišķās vietās krāsas bojājumus*, # Junga, piekrāsodams reliņus, savā nodabā svilpoja.

pārkrāsot, *krāsot vēlreiz, no jauna; krāsot citā krāsā*, # Sētai krāsa daudzviet nolupusi, jāpārkrāso no jauna. Ģērbtuvē nekas nav izmainījies, vienīgi pelēkie skapīši tagad pārkrāsoti vióletā krāsā.

apkrāsot, *krāsot no visām pusēm*, # Tramvaju vagoni ir apkrāsoti ar dažādām reklāmām.

aizkrāsot, *ar krāsojumu aizsegt, padarīt necaurredzamu*, # Pilsētas pirtī logi no apakšas līdz pusei ir aizkrāsoti. Katedrālē tagad strādā restaurātóri, kas atjauno kādreiz aizkrāsotās griestu mózaikas.

pakrāsot, *mazliet krāsot*, # Darba lauks tepat acu priekšā – te nepieciešams iedzīt kādu naglu, te kaut kas jāpakrāso.

krāsoties, 2. kónj., *krāsot sevi*, # Inga sākusī krāsoties un smalku dāmu tēlot.

nokrāsoties / izkrāsoties / uzkrāsoties, *pbg.*, *nokrāsot sevi*, # Sieviete bija uzkrītoši nokrāsojusies. Apkārt jaunieši – mazliet iereibuši un mazliet skaļi, labi ģērbušās un izkrāsojušās meitenes. Šī nu ir pārāk izkrāsojusies un uztaisījusies, lai būtu laba sieva. Egija lēni, ar ierastām kustībām noņēma grimu, tad nomazgāja seju, atkal viegli uzkrāsojās un pārģērbās. Trīs no viņām

bija pajaunas, ceturtā pusmūžā, bet visas varen uzkrāsojušās – notriepušās gan ar sarkanu, gan melnu un zilu.

pakrāsoties, *mazliet krāsot sevi*, # Pirms mēteļa uzvilkšanas viņa vēl pie spoguļa brītiņu pakrāsojās.

MĀLĒT / **pindzelēt**, 2. kónj., K., *krāsot (sarunvalodā; nicinoši)*, # Drīz „Fenikss” sāksot ražot sējmašīnas – Pēterburgā mākslinieki jau mālējot reklāmas. Tas ir zemnieks, kas guļ pie kājām tai sievietei, kuru meistars mālējis kā jaunavu Mariju. Otro stāvu es izīrēšu kādam māksliniekam – lai skatās pa logu un pindzelē, nemaz laukā nav jāiet.

uzmālēt, pbg., # Vecaimātei bija pūralāde ar uzmālētu melnu gaili un dzelzī kaltiem stūriem. Meistars uz griestiem uzmālēs sauli un zilās debesis – būs skaisti.

SMIŅĶĒT / **krāšlot**, 2. kónj., K., *krāsot ar kósmētikas līdzekļiem (sarunvalodā)*, # Artūrs sēdēja kopā ar uzkrītoši smiņķētu tumšmati. Viņa lūpas krāšļo lillā toņos.

smiņķēties / **krāšloties**, R. v., *smiņķēt sevi*, # Vientuļa, pamēsta viņa neglābjami novēcojot – lai kā smiņķējoties, dziļās grumbas vairs nenoslēpt. Nonākusi teātrī, es vēl grimēties jeb, kā toreiz teica, smiņķēties nepratu. Žorža Sanda mīlēja spēcīgi krāšloties.

nosmiņķēt, pbg., # Vaigi nosmiņķēti, spīd kā lakoti.

nosmiņķēties / **uzsmiņķēties**, *nosmiņķēt sevi*, # Aiz letes stāvēja spilgti nosmiņķējusies pārdevēja. Mazliet jau uzsmiņķēties vajag.

krāšļojums, L., # Tēla veidojums izteiksmīgs – spilgts krāšļojums, ekstravulgāras manieres.

PÓMĀDĒT, 2. kónj., K., *ziest ar pómādi*, # Žaņa Katlapa atveidojumā baltgvardu póručiks Jaróvojs ārēji bija ļoti pievilcīgs – elegantā tērpā, gludiem, pómādētiem matiem, inteligentu seju.

sapómādēt, pbg., # Galanti paklanījies – ļoti uzmanīgi, lai neizjauktu sapómādēto frizūru – viņš atstāj diriģenta pulti.

PŪDERĒT, 2. kónj., K., *uzklāt pūdera kārtiņu*, # Viņa apsēdās kanāla malā uz soliņa un sāka pūderēt degunu. Zīdaiņus pūderē caur marli.

pūderēties, *pūderēt sevi*, # Viņa sukāja matus, uzvilka jauno kleitu, pūderējās un krāsoja lūpas. Būšu jau pa kara laiku aizmirsusi, kā jāpūderējas.

nopūderēt / **uzpūderēt** / **sapūderēt**, pbg., # Spogulītis rādīja, ka valgajā vējā mans deguns kļuvis sarkans un spīdīgs, tāpēc to rūpīgi nopūderēju / uzpūderēju. Viņa sapūderēja visu, kas pūderējams.

nopūderēties / **uzpūderēties** / **sapūderēties**, *nopūderēt sevi*, # Viņa uzkrāsoja lūpas un viegli nopūderējās. Dāmas nozuda Kaulēna kundzes buduārā, jo bija laiks uzpūderēties un parunāt par jaunākajām sensācijām. Sapucējusies, uzkrāsojusies un sapūderējusies, viņa devās uz kantori.

iepūderēt, *pūderēt slēptākas ķermeņa daļas*, # Zīdaiņiem paduses un cirkšņus iepūderē ar talku.

piepūderēt, *nopūderēt matus vai parūku*, # Klaunam galvā bija piepūderēta cirtaina parūka.

papūderēt, *mazliet, viegli pūderēt*, # Deguns bieži metās sārts un spīdīgs, tāpēc vajadzēja neaizmirst to papūderēt.

GRIMĒT, 2. kónj., K., *uzklāt grima kārtu*, # Grimētavā jau grimē aktierus lugas nākamajam cēlienam. Lai nerastos nedzīva maska, grimējot var tikai nedaudz iezīmēt un izcelt tos muskuļus, kas attiecīgo izrādes tēlu raksturojot, vairāk darbosies.

grimēties, R. v., *grimēt sevi*, # Modes skatē módeļu demónstrētājas ne tikai attiecīgi ietērpjas, bet arī grimējas. Grimējoties nevajag savu seju veidot pēc kaut kāda šablōna, bet gan censties panākt ārējā izskata vienotību ar tēla iekšējo būtību.

grimējums, L., # Roku un citu ķermeņa daļu grimējumam vienā tonī parasti lieto šķidro grimu, kas pēc nožūšanas nesmērējas.

nogrimēt / **uzgrimēt** / **izgrimēt**, pbg., # Toreiz man bija divdesmit trīs gadi, bet lomai mani apgērba un nogrimēja / uzgrimēja par večuku. Uz skatuves parādās mīms ar balti nogrimētu seju, spilgti iezīmētām uzacu, acu, lūpu līnijām. Studējot tēlu, viņš atšķir albuma lapu ar Jephódova bildi un piedur pirkstu jocīgi izgrimētajam ģimim. Starp izgrimētajiem klauniem un citiem cirka ļaudīm ložņāja barōns Renjārs.

nogrimēties / **uzgrimēties** / **izgrimēties**, *nogrimēt sevi*, # Puika jau no bērna kājas ar mašīnu eļļām dažkārt tika nogrimējies kā morēns. Pirms izrādes jānogrimējas / jāuzgrimējas. Uz skatuves viņš izskatās tīri jauns – izgrimējas, izsmiņķējas un klāj vaļā mīlestību.

atgrimēt, *noņemt kam grimu*, # Viņa palīdz aktierim gan nogrimēties, gan pēc izrādes atgrimē.

atgrimēties, *atgrimēt sevi*, # Atgrimējies un pārģērbies viņš var doties mājup.

OTĒT, 2. kónj., K., *apklāt kādu virsmu ar kādu vielu ar otas palīdzību*, # Ja kóndensāts jumta telpā nav novēršams, tad jumta seguma skārda apakšpuse jāotē ar pernicu. Logu un ārdurvju vērtnes un aplodas pirms to iebūvēšanas sienās jāotē, ļaujot žūt 1 – 2 nedēļas.

otējums, L., # Palodžu otējums jau ir paveikts.

uzotēt, *otēt virsū*, # Līmi virsmai trijās plānās kārtiņās uzotē vai uzsmidzina.

LAKOT, 2. kónj., K., *klāt ar laku*, # Divi matroži tīra un lako vadības tiltiņa koka daļas. Telpā bija móderni, tumši lakoti galdiņi. Ella izņēma divus stikla bundulīšus un vienam no tiem ar savu lakoto nadžiņu atskrubināja papes vāciņu.

lakojuums, L., # Tumši brūnais lakojuums atgādināja tumšu stiklu. Mašīnas sānu lakojuumā spoguļojas saule. Baibiņa uz noputējušā lakojuuma uzzīmē zigzagu.

nolakot, pbg., # Pārdevējas slaidie pirksti ar sarkani nolakotajiem nagiem kustējās ātri un lietīški. Lietus bija mitējies, un ielas asfalts nu spīdēja kā nolakots.

aizlakot, *pārklāt ar laku pudeles aizbāzni u. tml.*, # Pudeles tūlīt pēc sulas iepildīšanas aizkórķē un aizlako.

aizlakojuums, L., # Aizlakojuums veicams tūlīt pēc aizkórķēšanas.

pārlakot, *lakot atkārtoti; pārklāt laku pāri kam*, # Ja nepieciešams, spinings jāpārlako. Grīdu pēc krāsošanas var viegli pārlakot.

VASKOT, 2. kónj., K., *uzklāt vaska kārtu*, # Mūsdienās grīdu vasko ar elektrisko vaskotāju. Gaisma caur griestu lampas vaskoto abažūru krita uz galdiņu tahtas priekšā.

novaskot / apvaskot, pbg., # Sengrieķu skolās skolotājs citēja Hómēru, bet bērni, turēdami uz ceļiem novaskotus dēlīšus, iešņāpa tajos vārdus. Dzeltenis bija kūmu galds Kā ar vasku novaskots (T. dz.). Veikala skatlogā bija izlikta vairākas apvaskotas marcipāna figūriņas.

ievaskot / uzvaskot, *nedaudz novaskot*, # Parketu ar eļļas krāsu nekrāso, to tikai ievasko un nospodrina. Kurpnieki ievasko diegus, lai padarītu tos stiprākus. Jau ieejot priekšnamā, jūtama svaigi uzvaskotas grīdas smarža.

aizvaskot, *aizdarīt ar vasku*, # Aizvaskotās medus šūniņas bites ziemā barošanās nolūkā taisa valā citu pēc citas.

GRUNTĒT / paotēt, 2. kónj., K., *pirms krāsošanas noklāt ar īpašu vielu krāsojamo platību, lai tajā neiesūktos krāsas*, # Logu un ārdurvju vērtnes un aplodas pēc otēšanas gruntē, bet sienās ievieto tikai pēc ēkas noseģšanas ar jumtu. Viņa darbi bieži gleznoti uz negruntētas papes, kas iesūc eļļu, līdz ar to visi toņi blāvi, nespodri. Istabā Mintauts ar vārāmo sāli gruntēja audeklus. Glezno (vai zīmē) uz paotēta audekla, kartona vai īpaši asa, parasti tonēta papīra.

gruntējums / paotējums, L., # Caurskatot gleznas ar dažādu gruntējumu, rentgenógrammā ir dažāda tumšuma ēnas, kuras salīdzinot var izdarīt próvizōrisku slēdzienu par gleznas vecumu. Uz paotējumiem zaļi pelēkā, brūnā vai pat melnā krāsas tonī spēcīgi izceļas tónālās pārejas.

nogrunēt, pbg., # Pamatni viņš ir nogrunējis. Krāsns ir jānogrunēt ar šādu gruntējuma sastāvu: kaļķu mīkla – 2,5 kg, vārāmā sāls – 0,1 kg.

pārgrunēt, *grunēt atkārtoti*, # Grīdu vajadzētu pārgrunēt.

BALSINĀT, 3. kónj. / **kaļķot**, 2. kónj., K., *notriekt ar kaļķu vai krīta šķīdumu*, # No galvas līdz kājām kaļķiem nošķiedies, viņš balsināja ābelītes. Viõlas istaba ir neliela, ar zemiem, balsinātiem griestiem un puķainām tapešu sienām. Patlaban viņš balsināja sienu, rūpīgi aizziezdams sūnu spraugas. Kaļķojot telpas kaktu, otas sari aizķērās aiz kāda izciļņa, no kā kaļķainas šlakatas iesprāga Gundegas sejā un nejauki koda acīs.

nobalsināt / nokalķot / apkalķot, pbg., # Sienas un griesti nobalsināti ar krītu dzidri balti. Viņa guļ un ar smaidu veras nobalsinātajos griestu baļķos. Vispamatīgāk ābelēm jānokalķo stumbri un skeleta zaru pamati. Koku virszemes daļas no temperatūras svārstībām pasargā, ja kokus apkalķo.

izbalsināt / izkalķot, *nobalsināt, parasti iekšpusi*, # Lopbarības virtuves vismaz reizi gadā izbalsina ar kaļķu pienu. Saule gaiši spīd pa lielo, spodro logu izbalsinātā istabā. No nārsta dīķiem zivju mazuļus pārvieto audzējamās dīķos, kurus iepriekš rūpīgi sagatavo, iztīrot grāvjus un izkalķojot.

pabalsināt, *nedaudz balsināt*, # Uz svētkiem derētu istabu pabalsināt.

pārbalsināt, *balsināt atkārtoti*, # Istabas griesti kļuvuši pelēcīgi, vajadzēs pārbalsināt.
apkaļķoties, R. n., *pārklāties ar kalcija savienojumu kārtu*, # Rentgena caurskate uzrādīja apkaļķojušos plaušu dziedzerus.

apkaļķojums, L., *apklājums ar kaļķu kārtu*, # Arheolōģijas institūta restaurācijas darbnīcās tagad rūpīgi atjauno antikās dievietes skaistumu, ko pārklājusi tūkstošgadīga apkaļķojuma kārtiņa.

pārkaļķoties, R. n., *nogulsnēties kalcija savienojumiem (organismā, iežos u. tml.)*, # Ja kavernas plaušās pārkaļķojas, slimība tālāk var vairs neiet.

pārkaļķots, Kd., *pārkaļķojies*, # Desmitkāju kārtas vēžiem raksturīgas stipri pārkaļķotas krūšbruņas.

pārkaļķojums, L., # Sāpes var izraisīt locītavas somiņas sabiezinājumi vai pārkaļķojumi.

atkaļķot, *atbrīvot no apkaļķojuma*, # Pienskābe, kas radusies rūgšanas iznākumā, atkaļķo zobu emalju.

KRĪTOT, 2. kónj., K., *pārklāt ar maisījumu, kas gatavots no atduļķota krīta un līmes ūdens*, # Sestdien sāksim krītot griestus.

krītojums, L., # Apmētums suloja divas dienas, pēc tam žūstot atlupa krītojuma kārtas un lejup sniga lielas, baltas plēnes.

no krītot, pbg., # Šūnakmens zālāju ietvars Priedaines stacijā nokrītot žilbīgā baltumā.

DARVOT, 2. kónj., K., *pārklāt ar darvas, bitumena kārtu*, # Viņš nokrāsoja savu laivu melnā krāsā, lai tā izskatītos kā darvota zvejnieku laiva.

darvojums, L., # Ja jumtu noziež tikai ar darvu, tad darvojums jāatkārto katru gadu. Jumta darvojums žūst 10 – 15 dienas.

nodarvot / apdarvot, pbg., # Krastmala pilna ar lielām un mazām, rūpīgi nokrāsotām vai vienkārši nodarvotām laivām. Lielākā daļa cauruļu jau nodarvotas, ievīstītas stikla vatē un aptītas ar izturīgu jumta papi.

iedarvot / sadarvot, *ieziest ar darvu; piesūcināt virskārtu ar darvu*, # Slēpes, kā parasti, pirms lietošanas jāiedarvo, jānofīra ar smilšpapīru. Te ir vērtīgi to jumtu labot, jo jūras vējš tāpat pluinīs nedarvotu vai sadarvotu jumta papi.

pārdarvot, *darvot atkārtoti*, # Gan laivu, gan papes jumtu vajag katru gadu pārdarvot.

PIKOT / piķēt, 2. kónj., K., *apklāt un piesātināt ar piķi (parasti auklu, diegu)*, # Es gaidu, kad kurpnieks atgriezīsies pie sava īlenu, ādas gabalu un piķotu drāti apkrautā galda. Kurpnieka meita palīdzēja tēvam piķēt diegus, mērcēt ādas un vēl šo to citu. Lai palielinātu izturību, kurpnieki šujamos diegus piķē.

sapiķot / nopiķot, pbg., # Cauruļu savienojumu blīvējamās auklas ir sapiķotas / nopiķotas.

SUDRABOT, 2. kónj., K., *apklāt ar sudraba kārtu*, # Viņai ap kaklu bija sudrabota ķēdīte. Šajā cehā sudrabo rādiopaparātu sudrabojamās detaļas.

apsudrabot / nosudrabot, pbg., # Villaine sasprausta ar apsudrabotu saktu. Nožļarkstēja sienas pulksteņa ķēde, kurai galā karājās kādreiz apsudrabots čuguna čiekurs. Nosudrabojamās aparātu detaļas ir galvenokārt kóntakti. Nosudrabot nozīmē arī nokrāsot ar krāsu, kas rada sudrabam līdzīgu spīdumu.

apsudrabojums, L., *pārklājums ar sudraba kārtiņu*, # No ilgās lietošanas apsudrabojums trauciņam ir nodilis.

ZELTĪT, 2. kónj., K., *pārklāt ar zelta kārtiņu; pārklāt ar zelta spīdumam līdzīgu krāsojumu*, # Īsi pirms Lieldienām ciemu apstaigāja vēsts, ka Leontīne par savu naudu taisoties zeltīt baznīcas kupolus. Tur ziemā kupenas Bij augstu augušas Un martā spīdēja Kā zeltītas (Z.Lazda).

apzeltīt / nozeltīt, pbg., # Ejam garām jumoliem, kurus klāj apzeltīti ornamenti. Viņam pirkstā apzeltīts sudraba gredzens. Ir krāsas, kas rada zeltam līdzīgu spīdumu – ar tādām tad nozeltī gleznu ietvarus un daudz ko citu.

zeltījums / apzeltījums, L., *pārklājums ar zelta kārtu*, # Visos lielākajos pasaules modes žurnālos bižutērija, dažādi apdares materiāli un lentas vizuālo bagātīgā zeltījumā. Elkiem nedrīkst pieskarties – to zeltījums paliek mums pie pirkstiem (Flóbērs). Sudraba karotes ikdienā nelietojam, tāpēc jau apzeltījums tām vēl ir saglabājies.

izzeltīt, *apzeltīt iekšpusi*, # Tas sievām atgādināja dievgaldu ar skābo dzērienu aukstā, izzeltītā biķerī.

pazeltīts, Kd., *ar zeltam līdzīgu spīdumu*, # Smagās matu pīnes atraisījušās un pazeltītie gali atjukuši vaļā. Būs manā pūriņā Pazeltīti gabaliņi (T. dz.). Viņapus Daugaviņas Sudraboti gaiļi dzied; Šai pusē atdziedāja Pazeltīta lakstīgala (T. dz.).

pārzeltīt, *zeltīt atkārtoti*, # Kāds vācu miljōnārs pārzeltījis katedrāles kupolus un krustus.

CINKOT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar cinka kārtu*, # Dzelzs priekšmetus cinko, lai pasargātu no rūsešanas. Jumta segšanai lieto cinkoto vai melno jumta skārdu.

nocinkot / **apcinkot**, pbg., # Jumta skārdam jābūt nocinkotam / apcinkotam no abām pusēm.

ALVOT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar alvas kārtu*, # Pienā, kas uzglabāts slikti alvotos traukos, var būt svins veselībai kaitīgos daudzumos.

alvojums / **apalvojums**, L., # Izskatās, ka šis ir izturīgs alvojums. Traukam apalvojums jau vietām ir noberzts.

noalvot / **apalvot**, pbg., # Pēc lietus uzspīdēja saule, un namu jumti ielas viņā pusē spīdēja kā noalvoti. Skārdu jau tāpēc apalvo, lai tas nerūsētu.

izalvot, *alvot no iekšpuses*, # Viņiem virtuvē visi trauki izalvoti.

pāralvot, *alvot atkārtoti*, # Katlu aizveda pāralvot.

aizalvot, *aizdarīt ar alvu*, # Aizvedu uz darbnīcu aizalvot cauro kannu.

BRŌNZĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar bronzas kārtu*, # Zvejnieku sejas tik brūnas kā bronzētas.

nobronzēt, pbg., # Pirmo gadu vasaras brīvlaikā ņēmu un nobronzēju visas bilžu apmales, lai tīrība būtu mājās.

KAPAROT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar vara kārtu*, # Šajā cehā sudrabo, cinko, hrómē, kaparo un niķelē rādioparātu detaļas. Kaparotā dzelzs plāksne galos iecirsta paralēlās sloksnēs, no kurām risināti šie vijumi.

nokaparot, pbg., # Šo darinājumu var arī nokaparot, radot iespaidu, it kā tas būtu no vara.

HRŌMĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar hróma kārtu*, # Cilindrs izliets no alumīnija, bet iekšpuses spoguļa virsma tam hrómēta. Pa autōstrādēm trauc jauni autómóbīli, hrómētās daļas mirdzinot.

NIĶELĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar niķeļa kārtu*, # Šeit niķelē rādioparātu detaļas. Jāizvēlas ugunsdrošā stikla vai niķelētas veidnes. Puskrēslā mirgoja niķelētie aparāta stieņi.

EMALJĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar emaljas kārtu*, # Metāla darinājumus emaljē, lai tos aizsargātu no kōrōzijas ar termiski, ķīmiski un biolōģiski izturīgu segumu.

emaljēts, Kd., *pārklāts ar emalju*, # Ogas saber emaljētā katlā un pārlej ar aukstu ūdeni.

FŌSFŌRIZĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar fōsfōrescējošas vielas slāni*, # Rūdis pacēla roku ar pulksteni un ielūkojās fōsfōrizētajos rādītājos. Kōmpasa fōsfōrizētā adata rādīja ziemeļus.

AMALGAMĒT, 2. kōnj., K., *pārklāt ar amalgamas kārtu*.

ŌKSIDĒT, 2. kōnj., K., *veidot ōksīda plēvīti uz metāla izstrādājumu virskārtas*, # Ōksidē dzelzi un tās sakausējumus, lai izveidojusies ōksīda plēvīte pasargātu no kōrōzijas, palielinātu nodilumizturību. Ōksidētos (matētos) priekšmetus nespodrina. Attiecīgu nokrāsu metālam piešķir, to pulējot, ōksidējot.

ōksidēties, R. n., *tikt ōksidētam*, # Cinkam ōksidējoties, tā atōmi atdod ārējās elektrōnu čaulas elektrōnus. Radušies divvērtīgās dzelzs jōni tālāk ōksidējas par trīsvērtīgās dzelzs jōniem.

nozaļot, 2. kōnj., R. n., *pārklāties ar zaļu ōksīda kārtu*, # Mazā bronzas statujiņa laika gaitā nozaļojusi.

GALVANIZĒT, 2. kōnj., K., *elektrólītiski uzklāt plānu metāla kārtu kāda priekšmeta virsmai*, # Ar cita (nekōródējoša) metāla kārtu pārklājamās kōródējoša metāla priekšmetus galvanizē galvanizācijas vannās. Šīs rotas pagatavo lielākoties no galvanizētā metāla.

galvanizācija, L., # Jaunie elektrólīti palīdzēs kāpināt darba ražīgumu galvanizācijas cehos.

SŪBĒT / **patinēties**, 2. kōnj., M., *rasties uz vielas virsmas ōksidācijas produktu kārtai*, # Jumta šiferis sāk sūbēt, kļūst tumšāks. Tumšzaļo balteglu un ciedru klājumā izcēlās rūsgani dzeltenās, kā subējošā zeltā izkaltās rudenīgo bērzu lapotnes. Brōnza laika gaitā patinējas.

apsūbēt / **nosūbēt**, pbg.; *arī kļūt nespodram no nosēdumu kārtas*, # Pāri koku lapotnēm iznira Rīgas seno torņu zaļgani apsūbējušās vara smailes. Ar laiku pat tērauds var sadilt, Ar laiku mēdz apsūbēt varš.. (B.Saulītis). Sievas mazgāja apsūbējušos, aizkvēpušos logus. Apsūbējušajā spogulī viņa aplūkoja savu frizūru. No ilgas stāvēšanas pagultē zābaki ir apsūbējuši pelēkbrūni. Aplūkoju pagrabā nosūbējušos cinka šķirstus, dažus jau pavisam melnus. Jumts bija klāts ar ķieģeļsarkanām, vietām jau nosūbējušām beļģu šifera plāksnēm. Viņi tuvojās zemām, aiz vecuma tumši nosūbējušām ēciņām.

piesūbēt, *apsūbēt no iekšpusēs*, # Pa piesūbējušu cauruli grāvī tecēja sīka ūdens strūkliņa.

uzsūbēt, *apsūbēt virspusē*, # Uz vara naudas gabala uzsūbējis liels, zaļš plankums.

aizsūbēt, *aizklāties ar oksīda vai netīrumu kārtu*, # Iegravējums aizsūbējis, grūti izlasāms.

sūbējums / sūbe / apsūbējums / patina / patinējums, L., *oksidācijas produktu kārtā*, # Kaut prastu es savam smaidam.. Nokasīt skumju sūbi! (A.Goba). Sūbējums no piecsantīma brūni melnā Vēl tagad nezūd tavā rievu pilnā delnā (I.Ziedonis). Lēvenhuks pirmais saskatīja mikroorganismus dažādos substrātos – zobu apsūbējumā, sastāvējušā lietus ūdenī un citur. Patina ir plāna (parasti zaļa, tumšbrūna, zila) kārtā, kas gaisa mitruma iedarbībā vai speciālā apstrādē rodas uz vara vai tā sakausējumu virsmām. Bronzas izteiksmes iespējas ir pavisam citādas nekā akmenim – tas ir plastiskums, virsmas gleznieciskums, ko pastiprina patina. Krāsaino metālu dabiskais patinējums piešķir metālkalumiem tādu krāstoņu izteiksmi, kas tos harmōniski iekļauj jebkurā iekštelpā un ārētpā. Dabisku patinējumu vara, bronzas un citu metālu darinājumi iegūst laika gaitā.

patinēt, 2. kōnj. / **sūbināt**, 3. kōnj., K., *radīt apsūbējuma, patinas kārtu*, # Keramikā, patinējot metāliskās glazūras, iegūst īpatnēju senlaicīgu matējumu. Šīs rotas pagatavo lielākoties no galvanizētā metāla, dažkārt tām ir patinēta virsma. Drupas stipras, nav sagruvušas, uz dzegām daudz no vara darinātu svēto skulptūru, kurām galvas un plecūs laiks sūbinājis zaļus.

nopatinēt, pbg., # Skulptūra ir glīti nostrādāta un nopatinēta.

sūbinājums, L., # Fōrmu virsmas apdarei tika izmantotas īpatnības, kādas piemīt metāla griezuma faktūrai un sūbinājumam.

RŪSĒT, 2. kōnj., M., *pārklāties ar rūsu*, # Rūsēt nozīmē rasties sarkanbrūnam hidratētu kōrōzijas produktu maisījuma slānim uz dzelzs, čuguna un tērauda virsmām. Tajās vietās, kur naglas var rūsēt, jālieto cinkotas naglas. Cilāta dzelzs nerūsē, darbināts prāts nenoveco (R.Kaudzīte).

rūsējums / aprūsējums, L., *rūsas pārklājums*, # Divi matroži sēdēja uz tauvās iekārta dēļa un skrāpēja nost rūšējumu no kuģa sāniem nobrāzumu vietās. Kuģa mehāniķi rāvās vaiga sviedros – noslaucēja satecējušo eļļu, noberza aprūsējumus un ieelļoja visus mehānismus.

sarūsēt, *pārklāties ar ievērojamu rūsas kārtu*, # Sarūsējušu zāģi pilnīgi notīrīt vairs nevar, jo zem rūsas plankumiem ir plātnē radušās bedrites. Gunārs paspārdīja sūnu un atsedza pilnīgi sarūsējušu šauteni. Pa vienu nakti jau cirvis pat ūdenī nesarūsēs.

aprusēt / ierūsēt / norūsēt, *nedaudz pārklāties ar rūsu*, # Pa ziemu arkla lemeši aprūsējuši, bet pēc pirmās aršanas atkal spīdēs. Uz jumta vējš bija atrāvis aprūsējušu skārda plātņi. Trūkumā visa tā mīlestība aprūs kā dzelzs ūdenī. Mitrumā visas dzelzs lietas ierūs, ja ilgāku laiku netiek lietotas. Sāļajā jūras ūdenī kuģis norūsējis gluži brūns. Starp grabažām atradu vienu vecu sarkani norūsējušu lāpstu bez kāta.

ierūsēt / pierūsēt / aizrūsēt, *divām virsmām ar rūsas pārklājumiem saķerties kopā*, # Ja skrūves stipri ierūsējušas, tās vairs nav atskrūvējamas. Lielas grūtības sagādā mašīnas pakaļejo riteņu bremžu skriemeļu noņemšana, kuri ir stipri pierūsējuši pie pusass. Aizrūsējušās durvju viras veras ņerkstot. Ja aizrūsē durvju slēdzene, tad bez kārtīgas saelļošanas nebūs atslēdzama.

pierūsēt, *aprusēt no iekšpusēs*, # Bisi vajag tīrīt un ieelļot, citādi stobri pierūsēs.

izrūsēt, *sarūsēt metāla sabrukuma pakāpē*, # Spaiņa apakša tā izrūsējusi, ka ar pirkstu var caurumu izdurt. Sākumā rodas maza sūce, skārda jumts kādā vietā izrūsē, piemēram, šuvēs vai gar dzegām. Šito būdu viegli nojaukt – naglas izrūsējušas, neko vairs īsti kopā netur.

pārrūsēt, *rūsēt pušu*, # Stieplu žogs tiek darināts no cinkotas stieples, jo parasta stieple āra mitrumā ātri vien pārrūsētu.

rūsināt, 3. kōnj., K., *izraisīt rūšēšanu*, # Pārbaudītāji jau reiz aizrādīja, ka nevajag tīsuprāt rūsināt tehniku.

sarūsināt, *izraisīt sarūsējumu*, # Cirvi nedrīkst sarūsināt, jo rūsa padara asmens šķautni robainu.

aprusināt / norūsināt, *izraisīt aprūsējumu*, # Mitrums aprūsina gan dzelzi, gan čugunu, gan tēraudu. Ceļi ziemā tiek kaisīti ar sāli, kas stipri norūsina mašīnu apakšdaļu.

ierūsināt / pierūsināt, *izraisīt ierūsējumu*, # Piekaramā slēdzene pierūsināta, nav eļlota. Spuldzes ietvere pierūsināta, čirkst vien, kad spuldzi skrūvē laukā.

izrūsināt, *izraisīt izrūsējumu*, # Ūdens spainim jābūt no cinkota skārda, jo parastu skārdu ūdens izrūsina viens un divi.

VĀPĒT / glazēt, 2. kōnj., K., *pārklāt keramikas izstrādājumu virsmas ar vāpi jeb glazūru*,

Tirgū ir māla bļodas, krūzes un krūzītes, kas gludi vāpētas un tik labi dedzinātas, ka atbalso cilvēku valodas un lopu blāvienus. Ieslēdzot apgaismojumu, uzzaigoja zaļgani vāpētās vannas istabas flīzes. Stikls un vāpētās keramikas plāksnītes izceļ spodrību un kārtību, tāpēc šos materiālus izmanto telpās, kur ir augstas higiēniskās prasības. Māla saimniecības trauki ir no iekšpuses un ārpusē vai nu glazēti pilnīgi, vai arī pusglazēti – iekšpuse pilnīgi un ārpusē daļēji glazēta. Ir arī pilnīgi neglazēti keramikiski izstrādājumi, piemēram, puķupodi. Mózaiķas gleznojumus izgatavo no dažādu krāsu glazētām māla plāksnītēm.

vāpējums, L., # Latgales māls patiešām skanēja – skanēja ar formu daudzveidību, skanēja savā vāpējuma krāsu pārbagātībā. Kólórīta ziņā gleznotāja visvairāk ierosmes smēlusies košajos Kurzemes – Nīcas, Bārtas – tautastērpos un Latgales keramikas spožajos vāpējumos.

novāpēt / noglazēt, pbg., # Krāsns ārpusē klāta ar brūni novāpētiem podiņiem. Darbnīcā pilni plaukti noglazētu māla trauku.

izvāpēt, *vāpēt iekšpusi*, # Nereti izvāpē tikai trauka iekšpusi, tādējādi ārpusē atklājot māla dabisko samtaini gludo virsmu.

glazēt, *pārklāt ar saldās masas kārtu, parasti konditorejas izstrādājumus*, # Glazēt mēdz tortes, šokólādes kónfektes, biežpiena sierīņus un tamlīdzīgi.

APOGĻOTIES, 2. kónj., M., *pārklāties ar ogles kārtu*, # Apogļojušos baļķus sazāgēja malkā. Pa izdegušo dzīvokli ap apogļojušamies mēbelēm staigā apdrošināšanas biedrības kómisija.

apogļot, K., *likt apogļoties*, # Pagales bija deguma apogļotas. Sētas mietu zemē dzenamo apakšdaļu mēdz dedzinot apogļot, jo apogļojusies koksne lēnāk trūdot.

PLĒNĒT, 2. un 3. kónj., M., *kvēlojošām oglēm atdzīstot, pārklāties ar plānāku vai biežāku pelnu kārtu jeb plēni / plēnēm*, # Krāsni vēl plēnē / plēn ogles.

plēne / plēnes, L., *plēksnveida pelnu kārtā ap kvēlojošām oglēm*, # Ogles izgail un pārklājas ar baltu plēni. Ugunskurā ogles spoži gail, vēl nepārklājas baltām plēnēm.

applēnēt, pbg., # Pēc malkas sadegšanas paliek gailošas ogles, kas pamazām applēn, līdz pilnīgi pārvēršas par pelniem.

PELĒT, 2. / 3. kónj., M., *pārklāties ar pelējuma kārtu vai cauraugt ar pelējumu*, # Dažus maizes klaipus vētras laikā skāris ūdens, tie sākuši pelēt, un nu bócmānis ar spožu nazi nogriež iepelējušās vietas. Veca māja, kakti pieskābuši, logi pa lielai daļai aizsisti dēļiem, tāpēc saule neiespīd un viss pelē.

pelējums, L., # Galvainais pelējums ir tāds pelējums, kura pavedieni aug uz augšu un galotnēs veido apaļas lodītes. Šķūņa stūrī sabērta liela kaudze mistra, kuru vietām jau pārklājušas pelēcīgas pelējuma pūkas. Pelējums, kas pelēkas plēves veidā rodas uz maizes, ievārījumiem vai kūtsmēsliem, arī ir saprófitu sēne – galvainais pelējums.

sapelēt / sabūbēt, *tikt viscaur pārņemtam ar pelējumu*, # Gatavojot sienu, jāizvairās no lielām ķīpām, jo tādas ļoti bieži karst un sapelē. Mitrā lādē sapeļ vislabākie milti. No skapīša nāca sakaltušas maizes, sapelējuša biežpiena un žāvētu zivju smaka. Maizes klaips sakaltis un sabūbējis.

appelēt / nopelet / apbūbēt / nobūbēt, *pārklāties ar pelējuma kārtu*, # Nekā cita ēdama nebija, tikai appelējusi maize un appelējis desas gabals. Mitrumā maize ātri nopelē. Ilgāku laiku nekustīgi stāvēt, rūgušpiens apbūb. Biezpiens jau nobūbējis, to vairs svaigu ēst nevar.

iepelēt / aizpelēt, *sākt vietumis pelēt*, # Iepelējusi maize vēl ēdama, tikai jāizgraiza pelējuma vietas. Svarīgi ir linu stiebriņus sašķirot pēc garuma un atlasīt iepelējušos kūlīšus. Aizpelējušu sienu vajag vējā kārtīgi izpurināt un tikai tad dot lopiem.

papelēt, *nedaudz sapelēt*, # Pappelējušus miltus vajag kārtīgi uz pannas izkarsēt.

piepelēt, *pārklāties ar pelējumu no iekšpuses*, # Dienestmeitas jau steidzās izmēzt un izsvēpēt to piepelējušo, piesmirdušo kaktu.

uzpelēt, *pārklāties pelējuma kārtai no virsas*, # Ievārījuma burkai no virsas uzpelējusi pabieža pelējuma kārtā.

SVEĶOT, 2. kónj., M., *noklāties ar sveķu notecējumiem*, # Ievainotie koki sveķoja – sveķi tecēja pa stumbriem zemē, kur sakrājās lielākās vai mazākās picīnās.

sasveķot, pbg., # Pati priedes galotne nokaltusi, aprepējusi, sasveķojusi kā vaska pika.

sveķains / sveķots, Kd., *klāts sveķiem, lipīgs no sveķiem*, # Plaukstas man bija sveķainas un mēlnas, pirksti lipa kopā. Sveķainas rokas var nomazgāt ar terpentīnu. Mūsu priekšā uz takas no augšas nokrita čiekurs – pazaļš, ciets un sveķains. Arī cirvja kāts ir sveķaino plaukstu mēlni sveķots. Kastaņām nupat sprāga pušu īkšķa lieluma sveķotie pumpuri.

APLIKUMS, L., *gļotādas pārklājums ar nogulsniem, plēvi vai atdalījumiem*, # Ūrganisko vielu atliekas uzkrājas uz mēles kā balts aplikums. Angīnas slimniekam uz piesarkušajām mandelēm redzami bāli dzeltenīgi aplikumi.

aplikts, Kd., *ar aplikuma kārtu*, # Aplikta var būt mēle, apliktas var būt iekaisušas mandeles.

APKREVELOTIES, 2. kónj., M., *pārklāties ar kreveli*, # Viņa vātis bija sākušas apkreveloties, bet dziļākās brūces pūžņoja.

kreveļains, Kd., *pārklāts ar kreveli*, # Kreveļains nobrāzums uz viņa kreisā vaiga apziests ar briljantzaļo šķīdumu.

krevele, L., *sarecējušu, sakaltušu asiņu kārtā virs dzīstoša ievainojuma*, # Pārļaižot roku pār deniņiem, pirksti skāra sarecējušu asiņu kreveles. Viduslaikos ārsti potēja bakas, ņemot potējamo materiālu no slimnieka baku izsītu krevelēm.

REPĒT, 2. kónj., M., *pārklāties ar raupju, negludu slāni no netīrumiem un sīkākām vai rupjākām uzaugumiem*, # Plaukstu āda sākusi repēt, kļūst raupja.

aprepēt / norepēt / nokraupēt / sarepēt, 2. kónj. / **aprept / sarept**, -rep, -repa, pbg., # Darbā aprepējusi roka reizu reizēm izņēma no kabatas lakatu un slaucīja asarojošās acis. Kad viņi, nometušies uz ceļiem, dzēra strauta ūdeni, pavērās skats uz viņu melnajiem, aprepējušajiem papēžiem caurajās pastalās. Viņš sniedza sveicienam savu cieta, norepējušo plaukstu. Rindā stāv vecie ozoli, norepējušiem stumbriem, daudziem nokaltušiem zariem. Augsnēs ar augstu pamatūdeni koki labi nenobriest un parasti nokraupē. Sunim nokraupējusi mugura. Trīs mēnešus Jēkabs Pāles mežos zāģēja, skaldīja un krāva – viņa rokas bija tulznās un vātīs, sarepējušas un sveķiem klātas. Nepiederu pie tiem, kas uzskata, ka sasprēgājušas un sarepējušas rokas lauku sievietei ir gandrīz vai gods. Apmetāties meža ielokā pie vecas, sarepējušas priedes. Lielo kļavu noēnoti klēts priekšā nīkuļo jāņogu krūmi un dažī aprepuši plūmjū koki. Manas rokas sarepušas, Rācenīšus ravējot.. (Ā.Elksne).

aizrepēt, *aizklāties ar raupju koksnaudu kārtu*, # Divdesmit gadus kokiem rētas aizrepē.

repjains / repains, Kd., *norepējis*, # Trakās dūsmās Vilmera repjainie pirksti ieķeras Jāņa kuplajā cirtās. Izklepojies Kazimirs ar repainu plaukstu noglāsta savu rūsgano bārdu.

kraupains, Kd., # No Aizpura rudzu statiem izlīda kraupaina lapsa un, vārgi kluksstēdama, pārvilkās pāri taciņai. Viņam bija lielas, kraupainas darbavīra rokas, kuras viņš turēja aiz galda klēpī, it kā kaunēdamies tās citiem rādīt. Butēm muguras ir tumšas un kraupainas, toties vēderi balti un gludi. Ielai abās pusēs aug lieli, gari vītoli ar resniem, kraupainiem stumbriem.

kraupis / kraupulis, L., *grumbuļains virsmas pārklājums*, # Kraupis ir slimība, kad gluda āda vai miza kļūst kreveļaina, sarepējusi. Šajā saimniecībā ir augstas ābolu ražas, āboli bez tārpjiem un neslimo ar kraupi. Zosu olu lielumā, bez kādiem tur grumbuļiem un kraupuļiem, bet gludi kā izdreijāti – šādi kartupeļi pašreiz bira iekšā strīpainajā maisā.

TULZNOT, 2. kónj., R. s. vai M., # *būt vai kļūt pārklātam ar tulznām*, # Cauru dienu skaldot un kraujot malku, deļnas sāk tulznot. Noberztās un atspiestās kājas tulznoja un sāpēja.

tulznains, Kd., *vairāk vai mazāk klāts ar tulznām*, # Kad Andžus plauksta pieskaras manam vaigam, sajūtu, cik tā ir cieta un tulznaina.

tulzna, L., *ar limfu pildīts zemādas pūslis vai ādas sacietējums*, # Dakšu kātu viņš tur tik neveikli, ka viņa deļnas drīz vien ir tulznās. Slapjās tulznas pārplīst, sūrst, mēdz sprēgāt, bet ar laiku pārveidojas par ādas sacietējumiem.

GLUMĒT, 2. kónj. / **glumt**, glumst, gluma, R. s. vai M., *būt vai kļūt glumam jeb pārklājušamies ar gļotām, gļotvielām*, # Dīķī glumē nogrimis koka bluķis. Siltā laikā gaļa sāk ātri glumēt. Bet lodes īd, un glumē asins paltis.. (J.Sudrabkalns). Dzelme glumst akmens milzu pauri zaļiem, peldošiem matiem (U.Zemzaris).

glums / gļotains, Kd., *pārklājies gļotām, gļotvielām*, # Kāja man paslīd uz gluma akmens, un es gāžos ūdenī. Rokas man aplīpušas ar krāsu un pernicu, tās ir glumas kā ar zaļajām ziepēm saziestas. Smirdošajai bērzlapei ir gļotaina cepurīte ar rievotu malu. Ūdenī iekritis un ar ūdeni piesūcies koks nogrimst un pārvēršas par gļotainu siekstu.

glumums, L., # Pārāk ilgi ja bēdājas cilvēks, dvēsele sasmok un pieglum.. vajag nākt priekiem kā paliem, kā plūdiem, aļģu glumumu izskalot ārā.. (Ā. Elksne).

apglumēt / noglumēt / nogļotēt / saglumēt, pbg., # Cietuma pagrabstāvā ir četri karceri mitrām, apglumējušām sienām. Brienot pa ūdeni, uzkāpu uz apglumējušas siekstas, paslīdēju un iegāzos straumē. Laiva tuvojās zaļganām aļģēm un koraļļiem noglumējušai klintij. Piekrastes sēkli

guļ zaļi, noglumējuši akmeņi. Laiva iepeldēja palielā grótā ar nogļotējušām sienām. Arī uz sabirusām un rudens lietū saglumējušām lapām var slīdēt. Izberzu lietusūdens vannīņu, tai visa iekšpuse bija saglumējusi.

TAUKOTIES, 2. kónj., M., *pārklāties vai piesātināties ar taukiem*, # Ja mati ātri taukojas, jācenšas tos mazgāt pēc iespējas vēsākā ūdenī.

taukot, 2. kónj., K., *notriekt ar taukvielām*, # Pannu viņa tauko ar svaigas cūkādas gabalu.

taucēt, 2. kónj., K., *pārklāt ar tauku slāni (ierobežotā lietojumā)*, # Bet mums nav pa ceļam ar tiem, kas sirdis taucē.. (I.Ziedonis).

taukojums, L., *pārklājums ar tauku kārtu*, # Ar neapbruņotu aci neko saskaīt nevar – zole pilnīgi tīra, un tikai ultravioletajā apstarojumā iezīmējas plāna, balta josliņa – taukojuma pēdas.

taukains, Kd., *ar tauku piesaisti*, # Taukaini mati jāmazgā biežāk nekā nórnmāli mati. Pēc peldes rokas noslauka ar mīkstu dvieli un ieziež ar taukainu roku krēmu. Grāmatu kāds šķirstījis taukainiem pirkstiem. Stieplu pinumi bija bagātīgi saziesti ar tavótu, tāpēc vīru jaunās eļļakas ātri apauga ar melnu, taukainu spīdumu. No cītīgi grauza zoss stilba viņa biežās lūpas taukaini spīdēja.

taukainums / taukainība, L., # Matu spīdums, gludums un izturīgums ir atkarīgs no matu taukainuma, kas izdalās no tauku dziedzeriem. No visām citām šī minerāla īpašībām taukainuma sajūta, paberžot talku pirkstos, ir visraksturīgākā. Grūtnieces sejas ādai var būt tādas nepatīkamas pārmaiņas kā pigmentācijas plankumi, pārmērīgs ādas sausums vai taukainība. Silikōnu krēmi ādu nekairina, tie nerada taukainības sajūtu un nepadara arī ādu sausu.

notaukoties / sataukoties / nospeķoties, pbg., # Viņai priekšā uzsiets netīrs, notaukojies priekšauts. Ievēroju, ka viņai sataukojušies mati un arī nagi nav tīri. Uzgaidāmajā telpā sarindoti ar drēbi pārvilkti krēsli, kuru vienīgais trūkums ir tāds, ka drēbe ātri nospeķojas.

notaukot / sataukot / aptaukot / nospeķot / saspeķot, 2. kónj., K., *padarīt taukainu*, # Stipri notaukotas, netīras apģērba vietas tīra ar benzīnu. Brūnā, sataukotā ietinamā papīrā ietīts žāvēta speķa gabals. Tad runāja viceministrs Ābols, no brokastu galda pieceldamies un salvetē aptaukotās lūpas slaucīdams, jo viņš arī rītos mīlēja trekni paēst. Gurdens viesmīlis nonēsātā, aptaukotā smókingā ar vēsu smaidu sagaidīja ienācējus. Tahtas galvgalis ir acīmredzami nospeķots ar taukainiem matiem. Kārtis bija tik nodilušas un nospeķotas, ka to zīmējums knapi saredzams. Viņa darba praķa apkakle saspeķota spīdīgi melna.

notaucēt, *uzbarot tauku slāni*, # Ik gadu viņa notaucē pāris barokļu. Visi saaudzējuši Zupuru sugas zirgus, notaucējuši kā līņus, ka vairs noturēt nevar..

aptaukoties, *kļūt tuklam, tas ir, apaugt ar tauku slāni*, # Pasmūžā cilvēki kļūst lēnāki, aptaukojas. Viņš regulāri vingro, lai neaptaukotos. Relatīvi tievas kājas un rokas, kad aptaukojas vairāk viduklis, bet ne ekstremitātes, ir raksturīga pazīme hipófīzes slimībai.

aptaukots, Kd., *aptaukojies*, # Aptaukotā ķermenī tauki apaug daudzus órgānus.

aptaukošanās, L., # Aptaukošanās ir órganisma pārāgras novecošanās signāls. Pret aptaukošanos lieto selerijas.

ietaukot, *ieziest ar taukvielām*, # Pīrādziņus liek cepties uz labi ietaukotas pannas. Ziemā ar vasaras makšķeri darboties ir sarežģīti – pat ietaukota aukla piesalst spoļei. Vasarā ādu ietaukojam, lietojot dažādas eļļas.

pārtaukoties, *pārmērīgi sataukoties vai aptaukoties*, # Tavi mati ir tā pārtaukojušies, ka salīpuši šķīpsnās.

pārtaukot, *pārsātināt ar taukiem*, # Pārtaukoti, pārāk trekni ēdieni ir gaumes lieta, taču veselīgi tie nav.

attaukoties, *izzust aptaukojumam*, # Intensīva peldēšanās palīdz ķermenim attaukoties. No biežas mazgāšanas āda attaukojas.

attaukot, *noņemt, novērst aptaukojumu*, # Bieža matu mazgāšana, ar kuru cer attaukot matus, dod pretēju iznākumu. Pārsējumiem lieto tikai higróskōpisko (attaukoto) vati. Kazeīna limi izgatavo no piena, kuru vispirms attauko un pēc tam sarecina. Sagatavo stiklu, kura virsmu attauko ar sālskābi.

PŪKOT / pūkoties, 2. kónj., R. s., *būt ar pūkām, būt pūkainam*, # Sausajās pustuksneša zemēs pūko kokvilna. Zem saļņa kājām sniegi Kā spilves pūkojas (A.Skalbe). Jo audums vai adījums vairāk pūkojas, jo tas siltāks, jo aiztur gaisa slāni.

nopūkoties, pbg., # Vizbuļiem kāti ir maigi nopūkojušies. Esmu nopūkojusies ar pieneņu pūkām.

pūkojums / pūkas, L., *pārklājums, aizklājums ar pūkām (smalkām šķiedrām)*, # Pusmūža vīram blakus jauna, zēnīga seja ar tumsnēju pūkojumu uz virslūpas. Kopš 1526. gada šo bruņuti, kuru klāj balts vaska pūkojums, sāka kultivēt. Pļavas dzelzenēm daudz brūnu pumpuru, kurus tin pelēks pūkojums. Šķūņa stūrī sabērtu mistru vietām jau klāj pelēcīgas pelējuma pūkas. Putniem spalvas iedala pūkās un īstajās spalvās jeb kóntūrspalvās. Pēc spalvu noplūkušanas uz ādas vēl paliek sīkas pūkas. Pūkaina auduma gabalu uz brūces likt nedrīkst, jo uz pūkām mēdz būt daudz baktēriju, kas var brūci inficēt.

pūkains / pūkots, Kd., *ar pūkām*, # Zīdpatīrā bija satīta spilgti sarkana, pūkaina impórta šalle. Cītu dziju atrast lūkoju, Dziju baltu, baltu, pūkainu (C.Dinere). Ar sējmašīnām labi var izsēt visas gludās zāļu sēklas, bet akotaino un pūkaino zāļu sēklu izsēšana ir apgrūtināta. Vairums mūsu kultūrābeļu cēlušās no Dienvidēirōpas zemās ābeles ar pūkainām lapām. Firziķiem izauga sulīgi, pūkaini augļi. Pret rudeni no sīkajiem, pūkainajiem cālīšiem izauga prāvi putni. Ēvelmašīnas asie naži griezdamies putina gaisā plānas, mīkstas pūkotās skaidu pārslas. Kastaņi ir pašos ziedos – visos zaru galos vējā šūpojas baltas, zeltaini pūkotās piramīdītes.

pūkainums, L., # Krāsu izvēle un salikums, raksts, dzijas raupjums vai pūkainums – tas viss piešķir adījumam vienreizīgumu.

APSPALVOTIES, 2. kónj., M., *pārklāties, apaugt ar spalvām*, # Jaunie putnēni jau apspalvojušies.

apspalvojums / spalvojums, L., *pārklājums ar spalvu kārtu*, # Krauķi atšķiras no tikpat sabiedriskajiem kovārņiem ar pilnīgi melnu apspalvojumu. Jūras žagata pazīstama pēc melnbaltā apspalvojuma, kas līdzīgs žagatas apspalvojumam. Evólūcija vairumam putnu sugu mātīšu piešķīrusi necilu spalvojumu, toties tēviņu spalvas var laistīties visās varavīksnes krāsās.

spalvots, Kd., *apklāts spalvām*, # Balto vistu pulkā dižojās raibi spalvots gailis. No miglas iznira jātnieks spalvotā gēģeru cepurē.

MATOJUMS / apmatojums / spalvojums, L., *matu pārklājums (cilvēkiem, dzīvniekiem, augiem u. tml.)*, # Zinot kāpuru barības augu, bieži pēc to raksturīgās krāsas, matojuma un parādīšanās laika var pareizi noteikt tauriņu sugu. Kopīga īpašība, kas vērojama visām cilvēces rasēm, ir ķermeņa matojuma būtiska samazināšanās. Devīņvīruspēkam lapas sudrabaini vai iedzelteni tūbainas, jo virspuse un apakšpuse klāta ar biezu, gaišu matojumu. Sermuļa apmatojums vasarā rūsgans, ziemā pilnīgi balts. Pastiprinātam apmatojumam ir dažādi cēloņi. Melno rutku lapas ir vidēji lielas, šķeltas, tumši zaļas, ar apmatojumu. Vienīgi krūtīm saule netiek īsti klāt, jo tās klāj biezs un cirtains spalvojums, gluži kā sūneklis. Kažokam spalvojums vietām nodilis,

matains / matots / spalvains, Kd., *klāts ar matojumu*, # Frizierīte Valda, viegla kā balts taurenis, lidinās apkārt krēslam, kurā sēž kāds bārdains vai matains vīrs. Vīrieši nolieca matainās galvas un plikos pakaušus. Sīlis iznīcina matainos kāpurus. Uz muguras šai vabolei ir divi spīdīgi pauguriņi un mataini plankumi uz segspārniem. Ārstnieciskā verbēna ir nedaudz matains lakstaugs. Dzinumi, lapas un augļu aizmetņi mežābelei gludi, reṭāk viegli mataini. Lapu kāti burkāniem kaili vai reṭāk matoti. Dzeguze iznīcina lielākoties kaitīgos spalvainos kāpurus, kurus citi putni vispār neaiztiek. Spalvainiem cilvēkiem vajagot bites turēt, jo tādiem dravniecība labi padodoties. Malu zvejnieks ienira niedrēs tik veikli, ka spalvainie stilbi vien nozibēja.

apaugt, -aug, -auga, M., *apklāties ar apmatojumu*, # Ar kuplu, sarkanu bārdu apaudzis bōcmanis izvilka no kabatas vējā izkaltētu siļķi. Viņš nevar sataisīties aiziet pie friziera, bet staigā gariem matiem apaudzis.

sazelt, -zel, -zēla, M., *rasties apmatojumam*, # Zem kušķaini sazēlušās bārdas Villija jau tā sīkā seja rādījās gluži izģindusi. Jūrnieku bārdas mēdzot sazelt tik biezas, ka nevarot ne izsukāt.

nospalvot / piespalvot, 2. kónj., K., *aplīpināt ar izkritušu spalvojumu / matojumu*, # Šunelis ir kā pielīpis viņa biksēm, jau paguvis tās pamatīgi nospalvot. Juris zūdījās, ka tas kaķis piespalvojot viņa gultu.

nospalvoties, 2. kónj., M., *aplīpt ar matojumu*, # Dīvāns ir nospalvots ar suņa spalvu – ja uz tāda apsēdies, tad arī tavas bikses vai svārki nospalvojas.

apaudzēt / noaudzēt / uzaudzēt, K., *panākt vai pieļaut apaugšanu*, # Skolā stingra režīma apvaldīti, puikas tad vismaz vasaras brīvlaikā centās apaudzēt matus līdz apkaklei. Redaktōrs bija vīrs vidējos gados, gari noaudzētiem palsiem matiem. Otrs vīrs bija jaunāks, ar biezi noaudzētu vaigbārdu. Viņš ir uzaudzējis itin kuplu bārdu un pamatīgu matu ērkuli.

apaudzēties, ļauties apaugt, # Viņš bija apaudzējies garu bārdu un gariem matiem.

SŪNOT, 2. kónj., R. n., *būt pārklātam, apaugušam ar sūnu*, # Jumts sācis sūnot. Pie krasta, zālēm aizauguši, sūno zilgani akmeņi.

sūnojums, L., *sūnas slānis*, # Pa stumbriem no pašas zemes kāpj augšup kupls sūnojums.

apsūnot / nosūnot, pbg., # Kur tik tā sūna netiek klāt – apsūno ne tikai koki un akmeņi pie zemes, bet arī jumti! Māju apjoza nosūnojis zedeņu žogs. **Peļēkais** akmens, viņš tur gulēja aiz ciema pakalna malā – liels kā siena tupesis, nosūnojis, norepējis.

NOPIEPĒT, 2. kónj., R. n., *apaugt ar piepēm*, # Viņš atsēdās atpūsties uz kāda nopiepējuša veča celma.

APAUGT / noaugt, -aug, -auga, R. n., *pārklāties ar mizu, audiem, apspalvojumu, augiem u. tml.*, # Lai nozāgētā zara vieta ātrāk apaugtu, griezumam jābūt gludam. Ķēve klepojot tāpēc, ka dīkā vien stāvot un tauki apaugot ap sirdi. Mazie strazdēni drīz apauga spalvām un vairs nesala. Akmens apaudzis ar zaļu sūnu. Krūmiem apaugušās ganībās kāda sieviņa ganīja govī. Pēc egļu audzes izciršanas izcirtums apaug ar lapu kokiem, visbiežāk ar bērziem. Uzkāpu rētām priedēm apaugušā kāpā. Dēdiņš nogrābsta zodu, kas noaudzis ar rētas bārdeles sariem. Tāds viņš kļūst pa pasauli – izkāmējis, netīrs un noaudzis kā tāds kašķains suns. Ar garu, pinkainu spalvu noaugušie jaki augu gadu ganās savvaļā.

aizaugt / pāraugt, R. n., *pārklāties ar kādu slāni vai koku, krūmu klājienu*, # Pagājušā gada skrumbājumi koka mizā jau aizauguši. Skursteņi jātīra, lai neaizaug ar kvēpiem. Mana rīkle ir putekļiem aizaugusi un nāsis arī ciet. Vispirms rētas aizaug ar krevēli. Slimojot ar stenōzi, pamazām aizaug balsene, augšējie elpošanas ceļi vai arī barības vads. Šur tur parkā starp kokiem bija vairākas apīņu stīgām aizaugušas lapenes. Mednieks brien pa sniegu caur krūmiem aizaugušu klajumu. Sakņu dobes aizaugušas ar nezālēm. Pie ezeriem nepieskaita arī tādus sēklus, kaut arī lielus ūdensbaseinus, kuri aizauguši tā, ka ūdens līmenis pilnīgi klāts ar ūdensaugiem. Viņa acīm sāka pāraugt balta plēve, kas apkārtni pamazām pārvērta par tumšu nakti. Uztūkumi milza, uzplīsa, čūloja, nejauki niezēja, līdz beidzot pārauga ar krevi.

uzaugt, slānim, kārtai augt virsū kam, # Ievārījuma burciņā virsū uzaugusi pelējuma kārtā.

uzaudzēt, 2. kónj., K., *ļaut uzaugt slānim u. tml.*, # Pēc ievainojuma operācijas hōspitālī karavīrs tagad atsūtīts uz nometni patrenēties uz audzēt taukus. Līdz desmit nedēļām zoss aug straujāk nekā citi māļputni, tāpēc tā īsā laikā, pārtīkdama no zāles, var uzaudzēt tauku slāni.

APMEŽOT, 2. kónj., K., *apaudzēt kādu platību ar mežu*, # Mežniecība ik gadus apmežo vairāk nekā desmit hektāru smiltāju un nostiprina plūstošās kāpu smiltis. Lai apmežotu nocirstās mežu platības, mežsaimniecības darbinieki ikkatru pavasari iestāda un iesēj jaunus mežus.

apmežojums, L., # Lauksaimniecībai maz piemērotu zemju apmežojums ir pareizs zemes izmantošanas risinājums.

ZELT, zeļ, zēla / **zaļot**, 2. kónj., R. s., *augšnes platībai būt pārklātai ar fōtōsintezējošiem augiem*, # Zemeslodes ievērojamu daļu klāj meži, pļavas, stepes, tundras, purvi, tūrumi vai dārzi – visur tur zeļ bagāta augu valsts. Kur tagad jaunais Ezerkrasta dzīvojamo namu rajons, tur pa visu ezermalu zēla mitras lankas. Kupli zēla rudzu zelmenis. Zied šur tur puķu pulciņš zils, Zeļ pieticīgi mētras (A.Bārda). Auriķu druvas zeļ un zaļo ka prieks skatīties. Kad lauki bija apsēti un sāka zaļot, atbrauca saimnieces Karlīnes māte. Uz plašās palodzes zaļoja kuplas mirtes. Rudens vējos alkšņi kļuva rūsgani kā večas pirtsslotas, vienīgi brūklenāji turpināja zaļot tāpat kā vasaru.

zēlums / zaļoksnība, L., # Rudzu lauks ir pašā zēlumā. Putni un cita dzīva radība ir kā zieds dabas zaļoksnībā. Saules mirdzums apņēma salas virsmu, kas slīga nebeidzamā augu zaļoksnībā.

zaļoksnējs / zaļoksnīgs / zaļoksns / zaļš, Kd., *zaļojošs*, # Un koki, koki – gan stalti, zaļoksnēji, gan līki, nokaltuši! Pricējies par zaļoksnējām ābelēm un krāšņo rožu dobi labi apkoptajā dārzā. Pilsētai attālinoties, apkārtnē tapa arvien pievilcīgāka – jo birzis un dārzi, un sējumi izskatījās zaļoksnīgāki. Viņā bija pamodies tas spēks, kas zvēriem liek aurot mežos un kokiem izdzen zaļoksnīgas atvases. Kupli trīs zaļoksna auzu skaras, katra grauda galā turēdamas pa lietus pilei. Jaunam, zaļoksnam kokam Nepacietīgi pumpuri plīst (M.Čaklais). Zaļajai zōnai ir milzīga nozīme pilsētas gaisa baseina attīrīšanā un optimālas apkārtējās vides saglabāšanā. Dārzus, parkus, apstādījumus pilsētas teritorijā dēvē par pilsētas zaļo rotu. Brūklenīte, brūklenīte, Mūžam zaļais brūklenājs.. (Ā. Elksne).

apzelt / apzaļot / nozelt / nozaļot, *pārklāties ar auguvalsts zaļumu*, # Mežs vietām abās pusēs atkāpjas no ceļa, dodams vietu apzēlušiem laukumiem, kur zied pavasara puķes. **Veļēnām** apliktāis kaps drīz apzaļos. Ar kārklu stādījumiem nostiprinātā kāpa pamazām apzaļo. Pagalms

nozēlis ar mauriņu. Kāpostdārzā dobes nozēlušas ar virzu. Gar dzelzceļa malu zaļa zālīte nozēlusi. Papuves lauks varen nozaļojis. Viņš nopētīja sūnām nozaļojušo smēdes jumtu.

iezelt / iezaļot / sazelt / sazaļot / uzzelt / uzzaļot, M., *sākt zelt, zaļot*, # Zelmenis bija ļoti labi iezēlis. Sējumi bija diezgan labi uznākuši un iezēluši. Strautmalas krūmājā virs veco, satrudējušo lapu kārtas iezaļojusi zāle un izplaukusi jau kāda vizbulīte. Virza sazēlusi gara un trekna. Kad sazeļ nezāles, darbā liekamas ecēšas. Mēs atlaižamies zālē, kas tik kupli sazēlusi dārza malā. Nokūst sniegs, noskrien palu ūdeņi, zeme sazaļo un krastmalā plaukst zilās vizbulītes. Ap pašām dzirnavām sazaļojis maura, pat durvju priekšā. Rudzi jau uzzēluši. Ar analīzēm var precīzi noteikt, cik un kāds mēslojums vajadzīgs tukšajam mālam, lai tajā uzzeļtu druva. Tā šie koki te auga, uzzaļodami pavasaros un dzeltēdami rudenos. Nomadu dzīvē sākas jauns darba ritums – uzzaļo stepe, aitām atskrien jēri.. Jumts ir pārklājies sūnām, kuras jauki uzzaļo, kad tuvojas rudens.

sazēlums, L., # Te tāds sazēlums kā vilna, jālauž vai izkaptis nost, lai dabūtu gar zemi. Cik veiksmīgi cūkas smeceris loba sīksto vēlēnu – sprakstot trūkst stiprākie sakņu saišķi un sazēlums pašķiras kā vadmala (A. Caune).

izzelt, *rasties zēlumam*, # No sīkām sēkliņām izzeļ kupli augi.

atzelt / atzaļot, *sazelt no jauna*, # Un augi atzēla, un jauni dīga – Ar laukiem augļu dārzi mijās (P. Vīlipsis). Stādī pēc lietus ir atzaļojuši. Jūtu, ik saknē steidz dzīvība ielīt, Atzaļo atvases, mitrumu rodot (P. Vīlipsis).

pārzelt, *pāraugt; pārāk sazelt*, # Vāros stādīņus pārzēlušas nezāles. Ziemas kviešu un ziemas rudzu sējas laiks jāizvēlas tā, lai jaunie augi līdz salam pietiekami iezēltu, bet nepārzēltu.

aizzelt, *aizaugt; iesākt zelt*, # Vecā taka aizzēlusi, pa to vairs cilvēki nestaigā. Atkarībā no apstākļiem izcirtumi aizzeļ ar graudzālēm, grīšļiem un citiem augiem. Tīrums ir tikko aizzēlis.

apzaļumot / apzaļot, 2. kónj. / **apstādīt**, 3. kónj., K., *apņemt ar augiem noteiktas zemes platības*, # Vairāk nekā pusi visas apzaļumotās platības Rīgas parkos aizņem zāliens. Atbilstoši transporta kustības raksturam gar ielu braucamām daļām ir apzaļumotas aizsargjoslas. Pilsētā skaidri izdalās dāsni apzaļotas, plašas ielas un kvartāli. Bulgārijā katrs izmantojamās zemes gabaliņš ir apstādīts vai apsēts. Dzelzceļa stiga ir apstādīta ar eglītēm.

MĒSLOT, 2. kónj., K., *apklāt augsni ar mēslojumu, to kaisot, laistot u. tml.*, # Ja timotiņu labi mēslo ar slāpekli, tas dod trīs plāvimus. Šis dārziņš ticis krietni mēslosts ar pelniem. Lauku nošļūca, šķīvoja un ecēja un pēc tam mēsloja ar kūtsmēsliem. Zeme jā mēslo, un jābūt arī attiecīgai teknikai, lai visus darbus paspētu padarīt laikā.

mēslojums, L., # Sīpoliem pats labākais mēslojums ir sodrēji. Mehanizātōru kompleksā brigāde veda no fērmas uz tīrumiem ōrganisko mēslojumu – kūtsmēslos ar kūdru.

virsmēslojums, L., *minerālmēsļu papildmēslojums*, # Augšanas laikā puķēm virsmēslojumā dod arī atšķaidītus ōrganiskos un minerālos mēslos. Viegli šķīstošos slāpekļa minerālmēslos iestrādā pirms sējas vai reizē ar sēklu un dod arī vēlāk augšanas laikā kā virsmēslojumu.

apmēslot / nomēslot / samēslot, pbg., # Ja tīrumi tiks labāk apmēsloti, būs lielākas ražas. Rudenī papuvi nomēslosim ar kūtsmēsliem. Zemi kārtīgi nomēslojam un sastrādājam. Jāgādā, lai katru gadu pārartu, samēslotu un pārsētu ganības. Eksperimentālajā laukā zemi kā parasti uzara un samēsloja, bet kartupeļus stādīja pavisam citādi.

iemēslot, *mēslojot padarīt augsni noturīgi auglīgāku*, # Ja augsne vāji iemēsloja un pirms sējas minerālmēsli nav doti pietiekamā daudzumā, tad nepieciešama virsmēslošana. Viņu lauki ir labi iekopti un iemēsloti.

pārmēslot, *pārmērīgi samēslot*, # Puķes neder pārmēslot ar minerālmēsliem.

pārmēslojums, L., # Slimošanu veicina atkārtota asteru audzēšana vienā vietā, liels augsnes mitrums un pārmēslojums ar slāpekli.

KALĶĶOT, 2. kónj., K., *mēslo, piesātinot augsnes augšējo kārtu ar kaļķiem*, # Kaļķus vienmērīgi izsēj pa kaļķojamo platību un iear.

nokaļķot / sakaļķot, pbg., # Zālāju kaļķošanas efektivitāte it spilgti izpaudās sausā vasarā, kad tika nokaļķotas / sakaļķotas pilnīgi izdegušas kultivētās ganības.

pakaļķot, *mazliet kaļķot*, # Vajadzēs vēl to tīrumu pakaļķot.

pārkaļķot, *pārmērīgi sakaļķot*, # Dažkārt augsni pārkaļķo, kaļķojot pārcenšas.

GRUŽOT, 2. kónj., K., *radīt kādā platībā grūžu kārtu*, # Ja būtu iespējams negružot, tad nevajadzētu slaucīt un tīrīt.

gružains / mēslains, Kd., *klāts ar gružiem*, # Es bij` čakla mātes meita, Sev` raženi turējos: Ne turēju melnu galdu, Ne gružainu istabiņu (T. dz.). Kārtīgam saimniekam visur tīrība, nav ne mēslaina sētsvidus, ne mēslainas kūtspriekšas. Rózālija pagādājusi divus kājslaukus, jo negribēja, ka sniegainām un mēslainām kājām piebradā krāsoto grīdu.

piegružot / piemēslo / piecūkot / piedrazot / pielūžnot, pbg., # Piepilsētu meži strauji zaudē pievilcību, jo tos piegružo ar atkritumiem. Uzņēmuma teritōrija pielūžnota un piegružota. Viss Tērbatas ielas bruģis zirgu mēslu piemēslo. Bēniņus ļoti piemēslo baloži. Grīda piemēslota ar visādiem gružiem un papīru driskām. Uzgaidāmā tēlpa piepīpēta un piemēslota. Visas ietves un ielas malas piemēslotas raibas ar saulespuķu sēklu čaumalām. Visādu atkritumu te bija papildnam, vai nu celtnieki, smalki meistari būdami, satīris, ko piecūkojuši. Mēs apstājamies piedrazotā pagalmā pretī palielai mūra mājai – visapkārt netūrumi, lūžņi, nātres. Aizejam uz pilskalnu, bet tas piedrazots ar sadauzītām un nesadauzītām pudelēm, tukšām kōnservu kārbām. Palīgtēlpas bija pielūžnotas un netīras. Ūdele rēti sastopama, tā dzīvo pie tēkošiem, aizaugušiem un kritālām pielūžnotiem ūdensbaseiniem.

piegružoties, R. n., *tikt piegružotam*, # Virtuves grīda ātri piegružojas, tāpēc tai jābūt viegli mazgājamai.

pielūžņojums, L., # Daba jāšargā no neatīrtiem notēkūdeņiem, no ķimikālijām, no rūpnīcu dūmiem, no pielūžņojumiem, dažkārt pat no meliōrācijas. Parka lielākajā daļā izcirsta mazvērtīgā pauga un krūmi, iztīrti pielūžņojumi.

TRAIPĪT, 3. kōnj. / **smērēt / smulēt**, 2. kōnj. / **triept**, triepj, triepa, K., *noklāt ar netūrumu kārtu*, # Atspiedusies pret koku, Zelma nemana, ka sveķainais stumbrs traipa viņas žaketi. Džeks, pieslējies uz pakaļkājām, cenšas nolaižīt Aigara seju un ar priekšķepām smērē viņam drēbes. Nevīžīga tautumeita Smulē savas villainītes (T. dz.). Uzloki tās piedurknes labi augstu, netriep ar sodrējiem!

notraipīt / notriep / nosmērēt / nosmulēt / aptraipīt / aptriept / apsmērēt / apsmulēt / pietriep / piesmērēt / sasmērēt / sasmulēt, pbg., # Zābaki nobristi līdz augšai, arī mētelis vietām dubļiem notraipīts. Uz galda stāvēja mušu notraipīts cukurtrauks. Pienāca sīka meitenīte un sniedza savu mazo, zemēm notriepto plaukstu, iepriekš to mazliet apslaucījusi pie tādām pašām notriepām zilām treniņbiksēm. Kur tu jau paguvi nosmērēt savu gaišo vasaras uzvalku? Nosmulētās, pēc sviedriem smirdošās kārtis sparīgi pēc kārtas plīkšķ uz galda. Ratos blakus vēcajam vīram sēdēja kādi četri pieci knauķi nosmulētām mutēm. Tādos pašos maskēšanās tērpos, melnu kvēpu, zemes un asiņu aptraipītos, man blakus sakņupuši vēl divi karavīri. Nez kur bridis, zābaki aptriepti ar dūņām. Kā gan darba drēbes varētu būt ne ar ko neapsmērētās? Pusnograuztais ābols nokrita ceļa putekļos – kā tādu apsmulētu lai tagad ēdu?! Priekšnamā karājās gleznotāja ķitelis un krāsām pietriepās darbabikses. Nomazgā rokas kārtīgi ar ziepēm, nepiesmērē divi ar samitrinātiem netūrumiem! Kur tik tie bērni neložņā, gar ko neberzējas – tur jau tās drēbes sasmērē. Galva viņam joprojām apsaitēta, tikai marle sasmulēta vēl trakāk. „Arāja Janča bildes” – vēstīja atšķirtās grāmatas sasmulētā titullapa.

notraipīties / notriepties / nosmērēties / nosmulēties / aptraipīties / aptriepties / apsmulēties / norušķēties / nosušķēties, *notraipīt sevi*, # Ķipāns ar ieroču transportu ieradās vēlu naktī, noguris un ar eļļām notraipījies. Lidiņa bija nobridusies līdz ceļiem un dubļiem notriepusies līdz acīm. Jums tas mētelis tāds pagaišs, pieturiet stērbeles, lai neplandās un nenosmērējas ar eļļu vai rūsu! Gaišas drēbes ātri nosmulējas. Kā gan krāsotājs varētu it nemaz neaptraipīties ar krāsu? Kurš tad tevi tā aptriepa ar to ievārījumu, ja tu pats neaptriepies? Nāk mazie no rotaļlaukuma mājās, kā jau parasti apsmulējušies līdz acīm. Noplukuši, norušķējušies bērni pastaliņām kājās klaigādami skraidīja gar riju. No pavārtes iznāca strīpains nosušķējis kaķis. Agrāk man prātā nenāca, cik tāds bērns var būt uzmācīgs – visu laiku ar kaut ko uzplījas, prasa ēst, nosušķējas.

iztriept / izsmērēt, *notriep lielāku platību*, # Viņam sācis asiņot deguns un, slaucīdams asinis, viņš tās iztriepis / izsmērējis gan pa seju, gan krēkla krūtežu.

apskretis, Kd., *ar netūrumiem apkaltis*, # Bikses apskretušas sakaltušiem māliem, kā jau mūrniekam. Viņš pārļaiž acis savam padīlušajam svārciņam un apskretušajiem zābakiem. Viņas apskretušie ceļgali ilgi nav ziepes redzējuši.

DUBĻAINS, Kd., *noklāts, notraipīts ar dubļiem*, # Arkla lemesi izskata pēc noziez ar eļļu, bet kōrpusu un riteņus atstāj dubļainus. Viņam zābaki dubļaini vēl no vakardienas briduma. Pīles

bāž galvas ūdenī un rakņājas ar knābjiem pa diķa dubļaino dibenu. Šobrīd visi ceļi izrūguši un dubļaini.

nodubļot / sadubļot, 2. kónj., K., *noklāt, notraipīt ar dubļiem*, # Ina krietnu brīdi berzēja uz kājsslauķa savas nodubļotās apavu pazoles. Uz autō nodubļotajiem sāniem kāds palaidnieks bija ar pirkstu sazīmējis dažādus ķinkēziņus. Pat zeķes sadubļotas, brienot ar šiem caurajiem zābakiem pa dubļaino ceļu.

pieDubļot, *padarīt dubļainu (grīdu, telpu u. tml.)*, # Dubļainie zābaki jāatstāj priekšnamā, nevar taču piedubļot grīdas visā mājā.

ĶĒPĀT / ķērnāt / ķēzīt, 2. kónj., K., *traipīt (sarunvalodā)*, # Krīts ne tikai raksta uz tāfeles, bet ķēpā baltus arī rakstītāja pirkstus. Ej pārvelc vecās drēbes, neķērnā tiro apģērbu, krāmējoties gar dzelžiem! Mušas ķēzī loga rūtis, nespēj ne tīrīt.

noķēpāt / noķērnāt / noķēzīt / nocūkot / apķēpāt / apķēzīt / apgānīt / sagānīt / nogānīt, pbg., # Viņam pretī stāvēja sieviete ar krāsām noķēpātā virsvalkā. Mazā māsa bija pielavījusies pie Raitas tintnīcas un noķēpājusi ar tinti gan kladi, gan pati sev rokas un seju. Ar mīklu noķērnātā bļoda nolikta nenomazgāta. Zirnekļu tīklus vairs nemanīja, tāpēc mušu noķēzītie griesti tagad šķitās augstāki. Mētelis mugurpusē noķēzīts pēc nelabā, tas jau vairs nav iztīrāms. Viņam naktī sācis asiņot deguns, spilvendrāna nocūkota ar asinīm. Kāds ar netīrām rokām apķēpājis priekšējo stiklu. Pa vasaru petrōlejas lampu cilindri mušu apķēzīti, jāņem tīrīt. Ar tādām netīrām rokām tu apgānīsi visus dōkumentus. Pielūžņots un ar sagāztu žogu – tāds sapostīts un apgānīts ostas ceļa malā pēc kara izskatījās Viesturdārzs. Mums piederēja sagānītas pļavas Starp lielpilsētas mēsļu izgāztuvēm (V.Belševica). Spīķeru ārējās sienas, celiņi un laukums – viss bija nogānīts.

noķēpāties / noķērnāties / noķēzīties, *noķēpāt sevi*, # Puikas bija tā noķēpājušies ar oglēm, ka pēc skata tos neviens vairs nepazītu. Krāmējoties ar kaļķiem, viņš ir noķērnājies no galvas līdz kājām. Gans bija piedzēries, iekritis govš pļēkā un noķēzījies kā lopiņš.

pieķēpāt / pieķērnāt / pieķēzīt / piegānīt, *noķēpāt kādu platību u. tml.*, # Kad Akots sāka cisternā sūknēt vircu, Valts nosūkstījās, kā tā var jaunu mašīnu pieķēpāt ar vircu. Viņa tēvs sēdēja pie netīra, pieķēpāta galda un raudāja dzērāja asaras. Kur var būt tīrība, ja grīdu pieķērnā ar dubļainām kājām! Paulis ēda no pannas vai katliņa, lai lieki nepieķērnātu šķīvjus. Tās nešķīstās vistas tā pieķēza / piegāna visu durpriekšu, ka tev, cilvēkam, nav kur savu kāju nolikt, lai neiekāptu sūdos. Nostājies durvīs, viņš ar skatu novērtēja, no kura gala sākt tīrīt piegānīto telpu.

uzķēzīt, *ķēzīt virsū*, # Tas jau reti gadās, ka pāri lidojošs putns uzķēzī uz galvas. Tas kucēns atkal uzķēzījis uz grīdas.

LĀČOT, 2. kónj., K., *traipīt grīdu netīrām kājām*, # Krāsns bija kurināma no Lienes istabas puses, tā ka Fredim, malku nesot, nenācās te dubļainām kājām lāčot iekšā.

nolāčot, *notraipīt ar netīrām kājām*, # Viņš te ar saviem zābakiem ir nolāčojis paklāju.

pielāčot / piestaigāt / piebrist / piebradāt / piemīdīt / pielēpot / pienest / pienēsāt / sabradāt, *pieķērnāt grīdu, istabu u. tml.* # Kad svētdienu pēcpusdienās pie viņa sanāca visādi paziņas, krustmāte Sapa īgni nolūkojās, kā tie pielāčo grīdu. Pie durvīm viņš samulsis apstājās, atrunājoties, ka ar saviem netīrajiem apaviem piestaigāšot istabu. Šitādi ciemiņi, nobridušies pa dubļiem, piebrien tik grīdu. Rōzālija negribējusi, ka sniegainām un mēsainām kājām piebradā krāsoto grīdu. Kad Snukiju mazgājām, tas divreiz iemanījās izlēkt no vannas, pietašķīja grīdu ar ūdeni un vēl ar ķepām pamatīgi pielēpoja. Nesen izmazgātā telpa atkal bija piemīdīta netīra. Istabas dobuļainais kuls vismaz nedēļu nav slaucīts, kūtsmēsļu pienests, pielaištīts. Remōnta darbi jāplāno tā, lai ar piegružojumu nepienēsātu jau izremōntētās telpas. Viņai vēl jānokopj trauki, jāizslauka daudzu kāju pienēsātā grīda. Piebradāta grīda vienkāršāk izmazgājama nekā iztīrīt sabradātu paklāju.

VĀRTĪT, 3. kónj., K., *traipīt vāļājot pa zemi u. tml.*, # Kā lai tā lupatlēlle nebūtu netīra, ja Ritiņa to vārta pa grīdu? Podš podu vārta – abi vienā mēlumā (Paruna).

vārtīties, *vārtīt sevi*, # Kad savainotais Zalcmaņu Atis kliegdam vārtījās pa dubļiem, tad gan visiem mati cēlās stāvus. Pludmale ir vieta, kur var gāzties gar zemi un vārtīties bez raizēm, ka sadauzīsies vai notraipīsies. Tavi vilnas brunči pilni dadžu – nez kur esi ložņājusi un vārtījies.

novārtīt / savārtīt, pbg., # Visas viņa drēbes putekļos novārtītas. Krizdams savārtīju dubļos gan mēteli, gan bikses.

novārtīties / savārtīties, *novārtīt sevi*, # Ģeņģerēdams viņš nenoturēja līdzsvaru, visā garumā nostiepās dubļos un novārtījies sāka ķepuroties augšā. Meitene stāv blakus ragaviņām, gluži balta sniegā savārtījusies.

apvārtīt, *daļēji savārtīt*, # Apvārtīto kóstīmu aiznesu uz ķīmisko tīrīšanu.

apvārtīties, *tikt apvārtītam*, # Gaišas drēbes ātri apvārtās.

RASOT / lāsot, 2. kónj. / **svīst**, svīst, svīda, R. n., *pārklāties ar sīkiem pilieniem*, # Viņš bija ļoti steidzies, elsa aiz nokusuma, uz pieres rasoja sviedri. Logi var rasot gan no ārpuses, gan iekšpuses – no tās puses, kur kuro reizi mitrāks gaiss. Pieres raso, un pleči kā nospiesti gumst.. (I.Auziņš). No ievainota priedes stumbra lāso dzintaraini sveķi. Ja bērnam svīst galviņa, kļūst mikls spilventiņš. Gumijas zābakos svīst kājas. Es svīdu tā, kā nebiju nekad vēl svīdis ne pie viena darba. Kad tēļa bija izžuvusi, logi vairs nesvīda. Cehā ir tāds mitrums, ka brilles svīst ciet, tās bieži jāslauka.

rasains / rasots, Kd., *pārklājies ar rasu*, # Rasainajā pļavā dzied izkaptis. Rokās viņai dilles un nupat no dobes rauti drusku rasaini gurķi. Groži atkal noplīkšķ uz rasainajām zirgu mugurām. Logu tīrītāji sparīgi vēcinās pa autō rasainajiem priekšējiem logiem. Kumeļš pilnām mutēm plūc rasoto zāli.

rasināt / smidzināt, 3. kónj., K., *apklāt ko ar sīkiem pilieniem*, # Rasināt drīkst tikai tik daudz, lai samitrinātu uzbērtu augsnes kārtiņu, bet substrāts paliktu neskarts. Kressalāti labi aug, ja ir liels gaisa mitrums, tāpēc tos trīs vai četras reizes dienā jārasina. Lai novērstu pāragru ziedēšanu, koku vainagus smidzina ar kaļķu pienu.

rasa / svīdums / apsvīdums, L., *virsmas pārklājums ar plānu pilienvēda šķidrums kārtiņu*, # Logu rūtis pārklājusi sīka miglas rasa. Vakarā aukstums pieņēmas, uz rūtīm svīduma vietās parādījās pirmās leduspuķes. Pēc ilgāka vēsa laika, uzplūstot siltam gaisam, uz ēku sienām mēdz parādīties svīdums. Ņemu divi un slauku nost no rūtīm apsvīdumu.

aprasot / apsvīst / aizrasot / aizsvīst / norasot / nosvīst / sasvīst / aplāso / nolāso, pbg., R. n., *pārklāties ar rasu, sviedriem vai cita veida plānu šķidrums kārtiņu*, # Caur aprasojušo logu neko lāga nevarēja saredzēt. Zigurda piere apraso sīkām sviedru lāsītēm. Tēvocis ar piedurkni noslauka apsvīdušo pieri. Kad loga rūtij uzpūš dvašu, tā apsvīst. Māte ar lupatu noslaucīja aizrasojušās loga rūtis. Uzpūšot dvašu, spogulis aizsvīst. Logi pa laikam aizsvīduši, palodzes mitras, it kā māja būtu avoksnējā vietā cēlta. Brilles bieži aizsvīst, spēj tik ņemt nost un slaucīt aizsvīdušos stiklus. Ik pa laikam jāiedarbina loga tīrītājs, lai noslauka atkal un atkal norasojušo priekšlogu. Ramōna ļauj, lai siltajā pavasara smīgalā noraso viņas seja un mati. Smaržo dzintarainām sveķu lāsēm norasojušie jaunie egļu baļķi. Briļļu stikliem jāuzpūš dvaša, lai tie nosvīst, un tad ar mīkstu drāniņu jānoslauka. Nosvīdušu zirgu nedrīkst piesiet netālu no bišu stropiem, jo sviedru smaka bites uzbudina un tās zirgu sadzels. Viņš pārnāca mājās sasvīdis un noguris. Viņš noslauka gar biksēm sasvīdušo dēlņu. Loga rūtis ir sīki aplāsojušas. No piepūles man piere nolāsoja sviedriem un aizsvīda briļļu stikli. Pēc nolijuša skaļa lietus vēl līka nolāsojis zars. (V.Brutāne).

aprasināt / aprasot / apsmidzināt / norasināt / norasot / nosmidzināt / nosvīdināt / aizrasot / aizmargot / sasmidzināt, K., *apklāt ar sīku pilienu kārtu*, # Uz rīta pusi viņus aprasināja sīks lietutiņš. Kad pieduros augam, vakara laistījuma aprasinātās lapas nobirdina man uz plaukstas siltēnas lāses. Ūrhidejas pa dienu vairākas reizes jāaplaista. Ar mutautu susinādams lietus aprasoto pieri un matus, ārsts sekoja sievietei. Lizetei mīklas abrā pagurst rokas, pieri apraso sviedri. Apsmidzinot porainos materiālus ar īpašām ķīmikālījām, panāk šo materiālu ūdens necaurīdību. Ja lamatas sermulī nenogalina uzreiz, tas izlaiž smirdīgu šķidrums, ar to apsmidzinādams savu balto ādiņu, kas nokrāsojas dzeltena. Kūp augusta tveicē sakarsusī un pērkona lietus norasinātā zeme. Jau kuro reizi viņš mitrajā kabatlakatā slauka savu lietus norasoto seju. Labprāt esmu dzēris vīnu, kad tas, labi izdzesēts, nosvīdina glāzi un iedzerts rada omulību. Lai putuplasts neuzsūktu mitrumu, tas no virsas jānosmidzina ar ūdens emulsijas krāsu. Ārā šņāca vējš un drebināja lietus lāsēm aizrasotos logus. Caur lietus aizmargoto loga stiklu var redzēt tikai izplūdušas kōntūras. Nekāds lielais lietus nebija, bet sienu sasmidzināja mitru.

apsmidzināties, *apsmidzināt sevi*, # Pirms iziešanas no mājas Rudīte viegli apsmidzinās ar ódekólōnu.

iesmidzināt, K., *smidzināt kur iekšā*, # Viņa iesmidzināja blūzes krūtežā nedaudz ódekólōna.

izsmidzināt, K., *smidzinot pārklāt ar šķidrums kārtiņu kā iekšpusi*, # Ja izžuvušas mucas iekšpusi izsmidzina ar uzkarsētu emalju, tā atdzīstot izveido izturīgu, elastīgu plēves kārtiņu.

pasvīst / iesvīst, *nedadz svīst*, R. n., # Iedzersi karstu tēju, pasvīdīsi, un slimība būs laukā. Viņa rokasspiediens ir glēvs un mikls no iesvīdušas delnas.

izrasot / izsvīst, R. n., *izplūst un pārklāties*, # Pa visu zāģējuma (griezuma) platību bija izrasojušas sīkas sveķu lāsītes. Ne reizi vien viņam no bailēm ir izsvīduši auksti sviedri. Pēc svīšanas viņš nodomāja, ka nu būs izsvīdis viss nelabums. Pievakarē abi pārnāca, kā parasti, izsvīduši un izslāpuši. No apiņu rogu dziedzeriem izsvīst lupulīns, kas satur īpatnējas rūgtvielas.

sarasot / pierasot, R. n., *viscaur aprasot; parādīties rasai*, # Visi logi sarasojuši. Šeit jaunai mātei, jūtot bērnu rokās, Karsts laimes valgums skropstās saraso (J.Silazars). Vītoli stāvēja smagi pierasojuši, jo nebija vēja, kas tos izpurinātu. Divriči mīksti ripo cauri pierasojušam mežam.

uzlāsot, lāsot virsū no augšas, # Kā vējš sakustina zarus, tā man no augšas uzlāso pa kādai pilei no salijušās lapotnes.

uzrasināt / uzsmidzināt, K., *rasināt pa virsu*, # Uz nogrieztajām rozēm jāuzrasina ūdens. Var sēklas izklāt plānā kārtā uz audekla vai biežāka papīra un ar zaru slotiņu uzrasināt attiecīgā mikroelementa šķīdumu. Ar profesionāļa veiklību viņš nomazgāja vēja stiklu, uzsmidzinādams spodrinātāju un ātri rikodamies ar papīra vīkšķi un lupatu.

ASAROT, 2. kónj., R. n., *pārklāties acīm ar asarām*, # Tādi dūmi, ka acis asaro. Ass vējš pūš man pretī sejā, tā ka man pat acis asaro.

apasarot / noasarot / saasarot, pbg., # Viņš sēdēja solā pie pašām baznīcas durvīm – tāds sīciņš un apasarotām acīm. Namiņā slaistījās Leipka, slimās noasarojušās acis blisinādams. Logi noasarojuši netīrām lāsēm kā slimas, pusaklas acis. Saules tveicē stāv priedes, dzidru sveķu lāsēm noasarojušas. No lielā aizkustinājuma viņam pat acis saasarojušas.

saasarot, K., *izraisīt apasarošanu*, # Pēteris parāva savu naģeni dziļāk uz pieres, lai vējš nesaasarotu acis.

asarains / asarots, Kd., *apasarojis*, # No spilgtās gaismas viņa asarainās acis ir galīgi apžilbušas. Asarainām acīm puika skatās, kā māte pārsien viņa pušumu. No dūmainās virtuves iznāca paveca sieviete grumbainu seju un apsarkušām, asarotām acīm. Tautu laipa asarota, Tēva dubļi sidraboti (T. dz.).

izasarot, asarot un pārstāt asarot, # Zirgam slimās acīs iepūš tabaku, lai izasaro.

paasarot, mazliet asarot, # Sākumā acis, pie vēja nepieradušas, paasaroja, bet drīz pārstāja.

SVIEDRĒT, 2. kónj., K., *likt svīst, likt apklāties ar sviedriem*, # Jūrnieka kreklis sviedrēja, bet pusplikš jau te pa ielām staigāt nedrīkstēja. Sintētiskās jaciņas un svīterīši sviedrē, tāpēc tos siltā laikā nav ieteicams valkāt. Kad vairs ne karstā saule sviedrē, ne dunduri tracina, zirgs stāv mierīgs. Alus šādā karstumā vienīgi sviedrē un sirdi maitā. Slimniekam jādzer karsta sviedrējoša tēja.

sviedrēties, sviedrēt sevi, # Pirtī karsēdamās un sviedrēdamās, viņas ņēmās pārspriest savu kavalieru plusus un mīnusos.

sviedri, L., *ķermeņa laukumu pārklājums ar sekrētu, kas izdalījies caur ādas porām*, # Kad pār meža galiem pacēlās saule, sveicinādama agros arājus, tiem muguras jau bija sviedros. Sviedru dziedzera izvadkanāls izbeidzas ādā. Bruņinieks svīda karstuma un nāves baiļu sviedrus.

sviedrains, Kd., *pārklāts ar sviedriem*, # Puskaili vīri sviedrainām mugurām locījās starp koku un akmeņu kaudzēm. Arāji sāka atjūgt zirgus, kuru kakli un sāni jau bija sviedraini.

sasviedrēt, pbg., # Vecais saimnieks izkāpj no ratiem un apskata sasviedrēto zirgu.

sasviedrēties, sasviedrēt sevi, # Pusteciņiem steigdamies, viņš ir krietni sasviedrējies.

izsviedrēt, izdalīt sviedru daudzumu, # Čakls siena plāvējs karstā vasaras dienā varot izsviedrēt vairāk nekā 10 litrus šķidruma. Spórtistiem vajadzēja pierast pie daudzajām tómatu sulas pórcijām – tā varēja labāk atgūt karstajā saulē izsviedrētos sāļus.

izsviedrēties, izsviedrēt sevi, # Izsviedrēties var gan pirtī, gan karstā saulē, gan smagā darbā.

pasviedrēt, mazliet sviedrēt, # Līdz mēneša beigām, ja paši labi parausies un zirgus krietni pasviedrēs, kokmateriālu izvešanas nórmu varēs pieveikt.

pasviedrēties, mazliet sviedrēties, # Pasviedrējieties piecas līdz desmit minūtes, pēc tam nomazgājiet seju aukstā ūdenī un noslaukiet.

SIEKALOT, 2. kónj., K., *apklāt, saslapināt ar siekalām*, # No gulētāja mutes labā kaktiņa stīdz siekala, siekalodama spilvenu.

siekaloties / slienāties, 2. kónj., R. n., *nepatvaļīgi tecināt siekalas*, # Ferdinands aizvien biežāk liecās pāri laivas malai siekalodamies un rīstoties. Govs slienājas un laiza savu plato purnu.

siekalains / slienains, Kd., *apklāts ar siekalām*, # No bērna siekalainajām lūpiņām uz mana zoda paliek siekalainas bučas nospiedums. Brieži atkāpās viens no otra un tad ar vēl lielāku spēku triecās viens otram virsū, slienaini pilošās mēles izkāruši.

sasiekalot / iesiekalot, *sajaukt ar siekalām*, # Ēdiens ir rūpīgi jāsakošļā, lai tas kuņģī nonāktu labi sasiekalotas putriņas veidā. Barības sagremošana sākas jau mutē, kur tā tiek sakošļāta un iesiekalota. Skrotētas auzas zirgs vairāk košļā un iesiekalolo.

sasiekaloties, *sajaukties ar siekalām*, # Tikai labi sakošļāts un sasiekalojies ēdiens norijams.

apsiekalot / nosiekalot / sasiekalot / iesiekalot / noslienāt / apslieņāt / saslienāt, *apklāt ar siekalām*, # Kucēns apsiekalojis paklāju. Pirms likt pie mutes, Aigars ar delnu apslauka nosiekaloto alus pudeles kakliņu. Mazulis sasiekalojis spilventiņu. Vērpējas vērpjot pirkstus iesiekalolo. Ieveramā diega galiņš jāiesiekalolo. „Ej prom, Fidō, tu noslienāsi manu dienasgrāmatu!” es viņam saku, bet viņš tik luncina asti un turpina slaisīties ap mani. Mazulis apslieņājis spilvunu un arī savu krūtežu saslienājis gluži slapju.

apsiekaloties / nosiekaloties, *apsiekalot sevi*, # Mazajam nāk zobi, viņš tā apsiekalojas, ka priekšā jāsien lacītis. Visi zīdaiņi vairāk vai mazāk nosiekalojas.

pasiekalot, *nedaudz siekalot*, # Lai diegu varētu vieglāk ievērt adatā, tā galiņu jāpasiekalolo.

LEDOT, 2. kónj., R. n., *pārklāties ar leđus kārtu*, # Ārā smidzina sīks lietus un tūlīt leđo uz ietvēm un ielu asfalta.

apleđot / noleđot, pbg., # Jūrmalā viļņu apšlakstītie akmeņi apleđojuši. Pa nakti uz kuģa viss apleđojis. Pa noleđojušo ietvi jāiet ļoti uzmanīgi. Kad pēc atkušņa atkal uzsalst, jumtu malas noleđo, veidojas lāstekas.

apvizēt, 3. kónj., R. n., *pārklāties ar plānu leđus kārtu*, # Naktīs sals vēl pieturējās, tāpēc no rītiem peļķes bija apvizējušas.

apleđojums / atkala, L., # Piegājis pie leduspuķēm izrakstītā loga, Uldis ar pirkstu pakausē caurumu apleđojumā. Īpaši daudz apleđojumu un šļūdoņu Pamira kalnos ir Muksū upes iztekā. Slīdot no Skandināvijas lejup dienvidu un dienvidaustrumu virzienā, apleđojums izara un samala iežus, kuru gabalus nesa sev līdzī. Atkala ir apleđojums zemes un dažādu ķermeņu virspusē, kas rodas sīkam lielum nolīstot un tūlīt sasilstot. Spēji uznākusī atkala ceļu padarīja ārkārtīgi slidenu.

saleđot / pārleđot, *pārklāties pilnīgi ar leđu*, # Šorīt visas peļķes saleđojušas, puikām lielie prieki slidināties. Sērsna ir pārleđojusi sniega virskārta. Dīķis jau pārleđojis ar leđus kārtiņu.

leđains, Kd., *apleđojis*, # Viņš kritis uz leđainā celiņa un lauzis kāju. Zem vindas uz leđainiem akas grodiem sēž mazsaimnieka māte un sagaida soda ekspedīciju. Jurģu naktī, arī ja ganības vēl sniegainas, leđainas, visi jāpē pieguļā.

UZSALT, -salst, -sala / **apsalt**, M., *rasties uzsaluma, leđus u. tml., kārtai*, # Pa nakti ceļš uzsalis, zem kājām skraukšķ plāna leđus garoza. Viņš arī vēlā rudenī, kad ežers jau uzsalis, uzlauzis leđu un izpeldējies. Sniega sērsna bija tik cieti uzsalusi, ka vietām cilvēku nesa pa virsu. Pa apsalušo ceļu rati stiprāk grab. Viņa drēbes bija apsalušas ar leđus kārtu.

uzsaldēt, 2. kónj., K., *likt uzsalt*, # Līdz ar skolnieku ziemas brīvdienām atnāca paskaudrs sals, kas ļāva uzsaldēt pietiekami biezu leđus kārtu. Decembra sākumā beidzot bija uzsaldēts arī „Daugavas” stadiōna leđus skrejceļš.

uzsalums, L., *sasalušas zemes vai leđus u. tml. kārtā*, # Zem kājām viegli čirkstēja nakts uzsalums. Skaidrā vēla rudens rītā pirmais uzsalums uzlicis ūdenim dzidrus stiklus. Vēl dziļākie staignāji purvā nebija aizsaluši, dažs gājējs pēkšņi ielūza cauri uzsaluma garozai.

uzsalne, L., *uzsalis slānis*, # Uzsalne ir irdeņis sīku leđus kristālu slānis, kas mitrā gaisā un zemā temperatūrā veidojas uz zemes vai sniega un tamlīdzīgi.

VIZNOT, 2. kónj., M., *pārklāties ar vižņiem*, # Ūdens virsma vižņoja, airi aplīpa, apleđoja un kļuva smagi, laiviņa tikko virzījās uz priekšu.

savižņot, pbg., # Pieņemas sals, visas peļķes ir savižņojušas.

VILKT ciet, velk, vilka, K., *pārklāt ar sniega vai leđus kārtu u. tml.*, # Ceļu acīmredzami vilka ciet – no rīta sniegā iebrauktās sliedes tagad novakarē atkal pamazām aizlīdzinājās.

aizvilkt, pbg., # Vējš un vējš, dzen to irdeņo sniegu pāri visiem lauku laukiem, beidzamo sliedi aizvelk ciet un vēl kupenu pārstiepj pāri. Logs sniegputeņa un leđus aizvilktas, tikai augšējais stūrītis rūtī pavēra skatienu uz meža pusi. Snieg lielām pārslām, visi ceļi, visas takas aizvilktas. Attekā vižņu vēl nav, toties sēres mala jau aizvilktā ciet.

vilkties, velkas, vilkā, R. n., # No rītiem lejas dīķīti virs ūdens sāka vilkties smalki vižņi.

aizvilkties, pbg., # Naktī loga rūtis aizvilkušās ar leduspuķēm. Pievakarē vējš vēl straujāk dzenā sniega grīstis, un ceļi aizvelkas.

SALT ciet, salst, sala, M., *pārklāties ar ledus kārtu u. tml.*, # Upe salst ciet. Naktī saceļas liels aukstums, ūdens āliņģī sāk salt ciet.

aizsalt, pbg., # Dīķis aizsala vienā naktī. Stikla balkōns vienās leduspuķēs, arī logi aizsaluši.

aizsaldēt, 2. kónj., K., *likt aizsalt*, # Uznākušais sals aizsaldēja ziemeļu ostas, aizsala arī Rīgas jūras līcis.

SĒRSNOT, 2. kónj., M., *pārklāties ar sērsnu*, # Sniegs jau sāk sērsnot.

sasērsnot / **apsērsnot**, pbg., # Sniegs tā sasērsnojis, ka var staigāt pa virsu. Kad sniegs apsērsno, stīrnām kājas lūst sērsnai cauri un ledus garoza tās ievaino.

sērsna, L., *aplēdojuma kārtā virs sniega*, # Mainoties siltākam gaisa uzplūdamam ar aukstāku, martā bieži uz sniega virskārtas izveidojas plāna ledus garoza – sērsna. Jau otrā dienā pa sasalušā sniega sērsnu viņš gāja apskatīt Gaiļa kalnu.

sērsnains / **sērsns**, Kd., *klāts ar sērsnu*, # Ja sniegs ir sevišķi biezs vai sērsnains, mežacūkas staigā maz. Vēl aprīļa vidū visi nostūri bija sniegaini, krūmi, mežmalas un nogāzes ziemeļpusē ar sērsnainām kupenām noklātas. Sērsnais sniegs čirkstēja zem ragavu sliecēm.

SARMOT, 2. kónj., M., *pārklāties ar sarmu*, # Viegla migla gulēja gaisā, un koki sarmoja.

sarma / **sarmojums** / **apsarmojums** / **apsarme**, L., *pārklājums ar sīku ledus kristālu aplēdojumu*, # No purviem cēlās migla un sasala baltā sarmā koku zaros. Tādu sarmu, kāda bija nesen, meži nepierēdz katru gadu. Iejūgtajam zirgam zem nāsīm spalvās no dvašas jau uzmeties balts sarmojums. Mitrums ziemā nevis iztvaiko, bet nosēžas no gaisa apsarmojuma veidā uz zemi un priekšmetiem. Uz ēku sienām izveidojas apsarme.

apsarmot / **nosarmot** / **sasarmot** / **piesarmot**, pbg., # Raudzījies caur apsarmojušajām ābelēm uz ceļu, vai nebrauc jau tēvs mājās. Vīriem no dvašas ne tikai bārdas un ūsas, bet pat uzacis apsarmojušas. Parkā visi koki nosarmojuši, izskatās kā ziemas pasakā. Sardzes vīram bārda nosarmojusi gluži balta. Koku zari sasarmojuši kā baltā vilnā apvārtīti. No piesarmojušā dārza iznāca sirms vecis. Mežs piesarmojis, itin kā tūkstošiem kumeļu būtu savas ēlpas pūtuši.

TĪKLOT, 2. kónj., K. vai R. n., *apaust, aptīt ar tīklu; izplesties vēdekļveidīgi, vēdekļveidīgā saistījumā*, # Kad zirnekļi tīklo kokus un zāli, gaidāms jauks laiks.

satīklot / **notīklot**, pbg., # Bojātās skuju satīklotas ar skrajiem pavedieniem, pa kuriem pārvietojas ērces. Tauriņa kāpuri izgrauž zirņus un satīklo pākstis ar pavedieniem. Viņš raudzījās uz savām sasprēgājušajām, melnu rievu notīklotajām dēlnām ar sajūtu, ka tās nav paša, bet svešas, kaut kur palienētas.

tīklojums / **satīklojums**, L., *dažādu pavedienu izkārtojums saistījumā ar augsni u. tml.*, # Tīkložu kāpuri ir aktīvi dienā, kad barojas un veido tīklojumu, kas tos sargā no dažādiem plēsīgiem kukaiņiem. Krokainums lapu plātnēs rodas no tā, ka lapas mezofils attīstās ātrāk par dzīslām, izliekdami dzīslu tīklojumā uz āru. Nepieciešamību palmu pārstādīt nosaka pēc sakņu satīklojuma biežuma puķpodā.

pietīklot / **iztīklot**, *izveidot plašu tīklojumu*, # Zirneklis pietīklojis griestu stūri. Ļaujot vārpatai brīvi augt, tā ar sakneņiem ātri pietīklo visu arāmkārtu. Vēlēnu trūdzemi sagatavo no plānas zālaugu vēlēnas virsējās kārtas, kas pietīklotā un caurausta ar sīkajām bārksu saknītēm. Sēņotne mitinās augsnē, iztīklotama to visos virzienos. Viņa vaigus iztīklo sklerētiskas dzīslīņas.

PĒDOT / **sliedēt**, 2. kónj., K., *pārklāt ar pēdu nospiedumiem, iemūt sliedi u. tml.*, # Viens kaķis iemūžinājis savu ķepu nospiedumus, pēdojot svaigi uzlieto cementa javu. Kāds jau ir pēdojis nesastingušo asfaltu. Tēvs iet dēlam pa priekšu, bet kājas reižu reizēm novēršas no takas un sliedē biezo, mitro mauru.

nopēdot / **nosliedēt** / **piepēdot** / **piesliedēt** / **sapēdot**, pbg., # Pamanījām kādu jenótsuņu stipri nopēdotu meža nogabalu. Viņa kabinetā grīda bez vaskota spīduma, turklāt daudz kāju krietni nopēdota. Zāle paaugusi sulīga un laba, un ne cilvēka, ne lopa soļi to nav nosliedējuši. Siens pret vakaru būs novākts, paliks nopļauta, riepju nosliedēta pļava. Medībās nedrīkst daudz staigāt apkārt un piepēdot mežu. Dobe ir kaķu piepēdota. Alise ienēs kannu virtuvē un turpat atstāj arī gumijniekus, jo nav ko piepēdot un piesliedēt istabā grīdu. Izlūki atauļoja atpakaļ, un mednieki drāza uz vilku sapēdotajām vietām.

5. 6. APRĪKOT, 2. kónj., K., *savienot ar ko funkcionāli nepieciešamu vai vēlamu; sagādāt funkcionālā telpā attiecīgus priekšmetus un ierīces u. tml.*, # Autō īpašnieki steidz aprīkot savus

braucamos ar ziemas riepām. Vannu ir iespējams aprīkot ar masāžas sistēmu. Logus ieteicams papildus aprīkot ar pretinsektu tīkliem.

aprikojums, L., # Tūrisma uzņēmumos moderns aprikojums veicina tūristu apkalpošanas uzlabošanu. Peldbaseina aprikojuma parametru izvēli iesaku atstāt kompetentu speciālistu ziņā.

APVĀKOT, 2. kónj. / **aplīkt**, -liek, -lika, K., *aplīkt, parasti ar papīru, grāmatu vai burtnīcu vākus, lai tie nenodiltu un nenotraipītos*, # Uldim visas burtnīcas ir tīri apvākotas. Bērnī cits citam rādīja jaunās grāmatas, apvākoja tās raibiem papīriem. Puika nikni rāva nost Abula „Skolas druvas” vākiem aplīkto avīzes puslapu un savīstīja to čokurā. Kratīšanā grāmatas izšķīrstīja, norāva aplīktos vākus un svieda uz grīdas čupā.

apvākojums / apvāks / aplikums / aplikamais, L., # Viņa tūlīt aizskries uz internātu, izvilks kādu viņai vien zināmu kladi, kurai aiz apvākojuma glabājas trīs vēstules un fotogrāfija. Visas viņa burtnīcas bija tīros celofāna apvākos. Ir arī grāmatas ar poligrāfiski noformētiem apvākiem, kurus aplik grāmatu vākiem, ielokot sānmalas. Reklāmai un lasītāja piesaistīšanai labi kalpo apvāki, un tie nodēž arī kā grāmatas vāka aizsargs. Labi, ka bibliotēkārē neatlocīja visus aplikumus – tad viņa būtu ieraudzījusi, ka vienai grāmatai vāks noliets ar kaut kādu zaļganu ķīmisku šķidrums. Arī skolas grāmatas policisti kratīšanā izšķīrstīja un visām vāku aplikamos norāva.

IESIET, -sien, -sēja, K., *aprikot daudzlapu rakstnodarbu ar vākiem (parasti bieziem)*, # Viņš atrāva galda atvilktni un izņēma tumšos ādas vākos iesietu kabatas grāmatiņu. Latviešu inteligenti, sadzīvē pārņēmuši buržuāzo modi, lika arī savas grāmatas iesiet tās gaumē. Sevišķi skaisti Leitāna mājas bibliotēkai iesieti viņa paša tulkojumi.

iesiešana, L., # Iesiešana bija tā grāmatu tehniskās ražošanas joma, kur atraisījās pašu latviešu iniciatīva.

iesējums, L., # Ingrīda pārņāca no skolas ar gatavības apliecību un atmiņai pasniegto Jaunsudrabiņa „Aiju” skaistā iesējumā. Biežāk nekā iepriekšējā laikposmā latviešu īpašumā atradās pilsēnieciska tipa iesējumi krāsotā ādā ar zeltītu bīdermeierisku ornamentu. Zemnieku darinātie iesējumi, sevišķi apkaltie, ir īsti etnogrāfiski, patiesi tautas mākslas darbi.

BRŌŠĒT, 2. kónj., K., *sastiprināt iespiedloksnes, lai izveidotu brōšūru vai grāmatas blōku*, # Instrukcijas parasti izdod tikai brōšētā veidā. Brōšētās grāmatas tirgū parādījās gandrīz tikai neatgrieztas.

iebrōšēt, pbg., # Atšķīrībā no 19. gs. grāmatām 20. gs. sākumā grāmatas parasti iebrōšēja ne plāna papīra, bet kartona vākos.

brōšējums, L., # Brōšējums joprojām bija galvenā grāmatu ārējā fōrma, jo iesējums grāmatas ļoti sadārdzināja.

IERĀMĒT, 2. kónj., K., *aprikot ar ietvaru (rāmi)*, # Zeltā ierāmētais degunkniebis slēpa aukstas, cietsirdīgas acis. Virs koka gultas pie sienas ierāmēta krāsaina žurnāla ilustrācija. Muzeja sienas rotāja šauros ielogos ierāmētie meistara zīmējumi. Skatuves priekšējo daļu ierāmē ar skatuves pōrtālu vai pōrtāla arku.

ierāmējums / ietvars / rāmis, L., # Šāds pōrtāls dod stabilu arhitektōnisku skatuves ierāmējumu. Pāri aceņu metāla ierāmējumam viņš stingi lūkojas uz kameras pretējo sienu. Pie vienas no telpas sienām redzams sievietes pōrtrets vienkāršā papes ierāmējumā. Vecmāmuļa sadabūja savas acenes misiņa ietvaros. Pie sienām gleznas zeltītos ietvaros. Uz galdiņa grāmatas un kāds fotogrāfijas ietvarā. Kāts cirvja ietvarā jāiestiprina pilnīgi nekustīgi. Arī spogulis var būt zeltītā rāmī. Pie sienām un darbnīcas kaktos rāmjos un bez rāmjiem bija savs ducis gleznu. Vecmāmuļa sēž, galvu noliekusi pār šuvekļa rāmīti. Svarīgi, lai briļļu rāmis atbilstu galvas izmēram. Reinis pabīda augstāk uz pieres plastmasas rāmju ietvertās aizsargacenes. No stropa izņemtām medus rāmim aplīpušais bišu čemurs saulē nīrb un zvīlo kā zelts.

IELOGOT, 2. kónj., K., *ierāmēt gleznu vai attēlu; norobežot ar apvilktām kōntūrām kādu tekstu u. tml.*, # Viņa vērbu piesaistīja kāda maza, ielogota fotogrāfija.

ielogojums / ielogs, L., # Māksliniece gatavojas savai persōnālajai izstādei – savēd kārtībā audeklus, rūpējas par ielogojumiem. Pastmarku albumā katrai lapai ar melnu tušu veido ielogojumu. Muzeja sienas rotā šauros ielogos ierāmētie meistara zīmējumi. Dzejoļa galvenais secinājums salikts treknēm burtiem, apvilks ar ielogu.

VĀKOT, 2. kónj., K., *pārsegt ar vāku*, # Kad es ierados, viņa vākoja kōmpōta burciņas.

apvākot, pbg., # Netīro veļu viņi glabāja lielā pītā, apvākotā tīnē.

aizvākot, *aizdarīt, pārsēdzot ar vāku*, # Pulveris jātur cieši aizvākotās stikla vai metāla kārbās. Tagad burkas pārsvarā aizvāko ar plastmasas vāciņiem. Maizes puskuķļa vidū bija iegriezts robs, piepildīts ar jaunkultu sviestu un aizvākots ar garozu.

aizvākojums, L., # Trauka aizvākojumam jābūt pilnīgi noslēdzošam, hermētiskam.

atvākot, *atvērt aizvākotu trauku*, # Metāla kónservu bundžu atvākošanai ir paredzēti īpaši atgriežamie.

GUMIJOT, 2. kónj., K., *apvilkt ar gumijas kārtu*, # Ratiņu riteņi ir gumijoti un balstās uz lodīšu gultņiem. Ģirts pamanīja pievadcauruļu gumijotos vijumus.

STĪPOT, 2. kónj., K., *aprīkot ar stīpu, stīpām*, # Māte bija diendienā stiepusi no strauta stīpotos koka spaiņus ar ūdeni. Gubenī Mačs pie mazā lodziņa stīpo sabrukušo spainīti. Sviests valkāni iekļāvās stīpotajās mucinās, kas bija izklātas ar sālsūdeni mērcētu pergamentu.

stīpojums, L., *aprīkojums ar stīpu, stīpām*, # Jaunajām mucām bija labs stīpojums.

apstīpot / nostīpot / sastīpot, pbg., # Klētī vēl bija apstīpota tīne, kurā krustmāte glabāja miltus un putraimus. Turpat stāvēja sarūsējušām stīpām apstīpota pusmuca ar māliem. Apkārtnes saimnieki brauca pie Jūlija pasūtīt izslavētās labi nostīpotas baļļas. Klētiņas nojumē izvēlta tikko drāztām lazdas stīpām sastīpota kāpostu baļļiņa. Dzirdēju, ka viņš protot sastīpot labas ķernes un kāpostu mucas.

pārstīpot, *stīpot no jauna, vēlreiz*, # Pēc noteikta lietošanas laika ratu riteņus jāpārstīpo.

APRIEPOT, 2. kónj., K., *aprīkot ar riepām*, # Kūtī barības nogādei kalpo viegli, ar gumiju apriepotu riteņu ratiņi.

apriepojums, L., # Liela nozīme, īpaši sprinta sacensībās, ir velosipēdu apriepojumam.

APMARGOT / aizmargot, 2. kónj., K., *aprīkot ar margām*, # Apmargotiem jābūt namu balkōniem, kāpnēm un tamlīdzīgi. Viņa gāja gar aizmargoto paviljona nodalījumu.

apmargojums, L., # Publika vēlās laukumam pāri pa abām pusēm Aleksandra kólónnas čuguna apmargojumam.

NOŽOGOT / apžogot, 2. kónj. / **aizžogot / iežogot / nošķirt**, -šķir, -šķīra / **apjozt** (-jož, -joza) **ar žogu**, K., *aptvert apkārt ar žogu vai citādu norobežojošu aprīkojumu*, # Jaunais dārza nams, nožogots no ielas ar augstu koka sētu, grima ķiršu un ābeļziedu kupenās. Blakus gaitenim, koka barjeras nožogota, atradās ģērbtuve. Puķu dārziņš bija apžogots, lai vistas netiek kašaties. Gājējiem bija jānogriežas sānis, lai apietu šobrīd aizžogoto ostas teritoriju. Alma sev istabas galā aizžogojusi kaktiņu ar katūna aizkaru. Laukumu paredzēts iežogot. Viņi apgāja apkārt vairākiem iežogotiem mīnu laukiem. Netālu no Ilūkstes atrodas lielas kūtis ar plašiem, stieplu iežogotiem pagalmiem. Vīrs verandām parasti izbūvē balkōnus, kurus iežogo ar margām. Namiņu no ceļa nošķir ķiršu dārzs. Vēctēvs apjoza kalna kapsētu ar baltu bērza žogu.

apkāršot, 2. kónj., K., *apžogot ar kārtīm*, # Ja vēl ganības apkāršotas un ir krūmi, zem kuriem lietus laikā pastāt, kas gan tad ganam kaiš?

žogs / nožogojums / iežogojums / iežogs / aizžogojums / aizžogs, L., *nožogojuma aprīce*,

Aiz mūra žoga suņi bija paslēpušies uz pakalējām un ziņkārīgi noskatījās pāri žogam. Bērnī izlīda cauri dejas laukuma nožogojumam. Plēsīgo zvēru priekšnesumus cirka arēnā skatītāji parasti vēro no droša attāluma, atrazdamies aiz pamatīga nožogojuma. Pa vārtiem vispirms nonāca laidarā – prāvā četrstūrainā iežogojumā. Vistu iežogojumā kāda jauna meiča patlaban baroja spārnaino saimi. Ogļu iežogojums bija pilns ar oglēm. Tēlpā, kurai sienas aizstāja vienkāršs dēļu iežogs un kurai nebija pat jumta, uz soliem sēdēja talcinieki. Apcietināto pārveda uz Centrālcietumu, kur radinieki varēja reizumis ar viņu sarunāties caur stieplu aizžogojumiem. No ārpuses nams jau izskatās pabeigts, nojaukti arī visi būves aizžogi un uzlieta asfalta ietve.

LATOT, 2. kónj., K., *apsist spāres ar latām*, # Augšā strādāja vīri, latodami spāres.

latojums, L., # Remontējot jumta latojumu, vispirms noņem jumta segumu un tad nomaina pret jaunām bojātās latas vai latu posmus.

aplatot / nolatot, pbg., # Saceltās spāres pēc tam aplato / nolato.

apkāršot, 2. kónj., K., *apsist spāres ar kārtīm*, # Savu riju jau apkāršojām, vēl tikai jāapjumj.

JUMT, jumj, jūma, K., *aprīkot celtni ar jumtu; uzklāt jumtu*, # Māja bija jumta ar izkaltsām niedrēm, tāpēc jau nosvila kā sauss salmu kūlis. Balti salmu kūļi gulēja gubā, no tiem jums jumtu.

jumties, jumjas, jūmās, R. s., *klāties pāri*, # Izklāda mākoņi, un drīz vien pāri pakalniem jūmās skaidras, zilās debesis.

apjunt / pārjunt, pbg., # Otra jaunbūve jau bija daļēji apjunta. Dārza malā stāv maza būdiņa, apjunta ar biezu niedru klājumu. Ar audeklu pārjuntās kulbas piekrautas pilnas līdz augšai. Pārjuntās ielas pasargā no slihta laika iedarbības, un tas ir ļoti noderīgi pólārā klimata apstākļos. Sejas prófils tuvplāns gleznots uz debesu zilgmes pārjuntas Latvijas ainavas fona.

pārjunt, *junt no jauna*, # Rakstnieks pārjūma savu lauku mitekli ar plēstu skaidu juntu. Pielaboti un pārjunti arī vecie siena šķūnīši.

sajunt, *apjunt vairākas vai visas celtnes*, # Abas jaunbūves jau ir sajuntas.

uzjunt, *uzklāt jumta segumu*, # Māja būvēta no sila priežu baļķiem, tā stāvēs droši savus simt gadus, ja vien saimnieks jo laikus pielabos vai uzjums jaunu juntu. Kungs lika muižas strādniekiem noplēst veco salmu juntu un uzjunt niedres.

aizjunt, *apjunt daļēji; aizdarīt jūmtā caurumu, bojājumu*, # Vakarā jaunais jumts bija aizjums pāri pusei, tad jau rīt droši tiks pabeigts. Jāuzkāpj augšā aizjunt to vēja izplēsto robu.

apjums / pārjume, L., *uzliekams un noņemams vieglas kónstrukcijas pārsegs pret lietu, vēju, sauli u. tml.*, # Kučierim uz bukas mētelis ar balta misiņa pogām, ratos ar nolaistu apjumu lielmāte.. Lija sīks rudens lietus, bet mēs sēdējām lauka vidū zem uzslietas pārjumes un nodarinājām cukurbietes.

nojume, L., *viegla kónstrukcijas celtnes ar juntu vai juntveida pārsegumu*, # Autobusa pieturas nojumē valdīja piķa melna tumsa. Atjaunots balkōns ar veclaicīgu režģi, ieejas durvis ar grieztiem izrotājumiem, nojume virs durvīm.

STIKLOT, 2. kónj., K., *stiprināt stikla plāksni celtnes vai mēbeles detaļā u. tml.*, # Šodien stiklojām izdauzītos logus.

stiklots, Kd., *ar stikla plāksni aprīkots*, # Pa stiklotām divviru durvīm viņa iegāja plašā istabā. Mēs sēžam plašā stiklotā verandā. Pie gala sienas novietots stiklots grāmatu plaukts.

stiklojums, L., *aprīkojums ar stikla plāksni*, # Caur fasādes stiklojumu paveras plašs skats uz Daugavu. Mākslinieka darbnīcā mansardā ir daļējs griestu stiklojums.

iestiklot, pbg., # Mēdz teikt, ka ēka kļūst dzīva, kad tai iestiklo logus. Nams nu bija zem jumta, logi iestikloti, grīda ielikta. Zāli un fōajē atdala starpsiena, kuras augšdaļa iestiklota.

iestiklojums, L., # Luktura iestiklojums var būt gan ar parastu stiklu, gan matētu. Plašajā, ar lieliem logu iestiklojumiem izveidotajā telpā iekārtota patīkama atpūtas vieta.

sastiklot, *iestiklot ko daudz vai visu*, # Jaunceltnes jau ir zem jumta, durvis ieliktas, logi sastikloti.

pārstiklot, *stiklot atkārtoti*, # Ieplīsušo rūti jāpārstiklo.

GREĢZENOT, 2. kónj., K., *aplīk putnam ap kāju īpašu greģzenu*, # Ne vien migrācijas, bet arī citu putnu dzīves īpatnības noskaidro, putnus greģzenojot – noķertam putnam apliekot ap kāju greģzenu, uz kura ir numurs, sērija un attiecīgās valsts greģzenošanas centra adrese. Inčukalna mežsaimniecībā 1954. gada 20. jūnijā greģzenotais melnā mušķērāja mazulis noķerts tā paša gada augustā Itālijā.

apgreģzenot, pbg., # Atradējs pēc greģzenā iestrādātās adreses var paziņot greģzenotājam, kur, kad un kādos apstākļos atrasts apgreģzenotais putns. Kad putnu izstāde beigusies, Dabas muzeja administrācija nolēmusi visus sagūstītos putnus izlaist brīvībā, iepriekš tos apgreģzenojot.

greģzenots, Kd., *apņēmts ar jebkādu greģzenu, greģzeniem*, # Greģzenotu putnu kļūst arvien vairāk. Viņš mēģināja iztēloties savas sievas greģzenotos pirkstus uz melnbaltās klaviatūras.

SEĢLOT, 2. kónj., K., *aprīkot zirgu ar seģliem*, # Mans zirgs ir jau seģlots, es dodos ceļā. Dēli, dēli, kur bijāt? Seģlojiet kumeliņus! (T. dz.).

apseģlot / saseģlot, pbg., # Apseģloju kumeliņu, Jāju ciemu no ciemiņa (T. dz.). Saseģlojām zirgus, lai dotos meklēt pazudušos.

pārseģlot, *seģlot atkārtoti*, # Jātņiekam stacijā, lai pārseģlotu nodzīto zirgu, atpūstos un kaut ko ieģstu, bija atvēlētas pārdesmit minūtes.

KALT, kaļ, kala / **apkalt / iekalt / sakalt**, 3. kónj., K., *iekļaut ko daļēji vai pilnīgi metāla, granīta, leģdas u. tml. slānī*; # Vecāsmātes pūra lāde bija ar dzelzī kaltiem stūriem. Dzelzī kaltais karabīnes reģgalis piesities pie mauzera spala. Šīs rokas bij brīvas, nu važās kaltas.. (J.Rainis). Nav jau krustnešu laiki, kad dzelzīs kalti vīri ielauzās mājās. Ap vidukli viņam bija ar bronzas rotājumiem apkalta josta. Sulainis atvēra ar biezu dzelzi apkaltās durvis. Viņš izstūma istabas vidū ar dzelzs stīpām apkaltu lādi. Ragavu slieces apkaļ ar nerūsošā tērauda stīpām. No Róstovas cietuma stražņiki pa ielu dzina važās iekaltus cietumniekus. Klusām izcēlu no skapja misiņa āķos

iekaltu smagu bībeli. Bruņinieks bija caurcaurēm iekalts bruņās. Viņš uz mani skatījās caur misiņā iekaltiem briļļu stikliem. Nu jau Daugava Rīgā iekalta granīta krastos. Jaltā viņas pastaigājās gar akmenī iekalto ostas malu. Ir spīrgta rīta stunda, kad jūlija saule vēl nav paspējusi piekarsēt akmeni iekalto Rīgu. Ķēdēs sakaltu viņu veda pa Irtsiņu uz augšu. Spītība mani sasaista, sakaļ kā važās. Stiprais sals pat jūras līci iekalis ledu.

apkalt / apkaustīt / kalt / kaldināt, 3. kónj., K., *aprīkot zirga nagus ar pakaviem*, # Kad purvs aizsala, baļķu vedēji laida tā galam pāri pa ledu – tam gan vajadzēja asi apkalta zirga. Ar neapkaustītu zirgu pa bruģi grūti, ar vienu kāju jau pieklibo. Apkaustīju kumeliņu Tēraudiņa pakaviem (T. dz.). Kalējs kals kumeļu Tālamam ceļam.. (A.Vējāns). Visi kungi man vaicāja, Kur es tādu zirgu pirku; Rīgā pirku, naudu devu, Jelgavā kaldināju (T. dz.).

apkalums, L., # Par zirga apkalumu vajag maksāt, par velti jau neapkaļ.

AIZRESTOT, 2. kónj., K., *aprīkot durvis, logus u. tml. ar restēm*, # Noliktavas durvis no priekšpuses bija aizrestotas. Pāri augstajam mūra žogam bija redzams ēkas augšstāvs ar garu rindu aizrestotu logu.

PLÓMBĒT, 2. kónj., K., *aprīkot ar plómbu; aizdarīt caurumu vai plaisu ar plómbu*, # Durvis plómbē tālab, lai būtu redzams, vai kāds nav slepus iekļuvis aizslēgtajā telpā. Galvenais amalgamas trūkums ir zobam nepiemērotā metāliskā krāsa, tāpēc ar to plómbē sānu zobus.

aizplómbēt, pbg., # Visu vagonu durvis bija aizplómbētas. Vēstuļu sainim auklas apkārt, mezgls sasiets un aizplómbēts. Man šodien pie zobārsta aizplómbēja to caurumu dzeroklī.

saplómbēt, *aizdarīt ar plómbu caurumu zobā*, # Man to zobu vakar saplómbēja.

noplómbēt, *aprīkot ar plómbu*, # Jūsu dzīvoklī, tāpat kā daudzos citos, agrāk bija gāzes aparāts ūdens sildīšanai, bet māju pieslēdzot Dašavas gāzei, aparātu noplómbēja kā nelietojamu. Brīnījos, kā noplómbēts dzinējs var tik spēcīgi vilkt, gāju apskatīt – kā tad, plómba noņemta!

JOZT, jož, joza, K., *apņemt ar jostu, auklu u. tml.; jožot piestiprināt*, # Viņai mugurā ar jostu apkārt jozts putekļu mētelis. Tautu dēli jostu joza.. (T. dz.). Pēc trauksmes visi steidzīgi jož kas revólverus, kas granātas pie sāniem.

jozties, jožas, jozās, *jozt sevi*, # Viņam atkal siksna vaļā, viņš jožas un nevar sajozties.

apjozt / sajozt / pārjozt, pbg., # Brālis man ap vidu apjoza siksnu. Senlatviešiem ap vidu apjoztā josta bija apkalta ar bronzas rotājumiem. Pagalmā ienāca sieviete garā, ar auklu apjoztā mētelī, vīstokli padusē. Ģimnāzistiem viduklis bija jāapjož ar melni lakotu ādas jostu. Trīsstūrveidā salocītā autiņa vidējo stūri ieloka zīdainim starp kājiņām, bet garākos apjož ap gurniem. Strēlnieki steigā pārbaudīja šautenes, apjoza granātas. 17. gadsimta Rīgu apjoza mūri un vaļņi, kurus apkārt vēl apņēma plaša ūdens josla. Eirōpas vidū, kalnu grēdu apjozta, atrodas Čehija. Ģenerālim mugurā aizsargkrāsas blūze, sajozta ar jaunu, dzeltenu siksnu. Ienāca vīrietis garā, kārtīgi sajoztā gumijas mētelī. Makšķernieks sajož ciežāk ar auklu savu vatnieku. Rūpīgi pārrakstītās tautasdziesmas savās atvilktnēs glabā dainu skapis, kur katra dziesma kopā ar tās variantiem pārjozti ar Baronmātes darinātu krāsainu jostiņu.

apjozties / sajozties, *apjozt sevi*, # Uldis uzvelk mātes veco virsjaku un apjožas ar auklu, bet kājās uzauj tēva zābakus. Tēvs melnā kažokā, apjozies platu, pērlēm rotātu ādas jostu, nosēdās kamanu labajā pusē par braucēju. Tas bija Toms, āvies vīzēs, lūku striķi apjozies. Pa šauro cietuma gaiteni un tā šķērsejām staigāja revólveriem apjozušies sargi. Palsā kažociņā saģērbusos, ar izrakstītu jostu sajozušos – tādu viņu satieku mājas pagalmā. Virsnieks – papahā, šinelī ar uzplečiem un siksniņām sajozies – iet, zobenu šķindinādams.

SEGT, sedz, sedza / **klāt**, klāj, klāja, R. s., *aprīkot ko ar drānu vai citādu plāju*, # Sedzu galdu ar galdautu / sedzu galdautu uz galda. Ejot laukā, sedzu uz pleciem lakatu / sedzu plecus ar lakatu. 19. gadsimtā turīgāko zemnieku sievas un meitas villaiņu vietā sedza pilsētā pirktus krāsainus zīda vai smalkvilnas lakatus. Spilvenus sedza ar krokotu mežģiņu vólānu apšūts pārklājs. Viņa vājos plecus sedz pēc visjaunākās modes šūts svārciņš. Klājam jau galdu, liekam uz tā ēdienus. Anna jau ņēma palagu, segu un spilvenu un klāja gultu.

segties, sedzas, sedzās, *segt sevi*, # Ar vienu no māmuļas austajām vilnas segām tagad sedzās mazā audzumeita.

apsegt / aplāt / pārsegt / pārklāt / saklāt / pārvilkt, pbg., K., *segt ko ar ko*, # Liepnieks kaut kur sadabāja sarkanu drānu, ar ko apsegt svinīgās sapulces prezidija galdu. Viņa uzposa istabu un nelielo galdu aplāja ar baltu galdautu. Anna pārsedza spilvenu ar baltu linautu. Laura zārku pārklāja ar gluži jaunu gultas segu. Vajadzēja sarindot galdus citu citam galā un saklāt ar baltiem

galdautiem. Gaieteņa grīdu pārklājām ar gumijas celiņiem. Viņš apgūlās uz lāviņas un pārvilka mēteli pāri galvai. Pie galda, melnu lakatu pār acīm pārvilkusi, sēdēja sveša sieviete.

apsegties / apklāties / nosegties / pārsegties / pārklāties / noklāties, *apsegt sevi*, # Meitiesi diendusā apsedzās ar galvas lakatiņiem, lai paglābtos no mušām. Būdams noguris, skudrlācis noliekas uz sāniem, saritinās kamolā un kā ar segu apsedzas ar savu platu, krāšņo asti. Izciemojusies viņa cēlās kājās, apsedzās ar villaini un devās mājup. Vakarā atbraucēji sagūlās uz grīdas, apklādamies ar mēteļiem. Ārā pārsalis, viņš nolikās gulēt, silti nosedzies ar divām segām. Viņš gulēja uz muguras, ar segu līdz krūtīm pārsedzies. Māte nopūta sveci un, ar lakatu pārsegusies, izgāja ārā. Lietum listot, mēs stāvam ap ugunsroku, pārklājušies ar plēves gabaliem. Lielā egle ar nokarenajiem zariem izskatījās kā tumšām sagšām noklājusies vecenīte.

aizsegt / aizklāt, K., *likt ko kam priekšā*, # Ļoti noderīgi ir slimnieka tuvumā aizsegt elpošanas ceļus – degunu un muti – ar marles masku. Viņa aizsedza logam priekšā segu / aizklāja logu ar segu. Māte aizklāja seju ar priekšauta stūri un sāka šņukstēt.

aizklāties, K., *aizsegt sev*, # Viņa ienāca palātā, aizklājusies ar plīvuru.

sasegt / saklāt, K., *apsegt; uzsegt vairākas kārtas*, # Ejot prom, atstājam viņu gultā un sasēdzam vēl virsū savas trīs segas. Kopīgi viņi saklāja galdu ar maizītēm, ar ziemas āboliem, ar kūpošām kafijas krūzēm. Paēduši visi saklāja sev tepat uz soliem gulvietas un devās pie miera.

sasegties / saklāties, K., *sasegt sevi*, # Viņš paliek pagalvī cepuri un sasēdzas ar mēteli. Viņš aiz slinkuma nekurināja istabu, bet augu dienu gulšņāja aukstumā, saklājies sev virsū visas segas un mēteļus.

iesegt / ieklāt, K., *segt ko kur iekšā*, # Viņa paņēma drānu un iesedza / ieklāja to grozā.

izklāt, K., *noklāt, paklāt (ierobežotā lietojumā)*, # Ingrīda ieslēdz gludekli, paņem Ģirta kreķlu un izklāj to uz gludināmā dēļa.

izklāt / izsegt, R. s., *būt kam apklātam ar ko*, # Gaiteni izklāta / izsegta grīdsega, lai neklaudzētu soļi. Juvelieru veikalos ar melnu samtu izklātas vitrīnas zaigoja dārgakmeņos kā rudens nakts debesis.

noklāt / paklāt / pasegt / pārklāt / pārsegt, K., *izklāt ko uz kā*, # Vīri novilka savus ādas pusemēteļus, noklāja tos zemē pie ugunsruka un atlaidās uz tiem. Viņš izraudzījās sausu pakalniņu un, paklājis tur mēteli, nogūlās garšļaukus. Māte paklāja zem vīģes koka pašaustu tepiķi. Tepiķi vajadzētu paklāt vairāk uz istabas vidu. Viņi gulēja, kur pagadījās – uz mucām, kastēm, dēļiem – pasēdzot apakšā savas paša drēbes. Viņš izvelk no kabatas ne visai tīru mutautu un pārklāj abažūram. Kareivis noguļas stūrī un pārklāj sev pāri šineli. Galdiņam bija pārsegta slimmīcas standarta baltā servjete. Istabiņā atradās ar rūtainu pledu pārklāts matracis. Kaspars paņēma brezentu un pārsedza to Ferdinanda pleciem.

paklāties / uzklāties / pasegties, K., *tikt paklātam*, # Šī grīdsedziņa ļauj ērti paklāties zem galda. Galdauts uzklājies šķībi. Viņa bija pasegusies sev lakatu apakšā.

uzsegt / uzklāt, K., *segt ko virsū kam*, # Liepu māte uzsedza sev uz pleciem pašausto villaini. Ģeorgs atgūlās, rūpīgi uzsedzis uz kājām kažoku. Es sev uzsedzu smaidu kā lakatu, kad krūtīs man tukši un auksti (L.Brīdaka). Kad Dagmāra aiz vēsuma sāka drebināties, Pauls novilka savu velveta jaku un uzklāja viņai to uz pleciem. Palagi likās nupat kā svaigi uzklāti. Uzklāt galdu nozīmē to aprīkot ar galda piederumiem, ēdieniem un dzērieniem, savukārt uzklāt gultu nozīmē sakārtot to gulēšanai, noņemot dienas pārklāju un tamlīdzīgi.

segums / klājums, L., *segšana; uzsegtais*, # Gultas segumam jābūt kārtīgam un glītam, ne jau pavirši samestam. Galda klājums nozīmē galda piederumu, ēdienu un dzērienu izkārtojumu uz galda.

APLIKT / uzlikt / likt, liek, lika, K., *apklāt, novietot aplājoši, aprīkojoši ko uz kā*, # Viņš noņem sev no pleciem žaketi, lai apliktu to Astrai. Viņš uzvelk virskreķlu un aplik kaklasaiti. Milda ir aplikusi ap kaklu lakatiņu. Viņš uzlika brilles, lai izlasītu instrukciju. Arestētajam uzlika rokudzelžus. Aplokā uzlika Brūnim iemauktus un vedu uz pagalmu jūgt ratos. Puisis novilka svārkus un uzlika tos uz Rūtas pleciem. Uzlika nēšus ar spaiņiem plecos un kāpu augšup pa nokalni. Viņš nejuta, kā tika iztīrīta rēta, kā uzlikts pārsējs. Vieglām, masējošām kustībām uzliek dienas krēmu un pūderkrēmu. Krāsas uz audekla viņš uzlika gan ar otām, gan zīmuli, gan pirkstu galu spilventiņiem. Viņa uzlika kaklā savu medaljōnu. Ja liek kaklā rotu, sakta nav vajadzīga. Jānos Dārte no savas puses liek Jurim galvā kuplu vainagu. Atvadījies viņš liek cepuri galvā un iziet pa

durvīm. Ieteicams likt pārmaiņus karstās un aukstās kómpreses – tas veicina asinsriti. Vīrs kómpreses liek vaska drānu vai kómpresu papīru, bet vīrs tā uzliek vēl vati.

uzlikties / aplikties, *uzlikt sev*, # Viņam likās, ja uzvilktu tēva zābakus un kažoku un uzliktos zaķādas cepuri, arī viņš varētu iet pa nakti, pa puteni. Vēl viņa atveid līdzī jaunu fórmās cepuri, ko uzlikties, un spožus šņorzābakus, ko apauties. Sveilis nomazgājās, ielaistījās un aplikās tīru apkaklīti un baltu kravati. Marija aplikās lakatu un iegāja kambarī pēc luktura.

MASKOT, 2. kónj., K., *apriķot seju, ķermeni vai tā daļu ar masku*, # Tie ķekatnieki, kuri netēloja dzīvniekus, tomēr maskoja sevi, lai viņus nepazītu.

maskoties, *maskot sevi*, # Ķekatniekiem jeb ķekatu bērniem bija jāmaskojas, jāpārgērbjas par lāci, āzi, zirgu, dzērvi vai citu kādu dzīvnieku.

nomaskot / aizmaskot, pbg., # Daudziem masku ballē nomaskotas bija tikai sejas. Mārtiņi ir svētki, kad var aizmaskotu seju un svešās drēbēs staigāt no mājas uz māju, jo kūjnietki ir visur gaidīti.

aizplīvurot, 2. kónj., K., *aizklāt seju ar plīvuru*, # Baškīrijā aizplīvurotas sievietes vairs neatradīsies pat visnomaļākajos ciematos – arī vecas māmuļas tur staigā atklātām sejām.

nomaskoties / aizmaskoties, *nomaskot sevi*, # Viņš bija nomaskojies ar garmatainu parūku un tumšām brillēm. Vastlāvjos, Mārtiņos un ziemas saulgriežos no mājas uz māju staigā aizmaskojušies ļaudis, kurus sauc gan par ķekatniekiem, gan budēļiem, čigāniem un kūjnietkiem.

MASKĒT, 2. kónj., K., *apriķot ar aizsegu, padarot ko neieraugāmu, pārveidotu u. tml.*, # Tikai tagad Pliens ieraudzīja labi maskētu pretinieka ložmetējligzdu. Medniekam labākā paslēptuve ir krūmi, bet, ja tādu nav, tad savij kādu aizsegu no koku zariem, kuru maskē ar sūnām. Tumšās rudens naktis labi maskēja pārgājienus. Zeķes viņai nebija vajadzīgas, tās tikai lieki maskētu kāju samtaino iedegumu. Dekoratīvā kósmētika maskē ādas trūkumus. Slimniece tajā brīdī ar tušu iezīmēja acis, lai maskētu maisiņus zem acīm.

maskēties, *maskēt sevi*, # Mednieki zosīm var piezagties, maskējoties ar tīklu, kurā iepīts siens vai apkārtnei pieskanīga veča zāle.

maskējums, L., # Gugatņa ligzda ir vienkāršs mazs iedobums, kuru olu aizsargkrāsas un zāles maskējuma dēļ tikpat kā nav iespējams pamanīt.

nomaskēt / aizmaskēt, pbg., # Netālu aizsegā stāvēja nomaskēti prettanku lielgabali. Partizāni dzīvoja meža biežokņos nomaskētās zemnīcās. Slazda dzelzs daļas viņš nomaskēja ar pelavām un gruziem. Te logi aptumšojuma laikā nav aizsegti, jo pie griestiem deg tikai maza, zilu krāsu aizmaskēta spuldzīte. Sīks raksts sienu krāsojumā labi nomaskē sienu nelīdzenumus.

nomaskēties / aizmaskēties, *nomaskēt sevi*, # Zosu mednieki no rīta nomaskējas tūrumā, kur zosis ierodas baroties. Vīri gāja ciešā bariņā, nomaskējušies ar kārklū zariem. Gribēdams pavērot, kā lapsa medī, uzmeklēju mežā zaķu taku, aizmaskējos ar egļu zariem un sāku gaidīt.

MAUKT, mauc, mauca / **vilk**, *velk*, vilka, K., *virzīt ko atverošu ap aptveramu vai nost no aptverama*, # Viņa mauca kājās čibiņas un gāja vērt durvis. Vīrs jau mauca zirgam kaklā sakas. Viņi mauca viens otram pirkstā laulības gredzenus. Salasu pieneņu ziedus, atrauju galviņas un maucu kātiņus citu caur citu gredzenos garā virtienē. Nav patīkami šādā aukstumā pārgērbties – mautk nost siltas drēbes un vilkt mugurā aukstas. Iesaistīties tik bīstamā pasākumā var iznākt mautk sev cilpu kaklā. Viņa jau *velk* cimodus rokā. Nu es zinu, ka uzpirkstenis ir tas, ko māte *velk* pirkstā, kad šuj.

uzmaukt / uzvilkt, pbg., # Groziņu viņa nesa uzmauktu uz elkoņa. Kalts ir tērauda stienītis, kuram vienā galā ir ass zobis, bet otrā galā uzmaukts koka spals. Antōns noglaudīja bērīti, uzmauca tam galvā apaušus un izveda no staļļa. Vecis uzmauca galvā savu noplukušo jēreni un gāja laukā. Uz āķa uzmauktajam tārnam zivis ne vīrsū neskatījās. Uzvelku sunim uzpurni un izlaižu laukā.

samaukt, *maukt vairākus gabalus; mautk citam citu vīrsū; mautk stiprāk vīrsū*, # Jāņos gani samauca govīm ragos vainagus. Gaigalu Jórģis samauca nošlukušos zābakstulmus pāri ceļiem. Cepuri uz acīm samaucis, Pēteris sēdēja uz soliņa mājas priekšā un sildījās saulē. Meitenei strupajos pirkstos samaukti kaut kādi gredzentēļi. Saglabājušās taures ir tāšu taures no bērza tāss vai alkšņu mizas, vīteniski samauktas, ar niedras vai koka iemuti.

iemaukt / ievilkt, *maukt iekšā*, # Nāca kāda sieviete, kailās kājas koka tupelēs iemaukusi. Valda iemauc savu šauro pēdiņu sandalē. Artūrs gāja blakus Vijai, viņa paīsās biksēs iemauktās kājas centās uztvert Vijas soļu ritmu. Viņš ātri ievilka kājas zābakos. Vīspirms viņš ievilka abas rokas piedurknēs un tad pārvelk visu džemperī pāri galvai.

nomaukt / novilk, *maukt nost*, # Sulainis kungam klāt, novēlk virsdrēbes, nomauc zābakus. Ar kurpju purngalu pieturēdams papēdi, nomaucu kurpes un iespēru tās kaktā. Viņš nomauca cimodus un saņēma savās siltajās plaukstās puikas sastingušos pirkstus. Zemnieks uzsviež beigto lapsu uz vezuma ar nolūku mājās nomaukt tai ādu. Gadās kāds vēzis, kas nupat nomaucis savu veco, cieto čaulu, bet jaunā āda tam vēl nav paguvusi sacietēt. Novilktajai jēlajai stirnas ādai ar krama kasīkli notīrīja asiņu un gaļas paliekas. Plūmēm novēlk miziņu, tās pārgriež uz pusēm un izņēm kauliņus. Aknas noskalo tekošā ūdenī, novēlk plēvīti un sagriež šķēlēs vai gabaliņos.

izmaukt / izvilkt, *maukt ko laukā no kurienes*; *maukt ko cauri kam*, # Bērns bija izmaucis kāju laukā no zābaciņa. Viņš atvēra aizvākoto skārda cauruli un piesardzīgi izvilka laukā no tās nodzeltējušu pergamenta tīstokli. Viņš izvelk kāju no zābaka un savelk uz augšu nošļukušo zeķi. Es izmaucu jostas galu caur cilpiņu. Vajag iemaņas, lai izvilktu diegu caur adatas aci.

pārmaukt / pārvilk, *maukt ko pāri kam*, # Viņš uzvilka lietusmēteli un pārmauca pāri cepurei kapuci. Sasietos seģenes stūrus viņa bija pārmaukusi pāri galvai un vienam plēcam, tā ka mežgls nāca uz krūtīm. Kājās zābaki, bikses pārmauktas stulmiem pāri. Ieradās arī Ansōnu Mārtiņš, zābakstulmiem pārvilkām biksēm.

pamaukt / pavilk, *nedaudz maukt*, # Lai pretimnācējs viņu nepazītu, viņš pamauc cepuri dziļāk uz pieres un nodur galvu lejup. Viņš mazliet pavilka uz augšu slimās kājas bikšu staru.

pavilk, *uzvilkt zem kāda cita apģērbgabala*, # Pavilkts zem šineļa, mans Maskavā pirktais vilkādas puskažociņš tagad frōntē glābj mani, kad jāguļ sniegā, jāklīst putenī.

MAUKTIES, *maucas, maucās*, R. n., *virzīties kam aptverošam ap aptveramo vai nost no tā*, # Ja sakām nav sleju, tad zirgs, atpakaļ kāpjoties, maucas laukā no sakām. Kad, vēzim augot, tā čaula klūst par mazu, tas maucas no tās laukā.

uzmaukties, *maukt sev virsū*, # Uzmaucies kājās garos gumijas zābakus, viņš dodas uz upi.

iemaukties, *tikt iemauktam*, # Vēl viens mirklis, un kājas iemaucās lielajos slēpju zābakos.

izmaukties, *maukties laukā no kā*, # Kakla siksna bijusi vaļīga, suns izmaucies laukā un aizskrējis.

MIČOT, 2. kónj., K., *apsegt galvu ar precētas sievietes galvassegu*, # Pēc pirmās maltītes ved brūti uz klēti, kur mičotājmāte viņu mičo. Citas Kraupēnu meitas jau sen bija sievas godā, tagad nu drīzumā mičos arī Mariņu.

nomičot, pbg., # Pēc pusnakts, izdejojušies un nomičojuši jauno sievu, viesi taisījās mest zieda naudu.

VAINAGOT / vainagot, 2. kónj., K., *apsegt galvu vai kaklu ar vainagu*, # Atmiņā palikusi vainagotu / vainagotu un tautastērpos postu līksmu ļaužu plūsma cauri pilsētai.

AUT, *auj / aun, āva / vilkt, vēlk, vilka*, K., *maukt kājās zeķes, apavus*, # Žanis āva kājās stulmeņu zābakus. Gani auj kājas postalās. Nosēdos uz akmens un gribēju aut kājas. Valters sāka ģērbties – vilka siltos zābakus un puskažociņu.

auties, *aujas / aunas, āvās, aut sev kājas*, # Svētdienas rītā Paulis agri aujas zābakos. Laiks nu ir celties un auties, un posties.. (V.Plūdonis). Kur tu iesi, bāleliņ, Baltas kājas audamies? (T. dz.).

apaut / uzaut / ieaut, pbg., # Viņš nosēdās uz soliņa kājas apaut. Apaun kājas, būs jāiet! Paēdis brokastis, viņš apāva velteņus un uzvilka silto kažociņu. Harijs steidzīgi apauj zābakus. Viņa uzāva kurpes ar paaugstiem papēžiem. Juris kādu rītu uzāva kājās garos zābakus. Nomērcētās pastalas padevās viegli uzaujamās. Ieāvis postalās kājas, Ziņģītis uzvilka veco aitādas kažociņu. Kājas viņai bija ieautas elegantās korpēs ar biezu zoli.

uzraut, *ātri uzaut (sarunvalodā)*, # Kaut kā apģērbies un uzrāvis kājās šņorzābakus, viņš izsteidzās uz klāja.

apauties / uzauties / ieauties, *apaut sev kājas*, # Viņš apāvās un apsēdās uz sola gaidīt pārējos gājējus. Jaunās vīzes apāvies un lielā Andra cepuri uzlicis, mazais Andrs bija gatavs iešanai. Kundzene bija uzāvusies kājās rītakurpes. Viņš šorīt ieāvies jaunajos zābakos.

saaut, *uzaut vairākus apavus*, # Kad kājas labi saautas un nesalst, tad arī pašam silti. Saāvu divus pārus zeķu, bet tik un tā kājas sala.

saauties, *saaut sev kājas*, # Šķūtnieki saāvušies – kurš zābakos, kurš postalās. Saāvos divus pārus zeķu.

paaut, *aut vienas zeķes zem otrām*, # Zem vilnas zeķēm man vēl paautas plānās.

paauties, *paaut sev*, # Zem vilnas zeķēm paāvos vēl arī plānās.

noaut / ataut / izaut, *aut nost*, # Edžus noāva zābakus un uzlika uz malkas, lai žūst. Viņam sāka spiest kreisā kurpe, tāpēc viņš uzmeklēja klusāku vietu aiz kāpu vaļņa un noāva kājas. Tēva kājas noaut ir mans darbs, kā arī pasniegt no mūrīša siltas zeķes un koka tupeles. Izbridis upes krastā, Ugis atāva sabristās kājas un slapjos zābakus novietoja saulē, lai ātrāk izžūst. Dzīvoklī Ansis palīdzēja Ilzei ataut sabristos apavus. Viņa patlaban bija nosēdusies izaut kājas.

noauties / izauties, *noaut sev kājas*, # Viņa noāvās, lai nesabristu jaunās kurpes. Noāvies un zābakus rokā nesdams, Jānis basām kājām brien pa zaļganbalto sūnu. Izāvies un izģērbies, viņš likās iekšā upē.

pāraut, *uzaut citus apavus; apaut kājas vēltreiz*, # Viņš bija pārāvis kājas gumijas zābakos un sniedzās jau pēc cepures. Viņi pārāva kājas – apvilka līdzpaņemtās sausās zeķes un kedas, bet slāpās ietina un iebāza mugursomās.

pārauties, *pāraut sev kājas*, # Atpūtas brīžos zaldāti var pārauties – pārtīt vaļīgākus autus, lai tie nenoberztu kājas. Pēc garā ceļa kājas smeldza, kārojās pārauties, bet vairāk par visu gribējās būt mājās.

MEIJOT, 2. kónj., K., *pušķot ar meijām*, # Kāzinieki izbrauc cauri meijotiem vārtiem.

apmeijot / nomeijot / izmeijot, pbg., # Kaimiņam čaklas meitas – Istabiņa izpušķota, Vārtu stabī apmeijoti (T. dz.). Durvis nomeijotas ar sīkiem bērziņiem, bet pati apspriežu zāle izmeijota ievu zariem. Izmeijotās mašīnās piebrauc tālīni viesi. No meža viņš pārnesa divas nastas bērziņu, izmeijoja istabu un arī istabaugšu.

aizmeijot, *kaut ko aizsegt ar meiju / meijām*, # Istabas pušķošanā piedalās visi, Jancis aizmeijo arī savu aizkrāsnes lažiņu.

GREZNOT / rotāt / pušķot / daiļot / krāšņot / dekorēt, 2. kónj. / **post**, poš, posa, K., *apriķot ar greznumlietām, izdaiļošanas piederumiem u. tml.*, # Skolas lielā zāle bija greznota ziediem. Salātus var greznot ar gurķa šķēlītēm. Spoži laistījās gludais, ar daudzkrāsainiem koka rakstiem greznotais parkets. Tribīni, kas greznota ar latviešu nacionālajiem ornamentiem, rotā piecpadsmit brālīgo republiku karogi. Nama ieeju grezno karogi. Pagalmu grezno krāšņas rozes. Telpu grezno izcilu meistaru darinātas mēbeles. Galdu greznoja puķu vāze. Ziemā it kā pamirusās, baltās lauku āres grezno priedes un egles ar tumši zilganu zaļumu. Zivis kulinārijā rotā ar citrōna šķēlītēm, diļļu un pētersīļu zaļumiem. Jāņos istabas rotā ar meijām. Tērpu rotā saktas. Durvis rotāja mākslinieciski izkaldinātas eņģes un atslēgcaurumu apkalumi. Viņa virslūpu rotāja tumšas ūsiņas. Pajautāju ceļu vecam vīram, kura seju rotāja tik lieliska sirma bārda, ka mirkli pat šaubījies, vai tā ir īsta. Zēna galvu rotā gaišu matu cekuls. Kāzinieku dēļ baznīca bija pušķota zaļumiem un altāris bagātīgi rotāts ar puķēm. Telpas pušķoja vāzēs saliktas puķes. Viņa mazo pirkstu pušķoja šaurā zelta gredzenā ievietots briljants lēcas grauda fōrmā. Izgatavo dažādus fasādes veidķieģelus, kurus lieto kopā ar fasādes ķieģeļiem un apdares tipa plāksnēm, lai daiļotu ēkas fasādi un piešķirtu arhitektōnisku rotājumu. Īpatnējās plāksnēs un dažādas fōrmas ķieģeļos pārvērsta Lodes māls krāšņo Viļņas jauno ōperas namu. Skaisto seju krāšņoja vēl arī kuplas matu cirtas. Daba viņu apkārtni krāšņoja ar varenu mežu. Skatuve dekorēta jubilejas svinībām. Vecāko klašu skolnieki palīdz dekorēt skolas zāli. Un zaļām meijām meitas istabas poš, Un Jāņu dziesmas līksmi ligo (E.Veidenbaums). Es savus vārtus, Tevi gaidot, ar vītņēm posis.. (Z.Purvs). Ārijai kalpodama, Āriju posdama, Vizbulīte sniedz Indulim savu mīlestību. Es zelta rotu raušu nost No vakarzvaigznes tevi post.. (J.Rainis).

greznoties / daiļoties / rotāties / pušķoties / lepoties, 2. kónj. / **posties**, pošas, posās, *greznot sevi*, # Arī mūsu sievietes grib greznoties, vēlas pirt skaistas rotas. Manas draudzenes sāka greznoties – dažai parādījās koša matu lenta, citai spožas karpītes, glīta kleitiņa. Pirmā septembra rītā uz skolu devās ar baltiem priekšautiem greznojušās meitenes un zēni jaunos uzvalkos. Fabulā izsmieti cilvēki, kas mīl greznoties spožām spalvām. Sieviete sēdēja pie spoguļa un daiļojās – krāsoja lūpas, lakoja nagus, sprauda matus fantastiskās cirtās. Ar aprocēm senie latvieši rotājās ne tikai godos vai svētkos, tās nēsāja arī ikdienā. Sievietēm vajadzētu vairāk rotāties – pēc parauga, kā greznojušās senās latvietes, kuru rotas svētkos bijušas līdz pat diviem kilogramiem kopsvarā. Karnevālā starp ļaudīm staigā fauni, satīri un nimfas – visi rotājušies ziediem un zaļumiem. Dod visas puķes šurp, cik vien tev ir – es gribu pušķoties un skaista būt! (Aspazija). Saimnieku meitas lepojās ar pašdarinātiem tautiskiem brunčiem, baltām kā sniegs linu blūzēm. Māte nu lika meitei tūdaļ posties – atvēlēja vilkt svētdienas drēbes, siet jauno rožaino lakatiņu. Lilija izņēma no skapja

savu tautastērpu un sāka posties, grozīdamās spoguļa priekšā. Jā, arī Vecrīga pošas – daudzas namu fasādes skaisti pārkrāsotas.

greznoties / rotāties / lepoties, R. s., *būt greznam*, # Ap viņas roku šodien greznojas jaunā aprocīte. Pie kluba durvīm greznojās lepna afiša, kas vēstīja par svinīgo sanākumi. Apģērbs, audums kļuvis par fōnu, uz kura visā savu toņu un pustoņu bagātībā rotājas dzintars. Jāņos vainagi rotājas istabās un pagalmos, apvij govju ragus.. Pļāvā rotājās puķes visdažādākajās krāsās. Ja āda ir plāna, tad asinsvadu virsējā siena spīd cauri un sejā pastāvīgi rotājas patīkams sārtums. Trīs tulpes kristāla vāzē lepojās pašā galda vidū.

greznojums / rotājums / pušķojums / dekorējums / dekorācija, L., # Lukturu greznojumi tulpju lapu veidā no abām malām graciōzi sniedzās pār uzeju. Viņa bija tērpusies kleitā ar pērlīšu rotājumu. Briežu dzimtas dzīvnieku ragi kalpo par tēlpu rotājumu. Eglītei var būt viendabīgs rotājums, piemēram, vienādas fōrmas, bet dažādas krāsas stikla bumbiņas. Pajūga niķeļa rotājumiem zibot, kariete noripoja pa gatvi lejā. Viesus saņēma gaumīgs viesību tēlpu pušķojums. Posdami Rīgu svinībām, dekorātōri domās arī par to, kā izveidot paliekošus dekorējumus, kas turpinātu rotāt pilsētu arī pēc svētkiem. Pat līdz stilizējumam lakōnizēta skatuves dekorācija mōbilizē aktieri. Viņa specialitāte ir puķu dekorācija tēlpās. Var pagatavot zaru vai stieplu ietvaru, kam piestiprina niedru aizsegu – dekorāciju, aiz kuras slēpdamies, mednieks lēnām tuvojas pīlēm.

dekoratīvs, Kd., *izgreznojošs*, # Speciālās plantācijās audzē dekoratīvos kokus dārzu un parku izdaiļošanai. Rotaslietas ir viens no vecākajiem lietišķās mākslas priekšmetiem ar tīri dekoratīvu raksturu. Ļoti dekoratīvs ir logs ar krāsainiem, vitrāžā izstrādātiem stikliem. Lugā ir spilgti izteikts nacionālais kōlōrīts gan valodā, gan pērsōnu raksturos un pat dekoratīvajā ietērpā. Graciōzā stirna padara krāšņākus mežus, tāpēc daži autōri stirnu sauc par dekoratīvu dzīvnieku.

izgreznot / izdaiļot / izrotāt / izpušķot / izdekorēt, pbg., *greznot tēlpas un citu*, # Tēlpas izgreznojām ar pavasara puķu vijām. Šodien izgreznojām eglīti. No pīlādžu ogām man kaklarota, No salmiem pīti gredzeni – Es staigāju izgreznota.. (Aspazija). Pirms pasniegšanas zivju galertu izgrezno ar citrōna šķēlītēm un zaļumiem. Dāsnā atvasara izgreznojusi dārzu ar dālijām visos toņos un nokrāsās. Tēlpa izdaiļota ar ziediem. Cilvēki labprāt izdaiļo savas mītnes ar gleznām. Rokdarbi izdaiļo tēlpu, padara to mājīgu un tīkamu. Kōsmētikai ir sena izcelsme, un tās mērķis bija izdaiļot cilvēku ar dažādu ziežu, ierīvējumu, masāžu un krāsu palīdzību. Direktōre izteica savus priekšlikumus, kā labāk izrotāt zāli. Jau pirmatnējās kopienās ļaudīm piemita tieksme izrotāt savu apkārtni, savu apģērbu, savus darbarīkus. Kaimiņam čaklas meitas, Istabiņa izpušķota.. (T. dz.). Arī laivas bija Jāņos meijām izpušķotas. Viņu apsēdināja puķēm un zaļumiem izpušķotā goda krēsļā. Nama fasāde izdekorēta ar karodziņiem. Redakcijas istabas sienas pa plauktu starpām izdekorētas dažādiem plakātiem un zīmējumiem.

izgreznoties / izdaiļoties / izrotāties / izpušķoties, *izgreznot sevi*, # Kad spēlē un dzied senegāliešu dzezs, tēlpā ieņirb nacionālos tērpos izgreznojušies dejojāji. Paskaties, kā Skrastiņiete izgreznojusies – tīrais pāvs! Aizmugurē paliek pilsēta, spožām ugunu vijām izgreznojusies. Viņa bija safrizējusies, izdaiļojusies un sasmaržojusies, it kā tūdaļ dotos uz kādu rautu vai modes parādī. Meitenes izrotājušās ar krellēm un aprocēm. Viņa izrotājušies ne tikai ar auskariem, bet arī ar pīrsingiem pie nabas un kas zina kur vēl. Koki izrotājušies žilbi baltos sarmas tērpos. Visas meitenes izpušķojušās ar rudzupuķu vainagiem.

izgreznojums / izrotājums / izpušķojums, L., # Eņģeļu mati ir viens no izplatītākajiem Ziemassvētku eglīšu izgreznojumiem. Puskrēsļā mirdzēja ērģeļu izgreznojumi baznīcas galā pie pašiem augstajiem griestiem. Tēlpas izrotājums vēl nebija pabeigts. Istabas izpušķojumam noder meijas, kalmes, puķu vītnes un tamlīdzīgi.

sapušķot / sapost / appušķot / nopušķot / uzpost, pbg., # Kāzinieki sapušķo zirgus, piesien zvārguļus.. Kad istaba bija saposta, Mārtiņiete cēla galdā visu, kas virtuvē vārīts, cepts un sutināts. Laukums sezōnas sākumam slidotavai svinīgi saposts. Meitenīti, koši sapostu, veda garām ratiņos. Dzirnāvu puisis pa nakti ir appušķojis durvis un meita apvijusi krēsli ar brūklenāju pinumiem. Pēc rotaļām visi – lieli un mazi – pulcējās pie meijām appušķotās nelielās skatuves. Pie lieveņa piebrauca nopušķotu zirgu divjūgs. Krogus kalpones bija nopušķojušās meitas krēsli ar zaļumiem un puķēm. Arī sevi tēvs neaizmīrsa uzpost – gludi noskuvies, sirmos matus izšķīris taisnā celiņā un ūsas sagriezis gludās vērpētēs. Mani safrizēja, ieņņoja acis un arī citādi uzposa.

apmargot, 2. kōnj., K., *izrotāt visapkārt drānas malu ar izšuvumu vai mežģīni*, # Laura sēdēja, mazu, apmargotu priekšautiņu aizsējusies.

saposties / appušķoties / uzposties, *sapost sevi*, # Jau pēc tā vien, kā viņa saposusies, varēja secināt, ka šodien ir viņas goda diena. Vai tev to cepuri kāda appušķoja vai pats appušķojies? Biruta pamodusies izrausās no kulbas, nomazgāja grāvī muti un drusku uzposās, skatīdamās mazā spogulītī. Vai tad jums nekad negribas uzposties jaunā uzvalkā un pastaigāties pirmizrādē pa operas fójājē, lai visi jūs varētu aplūkot?

pagreznot / papušķot / uzpušķot, *nedaudz greznot*, # Nevar jau istabā stāvēt plika egle, kaut ar piparkūkām un vates picinām jāpagreznō / jāpapušķo. Krēsļai metoties, uzpušķotajā eglītē iededzu svecītes. Arī panēsātā kleitiņa šodien bija uzpušķota ar kuplu lentu.

pagreznoties / papušķoties, *pagreznōt sevi*, # Tā lenta derēs manai sievai pagreznoties. Jauniem meiteņiem jau jāļauj papušķoties.

aizpušķot, *pušķojot aizsegt*, # Istabas durvis aizpušķotas ar meijām.

GARNĒT, 2. kónj., K., *rotāt ēdienu*, # Mēs našķojamies pie gaumīgi garnēta aukstā galda. Visas tórtes ir tā vai citādi garnētas, negarnētu tórtšu / tórtu nemaz nemēdz būt.

izgarnēt, pbg., # Man priekšā uz galda stāv izgarnēta rasóla blóda.

ĢĒRBT, ģērbj, ģērba / **vilk**, velk, vilka, K., *aprkot augumu ar apģērbu*, # Līdz šim Janai nācās ģērbt mugurā mātes vecās, pārsūtās drēbes, tāpēc viņa bieži ar skaudību bija noraudzījiesies labi ģērbtajās skolas biedrenēs. Pa parku pastaigājas svētdienīgi ģērbti ļaudis. Viņiem garām paskrēja treniņtērpā ģērbts puisis. Viņa jau sapņo, kādus tērpus vilks, kad apprecēsies ar bagāto līgavaini. Jāsaģērbjas silti, jāvelk puskažociņš.

ģērbties, ģērbjas, ģerbās, *ģērbt sevi*, # Kómbinezónā ģērbusies meiča krāva zarus čupā. Indriķis ātri izlēca no gultas un sāka ģērbties. Kabinetā viņu gaidīja divi akurāti un móderni ģērbušies vīri.

uzģērbt / uzvilkt / apģērbt / apvilkt, pbg., # Steidzīgi uzģērbu rītamēteli un gāju atslēgt durvis. Jēkabs uzģērba lietusmēteli, izslēdza rādiō un izgāja uz ielas. Citu mantu jau man nebija, izņemot to, kas mugurā uzģērbts un kājās uzauts. Kad viešņa gāja prom, es palīdzēju viņai uzvilkt mēteli. Uzvelc kaut ko mugurā un nāc ārā! Jēcis uzvilka savas svētdienas bikses un devās ciemos. Slaucēja ātri novelk svētku drānas un apģērbj savu darbdienas kārtu. Priekšnamā viņš apģērbj mēteli un uzliek cepuri. Visvaldis ievēroja, ka viņa apģērbusi savu labāko tērpu. Viņa apvilka savu zilo rudens mēteli un galvā uzlika pelēko cepurīti. Bērēs jau visi cenšas apvilkt kaut ko tumšāku. Herta bija apvilkusī gaišus ādas cimdus.

uzraut, -raut, -rāva, *ātri uzģērbt (sarunvalodā)*, # Viņš uzrāva šineli, ievilkdams piedurknē tikai vesēlo labo roku. Ātri paķēru bikses un uzrāvu kājās. Izlēcu no gultas un uzrāvu rītasvārkus.

saģērbt / savilkt / savilkties, *uzģērbt daudz vai visu*, # Viņš saģērbis mugurā visu savu bagātību, bet griezīgajā vējā tik un tā auksti. Zvejnieki savilka mugurā eļļjakas un sasēdās pie airiem. Bija jābrīnās, cik daudz biezu svīteru var savilkt zem neilōna jakām. Viņa savilka kājās vairākas zeķes. Viņa bija savilkusies vairākas jakas mugurā.

uzvilkties / apvilkties, *uzvilkt sev; tikt uzvilktam nejauši*, # Viņš iegāja savā istabā labāku svārku uzvilkties. Tev kreklis aplam uzvilcīs. Brunči tā kā par augstu uzvilkušies. Svētdienas rītā viņš apvilcās baznīcas svārkos. Arī pārējie apvilcās svētku drēbes.

apģērbt / saģērbt / ieģērbt, pbg., *aprkot ar apģērbu ģērbjamo*, # Zīdainis jāapģērbj tā, lai neierobežotu viņa kustības un elpošanu. Nelaiķi vajag apmazgāt un apģērbt. Cietumā viņu apģērba strīpainajās cietumnieka drēbēs. Kārtīgi saģērbts un saķemmēts, viņš sēdēja uz gultas malas un raudzījās sienā. Velku privāto uzvalku nost, galifejas kājās un pēc stundas izstiepjos kā stīga: „Biedri major, seržants Mellacis uz jūsu pavēli ieradies, saģērbts kā reglamentā nosacīts!” No iecirkņa viņu kopā ar citiem aizveda uz kazarmām un ieģērba zaļpelēkā kareivju mundierī. Bijām ieģērbti fórmās tērpos. Kareivjus ieģērbām zemnieku drēbēs un apbruņojām ar autómātiem. Laikmets mūs celtnieku virsvalkos ieģērbj.. (Ó.Vācietis).

apģērbties / saģērbties / ieģērbties, *apģērbt sevi*, # Klusēdami viņi garderōbē paņēma mēteļus, apģērbās un izgāja uz ielas. Apģērbies cieši, ārā auksts! Steidzīgi apģērbusies, Oglēna kundze parādījās durvīs melnos svārkos un baltā blūzē. Jānītis ātri saģērbjas un palīdz arī Imantiņam uzvilkt bikses un svārciņus. Lielā salā labāk ģērbties plānāk un vairāk kustēties nekā saģērbties biezi un maz kustēties. Kundze rūpīgi saģērbās, uzvilka kleitu ar kupliem plecīem, kā jau to prasīja mode. Pa ceļu šurp tipināja veča, aplāpītos lindrakos ieģērbusies sieva. Runādama Vija ieģērbās jaunajā kleitā. Varu iedomāties, kāda viņa izskatītos, ja novilkto apbružāto kareivja mēteli un ieģērbtos svētku tērpā.

apģērbt / izģērbt, *ģērbt vispārīgi vai īpaši*, # Rita guva pārlicību, ka cilvēka pienākums ir savus bērnus arī audzināt, nevis tikai uzturēt un apģērbt. Parasti skroderis mūsu mājā ieradās vasarā un šuva nedēļas divas vai trīs – vispirms viņš apģērbta saimniekus, tad puīšus un pēdīgi sievietes un bērnus. Blakus dāmai lēni gāja lēpni izģērbta meitene, varētu pat teikt, izģērbta kā princese. Kungam blakus defilēja grezni izģērbta metrese ar baltu, pinkainu sunīti klēpī.

apģērbties / uzģērbties / izģērbties / noģērbties, *ģērbt sevi vispārīgi vai īpaši*, # Kaut šie spāņu zemnieki mocījās savos akmeņainajos vīndārzos un ap māju, mocīja savus ēzeļus un kazas, tie tomēr nekad nebija ne kārtīgi paēduši, ne apģērbušies. Ja tev būtu bijuši tādi apstākļi kā man, varu galvot, tev bikšu nebūtu kājās, bet es vēl šodien esmu apģērbušies un arī bērni pliki nestaigā. Viņš jau vienmēr ir eleganti apģērbies. Pa ceļu gāja kāds trūcīgi apģērbies vīrs. Amālija allaž pieskatīja, lai viņas brūtgāns pieklājīgi apģērbtos. Laba piegrieztnē palīdz skaisti apģērbties. Viņš arvienu labi uzģērbies, zābaki spīd un čīkst.. Alfons tagad staigāja, uzģērbies melnos svārkos. Kāda smieklīgi izģērbušies sieviete piesaistīja sev publikas uzmanību. Un glupā Pūpoliene, kas izģērbjas kā princese, vai tā no saimnieku gājuma? Masku ballē viņš bija izģērbies par klaunu. Tēvs bija tā izģērbies, ka pat paša dēls nepazina. Visu rītu Juris staigāja noģērbies kā līgavainis. Aukstā laikā silti jānoģērbjas.

pārgērbt / pārvilkt, *apģērbt citas drēbes, apģērbt citās drēbēs* # Pūsis bija pārgērbts par lāci. Pēc slēpošanas nepieciešams pārgērbt mitro veļu. Pārgērbts, segās silti ievīstīts un vecmāmiņas apmīlots, Valts iegrīma dziļā miegā. Izrādījās, ka par ļoti izskatīgu sievišķi varēja pārgērbt jauno koristu Zālīti – kad viņam uzsēja lakatiņu, uzvilka ņieburu un brunčus, neviens nevarēja sacīt, ka šis nav īsts sievišķis. Aizgājusi mājās, Edīte pārvilka sausas drēbes. Pārvilkusi mājas svārciņu, Rita piedāvājās palīdzēt darbos.

pārvilkt, *vilkt apģērbu pāri kam*, # Mainot kreklīņu smagi slimam bērnam, tas jāpaceļ pussēdus un kreklīšs no mugurpuses jāpārvelk pāri galvai un tikai tad to novelk no rokām.

pārgērbties, *pārgērbt sevi*, # Kārlis pārgērbās mātes atņestajās sausajās drēbēs. Sīmanis salūkoja darba drēbes un pārgērbās tajās. Meitene bija pārgērbušies – kleitas vietā uzvilks zilus džinsus un sārta svīteri. Una ieminējās, ka viņa varētu pārgērbties par zēnu. Karnevālā es nolēmu pārgērbties par akvalangistu.

paģērbt / pavilkt, *uzģērbt ko zem cita ģērba*, # Jāpaģērbj zem plānā mēteļa kas siltāks apakšā. Bija redzama zem šineļa paģērbtā mana kažociņa apkakle. Andrejs izņēma no mugursomas džemperu un pavilka to zem blūzes.

noģērbt / novilkt, *ģērbt nost apģērbu*, # Arnolds ātri noģērbta bikses un kreklu un ielēca upē. Virsdrēbes jānoģērbj, ar virsdrēbēm restorānā neielaiž. Kad saule sāka karsēt, ceļinieki pamazām novilka svārkus un kamzoļus. Viņš noāva kurpes, novilka zeķes un basām kājām aizgāja pie kartupeļu racējiem.

noģērbt / izģērbt, *atbrīvot no apģērbta*, # Kad mazajam uznāca snaudiens, māte viņu noģērbta un ielika gultā. Mājās Zane viņu izģērbta un apskatīja nobrāzto sānu. Kad es nāku pie samaņas, apjēdzu, ka esmu izģērbts un guļu slimnīcas gultā. Kas apsējību svētkos piedzēries un nokritis, tas no rīta nāk slapstīdamies plīks mājās – sievas izģērbušas, lai smejas visa pasaule. Viņš naktī kādā tumšā šķērsielā izģērbts un aplaupīts.

noģērbties / izģērbties, *noģērbt sevi*, # Noģērbjos, iekaru skapī kleitu un uzvelku mājas halātu. Varbūt noģērbties un skriet pa krastu uz mājām plikiem? Izģērbties līdz pusei nozīmē līdz jostas vietai novilkt sev visu apģērbu. Krastmalā viņa izģērbās, nolika uz steķiem drēbes un devās ūdenī.

atģērbt, *novilkt virsdrēbes*, # Viņa atģērbta mēteļi, noraisīja lakatiņu un saglauda matus.

atģērbties, *atģērbt sevi*, # Priekšnamā abi atģērbjas, purinādami no virsdrēbēm lietus mitrumu. Neatģērbies, ar visu mēteļi un galošām viņš iedrāžas istabā.

unifōrmēts, Kd., *ģērbts unifōrmā*, # Stadiōnā publikas, ka biezs, daudz arī unifōrmētu vīru.

TĒRPT, tērpj, tērpa, K., *ģērbt, aut, aplāt (ierobežotā lietojumā)*, # Sieviete blakus tipināja maza, sprogaina meitenīte, tērpta zilās bikselēs. Eleganti tērptais kungs izskatījās pēc ārzemju diplōmāta. Plānā jaciņā tērpā mugura salīkusi un vāja. No kastaņām krita zemē asās čaulās tērpī brūni augļi.

tērpies, tērpjas, tērpās, *tērpit sevi*, # Viņa vienmēr tērpjas skaistās kleitās. Svešais bija liela auguma, tērpies pelēcīgās pašautās drānās. Kņazu sagaidīja jauns kambarkungs, tērpies pēc spāņu modes. Debesis tērupušās plāni: Spīd zvaigznes caur viņu zilgano zīdu (A.Čaks).

ietērt / aptērt / satērt, pbg., # No triju mēnešu vēcuma zīdaini vairs netur autiņos, bet ietērpj garās biksītēs ar aizdarītiem staru galiem. Durvīs parādījās kažokā ietērtais Julas augums. Zīdā un samtā tev` ietērpšu, māt! (V.Plūdons). Tikai pēc ilgākas mazgāšanas ķirurgs savas rokas ietērpa cimdos. Viņas kājas ietērtas glītās karpēs. Sals ietērpa kokus pasakainā sarmas rotā. Ēkas sienas ietērtas gaišās alumīnija plāksnēs. Slimnieks gulēja, ietērts siltās drēbēs. Ik vakaru tu pie debesīm mīti, Aptērts ar purpura mētelīti, Mirdzošais Marss (Aspazija). Visi bērni jau satērti gājienam.

satērties / ietērties / aptērties, *satērt sevi*, # Sanāca dažādās maskās satērtušies budēji. Atgriezies pēc balles kazarmās, viņš ietērpās savā ikdienas mundierī. Uz sapulci saradušās gan lakatos ietinušās, gan cienīgos mēteļos ietērtušās sievas. Jūnija vidū mežrožu krūms ietērpās smaržīgos ziedos. Kur tu, dzeguzīte, kavējies? Mežs jau zaļās lapās ietērties (A.Bārda). Ādams svētku dienai par godu aptērpās mundierī.

PUCĒT, 2. kónj., K., *skaisti gērbt (sarunvalodā)*, # To savu meitu jau viņa pucē kā tādu princesi.

pucēties, *pucēt sevi*, # Visas jaunās meitas pucējās, pa dančiem skraidīja un ķēra puīšus. Naudu viņai vajag, pucēties taču grib.

sapucēt, pbg., # Meitenīte bija sapucēta svētku drānās.

sapucēties / uzpucēties, *sapucēt sevi*, # Sapucējušās sievietes vienmēr izskatās jaunākas par saviem gadiem. „Uz kuriem tad tu tāds sapucējies?” apjautājos, ieraudzījis Miku spodros zābakos un jaunu drēbju kārtu mugurā. Ak kungs, kā sapucējusies – gan auskari, gan krelles, gan grēdzens un rokassprādze! Man joprojām patīk dejot, uzpucēties, iet uz ballītēm. Nu ir gan uzpucējies kā brūtgāns!

SPĪLĒT / stīvēt / stūkēt, 2. kónj. / **spiest**, spiež, spieda / **žņaugt**, žņaudz, žņaudza, K., *cieši apkļaut (apgērbis, apavi vai citas aprīces); gērbt cieši pieguļošas drēbes, aut ciešus apavus, apkļaut ar ciešu aprīci*, # Stīvi sastērķelētā apkakle spīlē viņa kaklu. Nevaru noskatīties, kā viņa spīlē mugurā to savu šauru kleitu. Pavadu ciemiņu uz gaiteni, kur viņš sāk stīvēt sev mugurā savu knapo mēteli. Pēc tam viņš stīvē sev rokās šaurus ādas cimodus. Stīvējot nost savu karnevāla kóstīmu, Annai aizmugurē saķērās rāvējislēdzējs. Drebošām rokām Ane stūkē Jēkabam mugurā kažociņu. No rītiem lidām no stinguma grabošās brezenta biksēs, jakās un kapucēs, stūkējām kājās gumijas zābakus. Pēc modes šūtā, neievalkātā žakete spiež padusēs. Viņam pirksti tagad piebriestot un grēdzens spiežot. Neievalkātā siksnīņa nepierasti spieda rokas dilbu. Viņa smagais un biežais zvērādu kažoks karsēja un spieda, un viņa siltā cepure žņaudza galvu. Zeķu gumija tik cieša, ka žņaudz stilbu.

spilēties / žņaugties, *spilēt sevi*, # Tagad vajadzētu sākt mazbērnus auklēt, nevis spilēties kórsetē, lai vēl kādu nomedītu priekš vēcumdienām. Mājās taču nežņaugšos kórsetē – man virtuvei un dārzam ir puķaini un svītraini katūna halātiņi.

uzspilēt / uzstīvēt / uzstūkēt / uzstiept / uzstumt, -stumj, -stūma, pbg., *uzvilkt ko cieši pieguļošu*, # Indulis uz saviem lielajiem kauliem uzspilējis pašauru pidžamu. Zem viņas uzspilētajiem džinsiem varēja samānīt trenētus muskuļus. Uzspilēt kājās stulma zābakus – tas no viņa prasīja krietnu piepūli. Tūlīt pēc nodīrāšanas attaukotu un uz rāmīša uzspilētu svaigu ādu var miecēt, ieziežot ar sāls, alauna vai fōrmalīna šķīdumu. Kōmandants atkal uzstīvē rokās savus baltos cimodus. Viņš grūši uzstīvēja mugurā kapteiņa svārku ar zelta pogām un devās uz rēdereju. Pāri izjukušajam matu ērkulim puika uzstīvēja priekšmetu, kas vairāk atgādināja kājavu nekā galvassegu. Uzstūkējis kājās Andreja zābakus, viņš visādi izstaiņāja kājas un notīksminājās. Toms uzcēla kažoka apkakli, stingrāk uzstūkēja galvā jēreni. Medību dienas rītā sieva ar lielām mokām uzstiepa uz mana dūšīgā auguma kādreizējo frōntes snaipera maskēšanās tērpju. Skatos, kā maza knīpa tūsnīdama uzstiepj kājās gumijas zābaciņus un uzstīvē mēteli. Andrejs uzstiepa galvā cepuri un izgājā ārā tumsā. Rāmim jau ir uzstiepts audekls. Uz kuģa helikoptera platformas ir uzstiepts tīkls. Uzstūmis uz acīm dziļāk cepuri, viņš dodas laukā pa durvīm. Apskavas uzstumj uz caurulēm.

apspilēt / apžņaugt / apstiept / iespilēt / iežņaugt, *gērbam cieši apkļaut augumu*, # Melnais tafts cieši apspilēja viņas kuplo tōrsu. Manas kājas jaunajās karpēs ir kā apspilētas. Šaurā kleita cieši apžņaudz viņas augumu. Māte staigā klusas cietējas vaibstiem sejā, vilnas lakatu cieši ap galvu apžņaugusi. Viņai tuvojās tukla medicīnas māsa, kas savā uzsvārcī izskatījās kā iespilēta. Pleci un krūtis likās kā iespilēti, dziļāk elpu ievēlēt, bija jābaidās, vai izturēs vīles. Viņam pienācās apvilkt sniegbaltu žaketi un kaklu iežņaugt kravatē. Zilsvītrainās pidžamas, mazas un šauras, iežņaugušās tuklos augumus. Jocīgs viņiem šķita šis svešais kungs ārzemju fasōna mētelī ar

iežņaugtu vidukli. Nemūžam vairs to līgavas kleitu mugurā nevilktu – apstiepta, apžņaugta ap mani kā baltas čūskas āda.

iespīlētis, *iespīlēt sevi*, # Vai tad tāda modes biksēs iespīlējusies, sacirtota lellīte maz spējīga uz kādām dziļākām jūtām? Kungs bija iespīlējis šaurās biksēs.

piegulēt, 3. kónj., R. s., *būt pieklāvīgam pie auguma*, # Viktōrs pie spoguļa vēroja, kā viņam pieguļ ārzemju uzvalks. Arī kómbinezōns labi piegulēja viņa slaidajam augumam. Viņa iebāza roku cieši pieguļošās kóstīma jaciņas kabatā. Ieteicams izvēlēties tērpu ar pieguļošu, vienkāršu krūšu daļu, ar vertikāla virziena nošuvēm.

TUNTUĻOT / tuntulēt, 2. kónj., K., *ģērbt biezi; tīt apkārt vairākas kārtas u. tml.*, # Vakarā tēvs tuntuļo abus lielos bērņus kažokos un lakatos. Nedrīkst bērņu tuntulēt un sargāt no vismazākās vēja pūsmas. Cietumnieki stīviem pirkstiem tuntuļoja savalkātos, sacietējušos nātnos autus ap noberztām, netūrām kājām.

tuntuļoties / tuntulēties, *tuntuļot sevi*, # Man netīk tuntuļoties – ja, jauna būdama, staigāsi kokvilnas zeķēs un lakatu pāri acīm, ko tad vezumā darīsi? Ella tur grožus, kamēr māte ilgi sēstas kamanās un tuntulējas zem siltas lāčādas segas. Nakts vidū pamodināti, mēs samiegojušies tuntuļojamies ārā no siltajām segām.

satuntuļot / satuntulēt / ietuntuļot / ietuntulēt / notuntuļot / notuntulēt / aptuntuļot, pbg., # Vecmāmiņa satuntuļo Daci silti jo silti. Mazuļi, satuntuļoti un neveikli kā rotaļu lācēni, metās atnācējai pretī. Veselāko kāju ieauj galōšā, bet otrai, ievainotajai un satuntulētajai, viņš pats piemeistarojis zem pēdas plānu dēlīti. Bērņu nevajag ietuntuļot, bet jāsaģērbj pārdomāti un lietderīgi. Kad kāju pēdas kļuvušas gandrīz stīvas, viņš tās ietuntulē ciešāk biežajā lupatdeķī. Abas meitenes ietuntuļotas lakatos. Bērns tā notuntuļots, ka nevar ne pakustēt. Viņa sāpošais kakls ir notuntulēts ar biezu šalli. Aptuntuļoju kaklu ar lakatu / aptuntuļoju lakatu ap kaklu. Varpogu māte aptuntuļoja ap galvu veču lakatu un izzagās laukā pa stadulas vārtiņiem.

satuntuļoties / satuntulēties / ietuntuļoties / ietuntulēties / notuntuļoties / notuntulēties, *satuntuļot sevi*, # Bars vīru, satuntuļojušies vatniekos un velteņos, sakāpj piepilsētas vilcienā. Jūlīte ienāk pa durvīm, satuntuļojusies kā lupatu kamols. Institūta auditorijas bija nekurinātas, tāpēc gan pasniedzēji, gan studenti sēdēja mēteļos satuntuļojusies. Satuntulējušās kā ziemā un pagriezušas muguras pret vēju, kólhōza sievas pārlasīja kartupeļus. Galerijā savrup atrodas tumšās drānās tērpā, melnā lakatā satuntulējusies dievticīgā Meirāniete. Visi kamanu braucēji ietuntuļojusies kažokos tā, ka tikai acis vaļā. Par spīti diezgan tveicīgajam laikam viņa bija ietuntuļojusies biezos brunčos un flaneļa blūzē. Viņa ir ietuntulējusies līdz deguna galam. Viņš ir kārtīgi notuntuļojies / notuntulējis kā jau aukstā laikā piedienas.

aiztuntuļot, *tuntuļot ciet*, # Arī viņas seja aiztuntuļota ar lakatu, tikai acis neaizklātas.

aiztuntuļoties, *tuntuļoties ciet*, # Viņa visa aiztuntuļojusies, vienīgi acis vaļā.

pārtuntuļot, *pārāk biezi saģērbt*, # Tas bērns taču ir pārtuntuļots, viņš nevar ne pakustēt.

iztuntuļot, *izģērbt biezi saģērbtu*, # Kad mazie ienāk iekšā, vajag viņus iztuntuļot no drēbēm un apaviem.

iztuntuļoties, *iztuntuļot sevi*, # No kamanām ātri neizlēksi, jāiztuntuļojas no apsegiem, jāiekustina sastingušie locekļi.

notuntuļot / attuntuļot, *atbrīvot no virsdrēbju daudzuma*, # Paiet laiciņš, kamēr notuntuļoju nost visus lakatus. Kad bērņu laiž ārā, vajag viņu satuntuļot, kad ienāk iekšā – attuntuļot.

SIET, sien, sēja / **saitēt / saiņot**, 2. kónj. / **tīt**, tin, tina, K., *apņemt apkārt ar drānu u. tml.*, # Šeit meitieši nevalkā cepures, bet sien lakatiņus ap galvu. Saimnieks plēsa nost salmus kūts jumtam, bet saimniece sēja tos nastā. Saite no vēdera nenoslīd tik viegli kā no krūšu kurvja, tāpēc var saitēt spirālveidā. Nopietnām sejām aiz letes rosījās pārdevējas, svēra un saiņoja pirkumus. Bāla un sagrauzta, Ólga saiņoja savas mantiņas. Viens zaldāts apsēdās uz ietves un sāka tīt smēķi. Tīsi mani nosalušu Siltā caunes kažokā (E.Stērste). Valdis tin salstošos ceļgalus mātes jakā. Tādā papīrā agrāk tina siļķes. Turpat uz pirts sola jaunkarēivjiem māca tīt autus.

tīties, *tīt sevi; tikt tītam*, # Viņa tinas segā, jo istabā ir vēsi. Ziemā večiņa tinas lakatu lakatos. Kad papīrs nepadodas un sainis netinas vaļā, viņa papīru dūsmās pārplēš.

tīņāt, 2. kónj. / **tīstīt / vīstīt**, 3. kónj., K., *ilgi, gausi vai vairākkārt tīt*, # Viņa tīņā ap pirkstu savu garo matu sprogu, kaut ko klusītēm dungodama. Norauju lakatu un ļauju, lai vējš to tīņā ap tilta margām. Viņa tīņā mazuli divās segās, jo ārā ir auksts. Mazulim viņa nodevās aizrautīgi, tīstīja un lutināja to. Pie spoguļa Ilga tīsta kaklu garajā šallē. Mónvīds tīsta vaļā savu vīstoklīti. Vecā slāja

prom, tukšo pudeli lakata stūrī īgni vīstīdama. Veldze noglāstīja drēbi, tad atkal salocīja un sāka vīstīt papīrā. Iecēlusi kamanās, Pūpolu māte vēl tīsta un vīsta mazo braucēju, lai nenosalst.

tīnāties / tīstīties / vīstīties, *tīnāt sevi*, # Tīnādamies lietusmēteļos un nobruņojušies ar lietussargiem, pa liedagu nesteidzīgi pastaigājās vientuļi gājēji. Vēsuma pamodināts, Arnolds ciešāk tīstījās segā un apgriezās uz otriem sāniem. Ārā ir drēgns, un mēs salīgi tīstāties ciešāk mēteļos. Ar mokām piecēlos un miegains sāku vīstīties dienas drēbēs. Putenis dzina sniegu sejā un aiz apkakles, vīsties vai nevīsties kažokā.

sasaiņot / satīt / satīstīt / savī(k)stīt / satīnāt / sasaitēt, pbg., # Viņa strādā veļas mazgātavā, šķiro un sasaiņo tīro veļu. Otrā dienā, satinusi lielā lakatā, māte veda mani pie ārsta. Segā satīta, Spodrite izskatījās kā maza meitene. Made iezieda zirgam kāju ar āpša taukiem un satina lupatās. Uz tirgu vedamās puķes jau bija nogrieztas un papīrā satītas. Nedrīkst bērnū pārmērīgi satīstīt, lai viņš miegā nesvīstu. Virtuvē, vecā segā satīstīti, viņam silti stāvēja rāceņi ar strimalām. Čaukstošā zīdīpapīrā bija satīstīta spilgti sarkana, pūkaina impōrta šalle. Jūs taču tur nesēžat, rokas priekšautā savīkstījuši. Annele sēž savīkstīta kā pauna. Dienā jau nu es neparko nebūtu ļāvis siet sev apkārt mātes lakatu, bet tagad, tumsā, es biju savīstīts kā pupu kūlis. Viņš izgāja, iespiedis padusē avīžu papīros savīstītu tantes servīzi. Viņa izvelk no savu lakatu apakšas baltā drāniņā savīstītu žāvētu cūkas stilba gabalu. Asiņaino pirkstu viņš satīnājis kabatlakatā. Viņš atmodās slimnīcā no galvas līdz kājām saģipsēts un sasaitēts. Guļu sasaitēts un gandrīz līdz zodam ģipsī iemūrēts.

satīties / satīnāties / satīstīties / savīstīties, *satīt sevi*, # Satinos ciešāk segā, jo man kļuva vēsi. Irēna turpināja sēdēt, vēl aizvien satinusies pūkainajā lakatā. Tina bija vienā mudžeklī, kurā satinušies astoņi līņi, viens par otru prāvāks. Iedzinuši laivu mēldru biežnā, abi brāļi satīnājās līdzpaņemtajā brezentā, lai pacietīgi gaidītu. Tāda viņa tur sēdēja, lakatos satīstījusies. Kaut gan Indijā pašreiz ir grādu piecpadsmit silts, visi ir savīstījusies lakatu lakatos. Gulēju mājās, desmit segās savīstījusies, un šķita – izsvīdīšu ne tikai slimību, bet arī dvēseli.

apsiet / aptīt / apsaitēt / aptīstīt / apvīstīt / nosiet / notīt / nosaitēt / notīstīt / novīstīt / pārsiet / pārtīt / pārsaitēt / pārvīstīt / uzsiet / uztīt / aizsiet / aiztīstīt, pbg., # Laura, paguvusi apsiet zīda lakatu un svētdienas priekšautu, stāvēja savas istabas durvīs. Es steidzīgi sapinu matus un apsienu lakatiņu cieši ap galvu. Māte ir mājās un aptītu galvu guļ atkal gultā. Pa ziemu viņi visas ābelītes rūpīgi aptina ar egļu skujām, lai tām neko nevarētu izdarīt ne sals, ne garauši no meža. Puisis pārplēsa lakatiņu un aptina to leļpus īkšķa ap roku. Ap kaklu zēnam aptīta mātes adītā šalle. Jaunās mediķes kāju izveicīgi apsaitēja. Viņš gulēja gultā apsaitētām krūtīm. Viņš aptīstīja ap kājām tos pašus mitros autus. Toms bija sasaldējies, stipri klepoja un tāpēc apvīstījis ap kaklu sarkanrūtainu kaklautu. Trīcošiem pirkstiem, kā prazdama, viņa ar drānas strēmeli nosēja dziļo ievainojumu. Pieri viņa bija cieši nosējusi ar baltu divieli. Asiņošanu aptur, roku vai kāju augšpus ievainojuma nosienot ar lakatiņu vai citādu žņaugu. Seju dravnieks iebāzis mēlnā sietā un cieši jo cieši nosējis piedurknes un bikšu galus, lai nekur neielien saniknotās bites. Viņa roka bija notīta ar marles saitēm līdz padusei. Mežulis nolaida uz grīdas savas autiem notītās kājas. Fōtōattēlā redzams kalsns vīrs, cieši ap kaklu notītu šalli. Lūzuma vietas uzmanīgi jānosaitē vai jāiešīnē. Treneris viņam rūpīgi nosaitē pirkstu locītavas, pēc tam tikpat rūpīgi uzvelk un sasien bōksa cimds. Valdis sniedza viņai kreiso roku, jo labā bija novīstīta ar marles pārsēju. Traukus noslēdz ar vāciņu vai pārsien ar pergamentu. No viena galdauta gala kareivis plēsa strēmeli, lai pārsietu otram elkonī. Sanitāre ar savu somu plecos aizlīda pie pirmā lielgabala un pārsēja ievainotos. Pa divi lāgi viņš pārsēja tauriņu un trīsreiz pāršķīra matos celiņu. Viņš novilkā zābakus un pārtina autus. Es atskrēju uz māju pabarot un pārtīt mazuli. Pārsaitēju slimniekam brūces un liku iet uz savu gultu. Mazuli viņa čubināja un pārvīstīja sausos autiņos. Piegāju pie spoguļa un uzsēju kaklasaiti. Virs jaunās kleitas māte bija uzsējusi priekšautu. Dziļi pār acīm viņa bija uzsējusi baltu līnu lakatiņu. Vēzumam pašā augšā uzsiets galds kājām pret mākoņiem. Izvilku savu tabakas dozi un avīzes papīrā uztīnu kārtīgu ļuļķi. Antīkajā pasaulē taisnības un likumības dievieti mēdza attēlot ar aizsietām acīm. Mazā Dace, aizsietu priekšautiņu un baltu lakatiņu galvā, dziedādama uzkopj istabu. Par spīti karstumam aizsējis kaklasaiti, viņš soļoja pa vienu no Rīgas ielām. Sejai priekšā viņa bija aizsējusi plīvuru. Seju pret vēju viņa tā aizmīstījusies ar lakatu, ka tikai acis palikušas vaļā.

apsieties / aizsieties / aiztīstīties / nosieties / pārsieties / uzsieties, *apsiet sev*, # Vecmāmiņa, apsējusies biezu, bārkstainu lakatu, izgāja uz lieveņa. Durvīs parēgojās krustmāte, nosējusi galvu ar baltu lakatiņu, kā lauku sievas mēdz apsieties. Laura sēdēja, mazu, apmargotu priekšautiņu aizsējusies. Vienā no istabām pajauna sieviete, spilgti krāsainu priekšautu aizsējusies,

darbojās ar putekļsūcēju. Stiprajā salā viņa iet, aiztīstījusies ar lakatu līdz acīm. Lai izskatītos šmaugāka, viņa ap vidukli tā nosējusies, ka nevar ne paēlot. Zobus sakodusi, viņa cēlās no gultas un, lakatiem pārsējusies, sekoja saimniecības ritumam. Viņa steidzās uz pļavu, jau pa ceļam uzsedamās galvā raibu lakatiņu.

apsējums, L., # Kad ievainotais sāka mētāties pa gultu, baltajā apsējumā parādījās sarkani plankumi. Apsējumam jābūt stingram, bet tas nedrīkst nospīst asinsvadus.

aptīties / notīties / notīstīties / novīstīties / ietīties / ietīstīties / ievīstīties, *aptīt sevi*, # Istabas priekšā stāv ar lakatu aptinusi Mārtiņa sieva. Tenis šorīt bija lielu lakatu aptinies. Viņa ir notinusi ar vilnas šalli, jo viņai sāp kakls. Pretī nāca kāds skrandainis, notīstījis vienās lupatās. Lai nesaltu, viņa ir pamatīgi novīstījusies ar lakatu. Veģētāvs ar katru dienu aizvien ilgāk, segā ietīnīes, nosēž atzveltņē pie stūra loga. Šķūnī ienāca kāds brezenta apmetnī ietīnīes vīrs. Sāka sīkt kāda muša, ietīnīes zirnekļa tīklā. Visi kamanās braucēji ietīstījušies kažokos un pārsegos. Pa durvīm ietenterē Anlīze, ievīstījusies biežā lakatā. Uz ielas drūzmējas ziņkārīgie sādžas bērni, ievīstījušies vecāku vai lielo brāļu virsdrēbēs. Viņš gul, ievīstījusies segā.

uztīties, *tikt uztītam*, # Ja jūra stipri viļņojas, tad mōtōrus pilnīgi aptur, lai tīkli neuztītos uz kuģa dzenskrūves.

iesiet / iesaiņot / ietīt / ietīstīt / ievīstīt, *apņemt ko apkārt ar plāju (drānu u. tml.)*, # Ja bieziens stipri skābs, tad skābumu var atmazgāt, iesienot biezienu marlē un pakarat zem tēkoša ūdens. Večais atraisa rūtainā lakatā iesietu sainīti. Grozā, salmos labi iesaiņotu, Jōrgis atvedis jaunu pakaramo lampu. Viņš nolika uz galda linu drēbē ietītu vīstokli. Kaut pati cauri slapja, viņas pergamentā ietītais nesamais ir sauss. Manas kājas ir ietītas kažokā. Patīkams silts nogurums ietina locekļus kā mātes lakatā. Viņa tikko izmazgājusi matus un ietīstījusi galvu frōtē divielī. Irīna nolika uz galda avīzē ievīstītu grāmatu. Klēpī Laura turēja savu segās ievīstīto puisīti.

pārtīt / pārsaiņot, *tīt atkārtoti*, # Meitenes spēlēdamās istabas galā uz sola kaut ko cilāja, tīstīja, tina atkal vaļā un pārtina. Saiņojums bija ieklīsis, vajadzēja pirkumu pārsaiņot.

pārsienamais, Kd., *saistīts ar pārsiešanu*, # Pārsienamā materiāla pakete ir sterila un iesaiņota pergamentā. Līdztekus slimnieku palātām ķirurģiskajās nodaļās jāiekārto pārsienamā telpa. Sanitāre palīdzēja ievainotajam norausties no pārsienamā galda.

pārsējums / pārsējs, L., # Kaklā ievainotais vēl nevarēja parunāt, bet, pēc pārsējuma atgūvies, uzrakstīja uz papīra, kas ar viņu noticies. Noslīdējušie pārsējumi atklāja asiņojošu rētu. Asiņošanu no virspusējām vēnām var apturēt ar spiedošu pārsēju. Ja mātei ir iesnas vai klepus, viņai zīdaiņa klātienē jāaizliek degunam un mutei priekšā marles pārsējs.

aiztīt, *tīt ciet, aizsegt*, # Osiene staigā, acis ar lakatu aiztinusi. Tā otra arī aiztinusi visu galvu, tā ka tikai acis ārā.

aiztīties, *aiztīt ko sev ciet*, # Pati māte arī bieži vien staigāja ar vilnas lakatu aiztinusi, it kā ciezdama zobu sāpes. Meitas tā aiztinušās ar lakatiem pret vasaras sauli, ka tikai acis un deguns vien redzami.

patīt, *neilgi, mazliet tīt*, # Pa kādam brīdim jāpiesēž arī patīt no šķeteres kamolā dziļu – pati jau netīsies.

piesiet / piesaitēt / pietīt, *piestiprināt pie kā, apsienot ap to*, # Pavasarī stādītajā birzī bērziņi vēl bija piesieti pie balstu kokiem. Nolikūšais zars tika atliekts un piesiets pie stumbra. Virs kōmpreses liek kōmprešu papīru un tad ar saiti piesaitēt tā, lai kōmprese cieši piegulētu miesai. Krēsliņā uz autōmašīnas priekšējā sēdekļa puiku piesaitēja ar platām siksnām. Kaitīgi ir bērnu cieši ietīt autiņos, kā arī pietīt klāt rociņas. Māte ar tievu stieplīti klūgai pietin pušķi pēc pušķa, un vainags iznāk kupls jo kupls.

piesieties, *piesiet sevi*, # Ar jostām piesējušies kuplas egles galotnei, izlūki vesēlu diennakti bija vērojuši vilcienu kustību.

pietīt, *tīt klāt papildus*, # Jau no agra rīta Anneli satina lakatos un vēlāk vēl kādu pietina klāt.

saitējums / nosaitējums / sasaitē / sasējs / saiņojums / aptinums / notinums, L., # Jo stiprāk struto ievainojums, jo biežāk jāmaina saitējums. Viņai bija uzlikts jauns galvas nosaitējums, kas atklāja lielāku sejas laukumu. Sasaitē pa diviem spōrtistiem iespējami ātrāk jāiziet klintīs iezīmētais maršruts, vienam otru drošinot. Kad man radās aizdomas, ka mūsu gūsteknis cenšas atbrīvoties no roku saitēm, palūkojos un nebiju maldījies – vēl nedaudz, un viņa šaurā dēlna izslīdētu no sasēja. Viņai tika pasniegta dāvana greznā saiņojumā. Vasaras dārza alejā strādnieku grupa atbrīvoja marmōra statujas no skaidu saiņojuma, kas ziemā tās sargāja no sala. Mātes

lāpāmpiederumu kurvī meitene sameklē šo to noderīgu – gan priekšautam, gan plecu seģenei, gan galvas aptinumam. Lai paildzinātu hokeja nūju mūžu, to liektos galus jāaptin, un parasti aptinuma materiāls ir izolācijas lenta. Ievainojuma notinums nedrīkst būt tik ciešs, ka apgrūtina asinsriti.

ŠINĒT, 2. kónj., K., *piesaistīt rokai vai kājai šinu, lai nodrošinātu tās nekustīgumu*, # Locekli šinē kaula lūzuma, izmežģījuma, arī sasituma vai iekaisuma gadījumā.

iešīnēt / iešīnot, pbg., # Lai cietušo pārvietojot nerastos jauni bojājumi, lauztais loceklis jāiešīnē ar īpašām vai improvizētām šinām. Maldups gulēja gultā ar iešīnotu roku.

ieģīpsēt / saģīpsēt, 2. kónj., K., *iešīnot ģīpša šinā*, # Labā roka Unai ieģīpsēta. Partizāni bija savākuši ģīpša gabalus, tos apdedzinājuši un roku turpat mežā ieģīpsējuši. Traumatológiskajā nodaļā katram otrajam kaut kas saģīpsēts – roka vai kāja un laikam pat kakli.

APBRUŅOT(1) / bruņot, 2. kónj., K., *apgādāt, aprīkot ar cīņai noderīgiem līdzekļiem*, # Katrs trieciengrupas kaujinieks bija apbruņots ar autómātisko ieroci. Abpus ceļa atradās kareivji, apbruņoti ar ložmetējiem. Ienaidnieki ir apbruņoti līdz zobiem. Apbruņoti ar koka nūjām un akmeņiem, streikotāji atsīt pólíciestu uzbrukumu. Plēsīgie putni ir apbruņoti ar asiem knābjiem un nagiem. Viņi visi bija bruņoti ar šautenēm.

apbruņoties / bruņoties, *apbruņot sevi*, # Visi jātnieki apbruņojušies ar šautenēm pār mugurām, revólveriem un dunčiem aiz jostām. 1905. gadā, bruņojušies gan ar bisēm, gan izkaptīm, sprīguļiem, mīetiem un akmeņiem, zemes ļaudis devās uz muižām. Bildēs viņš redzams gan kā zeņķis, gan kā jauneklis bisēm bruņojušos mednieku vidū.

bruņots, Kd., *apgādāts ar cīņas līdzekļiem*, # 1905. gadā izvērsās tautas masveida bruņota cīņa ar carisko režīmu. Bruņotie spēki ir valsts órgāns aizsardzībai un kara darbībai.

apbruņojums / bruņojums, L., # Karš prasīja kólósālu daudzumu apbruņojuma – tankus, artilēriju, lidmašīnas, sīkākus kaujas līdzekļus un citus materiālus. Grupai apbruņojums ir vājš – pašam kómandierim Valtera sistēmas pistole, bet partizāniem pusautómātiskā šautene un medību bise. Apsardzības lokos lielā daudzumā novietoja ložmetējus, mīnmetējus un pat divus vieglos lielgabalus. Armija ir apgādāta ar visu veidu móderno kaujas tehniku un bruņojumu.

APBRUŅOT(2) / bruņot, 2. kónj., K., *apgādāt, aprīkot ar līdzekļiem kādas darbības veikšanai*, # Kómandas sastāvā uz kuģa ir arī radióóperátors, kurš apbruņots ar visai sarežģītu aparatūru. Skaidrā laikā Zemes mākslīgo pavadoni varēs novērot no rīta pirms saules lēkta arī ar neapbruņotu aci. Vienā jaukā brīdī mājā ieradās kāpnēm, āķiem, stieplēm un kaltiem bruņoti vīri un ievilka saimniekam tālruņa pieslēgumu.

apbruņoties / bruņoties, *apbruņot sevi*, # Ventas sēkļos arī es pats dažbrīd nožēloju, ka neesmu apbruņojies kaut vai ar visvienkāršāko badapātadziņu. Karotēm un bļodām bruņojušies tūristi pulcējās ap brokastu katliem.

5. 7. PIESĀTINĀT / piesūcināt, 3. kónj., K., *pievienot vielai vai vielu maisījumam citu vielu vai vielu maisījumu*, # Gatavās smailītes koksni vispirms piesātina ar karstu pērnīcu. Ja augsne ir piesātināta ar mitrumu, rodas reducējoši apstākļi, kas veicina vieglāk šķīstošu ķīmisko savienojumu veidošanos. Ierokamā koka virsmu apdedzina un pēc tam koksni piesūcina ar karstu karbólineju.

piesātināts / piesūcināts, Kd., *ar citas vielas fizikālu piejaukumu savā sastāvā, vairāk vai mazāk mainoties konsistencei*, # Garoja pavasara mikluma piesātinātā zeme. Uz katra hektāra viņš devis 30 – 35 tónnas ar vircu piesātinātas kūdras. Lai pasargātu sīpolus no šī bīstamā kaitēkļa, rindstarpas ieteicams apkaisīt ar karbólskābes piesūcinātiem pēlniem.

piesātināties / piesūkties, -sūcas, -sūcās, M., *kļūt piesātinātam*, # Augsne ir piesātinājusies ar notēkūdeņiem. Plaušās no venózajām asinīm izdalās ogļskābā gāze, bet asinis, piesātinoties ar skābekli, kļūst arteriālas. Atmósfēra ar katru gadu arvien vairāk piesātinās ar indīgām vielām. Pie karstajām kuģa krāsnīm viņa beretes zilais filcs bija piesūcies ar sviedriem. Dažiem brūces sāka asiņot no jauna, apsēji piesūcās sarkani no asinīm. Vecmāmiņa pilina uz cukurgrauda savus sirdspilienu un, kad tas piesūcies brūns, iemet to mutē.

piesātinājums / piesātinātība, L., # Marles piesātinājums ar dažādām dezinficējošām vielām mēdz būt nenoturīgs. Mākslīgā elpināšana nepieciešama visos gadījumos, kad slimnieka patstāvīgā elpošana nevar nodrošināt asiņu pietiekamu piesātinātību ar skābekli.

CIETINĀT / stīvināt, 3. kónj. / **stērķelēt**, 2. kónj., K., *piesātināt, parasti drēbi, ar cieti*, # Viņa rūpējas, lai vīra kreklam apkaklītes allaž baltas un cietinātas. Ērts lietošanai ir arī jaunais sintētiskais līdzeklis, kas vienlaikus balina un cietina lina, zīda un kokvilnas audumus. Ja veļas cietināmajai stērķelei pieliek sāli, tad cietinātā veļa tā nepielīp pie gludekļa. Ar baltu un stīvinātu

ķiteli uz rokas kabinetā ienāca māsa Gārša. Balto krēklu Atis guļot bija saburzījis, un tomēr – tas bija stīvināts krēkls! Skatos muzeju fotogrāfijās divdesmitgadīgo puīšu sejās, uzskrullētajās ūsās un stīvinātajās apkaklītēs. Leontīne, noņemdama stērķelēto priekšautu un sabužinādama matus, ievēd viņu viesistabā. Pārzinis nēsāja baltu stērķelētu krūtežu.

sacietināt / iecietināt / sastīvināt / sastērķelēt / iestērķelēt, pbg., # Galds bija apklāts ar mirdzoši baltu, sacietinātu galdautu. Ja tērps darināts no viegla auduma, tad apakšsvārki jāiecietina vai arī jāizgatavo no stīvāka auduma. Tilla aizkarus pēc mazgāšanas divreiz skalo un iecietina cukura šķīdumā. Apgūlies viņš izbauda, kā miesai patīkami pieskaras sastīvināti palagi. Veikala darbinieki bija apvilkušies pēc auguma šūtus, rūpīgi sastērķelētus virsvalkus. Pienāca oficiante baltā priekšautā un sastērķelētu rózeti matos. Viņas priekšautiņš ir stīvi iestērķelēts.

pārcietināt / pārstīvināt, pārmērīgi iecietināt, # Pārcietināta / pārstīvināta gultas veļa pie katras kustības gurkstēs un, pieskaroties kailai miesai, rīvēs.

IMPREGNĒT, 2. kónj., K., *piesūcināt ar ķīmiskām vielām*, # Koksni impregnē, lai aizsargātu pret mitruma iedarbību, puvi un aizdegšanos. Lai slēpes neuzņemtu mitrumu, tās jāimpregnē – slīdvirsmu noziež ar bērza darvu vai gatavu impregnēšanas preparātu. Lietainā laikā labi noder impregnēta vējjaka.

impregnējums / impregnācija, L., # Pēc nedēļas impregnējums sasniedz koka serdes ārējo kārtu. Koka āršiem apšūšanai pirms apmešanas ar jumta papi nav ilglaicīga efekta, jo papes impregnācijas sastāvdaļas – fenoli ar laiku izgaro un paliek pāri tikai pape.

KODINĀT, 3. kónj., K., *apstrādāt materiālu ar ķīmikālijām, lai iegūtu tā virsmas efektu; apstrādāt (parasti sēklas) ar ķīmikālijām, lai iznīcinātu augu slimību izraisītājus*, # Tumšākas nokrāsas mēbeles iegūst, to virsmas iekrāsojot vai kodinot. Ja griestos ir koka sijas, tās kodina, tādējādi izceļot koka šķiedras skaisto struktūru. Kodinot metāla plati, skābe izēd tajā sīku bedrīšu tīklu. Pārāk strauji kodināt (balināt) matus nav ieteicams, jo tie var kļūt trausli. Kodinot graudus, sevišķi stingri jāievēro piesardzības noteikumi.

izkodināt / nokodināt, pbg., # Póligrāfijā dažādas koncentrācijas hlórīda šķīdumu lietošana nepieciešama, lai pareizi izkodinātu attēla dažāda toņa stipruma vietas. Laboratorijas galda virsmā ar sērskābi izkodināti robi. Sijas ir nokodinātas tumši brūnas. Dziju nokodinājam melnā krāsā. Ar skābēm nokodinot no metālu velmējumiem óksīdu uzdegumu, plaši lieto inhibitorus. Sēklu nokodina vismaz trīs nedēļas pirms sējas.

iekodināt, *kodinot panākt, ka krāsa kļūst noturīga*, # Šis tumšais tonis koksnes virsmā ir iekodināts. Viņas meklēja benzīnu vai citu līdzekli, kas notīrītu uzacīs iekodināto krāsu. Iekodināt dzijas nozīmē piešķirt tām noturīgu krāsu.

pakodināt, *mazliet kodināt*, # Ieliku audumu pakodināt sārmā.

pārkodināt, *pārmērīgi nokodināt; kodināt atkārtoti*, # Jebkuru materiālu pārkodinot, tas tiek sabojāts. Dzijām plūk krāsa, vajadzēs pārkodināt.

kodinājums / kodināšana, L., # Pēdējā laikā vitrāžas rotājuma tehnikas pārvērtušās par īpašām stikla mākslinieciskās apdares nozarēm – stikla kodinājumu un stikla matējumu. Mākslas cienītāji noteikti būs redzējuši vecās un jaunās Rīgas ófortu lapas – tie ir trīs liela fórmāta vara kodinājumi. Elektróķīmiskā kodināšana ir ērti vadāms prócess, ar ko iegūst tīru apstrādājamo virsmu. Slapjā kodināšanā kodināmo materiālu (stādus, bumbuļus) mērcē kodināšanas līdzekļu suspensijā, pēc tam apžāvē. Kodināšana no krāsošanas atšķiras ar to, ka kodnes (beices) reagē ar koksne ēsošajām miecvielām, veidojot ķīmiskus savienojumus.

BEICĒT, 2. kónj., K., *kodināt (sarunvalodā)*, # Koka šķiedras dabisko krāsu nostiprina, uzlabo vai pārveido, koksni beicējot.

nobeicēt, pbg., # Zārks bija nobeicēts ar tumši brūnu beici.

ANTISEPTIZĒT, 2. kónj., K., *apstrādāt, piesūcināt ar antiseptiskiem līdzekļiem*, # Koka ārsienas ieteicams antiseptizēt līdz palodzes spraišļa augšējai malai.

antiseptisks, Kd., *pret darbīgs kaitīgiem mikroórganismiem*, # Sīpoli satur antiseptiskas vielas, tā saucamos fitónocīdus, kas cilvēka mutē un barības traktā iznīcina daudzas baktērijas. Dažiem augiem piemīt antiseptiskas īpašības, kas vairāk vai mazāk aizsargā órganismu pret slimībām.

antiseptika, L., *mikroórganismu iznīcināšana vai to attīstības aizkavēšana ar ķīmiskām vielām*, # Laboratorijā pārbauda jaunākos antiseptikas paņēmienu.

DEZINFICĒT, 2. kónj., K., *apstrādāt ar mikroorganizmus iznīcinošiem līdzekļiem*, # Stropu grīdas var ērti un labi dezinficēt ar lodlampas liesmu. Citrōni izdala arī īpašas gaistošas vielas – fitonocīdus, kas nonāvē daudzas slimību baktērijas, tas ir, dezinficē gaisu. Ar fenolu dezinficē telpas, mēbeles, instrumentus. Marli dažkārt piesātina ar dažādām dezinficējošām vielām – antibiōtikām, jōdu –, taču šīs vielas nav noturīgas.

izdezinficēt, pbg., *dezinficēt kādu telpu, kādu iekšieni*, # Telpu var izdezinficēt ar dažādu starojumu – ultravioleto, infrasarkanu, jōnizējošo, kā arī ar ultraskaņu. Zoba kanālu izdezinficē un piepilda ar kādu necaurīdīgu materiālu. Iztīrītas un izdezinficētas visas tilpnes, kur varēs ievietot 4000 tōnnu skabsiena un skābbarības.

dezinfekcija, L., # Bišu stropu dezinfekcijai lieto sōdu, karbōlu un citus dezinficējošus līdzekļus. Vārīšana ir visietekmīgākais veļas dezinfekcijas līdzeklis. Arī saule ir labs dezinfekcijas līdzeklis, jo saules staru ietekmē iet bojā slimību izraisītāji mikrōbi.

HLĒRĒT, 2. kónj., K., *dezinficēt ar hlōrkaļķiem vai hlōra gāzi; ķīmiski piesaistīt kam hlōru*, # Hlōrējot tiek iznīcināti kaitīgie mikroorganizmi. Arómātiskajos un hlōrētajos savienojumos viniplasts uzbriest, nemainot krāsu.

AMŌNIZĒT, 2. kónj., K., *piesātīnāt ar amōnjaku*, # Latvijā patlaban uz tīrumiem jau izvestas 2560 tōnnas amōnizētās kūdras.

SPIRTOT, 2. kónj., K., *likt klāt spirtu*, # Spirtotais pōrtvīns bija stiprs, bet negaršīgs.

CUKUROT, 2. kónj., K., *piesātīnāt ar cukura šķīdumu vai pārklāt ar cukura birdni*, # Cukurotas apelsīnu miziņas iegūst, attiecīgi apstrādātu apelsīna mizu piesūcinot ar cukura šķīdumu, bet cukurotas dzērvēnes – aplipinot ar pūdercukura kārtu.

apcukurot, *pārklāt ar cukura kārtu*, # Apcukurotās dzērvēnes noliek vēsā vietā.

sacukurot, *piesātīnāt ar cukura šķīdumu*, # Sukādes ir sacukuroti augļi vai sacukurotas augļu mizas. Pamīšus nogaršoju gan stori marinādē, gan sacukurotus bumbierīšus. Tīrā traukā kārtām liek ogas ar cukuru, un, jo ilgāk tās patur, jo vairāk izdalās sulas.

sacukuroties, R. n., *pārkristalizēties, parasti viscaur (medus, ievārījums)*, # Medu uzglabājot, tajā izveidojas glikozes un saharozes kristāli, medus kristalizējas jeb sacukurojas. Nevajag domāt, ka kristalizējies jeb, kā tautā saka, sacukurojies medus ir sliktāks par šķīdru medu. Lai ievārījums nesacukurotos, dažas minūtes pirms vārīšanas beigām tam pievieno nedaudz citrōna sulas.

iecukurot, *vairāk vai mazāk piesātīnāt ar cukuru*, # Pirms vārīšanas augļus, ogas iecukuro, izlietojot trešdaļu vai pusi ievārījumam paredzētā cukura. Ja ogas iecukurotas, tās vārot tik drīz neizjuks. Notīrītus rabarberu kātus sagriež ripiņās un iecukuro ar pus glāzi cukura.

iecukuroties, R. n., *piesūkties ar cukuru*, # Zemenes notīra, noskalo, liek traukā kārtām ar cukuru un ļauj 6 – 8 stundas iecukuroties. Ķiršus nevāra, bet, pārlietus ar karstu cukura sīrupu, patur dažas stundas, lai iecukurojas.

SPEĶOT, 2. kónj., K., *likt klāt spēķi*, # Liesu gaļu, piemēram, liellopu, teļa un medījumu, spēķo ar svaiga vai žāvēta spēķa gabaliņiem, ietiecīnot tos vietvietām gaļā starp muskuļu šķiedrām. Liesa gaļa bieži tiek piesātīnāta ar taukiem, to spēķojot vai cepšanas laikā ar taukiem aplaistot. Daudzajos paviljōnos var sasildīt māgu ar karstiem, spēķotiem zirņiem, kāpostiem un desiņām.

iespeķot, pbg., # Cepamu vai sautējamu liesu gaļas gabalu iespeķo, vietām to iespeķlot un šķēlumā iespiežot spēķa kriksīti. Kad mēle izvārīta pusmīksta, to no buljōna izņem un iespeķo. Lielākas zivis – līdakas un citas – pirms cepšanas ieteicams iespeķot, ko izdara, plānas, šauras spēķa strēmēlītes ievēlot šķērsām zivs filejā.

saspeķot / izspeķot, *viscaur iespeķot*, # Nodīrātu un saspeķotu / izspeķotu zaķa kautķermeni ieberzē ar sāli.

GĀZĒT, 2. kónj., K., *piesātīnāt ar gāzi; ievadīt gaisu pleiras dobumā plaušu ārstēšanas nolūkā*, # Atspirdzinošus dzērienus gāzē, piesātīnot tos ar ogļskābi. Gāzēts ūdens labi remdē slāpes, bet gāzētam vīnam – šampanietim – ir patīkama, maiga garša. Zinātnieks ierosina gāzēt arī saulespuķu eļļu. Uz viņa ādas redzamas gāzējamās adatas dūrienu pēdas.

KARBŌNIZĒT, 2. kónj., K., *piesātīnāt ar ogļskābo gāzi*.

karbōnizēties, R. n., *piesātīnāties ar ogļskābo gāzi*, # Kaļķu java, cietējot dabiskos apstākļos, karbōnizējas ar gaisā esošo ogļskābo gāzi.

karbōnizācija, L., *piesātīnāšana ar ogļskābo gāzi*, # Šķīduma piesātīnāšanu ar oglekļa dioksīdu izmanto sōdas ražošanā.

SATURĀCIJA, L., *šķidrums piesātināšana ar gāzi*, # Pārtikas rūpniecībā saturāciju ar oglekļa dioksīdu izmanto dažādu dzērienu gatavošanai. Saturāciju izdara speciālos aparātos – saturātūros.

PARAFINĒT, 2. kónj., K., *piesūcināt vai pārklāt ar parafīnu*, # Halva tiek iesaiņota parafinētā papīrā. Viņai par balvu ticis sarkans parafinētu rožu kronis ar zaļām kreppapīra lentām. Nogatavinātos sierus parafinē. Lai ieplaisājusi muca nelaistu cauri kāpostu sulu, tās iekšējo pusi parafinē – pārklāj ar izkausēta parafīna kārtiņu.

KŪPINĀT / kvēpināt, 3. kónj. / **žāvēt**, 2. kónj., K., *konservēt, piesātinot ar dūmiem*, # Daļu šo zivju izvārīs zupā, bet pārējo daļu mēģinās kūpināt. Ja paredzēts gatavot kūpinātas pīles, zoss vai tītara gaļas ruletes, kautķermeņus pārgriež. Žāvētavā, ārdos pakārtu, kūpināja gaļu un dešas. Izzvejotos repšus jāsaver smalkā viciņā un jākvēpina dūmos, kamēr tie kļūst dzelteni vai brūngani. Jēra gaļa tiek žāvēta ar blīgznas un apses malku. Klētī turēja graudus, sālītu gaļu mucā un žāvētu gaļu uz āķiem pie griestiem. Patīkama smarža kutina degunu – kaimiņos šobrīd žāvē lučus.

apkūpināt / apžāvēt / nokūpināt / nožāvēt / izžāvēt / sažāvēt, pbg., # Apkūpinājusi reņģes, māte ķērās pie tiklu lāpīšanas. Zāģskaidu sūrajos dūmos apkūpināta zivs – kas par kumosu! Pie sijas pakārti vismaz desmit gabali brūni apžāvētas gaļas. Dūmu smarža atgādināja nokūpinātu cūkas šķiņķi. Alus man ir ielikts, bet vajadzētu nokūpināt vēl kādu zuti. Vectēvs senāk sev gaļu sasālīja ballā un nožāvēja visai ziemei. Ēdiens kā jau uz laukiem vasarā – pašu cepta lauku maize, arī labi nožāvēts cauraudzis muguras gabaliņš, sagriezts šķēlītēs. Kad pirtīņa jau visu dienu mums Bij kūpējusi, zilus dūmus pūšot,.. Tēvs teica: gaļa izžāvēta būšot (A. Bārda). Pašiem jau reņģes sasālītas un plekstes sažāvētas ziemei, taču jūrā jāiet, ja tā ir vaļā.

nokūpināties / nožāvēties / apžāvēties / izžāvēties, R. n., *kļūt nokūpinātam*, # Gaļa labi nokūpinājusies / nožāvējusies / izžāvējusies. Zivis jau krietni apžāvējušās.

iežāvēt, sākt žāvēt, # Gaļa vēl ir tikai iežāvēta, gatava izžāvēta vēl nav.

piežāvēt, sažāvēt lielākā daudzumā, # Gaļas viņiem piežāvēts visai ziemei. Reņģu piežāvēta pilna kaste, varam braukt uz tirgu.

pažāvēt, nedaudz žāvēt, # Zivju žāvēšana nav viņa rūpals, tās viņš pažāvē, kad uznāk patika.

pāržāvēt / pārkūpināt, sažāvēt par daudz, # Pāržāvētas reņģes zaudē gan savu labo garšu, gan arī svaru.

PIPAROT, 2. kónj., K., *piesātināt ar piparu sūrumu*, # Glaukomas slimniekam jāizvairās no piparotiem un sāļiem ēdieniem. Gaisā turējās strōganova vai gulaša piparoti asais smārds.

sapiparot, pbg., # Zupa bija stipri sapiparota. Reņģes iztūra, apsāla, sapiparo..

pārpiparot, par daudz sapiparot, # Mērcē bija pārpiparota, tik asa, ka mēle sūrstēja ēdot.

VITAMINIZĒT, 2. kónj., K., *bagātināt pārtiku (līdz ar to organismu) ar vitamīniem*, # Tiek ražots arī ar A, D un B vitamīniem vitaminizēts margarīns. Sevišķi noderīgi ir vitaminizēti dzērieni.

vitaminizācija, L., *uztura bagātināšana ar vitamīniem*, # Svarīgs profilaktisks pasākums kaitīgos apstākļos strādājošiem strādniekiem ir vitaminizācija un speciāla uztura organizēšana darbavietā. Uztura vitaminizācija būtu vēlama visu grūtniecības laiku.

pólivitaminizēt, 2. kónj., K., *bagātināt pārtikas produktu ar vairākiem vitamīniem*, # Pólivitaminizētais medus ir dabiskais medus ar organismam svarīgāko vitamīnu (A, B₁, B₂, C, PP, D) un kalcija sāļu piedevu.

vitaminōzs, Kd., *vitamīnus saturošs*, # Augļi un dārzeņi ir vitaminōza pārtika.

5. 8. SKART, skar, skāra / **aizskart / skarties**, skaras, skārās / **aiztikt**, -tiek, -tika / **piehurt**, -dur, -dūra / **pieskarties / piehurties (kam)**, *pietuvināt ko pie kā, pietuvoties pie kā*, # Viņš viegli skar ar pirkstiem ģitāras stīgas. Kad viņa sniedz man roku, es to skaru, kā baidīdamies apdedzināties. Vilnītis aiz vilnīša skar krastu, lai atkal plūstu atpakaļ. Ja neuzmanības dēļ strādnieks paceļ vāku vai aizskar kādu detaļu, tad ķīmiskās tīrīšanas mašīna automātiski apstājas. Ceptās gaļas šķēles Uģis neuzdrošinājās aizskart, jo tās bija ēdamas ar nazi un dakšīņu. Prōcedūras laikā nedrīkst skarties pie vada, kas savieno aparātu un elektrōdu. Pirksti jau skaras pie ģitāras stīgām. Pie zaļām skujām viegli, viegli skaros.. (S. Kaldupe). Auzu skaras man pie plaukstām skaras. Kad puisis aiztika Lates plecus, meiča stipri satrūkās. Kaķis ielēca klēpī, ar savu izslieto asti aiztiekot un sakutinot viņa degunu. Aiztikt ābolus no koka bija stingri aizliegts, lasīt un ēst drīkstēja tikai nobirušos. Viņš piegāja pie durvīm, taču vilcinājās piehurt pirkstu zvana pogai. Vītoliene pataustīja palagu un piehurt pirkstu gultas maisam. Melita no smaržu flakōna saslapināja pirksta galu, lai piehurtu to vienai un otrai ausu ļipiņai. Kōrespōdente pāršķīra jaunu lapu un piehurt zīmuļa smaili

papīram. Kad viņš bija mēģinājis Maņku iekautīt, tā sadēvusi viņam tā pretī, ka viņš tai vairs nekad nemēģināja pirkstu piedurt. Virsniņš piedūra piešus zirga sāniem un aizaulēkšoja pakaļ savai nodaļai. Zirgs nobubinājās un piedūra purnu Andra elkonim. Eduards ar pirkstu galiem pieskārs biezam kristāla augļu traukam. Skatītāji uzgavilēja spórtistam, kurš pirmais pieskārs finiša lentītei. Atnestajam ēdienam slimnieks tikko pieskārs, jo nejuta ēstgribu. Lidmašīnas riteņi jau pieskārs betona skrejceļam. Garām ejot, nejauši piedūros kannai. Katreiz, kad viņš nejauši ar elkoni piedūrās Silvijas plecam, viņa tikpat nejauši atvirzījās tālāk.

uzdurties / sadurties / atdurties / saskrieties / uzskriet, *kurp virzoties vai kur rosoties, negaidīti sastapties vai saskarties ar ko*, # Ceļā uz mājām viņš negaidīti uzdūrās kādam ilgāk nesatiktam paziņam. Kareivju vadam bija jāapstājas, uzduroties pretiniekam, kas bija nocietinājies līdztekus šósejai. Turpinot tumsā iet pa meža ceļu, viņš uzdūrās kādām mājām ceļa malā. Uzdurosies lielam celmam, viņa nolemj uz tā apsēsties un atpūsties. Meklējot zeķes, uzduros paslēptai cigarešu paciņai. Vienā no rakstāmgalda atvilktnēm Ade uzdūrās noglabātam Zentas arhīvam. Izdarot metienu grozā, uzbrucējs saduras ar aizsargu. Brigadieris nikni atrāva ceha durvis un gandrīz sadūrās ar gara auguma puisi, kurš paguva parauties sānis. Nogriezies alejā, Raitis sadūrās ar Irmu. Rokot ik pa brīžam lāpsta atduras pret kādu mazāku vai lielāku akmeni. Vilnim noplokot, laivas priekšgals atduras sēkļa smiltīs. Ejot uz turieni, Ilze drebēja bailēs nejauši saskrieties ar Rūda tēvu. Nu jau bijušie klasesbiedri, ciematā saskrienoties, vairs tikai nevaļīgi pārmij pa pieklājības vārdam. Šodien savā nodabā iedama pa ielu, saskrējos ar kādu vīrieti – vienkārši uzdrāzos viņam virsū. Dace saskrējās ar Kristīni, un abas dabūja pierē pa punam. Pie mašīnas Steps gandrīz saskrienas krūtīs ar večo Nórdu. Aizejot mazliet priekšlaicīgi no darbavietas, viņa uzmanījās, lai neuzskrietu virsū priekšniekam. Sēņodams viņš bija nejauši uzskrējis virsū mežā paslēptajiem agregātiem.

piegrūst, *pietuvināt ko kam, piedurt*, # Piegrūdu pirkstu pie karsta gludekļa, un tagad tas sūrst. Zirgs piegrūž purnu Miķeļa plecam. Gatis piegrūda degošu sērkokociņu papīra lapai, un tā nesteidzīgi pārpelnojās.

piegrūsties, *netīši piedurties*, # Burzmā bieži gadās piegrūsties kādam citam. Ilga piegrūdās ar plecu Ilmāram un uzsmaidīja.

uzgrūsties / iegrušties, *negribēti saskarties, sadurties ar ko*, # Viņš nesas pa gaiteni, uzgrūzdamies citiem skolniekiem. Tumsā viņš uzgrūdās krēslam un tikko to neapgāza. Gāju galvu nodūris un iegrušos ar pieri pavērtajās durvīs. Atmuguriski kāpdamās, viņa iegrušās sētas stabā.

skāriens / pieskāriens, L., # Ir tik patīkami sajust bērna mazās rociņas skārienu. Sajūtu Annas rokas pieskārienu pie savējās. Viņš sajūt meitenes pleca pieskārienu, draudzīgu un uzmundrinošu.

saskarties, *savstarpēji piekļauties*, # Taka bija tik šaura, ka, ejot blakus, viņu pleci reizēm saskārās. Glāzītes saskaras un noskan. Viņu dzīves kā dzelzceļa sliedes septiņus gadus stiepās tuvu un līdzās, tai pašā laikā nekur nekrustodamās un nesaskardamās. Citreiz tēvs rādīja tālumā, kur jūras ūdeņi saskārās ar debesmalu.

saskare / saskarsme / saskāriens, L., # Jo platāka zāģa plātne, jo lielāka saskares virsma ar griezumam. Traukā ar medu nedrīkst atstāt metāla karoti, jo medus sastāvā ir skābes, kas saskarē ar metālu noārdās. Starpzvaigžņu telpā atsevišķs atóms var netraucēts klīst tūkstošiem gadu, pirms tas nonāk saskarē ar kādu citu atómu. Autómóbilī ar ceļu saista pavisam nelielas riteņu virsmas, kas ir riepju un ceļa seguma saskarsmes punkti. Un saprast nedrīkstēju acu atklāsmes, Ne sirdi, aizslāpušu pirkstu saskārienā (V. Belševica).

SKŪPSTĪT, 3. kónj. / **bučot / mutēt**, 2. kónj., K., *skart ko ar lūpām*, # Elmārs sāka viņu ātri skūpstīt – uz lūpām, vaiga, kakla. Viegli caur pirkstiem laidu viņas biezos matus un skūpstīju viņu vēl un vēl. Skūpsta lielo spēku prata novērtēt valdošās šķiras jau sirmā senatnē – lika zvērēt padevību, skūpstīt kunga roku, kājas, piedurkni, zemi. Šņukstēdama tad māte nokrita pie gultas uz ceļiem, bučoja man degošos vaigus un pieri. Agrāk bērni bučoja rokas un kājas tādiem, kas par viņiem kaut mazāko rūpi turēja. Sieviete sagrāba puisēnu un izstieptām lūpām sāka viņu bučot uz vaiga, acīm, deguna. „Meitiņ manu!” māte kūstošā sirsnībā mutē Annu.

skūpstīties / bučoties / mutēties, *skūpstīt vienam otru*, # Cilvēki skūpstās satiekoties, atvadoties, apsveicot jubilejās, izpaužot mīlestību. Viņi abi apkampās, skūpstījās, čukstēja viens otram mīlus vārdus. Abi draugi iedzēra, bučojās un vāvuļoja. Aiz durvīm Vīskrelis dzirdēja

čukstam, apspiesti smejamies un – jā, tiešām! – bučojamies. Rokošanās un mutējās sen netikušies paziņas, draugi, radi.

noskūpstīt / nobučot / sabučot / nomutēt / apmutēt, pbg., # Ilze sadūšojās un noskūpstīja viņu uz vaiga. Alberts vēlreiz pievēlkl Klintu un noskūpstā kur pagadās – kā jau naktī uz ceļa. Kad gaudi elpo manā plaukstā, Man gribas zemi noskūpstīt (A.Auziņš). Viņa mani pievilka sev klāt un skanīgi nobučoja uz vaiga. Liene ietina galvu priekšautā, bet Andrs to atrāva nost un nobučoja meiteni vairākas reizes no vietas. Osiene ar priekšauta stūri noslaucīja bērniem degumus, lai, kā pienākas, saimniekam un saimniecei nobūco roku. Mājās sieva atbraucēju sirsniņi sabučoja. Viņš vēlreiz izliecās pa vagona durvīm un uz atvadām nomutēja māsu. Pēteris pasteidzās nomutēt grāfienei elkoni.. Viņš apmutēja māti uz abiem vaigiem.

saskūpstīties / sabučoties / samutēties, pbg., *noskūpstīt vienam otru*, # Mēs apskāvāmies un saskūpstījāmies. Apsveicināšanās izvērtās vētraina – vispirms Āboliņš saskūpstījās ar Völdi, pēc tam ar Francisku. Strinkšķ mūzika, saskūpstās ļaudis un dej.. (J.Sudrabkalns). Viņas sabučojās kā vecas draudzenes. Pēc vecumveca ieraduma Jaungada vakarā visi sadevās rokās vai sabučojās, par zīmi, ka viss pagājušā gada ienaids ir aizmirsts. Seržants uz perōna atvadās no skaistas meitenītes, abi sabučojas. Līzbete iznāca pretī, un abas māsas samutējās. Meitenes apkampās un samutējās.

skūpst / buča, L., # Justs apklusināja Skaidrīti ar skūpstu, uzspiestu tieši uz lūpām. Kas būs pa vidu – tai laikā un telpā – No naivākā skūpsta līdz pēdējai elpai? (J.Peters). Viņš deva viņai sirsniņu buču, un viņa to buču ar prieku saņēma. Tā kā saimnieks no bikšu ķešām rokas neizvilka, tad Annele tai rokas bučai laimīgi tika secen.

KĻAUT, kļauj, kļāva / **glaut**, glauž, glauda / **spiest**, spiež, spieda, K., *ko kam piesaistīt ar piespiedienu*, # Vējš kļauj drēbes cieši klāt viņas augumam. Kļāvu vaigu pie spilvena – ko gan vairāk. Naktī spārnus kļāvušas, Aizmieg baltās kaivas (V.Ļūdēns). Viņa aizgūtnēm rāva plavas puķes – spieda pie krūtīm, glauda pie vaiga un rāva. Spiežu lūpas pie Daugavas ledus – Lūpas nesalst, bet ledus kūst (M.Bārbale)..

piekļaut / pieglaust / piespiest, pbg., # Marga sāka sūri raudāt, galvu pie vecā kapteiņa pleca piekļāvusi. Jānis piekļāva Elzu sev klāt. Māte grieza maizi, piekļāvusi krūtīm želtaini brūnu kļāpu. Slēpotāji joņoja lejup, atgādinādami putnus, kas piekļāvuši spārnus straujam kritienam. Spradzene no meža zemenes atšķiras ar abpusēji matainām lapām un auglim piekļautām kauslapām. Liene pieglauca galvu pie brāļa pleca. Viņš atkal neatrada īstos vārdus, tikai pieglauca vaigu viņas plaukstai. Viņš mani pieglauz tik cieši sev klāt, ka es sajūtu viņa sirds pukstienus. Viņa pacilāja un pieglauca vaigam zaļus, ar baltiem auseklīšiem izrakstītus cimdus. Pieglaudis ausis, mums taisni virsū joņo zaķēns. Viņš stāvēja, piespiedis telefōna klausuli pie auss. Meitene pienāca, piespiedusi pie krūtīm vesēlu žūksni sarkanu kļavas lapu. Pūlis piespiež viņu pie mucām, kas nokrautas gar noliktavas sienu.

sakļaut / saglaust, kļaut vienu pie otra, # Viņš stāvēja, pirkstus dūrē sakļāvis. Lūpas sakļāvusi, māte dūca kādu melōdiju. Mēs atsēžamies zem kupla pudura un sakļaujam plecus cieši kopā. Viņi sakļāva rokas atvadu sveicienam. Putns kā bulta šāvās lejā un sakļautiem spārniem ienira jūrā. Vainags bumbierei sakļauts, piramidāls. Trejvārpu staipekņu vertikālie zari vairāk sakļauti pušķos. Cieši cieši saķērušās, miklās sejas kopā saglaudušas, abas draudzenes smējās un raudāja. Cīrulis kā sviests ar saglaustiem spārniem metās zemē pie cīrulienes. Aiz kalniem tas laiks, kad zemnieks rudzus saglauda saujā un tad ar sirpi nopļāva.

sacirst, -cērt, -cirta, *sakļaut žokļus*, # Ievainotais sacirta zobus, iekrampējās ar nagiem zemē un mēģināja līst. Dīriķis sacirta zobus un zibenīgi sagrāba ieroci. Mežā noklakšķēja, it kā koka lādei būtu aizkritis vāks – briežu māte brīdinādama bija sacirtusi žokļus.

ieglaust / iespiest, *ievirzot kur iekšā, pieglaust kam*, # Bērns ieglauz galvu mātei klēpī. Suns gulēja, ieglaudis purnu starp priekškājām. Man gribējās saplūkt daudz balto ievziedu, iespiest seju ziedos un nekā neredzēt. Viņš iespiež galvu rokās un domā grūtu domu. Suns, iespiedis purnu starp kājām, gulēja pievārtē.

apkļaut / apglaust / aptvert / ietvert, -tver, -tvēra, pbg., *kļaut ko apkārt kam*, # Viņai mugurā tērps, kas cieši apkļauj augumu. Rūtainais lakats vairs neapkļaus mātes sirmos matus. Zīda zeķes apglauz kājas.. (J.Sudrabkalns). Annelei jānopētī Laukmaliete – gara, kalsnēja, gar ausīm apglaustiem tumšiem matiem. Gladiōlām lapas apakšējā daļa aptver stumbru. Linu vijas stublājs vītenveidā aptver linu stiebru. To vēderplēves daļu, kura aptver tievās zarnas, sauc par apzarni. Māju ietver dārzs. Veco fabriku ietver akmens žogs. Plašo, piesnigušo pagalmu no visām pusēm ietvēra

šķūnīši, nojumītes un būceņi. Patrōnas čaulā ietvertais svina gabals ir lode. Lapu rōzete kāpostiem vidēji liela, stāva, galviņa ietverta lapās. Katrs mats sastāv no serdes un saknes, kuri ietverti mata maisiņā. Vecīgā seja šķīta tikpat balta kā stērķelētā mūķenes aube, kas plašā lokā ietvēra šauro pieri un kaulinos vaigus.

KĻAUTIES, kļaujas, kļāvās / **spiesties**, spiežas, spiedās / **glausties**, glaužas, glaudās, R. v., *kļaut sevi vai tikt kļautam kam cieši klāt*, # Magone kļāvās viņam klāt, skūpstīja viņu, čukstēja maigus vārdus. Bērns visu laiku spiežas pie mātes. Viņi spiedās viens pie otra. Aizsapņojušies viņi mīļi glaudās viens pie otra.

piespiesties / **piekļauties** / **pieglausties** / **piesliekties**, -sliecas, -sliecās / **pieplakt**, -plok, -plaka, pbg., # Viņi ilgi sēdēja uz apsūnojušā akmens, cieši viens otram piespiedušies. Meitene piespiežas Indulim pie krūtīm un klausās viņa sirdspukstos. Suns piespiedies saimniekam pie kājām. Pie ābeles piespiežos Kā pie savas māmuliņas (T. dz.). Viņa stāvēja mājas ārdurvīs, pie stenderes piespiedusies. Piekļāvusies mātes krūtīm, mazā meitene snauž. Mirdza uzlika roku uz vīra krūtīm un piekļāvās tuvāk. Mirdza pieglaudās tēvam. Man pienāca klāt pelēks kaķis un pieglaudās pie kājām. Pustumšajā gaitenī ņemot no vadža cepuri, Augustam it kā nejausi piesliecās kāds pie sāniem. Zete piesliecās pie viņa, lai viņš apliktu roku viņai ap viduci. Sāka spindzēt lodes, un astonepadsmīt vīri pieplaka pie zemes. Brīdinošais sīļa sauciens lika viņai pieplakt priedes stumbram un bailēs palūkoties apkārt. Galvu izslējis, lūpu raustīdams, garausis klausās, tad lēni pieplok zemei / pie zemes. Stārķi, izpletuši spārnus, pieplaka saviem bērniem. Viņš tupēja uz ceļiem kā turku dervīšs, ar pieri klonam pieplacis. Elpu aizturējusi, viņa ar ausi pieplok spraugai plānajā dēļu sienā.

atspiesties, *atbalstīties*, # Soli pa solim viņa tuvojas durvīm, ar kreiso roku atspiezdams uz balta kadiķa spieķīša. Ārsta uzgaidāmajās telpās gar sienmalām soli, uz kuriem sēž slimie, gan sakucuši uz priekšu, gan atspiedušies pret sienu. Atspiedusies man uz pleca, viņa laižas snaudā. Atspiežos ar elkoņiem uz palodzes un lūkojos laukā.

saspiesties / **sakļauties**, *kļauties kopā*, # Mēs saspiedāmies ciešāk kopā, lai karavīriem būtu vieta, kur apsēsties. Jaunie dejoja, kopā sakļāvusies, viens otram acīs skatīdamies.

ieklauties / **ieglausties** / **ieplakt** / **iegult**, *ievirzīties un piekļauties*, # Viņa pati iekļāvās Laimoņa rokās. Mēlnajā zīdsamta mētelī iekļaudamās, viņa iegāja istabā. Pa miegam viņš bija pievēlies blakusgulētājam pavisam klāt, cieši tā likumā iekļāvies. Rīta murrāja kā kaķis, Niklāvam vai padusē ieglaudusies. Nav viņa vēl lāgā iegrozījusies krēslā, kad klāt Ira un ieglaužas mātei starp ceļiem. Sākoties apšaudei, viņš ieplaka bedres dibenā. Putniņš mūs ieraudzīja, ieplaka ligzdā, taču projām nelaidās. Laiva ar priekšgalu viegli ieplaka pašas saceltajā vilnī un slīdēja uz priekšu. Vienroča zāģim ir izveidots pareizas fōrmas rokturis, kas labi iegulst zāģētāja rokā. Viņa druknais augums vēl ciešāk iegūla klubkrēslā.

izspiesties, *izvirzīties laukā vai cauri*, # Mežsargs Bite izspiežas cauri pūlim.

piekļāvīgs, Kd., *piekļaujošies*, # Kādreiz viņš bija turējis skaujās šo augumu – piekļāvīgu un karstu.

BALSTĪT, 3. kōnj. / **stutēt**, 2. kōnj. / **sliet**, slien, slēja, K., *spiest ko pret ko, piekļaut ko kam, lai vienu vai otru noturētu nemainīgā (stāteniskā, slīpā, pacilā u. tml.) stāvoklī*, # Tā viņš tur sēž, balstīdams elkoņus uz galda un galvu plaukstās. Šauteni kareivis balstīja uz ierakuma malas. Daži mīņājas no vienas kājas uz otru, bet vairākums balsta savas pēcpuses pret sētu. Pustrunējušos žoga mietus balsta stutes. Vējtvera sākumi meklējami lievenī ar pārjumi, kuru balstīja divi vai vairāki stabi. Ciemiņi aizgāja vēlu vakarā, viens otru balstīdami un stutēdami. Gan jau Mārtiņš atkal stutē bodes durvju stenderi. Paņēmusi piederībā noliktās redeļtrepes, viņa tās slien pie ārdiem.

balstīties / **stutēties** / **slieties**, *tikt balstītam vai balstīt sevi*, # Viņa galva balstījās uz dīvāna malas. Akmens blūķis balstījās uz šauras klints šķautnes, kas to turēja, lai tas nenoripotu aizā. Indriķis, uz kruķiem balstīdamies, ķērās pie labības atlikumu dalīšanas. Balstīdamies uz paegļa spieķa, istabpriekšā iznāk Dalbiņš. Dažiem puisiem pie rokas magnetofōni, citi tāpat stutējas gar pakškiem, pīpē un žestikulēdami skaļi sarunājas. Uz nedrošām kājām stutēdamies, viņš devās laukā no kroga. Duksis pieskrējis slējās Kārlim klāt, par varēm cenzdamies nolaižīt viņam zodu.

atbalstīt / **atstutēt** / **atsliet**, pbg., # Ja neatbalstīsi ābeles zarus, tie no augļu smaguma nolūzīs. Lai večā ēka vēl kādu laiku turētos, tās viena siena atbalstīta ar vairākiem balstiem. Virsnieks nogūlās blakus ložmetējam, atbalstīdams elkoņus sniegā. Viens vēl kvernēja pie galda, atbalstījis galvu plaukstās. Haralds izvilkā revōlveri un, lai tēmēšana būtu drošāka, atbalstīja to

kāda bērziņa zaru žāklē. Viņa atgāza galvu, atbalstot to pret stenderi. Sākumā durvis nepadevās, jo rādījās esam otrā pusē atstutētas, bet, piespiežot stingrāk, atbalsts ar troksni nogāzās uz grīdas. Pļavas šķūnītis bija sašķiebies un tāpēc atstutēts ar diviem pāresniem baļķēniem. Atstutējis trepes pret sienu, viņš kāpa pa tām augšā. Ceļmalā pie resna vītola bija atslīti divritenis. Bisi viņš atslēja pie zaru kaudzes.

atbalstīties / atstutēties / atslīties, *atbalstīt sevi; tikt atbalstītam*, # Atbalstījies ar elkoņiem uz palodzes, viņš raudzījās laukā pa logu. Brīžam soļoju šurpu turpu, brīžam stāvēju, atbalstījies pret stabu. Ievainotais klīboja, atbalstīdamies uz nūjas. Priekšējie rindā stāvētāji ir atstutējušies pret aizslēgtajam veikala durvīm. Juris jau stāv un gaida, atslējies pret klēts pakšķi.

pabalstīt, *vairāk vai mazāk balstīt*, # Vairāku roku pabalstīts, ievainotais tika atguldīts uz salmiem zemnieku orē. Viņš gāja blakus, pabalstīdams veco kundzi zem elkoņa.

aizslīet, *slīet ko kam priekšā*, # Saime aizslīen durvīm priekšā slotu, lai nācējs zina, ka saimnieku nav mājās, un dodas visi uz pļavu. Aizslējis atkal radzi klīns spraugai priekšā, Jancis dodas uz ūdens malu.

ieslīet / iestutēt, *slīet kur nosacītā iekšienē*, # Ienācis priekšnamā, viņš ieslēja pātagu kaktā. Spalvu viņš rūpīgi noslauka suseklītī un ieslien rōzā stikla glāzē. Viņa pamāja uz grāvi ieslieto velosipēdu. Viņš nosēstas uz akmens, šauteni iestutēdams starp ceļgaliem.

ieslīeties, *ieslīet sevi*, # Kad man reiz bija furunkulōze, es gulēju, ieslējies istabas kaktā stāvus kā zirgs. Viņš ieslienas durvīs un nelaiž nevienu garām.

pieslīet / piestutēt / noslīet / nostutēt, *novietot ieslīpi, atbalstot pret ko*, # Pieslienamās kāpnes ir pārvietojamas kāpnes, kuras izmanto, pieslienot pie atbalsta. Divriteni Rūdis pieslēja mājas galā pie sienas. Lielajai rijas krāsniņ piešietas vairākas divzaru dakšas. Piestutējis dēli pie ārsienas, viņš iegāja namā. Mežsargs noslien bisi pie priedes stumbra. Pajumtē gar sienu noslieti kaņepju kūlīši. Žogs nostutēts ar kārts gabaliem, lai nesagāžas. Kambarsulaiņi nelaimīgo līgavaini pienesas pie galda un nostutēja krēslā blakus līgavai.

pieslīeties, *atbalstīt sevi pret ko*, # Ārija stāv, pieslējusies pie durvju stenderes, un lūkojas logā. Rokas bikšu kabatās un stāv, pie loga aplodas ar plecu pieslējies.

saslīet / sastutēt, *pieslīet ko kur lielākā daudzumā*, # Tēļa pilna saslietām gleznām, kas krustu šķērsu balstās cita pie citas. Skatuves abās pusēs saslietas šauteņu piramīdas. Viesuļa izgāztā sēta ir uzslīeta stāvus un pavirši sastutēta.

SLĒGT (3), *slēdz, slēdza, K., sakļaut, savirzīt kopā spraugas malas (par plakstiem, lūpām, brūci u. tml., # Es gribu acis slēgt un neredzēt.. (J. Rainis). Drīz miedziņš salds slēgs acis ciet. Ārsts brūci slēdza ar divām skavām. Brūces malām izšuj cauri diegus, tos nesavelkot, lai brūcē nenovērojot infekcijas attīstību, pēc laika šos diegus varētu savilkt, tādējādi brūci slēdzot.*

slēgties, *vērties ciet*, # Mazā actiņas kļūst šauras, līdz slēdzas ciet pavisam.

aizslēgt, *pbg., # Tās ziedu lūpas! Tik cieti aizslēgtas, – kā atdarīt? (J. Rainis). Cilvēks, kas dzirdējis cauru dienu traktora rūkoņu, dzird to pat tad, kad acis aizslēdzis miegs.*

noslēgties, *tikt aizslēgtam*, # Balss saites sakļaujas ciešāk, uzbalsenis vairāk noslēdzas, tā palīdzot skaņai atbalsoties krūšu rezonātoros. Logam starp virtuvi un ēdamtelpu jānoslēdzas blīvi, lai ēdamtelpā neieplūstu virtuves smaržas. Viņa lūpas nedaudz pavērās un tad atkal cieši noslēdzas.

saslēgties, *sakļauties cieši kopā*, # Viņa lūpas cieši saslēdzās. Vienmēr rūpīgi jāpārbauda, vai bises stobri blīvi saslēdzas ar laidī un aizslēgu.

SLĒGT(4), *slēdz, slēdza, K., apņemt, apkļaut ko ap ko*, # Kas reiz bijis važās slēgts, tas vislabāk zina, ka cīnīties ir laime. Nē, tev rokas ķēdēs slēgtas.. (Aspazija). Viņš mani slēdza savos skāvienos.

slēgties, *R. s., būt apkļaujošam*, # Apkārt kā tumšzaļa siena slēdzās biezi saaugušās egles.

slēgts, *Kd., apkļaujošs, apsedzošs, nosegts*, # Uzstāties brīvā dabā uz atklātas estrādes ir nenoliedzami grūtāk nekā dejojot slēgtā zālē uz skatuves. Lieveņu sānus sākotnēji aizpina ar zariem vai aizklāja ar dēļiem, līdz pakāpeniski izveidojās slēgts lievenis ar kapitālām sienām. Vadība sola nākamgad pārbūvēt vaļējo peldbaseinu par slēgto. Zentu ar Ziedīti iesēdināja slēgtā mašīnā un veda kaut kur projām. Transportam tiek norīkoti divi vilcienu sastāvi, katrs ar četrpadsmit platformām un dažiem slēgtajiem vagoniem. Pākšaugiem uzlej aukstu ūdeni un slēgtā katlā lēni vāra. Pie kakla izgriezuma piestrādā slēgto apkakli. Slēgtas kurpes no gaisu necaurīdīgiem materiāliem vienlaicīgi valkājamas tikai pāris stundas. Slēgtā lūzuma gadījumā bojāts kauls un apkārtējie audi,

bet āda ir vesela. Smadzeņu satricinājums ir biežākais smadzeņu slēgto traumu veids. Saka, ka ģeometrisks ķermenis ir ierobežots, slēgta telpas daļa – no pārējās telpas to norobežo virsmas.

slēgums, L., *ciešs pieklāvums*, # Sastrutojuma gadījumā bojājas periodonta spraugas slēgums un iekaisums pāriet uz zoba ligzdiņu. Vidēja vecuma koku audzēs vainagu klāja slēgums pakāpeniski palielinās, kas izraisa pameža atmiršanu apgaismojuma samazināšanās dēļ.

ieslēgt, K., *apkļaut visapkārt, apņemt, ielenkt; ievietot norobežotā nocietinātā telpā*, # Pūlis viņus ieslēdz no visām pusēm. Jaunietes ciešā lokā ieslēdz savu brigadieru. Pie blakus galdiņa apsēdās trīs puīši, vidū ieslēgdami laiku, melnīgsnēju meiteni. Daļa strēlnieku izrādījās no visām pusēm ienaidnieka ieslēgti. Drīz vien norādīto kvadrātu ieslēdza ciešs karavīru loks. Daugavas krastu atsegumos novērojamas augu atliekas kā piķim līdzīga viendabīga masa, kas ieslēgta dólómītos. Dzintara gabaliņos atrasti ieslēgti dažādi kukaiņi, zirnekļi, kā arī visdažādākās augu atliekas. Zemes dēls jau debess meitu Savās rokās ieslēdza (Aspazija). Edvarts pieiet pie skapja un ieslēdz tajā naudu. Bagātais Ansis kādā svētdienā ieslēdza savus vērdiņus dzelzs pagrabā un izgāja aiz pilsētas pastaigāties. Ieslēdzis cietumnieku klētī, sargs metās pie telefona.

ieslēgties / ieslodzīties, *ieslēgt sevi norobežotā telpā, lokā u. tml.*, # Sieva ieslēdzās klētī un nelaida nevienu iekšā. Gatavojoties rītdienas lekcijai, viņš ieslēdzās līdz vēlai naktij savā kabinetā. Elza alkst sabiedrības, viņa nepieder pie tām sievietēm, kas spēj ieslēgties šaurā ģimenes lokā un būt laimīgai. Dzejnieks nedrīkst lūkoties tikai sevī, ieslēgties ziloņkaula tornī. Viņš ieslodzījies pagrabā un atsakās nākt laukā.

ieslēgums, L., *ieklāvums norobežotā telpā*, # Ir ieži, kuru laukšpata pamatmasā sastopami lielāki vai mazāki kvarca ieslēgumi. Pjezókvarca plāksnītēm var izmantot kvarca kristālus, ja vien tajos nav citu minerālu, gāzu un šķidrums pūslīšu ieslēgumu vai plaisu. Pēc salīmēšanas redzamiem gaišiem plankumiem ir gaisa ieslēgumi abu plātņu vidū. Interesanti ir atklājumi par svešiem ģenētiskās informācijas ieslēgumiem šūnās.

ieslodzīt, 3. kónj., K., *ieslēgt dzīvnieku vai cilvēku norobežotā nocietinātā telpā (sprostā, cietumā u. tml.)*, # Kad suns sāka pa vakariem gaudot, nācās to aizvest uz riju un ieslodzīt pelavā pūnītē. Spāru masveida lidojuma laikā ieteicams mājputnus ieslodzīt telpās. Viņus visus ieslodzīja bēgļu nometnē Alžīrijā. Visi astoņi tika aizturēti un ieslodzīti Centrālcietumā. Pils deg! Mēs esam ieslodzīti! Nāve! (Aspazija).

saslodzīt, *ieslodzīt vairākus vai daudzus*, # Visus zagļus vajag saslodzīt cietumā. Lielos būros ķērc vistas, kuras tur saslodzītas.

ieslodzījums, L., *ieslēgums cietumā vai citā norobežotā vietā*, # Tiesa viņam piesprieda trīs gadus ieslodzījuma. Lēmuma noraksts par apcietināšanu tiek nosūtīts ieslodzījuma vietai. Par ieslodzījumu Artūram maza saprašana, katrā ziņā viņa izpratnē tas ir kaut kas drausmīgs.

noslēgt, *nošķirt platību, telpu no citas platības, telpas; aizdarīt izeju no kādas norobežotas telpas*, # Pakāpeniski augot garumā, smilšu strēle var pilnīgi noslēgt zināmu jūras daļu, izveidojot lagūnu. Aiz šī dārza, kuru noslēdza rožu dzīvžogs, atradās cits dārzs. Ar aizkariem var aizklāt arī visu logu – telpa ar to kļūst mājīga, noslēgta, ar klusinātu gaismu. Skatoties uz priekšu, liekas, ka no aizas nav izejas – ceļu it kā noslēdz stāva klinšu siena. Piepildītās pudeles noslēdz ar kórķiem vai celofānu. Pēc pasterizācijas burkas nekavējoties noslēdz ar vāciņiem. Lūkas vākam, kas noslēdza kravas telpas, viņi atrāvuši gabalu brezenta. Labai potziedei potējuma brūce labi jānoslēdz. Kórķis ar laku jāaplej tā, lai pilnīgi noslēgtu gaisa iekļūšanu pudelē.

noslēgts, Kd., *ierobežots, iekļauts nelielā izplatībā*, # Svešumā gājputni dzīvo kopā palielos noslēgtos baros.

pieslēgties, pieklauties, # Mežsarga mājas atrodas lēzenā pacēlumā, kuru no trim pusēm apņem mežs, un tikai rietumpusē pieslēdzas lauki. Ezerā attīstās peldoša ūdensaugu kārtā – līgšņa, kas pieslēdzas krastam.

saslēgt, *ciešāk vai izklīdētāk sakļaut kopā, grupā; apkļaut ko ap ko*, # Izstādes tālāko stūri pašreiz ieņēma lektora vadīta cieši saslēgta apmeklētāju grupiņa. Sargi ved noziedznieku ar roku dzelžos saslēgtām rokām. Zirgu priekšējās kājas bija saslēgtas pinekļos. Apcietinātos saslēdza kopā pa diviem.

saslēgties, apkļauties apkārt, # Lipīgi, karsti taustekļi snaikestājās ap kaklu, līdz apvijās un saslēdzās. Pūlis saslēdzās lokā ap svaigo smilšu kopiņu. Ļaudis saslēdzās ciešāk, blīvā lokā iekļaudami karogu un runātāju.

SKAUT(1), skauj, skāva, K., *aptvert kādu ar rokām, paužot sirsnību, maigumu, mīlestību u. tml.*, # Es gribu vēl, dēliņ, pēdējo reizi Skaut tevi kā senāk, galvu tev noglaust.. (L.Pēlmanis). Viņš plaši izpleš rokas, it kā gribētu visus biedrus skaut. Tās divas rokas nu cita plecus skauj.

apskaut / apkampt / apķert, pbg., # Tēvs viņu apskāva un cieši spieda pie savām krūtīm. Rokām apskāvuši viens otra plecus, cieši līdzās sēdēja abi draugi un klusēja. Mājās pirmā man metas pretī un apkampj māte. Priekā gribējās gavilēt un ikvienu apkampt kā tuvāko draugu. Artūrs apķēra meiču abām rokām un pievilka sev klāt.

apskauties / saskauties / apkampties / apķerties, *apskaut vienam otru*, # Dēls un tēvs sirsnīgi apskāvās. Viņi apskāvās un ilgi tā palika, pieklāvušies viens otram. Saskāvušies viņi gulēja kā salaulāti. Pēteris ar Ilzi stāv ilgi apkampušies. Visiem viņš spieda roku, ar visiem apkampās un sabučojās. Viņa apķērās dēlam ap kaklu un pieplaka tam klāt. Māte vairs nenoturējās, apķērās pārdodamajai govij ap kaklu un sāka šņukstēt. Róberts izlēca no ierakuma un paskrēja kōmandierim pretī – abi apķērās un saskūpstījās.

skāviens / skaujas / skavas / apskāviens / apkampiens, L., # Viņš apliek Birutai roku ap pleciem ciešā skāvienā. Velga apķēra brāli ciešāk nekā citām reizēm un likās, ka aiz šī skāviens viņa slēpj savu samulsumu. Vecais līgavainis arī nebija gluži bez acīm un redzēja, ka ar atplestām skaujām Anete viņu nesauņem. Viņa ilgi sev spieda klāt Rasmu, lai gan meitene raisījās vaļā no mātes skavām. Es jūtu tādu degsmi plaukstās savās, Ka spētu rudo zemi paņemt skavās Un katru laukakmeni noskūpstīt (I.Ziedonis). Sievas drebošo plecu trīsas Haralda apskāvienā pamazām aprimst. Garkalns mēģināja ar spēku atbrīvoties no Elmāra apskāviens. Ugis nepaguva pat lāgā attapties, kad jau atradās krustmātes apkampienos. Pleci vēl juta viņa drebošo roku krampjaino apkampienu.

SKAUT(2) / apskaut / apkļaut, -kļauj, -kļāva / **aptvert**, -tver, -tvēra / **apņemt**, -ņem, -ņēma / **iejozt**, -jož, -joza / **ieslēgt**, -slēdz, -slēdza, K., *saskaroši apvirzīt ko ap ko vai būt kam apvirzītam ap ko lokā vai puslokā*, # Pienākusi tā diena, kad viņa augumu pirmoreiz skauj darbatērps. Ja koka stumbru miza vairs neskauj, ja tā ir nolupusi, tas nozīmē, ka koks jau pasen nokaltis. Vasaras saulgriežu naktī, ziedainu un lapainu vainagu skauti, ap ugunsroku līksmojas līgotāji. Sētu skauj dzīvžogs. Viļņi apskauj laivu un rauj uz priekšu. Klīstot pa mežu, viņš bija iznācis pie Mežlīčiem, kurus no trim pusēm apskāva lielas egles. Vasarā, koku un krūmu zaļuma apskautas, Saliņu mājas neizskatījās tik nožēlojamas kā ziemā, kad dzīvojamo ēku grūti atšķirt no kūtiņas. Viņas augumu apkļauj pieguļošs tērps. Šis rūtainais lakats vairs neapkļaus mirušās māmuļas sirmos matus. Atracis ar lāpstu prāvu akmeni, Mārtiņš abām rokām to aptver, saspringst piepūlē un lēnām paceļ no zemes. Ienaidnieka ķēde aptvēra pakalnu un savilkās ciešā lokā ap to kā zaļgana čūska ap kāju. Mazliet uz priekšu saliecies, plaukstām apņēmis rokturus, arājs gāja arklam pakaļ vienmērīgiem, platiem soļiem. Apinis sēdēja pie galda, elkoņus atspiedis, galvu abām plaukstām apņēmis. Sievas apņēmušas trīsstūrī salocītus lakatiņus ap pieri un divus galus sasējušas pakausī trešajam pāri. Labības kūlīti sienot, paņēma kopīņu, atdala nelielu stiebru šķipsnu, sagriež to grīstē, apņēma ap kūlīti un aizsprauž galu. Ap vidukli viņam apņemta rūtaina seģene. Ozols tik resns, ka tikko diviem vīriem apkārt apņemams. Ceha priekšniece, balta marles lakatiņa apņemtiem matiem, sarunājas ar kādu strādnieci. Rudzupuķu vainags apņēma Lilijas gaišos matus zilā lokā. Piejūras norā, ko apņēma bērzū ataugas, sanākuši kopā vai visi ciema ļaudis. Uz grīdas stāv ar gultas segu apņemts liels sainis. Tumšais darba tērps cieši apņēma kalsno un salīkušo vīrieša stāvu. Visu planētu apņēma daudzus kilometrus biezs gaisa okeāns. Ciemu no trim pusēm iejož kalni. Stadiōna zaļo futbōla laukumu iejož tribīnes, kurās var izvietoties tūkstošiem skatītāju. Mēs ejam pa ceļu kā pa zaļu tuneli, kuru no abām pusēm iejož stāvas, simtgadīgiem kokiem apaugušas kraujas. Līču loču mirdzēja Tērvetes upe, kuru ieslēdza augstās, koku kupli noaugušas krastu nogāzes. No trim pusēm dārzu ieslēdza slaidu apšu rindas, bet no ceturtais – Gaujas piekraste. Stacijas ēkas aizmugurē bija apaļiem akmeņiem bruģēts laukums, no visām pusēm vecu mūra namu ieslēgts.

apkļauties, -kļaujas, kļāvās, *tikt apkļautam*, # Biezais lakats sildīdams apkļaujas ap viņas pleciem.

apkampt / apķert / apkampēt, *cieši aptvert*, # Kaķis kaut ko, nagiem apkampis, turēja ciet. Zilonis apķer ar snuķi savu dresētāju, paceļ gaisā, pašūpo un saudzīgi noliek zemē. Ievainotais kareivis pakrita, rokām apķerdams koka stumbru. Apkampējis ap stumbru rokas un kājas, viņš rāpās pa to augšup. Apkampējis pirkstus ap nolīkušo zaru, viņš meklēja stāvajā nogāzē kājām balstu.

apkrampēties, *cieši apķerties*, # Viņas pirksti apkrampējas ap durvju rokturi, viņa spārdās un izlokās.

KRAMPĒT, 2. kónj., K., *satvert un cieši sakļaut pirkstus vai rokas*, # Krampējot četras rokas krusteniski, izveidojas divatā viegli nesošs sēdekļītis, kurā var iesēsties kā krēsļā.

sakrampēt, pbg., # Vedējs ar Tusmani ņēma no ratiem miltu maisus un, rokas sakrampējuši, nesa tos iekšā. Viņš stāv rātns rātniņš, drošības pēc savas negantās rokas sakrampējis vienu otrā aiz muguras. Viņš sēž nosvīdis un pirkstus ap celi cieši sakrampējis. Viņš skrēja, šauteni rokās cieši sakrampējis.

sakrampēties, *tikt sakrampētam*, # Viņa rēpuļainie pirksti sakrampējušies kopā kā lūgšanā. Vienpadsmitie pie sava galda, elkoņos sakrampējušies un līgodamies taktī, rauj visā skaļumā *Jūriņ` prasa smalku tīklu*.

iekrampēties, *cieši ieķerties*, # Pie katra pērkona grāviena Pičs sarāvās un iekrampējās draugam rokā. Ievainotais iekrampējās ar nagiem zemē un mēģināja līst uz priekšu. Vētras laikā gulētāji cieši iekrampējās kajīšu guļvietu malās, lai neizvēltos laukā.

piekrampēt, *cieši piesaisīt ko kam, to apžņaudzot*, # Vīrietis pieplacis kāpņu margām, rokas tam cieši piekrampētas atbalstam, pleci lēkmē joņaini cilājas.

piekrampēties, *piesaisīt sevi kam, to cieši satverot*, # Marta, abām rokām loga aplodai piekrampējusies, sargājās pakustēties, lai uzlaidusies viņai bite neiedzeltu.

TVERT, tver, tvēra / **ķert**, ķer, ķēra, K., *saspiest (pirkstus, zobus, instrumentus u. tml.) ap ko no divām pusēm vai visapkārt*, # Viņš iekunkstējās un ar rokām tvēra sāpošo kāju. Atpūties viņš atkal tvēra airus, bet irās palēnām, bez steigas. Rómāns veicīgi tver rokās kasti un žigli nes iekšā. Viņš ar knaiblēm tver kvēlojošās ogles un pilda ar tām pletizeri. Viņš ātri tvēra kabatā un izvilka briļļu maksti. Viņš tvēra pēc viņas rokas, bet viņa veikli izvairījās. Es sniedzos, Es tveru pēc salmiņa sīka.. (C.Dinere). Čūska tver ķirzaku un sāk vilkt to iekšā rīklē. Tīģeris veikli ar nagiem un zobiem tver savu medījumu. Divas kazas ar lūpām tvēra mīkstās kārķu galotnītes. Leōns noliecās pie krāna un ar muti tvēra no strūklas ūdeni. Vīrietis ar kreiso roku tvēra pie kaklasaites. Viņa roka tver pie sāpošās vietas. Osienei gribējās ķert to zāļu pudeli un triekt pret sienu. Arī es ķēru makšķeri un drāzu uz dzirnavu ezeru. Vilks vai lapsa, panākot zaķi, ķer to pie muguras ādas. Zīmaļa jau rudzu laukā – un tas lops nekad neķers labību no malas, bet tūliņ līdz pustūrumam iekšā. Viņš ķer ar roku pie galvas, bet cepures nav. Suns ķēra ar purnu pie ievainotā gurna, kā cilvēks ķer ar roku, kad kur piepeši stipri iesāpas. Puscēlienā, atpūtinot zirgus, Andžs ķer kabatā pēc pīpes.

satvert / saķert, pbg., # Strautiņš satvēra Mieriņa roku un ilgi to kratīja. Ilga grib tikt garām, bet Zelma satver viņu aiz piedurknes un tur ciet. Atskanot kādam senam valsim, Augusts satvēra sievu un veda uz laukumu deļot. Andrs satvēra glāzi un iztukšoja līdz dibenam. Alma sniedz zirgam cukurgraudu, kurš to maigi satver ar lūpām. Satvēris zobos lapas kātu, trusis ar šujmašīnas ātruma nokodieniem to īsināja uz savas mutes pusi. Staģis met tauvu, kuru Sustrups veikli satver un uzmauc uz pāļa. Baibas mēstās maizes drupačas kaijas brēkdamas satver gaisā lidojumā. Sargs saķēra šauteni, tikai nezināja, kur tēmēt. Ja līdaka saķer kādu grunduli, tā noteikti ar saviem asajiem zobiem ievaino tam ādu. Viņš uzslienas, bet tūdaļ, saķēris sānus, noslīgst atpakaļ gultā. Didžus izšāva, un kāds pōlicists ar roku saķēra ievainoto plecu. Sieviete saķer galvu un nokrīt pagalma maurā kā nopļauta. Gailis noķer vistu, uzkāpj tai uz muguras un ar knābi saķer aiz sekstes.

notvert / noķert, *panākt, satvert un apturēt ko kustīgu*, # Vectēvs mūs ķer, bet notvert kādu viņam reti izdodas, jo viņam vairs nav veikluma. Mācītājs metās ķert aizripojošo mōnētu, bet paklupa un nenotvēra. Ansis notvēra saimnieku aiz piedurknes un uzrunāja. Lapsa tika notverta lamatās. Es nebiju lauku irbe, Vanagam notverama (T. dz.). No labā stūra Artūram padeva bumbu, bet viņš to nenokēra. Viņas sirids sāka bailēs drebēt un sisties kā noķerts taurenis deļnu gūstā.

iztvert / izķert, *ātri satvert un izvilkt ārā no kurienes*, # Mēs vingrināmies pēc kōmandas ātri atpogāt somu, iztvert gāzmasku un to uzvilkt. Paulis izķer no katla pa karstam kartupelim, padzesē un ēd gan pats, gan dod audžumāsai. Viņa izķer man no rokām slauceni, gandrīz izšļakstot pienu.

pārtvert, *satvert vēltreiz*, # Vienu pēc otras pārtvēris rokas pie skārda teknes, kura stiepās jumtam gar malu, viņš uzrāpās uz sarkanā kārniņu jumta.

uztvert / pārtvert / pārķert, *notvert ko kustīgu savā labā*, # Aldonis naudas maku pamet biedriem, Ervīns to veikli uztver un pārbauda tā saturu. Viņš met no turzas gaisā pa vienai reņģei un priecājas, skatoties, cik veikli kaijas lidojumā uztver zivtiņas vēl gaisā. Kad basketbōla spēles gaitā iniciatīva pilnīgi piederēja pretiniecem, Zanda lēcienā pārtvēra bumbu. Redzot vīru

iesnaužamies, jaunā sieviete ar strauju kustību pārtvēra no viņa rokām grožus. Hókeja spēlē ripa jāpiespēlē savējiem tā, lai to nepārķertu pretinieks. Viņš ievadīja ātros uzbrukumus, pārķēra piespēles, guva vairākus grožus.

satvert / aptvert / ietvert, -tver, -tvēra, *apķlaut*, # Upes vidū straume satver laivu un rauj uz leju. Rokas viņam drusku drebēja, tāpēc atslēga ne vienmēr ātri trāpīja aptvert uzgriežņus. Ietverot cirvja asmeni leņķa veidņa spraugā, var redzēt, vai tā malas pieguļ veidņa spraugu malām.

tvēriens / tvērums / satvēriens, L., # Lāsma izrauj pirkstus no Andžela tvēriena kā no suņa zobiem. Mórmiškas kustināšanas veids jāvariē, līdz atrodam īsto, kas dod rezultātu, tas ir, zivs tvērienu. Līdz zobena tvērumam tomēr septiņas reizes jānomēra – tvert vai netvert. Viņam ir ciešs rokas satvēriens. Džudists neielaidās tuvcīņā, purinājās vaļā no satvērieniem.

tverties / ķerties, tveras, tvērās, R. v., *tvert ko, lai pie tā pieturētos*, # Tverdamies pie galda un skrūvsola, es speru it kā maziņš pirmos nedrošos soļus pēc ilgās slimības. Ievēlies ūdenī, puisēns ķērās pie priedes zara, bet tas bija tik rešns, ka plauksta to nespēja aptvert. Gandrīz četrāpus līzdams un pie zāles kušķiem ķerdamies, viņš uzvilkās pa nogāzi atpakaļ uz ceļa. Pie sētas ķerdamās, Līze vilkās un stājās, stājās un atkal vilkās.

ķerties (pie u. c.), ķeras, ķērās, *tvert*, # Mācītājs apvainots piecēlās un ķērās pie sava mēteļa. Vai atceries, kā, maza būdama, tu večajam zirgam pa pavēderi dzīvojies un ap kājām ķeries? Pa sapņiem es ķeros Spodrim ap kaklu. Ja suns sāks riet un ķerties stilbos, viņi to nošaus.

pietverties / pieķerties / ietverties / ieķerties / ieģrābties, -grābjas, -grābās, pbg., # Ar abām rokām pietvērusies Arvīda elkonim, viņa tam pieglaudās un soļoja līdzi. Viņš tā satrūkās, ka caurcaurēm nosvīda un ar abām rokām cieši pieķērās galda malai. Nolicis somu sev pie kājām, puisēns pieķeras pie autobusa niķelētā stieņa. Gunārs izpalīdzīgi pieķērās smagajām garāžas durvīm, lai tās aizvērtu. Skapja nešanai palīgos pieķērās dzirnavnieks, vedējs un pati mēbeles īpašniece. Tēvs kļūst nērvōzs – fórele jau trīsreiz pieķērusies un norāvusies. No pludiņa piesitiena Toms iemācījās noteikt, kāda zivs pieķērusies. Viņam tik jāiebāž pacerē roka – vēzis pats tai pieķeras. Viņš stāv, ietvēries loga spraišļos, un smagi elpo. Kā neprātā Graudums pielēca kājās, izskrēja priekšnamā un, kā baidīdamies nokrist, krampjaini ietvērās stenderē. Lielā māsa vilka mani prom, bet es biju cieši ieķeries krēslā un nelaidos vaļā. Kad rati sāka kustēties, Ludis ieķērās vezuma virvē. Hedvīga draiski ieķērās Imanta elkonī un cieši pieklāvās. Ieķeries ar saviem asajiem nagiem stumbra mizā, dzenis ar savu kaltveidīgo knābi kapā stumbru. Ērglis uzbruka sunim, ieķērās ar nagiem tā kažokā. Brigadieris tik sparīgi ieģrābās savos palsajos mateļos uz pakauša, ka žokejcepure uzbrauca uz pieres.

saķerties, pieķerties vienam pie otra; pieķerties daudziem pie kā, # Tumsā pa grambaino ceļu viņi brīžam uzgrūdās viens otram, brīžam attālinājās, līdz beidzot abi saķērās plaukstās. Sieviešu kvartets ar mammu kā pēdējo, rokās saķeries, brida iekšā upē. Saķērusies, cits citu turēdami, iereibušie studenti klunkuroja uz mītnes vietu. Ap prāvāku akmeni saķērās visi zēni kopā, piepūta vaigus un pa dēļiem ripināja to ratos.

TVARSTĪT / ķerstīt, 3. kónj., K., *vairākkārt tvert*, # Bērnus neviens nedzen gulēt, viņi lēkā starp pieaugušajiem, tvarsta cits citu, spiedz.. Ieraudzījis lidojam dzeltenu tauriņu, Jānītis sāk to tvarstīt. Juhana rokas tvarstīja pavēderē noslīdējušo jostu. Kļūst pēkšņi direktors kā bērza tāss, Ar roku krampjaini gar krēsla malu tvarsta.. (Ó.Vācietis). Melnis, galvu noliecis, ar lūpām tvarstīja pērnās smilgas. Mazie lapsēni draiskojās ap māti – skraidīja tai apkārt, lēkāja pāri, ķerstīja tās asti. Zupuriene uz mūrīša sākusī ķerstīt Mārci un vilkt klēpī. Puikas sāka ķerstīt jaunus bezdelīdzēnus, kuri sēdēja uz spāru galiem.

satvarstīt, pbg., # Tēvs zvejo ar karoti pa šķīvi, bet nevar satvarstīt nevienu rīveto kartupeļu bumbiņu. Ķēve mēģina ar lūpām satvarstīt viņa krekla piedurkni.

patvarstīt, mazliet tvarstīt, # Suns kā jau suns, arī kaķus šad tad patvarsta.

tvarstīties / ķerstīties, vairākkārt mēģināt satvert, # Uz ieliņas stāvēdama, viņa tvarstījās, gribēdama kaut kur pieķerties. Brekšķis jau ievirzīts durvīs un, rokām pa gaisu ķerstīdamies, tenteriski nolidinās pa kāpnēm lejā. Ezeriete sāka nērvōzi ķerstīties gar saviem tukšajiem groziem.

paķerstīt / noķerstīties, nedaudz ķerstīt, # Arī Duksis šad un tad paķerstīja kaķus. Kritisot viņš gan noķerstījās gar margām, bet nesatvēra un nenoturējās.

izķerstīties / noķerstīt, ilgāku laiku ķerstīt, # Zvirbuļus veltīgi izķerstījies, runcis nolikās ēnā gulēt. Verners ar savu jauno tīkliņu visu priekšpusdienu noķerstīja tauriņus.

ŅEMT, ņem, ņēma, K., *tvert ar rokām*, # Visi ņem karotes rokā un sāk ēst. Viņš ņem lāpstu un sāk rakt. Viņš ņem nost cepuri un pakarina uz vadža. Saimniece pašreiz ņem no cepeškrāsns laukā pannu. Es ņemu bērnu pie rokas un dodamies uz tramvaja pieturu. Liene turēja roku izstieptu, bet Ervīns vilcinājās paciņu ņemt. Kur nu tie gadi, kopš viņš nebija spalvu rokā ņēmis. Karš grāmatvedi piespieda ņemt rokās ieroci. Nu nemaz neklausā – laikam vajadzēs ņemt stibu rokās! „Nu, ņemiet taču mani zem rokas!” Helga mudināja kautrīgo Ēriku.

paņemt / saņemt, pbg., # Viņš atslēdz skapi un paņem no tā naudasmaku. Vija paņēma no pakaramā mēteļi un uzvilka mugurā. Nu tīsts pirāts – vajadzētu vēl tikai paņemt dunci zobos! Juris paņēma Zintu zem rokas. Vecā krustmāte grāmatas nelasīja, pat avīzi nepaņēma rokās. Viņš sev sataisīja sviestmaizes, ko paņemt līdzī uz cōpi. Sievišķis beidza sūknēt ūdeni un saņēma spaini nest uz māju. Viņš saņem meiteni aiz pleciem un atstumj sānis pie kāpņu margām. Skaņuplati vajag saņemt tikai aiz malām vai vidučā, jo pirkstu nospiedumi uz ieraksta vietas pazemina skaņas kvalitāti. Viņš mani saņēma aiz piedurknes un pierāva sev klāt. Rūdis ir saņēmis Jūli pie mēteļa pogas un kaut ko tam klāsta. Viņš pats iet pa priekšu, saņēmis gosniņu pie saites. Viņš saņem durvju rokturi un nospiež uz leju. Viņa saņēma plaukstās Reiņa vaigus un grozīja viņa galvu uz vienu un otru pusi. Mērnieks saņēma naudu un noglabāja to kabatā, nemaz neskaitījis. Zēns vēroja, kā kasiere saņēma un izdeva naudu un noplēsa biļeti no rullīša.

saņemties, *paņemt sev ko lielākā daudzumā*, # Viņš ir saņēmis bibliotēkā veselu lērumu grāmatu. Viņš ir saņēmis milzīgu klēpi malkas un stiepj to atspēries.

ieņemt, *paņemt ko kurp iekšā*, # Sējējs sējot ieņem saujā kādu daudzumu sēklas graudu un to vienmērīgi izkaisa uz lauka. Katru kumosu kaķe papriekš apostīja, ieņēma mutē, nopurināja un tikai tad apēda. Jumīķis ieņēma striķa cilpā skaidu klēpi un ar šo nastu plecos kāpa uz šķūņa jumta. Vēctēvs ieņēmis mazuli klēpī un ucina. Ēdējs nesteidzas – mierīgi sakošļā to, ko ieņēmis vaigā. Ienāca saimnieks ar divām glāzēm gróka, un arī Osienei pašai bija jāieņem viena mute.

izņemt, *ņemt ko no kurienes laukā*, # Viņš atvāza naudas lādīti un izņēma no tās tēva lielo ādas naudasmaku. Toms atvēra somu un izņēma no tās lielu, salocītu papīra loksni. Tad viņš ielaida roku bikšu kabatā un izņēma no tās ābolu. Pavasaros mēs izņemam laukā priekšlogus. Viņa strādāja jūrmalā glābšanas stacijā, vienam otram atpūtniekam izņēma pudeļu šķembas no brūces.

noņemt / atņemt, *ņemt ko nost no kurienes*, # Tīrgus laukumā pārdevējas noņēma pārsegus no zemeņu groziem. Viņa noņēma katlu no plīts un nolika uz mūrīša. Lai noņemtu savu kažoku no vadža, viņam vispirms bija jānoņem viss tas, kas tam sakarināts virsū. Viņš saudzīgi noņēma no pleca Diānas roku. Viņš noņēma pulksteni no rokas un uzlika uz spilvena. Dabūjām autiņam noņemt riteni un mainīt riepu. Ārsts noņem no sejas pārsēju un rūpīgi mazgā rokas. Viņa atņēma nost kurvītim pārsegto drāniņu un cēla ārā maizes kukuli. Skrīvera palīgs atņēma spalvu no saviem papīriem un paskatījās uz durvju pusi.

uzņemt, *paņemt ko un uzcelt augšā*, # Viņš noliecas, lai uzņemtu zemē nomestu papīru. Es ar sakumiem uzņemu sagrābto sienu no zemes un ceļu ratos. Sieva viņam palīdz uzņemt maisu uz kamiešiem.

pārņemt, *paņemt ko no kā*, # Smago somu viņa laiku pa laikam pārņēma no vienas rokas otrā. Kómandu pirmie numuri brauc līdz finiša līnijai, kur viņus gaida otrie numuri, kuri pārņem ragaviņas un nūjas un tādā pašā veidā brauc atpakaļ.

atņemt, *paņemt ko no kāda cita*, # Birkenbaums iedeva puikam padzerties un, pudeli atņemdams atpakaļ, piekodināja nevienam nestāstīt. Es paņēmu Kates maciņu un iebāzu kabatā, bet Kate man to atņēma.

ņēmiens, L., # Ūdeni analizēm ņem vairākās vietās, un katram ņēmienam vieta tiek stingri fiksēta.

TAROT, 2. kónj., K., *ņemt zivis ārā no tīkla*, # Sievas taroja tīklus, vīri tos vabās žāva (I.Ziedonis).

iztarot, pbg., # Ne bez grūtībām izdevās sameklēt brīvākas sievietes, kas palīdzēja iztarot pilnos tīklus.

KAMPT, kampj, kampa / **grābt**, grābj, grāba / **ķert**, ķer, ķēra, K., *strauji tvert*, # Velns dusmās kampa govi aiz ragiem. Govis staigāja izklaidus, badīgi kampdamas trūcīgo zāli. Ruduļi rijīgi atplestām mutēm kampa ūdenī iesviestās maizes drupačas. Ieraudzījis ūdenī vēzi, saņemu dūšu un grābju ciet, bet tas pirmais kā ar šķērēm sakampj manus pirkstus. Beiziķis grāba kabatā un izrāva darba apliecību. Milzis ar dusmām grābj akmeni un sveiž gaisā. Murgā skaļi iekliedzies, viņš

uzraujas sēdus, ar abām rokām grābdams sev apkārt un strauji elpodams. Sumpurnis ar saviem lielajiem nagiem grābj pēc pelītes. Suns ķēra kaulu kā pie bada būdams.

pakampt / pagrābt / paķert, pbg., # Mārtiņš pakampa no palodzes tómatu un iecirta tajā savus zobus. Jānis metās pie Asjas un pakampa viņas nesamo. Tēvs pakampj laužni un pāris reižu iebelž ar to spridzināmajam akmenim pierē. Suns vienā mirklī pakampa pasviesto maizes gabalu un to aprija. Mazākiem asariem domātu vizuli pakampj arī kāds prāvāks sapals. Sīlis pakampj knābī prāvāku zīli un laižas uz mežu. Dinas tēvs pagrābj telefonu grāmatu un trīcošiem pirkstiem šķir lapas. Marianna pagrābj dakšas un pāris paņēmienu nogrūž mēslus no govs stāvvieta līdz grāvītim. Kad zirgs sāka iet, es paķēru grožus un viņu apstādināju. Tēvs dusmās jau paķer siksnu. Paķēru sprunguli un laidu arī šim pa stilbiem. Mēteļi viņa uzmeta uz rokas, otrā paķēra somu un devās prom. Lienai nobira divas tik pēkšņas asaras, ka viņa pat nepaguva paķert priekšauta stūri. Pūsis paķer meiteni un jautri apgriez riņķī. Uz klēts lieveņa Saulītis tikko nepaklupa, bet Līzbe pamanījās paķert viņu zem paduses un saturēt. Kuļot labību, ķēve Maška skriedama pagūst paķert pa mutei no kūlas.

paķerties, *tikt paņemtam, parasti neviļus*, # Steigā paķērusies līdz nevajadzīga grāmata. Šodien, kad uznāca lietis, kā par spīti, nebija paķēries līdz lietussargs.

izķerties, *ilgāku laiku, daudz ķert*, # Viņš tur gar upmalu visu novakari ir vēžus izķēries.

sakampt / sagrabt / saķert, pbg., # Brikūns iegrūda roku kabatā un sakampa revólveri. Viņa abām rokām sakampa galvu. Sakampis zobos putniņu, Minka mūk zem klēts. Iesviežu savu āķi zivju barā, un tūlīt viens asaris to sakampj un norij. Es sakampu viņu aiz pleca un pagriezu pret sevi. Kāda roka sagraba durvju rokturi un nolieca to uz leju. Ar spēcīgu roku Brīviņu saimnieks sagraba meistarū aiz apkakles un pacēla augšā no krēsla. Tiklīdz stirnāzis mēģināja celties, lūsis atvāza savus ilknainos žokļus un sagraba upuri pie rīkles. Aiz vārtiņiem Lienu puslokā ielenca trīs studenti un tīkoja saķert. Kāds pūsis saķēra draisku tumšmati un jokodamies lieca to pāri tilta margām. Stārķis saķēra vardi un, pacēlis gaisā knābi, to norija.

nokampt / nogrābt, sakampt; kampjot dabūt, iegūt savā labā, # Piezemējušies zvirbulī metās nokampt balodim no knābja apakšas graudu vai maizes drupaču. Kaķis nokampa gaļas gabalu un pamuka zem gultas. Pāris lēcienos vilks bija klāt pie aītām, nogrāba vienu, uzmeta uz muguras un nozuda mežiņā. Zane švīkotāju nogrāba pie elkoņa tik sparīgi, ka nošņerkstēja piedurknes šuves. Man izdodas aizpeldēt Harijam priekšā, bet viņš mani nogrābj aiz kājas un aiztur.

iekampt / ieķert, *strauji ieņemt mutē, saujā u. tml.*, # Nokritušo sviestmaizi suns jau iekampis zobos. Ādams uznirst augšā un sprauslo ārā no mutes iekampto ūdeni. Puika iekampa krūzīti piena un, paķēris rokā maizes riku, aiznesās prom. Viņš salūkoja skapī puspušdeli šņabja un iekampa pamatīgu malku. Ieķēris roku svārku iekšskabatā, viņš izvelk krājķases grāmatiņu. Kaķis izlaida nagus un cauri biksēm pamatīgi ieķēra Jūzim gurnā. Skaidrīte ieķer riekšavā ūdeni un mērc tur iekšā degunu. Lai dūša nesaplok, Mišels ieķer vēl glāzīti degvīna un triec ar dūri pa galdu.

izkampt / izgrābt / izķert, *satvert ko un izraut citam turētājam; satvert un izvilkt no kurienes*, # Velveriene kā vilku mātē izkampa viņam no rokām savu mazuli. Suns Jurītim izkampa no rokām cepumu. Kad ar labu nedevu, Artis ar varu izgrāba man no rokām pantiņu kladi. Hipijs izķēra brālim zobenu un atslējās visā augumā. Viņa izķer no somas naudasmaku.

piekampt, *satverot piepildīt*, # Melnis piekampa pilnu muti siena.

pieķert, *pieskarties*, # Reizēm Zuze, kad atkal iesāpas, pieķer roku pie krūtīm un apsēžas. Rīta spelgonī steidzoties uz darbu, cilvēki pa brīžam pieķer cimdainās rokas pie vaigiem, pie deguna. Viņai sareiba galva, viņa sagrīļojās un pieķēra roku pieri.

aizķert, *satvert, parasti ar kādu rīku*, # Plostnieks ar ķeksi aizķer baļķus, lai virzītu vajadzīgā vietā. Pēteris ar spieķi aizķēra un sakustināja apsnigušu egles zaru. Mērkokam tievgalī atstājams ap 3 centimetrus garš izturīgs zars, lai būtu ar ko aizķert aiz stumbra gala.

uzķert, *satvert ko krītošu*, # Ar raketi jāuzķer pretinieka mēstā tenisa bumbiņa un jāraida atpakaļ. Suns uzķēra gaisā pamesto kaulu. No kūtsaugšas pa redeli kāpnēm garos pludmales brunčos kāpa zemē jauna dāma, bet viņas vīrs stāvēja apakšā, gatavs viņu uzķert, ja tā sapītos brunčos un kristu. Viņš atvēra logu un izbāza laukā roku, lai uzķertu krītošās sniegpārslas.

kampiens / ķēriens / grābiens, L., *straujš tvēriens*, # Milzis taisa vairākus kampienus, no kuriem Sprīdītis arvien manīgi izvairās. Ar veiklu ķērienu viņš satvēra asu šifera gabalu. Rotaļājoties ar kucēnu, vilcēns to grāba mugurpusē aiz skausta, kas ir instinktvīvs vilku ķēriens. Nu

Svilpis piecēlās no sola, pastiepa labo roku un ar veiklu grābienu satvēra Grunduli aiz apkakles. Vienā grābiēnā Linums samiedza sauļā aprakstītās lapas un ieģrūda tās mēteļa kabatā. Klīpi no linu skrīnes viņš nolika pa grābienam.

DOT, dod, deva / **sniegt**, sniedz, sniedza, K., *pastiept ko kāda cita satvērienam, pretīņēmienam, #* Elmārs dod man atvadām roku. Pirmajā skolas dienā bērni dod skolotājam puķes. Palīdzējusi uzvilkt mātei mēteli, dodu viņai cimdus. Šo rakstu devu arī Mārtiņam izlasīt. Kad mazulis kļuva nemierīgs, māmiņa atpogāja blūzi un deva viņam krūti. Es devu sienu uz vēzuma, kur Madara to ņēma pretī un attiecīgi izvietoja. Izvēlku no kabatas maizes garozu un sniedzu to zirgam. Viņš sniedz man prāvu saini ar fotogrāfijām. „Paliec sveiks, Didzi!” sacīja Anita, sniegdama viņam roku. Uz atvadām viņa sniedz viņam savas lūpas.

iedot / pasniegt / padot, pbg., # Viņš iedod kasieri naudu, un kasiere iedod viņam biļeti. Viņam iedeva karoti un ļāva ēst medu, cik vien gribēja. „Zūz, iedod man nodzerties,” viņš vārgā balsī lūdza. Pēc pusdienām slimniekam iedeva zāles. Kavalierim pienākas pasniegt dāmai mēteli. Laimīgu smaidu Liene pasniedza Jurim vēstuli. Nelūgtais viesis aizgāja, sveiki nepateicis un roku nepasniedzis. Dāvanu pienākas arī piedienīgi pasniegt. Ar meitenīgu kniksi Klāvam tika pasniegts puķu pušķītis. Godalgoto zirgu īpašniekiem svinīgi pasniedza naudas balvas, medaļas un uzslavas rakstus. Divas māsas padod ķirurgam instrumentus. Māte padeva viņam ūdeni, ziepes un divieli. Viņa padeva karavīram roku un nosauca savu vārdu. Tik daudz kā padot govij klēpi siena un dzēriena spaini var arī Spodris. Padevusi tēvam vakariņas, viņa gāja ieslēgt televizoru.

izdot, pasniegt ko ārā no kurienes, # Millija man čemodānu izdeva ārā pa logu. Zīmīti viņa izdeva laukā pa durvju spraugu.

izdot / izsniegt, iedot, parasti attiecībā uz saņemšanu no valsts vai citām iestādēm, # Viņš uzmanīgi pārslasīja analīzi, kā arī pārējās Hematoloģijas institūta izdotās izziņas. Ja es būtu no tevis aizņēmis naudu, tad tev pret to būtu izdevis parādu zīmi. Biedra karti viņam 1941. gada janvārī bija izdevusi tepat aprīņa kómiteja. Kursantiem izdeva fórmas tērpus. Nometnē pušiem izdeva tīras drēbes, pārbaudīja veselību. Vēstules pastniekiem izdod pastkantorī, bet avīzes ekspedīcijā. Velteņi vēl nebija izdoti, tos saņemām vēlāk, jau fróntē. Vajadzēja vēl izdot krītu un tinti internāta dežurantiem, un tikai tad direktore varēja apsēsties un mani uzklaustīt. Ģērbtuvē jau visas virsdrēbes izdotas, garderóbiste nepacietīgi gaidījusi viņu pēdējo, tāpēc ir gauži nelaična. Vēl nav nokārtoti sanatorijas dókumenti, lai banka izdotu naudu pret Bērsōna parakstu. Puika acīgi vēro, kā kasiere saņem un izdod sīknaudu, noplēš un pasniedz biļeti. Kokaudzētavas drīkst izsniegt vienīgi augstvērtīgus stādus, kas spēcīgi augtu un sāktu ātri ražot. Brezenta cimdus gan darbavietā izsniedza, bet ar tiem darbs nepavisam neveicās. Ieslodzījuma vietas kancelejā viņam izsniedza atpakaļ aizturēto pulksteni. Skola toreiz apmācāmajiem izsniedza dažādus pabalstus gan grāmatu, gan brīvu pusdienu un apģērbu gabalu veidā. Šodien viņam izsniegs apliecību par kursu beigšanu. Iesaucamajiem izsniedza móbilizācijas pavēstes.

atdot, iedot ko kādam noteiktā nolūkā, # Vēstule tika atdota adresātam. Atrastā nauda tika atdota īpašniekam. Pienu atdeva sivēnam, kurš savā aizgaldā, pakalķājās pieslējies, kvieca pēc barības. Ēvalds atdeva mēteli paturēt Vilnim un kāpa uz ledu celiņa. Saimnieks atdevis savus vecos zābakus, par ko Mārtiņš bija tik laimīgs un lepns, it kā vai zirgu dabūjis uzdāvinātu.

atdot, iedot atpakaļ ko no cita aizņemto, # Gan jau Brīviņš tirgotājam pamazām atdos naudu, bet par gaidīšanu pūru auzu. No kaimiņiem aizņemtās ķeseles jaunnedēļ atdosim.

atdoties, tikt atdotam, # Dots devējam atdodas (Paruna).

nodot, dot ko kam caur starpnieku; atdot, parasti, iestādei attiecīgai tālākai rīcībai, # Toreiz man vajadzēja saņemt un nodot tālāk pagrīdes tipogrāfijai paredzētos burtus. Uzrakstīto vēstuli Jórģis iedeva zēnam, lūgdams aiznest un nodot viņa meitenei tieši rokā. Viņš man palūdza nodot dāvanu jubilāram. Mēteli nodevu ķīmiskajā tīrītavā. Bagāžu nodosim glabātavā. Materiāli tika nodoti arhīvā. Dzija nododama adītājas rīcībā. Darbadienas beigās brigadieris atlikušos materiālus un darbarīkus nodod noliktavā. Šōneri vajadzēja Klaipeidā nodot remōntā, sagatavot par mācību burinieku. Stafetes skrējienā pēc noskrietas distances stafetes nūjiņa nododama savas kómandas loceklim nākošās distances pārskrējienam.

sadot, iedot ko daudziem vai visiem lielākā daudzumā, # Nez ko viņi puikam bija sastāstījuši, nez kādas grāmateles sadēvuši.. Andrejs sadevis vīriem rokās lāpstas, lai atrok sniegu.

piedot, dot lielākā daudzumā; iedot, pievienot papildus, # Govis pilnām mutēm ēda svaigo barību, tā ka saimniece ar meitām nespēja ne piedot. Atkarībā no izēdināmās barības sastāva pēc

vajadzības var piedot klāt kaļķi, fósforu un citas minerālvielas. Ja bērna attīstība noris nórmmāli un mātei piena pietiekami, tad no mēneša vecuma ieteicams zīdainim piedot klāt tikai sulas. Paganīsi tās kazas pāris stundas priekšpusdienā, pāris pavakarē, un pietiek – pārējo barību piedosim kūtiņā. Augsnes nevēlamās īpašības var samazināt, piedodot órganiskās vielas – kūdru, dūņas.

uzdot, *uzcelt augšā, parasti, ar dakšām sienu, salmus u. tml. (ierobežotā lietojumā)*, # Vīri rudzu kūlīšus ar dakšām piensesa pie kuļmašīnas un uzdeva augšā iekšāaidējiem.

apdot, *iedot, pasniegt ko visiem klātesošajiem pēc kārtas*, # Attaisījis pudeli, viņš apdeva pa glāzei vīna visiem saimes ļaudīm.

pārdot / pārsniegt, *dodot pārcelt, pārvirzīt ko kam pāri*, # Pasmēlis mērci sev, Kārlis teīni pārdeva pāri galdam otrā pusē sēdošajiem. Viņi apjauta dzīves mērķi, ka dzīvība un skaista dzīve kā mūžīga stafete pārdodama tālāk. Viņš pārsniedza man pār žogu aizdodamo kapli.

ROKOTIES, 2. kónj., R. v., *satvert sveicienā vienam otra plaukstu*, # Mutējās un rokojās sen netikušies paziņas, draugi un radi. Saņēmu Dukša ķepu un pakratīju kā rokojoties.

sarokoties, pbg., # Viņi sarokojās, un jūrnieks nezin kāpēc ilgi neatlaida pasniegto roku. Mēs sarokojamies, un viņš man nosauc savu vārdu : „Juris Rómánóvs.”

atrokoties, *rokoties atvadoties*, # Viņi atrokojās un aizgāja katrs uz savu pusi.

VIII. FIZIOLŌĢISKAS NORISES, STĀVOKĻI, VEICES.

UZTVERT(1), uztver, uztvēra / **just**, jūt, jūta / **jaust**, jauš / jauž, jauta / jauda / **manīt**, 3. kónj., K., *maņu orgāniem saņemt apkārtējās vides signālus*, # Nērvu sistēma uztver kairinājumus. Auss uztver skaņu svārstības, acs uztver elektrómagnētiskās svārstības – gaismas enerģiju, bet ādas un iekšējo orgānu receptōri uztver spiedienu, siltumu u. c. Dzirdē uztvēra vāju mōtōra troksni, kas pamazām tuvojās. Deguns tūliņ uztver to īpatnējo smaku, kāda raksturīga pustukšām, nevīžīgi koptām un tikai paretam apdzīvotām telpām. Daudzas ķirzakas ir nedzirdīgas, bet citas uztver skaņas labi. Kukaiņu acis ļoti labi uztver kustības. Lapsa ceļmalā jūt zivju smaku, un viņai iekārojas zivju gaļas. Makšķerējot viņš reizēm tā aizsapņojās, ka nejūta pludiņu sakustamies. Kad karstais virums bija viņu sasildījis, āra vēsums vairs nelika sevi tik nepatīkami just. Uldis jūta, ka pēkšņi viņam kaut kas asi un sāpīgi iesmēldz kreisajā plecā. Jutu savas sakaltušās lūpas, jutu stipras slāpes. Atim pa vaigu rāpo skudra, bet viņš to laikam nejūt, jo neviens vaibsts neparaustās viņa sejā. Gaisā jūta meža un pļavas smaržu. Viņš saburtoja „Olimpia”, vājajā apgaismojumā tikko jaušamu uzrakstu. Dīvaini valdzinoša ir meža dziesma – no tikko jaužamas lapu sanoņas līdz kurlinošai šalkoņai vētras laikā. Viņš nemanīja vairs neko citu kā vien stipru nogurumu. Nekā uzkrītoša tur nemanīja, bet sīkumus pa tādu gabalu nevarēja redzēt. Viņš manīja, ka dīvainajam vīriņam bija spalvaini pirksti. Uztraukumā kaķītis nemanīja, ka no sakostās kājas tam tecēja asinis. No grožu raustījiena vien ķēve manīja, ka braucējs ir dūšā.

justies, jūtas, jutās, *just (ierobežotā lietojumā)*, # Jutos izsalcis, jo visu dienu nebiju ēdis. Pēkšņi viņa jutās galīgi nogurusi. Bebrs vienlīdz labi jutās kā uz sauszemes, tā arī ūdenī un zem ūdens. Jo terārijs būs lielāks, jo dzīvnieki tajā labāk jutīsies.

sajust / izjust / apjaust / sajaust / samanīt / pamanīt, pbg., # Sajutu mutē nepatīkamu garšu. Sajūtot vieglu pieskārienu, satrūkos. Sajutu nelabumu kā uz vemšanu. Vestibils smaržoja pēc meijām – visstiprāk tas bija sajūtams, ienākot no āra. Aizverot acis, sajūtu patīkamu nogurumu plakstos. Nierakmeņu kustības laikā sajūtamās stipras lēkmjveida sāpes nieru apvidū. Sajūtot ūdens trūkumu savā ķermenī, abinieki palaikam pārvietojas ūdenī. Rūgto garšu viņš izjuta mutē un rīkles galā. Kažokus noņemtuši, viņi sēdēja ap uguni, tīksmi izjūtot tā izstaroto siltumu. Viņš neapjauta, cik ilgi bija tā stāvējis, kad manīja pieskārienu savam plecam. Viņas deguns sajauda sviluma smaku. Darbnīcā uz grozāmā statīva stāvēja mālu pika, kurā varēja sajaust sievietes vaibstus. Ingu pašu vairs lāgā nevarēja samant, tikai baltā blūzītē kā gaišs taurenis laidās prom pāri pļavai. Tālu selgā var samant divus tumšus punktus, droši vien zvejnieku laivas. Iekodusi sīpolā, viņa samantīja mutē sūru garšu. Vakars tik kluss, ka Noras soļus viņš samantīs krietni tālu jau pirms ostas steķiem. Tikai tagad viņš pa īstam samana, cik stipri smēldz pārpūlētās rokas. Iegājis dzīvoklī, pamanīju gruzduma smaku. Ja mūsu organismā kāda norise notiek ritmiski, tad mēs to tikpat kā nejūtam, pamanām tikai tad, kad šis ritms ir izjaukts. Tuvodamies krustcelēm, Ģirts pamanīja divus pretimnācējus. Cauri dārza koku un krūmu biežajai lapotnei tomēr pamanu, ka vienā logā spīd vārģa uguntiņa. Maiju bija grūti nepamanīt – krāšņa tumšmate ar spulgām acīm.

sajusties, *sajust (ierobežotā lietojumā)*, # Kaspars sajūtās ļoti noguris un izsalcis. Sāpe nepārgāja, un es atkal sajutos vārģs.

jausties, jaušas / jaužas, jautās / jaudās, R. n., *būt vairāk vai mazāk skaidri uztveramam*, # Gandrīz taustāmi bija sajūtamā apkārtnes sterilā tīrība – tā jautās piezāļotajā gaisā un lakotajā parketā. Ieliņas smilts zem kājām jaudās patīkami cieta. Mežā jaudās klusa čaboņa. Tālu pie apvāršņa jaudās liela kuģa siluets. Sejas āda viņai bija kļuvusi smalka un caurspīdīga, ap acīm jaudās zilganu asinsvadiņu tīkls.

juteklisks, Kd., *uztverams ar maņām*, # No jutekliskās uztveres iegūstam priekšstatus par apkārtējām materiālām lietām. Kinestēziskie runas orgānu kairinājumi ir otrās signālsistēmas pamatkomponents, abstraktās domāšanas jutekliskais pamats.

uztvere / maņas / sajūta, L., *apkārtējās vides atsevišķu izpausmju subjektīvs atspoguļojums nervu sistēmā*, # Tārpiem ir sastopami orgāni, kuri reaģē uz ķīmisku kairinājumu, kā arī gaismas uztveres orgāni. Redzes analizātors sastāv no acs (uztvere), redzes nērvu (pārvadīšana) un galvas smadzeņu redzes zōnas (analīze). Bērnām sāk veidoties tēlpas uztvere redzes un vienlaicīgas priekšmetiskas darbības rezultātā. Klausītāja dzirdes uztvere ir ierobežota. Sliekām ir ļoti jutīga āda, jo tajā ir daudz maņu šūnu. Zivīm ir īpašs maņu orgāns – sānu līnija, kas uztver siku ūdens daļiņu un pat infraskaņas svārstības. Cilvēkam evolūcijas gaitā ir izveidojušās sarežģītas maņas –

tauste, oža, garša, dzirde, redze. Bagātīgs glikozes daudzums šūnās rada sāta sajūtu. Priekšmetu īpašību atspoguļojuma rezultātā veidojas sajūtas, piemēram, aukstuma un karstuma, gaismas un tumsas, dažādu krāsu, doņu un spalgu skaņu, dažādu garšu, spiediena, sāpju un citas sajūtas.

jutīgs / sajūtīgs, Kd., *spējīgs uztvert kairinājumus*, # Ārsta dzirde ir pietiekami jutīga, lai uztvertu sirds skaņu augstos toņus, bet gandrīz nemaz neuztver zēmos. Rāpuļiem labi attīstīta arī tauste, sevišķi jutīga tiem ir mēle. No mimozām vispazīstamākā ir kautrā mimōza ar ārkārtīgi jutīgām lapām, kas uz pieskārieniem strauji reaģē. Man tā kreisā roka ir tikai simetrijas pēc, viņa gandrīz nav sajūtīga, neko pastrādāt ar viņu nevar.

jutība / jutīgums / sajūtība / sajūtīgums, L., # Pirms lietošanas vēlams pārbaudīt individuālo organisma jutību pret antibiōtikām. Ikvienam bērnam ir iedzimta ādas un gļotādas jutība – tās tieksme atbildēt uz kairinājumiem ar dažādiem izsitumiem uz ādas un iekaisumiem gļotādās. Pētījumu nolūks ir samazināt augu jutību pret radiōaktīvo staru iedarbību. Mūsdienās pieaugoša psihiskā slodze un pieaugušais garīgā darba īpatsvars cilvēkiem paaugstina jutīgumu pret apkārtējās pasaules kairinājumiem. Vairumam kukaiņu ir diezgan vāji attīstīts jutīgums pret gaismu. Vispirms viņš pazaudēja dzīvo sajūtību pret reālo apkārtni. Sajūtīguma pakāpeniska mērīšana, ienākot un uzturoties tumsā, dod iespēju kōnstruēt grafiku, kurš atspoguļo sajūtīguma maiņas gaitu laika vienībās jeb tumsas adaptācijas līkni.

jūtams / jaušams / manāms, Kd., *vairāk vai mazāk skaidri uztverams*, # Gaisā mutūļiem traucās sodrēji, kas tumsā nebija vizuāli samanāms, tikai ar degunu jūtams. Tik tikko manāmās sliedes mīkstajā sūnā bija ieminis viņš pats. Tumsā pie lielās priedes bija jaušams it kā cilvēka siluets.

jutelīgs, Kd., *pārmērīgi jutīgs*, # Viņa jutelīgajam degunam ožot siļķu, skābētu gurķu un sivēnu smaku, viņa pašā viesās riebums pret tirgu ar šādām izpausmēm.

jutelība, L., # Mēdz būt visa ķermeņa pastiprināta jutelība, kad katrs pieskāriens rada nepatīkamu kairinājumu līdz pat sāpēm, nemaz nerunājot par kairinājumu ar asu vai karstu priekšmetu u. tml.

juteklīgs / juteklisks, Kd., *ar tieksmi pēc erōtiskas baudas*, # Glīts puisis – biezas, tumšas uzacis, lūpas pabiezas un juteklīgas. Sievietes, visur sievietes spokoņās viņa apziņā, un jutekliskas fantāzijas viņu pavadīja visās viņa gaitās. Viņas sejas ovālu brīnum izteiksmīgu darīja mazā, jutekliskā mute. Viņa ēda, pirkstus aplaizīdama, brīžam jutekliski iekunkstēdamās, kad veča roka braukāja pa viņas ceļgaliem.

juteklība, L., # Eirōpieši paraduši geišās meklēt juteklību un netikumu.

mazjutīgs, Kd., *ar zemu jutības pakāpi*, # Nezāles, kuru lapas un stublājus sēdz bieza vaska apsarmes kārtiņa, pret herbicīdiem ir nejutīgas vai mazjutīgas.

mazjutība / mazjutīgums, L., # Manai labās kājas pēdai piemīt mazjutība / mazjutīgums – bojāts nervs.

liegs / liegans / viegls, Kd., *tikko sajūtams*, # Liega vēsma šūpo bērzu galotnes. Vālodze vēju sauc Iešūpot bērnu, Liepziedu vēsmiņu Liegu un lēnu (E. Stērste). Tik lēni, liegi kumeļš atsoļos, Ka zāle nelieksies zem viņa kājām (J.Rainis). Domājams, ka vārds „līgo” atvedināts no liegas ziedu un druvu kustības. Tēvs ar savu cieto roku pārvelk vieglu glāstu pār Milces vaigu. Viegli šūpojas niedras, Vējš lēniem vēzieniem skauj (V. Strēlerte). Nebij vēja, tikai viegla, silta vēsma. Kad satumsa, pa dēļu spraugām iezagās vasaras nakts vieglais dzestrums.

nejutīgs, Kd., *kairinājumus neuztverošs*, # Kreisā, nejutīgā roka nokarājās uz zemi, krasi kōntrastējot ar viņa labo, spēcīgo roku. Sāpju sajūtas izslēgšanai pielieto vietējo anestēziju, padarot nejutīgus attiecīgā apvidus nervu receptorus.

nejūtība / nejutīgums / anestēzija, L., *jutības zudums*, # Dakteris Parē, izdarot amputāciju, uzlika žņaugu un spēcīgi saspieda ekstremitāti, izraisot tās nejutību. Ar anestēzijas līdzekļiem ir iespējams padarīt nejutīgas uzreiz visas ausu kārtas vai arī panākt nejutīgumu pakāpeniski operācijas laikā. Bojātā nerva rajonā bieži novēro arī jušanas traucējumus – notirpumu, pazeminātu jutīgumu vai pilnīgu nejutīgumu. Anestēzija jeb nejutības izraisīšana sevišķi vajadzīga operāciju vai citu ķirurģisku manipulāciju laikā. Anestēziju iedala vispārējā un lōkālā jeb vietējā anestēzijā.

anestezēt, 2. kōnĵ., K., *padarīt nejutīgu ar anestēzijas līdzekļiem*, # Jo lielāks jušanas nervu kūlis tiek anestezēts, jo plašāks ir vietējās anestēzijas rajons.

narkoze, L., *vispārējā anestēzija*, # Narkozē pacients tiek aizmidzināts un zaudē jebkuru maņu kontaktu ar apkārtni; samaņa ir pilnīgi zudusi, nav sāpju sajūtas, zūd kustības. Ftórótāns izraisa narkozi gandrīz bez iepriekšēja uzbudinājuma un elpošanas orgānu gļotādas kairinājuma.

narkótizēt, 2. kónj., K., *izraisīt narkozi*, # Operējamo slimnieku narkótizē, pakļaujot to īpašu vielu narkótizējošai iedarbībai. Nodaļa apgādāta ar daudziem jauniem preparātiem un móderniem narkózes aparātiem, kas, gatavojot óperácijai, ļauj narkótizēt arī gados vecākus slimniekus.

SAMAŅA, L., *nórmāls fiziólógisks un psihisks nomoda stāvoklis*, # Alma esot smagi slima, brīžiem zaudējot samaņu. Viņam kāds no mugurpuses tā iesitis pa galvu, ka viņš labu brīdi gulējis bez samaņas. Ievainotais nāca pie samaņas pēc trim stundām. Cielaviņa lidojumā iedrāzās loga stiklā un nokrita zemē bez samaņas, taču drīz vien atkal atžilba / atguva samaņu.

nesamaņa / bezsamaņa, L., *samaņas zuduma stāvoklis*, # Zenta gulēja nesamaņā, bet reizēm kustināja lūpas, un tad Mirdza iepilināja viņai mutē ūdens lāses. Acīs viņai satumsa, un viņa tikko noturējās, nekritisī nesamaņā. Meitene pārnāca pārsalusi un līdz nesamaņai nogurusi. Pamazām viņš visu atcerējās, tikai nezināja, cik ilgi gulējis bezsamaņā. Viņas piere iesānis atsitās pret durvju stenderes aso šķautni, un viņa saļima bezsamaņā uz grīdas.

pusnesamaņa / pusnemaņa, L., *daļējs samaņas zudums*, # Piekauts viņš pusnesamaņā nokrita zemē. Ievainotais gulēja pusnesamaņā. Sanitāre saprata, ka ievainotais runā pusnemaņā, neapzinoties teiktā jēgu. Pusnemaņā viņš reizēm iekunkstas, ko neatļaujas pie pilnas samaņas būdams. Brīžiem viņš nāk pie samaņas, bet pārsvarā guļ, ieslīdzis pusnemaņā.

UZTVERT(2), uztver, uztvēra / **just**, jūt, jūta, K., *saņemt apkārtējās vides signālus (par aparatūrām, sensōriem, vielām u. tml.)*, # Rādióraidījumus vidējos viļņos aparāts uztver ar iebūvētu magnētisko antenu. Gadsimta sākumā zinātnieki radīja aparātus, kuri deva iespēju uztvert, reģistrēt un pētīt sirds uzbudinājuma laikā radušās elektriskās svārstības. Jūtīgie pjezókvarca aparāti uztver tikko dzirdamo vaboļu sanēšanu un laikus brīdina par šo kaitēkļu tuvošanos plantācijai. Katrā regulējamā aparātā nepieciešama aparatūra, kas jūt regulējamo lielumu.

jutīgs, Kd., *spējīgs uztvert; ar noslieci reaģēt*, # Daudz jutīgāki par cilvēka aci ir teleskōpi – tie „redz” daudz tālāk. Lifta autómātika ir precīza un jutīga. It īpaši jutīga pret kulinārisku apstrādi ir askórbīnskābe.

jutība / jutīgums, L., # Televizōra jutība visos kanālos nav zemāka par 200 mikrovóltiem. Móderno radiólókatōru jutība ir ārkārtīgi liela, piemēram, 18 kilómetru attālumā tie atklāj pat zvirbuļus. Fótókameras óptika ar nelielu gaismas spēju ļauj nofótógrafēt ķermeņus ar ļoti mazu spožumu – tik augsts jutīgums panākts, lietojot jaunu fótógrafēšanas principu.

mazjutīgs, Kd., *ar zemu jutības pakāpi*, # Mazjutīgu fótófilmu var izmantot, tikai uzņemot labi apgaismotu óbjektu,

nejutīgs, Kd., *apkārtnes signālu iedarbību neuztverošs*, # Šis pulkstenis ir nejutīgs pret triecieniem.

REAĢĒT / reflektēt, 2. kónj., K., *atbildēt uz kairinājumu*, # Asinsvadu sistēma uz augstu temperatūru reaģē ar krasu pulsa paātrināšanos. Cilvēka acs var reaģēt jau uz 7 – 8 kvantiem gaismas enerģijas. Cilvēka dzirdes orgāns reaģē ar dzirdes sajūtu uz svārstībām robežās no 16 līdz 20 000 svārstībām sekundē. Sliekām āda krasi reaģē gan uz pieskārienu, gan temperatūru, gan gaismu. Acs reflektē uz gaismu.

reakcija, L., *atbilde uz jebkādu iedarbību*, # Koki jutīgi reaģē uz klimatisko apstākļu maiņām, veidojot stumbra koksne dažāda platuma gadskārtas, tāpēc šo reakciju izmanto pagātnes klimatisko apstākļu pētīšanai. Novērojamas arī bióelektriskas reakcijas – starp radzeni un acs mugurējo sieniņu rodas pótenciālu starpība, kas atkarīga no gaismas iedarbības uz fótóreceptōru. Narkózes miega sākumā acu zīlītes ir sašaurinātas, bet vēl notiek to reakcija uz gaismu.

refleks, L., *órganisma atbildes reakcija uz kairinājumu*, # Refleks ir órganisma atbilde uz kairinājumu, kas nāk no ārējās vides vai iekšējiem orgāniem. Gan tad, kad mēs strādājam, gan, kad atpūšamies, órganismā nepārtraukti darbojas liels daudzums refleksu – liels daudzums signālu no ārējās un iekšējās vides plūst uz centru – galvas smadzenēm un no centra uz perifēriju, uz ķermeņa izpildórgāniem – sirdi, plaušām, muskuļiem utt. Izšķir iedzimtus – beznosacījuma – refleksus un dzīvē iegūtos nosacījuma refleksus. Adatu terapija jeb refleksu terapija ir viena no senākajām ārstniecības metodēm.

instinkts, L., *órganisma iedzimta atbildes reakcija uz kairinājumu*, # Sistemātisku ierašanos vietā, kur varēja dabūt barību, diktēja dzīvnieka instinkti un refleksi. Krauklēņiem pieaugot, barības

slēpšanas instinkts kļuva arvien izteiktāks. Dzīvi palikušie un ievainotie rāpoja ārā no kajītēm, vilkās uz augšu pa kāpnītēm aizmirsuši sāpes, tikai glābšanās instinkta vadīti.

refleksīvs / instinktīvs / reflektōrisks / reflektōrs, Kd., *neapzināti atbildošs uz kairinājumu*, # Nejauši pieskaroties ar roku karstai krāsnij, mēs roku ātri, neapdomājuši, tas ir, refleksiīvi atraujam. Putnēns instinktīvi kāroja to barību, kas nepieciešama viņa augošajam organismam. Viņa plaukstas instinktīvi savēlkas dūrēs. Tā nav tikai aklā, instinktīvā dzīvotgriba, kas pēc briesmīgā notikuma tur viņu nesabrukušu. Katru reakciju uz kairinājumu, kura notiek, piedaloties nervu sistēmai, sauc par refleksu jeb reflektōrisku reakciju. Klepus ir reflektōrisks akts, kuru ierosina gļotādas kairinājums. Mitras un aukstas mediķa rokas slimniekam ir nepatīkamas un var izraisīt reflektōrisku muskulatūras kōntrākciju. Organisma funkciju reflektōrā regulācija norit ar centrālās nervu sistēmas – galvas un muguras smadzeņu – starpniecību. Zīdaiņiem piemīt viegli attīstāma reflektōra spēja patstāvīgi noturēties uz ūdens. Locītavu tuberkulōzes sākuma stadijā parasti notiek reflektōrs locekļa funkciju ierobežojums, proti, slimnieks sāpošo locekli cenšas turēt tādā stāvoklī, kādā samazinās sāpes.

ierosa, L., *kairinājuma izraisīta nervu un receptōru šūnu aktivitāte*, # Ierosa ir fiziōlōģisks process, kas saistīts ar šūnas ķīmiskajām, fizikālajām un funkcionālajām pārmaiņām, it īpaši ar šūnas membrānas elektriskā pōtenciāla maiņām. Vienā vietā izveidojusies ierosa kļūst par kairinājumu blakus esošām nervu šūnām. Pirmskolas vecumā bērna nervu sistēmā ierosas procesi ir pārsvarā pār aiztures procesiem, tātad spēja aktīvi darboties ir pārsvarā pār spēju savaldīties.

TAUSTE, L., *organisma spēja uztvert un analizēt ārējās vides mehāniskos kairinājumus un iegūt infōrmāciju par priekšmetu fōrmu, virsmas īpatnībām, lielumu un kōnsistenci*, # Bērni attīsta sevī taustes izjūtu, viņiem gribas visu aptaustīt. Rāpuļiem labi attīstīta arī tauste, sevišķi jutīga tiem ir mēle. Taustes sajūtas iedalās pieskares, spiediena, vibrācijas un niezes sajūtās. Taustes sajūtas saistītas ar speciālām šķiedrām, pa kurām ierosa tiek novadīta no taustes receptōriem. Īpaši daudz taustes receptōru ir uz mēles, lūpām, ap krūtsgaliem, acīm un pirkstu galos.

taustīt / čamdīt, 3. kōnj., K., *pieskaroties vai viegli satverot, izzināt kādu vides sektōru; šādā veidā ko meklēt*, # Kōmbainieris pabrīda pa kviešu druvu, taustīdams vārpas, vai nav vēl mitras. Kaspars ar pirkstu taustīja naža asmeni, vai pietiekoši ass. Kad pavīdēja saule, viņai uzradās vēlme novilkt kurpes un zeķes un, soļojot kailām pēdām, taustīt zemi. Piecēlos sēdus un ar kāju taustīju pagultē čības. Atnācējs tausta durvis, lai atrastu rokturi. Kājām arumu taustot, gāju tumsā fermas uguņu virzienā. Trīcošām rokām viņš taustīja pēc naudas lādītes. Nūjām ceļu taustīdami, zēni devās tumsā. Ragana sāk tik čamdīt puisim visas kabatas un atrod grāmatu.

taustīties / čamdīties, *vairākkārt taustīt*, # Viņš taustījās kabatā pēc cigaretēm. Andrejs ilgi taustījās pa galdu un palodzi, līdz atrada sērkokciņus un aizdedza lampu. Roka taustīdamās slīd gar sāniem, meklēdama rokas granātu. Kaspars ilgi čamdījās pa kabatām, meklēdams tabakmaku. Ragana bija notupinājusi sveci uz siles gala un čamdījās pa ragavām.

notaustīties, pbg., # Notaustījies gar sienu blakus stenderei, kur vajadzētu būt slēdzim. Ļauns Jagnas skatiens kā vēss rāpulis notaustās gar jaunās saimnieces krūtīm un gūžām uz leju.

pataustīt / pačamdīt / aptaustīt / apčamdīt, pbg., # Viņa neviltošā sajūsmā pataustīja Lības kažociņu, cik tas mīksts un silts. Nelda reizi pa reizei patausta kabatā saburzīto vēstuli. Indrānu mātei redzes vietā tagad ir saasināta dzirde, kā arī nūjiņa, kura pa priekšu patausta celiņu, soli sperot. Mārtiņš patausta vestes kabatā, vai nauda ir vietā. Viņai vajadzēja visur ieskatīties, paņemt pirkstos, pačamdīt, paslavēt vai nopelt puķainos lakatiņus vai raibos priekšautus. Viņš pačamdīja kabatā papīrus, kā baiļodamies, vai nav pazuduši. Zēnam nepietiek ar apskatīšanu vien, viņam vajag arī aptaustīt. Viņš aptausta savu uztūkušo celģalu. Apčamdīju visas savas kabatas, bet šķiltavas neatradu.

pārtaustīt / pārčamdīt, *taustīt atkārtoti*, # Es vēlreiz pārtaustīju / pārčamdīju visas sava kōmbinezōna kabatas.

iztaustīt / izčamdīt, *rūpīgi aptaustīt*, # Kratītāji pūlējās pamatīgi, iztaustīja apģērba vīles, izvērta kabatas. Meistars iztausta klavierēm kājas kā zirgam, pārbauda vāka eņģes, vai nečīkst. Augu dienu dzilnītis ložņā pa kokiem, iztausta sauso zaru caurumus, izlasīdams kāpurus un kukaiņus. Ārsts iztausta slimniekam vēderu. Žandarmu priekšnieks attaisīja vaļā kasti un to sīki izčamdīja.

iztaustīties, *ilgāku laiku, daudz taustīt*, # Viņš iztaustījās pa kabatām, bet naudasmaka nevienā nebija. Vīrs ar ķeksi iztaustījās pa akas dibenu.

sataustīt / sačamdīt, *taustot atrast*, # Sataustīju tumsā slēdzi un iededzu gaismu. Sataustījis kabatā mutautu, izvilkto un noslaucīju pieri. Atsviedu segu, piecēlos un ar kāju pirkstgaliem sataustīju čības. Sunim pie auss bija labi sataustāms dobums – aizaugusi rēta. Viņš sačamdīja kaktā uz plaukta petrōlejas lampu un to aizdedzināja. Pie sienas pakārto svārku kabatā sačamdīju papīrosu paciņu. Līčupītē daudz vēžu – seklajā straumē zem krastmalas pacerēm viegli tos sačamdīt.

notaustīt, *taustot skart lielāku vai visu platību, apjomu*, # Ar glāstošu roku viņš notaustīja visu viņas augumu.

palpēt, 2. kónj., K., *medicīniski izmeklēt atsevišķus orgānus vai ķermeņa daļas ar taustīšanu*, # Dakteris viņam nupat palpēja limfmezglus. Palpēt iespējams ādas virsmu, bet netieši – cauri ādai arī zemādas audus un orgānus.

palpācija, L., *medicīniska iztauste*, # Parasti palpāciju veic ar pirkstu galiem, retāk ar visu plaukstu. Putnu anatomisko īpatnību dēļ uz to iekšējo orgānu un audzēju palpāciju vairākumā gadījumu nevar paļauties.

palpatōrisks, Kd., *saistīts ar palpāciju*, # Pēc palpatōriskās izmeklēšanas viņu nosūtīja pie speciālista. Uzliekot rokas simetriski tōraksa abām pusēm, iespējams palpatōriski salīdzināt elpošanas kustības.

PIESKARE / pieskāriens, L., *taustes sajūtas paveids*, # Taustes receptōri atrodas ādā speciālos pieskares punktos. Aparātā (esteziōmetrā) iestiprinātā matiņa vājš pieskāriens ādai rada pieskares sajūtu tikai tajā gadījumā, ja matiņa galiņš trāpa pieskares punktu. Pieskares punktu daudzums dažādos ādas rajonos ir dažāds – visvairāk to ir pirkstu galos un uz mēses. Vājš pieskāriens noteiktam ādas rajonam pēc dažām sekundēm vairs nav sajūtams – tāpēc mēs nesajūtam valkājamā apģērbā pieskaršanos. Citi receptōri (piemēram, Meisnera ķermenīši) uztver pieskārienu, un tie atrodas tuvu ādas virsmai. Sajust palso smilgu Pieskārienu maigu, Dzeģužpuķes ziedam zilgam Brīdi pieglaust vaigu (V. Belševica).

SĀPES, L., *sajūta, kuru izraisa visdažādākie kairinātāji, ja tie sasniedz augstu intensitāti un kļūst orgānismam postoši*, # Pie ādas sajūtām pieder taustes, temperatūras un sāpju sajūtas. Dažādiem analizātōriem kopīgas ir sāpju sajūtas, kuras signalizē par kairinātāja postošo iedarbību. Sāpju impulsus vada speciālas nervu šķiedras. Ļoti stipras skaņas izraisa sāpju sajūtu. Tādas vielas kā sinepes, ožamais spirts bez smaržas sajūtas izsauc arī sāpju sajūtu. Saņēmis visus spēkus, ievainotais piecēlās, bet sāpēs viņam aizrāvās elpa un noreiba galva. Sāpes var būt asas, trulas un sūrstošas. Andris sajuta stipru sitienu pa roku, un asa sāpe aizgāja līdz pašam kaulam. Kā zobu sāpēs Ir krūtīs elpa dziļi jāievelk, Kad .. rudens vakars iesāk smelgt (B. Saulītis).

sāpēt, 3. kónj., R. n., *būt sāpju sajūtai*, # Pieliecoties man sāk sāpēt mugura. Krāvēja darbs preču stacijā bija smags – vakaros sāpēja rokas un kājas. Man šodien sāp galva, tā spiež deniņos, it kā nakti būtu pavadījusi tvana pilnā istabā.

iesāpēties / aizsāpēties / apsāpēties / sasāpēt / sasāpēties, M., *sākt sāpēt*, # Pakrūtē kaut kas iesāpējās un vairs nepārstāja. Savu mūžu viņam nebija iesāpējies ne mazais pirkstiņš. Mēģinot uzslieties kājās, sabrauktais loceklis laikam stipri iesāpējās, jo suns iekaucās. Kā tik sāku ēst, man tas zobs atkal aizsāpas. Kad man apsāpas kakls, es ārstējos ar karstu pienu un medu. Viņam tā sasāpēja mugura, ka pat pie pusdienu galda sēdēja pavisam līks. Man galva sasāpēja, jāiet pastaigāties pa svaigu gaisu. Marta saule tik spilgta, ka man tīri vai acis sasāpēja. Vakarpusē man sasāpējās galva. Ja sasāpas zobs, var saņemt kvalificētu stōmatōlōga palīdzību.

izsāpēties / nosāpēt / sasāpēt, *ilgstoši sāpēt*, # Kā rudens drēgnums klāt, tā sāk sāpēt kājas un izsāpas visu cauru ziemu. Vakar man visu dienu galva nosāpēja. Roka man vēl ilgi no tā sitiena sasāpēja.

izsāpēt, *sāpēt kādam orgānam līdz daļējam vai pilnīgam atmirumam*, # Man mazam ausis izsāpēja, tāpēc es vairs lāgā nedzirdu. Nabagu vidū bija arī pajauns vīrietis klibu kāju un vienu neredzīgu aci, kuram tad Andratēvs līdzjūtīgi apjautājās, cik sen viņam tā acs izsāpējusi. Man jau veci, izsāpējuši zobi, kas man vairs par saldumiem, lai ēd bērni. Izsāpējušām logu acīm pamestas mājas raud (N. Kalna).

pasāpēt, *kādu laiku sāpēt*, # Nav laika pie daktera iet, gan jau tas zobs pasāpēs un pāries.

pārsāpēt, *izsāpēt un pārstāt sāpēt*, # Ar trešo dienu mugura un roku muskuļi pārsāpējuši, pielāgojušies jaunā darba slodzei. Sirmums nav sāpe, kas pārsāp (V. Belševica).

sasāpis, Kd., *kļuvus sāpīgs*, # Man īkšķis tā sasāpis un uztūcis – kad tik nesāk augt!

sāpīgs, Kd., *sāpju sajūtu raisošs*, # Dzelonstieples sāpīgi iedūrās plaukstās, un meitene iekliedzās. Sāpīgajai vietai Zane uzlika mitru pārsēju. Knipja sitiens pa degunu it kā bija viegls, bet iznāca tik sāpīgs, ka man raibs vien gar acīm nogriezās.

sāpīgums, L., # Gļotādas apstarošana izraisa iekaisumu, rodas tūska, apsārtums un sāpīgums.

SMELGT, smeldz, smeldza, R. n., *būt samērā asu sāpju sajūtai*, # Vakardienas darbs caurvējā nav man gājis labumā – šodien smeldz zobs. Oļi un akmens šķembas, man ejot, sāpīgi spieda pēdas, un drīz tās sāka smelgt un degt. Vēja apsvilinātā seja neciešami smeldza.

iesmelgties / iesmelgt / aizsmelgties, M., *sākt smelgt*, # Uz brīdi sāpīgā vieta iesmēdzās ar tādu skaudrumu, ka acu priekšā sametās tumšs un piere nosvīda. Kaut arī muskuļos iesmēdzoties, smago nešļavu aiznesu līdz galam. Krūtīs iesmēdzās vecā rēta un sāka dedzināt kā sīka liesma. Uldis sajuta, ka kaut kas asi iesmēdz kraisojā plecā. Atkal tas nolāpītais zobs aizsmēdzās.

nosmelgt, *smelgt īsu brīdi*, # Pret stenderi atsistais elkonis nosmēdzta tā, it kā strāvas triecienu saņēmis.

pasmelgt, *īsu brīdi, nedaudz smelgt*, # Uztriepjot brūcītei jodu, pirksts brīdi pasmēdzta, bet drīz vien pārstāja.

smeldzīgs / smēldzošs, Kd., *smeldzes sajūtu raisošs*, # Māte tur roku pie smeldzīgās vietas, tādējādi smēldzi kaut cik remdinot. Sāpes pierima un nebija vairs tik smēldzošas.

smeldze / smēldzoņa, L., # Kakla dzīslas sāpēja ar asu smēldzi. Atkal sajuzdams pakrūtē smēldzi, viņš piestāj un atslējas pret kāpņu margām. Pazīst tulznu smēldzi cietās rokas (A. Vējāns). Ejot aiz arkla, kājas aplīp smagām mālzeses pikām un no smagās soļošanas ikros rodas tā kā sāpes, kā tirpoņa un kaulu smēldzoņa ceļgalos.

svilt, svilst, svila / **degt**, deg, dega / **svilināt / dedzināt**, 3. kónj., R. n., *sajust vairāk vai mazāk smēldzīgas sāpes*, # Asajā vējā svilst seja. Pašai viņai auksti nebija, bet vaigi gan sviltin svila. Kad sals turējās ap divdesmit grādiem, bieži vien, pārnākot mājās, stilbi svila kā apdeguši. Gurķi bija tā sasālīti, ka ēdot svila mute. Lapsenes dzēliena vieta svila vairākas stundas. Ar basām kājām pa rugājiem manas kājas bija tā sadursfītas, ka dega kā ugunīs. Kad lapsene iedzel, tā vieta deg tikpat kā ugunī. Slāpes kļuva neizturamas, mute izkaltusi, un rīkle dega kā izplucināta. Man seja no kauna dega kā ar karstu ūdeni noplaucēta. Man noberztas kājas, un noberzumi svilina kā ugunī. Āra spīrgtais gaiss bija aizdzinis nogurumu, un sastrādātajās delnās pat tulzns tā kā mazāk svilināja. Krustos atkal dedzina kā ar karstu dzelzi. Kartupeļu racējs sāka nogurt – pirksti vilkā krampjos, bet krūtīs kreisajā pusē dedzināja.

svilināt / dedzināt, K., *izraisīt smēldzošas sāpes*, # Sals svilināja vaigus un ausis, knieba rokās un kājās. Ass vējš svilināja seju, šaustīja kā ar smalkiem žagariem. Mazgājoties ūdens svilina ādu, jo ir ledaini auksts. Šašliks bija tā sapīparots, ka, mutē paņemts, dedzināja kā kvēla ogle. Sakarsušās smiltis arī caur kurpju zolēm dedzināja kāju pēdas. Vējš dedzina tik stipri, ka jāsaceļ apkakle un cepure jānorauj dziļāk pār pieri un ausīm. Sals dedzināja vaigus un degunu, stindzināja visu ķermeni. Dažkārt vakaros tulzns tā dedzināja delnas, ka bija jāliek virsū kómpreses.

SŪRSTĒT, 3. kónj. / **kaist**, kaist, kaisa, R. n., *dedzinoši, samērā vāji, parasti ilgstoši sāpēt*, # Nobrāztie ceļgali tagad sūrstēja. Tika veiktas analīzes un analīzes – pirkstu gali jau sūrstēja no biežajiem asins noņemšanas dūrieniem. Gājiens viņam izvērtās par mocībām – norīvētie papēži sūrstēja, soma spieda plecu, sāpēja arī mugura. Ievainojums tik stipri sūrst, it kā rētā būtu iekaisīta sāls. Pamostoties vaigi kaisa no asās vilnas segas, kas miegā bija piespiedusies pie sejas. Vēl rēti redzam puišu rokās ziedus, Tiem delnas darbā saplaisā un kaist.. (I. Lasmanis). Saņēmis plīķi, viņš aizsēdz ar plaukstu kaistošo vaigu.

iesūrstēties, M., *sākt sūrstēt*, # Applaucētais pirksts skaudri iesūrstējās un tikai pierima, iebāzts aukstā ūdenī. Aplaudējot viņš jūt, kā iesūrstas viņa tulznainās delnas.

pasūrstēt / nosūrstēt, *nedaudz, īsu brīdi sūrstēt*, # Pie karstā gludekļa piešautais pirkstiņš pasūrstēja, bet drīz sāpīte pārgāja. Mārrutki tik stipri, ka nosūrstēja mēle un lūpas un acīs saskrēja asaras.

sūrstināt, 3. kónj., K., *izraisīt sūrstēšanu*, # Jau pagājušas divas stundas, bet lapsenes dzēliens arvien vēl sūrstina dzēluma vietu. Vai jōds man to pušumu nesūrstinās?

sūrstīgs / sūrstošs, Kd., # Nobrāzumi vienmēr ir sūrstīgi, it īpaši, ja sacietē un sāk sprēgāt. Tikai nupat viņš sajuta sūrstošas sāpes noberztajā papēdī.

sūrstoņa / sūrste / sūrstīgums, L., # Jo stiprāks ādas bojājums, jo stiprāka sūrstoņa. Applaucējumu vajag apziest ar skābu krējumu – tas dziedē un noņem sūrsti. Nerimstošas óvācijas,

visi sit plaukstas līdz to sūrstīgumam. Nemākulīgi apsieta virve vispirms uzrīvē ādas sūrstīgumu, bet vēlāk arī pušumu.

DZELT, dzel, dzēla / **dzeldēt**, 2. kónj. / **kost**, kož, koda, R. n. un K., *izraisīt sūrstošas sāpes*, # Usnes neganti dzēla rokās. Spraucoties cauri biezām egļu jaunaudzēm, zari sitās sejā un skujas dzēla vaigos. Nātres dzel ar saviem dzelmatīņiem, kas ir sīkas, asas stiklveida ampuliņas, pildītas ar kodīgu šķidrums. Nātres dzeldē, kailām rokām tās nevar plūkt. Nebaidos, ka vēji dzeldēs seju.. (J. Sirmbārdis). Upes malā odi koda kā traki. Man sinepes kož mēlē. Dūmi sāka kost acīs un kaklā. Sviedri ritēja pāri pieri un koda acīs. Putekļi kož nāsīs, siena smalkumi sabirst aiz apkakles. Laukā asi koda sals. Vaigos kož sals, un sniegs gurkst zem kājām. Ārija valkā tikai zīda zeķes, jo raupjākas viņai kožot. Lielās lampas ir tik spilgtas, ka kož acīs.

dzeltīt, 3. kónj., K., *vairākkārt dzelt*, # Odi dzelsta gan seju, gan rokas, gan visur citur, kur vien var piekļūt klāt. Usnes dzeltīja pat cauri plānākai drēbei. Krusas graudi zirņa lielumā sāka dzeltīt vasarīgi ģērbusos zaļumniekus.

sadzelt / sadzeldēt / sadzelstīt / sakost, pbg., # Ravējot man nātres tā sadzēla rokas, ka uz ādas sametās balti plankumi. Vēcais zvejnieks sakrusto klēpī savas jūras sāls un vēja sadzeltās rokas. Kaut nopietnu apdegumu nav, liesmu sadzeltās rokas sūrst. Paklūpu, ievēlos usnēs un sāpīgi sadzeļu rokas. Nolasot ērkšķogas, esmu krietni vien sadzeldējusi savas plaukstas ar zaru ērkšķiem. Viņas smailie perlamutra nadziņi sadzeldē arī manu paraupjo roku ādu. Dunduru sadzelstītais zirgs kļuvis pavisam nemierīgs. Viņa asie vārdi kā nātres sadzelsta kautrīgo meiteni. Viņa seju tīri sarkanu sadzelstījusi krusa un vējš. Mājās pārrados nobriedies, izlijis līdz ādai un līdz niezošām pumpām odu sakosts. Teles kā dunduru sakostas, kā nelabā apsēstas gaisā izslietām astēm sāk bizot pa aploku.

sadzelties / sadzeldēties / sadzelstīties, *sadzelt sevi, kādu savu locekli*, # Nebiju paravējot uzvilksu cimdus, sadzēlos / sadzeldējos / sadzelstījos ar nātrām, tagad sūrst rokas.

pakost, *mazliet kost*, # Jōds mazliet pakodīs, toties pušums nesāks pūžnot, bet ātri sadzīs.

dzēlīgs / dzelkstīgs / dzēlošs / kodīgs, Kd., # Viņi tā aizrāvušies viens ar otru, ka viņiem pat dzēlīgais vējš neko nopietni netraucē. Sīkas, asas sniega pārslas dzēlīgi šausta seju. Seju stindzināja dzelkstīgs aukstums. Ar prīmulām jāapietas uzmanīgi, jo šie augi klāti ar sīkiem dzelkstīgiem matīņiem. Strādāt šajā laikā nav viegli – asais vējš laiku pa laikam gandrīz līmeniski neš pa gaisu un trenc sejā dzēlošu sniegu, un stingst arī rokas. Iebāzis mutē gabaliņu medūzas, viņš sajūt uz mēles sāju, dzēlošu garšu. Kodīga gruzduma smaka apkārtņē vēstīja, ka aizdedzies kūdrājs. Asaras, kodīgas kā sārms, tecēja gar lūpu kaktiņiem mutē. Sinepēm ir sūra, kodīga garša. Ārā pūš kodīgs ziemelis.

dzēlums / dzēliens, L., # Austrālijas nātres nav ieteicams telpaugs, jo to lapas un stublāji klāti dzelmatīņiem, kuru dzēluma sāpes jūtamas ilgāku laiku. Lai gan pazobošanās nebija ļaunprātīga, Līzei katrs vārds bija kā nātres dzēlums. Pičs pastiepa parādīt roku, kurā zem elkoņa lapsenes dzēliena vieta bija sārta un pietūkusi.

KNIEBT, kniebj, knieba / **knaibīt**, 3. kónj. / **dzelt**, dzel, dzēla / **kost**, kož, koda, *aukstumam, salam radīt sāpju sajūtu*, # Sals knieba nežēlīgi. Asais vējš sāka kniebt ausīs. Sals nežēlīgi knaibīja seju un rokas. Aukstums dzel vaigus un zodu. Arvien asāk sals dzel sejā un saldē locekļus. Vaigos kož sals. Aukstais gaiss lien klāt un kož visur, kur tik kailums.

iekniebt / iekost / iedzelt / sakniebt / saknaibīt, pbg., # Izejot uz ielas, sals uzreiz iekniebj / iekož vaigos. Stindzinošā vēja pūtiens ieknieba / iedzēla līdz kaulam un ar reizi atvēsināja galvu. Sejā iecērtas leđainas sniega pārslas, iedzel kā adatas. Zābaks piesmeļas ar leđaino ūdeni, un aukstums kā stangās sakniebj kājas pēdu. Sals ātri vien saknaiba vaigu galus sārtus.

kniebīgs / knaibīgs, Kd., *sāpju sajūtu raisošs*, # Ziemas nakts apdveš viņu ar auksti kniebīgu dvesmu. Mani apņēm Urālu nakts ar knaibīgu salu. Pār ierakumiem klejoja knaibīgs ziemas vējš.

PĀRSKATSATURS

Priekšvārds. Pasaules fragmentācija un nómīnācija	2
1. Valoda sistematizē pasauli	2
2. Vārdu vai apzīmēto lietu grupējums?	7
2. 1. <i>Jēdziena</i> jautājums	10
3. Šīs vārdnīcas nolūki	11
4. Nómīnatīvā un lókventīvā pavaloda	14
5. Vienumziņa	20
5. 1. Vienumi un vienumošana jeb fragmas un fragmentācija	20
5. 2. Valoda un vienumoda	22
5. 3. Leksiskā paradigmātika	24
5. 4. Sintakses problēmātika	25
5. 5. Verbāli predikatīvā paradigmātika	32
6. Vienumu sintakse	37
6. 1. Predikatīvās un atributīvās pazīmes	40
6. 2. Vienumkopu paradigmātiskie tipi	42
7. Paskaidrojumi pie vārdnīcas	44
I. DZIRDES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI.	47
1. Vispārīgās dzirdes vienumi	47
1. 1. Vispārinājumi – skaņa, troksnis, klusums	47
1. 2. Skaņas izplatības apzīmējumi	50
1. 3. Skaņas vispārīgs raksturojums	51
1. 4. Vides skaņas. 1. 4. 1. Trieklas skaņas	54
1. 4. 2. Virknes skaņas	66
1. 4. 3. Sprēgnas skaņas	78
1. 4. 4. Ilgstošas, stieptas skaņas	80
1. 5. Mutes dobuma skaņas. 1. 5. 1. Dzīvnīkiem	87
1. 5. 2. Cilvēku neartikulētas mutes dobuma skaņas	98
1. 6. Dzirdes norise	106
1. 7. Dzirdes veice	107
2. Fónemātiskās dzirdes (rundzirdes*) vienumi. 2. 1. Runas izpausme 2. 1. 1. Runa	108
2. 1. 2. Uzruna	115
2. 1. 3. Saruna	118
2. 2. Runas veids	126
2. 3. Runskaņas	135
2. 3. 1. Fónētiskās parādības	138
2. 4. Skaņkopas. 2. 4. 1. Vārddaļas	139
2. 4. 2. Zīlbiskas parādības	141
2. 4. 3. Ritmiski organizēti zīlbu sastati	142
2. 4. 4. Vārdi. 2. 4. 4. 1. Iedalījums pēc dažādām pazīmēm	143
2. 4. 4. 2. Interjekcijas. A. Skaņatveide	156
B. Kustību u. tml. interjektīvs raksturojums	159
C. Interjektīvi noskaņu paudumi	159
D. Interjektīvi uzrunvārdi	160
E. Interjekciju nosaukumi	163
3. Muzikālās dzirdes vienumi	164
3. 1. Mūzika un tās paveidi	164
3. 2. Skaņrade un skaņdarbu izpildījums	168
3. 2. 1. Balss jeb vókālās skaņrades darbība	175
3. 2. 2. Balss īpašību veidi	175
3. 2. 3. Instrumentālās skaņrades darbība	180
3. 3. Skaņdarbu veidi un žanri	183
3. 3. 1. Vókālie skaņdarbi	183
3. 3. 2. Vókāli instrumentālie skaņdarbi	185

3. 3. 3. Instrumentālie skaņdarbi	188
3. 3. 3. 1. Attiecīgu tempu skaņdarbi	191
3. 3. 3. 2. Taktsmēra (deju) mūzika.....	191
3. 4. Muzikālo skaņu raksturlielumi.....	193
4. Vārdsaište. 4. 1. Vārdkopas.....	205
4. 2. Plašvārde	209
4. 2. 1. Vispārīga satura runa. A. Neapmierinātības paudums. <i>Žēloties / sūroties</i>	209
B. Augsta novērtējuma paudums. <i>Cildināt, slavināt</i> ...	215
C. Napatiesības paudums. <i>Melot, maldināt</i> ...	217
D. Apņēmības paudums un izvēles priekšlikumi. <i>Solīt, zvēret</i> ...	219
E. Ietekmējuma paudums. <i>Pārlicināt, mudināt</i> ...	220
F. Izpildes prasības paudums. <i>Pieprasīt, pavēlēt</i> ...	225
G. Vēlmes paudums. <i>Lūgt, vienoties</i> ...	227
H. Pārlicības paudums. <i>Apgalvot, apliecināt</i> ...	231
I. Pamatojuma paudums. <i>Argumentēt, taisnoties</i> ...	232
4. 2. 2. Lasījuma plašvārde.....	234
4. 2. 3. Stāstījuma plašvārde.....	236
4. 2. 4. Sacerējuma plašvārde.....	245
A. Sīksacerējumi.....	245
B. Plašsacerējumi	249
C. Dokumentāli sacerējumi.....	263
D. Īpaštematu sacerējumi. Da. Dažādi.	269
Db. Likumi	271
E. Atziņas	274
4. 2. 5. Žanriski sacerējumi. A. Jaukti sacerējumi.....	279
B. Sacerējumi nesaisītā valodā.....	281
C. Sacerējumi saistītā valodā	287
4. 6. Valoda	292
II. GARŠAS SAJŪTAS	295
III. OŽAS SAJŪTAS. 1. Ožas sajūtu norises un iedalījums	299
2. Ožas veice	304
IV. REDZES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI. 1. Izstarojums un atstarojums	305
2. Krāsa	325
3. Veidojumi plaknē	341
4. Attēlojums. 4. 1. Tēlotāja māksla.....	352
4. 1. 1. Glezniecība.....	360
4. 1. 2. Grafika.....	367
4. 1. 3. Tēlniecība	378
4. 2. Fótōattēlojums.....	383
4. 3. Raksts	389
5. Redzes uztvere. 5. 1. Redzes veice.....	398
5. 2. Acu izteiksme.....	404
5. 3. Redzes norise	407
V. CITAS ATRIBUTĪVAS JUTEKLISKAS PAZĪMES. 1. Siltums.....	414
2. Kónsistence	431
3. Virsmas īpatnība, faktūra	447
4. Izplatnība* (dimensionalitāte). 4. 1. Vispārīga izplatnība.....	458
4. 2. Punkts (nulldimensija).....	460
4. 3. Tiece (lineāri raksturojumi).....	461
4. 3. 1. Garummēri	480
4. 3. 2. Virziens	481
4. 4. Plakne (laukuma raksturojumi)	485
4. 5. Telpēni (tilpuma raksturojumi)	487
VI. KUSTĪBA	497
1. Plaša apjoma kustības – spórts u. tml.	497

2. Kustības uz vietas, nelielā laukumā un to raises. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	507
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	513
2. 1. Grieze un iedarbe ar griezi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	518
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	527
2. 2. Liece un iedarbe ar lieci. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	530
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	534
2. 3. Vēze un iedarbe ar vēzi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	540
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	551
2. 4. Spiede un iedarbe ar spiedi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	553
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	561
2. 5. Gremde un iedarbe ar gremdi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	564
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	569
2. 6. Stiepe un iedarbe ar stiepi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	572
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	573
2. 7. Slīdberze un iedarbe ar slīdberzi. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	573
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	582
3. Virzība. 3. 1. Vispārīga virzība un virzījums. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	586
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	615
3. 2. Virzienvirzījums un virzienvirzība (<i>grūst, vilkt u. tml.</i>) A. Dzīv būtņu kustībveices.....	621
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	633
3. 3. Kājāmvirzība un virzījums.....	638
3. 3. 1. Gājiena paveidi.....	658
3. 4. Virzība un virzījums ar pārvietņiem 3. 4. 1. Vispārīga virzība ar pārvietņiem.....	667
3. 4. 2. Virzība ar brauktņiem.....	680
3. 4. 3. Virzība ar peldņiem.....	684
3. 4. 4. Virzība ar lidņiem.....	687
3. 5. Virzība un virzījums gaisnē. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	688
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	700
3. 6. Virzība un virzījums ūdenī vai citā šķīdumā. A. Dzīv būtņu kustībveices.....	706
B. Nedzīvņu kustībnorises.....	707
3. 7. Gaisnes kustība un virzība.....	710
3. 8. Šķīduma kustība un virzība.....	725
3. 9. Birdnes virzība un virzījums.....	750
4. Elementārdaļiņu, viļņu un plazmas kustība, virzība un to raise.....	756
5. Debesķermeņu (šķietama) virzība.....	760
6. Kustības atributīvas pazīmes.....	761
7. Kustību trejsastati – stāvoklis, stāvokļa iestāja un stāvokļa raise.....	768
A. Stāvokli un veices, veiču raises.....	768
B. Stāvokli un norises, norišu raises.....	783
VII. PĀRVEIDES DARBĪBA, NORISES un RAISES	794
1. Pārveides trejsastati: esme – tapsme – raise.....	794
2. Vispārīga pārveides darbība.....	814
3. Darinoša un apdarinoša pārveides darbība.....	830
4. Klīdzējoša pārveides darbība.....	834
4. 1. Klīdzējoša darbdarbība.....	856
5. Apvienojoša pārveides darbība.....	884
5. 1. <i>Savienoties / saistīties</i>	884
5. 2. <i>Vākt; pildīt</i>	920
5. 3. <i>Uzņemt; baroties</i>	924
5. 4. <i>Pulcēties</i>	938
5. 5. <i>Klāt, segt</i>	940
5. 6. <i>Aprīkot</i>	966
5. 7. <i>Piesātināt / piesūcināt</i>	982
5. 8. <i>Skart</i>	985
VIII. FIZIOLŌĢISKAS NORISES, STĀVOKĻI, VEICES	998

PĀRSKATSATURS.....	1006
DETALSATURS.....	1009 – 1057

DETAĻSATURS

I. DZIRDES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI.

1. VISPĀRĪGĀS DZIRDES VIENUMI.

1. 1. Vispārīnājumi – skaņa, troksnis, klusums.

(47) SKANĒT; noskanēt / atskanēt / izskanēt; ieskanēties / atskanēt / aizskanēties; pārtraukt / pārcirst klusumu; paskanēt; pārskanēt; pieskanēt; aizskanēt; ieskanēt; skandināt / skandēt; skandināties; izskandināties; noskandināt / izskandināt; paskandināt; pieskandināt; pieskandināt / saskandināt; (48) ieskandināt / aizskandināt; piebalsot; skaņa / skanējums / skandiens / skanda / skandoņa / skandinājums; balss; pieskaņa / akcents; pēcskaņa; skanisks; skaniski; skaniskums. IESKANĒT / ierakstīt; ieskaņojums / ieraksts; fónogramma; fónótēka. STEREOFŌNIJA; stereofōnisks / stereō; stereōieraksts. ATSKANĒT; (49) atskaņojums. TROKŠNOT / kņadot; patrokšņot; notrokšņot / iztrokšņoties; ietrokšņoties; troksnis; kņada / traci / lērumš / lēmbasts / jandāls / jandāliņš / jezga; trokšņains / trokšņainums / trokšņainība. KLUSUMS / mēmums; klusēt / ciest klusu; noklust / aplkust / nodzist / apdzist / izdzist / aprauties / pārtrūkt; pieklust; aplkustināt / apraut (balsi); (50) kluss / mēms; kluss / klusu / klusi / klusītēm / klusiņām / klusītiņām / mēmi.

1. 2. Skaņas izplatības apzīmējumi.

PLŪST / kļīst / skriet / traukt / šauties / lidot / strāvot / virmot / lidināties / velties / līt / kāpt / krist; nolīt; atplūst / atkļīst / nākt / atlīgot / atvilņot(ies) / atlidot / atvelties / pievirzīties; aizplūst / aizkļīst / aizvilņot(ies) / aizlidot / aizvelties; ieplūst / iekļīst / lauzties (iekšā) / spiesties (iekšā) / ielidot / ievilnīt / ievilņot; (51) izplūst / izplatīties / (iz)lauzties / virmot; pārvelties; pieplūst / piepildīties / pielīt; uzplūst / uzvirmot / uzlidot; saplūst; izklīdēties; izplatīt / piepildīt.

1. 3. Skaņas vispārīgs raksturojums.

SKAĻA skaņa; SKAĻŠ; paskaļš / pusskaļš; skaļums. KLUSA skaņa; kluss / pieslāpēts; klusu / klusi / klusām; pieklust / paklust / pieslāpt; klusināt; pieklusināt / noklusināt / paklusināt / pieslāpēt / nogriezt klusāk; (52) klusinājums / pieslāpējums. AUGSTA skaņa; AUGSTS / smalks; augstu / smalki; paaugsts / pasmalks; augstums; paaugstināties; paaugstināt; paaugstinājums. ZĒMA skaņa; zēms / rupjš; zēmu / rupji; pazēms / parupjš; pazemināties; pazemināt; pazeminājums. ATBALSOTA / rezōnēta skaņa; ATBALSS / atbalsojums / rezōnāns; atbalsot(ies) / atskanēt / atsisties / rezōnēt; atbalsot; skanīgs / atskanīgs / skaņš. SPALGA skaņa; spalgs; spalgi; spalgums. DOBJA skaņa; dobjs / truls; dobji / truli; (53) padobjš; dobjums. SKANĪGA skaņa; skanīgs / skaņš / sōnōrs / dzidrs / skaidrs / tīrs; skanīgums / skanība / skaņums / dzidrums / skaidrums; sudrabains / sidrabains / sudrabots / sidrabots / sudrabskanīgs / kristāldzidrs / kristālskaidrs / kristātīrs; sudrabskaņa / kristāldzidrums / kristālskaidrums; tālskanīgs; tālskanība / tālsksnīgums. SMAKLA* / dusla* skaņa; aizsmacis / piesmacis; aizsmakt / piesmakt; aizsmakums / piesmakums. SKARBA skaņa; skarbs / ass / griezīgs / metālisks; (54) paskarbs / paass; skarbums / asums / griezīgums. LIEGA skaņa; liegs / maigs / viegls / klusināts / melōdīks. TEMBRĒTA skaņa; tembrēts / tembrāls; tembrs. SAMTAINA skaņa; samtains; samtainums / samtainība. ŽĒLABAINA skaņa; žēlabains. STIEPTA skaņa; stiepts / garš; stiepti / gari. ĪSA / mōmentāna skaņa. TRIEKLA* skaņa. SPRĒGNA* / eksplōzīva skaņa. VIRKNA* skaņa.

1. 4. Vides skaņas. 1. 4. 1. Trieklas skaņas.

KLABĒT; noklabēt; paklabēt; aizklabēt; ieklabēties; (55) klabināt(ies); noklabināt / pieklabināt / saklabināt; paklabināt; izklabināties; aizklabināt; klabiens / klaboņa. KLAUDZĒT; noklaudzēt; paklaudzēt; aizklaudzēt; ieklaudzēties; kladzināt(ies); noklaudzināt; paklaudzināt / pieklaudzināt / uzklaudzināt; saklaudzināt(ies) / izklaudzināt; izklaudzināties; kladziens / kladzoņa. KLAUVĒT(ies) / bungot / daudzīt(ies) / sist; (56) pieklauvēt / piebungot / piedauzīt / piesist; nobungot / nosist / uzdauzīt; paklauvēt(ies) / pabungot / padauzīt(ies); izklauvēties / izdauzīties; saklauvēt; saklauvēties; ieklauvēties; uzbungot; klauvējiens / sitiens; pieklauvējums / piesitiens. KALT. ŽVADZĒT / žvakstēt; nožvadzēt / nožvakstēt; iežvadzēties; aizžvadzēt; pažvadzēt; žvadzināt / žvakstināt; pažvadzināt / nožvadzināt; žvadziens / žvakstiens / žvaksts / žvadzoņa / žvakstoņa. KĻAKŠĶĒT / klakstēt / klaukšķēt / klikšķēt / klikstēt; (57) noklakšķēt / noklakstēt / noklaukšķēt / noklikšķēt / noklikstēt; ieklakšķēties / ieklakstēties; paklakšķēt / paklikšķēt; klakšķināt(ies) / klaukšķināt / klaukšķināties / klikšķināt / klikstināt; noklakšķināt / noklaukšķināt / noklikšķināt / noklikstināt / izklakšķināt; paklakšķināt / paklikšķināt; klakšķis / klaukšķis / klikšķis / klikstiens. KLIDZINĀT / klibināt / klikstināt / klikšķināt; noklidzināt / paklidzināt; aizklidzināt / aizklikstināt; atklidzināt; ieklidzināt / ieklikstināt; izklidzināt / izklikstināt; pieklidzināt; pārklidzināt. DIPĒT; nodipēt; (58) iedipēties; aizdipēt; atdipēt; pārdipēt; dipiens / dipoņa. KLANDĒT; klandi / klandoņa. KNAKŠĶĒT / knakstēt / knaukšķēt / knaukstēt; noknakšķēt / noknakstēt / noknaukšķēt; ieknakšķēties / ieknakstēties / ieknaukšķēties / ieknaukstēties; paknakšķēt; knakšķināt(ies) / knaukšķināt(ies); noknakšķināt / noknaukšķināt; knakšķis / knaukšķis / knakšķoņa. KNIKŠĶĒT / knikstēt / kniukšķēt / kniukstēt; noknikšķēt / noknikstēt; ieknikšķēties / ieknikstēties; paknikšķēt; knikšķināt(ies); noknikšķināt; (59) paknikšķināt; knikšķis / knikstoņa. TIKŠĶĒT; notikšķēt; ietikšķēties; patikšķēt; tikšķināt; tikšķis / tikšķiens. PAKŠĶĒT / paukšķēt / pūkšķēt; nopakšķēt /

nopaukšķēt; iepakšķēties; papakšķēt; pakšķināt / paukšķināt(ies); pakšķis / paukšķis / paukšķiens. PLAKŠĶĒT / plakstēt / plaukšķēt; noplakšķēt / noplaukšķēt; plakšķināt(ies) / plaukšķināt(ies); noplakšķināt / noplaukšķināt / saplaukšķināt; paplakšķināt / paplaukšķināt; (60) aplaudēt / plaukšķināt; plakšķis / plakšķiens / plaukšķis; aplausi; óvācijas. PLEKŠĶĒT / plekstēt / pļekšķēt / pļekstēt; plekšķināt. PLĪKŠĶĒT / plikšķēt / plikstēt / pliukšķēt; nopliukšķēt / nopliukšķēt; iepliukšķēties / iepliukšķēties; papliukšķēt / papliukšķēt; plikšķināt(ies) / plikšķināt(ies) / pliukšķināt(ies); nopliukšķināt / sapliukšķināt / nopliukšķināt / nopliukšķināt; papliukšķināt / uzplikšķināt / papliukšķināt / uzplikšķināt / uzpliukšķināt; plikšķis / plikšķis / pliukšķis / plikšķiens / plikšķiens. BLŪKŠĶĒT; noblūkšķēt; blūkšķināt(ies); noblūkšķināt; (61) blūkšķis. PLUNKŠĶĒT; noplunkšķēt; ieplunkšķēties; paplunkšķēt; plunkšķināt(ies); noplunkšķināt; paplunkšķināt; plunkšķis / plunkšķiens. GULDZĒT / gulgt / gulgot; noguldzēt / nogulgt / nogulgot; ieguldzēties / iegulgoties; paguldzēt; guldzināt; guldziens / guldzoņa. KLUNKŠĶĒT / klunkstēt / klankšķēt / klankstēt; noklunkšķēt / noklunkstēt / noklankšķēt / noklankstēt; ieklunkšķēties / ieklunkstēties; paklunkšķēt; klunkšķināt(ies); paklunkšķināt; izklunkšķināt / noklunkšķināt; ieklunkšķināt; (62) klunkšķis / klunkstiens. ŽĻAKSTĒT / šļakstēt / šļaukstēt; nožļakstēt / nošļakstēt; iežļakstēties / iešļakstēties; pažļakstēt / pašļakstēt; žļakstināt / šļakstināt(ies); pašļakstināties; žļaksts / šļaksts / žļakstiens / šļakstiens / žļakstoņa / šļakstoņa / šļakoņa. ŠMAKSTĒT / šmaukstēt / šmūkstēt; nošmakstēt / nošmaukstēt / nošmūkstēt; šmakstināt(ies) / šmaukstināt(ies) / šmūkstināt; nošmakstināt / nošmaukstināt / nošmūkstināt; pašmakstināt / pašmaukstināt / uzšmaukstināt; šmaksts / šmauksts. ŠŅAKSTĒT / šņikstēt; nošņakstēt / nošņikstēt; iešņakstēties / iešņikstēties; (63) šņakstināt(ies) / šņikstināt; nošņakstināt; šņaksts / šņakstiens. ČABĒT / čakstēt; nočabēt / nočakstēt; iečabēties / iečakstēties; čabināt / čabināties / čakstināt(ies); pačabināt(ies); čaboņa. ŠĶINDĒT; nošķindēt; iešķindēties; piešķindēt; aizšķindēt; atšķindēt; šķindināt(ies); nošķindināt / sašķindināt; pašķindināt / piešķindināt; šķindiens / šķinda / šķindoņa. KLINKŠĶĒT / klinkstēt / žvinkstēt; noklinkšķēt / noklinkstēt / nožvinkstēt; (64) ieklinkšķēties; klinkšķināt / klinkstināt; noklinkšķināt / noklinkstināt. TINKŠĶĒT / stinkšķēt / tankšķēt; notinkšķēt; ietinkšķēties; tinkšķināt / tankšķināt; tinkšķis / tankšķis. BŪKŠĶĒT / baukšķēt / blākšķēt / blaukšķēt / blakšķēt; nobūkšķēt / nobaukšķēt / noblākšķēt / noblaukšķēt / noblakšķēt; būkšķināt / baukšķināt(ies) / blākšķināt(ies) / blaukšķināt(ies) / blakšķināt(ies); nobūkšķināt / nobaukšķināt / noblākšķināt / noblaukšķināt / noblakšķināt; būkšķis / baukšķis / blākšķis / blaukšķis / blakšķis. BLĪKŠĶĒT / bliukšķēt; noblīkšķēt / nobliukšķēt; blikšķināt(ies) / bliukšķināt(ies); (65) noblīkšķināt / nobliukšķināt; blikšķis / bliukšķis. DIMDĒT / dimt; nodimdēt / nodimt; iedimdēties; padimdēt; aizdimdēt / aizdimt; atdimdēt / atdimt; iedimdēt; pārdimdēt / pārdimt; dimdināt; nodimdināt; piedimdināt; izdimdināt(ies); aizdimdināt; atdimdināt; iedimdināt; piedimdināt; pārdimdināt; nodimdināt; dimdiens / dimda / dima / dimdoņa. DUNĒT; nodunēt; padunēt; iedunēties; aizdunēt; atdunēt; iedunēt; pārdunēt; (66) duniens / duna / dunoņa. ZVANĪT; iezvanīt; izzvanīt; apzvanīt; zvans / zvaņa.

1. 4. 2. Virknas skaņas.

GRABĒT; nograbēt; iegrabēties; pagrabēt; izgrabēt; aizgrabēt; grabināt(ies); nograbināt(ies); iegrabināties; izgrabināties; pagrabināt(ies); piegrabināt(ies); graboņa. RĪBĒT; norībēt; ierībēties; (67) aizrībēt; atrībēt; ierībēt; izrībēt; norībēt; pārrībēt; rībināt; norībināt; parībināt; izrībināties; pierībināt; aizrībināt; atrībināt; ierībināt; izrībināt; pārrībināt; pierībināt; norībināt; rībiens / rīboņa / rība. DĀRDĒT; nodārdēt; iedārdēties; padārdēt; aizdārdēt; atdārdēt; iedārdēt; izdārdēt; pārdārdēt; dārdināt; nodārdināt; padārdināt; aizdārdināt; atdārdināt; (68) iedārdināt; izdārdināt; pārdārdināt; dārdi / dārdoņa / dārdiens. GRANDĒT / grandīt; nograndēt / nograndīt; grandiens / grandoņa / grandi. BRAKŠĶĒT / brakstēt / brikšķēt; nobrakšķēt / nobrakstēt / nobrikšķēt; iebrakšķēties / iebrikšķēties; pabrakšķēt / pabrikšķēt; brakšķināt(ies) / brikšķināt(ies); nobrakšķināt / nobrikšķināt; pabrakšķināt / pabrikšķināt; brakšķis / brikšķis / brakšķoņa / brikšķoņa. BRĪKŠĶĒT / brākšķēt; nobrīkšķēt / nobrākšķēt; iebrikšķēties; brīkšķis / brīkšķoņa / brākšķis / brākšķoņa. KRAKŠĶĒT / krakstēt / skrakšķēt / skrakstēt; nokrakšķēt / nokrakstēt; (69) iekrakšķēties / iekrakstēties; krakšķināt / krakstināt / skrakšķināt / skrakstināt; nokrakšķināt / nokrakstināt; (s)krakšķis / (s)kraksts / (s)krakšķiens / (s)krakstiens / (s)krakšķoņa / (s)krakstoņa. KRAUKŠĶĒT / kraukstēt / skraukšķēt / skraukstēt; nokraukšķēt / nokraukstēt / noskraukšķēt; iekraukšķēties / iekraukstēties; pakraukšķēt; kraukšķināt / kraukstināt / skraukšķināt / skraukstināt; no(s)kraukšķināt / no(s)kraukstināt; pakraukšķināt; (s)kraukšķis / (s)kraukšķiens / (s)kraukstiens / (s)kraukšķoņa / (s)kraukstoņa; (s)kraukšķīgs. (S)KRIUKŠĶĒT / (s)kriukstēt / krimšķēt; (s)kriukšķināt / (s)krimšķināt / skrumšķināt; (s)kriukšķis; (s)kriukšķīgs. KRIKŠĶĒT / krikstēt; nokrikšķēt / nokrikstēt; iekrikšķēties / iekrikstēties; pakrikšķēt; krikšķināt / krikstināt; krikšķis / kriksts. (70) SKRAPŠĶĒT / skrapstēt / skripšķēt / skripstēt; noskrapšķēt / noskrapstēt; ieskrapšķēties / ieskrapstēties; paskrapšķēt; skrapšķināt(ies) / skrapstināt(ies) / skripšķināt / skripstināt; noskrapšķināt / noskrapstināt; ieskrapšķināties / ieskrapstināties; paskrapšķināt; skrapšķis / skrapsts / skrapstiens / skrapstoņa / skripšķis / skripstiens / skripstoņa. SKRABĒT; ieskrabēties; skrabināt(ies) / skribināties / skrubināties; ieskrabināties / ieskribināties; izskrabināties / izskribināties / izskrubināties. SPRAKŠĶĒT / sprakstēt / spraukšķēt / spraukstēt / sprikstēt; nosprakšķēt / nosprakstēt / nospraukšķēt / nospraukstēt; iesprakšķēties / iesprakstēties / uzsprakšķēt / uzsprakstēt; pasprakšķēt; (71) aizsprakšķēt / aizsprakstēt; atsprakšķēt / atsprakstēt; iesprakšķēt / iesprakstēt / iespriekstēt; izsprakšķēt /

izsprakstēt; uzsprakšķēt / uzsprakstēt / uzsprikstēt; sprakšķis / spraksts/ sprakstiens / sprakstoņa. SPRĒGĀT; iesprēgāties / uzsprēgāt; pasprēgāt; sprēgoņa. GURKSTĒT; nogurkstēt; iegurkstēties; pagurkstēt; aizgurkstēt; gurkstoņa. ČIRKSTĒT / ņirkstēt / ņirkšķēt / džirkstēt; nočirkstēt / noņirkstēt; iečirkstēties / ieņirkstēties; pačirkstēt; čirkstināt / ņirkstināt; nočirkstināt / noņirkstināt; čirkstoņa / ņirkstoņa / džirkstoņa / krepitācija. ŽNIRKSTĒT / žvirkstēt; (72) nožņirkstēt / nožvirkstēt; žņirkstināt; žņirkstoņa. ŠNIRKSTĒT / šņerkstēt / šņarkstēt; nošņirkstēt / nošņerkstēt; iešņirkstēties; pašņirkstēt; šņirkstināt(ies) / šņerkstināt / šņarkstināt; nošņirkstināt; šņirkstiens / šņirkstoņa. ŠVIRKSTĒT; nošvirkstēt; iešvirkstēties / uzšvirkstēt; izšvirkstēt; aizšvirkstēt; švirkstināt(ies); uzšvirkstināt / nošvirkstināt; švirksts / švirkstiens / švirkstoņa. TIRKŠĶĒT / stirkšķēt; no(s)tirkšķēt; (73) ietirkšķēties; (s)tirkšķināt; notirkšķināt; (s)tirkšķis / (s)tirkšķoņa. SPURKŠĶĒT / spurgt; nospurkšķēt / nospurgt; iespurkšķēties / iespurgties; aizspurkšķēt / aizspurgt; uzspurkšķēt / uzspurgt; izspurgt; pārspurgt; saspurgt; spurkšķināt; spurkšķis / spurdziens. TARKŠĶĒT / parkšķēt / sparkšķēt / sparkstēt; notarkšķēt / no(s)parkšķēt; ietarkšķēties / ie(s)parkšķēties; aiztarkšķēt; tarkšķināt / (s)parkšķināt; patarkšķināt; pietarkšķināt; tarkšķis / tarkšķiens / tarkšķoņa; / (s)parkšķis / (s)parkšķoņa. (74) PLARKŠĶĒT / plerkšķēt / plerkšķēt / plerkšķēt / plirkšķēt; noplarkšķēt / noplerkšķēt; ieplerkšķēties / ieplerkšķēties; plarkšķināt / plerkšķināt / plerkšķināt; plarkšķis / plerkšķis / plerkšķis / plirkšķis. KLABINĀT; noklabināt; ieklabināties; paklabināt. PUKŠĶĒT / pukstēt; nopukstēt; iepukšķēties / iepukstēties; pukšķināt; nopukšķināt; piepukšķināt; pukšķis / puksts / pukstiens. BURKŠĶĒT / purkšķēt / urkšķēt / kurkstēt; noburkšķēt / nopurkšķēt; burkšķināt / purkšķināt; burkšķis. SPRAUSLOT / sprauslāt / šķaudīt / spurgt / spurkt; (75) nosprausloties / nošķaudīties; iesprausloties; pasprauslot. ČIRPSTĒT / cirpstēt / irināt / urināt / urrināt / sirsināt / sisināt; čirpstoņa. ČAUKSTĒT; nočaukstēt; iečaukstēties; čaukstīnāt(ies); nočaukstīnāt; čauksts / čaukstoņa. MURDĒT; nomurdēt; murdoņa. ČURKSTĒT / šļirkstēt; nočurkstēt; iečurkstēties; pačurkstēt; čurkstināt(ies); pačurkstināt; (76) čurkstoņa. ČALOT; iečaloties; pačalot; čaloņa / čala. BURBUĻOT / burzguļot / murmuļot; noburbuļot / nomurmuļot / uzburbuļot; ieburbuļoties; paburbuļot; aizburbuļot; ieburbuļot; izburbuļot. URDZĒT / urdzināt / irdzēt / urgot / urgt / irgt; aizurdzēt / aizurgt; irdzoņa. ŽĻURKSTĒT / šļurkstēt / ļurkstēt / žļerkstēt / žļirkstēt / šļirkstēt; nožļurkstēt / nožļerkstēt / nožļirkstēt; žļurkstināt / šļurkstināt; žļurkstiens / šļurkstiens / žļurkstoņa / šļurkstoņa. BLARKŠĶĒT / zlarkšķēt / larkšķēt; (77) noblarkšķēt / nozłarkšķēt; iebłarkšķēties; blarkšķināt(ies); blarkšķis / blarkstoņa. ŽĻARKSTĒT / žvarkstēt / žļerkstēt; nožłarkstēt / nožvarkstēt / nožļerkstēt; žłarkstināt / žvarkstināt / žļerkstināt; nožłarkstināt / nožvarkstināt / nožļerkstināt; žłarkstiens / žvarkstiens / žvarksts / žļerkstiens / žłarkstoņa / žvarkstoņa / žļerkstoņa. ŽŅERKSTĒT / džerkstēt; nožņerkstēt; žņerkstināt; žņerkstoņa / džerkstoņa. ŅERKSTĒT / ķerkstēt / ģerkstēt; noņerkstēt; ieņerkstēties; ņerkstoņa. PLINKŠĶĒT; ieplinkšķēties; plinkšķis. TRINKŠĶĒT / strinkšķēt; no(s)trinkšķēt; ie(s)trinkšķēties; (s)trinkšķināt / tramšķināt; (78) no(s)trinkšķināt / uz(s)trinkšķināt / iz(s)trinkšķināt; (s)trinkšķis / (s)trinkšķoņa. ZVANĪT / lalināt / lallināt; nozvanīt; iezvanīties; pazvanīt / iezvanīt / izzvanīt; zvans / zvanoņa. TRILLINĀT / trīcēt / trīsēt / trizuļot / trīsuļot; trīcināt / tremolēt; trilleris / tremolō.

1. 4. 3. Sprēgnas skaņas.

A. Pērkons.

PĒRKOŅOT; pērkons. RĪBĒT / rībināt / dārdēt / dārdināt / grandēt / graut / graust; norībēt / norībināt / nodārdēt / nodārdināt / nograndēt / nograut; (79) ierībēties / iedārdēties / iegrandēties / iegrauties; parībēt / parībināt / padārdēt / padārdināt; izgrandēties / izgrauties; aizrībēt / aizdārdēt / aizgrandēt; rībiens / rīboņa / dārdiens / dārdi / dārdoņa / grandiens / granda / grandi / grandoņa / grāviens / graujas. DUCINĀT / dunēt; noducināt / nodunēt; ieducināties / iedunēties; ducinājums / duna / dunoņa.

B. Artīlērija, sprādzieni.

RĪBĒT / rībināt / dārdēt / dārdināt / grandēt / ducināt / dunēt / būkšķēt / būkšķināt / graut; norībēt / norībināt / nodārdēt / nodunēt / nograndēt / nograut / nobūkšķēt; iedārdēties / iedunēties / iegrandēties; rībiens / dārdi / dārdoņa / duna / dunoņa / būkšķis / grandiens / grandi / grandoņa / granda / grāviens / graujas / sprādzis.

C. Vieglo ieroču šāvienu u. tml.

RĪBĒT / plīkšķēt / plīkšķināt / blīkšķēt / blīkšķināt(ies) / sprakstēt; (80) norībēt / nodārdēt / noblīkšķēt / nosprakstēt; šāviens / plīkšķis / spraksts / sprakstoņa / lausks. RIET; ierieties; rējiens / reja / kārta.

D. Vāji sprēgnas skaņas.

PAUKŠĶĒT / pakšķināt / pļepināt; nopaukšķēt / nopakšķināt; paukšķis / pakšķis.

1. 4. 4. Ilgstošas, stieptas skaņas.

RŪKT / dūkt / ducināt; norūkt / ierūkt / nodūkt; ierūkties / iedūkties / ieducināties; padūkt / paducināt; izrūkties; pierūkt / piedūkt; aizrūkt / aizdūkt; atdūkt; pierūkt; (81) rūcināt / dūcināt / ducināt; ierūcināt / uzrūcināt / iedūcināt; norūcināt / noducināt; parūcināt; pierūcināt / piedūcināt / pieducināt; izducināties / saducināt; aizrūcināt / aizducināt; atducināt; ieducināt; pieducināt / piedūcināt; pārducināt / pārdūcināt; rūciens / rūkoņa / dūciens / dūkoņa; rūkāt / rūkot / rūkņāt. KAUKT / krākt / rēkt / dunēt; nokaukt(ies) / norēkt(ies) / nodunēt; iekaukties / iekrākties / ierēkties / iedunēties; (82) kaucināt / rēcināt; nokaucināt; kauciens / kaucoņa / kaukoņa / rēciens / rēkoņa. GAUDOT / aurot; nogaudot(ies); iegaudoties / ieauroties; izgaudoties / izauroties; gaudoņa / gaudi / gaudas / auri. SPIEGT; spiedziens; spiedzīgs. VAIDĒT / idēt /

stenēt; smilkstēt / ķiukstēt; novaidēties / noīdēt / nostenēt / nosmilkstēt; (83) ievaidēties / iestenēties / iesmilkstēties; vairs / smilkstiens / smilksts / smilkstoņa. SVILPOT / svilpt / svelpt; nosvilpot / nosvilpt(ies) / nosvelpt(ies); iesvilpoties / iesvilpties / iesvelpties; svilpiens / svilpoņa / svelpiens / svelpoņa / svelpa. ŠALKT / šalkot / žvīgot / gulgot; nošalkt(ies) / nošalkot; iešalkties / iešalkoties / aizšalkties / uzšalkt / uzšalkot; aizšalkt / aizšalkot / izšalkt; atšalkt / atšalkot; iešalkt / iešalkot; (84) pašalkt / nošalkt; pāršalkt / pāršalkot; uzšalkt; apšalkt; piešalkt / piešalkot; sašalkties; šalciens / šalkas / šalkoņa; šalkains. ŠŅAKT / šņākāt / šņākot / šņākuļot; nošņakt(ies); iešņakties; aizšņakt; šņāciens / šņākoņa / šņāka; šņākulīgs. ELST / elsot / tusnīt; noelsties; ieelsties / ieelstoties; elsiens / elsas / tusnījiens. ČŪKSTĒT; nočūkstēt; (85) iečūkstēties; pačūkstēt. SĪKT; nosīkt / izsīkt; iesīkties; aizsīkt; piesīkt; sīciens / sīcoņa / sīkoņa. ŽŪŽOT / dūdot / žūžināt / žūžināt / zadēt; iežūžoties / iežūžināties; pažūžot / pažūžināt; žūžas. SANĒT / zuzēt / zuzināt / zumēt / zumināt / zīmēt / zīmzināt / zizināt; nosanēt / nozuzēt; iesanēties / iezuzēties; pazuzēt; aizsanēt / aizzuzēt; iezuzēt; sanoņa / sana / zuzoņa / zumoņa. ŠVĪKSTĒT / šmikstēt / šmiukstēt / žvikstēt / žvaukstēt / čiuksēt; nošvikstēt / nošmikstēt / nošmiukstēt / nožvikstēt / nožvaukstēt; iešvikstēties / iešmikstēties / iešmiukstēties; pašvikstēt; pašmikstēt; (86) aizšvikstēt; švikstināt(ies) / šmikstināt(ies) / šmiukstināt(ies); žvikstināt; nošvikstināt / nošmikstināt / nošmiukstināt / nožvikstināt / sašmikstināt / uzšmikstināt; pašvikstināt / pašmikstināt; švikstiens / šviksts / švikstoņa / švikoņa / šmikstiens / šmiksts / šmikstoņa / šmiukstiens / šmiuksts / žvikstiens / žvikstoņa. ČĪKSTĒT; nočikstēt; iečikstēties; čikstināt; nočikstināt; pačikstināt; čikstiens / čiksts / čikstoņa; čikstīgs. PĪKSTĒT; nopīkstēt; iepīkstēties; pīkstināt; pīkstiens / pīksts / pīkstoņa. DŽINKSTĒT / spindzēt / spingt / dīkt; (87) nodžinkstēt / nospindzēt / nospingt / nodīkt; iedžinkstēties / iespindzēties / iespingties / iedīkties; padžinkstēt / paspindzēt / paspingt / padīkt; aizdžinkstēt / aizspindzēt; atspindzēt; izspindzēt; džinkstināt; džinkstiens / džinkstoņa / spindziens / spindzoņa / dīciens / dīkoņa. TAURĒT / brēkt / pūst; notaurēties / uztaurēt / nopūst; pietaurēt; pūtiens.

1. 5. Mutes dobuma skaņas.

1. 5. 1. Dzīvnīkiem.

MAUT / maurot / baurot / taurēt; nomaut(ies) / nomaurot(ies) / nobaurot(ies); iemauties / iemauroties / iebauroties; pamaut / pamaurot / pabaurot; izmauties / nomautes / izmauroties / nomauroties / izbauroties / nobauroties; (88) atmaut(ies) / atmaurot(ies); samauties; piemaut / piemaurot; māviens. ĪDĒT / dīkt; noīdēt(ies); ieīdēties / ieīkties; paīdēt / paīkt; atīdēt; īdiens. AUROT / aurēties; ieauroties / ieaurēties; saauroties / saaurēties; auri. BLĒT / mekšķināt / vēkšķēt; noblēt(ies); ieblēties / ievēkšķēties; pablēt; izblēties / noblēties; atblēt; blējiens. BRĒKT / blaut; brēkāt; nobrēkties; iebrēkties / iebļauties; pabrēkt / pabļaut; piebrēkt; brēciens. (89) KVIEKT; nokviekt(ies); iekviekties; pakviekt; izkviekties / nokviekt(ies); piekviekt; aizkviekt (ausis); kviecināt; kvieciens. SPIEGT; iespiegties; spiedziens. RUKŠĶĒT / rukšķināt / urkšķēt; norukšķēt(ies) / nourkšķēt(ies); ierukšķēties / ieurkšķēties; parukšķēt / uzrukšķēt / paurkšķēt; atrukšķēt / aturkšķēt; saurkšķēties; rukšķiens / rukšķoņa. ZVIEGT ; zvaigāt; nozviegt(ies); iezviegties; pazviegt; izzviegties; atzviegties; (90) sazviegties; zviedziens. BUBINĀT(ies) / grudzināt; nobubināt(ies) / nogrudzināt(ies); iebubināties; sabubināties. MURMINĀT. ŅAUDĒT; noņaudēt(ies); ieņaudēties; izņaudēties; paņaudēt; pieņaudēt; ņaudiens / ņaudas / ņaudoņa; ņaudiņš. ŅURDĒT / ņurkstēt / rūkt; noņurdēt / noņurkstēt / norūkt(ies); uzrūkt; ieņurdēties / ieņurkstēties / ierūkties; izņurdēties; paņurdēt / parūkt; atņurdēt / atrūkt; ņurdiens / ņurdoņa / rūciens / rūkoņa. ŅURRĀT / murrāt; ieņurrāties. RIET; (91) uzriet; ierieties; izrieties; pariet / noriet / sariet; pieriet; atriet(ies); sarieties; rējiens / reja(s). VAUKŠĶĒT / vaukšķināt / vankšķēt / kvankšķēt / kvankstēt / kvekšķēt / kvekstēt / kvekšķināt / kverkšķēt / kverkstēt / klimstēt; novaukšķēt(ies) / nokvankšķēt; ievaukšķēties / ievankšķēties; vaukšķīgs. ĶAUKSTĒT / ķiukstēt; ieķaukstēties. SMILKSTĒT; nosmilkstēt; iesmilkstēties; izsmilkstēties / nosmilkstēt; pasmilkstēt; smilkstiens / smilksts / smilkstoņa. RĒKT; uzrēkt / norēkt(ies); ierēkties; izrēkties; atrēkt; (92) rēciens / rēkoņa. KAUKT / gaudot; nokaukt(ies) / nogaudot(ies); iekaukties / iegaudoties; izkaukties / izgaudoties / nokaukt / nogaudot / sakaukt / sagaudot; pakaukt / pagaudot; piekaukt / piegaudot; sakaukties; sakaukt / sagaudot; atkaukties; kaucināt; sakaucināt; kauciens / kaucoņa / kaukoņa / gaudoņa / gaudas. PĪKSTĒT; nopīkstēt; iepīkstēties; papīkstēt; atpīkstēt; pīkstiens / pīksts / pīkstoņa. ŠŅAKT / šņākāt / šņākot; nošņakt(ies) / uzšņakt; iešņakties; izšņakties; pašņakt; šņāciens. ŠMIUKSTINĀT / šmiukstināt / čokstināt; (93) nošmiukstināt / nošmiukstināt; šmiukstiens. KURKSTĒT / kvakšķēt / kvakšķināt / kvarkšķēt / kurkt; nokurkstēt / nokvakšķēt; iekurkstēties / iekurkties; kurkstiens / kurciens / kurkstoņa. GĀGĀT / gāgināt / gādzināt; nogāgāt / nogāgināt; iegāgāties / iegāgināties; gāgas. KLAIGĀT / kliegt; izkliegt; ieklaigāties / iekliegties; pakliegt; pieklaigāt / piekliegt; sakliegties; klaigas / klieziens. LŪLOT / lūlināt. PĒKŠĶĒT / pēkšķināt / pēkstēt; nopēkšķēt / nopēkšķināt / nopēkstēt; iepēkšķēties / iepēkstēties; pēkšķiens / pēkstiens. BULDURĒT / guldzināt; nobuldurēt; iebuldurēties; pabuldurēt. KLUKSTĒT; (94) noklukstēt(ies); ieklukstēties; izklukstēties; paklukstēt; klukstiens / kluksts. KLADZINĀT; nokladzināt; iekladzināties; izkladināties; pakladzināt; piekladināt. DZIEDĀT; nodziedāt(ies) / uzdziedāt; iedziedāties; iedziedāt; izdziedāties; padziedāt; piedziedāt; atdziedāt; sadziedāties; dziesma; strōfa. POGOT / pogāt; iepogoties; izpogoties / nopogot; papogot; SAUKT; iesaukties; sasaukties; atsaukties; sauciens. (95) SVILPOT / svilpt / svelpt; nosvilpt(ies); iesvilpoties / iesvilpties / iesvelpties; izvilkpoties; piesvilpot; sasvilpties; svilpiens / svelpiens. VAIMANĀT / vaidēt.

VĪVINĀT. DŪKT / pūst; dūciens. VĪTEROT; ievīteroties / uzvīterot; pavīterot; pievīterot; vīteri. VIDŽINĀT / vidžēt / čurkstēt; novidžināt; ievidžināties / iečurkstēties; izvidžināties; pavidžināt; pievidžināt; savidžināties. TRILLINĀT / lirināt / treļlot; uztrillināt; (96) triļli / treļli. ČIVINĀT / čirkstēt / čirkstināt / čirpstēt / čirpstināt / čalot; nočivināt / nočirkstināt; iečivināties / iečirkstēties; izčivināties; pačivināt; piečivināt / piečalot; sačivināties; atčivināt; čirkstoņa / čirpstoņa / čaloņa / čala. TRIKŠĶINĀT / tinkšķināt / pinkšķēt; trikšķiens / pinkšķiens. GRIEZT / tarkšķēt / tirkšķināt. ČAKSTINĀT / čakstēt; nočakstināt; iečakstināties / iečakstēties; čakstiens. ČIEPSTĒT; nočiepstēt; iečiepstēties; izčiepstēties; pačiepstēt; čiepstiens / čiepst / čiepstoņa. DŪDOT / dūkot / ūbot / ūkšķēt; (97) nodūdot; iedūdoties; izdūdoties; padūdot; piedūdot. KŪKOT / zvanīt; nokūkot / uzkūkot / nozvanīt; iekūkoties; izkūkoties; pakūkot; aizkūkot / izkūkot / iezvanīt; kūkojiens / kūkojums. RUBINĀT / kvakšķināt; ierubināties. ŽADZINĀT / čagināt / čāgāt; nožadzināt; iežadzināties; izžadzināties; pažadzināt. ČĒRKSTĒT / čērktēt / ķērktēt; nočerkstēties; iečerkstēties / ieķerkstēties; čerkstoņa / čērkoņa / ķērkoņa. ĶĒRKĀT; paķērkt; noķērkt(ies); ieķērkties; (98) pieķērkt; saķērkties; atķērkt; ķerciens / ķērcoņa / ķērkoņa. KĀRKĀT / kārkāt / kraukāt / kraukt / kraucināt / kārcināt / karkšķēt / kramšķināt; nokārkāt; iekārkāties; kārciens.

1. 5. 2. Karkšķētas mutes dobuma skaņas.

BALSS; pilnā balsī / pilnā kaklā; balss lūzums. KLEPOT / kāstēt / test; noklepoties / nokāstēties; ieklepoties / iekāstēties / rasties klepum / uznākt klepum; izklepoties / izkāstēties; noklepot / nokāstēt; paklepot / pakāstēt; atklepot(ies) / atkāstēt(ies); radīt / izraisīt klepu; klepus / kāss / tesiens. KREKŠĶĒT / krektēt / krešķināt / kremšķināt / kremšlot; nokrekšķēt(ies) / nokrekstēt(ies) / nokrekšķināt(ies) / nokremšķināt(ies) / nokremšlot(ies); (99) iekrekšķēties / iekrekstēties / iekrekšķināties; pakrekšķēt / pakrekšķināt; atkrekšķēties / atkrekstēties; krešķis. KRAUKĀT / kraukāties; nokraukāties; iekraukāties; izkraukāties; pakraukāt; atkraukāties. ŠĶAUDĪT / šķaudīties / šķavāt; nošķaudīties / nošķavāties; izšķaudīties; pašķaudīt; šķaudiens / šķaudas / šķavas. ŽAGOTIES / raut žagām; nožagoties; iežagoties / paraut žagām; izžagoties; pažagoties; žagas. ATRAUGĀTIES; (100) atraugas. GĀRGĒT / gārguļot / gārgstēt; nogārgt(ies); iegārgties; pagārgt; gārdziens / gārdzoņa / gārgstoņa. KRĀKT / krākāt / krākuļot; nokrākt(ies); iekrākties; izkrākties; pakrākt; krāciens / iekrāciens. ŠŅĀKT; nošņakties; šņāciens / šņākoņa. SĒKT; nosēkt(ies); iesēkties; sēciens. ELST / elstot / dvest / pūst; noelst(ies) / izdvest / nodvest(ies) / nopūsties / aizelsties; (101) ielsties / ieļstoties / uzēļstot; izēļstoties / noelsties; paelst / paelstot / padvest; atelsties / atēļstoties / izelsties; elsiens / elsojiens / elsas / dvesiens / nopūta; atēļsas. STENĒT / tusnīt / tust / tost; nostenēt(ies) / notusnīt; iestenēties; izstenēties / nostenēt(ies); pastenēt / patusnīt; stenējiens. VAIDĒT / īdēt; novaidēt(ies) / noīdēt(ies); ievaidēties; izvaidēties / novaidēt / savaidēt; pavaidēt; vaidis / vaidiens. KUNKSTĒT / knukstēt; izkunkstēt / nokunkstēt(ies); (102) iekunkstēties / ieknukstēties; izkunkstēties / nokunkstēt; pakunkstēt; kunksts / kunkstiens. ČĀPSTINĀT / čapstināt / čamstināt; nočapstināt / nočamstināt; pačapstināt / pačamstināt. ŠŅUKSTĒT; nošņukstēt(ies); iešņukstēties; nošņukstēt; pašņukstēt; šņuksts / šņukstiens. ČĪNKSTĒT / čīkstēt / ņerkstēt / ņerkšķēt / verkšķēt / vēkšķēt / dīkt; iečīnkstēties / iečīkstēties / ieņerkstēties / ievēkšķēties / iedīkties; izčīnkstēties / izčīkstēties / izdīkties / nočīnkstēt / nočīkstēt / noņerkstēt; pačīnkstēt / pačīkstēt / padīkt. RAUDĀT BALSĪ / brēkt / bļaut / kaut / taurēt / gaudot; iebrēkties / iegaudoties; (103) izbrēkties / izbļauties / izgaudoties / izkauties / nobrēkties / nobļauties; sabrēkties / sabļauties / pārbrēkties / pārbrēkties; piebrēkt / piebļaut; pabrēkt / pabļaut / pakaut; brēcīnāt; raudas / brēcīens / bļāviens; brēkulīgs. SVILPOT / svilpt / svelpt; nosvilpt(ies); uzsvilpt; uzsvilpt / uzsvelpt / pasvilpt / pasvelpt / piesvilpt / sasvilpt; izsvilpoties / izsvilpties; izsvilpt; atsvilpt(ies); piesvilpt; svilpiens / uzsvilpiens / pasvilpiens. KLIEGT / bļaut / brēkt; klaigāt / bļautīties / brēkāt; nokliegties / nobļauties; (104) iekliegties / ieklaigāties / iebļauties / iebrēkties / laist vaļā bļāvienu/brēcīenu; izkliegties / izklaigāties / izbļauties / izbļautīties; pakliegt / paklaigāt / pabļaut / pabļautīties; piekliegt / pieklaigāt / piebļaut / piebrēkt; pārkliegt / pārbrēkt / pārbrēkt; sakliegties / saklaigāties / sabļauties / sabļautīties; kliedziens / bļāviens / brēcīens; iekliedziens / iebļāviens / iebrēcīens / iesauciens; klaigas / brēkoņa / brēka; bļaušus. SPIEGT; nospiegt(ies); iespiegties; izspiegties; spiedziens; spiedzīgs. ŪJINĀT / ūvināt / aurot / aurēt; ieūjināties / ieauroties; izūjināties / izauroties / izaurēties; paūjināt / paaurēt; (105) pieūjināt / pieaurot; saūjināties / saaurēties. SMĪETIES / smiet; nosmiet(ies); iesmieties / laist vaļā smējienu; izsmieties; pārsmieties; pasmieties; smīdināt; sasmīdināt / iesmīdināt / pasmīdināt; izsmīdināt; pārsmīdināt; smējiens / iesmējiens; smiekli. ZVIEGT / rēkt / zvaigāt; nozviegties / norēkties; iezviegties / ierēkties; izzviegties / izrēkties; zviedziens / rēcīens. SPURKT / spurkšķināt / ķīkināt(ies) / sprauslot; (106) nospurkt(ies) / noķīkināt; iespurkties; paspurkt; saķīkināties; spurkšķis.

1. 6. Dzirdes norise.

DZIRDĒT; izdzirdēt / izdzirst / sadzirdēt / uzdzirdēt / saklausīt / iesisties ausīs; padzirdēt / nodzirdēt / saklausīties; atklausīties; pārklautīties; izklausīties; skanēt / dzīnkstēt / žvīnkstēt / zvanīt / dūkt / rūkt / dunēt / šņākt ausīs/galvā; ieskanēt(ies) ausīs; griezties/cirsties/durties ausīs; (107) dzirdamība / sadzirdamība; dzirde; fōnemātiskā dzirde / rundzirde*; muzikālā dzirde; dzirdīgs; kurls / nedzirdīgs; apkurlt / aizkrist/aizdzīnkstēt ausīm; aizkliegt ausis; kurlums / nedzirdība; vājdzirdīgs / puskurks; vājdzirdība / vājdzirdīgums.

1. 7. Dzirdes veice.

KLAUSĪTIES / ausīties; noklausīties; ieklausīties / saausīties / spicēt ausis; (108) paklausīties / paausīties; uzklaust(ies); atklaustīties; klausīties ar vaļā/pavērtu muti; klausīties ar (abām) ausīm; klausīties ar pusausi/ar vienu ausi; ausīgs. IZKLAUSĪT / klausīt(ies) / auskultēt; paklausīties.

2. FÓNEMĀTISKĀS DZIRDES (rundzirdes*) VIENUMI.

2. 1. Runas izpaušme. 2. 1. 1. Runa.

RUNĀT / vārstīt/ virināt muti; norunāt; ierunāties; parunāt; norunāt(ies) / izrunāties; (109) aizrunāties; aizrunāt; pierunāt; ierunāt; runa / runājums / runājiens / valoda; citruna; runīgs / runāt(n)īgs / runātkārs / daudzrunīgs / daudzvārdīgs / liekvārdīgs / mutīgs / lielmutīgs / pļāpīgs / valodīgs / valodains; runība / runīgums / runāt(n)ība / runāt(n)īgums / runātkāre / daudzrunīgums / daudzrunība / daudzvārdība / daudzvārdīgums / liekvārdība / pļāpība / pļāpīgums / lielmutība / valodība / valodīgums; (110) nerunīgs / mazrunīgs / mazvārdīgs; nerunība / nerunīgums / mazrunība / mazrunīgums / mazvārdība / mazvārdīgums. KLUSĒT / nerunāt / sēdēt/stāvēt/ ciest klusu; apklust; paklusēt; ne ar pušplēstu vārdu / ne pušplēsta vārda; pauzēt / ieturēt pausi; pauze. SACĪT(ies) / teikt(ies) / bilst / runāt / spert/pērt vaļā; pasacīt / pateikt / nosacīt / noteikt / norunāt / izsacīt(ies) / izteikt(ies) / izrunāt / uzbilst / iebilst; (111) pasacīties / izsacīties / izteikties / izrunāties / izskriet; pārsacīties / pārteikties; izmest / izšaut / grūst laukā; izspiest / izmocīt; izņemt vārdus no mutes; sarunāt / grūst acīs; iesacīties / ieteikties / iebilsties / ieminēties / ierunāties / uzņemt valodu; pārsacīt; sakāmais / izteikums / izteiciens; pusteikts / puspateikts / pusizteikts. (112) PIEBILST / piemētināt; piezīmēt / atzīmēt; piebilde / piebildums / piemētinājums / piezīme. PIETEIKTIES / piemeldēties. ATBILDĒT / atsaucīt / atteikt; attrakt; atbildē / atsviest; atbilde / atsauciens. DAUDZINĀT / skandināt; kladzināt / kļāigāt / bazūnēt / zvanīt / pūst; izdaudzīnāt / iedaudzīnāt / izskandināt / izkladzināt / izkļāigāt / izbazūnēt / izpūst; (113) piedaudzināt / piekladzināt / piekļāigāt / piepūst / piestāsīt / piedziedāt; pierunāt ; pakladzināt / papūst / iepūst ausīs / izpļāpāt / iztarkšķēt / izkļāot / izmūldēt / palaist mēli. GVELZT / melst niekus / tarkšķēt / murkšķēt / žadzināt / kļukstēt / vankšķēt / pātarot / vāvuļot / malt / kult (niekus, tukšu, tukšus salmus) / kulstīt mēli; sagvelzt / samelst / izgvelzt; pagvelzt / pamelst / patarkšķēt / pakulstīt mēli / patrīt mēli/zobus; izgvelzties / izmelsties / iztarkšķēties; (114) nogvelzt / notarkšķēt; pātari / pātarojums / tirāde / melšas; vāvuļīgs; tukšvārdīgs; tukšvārdība. GRABĒT / klabēt / klabināt / larkšķēt / lerkstēt / lerkšķēt / larkstēt / larkšķēt / pļekstēt / pļekšķēt / plarkšķēt / pļerkšķēt / pļerkstēt / pļurkstēt / pļurkšķēt. APRUNĀT / apmēlot. TENKOT / baumot / kļāot(ies) / žvadzināt / mūldēt / melst / trīt mēli; satenkot / samelst / sarunāt / sastāsīt / sapūst / sapļāpāt / izkļāot / izmūldēt / izrunāt / izmēlot / izlaist baumas / palaist runas; patenkot / pakļāot(ies); iztenkoties / izkļāoties; tenkas / baumas / kļācas / melšas / valodas / nevalodas / pasakas. KLĪST RUNĀM; atklīst/uzklīst/paklīst runām. (115) MULDĒT(ies) / murgot / penterēt / dulburēt / grābstīties; samūldēt(ies) / piemūldēt / samurgot / nomūldēt / nopenterēt; pamūldēt; iemūldēties; atmūldēt; izmūldēties; muldoņa / penteris / penterējums.

2. 1. 2. Uzruna.

UZRUNĀT / uzbilst / uzbildināt; uzrunā. JAUTĀT / vaicāt / taujāt / prasīt; pajautāt / pavaicāt / pataujāt / paprasīt / (116) uzjautāt / uzvaicāt / uztaujāt / uzprasīt / nojautāt / novaicāt / noprasīt / apjautāties / apvaicāties / aptaujāties / apprasīties; iejautāties / ievaicāties / ietaujāties / ieprasīties; izjautāties / izvaicāties / iztaujāties / izprasīties; pārjautāt / pārvaicāt / pārtaujāt / pārprasīt; izjautāt / izvaicāt / iztaujāt / izprasīt / apbērt ar jautājumiem; aptaujāt / apjautāt / apvaicāt / apprasīt; atjautāt / atvaicāt; jautājums / vaicājums / vaicājiens / taujājums / prasījums; izvaicājums / iztaujājums / iztauja / aptauja; papildjautājums; pretjautājums. (117) PRAŠNĀT(ies) / klausīnā(ties); aprašnāt(ies) / apklausīnāt(ies) / apklausīties / paklausīnāt / izprašnāt(ies) / izklausīnāt(ies) / izjautāt(ies); klausīnājums. TINCINĀT / tirdīt; patincināt / patirdīt; tincinājums. PRATINĀT / klausīnāt; nopratināt / noklausīnāt; pārklusīt / pārklusīnāt; nopratinājums. INTERVĒT; nointervēt; intervija. AICINĀT / saukt; paaicināt / pasaukt / (118) uzaicināt / ataicināt / atsaukt; pakļiegt / pabļaut / sakļiegt / sabļaut; aizaicināt / aizsaukt / aizvedināt; ieaicināt / iesaukt / ievedināt; izaicināt / izsaukt; pieaicināt / piesaukt; uzaicināt / uzsaukt; noaicināt / nosaukt; saaicināt / sasaukt; sasaukāt / izsaukāt; izaicināties / izsaukties / izsaukāties; (uz)aicinājums / (pa)sauciens; ieaicinājums. LŪGT; ielūgt / uzlūgt / palūgt; salūgt; ielūgums / uzlūgums.

2. 1. 3. Saruna.

(119) SARUNĀTIES / runāt(ies) / aprunāties / parunāt(ies); izrunāt(ies); ielaisties sarunās; saruna / valoda(s) / runājamais / kónversācija; telefónsaruna / saruna; tālsaruna; dialōgs; trialōgs; pašsaruna; rapórts. GRIEZT VALODU/RUNAS; nogriezt / pagriezt / pavērst / apsviest / pārsviest valodu; pagriezties / pārņemties / pārlēkt / sagriezties. (120) IEJAUKTIES (sarunā) / iespraukties / (ie)krist starpā / iešauties vidū / līst vidū. PĀRRUNĀT / apspriest(ies) / pārspriest / spriest / (iz)tīrīt / debatēt / diskutēt / disputēt; izspriest / izdebatēt / izdiskutēt; paspriest / pastrīdēties / padebatēt / padiskutēt / padisputēt; izspriesties / izstrīdēties / izdebatēties / izdiskutēties; līdzrunāt; pārrunas / apspriede / iztīrījums / debates / diskusija / disputes / strīds; kónsilījs. (121) MINĒT / pieminēt / ieminēties / atgādināt / piemest / piesaukt. UZSKAITĪT; uzskaitījums. PIEBALSOT / atbalsot / atsaukties. TĒRZĒT / valodot; patērzēt; notērzēt / iztērzēties. PRĀTOT / gudrot / prātuļot / spriedelēt; paprāt / pagudrot / paspriedelēt; izprāt / izgudroties / izspriedelēties; aizprāt / izprāt;

prātojums / gudrojums / spriedelējums. (122) PLĀPĀT / tērgāt / mēlot / mēlgaļot / triekt; paplāpāt(ies) / patērgāt / pamēlot / patriekt(ies); izplāpāties / iztērgāties / izmēloties / iztriekties; noplāpāt / notērgāt / notriekt; aizplāpāties; pietērgāt; plāpas / tērgas. JOKOT(ies) / triekt/dzīt/plēst jokus / sacīt pa jokam; pajokot(ies) / iejokoties; atjokot / atjokoties; joks. ZOBOT(ies) / irōnizēt / izzobot / piezobot / zobgaļot / vilkt uz zoba / smiet / smieties; (123) pazobot(ies) / pairōnizēt; izzoboties; zobgalība / irōnija / izsmējība; zobgalīgs / irōnisks / izsmējīgs; puzobgalīgs. IZSMIET / likt apsmieklā; izsmieklis / apsmieklis / dzēlība / sarkasms; dzēlīgs / dzeldīgs / sarkastisks. IRGOTIES / irgt / zirgoties; pairgoties. NĪRGĀTIES / nīrgt; nonīrgāties / nonīrgt; ieīrgties; paīrgāties / paīrgt; izīrgāties / izīrgties; izīrgāt / izīrgt / apīrgt; nīrgas; nīrdzīgs. (124) ĶILDOTIES / kašķēties / ķīvēties / kašāties / ecēties / rīvēties / berzēties / skandalēt(ies) / strīdēties / kasīties / plēsties / rieties; saķildoties / saķīvēties / sastrīdēties / sakašķēties / sakašāties / sakašīties / saķerties / saecēties / salēkties / saplēsties / sarauties / saskrieties / saiet matos/ragos; paķildoties / paķīvēties / pastrīdēties / pakašāties / pakasīties / pakašķēties / paccēties / paplēsties; izķildoties / izķīvēties / izkašķēties / izstrīdēties / izkasīties / izecēties; noķildoties / nostrīdēties; (uz)sākt ķildu / celt ķildu / ielaisties ķildā; saķildot; ķilda / ķīviņš / kašķis / strīd(u)s / strīdiņš / skandāls. (125) KAITĒTIES / kaitināties / ķircināties / kacināties / ķīcināties / tītināties; pakaitēties / paķircināties / pakacināties; kaitināt / ķircināt / kacināt; pakaitināt / pakacināt / paķircināt. LAMĀTIES / sunīties / zākāties / lādēties / gānīties / bļaut; nolamāties / nogānīties / nolādēties / izlamāties / izgānīties / izlādēties / izbļauties / salamāties; lamāt / sunīt / zākāt / gānīt / lādēt / saukāt; nolamāt / nosunīt / nogānīt / nozākāt / noriet / salamāt / izlamāt / izsunīt / izgānīt / izzākāt / apriet / (126) apsukāt / sabļaut / sabrēkt / uzriet; palamāt / pazākāt; atriet; lamas / zākas / zākājums / rupjības.

2. 2. Runas veids.

ČUKSTĒT / runāt čukstus; nočukstēt / pačukstēt / izčukstēt; iečukstēties; čukstēties / sačukstēties; pačukstēties; izčukstēties; atčukstēt; čuksts / čukstiens / čukstoņa; pusčukstus / pačukstus / pusbalsī; pusčuksts. ŠĻUPSTĒT / čāpstināt / čamstināt; nošļupstēt / izšļupstēt / nočāpstināt / nočamstināt; piešļupstēt / pašļupstēt; atšļupstēt; šļupsts / šļupstiens; (127) šļupstīgs / šļupstisks. SVEPSTĒT; nosvepstēt / izsvepstēt. ČĒRKSTĒT / ķērkstēt / dzerkstēt / kreksķēt / krekstēt; nočērkstēt / nokreksķēt / nokrekstēt / nokreksķināt / nokremšķināt; iečērkstēties; ķērkstoņa. STOSTĪTIES / raustīt valodu; raustīties valodai; sastostīties; pastostīties; stostīgs; stostīšanās; STOMĪTIES / stostīties; nostomīties / nostostīties / sastostīties; izstomīt; izstomīties; stomīgs. LAUZĪT VALODU / runāt lauzītā valodā / lauzīties valodā/mēlē / vāvuļot / buldurēt. (128) BULDURĒT / vervelēt / tervelēt; nobuldurēt / izbuldurēt; iebuldurēties; pabuldurēt; vervelīgs. MURKŠĶĒT / murkšķināt / ņurkšķēt; nomurkšķēt / noņurkšķēt; iemurkšķēties. MURMINĀT / bubināt / grudzināt / murmulēt / murmuļot; nomurmināt / nobubināt / nogrudzināt / nomurmulēt / izmurmināt / izmurmuļot; iemurmināties; pamurmināt; atmurmināt / atbubināt; samurmināties. BURKŠĶĒT / purkšķēt / urkšķēt / purpināt / ņurdēt / pukstēt; (129) noburkšķēt / nopurpināt / noņurdēt; ieburkšķēties / ieņurdēties; izburkšķēties / izņurdēties; paburkšķēt / paņurdēt / papukstēt; atņurdēt; burkšķis / ņurdiens / ņurdoņa; ņurdīgs. RŪKT / dūkt; norūkt / norūkt bārdā / nodūkt; ierūkties / iedūkties; izrūkties; parūkt; atrūkt; uzrūkt; rūcīgs. ŠŅĀKT; nošņākt(ies) / uzšņākt / izšņākt; iešņākties; pašņākt; atšņākt; šņāciens. SĒKT / gārgt; nosēkt / nogārgt / izgārgt; (130) iesēkties. DVEST; izdvest / izelst / izelsot / nodvest / nolēsties / nopūsties / pārdabūt/izdabūt pār lūpām; atdvest; dvesiens. ŠŅUKSTĒT / kunkstēt; nošņukstēt / nokunkstēt / izšņukstēt / izkunkstēt. STIEPT / vilkt / runāt lēnā garā; nostiept / novilkt; pastiept / pavilkt. IZGRŪST / izkāst caur zobiem. ČIEPSTĒT / pīkstēt; nočiepstēt / nopīkstēt; atpīkstēt. ČIVINĀT / vidžināt / vīterot; (131) nočivināt / novidžināt; iečivināties; pačivināt. ČALOT; iečaloties; pačalot; piečalot; nočalot; čala / čaloņa / čalojums; čalīgs. DŪDOT / dudināt; nodūdot / nodudināt / izdūdot; iedūdoties / iedudināties; iedūdot / iedudināt (ausī); padudināt / atdūdot / atdudināt; izdūdoties / izdudināties; (sa)dudināties / (sa)bubināties; padudināties. LALINĀT / lallināt. ZUMINĀT; zumēt; zumoņa. ZVANĪT / irdzēt. (132) BĒRT (kā pupas, kā no maisa u. tml.); nobērt; atbērt; ātruna. BIRT (vārdiem utt.) / tecēt (valodai utt.) / sprēgāt / dzirkstīt; nobirt. SKALDĪT; noskaldīt / nocirst; atskaldīt. SPRAKSTĒT; nosprakstēt / nosprēgāt. UZSVĒRT / teikt ar uzsvaru / pasvītrot. KLIEGT / saukt / brēkt / bļaut / klaigāt / brēkāt / bļausīties; nokliegt(ies) / nosaukt / nobļaut(ies) / nobrēkt / izsaukties / izkliegt / izbļaut / izbrēkt; (133) iekliegt / iebļaut / iebrēkt; iekliegties / iesaukties / iebrēkties / iebļauties; uzkliegt / uzbļaut / uzbrēkt / uzsaukt; atkliegt(ies) / atsaukties / atbļaut / atrēkt; izkliegties / izklaigāties / izbļauties / izbrēkties; kliedziens / sauciens; izkliedziens / izsauciens / eksklamācija; uzkliedziens / uzsauciens / uzblāviens / uzbrēciens. GAVILĒT; iegavilēties; gaviles. ŠALKT; pāršalkt / aizšalkt / atšalkt. (134) SPIEGT; nospiegt(ies); iespiegties; atspiegt; spiedziens; spiedzīgs. TĪTINĀT. MĒDĪT(ies); pārmēdīt / izmēdīt; izmēdīties. ĶĒRKĒT; noķērkēt; ieķērkēties; atķērkēt. RĒKT / aurot; norēkt(ies); ierēkties; uzrēkt; atrēkt; izrēkties; rēciens; uzrēciens. DĀRDINĀT / dimdināt; nodārdināt / nodimdināt; dārdēt / dimdēt; nodārdēt / nodimdēt; iedārdēties / iedimdēties; pērkondimdošs / pērkonīgs. SMIET(ies); (135) nosmiet(ies) / iesmieties / pasmieties; atsmiet. ĀTRRUNA. VĒDĒRUNA.

2. 3. Runskaņas.

RUNSKAŅA* / valodas skaņa / fōnēma; runskaņotne*/ fōnētika; skaņu mācība / fōnētika; fōnētisks; fōnemātisks. ARTIKULĒT; artikulācija; artikulārs; ekskursija; izturējums; rekursija. IZRUNĀT; izruna.

(136) ÓRTÓĒPIJA / pareizrūna; órtóēpisks. PATSKANIS / vókālis / mónóftóns; vókālizēties; vókālizācija; vókālisms. LĪDZSKANIS / kónsónants; kónsónantisms. DIVSKANIS / diftóns; pusdiftóns; diftóngisks. NĀSENIS; nazāls; nazalizēties; nazalizācija. LŪPENIS; labiāls; bilabiāls; labiódentāls; labializēt; labializācija. MĒLENIS; zobenis; (137) aukslējenis; apikāls; dórsāls; dentāls; alveólārs; laterāls. SKANENIS / sónōrs līdzskanis; sónōrs; sónóritāte. TROKSNENIS. SLĒDZENIS. SPRAUDZENIS / berzenis. VIBRANTS / trīsenis. AFRIKĀTA / afrikatīvs slēdzenis; frikatīvs. PALATĀLS; palatalizēt; palatalizācija. VELĀRS; velarizēt; velarizācija. ASPIRĀTA / aspirēts (piedvests) līdzskanis; (138) aspirācija / piedvesums. AKUSTISKI RAKSTUROTA RUNSKAŅA*; plūdenis; svelpenis; šņācenis; spirants. BALSĪGS; balsīgums. NEBALSĪGS / nebalsīgums. GARŠ / duratīvs; garums / kvantitāte.

2. 3. 1. Fónētiskās parādības.

ASIMILĀCIJA; asimilēt; asimilēties. DISIMILĀCIJA; disimilēties. AKÓMÓDĀCIJA; akómódēt. ALTERNĀCIJA. (139) KÓNTRAKCIJA / savilkums; kóntrahēt; kóntrahēties. RÓTĀCISMS. SKAŅU ZUDUMS / sinkópe / dierēze. SKAŅU IESPRAUDUMS / epentēze / anaptikse; iespraust. PĀRSTATĪJUMS / metatēze. ALITERĀCIJA. ASÓNANSE.

2. 4. Skaņkopas. 2. 4. 1. Vārddāļas.

ZILBE / balsiens; zilbisks; nezilbisks; vienzilbīgs / vienzilbes / mónosillabisks; divzilbīgs / divzilbju; trīszilbīgs / trīszilbju; (140) vairākzilbīgs / vairākzilbju / daudzzilbīgs / daudzzilbju; tautosillabisks; heterosillabisks. KLAUZULA; vīrišķā/vīrišķā klauzula; sievišķā/sievišķā klauzula; daktiliskā klauzula. ATSKAŅAS; asónanses; kónsónanses; atskaņot / sabalsot; atskaņoties / sabalsoties; atskaņojums / sabalsojums; bezatskaņu. MÓRFĒMA. SAKNE. CELMS. AFIKSS / fómants; afiksācija; afiksāls. PRIEDĒKLIS / prefikss. PÓSTFIKSS. PIEDĒKLIS / sufikss; (141) sufiksācija; sufiksāls. GALOTNE / fleksijs; fleksijs; nullgalotne; bezgalotnes. IZSKAŅA. INFIKSS. INTERFIKSS / savienojuma mórffēma. NORĀDE.

2. 4. 2. Zilbiskas parādības.

UZSVARS / akcents; palīguzsvars / palīgakcents; uzsvērt. ENKLĪZE; enklītisks. PRÓKLĪZE; (142) próklītisks. RITMS (dzejas valodas); ritmisks; ritmiskums; ritmizēt. PÓLIRITMIJA; póliritmisks. CEZŪRA. VĀRSMOJUMS / versifikācija. PANTMĒRS / metrs; metrizēt; metriskis; metrika; saistīts. INTÓNĀCIJA; intónēt; intónatīvs.

2. 4. 3. Ritmiski organizēti zilbju sastati.

PĒDA; (143) divpēdu; ... astoņpēdu; DIPŌDIJA. TRÓHAJS / hórejs; tróhajisks. JAMBS; jambisks. DAKTILS; daktilisks. AMFIBRAHIJS. ANAPESTS. SPÓNDEJS. PIRIHIJS.

2. 4. 4. Vārdi. 2. 4. 4. 1. Iedalījums pēc dažādām pazīmēm.

VĀRDS / jēdziens / nosaukums / apzīmējums; saukt / (144) saukt / dēvēt / apzīmēt; godāt / titulēt / godināt / likt vārdu / likt vārdā; nosaukt / iesaukt / iesaukt / iedēvēt / nodēvēt / nokristīt / nokrustīt / iekristīt / iekrustīt / nogodāt / iegodāt / pagodāt / pagodināt; dabūt/iegūt vārdu / nosaukumu / iesauku; saukties / būt vārdam/nosaukumam; saukties / dēvēties / uzdoties (par ko); izdēvēties / izgodāt(ies); pārdēvēt / pārkristīt / pārkrustīt; (145) pārdēvēties / pārkristīties / pārkrušties; titulēt; titulēties; godinājums; nómīnācija; nómīnātīvs; bezvārda / beznosaukuma. VIRSRAKSTS / tituls; apakšvirsraksts; priekštituls / aizsargtituls; prettituls; kopnosaukums / koptituls; kólumntituls / kólontituls; virstituls. MINĒT / pieminēt / nosaukt; pieminējums. ĪPAŠVĀRDS / vārds; (146) priekšvārds / persónvārds / krustāmais vārds / kristītais vārds; uzvārds / godavārds; pavārds / pievārds / iesauka / palama; segvārds; pseidónīms; pašnosaukums; tēvvārds; patrónīms; devīze; vietvārds / tópónīms; mājvārds. LEKSĒMA; leksika / leksikons / vārdu krājums / vārdkrāja*; leksikalizēties; (147) leksikalizācija; leksisks. SINÓNĪMS; sinónīmika; sinónīmisks / sinónīms; sinónīmija / sinónīmiskums. ANTÓNĪMS. HÓMÓNĪMS; hómónīms; hómónīmija; HÓMÓFŌRMA. HÓMÓFŌNS. VÓKĀBULS. TERMINS / terminológisms; terminológija; terminológisks. (148) PRÓFESIÓ-NĀLISMS. PÓĒTISMS / dzejisms. FÓLKLŌRISMS. PRÓZAISMS / prōzisms. EIFĒMISMS. SARUNVALODAS VĀRDS. ŽARGŌNVĀRDS / žargónisms; argótisms. VIENKĀRŠRUNAS VĀRDS / lamuvārds / rupjība / (stilistiskais) vulgārisms; leksiskais vulgārisms / necenzēts vārds / jēlība. APVIDVĀRDS / leksiskais dialektisms; fónētiskais dialektisms; mórffológiskais dialektisms; etnógrāfisms. (149) SENVĀRDS. VECVĀRDS; histōrisms; arhaisms. JAUNVĀRDS / (jaun)darinājums / jauninājums / neológisms / derivāts / atvasinājums. SALIKTENIS; ģenitīvenis; KALKS (mórffológiskais). PÓTENCI-ĀLISMS / ókaziónalisms; AIZGUVUMS; svešvārds / internaciónalisms; barbarisms; ģermānisms; (150) slāvisms; rusisms / rusicisms; pólōnisms; somugrisms; lībisms; lituānisms; kursisms; latīnisms; helēnisms / grēcisms; rómānisms; gallicisms; anglicisms; órientālisms; biblisms. PAMATVĀRDS. VĀRDFŌRMA / fōrma; locīt; izlocīt; deklinēt; kónjugēt; lokāms; (151) locījums; nómīnātīvs; ģenitīvs; datīvs; akuzatīvs; instrumentālis; lókatīvs; vókatīvs; vienskaitlis; daudzskaitlis; divskaitlis; deminutīvs / pamazināmais vārds. VĀRDŠĶIRA. NŌMENS; nómīnāls; denómīnāls; adnómīnāls / pienōmenu; dzimte. (152) LIETVĀRDS / substantīvs / lietvis*; substantivēt / lietviskot*; substantivēties / lietviskoties*; substantivējums / lietviskojums*; substantivācija / lietviskošanās*; substantīvīvs / lietvisks*; vienskaitlinieks; daudzskaitlinieks; darītālvārds; ĪPAŠĪBAS VĀRDS / adjektīvs / kādvīvs*; adjektivēties / kādvīskoties*; adjektiv(iz)ācija /

adjektīvēšanās / kādviskošanās*; adjektīvisks / kādvisks*; kómparatīvs / pārākā pakāpe; superlatīvs / vispārākā pakāpe. VIETNIEKVĀRDS / prónomens; (153) prónóminalizēt; prónóminalizēties; prónómināls. SKAITĻA VĀRDS / skaitlenis / numerālis; DARBĪBAS VĀRDS / vērbs / paudvis*; verbalizēt / paudviskot*; verbalizēties / paudviskoties*; verbalizācija / paudviskojums*; verbāls / paudvisks*; deverbāls; adverbāls / pievērbu; nenoteiksme / infīnītv; supīns. PERFĒKTS; perfektīvēt; perfektīvs / pabeigts; perfektīvīte / pabeigtība. (154) IMPERFĒKTS; imperfektīvs / nepabeigts; imperfektīvīte / nepabeigtība. IZTEIKSME / mōds; īstenības izteiksme / indikatīvs; pavēles izteiksme / imperatīvs; vēlējuma izteiksme / kōndīcionālis; vajadzības izteiksme / debitīvs; atstāstījuma izteiksme / relatīvais mōds. DIVDABIS; lokāmais divdabis / partīcīps; partīcipiāls. APSTĀKĻA VĀRDS / adverb; adverbializēties; adverbializācija; (155) adverbīāls; deadverbīāls. PALĪGVĀRDS / saistītālvārds. PRIEVĀRDS / prepōzīcija; prievārdīks / prepōzīcionāls; pusprievārds. SAIKLIS / kōnjunkcija; bezsaikļa. PIEVĀRDS / partīkula. ARTIKULS / ARTIKĻIS. SAITĪNA. TEIKUMA LOCEKLIS / teikumloceklis; teikuma virsloceklis; teikuma palīgloceklis. TEIKUMA PRIEKŠMETS / subjekts. (156) IZTEICĒJS / predikāts. APZĪMĒTĀJS / atribūts; atributīvs. PAPILDINĀTĀJS / ōbjekts. APSTĀKLIS. PIELIKUMS / apōzīcija; apōzīcionāls. IESPRAUDUMS (vārds). IESTARPINĀJUMS (vārds). UZRUNA.

2. 4. 4. 2. Interjekcijas.

INTERJEKCIJA / izsaukmes vārds; interjektīvs.

A. Skaņatveide.

SKAŅATVEIDIS*/ ōnómatópōētīks vārds; (157) skaņatveide* / ōnómatópōēze.

a) Dabas un darbības skaņatveži. blāc / bladāc / bladāks / bladākš / žvāks. blīkš / blākš / blauks / blaukš / bliuks / bliukš / klīpu klāpu. būkš / baukš / bums. būkš / pīf paf / plīukš. blākš / pakš / pakt / paukš. plaukš. tuk. puk / čuk. klakš / klakt / klīks / klīkš / klīkt / knakš / knīkš knakš / knīuks / knīukš / knīukt / knīpu knāpu / krīpu krapu. šņīku šņaku / šņak / šņaks / šņakt / šņīk / šņīks / šņīkt. tik tak. pak / paks / pakš / pakt / pik / plīkš. plakš / plunkš / plīkš / plākš / blūkš: (158) klunkš. čap / čīpu čapu / čību čabu / tīpu tapu / dīp / klap / klabu. krap / krapš / krīps / krīpš / skrip / skript / skrap / skraps / krapš. dīpada. brakš / brākš / brikš / brīkš. kraks / krakš / skrakš / krauks / skrauks / kraukš / skraukš / krik / kriks / krikš / kriuks / kriukš / skrapš. čīrks / čīr. čūrrks. plīrkš. spurkš. švīrks. švīks. bim. kling. plīnk. pī / pīk. tū. tfu / tpu / tfū / tpū. ņīgu ņegu.

b) Balss skaņu skaņatveži.

ha, hi, hó. (159) mū. mē / bē / buku-bē. ruk. vau. ņau. ņurr / murr. pī. kvā. kīkerīgū. kó-kó-kó. ga. pēk. čīv. čak. čer / čīr. krā. krū. kukū. vit / vidžu.

B. Kustību u. tml. interjektīvs raksturojums.

ļīpata, ļapata. heijā / heisā. aidā. hóp. spudūc / spudūkš / spurkš. caps / krap / knauks / knaukš / knaukt. žviukt, žvaukt. stóp. ne čīku, ne grabu. ne bū, ne bē. (160)

C. Interjektīvi noskaņu paudumi.

ai / ak / e / eh / óh / ói / ū / uh / vai / ūja / nū / ehē / óhō / ei / ej nu ej. ai / ak / ui / vai / ak vai / vai manu, vai / brr. pfū / pfē / fui / pē / tfu / tfū / tpu / tpū. ha / he. a / e / eh / ek. ā / ahā. ak tu... paldies Dievam / uf. hm. nolādēts / nolāpīts. apžēlojies. godavārds. urā / urrā. āmen.

D. Interjektīvi uzrunvārdi. a) Aicinājumi un atsauksmes.

bis. bravō. heijā / heisā. aidā. hópā / ópā. nu. (161) palīgā. pa / pa, pa / pag / paga.

b) Norādes.

āre / edz / redz / re / reku / eku / ekur / reče nu / lūk / palūk / skat / paskat / pavei / rau / raug / raugi / parau / paraug.

c) Uzruna. ca) Dzīvniekiem.

biz. aidā. cip / ti / tīb / tība / tību. tiš. uš. cui / puc. kis. skic / škic. nū. tpr(ū).

cb) Cilvēkiem.

ē / ei / eē / hei / ehei. u-ū / ū-ū / uhū. dzi / vadzi / klau / paklau / paklausie(tie)s. ai / ak / nu. hallō. marš. (162) stóp. sveiks / sveiki. sveicināts / labdien. labrīt. labvakar. ardievu / uz redzēšanos / arlabudīenu. arlaburītu. arlabvakar. arlabunaktī. paldies / pateicos / tencīnu. lūdzu / lūdzams / lūgtum. piedod(iet) / atvaino(jiet). prōzīt. tu. jūs. godājamais / godātais / cienījamais. kungs. jaun(s)kungs. kundze. madama. jaunkundze. (163) biedrs. biedre / biedrene. pilsonis; pilsonē.

E. Interjekciju nosaukumi.

TIBINĀT. TIŠINĀT. BIZINĀT; sabizināt. NŪJINĀT. TPRŪJINĀT. PUCINĀT / cujināt; sapucināt / uzpucināt; pacujināt. ŪJINĀT. URRAVOT / urjavot; urrivas / urjivas / urrā. PATEIKTIES / tencināt / paldiesot; patencināt; paldies / pateicība. ATVAINOTIES. KUNGOT(ies). JŪSOT(ies) / (164) jūsināt. SVEICINĀT; pasveicināt / nosveicināt / apsveicināt / padot sveicienu/labdienu utt.; atsveicināt / atņemt sveicienu/labdienu; sveicināties; sasveicināties / apsveicināties; sveiciens / sveicinājums; pretisveiciens; labdiena(s) / lab(s)rīts / lab(s)vakars; atsveicināties / ardievoties / teikt ardievas; sveikas / ardievas.

3. MUZIKĀLĀS DZIRDES VIENUMI.

3. 1. Mūzika un tās paveidi.

MŪZIKA / skaņumāksla; atskaņotājmāksla; vokālā mūzika; instrumentālā m. (165); tautas m.; profesionālā m.; kulta m.; laicīgā m.; sadzīves m.; galma m.; galda m.; deju m.; salōnmūzika; kamermūzika; klasiskā m.; pólifōn(isk)ā m.; simfōniskā m.; kōncertmūzika; skatuves m. (166); ōpermūzika / ōpera; baletmūzika / balets; ērģeļmūzika; vijolmūzika; klaviermūzika; retrōmūzika; vieglā m.; estrādes m.; šlāgermūzika; pōpmūzika; džeza m. / džezs; simfōdžezs; regtains; (167) svings; rōkmūzika / rōks; bigbīts; bīts; elektrōmūzika; kinōmūzika; muzikāls; muzikalitāte. MELŌDIJA / meldija / meldiņš / mōtīvs; ōriģinālmelōdija; piebalss; (168) skaņ(u)raksts; melōdika; melōdizēt; melōdisks; melōss. SKANĒJUMS. KANTILĒNA; kantilēns. FŌNS.

3. 2. Skaņrade un skaņdarbu izpildījums.

SKAŅRADE / daiļrade; KŌMPŌNĒT / sacerēt / rakstīt; (169) kōmpōzīcija; skaņdarbs / darbs / sacerējums / darinājums / kōmpōzīcija / ōpuss / muzikālija; klavierskaņdarbs / klavierdarbs; vijol(skaņ)darbs; kamerskaņdarbs; eksprōmpts / imprōmpts; ōpuss; mūzika; cikls; epizōde; kōlāža. TĒLOT / attēlot / atveidot / atainot; (170) (at)tēlojums / (at)veidojums / vēstījums / stāsts; tēls / aina / glezna; tēlains / gleznains; tēlainība / gleznainība. ARANŽĒT / pārlikt; pārlikums / aranžējums. INSTRUMENTĒT; instrumentācija; ōrķestrēt; ōrķestrācija. HARMŌNIZĒT / sabalsot / apstrādāt / apdarināt; harmōnizācija; (171) apdare / sabalsojums / harmōnizējums. MUZICĒT; pamuzicēt; muzicēšana; kamermuzicēšana. ATSKAŅOT / izpildīt; atskaņojums / izpildījums; pirmatskaņojums. PAVADĪT / akōmpanēt; pavadijums / akōmpanements; klavierpavadijums. (172) KŌNCERTĒT; kōncerts; autōrkōncerts / autōrvakars; vieskōncerts; kopkōncerts; klavierkōncerts; klaviervakars; vijolvakars; kamerkōncerts; kōncertlekcija; kōncertuzvedums; kōncertiestudējums; kōncertefīde; kōncertceļojums / kōncertturneja; kōncertrepertuārs / kōncertprōgramma; kōncertdarbība; (173) kōncertdzīve; kōncertveida / kōncerttipa. REPERTUĀRS / prōgramma. PARTIJA; vokālā partija; klavierpartija; TĒMA; ievadtēma; tematisks; tematisms; ekspōzīcija; kōntrekspōzīcija. SŌLŌ / sōlōpartija; sōlōdziesma; (174) sōlōkōncerts; kadence; unisōns / vienbalsība / vienbalsīgums; vienbalsīgs / unisōns. DUETS; divbalsīgs / divbalsu. TRIŌ / tercets; trīsbalis / trīsbalis. KVARTETS; četrbalsīgs. KVINTETS; piecbalsīgs. SEKSTETS; sešbalsīgs. (175) SEPTETS. ŌKTETS. NŌNETS. KORIS; kopkoris. ANSAMBLIS; kameransamblis. ŌRĶESTRIS; kamerōrķestris; ōrķestrālis; vairākbalsīgs / daudzbalis; 10-balsīgs; vairākbalsība / vairākbalsīgums / daudzbalisība / daudzbalisīgums.

3. 2. 1. Balss jeb vokālās skaņrades darbība.

VŌKĀLS; vokalitāte. (176) DZIĒDĀT / skandināt / skandēt / dainot / ziņģēt; nodziedāt / uzdziedāt / uzziņģēt / izdziedāt; iedziedāties / uzņemt dziesmu / uzraut/uzvilkt/plēst vaļā dziesmu; padziedāt / padainot; izdziedāties; pārdziedāt / aizdziedāt; nodziedāt / sadziedāt; piedziedāt; nodziedāties / pārdziedāties; sadziedāties; apdziedāt; (177) apdziedāties; apdziedāšanās; dziedājums; iedziedājums; kopdziedāšana; dziesmots. LĪGOT; uzlīgot / palīgot / nolīgot; ielīgot; ielīgoties; izlīgoties / nolīgot(ies); aizlīgot; pielīgot; aplīgot; aplīgoties; aplīgošana / aplīgošanās. GAVILĒT; iegavilēties; izgavilēties; pagavilēt; atgavilēt; sagavilēties; gaviles / gavilējums; gavilains. TRALLINĀT / trillināt / lalināt / lallināt / trallāt / trillerēt; (178) ietrallināties; notrallināt / nolalināt / uztrallināt / iztrallināt; iztrallināties; patrallināt; trallas / traļļi; trilleris. JŌDELĒT. LOCĪT / izlocīt / tricināt / trīcināt; locījums. VILKT; pavilkt. PIEBALSOT. AUROT / rēkt; izauroties. SVILPOT; izsvilpot / nosvilpot; uzsvilpot; pasvilpot. (179) DUNGOT / dūdot / gulgot / dudināt / dūkt / dikt / rūkt; nodungot / izdungot / nodūdot / nodudināt / nodūkt; iedungoties / iedūkties; izdungoties; padungot / padūkt; piedungot. ŽŪŽOT; iežūžot. SŌLFEDŽĒT; sōlfedžō / sōlmizācija.

3. 2. 2. Balss īpašību veidi.

SŌPRĀNS; kōlōratūrsōprāns; mecōsōprāns. DISKANTS. ALTS; kōntralts. FALSETS. TENŌRS; (180) varōntenōrs / dramatiskais tenōrs. BARITŌNS. BASS.

3. 2. 3. Instrumentālās skaņrades darbība.

SPĒLĒT / skandināt; nospēlēt / izspēlēt; paspēlēt / uzspēlēt / uzraut; saspēlēt; saspēlēties; akōmpanēt; spēle; klavierspēle; klavierstunda; vijolspēle; saspēle. PIANISMS; (181) pianistisks. PRIEKŠSPĒLE / ievads. PRELĪDE / prelūdija. UVERTĪRA / intrōdukcija. PĒCSPĒLE / pōstlūdija. NOBEIGUMS / noslēgums / izskaņa / fināls / epilōgs; kōda. STARPSPĒLE / interlūdija / intermecō. KĀPINĀJUMS / kulminācija; kāpt / kulminēt; (182) kāpināt. TRINKŠĶINĀT / strinkšķināt / tramšķināt; no(s)trinkšķināt / uz(s)trinkšķināt / iz(s)trinkšķināt; (s)trinkšķoņa. STĪGOT. KOKLĒT; uzkoklēt; pakoklēt. PŪST / dūdot / stabulēt / taurēt; uzstabulēt / uztaurēt; iedūdoties / ietaurēties; padūdot / pastabulēt. DŪKT; iedūkties; dūkoņa. TRĪCINĀT / tremolēt; trilleris / tremolō. PLINKŠĶINĀT(ies) / klimperēt; noplīnkšķināt / izplīnkšķināt; paplīnkšķināt. (183) ČĪGĀT; nočģgāt; pačģgāt. KAKŌFŌNIJA; kakōfōnisks.

3. 3. Skaņdarbu veidi un žanri. ŽANRS (mūzikas).

3. 3. 1. Vokālie skaņdarbi.

VÓKALĪZE. DZIESMA; teiktā/teicamā dziesma; dziedātā/dziedamā dziesma; strōfiska dziesma; kuplets; caurkōmpōnēta dziesma; oriģināldziesma; tautsdziesma / daina; līgodziesma / Jāņu dziesma / līgotne; (184) ziņģe; estrādes dziesma; jōdlers; piedziedājums / refrēns / trallas; refrēnisks; līgo, rūto, kaladū; šūpuļdziesma; kordziesma. KÓRĀLIS; kōrālisks. BARKARÓLA; gōndōljera. ČASTUŠKA. DÓINA. DUMKA. MADRIGĀLS. HIMNA; (185) himnisks. SEKVENCE. KANTS. KANTILĒNA. SERENĀDE. ŠLĀGERIS; šlāgerisks. ŠANSŌNS; šansōnete. SŌNGS. BLŪZS. SPIRIČUELS. KUPLEJA.

3. 3. 2. Vokāli instrumentālie skaņdarbi.

ŌPERA; kamerōpera; rōkōpera; ōperisks. DZIESMUSPĒLE. (186) ŌPERETE / ōperetisks. VŌDEVIĻA; vōdevilisks; dziesmu luga. DZIEDĀJUMS; sōlōbalss; deklamācija; deklamatorisks; rečitatīvs; rečitatīvveida / rečitatīvs. ĀRIJA; ōperārija; kamerārija; kōncertārija; ariōzō; (187) kōncertariōzō; lamentō; lamentōzs; lamentācija. ŌRATORĪJA; ōratoriāls. KANTĀTE. PASIJA. MESA. KANCŌNA. BALĀDE; balādisks. REKVIĒMS; rekviēmisks. RŌMANCE. PASTŌRĀLE; pastōrāls. (188) ŌDA; ōdisks. MINIATŪRA; miniatūrs. SVĪTA. MŪZIKLS. TINGELTANGELS.

3. 3. 3. Instrumentālie skaņdarbi.

SIMFŌNIJA; kamersimfōnija; simfōnieta; simfōnisms; simfōnisks; simfōnizēt; simfōnizācija. SŌNĀTE; (189) sōnatīne; KŌNCERTS; klavierkōncerts; vijolēkōncerts; ērģelkōncerts; kōncertīnō. FŪGA; kōntrfuga; intermēdija. IMPRESIJA. SKICE / skicējums. KANŌNS. FANTĀZIJA. PARAFRĀZE; parafrāzēt. RAPSŌDIJA. KAPRIČŌ. NŌKTIRNE. (190) VARIĀCIJA; variēt. PASAKALJA. DIVERTISMENTS. PŌPURIJS. INVENCIJA. KASĀCIJA. ETĪDE. TŌKĀTA; tōkātisks. MARŠS; maršveida. FANFARAS; fanfarisks / fanfarveida. TUŠS. PARTITA. (191) ARABESKA. BAGATELLE. ELĒGIJA; elēģisks. RITŌRNELE. RŌNDŌ. ČAKŌNA. VECKLASIKA. HUMŌRESKA. BURLESKA. JUNDA.

3. 3. 3. 1. Attiecīgu tempu skaņdarbi.

ADADŽŌ. ANDANTE. ALEGRŌ. ALEGRETŌ. LARGŌ. LARGETŌ. LENTŌ. SKERCŌ. MŌDERATŌ. PRESTŌ.

3. 3. 3. 2. Taksmēra (deju) mūzika.

PŌLKA. GALŌPS. (192) VALSIS; kōncertvalsis. REINLENDERS. FŌKSTRŌTS; kviksteps. STEPS. TANGŌ. PADESPAŅS. PADEKATRS. PADEPATINĒRS. SVINGS. ŠEIKS. TVISTS. RŌKENRŌLS. REGTAIMS. LIPSI. KANKĀNS. RUMBA. SAMBA. MAMBŌ. PASŌDŌBLE. BŌLERŌ. HABANERA. PAČANGA. PASAKALJA. SEGIDILJA. SARABANDA. TARANTELLA. PADETRUĀ. MENUETS. MIZETE. KADRIĻA. PŌLŌNĒZE. (193) MAZURKA. ŌBEREKS. SIRTAKI. MŌRESKA. ŽĪGA. TREPAKS. MŌLDAVANESKA. LEZGINKA.

3. 4. Muzikālo skaņu raksturlielumi.

NOTS. SKAŅURINDA; skaņu skala; skaņu sistēma. PAMATSKAŅA; pamatne; palīgskaņa. PAMATSKAŅA / pamatpakāpe. ŌKTĀVA; temperēt. GAMMA; gammveida; (194) dō; re; mi; fa; sōl; la; si. TONIS; pamattonis; virstonis; pustonis; ievadtonis / ievadskaņa; starpskaņa. SKAŅKĀRTA; skaņkārtisks; (195) tonkārtā / tōnalitāte; pamattōnalitāte; pōlitōnalitāte; tōnāls; pōlitōnāls; tōnika; diatōnika; diatōnisks; dōminante; mediante. TRANSPŌZĪCIJA / transpōnējums; transpōnēt. TRANSKRIPCĪJA. HRŌMATISMS / alterācija; paaugstinājums; pazeminājums; (196) paaugstināt, pazemināt / alterēt / hrōmatizēt; alterējums; hrōmatisks; hrōmatika. MAŽŌRS; dūrs; mažōrģis / mažōrs. MINŌRS; mōlls; minōrģis / minōrs. PENTATŌNIKA. TRIHŌRDS; trihōrdisks. TETRAHŌRDS; tetrahōrdisks. (197) PENTAHŌRDS. HEKSAHŌRDS. INTERVĀLS; prīma; sekunda; terca; kvarta; kvinta; seksta; septima; ōktāva; nōna; decima; undecima; tritōns. DIAPAZŌNS; tesitūra; reģistrs. (198) METRS / metrika; metrisks; metrizēt. RITMS; ritmisks; ritmiskums; ritmizēt; ritmizējums / ritmizācija; ritmika; pōliritmija; pōliritmisks; punktēts; punktējums. METRŌRITMIKA; metrŌritmisks. MŌTŌRIKA; mōtōrisks. TAKTS; taktsdaļa; taksmērs. (199) KOPSKAŅA / kopskanējums. LĪNIJA. FAKTŪRA / salikums; figurācija. VALODA. AKŌRDS; akōrdisks / akōrdveida; trijskanis; septakōrds; nōnakōrds; sekstakōrds; kvartsekstakōrds. HARMŌNIJA / saskaņa; (200) harmōnisks / saskanģis. KŌNSŌNANSE. DISŌNANSE; disōnēt. PŌLIFŌNIJA / kōntrapunkts; pōlifōn(isk)s / kōntrapunktisks / lineārs; pōlifōn(isk)ums / lineārisms / linearitāte; pōlifōnizēt; pōlifōnizācija. (201) HŌMŌFŌNIJA; hōmōfōnisks / hōmōfōns. HETERŌFŌNIJA; heterōfōnisks. BASS; ģenerālbass / ciparotais bass; ērģelpunkts. FIGŪRA; duōle; triōle; kvartōle; kvintōle; sekstōle. SEKVENCE; sekvencveidģis; sekvencēt. REPRĪZE. ŌSTINATŌ; ōstinēt. IMITĒJUMS / imitācija; (202) imitēt. FRĀZE; frāzēt; frāzējums; dialōģis. PERIŌDS. TEIKUMS. REPLIKA. KADENCE. ŌRNAMENTS / rotājums / izrotājums / izgreznojums; ōrnamētēt / (iz)rotāt / izdaiļot; ōrnamētējums; ōrnamēntika. PASĀŽA. MELISMS; (203) melismātisks. FIŌRITŪRA. PRIEKŠSKANIS. MŌRDENTS. RULĀDE. KŌLŌRĪTS; kŌlŌrītisks; kŌlŌristika; kŌlŌristisks; kŌlŌrēt; kŌlŌrējums; kŌlŌratūra. KANŌNS; kanŌnveidģis. MŌTĪVS; mōtīvisks. DINAMIKA; dinamisks; fōrte; pianŌ; (204) legatŌ; stakatŌ. AKCENTS / uzsvars; akcentēt / uzsvērt; akcentējums / uzsvērums. SINKŌPE; sinkŌpēt; sinkŌpisks. INTŌNĀCIJA; intŌnatīvs; intŌnēt; intŌnējums.

4. 5. Vārdsaste. 4. 5. 1. Vārdkopas.

(205) VĀRDKOPA / vārdsavienojums. TEICIENS / izteiciens / izteikums / pateiciens /idioma / frazemātisms / frazeolōģisms; idiomātisks; idiomātika / frazeolōģija. TEIKUMS / frāze / kōmunikāts; virsteikums; palīgteikums; pusteikums; divkopu teikums; vienkopas teikums; bezkopas teikums; pōlisindetōns. SINTAGMA; sintagmātisks; PARCELĀTS; (206) parcelēt; parcelācija. IESPRAUDUMS / savrupinājums; iespraust / savrupināt; iesprausts / savrupināts. IESTARPINĀJUMS / parentēze; iestarpināt; iestarpināts / parentētisks; makarōnisms; makarōnisks. TAUTOLŌĢIJA / pleonasmis; tautolōģisks / pleonastisks. KŌNTRADIKCIJA; kōntradiktōrisks; ōksimōrōns; katahrēze. FIGŪRA (stilistiska); atkārtojuma figūra; divkāršojums; daudzkāršojums; (207) anafōra; epifōra; gredzens / aploce; ķēde; pakare; paralēlisms. FIGŪRA (retōriskā); retōriskais jautājums; retōriskā uzruna; retōriskais izsauciens. TRŌPS. METAFŌRA; metafōrisks; metafōriskums; metafōrizēt; (208) metafōrizācija. PERSŌNIFIKĀCIJA / persōnificējums; persōnificēt. ALEGŌRIJA; alegōrisks. METŌNĪMIJA; metōnīmisks. SINEKDŌHA. HIPERBŌLA; hiperbōlisks / hiperbōlizēts; hiperbōlizēt; hiperbōlizācija. PERIFRĀZE; perifrastisks. VĀRSMA / rinda; pusvārsmā; heksamētrs; pentamētrs; (209) tetramētrs.

4. 2. Plašvārde.

PLAŠVĀRDE*; plašvārdums* / teksts; plašvārdns* / teksta / tekstuāls.

4. 2. 1. Vispārīga satura runa.

A. Neapmierinātības paudums.

ŽĒLOTIES / sūroties / vaimanāt / gaust(ies); nosūroties / nogaust(ies) / novaimanāt(ies) / ievaimanāties; pažēloties / pasūroties / pagausties / pavaimanāt; izžēloties / izgausties / izvaimanāties; žēlabas / gaudas / vaimanas; (210) žēlabains / gaudulīgs; gaudulība. SŪDZĒTIES / sūdzēt bēdas / sūkstīties / sūrstīties / zūdīties; izsūdzēt bēdas / nosūkstīties / nozūdīties; pasūdzēties / pasūkstīties / pazūdīties; sūdzības. VAIDĒT / ņaudēt / ņerkstēt / ņerkšķēt / čīkstēt / čīnkstēt / pinkšķēt / gaudot / kliegt / kaukt; novaidēties / izvaidēt; pavaidēt / paņaudēt; izvaidēties / izņaudēties; vaidi / ņaudas; vaidpilns / ņaudulīgs. ŠĶENDĒTIES / erroties / īgnoties / kurnēt / gremzties / gremties / kremsties; (211) nošķendēties / noerroties / nogremzties; pašķendēties / paerroties / paīgnoties / pakurnēt / pagremzties; izšķendēties / izerroties / izgremzties / izkurnēties / nošķendēties / noerroties; īgns. PUKOTIES / nīgroties / sodīties / pukstēt / spļaudīties; nopukoties / nopukstēt / nosodīties; papukoties / panīgroties / papukstēt; izpukoties / nopukoties. NOSODĪT / apsūdzēt / kritizēt; nokritizēt / izkritizēt; pakritizēt; nosodījums / apsūdzība / kritika; kritisks; (212) kritiskums; paškritika / pašnosodījums / pašapsūdzība; paškritisks; paškritiskums. SŪDZĒT; nosūdzēt / pasūdzēt; sūdzība. PĀRMEST / brukt virsū / krist virsū; mest acīs/sejā; iemest acīs/sejā; pārmetums; pašpārmetums / paštirdīšana / pašsausīšana / pašsausīšanās. IZRUNĀTIES / lēkt acīs / palaist muti / izlaisties mutē / braukt ar muti / runāt prefī; prefīrunāšana. DZELT / cirst; (213) iedzelt / iekost / uzknābt; atdzelt / atcirst / cirst prefī / spert prefī; dzēliens / asumi. KAUNINĀT; nokaunināt / sakaunināt / izkaunināt; pakaunināt; kauninājums. PIEKASĪTIES / piesieties; piekasība; piekasīgs. APSAUKT / aprāt; apsauciens. RĀT(ies) / bārt(ies) / svētīt / stostēt / ņemt priekšā / ņemt uz gauda; norāt / nobārt(ies) / nosvētīt / nostrostēt / nodrebīnāt / sarāt / sabārt / sabrāzt / izrāt(ies) / izbārt(ies) / izdrebīnāt; (214) sarāties / sabārties; parāt(ies) / pabārt(ies) / uzrāties / uzbārties / iebārt; norāties / nobārties; rājiens / bāriens / brāziens. PELT / paļāt / pulgot / zaimot / nievāt / nomēlnot / niecināt / nolikt; nopelt / nopaļāt / nopulgot / nozaimot / nonievāt / noniecināt / izzaimot; papelt; nopēlums / nopaļājums / nopulgojums / noniecinājums / pēliens / paļājums / paļas / nievas / zaimi. ĶENĢĀT(ies); noķēngāt / izķēngāt; (215) paķēngāt(ies); izķēngāties; ķēngas.

B. Augsta novērtējuma paudums.

CILDINĀT / slavināt /slavēt / daudzīnāt / lielīt / teikt; uzslavēt / noslavēt / uzlielīt / nolielīt / uzteikt; pacildināt / paslavēt / padaudzīnāt / palielīt; sacildināt / saslavēt / saslavināt / izslavināt / salielīt / izlielīt / glōrificēt; cildinājums / sacildinājums / (uz)slavējums / uzslava / slavinājums / glōrifikācija / uzteikums / atzinība; (216) slavens / izslavēts / izdaudzīnāts / ieslavēts; pašuzslava / pašslavinājums. GODINĀT / sumināt; suminājums. GLAIMOT / teikt kōmplimentus; paglaimot; izglaimoties / saglaimot; pieglaimoties; glaimi / kōmpliments; glaimīgs / glaimu / pieglaimīgs; (pie)glaimība. PANEGIRIKS; panegirisks. LIELĪTIES / plātīties / dižoties; nolielīties / noplātīties / izlielīties / izplātīties / salielīties / aizrunāties; (217) palielīties / padīžoties / paplātīties; lielība / lielīgums / plātība / plātīgums; lielīgs / plātīgs.

C. Nepatiesības paudums.

MELOT / pūst pīlītes / pūst miglu acīs / palaist pīli / liet (čugunu) / blefot; samēlot(ies) / piemēloties; piemēlot (klāt) / piepušķot; pamēlot; izmēloties; iemēloties; mēli / samēlojums; izdomājums / izdoma / fantāzija / izfantazējums / aplamības / blēņas / blefs; (218) mēlīgs. APMELOT; (sa)fabricēt; denuncēt / insinuēt; būt izdomātam/izfantazētam; apmēlojums; safabricējums; denunciācija / insinuācija. LIEKUĻOT; liekulība; liekulīgs. MALDINĀT; maldinājums; demagōģija; demagōģisks. MĀNĪT(ies); piemānīt / apmānīt / izmānīties.

D. Apņēmības paudums un izvēles priekšlikumi.

SOLĪT(ies) / sacīties; (219) apsolīt(ies) / nosolīties / pasolīt; piedāvāt / piesolīt; piedāvāties / piesolīties; sasolīt; izsolīties; izsolīt; pārsolīt; (ap)solījums; piedāvājums. ZVĒRĒT / dievoties; nozvērēties / nodievoties; zvērīnāt; nozvērīnāt; zvērēsts. ZVĒRĒT / dot zvērēstu; zvērīnāt / nozvērīnāt; (220) zvērēsts. DOT

JĀVĀRDU; jāvārds. DOT GODAVĀRDU; godavārds. DRAUDĒT / brīdināt; piedraudēt / nobrīdināt / izteikt draudus/brīdinājumu; padraudēt; izdraudēties; draudi / piedraudējums.

E. Ietekmējuma paudums.

PĀRLIECINĀT; pārliecinājums; pārliecinošs. PIERUNĀT / vārdot; ļauties pierunāties. PIELAUZT / pievārdot. IESTĀSTĪT / iemēlot / iegālvot / ieslavēt / iemēst / apvārdot. (221) ATRUNĀT. LABINĀT / labināties; pielabināt(ies) / salabināt; palabināt; izlabināties. VILINĀT / mēnīt / vilt; atvilināt / atvilt / atmēnīt; aizvilināt / aizvilt / aizmēnīt; ievilināt / ievilt / iemēnīt / ielabināt; izvilināt / izvilt / izmēnīt / izlabināt; novilināt / nomēnīt / nolabināt; uzvilināt / uzmēnīt; pārvilināt / pārvilt / pārmēnīt / pārlabināt. (222) MUDINĀT / aicināt / rosināt / ierosināt / ierosīt / vedināt / vēlēt / bīkstīt / likt priekšā; uzmudināt / pamudināt / uzvedināt / samudināt / sarosināt; pabīkstīt / uzbīkstīt; (uz)mudinājums / uzvedinājums / (ie)rosinājums / priekšlikums. SKUBINĀT / mudināt / steidzināt; paskubināt / pamudināt / pasteidzināt / saskubināt; aizskubināt; ieskubināt; (pa)skubinājums. MUNDRINĀT. PAMĀCĪT / instruēt / konsultēt / rekomendēt / dot padomu / ieteikt / iesacīt; (223) pakonsultēt; konsultēties / infōrmēties; pakonsultēties; pamācība / instrukcija / padoms / ieteikums / konsultācija / rekomendācija / recepte. AIZRĀDĪT / piezīmēt; aizrādījums / piezīme. SPREDIĶOT / mōralizēt; sprediķis / mōrāle / nōtācija / lekcija / didaktika; didaktisks. VĀRDOT; (224) apvārdot / novārdot; pavārdot; pievārdot; buramvārdi; ugunsvārdi. AĢITĒT / prōpagandēt; saāģitēt; āģitācija / prōpaganda. KŪDĪT / musināt; sakūdīt / samusināt / uzkūdīt / uzmusināt; pakūdīt; kūdīšana / musinājums. RĪDĪT; sarīdīt; uzrīdīt.

F. Izpildes prasības paudums.

NOTEIKT / nosacīt / sacīt; (225) noteikums / nosacījums. PRASĪT / pieprasīt; atprasīt; (uz)prasīt; prasība / pieprasījums; prasīgs; prasīgums. PAVĒLĒT / dot pavēli; pavēle. RĪKOT / uzdot / likt / vēlēt / dot rīkojumu / dot uzdevumu / dot kōmandu / kōmandēt; norīkot / likt (darbā) / izrīkot / aizrīkot / nosūtīt / nokōmandēt / izkōmandēt; (226) parīkot / pakōmandēt; rīkojums / kōmanda / uzdevums; norīkojums / nosūtījums. NORĀDĪT / dot norādījumus/norādes; norādījums. RĪDĪT; uzrīdīt / norīdīt / ierīdīt (niknumā); ierīdīt; atrīdīt; aizrīdīt; sarīdīt; parīdīt. AIZRĀDĪT / brīdināt; nobrīdināt; pabrīdināt; aizrādījums / brīdinājums. (227) PIEKODINĀT / nokodināt / piesacīt / pieteikt; piekodinājums / pieteikums. ATĢĀDINĀT; atģādinājums.

G. Vēlmes paudums.

LŪGT / prasīt(ies); palūgt(ies) / paprasīt / izlūgt / izprasīt; lūgties / lūgšus lūgt / lūgtin lūgt / izlūgties; nolūgties / pielūgties; atlūgties / atprasīties / izprasīties; (228) uzprasīties; (pie)lūgt (Dievu) / lūgties / skaitīt lūgšanu; aizlūgt / turēt aizlūgumu; aizlūgums / aizlūgšana; lūgsna / lūgšana; tēvreize; lūgums; atlūgums. BILDINĀT; bildinājums. PIETEIKTIES / piesacīties; pieteikt / piesacīt / piemeldēt; pieteikums. ATTEIKT / atsacīt / atraidīt / noraidīt; atteikums / atraidījums / noraidījums. (229) UZTEIKT / uzsaacīt / atteikt; denōnsēt; uzteikums. ATTEIKTIES / atsacīties. DIEDELĒT(ies) / kaulēt(ies) / ēīkstēt / ēīnkstēt (pēc kā) / dīkt (pēc kā); padiedelēt(ies) / padīkt / pačīkstēt / pačīnkstēt; izdiedelēt / izdīkt / izkaulēt / izčīnkstēt / izčīkstēt / izkaupt; izdīkties / izdiedelēties / izkaulēties. KAULĒTIES; pakaulēties; nokaulēt; (230) piekaulēt klāt. TIELĒTIES; patielēties; tielīgs; tielība / tielīgums. VIENOTIES / norunāt / sarunāt / salīgt; vienošanās / noruna / līgums. AIZRUNĀT / pasūtīt; AIZRUNĀT / aizbilst / aizlikt vārdu / aizprasīt; aizruna. IETEIKT / rekomendēt; ieteikums / rekomendācija. VĒLĒT; novēlēt; (231) (no)vēlējums; padot dievpalīgu. LĀDĒT(ies); nolādēt; lāsts / (no)lādējums.

H. Pārliecības paudums.

APĢALVOT; apģalvojums. DIEVOTIES / zvērēt; nodievoties / nozvērēt / apzvērēt; izdievoties / izzvērēties. APLIECINĀT / apstiprināt; apliecinājums / apstiprinājums. LIECINĀT; noliecināt; liecība. ATŽĪT. (232) ATŽĪTIES. NOLIEGT. LIEGTIES / noliegt(ies); izliegties.

I. Pamatojuma paudums.

PAMATOT / balstīt; nopamatot; pamatoties / balstīties; (no)pamatojums; pamatots; pamatotība. ARGUMENTĒT; arguments; argumentācija; pretarguments. (233) TAISNOTIES / attaisnoties / atvainoties / atrunāties / aizbildināties. ATTAISNOT / aizbildināt; attaisnojums / atruna / aizbildinājums / izrunas. IEBILST / izteikt/celt iebildumus / celt ierunas / prōtestēt / stīvēties pretī; iebildums / iebilde / ieruna / prōtests / replika. APSTRĪDĒT / ōpōnēt.

4. 2. 2. Lasījuma plašvārde.

(234) LASĪT; izlasīt / salasīt; palasīt(ies) / nolasīt(ies) / izlasīties; salasīties / izlasīties; pārlasīt; pārlasīties; aizlasīt; ielasīt; ielasīties; aizlasīties; lasījums; koplasiģjums / koplasiģšana; aizlasīts; (ne)salasāms. BURTOT / boksterēt / sasaukt kopā; izburtot / izboksterēt / saburtot / saboksterēt; paburtot. SKANDĒT. (235) LASĪT PRIEKŠĀ; palasīt priekšā. SKANDĒT / deklamēt / runāt (dzeju) / skaitīt / lasīt; noskandēt / nodeklamēt / norunāt / noskaitīt / nolasīt; skaitīt; skandējums / daiģruna / daiģlasīģšana / deklamācija; melōdeklamācija; deklamatorisks; labskanīģs / daiģskanīģs / jaukskanīģs; labskaģa / labskanība / labskanīģums / daiģskaģa / daiģskanība / daiģskanīģums / jaukskaģa / jaukskanība / jaukskanīģums / eifōnija. CITĒT; nocītēt; pacītēt; citāts / citējums. PĀRFRĀZĒT. (236) DIKTĒT / saukt priekšā; nodiktēt; diktāts; kōntrōldiktāts. SUFLĒT / teikt priekšā / saukt priekšā.

4. 2. 3. Stāstījuma plašvārde.

STĀSTĪT /vēstīt / runāt / paust; izstāstīt / pastāstīt / pateikt / nostāstīt / pavēstīt / izpaust; papaust; piestāstīt / sastāstīt; (237) nostātīt(ies); aizstāstīt; stāstījums / vēstījums / stāsts / nostāsts; vēstītājs / vēstījošs. GRĒKSŪDZE / bikts. ATSTĀSTĪT; atstāstījums / atstāsts. PĀRSTĀSTĪT / pārstāstījums / pārstāsts. KLĀSTĪT / izklāstīt / skaidrot / paskaidrot / izskaidrot / sniegt/dot skaidrojumu; (238) apgaismot / izgaismot / interpretēt / kómentēt; skaidroties; izskaidroties; paklāstīt; ieklāstīt / ieskaidrot / iestāstīt; izklāsts / izklāstījums / skaidrojums / izskaidrojums / paskaidrojums / apgaismojums / izgaismojums; interpretācija / interpretējums / kómentārs / kómentējums; (239) kurss. RAKSTUROT / atsaukties (par kādu vai ko); noraksturot; paraksturot; raksturojums / atsauksme; pašraksturojums. APSTĀSTĪT / aprādīt; apstāsts / aprādījums. ATKLĀT / atsegt. ZIŅOT / paziņot / vēstīt / pavēstīt / infōrmēt / (pa)sludināt / rapōrtēt; (240) noziņot / rapōrtēt; izziņot / apziņot / saziņot; painfōrmēt; interesēties; painfōrmēties / painteresēties; ziņa(s) / (pa)ziņojums / vēsts / pavēstījums / infōrmācija / jaunumi; rapōrts; pavēste; papildinfōrmācija; pōlitinfōrmācija; infōrmētība; infōrmatīvs. PRŌKLAMĒT / manifestēt; (241) prōklamācija / manifests. DEZINFŌRMĒT; dezinfōrmācija. PAREĢOT / pravietot; pareģojums / pravietojušs; pravietisks / pravietīgs. PRŌGNŌZĒT; prōgnōze; prōgnōzisks. SAZINĀTIES; sazināšanās / saziņa / sakari; sazvanīties / apzvanīt; kōmunikācija; kōmunikatīvs. (242) TEIKT/sacīt/ turēt RUNU / runāt / uzstāties; runa / vārdi; ievadrūna / ievadvārdi / ievads; pavadvārdi / atvadu vārdi; pavadvārdi; galavārds; mōnōlōgs / vienrūna. TEIKT SVĒTRUNU/sprediķi / sprediķot; svētrūna / sprediķis / dievvārdi; LASĪT LEKCIJU, kursu u. tml. / referēt; nolasīt (lekciju, kursu u. tml.); atreferēt; (243) lekcija / referāts / ziņojums / priekšlasījums; referāts; referatīvs; ievadlekcija / ievadreferāts; plenārlēkcija / plenārreferāts; vieslēkcija; lektōrijs / lekciju cikls; kinōlēkcija; kinōlektōrijs; pamatreferāts; kōreferāts / līdzziņojums; autōreferāts; atreferējums. PĀRRAIDĪT; radiōfōnija; radiōfōnisks; rādiō; (rādiō)pārraide / (rādiō)raidījums / rādiō; (244) rādiōtranslācija; rādiōprōgramma; stereōpārraide; stereōprōgramma; rādiōsarūna / rādiōsasaukšanās / rādiōsakari; rādiōrūna; rādiōrepōrtāža; rādiōkōmentārs; rādiōinfōrmācija; rādiōprōgnōze; radiō(tele)gramma; radiōgrafēt; rādiōdiversija; rādiōlasījums; rādiōlektōrijs; rādiōžurnāls; rādiōuzvedums; rādiōkōmpōzīcija; rādiōvariants; rādiōteātris.

4. 2. 4. Sacerējuma plašvārde.

SACERĒJUMS; sacerējums / domraksts; (245) sacerēt; sacere; mutvārdu sacerējums; mutvārdi; mutisks / mutvārdu; mutvārdiskums.

A. Sīksacerējumi.

ANEKDŌTE; anekdotisks. BRAHILŌĢISMS; sakām vārds / paruna; mīkla. TICĒJUMS. PRĀTULA / afōrisms / sentence / domu grauds; afōristisks / sentenciōzs. (246) SAUKLIS / devīze / mōtō / lōzungs / sauksme / aicinājums / norādījums. UZSAUKUMS / prōklamācija / skrejlapa / lapiņa. MŌTŌ / epigrāfs. UZRAKSTS / raksts; epitāfija; epigrāfs; piemiņas plāksne / memōriālpāksne. NEKRŌLŌGS. PARŌLE. TŌSTS. KALAMBŪRS; kalambūrisks. DIVDOMĪBA; divdomīgs; divdomīgums. DEFINĪCIJA / fōrmula; definējums / fōrmulējums; (247) definēt / fōrmulēt; nofōrmulēt. TEŌRĒMA. PIEZĪME / atzīme; atzīmēt; marginālīja. PARINDE. REMARKA. SHŌLIJA. ATSAUCE; atsaukties (uz ko). ANŌTĀCIJA.; anōtēt. ŠĶIRKLIS. (248) ŽIRŌ; žirēt. STŌRNŌ; stōrnēt. TITRS; titultitrs; subtitrs; (sub)titrēt. BIĻETE. BIĻETENS. SIGNATŪRA. DEPEŠA. TELEGRAMMA; kablōgramma. TELEFŌNŌGRAMMA. SLUDINĀJUMS; pasludināt / izsludināt; reklāma; reklāmsludinājums / reklāmraksts; (249) reklamēt / afišēt; izreklamēt.

B. Plašsacerējumi.

RAKSTUDARBS / rakstītais vārds / darbs / rakstījums; raksti / darbi; raksts; lasāmviela / lasāmgabals / lektūra. IEVADS / prōlōgs / priekšvārds / ievaddaļa / ievadvārdi / ievadījums / ievadpiezīmes / ekspōzīcija; ievadīt; preambula; (250) prōlegōmenas; ievadraksts. NOBEIGUMS / galavārdi; pēcvārds; izskaņa; epilōgs; pēcraksts / pōstskripts; noslēgt. NODAĻA / daļa / posms; rubrika; paragrāfs. PAMATTEKSTS. EPIZŌDE; epizōdiskis; epizōdiskums. (251) ATKĀPE / atvirze / ekskurss / iestarpinājums / iespraudums; iestarpināt / iespraust; papildinājums; papildināt. PIELIKUMS. IZVILKUMS / fragments; fragmentārs / izvilktns*; fragmentārisms. RINDKOPA. RAKSTĪT; uzrakstīt / sarakstīt / pierakstīt; (252) pieraksts / pierakstījums / sarakstījums; norakstīt / pārrakstīt; noraksts / pārraksts; pārrakstīt; pierakstīt (klāt); pierakstījums; aizrakstīt; atrakstīt; ierakstīt; ieraksts; izrakstīt / ekscerpēt; izraksts / ekscerpts; kōnspektēt; izkōnspektēt; kōnspekts; (253) kōnspektīvs; izrakstīt / uzrakstīt; parakstīt; izrakstīties; pārrakstīties / uzrakstīties / ierakstīties; saraksts; rakstisks / rakstveida / rakstu. SARAKSTE / kōrespōndence; sarakstīties; vēstule; pavadvēstule; vērtsvēstule; zīmīte; epistōlārs. UZMETUMS / pirmuzmetums; uzmet; (254) skelets. ROKRAKSTS; manuskripts; palimpsests. MELNRAKSTS. TĪRRAKSTS. REDAKCIJA. VARIANTS / variācija / versija; variēt. PIRMTEKSTS / pirmraksts / pirmavots / (255) ōriģināls / ōriģināldarbs; ōriģināls. IESPIEDDARBS / izdevums / publikācija / publicējums; pirmiespiedums / pirmizdevums / pirmpublicācija / pirmpublicējums; signāleksemplārs; iespiedprōdukcija; autōrlokšne / iespiedlokšne; iespiest / izdot / drukāt / publicēt; publicēties; nodrukāt; (256) pārpublicēt / pārdrukāt; apdrukāt (ko) / uzdrukāt (uz kā); iznākt; makets; maketēt. DAIĻDARBS. TULKOT; pārtulkot / iztulkot; patulkot; tulkojums; parindenis; tulkojōšs. LŌKALIZĒT; lōkalizējums / lōkalizācija. TRAKTĀTS. DISERTĀCIJA. (257) MŌNŌGRĀFIJA;

mónogrāfisks. KÓRESPONDENCE. RECENZĪJA; recenzēt. ATTĒLOT / atspoguļot / atveidot / atainot / zīmēt / izzīmēt / aprakstīt / parādīt / izteikt; attēlojums / notēlojums / apraksts / atveidojums / atveide / atspoguļojums / (at)ainojums / zīmējums / uzzīmējums / izzīmējums. (258) SKICĒT / ieskicēt / iezīmēt; iezīmēties; ieskicējums / iezīmējums. APRAKSTĪT / skaidrot / raksturot / pōrtretēt; apraksts / aprakstījums / deskripcija / raksts / skaidrojums / raksturojums / pōrtretējums / pōrtrets; scenārijs; aprakstošs / deskriptīvs / skaidrojošs. ATMASKOT / atmaskojums. (259) ILUSTRĒT (vārdiski); piemērs / ilustrācija / ilustratīvs. REPŪRTAŽA / repōrtāžveidīgs. PRŪBLĒMRAKSTS. DIENASGRĀMATA. ROKASGRĀMATA. IZTIRZĀT / aplūkot / analizēt / apskatīt / apcerēt; izanalizēt; paanalizēt; (260) iztīrzājums / aplūkojums / apskats / apcerējums / apcere / pārsprīdums / pārskats / ieskats / analīze. ATSKATĪTIES; atskats / retrōspekcija; retrōspektīvs. PIEMINĒT / atcerēties / atminēties / kavēties atmiņās; atmiņas / atcere(s) / memuāri. PĀRSKATS / apkopojums / kopsavilkums / rezumējums / rezumē; apkopot / rezumēt; (261) apkopojošs. STRĪDI / pōlemika / diskusija; strīdēties / pōlemizēt / diskutēt; pōlemisks / strīdīgs; diskutējams / diskutabls; atspēkojums / pretraksts; atspēkot. RETŪRIKA / deklamācija; retōrisks / deklamatōrisks / frāžains; retōriskums / retōrisms / frāžainība. DEKLARĀCIJA / ilustrācija; (262) deklarēt; deklaratīvs / ilustratīvs; deklaratīvisms / ilustratīvisms. DAIĻRUNĪBA; daiļrunīgs. ŠTAMPS / šablōns / klišeja / trafarets / plakātisms / plakātiskums / tradiciōnālisms; šablōnisks / klišejs / trafarets / tradiciōnāls / plakātisks; šablōniskums / tradiciōnalitāte.

C. Dōkumentāli sacerējumi.

(263) LIECĪBAS / avots / ziņas / uzziņa / izziņa / pētījums / dati / materiāls / dōkuments / fakti / literatūra / norāde / norādījums / piezīmes; liecināt / norādīt. HRŪNIKA / annāles; hrōnikāls; hrōnolōģija. HISTŪRIŪGRĀFIJA. (264) BIBLIŪGRĀFIJA; biōbibliŪgrāfija; bibliŪgrafēt; bibliŪgrāfisks. RĀDĪTĀJS. BIŪGRĀFIJA; autōbiŪgrāfija / curriculum vitae (CV); biŪgrāfisks; autōbiŪgrāfisks. SARAKSTS / liste. GRAFIKS; rādītājs. CĒNRĀDIS. ĒDIENKARTE. KATALŪGS; kopkatalŪgs / koprādītājs; (265) katalŪgizēt. REGĪSTRS; registrēt; registrēties; pārrēģistrēties; rēģistrācija; pierēģistrēt; pierēģistrēties; ierēģistrēt; pārrēģistrēt; grāmatot; iegrāmatot. PRŪGRAMMA; prŪgrammēt. PRŪJEKTS. DŪKUMENTS; pamatdōkuments; pirmdōkuments; (266) pavaddōkuments / pavadraksts / pavadzīme; papīrs; dublikāts; dōkumentācija; dōkumentēt; dōkumentārs; dōkumentāls; dōkumentālisms / dōkumentalitāte. ATRUNA; atrunāt. NŪTA; verbālnotā. HARTA. MEMŪRANDS. PRŪTŪKŪOLS / akts; (267) prŪtŪkŪlēt; prŪtŪkŪlisks; aktis; arhivālijas; dōsjē. APLIECĪBA; autŪrapliecība; metrika; kristamzīme / krustamzīme; diplŪms. RĒĶINS; koprēķins. TRATA. IZZIŪNA / uzziņa. BRĪVGRĀMATA. DEKLARĀCIJA. (268) BIĻĒTENS. FARMAKŪPEJA. PRŪFESIŪGRAMMA. IESNIEGUMS / lūgumraksts; peticija; interpelācija. ATBILDE (rakstiska); atbildēt. APKĀRTRAKSTS / cirkulārs. CILTSRAKSTI; ciltsgrāmata. ANAMNĒZE. DIAGNŪZE. KĀRTĪTE; (269) kartŪtēka; mēnešbijete / braukšanas kartīte; vizītkarte; kartītes; talōns; kŵntramarka; kupŵns. ZĪME. VEIDLAPA / blanka / liste; fŵrmulārs; anketa.

D. Īpaštematu sacerējumi. Da. Dažādi.

TEIKA / nostāsts. TEIKSMA / leģenda / mīts; (270) sāga; teiksmains / leģendārs / mītisks; varŵnteik(sm)a. TEŪGŪNIJA. VĒDAS; vĒdīks. BĪBELE; Vecā Derība; Jaunā Derība; bībelīks; evaņģēlijs; pentateihis; tŵra; apŵkrīfs; martirŵlŵģijs; katehīsmis / katķīsmis. KŪRĀNS; hadīss; (271) sunna.

Db. Likumi.

LIKUMS; likumīgs; likumība / likumīgums; likumprŵjekts. KŪDEKSS; kŵdificēt; kŵdifikācija. LĒMUMS. DEKRĒTS; dekretēt; ukazs; reskripts. (272) DEKLARĀCIJA; deklarēt. LĪGUMS; ligums (starptautīks) / nolīgums / pakts / traktāts / kŵnvencija / statūti / vienošanās / deklarācija / prŵtŵkŵls; kŵnkŵrdāts; kŵntrakts; kŵnsŵrcijs; angāzements; angāžēt. NOTEIKUMI / priekšraksts / recepte; (273) klauzula; noteikt / nosacīt. ETIĶETE. KĀRTULA. TABULA; tabulārs; tabulveidīgs / tabulveida. REGULA / rēgula. REGLAMENTS; reglamentēt; reglamentācija. NOLIKUMS / statūti; šrāga. BAUSLIS. BULLA. (274) TALMUDS. ŠARIATS.

E. Atziņas.

ATZIŪNA / atzinums / secinājums / izsecinājums / slēdziens / spriedums; secināt / spriest / atzīt / nākt pie atziņas/slēdziena/pārliecības / gūt atziņu; izsecināt / nospriest; spriedums; premisa; slēdziens. TEŪRIJA; (275) teŵrētīks; teŵretizēt; pateŵretizēt; teŵretizējums. MĀCĪBA; mācīt. KŵNCEPCIJA. DŪKTRĪNA. SKOLA. IDEŪLŪĶIJA; ideŵlŵģīks; (276) ideŵlŵģizēt; pasaules uzskats; strāva; dzīvesziņa. DŪGMA; dŵgmatika. ZINTIS / zintes. PIERĀDĪJUMS; pierādīt. PRETRUNA / pretrunība; pretrunīgs; pretrunīgums. TĒZE; (277) pamattēze; tēžveidīgs / tēžveida. PIENĒMUMS; pieņemt. HIPŪTĒZE / minējums / prātojums; hipŵtētīks. IDEJA / pārdomas; idejīks / ideju. PRINCIPS / likums; pamatprīncips. PŪSTULĀTS; (278) pŵstulēt. AKSIŪMA; aksiŵmātīks. UZSKATS / viedoklis / doma(s) / versija; uzskatīt / domāt; dziedāt citu dziesmu. DEKLARĀCIJA. TRAKTĒJUMS; traktēt. (279) PLATFŪRMA. NOSTĀDNE. PRŪBLĒMA / jautājums; prŵblēmātika / prŵblēmika; prŵblēmīks / prŵblēmveida.

4. 2. 5. Žanrīski sacerējumi. A. Jaukti sacerējumi.

PŪĒTĪSKĀ FŪLKLŪRA / burtniecība / tautas daiļrade / garamantas; fŵlklŵrīks; fŵlklŵrīzēties. (280) LITERATŪRA. DAIĻLITERATŪRA / literatūra; klasika (literatūras); klasīks; piedzīvojumu literatūra;

kriminālliteratūra / detektīvliteratūra; kriminālžanrs / detektīvžanrs; oriģinālliteratūra; lubu literatūra / bulvārliteratūra / sēnalliteratūra; literārs. HRESTOMĀTIJA. (281) ANTÓLŪGIJA; antolōģisks.

B. Sacerējumi nesaistītā valodā.

EPIKA; episks. PASAKA; literārā pasaka. PRŌZA; daiļprōza; beletristika; beletristisks; beletrizēt; beletrizācija. STĀSTS / pastāsts; garais stāsts; titulstāsts; (282) kriminālstāsts / detektīvstāsts; bibelstāsts; nóvele; nóvele; nóvelistisks / nóvelisks; nóvelistika. APRAKSTS; aprakstveida. APSKATS. TĒLOJUMS. SĪKFŌRMA / mazā fōrma; skice; miniatūra; eģide; feļetōns; feļetōnisks; (283) humōreska; pamflets; pamfletisks; burleska. SATĪRA. ESEJA. GRŌTESKA. PARABŌLA. RŌMĀNS; kriminālrōmāns / detektīvrōmāns; oriģinālrōmāns; epōjeja. DETEKTĪVS. DILŌGIJA. TRILŌGIJA. TETRALŌGIJA. DRĀMA / dramaturģija; (284) dramatisks / dramaturģisks; dramatizēt; dramatizējums; oriģināldramaturģija; rādiōdramaturģija; kinōdramaturģija. LUGA; viencēliens; raidluga / rādiōluga; detektīvluga; mōnōdrāma / mōnōluga; skečs; bufōnāde; bufis; (285) intermēdija. DRĀMA; varōndrāma; melōdrāma; melōdramatisks; mistērija / liturģiskā drāma; mirakls; mōralitē. KŌMĒDIJA; kinōkŌmēdija; salōnkŌmēdija; varōnkŌmēdija; traģikŌmēdija; traģikŌmisks; kŌmēdijisks; (286) kŌmēdijiskums; vōdeviļa; vōdevilisks; farss; traģifarss. TRAĢĒDIJA; likteņtraģēdija; traģisks; traģisms / traģiskums / traģika. LIBRETS / scenārijs. SCENĀRIJS / kinōscenārijs / kinōstāsts. LITERĀTŪRKRIKA / kritika; (287) literatūrkritisks / kritisks.

C. Sacerējumi saistītā valodā.

DZEJA / lirika / pŌezija; dzejisks / pŌētisks / lirisks; vārsnots; dzejot / vārsnot / dziesmot / dziedāt; sadzejot; apdzejot / apdziedāt; atdzejot; latviskot; atdzejojums; dzejolis / dzeja / vārsma / dzejojums / vārsmojums / dziesma; (288) dzejojums / dziedājums; tituldzejolis; dziesma; panti / rindas; perša; pants / pantiņš / rīme / rīmējums; rīmēt; rīmēties; skaitāmpantiņš; tautasdziesma / daina; rūna; ziņģe; (289) PANTS; baltais pants / baltās vārsmas; brīvais pants / brīvās vārsmas; verlibrs; divrinde / divrindenis / distihs / divieši; divrindu; gazele; trīsrinde / trīsrindenis / tercīna / terca; ritŌrnele; četrrinde / četrrindenis / kvarta; rubajs / rubaja; kvinta / piecrinde / piecrrindenis; tanka; sešrinde / sekstīna; septiņrinde / septima; astoņrinde / ōktāva; triōlets / triōleta; deviņrinde / nŌna; (290) desmitrinde / decima; ōda / kantāte / himna; ōdisks / himnisks. STRŌFA; strŌfika; strŌfisks; sŌnets / sŌneta; elēģija; elēģisks; kasīda; aleksandrietis; stance; akrŌstihs; ditirambs; rŌnde; rŌndŌ; (291) madrigāls; kancŌna; epigramma; veltījums. HIMNA; InternaciŌnāle; Marseljēza. BUKŌLIKA; bukŌlisks; pastŌrāle; pastŌrāls; idille; idillisks; eklŌga. LIRŌEPIKA; lirŌepisks; pŌēma; (292) eps / epŌss / varŌnepŌss / varŌnpŌēma / varŌndziesma / varŌnteik(sm)a; biļina; epōjeja; balāde; balādisks; rŌmance; fābula.

4. 3. Valoda.

VALODA; valodisks; mēle; svešvaloda; izlŌksne; (293) dialekts; sarunvaloda; vienkāršruna; slengs / žargŌns / argŌ; pirmvaloda / pamatvaloda / kopvaloda; palģigvaloda / starpniekvaloda; starpvaloda / starpniekvaloda; klasiskās valodas; sanskrits; hindi; esperantŌ; vienvalodģis / vienvalodas; vienvalodģība; (294) divvalodu; divvalodģība; daudzvalodu; daudzvalodģība.

II. GARŠAS SAJŪTAS.

(295) GARŠA; piegarša; miecgarša; garšģis; garšģigums; bezgaršģis / pliekans; garšot (kam kas); iegaršģties; garšot (kas pēc kā). GARŠOT; nogaršot / izgaršot; pagaršot; sagaršot / izgaršot; izgaršģties. SALDS; saldums; saldme; (296) saldēns / saldēnģis / pussalds / pasalds / pasaldēns / iesalds / iesaldēns; saldēnums; sald(en)skābs; sald(en)rūģts; saldējģis; saldināt; sasaldināt; pasaldināt; pārsaldināt. SALDS. SALKANS; iesalkans / pasalkans; salkanums / salkanģība. SKĀBS; skābums; skābēns / ieskābēns / ieskābs / pusskābs / paskābs; skābt; saskābt; ieskābt / apskābt / paskābt; pārskābt; (297) skābēt; skābināt; ieskābēt; saskābināt; paskābēt / paskābināt; pārskābēt / pārskābināt; pieskābēt / saskābēt. SKĀNŠ; ieskānģis; skānēt; skāņums. RŪģTS; rūģtums; rūģtēt; sarūģtēt; sarūģtināt; rūģtēns / ierūģtēns / parūģts / parūģtēns; rūģtēnums. SĀĻŠ; sāļums; iesāļģis / pasāļģis; sāļģt; iesāļģt / sasāļģt; iesāļģjums; pārsāļģt; (298) piesāļģt / sasāļģt; pasāļģt; sāļģties; iesāļģties / izsāļģties; pārsāļģties; atsāļģot; atsāļģotģies. SĀJŠ / šķērms; sāģums. SĪVS / ass / sģrs; pasģvs / paass / pasģrs / iesģrs; sģvums / sģrums.

III. OŽAS SAJŪTAS.

1. Ožas sajģtu norises un iedalģjums.

(299) OŽA / osma / osme. OST / saost / uzost / ostģt. SMARŽA; smārģds / elģpa; arŌmāts / arŌms; smarģģis / smarģzains / arŌmāģtģisks; smarģot; nosmarģot / izsmarģot / aizsmarģot; (300) iesmarģģotģies / uzsmarģot / aizsmarģotģies / arŌmatizģties; pasmarģot; piesmarģot; atsmarģot; smarģģināt / arŌmatizģt; sasmarģģināt / sasmarģot / iesmarģģināt / iesmarģot; smarģģinģties / smarģģotģies; sasmarģģinģties / sasmarģģotģies / iesmarģģinģties / iesmarģģotģies; izsmarģot; piesmarģģināt / piesmarģot. TVANĒT / tvanģt; iztvanģt; tvans; tvanģis / tvanģains / skurģbs / skurģģis / reibģis / tvģksmģains / tvģksmģģis / stģps / smags. (301) DVESMOT / dvaģot / vģdģtģies / izplatģties / dvest / velģties / plģst / klģst / lģt / pludot / strāvot / virtģot / vģģotģies / lidot / kģpt / sistģies / cirstģies; novģdģt / novģģot / novilģt / novirtģot / iesistģies / iecirstģies / iespiestģies; dvest / piedvesģot / piedvaģot / vģdināt / vģdģt / applģdināt / pģrģplģdināt / izstrāvot / apvģdģt / apvģdināt / ievģdģt / uzvģdināt / atvģdģt / garģot / izgarģot / sviest / iesviest / iemest; atplģst / atvģdģt / atvģģot / atvilģtģies; ieplģst / ievģģģot / ievģģģt / ievģģģot; izplģst; pieplģst; uzplģst / uzvģģģt / uzvģģģot; (302) dvesģma / dvesģmoģums / dvaģģa /

dvašojums / plūdums / strāvojums. SMAKA / smakoņa / dvaka / dvinga; piesmaka; smakot / ost / osties; uzsmakot; iesmakot; piesmakt / piesmirkot / piesūkties / pievilkties; iesmakums / piesmakums; piesmakot / piedvakot. SMIRDĒT; nosmirdēt; iesmirdēties; sasmirdēt / sasmirkot / piesmirdēt; (303) pasmirdēt; smirdināt(ies); sasmirdināt / piesmirdināt; smirdoņa; smirdoņa / smirdekļis; smirdīgs / smirdošs. SALDS; saldums; saldēns / saldenīgs; saldēnums; sald(en)skābs; sald(en)rūgts. SALKANS; salkanums. SKĀBS; skābums; skābēns. SKĀNŠ; skāņums; ieskāņš. RŪGTS; rūgtums / rūgtme; rūgtens / ierūgt(en)s / parūgt(en)s; rūgtenums; rūgtensalds; (304) rūgtensīvs. SĀĻŠ. SĪVS / spīvs; sīvums. SŪRS / kodīgs / ass / skarbs; sūrums; sūrēns / paass.

2. Ožas veice.

OST / ostīt / ošņāt / smaržot; apostīt / apošņāt / paost / paostīt / paošņāt / pasmaržot; saostīt / saošņāt; ieost / ieostīt; izostīt / izošņāt; uzostīt / uzošņāt; ostīties / ošņāties; saostīties / saošņāties / apostīties / apošņāties; saosties / saostīties.

IV. REDZES SAJŪTAS UN UZTVĒRUMI.

1. Izstarojums un atstarojums.

(305) STAROT / gaismot / gaišoties / spīdēt / spīdināt(ies) / izplatīties / degt / pludot / strāvot / plūst / lauzties / spiesties / līt / krist; izstarot(ies) / nospīdēt / izgaismoties / nolīt / izlīt / pārlīt / izstrāvot; uzstarot / uzspīdēt / iespīdēties / atspīdēt / gaismoties / (306) gaišoties / iegaismoties / apgaismoties / uzgaismot / aizdegties / iedegties / uzdegties / pielīt / pieplūst; paspīdēt; iestarot / ielauzties / iespiesties / iespīdēt / ieplūst / iekļīst / ielīt; izstarot / izlauzties / liet / izliet / šķiest; apstarot / apspīdēt / (ap)gaismot / izgaismot / iegaismot / apliet / applūdināt; pārstarot / pārspīdēt / pārliet / pārplūdināt; piestarot / piespīdēt / pieliet / pieplūdināt / piestrāvot; (307) caustrāvot; sekot; atplūst; saplūst; iluminēt; pārgaismot / pāreksponēt; sagaismot; diafragmēt / blendēt; spīdināt / dedzināt; nospīdināt; sviest / mest (gaismu u. tml.); iemest; degt / aizdegt / aizdedzināt / iedegt / iededzināt / uzdegt / uzdedzināt / uzspīdināt; sadegt; iespīdināt; paspīdināt; gaišs / spīdīgs / spožs; iegaišs / pagaišs; spoguļspožs; mazapgaismots / pusapgaismots; (308) starojums / izstarojums / gaisma / strāvojums / strāva; stars; kūlis; bōlīds; (ap)gaismojums / apgaisme / izgaismojums / gaisma; papildapgaismojums; iluminācija; virsgaisma; pagaisma; signālgaisma / signāluguns; (309) spīdējums / spīdums / spožums; spīdīgums / spīdība; pēcspīdums; saules/gaismas zaķītis. ATSTAROT(ies) / atspīdēt / atspulgot(ies) / (at)spoguļoties; atstarot / (at)spoguļot; atēnoties; atēnot; spoguļains; atspīdums / atspulgs / atspulga / atspoguļojums / atgaisma / atēnojums / atēna; spoguļatēls / atspulgs / atspoguļojums / atveids; spoguļatstarošana / spoguļrefleksija. (310) DIENASGAISMA / gaisma. AUST / svīst; ataust / uzaust / izaust / uzsvīst; paaust / pasvīst; ausma / rītausma / svīdums / gaismiņa; austra. MĒNESNĪCA / mēnesgaisma / mēnesnakts. BLĀZMOT(ies); noblāzmot / atblāzmoties; ieblāzmoties / uzblāzmot; atblāzmot(ies); atblāzmot; apblāzmot; pieblāzmot; blāzmais; blāzma / blāzmojums / atblāzma / atblāzmojums; (311) uzblāzmojums; noblāzma; vakarblāzma / vakargaisma; rītablāzma; ziemeļblāzma / pólārbblāzma / kāvi; vainags / apdārs / óreōls; nimbs / óreōls. ĒNOT / ēnoties / krist ēnai; paēnoties; ēnot / apēnot / aizēnot / noēnot / sviest ēnu / mest ēnu; pieēnot; ieēnot / izēnot; ēnains / paēnains; bezēnu; (312) ēna; ēna / aizēna / paēna / pavēnis / pakrēslis; pusēna; apēnojums / noēnojums; ēnojums / ieēnojums. KRĒSLOT / krēsloties; sakrēslot / sakrēsloties / samesties krēslai; krēslains / krēsls / krēslīgs / pakrēslains; krēsla / krēslība / krēslējums / krēslainība / pakrēsla / pagaisma; puskrēsla / pusgaisma / nokrēsla / nokrēslis / mijkrēsla / mijkrēslis. TUMST / tumsnīt / tumsēt; tumst / tumšoties; (313) satumst / pietumst / aptumst / aptumšoties / uzkrīst tumsai / samesties tumsai; tumšot / tumšināt; aptumšot / aizmumšot / satumšināt / patumšināt; tumšs; patumšs / pustumšs / ietumšs / tumsnējs / tumsnīgs; mēlns / naktsmēlns / akls / smags / biezs; pabiezis; biežēt; sabiezēt; tumsa / tumsums / tumšums / satumsums; (314) patumsa / pustumsa / notumsa; aptumsums / aptumšošanās; aptumšošana. DZIST; nodzist / izdzist / apdzist; dzēst; nodzēst / izdzēst; saulriets / riets / dziesna. LIESMOT / uguņot / kvēlot / zvērot / plaiksnīt(ies) / plaismot / plaisnāt / gailēt(ies); izliesmot / izkvēlot / noplaiksnīt(ies) / atplaiksnīt(ies) / izgailēt; (315) uzliesmot / uzkvēlot / ieliesmoties / iekvēloties / aizliesmoties / aizkvēloties / iezvēroties / ieplaiksnīties / uzplaiksnīt(ies) / iegailēties / izgailēt; paliesmot / pakvēlot / paplaiksnīt(ies) / pagailēt(ies); apliesmot; iekvēlināt; liesmais / ugunīgs / uguņains / uguņots / kvēls / kvēlains / plaiksnīgs; liesma / liesmojums / uzliesmojums / liesmainums / kvēle / uguns / guns / uguņošana / plaiksnis / (at)plaiksnījums / atplaiksna / uzplaiksnījums / gailē; (316) jāņuguns; signāluguns; vaduguns; robežugunis; malduguns. DZIRKSTĒLOT / šķīst / šķiesties; nodzirkstēlot / pašķīst / nošķīst; iedzirkstēloties / uzdzirkstēlot; padzirkstēlot. ZIBĒNOT / zibsnīt / zibšņot / zibēt / zibināt / mest zibeņus; nozibeņot / nozibsnīt / nozibšņot / nozibēt; uzzibsnīt / uzzibšņot / iezibsnīties; pazibšņot / pazibsnīt; zibens / zibsnis / (uz)zibsnījums / (uz)zibšņojums; rūsā. ZIBĒT / zibināt(ies) / (317) mirkšķināt / zibsnīt / zibšņot(ies); nozibēt / nozibināt / nozibsnīt / nozibšņot / izzibēt / uzmirkšķināt; uzzibēt / uzzibsnīt / uzzibšņot / iezibēties / iezibsnīties; pazibēt / pazibsnīt / pamirkšķināt(ies); aizzibēt; iezibēt; zibināt / zibsnīt / mirkšķināt; nozibināt / uzzibināt; zibsnīgs / zibīgs; ziba / zibsnis. LUMINISCĒT; luminiscents; luminiscence; fótoluminiscence / fluórescence / fósforescence; (318) fósforescēt / fluórescēt; elektróluminiscence; katōdluminiscence; radióluminiscence; tribóluminiscence; scintilācija. MIRDZĒT / mirdzināt(ies) / margot / mirgot / mirguļot / dzirkstēt / dzirkstīt(ies); spulgot / spīgot / spīguļot / spīgaņot; nomirdzēt / nomirdzināties / nomargot /

nomirgot / nomirguļot / nodzirkstīt / nodzirkstēt / nospulgot / nospīguļot / atmirdzēt / atmirgot; iemirdzēties / atmirdzēt / aizmirdzēties / uzmirdzēt(ies) / iemirgoties / uzmirgot / uzmarginot / iemirguļoties / uzmirguļot / iespulgoties / atspulgot / uzspulgot / iespīguļoties / (319) uzspīgot / uzspīguļot / iedzirkstēties / iedzirkstīties / aizdzirkstīt(ies) / uzdzirkstēt / uzdzirkstīt; pamirdzēt / pamirgot / pamirguļot / paspulgot / paspīguļot / padzirkstēt / padzirkstīt; apmirdzēt / apmirgot / uzmirdzināt / pamirdzināt / nomirdzināt; piemirdzēt; aizmirdzēt / azmirgot / aizdzirkstīt; mirdzīgs / dzirkstīgs / spulgs / spīguļains / spīgan(ī)gs; mirdzums / mirza / atmirdzums / atmirdza / mirgojums / mirga / dzirkstījums / spulgums / pulga / spulgojums / spīgojums; LAISTĪTĪES / lāsmot / lāsumot / lāsot / zvīlot / zvīgot / zvīguļot; nolaistīties / nolās(m)ot / nozvīlot; ielaistīties / ielās(m)oties / iezvīloties / uzlāsmot; (320) palaistīties / pazvīlot; laistīt; laistīgs / lās(u)ains / lāsains / zvīļš; lāsma / lās(m)ojums; zvīlums / zvīlojums. VIZĒT / vizināt / vizināties / trīcēt / trīsēt / vizmot / vizuļot / viznīt / vizot / zaigot / zalgot / trīsuļot; novizēt / novizmot / novizuļot / nozaigot / nozalgot / atvizēt / atvizmot / atvizuļot / atzaigot(ies) / atzalgot(ies); (321) ievizēties / ievizmoties / ievizuļoties / iezzaigoties / iezzaigoties / uzvizēt / uzvizmot / uzvizuļot / uzzaigot / uzalgot / aizvizēt / aizvizmot; viz(m)ināt; pavizmināt / apvizēt / apvizmot / apvizuļot; vizmains / vizuļains / vizuļots / zaigs / zalg; vizējums / vizma / vizojums / vizuļojums / vizums / zaigums / zaigojums / zaiga / zaigs / zalgojums. ŅIRBĒT / ņirbināties / trizuļot; noņirbēt; ieņirbēties / ietrižuļoties / uzņirbēt; paņirbēt; aizņirbēt; pārņirbēt; (322) ņirbināt; noņirbināt / saņirbināt; paņirbināt; ņirbīgs / ņirbu; ņirba / ņirboņa. BLĀVOT / blāvēt / palsot / palsnīt; noblāvot; ieblāvoties; nopalsot / nopalst; pablāvot; pablāvināt; blāvs / palss / palsens; ieblāvs / pablāvs; žulgans / žulgs / duļķains / ūdeņains; blāvojums / blāvums; miglains / neass / apdzisis / izplūdis. SŪBĒT / skapstēt / óksidēties; nosūbēt / noskapstēt / apsūbēt / apskapstēt. (323) PLUKT; noplukt / applukt. NECAURSPĪDĪGS / necaurredzams / matēts; matēt; necaurspīdība / necaurredzamība. SAMTAINS; samtainums. RĀMS / mierīgs / viegls / liegs / maigs / klusināts. SPILGTS / košs / žilbīgs / žilbs / žilbinošs / ass / dzēlīgs; paspilgts / pakošs; paspilgtināt / saspilgtināt; pārspilgtināt; košināt; dzelt / dzelstīt / žilbināt; apžilbināt / iedzelt; (324) spilgtums / košums / žilbīgums / žilbums / žilba; skarbs / griezīgs; treknis; pustreknis. SPODRS; spodrināt; uzspodrināt; spodrumis / spodrība. DZIDRS / tīrs / skaidrs / caurspīdīgs / caurredzams / transparents; padzids; puscaurspīdīgs; kristāldzids / kristālskaids; dzidrināt; (325) skaidroties; dzidrumis / dzidre / skaidrumis / caurspīdība / caurspīdīgums / caurredzamība / transparence. AUKSTS / smags.

2. Krāsa.

KRĀSA / krāsojums; pamatkrāsa; pamattonis; kóntrastkrāsa; kómplementārkrāsas; krāsziens; palete; (326) nokrāsa / piekrāsa / iekrāsojums / atēna; krāstonis / (krāsu) tonis / noziens; tonējums / ietonējums / notonējums / notonis / apakštonis / tónalitāte; pustonis / starptonis; pasteltonis; valeri / valēra; gamma / kólórīts / kólórējums; kólórītisks; (327) kólóristika; kólóristisks; iedēgums; krāsains / krāsu / krāsots; krāsainais; bezkrāsains; krāsainība / krāsainums; vienkrāsains / vienkrāsas / mónóhrōms / mónóhrōmatisks; divkrāsains / divkrāsu; trīskrāsains / trīskrāsu / trijkrāsains / trejkrāsains; (328) daudzkrāsains / daudzkrāsu / vairākkrāsains / vairākkrāsu / pólihrōms; daudzkrāsainība / pólihrōmija; spilgtkrāsains / spilgtkrāsu / spilgttonu / koškrāsains; tónāls; krāsot / kólórēt; nokrāsot / izkrāsot / sakrāsot; pakrāsot / iekrāsot; piekrāsot; pākrāsot; iekrāsot; krāsoties; nokrāsoties / sakrāsoties / iekrāsoties; pākrāsoties; tonēt; notonēt / ietonēt; (329) madarots; madarojums; madarains; pastōzs; pastózitāte. PIGMENTS; pigmentēts; pigmentēt; pigmentācija / pigmentējums. BALTS; baltais; iebalts / pabalts; sniegbalts; pienbalts; linbalts; krēmbalts / krē(ju)mkrāsas / krē(ju)mkrāsā; baltsārts / sārtpalts; bāls; bāls / pelēks / pelēksnējs; pabāls / iebāls / bālgans / balsnējs; (330) zil(i)balts / zilganbalts / zilganbāls; zaļganbalts / zaļganbāls; baltot(ies) / balot(ies) / balsnīt / balēt; nobaltot / pabaltot / pabalsnīt / uzbalsnīt; balēt / bālēt; balēties; nobalēt / nobalot / nobālēt / izbalēt / izbalot / sabālēt; pabalēt / pabalot / iebalēt / iebalot / apbalēt; balināt; izbalināt / nobaltot; pabalināt / iebalināt; baltums / sniegbaltums; bālums / bālganums; (no)bālums. (331) SIRMS; salns; iesirms / pasirms; sirmot; nosirmot; apsirmot / iesirmot / pasirmot; sirmums; sarma. BLŌNDS / linbalts; pablōnds / tumšblōnds. SUDRABAINS / sudrabots / sidrabains / sidrabots / sudraba; sudrabbalts; sudrabpelēks; sudrabbrūns; zilgansudrabains; sudrabot(ies) / sidrabot(ies); sudrabot / sidrabot; sudrabs / sidrabs / sudrabainums. PELĒKS; pelēcīgs / iepelēks; (332) gaišpelēks; tumšpelēks; pelēcīgs / pelēcīnāts / pelēksnējs / pelēk(g)ans / puspelēks / iepelēks; pelnpelēks / pelnkrāsas / pelnkrāsā; pelnains / pelnots; pelēkzil(g)s / pelēkzilgans / zilpelēks / zilganpelēks / baložpelēks / svinpelēks / svinains / tēraudzils / tēraudpelēks / tēraudkrāsas / tēraudkrāsā; pelēkbalts / pelēkbāls / pelēksirms / pelēksudrabains; zaļ(gan)pelēks; rūsganpelēks; sārtpelēks; dūmains / dūmakains; pelēkot / pelēksnīt; pelēkums / pelēcīgums / pelēcība. (333) MELNS; melnmelns / ogļmelns / piķamelns; pamelns / iemelns / melngans / melnīgs / melnīgsnējs; melnspīdīgs; zil(i)melns / zilganmelns; zaļganmelns; dūkans / dūkains; melnēt / melnot(ies); melnēt; nomelnēt / nomelnot / samelnēt / samelnot / apmelnēt / aizmelnēt; pamelnēt / iemelnēt(ies); melnums / nomelnējums / nomelnojums. DZELTENS; gaišdzeltens / iedzeltens / padzeltens / dzeltenīgs / dzeltenbalts; tumšdzeltens; citrōndzeltens; krē(ju)mdzeltens; (334) pelēkdzeltens / dzeltenpelēks; oranždzeltens; sārtdzeltens / sarkandzeltens; rūsgandzeltens; zaļ(gan)dzeltens; smilškrāsas / smilškrāsā / bēšs; sviestains; vaskains; pāts; pāls; loss; dzeltēt; nodzeltēt / sadzeltēt / izdzeltēt; padzeltēt / iedzeltēt / apdzeltēt / aizdzeltēt; pārdzeltēt; dzeltināt; nodzeltināt

sadzeltināt; dzeltenums / dzeltējums / dzeltenīgums. ZELTAINS / zeltīts / zeltots / zelta / zelt dzeltens; (335) zaļzeltains / zaļganzeltains; rusganzeltains; sartzeltains / sarkanzeltains / sarkanzelta; zeltot(ies); zeltīt / zeltot; nozeltīt; zeltainums / zeltījums / zeltojums / zelts. ÓRANŽS; oranžīgs; oranžums. SARKANS; košsarkans / asinssarkans / asiņains / ugunssarkans / ugunssārts / ugunīgs / šarlaksarkans / karmīnsarkans / karmīnsārts / rubīnsarkans / rubīnsārts; tumšsarkans / bórdōsarkans / bórdōkrāsas / biešsarkans / purpursarkans / purpura / karmīnsarkans / ķiršsarkans / ķirškrāsas / aveņkrāsas / aveņkrāsā; kaparsarkans; (336) vīnsarkans / vīnsārts / vīnkrāsas; oranžsarkans / ķieģeļsarkans / ķieģeļkrāsas; zeltsarkans; rūsgansarkans; zil(i)sarkans; mēļsarkans; sarkanīgs / iesarkans / pasarkans; sarkanot / sarkt / tvīkt; nosarkt / notvīkt / piesarkt / pietvīkt / sasarkt / satvīkt / apsarkt / atsarkt; iesarkt / aizsarkt; pasarkt; sarkanums; purpurkrāsa / purpurs; sarkums / tvīkums / nosarkums / notvīkums / piesarkums / sasarkums / apsarkums. SĀRTS / rožains; (337) nosārtis / sasārtis / piesārtis / iesārtis; iesārts / pasārts / sārtenis / pasārtenis / apsārtis / aizsārtis; tumšsārts; pelēksārts; zelt(ain)sārts; oranžsārts; sarkansārts; rūsgansārts; zaļgansārts; zil(gan)sārts; violetsārts; sārtot(ies); nosārtot(ies) / sasārtot(ies) / piesārst; iesārtoties; sārtot / sārtināt; nosārtot / nosārtināt / sasārtināt / iesārtot / apsārtināt / uzsārtināt; uzsārtināties; sārums / sārme / sārtojums / sārtenums / iesārums / piesārums / apsārums / rožainums. RŌŽĀ; rōžīgs; (338) gaišrōžā; tumšrōžā; vecrōžā. RUDS / rauds / rudots / rūšains; ieruds / paruds / rudains / rudens / rudgans / rūsgans; ierūsgans / rūsganīgs; rūsganruds; pelēkruds / pelēkrūsgans; rūsganot / rūšot(ies) / rūšēt; rūsganot(ies); rudums / rudenums / rūsganums / rūsa. BRŪNS; tumšbrūns; gaišbrūns; varabrūns / kaparbrūns / kaparkrāsas / kaparkrāsā / ķiršbrūns; kafijbrūns / kafijkrāsas / kastaņbrūns; brūngans / iebrūngans / iebrūns / pabrūns; mālainis; (339) šatens; pelēkbrūn(gan)s; melnbrūns; dzeltenbrūns; zeltbrūns; zaļbrūns; zaļganbrūns / haki krāsas; brūnot / brūnēt; nobrūnēt / sabrūnēt; iebrūnēt / pabrūnēt; brūnināt; nobrūnināt / sabrūnināt / apbrūnināt / uzbrūnināt; iebrūnināt / pabrūnināt; brūnums / iebrūnējums. ZAĻŠ; tumšzaļš; gaišzaļš / salātzaļš; košzaļš / smaragdzaļš / malahītzāļš; olīvzaļš / pelēkzaļš / pelēkzaļgans / sirmzaļš; zil(i)zaļš / zilganzaļš / jūraszaļš; (340) dzeltenzaļš / sūnzaļš; zeltzaļš; melnzaļš; iezaļš / pazaļš / zaļgans / zaļganīgs / zaļgs / iezaļgans / pazaļgans; nozaļot; zaļums; zaļganums. ZILS; tumšzils / indigō zils / indigō; gaišzils / debeszils / tirkīzzils; košzils / zilzils; sirmzils / tēraudzils; sarkanzils / sartzilgans; violetzils; zaļ(gan)zils; zilgan(īg)s / zilgs / zilgmains / iezils / iezilgans / iezilgs / pazils / pazilgans; zilēt / zilganot / zilgmot / zilgot / zilnēt / zilnīt / zilot / zilsnīt / zilt; apzilēt / apzilt / nozilēt / nozilt / sazilēt / (341) iezilēt / iezilnēties / iezilgmoties; zilināt; nozilināt / sazilināt; zilums / zilgums / zilgme / zilgmājs / zilganums / zilējums. MĒĻŠ / violets / lillā; tumšviolets; zilganviolets; ultraviolets.

3. Veidojumi plaknē.

RAIBS / raibumains / raibumots / raibkrāsains; raibraibs / raibinraibs / pārraibs; dižraibs; paraibs; sīkraibs / ziedains; baltraibs; melnraibs; pelēkraibs; dzeltenraibs; sarkanraibs; (342) zilraibs; raibot(ies); izraiboties; raibināt / raibot; izraibināt / izraibot / noraibināt / noraibot / saraibināt / apraibināt; paraibināt; pārraibināt; izraibināties; raibums / izraibinājums / saraibinājums. PUĶAINS / puķots; sīkpuķains / sīkpuķots; puķainums. RAKSTS / musturis; rakstains / rakstots / musturains / musturots; lielrakstains; sīkrakstains; (343) izrakstīt / rakstīt / aprakstīt; madarot; madarojums; madarains / ziedains. PUNKTS; punktējums; punkains / punkots / punktēts / punktveidīgs / punktveida. PLANKUMS / lāsums / lāse; pigmentplankums; plankumains / plankumots / lāsumains / lāsumots / lāsains; sīkplankumains; sārtp plankumains; sarkanbalts; sarkanmelns; (344) melnbalts; meln pelēks; melnplankumains / slauns / dagls; dūkanbērs; salns; ābolains / dābolains / dālderains / dārks; pelēkābolains; lauks; kamuflāža. TRAIPI; kleksis; triepiens, triepums; traipains; triepīgs; traipīt / triept / smērēt / ziest; traipīties / triepties / smērēties; notraipīt / notriepit / aptraipīt / aptriept / satriept / nosmērēt / noziest / sasmērēt / nomūrēt / uztriept; (345) notraipīties / notriepities / aptraipīties / aptriepties / nosmērēties / noziesties / nomūrēties / sasmērēties; ietriepit; pietriepit / piesmērēt / pieziest; uztriepe. RŪTS; rūtains / rūtots / rūtiņu / galdains; lielrūtains; rūtiņveida / rūtiņveidīgs; rūtot; sarūtot; rūtojums. JOSLA; joslains. SVĒDRA; svēdrains. DZĪSLA; dzīslains / dzīslots; dzīslējums. (346) VARAVĪKSNE / dardedze; varavīkšņains / varavīkšņots. SVĪTRA / strīpa / līnija / švīka / šņīpa; šķērsvītra / šķērs līnija / šķērsstrīpa; (matu) šķirtne / celiņš / celīte; sānceliņš; taktssvītra; pamatlīnijas; palīg līnija; viduslīnija; mala; pretmala; pamatlīnija; līnijkopa; punktlīnija; svītr līnija; lauza līnija; paralēle; vertikāle; šķautne; (347) šķautņains; svītrains / svītrots / strīpains / strīpots / svītrveidīgs / svītrveida / līnijots / līnijveida / līnijveidīgs / švīkains / šņīpains; tumšsvītrains / tumšstrīpains; sīksvītrains; šķērssvītrains / šķērssvītrots; mazsvītrains; pelēksvītrains; sarkansvītrains; sarkanbaltsarkans; svītrot / strīpot / švīkāt / švīkot / šņīpāt; nosvītrot / nostrīpot / nošvīkāt / sasvītrot / sastrīpot / sašvīkāt / sašņīpāt / piesvītrot / piestrīpot / piešvīkāt / iesvītrot / iešņīpāt / izsvītrot / izstrīpot / pārsvītrot / pārstrīpot / pāršvīkāt / pasvītrot / uzšvīkāt; pašvīkāt; iešņīpāties; grafēt / ailēt; sagrafēt; pārgrafēt; skrāpēt / kasīt; (348) ieskrāpēt / iekasīt; iekasījums; kaķēt; vilkt; vilkties; savilkt / ievilkt / novilkt; savilkties / ievilkties / novilkties; apvilkt / apzīmēt; pavilkt; pārvilkt; svītrojums / strīpojums / švīkājums / švīkojums / pasvītrojums / iesvītrojums; (sa)grafējums; (ie)skrāpējums. (349) APVEIDS / siluets / aprises / kōntūras; kōntūra / kōntūrlīnija; kōnturēt; kōnturējums / kōntūr zīmējums; kōnturāls. FIGŪRA; daudzstūris; daudzstūrainis / daudzstūrveidīgs / daudzstūrveida; trīsstūris / trijstūris; trīsstūrainis / trijstūrainis / trīsstūrveidīgs / trijstūrveidīgs / trīsstūrveida / trijstūrveida; četrstūris; četrstūrainis / četrstūrveidīgs / četrstūrveida; paralelōgrams; paralelōgramveidīgs /

paralelógramveida; taisnstūris; (350) taisnstūrainis / taisnstūrveidīgs / taisnstūrveida; kvadrāts; kvadrātveidīgs / kvadrātveida / kvadrātisks; rōmbs; rōmbveidīgs / rōmbveida / rōmbisks; rōmbōids; trapece; trapeceveidīgs / trapeceveida; piecstūris / pentagōns; piecstūrainis / pentagōnāls; sešstūris / heksagōns; sešstūrainis / heksagōnāls; astoņstūris / ōktagōns; astoņstūrainis; zvaigzne; zvaigžņots / zvaigžņains; zvaigžņveidīgs / zvaigžņveida; pentagramma; aplis / riņķis; pusaplis; apļveidīgs / apļveida; ōvāls; (351) ōvāls / ōvālvēidīgs / ōvālvēida; elipsōids; segments; segmentēt; segmentāc ija; segmentāls; sektōrs; sektōrvēidīgs / sektōrvēida / sektōriāls; leņķis; leņķisks; leņķveidīgs / leņķveida; platleņķis; šaurleņķis; šaurleņķa; vienādleņķu; kvadrants. GRAFS. DIAGRAMMA; grafiks. BARÓGRAMMA. ELEKTRÓKARDIÓGRAMMA. SFIGMÓGRAMMA. SPEKTRÓGRAMMA; spektrōheliógramma. STEREOGRĀFIJA; stereogrāfisks. SKENÓGRAMMA. RENTGENÓGRĀFIJA; (352) rentgenogrāfisks; rentgenogrāfēt / rentgenogrammēt; rentgenogramma / rentgenuzņēmums; fluórōgrāfija / rentgenfluórōgrāfija; fluórōgrāfisks; fluórōgramma; tōmōgrāfija; tōmōgrāfisks; tōmōgramma. ÓSCILÓGRAMMA.

4. Attēlojums. 4. 1. Tēlotāja māksla.

TĒLOTĀJA MĀKSLA. TĒLS; attēls; (353) figūra; attēlot; tēlojums; tuvplāns. RÓMĀNIKA. GÓTIKA; gótisks. MANIERISMS. BARÓKS; barókāls. RÓKÓKŌ. RACIONĀLISMS; racionālistisks. (354) KLASICISMS; klasicistisks. SENTIMENTĀLISMS. RÓMANTISMS. REĀLISMS; reālistisks. IMPRESIŌNISMS; impresiōnistisks. PŌSTIMPRESIŌNISMS; pŌstimpresiōnistisks. SEZĀNISMS. NEŌIMPRESIŌNISMS / diviziōnisms / puantilisms. NEŌKLASICISMS / jaunklasicismis. (355) NATURĀLISMS; naturālistisks. EKSPRESIŌNISMS. FUTŪRISMS; futūristisks. KŌNSTRUKTĪVISMS. ABSTRAKCIŌNISMS; tašisms / abstraktais ekspresiōnisms; supremātisms; supremātisks; neoplasticismis. MŌDERNISMS; mōdernistisks. DADAISMS. (356) SIRREĀLISMS; sirreālistisks. SIMBOLISMS; simbolistisks. KUBISMS; kubistisks. AVANGARDISMS; pŏpārts / pŏpmāksla; ōpārts; bŏdiārts; kŏncēptuālā māksla; transavangards. NEŌREĀLISMS. SUPERREĀLISMS / hiperreālisms / fŏtoreālisms. (357) PŌSTMŌDERNISMS / pēcmŏdernisms. FŌRMĀLISMS; fŏrmālistisks. DEKADENCE / dekadentisms; dekadentisks. PRIMITĪVISMS / naivismis. URBĀNISMS; urbānistisks. PŪRISMS. AKADĒMISMS. IKEBANA. STĀJMĀKSLA; stājdarbs. MŌNUMENTĀLĀ MĀKSLA; mŏnumentāli dekrŏratīvā māksla; (358) mŏnumentāls; mŏnumentalitāte / mŏnumentālistisks. DEKRŌRĀTĪVĀ MĀKSLA; dekrŏratīvs; dekrŏratīvisms / dekrŏratīvitāte. LIETIŠĶĀ MĀKSLA; inkrustācija; inkrustēt; intarsija; batika. TAUTAS MĀKSLA. (359) KŌMPŌZĪCIJA. UZMETUMS / mēts / skice / skicējums / studija; pirmmēts; mētvēidīgs / mētvēida / studijvēidīgs / studijvēida; uzmet / skicēt / uzskicēt / ieskicēt. KŌPIJA; kŏpēt; nokŏpēt / pārkŏpēt; pakŏpēt; mikrŏkŏpija; (360) pausa / novilkums; pausot / novilkt. REPRŌDUKCIJA; reprŏducēt; reprŏduktīvs; reprŏgrāfija; reprŏgrāfisks. RETUŠA; retušēt.

4. 1. 1. Glezniecība.

GLEZniecība; glezniecisks; gleznieciskums; gleznot; uzgleznot; (361) glezna / gleznojums / bilde / audekls; apgleznot; apgleznojums; izgleznot; izgleznojums; iegleznot; iegleznojums; sagleznot; pārgleznot; pārgleznojums; pagleznot; pagleznojums; virsglazūra; zemglazūra; smērējums / triepums / pindzelējums / ķēpājums; pindzelēt. GL-BAS TEHNĪKA. EĻĻAS GL-BA. (362) AKVARELIS / akvareļglezniecība / akvarelēšana; akvarelis / akvareļgleznojums / akvarelējums; akvarelisks; akvareliskums. PASTELIS / pastelglezniecība / pasteltehnika / krīts; pastelis / pastelglezna / pastelgleznojums; pastelīgs. GUAŠA. TEMPERA. VASKA GL-BA / enkaustika. (363) FRESKA. EMALJAS GL-BA. MŌZAIKA; mŏzaikveidīgs / mŏzaikveida. VITRĀŽA. STĀJGLEZniecība / stājglezna. MŌNUMENTĀLĀ GL-BA. DEKRŌRĀTĪVĀ GL-BA; dekrŏratīvs gleznojums; dekrŏrācija. MINIATŪRU GL-BA; miniatūra; miniatūrvēida. (364) SCENŌGRĀFIJA / skatuves glezniecība; scenogrāfisks. ŽANRS (tēlotājā mākslā); žanrīskis. FIGURĀLĀ GL-BA; figurāls. SADZĪVES ŽANRS. VĒSTURISKAIS ŽANRS. BATĀLIJU ŽANRS / batālija. MITŌLŌĢISKAIS ŽANRS. AINAVA / peizāža / dabasskats; ainavīskis. (365) MARĪNA / marīnisms. ANIMĀLISTISKAIS / animāliju žanrs; animālistisks. PŌRTRETS; pŏrtrets / pŏrtreja / ģīmetne; pŏrtretglezniecība; pašpŏrtrets / autŏpŏrtrets; dubultpŏrtrets; pŏrtretīskis; pŏrtretēt; pŏrtretējums. ŠARŽS; šaržēt. (366) KLUSĀ DABA / natūrmŏrts. AKTS / kailfigūra / kailķermenis / plīknis. SVĒTBILDE; ikŏna. PŌLIPTIHS; diptihs; triptihs; cikls. PANŌRĀMA; panŏrāmīskis; diŏrāma. KŌLĀŽA. PANNŌ. PLAFŌNS. (367) MEDALJŌNS. TŌNDŌ. STAFĀŽA.

4. 1. 2. Grafika.

GRAFIKA; grafīskis. ZĪMĒJUMS / uzzīmējums / iezīmējums; zīme / apzīmējums / iezīme / atzīme; signālzīme; zīmēt; uzzīmēt; (368) izzīmēt; piezīmēt / sazīmēt; piezīmēt (klāt); pazīmēt; izzīmēties; pārzīmēt; nozīmēt / pārzīmēt; iezīmēt / atzīmēt / aizzīmēt; apzīmēt. LINEĀRS; lineārisms / linearitāte. RASĒJUMS; rasēt; uzrasēt; (369) pārrasēt; pierasēt. PLĀNS / plānojums / izplānojums / prŏjekts / shēma; detalplānojums / detalprŏjekts; diplŏmprŏjekts; plānot / prŏjektēt; izplānot; izprŏjektēt; saplānot / saprŏjektēt; pārplānot / pārprŏjektēt; pārplānojums; shematizēt; shematīskis / shematizēts; prŏjekcija; mikrŏprŏjekcija; mikrŏtipija; prŏjektīvs; prŏjicēt; (370) prŏjicēties. PIKTŌGRĀFIJA; piktogrāfīskis; piktogramma; petrŏglīfs. GRAFĪTI; pirŏtipija. TETŌVĒJUMS; tetŏvēt. GRAFIKAS TEHNĪKA; ogle; tuša; zīmulis; sangvins / sangīna; sēpija; spalva; flŏmāsters. (371) ESTAMPS / novilkums. AUGSTSPIEDUMS; ksilogrāfija; ksilogrāfīskis;

kokgriezums; kokgrebums / kokdzelums; linógriezums / linógrebbums / linógravūra. DOBSPIEDUMS; gravūra / metāļgravūra / grebums; gravēt / grebt / griezt; (372) gravējums / grebums / griezum; iegravēt / iegrebt / iegriezt; iegravējums / iegrebbums / iegriezums; aukstā adata; mecótinta; óforts / asējums; akvatinta. LITÓGRĀFIJA / gludspiedums; litógrāfisks; litógrafēt; autólitógrāfija / óriģināllitógrāfija; mónótipija. (373) STĀJGRAFIKA. GRĀMATU MĀKSLA; grāmatu grafika; ilustrācija / ilustrējums / bilde; ilustrēt; ilustrēts / bilzains; ilustratīvs; grāmatzīme / ex libris. ÓRNAMENTS / órnamētējums / rotājums; órnamētēt / rotāt; órnamētika; órnamētāls; stilizēt; (374) stilizējums / stilizācija; krusts; ugunskrusts / ugunszīme / svastika / kāškrusts; vinjete; arabeska; móreska; palmete; meandrs; gróteska; kartuša. KARIKATŪRA / paródijs; karikatūriskis. KÓMIKSS. LIETIŠĶĀ GRAFIKA. (375) PLAKĀTS / plakāta māksla; afiša; plakātisks; plakātveida / plakātveidīgs; pósters; transparents. ETIĶETE. VĒRTSPAPĪRS / vērtszīme; kupūra. NAUDASZĪME; banknóte / asignācija; papūrnauda; kredítbiļete; bōnas; ūdenszīme. AKCIJA. (376) ÓBLIGĀCIJA. BIĻETE; brīvbiļete; lóterijas biļete; tótalizātóra biļete. MARKA; zīmogmarka / vērtsmarka; pastmarka; reklāmszīme; uzlīme. GODA RAKSTS. PASTKARTE /atklātne / kartūte. ZĪMOGS / spiedogs; ģerboņzīmogs; (377) zīmogot; apzīmogot; sazīmogot; aizzīmogot. HERALDIKA; heraldisks; emblēma / zīme; ģerbonis / vapenis; zīmotne; miroņgalva. SPĒĻU KĀRTS / kārts; kāravš; krusts / kreic(i)s; pīķis; sirds; dūzis; džókers; kungs; dāma; kalps; desmitnieks; devītnieks / deviņnieks; astotnieks / astoņnieks; septiņnieks; sešnieks; piecnieks; (378) četrinieks; trijnieks, divnieks. TÓPÓGRĀFIJA; tópógrāfisks; kartógrāfija; kartógrāfisks; kartēt / kartógrafēt; karte; kartógramma; kartódiagramma; kóntūrkarte; atlants; glóbus; planšete.

4. 1. 3. Tēlniecība.

(379) TĒLNICĪBA / skulptūra / plastika; tēlniecisks / skulpturāls / plastisks; apaļskulptūra / pilnplastika; cilnis / reljefs; augsteilnis; skulptūra / figūra / griezum / izgriezums / tēls / veidojums / atveidojums / atveids; veidot / atveidot. MÓNUMENTĀLĀ TĒLNICĪBA; mónumentāls; mónumentalitāte / mónumentālisms; mónumentalizēt; (380) pieminekļis / mónuments; ansamblis (skulpturāls). DEKÓRĀTĪVĀ TĒLNICĪBA; frīze; atlants; kariatīde; dzēga / karnīze / zimze; kapitelis; pilastrs; rózete; rustika; rusts; rustots; (381) rustikāls; rustikalizēt; rustikalizācija. STĀJSKULPTŪRA / stājēlniecība; pórtrets; statuja; krūšutēls / biste; mulāža; makets. KOKTĒLNICĪBA; kokskulptūra; griezum. ŠĪKPLASTIKA; statuete; krucifikss; amulets / talismans; marketrija; medaļa; (382) plakete. METĀLAPSTRĀDES MĀKSLA. JUVELIERMĀKSLA; juvelierizstrādājums / juvelierdarbs. ĢEÓMETRISKS ĶERMENIS; daudzskaldnis / póliedrs; prizma; prizmatisks / prizmveidīgs / prizmveida; prizmatóids; kōnuss / kōns; kōnisks / kōnusveidīgs / kōnusveida; kubs; kubs / kubiks; kubisks / kubveidīgs / kubveida; piramīda; (383) piramidāls / piramidveidīgs / piramidveida; paralēlskaldnis / paralēlepipēds; rómbóedrs; četrskaldnis / tetraedrs; piecskaldnis / pentaedrs; sešskaldnis / heksaedrs; astoņskaldnis / óktaedrs; divpadsmitskaldnis / dódekaedrs; lode; lodveidīgs / lodveida; puslode;) sferóids; cilindrs; cilindrisks / cilindveidīgs / cilindveida; ripa / disks; ripveidīgs / ripveida / diskveidīgs / diskveida.

4. 2. Fótóattēlojums.

FÓTÓGRĀFIJA; fótómāksla / mākslas fótó / fótógrāfija; fótóattēls / fótóuzņēmums / fótógrāfija / fótó / bilde; (384) mikrófótógrāfija; fótógrafēt(ies); nofótógrafēt / uzfótógrafēt; nofótógrafēties; pafótógrafēt; pārfótógrafēt; piefótógrafēt / safótógrafēt; izfótógrafēt(ies); fótógrāfisks; negatīvs; pózitīvs; diapózitīvs; fótómóntāža; fótóhrōnika; (385) fótótēka; fótókópija; faksimils; dagerótipija; dagerótips; hektógrafēt; hektógrāfisks; šapirógrafēt; šapirógrāfisks; elektrógrāfija; magnetógrāfija / ferógrāfija; elektrófótógrāfija; kserógrāfija; kserógrāfisks; kserókópija. FILMĒT; filmēties; nofilmēt / uzfilmēt; pafilmēt; pārfilmēt; piefilmēt; piefilmējums; safilmēt; kinóizmēģinājums; kóntražūrs. (386) KINŌ / kinematógrāfija; kinematógrāfisks; kinematógrāfiskums / kinematógrāfisms; kinófilma / filma / kinódarbs / kinólente; testfilma; kinókadrs / kadrs / kinóuzņēmums; kadrēt; kadrējums; titulkadrs; kinóprójeckija; kinóseanss / kinóizrāde; kinófótó; kinófótófōnō; kinóieraksts / kinógramma; kinódókuments; kinódókumentālistika; kinópublicistika / kinóžurnālistika; (387) kinóapraksts; kinóhrōnika / hrōnika / kinóžurnāls / kinórepórtāža; kriminālrōnika; kinópróduckija; kinórepertuārs; kinóalmanahs; kinókómpózcija; kinóžanrs; kinóklasika; óperfilma; baletfilma; pórtretfilma; kóstimfilma; kóvbójsfilma / vesterns; kriminālfilma. TELEVĪZIJA; televiziōnisks; kósmótelevīzija / kósmóvīzija; (388) telekinematógrāfija / telekinō; teleprógramma; telepārraide; telefilma. VIDEŌ; videóattēls; videóieraksts; videómateriāls; videófilma / videólente; videóklips; videóseanss; videótēka; videóprógramma; videótelefōnija; videótelefōniskis. STEREOŠKŌPIJA; stereóškópisks; stereóattēls; stereópāris; stereógrāfija; stereógrāfisks; stereóefekts; stereófótógrāfija; (389) stereófótógrāfisks; stereókinematógrāfija / stereókinō; stereó(kinō)filma; stereótelevīzija. HÓLÓGRĀFIJA; hólógrāfisks; hólógramma; hólógrafēt.

4. 3. Raksts.

RAKSTĪT; uzrakstīt; aprakstīt / norakstīt / pierakstīt; aizrakstīt (līdz); parakstīt; rakstība / raksts / grafika; grafisks; ķīlraksts; glītrakstīšana / daiļrakstīšana / kaligrāfija; kaligrāfisks; kopraksts; krecelēt / (s)kricelēt / skribelēt / skrīpāt; skrīvēt; (390) uzkrecelēt / uz(s)kricelēt / uzskribelēt / uzskrīpāt / uzskrīvēt; krecelīgs / (s)kricelīgs / šķobīgs; šņāpt / šņāpāt; uzšņāpt. PÓLIGRĀFIJA; póligrāfisks; druka; fraktūra / gótiskie burti /

vecā druka; antīkva / jaunā druka; gróteska; cicerō; tercija; pefīts; kursīvs; kirilica; glagōlica; stereótipija; trafaretspiedums / sietspiedums. NOŠU RAKSTS / nošuraksts / nošraksts; (391) tabulatūra; partitūra; klavierliteratūra; klavierizvilkums. bekars; bemóls; dublbemóls / dubultbemóls; diēzs; dubldiēzs / dubultdiēzs; līga; nots; atslēga; fermāta; vólta; TRANSKRIPCĪJA; transkribēt; transliterācija; transliterēt; pareizrakstība / órtogrāfija; (392) órtogramma; órtogrāfisks. STENÓGRĀFIJA / ātrraksts; stenógrafēt; stenogramma; stenógrāfisks; stenótipija; stenótipēt; stenótipisks; Braila iespiedums / Braila raksts / reljefraksts / punktraksts; šifrs; šifrēt / kódēt; atšifrēt; šifrs / šifra / kóds; slepenraksts / kriptogrāfija; (393) kriptogramma; kriptogrāfisks; autógrāfs / autógramma. ZĪME / rakstuzīme / grafēma; virzienrādis / bulta; diakritiska zīme; garumzīme; gravis; cirkumflekss; jumtiņš; apgriezts jumtiņš; akūts; tilde. BURTS; sākumburts / iniciālis; (394) lielais burts / majuskulis; mazais burts / minuskulis; ķeksis / ķēburs; ķēburains / ķēburīgs; alfabēts; alfabētisks; hómógrāfs; alfa, beta, gamma, delta; ideogramma / hieróglifs; ideogrāfija; ideogrāfisks / hieróglifisks; ligatūra. INTERPUNKCĪJA; pieturzīme; atdalītājpieturzīme; (395) izdalītājpieturzīme; papildu pieturzīme; kómats; kómatveidīgs / kómatveida; punkts; daudzpunkts / daudzpunkts; divpunkts; divpunktēt; kóls; semikóls; domuzīme; jautājuma zīme; izsaukuma zīme / izsaucējs; iekavas; pēdiņas; vienpēdiņas; defise; (396) apóstrofš; apóstrofēt; slīpsvītra; pusiekava; zvaigznīte; puansōns; ķeksītis. vienzīmes / viencipara; divzīmju / divciparu; trīszīmju / trīsciparu; četrzīmju / četrciparu, pieczīmju / piecciparu. sešzīmju / sešciparu. SIMBOLS; simbolika; simbolisks; fórmula; vienlīdzības zīme; pluszīme; (397) mīnuszīme; reizināšanas zīme. CIPARS; ciparots; decimālcipars; kólumncipars; nulle; viens / vieninieks; divi / divnieks; trīs / trijnieks; četri / četrinieks; pieci / piecnieks; seši / sešnieks; septiņi / septiņnieks; astoņi / astoņnieks / astotnieks; deviņi / deviņnieks / devītnieks; atzīme; skaitlis; pirmskaitlis; decimāldaļskaitlis; daļskaitlis; numurs; (398) numurēt; numerācija.

5. Redzes uztvere. 5. 1. Redzes veice.

SKATĪTIES / skatīt / raudzīties / raudzīt / lūkoties / lūkot / vērties; skatīties ar pusaci; paskatīties / paskatīt / palūkoties / palūkot / paraudzīties / paraudzīt / pavērties / noskatīties / nolūkoties / noraudzīties; (399) iemest / pamest skatienu/aci, pārļaut skatienu/acis, aplaist acis; acu pārļautiens; apskatīties / aplūkoties / apraudzīties / vērst (skatienu, acis) / griezt (skatienu, acis); vērsties (skatienu, acīm); apskatīt / aplūkot / apraudzīt / noskatīt / nolūkot / pētīt / nopētīt; apskate; ieskatīties / ielūkoties; atskatīties; saskatīties; izskatīt / izlūkot; (400) pārskatīt / pārļūkot; caurskatīt; caurskate; uzlūkot; skriet / skraidīt / šaudīties / skraidēlēt; apskriet / pārskriet; skraidīgs / šaudīgs; skatiens / skats / mirklis / ac(ī)s / skatījums; (401) vērot / novērot; pavērot / papētīt; vērojums / novērojums; pašnovērojums; vēriģs / vērojošs / pētīģs / ciešs; blenzt; pablenzt; (402) lūrēt / blenzt; nolūrēt; palūrēt; glūnēt; uzglūnēt; izglūnēties; glūnēt; uzglūnēt / noglūnēt / apglūnēt; paglūnēt; glūniģs / glūnošs; ķīķerēt; urbties; ieurbt(ies); urbiģs / urboģšs; spoguļoties; paspoguļoties; izspoguļoties; šķielēt; (403) nošķielēt / pašķielēt; iešķielēt. VĒRT / plest; atvērt / atplest; pavērt; ieplest / izplest; vērt ciet; aizvērt; pievērt; vērties; atvērties; pavērties; ieplesties / izplesties / paplesties; aizvērties. VĀRSTĪT; pavārstīt; vārstīties. MIEGT; aizmiegt / samiegt; piemiegt / pamiegt / samiegt; miegties / vērties ciet / lipt ciet; piemiegties / samiegties. (404) MĪRKŠĶĪNĀT / vārstīt / virināt / blisināt; nomirkšķināt / noblisināt / samirkšķināt / pamirkšķināt / pavārstīt; mirkšķināt (ar nolūku); pamirkšķināt / uzmirkšķināt; atmirkšķināt; samirkšķināties; mirkšķināties; vārstīties / blisināties; samirkšķināties / noblisināties / iemirkšķināties. .

5. 2. Acu izteiksme.

STAROT / spulgot / dzirkstīt / dzirkstēt / spridzēt / sprikstēt; nodzirkstīt; iestartoties / iespulgoties / iedzirkstīties / uzdzirkstēt(ies) / iesprikstēt / uzspridzēt; spulģs / dzirkstīģis / dzirkstošs / spridzīģis / spriganums. MIRDZĒT / gailēt / zibēt / kvēlot / liesmot; iemirdzēt / atmirdzēt / atmirģot / iegailēt / iezibēt / iekvēloties; zibīģis / kvēls; mirdza / mirdzums / gaile / kvēle / kvēlums / kvēlojums. ZVĒROT / zibeģot / zibsnīt / mest zibģus / zibināt(ies) / dzalkstīt; nozvērot / nodzalkstīt; iezvēroties / iezibsnīties / iedzalkstīties; zibsnīģis. DZELT; (406) iedzelt; dzēliģis; dzēliģums. SMĪETIES / smaidīt; smēģiģis / smaidīģis / izsmēģiģis. BOLĪT / valbīt; izbolīt / izvalbīt / izvelbt / nobolīt; pārbolīt; pabolīt / pavalbīt; bolīties / valbīties; izbolīties / izvalbīties / nobolīties. DZĒDRS / skadrs / skarbs / salts / vēss. STINGS / stīvs / stiklains / blāvs / duļķains / žulģs / žulgans.

5. 3. Redzes norise.

(407) REDZĒT; matīt; viedēt / viest; saredzēt / saskatīt / saraudzīt / samatīt / saviest; ieraudzīt; ievērot / manīt / pamanīt; vēriģis / acīģis / redzīģis; vēriģums / acīģums / redzīģums; pārredzēt / apredzēt; (408) caurredzēt; redzams / vizuāls; redzamība; pārredzams / pārskatāms; pārredzamība / pārskatāmība; nepārredzams / nepārskatāms; redze; kopredze / binókulārā redze; redzīģis; vājredzīģis / pusakls / paakls; vājredzība / vājredzīģums; tuvredzīģis; tuvredzība; tālredzīģis; (409) tālredzība; neredzīģis / akls; neredzība / neredzīģums / aklums. MIGLOTIES; aizmigloties / apmigloties / samigloties; aizmiglot / apmiglot; raibot(ies); žilbt; apžilbt / sažilbt; žilbināt; apžilbināt. AINOTIES / tēloties / viedēties / rādīties / vīdēt / vērties; atainoties / attēloties / (410) parādīties / pavērties / atvērties / atklāties / atvīdēt / pavīdēt / iezīmēties; aust / ataut / uzplaksnīt(ies) / vizualizēties; gaist / zust / dzist; izgaist / pagaist / izzust / nozust / pazust / nodzist; rādīt / vizualizēt; rādījums / vizualizācija; atklāt / pavērt; izskatīties / rādīties; (411) izskats; aina / skats; ainava / dabasskats / aina / skats; natūra; kopaina / kopskats; kopplāns; panórāma; tēls. RĒĢS / māns

/spoks / ērms / biedēklis / māžs / ķēms / parādība / halucinācija; (412) vīzija; rēgoties / spokoties; norēgoties; parēgoties; rēgains / spokains / spociņš; rēgainība / spokainums / spociņgums; fantoms / fantasmagorija; mirāža / fatamorgāna; pārskatīties; pārskatīšanās. SAPNIS; sapņot; nosapņot / noredzēt sapnī / izsapņot; izsapņoties; sasapņoties; (413) murgs / murgojums; murgot; izmurgot; nomurgot / izmurgoties; murgains / murgpils.

V. CITAS ATRIBUTĪVAS JUTEKLISKAS PAZĪMES.

1. Siltums.

(414) SILTUMS / temperatūra; termisks; termāls. SILTS / sildošs; siltens / pasilts / pussilts / remdens; silt; pasiltināties; sasilt; uzsilt; (415) iesilt; piesilt; apsilt; atsilt; izsilt; pārsilt; sildīt; siltināt; sasildīt; uzsildīt; piesildīt / iesildīt / apsildīt; piesildīt / izsildīt; atsildīt; pārsildīt; sildīties; sasildīties; pasildīties / apsildīties; iesildīties; izsildīties; siltums / sasilums; (416) siltme. SAUĻOT; sauļoties; apsauļot / nosauļot; apsauļoties / nosauļoties; izsauļot; izsauļoties; pasauļot; pasauļoties; pārsauļot; pārsauļoties. IEDEGT / iededzināties / nodegt / apdegt / apdedzināties; iedegums / nodegums; iededzināt / nodedzināt. KARSTS; pakarsts; karst; sakarst / iekarst / nokarst / piekarst / uzkarst; pakarst; (417) izkarst; pārkarst; karsēt; sakarsēt / nokarsēt / uzkarstēt / piekarstēt; pakarsēt; pārkarsēt; izkarstēt; karsēties; sakarsēties / uzkarstēties; pakarsēties; pārkarsēties; izkarstēties; karstums; tveicīgs / svelmains / svelmīgs / svelošs / svilīgs / kvēls / kveldīgs / kvelmains / kvēlains / tvīkains / versmains / versmīgs; (418) tvīkt / kaist / svilt / degt / kvēlot / versmot / līt / pludot; satvīkt / pietvīkt / sakaist / nokaist / sasvilt; pārtvīkt; tveicēt / svelmēt / kaitēt / kveldēt / tvīcināt / svilināt / dedzināt / kveldināt / cepināt; notveicēt / nokveldēt / sakveldēt / sakveldināt / sakaitēt / nokaitēt / nosvilināt / apsvilināt / apcepināt / nocepināt; patveicēt / pakveldēt / pakveldināt / pakaitēt; piesvelmēt / piekveldēt / piekveldināt; (419) izkveldēt / izkveldināt / izcepināt; tveicēties / svelmēties / svilināties / cepināties; notveicēties / iztveicēties / izcepināties / nocepināties; tveice / versme / spelte / svelme / svelmonis / svelonis . sveloņa / svēle / kvēle; tvīkums; sufīgs / spiedīgs / spiedošs / tveicīgs / svelmains; sust; sasut; sutināt / spiest; sutināties; izsutināties; suta / sutoņa / sufīgums / spiedīgums. (420) CEPT; cepties; cepināt; cepums / cepiens; izcept / sacept / sacepināt; izcepties / izcept; sacepums; piecept / sacept; paccept / paccepties; paccepties / pacceptināties; iecept; acept / nocept / apcepināt / nocepināt; acepties / acept / nocepties / nocept / nocepināties; apcepums; uzcept / sacept / paccept; uzcepties; piecept; piecepums; (421) pārcept / pārcepināt; pārcepties / pārcept / pārcepināties; piecept / piedegt; piedegums. GRAUZDĒT; grauzdēties; sagrauzdēt / izgrauzdēt / uzgrauzdēt; apgrauzdēt; pagrauzdēt; pagrauzdēties; pāgrauzdēt; pāgrauzdēties; piegrauzdēt. VĀRĪTIES / burbuļot; vārīt; uzvārīties / uzburbuļot; uzvārīt; izvārīt / uzvārīt; (422) izvārīties; novārīties; novārīt; novārījums / izvilkums / novilkums; savārīt; savārīties; pievārīt / savārīt; pievārīties; pavārīt; pavārīties / paburbuļot; pārvārīt; pārvārīties; apvārīt; apvārīties; ievārīt; ievārīties; (423) vārošs / verdošs. SAUTĒT (1) / sutināt; sautēties / sutināties / sust; izsautēt / izsutināt / sasautēt / sasutināt / nosutināt; izsautēties / izsutināties / izsust / izsusties; sasautēt / sasutināt / piesautēt / piesutināt; apsautēt / apsutināt / pasautēt / pasutināt; apsust; pasautēties / pasutināties / pasust; pārsautēt / pārsutināt; pārsautēties. SAUTĒT (2) / sutināt; izsutināt / izsautēt. SAUTĒT (3) / sutināt; sautēties / sutināties; izsautēties / izsutināties; pasautēt; (424) pasautēties / pasutināties; pārsautēties. PLAUCĒT(1) / brucināt; applaucēt / applucināt / noplaucēt / noplucināt; ieplaucēt; izplaucēt; paplaucēt. PLAUCĒT(2); applaucēt / apbrucināt / noplaucēt / nobrucināt; applaucēties / apbrucināties / noplaucēties; izplaucēt. DEGT(1); iedegties / aizdegties; (425) sadegt / izdegt / nodegt; apdegt / apdedzināties; padegt; pārdegt; aizdegt; atdegt; degums / izdegums / izdega; apdegums / sadegums. DEGT(2) / aizdegt / iedegt / uzdegt / aizdedzināt / iededzināt / uzdedzināt; sadegt; dedzināt; (426) sadedzināt / nodedzināt; sadedzināties; izdedzināt; apdedzināt; padedzināt; pārdedzināt; iededzināt. KURTIES / kurēties; kūrumš; iekurties / iekurēties / aizkurēties; izkurties / izkurēties; pakurēties / pakurties. KURINĀT; kurt / iekurt / iekurināt / aizkurt / aizkurināt / piekurt / sakurt / sakurināt / uzkurt / uzkurināt; (427) iekurs / aizkurs; izkurt / izkurināt; apkurināt; apkure; pakurināt; pārkurināt; nokurināt / piekurināt / sakurināt. AUKSTS; paauksts; salīgs; salīgums; dzist; atdzist / padzist / paaukstināties; dzesēt / dzesināt / dzisināt; atdzesēt / atdzesināt / atdzisināt / paaukstināt; (428) padzesēt / padzesināt / padzisināt; dzesēties; atdzesēties / atdzisināties; saaukstēt / sasaldēt; saaukstēties / sasaldēties; saaukstēšanās; aukstums. VĒSS / dzeštrs / dzešdrs; pavēss / padzeštrs / padzešdrs; atvēst; vēsināt / atvēsināt / pavēsināt; vēsināties / atvēsināties / pavēsināties; vēsums / dzeštrums / dzešdrums. SPIRGTS / spirdzīgs / atspirdzinošs / svaigs / veldzinošs; spirdzināt / atspirdzināt / atsvaidzināt / veldzināt / veldzēt / atveldzēt; (429) spirdzināties / atspirdzināties / atsvaidzināties / veldzēties / veldzināties / atveldzēties; spirtums / veldze / svaigums. DRĒGNS; drēgnums. SALTS; pasalts; salt; pasalt; piesalt / uzsalt; sasalt; atsalt; aizsalt; iesalt; piesalt; (430) nosalt; pārsalt / pārsalties; izsalt; izsalties; apsalt; saldēt; nosaldēt / apsaldēt / apaukstēt; pārsaldēt; pasaldēt; sasaldēt; izsaldēt; iesaldēt; aizsaldēt; piesaldēt; uzsaldēt; saldēties; apsaldēties; saltums / sals / salums; sasalums; uzsalums / apsalums; pārsalums; (431) apsaldējums / apaukstējums; apsaldēšanās; atsals / atsala. SPALGS / spelgs / spelgonīgs / stindzīgs / stindzinošs; stingt; stindzināt; spelgonis / spelga / spalgonis / spalgums / stindzenis.

2. Kónsistence.

KÓNSISTENCE / substance / struktūra. CIETS; paciets / pusciets; superciets; cietēt; (432) sacietēt / nocietēt / sagaldēt; pārcietēt; pacietēt; cietināt; sacietināt / nocietināt; iecietināt; pārcietināt; cietība / cietums; sacietējums. STINGRS / stings / tvirts; pastings / pusstings; stingrums; grods; grodums. BLĪVS; pablīvs; blīvēties / blietēties; sablīvēties / sablietēties / noblīvēties / pieblīvēties / pieblietēties; (433) blīvēt / blietēt; sablīvēt / sablietēt / noblīvēt / noblietēt / pieblīvēt / pieblietēt; blīvums / blīvējums. AMÓRFS / stiklveidīgs / stiklveida; amórfums. PLASTISKS; termoplastisks; plastificēt / plasticēt; plastiskums / plasticitāte; termoplastiskums. KRISTĀLISKS; kristālistikums; kristalizēt; kristalizēties; kristalizācija. PORAINS; (434) smalkporains; porainība / porainums; šūnveidīgs / šūnveida / šūnains. IRDENS / irds; pirdens; irdenums. DRUPENS / drupans / drupatains / birzīgs / birstošs; padrupens. ČAUGANS / čagans / izkurtis / izburbis; kurtēt; sakurtēt / izkurtēt / sačaukstēt / sačākstēt / izčākstēt / saburbēt / saburbt / izburbēt; pakurtēt / apkurtēt / pačākstēt / apburbēt; čubināt / bužināt; (435) sačubināt / sabužināt / uzčubināt / uzbužināt / izbužināt; pačubināt / apčubināt / pabužināt; čauganība / čaganība / čauganums / čaganums. PULVERVEIDĪGS / pulverveida / pulverī / smalks; smalkmaluma / sīkmaluma. MILTAINS. TRAUSLS; trauslums. GRAUDAINS / granulēts / granulōzs; gabalains; rupjgraudains; rupjgabalains; sīkgraudains / smalkgraudains; sīkgabalains. MĪKSTS; (436) pamīksts / pusmīksts / mīkšnējs; supermīksts; miekšķēties / mirkt; atmiekšķēties / izmiekšķēties / izmirkt; pamiekšķēties / pamirkt; mīkstīnāt; samīkstīnāt; miekšķēt / mērcēt; atmiekšķēt / izmiekšķēt / izmērcēt; pamiekšķēt / pamērcēt; mīkstums. ĻUMĪGS; ļumīgums; ļumēt. STAIGNS / muklains / mukls / dūksnains / dūkstains / dūksns / slīkšņains / slīkšņs / dumbrains; staignums. (437) SĪKSTS; pasīksts; sasīkstēt / apsīkstēt; sīkstums. ELASTĪGS / elastisks / stāprns* / stāpīgs / sprāigs; superelastīgs; stiepties / stāpīties; elastība / elastīgums / elasticitāte / stāprums* / stāpīgums / sprāigums; lokans; lokanums. ŠĶIDRS; pašķidr / pusšķidr; šķīsts / plāns; paplāns; sašķīdrināties; (438) šķīst; pašķīst / izšķīst / sašķīst; iesšķīst; šķīdums; šķīdrināt / atšķaidīt; sašķīdrināt / pašķīdrināt; izkusis; kust; izkust; nokust; atkust; pakust / apkust; pārkust; sakust; kausēt; izkausēt; pakausēt; pārkausēt; sakausēt; (439) piekausēt; nokausēt; atkausēt. BIEZS / iebiezināts / tumīgs; pabiezs; biežēt / tumēt; sabiežēt / satumēt; biezināt / tumēt; sabiezināt / iebiezināt; pabiezināt; biežums. PLĀNS / reņš / skrajš; retināt; izretināt. STĪGRS / viskōzs / stāpīgs / sīrupveidīgs / sīrupveida / valkans; (440) lipīgs / ķepīgs / valkans; stiepties / stāpīties; lipt / ķept; stīgrība / stīgrums / viskōzitāte / stāpīgums; lipīgums / lipamība / ķepīgums / valkanība / valkanums. GLŌTAINS / glums / šļūdens / gleņains / glemīgs / glīzdains / glīzdens / klīsterīgs; paglums; glumēt / glumt; saglotēt / saglumēt / saglumt / saglīzdēt / saklīsterēties; noglotēt / noglumēt / apglumēt; pieglumēt / aizglumēt; glumums. (441) RECEKLĪGS / receklāins / receklveidīgs / receklveida / želejveidīgs / želejveida; recēt; sarecēt; recināt; sarecināt. ZIEDRS* / ziedīgs / ziežveidīgs / ziežveida / ziežams / pastveidīgs / pastveida / pastōzs / krējumveida / gelveida. ŪDEŅAINS; ūdeņainība / ūdeņainums. SULĪGS / sulots; sulot / suloties / atsulot / atsuloties. TAUKS / treņš / taukveidīgs / taukveida; patauks / patreņš; taukums / treņšums. (442) SLAPJŠ / žulgans / žulgs; paslapjš; mirkt / žulgt; slapināties; saslap / saslapināties / samirkt / samērcēties; salīt / pielīt / atlīt / izlīt(ies); aizlīt; pamirkt; apslapt / apmirkt / ieslapt; izmirkt / nomirkt / piemirkt / izžulgt; pāmirkt; slapināt / slapēt / mērcēt; (443) liedēt; saslapināt / saslapēt / samērcēt / saliet; saliedēt; noslapināt / noslapēt / apslapināt / apslapēt / apmērcēt; paslapināt / paslapēt / pamērcēt / ieslapināt / ieslapēt; pieslapināt / pieslapēt; nomērcēt / izmērcēt; pārmērcēt; slapināties / mērcēties; liedēties; noslapināties / apslapināties / apmērcēties / pamērcēties; slāpums. MITRS / mikls / valgs / velgs; (444) pamitrs / pamikls / valgans / velgans; pārmitrs; mitrot / mitroties / valgot; mitrināties / vilgt; samitrot / samitroties / samitrināties / savilgt / pievilgt; atvilgt / apvilgt; pārmitrināties; mitrināt / veldzēt; samitrināt / samiklināt / apveldzēt; pamitrināt; pārmitrināt; mitrums / miklums / valgums / valganums / samitrinājums. SAUSS; (445) gaissauss; pasauss / saussnējs / pussauss / puskaltis; susēt / kalst / kaltēties / žūt; nosusēt / nosust / nosausēt / nožūt / sakalst / sažūt / izsusēt / izsausēt / izsaut / izžūt / izkalst; pasusēt / pakalst / pakaltēties / pažūt / iekalst; apsusēt / apsausēt / apsaust / apžūt / apkalst; pārkalst / pāržūt; nokalst; iekalst; (446) piekalst; susināt / sausināt / žāvēt / kaltēt / sausēt; izsusināt / izžāvēt / izsausināt / izsausēt / izkaltēt / nosusināt / nožāvēt / nosausināt / nosausēt / nokaltēt / sažāvēt / sakaltēt; pasusināt / pasausināt / pasausēt / pažāvēt / pakaltēt; apsusināt / apsausināt / apsausēt / apžāvēt / apkaltēt; pārsusināt / pāržāvēt / pārkaltēt; piežāvēt / piekaltēt; žāvēties; (447) nosusināties / nožāvēties; pažāvēties; sausums / pāržuvums. SLAUCĪT; noslaucīt / apslaucīt; izslaucīt; paslaucīt; slaucēties; noslaucēties / apslaucēties.

3. Virsmas īpatnības.

VIRSMA / reljefs; reljefs / reljefains / reljefveida / reljefveidīgs; velvēts / velvjains / velvjeidīgs / velvjeida / arkveida; (448) izliekts / cilns*; izliekt; izliekties; izliekums; ieliekts / ielīcis / iedubis; ielīkt / ieliekties / iedubt / iegrimt / iekrist / iekristies; ieliekt; ieliekums / ieprime / iegrimums. PLAKANS; plakanīgs / ieplakans; plakanums / plakanība. APAĻŠ / sfērīks / lodrs / lodveidīgs / lodveida; (449) apaļīgs / apaļīks / iepaļš / paapaļš; pusapaļš; noapaļot; noapaļoties; apaļums / apaļīgums / sfērīkums. ÓVĀLS; óvālungs. APAĻTIEKNS* / cilindrisks / cilindrveidīgs / cilindrveida / apaļš; veltenisks; noapaļot. STŪRAINS. SMAILS / ass / spīcs; pasmails / paass; smailināt / asināt; nosmailināt / nosmailēt / noasināt / uzasināt; smailēt / spīcēt; (450) sasmailēt / saspīcēt; smailums / ašums. STRUPS / neass / truls; strupināt; nostrupināt; strupums. ŠĶAUTŅAINS / kantains / šķautņveidīgs / šķautņveida; šķautņot / šķautņēt; šķautņainums /

šķautņainība. ASS / griezīgs; paass; abpusgriezīgs. TRULS / neass; notrulināties / notrult / atkosties / atgriezties; atcirsties; notrulināt / atgriezt / atcirst; trulums. FAKTŪRA; (451) fakturēt; fakturējums. GLUDS / līdzens / gludens; pagluds; gludums / līdzenums; gludināt / līdzināt; izgludināt / nogludināt / sagludināt / izlīdzināt / nolīdzināt; pagludināt / palīdzināt; pārgludināt / pārlīdzināt; apgludināt / aplīdzināt; piegludināt / pielīdzināt; aizlīdzināt; (452) izgludināties / izlīdzināties / nogludināties / nolīdzināties / pielīdzināties; gludinājums; šļūkt; nošļūkt. GLAUST; saglaust / saglaudīt / noglaust / pieglaust / pieglaudīt / izglaust / izglaudīt; paglaust; pieglaudums. PLANĒT; noplanēt; planējums. SLĪPĒT; noslīpēt / izslīpēt / uzslīpēt; paslīpēt; apslīpēt; pārslīpēt; pieslīpēt; pieslīpēties; slīpējums, pieslīpējums. PULĒT; (453) nopulēt; pulēt; pulējums. SAMTAINS / tūbains. SLIDĒNS / glums; noslīdināt / ieslīdināt / nošļūkāt / iešļūkāt; slidenums / glumums / slīdamība. NEGLUDS / nelīdzens. KROKAINS / krokots / červeļains / sačerveļējis / čokurains / grubuļains / grubuļots / kraupains / kreveļains / krūzains / krūzots; pakrokains; krokoties / červeļēties / čokuroties / rauties/vilkoties čokurā / rauties; (454) sakrokoties / sačerveļēties / sačokuroties / sakrevēt / saraukties; pakrokoties / paraukties; krokot / raut čokurā / raut; sakrokot / sačokurot / saraukt; pakrokot / paraukt; krokainums / krokojums / sakrokojums / sačokurojums / savilkums. KRUZUĻAINS / kрузuļots / izkрузuļots; iekрузuļot; kрузuļi. GRUMBAINS / grumbots / krunkains / krunkots / rievains / rievots / saraukt / saviebt / pārviebt / sašķiebt / sašķobīts / pašķiebt / pāršķiebt / pāršķiebies; (455) pagrumbains / pakrunkains; grumboties / krunkoties / viebties / šķiebties / šķobīties; sagrumboties / sakrunkoties / saviebties / sašķiebties / sašķobīties / nošķobīties / izšķobīties / pašķobīties; grumbot / krunkot / rievot / šķobīt / viebt; sagrumbot / sakrunkot / saviebt / sašķiebt / pāršķiebt / sašķobīt / nošķobīt / izšķobīt / pašķobīt; grumbas / grumbojums / krunkas / rievās / rievojums / līnijas. VIEBT / raut / raut / vilkt; viebties / rauties / rauties / vilkties; saviebt / saraukt / saraut / savilkt; (456) izviebt / pārviebt; paviebt / paraukt / uzraut; saviebties / noviebties / saraukties / savilkties; paviebties / paraukties; uzrauties / uzraukties; viebiens / grimase. VAIBSTĪT / vaiktīt / raustīt; vaibstīties / vaiktstīties / raustīties; novaibstīt / novaiktstīt / noraustīt / savaibstīt / savaiktstīt; novaibstīties / novaiktstīties / savaibstīties / savaiktstīties; pavaibstīt; pavaibstīties; izvaidstīt; izvaidstīties. GRAMBAINS / bedrains / grumbuļains / grumbains; (457) grambas / dangas / bedres / grumbuļi. DANGĀT; sadangāt / savandīt / izdangāt / izvandīt / izbraukt / izmalt;. RAUPJŠ / rupjš / ass / rēpuļains / repuļains / repains; paraupjš / paass; repēt; sarepēt / sarept / arepēt / arept / norepēt; sarepināt; raupjums / rupjums. (458) BURZĪT / burnīt / gumzīt / ņurcīt / ņurdzīt; saburzīt / saburnīt / sagumzīt / saņurcīt / saņurdzīt; paburzīt / paburnīt / pagumzīt / paņurcīt / paņurdzīt; apburzīt / apgumzīt / apņurcīt / noņurcīt; izburzīt / izgumzīt; ieburzīt / iegumzīt / ieņurcīt; burzīties / gumzīties / ņurcīties; saburzīties / sagumzīties / saņurcīties; paburzīties / pagumzīties / apburzīties; burzīgs / gumzīgs; ieburzījums / iegumzījums. SPURAINS; (459) spuroties / spurāties; spurt; izspurt / saspurt / saspuroties / nospuroties.

4. Izplatnība* (dimensiālitāte). 4. 1. Vispārīga izplatnība.

DIMENSIJA; izplatns*/ dimensiāls. IZMĒRS / lielums. LIELS / prāvs; lielformāta; lielkalibra; paliels / paprāvs; palielināts; lieltīpuma; (460) lielums liels / superliels / milzīgs / milzu / gigantisks / grandiozs; palielināt; palielināties / augt lielumā / augt augumā; lielums; palielinājums; grandiozums / grandiozitāte. MAZS / neliels / mazizmēra; mazformāta; mazgabarīta; mazkalibra; pamazs; maztīnš / mazmazs / niecīgs / miniatūrs; supermazs; mazināt; samazināt / pamazināt; miniaturizēt; mazināties / iet mazumā / rauties / sīkt / apsīkt / izsīkt; (461) apsīkums / izsīkums; samazināties / pamazināties / saraukties; samazinājums; miniaturizācija; mazums; niecīgums.

4. 2. Punkts (nulldimensija).

PUNKTS; nullpunkts; krustpunkts; pikets. CENTRS / viduspunkts / fōkuss; hipocentrs; epicentrs; pericentrs; perigejs; apogējs; periselēnijs; apōselēnijs; perihēlijs; afēlijs; zenīts; nadīrs; (462) radiants. PŌLS; pretpōls;

4. 3. Tiece (lineāri raksturojumi).

TIECE*; tiekns. GARUMS; kopgarums; apkārtmērs / perimetrs; metrāža; kilomētrāža; lineārs. ATTĀLUMS / atstatums / atstarpe / ceļš; pusceļš; (463) distance / intervāls; ģeogrāfiskais platums / platums; platumgrāds. ŪRBITA; starpōrbīta; orbitāls. HALZE. GARŠ; pagars / pusgars; pagarināts; gargabala; pārgars; garumgars / supergars; maks; midi; garens / izstiepts; (464) pagarens; garenisks; stūdzēt / sniegties / stiepties; pārstiepties / pārsniegties; izstūdzējis / pastūdzējis; pagarināties / stiepties / iestiepties / stūdzēt / iestaipīties / augt; izaugt / izstiepties / izstūdzēt / paaugties / pastiepties; pāraugt; (465) pagarināt / stiept / pastiept; izstiept / nostiept / atstiept; aizstiept; apstiept; iestiept; pārstiept; sastiept; staipīt; staipīties; iestaipīties; izstaipīties / pastaipīties; pagarinājums. (466) ĪSS; īsmetrāžas; paīss; ultraīss; mini; īsināt; saīsināt; paīsināt; saīsināties; rauties / rauties; sarauties / saraukties; saīsinājums / saraušanās; īsums. TAISNS; taisnot; iztaisnot / atlikt / izlikt; iztaisnoties / atlikties / izlikties; (467) nostiepties / sastiepties; taisnums. LĪKNE; raksturlīkne; robežlīnija; ķīllīnija; spektrāllīnija / spektrālā raksturlīkne. IZŪLĪNIJA; izōanōmāles; izōamplitūdas; izōanemōnas / izōvelas; izōatmas; izōbāras; izālōbāras; izōbatas; izōbrōntas; izōdināmas; izōfēnas; izōglōsas; izōgōnas; izōhalīnas; izōhasmas; izōhiētas; izōhipsas / hōrizontāles; izōhōras; izōhrōnas; izōklīnas; izōnefas; izōseistas; izōtahas; izōteras; (468) izōtermas; izālōtermas; izōģeōtermas; pleistōseista. TRAJEKTŪRIJA; trajektōrisks. TRASE; trasēt; trasējums. APVĀRSNIS / hōrizonts. PARABŪLA; parabōlisks / parabōlveidīgs / parabōlveida. HIPERBŪLA. APLOCE / riņķa līnija; pusaploce. SINUSŪDA; sinusōidāls. ELIPSE;

eliptisks. EKVATĒRS. (469) TRŌPS; ekliptika. PARALĒLE. MERIDIĀNS; Griničas meridiāns / sākuma meridiāns / nulles meridiāns; meridiānāls. TAISNE. NOGRIEZNIS; veidula / veidotāja. DIAGŌNĀLE; diagŌnāls. TRANSVERSĀLE. BISEKTRISE. DIAMETRS; diametrāls. RĀDIUSS; radiāls. HŌRDA. KATETE. HIPŌTENŪZA. MEDIĀNA. PIESKARE / tangente. (470) SEKANTE. HŌRIZŌNTĀLE. ZIGZAGS / zigzaglīnija; zigzagains / zigzagots / zigzagveidīgs / zigzagveida; zigzagot. PERPENDIKULĀRS; perpendikuls; perpendikulāri / durteniski / stateniski; perpendikularitāte. ŠĶĒRSS / šķērsenisks / krustenisks / krustisks / krustveida / krustveidīgs / transversāls; šķērsām / šķērsu / šķērseniski / šķērsvirzienā / krustām / krustiem / krust(en)iski / krustām (un) šķērsām / krustu (un) šķērsu; (471) iešķērsām / slīpi / pa diagŌnāli; šķērsot(ies) / krustot(ies); sakrustot / pārkrustot; sakrustoties; (sa)krustojums; šķērsojums / krustojums; sānis / sāņup / sāņus / sāņš / sāņis / sāņup; sāniski; (472) sānisks / sānu / sāņu / sāņus; iesānis / iesāņis / iesāņus. STATENISKS / svērtēnisks / vertikāls; stateniskums / vertikālums / vertikālitāte.. STĀVS; kraujš; stalts; stāvu(s) / stalti; pastāvs / iestāvs / pusstāvs; stāvēt; stāvums, kraujums; staltums. (473) LĪMENISKS / hŌrizontāls / gulēnisks; guļus. SLĪPS; slīpslāņots; lēzens / nolaidēns / šļaupe; ieslīps / ieslīpens / paslīps; ieslīpus / ieslīpi / paslīpi; laisties lejup/lejā; nolaieties / nokāpt; slīpināt; noslīpināt; slīpums / slīpinājums; noslīpinājums; lēzenums / nolaidēnums; slīpslāņojums. ŠĶĪBS. SPIRĀLISKS / spirālveidīgs / spirālveida / sagriezies; (474) spirāliski / spirālveidā / serpentīnveidīgi; spirālizēties; spirāliskums / spirālitāte; spirāle. TĀLS / tālins; tālu / tālumā; attāls / notāls / patāls / pustāls / atstats; nomaļš; tāltāls / pasaultāls / supertāls; iztālēm / iztālis / ietālēm / ietālu / notālēm / notālis / notālus / notālu; (475) atstatu(s) / pa gabalu / gabalā; nomaļus / nostatu(s) / malā; tāle / tālums / tāliene / attāle / iztāle; gabals; sniedzamība / sniedzēns; stiept / pastiept / izstiept. TUVS / tuvējs / tuvīns; tuvu; patuvs, patuvu; tuvoties / tuvināties; tuvums; tuvīne. (476) AUGSTS; augstu / augsti; paaugsts / pusaugsts; supraugsts; slieties / slaistīt(ies) / pacelties / sniegties; paaugstināties / celties / kāpt; uzcelties / uzkāpt / pacelties / sacelties; pakāpt(ies); paaugstināt; kāpums / pacēlums / paaugstinājums; (477) augstums; kāpums; krūšaugstums. STALTS; staltums. ZĒMS; zemu; pazēms, pazēmu; superzēms; pazemināt; pazemināties / krist / kristies; nokrist / nokristies / atkristies; pakristies; pieplakt; pazeminājums; zēnums. (478) DZIĻUMS; dziļš; padziļš / pusdziļš; padziļināt; padziļināties; padziļinājums. SEKLS; pasekls; paseklināt; paseklināties; seklums. PLATUMS; plats; paplats. (479) ŠAURS; pašaurš; šauršaurš; šaurināt; sašaurināt / pašaurināt; sašaurināties; sašaurinājums; šaurums. RETS; parets; retināt; izretināt / paretināt; pārretināt; retināties; izretināties / izretoties; šķidrš; (480) pašķidrš; skrajš; skrajums. BIEZS; pabiezš; biezin biezs / biezum biezs; biežēt; sabiezēt; sabiezināt; biezumš / sabiezējums.

4. 3. 1. Garummēri.

METRS; pusmetrs; metrīgs; divmetrīgs; metrīks; kilōmetrs; puskilōmetrs; decimetrs; centimetrs; milimetrs; mikrōmetrs / mikrōns; (481) nanōmetrs; angstrēms; pikets. PARSEKS. CŌLLA. PĒDA. SPRĪDIS. OLEKTS. JARDS. ARŠĪNA. VERSTS / verste. JŪDZE; jūras jūdze. KABELTAUVA. ŠNORE / šnore. STADIJS.

4. 3. 2. Virziens.

VIRZIENS / ceļš; atpakaļceļš. (482) TAISNS / taisnvirziena; taisni / pārtieši / pārtiešām; garenvirziena; garenvirzienā; taisnot; iztaisnoties; taisnums. VEST / iet / aizvest / novest / aiziet / aizvirzīties / atvest / atnākt / sniegties / stiepties / aizsniegties / aizstiepties / atsniegties; ievest / iestiepties / iesniegties; izvest / iziet / izvīzīties; apiet; (483) novest; pievest / pievirzīties / pieiet / piestiepties; atvirzīties / atiet; pārvest; uzvest / uziet. GRIEZTIES / vērsties; pagriezties / pavērsties / novērsties / nogriezties / aizgriezties / iegriezties; uzgriezties; atzaroties / pievienoties; pievērsties / piegriezties. (484) LĪKUMAINS / līkločains / līkloču / līčločains / līku loču / līču loču; līkloču(s) / līkločiem / līčloču(s) / līčločiem / līču loču / līču ločiem / līkumu lokumiem; lokveidīgs / lokveida; lokveidīgi / lokveidā; puslokveidīgs / puslokveida; līkumot / līkločot / līčločot / līčot / (iz)mest cilpu/loku / sliekties / locīties / vīties; pielocīties; uzlocīties / uzlīkumot / uzlikties; ielocīties; izlikties; izlocīties / salocīties / izlīkumot; aplocīties / aplīkumot; aizlikties / aizlocīties / aizlīkumot / aizvīties; līkums / izliktums / loks / cilpa; pusloks; līklocis; (485) serpentīns; serpentīnveidīgs / serpentīnveida. DEBESPUSE; ziemeļi / ziemeļvirziens; dienvidi; austrumi / rīti; rietumi / vakari; ziemeļaustrumi / ziemeļrīti; ziemeļrietumi / ziemeļvakari; dienvidaustrumi / dienvidrīti; dienvidrietumi / dienvidvakari.

4. 4. Plakne (laukuma raksturojumi).

PLAŠS; paplašš; plašināt; plātīties; paplašināt / paplatināt / pastaipīt / iestaipīt / izstaipīt; (486) plest / stiept; plātīt; izplest / izstiept / atplest / ieplest / paplest / pastiept; pārplest / nostiept / piestiept / uzstiept; aizstiept; noplātīt / paplātīt; plesties / izplesties; plātīties; noplātīties / paplātīties; izplatīties; izplesties / atplesties / ieplesties / paplesties; (487) pārplesties; paplašināties; plašums; paplašinājums / paplatinājums / atplētums / ieplētums. ŠAURS (pret *plašš*); pašaurš; šaurība / šaurums.

4. 5. Telpeni (tīlpuma raksturojumi).

TELPENIS. TILPUMS / tīlpība / apjoms / apmērs; tīlpīgs / ietīlpīgs / tīlpumains / apjomīgs; (488) ietīlpība / ietīlpīgums; apjomība / apjomīgums; tilpt / ietilpt / satilpt / saiet; tilpināt / ietilpināt / satilpināt; smagnējs / masīvs; smagnējība / masīvums / masivitāte. RESNS; parešns; resnīgs; pāresnināt; pāresnināties; pāresninājums; resnums. (489) TIEVS / sīks; patievš / pasīks; raukts; izstīdzējis / izstīdzis; tievēt; notievēt;

raukt; noraukt / apraukt; sabozties; tievums; raukums. SLAIDS / slaiks / smuidrs / šmaugs; (490) paslaids / paslaiks; slaidums / slaikums / smuidrums / šmaugums. RUPJŠ; parupjš; rupjmaluma; rupjškiedrains / rupjškiedras; rupjums; drukns / brangs / strups / apaļš / apaļīgs / pilnīgs / pilns / dūšīgs / mólīgs; padrukns / pabrangs / pastrups / paapaļš / padūšīgs; (491) druknums / brangums / strupums / apaļums / apaļīgums / pilnīgums. SĪKS / smalks; pasīks / pasmalks / sīkalīgs / sīkulīgs; sīksīks; smalkškiedrains / smalkškiedras / sīkškiedrains; sīkums / smalkums. TUKLS / tuklīgs / kórpulents / tauks / trēkns / tumīgs; patukls / pakórpulents; (492) tūkt / pampt / blīst / briest / milzt; pietūkt / piepampt / pieblīst / piebriest / piepūsties / piemilzt / satūkt / sapampt / sablīst / sabriest / samilzt / uzūkt / uzpampt / uzblīst / uzbriest / uzpūsties / uzmilzt / nopampt / nobriest / izplūst; aptūkt / appampt; aptaukoties / aptūkt; aizūkt / aizpampt; uzbriedināt / uzbriedēt; (493) tūkums / pampums / uztūkums / uzpampums / uzblīdums / uzbriedums / uzpūstums / satūkums / sapampums / pietūkums / piepampums; tuklums / tuklība / kórpulence. KALSNS / kalsens / kalsnējs / sausnējs / plāns; kalsnums / kalsenums; stiegrains / stiegrs. VĀJŠ / kārns / liess / izkaltis / izkāmējis / izkāmējies / izģindis / izdilis / sažuvis / izžuvis; (494) pavājš / paliess; vājēt / liesēt / kāmēt / sausēt; novājēt / noliesēt / izkāmēt / izdēdēt / izkalst / sakalst / izģinst / izdilt; izkaltēt; vājums / novājējums / noliesējums / izdilums / hipótrófiņa. BIEZS; pabiezis; biezin biezis; sabiezēt / uzbiezēt / sabiezināties; sabiezināt / uzbiezināt / pabiezināt; biežums / sabiežējums / uzbiežējums / uzbiezinājums / pabiezinājums. (495) PLAKANS; plakanīgs / ieplakans; placināt; saplacināt / saplāt / izplāt; ieplacināt; saplakt / saplacināties. PLĀNS; paplāns; šķidrs; pašķidrs; plakt / sēsties; noplakt / nosēsties / saplakt / pieplakt / ieplakt / sasēsties / saspīsties; (496) paplakt; plāt / placināt; saplacināt / noplacināt / nosēdināt / izplāt / izplacināt / pieplacināt / saspīst; plakums / saplakums / placinājums / saplacinājums; saspīzamība; plānumis.

VI. KUSTĪBA.

1. Plaša apjoma kustības – spórts.

(497) SPÓRTOT; paspórtot; spórtisks / spórtas; spórtiskums; spórts. VIEGLATLĒTIKA; soļošana; skriešana; sprints; barjerskrējiens; króss; (498) maratons / maratónskrējiens; supermaratons; finálskrējiens; lēkšana; augstlēkšana; kārtslēkšana; trīssoļlēkšana; tāllēkšana; trampīnlēkšana; daiļlēkšana; mešana; grūšana. SMAGATLĒTIKA; svarcelšana; cīņas spórts; klasiskā cīņa; brīvā cīņa; džudó; (499) sambó. BÓKSS. KÓRRIDA. PAUKOŠANA. ŠAUSANA; šausana ar lodi / ložu šausana; stenda šausana; ātršausana; loka šausana. ALPĪNISMS. JĀŠANAS SPÓRTS / jātnieku spórts; iejāde; manēžas jāšana; divcīņa; trīscīņa; hīts; ranverss. (500) ŪDENSSPÓRTS; peldēšana; priekšpeldējums; krauls; brass; taurīnstsils; niršana; akvalangisms; airēšana; smaiļošana; burāšana; ledusburāšana; tālburāšana; ūdensslēpošana; ūdensslalóms; vindsērfings; ūdensmótopórts. KAMANĪŅU SPÓRTS; (501) skeletóns; bóbslejs; skibóbs; ródeļspórts. SLĒPOŠANA; kalnu slēpošana; slalóms; nobrauciens; trampīnlēkšana; biatlóns; skijóringis; snóvbórdis; skrituļslēpošana. SLIDOŠANA; ātrslidošana; (502) daiļslidošana; skrituļslidošana; skeitbórdis. RITĒNBRAUKŠANA / velóbraukšana / velóspórts. ÓRIENTĪRISMS / órientēšanās spórts. TŪRISMS; tūristisks. AUTÓMÓTOPÓRTS; autómótó; autóspórts; kartings; autómódelisms; mótopórts; spīdvejs; mópēdisms; (503) mótopórtkróss. AVIÓSPÓRTS; izpletņlēkšana / parašutisms; planierisms; aviómódelisms / lidmódelisms; pilótāža; ranversmans; nāves cilpa. SACĪKSTES / sacensības / mačs / cīņa; kómandcīņa; stafete; turnīrs; kómandturnīrs; fináltturnīrs; rallijs; triāls; trenīnsacīkstes; (504) priekšsacīkstes / priekšsacensības; ātrumsacīkstes / ātrumsacensības; meistarsacīkstes / čempiónāts; kómandčempiónāts; valstssacīkstes; finálsacensības / finálcīņa; priekšfináls; superfináls; spartakiāde; ólimpiskās spēles / ólimpiāde; ólimpisks; viencīņa; daudzciņa; divcīņa; trīscīņa; triatlóns; četrcīņa; (505) pieccīņa; pentatlóns; desmitcīņa. SPÓRTA SPĒLE; mačs; mačturnīrs; kómandspēle; priekšspēle; fináls spēle; vienspēle; sets; presings; presingot; basketbóls; vólejbóls / vólejs; futbóls / kājbumba; rokasbumba / handbóls; regbījs; (506) velóbóls; mótopbóls; pólo; ūdenspólo; beisbóls; gólfs; teniss; launteniss; galda teniss / pingpóngs; krikets; krókets; lakróss; hókejs; biljards; nóvuss; badmintóns; ķeģli. FIZKULTŪRA / fiziskā kultūra; (507) atlētika; atlētisks; kultūrisms.

2. Kustības uz vietas, nelielā laukumā un to raises. A. Dzīvbtņu kustībveices.

KUSTĒT(IES); iekustēties / sakustēties / izkustēties; nokustēties / pakustēt(ies). KUSTINĀT; sakustināt / nokustināt; sacīst; pakustināt; iekustināt / izkustināt. VINGROT; pavingrot; (508) izvingroties; vingrojums; vingrošana; rītarosme; spórtas vingrošana; ritmika; ritmóplastika; akrobātika; akrobātisks; vóltižēt; vóltižēšana; džigitēt; žónglēt; mākslas vingrošana. HÓREÓGRĀFIJA; hóreógráfisks; (509) balets; ledusbalets / ledus balets; tūre; figūra; pantómīma; pantómīmika; pantómīmisks. SPĒKOTIES / cīkstēties / cīnīties / lauzties; paspēkoties / pacīkstēties / pacīnīties / palauzties; izspēkoties / izcīkstēties / nocīkstēties / izcīnīties / nocīnīties; cīkstēšanās / cīniņš / cīņa; pārcīņa. MEST KŪLENI; pārmest / apmest kūleni; (510) kūleņot; pakūleņot; izkūleņoties; kūlenis; saltó / saltómórtāle. MĪDĪTIES / mīcīties / mīņāties / pārmīņāties / stampāties; dīžāties; pamīdīties / pamīņāties / samīņāties / pamīcīties / padīžāties; izmīdīties / izmīņāties / izmīcīties / nomīņāties; dīdīties; izdīdīties / nodīdīties; padīdīties. MAISĪTIES; pamaisīties; izmaisīties / nomaisīties. STEIGT / steigties / traukties / triekties / sviesties / mesties. SKRAIDĪT / grozīties / griezties rītenī; (511) noskraidīties. TŪĻĀTIES / knosīties / čūžināties / knakstīties / vīksfīties; noknosīties; paknosīties. ĀLĒTIES / delverēties / draiskot / draiskoties / draiskuļot / draiskuļoties / jārēties / meņģēties / trakot / dauzīties / plosīties; izdraiskoties / izdraiskuļoties / izdauzīties / izdelverēties / izālēties / izplosīties /

iztrakoties; padraiskot / padraiskoties / padraiskulo(ies) / padelverēt(ies) / padauzīties / pajārēties / pameņģēties / paālēties / paplosīties / patrakot; nodelverēt(ies) / notrakoties; sadraiskoties / sadraiskulo(ies) / sadauzīties / satrakoties; (512) draiskulīgs / delverīgs / plosīgs; draiskulība / delverība. TRAKOT / ālēties / ārdīties / plosīties. KNAKSTĪTIES / ķersīties / grābsīties; Paknakstīties. GORĪTIES / knosīties / berzēties / kumurot(ies) / kūņoties / ķepuroties / trīties; pagorīties / paknosīties / paberzēties / patrīties / paķepuroties / pakūņoties; izgorīties / nogorīties / noknosīties / noķepuroties; (513) saknosīties; gorīt; izgorīt; pagorīt. LUNCINĀTIES / lumstīties; noluncināties / izluncināties; paluncināties; luncināt; noluncināt / paluncināt. SAVILKTIES / rauties / sarauties; ierauties.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

KUSTĒT(IES); iekustēties / sakustēties / aizkustēties / izkustēties; nokustēt(ies) / pakustēties. KUSTINĀT; sakustināt / izkustināt; kustīgs; kustība. SAVILKTIES / rauties / sarauties / kóntrahēties; (514) raustīties; ierauties / ievilkīties; savilkt / saraut / kóntrahēt; uzraut / uzraukt; uzrauties; raustīt; savilkums / kóntrakcija. SPAZMA; spazmatisks / spazmveidīgs / spazmveida; spastisks. KRAMPJI; krampjains / krampjveidīgs / krampjveida; kónvulsijas; kónvulsīvs. VIĻNOTIES / viļnot / vilnīt / cilāties; (515) novilnot(ies) / novilnīt / pavilnot(ies) / pavilnīt. VIĻNOT / vilnīt; pavilnot; viļņains / viļņots / viļņveidīgs / viļņveida / viļņējāds; viļņojums. NĪRBĒT; nīrbēt; nīrbināt; nīrbīgs; nīrboņa. PUKSTĒT / pulsēt / sist / sisties; kalt; iepukstēties / aizpukstēties / iepulsēties; lēkāt; (516) puksts / pukstiens / sirdspuksts / sirdspukstiens / sitiens / pulsācija / pulsējums; pārsitiens; pulss. PERISTALTĒT; peristaltisks; peristaltika. RAUSTĪTIES / kratīties / tirināties; norautīties. DREBĒT / drebināties / trīcēt / tricīnāties / trīsēt / trīsināties / kratīties / skurināties / drebuļot / trīsuļot / trīsot / vibrēt / rezonēt; nodrebēt / nodrebināties / sadrebēt(ies) / sadrebināties / notrīcēt / satrīcēt / notrīsēt / satrīsēt / noskurināties / saskurināties / novibrēt / savibrēt; (517) iedrebēties / aizdrebēties / ietrīcēt(ies) / aiztrīcēt(ies) / ietrīsēt(ies) / aiztrīsēt(ies) / ietrīsuļoties / ievibrēties; padrebēt / padrebināties / patrīcēt / patrīsēt; izdrebēties / izdrebināties. DREBINĀT / tricīnāt / trīcināt / trīsināt / kratīt; sadrebināt / nodrebināt / izdrebināt / satricīnāt / satrīcināt / notrīcināt / satrīsīnāt / notrīsīnāt / sakratīt / izkratīt / noskurināt; ietrīcināt / ievibrēt; padrebināt / patricīnāt / patrīcināt; drebelīgs / drebulīgs / trīcīgs / trīceklīgs / vibratīvs; drebuļi / trīce / trīcējiens / trīciens / trīceklis / tricīnājums / trīsiens / trīsas / vibrācija / vibrējums / rezonanse.

2. 1. Griēze un iedarbe ar griēzi. A. Dzīvbutņu kustībveices.

(518) GRIEZTIES (ap asi) / riņķot / virpuļot; sagriezties / pagriezties / pārņemties / pārsvieties; griezt; sagriezt / izgriezt. PIRUETE. DEJOT / dancot / diet; lēkt; svingot, šiekt, šiberēt, tvistot, valsēt; nodejot / nodancot / nodiet / uzdejojot / uzdancot; nolēkt / uzlēkt; padejojot / padancot / padiet; izdejojoties / izdancoties / izdieties; (519) sadejojot / sadancot / nodejot / nodancot / nodiet; sadejojoties / sadancoties / nodejoties / nodancoties; izdejojot / izdancot / izdiet; sadejojoties / sadancoties; iedejojoties; iedejojot; dancināt; izdancināt; padancināt; kratīties; izkratīties / pakratīties; dejisks / deju; dejojums / deja / dancis; tautasdeja; rotaļdeja; kóntrdeja / kóntrdancis; raksturdeja; sōlōdeja / sōlō; (520) divdeja / duets; vēderdeja; ačkups; rucavietis; sudmalīņas; jandāliņš / tūdaliņ, tagadiņ; jandāls; ōbereks; trepaks; kazačōks; čardašs; mōldavaneska; lezginga; tarantella; sirtaki; mōreska; sarabanda; habanera; bōlerō; segidilja; pasakalja; menuets; mizete; gavōte; ekōsēze; čačača; pačanga; pasōdōble; žģga; mambō; (521) samba; mazurka; pōlōnēze; pōlka; kadriļa; galōps; valsis; bōstōns; reinlenders; fōkstrōts / šģberis; šģiks; tvists; steps; kviksteps; rōkenrōls; rumba; čarlstōns; lambetvōks; kōnga; tangō; regtaims; kōtiljōns; kankāns; lipsi; padekatrs; padespaņs. GROZĪTIES / virpināties; sagrozīties / nogrozīties / pagrozīties / izgrozīties; grozīt; (522) apgrozīt / pagrozīt / nogrozīt / sagrozīt; iegrozīt; izgrozīt; grozījums / pagrozījums; virpināt / valsīt / vaļāt / viļāt; vārtīt; izvalsīt; izviļāt / apviļāt / saviļāt; izvārtīt / izvāļāt / izviļāt; pavalsīt / pavāļāt / paviļāt / pavirpināt / savirpināt; apvārtīt / pavārtīt / apvalsīt / apviļāt / novīļāt; novārtīt; (523) saviļāt. VIRPUĻOT / vērtties. GRIEZT; skrūvēt; pagriezt / sagriezt / apgriezt; paskrūvēt; nogriezt; aizgriezt / aizskrūvēt; atgriezt / atskrūvēt; iegriezt / ieskrūvēt; izgriezt / izskrūvēt; uzgriezt / uzskrūvēt; piegriezt; noskrūvēt; pārskrūvēt; saskrūvēt. GRIEZTIES; pagriezties / sagriezties / iegriezties; (524) aizgriezties / atvērsties; apgriezties / apvērsties; apcirsties / apsviesties / apsisties; atgriezties; iegriezties; uzgriezties; izgriezties; GRIEZT / vērst; pagriezt / pavērst / sagriezt / savērst; nogriezt; aizgriezt / aizvērst; apgriezt; apcirst / uzcirst; atgriezt; ievērst; (525) izgriezt / izvērst; pievērst / piegriezt; grieziens / pagrieziens; puspagrieziens / pusapagrieziens; pavērsiens / vērstība. VĀRTĪTIES / valstīties / vāļāties / viļāties; izvārtīties / izvalsīt / izvāļāties / izviļāties; pavārtīties / pavāļāties; novārtīties / apvārtīties / apviļāties. VĒRT / taisīt vaļā, taisīt ciet; atvērt / attaisīt / atdarīt; atgrūst / atspert / attriekt / atraut; pavērt / pataisīt; aizvērt / aiztaisīt / aizdarīt; (526) aizgrūst / aizspert / aiztriekt / aizraut; vēriens / vērums; sist / cirst; aizsist / aizcirst / piecirst; vārstīt / virināt / virāt; novārstīt / novirināt; pavārstīt / pavirināt; izvārstīt / izvirināt. ŠĶIRT / vērt / lapot; atšķirt / uzšķirt / atvērt; atšķirties / uzšķirties; pāršķirt / pašķirt; pāršķirties; aizšķirt / aizvērt; šķiriens / šķīrums; šķirstīt; (527) pašķirstīt / palapot; pāršķirstīt / pārļapot / izšķirstīt. MAISĪT; samaisīt / izmaisīt / apmaisīt / pamaisīt; KULT / kulstīt / putot; sakult / sakulstīt / saputot; uzkult.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

GRIEZTIES / rôtēt; apgriezties / pagriezties; iegriezties / sagriezties / nogriezties / pagriezties; atgriezties / atskrūvēties; noskrūvēties; ieskrūvēties; izskrūvēties; grieze; apgrieztiens; (528) rôtācija. GROZĪTIES / virpināties; sagrozīties / pagrozīties / izgrozīties. VALSTĪT; vārtīt; izvārtīt; apvārtīt / pavārtīt. VĒRTIES; atvērties / attaisīties / atdarīties; atsprāgt / atkrist / atrauties; pavērties; aizvērties / aiztaisīties / aizdarīties; aizkrist / aizcirsties; pievērties; vārstīties / virināties / virāties; novārstīties / novirināties; pavārstīties / pavirināties. VĒRT; atvērt / atdarīt / atgrūst; atraut; aizvērt; pievērt / pietaisīt; sist / cirst; (529) aizsist; vārstīt / virināt. ŠĶIRT; atšķirt / uzšķirt / atvērt; atšķirties / uzšķirties; pāršķirt / pašķirt; aizšķirties / aizvērties. VIRPUĻOT / virpot / vērpīties; pavirpuļot; savirpuļot; virpulīgs; virpulis / vērpete / gredzens. GRIEZTIES; sagriezties / iegriezties; apgriezties; apsisties. GRIEZT; sagriezt. VĒRST; pagriezt / pavērst / sagriezt / savērst / izvērst; (530) apgriezt / apvērst / uzvērst; pavērsums / izvērsums / vērsums / savērsums. MAISĪT; samaisīt / izmaisīt / apmaisīt; iemaisīt; pārmaisīt; piemaisīt. KULT / kulsīt / putot; sakult / izkult / saputot; uzputot; iekult; piekult; kulties; sakulties / saputoties.

2. 2. Liece un iedarbe ar lieci. A. Dzīvību kustībasveices.

LIEKTIES; saliekties; (531) pieliekties / pielīkt; pārliekties. LOCĪTIES; salocīties; palocīties; nolocīties; izlocīties; ielocīties; liknāt(ies) / likāt(ies); nolīknāt(ies) / nolīkāt(ies); palīknāt(ies). LIEKT; saliekt; paliect / pieliekt; pārliekt; noliekt; izliekt; uzliekt; atliekt; aizliekt. LOCĪT; locījums; (532) salocīt / izlocīt / palocīt; palocījums; pārlocīt; nolocīt; atlocīt / nolocīt; ielocīt; uzlocīt. uzlocījums. LOKANS / lunkans; lokanums / lokanība / lunkanums / lunkanība. ROTĪT; sarotīt; atrotīt; (533) uzrotīt; aizrotīt; ierotīt; norotīt. TĪT / ritināt / rullēt; safīt / notīt / saritināt / sarullēt; saritināties; ieritināties; pafīt / parullēt; uztīt / uzritināt / uzrullēt; piefīt; pietīties; pārtīt; iztīt / izritināt / izrullēt / notīt / noritināt / atīt / atritināt. (534) KLANĪTIES; paklanīties; atklanīties; izklanīties; paklaņa. KNIKSĒT; pakniksēt; kniksis. REVERANSĒT; reveranss. SAKŅUPT / sagumt / sagubt / nokņupt / saļumt; iekņupt / ieknupt; piekņupt / pieknupt; kņūpus / knūpus; sakņupums. KUMPS / sakucis / sakucies; sakumpt / uzkumpt / uzmet kūkumu.

B. Nedzīvību kustībasveices.

LĪKT / liekties; (535) līks / liekts; palīks / ielīks; līkums / izliekums / loks / cilpa; pusloks; līklocis; salīkt / saliekties / salocīties / samesties; salīcis / saliekts; pārlīcis; pārlocīts; pārlietums / pārlocījums; nolīkt / noliekties / paliecties / nolocīties; noliekts / nolocīts; pielīkt / pieliekties; (536) uzlīkt / uzliekties; uzlocīties; uzliekts / uzlocīts; uzlietums; pārlīkt / pārliekties; ielīkt / ieliekties / ielocīties / iegumt; ieliekts / ielocīts; ielietums / ielocījums; izliekties; izliekts / izlocīts; izlietums / izlocījums; atliekties / atlocīties; atliekts / atlocīts; atlietums / atlocījums; aplīkt; apliekties / aplocīties; aizlīkt / aizliekties. (537) LOCĪTIES; klanīties; salocīties / saklanīties / noklanīties; palocīties; izlocīties; pārlocīties. ROTĪTIES; atrotīties; uzrotīties. TĪTIES / ritināties / rullēties; satīties / notīties / saritināties / sarullēties; uztīties / uzritināties; iztīties / izritināties / atritināties; pietīties. KŅUPT / knupt / ļimt / gumt; sakņupt / saknupt / sagumt / sagubt / nokņupt / noknupt / (538) samesties / saļimt / saļumt / noļimt; iekņupt / ieknupt / iegumt; kņūpus / knūpus / knūpu / pakņūpus. KUMPT / kūkumoties; sakumpt / uzkumpt / piekumpt; kumps / kumpains / kūkumains / sakucis / sakucies / uzkucis / uzkumpis / sakrupis; kumpa / kumpums / kūkums / sakumpums. LIEKT; liece / liekums; saliekt; saliekamais / salokāmais; paliect; paliectiens; pieliekt; pārlietums / pārlocījums; (539) noliekt; nolietums / noliece; ieliekt; ielietums; izliekt; izlietums; uzliekt; uzlietums; atliekt; atlietums; aizliekt; apliekt. LOCĪT; locījums; salocīt / izlocīt / ielocīt; izlocījums; ielocījums / ieloce; pārlocīt; nolocīt; atlocīt / nolocīt; atlocījums; aplocīt; pielocīt. LOKANS; lokanums / lokanība.

2. 3. Vēze un iedarbe ar vēzi. A. Dzīvību kustībasveices.

(540) VĒZT / māt / mest (ar ko); novēzt / pavēzt / pamāt / pamest (ar ko); atvēzt(ies); atmāt; samāties; mājiens / pamājiens / pametiens. VĒZĒT(ies) / vicināt(ies) / vēcināt(ies) / vēdīt(ies) / vēdināt(ies); airēties / irties / žvidzināt / šaudīt(ies) / pleitēties / plītēties / plātīt(ies) (541) / vējot / vējoties; savēzēt(ies) / savicināt(ies) / savēcināt(ies) / izvicināt / izvēcināt(ies) / novēzēt / novicināt / novēcināt / novēdīt / noplātīt(ies); atvēzēt(ies); atvēcināt(ies); apvēdināt(ies); ievēzēt(ies) / ievicināt / ievēcināt; pavēzēt / pavicināt / pavēcināt(ies) / pavēdināt(ies) / paplātīt(ies); vēziens / vēdiens / vēdas / atvēziens / ievēziens / apvēziens; vēzienveidīgs / vēzienveida. KULT / kulsīt; (542) pakult / pakulstīt. KRATĪT / purināt / svaidīt / kuļināt / kūlāt / mētāt; sapurināties; sakratīt / sapurināt / nopurināt; pakratīt / papurināt; uzpurināt; izkratīt / izpurināt; izpurināties; iekratīt / iepurināt; (543) nokratīt / nopurināt; uzkratīt; piekratīt / piepurināt; atkratīt / atpurināt; pārkratīt. RAUSTĪTIES / purināties / skurināties / tirināties / spirināties / spurināties / kārpīties / spārdīties / kratīties; noraustīties / notirināties / nopurināties / noskurināties / sapurināties / saskurināties; paspārdīties / pakārpīties; izspārdīties / izkārpīties; nospārdīties. RAUSTĪT / skurināt / tirināt / trīcināt / trīsināt; noraustīt / nokratīt / nopurināt / (544) noskurināt / notirināt / iztirināt / sakratīt / sapurināt / saskurināt; paraustīt / patirināt / pakratīt / papurināt / paskurināt. KRATĪTIES / svaidīties / kuļināties / trīsināties / mētāties / kuļāties; nokratīties; pakratīties / pakūlāties / pamētāties; sakratīt / nokratīt / nokūlāt; pakratīt / pakūlāt / pasvaidīt. GAINĪTIES / gaināties; pagainīties / pagaiņāties; atgainīties / atgaiņāties; izgainīties / izgaiņāties. ŽESTIKULĒT; žestikulācija; žests. (545) PAUKOTIES; cirsties. SIST; iesist / uzsist / piesist; pasist / uzsist; sasist / atsist / satriekt; apsist; sasist; sitiens / sasitiens / piesitiens / uzsitiens / pretsitiens; svings. BELZT / bliest / cirst / drāzt / dot / gāzt / kraut / (546) likt / maut / plāt / šaut / vilkt / zvelt / krāmēt; iebelzt / iebliest

uzbliezt / uzlaist / iecirst / uzcirst / iedrāzt / uzdrāzt / iegāzt / uzgāzt / iekraut / iemaukt / uzplāt / iešaut / uzšaut / ievilk / iezvelt / uzzvelt; sadot / sabelzt / sacirst / sagāzt / sašaut; belziens / blieziens / cirtiens / gāziens / šāviens / zvēliens. KAPĀT; kapāties; sakapāt. (547) PĒRT / kult / kaut / plāt / šaut / sukāt / kokot / ģērēt / mizot / pīckāt / pātagot / pletnēt / plītēt / pleitēt / plencēt / sloksnēt / vicot / šausīt / kulsīt / kausīt / pluinīt / slānīt / zilināt; nopērt / sapērt / izpērt / nosukāt / nokokot / izkult / sakaustīt / nomizot / samizot / sapluinīt / noslānīt / nosloksnēt / novicot / savicot / nozilināt; iepērt / papērt / iekautīt / iekaut / iepīckāt / iepluinīt / ievicot; (548) pēriens / kāviens / kūliens / sukas. PĒRTIES; izpērties / nopērties; pērt; nopērt / izpērt / appērt. PLIĶĒT / pļaukāt / cirst pļiķi/pļauku; sapliķēt / sapļaukāt / izpliķēt / izpļaukāt; iepliķēt / iepļaukāt / papliķēt / uzpliķēt; pļiķis / pļauka. BUKŅĪT / buk(s)nīt / dunkāt / dunkot / bikstīt; dunkāties / dunkoties / bukņīties / bikstīties; sabukņīt / sadunkāt / sabikstīt / iebukņīt / iedunkāt / iebikstīt / piebikstīt; (549) sabikstīties; pabukņīt / padunkāt / pabikstīt; uzbukņīt / uzbikstīt; dunka. SPERT; iespert; piespert; saspert / pāspert; nospert; sperties; spēriens / spērumš. SPĀRDĪT; paspārdīt; nospārdīt; saspārdīt / izspārdīt. DAUZĪT / (550) kulsīt / kult / velēt / vālēt / vangalēt / zvetēt / zvelēt / mietēt / milnot; sadauzīt / nodauzīt / uzdauzīt / nozvetēt / izvelēt / savēlēt / sakult; atdauzīt / piedauzīt / apdauzīt / pārdauzīt / izdauzīt / izvicot; padauzīt / piedauzīt; dauzīties; sadauzīties / apdauzīties. KAUTIES / sisties / plūkties / plūkāties / villoties / vicoties / zvetēties; sakauties / (551) saplūkties / izkauties / izplūkties / izvicoties / nokauties; atkauties; pakauties; kautiņš; piekaut / piedauzīt / piemizot; bōksēties.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

VĒZĒTIES / vēdināties / vējot(ies) / plītēties; savicināties; vēdināt; novicināt; vēciens. vēdas; purināt. SISTIES; atsisties / iesisties / uzsisties; sasisties; sasist / apsisist. (552) KULT / kulsīt. KRATĪTIES / svaidīties / kuļināties / zvalstīties / mētāties / kūlāties; sakratīties / nokūlāties; pasvaidīties; paraustīties. KRATĪT / svaidīt / kūlāt / mētāt; sakratīt / samētāt; pakratīt / pamētāt; izkratīt / izpurināt; / nokratīt / nopurināt; uzkratīties; aizkratīt; pārpurināt. SIST / pērt / šausīt; (553) iesist / iebelzt / iecirst; sitiens / atsitiens. DAUZĪT; apdauzīt / atdauzīt / izdauzīt; padauzīt / piedauzīt; dauzīties; piedauzīties; sadauzīties.

2. 4. Spiede un iedarbe ar spiedi. A. Dzīvībuņu kustībveices.

SPIEST; paspiest / piespiest / uzspiest / nospiest / izspiest; piespiediens / uzspiediens; saspiest; nospiest; (554) nospiest / atspiest; iespiest; ievērt; izspiest; aizspiest; atspiest. SPAIDĪT; saspaidīt / izspaidīt / nospaidīt; paspaidīt; apspaidīt; iespaidīt; atspaidīt; pārspaidīt. SPĪLĒTIES; iespilēties / saspilēties; iespilēt; izspilēt. (555) MĪT; pamīt; uzmīt; apmīt; samīt / nomīt / izmīt / piemīt / apmīt; aizmīt; izmīt / aizmīt / nomīt; iemīt. MĪDĪT / mīņāt / bradāt / stampāt; (556) izmīdīt / izmīņāt / izbradāt / izstaigāt / izpēdot / izstampāt / nomīdīt / nomīņāt / nobradāt / nostaigāt / nopēdot / samīdīt / samīņāt / sabradāt; pamīdīt / pamīņāt; piemīdīt / piemīņāt / piebradāt; iemīdīt / iemīņāt / iebraudāt; aizmīdīt / aizmīņāt; apmīdīt / apmīņāt; atmīdīt / atmīņāt. MĪCĪT; mīcīties; samīcīt; samīcīties / izmīcīties; pamīcīt; iemīcīt; pārmīcīt. STAMPĀT; sastampāt. ŽŅAUGT / žmiegt / miegt; (557) sažņaugt / sažmiegt / samiegt; iežņaugt / iežmiegt / iemiegt / apžņaugt / pamiegt; aizžņaugt / aizžmiegt; piežņaugt / piežmiegt; izžņaugt; nožņaugt / izžņaudzīt / nožņaudzīt; žņaugties; iežņaugties / apžņaugties; nožņaugties. ŽŅAUDZĪT / vīstīt / vīkstīt / murcīt / murdzīt / maidzīt; savī(k)stīt / samurcīt / samurdzīt / samaidzīt; pažņaudzīt / pavī(k)stīt / pamurcīt / pamurdzīt / pamaidzīt; (558) nomaidzīt / nomurcīt. RAUT / vilkt; savilkt / saraut; uzraut; raustīt; noraustīt. KNIEBT; sakniebt; sakniebties; iekniebt; iekniebties; uzkniebt; kniebiens. KNAIBĪT; knaibīties; saknaibīt / noknaibīt; ieknaibīt; izknaibīt; apknaibīt. KNIBINĀT / knubināt; (559) knibināties / knubināties; paknibināt(ies) / paknubināt(ies); noknibināt / noknubināt; atknibināt / atknubināt; apknibināt; ieknibināt; izknibināt / izknubināt. KNĀBT; knābties; ieknābt; izknābt; saknābt; noknābt; pārknābt; knābiens. KNĀBĀT; knābāties; paknābāt(ies); saknābāt; (560) pieknābāt(ies); ieknābāt / uzknābāt; ieknābāt / aizknābāt / apknābāt; noknābāt; izknābāt. KOST; kosties; iekost; iekosties; izkost; izkosties; sakost; sakosties; uzkost; nokost; apkost; pārkost; piekost; (561) piekosties / uzkosties; kodiens / kodums; sakodums. KODĪT / kodelēt; sakodīt; pakodīt / pakodelēt; izkodīt / apkodīt. KOŠĻĀT / kožļāt; košļāties; sakošļāt; apkošļāt; pakošļāt.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

SPIEST; piespiest; saspiest; (562) saspiedums; nospiest; nospiediens; nospiest / atspiest / pārspiest; pārspiesties; iespiest; ievērt; ievērties; iespiedums / nospiedums; izspiest; izspiedums. SPAIDĪT; saspaidīt / izspaidīt / nospaidīt; saspaidīties; apspaidīties; atspaidīt / iespaidīt; atspaidīties; atspaidījums. SPĪLĒT; (563) apspilēt; iespilēt; izspilēt; izspilēties. MĪT; pamīt; nomīt / izmīt; izmīties / nomīties; iemīt. MĪDĪT; izmīdīt / izmīņāt / izbradāt / izstaigāt / nomīdīt / nomīņāt / nostaigāt / nopēdot / notēkāt / samīdīt / sabradāt; piemīdīt / piebradāt / piestaigāt; iemīdīt / iemīņāt / iebraudāt; apmīdīt / apmīņāt. MĪCĪT; samīcīt / izmīcīt; piemīcīt; piemīcīties. STAMPĀT; sastampāt / nostampāt. ŽŅAUGT / žmiegt / miegt; (564) sažņaugt; iežņaugt / iežmiegt / iemiegt / apžņaugt; aizžņaugt; izžņaugt / izžņaudzīt; nožņaugt; žņaugties; sažņaugties; iežņaugties / apžņaugties; aizžņaugties. ŽŅAUDZĪT / murcīt; samurcīt. RAUT. KNIEBT; sakniebt; kniebties; iekniebties. KNAIBĪT.

2. 5. Gremde un iedarbe ar gremdi. A. Dzīvībuņu kustībveices.

LAISTIES. (565) GREMDĒT / urbt; iegremdēt / iedziļināt; urbties; izurbt. DURT; iedurt; izdurt; izdurties; aizdurt; nodurt; nodurties; apdurt; sadurt; sadurties; pārdurt; padurt; uzdurt; dūriens / dūrumš / sadūrumš.

DURSTĪT; durstīties; (566) sadurstīt; padurstīt; apdurstīt; izdurstīties. DZELT / kost; iedzelt / sadzelt / iekost / sakost; sadzelties; dzēliens / kodiens / kodums; sadurt / sadurstīt / sabadīt; sadurstīties. BAKSTĪT / badīt / bikstīt / čukstīt / urdīt / urbināt / durt / čakarēt / urķēt; bakstīties / bikstīties / čakarēties / urdīties / urķēties / urbināties; (567) iebadīt / iebakstīt / iebikstīt / iedurt / ieurbināt / sabadīt / sabakstīt / sabikstīt / sačakarēt / sačukstīt / saurdīt / saurķēt / saurbināt / izbadīt / izbakstīt / izbikstīt / izčakarēt / izurķēt / izurknāt / izurbināt; pabakstīt / pabikstīt / pačakarēt / paurdīt / paurķēt / paurbināt(ies); apbadīt / apbakstīt / apbikstīt; piebadīt / piebakstīt / piebikstīt; aizbakstīt; atbakstīt; uzbakstīt / uzbikstīt / uzurķēt / uzurknāt. BADĪT; badīties; iebadīt; sabadīt / izbadīt; (568) sabadīties; sabadījums; nobadīt; pabadīt; pabadīties; pārbadīt; atbadīt; aizbadīt. DZĪT / sist; iedzīt / iesist; sadzīt / sasist; izdzīt. MIET; iemiet; iemieties; samiet. SPRAUST; iespraust; iesprausties; saspraust / nospraust; saspraust / aizspraust; (569) izspraust; apspraust; piespraust; uzspraust; uzsprausties; pārspraust. SPRAUDĪT; izspraudīt / nospraudīt / saspraudīt; apspraudīt; aizspraudīt; atspraudīt / uzspraudīt; piespraudīt.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

LAISTIES / slīgt / grimt; noslīgt. (570) GRIMT / spiesties / griezties / urbties; iespiesties / iegriezties / iegrimt / iegremdēties / iedziļināties / ieurbties; izurbties. DURTIES / sprausties; iedurties / iesprausties; sadurties; aizdurties; izdurties; pārdurties; uzdurties; DURSTĪGS / ass / dzēlīgs; durt / durstīt / badīt. (571) IEGREMDĒT / iedziļināt; izurbt. DURT; iedurt; izdurt; sadurt; pārdurt; dūriens / dūrums / sadūrums. DURSTĪT. sabakstīt / saurbināt. DZĪT; iedzīt / sadzīt / iemiet. SPRAUST; iespraust; nospraust / saspraudīt; saspraust; aizspraust; piespraust.

2. 6. Stiepe un iedarbe ar stiepi. A. Dzīvībuņu kustībveices.

(572) SNEGĒTIES / sniekties / slikties / stiepties / kārstīties; aizsniegties / aizstiepties / pasniegties / pastiepties; nostiepties; sastiepties; pārsniegties / sasniegties; snaikstīties / snaicīties; pasnaikstīties; izsnaikstīties / izsnaicīties; staipīties / šļaucīties / šļaukāties; iestaipīties / izstaipīties / izšļaucīties; pastaipīties / pašļaucīties. SNEGĒT / stiept; (573) pasniegt / pastiept / izstiept; sasniegt; snaikstīt / kārstīt / staipīt / šļaucīt; izstaipīt / atstaipīt / iestaipīt / izšļaucīt; pasnaikstīt / pakārstīt / pastaipīt.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

SNEGĒTIES / slikties / stiepties / kārstīties; pastiepties; snaikstīties; izstiept; aizsniegt.

2. 7. Slīdberze un iedarbe ar slīdberzi. A. Dzīvībuņu kustībveices.

ŠĻŪKT / braukt; pašļūkt / pavilkties; (574) atvilkties; izslīdēt; nošļūkt; piešļūkt; pāršļūkt / pārvilkties. SLIDINĀT / slīdināt / šļūcināt / šļūkāt; aizslidināt; ieslīdināt / ieslīdināt / iebraukt; izslidināt / izslīdināt / izbraukt; noslīdināt / noslīdināt / nobraukt; pieslīdināt / pieslīdināt; pārslīdināt / pārslīdināt / pārbraukt; paslīdināt / pabraukt. BRAUCĪT; nobraucīt; (575) pabraucīt; apbraucīt; atbraucīt / uzbraucīt; atbraucīties; iebraucīt; sabraucīt; piebraucīt; izbraucīt; pārbraucīt. BUŽINĀT / bužināties; pabužināt. GLAUDĪT / glāstīt / pajāt / glaust; noglaudīt / noglāstīt / noglaust / nopajāt / apglaudīt / apglāstīt // appajāt; paglaudīt / paglāstīt / papajāt; izglaudīt / izglaust; atglaudīt / atglāstīt / atglaust; (576) aizglaudīt / aizglaust; glāsts / pajas. GLAUSTIES / glaudīties / trīties; paglausties; izglausties / izglaudīties. SUKĀT / ķemmēt; sukāties / ķemmēties; sasukāt / saķemmēt / izsukāt / izķemmēt; sasukāties / saķemmēties; izsukāties / izķemmēties; iesukāt; aizsukāt / aizķemmēt; atsukāt / atķemmēt; nosukāt / noķemmēt; pasukāt(ies) / paķemmēt(ies); (577) pārsukāt / pārķemmēt; piesukāt / pieķemmēt; uzsukāt / uzķemmēt. MASĒT; masēties; izmasēt; pamasēt; iemasēt; masāža. RIETINĀT. LAIZĪT; nolaižīt / aplaižīt; laižīties; nolaizīties / aplaižīties; palaizīt / palaizīties; salaizīt; salaizīties; izlaižīt; uzlaižīt. (578) BERZĒTIES / berzēties; ierīvēt. BRUŽĀTIES; pabružāties; nobružāt; pabružāt; izbružāt. BERZT / berzēt / rīvēt / strīķēt / trīt; berzties / berzēties / rīvēties / trīties; noberzt / noberzēt / norīvēt / notrīt; noberzties / noberzēties / norīvēties / notrīties; noberzums; aprīvēt; atberzt; saberzt / saberzēt / sarīvēt; (579) paberzt / paberzēt / parīvēt / patrīt; paberzties / paberzēties / parīvēties; ieberzt / ieberzēt / ierīvēt / ietrīt; ierīvēties; izberzt / izberzēt / izrīvēt; izberzties / izberzēties; pārberzt / pārberzēt / pārrīvēt. TRĪT / asināt / slīpēt; tecināt; strīķēt / brucināt; uzasināt / uztrīt / uzslīpēt / uzstrīķēt / noasināt / notrīt / noslīpēt / izasināt / iztrīt / izslīpēt / izstrīķēt / izbrucināt; (580) paasināt / patrīt / paslīpēt / pastrīķēt; pārtrīt / pārbrucināt; pieslīpēt; trīnums / asums / asinājums / uzasinājums / slīpējums. KASĪT; kasīties; nokasīt / izkasīt / sakasīt / uzkasīt; nokasīties / izkasīties / sakasīties; pakasīt; pakasīties; pārkasīt; sakasījums. SKRĀPĒT; skrāpēties; skrāpējums; noskrāpēt / saskrāpēt / nobrāzt; (581) nobrāzums; noskrāpēties / saskrāpēties; apskrāpēt; apskrāpēties; ieskrāpēt; ieskrāpēties; ieskrāpējums; izskrāpēt; paskrāpēt; uzskrāpēt. GRĀBSTĪT(ies) / gramstīt(ies) / grābāt(ies); nogrābstīt(ies) / nogramstīt / nogrābāt / apgrābstīt / apgramstīt / apgrābāt / sagrābstīt / sagramstīt / sagrābāt / izgrābstīt(ies) / izgramstīt(ies); izgrābāt(ies); pagrābstīt(ies) / pagramstīt(ies) / pagrābāt(ies).

B. Nedzīvņu kustībnorises.

(582) SLĪDĒT / šļūkāt / vazāties / šļūkt / vilkties; paslīdēt / pašļūkt / pavilkties; aizslīdēt / aizšļūkt / aizvilkties; atslīdēt / atšļūkt / atvilkties; ieslīdēt / ievilkties; izslīdēt / izvilkties; noslīdēt / nošļūkt; pieslīdēt; pārslīdēt; (583) uzslīdēt; uzvilkties / savilkties; slīde / noslīde / slīdējums / noslīdējums / šļūciens; sānslīde. SLĪDINĀT; aizslīdināt; nobraukt. ŠĻUKT / brukt; nošļūkt / nobrukt; atbraucīties; aizšļūkt; atšļūkt; izšļūkt; pašļūkt; sašļūkt. MUKT; nomukt; pārmukt. MAUKĒTIES / list; uzmaukties; (584) iemaukties; nomaukties.

BUŽINĀT / bužināties; (585) sabužināt / izbužināt. GLAUDĪT; apglaust; izglāstīt; atglaust; glāsts; glausties. SUKĀT / ķemmēt; sasukāt / saķemmēt / izsukāt / izķemmēt; izsukāties. BERZTIES / berzēties / rīvēties / strīķēties / trīties; noberzties / norīvēties / notrīties / izberzēties; uzberzties / uzberzēties; pārberzties / pārberzēties / pārrīvēties; paberzēties; noberzēt; uzberzt / uzberzēt / uzrīvēt; ieberzt / ieberzēt / ierīvēt; berze. BRUŽĀTIES; nobružāties / apbružāties / sabružāties; bružāt; nobružāt / apbružāt / sabružāt; pabružāt. BERZT / berzēt / rīvēt / strīķēt; izberzt / izberzēt; izberzums. NOTRĪTIES / uzasināties; uzstrīķēt / notrīt / iztrīt; pārtrīt. NOGRĀBSTĪT / nogramstīt / nogrābāt / apgrābstīt.

3. Virzība. 3.1. Vispārīga virzība un virzījums. A. Dzīvbūtņu kustībveices.

PĀRVIETOTIES / doties / doties ceļā / (586) iet / nākt / atnākt / ierasties / virzīties / kustēt(ies); pavirzīties / izkustēties; ievirzīties / ieiet; izvirzīties / iziet; aizvirzīties / aizkustēt(ies); atvirzīties / atkustēt(ies); atiet / atkāpties; iekustēties / sakustēties; novirzīties; pievirzīties; pārvirzīties / pāriet / pārcelties; pārnākt / pāriet; atpakaļnāciens; (587) savirzīties; noiet; izstaigāt / iziet; veikt / pārvarēt (attālumu); gaita / gājiens / pārgājiens / ceļš / virzība; izlūkgājiens; REIDS / reiss. PLŪST / velties; aizvelties; pārvelties; atplūst; ieplūst; izplūst; pieplūst; saplūst; saplūdums. GĀZTIES / grūsties / grūt; (588) piegāzties / piegrūt / sagāzties / sagrūsties / sagrūt; iegāzties / iegrūsties / iegrūt; izgāzties / izgrūt. STARTĒT; starts. VIRZĪT; virzījums; izvirzīt; izgāzt; pavirzīt; ievirzīt; novirzīt / atvirzīt; (589) apvirzīt; pievirzīt; vadīt; novadīt; aizvadīt. DABŪT / gādāt; aizdabūt / aizgādāt / nogādāt; atdabūt; atgādāt; iedabūt; izdabūt; nodabūt; pārdabūt; pārgādāt; uzdabūt; piegādāt; (590) piegāde; PĀRVIETOT / transportēt; transports; izvazāt. IZPLATĪT / iznēsāt / pārnēsāt / izvazāt / ievazāt. PAVADĪT / vadīt; pavadība / pavadījums; aizvadīt; atvadīt; novadīt; ievadīt; izvadīt; pārvadīt; pievadīt; uzvadīt. (591) SEKOT. LENKT; aplenkt / ielenkt. MANEVREĒT / lavierēt; izmanevrēt / izlavierēt; sacirsties; manevrs. TUVOTIES; pietuvoties; tuvināt / likt klāt / bāzt klāt; pietuvināt / pielikt / satuvināt / piebāzt / sabāzt (kopā) / sadurt (kopā); piesviest / piemest / piegrūst. (592) ATTĀLINĀTIES. LĪKUMOT / līkločot / doties ar līkumu / mest līkumu (loku, riņķi, cilpu); aplaist / apmest / izlaist / izmest / pamest (līkumu, loku, riņķi, cilpu); aizlīkumot; aplīkumot; nolīkumot. RIŅĶOT / grozīties; pariņķot / pagrozīties; aprīņķot / apgriezties; izriņķot(ies). ŠĶĒRSOT / krustot. TRAVERSĒT; traverss. MALDĪTIES; apmaldīties / nomaldīties / aizmaldīties; (593) atmaldīties / iemaldīties / uzmaldīties; izmaldīties; pamaldīties. CEĻOT; noceļot; apceļot / izceļot; aizceļot; atceļot; paceļot; noceļoties / izceļoties; pārceļot (mājās); ceļojums / ceļš; turpeļš; atpakaļceļš / atceļš / atpakaļnāciens; mājupceļš; starpceļojums; svētceļojums; ōdiseja; (594) ekspedīcija; ekskursija; safari; turneja; koncertceļojums / koncertturneja; tūrisms; spēlētūrisms; turiāde. APMEKLĒT; apcelt; apmeklējums / vizīte. (595) PĀRCEĻOT / migrēt / kravāties / pārkravāties / pārcelties / vākties / pārvākties / pāriet / pārnākt / izkustēt. VĀKTIES / lasīties; aizlasīties; aizvākties / aizkravāties; atvākties / atkravāties; ievākties / iekravāties; izvākties / izkravāties; nokravāties; uzvākties; (596) savākties / sakravāties; migrācija; izceļot / aizceļot / emigrēt; laisties; emigrācija; ieceļot / atceļot / imigrēt; imigrācija; reemigrēt; reemigrācija; repatriēties; repatriācija. KLEJOT / klaiņot / mētāties / klīst / klimst / maldīties / svaidīties; aizklaīnot / pārklejot; izklejoties / izklaīnoties / izdauzīties / izmētāties / izvazāties. aizklaīnot / pārklejot; (597) izklejoties / izklaīnoties / izdauzīties / izmētāties / izvazāties. BĒGT / mukt / sprukt / laisties; aizbēgt / aizmukt / aizsprukt / pasprukt / aizlaisties; atbēgt / atmukt / atsprukt; izbēgt / izmukt / izsprukt; iebēgt / iemukt / iesprukt; pabēgt / pamukt / nobēgt; nomukt / nosprukt; (598) sabēgt / samukt / sasprukt; uzbēgt / uzmukt / uzsprukt; pārbēgt / pārmukt / pārsprukt; bēgšus; bēgtin / bēdzin; bēdziens / muciens. ŠMAUKT; aizšmaukt; atšmaukt; iešmaukt; izšmaukt(ies); nošmaukt; pašmaukt; pāršmaukt; piešmaukt; uzšmaukt. DEZERTĒT. (599) ZAGTIES / list / lavīties / manīties / slapstīties; aizzagties / aizlist / aizlavīties / aizmanīties / aizslapstīties; atzagties / atlīst / atlavīties / atmanīties; iezagties / ielīst / ielavīties / iemanīties / ieslapstīties; izzagties / izlīst / izlavīties / izmanīties; nozagties / nolīst / nolavīties / nomanīties; pazagties / palavīties; pārzagties / pārlavīties / pārmanīties; (600) piezagties / pielīst / pielavīties / piemanīties; uzzagties / uzlavīties / uzmanīties; zagšus / pazagšus / slepu(s) / slepšus / paslepus / paslepšus. LODĀT / ložņāt; palodāt / paložņāt; izlodāt / izložņāt; aplodāt / apložņāt; izlodāties / izložņāties. ĶEMMĒT; izķemmēt; pārķemmēt. DZĪT / (601) triekt / trenkt; padzīt / patriekt / patrenkt / aizdzīt / aiztriekt / aiztrenkt; atdzīt / attriekt / attrenkt; apdzīt / aptriekt / aptrenkt; iedzīt / ietriekt / ietrenkt; izdzīt / iztriekt / iztrenkt; piedzīt / pietriekt / pietrenkt; (602) nodzīt / notriekt / notrenkt; pārdzīt / pārtriekt / pārtrenkt; pārdzīt / sadzīt; sadzīt / satriekt / satrenkt; uzdzīt / uztriekt / uztrenkt; dzītin; dzīšus. DZĒNĀT / trenkāt / gaināt / gainīt; izdzenāt / iztrenkāt / izgainīt / izgaināt; padzenāt / patrenkāt / pagainīt / pagaināt; aizdzenāt / aizgainīt / aizgaināt; (603) atdzenāt / atgainīt; nodzenāt / notrenkāt / nogainīt / nogaināt; sadzenāt; pārtrenkāt; uzdzenāt / uztrenkāt. STEIGTIES / steigt / traukties / traukt / triekties / šauties / dzīties / pucēt / mudīties; aizsteigties / aizšauties; ietraukt(ies) / ietriekties / iemesties; izšauties / izmesties; uztriekties / uzdzīties; pāršauties. SKRIET / likt / likties / laist; paskriet; aizskriet / aizlikt(ies) / aizlaist(ies); (604) atskriet / atlaist; ieskriet / ielikties / ielidot; izskriet; noskriet / nolikties / nolidot; pārskriet / pārlīkties; uzskriet; saskriet; skrējiens. MESTIES / sviesties / šauties / klupt / krist / likties; pamesties / pasviesties / pašauties; aizmesties / aizsviesties / aizšaut; izmesties / izsviesties / izšauties / izklupt / izbrukt; (605) pārmesties / pārsviesties / pāršauties / pārklupt; samesties / saklupt / sakrist / sabrukt / salīkties; pieklupt; piebrukt; iemesties / iešauties / iesviesties / ieklupt / iebrukt / iekrist / ielikties; nomesties / nošauties; uzmesties / uzšauties. ŠAUT / traukt; pašaut; aizšaut; atšaut; iešaut;

(606) sašaut; izšaut; piešaut; piešauties; pāršaut; notraukt / atraukt; šāviens. SPRĀGT; uzsprāgt; aizsprāgt; atsprāgt; izsprāgt; iesprāgt. SPURTOT; spurts. ŠAUDĪTIES / svaidīties / dzenāties / trenkāties; pašaudīties / pasvaidīties; izdzenāties; šaudīgs; šaudīgums. SPRUKT / sisties / cirsties; (607) pasprukt / izsprukt / pasisties / pacirsties / sacirsties; aizsprukt / aizsisties; aizcirsties; izsisties / izsviesties / izšauties; iesprukt / iesisties / iecirsties; atsisties; piesprukt. RAUTIES; parauties; aizrauties; atrauties; ierauties; izrauties; pierauties; rāviens / izrāviens; uzrāviens; raustīties. NĪRBĒT / nīrbināties; (608) nīrbināt. BRUKT virsū / klupt virsū / mesties virsū / krist virsū / likties virsū; uzbrukt / uzklupt / uzniesties / uzkrist / ieklupt / iekrist / iemesties; uzbrukums; pretuzbrukums; sabrukt (virsū) / saklupt (virsū) / samesties (virsū) / sakrist (virsū); iebrukt; iebrukums. CĪNĪTIES; aizcīnīties; atcīnīties; (609) izcīnīties. LAUZIETIES; palauzieties; aizlauzieties; atlauzieties; izlauzieties; ielauzieties. KULTIES / pērties; aizkulties / aizpērties; atkulties / atpērties; appērties; iekulties / iepērties; nokulties; pārkulties; pakulties. ĶĒPUROTIES; paķepuroties; aizķepuroties; atķepuroties; ieķepuroties; (610) izķepuroties; noķepuroties; uzķepuroties; pārķepuroties; pieķepuroties. SPRAUKTIES / spiesties / stumties / list; aizspraukties / aizspiesties; atspraukties / iespraukties / iespiesties; izspraukties / izspiesties; paspraukties / nospraukties; piespraukties. LĪST / rāpot; aizlīst / aizrāpot; atlīst / atrāpot; aplīst; ielīst; (611) izlīst; nolīst; palīst; pārlīst / pārrāpot; pielīst; salīst; lišus. LODĀT / ložņāt; izlodāt / izložņāt. RĀPOT / rāpties; parāpot; aizrāpot / aizrāpties; atrāpot / atrāpties; aprāpot / aprāpties; ierāpot / ierāpties; (612) izrāpot; izrāpot(ies) / norāpoties; norāpot; parāpoties; pārrāpot / pārrāpties; pierāpot / pierāpties; uzrāpot; sarāpot; rāpu(s) / četrrāpus; pusrāpus. RĀPTIES / līst / kāpt; kāpelēt / kāpaļāt; izkāpties / izkāpelēt(ies) / izkāpaļāt(ies); aizrāpties / aizlīst / aizkāpt; (613) ierāpties / ielīst / iekāpt; izrāpties / izlīst / izkāpt; norāpties / nolīst / nokāpt; parāpties / pakāpt; pakāpties; pārrāpties / pārkāpt; piekāpt; sarāpties / salīst / sakāpt / piekāpt / pielīst; uzrāpties / uzlīst / uzkāpt; kāpināt; kāpiens. KĀPT / sēsties; iekāpt / iesēt(ies); (614) iemesties; pārkāpt / pārsēsties; izkāpt; nokāpt; sakāpt / sasēsties / piekāpt; uzkāpt / uzsēsties; uzsviesties / uzniesties. RAUSTIES / trausties; parausties / patrausties; aizrausties; atrausties; ierausties / ietrausties; izrausties / iztrausties; norausties / notrausties; pārrausties / pārtrausties; uzrausties / uztrausties; (615) sarausties / satrausties. SVEMPTIES; iesvemties; izsvemties; nosvemties; uzsvemties; pārsvemties. LAISTIES; nolaieties; ielaisties. SPRĪŽOT.

B. Nedzīvņu kustībnorises.

PĀRVIETOTIES / virzīties / kustēties / tecēt / doties / iet / nākt klīst; pavirzīties / izkustēties / paiet / nostaiģāt / noiet / panākt; ieiet / saiet; iemaldīties; (616) izvirzīties / iziet / iznākt; apvirzīties / apiet / apstaiģāt; atvirzīties / atiet / kāpties / atkāpties; atpakaļgaita / atpakaļgājiens; iekustēties; pienākt; pārvirzīties / pāriet / pārstaiģāt / pārcelties; pārvirzīt; pārvirze; savirzīties; uzvirzīties; gaita / gājiens / pārvietojums / virze. NOVIRZE; migrācija; perturbācija. VIRZĪT / vadīt / dzīt; dzenāt; izvirzīt; (617) izvirzījums / izvirze; pavirzīt; ievirzīt / iedzīt / ievadīt; aizvirzīt / pārdzīt; pārvirzīt; novirzīt / atvirzīt; piedzīt; uzvirzīt / uzdzīt; savirzīt / sadzīt; savirze. DABŪT; aizdabūt / aizgādāt / aiznest; atgādāt; apdabūt; iedabūt; izdabūt / izvadīt; nodabūt; uzdabūt; piedabūt; piegādāt / nogādāt; (618) piegāde / nogāde; padabūt. PĀRVIETOT; izvazāt. NEST; aiznest; nonest; uznest. RIŅĶOT / griezties; apriņķot / apgriezties. ŠĶĒRSOT. TUVOTIES / tuvināties; pietuvināties / pietuvoties / satuvties / satuvināties; sasniegties; tuvināt; pietuvināt; IZPLATĪTIES / nonākt; pārklāties / noklāt / pārklāt; ievazāt. ATTĀLINĀTIES. (619) TRAUKTIES / triekties / šauties / steigt; aiztraukt / aizlingot; ietriekties; uzšauties / uzdzīties; pārsvieties; šaudīties. TRAUKT; aiztraukt; notraukt. SKRIET; ieskriet / saskriet; izskriet; noskriet; pārskriet; uzskriet; skrējiens. SKRAIDĪT. JOŅOT / brāzties. SPRUKT / cirsties; pasprukt / izsprukt / pasisties / pacirsties; (620) iesprukt / iesisties / iecirsties; atsprukt; nosprukt. RAUTIES; atrauties; ierauties; sarauties; izrauties; uzrauties; raustīties; rāviens. SPRĀGT; uzsprāgt; izsprāgt. SPRAUKTIES / spiesties / lauzties / list / bāzties; aizlīst; iespiesties / ielīst; (621) izspraukties / izspiesties / izlauzties / izlīst; palīst; saspraukties / saspiesties.

3. 2. Virzienvirzījums un virzienvirzība. A. Dzīv būtņu kustībveices.

GRŪST / stumt / dzīt; grūsties / stumties; grūšus / stumšus; grūstin; grūdiens / pagrūdiens / stūmiens; pagrūst / pastumt / padzīt; sagrūsties / sastumties; aizgrūst / aizstumt / aizdzīt; atgrūst / atstumt / atdzīt; (622) atgrūsties / atstumties; atgrūdiens; ieogrūst / iestumt / iedzīt; ieogrūsties / iestumties; ieogrūdiens; izgrūst / izstumt; nogrūst / nostumt / nodzīt; pāogrūst / pārstumt; pieogrūst / piestumt; piestumties; uzgrūst / uzstumt; uzstumties. BĪDĪT; bīdīties; pabīdīt; pabīdīties; sabīdīt; (623) aizbīdīt; atbīdīt; apbīdīt; iebīdīt; izbīdīt; nobīdīt; pārbīdīt; piebīdīt; uzbīdīt; GRŪSTĪT / stumdīt; grūstīties / stumdīties; izgrūstīt / izstumdīt; pagrūstīt / pastumdīt; pagrūstīties; pārstumdīt. BĀZT / grūst; iebāzt; sabāzt; (624) aizbāzt; apbāzt / apspraut; atbāzt; izbāzt; pabāzt; nobāzt; uzbāzt; bāztin. STŪĶĒT / stampāt / tūcīt; iestūķēt / iestampāt; sastūķēt / sastampāt / satūcīt; piestūķēt / piestampāt / pietūcīt; uzstūķēt; pastūķēt. VĒRT; (625) ievērt / izvērt; uzvērt; savērt / pievērt. STĪVĒT; iestīvēt; sastīvēt; izstīvēt; uzstīvēt; pastīvēt. TRIEKT / cirst / sist; pacirst / pasist; triekties; ietriekt / iecirst; (626) ietriekties / iecirsties; iztriekt / izsist; uzdzīt; uztriekties; aizcirst; atcirst / atsist; apcirst; piecirst; nosist; pārsist; cirtiens. SPERT; paspert; aizspert; atspert; nospert / atspert; nospert; iespert; izspert; uzspert; piespert; pārspert; paspert. SPĀRDĪT; paspārdīt; (627) aizspārdīt; nospārdīt / atspārdīt; iespārdīt; izspārdīt. SVIEST / mest / grūst; nosviest / nomest / nogrūst; sasviest / samest / sagrūst; piesviest / piemest; iesviest / iemest / ieogrūst; izsviest / izmest; uzsviest / uzgrūst; (628) pasviest / pamest. SVAIDĪT /

mētāt; svaidīties / mētāties; izmētāt; nomētāties. VILKT / stiept; pavilkt / savilkt; aizvilkt; atvilkt; ievilkt; izvilkt; novilkt; pievilkt; pievilkties; pārvilkt; uzvilkt; vilkšus; (629) vilkšana / vilciens; pievilciens. VALKĀT; pavalkāt. RAUT; paraut; aizraut; atraut; ieraut; izraut; saraut; noraut; pārraut; pieraut; uzraut; (630) rausus; rāviens. ĶEKŠĒT; izķeksēt; noķeksēt; pieķeksēt. VILKT / stiept / vazāt; pavilkt; aizvilkt / aizstiept / aizvazāt; atvilkt / atvazāt; apvilkt; ievilkt; izvilkt; novilkt; pievilkt; savilkt; pārvilkt; vilkšus; vilkšana / vilciens. RAUST; (631) saraust; atraust; ieraust; izraust; noraut; paraust; pārraut; pieraut; uzraust. ŠĶŪRĒT; nošķūrēt / izšķūrēt; pašķūrēt; iesķūrēt; SLAUCĪT / mēzt; (632) aizslaucīt / aizmēzt; atslaucīt / atmēzt; ieslaucīt; saslaucīt; izslaucīt / izmēzt; noslaucīt; pārslaucīt; pieslaucīt; uzslaucīt / uzvēzt. SLIEPĒT. VELTIES; pārvelties. VELT / ripināt / ritināt; pavelt / paripināt / paritināt; aizvelt / aizripināt / aizritināt; atvelt / atripināt / atritināt; apvelt / apripināt / apritināt; ievelt / ieripināt / ieritināt; izvelt / izripināt / izritināt; (633) novelt / noripināt / noritināt; pārvelt / pārripināt / pārritināt; savelt / saripināt; uzvelt / uzripināt / uzritināt; pievelt / pieripināt / pieritināt; novelties / izvelties / izripināties; velšus. VALSTĪT.

B. Nedzīvņu kustībnoises.

GRŪST; pagrūst / pastumt / padzīt; sagrūst / sastumt; izgrūst / izstumt; izstumties; uzgrūst / uzstumt; uzgrūsties. BĪDĪT; pabīdīt; pabīdīties; sabīdīt; sabīdīties; aizbīdīt; aizbīdīties; atbīdīties; iebīdīties; (634) izbīdīt; izbīdīties; izbīdījums; nobīdīt; nobīdīties; pārbīdīt; pārbīdīties; pārbīdījums / pārbīde; piebīdīt; piebīdīties; piebīde; uzbīdīt; uzbīdīties. GRŪSTĪT / stumdīt; izgrūstīt / sagrūstīt / sastumdīt. BĀZT; sabāzt; aizbāzt; izbāzt; izbāzties; pabāzt; pabāzties; nobāzt; uzbāzt. VĒRT; vērties; (635) ievērties; izvērties; uzvērt; uzvērties; savērt / pievērt; vērums. TRIEKT / cirst / sist / spert; triekties / cirsties; ietriekt / iecirst / iesist; ietriekties / iecirsties; uztriekties; uzdzīt; pasist; uzsist / uzspert; izsist; nosist; cirtiens / trieciens; (636) piecirtiens. SVIEST / mest / grūst; nosviest / nomest; sasviest / samest / sagrūst; iesviest / iemest / iegrūst; izsviest / izmest; pasviest. SVAIDĪT / mētāt; svaidīties / mētāties; izmētāt / nomētāt; nomētāties / vārtīties / novārtīties; sasvaidīt / samētāt. VILKT; pavilkt; ievilkt; pievilkt; uzvilkt. RAUT; paraut; aizraut; atraut; (637) ieraut; noraut; uzraut. VILKT; aizvilkt; uzvilkt. ŠĶŪRĒT; nošķūrēt / izšķūrēt; aizšķūrēt; atšķūrēt; piešķūrēt; sašķūrēt. SLAUCĪT / mēzt; aizslaucīt / aizmēzt; saslaucīt; izslaucīt; noslaucīt / nomēzt; paslaucīt. RIPOT / ritēt / ritināties / velties; paripot / paripināties / paritēt / paritināties / pavelties; aizripot / aizritēt / aizritināties / aizvelties; atriplot / atritēt / atritināties / atvelties; apriplot / apritēt; (638) ieripot / ieripināties / ievelties; izriplot / izritēt / izritināties / izvelties; noriplot / noripināties / novelties; pārripot / pārvelties; pieripot / pieritēt / pievelties; uzriplot / uzripināties / uzvelties; saripot / savelties; ripeniski / velteniski / velšus; rite / ritējums. VELT / ripināt; atvelt / atripināt; apvelt; izripināt; novelt; savelt; uzvelt; pārvelt.

3. 3. Kājāmvirzība un virzījums.

IET / (639) soļot; ieieties; nākt; staigāt; noiet / nonākt / nosoļot / nostaigāt / paiet; atnākt / atstaigāt / atsoļot; sanākt / saiet; paiet(ies) / panākt(ies) / (640) pastaigāt(ies) / pasoļot / prōmenēt; aiziet / promiet / aizsoļot / aizstaigāt; ieiet / ienākt / iesoļot / iegriezties / iestaigāt; iziet / izsoļot / iznākt; izstaigāt / iziet; (641) apstaigāt / apiet / apsoļot / apnākt; pāriet / pārnākt / pārsoļot / pārstaigāt; pieiet / pienākt / piesoļot; atiet / atkāpties; uziet / uznākt / uzsoļot; garāmiets; saiet / sastaigāt; noieties / nostaigāties / izieties / iznākties / izstaigāties / izsoļoties / saieties / sastaigāties; gājiens / (642) gājums / gaita / nāciens / nākums / pastaiga / prōmenāde / staigājums / staigāšana / ceļš; pirmgājiens; izgājiens; piegājiens / pieeja; apgaita / apgājiens / apstaiga; ieeja; pārgājiens; uznāciens; soļojums; (643) solis; kājām / iešus / soļiem / soļos. SPERT KĀJU / likt kāju/kājas / likt soli/soļus / kāpt / mīt; paspert soli/kāju; izspert kāju/soli; pārspert kāju; uzspert kāju; iespert kāju / iekāpt / iemīt; nomīt / aizmīt. KĀPT / snāt / stūrēt; (644) aizkāpt; atkāpt / piekāpt; iekāpt / iegriezties; pakāpt(ies); pārkāpt. SUKĀT / kājot / pēdot / kātot; nosukāt / nokājot / nokātot / nopēdot; aizkājot. LĪST; aizlīst; atlīst; ielīst; izlīst; salīst. CĪNĪTIES; aizcīnīties; atcīnīties; izcīnīties; uzcīnīties. TAUSTĪTIES; aiztaustīties; attaustīties; ietaustīties; pietaustīties; pārtastīties. (645) STAIGUĻOT / staigalēt / klaiņot / klīnāt / klejot / klenderēt / mētāties / valkāties / vazāties / sirot / delverēt / blandīties / dauzīties / maisīties / slaistīties / slamstīties / maldīties / vandīties / klīst / klimst; noklīst / nomaldīties; aizklīst / aizklejot / izklejot / aizklimst / aizblandīties / aizdauzīties / aizvazāties / aizdelverēt / aizsplaistīties / aizslamstīties; paklejojot / paklaiņot / (646) paklimst / paklenderēt / pablandīties / pamētāties / pasirost / pamaisīties / pavazāties; izklejojot / izklaiņot / izklimst / izsirot / izmaisīt / apklejojot / apklaiņot / apsirot; noklaiņot / nosirost / noklenderēt / noklimst; izklaiņoties / noklaiņoties / izklejoties / izblandīties / noblandīties / nodauzīties / nomētāties / samētāties / nomaisīties / novazāties / izvandīties / novandīties; klejojums / klaiņojums / sirojums. SKRIET; aizskriet; atskriet; apskriet; ieskriet; izskriet; noskriet; pieskriet; (647) pārskriet; uzskriet; paskriet; paskrieties; saskriet; izskrieties / noskrieties; saskrieties / pārskrieties; ieskrieties; skrieties; apskriet / noskriet / pārskriet; skriešus / skriešiem; pusskriešus / pusskriešiem; skrējiens / skrējums; ieskrējiens; izskrējiens; pārskrējiens. (648) SKRAIDĪT / skraidelēt; aizskraidīt; apskraidīt / izskraidīt / izskraidelēt; aizskraidīties / izskraidelēties / noskraidīties; noskraidīt; paskraidīt(ies) / paskraidelēt(ies); sprīņot / kūvēt / lakstīt. DIEGT / diebt / brāzt(ies) / drāzt(ies) / jozt / joņot / lobt / miegt / nesties / plēst / stiept / stiepties; padiegt / padiebt / padrāzties / pajozt / palobt / panesties; aizdiegt / aizdiebt / (649) aizbrāzties / aizdrāzt(ies) / aizjozt / aizjoņot / aizlobt / aiznesties; atdiegt / atdiebt / atbrāzties / atrāzt(ies) / atjozt / atjoņot / atlobt; apdiegt / apdrāzties / apjozt / apjoņot / aplobt; iediegt / iediebt / iebrāzties / iedrāzties / iejozt / ielobt / ienesties; izdiegt / izdiebt /

izbrāzties / izdrāzt(ies) / izjozt / izjoņot / izlobt / iznesties; nodiegt / nodiebt / nobrāzties / nodrāzties / nojozt / nojoņot / nolobt / nonesties; pārdiegt / pārdiebt / pārbrāzties / pārdrāzties / pārjozt / pārjoņot / pārnesties / pārlobt / pārstiepties; piediegt / piejozt; uzdiegt / uzbrāzties / uzdrāzties / uzjozt / uzjoņot / uznesties; sabrāzties / sadrāzties; (650) drāziens / stiepiens. SPURGT; aizspurgt; iespurgt; izspurgt; nospurgt; saspurgt. STEIGTIES / steigt / traukt(ies) / triekties / trenkties / laist(ies) / likt(ies) / sperties / dzīties / lidot / lingot / pucēt / vicot; steidzin steigties / steigtim steigties / steigšus steigties; pakalīdzīties; pasteigties / patraukt(ies) / padzīties; aizsteigt(ies) / aiztraukties / aiztriekties / aizdzīties; atsteigt(ies) / (651) attriekties / atdzīties / atšaut(ies) / atlingot; iesteigt(ies) / ielidot; izsteigt(ies) / iztriekties / izšaut / izsperties / izlidot / izlingot; nosteigties / notraukties / nolingot / novicot; piesteigt(ies) / piemesties; uzsteigties / uzsperties / uzlidot / uzlingot; pārsteigties / pārlingot; sadzīties. STEIDZINĀT; pasteidzināt; steidzīgi / steigšus / steigā / ar steigu; steidzīgs / steigpilns; steiga / steigme. BRIST; aizbrist; (652) atbrist; apbrist; iebrist; sabrist; izbrist; izbristies / nobristies; nobrist; nobrist(ies) / sabrist(ies); piebrist; pārbrist; pabrist(ies); brišus. BRADĀT; pabradāt(ies); izbradāt(ies) / nobradāt(ies). ŠĻAKĀT. (653) SLĒPOT; paslēpot; izslēpoties; aizslēpot; atslēpot; ieslēpot; izslēpot; noslēpot; pārslēpot; pieslēpot; slēpojums. SLIDOT; paslidot; izslidoties; aizslidot; atslidot; apslidot; ieslidot; izslidot; noslidot; noslidot; pārslidot; pieslidot; uzslidot; slidojums; izslidojums. SLIDINĀTIES / šļūcināties / šļūkāt / šļūkt; pasludināties / nosludināties; (654) izslidināties; aizslidināties; apslidināties; iesludināties; nosludināties; piesludināties. BIZOT; aizbizot; atbizot; iebizot; izbizot; nobizot; izbizoties / nobizoties; pārbizot; pabizot(ies); sabizot; bizināt; sabizināt. CILPOT / līpot / līnkāt; nocilpot / nolīpot / nolīnkāt / pacilpot; aizcilpot / aizlīpot / aizlīnkāt; atcilpot / atlīpot / atlīnkāt; iecilpot / ieļīpot / ieļīnkāt; izcilpot / izlīpot / izlīnkāt; piecilpot / pieļīpot / pieļīnkāt; (655) uzcilpot / uzlīpot / uzlīnkāt; izcilpoties; sacilpot. LĒKŠOT / aulekšot / auļot; palēkšot / paaulekšot / paaulekšot; aizlēkšot / aizaulekšot / aizauļot; atlēkšot / ataulekšot / atauļot; apaulekšot / apauļot; ielēkšot / ieaulekšot / ieaulekšot; izlēkšot / izaulekšot / izaulekšot; nolēkšot / noaulekšot / noauļot; uzlēkšot / uzaulekšot / uzaulekšot; pārlēkšot / pāraulekšot / pāraulekšot; pielēkšot / pieaulekšot / pieaulekšot; lēkšus / lēkšiem / lēkšos / aulekšiem / aulekšos / auļiem / auļos / galópā; lēkši / aulekši / auļi / galóps. RIKŠOT; (656) parikšot; aizrikšot; atriškot; aprikšot; ierikšot; izrikšot; norikšot; uzrikšot; pārrikšot; pierikšot; izrikšoties; rikšus / rikšiem / rikšos / rikši; pusrikšus / pusrikšiem; riksis / rikši; pasāža. JĀT; pajāt / nojāt / izjāties; pajāties; aizjāt; atjāt; apjāt; iejāt; izjāt; (657) nojāt; pārajāt; piejāt; uzjāt; sajāt; jāšus; jājiens / izjājiens. JĀDELĒT; pajādelēt(ies); aizjādelēt; izjādelēt; izjādelēties. JĀDINĀT / jādīt / jāt; aizjāt; atjāt / pārjāt; piejāt; izjādināt / izjādīt / izjāt; pajādināt; iejādīt / iejāt; nojādināt / nojādīt / nojāt / sajāt. VEST; pavest; aizvest; (658) atvest; apvest; izvest; ievest; novest; uzvest; pārvest; pievest; savest. VADĀT; vazāt; izvadāt / pavadāt; ievadāt; izvadāties.

3. 3. 1. Gājiena paveidi.

MARŠĒT; nomaršēt; aizmaršēt; iemaršēt; izmaršēt; piemaršēt; drasēt; (659) defilēt; maršs; parāde. TECĒT / tēkāt / tēkalēt / iet tecīņus/tecīņiem; notecēt; aiztecēt; attecēt; aptecēt; ietecēt; iztecēt; patecēt; pārtēcēt; pietecēt; uztecēt; satecēt; aptēkāt / iztekāt / pārtēkāt; notēkāt; notecēties / notēkāties / iztecēties; patēkāt; tecināt; tecīņus / tecīņiem / patecīņus / pustecīņus; tecējiens / tecējums. (660) TIPINĀT / pēkāt / stibīt; patipināt; aiztipināt; attipināt; aptipināt; ietipināt; iztipināt; notipināt; pietipināt; uztipināt; pārtipināt. DIPINĀT; aizdipināt; atdipināt; iedipināt; izdipināt; nodipināt; pārdipināt; piedipināt; uzdipināt. LAIPOT; izlaipot / palaipt; aizlaipot; atlaipot; aplaipt; ielaipt; pielaipt; pārlaipt; nolaipt. (661) LĪGOT; aizlīgot(ies); ielīgot; izlīgot; nolīgot; uzlīgoties. STREIPUĻOT / ģeņģerēt / tenerēt / grīloties / meimurot / klaburot / kluburot / klumburot / klunkurot / klumpačot; paģeņģerēt / paklu(m)urot / paklunkurot / pameimurot / pastreipuļot / patenterēt; paģeņģerēt / paklu(m)urot / paklunkurot / pameimurot / pastreipuļot / patenterēt; aizgrīloties / aizģeņģerēt / aizklu(m)urot / aizklunkurot / aizmeimurot / aizstreipuļot / aiztenterēt; atgrīloties / atklu(m)urot / atklunkurot / atmeimurot / atstreipuļot / attenterēt; apklu(m)urot / apklunkurot; iegrīloties / ieģeņģerēt / ieklu(m)urot / ieklunkurot / iemeimurot / iestreipuļot / ietenterēt; izgrīloties / izģeņģerēt / izklu(m)urot / izklunkurot / izmeimurot / izstreipuļot / iztenterēt; (662) noģeņģerēt / noklu(m)urot / noklunkurot / nomeimurot / nostreipuļot / notenterēt; piegrīloties / pieģeņģerēt / pieklu(m)urot / piemeimurot / piestreipuļot / pietenterēt; pārklu(m)urot / pārklunkurot; pārmeimurot / pārstreipuļot / pārtenterēt; uzmeimurot / uzklu(m)urot / uzstreipuļot; streipulīgs / grīlīgs / tenerīgs; ģeņģeriski / klu(m)uru klu(m)uriem / klunkuru klunkuriem / meimuriem / teneriski / teneru teneriem. ČĀPOT; aizčāpot; atčāpot; iečāpot; izčāpot; (663) nočāpot; piečāpot; pārčāpot; uzčāpot; pačāpot. LUMPAČOT / lampāt / klamzāt / klumzāt / klinkāt / klunčot / stampāt / stupāt; aizlumpačot; atlumpačot; ielumpačot / ieklinkāt; izlumpačot / izklinkāt; nolumpačot / noklinkāt; pielumpačot; klumzīgs. KŪNOTIES / kunkuļot / kumurot(ies); aizkūnoties; atkūnoties; iekūnoties; izkūnoties; nokūnoties; (664) pārkūnoties / pārkumurot; pakūnoties. TUNTUĻOT(ies) / tuntulēt; aiztuntuļot(ies); attuntuļot(ies); ietuntuļot(ies) / ietuntulēt; iztuntuļot(ies); notuntuļot(ies); pārtuntuļot. ŠĻŪKT / šļūkāt(ies); pašļūkt; aizšļūkt; atšļūkt; apšļūkt; iešļūkt; izšļūkt; nošļūkt; pāršļūkt; piešļūkt; šļūcenisks; šļūceniski. (665) ĻĒPATOT / lēkatot / lēpot / lēkot / pleznot; aizlēpatot / aizlēpot; atlēpatot / atlēpot; ieļepatot / ieļēpot; izlēpatot / izlēpot; nolēpatot / nolēpot; pārlēpatot / pārlēpot; pielēpatot / pielēpot; uzlēpatot / uzlēpot. STEBERĒT; aizsteberēt; atsteberēt; iesteberēt; izsteberēt; nosteberēt; piesteberēt; uzsteberēt; pasteberēt; steberīgs. LĀČOT / slampāt / slāt / slemp; aizlāčot

/ aizslampāt / aizslāt; (666) ielācot / ieslampāt / ieslāt; izlācot / izslampāt / izslāt; nolācot / noslampāt / noslāt; pielācot / pieslampāt / pieslāt; pārlācot / pārslāt; uzlācot / uzslāt; lācīgs. VILKTIES / vilkt kājas; aizvilkties; atvilkties; ievilkies; izvilkies; novilkies; pievilkies; pārvilkies; uzvilkies; pavilkies. KLIBOT / klibiķot; paklibot / pieklibot; aizklibot; atklibot; (667) apklibot; ieklibot; izklibot; noklibot; pieklibot; pārklibot; uzklibot. VELTIES; uzvelties.

3. 4. Virzība un virzījums ar pārvietniem. 3. 4. 1. Vispārīga virzība ar pārvietniem.

BRAUKT pārvietoties / doties / iet / nākt / virzīties / staigāt / kustēt(ies) / tecēt; iekustēties / sakustēties / atiet; izbraukt / apbraukt / nobraukt; izbraukt; aizbraukt / aizvirzīties; atbraukt; atvirzīties; atpakaļgaita / atpakaļgājieni; (668) iebraukt / ievirzīties / ieiet / ienākt; izbraukt / izvirzīties / iziet / iznākt; nobraukt / pabraukt / garāmbraukt; paiet; nobraukt; novirzīties; apbraukt / apvirzīties; piebraukt / pievirzīties / pienākt; pārbraukt / pārvirzīties / pāriet / pārcelties; uzbraukt / uzvirzīties; veikt / noceļot; braukāt; pabraukāt / pabraukāties / pabraukties; (669) izbraukāties; nobraukāt; brauciens / braukums; izbrauciens; nobrauciens; pārbrauciens; piebrauciens; tālbrauciens; gaita / pārgājieni / ceļš; atceļš; pusgaita. LĪGOT; aizlīgot(ies); atlīgot; ielīgot; izlīgot; nolīgot; pārlīgot; pielīgot; uzlīgot. STARTĒT; starts. RAUTIES; atrauties; (670) izrauties; rāviens / izrāviens. SATIKSME; tuvsatiksmē; tālasatiksmē. REISS / reids. KURSĒT. MANEVRĒT / lavierēt; izmanevrēt / izlavierēt; manevrs; virāža. GRIEZT / griezties / nogriezties / nogriezt / nogriezt / sagriezt; uzgriezt / uzgriezt(ies); (671) pagrieziens. LĪKUMOT / līkločot; izlīkumot; aplaist / izlaist / izmest līkumu (loku). RIŅĶOT; aprīņot. ŠĶĒRSOT / krustot. TUVOTIES. ATTĀLINĀTIES. MALDĪTIES; apmaldīties / nomaldīties / aizmaldīties; izmaldīties. LAUZTIES / spraukties; izlauzties / izkulties; pārlauzties. STEIGTIES / traukties / traukt / triekties / šauties / dzīties / pucēt; aizsteigties / aiztraukt(ies) / aizšauties; (672) ietraukt(ies) / ietriekties; iztraukt(ies); notraukt; pietraukt(ies); uztriekties; pārtraukties / pārtriekties. SKRIET / laist / lidot; paskriet(ies); paskriet; aizskriet / aizlaist(ies); atskriet / atlaist; ieskriet / ielikties; izskriet / izlidot; noskriet; pārskriet; uzskriet; skrējieni; ieskrējieni. SKRAIDĪT / skraidēt. (673) JONOT / nesties / drāzt / bēgt; pajoņot; aizjoņot / aizbrāzties / aizdrāzt(ies); atjoņot / atbrāzties / atdrāzt(ies); iejoņot / iedrāzties; izjoņot / izdrāzties; nojoņot; pārjoņot / pārbrāzt(ies) / pārdrāzties; piejoņot / piebrāzties / piedrāzties; uzjoņot / uzbrāzties / uzdrāzties / uznesties. GRŪST / stumt; stumties / dzīt; grūdiens; pastumt / padzīt; pagrūsties / pastumties; atgrūst / atdzīt; atgrūsties / atstumties; (674) atgrūdiens; iestumt / iedzīt; iestumties; izstumties; nogrūst / nostumt / nodzīt; nostumt(ies); pāstumt; piedzīt; uzstumt / uzdzīt. GRŪSTĪT / stumdīt. VILKT; ievilkt; pārvilkt; uzvilkt. RAUT; paraut; noraut; uzraut; rāviens. BUKSĒT. VADĪT / stūrēt / vest / braukt; novadīt / nobraukt / nostūrēt; (675) aizvadīt / aizstūrēt / aizvest; ievadīt / iestūrēt / ievest / iebraukt; pārbraukt; sabraukt; izvadīt / izstūrēt / izvest / izbraukt; pārvadīt; pievadīt / piestūrēt / piebraukt; uzvadīt / uzstūrēt / uzbraukt. VIZINĀTIES; pavizināties / izvizināties. CEĻOT; noceļot; apceļot; aizceļot; izceļoties; ceļojums / ceļš; atceļš / atpakaļceļš. (676) VEST / transportēt; vediens / vādums / transportējums; pavest; aizvest / novest / aiztransportēt; aizraut; atvest / attransportēt; atraut; ievest; ieraut; izvest; izvesties; novest; pārvest; pārraut; pievest; (677) savest / pievest / sadzīt; pievadums; uzvest. ŠĶŪTĒT; aizšķūtēt / nošķūtēt; atšķūtēt; šķūtis. NEST; aiznest. VADĀT; pārvadāt; pārvadājums; tranzītpārvadājums / tranzīts; izvadāt. (678) VIZINĀT / vadāt; izvizināt / pavizināt; aizvizināt; atvizināt; ievizināt; novizināt; uzvizināt; pārvizināt; pievizināt. IMPŪRTĒT / ievert; ievedums / impūrts; EKSPŪRTĒT / izvest; izvedums / ekspūrts; reekspōrtēt; reekspōrts. INTRŪDUCĒT; intrōdukcija. IZVEST / aizvest / vest / (679) pārvietot / depōrtēt / izsūtīt; izvešana / izsūtīšana / depōrtācija. EVAKUĒT / izvest; evakuācija; reevakuēt; reevakuācija; evakuēties / bēgt. PĀRCELT / aizcelt; nocelt. DESANTĒT; izsēdināt / izcelt; izsēsties / izcelties; desants.

3. 4. 2. Virzība ar brauktniem.

BRAUKT / ripot / ripināties / ritināties / plūst / velties; (680) pabraukt / nobraukt / izbraukt / paripot / paripināties; aizbraukt / aizripot / aizritēt / aizvelties; atbraukt / piebraukt / atripot; apbraukt; iebraukt / ieripot / ieritēt / iegriezties; izbraukt / izripot; piebraukt / pieripināt(ies) / pieripot / pieritēt; pārbraukt / pārripot; uzbraukt / uzripot; sabraukt / saripot; nobraukt / pabraukt / garāmbraukt; pabraukt; nobraukt / noripot; (681) nobraukt(ies) / izbraukties / sabraukt; sabraukties; pārbraukt; braukāt; braukalēt / braukaļāt; pabraukāt / pabraukāties / pabraukties; apbraukāt; izbraukāt / pārbraukāt; nobraukāt / sabraukāt; braukšus; brauciens / braukums; atbrauciens; turpbrauciens / turpceļš; atpakaļbrauciens / atpakaļceļš / atceļš; izbrauciens / izbraukums; nobrauciens; nobraukums / noskrējieni; pārbrauciens; (682) sabraukums; uzbrauciens; kōrsō; kōrtežs; velōbrauciens / velōkrōss / velōtūre; tukšbrauciens; priekšbrauciens / starpbrauciens. IZBRAUKT / izbraukāt / dangāt / sadangāt / savandīt / izdangāt / izbraukt / izmalt; iebraukt / iebraukāt; piebraukt / nobraukt / piebraukāt / nobraukāt; uzbraukt / iebraukt; uzbraukums; sabraukt. (683) RULLĒT. KRATĪTIES; pakratīties; aizkratīties; atkratīties; iekratīties; izkratīties / nokratīties; uzkratīties. TRUKŠINĀT / čunčīnāt; pačunčīnāt. KULTIES / pērties / cīnīties; aizkulties / aizpērties; iekulties / iepērties; izkulties / izpērties; pārkulties / pārpērties; uzcīnīties. RĀPTIES; pārrāpties. BUKSĒT.

3. 4. 3. Virzība ar peldniem.

CELTIES; (684) izcelties; celt; pārcelt. FŌRSĒT. NIRT; panirt; iznirt / uznirt. PLOSTOT.. AIRĒTIES / irties / laivot; aizairēt(ies) / aizirt(ies); atairēties / atirties; apairēties / apirties; ieairēt(ies) / ieirties; izairēties /

izirties; noairēties / noirties / saairēties; pieairēties / pieirties; pārairēties / pārirties; paairēties / pairties. AIRĒT / irt; (685) aizairēt / aizirt; atairēt / atirt; apairēt / apirt; ieairēt / ieirt; izairēt / izirt; noairēt / noirt; pieairēt / pieirt; pārairēt / pārirt; paairēt / pairt; elēt; izburāt / izzēģelēt; pieburāt / piezēģelēt; burāšana. KUĢOT / peldēt; (686) nokuģot / nopeldēt; pasaairēt / sairt; airēšana; īriens. BURĀT / zēģelēt; paburāt; aizburāt; pārburāt / pārzēģelēt; ieburāt / iezēģpeldēt; izkuģot / izpeldēt; izkuģoties; pakuģot; aizkuģot / aizpeldēt; atkuģot / atpeldēt; iekuģot / iepeldēt; pārkuģot / pārpeldēt; piekuģot / piepeldēt; uzpeldēt; kuģojams; kuģojums; kuģniecība / navigācija; kabótāža. KREISĒT. DREIFĒT; dreifs.

3. 4. 4. Virzība ar lidņiem.

LIDOT / laisties; (687) nolidot; aizlidot / aizlaisties; atlidot; aplidot; ielidot; izlidot; pārlidot / pārlaisties; pielidot; uzlidot / celties gaisā; pacelties; sēsties; nosēsties / piezemēties / nolaisties; nosēdināt / piezemēt; lidošana / navigācija; lidojums / izlidojums; aplidojums; pārlidojums; (688) uzlidojums; izlūklidojums; tāllidojums; lidināties / laidelēties; palidināties. PLANĒT; noplanēt; aizplanēt. PIKĒT; pikējums. PILÓTĀŽA; virāža.

3. 5. Virzība un virzījums gaisnē. A. Dzīvību kustībasveices.

LIDOT / laisties (par putniem, kukaiņiem); palidot / palaisties; aizlidot / aizlaisties / aizlidināties; atlidot / atlaisties / atlidināties; aplidot / aplaisties / aplidināties; (689) ielidot / ielaisties / ielidināties; izlidot / izlaisties; nolidot / nolaisties / nolidināties; pārlidot / pārlaisties; pielidot / pielaiesties; uzlidot / uzlaisties; salidot / salaisties; lidojums; izlidojums; pārlidojums; lidināt(ies) / laidelēties; palidināties; izlidināties. SPURGT; aizspurgt; atspurgt; iespurgt; (690) izspurgt; nospurgt; pārspurgt; uzspurgt; saspurgt; spurdziens. PLANĒT / peldēt; noplanēt; pieplanēt; planējums. PIKĒT. CELTIES / celties spārnos / celties gaisā; pacelties. SĒSTIES; nosēsties sasēst(ies). PIEZEMĒTIES; gāzties. GĀZT; nogāzt / notriekt; sagāzt; izgāzt; pagāzt; (691) pārgāzt; piegāzt. LĒKT; palēkt; palēciens; aizlēkt; atlēkt; atlēciens; aplēkt; ielēkt; izlēkt; nolēkt; nolēciens; pārlēkt; pielēkt; uzlēkt; uzlēciens; salēkt; palēkties / salēkties; izlēkties / atlēkties; lēkšus / lēkšiem; lēktin; (692) lēciens / lēkšana; sānlēciens. LĒKĀT; aplēkāt; izlēkāt / nolēkāt; palēkāt(ies). LECINĀT; palecināt. LIDINĀT; aizlidināt; ielidināt; izlidināt; nolidināt; palidināt; pārlidināt; uzlidināt. SVIEST / mest; (693) pasviest / pamest; aizsviest / aizmest; atsviest / atmest; iesviest / iemest; izsviest / izmest; nosviest / nomest; pārsviest / pārmest; uzsviest / uzmet; piesviest / piemest; (694) sasviest / samest; sviešus / mešus; sviediens / metiens; pasviediens / pametiens; iemetiens; izmetiens; uzmetiens. SVAIDĪT / mētāt; svaidīties / mētāties; izsvaidīt / izmētāt; izsvaidīties / izmētāties; pasvaidīt / pamētāt; apmētāt; apmētāties; pārmētāt. CIRST. BUMBOTIES; pabumboties; servēt; izservēt; serve. PIKOTIES; izpikoties / nopikoties; pikot; (695) nopikot / sapikot. LINGOT / laist; aizlingot / aizlaist; ielingot / ielaist; izlingot; nolingot / nolaist; uzlingot; pārlingot. SPLĀUT; nosplauties / nosplaut; uzsplaut; apsplaut / nospļaut; aizsplaut; atsplaut; iesplaut; saspļaut; izsplaut; pārsplaut; splāviens. SPLAUDĪTIES / splaudīt; nospļaudīties; izsplaudīties; (696) apsplaudīt / nospļaudīt. CELT; celties; pacelt; sacelt; aizcelt; atcelt; iecelt; izcelt; nocelt; uzcelt; pārcelt. CILĀT; pacilāt; (697) pārcilāt / apcilāt; pacilāties; nocilāties / izcilāties; iecilāt; izcilāt. NEST (ar rokām); panest; aiznest; aizvazāt; atnest; apnest; ienest; ievazāt; iznest; nonest; iznesties / nonesties / nostiepties; pienest; (698) sanest / pienest; pārnest; uznest; nešus; pusnešus; nesiens / nešums. NĒSĀT / nēsāties; vazāt / valkāt; panēsāt; iznēsāt / apnēsāt; iznēsāties / nonēsāties / nonēsāt; pārnēsāt; sanēsāt; pienēsāt. STIEPT; pastiept; aizstiept; atstiept; (699) iestiept; izstiept; nostiept; sastiept / piestiept; pārstiept; uzstiept; stiepiens. STAIPIĒT; pastaipīt; pārstaipīt; nostaipīt(ies). PLĪVOT / plivināties / plandīt. PLIVINĀT; saplavināt / noplavināt; paplavināt.

B. Nedzīvību kustībasveices.

LIDOT / lidināties / lēkt; palidot / palēkties / salēkties; (700) aizlidot / aizlidināties / aizlēkt; atlidot / atlēkt; atlēkt / rikōšetēt; rikōšets; ielidot / ielēkt; izlidot / izlēkt; nolidot / nolidināties / nolēkt; pārlidot / pārlēkt; uzlidot / uzlidināties / uzlēkt; lidojums / lēciens; lēkāt; palēkāt. (701) PLANĒT / peldēt; uzplanēt. SPRĀGT; iesprāgt / iesprakstēt / iesprakšēt / iespriktēt; izsprāgt / izsprakstēt; uzsprāgt / uzsprēgāt / uzsprakstēt / uzsprakšēt / uzspriktēt. SĒSTIES / piezemēties; nosēsties; piezemēt. KRIST / gāzties; nokrist / nogāzties; aizkrist / aizgāzties; apkrist; atkrist; iekrist / iegāzties; izkrist / izgāzties; pārkrist / pārgāzties; (702) uzkrist / uzgāzties. MEST KŪLENI; pārmest / apmest / pamest kūleni; kūleņot(ies); kūleniski. GĀZT; nogāzt / notriekt; sagāzt; aizgāzt; iegāzt; izgāzt; piegāzt; gāšus; gāziens. LIDINĀT; aizlidināt; izlidināt; salidināt. SVIEST / mest; pasviest / pamest; aizsviest; aizsviesties / aizmesties; (703) iesviest; iesviesties; izsviest / izmest; nosviest / nomest; pārsviest; uzmet; piesviest; piesviesties / piemesties; sasviest. SVAIDĪT / mētāt; svaidīties; pasvaidīt; pasvaidīties / pamētāties; apmētāt; piesvaidīt / piemētāt; pārsvaidīt. SPLĀUT; uzsplaut; izsplaut; splāviens. CELT; pacelt / sacelt; (704) pacelties; piecelt; izcelties; nocelt; uzcelt; pārcelt; pārcēlums; pacēlums / pacēliens; cilāties; pacilāt; pacilāties / nocilāties; iecilāt; izcilāt. NEST; sanest. PLĪVOT / plivināties / plandīt(ies) / pluinīties; (705) noplīvot / noplivināties / noplandīt / noplandīties; uzplīvot / uzplandīt(ies) / aizplīvoties; paplīvot / paplandīties; izplandīties. PLIVINĀT / plandīt / pluinīt; saplavināt / saplandīt / sapluinīt / noplavināt / noplandīt; paplavināt / paplandīt; plīvīgs / plandīgs / plīvains / plandains; plīva / plīvojiens / plands / uzplīvojums / uzplandījums.

3. 6. Virzība un virzījums ūdenī vai citā šķidrumā

PELDĒT; nopeldēt / papeldēt; aizpeldēt; atpeldēt; appellēt; iepeldēt; izpeldēt; pārpeldēt; (706) piepeldēt; uzpeldēt; sapeldēt; peldus; peldējums; tālpeldējums. PELDĒTIES / kulsīties / pluncāties; izpeldēties / izpluncāties / nopeldēties / nopluncāties; papeldēties / papluncāties / pakuslīties; pelde. PELDINĀT; izpeldināt / nopeldināt. NIRT; nonirt / panirt; aiznirt; ienirt; iznirt / uznirt.

B. Nedzīvņu kustībnoises.

(707) PELDĒT; aizpeldēt; aizlīgot; atpeldēt; uzpeldēt. PELDINĀT; papeldināt; aizpeldināt; atpeldināt. GRIMT; nogrimt / noslīkt; iegrimt / ieslīgt / pagrimt; sagrimt; ieprime. GREMDĒT; iegremdēt; sagremdēt; gremdēties; iegremdēties; laist. SLĪKT / grimt; (708) noslīkt / nogrimt. SLĪCINĀT / gremdēt; noslīcināt / nogremdēt; slīcināties; noslīcināties. MĒRKĒT; mērkēties; iemērkēt / pamērkēt; iemērkēties; samērkēt. STIGT / mukt / slīkt / grimt; iestigt / iemukt / (709) iegrimt / ieslīgt / nostigt / nogrimt / pagrimt / sastigt / samukt / sagrimt.

3. 7. Gaisnes kustība un virzība.

PLŪST / virzīties / strāvot / staigāt / lodāt / ložnāt / plūsmot / pludot / vilkt / klīst; uzņemt gaitu; laist cauri; aizplūst / aizvirzīties; ieplūst / ienākt / iestrāvot / ieļņot /saskriet; ieplūdums; izplūst / iziet; izplūde / noplūde; pieplūst; ieplūde; saplūst; saplūde; plūdināt / šķiest / laist; ievadīt / ielaist; aizvadīt / novadīt / pārvadīt; pievadīt; (710) pievade; pieplūdināt / pielaist / piestrāvot; apstrāvot; pārstrāvot; izlaist / izvirst; plūsmā / strāvojums / strāva; termika. SŪKT / vilkt; iesūkt / ievilkt; izsūkt; nosūkt; pasūkt / pavilkt; pievilkt; iesūkt. SŪKNĒT / pumpēt; iesūknēt / iepumpēt; atsūknēt; nosūknēt; pārsūknēt; piesūknēt / iepumpēt / uzpumpēt; sasūknēt. GĀZTIES; izgāzties. (711) CIRKLULĒT; cirkulācija. CELTIES / kāpt; pacelties / uzvirzīties / pakāpties / izkāpt / sakāpt / uzkāpt; celt / pacelt. LAUZTIES / list; izlauzties; ielauzties; uzlīst. VIRMOT / virmuļot / viļņoties / ņirbēt / trīcēt / trīsēt; novirmot / nodrebēt / novilnīt; ievirmoties / savirmoties; virma / virmojums. VĒDĪT / vēdināties / vilkt; (712) vēdināt; izvēdināt / izvējot; izvēdināties / izvējoties; pavēdināt; pavēdināties; apvēdināt; apvēdināties; vēda(s); vilkme / velkme; efūzija. ĒLPOT; ieelpot; izelpot; saelpoties / pieelpoties; paelpot(ies); paelpot; pieelpot; uzelpot; (713) atelpoties; elpa / elpošana; ieelpa; izelpa / izelpojums; elpināt; elpināšana. INHALĒT; inhalatīvs; inhalācija. ELST / elstot / tusnīt / tust; noelst(ies) / aizelsties / notusnīt; atelsties / atelstoties; ieelsties / ieelstoties; izelsties / izelstoties; paelst / paelstot; elsas; elsiens / elsojiens; tvert (gaisu, elpu u. tml.). PŪST / vējot(ies) / klīst; (714) papūst; iepūst(ies) / uzpūst; iepūsties; izpūsties; pūsma / pūtiens / uzpūtiens; izpūtiens. SKRIET / traukties / sviesties / mesties; iemesties; pārskriet / pārtraukt; skraidīt / trenkāties. JOŅOT / brāzties / brāzt / drāzt; uzbrāzt; aizbrāzt; atjoņot / atbrāzties; iebrāzt; nobrāzt(ies); pārbrāzt(ies); pārdrāzties. VĒJŠ / vējpūta; vējains; (715) vējavas; bezvējš; bezvējains; ceļavējš; caurvējš; sānvējš; pretvējš; pievējš; virsvējš; zemvēja; sausvējš / sauspūtiš; sirókō; samums; fēns; skuļplēsiš; zemputiš; brīze; mistrāls; musōns; (716) pasāts; antipasāti; dienvidvējš; dienvidrietenis; dienvidrītenis; launadzis; ziemeļvējš / ziemeļis; ziemeļaustrēnis / austrēnis / ziemeļrītenis; ziemeļrietenis / sāmenis; rītavējš / rītenis; rietumvējš / rietenis / vakarvējš; ciklōns; anticiklōns. PŪST_(virzīt); papūst; uzpūst; aizpūst; (717) atpūst; appūst / nopūst; iepūst; izpūst; nopūst; pārpūst; piepūst; sapūst. NĒST / sviest / mest / grūst / dzīt / triekt / trenkt / ripināt; padzīt; aiznest / aizdzīt / aiztriekt / aiztrenkt; (718) atnest / atdzīt; nonest; panest; piedzīt / pietriekt; pārtriekt; sadzīt; uzdzīt / uztriekt; sanest / pienest; pānese. GAINĪT / dzenāt / trenkāt; padzenāt; aizdzenāt / aizgainīt; izdzenāt / iztrenkāt / izgainīt. TRAUKT / traust; notraukt; pietraukt. PURINĀT; sapurināt; iepurināt; uzpurināt; nopurināt; aizpurināt; purināties. PLOSĪTIES; izplosīties; plosīgs; zēģelēt / zēvelēt. BRĀZMOT / brāzties / brāzt / šauties / sisties; (719) nobrāzot / nobrāzt(ies) / uzbrāzot / uzbrāzt(ies) / iebrāzoties / pasisties. aizbrāzt(ies) / atbrāzt(ies); pārbrāzt(ies); apsisties; iesisties / iecirsties; uzsisties; brāzma / sīpa / brāziens / uzbrāzmojums; brāzmais. VIRPUĻOT / virpot / mutuļot / velties / vērties / virst / virt; savirpuļot(ies) / savērties / novirpuļot / novērties; uzvirpuļot / uzmutuļot / uzvērties / uzvirst; pavirpuļot / pavērties; izmutuļot / izvelties; pārvelties; (720) aizvelties; atvelties; ievelties; vērt / virpināt / virpuļot / mutuļot; savērt / savirmot / samutuļot / uzvērt / uzvirpuļot / uzmutuļot; izmutuļot / izvirpināt; ievirpināt; pavirpināt / novirpināt; mutuļains / vērtetains; virpulis / virpuļkustība. VĒTRA / auka; vētrains / aukains; viesulis / viesuļvējš / virpuļvējš / viesuļvētra / virpuļvētra / virpuļviesulis; viesuļains; órkāns; (721) órkānveida; taifūns; virpuļstabs / smerčs / trómbš / tórnādō. PELDĒT / klejot / klīst; aizpeldēt; izklīst; traukties / traukt / šauties / skriet / joņot; notraukt; uzšauties / uzsviesties; pārbrāzties. KŪPĒT / dūmot / kūpt / kvēpt; nokūpēt; izkūpēt; pakūpēt / padūmot; aizkūpēt; atkūpēt; (722) iekūpēt; iekūpēties / iedūmoties; apdūmoties / apdūmēt / aizdūmot / aizkūpēt / aizkvēpt; apkūpēt / nokūpēt / aizkūpēt / apkvēpt / nokvēpt / piekvēpt / nodūmoties; apkvēpums; piekūpēt / piekūpt / piekvēpt / piedūmoties; piedūmojums; kūpināt / kvēpināt; aizkūpināt / iekūpināt / uzkūpināt; pakūpināt / pakvēpināt; izkūpināt; nokūpināt / nokvēpināt / nodūmot / apdūmot; nokūpināties / nokvēpināties; piekūpināt / aizkūpināt / piekvēpināt / piedūmot / sadūmot. (723) DŪMAKOT / miglot(ies); aizdūmakot / aizmiglot(ies). GAROT / tvaikot / kūpēt / sisties; izgarot; izkūpēt; garojums / izgarojums / tvaikojums. PUTĒT / kūpēt; noputēt / nokūpēt; apputēt / aizputēt / saputēt; ieputēt; (724) izputēt / izkūpēt; aizputēt; atputēt; paputēt; putināt / kūpināt; izputināt; uzputināt; uzputinājums; apputināt / noputināt; apputināties / noputināties; aizputināt; ieputināt; ieputināt / saputināt; ieputeklot.

3. 8. Šķidruma kustība un virzība.

PLŪST / tecēt / ritēt / skriet / līgot / strāvot / lodāt / virst; laist cauri, garām / iziet cauri / tecēt; (725) izspiesties / izsisties; strūklot; riņķot; tecināt / ritināt; aizplūst / aiztecēt / aizritēt / aizskriet; plūdināt; aizplūdināt; apūdeņot / irīgēt; apūdeņošana / irigācija; aizplūde / promtece; atplūst / attecēt; atplūde; applūst / noplūst / notecēt / aptecēt; glausties; applūdināt / noplūdināt / aptecināt / notecināt / slīcināt / noslīcināt; (726) aptecēt / apvirzīties; ieplūst / ietecēt / ievirzīties / ierītēt / ieskriet / iestrāvot; ieplūdināt / ietecināt / ievīļnot; ieplūde; spiesties / lauzties; izspiesties / izlauzties; izplūst / iztecēt; izplūdināt / iztecināt / izvirst; izplūdums / izvirdums / izplūde; izsmidzināties; noplūst / notecēt(ies) / norītēt / noskriet; (727) noplūdināt / notecināt / noritināt; noplūdums / notecējums / notece; paplūst; patecēt; patecināt; pārplūst / pārtecēt / pārrītēt / pārskaloties / pārskriet; pārtecināt; pārplūdums / pārplūde / pārtece; pieplūst / pietecēt / pienākt; pieplūdums / pieplūde / pietece; uzplūst / uztecēt / uzritēt; uztecināt; uzskaloties; saplūst / satecēt / sarītēt; pieplūst / pietecēt / saplūst / satecēt / saskriet; (728) saplūdums / satecējums / satece; pārplūst / uzplūst; pārplūdināt / uzplūdināt; pludot; uzplūdums / uzplūde / uzplūdinājums; plūdi; pali; uzplūdi; paisums; atplūdi; bēgums; ūdenstece / plūdums / tece / tecējums; (729) straume; apakšstraume / apakšstrāva / zemstraume; ķīļūdens; straumains; straumēm; gāzma; gāziens; ūdensgāzma / ūdenskritums; urdzēt / urdzināt; urdziņa / urdve / urga; plūsma / strāva / rite / tecējums; caurplūde / caurtece; pašplūsma / pašplūde / paštece; ósmoze; (730) ósmōtisks. CIRKULĒT; cirkulācija; asinsrite / asinscirkulācija. SELJE. PLUDINĀT; aizplūdināt; atplūdināt; ieplūdināt; pieplūdināt; saplūdināt; uzplūdināt. LĪT / lieties; aizlīt / atlīt; ielīt; ielieties; izlīt / izlieties; izlaistīties; nolīt; (731) nolieties; pārlīt; pārlieties; uzlīt; uzlieties; salīt; aplīt / aplieties / nolīt / nolieties / pielīt; pielīt / salīt; pieskriet / saskriet / sprāgt / sasprāgt / piesprāgt / izsprāgt. ŠĻĀKTIES / šļākt / šauties / sisties / zvelties; sist; nošļākties / nošļākt; izšļākties / izšļākt / izsprāgt; iešļākties / iešļākt; aizšļākties / aizšļākt; atšļākties / atšļākt; uzšļākties / uzsprāgt / uzšļākt / uzsisties; (732) pāršļākties / pāršļākt; apšļākties / nošļākties; piešļākties. GĀZTIES / krist; piegāzties; uzgāzties. BRĀZTIES / brāzt / traukties / joņot / triekties / šauties / steig; nobrāzt; ietriekties; izšauties; pārtriekties; brāzma / sīpa / brāziens. LIET / tecināt; ieliet / saliet / pieliet / pielaist; pieplūdināt / pietecināt / satecināt; aizliet; aizliet / pārliet; (733) izliet / noliet; atliet; atliet / noliet; pārliet; apliet / uzliet; uzlieties / uzlaistīties; aplieties / nolieties; pārliet / pārilaistīt / uzliet / apliet; pieliet; pieliet; pielieties; saliet; lējiens / lējums. ŠĻAKT; aizšļākt; iešļākt; izšļākt; uzšļākt; pāršļākt; apšļākt / nošļākt; (734) piešļākt. GĀZT / šaut; aizgāzt; apgāzt; iegāzt / iešaut; izgāzt; nogāzt; pārgāzt; piegāzt / piešaut / piešļākt; piegāzt / sagāzt; uzgāzt / uzšaut; gāziens / šāviens. LIETIES / laistīties; aplaistīties / nolaistīties; palaistīties; salieties / salaišīties. RUMULĒT; aprumulēt / izrumulēt / norumulēt; rumulēties; izrumulēties; rumules / rumulēšanās. LAISTĪT; (735) aplaistīt / apliet / nolaistīt / salaistīt / palaistīt / uzlaistīt; pārilaistīt; izlaistīt; pielaistīt; pielaistīties. PILĒT / lāsēt; lāsot; nopilēt / nolāsot / nolāsēt; appilēt / nopilēt / nolāsot; aizpilēt; iepilēt; izpilēt / izlāsot; papilēt; uzpilēt / uzlāsot; iepilēt / pielāsot / sapilēt. PILINĀT; nopilināt; appilināt / nopilināt; appilināties; (736) iepilināt; izpilināt; aizpilināt; papilināt; uzpilināt; piepilināt; sapilināt. SMIDZINĀT / miglot; apsmidzināt / apmiglot / nosmidzināt / nomiglot; apsmidzināties; uzsmidzināt; izsmidzināt / izmiglot; sasmidzināt / iesmidzināt / piesmidzināt; pamiglot; smidzinājums / miglojums; smidzinām(ai)s. SŪKTIES; nosūkties; izsūkties; (737) iesūkties / uzsūkties / sasūkties / piesūkties / pievilkties; infiltrēties; infiltrācija; uzsūkties; piesūkties; uzsūkt / sasūkt. SŪKT / vilkt; iesūkt / ievilkt; izsūkt; nosūkt; pasūkt; piesūkt / pievilkt; sūkāt; apsūkāt. VIRMOT / ņirbināties; novirmot / izvirmot; pavirmot; (738) virma / virnojums / uzvirmojums. SKALOTIES / skalināties; paskaloties / paskalināties; izskaloties. VIĻNOTIES / viļņot / vilnīt / velties viļņiem; pavīļņot / novilnīt; ievīļņoties / savīļņoties / uzvīļņot / uzvilnīt; viļņot / velt viļņus; savīļņot; pavīļņot; viļņains; viļņojums; bangot(ies); iebangoties / sabangot(ies) / uzbangot(ies); bangot / vālēt; sabangot / uzbangot; bangains. MUTUĻOT / viruļot / burbuļot / vārīties / velties / (739) virst / virt; nomutuļot / novērties / uzmutuļot / uzvirst; izmutuļot; pārmutuļot; aizvelties; virpināt; savērt / savirmot / samutuļot / uzmutuļot; virpuļains / virpuļveida / mutuļains / turbulents; virpulis / virmulis / turbulence. ŠĶĪST / šķiesties / šķaidīties; pašķīst / pašķiesties / izšķīst / izšķiesties / izšķaidīties / sašķīst; aizšķīst; uzšķiesties; iešķīst / iešķiesties; apšķīst / apšķiesties / nošķīst / nošķiesties / nošķaidīties. (740) ŠĶIEST / šķaidīt; izšķiest; iešķiest; apšķaidīt / nošķiest / nošķaidīt; piešķiest / piešķaidīt; aizšķiest; uzšķiest; šķaidīties. ŠĻAKSTĒT / šļakstīties / šļakstināties / tašķīties / slacīties; uzšļakstēt / uzšļakstīties / uztašķīties / uzslacīties; izšļakstēt / izšļakstīties / iztašķīties / izslacīties; iešļakstēt / iešļakstīties / ieslacīties; aizšļakstēt / aizslacīties; pāršļakstēt / pāršļakstīties; apšļakstīties / aptašķīties / apslacīties / nošļakstīties / notašķīties / noslacīties; piešļakstēt / pietašķīties; šļakstīgs. ŠĻAKSTĪTIES / šļakstināties / tašķīties / slacīties / slacināties; (741) pašļakstīties / patašķīties; izšļakstīties; apslacīties / saslacīties / saslacināties. ŠĻAKSTĪT / šļakstināt / tašķīt / slacīt / slacināt / šļakāt; izšļakstīt / izšļakstināt / iztašķīt / izslacīt / izslacināt; iešļakstīt / iešļakstināt / ieslacīt / ieslacināt; pašļakstīt / patašķīt / paslacīt / paslacināt; uzšļakstīt / uzšļakstināt / uztašķīt / uzslacīt / uzslacināt; pāršļakstīt / pāršļakstināt / pārslacīt / pārslacināt; apšļakstīt / apšļakstināt / aptašķīt / apslacīt / apslacināt; aizšļakstīt / aizslacīt; (742) piešļakstīt / piešļakstināt / pietašķīt / pieslacīt / pieslacināt / saslacīt / saslacināt; nošļakstīt / nošļakstināt / notašķīt / noslacīt / noslacināt; sašļakstināt. LĪT / mērcēt; nolīt; palīt / uzlīt; ielīt; izlīt; salīt / izlīties; lietus / lijums; lietavas; lietains; bezlietains / bezlietus; pirmslietus; pēclietus. LĪNĀT / margot / mirgot / mirguļot / miglot /

rasot / (743) sijāt(ies) / smīgalāt / smīlāt / pilināt / rasināt / smidzināt / smildzināt / lāsot; palīnāt / pamiglot / papilināt / pasijāt / pasmidzināt / uzlīnāt / uzmargināt / uzmirgot / uzmirgot / uzmirguļot / uzmiglot / uzrasināt / uzsijsāt / uzsmidzināt; nolīnāt / nomargināt / nomirgot / nomirguļot / nomiglot / norasināt / norasot / nosmidzināt(ies); iesmidzināties; smidze / smidzenis / smīgala / sēņu lietus / miglojums. GĀZT; nogāzt / uzgāzt; sagāzt; lietusgāze / gāzma / ūdensgāzma / gāziens; negaiss / pērkonnegais / pērkonlietus. NEST / sviest / mest; (744) aiznest; apnest / ienest; iznest; nonest; panest; pārnest; sanest / pienest. SKALOT; izskalot; paskalot; apskalot. AIZVADĪT / novadīt / pārvadīt / virzīt / izplatīt / iznēsāt / transportēt / vākt / savākt; novade; ievadīt / ievirzīt; ievade; pievadīt. TRAUKT; (745) aiztraukt; notraukt / notraust. SŪKNĒT / pumpēt; sūknēties; iesūknēt / iepumpēt; iesūknēties; izsūknēt / izpumpēt; izsūknēties; nosūknēt; pasūknēt / papumpēt; pārsūknēt; piesūknēt / piepumpēt / sasūknēt / sapumpēt; uzsūknēt / uzpumpēt. INJICĒT / špicēt / šļircināt; iešļircināt; injekcija / iešļircinājums; infūzija. SKALOT / apskalot / skart; skalot / skalināt; saskalot / saskalināt; (746) noskalot; noskaloties; paskalot / paskalināt; apskalot; izskalot; pārskalot; (sa)skalojums. SMELT; liekšķerēt; iesmelt / pasmelt / pasmelties; nosmelt / atsmelt / apsmelt; izsmelt; izsmelties / piesmelt; sasmelt; (747) uzsmelt; smēliens; smelties; iesmelties; iesmelties / sasmelties. KREJOT; nokrejt. SMALSTĪT / smalsstīties; pasmalsstīt; sasmalsstīt; piesmalsstīt; izsmalsstīt; atsmalsstīt; nosmalsstīt / apsmalsstīt. ĶENCĒT / ķeksēt; izķencēt. MAZGĀT; mazgāties; nomazgāt; nomazgāties; (748) izmazgāt; izmazgāties; pamazgāt / apmazgāt; pamazgāties / apmazgāties; apmazgāt / samazgāt; piemazgāt / samazgāt; pārmazgāt; uzmažgāt. SKALOT; aizskalot; noskalot; atskalot; ieskalot; izskalot; pārskalot; pieskalot; uzskalot; (749) saskalot; skaloties; atskaloties; aizskaloties / noskaloties; izskaloties; ieskaloties; uzskaloties; pieskaloties; saskaloties.

3. 9. Birdnes virzība un virzījums.

BIRT / krist / bārstīties / kaisīties; izbirt / izkaisīties / izbārstīties / nobirt / nokaisīties; (750) apbirt / nobirt / nobārstīties / piebārstīties; iebirt; uzbirt / uzbārstīties; uzkaisīties; sabirt / saiet / piebirt / piekaisīties; piebērties / piešauties; pārbirt; aizbirt; atbirt; atbērties; nobirums / nobire. BĒRT; nobērt; pabērt; iebērt; sabērt; sabērties; piebērt; piešaut; (751) uzbērt; apbērt / pārbērt; apbērties; izbērt; atbērt; pārbērt; aizbērt; bērtin; bērum. BĀRSTĪT / bārstīties / birdināt; kaisīt; izbārstīt / izbirdināt / izkaisīt / nobārstīt / nobirdināt / nokaisīt; apbārstīt / apbirdināt / apkaisīt / nobārstīt / nobirdināt / (752) nokaisīt / pārkaisīt; apbārstīties / nobārstīties; piebārstīt / piebirdināt / piekaisīt / sabārstīt / sabirdināt / sakaisīt; iebārstīt / iebirdināt / iekaisīt; uzbārstīt / pārbārstīt / uzbirdināt / uzkaisīt / pārkaisīt; uzbārstīties; pabārstīt / pabirdināt / pakaisīt. SNIGT / krist / birdināt; uzsnigt / uzkrīst; sasnigt / piesnigt / sakrist / piekrīst; apsnigt / nosnigt / pārsnigt; iesnigt; (753) aizsnigt; snigums; pārsnot. PUTENOT / putināt; iesisties; putenis / sniegpuenis / vējputenis; cīruļputenis; puteņains; sniegvilksnis / vilksnis; burans. PUTINĀT; paputināt; atputināt; apputināt / noputināt; aizputināt; ieputināt; pieputināt / saputināt; izputināties. GRIEZTIES / riņķot / spietot; aizjoņot / aizbrāzt; iebrazt; (754) uzskriet. PLŪST / skriet / klejot / iet / nesties / sisties / tecēt; attecēt; iztecēt; izplūst; nolīt; plūsma / virzība. PĀRVIETOT / virzīt; ievadīt / ienest; aiznest; sanest / pienest; uznest / uzvirzīt; izvirst. TRAUKT / traust; notraukt / notraust; ietraukt. LAVĪNA. (755) LEDĀJS; šļūdonis; leduskritums. GRĀBT; pagrābt; pagrābties; nogrābt / atgrābt; iegrābt; iegrābties; izgrābt; piegrābt; sagrābt; piegrābties / sagrābties; grābiens. LĀPSTOT; salāpstot; palāpstot; pārlāpstot. LIEKŠĶERĒT.

4. Elementārdaļiņu un viļņu kustība un virzība un to raise.

PLŪST / virzīties / kustēties / pārvietoties / lidot / (756) doties / tiekties / brāzties; lodāt / spraukties / šauties / rauties / šaudīties / skriet; pieplūst / pienākt / izplūst / pavirzīties / novirzīties / iziet / izlidot; piešauties / izšauties; aizlodāt; aplodāt; uzšauties / uzskriet / sisties gaisā; pārsvieties; pārskriet; apsisties; izsisties / izsprāgt; iesprukt / iesprāgt; piesprukt; izplatīties; veiklt (ceļu); riņķot; aprīņot; rausīties; (757) plūsma / kustība / gaita; kustīgs. VADĪT / virzīt / nest; aizvadīt / novadīt / pārvadīt / pārnest; pārvade / pārnese; pievadīt / uzsūkt; piešaut; pievade; izvadīt / izstarot / emitēt; izšaut; atstarot; atstaroties; caurstrāvot; emisija. IESŪKTIES / sasūkties / uzsūkties / ieēsties / ievilkies / infiltrēties; (758) infiltrācija. ATGRŪST; atgrūsties. PIEVILKT; pievilkties; pievilkšanās. ELEKTRIZĒTIES / uzlādēties; elektrizēt / uzlādēt; izlādēties; elektrizācija / uzlāde; elektrība; elektrisks; strāva; radiācija; siltumstarojums; kanālstari; katōdstari. (759) INDUCĒTIES; inducēt; indukcija. JŌNIZĒTIES; jōnizēt; jōnizācija. SVĀRSTĪTIES; svārstīt; iesvārstīt; svārstība; rezonanse. VILNIS; viļņējāds / vilnisk.

5. Debesķermeņu (šķietama) virzība.

LĒKT; uzlēkt. CELTIES / kāpt / rāpties / līst; (760) uzrāpties / uzkāpt / uztecēt / uznirt / pacelties / parāpties / pakāpties / izkāpt / izlīst; aizlīst; nokāpt. RIETĒT / laisties / slīgt / grimt; norietēt / nolaisties / noslīgt / nogrimt. PELDĒT / velties; izpeldēt / izvelties; uzpeldēt; pārvelties.

6. Kustības atributīvas pazīmes.

KUSTĪGS / mōbils; (761) kustība / kustīgums / mōbilitāte. DINAMISKS; dinamika / dinamiskums / dinamisms. VINGRS / elastīgs; vingrums / elastīgums / elastība. ĀTRS; ātri / ātrumā; paātrs; superātrs; ātrums / temps; paātrināt; paātrināties; paātrinājums; (762) žigli / veikli / izveicīgi / āši / knaši / naigi / raiti / mudīgi; žigls / veikls / izveicīgs / ašs / knašs / naigs / raitis / mudīgs / žiperīgs; žīglums / veiklums / veiklība / izveicība / izveicīgums / ašums / raitums / mudīgums. STRAUJI / spēji / zibenīgi / zibeņātri / zibeņātrumā;

straujš / spējš / zibenīgs / zibensātrs / zibeņātrs; pastraujš; (763) straujums / spējums / zibenīgums; ugunīgs / vētrains. ŅIPRS / nemierīgs / dzīvs; ņipri / nemierīgi; ņiprums / nemierīgums / dzīvums / dzīvīgums. SPARĪGS / spraigs / intensīvs; sparīgi / spraigi / intensīvi; sparīgums / spraigums / intensitāte. LĒNS / lēnīgs / gauss / kūtrs; palēns / pagaus / pakūtrs; (764) lēni / lēnām / lēnīgi / gausi / kūtri; lēnītēm / palēnītēm / lēnītiņām; palēnām / pagausi; lēnums / gausums / kūtrums; lēnināt / gausināt; palēnināt / pagausināt; palēnināties / pagausināties; palēninājums. MAZKUSTĪGS; mazkustība / mazkustīgums / hipokinēzija. NEVEIKLS / lempīgs / tūlīgs; patūlīgs; neveiklība / neveiklums / (765) lempība / lempīgums / tūlība / tūlīgums; tūlāties; notūlāties / iztūlāties; patūlāties. NEKUSTĪGS; nekustība / nekustīgums; imobilizēt; stacionārs. STINGS / (sa)stindzis; stingt; sastingt; (766) stindzināt; sastindzināt / sakalt; stingums / sastingums; stingme. STĪVS; pastīvs; stīvināt; sastīvināt / iestīvināt; pastīvināt; stīvums. MIERĪGS / rāms; rimt / rimties / stāt / (767) stāties; norimt / norimties / aprimt / aprimties / nomierināties / apstāties; pierimt / pierimties; nomierināt; rima / aprima / apstāja; miers / rimtība / rāmums. STATISKS; statika / statistikums.

7. Kustību trejsastati – stāvoklis, stāvokļa iestāja un stāvokļa raise.

A. Stāvokļi un veices, veiču raises.

GULĒT; (768) gulšņāt / vāļāties / viļāties / zvilnēt / valstīties / vārtīties; pagulēt / pagulšņāt / pazvilnēt / pavāļāties / paviļāties / pavalstīties / pavārtīties; pagulēt(ies); nogulēt / sagulēt / novāļāties / novalstīties / novārtīties; izgulšņāties / sagulšņāt / izvāļāties; gulus / guleniski / garšļaukus; augšpēdu(s) / vēkšpēdu(s); pusgulus; sagulums. (769) GULTIES / gult / krist / laisties / likties / mesties; nogult / nogulties / apgulties / atgulties / atlaisties / atslīgt / nolaisties / nokrist / nolikties / nomesties / atgāzties / atkrist / atstiepties / atmesties / atlikties / izstiepties / nostiepties / piegult; izgulties / izlaisties; sagult(ies) / sakrist / salikties; iegulties / ielikties / iegāzties / iekrist / iemesties / iesviesties / ieslīgt; aizgult(ies); uzgulties / uzlikties / uzzvelties / (770) uzvesties; pārgulties; pagult(ies) / palikties; piegult(ies) / piegāzties / piekrist. GULDĪT / guldināt / likt gulēt / gāzt; noguldīt / nolikt gulēt / apguldīt / apguldināt / atguldīt / atguldināt / nogāzt / nostiept / nozvelt / notriekt; saguldīt / saguldināt; ieguldīt / ieguldināt; SĒDĒT; tupēt; pasēdēt; nosēdēt(ies) / sasēdēt / piesēdēt / (771) atsēdēties / izsēdēties; sēdus; pussēdus; jāteniski; jātenisks; sēde; špagats. SĒSTIES; apsēsties / atsēsties / nosēsties / nolaisties sēdus; atslīgt / atkrist; piesēst(ies) / piemesties; sasēst(ies); iesēsties / ieslīgt; uzsēsties; uzvesties; pārsēsties / pasēsties; (772) aizsēst(ies). SĒDINĀT; apsēdināt / atsēdināt / nosēdināt; sasēdināt; piesēdināt; iesēdināt; izsēdināt; uzsēdināt; aizsēdināt; pārsēdināt; pasēdināt. TUPĒT; tupus; patupēt; notupēt. TUPTIES; tupstīties / tupuļāt; (773) mesties uz ceļiem / mesties ceļos / nolaisties ceļos / nolaisties uz ceļiem; notuptions / pietuptions / aptuptions / attuptions; satuptions(ies); ietuptions; uztuptions(ies). TUPINĀT; notupināt; satupināt; ietupināt; uztupināt; pietupiens / piesēdiens; puspietupiens. STĀVĒT; stāvēt uz ceļiem / tupēt uz ceļiem; stāvēt uz pirkstgaliem; stāvēt uz rokām, stāvēt uz galvas; pastāvēt; nostāvēt; nostāvēt(ies) / (774) izstāvēt(ies); stāvus. STĀTIES; nostāties; sastāt(ies); aizstāties; apstāt; iestāties; izstāties; pastāties; piestāt(ies); uzstāties; apstāties / stāties / piestāt. CELTIES / slieties / traukties; piecelties / (775) pieslieties / pacelties / paslieties / uzcelties / uzslieties / sacelties / saslieties / pietrausties / uztrausties; atslieties; aizslieties; ieslieties; izcelties / izslieties. TRŪKTIES / lēkt / šauties; uztrūkties / pietrūkties / pietraukties / pielēkt / uzlēkt / uzrauties / uzsperties / uzšauties; rausties / trausties / svemties; (776) pierausties / piesvemties / uzrausties / uztikt. STATĪT / stādīt / slaištīt / celt / sliet; nostātīt / nostādīt / uzsliet / pacelt / pasliet / piecelt / piesliet; iestaīt / iesliet; pārstaīt / pārcelt; sastaīt / sastādīt / sacelt / sasliet; piestaīt / piecelt / piesliet / atsliet / nosliet; izcelt / izsliet. BOZT; sabozt / uzbozt / izbozt; pabozt; (777) bozties; sabozties / uzbozties / izbozties; pabozties. STĀDĪT / dēstīt; iestādīt / iedēstīt; sastādīt / sadēstīt / piestādīt / piedēstīt / nostādīt / nodēstīt; apstādīt; apdēstīties; aizstādīt; pārstādīt / pārdēstīt / izstādīt / izdēstīt; izdēstīties; uzstādīt; padēstīt. STĀVĒT. (778) TURĒT; noturēt / saturēt / pieturēt; apturēt; pieturēt; aizturēt / atturēt. KARĀTIES; izkārstīties. KĀRTIES / karināties / kārstīties; iekārties; uzkārties; piekārties; sakarināties; pakārstīties; pakārties; kārties laukā / karināties laukā; izkārties; pārkārties. KARINĀT / kārt; (779) pakarināt / pakārt / uzkarināt / uzkārt; sakarināt / sakārt; sakārstīt; apkarināt; apkarināties / apkārties / nokārties; piekarināt / piekārt; nokārt; izkarināt / izkārt; iekarināt / iekārt; aizkarināt; pārkarināt / pārkārt; atkārt. ŽAUT; izžaut; sažaut; (780) apžaut / piežaut; uzžaut; pāržaut. ZVILNĒT; pazvils; sašķiebies; iešķībi / zvilu(s) / atzvilu(s) / pazvilu(s) / puszvilu(s) / puszviļu(s); pašķiebties / pasvērties / piešķiebties / piesvērties; pārzvelties; atgāzties / atsvērties / atzvelties / atzvilēt; iezvelties. ZVĀLOTIES / zvāroties / gāzelēties; aizgāzelēties; izgāzelēties. GRĪLOTIES; pagrīloties; grīlīgs / grīš; pagrīlīgs. ŠŪPOTIES / līgoties; (781) pašūpoties / palīgoties; izšūpoties; nošūpoties; uzšūpoties; pāršūpoties. ŠŪPOT / līgot / šūpināt / svārstīt / klanīt; sašūpot / sasvārstīt / nošūpot / noklanīt / iešūpot / iesvārstīt; pašūpot / pašūpināt / pasvārstīt / paklanīt; izšūpot / izšūpināt / izsvārstīt; uzšūpot; svārstīgs / šūpīgs / līgans. AUKLĒT / aijāt / ucināt; paauklēt / paaijāt / paucināt; ieauklēt miegā / ieaijāt. URRĀT / urravot; uzurrāt. KLŪPT; paklupt / saklupt; (782) ieklupt; klupšus; klupšus krišus / klupdams krizdams; klupiens / paklupiens; izklupiens. ŠĶIEBT / svēt / zvelt; sašķiebt / nošķiebt; pašķiebt / pasvērt / pazvelt / piešķiebt / pagāzt; atzvelt / atgāzt. ŠĶOBĪT / zvalstīt / zvārot / gāzelēt; sašķobīt / sazvārot / sazvalstīt / nošķobīt / nozvalstīt; pašķobīt.

B. Stāvokļi un norises, norišu raises.

GULĒT; nogulēt / sagulēt. GĀZTIES / (783) gulties / gult / krist / ļimt / zvelties / slīgt / velties; nogāzties / nogult / nogulties / nokrist / apgāzties / apkrist / apsviesties / apvelties / atkrist / atslīgt / nostiepties / nozvelties / novelties / pakrist / saļimt / noļimt / sabrukt; sagult / sagāzties / sakrist; iegāzties / iegult / iekrist / ievelties; aizgult(ies) / aizgāzties; uzgult(ies) / uzzvelties; pārgāzties; pagult; žauties; nožauties. (784) VELDRĒTIES; saveldrēties / saveldrēt / noveldrēties; veldrēt; saveldrēt / noveldrēt; veldrains; saveldrējums. NOGULSNĒTIES / izgulsnēties / (no)klāties / nosēsties; nogulsnēt. GULDĪT / gāzt; noguldīt / apguldīt / atguldināt / nogāzt / nostiept / nosviest / nozvelt / notriekt; saguldīt / sagāzt; ieguldīt; uzguldīt / uzzvelt; paguldīt. (785) STĀVĒT; nostāvēt; pārstāvēties / sastāvēties / sastāvēt; slaisfīties; paslieties / uzslieties / sacelties / saslieties / izslieties; ieslieties. UZSTATĪT / uzcelt / uzslīet / sastaīt / sasliet; pārstatīt / pārcelt; izslīet; piestatīt / piesliet / nosliet. IESTĀDĪT / iedēstīt; sastādīt / sadēstīt / piestādīt / apstādīt; apstādīt / apdēstīt; piestādīt. TURĒT; (786) noturēt / saturēt; apturēt; pieturēt; aizturēt / atturēt. KARĀTIES / kārties / ļukt; nokarāties / atkarāties / nokārties / atkārties / noļukt / nošļukt / atļukt; nokarēns / noļutis / nokaru / atkarēns / (787) atkaru; pārkarāties; pārkarēns; pakarāties; sakarāties; iekārties / pakārties; sakārties; izkarināties / izkārties; pārkārties; uzkārties; pakaru; pakarināt / pakārt / uzkarināt / uzkārt; sakarināt / sakārt; apkārt / apkārštīt / nokarināt / nokārt / piekarināt / piekārt / piekārsfīt; piekarināt / piekārt; nokārt; izkarināt / izkārt; (788) iekārt; aizkārt; pārkārt. ŠĶĪBS / greizs / sasvēries / sagāzies / sašķiebts / nošķiebts / nošķiebts / nosvēries / izšķiebts / izšķiebts; iešķībs / pašķībs / pašķiebies; šķībeniski / pašķībi / atgāzeniski / zvilus / iezvilu / pazvilu / puszvilu(s); šķībums. ŠĶIEBTIES / svērties / zvelties; sašķiebties / sasvērties / sazvelties / sazvilts / sagāzties / nošķiebties / nosvērties; (789) izšķiebties / izzvelties / izsvērties / izšķobīties; pašķiebties / pasvērties / piešķiebties / pazvelties / pagāzties; pārsvērties; atsvērties; iezvelties. ŠĶOBĪTIES / zvalstīties / zvāloties / zvāroties / gāzelēties; sašķobīties / sazvēroties / sazvalstīties / nozvāroties / nozvalstīties / sagāzelēties; pašķobīties / pazvēroties / pazvalstīties / pagāzelēties / nogāzelēties; aizgāzelēties; iegāzelēties; izgāzelēties. KLANDĪTIES. GRĪĻOTIES; sagrīloties / nogrīloties; pagrīloties; (790) grīļīgs / grīļš; pagrīļīgs. ĻODZĪTIES / ļurkāties / ļengāties / ļekāties; saļodzīties / noļodzīties; paļodzīties; izļodzīties; ļodzīt / ļurkā; saļodzīt / izļodzīt; paļodzīt; ļodzīgs / ļogans; ļodzīgums / ļoganums. ŠŪPOTIES / ļīgot(ies) / svārstīties / klanīties; sašūpoties / salīgoties / sasvārstīties / saklanīties / nošūpoties / nolīgoties; (791) iešūpoties / ielīgoties / iesvārstīties; pasvārstīties; nošūpoties; uzšūpoties. ŠŪPOT / ļīgot / šūpināt / svārstīt / klanīt; sašūpot / salīgot / iešūpot / iesvārstīt; šūpas / šūpojiens / svārstība; svārstīgs / šūpīgs / ļīgans; svārstīgums / ļīganums / ļīganība. ŠĶIEBT; sasvērt / sazvelt / sagāzt // nosvērt / izšķiebt; paškiebt / pasvērt / pazvelt / piešķiebt / pagāzt; pāršķiebt / pārsvērt; zvalstīt / zvārot / gāzelēt; sazvērot / sazvalstīt; pazvalstīt / pagāzelēt; šķobīgs / gāzelīgs; (792) sašķiebe / sašķiebums / sasvere / nosvere / sasvēriens / svēriens / sānsvere.

VII. PĀRVEIDES DARBĪBA, NORISES un RAISES.**1. Pārveides trejsastati: esme – tapsme – raise.**

(793) ATRASTIES / būt / stāvēt / būt novietojušamies / būt izvietojušamies / būt ievietojušamies / lókalizēties / būt lókalizētā / slēpties; dzīvot(ies) / uzturēties / turēties; (794) būt blakus / būt līdzās / saiet kopā / saieties / robežoties / saskarties / satikties / sadurties. REZIDĒT. UZKAVĒTIES / pabūt / sabūt / pārbūt. PALIKT. GLABĀTIES / stāvēt / turēties; saglabāties / uzglabāties / glabāties / (795) turēties / stāvēt; nostāvēties; taupīties / turēties; sataupīties / pataupīties / ietaupīties. ČURNĒT. NĪKT / kvernēt / dirnēt / kūkot. GOZĒTIES. SLĒPTIES / slapstīties; (796) paslēpties; aizslēpties; ieslēpties. SLAPSTĪTIES / bēgūlot; izslapstīties; paslapstīties; noslapstīties; būt izvērsumam. BĀZĒTIES / dislócēties. PLESTIES / aizplesties / stiepties / aizstiepties / sniegt(ies) / aizsniegties / atsniegties. SEKOT. IELENKT / aplenk / lenkt / būt ielenktam; ielenkums / aplenkums. KĻAUTIES / glausties; piegulēt / piegult; (797) piespieties / piekļauties / pieglausties / pieplakt / piegulties; apkļauties / apglausties; saspīeties / sakļauties; izspīeties; piekļāvīgs; pieglaudums. PLESTIES / aizplesties / stiepties / aizstiepties / sniegt(ies) / aizsniegties / atsniegties. SEKOT. IELENKT / aplenk / lenkt / būt ielenktam; ielenkums / aplenkums. KĻAUTIES / glausties; piegulēt / piegult; piespieties / piekļauties / pieglausties / pieplakt / piegulties; apkļauties / apglausties; saspīeties / sakļauties; izspīeties; piekļāvīgs; pieglaudums. IERASTIES / ienākt / atnākt / parādīties; uzrasties; sarasties / saplūst; pārrasties / atgriezties / atrasties. (798) ATKLĪST / atklaiņot / atklejot / atblandīties / atdauzīties / atvazāties / atdelverēt; ieklīst / ieklaiņot / ieklejoj / ieklimst / ieblandīties / iedauzīties / ievazāties / ieslaistīties / ieslamstīties; uzklīst / uzdauzīties / uzkulties. NOKĻŪT / nonākt / pienākt / tikt / notikt / notapt; nolikties; aizklūt / aiztikt; atklūt / attikt; ieklūt / ietikt / ietapt; (799) ielikties; pieklūt / pietikt / pietapt; izklūt / iztikt / iztapt; paklūt; pārklūt / pārtikt; uzklūt / uztikt / uztapt. NOVIETOTIES / izvietoties / ievietoties / pievietoties / apmesties / piemesties / palikt / likties; savietoties; izvērties; izkārtoties; pārbāzēties; (800) pārdislócēties. IEKĀRTOTIES / ierīkoties; PIEVIENOTIES / piebiedroties / pierasties / piemesties; pieklīst / piesīties / piekulties. PASLĒPTIES / noslēpties / nobēgt(ies) / nobēdzināties; aizslēpties; ieslēpties. TURĒT(1); (801) paturēt / noturēt / saturēt. NOMETINĀT / apmetināt; izmitināt; izmitināties. BĀZĒT / izvītot bāzes / dislócēt; pārbāzēt / pārdislócēt; novītojums / izvītojums / lókalizācija / dislókācija; (802) pārdislókācija. STACIONĒT. CENTRĒT; nocentrēt / iecentrēt; centrējums. SPROSTOT / spundēt; iesprostot / iespundēt. GLABĀT / uzglabāt / saglabāt / turēt / slēpt; noglabāt / paglabāt; saglabāt;

saglabātība; izglabāties; pieglabāt. (803) APGLABĀT / glabāt / apbedīt / rakt / aprakt / norakt; pārāpbedīt; apbērēt; bēres. TAUPĪT; sataupīt / pataupīt / ietaupīt; pietaupīt / aiztaupīt; taupīgs; taupība / taupīgums. (804) TURĒT(2); paturēt. SLĒPT(1) / bēdzināt; paslēpt / nobēdzināt; noslēpt / noglabāt. SLĒPT(2); paslēpt / apslēpt; aizslēpt; ieslēpt; pieslēpt. LIKT / (805) nolikt / novietot / izvietot / pievietot; nolikties; izkārtot / sakārtot; savietot / salikt; ielikt / ievietot; ielikties; ielikums / ielikšana; izlikt; izlikt / pārlikt; (806) uzlikt; aizlikt; atlikt; palikt(ies); pielikt; pielikties; aplikt. KRAUT / lādēt; sakraut / sakrāmēt / sakravāt / salādēt / nokraut; krauties; kravāt / krāmēt / kraustīt; (807) izkrauties; kravāties / krāmēties; izkravāties / nokravāties; sakravāties; sakrauties; pakraut / pakravāt; pakraut / pakravāt(ies) / pakrāmēt(ies); iekraut / iekravāt / ielādēt; piekraut / piekrāmēt / piekravāt / pielādēt; apkraut / nokraut / apkraustīt; apkrauties / nokrauties; aizkraut / aizkravāt; (808) izkraut / izlādēt / izkravāt / izkrāmēt; atkraut / atkravāt; nokraut / nokravāt; pārkraut / pārkravāt; pārkraut / pārlādēt; izkraut; gāzt / izgāzt. SAIŅOT / saiņoties; iesaiņot / sasaiņot; izsaiņot; izsaiņoties. PAUNOT / paunoties; sapaunot / iepaunot / sapaunoties; (809) izpaunot; izpaunoties; nopaunot; nopaunoties. SLĀNĪT; saslanīt / pieslanīt; ieslanīt; aizslānīt. VĀLOT, STIRPOT / ķirpot, ZĀRDOT; savālot, sastirpot, sazārdot. DAKŠOT; sadakšot; padakšot; izdakšot. BŪT / pastāvēt / eksistēt; dōminēt; prevalēt; dzīvot / eksistēt / būt dzīvotājam. SASTĀVĒT; (810) sastādīt / veidot. RASTIES / tapt / izcelties / izstrādāties; parādīties / dzimt / piedzimt; izcelsme / cilme / izcelšanās; veidoties / raisīties / izraisīties / viesties / (811) ieviesties / augt / pieaugt; sarasties / izveidoties / saviesties / pieviesties / savaisloties; vairoties; savairoties; dzimt; piedzimt; sadzimt; pierasties; uznākt; pārtapt / (812) pārveidoties. TAISĪT / gatavot; iztaisīt; pārrādīt; notaisīt. RADĪT / raisīt / veidot / izstrādāt / viest; izveidot / uztapināt / izraisīt / ieviest; esamība / eksistence / (813) klātbūtne / klātesamība / klātie; klātesošs; klātesot.

2. Vispārīga pārveides darbība.

DARĪT / veikt; izdarīt / padarīt / paveikt; padarītais / paveikums; iedarīt; apdarīt; nodarīt; (814) sadarīt; sadarīt / sastrādāt / pastrādāt / izstrādāt; pārdarīt; darbība; darbs / darāmais / veikums; darbietilpīgs; darbietilpība / darbietilpīgums. STRĀDĀT; (815) pastrādāt; atstrādāt; iestrādāties; izstrādāt; nostrādāt / sastrādāt; nostrādāties / noskrieties / izstrādāties; strādīnāt; nostrādīnāt / izstrādīnāt / notrenkāt / izdzīt; pārstrādāties / sastrādāties; sastrādāt; pārstrādāt; (816) piestrādāt; apstrādāt; sastrādāties / sastrādāt; uzstrādāties / uzkalpoties / uzkalpot / izkalpoties; strādīgs / darbīgs / čakls; strādīgums / darbīgums / čaklums / čaklība. DARBOTIES / (817) rīkoties / rosīties / darīties / ņemties; izdarboties / uzdarboties / izdarīties / izrīkoties / izņemties; izdarības; nodarboties / noņemties / norosīties; padarboties / paņemties / parīkoties / parosīties; (818) sarosīties; čubināties; nočubināties; likt darbā / laist darbā; nodarbināt; nodarbība / nodarbe / nodarbošanās; nodarbības; rosīgs / rosmīgs / izdarīgs / apsviedīgs; rosība / rosme / rosīgums / izdarība. (819) RĪKOT / ōrganizēt; sarīkot / uzrīkot / noōrganizēt / saōrganizēt; noōrganizēties / saōrganizēties. VEIKTIES / sekties / sekmēties / šķirties; veiksmē / sekmes. NODOTIES / atdoties / aizrauties; aizraujošs / aizrautīgs; aizrautība / aizrautīgums / aizraušānās. IEGRIMT / iesaistīties. (820) PŪLĒTIES; pūles / pūliņi / piepūle; nopūlēties / piepūlēties / sapūlēties; izpūlēties; pārpūlēties; piepūlēt / nopūlēt / sapūlēt; pārpūlēt; pārpūle; rauties / raut / rukāt; norauties / noraut / saraut; (821) pārrauties. KALPOT; kalpība; pakalpot; pakalpojums; pakalpiņš; pakalpiņš / pakalpiņa; apkalpot; (822) apkalpoties; pašapkalpošanās; nokalpot / izkalpoties / izkalpot; atkalpot; kalpināt; izkalpināt / nokalpināt. DIENĒT; dienests; karadienests / karaklausība / dienests. (823) nodienēt / izdienēt / atdienēt; uzdienēt / uzdienēties; izdienēt / izdienēties; atdienēt. VERĢOT; novergot / savigot; verdzināt; izverdzināt / noverdzināt; paverdzināt; verdzība; verdzisks. KOPT(1); kopums; (824) apkopt / apstrādāt; iekopt / iekopties / izkopt; iekopt / ielabot; iekoptība / ielabojums; nokopt. KOPT(2) / uzturēt; kopties; apkopt / apkopties / sakopt / (825) uzkopt / nokopt / nokopties / piekopt; apkopties / sakopties / uzkopties; pakopt; sakoptība. APRŪPĒT / kopt / uzturēt; apkopt / apkopties / sakopt; apčubināt; aprūpe / aprūpība. KĀRTOT; (826) sakārtot; sakārtoties; kārtība / sakārtojums; izkārtot; izkārtoties / sakārtoties; piekārtot / pakārtot; pakārtoties; pārkārtot; pārkārtoties. RIDĀT; saridāt; noridāt; ieridāt; izridāt. DARBOTIES / (827) strādāt / funkcionēt / norisēt / noritēt. NOTIKT / notikties / gadīties / atgadīties / sanākt / iznākt; notikums / gadījums / atgadījums. NORISĒT / noritēt / norisināties / norist; darboties / (828) strādāt / funkcionēt; iedarboties; iedarbība / iedarbe / iedarbīgums; iedarbīgs; norise / darbība; darbināt; nodarbināt; iedarbināt; padarbināt. PIESTRĀDĀTIES; piestrādāt / piestrādīnāt; piestrāde.

3. Darinoša un apdarinoša pārveides darbība.

(829) DARINĀT / taisīt / gatavot / izgatavot / pagatavot; darinājums; darīt; izdarināt / uztaisīt / iztaisīt / pataisīt / sataisīt / ietaisīt / uzrīkot / ierīkot / iekārtot; sadarināt / piedarināt / piedarīt / sadarīt / sastrādāt / sataisīt / sagatavot / pietaisīt; (830) rīkot / sarīkot / uzrīkot / ierīkot / iekārtot / izveidot / ietaisīt; iekārta / ietaise / ierīce; iekārtojums; pārtaisīt; pietaisīt / pierīkot; aptaisīt; notaisīt. RAŽOT / prōducēt; (831) ražošana; sīkražošana; lielražošana; ražojums / izstrādājums / prōdukts; prōdukcija. APDARINĀT / apstrādāt; apdare / apstrāde / piestrāde. VEIDOT / radīt; (832) veidoties / tapt / rasties; veidojums; veidojamība; izveidot; izveidojums / izveide; pārveidot; ieveidot; ieveidoties; ieveidojums. RAISĪT / viest; izraisīt; raisīties; izraisīties / saviesties / pieviesties. FRIZĒT; safrizēt; safrizēties; uzfrizēt matus / uzfrizēties; frizūra. AILĒT; aile. ALOT; izalot; (833) alains; ala.

4. Kļedējoša pārveides darbība.

KLIEDĒTIES / klīst; izkļiedēties / izkļīst; pakļiedēties / pakļīst. KLIEDĒT / klīdināt / kļiest; izkļiedēt / izkļiest / izkļīdināt / aizkļiedēt / aizkļīdināt; pakļiedēt / pakļīdināt; izkļaid / izkļaidus / izkļaidu(s) / disperss; izkļaidus / izkļaidu(s); izkļiede / izkļiedētība. (834) DALĪTIES / šķirties; sadalīties / izdalīties / izšķirties; pārdalīties / pašķirties; šķirties / atšķirties / atdalīties / nošķirties / nodalīties; iedalīties / dalīties; dalīties / pumpuroties; dalīšanās / pumpurošanās. ŠĶĪST / šķiesties; (835) pašķīst / izšķīst / sašķīst; uzšķīst; piešķīst. ŠĶIEST / šķaidīt; izšķiest / izšķaidīt; apšķiest; piešķiest. DISÓCIĒT; disóciēts; disóciācija. ŠĶIRT; pāršķirt; atšķirt / nošķirt. RAISĪT; (836) raisīties; atraisīt / atsiet / atīt / atsainot; atraisīties / atrist / atītīties; izraisīt / izsainot / izsaiēt / izīt / izītīt / izvīstīt; izītīties / izītītīties / izvītītīties; noraisīt / nosiet / notīt / notītīt / novītīt; noraisīties / nosieties / notīties / notītīties; atsiet / atraisīt / atšnorēt / atsaistīt / atšķetināt / atvītīt; atsieties / atraisīties / atšnorēties / atsaistīties; atsprādzēt; (837) atsprādzēties; nosprādzēt; atpīt; atpīties; atvīt; atvīties; atšķetināt / atšķeterēt; atšķetināties; atmudžināt / atpiņķēt / izpiņķēt; nopiņķēt; izpiņķēties; nospolēt; atspolēt; attauvoties; atākēt / atkabināt; atākēties / atkabināties; izākēt; noākēt / nokabināt; noākēties. VĒRTIES (vaļā) / pļesties; atvērties / atrauties; pavērties; atsprāgt / atlēkt; (838) vērties ciet / sakļauties; aizvērties; vārstīties / virināties / virāties; pavārstīties. VĒRT; atvērt / atplest; pavērt; aizvērt; pievērt; vārstīt / virāt; atvērums / atvere / pavērums. ZAROTIES / zarot; sazartoties / sazarot; sazarojums; atzarot(ies) / nozaroties / aizzaroties / izzarot(ies); (839) zars / atzars / atzare / atzarojums / nozarojums. DALĪT; dalījums / griezum; sadalīt / iedalīt; sadalījums; sagarināt / sagarumot; pārdalīt; pārdalījums / pārdale; (840) atdalīt / atšķirot / nodalīt / nošķirot; izdalīt / padalīt; dāļāt / izdāļāt; dalīt ko ar ko / dalīties ar ko; padalīties. DRUPT / birzt; sadrupt / sabirzt / sabirt; padrupt / iedrupt; apdrupt; nodrupt / atdrupt; izdrupt; iedrupt; izdrupums, nodrupums; (841) drupens / drupans / drupatāns / birzīgs / birstošs; padrupens; birzumi / sabirzumi / sabirzas; drupata / drupača / kripata / druska; drumska / drumstala. DRUPINĀT / smalcināt / drumstalo; eródēt; erózijs; sadrupināt / sasmalcināt / sadrumstalo; sadrumstalojums / sadrumstaloģība; padrupināt / pasmalcināt; (842) apdrupināt; atdrupināt; nodrupināt; piedrupināt; iedrupināt; uzdrupināt; izdrupināt. GRŪST (piestā); sagrūt. MALT; malties; samalt / izmalt; samalties / izmalties; apmalt; apmalties; piemalt; pamalt; pārmalt; nomalt; maliens / malums. (843) BĪDELĒT; sabīdelēt. SKROTĒT; skrotēties. IRT / šķīst / ārdīties / irdināties; izirt / sairt / izšķīst / izārdīties / noārdīties; pairt / pašķīst / pāārdīties; atirt / atārdīties; noirt. ĀRDĪT; izārdīt / (844) noārdīt / saārdīt / uzārdīt; pāārdīt; atārdīt; pārārdīt. JUKT; izjukt / sajukt / pajukt / nojukt; jukt / šķīst; izjukt / sajukt / pajukt / pašķīst / izšķīst. JUKT / plēst; izjaukt / (845) sajaukt / nojaukt / noplēst; pajaukt; uzjaukt; iejaukt / piejaukt. VANDĪT; vandīties; pavandīties; izvandīties / novandīties; savandīt / izvandīt / uzvandīt; uzvandīties; ievandīt; ievandīties; pavandīt; (846) pārvandīt. JUKT / maisīt; sajaukt / samaisīt; sajaukties / samaisīties / izmaisīties; iejaukt; pajaukt; pārjaukt / pārmaisīt; piejaukt; piejaukties / piejukt / piemaisīties. RUŠINĀT; sarušināt / uzrušināt; parušināt; ierušināt; izrušināt; aprušināt; (847) norušināt; pierušināt; atrušināt; aizrušināt. RUŠINĀTIES / kašāties / kašāties; izrušināties / izkaš(ņ)āties / norušināties; parušināties / pakaš(ņ)āties; ierušināties. KAPLĒT; izkaplēt / uzkaplēt; apkaplēt; pakaplēt; aizkaplēt. GRŪT / brukt / gāzties / šķīst; sagrūt / sabrukt / sašķīst / sagāzties / sakrist; (848) nogrūt / nobrukt; nogruvums / nobrukums; izgrūt / izbrukt / atbrukt; izgruvums / izbrukums; iegrūt / iebrukt / iegāzties; iegruvums / iebrukums; aizgrūt / aizbrukt; aizgruvums; piegrūt / iebrukt; uzbrukt; pabrukt. GRAUT / šķaidīt / dragāt; sagraut / sašķaidīt / sadragāt / satriekt / samalt; (849) iedragāt; iedragājums. LŪZT; salūzt; pārlūzt; aizlūzt / ielūzt; uzlūzt; uzlūzums; nolūzt / atlūzt; aplūzt; izlūzt; lūztin / lūzin; lūzums. LAUZT; lauzums; salauzt; uzlauzt; uzlauzums; uzlauzt / atlauzt; (850) pārlauzt; palauzt; aizlauzt / ielauzt; nolauzt / atlauzt; nolauzties / atlauzties; aplauzt; izlauzt; pielauzt. LAUZĪT; salauzīt; aplauzīt / nolauzīt / izlauzīt; ielauzīt; uzlauzīt; pielauzīt. (851) PLĪST; plīsīgs; plisums; saplīst; pārplīst; uzplīst; noplīst / applīst; atplīst; atplisums; ieplīst / aizplīst; ieplisums; izplīst; izplisums. PLAISĀT; plaisājums; splaisāt; splaisājums; ieplaisāt. (852) SPRĀGT; sasprāgt; pāsprāgt; atsprāgt / izsprāgt; iesprāgt. PLĒST/ raut; noplēst / atplēst / noraut / atraut; atplēst / uzplēst; izplēst / izraut; saplēst / saraut; (853) pieplēst / saplēst; pārplēst / pārraut; paplēst; ieplēst / uzplēst / aizplēst / uzraut. PLOSĪT; saplosīt; paplosīt. DRISKĀT; driskāties; sadriskāt / nodriskāt; sadriskāties / nodriskāties; apdriskāt / padriskāt; apdriskāties / padriskāties. ŠĶELTIES / skaldīties; sašķelties / saskaldīties; (854) pāršķelties; nošķelties / atšķelties / atskaldīties / noskaldīties; atskaldnība; iešķelties / aizšķelties. ŠĶELT / plēst; sašķelt; pāršķelt / pārplēst; nošķelt / atšķelt / noplēst; iešķelt / aizšķelt; izšķelt; pieplēst; šķēlums / iešķēlums / šķeltne; šķelts. (855) SKALDĪT; skaldnība / skaldība / skaldāmība; saskaldīt; saskaldījums; pārskaldīt; paskaldīt; pieskaldīt; noskaldīt / atskaldīt; atskalde; noskaldīties / izskaldīties; apskaldīt; izskaldīt; izskaldījums. SPRĀGT / eksplódēt; uzsprāgt / izsprāgt; sasprāgt; aizsprāgt; atsprāgt; sprāgstošs / eksplózijs; sprāgstamība / eksplózivitāte; (856) sprādziens / eksplózijs; sprādzienvēdīgs / sprādzienvēda. SPRIDZINĀT; uzspridzināt / saspridzināt; uzspridzināties / saspridzināties; izspridzināt. KOST; nokost / atkost / izkost / nokosties; apkost; iekost / aizkost; sakost; pārkost; kodiens. GRAUZT; graužīt / grauželēt; graužums / izgraužums; nograuzt / sagrauzt / sakapāt / saēt / izgrauzt / izkrimst; (857) izgraužties; iegrauzt / iekrimst / aizgrauzt; iegrauzties / aizgraužties; iegrauzums; apgrauzt / pāgrauzt. SKRUBINĀT / skribināt; saskribināt; skribināties / skribināties; izskribināties / izskribināties.

4. 1. Kļiedējoša darbdarība.

DARINĀT; atzarot/ nozarot; atlapot; nodarināt; atskujot; galotņot; atcēlmot; atpogaļot; (858) atsēnalot; atpumpurot; atsveķot. LOBĪT / mizot / lupināt; nolobīt / nomizot / nolupināt; aplobīt / apmizot / aplupināt; atlobīt / atlupināt; ielobīt; izlobīt / izlupināt; palobīt / palupināt / pamizot; pielobīt / piemizot / pielupināt / salobīt / samizot. SKRUBINĀT; noksrubināt. (859) LOBĪTIES / lupt; nolobīties / nolupt / nolupināties; aplupt; atlobīties / atlupt; izlobīties. LOBĪT (augšni); uzlobīt; ielobīt; lobījums. ŠĶIROT; sašķirot / izšķirot / pāršķirot; pašķirot. RAVĒT; izravēt / noravēt; (860) noravēties / izravēties / saravēt; paravēt; pārravēt; apravēt; apravēties; saravēt / pieravēt; ravējums. SIJĀT; sijāties; izsijāt; izsijāties; aizsijāt; apsijāt / uzsijāt; atsijāt / nosijāt; atsijāties; iesijāt; pasijāt; pārsijāt; piesijāt; sasijāt; sasijāt / piesijāt. VĒTĪT; izvētīt. KULT; (861) izkult / nokult; iekult / piekult; pārkult; apkult; apkulties; apkūlības. KULSTĪT / mīstīt / paisīt / malt; izkultīt / nokultīt / izmīstīt / izpaisīt; pakultīt / pamīstīt / papaisīt; pārkultīt / pārmīstīt; nokultīties. TĪRĪT; tīrīties; satīrīt; iztīrīt; iztīrīties; (862) notīrīt; notīrīties; attīrīt; attīrīties; aptīrīt; aptīrīties; uztīrīt; patīrīt; pārtīrīt; tīrs; patīrs; tīrība; tīrīgs; tīrīgums. SLAUCĪT; (863) slaucīties; noslaucīt; izslaucīt; apslaucīt / paslaucīt / pārslaucīt; uzslaucīt. KASĪT / kast; nokasīt; izkasīt; pakasīt; pārkasīt; sakasīt / sakast; sakasījums; aizkasīt; atkasīt; apkasīt; iekasīt / iekast; uzkasīt. KAŠĀT / kašāt / kārpt; (864) izkaš(ņ)āt / izkārpt; nokaš(ņ)āt / nokārpt; sakaš(ņ)āt / sakārpt; pakaš(ņ)āt / pakārpt; aizkaš(ņ)āt / aizkārpt; atkaš(ņ)āt / atkārpt; apkārpt; iekaš(ņ)āt / iekārpt; piekaš(ņ)āt. SKRĀPĒT; noskrāpēt; izskrāpēt. GRĀBT; nogrābt; (865) pagrābt; apgrābt; aizgrābt; atgrābt; izgrābt; izgrābties / nogrābties; piegrābt; sagrābt; pārgrābt. GRĀBSTĪT / gramstīt / grābāt; nogrābstīt / nogramstīt / nogrābāt; aizgrābstīt; sagrābstīt / sagramstīt / sagrābāt / piegrābstīt / piegramstīt / piegrābāt / uzgrābstīt / uzgrābāt; izgrābstīt / izgramstīt / izgrābāt; iegrābstīt / iegramstīt / iegrābāt. SUKĀT; nosukāt; pasukāt. PLŪKT / šķīt / šķibīt / raut; noplūkt / nošķīt / noraut / (866) nošķibīt; paplūkt / pašķīt / pašķibīt; pieplūkt / piešķīt / pieraut / saplūkt / sašķīt / saraut; iešķīt; izplūkt; aizplūkt; applūkt / apšķibīt; izplūkties / saplūkties; šķinums. PLŪKĀT / plucināt / pluinīt / raustīt; pluinīties; saplūkāt / saplucināt / sapluinīt / (867) izplūkāt / izplucināt / izpluinīt / izraustīt; paplūkāt / paplucināt / papluinīt / iepluinīt / applūkāt / applucināt / paraustīt / saraustīt / apraustīt / noraustīt; noplūkāt / noplucināt / nopluinīt; atplucināt / atplūkāt; uzplucināt. DĪRĀT; nodūrāt. KNIEBT; nokniebt / noknaibīt / atkniebt; sakniebt / saknaibīt; apkniebt; izkniebt; pārkniebt. DRĀZT; (868) izdrāzt; nodrāzt / uzdrāzt; apdrāzt; padrāzt; piedrāzt; piedrāzt / sadrāzt; drāziens. TĒST; notēst / aptēst / iztēst; patēst; pietēst; satēst / pietēst; ietēst. ĒVELĒT; noēvelēt; apēvelēt; paēvelēt; pārēvelēt; pieēvelēt; saēvelēt; izēvelēt; atēvelēt; (869) izēvelēties. RIEVOT / gropēt; ierievot / iegropēt; sagropēt; sarievot. FRĒZĒT; izfrēzēt; iefrēzēt; nofrēzēt; safrēzēt. VIRPOT; virpojums; izvirpot / novirpot; apvirpot; ievirpot; pavirpot; pārvirpot. VĪLĒT; apvīlēt / izvīlēt / novīlēt / uzvīlēt; izvīlējums; pavīlēt; ievīlēt; ievīlējums; (870) pārvīlēt; pievīlēt. KALT; kaldināt; izkaldināt; kalties; nokalties / izkalties; kalums; iekalties; izkalt / nokalt / uzkalt / nokaldināt; pārkalt / pārkaldināt; izkalt / iekalt / kalt / iekaldināt; iekalums; pakalt / pakaldināt; atkalt / nokalt; piekalt. (871) RAKT; parakt; pārrakt; uzrakt; izrakt; atrakt; norakt; aprakt / ierakt / norakt; ierakt; pierakt; (872) aprakt; aizrakt; sarakt / pierakt; rakums; pārrakums. RAKTIES; aizrakties; atrakties; ierakties; izrakties; norakties / izrakties; parakties; pierakties; uzrakties. RAKĀT / rakņāt; (873) izrak(ņ)āt / sarak(ņ)āt / uzrak(ņ)āt; atrakņāt; parak(ņ)āt; rak(ņ)āties; izrak(ņ)āties; parak(ņ)āties. ART; uzart / apart / noart; noarties / izarties / saart(ies); atart / aizart; aizart / iearth; atart / izart; izart; iearth; (874) iearthies; paart; pārart; pieart; saart / saarties; arums; izarums; saarums; iearums; aršana. PLĒST; uzplēst / iēplēst. ECĒT; noecēt / uzecēt / apecēt / izecēt / saecēt; noecēties / izecēties; apecēt; aizecēt; iecēt / aizecēt; paecēt; pārecēt; (875) pieecēt. ŠĶĪVOT; sašķīvot; šķīvojuums. KULTIVĒT; nokultivēt; iekultivēt; pārkultivēt; kultivācija. IRDINĀT / rušināt; sairidināt / izirdināt / uzrušināt / izrušināt; sastrādāt / izstrādāt; pairidināt / parušināt; aizrušināt. ART; uzart / izart. LĪST; nolīst. (876) GRIĒZT; griēzums; sagriezt; sagriezties; nogriezt / atgriezt; nogriezties; nogriezums; piegriezt; piegriezums / griezums; pārgriezt; pagriezt; iegriezt; iegriezt / aizgriezt; (877) iegriezt / izgriezt; iegriezums / izgriezums; izgriezt; apgriezt; uzgriezt. GRIĒZTIES; iegriēzties. GRAIZĪT; sagraizīt; sagraizīties; pagraizīt; apgraizīt; iegraizīt; izgraizīt; uzgraizīt. EKSELĒT; (878) saekselēt. ŠĶĒRST; secēt; sekcija; uzšķērst / pāršķērst / izšķērst. AMPUTĒT / noņemt; amputācija; rezecēt; rezekcija; oīperēt; izoīperēt; oīperācija. ŠĶĒLĒT; sašķēlēt. ŠĶĒRĒT; sašķērēt; nošķērēt; apšķērēt; pašķērēt. CIRPT; (879) apcirpt / nocirpt; pacirpt; pārcirpt; piecirpt / sacirpt; izcirpt; iecirpt; cirpšana / cirpums. PĻAUT; pļāvums / pļaviens; nopļaut; sapļaut / piepļaut; papļaut / papļautīt; pārplaut / pārplautīt; pārplaut / iepļaut; iepļaut / aizpļaut; aizpļaut; atpļaut; applaut / atpļaut; (880) applaut / izpļaut; applauties; izpļauties; uzpļaut; pļautīt; sapļautīt; applautīt / izpļautīt. ZĀĢĒT; vīlēt; zāģējums; sazāģēt; pazāģēt; pārzāģēt; pārzāģējums; nozāģēt / atzāģēt; nozāģēties / izzāģēties; apzāģēt; izzāģēt / apzāģēt; iezāģēt / aizzāģēt; (881) iezāģējums; piezāģēt. CIRST; ciršus; cirtiens; cirtums / ciršana; nocirst / atcirst; izcirst; aizcirst; nocirsties; izcirst / apcirst; izcirtums; pārcirtums; izcirsties; pacirst; pārcirst; pārcirst / iecirst; iecirst / izcirst; (882) uzcirst; sacirst; sacirst / piecirst; apcirst. KAPĀT; kapāties; kapājums; kapājamais; sakapāt / izkapāt; nokapāt; aizkapāt / iekapāt / (883) apkapāt; atkapāt; izkapāt; pakapāt; pārkapāt; piekapāt; uzkapāt. URBT / urbties; izurbt / iurbt; aizurbt / iurbt; aizurbt / aizurbties; uzurbt / uzurbties; saurbt; pieurbt / saurbt; pieurbties.

5. Apvienoša pārveides darbība.

5. 1. SAVIENOTIES / (884) saistīties / sasaistīties; savienots, būt savienotam; savienot / vienot / saistīt / sasaistīt; savienojums / saistījums / sasaistījums / sasaiste / saistība; saistība / sakarība / sakars / saikne / saite; apvienoties; apvienot; apvienojums; pievienoties / piesaistīties; (885) pievienot / piesaistīt; pievienojums / piesaiste; iesaistīt; iesaistījums; saistīgs; saistīgums; kopā / vienviet / vienuviet / vienkop / vienkopus / vienlaidus; atvienoties; atvienot. **SINTEZĒT**; sintezēties; (886) sintētisks; sintēze. **KÓMPÓNĒT**; sakómpónēt; kómpózijs / kómpózijs; kómpózijs; kómpózijs; daudzómpózijs; kómpózijs. **KÓMBINĒT** / jaukt / maisīt; kómbinēties / jaukties / mistroties; (887) kómbinēts / jaukts / mistrots; kómbinācija / kómbinējums / jaukums / maisījums / mistrs / mistrojums; rekómbinēties; rekómbinācija; sakómbinēt / sajaukt / samaisīt / samistrot; sajaukties / samistroties; sajaukums; iejaukt / iemaisīt; piekómbinēt / piejaukt / piemaisīt / piemistrot; (888) piejaukties / piejukt; piejaukums / piemaisījums / piemistrojums. **IESTRĀDĀT**. **STIEGROT**; sastiegrot; stiegrojums. **KŪDROT**; kūdrains. **SAREŽĢĪT** / daudzveidot / dažādot / kómplicēt; sarežģīties / daudzveidoties / kómplicēties; sarežģīts / daudzveidīgs / (889) dažāds / daždažāds / dažnedažāds / kómplicēts / kómplekss / kómplekseveida; kómplekseveidā / kómplekseveidīgi; sarežģītība / sarežģījums / daudzveidība / daudzveidīgums / dažādība / kómplicētība / kómplikācija / kómplekss. **ĶERTIES**; pieķerties / saķerties / apķerties; saķere; aizķerties / aizmesties / uzķerties; (890) iekerties. **AUGT**; saaugt; saaudzēt; saaugums; uzaugt; uzaudzēt; uzaugums; pieaugt; pieaudzēt; iesaugt; iesaugums; cauraugt. **POTĒT**; potējums; piepotēt / uzpotēt. **PĀROTIES**; (891) pārot; sapāroties; sapārot. **KRUSTOT** / hibridizēt; krustojums / krustošana / hibridizācija; sakrustot; sakrustoties; sakrustojums. **STIPRINĀT**; sastiprināt / sajūgt; stiprinājums / sastiprinājums; piestiprināt; piestrādāt / apdarīt; piestrāde / apdare; piestiprināties; piesūkties / piezīsties; (892) piestiprinājums; nostiprināt; nostiprinājums; iestiprināt; iestiprināties; uzstiprināt. **KNIEDĒT**; kniedējums / sakniedējums; sakniedēt; aizkniedēt; iekniedēt; pārkniedēt; piekniedēt; piekniedējums; uzkniedēt. **SKRŪVĒT**; skrūvsavienojums; saskrūvēt; ieskrūvēt; uzskrūvēt; pieskrūvēt; aizskrūvēt; (893) atskrūvēt; noskrūvēt; atskrūvēties / noskrūvēties; izskrūvēt. **NAGLOT**; naglojums; sanaglot; sanaglojums; aiznaglot; apnaglot; pienaglot / piesist / uznaglot. **TAPOT**; satapot; satapojums. **LODĒT**; lodējums; lodējamība; saladēt; pielodēt; pielodējums; aizlodēt; aplodēt; (894) ielodēt; pārlodēt; uzlodēt; atlodēt. **METINĀT**; metinājums; sametināt; sametinājums; piemetināt; piemetinājums; aizmetināt; iemetināt; uzmetināt; uzmetinājums; pārmetināt. **JŪGT**; jūgties; aizjūgt / iejūgt / sajūgt / piejūgt; iejūgties / aizjūgties; (895) pārjūgt; izjūgt / nojūgt / atjūgt; izjūgties / nojūgties / atjūgties. **NOĒNKUROT**; noenkuroties / izmest enkuru; pacelt enkuru. **SLĒGT(1)**; slēgties; aizslēgt / noslēgt; aizslēgties; pieslēgt; atslēgt. **SLĒGT(2)**; slēgums; ieslēgt; ieslēgties; izslēgt; (896) izslēgties; saslēgt; saslēgties; saslēgums / saslēdze; noslēgt; noslēgties; pārslēgt; pārslēgties; pārslēdze; pieslēgt; pieslēgties; pieslēgums. **SAKŅOTIES**; sakņot; iesakņoties; apsakņoties; apsakņot; sasakņoties. (897) **SIET** / saitēt / šnorēt; sieties; izsieties; saset / sasaistīt / saset / aizsiet / aizšnorēt / sašnorēt / aizsaiņot; aizsieties / saseties; sasaistīties / saseties / satīties; apsiet / pārsiet; apsējums; piesiet; piesējums; pārsiet; atsiet; (898) iesiet; iesieties; iesējums; uzsiet; notīstīt; pāršnorēt; atsiet / atraisīt / atšnorēt / atsaistīt / atšķetināt / atvīstīt; atsieties / atraisīties / atšnorēties / atsaistīties; izsiet; sējums / sasējums / saitējums. **VALGOT**; savalgot. **SIKSNOT**; aizsiksnot. **SPRĀDZĒT**; sprādzēties; aizsprādzēt / sasprādzēt; apsprādzēt / nosprādzēt; iesprādzēt; iesprādzēties; pārsprādzēt; piesprādzēt; piesprādzēties; uzsprādzēt; nosprādzēt; atsprādzēt; atsprādzēties. (899) **TAUVOT**; paņemt tauvā; tauvoties; satauvot; pietauvot; pietauvoties; attauvoties. **PĪT**; pīties; izpīties; nopīt / sapīt / uzpīt; sapīties; aizpīt; appīt; appīties; iepīt; iepīties; (900) pārīt; piepīt; piepīties; atpīt; atpīties; izpīt. **VĪT**; vīties; vītenisks; vijīgs; vijīgums / vijība; novīt / savīt / uzvīt / izvīt; pievīt; (901) novīties / savīties; uzvīties; aizvīt; aizvīties; apvīt; apvīties; ievīt; ievīties; pievīt; pievīties; pārvīt; pavīt; atvīt; atvīties. **ŠĶETERĒT**; šķeterēties; šķetināt; šķetināties; pāršķeterēt; piešķeterēt / piešķetināt; atšķetināt / atšķeterēt; atšķetināties; izšķetināt; izšķetināties; (902) nošķetināt; nošķetināties; pašķetināt; šķeterējums. **SPOLĒT**; uzspolēt; uzspolējums; saspolēt / iespolēt; piespolēt; paspolēt; pārspolēt; nospolēt; atspolēt. **MEZGLOT**; mezgloties; samezglot; samezgloties; mezglains / mezglots. **MUDŽINĀTIES** / piņķēties / ķerties / mesties; mudžināt / piņķēt; mudžeklis; (903) mudžeklīgs / mudžekļains; samudžināties / sapīņķēties / sapīties / samesties / saķerties; samudžināt; sapīņķēt; iepīņķēt; izmudžināt; pamudžināties; pamudžināt; atmudžināt / atpiņķēt / izpiņķēt; nopīņķēt; izpiņķēties. **ĀĶĒT** / kabināt; pieāķēt / piekabināt / aizāķēt / aizkabināt; pieāķēties / aizāķēties / aizkabināties; saāķēt / sakabināt; saāķēties / sakabināties / saķerties; uzkabināt / uzāķēt / pakabināt; uzkabināties / uzāķēties / uzķerties; (904) ieāķēt / iekabināt; pārāķēt / pārkabināt; atāķēt / atkabināt; atāķēties / atkabināties; izāķēt; noāķēt / nokabināt; noāķēties. **METINĀT**; sametināt; aizmetināt; iemetināt; piemetināt; uzmetināt; atmetināt; metinājums. **STIĶĒT**; sastīķēt; piestīķēt. **KRAMPĒT**; aizkrampēt; aizkrampēties / iekrampēties; iekrampēt; atkrampēt. **KNAĢĒT**; pieknaģēt; saknaģēt. **ĶĒDĒT** / važot; pieķēdēt; (905) pieķēdēties; saķēdēt / savažot; aizķēdēt. **POGĀT**; pogāties; pogājums; aizpogāt / sapogāt; aizpogāties / sapogāties; nopogāt; nopogāties; piepogāt; iepogāt; uzpogāt; pārpogāt; atpogāt; atpogāties; izpogāt. **KOPOT**; kopojs / kopums; kopumā / kopā; sakopot; (906) sakopojums. **GRUPĒT** / klasificēt / iedalīt; grupēties / iedalīties; grupējums / klasifikācija / iedalījums; grupveida / grupas, grupu (ģen.); sargrupēt; sargrupēties; sargrupējums; pārgrupēt; pārgrupēties /

pārgrupējums. KÓNCENTRĒT; koncentrēties; koncentrēts; (907) koncentrācija / koncentrētība; koncentrāts. KÓMPLEKTĒT; komplektēties; komplektācija; komplekts; nokomplektēt / sakomplektēt; nokomplektēties / sakomplektēties; (908) piekomplektēt. BŪVĒT / celt; būvēties; uzbūvēt / uzcelt; izbūvēt; izbūvēties; izbūve; sabūvēt / sacelt; sabūvēties; piebūvēt; iebūvēt; iebūvēties; apbūvēt; apbūvēties; apbūve; apbūves(Kd.); (909) aizbūvēt; aizbūvēties; pārbūvēt; pārbūve; pabūvēt; būve / būvniecība / būvdarbi / celtniecība; celtniecisks. MŪRĒT; mūrējums; uzmūrēt / samūrēt / izmūrēt; iemūrēt; apmūrēt; apmūrējums; aizmūrēt; piemūrēt; (910) pārmūrēt; pamūrēt. BETÓNĒT; izbetonēt / nobetonēt; apbetonēt; iebetonēt. MÓNTĒT; mōntāža / mōntējums; samōntēt; uzmōntēt; piemōntēt; iemōntēt; pārmōntēt; nomōntēt. PÓLIMERIZĒTIETIS; pólimerizēt; pólimerizācija; pólimerš; pólimerš / pólimeršisks. LIPT / ķept; lipīgs / ķepīgs; (911) lipīgums / ķepīgums; apķept / apķepēt / aplipt / noķept / noķepēt / nolipt / salipt; aplipums; saķept / saķepēt / salipt; pieķept / pielipt; ieķept / ielipt; uzlipt; aizķept / aizķepēt / aizlipt / aizlīmēties; aizķepējums; atlipt. LIPINĀT / ķepināt; pielipināt / pieķepināt; (912) pielipināties; salipināt / saķepināt; aplipināt / apķepināt / nolipināt / noķepināt / izlipināt / uzlipināt; ielipināt; pārlipināt; aizlipināt / aizķepināt; atlipināt. LĪMĒT; pielīmēt; pielīmējums; pielīmēt; uzlīmēt; uzlīmējums; uzlīme; salīmēt; salīmēties; (913) aplīmēt / nolīmēt / izlīmēt / pārlīmēt; ielīmēt; ielīme; palīmēt; pārlīmēt; aizlīmēt; atlīmēties. ŠŪT; šūties; šuvums; sašūt; uzšūt / pašūt / uzšūdināt / pašūdināt / sašūdināt; uzšūties / uzšūdināties; apšūt; izšūt; izšūties; uzšūt; piešūt; (914) piešūt / piešūdināt / sašūt / sašūties; piešūties; piešuvums; aizšūt; apšūt; apšuvums; atšūt; iešūt; izšūt / izšūdināt; izšuvums; nošūt; nošuve; pāršūt. REPLANTĒT / piešūt; (915) replantatīvs; replantācija. DIEGT; sadiegt; aizdiegt; apdiegt; apmetināt / apmētāt; atdiegt; iediegt; nodiegt; piediegt / piemetināt; uzdiegt. TRĀKLĒT. STEPĒT; stepējums. APMALOT; apmalojums / apmale; apmargot. LĀPĪT; lāpīties; (916) lāpījums; salāpīt; salāpīties; aizlāpīt; aplāpīt / pielāpīt; aplāpīties; nolāpīt; izlāpīt; izlāpīties; palāpīt; pārlāpīt. AUST; audināt; austies; noaust / izaust / uzaust; noausties / izausties; (917) cauraust; aizaust; apaust; apausties; saust / pieaust; sausties; icaust; icausties; icaudums; paaust / paausties; pāraust; pārausties. ADĪT; adīties; adījums; adīklis; noadīt / uzadīt; noadīties; izadīt; izadīties; izadīties / noadīties; (918) saadīt / pieadīt; saadīties; saadījums; pieadīt; pieadījums; apadīt; paadīt / paadīties; pāradīt; aizadīt; ieadīt; ieadīties; ieadījums. TAMBORĒT / ērklet; tamborējums; uztamborēt / notamborēt / noērklet / izērklet; pietamborēt / satamborēt / saērklet; pieērklet; satamborējums; aptamborēt; ietamborēt; (919) iztamborēt; patamborēt; pārtamborēt.

5. 2. VĀKT; savākt / sarūķēt; ievākt / novākt; aizvākt / novākt / pārvākt; izvākt. (920) LASĪT; salasīt / nolasīt; palasīt; pielasīt; pielasīties; apilasīt; uzlasīt; izlasīt; atlasīt / izlasīt / pārlasīt; ielasīt. OGOT; paogot; pieogot; saogot. SĒŅOT; (921) sasēņot / piesēņot; izsēņot; izsēņoties / nosēņot / nosēņoties. ZVEJOT; sazvejot / nozvejot / piezvejot; sazvejojies; nozvejot; nozvejojies / izzvejojies; izzvejojot; apzvejot; apzveja; pazvejot. VĒŽOT; savēžot / pievēžot; pavēžot. PILDĪT; piepildīt; (922) piebāzt / piedzīt / pietriekt / sabāzt; uzpildīt; uzpildīties; iepildīt / sapildīt; aizpildīt; pildīties / pilt; piepildīties / pieiet / aizpildīties; iepildīties; (923) pildījums / piepildījums / aizpildījums / uzpilde / iepildījums / iepilde. AIZŅEMT. PILNS; puspilns; nepilns; pilnumpilns / pilnum pilns / pārpilns / pārpildīts; pārpilnība.

5. 3. UZŅEMT; uzsūkt / absorbēt; absorbēties. BAROTIES / pārtikt; (924) barot; piebarot; piebarojums; barība; barotne; pārtika / uzturs / barība; pārtikas(gen.); uzturlīdzeklis / uzturpródukts / uzturviela. ĒST; baroties; pabaroties; apēst / noēst; (925) paēst; ieturēties; ieturēt; paēsties; pieēsties / pieēst / saēsties / izēsties; izēst; ieēst / uzēst; saēst; pieēst; pārēsties; noēsties; nenoēsties; atēsties; aizēst; ēdināt / barot; (926) ēdināšana; paēdināt / pabarot / iebarot; pieēdināt / saēdināt / piebarot / sabarot; pārēdināt / pārbarot; izēdināt / noēdināt / izbarot; izēdināties; ieēdināt / iebarot; atēdināt; uzēdām; ēstgriba / apetīte; (927) ēdelīgs; ēdelība; ēdamība; ēdiens / paēdiens; ēdienkarte; aizdars / pavalgs; pamatēdiens; aizdarīt; ēdamais / ēdamlietas / ēdamviela; maltīte / aizdars; ēdienreize; brokastis; brokastot; (928) pusdienas; pusdienot; launags / palaunags / palaunadzis; launagot / palaunagot; vakariņas; vakariņot. RAUDZĪT / lūkot; paraudzīt / saraudzīt / salūkot. TIESĀT; notiesāt. MIELOTIES; pamieļoties; samieļoties / izmieļoties; mieļot; (929) pamieļot; samieļot / izmieļot; mieļasts. CIENĀTIETIS; cienāt; cienasts; ciemkukulis; ciemmaize / ciemkukulis. BAUDĪT; nobaudīt / iebaudīt. IEKOST / uzkost; piekost / uzkost; uzkoda / uzkožamais. NAŠĶĒTIETIS; (930) gardums / kārums / našķis / delikatese; panašķēt / panašķēties; iznašķēt; iznašķēties. GRAUZT; nograuzt / sagrauzt / izgrauzt; iegrauzt / uzgrauzt; piegrauzt; apgrauzt. KRIMST; nokrimst / sakrimst; pakrimst; apkrimst; iekrimst; piekrimst. SKRUBINĀT / skribināt; apskrubināt / apskribināt / noskrubināt / noskribināt / saskrubināt; paskrubināt; izskrubināt / izskribināt; ieskrubināt / ieskribināt / aizskrubināt. RĪT; aizrīties; (931) atrīt; rīstīties / žākstīties; norīstīties / sarīstīties; izrīstīties; norīt / ierīt; pierīties / sarīties. RĪT; aprīt / ierīt; izrīt; izrīties / pierīties / sarīties / sarīt; pārrīties. STRĒBT; pastrēbt / iestrēbt; pastrēbt / pastrēbties; izstrēbt; uzstrēbt; piestrēbties / sastrēbties / nostrēbties / izstrēbties; (932) piestrēbt; nostrēbt / sastrēbt; strēbiens; strebjamais / strebeklis / strēbiens / pastrēbiens. DZERT; padzerties / padzert / nodzerties; padzert / iedzert; izdzert; izdzerties; sadzerties; nenodzerties; pārdzerties / atdzerties; piedzert / uzdzert; (933) aizdzert; nodzert / atdzert; dzirdīt / dzirdināt; padzirdīt / padzirdināt; sadzirdīt / sadzirdināt; pārdzirdīt / pārdzirdināt; nodzirdīt / nodzirdināt; atdzirdīt; izdzirdīt; dzeramais; pusdzerts / pusizdzerts; dzēriens / padzēriens / dzeramais. MALKOT; iemalkot / pamalkot; malks. LAKT; (934) pielakties / salakties; izlakt; palakt / palakties / ielakt; nolakt; uzlakt. SŪKT / vilkt; iesūkt / ievilk; izsūkt; nosūkt; pasūkt; piesūkt / pievilkt. SŪKĀT; zīst / zīžlāt;

nosūkāt / izsūkāt; apsūkāt; pasūkāt. ZĪST; pazīst / pazīsties; (935) piezīst / piezīsties; izzīst / nozīst; zīdīt; izzīdīt; pazīdīt; nozīdīt. BAROTIES; nobaroties / uzbaroties / sabaroties; pabaroties; pārbaroties; barot; nobarot / uzbarot; nobarojums. DZERT; iedzert / iedzerties; sadzert / uzdzert; nodzert; (936) piedzerties / sadzerties / apdzerties / būt pilnam / būt pilnā; izdzerties / nodzerties / nodzert; pārdzerties; nodzerties / noplēguroties; nodzert / apdzert / noplēgurot; izraut; žūpot / plēgurot; piežūpoties / pieļurbāties / piesūkties / pielakties / piestrēbties; dzirdīt; piedzirdīt / piedzirdināt / apdzirdīt / apdzirdināt / nodzirdīt; iedzirdīt; izdzirdīt; (937) piedzēries / piedzēris; piedzērušais / iereibušais; iedzēris / iereibis; dzeršana / dzērum; iedzeršana; žūpība / plēgurība / alkohōlisms; dzērum; dzīres; dzīrot; izdzīroties.

5. 4. PULCĒTIES / lasīties / vākties kopā; pulcēt / pulcināt / vākt kopā; (938) sapulcēt / sapulcināt / savākt; sapulcēties / salasīties / nolasīties / pielasīties / savākties / sadzīties / samesities. ČUMĒT / mudžēt / ņudzēt / murdzīties / spaidīties / mīcīties / grūstīties / stumdiēties / šaudīties / spiesties / spriesties / trīties / malties / mutuļot / drūzmēties / blīvēties / viļņot / viļņoties / virpuļot / virmuļot / virmot / riņķot / spietot / griezties; izspaidīties / izgrūstīties; pagrūstīties / pastumdīties / patrīties / sagrūstīties / saviļņoties / savirmoties; sijāties; (939) burzmais / ņudzīgs / ņudzeklīgs; drūzma / burzma / gūzma / ņudzeklis / ņudzoņa / jūklis / mudžeklis.

5. 5. KLĀT / segt; segums / klājums / klājiens; (940) apsegt / aplāt / nosegt / noklāt / pārsegt / pārklāt / pārvilkēt; apnest / uzraut; nosegums / pārsegums / pārklājums / pārvilkums; klāties / izklāties / aplāties / noklāties / pārsegties / pārklāties / pārvilkties / apsisties; (941) uzklāt / uzklāties; uzklājums; sasegt; sasegties / saklāties; aizsegt / aizklāt; aizsegties / aizklāties; piesegt; piesegums; iesegt / ieklāt; iesegums / ieklājums / ieklājs; izklāt / paklāt; atsegt / atklāt / atsegties / atklāties; atsegums. (942) PLĀT; izplāt; noplāt; saplāt; uzplāt. LIKT; uzlikt / aplikēt; uzlikties / aplikties; aplikums; aplikamais / aplikācija / kōmprese; ielikēt; izlikt; pārlikt. UZSTRĀDĀT. APSŪT; apšuvums / apšuve; izšūt / šūt. APSIST / uzsist. AIZSLĒĢOT / noslēģot; slēģots. ODERĒT; (943) oderējums; izoderēt / ieoderēt. GRANTĒT; nograntēt / uzgrantēt. BRUĢĒT / šosēt; bruģējums / bruģis / segums; nobruģēt / izbruģēt; pārbruģēt. ASFALTĒT; noasfaltēt; pārasfaltēt. APMEŠT; apmešums. APMEŠT. CEMENTĒT; izcementēt / nocementēt; (944) aizcementēt; iecementēt. MULČĒT. VELĒNOT; novelģnot; velģnojums. PŌLSTERĒT / pōlstēt / pōpēt; pōlsterējums / pōlstējums / pōpējums; nopōlsterēt / uzpōlsterēt. VATĒT. TAPSĒT; tapsējums; iztapsēt; pārtapsēt; uztapsēt. DRAPĒT; drapējums / drapērija. FINIERĒT; pārfinierēt. ZOLĒT; pazolēt. (945) ŠPEILĒT / tapiņot. APLIKĀCIJA; aplicēt. ZIEST / triept / smērēt; ziesties / triepties / smērēties; triepīgs / smērīgs / ziežams; triepiens / triepums / smērējums; uzziest / uztript / uzsmērēt; uztriepe; noziest / notriepēt / nosmērēt / apziest / (946) aptriepēt / apsmērēt / saziest / satriepēt / sasmērēt; noziesties / notriepies / nosmērēties / apziesties / aptriepies / saziesties / sasmērēties; izziest / iztript / izsmērēt; izsmērēties; aizziest / aiztript / aizsmērēt; ieziest / ietriepēt / iesmērēt; ieziesties / iesmērēties; paziest; pārziest / pārtript / pārsmērēt; pieziest / pietriepēt / piesmērēt; piesmērēties. ZIEKĒT / ķellēt / ķepēt; zieķēties; zieķējums; noķellēt; (947) noķellēties; saķepēt; ieķepēt / ieķepināt; izķepēt; pieķepēt / pieķepināt / aizķepēt. TEPĒT / ķitēt; tepējums / ķitējums; notepēt / noķitēt / satepēt / sakitēt; aiztepēt / aizķitēt; ieķitēt; ieķitējums; pārtepēt / pārķitēt. SLIEPNĒT / špaktelēt; špaktelējums; nosliepnēt / nošpaktelēt; aizsliepnēt / aizšpaktelēt; piesliepnēt / piešpaktelēt. VIKSĒT; noviksēt. EĻĻOT; eļļoties; saeļļot / ieeļļot; (948) saeļļoties; noeļļot; paeļļot. PANĒT. ZIEPĒT; ziepēties; saziepēt / ieziepēt / noziepēt; saziepēties / ieziepēties / noziepēties; paziepēt; paziepēties; pārziepēt; izziepēt. KRĀSOT; krāsojums; nokrāsot / izkrāsot / iekrāsot / sakrāsot; uzkrāsojums; piekrāsot; pārkrāsot; apkrāsot; aizkrāsot; pakrāsot; krāsoties; nokrāsoties / izkrāsoties / uzkrāsoties; (949) pakrāsoties; nokrāsoties / izkrāsoties / uzkrāsoties. MĀLĒT / pindzelēt; uzmalēt. SMIŅĶĒT / krāšļot; smiņķēties / krāšļoties; nosmiņķēt; nosmiņķēties / uzsmiņķēties; krāšļojums. PŌMĀDĒT; sapōmādēt. PŪDERĒT; pūderēties; nopūderēt / uzpūderēt / sapūderēt; nopūderēties / uzpūderēties / sapūderēties; iepūderēt; piepūderēt; papūderēt. GRIMĒT; grimēties; grimējums; nogrimēt / uzgrimēt / izgrimēt; nogrimēties / uzgrimēties / izgrimēties; (950) atgrimēt; atgrimēties. OTĒT; otējums; uzotēt. LAKOT; lakojums; nolakot; aizlakot; aizlakojums; pārlakot. VASKOT; novaskot / apvaskot; ievaskot / uzvaskot; aizvaskot. GRUNTĒT / paotēt; gruntējums / paotējums; nogruntēt; pārgruntēt. BALSINĀT / kaļķot; nobalsināt / nokaļķot / apkaļķot; izbalsināt / izkaļķot; pabalsināt; (951) pārbalsināt; apkaļķoties; apkaļķojums; pārkaļķoties; pārkaļķots; pārkaļķojums; atkaļķot. KRĪTOT; krītojums; nokrītēt. DARVOT; darvojums; nodarvot / apdarvot; iedarvot / sadarvot; pārdarvot. PIĶOT / piķēt; sapiķot / nopiķot. SUDRABOT; apsudrabot / nosudrabot; apsudrabojums. ZELTĪT; apzeltīt / nozeltīt; zeltījums / apzeltījums; izzeltīt; (952) pazeltīts; pārzeltīt. CINKOT; nocinkot / apcinkot. ALVOT; alvojums / apalvojums; noalvot / apalvot; izalvot; pārvalvot; aizalvot. BRŌNZĒT; nobrōnzēt. KAPAROT; nokaparot. HRŌMĒT. NIĶELĒT. EMALJĒT; emaljēts. FŌSFŌRIZĒT. AMALGAMĒT. ŌKSIDĒT; ōksidēties; nozaļot. GALVANIZĒT; galvanizācija. SŪBĒT / patinēties; apsūbēt / nosūbēt; (953) piesūbēt; uzsūbēt; aizsūbēt; sūbējums / sūbe / apsūbējums / patina / patinējums; patinēt / sūbināt; nopatinēt; sūbinājums. RŪSĒT; rūšējums; sarūsēt; aprūsēt / ierūsēt / norūsēt; aprūsējums; ierūsēt / pierūsēt / aizrūsēt; izrūsēt; pārrūsēt; rūsināt; sarūsēt; aprūsēt / norūsēt; ierūsēt / pierūsēt; izrūsēt. (954) VĀPĒT / glazēt; vāpējums; novāpēt / noglazēt; izvāpēt. APOĢĻOTIES; apogļot. PLĒNĒT; plēne / plēnes; applēnēt. PELĒT; pelējums; sapelēt / sabūbēt; appelēt / nopelēt / apbūbēt / nobūbēt; iepelēt / aizpelēt; papelēt; piepelēt; uzpelēt. SVEĶOT; sasveķot; sveķains / sveķots. (955) APLIKUMS; aplikts. APKREVELŌTIES; kreveljains; krevele.

REPĒT; aprepēt / norepāt / nokraupēt / sarepēt / aprept / sarept; aizrepēt; repjains / repains; kraupains; kraupis / kraupulis. TULZNOT; tulznains; tulzna. GLUMĒT / glumt; glums / gļotains; glumums; apglumēt / noglumēt / nogļotēt / saglumēt. (956) TAUKOTIES; taukot; taucēt; taukojums; taukains; taukainums / taukainība; notaukoties / sataukoties / nospeķoties; notaukot / sataukot / aptaukot / nospeķot / saspeķot; notaucēt; aptaukoties; aptaukots; aptaukošanās; ietaukot; pārtaukoties; pārtaukot; attaukoties; attaukot. PŪKOT / pūkoties; (957) pūkojums / pūkas; pūkains / pūkots; pūkainums. APSPALVOTIES; spalvojums / apspalvojums; spalvots. MATOJUMS / apmatojums / spalvojums; matains / matots / spalvains; apaugt; sazelt; nospalvot / piespalvot; nospalvoties; apaudzēt / noaudzēt / uzaudzēt; apaudzēties. SŪNOT; sūnojums; (958) apsūnot / nosūnot. NOPIEPĒT. APAUGT / noaugt; aizaugt / pāraugt; uzaugt; uzauzēt. APMEŽOT; apmežojums. ZELT / zaļot; zēlums / zaļoksnība; zaļoksnējs / zaļoksnīgs / zaļoksns / zaļš; apzelt / apzaļot / nozelt / nozaļot; (959) iezelt / iezaļot / sazelt / sazaļot / uzzelt / uzzaļot; sazēlums; izzelt; atzelt / atzaļot; pārzelt; aizzelt; apzaļumot / apzaļot / apstādīt. MĒSLOT; mēslojums; virsmēslojums; apmēslo / nomēslo / samēslo; iemēslo; pārmēslo; pārmēslojums. KAĻĶOT; nokaļķot / sakaļķot; pakaļķot; pārkaļķot. GRUŽOT; (960) gruzains / mēslains; piegružot / piemēslo / piecūkot / piedrazot / pielūžņot; piegružoties; pielūžņojums. TRAIPIĒT / smērēt / smulēt / triept; notraipīt / notriep / nosmērēt / nosmulēt / apraipt / aptriep / apsmulēt / pietriep / piesmērēt / sasmērēt / sasmulēt; notraipīties / notriepies / nosmērēties / nosmulēties / apraipties / aptriepies / apsmulēties / norušķēties / nosušķēties; iztriep / izsmērēt; apskretis. DUBĻAINS; (961) nodubļot / sadubļot; piedubļot. ĶĒPĀT / ķērnāt / ķēzīt; noķēpāt / noķērnāt / noķēzīt / nocūkot / apķēpāt / apķēzīt / apgānīt / sagānīt / nogānīt; noķēpāties / noķērnāties / noķēzīties; pieķēpāt / pieķērnāt / pieķēzīt / piegānīt; uzķēzīt. LĀCOT; nolācot; pielācot / piestaigāt / piebrist / piebradāt / piemidīt / pieļēpot / pienest / pienēsāt / sabradāt. VĀRTĪT; vārtīties; novārtīt / savārtīt; novārtīties / savārtīties; apvārtīt; (962) apvārtīties. RASOT / lāsot / svīst; rasains / rasots; rasināt / smidzināt; rasa / svīdums / apsvīdums; aprasot / apsvīst / aizrasot / aizsvīst / norasot / nosvīst / sasvīst / aplāsot / nolāsot; aprasināt / aprasot / apsmidzināt / norasināt / norasot / nosmidzināt / nosvīdināt / aizrasot / aizmargot / sasmidzināt; apsmidzināties; iesmidzināt; izsmidzināt; pasvīst / iesvīst; (963) izrasot / izsvīst; sarasot / pierasot; uzlāsot; uzrasināt / uzsmidzināt. ASAROT; apasarot / noasarot / saasarot; asarains / asarots; izasarot; paasarot. SVIEDRĒT; sviedrēties; sviedri; sviedrains; sasviedrēt; sasviedrēties; izsviedrēt; izsviedrēties; pasviedrēt; pasviedrēties. SIEKALOT; siekaloties / slienāties; siekalains / slienains; (964) sasiekalot / iesiekalot; sasiekaloties; apsiekalot / nosiekalot / sasiekalot / iesiekalot / noslienāt / apslīnāt / saslienāt; apsiekaloties / nosiekaloties; pasiekalot. LĒDOT; aplēdot / nolēdot; apvizēt; aplēdojums / atkala; saļēdot / pārļēdot; lēdains. UZSALT / apsalt; uzsaldēt; uzsalums; uzsalne. VIZŅOT; savižņot. VILKT ciet; aizvilkt; vilkties; aizvilkties. (965) SALT ciet; aizsalt; aizsaldēt. SĒRSNOT; sasērsnot / apsērsnot; sērsna; sērsnains / sērsns. SARMOT; sarma / sarmojums / apsarmojums / apsarme; apsarmot / nosarmot / sasarmot / piesarmot. TĪKLOT; satīklot / notīklot; tīklojums / satīklojums; pietīklot / iztīklot. PĒDOT / sliedēt; nopēdot / nosliedēt / piepēdot / piesliedēt / sapēdot.

5. 6. APRĪKOT; (966) aprīkojums. APVĀKOT / aplikt; apvākojums / apvāks / aplikums / aplikamais. IESĪET; iesiešana; iesējums. BRŌŠĒT; iebrošēt; brošējums. IERĀMĒT; ierāmējums / ietvars / rāmis. IELOGOT; ielogojums / ielogs. VĀKOT; apvākot; (967) aizvākot; aizvākojums; atvākot. GUMIJOT. STĪPOT; stīpojums; apstīpot / nostīpot / sastīpot; pārstīpot. APRIEPOT; apriepojums. APMARGOT / aizmargot; apmargojums. NOŽOGOT / apžogot / aizžogot / iežogot / nošķirt / apjozt ar žogu; apkāršot; žogs / nožogojums / iežogojums / iežogs / aizžogojums / aizžogs. LATOT; latojums; aplatot / nolatot; apkāršot. JUMT; jumties; (968) apjunt / pārjunt; sajunt; uzjunt; aizjunt; apjums / pārjume; nojume. STIKLOT; stiklots; stiklojums; iestiklot; iestiklojums; sastiklot; pārstiklot. GREĢZENOT; apgreģzenot; greģzenots. SEĢLOT; apseģlot / saseģlot; pārseģlot. KALT / apkalt / (969) iekalt / sakalt / kaldināt; apkaustīt; apkalums. AIZRESTOT. PLŌMBĒT; aizplōmbēt; saplōmbēt; noplōmbēt. JOZT; jozties; apjozt / sajost / pārjozt; apjozties / sajosties. SEGT / klāt; segties; apsegt / aplāt / pārsegt / pārklāt / saklāt / pārvilkt; (970) apsegties aplāties / nosegties / pārsegties / pārklāties / noklāties; aizsegt / aizklāt; aizklāties; sasegt / saklāt; sasegties / saklāties; iesegt / ieklāt; izklāt / izsegt; noklāt / paklāt / pasegt / pārklāt / pārsegt; paklāties / uzklāties / pasegties; uzsegt / uzklāt; segums / klājums. APLIKT / uzlikt / likt; (971) uzlikties / aplikties. MASKOT; maskoties; nomaskot / aizmaskot; aizplīvurot; nomaskoties / aizmaskoties. MASKĒT; maskēties; maskējums; nomaskēt / aizmaskēt; nomaskēties / aizmaskēties. MAUKT / vilkt; uzmaukt / uzvilkt; samaukt; iemaukt / ievilkt; (972) nomaukt; izmaukt / izvilkt; pārmaukt; pamaukt / pavilkt. MAUKTIES; uzmaukties; iemaukties; izmaukties. MIČOT; nomičot. VAINAGOT / vainagot. AUT / vilkt; auties; apaut / uzaut / ieaut; uzraut; apauties / uzauties / ieauties; saaut; saauties; paaut; paautes; (973) noaut / ataut / izaut; noauties / izauties; pāraut; pārautes. MEIJOT; apmeijot / nomeijot / izmeijot; aizmeijot. GREŽNOT / rotāt / pušķot / daiļot / krāšņot / dekorēt / post; (974) grežnoties / daiļoties / rotāties / pušķoties / lepoties / posties; grežnojums / rotājums / pušķojums / dekorējums / dekorācija; dekoratīvs; izgrežnot / izdaiļot / izrotāt / izpušķot / izdekorēt; izgrežnoties / izdaiļoties / izrotāties / izpušķoties; izgrežnojums / izrotājums / izpušķojums; sapušķot / sapost / appušķot / nopušķot / uzpost; apmargot; (975) saposties / appušķoties / uzposties; pagrežnot / papušķot / uzpušķot; pagrežnoties / papušķoties; aizpušķot. GARNĒT; izgarnēt. ĢĒRBT / vilkt; ģērbties; uzģērbt / uzvilkt / apģērbt; uzraut; saģērbt / savilkt / savilkties; uzvilkties /

apvilkties; apgērbt / saģērbt / ieģērbt; apģērbties / saģērbties / ieģērbties; (976) apģērbt / izģērbt; apģērbties / uzģērbties / izģērbties / noģērbties; pārgērbt / pārvilkt; pārgērbties; paģērbt / pavilkt; noģērbt / novilkt; noģērbt / izģērbt; noģērbties / izģērbties; atģērbt; atģērbties; uniformēts. TĒRPT; tērties; (977) ietērbt / aptērbt / satērbt; satērbties / ietērbties / aptērbties. PUCĒT; pucēties; sapucēt; sapucēties / uzpucēties. SPĪLĒT / stīvēt / stūķēt / spiest / žņaugt; spīlēties / žņaugties; uzspīlēt / uszstīvēt / uzstūķēt / uzstiept / uzstumt; apspīlēt / apžņaugt / apstiept / iespīlēt / iežņaugt; (978) iespīlēties; piegulēt. TUNTUĻOT / tuntulēt; tuntuļoties / tuntulēties; satuntuļot / satuntulēt / ietuntuļot / ietuntulēt / notuntuļot / notuntulēt / aptuntuļot; satuntuļoties / satuntulēties / ietuntuļoties / ietuntulēties / notuntuļoties / notuntulēties; aiztuntuļoties; aiztuntuļot; pārtuntuļot; iztuntuļot; iztuntuļoties; notuntuļot / attuntuļot. SIET / saitēt / saiņot / tīt; tīties; tīņāt / tīstīt / vīstīt; (979) tīņāties / tīstīties / vīstīties; sasaiņot / satīt / satīstīt / savī(k)stīt / satīņāt / sasaitēt; satīties / satīņāties / satīstīties / savīstīties; apsiet / aptīt / apsaitēt / aptīstīt / apvīstīt / nosiet / notīt / nosaitēt / notīstīt / novīstīt / pārsiet / pārtīt / pārsaitēt / pārvīstīt / uzsiet / uztīt / aizsiet / aiztīstīt; apsieties / (980) aizsieties / aiztīstīties / nosieties / pārsieties / uzsieties; apsējums; aptīties / notīties / notīstīties / novīstīties / ietīties / ievīstīties; nosīties; iesiet / iesaiņot / ietīt / ietīstīt / ievīstīt; ietīstīties; pārtīt / pārsaiņot; pārsienamais; pārsējums / pārsējs; aiztīt; aiztīties; pafīt; piesiet / piesaitēt / piefīt; piesieties; saitējums / nosaitējums / sasaitē / sasējs / saiņojums / aptinums / notinums. (981) ŠINĒT; iešinēt / iešinot; ieģipsēt / saģipsēt. APBRUŅOT(1) / bruņot; apbruņoties / bruņoties; bruņots; apbruņojums / bruņojums. APBRUŅOT(2) / bruņot; apbruņoties / bruņoties.

5. 7. PIESĀTINĀT / piesūcināt; piesātināts / piesūcināts; piesātināties / piesūkties; piesātinājums / piesātinātība. (982) CIETINĀT / stīvināt / stērķelēt; sacietināt / iecietināt / sastīvināt / sastērķelēt / iestērķelēt; pārcietināt / pārstīvināt. IMPREGNĒT; impregnējums / impregnācija. KODINĀT; izkodināt / nokodināt; iekodināt; pakodināt; pārkodināt; kodinājums / kodināšana. BEICĒT; nobeicēt. ANTISEPTIZĒT; antiseptisks; antiseptika. (983) DEZINFICĒT; izdezinficēt; dezinfekcija. HLĒRĒT. AMŌNIZĒT. SPIROT. CUKUROT; apcukurot; sacukurot; sacukuroties; iecukurot; iecukuroties. SPEĶOT; iespeķot; saspeķot / izspeķot. GĀZĒT. KARBŌNIZĒT; karbŏnizēties; karbŏnizācija. (984) SATURĀCIJA. PARAFINĒT. KŪPINĀT / kvēpināt / žāvēt; apkūpināt / apžāvēt / nokūpināt / nožāvēt / izžāvēt / sažāvēt; nokūpināties / nožāvēties / apžāvēties / izžāvēties; iežāvēt; piežāvēt; pažāvēt; pāržāvēt / pārkūpināt. PIPAROT; sapiparot; pārpiparot. VITAMINIZĒT; vitaminizācija; pŏlivitaminizēt; vitaminozs.

5. 8. SKART / aizskart / aiztikt / (985) piedurt / pieskarties / piedurties (kam) / saskrieties (krūtīs); uzdurties / sadurties / saskrieties / uzskriet; iegrūsties; piegrūst; piegrūsties; uzgrūsties; skāriens / pieskāriens; saskarties; saskare / saskarsme / saskāriens. SKŪPSTĪT / bučot / mutēt; skūpstīties / bučoties / mutēties; (986) noskūpstīt / nobučot / sabučot / nomutēt / apmutēt; saskūpstīties / sabučoties / samutēties; skūpst / buča. KĻAUT / glaust / spiest; piekļaut / pieglaust / piespiest; sakļaut / saglaust; sacirst; ieglaust / iespiest; apkļaut / apglaust / aptvert / ietvert. (987) KĻAUTIES / spiesties / glausties; piespiesties / pieslikties / piekļauties / pieglausties / pieplakt; atspiesties; saspīsties / sakļauties; iekļauties / ieglausties / ieplakt / iegult; izspīsties; piekļāvīgs. BALSTĪT / stutēt / sliet; balsīties / stutēties / slieties; atbalsīt / atstutēt / atslīet; (988) atbalsīties / atstutēties / atslīeties; aizslīet; ieslīet / iestutēt; ieslieties; pieslīet / piestutēt; pieslieties; noslīet / nostutēt; sasliet / sastutēt; pabalsīt. SLĒGT(3); slēgties; slēgts; (989) slēgums; ieslēgt; ieslēgties / ieslodzīties; ieslēgums; ieslodzīt; saslodzīt; ieslodzījums; noslēgt; noslēgts; pieslēgties; saslēgt; saslēgties. SLĒGT(4); slēgties; aizslēgt; noslēgties; saslēgties. (990) SKAUT(1); apskaut / apkampt / apķert; apskauties / saskauties / apkampties / apķerties; skāviens / skaujas / skavas / apskāviens / apkampiens. SKAUT(2) / apskaut / apkļaut / aptvert / apņemt / iejozt; apkļauties; apkampt / apķert / apkampēt; (991) apkampēties. TVERT; satvert; notvert; iztvert; pārtvert; uztvert / pārtvert; (992) satvert / aptvert / ietvert; tvēriens / tvērums / satvēriens; tverties / ķerties (pie kā); pietverties / pieķerties / ietverties / ieķerties / ieģrābties; saķerties. TVARSTĪT / ķerstīt; satvarstīt; patvarstīt; tvarstīties / ķerstīties; paķerstīt / noķerstīties; izķerstīties / noķerstīt. KRAMPĒT; sakrampēt; sakrampēties; iekrampēties; piekrampēt; piekrampēties. (993) ŅEMT; paņemt / saņemt; saņemties; ieņemt; izņemt; noņemt / atņemt; uzņemt; pārņemt; atņemt; ņēmiens. TAROT; iztarot. KAMPT / grābt / ķert; (994) pakampt / pagrābt / paķert; paķerties; izķerties; sakampt / sagrābt / saķert; nokampt / nogrābt; iekampt / ieķert; izkampt / izgrābt / izķert; piekampt; pieķert; aizķert; uzķert; pārķert; kampiens / ķēriens / grābiens. (995) DOT / sniegt; iedot / pasniegt / padot; izdot; izdot / izsniegt; atdot; atdoties; nodot; sadot; piedot; (996) uzdot; apdot; pārdot / pārsniegt. ROKOTIES; sarokoties; atrokoties.

VIII. FIZIOLŌGISKAS NORISES, STĀVOKĻI, VEICES.

(997) UZTVERT(1) / just / jaust / manīt; justies; sajust / izjust / apjaust / sajaust / samanīt / pamanīt; sajusties; jausties; juteklīks; uztvere / maņas / sajūta; (998) jutīgs / sajūtīgs; jutība / jutīgums / sajūtība / sajūtīgums; jūtams / jaušams / manāms; jutelīgs; jutelība; juteklīgs / juteklīks; juteklība; mazjutīgs; mazjutība / mazjutīgums; liegs / liegans / viegls; nejutīgs; nejutība / nejutīgums / anestēzija; anestēzēt; (999) narkoze; narkotizēt. SAMANA; nesamaņa / bezsamaņa; pusnesamaņa / pusnemaņa. UZTVERT(2) / just; jutīgs; jutība / jutīgums; mazjutīgs; nejutīgs. REAĢĒT / reflektēt; reakcija; reflekss; instinkts; (1000) refleksivs / instinktīvs / reflektorisks /

reflektōrs; ierosa. TAUSTE; taustīt / čamdīt; taustīties / čamdīties; notaustīties; pataustīt / pačamdīt / aptaustīt / apčamdīt; pārtaustīt / pārčamdīt; iztaustīt / izčamdīt; iztaustīties; (1001) sataustīt / sačamdīt; notaustīt; palpēt; palpācija; palpatōrisks. PIESKARE / pieskāriens. SĀPES; sāpēt; iesāpēties / aizsāpēties / apsāpēties / sasāpēt / sasāpēties; izsāpēties / nosāpēt / sasāpēt; izsāpēt; pasāpēt; pārsāpēt; sasāpis; (1002) sāpīgs; sāpīgums. SMELGT; iesmelgties / iesmelgt / aizsmelgties; nosmelgt; pasmelgt; smeldzīgs / smeldzošs; smeldze / smeldzoņa; svilt / degt / svilināt / dedzināt. SŪRSTĒT / kaist; iesūrstēties; pasūrstēt / nosūrstēt; sūrstināt; sūrstīgs / sūrstošs; sūrstoņa / sūrste / sūrstīgums. (1003) DZELT / dzeldēt / kost; dzelstīt; sadzelt / sadzeldēt / sadzelsīt / sakost; sadzelties / sadzeldēties / sadzelsīt; pakost; dzēlīgs / dzelkstīgs / dzelošs / kodīgs; dzēlums / dzēliens. KNIEBT / knaibīt / dzelt / kost; iekniebt / iekost / iedzelt / sakniebt / saknaibīt; kniebīgs / knaibīgs.